This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

1410

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT
000002156
Digitized by Google

Digitized by Google

L. Coliſſon curé de St anatoile

BIBLIA

Quid in hac editione præſtitum ſit, vide in ea quam operi præpoſuimus, ad lectorem epiſtola.

Extrema gaudii luctus

LVTETIAE.

Ex officina Roberti Stephani, typographi Regii.

M. D. XLV.

VM PRIVILEGIO REGIS.

Digitized by Google

AD SACRARVM LITERARVM STVDIVM exhortatio ex Sacris literis.

EXOD. 13.

Narrabis filio tuo in die illo, dicẽs, Hoc eſt quod fecit mihi Dominus quãdo egreſſus ſum de AEgypto. Et erit quaſi ſignum in manu tua, & quaſi monimentum ante oculos tuos, & vt lex Domini ſemper ſit in ore tuo. In manu enim forti eduxit te Dominus de AEgypto.

DEVT. 12.

Non facietis ſinguli quod vobis rectum videtur: ſed quod præcipio tibi, hoc tãtum facito Domino: nec addas quicquam, nec minuas.

DEVT. 31.

Leges verba legis huius coram omni Iſrael, audientibus eis, & in vnum omni populo cõgregato, tam viris quàm mulieribus, paruulis & aduenis qui ſunt intra portas tuas: vt audientes diſcant, & timeant Dominum Deum veſtrum, & cuſtodiant, impleántque omnes ſermones legis huius.

IOSVE 1.

Non recedat volumen legis huius ab ore tuo: ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus, vt cuſtodias & facias omnia quæ ſcripta ſunt in eo. Tunc diriges viam tuam, & intelliges eam. Non declines à verbis legis huius ad dexterã vel ad ſiniſtram, vt intelligas cuncta quæ agis.

PROVERB. 30.

Omnis ſermo Dei ignitus, clypeus eſt ſperantibus in ſe. Ne addas quicquam verbis illius, & arguaris, inueniariſque mendax.

ROM. 15.

Quæcunque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt: vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus.

2. TIMOTH. 3.

Tu vero permane in his quæ didiciſti & credita ſunt tibi, ſciens à quo didiceris, & quòd ab infantia ſacras literas noſti, quæ te poſſunt inſtruere ad ſalutem, per fidem quæ eſt in CHRISTO IESV. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata, vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia: vt perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus.

1. TIMOTH. 4.

Dum venio, attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ.

Digitized by Google

ROB. STEPHANVS LIBRARIVS REGIVS LECTORI.

CONSILII noſtri rationem poſtrema hac Bibliorum editione paucis accipe Chriſtiane lector. Veteris interpretis tralationem primo loco impreſſimus, integram quidem, in qua nihil omnino immutatum reperias. Siquando autem collatis iam olim vetuſtiſſimis, & iis manu ſcriptis codicibus, varia occurrit lectio, quæ Hebræo codici reſponderet: eam margini, vt in præcedēti Bibliorum excuſione factum erat à nobis, adnotauimus, præpoſita hac notula, ¶ aut aſteriſco, aut obelo: vt nemo iure queri poſſit nos veterem & vſitatam lectionem quoquomodo inuertiſſe. Secundo loco, ex pluribus de Hebræo tralationibus, quæ noſtro tempore emerſerunt, eam potiſſimum elegimus, quam veteri eregione apponeremus, quæ viris doctis videretur cæteris Latinior. Nam Sanctis Pagnini verſionem ſicut omnium doctiſſimam confitentur qui iudicio ſunt in hoc genere excellentiori, ſic paulo obſcuriorem eſſe queruntur, quòd verbum verbo reddere ſtuduerit. Hanc igitur nouam tralationem tametſi exiſtimaremus fidelem, & veritatem Hebraicam proxime exprimere, cum vellemus tamen cum aliorum verſionibus, maxime autem Sanctis Pagnini, conferre: ecce cōmodùm amici de prælectionibus Franciſci Vatabli doctiſſimi Hebraicarum literarum profeſſoris Regii nos admonent. neminem maiori vel eruditione, vel fide, magíſque perſpicua expoſitione ſacros Veteris teſtamenti libros omnes quos Hebræi receperunt, interpretatū eſſe. multos eſſe eius diligētiſſimos auditores, qui percepta ab eo, magna fide excepiſſent. Horum igitur conſilium ſecuti, diligentiſſimū quenque ex illius auditoribus rogauimus vt ſuos nobis libros cōmodarent: quod illi alacres *libenti*que animo (vt ſunt publicæ vtilitatis amātiſſimi) fecerūt. Nos vero quanta animi attentione fieri potuit, excepta ab illis, cum hac noua verſione cōtulimus: ex hiſque peculiares quaſdā Hebraici ſermonis formas, quas ſemel & iterū inchoatas, ad margines Bibliorum à nobis ſuperioribus annis excuſorum annotaueramus, omnes propemodum explicauimus. Præterea quæ vel ſubobſcura erant in hac ipſa tralatione, vel ab eius authore parum diligenter perpenſa, vel etiam ab Hebraica veritate interdum aliena, ita indicauimus numeris aut aliis notis, ſimúlque expoſuimus, vt quæ difficillima eſſe & obſcuriſſima adhuc viſa ſunt, nunc plana fore ac facilia confidamus. quod deprehendent ii potiſſimum qui in literis ſacris paulo erunt exercitatiores. Quod ſi Vatablus ipſe has annotationes edidiſſet, Deus bone, quantum doctrinæ, quantum facilitatis acceſſu-

Digitized by Google

rum fuiſſe exiſtimamus: verum quominus adhuc id, ſicut cupiebat, præſtaret, publicæ profeſſionis occupationibus eſt prohibitus. Hæc autē de libris Veteris teſtamēti tantū, & qui ſermone Hebraico ſcripti ſunt intelligetis. Ac interim vtemini & fruemini his, dum grauiora & ſe digna parat, quæ vel peritiſſimis linguæ ſanctæ ſatiſfaciant. Admoneremus vos de numeris & ſemicirculis, quibus verba noui interpretis annotanda incluſimus, quibus iidem reſpondent in annotationibus: De obelis item & aſteriſcis, aliiſque notis quibus pro numeris vſi ſumus, ne ipſorum ſcilicet numerorum ordo perturbaretur: niſi certo compertum nobis eſſet, ea omnia per ſe eſſe notiſſima. Niſi forte dubitatis de hoc notarum genere ⌐ ¬ quibus in libris ex Hebræo verſis, & etiam in annotationibus claudūtur ea, quæ apud Hebræos quidē non legūtur, ſubaudienda tamen ſunt. In libris vero apocryphis ea quæ in nullo prorſus inuēta fuerunt Græco exemplari, ſed in veteri tantum interprete lecta, iiſdem notis continentur. Iam his ipſis in libris apocryphis, aſteriſci quibus nullus alius in margine reſpondet, verſum eum totum ſignificant in aliquibus, ſed non omnibus, lectum eſſe Græcis codicibus. Tantum hoc addemus: cum in annotationibus doctum inter Hebræos nominamus, Rabbi Dauid Kimhi nos intelligere: cū verò doctiores, eum ipſum, cuius prælectionū beneficio hæc habemus, & Chriſtianos doctores, ſignificare. Nouū porrò interpretem in propriorū nominū ſcriptura Zain cōuertiſſe in ſ: & Sade in z: Sin vero cū puncto dextro, in ſch. quo effectum eſt, vt in his maxima ſcripturæ varietas eſſet. Præterea vnumquenque Hebræorum verſuum, quantum licuerit, maiuſcula nos litera notauiſſe. Poſtremo has notas, Heb. Chal. & ſub. vbi occurrerint, primam Hebraicè, ſecundam Chaldaicè, tertiam ſubaudi ſignificare. Alia ſiqua fuerint, tute ipſe ex frequenti lectione facilè animaduertes.

VALE.

Digitized by Google

Summa totius Sacræ ſcripturæ, librorum videlicet Veteris & Noui teſtamenti.

Docent nos libri Veteris teſtamenti, Deum illum quem coluerunt Abraham, Iſaac, & Iacob Hebræi, ſolum verum eſſe Deum, eúmque omnipotentem & æternum: qui propter bonitatẽ ſuam Verbo ſuo cælum & terram, & quæ in eis ſunt, creauit. à quo omnia procedũt, ſine quo nihil quicquam eſt: iuſtum & miſericordem: quique omnia operetur in omnibus ſecundum voluntatem ſuam: cui non liceat dicere quare ſic vel ſic faciat. Deus.

Adhæc, ipſum hunc Deum creaſſe Adam primum hominem ad imaginem & ſimilitudinẽ ſuam, dominúmque eum conſtituiſſe omnium creatorum in terra. Qui quidem Adam, inuidia & fraude diaboli, creatoris ſui præcepto non obediens, ſuo peccato, peccatũ in hunc mundum inuexit tale, tantúmque, vt nos ſecundum carnem ab ipſo progeniti, natura filii iræ ſimus, & ob id morti, damnationi, iugo & tyrannidi diaboli obnoxii reddamur. Creatio hominis. Peccatum.

Porro autem promiſſum fuiſſe à Deo patre ſemen illud benedictum IESVM CHRISTVM filium ſuum ſaluatorem noſtrum, ipſi Adæ, Abrahæ, Iſaac, Iacob, Dauidi, & reliquis patribus, qui à peccatis & tyrannide diaboli liberaret eos qui viuâ fide huic promiſſioni crederent, ipſique IESV CHRISTO fiderent, liberationem hanc ab ipſo & per ipſum ſperantes. Eſt autẽ hæc promiſſio ſæpiſſime repetita in libris Veteris teſtamenti. Promiſſus Chriſtus.

Interea autem dum à patribus expectabatur promiſſa ſalus & liberatio, quòd ea eſt hominum natura tam ſuperba atque adeò corrupta, vt non libenter ipſi velint ſe agnoſcere peccatores, quibus promiſſo Salutari ſit opus: legem ſcriptam in tabulis lapideis, datam fuiſſe à Deo per Moyſem, vt per eam agnito peccato, & cordis humani malitia, ardentius ſitirent homines CHRISTI aduentum, qui ipſos à peccatis redimeret, quod ſacrificia & hoſtiæ non præſtabant. erant enim vmbræ & figuræ veræ oblationis CHRISTI qua peccata omnia obliteranda erant & abolenda. Lex, ſiue decalogus.

Noui autẽ teſtamenti libris, docemur, CHRISTVM illum promiſſum (qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula) & in libris Veteris teſtamenti adumbratum ſacrificiis, ac figuratum, miſſum tãdem à patre fuiſſe, eo tempore quod apud ſe conſtituerat, eo inquam tempore, quo abundabat omnis iniquitas. Miſſum autem & incarnatum, non ex bonis cuiuſquam operibus (nam omnes erant peccatores) ſed vt verax, abundantes gratiæ ſuæ diuitias, quas promiſerat, exhiberet, & ſecundum miſericordiam ſuam ſaluos nos faceret. Chriſtus Deus ſaluator venit.

In Nouo igitur teſtamẽto, planiſſime oſtenditur, quòd IESVS CHRISTVS verus agnus, & vera mũdi hoſtia, venit vt nobis pacem cum patre conciliaret, (ipſe eſt enim pax noſtra) lauando nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo: & liberaret à ſeruitute diaboli, (cui peccando ſeruiebamus) in filióſque Dei adoptaremur per ipſum, cohæredéſque eius efficeremur. Agnus. Hoſtia. Pax. Adoptio.

Vt autem ſingulare hoc & maximum Dei beneficium erga nos agnoſcamus, dat nobis Deus Spiritum ſuum ſanctum, cuius fructus & donum eſt fides in Deum & CHRISTVM eius. Nam ſine Spiritu ſancto quo ſignamur, neque credere poſſumus Deum patrem miſiſſe MESSIAM, neque IESVM eſſe CHRISTVM. nullus enim (inquit Paulus) dicere poteſt, Dominus IESVS, niſi in Spiritu ſancto. Spiritus ſanctus. Fides.

Idem Spiritus teſtatur ſpiritui noſtro quòd ſumus filii Dei, & diffundit in viſcera noſtra eam charitatẽ quam deſcribit Paulus Corinthiis. Præterea Spem, quæ eſt certa vitæ æternæ expectatio, cuius idẽ ipſe arrabo eſt & pignus, nobis impertitur, & alia ſpiritualia dona, de quibus Paulus ad Galatas. Per hanc itaque in CHRISTVM fiduciam & fidem quæ per charitatem operatur, & ſe charitatis operibus Charitas Spes. Iuſtificatio, & ſanctificatio.

Iuſtificatio, & ſanctificatio.

exerit, ad ea hominem mouens, iuſtificamur & ſanctificamur: id eſt, Deus & Pater Domini noſtri IESV CHRISTI (qui & pater noſter effectus eſt per ipſum fratrem noſtrũ) nos pro iuſtis & ſanctis habet, ſua gratia non imputans nobis ad gehennam delicta noſtra. Galat.2. Ephe.4.heb.9. 1.Corinth.1. Heb.2. 2.Corint.5.

Bona opera

Venit denique CHRISTVS ipſe vt nos per ipſum ſanctificati & purificati à peccatis, voluntatem eius operibus bonis ſectantes, quæ carnis ſunt abnegemus, ac liberè ſeruiamus ei in iuſtitia & ſanctitate omnibus diebus noſtris: & vt per bona opera (quæ præparauit Deus vt ambularemus in illis) nos oſtendamus ad hãc gratiam vocatos: quæ quidem bona opera qui non habet, teſtatur ſe fidem in CHRISTVM non habere qualem ille in nobis requirit. Tit.2. Luc.1. Ephes.2. 2.Pet.1.

Chriſtus magiſter Pontifex Mediator Aduocatus

Ad eum oportet nos accedere, & alacri animo ipſum ſequi, vt nos doceat: Eſt enim magiſter noſter, mitis & humilis corde. Exemplar noſtrum, à quo diſcere oportet normam recte viuendi. Noſter præterea epiſcopus & ſummus pontifex, vnus mediator Dei & hominum: qui nunc ad dexteram Dei patris ſedet, nobis aduocatus factus, orans interpellánſque pro nobis: qui proculdubio impetrabit quod vel ab ipſo, vel ipſius nomine à Patre petierimus: ſi modo petentes ita illum facturum eſſe crediderimus. ſic enim promiſit. Ne igitur dubitemus, ſiquando peccauerimus, cum pœnitentia (ad quam nos initio ſtatim ſuæ prædicationis inuitat & incitat) cúmque fiducia accedere ad thronum gratiæ eius: credentes quòd miſericordiam conſequuturi ſumus. nam ideò venit vt peccatores ſua gratia ſaluos faceret. Matt.11. & 11 Iohan.13. 1. Pet.2 Heb.4. 1.Timo.2.heb 11. 1.Iohã.2.ro. Iohan.14. Heb.4. Mar.1. Heb.4. 1.Tim.1.

Iudicium.

Vita æterna.

Ignis æternus.

Hic nimirum eſt CHRISTVS IESVS, qui poſt interfectum ſpiritu oris ſui hominẽ peccati, ſedebit in maieſtate ſua, omnes iudicaturus, & redditurus vnicuique propria corporis prout geſſit, ſiue bonum ſiue malum. dicturúſque eſt iis qui à dextris erũt, qui in hoc mundo futura bona expectauerint, Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi. Iis autem qui à ſiniſtris, Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Tunc verò finis erit, quum regnum Deo & Patri tradiderit. 2.Theſ.2. 2.Corin.5. Matth.25. 1.Corin.15.

Hæc vt cognoſcamus, bonitate Dei per Spiritũ eius ſanctũ tradita ſunt nobis ſacra Biblia: vt cognoſcamus inquam & credamus vnum ſolum eſſe Deum verum, & quem miſit IESVM CHRISTVM: vtque credentes, vitam habeamus in nomine eius. 2.Pet.1. Iohan.17. Iohan.20.

Præter hoc fundamentum nemo aliud poteſt ponere. Optátque Paulus eum anáthema eſſe qui aliam fidem & ſalutem annuntiauerit, quàm per IESVM CHRISTVM: etiam ſi fuerit angelus de cælo. 1.Corint.3. Galat.1. Rom.11.

Quoniam ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia: cui cum Patre & Spiritu ſancto honor & gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

Digitized by Google

Index teſtimoniorum à Chriſto & Apoſtolis in Novo Teſtamento citatorum ex veteri, quae huc in id

congeſta ſunt, vt pij lectores natiuam quorundam intelligentiam facile aſſequi valeant quæ ab ipſo Chriſto vero interprete & Spiritu eius, per Apoſtolos ſit tradita: perſpiciantque in quem vſum ea adduxerint Apoſtoli & Euangeliſtæ.

GENESIS.

1 d Maſculum & fœminam fecit eos. Mat.19 a mar.10 a
2 a Requieuit Deus die ſeptima ab omnibus operibus ſuis Heb.4 b
2 b Factus eſt primus homo Adam in animam viuentem 1.Corint.15 f
2 d Dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori ſuæ. Matth.19 a.mar.10.a. ephe.5.g.1.cor.6 d
2 d Erunt duo in carne vna.Matth.19 a.mar.10 a 1.corint.6 d.ephe.5 g
12 a Exi de terra tua & de cognatione tua. Act.7 a
12 a Et in ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Act.3 d.galat.3 b
15 b Sic erit ſemen tuum Rom.4.c
15 b Credidit Abraham Deo,& reputatum eſt illi ad iuſtitiam Rom.4 a. iaco.2 d.galat.3 a
15 c Erit ſemen tuum peregrinum in terra non ſua Act.7 a
17 a Quia patrem multarum gentium conſtitui te. Rom.4 c
18 b Secundum hoc tempus veniam,& erit Saræ filius. Rom.9 b
21 b Eijce ancillam & filium eius Galat.4 d
21 b In Iſaac vocabitur tibi ſemen Rom.9 b
22 c Niſi benedicens benedicam te, & multiplicans &c. Heb.6 c
22 d Quia benedicentur in te omnes gentes. Gal.3 b.act.3 d
25 c Quia maior ſeruiet minori Rom.9 c

EXODVS.

3 b Ego ſum Deus Abraham &c. Matt.22.c mar.12.c luc.20 f
9 d In hoc ipſum excitaui te, vt oſtendam in te potentiam meam Rom.9 d
12 g Os non comminuetis ex eo Iohan.19 f
13 a Omne maſculinum adaperiens vuluam. Luc.2 d
16 d Qui multum,non abundauit:&c. 2.Cor.8 c
20 c Non mœchaberis Matth.5 d
20 c Non adulterabis,Non occides,Non furtum facies, Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium,Non concupiſces. Rom.13 c
20 c Non concupiſces Rom.7 b
20 c Non occides Matth.5 c.luc.18 d
20 c Honora patrem tuum & matrem tuam. Matth.15 a.mar.7 b.ephe.6 a
21 c Qui maledixerit patri ſuo vel matri,morte moriatur Matth 15 a. marc.7 b
21 c Oculũ pro oculo,dentem pro dente.Mat.5 f
22 d Principi populi tui non maledices.Act.23 a
24 c Hic ſanguis teſtamenti, quod mandauit ad vos Deus Heb.9 e
25 g Vide omnia facito ſecundũ exemplar quod tibi oſtenſum eſt &c. Heb.8 b.act.7 f
32 a Fac nobis deos qui præcedant nos Act.7 e
33 d Miſerebor cui voluero &c. Rom.9 c
34 d Non ſicut Moyſes ponebat velamen ſuper faciem 2.Cor.3 c

LEVIT.

11 g Sancti eritis, quoniam ego ſanctus ſum. 1.Pet.1 c
18 a Qui fecerit homo,viuet in ea.Ro.10 b.gal.3 b
19 c Non periurabis Matth.5 e
19 d Diliges proximũ tuũ ſicut teipſum Ro.13 d galat.5 c.iaco.2 b.matth.22 d.marc.12 c
19 d Diliges proximum tuum Matth.5 g
20 b Qui maledixerit patri &c. Matth.15 a
24 d Oculum pro oculo Matth.5 f
26 b Quoniam inhabitabo in illis, & ambulabo inter eos 2.Corint.6 d

NVMERI.

9 b Os non comminuetis ex eo Iohan.19 f

DEVTER.

4 d Etenim Deus noſter ignis conſumens eſt. Heb.12 g
5 b Non concupiſces Rom.7 c.13 c
5 b Non occides Matth.5 c.luc.18 d
5 b Non mœchaberis Matth.5 d.luc.18 d
5 b Non furtum facies Luc.18 d.rom.13 c
5 b Non loquêris contra proximum tuum falſum teſtimonium Luc.18 d.Rom.13 c
5 b Honora patrem & matrem. Matth.15 a.marc.7 b.ephe.6 a
6 a Audi Iſrael,Dominus Deus tuus Deus vnus eſt.Mar.12 c
6 a Diliges Dominũ Deum tuum ex toto corde &c. Matth.22 d.mar.12 c luc.10 e
6 c, 10 d Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſerules Matth.4 b.luc.4 b
6 c Non tentabis Dominum Deum tuum. Matth.4 b.luc.4 b
8 a Non in ſolo pane viuit homo Matth.4 a. luc.4 a
10 d Deus perſonam hominis nõ accipit. Gal.2 b
18 c Prophetam ſuſcitabit vobis Dominus Deus. Act.3 d.7 e
19 d In ore duorum vel triũ teſtium ſtabit omne verbũ.2.Corint.13 a.matth.18 b.ioh.8 c
19 d Oculum pro oculo,dentẽ pro dente. Mat.5 f
21 d Maledictus omnis qui pendet in ligno. Gal.3 b
25 b Non alligabis os boui trituranti.1. Corint. 9 a.1.Tim.5 c
25 b Siquis mortuus fuerit non habens filium. Matth.22 c.marc.12 b.luc.20 e
27 d Maledictus omnis qui non permanſerit in omnibus quæ &c. Galat.3 b
30 c Quis aſcendet in cælum? Rom.10 b
30 c Prope eſt Verbũ in ore tuo,& in corde tuo. Rom.10 b
32 c Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem &c. Rom.10 d
32 e Mihi vindictam,ego retribuam. Rom.12 d

IOSVE.

1 a Non te deſerã,neque derelinquam. Heb.13 a

REG. II.

7 d Ego ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in filium. Heb.1 b.

REG. III

19 b Domine, prophetas tuos occiderunt, & altaria &c. Rom.11 a
19 b Reliqui mihi ſeptem millia virorũ. Ro.11 a

IOB.

5 c Comprehendam ſapientes in aſtutia eorum. 1.Corint.3 d

Digitized by Google

DAVID.

2 a Quare fremuerunt Gentes? Act.4 e
2 b Filius meus es tu, ego hodie genui te.
Act.13 e. Heb.1 b.5 b
2 c Reges eos in virga ferrea. Apoc.2 g.19 c
4 b Iraſcimini & nolite peccare Epheſ.4 f
5 c Sepulchrum patens eſt guttur eorum.
Rom.3 b
6 c Diſcedite à me omnes qui operamini iniquitatem Matth.7 d.25 d.luc.13 f
8 b Ex ore infantium & lactentiū Matth.21 b
8 c Quid eſt homo quòd memor es eius?
Heb.2 a
8 c Omnia ſubiecit ſub pedibus eius.1.Cor.15 d
9 e Quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt. Rom.3 c
13 a Non eſt iuſtus quiſquam, non eſt intelligens. Rom.3 b
13 b Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem. Rom.3 c
15 c Prouidebā Dominū in cōſpectu &c. Act.2 d
15 d Non dabis Sāctum tuum videre corruptionem. Act.2 e.13 e
17 a Ego ero fidens in eum Heb.2 c
17 g Propterea confitebor tibi in Gentibus Domine. Rom.15 b
18 a Et quidem in omnem terram exiuit ſonus eorum. Rom.10 d
21 a Eli, eli, lāma ſabacthani. Mat.27 e.mar.15 c
21 c Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea. Matth.27 d
iohan.19 e
21 e Nūtiabo nomen tuū fratribus meis Heb.2 c
23 a Domini eſt terra, & plenitudo eiꝰ.1.Cor.10 f
24 c Odio habuerunt me gratis Iohan.15 d
30 a In manus tuas commēdo ſpiritum meum.
Luc.23 f
31 a Beati quorū remiſſę ſunt iniquitates. Ro.4 a
33 c Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos 1.Pet.3 b
39 b Hoſtiam & oblationem noluiſti Heb.10 b
40 c Qui manducat mecum panem Iohan.13 b
43 d Propter te mortificamur tota die Rom.8 g
44 b Thronus tuus Deus in ſeculū ſeculi Heb.1 c
50 a Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis Rom.3 a
54 d Iacta ſuper Dominum curam tuā.1.Pet.5 b
61 d Vnuſquiſque autem propriam mercedem accipiet 1.Corint.3 b
67 d Aſcendens in altum, captiuam duxit captiuitatem Ephe.4 b
68 b Zelus domus tuæ comedit me Iohan.2 d
68 b Improperia improperantium tibi, ceciderunt ſuper me Rom.15 a
68 c Fiat mēſa eorum coram ipſis in laqueum.
Rom.11 b
68 c Fiat commoratio eorum deſerta Act.1 d
68 e In ſiti mea potauerūt me aceto Iohā.19 f
77 a Aperiam in parabolis os meum Matth.13 e
77 c Panem cæli dedit eis Iohan.6 d
81 b Ego dixi, dij eſtis Iohan.10 g
88 d Inueni Dauid ſeruum meum Act.13 d
90 c Angelis ſuis mādauit de te. Mat.4 a. luc.4 b
93 b Dominus nouit cogitationes ſapiētū quoniam vanæ ſunt 1.Corint.3 d
94 d Sicut iuraui in ira mea Heb.4.a
94 c Hodie ſi vocem eius audieritis Heb.3 b
96 b Et adorent eum omnes angeli eius. Heb.1 c
101 d Tu in principio Domine terram fundaſti.
Heb.1 e
103 a Qui facit angelos ſuos ſpiritus Heb.1 c
108 b Et epiſcopatum eius accipiat alter Act.1 d
109 a Dixit Dominus domino meo Matth.22 d
luc.20 g.act.2 f
109 a Sede à dextris meis Heb.1 d
109 a Donec ponam inimicos tuos ſcabellū, &c.
Heb.1.d.1.corinth.15.d.
109 b Tu es ſacerdos in æternum Heb.5 b.7 c
109 b Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum.
Heb.7 c
111 b Diſperſit, dedit pauperibus 2.Corin.9 e
115 a Credidi, propter quod locutꝰ ſum.2.Cor.4 e
115 a Omnis homo mendax Rom.3 a
116 a Laudate Dominum omnes gentes. Rom.15 e
117 a Dominus mihi adiutor: non timebo quid faciat mihi homo Heb.13 b
117 d Lapidem quem reprobauerunt ædificantes,
Matth.21 d.mar.12 a.act.4 b.1.pet.2 b
117 Hoſanna filio Dauid Matt.21 b
131 c De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam Act.2 e
139 a Venenum aſpidum ſub labijs eorum. Ro.3 b

PROVER.

3 a Nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos
Rom.12 d
3 b Fili mi, noli negligere diſciplinam Domini, &c. Heb.12.b
3 b Quē diligit Dominus corripit, &c. Heb.12 b
Apoc.3 d
10 b Charitas operit multitudinem peccatorum
1.Pet.4 b
17 c Videte ne quis malum pro malo alicui reddat 1.Theſſ.5 c.1.pet.3 b
20 c Qui maledixerit patri vel matri Matth.15 a
mar.7 b
25 c Si eſurierit inimicus tuus, ciba illū. Ro.12 d
26 b Canis reuerſus ad vomitum 2.Pet.2 d

ESAIAS.

1 c Niſi Dominus ſabbaoth reliquiſſet nobis ſemen Rom.9 f
5 d Homo plantauit vineam. Matth.21 b.luc.20 b
mar.12 a
6 a Sanctus, ſanctus, ſanctus Dominus Deus
Apoc.4 c
6 c Auditu audietis, & non intelligetis. Matt.13 b
marc.4.b.luc.8 b.act.28 f. Ioh.12.f.ro.11 b
7 c Ecce virgo in vtero habebit Matth.1 d
8 d Ecce ego & pueri mei quos dedit mihi Deus
Heb.2 d
9 a Terra Zabulon & terra Nephthali. Mat.4 e
10 e Si fuerit numerus filiorum Iſrael tanquam arena maris Rom.9 f
11 a Reuelabitur ille iniquus quem Dominꝰ interficiet ſpiritu oris ſui 2.Theſſ.2 e
11 c Erit radix Ieſſe Ro.15 c.act.13.d
21 c Cecidit cecidit Babylō illa magna. Apo.14 b
22 d Manducemus & bibamus, cras enim moriemur 1.Corin.15 e
22 f Hæc dicit Sanctus & verus, qui habet clauē Dauid Apoc.3 b
25 c Aſterget Dominus omnem lachrymam ab oculis &c. Apoc.7 d.21 b
28 c Quoniam in alijs linguis & labijs alijs loquar populo huic. 1.Corint.14.d
28 d Ecce pono in Sion lapidem offenſionis.
Rom.9 g.1.pet.2 b.act.4 b
29 d Populus hic labiis me honorat. Matth.15 a
mar.7 b
29 e Perdam ſapientiam ſapientum, & prudentiam &c. 1.Corint.1 c
33 c Vbi ſapiens? vbi ſcriba? vbi inquiſitor huius ſeculi? 1.Cor.1 c
40 a Vox clamantis in deſerto. Matth.3 a.mar.1 a.luc.3.a.iohan.1 c
40 b Omnis caro fœnum 1.Pet.1.d.Iacob.1 d
40 d Quis enim cognouit ſenſum Domini, aut quis inſtruxit eum? ſiue, quis conſiliarius eius fuit? Rom.11 d.1.corint.2 d

Digitized by Google

41 b.44 a Ego ſum primus & nouiſſimus. Apoc. 1.d & 22 c

42 a Ecce puer meus quem elegi Matth.12 b

43 d Ecce noua facio omnia Apoc.21 b.2. cor.5 d

45 d Viuo ego, dicit Dominus, quoniam mihi fle ctetur omne genu Rom.14 b

45 b Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, &c. Rom.9 d

49 b Poſuite in lucem Gentium Act.13 g

49 c Tempore accepto exaudiui te, & in die ſalu tis &c. 2.Corin.6 a

49 e Nō eſurient, neque ſitiēt amplius. Apoc.7 d

50 c Tunc expuerunt in faciem eius. Matth.26 g

52 b Quàm ſpecioſi pedes euangelizantium pa- cem Rom.10 c

52 d Propter quod exite de medio eorum, & ſe- peramini, &c. 2.Corint.6 d

52 b Nomen Dei per vos blaſphematur inter Gē tes Rom.2 d

52 d Quibus non eſt annuntiatum de eo, videbūt Rom.15 e

53 a Domine quis credidit auditui noſtro? Rom. 10 c. Iohan.12 f

53 b Ipſe infirmitates noſtras accepit. Matth.8 c

53 c Tanquam ouis ad occiſionem Act.8 f

53 d Et cū iniquis reputatus eſt. Mar.15 c. luc.22 d

53 c Qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus &c. 1.Pet.2 d. 1.Iohan.3 a

53 e Qui peccata noſtra pertulit in corpore ſuo. 1.Pet.2 d

54 a Lætare ſterilis quæ non paris. Galat.4 d

54 c Et erunt omnes docibiles Dei Iohan.6 e

55 a Et qui ſitit veniat: & qui vult, accipiat aquã vitæ gratis Apoc.22 d

55 b Dabo vobis ſancta Dauid fidelia Act.13 e

56 c Domus mea domus orationis vocabitur. Matth.21 b. marc.11 c. luc.19 g

59 b Contritio & infœlicitas in vijs eorū. Ro.3 c

59 c Galeam ſalutis aſſumite. Ephe.6 c. 1.theſ.5 b

59 d Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impie tatem à Iacob Rom.11 d

60 c Et portæ eius non claudētur per diem &c. Apoc.21 g

60 d Et ciuitas nō eget ſole neq; luna Apoc.21 g

60 d Nox vltra non erit Apoc.22 a

61 a Spiritus Domini ſuper me Luc.4 c

62 d Dicite filiæ Sion, Ecce rex tuus venit. Matth.21 a

64 b Quod oculus nō vidit, nec auris audiuit, &c. 1.Corint.2 b

65 a Inuentus ſum à nō quærētibus me Ro.10 d

65 a Tota die expandi manus meas ad populum non credentem Rom.10 d

65 e Nouos vero cælos & nouam terram. 2.Pet. 3.c. apoc.21 a

66 a Cælum mihi ſedes eſt Act.7 f

66 g Vbi vermis eorum non moritur Mar.9 g

I E R E M.

7 b Vos autem feciſtis illam, ſpeluncam latro- num Matth.21 b. mar.11 c. luc.19 g

9 g Qui gloriatur, in Domino glorietur. 1.Cor. 1 d. 2.corint.10 d

10 a Quis non timebit te Domine? Apoc.15 b

17 d Ego ſum ſcrutans renes & corda Apoc.2 f

31 c Vox in Rama audita eſt Matth.2 d

31 a Ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios 2.Corint.6 d

31 e Ecce dies venient, dicit Dominus, & conſum mabo ſuper domū Iſrael & ſuper domū Iuda teſtamentum nouum Heb.8 c

31 f Hoc autem teſtamentum quod teſtabor ad illos, &c. Dabo leges meas in cordibus eo- rum Heb.10 f

51 a Cecidit cecidit Babylon magna Apoc.18 a

E Z E C H.

3 a Accipe librum, & deuora illum Apoc.10 d

20 b Qui fecerit homo, viuet in ea Rom.10 b

32 b Sol obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuum Matth.24 c

36 e Nomen Dei per vos blaſphematur inter Gē tes Rom.2 d

D A N I E L.

9 g Cum videritis abominationem deſolatio- nis quæ dicta eſt à Daniele propheta. Matth.24 b. mar.13 b. luc.21 d

O S E E.

1 d Et erit in loco vbi dictum eſt eis, Nō plebs mea vos &c. Rom.9 e

2 d Vocabo non plebem meam, plebem meam. Rom.9 e. 1.pet.2 b

6 c Miſericordiam volo, & non ſacrificium. Matth.9 b. 12 a

10 b Tunc incipient dicere montibus, Cadite ſu per nos: & collibus, Operite nos. Luc.23 d

11 a Ex Ægypto vocaui filium meum. Mat.2 c

13 d Abſorpta eſt mors in victoria 1.Cor.15 g

I O E L.

2 g Et erit in nouiſſimis dieb⁹, dicit Dominus, effundam de Spiritu meo Act.2 e

2 g Omnis enim quicunque inuocauerit no- men Domini, ſaluus erit Rom.10 c

A M O S.

5 g Nunquid victimas & hoſtias obtuliſtis mi- hi &c. Act.7 e

6 a Væ vobis diuitibus Luc.6 d

9 c Poſt hæc reuertar, & reædificabo tabernacu lum Dauid Act.15 c

I O N A S.

2 a Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus &c. Matth.12 c. luc.11 d

3 b Pœnitentiam egerunt in prædicatione Io- næ. Matth.12 d. luc.11 e

M I C H A E.

5 a Et tu Beth-lehem terra Iuda &c. Matth.2 a

7 b Veni ſeparare hominem aduerſus patrem ſuum, & filiam aduerſus matrem. Matth. 10 d. luc.12 g

A G G A E.

2 b Adhuc ſemel, & ego mouebo nō ſolum ter- ram, ſed & cælum Heb.12 g

H A B A C.

1 b Videte contēptores, & admiramini, & diſper dimini: quia opus operor ego in diebus veſtris, &c. Act.13 f

2 a Iuſtus autē ex fide viuit. Rom.1 c. galat.3 b

N A H V M.

1 d Quàm ſpecioſi pedes euangelizantium pa- cem Rom.10 c

Z A C H A R.

8 c Loquimini veritatem vnuſquiſque cū pro- ximo ſuo Ephe.4 f

9 b Ecce rex tuus venit Matth.21 a. Iohan.12 b

11 c Et acceperūt triginta argenteos. Matth.27 a

12 c Videbunt in quem compunxerunt. Iohan.19 g

13 c Percutiam paſtorem. Matth. 26 c. marc.14 b

M A L A C H.

1 a Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Rom.9 c

3 a Ecce ego mitto angelum meum. Matth.11 b. mar.1 a. luc.7 d. Iohan.1 c

4 b Ipſe eſt Elias qui venturus erat. Matth.11 b

4 Quid eſt quod ſcribæ dicunt, quòd Eliam o- porteat primum venire, &c. Matth.17 b marc.9 b

4 b Vt conuertat corda patrum in filios. Luc.1 b

Digitized by Google

Index alter, in quo itidem Noui inſtrumēti teſtimonia ex Veteri excerpta annotauimus, ſi non ad verbum, certe iuxta ſententiam. ex quorum collatione cum iis à quibus videntur deſumpta, non parum lucis accedet Chriſtianis lectoribus.

GENESIS.

1 a Fide intelligimus aptata eſſe ſecula Dei verbo Heb.11 a
1 a Cæli erāt prius & terra de aqua, & per aquā conſiſtentes Dei verbo 2.Pet.3 b
1 d Bene omnia fecit Mar.7 d
2 d Adam primus formatus eſt, deinde Heua. 1.Timo.2 d
2 d Non enim vir ex muliere, ſed mulier ex viro. 1.Cor.11 a
3 a Serpens ſeduxit Heuā aſtutia ſua. 2.Cor.11 a
3 b Adam non eſt ſeductus: mulier autem ſeducta 1.Timot.2 d
4 a Fide plurimam hoſtiam Abel quàm Cain obtulit Heb.11 a
4 b A ſanguine Abel iuſti Matth.23 d
4 b Nō ſicut Cain qui ex maligno erat.1.Ioh.3 b
4 b Væ illis q in via Cain abierūt. Iudæ epiſt. d
5 c Fide, Enoch tranſlatus eſt ne videret mortē Heb.11 a
6 c Quando expectabāt Dei patientiam in diebus Noe, cum fabricaretur arca. 1.Pet.3 d
6 c Fide, Noe reſponſo accepto, de iis quæ adhuc non videbantur &c. Heb.11 b
7 a Octauum Noe iuſtitiæ præconem cuſtodiuit 2.Pet.2 b
7 b Sicut in diebus ante diluuiū &c. Matth.24 d
9 a Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt Matth.26 e.apoc.13 c
12 a Fide, qui vocatur Abraham, obediuit in locum exire Heb.11 b
14 d Hic enim Melchi-ſedec, rex Salem, ſacerdos Dei ſummi Heb.7 a
16 d Abraham filium habuit de ancilla. Gal.4 c
17 b Et ſignum accepit circuncißionis, ſignaculum iuſtitiæ fidei Ro.4 b.act.7 a
18 a Fide, & ipſa Sara ſterilis virtutem in conceptione, &c. Heb.11 c
18 b Sicut Sara obediebat Abrahæ, dominū eum vocans 1.Pet.3 a
19 b Euertit ciuitates Sodomorū & Gomorrhæorum 2.Pet.2 b
19 e Sicut Sodoma & Gomorrha, & finitimæ ciuitates Iudæ epiſt. e
19 e Memores eſtote vxoris Lot Luc.17 g
19 e Sicut factum eſt in diebus Lot. edebant, &c. Qua die autem exiit Lot à Sodomis, pluit &c. Luc.17 f
21 a Abraham habuit filium de libera Galat.4 c
22 a Fide, obtulit Abraham Iſaac cum tentaretur Heb.11 d
22 b Offert Abraham filium Iſaac ſuper altare. Iacob.2 d
22 c Sicut locutus eſt ad patres noſtros Abrahā, &c. Luc.1 e
25 c Rebecca ex vno, concubitū habens, Iſaac patris noſtri, &c. Rom.9 b
25 d Ne quis fornicator aut prophanus vt Eſau, qui propter eſcam, &c. Heb.12 d
27 d Fide, & de futuris benedixit Iſaac Iacob. Heb.11 d
48 c Fide, Iacob moriens, ſingulos filiorum Ioſeph benedixit Heb.11 d
49 b Quem ſcripſit Moyſes in legē Iohan.1 g
50 d Fide, Ioſeph moriens, de profectione filiorū Iſrael, &c. Heb.11 d

EXOD.

2 a Fide, Moyſes natus, occultatus eſt menſibus tribus Heb.11 d
2 b Fide, Moyſes grandis factus negauit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis Heb.11 e
2 b Cum vidiſſet Moyſes quendam iniuriam patientem Act.7 c
3 a Expletis annis quadraginta apparuit illi in deſerto montis Act.7 d
12 d Fide, celebrauit paſcha & ſanguinis effuſionem Heb.11 e
14 e Omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube, &c. 1.Cor.10 a
14 e Fide, tranſierunt Mare rubrum Heb.11 e
16 c Patres veſtri mā̄ducauerunt manna in deſerto &c. Iohan.6 e
16 d Panē de cælo dedit eis manducare. Ioh.6 d
16 d Omnes eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt 1.Corint.10 a
17 b Bibebant de ſpirituali, conſequente eos, petra 1.Corint.10 a
19 b Et ſi beſtia tetigerit montem, lapidabitur. Heb.12 e
19 c Gens ſancta, populus acquiſitionis. 1.Pet.2 b
20 b Non periurabis Matth.5 e
20 c Non homicidium facies Matth.19 c
20 e Non enim acceßiſtis ad tractabilem montē Heb.12 e
24 c Lecto omni mandato legis à Moyſe &c. Heb.9 e
26 a.36 a Tabernaculū factum eſt primū. Heb.9 a
32 b Neque idololatræ efficiamini 1.Corint.10 b

LEVIT.

12 a In ſabbatho circunciditis hominem. Ioh.7 c
12 a Poſtquam impleti ſunt dies octo Luc.2 c
12 a Poſtquā impleti ſunt dies purgationis eius ſecundum legem Luc.2 d
12 c Vt darent hoſtiam ſecundum quod dictum eſt in lege Domini Luc.2 d
14 a Offer munus tuum quod præcepit Moyſes, &c. Matth.8 a.mar.1 d.luc.5 c
16 d Omnis multitudo populi erat orans foris. Luc.1 a
16 e Si enim ſanguis hircorum & vitulorum. Heb.9 d
19 c Nolite in perſonarum acceptione, &c. Iacob.2 a b
19 d Si peccauerit in te frater tuus, &c. Matt.18 b luc.17 a
20 a In lege Moyſes mandauit nobis huiuſmodi lapidare Iohan.8 a

NVMER.

8 c Omne maſculinum adaperiens vuluam. Luc.2 d
9 d Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt. 1.Corint.10 a
11 b Panem de cælo dedit eis māducare. Ioh. 6 d
12 b Sicut & Moyſes in omni domo eius Heb.3 a
14 f Cadauera filiorum Iſrael proſtrata ſunt in &c. Heb.3 d
14 f Neque murmuraueritis ſicut quidam eorū. 1.Corint.10 c
16 a In contradictione Core perierunt. Iudæ epiſt. d
19 a Quorum enim animalium ſanguis infertur pro peccato Heb.13 b
20 b Bibebant autem de ſpirituali, conſequente eos, petra 1.Corint.10 a
21 b Neque tentemus CHRISTVM, ſicut quidam &c. 1.Corint.10 b

Digitized by Google

21 c Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto Iohan.3 b
22 d Animal mutum ſubiugale corripuit veſaniam Balaam 2.Pet.2 c
22 d Errore Balaam mercede effuſi ſunt. Iudæ epiſt.d.2.pet.2 c
24 c Balaam docebat Balac mittere ſcandalum coram filijs Iſrael Apoc.2 d
25 b Neque fornicemur ſicut quidã ex ipſis fornicati ſunt 1.Corint.10 b
26 g Proſtrati ſunt in deſerto 1.Corint.10 b
28 a Sabbathis ſacerdotes in templo ſabbathũ violant Matth.12 a

DEVTERON.

1 c.16 d Nolite in perſonarum acceptione, &c. Iacob.2 a b
5 b Non periurabis Matth.5 e
10 d Non eſt acceptio perſonarum apud Deum. Rom.2.b. act.10 e. coloſ.3 d.ep.eſ.6 b. 1.pet.1 e
17 b Irritam quis faciens legem Moyſi, &c. Heb.10 e
18 a Neſcitis quoniam qui in ſacrario operantur, quæ de ſacrario ſunt edunt? 1.Corinth.9 b
24 a Quicunque dimiſerit vxorem ſuam, det ei libellum repudij. Matth.5 e.19 b. mar.10.b

IOSVE.

2 a Similiter & Rahab meretrix Iacob.2 d
6 c Fide, muri Iericho corruerunt Heb.11 c
6 d Fide. Rahab meretrix non perijt cum incredulis Heb.11 f

REGVM I.

21 b Non legiſtis quid fecerit Dauid quãdo eſurijt Matth.12 a. marc.2 d. luc.6 a

REGVM III.

2 b Liceat audẽter dicere ad vos de patriarcha Dauid quoniã defunctus eſt Act.2 e. & 13 e
10 a Regina Auſtri venit à finibus terræ audire ſapientiã Salomonis Matth.12 d. luc.11 d
17 a In diebus Eliæ clauſum eſt cœlũ Luc.4 d
17 a Elias homo erat ſimilis nobis paſſibilis Iacob.5 d

REGVM IIII.

4 e Neminem per viam ſalutaueritis Luc.10 a
5 d Multi leproſi erãt in Iſrael ſub Eliſeo propheta, &c. Luc.4 e

I. PARALIP.

23 b Nec quiſquam ſumit ſibi honorem, ſed qui vocatur à Deo, quemadmodum & Aaron Heb.5 b

IOB.

1 d Nihil intulimus in hũc mundũ 1.Tim 6 b
5 c Beatus vir qui ſuffert tẽtationem Iacob.1 b
34 b Non eſt perſonarũ acceptor Deus Act.10 e

DAVID.

40 c Filius hominis vadit, ſicut ſcriptũ eſt, Matt. 26 b. marc.14 b. luc.22 b
131 a Petijt Dauid vt inueniret tabernaculũ Dei Iacob. Act.7 f

PROVERB.

11 d Si iuſtus vix ſaluabitur 1.Pet.4 d
17 d Sit autem omnis homo velox ad audiẽdũ, tardus autem ad loquendum Iacob.1 c
20 b Si dixerimus quia peccatũ nõ habem⁹, &c. 1.Iohan.1 d
24 c Nolite in perſonarum acceptione Iac.2 a
25 a Cum vocatus fueris ad prandium, vade, recumbe in nouiſſimo loco Luc.14 c

ESAIAS.

8 c Ecce poſitus eſt hic in ruinam & in reſurrectionem multorum Luc.2 e
13 b Statim poſt tribulationem dierũ illorũ ſol obſcurabitur. Matt.24 c. marc.13 c. luc.21 e
41 b Suſcepit Iſrael puerum ſuum Luc.1 e
54 a Beatæ ſteriles, & ventres qui non genuerũt Luc.23 d
58 b Eſuriui, & dediſtis mihi mãducare. Mat.25 c
63 a Et veſtitus erat veſte aſperſa ſanguine Apoc.19 c

IEREM.

2 d Homo erat paterfamilias qui plantauit vineam Matth.21 d. marc.12 a. luc.20 b
18 e Nunquid dicit figmẽtũ ei qui ſe finxit &c. Rom.9 d

EZECH.

9 e Et cum conſummati fuerint mille anni Apoc.20 c
12 f Vbi eſt promiſſio aut aduẽtus ei⁹? 2.Pet.3 b
18 b Eſuriui, & dediſtis mihi mãducare. Mat.25 c

DANIEL.

7 c Et erat numerus eorum millia millium Apoc.5 d
12 c Et angelus quem vidi ſtantem ſuper mare. Apoc.10 b

IOEL.

3 c Sol obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuum. Matth.24 c. marc.13 c. luc.21 e

MICHÆ.

2 c Non habemus hic manentem ciuitatem Heb.13 c
4 c Regnabit in domo Iacob in æternũ. Luc.1 c

Digitized by Google

Ordo librorum Veteris teſtamenti.

Geneſis
Exodus
Leuiticus
Numeri
Deuteronomium

Ioſue
Liber Iudicum
Ruth
Regum I
Regum II
Regum III
Regum IIII
Paralipoménon I
Paralipoménon II
Eſdræ I
Eſdræ II
Tobias
Iudith
Eſther
Iob

Liber Pſalmorum.

Prouerbia Salomonis

Eccleſiaſtes
Canticum canticorum
Liber Sapientiæ
Eccleſiaſticus

Eſaiæ prophetia
Ieremiæ
Baruch
Ezechielis
Danielis
Oſee
Ioelis
Amos
Abdiæ
Ionæ
Michææ
Nahum
Habacuc
Sophoniæ
Aggæi
Zachariæ
Malachiæ

Machabæorum I
Machabæorum II

Hos veteris teſtaměti libros CHRISTVS IESVS in Legē, Prophetas, & Pſalmos, ſimpliciſſime partitus eſt, Matthæi cap. ſeptimo, vndecimo & vigeſimoſecundo, & Lucæ vltimo. Hæc ſunt, inquit, verba quæ loquutus ſum ad vos cum adhuc eſſem vobiſcum, quoniã neceſſe eſt impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi, & Prophetis, & Pſalmis, de me. Quam dictionem ſecuti ſunt Apoſtoli, patreſque noſtri Latini. Nec ab hac aliena eſt Hebræorum diſtinctio, תורה vocantium Legem, נביאים Prophetas, כתובים Hagiographa, inter quæ & Pſalmi Dauid numerantur: author eſt Hieronymus in Prologo quem præpoſuit libris Regum.

Ordo librorum Noui Teſtamenti.

Euangelium ſecundum Matthæum
Euangelium ſecundum Marcum
Euangelium ſecundum Lucam
Euangelium ſecundum Iohannem
Acta Apoſtolorum

Pauli epiſtola ad Romanos
Ad Corinthios II
Ad Galatas
Ad Epheſios
Ad Philippenſes
Ad Coloſſenſes
Ad Theſſalonicenſes II
Ad Timotheum II

Ad Titum
Ad Philemonem
Ad Hebræos

Iacobi epiſtola

Petri epiſtolæ II

Iohannis epiſtolæ III

Iudæ epiſtola

Apocalypſis.

Digitized by Google

Hieronymi Prologus Galeatus.

VIGINTI & duas literas eſſe apud Hebræos, Syrorum quoque lingua & Chaldæorũ teſtatur, quæ Hebrææ magna ex parte confinis eſt. nam & ipſi vigintiduo elementa habent eodẽ ſono, ſed diuerſis characteribus. Samaritani etiam Pentateuchum Moyſi totidem literis ſcriptitãt, figuris tantum & apicibus diſcrepantes. Certũmque eſt Eſdram ſcribã, legiſque doctorem, poſt captam Ieroſolymam & inſtaurationem templi ſub Zorobabel, alias literas reperiſſe quibus nunc vtimur: cum ad illud vſque tempus iidem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint. In libro quoque Numerorum hæc eadem ſupputatio, ſub Leuitarum ac ſacerdotum cenſu, myſtice oſtẽditur. Et nomen Domini tetragrãmaton in quibuſdam Græcis voluminibus, vſque hodie antiquis expreſſum literis inuenimus. Sed & pſalmi triceſimus ſextus, & cẽteſimus decimus, & cẽteſimus vndecimus, & cẽteſimus decimuſoctauus, & centeſimus quadrageſimuſquartus, quanquam diuerſo ſcribantur metro, tamẽ eiuſdem numeri texuntur alphabeto. Et Ieremiæ lamentationes, & oratio eius: Salomonis quoque in fine prouerbia, ab eo loco in quo ait, Mulierem fortem quis inueniet? iiſdem alphabetis vel inciſionibus ſupputantur. Porrò quinq; literæ duplices apud Hebræos ſunt: Caph, Mem, Nun, Pe, Sade. aliter enim ſcribuntur per has principia, medietatéſque verborum, aliter fines. Vnde & quinque à pleriſque libri, duplices exiſtimentur, Samuel, Melachim, Dibre haiamim, Eſdras, Ieremias, cum Cinoth, id eſt lamentationibus ſuis. Quomodo igitur vigintiduo elementa ſunt, per quæ ſcribimus Hebraice omne quod loquimur, & eorum initijs vox humana comprehenditur: ita viginti duo volumina ſupputãtur, quibus quaſi literis & exordijs in Dei doctrina, tenera adhuc & lactens viri iuſti eruditur infantia.

Primus apud eos liber, vocatur בראשית Bereſith: quem nos Geneſin dicimus.

Secundus, ואלה שמות Veelle ſemoth: qui Exodus appellatur.

Tertius, ויקרא Vaijcra, id eſt Leuiticus.

Quartus, וידבר Vaiedabber, quem Numeros vocamus.

Quintus, אלה הדברים Elle haddebarim, qui Deuteronómium prænotatur.

Hi ſunt quinque libri Moyſi, quos proprie תורה id eſt Legem appellant.

Secundum Prophetarum ordinem faciunt: & incipiunt ab Ieſu filio Naue: qui apud eos יהושע בן נון Ioſue bin Nun dicitur.

Deinde ſubtexunt שפטים Sophetim, id eſt Iudicum librum. Et in eundem cõpingunt Ruth: quia in diebus Iudicum facta eius narratur hiſtoria.

Tertius ſequitur שמואל Samuel, quem nos Regum primum & ſecundum dicimus.

Quartus, מלכים Melachim, id eſt Regum, qui tertio & quarto Regum volumine continetur.

Meliúſque multo eſt מלכים id eſt regum, quàm ממלכות id eſt regnorum dicere. Non enim multarum gentium deſcribit regna, ſed vnius Iſraelitici populi, qui tribubus duodecim cõtinetur.

Quintus, eſt ישעיה Eſaias.

Sextus, ירמיה Ieremias.

Septimus, יחזקאל Ezechiel.

Octauus, liber duodecim Prophetarum: qui apud illos vocatur תרי עשר There aſar.

Tertius ordo, Hagiographa poſſidet.

Et primus liber incipit à איוב Iob.

Secundus à דוד Dauid: quem quinque inciſionibus & vno pſalmorum volumine comprehendunt.

Tertius eſt שלמה Salomon, tres libros habens: Prouerbia, quæ illi משלי Miſle, id eſt Parabolas appellant.

Quartus, Eccleſiaſten, id eſt קוהלת Coheleth.

Quintus, Canticum canticorum, quem titulo שיר השירים Sir haſſirim prænotant.

Sextus, eſt דניאל Daniel.

Septimus, דברי הימים Dibrè haiamim, id eſt Verba dierũ: quod ſignificantius, Chronicõ toti⁹ diuinæ hiſtoriæ poſſum⁹ appellare. qui liber apud nos Paralipoménωn primus & ſecũdus inſcribitur.

Octauus, עזרא Eſdras: qui & ipſe ſimiliter apud Græcos & Latinos, in duos libros diuiſus eſt.

Nonus, אסתר Eſther.

Atque ita ſiunt pariter Veteris legis libri viginti duo: id eſt Moyſi quinque, & Prophetarum octo, Hagiographorum nouem. Quanquam nonnulli רות & קינות Ruth & Cinóth, inter Hagiographa ſcripſerint, & hos libros in ſuo putent numero ſupputandos: ac per hoc eſſe priſcæ legis libros vigintiquatuor: quos ſub numero vigintiquatuor ſeniorũ Apocalypſis Iohãnis inducit adorãtes Agnum, & coronas ſuas proſtratis vultibus offerentes: ſtãtibus corãm quatuor animalibus oculatis ante & retro, id eſt in præteritum & in futurum reſpicientibus, & indefeſſa voce clamãtibus, Sanctus, ſanctus, ſanctus Dominus Deus omnipotẽs, qui erat, & qui eſt, & qui venturus eſt. Hic prologus, Scripturarum quaſi galeatum principium, omnibus libris quos de Hebræo vertimus in Latinum, conuenire poteſt: vt ſcire valeamus, quicquid extra hos eſt, inter apocrypha eſſe ponendum. Igitur Sapientia, quæ vulgo Salomonis inſcribitur, & Ieſu filij Syrach liber, & Iudith, & Tobias, & Paſtor: non ſunt in canone. Machabæorum primum librum, Hebraicum reperi. Secundus, Græcus eſt: quod ex ipſa quoque phraſi probari poteſt. Quæ cum ita ſe habeant, obſecro te Lector, ne laborem meum, reprehenſionem exiſtimes antiquorum. In templo Dei offert vnuſquiſque quod poteſt: alij aurum, argẽtum & lapides pretioſos: alij byſſum & purpuram & coccum offerunt & hyacinthum: nobiſcum bene agitur, ſi obtulerimus pelles & caprarum pilos. Et tamen Apoſtolus contẽptibiliora noſtra magis neceſſaria iudicat. Vnde & tota illa tabernaculi pulchritudo, & per ſingulas ſpecies, eccleſiæ præſentis futuræque diſtinctio pellibus tegitur & cilicijs: ardorémque ſolis & iniuriam imbrium ea quę viliora ſunt prohibent.

Digitized by Google

Frater Ambroſius tua mihi munuſcula perfe-
rẽs, detulit ſimul & ſuauiſſimas literas, quę à prin
cipio amicitiarũ, fidem probatæ iam fidei & vete-
ris amicitiæ præferebãt. Vera enim illa neceſſitu-
do eſt, & Chriſti glutino copulata, quã nõ vtilitas
rei familiaris, non præſentia tantũ corporũ, non
ſubdola & palpãs adulatio: ſed Dei timor, & Diui-
narum ſcripturarum ſtudia conciliãt. Legimus in
veteribus hiſtorijs quoſdã luſtraſſe prouincias, no
uos adiſſe populos, maria trãſiſſe: vt eos quos ex li
bris nouerãt, corám quoq; viderẽt. Sic Pythagoras
Memphiticos vates, ſic Plato Aegyptũ & Architam
Tarẽtinum, eámq; oram Italiæ, quæ quõdam ma
gna Græcia dicebatur, laborioſiſſime peragrauit:
vt qui Athenis magiſter erat, & potens, cuiúſq; do
ctrinam Academiæ gymnaſia perſonabant, fieret
peregrinus atq; diſcipulus: malẽs aliena verecũdè
diſcere, quàm ſua impudẽter ingerere. Deniq; cũ
literas quaſi toto fugiẽtes orbe perſequitur, capt⁹
à piratis & venũdat⁹, etiã tyrãno crudeliſſimo pa-
ruit, captiuus, vinctus & ſeruus. tamẽ quia philoſo
phus, maior emẽte ſe fuit. Ad Titum Liuiũ lacteo
eloquentiæ fonte manãtẽ, de vltimis Hiſpaniæ Gal
liarũmq; finib⁹ quoſdã veniſſe nobiles legimus: &
quos ad cõtẽplationẽ ſui Roma nõ traxerat, vnius
hõis fama perduxit. Habuit illa ætas inauditũ om
nibus ſeculis, celebrãdúmq; miraculũ, vt vrbẽ tan
tam ingreſſi, aliud extra vrbem quærerẽt. Apollo
nius, ſiue ille magus (vt vulgus loquitur) ſiue phi
loſophus, vt Pythagorici tradunt, intrauit Perſas,
pertrãſiuit Caucaſum, Albanos, Scythas, Maſſage-
tas, opulẽtiſſima Indię regna penetrauit: & ad ex-
tremũ, latiſſimo Phiſon amne trãſmiſſo, peruenit
ad Brachmanas, vt Hiarchã in throno ſedẽtẽ aureo,
& de Tantali fonte potantẽ, inter paucos diſcipu-
los de natura, de motib⁹ ſyderũ, ac dierũ curſu au
diret docentem. Inde per Aelamitas, Babylonios,
Chaldæos, Medos, Aſſyrios, Parthos, Syros, Phœni-
ces, Arabes, Palæſthinos, reuerſus Alexãdriã, perre
xit Aethiopiã, vt Gymnoſophiſtas, & famoſiſſimã
Solis mẽſam videret in ſabulo. Inuenit ille vir v-
biq; quod diſceret, & ſemper proficiens, ſemper ſe
melior fieret. Scripſit ſuper hoc pleniſſime octo
II voluminib⁹ Philoſtratus. Quid loquar de ſeculi
Act.9.c. hõibus, cũ Apoſtol⁹ Paulus, vas electionis & magi
ſter Gẽtiũ, qui de cõſciẽtia tanti in ſe hoſpitis lo-
2.Corin.13.a. quebatur, An experimẽtũ quæritis eius, qui in me
Galat.1.d. loquitur Chriſt⁹? poſt Damaſcũ Arabiámq; luſtra
tam, aſcẽderit Ieroſolymã, vt videret Petrũ, & mã-
ſerit apud eũ diebus quindecim? Hoc enim myſte-
Galat.2.d. rio hebdomadis & ogdoadis futurus Gẽtiũ prædi
cator inſtruendus erat. Rurſúmq; poſt annos qua-
tuordecim, aſſumpto Barnaba & Tyto expoſuerit
Apoſtolis Euãgeliũ, ne fortè i vacuũ curreret, aut
cucurriſſet. Habet eni neſcio qd latẽtis ἐνεργείας
viua vox, & in aures diſcipuli de authoris ore trãſ
fuſa, forti⁹ ſonat. Vnde & Aeſchines cũ Rhodi exu
laret, & legeretur illa Demoſthenis oratio, quam
aduerſus eũ habuerat, mirãtibus cũctis atq; laudã
tibus, ſuſpirãs ait, Quid ſi ipſam audiſſetis beſtiã,
III. ſua verba reſonantẽ? Hæc non dico, q ſit in me
aliquid tale, quod vel poſſis à me audire, vel velis
diſcere: ſed q ardor tuus & diſcẽdi ſtudiũ etiã abſ
que nobis per ſe probari debeat. Ingeniũ docile,
& ſine doctore laudabile eſt. Nõ quid inuenias, ſed
quid quæras cõſyderamus. Mollis cera, & ad for-
mandũ facilis, etiã ſi artificis & plaſtæ ceſſent ma-
nus: tamẽ virtute totũ eſt quicqd eſſe poteſt. Pau-
Act.22.a. lus apoſtol⁹ ad pedes Gamalielis legem Moyſi, &
Prophetas didiciſſe ſe gloriatur, vt armat⁹ ſpirita-
2.Cor.10.b. libus telis, poſtea diceret cõfidẽter, Arma noſtræ
militiæ, nõ carnalia ſunt: ſed potẽtia Deo, ad de-
ſtructionẽ munitionũ cõſilia deſtruẽtes, & omnẽ
altitudinẽ extollentẽ ſe aduerſus ſciẽtiã Dei, & ca
ptiuantẽ omnẽ intellectũ ad obediẽdũ Chriſto, &
parati ſubiugare omnẽ inobediẽtiã. Ad Timotheũ
ſcribit ab infantia Sacris literis eruditũ, & horta- 2.Tim.3.
tur ad ſtudiũ lectionis, ne negligat gratiã quæ da 1.Timo.4.
ta ſit ei per impoſitionem man⁹ preſbyterij. Tito
pręcipit vt inter cæteras virtutes epiſcopi, quẽ bre
ui ſermone depinxit, ſcientiã quoque in eo eligat
Scripturarũ, Obtinẽtẽ (inquit) eũ, q ſecũdũ doctri- Tit.1.b.
nã eſt, fidelẽ ſermonẽ: vt potẽs ſit exhortari in do
ctrina ſana, & cõtradicẽtes reuincere. Sancta quip IIII
pe ruſticitas ſolũ ſibi prodeſt: & quãtũ ædificat ex
vitæ merito Eccleſiã Chriſti, tãtũ nocet ſi deſtruẽ-
tibus nõ reſiſtat. Malachias propheta, imò per Ma Mala.2.b.
lachiã Domin⁹ interrogauit ſacerdotes Legẽ: intã
tum ſacerdotis officiũ eſt interrogatũ reſpõdere
de Lege. Et in Deuteronomio legimus, Interroga Deut.32.
patrẽ tuũ, & annunciabit tibi: ſeniores tuos, & di-
cẽt tibi. In Pſalmo quoq; cẽteſimo decimooctauo,
Cãtabiles mihi erãt iuſtificatiões tuæ in loco per-
egrinationis meæ. Et in deſcriptione iuſti viri, cũ
eũ Dauid arbori vitæ, q̃ eſt in paradiſo, cõpararet,
inter cæteras virtutes & hoc intulit, In lege Do- Pſal.1.
mini volũtas ei⁹, & in lege ei⁹ meditabitur die ac
nocte. Daniel in fine ſacratiſſimæ viſionis ait iu-
ſtos fulgere ſicut ſtellas: & intelligẽtes, id eſt do- Danie.12.
ctos, quaſi firmamẽtũ. Vides quãtũ inter ſe diſtent
iuſta ruſticitas, & docta iuſtitia? alij ſtellis, alij cæ
lo cõparãtur. Quãquam iuxta Hebraicam veritatẽ
vtrũq; de eruditis poſſit intelligi. Ita enim apud
eos legim⁹, Qui autẽ docti fuerint, fulgebũt quaſi
ſplẽdor firmamẽti: & qui ad iuſtitiã erudiũt mul-
tos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Cur dici
tur Paulus apoſtolus vas electionis? Nẽpe quia Le
gis, & Scripturarũ ſanctarum erat armariũ. Pha-
riſæi ſtupẽt in doctrina Domini: & mirãtur in Pe
tro & Iohãne quomodo Legẽ ſciãt, cũ literas non Act.4.c.
didicerit. Quicquid enim alijs exercitatio, & quo-
tidiana in Lege meditatio tribuere ſolet, illis hoc
Spiritus ſanct⁹ ſuggerebat, & erãt iuxta quod ſcri Eſa.54.
ptũ eſt, θεοδίδακτοι. Duodecim annos Saluator Iohan.6.
impleuerat, & in tẽplo ſenes de quæſtionib⁹ Legis Luc.2.f.
interrogãs, magis docet dũ prudẽter interrogat.
Niſi fortè ruſticũ Petrũ, ruſticũ dicim⁹ Iohãnem:
quorũ vterq; dicere poterat, Etſi imperit⁹ ſermo- 2.Cor.11.
ne, nõ tamẽ ſciẽtia. Iohãnes ruſtic⁹, piſcator: indo
ctus? & vnde illa vox obſecro, In principio erat Iohan.1.
Verbũ, & Verbũ erat apud Deũ, & Deus erat Verbũ?
λόγος enim Grece multa ſignificat: nã & verbũ eſt,
& ratio, & ſupputatio, & cauſa vniuſcuiuſq; rei, p
quã ſunt ſingula quæ ſubſiſtũt: quæ vniuerſa, re-
ctè intelligimus in Chriſto. Hoc doctus Plato ne Abd.1.
ſciuit, hoc Demoſthenes eloquens ignorauit. Per- Eſa.29.
dã (inquit) ſapiẽtiã ſapiẽtiũ, & prudẽtiã prudentiũ 1.Cor.1.
reprobabo. Vera ſapiẽtia perdet falſam ſapiẽtiã. & 1.Cor.2.
quanquã ſtultitia prædicationis in cruce ſit: tamẽ
Paul⁹ ſapientiã loquitur inter perfectos: ſapientiã
autẽ nõ ſeculi hui⁹, nec principũ ſeculi iſtius, quę
deſtruitur, ſed loquitur Dei ſapientiã in myſterio
abſconditã, quã prædeſtinauit Deus ante ſecula.
Dei ſapiẽtia, Chriſtus eſt. Chriſt⁹ enim, Dei virt⁹,
& Dei ſapiẽtia. Hæc ſapiẽtia, in myſterio abſcõdi-
ta eſt: de qua & noni pſalmi titul⁹ prænotatur, Pro
occultis filij. in quo ſunt oẽs theſauri ſapiẽtiæ & Coloſſ.
ſciẽtiæ Dei abſcõditi. Et qui in myſterio abſcõdit⁹
erat, prædeſtinat⁹ eſt ante ſecula: prædeſtinat⁹ au-
tẽ & pręfigurat⁹ in Lege & Prophetis. Vnde & Pro-
phetæ appellabãtur vidẽtes: quia videbant eũ, quẽ
cæteri nõ videbãt. Abrahã vidit diẽ ei⁹, & lętat⁹ eſt. Iohan.
Aperiebantur cæli Ezechieli qui populo peccatori Ezec.1.
clauſi erant. Reuela (inquit Dauid) oculos meos, & Pſal.118.
cõſyderabo mirabilia de lege tua. Lex enim ſpiri Rom.
tualis eſt, & reuelatione op⁹ eſt, vt intelligatur, ac 1.Cor.

[illegible] facie Dei gloriã cõtẽplemur. Liber in A- Apoc. 5. a.
pocalypſi ſeptẽ ſigillis ſignat⁹ oſtẽditur: quẽ ſi de- Eſai. 29. d.
deris homini ſciẽti literas vt legat, reſpõdebit ti- Apoc. 3. b.
bi, Nõ poſſum: ſignat⁹ eſt enim. Quãti hodie putãt
ſe noſſe literas, & tenẽt ſignatũ librũ, nec aperire
poſſunt, niſi ille reſerauerit q habet clauẽ Dauid:
qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo ape-
rit? In Actib⁹ Apoſtolorũ ſanct⁹ Eunuch⁹, imò vir Act. 8.
(ſic enĩ eũ Scriptura cognominat) cũ legeret Eſaiã
prophetã, interrogat⁹ à Philippo, Putáſne intel-
ligis, quæ legis? reſpondit, Quomodo poſſum, niſi
aliquis me docuerit? Ego (vt de me loquar interim)
nec ſanctior ſum hoc Eunucho, nec ſtudioſior, qui
de Aethiopia, id eſt de extremis mundi finibus ve
nit ad tẽpliũ, reliquit aulã regiã: & tãt⁹ amator le-
gis diuinæq; ſciẽtiæ fuit, vt etiã i vehiculo legeret
Literas ſacras. Et tamẽ cum librũ teneret, & verba
Domini cogitatione cõciperet, lingua volueret, la
biis perſonaret, ignorabat eũ, quẽ in libro neſciẽs
venerabatur. Venit Philippus, oſtẽdit ei Ieſum, qui
clauſus latebat in litera. O mira doctoris virt⁹! ea-
dẽ hora credit Eunuchus, baptizat, & fidelis & ſan
ctus factus eſt, ac magiſter de diſcipulo, pl⁹ in de-
ſerto fonte Eccleſiæ, q̃ in aurato ſynagogæ tẽplo
reperit. Hæc à me perſtricta ſunt breuiter (neq;
enim epiſtolaris anguſtia euagari lõgi⁹ patiebatur)
vt intelligeres te in Scripturis ſacris ſine præuio, H
& mõſtrãte ſemitam nõ poſſe ingredi. Taceo de
grammaticis, rhetorib⁹, philoſophis, geometris, dia
lecticis, muſicis, aſtronomis, aſtrologis, medicis,
quorũ ſciẽtia mortalib⁹ vel vtiliſſima eſt, & i tres
partes ſcinditur, τὸ δόγμα, τὴν μέθοδον, τὴν ἐμ-
πειρίαν. Ad minores artes veniã, & quæ nõ tã lin
gua, q̃ manu adminiſtrãtur. Agricolæ, cæmẽtarij,
fabri metallorũ, lignorũq; cæſores, lanarij quo-
que, & fullones, & cæteri qui varia ſupellectilẽ, &
vilia opuſcula fabricantur, abſq; doctore eſſe non
poſſunt quod cupiũt. Quod medicorũ eſt, promit
tunt medici: tractãt fabrilia fabri. Sola Scripturarũ
ars eſt, quã ſibi paſſim oĩs vẽdicãt. Scribimus in-
docti, doctiq; poemata paſſim. Hãc garrula anus,
hãc delir⁹ ſenex, hãc ſophiſta verboſus, hãc vniuer
ſi præſumũt, lacerãt, docẽt antẽ q̃ diſcãt. Alij addu
cto ſupercilio, grãdia verba trutinãtes inter mu-
liercula de ſacris literis philoſophantur. Alij di-
ſcũt, proh pudor, à fœminis, quod viros doceãt. &
ne parũ hoc ſit, quadã facilitate verborũ, imò au-
dacia ediſſerũt alijs, quod ipſi nõ intelligũt. Taceo
de mei ſimilib⁹, qui ſi forte ad Scripturas ſanctas
poſt ſeculares literas venerint, & ſermõe cõpoſito
aures populi mulſerint, quicqd dixerit, hoc legẽ Dei
putãt: nec ſcire dignãtur quid Prophetæ, quid A-
poſtoli ſenſerint, ſed ad ſenſũ ſuũ incõgrua aptãt
teſtimonia: quaſi grãde ſit, & nõ vitioſiſſimũ docẽ
di genus, deprauare ſentẽtias, & ad volũtatẽ ſuã,
Scripturã trahere repugnãtẽ. Quaſi nõ legerimus
Homerocẽtonas, & Vergiliocẽtonas: ac non ſic etiã
Maronẽ ſine Chriſto poſſimus dicere Chriſtianũ,
quia ſcripſerit, Iam redit & virgo, redeunt Satur-
nia regna, Iã noua progenies cælo demittitur al-
to. Et Patrẽ loquentem ad filium, Nate meæ vires,
mea magna potẽtia ſolus. Et poſt verba Saluato-
ris in cruce, Talia perſtabat memorãs, fixúſq; ma
nebat. Puerilia ſunt hæc, & circulatorũ ludo ſimi-
lia docere quod ignores: imò, vt cum ſtomacho lo
quar, ne hoc quidem ſcire quòd neſcias.
Videlicet manifeſtiſſima eſt Geneſis, in qua de Gen.
creatione mundi, de exordio generis humani, de
diuiſione terræ, de confuſione linguarum & gen-
tium, vſque ad exitum ſcribitur Hebræorum.
Patet Exodus cũ decem plagis, cum decalogo,
cum myſticis diuiniſque præceptis.
In promptu eſt Leuiticus liber, in quo ſingula
ſacrificia, imò ſingulæ penè ſyllabæ, & veſtes Aa-
rõ, & tot⁹ ordo Leuitic⁹ ſpirãt cæleſtia ſacramẽta.
Numeri verò, nónne toti⁹ arithmeticæ, & pro- Numeri
phetiæ Balaam, & quadraginta duarum per ere-
mum manſionum myſteria continent?
Deuteronomiũ quoq; ſecũda lex, & Euangelicæ Deuterono-
legis præfiguratio, nónne ſic ea habet quæ priora mium.
ſunt, vt tamẽ noua ſint oĩa de veteribus? Hucuſq;
Moyſes, hucuſque Pẽtateuchus: quibus quinq; ver
bis loqui ſe velle Apoſtolus in Eccleſia gloriatur. 1. Cor. 14. d.
Iob exẽplar patientiæ, quæ nõ myſteria ſuo ſer Iob
mone cõplectitur? Proſa incipit, verſu labitur, pe-
deſtri ſermone finitur: omnéſq; leges dialecticæ,
ppoſitione, aſſumptione, cõfirmatione, cõcluſione
determinat. Singula in eo verba, plena ſunt ſenſi-
bus. Et (vt de cæteris ſileã) reſurrectionẽ corporũ ſic
prophetat, vt null⁹ de ea vel manifeſtius, vel cau-
tius ſcripſerit, Scio (inquit) q̃ redẽptor me⁹ viuit, &
in nouiſſimo die de terra ſurrectur⁹ ſum: & rurſũ
circũdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deũ,
quẽ viſur⁹ ſũ egoipſe, & oculi mei cõſpecturi ſũt,
& nõ ali⁹. Repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo.
Veniam ad Ieſum Naue, qui typũ Domini non Ioſue, ſiue Ie
ſolũ geſtis, verum etiam nomine præfert. tranſit ſus Naue.
Iordanẽ, hoſtium regna ſubuertit, diuidit terram
victori populo, & per ſingulas vrbes, viculos, mon
tes, flumina, torrẽtes atq; cõfinia, Eccleſiæ cæleſtiſ-
que Ieruſalem ſpiritualia regna deſcribit.
In Iudicum libro, quot principes populi, tot fi- Lib. Iudicũ.
guræ ſunt.
Ruth Moabitis, Eſaiæ explet vaticiniũ, dicentis, Ruth
Emitte agnum Domine Dominatorẽ terræ, de Pe- Eſa. 16. a.
tra deſerti, ad montem filiæ Sion.
Samuel in Heli mortuo, & in occiſo Saul, veterẽ Reg. I. & II.
legem abolitam monſtrat. Porrò in Sadoc atque
Dauid, noui ſacerdotij, nouiq; imperij ſacramen-
ta teſtatur.
Melachim, id eſt tertius & quart⁹ Regum liber, Regum III.
à Salomone vſque ad Iechoniam, & à Ieroboam fi & IIII.
lio Nabat vſq; ad Oſee qui ductus eſt in Aſſyrios,
regnum Iuda & regnũ deſcribit Iſrael. Si hiſtoriã
reſpicias, verba ſimplicia ſunt: ſi in literis ſenſum
latentem inſpexeris, Eccleſiæ paucitas, & hæretico
rum contra Eccleſiam bella narrantur.
Duodecim pphetæ i vni⁹ voluminis anguſtias co
artati, multo aliud, q̃ ſonãt in litera, præfigurãt.
Oſee crebro nominat Ephraim, Samariam, Io- Oſee
ſeph, Iezrahel, & vxorem fornicariam, & fornica-
tionis filios, & adulterã cubiculo clauſam mariti,
multo tempore ſedere viduam, & ſub veſte lugu-
bri, viri ad ſe reditum præſtolari.
Ioel filius Phatuel deſcribit terrã duodecim tri- Ioel
buum, eruca, brucho, locuſta, rubigine vaſtãte cõ-
ſumptã: & poſt euerſionẽ prioris populi, effuſum
iri Spiritũ ſanctũ ſuper ſeruos Dei & ancillas, id
eſt ſuper centũ viginti credentiũ nomina, & effu Act. 2. c.
ſum iri in cœnaculo Sion. Qui centum viginti ab
vno vſq; ad quindecim paulatim, & per incremẽ-
ta ſurgentes, quindecim graduum numerum effi
ciunt, qui in pſalterio myſticè continentur.
Amos paſtor, & ruſtic⁹, & ruborũ mora diſtrin- Amos
gẽs, paucis verbis explicari nõ poteſt. Quis eni di-
gnè exprimat tria & quatuor ſcelera Damaſci, &
Gazæ, & Tyri, & Idumææ, & filiorũ Ammõ & Moab:
& i ſeptimo & octauo gradu Iudæ & Iſrael? Hic lo
quit ad vaccas pingues, quæ ſunt i Samariæ mõte,
& ruiturã domũ maiorẽ, minorẽmq; teſtatur. Ipſe
cernit fictorẽ locuſtæ, & ſtãtẽ Dominũ ſuper mu
rũ litũ vel adamantinũ, & vncinũ pomorũ attra-
hẽtẽ ſupplicia peccatorib⁹: & tamẽ in terrã, nõ fa-
mẽ panis, nec ſitim aquæ: ſed audiendi verbũ Dei.
Abdias, qui interpretatur ſeruus Dei, pertonat Abdias
contra Edom ſanguineũ terrenúmque hominem,
fratris quoque Iacob ſemper æmulum, haſta per-
cutit ſpiritali.

Digitized by Google

Ionas Ionas pulcherrima columba naufragio ſuo paſſionẽ Domini præfigurans, mũdũ ad pœnitẽtiã reuocat: & ſub nomine Niniue, Gẽtib' ſalutẽ nũtiat.

Michæas Michæas de Moraſthi cohæres Chriſti, vaſtationem annunciat filiæ latronis, & obſidionẽ ponit contra eã: quia maxillã percuſſerit iudicis Iſrael.

Nahum Nahum conſolator orbis increpat ciuitatẽ ſanguinum, & poſt euerſionẽ illius loquitur, Ecce ſuper mõtes pedes euãgelizãtis, & annũciãtis pacẽ.

Habacuc Habacuc luctator fortis & rigidus, ſtat ſuper cuſtodiam ſuam, & figit gradum ſuper munitionẽ, vt Chriſtum in cruce contempletur, & dicat, Operuit cælos gloria eius, & laudis eius plena eſt terra. Splẽdor eius vt lux erit, cornua in manibus eius: ibi abſcondita eſt fortitudo eius.

Sophonias Sophonias ſpeculator, & arcanorum Dei cognitor, audit clamorem à Porta piſcium, & eiulatũ à Secũda, & cõtritionẽ à collib'. Indicit quoq; vlulatũ habitatorib' Pilæ, quia cõticuit oĩs popul' Chanáan, diſperierũt vniuerſi q inuoluti erãt argẽto.

Aggæus Aggæus feſtiuus & lætus, qui ſeminauit in lachrymis, vt in gaudio meteret: deſtructũ templũ ædificat, Dominũque patrem inducit loquẽtẽ, Adhuc vnum modicum, & ego commouebo cælum & terram, & mare, & aridam & mouebo omnes gentes, & veniet deſyderatus cunctis gentibus.

Zacharias Zacharias memor Domini ſui, multiplex in prophetia, Ieſum veſtib' ſordidis indutũ, & lapidem oculorũ ſeptẽ: cãdelabrũmq; aureũ cũ totidẽ lucernis quot oculis: duas quoq; oliuas à ſiniſtris lãpadis cernit, & à dextris: vt poſt equos nigros, rufos, albos, & varios, & diſſipatas quadrigas ex Ephráim, & equũ de Ieruſalẽ, pauperẽ regẽ vaticinet & prædicet, ſedentẽ ſup pullũ filiũ aſinę ſubiugalis.

Malachias Malachias aperte, & in fine omniũ prophetarũ, de abiectione Iſrael, & vocatione Gentiũ, Non eſt mihi, ait, voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum: & munus nõ ſuſcipiam de manu veſtra. Ab Ortu enim ſolis vſque ad occaſum, magnũ eſt nomen meum in Gẽtibus: & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.

Eſaias Eſaiam, Ieremiã, Ezechielem, & Danielẽ quis poteſt vel intelligere, vel exponere? Quorũ primus non prophetiã mihi videtur texere, ſed Euãgeliũ.

Ieremias Secundus virgã nuceam, & ollam ſuccenſam à facie Aquilonis, & pardum ſpoliatũ ſuis colorib', & quadruplex diuerſis metris nectit alphabetũ.

Ezechiel Tertius principia & finẽ tãtis habet obſcuritatib' inuoluta, vt apud Hebræos iſtę partes cũ exordio Geneſeos ante annos triginta non legantur.

Daniel Quart' verò, qui & extrem' inter quatuor prophetas, temporũ conſcius, & totius mundi φιλοίςωρ, lapidẽ præciſum de monte ſine manib', & regna omnia ſubuertẽtẽ, claro ſermone pronũciat.

Dauid Dauid Simonides noſter, Pindarus & Alcæus, Flaccus quoque, Catullus, atque Serenus, Chriſtum lyra perſonat, & in decachordo pſalterio, ab inferis excitat reſurgentem.

Prouerbia Eccleſiaſtes Canticum Salomõ pacific', & amabilis Domini, mores corrigit, naturã docet, Eccleſiam iũgit, & Chriſtũ, ſanctarũmque nuptiarum dulce canit epithalamiũ.

Eſther Eſther in Eccleſiæ typo populũ liberat de periculo, & interfecto Amã, qui interpretatur iniquitas, partes cõuiuij, & diem celebrẽ mittit in poſteros.

Paralipomenon Paralipomẽnon liber, id eſt inſtrumẽti veteris ἐπιτομή, tãtus ac talis eſt, vt abſq; illo ſiquis ſciẽtiã Scripturarũ ſibi voluerit arrogare, ſeipſum irrideat. Per ſingula quippe noĩa iũcturaſq; verborũ, & prætermiſſæ in regũ libris tãgũtur hiſtorię, & innumerabiles explicãtur Euãgelij quæſtiones.

Eſdras Nehemias Eſdras & Nehemias, adiutor videlicet, & cõſolator à Domino, in vnũ volumẽ coartãtur, inſtaurãt templũ, muros extruũt ciuitatis: omniſq; illa turba populi redeuntis in patriã, & deſcriptio ſacerdotũ, leuitarum, Iſraelis, proſelytorũ, ac per ſingulas familias murorũ, ac turriũ opera diuiſa, aliud in cortice præferũt, aliud in medulla retinẽt. Cernis me Scripturarũ amore raptũ, exceſſiſſe modũ epiſtolæ, & tamẽ nõ impleſſe quod volui. Audiuimus tanquã quid noſſe, quid cupere debeamus, vt & nos quoque poſſimus dicere, Concupiuit anima mea deſyderare iuſtificationes tuas in omni tempore. Cæterũ illud Socraticum impletur in nobis, Hoc tantum ſcio quòd neſcio.

Tangam & nouum breuiter teſtamentum.

Matthæus, Marcus, Lucas, & Iohãnes quadriga Domini, & verum Cherubim, quod interpretatur ſcientiæ multitudo, per totũ corpus oculati ſunt, ſcintillæ emicant, diſcurrũt fulgura, pedes habẽt rectos, & in ſublime tẽdentes, terga pennata & vbiq; volitantia, tenent ſe mutuo, ſibique perplexi ſunt, & quaſi rota in rota voluuntur, & pergunt quocunque eos flatus Spiritus ſancti perduxerit.

Paulus Apoſtolus ad ſeptẽ ſcribit eccleſias. octaua enim ad Hebræos, à pleriſque extra numerum ponitur. Timotheum inſtruit, ac Titũ, & Philemonem pro fugitiuo famulo deprecatur. Super quo melius tacere puto, quàm pauca ſcribere.

Actus Apoſtolorũ nudam quidẽ videtur ſonare hiſtoriã, & naſcẽtis eccleſiæ infantiã texere: ſed ſi nouerimus ſcriptorẽ eorũ Lucam eſſe medicũ, cuius laus eſt in Euãgelio, animaduertemus pariter omnia verba illi', animæ lãguẽtis eſſe medicinã.

Iacobus, Petrus, Iohannes, Iudas, ſeptẽ epiſtolas ediderũt tam myſticeś quàm ſuccinctas, & breues pariter ac longas: breues in verbis, lõgas in ſentẽtijs: vt rarus ſit, qui nõ in earũ cæcutiat lectione.

Apocalypſis Iohãnis tot habet ſacramẽta, quot verba. Parũ dixi pro merito voluminis, laus oĩs inferior eſt. In verbis ſingulis multiplices latẽt intelligẽtiæ. Oro te frater chariſſime, inter hæc viuere, iſta meditari, nihil aliud noſſe, nihil quærere: nõne tibi videtur iã hic in terris regni cæleſtis habitaculũ? Nolo offendaris in Scripturis ſanctis ſimplicitate, & quaſi vilitate verborum, quæ vel vitio interpretũ, vel de induſtria ſic plata ſunt, vt ruſticã cõcionẽ facili' inſtruerẽt, & in vna eadẽq; ſentẽtia aliter doctus, aliter audiret indoctus. Nõ ſum tam petulãs & hebes, vt hæc me noſſe pollicear, & eorũ fructus capere, quorum radices in cælo fixæ ſunt: ſed velle fateor. Sedẽti me præfero, magiſtrũ renuẽs, comitẽ ſpõdeo. Petẽti datur, pulſanti aperitur, quęrẽs inuenit. Diſcam' in terris, quorũ ſciẽtia nobis perſeueret in cælo. Obuijs te manib' excipiã, & (vt inepte aliquid, ac de Hermagoræ tumiditate effutiã) quicqd quæſieris, tecũ ſcire conabor. Habes hic amãtiſſimũ tui fratrẽ Euſebiũ, qui literarũ tuarũ mihi gratiã duplicauit, referẽs honeſtatẽ morũ tuorũ, cõtẽptũ ſeculi, fidẽ amicitiæ, amorẽ Chriſti. Nã prudẽtiã & eloquij venuſtatẽ etiã abſq; illo ipſa epiſtola præferebat. Feſtina, quæſo te, & hærẽtis in ſalo nauiculę funẽ magis pręſcinde, q ſolue. Nemo renũtiatur' ſeculo bene poteſt vẽdere quæ cõtẽpſit vt vẽderet. Quicquid in ſumptus de tuo tuleris, pro lucro cõputa. Antiquũ dictũ eſt, Auaro tã deeſt quod habet, q quod nõ habet. Credẽti, tot' mũd' diuitiarũ eſt: infidelis autẽ, etiã obolo indiget. Sic viuamus tanq nihil habẽtes, & oĩa poſſidentes. Vict' & veſtit' diuitiæ Chriſtianorũ ſunt. Si habes in poteſtate rẽ tuã, vende: ſi nõ habes, proijce. Tollẽti tunicã, & palliũ relinquẽdũ eſt. Scilicet niſi tu ſemp recraſtinãs, & diẽ de die trahẽs cautẽ, & pedetẽtim tuas poſſeſſiũculas vendideris, nõ habet Chriſt' vnde alat pauperes ſuos. Totũ Deo dedit, qui ſeipſum obtulit. Apoſtoli nauẽ tãtũ & retia reliquerũt. vidua duo æra miſit in gazophylacium, & præfertur Crœſi diuitijs. Facile contẽnit oĩa, qui ſe ſemper cogitat eſſe moriturũ.

Digitized by Google

Præfatio ſancti Hieronymi preſbyteri in penta-TEVCHVM MOYSI.

DESYDERII MEI deſyderatas accepi epiſtolas, qui quodam præſagio futurorum, cum Daniele ſortitus eſt nomen: obſecrantis, vt tranſlatũ in Latinam linguam de Hebræo ſermone Pentateuchum, noſtrorũ auribus traderẽ. Periculoſum opus certe, & obtrectatorũ meorum latratibus patens: qui me aſſerunt in Septuaginta interpretum ſuggillationẽ noua pro veteribus cudere, ita ingenium quaſi vinũ probantes: cũ ego ſæpiſſime teſtatus ſim, me pro virili portione in Tabernaculo Dei offerre quæ poſſim, nec opes alterius aliorum paupertate fœdari. Quod vt auderẽ, Origenis me ſtudiũ prouocauit, qui editioni antiquæ tranſlationem Theodotionis miſcuit, aſteriſco & obelo opus omne diſtinguens: dum aut illuceſcere facit quæ minus ante fuerant: aut ſuperflua quæque iugulat & confodit, maxime quæ Euãgeliſtarum & Apoſtolorum authoritas promulgauit. In quibus multa de Veteri teſtamento legimus, quæ in noſtris codicibus nõ habentur: vt eſt illud, Ex Aegypto vocaui filium meũ: & Quoniam Nazaræus vocabitur: & Videbũt in quem cõpunxerunt: & Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ: & Quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt quæ præparauit Deus diligentibus ſe: & multa alia quæ propriũ σύνταγμα deſyderãt. Interrogemus ergo eos vbi hæc ſcripta ſint: & cũ dicere non potuerint, de libris Hebraicis proferamus. Primum teſtimoniũ eſt in Oſee: Secũdum in Eſaia: Tertium in Zacharia: Quartum in Prouerbiis: Quintũ æque in Eſaia. Quod multi ignorantes, apocryphorũ deliramenta ſectãtur: & Hiberas nænias libris authẽticis præferunt. Cauſas erroris nõ eſt meum exponere. Iudæi prudẽti factum dicũt eſſe cõſilio: ne Ptolemæus vnius Dei cultor, etiam apud Hebræos duplicem diuinitatẽ deprehenderet. Quod maxime idcirco faciebãt, quia in Platonis dogma cadere videbatur. Denique vbicũque ſacratum aliquid Scriptura teſtatur de Patre & Filio & Spiritu ſancto, aut aliter interpretati ſunt, aut omnino tacuerũt: vt & regi ſatiſfacerẽt, & arcanum fidei nõ vulgarent. Et neſcio quis primus author Septuaginta cellulas Alexandriæ mẽdacio ſuo extruxerit: quibus diuiſi eadẽ ſcriptitarent: cũ Ariſteas eiuſdem Ptolemæi ὑπερασπιστὰς, & multo poſt tẽpore Ioſephus nihil tale retulerint: ſed in vna baſilica cõgregatos, contuliſſe ſcribant, non propheta ſſe. Aliud eſt enim vatem, aliud eſt eſſe interpretem: ibi Spiritus ventura prædicit: hic eruditio & verborũ copia, ea quæ intelligit transfert. Niſi forte putãdus eſt Tullius Oeconomicum Xenophõtis, & Platonis Protagoram, & Demoſthenis pro Cteſiphõte, afflatus rhetorico ſpiritu tranſtuliſſe. Aut aliter de eiſdem libris per Septuaginta interpretes, aliter per Apoſtolos Spiritus ſanctus teſtimonia texuit: vt quod illi tacuerunt, hi ſcriptum eſſe mentiti ſint. Quid igitur? damnamus veteres? Minime. Sed poſt priorum ſtudia, in domo Domini quod poſſumus laboramus. Illi interpretati ſunt ante aduẽtũ Chriſti, & quod neſciebant, dubiis protulere ſententiis: nos verò poſt paſſionẽ & reſurrectionem eius, nõ tam prophetiam quàm hiſtoriã ſcribimus. aliter enim audita: aliter viſa narrantur. quod melius intelligimus, melius & proferimus. Audi igitur æmule, obtrectator auſculta: nõ damno, nõ reprehendo Septuaginta: ſed confidenter cunctis illis Apoſtolos præfero. Per iſtorum os mihi Chriſtus ſonat, quos ante prophetas inter ſpiritalia chariſmata poſitos lego: in quibus vltimũ penè gradum interpretes tenent. Quid liuore torqueris? quid imperitorum animos cõtra me concitas? Sicubi in tranſlatione tibi videor errare: interroga Hebræos, diuerſarum vrbium magiſtros conſule. Quod illi habent de Chriſto, tui codices non habent. Aliud eſt ſi cõtra ſe poſtea ab Apoſtolis vſurpata teſtimonia probauerunt: & emẽdatiora ſunt exemplaria Latina quàm Græca, & Græca quàm Hebraica. Verum hæc cõtra inuidos. Nunc te precor Deſyderi chariſſime, vt me quia tantum opus ſubire feciſti, & à Geneſi exordiũ capere, orationibus iuues: quo poſſim eodẽ ſpiritu quo ſcripti ſunt libri, in Latinum eos transferre ſermonem.

EIVSDEM IN IOSVE PRAEFATIO.

TANDEM finito Pẽtateucho Moyſi, velut grãdi fœnore liberati, ad Ieſum filiũ Naue manum mittamus: quẽ Hebræi, יהושע בן נון, id eſt Ioſue filium Nun, vocãt: & ad Iudicum librũ, quem שפטים appellant: ad Ruth quoque & Eſther, quos eiſdẽ nominibus efferũt. Monemuſq; lectorem vt ſyluã Hebraicorum nominũ, & diſtinctiones per mẽbra diuiſas, diligẽs ſcriptor conſeruet: ne & noſter labor, & illius ſtudium pereat. & vt in primis, quod ſæpe teſtatus ſum, ſciat me nõ in reprehenſionem veterum noua cudere, ſicut amici mei criminantur: ſed pro virili parte offerre linguæ meæ hominibus, quos tamẽ noſtra delectãt: vt pro Græcorũ ἑξαπλοῖς quæ & ſumptu, & labore maximo indigẽt, editionẽ noſtrã habeãt. Et ſicubi in antiquorũ voluminũ lectione dubitarint, hæc illis cõferentes, inueniãt quod requirunt: maxime cũ apud Latinos tot ſint exẽplaria, quot codices: & vnuſquiſq; pro arbitrio ſuo vel addiderit vel ſubtraxerit quod ei viſum eſt: & vtiq; nõ poſſit verum eſſe quod diſſonat. Vnde ceſſet arcuato vulnere cõtra nos inſurgere ſcorpius, & ſanctum opus venenata carpere lingua: vel ſuſcipiens, ſi placet: vel cõtemnens, ſi diſplicet: memineritque illorum verſuum, Os tuum abundauit malitia: & lingua tua concinnabat dolos. Sedens aduerſus, fratrem tuum loquebaris: & aduerſus filium matris tuæ ponebas ſcandalum: hæc feciſti, & tacui. Exiſtimaſti inique quòd ero tui ſimilis? arguã te, & ſtatuam cõtra faciem tuã. Quæ enim audientis vel legẽtis vtilitas eſt, nos laborando ſudare, & alios detrahendo laborare? dolere Iudæos quòd calumniãdi eis & irridendi Chriſtianos ſit ablata occaſio, & eccleſiæ homines id deſpicere, imò lacerare vnde aduerſarij torquentur? Quòd ſi vetus eis tãtum interpretatio placet, quæ & mihi nõ diſplicet, & nihil extra recipiendũ putãt: cur ea quæ ſub aſteriſcis & obelis vel addita ſunt vel amputata, legũt, & negligunt? Quare Danielem iuxta Theodotionis tranſlationem, eccleſiæ ſuſceperunt? Cur Origenẽ mirãtur, & Euſebium Pãphili, cũctas editiones ſimiliter diſſerẽtes? Aut quæ fuit ſtultitia, poſtquã vera dixerint, proferre quæ falſa ſunt? Vnde autẽ in Nouo teſtamẽto probare poterũt aſſumpta teſtimonia quæ in libris veteribus nõ habentur? Hæc dicimus, ne omnino calũniantibus tacere videamur. Cæterũ poſt ſanctæ Paulæ dormitionẽ, cuius vita virtutis exemplum eſt: & hos libros quos Euſtochio virgini Chriſti negare nõ potui: decreuimus dũ ſpiritus hos regit artus, prophetarum explanationi incũbere: & omiſſum iam diu opus, quaſi quodã poſtliminio, repetere: præſertim cum & admirabilis, ſanctuſque vir Damaſ-

Digitized by Google

machius, hoc idem literis flagitet: & nos ad patriã feſtinantes, mortiferos ſirenarum cãtus ſurda debeamus aure tranſire.

PRAEFATIONEM IN LIBROS Regum vide priore codice in quo Prologus galeatus inſcribitur.

EIVSDEM IN LIBRVM PARAlipomenon præfatio.

SI SEPTVAGINTA interpretũ, pura, & vt ab eis in Græcũ verſa eſt, editio permaneret, ſuperfluè me, Chromati epiſcoporũ ſanctiſſime atque doctiſſime, impelleres vt Hebræa tibi volumina Latino ſermone trãſferrem. Quod enim ſemel aures hominũ occupauerat, & naſcẽtis eccleſiæ roborauerat fidem: iuſtũ erat etiam noſtro ſilentio cõprobari. Nunc vero cũ pro varietate regionum diuerſa ferãtur exemplaria, & germana illa antiquáque tranſlatio corrupta ſit, atq; violata: noſtri arbitrij putas, aut è pluribus iudicare quid verum ſit, aut nouũ opus in veteri opere cudere, illudentibúſque Iudæis, cornicum (vt dicitur) oculos cõfigere. Alexandria & AEgyptus in Septuaginta ſuis Heſychium laudat authorẽ. Cõſtantinopolis vſq; Antiochiã, Luciani martyris exemplaria probat. Mediæ inter has prouinciæ Palæſthinos codices legũt: quos ab Origene elaboratos Euſebius & Pamphilus vulgauerũt: totúſque orbis hac inter ſe trifaria varietate cõpugnat. Et certe Origenes nõ ſolum exempla compoſuit quatuor editionum, e regione ſingula verba deſcribẽs, vt vnus diſſentiens, ſtatim cæteris inter ſe cõſentiẽtib' arguatur: ſed, quod maioris audaciæ eſt, in editione Septuaginta Theodotionis editionẽ miſcuit, aſteriſcis deſignãs quæ minus fuerãt, & virgulis quæ ex ſuperfluo videbantur appoſita. Si igitur alijs licuit non tenere quod ſemel ſuſceperãt: & poſt Septuaginta cellulas, quæ vulgo ſine authore iactantur, ſingulas cellulas aperuêre, hócque in eccleſijs legitur quod Septuaginta neſcierũt: cur me nõ ſuſcipiant Latini mei, qui inuiolata editione veteri ita nouã cõdidi, vt laborẽ meũ Hebræis, &, quod his maius eſt, Apoſtolis authoribus cõprobem? Scripſi nuper librũ de optimo genere interpretãdi, oſtendẽs illa de Euãgelio, Ex AEgypto vocaui filium meum: &, Quoniam Nazaræus vocabitur: &, Videbũt in quẽ cõpunxerunt: & illud Apoſtoli, Quæ oculus nõ vidit, nec auris audiuit, & nec in cor hominis aſcenderũt, quæ præparauit Deus diligẽtibus illum: cæteráque his ſimilia in Hebræorũ libris inueniri. Certe Apoſtoli & Euãgeliſtæ, Septuagita interpretes nouerant: & vnde eis hæc quæ in Septuaginta interpretibus nõ habentur? Chriſtus Dominus noſter vtriuſq; teſtamenti cõditor, in Euangelio ſecũdum Iohannem, Qui credit, inquit, in me, ſicut dicit Scriptura: flumina de vẽtre eius fluent aquæ viuæ. Vtique ſcriptũ eſt, quod Saluator ſcriptum eſſe teſtatur. Vbi ſcriptũ eſt? Septuagita nõ habẽt: apocrypha neſcit eccleſia. Ad Hebræos igitur reuertendũ eſt vnde & Dominus loquitur, & diſcipuli exempla præſumũt. Hæc pace veterũ loquor: & obtrectatoribus meis tantũ reſpondeo, qui canino dente me rodunt, in publico detrahẽtes, & legentes in angulis, ijdem & accuſatores & defenſores, cum in alijs probent quod in me reprobant: quaſi virtus & vitiũ non in rebus ſit, ſed cum authore mutetur. Cęterũ meminit editionẽ Septuaginta tranſlatorum, olim de Græco emendatã tribuiſſe me noſtris: nec inimicũ debere exiſtimari eorũ quos in conuentu fratrũ ſemper ẽdiſſero. Et quod nunc דברי הימים, id eſt verba dierũ, interpretatus ſum: idcirco feci, vt inextricabiles moras, & ſyluã nominũ, quæ ſcriptorum cõfuſa ſunt vitio, ſenſuúmq; barbariẽ apertius, & per verſuũ cola digererẽ, mihimet ipſi & meis iuxta Iſmeniam canens, ſi aures ſurdæ ſunt cæterorum.

AD DOMNIONEM ET ROGAtianum in eãdem præfatio eiuſdem.

QVO MODO Græcorũ hiſtorias magis intelligũt qui Athenas viderint: & tertiũ Virgilij librũ qui à Troade per Leucatẽ, & Acroceraunia, ad Siciliã, & inde ad oſtia Tyberis nauigauerint: ita ſanctam ſcripturã lucidius intuebitur qui Iudæam oculis contemplatus ſit, & antiquarũ vrbium memorias, locorúmque vel eadẽ vocabula, vel mutata cognouerit. Vnde & nobis curæ fuit cum eruditiſſimis Hebræorum hunc laborem ſubire: vt circumiremus prouinciã, quam vniuerſæ Chriſti eccleſiæ ſonant. Fateor enim, mi Domnion & Rogatiane chariſſimi, nũquam me in diuinis voluminibus, proprijs viribus credidiſſe: nec habuiſſe opinionem meã, ſed ea etiã de quibus ſcire me arbitrabar, interrogare me ſolitũ. quãto magis de his ſuper quibus anceps eram? Denique, cũ à me nuper literis flagitaſſetis, vt vobis librũ Paralipomenon Latino ſermone trãſferrẽ, de Tyberiade quẽdam legis doctorẽ, qui apud Hebræos admirationi habebatur, aſſumpſi: & cõtuli cum eo à vertice (vt aiunt) vſq; ad extremũ vnguem: & ſic cõfirmatus, auſus ſum facere quod iubebatis. Liberè enim vobis loquor: ita in Græcis & Latinis codicibus hic nominum liber vitioſus eſt, vt non tam Hebræa quàm Barbara quædã, & Sarmatica nomina cõiecta arbitrandũ ſit. Nec hoc Septuaginta interpretibus, qui Spiritu ſancto pleni, ea quæ vera fuerũt tranſtulerãt: ſed ſcriptorũ culpæ aſcribẽdum, dũ de emendatis inemẽdata ſcriptitant: & ſæpe tria nomina, ſubtractis è medio ſyllabis, in vnũ vocabulum cogũt: vel e regione vnũ nomẽ, propter latitudinẽ ſuam, in duo vel tria vocabula diuidunt. Sed & ipſæ appellationes, nõ homines, vt pleriq; exiſtimant: ſed vrbes, & regiones, & ſaltus, & prouincias ſonant: & obliquè ſub interpretatione & figura eorũ, quædam narrãtur hiſtoriæ: de quibus in Regnorum libro dicitur, Nõnne ecce hæc ſcripta ſunt in Libro verborũ dierum regum Iuda? Quæ vtique in noſtris codicibus nõ habẽtur. Hoc primum ſciendũ, quòd apud Hebræos, liber Paralipomenon, vnus ſit: & apud illos vocatus דברי הימים, id eſt verba dierũ: qui propter magnitudinem, apud nos diuiſus eſt. quod nõnulli etiã in Bruto, Ciceronis dialogo faciũt, vt eũ in tres partes ſecent, cũ vnus à ſuo authore ſit editus. Deinde etiam illud attendendũ, quòd frequẽter nomina, nõ vocabula hominũ, ſed rerum (vt dixi) ſignificãtias ſonãt. Ad extremũ quòd omnis eruditio Scripturarũ in hoc cõtinetur: & hiſtoriæ quæ vel prætermiſſæ ſunt in ſuis locis, vel perſtrictæ leuiter, hic per quædã verborũ cõpendia explicẽtur. Orationũ itaq; veſtrarũ adiutus auxilio, miſi librum beneuolis placiturũ, tamen inuidis diſpliciturum eſſe nõ ambigo. Optima enim quæque (vt ait Plinius) malũt contẽnere plerique, quàm diſcere. Siquis in hac interpretatione voluerit aliquid reprehendere, interroget Hebræos, ſuã conſciẽtiam recolat, videat ordinẽ textúmque ſermonis: & tunc noſtro labori, ſi potuerit, detrahat. Vbicũque ergo aſteriſcos, id eſt ſtellas, radiare in hoc volumine videritis: ibi ſciatis de Hebræo additum quod in Latinis codicibus non habetur. Vbi verò obelus, trãſuerſa ſcilicet virga, prępoſita eſt, illic ſignatur quid Septuaginta interpretes addiderint, vel ob decõris gratiã, vel ob Spiritus ſancti authoritatẽ, licet in Hebręis voluminibus non legatur.

Digitized by Google

EIVSDEM AD DOMNIONEM ET Rogatianum, in Eſdram & Nehemiam præfatio.

VTRVM difficilius ſit, facere quod poſcitis, an negare, necdũ ſtatui. nam neq; vobis aliquid imperantibus abnuere, ſententiæ eſt: & magnitudo oneris impoſiti ita ceruices premit, vt antè ſub faſce ruendũ ſit, quàm leuandum. Accedũt ad hoc inuidorũ ſtudia, qui omne quod ſcribimus reprehendendum putant: & interdũ contra ſe cõſcientia repugnãte, publice lacerãt quod occulte legunt, intantum vt clamare cõpellar, & dicere, Domine, libera animã meã à labijs iniquis, & à lingua doloſa. Tertius annus eſt q̃ ſemper ſcribitis atq; reſcribitis vt Eſdræ librũ, & Eſther, vobis de Hebræo trãſferã: quaſi nõ habeatis Græca & Latina volumina: aut quicquid illud eſt quod à nobis vertitur, non ſtatim ab omnibus cõſpuendum ſit. Fruſtra autẽ (vt ait quidam) niti, neq; aliud fatigãdo niſi odiũ quærere, extremæ dementiæ eſt. Itaq; obſecro vos, mi Domnion & Rogatiane chariſſimi, vt priuata lectione cõtenti, librũ nõ efferatis in publicũ, nec faſtidioſis cibos ingeratis: vitetiſque eorũ ſupercilium qui iudicare tantũ de alijs, & ipſi facere nihil nouerũt. Siqui autẽ fratrũ ſunt quibus noſtra nõ diſplicẽt, his tribuatis exẽplar: admonentes vt Hebræa nomina, quorũ grandis in hoc volumine copia eſt, diſtincte & per interualla tranſcribant. Nihil enim proderit emẽdaſſe librũ, niſi emendatio, librariorũ diligẽtia cõſeruetur. Nec quenquã moueat quòd vnus à nobis liber editus eſt: nec apocryphorũ tertij & quarti libri ſomnijs delectetur: quia & apud Hebræos Eſdræ Nehemiæque ſermones in vnũ volumẽ coarctãtur: & quæ non habentur apud illos, nec de viginti quatuor ſenibus ſunt, procul abijciẽda. Siquis autẽ Septuaginta vobis oppoſuerit interpretes, quorũ exemplaria varietas ipſa lacerata & inuerſa demõſtrat: nec poteſt vtique verũ aſſeri quod diuerſum eſt: mittite eũ ad Euãgelia: in quibus multa ponũtur quaſi de Veteri teſtamẽto, quæ apud Septuaginta interpretes nõ habẽtur, velut illud, Quoniã Nazaræus vocabitur. &, Ex Aegypto vocaui filiũ meũ, &, Videbũt in quẽ compunxerunt: multáq; alia, quæ latiori operi reſeruamus: & quærite ab eo vbi ſcripta ſunt. cúmque proferre nõ potuerit, vos legite de his exẽplaribus quæ nuper à nobis edita, maledicorũ quotidie linguis cõfodiuntur. Sed vt ad compẽdium veniã, certe quod illaturus ſum, æquiſſimũ eſt. Edidi aliquid quod nõ habetur in Græco, aut aliter habetur quàm à me verſũ eſt: Quid interpretẽ laniant? interrogẽt Hebræos: & ipſis auctoribus, trãſlationi meæ vel arrogent vel derogẽt fidem. Porrò aliud eſt ſi clauſis (quod dicitur) oculis mihi volũt maledicere, & nõ imitãtur Græcorũ ſtudiũ ac beneuolẽtiam, qui poſt Septuaginta trãſlatores, iam Chriſti Euãgelio coruſcante, Iudæos & Hebionitas legis veteris interpretes, Aquilam videlicet, & Symmachũ, & Theodotionẽ, & curioſe legũt, & per Origenis laborẽ in hexaplis, eccleſijs dedicarũt. Quãtomagis Latini grati eſſe deberent, quòd exultantẽ cernerent Græciã à ſe aliquid mutuari? Primũ enim magnorũ ſumptuũ eſt, & infinitæ difficultatis, exemplaria poſſe habere omnia: deinde etiã qui habuerint, & Hebræi ſermonis ignari ſunt, magis errabũt, ignorãtes quis è multis verius dixerit. Quod etiam ſapientiſſimo cuidã nuper apud Græcos accidit, vt interdũ Scripturæ ſenſum relinquẽs, vniuſcuiuſque interpretis ſequeretur errorẽ. Nos autẽ qui Hebrææ linguæ ſaltem paruã habemus ſciẽtiam, & Latinus nobis vtcunque ſermo non deeſt, & de alijs magis poſſumus iudicare, & ea quæ ipſi intelligimus, in noſtra lingua promere. Itaque licet hydra ſibilet, vlctórque Sinon incẽdia iactet: nũquam meum, iuuante Chriſto, ſilebit eloquiũ: etiam præciſa lingua balbutiet. Legant qui volunt: qui nolũt abijciant. Euentilent apices, literas calumnientur: magis veſtra charitate prouocabor ad ſtudiũ, quàm illorum detractione & odio deterrebor.

EIVSDEM AD CHROMATIVM ET Heliodorum in Tobiam præfatio.

MIRARI non deſino exactionis veſtræ inſtantiam. exigitis enim vt librũ Chaldæo ſermone cõſcriptũ, ad Latinum ſtylum traham, librũ vtique Tobiæ: quẽ Hebræi de catalogo diuinarũ ſcripturarũ ſecantes, his quæ hagiographa memorant, manciparũt. Feci ſatis deſyderio veſtro, nõ tamen meo ſtudio. Arguũt & nos Hebræorũ ſtudia: & imputãt nobis, cõtra ſuũ canonẽ Latinis auribus iſta trãſferre. Sed melius eſſe iudicans Phariſæorũ diſplicere iudicio, & epiſcoporũ iuſſionibus deſeruire, inſtiti vt potui. Et quia vicina eſt Chaldæorum lingua ſermoni Hebraico, vtriuſq; linguæ peritiſſimum loquacẽ reperiens, vnius diei laborẽ arripui: & quicquid ille mihi Hebraicis verbis expreſſit, hoc ego accito notario ſermonibus Latinis expoſui. Orationibus veſtris mercedem huius operis cõpenſabo, cum gratum vobis didicero me, quod iubere eſtis dignati, compleſſe.

EIVSDEM PRAEFATIO IN librum Iudith.

APVD Hebræos, liber Iudith inter hagiographa legitur: cuius authoritas ad roborãda illa quæ in cõtentionem veniũt, minus idonea iudicatur. Chaldæo tamẽ ſermone cõſcriptus, inter hiſtorias cõputatur. Sed quia hũc librũ ſynodus Nicena in numero ſanctarũ ſcripturarũ legitur cõputaſſe, acquieui poſtulationi veſtræ, imò exactioni: & ſepoſitis occupationibus, quibus vehementer artabar, huic vnam lucubratiũculam dedi, magis ſenſum è ſenſu, quàm ex verbo verbũ transferẽs. Multorum codicum varietatẽ vitioſiſſimã amputaui: ſola ea, quæ intelligẽtia integrã in verbis Chaldæis inuenire potui, Latinis expreſſi. Accipite Iudith viduã caſtitatis exemplum, & triũphali laude perpetuis eam præconijs declarate. Hanc enim nõ ſolum fœminis, ſed & viris imitabilem dedit, qui caſtitatis eius remunerator, virtutem ei talem tribuit, vt inuictum omnibus hominibus vinceret, & inſuperabilem ſuperaret.

EIVSDEM IN LIBRVM Eſther præfatio.

LIBRVM Eſther varijs tranſlatoribus cõſtat eſſe viciatum: quẽ ego de archiuis Hebræorũ reuelans, verbum è verbo expreſſius trãſtuli. Quem librum editio vulgata, laciniosis hinc inde verborum funibus trahit, addens ea quæ ex tẽpore dici poterant, & audiri: ſicut ſolitũ eſt ſcholaribus diſciplinis, ſumpto themate, excogitare quibus verbis vti potuit qui iniuriã paſſus eſt, vel qui iniuriam fecit. Vos autẽ ô Paula & Euſtochium, quoniam & bibliothecas Hebræorũ ſtuduiſtis intrare, & interpretum certamina comprobaſtis, tenentes Eſther Hebraicũ librum, per ſingula verba noſtram tranſlationem aſpicite: vt poſſitis agnoſcere, me nihil etiã augmentaſſe addẽdo, ſed fideli teſtimonio ſimpliciter, ſicut in Hebræo habetur, hiſtoriã Hebraicam Latinæ linguæ tradidiſſe. Nec affectamus laudes hominũ, nec vituperationes expaueſcimus. Deo enim placere curãtes, minas hominũ penitus nõ timemus: quoniã Deus diſſipat oſſa eo-

Digitized by Google

rum qui hominibus placere deſyderit:& ſecundũ Apoſtolũ qui eiuſmodi ſunt, ſerui Chriſti eſſe nõ poſſunt. Rurſum, in libro Eſther alphabetũ ex minio vſque ad Teth literam fecimus diuerſis in locis, volentes ſcilicet Septuaginta interpretũ ordinem per hoc inſinuare ſtudioſo lectori. Nos enim iuxta morem Hebraicum, ordinem proſequi, etiã in Septuaginta editione maluimus.

EIVSDEM IN LIBRVM IOB præfatio.

COGOR per ſingulos ſcripturæ diuinæ libros aduerſariorum reſpondere maledictis. qui interpretationem meam, reprehẽſionem Septuaginta interpretum criminãtur: quaſi non & apud Græcos Aquila, Symmachus, & Theodotio, vel verbum è verbo, vel ſenſum è ſenſu, vel ex vtroque commixtum, & medie temperatum genus tranſlationis expreſſerint: & omnia Veteris inſtrumenti volumina Origenes obelis aſteriſciſque diſtinxerit, quos vel additos, vel de Theodotiõe ſumptos trãſlationi antiquæ inſeruit, probãs defuiſſe quod additum eſt. Diſcãt igitur obtrectatores mei recipere in toto quod in partibus ſuſceperũt, aut interpretationẽ meam cum aſteriſcis ſuis radere. Neq; enim fieri poteſt vt quos plura intermiſiſſe ſuſceperint, non eoſdem etiã in quibuſdã erraſſe fateãtur, præcipue in Iob: cui ſi ea quæ ſub aſteriſcis addita ſunt, ſubtraxeris, pars maxima detrũcabitur, & hoc dũtaxat apud Græcos. Cæterũ apud Latinos, ante eam tranſlationẽ, quã ſub aſteriſcis & obelis nuper edidimus, ſeptingenti fermè aut octingẽti verſus deſunt, vt decurtatus & laceratꝰ, corroſuſq; liber fœditatẽ ſui publice legẽtibus præbeat. Hæc autem trãſlatio nullum de veteribus ſequitur interpretẽ: ſed ex ipſo Hebraico, Arabicòque ſermone, & interdũ Syro, nunc verba, nũc ſenſus, nũc ſimul vtrũq; reſonabit. Obliquus enim etiam apud Hebræos totꝰ liber fertur & lubricus: & quod Græci rhetores vocant, ἐσχηματισμένος, dum quis aliud loquitur, aliud agit: vt ſi velis anguillam vel murenulã ſtrictis tenere manibus, quanto fortius preſſeris, tanto citius elabitur. Memini me ob intelligentiã huius voluminis, Lyddæum quendam præceptorẽ, qui apud Hebræos primus haberi putabatur, non paruis redemiſſe nũmis: cuius doctrina an aliquid profecerim, neſcio. hoc vnũ ſcio, nõ potuiſſe me interpretari, niſi quod antè intellexeram. A principio itaque voluminis, vſq; ad verba Iob, apud Hebræos proſa oratio eſt. Porro à verbis Iob, in quibus ait, Pereat dies in qua natꝰ ſum, & nox in qua dictum eſt, cõceptus eſt homo: vſq; ad eum locum vbi ante finẽ voluminis ſcriptum eſt, Idcirco ipſe me reprehendo, & ago pœnitentiã in fauilla & cinere: hexametri verſus ſunt, dactylo, ſpondæoq; currentes: & propter linguæ idioma, crebro recipientes & alios pedes, nõ earundẽ ſyllabarũ, ſed eorundẽ temporũ. Interdum quoq; rhythmus ipſe dulcis & tinnulus fertur numeris pedum ſolutis: quod metrici magis, quàm ſimplex lector intelligunt. A ſupradicto autẽ verſu vſque ad finem libri, paruũ comma quod remanet, proſa oratione cõtexitur. Quod ſicui videtur incredulum, metra ſcilicet eſſe apud Hebræos, & in morẽ noſtri Flacci, Græciq; Pindari, & Alcæi, & Sapphus, vel Pſalterium, vel Lamẽtationes Ieremiæ, vel omnia fermè ſcripturarũ cantica comprehendi, legat Philonẽ, Ioſephum, Origenẽ, Cæſarienſem Euſebiũ, & eorũ teſtimonio me verũ dicere cõprobabit. Audiant quapropter canes mei idcirco me in hoc volumine laboraſſe, nõ vt interpretationẽ antiquam reprehẽderẽ, ſed vt ea quæ in illa aut obſcura ſunt, aut omiſſa, aut certe ſcriptorum vitio deprauata, manifeſtiora noſtra interpretatione fierẽt, & qui Hebræorũ ſermonẽ ex parte didicimus, & in Latino penè ab ipſis cunabulis inter grãmaticos & rhetores & philoſophos detriti ſumus. Quòd ſi apud Græcos poſt Septuaginta editionẽ, iam Chriſti Euãgelio coruſcante, Iudæus Aquila & Symmachus ac Theodotio, Iudaizantes hæretici, ſunt recepti, qui multa myſteria Saluatoris ſubdola interpretatione celarunt, & tamen in ἐξαπλοῖς habentur apud eccleſias, & explanantur ab eccleſiaſticis viris: quãtomagis ego Chriſtianus, & de parẽtibus Chriſtianis natus, & vexillũ crucis in mea fronte portans (cuius ſtudiũ fuit omiſſa repetere, deprauata corrigere, & ſacramenta eccleſiæ puro & fideli aperire ſermone) vel à faſtidioſis, vel à malignis lectoribus non debeo reprobari? Habeant qui volunt veteres libros, vel in membranis purpureis auro argentòque deſcriptos, vel vncialibus (vt vulgo aiunt) literis, onera magis exarata, quàm codices: dũmodo mihi, meiſque permittãt pauperes habere ſcedulas, & non tam pulchros codices quàm emendatos. Vtraque autẽ editio, & Septuaginta iuxta Græcos, & mea iuxta Hebræos, in Latinum meo labore trãſlata eſt. Eligat vnuſquiſque quod vult: & ſtudioſum me magis, quàm maleuolum probet.

ALIA EIVSDEM PRÆFATIO.

SI aut fiſcellã iunco texerem, aut palmarũ folia complicarẽ, vt in ſudore vultus mei comederẽ panem, & ventris opus ſollicita mẽte pertractarẽ, nullus morderet, nemo reprehenderet. Nunc autẽ quia iuxta ſententiã Saluatoris volo operari cibũ qui nõ perit, & antiquã diuinorũ voluminum viã ſentibus virgultiſq; purgare, error mihi geminꝰ infligitur: corrector vitiorũ, falſarius dicor, & errores nõ auferre, ſed ſerere. Tanta eſt enim vetuſtatis cõſuetudo, vt etiã confeſſa pleriſq; vitia placeãt: dum magis pulcros habere volunt codices, quàm emẽdatos. Quapropter ô fratres dilectiſſimi, vnicum nobilitatis & humilitatis exẽplar, pro flabello, calathis, ſportelliſq;, munuſculis monachorũ, ſpiritalia hæc & manſura dona ſuſcipite, ac beatũ Iob qui adhuc apud Latinos iacebat in ſtercore, & vermibꝰ ſcatebat errorũ, integrũ immaculatũq; gaudete. Quo modo enim poſt probationẽ atque victoriã, duplicia ſunt ei vniuerſa reddita: ita ego in lingua noſtra, vt audacter loquar, feci eum habere quæ amiſerat. Igitur & vos, & vnũquenq; lectorem ſolita præfatione commoneo, & in principijs librorũ eadem ſemper annectẽs, rogo: vt vbicũq; ſemper præcedẽtes virgulas videritis, ſciatis ea quæ ſubiecta ſunt, in Hebraicis voluminibꝰ nõ haberi. Porrò vbi ſtellæ imago præfulſerit, ex Hebræo in ſermone noſtro addita ſunt. Necnõ & illa quæ haberi videbãtur, & ita corrupta erãt vt ſenſum legẽtibus tollerẽt, oratiõibꝰ vobis magno labore correxi: magis vtile quid ex otio meo eccleſijs Chriſti venturũ ratus, quàm ex aliorum negotio.

ARGVMENTVM IN LIBRVM IOB.

IN terra quidẽ habitaſſe Iob Auſitidi, in finibus Idumææ & Arabiæ fertur: & erat ei antè nomẽ Iobab. Et accepit vxorẽ Arabiſſam: quæ genuit filiũ quem vocauit Ennon. Erat autẽ ipſe filiꝰ quidem Zaræ, de Eſau filijs filius: de matre verò Boſra: ita vt ſit quintus ab Abrahã. Et hi ſunt reges qui regnauerũt in Edom, in qua & ipſe regnauit. ſed primus in ea regnauit Bela filius Beor: & nomen ciuitatis eiuſdem, Denãba. Poſt hũc autẽ Belæ, Iobab, qui vocatur Iob. Poſt Iob autẽ Aſum,

qui erat dux ex Themanorū regione. Et poſt illū regnauit Adad filius Badad, qui excidit Madiā in campo Moab: & nomē ciuitatis eius Auith. In hoc uno libro hæc quæſtio tractatur, an ne etiā probis à Deo malū accidat. Hic firmiſſime perſtat Iob, q Deus etiā ſine cauſa, ſolūmodo in laudē ſuam, puniat probos. Cōtra hoc opponunt ſe amici eius, & pulchris ſermonib⁹ volūt cōuincere, Deū eſſe iuſtū, qui nō corripiat vllū probū. ſi verò corripiat, neceſſariò conſequi q ille peccauerit. Et ſic tā carnaliter ſentiūt de Deo & iuſtitia ei⁹, ac ſi ipſe eſſet omnino quēadmodū homines ſunt, & iudicia eius ſicut iudicia illorū. Quanquā etiā Iob, vt qui in anguſtijs mortis decumberet, ex humana fragilitate nimium cōtra Deū loquitur, & in afflictione peccat, & tamē perſtat in eo, q tales paſſiones nō meritus ſit, ſicut etiā verum erat. Tandē Deus iudicat, quid quę Iob in afflictione cōtra Deū locutus eſt, iniuſte locutus ſit: quod verò cōtra inimicos ſuos de innocētia ſua ante afflictionem tutatus eſt, recte locutus ſit. Sic liber iſte ſolū Deum iuſtū pronunciat, quamuis etiā homo homini iuſtus ſit etiā coram Deo. In cōſolationem noſtri ſcript⁹ eſt hic liber, quòd Deus ſanctos ſuos permittit aliquando impingere in aduerſitate. nā antequam Iob incidat in anguſtiam mortis, laudat Deū ſuper deprædatione bonorū ſuorum & morte filiorum ſuorū. Cum verò obuerſatur ob oculos mors, & ſubducit ſe Deus, indicāt verba ei⁹ quales cogitationes ſubeant hominem quantumuis etiā ſanctum, contra Deum in anxietate mortis: videlicet homini videtur Deus non eſſe Deus, ſed ſolum iudex & iracundus tyrannus qui vim exerceat, & non curet quempiam bonam vitā. Hunc librum intelligunt qui experiūtur & ſentiunt quid ſit pati iram Dei, & occultatam eſſe gratiam eius.

EIVSDEM IN PSALTERIVM, QVOD iuxtā Septuaginta editionē correxit, præfatio.

PSALTERIVM Romæ dudū poſitus emēdaram & iuxta Septuaginta interpretes, licet curſim, magna tamen ex parte correxerā. Quod quia rurſum videtis ô Paula & Euſtochium, ſcriptorū vitio deprauatū, pluſque antiquū errorem, quàm nouam emēdationem valere: me cogitis vt veluti quodā nouali, ſciſſum iam aruum exercā, & obliquis ſulcis renaſcentes ſpinas eradicē: æquum eſſe dicentes, vt quod crebrò male pullulat, crebrius ſuccidatur. Vnde cōſueta præfatione cōmoneo tā vos quibus fortè labor iſte deſudat, quàm eos qui exemplaria iſtiuſmodi habere voluerint, vt quæ diligēter emendaui, cum cura & diligētia trāſcribantur. Notet ſibi vnuſquiſq; vel iacētem lineam, vel radiantia ſigna, id eſt obelos, vel aſteriſcos. Et vbicunq; viderit virgulam præcedentē, ab ea vſq; ad duo puncta quæ impreſſimus, ſciat in Septuaginta tranſlatoribus plus haberi. Vbi autē perſpexerit ſtellæ ſimilitudinē, de Hebræis voluminibus additum nouerit æque vſq; ad duo puncta, iuxta Theodotionis dūtaxat editionem: qui ſimplicitate ſermonis à Septuaginta interpretib⁹ non diſcordat. Hæc ergo & vobis & ſtudioſo cuiq; feciſſe me ſciens: non ambigo multos fore qui vel inuidia, vel ſupercilio malint contemnere videri præclara, quàm diſcere: & de turbulento magis riuo, quàm de puriſſimo fonte potare.

EIVSDEM PRAEFATIO IN LIBROS Salomonis.

IVNGAT epiſtola quos iungit ſacerdotium: imò charta nō diuidat quos Chriſti nectit amor. Cōmentarios in Oſee, Amos, Zachariā, Malachiam quos poſcitis, ſcripſiſſem ſi licuiſſet præ valetudine. Mittitis ſolatia ſumptuū: notarios noſtros & librarios ſuſtētatis, vt vobis potiſſimum noſtrum deſudet ingeniū. Et ecce ex latere frequens turba diuerſa poſcentiū: quaſi aut æquum ſit, me vobis eſurientib⁹, alijs laborare: aut in ratione dati & accepti, cuiquam, præter vos, obnoxius ſim. Itaq; lōga ægrotatione fractus, ne penitus hoc anno reticerem, & apud vos mut⁹ eſſem, tridui opus nomini veſtro cōſecraui, interpretationē videlicet triū Salomonis voluminum, משלי, quas Hebræi Parabolas, vulgata autem editio Prouerbia vocat: קהלת, quē Græce Eccleſiaſten, Latine concionatorem poſſumus dicere: שיר השירים, quod in noſtra lingua vertitur Canticū canticorū. Fertur & Panaretos Ieſu filij Sirach liber, & ali⁹ pſeudepigraphus, qui Sapiētia Salomonis inſcribitur. Quorū priorem, Hebraicum reperi: nō Eccleſiaſticum, vt apud Latinos, ſed Parabolas prænotatum. cui iuncti erāt Eccleſiaſtes & Canticū canticorum: vt ſimilitudinē Salomonis, nō ſolum librorū numero, ſed etiā materiarum genere coæquaret. Secūdus apud Hebræos nuſquā eſt, quin & ipſe ſtylus, Græcā eloquentiam redolet: & nonnulli ſcriptorū veterum hūc eſſe Iudæi Philonis affirmāt. Sicut ergo Iudith, & Tobiæ, & Machabæorū libros legit quidē Eccleſia, ſed eos inter canonicas ſcripturas non recipit: ſic & hæc duo volumina legat ad ædificationē plebis, non ad authoritatē Eccleſiaſticorū dogmatū cōfirmādā. Si cui ſanè Septuaginta interpretū magis editio placet, habet eam à nobis olim emēdatā. Neq; enim noua ſic cudimus, vt vetera deſtruamus. Et tamen cū diligentiſſime legerit, ſciat magis noſtra ſcripta intelligi, quæ non in tertium vas transfuſa coacuerint, ſed ſtatim de prelo puriſſimæ commendata teſtæ, ſuum ſaporem ſeruauerint.

AD PAVLAM ET EVSTOCHIVM IN translationem Eſaiæ ex Hebraica veritate, eiuſdem præfatio.

NEMO cum prophetas verſib⁹ viderit eſſe deſcriptos, metro eos exiſtimet apud Hebræos ligari, & aliquid ſimile habere de Pſalmis & operibus Salomonis: ſed quod in Demoſthene & Tullio ſolet fieri, vt per cola ſcribantur & cōmata, qui vtique proſa, & nō verſibus conſcripſerūt. Nos quoque vtilitati legētium prouidentes, interpretationem nouā, nouo ſcribēdi genere diſtinximus. Ac primùm de Eſaia ſciēdum, quòd in ſermone ſuo diſertus ſit: quippe vt vir nobilis & vrbanæ eloquentiæ, nec habens quicquā in eloquio ruſticitatis admiſtum. Vnde accidit, vt præ cæteris, florem ſermonis eius, tranſlatio non potuerit cōſeruare. Deinde etiā hoc adijciendū: quòd nō tam propheta dicendus ſit, quàm euangeliſta. Ita enim vniuerſa Chriſti, eccleſiæq; myſteria ad liquidū proſecutus eſt, vt nō putes eum de futuro vaticinari, ſed de præteritis hiſtoriā texere. Vnde cōijcio noluiſſe tūc temporis Septuaginta interpretes fidei ſuæ ſacramēta perſpicuè Ethnicis prodere: ne ſanctum canibus, & margaritas porcis darent: quæ, cum hanc editionē legeritis, ab illis animaduertetis abſcondita. Nec ignoro quāti laboris ſit prophetas intelligere: nec facilè quempiam poſſe iudicare de interpretatione, niſi intellexerit antequā legerit: nos quoq; patēre morſibus plurimorum, qui ſtimulāte inuidia, quod cōſequi non valet, deſpiciunt. Sciens ergo & prudens in flāmam mitto manum: & nihilominus hoc à faſtidioſis lectorib⁹ precor, vt quomodo Græci poſt Septuaginta trāſ-

Digitized by Google

latores Aquilam & Symmachũ & Theodotionem legunt, vel ob ſtudiũ doctrinæ ſuæ, vel vt Septuaginta magis ex collatione eorum, intelligant: ſic & iſti ſaltem vnum poſt priores habere dignentur interpretẽ. Legant prius, & poſtea deſpiciant: ne videantur, non ex iudicio, ſed ex odij præſumptione ignorata dãnare. Prophetauit autẽ Eſaias in Ieruſalem, & in Iudæa, necdũ decem tribubus in captiuitatem ductis: ac de vtroque regno, nunc commiſtim, nunc ſeparatim texit oraculũ. Et cum interdum ad præſentẽ reſpiciat hiſtoriam, & poſt Babyloniæ captiuitatem reditum populi ſignificet in Iudæam: tamen omnis eius cura de vocatione Gentium, & aduẽtu Chriſti eſt. Quẽ quanto plus amatis, ô Paula & Euſtochiũ, tanto magis ab eo petite, vt pro obtrectatione præſenti qua me indeſinenter æmuli laniant, ipſe mihi mercedem reſtituat in futuro: qui ſcit me ob hoc in peregrinæ linguæ eruditione ſudaſſe, ne Iudæi de falſitate Scripturarum eccleſijs eius diutius inſultarẽt.

EIVSDEM IN IEREMIAM præfatio.

IEREMIAS PROPHETA, cui hic prologus ſcribitur, ſermone quidem apud Hebræos Eſaia & Oſea & quibuſdam alijs prophetis videtur eſſe ruſticior, ſed ſenſibus par eſt: quippe qui eodem ſpiritu prophetauerit. Porrò ſimplicitas eloquij, à loco ei in quo natus eſt, accidit. Fuit enim Anathothites, qui eſt vſque hodie viculus, tribus ab Ieroſolymis diſtans millibus, ſacerdos ex ſacerdotibus, & in matris vtero ſanctificatus: virginitate ſua euangelicum virum Chriſti eccleſiæ dedicans. Hic vaticinari exorſus eſt puer: & captiuitatem vrbis atque Iudææ, nõ ſolum ſpiritu, ſed & oculis carnis intuitus eſt: iam decem tribus Iſrael Aſſyrij in Medos trãſtulerant: iam terras earum, coloniæ Gentium poſſidebant. Vnde in Iudæam tantum, & in Beniamin prophetauit: & ciuitatis ſuæ ruinas quadruplici planxit alphabeto, quod nos menſuræ metri, verſibúſque reddidimus. Præterea ordinem viſionum, qui apud Græcos & Latinos omnino confuſus eſt, ad priſtinam fidem correximus. Librum autem Baruch notarij eius, qui apud Hebræos nec legitur, nec habetur, prætermiſimus: pro his omnibus maledicta ab æmulis præſtolantes, quibus me neceſſe eſt per ſingula opuſcula reſpõdere. Et hoc patior: quia vos me cogitis. Cæterum ad compendium mali, rectius fuerat modum furori eorum ſilentio meo ponere, quàm quotidie noui aliquid ſcriptitãtem, inuidorum inſaniam prouocare.

EIVSDEM IN EZECHIELEM præfatio.

EZECHIEL propheta cum Ioachin rege Iuda captiuus ductus eſt in Babylonem: ibiq; ijs qui cum eo captiui fuerãt, prophetauit, pœnitentibus quòd ad Ieremiæ vaticinium ſe vltrò aduerſarijs tradidiſſent, & viderent adhuc vrbem Ieroſolymam ſtare, quam ille caſuram eſſe prædixerat. Triceſimo autem ætatis ſuæ anno, & captiuitatis quinto, exorſus eſt ad concaptiuos loqui. Et eodem tempore, licet poſterior, hic in Chaldæa, Ieremias in Iudæa prophetauerunt. Sermo eius nec ſatis diſertus, nec admodum ruſticus eſt: ſed ex vtroque, mediè temperatus. Sacerdos & ipſe fuit, ſicut Ieremias: principia voluminis & finem magnis habens obſcuritatibus inuoluta. Sed & vulgata eius editio non multũ diſtat ab Hebraico. Vnde non ſatis miror quid cauſæ extiterit, vt ſi eoſdem in vniuerſis libris habem⁹ interpretes: in alijs eadem, in alijs diuerſa tranſtulerint. Legite igitur & hunc iuxta tranſlationem noſtram: quoniam per cola ſcriptus & commata, manifeſtiorem legentibus ſenſum tribuit. Si autem amici mei & hunc ſubſannauerint: dicite eis quòd nemo eos compellat vt ſcribant. Sed vereor ne illud eis eueniat quod Græcè ſignificantius dicitur, vt vocentur φιλολοίδοροι.

EIVSDEM IN DANIELEM præfatio.

DANIELEM prophetam iuxta Septuaginta interpretes, Domini Saluatoris eccleſiæ non legunt, vtẽtes Theodotionis editione: & hoc cur acciderit, neſcio. Siue enim quia ſermo Chaldaicus eſt, & quibuſdam proprietatibus à noſtro eloquio diſcrepat, noluerunt Septuaginta interpretes eaſdẽ linguæ lineas in tranſlatione ſeruare: ſiue ſub nomine eorum ab alio neſcio quo nõ ſatis Chaldæam linguam ſciente, editus eſt liber: ſiue aliud quid cauſæ extiterit ignorãs: hoc vnum affirmare poſſum, quòd multum à veritate diſcordet, & recto iudicio repudiatus ſit. Sciendum quippe eſt Danielem maximè & Eſdram Hebraicis quidem literis, ſed Chaldæo ſermone conſcriptos: & vnam Ieremiæ pericopen: Iob quoque cum Arabica lingua plurimam habere ſocietatem. Denique & ego adoleſcentulus poſt Quintiliani & Tullij lectionem ac flores rhetoricos, cum me in linguæ huius piſtrinum recluſiſſem: & multo ſudore, multóque tempore vix cœpiſſem anhelantia ſtridentiáque verba reſonare, & quaſi per cryptam ambulans, rarum deſuper lumen aſpicerem, impegi nouiſſime in Danielem: & tanto tædio affectus ſum, vt deſperatione ſubita omnem laborem veterem voluerim cõtemnere. Verùm adhortante me quodam Hebræo, & illud mihi crebrius in ſua lingua ingerente, Labor improbus omnia vincit: qui mihi videbar ſciolus, inter Hebræos cœpi rurſus eſſe diſcipulus Chaldaicus. Et vt verum fatear, vſque ad præſentem diem magis poſſum ſermonẽ Chaldaicum legere & intelligere, quàm ſonare. Hæc idcirco refero, vt difficultatẽ vobis Danielis oſtenderem: qui apud Hebræos nec Suſannæ habet hiſtoriam, nec hymnum triũ puerorum, nec Belis, draconiſque fabulas: quas nos, quia in toto orbe diſperſæ ſunt, veru antepoſito, eaſque iugulante ſubiecimus: ne videremur apud imperitos magnã partem voluminis detruncaſſe. Audiui ego quendam de præceptoribus Iudæorum, cum Suſannæ derideret hiſtoriam, & à Græco neſcio quo eam diceret eſſe confictam: illud opponere quod Origeni quoq; Africanus oppoſuit, etymologias has ἀπὸ τοῦ σχίνου σχίσαι, καὶ ἀπὸ τοῦ πρίνου πρίσαι, de Græco ſermone deſcendere. Cuius rei nos intelligẽtiam noſtris hanc poſſumus dare: Vt verbi gratia, dicamus de arbore ilice dixiſſe eum, ilico pereas: & à lentiſco, in lentem te comminuat angelus: vel non lente pereas: aut lentus, id eſt flexibilis ducaris ad mortem: ſiue aliud quid ad arboris nomen cõueniens. Deinde tantum fuiſſe otij tribus pueris cauillabatur, vt in camino æſtuantis incendij metro luderent: & per ordinem ad laudem Dei omnia elementa prouocarent. Aut quod miraculum, diuinæque aſpirationis indicium, vel draconem interfectum offa picis, vel ſacerdotum Belis machinas deprehenſas: quæ magis prudentia ſolertis viri, quàm prophetali eſſent ſpiritu perpetrata? Cum verò ad Habacuc veniret, & de Iudæa in Chaldæam raptum diſcophorum lectitaret, quærebat exẽplum vbi legiſſemus in toto Veteri teſtamento quenquam ſanctorum graui vo-

Digitized by Google

[illegible] corpore, & in puncto horæ tanta terrarum ſpatia tranſiſſe. Cui cum quidam è noſtris ſatis ad loquendum promptulus, Ezechielem adduxiſſet in medium, & diceret eum de Chaldæa in Iudæam fuiſſe tranſlatum: deriſit hominem, & ex ipſo volumine demonſtrauit Ezechielem in ſpiritu ſe vidiſſe tranſpoſitum. Denique & Apoſtolum noſtrum, videlicet vt eruditum virum, & qui legem ab Hebræis didiciſſet, non fuiſſe auſum affirmare ſe raptum in corpore, ſed dixiſſe, Siue in corpore, ſiue extra corpus: neſcio, Deus ſcit. His & talibus argumentis apocryphas in libro eccleſiæ fabulas arguebat. Super qua re lectoris arbitrio iudicium derelinquens, illud admoneo, non haberi Danielem apud Hebræos inter prophetas: ſed inter eos qui hagiographa conſcripſerunt. In tres ſiquidē partes omnis ab eis Scriptura diuiditur: in legem, in prophetas, & in hagiographa: id eſt in quinque, & octo, & in vndecim libros: de quo non eſt huius temporis diſſerere. Quæ autem ex hoc propheta, imó contra hunc librum Porphyrius obijciat: teſtes ſunt Methodius, Euſebius, & Apollinarius: qui multis verſuum millibus eius veſaniæ reſpondentes, neſcio an curioſo lectori ſatiſfecerint. Vnde obſecro vos O Paula & Euſtochium, fundatis pro me ad Dominum preces: vt quandiu in hoc corpuſculo ſum, ſcribam aliquid gratū vobis, vtile eccleſiæ, dignum poſteris. Præſentium quippe iudicijs obtrectantium non ſatis moueor: qui in vtramque partem, aut amore labuntur, aut odio.

EIVSDEM IN XII PROPHETAS præfatio.

IDEM NON EST ordo duodecim prophetarum apud Hebræos, qui eſt apud nos. Vnde ſecundum id quod ibi legitur, hic quoque diſpoſiti ſunt. Oſee commaticus eſt, & quaſi per ſententias loquens. Ioel planus in principijs, in fine obſcurior. Et vſque ad Malachiam, habent ſinguli proprietates ſuas: quem Eſdram ſcribam, legiſque doctorem Hebræi autumant. Et quia longum eſt nunc de omnibus dicere: hoc tantum vos ô Paula & Euſtochium admonitas volo, vnum librum eſſe duodecim prophetarum: Et Oſee ſynchronum Eſaiæ: Malachiam veró Aggæi & Zachariæ fuiſſe temporibus. In quibus autem tempus non præfertur in titulo: ſub illis eos regibus prophetaſſe, ſub quibus & hi qui ante eos habent titulos, prophetauerunt.

EIVSDEM IN EVANGELISTAS, AD Damaſum præfatio.

NOVVM OPVS me facere cogis ex veteri: vt poſt exemplaria Scripturarum toto orbe diſperſa, quaſi quidam arbiter ſedeam: & quia inter ſe variant, quæ ſint illa quæ cum Græca conſentiant veritate, decernam. Pius labor, ſed periculoſa præſumptio, iudicare de cæteris, ipſum ab omnibus iudicandum: ſenis mutare linguam, & caneſcentem iam mundum ad initia retrahere paruulorum. Quis enim doctus pariter vel indoctus, cū in manus volumen aſſumpſerit, & à ſaliua quam ſemel imbibit, viderit diſcrepare quod lectitat: nō ſtatim erumpat in vocem, me falſarium, me clamitans eſſe ſacrilegum, qui audeam aliquid in veteribus libris addere, mutare, corrigere? Aduerſus quam inuidiam duplex cauſa me cōſolatur: quód & tu qui ſummus ſacerdos es, fieri iubes: & verum non eſſe quod variat, etiam maledicorum teſtimonio comprobatur. Si enim Latinis exemplaribus fides eſt adhibenda: reſpondeant quibus: tot enim ſunt exemplaria pene quot codices. Sin autem veritas eſt quærenda de pluribus: cur non ad Græcā originem reuertentes, ea quæ vel à vitioſis interpretibus male reddita: vel à præſumptoribus imperitis emendata peruerſius: vel à librarijs dormitantibus aut addita ſunt, aut mutata, corrigimus? Neque veró ego de Veteri diſputo teſtamento: quod à Septuaginta ſenioribus in Græcā linguam verſum, tertio gradu ad nos vſque peruenit. Non quæro quid Aquila, quid Symmachus ſapiant: quare Theodotion inter nouos & veteres medius incedat. Sit illa vera interpretatio quam Apoſtoli probauerunt. De Nouo nūc loquor teſtamento: quod Græcum eſſe non dubium eſt: excepto apoſtolo Matthæo, qui primus in Iudæa euangelium CHRISTI Hebraicis literis edidit. Hoc certe cum in noſtro ſermone diſcordat, & diuerſos riuulorum tramites ducit: vno de fonte quærendum eſt. Prætermitto eos codices quos à Luciano & Heſychio nūcupatos, paucorū hominū aſſerit peruerſa contentio: quibus vtique nec in toto Veteri inſtrumento poſt Septuaginta interpretes emendare quid licuit, nec in Nouo profuit emendaſſe: cum multarum gentium linguis ſcriptura antè tranſlata, doceat falſa eſſe quæ addita ſunt. Igitur hæc præſens præfatiuncula pollicetur quatuor tantum euangelia, quorum ordo eſt iſte, Matthæus, Marcus, Lucas, Iohannes: codicum Græcorum emēdata collatione, ſed veterum, quæ non multum à lectionis Latinæ conſuetudine diſcreparēt, ita calamo temperauimus, vt his tātum quæ ſenſum videbantur mutare correctis, reliqua manere pateremur vt fuerant.

EIVSDEM EX CATALOGO SCRIptorum eccleſiaſticorum.

PAVLVS Apoſtolus, qui antè Saulus, extra numerū duodecim Apoſtolorum, de tribu Beniamin & oppido Iudææ Giſchalis fuit: quo à Romanis capto, cū parentibus ſuis Tarſum Ciliciæ commigrauit, à quibus ob ſtudia legis miſſus Ieroſolymam, à Gamaliele viro doctiſſimo, cuius Lucas meminit, eruditus eſt: Cum autē interfuiſſet neci martyris Stephani, & acceptis à pontifice templi epiſtolis, ad perſequendos eos qui Chriſto crediderant, Damaſcum pergeret, reuelatione compulſus ad fidem, quæ in Actibus Apoſtolorum ſcribitur, in vas electionis de perſecutore trāſlatus eſt. Cúmque primùm ad prædicationem eius Sergius Paulus Proconſul Cypri credidiſſet, ab eo, quód eum Chriſti fidei ſubegerat, ſortitus eſt nomen Paulus: & iūcto ſibi Barnaba, multis vrbibus peragratis, reuertēſque Ieroſolymam, à Petro, Iacobóque & Iohanne, Gentium apoſtolus ordinatur. Et quia in Actibus Apoſtolorū pleniſſimè de eius conuerſatione ſcriptum eſt, hoc tantum dicam, quód poſt paſſionem Domini viceſimoquinto anno, id eſt ſecundo Nerōnis, eo tempore quo Feſtus procurator Iudææ ſucceſſit Felici, Romā vinctus mittitur, & biennium in libera manens cuſtodia, aduerſus Iudæos de aduentu Chriſti quotidie diſputauit. Sciendum autem in prima ſatiſfactione, (necdū Nerōnis imperio roborato, nec in tanta erumpente ſcelera, quanta de eo narrant hiſtoriæ) Paulum, à Nerōne dimiſſum, vt Euangelium Chriſti, in Occidentis quoque partibus prædicaret, ſicut ipſe ſcribit in ſecūda epiſtola ad Timótheum (eo tempore quo & paſſus eſt, de vinculis dictat epiſtolam,) In prima mea ſatiſfactione, nemo mihi affuit, ſed omnes me dereliquerunt: non eis imputetur. Dominus autem mihi affuit, & confortauit me, vt per me prædicatio comple-

retur, & audirent omnes Gentes: & liberatus ſum de ore leonis. Manifeſtiſſime leonem propter crudelitatem, Nerônem ſignificans. Et in ſequẽtibus, Liberatus ſum de ore leonis. Et ſtatim, Liberauit me Dominus ab omni opere malo, & ſaluauit me in regnum ſuum cæleſte. quòd ſcilicet præſens ſibi ſentiret imminere martyrium. Nam & in eadem epiſtola præmiſerat, Ego enim iam immolor, & tempus reſolutionis meæ inſtat. Hic ergo decimoquarto Nerônis anno, eodem die quo Petrus, Romæ pro Chriſto capite truncatus, ſepultúſque eſt in via Oſtienſi, anno poſt paſſionẽ Domini triceſimoſeptimo. Scripſit autem nouem ad ſeptem eccleſias epiſtolas, ad Romanos vnam, ad Corinthios duas, ad Galatas vnã, ad Epheſios vnã, ad Philippenſes vnam, ad Coloſſenſes vnam, ad Theſſalonicẽſes duas. Præterea ad diſcipulos ſuos, Timótheo duas, Tito vnam, Philẽmoni vnam. Epiſtola autem quæ fertur ad Hebræos, non eius creditur, propter ſtyli ſermoniſque diſtantiã: ſed vel Barnabæ iuxta Tertullianum, vel Lucæ euangeliſtæ iuxta quoſdam: vel Clementis Romanæ poſtea eccleſiæ epiſcopi, quem aiunt ſententias Pauli proprio ordinaſſe & ornaſſe ſermone. vel certe quia Paulus ſcribebat ad Hebræos, & propter inuidiam ſui apud eos nominis, titulum in principio ſalutationis amputauerat, ſcripſerat vt Hebræus Hebræis Hebraicè, id eſt ſuo eloquio diſertiſſimè, vt ea quæ eloquenter ſcripta fuerant in Hebræo, eloquentius verterentur in Græcum. & hanc cauſam eſſe, quòd à cæteris Pauli epiſtolis diſcrepare videatur. Legunt quidam & ad Laodicenſes, ſed ab omnibus exploditur.

EIVSDEM EX CATALOGO SCRIptorum eccleſiaſticorum.

IACOBVS, qui appellatur frater Domini, cognomento Iuſtus, vt nonnulli exiſtimant, Ioſeph, ex alia vxore: vt autem mihi videtur, Mariæ ſororis matris Domini, cuius Iohannes in libro ſuo meminit, filius: poſt paſſionem Domini, ſtatim ab Apoſtolis Ieroſolymorum epiſcopus ordinatus, vnam tantum ſcripſit epiſtolam, quę de ſeptem catholicis eſt: quæ & ipſa ab alio quodã ſub nomine eius edita aſſeritur. licet paulatim tempore procedente obtinuerit authoritatem. Egeſippus vicinus Apoſtolicorum temporum, in quinto commentariorum libro de Iacôbo narrans, ait, Suſcepit eccleſiã Ieroſolymæ, poſt Apoſtolos frater Domini Iacôbus, cognomento Iuſtus. Multi ſiquidem Iacôbi vocabantur. Hic de vtero matris ſanctus fuit, vinum & ſiceram non bibit, carnem nullam comedit, nunquã attonſus eſt, nec vnctus vnguento, nec vſus balneo. Huic ſoli licitum erat ingredi Sancta ſanctorum. Siquidem veſtibus laneis non vtebatur, ſed lineis: ſoluſque ingrediebatur templum: & fixis genibus, pro populo deprecabatur, in tantũ vt camelorum duritiem traxiſſe eius genua crederentur. Dicit & alia multa, quæ enumerare longum eſt. Sed & Ioſephus in viceſimo libro Antiquitatum refert, (& Clemens in ſeptimo ὑποτυπώσεων,) mortuo Feſto, qui Iudæam regebat, miſſum à Nerône eſſe ſucceſſorem eius Albinum: qui cum necdum ad prouinciam perueniſſet, Ananus, inquit, pontifex adoleſcens, Anani filius, de genere ſacerdotali, accepta occaſione ἀναρχίας, concilium congregauit, & compellens publicè Iacôbum vt Chriſtum Dei filium denegaret, contradicentem lapidari iuſſit. qui cum præcipitatus de pinna templi, confractis cruribus adhuc ſemiuiuus tendens ad cælum manus diceret, Domine ignoſce eis: quod enim faciũt, neſciunt: fullonis fuſte, quo vulgò veſtimenta extorqueri ſolent, in cerebro percuſſus interiit. Tradit item Ioſephus tantæ eum ſanctitatis fuiſſe, & celebritatis in populo, vt propter eius necem, creditum ſit ſubuerſam eſſe Ieroſolymam. Hic eſt de quo Paulus Apoſtolus ſcribit ad Galatas, Alium autem Apoſtolorum vidi neminem, niſi Iacôbum fratrem Domini. Et Apoſtolorum ſuper hoc crebrius Acta teſtantur. Euangelium quoque quod appellatur Secundum Hebræos, & à me nuper in Græcũ, Latinúmque ſermonem tranſlatum eſt, quo & Origenes ſæpe vtitur, poſt reſurrectionẽ Saluatoris refert, Dominus autem cum dediſſet ſindonem ſeruo ſacerdotis iuit ad Iacôbum, & apparuit ei. Iurauerat enim Iacôbus ſe nõ comeſturum panem ab illa hora, qua biberat calicem Domini, donec videret eum reſurgentem à mortuis. Ruſſúſque poſt paululum, Afferte, ait Dominus, menſam & panem. Statimque additur, Tulit panem, & benedixit, ac fregit, & dedit Iacôbo Iuſto, & dixit ei, Frater mi, comede panem tuum, quia reſurrexit Filius hominis à dormientibus. Triginta itaque annos Ieroſolymis rexit eccleſiam, id eſt vſque ad ſeptimum Nerônis annum, & iuxta templũ vbi & præcipitatus fuerat, ſepultus eſt. Titulum vſque ad obſidionem Titi & vltimam Hadriani notiſſimum habuit. Quidam è noſtris in Monte oliueti eũ putauerũt conditum: ſed falſa eorũ opinio eſt.

EIVSDEM EX CATALOGO SCRIptorum eccleſiaſticorum.

SIMON Petrus filius Ionæ, prouinciæ Galilææ, vico Bethſaida, frater Andreæ Apoſtoli, princeps Apoſtolorum, poſt epiſcopatum Antiochenſis eccleſiæ, & prædicationẽ diſperſionis eorum qui de circunciſione crediderãt, in Ponto, Galatia, Cappadocia, Aſia, & Bithynia, ſecundo Claudij anno, ad expugnandum Simônem Magũ Romam pergit, ibique vigintiquinque annis cathedram ſacerdotalem tenuit, vſque ad vltimum annum Nerônis, id eſt decimumquartum. A quo affixus cruci, martyrio coronatus eſt, capite ad terram verſo, & in ſublime pedibus eleuatis, aſſerens ſe indignũ vt ſic crucifigeretur vt dominus ſuus. Scripſit duas epiſtolas, quæ catholicæ nominãtur: quarum ſecunda, à pleriſque, eius eſſe negatur, propter ſtyli cum priore diſſonantiam. Sed & Euangelium iuxta Marcum, qui auditor eius & interpres fuit, huius dicitur. Libri autem eius è quibus vnus actorum eius inſcribitur, alius Euangelij, tertius prædicationis, quartus Apocalypſis, quintus iudicij, inter apocryphas ſcripturas reputantur. Sepultus Romæ in Vaticano iuxta viam triũphalem, totius vrbis veneratione celebratur.

EIVSDEM EX CATALOGO SCRIptorum eccleſiaſticorum.

IVDAS frater Iacôbi paruam quidem, quæ de ſeptem catholicis eſt, epiſtolã reliquit. Et quia de libro Enoch, qui apocryphus eſt, in ea aſſumitur teſtimonium, à pleriſque reiicitur: tamen authoritatem vetuſtate iam & vſu meruit, & inter ſanctas ſcripturas computatur.

FINIS.

Digitized by Google

Liber Geneſis, Hebraice Bereſith.

Librum hunc L X X interpretes Geneſin inſcripſerũt. q in eo oſtendatur mundũ à Deo conditum eſſe, neq; illum eſſe creationis expertem, vt nõnulli philoſophi exiſtimauerũt: aut q generis humani, aliorúmq; animãtiũ ortus, breuiter, omniũ quæ terra capit, hoc libro cõprehendatur. Hebræi vero, B E R E S I T H, à prima totiꝰ libri dictione, appellauerũt. Bereſith enim, ſignificat In principio.

Vulg. CAP. I.

IN PRINCIPIO creauit Deus cælum & terram. Terra autem erat inanis & vacua, & tenebræ erant ſuper faciem abyſſi: & Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas. ¶ Dixitque Deus, Fiat lux. Et facta eſt lux. Et vidit Deus lucem quòd eſſet bona: & diuiſit lucem à tenebris. appellauitque lucem diem, & tenebras noctem: factúmque eſt veſpere & mane dies vnus. ¶ Dixit quoque Deꝰ, Fiat firmamentũ in medio aquarum: & diuidat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamentũ, diuiſitq; aquas quæ erãt ſub firmamento, ab his quæ erant ſuper firmamentũ. & factũ eſt ita. Vocauitque Deus firmamentum, cælum: & factum eſt veſpere & mane dies ſecundus. ¶ Dixit verò Deus, Congregentur aquæ quæ ſub cælo ſunt, in locũ vnum: & appareat arida. & factũ eſt ita. Et vocauit Deus aridã, terram: congregationéſq; aquarũ appellauit maria. ¶ Et vidit Deꝰ q eſſet bonũ, & ait, Germinet terra herbã virentem & facientem ſemen, & lignum pomiferum faciens fructũ iuxta genus ſuum, cuius ſemẽ in ſemetipſo ſit ſuper terrã. & factũ eſt ita. Et pro-

Terram. ... 4 ... pſal. ... Abyſſi. ... ¶ Dei ... ¶ Deus ... firmamenti ... pſal. ... 3 ... pſal. ... herbe ...

N. CAP. I.

IN PRINCIPIO creauit Deus cælum & terram. Terra autẽ [2]inculta [3]erat ac vacua, [3]tenebræque ſuper abyſſum: [3]& [4]Spiritꝰ Dei motabat ſupra aquas. ¶ [5]Dixitque Deꝰ, [6]Fiat [7]lux. Factáq; eſt lux. Viditque Deꝰ lucẽ q [8]bona eſſet: & diuiſit Deus inter lucem & tenebras, appellauitq; Deus lucẽ, diem: & tenebras appellauit noctem: fuitq; veſpera & mane dies [9]vnus. ¶ Et dixit Deꝰ, Fiat [10]expãſio in medio aquarum, & diuidat inter aquas & aquas. Et fecit Deus expanſionẽ iſtã, & diuiſit inter aquas ſub expanſione, & inter aquas ſupra expanſionem, & fiebat ita. Appellauitque Deus expanſionem [11]cælum: & fuit veſpera & mane [12]dies ſecũdus. ¶ [13]Et dixit Deus, Congregentur aquæ quæ ſunt ſub cælis, vnũ in locũ, vt [14]appareat cõtinẽs. [15]fiebatq; ſic. Et appellauit Deus cõtinentẽ, terram: collectionẽ vero aquarũ appellauit maria. ¶ Viditque Deus q eſſet bonũ: & dixit Deus, [16]Progerminet terra [17]germen herbam ſeminiſicantem ſemen: [18]lignum frugiferũ ferens fructum iuxta ſpeciem ſuam, cuius ſemẽ ſit in ſemetipſo ſuper terrã. & fiebat ita. Et pro-

¶1 Dilucidiꝰ ſic vertitur, Initio quum creauit Deus cælum & terrã, tum terra &c. Per cælũ intelligũtur omnia corpora cœleſtia: p terram vero terreſtria. Proponit initio rem totam, vt authorꝰ agnoſcatur. Notandum eſt autem hic terram appellari per occupationẽ. nõdum enim ita vocabatur: ſed poſtea nudata aquis, ita vocari cœpit. Chaldæus paraphraſtes vertit, In ſapientijs. i. iuxta omnes vias ſapientiæ: hoc eſt ſapientiſſime. Verti etiã poſſet, Principio quum creauit Deus cælũ & terrã: dixit, Fiat lux. vt iſta, terra autem &c. legãtur per parenthesin. ¶2 vel, informis, & inanis. Voces Hebraicæ ferè vnũ & idẽ ſignificãt. Chaldæus paraphraſtes vertit, ſqualida ſeu deſolata, atque vacua. L X X autẽ verterunt inuiſibilis & incõpoſita. Id eſt, nullis adhuc veſtita plantis, nullis herbis vel arboribus ornata. ¶3 i. tenebræ tegebant immenſam aquarũ vim & profunditatem. ¶4 Spiritus Dei vibrabat. vel, motabat. Quidã Hebræorũ intelligunt de vento: vt ſit Hebraiſmus, Spiritus Dei, pro, ventus à Deo excitatus. Ita pſal. 147. b, Flabit ſpiritus eius, & fluent aquæ. Vel dicitur Spiritus Dei, id eſt ventus magnus. Cum enim Hebræi magnitudinẽ alicuius rei ſignificare volunt, adijciũt hoc nomen Deus. vt pſal. 67. c, Mons Dei, mõs pinguis. Doctioribus magis placet vt de Spiritu diuino itelligatur: vt hic ſit ſenſus, Spiritus diuinus M E R A H E P H E T H, volitabat, id eſt agitabat ſeſe ſuper aquas, hoc eſt fouebat ſubſtantiam illam aqueam & terream. Vox enim Hebræa ſignificat volitare, incubare. Quidã vertunt, mouebat ſe. Chaldæus paraphraſtes, flabat: vt ad ventũ referatur. Ferri autem ventum, & moueri, idem eſt. ¶5 Dicere pro iubere & præcipere vtuntur Hebræi. Alii accipiunt dicere pro velle, vel decernere: & ita vertunt, Decreuit, aut voluit Deus lucem fieri, & facta eſt. ¶6 Sit. aut, Exiſtat ¶7 Deus primum cœpit condere orbem, incipiens à nocte, ita vt duodecim horis cælum in tenebris fuerit ſine ſole. Primo autem die condidit ſolem, quem vocat lucem, quòd eam præſtet: & lunam. Nam primo die diſtinxit noctem à die. Quòd vero repetitur à Moſe quarto die conditus ſol & luna, id ἐπαναληπτικῶς dicitur. quoniã enim eo die quarto ſtellæ fuerũt conditæ, meminit vtique & maiorũ aſtrorũ, abſolutique ornatus cæleſtis. Fiat igitur lux. i. fiant luminaria duo. Doctioribus non probatur, per lucẽ hoc loco intelligi lucẽ ſubobſcurã, & ſuis numeris nõdum abſolutam, quæ poſtea creato ſole, illuſtrior & ſplendidior reddita eſt. ¶8 Vox Hebræa T O B, ſignificat bonũ, ſuaue, delectabile, amœnũ, & vtile. ¶9 vel, primꝰ. Aut, diei vnius. i. primi. Eſt enim genitiui caſus, vt ex Chaldæo paraphraſte liquet. q. d. Atque ita trãſactus eſt dies primꝰ. Meminit prius veſperæ, q̃ mane. q Hebræi diem ſuum naturalẽ à veſpera incipiant: vt oſtendat ex nocte & die artificiali cõfici diem naturalẽ. q. d. ex his duobus fiunt vnus dies. Alij dicunt, fuit veſpera & fuit tẽpus matutinũ. q. d. Sol venit ab ortu ad occaſum, & rurſum redijt ab occaſu ad ortũ: & ita factũ eſt tẽpus veſpertinũ, & tempus matutinũ. Sic in ſequentibus vertendũ. Vnum pro primo vſurpant Hebræi: vt in Euangelio, Vna ſabbathorũ. i. prima. Quidã Hebræi dicunt, per veſperam, noctem: & per mane diem intelligi. ¶10 Vox Hebræa R A K I A, ſignificat extenſionem, & expanſionem, vt pſal. 103. a, Extendens cælũ ſicut pellem. Quidam diffuſionẽ ſignificare dicũt, atq; ita vertũt, Sit diffuſum quoddã corpꝰ inter aquas ſupernas & infernas. Nã de aere intelligũt. Sunt autẽ duplices aquæ: aliæ marinæ & fluuiatiles: aliæ ſunt in media regione aeris quæ ſunt nubes, quas dicit diuidi ab iſtis inferiorıbꝰ per aerem. Cõuertit enim Deus aquas illas, quæ circundabãt terrã, in corpus illud extenſum quod eſt inter cælũ & terram. i. vertit in aerem. ¶11 Hic cælum accipitur pro eo corpore quod eſt inter terrã & cælũ, nempe pro aere & æthere. vt in pſalmo 8, Volucres cæli. Id eſt aeris. ¶12 diei ſecundi. Aut factũ eſt tẽpus ſerotinũ & matutinũ diei ſecũdi. i. ita tranſactus eſt dies ſecũdus. ¶13 Verti debet hic locus per præteritũ plus q̃ perfectũ, Iam verò dixerat Deus. Hoc enim pertinet ad opus ſecundi diei. Frequens autẽ eſt apud Hebræos, præteritũ perfectũ poni pro plus q̃ perfecto. Quidã Hebræorũ dicunt omnia momento facta fuiſſe: ſed quæ ſimul facta ſunt, ſimul dici nõ potuerũt: ideo Moſen narrare ea facta fuiſſe viciſſim: quod dum fecit, ſecutus eſt ordinem naturæ, nõ tẽporis. ¶14 extet arida. vel, præbeat ſe viſendã arida. ¶15 & factum fuerat ita: vocaueratq; Deꝰ aridam, terrã: congregationéſq; aquarum appellauerat maria. ¶16 Vox Hebræa T A D S E proprie ſignificat herbeſcat, ſiue herbã producat. ¶17 vel, herbam tenellã, herbam producentẽ ſemen. Hebraico more, ſingulare pro plurali poſitũ eſt. Sunt autẽ duo verba Hebraica herbã ſignificantia: verũ alterũ D E S E, herbã tenellã ſignificat: alterũ [illegible], herbã quæ produxit germẽ & adoleuit. Germinet (inquit) terra germẽ, appoſitiue herbã facientẽ ſemẽ. Vel, germen quod facile euadat in herbã: &c. Aut ſubaudiẽda cõiũctio, Germinet terra germẽ, & herbã, &c. Prior interpretatio doctioribus magis pbatur. ¶18 Lignũ pro arbore: & ſingulare pro plurali poſitũ. Præterea, lignũ fructꝰ, pro arbore producente fructus: Hebraice legitur. Verte ergo, Arbores fructiferas producentes fructus.

Digitized by Google

tulit terra germen, herbã ſeminificantem ſemen iuxta ſpeciẽ ſuam: & lignũ ferens fructũ, quod ſemen[habuit] in ſemetipſo ſecũdũ ſpeciẽ ſuam. Et vidit Deus q̃ eſſet bonũ: factáque eſt veſpera & mane[20]dies tertius. ¶Dixitq; Deus, [21]Fiant luminaria[22]in expanſione cælorũ,[23]vt diſtinguant inter diem & noctem,'ſintque[24]in ſigna, & ſtata tẽpora, in dies, & annos. Et ſint in luminaria in expanſione cælorũ, vt lumen præbeãt ſuper terram. Fiebátq; ita. Et fecit Deus duo magna luminaria,'luminare[videlicet]mai⁹,[25]quod dominaretur interdiu:' & luminare minus, quod dominaretur noctu, tum etiã ſtellas. Poſuitq; [26]ea' Deus in expãſione cælorũ, vt lucẽ præberent ſuper terrã: & vt dominarẽtur die ac nocte, diſtinguerẽtq; inter lucẽ & tenebras. Viditq; Deus q̃ eſſet bonũ: & fuit veſpera & mane[27]dies quart⁹. ¶Et dixit Deus, [28]Scaturiãt aquæ[29]reptile animę viuentis,'& volatile volitet ſuper terrã [30]ante expãſionẽ cælorũ.' Et creauit Deus[31]cetos magnos,' &[32]omnẽ animã viuentẽ [33]reptantẽ,'quã aquę ſcaturierãt iuxta ſpecies ſuas, & omne volatile pennatum, [vnũquodq;] ſecundũ ſpeciem ſuam. Et vidit Deus quòd eſſet bonũ: [34]benedixitq; illis De⁹ dicẽs, Fructũ edite, & augeſcite, & implete aquas in maribus, & volucris multiplicetur ſuper terram. Et fuit veſpera, fuitque mane[35]dies quintus. ¶Et dixit Deus, Producat terra[36]animal viuens' ſecundũ ſpeciem ſuã,[37]iumẽtũ,'& reptile, &[38]beſtiã terræ, ſecũdũ ſpeciẽ ſuã. Et fiebat ita: fecitq; Deus beſtiã terræ ſecundũ ſpeciẽ ſuã, & iumentũ ſecũdũ ſpeciẽ ſuã, & omne quod repat[39]ſuper terrã ſecũdũ ſpeciẽ ſuã. ¶Et vidit De⁹ q̃ eſſet bonũ. Et dixit De⁹,[40]Faciam⁹ [41]hominẽ in imagine noſtra, ſecundũ ſimulacrũ noſtrũ, & dominẽtur in piſcẽ maris, & in volucrẽ cęli & in iumentũ, &[42]in omnẽ terrã,'& in omne[43]reptile, quod repat

tulit terra herbam virentem, & facientem ſemen iuxta genus ſuum, lignúmque faciens fructũ, & habens vnũquodque ſementem ſecundum ſpeciem ſuam. Et vidit Deus q̃ eſſet bonum. Et factũ eſt veſpere & mane dies tertius. ¶Dixit autem Deus, Fiant luminaria in firmamento cæli, & diuidãt diem ac noctẽ, & ſint ĩin ſigna & tẽpora, & dies & annos: Vt luceant in firmamento cæli, & illuminent terrã. Et factum eſt ita. Fecitque Deus duo luminaria magna: luminare maius, vt pręeſſet diei: & luminare minus, vt præeſſet nocti: & ſtellas. & poſuit eas in firmamento cæli, vt lucerent ſuper terram, & præeſſent diei ac nocti, & diuiderent lucẽ ac tenebras. Et vidit Deus quòd eſſet bonum. Et factum eſt veſpere & mane dies quartus. ¶Dixit etiam Deus, Producant aquę reptile animæ viuentis, & volatile ſuper terrã ſub firmamento cæli. Creauitque Deus cete grandia, & omnem animam viuẽtem atque motabilem, quam produxerãt aquæ in ſpecies ſuas, & omne volatile ſecundum genus ſuum. Et vidit Deus q̃ eſſet bonum, benedixitque eis, dicens, Creſcite & multiplicamini, & replete aquas maris: auéſque multiplicẽtur ſuper terram. Et factum eſt veſpere & mane dies quintus. ¶Dixit quoque Deus, Producat terra animam viuẽtem in genere ſuo, iumenta & reptilia & beſtias terræ ſecundũ ſpecies ſuas. Factúmque eſt ita. Et fecit Deus beſtias terræ iuxta ſpecies ſuas, & iumẽta & omne reptile terræ in genere ſuo. ¶Et vidit Deus quòd eſſet bonum, & ait, Faciamus hominem ad ĩimaginẽ & ſimilitudinem noſtram, & præſit piſcibus maris, & volatilibus cęli, & beſtijs, vniuerſæque terræ, omníque reptili quod mouetur in terra. Et

¶20 diei tertij. Id eſt, ita tranſactus eſt dies terti⁹. ¶21 iuxta Latinorũ & Græcorum opinionẽ, ſol quarto die creatus eſt, & ante eum lux, herbæ, & arbores: ne homines ſibi perſuaderent ſolẽ eſſe primã cauſam lucis, generationiſq; herbarum & arborum: atque ita acciperent anſã idololatriæ. Hebræi vero dicũt ſolẽ & lunã creatos fuiſſe, vt numero ſeptimo dictum eſt: Moſẽmque quũ primo die cœpiſſet narrare creationem rerũ cæleſtiũ, omiſiſſe tãquã res minus notas, velútque incognitas: & deſcẽdiſſe ad creationẽ rerum terreſtriũ magis notarũ nobis. Poſtea quarto die repetijſſe omiſſa, ornatũ nempe earum rerũ cæleſtiũ. nam primo die creatus fuit ſol. Tunc autẽ ſic vertendũ erit, Iam autẽ dixerat Deus, Fiant &c. vt præteritũ accipiatur pro plusquam perfecto. Ex Sacris literis non poſſis dicere quo tempore creata fuerint luminaria illa, & creatæ fuerint ſtellæ illæ: ſolũ habes hæc omnia fuiſſe creata intra diem quartũ. ¶22 in firmamento cæli. vl, in ipſo corpore cæleſti. ¶23 vl, vt ſeparent diem à nocte. ¶24 Quidã intelligunt per ſigna, momẽta ipſa: per tẽpora, horas: vt per motionẽ illorum corporũ cæleſtium deſignẽtur momenta, horæ, dies, & anni. Alij quædã ſubaudiunt, hoc pacto, In ſigna, ſerenitatis ſcilicet, aut tẽpeſtatis: & tẽpora, nẽpe veris, æſtatis, autũni, hyemis. Sunt qui per ſigna, intelligãt miracula & prodigia: vt Ioſue 10.c. Eſa.15.b.c. Nõ deſunt qui per ſigna ſolennitates & feſta velint accipi. ¶ duo illa luminaria. ſic enim explicãdus eſt articul⁹ Hebraicus H E, qui emphaſim habet præpoſitus dictionibus. Hactenus dictũ eſt, primo die: ſtellæ verò, quarto creatæ fuerũt. ¶25 Heb. in dominiũ diei. Id eſt, vt dominaretur diei. Hoc autẽ intelligendum eſt de luce quã adminiſtrat ſol diei. Idem ſentiendũ de luna. hoc eſt, vt interdiu luceret ſol, & luna noctu. ¶26 nẽpe ſolẽ, lunã, & ſtellas. Nam mox ſequitur, Vt nominarentur die ac nocte. Qui in fœminino E A S vertunt, ad ſtellas tantum referunt: vt Chaldæus paraphraſtes. ¶27 diei quarti. Id eſt, ita tranſactus eſt dies quartus. ¶28 Vox Hebræa I I S R E S V, ſignificat repere faciant, ſiue producãt in magna abundantia. ¶29 Hebraiſmus eſt, pro, reptilia viuentia. i. piſces maris & fluminũ. Reptilia dicũtur quęcunq; pedibus carent, aut quib⁹ breues admodũ ſunt pedes. Siqua animalia reperiãtur in aquis pedes habẽtia, pauca certe reperiuntur, præterea tales pedes habentia, qui non ſint apti ad greſſum. Per reptilia igitur intelligit tam grãdiores, quàm minores piſces. ¶30 Id eſt, in aere. ¶31 Vox Hebræa T H A N N I N I M, proprie ſignificat animalia illa oblonga quæ præ ſe ferunt formã ſerpentis. Hic tamen accipitur pro animalibus aquatilibus immenſæ magnitudinis. ¶32 Hebraiſmus, pro, omnia animalia viuentia. ¶33 Latine, natantia. eſt enim proprium piſciũ natare. ¶34 Benedictio in Sacris literis ſignificat abundantiam. Id eſt, dedit illis fœcunditatem verbo ſuo. Poſtea ſeipſum explicat quid per benedicere intelligat, quum dicit, Fructum edite, ſiue fructificate. ¶35 diei quinti. i. ita tranſactus eſt dies quint⁹. ¶36 Heb. animã viuentem. Singulare pro plurali, more Hebraico. Præterea, animam viuentẽ vocat animantia. Sic igitur verte, Animalia viuentia, Vel, animantes viuentes ſecundum ſpecies ſuas. Id eſt varia genera animantium. Seipſum poſtea declarat quid per animam viuentem intelligat, quum mox dicit, iumentum &c. ¶37 Singulare pro plurali, animantia. Vox Hebræa ſignificat ſpecies animantium quæ herbas comedunt, ſiue ſint domeſtica, ſiue ſylueſtria. Partitur autem animantia omnia in tria, in iumenta, reptilia, & feras. ¶38 Per beſtias terræ, intelliguntur feræ, & animalia quæ carnibus veſcũtur, vt lupi, leones. Non adiecit hîc, Et benedixit Deus illis, vt prius adiecerat, quòd (vt quidam volunt) maledicturus eſſet ſerpenti. ¶39 Ad differentiam reptilium aquatilium, adiecit terræ reptilia. nam duplicia ſunt reptilia: aquatilia & terreſtria. ¶40 Verbo plurali vtitur hîc Moyſes, vt occulte ſacræ triadis myſterium indicet. ¶41 Singulare pro plurali homines, poſitum eſt. nam verbum plurale ſequitur dominentur. Vocibus imago, & ſimulacrum, ſiue ſimilitudo, eiuſdem ſignificationis, quæ hic cõtinuo ponuntur, maximam ſimilitudinem ſignificat: quaſi dicat, nobis ſimillimos: vt quantum fieri poterit, accedant ad naturam noſtram. Intelligit autem ſimilitudinem animi, non corporis, quæ conſiſtit in immortalitate, in innocentia, & iuſtitia, reliquiſque animi dotibus. ¶42 i. feris omnibus. q. d. profligatis feris inhabitent homines quancunque volent terram. nam regiones redduntur inacceſſæ propter feras. Vel, dominentur in omnẽ terram. i. aratro ita eam proſcindãt, vt cogãt eam fructũ ſibi reddere. ¶43 Reptile pro omni animãti quod incedere poteſt ſuper terram.

Digitized by Google

[illegible] Deus hominẽ ad imaginem & ſimilitudi-
[illegible] ſuam, ad imaginẽ Dei creauit illum, maſ-
[illegible] & fœminam creauit eos. Benedixitq; illis
[illegible] & ait, Creſcite & multiplicamini, & reple-
[illegible] terram, & ſubijcite eam, & dominamini piſci-
[illegible] maris, & volatilib⁹ cœli, & vniuerſis animan
[illegible] quæ mouentur ſuper terram. ¶ Dixitq; De⁹,
Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem ſe-
men ſuper terram, & vniuerſa ligna quæ habẽt
in ſemetipſis ſementem generis ſui, vt ſint vo-
bis in eſcam, & cunctis animãtibus terræ, omni-
que volucri cœli, & vniuerſis quæ mouentur in
terra, & in quib⁹ eſt anima viuẽs, vt habeant ad
veſcendũ. Et factum eſt ita. Viditq; Deus cuncta
quæ fecerat, & erãt valde bona. Et factũ eſt veſpe
re & mane dies ſextus. CAP. II.

Igitur perfecti ſunt cœli & terra, & omnis or-
natus eorum. Cõpleuitque Deus die ſeptimo
opus ſuũ quod fecerat: & requieuit die ſeptimo
ab vniuerſo opere quod patrarat. Et benedixit
diei ſeptimo, & ſanctificauit illum: quia in ipſo
ceſſauerat ab omni opere ſuo quod creauit Deus
vt faceret. ¶ Iſtæ ſunt generationes cœli & terræ,
quãdo creatæ ſunt, in die quo fecit Deus cœlum
& terrã, & omne virgultũ agri antequam orire-
tur in terra, omnẽmq; herbã regionis priuſquã
germinaret: nõ enim pluerat Dominus Deus ſu-
per terrã, & homo nõ erat qui operaretur terrã.
Sed fons aſcendebat è terra, irrigans vniuerſam
ſuperficiem terræ. Formauit igitur Domin⁹ Deus
hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem
eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in ani-
mam viuentẽ. ¶ Plãtauerat autẽ Dominus Deus
paradiſum voluptatis à principio: in quo poſuit
hominem quem formauerat. Produxitque Do-

ſuper terrã. Creauit itaq; Deus hominẽ in ima-
gine ſua, [44] in imagine Dei creauit eum, [45] marẽ
& fœminam creauit eos. Et benedixit illis Deus:
dixitq; ad eos Deus, Fructũ edite, & augeſcite, &
[46] implete terram, & [47] ſubijcite eam, & domina-
mini in piſcẽ maris, & in volucrem cœli, & in o-
mnẽ beſtiã [48] quæ repeat ſuper terrã. ¶ Rurſũ di
xit De⁹, [49] Ecce dedi vobis omnẽ herbã [50] ſemini-
ficantẽ ſemẽ, quę eſt in ſuperficie vniuerſæ ter-
ræ, & [51] omne lignũ in quo eſt fruct⁹, lignũ ſvide-
licet] quod ſemẽ ſeminificat, vobis i cibũ erit. At
omni beſtiæ terræ, & cũctis volucrib⁹ cœli, & õni
ei quod repeat ſup terrã [52] in quo eſt anima viuẽs,
[53] ſit omne viride olus in cibũ. Et fiebat ita. Et [54] vi
dit De⁹ omne qđ fecerat, & ecce erat valde bonũ.
Et facta eſt veſpera & mane [55] dies ſext⁹. CA. II.

PErfecti ſunt itaq; cœli & terra, & [1] omnis ex-
ercitus illorũ. [2] Et abſoluit Deus die ſeptimo
opus ſuum quod fecerat, & quieuit die ſeptimo
ab omni opere ſuo [3] quod fecerat. Et benedixit
Deus diei ſeptimo, [4] & ſanctificauit eũ. nam eo-
dem die ab omni opere ſuo quieuerat, [5] quod fa-
ciendo De⁹ creauerat. ¶ Iſtæ ſunt [6] generationes
cœlorum & terræ, quę creata erãt in die quo fe-
cerat Domin⁹ De⁹ terrã & cœlos, & omne [7] virgul-
tum agri antequã eſſet in terra, & omnẽ herbã
agri antequã germinaret. [8] quoniã nõ pluerat Do
minus De⁹ ſuper terrã, [9] nec erat homo qui cole-
ret terrã. [10] Et vapor aſcendebat è terra, & irriga
bat vniuerſam ſuperficiẽ terræ. Finxit igitur Do
minus Deus hominẽ [11] puluerẽ de humo, & in-
flauit in nares eius ſpiritũ, [12] vitalẽ, [13] factúſq; eſt
homo in animã viuentẽ. ¶ Et [14] plãtauit Dominus
De⁹ hortos delicatiſſimos ab Oriẽte, & collocauit
illuc hominẽ quem finxerat. [15] Et fecit germinare

¶ 45 Eſt repetitio cũ eleganti Hebraiſmo: q. d. ad ſimilitudinem ſui creauit illos. Solent enim Hebræi antecedens pro relatiuo vſurpare. Quater autem meminit hu⁹ creationis hominis, vt intelligam⁹ perfectionẽ creationis ipſi⁹ hominis. ¶ 45 Relatiuũ plurale retulit ad marẽ & fœminã: nequis putet, marem tãtum ad ſimilitudinem Dei creatũ. Verti poteſt, Creauit autẽ marẽ & fœminã. Sexto die creati fuerunt vir & mulier: alioqui nõ diceretur, Et benedixit illis De⁹. Quomodo autẽ creati fuerint, dicitur à Moyſe capite ſequẽti, per repetitionẽ.

¶ 46 .i. prole veſtra replete orbẽ terrarũ. ¶ 47 .i. reddite eã vobis habitabilẽ [illegible] feris. ¶ 48 .i. gradienti & incedenti. Ita enim hoc loco accipiẽda eſt vox Hebraica, pro omni eo quod incedit & graditur ſuper terrã. ¶ 49 Ecce, apud Hebræos, pro ſane vel vtique, frequentiſſimũ. Dedi autẽ, præteritũ pro præſenti q. d. Permitto vobis vt comedatis omnẽ herbã &c. ¶ 50 vl, producentẽ ſemen, ¶ 51 .i. omnis arbor pomifera ſuppeditabit vobis eſcam: hoc eſt, omnis fructus arboris pomiferæ erit vobis in eſcã. ¶ 52 Id eſt, viuenti. hoc eſt omnibus animatis & viuentib⁹ ſuper terrã. ¶ 53 .i. oẽs veſcẽtur herba virẽte. Eſum carniũ nõ permittit ante diluuiũ, quẽ in principio capitis noni cõcedit poſt ipſum diluuiũ. ¶ 54 vl, cõtẽplat⁹ eſt ¶ 55 diei ſexti. Hoc eſt, ita trãſact⁹ eſt dies ſextus.

II. ¶ 1 Id eſt omnia quæ ſunt in cœlo & in terra. ¶ 2 Perfecitq; Deus ante diem ſeptimũ. vl, ſub diem ſeptimũ. Aut, Eluceſcente, ſiue adueniente die ſeptimo, extremã manum impoſuit Deus operi ſuo. Poſſet verti præteritũ perfectũ in plus quàm perfectũ, hoc modo, Perfeceratque Deus cum iam aduenit dies ſeptimus, opus &c. ¶ 3 .i. quod tã excellenti ordine diſpoſuerat. ¶ 4 &, pro id eſt hic ponitur: exponit enim quid ſignificet benedixit, id eſt ſanctum ac celebrẽ haberi voluit. Sunt qui pro ſanctificauit, vertant ſegregauit .i. voluit diem ſeptimum ſibi tribui. Sanctificare aliquẽ diem, eſt in vſum Dei ſeparare: hoc eſt in eo ceſſare ab omni opere, & agere gratias Deo pro beneficijs acceptis. Dicitur autem hic per occupationem, ſeptimũ diem ſanctificari: nam ſeptimus dies ſanctus fuit data lege, nõ prius. ¶ 5 Heb. quod creauit Deus vt faceret .i. vt eo ordine quo nũc eſt diſponeret. ¶ 6 Paſſiue ſumitur generatio. q. d. Hi ſunt natales & ortus cœli & terræ quãdo illa creata ſunt, eo ſcilicet tempore quo Dominus Deus creauit terrã & cœlũ, vnà cum omnibus arboribus, prius quàm eſſent in terra: & vnà cum omnib⁹ herbis agrorum, prius quàm germinarent. Actiue etiã poteſt verti, vt cuidã Hebræorũ placet, hoc pacto, Hæ ſunt quæ genuerunt cœlum & terra poſtquã creata ſunt, eo ſcilicet tẽpore quo Dominus Deus creauit terrã & cœlũ. Poſtremam particulã adiecit Moyſes, ne putemus Deum nõ eſſe cauſam iſtorũ inferiorũ. q. d. quãuis videamus aliqua creata fuiſſe ex terra tanquã materiali cauſa, & paſſiua, & ſole tanquã cauſa efficiente & actiua: tamẽ omnium horum ſola eſt cauſa Deus. In priore parte, cœlũ accipitur pro toto corpore cœleſti, in poſteriore verò pro toto illo corpore extenſo à terra vſque ad cœlũ. Præterea diem accipit pro tẽpore. ¶ 7 .i. arbores. Subaudi, Eo die ſiue tẽpore quo creauit omnes arbores &c. ¶ 8 ſub. creauit inquã illa; quia nondũ immiſerat pluuiã Domin⁹ ſuper terrã. quod certe dictũ eſt ne poſſimus dicere imbrem fuiſſe cauſam herbarũ & omnium fructuũ quæ proueniunt in terra: ſed Deum eſſe authorẽ fructuũ omniũ. hinc enim deprehendimus Deum eſſe authorẽ pluuiæ. ¶ 9 Hebraiſmus eſt, pro nullus erat. q. d. Non eſt quod quiſquã hoc tribuat vel pluuiæ, vel humanæ induſtriæ, quum Domin⁹ nondũ pluiſſet, neq; vllus homo eſſet qui agros coleret. ¶ 10 Vapor autẽ aſcẽdebat è terra. Vel, Porro vapor aſcẽderat è terra. Repetit Moyſes creationẽ hominis: narrátq; quomodo præparauit Deus materiã ex qua ipſum hominẽ creauit. Vox Hebræa [illegible] D, ſignificat vaporẽ: pro qua alij fõtẽ vertũt: alij nubẽ, vt Chaldæ⁹ paraphraſtes: quia nubes fit ex vaporib⁹ eductis è terra per calorẽ ſolis, qui aſcendũt in mediã regionẽ aeris, vbi propter eius frigiditatẽ conuerſi in aquã, deſcendũt, & irrigãt terrã. Declarat creationem pluuiæ, & ad quid creetur, nẽpe vt irrigetur terra: quomodo item creetur, nẽpe ex vaporibus è terra aſcendentibus &c. ¶ 11 Inuerſus ordo præpoſitionis apud Hebræos, pro. de puluere terræ. ¶ 12 Heb. vitæ .i. ſtatim halitu ſuo animam illi dedit. ¶ 13 .i. factus eſt anima viuens, cœpitque viuere. ¶ 14 plãtauerat Dominus Deus hortũ in Eden ad Orientẽ. De Eden legit Eſa. 37. c. Hæc debent referri ad diem tertiũ, quo die produxerat Domin⁹ arbores. Plãtauerat autẽ, id eſt iuſſerat vt producerẽtur arbores: quod ſtatim declarat Moſes cum dicit, Fecit germinare, vl, produxit de humo &c. Quæ in hoc capite leguntur, per repetitionem dicta ſunt. ¶ 15 Fecitque germinare. vl, Produxerat enim. Nam rationem qua plantauerat paradiſum, ipſe declarat.

Digitized by Google

Dominus Deus de humo omnẽ arborem viſu delectabilem & in cibum [15]commodam :' & arborem [16]vitæ'in medio hortorũ,[17]arborem quoque ſcientiæ' boni & mali. ¶Et [18]fluuius egrediebatur de delicijs vt irrigaret hortum, vt inde dilapſus fieret'in quatuor capita. Nomen [19]vnius' Piſon: is circuit totã terram Hauila, vbi eſt aurũ:& aurum terræ illius [20]bonum'eſt: eſt quoque illic [21]bdeliũ,'& lapis [22]ſchohã.' Nomẽ vero fluuij ſecundi Gihon: is circumit totã terrã [23]Kuſch.'Porrò nomẽ tertij fluuij eſt[24]Hiddexel:'is curſũ ſuũ agit ad Orientalẽ plagã Aſſyriæ. Et fluui' quart' eſt Euphrates. ¶Tulit itaq; Domin' Deus[25]ipſum adam,' & poſuit eũ [26]in hortos delicatos,' vt coleret & cuſtodiret [27]illos.'Præcepitque Dominus Deus homini, dicens,[28]De omni ligno hortorum comede: de arbore vero' ſcientiæ boni & mali, de ea[inquam]haudquaquã comedas: nã quacunque die ex ea comedes,[29]morte morieris. ¶Et[30]dixit' Domin' Deus, Nõ eſt[31]cõmodũ'vt homo ſolus ſit: [32]faciã illi adiutoriũ, quod corã eo ſit. [33]Finxerat enim Domin' De' de humo omnẽ beſtiã agri, & omnẽ volucrẽ cæli,' & adduxerat[ea]ad hominẽ, vt videret [34]quomodo appellaret ea. ([35]quodcũq; enim nomen adã viuẽtibus indidit, hoc nomine nominabantur.)'indidit itaq; adã nomina cuiq; iumẽto, & volatili cęli, omniq; beſtię agri.[36]Adæ vero nõ inueniebatur adiutoriũ quod coram eo eſſet.' Immiſit igitur Dominus Deus [37]ſoporem' in Adã, & obdormiuit:[38]tulitq; vnã ex coſtis ei',[39]carnẽ illius loco claudens.'Et ædificauit Dominus Deus[40]coſtã quã tulerat'de homine[41]in mulierem,'& adduxit eam ad hominẽ. Et dixit homo,[42]Hoc nũc[43]os ex oſſib' meis, & caro ex carne mea:'ꝓpter hoc vocabitur[44]virago,'eo q de viro ſumpta ſit hæc. Propterea deſeret vir patrẽ & matrem ſuã, & hærebit vxori ſuæ, erũtq; [45]in car-

minus Deus de humo omne lignũ pulchrum viſu, & ad veſcendũ ſuaue, lignũ etiã vitę in medio paradiſi, lignũmq; ſciẽtiæ boni & mali. ¶Et fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigãdũ paradiſum: qui inde diuiditur in quatuor capita. Nomẽ vni, Phiſon: ipſe eſt qui circuit omnẽ terrã Heuilath, vbi naſcitur aurum, & aurũ terrę illius optimum eſt, ibique inuenitur bdelium, & lapis onychinus. Et nomen fluuij ſecũdi Gehon. ipſe eſt qui circumit omnẽ terram Aethiopiæ. Nomen vero fluminis tertij, Tigris : ipſe vadit contra Aſſyrios. Fluuius autem quartus, ipſe eſt Euphrátes. ¶Tulit ergo Dominus Deus Hominẽ, & poſuit eũ in paradiſum voluptatis, vt operaretur, & cuſtodiret illum : præcepitq; ei, dicens, Ex omni ligno paradiſi comede : de ligno autem ſciẽtiæ boni & mali ne comedas. in quocunque enim die comederis ex eo, morte morięris. ¶Dixit quoque Dominus Deus, Non eſt bonum Hominem eſſe ſolum : faciamus ei adiutoriũ ſimile ſibi. Formatis igitur Domin' Deus de humo cunctis animantibus terræ, & vniuerſis volatilibus cæli, adduxit ea ad Adam, vt videret quid vocaret ea. (omne enim quod vocauit Adam animę viuentis, ipſum eſt nomen eius. Appellauitque adam nominibus ſuis cunctа animantia, & vniuerſa volatilia cæli, & omnes beſtias terræ: Adæ verò non inueniebatur adiutor ſimilis eius. Immiſitque'Dominus Deus ſoporẽ in Adam: cúmque obdormiſſet, tulit vnam de coſtis eius, & repleuit carnem pro ea. Et ædificauit Domin' Deus coſtam quam tulerat de Adam, in mulierem: & adduxit eam ad Adam . Dixitque Adam, Hoc nunc, os ex oſſib' meis, & caro de carne mea: hęc vocabitur virago, quoniam de viro ſumpta eſt. Quam ob rem relinquet homo patrẽ ſuũ & matrem, & adhærebit vxori ſuæ: & erũt duo in ca-

¶15 Heb. bonã: Latine vertas, pulcherrimam quàque & ſuauiſſimi fructus arborẽ. ¶16. i. de cuius fructu qui comediſſẽt, ſemp vixiſſent: vt in fine capitis ſequẽtis declarat ipſe Dominus, quũ inquit, Sumat etiã de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternũ. ¶17 arboremq; ſcientię, [ſciẽtiæ inqua] &c. Debet repeti dictio[ſcientiæ]. Ab euentu ſic dicta arbor: quia per eã Deus erat ꝓbatur', eſſẽtne obediens homo, an non. Aut, qa cognouit Adã per eſum fructus vetiti eius arboris bonum quod amiſerat, & malũ i quod incurrerat. Ita videtur Dominus ipſe interpretari ſequenti capite, quum his verbis, poſtquam comediſſet Adam fructum, cõqueritur, Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt, ſciens bonum & malum. Per occupationem autem ſic dicta eſt arbor: nondũ enim ita appellabatur. ¶18 Videtur ſingulare pro plurali, more Hebręorũ frequenti poſitũ eſſe, pro, Fluuij egrediebantur de Eden, ad irrigandũ hortũ, qui inde diuidebantur &c. Eden regio eſt nõ procul ab Haran vrbe Meſopotamiæ, vt colligitur ex 27. cap. Ezechielis: ex qua regione fluuij egrediebãtur, qui cõfluebant ad irrigandũ hortũ, ad quẽ quũ peruenerant, omnes riuuli cõnciebãt quatuor amnes. Paradiſus iſte voluptatis videtur proculdubio fuiſſe in cõfinibus Arabiæ Orientalis & Meſopotamiæ quę irrigua eſt & fluminib' abundãs: quæ in vnũ cõiuncta, efficiebãt vnũ flumẽ quod poſtquã alluerat paradiſum, ſeparabatur in quatuor flumina. quod poſſe fieri certe exiſtimo, eáq; eſſe quæ hîc memorat Moſes. ¶19. i. primi. Hebraiſmus. ¶20 Hebræi carent gradibus cõparationis: idcirco vertendũ, optimũ, ſiue laudatiſſimũ. ¶21 Quidã dicunt eſſe nomẽ lapidis precioſi, alij nomẽ arboris. Scribit enim Plinius bdeliũ eſſe arborem quæ creſcit nõ longe à ſinu Perſico, in finib' Meſopotamiæ. Vnde colligitur, partẽ Meſopotamiæ eſſe paradiſum: ſaltẽ paradiſum in Meſopotamia eſſe. ¶22 eſt lapis onyx, vt quidã volunt. ¶23 vl, Cus. i. Aethiopiæ. De Aethiopia Orientali intelligit. ¶24. i. Tigris. ¶25 hominẽ. Hoc loco adam eſt nomẽ appellatiuũ. ¶26 in horto Eden. i. quem plantauerat in regione Eden. ¶27 illum. ſub. hortũ. ¶28 Heb. Ex omni ligno paradiſi comedendo comedes: de ligno autem &c. Id eſt, E fructu omniũ arborum horti facio tibi comedendi poteſtatẽ: at de arbore &c. Hebraiſmus. ¶29 Hoc eſt, mortalis eris, obnoxius eris morti. Hebraiſmus. ¶30 Per præteritũ plus quàm perfectũ verti debet, Dixerat autem Dominus. ſub. die ſexto, quo die fuit creata mulier. hîc autem oſtendit quo modo: quod ipſe prætermiſerat. ¶31 Heb. bonum. i. conueniens. Dicũnt Hebræi hoc loco vocem Hebræam T O B ſignificare perpetuitatem & diuturnitatem. q. d. non bonũ eſt vt ſemper ſolus permaneat. non enim diu duraret humana natura. ¶32 Subaudiendũ propterea: hoc pacto, Propterea faciam illi auxiliũ iuxta illud. i. illi cõueniens, aut ſimile illi. Alij vertũt, Faciam illi adiutoriũ quaſi corã eo: ſiue quaſi ante eum. hoc eſt, quod ſtet corã eo: vel quod ſit ſemper in cõſpectu eius ad obſequendũ ei. L X X verterũt, adiutorẽ ſecundũ eum. i. cõgruentẽ illi, & ſimilitudine morũ illi reſpondentẽ. ¶33 vl, Formauerat pręterea Domin' Deus de humo omnes feras agreſtes, & omnia volatilia cæli. Aut, Cũ autẽ formaſſet omnia, &c. adduxit ad Adã. ¶34. i. quod nomẽ inderet illis. ¶35 Heb. Et omne quod vocauit illi homo [illi inquã]animæ viuenti, eſt nomẽ eius. Dilucidius ſic, Nomen autẽ quod homo indidit omnibus ipſis animantibus, ipſum fuit(vel, erat)nomẽ eorũ. Impoſuit igitur homo nomina ſingulis animãtib', &c. Hîc adam, eſt nomen appellatiuũ, vt & in ſequẽtibus. ¶36 At homini nõ inuenit adiutoriũ quod eſſet corã ſe. Hebraiſmus elegãs: de ſe loquitur in tertia perſona. At homo non inuenit ſibi adiutoriũ per omnia ſibi reſpondens. Iſtud enim non dicitur de Deo, ſed de primo parẽte. ¶37 ſomnũ grauem & profundum. Hoc ſignificat vox Hebræa. ¶38 vl, tulit vnam (ſubaudi, portionẽ)de laterib' eius. pro, aliquã portionẽ ex vno laterũ eius. Eſt enim Hebraiſm'. Sic alio loco legitur, Sepultus eſt in vrbib' Iuda. pro, in vna vrbiũ. ¶39 & clauſit carnem pro ea. i. repleuit carne locum illum vnde ſumpſerat materiam vt faceret Heuam. ¶40 vel, latus quod acceperat. Hoc eſt, portionẽ eam carnis quam ipſe acceperat de latere hominis. ¶41 Subaudi, ædificauit inquam, in mulierem. i. ex ea fecit mulierem. ¶42 Hac vice. Subaudi, inueni adiutorium per omnia reſpondens mihi. ¶43 Id eſt, communicat mecum in carne & ſanguine. Leguntur autem hæc per admirationem. ¶44 Si ſermo Latinus pateretur, dicendum eſſet vira, à vir: nam & apud Hebræos, adiectione vnius literæ mulier denominata eſt à viro. Illi enim virũ ſiue maritũ, I S dicunt: & mulierem ſiue vxorem, I S A. ¶45. i. erunt velut vna caro, & vnum corpus.

Digitized by Google

Erat autem vterque nudus, Adam scilicet & vxor eius: & non erubeſcebant. CAP. III.

Sed & ſerpens erat callidior cunctis animantibus terræ, quæ fecerat Dominus Deus: qui dixit ad mulierẽ, Cur præcepit vobis Deus vt non comederetis ex omni ligno paradiſi? Cui reſpondit mulier, De fructu lignorũ quę ſũt in paradiſo, veſcimur: de fructu verò ligni quod eſt in medio paradiſi, præcepit nobis Deus ne comederemus, & ne tangeremus illud, ne forte moriamur. Dixit autem ſerpẽs ad mulierem, Nequaquam morte moriemini. Scit enim Deus quòd in quocunq; die comederitis ex eo, aperientur oculi veſtri: & eritis ſicut dij, ſcientes bonum & malum. Vidit igitur mulier quòd bonum eſſet lignũ ad veſcendũ, & pulchrũ oculis, aſpectúq; delectabile: & tulit de fructu illius, & comẽdit: deditq; viro ſuo, qui comẽdit. Et aperti ſunt oculi amborum: cúmq; cognouiſſent ſe eſſe nudos, conſuerunt folia ficus, & fecerũt ſibi perizomata. ¶Et cum audiſſent vocẽ Domini Dei deambulãtis in paradiſo ad aurã poſt meridiẽ, abſcondit ſe Adã & vxor eius à facie Domini Dei in medio ligni paradiſi. Vocauitque Domin9 Deus Adam, & dixit ei, Vbi es? Qui ait, Vocẽ tuam Domine audiui in paradiſo: & timui, eo quòd nudus eſſem, & abſcondi me. Cui dixit Dominus, Quis enim indicauit tibi quòd nud9 eſſes, niſi quòd ex ligno de quo præceperã tibi ne comederes, comediſti? Dixitq; Adam, Mulier quã dediſti mihi ſociã, dedit mihi de ligno, & comedi. Et dixit Domin9 Deus ad mulierem, Quare hoc feciſti? Quæ reſpondit, Serpens decepit me, & comedi. ¶Et ait Dominus Deus ad ſerpentẽ, Quia feciſti hoc, maledictus es inter omnia animãtia, & beſtias terræ: ſuper pectus tuũ gradiẽris, & terrã comedes cũctis diebus vitæ tuæ. INIMICITIAS PONAM inter te & mulierẽ, & ſemen tuũ & ſemen illius: ipſa conteret caput tuum, & tu inſidiaberis calcaneo eius.

nem vnam. Erant autẽ vterque nudus, Adam & vxor eius,[46] nec erubeſcebant. CAP. III.

Serpẽs[1] vero[2] callidior erat omni beſtia agri, quã fecerat Dominus Deus: qui dixit ad mulierẽ,[3] Itáne dixit Deus, Nõ comederis de omni [4]ligno hortorũ? Et dixit mulier ad ſerpẽtem, De fructu[5] ligni hortorũ comedimus: de fructu vero arboris, quę eſt in medio[6] hortorũ, dixit De9, Ne comedatis ex ea, neque cõtingatis eã, ne forte moriamini. Et dixit ſerpẽs ad mulierẽ, Haudquaquã [7]moriemini. verum Deus nouit q ipſo die quando comederitis ex ipſa, aperientur [8]oculi veſtri, [9]eritisq; ſicut dij, ſcientes bonũ & malũ. [10]Et vidit mulier quòd[11] arbor illa eſui commoda eſſet, & oculis[12] deſyderabilis,[13] iucundáque arbor illa ad erudiendũ, tulit de fructu eius, & comedit: dedit deniq; &[14] viro ſuo ſecũ, qui & ipſe cõedit. Et aperti ſunt oculi amborũ: [15]cognitóq; q nudi eſſent, cõſuerunt[16] folia ficus, fecerúntq; ſibi[17] cinctoria. ¶Audiuerũt autẽ vocẽ Domini Dei deambulãtis[18] in hortis[19] ad aurã diei: abſcõditq; ſe Adam & vxor illius à facie Domini Dei,[20] inter arbores hortorũ. Vocauit ergo Domin9 Deus ipſum Adam, & dixit ad eum, Vbi es tu? Qui ait, Vocem tuã audiui [21]in hortis, & extimui, q nudus eſſem, & abſcondi me. Et dixit, Quis indicauit tibi q nud9 eſſes?[22] nimirũ de ipſa arbore, de qua præceperã tibi ne comederes ex ipſa, comediſti. Et dixit Adã, Mulier ipſa quã dediſti vt mecum eſſet, ipſa dedit mihi de arbore, & comedi. Et dixit Domin9 Deus ad mulierẽ,[23] Quur hoc feciſti? Et dixit mulier, Serpẽs ille ſeduxit me, & cõedi. ¶Et dixit Domin9 De9 ad ſerpentẽ illũ, Quoniam hoc feciſti, [24]execrat9 es præ omni iumento, & præ omni beſtia agri: [25]ſuper vẽtrẽ tuũ gradieris, & puluerẽ comedes cunctis dieb9 vitæ tuæ. Ponámq; inimicitias inter te & inter ipſam mulierem, [26]inter ſemen deniq; tuũ & inter ſemẽ illi9. [27]Ipſũ cõculcabit tibi caput, & tu[28] cõculcabis

¶46.i. erãt animo ſimplici & candido, innocentia naturali prædici, tales quales nũc pueri, qui tametſi nudi ſunt, eos tamẽ nõ pudet: ſumma cõcordia erat ſpiritus cum carne.

III.

¶1 Serpẽs ille. apud Hebræos eſt articul9 præpoſitiu9: vt intelligam9 Moſen loqui de ſerpẽte noto. Per ſerpẽtẽ externũ voluit internũ ſerpẽtẽ intelligere q eſt diabolus. Serpente autẽ naturali & externo vſus eſt diabol9 tanquã inſtrumento: illéque ſerpens locut9 eſt humano more diabolo mouẽte eius linguã. ¶2 Verti poteſt per ſuperlatiuũ, hoc pacto, Erat calidiſſimus, ſiue aſtutiſſimus omniũ beſtiarũ agri.i.ferarũ agreſtium. ¶3 vl, Etiam (ſubaudi, eſtne verũ) quòd præcepit Deus ne ex vllius arboris fructu comederetis? Videtur truncata fuiſſe ſentẽtia: vt poſt alia multa quæ ſerpens dixerit mulieri, ſubiunxerit, Itáne eſt verum quòd &c. Poſſet verti vt & Chaldæus paraphraſtes tranſtulit, Verúmne eſt quòd Deus &c. Verti etiã poteſt, Multo magis (miror) quòd prohibuerit ne &c. q.d. Miror Deũ vos priuaſſe magnis bonis: multo magis demiror quòd dixerit vobis ne comederetis &c. ¶4 arbore horti? ¶5 arboris horti comedimus.i. veſci nobis licet. acſi dicat mulier, Res non ita habet vt interdixerit nobis eſu omnium fructuũ: nam nobis licet veſci fructu omnium arborum, præterquam vnius, &c. Futurũ eſt apud Hebræos pro præſenti. ¶6 horti, ¶7 Heb. morte moriemini. Morte mori Hebraiſmus, pro certiſſime & ſine dubio mori. Alij interpretãtur hoc pacto, Nequaquã verum eſt vos eſſe morituros ea hora qua comedetis ex eo fructu: ſed ideo vetuit, nõ q mors ſequatur eſum fructus, ſed vt tollat à vobis ſcientiam perfectiſſimã. Nota ſuperbiam diaboli præceptũ Dei eſſe falſum aſſerẽtis. ¶8 ſub. mentis. ¶9.i. eritis ſimiles Deo. Alij vertũt, Sicut angeli: nã vtrunq; ſignificat vox Hebræa E L O H I M. ¶10 ſub. in animo ſuo. ¶11 bona eſſet arbor ad veſcendum. Hebraiſmus, pro, q bonus eſſet fructus arboris ad veſcendũ ¶12 vl, gratiſſima, ¶13 Hebræi exponunt, Concupiſcibilis eſſet arbor ad intelligendũ. Id eſt, ad faciendũ intelligere, ad prudentiam comparandam. Verum vox Hebræa L E H A S K I L, hoc loco potius ſignificat contẽplari: debẽtq; ſic verti, Ad contemplandũ deſyderabilis.i. quòd oculos contemplantiũ ſe, remoraretur. ¶14.i. viro ſuo qui ſecum erat. Hinc quidam dicunt Heuam ſeductam fuiſſe præſente Adam viro ſuo. Verum Hebræi ſubaudiunt, vt ederet: ſicque coniungunt, Dedit viro ſuo, vt ederet vnà cum ipſa. ¶15 cognouerũtque quòd nudi eſſent: igitur conſuerunt ¶16 vl, frondes ¶17 vl, cingula. quibus ſcillicet tegerent pudenda. ¶18 in ipſo horto ¶19.i. ſub veſperã, quo tempore ventus ſeſe attollere, & aſpirare ſolet Zephyrus. ¶20 Heb. in medio arboris horti. ſingulare pro plurali poſitum. vertendum igitur, In medio arborũ horti.i. in ea parte nemoris quæ dentiſſima erat propter arbores. ¶21 in horto, ¶22 Per interrogationẽ legitur Hebręis, Nõnne &c. ¶23 Quid hoc eſt quod admiſiſti? Id eſt, quale eſt facin9 quod admiſiſti? Admiratiue dictũ. q.d. Quàm magnũ, quàm horrendũ facinus admiſiſti! ¶24 vl, maledictus es tu præ omnibus animãtibus & feris agreſtibus. Intellige hîc duos ſerpentes, externũ & internum: & per externã maledictionem intellige internam. eſt enim Satanas maledictus præ omnibus ſpiritibus. ¶25 Hoc loco ſuper ventrẽ gradi, & terram comedere, eſt verſari in imis & obſcuriſſimis terræ cauernis, anguſtis admodum, & non altis. ſunt enim cauernæ multæ ita anguſtæ, & depreſſæ, vt in illis nemo erigere ſe poſſit, niſi manibus exporrectis innitatur. ¶26 Heb. & inter ſemen. Et, pro id eſt, ponitur hoc loco. ¶17 Heb. ipſum conteret te in capite. Ipſum, ſubaudi ſemen, qui eſt Chriſtus. L X X verterunt ipſe, Chriſtum intelligentes. aut αὐτὸς refert, non σπέρμα, ſed τὸν σπέρμα: quòd ſit eiuſdem cum dictione σπέρμα ſignificationis: idque Hebraico more. Chriſtus, inquit, filius virginis deſtruet opera tua, & te victo liberabit Chriſtianos à ditione tua. Rom. 16, Dominus conteret Satanam ſub pedibus veſtris. ¶28 percuties ipſum in calcaneo. vl, mordebis.i. dabis operam vt malis & inſidioſis artibus ſemen mulieris Chriſtum perdas, verùm nunquam ſuperare poteris. Percutere, vel mordere in calcaneo, eſt inſidias tendere, & niti ſupplantare. Sumpta metaphora à ſerpentibus qui incautos mordere ſolent.

Digitized by Google

ei calcaneum.' Ad mulierem dixit,[29] Dolorẽ tuũ & conceptum tuum[30] cumulatiſſime multiplicabo:' in dolore paries filios, & ad virum tuum erit[31] deſyderiũ tuum,' ipſeq; dominabitur tibi. [32] Ad Adam' vero dixit, Quandoquidem audiſti vocem vxoris tuæ, & comediſti de arbore, de qua præcepi tibi, dicens, Non comedes ex ea: execrata eſt humus [33] propter te, [34] in dolore comedes eam' cunctis diebus vitæ tuę. Spinam atque tribulum progerminabit tibi, & manducabis herbã agri. [35] In ſudore vult' tui veſcẽris pane,' donec reuertaris in humum: ex ea enim ſumptus es. [36] ſiquidem puluis es, & in puluerem reuerſurus es.' Et appellauit [37] Adam' nomen vxoris ſuæ Heua: eo [38] quòd ſit mater' omnis viuentis. Fecit quoque Dominus Deus [39] ipſi Adam' & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos. Et dixit Dominus Deus, Ecce, homo iſte factus eſt quaſi vnus ex nobis,[40] vt ſciret bonum & malum.' & nunc [41] periculum eſt ne fortè mittat' manum ſuam, & accipiat etiam de arbore vitæ, & comedat, & viuat [42] perpetuo.' Et emiſit eũ Dominus Deus [43] ex hortis delicatiſſimis,' ad colendam humum de qua ſumptus fuerat. Expulit itaque hominem, & collocauit [44] à plaga Orientali hortorũ delicatorũ cherubim,' & laminã gladij [45] micantẽ & ſeſe vertentẽ,' ad cuſtodiendũ [46] iter arboris vitæ. CAP. IIII.

POrrò Adam' [1] cognouit Heuam vxorem ſuam: quæ concepit, & peperit Cain, dicens, Acquiſiui virum [2] cum Domino.' Rurſumq; peperit fratrem eius Habel, & fuit Habel paſtor ouiũ, Cain vero fuit agricola. ¶ [4] Exactis autem aliquot diebus,' factum eſt vt afferret Cain de fructu telluris munus Domino. Sed & Habel adduxit de primogenitis ouium ſuarũ, & [5] de adipe illarum:' & [6] reſpexit Domin' ad Habel, & ad mun' eius: Ad Cain vero & ad munus eius nõ reſpexit.' Iratus eſt itaque Cain vehementer, & [7] concidit vultus eius.' Et dixit Dominus ad Cain, [1] Quare ſuccenſus es tu? & quur concidit vultus tuus? Nõnne ſi bene egeris, [2] feres?' & ſi non bene egeris, ad fores

caneo eius. Mulieri quoque dixit, Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos: in dolore paries filios, & ſub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui. Adæ verò dixit, Quia audiſti vocem vxoris tuæ, & comediſti de ligno ex quo præceperam tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis dieb' vitæ tuæ. ſpinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ. In ſudore vult' tui veſcẽris pane tuo,' donec reuertaris in terrã de qua ſumptus es: quia puluis es, & in puluerẽ reuertẽris. Et vocauit Adã nomen vxoris ſuæ, Heua: eo quòd mater eſſet cunctorum viuentium. Fecit quoque Domin' Deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos. Et ait, Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt, ſciens bonum & malũ. nunc ergo ne forte mittat manum ſuam, & ſumat etiam de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum. Emiſit eum Dominus Deus de paradiſo voluptatis, vt operaretur terram de qua ſumptus eſt. Eiecitque Adam: & collocauit ante paradiſum voluptatis cherubim, & flammeum gladium atque verſatilem, ad cuſtodiendam viam ligni vitæ. CAP. IIII.

ADam verò cognouit vxorem ſuam Heuam: quæ concepit, & peperit Cain, dicens, Poſſedi hominem per Deũ.' Rurſúmque peperit fratrem eius Abel. Fuit autem Abel paſtor ouium, & Cain agricola. ¶ Factum eſt autem poſt multos dies vt offerret Cain de fructibus terræ munera Domino. Abel quoque obtulit de primogenitis gregis ſui, & de adipibus eorum: & reſpexit Domin' ad Abel, & ad munera eius. Ad Cain autem, & ad munera illius non reſpexit: iratúſque eſt Cain vehementer, & concidit vultus eius. Dixitque Dominus ad eũ, Quare iratus es? & cur concidit facies tua? Nõnne ſi bene egeris, recipies: ſin autẽ male, ſtatim in forib' peccatũ tuũ'

¶29 Duo ſubſtãtiua ſæpius cõiunctione ET cõiungunt Hebræi, quorũ alterum eſſet genitiui caſus apud Latinos: vt hic, dolorẽ tuũ & conceptum tuũ: pro dolorẽ conceptus tui. Conceptũ autẽ hoc loco p vteri geſtatiõe accipere debem', quod etiã ipſa vox Hebræa HARON ſignificat. Sic igitur dilucide vertes, Haud dubie augebo dolorẽ tuũ, dolorẽ inquam qui tibi erit ex cõceptu & geſtatiõe vteri. Verti etiam poſſet, Iterando iterabo dolorem tuũ, dolorem inquam concept' tui. i. Iterabo tibi eũ dolorem quem ſenties in primo tuo conceptu, ſiue vteri geſtatione tua prima. Multis vicibus afficiam te dolore, nempe quoties cõcipies. Seipſum ſtatim declarat, quum dicit, In dolore paries filios &c. ¶30 Hebr. multiplicando multiplicabo dolorẽ &c. Repetitio verbi apud Hebræos frequẽs, ſignificat certitudinẽ rei. q. d. Haud dubie augebo. ¶31 vſ, cõcupiſcẽtia tua. Id eſt, In dolore paries filios: & nec ſic tamẽ poſt partũ refugies cõgreſſum viri tui. Vel, Pendebis à viro tuo ſemper. ¶32 Ad hominem ¶33. i. propter peccatum tuũ. Maledictio apud Hebræos ſignificat ſterilitatem: ſicut benedictio copiã & abundantiã. Paulus ad Heb. 6, declarat hanc terræ maledictionem. ¶34. i. in ſumma calamitate & ærumna comedẽs ex fructib' eius. ¶35 Hebraiſm', pro, Victũ parabis tibi cum ſudore. ¶36 vſ, lutum enim es, & in lutum reuertẽris. Siue, terra es, & in terram reuertẽris. Vox Hebræa HAPHAR, ſignificat puluerem, lutum, humum, terram. ¶37 homo ¶38 Hæc referri debent ad tempus quo hæc ſcripſit Moſes: quare præteritũ debet verti per futurũ, hoc modo, quòd mater futura eſſet. aut, fuerit. ¶39 ipſi homini ¶40 vſ, quantum ad cognitionem boni & mali attinet. Hæc per ironiam dicuntur: quaſi dicat, Longe aliter res ſe habet, ac putauit homo. Hæc verba dixit Deus antequã induiſſet eos pellibus. ¶41 Vel hic ſubaudiatur, Vos angeli videte, ſiue cauete ne mittat &c. ¶42 Quidã Hebræorum dicit vocem Hebræã LEOLAM, hic ſignificare longum tempus, non perpetuo, ſiue in æternum. q. d. ne forte iniiciendo manus in fructum illum, longo viuat tempore in miſerijs & calamitatibus. ¶43 de horto Eden. ¶44 ab Oriente horti Eden cherubim. Id eſt, angelos humanam formam habentes. ¶45 verſatilis. Id eſt, gladium verſatilem. Vel, laminam gladij vtrinque acuti. Sunt qui putant hos angelos non vnum habuiſſe gladium, ſed plures ſtrictos enſes ſplendentes & fulgentes admodum: poſitúmque eſſe ſingulare pro plurali. Solent enſes euaginati & ſplendentes immittere terrorem hominib'. ¶46 Id eſt, viam qua itur ad arborem vitæ: nequi poſthac accederent ad hunc fructum, & donarentur immortalitate. IIII. ¶1 homo ipſe ¶2 Rem ſua natura non ſatis honeſtã, honeſto exprimit vocabulo, more Hebræo. ¶3 Id eſt, fauente Domino, Dei dono & munere. Duo iſti filij figura fuerunt duplicis hominis, vnius nati in peccato: alterius renati per Spiritum ſanctũ. Cain enim adumbrat hominem ſub peccato conſtitutum, Abel vero hominem liberatum à peccato. ¶4 Id eſt, Poſt aliquot annos. Dies enim pro annis hoc loco accipiuntur. ¶5 Id eſt, de pinguioribus ſiue pinguiſſimis ouibus. Hebraiſmus. ¶6 Hebraiſmus, pro, Abel placuit Domino, & munera eius: Cain autem non placuit ei, neque eius munera. Reſpicit Dominus non tam res externas, quàm internas. Id eſt animum donantis, potius quàm dona ipſa. Dicunt ipſum Cain deprehendiſſe oblationem fratris acceptiorem fuiſſe Deo quã ſuam, ex hoc q ipſe Deus igne de cælo miſſo, conuertit oblationem ipſius Abel fratris ſui in cinerem, non item ſuam. ¶7 Id eſt, cœpit eſſe vultu demiſſo, more triſtium hominum. maxime indignatus eſt, motus inuidia aduerſus fratrem. Deſcribit habitum & geſtum hominis irati. ¶1 Hic Cainũ interrogat, vt confeſſionem extorqueat, & ad pœnitentiam inuitet. ¶2 Subaudi, mercedem. Variè hic locus verti poteſt. Nam verbum Hebraicum SEETH, pro quo interpres vertit recipies, ſignificat etiam condonare, ſiue remittere, attollere, & leuare. Quidã igitur vertunt, Nõnne ſi bene egeris, condonabit? Subaudi, tibi Deus peccatũ tuum. Alij ſic, Nõnne ſi bene egeris attolles? Subaudi, vultũ. i. Nõne incedes recto vultu, viuéſque in gaudio & lætitia? Poſtremo alij hoc pacto, Nõnne ſi bene egeris, exaltatio erit tibi? Quaſi dicat, Tu videris dolere quòd frater tuus ſit elatus & euectus ſupra te: & ſi ſtudueris bene facere, attollẽris vt ille. Hebraicæ veritati conuenit magis hæc poſtrema interpretatio.

Digitized by Google

ſub te erit appetitus eius, & tu domi-
naberis illius. ¶Dixitque Cain ad Abel fratrem
ſuum, Egrediamur foras. Cùmque eſſent in agro,
conſurrexit Cain aduerſus fratrem ſuum Abel,
& interfecit eum. Et ait Dominus ad Cain, Vbi
eſt Abel frater tuus? Qui reſpondit, Neſcio: num-
quid cuſtos fratris mei ſum ego? Dixitque ad eũ,
Quid feciſti? vox ſanguinis fratris tui clamat ad
me de terra. Nunc igitur maledictus eris ſuper
terram, quæ aperuit os ſuum, & ſuſcepit ſangui-
nem fratris tui de manu tua. Cũ operatus fueris
eam, non dabit tibi fructus ſuos: vagus & profu-
gus eris ſuper terrã. Dixitque Cain ad Dominũ,
Maior eſt iniquitas mea, quàm vt veniã merear.
Ecce eijcis me hodie à facie terræ, & à facie tua
abſcondar, & ero vagus & profugus in terra. omnis
igitur qui inuenerit me, occidet me. Dixitque ei
Dominus. Nequaquã ita fiet: ſed omnis qui occi-
derit Cain, ſeptuplũ punietur. Poſuitque Dominus
in Cain ſignũ, vt nõ interficeret eũ omnis qui in-
ueniſſet eũ. Egreſſuſque Cain à facie Domini, habi-
tauit profugus in terra ad Orientalẽ plagã Edẽ.
¶Cognouit autẽ Cain vxorẽ ſuã, quæ cõcepit, &
peperit Henoch: & ædificauit ciuitatẽ, vocauitque
nomẽ eius ex nomine filij ſui, Henoch. Porrò He-
noch genuit Irad, & Irad genuit Mauiael, & Ma-
uiael genuit Mathuſael, & Mathuſael genuit La-
mech. Qui accepit duas vxores, nomẽ vni Ada, &
nomẽ alteri Sella. Genuitque Ada Iabel, qui fuit
pater habitantium in tentorijs, atque paſtorum:
& nomen fratris eius Iubal, ipſe fuit pater canẽ-
tium cithara & organo. Sella quoque genuit Tu-
bal-cain, qui fuit malleator & faber in cuncta
opera æris & ferri. Soror verò Tubal-cain, Noe-
ma. Dixitque Lamech vxoribus ſuis Adæ & Sel-
læ, Audite vocem meam vxores Lamech, auſcul-
tate ſermonem meum: quoniam occidi virum in
vulnus meum, & adoleſcentulum in liuorem
meum. Septuplum vltio dabitur de Cain: de La-
mech verò ſeptuagies ſepties. ¶Cognouit quo-
que adhuc Adam vxorem ſuam: & peperit filiũ,
vocauitque nomen eius Seth: dicens, Poſuit mihi
Deus ſemen aliud pro Abel, quem occidit Cain.
Sed & Seth natus eſt filius, quem vocauit Enos.
Iſte cœpit inuocare nomen Domini.

[9]peccatũ cubabit ad te deſyderiũ illius: tu domi-
naberis ei. ¶[10]Et locutus eſt Cain ad Habel fratrẽ
ſuũ.' Factúmque eſt, quũ eſſent in agro, inſurrexit
Cain aduerſus Habel fratrẽ ſuũ, & occidit eũ. Et
dixit Domin⁹ ad Cain, Vbi eſt Habel frater tuus?
Et dixit [Cain,] Neſcio, "nunquid cuſtos fratris
mei ego ſum?' Dixit ergo [Dominus,] [11]Quid feci-
ſti?' vox "[12]ſãguinis' fratris tui clamat ad me de hu-
mo. Nũc itaque [14]execratus tu è terra,' quæ ape-
ruit os ſuum, vt exciperet ſanguinem fratris
tui de manu tua. Quum humum excolueris, am-
plius non dabit tibi [15]robur ſuum:' vagus & pro-
fugus eris in terra. Et dixit Cain ad Dominum,
Iniquitas mea maior eſt [16]quàm vt remittatur.'
En eiecisti me hodie è terra, &[17] à facie tua abſcõ-
dar, vt ſim vagus' & profugus in terra: fiet ita-
que vt [18]quicquid' me inuenerit, [19]interficiat' me.
Et dixit ad eum Dominus, [20]Propterea quid-
quid interfecerit Cainum,' ſeptuplo vindicabi-
tur. Et [21] poſuit Dominus ſignum in Cain, ne
interficeret eum [22] quidquid inueniret illum.'
Egreſſus itaque Cain à facie Domini, habitauit
profugus [23] in terra ab Oriente deliciarum.'
¶Et cognouit Cain vxorem ſuam, quæ conce-
pit, & peperit Hanoch: extruẽſque ciuitatem,
vocauit nomen illius ciuitatis iuxta nomen fi-
lij ſui Hanoch. Porrò ipſi Hanoch natus eſt Irad.
Irad autẽ genuit Mehuiael, & Mehuiael genuit
Methuſael, Methuſael verò genuit Lamech. Et
Lamech duxit ſibi duas vxores, nomen vnius e-
rat Ada, & nomen alterius Silla. [24]Genuitque' A-
da ipſum Iabal, qui fuit pater eorum qui habi-
tant in tentorijs & [25]peculij.' Nomen verò fratris
ſui Iubal, qui fuit [26]pater omnium qui tractant
citharam & fides.' Et Silla quoque [27]genuit' Tubal-
cain, [28]qui expoliebat quodcunque opificium
tum æris tum ferri.' ſoror verò Tubal-cain Nae-
ma. Et dixit Lamech ad vxores ſuas Adam & Sil-
lam, Audite vocẽ meã [29]vxores Lamech,' auſculta-
te ſermonem meum, [30]quoniam virum occidi in
vulnus meum, & puerum in liuorem meũ.[31]Si ſe-
ptuplo vindicabitur Cain, certe Lamech ſeptua-
gies ſepties. ¶Cognouit autem Adã rurſus vxo-
rem ſuam, & ipſa peperit filium, appellauitque
nomen eius Seth, Quia poſuit mihi [inquit] Deus
ſemen aliud pro Habel quem interfecit Cain. [32]Et
ipſi Seth' natus eſt filius, & vocauit nomen eius Enos: [33]tum cœptum eſt inuocari nomen Domini.

¶9 peccatũ, pro pœna peccati. .i. Punitio i foribus præſto eſt, & te manet, cupitque tibi adhærere. Gallice dicim⁹, Elle ne demãde que de t'empoigner. Verum ſi voles, dominaberis illi pœnæ, effugies pœnam illi: gratia mea ſcilicet. Poteſt extrema particula verti per imperatiuum, hoc pacto, At tu dominare ei .i. vita illi punitionem, emẽdãdo vitã tuã. ¶10 vt, Narrauitque Cain Abel fratri ſuo. ſub. omnia quæ dixerat ei De⁹. Alij ſic, Allocutus eſt Cain fratrem ſuũ Abel: verbis ſcilicet duris, vt inde haberet occaſionẽ inſurgendi in eũ. ¶11 q.d. nũ dediſti mihi eũ aſſeruandũ? ¶12 vt, Quare [hoc] feciſti? ¶13 Per ſanguinem, mortem intelligit. Hic autem rei inanimatæ tribuitur vox. Quaſi dicat, Sanguis fratris tui à te effuſus in terrã, teſtatur te illũ occidiſſe. ¶14 vt, maledict⁹ es de terrã. Id eſt, ex parte ipſius terræ, ſiue reſpectu ipſius terræ. Hoc eſt, terra quã coles, erit maledicta: quæ iã maledicta eſt propter peccatũ primi parentis, iterũ propter te maledicetur. Quid autẽ ſit Terrã maledici, exponit, cũ dicit, Cũ operatus fueris terram, &c. ¶15 vt, vires ſuas. id eſt, fructus ſuos: coles eam, & nihil colliges. Hebraiſmus. ¶16 vt, quàm vt condonari mihi poſſit. Sic verterũt L X X. Rectius ſic vertetur, Punitio mea maior eſt, quàm vt eã ferre poſſim. Nam dictio Hebræa vtrunque ſignificat. ¶17 .i. non apparebo poſthac in conſpectu tuo offerens aliquid. ero enim vagus &c. ¶18 quicunque ¶19 Hoc dicit reſpiciens ad tempus futurum: neque enim vlli adhuc erant homines in ea terra: verùm metuebat ſibi à poſteris ſuis. ¶20 Propterea quiſquis interfecerit Cain. Hic ſubſiſtendum, iuxta quorundam opinionem, vt apud Virgilium, Quos ego: ſed motos &c. & ſubaudiendum, grauiſſimas pœnas dabit. ſequatúrque poſtea, ſeptima generatione dabit pœnas. Hoc modo tranſtulit Chaldæus paraph. Rectius ſic vertetur, Imò, aut Profectò quiſquis occiderit Cain, [ſl. te: alloquitur eum in tertia perſona] ſeptuplum punietur. i. dabit pœnas grauiſſimas. accipitur enim numerus certus pro incerto, more Hebræorum. q.d. Septies grauiore pœna punietur, quàm ſi alium quempiam interficeret. Hoc dicit vt eum iubeat eſſe bono animo. ¶21 Id eſt, dedit ei aliquod ſignum, quo indicaret ei, neminẽ eũ impune interfecturũ. ¶22 vllus qui inueniſſet eũ. ¶23 in terra Nod, in parte Orientali ipſius Eden. Nod ita dicebatur à perfugio. Aut certe vertendũ, ſi fuerit appellatiuũ, in terra perfugij. i. in qua erat perfugiũ ipſius profugi. ¶24 Peperitque ¶25 Heb. paſcentis, ſub. gregẽ. i. hic primus adinuenit artem habitandi in tabernaculis vt paſceret gregẽ. ¶26 Heb. pater tenẽtiũ citharã & organũ. i. inuẽtor muſices. ¶27 peperit ¶28 Heb. acuẽtẽ vel expolientẽ oĩa opera æris & ferri. i. authorẽ artis fabrilis. ¶29 He. pro, vxores meæ. Solent Hebræi de ſe loqui in tertia perſona. ¶30 Hic præteritũ pro futuro ponitur, & futurũ pro præterito ĩperfecto, vertique debet ad hũc modũ, Sane hominẽ interficerẽ in vulnere meo, etiã adoleſcentẽ in liuore meo. Hoc eſt. Si à quoquã, etiã viro fortiſſimo, vel ab adoleſcẽte qui viribus valet, vulnus acciperẽ, illũ interficerẽ: valeo enim viribus. Nõ eſt igitur quod mihi aut liberis veſtris timeatis, ô vos vxores meæ. Videbat enĩ vxores ſuas triſtes. ¶31 Sub. Scitote inquã, quod ſeptuplũ vindicabitur Cain, at Lamech ſeptuagies ſepties. i. Scitote quòd grauiſſime punietur à Domino ille qui Cain interfecerit: multo autẽ grauius qui me. q.d. Si De⁹ affirmauit ſe grauiſſime puniturũ eũ qui occiderit Cain: multo magis eſt eũ puniturus qui me interfecerit, qui neminẽ occiderim, ſed ne vulnerauerim quidẽ. Quòd autẽ hic dicitur, Septuagies ſepties: numer⁹ certus pro incerto ponitur, more Hebræorũ. Sic Matt. 18. c, Non dico tibi vſque ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties. ¶32 Sed & ipſi Seth ¶33 .i. tunc cœpit paſſim coli Deus.

Digitized by Google

bina ex oĩbus venient ad te,vt cõſeruentur.Et tu
tolle tecũ ex omni cibo qui comeditur,& collige
ad te,vt ſit tibi & illis in eſcã.Quod fecit Noah
iuxta oĩa quæ præcepit ei Deus ſic fecit. VII.
DIxitque Dominus ad Noah,Ingredere tu &
omnis domus tua in arcã:[1]quia vidi te[2]iuſtũ
corã me[2]in generatione iſta.[3] Ex omni iumento
[3]mũdo accipies tibi ſeptena, marẽ & fœmellam
eius:de iumẽto verò immũdo bina, marẽ & fœ-
mellã eius.De volucre quoq; cæli ſeptena, marẽ
& fœminã, [4]ad ſeruãdũ ſemẽ ſup vniuerſã ter-
rã.[5]Quoniã intra ſeptẽ adhuc dies[5] ego pluã ſup
terrã quadraginta dies, & quadraginta noctes,&
delebo è terra[6]oẽm ſubſtãtiã[6]quã feci.¶Fecit ita-
que Noah iuxta omnia quæ præceperat illi De⁹.
Noah autẽ[7]nat⁹ erat ſexcẽtos ãnos,[7]quãdo[8]deflu-
xus aquarũ fact⁹ eſt ſup terrã. [9]Venit itaq; Noah
& filij ei⁹, vxor ei⁹ & vxores filiorũ ſuorũ cũ eo,
ad arcã,ꝓpter aquas diluuij.De iumẽto mũdo,&
de iumẽto imũdo,& de volucre, & de oĩ eo quod
[10]repeat[10]ſup terrã.Bina[11]venerũt ad Noah in ar-
cã,mas & fœmina,quẽadmodũ De⁹ mãdauerat ip-
ſi Noah.[12]Et factũ eſt[poſt]ſeptẽ dies,[12]venerũt a-
quæ diluuij ſup terrã. ¶In ãno ſexcẽteſimo vitæ
Noah, mẽſe ſecũdo,[13]decimoſeptimo die mẽſis,
eodẽ ſcilicet die,rupti ſunt oẽs fõtes[14]abyſſi ma-
gnæ,& feneſtræ cæli apertæ ſunt. Et fuit pluuia
ſup terrã quadraginta dies & quadraginta no-
ctes.[15]Ipſo eodẽ die[16]ingreſſus eſt Noah,Sem,Hã,
& Iapheth filij Noah, & vxor Noah,treſq; vxores
filiorũ ei⁹ cũ eis in arcã.[17]ipſi,& omne aĩans iux-
ta ſpeciẽ ſuã,& omne iumentũ iuxta ſpeciẽ ſuã,
omneq; reptile quod repeat ſup terrã iuxta ſpe-
ciẽ ſuã, & omne volatile iuxta ſpeciẽ ſuã,omne
deniq; volatile,omneq; pẽnatũ. [18]Veneruntq; ad
Noah in arcã bina ex omni carne in qua fuit ſpi-
ritus vitalis.[19]Et itroeũtes mas[19]& fœmina ex om-
ni carne venerũt, quẽadmodũ ꝓceperat illi De⁹,
& [20]clauſit[20]Dominus [21]poſt eũ.[22]Stagnauitq; dilu-
uiũ quadraginta[22]dies[22]ſuper terrã, & auctæ ſunt
aquæ,ſuſtuleruntq; arcã,ita vt eleuaretur ſupra ter-
rã.[23]Inualuerũt itaq; aquæ,auctæq; ſunt vehemẽ-
ter ſuper terram ipſam, inceſſitque arca ſuper
aquas. Inualuerunt autem aquæ ſupra modum
in terra , opertique ſunt omnes montes excelſi,
qui fuerunt ſub vniuerſo cælo. Quindecim cubi-
tis inualuerunt aquæ ſuperne,ita vt operirẽtur
mõtes. [24] Et expirauit[24] omnis caro quæ repebat[24]
ſuper terram,[25]volucrũ,[25]iumẽtorum,beſtiarũ,o-
mniũmq; reptiliũ quæ repũt ſuper terram:vni-
uerſi denique homines. Et quidquid erat in cui⁹
naribus ſpirabat flatus vitæ , de omnibus quæ
in ſicco[degebant][26]mortua ſunt.[26]Deletũmq; eſt,
omne quod ſubſiſtebat,quodq; erat inſuperficie
humi tã homines quàm iumenta,reptilia,volu-
cres deniq; cæli:deleti inquã ſunt de terra,ita vt

bina de omnibus ingredietur tecum, vt poſſint
viuere.Tolles igitur tecum ex omnib⁹ eſcis quæ
mandi poſſunt,& comportabis apud te:& erunt
tam tibi,quàm illis in eſcam. Fecit igitur Noe
omnia quæ præceperat illi Deus. CAP. VII.
DIxitque Dominus ad eum, Ingredere tu &
omnis domus tua in arcam:te enim vidi iu-
ſtum coram me in generatione hac. Ex omnib⁹
animantibus mundis tolles ſeptena & ſeptena,
maſculum & fœminam:de animãtibus verò im-
mundis duo & duo,maſculum & fœminam. Sed
& de volatilibus cæli ſeptena & ſeptena,maſcu-
lum & fœminam : vt ſaluetur ſemen ſuper fa-
ciem vniuerſæ terræ . Adhuc enim, & poſt dies
ſeptem ego pluam ſuper terram quadraginta
diebus & quadraginta noctibus,& delebo omnẽ
ſubſtantiam quam feci,de ſuperficie terræ.¶Fe-
cit ergo Noe omnia quæ mandauerat ei Domi-
nus.Erátque ſexcentorum annorum quando di-
luuij aquæ inundauerũt ſuper terram.Et ingreſ-
ſus eſt Noe.& filij eius,vxor eius & vxores filio-
rum eius cum eo in arcam, propter aquas dilu-
uij.De animantibus quoque mundis & immun-
dis,& de volucrib⁹,& ex omni quod mouetur ſu-
per terram, Duo & duo ingreſſa ſunt ad Noe in
arcam,maſculus & fœmina,ſicut præceperat Do-
minus Noe.Cúmque tranſiſſent ſeptem dies,aquæ
diluuij inundauerunt ſuper terram.¶Anno ſex-
centeſimo vitæ Noe,menſe ſecundo,ſeptimode-
cimo die menſis,rupti ſunt omnes fontes abyſſi
magnæ,& cataractę cæli apertæ ſunt:& facta eſt
pluuia ſuper terram quadraginta diebus & qua-
draginta noctibus.In articulo diei illius ingreſ-
ſus eſt Noe,& Sem,& Cham, & Iapheth,filij ei⁹:
& vxor illius, & vxores filiorum eius cum eis in
arcam:ipſi & omne animal ſecundũ genus ſuũ,
vniuerſaq; iumẽta in genere ſuo,& omne quod
mouetur ſuper terram in genere ſuo, cunctũm-
que volatile ſecundũ genus ſuũ, vniuerſæ aues,
omneſq; volucres ingreſſæ ſunt ad Noe in arcã,
bina & bina ex omni carne,in qua erat ſpiritus
vitæ.Et quę ingreſſa ſunt,maſcul⁹ & fœmina ex
omni carne introierũt,ſicut præceperat ei Deus:
& incluſit eũ Dominus deforis.Factũmq; eſt dilu-
uiũ quadraginta dieb⁹ ſuper terrã:& multiplica-
tæ ſunt aquæ, & eleuauerunt arcam in ſublime
à terra.Vehementer enim inundauerunt,& om-
nia repleuerunt in ſuperficie terrę:porrò arca fe-
rebatur ſuper aquas. Et aquæ præualuerunt ni-
mis ſuper terram: opertique ſunt omnes mõtes
excelſi ſub vniuerſo cælo.Quindecim cubitis al-
tior fuit aqua ſuper montes quos operuerat.¶Cõ-
ſumptáque eſt omnis caro quæ mouebatur ſu-
per terram,volucrum,animantium, beſtiarũ,o-
mniũmque reptilium quæ repunt ſuper terrã.
Vniuerſi homines & cũcta in quibus ſpiraculum
vitæ eſt in terra, mortua ſunt. Et deleuit Deus
omnem ſubſtantiam quæ erat ſuper terram,ab homine vſque ad pecus,tam reptile quàm volucres

¶1 te enim deprehendi ¶2.i.inter homines hui⁹ tẽporis infideles & peſſimos,qui noluerũt mihi credere prædicẽti diluuiũ,& reſipiſcere. ¶3 Quidã exiſtimãt Deũ reuelaſſe Noe quæ-nã eſſẽt mũda, aut imũda animalia:mũda ea, q̃ vltro venirẽt ſeptena : quæ verò bina, ea eſſe imunda.Ex ſeptenis , tres mares , & tres fœminę erãt ad cõſeruationem ſpeciei:ſeptimũ verò vt ſacrificaretur poſt diluuiũ. Alij.per occupationẽ dictum volunt. ¶4 Heb.vt viuificẽt ſemẽ.i. vt cõſerues in vita ſeminariũ oim illorũ aialium. ¶5 vl, Quia ſeptimo abhinc die. Iſtud refertur ad illud quod pręceſſit, Ingredere: quia &c. ¶6.i. omnia aialia. ¶7 Heb:. filius erat ſexcẽtorũ annorũ. ¶8 diluuiũ aquarũ factũ eſt,[factũ eſt inquã diluuiũ aquarũ]ſup terrã.Repeti enim debet vox [diluuiũ.] ¶9.i. Appropiquauit arcæ,cũ videret futurũ propediẽ diluuiũ. mi eo die non eſt ingreſſus,ſed diſtulit vſque ad diẽ decimãſeptimã. poſtea dicet,eo ipſo die &c. ¶10 ſiue,graditur.aut, incedit ¶11 ſua ſpõte ſcilicet,& vltro. ¶12 Et factũ eſt ſeptimo die.i.cũ illuxiſſet dies ſeptim⁹.Chald.paraph.Factũ eſt autẽ poſt tẽpus ſeptẽ dierũ, ¶13 Hebraiſm⁹,ꝓ,decioſeptimo die eiuſdẽ.Quidã dicũt hũc ſecũdũ mẽſẽ fuiſſe Aprilẽ,alij Septẽbrẽ,alij Octobrẽ : quia diuerſæ ſunt opiniones de principio anni. ¶14 Per abyſſum intellige imẽſam illã & ꝓfundã aquarũ copiã quæ eſt ſubter terrã. Fontes autẽ abyſſi,ſunt abyſſi ſcaturigines.Cataractæ cæli,ſiue feneſtræ apertæ.i.nubes.q.d.Mare inundauit,& aquæ in terra multiplicatæ ſunt ſupra modũ:erũpebãt enim vndique:præterea nubes cito cõdenſatæ ſunt,& verſæ in magnã vim aquarũ:deſcenditq; pluuia magno ĩpetu,velut feneſtris cæli apertis. ¶15 Heb.In ſubſtantia ipſius diei.i.In illo ipſo die,nempe decimoſeptimo. ¶16 vel melius per præteritũ plus quàm perfectũ,iam ingreſſus fuerat. ¶17 Subaudiendum verbum aliquod.Ipſi igitur ingreſſi erant &c. Niſi coniungas ſequenti verſui,Venerunt ad Noe.tunc VAV coniunctio Hebraica,non erit vertenda. ¶18 Si iungatur hic verſus præcedenti,VAV coniunctio Hebraica non erit vertenda.Si autem non iungatur,vertẽdum,Venerunt itaque ¶19 Quæ ingreſſa ſunt:mas ¶20 Sub.oſtium. ¶21 vl,ſuper eum.Quidam vertunt,Clauſit Dominus pro eo.neque enim poterat ipſe Noe extrinſecus claudere. ¶22 Diem naturalem intelligit:propterea nõ meminit noctis. ¶23 vl,Fortes fuerũt.videlicet ſua fortitudine arbores eradicantes,& fortiſſima ædificia deijcientes. ¶24 Iam verò interierat ¶25 vl,in omni genere volucrum, ¶26 iam interierant.

Digitized by Google

cuncta deleta ſunt de terra: remanſit autē ſolus Noe & qui cū eo erāt, in arca. Obtinuerūtq; aquę terram centum quinquaginta diebus.

CAP. VIII.

Recordatus autem Dominus Noe, cūctorúmque animātium & omnium iumentorū quæ erant cum eo in arca, adduxit ſpiritū ſuper terram, & imminutæ ſunt aquæ. Et clauſi ſunt fontes abyſſi, & cataractæ cœli: & prohibitę ſunt pluuiæ de cœlo. Reuerſæq; ſunt aquæ de terra euntes & redeuntes: & cœperunt minui poſt centum quinquaginta dies. ¶Requieuitque arca menſe ſeptimo, vigeſimoſeptimo die menſis ſuper mōtes Armeniæ. At verò aquæ ibant & decreſcebāt vſque ad decimū menſem: decimo enim menſe, prima die menſis apparuerūt cacumina mōtiū. Cúmque tranſiſſent quadraginta dies, aperiens Noe feneſtrā arcæ quā fecerat, dimiſit coruum: qui egrediebatur, & nō reuertebatur, donec ſiccarentur aquæ ſuper terrā. Emiſit quoque colūbam poſt eum, vt videret ſi iam ceſſaſſent aquæ ſuper faciem terræ. Quæ cum nō inueniſſet vbi requieſceret pes eiꝰ, reuerſa eſt ad eum in arcā: aquæ enim erant ſuper vniuerſam terrā: extēditque manum ſuā, & apprehēſam intulit in arcam. Expectatis autē vltrà ſeptem diebus alijs, rurſum dimiſit columbam ex arca. At illa venit ad eū ad veſperam, portās ramum oliuæ virētibus folijs in ore ſuo. Intellexit ergo Noe q̃ ceſſaſſent aquæ ſuper terram. Expectauítque nihilominus ſeptē alios dies: & emiſit columbā, quę nō eſt reuerſa vltrà ad eū. ¶Igitur ſexcēteſimo primo anno, primo menſe, prima die mēſis imminutæ ſunt aquæ ſuper terrā: & aperiens Noe tectum arcæ aſpexit, viditque quòd exiccata eſſet ſuperficies terræ. Menſe ſecundo, ſeptimo & vigeſimo die menſis areſacta eſt terra. ¶Locutꝰ eſt autem Dominus ad Noe, dicēs, Egredere de arca tu & vxor tua, filij tui & vxores filiorū tuorū tecum. Cuncta animātia quæ ſunt apud te, ex omni carne tam in volatilibus quàm in beſtijs & vniuerſis reptilibus quæ reptāt ſuper terram, educ tecum, & ingredimini ſuper terram: creſcite & multiplicamini ſuper eā. Egreſſus eſt ergo Noe & filij eius, & vxor illius, & vxores filiorū eius cum eo. Sed & omnia animantia, iumenta, & reptilia quæ repunt ſuper terram ſecūdum genus ſuum, egreſſa ſunt de arca. ¶Ædificauit autem Noe altare Domino: & tollens de cunctis pecoribus & volucribus mundis, obtulit holocauſta ſuper altare. Odoratúſque eſt Dominus odorē ſuauitatis, & ait ad eum, Nequaquam vltrà maledicam terræ propter homines: ſenſus enim & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua: nō igitur vltra percutiam omnem animam viuētem ſicut feci. Cunctis diebus terræ, ſementis & meſſis, frigus & æſtus, æſtas & hyems, nox & dies non requieſcent.

CAP. IX.

Benedixítque Deꝰ Noe & filijs eiꝰ. Et dixit ad eos, Creſcite, & multiplicamini, & replete terram. Et terror veſter ac tremor ſit ſuper cuncta animalia terræ & ſuper omnes volucres cœli, cum vniuerſis quæ mouentur ſuper terram:

ſolus Noah ſuperſtes maneret, & quæ cū eo erāt in arca. Auctæ ſunt itaque aquæ ſuper terram centum quinquaginta diebus. CAP. VIII.

ET [1]recordatus eſt Deus ipſius Noah, cunctorūmq; animātium, & omnium iumentorum quæ erāt cum eo in arca, & [2]adduxit Deus vētum ſuper terram, & [3]remiſerunt aquæ. Et obſtructi ſunt fontes abyſſi, atque [4]feneſtræ cœli, & cohibita eſt pluuia de cœlo. Et reuerſæ ſūt aquæ de terra, [5]magis magiſque decreſcētes, imminutæque ſunt aquæ poſt cētū quinquaginta dies. ¶Septimo vero menſe, decimaſeptima [6]menſis reſedit arca ſuper mōtes [7]Ararat. Et aquæ quidē magis magiſq; decreſcebant vſq; ad decimum mēſem. decimo enim mēſe, prima [die] [6]menſis viſa ſunt cacumina mōtium. Factum eſt autē poſt quadraginta dies, vt Noah aperta feneſtra arcæ quā fecerat, coruū emitteret: qui egreſſus [8]vltro citróq; volitabat, donec ſiccarētur aquæ ſuper terram. Emiſit quoque colūbam à ſe, vt videret ſi imminutæ eſſent aquæ à ſuperficie humi: at columba non inueniens quo pedē reponeret, reuerſa eſt ad eum in arcā: [9]erant enim aquæ in ſuperficie vniuerſæ terrę. Ille vero exerta manu recepit eā, introduxitque eā ad ſe in arcam. Porrò quū expectaſſet adhuc alios ſeptē dies, rurſus emiſit columbā ex arca: quæ veniens ad eum ſub veſperam, folium oleæ decerptū in ore ſuo [geſtabat.] cognouit ergo Noah quòd aquæ imminutæ eſſent ſuper terrā. Expectatis autem adhuc ſeptē diebus alijs, rurſum emiſit columbā, quæ vltra non eſt reuerſa ad eū. ¶Factúmq; eſt ſexcenteſimo primo anno, [menſe] primo, eiuſdēmq; primo [die] exiccatæ ſunt aquæ de terra: amouitque Noah operculū arcæ, & proſpexit, & ecce ſuperficies terræ erat ſiccata. Porrò in menſe ſecundo, vigeſimoſeptimo die menſis, areſacta eſt terra. ¶Loquutus eſt autem Dominus ad Noah, dicēs, Egredere ex arca, tu & vxor tua, filij tui & vxores filiorum tuorum tecum. Cuncta animantia quæ tecum ſunt, ex omni carne, tam in volatili, quàm in iumēto, tum etiam omni reptili quod reptat ſuper terram, educ tecū, vt repant [10]in terra, fructū edant atq; augeſcāt. Egreſſus eſt itaque Noah, & filij eius, & vxor eiꝰ, vxores deniq; filiorum eius cū eo: ſed & omnia animātia, & reptilia, deniq; & volatilia omnia, imò quidquid repit ſuper terram, egreſſa inquam ſunt ex arca [11]iuxta familias ſuas. ¶Ædificauit autem Noah aram Domino, & accepit ex omni pecore mūdo, & ex omni volucre mundo, & obtulit holocauſta ſuper aram. [12]Odoratúſque eſt Dominus odorem ſuaueolentem. Et dixit Dominus [13]ad cor ſuum, Poſthac non amplius execrabor terram [14]propter hominem. [15]figmentum enim humani cordis malū eſt ab adoleſcētia ſua: neq; percutiā vltra omne viuens quēadmodū feci. [16]Adhuc [erūt] oēs dies terræ, ſemētis & meſſis, frigꝰ & æſtus, æſtas & hyēs: dies & nox [17]nō ceſſabūt. IX.

ET [1]benedixit Deus Noah & filijs eius, dixitq; ad eos, Fructū ferte, & multi fiatis, [2]repletéq; terram. Pauor & tremor veſter [3]erit ſuper omne animans terræ, & ſuper omne volatile cœli: [4]quidquid mouetur aut repit in terra, quidquid

¶1 Recordatus eſt autem &c. Recordari noſtri dicitur Deꝰ quando à periculis nos eripit. Per Noe, intelligimus etiā alios & omnia quæ erant cum Noe. Hinc etiā diſcimus Deum ſeruare animalia propter hominem iuſtū. ¶2 Heb. tranſire fecit Deꝰ ventū ſuper terrā, & ſedatæ &c. Venti enim ſiccare ſolent. ¶3 vel, quieuerūt. aut, ſedatæ ſunt ¶4 i. nubes deſierunt immittere pluuiam tanto impetu. ¶5 Heb. euntes & redeuntes .i. ſubinde incipientes decreſcere. ¶6 ſub. eiuſdem. ¶7 Armeniā fere omnes exponunt. ¶8 Heb. ibat, & reuertebatur, ¶9 ſub. adhuc. ¶10 vel, & gignant in terra, & creſcant, (vel, fructificent,) & multiplicētur. Poteſt etiā verti per futurum, & propagabunt genus ſuum, & creſcēt, & multiplicabuntur. Rectius tamen per imperatiuum. ¶11 i. ex omni ſpecie animalium, ita vt mas ſuum fœminā ſequeretur. ¶12 hoc eſt, Gratum habuit ſacrificium Noe. Sacra ſcriptura loquitur de Deo, humano

more, propter nos. Chaldæus paraphraſtes, Et ſuſcepit Dominꝰ cum beneplacito oblationem eius. Verti poteſt, odorē quietis. i. quieſcere facientis iram Dei. ¶13 in corde ſuo. i. decreuit Dominus apud ſe hunc in modū, Nequaquā &c. ¶14 i. propter peccata hominum, ait Chaldæus paraph. ¶15 i. cogitatio. ¶16 Heb. Adhuc cunctis diebus terræ. i. quandiu terra erit. ¶17 vt ſcilicet defecerunt tempore diluuij. IX. ¶1 i. beneficium fœcūditatis impertijt Noe & toti familiæ eius. Benedictio ꝑ fœcūditate, vt maledictio pro ſterilitate. Deo referri debet accepta fœcūditas: ipſe enim eſt qui dat prolem. ¶2 ſub. prole veſtra. ¶3 ſit. i. Volo vos inijcere terrorē oībus animalibus, quæcūcque ima... nibus, volo vobis omnia aīalia ſubiecta eſſe. ¶4 Heb. & in oībus quæ calcāt terrā, & in omnibus piſcibꝰ maris: manui veſtræ traditi ſunt. Ante poſtremā clauſulā, ſubaudiendū [nam:] vt hic ſit ſenſus, Terror veſter ſit omnibus animalibus quæ incedunt ſuper terram, ſiue quæ calcant terrā, & omnibus piſcibus maris: nam volo ea vobis ſubijci.

Digitized by Google

eſt in piſcibus maris,' traditum eſt in manus ve
ſtras.[5]Quicquid ſe mouet, quidquid viuit, ſit vo
bis in eſcam: quaſi herbã virentem dedi vobis
omnia.'Verũtamẽ carnẽ [6]in anima ſua, ſangui-
ne[ſcilicet]ſuo,'nõ comedetis.[7]Etenim'ſanguinẽ
veſtrum[8]animarũ veſtrarũ [9]requirã:[10] de manu
cunctorũ animantiũ requirã eũ,[11] tum etiam de
manu hois, & de manu viri fratris eius requirã
animã hominis.'[12] Qui effundit ſanguinẽ hois,
huius ſanguis per hominẽ effundetur:[13] quoniã
in imagine Dei fecit hominẽ.[14] Vos autẽ fructũ
edite, augeſcite, prolificate in terra, & multi ſia-
tis in ea.¶Dixit quoq; Deus ad Noah & ad filios
eius qui cũ eo erant,[15]nempe ſic, Ecce confirmo'
fœdus meũ vobiſcũ, & cum ſemine veſtro[16]poſt
vos,'& cũ omni anima viuẽte quæ vobiſcũ eſt, tã
in volatili quàm in pecore, & in omni beſtia ter
ræ quæ eſt vobiſcũ,[17]ex cũctis quę ex arca egreſ
ſa ſunt, iuxta cuncta animãtia terræ. Cõfirmaui
autẽ fœdus'meũ vobiſcũ,[18]vt non excindatur'vl
tra omnis caro aquis diluuij, neque erit ampli'
diluuium[19]ad diſſipandũ terrã.'Et dixit De',Hoc
erit ſignũ fœderis[20]quod ego do'inter me & in-
ter vos, &[21]inter omnẽ animam viuentẽ quæ vo
biſcũ eſt,'in generatiões[22]perpetuas:' Arcũ meũ
[23]poſui'in [24]nube,[25] eritque ſignũ' fœderis inter
me &[26]terrã.'Eritq; quũ[27]obnubã nubẽ' ſup ter-
ram, tũ cõſpicietur arcus in ipſa nube. Tum re-
cordabor fœderis mei quod eſt inter me & vos,
deinde etiã[28]inter omnẽ animã viuentẽ in om-
ni carne,'nec erũt vltra aquæ in diluuiũ, vt diſſi
pent vniuerſam carnem. Quũ arcus[ille] in nu-
be erit, quem cum videro, recordabor fœderis
[29]perpetui'[quod eſt][30]inter Deũ' &[31]inter omnẽ
animã viuẽtẽ i omni carne'quæ eſt ſuper terrã.
Dixitq; De' ad Noah,[31] Hoc eſt ſignũ fœderis qđ
conſtitui'inter me & omnẽ carnẽ quæ eſt ſuper
terrã. ¶Erãt autẽ filij Noah qui egreſſi erant ex
arca, Sem, Ham, & Iapheth. Porrò Hã pater fuit
Chanaã. Tres iſti, filij ſũt Noah, &[32]ab his diſpſa

omnes piſces maris manui veſtræ traditi ſunt.
Et omne quod mouetur & viuit, erit vobis in ci-
bũ: quaſi olera virẽtia tradidi vobis omnia. Exce
pto q carnẽ cum ſanguine non comedetis. San-
guinẽ enim animarum veſtrarum requiram de
manu cunctarũ beſtiarum: & de manu hominis,
de manu viri & de manu fratris eius requirã a-
nimam hominis. ¶Quicũque effuderit humanũ
ſanguinem, fundetur ſanguis illius: ad imagi-
nem quippe Dei factus eſt homo. Vos autem cre
ſcite & multiplicamini, & igredimini ſuper ter
ram, & implete eã. ¶Hæc quoque dixit Deus ad
Noe, & ad filios eius cũ eo, Ecce ego ſtatuã pactũ
meum vobiſcũ, & cum ſemine veſtro poſt vos: &
ad omnem animam viuentẽ quæ eſt vobiſcum,
tam in volucribus quàm in iumentis & pecudi-
bus terræ, cunctiſque quæ egreſſa ſunt de arca,
& vniuerſis beſtijs terræ. ¶Statuam pactũ meum
vobiſcum, & nequaquam vltra interficietur om
nis caro aquis diluuij, neque erit deinceps dilu-
uium diſſipans omnem terram. Dixitque Deus,
Hoc eſt ſignũ fœderis, quod do inter me & vos,
& ad omnẽ animam viuentẽ quæ eſt vobiſcum
in generationes ſempiternas: Arcum meum po-
nam in nubibus, & erit ſignũ fœderis inter me
& inter terram. ¶Cũmque obduxero nubibus cæ
lũ, apparebit arcus meus in nubibus cæli: & re-
cordabor fœderis mei quod pepigi vobiſcũ & cũ
omni anima viuente quæ carnem vegetat: & nõ
erũt vltra aquæ diluuij ad delendam vniuerſam
carnem. Eritque arcus meus in nubibus, & vide-
bo illũ, & recordabor fœderis ſempiterni quod
pactũ eſt inter Deũ & omnem animam viuentẽ
vniuerſæ carnis quæ eſt ſuper terrã. Dixitq; De'
ad Noe, Hoc eſt ſignũ fœderis quod conſtitui in-
ter me & omnẽ carnẽ ſuper terram. ¶Erant er-
go filij Noe qui egreſſi ſunt de arca, Sem, Chã,
& Iapheth: porrò Cham ipſe eſt pater Chanáan.
Tres iſti, filij ſunt Noe: & ab his diſſeminatum
eſt omne genus hominũ ſuper vniuerſam terrã.

¶5 vl, Omne qđ repeat, & quod viuit, erit vobis in eſcam: quaſi olus herbæ dedi vobis õnia. q.d. Quæcũque reptãt ſiue gradiuntur, & eadẽ viuunt, erũt vobis in cibum: permitto vobis veſci carnib' omniũ animalium, ſicut ante diluuiũ olerib' virẽtibus. Iam' nõ herbas tantum do vobis in cibũ, ſed etiã ipſa animalia, quorũ carnib' poteritis veſci. ¶6 vl, cum anima ſua, ſanguine ſuo. Aut ſub audiatur &, pro id eſt: cũ anima ſua, [&] ſanguine ſuo. vt ſit expoſitio: hoc modo, Nõ comedetis carnem vnã cũ ſanguine, q quidẽ ſanguis eſt anima, hic vocat animam ſanguinẽ, q ſanguis ſit tanquã vehiculũ & ſedes ipſius animæ. q.d. Permitto quidẽ vobis veſci carnibus, verũ vt ne eas cũ ſanguine comedatis: hoc eſt, cauete animalia ſuffocata edere, ſed prius iugulate, & ſanguinẽ effundite. ¶7 Et ſane. vl, Profecto &c. q.d. Videte autẽ ne dum permitto animalia occidere in cibũ, & eorũ ſanguinẽ effundere, exiſtimetis vobis etiã permitti humanũ ſanguinẽ profundere, & hoies occidere. Profecto ſanguinẽ &c. ¶8 ſub. qui eſt ſedes. ¶9. i. vlciſcar mortẽ occiſorum. ¶10 q.d. Adeò mihi diſplicet effuſio ſanguinis, cædes & homicidium, vt etiam feræ ipſæ ratione carẽtes daturæ ſint mihi pœnas ſi hominẽ occiderint. Vos igit multo grauiores, ſi cædẽ admiſeritis. ¶11 vl, quãto magis de manu hominis, de manu viri fratris eius requiram animã hominis? Eſt autẽ Hebraiſmus, Requirere ſanguinem hominis de manu hominis, pro ſupplicio extremo afficere aliquem qui hominẽ occiderit, & ſanguinem eius fuderit. Quod autem dicit, De manu viri fratris eius quidam ſic interpretantur, De manu vniuſcuiuſque, proximũ eius requirã. vel, De manu vniuſcuiuſque etiam ſi frater & proximus fuerit ei quem interfecit. Frequentiſſimum enim eſt apud Hebræos, fratrem pro proximo accipi, & virũ pro vnoquoque. Quidam Hebræorũ, ſingulare [hominis] pro hoibus poſitum dicũt, De manu hominũ. i. ſi plures occiderint, nõ minus dabunt pœnas, q̃ ſi vnus ſolus cædẽ admiſerit. Eſt autem repetitio Hebraica, De manu hominis requirã animã hominis, de manu viri fratris ſui, &c. q.d. Dabit pœnas homo ille quicũque erit qui proximum occiderit. Chaldæus paraphraſtes vertit, De manu viri qui effuderit ſanguinem fratris ſui, requiram &c. ¶12 Heb. Qui effuderit ſanguinem hominis in[homine,]ſanguis illius effundetur. In homine. i. in cõſpectu omnium & publice. Aut, in homine, pro, Si affuerint teſtes, teſtificãtibus hominib'. ita Chaldæus paraphraſtes. ac tum ſingulare pro plurali ſumetur, more Hebraico. Quidam referũt ad ſequentia, In homine fundetur ſanguis ei'. q.d. propterea quòd hominẽ occidit, fundetur ſanguis illius. vel, In homine. i. propterea q hominem occiderit, fundetur ſanguis illius, iuſſu ſcilicet & mãdato ipſius magiſtratus. ita videtur ſtatuere poteſtatem ipſius magiſtratus. ¶13 Heb. quia ad ſimilitudinem Dei fecit illum. Hebraiſmus frequens, pro, Quia ad ſimilitudinem ſuam fecit illũ Deus. ¶14 Vos igitur creſcite, & multiplicamini, gignite[vel, propagate, ſub. genus veſtrũ] in terra, & multiplicamini in ea. ¶15 Heb. dicendo, Et ego, ecce ſtabiliã. Hebraiſmus. pro, Quantum ad me attinet, paratus ſum ſtatuere. i. ratũ habere pactũ meum. Vel, Equidẽ faciam vt ratũ ſit pactum meũ quo pollicitus ſum fore vt ſeruemini, & ſemen veſtrũ poſt vos. ¶16. i. vobis vita functis. ¶17 ab omnibus quæ egreſſa ſunt de arca, vſque ad omnia animantia terræ. Statuam inquam pactũ &c. ¶18 vl, q non delebitur ¶19 ad perdendam terram. i. homines in terra habitantes. ¶20 vl, quod pono ¶21. i. inter omnia animalia quæ vobiſcum ſunt. ¶22 Heb. ſeculi. i. per omnes ætates. ¶23 Præſens apud Hebræos pro futuro, ponam ¶24 nube illa. q.d. in nube illa rorida in qua exprimi poteſt ille arcus cæleſtis, qui eſt imago colorum ſolis. ¶25 Hebraiſmus, pro, vt ſit ſignum. Ante diluuium, erat tantũ ſignum futuræ pluuiæ, nunc verò poſt diluuiũ erit etiam ſignum fœderis quod pepigi vobiſcũ. ¶26 Continens pro cõtento. i. inter homines & animantia quæ cõtinentur in terra. ¶27 Heb. nubificabo nubem. i. cum cõgregabo nubes ſuper terrã in aere. ¶28. i. inter omnia genera animaliũ. ¶29. i. quod perpetuo ſeruaturus ſum. ¶30 Hebraiſmus, pro inter me. De ſe loquitur in tertia perſona. ¶31 Hoc erit ſignum fœderis quod conſtituam. Præteritũ apud Hebræos pro futuro. ¶32 Heb. ab his ſparſa eſt vniuerſa terra. i. ex his nati ſunt qui diſperſi ſunt per totam terram, quotquot terram inhabitant.

Digitized by Google

B ¶Cœpítque Noe vir agricola exercere terrã, & plantauit vineam. Bibẽnſque vinum inebriatus eſt, & nudatus iacuit in tabernaculo ſuo. Quod cum vidiſſet Cham pater Chanáan, verenda ſcilicet patris ſui eſſe nudata, nũtiauit duobus fratribus ſuis foras. At vero Sem & Iapheth palliũ impoſuerunt humeris ſuis, & incedentes retrorſum, operuerũt verẽda patris ſui: faciéſque eorũ auerſæ erant, & patris virilia nõ viderunt. Euigilans autem Noe ex vino, cũ didiciſſet quæ fecerat ei filius ſuus minor, ait, Maledictus puer Chanáan, ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis. Dixítque, Benedictus Dominꝰ Deus Sem, ſit Chanáan ſeruus eius. Dilatet Deus Iapheth, & habitet in tabernaculis Sem, ſitq; Chanáan ſeruꝰ eiꝰ. ¶Vixit autẽ Noe poſt diluuiũ trecẽtis quinquaginta annis. & impleti ſunt oẽs dies eiꝰ nõgẽtorũ quinquaginta annorũ: & mortuus eſt. CAP. X.

HÆ ſunt generationes filiorum Noe, Sem, Cham, & Iapheth: natique ſunt eis filij poſt diluuiũ. Filij Iapheth: Gomer, & Magog, & Madai, & Iauan, & Thubal, & Móſoch, & Thiras. Porro filij Gomer: Aſcenez & Riphath & Thógorma. Filij autẽ Iauan: Eliſa & Tharſis, Cethim & Dodanim. Ab his diuiſæ ſunt inſulæ gentium in regionibus ſuis vnuſquiſque ſecundũ linguã ſuam & familias ſuas in nationibus ſuis. ¶Filij autem Cham: Chus, & Meſráim, & Phut, & Chanáan. Filij autẽ Chus: Saba, & Heuila, & Sabatha, & Regma, & Sabathacha. Filij Regma: Saba, & Dadan. Porro Chus genuit Nemrod. Ipſe cœpit eſſe potens in terra, & erat robuſtus venator coram Domino. Ab hoc exiuit prouerbium, Quaſi Nemrod robuſtus venator coram Domino. Fuit autem principium regni eius Babylõ & Arach, & Achad, & Chalanne, in terra Sennaar. De terra illa egreſſus eſt Aſſur, & ædificauit Niniuen, & plateas ciuitatis, & Chale. Reſen quoque inter Niniuen & Chale: hæc eſt ciuitas magna. At vero Meſráim genuit Ludim, & Anamim, & Laabim, & Nephthuim, & Phetruſim, & Chaſluim: de quibus egreſſi ſunt Philiſthijm, & Caphtorim. Chanáan autem genuit Sidõnem primoge-
C nitum ſuũ, Hethæum & Iebuſæum & Amorrhæũ & Gergeſæũ & Heuæũ & Aracæum, Sinæum & Aradium, Samaræum & Hamathæum: & per hos diſſeminati ſunt populi Chananæorum. Factique ſunt termini Chanáan venientibus à Sidõne Geraram vſque ad Gazam, donec ingrediaris Sodomam & Gomorrham, & Adamam & Seboim vſque Leſa. Hi ſunt filij Chã in cognationibus & linguis & generationibus, terriſque & gentibus ſuis. ¶De Sem quoque nati ſunt, patre omniũ filiorum Heber, fratre Iapheth maiore.

eſt vniuerſa terra. ¶[33]Cœpit autem Noah vir agricola plantare vineam. Quúmque de vino biberet, inebriatúſque eſſet, nudauit ſeſe in tẽtorio ſuo. Porrò Ham pater Chanaan, quum videret[34] verenda patris ſui, indicauit[hoc] duobꝰ fratribus ſuis, qui erant foris. Et ſumpto Sem atque Iapheth veſtimento ſuo, poſuerunt illud ſuper humerum amborum: & accedentes[35] retrorſum, operuerunt verenda patris ſui, auerſis ſcilicet faciebus ſuis, ne viderẽt verẽda patris ſui. Quúmque[36] euigilaſſet Noah à vino[ſuo,] & reſciuiſſet quæ fecerat ei filiꝰ ſuus[37] minor natu, dixit, Execratꝰ[38] Chanaan,[39] infimꝰ ſeruus ſit fratrũ ſuorũ. Dixitque, Laudãdus Dominꝰ Deꝰ Sem, ſitq; Chanaã[40] illi ſeruus.[41] Dilatet Deꝰ Iapheth, &[42] habitet in tẽtorijs Sem: Chanaã vero ſit eorũ ſeruus. ¶Vixit autẽ Noah poſt diluuiũ annis trecẽtis & quinquaginta: fuerúntque cũcti dies Noah nõgenti ãni & quinquaginta, & mortuꝰ eſt. C. X.

HÆ ſunt generationes filiorũ Noah, Sem, Ham, & Iapheth:[1] natiq; ſunt illis filij poſt diluuium. Filij Iapheth, Gomer, & Magog, & Madai, & Iauan, atque Tubal, & Meſech, & Thiras. Filij vero Gomer, Aſchenaz, Riphath, Thogarma. Porrò filij Iauan, Aeliſa, Tharſis, Chitthim & Dodanim.[3] Ab iſtis diuiſæ ſunt inſulæ gẽtium in regionibus ſuis, quæque iuxta linguam ſuã, iuxtáque familias ſuas in nationibus ſuis. ¶Filij vero Ham, Chus, Mitſraim, Phut, atque Chanaã. Porrò filij Chus, Seba, Hauilá, Sabtha, Rahema, & Sabthecha. Filij autem Rahema, Seba & Dedan. Chus genuit Nimrod, is cœpit eſſe[4] heros violentus in terra. Fuit enim robuſtus venator[5] coram Domino.[6] idcirco dicitur, Quaſi Nimrod robuſtus venator coram Domino. Fuit autem principium regni illius Babel, Erech, Acad, atque Calne[7] in terra Sinear. De terra[8] illa[9] egreſſus eſt Aſſur, & ædificauit Niniuen:[10] & plateas ciuitatis, atque Calah, Reſen quoque inter Niniuen & Calah,[11] quæ eſt ciuitas magna. Porrò Mitſraim genuit[12] Ludim, Anamim, Lehabim, & Naphthuim. Patruſim quoque & Caſluhim: è quibus egreſſi ſunt[13] Philiſtijm & Caphthurim. Chanaan autem genuit[14] Sidon primogenitũ ſuũ, & Heth: Itẽ Iebuſi, Amorri, Girgaſi, Hiui, Harci & Sini: ſed & Aruadi, Semori, Hamathi. & poſtea[15] diſſipatæ ſunt familiæ Chananæorum. Fuit autem terminus Chananæi à Sidon[16] veniente te in Gerar, vſque ad Gazã, & eũte te in Sodomam & Gomorrhã, & Adma & Seboim, vſq; ad Leſa.[17] Hi ſunt filij Ham in cognationibus, linguis ſuis, terris & nationibus ſuis. ¶Ipſi quoq; Sem, qui pater eſt omniũ filiorũ[18] Eber, & frater maior natu ipſius Iapheth, nati ſũt[filij.]

¶33 Heb. Et cœpit Noe vir terræ, & plantauit vineã. Hebraiſmi duo, Vir terræ, pro agricola: &, cœpit & plãtauit, pro cœpit plãtare. Sic igit verti debet Cœp.tque Noe agricola plãtare vineam. ¶34 Heb. nuditatẽ patris ſui. Sic habet Hebræum, pudice de verendis loquens. ¶35 vſ, gradu retrogrado. i. auerſa facie. ¶36 vſ, excuſſa crapula expergefactꝰ eſſet ¶37 Doctiſſimi hoc referũt ad Chã, nõ ad Chanaan filium eius. ¶38 Chanaan pro Chã patre Chanaan, vt quidã volũt. ¶39 Heb. ſeruus ſeruorũ erit fratribꝰ ſuis. i. ſeruus erit inter fratres ſuos. q. d. Quãuis iam ſit ſeruꝰ natura, erit tamẽ etiam cõditiõe ſeruꝰ. ¶40 Quidam dicũt pronomẽ Hebræũ LAMO, pro quo vertitur illi, poſitũ eſſe pl. LAHEM. i. illis, Sem ſcilicet & Iapheth. vſ, ipſi Sem & Deo eius. Sic paulo poſt. ¶41 r. i. Propaget Deus genꝰ ipſiꝰ Iapheth. vſ, Proles Iapheth occupet ampliſſimas regiões. ¶42 Quidã ſubaudiũt[Deus,] alij[Iapheth,] Habitet Deꝰ in tabernaculis Sem. vſ, Habitet Iapheth in tẽtorijs Sem. Hoc dicit ꝙ Iapheth fuerit pater Gẽtiliũ, qui tãdẽ erãt ad Chriſti fidẽ vẽturi. Videtur autẽ hic prædicere conuerſionẽ Gẽtiliũ. A Sem autẽ oẽs Hebræi deſcẽderunt. Chaldæus paraphraſtes vertit, Dilatet Deus Iapheth, & habitet gloria eiꝰ in tabernaculis Sem.

X. ¶1. i. Hi ſunt quos genuerũt filij Noe. ¶2 nati ſunt enim eis. De his proprijs noĩbus, abunde ſatis in libello noſtro De interpretatione nominum Hebraicorum. ¶3. i. Ab his ſeparati ſunt inhabitatores inſularũ. i. Ab iſtis nati ſunt qui varias inſulas maris mediterranei. i. Cyprum, Rhodum, Samum, Leſbon, Chium, & alias Græcas inſulas tenuerunt & habitauerunt. ¶4 vſ, fortis. i. Hic Nemrod primus omnium affectauit tyrannidem, & cœpit dominari in gente ſua. ¶5 Hebraiſmus, pro ſub cælo. i. Fortiſſimus erat omnium hominũ qui ſub cælo erant. ¶6 ob hoc dici ſolet, Velut &c. i. exijt prouerbium, dicebatúrque de homine fortiſſimo, quòd eſſet alter Nemrod. ¶7 Chaldæus paraph. vertit, in terra Babylonis: vt ſit idem Sinear & Babel. ¶8 ſub. Babylonis. ¶9. i. Aſſur filius Sem pius cũ videret Nemrod affectare tyrannidem, ceſſit illi: ne cum homine impio habitaret. Alij legunt, Ex hac regione egreſſus eſt in Aſſyriam, vt ſcilicet eã ſubiugaret, & imperij ſui fines prorogaret. Hæc interpretatio placet doctioribus. ¶10 vſ, & Rehoboth ciuitatẽ. ¶11. i. Niniue eſt illa clariſſima ciuitas. ¶12 Hæc oĩa nomina, pluralia ſunt, ſúntque propria gẽtium quę deſcẽderũt à Mitſraim, qui prius habitauit in Aegypto. ¶13 vſ, Philiſthæi & Cappadoces. ¶14 Omnia iſta noĩa nõ ſunt virorũ propria, ſed populorũ. q. d. Ab iſto Chanaã originẽ duxerũt Sidonij, Hethæi, Iebuſæi, &c. ¶15 vſ, diſſeminatæ ſunt cognationes &c. aut, diſperſæ. ¶16 dum tu vadis verſus Gerarã, vſq; ad Gazã, & dũ tu pergis Sodomã. ¶17. i. Iſti oẽs ſunt qui originẽ traxerunt & genus ſuum ab ipſo Cham, iſti ſunt nepotes Cham ſecundũ cognationes ſuas, & ſecundũ linguas ſuas. i. varia idiomata: per terras & regiones ſuas. hoc eſt, varias habẽtes familias, varias linguas, varias regiones & gentes, Sic in ſequentibus intelligendum. ¶18. i. Hebræorum.

Digitized by Google

Filij ergo Sem [fuerūt] Elam, Aſſur, Arphachſad, Lud atq; Arā. Filij Aram, Vz, Hul, Gether & Mas. Porrò Arphachſad genuit Selah, Selah autē genuit Eber. Eber quoq; nati ſunt duo filij, nomen vni[us] Peleg: nā in diebus eius [19]diuiſa eſt terra, & nomē fratris eius Iactā. Porrò Iactan genuit Almodad, Saleph, Hazarmaueth & Iarah: ſed & Hadoram, Vzal, Dicla, Obal, Abimael & Seba: Item Ophir & Hauila & Iobab. omnes iſti, filij Iactan. Et erat habitatio illorū à Meſa pergēte te in Sephar montē [20]Orientis. [21]Iſti ſunt filij Sem ſecūdum familias & linguas ſuas, in terris & nationibus ſuis. Hæ itaque familiæ ſunt filiorū Noah iuxta cognatiōes ſuas in populis ſuis. Et ab illis diuiſæ ſunt gētes in terra poſt diluuiū. CA. XI.

ERat autē [1]vniuerſa terra vnius labij, ſermonúmq; eorūdē. Et factum eſt, quū proficiſcerētur [2]ab Oriente, inuenerūt cāpum planum in terra Sinear, & habitarunt ibi. Dixerūntq; [3]alter ad alterū, [4]Agite, [5]ducamus lateres, & [6]incendamus incendiū. Fuitq; illis later pro lapide, & [7]argilla pro cæmēto. Dixerūntq;. Agite, ædificemus nobis ciuitatem & turrim, cui[us] caput [pertingat] ad cælos vſq;: faciamúſq; nobis nomen, [8]ne forſitè diſpergamur in vniuerſam terrā. Deſcēdit autem Dominus vt videret ciuitatē illam, & turrim quā ædificabāt [9]filij hominū. Dixitq; Dominus, En populus vnus eſt, [10]idémque labiū iſtis oībus: [11]& hoc cū cœperūt facere, poſthac nihil prohibebit eos quin ſic pergāt cōſummare oia quęcūque temere apud ſe ſtatuerūt. Agitedū [12]deſcendamus, & cōfundamus ibi labiū ipſorū, [13]ne alter alterius labium percipiat. Diſperſit itaq; eos Dominus ex illo loco in vniuerſam terrā, ceſſaueruntq; ab extructione ciuitatis illius. Idcirco nomen eius [14]vocatū eſt [15]Babel, q ibi cōfudiſſet Dominus labiū vniuerſæ terræ, & inde diſperſiſſet eos in vniuerſam terrā. ¶[16]Hæ ſunt generationes Sem. Sem quū eſſet nat[us] annos centū, genuit Arphachſad, biēnio poſt diluuiū. Vixitque Sem poſtquam genuerat Arphachſad quingētis annis, [17]genuitq; filios & filias. ¶Arphachſad vero vixit trigintaquinq; annis, & genuit Sela. Vixitq; Arphachſad poſtquā genuit Sela quadringētis tribus annis, genuitq; filios & filias. ¶Porrò Sela vixit triginta annis, & genuit Eber. Vixitq; Sela poſtquā genuit Eber annis quadringētis & tribus, genuitq; filios & filias. ¶Eber vixit trigintaquatuor annis, & genuit Peleg. Vixitque Eber poſtquā Peleg genuit quadringentis annis & triginta, genuitq; filios & filias. ¶Peleg vero vixit triginta annis, & genuit Reu. Vixitq; Peleg poſtq̄ Reu genuit nouē annis & ducētis, genuitque filios & filias. ¶Porrò Reu vixit annis trigintaduobus, & genuit Serug. Vixitq; Reu poſtquā Serug genuit ſeptē annis ac ducētis, & genuit filios atq; filias. ¶Serug vixit triginta annis & genuit Nahor. Vixitq; Serug poſtq̄ Nahor genuit, ducētis annis, genuitq; filios ac filias. ¶Et vixit Nahor vigintinouē annis, & genuit Thare. Vixitq; Nahor poſtquā genuit Thare decem & nouē annis atq; centū annis, genuitq; filios & filias. ¶Thare vero vixit ſeptuaginta annis, & ge

Filij Sem: Ælam & Aſſur & Arphaxad, Lud & Aram. Filij Aram: Hus & Hul & Gether & Mes. At vero Arphaxad genuit Sale, de quo ortus eſt Heber. Natique ſunt Heber filij duo. nomen vni Phaleg, eo quòd in diebus eius diuiſa ſit terra: & nomen fratris eius Iectan. Qui Iectan genuit Elmoded & Saleph, & Aſarmoth, Iare & Adoram & Vzal & Decla & Hebal & Abimael, Saba & Ophir & Heuila & Iobab. omnes iſti, filij Iectan. Et facta eſt habitatio eorum de Meſſa pergentibus vſque Sephar montem Orientalem. Iſti ſunt filij Sem ſecundū cognationes & linguas & regiones in gentibus ſuis. Hæ familiæ Noe iuxta populos & nationes ſuas. Ab his diuiſæ ſunt gētes in terra poſt diluuium. CAP. XI.

ERat autē terra labij vnius, & ſermonum eorundem. Cúmque proficiſcerētur de Oriēte, inuenerunt campū in terra Sennaar, & habitauerunt in eo. Dixitque alter ad proximum ſuū, Venite, faciamus lateres, & coquamus eos igni. Habuerúntque lateres pro ſaxis, & bitumen pro cæmento: & dixerunt, Venite, faciamus nobis ciuitatem & turrim, cuius culmen pertingat ad cælum: & celebremus nomen noſtrū antequam diuidamur in vniuerſas terras. Deſcendit autem Dominus vt videret ciuitatem & turrē quam ædificabant filij Adam, & dixit. Ecce, vnus eſt populus, & vnū eſt labium omnibus: cœperúntque hoc facere, nec deſiſtent à cogitationibus ſuis, donec eas opere compleāt. Venite igitur, deſcendamus, & cōfundamus ibi linguā eorum, vt non audiat vnuſquiſque vocē proximi ſui. Atque ita diuiſit eos Domin[us] ex illo loco in vniuerſas terras, & ceſſauerunt ædificare ciuitatem. Et idcirco vocatum eſt nomen loci illius Babel, quia ibi cōfuſum eſt labium vniuerſæ terræ: & inde diſperſit eos Dominus ſuper faciē cunctarum regionum. ¶Hæ ſunt generationes Sem. Sem erat centū annorum quando genuit Arphaxad, biēnio poſt diluuium. Vixitq; Sem poſtquā genuit Arphaxad, quingentis annis: & genuit filios & filias. ¶Porrò Arphaxad vixit trigintaquinque annis, & genuit Sale. Vixitque Arphaxad poſtquam genuit Sale, trecentis tribus annis: & genuit filios & filias. ¶Sale quoque vixit triginta annis, & genuit Heber. Vixitque Sale poſtquā genuit Heber, quadringētis tribus annis: & genuit filios & filias. ¶Vixit autē Heber triginta quatuor ānis, & genuit Phaleg. Et vixit Heber poſtquam genuit Phaleg, quadringētis triginta annis: & genuit filios & filias. ¶Vixit quoque Phaleg triginta annis, & genuit Reu. Vixitque Phaleg poſtquā genuit Reu, ducentis nouē annis, & genuit filios & filias. ¶Vixit autē Reu triginta quinque annis, & genuit Sarug. Vixit quoq; Reu poſtquā genuit Sarug, ducētis ſeptem annis: & genuit filios & filias. ¶Vixit verò Sarug triginta annis, & genuit Nachor. Vixitq; Sarug poſtq̄ genuit Nachor, ducētis annis: & genuit filios & filias. ¶Vixit autē Nachor vigintinouē annis, & genuit Thare. Vixitq; Nachor poſtq̄ genuit Thare, centū decē & nouē annis: & genuit filios & filias. ¶Vixitque Thare ſeptuaginta annis: & ge

¶19.i. varijs linguis vſi ſunt habitatores terræ. Iſtud refertur ad diuiſionem linguarū & habitationū: de qua ſequenti capite. ¶20 Keddem.i. regionis Orientis. ¶21 vt, Hactenus recenſuimus filios ſiue nepotes, & eos qui genus traxerunt à Sem.

XI.

¶1 Subaudiendaſ [in] præpoſit. In vniuerſa terra labiū vnum, & verba eadem. ¶2 De Oriente, inquit.i. ab Armenia. Veriſimile eſt, tranſacto diluuio, poſteros Noe aliquot annos manſiſſe in Armenia vbi ſubſtiterat arca. Cū autē ſupra modū creuiſſēt aquæ, coacti ſūt deducere colonias, & aliò migrare, vbi ſedē conſtituerent. ¶3 Heb. vir ad proximū ſuū. ¶4 Heb. Venite.i. Eia, vel, Age, ſiue Agite. Solent Hebræi loco aduerbiorū vti imperatiuis. ¶5 Heb. laterificemus lateres.i. fingamus lateres. ¶6 vt, coquamus in coctione.i. igni. ¶7 bitumē vice luti. vt, interti. Scribit Plinius bitumen huius regionis eſſe liquidum. ¶8 q.d. vt ſi cōtingat nos diſpergi per varias terras, poſſimus huc quando voluerimus, redire. ¶9.i. homines. ¶10.i. ſermo idē q.d. Pauci adhuc ſunt, vt qui vna eadémque lingua vtantur: quid expectādum quum in varios populos, ob multitudinem, diſperſi erunt? Nihil certe non audebunt. ¶11 & hoc eſt quod facere cœperunt: nunc autem nō prohibebitur ab ipſis quod facere decreuerūt. q.d. hæc eſt turris quam ædificare cœperūt: neque futurum quicquam eſt quod eos prohibeat quin quod ſtatuerūt exequantur, niſi initio reſiſtamus eis. ¶12 Vtitur verbo plurali, vnde intelligitur pluralitas perſonarum in vnitate diuinitatis. ¶13 Heb. vt nō exaudiant (vel, intelligant) vocem proximi ſui. i. vt alter alterū nō intelligat. ¶14 vocauit ¶15.i. Venit confuſio. ¶16 Hæc omnia quæ dicūtur, vſq; ad caput duodecimum, pertinēt ad Chriſtum, vt oſtendatur Deus verax in promiſſionibus. repetit enim ſeriem illius generationis delectæ ex qua deſcēdere debebat MESSIAS. Hæ ſunt generationes.i. Hi ſunt qui originem duxerunt à Sem. ¶17 Iſtorum omittit nomina, quòd ex his non erat deſcenſurus Meſſias.

Digitized by Google

[illegible] & Nachor & Aran. ¶ [illegible] Thare, Thare genuit Abram, Na-[illegible] Porrò Aran genuit Lot. Mortuúſque [illegible] Thare patrem ſuum, in terra [illegible] in Vr Chaldæorum. Duxerunt au[tem] [illegible] & Nachor vxores: nomen vxoris A-[bram Sarai], nomen vxoris Nachor, Melcha fi[lia Aran] [patris] Melchæ & patris Ieſchæ. Erat au[tem Sarai] ſterilis, nec habebat liberos. ¶ Tulit ita-que Thare Abram filium ſuum, & Lot filiũ Aran filium filij ſui, & Sarai nurum ſuam, vxorẽ A-bram filij ſui, & eduxit eos de Vr Chaldæorum, vt irent in terram Chanaan: veneruntq; vſq; Ha-ran, & habitauerunt ibi. Et facti ſunt dies Thare ducentorum quinque annorum, & mortuus eſt in Haran.

CAP. XII.

Dixit autem Dominus ad Abram, Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terrã quã monſtrauero tibi. Faciámque te in gentẽ magnam, & benedicam tibi, & magnificabo nomẽ tuum, eriſque benedictus. Benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicẽtibus tibi, atque IN TE benedicentur vniuerſæ cognationes terræ. ¶ Egreſſus eſt itaque Abram ſicut præceperat ei Dominus, & iuit cum eo Lot. Septuagintaquinque annorum erat Abram cum egrederetur de Haran. Tuliſque Sarai vxorem ſuam, & Lot filium fratris ſui, vniuerſamq; ſubſtantiam quam poſſederant, & animas quas fecerant in Haran: & egreſſi ſunt vt irent in terram Chanaan. Cúmque veniſſent in eam, pertranſiuit Abram terrã vſque ad locũ Sichem, & vſque ad Cõuallẽ illuſtrem: Chananæus autem tunc erat in terra. Apparuit autem Dominus Abram, & dixit ei, Semini tuo dabo terrã hanc. Qui ædificauit ibi altare Domino, qui apparuerat ei. & inuocauit ibi nomẽ eius. Et inde tranſgrediens ad mõtem qui erat contra Orientem Beth-el, tetẽdit ibi tabernaculum ſuum, ab Occidente habens Beth-el, & ab Oriente Hai: ædificauit quoque ibi altare Domino, & inuocauit nomen eius. Perrexitque Abram vadens & vltra progrediens ad Meridiem. ¶ Facta eſt autem fames in terra: deſcenditque Abram in Ægyptũ, vt peregrinaretur ibi: præualuerat enim fames in terra. Cúmq; propè eſſet vt ingrederetur Ægyptum, dixit Sarai vxori ſuæ, Noui quòd pulchra ſis mulier: & quòd cum viderint te Ægyptij, dicturi ſunt, Vxor illi⁹ eſt. & interficiẽt me, & te reſeruabunt. Dic ergo obſecro te, quòd ſoror mea ſis: vt bene ſit mihi propter te, & viuat anima mea ob gratiam tui. Cum itaq; ingreſſus eſſet Abram Ægyptum, viderunt Ægyptij mulierẽ quòd eſſet pulchra nimis. Et nuntiauerunt principes Pharaoni, & laudauerũt eã apud illum: & ſublata eſt mulier in domum Pharaonis. Abrã vero bene vſi ſunt propter illam. Fueruntque ei oues & boues & aſini & ſerui, & famulæ & aſinæ & cameli. Flagellauit autem Dominus Pharaonem plagis maximis, & domũ ei⁹

[ge]nuit Abrã, Nahor atq; Harã. ¶ Iſtæ itaq; ſunt generationes Thare. Thare genuit Abrã, Nahor & Haran. Harã vero genuit Lot. Et mortuus eſt Haran[18] corã patre ſuo' in patrio ſolo, [ſnépe]in'[19]Vr Chaldæorũ.[20] Duxerũt autẽ Abram & Nahor ſibi vxores. Nomẽ vxoris Abrã fuit Sarai: nomen vero vxoris Nahor, Milcha, filia Harã'[21] patris Milcha & patris Ieſcha.' Fuit autẽ Sarai ſterilis, nec erat illi proles. ¶ Et tulit Thare filiũ ſuũ Abrã, & Lot filiũ Harã, filiũ[ſcilicet] filij ſui, & Sarai nurũ ſuã, vxorẽ Abrã filij ſui: & egreſſi ſunt ſimul de Vr Chaldæorũ, vt cõmigrarẽt in terrã Chanaan. venerũntq; vſque ad Charã, habitauerũntq; ibi. Fuerũt autẽ dies Thare anni ducẽti & quinque. Mortuúſque eſt Thare in Charan. CAP. XII.

Dixit autẽ Dominus' ad Abram,[1] Exi'è terra tua, de patria tua, & de domo patris tui, ad terram quam oſtẽdam tibi. Faciámq; te in gentem magnã, &[3] benedicã tibi, & magnificabo nomen tuũ,[4] eritque ſis benedictio.[5] Benedicã quoque eis qui tibi benedicent: maledicẽtibus vero tibi, maledicam & ego:' benedicẽtúrq;[6] in te' vniuerſæ familiæ terræ. ¶ Egreſſus eſt itaq; Abram ſicut præceperat ei Domin⁹, iuitq; cũ eo Lot. Septuagintaquinque annos natus erat Abram quũ egrederetur ex Charan. Et tulit Abrã Sarai vxorem ſuam, & Lot filiũ fratris ſui, vniuerſámque ſubſtantiam ſuã quam cõparauerant, ſed &[7] animas quas acquiſierãt' in Charan, egreſſique ſunt vt irent in terrã Chanaã. Et cum veniſſent in regionem Chanaan, pertranſiuit Abram regionẽ vſque ad locũ Sichem,[8] & vſq; ad quercetum More.[9] Chananæus autẽ tũ erat in ea regione. Apparuit autem Dominus Abram, & dixit, Semini tuo dabo terrã iſtam. Et ædificauit ibidẽ aram Domino qui ei apparuerat.'[10] Soluẽnſque illinc,' verſus mõtem qui erat ab Oriẽte ipſi Beth-el, tetendit tentorium ſuum, [vt haberet] Beth-el ab Occidente, & Hai ab Oriente, extruẽnſque ibi aram Domino,[11] inuocauit in nomine Domini.' Soluens rurſus Abram iuit, & venit verſus Meridiẽ. ¶ Orta autem fame in ea[12] regione,' deſcendit Abram in Ægyptũ, vt ibidẽ[aliquandiu]habitaret. grauis enim fames erat[13] in terra illa.' Factúmque eſt,[14] quum propius acceſſiſſet, velletq; iam introire' Ægyptũ, dixit ad Sarai vxorẽ ſuã,[15] En ſcio te eſſe mulierem pulchro aſpectu: erit itaq;, quum viderint te' Ægyptij, dicent, Hæc illius eſt vxor. & interficiẽt me: te vero[16] viuã ſeruabunt.' Dic obſecro q ſoror mea ſis, vt benefiat mihi propter te, viuátq; anima mea gratia tui. Factũ eſt itaq;, quũ veniſſet Abrã in Ægyptũ, q Ægyptij cõtẽplarẽtur mulierẽ ipſam: erat enim ſupra modũ formoſa. Quũmque viderẽt eã principes Pharaonis, laudauerunt eam apud Pharaonem, raptáque eſt mulier illa in aulam Pharaonis.[17] Et is quidẽ benigne fecit ipſi Abram propter illã, fuerũntq; ei oues, boues, & aſini, ſerui & ancillæ, aſinæ & cameli. Afflixit autem Dominus Pharaonẽ & domũ ei⁹ plagis magnis[18] pro-

¶18 vel, in facie patris ſui. Hebraiſmus eſt, pro, viuente patre ſuo Thare. ¶19 Vr ita dicta eſt, q eſſet ſita in valle. Vr eni vallem ſignificat. Eſa. 14. ¶20 vel, Duxerãt autẽ ¶21 Hebraiſmus, pro, qui fuit pater ipſius Melchæ, & ſororis eius Ieſchæ.

XII.

¶1 Hebraice per futurum legitur, quod pro præterito perfecto ponitur: & perfectũ pro p. quàm perfecto. lege Actorũ caput ſeptimum in principio. Vertẽdum igitur, Iam vero dixerat Dominus ¶2 Hebraice ad verbũ legitur, Vade tibi, p, Abi, Diſcede. vacat enim hoc loco [tibi.] ¶3 Hebraiſmus, pro, reddam te fœlicem & fortunatũ, cumulabo te bonis omnibus & animi & naturæ: redámque nomẽ tuum celebre. ¶4 Hebræi eleganter imperatiuum pro futuro ponũt, Eris benedictio. i. ſi credideris mihi, õnes homines bene p̃cabuntur tibi: præterea quum quis bene precabitur alteri poſthac, precabitur eueniat illi ſicut tibi euenit: dicétq;, Vtinam tibi faciat Deus ſicut fecit Abræ. Sũt qui benedictionẽ pro benedictionis poſitam dicant. ¶5 Hebraiſmus, Fauebo amicis tuis: at de inimicis tuis ſumam vindictam. q. d. Maxima pars [illegible] terrarum fauebit tibi: pauci verò erunt tibi inimici. ¶6 vel, propter te. i. propter ſemen tuum Chriſtum, vt exponit D. Paulus in epiſtola ſua ad Galat. cap. 3. ¶7 vel, perſonas. vt de ſeruis in domo natis, aut pecunia emptis intelligatur. Chaldæus paraphraſtes vertit, quas legi ſubiecerant. ¶8 vſque ad Elon More. Nomen loci eſt in Sichem à More Chananæo. nulla eſt cõiunctio copulatiua apud Hebræos ante [vſque]. Quidam Elon More eundem [illegible] locum volunt qui & Mambre ſiue Mamre dicitur. Alij verò, Elon ſignificare planitiem dicunt. ¶9 Singulare pro plurali, Chananæi autem &c. ¶10 vel, Transferénſque, ſub. tẽtorium ſuũ. ¶11 vel, & precatus eſt Dominum: vt vertit Chaldæus paraphraſtes. Alij vertunt, & prædicauit alijs in eo loco Dominũ. ¶12 Palæſthina ſcilicet quæ [illegible] fertiliſſima erat. ¶13 nempe Palæſthina. ¶14 Heb. quum appropinquaret vt ingrederetur ¶15 vel, Ecce [illegible] vel, Profecto quidẽ] noui q pulchra aſpectu ſis mulier: vnde accidet vt quum viderint te &c. Pulchra aſpectu, [illegible] formoſiſſima, Hebraiſmus. ¶16 Heb. viuificabũt. Hebraiſmus, pro, Seruabunt te in vita, ſiue incolumẽ. ¶17 vel, [illegible] beneficia Pharao cõtulit Abræ, propter Sarã: nã dedit ei oues, &c. ¶18 Hebraice legitur, ſuper verbo Sarai. [illegible] hac dictione [verbum] pro re & cauſa. Hic recte omittitur.

pter Sarai[1] vxorem Abram. Vocauit igitur Pharao Abram, & dixit. Quur feciſti mihi hoc? quare non indicaſti mihi quòd vxor tua eſſet? Quare dixiſti, Soror mea eſt? &[19] accepi eam mihi in vxorem. En igitur vxorem tuã, tolle eam & vade. Præcepitque Pharao ſuper eo viris, vt deducerent eum cum vxore ſua, omnibúſque quæ habuit.

CAP. XIII.

AScendit itaque Abrã de AEgypto, ipſe & vxor ei[9], & omnia quæ habebat, atque Lot cũ eo [1]Auſtrum verſus. Erat autem Abrã grauis[2] valde, nempe pecore, argento & auro. Iuit autẽ ad profectiones[3] ſuas ab Auſtro ad Beth-el, vſque ad locum vbi fuerat tẽtorium eius ab initio, inter Beth-el [ſcilicet] & Hai, ad locum [nẽpe] aræ illius quam initio fecerat, &[4] inuocabat illic Abrã nomen Domini. Quin & ipſi Lot, qui comes erat Abram, erant greges & armenta, & tentoria: nec [5]cepit eos terra illa vt ſimul habitarẽt. fuit enim poſſeſſio eorum multa, nec potuerunt ſimul habitare. Exorta itaque eſt lis inter paſtores pecoris Abram, & inter paſtores pecoris Lot. Habitabat autem tum Chananæus atque Pherezæus in terra illa. Dixit ergo Abram ad Lot, Ne quæſo ſit iurgiũ inter me & te, & inter paſtores meos atque paſtores tuos, ([6]fratres enim ſumus.) [7]Annõ vniuerſa terra corã te eſt? ſeparare quæſo à me: [8]ſi tu ad leuam, ego ad dexteram cõcedam: ſi verò tu dexteram, ego ſiniſtram eligã. Sublatis igitur Lot oculis ſuis, [9]vidit omnia æquora campi Iordanis, quæ vniuerſa irrigua erant. [nam] priuſquam vaſtaret Dominus Sodomã & Gomorrhã, [10][ea pars] quæ circa Soar eſt, erat ſicut hort[9] Domini, & ſicut terra AEgypti. Elegit itaque ſibi Lot [11]vniuerſa æquora campi Iordanis: profectúſque eſt Lot ab Oriente, ſeceſſitque [12]alter ab altero. Abram habitauit in terra Chanaã, Lot verò habitauit in ciuitatib[9] [13]æquoris aperti, & perrẽdit tentoria Sodomam vſque. Porrò Sodomitæ valde mali erant, & [14]peccatores coram Domino. ¶Dixitque Dominus ad Abram poſtq̃ ſeparatus eſt Lot ab eo, Attolle quæſo oculos tuos, & vide à loco vbi tu es, ad Aquilonẽ & Meridiẽ, ad Orientem & Occaſum. nam omnẽ terram quam tu vides, eandẽ tibi dabo, & ſemini tuo vſque in ſempiternum. Ponam quoque ſemen tuũ quaſi puluerem terræ: [15]ſi poterit homo numerare puluerem terræ, numerabitur & ſemen tuum. Surge, perambula terram in longitudine & latitudine ſua: tibi enim dabo eam. Mouens igitur Abram tentorium, venit & habitauit [16]iuxta quercetum Mamre, quod eſt in Hebron, extruxitque illic aram [17]Domino.

CAP. XIIII.

F[1]Actum eſt autẽ [hiſce] diebus, vt Amraphel rex Sinear, Arioch rex Elaſar, Chedorlahomer rex Elam, & Thideal rex Gẽtiũ, bellum inirẽt cõtra Bera regem Sodomorũ, & contra Birſam regem Gomorrhæ, cõtra Sineab regem Adama, & cõtra Semeber regẽ Seboim, & regẽ Bela

propter Sarai vxorem Abram. Vocauitque Pharao Abram, & dixit ei, Quidnam eſt hoc quod feciſti mihi? quare non indicaſti mihi quòd vxor tua eſſet? Quam ob cauſam dixiſti eſſe ſororem tuam, vt tollerem eam mihi in vxorem? Nũc igitur ecce coniunx tua, accipe eam, & vade. Præcepitque Pharao ſuper Abram viris: & deduxerũt eum & vxorem illius, & omnia quæ habebat.

CAP. XIII.

AScendit ergo Abram de AEgypto, ipſe & vxor eius, & omnia quæ habebat, & Lot cum eo ad Auſtralem plagam. Erat autem diues valde *in poſſeſſione auri & argenti. Reuerſúſque eſt per iter quo venerat, à Meridie in Beth-el, vſque ad locũ vbi pri[9] fixerat tabernaculũ inter Beth-el & Hai: in loco altaris [quod fecerat prius, & inuocauit ibi nomen Domini. Sed & Lot qui erat cum Abrã, fuerunt greges ouium & armenta & tabernacula. Nec poterat eos capere terra, vt habitarẽt ſimul: [erat quippe ſubſtantia eorũ multa, & nequibant habitare cõmuniter. Vnde *facta eſt rixa inter paſtores gregum Abram & Lot. Eo autẽ tempore Chananæus & Pherezæus habitabant in terra illa. Dixit ergo Abram ad Lot, Ne quæſo ſit iurgium inter me & te, & inter paſtores meos & paſtores tuos: fratres enim ſumus. Ecce vniuerſa terra corã te eſt: recede à me obſecro. ſi ad ſiniſtram ieris, ego dexteram tenebo: ſi tu dexteram elegeris, ego ad ſiniſtram pergam. Eleuatis itaque Lot oculis, vidit omnem circa regionẽ Iordanis, quæ vniuerſa irrigabatur antequam ſubuerteret Dominus Sodomã & Gomorrham, ſicut paradiſus Domini, & ſicut AEgyptus venientibus in Segor. Elegitque ſibi Lot regionẽ circa Iordanem, & receſſit ab Oriente: diuiſique ſunt alterutrũ à fratre ſuo. Abram habitauit in terra Chanaan: Lot vero moratus eſt in oppidis quæ erant circa Iordanem, & habitauit in Sodomis. Homines autem Sodomitæ peſſimi erant, & peccatores coram Domino nimis. ¶Dixitque Dominus ad Abram poſtquã diuiſus eſt ab eo Lot, Leua oculos tuos "in directum," & vide à loco in quo nunc es, ad Aquilonem & Meridiem, ad Orientem & Occidẽtem. Omnem terram quã conſpicis, tibi dabo, & ſemini tuo vſq; in ſempiternum. Faciámque ſemen tuũ ſicut puluerẽ terræ: ſiquis poteſt hominũ numerare puluerem terræ, ſemen quoque tuũ numerare poterit. Surge "ergo," & perambula terrã in longitudine & in latitudine ſua: quia tibi daturus ſum eam. ¶Mouens igitur tabernaculũ ſuũ Abram, venit, & habitauit iuxta cõuallem Mãbre, quæ eſt in Hebrõ: ædificauitque ibi altare Domino.

CAP. XIIII.

FActum eſt autẽ in illo tẽpore, vt Amraphel rex Sennaar, & Arioch rex Ponti, & Chodorlahómor rex AElamitarũ, & Thadal rex Gentiũ inirẽt bellum cõtra Bara regem Sodomorum, & cõtra Berſa regem Gomorrhæ, & contra Senaab regẽ Adamæ, & contra Semẽber regem Seboim,

¶19 q.d. ꝓpterea q affirmaſti illã eſſe ſororẽ tuam, nõ dubitaui illã ducere vxorem.

XIII.

¶1 Hoc eſt, ad locum vbi pri[9] tetenderat tabernaculũ ſuũ, qui erat Auſtralis, reſpectu terræ Iſrael, ſed quæ tunc erat terra Chanáã. ¶2 diues. q.d. deſcenderat in AEgyptũ pauper, & ex illa reuerſus eſt ditiſſimus. ¶3 Reuerſus eſt autẽ per manſiones ¶4 vel, prædicauit ibi Dominum. Chaldæ[9] paraphraſtes vertit, Orauit illic Dominum. ¶5 ſuſtinere poterat ¶6 .i. cõſanguinei. Lot enim erat fili[9] Aran fratris Abræ. ¶7 q.d. Licet tibi eã partẽ regionis eligere quæ tibi placuerit. ¶8 Heb. ſi tu ſiniſtrabis, ego dextrabo: ſi tu dextrabis, ego ſiniſtrabo. i. ſi delegeris ſiniſtram, ſiue ieris ad ſiniſtrã, ego ad dextrã ꝓficiſcar: ſi vero &c. Per ſiniſtram, intelligit Septentrionẽ: per dextrã vero Meridiem. Chaldæus paraphſtes vertit, Si ad Septentrionem &c.

¶9 vel, conſyderauit omnẽ regionem [Chaldæus paraph. vertit omnem planitiem] Iordanis, quòd tota irrigua eſſet. ¶10 Heb. ſicut hortus Domini, ſicut terra AEgypti ingrediẽte te in Soar. i. regio illa erat ſimilis horto Domini, & ſicut ea pars AEgypti, venienti tibi, hoc eſt qua itur in Segor. Per hortũ intellige illũ quem plantauerat Dominus, & inſtruxerat in Eden. ¶11 totam regionẽ. vel planitiem ¶12 Heb. vir à fratre ſuo. ¶13 planitiei. vel, cãpeſtrib[9]. i. in locis planis iuxta Iordanẽ. ¶14 Heb. peccatores Domino. i. cõtra Dominũ. vel, corã Domino. i. Dei iudicio, nõ hominum. hic taxat iudicium hominũ, qui quæ ſua ſunt quærunt, neglectis bonis moribus. ¶15 ita vt ſi poſſit quiſquam &c. q.d. quemadmodũ nemo poteſt numerare puluerẽ terræ, ſic ſemen tuũ numerari nõ poterit. Hyperbole. ¶16 Heb. iuxta Elone Mamre. Nomen loci eſt. Mamre, vir fuit Amorrhæus, vt ſequenti capite dicitur. Elon igitur Mamre, planities quædã erat arboribus cõſita, quales ante mœnia ciuitatũ plantari ſolent, vt quidã Hebræorum dicunt. Elone, alij interpretãtur cõuallem: alij quercetũ: Chaldæus paraphraſtes, planitiẽ. ¶17 .i. in honorẽ Domini.

XIIII. ¶1 Accidit autẽ tẽpore Amraphel regis Sẽnaar, & Arioh regis Elaſar, & Chodorlahómor regis AElam, & Thadal regis Goim, vt facerẽt bellũ &c. Amraphel putatur fuiſſe Nẽrod. Sennaar, ſecũdũ Chaldæũ paraphraſtem erat Babylon. Elaſar nõ potuit eſſe Pontus, quũ Põtus ſit regio longe diſtans à terra Chanaan, eáque ad Occidentẽ, quum terræ aliorũ regum ad Orientem ſitæ ſint. Goim, Gẽtes ſiue populi dicũtur. Aut eſt prouinciæ nomen, quæ fuerit vicina AElamitis. i. Perſis, & Sennaar.

Digitized by Google

cumque regem Balæ, ipſa eſt Segor. Omnes hi
conuenerũt in vallem Syluestrem quæ nunc eſt
Mare ſalis. Duodecim enim annis ſeruierãt Cho
dorlahómor, & tertiodecimo anno receſſerunt
ab eo. Igitur quartodecimo anno venit Chodor
lahómor, & reges qui erant cũ eo: percuſſeruntque
que Raphaim in Aſtaroth & Carnaim, & Zuzim
cum eis, & Emim in Saue Cariathaim, & Cor-
rhæos in montibus Seir, vſque ad cãpeſtria Pha
ran, quæ eſt in ſolitudine. Reuerſique ſunt, & ve
nerunt vſque ad fontem Miſphat, ipſa eſt Ca-
des: & percuſſerunt omnem regioné Amalecita-
rum & Amorrhæorum qui habitabant in Aſa-
B ſon-thamar. ¶ Et egreſſi ſunt rex Sodomorũ, &
rex Gomorrhæ, rexque Adamæ, & rex Seboim,
necnon & rex Balæ, quæ eſt Segor: & direxerũt
aciem cõtra eos in valle Syluestri, ſcilicet aduer-
ſus Chodorlahómor regé Ælamitarum, & Tha
dal regem Gentium, & Amraphel regem Sen-
naar, & Arioch regem Ponti: quatuor reges ad-
uerſus quinque. Vallis autem Syluestris habebat
puteos multos bituminis. Itaque rex Sodomo-
rum, & rex Gomorrhæ terga verterunt, cecide-
runtque ibi: & qui remanſerant, fugerunt ad mon
tem. Tulerũt autem omnem ſubſtantiam Sodo-
morũ & Gomorrhæorũ, & vniuerſa quæ ad ci-
bum pertinent, & abierũt. Necnõ & Lot & ſub-
ſtantiã eius, filium fratris Abram, qui habitabat
C in Sodomis. ¶ Et ecce vnus qui euaſerat, nuntia-
uit Abram Hebræo, qui habitabat in conualle
Mambre Amorrhæi fratris Eſchol, & fratris A-
ner: hi enim pepigerant fœdus cũ Abram. Quod
cum audiſſet Abram, captũ videlicet Lot fratrẽ
ſuum, numerauit expeditos vernaculos ſuos tre
centos decem & octo: & perſecutus eſt eos vſque
Dan. Et diuiſis ſocijs, irruit ſuper eos nocte: per-
cuſſitque eos, & perſecut⁹ eſt eos vſque Hoba &
Phœnicem, quæ eſt ad lęuã Damaſci. Reduxitque
omnem ſubſtantiã, & Lot fratrẽ ſuum cum ſub-
ſtantia illius, mulieres quoq; & populũ. Egreſ-
ſus eſt autem rex Sodomorum in occurſum eius
poſtquã reuerſus eſt à cæde Chodorlahómor, &
regum qui cum eo erant) in valle Saue, quæ eſt
D vallis regis. ¶ At vero Melchi-ſedec rex Salẽ, p-
ferens panem & vinũ (erat enim ſacerdos Dei al
tiſſimi) benedixit ei, & ait, Benedict⁹ Abram Deo
excelſo qui creauit cælum & terrã: & benedictus
Deus excelſus, quo protegente hoſtes in manib⁹
tuis ſunt. Et dedit ei decimas ex omnibus. ¶ Di-
xit autẽ rex Sodomorũ ad Abram, Da mihi ani
mas, cætera tolle tibi. Qui reſpondit ei, Leuo ma
num meam ad Dominũ Deum excelſum poſſeſ-
ſoré cæli & terræ, q à filo ſubtegminis vſque ad
corrigiam caligæ, non accipiam ex omnibus quę
tua ſunt, ne dicas, Ego ditaui Abrã. exceptis his
quæ comederunt iuuenes, & partibus virorũ qui
venerunt mecum, Aner, Eſchol, & Mambre: iſti
accipient partes ſuas. CAP. XV.

His itaque tranſactis, fact⁹ eſt ſermo Domi-
ni ad Abram per viſionem dicẽs, Noli time
re Abrã, ego protector tuus ſum, & merces tua

hæc eſt Soar. Omnes iſti coniunxerũt [copias] in
valle Siddim, quæ nũc eſt Mare ſalſum. Duode-
cim enim annis ſeruierãt ipſi Chedarlahomer,
tertio vero decimo anno rebellarũt. Quartode-
cimo igitur anno venit Chedarlahomer, ſocijq;
reges cum eo, & percuſſerunt Rephaim in A-
ſtheroth-carnaim, atq; Suſim in Ham, & Emim
in planitie Kiriathaim: & Horæum in monta-
nis [ſuis, nẽpe] Seir, vſque ad cãpeſtria Paran, quæ
ſunt iuxta deſertũ. Reuerſiq; venerũt ad En-miſ-
pat, hæc eſt Cades: & percuſſerũt omné regioné
Amalec, ſed & Amorrhæum habitanté in Haſa-
ſon-thamar. ¶ Et egreſſus eſt rex Sodomæ, rex
Gomorrhæ, rex Adama, rex Seboim, & rex Bela:
ipſa eſt Soar: & acié inſtruxerunt aduerſus illos
in valle Siddim, [nẽpe] aduerſus Chedarlahomer
regé Ælam, & Thideal regé Gentiũ, & Amraphel
regé Sinear, & Arioch regé Elaſar, quatuor re-
ges aduerſus quinq;. Porrò vallis Siddim abũ-
dabat foueis argilloſis. Fugerũt autẽ rex Sodo-
mæ atq; Gomorrhæ, & ceciderunt ibi: qui vero
remãſerant, fugerũt verſus mõtes. Et accipiẽtes
omné ſubſtãtiã Sodomorũ, & Gomorrhæorũ, &
omné cõmeatũ eorũ, abierũt. Lot quoque nepo-
tem Abrã ex fratre abduxerũt, & ſubſtãtiã eius,
& receſſerũt. habitabat enĩ Sodomæ. ¶ Et venit
quidam qui euaſerat, & indicauit [hoc] Abrã He-
bræo, qui [tum] habitabat in querectis Mamre
Amorrhæi, fratris Eſcol, & fratris Aner, qui fœ-
dus habebant cũ Abram. Audiens vero Abram
quòd captus eſſet frater ſuus, exercitatos ac
inſtructos ſuos, vernas ſcilicet, numero trecẽtos
decem & octo, expediuit, & inſequutus eſt illos
vſque ad Dan. Et diuiſis copijs, ipſe & ſerui ei⁹
[irruerũt] ſuper eos noctu, percuſſeruntque eos,
& inſecuti ſunt eos vſque Hoba, quæ eſt ad lęuã
Damaſci. Reduxitque omné ſubſtãtiã, ſed & Lot
fratrem ſuum ſubſtãtiamque eius reduxit, dein-
de & mulieres & populũ. Egreſſus itaque rex So
domorum obuiam ei (poſteaquam reuerſus eſt à
cæde Chedarlahomer, & regũ qui cum eo fue-
rant) in vallé planã, quæ Vallis regis dicta eſt.
¶ Et Malchi-ſedec rex Salem protulit pané & vi
nũ, & hic ſacerdos erat Dei altiſſimi. Benedi-
xitque ei, & ait, Benedictus Abrã Deo excelſo,
qui poſſidet cælũ & terram. Et benedictus Deus
excelſus, qui tradidit hoſtes tuos in manũ tuã.
Dedit itaque illi decimas ex omnibus. ¶ Et di-
xit rex Sodomę ad Abrã, Da mihi animas, ſub-
ſtantiã tolle tibi. Reſpondit Abrã regi Sodomo-
rũ, Leuaui manũ meã ad Dominũ Deũ excel-
ſum poſſeſſoré cæli & terrę, ne quidquã accipiã
ex omnibus quæ tua ſunt, ne filum quidem aut
calceamenti corrigiã: ne dicas ſcilicet, Ego dita-
ui Abram: his tãtum exceptis quæ inſumpſerũt
pueri: deinde & portiõe virorum illorũ, Aner,
Eſcol & Mamre, qui mecum profecti ſunt, iſti
accipiant partem ſuam. CAP. XV.

Poſt hæc geſta, factũ eſt verbum Domini ad
Abram in viſione [quadam] in hũc modum,
Ne timeas Abrã, ego clypeus tuus ſum, & mer-

¶ 2 Siue Segor. Per occupatioẽ hic dicitur Segor, & paulò poſt: quũ poſtea ſic nominata fuerit, gen. 19. ¶ 3 hoc eſt cãporũ, ſiue cãpeſtri. ſignificat enim agros aratos. ¶ 4 vl, defecerũt ab illo. i. denegauerunt tributum quod perſoluere ſolebant. ¶ 5 gigãtes vertit Chaldæ⁹ paraphraſtes. Alij exiſtimãt fuiſſe nomé vrbis. ¶ 6 ſub. aciem inſtruxerunt. ¶ 7 Hebr. putei, putei bituminis. Hebraic⁹ loquẽdi mod⁹, p. plena erat, vel ſcatebat puteis bituminis. ¶ 8 vl, cõiecerũt ſe ſ[illegible] præcipitauerũt ſe illuc. i. in eos puteos. ¶ 9 in Elone. vide poſtremam annotatioẽ capitis præcedentis. ¶ 10. i. nepos eius ex matre. ¶ 11 armis inſtructos eduxit tyrones, vernaculos ſuos. vl, nẽpe vernaculos ſuos. Vox Hebræa p qua hic vertitur tyrones, ſignificat inſtructos, & aſſuetos militiæ, aut alij cuipiam arti. ¶ 12 Heb. Et quũ ſeparauiſſet ſeſe, irruit in illos noctu ipſe & ſerui eius. Se parauit ſeſe: ſub. ab alijs. Vel

vt alij volũt, turmã ſuam diuiſit in partes duas, & irruit, aſſumpta altera. ¶ 13 in vallem Saue, accuſatiuus caſus eſt. venit inquam in vallem Saue. ¶ 14 erat enim ſacerdos Deo altiſſimo: Benedixitque illi. ſub. Deo. i. gratias illi egit de victoria data Abræ. Cũ ait Moſes, Protulit pané & vinũ, intellige, vt ſacrificaret, vel vt offerret Deo. nã, inquit, erat ſacerdos Deo altiſſimo. ¶ 15. i. apud Deũ excelſũ. q. d. Valde fauet De⁹ Abræ, q dedit ei tãtã victoriã, tã paruis copijs inſtructo. Aut, De⁹ altiſſim⁹ cõmẽdatiſſimũ habeat Abrã. ¶ 16 ſub. Abrã ipſi Melchi-ſedeco. ¶ 17 ſub. quę hoſtibus detraxerat. ¶ 18 Pro hoĩbus ponit aĩas, more Hebraico. i. hoĩes captiuos. ¶ 19. i. ſublata manu iuraui Domino &c. ¶ 20 Heb. ſi à filo vſq; ad corrigiã calcaméti, & ſi accipiã ex oĩb⁹ quæ tua ſunt. In his iuramẽtis ſubaudiũt aliqd Hebræi, hoc pacto, Si quicq̃ accepero, faciat mihi De⁹ hoc & hoc. Hic autẽ iurat, ne filũ quidẽ veſtimẽti, aut corrigiã ſe accepturũ. ¶ 21. i. ſerui mei. ¶ 22 q. d. Per me licet, ſi velint accipere, accipiãt. XV. ¶ 1 Heb. verba. Hebraica phraſis, pro, His itaq; geſtis ſiue trãſactis. Hoc capite declarat fides Abræ, & cõmẽdat Abrã à Deo. Apparet hæc viſio noctiſſe ſub lucẽ, q infrà legat. Eduxit eũ foras, & dixit illi, Suſpice cælũ, & numera ſtellas &c. ¶ 2 Hebraiſmus, pro, locut⁹ eſt Dominus Abræ. ¶ 3 Chaldæus paraph. per propheriã. ¶ 4 ſub. erit. i. ampliſſima te manet hui⁹ tuæ fidei merces, q tam potẽtiſſimos reges auſus es aggredi, auxilio meo fretus.

ces tua[4] admodum ampla. Et dixit Abram, Domine Deus, quid dabis mihi, quũ ego[5] incedã ſterilis?[6] & diſpenſator domus meæ eſt hic Damaſcenus Elieʒer.[7] Et vltra loquutus eſt Abrã, En, mihi nõ dediſti[7] ſemen, & ecce[8] filius domus meæ[9] hæres meus eſt.[10] Et ecce[10] verbum Domini factũ eſt ad eum in hunc modũ,[11] Hic nõ erit hæres tuus, ſed qui egredietur de vtero tuo, is erit hæres tuus. Eduxitq; eũ[11] foras,[12] & dixit, Suſpice quæſo cælũ, & numera ſi potes ſtellas. Et addidit,[12] Sic erit ſemẽ tuũ. Credidítque Abrã Domino,[13] imputatáque eſt ei hæc [fides] ad iuſtitiam.[14] Et dixit ad eum,[14] Ego ſum Dominus qui eduxi te de Vr Chaldæorum, vt darẽ tibi terrã iſtam, vt poſſideres eam. Et ait, Domine Deus, vnde ſcire poſſum q poſſeſſurus ſim eam? Reſpondit ei, Tolle mihi[15] buculam triennem, & capram triennem, atque arietem triennem,[15] turturem quoque & pullum columbarum. Hæc omnia ſibi accipiens, ſecuit ea per medium,[16] poſuítque vnamquanque partẽ è regione comparis ſui:[16] cæterum aues nõ diſſecuit. Deſcenderúntque volatilia ſuper cadauera illa, Abram verò ea[17] proturbabat.[17] Cúmq; ſol occũberet, irruit ſopor ſuper Abram, & ecce horror tenebroſus ac magnus irruit in eum. Et[18] dixit ad Abram,[19] Hoc tibi perſuaſiſſimũ ſit,[19] ſemen tuum peregrinum fore in terra non ſua, &[20] ſubijciẽt eos ſeruituti,[20] affligéntq; eos quadringentis annis. Veruntamen gentem cui ſeruituri ſunt, ego[21] indicabo:[21] & poſt hæc egredientur cum magna poſſeſſione. Tu autẽ[22] ibis ad patres tuos in pace, & ſepelieris in ſenectute bona.[22] Seculo autẽ quarto reuertẽtur huc. hacten[9] enim[23] nondũ cõpleta eſt iniquitas Amorrhæorũ.[23] Factúmque eſt occidente ſole, vt caligo fieret, & ecce furnus fumans, pertrãſítque[24] fax ardens[24] inter particulas illas. ¶Eodẽ die pepigit Dominus fœdus cum Abram his articulis, Semini tuo dedi terrã iſtam, à fluuio Ægypti vſque ad fluuiũ magnũ, nempe Euphraten: Cinæum, Kenizæum, Cadmonæum, Hethæum, Phereſæum, & Rephaim: Sed & Amorrhæum, Chananæum, Gergeſæum atque Iebuſæum.

CAP. XVI.

SArai itaque vxor Abram[1] nihil peperit ei: habuit[1] autem ancillam Ægyptiam, Hagar nomine. Dixit ergo Sarai ad Abrã,[2] En amabo,[3] cõſtrinxit[3] me Dominus ne párerem,[4] ingredere quæſo ad ancillam[4] meam,[5] ſi fortè ex ea ædificer.[5] Obedijt autem Abram voci Sarai. Tulítque Sarai vxor Abram, Hagar Ægyptiã ancillam ſuã,[6] à fine decẽ annorum, quibus habitauerat[6] Abram in terra Chanaan, & dedit eã Abrã marito ſuo vxorem. Et quum ingreſſus eſſet ad Hagar, cõcepit illa. quũmq; intelligeret ſe cõcepiſſe,[7] viluit domina ipſi[9] in oculis eius.[7] Et dixit Sarai ad Abrã,[8] Iniuriã meã tibi acceptã refero:[8] eg

magna nimis. Dixitq; Abrã, Domine Deus quid dabis mihi? ego vadã abſque liberis: & filius procuratoris domus meæ iſte Damaſc[9] Elieʒer. Addidítque Abram, Mihi autem nõ dediſti ſemen: & ecce vernaculus meus, hæres meus erit. Statímque ſermo Domini factus eſt ad eum, dicens, Non erit hic hæres tuus: ſed qui egredietur de vtero tuo, ipſum habebis hæredẽ. Eduxítque eũ foras, & ait illi, ‖Suſpice cælum, & numera ſtellas ſi potes. Et dixit ei, Sic erit ſemen tuum. ‖Credidit Abram[9] Deo,[9] & reputatũ eſt illi ad iuſtitiã. Dixítque ad eum, Ego Dominus qui eduxi te de Vr Chaldæorum, vt darem tibi terram iſtam, & poſſideres eã. At ille ait, Domine Deus, vnde ſcire poſſum quòd poſſeſſurus ſim eam? Et reſpondẽs Dominus, Sume, inquit, mihi vaccam triennem, & capram trimam, & arietẽ annorum triũ, turturem quoque & colũbam. Qui tollens vniuerſa hæc, ‖diuiſit ea per medium, & vtraſque partes cõtra ſe altrinſecus poſuit: aues autem nõ diuiſit. Deſcenderúntque volucres ſuper cadauera, & abigebat eas Abram. Cúmque ſol occumberet, ſopor irruit ſuper Abram, & horror magnus & tenebroſus inuaſit eum. Dictúmq; eſt ad eum, Scito prænoſcẽs quòd peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra nõ ſua: & ſubijcient eos ſeruituti, & affligent quadringẽtis annis. Verũtamen gentem cui ſeruituri ſunt, ego indicabo: & poſt hæc egredientur cum magna ſubſtãtia. Tu autem ibis ad patres tuos in pace, ſepultus in ſenectute bona. ‖Generatione autẽ quarta reuertẽtur huc: necdum enim completæ ſunt iniquitates Amorrhæorũ vſque ad præſens tempus. Cũ ergo occubuiſſet ſol, facta eſt caligo tenebroſa, & apparuit clibanus fumãs, & lãpas ignis trãſiens inter diuiſiones illas. ¶In illo die pepigit Dominus fœdus cum Abram, dicens, Semini tuo dabo terram hanc à fluuio Ægypti vſque ad fluuium magnum Euphrátẽ, Cinæos, & Genezæos, Cedmonæos, & Hethæos, & Pherezæos, Raphaim quoque, & Amorrhæos, & Chananæos, & Gergeſæos, & Iebuſæos.

CAP. XVI.

IGitur Sarái vxor Abram non genuerat ſibi liberos: ſed habẽs ancillam Ægyptiã nomine Agar, dixit marito ſuo, Ecce, cõcluſit me Dominus, ne párerẽ: ingredere ad ancillam meã, ſi forte ſaltem ex illa ſuſcipiam filios. Cúmq; ille[9] acquieſceret[9] deprecãti, tulit Agar Ægyptiã ancillam ſuã poſt annos decem quàm habitare cœperant in terra Chanaan: & dedit eã viro ſuo vxorem. Qui ingreſſus eſt ad eam. At illa concepiſſe videns, deſpexit dominã ſuam. Dixítque Sarai ad Abram, Iniquè agis contra me: ego dedi an

¶5 i. perſeuerẽ ſine liberis? vt, quũ ego abeã? i. cõſeneſcã, ætatiſque iã ſim prouectæ, & tamen liberis, qui mihi hæredes ſint, caream? ¶6 & filius relictionis domus meæ eſt Elieʒer de Damaſco. Hebraiſm[9] eſt, filius relictionis domus meæ, pro, Is cui curam omnem rei familiaris meæ ego reliqui & cõmiſi: diſpenſator & procurator domus meæ. Alij vertunt, Fili[9] diſcurſationis domus meæ. i. qui diſcurſat per domũ meam, vt ſolet œconomus in reb[9] diſpenſandis & adminiſtrãdis. q. d. Quicquid dabis mihi, illud nõ erit liberorũ meorum quos nullos habeo: ſed huius œconomi Eleazari Damaſceni. Quidã hoc pacto interpretãtur, Filius relictionis meæ, erit filius Eleazari Damaſceni. i. Is cui relinquã domum meam, & bona mea, ſiue, hæres meũs, erit filius[9] Eleazari Damaſceni. ¶7 ſemen: & certe. Semen pro liberis accipit. Idem repetit: quia id male habebat virũ pium. ¶8 vſ, verna meus ¶Heb. poſſideb me. i. quia ſum ſine liberis, futurus eſt hæres rerũ mearũ. ¶10 Hebraiſmus, pro, Locutus eſt ei Dominus, dicendo ¶11 i. extra tentoriũ. ¶12 i. tantũ, & tam numeroſum. vſ, quemadmodum ſtellæ ſunt innumeræ, ita & ſemen tuu numerari non poterit. ¶13 & reputauit ei illam ad iuſtitiam. Illam, ſubaudi fiduciã. i. ob eam credulitatem: qu credidit Deo liberos promittenti, iuſtus apud ipſum Deum habitus eſt. ¶14 q. d. Bene feciſti quòd credideris mih nam ego ſum Dominus &c. ¶15 Chaldæus paraphraſtes & quidam Hebræorũ vertũt, vaccas tres, & capras tres, arietes tres. Magis placet vt referatur ad numerum annorũ. ¶16 Heb. & quamlibet partem diuiſionis ſuæ è regio ne ſociæ ſuæ poſuit. Modus loquẽdi Hebraicus, pro, & poſuit partes illas ſibi reſpõdẽtes altrinſecus. ¶17 abigeba ¶18 ſub. Dominus. ¶19 Heb. Sciendo ſcias. i. Certo ſcias. Hebraica phraſis. ¶20 ſeruient illis, ſub. Ægyptijs. Plur le verbum: quia ſemẽ eſt collectiuũ. ¶21 Hebraiſmus, pro, puniam: ¶22 Hebraiſmus, pro, morieris vt maiores tu morte optima, in ſenectute bona. ¶23 i. nõdum perpetrauerũt Amorrhæi ea ſcelera quæ perpetrare debent pri quàm expellantur ſua terra. ¶24 vſ, facula ignita, ſub. miſſa à Deo. Hic cæſa animalia & diuiſa in partes, cõburi tur in cõfirmationem fœderis. Lege Ieremiæ caput 34, circa finẽ. XVI. ¶1 nõ pepererat ipſi liberos: habeb ¶2 Heb. Ecce nũc. vſ, Sane, ¶3 vſ, concluſit. Hebraiſmus, pro, ſterilem reddidit. ¶4. i. congredere nũc cũ ancill Rem turpem honeſte exprimit. ¶5 Heb. fortaſſe filiabor (vel, ædificabor) ex ea. Hebraica phraſis, pro, fortaſſe ex pereabis mihi liberos. ¶6 vſ, poſt decẽ annos ex quo habitare cœperat ¶7. i. habuit cõtẽptui herã ſuã præ ſe. S lẽt hoĩes beneficijs diuinis ſuperbire. Hagar ꝓpter beneficiũ fœcũditatis à Deo ſibi datũ, cœpit contẽnere Sarai d mini ſuĩ. ¶8 Heb. Iniuria mea (ſiue quæ mihi infertur) ſuper te eſt. i. tibi imputãda eſt, iuſte poſſum de te cõquer

Digitized by Google

cillam meam in ſinum tuum, quæ videns quòd
conceperit, deſpectui me habet. iudicet Domin⁹
inter me & te. Cui reſpondens Abram, Ecce, ait,
ancilla tua in manu tua eſt, vtere ea vt libet.
Fugit Agar Saram. ¶Affligẽte igitur eam Sarái, fugam iniјt. Cúm-
que inueniſſet eam angelus Domini iuxta fontẽ
aquæ in ſolitudine quæ eſt in via Sur in deſer-
to, dixit ad illam, Agar ancilla Sarái vnde venis?
C & quò vadis? Quæ reſpondit, A facie Sarái domi
næ meæ ego fugio. Dixitque ei angelus Domi-
ni, Reuertere ad dominã tuam, & humiliáre ſub
Cõſolatur ei angelus. manu illius. Et rurſum, Multiplicãs, inquit, mul
tiplicabo ſemen tuum, & non numerabitur præ
multitudine. Ac deinceps, Ecce, ait, concepiſti, &
paries filium: vocabiſque nomen eius Iſmael, eo
Nomẽ quæ- ſo ſemen. quòd audierit Dominus afflictionem tuam. Hic
erit ferus homo: manus eius cõtra omnes, & ma
nus omnium contra eum: & eregione vniuerſo-
D rum fratrum ſuorum figet tabernacula. Voca-
uit autem Agar nomẽ Domini qui loquebatur
ad eam, Tu Deus qui vidiſti me. dixit enim, Pro-
fectò hic vidi poſteriora videntis me. Propterea
appellauit puteũ illum, Puteum viuentis & vi-
Parit Agar. Galat.4.c. dentis me. Ipſe eſt inter Cades & Barad. ¶Pepe-
ritque Agar Abræ filium: qui vocauit nomẽ ei⁹
Iſmael. Octoginta & ſex annorum erat Abram
quando peperit ei Agar Iſmaelem. CAP. XVII.

Abrã nomẽ mutat Abrahã. ¶Deus POſtquam verò nonaginta & nouem annorũ
eſſe cœperat, apparuit ei Dominus: dixítque
ad eum, Ego Dominus omnipotens: ambula co-
ram me, & eſto perfectus. Ponámque fœdus meũ
inter me & te: & multiplicabo te vehementer ni
mis. Cecidit Abram pronus in faciem. Dixitque
Eccl.44.c. Rom.4.c. ei Deus, Ego ſum, & ponam pactum meum te-
cum, eriſque pater multarum gẽtium. Nec vltra
vocabitur nomẽ tuum Abram: ſed appellaberis
Abraham: quia patrem multarum gẽtium con-
ſtitui te. Faciámque te creſcere vehementiſſime,
& ponam te in gentibus, regéſque ex te egredié
Quid promiſſum ſit Abrahæ Chanaan. ¶ᵃpacto tur. Et ſtatuam pactum meum inter me & te, &
inter ſemẽ tuum poſt te in generationibus ſuis
fœdere ſempiterno: vt ſim Deus tuus & ſeminis
tui poſt te. Dabóque tibi & ſemini tuo terram
peregrinationis tuæ, & omnẽ terram Chanaan
B in poſſeſſionem æternam, eróque Deus eorum.
Circumciſio ſignũ fœderis Act.7.a. ¶Dixítque iterũ Deus ad Abrahã, Et tu ergo cu
ſtodies pactum meum, & ſemen tuum poſt te in
generationibus ſuis. Hoc eſt pactum meũ quod
obſeruabitis inter me & vos & ſemẽ tuũ poſt te,
Rom.4.b. Iohan.7. Luc.2. Circumcidetur ex vobis omne maſculinum: & cir
cũcidetis carnem præputij veſtri, vt ſit in ſignũ
fœderis inter me & vos. Infans octo dierum cir
cũcidetur in vobis, omne maſculinũ in genera-

dedi ancillam meã in gremiũ tuum, quæ intel-
ligens ſe grauidã, vilis ſum coram ea.[10] Domin⁹
iudicet inter me & te. Dixit autem Abram ad
Sarai, En ancilla tua in[11] manu tua eſt, fac illi
[12] quod tibi viſum fuerit. ¶[13] Quũ ergo Sarai eã
affligeret, fugit Hagar à facie eius. Inuenit au-
tem eã angelus Domini iuxta fontẽ aquæ in de-
ſerto, iuxta fontẽ [inquã] illũ qui eſt[14] in via Sur.
Dixitq́, Hagar ancilla Sarai, vnde veniſti, & quò
vadis? Illã dixit,[15] A facie Sarai dominæ meæ ego
fugio. Dixitque ad eã angelus Domini, Reuerte-
re ad herã tuã, & te ſub man⁹ eius ſubde.[16] Por-
rò loquutus eſt ad eã angelus Domini, Multipli
cabo ſemen tuũ vehementer, vt præ multitudi-
ne numerari nõ poſſit. Rurſus dixit ad eã ange
lus Domini, Ecce tu prægnãs es, paritſque filiũ,
& vocabis nomẽ eius Iſmaelẽ.[17] audiuit enim Do
min⁹ afflictionẽ tuã. Hic erit homo[18] ferus,[19] ma
nus eius contra omnes, & manus omniũ contra
eum:[20] coram omnibus fratribus ſuis habitabit.
[21] Vocauitque Hagar nomen Domini loquẽtis ad
eam, Tu Deus[22] qui vides me: ſic enim cogitaue-
rat,[23] Annõ etiã hic vidi poſt videntem me? Id-
circo[24] vocat⁹ eſt pute⁹ ille, Puteus viuẽtis [&] vi-
dentis me, qui eſt inter Cades & Bared. ¶Pepe-
rit autem Hagar ipſi Abram filiũ: appellauitque
Abrã nomen filij ſui, quẽ pepererat illi Hagar,
Iſmaelẽ. Octogintaſex annorum erat Abrã, quã-
do Hagar peperit ei Iſmaelem. CAP. XVII.

QVum Abram natus iam eſſet annos nona-
gintanouẽ, apparuit ei Domin⁹, & dixit ad
eũ, Ego ſum[1] El-ſaddai,[2] ambula coram
me, & eſto integer:[3] ponámque fœdus meũ inter
me & inter te, &[4] multiplicabo te vehementiſſi-
me. Prociditque Abram pronus, & loquutus eſt
cum eo Deus, in hanc ſententiã, En ego [ſtatuo] te-
cum fœdus meum: eriſque pater multarum gẽ-
tium. Nec vocabitur vltra nomen tuum Abram:
quin potius Abraham erit nomen tuũ, quoniã
te patrem multis gentibus[4] conſtitui.[5] Ego cre-
ſcere te faciam vehementiſſime,[6] ponámque te
in gentes, ſed & reges ex te prodibunt. Et con-
firmabo fœdus meum inter me & inter te, intér-
que ſemen tuum[7] poſt te in generationibus ſuis
fœdere perpetuo,[8] vt ſim [ſcilicet] tibi Deus, & ſe-
mini tuo poſt te. Dabóque tibi & ſemini tuo poſt
te, terram hanc in qua tu peregrinus es, nempe
totam terram Chanaã, in poſſeſſionẽ perpetuã,
[9] eróque illis Deus. ¶Rurſúmque dixit De⁹ ad A-
brahã, Et tu[10] cuſtodies fœdus meum, tu [inquã] &
[11] ſemen tuũ poſt te in generationibus ſuis. Hoc
autẽ eſt[12] fœdus meũ quod obſeruabitis inter me
& vos, denique inter ſemen tuũ poſt te, Circũci-
datur vobis omnis mas. Circũcideretis vero carnẽ
præputij veſtri, quod erit ſignũ fœderis inter me & vos.[13] Omnis mas qui fuerit in generationibus

¶9 Heb. vilui in
oculis ei⁹. pro,
cõtempſit me.
¶10 .i. iudicet
Domin⁹ de mea
cauſa & de tua.
q.d. Non debe-
res id ferre.
¶11 Manũ pro
poteſtate po-
ſuit. ¶12 Me. q̃d
bonũ eſt i ocu-
lis tuis. Hebrai-
ca phraſis, pro,
vtere illa vt ti-
bi lubet. ¶13 .i.
Quũ puniret il
lius inſolentiã.
¶14 .i. qua itur
in Sur. ¶15 .i.
Propter Saram
&c. ¶16 vł, Et
adiecit ¶17 .i.
exaudiuit ora-
tionem tuam
quam effudiſti
quum affligo-
reris.

¶18 Heb. ona-
ger .i. vir ſimi-
lis onagro, aſi-
no ſylueſtri, fe
rus, ciuiliũ mo
rum expers, du
rus & agreſtis.
Vel, Inter homi
nes velut ona-
ger: quia habi-
tabit in deſer-
tis. ¶19 Hoc eſt,
inuadet oẽs, &
ab omnib⁹ in-
uadetur, infen-
ſus erit omni-
bus. ¶20 q.d. nõ
timebit ſibi ne-
que à vicinis,
neque à fratri-
bus. ¶21 Quidã
vertunt, Inuo-
cauit nomẽ [vł,
Orauit in nomi
ne] Domini qui
loquebatur &c.
Principiũ ora-
tionis erit, Tu Deus &c. ¶22 Heb. viſionis .i. Deus qui vides omnia. Nõ erat autẽ Dominus qui loquebatur ei, ſed an-
gelus: verũ alloquitur miſſum, perinde acſi eſſet is qui miſit. Deũ autẽ viſionis vocat, Deũ qui apparere ſolet ſanctis
ſuis & afflictis. ¶23 Interrogatio eſt quæ reſpõſionem negatiuã poſtulat. q.d. Vidíne illũ abeũtẽ qui vidit me, ſiue
apparuit mihi? Non vidi. vnde cognoui eſſe angelũ Domini. nã quandiu colloquebatur mecũ, videbam illũ: mox ita
diſparuit, vt videre non potuerim: quẽ abeuntẽ videre potuiſſem ſi homo fuiſſet. Vere igitur cognoui Dominũ mi-
ſiſſe ad me angelũ ſuum qui me cõſolaretur. A ſubita diſparitione collegit angelũ eſſe Domini. ¶24 vocauit pu-
teum illũ, &c. Vocauit, ſub. angelus: ita quidã, vt angelus impoſuerit nomen fonti. Alij dicũt Abram hoc nomẽ im-
poſuiſſe. Rectius ſic dices, Propterea is qui impoſuit nomen, vocauit fontẽ viuentis. ſcilicet angeli. q.d. Poſtea voca-
tus eſt pute⁹ ille, Puteus &c. XVII. ¶1 .i. Deus omnipotẽs, à quo omnis ſufficiẽtia, cui nihil deeſt. ¶2 He-
braiſmus, pro, ita viuito in hoc mũdo, vt quæcunque egeris, mihi grata ſint, dáque operam vt viuas inculpate.
¶3 q.d. tibi iam ſeni & emortuo dabo ingens ſemen. ¶4 Præteritum pro futuro, conſtituam. ¶5 vł, Multiplica-
bo te ¶6 Hebraiſmus, pro, faciam vt ex te gentes multæ naſcantur, ¶7 .i. te mortuo, tẽporibus ſuis & ætate ſua.
¶8 q.d. Tui curam ſemper geram, tu verò adorabis me, & tanquam à patre pendebis à me. ¶9 q.d. Dabo eis ter-
ram Chanáan, verum ea lege vt ſim Deus eorum. ¶10 cuſtodias. vel, cuſtodi ¶11 .i. nepotes tui, te mortuo, tem-
pore ſuo. Hebraiſmus. ¶12 Hoc loco pactum, ſiue fœdus, pro ſymbolo fœderis accipitur: vt mox exponitur, his
verbis, Quod erit ſignum fœderis inter me & vos. ¶13 Heb. Infans itaque octo dierum circumcidatur à vobis, om-
nis ſcilicet maſculus in generationibus veſtris .i. temporibus veſtris. Ordo eſt inuerſus, qui ſic conſtrui debet, Omnis
maſculus octo dies natus circumcidatur à vobis.

Digitized by Google

veſtris dieꝝ octo, circũcidetur vobis,[9] ſiue verna fuerit, ſiue ære cõparat⁹ ſeruus à quocũq; extraneo, qui nõ eſt de ſemine tuo. Omnino verna, & empticì⁹ ære tuo cõparat⁹, circũcidi debent: vt ſit [14]fœdus meũ in carne veſtra fœdere ſempiterno. Porrò mas præputiatus, cuius præputiũ carnis circũciſum non fuerit,[15]hui⁹ anima excindatur è pplo ſuo. [16]fœdus [enim] meũ irritũ fecit. ¶ Dixit quoq; Deus ad Abrahã, Sarai vxorẽ tuam nõ appellabis Sarai, ſed Sarah erit nomẽ eius. Et benedicã ei,[17]etenim dedi tibi filiũ ex ea: benedicã ei,[18] eritq; in gẽtes, & reges populorũ ex ea naſcẽtur. Prõcidit Abrahã pronus, &[19]gauiſus eſt, cogitauitq; in corde ſuo,[20]Centenarióne naſcetur [proles?] & Sarah nonagenaria parituráne eſt? Dixitq; Abrahã ad Deũ,[21] Vtinã Iſmael viuat coram te. Ad quẽ dixit Deus,[22]Profectò Sara vxor tua pariet tibi filiũ, vocabiſque nomen eius Iſaac: & ego[23]cõfirmabo fœdus meũ cum eo,[24]vt ſit fœdus ſempiternũ ſemini quoq; eius poſt eũ. [25]Audiui quoq; te quod ad Iſmaelẽ attinet: en[26]benedixi ei, & faciã illũ creſcere, multiplicabóq; eũ vehemẽtiſſime: duodecim duces generabit, & faciã illũ in gentẽ magnã. Fœdus vero meũ[27]confirmabo cũ Iſaac, quẽ pariet tibi Sara[28]ad præſtitutum tẽpus iſtud, anno altero. Et deſijt loqui cũ eo,[29]aſcẽditq; De⁹ ab Abrahã. ¶ Et accepit Abraham Iſmaelẽ filiũ ſuum, & omnes vernas ſuos, & omnes eos quos ære ſuo cõparauerat, oẽs ſcilicet mares inter viros qui erant[30]in domo Abrahæ, & circuncidit carnẽ præputij illorũ[31]ipſo eodem die, quẽadmodũ loquutus fuerat Deus cũ eo. Porrò Abrahã nat⁹ erat nonagintanouẽ annos, quũ circũcidebat caro præputij ſui. Iſmael vero filius eius natus erat tredecim annos, quãdo circũciſſus eſt ipſe in carne præputij ſui.[32]Vno eodẽmq; die circunciſſus eſt Abrahã & Iſmael filius eius, ſed & omnes domeſtici[33]eius, vernæ, & qui ab alienigenis pecunia comparati erant, circunciſi ſunt cum eo.

CAP. XVIII.

Apparuit autẽ ei Dominus[1]in querceto Mamre, ipſe vero ſedebat in oſtio tabernaculi[2]in ipſo feruore diei. Quũmq; ſublatis oculis reſpexiſſet, ecce tres viri ſtabant iuxta eũ, quos cũ vidiſſet, occurrit eis de oſtio tabernaculi, &[3]incuruauit ſe verſus terrã, & dixit, Amabo domine[4]ſi hanc gratiam à te impetrare poſſum,[5] ne quæſo prætereas ſeruũ tuũ.[6]Afferatur quæſo pauxillũ aquæ, vt lauẽtur pedes veſtri,[7]recũbite ſub arbore, Ego vero afferã fruſtum panis,[8]& reficite cor veſtrũ, deinde tranſite: idcirco enim ad ſeruũ veſtrum diuertiſtis. Illi autem dixerũt, Fac quemadmodũ es loquutus. Feſtinauit itaq; Abraham in tabernaculũ ad Sarã, & dixit, Accelera, commiſce tres modios farinæ purgatiſſimæ, & fac placẽtas. Abraham vero currens[9]ad armenta, & accepto iuuenco[10]pingui ac bono, dedit [eum] puero: qui feſtinauit, & parauit illum. Butyrum quoque tulit

tionibus veſtris: tã vernaculus quàm empticius circuncidetur, & quicũq; nõ fuerit de ſtirpe veſtra: eritq; pactũ meum in carne veſtra in fœdus æternum. Maſculus cuius præputij caro circũciſa non fuerit, delebitur anima illa de populo ſuo: quia pactũ meum irritum fecit. ¶ Dixit quoque Deus ad Abrahã, Sarái vxorem tuam nõ vocabis Sarái, ſed Sarã. Et benedicã ei, & ex illa dabo tibi filium, cui benedicturus ſum, eritq; in nationes, & reges populorũ orientur ex eo. Cecidit Abraham in faciẽ ſuã, & riſit: in corde ſuo dicens, Putáſne cẽtenario naſcetur filius? & Sara nonagenaria pariet? Dixítq; ad Deũ, Vtinã Iſmael viuat coram te. Et ait Deus ad Abrahã, Sara vxor tua pariet tibi filiũ, vocabiſq; nomen eius Iſaac, & cõſtituã pactũ meũ illi in fœdus ſempiternũ, & ſemini eius poſt eũ. Super Iſmael quoq; exaudiui te. ecce benedicã ei, & augebo, & multiplicabo eum valde: duodecim duces generabit, & faciã illum creſcere in gẽtem magnã. Pactum vero meũ ſtatuam ad Iſaac quẽ pariet tibi Sara, tẽpore iſto in anno altero. Cũmq; finitus eſſet ſermo loquentis cum eo, aſcendit Deus ab Abrahã. ¶ Tulit autẽ Abrahã Iſmael filiũ ſuũ, & omnes vernaculos dom⁹ ſuæ, vniuerſóſq; quos emerat, & cunctos mares ex omnibus viris domus ſuæ: & circuncidit carnẽ præputij eorũ ſtatim in ipſa die, ſicut præceperat ei Deus. Abrahã nonaginta & nouem erat annorũ quando circũcidit carnem præputij ſui. Et Iſmael filius ſuus tredecim annos impleuerat tẽpore circũciſionis ſuæ. Eadẽ die circunciſſus eſt Abrahã & Iſmael filius ei⁹. Et omnes viri domus illi⁹, tã vernaculi, quàm empticij & alienigenæ pariter circũciſi ſunt. CAP. XVIII.

Apparuit autẽ ei Dominus in conualle Mãbre ſedenti in oſtio tabernaculi ſui in ipſo feruore diei. Cũmq; eleuaſſet oculos, apparuerũt ei tres viri ſtantes prope eũ: quos cũ vidiſſet, cucurrit in occurſum eorũ de oſtio tabernaculi ſui, & adorauit in terram. Et dixit, Domine, ſi inueni gratiã in oculis tuis, ne tranſeas ſeruum tuũ: ſed afferam pauxillũ aquæ, & lauentur pedes veſtri, & requieſcite ſub arbore. Ponámq; buccellã panis, & cõfortetur cor veſtrũ, poſtea tranſibitis: idcirco enim declinaſtis ad ſeruũ veſtrũ. Qui dixerũt, Fac vt locutus es. Feſtinauit Abrahã in tabernaculum ad Sarã, dixitq; ei, Accelera, tria ſata ſimilæ commiſce, & fac ſubcinericios panes. Ipſe verò ad armẽtũ cucurrit, & tulit inde vitulum tenerrimũ & optimũ: deditq; puero, qui feſtinauit & coxit illum. Tulit quoque butyrum

¶14.i. ſignũ fœderis. ¶15 vtiq; delebitur aĩa illa &c.i. homo ille nõ cenſebitur in populo meo, nec pertinebũt ad illum promiſſiões factæ à me populo meo. Nõ erit particeps eius rei quę deſignatur hoc ſigno, hoc eſt, paſſionis Chriſti. nã per circunciſionem ſignificatur paſſio Chriſti. item q ſpiritu circũciſi eſſe debem⁹. ¶16.i. ſignũ fœderis mei neglexit. ¶17 & etiã dabo &c. q.d. dedi tibi filium ex ancilla, dabo etiã tibi ex ea Sara filium. ¶18 nẽpe Sara. & eſt Hebraiſmus, pro, ex ea gẽtes multæ naſcentur. ¶19 Heb. riſit, ¶20 Non vult Moyſes Abrahamũ genuiſſe filiũ quo tẽpore centeſimũ agebat annũ: ſed ſibi cẽtenario filiũ mirat̃ naſciturũ. Cũ enim hæc dicebat, nondũ centeſimũ agebat annũ, ſed nonageſimũ nonũ. Erat verò futurus centenari⁹ in natiuitate Iſaac. ¶21 Hebraiſmus. i. Vtinam Iſmael ita viuat vt tibi placeat, & obediat mandatis tuis. q.d. Satis mihi fuerit, ſi Iſmael filius meus obediat mandatis tuis. ¶22 vel, Imò. q.d. nõ tantum tibi viuet Iſmael, ſed etiam, aut imo Sara &c. ¶23 vel, ratũ faciam pactum &c. q.d. pactum illud quod pepigi tecum, perueniet ad poſteros, nõ per Iſmaelem, ſed per Iſaac quem tibi pariet Sara. Deſcendet enim Chriſtus ex Iſaac, nõ ex Iſmaele. ¶24 Heb. in pactum ſeculi, & cum ſemine eius poſt ipſum. i. in pactum ſempiternũ, & cum ſemine eius illo mortuo. ¶25.i. Exaudiui quoq; preces tuas quas fudiſti pro Iſmaelis vita. ¶26 Quia hæ promiſſiones ſunt veræ, ideo vtitur præterito pro futuro, benedicam ¶27.i. Ex te per Iſaac Chriſtus deſcendet. ¶28 Heb. tempore hoc, ¶29.i. reliquit ipſum Abrahamum, aut diſceſſit ab eo. ¶30.i. in domo ſua. Antecedens pro relatiuo. ¶31 Heb. in corpore diei ipſius. i. eo ipſo die, quemadmodum præceperat ei Dominus. ¶32 In eo ipſo die. quo ſcilicet Deus imperauerat vt circunciderentur. ¶33 ſub. Abrahæ.

XVIII. ¶1 Vide poſtremam annotationem capitis XIII. ¶2 vel, quum incaleſceret, ſiue calere cœpiſſet dies. Sub meridiem ſedebat in oſtio tabernaculi ſui expectans peregrinos, vt illos ad ſe vocaret, & benigne exciperet. ¶3 vel, adorauit in terram. i. demiſit faciem in terram vſq;, reuerẽtiæ & honoris cauſa. Hoc enim ſignificat vox Hebræa. Marcus, cap.1. de leproſo loquens, poſuit Genu flectebat: vbi Matthæus eandem narrans hiſtoriam, Adorabat eum, ſcripſit. ¶4 Heb. ſi inueni gratiã in oculis tuis. Hebraica phraſis, pro, ſi tibi gratus ſum. ¶5.i. ne prætereas domum ſiue hoſpitium famuli tui, quin venias in tabernaculum meum. ¶6 Capiatur obſecro (ſub. à te domino meo) parum aquæ, & lauetis pedes veſtros. ¶7 Vox Hebræa ſignificat inniti alicui rei, quo commodius quieſcamus. q.d. Innitimini baculis veſtris, aut re alia ſub arbore. erat enim arbor ante oſtium tabernaculi. ¶8 Heb. & fulcite cor veſtrum. Vel, vt confirmetis cor veſtrum, ¶9 vel, ad boues, ¶10 tenero

Digitized by Google

Abrahã fuit [illegible] Heb.13.a. Rom.4.b.

& lac, & vitulum quem coxerat, & poſuit coram eis: ipſe vero ſtabat iuxta eos ſub arbore. ¶Cúm-que comediſſent, dixerũt ad eũ, Vbi eſt Sara vxor tua? Ille reſpõdit, Ecce in tabernaculo eſt. Cui di xit, Reuertens veniam ad te tẽpore iſto vita co-mite, & habebit filium Sara vxor tua. Quo audi-to Sara riſit poſt oſtium tabernaculi. Erant autẽ ambo ſenes prouectęq; ætatis, & deſierant Saræ fieri muliebria. Quæ riſit occultè dicens, Poſtquã conſenui, & Dominus meus vetulus eſt, volupta-ti operam dabo? Dixit autem Dominus ad Abra ham, Quare riſit Sara vxor tua dicens, Num ve-rè paritura ſum anus? Nunquid Deo quicquam eſt difficile? iuxta condictum reuertar ad te hoc eodem tempore vita comite, & habebit Sara fi-lium. Negauit Sara dicens, Non riſi. timore per-territa. Dominus autem, Non eſt, inquit, ita: ſed riſiſti. ¶Cũ ergo ſurrexiſſent inde viri, direxe-runt oculos contra Sodomam: & Abrahã ſimul gradiebatur deducens eos. Dixítque Dominus, Num celare potero Abraham quæ geſturus ſum: cum futurus ſit in gẽtem magnam ac robuſtiſſi mã, & BENEDICENDAE ſint in illo omnes nationes terræ? Scio enim q præcepturus ſit filijs ſuis, & domui ſuæ poſt ſe vt cuſtodiant viã Do-mini, & faciant iudicium & iuſtitiã: vt adducat Dominus propter Abraham omnia quæ locutus eſt ad eum. Dixit itaque Dominus, Clamor Sodo morum & Gomorrhæorum multiplicatus eſt, & peccatum eorũ aggrauatum eſt nimis. Deſcen-dam & videbo vtrũ clamorem qui venit ad me, opere compleuerint: an non eſt ita, vt ſciam. Cõ-uerterúntque ſe inde, & abierunt Sodomã: Abra ham vero adhuc ſtabat corã Domino. Et appro-pinquans ait, Nunquid perdes iuſtum cum im-pio? Si fuerint quinquaginta iuſti in ciuitate, pe ribũt ſimul? & nõ parces loco illi propter quin-quaginta iuſtos, ſi fuerint in eo? Abſit à te vt rẽ hanc facias, & occidas iuſtum cum impio, fiát-que iuſtus ſicut impius. nõ eſt hoc tuum, qui iu-dicas omnem terrã: nequaquam facies iudicium hoc. Dixítque Dominus ad eum, Si inuenero So-domis quinquaginta iuſtos in medio ciuitatis, dimittam omni loco propter eos. Reſpondénſ-que Abraham, ait, Quia ſemel cœpi, loquar ad Dominum meum, cum ſim puluis & cinis. Quid ſi minus quinquaginta iuſtis quinq; fuerint? dele-bis propter quadragintaquinque vniuerſam vr-bem? Et ait, Non delebo, ſi inuenero ibi quadra-gintaquinque. Rurſúmque locutus eſt ad eum, Sin autem quadraginta ibi inuenti fuerint, quid facies? Ait, Nõ percutiam propter quadraginta. Ne quæſo, inquit, indigneris Domine, ſi loquar:

Dei familiaritas & beniuolentia erga Abraham.

CHRISTVS Abraham dicitur ſemẽ [illegible] ſui [illegible] Dei.

Prædicit Abrahæ interitum Sodomorum.

Abraham intercedit pro Sodomitis.

Abrahã puluis & cinis [illegible] in oculis [illegible].

& lac, & iuuencum quem parauerat, & appoſuit eis, ipſe vero iuxta eos ſub arbore, ipſis comedẽ-tibus, ſtabat. ¶Dixerunt autẽ ad eũ, Vbi eſt Sarah vxor tua? Reſpondit, En in tabernaculo eſt. Et di xit, [11]Certiſſime reuertar ad te [12]circiter tẽpus vi-uentis, & ecce Saræ vxori tuæ filius erit. [13] Sarah vero audiebat hoc in oſtio tabernaculi, quod e-rat poſt illum. Equidem Abraham & Sarah ſe-nes erant, prouectæque ætatis, ita vt [14]mẽſes de-ſiiſſent Saræ iuxta morem fœminarũ. Riſit itaq; Sarah apud ſeſe, dicens, Poſtquam conſenui, he-rúſque meus grandi eſt ætate, num voluptati in-dulgebo? Dixitq; Dominus ad Abraham, Cur ſic riſit Sarah, dicens, [15] Nũ vere paritura ſum, quũ ſim vetula? [16] An ergo Deo quidquã eſt difficile? [17]ad tempus definitũ circiter tempus viuentis re uertar ad te, & Sarah habebit filiũ. Negauit au-tẽ Sarah, & dixit, Nõ riſi. timuit enim. Et [ille] di xit, Nihil, imò riſiſti. ¶Cõſurgẽtes ergo viri iſti illinc, reſpexerunt Sodoma verſus, Abraham ve-rò ibat cum eis, vt eos deduceret. Dixit autẽ Do-minus, Num celabo Abrahamũ quæ ego geſtu-rus ſum, Quum Abrahã [18]omnino futurus ſit in gentem magnam & robuſtam, benedicendæque ſint [19]in eo omnes nationes terræ? [20]Hoc quoq; ſcio, quòd mandaturus ſit filijs ſuis, & domui ſuæ [21]poſt ſe, vt cuſtodiant viã Domini, [22]faciántque iuſtitiam & iudicium, in hoc vt adducat Domi-nus ſuper Abrahamũ [23]quæ loquutus eſt ad eũ. Ait itaque Dominus, [24]Fama Sodomorum & Go-morrhæorum multa eſt, & peccatum eorũ ſupra modum graue: Deſcendam nunc, & videbo num ita habeat quemadmodum regionis illius fama ad me peruenit: [26][ſi fecerũt,] actum de illis eſt: ſin minus, vt ſciam. [27] Diuerterúntque inde viri illi, & abierunt Sodoma, Abraham verò ſtabat adhuc coram Domino. Et accedens Abraham di-xit, Num etiam iuſtum cum impio [28]perdes? For taſſis fuerint quinquaginta iuſti intra eã vrbẽ, num etiam perdes, & loco non parces propter quinquaginta iuſtos, qui illic ſunt? Abſit à te vt rem hãc facias, [29]& interficias iuſtũ cum impio, [30]fiátq; vt impio ſic iuſto: abſit inquã à te, nũ is qui iudex eſt vniuerſæ terræ, [31]æquitatẽ nõ ſer-uabit? Et dixit Dominus, Si Sodomis [32]intra mœ nia quinquaginta iuſtos inuenero, [33]& vniuerſo huic loco illorum gratia parcam. Et reſpondens Abraham, dixit, En obſecro, [34] induxi animũ vt loquerer cũ Domino meo, [35] qui puluis ſum & ci nis: [36]Quid ſi quinquaginta iuſtis, quinq; defece rint? nũ [37]ob quinq; totã illam ciuitatẽ vaſtabis? Et dixit, Si illic inuenero quadragintaquinq;, nõ vaſtabo. Rurſúmque loquutus eſt cũ eo hiſce ver-bis, [38]Quid ſi inueniantur illic quadraginta? Re-ſpõdit, Nihil faciam, propter quadraginta. Et dixit, Ne quæſo iram moueat Domino meo, ſi loquar:

¶11 Heb. Reuer tẽdo reuertar i. Haud dubie reuertar. ¶12 circa hoc tẽ pus, [&] viuẽte. ſubaudi, Sara. i. Sara vxore tua incolumi. ¶13 vł, Porrò Sa ra auſcultabat ad oſtiũ taber-naculi: & ipſũ (ſub. oſtiũ) erat à tergo ipſius. q.d. angel⁹ erat auerſa facie ab oſtio. ſiue ange lo loquẽti erat oſtiũ ad tergũ. ¶14 Heb. deſie-rat eſſe ipſi Sa-ræ conſuetudo mulierum. i. De ſierat Sara pati mẽſes. Hebraica phraſis. ¶15 q. d. Dicitne ſecio Domin⁹ me pa-riturã, quũ iam ſenuerim? ¶16 Nunquid Deo quicquã eſt occultum? Aut, Laterẽne quic-quã poteſt Deũ? Alij vertũt, Nũ-quid Deo quic-quã mirabile? q.d. Poteſt quic-quã eſſe tã mira bile & excellẽs, quod à Deo fie-ri non poſſit? ¶17 circa hoc tẽ pus, [&] viuẽte. Sub. Sara. i. Sa-ra vxore tua in columi. ¶18 Heb. eſſen-do erit. i. Quum certo maximus populus & for-tiſſimus naſci-turus ſit ex eo. Hebraicus loquẽdi modus. ¶19 .i. per ſemẽ illius, q eſt Chriſtus, vt cap. XXVI exponitur, Et benedicentur in ſemi ne tuo omnes gẽtes terræ. ¶20 Heb. Noui enim eũ: vt præcipiat filijs &c. Quædã ſubaudiẽda, Nequaquã cælabo eũ, quum nouerim eũ iuſtũ & piũ: nequaquã inquã cælabo eũ, vt præcipiat filijs &c. vt cuſtodiãt &c. ne ſcilicet eodẽ pœ næ genere multentur. ¶21 .i. ſe mortuo. ¶22 Hebraiſmus, pro, rectè & iuſte viuãt. ¶23 vł, quod dixit de illo. De ſe loquitur in tertia perſona. i. vt impleam quæ promiſi illi. ¶24 Clamor Sodomæ & Gomorrhæ quia multus eſt, & iniquitas eorũ quia aggrauata eſt ſupra modũ: Deſcendã &c. Cũ, inquit, res ita ſe habeat q clamor &c. Deſcendã &c. Iungitur hic verſus ſequenti. ¶26 Hæc verba [ſi fecerunt:] ſubaudiuntur ab Hebræis. pòſt ſequitur, cõſummatio. vel perditio. q.d. ſi fecerint quæ audio feciſſe, faciam in eis perditionem. i. prorſus delebo eos. ſi verò non fecerint, vel ſi res non ita habeat, ſciam quomodo ſint mitius puniendi, non extrema animaduerſione. Alij legũt, Videbo vtrum iuxta clamorem eius [vrbis] quæ venit ad me fecerint conſummationẽ. i. an opere cõpleuerint id quod audio eos fe-ciſſe. ſin minus, vt ſciã quomodo res ſe habeat. Alij, cõſummationẽ fecerint, interpretantur, peccata patrarint extre-ma punitione digna. ſin minus tam flagitioſa patrarint, vt ſciam qua mitiore punitione debeam eos punire. ¶27 Conuerterant autem iam ſe inde viri, & abierant Sodomã. ¶28 vł, delebis? q.d. Nunquid præter alia quæ factu-rus es, delebis etiã &c. Omittit hic Moſes multa quæ in hoc Dei & Abrahami colloquio tractata fuerunt: & infert hoc, Nunquid etiã &c. ¶29 Et pro Vt poſitũ. ¶30 Heb. fiátq; ſicut iuſtus ſicut impi⁹. i. talis futura ſit apud te conditio iu-ſti, qualis conditio impij. ¶31 Heb. nõ faciet iudicium? i. nõ rectè iudicabit? q.d. par eſt vt rectè iudicet. ¶32 Heb. in ipſa vrbe ¶33 Et pro Tunc poſitũ. ¶34 Heb. geſtio [vł cupio] loqui ¶35 .i. tametſi ſim abiectiſſimus. ¶36 Fortaſ-ſe deerunt ex quinquaginta illis iuſtis quinque. ¶37 ſub. qui defecerint. ¶38 Heb. Fortaſſe inuenientur illic qua-draginta. Ait, Non faciam. Subaudi, conſummationem. i. non perdam.

Digitized by Google

inueniétur fortaſſe illic triginta. Et dixit, ſi inuenero ibi triginta, nihil faciam. Dixitq́ iterum [ille,] [39]En obſecro, obſequutus ſum animo meo auſus loqui ad Dominum meum, fieri poterit vt inueniantur fortaſſis ibi viginti. Et dixit, Ob viginti nõ vaſtabo. Et dixit, Ne quæſo iram moueat Domino meo, ſi [40]vel iam loquutus fuero, [41]quid ſi inueniantur ibi decem? Et dixit, Nõ vaſtabo ob decem. Poſtquam vero ceſſaſſet Domin⁹ loqui ad Abrahã, abijt, & Abraham reuerſus eſt ad locum ſuum.

CAP. XIX.

VEnerúntque duo illi angeli [1]Sodoma [2]ſub veſperam, & Lot ſedebat in porta Sodomorũ: vidéńſq; Lot, aſſurgit, itq; eis obuiam, [3]inclinat pronus facie terrã verſus demiſſa, & ait, En obſecro domini mei, diuertite quæſo ad domũ ſerui veſtri, pernoctate, lauate etiã pedes veſtros, & mane conſurgentes proficiſcemini viam veſtrã. At illi dixerunt, Non, ſed in platea pernoctabimus. Ille vero [3]efflagitabat vehementius vt ad ſe diuerterẽt. Ingreſſi itaq; ſunt domum eius, qui inſtruxit eis cœnam, & [4]pinſuit placentas infermentatas, & comederũt. ¶Prius autẽ quàm irent cubitũ, ciues vrbis, ciues ſcilicet Sodomorũ, vndiq; cinxerũt domum, à puero ad ſenem vſque, quin vniuerſa plebs [5]ab extremis locis vrbis. Vocauerunt autem Lot, & dixerunt ei, Vbi ſunt viri illi qui ad te hac nocte ingreſſi ſunt? educ illos ad nos, vt cognoſcam⁹ eos. Egreſſus autẽ Lot ad eos [6]foras, clauſit poſt ſe ianuã. Et dixit, Ne quæſo fratres mei malũ [hoc] cõmittatis. En, ſunt mihi duæ filiæ, quæ viros nõdũ ſunt expertæ, quas ad vos nunc educã, [7]agite cũ illis quod collibitũ fuerit, [8]modo viris illis nihil faciatis: in hoc enim ſub vmbram [9]tabulati mei introierunt. Et dixerunt, [10]Concede huc. Et rurſus dixerũt, [11]Vnus ille vt incola venit, & plane ius [nobis] dicet? te igitur plus quàm illos infeſtabim⁹. Vehementi igitur impetu irruentes in virũ (nempe Lot) acceſſerunt vt fores effringerent. Exerentes autem viri illi manus ſuas, [12]introduxerunt ad ſe Lot in domum, clauſerũtq; ianuã. Cæterum [13]viris illis qui erant iuxta fores domus à minimo ad maximũ vſq; oculos præſtrinxerunt, vt hallucinarentur, nec fatigati quidem inuenirent oſtium. ¶Et dixerunt viri illi ad Lot, [14]Habes adhuc quempiam hîc? generũ, filios tuos, & filias tuas, [15]& quæcũq; habes in ciuitate educ de loco iſto. Nam nos perdemus locũ iſtum, eo quòd [16]ingens fit clamor illorum corã Domino, miſitque nos Dominus vt perdamus illum. Egreſſus eſt itaque Lot, & loquutus eſt ad generos ſuos, qui [17]ducturi erant filias ſuas, dixitq; [ad eos,] Surgite, egredimini de loco iſto, quoniam ſubuertet Dominus ciuitatem iſtam: [18]fuit autem hic ſermo ludicrus generis ſuis. Exoriente autẽ aurora, [19]inſtabãt angeli Loto, & dixerũt, Surge, accipe vxorẽ tuã, & duas filias tuas [20]quæ ſuperſunt, ne fortè perdaris [21]in iniquitate ciuitatis. Quũmq; morã necteret, viri illi apprehẽſa manu eius, manũq; vxoris eius, & manu duarum filiarũ eius, [22](volebat enim parcere ei Dominus) eduxerunt eum, collocarũntq; eum extra ciuitatẽ. [23]Quũmq; eduxiſſent eum extra ciuitatẽ, dixit, [24]Serua vitã tuam, [25]neq; reſpectes poſt te, neq; conſiſtas in tota iſta planitie, [26]effuge montem verſus, ne forte abſumaris. Dixitque

Quid ſi ibi inuenti fuerint triginta? Reſpondit, Non faciam, ſi inuenero ibi triginta. Quia ſemel, ait, cœpi, loquar ad Dominum meum. Quid ſi ibi inuenti fuerint viginti? Ait, Non interficiam propter viginti. Obſecro, inquit, ne iraſcaris Domine, ſi loquar adhuc ſemel: quid ſi inuenti fuerint ibi decem? Et dixit, Non delebo propter decem. Abijtque Dominus poſtquam ceſſauit loqui ad Abraham: & ille reuerſus eſt in locum ſuum.

CAP. XIX.

VEnerúntque duo angeli Sodomam veſpere, ſedente Lot in foribus ciuitatis. qui cum vidiſſet eos, ſurrexit, & iuit obuiã eis: adorauitq; pronus in terram, & dixit, Obſecro domini, declinate in domum pueri veſtri, & manete ibi: lauate pedes veſtros, & mane proficiſcemini in viam veſtram. Qui dixerunt, Minime, ſed in platea manebimus. Compulit illos oppidò vt diuerterent ad eũ: ingreſſiſque domũ illius, fecit conuiuium, & coxit azyma, & comederunt. ¶Prius autem quàm irent cubitum, viri ciuitatis vallauerunt domum illius à puero vſque ad ſenem, omnis populus ſimul. Vocauerúntque Lot, & dixerunt ei, Vbi ſunt viri qui introierũt ad te nocte? educ illos huc, vt cognoſcamus eos. Egreſſus ad eos Lot, poſt tergum occludens oſtium, ait, Nolite quæſo fratres mei, nolite malum hoc facere. Habeo duas filias, quæ necdũ cognouerunt virum: educam eas ad vos, & abutimini eis ſicut vobis placuerit, dummodo viris iſtis nihil mali faciatis, quia ingreſſi ſunt ſub vmbra culminis mei. At illi dixerunt, Recede illuc. Et rurſus, Ingreſſus es, inquiunt, vt aduena, nunquid vt iudices? te ergo ipſum magis quàm hos affligemus. Vímque faciebant Lot vehementiſſime: iamque propè erat vt effringerent fores. Et ecce miſerũt manum viri, & introduxerunt ad ſe Lot, clauſerúntq; oſtiũ: & eos qui foris erant, percuſſerũt cæcitate à minimo vſque ad maximum, ita vt oſtium inuenire nõ poſſent. ¶Dixerunt autem ad Lot, Habes hîc quempiam tuorum? generum, aut filios aut filias, omnes qui tui ſunt, educ de vrbe hac: delebimus enim locum iſtum, eo quòd increuerit clamor eorum coram Domino, qui miſit nos vt perdamus illos. Egreſſus itaque Lot, locutus eſt ad generos ſuos qui accepturi erant filias eius, & dixit, Surgite, & egredimini de loco iſto: quia delebit Dominus ciuitatem hanc. Et viſus eſt eis quaſi ludens loqui. Cúmque eſſet mane, cogebant eum angeli, dicentes, Surge, tolle vxorem tuam & duas filias quas habes: ne & tu pariter pereas in ſcelere ciuitatis. Diſſimulante illo, apprehenderunt manum eius, & manum vxoris, ac duarum filiarum eius, eo quòd parceret Dominus illi. Eduxerúntque eum, & poſuerunt extra ciuitatem. Ibiq; locuti ſunt ad eum, dicẽtes, Salua animam tuam: noli reſpicere poſt tergum, nec ſtes in omni circã regione: ſed in monte ſaluũ te fac, ne & tu ſimul pereas. Dixitq;

¶39 Sane nunc geſtio alloqui ¶40 vel, ſaltem hac vice ¶41 fortaſſe inuenient ibi decem.

XIX.

¶1 Accuſatiuus caſus. ¶2 Heb. & incuruauit ſeſe. honoris ſcilicet cauſa. ¶3 cõpulit eos mirum in modum, & declinauerũt ad eum. ¶4 coxit ¶5 Heb. ab extremo. Subaudi, vrbis. Id eſt, qui habitabant à extrema parte vrbis. ¶6 ad oſtium. ¶7 Heb. facite illis quod bonũ fuerit in oculis veſtris. i. abutimini illis pro libitu. ¶8 tãtum ¶9 tigni mei. Id eſt, i domum meam. Hebraiſmus. ¶10 Faceſſe hic. ¶11 Vnicus venit vt habitaret, & iudicat iudicando? Obiurgantis ſermo: quaſi dicat, Solus venit vt habitaret apud nos, & vult eſſe iudex noſter? Vel, Venitne iſte peregrinus vt iudicaret nos? ¶12 attraxerunt ¶13 Heb. homines illos [percuſſerũt] ad oſtium dom⁹ percuſſerũt cæcitate à paruo vſq; ad magnũ, & fatigati ſunt vt inuenirent oſtiũ. vel, ita vt fatigarẽtur, quærendo oſtium.

¶14 Heb. Præterea quis tibi hîc? q. d. Quos hîc adhuc affines habes præter hos quos hîc videmus? ¶15 omnes qui tui ſunt ¶16 Heb. magnificatus fit. i. creuerit. ¶17 vl, acceperant. Subaudi, in vxores. Id eſt, qui abduxerant ad ſe filias eius, & acceperant ſibi in vxores. ¶18 viſus eſt autẽ vt iocans, in oculis generorũ ſuorum. i. exiſtimarunt eum non ſerio hæc dicere. ¶19 vel, cogebant Lot angeli. Vel, cœperunt feſtinare, & properare cum Lot angeli. ¶20 vel, quas habes in promptu. Vl, filias quæ inueniuntur. ¶21 vel, in punitione ciuitatis. ¶22 Heb. pro miſericordia Domini ſuper illum, id eſt eo quòd Dominus miſereretur eius. hoc eſt, vellet eum eripere. ¶23 Factum eſt autem, quum educerent eos foras, dixit. Subaudi, alter angelus. nam quãuis duo eſſent angeli, tamen vnus educto Lot foras, euertere cœpit illas ciuitates. ¶24 Saluum te fac pro anima tua. Id eſt, fuga conſule vitæ & ſaluti tuæ. ¶25 Id eſt, ne te incœpti pœniteat. Similis loquendi modus Luc. 9. g. Nemo mittens manum ad aratrum, & reſpiciens retro, aptus eſt regno Dei. ¶26 Heb. ſaluum te fac in montem,

Digitized by Google

Segor dicitur ad preces Lot ſeruata.

Dixitque Lot ad eos, Quæſo domine mi, quia inuenit ſeruus tuus gratiam coram te, & magnificaſti gloriam & miſericordiam tuam quam feciſti mecum vt ſaluares animam meam, nec poſſum in monte ſaluari, ne forte apprehendat me malum, & moriar: eſt ciuitas hic iuxta, ad quam poſſum fugere, parua, & ſaluabor in ea: nunquid nō modica eſt, & viuet anima mea? Dixitque ad eum, Ecce etiam in hoc ſuſcepi preces tuas, vt non ſubuertam vrbē pro qua locutus es. Feſtina, & ſaluare ibi: quia non potero facere quicquam, donec ingrediaris illuc. Idcirco vocatum eſt nomē vrbis illius Segor. Sol egreſſus eſt ſuper terrā, & Lot ingreſſus eſt Segor. ¶ Igitur Domin' pluit ſuper Sodomam & Gomorrham ſulphur & ignē à Domino de cælo: & ſubuertit ciuitates has, & omnem circa regionē, vniuerſos habitatores vrbium, & cuncta terræ virentia. Reſpiciénſque vxor eius poſt ſe, verſa eſt in ſtatuā ſalis. ¶ Abraham autem conſurgens mane vbi ſteterat prius cum Domino, intuitus eſt Sodomam & Gomorrham, & vniuerſam terram regionis illius: viditque aſcendentem fauillam de terra quaſi fornacis fumum. Cum enim ſubuerteret Deus ciuitates regionis illius, recordatus eſt Abrahæ: & liberauit Lot de ſubuerſione vrbiū in quibus habitauerat. ¶ Aſcendítque Lot de Segor, & manſit in monte, duæ quoque filiæ eius cum eo (timuerat enim manere in Segor) & manſit in ſpelunca ipſe, & duæ filiæ eius cum eo. Dixitque maior ad minorem, Pater noſter ſenex eſt, & nullus virorum remanſit in terra qui poſſit ingredi ad nos iuxta morem vniuerſæ terræ. Veni inebriemus eum vino, dormiamúſq; cum eo: vt ſeruare poſſimus ex patre noſtro ſemen. Dederunt itaque patri ſuo bibere vinum nocte illa. Et ingreſſa eſt maior, dormiuítque cum patre: at ille non ſenſit nec quando accubuit filia, nec quando ſurrexit. Altera quoque die dixit maior ad minorem, Ecce dormiui heri cū patre meo, demus ei bibere vinum etiam hac nocte, & dormies cum eo, vt ſaluemus ſemen de patre noſtro. Dederúntq; etiā & illa nocte patri ſuo bibere vinū, ingreſſáque minor filia, dormiuit cū eo: & nec tūc quidē ſenſit quando cōcubuerit, vel quando illa ſurrexit. Conceperūt ergo duæ filiæ Lot de patre ſuo. Peperitq; maior filiū, & vocauit nomē eius Moab: ipſe eſt pater Moabitarū vſq; in præſentē diem. Minor quoq; peperit filiū, & vocauit nomē eius Ammon, id eſt filius populi mei: ipſe eſt pater Ammonitarum vſque hodie.

Moab.

Ammon.

CAP. XX.

Profectus inde Abraham in terram Auſtralem, habitauit inter Cades & Sur: & peregrinatus eſt in Geraris. Dixitque de Sara vxore ſua, Soror mea eſt. Miſit ergo Abi-mélech rex Geraræ, & tulit eam. Venit autem Deus ad Abi-mélech per ſomnium nocte, & ait illi, En morieris propter mulierem quam tuliſti: habet enim virum. Abi-mélech verò nō tetigerat eam, & ait, Domine, num gentem ignorantem & iuſtam [illegible]

Lot ad eos, [17] Ne quæſo mi domine, en gratiam à te impetraui, magnificáq; bonitate tua me proſequutus es, vt in vita me ſeruares, en ego nō potero [18] effugere verſus montem, ne forte me inſequatur hoc malum, & peream. [19] En oppidulum hoc vicinum, vt illuc confugiam, paruulū enim eſt, [permitte] quæſo vt ibidē ſeruer: (an nō paruulū eſt?) vt viuat anima mea. Et dixit ad eum, En [20] in hac quoq; te exaudiui te, [21] vt nolim ſubuertere oppidulū illud de quo locut' es. Feſtina, & illic ſeruare: neque enim facere poſſum quidquam, donec tu illuc venias: & hanc ob cauſam, appellatū eſt nomen oppiduli illius Zoar. Porrò ſol [23] ortus iam erat ſuper terrā, quum Lot veniret Zoar. ¶ [24] Pluit igitur Dominus ſuper Sodomā & Gomorrhā ſulphure & igni à Domino de cælis, & ſubuertit ciuitates illas, & totam illam planitiem, omnes quoque habitatores illarum vrbium, ſimúlq; germen terræ. [25] Vxor verò Lot retroſpectauit poſt illum, & facta eſt [26] ſtatua ſalis. ¶ Abrahā verò ſummo mane conſurgens, [properat] ad eum locū [27] vbi ſteterat corā Domino. Et proſpiciēs verſus Sodomā & Gomorrhā, verſus vniuerſam terrā iſtius planitiei, & en vapor [38] illius terræ aſcendebat, quēadmodū vapor fornacis calcariæ. Cúmq; perderet De' ciuitates illius planitiei, recordatus eſt Deus Abrahæ, [39] vt eximeret Lot ex ipſa ſubuerſione, qua ſubuertit ciuitates illas, in quibus Lot habitabat. ¶ Aſcendit verò Lot de Zoar, habitauitq; in monte, vnà cum duabus filiabus ſuis: timuit enim habitare in Zoar, habitauit ergo in ſpelūca ipſe & duæ filiæ eius. Dixit autem primogenita ad natu minorem, Pater noſter ſenuit, neque vir ſupereſt in terra, [40] qui nos ducat more vniuerſæ terræ. [41] Adeſto, [42] dabimus vinum bibere patri noſtro, dormiemúſq; cum eo, [43] vt ſeruemus ſemen è patre noſtro. Nocte itaque illa dederunt vinum bibere patri ſuo, ingreſſáque eſt primogenita & dormiuit cum patre ſuo: ille verò non [44] animaduertit neque dū filia accūberet, neque dū ſurgeret. Poſtera die dicebat maior natu ad minorē, En ego dormiui heri cū patre meo, [42] dabimus ei vinū & hac nocte, & veni tu, & dormi cum eo, vt ſeruem' ſemen è patre noſtro. Dederūt ergo vinū patri ſuo etiā illa nocte, ſurgénſque minor natu dormiuit cū eo: at ipſe nō [44] aduertit neque quādo illa accubuit, neque quando ſurrexit. Et cōceperūt duæ filiæ Lot ex patre ſuo. Peperit autē primogenita filiū, & appellauit nomen eius Moab. is eſt [45] pater Moabitarū vſque in hunc diem. Sed & minor natu peperit filium: appellauitque nomē eius Ben-ami, is eſt author filiorū Amon vſq; in præſentē diem. CAP. XX.

Profectus Abrahā illinc in terrā Auſtralē, conſedit inter Cades & inter Sur, incoláque fuit in Gerar. [1] Dixitq; Abrahā de vxore ſua, quòd ſoror eius eſſet. Miſit ergo rex Gerar Abi-mélech, & tulit Saram. Venit autem Deus ad Abi-melech per ſomnium noctu, & dixit ad eum, En tu [2] morieris propter mulierem quam tuliſti: marito enim iuncta eſt. Abi-mélech vero [3] nō acceſſerat ād eam, & ait, Domine num gentem iuſtam quoque [illegible]

¶ 17 Quæſo domini mei, ne quaquam ſit. fiat: ecce nunc (vel, ſane, aut certe) inuenit ſeru' tuus gratiam coram te & magnificaſti miſericordiam tuam quam feciſti mecum ad conſeruandum animam meā. Alterū angelorū alloquitur. q.d. Video me gratū & acceptū tibi fuiſſe: nam magnificaſti miſericordiā tuā quā feciſti mecū: hoc eſt maxime miſericors fuiſti erga me. Hebraiſmus eſt. ¶ 18 ſeruare me in montana, ¶ 19 Heb. Verū vrbs iſta (ſubaudi, quam vides) eſt propinqua, ad quā poſſum fugere: & illa eſt parua: obſecro vt ſaluer in ea. nunquid nō exigua res eſt? & viuet anima mea. Verū poteſt, pro, & illa eſt parua: nēpe illa parua. aut, vt volūt quidā res illa eſt pua. ¶ 20 Heb. in hoc ſuſcepi faciem tuā, ¶ 21. i. vt nō ſubuertā vrbē hāc de qua. vt, pro qua exaudiui te i hac re ¶ 22 Heb. vocauit nomen vrbis &c. Id eſt, is qui illi nomen indidit, vocauit Segor. Hoc eſt, vocauerūtque nomē illi' Segor. ¶ 23 egreſſus

¶ 24 Hebraiſmus eſt, Pluit Domin' à Domino de cælo, pro Dominus pluit à ſe de cælo. ¶ 25 Reſpiciénſq; vxor eius poſt illum. Id eſt, auerſa à tergo illius, reſpexit poſt eum. Ipſa enim illum ſequebatur. ¶ 26 vt, in cumulum ſalis. Hoc eſt, in ſtatuam incorruptibilem, permanſuram in ſempiternum. q.d. mutata eſt in ſtatuam quæ eſſet perpetuum incredulitatis exemplum. Ad hunc modum dicitur Nume. 18, pactum ſalis, id eſt incorruptibile & immortale. Aut ad ſalem metalicū alludit, & effoſitiū, qui nullo imbre liqueſcit, imò ad ædificandas domos eſt idone' Lege Pliniū lib. 31. ca. 7, vbi id tradit. ¶ 37. i. iuit ad locū vbi toties antea interrogauerat Dominū. ¶ 38. i. e terra illa, ſiue regione. ¶ 39 Heb. & emiſit Lot de medio ſubuerſionis, quū ſubuerteret ciuitates illas, in quibus (id eſt, in quarū vna) habitabat Lot. ¶ 40 vt veniat ad nos. i. congrediatur nobiſcum. ¶ 41 Verbū pro aduerbio, Eia, age. ¶ 42 demus ¶ 43 Heb. vt viuificem'. pro, vt ſuſcitem' ſemē: hoc eſt excitemus poſteritatē ex patre noſtro. Sic paulo poſt. ¶ 44 vt percepit ¶ 45. i. author, à quo Moabitæ traxerunt genus. XX. ¶ 1 ſub. interrogantibus quæ eſſet ipſa. ¶ 2 mortuus es. i. actū eſt de vita tua. ¶ 3 nō appropinquauerat illi. Latine, nō fuerat cōgreſſus cum ea.

Digitized by Google

¶4 Audiuerat enim Abi-mélech ſuppliciū ſumptum fuiſſe de Sodomitis. Gens pro familia. ¶5.i. Cū illam retinui, ſimplici animo feci, non exiſtimans me quicquā mali facere. Hebraiſmus. ¶6 Mod⁹ loquēdi Hebraic⁹. Latine, Narrauit illis hęc omnia quę illi dixerat Deus. ¶8 Heb. Opera quæ nō debuerunt fieri, feciſti mecū. Adiecitque Abi-mélech, & Abrahamo ait, Quid cōſyderaſti, vt hoc faceres? i. Quid tibi venit in mētem, vt hoc faceres? ¶9 Quia ita reputaui, Certe nō eſt timor &c. Id eſt, Huius loci homines non timent Deum. ¶10 Præterea (vel, Et etiā) in veritate ſoror mea eſt, &c. Soror eius fuit, ſicut Lot frater eius. Dixit enī ſuprà cap. 13. b. Fratres enī ſumus: quum Lot fratris filius eſſet. Thare pater Abrahā genuit Arā. Aran autē genuit Sarai. Ita Sarai erat filia. i. neptis Thare patris Abrahæ.

4 interficies? nonne ipſe dixit, Soror mea eſt? ſed & ipſa dixit, Frater meus eſt: 5 in integritate cordis mei, & innocētia manuū mearum hoc feci.' Dixitq; ad eū De⁹ per ſomniū, Et hoc noui quòd in integritate cordis tui hoc feceris, atq; ideo cohibui te quo min⁹ peccares in me, nec permiſi vt eam attingeres. Nunc igitur reſtitue viro vxorē, eſt enim propheta, is pro te orabit, vt ſuperſtes viuas. Quòd ſi nō reſtitueris, hoc ſcito, certiſſime te moriturū, nec te ſolum, ſed & omnia quæ habes. Summo itaq; mane ſurrexit Abi-mélech, & cōuocauit omnes ſeruos ſuos, & 6 loquutus eſt omnes hoſce ſermones corā auribus illorū,' & timuerunt vehementer. Poſt hoc vocauit Abi-mélech Abrahamum, & dixit ei, Quid feciſti nobis? quid vero in te peccaui, quòd adduxiſti ſuper me & regnū meum peccatū tam grande? 7 Cōmiſiſti aduerſum me quæ cōmittere minime conueniebat. Et dixit Abi-mélech ad Abrahā, Quid ſpectaſti, vt rem iſtā deſignares? Reſpōdit Abraham, 9 Cogitaui, Fortaſſis non viget timor Dei in iſto loco: fiet ergo, vt me propter vxorē meam interficiant. 10 Atqui reuera ſoror mea eſt:' nam filia eſt patris mei, tametſi filia matris meæ non ſit, factáq; eſt mihi vxor. Cúmq; 11 errare me faceret Deus à domo patris mei, dixi ad eā, 12 Hoc in me beneficiū colloca,' in omni loco ad quē ſumus peruenturi, dic de me quòd frater ſim tuus. ¶Tulit itaque Abi-mélech oues & boues, ſeruos & ancillas, & dedit ea Abrahæ, reddiditq; illi Saram vxorem ſuā. Dixitq; Abi-mélech, Ecce terra mea 13 tibi patet: habita vbi tibi viſū fuerit.' Ad Saram autē dixit, En dedi fratri tuo mille argenteos, 14 idq; pro velamento erit oculis tuis, & euidens argumentū coram omnibus qui tecū ſunt.' Orauit itaque Abraham ad Deū, & ſanauit Deus Abi-mélech & vxorem eius, atque ancillas eius, & pepererunt. 15 Concluſerat enim Dominus omnem vuluam domus Abi-mélech propter Sarah vxorem Abrahami.

CAP. XXI.

V1 Iſitauit autē Domin⁹ Sarā, quēadmodū ꝓmiſerat, 2 præſtitítq; Domin⁹ Saræ quēadmodū fuerat loquut⁹.' Nā cōcepit & peperit Sarah ipſi Abrahæ filiū 3 in ſenectute eius,' idq; ad tēpus definitū quod prædixerat ei De⁹. Et Abrahā appellauit nomē filij ſui qui ſibi nat⁹ erat, & quē ei genuerat Sarah, Iſaac. Circuncidit quoq; Abrahā filium ſuum quū eſſet natus dies octo, quēadmodum præceperat illi Deus. Porrò Abrahā ipſe natus erat centū annos, cū naſceretur ei Iſaac filius ſu⁹. Sarah vero dixit, De⁹ fecit mihi 4 gaudiū,' vt omnis qui audierit, cōgratuletur mihi. Dixitq; 5 Quis diceret Abrahæ, Sara lactat filios, & q genuerim filiū in ſenectute ſua? 6 Creuit itaq; puer, & ablactat⁹ eſt,' 7 inſtruxitq; Abrahā cōuiuiū magnū eodē die quo ablactabat Iſaac. ¶Vidit autē Sarah filiū Hagar Aegyptię, quē genuerat Abrahę 8 laſciuiē-

interficies? Nōnne ipſe dixit mihi, Soror mea eſt? & ipſa ait, Frater meus eſt? in ſimplicitate cordis mei, & mūditia manuū mearū feci hoc. Dixitque ad eum De⁹, Et ego ſcio q ſimplici corde feceris: & ideo cuſtodiui te ne peccares in me, & nō dimiſi vt tangeres eam. Nunc ergo redde viro ſuo vxorē, & orabit pro te: quia propheta eſt, & viues. ſi autē nolueris reddere, ſcito q morte morieris tu & oia quæ tua ſunt. Statimque de nocte conſurgens Abi-mélech, vocauit omnes ſeruos ſuos: & loquutus eſt vniuerſa verba hæc in auribus eorū, timuerúntq; omnes viri valde. Vocauit autē Abi-mélech etiam Abrahā, & dixit ei, Quid feciſti nobis? quid peccauimus in te, quia induxiſti ſuper me & ſuper regnū meū peccatū grande? quæ nō debuiſti facere, feciſti nobis. Ruſúmque expoſtulans ait, Quid vidiſti, vt hoc faceres? Reſpōdit Abrahā, Cogitaui mecū dicēs, Forſitan non eſt timor Dei in loco iſto, & interficient me propter vxorem meam: aliàs autē & vere ſoror mea eſt, filia patris mei, & nō filia matris meę, & duxi eam in vxorē. Poſtquā autē eduxit me Deus de domo patris mei, dixi ad eam, Hanc miſericordiam facies mecū, In omni loco ad quem ingrediemur, dices q frater tuus ſim. ¶Tulit igitur Abi-mélech oues & boues & ſeruos & ancillas, & dedit Abrahā: reddiditq; illi Saram vxorē ſuā, & ait, Terra corā vobis eſt, vbicúque tibi placuerit habita. Saræ autē dixit, Ecce mille argenteos dedi fratri tuo, hoc erit tibi in velamē oculorū ad omnes qui tecū ſunt: & quocunq; perrexeris, memento te deprehenſam. Orante autem Abraham, ſanauit Deus Abi-mélech, & vxorem, ancilláſq; eius: & pepererūt. cōcluſerat enim Dominus omnem vuluam domus Abi-mélech propter Saram vxorem Abrahæ.

CAP. XXI.

V Iſitauit autē Domin⁹ Sarā ſicut promiſerat: & impleuit quæ locutus eſt. Concepitque, & peperit filiū in ſenectute ſua, tēpore quo prædixerat ei Deus. Vocauítque Abraham nomen filij ſui quem genuit ei Sara, Iſaac. Et circuncidit eum octauo die, ſicut præceperat ei Deus, cū centum eſſet annorū: hac quippe ætate patris, natus eſt Iſaac. Dixítque Sara, Riſum fecit mihi Deus, & quicunq; audierit, corridebit mihi. Ruſúmque ait, Quis auditurus crederet Abraham quòd Sara lactaret filiū quē peperit ei iam ſeni? Creuit igitur puer, & ablactatus eſt: fecítque Abraham grāde conuiuiū in die ablactationis eius. ¶Cúmque vidiſſet Sara filium Agar Aegyptiæ luden-

B Ne p… Abi-… ſerua… Prop… brah… C A… lech… gat… Abr… Sara… Thar… lio, &… Abra… fratre… D Abi-m… cū do… dit vx… Orat A… pro A… lech. Naſci… Ge. 17. c… Galat… heb. … Ge. 17. d… 1. Grati… niat … Dies … cioni…

Nā apud Hebræos, nepos vocatur frater: & neptis, filia. Soror igitur mea eſt. i. neptis, ex fratre: neptis patris mei ex filio, nō autē neptis matris meæ. nā Aran fratrē meū ſuſtulit pater meus ex alia vxore, quàm ex matre mea. Alij ſic interpretantur, Vere ſoror mea eſt, filia Thare patris mei, ſed ex alia vxore, q ex matre mea. Creditur enim Thare duas habuiſſe vxores, ex quarū altera Sarā ſuſtulerit, ex altera Abrahamū & fratres eius. ¶11 errare[vl, peregrinari] me fecerūt Dij. Hic colligitur perſonarū trinitas, vbi & nomē[Dij] & verbū[fecerunt errare] ſunt pluralis numeri. ¶12 Heb. Hāc miſericordiā facies mecū. Hebraiſmus, Hoc mihi beneficiū pſtabis, vt dicas, vbicūq; erim⁹, q &c. ¶13 Heb. In cōſpectu tuo eſt: in bono i oculis tuis habita. i. Vides oēm regionē: in quacūq; libuerit parte quæ videbitur tibi optima, habita. ¶14 certe ipſe eſt tibi velamē oculorū, [&] omnib⁹ quæ tecū ſunt: & cū omnib⁹ his correpta fuit. Id eſt, ꝓpugnator eſt pudoris tui. quicūque tibi eū eſſe virū nouerit, oculos à te auertet & ab ancillis tuis. Per hæc autē oia quę illi acciderūt ſub Pharaone & Abi-mélech, caſtigata & correpta fuit, ne poſtea diceret ſe ſororē eſſe Abrahami. ¶15. i. Steriles reddiderat mulieres toti⁹ familiæ Abi-mélech. XXI. ¶1 Heb. Fecit Sarę Domin⁹ ſicut ꝓmiſerat. Seipſum verbis ſequentib⁹ declarat per repetitionē. ¶2 fecit eni Domin⁹ Saræ quēadmodū locut⁹ fuerat. Repetitio eſt frequēs i Sacris literis. Idē eni eſt, Viſitauit Sarā Domin⁹ ſicut ꝓmiſerat: &, Fecit Saræ Domin⁹ ſicut locut⁹ fuerat. i. ꝓmiſerat. ¶3. i. ipſi iam ſeni Abrahamo. ¶4 vl, riſum. Hebraiſm⁹, De⁹ affecit me gaudio, lætā me reddidit: quicūq; audierit me peperiſſe, ridebit ſiue gaudebit mecū, cōgratulabitúrq; mihi. ¶5 Quis prædixit Abrahæ, Sarā lactaturā eſſe filiū? nā peperi filiū ſenectuti illi⁹. i. marito meo iā ſeni. q. d. Oportet Deū fuiſſe, nō hominē, qui prędixerit viro meo me lactaturā ipſi filiū. ¶6 vl, Cū autē creuiſſet puer, ablactat⁹ eſt, &c. ¶7 pepererat ¶8 vl, ludentē. aut, ſubſannātē. ſiue, deriſorē eſſe. Dicūt eni quidā docti Hebręi, Cū faceret magnū cōuiuiū Abrahā, omnēſq; cōgratularentur ipſi Abrahę q Domin⁹ in ſenectute dediſſet illi Iſaac, filiū ancillæ deriſiſſe & ſubſannaſſe illos, idque Saram marito indicaſſe.

Digitized by Google

rem cũ Iſaac filio ſuo, dixit ad Abrahã, Eiice an-
B cillã hanc, & filiã eius. nõ enim erit hæres filius
ancillę cũ filio meo Iſaac. Dure accepit hoc Abra
hã pro filio ſuo. Cui dixit De⁹, Nõ tibi videatur
aſperũ ſuper puero & ſuper ancilla tua: omnia
quę dixerit tibi Sara, audi vocẽ eiꝰ: quia in Iſaac
vocabitur tibi ſemen. Sed & filium ancillæ faciã
in gentẽ magnã, quia ſemen tuum eſt. ¶ Surre-
xit itaque Abraham mane, & tollens panem &
vtrem aquæ, impoſuit ſcapulæ eius, tradiditque
puerũ, & dimiſit eam. Quæ cũ abiiſſet, errabat in
ſolitudine Ber-ſabee. Cumque cõſumpta eſſet a-
qua in vtre, abiecit puerum ſubter vnã arborem
quæ ibi erat. Et abiit, ſeditque eregione procul
quantũ poteſt arcus iacere. dixit enim, Non vi-
debo morientẽ puerũ. & ſedens contrà, leuauit
vocem ſuam, & fleuit. Exaudiuit autem Deus vo
cem pueri: vocauitque angelus Dei Agar de cæ
C lo, dicẽs, Quid agis Agar? noli timere: exaudiuit
enim Deus vocem pueri de loco in quo eſt. Sur
ge, tolle puerũ, & tene manũ illius: quia in gen
tem magnam faciam eũ. Aperuitque oculos eius
Deus: quæ videns puteum aquæ, abiit, & imple-
uit vtrem, deditque puero bibere. Et fuit cũ eo:
qui creuit, & moratus eſt in ſolitudine, factuſq;
eſt iuuenis ſagittarius. Habitauitque in deſerto
Pharan. & accepit illi mater ſua vxorem de ter-
ra Aegypti. ¶ Eodem tempore dixit Abi-mẽlech,
& Phicol princeps exercitus eius ad Abraham,
Deus tecum eſt in vniuerſis quæ agis. Iura ergo
per Deum, ne noceas mihi & poſteris meis, ſtir-
píque meæ: ſed iuxta miſericordiam quam feci
tibi, facies mihi & terræ in qua verſatus es adue
na. Dixitque Abraham, Ego iurabo. Et increpa-
uit Abi-mẽlech propter puteum aquæ quem vi
D abſtulerant ſerui eius. Reſponditq; Abi-mẽlech,
Neſciui quis fecerit hanc rem: ſed & tu non in-
dicaſti mihi, & ego non audiui præter hodie.
Tulit itaq; Abraham oues & boues, & dedit Abi-
mẽlech: percuſſerúntque ambo fœdus. Et ſtatuit
Abraham ſeptem agnas gregis ſeorſum. Cui di-
xit Abi-mẽlech, Quid ſibi volunt ſeptem agnæ
iſtæ, quas ſtare feciſti ſeorſum? At ille, Septẽ, in-
quit, agnas accipies de manu mea: vt ſint mihi
in teſtimonium quoniam ego fodi puteũ iſtũ.
Idcirco vocatus eſt locus ille Ber-ſabee: quia ibi
vterque iurauit. Et inierunt fœdus pro puteo iu
ramẽti. Surrexit autem Abi-mẽlech, & Phichol
princeps exercitus eius, reuerſique ſunt in terrã
Palæſthinorũ. Abrahã vero plantauit nemus in
Ber-ſabee, & inuocauit ibi nomen Dei æterni.
Et fuit colonus terrę Palæſthinorũ diebus mul-
tis.

CAP. XXII.

Quæ poſtquam geſta ſunt, tentauit Deus Abraham, & dixit ad eum, Abraham Abraham. At ille reſpondit, Adſum. Ait illi, Tolle filium tuũ vnigenitũ quem diligis Iſaac, & vade in Terram-viſionis: atque ibi offeres eũ in holocauſtum ſuper vnũ montium quẽ monſtrauero tibi. Igitur Abraham de nocte conſurgens, ſtrauit aſinũ ſuum: ducens ſecũ duos iuuenes, & Iſaac filiũ ſuum: cúmque cõcidiſſet ligna in holocauſtũ, abiit ad locum quem præceperat ei Deus. Die autẽ tertio, eleuatis oculis, vidit locum procul, dixítque ad pueros ſuos, Expectate hic cũ aſino: ego autẽ & puer illuc vſque prope rantes, poſtquã adorauerim⁹, reuertemur ad vos.

tem. Et dixit ad Abrahamum, Eiice ancillam
hanc, ſimúlque filiũ eius. filius enim iſtius ancil
læ non erit hæres cũ filio meo, nẽpe cum Iſaac.
9 Doluit autem hic ſermo Abrahamo vehemen-
ter, idque filij ſui cauſa. Dixitque Deus ad Abra-
ham, Ne doleat tibi de puero & de ancilla tua,
10 obtempera voci Saræ in omnibus quæ dixerit
tibi. 11 in Iſaac enim vocabitur tibi ſemẽ. Quin
& filium ancillæ 12 faciam in gentem: ſiquidem
ſemen tuum eſt. ¶ Surrexit itaque Abrahã dilu-
culo, & tulit panem ac vtrẽ aquæ, deditq; Ha-
gar, imponens humero eius. puerum quoque ei
dedit, & amandauit eam: quæ abiens errauit in
deſerto Beer-ſeba. Cúmque iam cõſumptæ eſſent
aquæ vtrei, proiecit puerum 13 ſub virgultum
quoddam. Ipſa vero abiens, conſedit eregione
procul, 14 quãtum eſt teli iactus: 15 dixit enim,
Non poſſum videre mortẽ pueri. ſedẽnſque ere
gione, ſuſtulit vocem ſuam & fleuit. Audiuit au-
tem Deus eiulatum pueri, vocauitque angelus
Dei Hagar de cælo, & dixit ad eam, Quid eſt tibi
Hagar? ne metuas: quoniã exaudiuit Deus eiula-
tum pueri, eodẽ loci vbi eſt. Surge, tolle puerũ,
& manu tua eum apprehẽde: quoniam faciam
eum in gentem magnam. Et aperuit Deus ocu-
los eius, vt videret fontem aquarum: abijt ergo
& impleuit vtrem aqua, deditque potum pue-
ro. Adfuit autẽ Deus puero, & creuit, habitauitq;
in ſolitudine, fuitq; iaculandi peritus. Habitauit
autem in deſerto Pharan, & accepit illi mater
ſua vxorem ex Aegypto. ¶ Eodem tempore con
uenerũt Abrahamum Abi-mẽlech [rex] & Phi-
chol ſummus imperator eius, hiſce verbis, Deus
adeſt tibi in cũctis quæ tu facis: iura igitur mi-
hi 16 hic per Deum, 17 ne dolo malo mecum, cum
prole ac poſteris meis agas: 18 iuxta beneficentiã
qua tecum egi, tu quoque mecũ agas, & cũ ter-
ra in qua tu incola fuiſti. Dixitque Abrahã, Ego
19 iurabo. 20 Arguit autem Abrahã regẽ Abi-mẽ
lech de cauſa putei aquæ, quem vi eripuerãt ſer-
ui Abi-mẽlech. Et dixit Abi-mẽlech, Neſcio quis
iſtam rem fecerit, neque etiã tu mihi indicaſti,
neque ego vnquã de hac re audiui quidquã niſi
hodie. Accepit vero Abraham oues & boues, de-
ditque Abi-mẽlech, ſanxerúntque ambo iſti fœ
dus. Et Abraham ſtatuit ſeptem agnas ouiũ ſeor
ſum. Dixit autem Abi-mẽlech ad Abrahamum,
Quid ſibi volunt ſeptem iſtæ agnæ quas ſeor-
ſum ſtatuiſti? Reſpõdit, Quia ſeptem iſtas agnas
accipies de manu mea, vt ſint mihi teſtes quòd
iſtum puteum foderim. Idcirco 21 loco illi nomẽ
inditũ eſt Beer-ſeba, quòd vterq; illic iuraſſet.
Sancito itaq; fœdere in Beer-ſeba, ſurrexit Abi-
mẽlech & ſummus imperator eius Phichol, & re
uerſi ſunt in terram Paleſtinorũ. Conſeuit autẽ
[Abrahã] arboretũ in Beer-ſeba, innocauitq; ibi-
dẽ nomen Domini Dei æterni. Incola itaq; fuit
Abrahã in Paleſtina dieb⁹ multis.

CA. XXII.

Poſt hæc geſta tentauit Deus Abrahamũ, dicebátque ad eum, Abraham. Et reſpondit, En præſto ſum. Et ait, Tolle nũc filium tuum, vnicum illum tuum, quem vnice amas, Iſaac nempe, & vade in 'terram Moria,' & ſacrifica eũ ibidẽ holocauſtũ ſuper vnũ montiũ, quẽ tibi indicato. Surgens itaq; Abrahã diluculo, inſtrato aſino ſuo, accepit ſecũ duos pueros ſuos, & Iſaac filiũ ſuũ, deinde diffidit ligna ad holocauſtũ: ſurrexit præterea & abijt ad locũ de quo dixerat il li Deus. Tertio die ſublatis oculis ſuis Abrahã, vidit locũ illũ à lõge. Dixitq; Abrahã ad pueros ſuos, Vos manete hic cũ aſino, ego vero & puer ibimus illuc vſq; adoraturi, deinde reuertemur ad vos.

¶ 9 vl, Diſpliſcuit hoc in oculis Abrahæ ꝓpter filiũ ſuũ. Cui dixit De⁹, Non diſpliceat tibi ob puerũ & ancillam tuam. q. d. Ne ægreferas eiectionem filij & matris.

¶ 10 Heb. quicquid dicet tibi Sara, acquieſce in voce eius. i. precãti.

¶ 11 Hebraiſmus, hoc eſt, filij ac nepotes Iſaac, dicẽt filij ac nepotes tui: non autẽ qui ex Iſmaele naſcẽt.

¶ 12 Hebraiſm⁹, faciã vt populi naſcãtur ex eo.

¶ 13 Heb. ſub vna arborum.

¶ 14 ſub. diſcedendo, quantũ ſcilicet poteſt arcus iacere.

¶ 15 vel, dicebat enim.

¶ 16 Hic .i. in hoc loco.

¶ 17 Heb. quòd non mentieris mihi, & filijs meis, & nepotibus meis. i. te mihi & meis ſeruaturum fidẽ. Quidã vertũt, Iura te nõ defecturũ à me Alij, Quòd non iniquè ages mecũ, & cũ filijs & nepotib⁹ meis.

¶ 18 vl, iuxta miſericordiã quã feci tibi. Hebraiſm⁹. Quẽadmodũ de te bene meritꝰ ſũ: tu quoq; ſtude bis & de meis bene mereri, & de incolis inter quos agis.

¶ 19 futurũ pro præſenti, iuro. .i. paratus ſum iurare.

¶ 20 vl, Increpauit Abraham ipſum Abi-mẽlech. Vel, Expoſtulauit Abrahã cũ Abi-mẽlech.

¶ 21 vocauit locũ illũ. Is ſcilicet q indidit nomẽ loco illi, vocauit illũ Beer-ſeba. i. Puteꝰ ſeptẽ. Subaudi agnarũ. nã poſt præſtitũ iuramẽtũ, dedit ſeptẽ agnas.

XXII

¶ 1 De loco iſto inter oẽs ferè Iudæos cõuenit, quòd ſit locus in quo Cain & Abel, & poſtea Noe ſacrificia obtulerũt: vbi & Salomonicũ tẽplũ fuit extructũ. Moria enim, myrrham Dei ſignificat, nõ autem viſionẽ. Chaldæꝰ paraph. interpretatur terrã Moria, terrã diuini cultus.

Digitized by Google

Accepit itaq; Abrahā ligna holocauſti,& impo-
ſuit ea Iſaac filio ſuo, ipſe verò manu ſua ignē
geſtabat & culterū,pfectiq; ſunt duo illi ſimul.Di
xit ergo Iſaac ad patrē ſuū,Pater mi.Qui reſpō
dit, Preſto ſū fili mi.Et dixit,En ignis & ligna,
vbi verò pec⁹ eſt pro holocauſto?Reſpōdit Abra-
ham,De⁹ prouidebit ſibi pecus in holocauſtū mi
fili.Perrexerūt autē ambo illi vnà. Quūmq; ve-
niſſent ad locū de quo Deus illi dixerat, extruit
ibi Abrahā aram,[2]rogum ſtruit,' Iſaac filiū ſuū
colligat, [3]imponitque illū rogo' qui erat in ara.
Extenta deinde manu Abrahā,apprehendit cul-
trum vt mactaret filiū ſuum.Angelus autē Do-
mini clamauit ad eū è cęlo hiſce verbis,Abrahā,
Abrahā.Qui reſpōdit,En adſum.Angelus autem
ait,Ne extendas manū tuam in puerū, neque fa
cias illi quidquā : iā enim cognoui quòd timeas
Deū,quum & filio tuo vnico illi tuo propter me
nihil peperceris.Sublatis itaq; oculis ſuis Abra-
hā,[4]reſpexit,'& en aries[5]retro[6]implicit⁹erat ve-
preto'cornib⁹ ſuis. Et abijt Abrahā,tulitq; arie-
tem illū,& immolauit eum holocauſtū pro filio
ſuo.Nominauit autē Abraham nomē illius loci,
Dominus [7]videbit: [8]quēadmodū etiamnum ho-
die dicitur,In mōte Domin⁹ videbitur.'Angelus
autem Domini vocauit Abrahamum ſecundo de
cælo,dixitq;,Per memetipſum iuraui (dicit Do-
minus) quandoquidē rem hanc feciſti, [9]nec pe-
perciſti filio tuo,vnico illi tuo,'certiſſime [10]bene
dicam tibi , & multiplicabo vehementer ſemen
tuū'quemadmodū ſtellas cæli,& arenā quę eſt in
littore maris:poſſidebit ſemen tuū [11]portam'ho
ſtiū ſuorū. [12]Benedictas deniq; ducēt ſe in ſemi-
ne tuo omnes'gētes orbis, eo q vocē meam au-
diuiſti. Reuerſus eſt itaque Abraham ad pueros
ſuos, & ſurgentes venerūt pariter in Beer-ſeba,
habitauitq; Abrahā in Beer-ſeba. [13]Factū eſt autē
poſt hæc negotia,vt Abrahæ nūciaretur' tale nū
tium, En & ipſa Milcha peperit filios fratri tuo
Nahor,nēpe ipſum Vtz primogenitū ſuū, Butz
fratrē eius,Kemuel patrem Syrorū,Cheſed,Ha-
zo,Pildas,Idlaf atq; Bethuel.Porrò Bethuel ge-
nuit Rebeccam.Octo iſtos genuit Milcha Nahor
fratri Abrahām . Sed & concubina eius nomine
Reuma genuit etiam Tebah , Gaham, Tahas &
Màacha. CAP. XXIII.

V[1]Ixit autem Sarah cētum vigintiſeptem an-
nis,tot fuerūt anni totius vitæ Saræ.Et mor
tua eſt Sarah in'Kiriath-arbe: hæc eadē eſt He-
bron in terra Chanaan:[2]venitq;'Abraham vt lu-
geret Sarā,defleretque eam.Surgēs itaq; Abrahā
[3]à funere ſuo,' loquutus eſt ad Hethæos in hanc
ſententiam,Peregrinus & incola ſum apud vos,
[4]date mihi poſſeſſionē ſepulchralem' apud vos,
vt ſepeliam funus meum[5]corā me.'Reſponderūt
autem Hethæi Abrahæ,& dixerūt ad eum,Audi-
to nos domine,[6]princeps diuin⁹es tu inter nos,'
in ſelectiſſimis monumētis ſepeli funus tuū,ne-
mo ex nobis prohibebit tibi ſepulchrum ſuum,quo minus ſepelias [7]funus tuum.'Surgēs autē Abra-
ham, [8]incuruauit ſe coram populo iſtius regionis,' nempe coram Hethæis. Porrò loquutus eſt cum
eis hiſce verbis, [9]Si vobis cordi eſt' vt ſepeliam funus meum [10]coram me,'audite me,& [11]conuenite

Tulit quoque ligna holocauſti , & impoſuit ſu-
per Iſaac filiū ſuum: ipſe verò portabat in ma-
nibus ignem & gladiū.¶Cūmque duo pergerēt
ſimul,dixit Iſaac patri ſuo, Pater mi. At ille re-
ſpondit,Quid vis fili?Ecce,inquit,ignis & ligna:
vbi eſt victima holocauſti?Dixit autem Abrahā,
Deus prouidebit ſibi victimā holocauſti, fili mi.
Pergebant ergo pariter:& venerunt ad locū quē
oſtēderat ei Deus,in quo ædificauit altare,& de-
ſuper ligna compoſuit: cūmque alligaſſet Iſaac
filium ſuum,poſuit eum in altare ſuper ſtruem
lignorum.Extenditque manum,& arripuit gla-
dium vt immolaret filium ſuum . Et ecce angel⁹
Domini de cælo clamauit, dicens,Abrahā,Abra-
ham.Qui reſpōdit,Adſum.Dixitq; ei,Nō exten-
das manum tuam ſuper puerū, neque facias illi
quicquam: nūc cognoui quòd timeas'Dominū,'
& nō pepercisti vnigenito filio tuo propter me.
Leuauit Abraham oculos ſuos,viditque poſt ter-
gum arietem inter vepres,hærentem cornibus:
quem aſſumens obtulit holocauſtum pro filio.
Appellauitq; nomen loci illius, Dominus videt.
Vnde vſque hodie dicitur, In mōte Dominus vi
debit.Vocauit autem angelus Domini Abraham
ſecundò de cælo,dicens, Per memetipſum iura-
ui,dicit Dominus: quia feciſti hanc rem, & non
pepercisti filio tuo vnigenito propter me,'bene
dicam tibi,& multiplicabo ſemen tuū ſicut ſtel-
las cæli , & velut arenam quæ eſt in littore ma-
ris : poſſidebit ſemen tuum portas inimicorūm
ſuorū, & BENEDICENTVR in ſemine tuo
omnes gentes terræ,quia obediſti voci meæ.Re-
uerſus eſt Abraham ad pueros ſuos,abierūntque
Ber-ſabee ſimul, & habitauit ibi.¶His itaq; ge-
ſtis nunciatum eſt Abrahę quòd Melcha quoque
genuiſſet filios Nachor fratri ſuo,Hus primoge-
nitum,& Buz fratrem eius, & Camuel patrē Sy-
rorum,& Caſed,&Azau,Pheldas quoque,& Ied-
laph, ac Bathuel,de quo nata eſt Rebecca.octo i-
ſtos genuit Melcha,Nachor fratri Abrahæ.Con-
cubina verò illius noīe Roma , peperit Tàbee &
Gaham & Thaas & Maacha. CAP. XXIII.

VIxit autē Sara centū vigintiſeptem annis.
Et mortua eſt in Ciuitate-Arbee,quæ eſt He
bron,in Terra-Chanaan : venitque Abraham vt
plangeret & fleret eam . Cūmque ſurrexiſſet ab
officio funeris , locutus eſt ad filios Heth , di-
cens,Aduena ſum & peregrinus apud vos: date
mihi ius ſepulchri vobiſcum, vt ſepeliam mor-
tuum meum.Reſpōderunt filij Heth,dicētes,Au-
di nos domine, princeps Dei es apud nos:in ele-
ctis ſepulchris noſtris ſepeli mortuū tuum,nul-
lúſque te prohibere poterit quin in monumēto
eius ſepelias mortuū tuum. Surrexit Abrahā,&
adorauit populum terræ,filios videlicet Heth:di
xitque ad eos , Si placet animæ veſtræ vt ſepe-
liam mortuum meum,audite me, & intercedite

¶1 Hebr. ordinat ligna, ¶2 Heb.poſuitque eum ſuper ligna ¶4 vt, circumſpexit, ¶5 vt, à tergo, ſub.ipſi⁹ Abrahę. ¶6 vt,detētus inter virgulta pplexa. aut, arbuſta dēſa & implicata ¶7 prouidebit. Hoc dixit, viſo miraculo q Dominus ſibi prouidiſſet agnum immolādū. Itā eni reſpōderat paulo ante filio ſuo interroganti,Domin⁹ videbit.ſiue ꝓuidebit ſibi victimā in holocauſtū. ¶8 de quo dicit̄ etiā hodie,In mōte (ſub. cui nomē eſt)Domin⁹ videbitur.vel apparebit . Prophetia erat q illic Chriſt⁹naſceretur & conſpiceretur:vt & factū credim⁹. Habuit autem hic loc⁹duo nomina. Nā primo Abrahā indidit illi nomē Dominus prouidebit. poſtea mutatū fuit nomen illud:& dictus eſt mōs ille,Domin⁹ apparebit . Ceſſit enim nomēvmbræ,nomini veritatis . LXX verterūt,in mōte Domin⁹ viſ⁹ eſt. ¶9 Heb.nec ſubtraxiſti filiū tuū illum vnicū tuū, ¶10 benedicendo benedicā tibi , & multiplicādo multiplicabo ſemen tuū.i.certiſſime benedicā,& multiplicabo.Hebraiſmus.Loquitur autē hic nō tam de ſemine carnis,q̄ de ſemine ſpirit⁹. ¶11 i.propugnacula quæ in portis eſſe ſolent.Eſt autē Hebraiſm⁹, pro, Hoſtibus ſuis erūt ſuperiores. ¶12 Heb.benedicēt ſe per(vel,ꝓpter) ſemen tuū oēs &c.Id eſt,reputabūt ſe fœlices & beatos ꝓpter ſemē tuū Chriſtū.Vel,In illo ſolo ſemine ſe beatificādos veriſſime dicent. ¶13 vt,His autē geſtis renūciatū eſt Abrahæ XXIII. ¶1 Latine ita verteretur,Cū autē Sara vixiſſet vigintiſeptē annos(tot enim annos vixit)mortua tandē eſt in &c. ¶2 Quidā exiſtimāt Saram mortuā fuiſſe abſente Abrahamo: & ꝓpterea VENIT dixiſſe Moſen.Alij vertendū putāt,Cœpitq; plāgere,& flere eā. ¶3 vt,à cōſpectu mortui ſui.i.cadaueris vxoris ſuæ defunctæ.Quaſi dicat,Cū autē Abrahā ſatis ſupérq; plāxiſſet Sarā, relicto corpore, profectus eſt ad filios Heth,&c. ¶4 i.permittite vt ſepeliā mortuos meos cum veſtris. ¶5 Hebr.à facie mea.i.elatum è domo mea ad ſepulchrū,ne poſtea videā. ¶6 Heb.princeps Dei es apud nos.i.pro magno principe te habemus. ¶7 vt,cadauer tuū.i.vxoris tuæ mortuæ:ſub.in eo ſepulchro. ¶8 vt, adorauit populū terræ.i.gratias egit cū geniculatione aut geſtu corporis decoro,populo regionis. ¶9 Heb.Si eſt in animab⁹veſtris.i.Si vobis placet.Hebraica phraſis. ¶10 Heb.à facie mea, i.vt efferā illud è domo mea ad ſepulchrū. ¶11 vt,intercedite pro me apud Hephronem

Digitized by Google

pro me apud Ephron filiũ Seor: vt det mihi ſpeluncam duplicem quam habet in extrema parte agri ſui: pecunia digna tradat eam mihi coram vobis in poſſeſſionem ſepulchri. Habitabat autẽ Ephron in medio filiorum Heth. Reſponditque Ephron ad Abraham cũctis audientibus qui in-
C grediebantur portam ciuitatis illius, dicens, Nequaquam ita fiet domine mi, ſed tu magis auſculta quod loquor, Agrum trado tibi, & ſpeluncam quæ in eo eſt, præſentibus filiis populi mei, ſepeli mortuum tuũ. Adorauit Abraham coram Domino & populo terræ. Et locutus eſt ad Ephron circumſtante plebe eius, Quæſo vt audias me, Dabo pecuniam pro agro: ſuſcipe eã, & ſic ſepeliã mortuum meum in agro. Reſpõditque Ephron, Domine mi, audi me. terra quam poſtulas, quadringentos ſiclos argenti valet: iſtud eſt pretium inter me & te: ſed quantum eſt hoc? ſepeli mortuum tuum. Quod cum audiſſet Abraham, appẽ-
D dit pecuniam quam Ephron poſtulauerat, audiẽtibus filiis Heth, quadringentos ſiclos argẽti probatæ monetæ publicæ. Confirmatuſque eſt ager quondam Ephronis in quo erat ſpelunca duplex reſpiciens Mambre: tam ipſe quàm ſpelunca, & omnes arbores eius in cunctis terminis eius per circuitum, Abrahæ in poſſeſſionem, videntibus filiis Heth, & cunctis qui intrabant portam ciuitatis illius. Atque ita ſepeliuit Abraham Saram vxorem ſuam in ſpelunca agri duplici, quæ reſpiciebat Mambre, hæc eſt Hebron in terra Chanaan. Et confirmatus eſt ager & antrum quod erat in eo, Abrahæ in poſſeſſionem monumenti à filiis Heth.

CAP. XXIIII.

Erat autem Abraham ſenex dierũmque multorum: & Dominus in cunctis benedixerat ei. Dixitque ad ſeruum ſeniorem domus ſuæ, qui præerat omnibus quæ habebat, Pone manum tuam ſubter femur meum: vt adiurẽ te per Dominũ Deũ cæli & terræ, vt nõ accipias vxorẽ filio meo de filiabus Chananæorũ, inter quos habito: ſed ad terram & cognationem meam proficiſcaris, & inde accipias vxorem filio meo Iſaac. Reſpondit ſeruus, Si noluerit mulier venire mecum in terram hanc, nunquid reducere debeo filium tuum ad locũ de quo tu egreſſus es? Dixitque Abraham, Caue nequando reducas filiũ meũ illuc. Dominus cæli & terræ, qui tulit me de domo patris mei, & de terra natiuitatis meæ, qui locutus eſt mihi, & iurauit mihi, dicens, Semini tuo dabo terram hanc: ipſe mittet angelũ ſuum coram te, & accipies inde vxorem filio meo. ſin autem mulier noluerit ſequi te, non teneberis iuramento: filium meum tantum ne reducas illuc. Poſuit ergo ſeruus manum ſub femore Abrahã domini ſui, & iurauit illi ſuper ſermone hoc. Tulitque decẽ camelos de grege domini ſui, & abijt, ex omnibus bonis eius portans ſecum, profectuſque perrexit in Meſopotamiã ad vrbẽ Nachor.

mihi Ephronem filium Zohar, vt det mihi [11]ſpeluncam duplicem quam habet, quæ ſcilicet eſt in extremitate agri ſui, [12]& eam det mihi pro iuſto pretio, vt ſit poſſeſſio ſepulchralis. Ephron verò habitabat inter Hethæos. Ephron ergo Hethæus Abrahamo reſpõdit, [14] audientibus hoc Hethæis vniuerſis ſcilicet qui ingrediebantur portam oppidi ſui, & dixit, Nequaquam mi domine, audi me potius, do tibi agrum, do quoque tibi ſpelũcam, & eam do tibi [15] corã populo meo, vt ſepelias funus tuum. [16]Incuruauit ſe Abraham corã populo regionis, & loquutus eſt ad Ephronem audiente hoc populo iſtius regionis, in hãc ſententiam, [17]Tantum ſi tu mihi auſcultares, ego do pretium agri, hoc accipe à me, & tum ſepeliam funus meum illò. Rurſum reſpondit Ephron Abrahamo, & dixit, Mihi auſculta, mi domine, [18]terra hæc quadringentorum ſiclorum argenti eſt: quid hoc autem eſt inter me & te? funus ergo tuum ſepeli. Obtemperat igitur Abraham Ephroni, expenſo argẽto quod indicarat Ephrõ, idque audientibus Hethæis, quadringentis nempe ſiclis [19]argenti, publicæ & probatæ monetæ. Ager itaque Ephronis, [20]in quo duplex ſpelunca erat, è regione Mamre, ager inquam & ſpelunca quæ erat in eo, ſed & omnia ligna in agro & vniuerſis finibus eius circunquaque, Abrahæ in poſſeſſionem ceſſit, præſentibus Hethæis, vniuerſis [ſcilicet] qui portam oppidi illius ingrediuntur. Poſt hæc ſepeliuit Abraham Saram vxorẽ ſuam [21]in ſpeluncam agri duplicem, è regione Mamre, hæc eſt Hebron in terra Chanaan. [22]Acceſſit itaque ager & ſpelunca quæ in eo erat, ipſi Abrahæ in poſſeſſionem ſepulchralem ab Hethæis.

CAP. XXIIII.

Abraham ſenex iam erat & prouectæ ætatis, & Dominus [1]fortunauerat Abrahamum in cunctis. Dixit ergo Abraham ad ſeruum ſuũ, ſeniorem domus ſuæ, qui præerat omnib' quæ habebat, [2]Pone quæſo manum tuam ſubtus femur meũ, [3]Iuramẽtóque te per Dominũ Deũ cæli & terræ adigã, ne accipias vxorẽ filio meo de filiabus Chanaan, inter quos ego habito, Sed petas terrã meam [4]natalẽque meum ſolum, & iſthinc vxorẽ filio meo Iſaac adducas. Dixit verò ſeru' ad eũ, Fortaſſis mulier illa me ſequi nolit, vt veniat in hanc regionem, reducámne filium tuum in terram de qua tu egreſſus es? Cui reſpondit Abraham, Caue filium meum illuc reducas. Dominus De' cæli, qui tulit me de domo patris mei, & de patrio meo ſolo, & qui loquutus eſt ad me, quiq; iurauit mihi, dicens, Semini tuo dabo iſtam terram, is mittet angelum ſuum ante te, vt adducas inde vxorem filio meo. Quòd ſi mulier te ſequi nolit, tunc liber eris ab hoc [5]meo iuramẽto, [6]modò ne filium meum illuc reducas. Admonuit igitur ſeruus manũ ſuam ſubtus femur Abrahami domini ſui, & ei [7]hac de re iurauit. Et accipiẽs ſeru' decẽ camelos de camelis domini ſui, abijt: [8](nam erant omne bonũ domini ſui in poteſtate ſua,) & ſurgẽs abijt [9]in Arã-naharaim ad vrbẽ [10]Nachor.

¶11 Heb. ſpelũcam Macphela. i. duplicitatis: hoc eſt duplicem. Quidam exiſtimãt ſpeluncam iſtã vocari duplicem ab agro in quo erat. Alij, q ſpelũca fuerit intra ſpeluncam. ¶12 Hebr. pecunia inquã plena tradat eam mihi in medio veſtri. Vl, inter vos. Plenã pecuniam vocat iuſtum ac ſufficiens pretium. Hebraiſmus. ¶14 Heb. in auribus filiorum Heth, & omnibus &c. i. audiẽtibus Hethæis & aſtantibus quotquot intrabant. q. d. publice & corã oib', non priuatim. ¶15 Heb. in oculis filiorũ populi mei. Hebraica phraſis, pro, videntibus, audiẽtibus, & præſentibus popularibus meis. ¶16 vl, Adorauit corã populo terræ. i. incuruauit ſe populo terræ, gratias agens. ſiue. honore affecit Hethæos. ¶17 Hebr. Sed ſi tu, quæſo audias me: dabo argentum pro agro. Multa ſubaudienda, videlicet, Non accipiam gratis: ſed ſi tu iã factur' es quod dicis, ſi tu daturus es mihi agrũ vt pollicitus es, quæſo audias me: dabo &c. Alij aliud ſubaudiũt, Sed ſi tu gratis dederis mihi, nõ accipiã. Chaldæ' paraphr. vertit, Attamen ſi tu facis mihi bonitatem, auſculta mihi, dabo precium pecuniæ &c. ¶18 terra quadringentos ſiclos argenti valet inter me & te: quantum eſt hoc? Inter me & te, hoc eſt ratione amicitiæ, & quia te noui virum iuſtum & ſanctum. q. d. alteri non darem tam vili pretio. Quantum eſt hoc? q. d. paruo emis, ſi ſpectes loci amœnitatem & fertilitatem. ¶19 Heb. argenti tranſeuntis per mercatores. i. quod inter mercatores ſine vlla cõtrouerſia recipiebatur. Chaldæus paraph. vertit, argẽti quod recipiebatur pro mercimoniis in vnaquaque prouincia. ¶20 vl, qui ſitus erat in loco qui dicebatur Machphela, in cõſpectu Mambre. Vide duodecimũ numerũ huius capitis. ¶21 in ſpelunca agri Machphela. i. duplicitatis: hoc eſt, in ſpelunca duplici, quæ erat in agro Ephronis. ¶22 Cõfirmatus eſt

XXIIII. ¶1 Heb. benedixerat ¶2 Sic ſolebant ſerui agnoſcere obedientiã. & hic mos obſeruatur adhuc apud Indos. q. d. tu es mihi ſubditus, tu es ſeruus meus. ¶3 vl, vt iurare te faciam per Dominũ Deũ, &c. ¶4 i. in Vr Chaldæorum. ¶5 i. mihi à te præſtito. ¶6 tantum ¶7 i. ſe facturum quod petebat Abraham. ¶8 Singulare pro plurali. i. precioſa quæque domini ſui erãt in poteſtate illius: præerat oibus rebus domini ſui. Aut, ſe ũ deferebat de precioſiſſimis quibuſque domini ſui. ¶9 i. in Syriã duorũ fluuiorum, hoc eſt Meſopotamiã, quæ eſt inter Euphratem & Tigrim. Chaldæus paraph. Abijt in Syriã quæ eſt iuxta Euphratem. ¶10 i. in qua habitabat Nachor.

Digitized by Google

¶11 vl, requieſcere ¶12 Heb. occurre.i.exaudi preces meas. Alij vertunt, Fac mihi occurrat obſecro hodie. Subaudi, id quod opto. Chaldæus paraphraſtes vertit, præpara: ſcilicet quod peto. ¶13 vl, miſericordiam facito cũ domino &c. ¶14 Hebr. Igitur fac accidat, vt puella &c. ¶15 hydriam. vl, vrnam ¶16 Heb. illam præparaſti ſeruo &c.i. ea ſit quam præparaueris ſeruo &c. ¶17 atque hac ipſa re.vl, hac ratione ¶18 ex hydria tua. ¶19 depoſita hydria ſua ¶20 Heb. donec finierit bibere. .i.quoad omnes biberint: aut, ſatis biberint. ¶21 Heb. obſtupeſcebat in ea.i.mirabatur de illa. ¶22 Hebr.finiſſent bibere, ¶23 Heb decem aurei pondus earum. ¶24 Adiecitque ei, ¶25 Heb.qui non ſubſtraxit miſericordiam ſuam & veritatem ſuam à domino meo.i. qui miſericors fuit & verax erga dominum meum. ¶26 Heb. ſecundũ verba hæc. .i.quæ geſta fuerant. ¶27.i. à Domino. Hoc eſt, ô homo apud Deum gratioſe, & cui Deus fauet. ¶28 cur foris ſtabis, quum ego præparauerim domum & locum &c. ¶29 Heb. appoſitum fuit coram illo ad comedendum. ¶30 Heb. donec dixero ſermones meos. id eſt, donec expoſuero qua de cauſa huc venerim. ¶31 vl, magnúſque effectus eſt: nam dedit &c.

Porrò camelos fecit[11]accubare'extra vrbem iuxta puteum aquæ ſub tempus veſpertinum, eo ſcilicet tempore quo ſolẽt egredi haurientes[puellæ.] Dixítque, Domine Deus heri mei Abraham, [12] fac obſecro, auſpicatum ſit quod cœpi hodie, [13] bonitate tua proſequere herum' meum Abraham. En ego aſto ad fontem aquæ, egrediuntúrque puellæ huius ciuitatis vt hauriant aquam. [14]Puella itaque'ad quam dixero, Inclina quæſo [15] cadum'tuum vt bibam, illáque dixerit, Bibe, quin & camelis tuis potum dabo: [16] eam ipſam certiſſime exploraſti ſeruo'tuo Iſaac, [17]atque in hac ipſa'ſciam quòd beneficio proſequut' ſis herum meũ. ¶Priuſquam verò finem loquendi faceret, en Rebecca egrediebatur: hæc nata erat Bethueli filio Milcha vxoris Nahor fratris Abrahæ, ferebátque'[15]cadum'ſuum ſuper humero ſuo. Erat autem puella hæc ſpecie peruenuſta, deinde & virgo, quippe quam vir nullus cognouerat. Hæc deſcẽdit ad fontem, impleuítque'[15]cadũ'ſuũ, & aſcendit. Seruus autem accurrens dixit, Potũ præbe mihi quæſo, nempe pauculum aquæ [18]ex cado tuo.' Quæ ait, Bibe mi domine. móxque [19]depoſito cado ſuo'ſuper manum ſuam, dedit illi potum. Cúmque dediſſet illi potũ, dixit, Quin & camelis tuis hauriam, [20]donec abunde ſatis biberint.' Porrò feſtinanter effudit[15]cadum'ſuum in canalem potorium, & cucurrit itèrum ad puteum vt hauriret, hauſítque omnibus camelis illius. Vir autem ille[21]admiratione puellæ attonitus,'tacite ſecum expendit, fortunaſſet Dominus iter ſuum necne. Quúmque cameli [22]ſatis abunde iam poti erant,' protulit vir inaurem auream dimidij ſicli, & duas armillas ſuper manus eius, [23] quarum pódus erat decem[ſiclorum] auri.' Dixítque, Filia cuius es? indica quæſo mihi, éſtne locus nobis in domo patris tui ad pernoctandum? Reſpódit ei, Filia ſum Bethuelis filij Milcha, quẽ peperit ipſi Nahor. [24]Dixítque ad eum,'Etiã ſtramentum & pabulum abunde eſt nobis, quin & locus ad pernoctandum. Inclinans vir ille verticem, adorauit Dominum, dixítque, Laudãdus Dominus Deus domini mei Abrahæ, [25]qui non intermiſit quin bonitatem ſuam & fidem erga herum meum oſtenderet: me enim, quum in via eſſem, ad domum fratrũ domini mei deduxit Dominus. ¶Puella interim currẽs nunciauit[26]hæc' in domo matris ſuæ. Rebeccæ autem frater erat nomine Laban, qui cucurrit ad virum foras ad fontem: (Viderat enim inaurẽ & armilles in manibus ſororis ſuæ, audierátque verba Rebeccæ ſororis ſuæ dicentis. Sic loquutus eſt ad me vir ille:) & venit ad virum ſtantem apud fontem iuxta camelos, & dixit, Veni benedicte [27]Domini, [28] cur foris ſtas? ego præparaui intus locum'pro camelis tuis. Intrauit itaque vir ille domum, & camelis clitellas detraxit, deditque [Laban]ſtramentum ac pabulum pro camelis, & aquam vt lauaret pedes ſuos, pedéſque virorum qui cum illo venerant. Deinde [29]appoſuit ei cibum.'Dixit autem [ſeruus,] Non comedam, [30]donec negotia mea confecero.' Qui dixit, Loquere. Dixit ergo, Seruus ſum Abrahæ. Locupletauit autem Dominus herum meum inſigniter, [31]vt potens ſit, deditque' illi greges & armenta, argentum & aurum, ſeruos & ancillas, camelos & aſinos. Porrò Sarah vxor heri mei peperit filium hero meo, idque quũ iã vetula eſſet, cui dedit omnia quæ habet. Adegítque me herus meus iuramento, & dixit, Ne accipias filio meo vxorẽ de filiabus Chananæis, in cuius regione ego habito: ſed vade ad domũ patris mei, & ad cognationem meam, [&] illinc afferas

Cúmque camelos feciſſet accumbere extra oppidum iuxta puteum aquæ veſpere, eo tẽpore quo ſolent mulieres egredi ad hauriendam aquam, ᵉorauit Dominum, dicẽs,'Domine Deus domini mei Abraham, occurre obſecro mihi hodie, & fac miſericordiam cum domino meo Abraham. Ecce ego ſto prope fontem aquæ, & filiæ habitatorum huius ciuitatis egredientur ad hauriendam aquam. Igitur puella cui ego dixero, Inclina hydriam tuam vt bibam: & illa reſponderit, Bibe, quin & camelis tuis dabo potum: ipſa eſt quam præparaſti ſeruo tuo Iſaac, & per hoc intelligam quòd feceris miſericordiam cum domino meo`Abraham.' ¶Necdũ intra ſe verba cõpleuerat, & ecce Rebecca egrediebatur filia Bethuel filij Melchæ vxoris Nachor fratris Abraham, habens hydriam in ſcapulaᶠ: puella decôra nimis, virgóque pulcherrima, & incognita viro. deſcenderat autem ad fontem, & impleuerat hydriam`aqua,'ac reuertebatur. Occurrítque ei ſeruus, & ait, Pauxillum aquæ mihi ad bibendum præbe de hydria tua. Quæ reſpondit, Bibe domine mi. Celeritérque depoſuit hydriam ſuper vlnam ſuam, & dedit ei potum. Cúmque ille bibiſſet, adiecit, Quin & camelis tuis hauriam aquã, donec cuncti bibant. Effundénſque hydriam in canalibus, recurrit ad puteum vt hauriret aquã: & hauſtam omnibus camelis dedit. Ipſe autem contemplabatur eam tacitus, ſcire volens vtrum proſperum iter ſuum feciſſet ᶠDeus,'an nõ. Poſtquam autem biberunt cameli, protulit vir inaures aureas, appẽdentes ſiclos duos: & armillas totidem pódo ſiclorum decem. Dixítque ad eã, Cuius es filia? indica mihi. eſt in domo patris tui locus ad manendum? Quæ reſpondit, Filia ſum Bathuelis filijᵍNachor, quem peperit ei Melcha.' Et addidit, dicens, Palearum quoque & fœni plurimum eſt apud nos, & locus ſpatioſus eſt ad manendum. Inclinauit ſe homo, & adorauit Dominum, dicens, Benedictus Dominus Deus domini mei Abraham, qui non abſtulit miſericordiã & veritatem ſuam à domino meo, & recto itinere me perduxit in domũ fratris domini mei. ¶Cucurrit itaque puella, & nunciauit in domum matris ſuæ omnia quæ audierat. Habebat autem Rebecca fratrem nomine Laban, qui feſtinus egreſſus eſt ad hominem vbi erat fons. Cúmque vidiſſet inaures & armillas in manibus ſororis ſuæ, & audiſſet cuncta verba referentis, Hæc locut' eſt mihi homo: vẽnit ad virũ qui ſtabat iuxta camelos & ꝓpe fontẽ aquæ, dixítque ad eũ, Ingredere benedicte Domini: cur foris ſtas? preparaui domũ & locũ camelis`tuis.'Et itroduxit eũ in hoſpitiũ: ac deſtrauit camelos, dedítq; paleas & fœnũ, & aquã ad lauãdos pedes camelorũ. & virorũ qui venerãt cũ eo. Et appoſit' eſt in cõſpectu ei' panis. Qui ait, Non comedam, donec loquar ſermones meos. Reſpódit ei, Loquere. At ille, Seru', inquit, Abrahã ſum. Et Domin' benedixit domino meo valde, magnificatúſque eſt: & dedit ei oues & boues, argentum & aurum, ſeruos & ancillas, camelos & aſinos. Et peperit Sara vxor domini mei filiũ domino meo in ſenectute ſua. dedítq; illi oĩa quæ habuerat. Et adiurauit me domin' meus dicẽs, Nõ accipies vxorẽ filio meo de filiab' Chananæorũ, in quorũ terra habito: ſed ad domũ patris mei perges, & de cognatione mea accipies vxo-

¶ᵉ di... Oradi... lis ſe... brah... Deus... Seruo... ti off... becca... pulch... ¶ᶠ ſa... Rebe... verbi... C... ¶ Do... ¶ M... quen... ſit N... Grati... Deo ſ... Miſeri... diam... ca &... ga p... D... Nar... cauſ... ris,... cide... itine... Bene... Dei...

Digitized by Google

E cum filio meo. Ego verò reſpondi domino meo, Quid ſi noluerit venire mecum mulier? Domin', ait, in cuius conſpectu ambulo, mittet angelum ſuum tecum, & diriget viam tuam: accipiéſque vxorem filio meo de cognatione mea, & de domo patris mei. Innocēs eris à maledictiōe mea, cum veneris ad proximos meos, & nō dederint tibi. Veni ergo hodie ad fontem aquæ, & dixi, Domine Deus domini mei Abraham, ſi direxiſti viā meam in qua nunc ambulo, Ecce ſto iuxta fontem aquæ, & virgo quæ egredietur ad hauriendam aquam audierit à me, Da mihi pauxillum aquæ ad bibendum de hydria tua: & dixerit mihi, Et tu bibe, & camelis tuis hauriā: ipſa eſt mulier quam præparauit Dominus filio domini mei. Dúmque hæc tacitus mecum voluerem, apparuit Rebecca veniens cum hydria, quam portabat in ſcapula: deſcenditque ad fontem, & hauſit aquam. Et aio ad eam, Da mihi paululum bibere. Quæ feſtinans depoſuit hydriam de humero, & dixit mihi, Et tu bibe, & camelis tuis tribuā potum. Bibi, & adaquauit camelos. Interrogauíque eam, & dixi, Cuius es filia? Quæ reſpondit, Filia Bathuelis ſum filij Nachor, quem peperit ei Melcha. Suſpendi itaque inaures ad ornandam
F faciem eius, & armillas poſui in manibus eius. Pronúſque adoraui Dominum, benedicens Domino Deo domini mei Abraham, qui perduxit me recto itinere, vt ſumerem filiam fratris domini mei filio eius. Quam ob rem ſi facitis miſericordiam & veritatem cum domino meo, indicate mihi: ſin autem aliud placet: & hoc dicite mihi, vt vadam ad dexteram, ſiue ad ſiniſtram. Reſponderúntque Laban & Bathuel, A Domino egreſſus eſt ſermo: non poſſumus extra placitum eius quicquam aliud loqui tecum. En Rebecca coram te eſt, tolle eam, & proficiſcere, & ſit vxor filij domini tui, ſicut locutus eſt Domin'. ¶Quod cum audiſſet puer Abraham, procidens adorauit in terram Dominum. Prolatíſque vaſis argēteis, & aureis, ac veſtibus, dedit ea Rebeccæ pro munere: fratribus' quoque eius, & matri dona obtulit. Inito conuiuio veſcentes pariter & bibentes, manſerunt ibi. Surgens autem mane, locutus eſt puer, Dimittite me, vt vadam ad dominū meū. Reſponderúntque 'fratres' eius & mater, Maneat puella ſaltem decem dies apud nos, & poſtea proficiſcetur. Nolite, ait, me retinere, quia Dominus direxit viam meam: dimittite me vt pergam ad dominum meum. Et dixerunt, Vocemus puellā, & quæramus ipſius voluntatem. Cúmque vocata veniſſet, ſciſcitati ſunt, Vis ire cum homine iſto? Quæ ait, Vadam. ¶Dimiſerunt ergo eā, & nutricem illi' Deborā ſeruúmq; Abrahā, & comites ei', imprecātes proſpera ſorori ſuæ atq; dicētes, Soror noſtra es, creſcas in mille millia, & poſſideat

filio meo vxorem. Dixi autem ad herum meum, Fortaſſis nolit me ſequi vxor. Ad quod reſpondit mihi, Dominus[11] in cuius conſpectu [hactenus] verſatus ſum,' mittet angelum ſuum tecum, & proſperabit iter tuum,[13] vt afferas filio meo coniugem' de cognatione mea, & de domo patris mei. [14] Tunc abſolutus eris à iuramento quo te adegi, ſi ieris ad cognationem meam, & ipſi tibi non dederint, iuramento quo te adegi liberaberis. Ego itaque veni hodie ad fontem, & dixi, Domine Deus heri mei Abrahæ, ſi tu iter meum, quò proficiſcor, proſperum feciſti, En ego ſto ad fontē aquæ, [15] ſic ergo fiat, puella quæ exierit' aquam hauſtura, ad quam dixero, Potum præbe mihi, nempe pauculum aquæ[16] ex cado tuo:' illáque reſponderit mihi, Et tu bibe, & etiam camelis tuis hauriam: hæc eadem ſit coniunx quam certiſſime[17] deſtinauit' Domin' filio heri mei. [18] Priuſquam verò finiuiſſem ſic voluere in corde meo, en Rebecca' egreſſa eſt, ferēs [39] cadum' ſuum in humero ſuo, deſcēditque in fontem & hauſit aquā, dixique ad eam, Potum præbe mihi, obſecro. Illa verò confeſtim, [40] cado ſuo à ſe poſito,' dixit, Bibe, quin & camelis tuis potum dabo. Bibi ego, camelis quoque ipſa potum dedit. Interrogans autem eam dixi, Filia, cuius es tu? Reſpondit, Filia ſum Bethuelis filij Nahor, quem illi peperit Milcha. Tum admoui faciei eius inaurem, & manibus eius armillas, inclinatóque vertice [41] gratias egi Domino, & laudaui Dominum Deum' heri mei Abrahæ, qui me[42] recto itinere' deduxit, vt caperem filiam fratris heri mei filio eius. [43] Iam verò ſi vultis herum meum beneficijs & ſumma fide proſequi,' ſignificate: ſi verò non vultis, iterū ſignificate mihi, [44] vt vertam me aliorſum.' Reſpondit Laban atque Bethuel, & dixerunt, [45] Hoc negotium à Domino egreſſum eſt,' non poſſumus [46] quidquam contra te loqui.' Ecce Rebecca [47] coram te adeſt,' accipe, & abi, ſitque vxor filio heri tui, quemadmodum Dominus[48] loquut' eſt. ¶Factū eſt autem, vt audiuit ſeruus Abrahæ verba illorum, [49] inclinauit pronus ad terram, & gratias egit Domino.' Protulit autem ſeruus vaſa argentea & aurea, atque veſtimenta, & dedit [ea] Rebeccæ, fratri autem eius ac matri dedit [50] dulces fructus.' Comederunt ergo & biberunt, ipſe & viri qui cum ipſo erant, & pernoctarunt. Mane cū ſurrexiſſent, dixit ille, Amandate me ad herum meum. Reſpondit frater puellæ & mater eius, Maneat puella nobiſcum [51] aliquot diebus,' poſtea eat. Dixit illis ſeruus, Nolite me remorari, quandoquidem Dominus iter meum fortunauit: dimittite ergo vt abeam ad herum meum. Illi autem dixerunt, [52] Vocabimus puellam, & interrogabimus ex ore eius.' Vocarunt ergo Rebeccam, & dixerunt ad eam, Vis ire cum viro illo? Et reſpondit, [53] Ibo. ¶[54] Amādarunt' itaque Rebeccā ſororem ſuam atque nutricem eius, ſeruum quoque Abrahæ & comites eius. [55] Benedixerunt' autem Rebeccæ, dixerúntque ad eam, [56] Soror' noſtra es, [57] ſis in mille millia,' ſeménque tuum poſſideat

¶11 Heb. in cuius conſpectu ābulaui. i. quē ſemper timui, & cuius mandata ſemper ſeruaui. Hebraicus loquēdi modus ¶13 Heb. vt accipias vxorē filio meo ¶14 Tūc mūdus eris à iuramento mihi præſtito, quum veneris ad cognationē meā: quòd ſi ipſi &c. Mundum eſſe à iuramento præſtito, ſignificat abſolui, & non teneri iuramēto. ¶15 Hebr. ſit ergo vt virgo quæ egredietur' &c. ¶16 Heb. ex hydria tua: ¶17 Heb. præparauit. Eſt autē Hebraiſm', Præparauit Dominus, pro Præparaſti Domine. Tertia perſona pro ſecunda. alloquitur enī ipſum Dominum, Ipſa ſit mulier quam tu præparaſti Domine filio domini mei. i. quam tu vis eſſe vxorem filij domini mei. ¶18 Hebr. Ego, antè quàm finiſſē loqui in corde meo, & ecce Rebecca. &c. Modus loquendi Hebraicus, pro, Nondum hæc 'tacitus apud me dixeram, quum ecce Rebecca venit. ¶39 hydriam ¶40 depoſita hydria ſua è ſcapula ſua, ¶41 Heb. adoraui Dominum, & benedixi Domino Deo. i. gratias egi. ¶42 Heb. per viam veritatis ¶43 Et nunc [vel, Quamobrem] ſi facturi eſtis miſericordiam & veritatem cum domino meo. Si vere collocaturi eſtis beneficium in dominum meum: ſi eſtis daturi filiam veſtram filio heri mei, idque libero animo. ¶44 Heb. vt vertam me ad dexteram, ſiue ad ſiniſtram. i. vt faciam prout Dominus diriget mentē meā. ¶45 Heb. A Domino egreſſus eſt ſermo. i. Hoc negotium diuino nutu geritur. ¶46 Hebr. loqui ad te bonum vel malum. i. nō poſſumus cōtradicere tibi vlla in re. Hebraica phraſis. ¶47 Hebraiſmus, pro, præſto eſt, & in tua poteſtate. ¶48 locutus eſt, pro vult, frequentiſſimum apud Hebræos. Sicut vult Dominus. ¶49 Hebr. incuruauit ſe ſuper terram Domino. vel, adorauit in terram Dominum. ¶50 Heb. pretioſa munera, ¶51 Hebr. dies, vel decem. id eſt, vt Hebræi intelligunt, per annum: vel decem menſes, vt Chaldæus paraphraſtes. dies enim pro anno apud eos accipitur, quòd annus eſt velut orbis ac circulus dierum. Sunt autem verba matris & Laban, non Bathuelis patris. ſuprà enim Bathuel dixerat, Cape & vade. ¶52 Heb. Vocemus puellam, & interrogemus os eius. i. Audiamus quid dictura ſit. Chaldæus paraphraſtes, Inquiramus eius voluntatem. ¶53 vel, Volo ire. ¶54 Dimiſerunt ¶55 Benedicere pro valedicere, ſimúlque fauſta omnia imprecari. ¶56 Soror pro conſanguinea hoc loco ponitur. q. d. quum ſis cōſanguinea noſtra, petimus à Deo vt ſobolem copioſiſſimam tibi donet. ¶57 Hebraiſmus, pro, ſit ſemen tuum numeroſiſſimum.

Digitized by Google

[58]portas hoſtium ſuorũ.[1]Surrexit itaque Rebecca & puellæ eius, & cõſcenſis camelis ſequutæ ſunt virum. Tulit itaq; ſeruus ille Rebeccam, & abijt. ¶[59] Iſaac autẽ veniebat ea via qua itur ad puteũ Viuentis & vidẽtis me:[1] habitabat enim in terra Auſtrali.[60]Egreſſus autem erat Iſaac ſub veſperã in campum ad meditandum:[1]qui cum attolleret oculos ſuos, vidit aduentantes camelos. Rebecca quoque ſuſtulit oculos ſuos, & viſo Iſaac, decidit de camelo. Dixit ergo ad ſeruum, Quis eſt vir ille qui deambulat in campo nobis obuiã? Reſpõdit ſeruus, Is eſt herus meus. Arrepto itaque[61]peplo,[1]operuit ſe. Seruus narrauit Iſaac omnia ea quæ geſſerat. Introduxit ergo eam Iſaac in tentorium Saræ matris ſuæ, & duxit Rebeccã vt eſſet ei vxor, & amauit eam, [62]cõſolationẽmque accepit Iſaac poſt matrem ſuam.

CAP. XXV.

A[1]Braham verò duxit rurſus vxorem,[1]cui nomen Ketura, quæ peperit ei Zimrã, Iacſan, Medan, Midian, Iiſbac & Sua. Iacſan verò genuit Seba & Dedan. Filij Dedã fuerunt[2]Aſſurim, Letuſim & Leumim. Porrò filij Midian, Epha, Epher, Henoch, Abida & Heldaah: omnes hi fuerũt filij Keturæ. Deditque Abrahã quidquid habebat ipſi Iſaac. Filijs verò[3]pallecarum[1]quas habuit Abraham, dedit Abrahã munera, & amãdauit eos ab Iſaac filio ſuo dum adhuc viueret, ad Orientẽ ad terram[4]Kedem.[1]Et iſti ſunt dies annorum vitæ Abraham, quibus vixit, centũ & ſeptuagintaquinque anni. Defecit autẽ Abraham, & mortuus eſt in ſenectute bona, ſenex &[5][vitæ] ſatur, [6]collectúſq; eſt ad populos ſuos.[1] Iſaac verò & Iſmael filij eius ſepelierunt eum in ſpelunca duplici, in agro Ephronis filij Zohar Hethæi, qui erat è regione Mamre, quem agrum emerat Abrahã ab Hethæis: illic ſepultus eſt Abrahã & Sarah vxor eius. Poſt mortem Abrahæ Deus benedixit Iſaac filio eius, habitauitque Iſaac ad puteum Viuẽtis & vidẽtis me. ¶Hæ ſunt generatiões Iſmaelis filij Abraham, quem pepererat Hagar Ægyptia, ancilla Saræ ipſi Abrahæ. Et hæc ſunt nominã filiorum Iſmaelis[7]in nominibus ſuis ſecundũ generatiões ſuas.[1]Primogenit[9] Iſmaelis Nebaioth, deinde Kedar, Adbeel, Mibſã, Miſma, Duma, Maſſa, Hedar, Thema, Ietur, Naphis, & Kedma. Hi ſũt filij Iſmaelis, & hęc eorũ nomina, per[8]villas ſuas[1] & caſtella, duodecim[9]principes populorum ſuorũ.[1]Hi verò ſunt anni vitæ Iſmael, centũ anni & trigintaſeptẽ: defecitque & mortuus eſt, collectúſque ad populos ſuos. Habitauerũt autẽ ab Heuilah vſq; ad Sur, quæ eſt è regione Ægypti, [10]itinere Aſſur verſ[9].[1]corã facie oĩm fratrũ ſuorũ[11]cecidit. ¶Hæ verò ſũt generatiões Iſaac filij Abrahæ. Abrahã genuit Iſaac. Natus autem erat Iſaac quadraginta annos, quũ duceret ſibi vxorẽ Rebeccã filiã Bethuelis Syri[12]de Padã-aram,[1]ſororẽ Labã Syri. Et orauit Iſaac Dominum [13]pro vxore ſua,[1]ſterilis enim erat. Et exorat[9] eſt ab eo Dominus, cõcepitque Rebecca vxor eius. Et collidebant ſeſe filij in vtero eius, dixítque Rebecca, [14]Si ſic, cur ego hoc?[1]Abijt igitur[15]inquiſitura[1] Dominũ. Domin[9] verò dixit ad eã, Duæ gẽtes ſunt in vtero tuo, & duo populi ex viſcerib[9] tuis diuidẽtur,

ſemen tuum portas inimicorum ſuorũ. Igitur Rebecca, & puellæ illius aſcenſis camelis ſecutæ ſunt virum: qui feſtinus reuertebatur ad dominum ſuum. ¶Eo autẽ tẽpore deambulabat Iſaac per viam quæ ducit ad puteum, cuius nomẽ eſt Viuentis & videntis: habitabat enim in terra Auſtrali. Et egreſſus fuerat ad meditãdum in agro, inclinata iam die: cũmque eleuaſſet oculos, vidit camelos venientes procul. Rebecca quoque conſpecto Iſaac, deſcendit de camelo, & ait ad puerum, Quis eſt ille homo qui venit per agrum in occurſum nobis? Dixitque ei, Ipſe eſt dominus meus. At illa tollens cito pallium ſuum, operuit ſe. Seruus autẽ cuncta quæ geſſerat, narrauit domino ſuo Iſaac. Qui introduxit eam in tabernaculum Saræ matris ſuæ, & accepit eam vxorem: & intãtum dilexit eam, vt dolorem qui ex morte matris eius acciderat, temperaret.

CAP. XXV.

ABraham verò aliam duxit vxorem nomine Ceturam: quæ peperit ei Zamrã & Iecſan, & Madan, & Madian, & Ieſboc, & Sue. Iecſan quoque genuit Saba & Dadan. Filij Dadan fuerunt Aſſurim, & Latuſſim, & Laomim. At verò ex Madian ortus eſt Epha, & Epher, & Henoch, & Abida, & Eldaa. omnes hi, filij Ceturæ. Dedítq; Abraham cuncta quæ poſſederat, Iſaac: filijs autẽ concubinarum largitus eſt munera, & ſeparauit eos ab Iſaac filio ſuo dum adhuc ipſe viueret, ad plagam Orientalem. Fuerunt autem dies vitæ Abrahæ centum ſeptuagintaquinque anni. Et deficiẽs mortuus eſt in ſenectute bona, prouectæque ætatis, & plenus dierum: congregatúſque eſt ad populum ſuum. Et ſepelierunt eum Iſaac & Iſmael filij ſui in ſpelunca duplici, quæ ſita eſt in agro Ephron filij Seor Hethæi, e regione Mambre, quã emerat à filijs Heth. ibi ſepultus eſt ipſe & Sara vxor eius. Et poſt obitũ illius benedixit Deus Iſaac filio eius, qui habitabat iuxta puteum nomine Viuentis & vidẽtis. ¶Hæ ſunt generationes Iſmael filij Abrahæ quem peperit ei Agar Ægyptia, famula Saræ: & hæc nomĩa filiorũ ei[9] in vocabulis & generationib[9] ſuis. Primogenit[9] Iſmaelis Nabaioth, deide Cedar, & Adbeel, & Mabſam, Maſma quoq;, & Duma, & Maſſa, Hadad, & Thema, & Ietur, & Naphis, & Cedma. iſti ſunt filij Iſmaelis: & hæc nomina per caſtella & oppida eorum, duodecim principes tribuum ſuarum. Et facti ſunt anni vitæ Iſmaelis centum trigintaſeptem, deficiẽnſque mortu[9] eſt, & appoſitus ad populum ſuum. Habitauit autem ab Heuila vſque Sur, quæ reſpicit Ægyptum introeuntibus Aſſyrios. corã cunctis fratribus ſuis obijt. ¶Hæ quoq; ſunt generationes Iſaac filij Abraham. Abrahã genuit Iſaac: qui cum quadraginta eſſet annorũ, duxit vxorem Rebeccam filiam Bathuelis Syri de Meſopotamia, ſororem Laban. Deprecatúſque eſt Iſaac Dominũ pro vxore ſua, eo quòd eſſet ſterilis: qui exaudiuit eũ, & dedit cõceptum Rebeccę. Sed collidebantur in vtero eius paruuli: quæ ait, Si ſic mihi futurũ erat, quid neceſſe fuit concipere? Perrexitque Rebecca vt conſuleret Dominũ. Qui reſpondens ait, Duæ gentes ſunt in vtero tuo, & duo populi ex ventre tuo diuidentur,

¶58.i. propugnacula vrbium inimicorũ ſuorum, quæ ſolẽt in portis eſſe. Hoc eſt, ſine inimicis ſuperiores. ¶59 Heb. Porrò Iſaac veniebat à veniẽdo (.i. reuertebatur) à puteo Viuentis & videntis me: ¶60 vſ, Et egreſſus fuerat Iſaac ad orãdũ in agro, appetente iam veſpera. Sic vertit Chaldæus paraphr. LXX, Vt exerceret ſe. Vox Hebræa, SVAH, propriè ſignificat ſubmiſſa voce loqui & murmurare: vt orãtes, vel meditãtes, vel apud nos de re aliqua mirantes, facimus. Quidã Hebræorũ interpretantur, vt ambularet inter virgulta. ¶61 vſ, pallio, ¶62.i. temperauit dolorem quem acceperat de morte matris ſuæ.

XXXV.

¶1 Heb. Et adiecit Abraham, & accepit vxorẽ. pro, Abraham autem aliã duxit vxorem. ¶2 Sunt iſta nomina gentium & populorum qui originem traxerunt à filijs Dedan. ¶3 ſiue, cõcubinarum. Hebræi per concubinã intelligunt ancillam viro in concubitũ abſque ſcripto & ſubaratione & legitimis cæremonijs addictam. Et proles ex tali nata coniugio, non ſuccedit patri in hæreditatem, ſed muneribus donari poteſt. Sic Agar fuit cõcubina Abraham. ¶4.i. Orientem. ¶5.i. qui nõ optabat dies ſuos innouari. ¶6 Modus loquendi apud Hebræos, pro, mortuus eſt quẽadmodum & maiores ſui poſt alios. ¶7 vſ, ſecundum nomenclaturas & generationes ſuas. ¶8 vſ, vicos ſuos ¶9 principes fuerunt per populos ſuos. Vel, in familijs ſuis. ¶10 dũ pergis ad Aſſyrios. Vel, qua itur ad Aſſyrios. ¶11 vſ, mortuus eſt. Hebraiſm[9], pro, Superſtitib[9] omnibus fratrib[9]. Chaldæus paraph. vertit, Coram cunctis fratribus cecidit. Sub. ſors eius. i. nõ procul habitauit à fratribus: ſors illius propinqua erat hæreditati fratrum ſuorum. ſic LXX. Prior interpretatio magis placet doctis. ¶12 Vide annotationẽ in principio cap. XXIIII. ¶13 vſ, præſente vxore ſua, vt nonnullis placet, minus rectè tamen. ¶14.i. Si ſic mihi futurum erat, vt quid viuo, & non potius morior? Vel vt vetus noſter interpres ſuppleuit locũ, Quid neceſſe fuit cõcipere? ¶15 vſ, conſultura

populúſque populũ ſuperabit, & maior ſeruiet minori. Iam tempus pariendi aduenerat, & ecce gemini in vtero eius reperti ſunt. Qui primus egreſſus eſt, rufus erat, & totus in morem pellis hiſpidus: vocatúmque eſt nomen eius Eſau. Protinus alter egrediens, plantã fratris tenebat manu: & idcirco appellauit eum Iacob. Sexagenarius erat Iſaac quãdo nati ſunt ei paruuli. Quibus adultis factus eſt Eſau vir gnarus venandi, & homo agricola: Iacob autem vir ſimplex habitabat in tabernaculis. Iſaac amabat Eſau, eo quòd de venationibus illius veſceretur: & Rebecca diligebat Iacob. ¶Coxit autẽ Iacob pulmentum: ad quem cũ veniſſet Eſau de agro laſſus, ait, Da mihi de coctiõe hac rufa: quia oppidò laſſus ſũ. quam ob cauſam vocatum eſt nomen eius Edõ. Cui dixit Iacob, Vende mihi primogenita tua. Ille reſpondit, En morior, quid mihi proderũt primogenita? Ait Iacob, Iura ergo mihi. Iurauit ei Eſau, & vendidit primogenita. Et ſic accepto pane & lentis edulio comedit, & bibit, & abijt, paruipẽdens quòd primogenita vẽdidiſſet. XXVI.

Orta autem fame ſuper terram poſt eam ſterilitatem quæ acciderat in diebus Abrahã, abijt Iſaac ad Abi-melech regem Palæſthinorũ in Gerara. Apparuítq; ei Dominus, & ait, Ne deſcendas in Ægyptum, ſed quieſce in terra quam dixero tibi. Et peregrinare in ea, eróque tecum, & benedicam tibi: tibi enim & ſemini tuo dabo vniuerſas regiones has, complens iuramentum quod ſpopondi Abraham patri tuo. Et multiplicabo ſemen tuũ ſicut ſtellas cæli: dabóq; poſteris tuis vniuerſas regiones has: & BENEDICENTVR IN SEMINE TVO omnes gentes terræ, eo quòd obedierit Abraham voci meæ, & cuſtodierit præcepta & mandata mea, & ceremonias legéſque ſeruauerit. ¶Manſit itaq; Iſaac in Geraris. Qui cum interrogaretur à viris loci illius ſuper vxore ſua, reſpondit, Soror mea eſt. Timuerat enim cõfiteri quòd ſibi eſſet ſociata cõiugio, reputans, ne forte interficerent eum propter illius pulchritudinem. Cúmque pertranſiſſent dies plurimi, & ibidem moraretur, proſpiciens Abi-melech rex Palæſthinorum per feneſtram, vidit eum iocantem cũ Rebecca vxore ſua. Et accerſito eo ait, Perſpicuum eſt quòd vxor tua ſit: cur mentitus es eam ſororem tuam eſſe? Reſpondit, Timui ne morerer propter eam. Dixítq; Abi-melech, Quare impoſuiſti nobis? potuit coire quiſpiam de populo cum vxore tua, & induxeras ſuper nos grande peccatum. Præcepítque omni populo, dicens, Qui tetigerit hominis huius vxorem, morte morietur. ¶Seuit autẽ Iſaac in terra illa, & inuenit in ipſo anno centuplũ: benedixítq; ei Dominus. Et locupletatus eſt homo, & ibat proficiens atque ſuccreſcens: donec magnus vehementer effectus eſt, habuítque poſſeſſiones ouium & armentorum, & familiæ plurimũ.

alter autẽ altero erit robuſtior, & maior ſeruiet minori. Impletis verò diebus eius vt páreret, en gemini [16]in vtero eius.' Egreſſúſque prior rufus veluti gauſapina villoſa totus hiſpidus: vocauerunt ergo nomẽ eius Eſau. Deinde prodijt & frater eius, manúſq; eius prehendebat calcẽ Eſau. [17]vocatúmque eſt' nomẽ eius Iacob. Porrò Iſaac natus erat ſexaginta annos [18]cum illi naſcerentur.' Creuerũt itaq; paruuli, & fuit Eſau vir gnarus venandi, & [19]amans cipi:' Iacob verò vir fuit [20]integer,' habitãs in tẽtorijs. Iſaac dilexit Eſau, [21]quòd ferina guſtui eius [grata eſſet:] Rebecca verò Iacob diligebat. ¶Coxit autẽ Iacob pultẽ quãdam, & veniebat Eſau ex agro, eráſque laſſus. Et dixit Eſau ad Iacob, [22]Ingere mihi de rufo,' de rufo inquã iſto: laſſus enim ſum. & hinc vocatũ eſt nomen eius Edom. Dixitque Iacob, Vende mihi [23]hodie [24]ius tuum primogenitorum.' Et dixit Eſau, [25]En vado vt moriar, quid ergo mihi ius hoc primogenitorum?' Reſpõdit Iacob, Iura mihi hodie. & iurauit ei, vendiditque ipſi Iacob [26]ius ſuũ, quod ei vt primogenito debebatur.' Iacob ergo dedit Eſau panem, & quod ex lentibus coxerat: ille verò comedit & bibit, ſurgénſque abijt, vilipẽdítq; Eſau ius primogenitorũ. CA. XXVI.

Orta autẽ fame in terra vltra famẽ priorem quæ fuerat in diebus Abraham, cõmigrauit Iſaac ad Abi-melech regẽ Paleſtinorũ in Gerar. Apparuit autẽ ei Dominus, & ait, Ne deſcendas in Ægyptũ, ſed habita in terra quã indicaro tibi. Incola ſis in hac regione, & ego ero tecũ, [1]benedicámque tibi:' nã tibi & ſemini tuo dabo omnes terras iſtas, & cõfirmabo iuramentum quod iuraui Abraham patri tuo, & multiplicabo ſemẽ tuũ ſicut ſtellas cæli. & dabo ſemini tuo omnes terras iſtas, [2]benedicentúrque in ſemine tuo omnes gentes terræ,' eo quòd obtemperauit Abraham voci meæ, & obſeruauerit [3]obſeruationem meã, præcepta mea, ſtatuta mea, & leges meas.' ¶Habitauit itaq; Iſaac in Gerar. Cúmq; viri loci illius interrogarẽt de vxore ſua, reſpondit, Soror mea eſt: veritus dicere, Vxor mea eſt: [cogitans,] fortè habitatores illius loci occidẽt me propter Rebeccam, quæ venuſta erat aſpectu. Cúmque moram traheret eodẽ loci diebus aliquot, cõtigit vt Paleſtinorum rex Abi-melech per feneſtrã proſpiciẽns, videret Iſaac [4]ludentẽ' cum Rebecca vxore ſua. Abi-melech ergo accerſito Iſaac, dixit, Nimirũ vxor tua eſt: cur ergo dixiſti quòd ſoror tua ſit? Reſpondit Iſaac, [5]Hoc nempe conſilio, ne fortè morerer illi' gratia. Abi-melech ait, [6]Cur hoc feciſti nobis?' [7]In procliui [fuit] vt aliquis è populo dormiret' cum vxore tua, & adduxiſſes ſuper nos [8]culpam.' Mandauit itaq; Abi-melech omni populo, dicens, Qui virum illum [9]& vxorem' eius tetigerit, cõfeſtim occidatur. ¶Seminans autem Iſaac in terra illa, [10]adquiſiuit' eodem anno centum [11]modios: [12]locupletauitque eum Dominus. [13]Auctus' itaq; vir ille [14]promouit ſubinde, donec ſupra modum eueheretur.' Habuit enim poſſeſſionem gregum & armentorũ, & [15]famulitiũ multũ.'

¶16 ſub. inuenti ſũt. ¶17 vſ, vocauit, is ſcilicet qui vocauit. i. vocauerunt. ¶18 Heb. quando genuit eos. Vel, dum peperit eos. Rebecca ſcilicet. ¶19 He. vir agri. i. agreſtis: libẽter verſabatur i agro, pcul ab vrbe. ¶20 vſ, ſimplex, ¶21 He. eo quòd in ſuo ore erat venatio. Hebraica phraſis, pro, quia Iſaac habebat quotidie carnẽ ferinam qua libenter veſcebat: & quam Eſau venabatur portans ad os patris. ¶22 Ciba me quæſo de [pulmẽto] ruſo, ¶23 vſ, iuxta hũc diem. i. iamiã, in præſenti tempore, abſque vlla dilatione.

¶24 primogenituram tuam. Primogenitura, vt aiunt Hebræi, fuit ſucceſſio in dignitate patris, & principatu atque honore eius, & quòd authoritatem haberet in minores, ita vt fratres minores conſurgerent à conſpectu eius, & miniſtrarent illi, ſicut filij patri. Alij exiſtimant primogenitum accepiſſe ex bonis paternis duas portiones, ſacerdotium & regnũ. ¶25 q.d. Quotidie me mortis periculo obijcio, ſũmque in diſcrimine vitę, qui in feras irruo: quid igitur mihi profuerit ius primogenituræ? ¶26 Heb. primogenituram ſuam. XXVI. ¶1 Quid ſit, Deum benedicere homini, ſatis declaratur verbis continuò ſequentibus, Tibi enim & ſemini tuo dabo vniuerſas regiones has. ¶2 benedicent ſe in ſemine tuo. i. reputabũt ſe fœlices omnes gentes fideles, propter Chriſtum qui ex te naſciturus eſt. ¶3 cuſtodiam meã, & mandata mea, ſtatuta mea, legéſque meas. Cuſtodiam meam dicit. i. quæ mandaui cuſtodiri, nempe mandata mea, &c. Hebraiſmus. ¶4 vſ, iocantem. aut, ridentem ¶5 Hebr. Dixi enim, ne forte moriar. Dicere hic poſitum, pro cogitare apud ſe. ¶6 vſ, Quid iſtud eſt quod feciſti nobis? ¶7 Heb. parum abfuit quin dormierit vnus populi &c. i. primus in populo, hoc eſt ego, qui primas teneo in populo. ¶8 peccatum. ¶9 aut vxorem ¶10 inuenit ¶11 vſ, menſuras. i. centies tantum quantum ſeminauerat. Quidam vertunt, centum æſtimationes. i. centies tantum quantum æſtimauerat. ¶12 Heb. benedixerat enim ei Dominus. i. locupletauerat eum. ¶13 ſub. magnis opibus. ¶14 Heb. perrexit pergendo & creſcendo, donec creſceret valde. vſ, & multiplicando, donec multiplicaretur valde. Hebraicus loquendi modus, pro, ſubinde locupletior fiebat & multiplicabatur, ita vt euaſerit in virũ locupletiſſimum, vt ſtatim ſequitur. ¶15 vſ, terram multam arabilem. aut, prouentum ampliſſimum. Quidam enim Hebræorum dicunt vocem Hebræam ſignificare quicquid nobis prouenit ex cultura agrorum.

Digitized by Google

¶16.i.aquæ ſcaturientis,& iugiter manātis. ¶17 Heſec, ſignificat contentionem, vel iurgium.q.d.vocauit contentionem:quia contenderunt,ſiue negotium habuerunt cum Iſaac. ¶18.i. inimicitias.ſiue odium.

¶19.i. latitudines. ¶20 Quidam Hebræorū legūt Ahuzath amicus eius: vt ſit nomen proprium.

¶21 dux militū eius. ¶22 Heb. Videndo vidimus, tecum eſſe Deum.i. Certo percepimus tibi fauere Deū ¶23 vl.percuſſimuſque

¶24 vl.amādauimus te ī pace: nam tu es benedictus à Domino.q.d.Cognoſcimus te amari à Domino.

¶25 Sibea, ſeptem ſignificat non autem iuramētum. q.d. puteus ſeptimus. ¶26 Heb. Et fuerūt amaritudo ſpiritus ipſi Iſaac & Rebeccæ.i. fuerūt inobediētes ipſi Iſaac,&c.Vel, fuerunt rebelles ſpiritui ipſius Iſaac.

XXVII.

¶1 Heb. & caligauiſſent oculi eius, ita vt videre non poſſet,vocauit Eſau ¶2 q.d. video iam mortem mihi inſtare. ¶3 Hebr. ſume quæſo (vel, nunc) arma tua,pharetrā.Arma,more Hebraico,vocat inſtrumenta:quod declarat,quum dicit,pharetram.

Inuidebant ergo ei Paleſtini, & oēs puteos quos foderant ſerui patris ſui in diebus Abrahā, obruerunt Paleſtini,opplentes eos humo. Dixit itaque Abi-mélech ad Iſaac, Secede à nobis: nā potentior es nobis plus ſatis. Soluens ergo illinc Iſaac, caſtrametatus eſt in valle Gerar, illicque habitauit. Reuerſus itaque Iſaac refodit puteos aquæ, quos foderant in diebus Abraham patris ſui, quóſque obſtruxerant Paleſtini poſt mortē Abrahæ,& vocauit eos nominibus,iuxta ea nomina quæ pater eis indiderat. Foderunt itaque ſerui Iſaac in valle, & inuenerunt ibi puteū[16] aquarum viuarum.' Rixati autē ſunt paſtores Gerar cum paſtoribus Iſaac,dicentes, Noſtra eſt aqua. vocatúmque eſt nomen putei illius [17]Eſec,' quòd pro eo contenderant. Et foderunt aliū puteum: & pro illo quoque rixabantur, & vocauit nomen eius[18] Sitna.' Soluens illinc,fodit aliū puteum,de quo non contenderunt,vocauítque nomen eius [19]Rehoboth:' quia dixit,Quoniam nūc dilatauit nos Dominus, vt creſcamus in terra. ¶Aſcenditq; in Beer-ſeba,& apparuit ei Dominus eadem nocte,& dixit,Ego ſum Deus Abrahā patris tui,ne metuas, quoniam ego tecum ſum, & benedicam tibi,atque multiplicabo ſemē tuū propter Abraham ſeruum meum. Extruens autem illic aram,inuocauit nomen Domini, extenditque tentorium ſuum,& foderunt ſerui Iſaac ibi puteum.Venit autem ad eum Abi-mélech de Gerar, [20]cœtúſque amicorum eius,' & Phichol[21] ſūmus imperator.' Et dixit ad eos Iſaac, Quare veniſtis ad me,cum tamen odio me habeatis,& eieceritis me à vobis? Qui reſponderunt, [22]Omnino vidimus Dominū tibi adeſſe,' ò tu fortunate Domini,& diximus,Sit iuramentum inter nos,inter nos inquam & inter te, [23]feriemúſque' fœdus tecum,vt non afficias nos malo,quemadmodum & nos te non attigimus, nec fecimus tibi quidquā niſi bonū, [24]& dimittemus te in pace:tu nūc es benedictus Domini?' Inſtruxit itaque eis cōuiuiū,& comederunt atque biberunt.Mane autem ſurgentes iurauit alter alteri,dimiſitq; eos Iſaac, illi verò receſſerūt ab eo in pace.¶Hoc ipſo die venerunt ſerui Iſaac, & nunciarunt ei de puteo quem foderāt,dixerúntque ei, Inuenimus aquā. Et vocauit illum[25] Sibea:' ob hanc cauſam nomē ciuitatis illius eſt Beer-ſeba, vſque in hodiernū diem.¶Cúmq; Eſau natus iam eſſet quadraginta annos, duxit vxorem nomine Iehudith, filiā Beeri Hethæi, & Baſmath filiam Elon Hethæi. [26]Quæ res excruciabat animum non ſolū Iſaac, ſed & Rebeccæ. CAP. XXVII.

CVmque iam ſenio cōfectus eſſet Iſaac, [1]ita vt oculi ei' caliginoſi cæcutirent, vocauit Eſau' filium ſuum natu maiorem,& dixit ad eum,Fili mi.Is reſpondit illi,Adſum pater.Et dixit,En ego iam ſenui,[2]& neſcio diem mortis meæ,' [3]cape ergo inſtrumenta tua, pharetram' tuam & arcū tuum, & egredere in agrum, vt venēris mihi venationem, Paréſque mihi [4]cibos delicatos quos appeto. [5]hos affer' mihi vt comedam, [6]& tibi ex animo fauſta ac fœlicia imprecer' antequam moriar. ¶Rebecca verò [7]audiuit Iſaac loquentē cū filio ſuo Eſau.Abijt ergo' Eſau in agrum,vt venaretur venationē,& ei afferret.Dixitq; Rebecca ad Iacob filiū ſuū,[8]En' audiui patrē tuū loquentē cū fratre tuo Eſau,dicētémq;, Affer mihi ferinā, & para mihi cibos delicatos,vt comedā,& fauſta ac fœlicia tibi imprecer[9] corā Domino' āte mortē meā. [10]Audi ergo vocē meā' mi fili,in his quę tibi mādauero.Vade quęſo ad gregē,& affer mihi illinc duos

Ob hoc inuidētes ei Palæſthini,oēs puteos quos foderant ſerui patris illius Abraham,illo tempore obſtruxerunt,implentes humo : intantum vt ipſe Abi-mélech diceret ad Iſaac,Recede à nobis, quoniam potentior nobis factus es valde. Et ille diſcedens,vt veniret ad Torrentem Geraræ,habitaretque ibi:rurſum fodit alios puteos, quos foderant ſerui patris ſui Abrahā,& quos illo mortuo olim obſtruxerant Philiſthijm:appellauitq; eos eiſdem nominibus quibus antè pater vocauerat. Foderúntque in Torrente,& repererūt aquā viuam. Sed & ibi iurgium fuit paſtorum Geraræ aduerſus paſtores Iſaac,dicentium,Noſtra eſt aqua.quam ob rem nomen putei ex eo quod acciderat,vocauit Calumniam. Foderūt autem & alium:&'pro illo quoque rixati ſunt, appellauítque eum Inimicitias. Profectus inde fodit alium puteum,pro quo nō contenderunt:itaq; vocauit nomen eius Latitudō:dicens,Nunc dilatauit nos Dominus,& fecit creſcere ſuper terram. ¶Aſcendit autem Iſaac ex illo loco in Ber-ſabee,vbi apparuit ei Dominus in ipſa nocte,dicēs, Ego ſum Deus Abraham patris tui,noli timere, quia ego tecum ſum: benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum propter ſeruum meum Abrahā. Itaque ædificauit ibi altare 'Domino:' & inuocato nomine Domini extendit tabernaculum:præcepitque ſeruis ſuis vt foderent puteum. Ad quem locum cum veniſſent de Geraris Abi-mélech, & Ochozath amicus illius, & Phichol dux militū, locutus eſt eis Iſaac, Quid veniſtis ad me hominem quem odiſtis, & expuliſtis à vobis? Qui reſponderunt, Vidimus tecū eſſe Dominum: & idcirco nos diximus,Sit iuramentum inter nos, & ineamus fœdus: vt non facias nobis quicquā mali,ſicut & nos nihil tuorum attigimus, nec fecimus quod te læderet,ſed cum pace dimiſim' auctum benedictione Domini. Fecit ergo eis conuiuium : & poſt cibum & potum ſurgentes mane, iurauerunt ſibi mutuò:dimiſitque eos Iſaac pacifice in locum ſuū.¶Ecce autem venerunt in ipſo die ſerui Iſaac annunciantes ei de puteo quē foderant,atque dicentes,Inuenimus aquam.Vnde appellauit eum Abundantiam:& nomen vrbi impoſitum eſt Ber-ſabee, vſque in præſentem diem. ¶Eſau verò quadragenarius duxit vxores duas,' Iudith filiam Beeri Hethæi,& Baſemath filiam Elon eiuſdem loci:ſquæ ambæ offenderant animum Iſaac & Rebeccæ. CAP. XXVII.

SEnuit autem Iſaac, & caligauerūt oculi eius, & videre non poterat: vocauítque Eſau filiū ſuum maiorem,& dixit ei,Fili mi?Qui reſpōdit, Adſum. Cui pater,Vides,inquit,quòd ſenuerim, & ignorem diem mortis meæ. Sume arma tua, '&'pharetram & arcum,& egredere foras.Cúmque venatu aliquid apprehenderis,fac mihi inde pulmentum,ſicut velle me noſti,& affer vt comedam:& benedicat tibi anima mea antequam moriar.¶Quod cum audiſſet Rebecca,& ille abijſſet in agrum vt iuſſionem patris impleret,dixit filio ſuo Iacob, Audiui patrem tuum loquentem cum Eſau fratre tuo,& dicētem ei,Affer mihi de venatione tua, & fac cibos vt comedam,& benedicam tibi coram Domino antequam moriar. Nunc ergo fili mi,acquieſce cōſilijs meis,& pergens ad gregē, affer mihi duos hœdos optimos,

¶4 vl.pulmenta ſapida, quemadmodum diligo.i.quibus libenter veſcor. ¶5 & affer ¶6 Heb.& benedicat tibi anima mea. ¶7 audierat Iſaac loquentem cum Eſau filio ſuo.Et abierat ¶8 vl.Sane.ſiue,Equidem ¶9 vl.Domino inſpectante. vel, ex animo. Aut,vt omnia fœlicia precer dari tibi à Deo. ¶10.i.Acquieſce conſilijs meis.

Digitized by Google

B Vt faciam ex eis eſcas patri tuo, quibus libenter veſcitur: quas cum intuleris, & comederit, benedicat tibi priuſquam moriatur. Cui ille reſpondit, Noſti quòd Eſau frater meus homo piloſus ſit, & ego lenis: ſi attrectauerit me pater meus, & ſenſerit, timeo ne putet me ſibi voluiſſe illudere, & inducat ſuper me maledictionē pro benedictione. Ad quem mater, In me ſit, ait, iſta maledictio fili mi: tantum audi vocem meam, & pergens affer quæ dixi. Abijt, & attulit, deditque matri: parauit illa cibos ſicut velle nouerat patrē illius. Et veſtib' Eſau valde bonis, quas apud ſe habebat domi, induit eū: pelliculáſq; hœdorū circūdedit manibus & colli nuda protexit. Dedítq; pulmētū, & pa-

C nes quos coxerat, tradidit. ¶Quib' illatis dixit, Pater mi? At ille reſpondit, Audio: quis es tu fili mi? Dixitq; Iacob, Ego ſum primogenitus tu' Eſau: feci tibi ſicut præcepiſti mihi: ſurge, ſede, & comede de venatione mea, vt benedicat mihi anima tua. Ruſúmque Iſaac ad filiū ſuū, Quomodo, inquit, tā citò inuenire potuiſti fili mi? Qui reſpondit, Voluntas Dei fuit vt citò occurreret mihi quod volebā. Dixitq; Iſaac, Accede ad me, vt tangam te fili mi, & probē vtrū tu ſis fili' meus Eſau, an non. Acceſſit ille ad patrē: & palpato eo, dixit Iſaac, Vox quidē, vox Iacob eſt: ſed man', manus ſunt Eſau. Et nō cognouit eū, quia piloſæ man',

D ſimilitudinē maioris expreſſerāt. Benedicens ergo illi, ait, Tu es filius meus Eſau? Reſpondit, Ego ſum. At ille, Affer mihi, inquit, cibos de venatione tua fili mi, vt benedicat tibi anima mea. Quos cū oblatos comediſſet, obtulit ei etiam vinū: quo hauſto, dixit ad eū, Accede ad me, & da mihi oſculū fili mi. Acceſſit, & oſculatus eſt eū. Statimq; vt ſenſit veſtimētorū illius fragrātiā, benedicens illi, ait, Ecce odor filij mei ſicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. Det tibi Deus de rore cæli, & de pinguedine terræ, abundantiā frumēti & vini & olei. Et ſeruiant tibi populi, & adorēt te tribus: eſto dominus fratrum tuorū, & incuruētur ante te filij matris tuę. Qui maledixerit tibi, ſit ille maledictus: & qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur. ¶Vix Iſaac ſermonē imple-

E uerat: & egreſſo Iacob foras, venit Eſau, coctóſq; de venatione cibos intulit patri, dicēs, Surge pater mi, & comede de venatione filij tui: vt benedicat mihi anima tua. Dixitque illi Iſaac, Quis enim es tu? Qui reſpōdit, Ego ſum filius tuus primogenitus Eſau. Expauit Iſaac ſtupore vehemēti: & vltrà quàm credi poteſt admirans, ait, Quis igitur ille eſt qui dudum captam venationem attulit mihi, & comedi ex omnibus prius quàm tu venires? benedixique ei, & erit benedictus. Auditis Eſau ſermonibus patris, irrugijt clamore magno: & conſternatus ait, Benedic etiam & mihi, pater mi. Qui ait, Venit germanus tuus fraudulenter, & accepit benedictionem tuā. At ille ſubiunxit, Iuſte vocatum eſt nomen eius Iacob: ſupplantauit enim me en altera vice: primogenita mea antè tulit, &

F nunc ſecundò ſurripuit benedictionem meam. Rurſúmque ad patrem, Nunquid non reſeruaſti, ait, & mihi benedictionem? Reſpōdit Iſaac, Dominū tuū illū cōſtitui, & omnes fratres eius ſeruituti illius ſubiugaui: frumēto & vino & oleo ſtabiliui eum, & tibi poſt hæc fili mi vltrà quid faciam? Cui Eſau, Num vnam,

hœdos caprarū bonos, vt coquā eos cibos delicatos patri tuo [11]gratos, Quos tu inferes ad patrem tuū vt edat, [12]imprecetúrq; tibi fauſta & fœlicia antequā moriatur. Dixit autem Iacob ad Rebeccam matrem ſuam, En Eſau frater meus vir hiſpidus eſt, ego verò læuis & glaber. [13]Quid ſi pater meus me attrectet, & videar ei inſidias ſtruere, accerſámque mihi execrationem & non fauſtam imprecationem? Ruſus mater ad eum, Mihi (inquit) eueniat hæc execratio tua mi fili, [14]modo voci meæ auſcultes, & vadas atque afferas mihi. Abiens itaque tulit, & attulit matri ſuæ, & parauit mater ei' cibos delicatos gratos patri ſuo. Accepit autem Rebecca veſtimenta [15]concupita Eſau filij ſui maioris natu, quæ ſecum in domo habebat, & induit ea Iacob filium ſuū natu minorem. Sed & hœdorum pellibus veſtiuit manus eius, & læuorem colli eius. Traditq; cibos quos parauerat, panémque in manus Iacob filij ſui. ¶Qui quū veniſſet ad patrē ſuum, ait, Pater mi. Is verò reſpondit, Adſum: quis es tu fili mi? Dixitque Iacob ad patrem ſuum, Ego ſum Eſau primogenitus tuus, feci quod mandaueras mihi: ſurge quæſo, ſede & comede de venatione mea, [16]vt ex animo mihi fauſta ac fœlicia īprecetis. Et reſpondit Iſaac filio ſuo, [17]Quid iſthuc mi fili, quòd tam cito inueniſti? Qui ait, [18]Quòd Domin' Deus tuus coram me bene fortunauit. Dixitque Iſaac ad Iacob, Accede quæſo vt tangā te fili mi, filius meus Eſau an ſis, an minus. Et acceſſit Iacob ad patrem ſuum Iſaac, illéque attrectās eum, dixit, Vox, vox Iacob: manus verò, manus ſunt Eſau. Atqui non cognouit eum, eo quòd manus eius eſſent ſicut manus Eſau fratris ſui hiſpidæ. [19]Et imprecatus eſt ei omnia fœlicia & fauſta, & dixit, Tūne es filius meus Eſau? Reſpondit, Ego idē. Et dixit, Affer mihi de venatione fili mi, vt comedam, vtq; tibi ex animo fauſta ac fœlicia imprecer. Et appoſuit ei, & comedit: intulit quoq; vinum, & bibit. Dixit autem ad eum Iſaac pater eius, Accede quæſo, & oſculare me fili mi. Acceſſit ille, & oſculatus eſt eum, olfecítque fragrantiam veſtimentorum eius, imprecatúſque eſt ei fauſta ac fœlicia, & ait, En odor filij mei quemadmodum odor agri, [20]quem vberem & lætum fecit Deus. Det itaque tibi Deus de rore cæli, [21]vbertatémque terræ, & copiam frumenti ac muſti. Seruiant tibi populi, & incuruent ſe tibi nationes, ſis dominus fratrum tuorum, & ſe inclinēt tibi filij matris tuæ. Qui tibi mala fuerit imprecatus, huic mala imprecatio obueniat: qui verò bona tibi fuerit imprecat', is fœlix & fauſtus ſit. ¶Cúmque iam Iſaac cōpleſſet imprecationē fauſtam ipſi Iacob, vixque egreſſo Iacob à patre ſuo Iſaac, veniēs venit frater eius Eſau. Et is quoque parauit cibos delicatos, quos intulit ad patrem ſuum, dixitq; patri ſuo, Surgat pater me', & edat de venatione filij ſui, vt mihi ex animo bene imprecetur. Et dixit illi Iſaac pater ſuus, Quis es tu? Ait ille, Ego ſum filius tuus, primogenitus tuus Eſau. Et expauit Iſaac ingēti pauore, idque ſupra modum, & ait, [22]Quis? vbi ergo ille qui venatus eſt venationem, & intulit mihi, & ego comedi ex omnibus priuſquam tu venires, & imprecat' ſum ei fauſta & fœlicia, eritq; fauſtus & fœlix? Cū Eſau audiret verba patris ſui, eiulauit eiulatu magno & vehemēter amaro, & dixit

patri ſuo, Et mihi bene precare pater mi. Qui reſpōdit, Venit frater tuus fraudulenter, & præripuit imprecationem tuam fauſtam. Et dixit, [23]Annon verè vocatum eſt nomen eius Iacob? ſupplantauit enim me iam ſecundò, ius primogenitum meum tulit, & en nunc quoque præripuit mihi fauſtam imprecationem. Et addidit, Annō & mihi imprecationem bonam retinuiſti? Reſpondit Iſaac, & dixit ad Eſau, En præfeci illum tibi dominum, omnéſque fratres eius conſtitui illi ſeruos, [24]frumento & muſto fulſiui eum, & tibi [25]hic quid faciā fili mi? Et dixit Eſau ad patrem ſuū, Mi pater

¶11 Heb. quemadmodum diligit. ¶12 in hoc vt benedicat. Vel, vt ſcilicet benedicat tibi ¶13 Hebr. Forte attrectabit me pater meus, & ero in oculis eius velut ſeductor: & inducam &c. Id eſt, videbor illi impoſtor, putabitque me ſibi vel le illudere: ita inducam ſuper me maledictionem pro benedictione. ¶14 veruntamen. Vel, tantū ¶15 pretioſiora ¶16 Heb. vt benedicat mihi anima tua. ¶17 i. Quid ſibi hoc vult, q tā cito prædā repeririſti? ¶18 vl. Quia fecit occurrere (ſubaudi, ferā) Dominus Deus tuus ante faciē meam. ¶19 Hoc dicit per anticipationem. nondum enim benedixerat ei. ¶20 Heb. cui benedixit Dominus. hoc eſt, qui refertus eſt, varijs floribus à Deo. ¶21 Hebr. & de pinguedinibus terrę. Id eſt, det tibi terram fertilem. Alij vertunt, & pinguedines terræ. Sub. det. ¶22 vl. Quis eſt, & vbi eſt ille qui cepit venationem, & attulit &c. ¶23 vl. Rectè, aut, Vere ¶24 vel, ſtabiliui eum frumento & vino. Hebraiſmus pro, donaui illum abundantia omnium rerum, eámque illi imprecatus ſum à Deo. ¶25 nunc

Digitized by Google

in vnicam duntaxat imprecationem fauſtã habeſt imprecare & mihi fœlicia. ſublatáque voce ſua fleuit Eſau. Reſpondit ei Iſaac pater ſuus, & dixit, In vbere ſolo [16]ſit habitatio tua,' & de rore cæli[17]deſuper. [18] Gladio tuo viues,' & fratri tuo ſeruies: futurum eſt autem[19]cum humiliaris, vt frangas'iugum eius de collo tuo.¶Odit ergo Eſau Iacob propter fauſtam illam imprecationẽ, quam imprecatus ei fuerat pater ei': cogitauitque Eſau in corde ſuo, Appropinquabunt dies [20] luctus'patris mei, occidámque Iacob fratrem meum. Nunciata verò ſunt Rebeccæ verba Eſau filij ſui natu maioris: miſit ergo & accerſiuit Iacob filium minorem natu. dixítque ad eum, En frater tuus Eſau[21]hoc vno ſe ſolatur vt te interficiat.'Nunc igitur[22]me audies'fili mi,ſurge & fuge ad Laban fratrem meum in Charan, habitáque cum eo[23]paucis diebus,'donec fratris tui furor[24]remittat,'Donec inquam ira fratris tui à te auertatur, & obliuiſcatur eorum quæ tu aduerſus eum commiſiſti.tum mittam, & accerſam te illinc.cur[25]orbarer'vtroq; veſtrum vno eodémque die?Et dixit Rebecca ad Iſaac,Tædet me vitæ meæ,idque propter filias Hethæas, ſi Iacob vxorem duxerit de filiab' Hethæis quales iſtæ ſunt, de filiabus inquam iſtius regionis,ad quid mihi vita?

CAP. XXVIII.

VOcans itaque Iſaac Iacob, [valedicit, &] bene precatur ei, mandátque ei, dicens, Ne ducas vxorem de filiabus Chanaan. Surge, vade in[1]Padan-aran,' ad domum Bethuelis,[2] qui auus tuus eſt maternus,' illinc duc tibi vxorem de filiabus Laban auunculi tui. Deus autem omnipotens benedicat tibi,[3]&'faciat te creſcere, atque multiplicet te, vt fias in cœtum populorum.[4]Det quoque tibi benedictionem Abrahæ,' tibi inquã & ſemini tuo tecum, vt hæreditate accipias terram quã incolis, quam [5]dedit' Deus Abrahæ. Amandauit itaque Iſaac Iacob, & ille abijt in Padan-arã ad Laban filium Bethuelis Syri fratrẽ Rebeccæ, matris Iacob & Eſau.¶Animaduertens autem Eſau quòd Iſaac benedixiſſet Iacob, & quòd miſiſſet eum in Padan-aran, vt illinc ſibi duceret vxorẽ, præcepiſſétque ei cum[6]valediceret,' dicens, Ne ducas vxorem de filiabus Chanaan: Et quòd Iacob obtemperaſſet patri ſuo & matri ſuæ, abijſſétque in Padan-aran: Intelligens etiam Eſau quòd filiæ Chanaan diſplicerent Iſaac patri ſuo: Abijt ipſe ad Iſmaelem, & duxit ſibi vxorẽ Mahalath filiam Iſmaelis filij Abrahã, ſororem Nebaioth, vltra vxores ſuas.¶Egreſſus itaq; Iacob de Beer-ſeba, profectus eſt Charan. Incidit autẽ forte fortuna'in quendam locum, vbi pernoctauit: nam ſol occiderat. & tollens de lapidibus illius loci, fecit ſibi ceruicalia, & dormiuit in eodẽ loco. Et habuit ſomnium, & en[7]ſcala'erat poſita in terram, cuius culmẽ pertingebat vſque in cęlũ, angeliq; Dei aſcendebant & deſcendebant per eã. Deus autẽ innitebatur ſcalæ, dixitque ad eum, Ego ſum Dominus Deus Abrahã patris tui, & Deus Iſaac: terrã in qua tu dormis tibi dabo & ſemini tuo. Eritque ſemẽ tuum ſicut puluis terræ, [8]& tu erũpes vſque ad mare Occidentale,'ad Orientem, ad Septentrionem, & ad Meridiem: benedicentúrq; in te [9]&'in ſemine tuo omnes familiæ terræ. En ego adſum tibi, & cuſtodiam te quocunque fueris profectus, & reducam te in terrã iſtam:[10]neq; deſeram te, donec fecero'quæcũque ad te loquutus ſum. Euigilãs autem Iacob è ſõno ſuo, ait, Reuera Domin' eſt in iſto loco, & ego nõ noueră. Et timuit ac dixit, Quàm terrific' eſt locus iſte/nõ eſt[11]hic'niſi dom' Dei & porta cæli.¶Cõſurgẽs au-

in quit, tantum benedictionem habes pater? mihi quoque obſecro vt benedicas. Cúmque eiulatu magno fleret, motus Iſaac dixit ad eum, In pinguedine terræ, & in rore cæli deſuper erit benedictio tua. Viues in gladio, & fratri tuo ſeruies: tempúſque veniet cum excutias & ſoluas iugum eius de ceruicibus tuis.¶Oderat ergo ſemper Eſau Iacob pro benedictione qua benedixerat ei pater: dixitque in corde ſuo, Venient dies luctus patris mei, & occidam Iacob fratrẽ meũ. Nunciata ſunt hæc Rebeccæ: quæ mittens, & vocans Iacob filium ſuum, dixit ad eum, Ecce Eſau frater tuus minatur vt occidat te. Nunc ergo fili mi, audi vocem meam, & conſurgens fuge ad Laban fratrem meum in Haran: habitabiſque cũ eo dies paucos, donec requieſcat furor fratris tui, Et ceſſet indignatio eius, obliuiſcatúrque eorum quæ feciſti in eum: poſtea mittam, & adducam te inde huc. cur vtroque orbabor filio in vno die? Dixítque Rebecca ad Iſaac, Tædet me vitæ meæ propter filias Heth: ſi acceperit Iacob vxorem de ſtirpe huius terræ, nolo viuere.

CAP. XXVIII.

VOcauit itaque Iſaac Iacob, & benedixit eũ, præcepítque ei dicens, Noli accipere coniugem de genere Chanáan: ſed vade, & proficiſcere in Meſopotamiam Syriæ, ad domum Bathuel patrem' matris tuæ, & accipe tibi inde vxorẽ de filiabus Laban auunculi tui. Deus autem omnipotens benedicat tibi, & creſcere te faciat atque multiplicet: vt ſis in turbas populorum. Et det tibi benedictiones Abrahæ, & ſemini tuo poſt te: vt poſſideas terram peregrinationis tuæ, quam pollicitus eſt auo tuo.¶Cúmque dimiſiſſet eum Iſaac, profectus peruenit in Meſopotamiam Syriæ ad Laban filium Bathuel Syri, fratrem Rebeccæ matris ſuæ.¶Vidẽs autẽ Eſau quòd benedixiſſet pater ſuus Iacob, & miſiſſet eum in Meſopotamiam Syriæ, vt inde vxorem duceret: & quòd poſt benedictionem præcepiſſet ei, dicens, Nõ accipies vxorem de filiabus Chanáan: quódque obediens Iacob parentibus ſuis, iſſet in Syriam: probans quoque quòd non libenter aſpiceret filias Chanáan pater ſuus: iuit ad Iſmaelem, & duxit vxorem abſque iis quas prius habebat, Mahaleth filiam Iſmael filij Abraham, ſororem Nabaioth.¶Igitur egreſſus Iacob de Ber-ſábee, pergebat Haran. Cúmque veniſſet ad quendam locum, & vellet in eo requieſcere poſt ſolis occubitum, tulit de lapidibus qui iacebant, & ſupponens capiti ſuo, dormiuit in eodem loco. Viditque in ſomnis ſcalam ſtantem ſuper terram, & cacumen illius tangens cælum: angelos quoque Dei aſcendentes & deſcendentes per eam: & dominum innixum ſcalæ dicentem ſibi, Ego ſum Domin' Deus Abraham patris tui, & Deus Iſaac. Terrã in qua dormis, tibi dabo & ſemini tuo. Eritq; ſemẽ tuũ quaſi puluis terræ: dilataberis ad Orientẽ, & Occidentẽ, & Septẽtrionẽ, & Meridiẽ: & BENEDICENTVR IN TE & in ſemine tuo cũctæ tribus terræ. Et ero cuſtos tuus quocunque perrexeris, & reducam te in terram hãc: nec dimittam niſi compleuero vniuerſa quæ dixi. Cúmque euigilaſſet Iacob de ſomno, ait, Verè Dominus eſt in loco iſto, & ego neſciebã. Pauẽſque, Quàm terribilis eſt, inquit, locus iſte/nõ eſt hic aliud niſi Dom'-dei, & porta cęli.¶Surgẽs er-

¶16 vl, erit habitatio tua. i. habitabis in ſolo quod Deus reddet fœcundum immiſſione roris & pluuiæ. ¶17 ſub. dabit tibi De'. ¶18. i. Arte militari comparabis tibi victum. ¶19 quum præualebis, [vl, quũ dominari incipies,] tunc excuties ¶20. i. mortis. ¶21 Hebr. conſolatur ſe de te ad interficiendum te. i. ſolatur ſe de iniuria ſibi illata, dũ cogitat futurum vt te interficiat. ¶22 acquieſce mihi. ſub. monẽti. ¶23 Heb. dies vnos. i. paucos. ¶24 vl, cõquieſcat, ¶25 vl, orbabor

XXVIII.

¶1. i. in Meſopotamiam. ¶2 Hebr. patris matris tuæ, ¶3 Hîc Et, pro Id eſt, ponit. Benedicat tibi, id eſt creſcere &c. ¶4. i. ea conferat in te beneficia quæ contulit in Abrahamum: tam faueat tibi quàm fauit Abrahamo. ¶5. i. repromiſit. ¶6 Heb. benediceret illi, ¶7 Per iſtã ſcalã quę extẽdebatur à terra ad cælũ, dicũt doctiſſimi Hebręorũ ſignificari, oĩa iſta iferiora dependere à ſuperiorib'. Verũm per ſcalã itelligim' Chriſtũ, cuius diuinitas cõiuncta erat humanitati, deſcẽdítq; ad nos: per quẽ & aſcẽdim' ad Deũ Patrẽ. nemo eñi venire poteſt ad Patrẽ, niſi per Chriſtũ. Hoc myſteriũ ignorãt ipſi Iudæi. ¶8 dilataberis eñi ad Occidẽtem, ¶9 Et, pro Id eſt poſitũ. eadẽ enim eſt promiſſio quæ Abrahæ facta fuerat ſuprà cap. 22. d. Benedicentur in ſemine tuo, &c. & cap. 12. a. In te benedicentur cognationes terræ. Hoc loco vtrunque dixit, In te, & In ſemine tuo. ¶10 quia non derelinquam te, donec compleuero ¶11 vl, iſte. ſub. locus

Iſaac cit ip heb. Q Eſau ſum I mor na.

Rebe Iacol lit fu Meſo miai

Prof ac ip ne d rem b' C cul c cob. ¶ P

Oſee b

Eſau volu patr pit filia mau

Iac in I de ſon C

Pr Ia Ch Dei C Ia

D Co Ia Dei

go Iacob mane, tulit lapidem, quem ſuppoſue-
rat capiti ſuo, & erexit in titulum, fundens oleũ
deſuper. Appellauitq; nomen vrbis Beth-el, quæ
prius Luza vocabatur. Vouit etiam votum, dicẽs,
Si fuerit Dominus mecum, & cuſtodierit me in
via per quam ego ambulo, & dederit mihi panẽ
ad veſcendum, & veſtimentum ad induendum,
reuerſuſque fuero proſpere ad domum patris
mei: erit mihi Dominus in Deũ, & lapis iſte quẽ
erexi in titulum, vocabitur Domus-dei: cuncto-
rũmque quæ dederis mihi, decimas offeram tibi.

CAP. XXIX.

Profectus ergo Iacob venit in terram Orienta-
lem. Et vidit puteum in agro, tres quoque
greges ouium accubantes iuxta eum: nam ex il-
lo adaquabantur pecora, & os eius grandi lapi-
de claudebatur. Moriſque erat vt cunctis ouibus
congregatis deuoluerẽt lapidem, & refectis gre-
gibus rurſum ſuper os putei ponerent. Dixitque
ad paſtores, Fratres, vnde eſtis? Qui reſponderũt,
De Haran. Quos interrogans, Nũquid, ait, noſtis
Laban filium Nachor? Dixerunt, Nouimus. Sanũſ
ne eſt inquit. Valet, inquiunt: & ecce Rachel filia
eius venit cum grege ſuo. Dixitque Iacob, Adhuc
multum diei ſupereſt, nec eſt tempus vt reducã-
tur ad caulas greges: date antè potum ouibus, &
ſic eas ad paſtũ reducite. Qui reſpõderũt, Nõ poſ
ſumus, donec omnia pecora cõgregẽtur, & amo-
ueamus lapidẽ de ore putei, vt adaquemus greges.
Adhuc loquebantur, & ecce Rachel veniebat cũ
ouibus patris ſui: nã gregem ipſa paſcebat. Quã
cum vidiſſet Iacob, & ſciret conſobrinam ſuam,
ouéſque Laban auunculi ſui: amouit lapidem
quo puteus claudebatur. Et adaquato grege oſcu
latus eſt eam: & eleuata voce fleuit. Et indicauit
ei quòd frater eſſet patris ſui, & filius Rebeccæ:
at illa feſtinans nunciauit patri ſuo. Qui cum au
diſſet veniſſe Iacob filium ſororis ſuæ, occurrit
obuiam ei: complexúſque eum, & in oſcula ruẽs,
duxit in domum ſuam. Auditis autem cauſis iti
neris, reſpõdit, Os meum es, & caro mea. Et poſt-
quam impleti ſunt dies menſis vnius, dixit ei,
Num quia frater meus es, gratis ſeruies mihi?
dic quid mercedis accipias. Habebat vero duas fi
lias, nomen maioris Lia: minor vero appellaba-
tur Rachel. Sed Lia, lippis erat oculis: Rachel de-
coris facie, & venuſto aſpectu. Quam diligens Ia
cob, ait, Seruiam tibi pro Rachel filia tua mino-
re, ſeptem annis. Reſpondit Laban, Melius eſt vt
tibi eam dem quàm alteri viro: mane apud me.
Seruiuit ergo Iacob pro Rachel ſeptem annis: &
videbantur illi pauci dies præ amoris magnitu
dine. ¶Dixitq; ad Laban, Da mihi vxorem meã:
quia iam tempus impletum eſt, vt ingrediar ad
illam. Qui vocatis multis amicorum turbis ad cõ
uiuium, fecit nuptias. Et veſpere Liam filiam ſuã
introduxit ad eum, dans ancillam filiæ, Zelpham
nomine. Ad quã cũ ex more, Iacob fuiſſet ingreſ
ſus, facto mane vidit Liã: & dixit ad ſocerũ ſuũ,
Quid eſt quod facere voluiſti? nõnne pro Rachel
ſeruiui tibi? quare impoſuiſti mihi? Reſpõdit Labã,
Non eſt in loco noſtro cõſuetudinis, vt minores

tem Iacob diluculo, tulit lapidem quem ſibi cer-
uical capitis ſui poſuerat, & erexit illum [11] in ſta
tuam, fuditque oleum ſuper ſummitatem eius:
& vocauit nomen loci illius Beth-el (etenim no
men illius ciuitatis antea Lus erat.) Vouit & vo-
tum hiſce verbis, [13] Quandoquidẽ Deus mihi ad-
fuit, & cuſtodiet me in via iſta qua proficiſcor, &
dabit mihi panem ad comedendum, & veſtimen
tum ad induendum, reuerſurus quoq; fuero in-
columis & ſaluus ad domum patris mei, erit mi
hi Dominus in Deum. Et lapis iſte quẽ poſui in
ſtatuam, [14] erit domus Dei: & quodcũque dederis
mihi, de hoc decimam tibi dabo.

CAP. XXIX.

Leuauit itaq; Iacob pedes ſuos, & perrexit ad
terram eorum qui ad Orientem habitãt. [1] Et
vidit puteum in campo, iuxta quẽ cubabant tres
greges ouium: nam ex puteo iſto adaquabãt gre
ges iſtos, erátque ingens lapis [2] ſuper puteo. [3] Col-
lectique ſunt illuc omnes greges, volutóque lapi
de ab ore putei, adaquabant oues, & reuoluebãt
lapidem ſuper puteum in locũ ſuum. Dixitq; ad
eos Iacob, Fratres mei vnde eſtis? Qui reſponde-
runt, De Charan ſumus. Et dixit ad eos, Noſtiſne
Laban filiũ Nahor? Illi verò dixerunt, Nouimus.
Dixitq; rurſus ad eos, [4] Rectène habet? Reſponde-
rũt, Rectè, en Rahel filia eius venit hĩc cũ grege.
Et dixit, [5] Multũ adhuc diei ſupereſt, adeòq; nec
tẽpus pecora cogendi: potum ergo præbete oui-
bus, euntéſque paſcite. Qui reſponderũt, Nõ poſ-
ſumus donec cõgregentur omnes greges, & vol
uatur lapis à puteo, vt potũ demus ouibus. ¶Cũ
adhuc loqueretur cũ eis, venit Rahel cum grege
patris ſui [6] quẽ ipſa paſcebat. Cúmq; vidiſſet Ia-
cob Rahelẽ filiam Labã auunculi ſui, gregẽmq;
eius, acceſſit & reuoluit lapidem à puteo, & ada-
quabat gregẽ Laban auunculi ſui. Oſculatus quo
que eſt Iacob Rahelem, [7] ſublatáque voce ſua fle-
uit. [8] Nuntiauitque Iacob Raheli quòd ipſe eſſet
frater patris eius, & filius Rebeccæ. Illa verò cur
rens nũciauit hæc patri ſuo. Cũ verò Labã audiſ
ſet rumorẽ de Iacob filio ſororis ſuæ, currens ei
obuiam, amplexatus eſt eũ atq; oſculatus, & in-
troduxit eũ in domũ ſuã, & ille narrauit ipſi La-
ban [9] negotia iſta cũcta. Ad quẽ Laban ait, Profe
cto os meum & caro mea es tu. & manſit cum eo
[10] mẽſem totum. Dixit verò Labã ad Iacob, [11] An
quia frater meus es, gratis mihi ſeruires? Indica
mihi [12] quæ ſit merces tua. Erãt autẽ ipſi Labã duæ
filiæ: nomen maioris natu erat Lea, minoris ve-
rò nomen Rahel. Porrò Lea habebat oculos [13] debi
les: Rahel verò erat pulchra forma & venuſta
facie. Dilexit autẽ Iacob Rahelẽ, & ait, Seruiam
tibi ſeptem annis pro Rahele filia tua natu mino
ri. Laban reſpõdit, Satius eſt vt eã tibi dem quàm
alii viro: mane apud me. Seruiuit itaq; Iacob pro
Rahele ſeptẽ annis, [14] qui viſi ſunt ei dies pauci,
eo quòd eã deamaret. ¶Dixit autẽ Iacob ad La-
ban, Cedo mihi vxorẽ meã, quoniã dies mei exa-
cti ſunt, [15] & veniã ad eã. Cõgregauit ergo Labã
omnes viros illius loci, & inſtruxit conuiuium.
Aduentante veſpera, accepit Leam filiam ſuam,
& introduxit eam ad Iacob, & ingreſſus eſt ad
eam. Dedit ad hæc Laban ipſi Leæ filiæ ſuæ Zilpam ancillam ſuam vt famula eſſet. [16] Cúmque iam
mane eſſet, en ea erat Lea. Dixit ergo Iacob ad Laban, Cur feciſti mihi hoc? annon pro Rahele
ſeruiui tibi? cur ergo impoſuiſti mihi? Reſpondit Laban, Non eſt hic mos noſtri loci, vt minor na-

¶11 vl. i titulũ, ſiue, iſtar metę. ¶13 Hebr. Si fit Deus mecũ, & cuſtodierit me in via iſta per quã ego ãbulo, dederitq; mihi panẽ ad veſcendũ, & veſtes ad veſtiẽdũ: quum reuerſus fuero in pace. i. citra dãnũ, icolumis & saluus. ¶14. i. erit loc⁹ vbi inocabitur nomẽ Dei. Vel, iſte lapis erit mihi argumento quòd ſit domus Dei, & loc⁹ in quo ſoleat Deus exaudire pces hominũ. Hic loc⁹ erat in quo Abraham obtulerat filiũ ſuum.

XXIX.

¶1 He. Et vidit, & ecce puteum &c. i. circũſpiciens ſitum regionis, animaduertit puteum. ¶2 Heb. ſuper os putei. ¶3 Cõgregabãturq; ¶4 Heb. Nũquid eſt pax ei? Inquiũt, Pax ¶5 Hebr. Sane adhuc dies eſt magna. ¶6 Hebr. quia paſtor erat, ſiue paſtorem agebat. ¶7 ſub. Iacob. ¶8 Iã vero renunciauerat. Antequã ſcilicet oſculatus eam fuiſſet. ¶9 Heb. omnia verba iſta. Ad quæ Laban ait, Profecto os meum &c. i. retulit ei oĩa quæ geſta erant cũ Eſau, quæq; acciderãt ei in itinere. Ad quæ Laban reſpondit, Profecto cõ ſanguine⁹ me⁹ es. Hic es, ab oſſe eſt, non ab ore. Hebraiſmus. ¶10 Heb. menſem dierum. i. menſem integrum, conſtantem omnibus ſuis dieb⁹. ¶11 Heb. Vere frater me⁹ es. (id eſt nepos) ſeruies mihi ergo gratis? Frater pro nepote. Verti poteſt, An quia nepos meus es, gratis ſeruies mihi? ¶12 vl, quanta. i. quid velis lucrari. ¶13 vl, teneros. Quidã intelligunt oculos lippos. Alii, inter quos Chaldæus paraphraſtes, interpretantur elegantes. q. d. Lia oculorum tantum pulchritudine cõmendabatur. ¶14 Heb. qui fuerunt in oculis eius vt dies vni. i. pauci. ¶15. i. vt illa fruar. ¶16 Heb. Factum eſt autem mane, & ecce erat Lia. More Hebraico dictum, pro, Mane autem facto cognouit eſſe Liam.

¶17 vl, Imple ſeptenarium iſtius, Subaudi, Liæ. ſiue, Transeant ſeptē dies feſti iſtius Liæ. ¶18 adimpleuit enim hebdomadā iſtius, deditque (ſubaudi Laban) ei Rachel &c. ¶19 Hebr. aperuit uului eius. ¶20 vl, poſthac. ¶21 Vice hac celebrabo Dominum.

XXX.

¶1 vl, quòd nō peperiſſet ipſi Iacob. ¶2 Inuidit ſorori ſuæ. ¶3 Hebraiſm⁹ eſt, pro, Putáſne me Deum eſſe qui id fecerim: aut, qui id poſſim quod Deus poteſt? ¶4 Heb. qui prohibuit à te fructum uē triſti. liberos. ¶5 .i. quum illa pariet, accipiā puerū i gremio meo, ſiue ſinu. ¶6 Heb. & filiabor ego quoq; ex illa. i. & habebo filios ex ea. Hebraic⁹ loquēdi mod⁹. ¶7 Heb. Iudicauit me Dominus. vl, pro me. i. euaſi ſuperior Deo iudice. Alij exponunt, Iudicauit me Domin⁹ i digna prole, tamé īpetraui vt haberem filiū. ¶8 Heb. Luctationibus Dei luctata ſum cum ſorore mea, & præualui. vocauitque &c. Luctationes Dei vocat luctationes maximas, vt Cedri Dei, dicūtur cedri altiſſimæ. Vel, Luctationes Dei, quibus Deus fauit. Alij vertūt, Coniuncta ſum per Deum ſorori meæ, imò excellui ei. ¶9 Heb. Venit fœlicitas. Id eſt, Proſpere ceſſit quòd tradiderim ancillam meam viro meo. LXX vertetunt, Fœlix facta ſum. Alij, Venit turma. ſubaudi, filiorum. Id eſt, Iam multos habeo filios. Alij, Venit dux & collector exercituū. ¶10 Cum beatitudine mea. Vel, Ad fœlicitatē meam. ſiue, Pro proſperitate mea. Id eſt, Mihi fœliciter ceſſit quòd dedi ancillam meam viro meo. LXX, Beata ego. Chaldæus paraphraſtes, Laus facta eſt mihi. ¶11 Sic Luc. 1, Beatam me dicent omnes generationes. ¶12 Quidam inter Hebræos ſcribit mandragoras eſſe radicem herbæ, quæ radix refert hominem. Alij dicunt mandragoras herbam eſſe quæ poma fert odorata, coloris ochræ, & vitellis ouorum ſimilia. Dioſcorides in quarto. Quòd poma mādragoræ ſint iucundi odoris, clarum eſt ex capite ſeptimo Cantici Salomonis. Videntur ergo in Iudæa fuiſſe in precio poma mādragoræ, quòd ſua pulchritudine oculos paſcant, & odore nares plurimum oblectent. Radix huius herbæ habet humanā formā. A Columella mādragora epitheto dicitur ſemihomo. ¶13 præripueris. ſub. mihi. ¶14 accipere tentes?

tu elocetur ante maiorem natu. [17] Abſolue hanc hebdomadem, locabitúrque tibi & iſta pro ſeruitio quod adhuc alijs ſeptem annis mihi ſeruiturus es. Hoc fecit Iacob, [18] & abſoluit iſtam hebdomadem, & dedit ei Rahelem filiam ſuam vxorē. Dedit & Laban Raheli filiæ ſuæ Bilham ancillam ſuā vt eſſet famula. Ingreſſ⁹ eſt ergo Iacob ad Rahelem quoque, & amauit Rahelem præ Lea, ſeruiuitque illi adhuc alijs ſeptem annis. Vidēs autem Dominus quòd exoſa eſſet Lea, [19] reddidit eā fœcundam, manſitque Rahel ſterilis. Lea igitur concepit, & peperit filium, vocauitque nomē eius Ruben: ſic enim cogitabat, Vidit Dominus afflictionem meam, [20] nunc igitur diliget me maritus meus. Rurſum concipiens peperit filium, & ait, Quādoquidem Dominus audiuit me odio haberi, dedit mihi & iſtum. vocauitque nomen eius Simeon. Rurſúſque concepit, & peperit filium, & dixit, Et nunc quoque copulabitur mihi maritus meus, quandoquidem peperi ei tres filios. & ob hanc cauſam vocatum eſt nomen eius Leui. Denuo concepit, & peperit filium, dicens, [21] Et nunc gratias agam Domino. & idcirco vocauit nomē eius Iuda: deſtititque párere.

CAP. XXX.

Cernens verò Rahel [1] quòd nihil páreret ipſi Iacob, [2] æmulata eſt ſororem ſui, dixitq; ad Iacob, Da mihi liberos: ſin minus, morior. Iacob autem ira incenſus aduerſus Rahelem, dixit, [3] Num Dei loco ſum ego, [4] qui prohibet quo minus pariat? Rahel ait, En ancilla mea Bilha, ingredere ad eam, [5] vt pariat ſuper genua mea, [6] vt ego ex ea ædificer. Dedit itaque Bilhā ancillam ſuā ipſi Iacob vxorem, & Iacob ingreſſus eſt ad eā. Concipiens itaque Bilha, peperit ipſi Iacob filium. Et ait Rahel, [7] Cauſam meam egit Deus, & etiā exaudiuit vocem meam, dans mihi filium. & ob id vocatum eſt nomen eius Dan. Rurſum concipiēs Bilha ancilla Rahelis, peperit filium ſecundum ipſi Iacob. Et dixit Rahel, [8] Viciſſitudinibus Dei paria feci cum ſorore mea, vt etiam præualeā. vocauitq; nomen eius Naphtali. ¶Videns autē Lea quòd deſtitiſſet parere, accepit Zilpam ancillam ſuam, deditque eam Iacob vxorem. Peperit itaq; Zilpa ancilla Leæ ipſi Iacob filium, & ait Lea, [9] Auſpicato. vocauitque nomen eius Gad. Zilpa ancilla Leæ peperit Iacob filium ſecundum. Dixitque Lea, [10] In beatitudine mea: [11] nam beatam me dicent filiæ. vocauitq; nomen eius Aſer. Egreſſus Ruben in diebus meſſis triticeæ, inuenit [12] mādragoras in agro, attulitq; eas ad Leam matrē ſuā, & dixit Rahel ad Leam, Da mihi quæſo de mandragoris filij tui. Cui illa reſpondit, An parū eſt quòd [13] accipis virum meum, inſuper & mandragoras filij mei [14] accipies? Dixit Rahel. Dormiat igitur tecū hac nocte pro mandragoris filij tui. Venit igitur Iacob è rure ſub veſperam, & egreſſa eſt Lea ei obuiam, & ait, Ad me venies: conduxi enim te mādragoris filij mei. & dormiuit cū ea nocte illa. Exaudiuit autē Deus Leā vt conciperet, & páreret ipſi Iacob filiū quintū. Et dixit Lea, Reddidit [mihi] Deus mercedē meā, eo q dederim ancillā meā marito meo. vocauitq; nomē ei⁹ Iſaſchar. Rurſū cōcepit Lea, & peperit ipſi Iacob ſextū

antè tradamus ad nuptias. Imple hebdomadam dierum huius copulæ: & hanc quoque dabo tibi pro opere quo ſeruiturus es mihi ſeptem annis alijs. Acquieuit placito: & hebdomada tranſacta, Rachel duxit vxorem: cui pater ſeruam Balam tradiderat. Tandémque potitus optatis nuptijs, amorem ſequentis priori prætulit, ſeruiēs apud eum ſeptem annis alijs. Videns autem Dominus quòd deſpiceret Liam, aperuit uuluam eius, ſorore ſterili permanente. Quæ conceptum genuit filium, vocauitque nomen eius Ruben, dicens, Vidit Dominus humilitatem meam, nunc amabit me vir meus. Rurſúmque concepit & peperit filium, & ait, Quoniam audiuit me Dominus haberi contemptui, dedit etiam iſtum mihi. vocauitque nomen eius Simeon. Cōcepitque tertiò, & genuit alium filium: dixitque, Nunc quoque copulabitur mihi maritus meus, eo quòd pepererim ei tres filios. & idcirco appellauit nomen eius Leui. Quartò concepit, & peperit filium, & ait, Modo confitebor Domino. & ob hoc vocauit eum Iudam: ceſſauitque párere.

CAP. XXX.

Cernens autem Rachel quòd infœcunda eſſet, inuidit ſorori ſuæ, & ait marito ſuo, Da mihi liberos, alioquin moriar. Cui iratus reſpondit Iacob, Num pro Deo ego ſum, qui priuauit te fructu ventris tui? At illa, Habeo, inquit, famulā Balam: ingredere ad illam, vt pariat ſuper genua mea, & habeam ex illa filios. Deditque illi Balam in coniugium: quæ ingreſſo ad ſe viro, concepit, & peperit filium. Dixitque Rachel, Iudicauit mihi Dominus, & exaudiuit vocem meā, dans mihi filium. & idcirco appellauit nomen eius Dan. Rurſúmque Bala concipiens, peperit alterum: pro quo ait Rachel, Comparauit me Dominus cum ſorore mea, & inualui. vocauitq; eū Nephthali. ¶Sentiens Lia quòd párere deſiſſet, Zelphā ancillam ſuā marito tradidit. Qua poſt conceptum edente filium, dixit, Fœliciter. & idcirco vocauit nomen eius Gad. Peperit quoque Zelpha alterum. Dixitque Lia, Hoc pro beatitudine mea: beatam quippe me dicent omnes mulieres. propterea appellauit eū Aſer. Egreſſus autem Ruben tempore meſſis triticeæ in agrum, reperit mandragoras: quas matri Liæ detulit. Dixitque Rachel, Da mihi partem de mandragoris filij tui. Illa reſpōdit, Parúmne tibi videtur quòd præripueris maritum mihi, niſi etiam mandragoras filij mei tuleris? Ait Rachel, Dormiat tecū hac nocte pro mandragoris filij tui. Redeuntiq; ad veſperam Iacob de agro, egreſſa eſt in occurſum eius Lia, & ait, Ad me, inquit, intrabis: quia mercede conduxi te pro mandragoris filii mei. Dormiuitque cū ea, nocte illa. Et exaudiuit Deus preces eius: concepitque, & peperit filium quintum, & ait, Dedit Deus mercedem mihi, quia dedi ancillam meā viro meo. appellauitq; nomen eius Iſachar. Rurſum Lia cōcipiēs peperit ſextū

D Datu Rach Cōci Rube Sim Leui Iuda Rach quer ſtro cun Dat Bala ſoro to. Dan. B Nep Zelp Liæ Gad Aſer Lia, gori Rach cū d ma cipi C I

Digitized by Google

filium, & ait, Dotauit me Deus dote bona: etiam
hac vice mecum erit maritus meus, eo quòd genuerim
ei ſex filios. & idcirco appellauit nomen
eius Zabulon. Poſt quem peperit filiam nomine
Dinam. ¶ Recordatus quoque Dominus Rachelis,
exaudiuit eam, & aperuit vuluam eius. Quæ concepit,
& peperit filium, dicens, Abſtulit Deus opprobrium
meum. Et vocauit nomen eius Ioſeph,
dicens, Addat mihi Dominus filium alterũ. ¶ Nato
autem Ioſeph, dixit Iacob ſocero ſuo, Dimitte
me vt reuertar in patriam meam, & ad terrã
meam. Da mihi vxores, & liberos meos, pro quibus
ſeruiui tibi, vt abeam: tu verò noſti ſeruitutem
qua ſeruiui tibi. Ait illi Laban, Inueniã gratiam
in conſpectu tuo: (experimẽto didici quia
benedixerit mihi Deus propter te) conſtitue mercedem
tuam, quam dem tibi. At ille reſpondit,
Tu noſti quomodo ſeruierim tibi, & quanta in
manibus meis fuerit poſſeſſio tua. Modicum habuiſti
antequam venirem ad te, & nunc diues effectus
es: benedixitque tibi Deus ad introitũ meũ:
iuſtum eſt igitur vt aliquando prouideam * domui
meæ. Dixitque Laban, Quid tibi dabo? At ille
ait, Nihil volo: ſed ſi feceris quod poſtulo, iterum
paſcã, & cuſtodiã pecora tua. Gyra omnes greges
tuos, & ſepara cũctas oues varias, & ſparſo
vellere: & quodcunque furuũ & maculoſum, variũmque
fuerit, tã in ouib⁹ quàm in capris, erit merces
mea. Reſpõdebitque mihi cras iuſtitia mea, quã
placiti tẽpus aduenerit, corã te: & omnia quæ
nõ fuerint varia, & maculoſa, & furua, tã in ouibus
quàm in capris, furti me arguent. Dixitque Laban,
Gratum habeo quod petis. Et ſeparauit in die illa
capras, & oues, & hircos & arietes varios, atque
maculoſos: cunctũ autẽ gregẽ vnicolorẽ, id eſt albi
& nigri velleris, tradidit in manu filiorũ ſuorum.
Et poſuit ſpatiũ itineris triũ dierũ inter ſe &
generum, qui paſcebat reliquos greges eius. Tollẽs
ergo Iacob virgas populeas virides, & amygdalinas,
& ex platanis, ex parte decorticauit eas: detractiſque
corticibus, in his quæ ſpoliata fuerãt, cãdor
apparuit: illa verò quæ integra fuerãt, viridia permanſerunt:
atque in hũc modũ color effect⁹ eſt varius.

filium. Et dixit Lea, [15]Donauit me Deus bona dote,
[16]nũc cohabitabit mihi maritus meus, quoniã
peperi ei ſex filios. vocauitque nomẽ eius Zebulon.
Poſt hæc peperit filiã, cuius nomen vocauit
Dina. ¶ Et recordatus eſt De⁹ Rahelis, exaudiuitque
eam Deus, [17]& reddidit eam fœcundam. Quæ cõcipiens
peperit filium, dicens, Suſtulit Deus [18]opprobriũ
meum. Vocauitque nomen eius Ioſeph,
dicens, [19]Adiiciat mihi Dominus filium alterum.
¶ Cúmque peperiſſet Rahel Ioſeph, contigit vt Iacob
diceret ad Laban, [20]Dimitte me, vt vadam ad
locum meum, & ad terram meã: Da mihi vxores
meas, & liberos meos, pro quibus ſeruiui tibi, vt
abeam: tu enim [21]noſti ſeruitiũ meũ quod tibi ſeruiui.
Reſpondit ei Laban, [22]Si nunc gratiã hãc à
te impetrare poſſum: [23]indica mihi mercedẽ tuã,
& dabo: obſeruaui enim hoc, quòd Dominus me
propter te fortunauit. Et dixit ad eum, Tu noſti
quomodo ſeruierim tibi, & [24]quale pecus fuerit tibi
me paſtore. Nã [25]modicum quod tibi fuit antequã
ad te venirem, vehementer auctum eſt, &
quòd Dominus te fortunarit mei cauſa: [26]nunc
verò quando tandem domui meæ proſpiciam?
Qui ait, Quid dabo tibi? Reſpondit Iacob, Nihil
dabis mihi: ſi feceris mihi iſtam rem, iterum paſcam
[&] cuſtodiam oues tuas. Tranſibo hodie per
omnes greges tuos, [27]ſepara tu illinc omne pec⁹
punctis reſperſum & maculis variegatũ, & quidquid
fuluum erit in agnis, punctis reſperſum, &
maculis variegatũ in capris, merces mea fuerit.
[28]Et reſpondebit pro me iuſtitia mea poſtero tẽpore:
veniet enim ad mercedem meam corã te.
Quidquid ergo in capris [29]aut pũctis reſperſum,
aut maculis variegatum, in agnis verò fuluum
non fuerit, furtum hoc eſto apud me. Dixit ergo
Laban, [30]Age, modo fiat quod dixiſti. [31]Relegauit
igitur eadem die hircos circulatos, & maculis
variegatos, omnẽſque capras punctatas &
maculoſas, omnes inquam in quibus albedinis
aliquid fuit, deinde quicquid in agnis fuluum
fuit: & dedit eas ſub manus filiorũ ſuorũ. [32]Interſtinxit
verò inter ſe & Iacob iter trium dierũ,
& Iacob paſcebat oues Laban reliquas. Porrò Iacob
accepit virgas virides de populo, auellana
& caſtanea, [33] & deglubit eas vt albedo appareret, denudans ſcilicet quod album erat in virgis.

¶15 Vel, Bonum donum dedit mihi Deus. Id eſt. Optimam partẽ dedit mihi. ¶16 hac vice ¶17 Hebr. aperuit enim vuluam eius.

¶18 Olim dabatur vitio ſterilitas. Nam fœcũditas ex Deo proueniebat, q dixerat, Creſcite, & multiplicamini.

¶19 Per futurũ melius legeretur, Addet mihi Dominus filium alterum: vt ſit Hebraiſmus, pro, Cum vnum habuerim, plures habitura ſum.

¶20 i. Da mihi poteſtatem abeundi ad domum meam, & in patriã meã.

¶21 i. noſti operam meã quã præſtiti tibi. q.d Satis ſeruiui tibi.

¶22 Heb. Quæſo ſi inueni gratiam in oculis tuis. Id eſt, ſi tibi charus ſum. ſub. mane apud me.

¶23 Hæc verba hoc ordine leguntur apud Hebræos, Si inueni gratiam in oculis tuis: nam expertus ſum quòd Dominus benedixerit mihi propter te. Dixit inquam, Conſtitue mercedem tuam mihi &c. i. Si tibi charus ſum, ſiquid facere velis mea cauſa, ſub. mane apud me. nam experimento didici Deum benedixiſſe mihi tua cauſa. Neque volo vt maneas apud me gratis: ſed præſcribe præmium tuum mihi, dic mihi quid velis lucrari, & dabo tibi: vel, vt dem tibi. id eſt quicquid petieris à me, dabo tibi. Si non ſubaudiantur hæc verba, mane apud me: tunc per parentheſin legentur hæc verba. Nam expertus ſum quòd &c. vt hoc ordine legãtur, Si inueni gratiam in oculis tuis, indica mihi mercedem tuam, & dabo: nã expertus ſum quòd Dominus &c. ¶24 vſ, quanta fuerit apud me poſſeſſio tua. Aut, quantus fuerit grex tuus mecum. i. quãtum peculium tradideris mihi initio. ¶25 paruum erat id quod habebas in conſpectu meo, & creuit plurimum: & benedixit Dominus tibi ad pedem meum. i. Pauca erant tua pecora quæ tu commiſiſti mihi: ſed creuerunt multum. benedixit enim tibi Dominus ad aduentum meum. Chaldæus paraphr. vertit, benedixit propter me. ¶26 Heb. nunc autem quando operabor ego quoque pro domo mea? Id eſt, quando dabo operã vt congregem diuitias ad alendã familiam meam? ¶27 Heb. ad ſeparandum ſ. i. vt ſeparem illinc omnes agnos paruis & magnis maculis aſperſos, itẽ oẽs agnos nigros inter agnos, & magnis aut paruis maculis aſperſa inter capras: eritque merces mea. quod ſcilicet naſcetur tale. i. quæ iſtis ſimiles poſthac naſcentur, mihi cedent mercedis loco. ¶28 vſ. Reſpondebitque mihi craſtina die iuſtitia mea, quando veneris ad mercedem meam, ante te. i. Iuſtitia mea teſtabitur tibi poſthac de me, ſiue teſtimonium mihi feret, quum tu venies ad mercedem meam. Hoc eſt. Tunc deprehendes me iuſtum eſſe, quũ venies ad videndas oues quæ mihi mercedis loco cedent, & videris me nihil habere quod tuum ſit. ¶29 vſ, aut maculis paruis, aut magnis aſperſum, & nigrum in ouibus non fuerit: apud me erit furto ablatũ. Id eſt, Dicito me furto abſtuliſſe, & me furti argue, ſi videris apud me capras varijs maculis nõ variatas, aut oues non nigras. ¶30 Vtinam ¶31 vſ, Separauit itaque in die illa hircos habentes crura diuerſo colore veluti faſcijs cinctis, & magnis maculis aſperſos, omnẽſque capras maculis paruis & magnis aſperſas, omnia inquam in quibus erat aliquid albi, & omnia nigra in ouibus: &c. ¶32 Poſuit verò ſpatium itineris trium dierum inter ſe & inter Iacob. ¶33 vſ, decorticauitque in illis decorticationes albas, denudationem candoris qui erat ſuper virgas. Et poſuit &c. vſ, incidit in illis inciſuras albas, ſpoliationem candoris qui erat ſuper virgas. Poſuitque &c. Id eſt, partim decorticauit virgas ipſas: ea autem parte virgæ qua corticẽ detraxit, albor qui ſuberat cortici, apparuit: & ita varia effecta eſt virga. Quod hîc verſum eſt, denudationem candoris &c. per appoſitionem dictum eſt. q.d. Atque ita factum eſt vt denudaretur candor. detracto enim cortice, apparuit candor qui ſuberat cortici, vt dictum eſt.

Digitized by Google

[14]Et poſuit virgas, quas deglubeṛat, in canales aquarios in quos decurrebant aquæ: illuc enim conueniebant oues ad bibendum. [Poſuit autẽ virgas] è regione ouiũ, vt potum venientes inardeſcerent conciperẽtque.[15]In ardore ergo omnes concipiebant ad virgas, & pariebant circulatas, punctis reſperſas, & maculis variegatas.[1] Iacob autem ſeparauit agnos, & direxit faciẽ gregis [16]aduerſus circulatas & cũctas fuluas quæ erant in grege Laban: poſuit enim ſibi greges ſeorſum, non ad oues Laban.[17]In omni igitur admiſſura ouium robuſtiorũ[3] poſuit Iacob virgas in canales ante oculos ouiũ. [hoc ſcilicet agens] [18]vt in admiſſura conſpectis virgis: cõciperent.[2] [19]In admiſſura autem debilium ouium non ponebat. erant ergo debiliores Laban, robuſtiores vero ipſius Iacob.[3]Auctus eſt ergo vir ille in immenſum, ita vt eſſet ei magnus grex, ancillæ, ſerui, cameli & aſini.

CAP. XXXI.

ET audiuit verba filiorum Laban, qui ſic loquebantur, Rapuit Iacob quidquid erat patris noſtri, & ex his quæ patris noſtri ſunt, omnem iſtam[1]gloriam[1]parauit. Vidit quoque Iacob faciem Laban, animaduertitque eam non eſſe erga ſe[2]quemadmodum fuerat heri & nudiuſtertius.[2] Et dixit Dominus ad Iacob, Reuertere ad terram patrum tuorum, & ad natale ſolum, ego tibi adero. Mittens igitur Iacob, accerſiuit Rahelem & Leam in agrum ad gregem ſuum. Et dixit ad eas, Video ego faciem patris veſtri nõ eſſe erga me queadmodũ heri & nudiuſtertius: veruntamen Deus patris mei mihi adfuit. Et vos quidẽ noſtis quòd toto robore meo ſeruiui patri veſtro. Pater autẽ veſter[3]dolo malo egit mecum, & immutauit[3]mercedem meã iam[4]decies:[3] neq; tamen permiſit Deus vt me læderet. Quum diceret, Quæ[5]punctis[5]reſperſæ ſunt, ſint merces tua: tunc naſcebantur omnes oues [5]pũctis[5]reſperſæ. ſi verò diceret,[6]Circulis obuinctæ,[6] erũt merces tua: naſcebantur omnes[7]oues circulatæ.[7]Eripuit igitur Deus peculium patri veſtro, & mihi dedit.[8]Et hoc quoque factũ eſt, in ouium admiſſura[8]ſuſtuli oculos meos, vidique per ſomnium hircos[9]obuinctos circulis, punctis[9]reſperſos, & albis maculis notatos, qui inibant gregem. Tum dixit ad me angelus Dei per ſomnium, Iacob? Et reſpondi, Præſto ſum. Et dixit, Attolle quæſo oculos tuos, & obſerua omnes hircos[9]obuinctos circulis, punctis[9]reſperſos, & albis maculis notatos qui ineunt gregem: vidi enim quæcunque in te[10]commiſit[10] Labã. Ego ſum Deus Bethel, cui illic ſtatuã erexiſti, quòq; loci mihi votũ vouiſti: ſurge igitur, & egredere ex iſta terra, & redi in patriã tuã. Reſpondit Rahel ſimúlq; Lea, & dixerunt ad eũ,[11]Nũ pars aut hæreditas adhuc nobis eſt in domo patris noſtri?[11]Annõ extraneæ ab eo reputatæ ſumus? vendidit enim nos, deinde & argentũ noſtrũ[12]inſumpſit.[13]Quãdoquidẽ ergo omnes[13]opes quas eripuit Deus patri noſtro,

Poſuitque eas in canalibus, vbi effundebatur aqua: vt cum veniſſent greges ad bibendum, ante oculos haberent virgas, & in aſpectu earum conciperent. Factúmq; eſt vt in ipſo calore coitus oues intuerẽtur virgas, & parerẽt maculoſa, & varia, & diuerſo colore reſperſa. Diuiſitque gregẽ Iacob, & poſuit virgas in canalibus ante oculos arietum: erant autem alba & nigra quæque, Laban: cætera vero, Iacob, ſeparatis inter ſe gregibus. Igitur quando primo tempore aſcendebantur oues, ponebat Iacob virgas in canalibus aquarum ante oculos arietum & ouium, vt in earum contemplatione conciperent. quando vero ſerotina admiſſura erat, & cõceptus extremus, non ponebat eas. Factáque ſunt ea quæ erãt ſerotina, Laban: & quæ primi temporis, Iacob. Ditatúſque eſt homo vltra modum, & habuit greges multos, ancillas & ſeruos, camelos & aſinos.

CAP. XXXI.

POſtquam autem audiuit verba filiorum Laban dicentium, Tulit Iacob omnia quæ fuerũt patris noſtri, & de illius facultate ditatus, factus eſt inclytus: Animaduertit quoque faciẽ Laban quòd nõ eſſet erga ſe ſicut heri & nudiuſtertius, Maxime dicẽte ſibi Domino, Reuertere in terram patrum tuorum, & ad generationem tuam, eróque tecum Miſit, & vocauit Rachel & Liam in agrum, vbi paſcebat greges. Dixitq; eis, Video faciem patris veſtri, quòd non ſit erga me ſicut heri & nudiuſtertius: Deus autẽ patris mei fuit mecũ. Et ipſæ noſtis quòd totis viribus meis ſeruierim patri veſtro. Sed & pater veſter circũuenit me, & mutauit mercedem meam decem vicibus: & tamen non dimiſit eum Deus vt noceret mihi Siquando dixit, Variæ, erunt mercedes tuæ: pariebant omnes oues varios fœtus. quando vero econtrario ait, Alba quæque accipies pro mercede: omnes greges alba pepererunt. Tuliſque Deus ſubſtantiam patris veſtri, & dedit mihi. Poſtquam enim cõceptus ouium tempus aduenerat, leuaui oculos meos, & vidi in ſomnis aſcendentes mares ſuper fœminas, varios, reſperſos, & maculoſos, & diuerſorum colorum. Dixitque angelus Dei ad me in ſomnis Iacob? Et ego reſpondi, Adſum. Qui ait, Leua oculos tuos, & vide vniuerſos maſculos aſcendentes ſuper fœminas, varios, maculoſos, atque reſperſos. Vidi enim omnia quæ fecit tibi Laban. Ego ſum Deus Beth-el, vbi vnxiſti lapidem, & votũ vouiſti mihi. nunc ergo ſurge, & egredere de terra hac, reuertens in terrã natiuitatis tuæ. Reſpõderúntque Rachel & Lia, Nunquid habemus reſidui quicquam in facultatibus, & hæreditate domus patris noſtri? Nõnne quaſi alienas reputauit nos, & vendidit, comeditque pretium noſtrum? Sed Deus tulit opes patris noſtri, &

G ... Did cob. ... B ... Mu rit ob Iac Iub Iac ti ... Ia ... Iac rat Dei ... Deu Iac cen ... Ī.11

¶14 vl, Poſuit itaque virgas quas decorticauerat, in fluenta & canales aquarũ, ad quos veniebãt[vel, vẽturæ erant]pecudes vt biberẽt: [poſuit inquã] in cõſpectu ouium: quæ incaleſcebãt dũ venirent ad bibẽdum. Incaleſcebant, inquit. i. calore incendebãtur ad coitũ. ¶15 vl, Incaleſcebãt (vel Coibãt) igitur in conſpectu virgarũ, & pariebant oues illæ agnos, quorũ crura diuerſo colore veluti faſciis videbãtur reuincta, & aſperſos paruis punctis, & magnis maculis. ¶16 verſus agnos[antecedẽtes, ſcilicet]aſperſa maculis crura habentes, & verſus omne nigrum in grege Labã: poſuit enim ſibi greges ſeorſum & nõ cum ouibus Laban. Hæc eſt ſecũda induſtria Iacob: maculoſos agnos iam natos in vnum redegit gregẽ, fecitque illum antecedere gregem ouium Laban, vt ſequentes oues, contẽplatione præcedentium maculoſorum agnorum, alios párerent maculoſos. ¶17 Factum eſt item, quandocunque fortiores oues incaleſcebant. vel, coibant. i. In priore admiſſura: nempe menſe Martio. ¶18 Heb. vt coirent ante virgas. ¶19 Hebraice ad verbum, Et dum ſerotinarent[ſ. i. cum poſteriori admiſſuræ vacabant]oues, non ponebat: & ita ſerotinæ erant ipſius Laban, & robuſtiores ipſius Iacob. Hoc eſt, quando menſe Septembri coibant oues, quæ eſt poſterior admiſſura, quo tempore ſolent oues agnos debiliores párere propter ſubſequens frigus. Hæc eſt tertia induſtria Iacob, quòd virgas poſuit in canales eo tempore quo robuſtiores oues conceptui operam dabant, aut quando procliuiores erant ad coitum, vt ſic robuſtiorem ederent futuram: quod fit menſe Martio. XXXI. ¶1 vel, ſplendorem. aut opulẽtiam. i. peperit ſibi has diuitias, quibus aſſequutus eſt gloriam, & ſplendorem iſtum. ¶2 .i. ſicut antea ſolebat. ¶3 Heb. mentitus eſt mihi: mutauit enim &c. i. fallaciter & peruerſe egit mecum. ¶4 Numerus certus hic ponitur pro incerto, multis vicibus. ¶5 punctis paruis ¶6 Ea quorum crura erunt diuerſis coloribus veluti faſciis reuincta, ¶7 fœtus quorum crura erant diuerſis coloribus veluti faſciis reuincta. ¶8 vl, Accidit enim, tempore quo incaleſcebant oues. Vel, tempore quo oues coibant ¶9 vl, crura diuerſo colore veluti faſciis reuincta habentes, paruis item punctis &c. ¶10 facit. præſentis temporis. ¶11 q.d. Nihil eſt quod amplius expectemus à patre noſtro. ¶12 decoxit. i. vendidit nos tibi. ſeruiuiſti enim illi pro nobis. & decoxit pecuniam noſtram. i. quæ nobis debebatur pro mariti noſtri labore. fructus enim laborum Iacob redibat ad Laban. ¶13 vl, Sane omnes opes &c. nunc ergo fac &c.

Digitized by Google

C eos tradidit nobis, ac filijs noſtris: vnde omnia quæ præcepit tibi Deus, fac. ¶Surrexit autem Iacob: & impoſitis liberis, ac coniugibus ſuis ſuper camelos, abijt. Tuliſque omnem ſubſtantiam ſuam, & greges, & quicquid in Meſopotamia acquiſierat, pergens ad Iſaac patrem ſuum in Terram-Chanáan. Eo tempore ierat Laban ad tondendas oues, & Rachel furata eſt idôla patris ſui. Noluitque Iacob confiteri ſocero ſuo quòd fugeret. Cúmque abijſſet tam ipſe quàm omnia quæ iuris ſui erant, & amne tranſmiſſo pergeret contra Montem-Galaad: Nunciatum eſt Laban die tertio quòd fugeret Iacob. Qui aſſumptis fratribus ſuis, perſecutus eſt eum diebus ſeptem: & comprehendit eum in Monte-Galaad. Viditque in ſomnis dicentem ſibi Dominum, Caue ne quicquam aſperè loquaris contra Iacob. Iámque Iacob extenderat in monte taberna- D culum: cúmque ille conſecutus fuiſſet eum, cũ fratribus ſuis in eodem Monte-Galaad fixit tentorium. Et dixit ad Iacob, Quare ita egiſti, vt clam me abigeres filias meas quaſi captiuas gladio? Cur ignorante me fugere voluiſti, nec indicare mihi: vt proſequerer te cum gaudio, & canticis, & tympanis, & citharis? Non es paſſus vt oſcularer filios meos & filias: ſtultè operatus es & nunc quidem. Valet manus mea reddere tibi malum: ſed Deus patris tui heri dixit mihi, Caue ne loquaris contra Iacob quicquam durius. Eſto, ad tuos ire cupiebas, & deſyderio erat tibi domus patris tui: cur furatus es deos meos? Reſpondit Iacob, Quòd inſcio te profectus ſum, timui ne violenter auferres filias tuas. Quòd autẽ furti me arguis, apud quemcunque inueneris deos tuos, necetur coram fratribus noſtris ſcrutare, quicquid E tuorum apud me inueneris aufer. hæc dicens, ignorabat quòd Rachel furata eſſet idôla. Ingreſſus itaque Laban tabernaculũ Iacob, & Liæ, & vtriuſque famulæ, nõ inuenit. Cúmque intraſſet tentorium Rachelis, illa feſtinans abſcondit idôla ſubter ſtramenta cameli, & ſedit deſuper: ſcrutatóque omne tentorium, & nihil inueniente eo, ait, Ne iraſcatur dominus meus, quòd coram te aſſurgere nequeo: quia iuxta conſuetudinem fœminarum nunc accidit mihi. ſic deluſa ſollicitudo quærentis eſt. Tumẽſque Iacob, cum iurgio ait, Quam ob culpam meam, & ob quod peccatum meum ſic exarſiſti poſt me, & ſcrutatus es omnem ſupellectilem meam? Quid inueniſti de cuncta ſubſtantia domus tuæ? pone hîc corã fratribus meis & fratribus tuis, & iudicent inter me & te. Idcirco viginti annis fui tecũ? oues tuæ & capræ ſteriles non fuerunt, arietes gregis tuis non comedi: nec captũ à beſtia oſtẽdi tibi, ego damnum omne reddebam. Quicquid furto peri- F bat, à me exigebas. Die noctúque æſtu vrgebar, & gelu, fugiebátque ſomnus ab oculis meis. Sicque per viginti annos in domo tua ſeruiui tibi, quatuordecim pro filiab', & ſex ꝑ gregib' tuis: immutaſti quoq; mercedẽ meã decẽ vicibus. Niſi

noſtræ ſunt liberorúmque noſtrorum, fac quicquid Deus tibi mandauit. ¶Surrexit itaq; Iacob, & impoſuit filios ſuos & vxores ſuas camelis. Abduxitque omnes greges ſuos, & omnes facultates ſuas quas parauerat, omnes oues poſſeſſionis ſuæ, quas acquiſierat in Padan-aran, vt remearet ad Iſaac patrem ſuum in terram Chanaan. Laban autem abierat vt tõderet oues ſuas, furata eſt interim Rahel ſimulachra patris ſui. [14]Iacob verò furatus eſt cor Labã Syri, eo ꝙ abitum ſuum illi nõ indicaſſet.' Fugit itaque ipſe & omnia quæ illius erant, ſurrexitque & traiecit [15]fluuium,' dirigens faciem ſuam verſus [16]montem Gilead.' Die tertio nunciatum eſt ipſi Labã ꝙ Iacob fugiſſet. Et ſumens ſecum fratres ſuos, inſequutus eſt illũ itinere ſeptem dierum, & apprehendit eum in monte Gilead. Venerat autem Deus in ſomno nocturno ad Laban Syrum, & dixerat ad eũ, Caue [17]quidquam loquaris cum Iacob.' Aſſequutus eſt itaque Laban Iacob: fixerat autem tabernacula ſua Iacob in monte, ſed & Laban cum fratribus ſuis tetendit ſtentoria ſua in monte Gilead. Ait itaque Laban ad Iacob, Quid feciſti quòd [18]furatus es cor meum,' & abduxiſti filias meas veluti [19] bello captas? [20] Cur me clàm & inſcio fugã capeſſere voluiſti? Quin mihi indicaſti, vt te cum gaudio amandaſſem,' deduxiſſémque cum canticis, tympanis & cithara? Inſuper non permiſiſti vt oſcularer filios meos & filias meas. ſtulte quidem egiſti. [21]Eſſem ſatis potens eſſem' vobis malefacere: at Deus patris veſtri heri ad me dixit, Caue [17]loquaris cum Iacob quidquam. [22]Quòd ſi omnino abire collibitum fuit, vtpote deſyderio paternæ domus flagranti: continuóne deos meos furari oportuit?' Reſpondit Iacob & dixit ad Laban, Eo quòd timui, cogitauique te vi rapturum eſſe filias tuas mihi. Cæterùm is apud quem deos tuos inueneris, [23]non viuat:' coram [24]fratribus' noſtris recognoſce tibi ſiquid apud me eſt, & cape tibi. neſciebat autẽ Iacob quòd Rahel eos eſſet furata. Ingreſſus ergo eſt Laban tabernaculum Iacob, tabernaculum Leæ, tabernaculúmque duarum ancillarum, & non inuenit. Egreſſúſque tabernaculum Leæ, venit in tabernaculum Rahelis. Porrò Rahel ſimulachra illa acceperat, & poſuerat ea [25]ſub ſtratum' cameli, inſeditque eis: & cũ Laban contrectaſſet totum tabernaculum, nihil tamen inuenit. Rahel autem dixit ad patrẽ ſuũ, Ne ſuccenſeat dominus meus [26] quòd non poſſum' aſſurgere tibi, quia [27]iuxta conſuetudinem fœminarum mihi accidit.' Perſcrutans itaque, non inuenit ſimulachra. [28]Hoc iram mouit ipſi Iacob, vt litigaret cum Laban, & diceret,' Quæ præuaricatio mea? aut quod denique peccatum meũ, quòd ſic inardeſcens me inſequeris? [29]Contrectaſti omnem ſupellectilem meam, quid ex vniuerſa ſupellectili domus tuæ deprehendiſti? [30]Profer' huc coram fratribus meis & fratribus tuis, vt iſti inter nos duos diſceptent. En viginti iſtis annis fui tecum, oues tuæ & capræ tuæ non ſunt abortæ, ſed neque arietes gregis tui comedi. A feris laceratũ, tibi non attuli: ego, ſiquid peccatum, [31]pœnas dedi.' E manu mea requirebas ſiquid vel interdiu, vel noctu furto ſurreptum fuerat. Interdiu conſumpſit me æſtus, nocturno verò tempore gelu, fugitque ſomnus meus ab oculis meis. [32] Viginti iſtis annis inquam ſeruiui tibi in domo tua, quatuordecim' annis pro duabus filiabus tuis, & ſex annis pro ouibus tuis, & immutaſti mercedem meam iam decies. Et niſi

¶14 Furat' eſt etiã Iacob cor Laban Syri, eo ꝙ nõ renunciarit ei ꝙ fugeret, vel fugere vellet. Hebraiſm' eſt, Furatus eſt cor Labã, ꝓ ignorãte vel inſcio Labã aufugit. ¶15 .i. Euphratẽ. ¶16 Per anticipationẽ, nondum enim ita appellabatur. ¶17 Heb. ne loquaris cũ Iacob à bono ad malũ. i. nequid blãde aut aſpere illi dixeris. ¶18 Furari cor alterius (vt dictum eſt) eſt celare eum, & clàm eum aliquid facere. ¶19 Heb. captas gladio? ¶20 Heb. Cur abſcondiſti te ad fugiendum, & furat' es me, & nõ indicaſti mihi: & dimiſiſſem te cũ gaudio &c. Hæc poſteriora verba, Non indicaſti mihi: declarãt quod obſcurius dixerat, Abſcõdiſti te ad fugiendum, & furat' es me. q.d. Cur clàm aufugiſti, me neſciẽte, nec indicaſti? ¶21 Heb. Eſt fortitudo ĩ manu mea &c. .i. Poſſem vobis malum facere. ¶22 Heb. Et nunc eundo iuiſti, quia deſyderando deſyderauiſti domũ patris tui: cur ſurripuiſti deos meos? ¶23 vl, non viuet. q.d. mea manu eum interficiam. ¶24 Fratres vocat cognatos. ¶25 vl, ſub clitellis ¶26 vl, non enim poſſum ¶27 Heb. eſt mihi conſuetudo mulierum. Id eſt, quia patior menſes, ſiue menſtrua. ¶28 Heb. Iratúſque Iacob, rixatus eſt cum Laban: atque reſpondens, dixit ipſi Laban. ¶29 Heb. Quando contrectaſti omnia vaſa mea, quid inueniſti ex omnibus vaſis domus tuæ? Vaſa vocat ſupellectilem, more Hebraico. ¶30 Subaudi, in medium, ſiquid reperiſti apud me. ¶31 pœnas luebam, ſiue damnum rependebam. ¶32 Heb. Iam mihi ſunt viginti anni in domo tua: ſ.i. Iam viginti annis manſi in domo tua. Seruiui tibi quatuordecim &c.

Digitized by Google

[33]Deus patris mei, Deus Abrahã,' &[34]pauor Iſaac' affuiſſet mihi, [35]nunc quoque vacuũ me amidiſſes:' ſed afflictionem meam, & laborem manuum mearũ reſpexit De⁹, [36]& redarguit[te]heri.' Labã reſpõdit, & dixit ad Iacob, Annon filiæ iſtæ filiæ meę ſunt, & filij iſti filij mei, ſed& greges iſti greges mei. imò quidqd tu vides[37]annõ meũ eſt'[38]& filiab⁹ iſtis quid facerẽ hodie, aut filijs' earũ quos pepererunt? Veni igitur, [39]feriemus' ego & tu fœdus, quod teſtis loco ſit inter me & te. Accepto itaque lapide Iacob[40]ſtatuam' erexit, dixitq; ad fratres ſuos, [41]Legite' lapides. Qui afferentes lapides, tumulũ excitarunt, & ibi ſuper eũ comederunt. Vocauitque eũ Laban[42]Iegar-ſchahadutha,' Iacob verò vocauit eũ[43]Galeed.' Dixitq; Labã, Tumulus iſte teſtis eſt hodie inter me & inter te. & idcirco[44]vocatũ eſt' nomẽ eius Galeed. Et [44]Mizpa, [45]quoniam dixit, [46]Speculetur' Dominus inter me & inter te, [47] quando fuerimus ſeparati alter ab altero.' Si afflixeris filias meas, & ſi duxeris vxores [48]ad' filias meas, [49]nemo nobiſcum eſt: en Deus teſtis eſt inter me & inter te.' Rurſúſque dixit Laban ad Iacob, En iſte tumulus, & en ſtatua quam erexi inter me & te: Teſtis eſto tumulus iſte, & teſtis quoq; hæc ſtatua, quòd ego tumulũ iſtũ non tranſibo[50]ad te,' nec tu tumulum iſtũ & ſtatuam iſtã [51]ad me [52] ad malũ.' Deus Abraham, &[53]deus Nahor, deus quoque patris illorum, iudicent inter nos.' Et iurauit Iacob per pauorem patris ſui Iſaac. Mactauit quoque Iacob victimã in Monte, inuitauítque [54]fratres' ſuos vt manducarent panem. Et comederunt panem, pernoctarúntq; in monte illo. Conſurgénſque Laban diluculo, oſculatus eſt [55] filios' ſuos & filias ſuas, & imprecatus eſt eis fœlicia: valedicénſque Laban, [56]abijt reuerſus' ad locum ſuum.

CAP. XXXII.

IAcob verò[1]profectus eſt itinere ſuo cui obuiã facti ſunt angeli Dei. Quos cũ vidiſſet Iacob, dixit, Caſtra ſunt hæc Dei. & vocauit nomen loci illius [3]Mahanaim.' Iacob autem nuncios ante ſe præmiſit ad Eſau fratrẽ ſuum in terram Seir, in regionem Edom. Mandauitque eis dicens, Sic dicetis domino meo Eſau, [4]Sic dicit ſeruus tuus Iacob,' Apud Laban aduena fui, illicque morã traxi hactenus. Et ſunt mihi boues, aſini & oues, ſerui & ancillæ, [5]miſique nuntiatum [hæc] domino meo, vt impetrarẽ gratiã apud te. ¶Reuerſi ſunt nuncij ad Iacob, dicentes, Venimus ad fratrem tuum, nempe ad Eſau, qui tibi etiam obuiã venit, habétque ſecum quadringentos viros. Timuit verò Iacob vehementer, anxiúſque fuit: diſtribuit ergo populũ qui ſecũ erat, oues quoque & boues & camelos in duas turmas, aitq;, Si venerit Eſau ad vnã turmã, & trucidauerit eam, [6]euadet altera, reliquáq; manebit.' Et dixit Iacob, De⁹ patris mei Abraham, & Deus patris mei Iſaac, Domine qui dixiſti ad me, Reuertere in terrã tuam. & in patriã tuam, & omnino benefaciã tibi, Inferior ſum [7]omni beneficentia' omnique [8]fide' quã ſeruo tuo exhibuiſti: [9]quoniam baculo meo trãſiui Iordanem iſtum,' & nunc [10]creui in' duas turmas.

Deus patris mei Abraham & timor Iſaac affuiſſet mihi, forſitan modo nudum me dimiſiſſes: afflictionem meam & laborem manuum mearum reſpexit Deus, & arguit te heri. Reſpondit ei Laban, Filiæ meę & filij & greges tui, & omnia quę cernis, mea ſunt: quid poſſum facere filijs & nepotibus meis? Veni ergo, & ineamus fœdus: vt ſit in teſtimonium inter me & te. Tulit itaque Iacob lapidem, & erexit illum in titulum. Dixitq; fratribus ſuis, Afferte lapides. Qui congregantes fecerunt tumulum, comederúntque ſuper eum. Quem vocauit Laban Tumulum-teſtis & Iacob, Aceruum-teſtimonij, vterque iuxta proprietatẽ linguæ ſuæ. Dixitque Laban, Tumulus iſte erit teſtis inter me & te hodie. & idcirco appellatum eſt nomen eius Galaad, id eſt Tumulus-teſtis. Et adiecit Laban, Intueatur & iudicet Dominus inter nos quando receſſerimus à nobis. Si afflixeris filias meas, & ſi introduxeris alias vxores ſuper eas: nullus ſermonis noſtri teſtis eſt abſque Deo, qui præſens reſpicit. Dixitque rurſus ad Iacob, En tumulus hic, & lapis quem erexi inter me & te, Teſtis erit, tumulus, inquam, iſte & lapis ſint in teſtimonium, ſi aut ego tranſiero illũ pergens ad te: aut tu præterieris, malũ mihi cogitans. Deus Abraham & deus Nachor iudicet inter nos, deus patris eorũ. Iurauit ergo Iacob per timorem patris ſui Iſaac: immolatíſque victimis in Monte, vocauit fratres ſuos vt ederent panem. Qui cum comediſſent, manſerunt ibi. Laban verò de nocte conſurgens, oſculatus eſt filios & filias ſuas, & benedixit illis: reuerſúſque eſt in locum ſuum.

CAP. XXXII.

IAcob autẽ abijt in itinere quod cœperat: fuerúntque ei obuiam angeli Dei. Quos cum vidiſſet, ait, Caſtra Dei ſunt hæc. & appellauit nomẽ loci illi⁹ Mahanaim, id eſt Caſtra. Miſit autẽ & nuntios ante ſe ad Eſau fratrem ſuum in Terram-Seir, in Regionem-Edom: præcepitque eis, dicens, Sic loquimini domino meo Eſau, Hæc dicit frater tuus Iacob, Apud Laban peregrinatus ſum, & fui vſque in præſentem diem. Habeo boues & aſinos & oues, & ſeruos & ancillas: mittóq; nunc legationem ad dominum meum, vt inueniam gratiã in cõſpectu tuo. ¶Reuerſique ſunt nuntij ad Iacob, dicentes, Venimus ad Eſau fratrem tuum, & ecce properat in occurſum tuum cum quadringentis viris. Timuit Iacob valde: & perterritus diuiſit populum qui ſecum erat, greges quoque & oues & boues & camelos in duas turmas, dicens, Si venerit Eſau ad vnam turmã, & percuſſerit eam, alia turma, quæ reliqua eſt, ſaluabitur. Dixitque Iacob, Deus patris mei Abrahã, & Deus patris mei Iſaac: Domine qui dixiſti mihi, Reuertere in terrã tuã, & in locũ natiuitatis tuę, & benefaciam tibi: Minor ſum cunctis miſerationibus tuis, & veritate tua qui expleuiſti ſeruo tuo. in baculo meo tranſiui Iordanem iſtum: & nũc cũ duabus turmis regredior.

Pactũ Laban [et Ia]cob.

B

¶ quo Ange[lorum vi]ſione robor[atur Ia]cob.

Iacob nunti[os] fauore[m fra]tris ſu[i]...

B

Iacob d... ſua i...

Orat I[acob]

C De anguſt[iis] ripiẽs ſionẽ D[ei] indign[um] ſui cõ[fitetur]

¶33.i. Deus quẽ pater meus colebat, qui pater dicebatur Abrahã. ¶34.i. De⁹ quẽ timuit Iſaac. ¶35 Subaudiendũ[ſcio] aut[exiſtimo.] ſcio q inanem dimiſiſſes me. Aut vox Hebræa כִּי, accipienda eſt pro ſane vel certe. Certe inanẽ dimiſiſſes me. ¶36 vel, arguit eni te heri. Vel vt Chald. paraphraſtes vertit, heſterna nocte. ¶37 Heb. meũ eſt. ¶38 vl, ſed filiab⁹ iſtis meis quid faciã hodie, aut filijs q.d. natura nõ pmittit vt detrimenti quicquã eis inferã. ¶39 vl, percutiam⁹ ¶40 vl, in metã. ſiue titulũ ¶41 Colligite ¶42 Hę duæ voces Syriacę ſignificãt tumulum ſiue aceruũ teſtimonij. idẽ ſignificat & vox Hebræa Galeed. ſeipſum poſtea interpretatur. ¶43 vl, vocauerat. ſcilicet Iacob. ¶44 Hoc eſt, Iacob vocauit etiã locũ illum Miſpha.i. Specula iſta. quoniã Laban dixerat, Aſpiciat Dominus &c. ¶45 ſub. Labã. ¶46 ſub. poſthac. ¶47 vl, quũ abſcõdemur quiſq; à ſocio ſuo. Hebraiſm⁹. p. quando diſceſſerimus alter ab altero. ¶48 vltra ¶49 q.d. præſente Deo, & abſentibus hominibus polliceris te nõ afflicturũ filias meas. Phraſis Hebraica. ¶50 ſub. eũdo. ¶51 ſub. veniẽdo. ¶52 vl, ad inferẽdã iniuriã. q.d. ego cõtinebo me intra hos fines, & tu intra iſtos: neq; alter alteri⁹ fines ingredietur, vt inferat alteri malum. ¶53 dij Nachor iudicabũt inter nos, cum dijs patris illorũ. Dij Nachor, erant idôla. ¶54.i. affines. ¶55.i. nepotes. ¶56 Heb. & abijt, & reuerſus eſt. pro, abiénſq; reuerſus eſt. XXXXII ¶1 vl. Iacob quoq; ¶2.i. cœpit iter ſuũ cõficere. ¶3.i. caſtra. Eſt autẽ Mahanáim, loc⁹ vltra Iordanẽ nõ procul à mõte Galaad. ¶4 q.d. Hæc ſeruus tuus Iacob vult tibi eſſe nota. ¶5 Heb. mittóq; vt nũtiẽ domino meo, vt inueniã gratiã in oculis tuis. Multa hîc ſunt ſubaudiẽda, Et mitto nũtios vt nũtiẽt domino meo aduẽtũ meũ, vt inueniã &c. Alij aliud ſubaudiũt. Vt annũtiẽt domino meo quęcũq; præcepit mihi Domin⁹. Eſt autẽ Hebraiſm⁹, vt inueniã gratiã in oculis tuis, p, vt tibi ſim gratus. ¶6 Heb. erit turma quæ reliqua fuerit, in liberationẽ. ¶7 Heb. cũctis miſerationib⁹. pro, Indign⁹ erã in quẽ tãta beneficia conferres. ¶8 vl, veritate. Per veritatẽ, intelligit pmiſſiones impletas. q.d. Indign⁹ ſum oib⁹ pmiſſionib⁹ tuis quas adimpleſti ſeruo tuo. ¶9.i. cum trãſirem Iordanem iſtum vt irem in Haran, nihil amplius habebam quàm baculum in manibus. Tropus eſt Hebraicus, quo intelligitur nudum & tenuem eum tranſiſſe Iordanem. Chaldæus paraphr. vertit, Quia ſolus tranſiui Iordanem.i. ſine comitatu. ¶10 Heb. factus ſum in &c.i. deduco mecum duas turmas.

Digitized by Google

Erue me de manu fratris mei Eſau, quia valde
eũ timeo: ne forte veniẽs percutiat matrẽ cũ filiis.
D Tu locutus es quòd benefaceres mihi, & dilata-
res ſemen meum ſicut arenam maris, quæ præ
multitudine numerari nõ poteſt. Cúmq; dormiſ
ſet ibi nocte illa, ſeparauit de his quæ habebat,
munera Eſau fratri ſuo, Capras ducẽtas, hircos
viginti, oues ducentas, & arietes viginti, came-
los fœtas cũ pullis ſuis triginta, vaccas quadra-
ginta, & tauros viginti, aſinas viginti, & pullos
earum decem. Et miſit per manus ſeruorũ ſuorũ
ſingulos ſeorſum greges, dixitq; pueris ſuis, An-
tecedite me, & ſit ſpatiũ inter gregẽ & gregem.
E Et præcepit priori, dicẽs, Si obuiũ habueris fra-
trem meum Eſau, & interrogauerit te, Cuius es?
aut, Quò vadis? aut, Cuius ſunt iſta quæ ſeque-
ris? Reſpondebis, Serui tui Iacob, munera miſit
domino ſuo Eſau: ipſe quoq; poſt nos venit. Si-
militer dedit mãdata ſecũdo & tertio, & cunctis
qui ſequebãtur greges, dicẽs, Iiſdẽ verbis loqui-
mini ad Eſau cũ inueneritis eũ. & addetis, Ipſe
quoq; ſeruus tuus Iacob iter noſtrũ inſequitur.
Dixit enim, Placabo illum muneribus quæ præ-
cedũt, & poſtea videbo illum: forſitã propitiabi-
F tur mihi. ¶Præceſſerunt itaq; munera ante eũ,
ipſe verò manſit nocte illa in caſtris. Cúmq; ma-
ture ſurrexiſſet, tulit duas vxores ſuas & totidẽ
famulas cũ vndecim filijs, & tranſiuit Vadum
Iaboc. Traductiſq; omnibus quæ ad ſe pertine-
bant, manſit ſolus: & ecce vir luctabatur cum
eo vſque mane. Qui cum videret quòd eum ſu-
perare non poſſet, tetigit neruum femoris eius,
& ſtatim emarcuit. Dixitq; ad eum, Dimitte me:
iam enim aſcendit aurora. Reſpõdit, Non dimit
tam te niſi benedixeris mihi. Ait ergo, Quod no-
men eſt tibi? Reſpõdit, Iacob. At ille, Nequaquã,
inquit, Iacob appellabitur nomen tuum, ſed Iſ-
rael: quoniam ſi contra Deum fortis fuiſti, quã-
tò magis contra homines præualebis? Interroga
G uit eum Iacob, Dic mihi, quo appellaris nomi-
ne? Reſpondit, Cur quæris nomẽ meũ quod eſt
mirabile? Et benedixit ei in eodẽ loco. Vocauitq;
Iacob nomẽ loci illius Phanuel, dicẽs, Vidi Do-
minũ facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima
mea. Ortúſq; eſt ei ſtatim ſol poſtquã trãſgreſ-
ſus eſt Phanuel: ipſe verò claudicabat pede. Quã
ob cauſam nõ comedũt neruum filij Iſrael, qui
emarcuit in femore Iacob vſque in præſentem
diem: eo quòd tetigerit neruum femoris eius, &
obſtupuerit.

CAP. XXXIII.

Eleuans autem Iacob oculos ſuos, vidit ve-
nientem Eſau, & cum eo quadringentos vi-
ros: diuiſitq; filios Liæ & Rachel, ambarúmq; fa
mularum: & poſuit vtráque ancillam & liberos
earum in principio: Liam verò, & filios eius in
ſecundo loco: Rachel autem, & Ioſeph nouiſſi-
mos. Et ipſe progrediens adorauit pronus in
terrã ſepties, donec appropinquaret frater eius.

Eripe me quæſo è manu fratris mei, de manu
Eſau: nã timeo eum, ne veniat & trucidet matrẽ
ſimul cũ filijs. [11]Et tu quidem promiſiſti quòd ve
lis mihi benefacere, redderéq; ſemen meũ veluti
harenam maris, quæ præ multitudine numera-
ri nõ poteſt. Pernoctauit itaq; illic nocte illa, &
accepit de iis [12]quæ ſibi in manũ veniebãt, [13]mu
nus ipſi Eſau fratri ſuo: Nẽpe capras ducẽtas, hir
cos viginti, oues ducẽtas, & arietes viginti, came
las lactãtes cũ pullis earũ triginta, vaccas qua-
draginta, & [14]tauros decẽ, aſinas viginti, & pul-
los decem. Traditq; [iſthæc] in manũ ſeruorũ
ſuorũ, [15]quẽlibet gregẽ ſeorſim, & ait ad ſeruos
ſuos, [16]Trãſite ante me, & facite ſpatium inter
gregẽ & gregẽ. Præcepitq; priori dicẽs, [17]Si oc-
currerit tibi Eſau frater meus, & interrogauerit
te hiſce verbis, Cuius es tu, quò vadis, & cuius iſta
quæ te præcedũt? Dices, Hæc ſunt Iacob ſerui tui,
[18]munus hoc miſſum domino meo Eſau, & en i-
pſe ſubſequitur nos. [19]Huiuſmodi mandata de-
dit ſecũdo, & tertio, omnibus deniq; qui greges
ſequebantur, nẽpe vt ſic loquerentur ad Eſau, ſi-
cubi inuenirent eũ, dicerẽtq; quòd Iacob ſeruus e-
ius ſequeretur eos. ſic enim cogitabat, Placabo
[20]eũ munere quod me antecedit, deinde videbo
faciẽ eius, fortaſſe [21]me exaudiet. ¶Præceſſit itaq;
munus faciem eius, ipſe verò eadem nocte mã-
ſit in caſtris. Nocte verò conſurgens, tulit duas
vxores ſuas, & duas ancillas ſuas, vndecim quo-
que natos ſuos, & traiecit vadũ Iaboc. Accipi-
ens ergo eos, tranſmiſit eos vltra torrentẽ, trãſ-
miſit quoq; quidquid habuit: & [22]manſit Iacob
ſolus, [23]deſcenditq; cum eo vir in harenam, do-
nec aurora oriretur: qui videns quòd non poſſet ei
præualere, [24]tetigit volã femoris eius, & vola fe-
moris Iacob luxata eſt, dũ ille luctaretur cũ eo.
[25]Dixitq;, Dimitte me: exorta eſt enim aurora.
[26]Et dixit, Nõ dimittã te, niſi bona mihi fueris
imprecatus. Et dixit ad eũ, Quod eſt nomẽ tuũ?
Reſpondit, Iacob. Ait, Nomen tuum [27]vltra non
vocabitur Iacob, ſed Iſrael: [28]nam & Elohim &
hominibus tanquã princeps ſuperior euaſiſti.
Iacob interrogans dixit, Indica quæſo nomen
tuum. Et dixit, Cur [29]ſic interrogas de nomine
meo? fauſtáq; imprecatus eſt ei ibidem. Et voca-
uit nomẽ loci illius, Pniel: Quoniã vidi [inquit]
[30]Elohim facie ad faciem, & [31]erepta eſt anima
mea. Ortúſque eſt ei ſol cum pertranſiſſet Pniel,
& ipſe claudus erat [32]femore ſuo: ob id filij Iſ-
rael [33]etiamnum hodie non comedunt neruum
obſtupefactum in concauitate femoris, eo quòd
tetigerit concauitatẽ femoris Iacob neruo ob-
ſtupefacto.

CAP. XXXIII.

Attollẽs Iacob oculos ſuos vidit, & ecce Eſau
[1]venit, quadringẽtiq; viri cũ eo. [2]Diſtribuit
itaq; filios ad Leã, Rahelẽ, atq; duas ancillas: col
locauit autem ancillas & filios illarum in pri-
mo ordine, deinde Leam & liberos eius, Rahe-
lem [3]tamen & Ioſeph poſtremo. Ipſe verò an-
te illos præcedens, ſepties pronus terram verſus inclinat, quouſque fratri appropinquaret.

¶11 Heb. Et tu quidẽ dixiſti, Benefaciẽdo benefaciã tibi, & ponã ſemẽ tuũ &c. q.d. Vtcũq; res habeat, pollicitus es mihi quòd certo benefacturus ſis mihi, &c. ¶12 i. quod in promptu habebat. ¶13 ſub. quod mitteret. ¶14 iuuencos ¶15 Heb. gregẽ gregẽ ¶16 vel, Præcedite me. ¶17 Cũ occurrerit ¶18 munus eſt quod mittitur ¶19 Heb. Et præcepit etiã ſecundo & tertio, omnibus ſimiliter ſequentibus poſt armẽta, dicendo, Iuxta verbũ hoc diceris ad Eſau, quũ inueneritis eum. Dicetis etiam, Ecce ſeruus tuus Iacob poſt nos eſt. i. ſequitur nos ¶20 Heb. faciẽ eius. vel, irã eius. ¶21 Heb. ſuſcipiet faciẽ meã. pro, fortaſſe ſuſcipiet me frõte hilari. Vel, honorifice excipiet. ¶22 ſub. vltra Iordanẽ à latere Galaad. ¶23 & luctatus eſt quidã cũ illo. i. angelus Domini qui ſuſtinebat perſonã hominis. ¶24 tetigit acetabulum femoris eius, & acetabulũ femoris luxatũ eſt. vel, os ipſum femoris, loco ſuo motũ eſt. Vox Hebræa CAPH, pro qua acetabulum vertimus, ſignificat vertebram & cotylẽ. i. oſſis cauitatẽ illam in qua abſcõditur ſumma pars femoris, quod iſchium Græcis dicitur: & etiam caput illud femoris quod in iſchium inſeritur. Os igitur ipſum femoris quod in iſchium inſeritur, loco ſuo motum eſt, non acetabulum. Verti poteſt, tetigit coxendicem, & luxata eſt coxendix: eadem ſententia cum priore. ¶25 ſub. angelus. ¶26 ſub. Iacob. ¶27 Quidam rectè pro [vltra] vertunt [tantum] hoc modo, Non tantum appellaberis Iacob poſthac, ſed etiã Iſrael. ¶28 Heb. quia ſtrenue egiſti cũ Deo, & cum hominibus, & præualuiſti. i. quia ſtrenuum te præſtitiſti apud angelum & apud homines. Vel, principem egiſti cum Deo. i. in lucta ſuperior fuiſti angelo qui humanam perſonam ſuſtinebat: quãto magis præualebis hominibus? Ita Chaldæus paraphraſtes vertit, & LXX. Hoc modo præteritum [præualuiſti,] ſenſu futuro [præualebis:] & VAV, pro quanto magis. ¶29 iſtud ¶30 Deum ¶31 vel, liberata eſt anima mea. i. animus meus liberatus eſt metu. vel, mortuus non ſum. ¶32 Heb. ſuper femur ſuũ. i. claudicabat altero pede. ¶33 nõ comedũt muſculũ cõtractionis, qui eſt ſuper acetabulũ oſſis femoris, vſque ad hoc tẽpus: quia tetigit [ſub. angelus] acetabulũ femoris [vel, coxẽdicẽ] Iacob, quod eſt iuxta muſculũ cõtractionis. i. nõ comedũt muſculũ cõtrahentẽ & mouentẽ femur, qui muſculus eſt iuxta acetabulũ oſſis femoris: quia angelus Dei tetigit acetabulum femoris, quod eſt iuxta muſculum mouentem femur. XXXIII. ¶1 vel, veniebat ¶2 Separauit itaq; filios partim cũ Lia, partim cum Rachele, & partim cum ancillis. i. Diſtribuit filios in tres ordines, ſingulos matribus ſuis commendans. ¶3 autem

Digitized by Google

Eſau vero obuiam illi currens, amplexatus eſt eum, ruitque in collũ eius, & oſculatus eſt eum, fleuerúntque. Attollens autem oculos ſuos, vidit mulieres & pueros, dixitque, Qui [4]tibi' isti? Et reſpondit, Pueri ſunt quos benignitate ſua Deus donauit ſeruo tuo. Accedentes itaque ancillæ & nati earum, inclinarunt. Appropinquauit & Lea cũ filijs ſuis inclinantes. [5]Poſt hæc adduct⁹ eſt Ioſeph' & Rahel, & incuruati inclinant. Dixit autem [Eſau,] [6]Quæ tibi vniuerſa hæc turma, cui obuiam venit? Reſpondit, [7]Vt gratiam ac fauorem impetrarem corã domino meo.' Et dixit Eſau, Abũde ſatis mihi adeſt mi frater, maneat tibi quod tuum eſt. Ad quem ait Iacob, [8]Ne quæſo,' ſi impetro gratiam corã te, [9]accipe' hoc munus meum de manu mea: [10]nã in hoc vidi faciem tuam, quemadmodũ videtur facies Elohim: gratum ergo mihi fac,' Cape quæſo honorariũ mun⁹ meũ quod tibi allatũ eſt: [11]benigne enim mihi fecit Deus, & ſatis habeo.[12]Flagitante autẽ illo, accepit [Eſau,] & ait, Moue caſtra, & proficiſcamur, ego te præcedam. [13]Reſpõdit illi [Iacob,] Dominus meus nouit nimirũ ꝙ pueri teneri ſunt, deinde ſunt [13]mihi' oues & boues [14]fœtæ, [15]quas ſi ĩpulero vno die, morientur' omnes oues. Trãſeat quæſo dominus meus ante ſeruum ſuũ, ego [16]ſentim incedã, quatenus ferũt pecora ante me, & quatenus pueri ferre poſſunt,' donec perueniro ad dominum meum in Seir. Dixit ergo Eſau, [17]Cõſtituam quæſo quoſdam de ijs qui mecum ſunt, qui tecum maneãt. Iacob reſpondit, Cur iſtud? ſatis eſt ſi gratiam impetro coram domino meo. ¶Reuerſus eſt itaq; Eſau eadẽ die itinere ſuo verſus Seir: Iacob verò profectus in Suchoth, extruxit ſibi domum, tentoriáq; ſuis pecoribus: hinc vocatum eſt nomen loci illius Suchoth. Venitq; Iacob incolumis in [18]Sichem,' quæ eſt in terra Chanaan, dum rediret ex [19]Padanaran,' & [20]habitauit' è regione illius ciuitatis. Emit quoq; partem agri, vbi [21]tenderet' tabernaculũ ſuũ, de manu filiorũ Hemor patris Sichẽ, cẽtũ [22]probatis nummis:' ibiq; cõſtituit arã, [23]inuocauitq; ibi fortẽ Deũ Iſraelis.

CAP. XXXIIII.

Dina filia Leæ, quã pepererat ipſi Iacob, egreſſa eſt [1]vt filias illius regionis videret:' Quã vt vidit Sichem filius Hemor Hiuei [2]principis' illius regionis, rapuit eam: & dormiens cum ea, cõſtuprauit eam. [3]Adhæſerat enim animus eius Dinę filiæ Iacob,' & amauit puellam, [4]pellexitq; eã verbis.' Et dixit Sichem ad Hemor patrẽ ſuũ, [5]Cura vt hæc puella detur mihi vxor.' Audiuit autẽ Iacob quòd [Sichem] polluiſſet Dinam filiã ſuam, filij autem eius erant in agro apud pecora ſua, & diſſimulauit donec venirent. Porrò Hemor pater Sichem egreſſus eſt ad Iacob, [6]vt cũ eo loqueretur. [7]Veniẽtes autem filij Iacob è rure, atq; audientes, ſeſe diſcruciarunt' viri illi, & cõmouit eos vehemẽter, quòd is rem tã nephariam deſignaſſet in Iſraele, dormiendo ſcilicet cum filia Iacob, [8]quod factũ minime conueniebat.'

Currens itaque Eſau obuiam fratri ſuo, amplexatus eſt eum: ſtringénſque collum eius, & oſculans fleuit. Leuatiſque oculis vidit mulieres & paruulos earum, & ait, Quid ſibi volunt iſti? & ſi ad te pertinẽt? Reſpondit, Paruuli ſunt quos donauit mihi Deus ſeruo tuo. Et appropinquantes ancillæ & filij earum, incuruati ſunt. Acceſſit quoque Lia cum pueris ſuis: & cum ſimiliter adoraſſent, extremi Ioſeph & Rachel adorauerunt. Dixitque Eſau, Quænam ſunt iſtæ turmæ quas obuiam habui? Reſpõdit, Vt inuenirem gratiam coram domino meo. At ille ait, Habeo plurima frater mi, ſint tua tibi. Dixitque Iacob, Noli ita obſecro: ſed ſi inueni gratiam in oculis tuis, accipe munuſculum de manibus meis. ſic enim vidi faciem tuam, quaſi viderim vultum Dei: eſto mihi propitius, & ſuſcipe benedictionem quam attuli tibi, & quam donauit mihi Deus tribuẽs omnia. Vix fratre cõpellẽte ſuſcipiẽs ait, Gradiamur ſimul, eróque ſocius itineris tui. Dixitq; Iacob, Noſti domine mi quòd paruulos habeã teneros, & oues & boues fœtas mecũ: quas ſi plus in ambulando fecero laborare, morientur vna die cuncti greges. Præcedat dominus meus ante ſeruum ſuũ: & ego ſequar paulatim veſtigia eius, ſicut videro paruulos meos poſſe, donec veniam ad dominum meũ in Seir. Reſpõdit Eſau, Oro te, vt de populo qui mecum eſt, ſaltem ſocij remaneant viæ tuæ. Non eſt, inquit, neceſſe: hoc vno tantum indigeo, vt inueniam gratiã in cõſpectu tuo domine mi. ¶Reuerſus eſt itaq; illo die Eſau itinere quo venerat in Seir. Et Iacob venit in Socoth: vbi ædificata domo & fixis tentorijs appellauit nomẽ loci illius Socoth, id eſt tabernacula. Tranſiuitque in Salem vrbem Sichimorum, quæ eſt in Terra-Chanáan, poſtquam reuerſus eſt de Meſopotamia Syriæ: & habitauit iuxta oppidum. Emitque partem agri in qua fixerat tabernacula, à filiis Hemor patris Sichem centum agnis. Et erecto ibi altari, inuocauit ſuper illud fortiſſimum Deum Iſrael.

CAP. XXXIIII.

Egreſſa eſt autẽ Dina filia Liæ vt videret mulieres regionis illius. Quam cum vidiſſet Sichem filius Hemor Heuæi, princeps terræ illius, adamauit eam: & rapuit, & dormiuit cum illa, vi opprimens virginem. Et conglutinata eſt anima eius cum ea, triſtẽmque deliniuit blanditijs. Et pergens ad Hemor patrem ſuum, Accipe, inquit, mihi puellam hanc coniugem. Quod cum audiſſet Iacob abſentibus filijs, & in paſtu pecorum occupatis, ſiluit donec redirent. Egreſſo autem Hemor patre Sichem vt loqueretur ad Iacob, ecce filij eius veniebant de agro: auditóque quod acciderat, irati ſunt valde, eo quòd fœdam rem operatus eſſet in Iſrael, & violata filia Iacob rem illicitam perpetraſſet.

¶4 Iſtud ſcribi ſignificat qui tecum ſunt. Aut poti⁹ vacare diſcẽdum eſt hoc loco: quod eſt frequentiſſimũ apud Hebræos. ¶5 Acceſſit tandem & Ioſeph ¶6 Heb. Quis eſt iſte ad quẽ mittis totã turmã iſtã quam obuiam habui? ¶7 q.d. Hæc traxi mecũ vt ea tibi dono darẽ, vt eſſem tibi gratioſas. ¶8 ſub. recuſes. ¶9 ſed accipe ¶10 propterea aſpicio faciem tuã, ſicut aſpicerẽ faciem Dei: & ſvĩ nã placeſ mihi. q.d. Si acceperis munus meũ, ita gaudebo, tãmq; libenter aſpiciã vultũ tuũ, ꝗ ſi aſpicerẽ vultum Dei aut angeli: vſqueadeo places mihi. ¶11 Heb. quoniam miſertus eſt mei Deus, ſuntq; mihi omnia. Hebraiſmus eſt, pro, Ex benignitate Dei, omnia mihi abunde ſuppetunt. ¶12 Heb. Coegit igitur eum, & accepit: dixitq, (ſub. ipſe Eſau) Proficiſcere (vĩ, Proficiſcamur) & eamus, ibóq; è regiõe tui. i. à latere tuo, & æquis paſſibus. ero comes itineris tui. ¶13 Heb. ſuper me. i. ſunt mihi curandæ. ¶14 vĩ, lactantes, ¶15 Heb. & accelerabunt eas die vno, & morientur. Hebraiſmus eſt, p. quas ſi accelerauerint etiã die vno citius quàm ſolitæ ſint ambulare, morientur omnes. ¶16 vĩ, pedetentim deducã, iuxta pedem operis quod eſt ante me, & iuxta veſtigium paruulorum. Opus vocat vniuerſam familiam, potiſſimũ greges & armenta. i. ſecundum quòd videro familiã meã ambulare poſſe, greges & armenta. ¶17 Heb. Relinquã nunc apud te ex populo qui mecũ eſt. Et ille reſpondit, Ad quid iſtud, [dummodo] inueniam gratiam in oculis domini mei? q.d. ſatis mihi fuerit, ſi tibi gratus ſim. ¶18 Hæc vrbs dicitur Sichar, Iohã. 4. ¶19 Vide annotationẽ cap. 24. circiter principium. ¶20 vĩ, caſtrametatus eſt ¶21 tetenderat ¶22 vĩ, agnis: ¶23 vĩ, vocauit illud Fortis Deus Iſrael. i. fuit in ſignum quòd fortis Deus Iſrael liberaſſet eum. XXXIIII. ¶1 vt cognoſceret mulieres regionis illius: ¶2 vĩ, princeps. nominatiuo caſu. ¶3. i. vehemẽter eã amabat. ¶4 Heb. locutúſq; eſt ad cor puellæ. Vĩ, ſecundum animũ puellæ. i. loquebatur amice cum ea, & verbis eam demulcebat, vt eam ad conſenſum iucundi cõiugij inclinaret. Hebraiſm⁹ eſt. Chaldæus paraph. Locutus eſt cõſolationes ad cor eius. ¶5 Heb. Cape mihi puellam hanc in vxorem. ¶6 de futuris ſcilicet nuptiis. ¶7 Reuerſis autẽ filijs Iacob ex agro, cum intellexiſſent, dolore affecti ſunt ¶8 quum non liceret ſic fieri. Chaldæus paraphraſtes vertit, Et ſic non erat rectum facere.

Digitized by Google

¶Locutus eſt itaq; Hemor ad eos, Sichē filij mei
adhæſit anima filiæ veſtræ: date eam illi vxorē.
Et iūgamus viciſſim connubia: filias veſtras tra
B dite nobis, & filias noſtras accipite. Et habitate
nobiſcum: terra in poteſtate veſtra eſt, exercete,
negociamini, & poſſidete eam. Sed & Sichem ad
patrem & ad fratres eius ait, Inueniam gratiam
corā vobis: & quæcūque ſtatueritis dabo. augete
dotē, & munera poſtulate, & libēter tribuā quod
petieritis: tantū date mihi puellam hanc vxorē.
Reſponderunt filij Iacob Sichē & patri eius in
dolo, ſæuientes ob ſtuprum ſororis, Non poſſu-
mus facere quod petitis, nec dare ſororē noſtrā
homini incircūciſo: quod illicitum & nephariū
eſt apud nos. Sed in hoc valebimus fœderari, ſi
volueritis eſſe ſimiles noſtri, & circuncidatur in
vobis omnis maſculini ſexus. Tunc dabimus &
C accipiemus mutuò filias veſtras ac noſtras: & ha
bitabimus vobiſcum, erimúſq; vnus populus. Si
autem circuncidi nolueritis, tollemus filiam no
ſtrā, & recedemus. Placuit oblatio eorū Hemor,
& Sichem filio eius. Nec diſtulit adoleſcens quin
ſtatim quod petebatur expleret: amabat enim
puellam valde, & ipſe erat inclytus in omni do-
mo patris ſui. ¶Ingreſſiq; portam vrbis, locuti
ſunt ad populum, Viri iſti pacifici ſunt, & volūt
habitare nobiſcum: negotiētur in terra, & exer-
ceant eam, quæ ſpatioſa & lata cultoribus indi-
get: filias eorū accipiemus vxores, & noſtras il-
lis dabimus. Vnum eſt quo differtur tantum bo
num, ſi circūcidamus maſculos noſtros, ritū gē
tis imitātes. Et ſubſtātia eorum, & pecora, & cun
cta quæ poſſident, noſtra erunt: tantum in hoc
acquieſcamus, & habitantes ſimul, vnum efficia-
D mus populum. Aſſenſique ſunt omnes, circūciſis
cūctis maribus. ¶Et ecce, die tertio quando gra
uiſſimus vulnerum dolor eſt, arreptis, duo filij
Iacob, Simeon & Leui fratres Dinæ, gladijs, in-
greſſi ſunt vrbē cōfidenter: interfectiſque omni-
bus maſculis, Hemor & Sichē pariter necauerunt,
tollentes Dinam de domo Sichem ſororē ſuam.
Quibus egreſſis irruerūt ſuper occiſos cæteri fi-
lij Iacob: & depopulati ſunt vrbem in vltionē
ſtupri. Oues eorum, & armēta, & aſinos, cunctáq;
vaſtantes quæ in domibus & in agris erant, par-
uulos quoque eorum & vxores duxerunt capti-
uas. ¶Quibus perpetratis audacter, Iacob dixit
ad Simeon & Leui, Turbaſtis me, & odioſum fe-
ciſtis me Chananæis & Pherezæis habitatoribus
terræ huius. nos pauci ſumus: illi cōgregati per
cutient me, & delebor ego & domus mea. Re-
ſponderunt, Nunquid vt ſcorto abuti debuēre ſo
rore noſtra?

Oratio Hemor ad populum.

¶Locutus eſt ergo Hemor cū eis in hanc ſenten
tiā, [9]Sichem natus meus deperit' filiam veſtram:
obſecro igitur vt detis eam ei vxorem. Iungite
nobiſcum affinitatem, collocate nobis filias ve-
ſtras, & noſtras filias vobis ducite. Habitabitiſq;
nobiſcū, [10]regio ipſa vobis patebit, vt in ea ha-
bitetis, negotiemini, atque etiam cōtineamini.'
Sichem quoque dixit ad patrē puellæ & ad fra-
tres eius, [11]Sinite vt impetrem hoc à vobis,' &
quicquid dixeritis ad me, dabo: [12]auctionē faci-
te vel in immēſum, idq; erga me, cū donationis
propter nuptias, tum dotis,' dabo quidquid in-
dicaueritis mihi, modo detis mihi puellam hāc
vxorem. Reſpōderunt filij Iacob ipſi Sichem &
Hemor patri eius doloſe, [13]expoſtulantes ſuper
eo quòd ſororem ipſorum Dinam polluiſſet. Di-
xerunt ergo ad eos,' Rem iſtā facere haudqua-
quā poſſumus, vt collocemus ſororem noſtram
viro præputium habēti: id enim probroſum no
bis eſſet. Veruntamen in hoc obſignati [14]ſecuri
erimus de vobis,' ſi fueritis ſicut nos ſumus, vt
circūcidantur vobis omnes mares. Tum colloca-
bimus filias noſtras vobis, ducemúſque nobis fi-
lias veſtras, habitabimúſque vobiſcum, & erim'
vobiſcum vnus populus. Quòd ſi nos non audie
ritis, vt ſcilicet circūcidamini, [15]recipiemus' filiā
noſtram & abibimus. Placuerūt verò [16]verba il
lorum' cum ipſi Hemor, tum Sichem filio eius. Et
iuuenis quidem nihil cūctatus eſt facere rē iſtā:
deperibat enim filiā Iacob, erátque honoratior
omnibus qui in domo patris erāt. ¶Venit itaq;
Hemor & Sichem filius eius ad portam ciuitatis
ſuæ, loquutique ſunt cum ciuibus ſuis in hunc
modum, Viri iſti [17]pacem nobis offerūt, [18]vt ha
bitare eis liceat in noſtra regione, in eáque ne-
gotiari. & terra quidem ſatis ampla eſt coram
eis:' ducemus ergo nobis filias eorū vxores, col-
locabimúſq; filias noſtras eis.' [19]Attamen hac in
re obſignantur erga nos viri' illi vt nobiſcū ha
bitent, coeántque nobiſcum in vnum populum,
ſi cuncti mares [20]nobis' circuncidantur, quem-
admodum ipſi circūciſi ſunt. Pecora illorum, fa
cultatéſq; illorū, & omnia iumēta illorū, an non
noſtra futura ſunt, [21]ſi illis hoc ſigno obſtringe
mur, vt nobiſcum habitent? [22]Vniuerſi itaq; ci-
ues illius vrbis obſecuti ſunt ipſi Hemor & Si-
chem filio eius, omnéſque mares illius vrbis cir
cunciſi ſunt. ¶Tertio itaq; die, quū eſſent in do
lore ciues, duo filij Iacob, Simeō & Leui, fratres
Dinæ, arreptis gladijs ſuis, vrbem introierunt
[23]confidenter,' interfecerúntq; omnem marem.
Quin & Hemor atque Sichē filium eius trucida-
runt [24]gladio,' tulerúntq; Dinam ex domo Si-
chem, & abierunt. Filij verò Iacob venientes ſu-
per occiſos, [25]deſpoliarunt' ciuitatem, eo quòd polluerant ſororem ſuam. Oues quoque & boues
atque aſinos illorū, & quicquid erat in vrbe & in agro, rapuerūt. Sed & cunctam ſubſtantiā, [26]om-
némque pubem,' atque vxores illorū [27]ceperunt, atque prædam abegerunt, cū omnibus quæ intus
erant. ¶Dixit verò Iacob ad Simeon & Leui, Conturbaſtis me, [28]putidúmque me reddidiſtis corā
habitatoribus iſtius regionis, nempe coram Chananæo' & Pheriſæo: [29]& ego quidem paruo ſum
numero,' congregabuntur ergo illi aduerſum me, & trucidabunt me, vaſtabórque ego & domus
mea. Illi verò reſponderunt, An ergo vt ſcorto abuti ſorore noſtra debuit?

¶ 9 Hebr. Sichē filij mei anima deperit &c. i. Filius me' Sichē deperit filiā veſtrā. Vel, Filius me' ex animo diligit filiā veſtrā. ¶ 10 Heb. terra erit corā vobis: habitate, & negotiamini i ea, poſſidetéque eam. vel, poſſeſſionē que acquirite in ipſa. Hebraiſmus eſt, Terra erit in conſpectu veſtro, pro, In veſtra poteſtate erit: licebit vobis habitare in quocūque loco volueritis. ¶ 11 Heb. Inueniā gratiā corā vobis. i. Sim vobis gratioſus, & annuite precib' meis. ¶ 12 Heb. multiplicate mihi dotē & donū, i. petite à me ingentem dotem, muneráque ampliſſima. ¶ 13 Heb. & dixerunt, eo quòd violaſſet Dinam ſororē ſuam, dixerūt inquā ad eos, ¶ 14 complacebimus vobis. Vel, acquieſcemus vobis hac conditione. ¶ 15 tunc recipiemus ¶ 16 .i. conditiones ab eis oblatæ. ¶ 17 Heb. pacifici ſūt nobiſcū. q.d. Viri iſti hacten' pacifice vixerunt nobiſcum. ¶ 18 Heb. habitauri ſunt itaque in hac regione, & negotiabuntur in ea. ipſa nanque terra ampla eſt locis coram eis. Id eſt, latiſſima eſt, & proinde eorum capax. ¶ 19 Veruntamen hac lege conſentient nobis viri ¶ 20 vl, in nobis. i. qui ſunt apud nos: aut nobis, qui noſtri ſunt. ¶ 21 ſi modo acquieuerimus illis, & habitabunt nobiſcum? ¶ 22 Heb. Aſſenſique ſunt ipſi Hemor & Sichem filio eius, omnes egredientes portam ciuitatis ipſius: & circunciderunt ſe omnes maſculini ſexus, egrediētes portam ciuitatis eius. Id eſt, vrbis eius ciues qui mares erant. ¶ 23 Chaldæus paraphraſtes vertit, quæ habitabat confidenter. Id eſt, quæ nihil tale cogitabat. ¶ 24 Heb. in ore gladij. i. necauerūt gladio, vel acuto gladio, aut acie gladij. ¶ 25 vl, diripuerunt ¶ 26 omnéſque paruulos. ¶ 27 captiuos abduxerunt, & diripuerunt quicquid erat in domibus. ¶ 28 vl, propterea quòd fœtere feciſtis me apud Chananæos &c. Id eſt odioſum & execrabilem reddidiſtis me Chananæis &c. Hebraiſmus eſt, cui contrarium eſt quod Paulus ait 2. Corinth. 2. d, Chriſti bonus odor ſumus. pro, Accepti ſumus Chriſto. ¶ 29 Heb. & ego homines numeri. i. quum habeam paucos mecum, congregabuntur illi &c.

Digitized by Google

¶1 q.d. abijcite veſtes immundas, & mundas accipite. ¶2 Heb. Et ſurgamus & aſcẽdamus ¶3 vel, exaudiuit me ¶4 Heb. & non ſunt perſecuti filios Iacob. ¶5 apparuerãt ei angeli ¶6. i. ad radices montis Beth-el. ſita enim eſt Beth-el i mõte ¶7. i. è Meſopotamia. Vide principium capitis 24. ¶8 vl. poſt hac. ſubaudiatúrq; aduerbiũ ſtantũ. hoc modo, Nõ tantum vocaberis poſthac Iacob, ſed etiã Iſrael erit nomen tuum. ¶9 .i. omnipotens. q.d. nihil eſt difficile apũ me. crede me omnia poſſe, & benedictione mea efficietur vt creſcas & multiplicerіs. ¶10 ſub. dabo. ¶11 vl. Iam verò vocauerat ¶12 Heb. Profecti ſunt itaq; è Beth-el: quũ autẽ reſtaret itineris quantũ miliare capit, antequam perueniret in Ephráthã, parturire cœpit Rachel: & difficultatẽ habuit i pariẽdo. Factúmque eſt, quum difficultate partus laboraret, dixit &c. Quid i. pro, Quantũ miliare capit, vertũt, Quantũ confici poteſt poſt vnum paſtum. ¶13 nã mortua eſt. ſub. in ipſo partu. ¶14. i. filius calamitatis meæ. ¶15 .i. filius dexteræ. ¶16 erexit ¶17 vl. arcem ¶18 Vox Hebræa PILEGVES, ſignificat ancillã viro iunctã abſque contractu & ſponſalibus. Tamen in Sacris literis erat vera vxor: vt de Cetura legimus, quæ vxor appellatur Gene. 25. a. Abraham aliã duxit vxorẽ, nomine Ceturã. Eadẽ 1. Par. 1. c. dicitur concubina, Filij autem Ceturæ concubinæ Abrahã &c. Iudicũ cap. 19. a. Quidã vir Leuites habitãs in laterib' mõtis Ephraim, accepit ſibi vxorẽ cõcubinã de Beth-lehem Iuda. paulo poſt, Dixit pater puellæ ad generũ ſuũ. Hic generũ vocat eũ qui cõcubinã illam acceperat. ¶19 ſub. quæ dicta eſt, hoc modo, i Mãre, quæ dicta eſt Cariath-arbe. ¶20. i. ſepult' eſt cũ maiorib' ſuis.

CAP. XXXV.

DIxit autem Deus ad Iacob, Surge, aſcende in Beth-el, & habita ibi, facitóque ibi arã Deo, qui apparuit tibi quũ coram Eſau fratre tuo fugeres. Tum dixit Iacob ad domũ ſuã, & ad omnes qui ſecũ erãt, Abijcite deos alienos qui ſunt inter vos, mundamini, & [1]immutate veſtimenta veſtra.[2] Nam ſurgentes aſcendemus in Beth-el, & ibi faciã arã Deo, qui [3]reſpondit mihi in die afflictionis meæ, & affuit mihi in via quam ambulaui. Dederũt itaq; ipſi Iacob omnes deos alienos quos habuerunt, inaures quoq; quæ erãt in auribus illorum, & defodit eos Iacob ſubter quercum quæ erat iuxta Sichem. ¶Et quũ emigraſſent, fuit terror Dei ſuper ciuitates illas quæ erant per circuitũ illorũ,[4] vt filios Iacob nõ inſequerentur. Venit itaque Iacob Luzan, quæ eſt in terra Chanaan, ipſa eſt Beth-el, ipſe & cũctus populus qui cũ ipſo erat. Et extruxit illic aram, appellauitq; locũ illũ, Deus-Beth-el: nam eodẽ loci [5]apparuerat ei Deus quũ fugeret fratrẽ ſuũ. ¶Mortua verò eſt Debora nutrix Rebeccæ, & ſepulta eſt [6]ſub Beth-el ſub quercu: & vocatũ eſt nomẽ loci illi' Quercus-flet'. ¶Rurſus apparuit Deus ipſi Iacob quũ rediſſet [7]è Padan-arã, & benedixit ei. Et dixit ad eum Deus, Nomẽ tuum eſt Iacob, [8]vltra non vocabitur nomẽ tuum Iacob, ſed Iſrael erit nomẽ tuũ: vocauitq; eſt nomẽ eius Iſrael. Dixit verò ad eũ Deus, Ego ſum Deus [9]Schadai, creſce & augeſce: gens, imò congregatio gentiũ ex te prodibit, quin & reges è lũbis tuis egredientur. Et terrã illam quã dedi Abrahamo & Iſaac, tibi dabo, & ſemini tuo poſt te,[10] terram iſtã. Aſcendit itaque Deus ab eo, in loco vbi loquutus fuerat cũ eo. Poſuit autem Iacob ſtatuam lapideã in eodem loco in quo cum eo loquutus fuerat, libãs ſuper eã libamẽ, & fundens ſuper eã oleum: [11]Vocauitque nomẽ loci illius, in quo Deus fuerat cũ eo loquut', Beth-el. ¶[12]Cũq; proficiſcerentur de Beth-el, abeſſentque iugerũ arui ab Ephrata, parturijt Rahel, inque pariendo difficulter habuit. Cúmque ſic grauiter haberet in partu ſuo, dixit ad eã obſtetrix, Ne timeas: nam & hunc habebis filium. Cúmq; efflaret animã, [13](moriebatur enim) vocauit nomẽ eius [14]Ben-oni, pater verò eius vocauit eum [15]Beniamin. Mortua itaq; eſt Rahel, & ſepulta in via qua itur Ephrata: hæc eſt Beth-lehem. Et [16]collocauit Iacob ſtatuam ad ſepulchrum eius. hæc eſt ſtatua monumenti Rahel vſque in præſentem diem. ¶Profectus ergo Iſrael tetendit tabernaculum ſuũ vltra [17]turrim Eder. Cum itaq; Iſrael habitaret in ea regione, iuit Ruben, & dormiuit cũ Bilha [18]concubina patris ſui, quod audiuit Iſrael. ¶Filiorũ autẽ Iacob fuerunt duodecim. Filij Leæ, primogenit' Iacob. Ruben, Simeõ, Leui, Iuda, Iſaſchar & Zebulon. Filij Rahelis, Ioſeph & Beniamin. Filij autem Bilha ancillæ Rahel, Dan & Naphtali. Et filij Zilpa ancillæ Leæ, Gad & Aſer. Hi ſũt filij Iacob, qui nati ſũt ei in Padan-arã. ¶Et venit Iacob ad Iſaac patrẽ ſuũ in Mamre [19]ſin Kiriath-arba, quæ eſt Hebron, vbi incolæ fuerant Abrahã & Iſaac. Fuerunt autem dies Iſaac centum anni & octoginta. Deficiẽs autem Iſaac mortuus eſt. [20]collectúſque ad populos ſuos ſenex & ſatur dierum: filij autem eius Eſau & Iacob eum ſepellierunt.

CAP. XXXV.

INterea locutus eſt Deus ad Iacob, Surge, & aſcende Beth-el, & habita ibi, fácque altare Deo qui apparuit tibi quãdo fugiebas Eſau fratrem tuũ. Iacob verò conuocata omni domo ſua ait, Abijcite deos alienos qui in medio veſtri ſunt, & mundamini, ac mutate veſtimenta veſtra. Surgite, & aſcendamus in Beth-el, vt faciamus ibi altare Deo, qui exaudiuit me in die tribulationis meæ, & ſocius fuit itineris mei. Dederũt ergo ei omnes deos alienos quos habebant, & inaures quæ erant in auribus eorum: at ille infodit eas ſubter terebinthum, quę eſt poſt vrbem Sichem. ¶Cũq; profecti eſſent, terror Dei inuaſit omnes per circuitũ ciuitates, & non ſunt auſi perſequi recedẽtes. Venit igitur Iacob Luzam, quæ eſt in Terra-Chanáan, cognomento Beth-el: ipſe & omnis populus cũ eo. Ædificauitq; ibi altare, & appellauit nomẽ loci illi' Domus-dei: ibi enim apparuit ei Deus cũ fugeret fratrẽ ſuũ. ¶Eodẽ tempore mortua eſt Debora nutrix Rebeccæ, & ſepulta eſt ad radices Beth-el ſubter quercũ: vocatũmque eſt nomen loci illius Quercus-fletus. ¶Apparuit autẽ iterũ Deus Iacob poſtquam reuerſus eſt de Meſopotamia Syriæ, & venit in Beth-el, benedixitque ei, dicens, Non vocaberis vlterà Iacob, ſed Iſrael erit nomen tuũ. Et appellauit eum Iſrael, dixitque ei, Ego Deus omnipotens, creſce & multiplicare: gentes, & populi nationũ ex te erũt, reges de lũbis tuis egredientur. Terrámq; quã dedi Abraham & Iſaac, dabo tibi & ſemini tuo poſt te. Et receſſit ab eo: ille verò erexit titulũ lapideum in loco quo locutus fuerat ei Deus: libans ſuper eum libamina, & effundens oleũ: vocánſque nomen loci illius Beth-el. ¶Egreſſus autẽ inde venit verno tẽpore ad terrã quę ducit Ephrátham: in qua cum parturiret Rachel, ob difficultatem part' periclitari cœpit. Dixitque ei obſtetrix, Noli timere, quia & hunc habebis filium. Egrediẽte autem anima præ dolore, & imminente iã morte, vocauit nomen filij ſui Ben-oni, id eſt filius doloris mei: pater verò appellauit eũ Beniamin, id eſt filius dextræ. Mortua eſt ergo Rachel, & ſepulta eſt in via quæ ducit Ephrátham, hæc eſt Beth-lẽhẽ. Erexítq; Iacob titulũ ſuper ſepulchrum eius: hic eſt titulus monumenti Rachel, vſque in præſentem diem. ¶Egreſſus inde fixit tabernaculũ trãs Turrem-gregis. Cúmq; habitaret in illa regiõe, abijt Ruben, & dormiuit cum Bala concubina patris ſui: quod illum minime latuit. ¶Erant autẽ filij Iacob duodecim. Filij Liæ: primogenitus Ruben, & Simeon & Leui & Iudas & Iſſachar & Zabulon. Filij Rachel: Ioſeph & Beniamin. Filij Balæ ancillæ Rachelis: Dan & Nephthali. Filij Zelphę ancillæ Liæ: Gad & Aſer. hi ſunt filij Iacob qui nati ſunt ei in Meſopotamia Syriæ. ¶Venit etiã ad Iſaac patrem ſuum in Mambre, Ciuitatem-Arbee, hæc eſt Hebron: in qua peregrinatus eſt Abrahã & Iſaac. Et completi ſunt dies Iſaac centum octoginta annorum. Conſumptúſque ætate mortuus eſt: & appoſit' eſt populo ſuo ſenex & plenus dierum: & ſepellierunt eum Eſau & Iacob filij ſui.

Iacob iubet … ſcende … Beth- … tare … 5. 28. c. Iubet … aufer… la.

Deus … hoſtes … B

Venit … Beth-… Dom… 5. 28. c. Morit… bora.

Deus re… nemin… cob, Iſ… 5. 32. f.

C

Iterũ … mitti… Chana…

Beth-… Rachel Benia… moritu…

Ephrá… Sepulc… Rachel Cõcub… D be… cubin… tris. Filij I…

Iacob … nit ad … Iſaac … tur.

CAP. XXXVI.

HAE ſunt autem generationes Eſau, ipſe eſt Edom. Eſau accepit vxores de filiabus Chanáan: Ada filiam Elon Hethæi, & Oolibama filiā Anæ filii Sebeō Heuæi: Báſemath quoque filiam Iſmael ſororem Nabaioth. Peperit autem Ada, Eliphaz: Báſemath genuit Rahuel: Oolibama genuit Iehus & Ihelom & Core. hi filij Eſau qui nati ſūt ei in Terra-Chanáan. ¶Tulit autē Eſau vxores ſuas & filios & filias, & omnem animam domus ſuæ, & ſubſtantiam, & pecora, & cuncta quæ habere poterat in Terra-Chanáan: & abijt in alteram regionem, receſſitque à fratre ſuo Iacob. Diuites enim erant valde, & ſimul habitare non poterant: nec ſuſtinebat eos terra peregrinationis eorum præ multitudine gregum. Habitauitque Eſau in Monte-Seir, ipſe eſt Edom.
¶Hæ autē ſunt generationes Eſau patris Edom in Monte-Seir, & hæc nomina filiorum eius: Eliphaz filius Ada vxoris Eſau: Rahuel quoque filius Báſemath vxoris eius. Fuerúntque Eliphaz filij: Theman, Omar, Sepho, & Gatham, & Cenez & Core. Erat autē Thamna, concubina Eliphaz filij Eſau: quæ peperit ei Amalec. hi ſunt filij Ada vxoris Eſau. Filij autem Rahuel: Nahath & Zara, Samma & Meza. hi filij Báſemath vxoris Eſau. Iſti quoque erant filij Oolibama filiæ Anæ filij Sebeon, vxoris Eſau, quos genuit ei Iehus & Ihelom & Core. ¶Hi duces filiorum Eſau. Filij Eliphaz primogeniti Eſau: dux Themā, dux Omar, dux Sepho, dux Cenez, dux Core, dux Gatham, dux Amalec. hi filij Eliphaz in Terra-Edom, & hi filij Ada. Hi quoque filij Rahuel filij Eſau: dux Nahath, dux Zara, dux Sāma, dux Meza. hi autem duces Rahuel in Terra-Edom: iſti filij Báſemath vxoris Eſau. Hi autem filij Oolibama vxoris Eſau: dux Iehus, dux Ihelom, dux Core.
E hi duces Oolibama filiæ Anæ vxoris Eſau. Iſti ſunt filij Eſau, & hi duces eorum: ipſe eſt Edom. ¶Iſti ſunt filij Seir Horræi,* habitatoris' terræ: Lotan & Sobal & Sebeō & Ana & Diſon & Aſer & Diſan. hi duces Horræi, filij Seir in Terra-Edō. Facti ſunt autem filij Lotan: Hori & Hemā. erat autem ſoror Lotan, Thamna. Et iſti filij Sobal: Aluan & Manahath & Ebal, & Sepho & Onam. Et hi filij Sebeō: Aia & Ana. Iſte eſt Ana qui inuenit aquas calidas in ſolitudine, cum paſceret aſinas Sebeon patris ſui. Habuitq; filium Diſon, & filiam Oolibama. Et iſti filij Diſon: Hamdan & Eſeban & Iethran & Charan. Hi quoque filij Eſer: Balaan & Zauan & Acan. Habuit autem filios Diſan: Hus, & Arā. Hi duces Horræorum: dux Lotan, dux Sobal, dux Sebeon, dux Ana, dux Diſon, dux Eſer, dux Diſan: iſti duces Horræorum qui imperauerunt in Terra-Seir. ¶Reges autē qui regnauerunt in Terra-Edom antequam haberent regem filij Iſrael, fuerunt hi: Bela filius
B Beor, nomēnque vrbis eius Denába. Mortuus eſt autem Bela, & regnauit pro eo Iobab filius Zaræ de Boſra. Cūmq; mortuus eſſet Iobab, regnauit ꝓ eo Huſam de terra Themanorū. Hoc quoque mortuo regnauit pro eo Adad filius Badad, qui percuſſit Madian in Regione-Moab: & nomen vrbis eius Auith. Cūq; mortuus eſſet Adad, regnauit ꝓ eo Sēla de Maſreca. Hoc quoq; mortuo regnauit pro eo Saul de fluuio Rohoboth.

CAP. XXXVI.

HAE autē ſunt generationes Eſau, 'qui & Edom.' Eſau duxerat vxores ſuas de filiabus Chanaan, nempe [2] Ada' filiam Elon Hithæi. & [3] Aholibama' filiam Ana filiæ Zibeon Hiuæi. Sed & Baſmath filiam Iſmael ſororē Nebaioth. Ada peperit ipſi Eſau Eliphas, & Baſmath peperit Rehuel. At Aholibama peperit Iehus, Ialam atque Corah. Et hi ſunt filij Eſau, qui nati ſunt ei in terra Chanaan. ¶Tulit autē Eſau vxores ſuas, filios ſuos & filias ſuas, & [4] omnes animas domus ſuæ,' pecora ſua, iumenta ſua, cunctámque poſſeſſionem ſuam quam comparauerat in terra Chanaan, & [5] abijt in terram [6] è regione fratris ſui Iacob. [7] Plurimæ enim facultates erant illis, nec poterant habitare ſimul:' ſed nec terra quam incoluerant, ferre eos potuit propter pecora quæ habebāt. Habitauit ergo Eſau in mōte Seir, [8] Eſau autem eſt Edom. ¶Iſtæ autē ſunt generatiōes Eſau [9] patris Edom [10] in mōte Seir.' Et iſta ſunt nomina filiorum Eſau. Eliphas fili° Ada vxoris Eſau, Rehuel filius Baſmath vxoris Eſau. Filij Eliphas fuerunt Theman, Omar, Zepho, Gatham & Kenas. Porrò Thimna fuit pellex ipſi° Eliphas filij Eſau, & peperit ipſi Eliphas Amalec. & hi ſūt filij Ada vxoris Eſau. Iſti verò fuerūt filij Rehuel, Nahath, Zera, Sāma & Miza. iſti fuerūt filij Baſmath vxoris Eſau. Iſti fuerūt filij Aholibama filiæ Ana, filiæ Zibeon vxoris Eſau, peperitq; ipſi Eſau Ieh°, Ialā & Kora. ¶Iſti ſunt duces filiorū Eſau, [&] hi filij Eliphas primogeniti Eſau: Dux Themā, dux Omar, dux Zepho, dux Kenas, dux Korah, dux Gathā, dux Amalec. Iſti ſunt duces ex Eliphas in terra Edō, & hi ſūt filij Ada. Hi quoq; ſūt filij Rehuel filij Eſau: dux Nahath, dux Zera, dux Sāma, dux Mizah. iſti ſūt inquā duces ex Rehuel in terra Edom, & hi ſunt filij Baſmath vxoris Eſau. Porrò iſti ſunt filij Aholibama vxoris Eſau, dux Iehus, dux Ialam, dux Korah. iſti ſunt duces ex Aholibama filia Ana vxore Eſau. Iſti itaque ſunt [11] filij' Eſau, & hi duces eorū, [12] is eſt Edō. ¶Iſti verò ſunt filij Seir Horæi, [13] qui habitauerant in terra,' Lotam, Sobal, Zibeon, & Ana. Itē Diſon, Ezer atq; Diſan. & hi ſunt duces Horæi filij Seir in terra Edom. Fuerūntq; filij Lotan: Hori & Hemā. Soror verò Lotan Thimna. Et iſti filij Sobal: Aluan & Manahath, Ebal, Sepho, atque Onam. Iſti ſunt filij Zibeon & Alath atque Ana. Hic eſt Ana qui inuenit [14] mulos' in deſerto, quum paſceret aſinos patris ſui Zibeō. Et iſti ſunt filij Ana: Diſon, & Aholibama filia Ana. Hi verò ſunt filij Diſan: Hembdan, Eſban, Iithran atque Cheran. Iſti ſunt filij Ezer: Bilhan, Zahenan & Acan. Et hi filij Diſan: Vez & Aran. Hi duces Horæi, dux Lotan, dux Sobal, dux Zibeō, dux Anath, dux Diſon, dux Ezer, dux Diſan: iſti ſunt duces Horæi [15] ſecundū duces eorum in terra Seir. ¶Iſti verò ſunt reges qui regnauerant in terra Edom antequā regnaret rex ſuper filios Iſrael. Regnauit autē in terra Edom, Bela filius Beor, & nomē ciuitatis ſuæ Dinhaba. Mortuo Bela, regnauit pro eo Iobab filius Zerah de Botzra. Cūmque mortuus eſſet Iobab, regnauit pro eo Huſam de terra Theman. Mortuo Huſam regnauit ꝓ eo Hadad filius Bedad, qui [16] percuſſit Midian' in campo Moab: & nomen ciuitatis eius Auith. Hadad mortuo, regnauit pro eo Samla de Maſreca. Mortuo Samla, regnauit pro eo Saul [17] de Rehoboth fluuio.'

¶1 vel, cognomento Edom. Aut, qui alio nomine dicitur Edom. ¶2 Hæc cap. 26. g, dicitur Báſemath. ¶3 Hæc cap. 26. g, dicitur Iudith. ex hoc annotant Hebræi etiam mulieres habuiſſe interdū diuerſa nomina. ¶4 .i. omnes homines dom° ſuæ. omnes domeſticos ſuos, ſiue familiares. ¶5 .i. longius ſiue vltra progreſſus eſt. Chaldæus paraph. ſubaudit [aliā.] Abijt in aliam terram. ¶6 proptèr Iacob fratrē ſuum. ¶7 Quia opes eorū maiores erant q̄ vt habitare poſſent ſimul: ¶8 .i. is Eſau, ille eſt qui cognomento dicitur Edom. ¶9 .i. qui fuit author & origo Idumæorū, à quo traxerūt originem Idumæi. ¶10 ſubaudi, habitantis. ¶11 Filios vocat nepotes, more Scripturæ. ſic Matthæi primo, Filii Dauid, filij Abraham. ¶12 Id eſt, iſte Eſau alio nomine dicebatur Edō, à quo deſcenderunt Idumæi. ¶13 Heb. habitatores terræ. i. qui habitabāt in ea regione. ¶14 Id eſt, ipſe pater adinuenit quomodo procrearentur muli. eſt enim generatio artificialis, non naturalis: ex aſina enim & equo procreantur. ¶15 ſecundum duces ſuos in terra Seir. Id eſt, numerum ineundo eorum qui ex illis principes fuerunt & duces in terra Seir. ¶16 .i. Madianitas vicit. ¶17 Chaldæus paraphraſtes vertit, de Rohoboth quæ eſt ſuper Euphraten.

Digitized by Google

Mortuus verò eſt Saul, & regnauit pro eo Baal-hanan filius Achbor. Sed & Baal-hanan filius Achbor mortuus eſt, & regnauit pro eo Hadar: & nomen ciuitatis ſuæ Pahu, nomen verò vxoris ſuæ Mehetabeel, quæ fuit filia Matred filiæ Mezahab. [18] Hæc ergo ſunt nomina ducũ Eſau iuxta familias ſuas, & iuxta loca ſua ſecundum nomina ſua. Dux Thimna, dux Aluah, dux Ietheth, dux Aholibama, dux Ela, dux Pinon, dux Kenatz, dux Themã, dux Mibzar, dux Magdiel, dux Irã. Iſti inquã ſunt duces Edom [19]iuxta habitationes ſuas in terra poſſeſſionis eorũ.' Ipſe eſt Eſau pater Edumæorũ.

CAP. XXXVII.

IAcob autem habitauit in terra in qua pater eius incola fuerat, nempe in terra Chanáan. [1]Iſtæ ſunt generationes Iacob.' Ioſeph quũ eſſet natus annos decẽ & ſeptẽ, paſcebat oues cũ fratribus ſuis, & ipſe puer [ſagebat] cum filijs Bilha, atq; cũ filijs Zilpa vxorũ patris ſui,[3] & deferebat Ioſeph infamiã eorũ malã ad patrẽ eorũ.' Iſrael autẽ diligebat Ioſeph ſuper oẽs filios ſuos, [4] q natus eſſet ei in ſenectute ſua,' & fecit ei [5]tunicã variam.' Fratres autem eius quum animaduerterent quòd pater eorum amaret eum præ cunctis fratribus ſuis, odio proſequuti ſunt eũ, nec poterant cum eo pacate loqui. ¶Et Ioſeph ſomniauit ſomnium, quod cum fratribus narraſſet, plus odiſſe eũ cœperunt. Dixit enim ad eos, Audite quæſo ſomniũ iſtud quod ſomniaui. En colligabamus in agro [6] mergites,' & ecce merges me' erectus ſtabat, mergites verò veſtri tanquã in gyro meum mergitem proni venerabantur. Cui dixerunt fratres eius, An ergo tu rex regnabis ſuper nos, & domin' nobis imperitabis? Hinc maius odium conceperunt aduerſus eum, idque propter inſomnia ſua, atque huiuſmodi ſermones. ¶Rurſus verò aliud ſomnium ſomniauit, quod narrans fratribus ſuis, ait, En & hoc ſomnium ſomniaui, ſol & luna vnà cũ vndecim ſtellis me proni venerabantur. Cúmque hoc retuliſſet patri ſuo, fratribúſque ſuis, increpauit eũ pater ſuus, dixitq; ei, Quid hoc ſomnij quod ſomniaſti? an ego & mater tua fratréſque tui veniemus, & corã te proni procidemus? Æmulati ſũt itaq; eũ fratres ſui, pater verò obſeruabat negotiũ iſtud. ¶Abierunt autẽ fratres eius vt paſcerẽt gregem patris ſui in Sichem. Dixitq; Iſrael ad Ioſeph, Annon fratres tui paſcunt in Sichẽ? agedum mittam te ad eos. Reſpondit, En præſto ſum. Dixitque ad eum, Vade quæſo, & [7]vide ſi recte habeant fratres tui, & ſi grex recte valeat,' idque ad me refer. Miſit itaque eum de valle Hebron, & venit in Sichem. Repertt autem eum vir quidam errantem in campo, interrogabátq; eum, Quid quæris? Reſpondit, Fratres meos quæro: indica quæſo mihi vbi paſcant. Et dixit vir ille, Profecti ſunt hinc: audiui enim eos dicẽtes, Abeamus in Dothan. Inſequut' eſt ergo Ioſeph fratres ſuos, & inuenit eos in Dothan. ¶Videntes autem eum procul, antequam acceſſiſſet eos, machinati ſunt ei necem, dixitque alter ad alterum, En magiſter iſte ſomniorum venit: adeſte, occidamus eum, & demittamus eum [8] in puteũ aliquẽ,' dicemúſq;, Beſtia mala eũ deuorauit, & videbimus [9] qualiter cadãt' ſomnia eius. Audiẽs hoc Ruben, conat' eſt eũ liberare ex eorũ manu, & dixit, [10]Ne vitã ei eripiamus.' Et rurſum dixit ad eos Ruben, Ne ſanguinẽ effuderitis, ſed demittite eũ in hanc ciſternam, quæ eſt in ſolitudine, & manũ ne inferatis ei: [hoc nẽpe conſilio] vt eriperet eũ ex illorũ manu, & reſtitueret eũ patri ſuo.

Cúmque & hic obijſſet, ſucceſſit in regnum Balanan filius Achobor. Iſto quoq; mortuo regnauit pro eo Adar, noménque vrbis eius Phau: & appellabatur vxor eius Meetabel, filia Matred filiæ Mezaab. Hæc ergo nomina ducũ Eſau in cognationibus & locis, & vocabulis ſuis: dux Thimna, dux Alua, dux Ietheth, dux Oolibama, dux Ela, dux Phinon, dux Cenez, dux Theman, dux Mabſar, dux Magdiel, dux Hiram: hi duces Edom habitãtes in terra imperij ſui, ipſe eſt Eſau pater Idumæorum.

CAP. XXXVII.

HAbitauit autẽ Iacob in Terra-Chanáan, in qua pater ſuus peregrinatus eſt. Et hæ ſunt generationes eius: Ioſeph cum ſedecim eſſet annorum, paſcebat gregem cum fratribus ſuis adhuc puer: Et erat cum filijs Balæ & Zelphæ vxorũ patris ſui: accuſauitque fratres ſuos apud patrem crimine peſſimo. Iſrael autem diligebat Ioſeph ſuper omnes filios, eo quòd in ſenectute genuiſſet eum: fecitque ei tunicam polymitã. Vidẽtes autem fratres eius quòd à patre plus cunctis filijs amaretur, oderant eũ, nec poterãt ei quicquam pacifice loqui. ¶Accidit quoque vt viſum ſomnium referret fratribus ſuis, quæ cauſa maioris odij ſeminarium fuit. Dixítque Ioſeph' fratribus ſuis, Audite ſomnium meum quod vidi. Putabã nos ligare manipulos in agro: & quaſi conſurgere manipulum meum, & ſtare, veſtróſque manipulos circũſtantes adorare manipulũ meum. Reſponderunt fratres eius, Nunquid rex noſter eris? aut ſubijciemur ditioni tuæ? Hæc ergo cauſa ſomniorum atque ſermonum, inuidiæ & odij fomitem miniſtrauit. ¶Aliud quoq; vidit ſomnium, quod narrãs fratribus, ait, Vidi per ſomnium quaſi ſolem, & lunam, & ſtellas vndecim adorare me. Quod cum patri ſuo, & fratrib' retuliſſet, increpauit eũ pater ſuus, & dixit, Quid ſibi vult hoc ſomnium quod vidiſti? num ego & mater tua, & fratres tui adorabim' te ſuper terram? Inuidebant ei igitur fratres ſui: pater verò rem tacitus conſyderabat. ¶Cúmque fratres illius in paſcendis gregibus patris morarẽtur in Sichem, dixit ad eum Iſrael, Fratres tui paſcũt oues in Sichimis: veni, mittã te ad eos. Quo reſpondente, Præſto ſum: ait ei, Vade, & vide ſi cuncta proſpera ſint erga fratres tuos, & pecora, & renuntia mihi quid agatur. Miſſus de Valle-Hebron, vẽnit in Sichem: inuenitque eum vir errãtẽ in agro, & interrogauit quid quæreret. At ille reſpõdit, Fratres meos quæro, indica mihi vbi paſcant greges. Dixitque ei vir, Receſſerunt de loco iſto: audiui autem eos dicentes, Eamus in Dothain. Perrexit itaq; Ioſeph poſt fratres ſuos, & inuenit eos in Dothain. ¶Qui cũ vidiſſent eũ procul, antequam accederet ad eos, cogitauerũt illum occidere. Et mutuò loquebãtur, Ecce ſomniator venit, venite occidamus eum, & mittam' in ciſternam veterem: dicemúſque, Fera peſſima deuorauit eum. & tunc apparebit quid illi proſint ſomnia ſua. Audiens autem hoc Ruben, nitebatur liberare eum de manibus eorum, & dicebat, Non interficiamus animam eius, nec effundamus ſanguinem: ſed proijcite eum in ciſternã 'veterem,' quæ eſt in ſolitudine, manúſq; veſtras ſeruate innoxias. hoc autẽ dicebat, volẽs eripere eũ de manib' eorũ, & reddere patri ſuo.

¶ 18 Id eſt, Hæc ſunt nomina filiorũ Eſau qui duces fuerũt & capita cognationũ, qui habitauerũt in terra Edom, per cognationes ſuas & per regiones ſuas, ſecundum nomina ſua. i. per loca ſibi aſſignata in regionibus quas de nominib' ſuis appellauerunt.

¶ 19 vel, per habitatiões ſuas in terra poſſeſſionis ſuæ. Id eſt, Hi duces Idumęorũ, qui habitauerunt in Idumęa per regiones ſuas. .i. in locis ſibi ad habitãdum aſſignatis.

XXXVII.

¶ 1 Et hæc ſũt quæ euenerũt ipſi Iacob. Ita debet verti. Quidam putãt referri debere ad generationẽ: verùm minus recte.

¶ 2 Chaldæus paraph. enutriebatur

¶ 3 Heb. retulitque ſermonẽ ipſorũ malum patri ſuo. Id eſt, conqueſtus eſt apud patrem ſuũ de probris quibus afficiebãt eum fratres eius.

¶ 4 Hebr. eo q filius ſenectutis eius eſſet. i. quẽ in ſenectute genuiſſet. Quidam minus recte exponũt, quòd delectaretur eo in ſenectute. Chaldæ' paraphraſtes, q ſenilem prudentiam referret.

¶ 5 Id eſt, tunicã figuratam, & pictam, multorúmque colorum: hoc eſt, ex varijs licijs confectam.

¶ 6 manipulos. ita in ſequentibus.

¶ 7 Heb. vide pacẽ fratrũ tuorũ, & pacẽ pecorũ. i. quo pacto valeãt fratres tui, & quo pacto ſe habeãt oues.

¶ 8 Heb. i. vnã ciſternarũ.

¶ 9 Heb. quid erũt &c. Chal. paraph. vertit, Et videbimus quis erit finis ſomniorũ eius. i. euentum ſomniorum eius.

¶ 10 Heb. Ne percutiamus eum [ſub. percuſſione] animæ. i. ne occidamus eum.

A B C D
Ia Ch bit
Ioſ fac ſus
Pu nii ¶a
Ak nii
Fra ſeph t.it d cider
Rube ipſut
¶ h

[illegible] igitur vt peruenit ad fratres ſuos, nu-
dauerunt eum tunica talari, & polymita: miſe-
runtque eum in ciſternam veterem, quæ nõ ha-
bebat aquam. Et ſedentes vt comederent panẽ,
viderunt Iſmaelitas viatores venire de Galaad,
& camelos eorum portãtes aromata, & reſinã,
& ſtacten in Aegyptum. Dixit ergo Iudas fra-
tribus ſuis, Quid nobis prodeſt ſi occiderimꝰ fra-
trem noſtrum, & celauerimus ſanguinẽ ipſius?
Melius eſt vt venũdetur Iſmaelitis, & manus no-
ſtræ non polluantur: frater enim, & caro noſtra
eſt. Acquieuerunt fratres ſermonibus illius. ¶ Et
prætereuntibus Madianitis negotiatoribus, ex-
trahentes eum de ciſterna, vendiderunt eũ Iſ-
maelitis 'viginti' argenteis: qui duxerũt eum
in Aegyptum. ¶ Reuerſuſque Ruben ad ciſter-
nam, non inuenit puerũ: & ſciſſis veſtibus pergẽs
ad fratres ſuos, ait, Puer nõ cõparet, & ego quò
ibo? Tulerunt autẽ tunicã eius, & in ſanguinem
hædi quem occiderant, tinxerunt: mittẽtes qui
ferrent ad patrem, & dicerẽt, Hanc inuenimus:
vide vtrum tunica filij tui ſit, an nõ. Quam cum
'agnouiſſet' pater, ait, Tunica filij mei eſt, fera
peſſima comedit eum, beſtia deuorauit Ioſeph.
Sciſſiſque veſtibus, indutus eſt cilicio, lugens fi-
lium ſuum multo tempore. Congregatis autem
cunctis liberis eius vt lenirent dolorem patris,
noluit conſolationem accipere: ſed ait, Deſcen-
dam ad filium meum lugens in infernum. Et il-
lo perſeuerante in fletu, Madianitæ vendiderũt
Ioſeph in Aegypto Phutiphari eunucho Pha-
raonis, magiſtro militũ. CA. XXXVIII.

Eo tempore deſcẽdens Iudas à fratribus
ſuis, diuertit ad virum Odollamiten, nomi-
ne Hiram. Viditque ibi filiam hominis Chananæi,
vocabulo Sue: & accepta vxore, ingreſſus eſt ad
eam. Quæ concepit, & peperit filium, & vocauit no-
men eius Her. Rurſumque concepto fœtu, natum
filium vocauit Onan. Tertium quoque peperit:
quem appellauit Sela. quo nato, parere vltrà ceſ-
ſauit. ¶ Dedit autem Iudas vxorem primogeni-
to ſuo Her, nomine Thamar. ¶ Fuit quoq; Her pri-
mogenitus Iudæ, nequam in cõſpectu Domini:
& ab eo occiſus eſt. Dixit ergo Iudas ad O-
nan filium ſuũ, Ingredere ad vxorẽ fratris tui,
& ſociare illi: vt ſuſcites ſemen fratri tuo. Ille
ſciens non naſci ſibi filios, introiens ad vxorem
fratris ſui, ſemen fundebat in terram: ne liberi
fratris nomine naſcerentur. Et idcirco percuſſit
eum Dominus, eo q rem deteſtabilem faceret.
Quam ob rẽ dixit Iudas Thamar nurui ſuæ, Eſto
vidua in domo patris tui, donec creſcat Sela fi-
lius meus. timebat enim ne & ipſe moreretur, ſi-
cut fratres eius. Quæ abijt, & habitauit in domo
patris ſui. ¶ Euolutis autem multis annis mor-
tua eſt 'Sue' vxor Iudæ: qui poſt luctum conſo-
latione ſuſcepta, aſcendebat ad tonſores ouium
ſuarũ, ipſe & Hiras opilio gregis Odollamites, in
Thamnas. Nuntiatũmque eſt Thamar quòd ſo-
cer illius aſcenderet in Thamnas ad tondendas
oues. Quæ depoſitis viduitatis veſtibus, aſſumpſit

Cũmque veniſſet Ioſeph ad fratres ſuos, [11] nuda-
uerũt eũ tunica ſua, tunica illa varia qua erat
indutus.' Et arripiẽtes eũ, demiſerunt eũ [12] in ci-
ſternam vacuã in qua non erat aqua. Ipſi vero
conſidũt ad edendũ cibũ: & cũ attollerẽt oculos,
viderũt in via [13] Iſmaelitas venientes' è Gilead,
quorũ cameli ferebant [14] aromata, reſinã & ſta-
ctẽn:' ibant autem vt deportarent hæc in Aegy-
ptum. Et dixit Iuda ad fratres ſuos, Quid lucri,
ſi fratrẽ noſtrũ occiderimus, & [15] ſanguinẽ eius
obtexerimus?' Adeſte, vendamus eũ Iſmaelitis,
nec inferamus nos ei manus: frater enim noſter
eſt & caro noſtra. Et [16] audierunt eum' fratres
eius. Cũmq; præterirent Madianitæ negotiato-
res, extracto & ſublato Ioſeph è ciſterna, vẽdide-
rũt eũ Iſmaelitis viginti [ſiclis] argenti, qui duxe-
runt eũ in Aegyptũ. ¶ Et reuerſus eſt Ruben ad
ciſternam, & ecce Ioſeph non erat in ciſterna:
conſcidit ergo veſtem ſuã. Et reuerſus ad fratres
ſuos, dixit, Puer nuſpiã cõparet, & ego quò ibo?
Tulerunt itaq; tunicã Ioſeph, & mactantes hœ-
dum ex capris, tinxerunt tunicã ſanguine. Miſe-
runt autem tunicã illam variam, tuleruntq; eã
ad patrẽ ſuũ, dicentes, Hoc inuenimus: dignoſce
quæſo, tunica filij tui ſit, an non. Et agnouit eã,
dixitq;, Tunica filij mei eſt, beſtia mala deuora-
uit eũ, omnino laceratus eſt Ioſeph: cõſciſſiſque
veſtimẽtis ſuis, impoſuit ſaccum lũbis ſuis, [17] ſe-
que diſcrucians' filij ſui cauſa, idq; multis die-
bus. Surrexerũt verò omnes filij eius cũctæque
filiæ eius, vt eũ conſolarẽtur, at noluit conſola-
tionẽ admittere: dixitq;, Quin lugẽs deſcẽdã ad
filiũ meũ in [18] ſepulchrũ:' fleuitq; ſuper eũ pater
ſuus. Porrò Madianitæ vẽdiderunt eũ in Aegy-
ptũ Potiphari [19] cubiculario' Pharaonis, [20] capi-
talium rerum præfecto. CAP. XXXVIII.

C'Ontigit illo tempore' vt Iuda [1] deſcenderet'
à fratribus, & diuerteret ad quendã Adula-
mitem, Hiram nomine. Vidit ibidẽ Iuda filiã cu-
iuſdam [3] negotiatoris' qui vocabatur Sua, & [4] du-
cens eam,' ingreſſus eſt ad eã. Concipiens illa pe-
perit filium, [5] vocatũmq; eſt' nomen eius Er. Rur-
ſum vero concipiens peperit filiũ, [6] vocauitque'
nomen eius Onan. Peperit vltra filium, quem
[6] vocauit' Sela. [7] & fuit' ipſe in [8] Chezib' cum illa
hũc páreret. ¶ Accepit autẽ Iuda vxorẽ primo-
genito ſuo Er, nomie Thamar. Et fuit Er primo-
genitus Iuda [9] malus corã oculis Domini,' & in-
terfecit eum Dominus. Dixit ergo Iuda ad Onã,
Ingredere ad vxorem fratris tui, & duc eã vxo-
rẽ, vt [10] exuſcites ſemẽ fratri tuo.' Sciẽs vero Onã
[11] q ſemen non eſſet ei futurũ ſi ingrederetur' ad
vxorẽ fratris ſui, [12] diſperdidit ad terrã, [13] ne da-
ret ſemẽ fratri ſuo.' Diſplicuit hæc res quã fece-
rat Domino: idcirco & hũc occidit. Dixit itaque
Iuda ad Thamar nurũ ſuã, Mane vidua in domo
patris tui, donec Sela filiꝰ meꝰ adoleſcat. [14] idq;
eo cõſilio, ne & iſte, quẽadmodũ fratres ſui, mo-
reretur.' Abijt ergo Thamar, & manſit in domo
patris ſui. ¶ Cũq; multi dies præterijſſent, mo-
ritur filia Sua vxor Iuda: q cõſolatione accepta, a-
ſcẽdit ad tõſores ouiũ ſuarũ in Thimnath, ipſe
& Hira amicus eiꝰ Adulamites. Nuntiatũ verò eſt ipſi Thamar in hũc formã, Ecce ſocer tuus aſcẽ-
dit in Thimnath, vt tondeat oues ſuas. Illa verò à ſe depoſitis veſtimentis viduitatis ſuæ, obtexit

¶ 11 inſuerũt vt Ioſeph exueret tunicã ſuã. tunicã illi cõpoſitã ex varijs particulis variorũ pãnorũ qua tegebatur. ¶ 12 in ciſternã, ciſternã inquã vacuã ¶ 13 turmã Iſmaelitarũ venientem ¶ 14 vl, opobalſamũ, ceram, & lachrymã myrrhæ: ¶ 15 i. occultauerimus mortem eius? ¶ 16 vl, acquieuerunt ei ¶ 17 luxitque ¶ 18 vl, foſſã i. filio meo mortuo, nõ poſſum ampliꝰ viuere. ¶ 19 vl, principi ¶ 20 vel, principi laniorũ. Hic Phutiphar princeps laniorũ vocat, q is præfectus eſſet coquis & pecorũ mactatoribus, quos Pharao habuit ĩ aula ſua. Alij verò Chaldæũ paraph. ſequẽtes, putant illũ principẽ fuiſſe ſicariorũ atque militum. LXX verterũt, magiſtro coquorũ.

XXXVIII.

¶ 1 vl, Sub id tẽpus. Dicunt enĩ Hebræi id accidiſſe ante vẽditionẽ Ioſeph. ¶ 2 Deſcẽderet, inquit: quia declinauit verſus plagã Meridionalẽ. Latinè ſic redderet, Sub id tẽpus, Iudas relictis fratribꝰ ſuis diuertit ad &c. ¶ 3 ita vertit Chaldæꝰ paraph. alij vertũt, Chananæi. ¶ 4 vel, accipiens eã in vxorẽ, ¶ 5 vocauitque. ſcilicet Iudas. ¶ 6 illa ſcilicet. eſt enim verbum fœmininũ apud Hebræos. ¶ 7 vl, & erat. ¶ 8 Vrbs eſt Paleſtinæ. ¶ 9 .i. nota fuit Domino malitia eius, & illi diſplicuit. Hoc eſt, fuit inſigniter malus, & nequiſſimꝰ. ¶ 10 .i. inſtaures poſteritatem fratri tuo. Hoc eſt, procrees liberos qui cẽſebuntur filij fratris tui, & de nomine eius vocabũtur. ¶ 11 vl, q nõ futurũ eſſet ſuũ ſemẽ quũ ingrederetur. Chaldæus paraphraſtes vertit, Quòd ſuo nomine nõ vocaretur ſemen. i. filius quẽ procreaturus eſſet. ¶ 12 Heb. corrũpebat. i. deijciebat ſemẽ genitale in terrã. ¶ 13 .i. ne procrearet liberos qui vocarẽtur de nomine fratris ſui defuncti, ¶ 14 Heb. dicebat enim [ſubaudi, non dabo filium,] ne forte & ipſe moriatur.

Digitized by Google

¶15 occultauit. vł, celauit
¶16 & ſedit in porta Enaim, quę eſt iuxta iter quo &c. alij vertūt, Et ſedit in oſtio fontiū. q illic eſſent duo fontes. Chaldæ⁹ paraph. in diuiſiōe oculorum. i. biuio: q in biuio ſoleam⁹ diuertere oculos in duas partes. vł, in oſtio oculorū. i. in ꝑpatulo, vbi frequens erat euntiū & redeuntiū trāſitus.
¶17 vt ingrediaris ad me?
¶18 Vox Hebræa accipitur à quibuſdā etiā Hebræis ꝓ tegmine capitis: ab alijs pro quodā genere veſtis, & pallio, vel peplo.
¶19 vł, remotóque velo ſuo.
¶20 in Enaim iuxta viā? Vide annotationem paulo præcedētem.
¶21 ne forte ſimus in contēptū: i. ne res iſta qui feci, & quæ turpis eſt, publicetur, ſimúſq; cōtemptui.
¶22 Subaudi, hoc fecit, quia &c.
¶23 Factū eſt autē tēpore quo pariebat (ecce verò ī vtero eius gemelli erant) quū inq̄ pareret, accidit vt [vnus] proferret manum. Parentheſis illa, Ecce verò, verti etiā poteſt, Habebat autē gemellos in vtero ſuo.

atque[15] obduxit ſe peplo,[16] & conſedit ad biuium, in propatulo qua itur Thimnatah. Viderat enim adoleuiſſe Selam, neque ſe datam illi vxorem. Quam cū vidiſſet Iuda, exiſtimauit eā eſſe meretricem: operuerat enim faciē ſuam. Declinans ergo ad eam è via, dixit, Age, ſine quæſo ad te ingrediar (neſciebat enim q nurus ſua eſſet.) Illa verò reſpondit, Quid dabis mihi,[17] ſi ad me vis ingredi? Qui dixit, Mittam ex grege hœdum caprarum. Ait illa, Annon pignus mihi dabis donec mittas? Qui ait, Qualenam pignus darem tibi? Illa reſpondit, Annulum tuū,[18] faſciam⁹ tuam, atque baculum quē manu geſtas. Dans itaque ei, ingreſſus eſt ad eam, & concepit ex eo. Et [illa] ſurgens abijt,[19] poſitóque peplo ſuo,⁹ induit veſtimenta viduitatis ſuæ. ¶Miſit autem Iuda hœdū ex capris per manum amici ſui Adulamitæ, vt reciperet pignus de manu mulieris: at ille non inuenit eam. Interrogauit ergo homines loci illius hiſce verbis, Vbi eſt illa meretrix, quæ [ſedebat][20] in propatulo ad viā? Illi reſponderunt, Nulla fuit hîc meretrix. Reuerſus eſt igitur ad Iudam, dixitque illi, Nō inueni eam: ſed & homines iſtius loci dixerūt nullam fuiſſe illic meretricē. Et dixit Iudas, Sibi ſeruet,[21] ne & nos pudefiam⁹:⁹ en miſi hœdū hunc, & non inueniſti eam. ¶Poſt tres fermè menſes, nunciatum eſt Iudæ tale nuntium, Thamar nurus tua ſcortata eſt, & ecce ex ſcortatione concepit etiā. Iudas ait, Educite eam, vt comburatur. Cúmque educeretur, miſit ad ſocerum ſuū hiſce verbis, E viro cui⁹ hęc ſunt, grauida ſū. Addiditque, Dignoſce quæſo cuius ſit hic annulus, hæc faſcia, & baculus iſte. Et agnouit Iudas, & dixit, Iuſtior me eſt:[22] eo q̄ non dederim eā filio meo Sela. neque vltra cognouit eā. ¶[23] Cúmque aduenisset tempus vt pareret ipſa, gemelli erāt in vtero eius, & in pariēdo vnus manum exeruit,⁹ qua arrepta obſtetrix, coccino filo circūligabat, dicens, Is primus egreſſus eſt. Contigit autem vt is manum ſuam retraheret, & egrederetur frater eius, dixitque illa,[24] Cur rupiſti tibi rupturam? Et vocatum eſt nomen eius Paretz. Poſtea egreſſus eſt frater eius, in cuius manu filū coccinum erat, & vocatum eſt nomen eius Zarah.

CAP. XXXIX.

PORrò Ioſeph deductus eſt in AEgyptū, emítque eum Potiphar [1]cubicularius[1] Pharaonis, [2]præfectus rerū capitalium,[2] vir AEgyptiacus: [emit eum inquā] de manu Iſmaelitarū, qui abduxerat eū illuc. Et Dominus affuit ipſi Ioſeph,[3] vt eſſet vir cui omnia proſpere caderent,[3] erátque in domo domini ſui AEgyptij. Cúmque videret herus eius q Dominus adeſſet ei, quódque Dominus cuncta quæ gerebat Ioſeph, ſub manu eius fortunaret: nactus eſt Ioſeph gratiā coram domino ſuo, ſeruíuitque ei: præfecítq; eū domui ſuæ, tradēs ſub manū eius quæcūq; habebat. Ab eo ergo tempore, quo eū domui ſuæ & omnib⁹ rebus ſuis præfecerat, Dominus domū AEgyptij ꝓpter Ioſeph fortunauit: quin quidqd habebat, ſiue domi ſiue ruri, fœcūdū reddidit Domin⁹. Reliquit igit̃ quæcūq; habebat, in manu Ioſeph:[4] nec quicquā cum eo nouerat, niſi cibū quē edebat.[4] Erat autē Ioſeph elegāti forma & pulchro aſpectu.

theriſtrum: & mutato habitu ſedit in biuio itineris, quod ducit Thamnam: eo q creuiſſet Sela, & non eum accepiſſet maritū. Quam cum vidiſ- D
ſet Iudas, ſuſpicatus eſt eſſe meretricem: operuerat enim vultum ſuum, ne agnoſceretur. Ingrediēnſque ad eam ait, Dimitte me vt coeam tecū. neſciebat enim quòd nurus ſua eſſet. Qua reſpōdente, Quid dabis mihi, vt fruaris cōcubitu meo? dixit, Mittam tibi hœdū de gregibus. Rurſúmq; illa dicente, Patiar quod vis, ſi dederis mihi arrhabônem, donec mittas quod polliceris. Ait Iudas, Quid tibi vis pro arrhabône dari? Reſpōdit, Annulum tuum, & armillam, & baculum quem manu tenes. Ad vnum igitur coitum mulier cō-
cepit. & ſurgens abijt: depoſitóque habitu quem B
ſumpſerat, induta eſt viduitatis veſtibus. ¶Miſit autem Iudas hœdum per paſtorem ſuum Odollamitē, vt reciperet pignus quod dederat mulieri: qui cum non inueniſſet eam, interrogauit homines loci illius, Vbi eſt mulier quæ ſedebat in biuio? Reſpondentibus cunctis, Non fuit in loco iſto meretrix: reuerſus eſt ad Iudam, & dixit ei, Non inueni eam: ſed & homines loci illius dixerunt mihi nunquam ſediſſe ibi ſcortum. Ait Iu-
das, Habeat ſibi, certè mendacij arguere nos non F
poteſt: ego miſi hœdum quem promiſerā, & tu non inueniſti eam. ¶Ecce autem poſt tres menſes nuntiauerūt Iudæ, dicētes, Fornicata eſt Thamar nurus tua, & videtur vterus illius intumeſcere. Dixitque Iudas, Producite eam vt comburatur. Quæ cum duceretur ad pœnā, miſit ad ſocerum ſuum, dicens, De viro cuius hæc ſunt, concepi: cognoſce cuius ſit annulus, & armilla, & baculus. Qui agnitis muneribus ait, Iuſtior me eſt:
quia non tradidi eā Sela filio meo. attamen vl- G
trà non cognouit eam. ¶Inſtante autem partu, apparuerunt gemini in vtero: atque in ipſa effuſione infantium vnus protulit manum, in qua obſtetrix ligauit coccinum, dicens, Iſte egredietur prior. Illo verò retrahente manum egreſſus eſt alter: dixitque mulier, Quare diuiſa eſt propter te maceria? & ob hanc cauſam vocauit nomen eius Phares. Poſtea egreſſus eſt frater eius, in cuius manu erat coccinum: quem appellauit Zara.

CAP. XXXIX.

IGitur Ioſeph ductus eſt in AEgyptū, emitque eū Phutiphar eunuchus Pharaonis, princeps exercit⁹ ſui, vir AEgyptius, de manu Iſmaelitarum, à quibus perductus erat. Fuitque Dominus cū eo, & erat vir in cūctis ꝓſpere agens: habitauitq; in domo domini ſui, qui optimè nouerat Dominū eſſe cū eo, & oīa quę gereret, ab eo dirigi ī manu illi⁹. Inuenitq; Ioſeph gratiā corā domino ſuo, & miniſtrabat ei: à quo prępoſit⁹ oīb⁹ gubernabat creditā ſibi domū, & vniuerſa quæ ei tradita fuerāt: benedixitque Dominus domui AEgyptij propter Ioſeph, & multiplicauit tā in ædib⁹ q̄ in agris cunctā eius ſubſtātiā. nec quidquā aliud nouerat, niſi panē quo veſcebat̃. Erat autem Ioſeph pulchra facie, & decôrus aſpectu.

Inceſt… dæ cu… mur ſua. — Iuda… fui… cuſa… rī iu… ea c… gnol… — Par… mar… nos. — Pha… talip… Zara… — Vend… ſeph… phar… Deu… Ioſe… — Deu… cit… B p… pter…

¶24 vł, Quare rupiſti ſuper te rupturam? Id eſt, cur membranam qua operiebaris, rupiſti, vt prodires ante fratrem tuum? Hoc eſt, cur ruptis ſecundis prior egreſſus es, & anteuertiſti fratri tuo? Verba ſunt matris aut obſtetricis ægrè ferentis præreptum eſſe Zaræ à Phares exitum ex vtero. Vox Hebræa PERES, pro qua vertimus rupturam, hoc loco ſignificat ſecundas, quòd illis perruptis & diuiſis prodire ſoleat infans. XXXIX. ¶1 vel, princeps ¶2 vł, princeps laniorum. Vide poſtremam annotationem capitis triceſimi ſeptimi. ¶3 Heb. erat enim vir fœlix. Vel, proſpere agens. ¶4 Id eſt, Nulli rationem reddebat Ioſeph domino ſuo, nec herus ipſe ſua curabat, ſed omnia fideli miniſtro committebat, nulla re alia ſolicitus, quàm de edendo & bibendo.

Ioſeph [illegible] ¶Poſt multos itaq; dies iniecit domina ſua ocu los ſuos in Ioſeph, & ait, Dormi mecū. Qui nequaquā acquieſcēs operi nephario, dixit ad eā, Ecce dominus meus omnib⁹ mihi traditis ignorat quid habeat in domo ſua: nec quicquam eſt quod non in mea ſit poteſtate, vel non tradiderit mihi, præter te, quæ vxor eius es: quomodo ergo poſſum hoc malū facere, & peccare in ᵃDominum meum? Huiuſcemodi verbis per ſingulos dies ᵇ & mulier moleſta erat adoleſcenti, & ille recuſabat ſtuprum. Accidit autem quadam die vt intraret Ioſeph domum, & operis quippiam abſque arbitris faceret: & illa, apprehenſa lacinia veſtimenti eius, diceret, Dormi mecum. Qui relicto in manu eius pallio, fugit, & egreſſus eſt foras. Cúmque vidiſſet mulier veſtem in manibus ſuis, & ſe eſſe contemptam, vocauit ad ſe homines domus ſuæ, & ait ad eos, En introduxit virum Hebræū, vt illuderet nobis: ingreſſus eſt ad me, vt coiret mecum: cúmque ego ſuccla-maſſem, & audiſſet vocem meam, reliquit pallium quod tenebat, & fugit foras. In argumētum ergo fidei retentum pallium oſtēdit marito reuerſo domū, & ait, Ingreſſus eſt ad me ſeruus Hebræus quem adduxiſti, vt illuderet mihi: cūq; audiſſet me clamare, reliquit pallium quod tenebat, & fugit foras. His auditis domin⁹, & nimiū credulus verbis coniugis, iratus eſt valde, tradidítque Ioſeph in carcerem, vbi vincti regis cuſtodiebantur, & erat ibi clauſus. ¶Fuit autē Dominus cum Ioſeph, & miſertus eſt illius: & dedit ei gratiam in conſpectu principis carceris. Qui tradidit in manu illi⁹ vniuerſos vinctos qui in cuſtodia tenebantur: & quicquid fiebat, ſub ipſo erat. Nec nouerat aliquid cunctis ei creditis: Dominus enim erat cum illo, & omnia opera eius dirigebat. C A P. X L.

His itaque geſtis accidit vt peccarēt duo eunuchi, pincerna regis Ægypti, & piſtor domino ſuo. Iratúſque contra eos Pharao (nam alter pincernis præerat, alter piſtoribus) miſit eos in carcerem principis militum, in quo erat vinctus & Ioſeph. At cuſtos carceris tradidit eos Ioſeph, qui & miniſtrabat eis: aliquantulum temporis fluxerat, & illi in cuſtodia tenebantur. ¶Videruntque ambo ſomnium nocte vna, iuxta interpretationem congruam ſibi. ad quos cum introiſſet Ioſeph mane, & vidiſſet eos triſtes, ſciſcitatus eſt eos, dicens, Cur triſtior eſt hodie ſolito facies veſtra? Qui reſponderunt, Somnium vidimus, & non eſt qui interpretetur nobis. Dixítque ad eos Ioſeph, Nunquid non Dei eſt interpretatio? referte mihi quid videritis. Narrauit prior, præpoſitus pincernarum ſomnium ſuum, Videbam coram me vitē, in qua erāt tres propagines, creſcere paulatim in gēmas, & poſt flores vuas matureſcere: calicémque Pharaonis in manu mea. tuli ergo vuas: & expreſſi in calicē quem tenebam, & tradidi poculū Pharaoni. Reſpondit Ioſeph, Hęc eſt interpretatio ſomnij,

¶Factū eſt autem poſt hæc, vt vxor heri ſui iniectis in Ioſeph oculis, diceret, Dormi mecum. Qui renuens ait ad vxorem heri ſui, En herus meus mecum nihil nouit earum rerum ⁵quæ in domo geruntur: quin cūcta quæ habet, in manū meā concredidit. Non eſt maior me quiſpiam in hac domo, nec [6] excepit à me quidquam præter te, eo quòd tu vxor illius es: quomodo igitur deſignarem ingens hoc flagitiū, vt peccē & in Deū? Cúmque [ſic] quotidie cum Ioſeph loqueretur, [7] ipſe tamen eam non audit, nec dormire vult cum ea, imò nec cum ea eſſe. Contigit ergo quodam die, vt domum venirèt, [8] faceretque opus ſuum, nec eſſet quiſpiam [9] ex familiaribus in domo: Illa apprehēdit eum veſte eius, dicens, Dormi mecū. qui relicta veſte ſua in manu illius, fugit, & egreſſus eſt foras. Cum verò illa vidiſſet q reliquiſſet veſtem ſuam in manu eius, fugiſſetq; foras, vocauit domeſticos ſuos, dixitque ad eos, En [10] introduxit ad nos virum Hebræum, vt nobis illuderet: [nam] venit ad me vt mecū dormiret, ego verò ſublata voce clamaui. Cúmq; is audiret me attollere vocē & clamare, veſte ſua apud me relicta fugit, & egreſſus eſt. Et collocauit veſtem eius apud ſeſe, donec veniret herus eius domum ſuam. Tūc loquuta eſt ad eum hiſce verbis, Venit ad me ſeruus Hebrę⁹, quem adduxiſti nobis vt illuderet mihi. Quum verò ſuſtuliſſem vocem meam & clamarem, relicta veſte ſua apud me, fugit foras. Audiēs verò dominus eius verba vxoris ſuæ, quæ ad illum erat loquuta, nempe, Sic fecit mihi ſeruus tuus: excanduit ira eius. Tollēnſque herus Ioſeph, coniecit eum [11] in carcerem, in eū locum vbi vincti regis [12] cōcluſi tenebantur: & Ioſeph fuit illic in carcere. ¶At Dominus aderat ipſi Ioſeph, & inclinauit ad eum [13] beneficētiā, [14] & dedit illi vt fauore eū proſequeretur ergaſtularius. Et tradidit præfectus carceris vniuerſos vinctos qui in carcere erant, ſub manum Ioſeph, & [15] quidquid ibidem faciebāt, ipſe faciebat. [16] Nihil curæ gerebat pręfectus carceris manu ſua, quandoquidem Domin⁹ aderat ipſi Ioſeph: & quidquid faciebat ipſe, [17] fortunauit Dominus. C A P. X L.

Poſt hæc geſta contigit vt regis Ægyptij [1] pocillator & piſtor peccarēt aduerſus dominū ſuum, regem ſcilicet Ægypti. Iratúſque eſt Pharao aduerſus [2] duos præfectos, nempe aduerſus præfectum pocillatorum, & aduerſus præfectū piſtorum. Et coniecit eos in carcerem, in domū videlicet magiſtri [3] ſuppliciorum, in eum carcerem in quo Ioſeph vinctus tenebatur. Et præfectus rerum capitaliū præfecit illis Ioſeph, qui & miniſtrabat eis, fuerúntque [4] aliquot dies in carcere. ¶Somniarūt verò vterq; ſomniū, quiſque ſuum ſomnium eadē nocte, & quiſq; [5] iuxta interpretationē ſomnij ſui, pocillator ſcilicet & piſtor regis Ægyptij, qui vincti tenebantur in carcere. Et veniens ad eos Ioſeph mane, contemplatus eſt eos, & en erant [6] conſternati. Percontatus eſt itaque præfectos Pharaonis, qui ſeci erant in carcere domini ſui, hiſce verbis, Cur [7] triſtis eſt vultus veſter hodie? Qui reſponderunt ei, ſomniū ſomniauimus, nec eſt qui interpretetur. Dixitque ad eos Ioſeph, Annō Dei ſunt interpretationes? narrate quæſo mihi. Recenſuit itaque præfectus pocillatorum ſomnium ſuum ipſi Ioſeph, dixitque ei, Quum ſomniarem, en vitis erat coram me, & in ipſa vite tres palmites. [8] vitis verò quaſi germinabat exoriente flore eius, & maturantibus botris in flagellis eius. Sed & crater Pharaonis erat in manu mea, & accipiens vuas, expreſſi eas in craterem Pharaonis, dedíque craterem in manum Pharaonis. Dixit verò ad eum Ioſeph, Hæc eſt interpretatio eius,

¶5 Heb. quę ſūt i domo. i. nihil ſolicitus eſt de rebus ſuis domeſticis, delegata mihi omni cura. ¶6 Heb. probibuit mihi. i. ſummouit à me, ſiue excepit &c. ¶7 Heb. nec pareret ei vt cum ea dormiret, & cum ipſa eſſet. Factum eſt inquam ſecundū hanc diem, vt domum &c. Secundum diem hanc, Hebraiſmus. i. eadem die. Id eſt, ſimili huic diei & ei reſpondēte, qua ſcilicet cœperat ſolicitare Ioſeph. Alij intelligunt, tranſacta hebdomade, vel menſe, vel anno. ¶8 vt faceret ¶9 Heb. ex viris dom⁹ illic. i. ex domeſticis. ¶10 adduxit nobis ¶11 Heb. in domū carceris, ¶12 vinciebantur. vł, vincti erāt: ¶13 gratiam ſuā. Vel, miſericordiā ſuā, ¶14 Heb. & poſuit gratiā eius in oculis pricipis domus carceris. i. reddidit illū gratioſum & charū apud præfectum carceris. ¶15. i. quæcūq; erant faciēda, ipſe faciebat. ¶16 Heb. Non erat princeps dom⁹ carceris aſpiciēs quicq̄ i manu ei⁹, eo q &c. i. nō exigebat rationē cuiuſquam rei quā ille faciebat: eo q &c. ¶17 ſecūdabat. vł, dirigebat X L. ¶1 pincerna ¶2 vł, duos ex principibus ſuis, nēpe aduerſus principē pincernarū, &c. ¶3 vł, miliū. aut, laniorū. Vide poſtremā annotationē capitis XXXVII. ¶4 Heb. p dies i cuſtodia. i. annū vnū integrū. Recta interpretatio. ¶5. i. indicās quid in poſterū eſſet euenturū vtrique eorū in officio ſuo. ¶6 vł, triſtes. aut, attoniti. ¶7 vł, triſtiores ſunt ſolito vult⁹ veſtri? ¶8 Heb. erátq; ipſa ſicut floreſcēs, & erūpebat flos, & percoxerū t vuæ (vel botri) eius racemos. i. Videbatur flores emittere, ipſiq; flores videbātur erūpere, & racemi ad maturitatem perduci.

Digitized by Google

Tres palmites, tres dies ſūt.[9] Intra tres dies Pharao extollet caput tuum,' & te in gradum tuum reponet, vt præbeas craterem Pharaoni in manum eius, iuxta priſtinum morē quum eſſes à caliculis[regis]: [10] Tu modo ſis apud te mei memor quum tibi bene fuerit, vt mihi vel hoc beneficium præſtes vt mei mētionem facias apud Pharaonem, & cures vt extrahar' ex hac domo. Quia furtim ſublatus ſum è terra Hebræorum, neque hic quidquam deſignaui, ob quod me in hanc foueam conijcerent. ¶ Intelligens autē piſtorum præfectus [11] expoſitionem hanc eſſe fauſtam,' ait ad Ioſeph, [12] Et ego ſomnium habui, Erant tria' caniſtra alba ſuper caput meum. Porrò in ſuperiori caniſtro erant [13] varij generis cibi' Pharaonis, opere piſtorio parati, & aues cōedebant eos ex caniſtro quod erat ſuper caput meum. Reſpōditque Ioſeph, & dixit, Hæc eſt interpretatio ei', Tria caniſtra, ſunt tres dies. [14] Intra triduum' tollet Pharao caput tuū à te, agētque te in crucē, [15] vt aues comedant' carnes tuas. ¶ Factum itaque eſt die tertio, qui erat dies natalitius Pharaonis, vt inſtrueret cōuiuium omnibus ſeruis ſuis, & recenſuit caput [16] præfecti pocillatorum, atque caput præfecti piſtorum, inter ſeruos ſuos.' Et præfectum quidem pocillatorum reſtituit vt eſſet pocillator ſuus, qui & præbuit craterem in manum Pharaonis. Præfectum verò piſtorum ſuſpēdit, quemadmodum coniecerat eis Ioſeph. At præfectus pocillatorum, Ioſephi non eſt recordatus, ſed tradidit eū obliuioni.

CAP. XLI.

P[1] Oſt duos annos' ſomnians erat Pharao: Stabat' ad riuum, & aſcendebant è riuo' ſeptem vaccæ aſpectu pulchræ, & carne pingues, paſcentes in loco paluſtri. Poſt illas aſcendebant aliæ ſeptem vaccæ [3] de riuo,' deformes illæ & tenui carne, ſtabántque iuxta illas vaccas [4] in littore riui.' Et vaccæ illæ quæ deformes erant atque macilentæ, deuorabant ſeptem vaccas quæ erāt elegāti forma & pingues. & euigilauit Pharao. ¶ Rurſū verò dormiens, ſomniauit ſecūdò: Septem ſpicæ pullulábant in culmo vno, plenæ quidem & bonæ. Et rurſus ſeptem ſpicæ tenues & Euro exhauſtæ germinabant poſt illas. Deuorabántque ſpicæ tenuiores, ſeptem ſpicas craſſas & plenas. Euigilauitq; Pharao, & ecce [5] ſomnium erat.' Mane facto [6] palpitabat cor eius,' mittēnſque conuocauit omnes magos Aegypti, & cunctos ſapientes [7] eius,' narrauitque Pharao ſomniū ſuum eis, nec erat coniector qui ea Pharaoni interpretaretur. ¶ Loquutus eſt ergo præfectus pocillatorum ad Pharaonem in hanc ſententiā, [8] Subeunt mihi hodie peccata mea.' Pharao iratus aduerſus ſeruos ſuos, cōiecerat me in carcerem in domum præfecti [9] ſuppliciorum,' me inquā & præfectum piſtorū. Somniabamus autem ſomniū ego & ille eadem nocte: vterque iuxta ſomnij ſui interpretationem ſomniabamus. Erat autem ibidem nobiſcum puer quidā Hebræus, ſeruus præfecti [9] capitaliū rerum:' cui c[…] recenſeremus, interpretatus eſt nobis ſomnia noſtra, [10] vtriq; videlicet iuxta ſuum ſomniū.' Quē admodum verò coniecit nobis, ſic euenit: me reſtituit loco meo, illum verò in crucē egit. ¶ Miſit ergo Pharao vocauit Ioſeph, & [11] illico eduxerunt eum' è fouea: detonſus verò, mutatis veſtibus venit ad Pharaonē. Et dixit Pharao ad Ioſeph, Somniaui ſomniū, & cōiector nō eſt qui explicet: eg verò de te audiui loqui [12] quòd poſſis ſomnia quæ audieris interpretari.' Reſpondit Ioſeph Pharaoni, & dixit, [13] Deus vel abſque me proſpera reſpōdebit' Pharaoni. Locutúſq; eſt Pharao ad Ioſeph

Tres propagines, tres adhuc dies ſunt, poſt quos recordabitur Pharao miniſterij tui, & reſtituet te in gradū priſtinū: dabíſq; ei calicē iuxta officiū tuū, ſicut antè facere cōſueueras. Tantū memēto mei, cum tibi bene fuerit, & facies mecū miſericordiam, vt ſuggeras Pharaoni vt educat me de iſto carcere: quia furtim ſublatus ſum de terra Hebræorum, & hîc innocens in lacum miſſus ſum. ¶ Videns piſtorū magiſter quòd prudēter ſomniū diſſoluiſſet, ait, Et ego vidi ſomniū, Quòd tria caniſtra farinæ haberem ſuper caput meū: & in vno caniſtro quod erat excelſius, portare me [putabam] omnes cibos qui fiunt arte piſtoria, auēſque comedere ex eo. Reſpondit Ioſeph, Hæc eſt interpretatio ſomnij, Tria caniſtra, tres adhuc dies ſunt: poſt quos auferet Pharao caput tuum, ac ſuſpendet te in cruce, & lacerabunt volucres carnes tuas. ¶ Exinde dies tertius natalicius Pharaonis erat: qui faciens grande cōuiuium pueris ſuis, recordatus eſt inter epulas magiſtri pincernarum, & piſtorum principis. Reſtituitque alterum in locū ſuum, vt porrigeret ei poculum, alterum ſuſpendit in patibulo, vt coniectoris veritas probaretur. Et tamen ſuccedentibus proſperis, præpoſitus pincernarum oblitus eſt interpretis ſui.

CAP. XLI.

POſt duos annos vidit Pharao ſomniū, Putabat ſe ſtare ſuper fluuium, de quo aſcendebant ſeptem boues, pulchræ & craſſæ nimis: & paſcebantur in locis paluſtribus. Aliæ quoq; ſeptem emergebant de flumine, fœdæ, confectæq; macie: & paſcebātur in ipſa amnis ripa in locis virentibus. Deuorauerúntque eas quarum mira ſpecies & habitudo corporū erat. ¶ Expergefactus Pharao, rurſum dormiuit, & vidit alterum ſomnium. Septem ſpicæ pullulabant in culmo vno plenæ atque formoſę. Alię quoque totidem ſpicæ tenues, & percuſſæ vredine oriebantur, Deuorantes omnē priorum pulchritudinem. Euigilans Pharao poſt quietē, & facto mane, pauore perterritus, miſit ad omnes cōiectores Aegypti, cunctóſque ſapientes: & accerſitis narrauit ſomnium, nec erat qui interpretaretur. ¶ Tunc demū reminiſcens pincernarum magiſter, ait, Confiteor peccatū meum: Iratus rex ſeruis ſuis me & magiſtrum piſtorū retrudi iuſſit in carcerem principis militum: vbi vna nocte vterque vidimus ſomniū, præſagium futurorū. Erat ibi puer Hebræus, eiuſdem ducis militum famulus, cui narrātes ſomnia, audiuimus quicquid poſtea rei probauit euētus: Ego enim redditus ſum officio meo, & ille ſuſpenſus eſt in cruce. ¶ Protinus ad regis imperium eductum de carcere Ioſeph totonderunt: ac veſte mutata obtulerūt ei. Cui ille ait, Vidi ſomnia, nec eſt qui ediſſerat, quæ audiui te ſapientiſſime conijcere. Reſpondit Ioſeph, Abſque me Deus reſpondebit proſpera Pharaoni. Narrauit ergo Pharao quod viderat

¶ 9 Hebr. Poſt tres dies eleuabit Pharao caput tuū. i. recēſebit, vt numerabit te inter reliquos miniſtros. Chaldæ' paraph. vertit, recordabit' tui. ¶ 10 Heb. Sed recorderis mei apud te, quum bene fuerit tibi: faciáſque obſecro mecū miſericordiam vt mentionem mei facias apū Pharaonem, vt educat me &c. Poſſet & ſic verti, Quòd ſi recordat' fueris mei apud te ſ. i. ſi memineris mei, quū bene tibi fuerit, tūc facias obſecro mecum miſericordiam. i. hoc beneficiū cōferas i me, vt mētionem &c. ¶ 11 Heb. q bene interpretatus eſſet. ¶ 12 Hebr. Etiam ego i ſōnio meo, & ecce tria &c. ¶ 13 Heb. ex omni genere ciborū ¶ 14 in fine triū dierum ¶ 15 & aues comedent ¶ 16 principis pincernarū & piſtorū inter ſeruos ſuos. Id eſt, recordatus eſt pricipis &c.

XLI.

¶ 1 Hebraice legit', Poſt duos annos dierū. i. Poſt duos ānos ītegros & perfectos. Genus dicendi Hebraicum. ¶ 2 iuxta fluuium, ſ. i. Nilum, & ecce aſcendebāt è fluuio ¶ 3 è flumine, ¶ 4 quę erāt iuxta ripā fluminis. ¶ 5 i. animaduertit ſe ſomniaſſe & vidiſſe illa in ſomnio. ¶ 6 cōſternatus eſt ſpiritus eius. ſiue cōturbatu[…] ¶ 7 Scilicet Aegypti. Apud Hebræos eſt relatiuū fœmininū. ¶ 8 Peccata mea recēſebo hodie. q. d. Peccatorū meo[…] ego meminero hodie te præſente. Fateor peccatū meū. ¶ 9 vt, militū. aut, laniorū. Vide poſtremam annotatione[…] capitis 37. ¶ 10. i. ſomniauim' qđ erat cōſentaneū rei. hoc eſt, ſomniū verū ſomniauim', quēadmodū poſtea euen[…] ¶ 11 Heb. currere fecerūt eū ¶ 12 Heb. q audias ſomniū ad interpretandū illud. i. audiui de te, q ſi audieris ſomni[…] aliquod, poſſis ipſum interpretari. ¶ 13 Heb. præter me Deus qui reſpōdebit pacem &c. q. d. Alius eſt præter me q[…] interpretabitur ſomnium, nempe Deus, qui proſpera Pharaoni interpretabitur.

Digitized by Google

Putabi me ſtare ſuper ripā fluminis, & ſeptem
C boues de amne conſcēdere, pulchras nimis, & obeſis carnibus: quæ in paſtu paludis vireſcta carpebant. Et ecce, has ſequebātur aliæ ſeptē boues, in tantū deformes & macilentæ, vt nunquā tales in Terra-Ægypti viderim. quæ deuoratis & conſumptis prioribus, nullū ſaturitatis dedere veſtigiū: ſed ſimili macie & ſqualore torpebāt. Euigilans, rurſus ſopore depreſſus, vidi ſomniū, Septem ſpicæ pullulabant in culmo vno plenæ atque pulcherrimæ. Aliæ quoq; ſeptē tenues & percuſſæ vredine, oriebantur è ſtipula: quæ priorum pulchritudinem deuorauerunt. Narraui cōiectoribus* ſomniū, & nemo eſt qui edifferat. ¶Reſpondit Ioſeph, Sōnium regis vnū eſt: quæ facturus eſt Deus, oſtendit Pharaoni. Septē boues pulchræ, & ſeptem ſpicæ plenæ: ſeptem ubertatis anni ſunt, eandémque vim ſomnij cōprehendūt. Septē quoque boues tenues atque macilentæ, quæ aſcēderunt poſt eas, & ſeptē ſpicæ tenues, & vento vrente percuſſæ: ſeptem anni ventu-
D ræ ſunt famis. Qui hoc ordine complebūtur. Ecce, ſeptem anni venient fertilitatis magnæ in vniuerſa Terra-Ægypti: quos ſequentur ſeptem anni alij tantæ ſterilitatis, vt obliuioni tradatur cuncta retrò abundantia: conſumptura eſt enim fames omnem terrā, & ubertatis magnitudinē perditura eſt inopiæ magnitudo. Quòd autem vidiſti ſecundò ad eandē rem pertinēs ſomnium: firmitatis indicium eſt, eo quòd fiat ſermo Dei, & velocius impleatur. Nunc ergo prouideat rex virum ſapientem & induſtriū, & præficiat eum Terræ-Ægypti. Qui conſtituat præpoſitos per cunctas regiones: & quintā partē fructuum per ſeptem annos fertilitatis, qui iā nunc futuri ſunt, congreget in horrea: & omne frumentum ſub Pharaonis poteſtate condatur, ſeruetúrque in vrbibus. Et præparetur futuræ ſeptē
E annorum fami quæ oppreſſura eſt Ægyptū, & nō conſumetur terra inopia. ¶Placuit Pharaoni conſilium & cunctis miniſtris eius: locutúſq; eſt ad eos, Num inuenire poterimus talē virū, qui Spiritu Dei plen⁹ ſit? Dixit ergo ad Ioſeph, Quia oſtendit tibi Deus omnia quæ locutus es, nunquid ſapientiorem & conſimilē tui inuenire potero? Tu eris ſuper domū meam, & ad tui oris imperiū cunctus populus obediet: vno tantum regni ſolio te præcedam. Dixitque rurſum Pharao ad Ioſeph, Ecce, cōſtitui te ſuper vniuerſam Terram-Ægypti. Tulitque annulum de manu ſua, & dedit eum in manu eius: veſtiuitq; eū ſtola byſſina, & collo torquem auream circumpoſuit. Fecítque eum aſcēdere ſuper currum ſuum ſecundum, clamante præcone vt omnes coram eo genu flecterent, & præpoſitum eſſe ſcirēt vniuerſæ Terræ-Ægypti. Dixit quoque rex
F Ægypti ad Ioſeph, Ego ſum Pharao: abſque tuo imperio non mouebit quiſquam manū aut pedem in omni Terra-Ægypti. Vertítque nomen eius, & vocauit eum lingua Ægyptiaca, Saluatorem-mundi. Dedítque illi vxorē Aſeneth filiā Putiphâris ſacerdotis Heliopoleos. ¶Egreſſus

[Left margin notes:] ¶ Pharaoni [illegible] exponit Ioſeph ſomnium, [illegible] & famem. — Ioſeph cōſtituitur ſuper ægyptum. — [illegible] — Ioſeph [illegible].

Quum ſomniarē, viſus ſum mihi ſtare ſuper ripam fluuij, & en de fluuio ſeptē vaccæ pingues carne aſcendebant, formáque eleganti, paſcentes in loco paluſtri. Rurſus aſcenderunt poſt illas ſeptem aliæ vaccæ, tenues quidem & deformiſſimæ, & macilentæ, [14]quales non vidi' in tota terra Ægypti. Et deuorauerūt vaccæ illæ macilentæ & deformes, ſeptem priores vaccas pingues. Et tametſi eſſent ingreſſæ in viſcera illarū, animaduerti tamen nō poterat illas in viſcera iſtarum introijſſe: nam aſpectus iſtarum erat, vt prius, deformis. [15] Et euigilans, rurſus vidi per ſomnium meum ſeptē ſpicas pullulātes ex vno culmo, plenas & pulchras.' Fuerunt rurſus aliæ ſeptem ſpicæ [16]exiccatæ,' tenues, & Euro exhauſtæ, quę pullularūt poſt priores. Deuorauerúntque ſpicæ illæ tenues, ſeptem ſpicas bonas. hæc narraui Magis, & non fuit qui mihi interpretaretur. ¶Et reſpōdit Ioſeph Pharaoni, Somnium Pharaonis idem eſt: quæ Deus facturus eſt, nota facit Pharaoni. Septem vaccæ elegantes, ſunt ſeptem anni: & ſeptem ſpicæ bonæ, itidem ſeptem anni ſunt: vnum idémque eſt ſomnium. Septem verò vaccæ macilentæ & tenues, quæ poſt priores aſcenderunt, ſeptem ſunt anni: & ſeptem ſpicæ vacuæ & Euro exhauſtæ, [etiam] ſeptem anni ſunt famis. [17]Hoc eſt verbum quod loquut⁹ ſum ad Pharaonem, & hoc facturus eſt Deus, & oſtēdit id Pharaoni.' Ecce veniunt ſeptem anni fertiliſſimi per totam terrā Ægypti. Et deinde venient poſt illos ſeptem anni famis: & obliuioni tradetur cuncta abundantia per terrā Ægypti, & fames conficiet terram ipſam. Nec cognoſcetur vbertas in terra ob famem illā ſuperuenientem: nam grauiſſima erit. Quòd verò iteratum eſt ſomniū bis ſuper Pharaonē, [ſignificat] ꝙ firmiter decretum eſt hoc à Deo, feſtinaturúmque Deum vt id perficiat. Nunc ergo prouideat ſibi Pharao virū aliquem [18]induſtrium' & ſapiētem, quē præficiat ſuper terrā Ægypti. Faciat & hoc Pharao, conſtituat præfectos ſuper terrā, & [19]accipiat partem quintā' de terra Ægypti per ſeptem annos vbertatis. Cōgregent quoque omne alimentum per annos bonos ſequentes, & [20]conuehant frumentum ſub manū Pharaonis, & annonam per ciuitates conſeruent. Erítque alimētum hoc ad reſeruationem ipſi terræ pro ſeptē annis famis,' qui futuri ſunt ſuper terrā Ægypti, [21]ne terra fame conficiatur. ¶Placuit hic ſermo Pharaoni & cunctis miniſtris eius. Et dixit Pharao ad ſeruos ſuos, [22] Nū inueniri poteſt vir qui huic poſſit cōparari,' in quo [nempe] ſit Spiritus Dei? Dixitq; Pharao ad Ioſeph, Quandoquidem Deus hæc omnia tibi nota fecit, nullus eſt qui te prudētia & ſapientia æquet. Tu igitur ſis ſuper domū meam, & ad tuum imperiū vniuerſus populus meus [23] cibū capiet:' ſolio dūtaxat [24]honoratior te' ero. Rurſum dixit Pharao ad Ioſeph, En cōſtitui te ſuper totā terram Ægypti. Et auferens Pharao annulum ſuū de manu ſua, inſeruit illum manui Ioſeph, veſtiuitque eum veſtimentis byſſinis, & impoſuit torquem aurēum in collum eius. Iuſſit quoque eum vehi [25]in curru ſecundo quem habebat:' & clamauerunt coram eo [26]Abrech:' & conſtituit eum ſuper totam terram Ægypti. Et dixit Pharao ad Ioſeph, Ego ſum Pharao, ſine nutu tuo non ſuſtollet quiſpiam manum ſuam aut pedem ſuum per totam terram Ægypti. Vocauítque Pharao nomen Ioſeph [27] Zaphnat Paeneah.' & dedit ei Aſnath filiā Potiphâris, [28] ſacerdotis in On,' vxorem. ¶Egreſſus

¶14 Heb. ſimiles in turpitudine ¶15 Heb. & euigilaui. Vidi etiā in ſomnio meo, & ecce ſeptē ſpicæ aſcendebāt in culmo vno, plenæ & pulchræ. ¶16 graciles, ¶17 Hoc eſt illud quod dixi [vl, dicebam, ſub. initio] ad Pharaonem: id quod facturus eſt Deus, oſtendit Pharaoni. ¶18 prudētem ¶19 Heb. quintet. i. quintam partē fructuū exigat. ¶20 congregēt frumētum ſub manu Pharaonis, cibū in vrbib⁹, & ſeruēt. Sítq; cibus ille vice depoſiti regioni ſeptē annis famis. i. ſeruetur ad regionē alendā tempore ſeptē annorum famis. Sub manu autem Pharaōis, .i. authoritate Pharaonis. ¶21 vl, ita fiet vt nō pereant habitātores. Ægypti fame. ¶22 Heb. An inueniem⁹ ſimilē huic virū, &c. ¶23 vl, armabitur. i. quando principes præparabūtur ad bellum, tu eris magiſter militū. q. d. conſtituo te ſecundū à me tēpore pacis & belli. Alij vertūt, Os tuū oſculabit ōnis popul⁹. hoc nēpe ſigno te illorū eſſe dominū oſtendētes. ¶24 maior te ¶25 ſuper currū ſecundi ab illo. Secundi, ſub. viri, id eſt quo is qui à rege ſecundus erat, vehi ſolebat. ¶26. i. pater tener. Ioſeph enim fuit pater ſapientia, & tener annis. Alij vocē Hebræā vertunt, Genu flecte. vel, Genu flectam. Chaldæus paraphraſtes vertit, Et clamabant ante eum, pater regis. ¶27 Id eſt, vt vertit Chaldæus paraph. Vir cui abſcondita reuelata ſunt. vel, abſconditorum expoſitor. ¶28 Chaldæus paraphraſtes vertit, principis On: vt ſit On, nomen regionis. Alij aiunt On fuiſſe idôlum, Sacerdotem idôli On.

Digitized by Google

eſt itaque Ioſeph in terrã Ægypti. Erat verò Ioſeph natus annos triginta, quando ſtetit coram Pharaone rege Ægypti. Et egrediens Ioſeph à Pharaone, pertrãſijt totam terram Ægypti. Septem autem annis fertilibus protulit terra [9]manipulos. Ille verò [10] congregauit omnem prouẽtum ſeptem annorum, qui fuit per totam terrã Ægypti: & repoſuit alimentũ in vrbibus, [11]cuiuſlibet agri prouentum congregauit in eam vrbẽ quã ambiebat [ager.] Et congregauit Ioſeph frumentũ vehementer multum, tanquam arenam maris, [12]ita vt à numerãdo ceſſaret: innumerum enim erat. ¶ Natique ſunt Ioſeph duo filij antequã veniret annus famis, quos illi pepererat Aſnath filia Potiphari [14] ſacerdotis in On. Vocauítque Ioſeph nomen primogeniti [13]Manaſſe, [14][acsi diceret,] Quoniã effecit Deus vt cũcti laboris mei, & vniuerſæ domus patris mei obliuiſcerer. Nomen verò ſecundi vocauit [15] Ephraim, [14][ac ſi diceret,] Quoniam effecit Deus vt [16]fructum haberẽ in terra afflictionis meæ. ¶ Exactis itaque ſeptem annis [17]fertilibus qui fuerũt in terra Ægypti, Venire cœperunt ſeptem anni famis, quẽadmodum prædixerat Ioſeph. Fuit itaque fames in omnibus regionibus, in cuncta autem terra Ægypti [18]fuit annona. Cúmque fames graſſari inciperet [etiam] in tota terra Ægypti, clamauit populus ad Pharaonẽ pro cibo. Et dixit Pharao ad omnes Ægyptios, Ite ad Ioſeph: & quod ille dixerit vobis, facite. Fuit itaque fames illa in vniuerſa terra. aperuit ergo Ioſeph omnia [horrea] in quibus erat [annona,] & diſtraxit Ægyptijs: inualuerat enim fames per terram Ægypti. Omnes quoque regiones venerunt in Ægyptum, [19]frumẽtatum à Ioſeph: inualuerat enim fames per vniuerſam terram.

CAP. XLII.

INtelligẽs autem Iacob annonam eſſe in Ægypto, dixit ad filios ſuos, [1]Cur ſic deſides cũctamini? Addiditq;, En audiui quòd annona ſit in Ægypto: deſcendite illuc, & emite nobis illinc frumenta: vt in vita ſuperſtites maneamus, nec moriamur. Deſcenderũt ergo decem fratres Ioſeph, vt frumentum emerent ab Ægyptijs. Beniamin verò fratrem Ioſeph, non miſit Iacob cũ fratribus ſuis. dixit enim, [2] Fortè accidet ei pernicies. Venerunt itaque filij Iſrael ad coemẽdum ſimul cum alijs qui veniebãt. erat enim fames in terra Chanaan. Ioſeph autem dominus erat ſuper terram, [3]vt ipſe venderet omni populo terræ. ¶ Accedẽtes itaq; fratres Ioſeph, proni verſus terram inclinant ſe ei. Videns autem Ioſeph fratres ſuos, agnoſcit eos, ſed alienum ſe ſimulat erga ipſos, loquitúrq; cum eis dure, & dicit ad eos, Vnde veniſtis? Reſponderunt, De terra Chanaan, vt emamus alimenta. Ioſeph autẽ agnouit fratres ſuos, ipſi verò non agnouerunt eum. Recordatúſque Ioſeph ſomniorum quæ de eis ſomniauerat, ait ad eos, Exploratores eſtis, venistiſq; vt [4]nuditatẽ terræ obſeruetis. Ad quẽ illi dixerũt, Nõ domine: ſed ſerui tui eſcã emptũ venerũt. Nos omnes filij ſumus vni' viri, [5]probi ſumus, [6]nec exploratores, ſerui tui. Quib' rurſũ ait, Minime: ſed veniſtis vt nuditatẽ terræ exploretis. Illi rurſus dixerũt, Duodecim fratres ſerui tui ſumus nos, filij vni' viri in terra Chanaã: & minor natu etiãnum hodie cũ patre noſtro manet, vnus verò non extat. Et dixit ad eos Ioſeph, Hoc eſt quod locutus ſum ad vos, quũ dicerẽ Exploratores eſtis. In hoc [quaſi experimento] [7]probemini, [8] viuit Pharao, hinc non exibitis, niſi veniat huc frater veſter minor natu. Mittite ex vobis vnũ, qui adducat fratrẽ veſtrũ, vos interim vincti eritis: vt probẽtur verba veſtra, an veritas ſit vobiſcũ: q ſi min', viuit Pharao, exploratore

eſt itaque Ioſeph ad Terram-Ægypti (triginta autẽ annorũ erat quando ſtetit in cõſpectu regis Pharaonis) & circuiuit omnes regiones Ægypti. Venitq; fertilitas ſeptẽ annorũ: & in manipulos redactæ ſegetes cõgregatę ſunt in horrea Ægypti. Omnis etiam frugũ abũdantia in ſingulis vrbibus condita eſt. Tantáque fuit abũdantia tritici, vt arenæ maris coæquaretur, & copia mẽſuram excederet. ¶ Natique ſunt Ioſeph filij duo antequam veniret fames: quos peperit ei Aſeneth filia Phutipharis ſacerdotis Heliopoleos. Vocauítque nomen primogeniti, Manaſſes, dicẽs, Obliuiſci me fecit Deus omnium laborum meorũ, & domus patris mei. Nomen quoque ſecundi appellauit Ephráim, dicẽs, Creſcere me fecit Deus in terra paupertatis meę. ¶ Igitur trãſactis ſeptem hubertatis annis, qui fuerãt in Ægypto, cœperunt venire ſeptẽ anni inopiæ, quos prædixerat Ioſeph: & ĩ vniuerſo orbe fames prę ualuit, in cũcta etiã Terra-Ægypti fames erat. Qua eſuriente clamauit populus ad Pharaonem alimenta petens. Quibus ille reſpõdit, Ite ad Ioſeph: & quicquid ipſe vobis dixerit, facite. Creſcebat autẽ quotidie fames in omni terra: aperuítque Ioſeph vniuerſa horrea, & vendebat Ægyptijs: nam & illos oppreſſerat fames. Omnéſque prouinciæ veniebant in Ægyptum, vt emerent eſcas, & malum inopiæ temperarent.

CAP. XLII.

AVdiens autem Iacob quòd alimenta venderentur in Ægypto, dixit filijs ſuis, Quare negligitis? audiui quòd triticum venundetur in Ægypto: deſcendite, & emite nobis neceſſaria, vt poſſimus viuere, & nõ conſumamur inopia. Deſcendentes igitur fratres Ioſeph decẽ, vt emerent frumenta in Ægypto, Beniamin domi retento à Iacob, qui dixerat fratribus eius, Ne forté in itinere quicquam patiatur mali: ingreſſi ſunt Terram-Ægypti cum alijs qui pergebant ad emendum. erat autem fames in Terra-Chanáan. Et Ioſeph erat princeps in Terra-Ægypti, atque ad eius nutum frumenta populis vendebãtur. ¶ Cúmque adoraſſent eum fratres ſui & agnouiſſet eos, quaſi ad alienos durius loquebatur, interrogans eos, Vnde veniſtis? Qui reſpõderũt, De Terra-Chanáan, vt emamus victui neceſſaria. Et tamen fratres ipſe cognoſcens, nõ eſt cognit' ab eis. Recordatúſque ſomniorum quæ aliquando viderat, ait ad eos, Exploratores eſtis: vt videatis infirmiora terræ veniſtis. Qui dixerũt, Non eſt ita domine, ſed ſerui tui venerunt vt emerent cibos. Omnes filij vnius viri ſumus: pacifici venimus, nec quicquam famuli tui machinantur mali. Quibus ille reſpõdit, Aliter eſt: immunita terræ huius conſyderare veniſtis. At illi dixerũt, Duodecim, inquiunt, fratres, ſerui tui ſum', filij viri vnius in Terra-Chanáan: minimus cum patre noſtro eſt, alius non eſt ſuper. Hoc eſt, ait, quod locut' ſum, Exploratores eſtis. Iam nunc experimentum veſtri capiam: per ſalutem Pharaonis non egrediemini hinc, donec veniat frater veſter minimus. Mittite ex vobis vnũ, & adducat eũ: vos autẽ eritis in vinculis, donec probentur quæ dixiſtis verum vera an falſa ſint: alioquin per ſalutẽ Pharaonis exploratore

¶9 vl, In aceruos. i. tantam abũdantiã frumẽti produxit terra, vt replerẽtur horrea. Chaldæ' paraphra. vertit, Et cõgregauerũt habitatores terrę in ſeptẽ annis abundãtiæ, frumẽtũ ĩ theſauros. i. ĩ horrea. ¶10 congregauit omnem cibũ [ſub. qui ſuperfuerat] ſeptẽ annorũ, qui fuerãt ĩ terra ¶11 Heb. cibũ agri vrbis [vl regionis] qui in circuitu illi' [ſub. creuerat,] ponebat in ea. ſub. vrbe. ¶12 vl, adeò vt deſierit numerari: ¶13 Manaſſe ſignificat obliuiſci faciens. ¶14 Hæc ſubaudienda, aut alia quę magis cõueniãt loco, cuiuſmodi. propterea ſic vocauit eũ, q apud ſe diceret, Effecit &c. ¶15 Ephraím ſignificat fructificationes. ¶16 vl, multiplicaret. ſiue, augeret ¶17 Heb. ſaturitatis ¶18 Heb. erat panis. ¶19 Heb. ad emẽdũ. ſub. triticum.

XLII.

¶1 Heb. Vt quid vos ipſos aſpicitis? vl, Quare aſpicitis vobis? ſub. tantũmodo. q.d. Quare nõ cõſulitis alijs vt vobis? quare proſpicitis vobis tantũmodo? quare nõ cõſyderatis quomodo poſſitis alere totã veſtrã familiã? Alij vertũt, Quare cõtẽditis inter vos? ¶2 Ne accidat illi mors. ¶3 ipſe erat qui vendebat ¶4. i. partẽ regionis quæ minime eſt munita. Vertere potes, arcanũ terræ. ¶5 vl, veraces ¶6 vl, nunq̃ fuerunt exploratores ¶7 probabimini. ¶8 Sic ſolebant iurare Ægyptij, quemadmodũ Hebræi, Viuit Dominus: q vita hominũ ab eo pẽdeat

Digitized by Google

eſtis. Tradidit ergo illos cuſtodiæ tribus diebꝰ.
Die autẽ tertio eductis de carcere, ait, Facite quæ
B dixi, & viuetis: Deũ enim timeo. Si pacifici eſtis,
frater veſter vnus ligetur in carcere: vos autem
abite, & ferte frumenta quæ emiſtis, in domos
veſtras: Et fratrem veſtrum minimum ad me ad-
ducite, vt poſſim veſtros probare ſermones, &
non moriamini. ¶ Fecerunt vt dixerat, & locuti
ſunt adinuicem, Meritò hæc patimur, quia pec-
cauimus in fratrem noſtrũ, videntes 'anguſtias'
animæ illius dum deprecaretur nos, & non au-
diuimus: idcirco venit ſuper nos iſta tribulatio.
E quibus vnus, Ruben, ait, Nunquid non dixi vo
bis, Nolite peccare in puerum: & non audiſtis
me? en ſanguis eius exquiritur. Neſciebãt 'enim'
quòd intelligeret Ioſeph: eo quòd per interpre-
tem loqueretur ad eos. Auertitque ſe parũper,
& fleuit: & reuerſus locutus eſt ad eos. Tollẽſ-
que Simeon, & ligãs, illis præſentibus, iuſſit mi
niſtris vt implerent eorum ſaccos tritico, & re-
ponerent pecunias ſingulorum in ſacculis ſuis,
datis ſupra cibarijs in via: qui fecerunt ita. ¶ At
illi portantes frumenta in aſinis ſuis, profecti
ſunt. Apertóque vnus ſacco vt daret iumento pa
bulum in diuerſorio, cõtemplatus pecuniam in
ore ſacculi, dixit fratribus ſuis, Reddita eſt mi-
hi pecunia * en habetur in ſacco. Et obſtupefa-
cti, turbatique mutuo dixerũt, Quidnam eſt hoc
C quod fecit nobis Deus? Veneruntque ad Iacob pa
trem ſuum in Terram-Chanáan, & narrauerũt
ei omnia quæ accidiſſent ſibi, dicentes, Locutus
eſt nobis dominusꝰ terræ durè, & putauit nos ex-
ploratores eſſe prouinciæ. Cui reſpondimus, Pa-
cifici ſumus, nec vllas molimur inſidias. Duode
cim fratres vno patre geniti ſumus: vnus nõ eſt
ſuper, minimus cum patre noſtro eſt in Terra-
Chanáan. Qui ait nobis, Sic probabo quòd paci-
fici ſitis, Fratrem veſtrum vnum dimittite apud
me, & cibaria domibꝰ veſtris neceſſaria ſumite,
& abite: fratrẽmque veſtrum minimum adduci
te ad me, vt ſciam quòd non ſitis exploratores:
& iſtum qui tenetur in vinculis, recipere poſſi-
tis: ac deinceps quæ vultis, emendi habeatis licẽ-
tiam. His dictis cum frumẽta effunderent, ſin-
guli reperierunt in ore ſaccorũ ligatas pecunias:
exterritíſque ſimul omnibus, dixit pater Iacob,
Abſque liberis me eſſe feciſtis, Ioſeph nõ eſt ſu-
per, Simeon tenetur in vinculis, & Beniamin 'au
feretis:' in me hæc omnia mala reciderunt. Cui
reſpõdit Ruben, Duos filios meos interfice, ſi nõ
reduxero illum tibi: trade illum in manu mea,
& ego eum tibi reſtituam. At ille, Non deſcẽdet,
inquit, filius meus vobiſcum: frater eius mortuꝰ
eſt, & ipſe ſolus remanſit. Siquid ei aduerſitatis
acciderit in terra ad quã pergitis, deducetis ca-
nos meos cũ dolore ad inferos. CA. XLIII.
Interim fames omnẽ terrã vehemẽter preme
bat. Conſumptíſque cibis quos ex Ægypto de-
tulerant, dixit Iacob ad filios ſuos, Reuertimini,
& emite nobis pauxillũ eſcarũ. Reſpõdit Iudas,
Denũtiauit nobis vir ille ſub 'atteſtatione' iuriſ-
iurandi, dicens, Non videbitis faciẽ meã, niſi fra
trẽ veſtrũ minimũ adduxeritis vobiſcũ. Si ergo
vis eũ mittere nobiſcũ, pergemus pariter, & eme
mus tibi neceſſaria. Si autẽ non vis, non ibimus:
vir enim (vt ſæpe diximus) denuntiauit nobis, di
D cẽs, Nõ videbitis faciẽ meã abſque fratre veſtro
minimo. Dixit eis Iſrael, In meã hoc feciſtis mi
ſeriã vt indicaretis ei & aliũ habere vos fratrẽ.

eſtis. [9]Copulatꝰ itaque eos in carcerẽ tribus die-
bus. Tertio demũ die dixit ad eos Ioſeph, Hoc fa
cite vt viuatis, (Deum enim metuo) Si [10] probi
eſtis, frater veſter vnus vinciatur in carcere ve-
ſtro: vos autem ite, & vehite [11]frumentum domi-
bus veſtris [vt occurratur] fami:' Fratrem verò ve
ſtrum natu minorem adducite ad me, [12]vt explo
rentur verba veſtra,' veráne ſint, ne pereatis. Et
fecerunt ſic. Dixitque alter ad alterum, Profectò
ſcelerati fuimus, idque erga fratrem noſtrũ, quũ
videremus animã ſui anxietatẽ, neque exaudire
mus eum, etiã dum magnopere nos precaretur:
idcirco venit hæc afflictio ſuper nos. Reſpondit
eis Ruben, dicens, Annon dicebam vobis, ne pec
caretis aduerſus puerũ, ſed nõ audiebatis? [13]iam
verò ſanguis eius exquiritur.' Neſciebãt autem
quòd Ioſeph intelligeret: erat enim interpres inter
eos. Et auerſus ab eis Ioſeph, fleuit: reuerſúſque
ad eos, locutus eſt cũ eis: tulit autẽ ex eis Simeo
nẽ, vinxitque eũ ipſis cernentibus. Porrò præcepit
Ioſeph, vt impleretis vaſis illorũ frumẽto, reſtitue
rẽt pecuniã illorũ, cuiuſque ſcilicet in ſaccũ ſuũ,
darẽturque eis viaticũ pro itinere: factũque eſt eis
ſic. ¶ Impoſito ergo frumẽto ſuo aſinis ſuis, re-
ceſſerũt illinc. Et aperiẽs vnus ſaccũ ſuũ, vt da-
ret pabulũ aſino ſuo i diuerſorio, vidit pecuniã
ſuã [14]in ſacco ſuo.' Qui dixit ad fratres ſuos, Red
dita eſt pecunia mea, en eſt in ſacco meo. [15]Exa-
nimati ergo ſunt,' & obſtupefacti dixerũt inter
ſe, [16]Cur hoc' fecit nobis Deus? Venerunt itaque
ad Iacob patrem ſuum in terram Chanaã, & in-
dicauerunt ei omnia quæ illis acciderant, dicen
tes, Vir ille dominus terræ acerbè loquutus eſt
nobiſcum, [17]tractauítque nos' acſi fuiſſemus ex-
ploratores terræ. Cui diximus, [18]Probi' ſumꝰ, nõ
exploratores. Sumus enim duodecim fratres, fi-
lij patris noſtri: vnus autem nõ extat, minor na
tu etiamnum hodie eſt apud patrem noſtrum in
terra Chanaan. Rurſum dixit ad nos vir ille do-
minus terræ, In hoc experiar, [19]probíne' ſitis: re-
linquite apud me vnum aliquẽ ex fratribus ve-
ſtris, [20]& annonã tollite pro domibus veſtris,'
& abite. Adducitéque fratrem veſtrum natu mi
norem ad me, vt ſciam vos non ſpeculatores, ſed
probos eſſe: tũ dabo vobis fratrem veſtrũ, & in
hac terra [21] negotiari poteritis.' Cúmque ſaccos
ſuos effunderent, quiſque reperit faſciculũ pecu
niæ ſuæ in ſacco ſuo. videntes autem ipſi & pa-
ter illorum faſciculos pecuniarum ſuarum, me-
tu perculſi ſunt. Dixitque ad eos Iacob pater illo
rum, Orbaſtis me, Ioſeph non extat, nec Simeon
adeſt, & Beniamin quoque tolletis: [22]ego ſolꝰ hæc
omnia patiar.' Dixit ergo Ruben ad patrẽ ſuũ,
Si hunc tibi non reduxero, interfice duos filios
meos: [23]commenda illum fidei meæ,' & ego tibi
eum reſtituam. Et ait, Filius meus non deſcẽdet
vobiſcũ: nam frater eius eſt mortuus, & ipſe ſo-
lus reliquus eſt: ſi illi accideret [24]pernicies in iti-
nere quo proficiſcemini, deduceretis ſeniũ meũ
cum dolore [25]in foueam. CAP. XLIII.
Inualuerat autẽ fames in terra. Quúmque [ſe-
re] abſumpſiſſent in cibo annonam quam ex
Ægypto aduexerant, tunc dixit pater eorum ad
eos, 'Reuertimini, & emite' nobis paululum ali-
menti. Iuda reſpondit ei, & dixit, 'Sanctè obte-
ſtatus eſt nos' vir ille, & dixit, ' Ne veniatis in
conſpectum meum,' niſi frater veſter veniat vo
biſcum: ſi ergo miſeris fratrẽ noſtrum nobiſ-
cum, deſcendemus, & ememus tibi alimentum:
Si verò non miſeris, non deſcendemus: nam vir

ille dixit ad nos, ' Ne veniatis in conſpectum meum,' niſi frater veſter fuerit vobiſcũ. Dixit ergo
Iſrael, 'Cur tã inique mecum egiſtis,' vt indicaretis viro illi quòd 'ſupereſſet' vobis adhuc frater?

¶9 Congregauit ¶10 vl, veraces
¶11 Heb. frumẽtum famis domus veſtræ. i. quo expellatis famẽ de familia veſtra.
¶12 Heb. & verificabũtur verba veſtra,
¶13 Heb. & etiã ſanguis eius ecce exquirit.
¶14 Heb. in ore ſacci ſui.
¶15 Heb. Egreſſum eſt ergo cor illorum,
¶16 Quid hoc eſt quod &c.
¶17 Heb. tradidit que nos &c. ſub. in carcerẽ. Vel tradidit ſine dedit, pro reputauit ſiue exiſtimauit poſitũ eſt. ¶18 vl, Veraces. Ant, Recti ¶19 vel, veracéſne
¶20 Heb. & famẽ domorum veſtrarũ tollite. i. alimenta quibus famem propellatis de domibꝰ veſtris.
¶21 negotiabimini.
¶22 Heb. in me hæc omnia.
¶23 Heb. da eũ in manũ meã,
¶24 vl, mors
¶25 vl, in ſepulchrũ. i. efficere tis vt ego ſenex mœrore & mœſtitia morerer.

XLIII.

¶1. i. Reuertimini emere
¶2 Heb. Conteſtãdo cõteſtatꝰ eſt nos. i. Denũciauit nobis adhibito iuramẽto. ¶3 Heb. Nõ videbitis faciẽ meã. i. Nullꝰ patebit vobis ad me aditus.
¶4 Hebr. Vt quid malefeciſtis mihi, ¶5 eſſet

¶6.i. iuxta id quod fuerat interrogatus.

¶7.i.à me. Hebraiſmus.

¶8 vl, nuces pineas ¶9 duplicem.i.duplũ argenti accipite. ¶10 Heb. ſi forte error ſit.i. fortaſſe id errore factum eſt.

¶11 vl, orbatus fui, orbabor.i. quemadmodũ orbat⁹ fui filio meo Ioſeph, orbabor & filio meo Bẽiamin. hoc eſt illũ perdam.q.d. præſagit mihi animus ꝙ orbabor filio meo Beniamin, ſicut orbatus ſum alijs duob⁹, Simeone & Ioſepho.

¶12 ſub.victimã ¶13 vl, inſtrue conuiuium:

¶14 ſub.itra ſe. ¶15 Heb. vt deuoluat ſeſe ſup nos,&c. i.vt hoc prætextu reddat nos ſeruos ſibi.

¶16 Hebr. Pax vobis.i. Nihil eſt periculi.

¶17.i.eam recepi. ¶18 ſub.ad prandium.

¶19 Heb.de pace ſ.i. de ſanitate, ſiue incolumitate, ſ. rectène valerẽt,] dicens. Rectène valet &c.

¶20 Hebraiſmus, pro vterino. ¶21.i.faueat tibi. Hebraiſmus.

¶22 vl, miſerationes ¶23 Panis pro omni eſca. ¶24.i.eſt Ægyptijs illicitum.

Reſpõderunt, Diligenter percontatus eſt vir ille nos de progenie noſtra, dicẽs, Viuitne adhuc pater veſter? eſtne vobis[alius]frater? Et[6]ſecũdũ huiuſmodi ſermones' reſpõdimus ei: num præſcire poteramus eũ dicturũ, Adducite fratrẽ veſtrum? Dixitque Iudas ad Iſrael patrẽ ſuũ, Mitte puerũ mecũ, vt ſurgamus & abeamus, viuamúſq;, & nõ moriamur nos & tu, ac pubes noſtra. Ego ſpondeo pro eo, [7]de manu mea' require eum: ſi eum non reduxero ad te, & ante conſpectum tuum collocauero eum, ero peccati reus in te omnibus diebus. Etenim niſi moram traxiſſemus, iã ſecundò reuerſi eſſemus. Et dixit ad eos Iſrael pater eorum. Si quidem omnino ita fieri oportet, facite hoc, & accipite de nobiliſſimis[fructibus]terræ in vaſa veſtra, & deferte viro illi munus, paululũ reſinæ, & paululum mellis, aromata & ſtacten, [8]in glandes' & amygdala, & pecuniã [9]aliam' accipite in manum veſtram, deinde & pecuniã quæ repoſita eſt in ſaccos veſtros, deferte in manu veſtra, [10]fortaſſe erratum eſt.' Capite & fratrẽ veſtrũ, ſurgite, reuertiminique ad virum. Deus autẽ omnipotens det vt gratiã impetretis corã viro illo: vt remittat vobiſcũ fratrẽ veſtrũ aliũ, & hunc quoque Beniamin: ego interim quẽadmodum [11]orbatus ſum, orbatus ero. ¶ Acceperunt itaque viri illi munus illud, & duplicem pecuniam in manum ſuã, & ipſum Beniamin, & ſurgentes deſcẽderunt in Ægyptum. Cũmque ſtarent corã Ioſeph, & Ioſeph videret Beniamin cum illis, dicebat præfecto domus ſuæ, Introduc viros illos in domum, &[12]macta tu, ac[13]para:' viri enim illi mecũ prãdebunt in meridie. Fecit vir ille quẽadmodũ præceperat Ioſeph, introduxítq; viros illos in domũ Ioſeph. Timuerunt autẽ viri, quũ eſſent introducti in domũ Ioſeph, [14]dicebántque,' Propter pecuniã ipſam quæ in ſaccos noſtros ab initio repoſita eſt, introducti ſumus, [15]vt deuoluat[ſhoc]in nos,' irruátq; in nos, & capiat nos atque aſinos noſtros, ſeruitutíq; ſubijciat. Et acceſſerũt virũ illũ qui diſpẽſator erat dom⁹ Ioſeph, loquutíq; ſunt ad eũ ad oſtiũ domus, & dixerũt, Mi domine, deſcendimus primũ vt emerem⁹ alimẽtũ. Quũmq; veniſſemus in diuerſoriũ, aperuimus ſaccos noſtros, & en cuiuſq; pecunia erat in ſacco ſuo, pecunia inquam noſtra iuxta pondus ſuum, quã reportauimus in manu noſtra. Sed & aliam pecuniam portauimus in manu noſtra, vt emamus alimentum, neſcij quiſnam pecuniam repoſuerit in ſaccos noſtros. Qui ait, [16]Eſte bono animo,' ne metuatis: Deus veſter, & De⁹ patris veſtri dedit vobis theſaurum in ſaccos veſtros, pecunia veſtra [17]peruenit ad me.' eduxitque ad eos Simeonem. Deinde introduxit vir ille viros illos in domũ Ioſeph: & dedit eis aquã vt lauarẽt pedes ſuos, deditque pabulum aſinis eorum. Et illi inſtruxerunt munus interim, donec veniret Ioſeph[18]meridie.' audierant enim ſe illic prãſuros. ¶ Ingreſſo verò Ioſeph domũ, intulerunt ei munus, quod habebant, in domum: prociderũtque corã illo in terrã. Interrogauit aũt eos[19]nũ rectè haberent omnia, & dixit, Pater veſter ſenex, de quo mihi dixeratis, rectène valet?' viuitne adhuc? Reſponderũt, Pater noſter ſeruus tuus rectè valet, & viuit adhuc. & proni inclinabant. Sublatis autem oculis ſuis, vidit Beniamin fratrẽ ſuum, [20]filiũ matris ſuæ,' dixitque, Eſtne iſte frater veſter minor natu, de quo mihi dixeratis? Et ait, Deus[21]miſereatur tui' fili mi. Feſtinauítq; Ioſeph (incaluerant enim[22]viſcera' eius erga fratrẽ ſuũ) & quæſiuit vt fleret, ingreſſúſque penetrale, fleuit ibi. Et lauãs faciem ſuã exiuit, & cõtinuit ſe, & ait, Apponite[23]panẽ.' Et poſuerũt ei ſeorſim, illiſq; ſeorſum, Ægyptijs quoq;, qui cũ eo comedebãt, ſeorſim: quia[24]non poſſunt Ægyptij comedere

At illi reſponderũt, Interrogauit nos homo per ordinem, noſtram progeniem: ſi pater viueret: ſi haberemus fratrem: & nos reſpondimus ei conſequenter iuxta id quod fuerat ſciſcitatus: nunquid ſcire poteramus quòd dicturus eſſet, Adducite fratrem veſtrum vobiſcum? Iudas quoque dixit patri ſuo, Mitte puerum mecum, vt proficiſcamur, & poſſimus viuere: ne moriamur nos & paruuli noſtri. Ego ſuſcipio puerũ: de manu mea require illum. niſi reduxero & reddidero eum tibi, ero peccati reus in te omni tempore. Si non interceſſiſſet dilatio, iam vice altera veniſſemus. C
Igitur Iſrael pater eorum dixit ad eos, Si ſic neceſſe eſt, facite quod vultis: ſumite de optimis terræ[a]frugibus' in vaſis veſtris, & deferte viro munera, modicum reſinæ, & mellis, & ſtoracis, ſtactes, & terebinthi, & amygdalarum. Pecuniam quoque duplicem ferte vobiſcum: & illam quam inueniſtis in ſacculis, reportate, ne forte errore factum ſit. Sed & fratrem veſtrum tollite, & ite ad virum. Deus autem meus omnipotens faciat vobis eum placabilem: & remittat vobiſcum fratrem veſtrum quem tenet in vinculis, & hũc Bẽiamin: ego autem quaſi orbatus abſque liberis ero. ¶ Tulerunt ergo viri munera, & pecuniam duplicem, & Beniamin: deſcenderũntque in Ægyptum, & ſteterunt coram Ioſeph. Quos cum ille vidiſſet, & Beniamin ſimul, præcepit diſpenſatori domus ſuæ, dicens, Introduc viros domum, & occide victimas, & inſtrue conuiuium: quoniã [b]hodie' mecum ſunt comeſturi meridie. Fecit ille [c]quod ſibi' fuerat imperatum, & introduxit viros domum. Ibíque exterriti, dixerunt mutuo, Propter pecuniam quam retulimus prius in ſaccis noſtris, introducti ſumus: vt deuoluat in nos calumniã, & violenter ſubijciat ſeruituti & nos, & aſinos noſtros. Quam ob rem in ipſis foribus accedentes ad diſpẽſatorem locuti ſunt, Oramus domine vt audias nos, [d]Iam antè deſcendimus vt emeremus eſcas. Quibus emptis, cum veniſſemus ad diuerſorium, aperuim⁹ ſaccos noſtros, & inuenimus pecuniam in ore ſaccorum: quã nũc eodem pondere reportauimus. Sed & aliud attulimus argentum, vt emamus quæ nobis neceſſaria ſunt: non eſt in noſtra conſcientia quis poſuerit eam in marſupijs noſtris. At ille reſpondit, Pax vobiſcum, nolite timere: Deus veſter, & Deus patris veſtri dedit vobis theſauros in ſaccis veſtris. nam pecuniam quam dediſtis mihi, probatam ego habeo. eduxitque ad eos Simeon. Et introductis domum, attulit aquam, & lauerunt pedes ſuos, deditque pabulum aſinis eorum. Illi verò parabant munera, donec ingrederetur Ioſeph meridie. audierant enim quòd ibi comeſturi eſſent panem. ¶ Igitur ingreſſus eſt Ioſeph domũ ſuam, obtulerũtque ei munera, tenentes in manibus ſuis: & adorauerunt proni in terram. At ille clementer reſalutatis eis, interrogauit eos, dicens, Saluúſne pater veſter ſenex, de quo dixeratis mihi, Adhuc viuit? Qui reſponderũt, Soſpes eſt ſeruus tuus pater noſter, adhuc viuit. Et incuruati, adorauerunt eum. Attollens autem Ioſeph oculos, vidit Beniamin fratrem ſuum vterinum, & ait, Iſte eſt frater veſter paruulus, de quo dixeratis mihi? Et rurſum, De⁹, inquit, miſereatur tuĩ fili mi. Feſtinauítque [e]in domum,' quia commota fuerant viſcera eius ſuper fratre ſuo, & erumpebant lachrymæ: & introiens cubiculũ fleuit. Rurſúmque lota facie egreſſus, cõtinuit ſe, & ait, Ponite panes. Quib⁹ appoſitis, ſeorſũ Ioſeph, & ſeorſum fratribus, Ægyptijs quoque qui veſcebãtur ſimul, ſeorſum, (illicitũ eſt enĩ Ægyptijs come-

¶[a] fruc

D Io bet p iuiu tribe mo ſi

¶[c] ſic

E

F

Digitized by Google

dere cum Hebræis, & prophanum putāt huiuſce-
modi conuiuium. Sederunt coram eo primoge-
nitus iuxta primogenita ſua, & minimus iuxta
ætatem ſuam. Et mirabantur nimis, ſumptis par
tibus quas ab eo acceperant: maiórque pars ve-
nit Beniamin, ita vt quinque partibus excede-
ret. biberúntque, & inebriati ſunt cum eo.

CAP. XLIIII.

[illegible] Præcepit autem Ioſeph diſpenſatori domus
ſuæ, dicens, Imple ſaccos eorum frumento,
quantum poſſunt capere: & pone pecuniam ſin-
gulorum in ſummitate ſacci. Scyphum autē meū
argenteū, & pretium quod dedit tritici, pone in
ore ſacci iunioris. factúmq; eſt ita. ¶ Et orto ma-
ne, dimiſſi ſunt cum aſinis ſuis. Iámque vrbem
exierant, & proceſſerant paululum: tunc Ioſeph
accerſito diſpenſatore domus, ait, Surge, inquit,
& perſequere viros: & apprehenſis dicito, Quare
B reddidiſtis malum pro bono? Scyphus quem fu-
rati eſtis, ipſe eſt in quo bibit dominus meus, &
in quo augurari ſolet: peſſimam rem feciſtis. Fe-
cit ille vt iuſſerat: & apprehenſis per ordinem lo
cutus eſt. Qui reſponderunt, Quare ſic loquitur
dominus noſter, vt ſerui tui tantum flagitij cō-
miſerint? Pecuniam quam inuenimus in ſummi
tate ſaccorū, reportauimus ad te de Terra-Cha-
naan: & quomodo cōſequens eſt vt furati ſimus
de domo domini tui aurum vel argentum? Apud
quemcunque fuerit inuentum ſeruorum tuorum
C quod quæris, moriatur, & nos erimus ſerui do-
mini noſtri. Qui dixit eis, Fiat iuxta veſtram ſen
tentiam: apud quemcunque fuerit inuentum, ip
ſe ſit ſeruus meus, vos autem eritis innoxij. Ita-
que feſtinato deponentes in terram ſaccos, ape-
ruerunt ſinguli. Quos ſcrutatus, incipiens à ma-
iore vſque ad minimum, inuenit ſcyphū in ſac-
co Beniamin. ¶ At illi ſciſſis veſtibus, oneratiſq;
rurſum aſinis, reuerſi ſunt in oppidum. Primúſ-
que Iudas cum fratribus ingreſſus eſt ad Ioſeph,
(needum enim de loco abierat) omnéſq; ante eū
D pariter in terram corruerūt. Quibus ille ait, Cur
ſic agere voluiſtis? an ignoratis quòd non ſit ſi-
milis mei in augurādi ſcientia? Cui Iudas, Quid
reſpondebimus, inquit, domino meo? vel quid lo
quemur, aut iuſtè poterimus obtendere? Deus in-
uenit iniquitatem ſeruorum tuorum: en omnes
ſerui ſumus domini mei, & nos, & apud quem
inuentus eſt ſcyphus. Reſponditque Ioſeph, Ab-
ſit à me vt ſic agam: qui furatus eſt ſcyphum, ip
ſe ſit ſeruus meus, vos autem abite liberi ad pa-
trem veſtrum. Accedens autem propius Iudas, cō
fidenter ait, Oro domine audi me, vt loquatur ſer
uus tuus verbum in auribus tuis, & ne iraſcaris
E famulo tuo: tu es enim poſt Pharaonem domi-
nus meus. Interrogaſti prius ſeruos tuos, Habe-
tis patrem aut fratrem? & nos reſpondimus tibi
domino meo, Eſt nobis pater ſenex, & puer par-
uulus, qui in ſenectute illius natus eſt, cuius vte-
rinus frater mortuus eſt: & ipſum ſolum habet
mater ſua, pater verò tenerè diligit eum. Dixiſtí-
que ſeruis tuis, Adducite eum ad me, & ponā ocu
los meos ſuper illum. Suggeſſimus tibi domino
meo, Nō poteſt puer relinquere patrē ſuū: ſi enim
illum dimiſerit, morietur. Et dixiſti ſeruis tuis,

[illegible]

cibum cum Hebræis, ſiquidem abominādum eſt
hoc Aegyptijs. Sederunt itaque e regione ipſius,
[15] primogenitus iuxta primogenituram ſuam,
& minores natu iuxta ætatem ſuam: miratíque
ſunt viri illi quiſque cum proximo ſuo. Et tulit
[16] à ſe fercula ad[17] illos, auctúmq; eſt ferculū Bē-
iamin præ omnium aliorū ferculis, idque quin-
tuplo: & bibentes cum eo, vino ſunt exhilarati.

CAP. XLIIII.

Ioſeph autem præcepit magiſtro domus ſuæ,
& dixit, Imple ſaccos virorum illorum frumē
to quantum[1] capere poſſunt, & repone cuiuſque
pecuniam[2] in ſaccum ſuum. Scyphum præterea
meum, ſcyphum inquam argēteum, pone[3] in ſac-
cum natu minoris, vnà cum pecunia [4] frumenti
ſui. & fecit is iuxta mandatum Ioſeph quod mā
dauerat. ¶ Mane quū illuceſceret, emiſſi ſunt vi-
ri illi cum aſinis ſuis. Cúmque vrbē eſſent egreſ
ſi, & haud lōge abeſſent, ait Ioſeph ad magiſtrū
domus ſuæ, Surge, & inſequere viros illos: & quū
apprehenderis eos, dic ad eos, Quare reddidiſtis
malū pro bono? annō iſte eſt è quo potat domi-
nus meus, & [5] quo augurijs ſcrutatur? male feci-
ſtis hac in re. Apprehendens ergo illos, loquutus
eſt cum illis verba iſta. Et reſponderunt illi, Qua
re loquitur dominus meus talia verba? abſit hoc
vt ſerui tui rem iſtam deſignēt. En pecuniā quā
inuenim⁹ [6] in ſaccis noſtris, reportauim⁹ ad te ex
terra Chanaan, & quomodo [7] furaremur aurū vel
argētū è domo domini tui? Apud quēcunque ex
ſeruis tuis hoc inuētū fuerit, is moriatur, & nos
quoq; ſerui erimus domini mei. Qui ait, [8] Etiā,
fiat ergo iuxta verba veſtra: apud quem inuētus
fuerit ſcyphus, is ſit ſeruus meus, & vos [9] innocē
tes eritis. Feſtinātes itaque depoſuerunt quiſque
ſaccū ſuū in terrā, & aperuit vnuſquiſq; ſaccum
ſuū. Et incepit ſcrutari à maiore natu, deſiitque
in minore, & inuētus eſt ſcyphus in ſacco Benia
min. ¶ Illi verò cōſciſſis veſtib⁹ ſuis, rurſus onera
runt aſinos ſuos, & redierūt in ciuitatē. Veniēſ-
que Iuda & fratres eius in domū Ioſeph, qui ad-
huc ibi aderat, corruerunt corā eo ſuper terrā.
Quibus dixit Ioſeph, Quidnam hoc eſt quod feci
ſtis? annō ſcitis quòd [10] certiſſime augurari poteſt
vir talis, qualis ego ſum? Et dixit Iuda, Quid di-
cemus ad dominum meum? quid loquemur? aut
qua ratione [11] excuſabim⁹ noſipſos? Deus [12] inuenit
iniquitatem ſeruorum tuorū: en ſerui ſumus do
mini mei, nos inquam, & is in cuius manu inuē
tus eſt ſcyphus. Qui reſpōdit, Hoc procul ſit à me,
vt iſtud faciā: is in cuius manu inuentus eſt ſcy-
phus, erit ſeruus meus, vos autem aſcendite in
pace ad patrem veſtrum. Tum acceſſit eum Iu-
da, & dixit, Mi domine, liceat mihi quæſo ſeruo
tuo loqui coram domino meo, & ne ſuccenſeat
ira tua aduerſus ſeruum tuum: [13] tu enim es per-
inde ac ipſe Pharao. Interrogauit domin⁹ meus
ſeruos ſuos hiſce verbis, Eſtne vobis pater aut fra
ter? Et diximus ad dominum meum, Eſt nobis pa
ter ſenex, & puer paruus [14] qui natus eſt ei in ſe-
nectute, cuius frater mortuus eſt, [15] relictúſque
ipſe ſolus ex matre ſua, quem & pater ſuus vni
cè diligit. Et dixiſti ad ſeruos tuos, Adducite eum
ad me, [16] vt ponam oculos meos ſuper eum. Dixi-
mus verò ad dominum meum, Nō poterit puer
deſerere patrem ſuum: nam ſi deſereret patrem ſuum, moreretur ille. Et dixiſti ad ſeruos tuos,

¶15 q.d. pro ratione ætatis ſedebant.
¶16 Heb. à facie ſua portiōes. vl' munera ad &c. .i. è paropſide illi appoſita dedit illis munus ſiue portionē.
¶17 q.d. maximā partē dedit ipſi Bē-iamin.

XLIIII.

¶1 ferre ¶2 in ore ſacci ſui.
¶3 in ore ſacci ¶4 tritici eius. .i. ab eo cōparati.
¶5 vl', per quem auguriādo auguratur? Aut, pro quo augurando augurat⁹ eſt? q.d. nōnne iſte ſcyphus quē furati eſtis, eſt ille in quo bibere ſolet dominus meus, pro quo diuinos conſuluit vt ſciret qs eū ſurripuiſſet? Quidā Hebræorū vertunt, per quē tentādo tētauit vos? relinquit enī eū ante vos vt experiretur an ſurrepturi eſſetis illum. Chaldæus paraph. rimando rimatur? ſiue, inquirendo iquirit? Alij ex Hebræis interpretantur, cogitat amiſſionem ſcyphi ex quo bibit, ſibi eſſe malum omen.
¶6 in ore ſaccorū noſtrorum.
¶7 furati eſſemus ¶8 Hebr. Etiam, nunc iuxta verba veſtra ita fiat. vl', fiat ita vt dicitis: ¶9 vl', innoxij
¶10 Heb. diuinādo diuinat homo. ſub. ſi quippiam amiſerit. Et hæc quidem dicebat, non q augurio vteretur, ſed quæ ad propoſitam rem faciebant loquebatur. q.d. an ignoratis quòd homo ſimilis mei ſoleat augurari, vel conſulere diuinos? Alij vertunt, tentādo tentat vir &c.
¶11 Heb. iuſtificabimus ¶12 q.d. recordatus eſt iniquitatis ſeruorum tuorum quam admiſerunt perdendo fratrem ſuum. Quidam accipiunt vocem Hebræam A V O N, pro mulcta & punitione peccati. vt dicat, Deus inuenit vnde puniret ſeruos tuos ob ſcelus admiſſum in fratrem ſuum. Nunc punit nos ſeruos tuos Deus. ¶13 Heb. nam ſicut tu ſicut Pharao. i. ſimilis es Pharaoni authoritate & poteſtate, authoritate æquas Pharaonem. ¶14 Heb. ſenectutum, ¶15 q.d. mater eius duos tantum genuit, & hic ſolus eſt relictus. ¶16 Hebraiſmus, pro, vt videam eum.

Digitized by Google

Si non deſcenderit frater veſter minor natu vobiſcum, ne veniatis amplius in conſpectũ meũ. Factum ergo eſt vt aſcenderemus ad ſeruũ tuũ patrem meum, & indicaremus ei verba domini mei. Dixit autem pater noſter, Redite, & emite nobis parum alimenti. Et reſpondimus, Non poſſumus deſcẽdere: ſi verò frater noſter minor nobiſcum fuerit, deſcendemus: nam [17]non audebimus videre faciem viri illius, ſi frater noſter minor non fuerit nobiſcũ. Et dixit ſeruus tuus pater meus ad nos, Vos ſcitis quòd vxor mea duos mihi peperit, Vnus quidem egreſſus eſt à me, de quo dixi, [18]Omnino laceratus eſt, & non vidi eũ hactenus. Et tollitis quoque iſtum à me: [19]ſi quæ ei pernicies accidat, [20]deducetis ſeniũ meũ cũ afflictione in foueã. Nũc igitur quũ venero ad ſeruum tuũ patrem meum, & puer ille nobiſcũ nõ fuerit, (quandoquidem [21]animus patris cũ animo illius colligatus eſt) videritq; puerũ non adeſſe, morietur: deducẽtq; ſerui tui caniciẽ ſerui tui patris noſtri cum dolore ad ſepulchrũ. Etenim ſeruus tuus ſpopõdit pro puero corã patre meo, dicens, Si nõ reduxero eum ad te, [22]peccauero in patrem meum perpetuò. Nũc igitur remaneat quæſo ſeru⁹ tuus pro puero illo, vt ſit ſeruus domini mei, & puer aſcendat cũ fratribus ſuis. Nã quomodo poſſem aſcendere ad patrem meum, ſi puer non fuerit mecũ? [23]niſi fortè videre vellem malũ quod accidet patri meo.

CAP. XLV.

NOn potuit autẽ Ioſeph ſe cõtinere corã omnibus qui ſtabant iuxta illum, quin clamaret, En ſubmouete oẽs viros à me. & nõ manſit vir vllus cũ eo, dũ ſe cognoſcendũ præberet Ioſeph fratribus ſuis. Emittebátque vocẽ ſuã cum fletu, & audierũt [hoc] Ægyptij, audijt quoque domus Pharaonis. Et dixit Ioſeph ad fratres ſuos, Ego ſum Ioſeph: viuitne adhuc pater meus? Et nõ poterant fratres ſui ei reſpõdere, adeo terrore erãt obſtupefacti corã illo. Dixit ergo Ioſeph ad fratres ſuos, Accedite quæſo ad me. Et acceſſerũt, & dixit, Ego ſum Ioſeph frater veſter, [3]quẽ vendidiſtis in Ægyptũ. Nũc igitur nolite mœrore confici, [4]neq; commoueminí intra vos, quòd me huc vẽdidiſtis: quoniã [5]ad conſeruationem miſit me Deus ante vos. [6]Et quidẽ hoc biennio fames [fuit] in terra, reſtant autẽ adhuc quinque anni, in quibus neq; agros colent neque metent. Miſit ergo me Deus ante vos, vt [7]ponerẽ vobis reliquias in terra, [8]& vitã veſtrã ſeruarẽ, ad magnam euaſionem. Itaque vos non miſiſtis me huc, ſed Deus, qui & poſuit me [9]patrem Pharaoni, & dominum totius domus ipſius, & dominatorẽ per totã terrã Ægypti. Feſtinate ergo & aſcendite ad patrẽ meũ, & ſic dicetis illi, Fili⁹ tuus Ioſeph ſic loquutus eſt, Cõſtituit me Deus dominũ totius Ægypti: deſcende igitur ad me, ne differas. Habitabis in terra Goſen, eriſque [10]penes me, tu & filij tui, & nepotes tui, greges tui & armẽta tua, & quæcũque habes. Ego tibi illic cibũ adminiſtrabo, (quoniam [reſtant] adhuc quinque anni famis,) ne fortè inopia labores tu & domus tua, & cuncta quæ habes. [11]Ecce oculi veſtri vidẽt, ſimúlque oculi fratris mei Beniamin, quòd os meum loquitur ad vos. Referetis ergo patri meo omnẽ gloriã meã in Ægypto, & omnia quæ vidiſtis: accelerate & adducite patrem meum huc. Et ruit in collũ Beniamin, fleuitq;: ſed & Beniamin fleuit ſuper collũ illius. Et oſculãs omnes fratres ſuos, fleuit ſup eos, & poſtea loquuti ſunt fratres ei⁹ cũ eo. ¶ Et fama ipſa audita eſt in domo Pharaonis, [12]vt dicent, Venerũt fratres Ioſeph. & [13]placuit Pharaoni &

Niſi venerit frater veſter minimus vobiſcum, nõ F videbitis amplius faciem meam. Cum ergo aſcẽdiſſemus ad famulum tuum patrẽ noſtrum, narrauimus ei omnia quæ locutus eſt domin⁹ me⁹. Et dixit pater noſter, Reuertimini, & emite nobis parum tritici. Cui diximus, Ire non poſſum⁹: ſi frater noſter minimus deſcenderit nobiſcum, proficiſcemur ſimul: alioquin illo abſente, non audemus videre faciem viri. At ille reſpondit, Vos ſcitis quòd duos filios genuerit mihi vxor mea. Egreſſus eſt vnus, & dixiſtis, Beſtia deuorauit eum: & hucuſque non compâret. Si tuleritis & iſtum, & aliquid ei in via contigerit, deducetis canos meos cum mœrore ad inferos. Igitur ſi G intrauero ad ſeruum tuum patrem noſtrum, & puer defuerit, (cum anima illius ex huius anima dependeat) videritque eum non eſſe nobiſcũ, morietur, & deducent famuli tui canos eius cũ dolore ad inferos. Ego propriè ſeruus tuus ſim, qui in meam hunc recepi fidem, & ſpopondi dicens, Niſi reduxero eum, peccati reus ero in patrem meum omni tempore. Manebo itaque ſeruus tuus pro puero in miniſterio domini mei, & puer aſcendat cum fratribus ſuis. Non enim poſſum redire ad patrem abſente puero: ne calamitatis quæ oppreſſura eſt patrem meum, teſtis aſſiſtam.

CAP. XLV.

NOn ſe poterat vltrà cohibere Ioſeph multis coràm aſtantibus: vnde præcepit vt egrederentur cuncti foras, & nullus intereſſet alienus agnitioni mutuæ. Eleuauitque vocem cum fletu: quam audierunt Ægyptij, omniſque dom⁹ Pharaonis. Et dixit fratribus ſuis, Ego ſum Ioſeph: adhuc pater meus viuit? Non poterant reſpondere fratres nimio terrore perterriti. Ad quos ille clementer, Accedite, inquit, ad me. Et cum acceſſiſſent propè, Ego ſum, ait, Ioſeph frater veſter, quem vendidiſtis in Ægyptum. B Nolite pauere, neque vobis durum eſſe videatur quòd vendidiſtis me in his regionibus: pro ſalute enim veſtra miſit me Deus ante vos in Ægyptum. Biennium eſt enim quòd cœpit fames eſſe in terra: & adhuc quinque anni reſtant: quibus nec arari poterit, nec meti. Præmiſitque me Deus vt referuemini ſuper terram, & eſcas ad viuendum habere poſſitis. Non veſtro conſilio, ſed Dei voluntate C huc miſſus ſum: qui fecit me quaſi patrem Pharaonis, & dominum vniuerſæ dom⁹ eius, ac principem in omni Terra-Ægypti. Feſtinate, & aſcẽdite ad patrem meum, & dicetis ei, Hæc mandat filius tuus Ioſeph, Deus fecit me dominum vniuerſæ Terræ-Ægypti: deſcende ad me, ne moreris, & habitabis in Terra-Geſſen, eriſq; iuxta me tu, & filij tui, & filij filiorũ tuorũ, oues tuæ, & armẽta tua, & vniuerſa quę poſſides. Ibiq; te paſcã, (adhuc enim quinq; anni reſidui ſunt famis) ne & tu pereas, & omnis domus tua, & omnia quæ D poſſides. En oculi veſtri & oculi fratris mei Beniamin vident quòd os meum loquatur ad vos. Nuntiate patri meo vniuerſam gloriam meam, & cuncta quæ vidiſtis in Ægypto: feſtinate, & adducite eum ad me. Cúmque amplexatus cecidiſſet in collũ Beiamin fratris ſui, fleuit: illo quoq; ſimiliter flente ſuper collũ eius. Oſculatúſq; eſt Ioſeph oẽs fratres ſuos, & plorauit ſup ſingulos: poſt quæ auſi ſunt loqui ad eũ. ¶ Audituſq; eſt & celebri ſermone vulgatũ in aula regis, Venerũt fratres Ioſeph. & gauiſ⁹ eſt Pharao atq; om

¶ 17 Hebr. non poſſumus. i. nõ patebit nobis aditus ad virũ illũ. ¶ 18 Heb. Rapiẽdo rapt⁹ eſt. p. Certe dilaceratus eſt à fera. ¶ 19 vl. ſi acciderit illi mors, ¶ 20. i. eritis cauſa mortis meæ qui ſenex ſum. efficietis vt præ mœrore moriar. ¶ 21 anima eius ligata eſt cum anima illius. i. eũ vnice diligit. Chaldæus paraphr. Anima eius eã dilecta eſt illi, quàm anima ſua. ¶ 22 vl. obnoxius ero pœnæ patri meo omnibus diebus. ¶ 23 Heb. ne forte videam malum quod inueniet patrem meum.

XLV.

¶ 1 Heb. Nõ poterat autem Ioſeph vim facere ſibi omnib⁹ aſtantibus iuxta ipſum, & clamauit. i. Nõ potuit Ioſeph, quãuis iuxta ipſũ multi aſtarẽt, cohibere ſe quin clamaret, Submouete &c. ¶ 2 Heb. à facie eius. ¶ 3 Heb. qui vẽdidiſtis me ¶ 4 Hebr. neque adignẽtur oculi veſtri. i. ne indignemini vos. aut, ne fleatis. ¶ 5 Heb. ad vitã. i. pro victu ac ſalute. ¶ 6 Iã enim duobus annis ¶ 7. i. ſeruaretur poſteritas veſtra. ¶ 8 Heb. & viuificarem vos euaſione magna. i. eriperẽ vos à periculo maximo. ¶ 9 Hic pater pro inſtructore & rectore ponitur. ¶ 10 vicinus mihi. vl. propinquus. ¶ 11 q. d. Ipſi agnoſcere poteſtis quòd ſim frater veſter: loquor enim vobiſcum patria lingua, non per interpretem. ¶ 12 Heb. dicẽdo. ¶ 13 Heb. bonum viſum eſt in oculis Pharaonis, & in oculis ſeruorum eius. i. gratiſſimũ fuit Pharaoni & ſeruis eius.

Digitized by Google

ae familia eius. Dixitque ad Ioſeph vt impera-
ret fratribus ſuis, dicens, Onerantes iumenta, ite
in Terram Chanáan: & tollite inde patrem ve-
ſtrum & cognationē, & venite ad me: & ego dabo
vobis omnia bona Ægypti, vt comedatis me-
dullam terræ. Præcipe etiam vt tollant plauſtra
de Terra-Ægypti, ad ſubuectionem paruulorū
ſuorum ac coniugum: & dicito, Tollite patrem
veſtrum, & properate quantocyus venientes. Nec
dimittatis quicquam de ſupellectili veſtra: quia
omnes opes Ægypti, veſtræ erunt. ¶ Feceruntq;
filij Iſrael vt eis mandatum fuerat. Quibus dedit
Ioſeph plauſtra, ſecundum Pharaonis imperiū:
& cibaria in itinere. Singulis quoq; proferri iuſ-
ſit binas ſtolas: Beniamin verò dedit trecētos argē-
teos cū quinque ſtolis optimis: tātundē pecuniæ
& veſtium mittens patri ſuo, addens eis aſinos
decem qui ſubueherent ex omnibus diuitiis Æ-
gypti, & totidem aſinas, triticum in itinere, pa-
nesque portātes. Dimiſit ergo fratres ſuos: & pro-
ficiſcentibus ait, Ne iraſcamini in via. ¶ Qui aſcē-
dentes ex Ægypto, venerūt in Terram-Chanáan
ad patrem ſuum Iacob. Et nunciauerūt ei, dicen-
tes, Ioſeph filius tuus viuit: & ipſe dominatur in
omni Terra-Ægypti. Quo audito Iacob, quaſi
de graui ſomno euigilans, tamen non credebat
eis. Illi econtra referebant omnem ordinem rei.
Cumque vidiſſet plauſtra & vniuerſa quæ miſe-
rat, reuixit ſpirit⁹ eius, & ait, Sufficit mihi ſi ad-
huc Ioſeph filius meus viuit: vadam, & videbo il-
lum antequam moriar. CAP. XLVI.

Profectusque Iſrael cum omnibus quæ habe-
bat, venit ad Puteum-iuramenti: & mactatis
ibi victimis Deo patris ſui Iſaac, audiuit eum per
viſionem nocte vocantem ſe, & dicentem ſibi, Ia-
cob, Iacob. Cui reſpōdit, Ecce adſum. Ait illi De⁹,
Ego ſum fortiſſimus Deus patris tui: noli timere,
& deſcende in Ægyptum, quia in gentem ma-
gnam faciam te ibi. Ego deſcēdam tecum illuc,
& ego inde adducam te reuertentē: Ioſeph quo-
que ponet man⁹ ſuas ſuper oculos tuos. ¶ Sur-
rexit autem Iacob à Puteo-iuramenti: tu-
leruntque eum filij cum paruulis & vxoribus ſuis
in plauſtris quæ miſerat Pharao ad portandum
ſenē, & omnia quę poſſederat in Terra-Chanáan:
venitque in Ægyptum cum omni ſemine ſuo, fi-
lij eius, & nepotes, filiæ, & cuncta ſimul proge-
nies. ¶ Hæc ſunt autē nomina filiorū Iſrael qui
ingreſſi ſunt in Ægyptum, ipſe cū liberis ſuis.
Primogenitus Rubē. Filij Rubē: Henoch & Phal-
lu & Heſron & Charmi. Filij Simeon: Iamuel
& Iamin & Iamī & Ahod & Iachin & Sohar, &
Saul filius Chananitidis. Filij Leui: Gerſon &
Caath & Merari. Filij Iuda: Her & Onan & Se-
la & Phares & Zara. mortui ſunt autē Her & O-
nan in Terra-Chanáan. Natique ſunt filij Pha-
res: Heſron & Hamul. Filij Iſſachar: Thola &
Phua & Iob & Simeron. Filij Zabulō: Sared &
Elon & Iahelel. hi filij Liæ quos genuit in Meſo-
potamia Syriæ cū Dina filia ſua. omnes animæ
filiorū eius & filiarū, triginta tres. Filij Gad: Se-
phon & Aggi & Suni & Heſebon & Heri & Arodi
& Areli. Filij Aſer: Iamna & Ieſua & Ieſſui &
Beria, Sara quoq; ſoror eorū. Filij Beria: Heber
& Melchiel. hi filij Zelphæ, quā dedit Laban Liæ
filiæ ſuæ. & hos genuit Iacob ſedecim animas.
Filij Rachel vxoris Iacob: Ioſeph & Beniamin.

ſeruis eius. Dixitq; Pharao ad Ioſeph, Dic ad fra-
tres tuos, Hoc facite, onus imponite iumentis ve-
ſtris, & euntes pergite in terram Chanaan, & ad-
ducite patrē veſtrum, &[14] domos veſtras, & veni-
te ad me, &[15] dabo vobis bonum terræ Ægypti,
&[16] comedite pinguedinem terræ. Et tu quidem
[17] iuſſus es, Facite hoc, accipite vobiſcū plauſtra
è terra Ægypti pro pube veſtra, & pro vxoribus
veſtris, & aduehite patrem veſtrū, & venite. [18] Ne
pœniteat vos, ſi ſupellectilem veſtram poſt vos
relinquatis: quia[19] bonum vniuerſæ terræ Ægy-
pti veſtrum erit. ¶ Fecerunt autem ſic filij Iſrael,
dedítque eis Ioſeph currus iuxta mandatū Pha-
raonis: dedit etiam eis commeatum pro itinere.
Dedit inſuper ſingulis [20] veſtes mutatorias: ipſi
autem Beniamin dedit trecentos argenteos, &
quinque mutatorias veſtes. Patri autem ſuo[21] mi-
ſit in hunc modum, Decem aſinos ferētes[22] de bo-
nis Ægypti, & decem aſinas ferentes frumentū,
panem, & cibum pro patre ſuo ad iter. Amanda-
uitque fratres ſuos vt abirēt, & dixit ad eos, [23] Ne
tumultuemini in via. ¶ Aſcenderunt itaque ex
Ægypto, & venerunt in terram Chanaan, ad Ia-
cob patrem ſuum. Et nunciarunt ei dicentes, Io-
ſeph adhuc viuit, quin dominatur per totam ter-
ram Ægypti. [24] vacillabat autem cor eius: non e-
nim credebat illis. Et loquuti ſunt ad eum cūcta
verba Ioſeph quæ loquutus fuerat ad ipſos: cer-
nēſq; quadrigas quas miſerat Ioſeph ad ferren-
dum eum, reuixit ſpiritus Iacob patris eorū. Di-
xítque Iſrael, [25] Sat ſupérque quòd Ioſeph filius
meus adhuc viuit: ibo & videbo eum priuſquam
moriar. CAP. XLVI.

Profectus itaque Iſrael cum omnibus quæ ha-
bebat, venit in Beer-ſeba, & ſacrificauit ſacri-
ficia Deo patris ſui Iſaac. Et dixit Deus ad Iſrael
in apparitione nocturna, in hunc modum, Iacob
Iacob: Et reſpondit, En præſto ſum. Et dixit, Ego
ſum Deus, Deus patris tui, ne metuas deſcendere
in Ægyptum: quoniam in gentem magnam fa-
ciam te ibidem. Ego deſcendam tecum in Ægy-
ptum, & reducam te, & Ioſeph ponet manū ſuā
ſuper oculos tuos. ¶ Et ſurrexit Iacob de Beer-ſe-
ba, tulerúntque filij Iſrael Iacob patrem ſuum,
& paruulos ſuos atque vxores ſuas in plauſtris,
quæ miſerat Pharao ad ferendum eum. Et tollē-
tes pecora ſua, & omnes facultates ſuas, quas pa-
rauerant in terra Chanaan, venerūt in Ægyptū,
Iacob & vniuerſum ſemen eius cum eo. Filij ei⁹,
& nepotes ei⁹ cū ipſo, ſed & nepotes ex filijs, om-
ne denique ſemen ſuū duxit ſecū in Ægyptum.
¶ Hæc ſunt autem nomina filiorū Iſrael qui ve-
nerunt in Ægyptum: Iacob cum filijs ſuis: pri-
mogenitus Iacob, Ruben. Filij verò Ruben, Ha-
noch, Phallu, Hetzrō, & Charmi. Filij Simeon: Ie-
muel, Iamin, Ohad, Iachin atque Zohar, & Saul fi-
lius Chananitidis. Filij Leui: Gerſon, Kahath, &
Merari. Filij Iehuda: Er, Onan, Sela, Peretz atq;
Zerah. mortuus verò eſt Er & Onan in terra Cha-
naan. Filij Peretz fuerunt Hetzron atque Ha-
mul. Porrò filij Iſaſchar: Thola, Phua, Iob & Si-
mrō. Filij verò Zebulō: Sered, Elon & Iachleel.
Hi filij Leæ, quos genuit ipſi Iacob in Padan-a-
ram, vnà cum Dina filia ſua. omnes animæ filio-
rum eius & filiarum eius, triginta tres. Filij au-
tem Gad: Ziphion, Haggi, Suni & Ezbon, Eri, &
Arodi, atque Areli. Filij Aſer: Iimna, Iiſua, Ii-
ſui, & Bria, atque Serah ſoror eorum. Filij au-
tem Bria, Heber & Malchiel. Iſti filij Zilpa, quam dedit Laban Leæ filiæ ſuæ, peperítque iſtos
ipſi Iacob: ſedecim nempe animæ. Filij Rahel vxoris Iacob erant Ioſeph & Beniamin.

¶14 Chaldæus paraph. homines domorum veſtrarum.
¶15 i. optimam partem terræ Ægypti, & fertiliſſimam habitabitis.
¶16 Imperatiuus pro futuro, comedetis
¶17 ſub. à me. i. nunc tibi mādo vt dicas fratribus tuis, Facite
¶18 Hebr. Et ocul⁹ veſter ne parcat iſtrumentis veſtris. i. Omnem ſupellectilem veſtram afferte, neque quicquā relinquatis.
¶19 i. feraciſſima pars vniuerſæ regionis Ægypti veſtra erit. Hebraiſm⁹.
¶20 vſ. mutationes veſtiū. hoc eſt, duas veſtes diſſimiles.
¶21 Hebr. miſit ſicut iſtud, Decem &c. id eſt quinq; veſtes, & trecentos nūmos argēteos, præterea decē aſinos
¶22 i. ex optimis quibuſq; terræ Ægypti.
¶23 vſ. Ne cōtendatis. ſiue. Ne rixemini. q. ſcilicet vō diderieis me.
¶24 q. d. nō ſtatim credidit illis. Alij legunt, diſſolutum eſt cor eius. vel, elanguit. i. tantā conſolationem accepit, vt vitalis eius ſpiritus ceſſarit.
¶25 vſ. Sufficit. Alii, Multū eſt q; Ioſeph &c. q. d. Abundans eſt mihi gaudium q; &c.
¶26 Et, pro vt. more Hebraico, vt videam.

XLVI.
¶1 i. faciam vt relinquas ma-
gnam poſteritatem in Ægypto. ¶2 q. d. gratiam & fauorem meum ſemper habebis comitem. ¶3 poſteritatem
eius intelligit, quam reduxit ex Ægypto. ¶4 i. oculos tibi morienti claudet. q. d. illic relinques Ioſeph ſuperſtitē.
¶5 Heb. filiæ eius, & filiæ filiorum eius. ¶6 peperit

Digitized by Google

Natique ſunt ipſi Ioſeph in terra AEgypti, Manaſſes & Ephraim, quos peperit ei Aſnath filia Potiphariſ ſacerdotis in On. Filij Beniamin, Bela, Becher, Aſbel, Gera, Naamã, Ehi & Roſch, Mupim Huppim & Ard. Hi filij Rahel, quos peperit ipſi Iacob: oẽs animę quatuordecim. Filij Dã, Huſim. Filij Naphtali, Iachzeel, Guni, Iezer & Sillẽ. Hi filij Bilha, quã dedit Laban Raheli filię ſuæ, peperitq; iſtos ipſi Iacob: oẽs animæ ſeptẽ. Itaq; omnes animæ quæ venerunt cũ Iacob in AEgyptũ, [8]egreſſæ de femore ei[9]. (præter vxores filiorũ Iacob) omnes inquã animæ ſunt ſexaginta-ſex. Filij verò Ioſeph, qui nati ſunt ei in AEgypto, duæ animæ. Omnes itaq; animæ domus Iacob quæ venerũt in AEgyptũ, ſunt ſeptuaginta. ¶Præmiſit autẽ Iudã ante ſe ad Ioſeph, [9]vt dirigeret ante ſe ad Goſen, venerũtque in Goſen. Et [10]apparis Ioſeph currũ ſuũ, aſcendit obuiam Iſraeli patri ſuo in Goſen: & vt viſus eſt ab eo, ruit in collũ eius, fleuitque ſuper collũ eius [11]vehemẽter. Et dixit Iſrael ad Ioſeph, Iã [12]moriar, poſteaquã vidi faciem tuã, & [13]quòd tu adhuc viuis. ¶Dixitq; Ioſeph ad fratres ſuos, & ad domũ patris ſui. Aſcendã, & indicabo Pharaoni, dicámque ei, Fratres mei & domus patris mei qui fuerũt in terra Chanaan, venerũt ad me. Sunt autẽ paſtores gregũ, [14]fuerũt enim homines pecuarij: adduxerũtq; greges ſuos, armẽta ſua, & omnia quæ habent. Et ſi fiat vt Pharao vos vocet, & dixerit, [15]Quod eſt op[9] veſtrũ? Reſpõdebitis, Viri pecuarij ſunt ſerui tui à pueritia noſtra vſque in præſens: nõ ſolũ nos, ſed & patres noſtri. Vt ſcilicet habitare poſſitis in terra Goſen: [16]quoniã abominandi ſunt AEgyptijs cuncti paſtores ouium.

CAP. XLVII.

VEnit itaque Ioſeph, & indicauit Pharaoni, dixitq; Pater meus, & fratres mei: greges eorũ atque armẽta eorũ, vnà cũ omnibus quæ habẽt, venerũt è terra Chanaan, & en ſunt in terra Goſen. Accipiẽs autẽ quoſdã [1]è fratribus ſuis, nẽpe quinque viros, ſtatuit eos corã Pharaone. Dixit autẽ Pharao ad fratres Ioſeph, [2]Quod eſt op[9] veſtrum? Et reſpõderũt Pharaoni, Paſtores ouium ſunt ſerui tui, tam nos quàm patres noſtri. Dixerũtq; ad Pharaonẽ, Vt incolamus hãc regionem venimus: nõ enim ſunt paſcua gregib[9] quos habent ſerui tui: quoniã graſſatur fames in terra Chanaan. liceat igitur quęſum[9], ſeruis tuis vt habitẽt in terra-Goſen. Et dixit Pharao ad Ioſeph, Pater tuus & fratres tui venerũt ad te, terra AEgypti [3]tibi patet: cura vt pater tuus & fratres tui habitẽt in melioribus[locis]terræ, habitẽt inquã in terra Goſen. & ſi deprehẽderis inter eos viros aliquos [4]induſtrios, præfice eos pecori meo. ¶Adduxit quoq; Ioſeph patrem ſuũ Iacob, & ſtatuit eum corã Pharaone: & Iacob [5]ſalutabat Pharaonem. Dixit autem Pharao ad Iacob, Quot ſunt dies annorum vitæ tuæ? Iacob reſpondit Pharaoni, Dies annorũ quibus peregrinus fui, triginta ſunt & centũ anni: [6]pauci quidẽ & mali fuerunt dies annorum vitæ meæ, nec attigerũt dies annorũ vitæ patrũ meorũ, quibus ipſi fuerũt peregrini. [7]Agens itaque gratias Iacob Pharaoni, egreſſus eſt à conſpectu eius. ¶Aſſignauit itaq; Ioſeph patri ſuo & fratribus ſuis vbi habitarẽt, & dedit eis poſſeſſiones in terra AEgypti, in optimis locis regionis, nẽpe in terra Raemſes, quẽadmodũ mãdauerat Pharao. Porrò Ioſeph adminiſtrauit cibũ patri ſuo & fratrib[9] ſuis, & toti domui patris ſui, [8]vt ſolet pubiſ[ſ]ueri.] ¶[9]Non fuit panis per vniuerſam terrã[AEgypti,]quoniam graſſabatur fames adeò, vt nõ ſolũ AEgypt[9], ſed & regio Chanaan [10]præ caritate annonæ cõtabeſceret.

C E.
¶Natiq; ſũt Ioſeph filij in Terra-AEgypti, quos genuit ei Aſeneth filia Phutiphariſ ſacerdotis Heliopoleos: Manaſſes & Ephraim. ¶Filij Beniamin: Bela & Bechor & Aſbel & Gera & Naaman & Echi & Ros & Mophim & Ophim & Ared. hi filij Rachel quos genuit Iacob: oẽs animæ, quatuordecim. Filij Dan: Huſim. Filij Nephthali: Iaſiel & Guni & Ieſer & Sallem. hi filij Balæ, quã dedit Laban Racheli filiæ ſuæ: & hos genuit Iacob. omnes animæ, ſeptẽ. Cũctæque animæ quæ ingreſſæ ſunt cum Iacob in AEgyptum, & egreſſæ ſunt de femore illius, (abſque vxoribus filiorum eius,) ſexaginta ſex. Filij autẽ Ioſeph qui nati ſunt ei in Terra-AEgypti, animæ duæ. omnes animæ domus Iacob quæ ingreſſæ ſunt in AEgyptum, fuere ſeptuaginta. ¶Miſit autem Iacob Iudam ante ſe ad Ioſeph in AEgyptum, vt nuntiaret ei, & ille occurreret in Geſſen. Quò cũ perueniſſet, iuncto Ioſeph curru ſuo, aſcẽdit obuiam patri ſuo ad eundem locum: vidẽnſque eũ, irruit ſuper collum eius, & inter amplexus fleuit. Dixitq; pater ad Ioſeph, Iam lætus moriar, quia vidi faciem tuam, & ſuperſtitem te relinquo. ¶At ille locutus eſt ad fratres ſuos, & ad omnem domum patris ſui. Aſcendam, & nuntiabo Pharaoni: dicámque ei, Fratres mei & domus patris mei qui erant in Terra-Chanáan venerũt ad me: & ſunt viri paſtores ouium, curámque habent alendorum gregum: pecora ſua, & armenta, & omnia quæ habere potuerunt, adduxerunt ſecum. Cúmque vocauerit vos, & dixerit, Quod eſt opus veſtrum? reſpondebitis, Viri paſtores ſumus ſerui tui, ab infantia noſtra vſque in præſens, & nos & patres noſtri. hæc autem dicetis, vt habitare poſſitis in Terra-Geſſen: quia deteſtantur AEgyptij omnes paſtores ouium.

CAP. XLVII.

INgreſſus ergo Ioſeph nuntiauit Pharaoni, dicens, Pater meus & fratres, oues eorum & armenta, & cuncta quæ poſſident, venerunt de Terra-Chanáan: & ecce conſiſtunt in Terra-Geſſen. Extremos quoque fratrum ſuorum quinque viros conſtituit coram rege: quos ille interrogauit, Quid habetis operis? Reſponderunt, Paſtores ouium ſumus ſerui tui, & nos & patres noſtri. Ad peregrinandum in terram tuam venimus: quoniam non eſt herba gregibus ſeruorum tuorum, ingraueſcente fame in Terra-Chanáan: petimúſque vt eſſe nos iubeas ſeruos tuos in Terra-Geſſen. Dixit itaque rex ad Ioſeph, Pater tuus & fratres tui venerunt ad te. Terra-AEgypti in conſpectu tuo eſt: in optimo loco fac eos habitare, & trade eis Terrã-Geſſen. Quòd ſi noſti in eis eſſe viros induſtrios, cõſtitue illos magiſtros pecorum meorũ. ¶Poſthæc introduxit Ioſeph patrem ſuum ad regem, & ſtatuit eum coram eo: qui benedicens illi, & interrogatus ab eo, Quot ſunt dies annorum vitæ tuæ? Reſpõdit, Dies peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorum ſunt, parui & mali, & non peruenerunt vſque ad dies patrum meorum quibus peregrinati ſunt. Et benedicto rege egreſſus eſt foras. ¶Ioſeph verò patri & fratribus ſuis dedit poſſeſſionem in AEgypto in optimo Terræ loco, Rameſſes, vt præceperat Pharao. Et alebat eos, omnémque domum patris ſui, præbens cibaria ſingulis. ¶In toto enim orbe panis deerat, & oppreſſerat fames terram, maxime AEgypti & Chanáan.

1.Par. 1.a.

¶7 Vide annotationẽ de hoc ſuprà cap. 41.
¶8.i. quæ ortũ & originem ac ceperunt ab ipſo Iacob.
¶9 vt indicaret ante illũ i Geſſen.i. vt ſignificaret aduentũ ſuũ in Geſſen. Chaldæus paraphr. vt præpararet locum ante ſe in Geſſen.
¶10 Hebr. ligás. vl, iungens
¶11 Heb. adhuc. .i. aliquãtiſper.
¶12 ſub. iubẽs.
¶13 vl, quia adhuc video te viuentem.
¶14 Hebr. quia homines pecoris ſunt.i. ſolẽt alere pecora, nec vnquã aliã artem exercuerunt, quàm paſtoritiam: ſemper habuerunt curã pecorum.
¶15.i. Quã artẽ exercetis?
¶16 Execrabantur enĩ oẽs illos AEgyptii, qui pręciẽt animalia, & veſcuntur carnib[9] eorũ. quum ipſi à taliũ eſu abſtinerẽt, ob venerationem.

XLVII.

¶1 Quidam vertũt, de extremitate fratrũ ſuorũ. ſiue, de extremis fratrib[9] ſuis.h. eos qui abiectiori erãt aſpectu, & perſona: ne ſi robuſtiores adduxiſſet, Pharao illos in militiã traxiſſet.
¶2.i. Quod op[9] exercetis?
¶3 Hebr. coram te eſt. q.d. Offero tibi totam AEgyptum: elige quam partem voles pro patre tuo.
¶4 fortes,
¶5 Heb. benedixit.i. ſalutauit, ſalutẽmq; eſt imprecatus. ¶6.q.d. ſi vita mea cõferatur cum vita maiorũ meorũ, breuis eſt, & parũ fœlix: illi vixerunt longiore tempore. ¶7 vl, Vale dicens itaque &c. ¶8 Heb. ſecundum os paruulorum.i. pro ratione & numero paruulorum. ¶9 vl, Non erat ¶10 vl, propter famem contabeſceret.

Digitized by Google

quibus omnem pecuniam congregauit pro vẽditione frumenti, & intulit eam in ærarium regis. Cúmque defeciſſet emptoribus pretium, venerunt cuncta Ægyptus ad Ioſeph, dicẽs, Da nobis panes: quare morimur coram te deficiente pecunia? Quibus ille reſpondit, Adducite pecora veſtra, & dabo vobis pro eis cibos, ſi pretium non habetis. Quæ cum adduxiſſent, dedit eis alimenta pro equis, & ouibus, & bobus, & aſinis: ſuſtentauitque eos illo anno pro commutatione pecorum. Venerunt quoque anno ſecundo, & dixerũt ei, Non celamus domino noſtro quòd deficiente pecunia, pecora ſimul defecerunt: nec clàm te eſt q abſque corporibus & terra nihil habeamus. Cur ergo moriemur te vidẽte? & nos, & terra noſtra tui erimus: eme nos in ſeruitutẽ regiã, & præbe ſemina, ne pereunte cultore redigatur terra in ſolitudinem. Emit igitur Ioſeph omnẽ terram Ægypti, vendẽtibus ſingulis poſſeſſiones ſuas præ magnitudine famis. Subiecitque eam Pharaoni, & cunctos populos eius à nouiſſimis terminis Ægypti vſque ad extremos fines eius: præter terram ſacerdotum quæ à rege tradita fuerat eis: quibus & ſtatuta cibaria ex horreis publicis præbebantur, & idcirco non ſunt cõpulſi vendere poſſeſſiones ſuas. Dixit ergo Ioſeph ad populos, En vt cernitis, & vos & terrã veſtrã Pharao poſſidet: accipite ſemina, & ſerite agros, vt fruges habere poſſitis. Quintam partem regi dabitis: quatuor reliquas permitto vobis in ſementẽ & in cibum familiis & liberis veſtris. Qui reſponderunt, Salus noſtra in manu tua eſt: reſpiciat nos tantũ dominus noſter, & læti ſeruiemus regi. Ex eo tempore vſque in præſentẽ diem in vniuerſa terra Ægypti, regibus quinta pars ſoluitur, & factum eſt quaſi in legem, abſque terra ſacerdotali, quæ libera ab hac conditione fuit. Habitauit ergo Iſrael in Ægypto, id eſt in Terra Geſſen, & poſſedit eam: auctúſq; eſt & multiplicatus nimis. Et vixit in ea decẽ & ſeptem annis: factique ſunt omnes dies vitæ illius, cẽtum quadraginta ſeptẽ annorũ. ¶Cúmq; appropinquare cerneret diem mortis ſuæ, vocauit filium ſuum Ioſeph, & dixit ad eum, Si inueni gratiam in conſpectu tuo, pone manum tuã ſub femore meo: & facies mihi miſericordiã & veritatẽ, vt nõ ſepelias me in Ægypto: ſed dormiam cũ patribus meis, & auferas me de terra hac, cõdáſque in ſepulchro maiorũ meorũ. Cui reſpondit Ioſeph, Ego faciã quod iuſſiſti. Et ille, Iura ergo, inquit, mihi. Quo iurãte, adorauit Iſrael Dominum conuerſus ad lectuli caput. CAP. XLVIII.

His itaque tranſactis nuntiatum eſt Ioſeph quòd ægrotaret pater ſuus: qui aſſumptis duobus filiis, Manaſſe & Ephraim, ire perrexit. Dictúmque eſt ſeni, Ecce filius tuus Ioſeph venit ad te. Qui confortatus ſedit in lectulo. Et ingreſſo ad ſe Ioſeph ait, Deus omnipotens apparuit

Ioſeph igitur collegit omnem pecuniã quæ inueniebatur in terra Ægypti, & in terra Chanaã, pro frumento quod illi coemebant, & intulit Ioſeph illam pecuniam in domũ Pharaonis. Cúmque iam conſumpta eſſet pecunia de terra Ægypti, atque de terra Chanaan, venerunt omnes Ægyptij ad Ioſeph, & dixerunt, Da nobis panem: [11]cur morimur corã te, quum pecunia defecerit? Reſpondit Ioſeph, Date pecora veſtra, [12] & quandoquidem defecit pecunia, dabo vobis pro pecoribus veſtris. Adduxerũt igitur pecora ſua ad Ioſeph, & dedit Ioſeph illis frumentum pro equis, atque pro pecudibus ouium, & pro armentis, & pro aſinis: & ſuſtentauit illos cibo, illo anno pro omnibus pecoribus ſuis. Exacto illo anno, venerũt ad eũ ſecũdo anno, dixerũntque ad illum, Non celabimus hoc dominum meum, exhauſtam eſſe pecuniam, deinde & poſſeſſiones pecorum eſſe apud dominum meum: nec reliquum eſt corã domino meo, niſi corpora noſtra, & humus noſtra: Cur morimur te id cernente, non ſolum autem nos, ſed &[13]agri noſtri? eme nos & terram noſtram pro cibo, [14]erimúſque & nos & terra noſtra ſeruientes Pharaoni: modo da ſemen vt viuamus, & non moriamur, néve terra in ſolitudinem redigatur. Emit ergo Ioſeph totam humum Ægypti ipſi Pharaoni, quoniam vendiderunt Ægyptij quiſque agrum ſuum, eo quòd fames grauis erat ſuper eos, factáque eſt humus Pharaonis. Populum verò ipſum tranſtulit[15]in ciuitates ab extremis finibus Ægypti. [16]Attamen terram ſacerdotum non emit, [17]quoniam demenſum erat certum cõſtitutũ à Pharaone ſacerdotibus, vt comederent demẽſum quod largit⁹ erat eis Pharao: & ideo non vendiderunt terram ſuam. Et dixit Ioſeph ad populum, Ecce emi vos hodie, ſimúlque terrã veſtram Pharaoni, en vobis ſemen vt ſeminetis terram. [18]Ex prouentu verò eius quintam dabitis Pharaoni: quatuor partes veſtræ erunt pro ſemine agri, atque vt vos comedatis, & qui ſunt in domibus veſtris, & pubes veſtra. Qui reſponderunt, [19]Tu ſeruaſti nos in vita, nos erimus ſerui Pharaonis, modo nanciſcamur gratiam in oculis domini mei. Fecit autem Ioſeph hoc[20]decretum ſuper terram Ægypti vſque in hunc diem, vt quinta pars eſſet Pharaonis: niſi quòd terra ſacerdotum, atque ea ſola, non facta eſt Pharaonis. Habitauit itaque Iſrael in terra Ægypti, nempe in Goſen, &[21]detenti in ea, creuerunt atque multiplicati ſunt vehementer. Vixítque Iacob in terra Ægypti decem & ſeptẽ annis: fuerúntque dies Iacob, [&] anni vitæ eius cẽtum & quadragintaſeptẽ anni. ¶Appropinquarunt autem dies Iſrael vt moreretur, & vocauit filium ſuum Ioſeph, dixítque ei, [22]Si hanc à te impetro gratiam, obſecro pone nunc[23] manum tuam ſubter femur meũ, &[24]fac mihi hoc beneficium, ídque bona fide, ne me ſepelias in Ægypto.[25]Iacebo cum patribus meis: transferas ergo me ex Ægypto, atque ſepelias me in ſepulchro illorum. Et reſpondit, Ego faciam iuxta mandatum tuum. Et ille ait, Iura mihi. Et iurauit ei. [26]Inclinauit ergo Iſrael verſus caput lecti.

CAP. XLVIII.

Poſt hæc geſta nuntiatum eſt ipſi Ioſeph, En pater tuus ægrotat. & tulit ſecum duos filios ſuos, Manaſſe & Ephraim. Et nuntiatũ eſt ipſi Iacob tale nũtium, Ecce filius tuus Ioſeph venit ad te. Et cõfortauit ſeſe Iſrael, & reſedit ſuper lectũ. Dixitq; Iacob ad Ioſeph, Deus omnipotẽs viſus eſt

¶11 cur morimur coram te? iam enim pecunia defecit. ¶12 & ſi defecit &c. ¶13 Nam paulo poſt dicitur⁹ eſt, Ne Terra in ſolitudinẽ redigatur. ¶14 vſ, vt nos ſimus ¶15 vſ, de ciuitate in ciuitatem. In ſignũ videlicet q nihil proprij haberẽt ampli⁹ in Terra. ¶16 Tantum ¶17 vſ, quia portio ſacerdotibus à Pharaone dabatur, comedebántque eã portionem quã cõſtituerat eis Pharao. i. alebat eos Pharao ſumptu pprio: ideo habebãt vnde viuerent, nec penuria cogebantur vendere poſſeſſiones ſuas. ¶18 Heb. In prouentibus verò eius &c. vſ, In fructibus. i. quũ meſſis tempus aduenerit, & agri prouentum ſuum tulerint. ¶19 Heb. Viuificaſti nos: inueniamus gratiã in oculis domini mei, vt ſimus ſerui Pharaonis. Id eſt, Author vitæ noſtræ es, reſtituiſti nos in vitã: reputabim⁹ hoc pro maximo beneficio, ſi receperit nos in ſeruitutem ſuam Pharao. ¶20 in ſtatutũ. vel, in conſuetudinem. Ioſeph (inquit) eã induxit conſuetudinem, quæ etiam hodie durat, vt regibus Ægyptiorum quinta pars ſoluatur. ¶21 habuerunt poſſeſſiones in ea. Vel, facti ſunt poſſeſſores in ea. ¶22 Heb. Si nunc [vel, ꝓ quæſo] inueni gratiam in oculis tuis. id eſt, Si gratia valeo apud te. Si tibi charus ſum. ¶23 Hunc iurandi modum vide ſuprà capite XXIIII. in principio. ¶24 Heb. fac mecum hanc miſericordiam & veritatem, neque me &c. Id eſt, iura te haud dubie collaturum in me hoc beneficium, nempe quòd non ſepelies &c. ¶25 Heb. Et dormiam cum patribus meis, & auferes me. [Et] primo loco poſitum, accipitur pro aduerbio [quum] ſiue [quando.] Dormire cum patribus, pro mori. Id eſt, Cum mortuus fuero, aufer me ex Ægypto. ¶26 vſ, adorauit ergo Iſrael ad [vſ, ſuper] caput lecti, Id eſt, ſedẽte eo in ſuperiore parte lecti. XLVIII. ¶1 vſ, qui reſumptis viribus, reſedit &c. q. d. dedit operam vt ſederet in lectulo ſuo.

Digitized by Google

mihi in Luſa in terra Chanaan, benedixitq; mihi, & dixit ad me, Ecce ego faciam te creſcere, & multiplicabo te, dabóque te vt ſis cœtus populorum, & tradam terram hanc ſemini tuo poſt te, 'vt poſſideant eam perpetuò.' Et nunc duo filij tui, qui nati ſunt tibi in terra Ægypti priuſquã ad te venirem in Ægyptum, 'mei futuri ſunt, Ephraim ſcilicet & Manaſſe, ſicut Rubẽ & Simeõ. [4]Filij autem tui, ſiqui poſt hos tibi naſcentur,' tui erunt, 'iuxta nomẽ fratrũ ſuorũ appellationem accipient in poſſeſſione ſua.' Equidem quũ redirem [6]ex Padan, 'mortuus eſt' iuxta me' Rahel in terra Chanaan in via, [8] quum adhuc iugero arui abeſſem ab Ephrata:' ſepeliuique eam ibidem in via Ephrat, quæ eſt Beth-lehem. ¶Et videns Iſrael filios Ioſeph, dixit, [9]Qui' ſunt iſti? Reſpõdit Ioſeph patri ſuo, Filij mei ſunt quos dedit mihi Deus in hoc [loco.] Et dixit, Adduc queſo eos ad me, vt fauſta illis imprecer. Erant autẽ oculi Iſrael graues præ ſenio, nec poterat videre. & adduxit illos ad eum, qui oſculum dedit eis, & eos eſt complexus. Dixítque Iſrael ad Ioſeph, Quòd faciem tuam viderem, nunquã apud me cogitaſſem, & ecce Deus [10]oſtendit mihi' etiã ſemẽ tuum. Et eduxit Ioſeph eos [11]de gremio eius,' & [12]pronus inclinauit ad terrã.' Accepit autẽ Ioſeph vtrunque, Ephraim in dextera ſua ad ſiniſtram Iſraelis, & Manaſſe in ſiniſtra ſua ad dexteram Iſraelis, & duxit ad illum. Extendens autem Iſrael dexteram ſuã, poſuit ſuper caput Ephraim, qui erat minor natu: & ſiniſtrã ſuam ſuper caput Manaſſe, [13]ſciens ac prudens dirigens' manus ſuas, tametſi Manaſſe eſſet primogenitus. Et fauſta imprecatus eſt ipſi Ioſeph, & ait, Deus, in cuius cõſpectu ambulauerũt patres mei, Abrahã & Iſaac: Deus qui paſcit me [14]tota vita mea' in hũc vſque diẽ: Angelus quoque ipſe, qui [15]tutat' eſt me ab omni malo, ſumma felicitate fortunet pueros iſtos, '[16]vocentur nomine meo,' nominéq; patrũ meorum Abraham & Iſaac, & [17]augeſcant' in immẽſum in ipſa terra. Videns autem Ioſeph q poneret pater ſuus manũ ſuã dexteram ſuper caput Ephraim, ægre tulit: & apprehenſa manu patris ſui, transferre eã voluit de capite Ephraim ſuper caput Manaſſis. Et dixit Ioſeph ad patrem ſuum, Non ſic mi pater: nam iſte eſt primogenitus, pone dexteram tuam ſuper caput eius. Sed pater eius renuit. & dixit, Scio fili mi, ſcio, [18]ipſe quoque in populũ euadet,' & magnus erit: verũtamen frater eius natu minor, erit illo maior, & ſemen eius erit [19]impletio' gentiũ. Imprecatus eſt itaq; eis fauſta eodẽ die, & ait, [20]In te fauſta imprecabitur' Iſrael, vt dicat, Ponat te Deus ſicut Ephraim, & ſicut Manaſſen. Et præpoſuit Ephraim ipſi Manaſſe. ¶Dixit verò Iſrael ad Ioſeph, En ego morior, & Deus erit vobiſcũ, reducétq; vos ad terrã patrũ veſtrorũ. Et ego dedi tibi portionẽ vnã ſupra fratres tuos, [21]quã tuli de manu Amorrei gladio meo ac arcu meo.

CAP. XLIX.

VOcans autẽ Iacob filios ſuos, ait illis, Cõgregamini, vt prædicẽ vobis quid euẽturum ſit vobis poſteris temporibus. Congregamini, & audite filij Iacob, audite Iſraelem patrem veſtrum.

---

mihi in Luza, quæ eſt in Terra-Chanáan: benedixítq; mihi, & ait, Ego te augebo & multiplicabo, & faciam te in turbas populorum: dabóque tibi terrã hãc, & ſemini tuo poſt te in poſſeſſionẽ ſempiternã. Duo ergo filij tui qui nati ſunt tibi in Terra-Ægypti antequam huc venirem ad te mei erunt: †Ephráim & Manaſſes, ſicut Ruben & Simeon reputabũtur mihi. Reliquos autẽ quos genueris poſt eos, tui erunt, & nomine fratrum ſuorum vocabũtur in poſſeſſionibus ſuis. Mihi enim quando veniebã de Meſopotamia, †mortua eſt Rachel in Terra-Chanáan in ipſo itinere, eratque vernum tẽpus: & ingrediebar Ephratã, & ſepeliui eam iuxta viam Ephrathæ, quæ alio nomine appellatur Beth-léhem. ¶Videns autẽ filios eius dixit ad eum, Qui ſunt iſti? Reſpondit, Filij mei ſunt quos donauit mihi Deus in hoc loco. Adduc, inquit, eos ad me, vt benedicam illis. Oculi enim Iſrael caligabant præ nimia ſenectute, & clare videre non poterat. Applicitóſque ad ſe, deoſculatus & circũplexus eos, dixit ad filiũ ſuum, Non ſum fraudatus aſpectu tuo: inſuper oſtendit mihi Deus ſemen tuum. Cúmq; tuliſſet eos Ioſeph de gremio patris, adorauit pronus in terram. Et poſuit Ephráim ad dexterã ſuam, id eſt ad ſiniſtram Iſrael: Manaſſen verò in ſiniſtra ſua, ad dexterã ſcilicet patris, applicuítque ambos ad eum. Qui extendens manum dexterã, poſuit ſuper caput Ephráim minoris fratris: ſiniſtrã autem ſuper caput Manaſſe qui maior natu erat, cõmutans manus. †Benedixítq; Iacob filijs Ioſeph, & ait, Deus in cuius conſpectu ambulauerũt patres mei Abraham & Iſaac, Deus qui paſcit me ab adoleſcẽtia mea vſque in præſentẽ diem: †angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris iſtis: & inuocetur ſuper eos nomen meũ, nomina quoque patrũ meorũ Abraham & Iſaac, & creſcant in multitudinem ſuper terrã. Videns autem Ioſeph quòd poſuiſſet pater ſuus dexteram manũ ſuper caput Ephráim, grauiter accepit: & apprehenſam manum patris leuare conatus eſt de capite Ephráim, & transferre ſuper caput Manaſſe. Dixítque ad patrẽ, Non ita conuenit pater: quia hic eſt primogenitus, pone dexterã tuam ſuper caput eius. Qui renuens ait, Scio fili mi, ſcio: & iſte quippe erit in populos & multiplicabitur: ſed frater eius minor, maior erit illo, & ſemen illius creſcet in gentes. Benedixítque eis in tẽpore illo, dicẽs, In te benedicetur Iſrael, atque dicetur, Faciat tibi Deus ſicut Ephráim & ſicut Manaſſe. Cõſtituítque Ephráim ante Manaſſen. ¶Et ait ad Ioſeph filium ſuũ, En ego morior, & erit Deus vobiſcũ, reducétque vos ad terram patrum veſtrorum. Do tibi partẽ vnã extra fratres tuos, †quam tuli de manu Amorrhæi in gladio & arcu meo.

CAP. XLIX.

VOcauit autem Iacob filios ſuos, & ait eis, Congregamini, vt annuntiem quæ ventura ſunt vobis in diebus nouiſſimis. Congregamini & audite filij Iacob, audite Iſrael patrem veſtrum.

¶1 Heb. in poſſeſſionem ſeculi. Hoc eſt, ad longum tẽpus, vt nonnullis placet. ¶2 Sub. hæredes. ¶4 Heb. Et generatio tua quam genuiſti poſt illos, ¶5 .i. quãdo diuidenda erit hæreditas terræ Chananæorum, comprehendentur ſub Ephraim & Manaſſe. ¶6 .i. ex Meſopotamia. ¶7 vt, mihi. Vide hunc locum ſuprà cap. 35. ¶8 vel, quum adhuc ſupereſſet aliquod terræ ſpatium[vt, miliare terræ] antequam peruenirem ad Ephratham: ¶9 vt, Cuius ¶10 videre fecit me ¶11 de genibus ſuis. Ad Ioſeph refertur, non ad Iacob. q.d. Remouit à ſe filios ſuos, & ſtatuit prope patrem. ¶12 vt, adorauit in terram. i. gratias Deo egit. ¶13 Heb. intelligere fecit &c. .i. ſcite & docte impoſuit manus ſuas, quẽadmodũ poſtea euẽtus probauit: tãquam manus illæ eſſent conſciæ rerum futurarũ. ¶14 ex quo ſũ ¶15 eripuit ¶16 Heb. vocetur in eis nomen meum. Id eſt, dicantur poſthac filij mei, & filij Abrahæ & Iſaac. ¶17 Vox Hebræa, ſignificat in modum piſcium multiplicari. Creſcunt autem piſces in maximo numero. ¶18 vt, multi populi orientur ex eo, ¶19 Heb. plenitudo. vt, multitudo. i. permultæ gentes ex eo venturæ ſunt. Chaldæus paraph. Filij eius erunt patentes in populis. ¶20 Heb. In te benedicet &c. q.d. Dum populus Iſrael volet filijs ſuis bona imprecari, dicet, Multiplicieris vt multiplicatus fuit Ephraim & Manaſſe. ¶21 Quidam Hebræorũ dicunt hæc eſſe dicta per anticipationem, Quam tuli, ſiue accepi: pro, Quam accipiam, nepotéſque mei accepturi ſunt iure bellico. Amorrhæum autem ſolum nominat, quia erant fortiſſimi omnium horum quos Iſraelitæ deuicerunt. Alij putant hîc ſignificari Sichimam, quam ob ſtupratam Dinam acquiſierunt, cuius etiam Iohannes Euangeliſta meminit. Alij intelligunt de Ioſeph, cuius filij duas partes acceperunt: atque ita partẽ vnã vltra fratres ſuos videtur accepiſſe Ioſeph. Eſt autẽ Hebraiſmus, In gladio & arcu meo: pro, iure bellico.

Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea & principium doloris mei: prior in donis, maior in imperio. Effuſus es ſicut aqua, nõ creſcas: ‖quia aſcẽdiſti cubile patris tui, & maculaſti ſtratum eius.

Simeon & Leui fratres: vaſa iniquitatis bellantia. In conſilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu illorum non ſit gloria mea: ‖quia in furore ſuo occiderunt virum, & in voluntate ſua ſuffoderũt murum. Maledictus furor eorũ, quia pertinax: & indignatio eorũ, quia dura: ‖diuidam eos in Iacob, & diſpergam eos in Iſrael.

Iuda, te laudabũt fratres tui: man⁹ tua in ceruicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filij patris tui. [Catulus leonis Iuda: ad prædam fili aſcendiſti: requieſcens accubuiſti vt leo, & quaſi leæna, quis ſuſcitabit eum? NON AVFERETVR ſceptrum de Iuda, & dux de femore eius: donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio Gentium. Ligans ad vineam pullũ ſuũ, & ad vitem ô fili mi aſinam ſuam. Lauabit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine vuæ palliũ ſuũ. Pulchriores ſunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores.

Zabulon in littore maris habitabit, & in ſtatione nauium pertingens vſque ad Sidonem.

Iſſachar aſinus fortis accubãs inter terminos. Vidit requiem quòd eſſet bona, & terram quòd optima: & ſuppoſuit humerũ ſuum ad portandum, factúſque eſt tributis ſeruiens.

Ruben primogenitus meus tu es, robur quidẽ meũ, [1] at principiũ doloris mei, [2] præcipu⁹ ferẽdo, præcipu⁹ robore, Diffluẽs veluti aqua: nõ excelles [prærogatiua,] quoniam aſcẽdiſti lectum patris tui, tum ſtratum meum prophanaſti aſcẽdẽdo.[3]

Simeon & Leui [3] fratres, [4] arma violenta machæræ eorum, [5] in arcanum eorum non veniat anima mea, non in vnum conueniat gloria mea cũ cœtu illorum: quoniã [6] in furore ſuo occiderunt [7] virum, & [8] pro libidine ſua ſuffoderunt murũ. [9] Maledictus æſtus ipſorum, quoniam vehemens eſt: & indignatio eorum, quia dura: diſpertiar eos in Iacob, & diſpergam eos in Iſrael.

[*] Iehuda tu es, te laudabũt fratres tui, [10] man⁹ tua in ceruice hoſtium tuorum, [11] genu flectẽt tibi filij patris tui. [12] Catulus leonis Iehuda, de præda fili mi aſcẽdiſti: demiſit ſe, & accubuit veluti leo, & veluti leæna, quis excitabit eũ? [13] Non recedet ſceptrũ de Iehuda, [14] & legiſlator de pedibus eius, donec veniat [15] Schilo, & ad illũ [16] Gẽtes cõfluent. Ligans ad vitem pullũ ſuum, & ad [17] ſorec [18] filius meus aſinam ſuam. eluet in vino veſtimentum ſuum, & in ſanguine vuarum opertimentum ſuum. [19] Rubicundi oculi à vino, & dentes candidi à lacte.

Zebulon ad portũ maris habitabit, [20] & ad ſtationẽ nauium, latere ſuo ad Zidonẽ pertinget.

Iſſachar aſinus [21] oſſeus, accubãs [22] inter duos fines. Videns requiem quòd eſſet bona, & [23] terram quòd eſſet amœna: inclinauit humerum ſuum ad baiulandum, factúſque eſt [24] vectigalis.

¶1 & principiũ roboris mei .i. quẽ genui quũ adhuc eſſem fortis, in florẽti ſcilicet ætate mea. His idẽ dicit, robur meũ, & principium roboris mei. ¶2 excellẽtia dignitatis, & excellentia fortis, Leuitas ſicut aquæ, ne excellas: qa aſcendiſti cubile patris tui ex quo contaminaſti ſtratum meũ, defecit ſub, cõgreſſ⁹ me⁹ cũ Bala. i. Tibi debebatur ſacerdotiũ & imperiũ, ex tẽque egreſſuri erant ſacerdotes & reges: verũ leue fuit tibi igeniũ, leuis fuiſti, & pollutus ad libidinẽ, vt aqua quæ celeriter labitur: propterea non excelles: nõ pertinebit ad te ius neque ſacerdotij, neque regni, neque primogenituræ. Aſcendiſti enim cubile meum, & conſtupraſti Balam cõcubinã meam: ex eõque tẽpore quo polluiſti cubile meũ, abſtinui à congreſſu cum ipſa Bala. Chaldæus paraphraſtes ſic vertit, Tu accepturus eras partes tres, primogenituram ſcilicet, ſacerdotium, & regnum. ſed quia ſecutus es voluntatem tuam, ſicut aqua effuſa non proficies. Quidam vertunt poſteriorem periodi partem ad hunc modum, Ex quo violaſti lectum meum, aſcendit .i. abijt: ſubaudi, dignitas tua. hoc eſt, priuatus es dignitate quæ tibi debebatur. Nã primogenito, duæ hæreditatis partes, ſacerdotiũ & regnum debebãtur: quibus omnibus priuatus fuit: ius primogenituræ ad Ioſeph, (nã duas hæreditatis partes habuit) ſacerdotium ad Leui, regnum verò ad Iudam tranſlatum eſt. ¶3 .i. ſocij in ſcelere. ¶4 .i. abuſi ſunt armis ſuis ad iniquitatẽ, occidentes innocentes Sichimitas. Alij vertunt, arma iniquitatis in peregrinationibus eorum. Chaldæus paraphraſtes vertit, in terra peregrinationis ſuæ .i. quum peregrinarentur. Reuertebatur enim pater eorum cũ ipſis de Haran, quum occiderunt Sichimitas. ¶5 vl, in arcanum eorũ ne venias ô anime mea: neſis vnà in cœtu eorum ô gloria mea .i. fuge cœtum eorum. Per gloriam, intelligit animam, & eſt repetitio diuerſis verbis. ¶6 .i. irati. Hebraiſmus. ¶7 Singulare pro plurali. habitatores enim Sichem intelligit. ¶8 Heb. in voluntate ſua euerterunt murum .i. ſecuti ſuos affectus, euerterunt vrbem Sichem, quæ hic per murum ſignificatur. Quidam Hebræorum pro muro, vertunt bouem, ſiue taurum, intelligentes ſignificari hoc loco Ioſeph, quem fratres vẽdiderant in Ægyptum. ¶9 vl, Maledicta ira eorum, quia fortis: & furor eorum, quia durus eſt: [propterea] diuidam &c. i. maledicta ira eorũ, quia pertinax: & furor eorum ſit maledictus, quia inexpugnabilis. non enim potuerunt prohiberi ne mortẽ inferrent Sichimitis. ¶* vl, O tu Iuda, te &c. ¶10 .i. vertes in fugam inimicos tuos, & vinces eos. ¶11 .i. tibi tanquã præſidenti, honorem deferent. Quidam hoc de Chriſto intelligunt, quem Iſraelitæ adoraturi erant, qui de tribu Iuda natus eſt. ¶12 .i. Tu Iuda velut catulus leonis, vinces inimicos, & reportabis ampliſſima ſpolia. Ad poſteros autẽ Iudæ reſcẽdum eſt: & debent omnia verti per futurum: prophetiæ enim ſunt. ¶13 Dicit regnum permanſurum eſſe in Iuda vſque ad Chriſtũ. ¶14 Heb. & ſcribens [vl, ſcriba, aut ſcribere faciens] de inter pedes eius .i. è pedibus eius. Hoc dicit (inquiunt Hebræi) quòd mos dominantis ſit, vt ſcriba ad pedes eius maneat. Quidam inter eos doctiſſimus dicit rectum eſſe vt vox Hebræa MEHOKEK exponatur pro dominante, ſiue dominatore: quòd is in ſua terra ſcribat, ſiue ponat ſtatuta & leges. ac ſi dicat, Non recedet virga ſiue ſceptrum de Iuda, & dominator de inter pedes eius .i. de ſemine eius, quod egreditur de inter pedes ei⁹. Alludit ad ſitũ pudẽdorũ quæ ſunt inſtrumẽta generationis. In hãc ſententiã vertit Chaldæus paraph. his verbis, & ſcriba de filijs filiorũ eius. ¶15 .i. fœlicitas. ſiue, author felicitatis, & abundantiæ omniũ rerũ: hoc eſt Chriſtus. Chaldæus paraph. vertit, donec veniat Chriſtus. Doctiſſimus inter Hebræos dicit in dictione Siloch, He poſitũ eſſe pro Vau, quod eſt pronomen, & vertendum, donec veniat filius eius. Filiũ autẽ Iudæ, Chriſtum intelligit, qui de tribu Iudæ deſcendit, cui bona pars Gentiũ credidit. ¶16 erit congregatio Gentiũ .i. congregabũtur ad eũ populi, & obedient ei. ¶17 Eſt genus generoſiſſimæ vitis. ¶18 filiũ [ſiue, pullũ] aſinæ ſuæ. In voce Hebræa בני, Iod vacat. vnde ſolũmodo vertendũ, filius: non autẽ, filius meus, neq; fili mi. ¶19 Rubicundis erit oculis præ vino, & candidis dentibus præ lacte .i. Terra Iuda, ſiue ſors quæ illi obueniet, erit tã ferax vini, vt vir aliquis poſſit ligare aſinũ ſuũ ad palmitem vnũ, & ex eius fructu onerare aſinũ: tanta inquã vini copia erit, vt poſſint in eo lauare veſtimẽta ſua. Rubeſcẽt etiam, inquit, oculi virorũ Iuda ab ipſo vino: tam largiter vinũ profundet terra illa. Quia & lactis in ea tribu tanta erit copia, vt dentes ipſius ex frequenti eius eſu ſint albicati. ¶20 vl, & erit in portũ nauiũ, terminuſque eius erit vſque ad Sidonẽ. ¶21 Sic Hebraice: pro forti, præduro, robuſto, aut lacertoſo. ¶22 vl, inter duas ſarcinas. aut, duo onera .i. Hæc trib⁹ erit fortis in periculis ferendis, velut aſin⁹, qui inter duo onera ſi ſuccũbat, reſurgit tamen. Vel potius, inter duas ſarcinas .i. vltro ſuccũbens ſarcinæ, neque eã detrectans. Libenter enim tribus Iſſachar tributa ſibi impoſita tulit, quæ potens & ditiſſima erat. Propterea ſequitur, inclinauit humerum. ¶23 ſiue, regionem. q.d. tametſi ſit fortiſſimus, tamen conſyderauit bonum eſſe, viuere in quiete, & regionem ſuam iucundam eſſe ob fructuum ſuauitatem: propterea maluit ferre onus ſibi impoſitũ, & pendere tributum, quàm continuis atteri bellis. ¶24 Heb, tributo ſeruiens.

Digitized by Google

¶15 Hoc dicit, quia fuerũt iudices è tribu Dã. ¶16 q.d. ſicut alia ſit quæ iudicet, & illa iudicabit. ¶17 vł, iuxta viã, & ſicut ceraſtes iuxta viã. Repetitio eſt, verbis immutatis. Hic autem laudat eũ ab aſtu bellico. ¶18 vł, vngulas equorum, ita vt cadat &c.

¶19 vł, Expecto .i. Auxilium à te expecto Domine. q.d. Libera me ab aſtutia huius trib⁹. Vł poti⁹, Ex alia tribu tandẽ naſcet᷑ Salutare tuum, q eſt Chriſtus. Hebraice legitur in præterito, Expectaui. ¶30 Heb. Gad exercitus inuadet illũ, & expugnabit tandẽ. i. Tribũ quidem Gad exercit⁹ inuadet: at ipſa tandẽ expugnabit illũ exercitum. ¶31 De Aſer pingui, panis ei⁹. i. de terra Aſer,

[15]Dan iudicabit populum ſuum, [16]quẽadmodũ
alia tribus Iſrael.' Futurus eſt Dan ſerpens [17] in
via, & aſpis in ſemita,' mordẽs [18]calcaneos equi,
cecidítque' eques eius retrorſum. [19] Expectabo'
S A L V T E M tuam ô Domine.
[30] Cuneus latronũ graſſabitur in Gad, at ipſe
tandem victoria potietur.
[31] De Aſer pinguis panis illius,' ipſéque dabit
[32]delicias regibus.'
Naphtali[33]cerua celeris, edens verba elegãtia.'
[34]Ioſeph filius fructũ edẽs, filius ad fontẽ fru
ctum edens, filiæ incedentes ſuper murũ.[35]Irritarunt eum, contenderunt cũ eo, & odio proſequuti ſunt eum periti ſagittandi:[36]Manſit tamẽ arcus eius firm⁹, roborataq; ſunt brachia manuũ eius, idq; per fortem Iacobi, hinc paſtor lapis Iſraeli.' A Deo patris tui qui adiuuit te, & [37]cũ omnipotente' qui benedixit te [38]benedictionibus cæli deſuper, benedictionibus abyſſi cubãtis infra, benedictionibus vberũ & vteri.[39]Benedictiones patris tui ampliores ſunt quàm benedictiones maiorũ meorũ, [40]vſq; ad deſyderabiles colles qui iã olim fuerũt, [41]erũtq; ſuper caput Ioſeph, & in vertice nazaræi fratrum ſuorum.'
Beniamin [42] lupus diripiens,' mane comedet prædam, & ad veſperam diuidet ſpolium. ¶[43]Omnes iſtæ ſunt duodecim tribus Iſrael: & hoc eſt quod loquutus eſt pater eorum ad illos, & bene precatus eſt eis, cuiq; iuxta ſuam[44]imprecationẽ.' Præcepit præterea eis, & ait ad eos, [45] Cũ ego ad populum meum collectus fuero, ſepelite' me ad patres meos, In ſpelunca quæ eſt in agro Ephronis Hithæi, in ſpelunca inquam [46]duplici in agro,' qui eſt è regione Mamre in terra Chanaan, [47] quem [agrum] emit' Abraham ab Ephrone Hithæo in poſſeſſionem ſepulchralem. Vbi ſcilicet ſepulti ſunt Abraham & Sara vxor eius, illic etiam ſepulti Iſaac & Rebecca vxor eius, ibi etiam ſepeliui ego Leam. Emptus eſt verò ager & ſpelunca quæ in eo eſt, ab Hethitis.

Dan iudicabit populum ſuum ſicut & alia tri- C
bus in Iſrael. Fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita, mordens vngulas equi, vt cadat aſcenſor ei⁹ retro. S A L V T A R E tuũ expectabo Domine. C
Gad, accinctus prælliabitur ante eũ: & ipſe accingetur retrorſum. G
Aſer pinguis panis eius, & præbebit delicias regibus. A
Nephthali ceruus emiſſus, & dãs eloquia pulchritudinis. N
Filius accreſcẽs Ioſeph, filius accreſcens & decõrus aſpectu: filiæ diſcurrerunt ſuper murum. Sed exaſperauerunt eum, & iurgati ſunt, inuiderúntque illi habentes iacula. Sedit in forti arcus eius, & diſſoluta ſunt vincula brachiorum & manuum illius per manus potentis Iacob: inde paſtor egreſſus eſt lapis Iſrael. De⁹ patris tui erit adiutor tuus, & omnipotens benedicet tibi benedictionibus cæli deſuper, benedictionibus abyſſi iacentis deorſum, benedictionibus uberum & vuluæ. Benedictiones patris tui confortatæ ſunt benedictionibus patrũ eius: donec veniret deſyderiũ collium æternorũ: fiant in capite Ioſeph, & in vertice nazaræi inter fratres ſuos.
Beniamin lupus rapax, mane comedet prædã, & veſpere diuidet ſpolia. ¶Omnes hi in tribubus Iſrael duodecim: hæc locutus eſt eis pater ſuus, benedixítque ſingulis, benedictionibus proprijs. Et præcepit eis, dicens, Ego congregor ad populum meum: ſepelite me cum patribus meis in ſpelunca duplici quæ eſt in agro Ephrõ Hethæi cõtra Mambre in Terra-Chanáan, [qui] emit Abraham cum agro ab Ephron Hethæo in poſſeſſionem ſepulchri. Ibi ſepelierunt eum, & Saram vxorem eius: ibi ſepultus eſt Iſaac cũ Rebecca coniuge ſua: ibi & Lia condita iacet. ¶Finitiſque mandatis quibus filios inſtruebat, collegit pedes ſuos ſuper lectulum, & obijt: appoſitúſque eſt ad populum ſuum.

¶Cúmque iam finẽ faceret Iacob præcipiendi filijs ſuis, [48]collegit pedes ſuos ad lectum,' & expirans, collectus eſt ad populos ſuos.

quæ pinguis erit, naſcetur panis eius. Hoc eſt, abundabit omnibus quæ ad victũ pertinẽt: vt nõ ſit illi opus aliũde ei annonã apportari. ¶32 vł, delicias regias. i. tã ſuaues fructus ea terra proferet, vt illis etiã reges contẽti eſſe poſſint. ¶33 vł, velut cerua miſſa: q daturus eſt verba pulchritudinis. i. erit elegãtiſſima & formoſiſſima hæc trib⁹, qualis eſſe cerua ſolet quæ ad aliquẽ principẽ mittitur. vł, valebit celeritate pedũ: erit præterea facũdiſſima. ¶34 Sicut ram⁹ creſcẽs Ioſeph, ramus inquã creſcẽs iuxta fontẽ: [erit velut] puellæ incedẽtes iuxta mœnia. Hoc eſt, erit velut plãtula formoſiſſima, mirũ in modũ creſcẽs ꝓpter abũdantiã humorũ. Cõuertet oculos omniũ in ſe, velut puellæ quæ incedũt iuxta muros vrbis, vt vidẽdas ſe præbeãt ob pulchritudinẽ. Alij vertũt, Fili⁹ ramoſæ arboris iuxta fontẽ: filiæ diſcurrerũt iuxta murũ. Hoc eſt, erit velut arbor iuxta fontẽ plantata, & ob id gratiſſima: filiæ diſcurrerũt ſuper murũ, vt pulchritudinẽ eius contẽplarentur. ¶35 Heb. Et amaritudine affixerũt eũ, & iaculati ſunt, & odio habuerunt eũ magiſtri telorũ. i. ſagittarij iacula miſerunt in eũ. Hoc eſt multos habitura eſt inimicos tribus Ioſeph. Præteritũ enim pro futuro poſitũ eſt. ¶36 Heb. Sed ſedit in loco forti arcus eius, & fortia fuerũt brachia manuũ ei⁹ à manibus fortis Iacob, vnde pauit lapidẽ Iſraelis. i. Habitauit in loco forti, cum auxilio forti: defendit illũ locus fortis, & milites fortes, ope & auxilio fortis Dei Iacob: vnde, ſiue à quo Deo, & cui⁹ ope pauit lapidẽ & baſim Iſrael. nempe me Iacob qui ſum pater omniũ Iſraelitarũ. Poſtquã enim multa perpeſſus fuerat, & varijs iaculis petitus à fratribus & domina ſua: tandẽ Dei auxilio immobilis permãſit, & nutriuit patrẽ & fratres. Quidã hæc in futuro legunt, q ſit prophetia, Sedebit, & fortia erũt. ¶37 ab omnipotẽte &c. ſub. hæc omnia tibi cõtigerunt. ¶38. i. Habitabit in terra fertiliſſima ob frequẽtes pluuias & rores de cælo: agros irriguos, & copioſos frugũ prouẽtus habebit. Fœlix erit præterea, gregũ & liberorũ copia. Hebraiſm⁹ Abyſſum vocat mare. q.d. Dabit tibi tẽpeſtiuã & opportunã pluuiã. Alludit ad nubes quæ excitãtur ſurſum è mari. Chaldæus paraphraſtes vertit, Benedictionibus quæ aſcẽdũt de profundis terræ. In regione ſicca, magni beneficij eſt pluuia. ¶39. i. Benedictiones quib⁹ benedico tibi, maiores erunt benedictionibus quibus benedixerũt mihi maiores mei. q.d. Eris multo fœlicior me. ¶40 [quæ] vſq; ad extremitatẽ colliũ mũdi. Subaudi, durabũt. i. omni tẽpore quo ſteterit terminus colliũ mũdi, erũt hæ benedictiones. Alij ſubaudiũt, pertingẽt. tunc ſignificat maximas futuras benedictiones. ¶41 erũntq; [benedictiones] ſuper caput Ioſeph, & ſuper verticẽ coronati fratrũ ſuorũ. i. ſuper verticẽ eius qui eſt princeps inter fratres ſuos. Alij vertunt ſecuti Chaldæũ paraph. Sup verticẽ eius qui fuit ſeparatus à fratrib⁹ ſuis. Eſt autẽ repetitio verbis immutatis more Hebræorũ qui gaudẽt repetitionibus. Separat⁹ fuit Ioſeph quãdo venditus fuit. ¶42 vt lupus rapiet. i. ſuperabit inimicos, lacerabit prædam, & omnia faciet quæ ſolẽt facere victores. Hebraiſmus. ¶43 Heb. Omnes iſtæ tribus Iſrael, ſunt duodecim. hoc igitur eſt quod &c. Hoc eſt, Ab iſtis duodecim ſunt denominatæ duodecim tribus Iſrael. ¶44 Heb. benedictionẽ. i. precatus eſt eis quæ poſtea euenerũt illis. ¶45 Heb. Ego congregor ad populũ meũ: & ſepelite. vł, ꝓpterea ſepelite &c. i. in eũ locũ abeo ſiue diſcedo, vbi nũc ſunt maiores mei, hoc eſt, ad ſedes beatas. q.d. morior. ¶46 quæ eſt in agro duplici. ¶47 quam [ſpeluncam] emit &c. ¶48 vł, retraxit pedes ſuos in lectum.

CAP. L.

Quod cernens Ioſeph, ruit ſuper faciẽ patris flens & deoſculans eũ. Præcepitque ſeruis ſuis medicis vt aromatibus condirẽt patrem. Quibus iuſſa explentibus, tranſierũt quadraginta dies: iſte quippe mos erat cadauerũ cõditorum. Fleuitque eum Aegyptus ſeptuaginta diebus. ¶Et expleto planctus tẽpore, locutus eſt Ioſeph ad familiam Pharaonis, Si inueni gratiam in cõſpectu veſtro, loquimini in auribus Pharaonis: eo quòd pater meus adiurauerit me dicens, En morior, in ſepulchro meo [quod fodi mihi in Terra-Chanáan, ſepelies me. Aſcendã igitur, & ſepeliã patrem meũ, ac reuertar. Dixitque ei Pharao, Aſcẽde, & ſepeli patrem tuũ ſicut adiuratus es. Quo aſcẽdente, ierunt cum eo omnes ſenes domus Pharaonis, cunctiq; maiores natu Terræ-Aegypti: dom⁹ Ioſeph cũ fratribus ſuis, abſque paruulis & gregibus, atque armentis quæ dereliquerant in Terra-Geſſen. Habuit quoque in comitatu currus & equites: & facta eſt turba non modica. Veneruntque ad Aream-atad, quæ ſita eſt trans Iordanem. vbi celebrantes exequias planctu magno atque vehementi, impleuerunt ſeptem dies. Quod cum vidiſſent habitatores Terræ-Chanáan, dixerunt, Planctus magnus eſt iſte Aegyptijs. Et idcirco vocatum eſt nomen loci illius, Planctus-Aegypti. Fecerunt ergo filij Iacob ſicut præceperat eis: & portantes eum in Terram-Chanáan, [ſepelierunt eum in ſpelunca duplici, quam emerat Abrahã cum agro in poſſeſſionem ſepulchri ab Ephron Hethæo contra faciem Mambre. ¶Reuerſúſque eſt Ioſeph in Aegyptum cum fratribus ſuis & omni comitatu, ſepulto patre. Quo mortuo, timentes fratres eius, & mutuò colloquentes, Ne fortè memor ſit iniuriæ quam paſſus eſt, & reddat nobis omne malum quod fecimus? Mandauerunt ei dicẽtes, Pater tuus præcepit nobis antequam moreretur, vt hæc tibi verbis illius diceremus, Obſecro vt obliuiſcaris ſceleris fratrum tuorum, & peccati atque malitiæ quam exercuerũt in te. nos quoque oramus vt ſeruo Dei patri tuo dimittas iniquitatem hãc. Quibus auditis fleuit Ioſeph. Veneruntque ad eũ fratres ſui: & proni adorantes in terram, dixerunt, Serui tui ſumus. Quibus ille reſpondit, Nolite timere: num Dei poſſumus reſiſtere voluntati? Vos [cogitaſtis de me malum, ſed Deus vertit illud in bonum: vt exaltaret me ſicut impræſentiarum cernitis, & ſaluos faceret multos populos. Nolite timere: ego paſcam vos & paruulos veſtros. conſolatúſque eſt eos, & blãde ac leniter eſt locut⁹. ¶Et habitauit in Aegypto cũ omni domo patris ſui: vixitque cẽtũ decem annis. Et vidit Ephráim filios vſque ad tertium generationẽ. [Filij quoque Machir filij Manaſſe nati ſunt in genibus Ioſeph. ¶Quibus tranſactis [locutus eſt fratribus ſuis, Poſt mortẽ meã Deus viſitabit vos, & aſcendere vos faciet de terra iſta ad terram quam iurauit Abraham, Iſaac, & Iacob. Cúmque adiuraſſet eos, atque dixiſſet, Deus viſitabit vos, [aſportate oſſa mea vobiſcum de loco iſto: mortuus eſt expletis centum decem vitæ ſuæ annis. Et conditus aromatibus, repoſitus eſt in loculo in Aegypto.

CAP. L.

Ruitque Ioſeph in faciem patris ſui, & fleuit ſuper eum, oſculatúſque eſt eum. Porrò Ioſeph ſeruis ſuis medicis mandauit vt aromatibus condirent patrem ſuum: & aromatibus condiuerũt medici Iſraelem. Et exacti ſunt ei quadraginta dies (nam [1]ſic implentur dies eorũ qui aromatibus condiũtur,)' & luxerũt eũ Aegyptij ſeptuaginta dieb⁹. ¶Trãſactis autẽ dieb⁹ luctus eius, loquutus eſt Ioſeph ad domũ Pharaonis, in hæc verba, [2] Impetrem quæſo hanc gratiam à vobis, vt loquamini' ad Pharaonem huiuſmodi verba, [3]Iuramento adegit' me pater meus, dicẽs, En ego morior, ſepeli me i ſepulchro meo quod mihi fodi in terra Chanaan: nunc igitur [4]aſcendam, 'obſecro, & ſepeliã patrẽ meum, atq; reuertar. Et dixit Pharao, Aſcende, & ſepeli patrẽ tuũ quẽadmodũ te [3]ſacramẽto adegit.' Quũ igitur Ioſeph aſcenderet ad ſepeliendũ patrẽ ſuũ, aſcẽderũt cũ eo omnes ſerui Pharaonis, ſeniores domus eius, & cuncti ſenes terræ Aegypti. Sed & vniuerſa domus Ioſeph & fratres eius, atque domus patris ſui: duntaxat pubẽ ſuã, greges ſuos atque armenta ſua reliquerunt in terra Goſen. Aſcenderũt quoq; cum eo currus & equites, & facta eſt turma magna valde. Et venerunt ad areã Atad, quæ eſt [5]cis' Iordanem, & planxerunt ibi plãctu magno ac acerbiſſimo: luxitq; patrẽ ſuũ ſeptem diebus. Habitatores autem illius regionis, nẽpe Chananæi, quum viderẽt luctũ in area Atad, dixerunt, Luctum ingentẽ habent Aegyptij: & ob hanc cauſam vocatum eſt nomen illius [loci] [6]Abel-Mitzraim,' qui eſt [5]cis' Iordanẽ. Fecerunt ergo ei filij eius quemadmodum mãdauerat illis. Nã abduxerũt eũ filij eius in terrã Chanaan, & ſepelierunt in ſpelunca duplicis agri, quam emerat Abraham cum agro in poſſeſſionẽ ſepulchralẽ, ab Ephron Hithæo, è regione Mamre. ¶Reuerſúſq; eſt Ioſeph i Aegyptũ poſtquã ſepelierat patrẽ ſuũ, ipſe & fratres eius, atq; omnes qui aſcenderãt cũ eo, ad ſepeliẽdũ patrẽ eius. Fratres autẽ Ioſeph animaduertẽtes q pater eorum mortuus eſſet, dixerunt, [7]Quid ſi odio nos proſequatur' Ioſeph, [8]planeq; rependat' nobis vniuerſum malũ quod in eũ deſignauimus? [9]Significabit ergo [ei] in hãc ſententiã,' Pater tuus priuſquã moreretur ſic mãdauit, Sic dicetis Ioſeph, [10]Ignoſce quæſo nunc fratribus tuis in iniquitate & peccato eorũ:' nã malefecerunt tibi: & nunc ignoſce quæſo iniquitati ſeruorũ Dei patris tui. Ioſeph autẽ fleuit quum illi loquerẽtur cũ eo. [11](Venerãt enim fratres ſui ad eũ, & proni prociderant in terrã coram eo, dicentes,' Ecce, nos ſumus ſerui tui.) Quibus dixit Ioſeph, Ne metuatis, [12]nũ Dei loco ego ſum?' Equidẽ vos cogitaſtis aduerſus me malũ, at Deus [13]cogitauit' idipſum in bonũ, vt faceret quẽadmodũ hodie apparet, [14]vt ſcilicet ſeruaret i vita' populũ multũ. Ne igitur metuatis, ego adminiſtrabo cibũ vobis, & pubi veſtræ. cõſolatúſq; eſt eos, & loquutus eſt [15]in cor eorũ. ¶Habitauit itaq; Ioſeph i Aegypto ipſe & dom⁹ patris ſui, vixitq; cẽtũ & decẽ annis. vidit etiã Ioſeph ex Ephraim [16]tertios filios'. ſed & filij Machir filij Manaſſe [17]nati ſunt ſup genua Ioſeph. ¶Dixit verò Ioſeph ad fratres ſuos, [18]Me mortuo, De⁹ certiſſime viſitabit vos,' & reducet vos è terra iſta, ad terrã quã iurauit Abrahã, Iſaac & Iacob. Et Ioſeph [19]adegit filios Iſrael tali ſacramento, Quũ Deus vos viſitabit, aſportate' oſſa mea hinc. Mortu⁹ itaq; eſt Ioſeph, quũ eſſet natus centum & decem annos, & condierunt eum aromatibus, poſuerũtque [eum] in arcam in Aegypto.

¶1 .i. apparatus ille nõ abſoluit ante quadrageſimum diem.
¶2 Heb. Si quæſo inueni gratiã in oculis veſtris, loquimini obſecro &c. i. Si vobis grat⁹ ſum
¶3 Heb. Iurare fecit &c.
¶4 .i. iubeat me aſcendere, &c.
¶5 vl, vltra
¶6 .i. Luct⁹ Aegyptiorum.
¶7 vl, Forte perſequetur nos odio
¶8 Heb. reddẽdóq; reddet
¶9 Heb. Præceperũt igitur [nũtio miſſo] ad Ioſeph, vt diceret,
¶10 vl, Condona quæſo nũc iniquitatẽ fratrũ tuorũ, & peccatum eorum:
¶11 Sine parentheſi melius legetur, q ipſi nũ eiũ ſubſequuti ſint, Venerũt enim fratres ei⁹ ad eũ, & ceciderũt in cõſpectu ei⁹. vl, proſtrauerũt ſeſe ante illum, dicentes &c.
¶12 vl, nũ Deus ego ſum? ſub. vt ſic fecerim. q.d. Hoc nõ factũ eſt cõſilio meo. ſed diuino. Alii ſic intelligũt, Noli te timere: quia de vobis ſupplicium nõ ſumam. neq; enim De⁹ ſum. Alij exiſtimant hoc ab eo propterea dictũ eſſe, q à fratribus adoraretur, quaſi diceret, Hic honos Deo, nõ mihi haberi debet.
¶13 Cogitauit, p cogitauit vt verteret in bonũ, ſimulque conuertit.
¶14 Heb. vt viuificaret. i. vt me exaltaret, & cõſtitueret principẽ vt multos populos miniſterio meo paſceret tẽpore famis, ne morerẽtur.
¶15 vl, iuxta cor eorũ. Hebraiſmus, p, leniter verbis mœſtitiã eorũ, familiariter locutus eſt, & timorẽ exemit.
¶16 Heb. filios tertiorũ. i. quartã generationem.
¶17 educati ſunt ad genua [vl, in gremio] Ioſeph. i. educati apud Ioſephũ, amãter ſuſcepti & plauſibiliter in ſinum repoſiti, tractatiq; cũ gaudio.
¶18 Heb. Ego morior, & Deus viſitando viſitabit vos, &c. i. Inſtat dies mortis meæ: me autem mortuo Deus viſitabit vos, &c.
¶19 iurare fecit filios Iſrael, dicẽdo, Viſitãdo viſitabit vos Deus: [tunc] aſportate &c.

Digitized by Google

Liber Exodus, Hebraice Veelle ſemoth.

Secundus liber Moſis Græce dicitur ἔξοδος, exodus .i. exitus. quod nomen habet ab inſigni illo ac ſtupendo miraculo quo filij Iſrael egreſſi ſunt ex AEgypto, & priſtinam, diúque expectati libertatem recuperarunt. Hebraice verò, VELLE SEMOTH .i. Et hæc ſunt nomina, nũcupatur, à primis huius libri vocibus.

N. CAP. I.

HAEC ſunt nomina filiorũ Iſrael, qui venerũt in AEgyptum cum Iacob, quiſque cum [1]domo' ſua ingreſſus eſt: Ruben, Simeon, Leui & Iehuda, Iſſachar, Zebulon & [2]Beniamin,' Dan, Naphtali, Gad & Aſer. Fuerunt autẽ omnes animæ egreſſæ de femore Iacob, ſeptuaginta: [3]Ioſeph verò fuit' in AEgypto. Mortuúſq; eſt Ioſeph & omnes fratres eius, atq; [4]totũ hoc ſeculũ.' Et creuerunt filij Iſrael, [5]vermiũmque more ſcaturierunt,' aucti in immenſum, & roborati ſupra modum, ita vt [6]terra' ipſis impleretur. ¶Exoritur interim rex nouus ſuper AEgyptũ, qui [7]Ioſeph' nõ nouerat, qui dixit ad populũ ſuũ, En populus [8]filiorum Iſrael' maior eſt & fortior nobis, Agite, [9]callide circũueniamus eum,' ne augeſcat: [10]fieret enim, ſi nobis bellũ ingrueret, vt iunctus hoſtibus, contra nos pugnaret, atque ex terra emigraret.' Conſtituerunt ergo ſuper [populum Iſrael] præfectos qui tributa exigerent, [11]affligerẽtque eũ' oneribus ſuis: extruxerúntque vrbes Pharaoni, quæ eſſent [12]repoſitoria,' nẽpe Pithom & Raameſes. Quo verò magis eũ afflixerunt, hoc magis augeſcebat & [13]erumpebat, [14]vt nauſeam conciperent à filijs Iſrael:' in ſeruitutem itaque redegerunt AEgyptij filios Iſrael, idque [15]cum ſæuitia.' Hinc [16]facta eſt illis vita amara, in ſeruitute illa graui ac dura, nempe luto & lateribus, omnique ſeruitio ruris: [in ſumma,] omnis ſeruitus, qua illos premebãt, ſæuiſſima erat. ¶Dixit præterea rex AEgypti obſtetricibus Hebræis, [17]quarum vna vocabatur Siphra, altera Pua:' dixit inquam, Quando in partu affueritis Hebræis mulieribus, videritíſque [18]eas in partu filium parturire,' interficite eum: ſi filia fuerit, [19]viuat.' Timuerũt verò obſtetrices Deũ, & non fecerunt quod præceperat eis rex AEgypti, [20]ſeruarúntque filios viuos.' Rex ergo AEgypti vocauit obſtetrices, dixitque ad eas, Cur feciſtis rem iſtam, vt ſeruaretis filios viuos? Reſpõderũt obſtetrices Pharaoni, [21]Quoniam Hebrææ mulieres' nõ ſunt ſicut mulieres AEgyptiæ: ſunt enim [22]vegetæ,' [&] priuſquã veniat ad eas obſtetrix, pariunt. Et benefecit Deus obſtetricibus, & multiplicatus eſt populus, & [23]roborati ſunt' vehementer. Quandoquidem verò obſtetrices Deũ timuerant, fecit eis [24]domos.' Præcepit autem Pharao omni populo ſuo, dicens, Omnem prolem maſculam in flumen deijcite, omnem verò fœminam [25]ſeruate viuam.

V. CAP. I.

HAEC ſunt nomina filiorũ Iſrael qui ingreſſi ſunt in AEgyptũ cũ Iacob: ſinguli cũ domibus ſuis introierũt: Rubẽ, Simeõ, Leui, Iudas, Iſſachar, Zabulon & Beniamin, Dan & Nephthali, Gad & Aſer. Erãt igitur omnes animæ eorũ qui egreſſi ſunt de femore Iacob, ſeptuaginta: Ioſeph autem in AEgypto erat. Quo mortuo, & vniuerſis fratribus eius, omnique cognatione ſua: filij Iſrael creuerunt, & quaſi germinãtes multiplicati ſunt: ac roborati nimis, impleuerunt Terrã. ¶Surrexit interea rex nouus ſuper AEgyptũ qui ignorabat Ioſeph: & ait ad populum ſuum, Ecce, populus filiorũ Iſrael multus, & fortior nobis eſt. Venite, ſapienter opprimamus eum: ne fortè multiplicetur: & ſi ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis noſtris, expugnatíſque nobis egrediatur de Terra. Præpoſuit itaque eis magiſtros operum, vt affligerent eos oneribus: ædificauerúntque vrbes tabernaculorum Pharaoni, Phithom, & Rameſes. Quantóque opprimebant eos, tanto magis multiplicabantur, & creſcebant: oderántque filios Iſrael AEgyptij, & affligebãt illudentes eis & inuidentes. Atque ad amaritudinem perducebant vitam eorũ operibus duris luti, & lateris, omnique famulatu, quo in terræ operibus premebantur. ¶Dixit autem rex AEgypti obſtetricibus Hebræorum: quarum vna vocabatur Sephora, altera Phua, præcipiens eis, Quando obſtetricabitis Hebræas, & partus tempus aduenerit: ſi maſculus fuerit, interficite eum: ſi fœmina, reſeruate. Timuerunt autem obſtetrices Deum, & non fecerunt iuxta præceptum regis AEgypti, ſed cõſeruabant mares. Quibus accerſitis ad ſe rex ait, Quidnã eſt hoc quod facere voluiſtis, vt pueros ſeruaretis? Quæ reſponderunt, Non ſunt Hebrææ ſicut AEgyptiæ mulieres: ipſæ enim obſtetricandi habent ſcientiam, & priuſquam veniamus ad eas, pariũt. Bene ergo fecit Deus obſtetricibus: & creuit populus, cõfortatúſque eſt nimis. Et quia timuerũt obſtetrices Deũ, ædificauit eis domos. Præcepit ergo Pharao omni populo ſuo, dicens, Quicquid maſculini ſexus natum fuerit, in flumen proijcite: quicquid fœminini, reſeruate.

¶1 .i. familia. Commendãtur ĩ hoc libro gloria Dei, & fides promiſſionum eius, qui ex tantulo numero tantã multitudinem procreauerit. Recenſet autem nomina filiorũ Iſrael, idque ex ordine quo nati ſunt, vt cõmodius præſentẽ hiſtoriam proſequatur. ¶2 Beniamin preponitur Dã, & alijs, nõ quòd eſſet maior natu, ſed quoniã ij eſſent filij ancillarum. ¶3 nam Ioſeph erat &c. q.d. cauſa deſcẽſus eorum in AEgyptũ fuit Ioſeph, quòd is gratia valeret apud regẽ AEgypti. ¶4 vl, omnis illa generatio .i. homines illius ætatis. Hoc dicit, vt oſtendat afflictionem nõ accidiſſe Iſraelitis viuente Ioſepho. ¶5 Vox Hebræa, proprie de piſcib9 dicitur qui fœtum edũt multiplicem & numeroſum. ¶6 ſub. in qua habitabant. ¶7 .i. beneficia quæ Ioſeph cõtulerat in AEgyptios. ¶8 filij Iſrael. Nominatiuo caſu per appoſitionem dictum, En popul9, nẽpe filij Iſrael. En populus iſte, populus Iſraeliticus. ¶9 Heb. ſapientiores ſimus illo. Vl, ſapientes ſimus propter eum. Hoc eſt, inueniamus rationem aliquam callidam & ſubtilem qua opprimere poſſimus illum, ne multiplicetur. ¶10 Heb. & accidat vt cum ingruerint crebra bella, addetur etiam ipſe [vl, adiungat ſeſe] inimicis noſtris, atque nos oppugnet, & aſcendat de terra. vl, hinc abeat. ¶11 vt affligerent eum ¶12 Vox Hebræa ſignificat hic theſauros, vt vertit Chaldæus paraph. vel loca in quibus reponuntur triticum, oleum, vinum, & huiuſmodi. ¶13 multiplicabatur, ¶14 ita vt moleſtia afficerẽtur propter filios Iſrael, vl, tædebat eos vitæ propter &c. Viſa ſcilicet proſperitate Iſraelitarum. ¶15 vl, tyrannice. aut citra vllam clementiã & miſericordiam. ¶16 amaritudine affecerunt vitã illorum ſeruitute inclementi, in luto [ſub. parãdo,] & lateribus, omnique opere ruſtico, in quo eorum opera vtebãtur citra miſericordiã. ¶17 Principes oportet fuiſſe iſtas duas inter alias obſtetrices, quas ſolas vocauerit: alioqui ſolæ non ſuffeciſſent. ¶18 ſedem: ſi mas fuerit, &c. Sedem vocat, in qua recipitur fœtus dum cadit ex vtero matris. Alij exiſtimãt eam eſſe ſedem in qua ſedebat pariens. Alij dicunt vocem Hebrææ HAAVENAIM, ſignificare vuluã: & per vuluã ſignificari fœtũ. q.d. quũ videritis fœtũ qui egreditur ex vtero matris. ¶19 Heb. tũ viuet. ¶20 Heb. viuificauerũtq; mares .i. dederunt operam vt mares æditi in lucẽ, ſeruarentur incolumes. ¶21 Subaudiendũ aliquid, Id accidit, quòd mulieres Hebrææ &c. ¶22 viuaciores. vl, robuſtiores. Chaldæus paraph. Quia ſapiẽtes & prudentes ſunt .i. nouerunt artẽ obſtetricãdi. ¶23 vl, creuit ¶24 .i. familias. hoc eſt, reddidit eas fœcũdas ex viris ſuis. propterea Hebraice vſus eſt Moſes relatiuo fœminino: quia nomen à viris accipiunt familiæ. Aliquando tamen ם pro ן accipitur, Dedit, inquit, illis prolẽ numeroſiſſimã. ¶25 Heb. viuificate.

Digitized by Google

CAP. II.

EGreſſus eſt poſt hæc vir de domo Leui. Et accepit vxorem ſtirpis ſuæ: quæ cōcepit, & peperit filiū: & videns eum elegantē abſcondit tribus menſibus. Cúmque iam celare non poſſet, ſumpſit fiſcellā ſcirpeā, & liniuit eam bitumine ac pice: poſuitq; intus infantulū, & expoſuit eū in carecto ripæ fluminis, ſtante procul ſorore eius, & conſyderante euentum rei. ¶ Ecce autem deſcendebat filia Pharaonis vt lauaretur in flumine: & puellæ eius gradiebantur per crepidinem alueí. Quæ cum vidiſſet fiſcellam in papyrione, miſit vnam è famulabus ſuis: & allatā aperiens, cernénſque in ea paruulū vagiētē, miſerta eius, ait, De infantibus Hebræorū eſt hic. Cui ſoror pueri, Vis, inquit, vt vadā, & vocē tibi mulierē Hebræā, quæ nutrire poſſit infantulū? Reſpondit, Vade. Perrexit puella, & vocauit matrē ſuā. Ad quam locuta filia Pharaonis, Accipe, ait, puerū iſtū, & nutri mihi: ego dabo tibi mercedem tuā. Suſcepit mulier, & nutriuit puerū: adultū́mque tradidit filiæ Pharaonis. Quē illa adoptauit in locum filij, vocauitque nomē eius Moyſes, dicens, Quia de aqua tuli eū. ¶ In diebus illis poſtquam creuerat Moyſes, egreſſus eſt ad fratres ſuos: viditque afflictionē eorū, & virū Ægyptiū percutientē quendā de Hebræis fratribus ſuis. Cúmque circūſpexiſſet huc atque illuc, & nullū adeſſe vidiſſet, percuſſum Ægyptiū abſcōdit ſabulo. Et egreſſus die altero conſpexit duos Hebræos rixantes: dixitque ei qui faciebat iniuriā, Quare percutis proximū tuū? Qui reſpondit, Quis conſtituit te principē, & iudicē ſuper noſtrū? num occidere me tu vis, ſicut heri occidiſti Ægyptium? Timuit Moyſes, & ait, Quomodo palàm factū eſt verbū iſtud? ¶ Audiuitque Pharao ſermonē hūc, & quærebat occidere Moyſen: qui fugiēs de conſpectu eius, moratus eſt in Terra-Madian, & ſedit iuxta puteum. Erant autem ſacerdoti Madiā ſeptem filiæ, quæ venerant ad hauriendam aquam: & impletis canalibus adaquare cupiebant greges patris ſui. Superuenere paſtores, & eiecerunt eas: ſurrexitque Moyſes, & defenſis puellis, adaquauit oues earum. Quæ cum reuertiſſent ad Iethro patrem ſuum, dixit ad eas, Cur velocius veniſtis ſolito? Reſpōderūt, Vir Ægyptius liberauit nos de manu paſtorū: inſuper & hauſit aquā nobiſcū, potúmque dedit ouibus. At ille, Vbi eſt? inquit. quare dimiſiſtis hominē? vocate eū vt comedat panem. Iurauit ergo Moyſes quòd habitaret cum eo. ¶ Accepitque Sephoram filiam eius vxorem: quæ peperit ei filium, quem vocauit Gerſam, dicens, Aduena fui in terra aliena. Alterū verò peperit, quē vocauit Eliézer, dicēs, Deus enim patris mei adiutor meus, & eripuit me de manu Pharaonis. ¶ Poſt multū verò tēporis mortuus eſt rex Ægypti: & ingemiſcentes filij Iſrael, propter opera vociferati ſunt: aſcēditque clamor eorum ad Deum ab operibus. Et audiuit gemitum eorum, ac recordatus eſt fœderis quod pepigit cum Abraham, Iſaac, & Iacob. Et reſpexit Dominus filios Iſrael, & liberauit eos.

CAP. II.

ABijt [1]vir de domo Leui, [2]& duxit [3]filiam Leui. Et concipiens mulier illa, peperit filium: & videns eum eſſe elegantem, abſcondit eū [4]tribus menſibus. Et quum illum amplius abſcōdere nō poſſet, accepit [5]tibi [6]arculam arundineam, quam bitumine atque pice obleuit, & poſuit in eā infantē illū, expoſuitque in carecto ad litus fluminis. [7]Statuebat autē ſe ſoror eius procul, vt ſciret quid futurū eſſet illi. ¶ Porrò filia Pharaonis deſcendit lotum in flumine, [8]& puellæ eius deābulabant in litore fluminis, & viſa arcula in carecto, miſit [9]famulā ſuam vt tolleret eā. Cúmque aperuiſſet, vidit eſſe infantem. & ecce puer [10]fleuit, & miſerta illius, dixit, De Hebræorū pueris eſt hic. Dixit autē ſoror eius ad filiā Pharaonis, Vadámne vt vocē tibi mulierem nutricē ex Hebræis, quæ tibi puellū lactet? Reſpōdit filia Pharaonis, Vade. Abijt ergo puella, & aduocauit matrē pueri. Ad quā ait filia Pharaonis, Cape puerū iſtū, & lacta mihi eū, ego autē dabo tibi mercedē tuā. Et mulier accepit puerū, & nutriuit eū. [11]Adoleuit autē puer, & adduxit eū ad filiā Pharaonis, factúſq; eſt ei loco filij, & vocauit nomē eius [12]Moſe: dixit enim, Ex aquis traxi eū. ¶ [13]Cōtigit verò quodā tēpore quū iā adoleuiſſet Moſe, vt egrederetur ad fratres ſuos, [14]& videret q̀ onera baiularēt. Cū autē vidiſſet virū Ægyptiū percutientē [16] quendā Hebræū, qui erat ex fratribus ſuis: Cúmque quaquauerſum circunſpexiſſet, vidiſſétque neminē adeſſe, ferijt Ægyptiū, & abſcondit eum in arenam. ¶ Egreſſus deinde [17]altera die, cum contenderent duo viri Hebræi, dixit [18]ad violētū, Quare tu percutis proximum tuū? Qui reſpondit, Quis cōſtituit te principem & iudicem ſuper nos? an iſta loqueris tu, vt me occidas, quemadmodum occidiſti Ægyptium? Moſes ergo timuit, dixitque, Profectò hoc negotiū palàm factū eſt. ¶ Audiens Pharao [19]ſermonem iſtū, quærebat vt occideret Moſen: Moſes autem fugiens à cōſpectu Pharaonis, habitauit in terra Midian, [20]ſeditque iuxta puteū. Erant autem ſacerdoti in Midian ſeptē filiæ, quæ venerant hauſtum, vt implerent canales, adaquarēntque oues patris ſui. Et venerunt paſtores, & eiecerunt eas. tū ſurrexit Moſes, & [21]adfuit eis, potúmque dedit ouibus illarū. Cúmque veniſſent ad [22]Rehuel patrem ſuū, dixit ille, Quare hodie [23]tam feſtināter veniſtis? Reſponderunt, Vir Ægyptius [24]afferuit nos de manu paſtorū, deinde hauſit nobis, & adaquauit oues. Et dixit ad filias ſuas, Et vbi is eſt? quare ſic dimiſiſtis virum illum? vocate eū vt comedat cibum. Et cōſenſit Moſes habitare cū viro illo, [25]dedítque ille Ziporā filiā ſuam Moſi. Quæ quū peperiſſet filium, vocauit ille nomen eius [26]Gerſom: dicebat nempe, Peregrinus fui in terra aliena. ¶ [27]Cúmq; multi dies eſſent exacti, mortuus eſt rex Ægypti, ſuſpirarúntq; filij Iſrael propter ſeruitutē, & clamauerunt, [28]aſcēditque clamor illorum ad Deū [29]ex ſeruitute. Audiuitque Deus planctum illorum, & recordatus eſt Deus fœderis ſui cum Abraham, Iſaac & Iacob. [30]Aſpexitq; Deus filios Iſrael, & cognouit Deus.

¶ 1 .i. quidā Leuita. Hic fuit Amram, qui amitā ſuam, patris ſui ſororē, duxit i vxorē, nempe Iochabed. Vide infra cap. 6. Deſcribit quibus parentibus natus fuerit Moyſes. ¶ 2 Mulierē de ſtirpe Leui, intellige. ¶ 3 Sūt qui dicūt, iuxta edictū regiū viſitationem fieri ſolitam: idcirco nō potuiſſe eū diutius occultare. alij dicūt tribus mēſibus .i. tandiu quādiu potuit. nō potuit aūt diutiꝰ ¶ 5 ei. ſub. puero. ¶ 6 vſ, nauiculā ſcirpeā. Quidam inter Hebræos doctiſſ. dicit vocē Hebræam G O M E, ſignificare arborem admodum leuem. ¶ 7 Collocata autem fuerat. ſub. à matre. vſ, Stabat autē ſoror &c. nempe Maria. ¶ 8 vſ, interea dum ancillæ eius &c. q.d. ſola remanſit cū vna ex ancillis in illo loco vt ſeſe lauaret, reliquæ verò expatiabantur. ¶ 9 cuius ſcilicet opera vtebatur in lauādo. Legitur etiam, miſit brachium ſuum, & accepit eā. Chaldæus paraph. extendit brachium. ¶ 10 vſ, flebat. Aut, quæ quū videret puerū flere, miſerta illius, &c. ¶ 11 vſ, Cum autem adoleuiſſet puer, adduxit ¶ 12 ſignificat Latine Extractio. ¶ 13 Heb. In diebus illis, & creuit Moſe, & egreſſus eſt. pro, Cum autem eo tempore adoleuiſſet Moſes, egreſſus eſt ad &c. vt ſcilicet eos videret. ¶ 15 & vidit onera eorum .i. oppreſſionē. ¶ 16 .i. virum ex Hebræis fratribus ſuis. ¶ 17 poſtridie, ¶ 18 ad impium. ſiue, ad improbum .i. ad eum qui inferebat iniuriam. ¶ 19 rem hanc. nempe quòd interfeciſſet Ægyptiū. ¶ 20 Multa ſubaudienda, cuiuſmodi, Vbi quū aliquandiu moratus eſſet, quieuit, & ſedit aliquādo iuxta puteū. ¶ 21 ſeruauit eas. aut, defendit. ¶ 22 Nunc fuiſſe auum earū virginū dicunt quidā inter Hebræos. Alij exiſtimāt illum habuiſſe plura nomina. ¶ 23 vſ, citius ſolito ¶ 24 vſ, eripuit nos ¶ 25 ſub. in vxorem. ¶ 26 ſignificat peregrinum. ¶ 27 Heb. Factum eſt autem in diebus illis multis. vſ, Poſt dies multos .i. Poſt multos annos. Poſt quadraginta ſcilicet annos, vt volunt quidam Hebræorum. ¶ 28 Hebraiſmus, pro, exaudiuit Deus clamorem eorum. ¶ 29 vſ, propter ſeruitutem illam. ¶ 30 .i. vidit quomodo palàm & publice affligerentur: cognouit prætereа cogitationes Ægyptiorum, quomodo ſcilicet illos perdere volebant.

Digitized by Google

CAP. III.

PAſcebat autem Moſes oues Iethro ſoceri ſui ſacerdotis Midian, duxitque oues[1]poſt deſertum,[1]& venit ad Horeb[2]montem Dei.[2]viſúſque illi [3]angelus Domini [4]in flamma ignis[4] de medio rubi: & reſpexit, & ecce rubus ardebat igne, nec tamen conſumebatur. Dixit ergo Moſes, [5]Concedam quæſo,[5] & videbo viſioné iſtá magnú, ſnépeſquare rubus non comburatur. Videns autem Dominus quòd [6]abiret[6] ſpectatum, vocauit eum De⁹ de medio rubi, & dixit, Moſes Moſes. Qui reſpondit, Adſum. Et ait, Ne huc accedas propius, ſolue calceamenta de pedibus tuis: quoniam locus in quo tu ſtas, [7]Terra ſancta eſt.[7] Et dixit, Ego Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob. Moſes operuit faciem ſuam: quoniam veritus eſt aſpicere Deum. Et dixit Dominus, Omnino vidi afflictionem populi mei qui eſt in AEgypto, & audiui clamorem eorum [qui fit] propter exactores quos habent: quoniam ſcio dolores eorum. [8]Deſcendi[8] quoque vt liberem eos de manu AEgyptiorũ, educámque eos de terra iſta ad terram bonam & ſpatioſam, ad terram[9]fluentem lacte & melle,[9]ad loca Chananæi, Hithæi, Amorrhæi, Phereſæi, Hiuæi atque Iebuſæi. [10]Clamor ergo filiorum Iſrael nunc venit ad me,[10]vidiq; oppreſſioné illá qua AEgyptij opprimunt eos. Núc ergo age, te mittã ad Pharaonem, vt educas populum meum filios Iſrael ex AEgypto. Dixit autem Moſes ad Deum, Quis ſum ego, vt adeam Pharaonem, & quòd educam filios Iſrael ex AEgypto? Et reſpondit, Ego enim ero tecum: & hoc tibi eſto ſignum quòd ego miſerim te, Poſtquam eduxeris populum iſtum de AEgypto, ſeruietis Deo ſuper monte iſto. Et ait Moſes ad Deũ, En, [ſi] veniés ad filios Iſrael, dixero eis, De⁹ patrũ veſtrorũ miſit me ad vos: ipſiq; interrogauerint me, Quod eſt nomé ei⁹? quid reſpõdebo eis? Et reſpõdit De⁹ Moſi, [11]S V M Q V I S V M.[11] Et ait, Sic dices filijs Iſrael, [11]S V M miſit[11] me ad vos. Et rurſus dixit De⁹ ad Moſen, Sic dices filijs Iſrael, Dominus Deus patrũ veſtrorũ, Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob, miſit me ad vos: hoc eſt nomé meum in perpetuum, & hoc [12]memoraculum meum[12] in omnia ſecula. Vade, & congrega ſeniores Iſrael, dicíſque ad eos, Dominus Deus patrum veſtrorum viſus eſt mihi, Deus Abrahã, Iſaac & Iacob, dicés, [14]Omnino viſitaui vos, & quod factum eſt vobis in AEgypto [ſcio] & dixi,[14] Educam vos de afflictione AEgyptiorum ad terram Chananæi, Hithæi, Amorrhæi, Phereſæi, Hiuæi atque Iebuſæi, ad terram fluenté lacte & melle. poſtquam verò vocem tuam audierint, ibis tu & ſeniores Iſrael ad regé AEgypti, dicetíſq; ad illũ, Dominus Deus Hebræorũ [15]obuiã factus eſt nobis: liceat[15] igitur nobis vt eam⁹ iter triũ dierũ in deſertũ, & ſacrificemus Domino Deo noſtro. Et ego quidé ſcio q rex AEgypti nõ permiſſur⁹ eſt vobis vt abeatis, [16]& ne valida manu quidé.[16] Ego verò extendam manũ meam, & percutiã AEgyptum [17]cũctis mirabilibus meis[17] quæ facturus ſum in ea: tum demũ emittet vos.

CAP. III.

MOyſes autẽ paſcebat oues Iethro ſoceri ſui ſacerdotis Madian: cúmque minaſſet gregem ad interiora deſerti, venit ad montem Dei Horeb. Apparuitque ei Dominus in flãma ignis de medio rubi: & videbat quòd rubus arderet, & non combureretur. Dixit ergo Moyſes, Vadam, & videbo viſionem hanc magnam, quare nõ comburatur rubus. Cernẽs autẽ Dominus quòd pergeret ad videndũ, vocauit eũ de medio rubi, & ait, Moyſes, Moyſes? Qui reſpõdit, Adſum. At ille, Ne appropies, inquit, huc: ſolue calceamentũ de pedib⁹ tuis. locus enim in quo ſtas, Terra ſancta eſt. Et ait, Ego ſum Deus patris tui, Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob. Abſcondit Moyſes faciem ſuam: nõ enim audebat aſpicere contra Deum. Cui ait Dominus, Vidi afflictionẽ populi mei in AEgypto, & clamorẽ eius audiui propter duritiã eorum qui præſunt operibus: & ſciens dolorẽ eius, deſcẽdi vt liberẽ eũ de manibus AEgyptiorum, & educam de terra illa in terram bonam, & ſpatioſam, in terrã quæ fluit lacte & melle, ad loca Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Heuæi, & Iebuſæi. Clamor ergo filiorũ Iſrael venit ad me: vidiq; afflictionem eorum qua ab AEgyptijs opprimũtur. Sed veni, & mittam te ad Pharaonem, vt educas populũ meũ filios Iſrael de AEgypto. Dixitque Moyſes ad Deum, Quis ſum ego, vt vadã ad Pharaonẽ, & educam filios Iſrael de AEgypto? Qui dixit ei, Ego ero tecum: & hoc habebis ſignum quòd miſerim te, Cũ eduxeris populũ meum de AEgypto, immolabis Deo ſuper montem iſtũ. Ait Moyſes ad Deum, Ecce ego vadã ad filios Iſrael, & dicam eis, Deus patrũ veſtrorũ miſit me ad vos. Si dixerint mihi, Quod eſt nomen eius? quid dicã eis? Dixit Dominus ad Moyſen, E G O S V M Q V I S V M. Ait, Sic dices filijs Iſrael, Q V I E S T, miſit me ad vos. Dixitq; iterũ Deus ad Moyſen, Hæc dices filijs Iſrael, Domin⁹ Deus patrum veſtrorum, Deus Abrahã, & Deus Iſaac, & Deus Iacob miſit me ad vos: hoc nomen mihi eſt in æternum, & hoc memoriale meum in generatione & generationem. Vade, & congrega ſeniores Iſrael, & dices ad eos, Dominus Deus patrum veſtrorum apparuit mihi, Deus Abraham & Deus Iſaac & Deus Iacob, dicens, Viſitans viſitaui vos & vidi omnia quæ acciderunt vobis in AEgypto: & dixi vt educam vos de afflictione AEgypti in Terram Chananæi & Hethæi & Amorrhæi & Pherezæi & Heuæi & Iebuſæi, ad terram fluentem lacte & melle. Et audiẽt vocem tuam: ingredieríſque tu & ſeniores Iſrael ad regem AEgypti, & dices ad eum, Dominus Deus Hebræorum vocauit nos: ibimus viam triũ dierum in ſolitudinem, vt immolemus Domino Deo noſtro. Sed ego ſcio quòd non dimittet vos rex AEgypti vt eatis, niſi per manum validã. Extendámque manum meam, & percutiam AEgyptũ in cunctis mirabilibus meis, quæ facturus ſum in medio eorum: poſt hoc dimittet vos.

¶1 Hoc eſt, in penitiſſimam partẽ deſerti. ¶2 Per anticipationẽ dictũ: nõdũ enī Mõs Dei appellabat. ¶3 Quidam dicunt per angelum Domini, intelligi verbũ Dei: alij ipſum angelum, qui poſtea dicetur Dominus. dicũtur enim angeli de nomine mittentis. ¶4 Heb. de corde ignis. i. de medio ignis. Quia cor in animãtibus medium locũ obtinet, ideo cor accipit̃ p medio cuiuſcunq; rei. Alij dicunt vocé Hebræam ſignificare flãm. i. i. in flãma ignea. ¶5 Vadã nũc, ¶6 accederet ¶7 ſub. ꝑpter præſentiã meã. ¶8 Deus deſcẽdere dicit̃, quando fauet nobis, & auxiliatur. nã omne auxiliũ, de cœlo eſt. ¶9 .i. quæ abũdat optimis quibuſq; fructibus, & reb⁹ delicatiſſimis. Hebraiſmus. ¶10 q. d. Iamiã habiturus ſum rationem clamoris eorum. ¶11 Heb. E I E A S E R E I E, .i. Ero qui ero. ꝑ. Ero: is enim ſum qui ero. Orationem eſſe conciſſam oſtendit Tarha accẽtus Hebraicus, qui ponitur in E I E. Vel poti⁹, Ero, quia ero. pro, Ero: ero enim. vt A S E R ſit coniunctio, non relatiuũ. Hoc eſt, qui eſt, qui fuit, qui erit. futurum enim tria tẽpora cõprehendit. q. d. Deus æternus. Qui vertũt, Sum qui ſum: conuertunt futurũ in præſens, quia æternitas nullis finibus cõprehenditur, ideo nullo tempore deſcribi poteſt. quo fit vt recte vocetur, Qui eſt, qui fuit, qui erit. nam omnia tempora, quum de Deo loquimur, confunduntur. Nomen hoc Dei Græce expreſſit Iohannes Apocal. 1, quum dixit, ἀπὸ τοῦ ὁ ὤν, ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος. Id eſt, ab eo qui eſt, qui erat, & qui erit. ¶12 Ero, miſit &c. q. d. Deus cuius nomen eſt Ero. ¶13 memoriale meum. i. iſtud nomen meum eſt per quod homines recordabuntur mei. ¶14 Recordãdo recordatus ſum veſtri, & eius quod factum eſt vobis in AEgypto, & dixi, &c. Id eſt, Tandem recordatus ſum veſtræ afflictionis qua affligimini ab AEgyptijs. Ita recte vertit Chaldæus paraph. ¶15 .i. apparuit nobis: proinde per te nobis liceat &c. q. d. Deus Hebræorum vult à nobis coli extra AEgyptum. ¶16 niſi manu forti. ſub. coactus. ¶17 .i. omnibus operibus meis mirandis. hoc eſt, miraculis meis editis.

Moyſes ... ſcit ou... ceri. Deus i... dio ru... quitur de libe... Iſraele... B 4. Terra ... cta. Matth... mar. ... luc. 10 C Mitti... ſen v... D li... Deus ... Moyſ... Nom... E Quo... velit... re p... ſum... Moyſ... F G

Daboque gratiam populo huic corā Ægyptiis: & cum egrediemini, non exibitis vacui, ſed poſtulabit mulier à vicina ſua, & ab hoſpita ſua, vaſa argentea & aurea, ac veſtes: ponetiſque eas ſuper filios & filias veſtras, & ſpoliabitis Ægyptum.

CAP. IIII.

Reſpondens Moyſes ait, Nō credent mihi, neque audient vocem meam: ſed dicent, Non apparuit tibi Dominus. Dixit ergo ad eū, Quid eſt quod tenes in manu tua? Reſpondit, Virga. Dixitque Dominus, Projice eam in terram. Projecit, & verſa eſt in colubrum, ita vt fugeret Moyſes. Dixitque Dominus, Extēde manum tuam, & apprehende caudam eius. Extendit, & tenuit, verſaque eſt in virgam. Vt credant, inquit, quòd apparuerit tibi Domin[us] De[us] patrū ſuorū, Deus Abraham & Deus Iſaac & Deus Iacob. Dixitq; Dominus rurſum, Mitte manū tuam in ſinū tuū. quā cum miſiſſet in ſinum, protulit leproſam inſtar nivis. Retrahe, ait, manum tuam in ſinum tuū. Retraxit, & protulit iterum, & erat ſimilis carni reliquæ. Si nō crediderint, inquit, tibi, neque audierint ſermonem ſigni prioris, credent verbo ſigni ſequentis. Quòd ſi nec duobus quidem his ſignis crediderint, neque audierint vocē tuam: ſume aquam fluminis, & effunde eam ſuper aridam, & quicquid hauſeris de fluvio, vertetur in ſanguinem. Ait Moyſes, Obſecro Domine: non ſum eloquēs ab heri & nudiuſtertius: & ex quo locutus es ad ſeruū tuū, impeditioris & tardioris linguæ ſum. Dixit Dominus ad eū, Quis fecit os hominis? aut quis fabricatus eſt mutū & ſurdum, videntē & cæcū? nōnne ego? Perge igitur, & ego ero in ore tuo: docebōq; te quid loquaris. At ille, Obſecro Domine, inquit, mitte quem miſſurus es. Iratus Dominus in Moyſen, ait, Aaron frater tuus Levites, ſcio quòd eloquens ſit: ecce ipſe egreditur in occurſum tuum, vidēnſque te lætabitur corde. Loquere ad eum, & pone verba mea in ore eius: & ego ero in ore tuo, & in ore illius, & oſtēdam vobis quid agere debeatis. Et ipſe loquetur pro te ad populum, & erit os tuū: tu autem eris ei in his quæ ad Deum pertinent. Virgam quoque hanc ſume in manu tua, in qua facturus es ſigna. ¶Abijt Moyſes, & reverſus eſt ad Iethro ſocerū ſuum: dixitque ei, Vadā, & revertar ad fratres meos in Ægyptum, vt videam ſi adhuc vivant. Cui ait Iethro, Vade in pace. ¶Dixit ergo Dominus ad Moyſen in Madiā, Vade, & revertere in Ægyptū: mortui ſunt enim omnes qui quærebāt animā tuā. Tulit ergo Moyſes vxorem ſuā, & filios ſuos, & impoſuit eos ſuper aſinum: reverſūſque eſt in Ægyptum, portans virgam Dei in manu ſua. Dixitque ei Dominus revertenti in Ægyptum, Vide vt omnia oſtēta quę poſui in manu tua, facias corā Pharaone: ego indurabo cor eius, & non dimittet populū.

Dabōque populo huic gratiā[18] apud Ægyptios, ēritque quum abibitis, non abeatis vacui, ſed poſtulabit mulier à vicina ſua, & ab incola domus ſuæ vaſa argentea, & vaſa aurea, & veſtimenta, [19] quæ imponetis filijs veſtris, & filiabus veſtris, & [20] auferetis Ægyptum.

CAP. IIII.

Reſpondit verò Moſes, & ait, En non credent mihi, neque audient vocem meā, ſed dicent, Dominus nō apparuit tibi. Et ait ad eum Dominus, Quid hoc eſt quod manu tua [geſtas]?[1] Reſpōdit, Baculus. Et dixit, Abijce eū ad terram. & abiecit eum ad terram, & factus eſt coluber, & Moſes fugit à conſpectu eius. Et dixit Dominus ad Moſen, Extende manum tuam, & apprehende caudam eius. Et extenſa manu ſua apprehendit eū, [2] factúſque eſt baculus in manu eius. Vt credant [ſcilicet] quòd Dominus Deus patrum ipſorū viſus ſit tibi, Deus [videlicet] Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob. Rurſus dixit Dominus ad eum, Inſere [3] quæſo manum tuam in ſinum tuum. & inſeruit manum ſuam in ſinum ſuum: & quum exeruiſſet eā, ecce manus eius leproſa erat veluti nix. Et dixit, Reduc nūc manū tuā in ſinum tuū. & rurſus inſeruit manū ſuam in ſinū ſuū, profeſrēnſque e.i è ſinu ſuo, ecce [4] reſtituta erat quēadmodum caro eius. Erit itaque, [5] ſi fidē nō habuerint tibi, neque audierint vocē prioris ſigni, credent tamen voci poſterioris ſigni. Quòd ſi nec duobus iſtis ſignis crediderint, nec vocē tuā audierint, accipies de aquis fluminis, & effundes in ſiccam [humum,] erūntque aquæ illæ quas de flumine acceperis, erunt inquā ſanguis in ipſa ſicca [humo.] Et dixit Moſes ad Dominum, [6] Mi Domine: ego non ſum [7] eloquens [8] ab heri & nudiuſtertius, etiam [9] ex eo tēpore quo loquutus es ad ſeruū tuū: [10] ſum eni gravi ore, & gravi lingua. Et dixit Domin[us] ad eū, [11] Quis dedit homini os? aut quis facit mutū aut ſurdū, videntem aut cęcū? annon ego Dominus? Vade ergo, & ego [12] adero ori tuo, docebōque te quæ loquaris. Qui ait, Obſecro Domine, [13] mitte nunc per manum [eius quem] mittes. Et iratus eſt furor Domini adverſus Moſen, & dixit, [14] Annō Aharon frater tuus Levita? ſcio quòd is omnino eloquens eſt: & ecce is etiam egreditur tibi obviam, & viſo te, lætabitur corde ſuo. [15] Tu loquēris ad eū, & pones verba [iſta] in os eius, & ego [16] adero ori tuo, & ori ipſius: docebōque vos quid agere debeatis. Et ipſe loquetur pro te ad populū, [17] ipſéq; erit tibi vice oris, tu autē eris ipſi vice Dei. Baculum iſtū cape in manū tuam, quo ſigna edes. ¶Abijt itaque Moſes, & reverſus eſt ad Iether ſocerū ſuū, & dixit ad eum, Liceat mihi quæſo vt vadā & revertar ad fratres meos qui ſunt in Ægypto, & videā vivántne adhuc. Et dixit Iethro ad Moſen, Vade in pace. ¶[18] Dixit quoq; Domin[us] ad Moſen in Midiā, Vade, revertere in Ægyptū: quoniam mortui ſunt omnes viri illi [19] qui quærebāt animam tuam. Accepit itaque Moſes vxorem ſuā & filios ſuos, & vexit eos ſuper aſino, reverſūſque eſt in terram Ægypti: accepit quoque Moſes baculum [20] Dei, in manū ſuā. [21] Et dixit Dominus ad Moſen, Quum ingreſſus atque reverſus fueris in Ægyptum, vide vt facias in conſpectu Pharaonis omnia prodigia quæ ego poſui [22] in manū tuā: ego verò [23] retinebo cor illius, vt nō dimittat populum.

¶18 Heb. in oculis Ægyptiorū, ¶19 .i. quibus ornabitis filios &c. ¶20 ſpoliabitis Ægyptios.

IIII.

¶1 vt, verſus eſt in baculum ¶2 Hic ſubaudiri debēt nōnulla, velut, Iſtud facies corā filijs Iſrael. vt, Hoc feci corā te, vt credāt &c. Aut projice inquam vt credāt. i. vt vidētes tale miraculū credāt. ¶3 nūc ¶4 .i. reverſa eſt in formam reliquæ carnis. ¶5 Hoc eſt, ſi non paruerint verbis tuis, neque crediderit ſermonibus, quos confirmaveris priore miraculo, certe credēt quū poſteriore miraculo illis fidem feceris. ¶6 Nō eſt ſententia abſoluta: deeſt enim Ne mittas me. q.d. Obſecro Domine, ne mittas me: non enim ſum eloquēs quales oportet eſſe eos qui verba apud principes facturi ſunt. ¶7 Heb. vir verborum. i. eloquens & diſertus. ¶8 Hebraiſmus. pro, nunquam fui eloquens. ¶9 Sub. noſti me non eſſe eloquentem. ¶10 .i. natura tardus ſum ad loquendum, & lingua impedita. ¶11 q.d. Quis donavit hominem facultate loquendi? ¶12 Heb. ero in ore tuo. i. reddam te facundum. ¶13 q.d. mitte quemcunque volueris, modo ne me mittas minus idoneum ad hoc munus. ¶14 Nōnne Aaronem fratrem tuum Levitam novi, quòd loquendo loquetur ipſe? q.d. Scio neceſſe eſſe vt vtaris opera Aaronis fratris tui, illēque pro te loquatur: quum ſcis impedito ore. ¶15 vt, Loquere igitur ad eum, & pone verba [iſta] in os eius. i. Narra ei legationem iſtam: ſiue, doce eum quæ ego dixi tibi eſſe dicenda. ¶16 .i. moderator ero oris, ſiue ſermonis veſtri. ¶17 .i. vtēris eo interprete, tu verò narrabis ei quæ ego dixero tibi, & te conſulet tanquam me. ¶18 Iam verò dixerat. Dicunt Hebræi ordinem non eſſe requirendum in Sacris literis. ¶19 .i. qui volebant te occidere. Similis Hebraiſmus eſt Matth. 2, Mortui ſunt enim qui quærebant animam pueri. ¶20 .i. per quem Deus facturus erat miracula: ſiue per quem iam fecerat. ¶21 Dixerat autem ¶22 .i. in tua poteſtate: & quæ, quum voles, facere poteris. ¶23 indurabo. ſubtrahendo ſcilicet gratiam meam, quæ mollificare ſolet cor hominis.

Dicéſque ad Pharaonem, Sic dicit Dominus, Iſrael eſt filius meus primogenitus. Et ego quidé dixi ad te, vt dimitteres filium meum, vt ſeruiat mihi. quandoquidem verò tu renuis dimittere, ecce ego occidam filium tuum, [nempe] primogenitũ tuum. ¶Contigit autem in itinere, in ipſo diuerſorio, [24]vt occurreret ei Domin', 'volebatq; eum occidere. Zipora autem arrepto [acuto] ſilice, abſcidit præputium filij ſui, applicuitque pedibus [25]eius, 'dicens, [26]Quoniam ſpõſus ſanguinis tu mihi. [27]Deſtititque ab eo: 'tunc dixit illa, [28]Spõſus ſanguinis: ob circũciſionẽ. ¶Dixit autẽ Dominus ad Aharonẽ, Vade Moſi obuiã in deſertum. & abiens, obuiã factus eſt illi ad Montem Dei: oſculatúſque eſt eum. Et expoſuit Moſes Aharoni vniuerſa verba Domini qui miſerat eũ, & cuncta ſigna quæ ei mandauerat. Moſes ergo & Aharon abierunt, & congregauerunt omnes ſeniores filiorum Iſrael. Et Aharon loquutus eſt omnia verba quæ loquutus erat Domin' ad Moſen, fecitque ſigna coram oculis populi. Et populus credidit: &[29]audientes' quòd [30]viſitaſſet Domin' filios Iſrael, 'aſpexiſſétque afflictionẽ eorum, vertice inclinato adorarunt. C A P. V.

POſtea ingreſſi ſunt Moſes & Aharon, & dixerunt ad Pharaonẽ, Sic dicit Dominus Deus Iſrael, Dimitte populum meum, [1]vt feſtum diem mihi celebrent' in deſerto. Dixit autem Pharao, Quis eſt Dominus, [2]vt audiam vocem eius,' & dimittam Iſraelẽ? Neſcio Dominum, nec Iſraelem dimittam. Et dixerunt, Deus Hebræorum [3]vocauit nos, liceat nobis quæſo vt eamus iter' trium dierũ in deſertum, [4]&' ſacrificemus Domino Deo noſtro: ne fortè [5] accidat nobis peſtilentia aut gladius.' Et ait rex Ægypti ad eos, Tu Moſes & Aharon cur [6] abſtrahitis ' populum ab operibus ſuis? ite ad onera veſtra. Dixit quoque Pharao, En multus eſt nunc populus terræ, [7] & vos facitis vt ceſſent ab oneribus ſuis.' Et præcepit Pharao eodem die exactoribus qui erant in populo, atque præfectis eius, in hanc ſententiam, Poſthac non dabitis paleas populo ad ducendos lateres, [8] quemadmodum heri & nudiuſtertius:' ipſi eant & colligant ſibi paleas. [9]At demenſum laterum quod antea fecerunt imponetis eis, ne: minuetis ex eo: otio enim torpent ipſi, & ideo clamant dicentes, Ibimus & ſacrificabimus' Deo noſtro. [10]Aggrauetur ſeruitus ſuper viros, vt faciant [aliquid] in ea, neque reſpiciant ad res vanas.' Egreſſi itaque exactores populi & præfecti eius, dixerunt ad populum hiſce verbis, Sic dixit Pharao, Ego [11]nõ dabo' vobis paleas, Vos ipſi ite, & tollite vobis paleas vbicunque inueneritis, [12]nec imminuitur' de opere veſtro quicquam. ¶Et diſperſus eſt populus per totam terram Ægypti, vt colligerent ſtipulas pro paleis. Exactores autem vrgebant, dicentes, Perficite opus veſtrũ, [13]cuiuſque diei demenſum ſuum, perinde ac dum erãt vobis paleæ.' Et vapulabãt præfecti filiorum Iſrael quos conſtituerant exactores Pharaonis ſuper eos, dicebatúrque [eis,] Quare non compleſtis [14]demenſum veſtrum lateritium, quemadmodum antea,' nec heri nec hodie?

Dicéſque ad eũ, Hæc dicit Dominus, Filius meus primogenitus, Iſrael. Dixi tibi, Dimitte filium meum vt ſeruiat mihi: & noluiſti dimittere eũ. ecce ego interficiam filium tuum primogenitũ. ¶Cúmq; eſſet in itinere, in diuerſorio occurrit ei Domin', & volebat occidere eũ. Tulit ilicò Sephora acutiſſimam petram, & circuncidit præputium filij ſui, tetigitque pedes eius, & ait, Spõſus ſanguinũ tu mihi es. Et dimiſit eum poſtquã dixerat, Spõſus ſanguinũ tu mihi es: ob circũciſionẽ. ¶'Dixitq; 'Domin' ad Aarõ, Vade in occurſum Moyſi in deſertum. qui perrexit obuiam ei in Montem Dei, & oſculatus eſt eum. Narrauitque Moyſes Aarõ omnia verba Domini pro quibus miſerat eum, & ſigna quæ mandauerat. Veneruntque ſimul, & congregauerunt cunctos ſeniores filiorum Iſrael. Locutúſque eſt ad Aarõ omnia verba quæ dixerat Dominus ad Moyſen: & fecit ſigna coram populo. Et credidit populus: audierúntque quòd viſitaſſet Dominus filios Iſrael: & quòd reſpexiſſet afflictionem illorum: & proni adorauerunt. C A P. V.

POſt hæc ingreſſi ſunt Moyſes & Aaron, & dixerũt Pharaoni, Hæc dicit Dominus Deus Iſrael, Dimitte populum meum vt ſacrificet mihi in deſerto. At ille reſpondit, Quis eſt Dominus, vt audiam vocem eius, & dimittam Iſrael? neſcio Dominum, & Iſrael nõ dimittam. Dixerúntque, Deus Hebræorum vocauit nos, vt eamus viam trium dierum in ſolitudinẽ, & ſacrificemus Domino Deo noſtro: ne fortè accidat nobis peſtis aut gladius. Ait ad eos rex Ægypti, Quare Moyſes & Aaron ſollicitatis populũ ab operibus ſuis? ite ad onera veſtra. Dixitque Pharao, Multus eſt populus Terræ: videtis quòd turba ſuccreuerit: quãto magis ſi dederitis eis requiẽ ab operibus? Præcepit ergo in die illo præfectis operũ & exactoribus populi, dicẽs. Nequaquã vltrà dabitis paleas populo ad cõficiẽdos lateres, ſicut prius: ſed ipſi vadãt, & colligant ſtipulas. Et menſuram laterũ quã prius faciebant, imponetis ſuper eos, nec minuetis quicquã. vacãt enim, & idcirco vociferãtur, dicẽtes, Eamus, & ſacrificemus Deo noſtro. Opprimãtur operibus, & expleãt ea: vt non acquieſcãt verbis mẽdacibus. Igitur egreſſi præfecti operũ & exactores, ad populũ dixerũt, Sic dicit Pharao, Non do vobis paleas. Ite, & colligite ſicubi inuenire poteritis: nec minuetur quicquã de opere veſtro. ¶Diſperſúſq; eſt populus in omnem Terram Ægypti ad colligendas paleas. Præfecti quoque operũ inſtabãt, dicentes, Cõplete opus veſtrũ quotidie, vt prius facere ſolebatis quãdo dabantur vobis paleæ. Flagellatique ſunt qui præerant operibus filiorũ Iſrael, ab exactoribus Pharaonis, dicẽtibus, Quare non impleſtis mẽſurã laterum ſicut prius, nec heri nec hodie?

Deus [...] vult o[...] te. | G Se[...] circun[...] filium. Iaſul[...] rõ per[...] occurſ[...] Moyſi. ¶Dix[...] | Moyſ[...] Aaro[...] dime[...] raone[...] Renui[...] rae di[...] re po[...] Iſrael | B Popul[...] labor[...] primi[...] Phar[...] | C ¶pei[...]

¶24 vl, vt irrueret in eũ Dominus. Siue, angelus Domini. i. captus eſt grauiſſimo morbo, vt dicũt Hebræi, propter omiſsã circũciſionẽ. ¶25 ſcilicet Moſis. q.d. proiecit præputiũ filij ſui ad pedes Moſis. ¶26. i. Tu qui es ſpõſus me', occidẽdus eras propter omiſſam filij tui circunciſionẽ. q.d. Angel' Dei te interfeciſſet, niſi circũcidiſſem filiũ tuũ Eleazarũ. Quidã putant hoc dictũ à matre ęgreferẽte filiũ circũcidi, & arguente maritum inclementiæ. acſi dicat, Non abhorres à fundẽdo ſanguine filij tui, dum iubes illũ circuncidi? erat enim Madianitis, hui' ceremoniæ inſolens. ¶27 vl, Et dimiſit eũ. Sub. angel' Domini, ſiue morbus. i. receſſit ab eo morbus, & reſtitut' ẽ ſanitati. ¶28. i. Occidẽd' eras ppter omiſſam filij tui circũciſionem. Aut vertendũ, Illa autem dixerat, Sponſus ſanguinũ es: ob circunciſionẽ. Id eſt, propterea quòd vidiſſet paruuli filij ſui ſanguinem fundi. Quidam dicunt quòd mulieres vocare ſolebant circunciſos pueros, ſponſos ſuos: & ideo eã alloqui hoc loco filium ſuũ, O fili, ſponſus es mihi, tinctus ſanguine, non cædis, ſed circunciſionis. q.d. Propter te morietur maritus meus, quòd die octauo nõ circunciderit te. Prior expoſitio doctioribus magis placet. ¶29. i. intelligẽtes & cognoſcẽtes. ¶30 vl, recordatus fuiſſet Dominus filiorũ Iſrael, V. ¶1 vl, vt diebus feſtis mihi ſacrificẽt ¶2 vl, cuius voci pareã. ¶3 vl, occurrit nobis: eamus quæſo viã &c. i. apparuit nobis: quæſo liceat nobis per te ire viam trium dierum &c. ¶4 E T, pro V T poſitum: vt ſacrificemus. ¶5 occurrat nobis [vl, irruat in noſcum peſtilentia aut gladio. i. interficiat peſte aut bello. ¶6 vl, ceſſare facitis ¶7 ideo ceſſare facitis eos ab operib' ſuis. i. freti multitudine, intermittitis opus, & cogitatis de rebellando. ¶8 Hebr. pro, ſicut antea, vel prius. ¶9 Summam tamẽ laterum quã heri & nudiuſtertius faciebãt, imponite illis, nec minuatis quicquam ex ea: ſunt enim remiſſo animo, propterea vociferãtur, dicẽtes, Eamus & ſacrificemus &c. ¶10 Grauius illis opus imponatur, & occupẽtur in eo opere, vt nõ attendãt verbis fallacibus. i. Moſi & Aaroni qui verbis fallacibus decipiunt illos. ¶11 Heb. non do. pro, Non daturus ſum vobis poſthac &c. ¶12 non enim imminuetur. vl, nec propterea minuetur &c. ¶13 Heb. rem diei in die ſuo. i. penſum diurnum, vt reddatis illud tempore ſuo, quemadmodum faciebatis quum dabatur vobis palea. ¶14 penſum veſtrum in lateribus conficiendis, ſicut heri & nudiuſtertius &c. i. ſicut prius.

Digitized by Google

¶Veneruntque præpoſiti filiorū Iſrael, & vocife rati ſunt ad Pharaonem dicētes, Cur ita agis cō tra ſeruos tuos? Paleæ non dantur nobis, & lateres ſimiliter imperantur: en famuli tui flagellis cædimur, & iniuſtè agitur cōtra populum tuū. Qui ait, Vacatis otio, & idcirco dicitis, Eamus, & ſacrificemus Domino. Ite ergo, & operamini: paleæ non dabuntur vobis, & reddetis conſuetum numerū laterū. Videbántque ſe præpoſiti filiorū Iſrael in malō, eo quòd diceretur eis, Non minuetur quicquā operis de lateribus per ſingulos dies. Occurreruntque Moyſi & Aaron, qui ſtabant ex aduerſo, egredientes à Pharaone: & dixerūt ad eos, Videat Dominus & iudicet, quoniā fœtere feciſtis odorem noſtrum corā Pharaone & ſeruis eius, & præbuiſtis ei gladium vt occideret nos. ¶Reuerſúſque eſt Moyſes ad Dominū, & ait, Domine cur afflixiſti populū iſtū? quare miſiſti me? Ex eo enim quo ingreſſus ſum ad Pharaonē vt loquerer ex nomine tuo, afflixit populum tuum: & non liberaſti eos. Dixitque Dominus ad Moyſen, Nunc videbis quæ facturus ſum Pharaoni: per manum enim fortē dimittet eos, & in manu robuſta eijciet illos de terra ſua.

CAP. VI.

Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicēs, Ego Dominus Qui apparui Abrahā, Iſaac & Iacob in Deo omnipotēte: & nomē meū ADONAI non indicaui eis. Pepigíque fœdus cū eis, vt darē eis Terram-Chanáan, terrā peregrinationis eorum, in qua fuerunt aduenæ. Ego audiui gemitū filiorū Iſrael quo Ægyptij oppreſſerunt eos: & recordatus ſum pacti mei. Ideo dic filijs Iſrael, Ego Dominus qui educā vos de ergaſtulo Ægyptiorū, & eruam de ſeruitute: ac redimam in brachio excelſo & iudicijs magnis. Et aſſumā vos mihi in populū, & ero veſter Deus: & ſcietis quòd ego ſū Dominus Deus veſter qui eduxerim vos de ergaſtulo Ægyptiorū: & induxerim vos in terram, ſuper quā leuaui manū meam vt darē eam Abraham, Iſaac & Iacob: dabóque illā poſſidendā vobis, ego Dominus. ¶Narrauit ergo Moyſes omnia filijs Iſrael: qui nō acquieuerunt ei propter anguſtiā ſpiritus, & opus duriſſimū. Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicēs, Ingredere, & loquere ad Pharaonē regem Ægypti vt dimittat filios Iſrael de terra ſua. Reſpondit Moyſes corā Domino, Ecce filij Iſrael nō audiūt me: & quomodo audiet Pharao, præſertim cum incircuncíſus ſim labijs? Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen & Aaron: & dedit mandatum ad filios Iſrael, & ad Pharaonem regem Ægypti vt educerent filios Iſrael de Terra-Ægypti. ¶Iſti ſunt principes domorum per familias ſuas. Filij Ruben primogeniti Iſraelis: Henoch & Phallu, Heſrō & Charmi. hæ cognationes Rubē. Filij Simeon: Iamuel & Iamin & Iamī & Ahod, & Iachin, & Sohar, & Saul filius Chananitidis. hæ progenies Simeō. ¶Et hæc nomina filiorū Leui per cognationes ſuas: Gerſon & Caath & Merari. Anni autē vitæ Leui fuerūt centū triginta ſeptē. ¶Filij Gerſon: Lobni & Semei, per cognationes ſuas. ¶Filij Caath: Amram, & Iſaar, & Hebrō & Oziel,

Venerunt itaque præfecti filiorū Iſrael, & expoſtularunt apud Pharaonem hiſce verbis, Cur ſic facis ſeruis tuis? Palea non datur ſeruis tuis, interim dicunt nobis, Ducite lateres: & ecce ſerui tui vapulāt, & [15]peccatū populo tuo ſimputatur. ¶Qui ait, [16]Vacatis vos, vacatis ſinquā, & ob id dicitis, [17]Ibimus & ſacrificabimus Domino. Nūc ergo ite, & operamini. palea non dabitur vobis, demenſum tamen laterum vos reddetis. Viderunt ergo præfecti filiorū Iſrael [18]ſeſe eſſe i afflictione, quū diceretur, Nō minuetur de lateribus veſtris, [19]demenſum ſcilicet vniuſcuiuſque diei. Et obuiam facti Moſi & Aharoni, quū egrederentur à Pharaone, ſtantes [20]aduerſum eos, dixerunt ad eos, [21]Videat Dominus ſuper vos, & iudicet, qui [22]fœtere feciſtis odorē noſtrū corā Pharaone, & corā ſeruis eius, dando ſcilicet gladium in manū eorū, vt nos interficiāt. ¶Reuerſus eſt itaque Moſes ad Dominum, & ait, Domine, quare [23]tam inique agis cū hoc populo? curnam miſiſti me? Ex eo enim tēpore, quo veni ad Pharaonē vt loquerer tuo nomine, afflixit populū iſtum, nec tu populū tuū liberaſti. Et dixit Dominus ad Moſen, Iam videbis quæ facturus ſim Pharaoni: quoniā [24]per manum validam dimittet eos, & per manum robuſtam è terra ſua eijciet.

CAP. VI.

Et loquutus eſt Deus ad Moſen, & dixit ad eum, [1]Ego Dominus. [2]Et apparui Abrahæ, Iſaac & Iacob [3]in Deo Schadai, & in nomine meo IEHOVA non ſum eis notus factus. [4]Erexi quoque fœdus meum cū eis vt darem eis terrā Chanaan, terrā in qua peregrini ipſi fuerunt, & in qua incolę fuerunt. Audiui quoque planctū filiorū Iſrael, quos Ægyptij ſeruitute premūt, & recordatus ſum fœderis mei. Dic ergo filijs Iſrael, Ego Dominus, [5]& educā vos de oneribus Ægypti: & eruā vos de ſeruitute eorū, & [6]aſſeram vos brachio exerto, & [7]iudicijs magnis. Aſſumā quoque vos mihi in populum, eróque Deus veſter, & ſcietis quòd ego Dominus Deus veſter, qui educo vos de oneribus Ægypti. Introducā quoque vos ad terrā [8]pro qua leuaui manum meam vt darem eam Abrahæ, Iſaac & Iacob, dabóque vobis eam vt eam poſſideatis, ego Dominus. ¶Moſes ergo in hunc modum loquutus eſt cum filijs Iſrael, verū ipſi non audierunt Moſen præ angore ſpiritus, & propter ſeruitutem grauiſſimam. Et loquutus eſt Dominus ad Moſen, dicēs, Ingredere, & loquere ad Pharaonem regē Ægypti vt dimittat filios Iſrael è terra ſua. Et loquutus eſt Moſes coram Domino, dicens, Ecce filij Iſrael nō audiūt me, quomodo ergo Pharao me audiret, [9]qui ſum incircuncíſus labijs? Et loquutus eſt Dominus ad Moſen & Aharonem, & mandatum dedit eis ad filios Iſrael, & ad Pharaonē regē Ægypti, vt filios Iſrael de terra Ægypti educerent. ¶Hæc ſunt capita domus patrum ſuorū. Filij Ruben primogeniti Iſrael: Henoch, Pallu, Hetzron & Charmi. hæ familiæ Ruben. Et filij Simeon: Iemuel, Iamin, Ohad, Iachin, Zohar & Saul filius [10]Chananitidis. hæ familiæ Simeon. ¶Et hæc ſunt nomina filiorū Leui [11]ad generationes ſuas: Gerſon, Kahat, & Merari. Anni autem vitæ Leui centum anni & trigintaſeptem. [12]Filij Gerſon: Libni & Simehi per familias ſuas. Et filij Kahath: Amram, Iitzhar, Hebron & Vziel.

¶15 peccabit populus tuus. Futurū pro præſenti. i. peccati reus iudicatur. Vel, punitur perinde quaſi peccarit in regiā maieſtatem, detrectando mādatū regiū. ¶16 vt, Remiſſi, remiſſi eſtis. Vel Ceſſatis, ceſſatis. ¶17 Heb. Eamus & ſacrificemus .i. Liceat nobis ire, & ſacrificare. ¶18 .i. ſecū male agi. ¶19 Heb. de re diei in die ſuo. .i. de penſo diurno, quia illud reddatis tēpore ſuo. ¶20 ex aduerſo eorū. ¶21 .q.d. Deus cognita cauſa iudicet de vobis. ¶22 .i. abominabiles reddidiſtis nos. ¶23 affligis populum iſtum? ¶24 .i. coactus plagis magnis & ingentibus.

VI.

¶1 Ego ſum IEHOVA. Nomen Dei eſt ab eo dictum quòd ille eſſe facit quod promiſit, id eſt quia opere cōplet quod promiſit. יהוה enim deducit à radice היה, quæ ſignificat fuit. Vnde IEHOVA ſignificat eū qui eſt, & aliquid eſſe facit. q.d. Ego ſum verax, qui opere complebo quod pollicitus ſum Abrahæ, &c. ¶2 Aut, Apparui autem. vt, Viſus autem ſum. ¶3 in Deo omnipotente: at in nomine meo IEHOVA nō fui notus illis. i. omnipotētē me eſſe illis declaraui, & mihi abūde eſſe diuitiarū vt illos diuites redderē: at in nomine meo IEHOVA non fui notus illis. i. verū opere nō cōpleui quod illis ſum pollicitus. Hoc eſt, promittētē quidē me illis Terrā Chananæorū audierūt, & crediderūt: ſed opere promiſſa cōplētē nō viderūt, quēadmodū tu viſurus es. Tibi igitur in nomine meo IEHOVA cognitus ero. i. videbis me id facere quod nomē meū ſonat, nēpe facientē eſſe, hoc eſt præſtātē quod ſum pollicitus. ¶4 .i. Interpoſito fœdere promiſi me daturū illis terrā &c. ¶5 educā enim vos de ſub oneribus Ægyptiorū. i. quæ impoſuerūt vobis Ægyptij. ¶6 vt, redimā vos in brachio extēto. i. magna vi, vel extēto ad percutiēdū. Alij itelligūt, extēto brachio à cęlo ad terrā. ¶7 .i. ſignis quæ faciā inter eos. Vt, ſuppliciū grauiſſimū ſumendo de illis. ¶8 .i. qui ſublata manu iuraui me daturū Abrahæ, &c. Hebraiſmus. ¶9 .i. qui ſum linguæ impeditioris? Hebraiſmus. ¶10 .i. quē ſuſtulit ex Chananitide. ¶11 ſecundum generationes ¶12 .i. A Gerſon genus duxerunt Lobni & Semei, vnā cum familijs.

¶13.i.hi ſunt q genus ſuū duxerunt à Leui, vnà cum illis quos & ipſi genuerunt.
¶14 ſororē patris ſui. Vel vt alij volunt, ſiliā fratris patris. ¶15 Id eſt, iſti ſunt qui principē locū tenuerunt inter patres Leuitarum, vnà cū familijs ſuis.
¶16 Genus dicendi Hebraicum, pro, Accidit autem, quo die locutus eſt Dominus ad Moſen in terra Aegypti, vt diceret ad eū, Ego &c.
¶17.i.impeditæ linguæ, rudis in loquendo, & ineptus.

VII.

¶1 Id eſt, vice Dei Pharaoni. Hoc eſt, dices nomine meo & verbis meis Pharaoni, qd ego velim. Chaldæus paraph. vertit, Poſui te in principem Pharaoni. ¶2.i.interpres verborum tuorum. Verbis ſequentibus ſeipſum declarat, cū dicit, Loquetur ad Pharaonē. ¶3 ſub. ipſi Aaroni. ¶4 & dimittet. q.d. etiā inuit' dimittet, ſiue cupiet illos diſcedere, q nūc nō vult illos abire.
¶5 propterea ponam manū meā ſuper Aegyptū.i. percutiā Aegyptū.
¶6 vſ, per iudicia maxima.i. puniēdo maxime Aegyptios. Hebraiſmus.

Anni autē vitæ Kahath, centum & trigintatres. Et filij Merari: Mahali & Muſi. [13]hæ familiæ Leui per generationes ſuas. Et Amrā duxit ſibi vxorem Iochebed [14]amitam ſuam[maiorē,]quæ peperit ei Aharonem & Moſen. Et anni vitæ Amram centū & trigintaſeptē anni. Filij Iitzhar: Korah, Nepheg, & Zichri. Et filij Vziel: Miſael, & Elzaphan, & Sithri. Et Aharō duxit ſibi vxorē Eliſaba filiam Aminadab ſororē Nahaſon, quæ peperit ei Nadab, Abihu, Eleazar, & Ithamar. Filij verò Korah: Aſſir, Eleana, & Abiaſaph. hæ familiæ Koritarum. Porrò Eleazar filius Aharonis duxit ſibi vxorem de filiabus Putiel, quæ peperit ei Pinhas. [15]& hæc ſunt capita patrum Leuitarū iuxta familias ſuas. ¶Hic eſt Aharon & Moſes, ad quos dixit Dominus, Educite filios Iſrael è terra Aegypti ſecundū exercitus ſuos. Ipſi ſunt qui loquebātur ad Pharaonem regē Aegypti, vt educerent filios Iſrael ex Aegypto. is eſt Moſes & Aharon. [16]Factúmque eſt in die quo loqueretur Dominus ad Moſen in terra Aegypti, loquebatur ad Moſen in hunc modum, Ego Dominus, loquere ad Pharaonem regem Aegypti omnia quæ ego loquor ad te. Et dixit Moſes corā Domino, En ego [17]incircunciſus ſum labijs, & quomodo audiet me Pharao?

CAP. VII.

ET dixit Dominus ad Moſen, Ecce cōſtitui te [1]Deum Pharaoni: eritq; Aharon frater tuus [2]propheta tuus. Tu [3]loquēris omnia quæ ego tibi mandauero, Aharon autem frater tuus loquetur ad Pharaonē, [4]vt dimittat filios Iſrael è terra ſua. Et ego indurabo cor Pharaonis, & ſigna mea atque portenta mea multa faciam in terra Aegypti, Et non audiet vos Pharao, [5]& extendā manū meam ſuper Aegyptum, & educam exercitus meos, [nempe] populū meū filios Iſrael è terra Aegypti [6]in iudicijs magnis. Et ſciēt Aegyptij quòd ego ſum Dominus, quum extendero manum meam ſuper Aegyptum, & eduxero filios Iſrael de medio eorum. Fecit itaque Moſes & Aharon quemadmodū pręcepit eis Dominus, [7]ſic inquā fecerunt. Erat autē Moſes natus octoginta annos, & Aharon natus annos octogintatres, quum loquerentur ad Pharaonē. Et dixit Dominus ad Moſen & Aharon in hunc modū, Si locutus fuerit ad vos Pharao hiſce verbis, [8]Oſtendite portentum: dices ad Aharonem, Tolle baculum tuum, & abijce coram Pharaone, [9]vt fiat ſerpens. Venit itaque Moſes & Aharon ad Pharaonē, & fecerūt ita, ſicut iuſſerat Dominus: abiecitque Aharon baculū ſuū coram Pharaone & corā ſeruis eius, & factus eſt coluber. Vocauit autē Pharao etiam ſapiētes [10]& incantatores, & fecerūt quoque ſic ipſi magi Aegypti incantationibus ſuis. Proiecerunt nempe ſinguli ſuas virgas, & factę ſunt dracones: at baculus Aharonis deuorauit virgas illorū. Et induruit cor Pharaonis, & nō audiebat eos, quemadmodū locutus fuerat Dominus. ¶Et dixit Domin' ad Moſen, Ingrauatū eſt cor Pharaonis, renuit dimittere populum. Vade ad Pharaonem diluculo, ecce egreditur ad aquas, & ſtabis in ripa fluminis obuiam ei, tollēſque baculum qui eſt in colubrum verſus, in manum tuam, Et dices ad eum, Dominus Deus Hebræorum miſit me ad te hiſce mandatis, Dimitte populum meum, vt ſeruiant mihi in deſerto, & ecce hactenus audire noluiſti. Sic ergo dixit Dominus, In hoc cognoſces quòd ego Dominus, en ego percutiam baculo quem manu geſto ſuper aquam quæ eſt in flumine, & vertetur in ſanguinem. Piſces verò qui ſunt in flumine morientur, & cōputreſcet

Anni quoque vitæ Caath, cētum triginta tres. Filij Merari: Moholi & Muſi. hæ cognationes Leui per familias ſuas. Accepit autē Amram vxorem Iochabed patruelem ſuam: quæ peperit ei Aaron & Moyſen & Mariam. Fueruntque anni vitæ Amram, centum triginta ſeptē. Filij quoq; Iſaar: Core, & Nepheg, & Zechri. Filij quoque Oziel: Miſael, & Eliſaphā, & Sethri. Accepit autē Aaron vxorem Elizabeth filiam Aminadab, ſororem Nahaſon, quæ peperit ei Nadab, & Abiu, & Eleazar, & Ithamar. Filij quoq; Core: Aſer, & Elcana, & Abiaſaph. hæ ſunt cognationes Coritarū. At verò Eleazar filius Aaron accepit vxorem de filiabus Phutiel: quæ peperit ei Phinees. hi ſunt principes familiarum Leuiticarum per cognationes ſuas. ¶Iſte eſt Aarō & Moyſes quibus præcepit Dominus vt educerent filios Iſrael de Terra-Aegypti per turmas ſuas. Hi ſunt qui loquuntur ad Pharaonē regem Aegypti, vt educant filios Iſrael de Aegypto: iſte eſt Moyſes & Aaron, in die qua locutus eſt Dominus ad Moyſen, in Terra-Aegypti. Et locutus eſt Domin' ad Moyſen, dicēs, Ego Dominus: loquere ad Pharaonem regem Aegypti, omnia quæ loquor tibi. Et ait Moyſes coram Domino, En incircunciſus labijs ſum, quomodo audiet me Pharao?

CAP. VII.

DIxitque Dominus ad Moyſen, Ecce conſtitui te Deum Pharaonis: & Aaron frater tuus erit ꝓpheta tuus. Tu loquēris ei omnia quæ mando tibi: & ille loquetur ad Pharaonem, vt dimittat filios Iſrael de terra ſua. Sed ego indurabo cor eius, & multiplicabo ſigna & oſtēta mea in Terra-Aegypti. Et non audiet vos: immittámq; manum meam ſuper Aegyptum, & educā exercitum & populum meum filios Iſrael de Terra-Aegypti per iudicia maxima. Et ſciēt Aegyptij quia ego ſum Dominus qui extēderim manum meam ſuper Aegyptū, & eduxerim filios Iſrael de medio eorum. Fecit itaque Moyſes & Aaron ſicut præceperat Dominus: ita egerunt. Erat autem Moyſes octoginta annorum, & Aaron octoginta trium, quando locuti ſunt ad Pharaonē. Dixitque Dominus ad Moyſen & Aaron, Cū dixerit vobis Pharao, Oſtēdite ſigna: dices ad Aaron, Tolle virgam tuā, & proijce eam corā Pharaone, ac vertatur in colubrum. Ingreſſi itaq; Moyſes & Aaron ad Pharaonem, fecerunt ſicut præceperat Dominus. Tulitque Aaron virgā coram Pharaone & ſeruis eius, quæ verſa eſt in colubrum. Vocauit autem Pharao ſapientes & maleficos: & fecerunt etiam ipſi per incantationes Aegyptiacas & arcana quædam ſimiliter. Proieceruntque ſinguli virgas ſuas, quę verſæ ſunt in dracones: ſed deuorauit virga Aaron virgas eorum. Induratúmque eſt cor Pharaonis, & nō audiuit eos, ſicut præceperat Domin'. ¶Dixit autē Dominus ad Moyſen, Ingrauatū eſt cor Pharaonis, & nō vult dimittere populū. Vade ad eū mane: ecce, egredietur ad aquas: & ſtabis in occurſum eius ſuper ripā fluminis, & virgā quæ conuerſa eſt in draconē, tolles in manu tua, Dicéſq; ad eū, Dominus Deus Hebræorū miſit me ad te, dicēs, Dimitte populū meū vt ſacrificet mihi in deſerto: & vſq; ad præſens audire noluiſti. Hæc igitur dicit Dominus, In hoc ſcies q ſim Dominus: ecce percutiā virga quæ in manu mea eſt, aquā fluminis, & vertet' in ſanguinē. Piſces quoque qui ſunt in fluuio morientur, & cōputreſcent

¶Anni... Amram... ter Moy... Aaron. Aaron... Nadab... D Abi... Nume. Eleazar... Phinee... Præcip... ſi loqu... moni. ¶.4.d. Moyſe... Aaron... citur... rone... Signa... Deus, gnoſc... ius p... B Virga... verti... colub... Mag... ciunt... i.b. C

¶7 Hæc verba more Hebraico redundant. Satis enim erat, Fecit Moſes & Aaron ſicut præceperat illis Dominus. ¶8 Date pro vobis prodigium. quo ſcilicet cōfirmetis dicta veſtra. ¶9 & fiet ſerpēs. ¶10 Iſtud[&]exponit qd ſignificet ſapiētes: nēpe incātatores.

Digitized by Google

aquæ, & affligentur Ægyptij bibentes aquã flu
minis. Dixit quoque Dominus ad Moyſen, Dic
ad Aaron, Tolle virgam tuam, & extende manũ
tuam ſuper aquas Ægypti, & ſuper fluuios eo-
rum, & riuos ac paludes, & omnes lacus aqua-
I B rum, vt vertantur in ſanguinem: & ſit cruor in
omni Terra-Ægypti, tam in ligneis vaſis quàm in
ſaxeis. Feceruntq; Moyſes & Aaron ſicut præ
ceperat Dominus. Et eleuãs virgam percuſſit a-
quam fluminis coram Pharaone & ſeruis eius:
quæ verſa eſt in ſanguinem. Et piſces qui erant
in flumine, mortui ſunt: cõputruitque fluuius,
& non poterãt Ægyptij bibere aquã fluminis,
& fuit ſanguis in tota Terra-Ægypti. Fecerũt-
que ſimiliter malefici Ægyptiorũ incantationi
bus ſuis & induratum eſt cor Pharaonis, nec au
diuit eos, ſicut præceperat Dominus. Auertitque
ſe, & ingreſſus eſt domum ſuã, nec appoſuit cor
etiam hac vice. Foderũt autem omnes Ægyptij
per circuitum fluminis aquam vt biberent: non
enim poterant bibere aquam fluminis. Imple-
tique ſunt ſeptem dies, poſtquam percuſſit Do-
minus fluuium.

CAP. VIII.

II Dixit quoq; Dominus ad Moyſen, Ingredere
ad Pharaonẽ, & dices ad eũ, Hæc dicit Domi
nus, Dimitte populum meũ, vt ſacrificet mihi. Si
autem nolueris dimittere, ecce ego percutiã om
nes terminos tuos ranis. Et ebulliet fluuius ra-
nas, quæ aſcendent, & ingredientur domũ tuã,
& cubiculum lectuli tui, & ſuper ſtratũ tuum, &
in domos ſeruorum tuorũ, & in populum tuũ,
& in furnos tuos, & in reliquias ciborũ tuorũ:
& ad te, & ad populũ tuum, & ad omnes ſeruos
B tuos intrabunt ranæ. Dixitq; Dominus ad Moy
ſen, Dic ad Aaron, Extẽde manum tuã ſuper flu
uios, ac ſuper riuos & paludes, & educ ranas ſu-
per Terram-Ægypti. Et extẽdit Aaron manum
ſuper aquas Ægypti, & aſcenderunt ranæ, ope-
rueruntque Terram-Ægypti. Fecerunt autem
& malefici per incantationes ſuas ſimiliter: edu
xeruntque ranas ſuper Terram-Ægypti. ¶Vo-
cauit autẽ Pharao Moyſen & Aaron, & dixit eis,
Orate Dominum vt auferat ranas à me & à po-
pulo meo: & dimittam populũ vt ſacrificet Do-
mino. Dixitque Moyſes ad Pharaonem, Cõſtitue
mihi quando deprecer pro te & pro ſeruis tuis,
C & pro populo tuo, vt abigãtur ranæ à te & à do
mo tua, & à ſeruis tuis, & à populo tuo: & tan
tũ in flumine remaneant. Qui reſpondit, Cras.
At ille, Iuxta, inquit, verbum tuum faciã: vt ſcias
quoniam non eſt ſicut Dominus Deus noſter. Et
recedent ranæ à te & à domo tua, & à ſeruis tu-
is & à populo tuo: & tantum in flumine rema-
nebunt. Egreſſiq; ſunt Moyſes & Aaron à Pha-
raone: & clamauit Moyſes ad Dominũ pro ſpon
ſione ranarum quam condixerat Pharaoni. Fe-
citque Dominus iuxta verbum Moyſi: & mortuæ
D ſunt ranæ de domibus, & de villis, & de agris. Cõ
gregaueruntque eas in immẽſos aggeres, & cõ-
putruit Terra. ¶Vidẽs autem Pharao quòd data eſ-
ſet requies, ingrauauit cor ſuum, & nõ audiuit
eos, ſicut præceperat Dominus. Dixitq; Domi-
nus ad Moyſen, Loquere ad Aaron, Extende vir
III gam tuam, & percute puluerem Terræ: & ſint
ſciniphes in vniuerſa Terra-Ægypti. Fecerũnt-
que ita: & extendit Aaron manum, virgã tenẽs:

flumen, [11] & delaſſabuntur Ægyptij, [vt non poſ
ſint] bibere aquas de flumine. Et dixit Domin9
ad Moſen, Dic ad Aharonem, Tolle baculum tu-
um, & extende manum tuam ſuper aquas Ægy
pti, ſuper flumina eorum, ſuper riuos eorum, &
ſuper ſtagna eorum, & ſuper cunctas collectio-
nes aquarum quas habent, vt fiãt ſanguis, ſitq;
ſanguis per totam regionem Ægypti, tam in li
gneis quàm lapideis [vaſis.] Moſes & Aharõ fe-
cerunt quemadmodum mandarat Dominus: &
eleuato baculo percuſſit aquas quæ erant [12] in ri
uo' coram oculis Pharaonis, & coram oculis ſer
uorum eius: verſæque ſunt omnes aquæ quæ e-
rant [12] in riuo' in ſanguinem. Piſces quoque qui
erant in riuo mortui ſunt, & computruit riuus,
vt non potuerint Ægyptij bibere de riuo: fuit-
que ſanguis per totam terram Ægypti. Et fece-
runt quoque ſic incantatores Ægypti ſuſurra-
tionibus ſuis: & induruit cor Pharaonis, [13] vt non
audiret eos, 'quemadmodum locutus fuerat Do
minus. Reuerſus Pharao, rediit in domum ſuã,
[14] nec corde ſuo hoc expendit.' Foderunt autem
omnes Ægyptij circum flumen aquas, vt bibe-
rẽt: quoniam non poterant bibere de aquis [15] ri-
ui.' Et [16] exacti ſunt ſeptem dies poſtquam percuſ
ſit Dominus riuum.

CAP. VIII.

Dixit autem Dominus ad Moſen, Ingredere
ad Pharaonem, & dic ad eum, Sic dicit Do-
minus, Dimitte populum meum, vt ſeruiãt mi-
hi. Quòd ſi tu dimittere renueris, en ego percu-
tiam omnes terminos tuos ranis: & ebulliet flu
uius ranas, quæ aſcẽdent, & venient in domum
tuam, & in conclaue cubilis tui, & ſuper ſtratum
tuũ, & in domum ſeruorum tuorum, & in popu
lum tuũ, in furnos tuos, & [1] in farinam tuam a-
quis cõſperſam.' Sed & in te atque in populum
tuum, & in omnes ſeruos tuos [2] aſcẽdent ranæ.'
Et dixit Dominus ad Moſen, Dic ad Aharonem,
Extende manum tuã cum baculo tuo ſuper flu-
uios, riuos ac ſtagna, vt adducas ranas ſuper ter
ram Ægypti. Et extẽdit Aharon manum ſuam
ſuper aquas Ægypti, & aſcenderunt ranæ, & o-
peruerunt terram Ægypti. Et fecerunt quoque
ſic magi incantationibus ſuis, & adduxerunt ra
nas ſuper terrã Ægypti. ¶Et vocãs Pharao Mo
ſen & Aharonem, ait, Orate ad Dominum vt au
ferat ranas à me & à populo meo, & dimittam
populum vt ſacrificent Domino. Et dixit Mo-
ſes ad Pharaonem, [3] Gloriare de me, quando o-
rabo ꝑ te,' pro ſeruis tuis, & pro populo tuo, vt
exterminentur ranæ à te, & à domibus tuis, &
duntaxat in flumine ſuperſint. Qui ait, Cras. Et
ille dixit, Iuxta verbum tuum [fiat,] vt cogno-
ſcas quòd nõ eſt ſicut Dominus Deus noſter. Re-
cedent itaque ranæ à te, & à domibus tuis, à ſer
uis tuis, & à populo tuo, duntaxat in flumine
[4] reliquæ erũt.' Et exiuit Moſes & Aharon à Pha
raone, & clamauit Moſes ad Dominum [5] propter
ranas quas poſuerat Pharaoni.' Et fecit Domin9
[6] iuxta verbum Moſis,' & mortuæ ſunt ranæ de
domibus, de [7] atrijs,' & de agris. Et college-
runt eas aceruatim, & [8] cõputruit' terra. ¶Vidẽs
autem Pharao quòd facta eſſet reſpiratio, ag-
grauauit cor ſuum, & non audiſit eos, quemad-
modum dixerat Dominus. Et dixit Dominus ad
Moſen, Dic ad Aharonem, Extende baculum tu-
um, & percute puluerem terræ, vt vertatur in
[9] pediculos' per totam terram Ægypti. Et fecerũt ſic: & extendit Aharon manũ ſuã cũ baculo ſuo,

¶11 Heb. laborabũntq; Ægyptij vt bibant aquã fluminis. Id eſt, nõ poterũt Ægyptij bibere aquam fluminis. Vel, ægre bibẽt. Aut, abhor ebũt à potu aquæ fluuij. Paulo poſt ſeipſum declarat. ¶12 in flumine ¶13 neque credidit illis, ¶14 nec appoſuit cor ſuũ ad hoc. i. nec mouebat eũ tã tũ periculũ. ſiue, non adiecit animũ ad tam inſigne miraculũ. Vel, nõ curauit. ¶15 fluminis. ¶16. i. durauit hebdomadã vnã ſanguis ille. Hebraiſmus.

VIII.

¶1 in panaria tua. Vox Hebræa MISAROTH ſignificat locum in quo ſubigitur maſſa ad cõficiendum panẽ. ¶2. i. adorientur & inuadent te ranæ. ¶3 te. i. Hoc honoris tibi ſume, vt deſignes mihi tempus, in quo orem pro te. Aut, Hoc tibi tribuo vt præfigas mihi tẽpus quãdo orem ꝑ te. Alij hũc ſenſũ eſſe volũt, Tũc gloriari poteris, atq; bono eſſe animo, quũ me oráte ꝑ te, auferẽtur ranæ. Hanc ſpem de tuis magis & arioliſ habere non potes. ¶4 remanebũt ¶5 Heb. ſuper negotio ranarũ qđ ꝑpoſuerat Pharaoni. i. pro ranis tollẽdis, qđ ſe facturũ pollicitus fuerat Pharaoni. ¶6. i. fecit quod petebat Moſes. Hebraiſmus. ¶7 vl, villis, ¶8 repleta fuit fœtore ¶9 Vox Hebræa CHINNIM, ſignificat genera quædã exiguarũ beſtiolarũ, quæ infeſtiſſimæ eſſe ſolẽt, nõ ſolũ lædẽtes cutẽ, pruritũ noxiũ immittẽtes: ſed etiã penetrãtes ad interna, vt nares quoq; & aures ingrediãtur, & oculos lædãt. Quidã dicũt ſignificare vermiculos alatos ſimiles culicibus. Veteres tamen Hebræi dicunt ſignificare pediculos.

¶10 .i. Hoc fit virtute diuina, non arte magica. ¶11 miſturã (ſiue turbã) ferarum noxiarũ. Vox Hebræa A A R O B, ſignificat miſturam collectam ex varijs & multis ſpecieb⁹ beſtiolarũ ſeu inſectorũ. Alij intelligũt etiam ſerpẽtes & ſcorpiones, atq; alia venenata animalia. Nõnulli dicũt fuiſſe incurſionẽ leonum, pardorũ, luporũ, ſerpentiũ, & ſimiliũ noxiarum beſtiarum.
¶12 vl, miſcellanea ferarũ noxiarum,
¶13 nullæ ſint turbæ ferarum noxiarum.
¶14 .i. vt ſcias à me hoc fieri in punitionem peccati tui.
¶15 .i. liberabo: hoc eſt, faciam vt populus tu⁹ lædatur à feris noxijs, & populus meus non lædatur.
¶16 .i. prædico tibi hæc futura die craſtino. ¶17 venit turba maxima ferarũ noxiarũ, ¶18 ꝓpter multitudinẽ ferarũ illarũ noxiarum.
¶19 Vocat Scriptura Deos Gẽtiũ, abominationes. Colebãt autẽ Aegyptij arietem: à quo cultu abhorrebãt Iudæi. Propterea non audebãt corã Aegyptijs ſacrificare Deo arietes, ne occiderẽtur. Chaldæus paraph. vertit, Quoniã iumenta Aegyptiorũ ſunt dij illorũ,

ferijtque puluerem terræ, & redactus eſt in pediculos, tam in hominibus q̃ in iumentis. Omnis puluis terræ verſus eſt in pediculos in tota terra AEgypti. Et fecerunt quoque ſic magi incãtationibus ſuis vt producerent pediculos, ſed non potuerunt. fuerunt itaque pediculi in hominibus & in iumẽtis. Dixerunt ergo magi ad Pharaonẽ, [10]Digitus Dei hic eſt.' & indurauit cor Pharaonis, & non audiuit eos, quemadmodum locutus fuerat Dominus. ¶Dixit ergo Dominus ad Moſen, Conſurge mane, & colloca te ante Pharaonem, en egredietur ad aquas, & dic ad eum, Sic dixit Dominus, Dimitte populum meum vt ſeruiant mihi. Alioqui ſi non dimiſeris populũ meũ, en ego mittã in te, in ſeruos tuos, in populum tuum, & in domos tuas [11]varij generis inſecta:' & implebũtur domus AEgyptiorum [12]varij generis inſectis,' deinde & terra ipſa in qua ipſi ſunt. Et ſeparabo in die illa terrã Goſen, in qua populus meus habitat, vt in ea [13]nulla ſint inſecta: [14]vt itelligas quòd ego ſum Domin⁹ in medio terræ.' Et [15]ponã redemptionem' inter populum meum, & inter populum tuum: [16]cras erit ſignum illud.' Fecitque Dominus ſic. & [17]venerũt varij generis inſecta, atque ea grauia,' in domũ Pharaonis, & in domum ſeruorũ eius, & in omnem terram AEgypti: & corrupta eſt terra [18]ab inſectis illis.' Et aduocauit Pharao Moſen atque Aharonem, & ait, Ite, ſacrificate Deo veſtro in ipſa terra. Et reſpondit Moſes, Non conuenit vt ita faciamus: quoniã [19]abominationẽ AEgyptiorum ſacrificaremus Domino Deo noſtro. en ſi abominationem AEgyptiorum ſacrificarem⁹ ipſis cernentibus, annon lapidibus nos obruerent? ibimus viam trium dierũ in deſertũ, & ſacrificabimus Domino Deo noſtro, quemadmodũ nobis dixit. Et ait Pharao, Dimittam vos vt ſacrificetis Domino Deo veſtro in deſerto, modo ne longius abeatis, oratéque pro me. Et dixit Moſes, Ecce ego egrediens à te, rogabo ad Dominũ [20]vt recedãt inſecta' hæc à Pharaõe, à ſeruis ei⁹, & à populo eius cras: modo Pharao vltra ne fallat, ac populum [21]ſacrificarẽ' Domino nõ dimittat. Et exijt Moſes à Pharaone, & orauit ad Dominum. Et [22]fecit Dominus iuxta verbũ Moſis,' & abſtulit [23]inſecta illa' à Pharaone, à ſeruis ei⁹, & à populo eius, vt ne vnum quidem ex eis ſupereſſet. Et aggrauauit Pharao cor ſuum etiã tũ, & non dimiſit populum.

CAP. IX.

Dixit autem Dominus ad Moſen, Ingredere ad Pharaonem, & loquere ad eũ, Sic ait Dominus Deus Hebræorum, Dimitte populum meũ vt ſeruiant mihi: Si verò renueris tu dimittere, & adhuc retinueris eos, Ecce [1]man⁹ Domini erit ſuper pecora tua quæ ſunt in agro, in equis, in aſinis, in camelis, in armentis & gregibus, peſtilentia ſerit[i]g grauiſſima.' Et ſeparabit Domin⁹ inter pecora Iſrael, & inter pecora AEgypti, vt nõ moriatur ex omnibus quæ ſunt filiorum Iſrael quidquam. Et poſuit Dominus certum tẽpus dicens, Cras faciet Dominus rem hanc in terra. Fecit igitur Dominus poſtero die rem hãc, & mortuum eſt omne pec⁹ AEgypti, at de pecore filiorum Iſrael ne vnum quidem mortuũ eſt. Et [2]miſit' Pharao, & ecce de pecore Iſraelis ne vnũ quidem mortuum fuit: & ingrauatum eſt cor Pharaonis, vt non dimitteret populum. ¶Et ait Dominus ad Moſen & Aharonem, Accipite vobis volas veſtras plenas [3]fauilla' fornacis calcariæ, & ſpargat eã Moſes cælum verſus coram Pharaone.

percuſſitque puluerem terræ, & facti ſunt ciniphes in hominibus & in iumẽtis, omnis puluis terræ verſus eſt in ciniphes per totam Terram-AEgypti. Fecerũtque ſimiliter malefici incantationibus ſuis, vt educerent ciniphes, & non potuerunt: erántque ciniphes tam in hominibus q̃ in iumentis. Et dixerunt malefici ad Pharaonẽ, Digitus Dei eſt hic. induratúmque eſt cor Pharaonis, & non audiuit eos ſicut præceperat Dominus. ¶Dixit quoque Domin⁹ ad Moyſen, Cõſurge diluculo, & ſta coram Pharaone, egredietur enim ad aquas: & dices ad eũ, Hæc dicit Dominus, Dimitte populum meum vt ſacrificet mihi. Quòd ſi non dimiſeris eum, ecce ego immittam in te, & in ſeruos tuos, & in populum tuũ, & in domos tuas omne genus muſcarum, & implebuntur omnes domus AEgyptiorum muſcis diuerſi generis, & vniuerſa terra in qua fuerint. Faciámq; mirabilẽ in die illa Terram-Geſſen, in qua populus meus eſt, vt non ſint ibi muſcæ: & ſcias quoniam ego Dominus in medio terræ. Ponámque diuiſionem inter populum meũ, & populum tuũ: cras erit ſignum iſtud. Fecitq; Domin⁹ ita: & venit muſca grauiſſima in domos Pharaonis & ſeruorum eius, & in omnem Terrã-AEgypti: corruptáq; eſt Terra ab huiuſcemodi muſcis. Vocauitque Pharao Moyſen & Aaron, & ait eis, Ite, & ſacrificate Deo veſtro in terra hac. Et ait Moyſes, Nõ poteſt ita fieri: abominationes enim AEgyptiorũ immolabimus Domino Deo noſtro: quòd ſi mactauerimus ea quæ colunt AEgyptij corã eis, lapidibus nos obruẽt. Viam trium dierum pergemus in ſolitudinem: & ſacrificabimus Domino Deo noſtro, ſicut præcepit nobis. Dixitque Pharao, Ego dimittam vos vt ſacrificetis Domino Deo veſtro in deſerto: verumtamen longius ne abeatis, rogate pro me. Et ait Moyſes, Egreſſus à te, orabo Dominum: & recedet muſca à Pharaone, & à ſeruis ſuis, & à populo eius cras: verumtamen noli vltrà fallere vt non dimittas populũ ſacrificare Domino. Egreſſúſque Moyſes à Pharaone, orauit Dominũ. Qui fecit iuxta verbũ illius: & abſtulit muſcas à Pharaone, & à ſeruis eius, & à populo ei⁹: nõ ſuperfuit ne vna quidem. Et ingrauatum eſt cor Pharaonis, ita vt nec hac quidem vice dimitteret populum.

CAP. IX.

Dixit autẽ Dominus ad Moyſen, Ingredere ad Pharaonem, & loquere ad eum, Hæc dicit Dominus Deus Hebræorũ, Dimitte populum meũ vt ſacrificet mihi. Quòd ſi adhuc renuis, & retines eos: Ecce man⁹ mea erit ſuper agros⁹, & ſuper equos & aſinos, & camelos, & oues, & boues peſtis valde grauis. Et faciet Dominus mirabile inter poſſeſſiones Iſrael, & poſſeſſiões AEgyptiorum, vt nil omnino pereat ex his quæ pertinent ad filios Iſrael. Conſtituitque Dominus tẽpus, dicẽs, Cras faciet Dominus verbum iſtud in terra. Fecit ergo Dominus verbũ hoc altera die: mortuáq; ſunt omnia animãtia AEgyptiorũ: de animalibus verò filiorum Iſrael nihil omnino periit. Et miſit Pharao ad vidẽdũ, nec erat quicquam mortuũ de his quæ poſſidebat Iſrael. Ingrauatúmque eſt cor Pharaonis, & non dimiſit populum. ¶Et dixit Domin⁹ ad Moyſen & Aaron, Tollite plenas manus cineris de camino, & ſpargat illum Moyſes in cælũ corã Pharaone.

quos ipſi timent: & ex illis ſacrificabimus corã Domino Deo noſtro? ¶20 vt recedat turba ferarũ noxiarũ ¶21 vt ſacrificet ¶22 .i. exaudiuit Dominus deprecationẽ Moſis. Hebraiſmus. ¶23 turbã ferarum noxiarum

IX ¶1 .i. percutiã pecora, & alia animalia peſte grauiſſima. Eſt enim appoſitio, manus mea, peſtis grauis. ¶2 ſub. nũtios. ¶3 intelligit albã illã fauillam nõdum plene verſam in cinerẽ, qua ſemimortui carbones tegũtur.

ſitque puluis ſuper omnem Terram-AEgypti:
erunt enim in hominibus & iumentis vlcera, &
veſicæ turgētes in vniuerſa Terra-AEgypti. Tu-
leruntque cinerem de camino, & ſteterunt corā
Pharaone, & ſparſit illum Moyſes in cælum: fa-
ctaq; ſunt vlcera veſicarū turgentiū in homini
bus & iumētis: nec poterāt malefici ſtare coram
Moyſe ꝑpter vlcera quę in illis erāt, & in omni
Terra-AEgypti. Indurauitq; Dominus cor Pha-
raonis: & nō audiuit eos, ſicut locutus eſt Domi
VII nus ad Moyſen. ¶Dixitq; Dominus ad Moyſen,
Mane conſurge, & ſta corā Pharaone, & dices ad
eū, Hæc dicit Dominus Deus Hebræorū, Dimitte po
pulū meū vt ſacrificet mihi. Quia i hac vice mit
tā omnes plagas meas ſuper cor tuū, & ſuper ſer
uos tuos, & ſuper populū tuū: vt ſcias ꝙ nō ſit
ſimilis mei in omni terra. Nūc enim extendens
manū percutiā te, & populū tuū peſte, peribi-
ſq; de terra. Idcirco autē poſui te, vt oſtēdam
in te fortitudinē meam, & narretur nomē meū
in omni terra. Adhuc retines populum meum:
non vis dimittere eū? En pluā cras hac ipſa ho-
ra grandinem multam nimis: qualis nō fuit in
AEgypto à die qua fundata eſt, vſque in præſens
tēpus. Mitte ergo iam nunc, & congrega iumen
ta tua, & omnia quę habes in agro: homines enī
& iumenta, & vniuerſa quæ inuenta fuerint fo-
ris, nec congregata de agris, cecideritque ſuper
ea grando, morientur. Qui timuit verbum Do-
mini de ſeruis Pharaonis, fecit cōfugere ſeruos
ſuos, & iumenta in domos: qui autem neglexit
ſermonem Domini, dimiſit ſeruos ſuos, & iumē
ta in agris. Et dixit Dominus ad Moyſen, Ex-
tende manū tuā in cælum, vt fiat grando in vni
uerſa Terra-AEgypti ſuper homines, & ſuper iu
menta, & ſuper omnem herbam agri in Terra-
AEgypti. Extenditque Moyſes virgam in cęlū,
& Dominus dedit tonitrua, & grādinem, ac diſ-
currentia fulgura ſuper terram: pluitque Domi
nus grandinem ſuper Terram-AEgypti. Et grā-
do & ignis miſta pariter ferebantur: tantæque
fuit magnitudinis, quāta antè nunquam appa-
ruit in vniuerſa Terra-AEgypti ex quo gens il-
la condita eſt. Et percuſſit grando in omni Ter-
ra-AEgypti cuncta quæ fuerunt in agris, ab ho
mine vſque ad iumentum: cunctámque herbam
agri percuſſit grando, & omne lignum regionis
confregit. Tantum in Terra-Geſſen, vbi erant fi
lij Iſrael, grādo non cecidit. ¶Miſitque Pharao,
& vocauit Moyſen & Aaron, dicēs ad eos. Pecca
ui etiam nunc, Dominus iuſtus: & ego & popul⁹
meus impij. Orate Dominum vt deſinant toni-
trua Dei, & grando: vt dimittā vos, & nequaquā
hic vltrà maneatis. Ait Moyſes, Cū egreſſus fue-
ro de vrbe, extendā palmas meas ad Dominum,
& ceſſabūt tonitrua, & grando non erit: vt ſcias
quia Domini eſt terra. Noui autē quòd & tu, &
ſerui tui necdū timeatis Dominum Deum. Linū
ergo & hordeū læſum eſt, eo ꝙ hordeum eſſet vi
ride, & linū iā folliculos germinaret: triticū autē,
& far nō ſunt læſa, quia ſerotina erāt. Egreſſuſq;
Moyſes à Pharaone ex vrbe, tetendit manus ad
Dominū: & ceſſauerūt tonitrua & grando, nec vl
trà ſtillauit pluuia ſuper terrā. Vidēs autē Pha-
rao ꝙ ceſſaſſet pluuia & grādo & tonitrua, auxit
peccatū: & ingrauatū eſt cor eius, & ſeruorum il
lius, & induratum nimis: nec dimiſit filios Iſrael, ſi-
cut præceperat Dominus per manum Moyſi.

[4] Eritque puluis ſuper vniuerſam terram AEgy
pti, vt fiat in homine & iumento apoſtema ger
minans vlcera in vniuerſa terra AEgypti. Et tu-
lerunt fauillam de fornace calcaria, ſteterūntq;
coram Pharaone, & ſparſit eā Moſes cęlū verſus:
& facta ſunt apoſtemata germinantia vlcera tā
in hominibus ꝙ in iumētis. Neq; magi poterant
cōſiſtere coram Moſe propter apoſtemata, quo-
niā fuerūt apoſtemata in magis, & in omnibus
AEgyptijs. Et [6] retinuit Dominus cor Pharaonis,
vt nō audiret eos, quēadmodū locutus fuerat Do
minus ad Moſen. ¶Et dixit Dominus ad Moſen,
Surgito mane, & colloca te in cōſpectū Pharao-
nis, & dic ad eū, Sic dicit Dominus Deus Hebræo
rum, Dimitte populum meum vt ſeruiant mihi.
[7] Iam enim ego mittam omnes plagas meas in
cor tuum, & in ſeruos tuos, & in populum tuū:
vt intelligas quòd non ſit mei ſimilis in vniuer
ſa terra. Iam enim extendi manum meā, vt per-
cutiam te & populum tuū peſte, & excindēris è
terra. [8] Equidem ob id te conſtitui, vt oſtenderē
tibi potentiam meā, & vt enarretur nomen meū
in vniuerſa terra. Adhuc tu te [9] aggerem oppo-
nis populo meo, vt nō dimittas eos? Ecce ego de-
pluam cras hoc ipſo tempore grandinē grauiſſi
mam, qualis non fuit in AEgypto, ab eo die quo
fundata eſt vſque in præſens. Mitte igitur & co-
ge pecus tuum, & quicquid ruri habes: quidquid
vel hominum vel iumentorū inuētum ruri fue
rit, nec in domum collectum, ſuper illos deſcen
det grando, & morietur. Qui itaq; ex ſeruis Pha
raonis verbum Domini metuit, curauit vt ſerui
ſui & pecus ſuū domū fugerēt: qui verò cor ſuū
ad verbū Domini non accommodauit, reliquit
ſeruos ſuos & pecora ſua in agro. Et ait Domi
nus ad Moſen, Extende manum tuam verſus cæ
lum, vt ſit grando in tota terra AEgypti ſuper
homines, ſuper iumēta, & ſuper vniuerſam her-
bam agri in terra AEgypti. Et extēdit Moſes ba-
culum ſuum verſus cælū, & Dominus edidit to-
nitrua & grandinem, diſcurritque ignis per ter
ram, & depluit Dominus grandinem ſuper ter
ram AEgypti. Et fuit grando, [10] & ignis ſeſe reci
piens intra grandinem, grauiſſima quidem, &
qualis non fuerat per totā terrā AEgypti, [11] ex eo
tempore quo facta eſt gens. Et percuſſit gran-
do illa in vniuerſa terra AEgypti, omne quod
fuit in agro, tam homines quàm iumēta, ſed &
omnem herbam agri percuſſit grādo, & omnia
ligna campi cōfregit. Duntaxat in terra Goſen,
in qua erant filij Iſrael, non fuit grando. ¶Mit-
tēs ergo Pharao, vocauit Moſen & Aharonē, di-
xitq; ad eos, Peccaui [12] etiā nūc, Domin⁹ iuſt⁹ eſt,
ego verò & popul⁹ me⁹ impij. Orate Dominū, [13] &
abunde ſat, ſi nō fuerint tonitrua Dei & grādo,
dimittā vos, nec eſt quod vltrà maneatis. Et dixit
Moſes ad eū, Egrediens vrbē, expandam manus
meas ad Dominū, ceſſabūtq; tonitrua, & grando
vltra nō erit, vt ſcias quòd Domini ſit terra. [14] Et
ſcio ꝙ priuſꝙ tu & ſerui tui timeretis in cōſpe-
ctu Dei, & linum & hordeum percuſſa ſunt: hor-
deum enim maturuerat, & linum in calamos
iuerat. Triticū verò & far non percuſſa ſunt, eo
quòd [15] adhuc latuerāt. Egreſſus autem Moſes à
Pharaone ex vrbe, expādit manus ſuas ad Domi
num, ceſſarūtque tonitrua & grādo, nec pluuia
fuſa eſt in terram. Vidēs autē Pharao quòd plu-
uia ceſſaſſet, & grando atque tonitrua, perrexit
peccare, & aggrauauit cor ſuū ipſe & ſerui eius.
Et [16] obriguit cor Pharaonis, nec dimiſit filios Iſrael, quemadmodum dixerat Dominus per Moſen.

¶4 Eritque in puluerem. Vel, Et vertetur in puluerem ¶5 vt, ſcabies ꝓducēs puſtulas [vt, veſicas] turgentes ¶6 indurauit ¶7 Quia vice hac ¶8 vt, Et vtique ob id feci te ſtare. Vel, feci te manere. i. nolui te ilico ob tuam impietatē exterminare. vt, Idcirco feci te regem, vt &c. ¶9 eleuas contra populum meū nō dimittendo eum? ¶10 vt, & fulgur miſtū cū grandine, ¶11 ex quo fuit in gentē. i. ex quo cœpit habitari. ¶12 hac vice, ¶13 & ſufficiat (ſub. illi) vt non ſint tonitrua Dei & grādo: & dimittā vos, nec vltrà maneatis. i. vt ſufficiat illi tonitrua hæc ingentia & grandines miſiſſe, vt poſthac nō fiant: & dimittam vos, nec vltra manebitis in AEgypto. Chaldæ⁹ paraphr. vertit, Magnū corā me eſt lucrū, ꝙ nō ſint ſup nos voces illæ execrādę. Hoc loco Tonitrua Dei, pro magnis & vehemētib⁹ tonitruis ponit: vt alio loco Cæli Dei, pro Cælis altiſſimis. ¶14 Heb. Tu verò & ſerui tui ſcio pri⁹ ꝙ orē, ꝙ timeatis à facie Domini Dei. Linū itaque & hordeū percuſſum eſt: quia hordeū viride erat, & linū in calamo. Priori verſui deeſt altera pars: ſic autem implet. Noui ꝙ vos, priuſquam orē ꝓ vobis, timeatis à facie Domini Dei: ſed poſtꝙ orauero, nō timebitis. q. d. Præſente plaga, timetis: ſed poſtꝙ diſceſſerit, deſinetis timere. Alij legūt. Ego autē ſcio ꝙ tu & ſerui tui nondū timeatis à facie Domini Dei. Alij, Noui eni ꝙ tu & ſerui tui hactenus nō humiliamini à facie Domini Dei. Prior interpretatio verior. ¶15 Heb. ſerotina erant. i. non-
dum eſſent excreſcentia in calamum, propterea non fuerunt læſa. ¶16 vt, roboratum eſt

Digitized by Google

CAP. X.

ET dixit Dominus ad Moſen, Ingredere ad Pharaonem: nam ego aggrauaui cor eius, & cor ſeruorum eius, vt ponerem ſigna mea hæc [1]inter eos, [2]Et vt narrates ante aures filij tui,' & nepotes tui, quæ ego tentauerim in AEgypto, & ſigna mea quę poſui inter eos, & vt ſciatis quòd ego Dominus. Venit itaq; Moſes & Aharon ad Pharaonem, & dixerunt ad eum, Sic dixit Dominus Deus Hebræorum, Quouſque [3]renuis humilis eſſe coram me?' dimitte populum meum vt mihi ſeruiant: Alioqui ſi recuſas dimittere populum meũ, ecce adducam cras locuſtas in fines tuos. Et operient ſuperficiem terræ, vt terra videri nõ poſſit, depaſcéntque reſiduum quod ſeruatum eſt, quódque relictum eſt vobis à grandine, comedent etiam omnem arborẽ germinãtem vobis in agro. Inſuper domos tuas implebunt, & domos omnium ſeruorum tuorũ, & domos omniũ AEgyptiorum, quales non viderunt patres aut aui tui, à die quo ipſi fuerunt ſuper terram, vſque in hunc diem. [4]Et reſpiciens exiuit' à Pharaone. Dixerunt verò ſerui Pharaonis ad eum, [5]Quãdiu erit hoc nobis offendiculo?' dimitte homines illos vt Domino Deo ſuo ſeruiãt: [6]viſne prius experiri AEgyptũ eſſe perditam?' Et [7]retracti ſunt' Moſes atque Aharon ad Pharaonem, dixitque ad eos, Ite & ſeruite Domino Deo veſtro. [8]qui verò ſunt qui abibunt?' Et dixit Moſes, Cum pueris noſtris, & cum ſenibus noſtris ibimus, cum filijs noſtris atque filiabus noſtris, cum gregibus & armentis noſtris ibimus: quoniam [9]dies feſt' Domini nobis eſt.' Et ait ad eos, [10]Ita fiet, Dominus vobiſcum quum dimittam vos' & pubem veſtram: [11] videte annon malum moliamini.' Non ſic: viri eant, & ſeruiãt Domino: n.i & hoc voſipſi poſtulaſtis. & [12]eiecit eos à facie Pharaonis. ¶Ait ergo Dominus ad Moſen, Extende manũ tuam ſuper terram AEgypti [13]pro locuſta,' vt aſcẽdat ſuper terram AEgypti, & depaſcat omnem herbã terræ, & omne quod grando reliquum fecit. Extẽdit itaque Moſes baculum ſuum ſuper terram AEgypti, adduxitque Dominus ventum Orientalem ſuper terram toto illo die & tota nocte. mane facto, attulit Eurus locuſtam. Aſcenditque locuſta ſuper terram AEgypti, & demiſit ſe in omnibus finibus AEgypti, eaque vehementer grauis: ante illam [14]non fuit talis locuſta,' nec talis poſt illam vẽtura eſt. [15]Operuit enim ſuperficiẽ totius terræ, ita vt terra obſcuraretur,' & comedit omnem herbã terræ, atque omnem fructum arborum quem reliquum fecerat grando: non relictum eſt aliquid viroris, tam in arboribus quàm in herba agri per totam terram AEgypti. Pharao itaque illico vocauit Moſen & Aharonem, dixítque, Peccaui in Dominum Deum veſtrum, & in vos. Ignoſce igitur quæſo peccato [16]vel nũc,' & rogate Dominum Deum veſtrum vt auferat à me duntaxat [17]iſtam mortẽ.' Exiuit ergo à Pharaone, & orauit Dominũ. Et [18]vertit Dominus ventũ Occidentalẽ fortiſſimum,' & ſuſtulit locuſtas, [19]defixitq; eas in mare [20]carectoſum,' ita vt in omnibus finibus AEgypti ne vna quidẽ ſupereſſet. Et [21]retinuit' Dominus cor Pharaonis, vt nõ dimitteret filios Iſrael.

CAP. X.

ET dixit Dominus ad Moyſen, Ingredere ad Pharaonem: ego enim induraui cor eius, & ſeruorum illius: vt faciam ſigna mea hæc in eo, Et narres in auribus filij tui, & nepotum tuorũ, quoties contriuerim AEgyptios, & ſigna mea fecerim in eis: & ſciatis quia ego Dominus 'Deus.' Introierunt ergo Moyſes & Aaron ad Pharaonem, & dixerunt ei, Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum, Vſquequo non vis ſubijci mihi? dimitte populum meum, vt ſacrificet mihi. Sin autem reſiſtis, & nõ vis dimittere eum: ecce ego inducam cras locuſtã in fines tuos: quæ operiet ſuperficiem terræ, ne quicquam eius appareat, ſed comedatur quod reſiduum fuerit grandini. corrodet enim omnia ligna quæ germinant in agris. Et implebunt domos tuas, & ſeruorũ tuorum, & omnium AEgyptiorum: quantam nõ viderunt patres tui, & aui, ex quo orti ſunt ſuper terram, vſque in præſentem diẽ. Auertitque ſe, & egreſſus eſt à Pharaone. Dixerunt autem ſerui Pharaonis ad eũ, Vſquequo patiemur hoc ſcãdalum? dimitte homines, vt ſacrificent Domino Deo ſuo. nõnne vides quòd perierit AEgyptus? Reuocaueruntque Moyſen, & Aaron ad Pharaonẽ: qui dixit eis, Ite, ſacrificate Domino Deo veſtro: quinam ſunt qui ituri ſunt? Ait Moyſes, Cũ paruulis noſtris, & ſenioribus pergemus, cum filijs & filiabus, cum ouibus & armentis: eſt enim ſolennitas Domini 'Dei noſtri.' Et reſpõdit Pharao, Sic Dominus ſit vobiſcum, quomodo ego dimittam vos, & paruulos veſtros. cui dubium eſt quòd peſſimè cogitetis? Non 'fiat' ita, ſed ite tantum viri, & ſacrificate Domino: hoc enim & ipſi petiſtis. ſtatimque eiecti ſunt de conſpectu Pharaonis. ¶Dixit autem Dominus ad Moyſen, Extende manum tuam ſuper Terram-AEgypti ad locuſtam, vt 'deſcendat' ſuper terram, & deuoret omnem herbam quæ reſidua fuerit grandini. Et extendit Moyſes virgam ſuper Terram-AEgypti: & Dominus induxit ventum vrentem tota die illa, & nocte: & mane facto ventus vrens leuauit locuſtas. Quæ aſcẽderunt ſuper vniuerſam Terram-AEgypti: & ſederunt in cũctis finibus AEgyptiorum innumerabiles, quales ante illud tempus non fuerant, nec poſtea futuræ ſunt. Operuerúntque vniuerſam ſuperficiem Terræ, vaſtantes omnia. Deuorata eſt igitur herba terræ, & quicquid pomorũ in arboribus fuit, quę grãdo dimiſerat: nihil quoque omnino virens relictum eſt in lignis & in herbis terræ, in cuncta AEgypto. Quam ob rem feſtinus Pharao vocauit Moyſen & Aaron, & dixit eis, Peccaui in Dominum Deum veſtrũ, & in vos. Sed nunc dimittite peccatũ mihi etiã hac vice, & rogate Dominũ Deum veſtrũ, vt auferat à me mortẽ iſtam. Egreſſúſque eſt 'Moyſes' de conſpectu Pharaonis, & orauit Dominũ. Qui flare fecit vẽtum ab Occidente vehementiſſimũ, & arreptã locuſtam proiecit in Mare-rubrum: non remanſit ne vna quidem in cũctis finibus AEgypti. Et indurauit Dominus cor Pharaonis, nec dimiſit filios Iſrael.

¶1 in medio eius.i. vt in regno eius, eo ſpectante edam ſigna mea, i. gloriam meam. ¶2 Et narres in auribus filij tui. .i. audiente filio tuo & nepote tuo. Hic Moſes ſuſtinet perſonam totius Iſraelis. q.d. vt narrent Iſraelitæ filiis ſuis & nepotibus. ¶3 vel, renuis ſubmittere te mihi? vel, renuis deprimere te coram me? ¶4 vel, Et cõuerſus eſt, & egreſſus. p. Et cõuerſus, egreſſus eſt &c. ¶5 Vſquequo erit nobis iſte in offendiculũ? Vel, Vſquequo erit nobis iſtud in laqueum? Id eſt, Vſquequo iſtud quod fit ab iſtis, nobis damnoſum erit? ¶6 q.d. nũquid dimittes populũ hunc, quia tota AEgyptus perierit. Aut, dimitte populum iſtũ, alioqui actum eſt de tota AEgypto. Verti etiã poteſt, nõdum ſcis quod perijt AEgyptus? Chaldæus paraph. an adhuc non ſcis quod perierit AEgyptus? ¶7 reuocati ſunt ¶8 vel, ſed quinã ſunt qui ituri ſunt? ¶9 .i. celebraturi ſumus ſolẽnitatem Domini. ¶10 Heb. Sit ita Dominus vobiſcum vt dimittam vos &c. i. Vellem Dominum nõ maiori animo eſſe erga vos vt vos iuuet, quàm ſum vt vos dimittam cum &c. Acſi dicat, Nunquam ſum vos dimiſſurus cum paruulis &c. ¶11 Heb. videte quod malum eſt contra faciẽ veſtram. ſiue vt Chaldæus paraph. eſt è regione faciei veſtræ. i. videte quod malitia veſtra quã cogitatis, reuertetur in vos. Vel, videte quod malũ eſt vobis proximũ. LXX verterũt, videte quod ſcelus vobis propoſitũ eſt. Hoc eſt, quiuis poteſt videre, quod vos aliquid mali moliamini. ¶12 Subaudi, eiector, & ille qui eijcit. Alij volũt eſſe Hebraiſmũ, & antecedẽs pro relatiuo, expulit eos à ſe. ¶13 Subaudi, adducẽda. i. pro locuſtis adducendis. ſingulare pro plurali. ¶14 .i. nũquam fuerũt viſę in tãto numero. ¶15 .i. Radiũ ſolarẽ totius terræ AEgypti operuerũt, ita vt præ multitudine earum non potuerit radius ſolis pertingere vſq; ad terrã. ¶16 hac tantummodo vice, ¶17 .i. perniciẽ iſtãs hoc eſt multitudinẽ locuſtarũ. ¶18 .i. ventũ Oriẽtalem qui adduxerat locuſtas, vertit in ventũ ab Occidẽte flantẽ. Alij vertunt, flare fecit [ex cõtraria cæli parte] ventũ Occidentalẽ. ¶19 Vox Hebræa ſignificat cũ magno colliſione & fragore deijcere. ¶20 Suph. i. in mare Rubrum. ¶21 indurauit

¶Dixit autem Dominus ad Moyſen, Extende ma
num tuam in cælum: & ſint tenebræ ſuper Ter-
ram Ægypti tam denſæ vt palpari queant. Ex-
tenditque Moyſes manum in cælū: & factæ ſunt
tenebræ horribiles in vniuerſa Terra-Ægypti
tribus diebus. ¶Nemo vidit fratrē ſuum, nec mo-
uit ſe de loco in quo erat: ¶vbicunque autem ha-
bitabant filii Iſrael, lux erat. Vocauitque Pha-
rao Moyſen & Aaron, & dixit eis, Ite, ſacrificate
Domino: oues tantum veſtræ, & armenta rema-
neant, paruuli veſtri eant vobiſcū. Ait Moyſes, Ho-
ſtias quoq; & holocauſta dabis nobis, quæ offera
mus Domino Deo noſtro. Cuncti greges pergent
nobiſcum: non remanebit ex eis vngula: quæ ne
ceſſaria ſunt in cultum Domini Dei noſtri: præ-
ſertim cū ignoremus quid debeat immolari, do-
nec ad ipſum locum perueniamus. Indurauit au
tem Dominus cor Pharaonis, & noluit dimittere
eos. Dixitque Pharao ad Moyſen, Recede à me, &
caue ne vltrà videas faciem meam: quocunq; die
apparueris mihi, morieris. Reſpōdit Moyſes, Ita
fiat vt locutus es, non videbo vltrà faciem tuam.

C A P. X I.

ET dixit Domin⁹ ad Moyſen, Adhuc vna pla
ga tangam Pharaonem & Ægyptū, & poſt
hæc dimittet vos, & exire compellet. ¶Dices ergo
omni plebi vt poſtulet vir ab amico ſuo, & mu-
lier à vicina ſua vaſa argētea, & aurea & veſtē.
Dabit autem Dominus gratiam populo ſuo corā
3 Ægyptiis. Fuitque Moyſes vir magnus valde in
Terra-Ægypti coram ſeruis Pharaonis, & omni
populo. Et ait, Hæc dicit Domin⁹, Media no-
cte egrediar in Ægyptū: & morietur omne pri
mogenitum in Terra-Ægyptiorum, à primoge
nito Pharaonis qui ſedet in ſolio eius, vſque ad
primogenitum ancillæ quæ eſt ad molam, & om
nia primogenita iumentorū. Eritque clamor ma
6 gnus in vniuerſa Terra-Ægypti, qualis nec an-
te fuit, nec poſtea futurus eſt. Apud omnes autē
filios Iſrael non muttiet canis ab homine vſq; ad
pecus: vt ſciatis quanto miraculo diuidat Domi-
nus Ægyptios & Iſrael. Deſcendentque omnes
ſerui tui iſti ad me, & adorabunt me, dicētes, E-
gredere tu & omnis populus qui ſubiectus eſt ti
bi: poſt hæc egrediemur. Et exiuit à Pharaone i-
9 ratus nimis. ¶Dixit autem Dominus ad Moyſen,
Non audiet vos Pharao vt multa ſigna fiant in
Terra-Ægypti. Moyſes autem & Aaron fecerūt
omnia ſigna & oſtenta quæ ſcripta ſunt, coram
Pharaone: & indurauit Dominus cor Pharaonis,
nec dimiſit filios Iſrael de terra ſua. C A. X I I.

DIxit quoque Dominus ad Moyſen & Aaron
in Terra-Ægypti, Menſis iſte, vobis princi-
pium menſium: primus erit in menſibus anni.
Loquimini ad vniuerſum cœtum filiorum Iſra-
el, & dicite eis, Decima die menſis huius tollat v-
nuſquiſque agnum per familias & domos ſuas.

¶Dixitque Dominus ad Moſen, Extende manum
tuam verſus cælum, vt ſint tenebræ ſuper terrā
Ægypti, [11]& tenebræ quidē quas palpet aliquis.
Et extendit Moſes manum ſuam verſus cælum,
factæque ſunt tenebræ obſcuriſſimæ in vniuerſa
terra Ægypti tribus diebus. Nō vidit quiſpiam
proximum ſuum, nec ſurrexit quis de loco ſuo
tribus diebus: omnibus autē filijs Iſrael lux fuit
in ſuis habitationibus. Vocauit itaque Pharao
Moſen, & dixit, Abite, ſeruite Domino: [12]veruntamē
greges veſtri & armenta veſtra maneāt, etiā
pubes veſtra eat vobiſcum. Et dixit Moſes, Tu e-
tiam dabis in manus noſtras ſacrificia & holocau
ſta, vt ſacrificemus ea Domino Deo noſtro. Etiam
pecora noſtra ibunt nobiſcum, non relinquetur
vel vngula: ex illis enim accipiemus vt ſeruiam⁹
Domino Deo noſtro. & nos quidem nondum ſci
mus [14]quid ſacrificaturi ſimus Domino, donec il
luc venerimus. Et [15]retinuit Dominus cor Pharao
nis, vt non vellet eos dimittere. Et dixit ei Pha-
rao, Recede à me, caue ne vltra videas faciē meā:
nam quacunque die videbis conſpectum meum,
morieris. Et dixit Moſes, [16]Quemadmodū loquu-
tus es, non videbo vltra conſpectum tuum.

C A P. X I.

ET [1]dixit Dominus ad Moſen, Adhuc vnā pla
gam adducam ſuper Pharaonē & ſuper Æ-
gyptum, tum tandē vos hinc dimittet: [2]quūmq;
plene dimittet, omnino expellet vos hic. Loque-
re quæſo audiente populo, vt quiſq; à proximo
ſuo, & quæque à proxima ſua vaſa argētea & au
rea poſtulet. Conciliabitque Dominus gratiā po
pulo corā Ægyptijs. (quin & vir ille Moſes ex-
cellentiſſimus erat in terra Ægypti corā ſeruis
Pharaonis, & coram populo.) ¶[4]Et dixit Moſes,
Sic dixit Dominus, Circa medium noctis ego exi
bo in ipſam Ægyptum, Morieturque omne pri
mogenitū in terra Ægypti, [5]à primogenito Pha
raonis, qui ſedet in ſolio eius, vſque ad primo-
genitum ancillæ, [6]quæ eſt poſt molā, atque om-
ne primogenitum iumentorum. Et erit clamor
magnus per totam terram Ægypti, qualis nun-
quam fuit, & qualis nunquam futurus eſt. Apud
cunctos autem filios Iſrael [7]non muttiet canis lin
gua ſua, neque in hominibus neque iumētis: vt
cognoſcatis [8]quale diſcrimē habeat Domin⁹ in-
ter Ægyptios & inter Iſraelitas. Deſcendentque
omnes ſerui tui iſti ad me, & proni procumbent
mihi, dicentes, Egredere tu, & cunctus populus
[9]qui ſub te eſt, & tum tandem egrediar. Et exiuit
à Pharaone [10]iratus. ¶Dixit autem Dominus ad
Moſen, Pharao vos nō audiet, vt multa fiant pro
digia mea in terra Ægypti. Moſes itaque & Aha
ron fecerūt omnia hæc prodigia coram Pharao-
ne, [11]& Dominus retinuit cor Pharaonis, vt nō di
mitteret filios Iſrael è terra ſua. C A P. X I I.

ET dixit Dominus ad Moſen & ad Aharonē
in terra Ægypti in hanc ſententiam, [1]Menſis
iſte erit vobis principiū menſiū: is erit vobis primus in mēſibus anni. Loquimini ad omnē cœtū
Iſrael, dicētes, Decimo huius mēſis tollāt ſinguli ſibi [2]pecudē [3]iuxta domos patrū, pecudē pro domo.

¶12 Alij exponunt, Et illæ tenebræ poſteriores expellant priores tenebras noctis. i. ſint multo denſiores tenebris nocturnis. Rectius intelligamus palpabiles ¶13 tātūmodo ¶14 quo ſeruiemus. i. ex qua ſpecie ſacrificaturi ſimus. ¶15 Verum [vl. Probe] locutus es,

X I.

¶1 Iam verò dixerat. quando ſcilicet apparuerat ei Dominus in rubo ardenti. Hæc autem debent legi per parentheſin vſque ad hæc verba, Et dixit Moſes, Sic dicit &c. ¶2 quūmq; dimiſerit vos, omnino expellendo expellet vos hinc. Omnino, inquit. i. ſine vlla exceptione, aut ſine conditione. Prius enim dicebat, cap. 8. g, Dimittā vos &c. modo ne longius abeatis. Et cap. 10. f, Abite, ſeruite Domio: veruntamen greges &c. Alij vertūt, Cōſummatim, ſiue in vniuerſum repellendo repellet vos hinc. Chaldæus paraphraſtes, Cūmque dimiſerit, omnino proijciet vos. LXX, cum omni eiectione eiiciet vos.

¶3 Hebr. Et dedit Dominus gratiam populo in oculis Ægyptiorum. i. Reddidit eum charum Ægyptijs. ¶4 Dixit autem. Vel, Adiecit Pharaoni Moſes: antequam ſcilicet egrederetur à facie ipſius Pharaonis. i. prædixit illi vltimam plagam. Reddit enim ad interruptam hiſtoriam quæ eſt in fine præcedentis capitis. ¶5 vl, primogenito ſedenti, id eſt ſeſſori, qui iure ſeſſurus erat ſuper ſolium patris. ¶6 Id eſt, quæ circumagit molam in piſtrino. ¶7 non mouebit linguam ſuam ab homine vſque ad beſtiam. i. neque hominibus, neque iumētis filiorū Iſrael allatrabit vllus canis. ¶8 quod diſcrimē poſuerit ¶9 Heb. qui ſub pedibus tuis eſt. i. tibi ſubditus. ¶10 Heb. in ira furoris. i. vehementiſſime iratus. ¶11 vl, ſed Dominus indurauerat cor Pharaonis: propterea non dimiſit &c.

X I I. ¶1 Eandem ſententiam verbis diuerſis effert. q. d. Erit vobis menſis præcipuus inter omnes mēſes. Hic eſt menſis qui poſtea Chaldaico vocabulo Niſan eſt appellatus, & plerūq; reſpōdet Martio noſtro. nā initiū eius aliquādo præcedit, & aliquādo ſequitur æquinoctiū vernale, ſecundum quod annus emboliſmicus propè vel longè fuerit. ¶2 Vox Hebræa ſignificat agnū vel hœdum. ¶3 per domum patrum, agnū per ſingulas domos. Repetitio Hebræis frequens. pro, ſibi per ſingulas familias. Domum enim patrum vocat familiam. Subaudienda præterea dictio Nempe, Videlicet, aut ſimilis, in poſteriore parte: hoc pacto, Per domum patrum, nēpe per ſingulas domos, ſiue familias.

Digitized by Google

Si verò domus minor fuerit quàm vt edẽdo agno ſufficiat,] [4] ſumatur & vicinus eius, propinquus ſcilicet domui eius. [5] pro numero animarũ, [6] numerabitis ad pecudem, quantum ſinguli edant. [7] Pecus ſit integra, [8] maſcula, annicula, quam ex ouibus aut capris accipietis. Et hanc quidem ſeruabitis vſque ad decimumquartum diem huius menſis: mactabitque eam omnis cœtus cõgregationis Iſrael [8] inter veſperas. Tollent inſuper de ſanguine, ponẽtque in duob⁹ poſtibus, & in ſuperis liminibus domorum, in quibus eã edent. Et comedent carnem illam eadem nocte, aſſam igni, & placẽtas infermentatas, cum amaris [herbis] comedent eam. Non comedetis ex ea [9] crudũ, aut quod coctione coctum ſit in aqua, ſed igni aſſum: [10] caput eius cũ cruribus atque interioribus ei⁹. Ne reſeruetis ex ea quidquam vſque mane: quod verò ex ea vſque mane relictum fuerit, igni comburetis. ¶ Sic autem comedetis illã, Lũbi veſtri ſint [11] accincti, calceamẽta veſtra in pedibus veſtris, & baculus veſter in manu veſtra, & comedetis eam cum feſtinatione, [12] Pæſah hoc Domino. Et [13] tranſibo in terra Aegypti nocte [14] illa, & cædam omne primogenitum in terra Aegypti, tam in hominibus quàm iumentis, & [15] in cũctis dijs Aegypti edam iudicia, ego Dominus. Et ſanguis ille erit [16] vobis [17] ſignum in domibus in quibus vos fueritis: cũmque ſanguinem illum videro, præteribo vos, nec erit in vobis plaga [18] internecionis, [19] quum cecidero in terra Aegypti. Eritque vobis dies ille [20] in monumentum, & celebrabitis eum, feſtum Domino [21] in poſteritate veſtra, ſtatuto perpetuo celebrabitis eum. Septem diebus comedetis placentas infermentatas, verũtamen primo die [22] abolebitis fermẽtum è domibus veſtris: quicunque enim fermentatum comederit, à primo die ad ſeptimum vſque, excindatur anima huiuſmodi ex Iſraele. [23] Et primo quidem die conuocatio ſancta, & die ſeptimo conuocatio ſancta erit vobis: nullũ opus ſiet in eis, duntaxat quod editur ab omni anima, hoc ſolũ [24] ſiet à vobis. Et [25] obſeruabitis infermentata: nã hoc ipſo die eduxi [26] exercitus veſtros de terra Aegypti. obſeruabitis igitur hunc diem apud poſteros veſtros ritu perpetuo. In primo, decimoquarto die illius menſis ſub veſperam comedetis placentas infermentatas, vſque ad vigeſimũprimum diẽ menſis ad veſperã. Septẽ diebus nõ inuenietur fermẽtũ in domib⁹ veſtris: nã quicũque fermẽtatũ ederit, [27] ſiue incola is ſit, ſiue indigena terræ, excindetur anima illa de cœtu Iſraelis.

Si autem minor eſt numerus vt ſufficere poſſit ad veſcendum agnum: aſſumet vicinum ſuũ qui coniunctus eſt domui ſuæ, iuxta numerum animarum quæ ſufficere poſſunt ad eſum agni. Erit autem agnus abſque macula, maſculus, anniculus: iuxta quem ritum tolletis & hædum. Et ſeruabitis eum vſque ad quartamdecimam diẽ menſis huius: immolabitque eum vniuerſa multitudo filiorum Iſrael ad veſperã. Et ſument de ſanguine eius, ac ponent ſuper vtrunque poſtem, & in ſuperliminaribus domorum in quib⁹ comedent illum. Et edent carnes nocte illa aſſas igni, & azymos panes, cum lactucis agreſtibus. Nõ comedetis ex eo crudum quid, nec coctũ aqua, ſed aſſum tãtum igni: caput cum pedibus eius & inteſtinis vorabitis. Nec remanebit quicquam ex eo vſque mane. ſiquid reſiduum fuerit, igne comburetis. ¶ Sic autem comedetis illũ, Renes veſtros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & comedetis feſtinantes: eſt enim phaſe (id eſt tranſitus) Domini. Et tranſibo per Terram-Aegypti nocte illa, percutiámque omne primogenitum in Terra-Aegypti ab homine vſque ad pecus: & in cunctis dijs Aegypti faciam iudicia, ego Dominus. Erit autẽ ſanguis vobis in ſignũ in ædibus in quibus eritis: & videbo ſanguinem, & tranſibo vos: nec erit in vobis plaga diſperdens quãdo percuſſero Terram-Aegypti. Habebitis autẽ hunc diẽ in monimentum: & celebrabitis eum ſolennem Domino in generationibus veſtris cultu ſempiterno. Septem diebus azyma comedetis: in die primo non erit fermentum in domibus veſtris: quicunque comederit fermentum, peribit anima illa de Iſrael, à primo die vſque ad diem ſeptimũ. Dies prima erit ſancta atque ſolennis, & dies ſeptima eadem feſtiuitate venerabilis: nihil operis facietis in eis, exceptis his quæ ad veſcendum pertinent. Et obſeruabitis azyma: in eadem enim ipſa die educam exercitum veſtrum de Terra-Aegypti, & cuſtodietis diem iſtum in generationes veſtras ritu perpetuo. ¶ Primo menſe, quartadecima die menſis ad veſperam comedetis azyma vſque ad diem viceſimamprimam eiuſdem menſis ad veſperam. Septem diebus fermentatum non inuenietur in domibus veſtris: qui comederit fermentatum, peribit anima eius de cœtu Iſrael, tam de aduenis quàm de indigenis Terræ.

...e veſperam ſolis, quum ſol tranſit horizontem: alteram luminis, quum nõ apparet lumen ſolis poſt ... ait immolãdum eſſe agnum inter occaſum ſolis & principium noctis. ¶ 9 crudum intellige, quod ... eſt aſſum. ¶ 10 ſub. comedetis. ¶ 11 vt ſcilicet accincti eſſe ſolẽt lumbi eorum qui iter faciunt. ... PESAH legitur, pro quo Latini qui ad nos ex Hebræo transferunt, dicunt Phaſe: Syri vero, ſiue Chal... quod nos & Græci heth in ch mutato, dicimus Paſcha. Senſus autem huius loci eſt, Significat tranſitum ... minere: Id eſt, horam qua tranſiturus eſt Dominus domos Aegyptiorum. Sequitur enim, Nã trãſibo &c. ... cturus ſum primogenitos Aegypti, & ſeruaturus primogenitos filiorum Iſrael. ¶ 14 hac. ¶ 15 .i. ſumã ... timas de idõlis Aegyptiorum. Deijciam enim eorum idõla, vt intelligant me ſolum Deum. q.d. Non ſolam potentiam meam in primogenitis Aegyptiorum, ſed etiam in idõlis quæ colũt. ¶ 16 .i. in veſtram ... ¶ 17 Sub. angelo percutienti. ¶ 18 in perditionem. Poſſet melius verti, dum percutiam: vt verba illa, Et ... legantur per parentheſin: hoc pacto, Erit autem ſanguis vobis in ſignum in ædibus in quibus eritis (aſpi... ſanguinem, & tranſibo vos: nec erit in vobis plaga) dum percutiam, quando &c. i. dum angelus quẽ mit... primogenita Aegypti. ¶ 19 quando percutiam terram Aegypti. ¶ 20 .i. in memoriã tanti beneficij ac... ¶ 21 Heb. per ætates veſtras, ſtatuto mundi &c. i. vos cum poſteris veſtris, ſtatuto ſempiterno celebrabi... ¶ 22 Heb. ceſſare facietis fermentum in domibus veſtris. nam quicunque &c. i. ante primum illum diem ... rmentum de domibus veſtris, ita vt primo illo die nullum inueniatur fermentum. ¶ 23 vl, Dies quidem conuocatio ſancta, etiam dies ſeptima erit vobis conuocatio ſancta. i. Dies ſolennis in quo conuocari in... alus. Hoc eſt, Ex illis ſeptem diebus primus & ſeptimus erunt vobis ſolennes. ¶ 24 vl, parabitur. i. nullã ... vobis, præterquam quòd licebit vobis parare cibum neceſſarium. ¶ 25 Id eſt, obſeruabitis ritum eden... erat enim ſignum quod Iudæos monere debuit diuinæ liberationis, qui eripuerat eos ab omni amari... ritus. ¶ 26 Id eſt, omnem numerum filiorum Iſrael. ¶ 27 Heb. in aduena & indigena terræ. Phraſis eſt ... pro, ſiue aduena ſit, ſiue indigena terræ.

Digitized by Google

b Omne fermentatum non comedetis: In cunctis habitaculis veſtris edetis azyma. ¶Vocauit autem Moyſes omnes ſeniores filiorum Iſrael, & dixit ad eos, Ite tollentes animal per familias veſtras, & immolate phaſe. ¶Faſciculúmque hyſſopi tingite in ſanguine qui eſt in limine, & aſpergite ex eo ſuperliminare, & vtrunque poſtẽ: nullus veſtrum egrediatur oſtium domus ſuæ vſque mane. Tranſibit enim Dominus percutiens Aegyptios: cúmque viderit ſanguinem in ſuperliminari & in vtroque poſte, tranſcendet oſtiũ domus, & nõ ſinet percuſſorẽ ingredi domos veſtras & lædere. Cuſtodi verbũ iſtud legitimũ tibi & filijs tuis vſque in æternũ. Cúmque introieritis terram quam Dominus Deus daturus eſt vobis vt pollicitus eſt, obſeruabitis ceremonias iſtas. Et cũ dixerint vobis filij veſtri, Quæ eſt iſta religio? dicetis eis, Victima tranſitus Domini eſt, quãdo tranſiuit ſuper domos filiorum Iſrael in Aegypto percutiẽs Aegyptios, & domos noſtras liberãs. Incuruatúſque populus adorauit. ¶Et egreſſi filij Iſrael fecerunt ſicut præceperat Dominus Moyſi & Aarõ. Factum eſt autẽ in noctis medio percuſſit Dominus omne primogenitũ in Terra Aegypti, à primogenito Pharaonis qui in ſolio eius ſedebat, vſque ad primogenitũ captiuæ quæ erat in carcere, & omne primogenitum iumentorum. ¶Surrexitque Pharao nocte & omnes ſerui eius, cunctáque Aegyptus: & ortus eſt clamor magnus in Aegypto: neque enim erat domus in qua non iacẽret mortuus. Vocatíſque Pharao, Moyſe & Aaron nocte, ait, Surgite, egredimini à populo meo, vos & filij Iſrael: ite, immolate Domino ſicut dicitis. Oues veſtras & armenta aſſumite vt petieratis, & abeuntes benedicite mihi. Vrgebántque Aegyptij populum Iſrael de Terra exire velociter, dicentes, Omnes moriemur. ¶Tulit igitur populus conſperſam farinam antequam fermentaretur: & ligans in pallijs poſuit ſuper humeros ſuos. Feceruntque filij Iſrael ſicut præceperat Dominus Moyſi: & petierunt ab Aegyptijs vaſa argentea & aurea, veſtémque plurimam. Dominus autem dedit gratiam populo coram Aegyptijs vt commodarent eis: & ſpoliauerunt Aegyptios. ¶Profectíque ſunt filij Iſrael de Rameſſe in Socoth, ſexcẽta ferè millia peditum virorum, abſque paruulis & mulieribus. Sed & vulgus promiſcuum innumerabile aſcẽdit cum eis, oues & armenta & animãtia diuerſi generis multa nimis. Coxerúntque farinam quam dudum de Aegypto conſperſam tulerant: & fecerunt ſubcinericios panes azymos: neque enim poterat fermẽtari, cogẽtibus exire Aegyptijs, & nullã facere ſinẽtibus morã: nec pulmẽti quicquã occurrerat præparare. Habitatio autẽ filiorũ Iſrael qua manſerũt in Aegypto, fuit quadringentorũ triginta annorũ.

Nihil fermẽtatum comedetis, ſed in omnibus habitationibus veſtris infermentatas placentas comedetis. ¶Conuocauit autem Moſes omnes ſeniores Iſrael, & dixit ad eos, [17] Ite, & tollite vobis ouiculã pro familijs veſtris, & mactate [18] Paſah. Accipite quoque faſciculum hyſſopi, & tingite in ſanguine qui fuerit in [19] pelui: & contingite ſupera limina & duos poſtes ſãguine qui eſt in pelui, nulláſque ex vobis fores domus ſuæ egrediatur vſque mane. Tranſibit enim Dominus vt cædat Aegyptios: quúmque ſanguinem in ſuperis liminibus, & in duobus poſtibus viderit, tranſilíet [20] Dominus ianuam illam, neque permittet vaſtatorẽ ingredi domos veſtras [21] vt cædat. [22] Obſeruabitis itaque verbum iſtud, vt ſit & tibi & filijs tuis perpetuus ritus. Fietque, quũ introieritis terram, quam Dominus vobis iuxta pollicitationem ſuam daturus eſt, hunc [23] cultum ſeruabitis. Deinde ſi filij veſtri ad vos dixerint, Quis hic cultus veſter? Reſpondebitis, [24] Mactatio Paſah hæc Domino: qui præterijt domos filiorũ Iſrael in Aegypto, quũ cæderet Aegyptios, & domos noſtras liberauit. popul' verò iclinato vertice, [25] gratias egit. ¶Abierũt itaque filij Iſrael, & fecerunt quemadmodum præceperat Domin' Moſi & Aharoni, ſic inquam fecerunt. Et factum eſt media nocte, quòd Dominus cæderet omne primogenitũ in terra Aegypti, à primogenito Pharaonis [26] ſedentis ſuper ſolium eius, vſque ad primogenitum captiui qui eſt in carcere, deinde & omne primogenitum iumẽtorum. ¶Et ſurrexit Pharao noctu, ipſe & omnes ſerui eius, atque cũcti Aegyptij, & factus eſt clamor magnus in Aegypto, quoniam non erat domus in qua non eſſet [27] mortuum aliquid. Et vocauit Moſen & Aharonẽ noctu, & dixit, Surgite, exite è populo meo, tam vos quàm filij Iſrael, & ite ſacrificatum Domino iuxta verbum veſtrum: Quin & greges veſtros, armentáque veſtra tollite, quemadmodum loquuti eſtis, & abite, [28] atque fauſta mihi imprecamini. [29] Et inſtabant Aegyptij populo, vt feſtinanter eos expellerent è terra: dicebant enim, Omnes [40] morimur. ¶Et tulit popul' maſſam farinaceam aqua ſubactam antequam fermentaretur, [41] reliquias ſuas in veſtibus ligatas ſuper humerum ſuum. Et filij Iſrael fecerunt iuxta mandatum Moſis, poſtulantes [videlicet] ab Aegyptijs vaſa argentea, & vaſa aurea, & veſtes. Et Dominus [42] conciliauit gratiam populo coram Aegyptijs, [43] vt petita darent eis, & abſtulerunt Aegyptijs. ¶Profecti ſunt itaque filij Iſrael de Raemſes in Sucoth circiter ſexcenta millia peditum fortium virorum, præter pubem. Sed & [44] promiſcuum [vulgus] plurimum aſcendit cum eis, oues quoque & boues & pecora admodum multa. Coxerunt ergo maſſam farinaceã, quã extulerãt ex Aegypto, placentas infermentatas, quoniã [45] non fermentauerũt: eiecti enim ab Aegyptijs non potuerunt morã facere, nec etiã viaticũ ſibi parare. Habitationis verò tẽpus, quo filii Iſrael in Aegypto habitarũt, fuerũt anni quadringenti triginta.

¶17 Heb. Extrahite, & tollite vobis pecudem per familias veſtras. Extrahite, ſubaudi, de ouili. Chaldæus paraphraſtes vertit, Capite de filiis gregis .i. agnos vel hœdos. ¶18 vſ, phaſe. Id eſt, victimã quæ trãſitum ſignificabat, quando Dominus tranſijt per Aegyptũ, occidẽs primogenita Aegyptiorũ, præteritis primogenitis Iſraelitarũ. ¶19 quo ſcilicet except' fuit ſanguis agni. ¶20 Antecedẽs ꝑ relatiuo poſitũ. Latini dicerent, Tranſibit ipſe oſtium.

¶21 ad percutiẽdum. Subaudi, primogenita. ¶22 Heb. Obſeruabitis igitur rẽ iſtam in ſtatutum, tibi & filiis tuis in ſempiternum. Trãſitus perſonæ eſt: ita vertendum eſſet, Erũt tibi ceremoniæ hæ vice ſtatuti &c. ¶23 vſ, ritũ ¶[24] vſ, Quid ſibi vult hic ritus veſter? q.d. Cur hũc ritum ſeruatis? ¶24. i. Victima ſiue ſacrificium tranſitus Domini eſt. hoc eſt, ſacrificium inſtitutum pro miſericordia, quã præſtitit nobis Deus, quando præterijt &c. ¶25 adorauit. ſub. Dominum, agnoſcendo beneficium Dei. ¶26 ſedentis. i. ſeſſuro ſuper ſolium eius. Ita docte vertit Chaldæus paraphraſtes. ¶27 mortuus. ¶28 Heb. benedicite etiam mihi. Chaldæus paraphraſtes, orate pro me. Ne ſcilicet moriar. ¶39 Heb. Et præualeſcebat Aegyptus ſupra populum ad feſtinandum dimittere illos è Terra. Hebraica phraſis, pro, Totis autẽ viribus Aegyptij vrgebãt populum vt mature diſcederẽt ab Aegypto. ¶40 vſ, perimus. q.d. actum eſt de nobis. ¶41 cibos ſuos ligatos in veſtibus poſuit ſuper humeros ſuos. Alij vertunt, panaria ſua inuoluta veſtibus. Id eſt, vaſa in quibus ſeruatur maſſa illa. Vt tamen continens ſit pro cõtento: quaſi dicat, conſperſiones ſuas conſperſas. Alii dicunt vocem Hebræam SERVROTH, pro qua cibos vertimus, ſignificare reliquias ciborum. Poſſet & ita verti, ſubintelligendo IN, In panariis ſuis inuolutis veſtibus &c. Tulit maſſam farinaceam in panariis ſuis, inuolutis veſtibus, [tulit inquam] ſuper humerum ſuum. ¶42 Heb. dederat gratiam populo in oculis Aegypti. Id eſt, reddiderat populum ſuum gratum Aegyptijs. ¶43 Heb. & commodauerunt [ſiue mutuo dederunt] eis, & ſpoliauerunt Aegyptios. ¶44 Heb. miſtio multa. Chaldæus paraphraſtes vertit, extranei multi qui non erant Iſraelitici. ¶45 vſ, non erat fermentata:

Digitized by Google

¶46 Hebr. Nox cuſtodiarũ eſt Domino. i. Hac nocte Dominus cuſtodiuit filios Iſrael ne læderentur à vaſtatore, vt educeret eos de terra Aegypti, & aſſereret in libertatem.

¶47 vt educeret. vſ, educendo ¶48 nox inquam iſta erit Domino, ob ſeruantiæ filijs Iſrael per generationes ſuas. Pluralis numeri eſt obſeruantiæ. q. d. Nox iſta obſeruabitur ab omnib⁹ filijs Iſrael Domino. i. in honorem Domini. ¶49 vſ. Hoc ſtatutum phaſe. i. Hic debet eſſe ritus, hæc obſeruantia, hoc more celebrandũ eſt phaſe. ¶50 facere volet

XIII.

¶1 vſ, apertionem omnis vteri. Hoc per appoſitionem dictũ eſt, primogenitum quod primo aperit matris vterum. ¶2 Per appoſitionem Aegyptum vocat domum ſeruorũ, id eſt locum in quo ſeruiebant ſeruitutem duram. ¶3 Heb. in manu forti. i. magnis viribus, magna virtute & fortitudine.

Exactis verò quadringentis triginta annis, ipſo eodem die egreſſi ſunt omnes exercitus Domini è terra Aegypti. [46]Nox hæc obſeruabilis Domino, [47]qua eduxit eos de terra Aegypti: [48]hæc inquã nox Domini eſt, quam obſeruare debent omnes filij Iſrael per poſteritates ſuas. ¶Et dixit Dominus ad Moſen & Aharonem, [49]Hic ritus ſit Pæſah, nullus extraneus edat ex eo. Et omnis ſeruus ære emptus, poſtquam circunciderís eum, comedet ex eo. Incola & mercenarius ex eo ne comedant. In vna domo comedatur, non exportabis è domo de carne illa foras, nec os confringetis in eo. Vniuerſus cœtus Iſrael facient ipſum. Et ſi aduena apud te incola fuerit, &[50]fecerit Pæſah Domino, circuncidatur ei omnis mas, & tunc accedat, vt faciat ipſum, & ſit vt indigena terræ. nullus enim incircũciſus ex eo comedat. Eadem lex erit indigenæ & incolæ qui inter vos habitat. Fecerunt autem omnes filij Iſrael quemadmodum præceperat Dominus Moſi & Aharoni: ſic [inquam] fecerunt. Eodem ergo ipſo die eduxit Dominus filios Iſrael de terra Aegypti cum exercitibus ſuis.

CAP. XIII.

Loquutúſque eſt Dominus ad Moſen in hanc ſententiam, Conſecra mihi omne primogenitum, [1]aperturam omnis vuluæ in filijs Iſrael, tam in homine quàm in iumento: meum enim eſt. ¶Et dixit Moſes ad populũ, Meminiſſe oportet [diei huius], in quo egreſſi eſtis de Aegypto, [2]de domo ſeruorum: quoniam [3]potenti manu eduxit vos Dominus iſthinc: [4]ne comedatur fermentatum. Vos hodie egredimini in mẽſe [5]Abib. Cúmque Dominus introduxerit te in terram Chananæi, Hithæi, Amorrhæi, Hiuæi & Iebuſæi, quã iurauit patribus tuis vt tibi daret, terram fluẽtem lacte & melle, [6]præſtabis in hoc menſe huiuſmodi obſequium. Septem diebus comedes infermẽtata, ſeptimo die feſtus dies Domini eſt. Placentę infermentatæ comedentur ſeptem diebus, vt ne videatur quidem apud te neque fermentatũ, neque fermentũ in cunctis finibus tuis. ¶Indicabis autem illo die filio tuo, dicens, [7]Propterea hoc fecit mihi Dominus, quum educeret me ex Aegypto. [8]Eritq; tibi in ſignum ſuper manum tuam, & in monimentum inter oculos tuos, vt ſcilicet ſit lex Domini in ore tuo, quoniam manu valida eduxit te Dominus de Aegypto. Cuſtodies igitur hũc ritum [10]ſtato tempore, idque iugiter. ¶Cúmque introduxerit te Domin⁹ in terrã Chananæi, [11]quam iurauit tibi & patribus tuis, dederitque tibi eam, [12]Mancupi facies omne primogenitum Domino, & omne primogenitum fœtus iumenti quod tibi fuerit, mares Domini [ſunt.] Omne autẽ primogenitũ aſini [13]pecude redimes: ſi verò non redemeris, frange ei ceruicem: & omne primogenitum hominis de filijs tuis [14]redimes. ¶Cúmque interrogauerit te [15]cras filius tuus,

Quibus expletis, eadẽ die egreſſus eſt omnis exercitus Domini de Terra-Aegypti. Nox iſta eſt obſeruabilis Domini, quando eduxit eos de Terra-Aegypti: hanc obſeruare debent omnes filij Iſrael in generationibus ſuis. ¶Dixitque Dominus ad Moyſen & Aaron, Hæc eſt religio phaſe, Omnis alienigena non comedet ex eo. Omnis autem ſeruus emptitius circuncidetur, & ſic comedet. Aduena & mercenarius nõ edent ex eo. In vna domo comedetur, nec efferetis de carnibus eius foras, nec os illius confringetis. Omnis cœtus filiorum Iſrael faciet illud. Quòd ſiquis peregrinorum in veſtram voluerit tranſire coloniã, & facere phaſe Domini, circuncidetur prius omne maſculinum eius, & tunc rite celebrabit: eritque ſicut indigena Terræ. ſiquis autem circunciſus non fuerit, non veſcetur ex eo. Eadem lex erit indigenæ & colono qui peregrinatur apud vos. Feceruntque omnes filij Iſrael ſicut præceperat Dominus Moyſi & Aaron. Et eadem die eduxit Dominus filios Iſrael de Terra-Aegypti per turmas ſuas.

CAP. XIII.

Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Sanctifica mihi omne primogenitum quod aperit vuluam in filijs Iſrael, tam de hominibus quàm de iumẽtis: mea ſũt enim omnia. ¶Et ait Moyſes ad populum, Mementote diei huius in qua egreſſi eſtis de Aegypto & de domo ſeruitutis, quoniam in manu forti eduxit vos Dominus de loco iſto: vt non comedatis fermentatum panem. Hodie egredimini menſe nouarum frugũ. Cúmque introduxerit te Dominus in Terrã-Chananæi & Hethæi & Amorrhæi & Heuæi & Iebuſæi, quam iurauit patribus tuis vt daret tibi, terram fluentem lacte & melle, celebrabis hunc morem ſacrorum menſe iſto. Septem diebus veſcẽris azymis: & in die ſeptimo erit ſolẽnitas Domini. Azyma comedetis ſeptem diebus: non apparebit apud te aliquid fermentatum, nec in cũctis finibus tuis. ¶Narrabíſque filio tuo in die illo, dicens, Hoc eſt quod fecit mihi Dominus quãdo egreſſus ſum de Aegypto. Et erit quaſi ſignũ in manu tua, & quaſi monimentum ante oculos tuos: & vt lex Domini ſemper ſit in ore tuo, in manu enim forti eduxit te Domin⁹ de Aegypto. Cuſtodies huiuſcemodi cultũ ſtatuto tempore à diebus in dies. ¶Cúmq; introduxerit te Domin⁹ in Terrã-Chananæi, ſicut iurauit tibi & patribus tuis, & dederit tibi eã: ſeparabis omne quod aperit vuluã Domino, & quod primitiuũ eſt in pecoribus tuis: quicquid habueris maſculini ſexus, cõſecrabis Domino. Primogenitũ aſini mutabis oue: quòd ſi non redemeris, interficies. omne autẽ primogenitũ hominis de filijs tuis pretio redimes. ¶Cúmq; interrogauerit te filius tuus cras,

¶4 Vt ſcilicet hac ratione memores ſitis quomodo non tantum vi exiſtis ex Aegypto, ſed etiam ita feſtinãter eiecti fuiſtis, vt non licuerit immorari diutius ad parandum viaticum, nondúmque maſſæ veſtræ eſſent fermentatæ: tantum abeſt vt vos retinuerint. ¶5 Vox Hebræa ABIB, ſignificat propriè calamum in cuius ſummitate eſt ſpica. Hoc fit menſe Martio, vel in principio Aprilis, quo menſe ſpicæ exeunt è calamis. ¶6 Heb. ſerujes ſeruitutẽ hanc in menſe iſto. i. celebrabis hunc ritum menſe iſto. ¶7 ſub. vt memores eſſemus beneficij accepti. q. d. Deus fecit illa ſigna quũ egrederer ex Aegypto, vt perpetuo memores eſſemus illius beneficij, & q̃ ſemper adeſſe ſolet ſuis in neceſſitate. Alij vertũt, Propter hoc quod fecit Dominus mihi quum exirẽ &c. i. Propter ea ſigna quæ fecit Dominus, propter occiſa primogenita, celebramus paſchæ iſtius feſtum, in memoriam beneficij accepti. ¶8. i. Externæ iſtæ cæremoniæ ſint tibi non ſecus ac ſiquis ſignum aliquod in manũ aut ante oculos ponat quod eũ perpetuo admoneat. ¶9. i. vt illam iugiter mediteris ad explendam Domini voluntatem, exerceaíſque ſemper in operibus quæ præcepit tibi Dominus. ¶10 tempore ſuo de anno in annum. Id eſt, quotannis, ſiue per ſingulos annos. ¶11 quẽadmodum ¶12 Heb. Tunc tranſire facies [ſiue adduces] omne quod aperit vuluam, ad Dominum: & omnem apertionem, emiſſionem iumenti. Vel, pecoris. Per appoſitionem dictum, emiſſionem iumenti. Id eſt, omne quod aperit vuluam beſtiæ, hoc eſt omne primogenitum beſtiæ, quæ tua fuerit. Apertionem vuluæ, vocat primogenitum. ¶13 Nõ licebat conſecrare aſinum Domino, quia immundũ erat animal: ſed loco illius immolandus erat hœdus vel agnus. ¶14 ſub. animali mundo. hoc eſt, loco illius animal mundum immolabitur. ¶15. i. poſthac.

Digitized by Google

[illegible], Quid eſt [illegible]ſpōdebis ei, In manu for[illegible] eduxit nos Dom[illegible] de Terra-Ægypti, de do[illegible] ſeruitutis. N[illegible] induratus eſſet Pharao, [illegible]ſſet nos dimittere, occidit Domin⁹ omne pri[illegible]genitū in Terra-Ægypti à primogenito ho[illegible]nis vſque ad primogenitum iumentorū: idcir[illegible] immolo Domino omne quod aperit vuluam maſculini ſexus, & omnia primogenita filiorum meorū redimo. Erit igitur quaſi ſignum in manu tua, & quaſi appenſum quid, ob recordatio[illegible] ante oculos tuos: eo quòd in manu forti edu[illegible] nos Dominus de Ægypto. ¶ Igitur cum emi[illegible] Pharao populum, non eos duxit Dominus per viam Terræ-Philiſthijm quæ vicina eſt: re[illegible] ne fortè pœniteret eum, ſi vidiſſet aduer[illegible] ſe bella conſurgere, & reuerteretur in Æ[illegible]gyptum. Sed circunduxit per viā deſerti, quæ eſt [illegible] Mare-rubrum: & armati aſcenderunt filij [illegible] de Terra-Ægypti. ¶ Tulit quoque Moyſes [illegible] Ioſeph ſecum: eo quòd adiurāſſet filios Iſra[illegible], Viſitabit vos Deus, efferte oſſa mea hinc [illegible]. ¶ Profectique de Socoth caſtrametati [illegible] in Etham in extremis finibus ſolitudinis. [illegible] autem præcedebat eos ad oſtendendā [illegible] per diem in columna nubis, & per noctem [illegible] ignis: vt dux eſſet itineris vtroq; té[illegible]. Nequaquam defuit columna nubis per die, [illegible] ignis per noctem, coram populo.

CAP. XIIII.

L[illegible] eſt autem Domin⁹ ad Moyſen, dicēs, L[illegible] filijs Iſrael, Reuerſi caſtrameten[illegible] Phi-hahiroth quæ eſt inter Magda[illegible] contra Beel-ſephon: in conſpectu [illegible] ſuper mare. Dicturúſque eſt [illegible] ſuper filijs Iſrael, Coarctati ſunt in ter[illegible] eos deſertum. Et indurabo cor eius, [illegible] vos: & glorificabor in Pharaone [illegible] exercitu eius: ſcientq; Ægyptij quia [illegible] Dominus. Fecerúntque ita. ¶ Et nun[illegible] eſt regi Ægyptiorum quòd fugiſſet po[illegible] immutatúmq; eſt cor Pharaonis & ſeruo[illegible] eius ſuper populum, & dixerūt, Quid volui[illegible] facere vt dimitteremus Iſrael, ne ſeruiret no[illegible] ergo currum, & omnem populū ſuū [illegible] ſecum. Tulitque ſexcentos currus ele[illegible], & quicquid in Ægypto curruum fuit: & du[illegible] totius exercitus. Indurauitque Dominus cor [illegible] regis Ægypti, & perſecut⁹ eſt filios Iſ[illegible] illi egreſſi erant in manu excelſa. Cúm[illegible] perſequerentur Ægyptij veſtigia præceden[illegible], reppererunt eos in caſtris ſuper mare: om[illegible] equitatus & currus Pharaonis, & vniuerſus [illegible] erant in Phi-hahiroth contra Beel-ſe[illegible]phon. Cúmque appropinquaſſet Pharao, leuan[illegible] filij Iſrael oculos, viderunt Ægyptios poſt [illegible] timuerunt valde, clamauerúntque ad Domi[illegible]num. Et dixerunt ad Moyſen, Forſitan non erant ſepulchra in Ægypto, ideo tuliſti nos vt more[illegible] in ſolitudine: quid hoc facere voluiſti, vt educeres nos ex Ægypto? Nónne iſte eſt ſermo

dicens, Quid hoc? Dices ad eum, Dominus eduxit nos potenti manu ex Ægypto, [16] è domo ſeruorū. [17] Cúmque Pharao grauatim dimitteret nos, interfecit Dominus omne primogenitum in terra Ægypti, à primogenito hominis vſq; ad primogenitum iumenti: & hac cauſa ego ſacrifico Domino omne primogenitum maſculinum, atque omne primogenitum filiorum meorū [18] redimo. Sit itaque in ſignum ſuper manum tuā, & in [19] monimentum inter oculos tuos, quòd Dominus eduxerit nos valida manu ex Ægypto. ¶ Factum eſt autem quum Pharao dimitteret populum, non duxit eos Deus per viam terræ Paleſtinorum, [20] quæ propior erat: quoniam ait Deus, Ne fortè pœnitudine ducatur populus quum viderint prælium, & reuertantur in Ægyptū: Sed circūduxit Deus populum, [21] via deſerti maris cariectoſi, & [22] armati aſcenderunt filij Iſrael è terra Ægypti. ¶ Tulit quoque Moſes ſecum oſſa Ioſeph: ſacramento enim adegerat [Ioſeph] filios Iſrael, dicens, [23] Deus certiſſime viſitabit vos, tum abducetis hinc vobiſcum oſſa mea. ¶ Profecti itaque de Suchoth, caſtrametati ſunt in Etham [24] à fine deſerti. Et præcedebat eos Dominus, interdiu per columnam nubis, vt deduceret eos per viā, noctu verò per columnā ignis, vt luceret eis, quo incederent die noctúque. [25] Interdiu columna nubis non receſſit à conſpectu populi, nec ignis columna noctu.

CAP. XIIII.

ET loquutus eſt Dominus ad Moſen, dicēs, Loquere ad filios Iſrael, vt reflectentes maneāt ante Pi-hahiroth [1] inter turrim & mare, è regione Baal-zephon, coram eo [2] caſtrametētur ad mare. Nā Pharao dicet de filiis Iſrael, Perplexi ſunt in terra, deſertum eos cōcluſit. Et ego [3] roborabo cor Pharaonis, vt perſequatur vos, & [4] glorioſus ero in Pharaone, & in cūcto exercitu eius: ſciētque Ægyptii quòd ego ſum Domin⁹. & fecerūt ſic. ¶ Nunciatum eſt autem Ægyptio regi quòd populus fugeret, & [5] verſum eſt cor Pharaonis & ſeruorum eius contra populum, vt dicerēt, [6] Cur hoc fecimus, vt dimitteremus Iſraelem, ne nobis ſeruiret? [7] Et accingēs currum ſuum, tulit ſecum populum ſuum. Accepitque ſexcētos electos currus, & omnes currus Ægypti, & [8] [duces] triarios ſuper quenquam illorum. Et roborauit Dominus cor Pharaonis regis Ægypti, perſequutúſq; eſt filios Iſrael. filii autem Iſrael egreſſi erant [9] excelſa manu. [10] Et Ægyptii perſequuti ſunt illos, & apprehenderūt eos caſtrametantes ad mare, omnis equitatus curruum Pharaonis atque equites eius, & copiæ eius iuxta Pi-hahiroth è regione Baal-zephon. Cúmq; Pharao applicuiſſet, ſuſtulerunt filii Iſrael oculos ſuos, & ecce Ægyptii proficiſcebantur poſt eos, timuerúntque vehementer, & clamauerunt filij Iſrael ad Dominū, Et dixerunt ad Moſen, An nulla erant ſepulchra in Ægypto, [11] vt educeres nos, vt moreremur in deſerto? cur hoc feciſti nobis, vt educeres nos ex Ægypto? Annon hoc eſt quod loquuti ſumus

¶16. i. de loco in quo ſeruiebamus duram ſeruitutem.

¶17 Hebr. Quū indurāſſet ſe Pharao ad dimittendū nos. i. quominus dimitteret nos.

¶18 vſ, redimere ſoleo.

¶19 vſ, frōtale. q.d. hæc oblatio primogenitorum reuocabit tibi perpetuò memoriā beneficiorū acceptorum: erit tibi vice ſigni alligati manibus & fronti tuæ.

¶20 quia vicina erat. vſ, q propinqua eſſet. ſiue parum diſtaret. diſtabat enim decē dierū itinere.

¶21 per viā deſerti, Maris-rubri. Quidā repetūt dictionē Deſerti, hoc pacto, Per viā deſerti, deſerti inquā Maris-rubri. q.d. per vias obliquas duxit populū ad Mare-rubrū. Alii iter quos Chaldæus paraphr. ſubaudiūt præpoſitionem Hebræam ל, ante ים, ſic, לים, & vertunt, ad Mare-rubrū. q.d. circunducendo itineribus obliquis deduxit ad Mare-rubrum.

¶22 vox Hebræa proprie ſignificat quinto facere. Vnde quidam Hebræorū vertunt, accincti armis in quinta coſta. [illegible] ſcilicet thorax pertingeret ad quintam coſtam. Alij dicunt ideo dici quòd quinque armorum generibus accincti fuerint. Prior opinio verior, quòd armati aſcenderint. ¶23 Heb. Viſitando viſitabit vos Deus, & aſcendere facietis. pro, Cum viſitauerit vos Deus, efferte &c. ¶24 in ora [fine] deſerti. ¶25 Non abſtulit [ſub. Deus] columnam nubis interdiu, neque columnam ignis noctu ante populum.

XIIII. ¶1 ante Migdol. nomen loci. ¶2 caſtra figetis ¶3 indurabo ¶4 gloriabor. i. glorioſus apparebo. ¶5 Id eſt, mutata eſt ſentētia Pharaonis. ¶6 vſ, Quid hoc rei eſt quod fecim⁹, quādo dimiſimus &c. aut, quòd emiſimus. ſiue dimiſimus &c. ¶7 Heb. Iungens ergo currum. i. curauit apparandum currum ſuum. olim enim pugnabant in curribus. ¶8 præfectos ¶9. i. cum magna potentia, & magna audacia, animóque alacri. ¶10 vſ, Cúmque perſequerentur eos Ægyptii, aſſequuti ſunt eos caſtrametatos iuxta mare: omnes inquam equi curruum Pharaonis, atque equites eius, & exercitus eius, iuxta Phi-hahiroth, quæ eſt e regione Beel-ſephon. Ordo perturbatior eſt, quem ſic poteris ordinare, Inſecuti ſunt Ægyptij, hoc eſt omnes equi curruum Pharaonis, & equites eius, & exercitus eius filios Iſrael: & aſſequuti ſunt eos caſtrametatos iuxta mare, iuxta Phi-hahiroth, quæ eſt e regione Beel-ſephon. ¶11 quòd eduxeris

Digitized by Google

¶12 vſ, quemadmodũ vidiſtis hodie. nempe viuos. in ſ eos eſtis viſuri viuos, vt nunc videtis. ¶13 Hic Moyſes, vt nonnullis placet, populi perſonam ſuſtinet. q.d. Quare popul⁹ cui præes, clamat ad me? ¶14 gloriabor de Pharaone, ¶15 vſ. gloriabor de Pharaone. Id eſt, glorioſus apparebo ꝓpter mortem eius. ¶16 diſcedens q.d. angel⁹ qui præcedebat, cœpit ire à tergo. ¶17 Heb. nubes & tenebræ, & illuminabat noctem. Id eſt, columna illa quę erat inter vtraque caſtra, ex parte Iſraelis, noctem illuminabat: ex parte autem Ægyptiorum, erat nubes obſcura & tenebroſa. ita Chaldæ⁹ paraphraſtes. vſ, erat nubes quæ illuſtrabat noctem filijs Iſrael: tenebræ autem erant Ægyptijs. ¶18 vt diſcederet mare vento Orientali vehementiſſimo [flante] tota &c. ¶19 in vigilia ¶20 vſ, attriuit, ¶21 abſtulit enim rotas curruum eius, ita vt deduceret illos grauiter. Subaudi, Ægyptios. Vel, cum magna difficultate. Agebãt ægre eos currus, vt ſolent magna difficultate agi detractis rotis.

ad te in Ægypto, dicentes, Sine nos vt ſeruiamus Ægyptijs? ſatius enim nobis fuerat ſeruire Ægyptijs, quàm vt moreremur in deſerto. Et dixit Moſes ad populum, Ne timueritis, conſiſtite, & videte ſalutem Domini, quam vobis hodie feret. nam[12] quos hodie vidiſtis Ægyptios, poſthac vltra perpetuò non videbitis. Dominus bellum geret pro vobis, & vos tacebitis. ¶ Et dixit Domin⁹ ad Moſen,[13] Quid clamas ad me? loquere ad filios Iſrael, vt proficiſcantur. Tu verò tolle in ſublime baculum tuum, & extende manum tuam ſuper mare, & diſſeca illud, ingrediantúrque filij Iſrael per mediũ maris in ſicco. Et ecce ego obfirmabo cor Ægyptiorum, vt illos inſequantur, &[14] glorioſus ero in Pharaone, & in vniuerſo exercitu eius, in curribus eius, & in equitibus eius. Et cognoſcẽt Ægyptij quia ego Dominus, quũ[15] glorioſ⁹ fuero fact⁹ in Pharaone, in quadrigis eius, & equitibus eius. ¶ Et[16] ſoluẽs angel⁹ Dei qui præcedebat caſtra Iſraelis, ibat poſt eos: migrauit quoque columna nubis quæ erat ante eos, & ſtetit à tergo illorum: Venitque inter caſtra Ægyptiorum, & inter caſtra Iſraelitarũ: & fuit[17] nubes & tenebræ [Ægyptijs,] illuſtrauit verò noctẽ [Iſraelitis,] vt alter ad alterum tota iſta nocte nõ accederet. Et extẽdit Moſes manum ſuam ſuper mare, & Domin⁹ effecit[18] vt decurreret mare per Orientalem ventum vehemẽtem tota illa nocte: & fecit mare vt eſſet ſiccũ, & diſciſſæ ſunt aquæ. Et ingreſſi ſunt filij Iſrael in medium maris in ſicco, & aquæ [fuerunt] illis murus à dextra eorũ, & à ſiniſtra eorum. ¶ Et inſequuti Ægyptij, ingreſſi ſunt poſt eos ad medium maris, totus [ſcilicet] equitatus Pharaonis, currus eius, & equites eius. Factúmque eſt[19] in cuſtodia matutina, vt reſpiceret Dominus ad caſtra Ægyptiorum in columna ignis & nube, & caſtra Ægyptiorũ[20] conturbauit,[21] & conſtrinxit rotas curruum eius, atque difficulter duxit eum: vt diceret Ægyptius, Fugiam à conſpectu Iſraelis: Dominus enim pugnat pro eis cõtra Ægyptios. Et dixit Dominus ad Moſen, Extẽde manum tuam ſuper mare,[22] vt reuertantur aquæ ſuper Ægyptium, [hoc eſt] ſuper currus eius, & ſuper equites eius. Et extendit Moſes manum ſuam ſuper mare, & reuerſum eſt mare[23] in alueum ſuum ante lucem, fugerũtque Ægyptij obuiã[24] illi: & præcipitauit Dominus Ægyptios in medium maris. Et refluebãt aquæ, operuerũtque quadrigas & equites, atque totũ exercitum Pharaonis, qui mare ingreſſi fuerant poſt illos, vt ne vnus quidem ex eis ſupereſſet. Filij autem Iſrael iuerunt per mediũ maris in ſicco, & aquæ fuerunt eis vice muri à dextra eorũ & à ſiniſtra eorum. Seruauit itaque Dominus illo die Iſraelem de manu Ægyptiorum, ita vt Iſraelitæ viderẽt Ægyptios mortuos ad litus maris. Vidit quoque Iſrael[26] manũ illam potentem, quam exeruerat Dominus cõtra Ægyptios: & timuit populus Dominũ, crediderũtque Domino & Moſi ſeruo eius.

CAP. XV.

Tunc[1] cecinit Moſes & filij Iſrael cãticũ iſtud[2] Domino, & cecinerunt in hunc modum,
[3] Cantabo Domino, quia[4] magnifice magnificentiam ſuam exeruit,[5] equum & currus eius ſublatos in altum deiecit in mare.

quem loquebamur ad te in Ægypto, dicentes, Recede à nobis, vt ſeruiam⁹ Ægyptijs? multo enim melius erat ſeruire eis, quàm mori in ſolitudine. Et ait Moyſes ad populum, Nolite timere: ſtate, & videte magnalia Domini quæ factur⁹ eſt hodie: Ægyptios enim quos nũc videtis, nequaquam vltrà videbitis vſque in ſempiternum. Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. ¶ Dixitque Dominus ad Moyſen, Quid clamas ad me? Loquere filijs Iſrael vt proficiſcantur. Tu autem eleua virgam tuam, & extende manum tuam ſuper mare, & diuide illud: vt gradiantur filij Iſrael in medio mari per ſiccum. Ego autem indurabo cor Ægyptiorum vt perſequantur vos: & glorificabor in Pharaone, & in omni exercitu eius, & in curribus & in equitibus illius. Et ſcient Ægyptij quia ego ſum Dominus: cum glorificatus fuero in Pharaone, & in curribus atque in equitibus ei⁹. ¶ Tollénſq; ſe angelus Domini qui præcedebat caſtra Iſrael, abijt poſt eos: & cum eo pariter columna nubis, priora dimittens poſt tergum. Stetit inter caſtra Ægyptiorum & caſtra Iſrael: & erat nubes tenebroſa, & illuminans noctem, ita vt ad ſe inuicem toto noctis tẽpore accedere non valerent. Cúmque extendiſſet Moyſes manum ſuper mare, abſtulit illud Dominus, flante vento vehementi & vrente tota nocte, & vertit in ſiccum: diuiſáque eſt aqua. Et ingreſſi ſunt filij Iſrael per medium ſicci maris: erat enim aqua quaſi murus à dextra eorum & læua. ¶ Perſequentéſq; Ægyptij ingreſſi ſunt poſt eos, & omnis equitatus Pharaonis, currus ei⁹ & equites per medium maris. Iámque aduenerat vigilia matutina, & ecce reſpiciens Dominus ſuper caſtra Ægyptiorum per columnam ignis & nubis, interfecit exercitum eorum, & ſubuertit rotas curruum, ferebantúrque in profundum. Dixerunt ergo Ægyptij, Fugiamus Iſraelem: Dominus enim pugnat pro eis contra nos. Et ait Dominus ad Moyſen, Extende manum tuam ſuper mare, vt reuertãtur aquę ad Ægyptios, ſuper currus & equites eorum. Cúmque extendiſſet Moyſes manum contra mare, reuerſum eſt primo diluculo ad priorem locum: fugientibúſque Ægyptiis occurrerunt aquę, & inuoluit eos Dominus in medijs fluctibus. Reuerſæque ſunt aquæ, & operuerũt currus & equites cuncti exercitus Pharaonis, qui ſequentes ingreſſi fuerant mare: nec vnus quidem ſuperfuit ex eis. Filij autem Iſrael perrexerunt per medium ſicci maris, & aquæ eis erant quaſi pro muro à dextris & à ſiniſtris: liberauitque Dominus in die illa Iſrael de manu Ægyptiorũ. Et viderunt Ægyptios mortuos ſuper litus maris, & manum magnam quam exercuerat Dominus contra eos: timuitque populus Dominum, & crediderunt Domino, & Moyſi ſeruo eius.

CAP. XV.

Tunc cecinit Moyſes & filij Iſrael carmen hoc Domino, & dixerunt,
Cantemus Domino: glorioſe enim magnificatus eſt, equum & aſcenſorem deiecit in mare.

¶22 & reuertentur ¶23 ad robur ſuum. i. ad priſtinum vigorem & ſtatum. ¶24 Heb. dum reſpiceret mane. i. prima luce. ¶25 ſub. aquæ, vel mari. i. præ conſternatione ruebãt in ipſas aquas, vt viderẽtur ipſis aquis exire obuiam, & ipſæ aquæ illis. ¶26 manũ magnã. Id eſt, potẽtiam & virtutẽ illam magnam qua vſus fuerat Dominus in Ægyptios. XV. ¶1 ſingulari numero dicit Cecinit: quòd ſolus Moſes compoſuerit canticum in laudem Domini: licet alij vnà cum eo cecinerint. ¶2 vel, in laudem Domini. Hoc capite continetur encomium huius tantæ victoriæ: agit enim gratias Deo ob tantam victoriam. ¶3 Cantabo dicit, ꝙ hoc canticum Moſes compoſuerit. ¶4 Hebr. magnificando magnificatus eſt. Id eſt, magnum & fortem & ſtrenuum ſe eſſe oſtendit. ¶5 Heb. equum & aſcenſorem eius. i. equites enim & ipſos equos. Singulare pro plurali.

Digitized by Google

Fortitudo mea,& laus mea Dominus, & factus eſt mihi in ſalutem: iſte Deus meus,& glorificabo eum,Deus patris mei,& exaltabo eum.

Dominus quaſi vir pugnator, omnipotens nomen eius.

Currus Pharaonis & exercitum eius proiecit in mare:electi principes ei[9] ſubmerſi ſunt in Mari-rubro.

Abyſſi operuerunt eos,deſcenderunt in profundum quaſi lapis.

Dextera tua Domine magnificata eſt in fortitudine:dextera tua Domine percuſſit inimicum.

Et in multitudine gloriæ tuæ depoſuiſti aduerſarios meos: miſiſti iram tuam quæ deuorauit eos ſicut ſtipulam.

Et in ſpiritu furoris tui congregatæ ſunt aquæ: ſtetit vnda fluens, congregatæ ſunt abyſſi in medio mari.

Dixit inimicus,Perſequar & comprehendam, diuidam ſpolia,implebitur anima mea:euaginabo gladium meum,interficiet eos manus mea.

Flauit ſpiritus tuus,& operuit eos mare: ſubmerſi ſunt quaſi plumbum in aquis vehementibus.

Quis ſimilis tui in fortibus Domine?quis ſimilis tui,magnificus in ſanctitate, terribilis atque laudabilis,faciens mirabilia?

Extendiſti manum tuam,& deuorauit eos terra.

Dux fuiſti in miſericordia tua populo quem redemiſti: & portaſti eum in fortitudine tua, ad habitaculum ſanctum tuum.

Aſcenderunt populi, & irati ſunt:dolores obtinuerunt habitatores Philiſthijm.

Tunc conturbati ſunt principes Edom, robuſtos Moab obtinuit tremor:obriguerunt omnes habitatores Chanáan.

Irruat ſuper eos formido & pauor:in magnitudine brachij tui fiant immobiles quaſi lapis: donec pertranſeat populus tuus Domine, donec pertranſeat popul[9] tuus iſte quē poſſediſti.

Introduces eos,& plantabis in monte hæreditatis tuæ,firmiſſimo habitaculo tuo quod operatus es Domine:ſanctuarium tuū Domine,quod firmauerunt manus tuæ.

Dominus regnabit in æternum & vltrá.

Ingreſſus eſt enim eques, Pharao cum curribus & equitibus eius in mare: & reduxit ſuper eos Dominus aquas maris: filij autem Iſrael ambulauerunt per ſiccum in medio eius.

[6]Dominus eſt robur & carmen meum,[7] qui fuit ſeruator meus:'iſte[inquam Domin[9]]eſt [8]Deus' meus,[9]hunc decorabo:'Deus patris mei,[10]hunc extollam.'

Dominus[11]vir bellator,'Dominus nomen eius.

Quadrigas Pharaonis & copias eius [12]deiecit' in mare,& electi 'triarij'eius demerſi ſunt in mari[14]carectoſo.'

Abyſſi eos operuerunt,deſcenderunt in profunditates veluti lapis.

Dextera tua ô Domine [15] excellenti virtute eminuit,' dextera tua ô Domine hoſtem cōfregit.

Et[16]in multitudine magnificentiæ tuę ſubuertiſti'inſurgentes contra te, [17]miſiſti furorē tuū, qui deuorauit eos tanquam ſtipulam.

[18]In flatu narium tuarū' coaceruatæ ſunt aquæ, [19]flumina'conſtiterunt vt cumulus,abyſſi[20] coagulatæ ſunt'in medio mari.

Hoſtis dixit, Perſequar, apprehendam, diuidam ſpolia,[21]implebitur eis anima mea:'exerā gladium meum,perdet eos manus mea.

Vento tuo flauiſti, [&]mare eos operuit: demerſi ſunt veluti plumbum in aquis vehementibus.

Quis tui ſimilis [22]in dijs' ô Domine?quis ſicut tu [23]magnific[9] ſanctitate,[24]formidabilis laudib[9],' faciens admiranda?

Extendente te dexteram tuam [25] deglutiuit eos terra.

16 Duxiſti tua bonitate populum iſtum, quē aſſeruiſti, duxiſti tua fortitudine ad habitaculū ſanctuarij tui.

17 Audientes [hoc]populi contremuerunt, dolor apprehendit habitatores Paleſtinæ.'

Tūc[28]perterriti ſunt duces Edom,robuſti Moab, apprehendit eos tremor,defluxerūt omnes habitatores Chanaan.'

[29]Cadat'ſuper eos tremor & pauor,in magnitudine brachij tui[30]obſtupeſcant' quaſi lapis,donec pertranſierit populus tuus ô Domine, donec pertranſierit populus iſte quem [31]adquiſiuiſti.'

Introduces eos,&[32]plantabis' eos in monte hæreditatis tuæ,[33][ad]habitaculum manſionis tuæ, [34]quod tu paraſti Domine:[ad]ſanctuariū Domini,quod manus tuæ firmauerunt.'

Dominus regnabit in ſeculum, [35] & in perpetuum.'

Quoniam ingreſſus [36]eques Pharao cum currib[9] ſuis & equitibus ſuis' mare, & reduxit Dominus ſuper eos aquas maris:filij autem Iſrael profecti ſunt per ſiccum in medio mari.

¶6 Id eſt, Deus eſt cuius auxilio hoſtibus ſuperior ſui, & qui mihi propterea canticis celebrādus eſt. ¶7 Heb.qui factus eſt mihi in ſalutem : Id eſt, tulit enim mihi opem, & liberauit me. ¶8 Hic E L, Deus dicitur à fortitudine,quia fortitudinem ſuā oſtenderat. ¶9 vl,propterea extruam illi tabernaculum.In quo ſcilicet eum colā. ¶10 propterea exaltabo eum. ¶11 Heb.vir belli. hoc eſt, admodum bellicoſus. ¶12 vl, eiaculatus eſt. quaſi dicat,Tāta facilitate deiecit in mare, quanta quis emittere ſolet ſagittas arcu. Id ſignificat vox Hebraica I A R A. ¶13 principes ¶14 Suph. ¶15 Heb.magnificata eſt in fortitudine.i.planum factū eſt, manum tuam magnā ac fortem eſſe, ex eo quód per eam fortiter egeris. Hebraica phraſis.

¶16 Hoc eſt,magnificētia tua inſigni & multa,ſiue excellenti tua fortitudine deſtruxiſti &c.Hebraiſmus. ¶17.i. immiſiſti te iratum,& ſtatim perierunt. ¶18 vl,Per flatum naris tuæ.Id eſt,quem emiſiſti.quia Deus eſt author flatuum & ventorum. Ideo dicitur ventus naris eius, hoc eſt, ab eo emiſſus.q.d.feciſti vt ſpiraret ventus,& ad flatum illius ſtatim congregatæ ſunt aquæ. ¶19 fluenta ¶20.i.ita ſteterunt acſi congelatæ fuiſſent. ¶21 vl, explebitur in eis deſyderium meum.i.diuitijs eorum replebor. ¶22 vl,inter deos.ſiue, inter angelos.Incipit admirari fortitudinem Dei,poſtquam facta eius mirabilia enarrauit. ¶23 magnificatus eſt in ſanctitate?Id eſt,quis ſicut tu pollet, ſiue præditus eſt ſanctitate? ¶24 Id eſt,terribilis quoque es quum laudaris, quum nemo mortalium te ſatis laudare queat.Vel rurſum ſubaudiuntur verba illa,Quis ſicut tu.quaſi dicat,Quis ſicut tu,tanta reuerentia laudari debeat,ſiue laudandus ſit,vt qui facias mirabilia magna ſolus?Alij vertunt,Terribilis laudibus,Id eſt,qui magno cum timore laudari debeat. ¶25 q.d.Nō ſolum abſorpti ſunt aquis,ſed etiam terra aperuit ſe,& abſorbuit eos. ¶26 Præteritum pro futuro hic poſitum eſt,Duces[vel,Deduces] per miſericordiā tuā populum iſtum quem redemiſti: deduces in viribus ad tabernaculū ſanctitatis tuæ.i.ad tabernaculum ſanctum,in quo tu qui ſanctus es,habitabis. Intelligit montem Sion,in quo poſtea extructum templum. Redemiſſe dicitur Deus populum ſuum,quando aſſeruit eum in libertatem. ¶27 Præterita pró futuris,Audient populi,& commouebuntur:dolor corripiet habitantes Palęſthinam.i.Philiſthæos.Quidam pro Cōmouebuntur,vertunt Iraſcentur. ¶28 turbabuntur principes Edom:fortes Moab corripientur tremore:diſſoluentur omnes habitatores Chanáan.i.animo demiſſo erunt. Principes Edom, vocat Idumæorum principes:& fortes Moab,fortes Moabitidis regionis. ¶29 Cadet.futuro tempore. ¶30 cōticeſcent. Id eſt,ob fortitudinem tuam quam brachio tuo oſtendes. ¶31 Chaldæus paraphr.redemiſti. ¶32 dicit Plantabis, quaſi perpetuo habitaturos. ¶33 Heb.loco habitationis tuæ.i.in ſede quam feciſti vt illic ſedeas. ¶34 Subaudiendū A M E N A M:hoc modo,Nam templum firmabunt(vel,parabunt)ô Domine,manus tuæ.Quaſi dicat, præcipies tibi ædificari templum in ſede illa & loco in quo conſtituiſti habitare. ¶35 Heb.& vltrá.i.perpetuó.q.d.Ipſe extrues tibi templum,& tunc rex eris in æternum in ea ſede quam firmabunt manus tuæ. ¶36 equus Pharaonis cum curribus eius & equitibus eius

¶17 Moyſi ſcili cet, & alijs viris præcinentibus. Vt enim illi dixerunt, Cãtate Domino, &c. ſic quoque illa iiſdem verbis prorupit in laudem. Alij legunt, Et Maria præcinebat illis, ſub. mulieribus. ¶18 Ponitur hic ſolũ initium cantici: veriſimile eſt tamen illis præcinuiſſe totum canticum: verùm noluit repetere.
¶19 Vide quartam annotationem huius capitis. ¶40 cũ ſeſſoribus ſuis
¶41 proficiſcerentur
¶42 Mara ſignificat amarum.
¶43 Heb. docuit eum arborem. Id eſt, oſtendit ei arborem, ex qua decerptum ramum proiecit in aquas amaras.
¶44 Ei, ſcilicet Iſraeli. Id eſt, illic Deus tulit Iſraelitis aliquot leges.
¶45 Quaſi dicat, Quomodo immitterem in te morbos, quũ ego is ſim qui ſanare te ſoleam ſiquando morbo tẽteris?

XVI.

¶1 .i. inſtar pluuiæ è cælo demittam vobis cibum. ¶2 colligẽtque rem diei i die ſuo. i. colligent quotidie quantum ſatis erit pro ipſo die. Hebraiſmus eſt. Per hoc autem voluit Dominus tentare & probare eos an crederent verbis ei⁹, & non plus colligerent quàm illis opus eſſet per ſingulos dies. Voluit præterea dare illis cibos, non per ſingulos menſes, ſed per ſingulos dies: vt nullus tranſiret dies, in quo Dei circa ſe non ſentirent beneficiũ: atque ob id eſſent ſemper memores Dei. Ob ipſam cauſam videtur Chriſtus docuiſſe nos orare, Panem noſtrũ quotidianum da nobis hodie. ¶3 Subaudi, in domos ſuas. ¶4 declaratur iſtud verſiculo paulo poſt ſequenti, Ecce gloria Domini. vt ſcilicet ita intelligatis hoc opus non eſſe humanum, ſed diuinum. ¶5 more Hebraico dictum, pro, contra ſe. Antecedens pro relatiuo. ¶6 vĩ, nos enim quid poſſimus aliud facere [vobis,] ¶7 Subaudiendum eſt, videbitis gloriam Domini. Vel, cognoſcetis quòd Dominus eduxerit vos de Ægypto, non autem nos, quum dederit Dominus vobis veſperi carnem ad comedendum, & panem mane ad ſaturandum [vos:] audiuit enim querimonias &c. ¶8 Dixerat autem Dominus ad Moſen in hunc modum, Audiui &c. ¶9 Vide cap. xii. annotationem de hoc.

¶Et ſumpſit Maria ꝓphetis ſoror Aharonis tympanum in manum ſuam, & egreſſæ ſunt omnes mulieres poſt eam cũ tympanis & choris. Et Maria [viciſſim] ¹⁷reſpondit eis, ¹⁸Cantate Domino, quia ¹⁹magnifice magnificẽtiã ſuã exeruit, equos ⁴⁰& currus eius ſublatos in altum deiecit in mare. ¶Mandauit itaque Moſes vt Iſraelitæ ⁴¹ſoluerent à mari carectoſo: egreſſi ergo in deſertum Sur, profecti ſunt tribus diebus per deſertum, & non inuenerunt aquam. Et venerunt in Mara, nec poterant aquas Mara bibere, eo quòd amaræ eſſent: & ob hoc appellauit nomen eius ⁴²Mara. Et murmurans populus aduerſus Moſen, dixit, Quid bibemus? Et clamauit ad Dominum, & Dominus ⁴³oſtendit ei lignum, quod cum immiſiſſet in aquas, dulces factæ ſũt aquæ. ibi dedit ⁴⁴ei ſtatuta & iudicium, & ibi tentauit eum. Et ait, Si diligenter audieris vocẽ Domini Dei tui, & quod rectum in oculis eius eſt feceris, & auſcultaueris præceptis eius, cuſtodieriſque omnia ſtatuta ei⁹: ⁴⁵nullũ languorem quem Ægyptijs immiſi, tibi immittam: quia ego Domin⁹ te ſanãs. ¶Et venerunt in Elim, vbi erant duodecim fontes aquarum, & ſeptuaginta palmæ, & caſtrametati ſunt ibi iuxta aquas.

CAP. XVI.

SOluentes autẽ de Elim, venerũt omnis cœtus filiorũ Iſrael ad deſertum Sin, quod eſt inter Elim & Sinai, quintodecimo die menſis ſecundi poſt egreſſum eorum è terra Ægypti. Et omnis cœtus filiorum Iſrael murmurabat contra Moſen & Aharonem in deſerto. Et filij Iſrael dixerunt ad eos, Vtinam mortui eſſemus per manum Domini in terra Ægypti, quãdo ſedebamus nos ad ollas carnium, & quando comedebamus panẽ ad ſatietatem: quoniam eduxiſtis nos in deſertum iſtud, vt omnem congregationem iſtam fame conficeretis. Et ait Dominus ad Moſen, En ego ¹depluam vobis panem de cælo, & egredietur populus, ²vt colligãt demẽſum in ſingulos dies: vt probem eum, ambulẽtne in lege mea nécne. Die verò ſexto parent quod ³inferant, ⁴eritque illud duplum, huius reſpectu quod collegerunt in ſingulos dies. Dixitque Moſes & Aharon ad vniuerſos filios Iſrael, Veſperi ſcietis quòd Dominus eduxit vos de terra Ægypti: Mane autem videbitis ⁴gloriã Domini, eo quòd audierit ipſe murmurationem veſtram ⁵contra Dominum: ⁶nos enim quid ſumus, quòd aduerſum nos murmuraſtis? Et ait Moſes, ⁷Quum Dominus dederit vobis ad veſperam carnes ad edendum, & panẽ mane ad ſatietatem, [teſtabitur] ſe audiſſe querimonias veſtras, quibus muſſitatis aduerſus eũ. quid enim nos ſumus? non contra nos ſunt querimoniæ veſtræ, ſed contra Dominum. Et dixit Moſes ad Aharonem, Dic ad omnem cœtum filiorũ Iſrael, Accedite in conſpectum Domini, quoniam audiuit querimonias veſtras. ¶Contigit autem, quum loqueretur Aharon ad omnem cœtum filiorum Iſrael, vt reſpicerent ad deſertum, & ecce gloria Domini viſa eſt in nube. ⁸Locutúſque eſt Dominus ad Moſen, dicens, Audiui querimonias filiorum Iſrael, loquere ergo ad eos in hãc ſententiam, ⁹Inter veſperas comedetis carnes, & mane ſaturi eritis panibus: ſcietiſque quòd e-

¶Sumpſit ergo Maria propheteſſa ſoror Aaron tympanũ in manu ſua: egreſſæque ſunt omnes mulieres poſt eam cum tympanis & choris, quibus præcinebat, dicens, Cantemus Domino: glorioſe enim magnificatus eſt, equum & aſcenſorẽ eius deiecit in mare. ¶Tulit autem Moyſes Iſrael de Mari-rubro, & egreſſi ſunt in deſertũ Sur: ambulaueruntque tribus diebus per ſolitudinẽ, & non inueniebant aquam. Et venerunt in Maram, nec poterant bibere aquas de Mara, eo quòd eſſent amaræ. vnde & congruum loco nomẽ impoſuit, vocãs illum Mara, id eſt amaritudinem. Et murmurauit populus contra Moyſen, dicens, Quid bibemus? At ille clamauit ad Dominũ. qui oſtendit ei lignum: quod cum miſiſſet in aquas, in dulcedinem verſæ ſunt. ibi conſtituit ei præcepta, atque iudicia, & ibi tentauit eum, dicens. Si audieris vocem Domini Dei tui, & quod rectũ eſt coram eo feceris, & obedieris mandatis eius, cuſtodieriſque omnia præcepta illius: cunctum languorem quem poſui in Ægypto, non inducam ſuper te. ego enim ſum Dominus Deus ſanator tuus. ¶Venerunt autẽ in Elim filij Iſrael, vbi erant duodecim fontes aquarũ, & ſeptuaginta palmæ: & caſtrametati ſunt iuxta aquas.

CAP. XVI.

PRofectíque ſunt de Elim, & venit omnis multitudo filiorum Iſrael in deſertũ Sin, quod eſt inter Elim & Sinai: quintodecimo die menſis ſecundi, poſtquam egreſſi ſunt de Terra-Ægypti. Et murmurauit omnis congregatio filiorum Iſrael contra Moyſen & Aaron in ſolitudine. Dixerúntque filij Iſrael ad eos, Vtinam mortui eſſemus per manum Domini in Terra-Ægypti, quando ſedebamus ſuper ollas carniũ, & comedebamus panem in ſaturitate: cur induxiſtis nos in deſertum iſtud, vt occideretis omnẽ multitudinem fame? Dixit autem Dominus ad Moyſen, Ecce ego pluam vobis panes de cælo: egrediatur populus, & colligat quæ ſufficiũt per ſingulos dies: vt tentem eum vtrum ambulet in lege mea, an non. Die autem ſexto parẽt quod inferant: & ſit duplum quàm colligere ſolebãt per ſingulos dies. Dixerúntque Moyſes & Aaron ad omnes filios Iſrael, Veſpere ſcietis quòd Dominus eduxerit vos de Terra-Ægypti. Et mane videbitis gloriam Domini: audiuit enim murmur veſtrum contra Dominũ: nos verò quid ſumus, quia muſſitaſtis contra nos? Et ait Moyſes, Dabit vobis Dominus veſpere carnes edere, & mane panes in ſaturitate: eo quòd audierit murmurationes veſtras, quibus murmurati eſtis contra eum. nos enim quid ſumus? nec cõtra nos eſt murmur veſtrum, ſed contra Dominum. Dixit quoque Moyſes ad Aaron, Dic vniuerſæ congregationi filiorum Iſrael, Accedite corã Domino: audiuit enim murmur veſtrum. ¶Cúmque loqueretur Aaron ad omnem cœtum filiorum Iſrael, reſpexerũt ad ſolitudinẽ: & ecce gloria Domini apparuit in nube. Locut⁹ eſt autẽ Domin⁹ ad Moyſen, dicẽs, B Audiui murmurationes filiorum Iſrael, loquere ad eos, Veſpere comedetis carnes, & mane ſaturabimini panibus: ſcietiſque quòd ego ſum Domi-

Mulie
tymp
landi
Venẽ
filij I
D
in M
aqua
tas n
tant.
Iudi
eccli
Audi
Deu
Iuſti
San.
Ven
Elin
33.b
Ven
Sere
Cap
Mu
pro
B
C
C
C
m
q
n
L
B
E

nu Deus veſter. Factum eſt ergo veſpere, & aſcē-
dens coturnix, cooperuit caſtra: mane quoque
ros iacuit per circuitum caſtrorum. Cúmque o-
peruiſſet ſuperficiem terræ, apparuit in ſolitu-
dine minutum, & quaſi pilo tuſum in ſimilitu-
dinem pruinæ ſuper terram. Quod cum vidiſ-
ſent filij Iſrael, dixerunt ad inuicem, Man hu?
quod ſignificat, Quid eſt hoc? ignorabant enim
quid eſſet. Quibus ait Moyſes, Iſte eſt panis quē
Dominus dedit vobis ad veſcendum. Hic eſt ſer-
mo quem præcepit vobis Dominus, Colligat v-
nuſquiſque ex eo quantum ſufficit ad veſcen-
dum: gomor per ſingula capita, iuxta numerum
animarum veſtrarum quæ habitant in taberna-
culo ſic tolletis. Feceruntque ita filij Iſrael: & col
legerunt, alius plus, alius minus. Et menſi ſunt
ad menſuram gomor: nec qui plus collegerat,
habuit amplius: nec qui minus parauerat, repe-
rit minus: ſed ſinguli iuxta id quod edere pote-
rant congregauerunt. ¶ Dixitque Moyſes ad eos,
Nullus relinquat ex eo in mane. Qui non audie-
runt eum, ſed dimiſerunt quidam ex eis vſque
mane, & ſcatere cœpit vermibus, atque compu-
truit: & iratus eſt contra eos Moyſes. Colligebāt
autem mane ſinguli, quantum ſufficere poterat
ad veſcendum, cúmque incaluiſſet ſol, liqueſiebat.
In die autem ſexta collegerunt cibos dupli-
ces, id eſt duo gomor per ſingulos homines: ve-
nerunt autem omnes principes multitudinis, &
narrauerunt Moyſi. Qui ait eis, Hoc eſt quod lo-
cutus eſt Dominus, Requies ſabbathi ſanctificata
eſt Domino cras. quodcunque operandum eſt, fa
cite: & quæ coquenda ſunt, coquite: quicquid au-
tem reliquum fuerit, reponite vſque in mane.
Feceruntque ita vt præceperat Moyſes, & non
computruit, neque vermis inuentus eſt in eo. Di-
xitque Moyſes, Comedite illud hodie, quia ſab-
bathum eſt Domini: non inuenietur hodie in a-
gro. Sex diebus colligite: in die autem ſeptimo
ſabbathum eſt Domini, idcirco nō inuenietur.
Venitque ſeptima dies: & egreſſi de populo vt
colligerent, non inuenerunt. Dixit autem Domi-
nus ad Moyſen, Vſquequo non vultis cuſtodire
mandata mea, & legem meam? Videte quòd Do-
minus dederit vobis ſabbathum, & propter hoc
die ſexta tribuit vobis cibos duplices: maneat v-
nuſquiſque apud ſemetipſum, & nullus egredia-
tur de loco ſuo die ſeptimo. Et ſabbathizabit po
pulus die ſeptimo. Appellauitque domus Iſrael
nomen eius Man: quod erat quaſi ſemen corian
dri album, guſtúſque eius quaſi ſimilæ cum mel
le. ¶ Dixit autem Moyſes, Iſte eſt ſermo quē præ
cepit Dominus, Imple gomor ex eo, & cuſtodia-
tur in futuras retrò generatiōes: vt nouerint pa
nem quo alui vos in ſolitudine, quando eductí
eſtis de Terra-Ægypti. Dixitque Moyſes ad Aa-
ron, Sume vas vnum, & mitte ibi man, quātū po
teſt capere gomor: & repone corā Domino ad ſer
uandum in generatiōes veſtras, ſicut præceperat Do-

go ſum Domin⁹ Deus veſter. Factúmque eſt veſpe-
ri, & [10] aſcēdit coturnix, operuitque caſtra, & ma-
ne [11] proiectus fuit ros circum caſtra: [12] Quo ab-
cedente, ecce in ſuperficie deſerti minutū quid-
dam & [13] orbiculare, minutum tanquam pruina
ſuper terram. Et videntes filij Iſrael, dixerūt quiſ
que ad proximum ſuum, [14] Hoc eſt man. neſcie-
bant enim quid eſſet. Et ait Moſes ad eos, Hic eſt
panis, quem dedit vobis Dominus in cibū. [15] Hoc
eſt verbum quod præcepit Domin⁹, Colligite ex
eo, quiſque [16] quantum edat: gomer [17] pro capite
iuxta numerum animarum veſtrarum, quiſque
pro his qui ſunt in tentorio ſuo accipite. Et filij
Iſrael fecerunt ſic, & collegerunt, alij plus, alij
minus. Et quum metirentur per gomer, [18] nihil
ſuperfuit ei qui plus, nihil defuit ei qui minus
collegerat: quiſque collegit [19] quantū ad veſcēdū
[ſatis fuit.] ¶ Et ait Moſes ad eos, Nemo quidquā
[20] reſiduum faciat ex eo vſque mane. Qui nō au-
dierunt Moſen, ſed quidam reſeruarūt ex eo vſ-
que mane; & produxit vermes & computruit, &
iratus eſt aduerſus eos Moſes. Collegerūt autem
illud [21] mane per ſingulos dies, quiſque [22] quantū
ad veſcendum [ſatis fuit:] quūmque ſol incale-
ſceret, [23] liqueſiebat. In die ſexto collegerunt pa-
nem duplicem, duo ſcilicet gomer pro vno. Et ve-
nerunt omnes primores congregationis, & [24] re-
tulerūt Moſi, & dixit ad eos, Hoc eſt quod Domi-
nus loquutus eſt, [25] Quies ſabbati ſancti cras eſt
Domino: [26] quod pinſere volueritis, pinſite: &
quod coquere vultis, coquite, [27] atque omne quod
ſupereſt, reponite vobis vt ſeruetur vſque mane.
Et repoſuerunt illud vſque mane, quemadmo-
dum præceperat Moſes, & non cōputruit, neque
vermis natus eſt in eo. Et ait Moſes, Comedite i-
pſum [28] hodie, quoniā [29] ſabbatum eſt hodie Domi-
no, hodie non inuenietis ipſum in cāpo. Sex die-
bus colligetis ipſum, & in die ſeptimo ſabbatū
eſt, [30] quo die non erit. ¶ Cōtigit autē vt quidam
è populo ſeptimo quoque die exirent ad colligē-
dum, & non inuenerunt. Et ait Dominus ad Mo-
ſen, Quandiu renuitis obſeruare præcepta mea
& leges meas? Videte, Dominus dedit vobis ſab-
batum, & ob id dat vobis ſexto die [31] panem pro
duobus dieb⁹. maneat igitur quiſque in loco ſuo,
& nō egrediatur vllus de loco ſuo ſeptimo die.
Quieuit itaque populus die ſeptimo. Domus au-
tem Iſrael appellauit nomen illius Man. & erat
veluti ſemen [32] coriandri, album, & guſtus eius vt
[33] placentæ melliteæ. ¶ [34] Dixitque Moſes, Hoc eſt ver-
bum quod præcepit Dominus, Imple gomer ex
eo, quod ſeruetur apud poſteros veſtros: vt videāt
panem, quem vobis edendū dedi in deſerto, quā-
do eduxi vos de terra Ægypti. Et ait Moſes ad
Aharonem, Accipe [35] vaſculum vnum, & pone in
eo gomer plenum man, & repone illud [36] coram
Domino, vt ſeruetur pro poſteris veſtris. Et Aha-
ron repoſuit illud [37] coram teſtimonio vt ſer-
uaretur, quemadmodum præceperat Dominus

¶ 10 q. d. ex alio loco aduolarūt tot coturnices, vt caſtra cooperirentur. ¶ 11 Heb. fuit deſcenſio roris. i. deſcendit ros. ¶ 12 Heb. Cúmque diſparuiſſet deſcenſio roris. i. quum euanuiſſet ros qui deſcenderat. ¶ 13 Chaldæus paraph. decorticatū. hoc eſt, album, vt ſunt ligna decorticata. ¶ 14 Donū eſt. ignorabant &c. Hoc eſt, Donum illud eſt quod Dominus pollicitus fuerat. Appellauerunt autem vocabulo generali, quod eſt Mā: quòd propriū illi nomen indere non poſſent. ¶ 15 Hoc eſt quod præcepit Dominus, ſub. de manna. ¶ 16 vſ, quantū comedere poſſit. hoc eſt, quā cum ſatis ſit illi pro cibo. ¶ 17 in caluariā .i. per ſingula capita. ¶ 18 Heb. nō ſuperabundauit multiplicās, & diminuens nō defecit. vſ deficere fecit. ſub. menſuram. i. qui plus collegerat, non plus tamē habuit: neque qui minus collegerat, minus eo habuit qui plus collegerat. q. d. omnes habuerunt menſuras iuſtas, ſinguli quantum comedere poterāt, vt mox dicit, nēpe gomer vnū quiſque. Hunc locū citat Paulus, 2. Corin. 8. c, ex verſione L X X interpretum, In præſenti tempore, veſtra abundantia, illorum inopiam ſuppleat: vt & illorum abundantia, veſtræ inopiæ ſit ſupplementum, vt fiat æqualitas, ſicut ſcriptum eſt, Qui multum, non abundauit: & qui modicum, nō minorauit. ¶ 19 Heb. iuxta cibum ſuum. ¶ 20 vſ, relinquat. Nolebat enim eos eſſe ſolicitos de craſtino. Matth. 6. d, Nolite ſolliciti eſſe in craſtinū &c. ¶ 21 Heb. mane & mane. i. ſingulo mane. ¶ 22 Iuxta cibum ſuum. ¶ 23 vſ, liqueſcere ſolebat. ¶ 24 nempe quòd collegiſſent panem duplicem. ¶ 25 Hebr. Ceſſatiuncula, ceſſatio inquam ſanctitatis Domino cras. i. Die craſtino vobis ceſſandū eſt in honorem Domini. Is dies tribuendus eſt Domino & laudi diuinæ, qui ipſe ceſſauit ſeptimo die. ¶ 26 quod coctúri eratis, coquite: & quod elixaturi, elixate. i. quod die craſtino eratis cocturi, coquite hodie. ¶ 27 Subaudiendū aliquid, quale, & comedite ad ſaturitatē. vt ſequatur, quicquid autem ſupererit &c. ¶ 28 diē ſeptimū intelligit. ¶ 29 i. ceſſandum eſt vobis hodie in honorē Domini. ¶ 30 i. eo die non cadet man. ¶ 31 i. cibum. ¶ 32 Aſſimilatur man coriandro, non colore, quū ſemina coriandri ſint nigra, ſed figura, quòd man fuerint granula paruula in morē granulorū coriandri. ¶ 33 vſ, ſimilæ frixæ in melle. ¶ 34 Omnia hæc dicuntur per anticipationem, vſque ad finem capitis, quaſi dicerentur poſt conditum tēplum & tabernaculum. ¶ 35 quidam ſcutellam vertunt. ¶ 36 i. in arca teſtimonij. ¶ 37 i. coram arca teſtimonij.

Digitized by Google

Moſi. Et comederunt filij Iſrael man annis quadraginta, donec venirent ad terram habitandã: man inquam comederunt donec venirent ad terminum terræ Chanaan. Porrò gomer eſt decima pars epha.

CAP. XVII.

PRofectus itaque vniuerſus cœtus filiorum Iſrael de deſerto Sin,[1] per profectiones ſuas[2] iuxta præceptũ' Domini, & caſtrametati ſunt in Raphidim, vbi non erat aqua vt biberet populus. Et expoſtulauit populus cum Moſe, & dixerunt,[3] Date' nobis aquam vt bibamus. Quibus ait Moſes,[4] Cur mecum expoſtulatis? cur tẽtatis Dominũ?' Sitiuit ergo illic populus[5] aquam,[6] & querebatur aduerſus Moſen, dicens, Quare effeciſti tu vt aſcẽderemus de Ægypto, vt me & filios meos atque pecora mea ſiti interficeres? ¶ Et clamauit Moſes ad Dominum, dicens, Quid faciam populo huic? parum abeſt quin me lapidibus obruant. Et dixit Dominus ad Moſen,[7] Tranſi coram populo,' & tolle tecum de ſenioribus Iſrael, & baculũ tuũ quo fluuium percuſſiſti, tolle in manum tuam, & vade. Ecce ego [8] ſto' ante te illic ſuper petram quæ eſt in Horeb, & tu percuties petram, & egredientur ex ea aquæ vt bibat populus. Et Moſes fecit ſic coram oculis ſeniorum Iſrael. Vocauítque nomen loci illius[9] Maſſa & Meriba:' propter contentionem filiorum Iſrael, & quòd tentaſſent Dominum hiſce verbis, [10] Eſtne Dominus in medio noſtri, annon? ¶ Venit Amalec, & pugnabat cum Iſraele in Raphidim. Et dixit Moſes ad Iehoſua, Elige nobis viros, & egrediens pugna contra Amalec: & cras ego ſtabo in vertice collis, &[11] baculus Dei' in manu mea.[12] Et Iehoſua fecit' quemadmodum præceperat ei Moſes,[13] pugnauítque' cõtra Amalec. Moſes autem, Aharon & Hur aſcenderunt in verticem collis. Factúmque eſt,[14] cũ in ſublime attolleret manus ſuas Moſes, Iſrael ſuperior erat: quando verò manus demittebat, ſuperior erat Amalec.' Manus verò Moſis [15] graues fuerunt:' tulerunt ergo lapidem, & ſuppoſuerũt [eum] illi, & ſedit ſuper eo: Aharon verò & Hur fulcierunt manus eius, vnus hinc, alter iſthinc: & [16] fuit firmus manib' ſuis' vſq; ad ſolis occaſum. Debilitauit itaque Iehoſua Amalec, atque[17] populum eius[18] gladio.' Dixitque Dominus ad Moſen, [19] Conſigna hoc in librum [20] ad monumentum,' &[21] commenda auribus ipſius Iehoſua, quoniam plane delebo' memoriam Amalec de ſub cælo. Et extruxit Moſes aram, vocauitque nomen ei' Dominus[22] Niſſi.' Et dixit, [[23] ſublata] manu ſuper ſoliũ Dei, [iuro] quòd præliũ Domini [futurũ ſit] cõtra Amalec[24] per omnia ſecula.

CAP XVIII.

ET audiuit Iethro[1] ſacerdos' Midian, ſocer Moſis, omnia quæ fecit Deus[2] Moſi & Iſraeli populo ſuo,' quòd eduxiſſet Dominus Iſraelem ex Ægypto. Tulit itaque Iethro ſocer Moſis Ziporam vxorem Moſis [3] poſtquam remiſerat eam,' & duos filios eius, quorum vnius nomen erat Gerſom, quoniam [4] dixerat, Aduena' fui in terra alie-

min' Moyſi. Poſuitq; illud Aaron in tabernaculo reſeruandũ. Filij autem Iſrael comederũt man quadraginta annis, donec venirent in terram habitabilem: hoc cibo aliti ſunt, vſquequo tangerent fines Terræ-Chanáan. Gomor autem decima pars eſt ephi.

CAP. XVII.

IGitur profecta omnis multitudo filiorum Iſrael de deſerto Sin, per manſiones ſuas, iuxta ſermonem Domini, caſtrametati ſunt in Raphidim, vbi non erat aqua ad bibendũ populo. Qui iurgatus contra Moyſen, ait, Da nobis aquam, vt bibamus. Quibus reſpondit Moyſes, Quid iurgamini contra me? cur tentatis Dominum? Sitiuit ergo ibi populus præ aquæ penuria, & murmurauit contra Moyſen, dicens, Cur feciſti nos exire de Ægypto, vt occideres nos, & liberos noſtros, ac iumenta ſiti? ¶ Clamauit autem Moyſes ad Dominum, dicens, Quid faciam populo huic? adhuc paululum, & lapidabit me. Et ait Domin' ad Moyſen, Antecede populum, & ſume tecum de ſenioribus Iſrael: & virgã qua percuſſiſti fluuium, tolle in manu tua, & vade. En ego ſtabo ibi coram te, ſupra petram Horeb: percutieſque petram, & exibit ex ea aqua, vt bibat populus. Fecit Moyſes ita coram ſenioribus Iſrael. Et vocauit nomẽ loci illius Tentatio, propter iurgiũ filiorum Iſrael, & quia tentauerunt Dominum, dicentes, Eſtne Dominus in nobis, annon? ¶ Venit autem Amalec, & pugnabat contra filios Iſrael in Raphidim. Dixitque Moyſes ad Ioſue, Elige viros, & egreſſus pugna contra Amalec: cras ego ſtabo in vertice collis, habens virgam Dei in manu mea. Fecit Ioſue vt locutus erat Moyſes, & pugnauit contra Amalec: Moyſes autem, & Aaron, & Hur aſcenderunt ſuper verticem collis. Cúmque leuaret Moyſes manus, vincebat Iſrael: ſin autem paululum remiſiſſet, ſuperabat Amalec. Manus autem Moyſi erant graues: ſumentes igitur lapidem, poſuerunt ſubter eum, in quo ſedit: Aaron autem, & Hur ſuſtentabant man' eius ex vtraq; parte. Et factum eſt vt manus illius nõ laſſarentur vſque ad occaſum ſolis. Fugauítque Ioſue Amalec, & populũ eius in ore gladij. ¶ Dixit autem Domin' ad Moyſen, Scribe hoc ob monimentum in libro, & trade auribus Ioſue: delebo enim memoriam Amalec ſub cælo. Ædificauitque Moyſes altare: & vocauit nomẽ ei', Dominus-exultatio-mea, dicens, Quia manus ſolius Domini, & bellum Domini erit contra Amalec, à generatione in generationẽ.

CAP. XVIII.

CVmque audiſſet Iethro ſacerdos Madian, cognatus Moyſi, omnia quæ fecerat Deus Moyſi, & Iſraeli populo ſuo, & quòd eduxiſſet Dominus Iſrael de Ægypto: tulit Sephorã vxorẽ Moyſi quã remiſerat: & duos filios ei', quorũ vn' vocabatur Gerſam, dicẽte patre, Aduena fui in ter

¶1 Gallicè dicimus, Par leurs iournees. ¶2 Hebr. iuxta os ¶3 Tu ſcilicet Moyſes & Aaron date &c. ¶4 q.d. Vos eſtis ingrati, & obliti beneficij à Deo accepti. nũ certo ſcitis, atque creditis Deum eſſe omnipotentem, & ita non deſertu rum vos? ¶5 ꝓpter aquã. ſiti, penuria aquæ. q.d. magna ſiti preſſus fuit ibi popul', ꝙ aquæ deficerent. ¶6 &, ꝑ propterea. ¶7 vſ, Præcede populum, ¶8 præſens pro futuro, ſtabo. ¶9. i. Tentatio & contentio. ¶10. i. Qua ratiõe ſciem' Dominum eſſe nobiſcum? ¶11 quo ſcilicet Deus tanta miracula operat' erat. ¶12 vſ, Fecit itaque Ioſue ¶13 vſ, pugnando ¶14. i. quando Moſes totus pẽdebat à Deo, & inteſtiſſime orabat, magna animi cõtentione, vincebat Iſrael: quãdo verò remittebat preces, tum vincebant Amalecitæ. Manus illæ exaltatæ, contẽtionem orationis ſignificant: remiſſæ verò, remiſſionem orationis adumbrabant. ¶15. i. ſua ſponte demittebantur: quia caro per ſe debilis & infirma eſt, niſi adſit vigor ſpiritus. ¶16 Hebraicè ad verbum legitur, fuit manibus eius fidelitas. Vel, & quælibet manus eius fuit fidelis. hoc eſt, fuerunt manus eius fideliter & firmiter extẽſæ. Chaldæus paraphraſtes, fuerũt manus eius extenſæ in orationem, donec &c. ¶17. i. populum qui venerat ei auxilio qui non erat Amalecites. ¶18 Hebr. in ore gladij, pro, acie gladiorum. ¶19 vſ, Scribe hoc in libro. ſub. legis, vel, in libro bellorum Domini: vt hoc dicatur per anticipationem. ¶20 vſ, pro memoriali, ¶21 Hebr. trade in auribus Ioſue, quòd procul dubio delebo &c. .i. inculca ipſi Ioſue quòd &c. ¶22 Vexillum meum. Alij vertunt, Miraculum meum. q.d. miraculo & miſericordia Dei factum eſt iſtud. Chaldæus paraph. vertit, Et coluit ſuper ipſum altare Dominum, qui fecit ei mirabilia. Alij, Vocauit nomen eius Altare Domini vexilli mei. i. qui fuit mihi loco vexilli. ¶23 Hebr. manus ſuper ſolium Domini, bellum Domino erit &c. Hebraiſmus eſt, Manus Domini ſuper ſolium eius: pro, Iurauit Dominus per ſolium ſuum, quòd bellum erit ei contra &c. ¶24 Hebr. à generatione in generationem. i. per omnes ætates & in ſempiternum.

XVIII. ¶1 vſ, princeps, vt vertit Chaldæus paraphraſtes. ¶2. i. propter Moyſen & Iſraelem populum ſuum. in gratiam Moſis & populi ſui Iſraelis. ¶3 ſub. in domum paternam. nã ipſa, quum Moſes proficiſceretur in Ægyptum, inciderat in morbum propter circunciſionem populi ſui. Rectius verteris ex Hebræo, poſt dona eius. Pronomẽ fœmininum. i. cumulatam donis & muneribus à patre. ¶4 ſub. Moſes, vocabitur Gerſom, hoc eſt Aduena: quia Aduena &c.

Digitized by Google

...n alienа. Alter verò Elieзer, Deus enim, ait, patris mei adiutor meus, & eruit me de gladio Pharaonis. ¶Venit ergo Iethro cognatus Moyſi, & filij eius & vxor eius ad Moyſen in deſertũ, vbi erat caſtrametatus iuxta Mõtem dei. Et mãdauit Moyſi, dicens, Ego Iethro cognatus tuus venio ad te, & vxor tua, & duo filij tui cũ ea. Qui egreſſus in occurſum cognati ſui, adorauit, & oſculatus eſt eum: ſalutaueruntque ſe mutuo verbis pacificis. Cúmque intraſſet tabernaculum, narrauit Moyſes cognato ſuo cuncta quæ fecerat Domin⁹ Pharaoni & Ægyptijs propter Iſrael: vniuerſúmque laborem qui accidiſſet eis in itinere, & quòd liberauerat eos Dominus. Lætatúſque eſt Iethro ſuper omnibus bonis quæ fecerat Dominus Iſraeli, eo quòd eruiſſet eum de manu Ægyptiorum, & ait, Benedictus Dominus qui liberauit vos de manu Ægyptiorum, & de manu Pharaonis, qui eruit populum ſuum de manu Ægypti. Nunc cognoui quia magnus Domin⁹ ſuper omnes deos: eo quòd ſuperbe egerint contra illos. Obtulit ergo Iethro cognatus Moyſi holocauſta & hoſtias Domino: veneruntque Aaron & omnes ſeniores Iſrael, vt comederent panem cum eo coram Deo. ¶Altera autem die ſedit Moyſes vt iudicaret populum, qui aſſiſtebat Moyſi à mane vſque ad veſperam. Quod cum vidiſſet cognatus eius, omnia ſcilicet quæ agebat in populo, ait, Quid eſt hoc quod facis in plebe? cur ſolus ſedes, & omnis populus præſtolatur de mane vſque ad veſperam? Cui reſpõdit Moyſes, Venit ad me populus quærens ſententiam Dei. Cúmque acciderit eis aliqua diſceptatio, veniunt ad me vt iudicem inter eos, & oſtẽdam præcepta Dei, & leges eius. At ille, Non bonam, inquit, rem facis: ſtulto labore conſumeris & tu, & populus iſte qui tecum eſt. vltra vires tuas eſt negotium, ſolus illud non poteris ſuſtinere. Sed audi verba mea atque conſilia, & erit Dominus tecum. Eſto tu populo in his quæ ad Deum pertinent, vt referas quæ dicuntur, ad eum: oſtendáſque populo ceremonias & ritum colendi, viámque per quam ingredi debeant, & opus quod facere. Prouide autem de omni plebe viros ſapientes & timentes Deum, in quibus ſit veritas, & qui oderint auaritiam, & conſtitue ex eis tribunos, & cẽturiones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore: quicquid autẽ maius fuerit, referant ad te, & ipſi minora tãtummodo iudicent: leuiúſque ſit tibi, partito in alios onere. Si hoc feceris, implebis imperium Dei, & præcepta eius poteris ſuſtentare: & omnis hic populus reuertetur ad loca ſua cũ pace. Quib⁹ auditis Moyſes fecit omnia quæ ille ſuggeſſerat. Et electis viris ſtrenuis de cuncto Iſrael, conſtituit eos principes populi, tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos. Qui iudicabãt plebem omni tẽpore: quicquid autẽ grauius erat, referebãt ad eũ, faciliora tãtũmodo iudicãtes. Dimiſítque cognatũ ſuũ: qui reuerſ⁹ abijt in terrã ſuã.

na. Nomen verò alterius, Eliezer: quoniam [dixerat,] Deus patris mei in auxilio meo, qui eripuit me de gladio Pharaonis. ¶Venit itaq; Iethro ſocer Moſis, & filij eius, & vxor eius ad Moſen in deſertum, vbi ſcilicet ipſe ad montem Dei caſtra fixerat. Et dixit ad Moſen, Ego Iethro ſocer tuus venio ad te, ſed & vxor tua, atque duo filij eius cum ea. Et egreſſus Moſes obuiã ſocero ſuo, incuruauit ſe, & oſculat⁹ eſt eũ, & interrogauit alter alterũ [6] nũ recte haberẽt [omnia,] ingreſſiq; ſũt tentorium. Et recenſuit Moſes ſocero ſuo omnia quæcunque fecerat Dominus Pharaoni & Ægyptijs propter Iſraelem, omnem deniq; moleſtiã [7] quæ eis in itinere contigerat, & [quomodo] liberaſſet eos Dominus. Et Iethro lætatus eſt ſuper omni [8] bonitate qua proſequutus eſt Dominus Iſraelem, [9] quòdque liberaſſet eum de manu Ægyptiorum. Et ait Iethro, Laudandus Dominus, qui liberauit vos de manu Ægyptiorum, & de manu Pharaonis, quique eripuit populum iſtum à manu Ægyptiorum. Nunc cognoui quòd magnus eſt Dominus præ omnibus dijs, quoniã [10] in ea re qua illi inſolẽter egerunt contra illos, [perdiderunt.] Et accepit Iethro ſocer Moſis holocauſtum & ſacrificia [11] Deo. ¶Venitq; Aharon & omnes ſeniores Iſrael, ad comedendum panem cũ ſocero Moſis [12] coram Deo. [13] Poſtero die ſedit Moſes [14] ad iudicandum populum: ſtabátque popul⁹ coram Moſe à mane vſque ad veſperam. Et videns ſocer Moſis omnia quæ ille faciebat populo, ait, Quid hoc eſt quod facis [15] populo? quare tu ſolus ſedes, & cunctus populus ſtat iuxta te à mane vſque ad veſperam? Et reſpondit Moſes ſocero ſuo, Quoniam [16] venit populus ad me [17] vt conſulat Deum. Quum fuerit illis cauſa aliqua, [18] venit ad me, & ego ius dico inter virum & proximum ſuum, & oſtendo ſtatuta Dei & leges eius. Et ait ſocer Moſis ad eum, Res quam tu facis nõ eſt bona, [19] omnino marceſces, & tu & populus iſte qui tecum eſt: nam grauius eſt negotium, quàm vt tu hoc ſolus conficias. Audi igitur vocẽ meam, conſulam tibi, & [20] erit Deus tecũ. [21] Tu gere curam populi coram Deo, & refer cauſas ad Deum, Et doce eos ſtatuta & leges, & viam eis oſtende in qua ambulent, atque opus quod faciãt. Porrò ex omni populo tu [22] proſpice viros [23] fortes, timentes Deum, viros veraces, [24] odiẽtes auaritiam, & præfice illos tribunos, cẽturiones, quinquagenarios atque decuriones. Illi iudicent populum omni tempore: omnem verò rem grauẽ quæ inciderit, ad te referent: ipſi verò vniuerſas res paruas iudicent, [25] leuabúntque te quum ferent tecum. Si hoc feceris, [26] [in his quæ] De⁹ præcipiet ſubſiſtere poteris: denique omnis populus iſte redire [poterit] ad locum ſuum [27] in pace. Obediuit itaq; Moſes voci ſoceri ſui, & fecit omnia quæ ille dixerat. Et elegit Moſes viros fortes ex omni Iſraele, & cõſtituit eos capita ſup populũ, [nẽpe] tribunos, cẽturiones, quĩquagenarios & decuriones. [28] Illique iudicauerunt populũ omni tẽpore: cauſas verò difficiles referebant ad Moſen: cũctas verò res paruas ipſi iudicarũt. Dimiſit autẽ Moſes ſocerũ ſuũ, abiitque is in regionẽ ſuã.

¶5 ſub. Moſes, vocabitur Eliezer. hoc eſt, Dei adiutoriũ: quia Deus patris &c. ¶6 Heb. de pace. pro, interrogauerũt ſe mutuo quinam valerent. Quidam vertunt, benepecati ſunt alter alteri. Alij, ſalutauerunt ſe mutuo pacifice .i. verbis pacificis. Prior interpretatio verior ¶7 He. quæ inueniſſet eos .i. quam ſuſtinuiſſẽt & paſſi fuiſſent. ¶8 bono quo &c. i. ꝓpter oĩa bona quib⁹ proſecutus &c. ¶9 vl, quem liberaſſet ¶10 eadem re qua ſuperbe agebant in eos. Sub. perdidit eos. Chaldæus paraphraſtes, quoniam in re qua cogitauerant Ægyptij iudicare Iſraelẽ, in ea iudicauit eos De⁹ .i. puniuit. Dominus enĩ ſubmerſit Ægyptios perſequẽtes Iſraelẽ, quẽadmodum pueros Hebræorum ipſi præceperãt ſubmergere quum naſcerẽtur. ¶11 .i. quæ offerret Deo.

¶12 .i. non longe ab eo loco vbi Deum conſulebant: ante tabernaculum ſcilicet fœderis, non longe à tabernaculo Moſis. Nam tabernaculũ Moſis erat iuxta tabernaculũ fœderis. Hæc autẽ dicuntur per anticipationẽ: quia nondũ erat tabernaculũ fœderis. ¶13 quũm ſcilicet Iethro veniſſet. ¶14 .i. vt ius redderet populo. ¶15 vl, ꝓpter populũ, ſiue, populi cauſa? ¶16 Venit, eſt præſentis tẽporis .i. venire ſolet. Verti etiam poteſt, Scito ꝙ veniat &c. Aut, Certe venire ſolet &c. ¶17 vl, vt requirat ſententiam Dei. Chaldæus paraphraſtes, vt inquirat inſtructionẽ à Deo. ¶18 ſingulare pro plurali, veniunt. ¶19 ſuccumbendo ſuccumbes. Quaſi dicat, proculdubio ſuccumbes. Hoc ſignificat geminatio illa verbi Hebraica. Vel, deficiendo deficies. ¶20 .i. erit tibi auxilio. Vel, dabo tibi tale conſilium, quod Deus, tibi fauendo, probabit. ¶21 Heb. Eſto tu populo coram Deo. Id eſt, Tu propter populum aſta coram Deo. ¶22 conſyderabis .i. cum multa animaduerſione & contemplatione deliges. ¶23 Heb. virtutis. hoc eſt ſtrenuos, fortes, magnanimos, qui ſint ferendo tanto oneri, patientes laboris. Quidã interpretantur, viros diuites & conſtantes, qui in iudicio nec minis nec muneribus à recto deflecti poſſunt. ¶24 Chaldæus paraphr. qui oderint accipere pecuniã & munera. ¶25 & ſarcinam tuam leuiorem reddent, & illam ferent tecum .i. te iuuabunt. ¶26 Heb. & præceperit tibi Deus, poteris ſuſtinere: & etiam omnis &c. i. idque ex præcepto Dei, & volẽte Deo, poteris ſufficere huic labori. ¶27 .i. ſublatis iurgijs ac litib⁹. ¶28 vl, Qui iudicabit

Digitized by Google

¶1 ab egreſſu fi liorum ¶2 .i. ipſo die quo receſſerunt ex Raphidim. Hoc ideo dicit, q nõ eſſet magna diſtantia ex Raphidim ad mõtem Sinai. q.d. plus itineris cõfecerũt eo die, quàm alijs diebus. Alij referunt ad primũ diem menſis. q.d. Primo die mẽſis tertij venerũt in deſertum Sinai.
¶3 Profecti ſũt autẽ. vl. Diſceſſerant autẽ de Raphidim, & venerũt &c. q.d. Nã quũ diſceſſiſſent eo die de Raphidim, ipſa eadem die peruenerũt in deſertũ Sinai.
¶4 caſtrametatúſque eſt
¶5 Hebræi ſubaudiunt Montem, & legunt, ad montẽ Dei, in quo ſcilicet Deus ſe manifeſtauit, & legẽ tradidit.
¶6 Chaldæus paraphraſtes, vocauerat enĩ eũ Domin⁹ de monte, dicendo, ¶7 .i. portaui vos quaſi in humeris, ſicut aliqua pullos ſuos portat in alis, præter morẽ aliarũ auium quæ pedib⁹ portãt.
¶8 vt theſaur⁹ vnicè dilectus, præ cunctis populis. Sic vocat Dominus populũ ſuũ cui legẽ ſuã tradidit, & viuẽdi formã præſcripſit. Vox Hebræa SEGVLA, ſignificat rẽ quãdã amatã & charã, ſiue theſaurus fuerit, ſiue res alia quæcũque. ¶9 Heb. quia mea eſt vniuerſa terra. q.d. tametſi mei ſint omnes populi, diligã tamẽ vos vnice, & ſupra omnes alios populos. ¶10 vl. ſacerdotiũ regale. i. regnũ ſacerdotũ. Chaldæ⁹ paraphraſtes vertit. reges & ſacerdotes: acſi dictiones eſſent ſeparatæ. q.d. faciã omnes vos reges & ſacerdotes, & gẽtes ſanctas. ¶11 Heb. poſuit ante faciẽ eorũ ¶12 Renũtiauerat enim Moſes verba populi ad Dominũ. Hæc debẽt legi per parẽtheſin. q.d. Moſes retulerat Domino populũ non credere, eũ eſſe miſſum ab ipſo Deo vt eos liberaret. ¶13 Addiditque Dominus, ¶13 ſanctifica. Hic ſanctificare. pro præparare accipitur. ¶14 .i. deſcendã. Hebraiſmus. ¶15 vl. per circuitũ. ſub. mõtis. ¶16 tanget. q.d. nemo ſequetur eũ qui tetigerit mõtẽ, vt eripiat eum ne lapidetur. ¶17 Heb. lapidãdo lapidabitur, & iaculãdo iaculabitur. i. lapidibus obruetur, & conficietur iaculis.
¶18 Heb. Cũ traxerit buccina. Sub. vocem ſuã. i. quũ prolixius inſonuerit buccina. Iobel, cornu eſt, aut buccina. aut ſonus ille editus. ¶19 .i. aſcẽdere poterũt. ¶20 .i. præparauit. ¶21 .i. abſtineat vnuſquiſq; ab vxore ſua. ¶22 vl. buccinæ ¶23 ſiue, intremuit ¶24 in ima parte ¶25 .i. circũdat⁹ igne. ¶26 aſcẽdebátq; ¶27 .i. clara voce & exaudibili ab omnib⁹. ¶28 Deſcẽderat autẽ Dominus. q.d. Poſteaquã Dominus deſcẽderat, ſtabat in vertice mõtis &c. ¶29 & denũtia populo ne diſſipẽt terminos. Denũtia, inquit, quaſi teſtibus adhibitis. ¶30 Heb. deſtruãt, ad Dominũ, ad videdũ. i. ne deſtructis ordinibus, deſertáque ſtatione conſcendant ad Dominũ, vt videãt gloriã eius, & propterea cadat ex eis maxima pars. In fine huius capitis adiecit verbum, quod hic ſubintelligi debet, quum ait, ne diruant vt aſcendant.

CAP. XIX.

Menſe tertio[1] quum egreſſi eſſent filij[2] Iſrael ex terra Ægypti, [3]ipſa die[4] venerũt in deſertum Sinai. [3]Soluentes enim[4] ex Raphidim, venerũt in deſertum Sinai, & caſtrametati ſunt in ipſo deſerto, [4]manſitque[5] illic Iſrael è regione mõtis. ¶ Moſes verò aſcendit [5]ad Deum, [6]& vocauit eum Dominus de monte, dicens, Sic dices Domui Iacob, & annuntia filijs Iſrael. Vos vidiſtis quæ feci Ægyptijs, &[7] geſtaui vos [quaſi] ſuper alis aquilarum, & duxi vos ad me. Nunc ergo ſi diligẽter audieritis vocem meam, & fœdus meũ cuſtodieritis, eritis mihi [8]peculium præ omnibus populis: [9]mea [quidem] eſt omnis terra. Vos autem eritis mihi [10]regnum ſacerdotale, & gens ſancta. hæc ſunt verba quæ loquẽris ad filios Iſrael. ¶ Venit itaque Moſes, & vocauit ſeniores populi, & [11]propoſuit illis omnia verba iſta quæ præceperat ei Dominus. Et reſponderunt omnis populus pariter, & dixerunt, Quæcunque locutus eſt Dominus, faciem⁹. ¶ Et retulit Moſes verba populi ad Dominũ. Et dixit Dominus ad Moſen, Ecce ego veniam ad te in denſa nube, vt populus audiat me tecum loquentem, & etiam credant tibi perpetuo. ([12] Et nuntiauit Moſes verba populi Domino.) [13]Et ait Domin⁹ ad Moſen, Vade ad populũ, & [13]conſecra eos hodie & cras, lauentque veſtimenta ſua, Vt ſint parati in diem tertium: quoniam in die tertio [14]deſcendet Dominus in oculis totius populi in montem Sinai. Et circunſcribe terminũ populo [15]circunquaque, dicens, Cauete vobis ne aſcendatis in montem, neque extremitatẽ ei⁹ attingatis: quicũque mõtem attigerit, morte moriatur: Non [16]feriet eum man⁹, ſed [17]lapidib⁹ obruetur, aut telo petetur: ſiue iumentum fuerit, ſiue homo, non viuat. [18]Quum protractus fuerit ſonitus iobel, ipſi [19]aſcendent in montẽ. ¶ Et deſcendit Moſes de mõte ad populum, & [20]conſecrauit populum, & lauerunt veſtimenta ſua. Et dixit ad populum, Sitis parati in diem tertium, [21]neque acceſſeritis ad vxores. Factúmque eſt die tertio quum eſſet mane, facta ſunt tonitrua & fulgura, & nubes grauis ſuper montem, & vox [22]cornu vehementiſſima, & [23]expauit vniuerſus populus qui erat in caſtris. Et Moſes populum obuiam Deo è caſtris eduxit, & conſtiterunt [24]ad imam radicem mõtis. Mons autẽ Sinai totus fumabat, eo quòd deſcendiſſet ſuper eum Dominus [25]in igne, [26]& aſcẽdit fumus eius tãquã fumus fornacis calcariæ, & totus mons vehementer cõtremuit. Cũmq; vox cornu intenderetur, & fieret vehementer fortis, loquebatur Moſes, & Deus reſpõdebat ei [27]in voce. [28]Deſcendit itaq; Dominus in montem Sinai, in verticem montis: & quum vocaſſet Dominus Moſen in verticem montis, aſcendit Moſes. Et dixit Dominus ad Moſen, Deſcende, [29]obteſtare populum, ne fortè [30]prorumpant ad Dominum vt cõtẽplentur, corruántque ex eis multi. Quia

CAP. XIX.

Menſe tertio egreſſionis * Iſrael de Terra Ægypti, in die hac venerunt in ſolitudinem Sinai. Nam profecti de Raphidim, & peruenientes vſque in deſertũ Sinai, caſtrametati ſunt in eodem loco, ibique Iſrael fixit tentoria è regione montis. ¶ Moyſes autẽ aſcẽdit in montẽ ad Deum: vocauitque eum Dominus de mõte, & ait, Hæc dices domui Iacob, & annuntiabis filijs Iſrael, Vosipſi vidiſtis quæ fecerim Ægyptijs, quomodo portauerim vos ſuper alas aquilarũ, & aſſumpſerim mihi. Si ergo audieritis vocem meam, & cuſtodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cũctis populis: * mẽa eſt enim omnis terra. Et vos eritis mihi in regnũ ſacerdotale, & gens ſancta. hæc ſunt verba quæ loquẽris ad filios Iſrael. ¶ Venit Moyſes: & cõuocatis maioribus natu populi, expoſuit omnes ſermones quos mandauerat Dominus. Reſponditq; omnis populus ſimul, Cuncta quæ locutus eſt Dominus, faciemus. ¶ Cũque retuliſſet Moyſes verba populi ad Dominum, ait ei Dominus, Iam nunc veniam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentẽ ad te, & credat tibi in perpetuũ. Nunciauit ergo Moyſes verba populi ad Dominum. Qui dixit ei, Vade ad populũ, & ſanctifica illos hodie, & cras, lauẽtque veſtimenta ſua. Et ſint parati in diem tertium: in die enim tertia deſcendet Dominus coram omni plebe ſuper montem Sinai. Conſtituéſque terminos populo per circuitũ, & dices ad eos, Cauete ne aſcẽdatis in montem, nec tangatis fines illius: omnis qui tetigerit montẽ, morte morietur. Manus nõ tangent eum, ſed lapidibus opprimetur, aut cõfodietur iaculis: ſiue iumentum fuerit ſiue homo, non viuet. cũ cœperit clangere buccina, tũc aſcendant in montẽ. ¶ Deſcenditque Moyſes de monte ad populũ, & ſanctificauit eum. Cũmque lauiſſent veſtimenta ſua, ait ad eos, Eſtote parati in diem tertium, & ne appropinquetis vxoribus veſtris. Iámq; aduenerat tertius dies, & mane inclaruerat: & ecce cœperũt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes denſiſſima operire montem, clangórque buccinæ vehemẽtius perſtrepebat: & timuit * populus qui erat in caſtris. Cũmque eduxiſſet eos Moyſes in occurſum Dei de loco caſtrorũ, ſteterũt ad radices mõtis. ¶ Totus autẽ mõs Sinai fumabat: eo q deſcẽdiſſet Dominus Deus ſuper eũ in igne, & aſcẽderet fumus ex eo quaſi de fornace: erátque omnis mons terribilis. Et ſonitus buccinæ paulatim creſcebat in maius, & prolixius tendebatur: Moyſes loquebatur, & Deus reſpondebat ei. Deſcenditque Dominus ſuper montem Sinai in ipſo montis vertice, & vocauit Moyſen in cacumen eius. Quò cũ aſcẽdiſſet, dixit ad eũ, Deſcende, & conteſtare populũ: ne forte velit tranſcendere terminos ad videndũ Dominũ, & pereat ex eis plurima multitudo.

Digitized by Google

Sacerdotes quoque[a] & populus qui accedunt ad Dominū, ſanctificentur, ne percutiat eos. Dixitq; Moyſes ad Dominum, Nō poterit vulgus aſcendere in mōtē Sinai: tu enim teſtificatus es & iuſſiſti, dicēs, Pone terminos circa montē, & ſanctifica illum. Cui ait Dominus, Vade, deſcēde: aſcēdēſque tu, & Aaron tecum: ſacerdotes autem & populus ne trāſeant terminos, nec aſcendāt ad Dominū, ne fortè interficiat illos. Deſcenditq; Moyſes ad populū, & omnia narrauit eis. C A P. X X.

Locutuſq; eſt Deus cunctos ſermones hos, Ego ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de Terra Aegypti, de domo ſeruitutis.

Nō habebis deos alienos corā me. Non facies tibi ſculptile, neque omnē ſimilitudinē quæ eſt in cælo deſuper, & quæ in terra deorſum, nec eorū quæ ſunt in aquis ſub terra. Non adorabis ea, neque coles: ego ſum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, viſitās iniquitatē patrum in filios, in tertiam & quartam generationē eorū qui oderūt me: Et faciēs miſericordiam in millia his qui diligunt me: & cuſtodiunt præcepta mea.

Non aſſumes nomen Domini Dei tui in vanū, nec enim habebit inſontē Dominus eum qui aſſumpſerit nomen Domini Dei ſui fruſtra.

Memento vt diē ſabbathi ſanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. Septimo autē die ſabbathū Domini Dei tui eſt: nō facies omne opus in eo, tu & filius tuus & filia tua, ſeruus tuus & ancilla tua, iumētū tuū & aduena, qui eſt intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Dominus cælū & terrā & mare, & omnia quæ in eis ſunt, & requieuit in die ſeptimo, idcirco benedixit Dominus diei ſabbathi, & ſanctificauit eū.

Honora patrē tuū & matrē tuā, vt ſis lōgæuus ſuper terrā quā Dominus Deus tuus dabit tibi.

Non occides. Non mœchaberis.

Non furtum facies.

Non loquēris cōtra proximum tuum falſum teſtimonium.

Non concupiſces domū proximi tui: nec deſyderabis vxorē eius, nō ſeruū, non ancillam, non bouem, non aſinum, nec omnia quæ illius ſunt.

Cunctus autē populus videbat voces & lāpades, & ſonitū buccinæ, montēmq; fumantē: & perterriti ac pauore cōcuſſi, ſteterunt procul, dicentes Moyſi, Loquere tu nobis, & audiemus: nō loqua-

& ſacerdotes,[11] qui accedūt ad Dominū,[12] ſe conſecrēt,[13] ne fortè Domin⁹ eos diſſipet. Et ait Moſes ad Dominū, Populus non poterit aſcendere mōtem Sinai: tu enim[14] obteſtatus es nos, dicēs,[15] Limita montē, &[16] cōſecra eū. Et dixit ei Domin⁹, Vade, deſcēde, & aſcende tu & Aharō tecū: ſacerdotes autē & popul⁹[17] nō prorūpāt, vt aſcēdāt ad Dominū, ne ī illos irrūpat. Deſcēdit itaq; Moſes ad pp. m, & loquutus eſt cū eis. C A P. X X.

Loquutúſque eſt Deus omnia verba iſta, dicēs, Ego[1] Dominus Deus tuus, qui eduxi te ex terra Aegypti,[2] de domo ſeruorum.[3]

Ne ſint tibi dij alij[3] coram me.[4] Ne feceris tibi ſtatuam, nec vllum ſimulachrū [eius] quod eſt in cælis ſuperne, nec quod eſt in terra ſubtus, nec quod in aquis eſt ſub terra.[5] Nō adorabis ea, neque coles ea, quia ego[5] Dominus Deus tuus fortis,[6] indignabundus,[7] perſequens iniquitatem patrum in filijs, in tertijs & in quartis, odientibus [ſcilicet] me, Et[8] proſequēs bonitate in mille, his qui diligunt me, & præcepta mea obſeruant.

[9] Ne ſumas nomē Domini Dei tui[10] vane: quoniam neutiquam[11] impunitum dimittet Dominus eum qui nomen ſuum vane ſumpſerit.

[12] Memineris diei ſabbati vt ſancte colas illū.[13] Sex diebus operaberis, & omnia negotia tua cōficies: Septimo autē die[14] ſabbatū eſt Domini Dei tui: nō facies vllū opus, neq; tu, neq; filius tuus, neq; filia tua, neq; ſeruus tuus, neq; ancilla tua, neque iumētum tuū, neque aduena tuus[14] qui eſt intra portas tuas. Quoniā ſex dieb⁹ fecit Dominus cælū & terrā, mare & omnia quæ in eis ſunt, ſeptimo autē die quieuit: idcirco Dominus[15] diē ſabbati celebrem fecit, & eum conſecrauit.

Cole patrē tuū & matrē tuā, vt lōgius prorogētur dies tui in terra, quā Dñs Deus tuus dat tibi.

Ne occidas. Ne ſis mœchus. Ne fureris.

[16] Ne reſpondeas cōtra proximum tuum falſo teſtimonio.

Ne concupiſcas[17] domum proximi tui, ne[18] concupiſcas [inquam] vxorem proximi tui, nec ſeruum eius, nec ancillam eius, nec bouē eius, nec aſinū eius, nihil [denique] quod eſt proximi tui.

¶ Omnis itaq; popul⁹[19] vidit tonitrua & lāpades, & vocē buccinæ, & mōtē fumantē: quod quū videret populus, vacillabat, & ſtetit procul. Et dixerūt ad Moſen, Loquere tu nobiſcū, & audiemus:

¶11 vl, qui acceſſuri ſunt ¶12 vl, ſanctimoniæ dēt operam. ¶13 ne diſſipet eos Domin⁹. vl, ne rupturā faciat in eis Do. aut ne vim illis afferat. Chaldæus paraphraſtes, ne interficiat eos Dominus. ¶14 vl, denūciaſti nobis hoc modo, ¶15 vl, Conſtitue limites circa mōtē, ¶16 Quid ſit ſāctificare vel cōſecrare mōtē, his verbis pcedētibus declarat, Conſtitue terminos circa montē. hoc eſt vide nequis eū montē contingat tanquā mihi ſacrum, quē ab eis attingi fas non eſt. ¶17 ne deſtruant. ſub. ſtationem ſuā, eámque deſerant vt aſcendant &c.

X X.

¶1 Dominus, ab Haia. i. eſſe, dicitur, vt dictū eſt ſupra cap. 6. q. d. Ego ille ipſe ſum q ſum per memetipſum, & omnia alia per me eſſentiā ſuā habent. ſiue ſpectes originē tuā, ego ſum Dominus tuus. ſiue ſpectes quid tibi poſt creationem conferam, ſum benefactor tuus. nam eduxi te de terra Aegypti. quæ quum ita ſunt, debes me ſolum amare & colere. Hæc eductio ex Aegypto erat velut typus futuræ liberationis, quæ nunc facta eſt per Chriſtum. Iſtud eſt primū præceptū iuxta Hebræorū diuiſionē. Secundū autē, Ne ſint tibi dij &c. ¶2 Hebraiſmus, p, de loco vbi ſeruiebas. ¶3 .i. me inſpectāte. q. d. quū vbique ſim, nuſquā coles deos alienos, ne in occulto quidē, quū nihil me latere poſſit. ¶4 q. d. Abſtine à cultu creaturarum. ¶5 vl, Ne incurues te coram illis, neq; ſeruias illis: quia ego ſum &c. ¶6 Vox Hebræa C A N N A, nō ſolū affectū ſignificat q eſt inter amātes, & nō fert corriualē: ſed & eū quo anim⁹ cōmouetur & ſuis & ſuorū cōtumelijs & iniurijs. quæ ſignificatio huc quadrare videt. Alij vertunt, Deus zelotyp⁹. q. d. q nō poſſum ferre vt alius amet, colatúrve quàm ego. fortis ſum q poſſim iniuriam mihi illatā vlciſci. ¶7 viſitans iniquitatē. i. puniēs iniquitatē patrū in filijs tertiæ & quartæ generationis. Hoc intelligitur de filijs & poſteris qui imitātur vitia parētū, vt ipſe indicat, ſubdēs, odiētib⁹ me. q. d. parco aliquādo parētib⁹ vt reſipiſcāt: q ſi moriātur, expecto & filios eorū: ſed tādē in quarta generatione poſterorū, qui deploratè perſeuerāt ī veſtigijs parētū, eorúmque improbitatē imitātur, oſtēdo vltionē meā. hoc eſt, ſoleo meminiſſe iniquitatū parentū vſq; ad ternos & quaternos poſteros qui imitātur vitia parētū. At cōtrà, faciēs miſericordiā in milleſima generatione. i. ſoleo meminiſſe probitatis parentum in perpetuum, in eos qui probitatem ipſorū parentum imitātur, hoc eſt eorū qui me diligunt. Hinc videmus miſericordiam Dei ſe latius extendere quàm iuſtitiam. ¶8 vl, faciens miſericordiam ¶9 Chaldæus paraphraſtes, Non iurabis. Tertium præceptum. ¶10 vl, fruſtra. ſiue. temere. i. ſiquid iuraueris te facturum, adhibito nomine Domini, illud preſtes. ¶11 pro inſonte [ſiue innocente] habebit Dominus eum &c. i. pro impio & ſcelerato habebit eum Dominus, qui &c. Hebræi enim cum rem augere volūt, id per negationem nominis, quod nos per ſuperlatiuum, facere ſolent. ¶12 Hebraiſmus, pro, Da operam vt ceſſes ab operibus tuis die ſabbathi. Quartum præceptū, quo Deus homini cōſulit, vt & corpus labore defatigatum & exhauſtum, alterna requie non careat: & animus ab operatione corporis diſtractū, diuinæ legis meditatione, & diuinorū beneficiorū recordatione vires reſumat. ¶13 .i. quieſcendū eſt ab operibus corporis, vt liberius vaces operibus ſpiritus, nēpe meditationi diuinæ legis, & diuinorū beneficiorū recordationi: ita fiet vt Dominū iugiter laudes. ¶14 .i. qui habitat in tua vrbe. ¶15 Heb. benedixit diei ſabbathi, & eum ſanctificauit. Vide Gen. 2. a. ¶16 Ne loquaris contra proximū tuū falſum teſtimoniū. ¶17 .i. ſalutaris. ¶18 Hoc verbū repetiuit Moſes, vt magis ſeipſum exponeret. nec enim diuiditur hoc præceptum in duo, ſecundum Hebræos. ¶19 videbat. i. audiebat. Nam apud Hebræos, quod ad ſenſus attinet, alter pro altero vſurpatur.

¶10.i.vt timea tis illũ. ¶11 q.d. Vos vidiſtis q ſupne è cælo, nõ è terra lo-cut' ſũ vobis, neq; tãq idolũ mutũ. ¶12 Ne [igitur] faciatis mecũ deos &c. Mecũ, hoc eſt, vt vnà eos me cũcolatis: volo vt me vnicum, nolo habere ſocium, quem mecũ adoretis. ¶13 q.d. ego ex terna illa orna mẽta quæ poſ ſũt animũ tuũ à vero mei cul tu auertere par uifacio. ſatis eni mihi eſt vt altare terreum ædifices mihi. illic enim ex-audiã te æque atque in aureo altari. ¶14 pa cifica tua. Sunt ſacrificia quę p pace & incolu-mitate offerũt. ¶15.i. in quo in ſtituã memo-rii nois mei. ¶16 .i. te exau-diã, & fœlicem reddã. ¶17 Cul trũ vſurpat p quocunque in ſtrumento fer reo. ¶18 Heb. eleuabis ſuper eã. ad polluẽdũ eam ſcilicet.

& ne loquatur nobiſcũ De', ne fortè moriamur. Et ait Moſes ad populũ, Ne timueritis, quoniam Deus venit vt vos tẽtaret, &[10] vt metus ei' ſit corã vobis, vt nõ peccetis. Et popul' ſtetit procul. Moſes verò appropinquauit ad caliginẽ in qua erat De'. Et dixit Domin' ad Moſen, Sic dices filiis Iſrael, [11] Vos vidiſtis q de cælo loquut' ſim vobiſcũ: [12] Nõ facietis me, deos argenteos, nec deos aureos facietis vobis. ¶ [13] Arã de terra mihi extrues, & ſup eã ſacrificabis holocauſta tua, & [14] ſalutares tuas hoſtias, oues tuas, & boues tuos, i omniloco [15] i quo meminiſſe fecero nominis mei: [16] veniã ad te, & benedicã tibi. Et ſi arã de lapidibus extruxeris mihi, ne extruas ex iis q expoliti ſũt. ſi enim [17] cultrũ tuũ [18] ei admoueris, cõtaminabis eã. Ne p gradus ad arã meã aſcẽdas, ne verẽda tua iuxta eã retegãtur. CAP. XXI.

HAEc autẽ ſunt iudicia quæ propones eis. Si ſeruũ Hebræum emeris, ſex annis ſeruiet, ſeptimo verò exeat liber, [idq;] gratis. [1] Si ſolutus venit, ſolut' exeat: [2] ſi verò vxorẽ habuerit, vxor eius cũ eo exeat. Si herus ei' dederit ei vxorẽ, & hæc pepererit ei filios aut filias, vxor & liberi ei' erũt heri ſui, ipſe verò exibit [3] ſolus. Quòd ſi ſeruus ille cõſtãter dixerit, Diligo herũ meũ, vxorẽ meã & liberos meos, [4] nõ egrediar liber: Adducet illũ herus ei' ad [5] deos, & admouebit eum [6] ad oſtiũ vel ad poſtẽ, pforabitq; herus ei' aurẽ ei' ſubula, ſeruietq; ei' [7] perpetuò. ¶Et ſi quiſpiã vẽdiderit filiã ſuã vt ſit ancilla, non exibit [8] vt ſerui exeũt. Si diſplicuerit oculis heri ſui [9] q nõ deſpõdet eã, ſinat eã redimi: populo alieno vẽdẽdi eã poteſtatẽ nõ habet, [10] quãdoqdẽ ipſe eã deſpexit. Si aũt filio ſuo deſpõderit eã, [11] iure filiarũ aget cũ ea. Si alterã [12] ſibi duxerit, [13] cibũ ei', operimẽtũ ei', & ius cõiugale, quo ei reſpõdere debet, nõ minuet. Quòd ſi iſta tria ei non præſtiterit, egredietur illa gratis abſq; pecunia. ¶Qui hominẽ percuſſerit ita vt moriatur, morte plectatur. Et q nõ tetẽdit inſidias, ſed De' [14] deſtinauit [illũ] in manũ ei', cõſtituã tibi locũ quò confugiat. Si verò aliquis [15] volẽs & callide machinatur proximo ſuo necẽ, ab ara mea illũ rapias, vt interficiatur. ¶Percutiẽs patrẽ ſuũ [16] & matrẽ ſuã, morte mulctetur. ¶Qui furatus fuerit hominẽ, & vẽdiderit eũ, [17] & deprehẽſus fuerit in manu ei', morte mulctetur. ¶Qui patri ſuo [16] & matri ſuę maledicit, morte mulctetur. ¶Si rixati fuerint viri, & alter alterum vel lapide vel pugno ceciderit, ita [tamẽ] vt nõ moriatur, ſed lectulo decũbat: ſi ſurrexerit, & egreſſus fuerit foras baculo ſuo [innixus,] [18] abſoluatur pcuſſor, [19] attamẽ [damnũ] vacationis illius, & impẽſas in medicos pſtabit. ¶Et ſi verberauerit quiſpiã ſeruũ ſuũ aut ancillam ſuã virga, ita vt moriatur [20] ſub manu eius, de illo omnino ſumatur vltio: Verũtamẽ ſi vno die aut

tur nobis Dominus, ne fortè moriamur. Et ait Moyſes ad populũ, Nolite timere: vt enim pbaret vos venit De', & vt terror illius eſſet i vobis, & nõ peccaretis. Stetitq; ppls de lõge. Moyſes autẽ acceſſit ad caliginẽ in qua erat De'. Dixit præterea Domin' ad Moyſen, Hæc dices filiis Iſrael, Vos vidiſtis q de cælo locutus ſim vobis. Nõ facietis [a] deos argẽteos, nec deos aureos facietis vobis. ¶Altare de terra facietis mihi, & offeretis ſup eo holocauſta & pacifica veſtra, oues veſtras & boues in omni loco i quo memoria fuerit nominis mei: veniã ad te, & benedicã tibi. ¶Quòd ſi altare lapideũ feceris mihi, non ædificabis illud de ſectis lapidib': ſi eni leuaueris cultrũ [b] ſup eũ, polluetur. Nõ aſcẽdes per grad' ad altare meũ, ne reueletur turpitudo tua. CAP. XXI.

HAEc ſunt iudicia quæ ppones eis. Si emeris ſeruũ Hebræũ, ſex annis ſeruiet tibi: i ſeptimo egredietur liber gratis. Cũ quali veſte intrauerit, cũ tali exeat. ſi habẽs vxorẽ: & vxor egredietur ſimul. Si autẽ domin' dederit illi vxorẽ, & pepererit filios & filias: mulier & liberi eius erũt domini ſui, ipſe verò exibit cũ veſtitu ſuo. Quòd ſi dixerit ſeruus, Diligo dominũ meum & vxorẽ ac liberos, nõ egrediar liber: offeret eũ dominus diis, & applicabitur ad oſtiũ & poſtes, pforabitq; aurẽ eius ſubula, & erit ei ſeruus in ſeculũ. ¶Si quis vẽdiderit filiã ſuã in famulã, nõ egredietur ſicut ancillæ exire conſueuerũt. Si diſplicuerit oculis domini ſui cui tradita fuerat, dimittet eã: populo aũt alieno vendẽdi nõ habebit poteſtatẽ, ſi ſpreuerit eã. Si autẽ filio ſuo deſpõderit eã, iuxtà morẽ filiarũ faciet illi. Quòd ſi alterã ei acceperit, prouidebit puellæ nuptias, & veſtimenta, & pretiũ pudicitiæ nõ negabit. Si tria iſta nõ fecerit, egredietur gratis abſq; pecunia. ¶Qui percuſſerit hominẽ volẽs occidere, morte moriatur. Qui autẽ nõ eſt inſidiatus, ſed De' illũ tradidit in manus ei': [c] cõſtituã tibi locũ in quẽ fugere debeat. Si quis [d] per induſtriã occiderit proximũ ſuũ, & per iſidias: ab altari meo euelles eũ vt moriatur. ¶Qui percuſſerit patrẽ ſuũ [e] aut matrẽ, morte moriat. ¶Qui maledixerit patri ſuo vel matri, morte moriatur. ¶Qui furat' fuerit hominẽ, & vẽdiderit eũ, cõuict' noxę, morte moriatur. ¶Si rixati fuerint viri, & percuſſerit alter proximũ ſuũ lapide vel pugno, & ille mortuus nõ fuerit, ſed iacuerit in lectulo: ſi ſurrexerit, & ambulauerit foris ſup baculũ ſuũ, innocẽs erit qui percuſſerit, ita tamẽ vt operas eius, & impẽſas in medicos, reſtituat. ¶Qui percuſſerit ſeruũ ſuum, vel ancillã virga, & mortui fuerint in manib' eius, criminis reus erit. Si autẽ vno die vel

Vt timere... apparuit D... fulg... De'. heb. deute. a. ... [a] meren... Dii arge... Altare te... ... Deut. 27. ... ſue t. f. [b] tanm... De ſerui... dio deut... lare. 14... Filia v... in anc... [c] Bod... Iſuit. ... Deute... [d] de in... Parſe... cutiẽ... D M... ... Furar... Rixat... Percu... uum.

XXI.

¶1 vt, leges qb' vtẽtur filii Iſrael. His legib' lites ortas dirimẽt. ¶1 Heb. Si cum corpore ſuo ingreſſus fuerit, cum corpore ſuo egredietur. Hebraiſmus eſt, pro, Si ſolus ſine vxore venerit in domũ tuã, ſine vxore exibit. Quidã vertũt. Si cũ veſte ſua &c. verũ non tam rectè, q ſtatim ſequatur, Si verò vxorẽ habuerit, &c. ¶3 Heb. cũ corpore ſuo. i. ſolus. ¶4. i. nolo donari libertate. ¶5 .i. iudices, vt vertit Chaldæus paraphraſtes. L X X, ad tribunal Dei. ¶6 Hoc intelligitur de publico ædificio. i. de portis vrbis iuxtà quas ſolebant iudices iudicia populo reddere. Admouebit autẽ, ſub. ex ſentẽtia iudicũ. ¶7 .i. longo tempore, hoc eſt vſq; ad iubileũ: ſiue is annus propè fuerit, ſiue longe abfuerit. ¶8 Serui, quando libertate donabantur, nudi & ſine præmio egrediebantur: filiæ autẽ cũ mercede. ¶9 qui nõ deſpõdit eã, redimere faciet eã. Id eſt, dabit pecuniã qua illa redimatur, aut remittet illi pecuniã ſeruitutis, ac perinde quaſi pretiũ pro redẽptione eius accepiſſet, liberã eã abire permittet. Hoc eſt habebit rationẽ tẽporis quo ſeruiuit ei: quod ſeruitutis tẽpus, erit ei loco pecuniæ quã p redẽptione puellæ alioq receptur us erat. Alii vertũt, Et diſplicuerit in oculis heri ſui, q ſibi deſpõdit eã, redimere faciet eã. atq; ita legũt Chaldæus paraph. & L X X. eſt enim duplex lectio apud Hebræos, לו vel לא. Doctis probat lectio paraphraſte: pter ſequẽtẽ verſum. Quidã Hebræorũ dicũt quindecim eſſe locos Scripturæ in qbus לא ſcribit. & legitur לו cũ Vau, quorũ vnus eſt iſte. ¶10 quũ ipſe cõtẽpſerit eã. Vel, eo q fefellerit eã. Si legat. q ſibi eã deſpõdit: tũc hoc loco [cõtẽpſerit] ſignificat violauerit & corruperit. ¶11 .i. ita tractabit eã vt tractari ſolẽt puellæ deſpõſatę. ¶12 ſub. filio. ¶13 victũ & veſtitũ eius, & mercedẽ pudicitiæ nõ negabit ei. i. antequã amittat eã à ſe, oportet vt puideat illi de victu, veſtitu, & præmio ob pudicitiã ei' à ſe corruptã. Quidã minus rectè legũt, tẽpus eius nõ minuet ei. i. pretiũ illi ob tempus quo opera eius vſus eſt, debitum. ¶14 tradidit ¶15 Heb. ſupbierit in pximũ ſuũ ad occidẽdũ eũ cũ fraude. i. quũ p arrogãtiã & de induſtria interfecerit pximũ dolo, nuſquã erit tutus, ſed etiã ab altari meo abſtrahet, &c. ¶16 [&] pro [aut] poſitũ, more Hebraico. ¶17 Hebraiſm', pro, ſi conuincatur reus illius criminis. ¶18 Heb. innocẽs erit. Subaudi, à cæde. i. nõ cẽſebitur homicida. ¶19. Heb. tãtũmodo ceſſationẽ eius dabit, & curãdo curabit. i. tantũmodo iacturã tẽporis, quã fecit ceſſando ab opere, ſoluet, & curabit eũ ſanandũ. ¶20. i. percutiẽte eo illũ vel illã.

Digitized by Google

domin⁹ ſuperſtiterit, non ſubiacebit pœnæ, quia pecunia illius eſt. ¶Si rixati fuerint viri, & percuſſerit quis mulierē prægnantē, & abortiuū quidē fecerit, ſed ipſa vixerit: ſubiacebit dāno quantū maritus mulieris expetierit, & arbitri iudicauerint. ſin autē mors eius fuerit ſubſecuta, reddet animā pro anima, Oculū pro oculo, dētē pro dēte, manū pro manu, pedē pro pede, aduſtionē pro aduſtiōe, vulnus pro vulnere, liuorē pro liuore. ¶Si percuſſerit quiſpiā oculū ſerui ſui aut ancillæ, & luſcos eos fecerit, dimittet eos liberos pro oculo quē eruit. Dentē quoq; ſi excuſſerit ſeruo vel ancillæ ſuæ, ſimiliter dimittet eos liberos. ¶Si bos cornu percuſſerit virū aut mulierē, & mortui fuerint, lapidibus obruetur: & nō comedētur carnes ei⁹, domin⁹ quoq; bouis innocēs erit. Quòd ſi bos cornupeta fuerit ab heri & nudiuſtertius, & conteſtati ſunt dominū eius, nec recluſerit eū dominus, occideritque virū aut mulierē: & bos lapidib⁹ obruetur, & dominū ei⁹ occident. Quòd ſi pretiū fuerit ei impoſitū, dabit pro anima ſua quicquid fuerit poſtulatus. Filiū quoq; & filiā ſi cornu percuſſerit, ſimili ſententiæ ſubiacebit. Si ſeruum ancillámq; inuaſerit, triginta ſiclos argēti domino dabit, bos verò lapidibus opprimetur. Siquis aperuerit ciſternā, & foderit, & nō operuerit eā, cecideritque bos aut aſinus in eā, reddet dominus ciſternæ pretiū iumentorū: quod autem mortuū eſt, ipſius erit. ¶Si bos alienus bouē alterius vulnerauerit, & ille mortuus fuerit: vendent bouē viuū, & diuidēt pretiū, cadauer autem mortui inter ſe diſpertiēt. Si autē ſciebat q̃ bos cornupeta eſſet ab heri & nudiuſtertius, & non cuſtodiuit eū dominus ſuus: reddet bouē pro boue, & cadauer integrū accipiet. CAP. XXII.

Siquis furatus fuerit bouē aut ouē, & occiderit vel vēdiderit: quinq; boues pro vno boue reſtituet, & quatuor oues pro vna oue. Si effringens fur domū ſiue ſuffodiēs fuerit inuētus, & accepto vulnere mortuus fuerit: percuſſor nō erit reus ſanguinis. Quòd ſi orto ſole hoc fecerit, homicidiū perpetrauit, & ipſe morietur. Si nō habuerit quod pro furto reddat, ipſe venūdabitur. Si inuentū fuerit apud eū quod furatus eſt, viuēs, ſiue bos, ſiue aſin⁹, ſiue ouis: duplū reſtituet. ¶Si læſerit quiſpiā agrū vel vineā, & dimiſerit iumentū ſuū vt depaſcatur aliena: quicquid optimum habuerit in agro ſuo vel in vinea, pro dāni æſtimatione reſtituet. ¶Si egreſſus ignis inuenerit ſpinas, & cōprehenderit aceruos frugū, ſiue ſtantes ſegetes in agris: reddet damnū qui ignē ſuccenderit. ¶Siquis commendauerit amico pecuniam aut vas in cuſtodiam: & ab eo qui ſuſceperat, furto ablata fuerint: ſi inuenitur fur, duplū reddet: ſi latet fur, domin⁹ dom⁹ applicabitur ad deos, & iurabit q̃ nō extēderit manū in rē proximi ſui, Ad perpetrādā fraudē, tā in boue quàm

per duos perijſſet, vitio de eo nō ſumatur: argētū enim ipſius eſt. ¶Si cōtēderint viri, & pulſauerint mulierē ferentē vterū ita vt abortiat, nec tamē [12]exitialis fuerit noxa: [13]omnino mulctetur talis iuxta æſtimationē quā imponit ei maritus mulieris, quā dabit per arbitrorū ſententia. Quòd ſi [14]noxa fuerit exitialis, [15]dabis animā pro anima, [16] Oculū pro oculo, dentē pro dente, manū pro manu, pedē pro pede, aduſtionē pro aduſtione, vulnus pro vulnere, liuorē pro liuore. ¶Et ſi quiſpiā [17]ferit oculū ſerui ſui, vel oculū ancillæ ſuæ, [18]ita vt pereat, manumittet eū pro oculo eius. Et ſi dentē ſeruo ſuo aut ancillæ ſuæ excuſſerit, manumittet illū pro dente eius. ¶Et ſi bos [19]impegerit in virū vel in mulierē, ita vt moriatur, bos ille omnino lapidibus obrui debet, nec comedatur caro eius, dominus autē bouis [20]inſons ſit. Quòd ſi bos cornupeta fuit [21]ab heri & nudiuſtertius, [22]& denūciatum ſit domino eius, & non cuſtodierit eū, & is virū aut mulierē īterfecerit, lapidibus obruatur bos ille, & etiā dominus ei⁹ [23]interficiatur. ¶Et ſi [24]pretium piaculare ei fuerit impoſitū, quidquid ei imponitur, det vt animā ſuam redimat. Si verò filiū aut filiā petierit cornu, [25]idē iudiciū fiet illi. Si ſeruū aut ancillā bos cornu petierit, dabit domino eius triginta ſiclos argenti, bósq; lapidibus obruetur. ¶Siquis foueā aperuerit, aut ſi quiſpiā foderit foueā, & eā non obruerit, & ceciderit in eam bos aut aſinus, dominus foueæ [26]rependet, argentū reſtituet domino ei⁹, & quod mortuū eſt, eius erit. ¶Si alicuius bos bouē proximi ſui cornu petierit, & ille mortuus fuerit, vendant bouē viuū, & diuidant pretiū eius, ſed & mortuū diuidant. At ſi cōſtiterit bouē fuiſſe cornupetam ab heri & nudiuſtertius, & dominus eius non cuſtodiuit eum, omnino bouem pro boue reddet, & [27]mortuus ei cedet. CAP. XXII.

Siquis furatus fuerit bouem vel pecudem, & hæc mactauerit aut vendiderit, reddet quinque boues pro boue illo, & quatuor oues pro vna pecude. Si deprehenſus fuerit fur [1]cum inſtrumēto perfoſſorio, & verberat⁹ mortuus fuerit, [2]aduerſus percuſſorem non dabitur capitalis actio. [3]Si ſol fuerit ortus ſuper eū, [4]capitalis erit in eū actio, omnino reddet, & ſi non habet, pro furto ſuo vendatur. Si verò furtum manifeſte in manu eius deprehenditur, ſiue bos fuerit ſiue aſin⁹ aut pecus, illáque viua fuerint, duplum reddat. ¶Si quiſpiam [5]depaſci fecerit agrū aut vineā, [6]& immiſerit iumētū ſuum, vt depaſcatur agrū alterius: [ex] præſtantibus agri ſui, & præſtātibus vineæ ſuæ rependet. ¶Si egreſſus fuerit ignis, apprehenderítq; ſpinas, ita vt vel acerui frugū, vel ſtātes ſegetes, vel ager abſumātur: q incēdit, oīno repēdet quod exuſtū eſt. ¶Si quiſpiā dederit cuſtodiēde proximo ſuo [7]pecuniā, aut vaſa, & ſurrepta fuerint de domo viri illius, ſi fur fuerit

deprehēſus, reddat duplū: Si verò fur nō fuerit deprehēſus, adducetur domin⁹ dom⁹ [8]ad deos, [9]q̃ nō extēderit manū ſuam in rē proximi ſui. [10]Quidquid tandē præuaricationis [incideri] propter bouē,

¶21 .i. ſeruus quē emit pecunia ſua. ¶22 fuerit mors: ¶23 Heb. puniēdo punietur quēadmodum iponet ſup illū marit⁹ mulieris & dabit ſecūdū iudices. i. mulctabitur ea mulcta quā impoſuerit maritus ſētētia iudicū arbitrorū: dabit quantū arbitri cenſuerint. ¶24 fuerit mors, ¶25 .i. morieris, quia mortu⁹ eſt. qui percuſſerit interficietur. ¶26 ſub. dabis q.d. ſiquis oculū eruerit, oculus ei eruetur: ſi dentē excuſſerit, dens ei excutietur: &c. ¶27 percuſſerit ¶28 & corruperit illū. ſub. oculū. ¶29 cornu petierit vi rū vel mulierē. ¶30 .i. habeatur pro inſonte, & abſoluatur. In Hebraiſ m⁹ p. antea. ¶32 & teſtibus adhibitis denūciatū fuerit domino eius. Vel, admonitúſq; fuerit dominus eius teſtibus adhibitis, ¶33 ſententia ſcilicet iudicū. ¶34 Heb. redēptio fuerit ei impoſita, dabit redēptionē animæ ſuæ iuxta omne quod impoſitū fuerit ei. i. ſi habeat à iudicib⁹ poteſtatē redimēdi ſe, tūc pro redēptione vitæ ſuæ dabit viro quantum imperatū fuerit. ¶35 ſecūdum iudiciū hoc &c. i. idē ſubiacebit ſententiæ. ¶36 damnū reſarciet, ſummā pecuniæ reddet domino eius, ¶37. i. bos qui mortu⁹ eſt, illius erit cuius bos interfecit illū bouē.

XXII. ¶1 vl, in ſuffoſſiōe. i. Si fur ſuffodiēs domū, deprehēſus &c. ¶2 Heb. nō ſūt illi ſanguines. i. nō fundet ſanguis percuſſoris propter occiſum à ſe furē, nō interficietur. ¶3 .i. Si fur interdiu conetur domum effringere. ¶4 ſanguines ſunt illi: reddendo reddet. i. percuſſor occidetur, fur autē reddet quod furto abſtulerit. Hebraiſmus. q.d. furē diurnū nō licet occidere. ¶5 deduxerit iumēta ſua in agrū &c. ¶6 & miſerit iumētū ſuū & depaueri t(ſub. iumētū) agrū alterius: ¶7 vl argētū. Noīe argēti omnia argētea & aurea intellige: vt & noīe vaſis, oēm ſupellectilē. ¶8 .i. ad iudices, hoc eſt, vocabitur in ius. ¶9 annō miſerit. Subaudiē tū aliquid, eiuſmodi, Vt ſciatur annon ipſe domin⁹ domus furatus fuerit. Illud enim ſignificat mittere manum in rē proximi. ¶10 Heb. De omni negotio trāſgreſſiōis, nēpe de boue, de aſino, de oue, de veſte, & omni re quę perierit, qua quis dixerit q̃ hoc ſit. Omne negotiū tranſgreſſionis vocat quodcunque crimē, ſiue rem omnē cōtrouerſam. Quòd hoc ſit. i. q̃ ea res ſit quæ perdita eſt. Alij vertunt pro, quòd hoc ſit, quia ipſe eſt. hoc eſt, ſi dixerit teſtis eum eſſe reū, poteritq; id probare coram iudicibus, dabit reus duplum. quaſi dicat, quando erit controuerſia inter duos de aliqua re, ita vt ſibi vterque eam rem aſſerat, quem condemnauerint iudices, reddet quadruplum.

Digitized by Google

¶11 Iuſiurādum Domini erit inter vtrūque. an nō &c.i.Iurabit vterq; ꝑ Dominū &c.an non furto abſtulerit rem ꝓximi ſui.

¶12.i. dominus rei ſuſcipiet iuramētū à proximo cui cōmēdauerat eā rē, & ſi ille iurauerit ſe non contrectaſſe rem ipſius,nō tenebitur reſtituere qui ita iurarit.

¶13 afferet illū in teſtē,& dilaniatū nō reſtituet.Illud, hoc eſt partē animalis quę teſtari poſſit alterā partē fuiſſe dilaniatā. Chaldæ° paraph.Afferat quod dilaniatū eſt in teſtimoniū. Alij vertūt, Adducat ille teſtē.

¶14 Cūmque quis à ꝓximo ſuo [quid] mutuatus fuerit. Equum ſcilicet aut bouē, & id genus.

¶15 ſi conductū fuerit veniēs ꝑ mercede ſua. Hebraiſm° eſt. .i.ſi pecunia cōduxerit eū. Satis fuerat dixiſſe cōductū fuerit: verū āplius expoſuit, quū addidit, Veniēs ꝑ mercede ſua. hoc eſt,quod animal habet data mercede.

propter aſinū,propter pecudē, propter veſtem, imò propter omnē rem perditā, quum quiſpiā dixerit hoc ſic eſſe,'cauſa amborum veniet ad deos.& quem dij damnauerint,is reddat duplū proximo ſuo.¶Siquis dederit proximo ſuo aſinum, vel bouem, vel pecudem, aut quodcunque iumentum ad cuſtodiendum,& illud fuerit mortuum, aut confractum, aut vi abactum nemine vidente,[11]Iuſiurandum Domini inter vtroſque interueniat.quòd non'extenderit manum ſuam in rē proximi ſui:quod[12]recipiet dominus eius, &[alter]nō reſtituet.'Si verò furto ſurreptum ei fuerit. domino eius rependat. Si[à feris] laceratum eſt,[13]adducat eum teſtem,& laceratum non rependet. ¶[14]Siquis poſtulauerit à proximo ſuo,' & id confractum fuerit vel mortuum, domino eius non præſente, omnino rependet. Si verò dominus eius fuerit cum eo,non rependet:[15]quandoquidem mercede conductus pro mercede ſua venit. ¶Siquis[16]pellexerit' virginem nondum deſponſam,concubueritque cum ea.[17]donatione donabit eam, ſitque ei vxor.'Quòd ſi pater puellæ renuerit ei dare illam,[18]argentum dependet iuxta donationē virginum. ¶[19]Malefica mulier ne viuat. ¶Quicunque cum iumento concūbit,morte mulctetur.¶Qui ſacrificat dijs,præterquam Domino ſoli, excindatur. ¶[20]Aduenæ ne vim inferas,neque opprimas eum:'nā & vos aduenæ fuiſtis in terra Aegypti. ¶Nullam viduam nec pupillum affligetis:[21]Si verò omnino affligere eos pergetis,[22]indubie ad me clamabunt, & ego certiſſime exaudiam eos,'Et excandeſcet[23]naſus meus.'atque interficiā vos gladio, & erunt vxores veſtræ viduæ, & filij veſtri orbi.¶Si mutuo dederis pecuniam populo meo pauperi,[24][nempe]qui tecum eſt,'non eris ei tanquā exactor, neque inferes ei[25]morſum. ¶Si in pignus acceperis veſtimentū proximi tui,[26]ſub occaſum ſolis'illud ei reſtitues: hoc eni eſt tegumentū eius vnicū, hoc eſt veſtimentū eius[27]quo cutem ſuam[cōtegat,]'in quo dormit: fiet autē, ſi ad me clamauerit,vt ego eum exaudiam,quoniam miſericors ſum.¶[28]Dijs'non maledices,& principē in populo tuo ne execreris.¶[29]Plenitudinē tuā & lachrymā tuā ne differas. ¶Primogenitū filiorū tuorū mihi dabis.[30]Sic quoque facies cum boue tuo,& cum ouibus tuis:'ſeptē diebus erit cum matre ſua, octauo die mihi ipſum dabis.¶[31]Et eritis mihi ſancti homines:'neq; comedetis carnem[32]lacerati in cāpo,'ſed cani proijcietis ipſam.

CAP. XXIII.

Ne[1]recipias rumorē vanū,[2]neque paciſcaris cum impio,vt' ſis teſtis iniquus.[3]Ne ſequaris multos' ad malefaciēdum,[4]neque reſpondeas in iudicio, declinando poſt multos, vt peruerſum quid

in aſino,& oue ac veſtimento, & quicquid damnū inferre poteſt: ad deos vtriuſque cauſa perueniet: & ſi illi iudicauerint, duplum reſtituet proximo ſuo. ¶Siquis cōmendauerit proximo ſuo aſinū,bouē,ouem,& omne iumētum ad cuſtodiā, & mortuū fuerit°&'debilitatū, vel captū ab hoſtibus,nulluſque hoc viderit:iuſiurandum erit in medio quòd non extenderit manū ad rē proximi ſui: ſuſcipietque Dominus iuramentū, & ille reddere non cogetur.¶Quòd ſi furto ablatum fuerit,reſtituet damnū domino.Si comeſtū à beſtia,deferat ad eū quod occiſum eſt.& nō reſtituet. ¶Qui à proximo ſuo quicquid horū mutuo'poſtulauerit,& debilitatum aut mortuū fuerit domino nō præſente, reddere compelletur. Quòd ſi impræſentiarum dominus fuerit,nō reſtituet, maximè ſi conductum venerat pro mercede operis ſui. ¶Si ſeduxerit quis virginē necdum deſponſatam,dormieritque cum ea:dotabit eam,& habebit eam vxorē. Si pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam iuxta modum dotis quā virgines accipere conſueuerūt.¶Maleficos non patieris viuere. ¶Qui coierit cum iumēto,morte moriatur.¶Qui immolat dijs, occidetur,præterquā Domino ſoli.¶Aduenā nō cōtriſtabis.neque affliges eū:aduenæ enim & ipſi fuiſtis i Terra Aegypti. ¶Viduæ & pupillo nō nocebitis.Si læſeritis eos,vociferabuntur ad me, & ego audiā clamorē eorū: Et indignabitur furor meus,percutiámque vos gladio, & erunt vxores veſtræ viduæ,& filij veſtri pupilli.¶Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi qui habitat tecū,non vrgebis eum quaſi exactor,nec vſuris opprimes.¶Si pignus à proximo tuo acceperis veſtimentum,ante ſolis occaſum°reddes°ei. Ipſum enim, eſt ſolū quo operitur, indumentū carnis eius,nec habet aliud in quo dormiat:ſi clamauerit ad me,exaudiā eū,quia miſericors ſum. ¶Dijs nō detrahes,& principi populi tui nō maledices. ¶Decimas & primitias tuas nō tardabis reddere.¶Primogenitū filiorū tuorū dabis mihi. De bobus quoque, & ouibus ſimiliter facies: ſeptem diebus ſit cū matre ſua, die octaua reddes illū mihi.¶Viri ſancti eritis mihi:carnē quæ à beſtijs fuerit prægustata, non comedetis, ſed proijcietis canibus.

CAP. XXIII.

Non ſuſcipies vocem mendacij: nec iunges manum tuam vt pro impio dicas falſum teſtimonium. Non ſequêris turbam ad faciendum malum: nec in iudicio, plurimorum acquieſces

¶16 ſeduxerit ¶17 Heb.dote dotabit eā ſibi i vxorē.i.aſſignata dote accipiet eā ſibi in vxorē. ¶18 vl,ſummā pecuniæ appēdet iuxta modū dotis quæ virginib° dari ſolet. ¶19 Heb. Maleficam ne viuificęs.i.ne ſinas viuere.Hæc lex intelligitur etiā de malefico,vtitur tamē fœminino genere q fœminæ ad id vitiū proniores ſint. ¶20 vl,Aduenā ne decipias,neq; expiles eū.Vl, ne cōtriſtaueris neq; denudaueris.i.ne priuaueris bonis. ¶21 Si affligēdo afflixeritis eū.Reticētia eſt,ſubaudiēdū autē,Poſtea te affligā.E V M ꝓ E O S poſuit,ſingulare ꝓ plurali. ¶22 nā ſi vociferādo vociferatus fuerit ad me,ego audiēdo audiā clamorē eius.Singulare ꝓ plurali,ſi vociferati fuerint.q.d.nō auertā aures meas à clamore eorum. ¶23 furor meus.Hebraiſmus,ꝓ,Iraſcar valde. ¶24.i.pauperi tecum habitanti. ¶25 .i.fœn°.q.d. nō impones illi vſurā tāquā fœnerator, nihil ab eo præter ſortē exiges. ¶26 vl,antequā occiderit ſol ¶27 Heb.cuti ipſi°.i.quo corp°ſuum cōtegit. ¶28.i.Iudicib°,& legē doctib°. ¶29 Muſtū tuū,& lachrymā tuā nō tardabis offerre.i.Primitias muſti & olei tui,primo quoq; tēpore offeres. Muſtū dicitur Hebraice M E L E A,q magna copia è torcularib° defluere ſoleat.Oleum autē vocauit lachrymā,q guttatim defluat cū ſit in lacu.Quidā Hebręorū M E L E A,exponunt abūdātiā frugū:quaſi dicat Moſes,Cum impletæ fuerint ſiue ad maturitatem peruenerint fruges tuæ,dabis primitias:deinde quū collectæ fuerint intra domū, dabis quoq; lachrymā.i.vinū & oleū in vindemia quæ meſſem ſequit. ¶30.i.Dabis etiam mihi primogenitū ex bobus & ouib°. ¶31.q.d.Date operā vt ex fidei ſanctimonia & puritate cordis placeatis mihi. ¶32 vl,quæ i agro lacerata fuerit. Sub. à beſtiis.i.abſtinete à carnib°ferarū interfectarū ab alijs beſtijs. XXIII. ¶1 vl,Ne aſſumas rumorē falſum.i. Ne ſis author falſi rumoris cōtra proximū tuū:aut fingas in corde tuo,vnde illi°fama lædi poſſit.vl,Ne admiſeris rumorē falſum, ¶2 nec ponas manum tuā cū impio vt &c.i.non adiuuabis cauſam improbi falſo tuo teſtimonio. ¶3 Heb.Nō eris poſt multos.i.Nō ſequêris multitudinē,ſiue maiorē partē ad malefaciēdū. ¶4 nec loquaris i lite,vt declines poſt multos ad peruertēdū.i.in lite,ne ſequaris pluriū ſententium vt peruertas iudiciū.Si plures in iudicio cōdemnauerint innocentē, tu ſequere pauciores qui illū ſaluare conātur,& ne inclines in iudicium cum multis.

Digitized by Google

[illegible] ſententiã,vt à vero devies. ¶Pauperis quoque nõ miſereberis in [a]iudicio.[a] ¶Si occurreris boui inimici tui, aut aſino erranti, reduc ad eum. Si videris aſinum odientis te iacẽre ſub onere,non pertranſibis,ſed ſubleuabis cũ eo. ¶Nõ declinabis in [illegible] iudicium pauperis. ¶Mendaciũ fugies. ¶Inſontem & iuſtum non occides : quia auerſor impiũ. ¶Nec accipies munera,quæ etiã excæcant prudẽtes,& ſubuertunt verba iuſtorum. ¶Peregrino moleſtus non eris. ſcitis enim aduenarum animas: quia & ipſi ſ peregrini fuiſtis in Terra-Ægypti. ¶Sex annis ſeminabis terram tuam,& congregabis fruges eius.Anno autem ſeptimo dimittes eã, & requieſcere facies, vt comedãt pauperes populi tui:& quicquid reliquum fuerit,edant beſtiæ agri.Ita facies in vinea,& in oliueto tuo. ¶Sex diebus operaberis:ſeptimo die ceſſabis , vt requieſcat bos & aſinus tuus, & refrigeretur filius ancillæ tuæ, & aduena. ¶Omnia quæ dixi vobis cuſtodite: & per nomen externorum deorum non iurabitis, neque audietur ex ore veſtro. ¶Tribus vicibus per ſingulos annos mihi feſta celebrabitis. ¶Solennitatem quoque azymorum cuſtodies : ſeptem diebus comedetis azyma,ſicut præcepi tibi,tẽpore menſis nouorũ,quando egreſſus es de Ægypto: [illegible] apparebis in conſpectu meo vacuus. [illegible] ſolennitatẽ meſſis primitiuorũ operis tui, [illegible] ſeminaueris in agro: ſolẽnitatẽ quoq; in [illegible] anni,quando cõgregaueris omnes fruges de agro. ¶Ter in ãno apparebit omne [illegible] tuũ coram Domino Deo tuo. ¶Non [illegible] ſuper fermẽto ſanguinem victimæ [illegible] remanebit adeps ſolennitatis meæ [illegible] ¶Primitias frugum terræ tuæ deferes in domum Domini Dei tui. ¶Nõ coques hædum in lacte matris ſuæ. ¶Ecce ego mittã angelum meũ,qui præcedat te,& cuſtodiat in via,& introducat in locũ quẽ præparaui. Obſerua eũ, & audi vocem eius , nec contemnendum putes:

committas. ¶[5]Ne ornes pauperem in cauſa ſua. ¶Si occurreris boui inimici tui , aut aſino eius erranti,mox reduces eum illi. Si videris aſinum eius qui te odit ſuccumbẽtẽ ſub onere ſuo , [6]nũ ceſſabis,[&]derelinques eum?num deſertum deſeres? ¶Ne flectas iudicium[7]pauperis tui[7] in cauſa ſua. ¶[8]A verbo mẽdaci lõgiſſime abſis. ¶Innocentem &[9]iuſtum ne occidas:[10]nec enim impium iuſtum cenſebo. ¶Munus ne recipias:quoniã munus excæcat [11]oculatos, & peruertit[12]verba iuſtorum. ¶Aduenam ne premas:[13]vos enim nouiſtis animus aduenarum [qualiter affectus ſit,] quandoquidem aduenæ fuiſtis in terra Ægypti. ¶Sex annis ſeminabis terram tuã,& colliges prouentum eius. In ſeptimo verò [14] relinques eam,atque deſeres eam,vt comedant pauperes populi tui, & de reſiduo eorum comedent beſtiæ agri. ſic quoq; facies vineto tuo, & oliueto tuo. ¶Sex diebus facies opera tua,ſeptimo autem die quieſces, vt quieſcat bos tuus, & aſinus tuus,& [15]reſpiret filius ancillæ tuæ,& peregrinus. ¶[16]Omnia quæcũque dixi vobis,ſeruate,& [17]nominis aliorum deorum ne mẽtionem quidẽ feceritis,ne audiatur ex ore tuo. ¶Ter in anno celebrabitis mihi dies feſtos. ¶Solẽnem diẽ azymorum ſeruabis:ſeptem diebus comedes placẽtas infermentatas,quemadmodum præcepi tibi, ſtato ſcilicet tẽpore menſis [18]Abib: [19]quoniã eodem egreſſus es ex Ægypto. [20]coram me nemo appareat vacuus. ¶Et [21][ſeruabis etiã]diem feſtũ meſſis præcocium fructuum operis tui,quos ſeminaſti in agro:[a]& diem feſtũ collectionis,quæ fit[22]in exitu anni, quũ opera tua ex agro collegeris. ¶Omnis mas tu[9] ter in anno appareat in cõſpectu[23]Domini Dei. ¶[24]Nõ mactabis ſanguinem ſacrificij mei cum fermento, neq; pernoctabit adeps [25] celebritatis meæ vſque mane. ¶Principium primitiuorũ fructuũ telluris tuæ [26]inferes in domũ Domini Dei tui. ¶Ne coquas hædum[27]in lacte matris ſuæ. ¶Ecce ego[28]mitto angelum ante faciem tuã, vt cuſtodiat te in via, [illegible] introducat te ad locũ quẽ præparaui. [29]Obſeruans ſis illius, audiq; vocem eius,ne ſis illi rebellis:

¶5 vl, Pauperẽ ne honora in lite ſua .i.Ne habeas reſpectum perſonæ in iudicio. Licet multo fauore Deus vbique proſequatur pauperes, & nolit opprimi:nõ vult tamen reſpectu paupertatis iudicium corrũpi.multo minus diuitũ reſpectu violari debet iuſtitia in iudicio.

¶6 vl,deſines derelinquere illum, auxiliando auxiliaberis cum eo. .i.cauebis dimittere eum: exonerãdo exonerabis cũ eo. hoc eſt,cauebis deſerere aſinũ cũ onere, verũ detrahes ei onus illud cũ inimico tuo.Chaldæus paraph. Quando videris aſinũ odiẽtis te iacentem ſub onere ſuo, & deſieris adiuuare eum:dimittens dimittes odium quod erat in corde tuo aduerſus eum, & ſubleuabis ipſum cũ eo. Verti etiam [illegible],deſines auxiliari illi?auxiliando auxiliaberis [ſub. aſino] cum illo. Quidam Hebræorum vertunt, cauebis ne [illegible] illi ſoli onus ſubleuandum : verùm ſubleuando ſubleuabis cum illo,vt animal facilius ſe erigat in pedes.

¶7 Id eſt,pauperum qui ſunt apud te.Hoc eſt, Neque pauperi fauendum eſt,neque auerſandus eſt in iudicio.q.d. [illegible] habendus reſpectus perſonarum in iudicio. ¶8 vel, A ſermone falſo recedes.i. à iudicio falſo. hic enim videtur alloqui iudicem. ¶9 vel,iuſtificatum.i.abſolutum ſuffragijs aliorum. ¶10 Hebr.non enim iuſtificabo impium.i.non ſinã eũ iudicem inultũ qui innocentẽ morti adiudicarit. ¶11 videntes.i.ſapientes & prudentes, ſiue qui videntur eſſe ſapientes. ¶12.i.negotia & cauſam iuſtorum. ¶13 Heb.ſcitis enim aduenarum animas.Id eſt, [illegible] animum aduenæ,ſcitis quales ſint peregrinorũ affectus:ſatis eſt id pœnarum,quòd peregrini ſunt,ne addatis alias moleſtias.Hebraiſmus. ¶14 vl,liberam dimittes.i.non coles,neque ſeminabis eam,ſed deſeres:& quæ ſponte naſcentur,non congregabis, ſed dimittes pauperibus & beſtijs terræ. ¶15 vl,refrigeretur.ſiue,recreetur ¶16 In omnibus quæ dixi vobis,cauti eſtote.Hebraiſmus eſt,pro,Magna diligentia obſeruate quæ dixi. ¶17 q.d. [illegible] tantum non coletis deos alienos,ſed ne vllam quidem eorum mentionem facietis. ¶18 Vox hæc Hebræa,ſignificat maturitatem frugum : quæ in Martio apud Ieroſolymitanos & Ægyptios contingere ſolet: hoc eſt,circa æquinoctium Vernum:ſicut collectio aliorum fructuum,in fine anni, hoc eſt circa æquinoctium Autumnale, fieri ſolet.Incipiunt enim Hebræi annum ſuum circa æquinoctium Autumnale: licet in Sacris ab æquinoctio Verno illum iubeantur auſpicari.Proinde feſtum meſſis,eſt feſtum Pentecoſtes:& feſtum collectionis,feſtum Tabernaculorum.& in his feſtis Deus noluit vt vacui venirent ante conſpectum ſuum. ¶19 Hebraiſmus eſt,pro, in memoriam egreſſionis veſtræ ex Ægypto celebrabitis feſtum iſtud.in eoque feſto filij Iſrael non apparebunt coram me,vacui & ſine muneribus. ¶20 Heb.neque videbuntur facies meæ inanes.i.filij Iſrael non apparebunt corã arca fœderis, ſuper quam me illis præſentem exhibeo,ſine muneribus,quibus teſtentur gratitudinem animi ſui erga me.
¶21 Id eſt, celebrabis feſtum in quo offeres Deo primitias frugum quas terra à te culta reddiderit. ¶22 quum ſcilicet ſol egreditur Librã. ¶23 Dominatoris Domini.i. Ter in anno mares omnes venient ad eum locum vbi ego mei cultũ inſtituero,nempe in Ieruſalem:offerẽntque ibi munera mihi. ¶24 Id eſt,Antequã immoles victimam paſchalem,remouebis fermentatum de domo tua. ¶25 victimæ meæ.Id eſt,hoſtiarum quæ mihi occiduntur.
¶26 Id eſt,offeres Domino Deo tuo. ¶27 Id eſt,quandiu ſugit lac.Hoc eſt,Ne offeras mihi hœdum poſtea coquẽdum miniſterio ſacerdotum , ne offeras inquam eum dum lac matris ſugit. Alij vertunt,cum matre lactante.q.d. [illegible] tibi ſit comedere hœdum,abſtineas à matre : hoc enim præ ſe fert crudelitatem quandam . Sic præcepit,pullos auium cõprehendere in nido,dimiſſa matre.Deut.22.a. ¶28 Præſens tempus pro futuro, mittam,ſiue præmittam. ¶29 Caue à conſpectu illius. Id eſt,Caue tibi ab eo.vel,Caue ne coram eo aliquid iniquum deſignes.

Digitized by Google

([30]neque enim impune ferret præuaricationes veſtras) quoniam nomen meum[31] eſt in eo.[32]Si verò diligenter audieris vocem eius, & feceris omnia quæ loquar, hoſtis ero hoſtib⁹ tuis, & affligentes te affligam. Nam præcedet te angelus meus, & introducet te ad Amorræum, Hithæũ, Pheriſæum, Chananæum, Hiuæum atque Iebuſæum, illos autem excidam. Ne adores illorũ deos, neque colas illos, neque facias iuxta opera illorum, ſed funditus diruas eos, & ſtatuas eorũ minutim confringas. Et ſeruietis Domino Deo veſtro,[33]qui cibum tuum & aquas tuas fortunabit, & auferam à te morbos. Non erit in terra tua abortiẽs aut ſterilis[quidpiam.] [34]numerum dierum tuorum implebo.[35]Terrorem meũ mittam ante te, & [36]tumultuari faciã omnes populos ad quos tu venies, [37]efficiámq; vt cuncti hoſtes tui terga vertant coram te. Mittam quoque ante te [38]crabrones, qui Hiuæum, Chananæum & Hithæũ ante te expellant. Nec tamen vno anno eijciam eum ante te, ne fortè terra vaſta fiat, & beſtiæ agreſtes contra te multiplicentur. Paulatim eijciam eum ante te, donec creſcas, & hæreditate capias terram. Terminum tuum ponã à mari [39] carectóſo, vſque ad mare Paleſtinorum, & à deſerto vſque ad [40]Fluuium: nam tradam habitatores terræ in manus veſtras, & tu expelles eos ante te. Ne ferias cũ eis & cum dijs eorum fœdus: Nec habitent in terra tua, ne fortè peccare te faciant contra me: [41]ſi enim colueris deos eorum, tibi offendiculo erit.

CAP. XXIIII.

AD Moſen quoque dixit, [1]Aſcende ad Dominum tu & Aharon, Nadab & Abihu, & ſeptuaginta ex ſeniorib⁹ Iſrael, & adorabitis procul.[2]Moſes verò ſolus penetrabit ad Dominum, ipſi verò non accedant, nec populus aſcendat cũ eo. ¶Venit itaque Moſes, & narrauit populo omnia verba Domini, & omnia iudicia: reſponditq; cunctus populus vna voce, & dixerũt, Omnia verba quæ locutus eſt Dominus, faciemus. Et ſcripſit Moſes omnia verba Domini, ſurgẽſque mane extruxit aram [3]infra ad montem, & duodecim [4]columnas ſecundum duodecim tribus Iſrael. Miſitque iuuenes filiorum Iſrael, qui [5]adduxerunt holocauſta, & ſacrificarunt victimas [6]ſalutares Domino, nempe boues. Et Moſes accepto dimidio ſanguinis, fudit in crateres, dimidium verò ſanguinis ſparſit ſuper arã. Et accepto libro fœderis, legit [7]audiente populo: qui dixerunt, Cuncta quæ locutus eſt Dominus, faciemus, & obtemperabimus. Tulit quoque Moſes ſanguinem, & ſparſit ſuper populum hiſce verbis, En [8] ſanguis fœderis quod pepigit Dominus vobiſcum ſuper cunctis hiſce ſermonibus. ¶[9]Aſcenditq; Moſes, Aharon, Nadab & Abihu, & ſeptuaginta ex ſenioribus Iſrael. Et viderunt Deum Iſraelis, erátq; ſub pedib⁹ eius quaſi opus quoddam [10]lapideum ſapphirinum, & quaſi [11]ipſum cælũ clarũ.[12]Selectis autẽ ex filijs Iſrael

(quia non dimittet cum peccaueris,) & eſt nomẽ meum in illo. Quòd ſi audieris vocẽ eius, & feceris omnia quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligã affligẽtes te. ¶Præcedétque te angelus meus, & introducet te ad Amorrhæũ, & Hethæum, & Pherezæũ, Chananæúmq;, & Heuæũ, & Iebuſæum, quos ego conteram. Non adorabis deos eorum, nec coles eos: non facies opera eorum, ſed deſtrues eos, & confringes ſtatuas eorum. Seruietíſque Domino Deo veſtro, vt benedicam panibus tuis & aquis, & auferã infirmitatem de medio tui. Non erit infœcunda, nec ſterilis in terra tua: numerum dierum tuorũ implebo. Terrorem meũ mittam in præcurſum tuũ, & occidam omnem populum ad quẽ ingrediẽris: cunctorũque inimicorum tuorum coram te terga vertã: emittens crabrones prius, qui fugabunt Heuæum, & Chananæum & Hethæum, antequam introeas. Nõ eijciam eos à facie tua anno vno: ne terra in ſolitudinẽ redigatur, & creſcant contra te beſtiæ. Paulatim expellam eos de conſpectu tuo, donec augearis, & poſſideas Terram. Ponam autem terminos tuos à Mari-rubro vſque ad Mare-Palæſthinorũ, & à deſerto vſque ad Fluuium: tradam in manibus veſtris habitatores Terræ, & eijciam eos de conſpectu veſtro. ¶Nõ inibis cum eis fœdus, nec cum dijs eorum. Non habitent in terra tua, ne forte peccare te faciant in me, ſi ſeruieris dijs eorũ: quod tibi certe erit in ſcandalum.

CAP. XXIIII.

MOyſi quoq; dixit, Aſcẽde ad Dominũ tu & Aaron, Nadab & Abiu, & ſeptuaginta ſenes ex Iſrael, & adorabitis procul. Soluſq; Moyſes aſcẽdet ad Dominũ, & illi non appropinquabũt: nec popul⁹ aſcẽdet cũ eo. ¶Venit ergo Moyſes, & narrauit plebi omnia verba Domini, atque iudicia: reſponditque omnis populus vna voce, Omnia verba Domini, quæ locutus eſt, faciem⁹. Scripſit autem Moyſes vniuerſos ſermones Domini: & mane conſurgens ædificauit altare Domino ad radices mõtis, & duodecim titulos per duodecim tribus Iſrael. Miſitque iuuenes de filijs Iſrael, & obtulerunt holocauſta, immolaueruntq; victimas pacificas Domino, vitulos duodecim. Tulit itaq; Moyſes dimidiam partẽ ſanguinis, & miſit in crateras: partem autem reſiduam fudit ſuper altare. Aſſuméńſque volumen fœderis, legit audiente populo: qui dixerũt, Omnia quæ locutus eſt Dominus faciemus, & erim⁹ obedientes. Ille verò, ſumptũ ſanguinẽ reſperſit in populũ, & ait, Hic eſt ſanguis fœderis quod pepigit Dominus vobiſcũ ſuper cũctis ſermonibus his. ¶Aſcenderũtque Moyſes & Aaron, Nadab & Abiu, & ſeptuaginta de ſeniorib⁹ Iſrael: & viderũt Deũ Iſrael: ſub pedib⁹ eius quaſi op⁹ lapidis ſapphirini, & quaſi cælum cũ ſerenũ eſt. Nec ſup eos qui pcul receſſerant de filijs Iſrael,

¶30 nõ parcet iniquitati veſtræ. vel, tranſgreſſioni veſtræ. ¶31 eſt in medio illi⁹. Iſtud debet referri ad præcedẽtia, Obſerua eum. q.d. Caue tibi ab eo: quia angelus eſt legatus meus: & quæ dicet, nomine meo dicet. ¶32 Ni ſi audiendo audieris ¶33 & benedicet pani tuo & aquis tuis. Mutatio perſonæ more Hebræorum, pro, & benedicam. i. dabo tibi cibum & potũ in magna abundantia. ¶34 Hebraiſmus eſt, faciã, inquit, vt vos viuatis vſque ad extremam ſenectam ſine ægritudine. ¶35 Id eſt, Terrebo omnes te adueniente. ¶36 vel, frangã animos totius populi, ad quẽ ibis. ¶37 Heb. dabóque omnes inimicos tuos tibi ceruicem. i. conuertam eos in fugam coram te. ¶38 Hebr. crabronem. Singulare pro plurali, crabrones, vel veſpas. ¶39. Heb. Suph. .i. à Mari rubro. ¶40 ſubaudi, Euphraten, qui ab Oriente termin⁹ eſt terræ promiſſiõis, vt Mare mediterraneum ab Occidente. ¶41 quando colueris ſimulachra eorum: nam id eſſet tibi in laqueum. vł, offendiculum. i. id poſſet eſſe in cauſa quòd peccares in me, ſi ſineres eos habitare in regione tua.

XXIIII ¶1 Hebraiſmus eſt, pro, Aſcende ad me. Antecedens pro relatiuo. ¶2 Et acceſſit propius ſolus Moſes ad Dominum: illi verò non acceſſerunt propius, neque populus aſcendit cum illo. Subaudi, Moſe. ¶3 ad radicem montis, ¶4 vel, ſtatuas. aut, titulos. i. ſtationes. ¶5 obtulerunt ¶6 vł, pacificas ¶7 Heb. in auribus populi: ¶8 Hic ſanguis. typus erat ſanguinis Chriſti: cuius ſanguinis effuſio confirmatura erat omnes Dei promiſſiones. ¶9 Iam verò aſcenderat ¶10 vł, lateris. aut, menſulæ ſapphirinæ. Alij vertunt, ſicut opus menſæ ſapphirinæ. id eſt ex ſapphiro lato & complanato in modum lateris & menſæ. ¶11 ſubſtantia vł, corpus] cæli in puritate. aut. præ puritate & munditia. Non poteſt ſermone humano exprimi thronus ille Dei. ¶12 Ad principes autem filiorum Iſrael non miſit manũ ſuam. Id eſt, Deus non læſit principes Iſrael, qui illum viderant. biberunt enim & comederunt poſteas, quod argumentum fuit, illos non fuiſſe à Deo occiſos, quum tamen ſcriptum ſit, Non videbit me homo, & viuet.

Digitized by Google

... miſit manum ſuā: videruntque Deum, & comederūt,ac biberūt. Dixit autē Dominus ad Moyſen,Aſcende ad me in mōtē,& eſto ibi:daboq́ tibi tabulas lapideas,& legē,ac mādata quæ ſcripſi,vt doceas filios Iſrael. Surrexerunt Moyſes,& Ioſue miniſter eius:aſcendénſque Moyſes in montē Dei, ſenioribus ait, Expectate hic donec reuertamur ad vos.habetis Aarō,& Hur vobiſcū:ſi quid nata fuerit quæſtionis,referetis ad eos.Cūq; aſcēdiſſet Moyſes,operuit nubes mōtem,& habitauit gloria Domini ſuper Sinai,tegens illū nube ſex diebus:ſeptimo autē die vocauit eū Dominus de medio caliginis. Erat autē ſpecies gloriæ Domini,quaſi ignis ardēs ſup verticē montis in cōſpectu filiorū Iſrael. Ingreſſúſq; Moyſes medium nebulæ,aſcendit in montē: & fuit ibi quadraginta diebus,& quadraginta noctibus.

CAP. XXV.

LOcutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Loquere filijs Iſrael , vt tollant mihi primitias:ab omni homine qui offert vltroneus,accipietis eas. Hæc ſunt autē quæ accipere debetis, aurum,& argentū,& æs, Hyacinthū & purpurā coccumq; bis tinctū,& byſſum,pilos caprarū, Et pelles arietū rubricatas, pelléſq; ianthynas, & ligna ſetim.Oleū ad luminaria cōcinnanda, aromata in vnguentū,& thymiamata boni odoris: lapides onychinos,& gēmas ad ornādū ephod, ac rationale.Facientq; mihi ſanctuariū, & habitabo in medio eorū : Iuxta omnē ſimilitudinē tabernaculi quod oſtendā tibi,& omniū vaſorū in cultum eius:ſicq; facietis illud,Arcam de lignis ſetim compingite,cuius longitudo habeat duos & ſemis cubitos,latitudo cubitū & dimidiū,altitudo cubitū ſimiliter ac ſemiſſē.Et deaurabis eam auro mundiſſimo intus & foris:faciéſque ſuprà, coronam auream per circuitum:Et quatuor circulos aureos, quos pones per quatuor arcæ angulos: duo circuli ſint in latere vno, & duo in altero. Facies quoque vectes de lignis ſetim, & operies eos auro.Inducéſq; per circulos qui ſūt in arcæ lateribus,vt portetur in eis:q ſemper erūt in circulis,nec vnq extrahētur ab eis.Ponéſq; i arca teſtificationē quā dabo tibi.¶Facies & ꝓpitiatoriū de auro mūdiſſimo:duos cubitos& dimidiū tenebit lōgitudo ei⁹,& cubitū ac ſemiſſem latitudo.

non intulit manum ſuā: [18]etiā ſi viderent Deum, & comederunt atq; biberūt. Et ait Dominus ad Moſen,Aſcende ad me in montē,& eſto ibi,[14]dabóq; tibi tabulas lapideas,& legē atq; præcepta, quę ſcripſi [15]vt eos dirigāt. Et ſurgēs Moſes & miniſter eius Iehoſua, aſcendit Moſes in montem Dei.Dixítq; ad ſeniores,[16]Expectate nos hic, quouſq; ad vos reuertamur:ecce Aharon & Hur vobiſcū ſūt,[17]qui habuerit cauſas, accedat eos. Aſcēdítq; Moſes montē,& nubes montē obtexit. Habitauit autē[18]gloria Domini ſuper montem Sinai, & obtexit eū nubes ſex diebus, vocauítque Moſen die ſeptimo [19]de medio nubis. Et aſpect⁹ gloriæ Domini, quaſi ignis [20]lambens in vertice montis[21]in oculis filiorū Iſrael. Et ingreſſus eſt Moſes[22]in ipſam nubē, aſcendítque montem:& fuit Moſes in monte quadraginta diebus,& quadraginta noctibus.

CAP. XXV.

LOquutúſq; eſt Dominus ad Moſen huiuſmodi verba,Loquere ad filios Iſrael, vt accipiāt mihi[1]thruma: ab omni viro[2]qui cor ſuū ex munificentia [ad hāc rē] appulerit, accipietis mihi thruma.Hæc autē ſit thruma, quā accipietis ab eis, aurū,argentū & æs,[3]Hyacinthinum[ſericū,] purpureū,coccinum bis tinctum, byſſum, &[pilos]caprarum:Pelles denique arietum rubras, & pelles[4]melium, & ligna[5]ſitim. Oleū ad luminare,[6]odoramēta ad oleū vnctionis,& aromata ad ſuffitū. Lapides[7]ſchoham, [8]& lapides qui includātur ad ephod & ad pectorale. [9]Et faciāt mihi ſanctuariū, vt habitē inter eos. [10]Iuxta omnia quæ ego oſtendo tibi,tam iuxta exēplar tabernaculi,ꝙ iuxta exēplar cunctorū vaſorū eius,ſic facietis. Faciēt etiā arcā ex lignis ſitim ,cui⁹ lōgitudo ſit duorū cubitorū & dimidij:latitudo autē ei⁹ cubitū[habeat]& dimidiū,& altitudo eius cubitū & dimidiū. Obducéſq; eā auro mūdo,intus & foris obduces eā, & facies ſuper eā in circuitu [11]coronā auream. Fundes quoq; ei quatuor circulos aureos,quos ponas in quatuor angulis eius:duo circuli erunt in vno illius latere,& duo circuli in altero illius latere. Et facies vectes ex lignis ſitim,& auro eos obduces, Inſeréſque vectes illos in circulos qui ſunt ad latera arcæ, vt illis feratur arca.Eruntque vectes in circulis arcæ,nec ab ea tollentur.Et in arcā repones[12]teſtimoniū quod tibi dabo.¶Et facies[13]ꝓpitiatoriū ex auro mundo,duorum cubitorū & dimidij erit lōgitudo eius,& cubiti ac dimidij latitudo eius.

¶13 viderūtq; Deū,&c.i. qui quumvidiſſent Deū, comederūt & biberunt vt antea,nullo accepto icōmodo.Chaldę⁹ paraphra.vertit, Principib⁹ autē filiorum Iſrael nullum icōmodū fuit: & viderūt gloriā Dei,& gauiſi ſunt in ſacrificiis ſuis quæ accepta fuerūt quaſi comediſſent & bibiſſēt. ¶14 vł,vt dem tibi tabulas ¶15 ad docēdū eos.i.vt hęc doceatur popul⁹ iſte. Oportet igitur vt populus inſtruatur pręceptis à Deo datis. ¶16 Heb. Sedete nobis hic.i. Sedentes expectate nos hic. ¶17 Heb. qui fuerit dominus verborū.i.qui cauſas habuerit loquēdi,hoc eſt,ꝗ habuerit lites. ¶18.i.Dominus glorioſus. ¶19.i.è parte nubis quæ denſiſſima erat. ¶20 ardens.vł, comburēs.ſub. omnia. ¶21.i. [...]tis apparebat Dominus multitudini,non ipſi Moſi:cui viſus fuerat ſimilis lapidi ſapphirino. ¶22 Heb.in mediū nubis.Non enim fuit deterritus auguſta illa ſpecie.

XXV. ¶1 Thruma,vox Hebræa,quæ hoc in loco quodcúnq; rerū munificū & liberale donū ſignificat quod Domino ſeparatur. Vertere potes oblationē, de bonis ſuis ſcilicet. ¶2 cuius cor(ſiue animus)volūtariè dederit,accipietis oblationē mihi. Hæc eſt autē oblatio quā accipietis ab eis.Vł,accipere debetis ab eis.i.capietis rē quæ mihi offeretur,ab omni hoie. ¶3 Heb.hyacinthū & purpurā, coccum &c.i.veſtes hyacinthinas,ſiue pānos hyacinthinos & cæruleos, vt Hebræi interpretantur: & pānos purpureos,& ſericū coccineū,ſiue cocco tinctū,& byſſum,& veſtes factas ex pilis caprarū. ¶4 ſiue,taxorū, vt quibuſdā Hebræorū placet,qui putāt fuiſſe animal mundū varij coloris. Vnde quidā Hebræā vocē relinquūt,ſcribētes thaſorum. Hebraicè ſcribitur tehaſſim. Alij,violacei coloris vertunt. ¶5 Hebræi dicunt cedri eſſe ſpeciem optimam. ¶6 aromata pro oleo vnctionis,& pro inceſo ſuauiū odorū.Vł,vnguentū odoriferū,& ad ſuffitū odoratum.Hoc vnguento vngebātur ſacerdotes. ¶7 quidā interpretātur ꝓ onyche. ¶8 & lapides plenitudinū in ſuperhumerale & pectorale.Lapides plenitudinū,ſiue impletionis,vocat gēmas quæ auro & argēto includi ſolēt,atq; ita replēt locū factū in re aliqua argētea,quē palā vocāt,vt videmus in anulis:quas parabāt ad ornandū ſuperhumerale & pectorale. Ephod,vox Hebręa,quæ veſtis erat ſuperhumeralis.Pectorale autem quod H O S E N Hebraice dicit, ornamentū fuit ex ſerico,auro,& pretioſis lapidib⁹ factū, qđ ſumm⁹ ſacerdos in pectore ſuo & ſuper cor ſuū portabat, in quo erāt Vrim & Thummim. ¶9 Facient quoque mihi ſanctuariū.Hæc præcipit Deus, vt eos auerteret ab idololatria. ¶10 vł,Omnino vt ego oſtendam tibi exēplar(vel ſimilitudinem)tabernaculi,& exēplar omniū vaſorum eius,ſic facietis. ¶11 limbū(vł.labium)aureum. ¶12.i.librum fœderis,tabulas lapideas cōtinentes decalogum,quæ vobis indicant meā voluntatē. ¶13 tegmen.ſiue,operimentū.aut velamen & cœlū quale rebus pretioſis ſuperponere ſolemus.Erat tabula quæ ſuperponebatur arcæ.Qui vertūt propitiatoriū,magis habent rationē verbi à quo deducit, ꝙ rei.verbū enim C A P H A R à quo deducit,aliquādo ſignificat remouit irā,ſiue placauit,condonauit iniquitatē & peccatū. Solebat autē Dominus apparere Iſraelitis ſuper operimentū illud, & illinc eos alloqui,& oſtendere voluntatē ſuā(vt paulo poſt dicit)iratus eſſet,an placatus illis.Vnde factū vt quidā verterint ꝓpitiatoriū:quaſi dicas,locus in quo Dominus placatus alloquebatur populū.Vetus interpres etiā pro eo vertit oraculū: ꝓpterea ꝙ illinc Dominus oracula ſua edebat.i. Moyſi loquebatur,docebáque eum quid populum Iſraeliticum facere vellet.

Digitized by Google

¶Facies quoque duos [14]cherubim' aureos, [15]ſolidos' facies eos, in duabus extremitatibus propitiatorij: cherub vnum fac ab extremitate iſta, & cherub alterũ ab extremitate alia: [16]ex ipſo inquam propitiatorio' facietis cherubim in duabus extremitatibus eius. Eruntq; cherubim expandẽtes alas ſuperne, tegentes alis ſuis propitiatoriũ, ſeque mutuo intueantur cherubim, faciebus ad propitiatoriũ verſis. Pones autem propitiatorium ſuperne ſuper arcã, & intra arcã pones teſtimonium quod ego dabo tibi. Illic [17]te conueniã,' & colloquar tecũ è propitiatorio inter duos cherubim, qui ſunt ſuper arcã teſtimonij, de hiſce rebus omnibus quæ tibi mandaturus ſum ad filios Iſrael. ¶Menſam quoque facies de lignis ſitim, duorũ cubitorũ erit longitudo eius, latitudo eius vnius cubiti, cubiti & dimidij altitudo eius. Et obduces eam auro mũdo, facieſq; ei coronam auream per circuitum. [18]Sed & limbo palmario eam circũcludas, & huic limbo addas per ambitũ aureã coronã.' Et fac ei quatuor annulos aureos, & pone annulos illos in quatuor angulos, qui ſunt in quatuor pedibus eius. [19]Sub limbo erũt annuli pro loculis vectiũ, ad geſtãdũ mẽſam.' Facies autẽ vectes ipſos ex lignis ſitim, & obduces eos auro, vt illis mẽſa geſtetur. ¶Facies quoq; [20]acetabula eius,' & [21]cochlearia' ei⁹, [22]dimidiatas fiſtulas eius, & inſtrumẽta quibus purgãtur,' quibuſq; funditur: hæc [inquã] facies ex auro mũdo. Et pones ſuper mẽſam [23]panes facierũ' corã me iugiter. ¶Facies & cãdelabrũ ex auro mũdo, [24]ductile' fiat cãdelabrũ, [25]ſcapus' ei⁹, calami ei⁹, [26]calices' ei⁹, ſphærulæ ei⁹, & flores ei⁹ [27]ex ipſo' fiãt. Et ſex calami prodibũt de laterib⁹ eius, tres calami cãdelabri ex vno latere eius, & tres calami ex altero latere ei⁹. Tres calices [28]in formam amygdali facti' in calamo vno, cũ ſphærula & flore: & tres calices amygdali formã habẽtes in altero calamo cũ ſphærula & flore: [29]ſic ſex calamis qui ex candelabro prodeunt. [30]In ipſo autẽ candelabro' quatuor ſint calices amygdali formã habẽtes cũ ſphærulis & florib⁹ ſuis. [31]Eritq; [ſemper] ſub duobus [quibuſq;] calamis, quæ ex ipſo [candelabro] prodeũt, ſphærula vna: ſunt autẽ calamorũ ſex qui ex cãdelabro prodeũt. Sphærulæ' eorum & calami eorũ [32]ex ipſo erũt,' totũmq; ipſum [opus] vnum erit ſolidum ex auro mũdo. Facies quoq; lãpades ei⁹ ſeptẽ, & collocabis lãpades eius in ſublimi, [33]vt illuminet [queque] è regione.' Emunctoria quoq; eius, & vaſcula eius [in quib⁹ emũcta excipiũtur,] ex auro mũdo [ſient.] [34]Talentũ' auri mũdi faciet illud, cũ vniuerſis vaſis iſtis. Et vide vt facias ad exemplar [35]eorum quæ tibi in monte demonſtrata ſunt.

¶Duos quoque cherubim aureos, & productiles facies, ex vtraque parte oraculi: cherub vnus ſit in latere vno, & alter in altero: vtrũq; latus propitiatorij tegãt Expandẽtes alas, & operiẽtes oraculum, reſpiciantq; ſe mutuò verſis vultibus in propitiatorium Quo operienda eſt arca, In qua pones teſtimonium quod dabo tibi. Inde præcipiam, & loquar ad te ſupra propitiatoriũ, ac de medio duorum cherubim, qui erunt ſuper arcã teſtimonii, cuncta quæ mandabo per te filijs Iſrael. ¶Facies & menſam de lignis ſetim, habentem duos cubitos lõgitudinis, & in latitudine cubitum, & in altitudine cubitum ac ſemiſſem. Et inaurabis eã auro puriſſimo: facieſq; illi labiũ aureum per circuitum, & ipſi labio coronã interraſilem altam quatuor digitis: & ſuper illam, alteram coronã aureolam. Quatuor quoque circulos aureos præparabis, & pones eos in quatuor angulis eiuſdem menſæ per ſingulos pedes. Subter coronam erunt circuli aurei, vt mittãtur vectes per eos, & poſſit mẽſa portari. Ipſos quoque vectes facies de lignis ſetim, & circundabis auro ad ſubuehendam menſam. ¶Parabis & acetabula, ac phialas, thuribula, & cyathos, in quibus offerẽda ſunt libamina, ex auro puriſſimo. Et pones ſuper mẽſam panes propoſitionis in conſpectu meo ſemper. ¶Facies & candelabrum ductile de auro mũdiſſimo, haſtile eius, & calamos, ſcyphos & ſphærulas, ac lilia ex ipſo procedentia. Sex calami egredientur de lateribus, tres ex vno latere, & tres ex altero. Tres ſcyphi quaſi in nucis modũ per calamos ſingulos, ſphærulaque ſimul & lilia. & tres ſimiliter ſcyphi inſtar nucis in calamo altero, ſpherulæq; ſimul & lilia. Hoc erit opus ſex calamorum, qui producendi ſunt de haſtili. In ipſo autẽ candelabro erunt quatuor ſcyphi in nucis modum, ſphærulæque per ſingulos, & lilia. Sphærulæ, ſub duobus calamis per tria loca, qui ſimul ſex fiunt procedentes de haſtili vno. Et ſphærulæ igitur & calami ex ipſo erũt. vniuerſa ductilia de auro puriſſimo. Facies & lucernas ſeptẽ, & pones eas ſuper cãdelabrũ, vt luceãt ex aduerſo. Emũctoria quoq; & vbi quæ emũcta ſunt extinguãtur, fiant auro puriſſimo. Omne põdus cãdelabri cũ vniuerſis vaſis ſuis habebit talentũ auri puriſſimi. Inſpice, & fac ſecũdum exẽplar quod tibi in mõte monſtratũ eſt.

¶14 Cherub, ſecũdũ Hebræos, eſt dictio cõpoſita, idẽ ſignificãs quod Quaſi puer. Cherubi, plurale eſt. habebãt enim formã & figuram puerorum. ¶15 vt, opere integro & ſolido. vt ſcilicet tã operculũ, quã cherubim fuerint opus vnũ, abſq; vlla iũctura factũ. Quidã vertũt, opere ductili facies eos. ¶16 .i. ex auro quo propitiatoriũ eſt tectũ, facies duo cherubim. Alij vertũt, in ipſo inquã propitiatorio &c. ¶17 vt, tecũ cõueniam. Aut vt alij, teſtificabor tibi. ſiue, conteſtabor te. ¶18 Sed & clauſuram facies ei quatuor digitos latã in circuitu: facieſque illi clauſuræ coronã aureã per circuitũ. Clauſuram vocat quã Gallice dicim⁹ Soubaſſement. ¶19 Ex aduerſo clauſuræ erunt annuli in domos vectib⁹, ad portãdũ menſam illã. i. è regione additamẽti illius inferioris collocabũtur annuli, per quos traijcientur vectes ad portãdũ mẽſam. ¶20 ſcutellas ei⁹. i. vaſa quædã cõcaua admodũ, in quibus ponebãtur panes. Hebraice K E A A R O T H. ¶21 vt, thuribula. in quib⁹ ponebatur thus. Hebraice C A P P O T H: dicta fortaſſe quod volæ cauitatẽ imitarent. ¶22 opercula & crateres, quibus tegẽtur. Sub. thus & panes propoſitionis. Vox Hebræa K E S O T H, pro qua thuribula vertit vetus interpres, quæ per opercula, quib⁹ thus tegebatur, hic redditur: à nõnullis accipitur pro medijs calamis vacuis, quos ponebant in ſummitate vniuſculuſque panis, vt ingrederetur ventus ſiue aer inter ipſos panes, ne mucidi efficerẽtur: erãtque veluti operimẽtum ipſis panib⁹. Dictio verò M E N A K I O T H, pro qua vertim⁹ crateres, interpres autẽ vetus cyathos, ſignificat crateres quibus panes tegebãtur. vt K E S O T H, opercula thuris, aut cõtrà. nã ordo horũ vaſorũ eſt incertus. ¶23 Sic dicũtur, quod ſemper eſſent in facie & cõſpectu Domini. ¶24 opere ductili. q. d. malleo fiet, nõ fuſione. Alij vertunt, opere integro fiet: eadẽ ſentẽtia. volũt enim cãdelabrũ fuiſſe factũ, nõ ex diuerſis partibus in vnũ coagmentatis: verũ ex craſſo ſtipite, vnde malleis producebãtur calami, ſcyphi, &c. ¶25 haſtile. i. trũcus eius. ¶26 Intelligit partes quaſdã extãtes, quæ calicis formã habebant. ¶27 .i. ex eadẽ materia, & nõ ex alia. malleo enim ex ipſo trũco & ſtipite formabãtur omnia. ¶28 vt, in ſpeciẽ nucis amygdalinæ deformati ¶29 ſic de ſex calamis qui egrediẽtur ex cãdelabro. Sub. dicẽdũ eſt. ¶30 .i. in haſtili cãdelabri, & trũco. ¶31 Heb. Eritq; ſphærula vna ſub duob⁹ calamis ex ipſo, ſphærula itẽ erit ſub duob⁹ calamis ex ipſo, ſphærula poſtremò ſub duob⁹ calamis ex ipſo: ſub ſex calamis exeũtibus de candelabro. Et ſphærulæ &c. i. ſub ſingulis duob⁹ calamis erit ſphærula vna. Hoc eſt, Sphærula prima erit ſub duobus primis calamis qui vtrinque ex ipſo ſunt candelabro. i. ex eadem materia candelabri. deinde alia ſphærula erit ſub duobus ſecundis calamis, qui vtrinque ex ipſo ſunt. poſtremò ſphærula vna erit ſub duobus poſtremis calamis qui vtrinq; ſunt ex ipſo cãdelabro, ex eadẽmq; candelabri materia. atq; ita fit vt ſint ſub ſex calamis de cãdelabro procedentibus. ¶32 .i. egrediẽtur ex ipſo cãdelabro. Vt, ex eadem candelabri materia erũt. malleo enim ex ipſo trunco producentur. ¶33 vt luceãt ad latus faciei eius. Hebraiſm⁹, pro, vt verſus eam partẽ lumẽ emittant, ad quã verſum erit cãdelabrũ. ¶34 Hebraice dicitur C H I C H Á R. continet autem vulgare talentum ſexaginta libras: illud autem quo in templo vtebantur, duplum erat ad prophanum. q. d. conſtabis totum opus talẽto vno. ¶35 Heb. quod tu factus es videre,

CAP. XXVI.

TAbernaculum verò ita facies, Decem cortinas de byſſo retorta, & hyacintho, ac purpura, coccóque bis tincto, variatas opere plumario facies. Longitudo cortinæ vnius habebit viginti octo cubitos: latitudo, quatuor cubitorum erit. Vnius menſuræ fient vniuerſa tentoria. Quinque cortinæ ſibi iungentur mutuò, & aliæ quinque nexu ſimili cohærebūt. Anſulas hyacinthinas in lateribus ac ſummitatibus facies cortinarum, vt poſſint inuicem copulari. Quinquagenas anſulas cortina habebit in vtraq; parte, ita
B inſertas, vt anſa contra anſā veniat, & altera alteri poſſit adaptari. ¶ Facies & quinquagita circulos aureos quibus cortinarum vela iungenda ſunt, vt vnum tabernaculum fiat. ¶ Facies & ſaga cilicina vndecim, ad operiendum tectum tabernaculi. Longitudo ſagi vnius habebit triginta cubitos: & latitudo, quatuor: æqua erit menſura ſagorum omnium. E quibus quinque iunges ſeorſum, & ſex ſibi mutuò copulabis, ita vt ſextum ſagū in fronte tecti duplices. ¶ Facies & quinquaginta anſas in ora ſagi vnius, vt cōiungi cum altero queat: & quinquaginta anſas in
C ora ſagi alterius, vt cum altero copuletur. ¶ Facies & quinquaginta fibulas æneas quibus iungantur anſæ, vt vnum ex omnibus operimentū fiat. Quod autē ſuperfuerit in ſagis quæ parantur tecto, id eſt vnum ſagum quod amplius eſt, ex medietate eius operies poſteriora tabernaculi: & cubitus ex vna parte pendebit, & alter ex altera, qui plus eſt in ſagorū lōgitudine, vtrūque latus tabernaculi protegēs. ¶ Facies & operimentum aliud tecto de pellibus arietum rubricatis: & ſuper hoc ruſſum aliud operimentum de hyacinthinis pellibus. ¶ Facies & tabulas ſtantes tabernaculi de lignis ſetim, quæ ſingulæ de-
D cem cubitos in longitudine habeant, & in latitudine ſinguli cubitū ac ſemiſſem. ¶ In lateribꝰ tabulæ, duæ incaſtraturæ fient, quibus tabula alteri tabulæ connectatur: atque in hunc modum cūctæ tabulæ parabūtur. Quarū viginti erunt in latere Meridiano quod vergit ad Auſtrū. Quibꝰ quadraginta baſes argenteas fundes, vt binæ baſes ſingulis tabulis per duos angulos ſubijciātur. In latere quoq; ſecūdo tabernaculi quod vergit ad Aquilonē, viginti tabulæ erūt, Quadraginta habentes baſes argēteas, binæ baſes ſingulis tabulis
E ſupponētur. Ad Occidentalē verò plagā tabernaculi facies ſex tabulas, & ruſſum alias duas quæ in angulis erigantur poſt tergum tabernaculi.

CAP. XXVI.

T[1]Abernaculū verò facies, decē aulæa [ex] byſſo torta, hyacinthino [ſerico,] purpureo, coccino bis tincto, cherubim facies in eis opere textorio.[2] Lōgitudo vniꝰ aulæi erit viginti octo cubitorum, & latitudo aulæi vnius erit quatuor cubitorum: eandem menſuram habebunt ſingula aulæa. Quinque aulæa coniuncta erunt, alterum ad alterū: & [reliqua] quinque aulæa coniuncta erunt, alterum ad alterum. Facies quoque anſulas hyacinthinas in oris vniuſcuiuſq; aulæi, [3]vt extremis ſuis alterum alteri conſocietur. [3]Vnicuique [ſcilicet] aulęo facies quinquaginta anſulas in oris, vt extremis ſuis alterum alteri conſocietur, excipientibus ſeſe mutuo anſulis. ¶ Facies[3] & quinquaginta [4]fibulas aureas, & conſocia fibulis illis aulæum cum aulæo,[3] vt ſit tabernaculum vnū. ¶ Facies & aulęa de pilis caprarum, [5]ad tectorium ſuper tabernaculū:[5] facies autem vndecim aulæa. Lōgitudo aulæi vnius ſit triginta cubitorū, & latitudo aulæi vnius quatuor cubitorum: eandē menſuram habeāt vndecim aulæa. Et conſociabis quinque aulæa [6]inter ſe, & ſex aulæa inter ſe,[6] & duplicabis aulæum ſextū [7]è regione ꝓſpectꝰ tabernaculi. ¶ Et facies quinquaginta [8]anſulas in oris vniuſcuiuſque aulæi, vt finibꝰ ſuis altera alteri conſocietur. ¶ Facies[8] deinde quinquaginta [9]fibulas æneas, & inſeres fibulas in anſulas:[9] iungéſque tectorium illud: vt fiat vnum. Et quod[10] excedit[10] abundátque in aulæis tectorij, [nempe] dimidium aulæi quod abūdat, [11]excedet in poſterioribꝰ tabernaculi, Vt [ſcilicet] cubitus hinc, & cubitus illinc in longitudine aulæorum tectorij abundet, ſitque exceſſus in lateribus[11] tabernaculi hinc & illinc, vt ipſum operiat. ¶ Facies & tegumentū [12]ipſi tectorio[12] ex pellibꝰ arietum rubris: & [13]ſummum[13] operimētū ex pellibus [14]melium. ¶ Facies quoque aſſeres pro tabernaculo de lignis ſitim, quæ ſtēt erectæ. Longitudo aſſeris erit cubitorum decē: latitudo vniꝰ aſſeris cubiti & dimidij. ¶ [15]Duo denticuli fiant in vnoquoque aſſere inciſi alter è regione alteriꝰ:[15] ſic facies omnibꝰ aſſeribꝰ tabernaculi. Et facies aſſeres ꝓ tabernaculo, viginti aſſeres in angulo verſus Meridiē. Et quadraginta baſes argēteas ſub viginti illis aſſeribꝰ, [16]duas baſes ſub vno aſſere ꝓ duobꝰ dētibꝰ, & duas baſes ſub aſſere altero ꝓ duobꝰ dēticulis eiꝰ.[16] Pro alio latere tabernaculi quod eſt ad plagā Aquilonarē, viginti aſſeres erūt, Et quadraginta baſes illorū argēteæ, duæ ſcilicet baſes ſub aſſere vno, & duæ baſes ſub aſſere alio. In latere verò Occidētali tabernaculi facies ſex aſſeres. Facies etiā duos [alios] aſſeres in āgulis tabernaculi [17]in duobꝰ lateribꝰ.

¶ 1 Tabernaculum autem facies ex decē cortinis, ex byſſo retorta, & hyacintho, ac purpura, coccóque bis tincto: cherubim opere artificis periti ſſimi facies eas. i. eas cortinas, ſiue ea aulæa, ſparges imaginibus alatis, vſus opera artificis peritiſſimi. Per hyacinthum, intellige pannum tinctū colore hyacinthino. Coccum bis tinctum, vel ſericū coccineum. Tabernaculum dicitur Hebraice MISCAN.

¶ 2 Heb. in ora in coniunctione: ſic facies in ora cortinę extremæ in coniūctione ſecūda. i. in extremitate aulæi, in aulæo illo quod iūgēdū erit alteri. ſiue, in extremitate cortinæ, in cortina illa quæ iungenda erit alteri. ſic facies in ora cortinæ alteriꝰ ſecundæ.

¶ 3 Hebr. Quinquaginta laqueolos [ſiue anſulas] facies in cortina vna, quinquaginta præterea laqueolos facies in extremitate cortinæ quæ eſt in coniunctione ſecunda (. i. quæ ſecundo loco eſt coniungēda:) vt ſcilicet laqueoli ſibi mutuo ſibi reſpondeant. Facies &c. i. quinquaginta laqueolos facies in prima, & totidem in ſecunda. Vocamus Gallice Laſſets. ¶ 4 vncinos aureos, quibus cortinæ inuicem iungendæ ſunt. ¶ 5 in operimentum ſuper tabernaculum. i. quibus tegetur tabernaculum. Operimentum dicitur Hebraice OHEL. ¶ 6 ſeorſum, & ſex aulæa ſeorſum. i. ex quinque particularibus aulæis facies vnum magnum. ¶ 7 verſus faciem tabernaculi. Per faciem tabernaculi, intelligit anteriorem partem tabernaculi. ¶ 8 laqueolos in ora cortinæ vnius, in ora extrema quæ coniungenda eſt alteri: & quinquaginta laqueolos in extremitate cortinæ alterius quæ iungenda eſt cum altera. Facies &c. ¶ 9 vncinos æneos, & induces vncinos in laqueolos: ¶ 10 vꝰ, ſuperfluit ¶ 11 redundabit (vꝰ, extendetur) ſuper poſteriora tabernaculi. Et cubitus hinc & illin: qui supereſt in longitudine cortinarum tabernaculi, redundabit (vꝰ, extendetur) ſuper latera &c. Id eſt, longius cubitis duobus extendetur quàm cortina prior quæ XXVIII cubitos habebat. hæc enim XXX cubitos habet. Poſteriora tabernaculi vocat alteram partē quæ à tergo eius partis eſt quam reſpicis. ¶ 12 ſuper ipſum tabernaculum ¶ 13 vꝰ, deſuper ¶ 14 vꝰ, taxorum: ſiue vt Hebraice ſcribitur TEHASSIM. Quidam vertunt, ex pellibus coloris violacei. ¶ 15 Duos cardines habebit vnaquæque tabula, inſtar graduum ſcalæ diſpoſitos, alter è regione alterius. Id eſt, Duo illi cardines qui erunt in extremitate tabularum, erunt veluti duo parui vectes, qui præ ſe ferent figuram ſcalarum. Cardines hîc vocat quod nos Galli, Le tenon qui ſe met en vne mortaiſe. ¶ 16 vt binæ baſes ſint ſub tabula vna in duobus cardinibus eius: & duæ baſes ſub tabula alia in duobus cardinibus eius. ¶ 17 vꝰ, in latere. [ſub. Occidētali.] Et erūt gemellæ in parte ima, & ſimul deſinent in faſtigio eius in circulū vnū. ſic erit &c. Hoc eſt, tā aptè cōiungentur inter ſe aſſeres in parte ima, vt videantur gemelli: & ſimul deſinent in faſtigio eius rei in circulum vnū. i. tam bene cōpacti erunt vt ex duobus aſſeribus videatur vnus: qui in ſummitate iungentur circulo vno.

Digitized by Google

Qui gemini erunt infra, ſic gemini erũt in capite ſuo ad annulum vnũ.[18] ſic erit vtriſque ipſis, in duobus angulis erunt.' Et erunt octo aſſeres, & eorum baſes argẽteæ, baſes videlicet ſedecim, duæ baſes ſub aſſere vno, & duæ baſes ſub aſſere alio. ¶ Et facies vectes de lignis ſitim, quinq; ꝓ aſſeribus tabernaculi in latere vno. Et quinq; vectes pro aſſeribus tabernaculi in latere altero, & quinq; vectes pro aſſeribus tabernaculi [19]in latere angulorũ Occidentis.' Medius autem vectis per medium aſſerum [tranſiens,][20] continget à fine ad finẽ. ¶ Aſſeres autem obduces auro, & annulos eorũ facies aureos, vt ſint receptacula vectium, vectéſque ipſos auro obduces. Et eriges tabernaculũ ipſum iuxta ordinem ſuum, qui tibi in monte mõſtratus eſt. ¶ Facies & velũ ex hyacinthino [ſerico,] purpureo, coccino bis tincto, & biſſo torta:[21] cherubim facies in eo, opere textorio. [22] Affigáſque illud ſuper quatuor [23] colũnas argẽteas, quæ ſunt factæ ex lignis ſitim, auróque obductæ, vnciníque earũ aureiſ ſuper quatuor baſibus argenteis. [24] Affigáſque velũ illud ſub fibulis,' vt illic intra velũ reponas arcã teſtimonij, [25] & velũ illud ſeparabit vobis ſãctũ à Sãcto ſanctorũ.' Et pones [26] ꝓpiciatoriũ' ſuper arcã teſtimonij in Sãcto ſãctorũ. Menſam verò pones extra velũ, & candelabrũ è regione mẽſæ, ad latus ſcilicet tabernaculi Auſtrale, & menſam pones in latere Aquilonari. Et facies velũ [17] oſtio' tẽtorij ex hyacinthino [ſerico,] purpureo, coccino bis tincto, & byſſo torta opere acupictoris. Et [18] illi velo' facies quinque colũnas [ex lignis] ſitim, & obduces eas auro, [19] & vncini earũ erũt aurei, fundẽſq; ꝓ eis quinq; baſes æreas. CAP. XXVII.

FAcies & aram ex lignis ſitim, quinq; cubitorum in lõgitudine & quinque cubitorum in latitudine: quadrata ſiet ara: altitudo eius erit trium cubitorũ. Et facies ei cornua in quatuor angulis eius: ſintque cornua eius' ex ipſa:' & obduces eam ære. Facies quoq; ollas eius ad cineres [excipiẽdos,] &[2] ſcopas' eius, pelues eius ſparſorios, [3] fuſcinulas' eius, [4] ignis receptacula,' atq; cuncta vaſa eius ex ære facies. Facies quoque illi cancellulos æreos opere reticulato: & ad rete illud facies quatuor annulos æreos in quatuor extremitatibus eius. Ponéſque ipſum [reticulatum opus] ſub ambitum aræ, [5] vt ſit rete hoc inferne vſque' ad mediũ aræ. Facies & vectes aræ, vectes [de lignis] ſitim, quos ære obduces. Et inſerentur vectes eius in annulos, erũntque vectes in duobus lateribus aræ [6] ad geſtandum eã. [7] Facies autem aram ex tabulis, vt ſit [intus] inanis ant caua:' quemadmodum oſtẽdit tibi in monte, ſic [8] faciẽt. ¶ [9] Et facies atriũ tabernaculi in angulo Meridionali, tapetes ipſi atrio ex' torta byſſo, longitudine cẽtum cubitorum pro vno latere. Colũnæ [10] eius' erunt viginti, & baſes earum æneæ viginti: [11] vnciniſ autem columnarum & [12] cincturę' earum argẽtea. Sic quoque verſus angulum Septentrionalem, ſecundum longitudinem habebunt tapetes centum cubitorum lõgitudinem, & columnæ illius viginti, & baſes earum æneæ viginti: [13] vnciniſ autem columnarum & cincturæ earum argentea. Porrò latitudo atrij ad angulum Occidentalem [habebit] tapetes quinquaginta cubitorum & columnæ [14] eorum' erunt decem, & baſes earum decem. Latitudo verò atrij ad Orientalem plagam [habebit] quinquaginta cubitos. Qaindecim cubitorum [15] tapetes [16] ad latus' & columnæ eorum tres, & baſes earum tres.

Erũntque' ſibi' coniunctæ à deorſum vſque ſurſum, & vna omnes compago retinebit. duabus quoque tabulis quæ in angulis ponendæ ſunt, ſimilis iunctura ſeruabitur. Et erunt ſimul tabulę octo, baſes earum argẽteæ ſedecim, duab' baſibus per vnam tabulã ſupputatis. ¶ Facies & vectes de lignis ſetim quinque ad continendas tabulas in vno latere tabernaculi, & quinq; alios in altero, & eiuſdẽ numeri ad Occidentalẽ plagam, qui mittẽtur per medias tabulas à ſummo vſque ad ſummũ. ¶ Ipſas quoque tabulas deaurabis, & fundes in eis annulos aureos per quos vectes tabulata contineãt, quos operies laminis aureis. Et eriges tabernaculum iuxta exemplar quod tibi in [Monte mouſtratum eſt. ¶ Facies & velum de hyacintho, & purpura, coccóque bis tincto, & byſſo retorta, opere plumario & pulchra varietate cõtextũ, quod appẽdes ante quatuor colũnas de lignis ſetim, quæ ipſæ equidem deauratę erũt, & habebũt capita aurea, ſed baſes argenteas. Inſeretꝰ autẽ velũ per circulos, intra quod pones arcã teſtimonij, quo & Sanctuariũ & Sãctuarij ſanctuaria diuidẽtur. Pones & propitiatoriũ ſuper arcã teſtimonij in Sancta ſanctorũ: mẽſámq; extra velũ: & cõtra mẽſam cãdelabrũ in latere tabernaculi Meridiano: mẽſa enĩ ſtabit in parte Aquilonis. ¶ Facies & tẽtoriũ in introitu tabernaculi de hyacintho, & purpura, coccóque bis tincto, & byſſo retorta, opere plumarij. Et quinque columnas deaurabis lignorũ ſetim, ante quas ducetur tentorium, quarũ erũt capita aurea, & baſes æneæ. CAP. XXVII.

FAcies & altare de lignis ſetim, quod habebit quinque cubitos in longitudine. & totidẽ in latitudine, id eſt quadrum, & tres cubitos in altitudine. Cornua autem per quatuor angulos ex ipſo erunt: & operies illud ære. Faciéſq; in vſus eius lebetes ad ſuſcipiendos cineres, & forcipes atq; fuſcinulas, & igniũ receptacula. omnia vaſa ex ære fabricabis. Craticulámque in modum retis æneam: per cuius quatuor angulos erunt quatuor annuli ænei, quos pones ſubter arulã altaris: eritque craticula vſq; ad altaris mediũ. Facies & vectes altaris de lignis ſetim duos, quos operies laminis æneis: & induces per circulos, erũntque ex vtroq; latere altaris ad portandũ. [Non ſolidũ, ſed inane & cauum intrinſecus facies illud, ſicut tibi in Monte monſtratum eſt. ¶ Facies & atrium tabernaculi, in cui' Auſtrali plaga contra Meridiem erunt tentoria de byſſo retorta: centum cubitos vnum latus tenebit in lõgitudine. Et columnas viginti cum baſibus totidẽ æneis, quæ capita cum cælaturis ſuis habebũt argẽtea. Similiter & in latere Aquilonis per longũ erunt tẽtoria centũ cubitorũ, colũnæ viginti, & baſes æneæ eiuſdem numeri, & capita earũ cũ cælaturis ſuis argẽtea. In latitudine verò atrij quod reſpicit ad Occidentẽ erũt tẽtoria per quinquaginta cubitos, & colũnæ decem, baſéſq; totidẽ. In ea quoq; atrij latitudine quę reſpicit ad Orientẽ, quinquaginta cubiti erũt. In quibus quindecim cubitorum tẽtoria lateri vno deputabuntur, colũnæque tres & baſes totidem:

¶ 18 ſic erit de duabus illis tabulis quæ ponentꝰ in angulis. ¶ 19 in latere [vergẽte ad] mare. ¶ 20 vl, traijcietꝰ ab extremitate ad extremitatẽ. i. per totã illã cõpagẽ traijcietur. ¶ 21 opere artificis doctiſſimi facies illud, cherubim. Hebraiſmus eſt, ꝓ. artifex peritiſſim' ſparget illud magna induſtria imaginibus alatis, formã pueri habẽtibus. ¶ 22 vl, Appẽdéſq; illũ cõtra, aut iuxta quatuor columnas. ¶ 23 colũnas ex lignis ſitim, tectas auro, quarũ capitella aurea erũt ¶ 24 Pones autẽ velũ ſub vncinis. i. appẽdes vncinis, vel facies vt pendeat ab vncinis. ¶ 25 vl, quo velo & Sanctuariũ ſeparabitur à Sancto ſanctorũ. i. à Sacrario illo ſãctiſſimo. ¶ 26 cooperimẽtũ. Vide de hoc annotationẽ, capite XXV huius, fere in principio. ¶ 17 Subaudi, exteriori. ¶ 18 .i. pro velo ſuſtinendo. ¶ 19 quarũ erũt capitella aurea, & baſes æneę quinq; fundentur illis.

XXVII.

¶ 1 .i. ex eadem materia, & ex eodẽ ligno, nõ aliũde aſſuta. ¶ 2 vl, palas. erat inſtrumentũ quo cinis remouebatur. ¶ 3 Fuſcinula, inſtrumentũ dentes recuruos habens, quo carọ ex olla extrahebatꝰ. ¶ 4 pateras. erat vas patẽs in quo carbones recipiebãtur. ¶ 5 vl, ipſũq; rete ꝑueniet vſq; &c. ¶ 6 dũ portabitꝰ. ¶ 7 Cõcauã ex tabulis facies illã: ¶ 8 ſub. artifices. ¶ 9 Facies præterea atriũ tabernaculi ĩ latere Meridionali [ſub. ipſi' atrij] ad Auſtrũ: [ſerũt] vela ad atriũ [cõſtruendũ] ex &c. Atriũ erat collocatum ĩ parte Oriẽtali. ¶ 10 ſub. lateris. ¶ 11 capitella. ſiue, epiſtylia ¶ 12 ſiue, zonæ. i. circuli & alia ornamẽta quę per gyrũ ambiũt colũnas, velut circul' doliaris. ¶ 13 capitella ¶ 14 ſub. tapetũ. i. ad quas affigebãtꝰ tapetes. ¶ 15 ſiue, aulęa. ſub. diſponentꝰ. ¶ 16 in altero laterũ. ſub. frõtis, & ingreſſus atrij.

Digitized by Google

& in latere altero erunt tẽtoria cubitos obtinẽtia quindecim, columnæ tres, & baſes totidem. In introitu verò atrij fiet tẽtorium cubitorũ viginti ex hyacintho & purpura, coccóque bis tincto, & byſſo retorta, opere plumarij: colũnas habebit quatuor, cũ baſibus totidẽ. Omnes colũnæ atrij per circuitũ veſtitæ erũt argenteis laminis, capitibus argẽteis & baſib⁹ æneis. In lõgitudine occupabit atriũ cubitos cẽtũ, in latitudine quinquaginta, altitudo quinque cubitorũ erit. fietq; de byſſo retorta, & habebit baſes æneas. Cuncta vaſa tabernaculi in omnes vſus & ceremonias, tam paxillos eius quam atrij, ex ære facies. ¶Præcipe filijs Iſrael vt afferãt tibi oleũ de arborib⁹ oliuarũ puriſſimũ, piloq; cõtuſum: vt ardeat lucerna ſemper in tabernaculo teſtimonij, extra velum quod oppanſũ eſt teſtimonio. Et collocabũt eã Aaron & filij eius, vt vſq; mane luceat coram Domino. Perpetuus erit cultus per ſucceſſiones eorum à filijs Iſrael. CAP. XXVIII.

Applica quoque ad te Aaron fratrem tuum cum filijs ſuis de medio filiorũ Iſrael, vt ſacerdotio fungantur mihi: Aaron, Nadab & Abiu, Eleazar & Ithamar. Faciẽſque veſtem ſanctam Aaron fratri tuo in gloriam & decorem. Et loqueris cunctis ſapientibus corde, quos repleui ſpiritu prudentiæ, vt faciant veſtes Aaron in quibus ſanctificatus miniſtret mihi. Hæc autem erunt veſtimenta quæ facient, Rationale & ſuperhumerale, tunicam & lineam ſtrictam, cidarim & balteum. facient veſtimenta ſancta fratri tuo Aaron & filijs eius, vt ſacerdotio fungãtur mihi. Accipientque aurum & hyacinthum & purpuram, coccumque bis tinctum & byſſum. ¶Facient autem ſuperhumerale de auro & hyacintho & purpura, coccóque bis tincto, & byſſo retorta, opere polymito. Duas oras iunctas habebit in vtroque latere ſummitatum, vt in vnum redeant. Ipſa quoque textura & cuncta operis varietas erit ex auro & hyacintho & purpura, coccóque bis tincto, & byſſo retorta. Sumẽſq; duos lapides onychinos, & ſculpes in eis nomina filiorum Iſrael: ſex nomina in lapide vno, & ſex reliqua in altero, iuxta ordinẽ natiuitatis eorum. Opere ſculptoris & cælatura gemmarij, ſculpes eos nominib⁹ filiorũ Iſrael, incluſos auro atque circũdatos. & pones in vtroq; latere ſuperhumeralis, memoriale filijs Iſrael. Portabitq; Aarõ nomina eorũ coram Domino ſuper vtrũq; humerum, ob recordationem. Facies & vncinos ex auro,

In altero latere erunt tapetes quindecim: colũnæ eorum tres, & baſes earũ tres. In porta atrij erit velũ viginti cubitorum, ex hyacinthino [ſerico,]purpureo, coccino bis tincto, & byſſo torta opere acupictorio: columnæ [18]eorum & baſes earum quatuor. Omnes columnæ atrij circũquaque cincturas habebunt argenteas, [18]vncini earum erunt argentei, & baſes earum æneæ. Longitudo atrij cẽtum cubitorũ, & [19]latitudo quinquaginta in quinquaginta: [20]altitudo verò quinque cubitorũ, ex byſſo torta, & baſes earũ æneæ. Omnia inſtrumenta tabernaculi, in omni miniſterio eius, & omnes [21]claui eius, atq; omnes claui atrij, ænei erunt. ¶Præcipies quoque tu filijs Iſrael vt afferant tibi oleum oleæ, purum & cõtuſum, ad luminare, [22]ad accendendum lucernã iugiter. [23]In tẽtorio cõſtituto extra velum, quod eſt [24]iuxta teſtimonium, [25]ordinabit eam Aharõ & filij eius à veſpera vſque mane coram Domino. ritus hic perpetuus erit [26]filijs Iſrael, etiam apud poſteros illorum. CAP. XXVIII.

ET tu adhibe tibi [1]Aharonem fratrem tuum, & filioſq; eius cum eo, è medio filiorũ Iſrael, vt ſacerdotio mihi fungatur: Aharon, Nadab, Abihu, Eleazar atque Ithamar filij Aharonis. Et facies veſtes ſanctas Aharoni fratri tuo [2]ad gloriam & decorẽ. Et tu loqueris ad omnes [3]qui ſapienti ſunt corde, [4]quos repleui ſpiritu ſapientiæ, vt veſtes Aharoni faciant [5]ad conſecrandum ſe, & vt mihi ſit ſacerdos. Hæ autem ſunt veſtes quas facient, pectorale, [6]humerale, [7]interula ſinuoſior, [8]& tunica ſtricta, [9]tiara & zona. has ſanctas veſtes faciẽt Aharoni fratri tuo & filijs ei⁹, vt ſacerdotio fungatur mihi. Et hi accipient aurum, & hyacinthinum [ſericum], & purpureum, & coccinũ bis tinctũ, & byſſum. ¶Humerale facient ex auro, hyacinthino [ſerico,]purpureo, coccino bis tincto, atque byſſo torta [10]opere textorio polymito. [11]Duo humeri ſibi cohærẽtes erũt, ádque duas extremitates committentur. [12]Textura polymita limbi eius quæ eſt ſuperne in eo, ſit quemadmodum opus eius, quin ex ipſo ſit: nempe ex auro, hyacinthino [ſerico,] purpureo, coccino bis tincto, & byſſo torta. ¶Accipies quoq; duos lapides [13]ſchohã, & exculpes in eis nomina filiorũ Iſrael: ſex nomina illorũ in lapide vno, & ſex nomina reliqua in lapide altero, [14]ſecundũ generationes illorũ. [15]Opere artificis qui gẽmas ſcalpit, & ſigna cælat, duos illos lapides exculpes nominibus filiorũ Iſrael: [16]curabiſque vt aureis ſpinterib⁹ circũdati includãtur. Ponẽſque duas illas gẽmas [17]in humeris ephod, vt ſint gẽmæ [18]monumẽti pro filijs Iſrael. Aharon autẽ portabit nomina eorũ corã Domino, in vtroq; humero ſuo [19]ad monumẽtũ. [20]Facies & aurea ſpintra

¶17 ſub. tapetũ ex quib⁹ velũ illud erat concinatũ. ¶18 capitella earũ erũt argentea. ¶19 .i. latitudo erit per omnia æqualis i vtroque latere. ¶20 Subaudi, cortinarum. ¶21 paxilli. erãt veluti claui quibus affigebãtur cortinæ illæ, ne à vẽto agitatæ, dimouerentur. ¶22 ad accẽdẽdas lucernas iugiter. i. ſingulis noctib⁹: vt ipſe poſtea exponit quũ ait, Vt vſq; mane luceat coram Domino. Interdiu enim erãt extinctæ. ¶23 In tabernaculo cõuentionis. ſiue cõgreſſus, aut cõgregatiõis. Vox Hebrea MOED dicitur à cõueniẽdo, eo q̃ illuc conueniret Deus, vt loqueretur Moſi & ſucceſſoribus ei⁹: vt cap. 25. b, Deus ipſe exponit, quare ita ſit appellatũ. ait enim, Et cõueniã tecum illuc. Pro quo vetus interpres vertit, Inde præcipiam tibi. Item Numer. 17. b, Coram teſtimonio, vbi conueniã vobiſcũ. pro quo vet⁹ interpres vertit, Vbi loquar ad te. Alij vertunt, In tabernaculo fœderis: quòd illic Deus dabat hominibus reſponſa, & illis loqueretur. ¶14 ante teſtimonium. Quidam dicunt hic ſubintelligendam eſſe vocem arca, hoc modo, Quod oppanſum eſt arcæ teſtimonij. ¶25 Singulare pro plurali, collocabunt eas. Sub. lucernas. ¶26 per ſucceſſiones eorum apud filios Iſrael. i. perpetuum hoc erit ſtatutũ Iſraelitis, ſtatuetúrque apud filios Iſrael perpetuò. XXVIII. ¶1 accedere fac. vt, applica ad te ¶2. i. ad ornamẽtum, quo ornabitur. ¶3 Hebraiſmus eſt, pro peritis artificibus. ¶4 Quidam referunt relatiuum ad cor: hoc modo, quod repleuit ſpiritus ſapientiæ. ſiue ſcientiæ. ¶5 ad ſanctificandum eum, vt miniſtret mihi. i. ad ſeparandum & dedicandum eum, vt agat ſacerdotem apud me. ¶6 vt, ſuperhumerale. Hebraice ephod. veſtis erat externa breuiſſima, quæ manicis carebat, & quodammodo arctabat & conſtringebat laxitatem interiorum veſtium. ¶7 vt, pallium, ¶8 vt, tunica ocellata. i. opere Phrygionico quibuſdam veluti ocellis intexta. ¶9 vt, pileus. ſeu vitta quæ capiti circũuoluitur. ¶10 opere ingenioſi artificis. ſiue, textura peritiſſimi artificis. ¶11 Duo latera cõiuncta erũt illi in extremitatib⁹ eius: & ita cõiungetur. ¶12 Et textura (ſiue artificiũ ipſi⁹ ſuperhumeralis) quæ ſuper ipſum eſt, eodẽ opere fieri debet. i. ex eodẽ pãno, & ex eadẽ materia erit. Gallice, La bordure. L'artifice de ſa facon. ¶13 i. onychinos. ¶14. i. habita ratiõe natiuitatis & ætatis eorũ. vt maior natu ſit prior. ¶15 Heb. Opere artificis lapidũ, ſculpturis ſigilli ſculpes eos. Artificẽ lapidũ vocat gẽmarium. Sculpturæ ſigilli. i. quibus vti ſolẽt in annulis. Hoc eſt, curabis vt gẽmarius ſculptura qua ſolet vti in annulis, ſculpat in illis lapillis nomina filiorum Iſrael. ¶16 circũdatos palis aureis facies eos. hoc eſt conſtringes eos palis aureis. i. curabis affigendas duas palas aureas. ¶17 in lateribus ¶18 Heb. memoriæ filijs Iſrael. i. quæ reuocabũt in memoriã Deo vel Aaroni, filios Iſrael. ſequitur enim, Portabit nomina eorũ &c. ¶19 in recordationẽ. i. ob memoriã. ¶20 Facies itaq; palas aureas. Incluſoria erãt quibus includebãtur lapilli illi. Eſt autem recapitulatio eorum lapidum de quibus iam dixerat.

Digitized by Google

& duas catenulas ex auro mūdo,[22] eáſque in extremitatibus opere complicato facies, & inſeres catenulas iſtas aureas complicatas ſpintribus fibulatis. ¶Facies deinde[23] pectorale iudicij[23] opere textili polymito,' quemadmodum opus humeralis, facies illud, nempe ex auro, hyacinthino [ſerico,] purpureo, coccino bis tincto, & byſſo torta facies illud. Quadratū erit & duplicatum, palmū habēs in lōgitudine ſua, & palmū ī latitudine ſua,[24] Quod implebis gēmarū inſitione, quatuor videlicet ordinib⁹ gēmarū: ordo ſardonychis, topazij, & ſmaragdi ordo vn⁹.' Secūd⁹ ordo, carbūculi, ſapphiri &[25] adamātis.' In tertio ordine,[26] lyncuri', achates, & amethyſt⁹. In quarto ordine, hyacinth⁹, onyx, &[27] iaſpis,' auro erūt inclu ſi[28] palis ſuis.' Et gēmæ iſtæ erunt[29] cum nominibus filiorū Iſrael, duodecim ſcilicet[30] ꝑ nominibus illorū. exculptæ vt ſigna cælari ſolēt, ſingulæ nominib⁹ ſuis iuxta duodecim trib⁹.' Facies quoque pectorali[31] catenulas cōplicato opere ex auro mūdo quæ ſint in extremitate.' Et[32] ipſi pectorali' facies duos annulos aureos, & pones eoſdem duos annulos in duabus extremitatibus pectoralis. Et inſeres[33] duas aureas catenas' complicatas in duos illos annulos qui ſunt in extremitatibus pectoralis. [34] Et alias duas extremitates duarum catenularum complicatarum inſeres in duo ſpintra fibulata, ponēſque in humeris ephod è regione ipſius.' Facies & duos [alios] annulos aureos, quos pones in duab⁹ extremitatib⁹ pectoralis[35] in ora eius, quę eſt verſus ephod intus.' Et facies duos annulos aureos, & pones eos in duobus lateribus ephod inferne[36] è regione iuxta commiſſuras eius, ſupra texturam polymitā ipſius ephod. Connectentq; pectorale annulis ſuis ad ānulos ephod[37] faſcia hyacinthina:[38] vt ſit ſupra texturā polymitā ipſi⁹ ephod,' & nō ſeparetur pectorale ab ipſo ephod. ¶Et geſtabit Aharon nomina filiorū Iſrael ſemper in pectorali iudicij ſuper cor ſuū cū ingredietur Sanctum,[39] pro monumēto' coram Domino iugiter. Pones quoq; in pectorali iudicij[40] Vrim & Thummim,' eruntq; ſuper cor Aharonis quum ingredietur

& duas catenulas auri puriſſimi ſibi inuicē cohærentes, quas inſeres vncinis. ¶Rationale quoq; iudicij facies opere polymito iuxta texturā ſuperhumeralis ex auro, hyacitho, & purpura, coccōque bis tincto, & byſſo retorta. Quadrāgulum erit & duplex: menſuram palmi habebit tam in longitudine quàm in latitudine. Ponēſq; in eo quatuor ordines lapidū. In primo verſu erit lapis ſardius, & topazius, & ſmaragdus. In ſecundo: carbunculus, ſapphirus, & iaſpis. In tertio: ligurius, achates, & amethyſtus. In quarto: chryſolithus, onychinus, & beryllus. incluſi auro erūt per ordines ſuos. Habebūntq; nomina filiorum Iſrael: duodecim nominibus cælabuntur, ſinguli lapides nominib⁹ ſingulorum per duodecim tribus. Facies in rationali catenas ſibi inuicem cohærentes ex auro puriſſimo: & duos annulos aureos quos pones in vtraque rationalis ſummitate: catenáſque aureas iunges annulis qui ſunt in marginibus eius: & ipſarum catenarū extrema duobus copulabis vncinis in vtroque latere ſuperhumeralis quod rationale reſpicit. Facies & duos annulos aureos quos pones in ſummitatibus rationalis, in oris quæ è regione ſunt ſuperhumeralis, & poſteriora eius aſpiciunt. Necnon & alios duos annulos aureos qui ponēdi ſunt in vtroque latere ſuperhumeralis deorſum, quod reſpicit contra faciem iuncturæ inferioris, vt aptari poſſit cum ſuperhumerali, & ſtringatur rationale annulis ſuis cum annulis ſuperhumeralis vitta hyacinthina, vt maneat iunctura fabrefacta, & à ſe inuicem rationale & ſuperhumerale nequeant ſeparari. ¶Portabitq; Aaron nomina filiorū Iſrael in rationali iudicij ſuper pectus ſuū, quādo ingredietur Sanctuariū, memoriale corā Domino inæternum. Pones autē in rationali iudicij Doctrinā & Veritatem, quæ erūt in pectore Aaron quando ingredietur

¶21 definitæ magnitudinis, ex opere intorto: & inſeres catenas illas intortas palis illis. Definitę magnitudinis catenas vocat breues. Locus iſte declarabitur per locū ſequētem in fine huius capitis.

¶22 Dicebatur pectorale iudicij, quòd ſacerdos nunquam dicebat ius in re graui, niſi quum habebat pectorale ſup pect⁹ collocatum. Quidā dicunt, Pectorale iudicij ideo dici, ꝙ contineret iudicium & ſententiā Dei, quę erat, vt ſūmus ſacerdos eſſet ornat⁹ eruditiōe ſumma & doctrina, morūque integritate abſolutiſſima. Hoc enim ſignificabant voces illæ VRIM & THVMMIM quæ intra pectorale erāt. Nā VRIM .i. illuminationes, ſignificabāt doctrinā ſanctā, quæ eſt vitæ noſtræ verū lumē: & THVMMIM, perfectiones .i. ſingularem morum integritatem. Vocem Hebræam HOSEN verterunt LXX λογεῖον, quos ſecutus vetus interpres, vertit rationale. λογεῖον enim nomen habet ἀπὸ τοῦ λόγου, id eſt à ratione. Videtur autem rationale & Græcis & Latinis ita dictum, quòd contineret quæ ſumma prudentia & exacta ratione conſyderanda erant à ſummo pontifice, nempe VRIM & THVMMIM, & nomina filiorum Iſrael. ¶23 vl, textura artificis. ¶24 Heb. Et implebis in eo impletione lapidū quatuor ordines lapillorum. ordoſquo erit] ſardius, topazius, & ſmaragdus erit ordo primus. Implebis(inquit) in eo .i. palas in eo diſpoſitas replebis lapidibus. ¶25 vl, iaſpis. ¶26 Plinius lib. 37. cap. 3, docet lyncurium, gemmam eſſe è lyncis vrina coactam. ¶27 vl, beryllus, ¶28 Heb. in repletionibus ſuis .i. in palis quas replent. ¶29 iuxta nomina .i. totidem erunt quot ſunt patriarchæ. ¶30 Heb. iuxta nomina illorū: ſculpturæ annuli quiſq; iuxta nomē ſuū erūt pro duodecim tribubus .i. inſculpētur ſculptura annuli, expreſſa, & quæ legi poſſit. ¶31 catenas termini, opere tortili ex auro mūdo. De ſumma parte pectoralis loquitur. Catenas termini vocat terminatas & præfinitæ magnitudinis. Opus tortile, quale eſt funium. ¶32 .i. in parte ſuperiore pectoralis. ¶33 Heb. duos funes aureos .i. duas catenas aureas factas opere intorto inſtar funis.
¶34 Et duo extrema duorum funium [.i. duarum catenarum inſtar funis intortarum] inſeres duobus vncinis: ponēſque [ſub. funes illarū catenarū] in lateribus ipſius ſuperhumeralis eregione faciei eius. Id eſt, in parte anteriore. Vncinos intelligit qui adhærent palis duorum lapidum onychinorum. ¶35 in labio ſcilicet eius quod eſt in latere ſuperhumeralis intrinſecus. Id eſt, in parte interna quæ contingit ſuperhumerale. Labium vocat orā, vel extremū.
¶36 in anteriore parte, eregione vtriuſq; iuncturæ eius, ſupra cingulū [vl, balteum, ſiue artificiū] ſuperhumeralis. Et cōiungent pectorale &c. Cum iuncturam dicit, ſingulare eſt pro plurali. eæ erant in lateribus ſuperhumeralis.
¶37 vl, filo hyacinthino. Gallice, d'ung cordon. ¶38 vt ſcilicet ſit ſupra cingulum ipſius ſuperhumeralis, ¶39 in memoriam .i. vt Deus memor ſit duodecim patriarcharum. Vl, vt ipſe Aaron ſit duodecim patriarcharum memor quum erit coram Domino. ¶40 Chaldæus paraphraſtes ſimiliter integra reliquit vocabula Vrim & Thummim. LXX interpretati ſunt Declarationē & Veritatem. Intra pectorale erat ſcriptura quædam quæ complectebatur nomē Dei tetragrammaton יהוה quæ dicebatur Vrim & Thummim. Hoc autē nomē יהוה, trinitatis myſteriū cōtinet, vt veteres Iudæi qui Chriſtum præceſſerunt, dixere in ſuis traditionibus. nam per י, intelligitur pater qui eſt principium & origo omnium rerum. Per ה, filius per quem omnia quæ facta ſunt, eſſe cœperunt. Per ו, quæ eſt cōiunctio copulatiua, intelligitur Spiritus ſanctus: qui eſt amor & nexus vtriuſq; qui ab vtroque procedit. Geminatur autem ה propter duplicem naturam quæ eſt in Chriſto. per primum ה, natura diuina intelligitur: per ה poſtremum, natura humana. Hoc nomen יהוה dicebatur Hebræis שם מפורש: id eſt, nomen expoſitum ſiue declaratum: aut nomen quod exponitur. Exponebatur enim ab eis per nomen duodecim literarum אב בן ורוח הקדש. Hoc eſt, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Item per nomen quadraginta duarum literarum אב אלהים

Digitized by Google

coci Domino:& geſtabit iudiciũ filiorum Iſrael in pectore ſuo, in cõſpectu Domini ſemper. ¶ Facies & tunicam ſuperhumeralis totam hyacinthinam, in cuius medio ſuprà erit capitium, & ora per gyrũ eius textilis, ſicut fieri ſolet in extremis veſtiũ partibus, ne facilè rũpatur. Deor-
1 ſum verò ad pedes eiuſdem tunicæ per circuitũ quaſi mala punica facies ex hyacintho, & purpura, & cocco bis tincto, & byſſo retorta, miſtis in medio tintinnabulis, ita vt tintinnabulũ ſit aureum & malum punicum, ruſúmque tintinnabulum aliud aureum & malum punicum. ¶ Et
veſtietur eo Aaron in officio miniſterij, vt audiatur ſonitus quãdo ingreditur & egreditur ſanctuariũ in conſpectu Domini, & non moriatur. ¶ Facies & laminam de auro puriſſimo: in qua ſculpes opere cælatoris, Sanctum Domino. Ligabíſque eã vitta hyacinthina, & erit ſuper tiaram, imminens fronti pontificis. Portabitq; Aaron iniquitates eorum, quæ obtulerũt & ſanctificauerunt filij Iſrael, in cũctis muneribus & donarijs ſuis. Erit autem lamina ſemper in fronte
6 eius, vt placatus ſit ei Dominus. ¶ Stringéſq; tunicam byſſo, & tiaram byſſinam facies, & balteum opere plumarij. Porrò filijs Aaron tunicas lineas parabis & balteos ac tiaras in gloriam & decorem. Veſtiéſque his omnibus Aaron fratrẽ tuum & filios eius cum eo: & cunctorum conſecrabis manus, ſanctificabíſque illos, vt ſacerdotio fungantur mihi. ¶ Facies & feminalia linea vt operiant carnem turpitudinis ſuæ, à renibus vſq; ad femora: & vtentur eis Aaron & filij eius quando ingredientur tabernaculum teſtimonij, vel quando appropinquãt ad altare vt miniſtrẽt in ſanctuario, ne iniquitatis rei moriãtur. Legitimum ſempiternum erit Aaron, & ſemini eius poſt eum.

C A P. X X I X.

Sed & hoc facies, vt mihi in ſacerdotio conſecrentur. Tolle vitulũ de armẽto, & arietes duos immaculatos, Panéſq; azymos, & cruſtula abſq; fermento, quæ conſperſa ſit oleo, lagana quoque azyma oleo lita: de ſimila triticea cuncta facies. Et poſita in caniſtro offeres: vitulum autem

coram Domino, & geſtabit Aharon [40] iudicium fi liorũ Iſrael ſuper cor ſuum [41] iugiter coram Domino. Facies quoque [42] interulam laxiorem ad ephod, quæ ſit tota hyacinthina. [43] In ſummo eſt circa medium eius ſit foramẽ: & circum foramẽ limbus opere textorio fiat illi, quemadmodum limbus loricæ, ne dirumpatur. Et facies in fimbrijs eius [inferioribus] mala punica ex hyacinthino [ſerico,] purpureo, & coccino bis tincto, idque per ambitum fimbriarum eius, & tintinnabula inter illa per ambitum. Tintinnabulum aureum & malum punicum, tintinnabulum aureum & malum punicum ſit in fimbrijs [44] interulæ laxioris per ambitum. Hac veſtietur Aharon [45] quum miniſtrabit, [46] vt audiatur ſonus eius quum ingredietur in ſanctũ in conſpectum Domini, & quum egredietur, [47] vt non moriatur. ¶ Facies & laminam ex auro mundo, & ſcalpes in ea [48] cælaturas, vt ſolent ſigilla ſcalpi, Sanctũ Domino. Et pones illã [49] ſuper faſciam hyacinthinam, vt ſit ſuper tiara in anteriori parte tiaræ. Et hæc erit in fronte Aharonis, vt ferat iniquitatem [50] conſecratorum, quæ conſecrant filij Iſrael cunctis donis ſuis ſanctis: manebitque iugiter in fronte eius [51] pro reconciliatione eorum coram Domino. ¶ [52] Facies quoque ſtrictam tunicam byſſinam, & tiaram byſſinam, & zonam facies opere Phrygio. Et filijs Aharonis facies tunicas, facies & cincturas, & pileolos etiã facies eis, [53] in gloriam & decus. Et veſties ijs Aharoné fratrem tuum, & filios eius, & vnges eos, & [54] implebis manus eorum, & cõſecrabis eos, vt ſacerdotio mihi fungantur. ¶ Facies quoque illis femoralia linea, vt tegant carnem verendorum, quæ pertingant à lumbis vſque ad femora. Et ijs induentur Aharon & filij eius, quum venient [55] in tentorium conſtitutum: vel quum accedent ad aram ad miniſtrãdum [56] in ſancto, [57] ne ferãt iniquitatem, & moriantur. [58] ſtatutum perpetuum hoc ſit illi, & ſemini eius poſt ipſum.

C A P. X X I X.

Et hoc quoque facies eis [1] ad cõſecrandũ eos, vt mihi ſacerdotio fungãtur. Tolle iuuencũ vnum [2] ex bubus, & arietes duos integros. Panes quoq; azymos, & placentas infermentatas oleo permixtas, & [3] lagana infermẽtata oleo vncta: hæc facies ex ſimilagine triticea, Ponéſque ea in caniſtrũ vnũ, & offeres ea in caniſtro, vnà cũ iuuenco

בן אלהים
רוח הקדש
אלהים
שלשה
באחד אחד
בשלשה.

Id eſt, Pater Deus eſt, Filius Deus eſt, Spiritus ſanctus Deus eſt: tres ĩ vno, (hoc eſt ĩ vna ſubſtãtia) vnus in tribus. (id eſt vna eſſentia.) Hæc autẽ ſcriptura nominis Dei יהוה dicebat Vrim & Thummim, id eſt illuminationes & perfectiones, quòd ex huius trinitatis intellectu, mens illuminetur & perficiatur. Hæc ferè ex Rabbi Solomone magni nominis viro apud Iudæos: inter quos nõ deſũt alij rabbini etiam docti, qui quid ſit Vrim & Thummim, ingenuè fateant ſe ignorare. Quidam exiſtimãt V R I M & T H V M M I M quæ (vt dictum eſt) ſignificãt illuminationes & perfectiones, hoc eſt, ſummam illuminationem & perfectionem: ideo Dominum iuſſiſſe inſcribi pectorali, vt admoneretur ſummus ſacerdos, oportere eum eſſe ſumma doctrina præditum (quæ lumen & illuminatio ſæpe in Scripturis dicitur) & morum ſumma integritate.

¶ [40] Hic iudicium, pro pectorali iudicij accipitur. Vel poti[us], iudiciũ, pro memoriali ponitur, quo reuocabat filios Iſrael Deo in memoriam. ¶ [41] Id eſt, quotieſcunque ingredietur tabernaculum. ¶ [42] Vl, pallium ſuperhumeralis. Id eſt, quod ſuberat ſuperhumerali. ¶ [43] vl, In cuius ſummæ partis medio foramen erit. Per quod ſcilicet caput immittatur. ¶ [44] pallij ¶ [45] Heb. ad miniſtrandũ. i. quotieſcunque erit miniſtraturus. ¶ [46] & audiet ¶ [47] & nõ morietur. vl, & ita non morietur. hoc eſt, ita impune ingredietur ſanctuarium & egredietur. ¶ [48] Heb. ſculpturis annuli, ſanctitas Domini eſt. קדש ליהוה. Id eſt Sanctitas decet Dominum. q.d. Procul eſte prophani: ſancte colendus eſt Deus. Verti poteſt, Sanctitas Domino eſt. Id eſt, Deus ſanctiſſimus eſt. Sculpturas annuli vocat explanatas, quæ facile legi poſſint. ¶ [49] in vitta hyacinthina, vt ſit ſuper tiarã in parte anteriore eius. Subaudi, tiaræ, vel mitræ. Vl, ex aduerſo faciei eius. ¶ [50] Heb. ſanctificationum quas ſanctificabunt filij Iſrael in omnibus muneribus ſanctificationum ſuarũ. Id eſt, tollet iniquitatẽ quã admittere poſſent Iſraelitæ in ſanctificationibus ſuis: hoc eſt, in oblationibus ſuis ſanctis, & in omnibus alijs donis, ſiquid peccent, non rite offerendo, aut ea offerendo quæ offerri non debent: condonabiturq; eis propter ſacerdotem ſummum, qui Chriſtum repræſentabat. ¶ [51] Heb. ad beneplacitum eis coram Domino. i. vt ipſos reconciliet Domino. ¶ [52] vl, Ocellabíſque tunicam byſſinam. Id eſt, veluti oculis opere Phrygionico factis diſtingues. ¶ [53] Id eſt, ad ornamentum. ¶ [54]. i. ſuppeditabis illis victimas, & trades in manus eorum, vt eas offerant. Alij interpretantur, Tu mittes eos in poſſeſſionẽ ſacerdotij. Nam quum aliquis mittitur in poſſeſſionem alicuius rei, traditur aliquid in manu eius. Alij exponunt, Cõſecrabis. Hoc enim vox Hebræa etiam ſignificat. Chaldæus paraph. Offeres oblationem pro Aarone & filijs eius. ¶ [55] in tabernaculum teſtimonij. ſiue fœderis. aut conuentionis & congreſſus, ſiue congregationis. De tabernaculo teſtimonij vide annotationem capite præcedenti, circiter finem. ¶ [56] vl, in ſanctimonia. aut, ſanctẽ. ſiue cum ſumma ſanctitate. ¶ [57] Hebraiſmus eſt, ne ſi aliter faciant, peccent, ob ídque moriantur. ¶ [58] Hoc eſt, ita induentur, & id obſeruabiſ quotquot fungẽtur ſummo ſacerdotio. X X I X. ¶ [1] Heb. ad ſanctificandũ eos, vt ſacerdotio mihi &c. Id eſt, hac quoq; ratione cõſecrabis illos, vt mihi ſacerdotes ſint. ¶ [2] Heb. filiũ bouis. Hebraiſmus pro vitulũ adulto. ¶ [3] Vox Hebræa R A K I K, ſignificat placentulã, cruſtulã, ſiue laganũ, à tenuitate Hebraice appellatũ.

Digitized by Google

¶4 tabernaculi cõuẽtus.i.quó, ſiue ad quod cõuenire ſoleo vobiſcum. vide annotationem cap.17, circa finem. ¶5 tunica ſcilicet, & pallio ſuperhumeralis, & ſuperhumerali & pectorali: & cinges illum artificio ſuperhumeralis. Palliũ ſuperhumeralis vocat ſupra quod ſtatim ponebatur ſuperhumerale. Artificiũ autem ſuperhumeralis, texturam vetus interpres alio loco vertit. Alij, ingenioſiſſimũ opus quod ex eodem panno & materia in extremitatib⁹ ephod ſiue ſuperhumeralis fabrefactum erat. ¶6.i.laminam aureã in qua deſcriptũ erat, Sanctitas Domini. ſiue, Sanctitas decet Dominum. ¶7.i. quo vngebãtur ſacerdotes. ¶8 ſubintellige, depoſita prius mitra. ¶9 vl, aptabis illis tiaras, ¶10.i.volo vt ſacerdotiũ perpetuò pertineat ad eos. ¶11 Vide interpretationẽ horum verborũ capite præcedenti, paulo ante finẽ.

& duobus arietibus. Aharonem verò & filios ei⁹ adduces ad oſtium[4] tentorij conſtitutionis,' & aqua eos lauabis. Tollẽſque veſtes, & indues Aharonem,[5] tunicam ſtrictam, & interulam laxiorem, ephod & pectorale: & cinges eum textura quæ eſt in ipſo ephod.' Pones etiam tiaram ſuper caput eius, &[6] coronam ſanctam' pones ſuper tiaram. Accepto deinde oleo[7] vnctionis,[8] fundes ſuper caput eius,' & vnges eum. Deinde & filios eius adduces, & indues eos tunicis: Cinges quoque eos cinctura, Aharonem videlicet & filios eius, &[9] obuincies eos pileolis,[10] eritque eis ſacerdotium in ſtatutum perpetuũ:[11] implebis quoque manum Aharonis, & manum filiorum eius.' Poſt hæc adduci facias[12] iuuencũ' ante tentorium[13] cõſtitutionis,' & admonebit Aharon & filij eius manus ſuas ſuper caput iuuẽci.[14] Et mactabis' iuuencum illum coram Domino, ad oſtiũ tentorij[15] cõſtituti.' Et tollens de ſanguine iuuẽci, pones ſuper cornua aræ digito tuo, &[16] omnem ſanguinem' fundes ad baſim aræ. Accipies quoque vniuerſum adipem qui obtegit[17] inteſtinum,' & reticulum[18] quod eſt circa hepar,' & duos renes, & adipem qui eſt ſuper eos, & incendes ſuper aram. Carnem verò iuuenci, & cutem eius, & fimũ eius.[19] extra caſtra' igne combures, [eo quòd][20] peccatũ eſt.' Accipies deinde alterum arietem, & Aharon atque filij eius manus ſuas ſuper caput arietis ponent. Et vbi arietem mactaueris. accipies de ſanguine eius, & ſparges[21] per ambitum aræ,' Arietẽ autẽ ipſum incides[22] iuxta inciſiones ſuas,' & lauabis inteſtinũ eius, atque crura eius, ponẽſque[23] ad inciſiones eius, & ad caput eius.' Deinde incendes totum arietem ſuper aram,[24] holocauſtũ hoc Domino, odor gratiſſimus & ſuaueolẽs, ſacrificium igne confectum Domino.' Alterum verò arietẽ tolles, & admonebit Aharon & filij eius manus ſuas ſuper caput arietis illius.[25] Et mactato' ariete, ſumes de ſanguine eius, ponẽſque ſuper[26] auriculam molliorem auris' Aharonis, & ſuper auriculam molliorem auris filiorum ſuorum dexterã, & ſuper pollicem manus ipſorum dexterum, & ſuper pollicem pedis eorum dexterum, & ſparges ſanguinẽ ſuper aram per ambitum. Et accipies de ſanguine qui eſt ſuper aram, & de oleo vnctionis, & ſparges ſuper Aharonem & ſuper veſtes eius, & ſuper filios ei⁹, & ſuper veſtes filiorũ eius cum ipſo, & conſecrabitur ipſe. & veſtimẽta eius, atq; filij ei⁹, & veſtimenta filiorũ eius cũ eo. Tolles quoq; adipẽ de ariete, & caudã,[27] & adipẽ qui inteſtinũ obtegit, & reticulũ iecoris, & duos renes, & adipẽ qui[28] circa' ipſos eſt, & armũ dextrũ: eſt enim[29] aries impletionis.' Sed &[30] globum panis vnum,' placentam vnam panis oleo permixtam, & laganũ vnũ de caniſtro[31] azymorum[32] quod eſt corã Domino.' Et omnia hæc pones ſuper manus Aharonis, & ſuper man⁹ filiorũ eius,

& duos arietes. Et Aaron, ac filios eius applicabis ad oſtium tabernaculi teſtimonij. Cúmque laueris patrem cum filijs ſuis aqua, indues Aaron veſtimentis ſuis, id eſt linea & tunica, & ſuperhumerali & rationali, quod conſtringes balteo. Et pones tiaram in capite eius, & laminam ſanctam ſuper tiaram, & oleũ vnctionis fundes ſuper caput eius, atque hoc ritu conſecrabitur. Filios quoque illius applicabis, & indues tunicis lineis, Cingẽſque balteo, Aarõ ſcilicet & liberos eius, & impones eis mitras, erúntque ſacerdotes mihi religione perpetua. Poſtquam initiaueris manus eorum, applicabis & vitulum coram tabernaculo teſtimonij. Imponẽtque Aaron & filij eius manus ſuper caput illius, & mactabis eum in cõſpectu Domini, iuxta oſtium tabernaculi teſtimonij. Sumptúmque de ſanguine vituli, pones ſuper cornua altaris digito tuo, reliquũ autem ſanguinem fundes iuxta baſim eius. Sumes & adipem totum qui operit inteſtina, & reticulum iecoris, ac duos renes, & adipem qui ſuper eos eſt, & offeres incenſum ſuper altare. Carnes verò vituli & corium & fimum combures foris extra caſtra, eo quòd pro peccato ſit. Vnum quoque arietem ſumes, ſuper cuius caput ponẽt Aaron & filij eius manus. Quem cum mactaueris, tolles de ſanguine eius, & fundes circa altare. Ipſum autem arietem ſecabis in fruſta: lotáque inteſtina eius ac pedes pones ſuper conciſas carnes, & ſuper caput illius. Et offeres totũ arietem in incenſum ſuper altare: oblatio eſt Domino, odor ſuauiſſimus victimæ Domini. Tolles quoque arietem alterum, ſuper cuius caput Aaron & filij eius ponent manus. Quem quum immolaueris, ſumes de ſanguine eius, & pones ſuper extremum auriculæ dextræ Aaron & filiorũ eius, & ſuper pollices manus eorũ ac pedis dextri, fundẽſque ſanguinem ſuper altare per circuitum. Cúmque tuleris de ſanguine qui eſt ſuper altare & de oleo vnctionis, aſperges Aaron & veſtes eius, filios, & veſtimenta eorum. Conſecratiſque ipſis & veſtibus, tolles adipẽ de ariete, & caudam & aruinam quæ operit vitalia, ac reticulũ iecoris, & duos renes, atque adipem qui ſuper eos eſt, armúmque dextrũ, eo quòd ſit aries conſecrationis: tortámque panis vnius, cruſtulã conſperſam oleo, laganum de caniſtro azymorũ, quod poſitũ eſt in conſpectu Domini: ponẽſque omnia ſuper manus Aaron & filiorum ei⁹,

¶12 ſub. de quo locuti ſumus. ¶13 cõuentus. Vide annotationem capitis XXVII, circa finẽ. ¶14 vl, Tunc mactabis ¶15 cõuentus. vl, fœderis. ¶16 reliquum ¶17 Singulare pro plurali, inteſtina. Quidã ventrẽ legunt. ¶18 quod eſt ſuper iecur. vl, quod ambit iecur, ¶19 Nã propterea & Chriſtus paſſus eſt extra portã vrbis. Heb.13.b. ¶20 Id eſt, ſacrificiũ pro peccato eſt. Sic Paulus, 2. Corinth.5.d, Eũ qui nõ nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit. Hic monent Hebræi, Dominum potiſſimum exigere pro ſuo ſacrificio animalia illa & membra quæ concupiſcentijs ſubijciuntur. Non vult habere animal infirmum, aut quod teſticulis ſit priuatum. Requirit renes, qui concupiſcẽtiæ prima ſunt officinæ. Vult habere hepar, quod roborat libidinẽ: & adipes, qui effrænem faciunt concupiſcentiam, iuxta illud, Impinguatus eſt Iſrael, & recalcitrauit. Hæc omnia Dominus in ſuo vult habere ſacrificio. non quòd illum delectẽt renes, ſed quòd hæc ſignificent mortificanda eſſe membra noſtra ſuper terram. ¶21 ſuper altare per circuitum, ¶22 in fruſta ſua.i. dilaniabis. ¶23 ſuper fruſta eius, & caput eius.i. congeres omnia illa in vnum. ¶24 vl, holocauſtum [enim] eſt Domino, odor quietis, oblatio ignita eſt Domino.i. oblatio eſt enim quæ tota igni abſumi debet in honorẽ Dei: ẽſtq; oblatio quæ quieſcere facit iram Dei: hoc eſt, pacatũ eum reddit hominibus. Quod autem addit, oblatio ignita eſt Domino: repetitio eſt verbis paulũ immutatis. Dicitur præterea holocauſtũ, HOOLA Hebraice, à verbo עלה.i. aſcendit: q totũ illud ſacrificiũ in ſummum, vt ita dicam, aſcenderet & conuerteretur. ¶25 vl, Dehinc mactato &c. ¶26 vl, teneriorem auris partem ¶27 Hoc loco [&] accipitur expoſitiue.q.d. Id eſt adipem tegentem inteſtina. ¶28 vl, ſuper ¶29 Arietem impletionum ſiue conſecrationum appellat, qui immolabatur in conſecratione ſummi ſacerdotis. ¶30 fruſtum [vl, partẽ] panis vnius. ¶31 vl, infermentatorum. Id eſt, in quo infermentata fuerint oblata Deo. ¶32 Hebraiſmus eſt, pro quod oblatum eſt Deo.

Digitized by Google

& ſanctificabis eos eleuans corã Domino. Suſci-
piéſq; vniuerſa de manib⁹ eorũ: & incẽdes ſup
altare in holocauſtũ, odorẽ ſuauiſſimũ in cõſpe
ctu Domini, quia oblatio ei⁹ eſt. Sumes quoque
pectuſculũ de ariete quo initiat⁹ eſt Aarõ, ſancti
ficabiſq; illud eleuatũ corã Domino, & cedet in
partẽ tuã. Sanctificabiſq; & pectuſculũ conſecra-
E tum, & armũ quẽ de ariete ſeparaſti, quo initia
tus eſt Aaron & filij eius, cedẽtq; in partẽ Aa-
ron & filiorum ei⁹ iure perpetuo à filijs Iſrael,
quia primitiua ſunt & initia de victimis eorum
pacificis quæ offerunt Domino. Veſtem autem
ſanctam qua vtetur Aaron, habebunt filij eius
poſt eum, vt vngãtur in ea, & conſecrentur ma-
nus eorum. Septem diebus vtetur illa qui pontĩ
fex pro eo fuerit conſtitutus de filijs eius, & qui
ingredietur tabernaculum teſtimonij vt mini-
ſtret in Sanctuario. Arietem autem 'conſecra-
tionis' tolles, & coques carnes ei⁹ in loco ſancto,
quibus veſcetur Aaron & filij eius. Panes quoq;
qui ſunt in caniſtro, in veſtibulo tabernaculi te
ſtimonij comedent, vt ſit placabile ſacrificium,
& ſanctificentur offerentium manus. Alienige-
na non veſcetur ex eis, quia 'ſancti' ſunt. Quòd ſi
F remanſerit de carnibus conſecratis ſiue de pani
bus vſque mane, combures reliquias igni: non
comedentur, quia ſanctificata ſunt. Omnia quæ
præcepi tibi, facies ſuper Aaron & filijs eius. Se-
ptem diebus conſecrabis manus eorum & vitu-
lum pro peccato offeres per ſingulos dies ad ex-
piandum. Mundabiſque altare cum immolane-
ris expiationis hoſtiam, & vnges illud in ſancti
ficationem. Septẽ diebus expiabis altare & ſan-
ctificabis, & erit ſanctum ſanctorum: omnis qui
tetigerit illud, ſanctificabitur. ¶ Hoc eſt quod fa
cies in altari. Agnos anniculos duos per ſingu
los dies iugiter, vnum agnum mane, & alterum
veſpere, decimam partem ſimilæ cõſperſæ oleo
tuſo, quod habeat menſuram quartã partẽ hin,
& vinum ad libandũ eiuſdem mẽſuræ in agno
vno. Alterũ verò agnũ offeres ad veſperã iuxta
G ritum matutinæ oblationis, & iuxta ea quæ dixi
mus, in odorem ſuauitatis. ſacrificium eſt Domi
no 'Deo,' oblatione perpetua in generationes
veſtras, ad oſtium tabernaculi teſtimonij coram
Domino, vbi conſtituam vt loquar ad te. Ibi-
que præcipiam filijs Iſrael, & ſanctificabitur al-
tare in gloria mea. Sanctificabo & tabernaculũ
teſtimonij cum altari, & Aaron cum filijs ſuis,

'tum. | 'conſecra- | tionem | ... | 'ſancta | ſacrificiũ ig- | & quoti- | dianum ... | ...

& facies ea motari [33] tenupha' corã Domino. Et
deinde tolles ea de manu illorũ, & incẽdes ſuper
arã [34] ad holocauſtũ,' in odorẽ ſuaueolẽtem corã
Domino, [35] ſacrificiũ igne confectũ eſt Domino.'
Tolles etiã pectuſculũ [36] de ariete conſecrationis
Aharõ:' & motabis ipſum [37] thruma' corã Domi-
no, [38] eritq; pars tua. Conſecrabis itaq; pectuſcu-
lũ [39] tenupha,' & armũ eleuationis, quod motũ, &
qui in altũ ſublatus eſt, de ariete [40] conſecratio-
nis, propter Aharonẽ & ꝓpter filios eius.' Et erit
Aharonis & filiorum eius ſtatuto perpetuo de fi
lijs Iſrael, [41] quoniam thruma eſt. thruma inquã
à filijs Iſrael, & à ſacrificijs eorũ pacificis, thru-
ma eorũ Domino.' Porrò veſtes ſanctæ quas ha
bet Aharon, erunt filiorum eius poſt ipſum, vt
vngantur [42] in eis,' & impleant manum ſuam cũ
eis. Septem diebus induet eas [43] ſacerdos [44] ſucceſ-
ſor eius, qui eſt de filijs eius, quando venerit ad
tentorium conſtitutum, vt miniſtret in ſancto.'
Tolles autem arietem conſecrationis, & coques
carnem eius in loco ſancto, comedẽtque Aharõ
& filij ei⁹ [45] carnem arietis,' & panes qui ſunt in
caniſtro iuxta oſtium tentorij [46] conſtitutionis.'
Veſcentur inquam illis, [47] eo quòd propitiatio
per ea facta ſit, ad implendum manus illorum,
& ad cõſecrandum eos.' Alienus autem non e-
det, quia ſancta ſunt. Siquid de carne conſecra-
tionis aut de panibus ſuperfuerit vſque mane,
combures hoc reſiduũ igne: nõ comedetur, quo-
niam ſanctũ eſt. Sic facies Aharoni & filijs eius,
iuxta omnia quæ præcepi tibi, ſeptẽ diebus [48] im
plebis manum illorum.' Et iuuencum [49] peccati
facies' per ſingulos dies [50] pro expiationibus,' &
expiabis arã, [51] quum ſuper ea expiaueris, & vn-
ges eam, vt cõſecres' eam. Septem diebus expia-
bis [52] ſuper ara,' & conſecrabis eam, eritque ara
[53] ſanctum ſanctorum: [54] quicũque tetigerit arã,
ſacer eſto. ¶ Hoc eſt autẽ quod facies [55] ſuper arã,'
duos agnos anniculos iugiter [55] per ſingulos di-
es.' Vnum agnum mane facies, & alterum facies
[56] inter veſperas. [57] Decimam quoq; [partem]' ſimi
laginis mixtam oleo contuſo, quartam partem
hin, [58] & libamen vini quartam partem hin ad
agnũ vnum.' Agnum autem alterũ facies [56] in-
ter veſperas, [59] quemadmodum ſacrificium ciba-
rium matutinum, & quemadmodum libationẽ
eius facies ei, vt ſit odor ſuaueolens & ſacrifici-
um igne confectum Domino. Hoc holocauſtum
iuge ſit etiam poſteris veſtris' ad oſtium tento-
rij [60] conſtituti [61] coram Domino, [62] vbi conue-
niam vos vt tecũ loquar.' Illic [63] paciſcar' cum filijs Iſrael, & [64] conſecrabitur [locus] in gloria mea.
[65] Et ego ſanctum reddam tabernaculum conſtitutionis,' & aram: ſed & Aharonem atque filios eius

¶ 33 Tenupha ſacrificium eſt qđ dextrorſũ & ſiniſtrorſũ motabatur. Quidã vertũt, agitabis ea, agitatione. Sublatã enim hoſtiã agitabãt ſeu mouebãt primum ab Oriẽte in Occidẽtẽ, deinde à Septẽtrione ĩ Meridiẽ: qua agitatione Deũ toti⁹ eſſe terræ Dominũ ſignificabãt. ¶ 34 vltra holocauſtũ. vl, cũ holocauſto. ¶ 35 vl, eſt enim oblatio ignita Domino. i. quæ igni abſumit in honorẽ Domini. ¶ 36. i. de ariete immolato die conſecrationis Aaronis. ¶ 37 Thruma, genus ſacrificij eſt, qđ ab imis ad ſuperiora eleuatur. Voces Hebraicas reliquit aliquãdo nou⁹ interpres, eas præcipuè quæ verbo vno nõ poſſunt exprimi. Quidam vertunt, agitabis [illud pectuſculũ] agitatione. Alij, eleuabis ipſum eleuatione. ¶ 38. i. ex eo ſacrificio habebis pro parte tua pectuſculũ. ¶ 39 eleuationis. i. eleuatũ iã corã Domino. ¶ 40 vl, cõſecrationũ Aaronis & filiorũ ei⁹. Aut, cõſecrationũ ꝓ Aarone & filijs ei⁹. ¶ 41 quia oblatio eſt: & oblatio erit à filijs Iſrael de ſacrificijs ſuis pacificis: eleuatio (ſiue oblatio) inquã eorũ erit Domini. i. pars illa offeretur Domino, & ꝓpterea ſacerdotes habebũt illã, hoc eſt, armum dextrũ cũ pectore. ¶ 42 vl, cũ eis. i. vt illis veſtiti vngãtur & cõſecrẽtur. ¶ 43 ſub. ſumm⁹. ¶ 44 vl, qui ſufficiet in locũ eius de nepotib⁹ ei⁹, qui ingredietur tabernaculũ fœderis ad miniſtrãdũ cũ ſanctimonia. ¶ 45. i. quod ſuperfuerit de ariete. ¶ 46 cõuentionis. aut, fœderis. ¶ 47 quib⁹ expiat⁹ eſt ad cõſecrandũ man⁹ eorũ [. i. eos] & ſanctificãdum eos. ¶ 48. i. cõſecrabis eos. ¶ 49 vl, ꝓ peccato offeres ¶ 50 vl, ꝓpter expiatiões. i. ad expiãdũ, ſcilicet altare. Vl, vltra expiationũ, ſubaudi arietes. i. vltra arietes qui mactabũtur altaris expiãdi cauſa. ¶ 51 expiãdo illã, & vnges eã [poſtea] ad ſanctificandũ. i. vt ſancta ſit ara. ¶ 52 arã, ¶ 53 vl, ſanctitas ſanctitatũ. Hebraiſm⁹, ꝓ, erit ſanctiſſima. q. d. atq; ita ſanctiſſima erit hæc ara, ita vt quicũque &c. ¶ 54 vl, quicqđ tetigerit arã, ſanctificabit. i. quæcũq; ſuper altare illud offerẽtur, nõ poterũt edi niſi à ſacerdotib⁹. ¶ [55] vl, altaris cauſa, ¶ 55 Sub. offeres. ¶ 56 inter duas veſpas. hoc eſt, ſub veſperã & noctẽ ipſã. ¶ 57 Sub. ephi. Habet autẽ mẽſura ephi, tria ſata, ſeu modios, ſiue bocellos. Et decima pars ephi tantũ cõtinet quãtũ quadraginta triũ ouorũ teſtæ. Hin verò eſt mẽſura liqdorũ, cõtinẽs duodecim login. Log verò menſura eſt quæ tãtũ cõtinet quãtũ ſex ouorũ teſtæ. Porrò homer, ſiue gomer, qui & corus dicit, eſt mẽſura cõtinẽs tres mẽſuras ephi, hoc eſt quantũ mille ducẽtæ & nonaginta teſtæ ouorum. ¶ 58 vl, & libamẽ factũ ex tribus ſextarijs vini ꝓ vnoquoq; agno. ¶ 59 iuxta ritũ matutinæ oblatiõis, & iuxta libamẽ eius facies eã [ſub. holocauſtũ] in odorẽ qetis: oblatio eſt ignita Domino. Holocauſtũ iuge [erit] per ætates [vl, generatiões] veſtras &c. In odorẽ quietis. i. vt ſit odor gratiſſim⁹ Deo. nã iſtud ſacrificiũ erit oblatio quę igni abſumet in honorẽ Domini. quãdiu viuetis, offeretis mihi iuge ſacrificiũ. ¶ 60 cõuẽt⁹ ¶ 61. i. corã arca fœderis. ¶ 62 quò conueniã vobiſcũ, vt te illic alloquar. Hic aperte declarat quare appellet O E L M O E E D, tabernaculũ conuẽtus, vt ita dicã. ¶ 63 cõueniã ¶ 64 ſanctificabitur ob gloriã meã. i. ob meã præſẽtiã glorioſam. ¶ 65 Sãctificabo inquã tabernaculũ conuẽt⁹. Exponit ſuperiora.

Digitized by Google

¶6 6.i.ſum Dominus Deus eorū, qui pmitto auxiliū meū illis.

XXX.

¶1 ſub.aliam.
¶2 Heb.ſuffimēti ſuffitus. ¶3.i. ex eodē ligno, nō aliūde affixa & cōpacta.
¶4 vl,limbum aureū ¶5 Heb. domus.i.vt per eos trāijciātur ipſi vectes.
¶6 e regione veli quod eſt iuxta arcam teſtimonij corā tectorio(vl,cælo) quo tegitur teſtimoniū quō conueniā tecū. Arcam teſtimonij vocat,i qua teſtimoniū diuinæ volūtatis duabus tabulis cōprehēſum ponebat. Præterea, teſtimoniū poſuit ꝑ arca teſtimonij.
¶7 Hebr.bonas fecerit lucernas.i. bene cōpoſuerit. Hoc eſt,quū quicquid noctu imūditiarū oleū & ellychniū cōtraxerit, remouerit, & repurgarit.
¶8 iter duas vesperas,quū accēdet Aaron &c. Hebraice legit, quū aſcēdere fecerit lucernas.
¶9 vl, offeratis ¶10.i. tātū ſup illud incēdetis odores. ¶11 idque ſāguine ſacrificij ꝑ peccato,quo facta eſt expiatio:

conſecrabo,vt mihi ſacerdotio fungantur. Habitabóque in medio filiorum Iſrael, & ero Deus illorum. Et ſcient quòd ego ſum Dominus Deus eorum, qui eduxi eos è terra Ægypti,vt habitarem in medio illorū:ego[6] Dominus Deus eorū.

CAP. XXX.

ARam[1] quoque facies[2] ad incendendum ſuffimentum,[3] de lignis ſitim facies eam. Cubitū habebit lōgitudo eius, cubitúmque latitudo ei⁹: quadrata erit:cuius altitudo duos habebit cubitos,cornuáque eius ex ipſa' erunt. Et obduces eā auro mundo,nēpe tectum eius,parietes eius per ambitum,& cornua eius: & facies ei [4]coronā auream per ambitum. Facies ei & duos annulos aureos ſub corona eius,& facies in duobus angulis eius,in vtroque latere eius,vt ſint[5] locali' ipſis vectibus,vt eis ipſa geſtetur. Facies autem vectes ex lignis ſitim,& obduces eos auro. Et pones eam[6] ſ[6]ſorum[6] ante velū, quod eſt iuxta arcam teſtimonij, corā propitiatorio quod eſt ſuper teſtimoniū, vbi tibi paciſcar.' Et Aharō adolebit ſuper ea incenſum aromatum ſingulis mane, quando ſcilicet[7] inſtruxerit lucernas,' adolebit incenſum. Similiter[8] inter veſperas, quum promouet Aharō lucernas,adolebit ipſum, eritque hoc ſuffimentum iuge corā Domino in poſteritatibus veſtris. Ne[9] afferatis ſuper eam incenſum alienum,[10] aut holocauſtum, aut cibarium ſacrificium, ſed nec libamen fundetis ſuper eam.' Semel in anno expiabit Aharon ſuper cornua eius,[11] idq; per ſanguinem hoſtiæ peccati,[que ſit]pro his qui expiantur:' ſemel inquam in anno expiabit ſuper eā in poſteritatibus veſtris, [12] ſacroſancta eſt Domino. ¶Loquutúſq; eſt Domin⁹ ad Moſen hiſce verbis,[13] Quum cenſum egeris ſecundum capita filiorum Iſrael,iuxta cenſum eorum,' dabunt ſinguli[14] expiationem' animæ ſuæ Domino,[15] quando eos cenſueris,vt non ſit in eis plaga, quum ipſi cenſentur.' Quicunque ergo[16] in cenſum venit,' hoc dabit, dimidium ſiclum iuxta ſiclum [17] ſanctuarij:' ſiclus autē habet viginti[18] gera.[19] munus' ergo Domino erit dimidius ſiclus. Quicunq;[16] in cenſum tranſit,' ab eo qui natus eſt viginti annos,& ſupra, [21] dabit munus Domino.' Qui diues eſt,nihil plus dabit:nec qui pauper eſt,min⁹ dabit dimidio ſiclo,[22] ad dandū munus Domino,ad expiandū' animas veſtras. Hanc[23] expiatorum' pecuniam à filijs Iſrael acceptam,trades[24] in cultū tentorij cōſtitutionis,[25] vt ſit filijs Iſrael ad monumentū corā Domino, [26] vt propitius ſit animabus veſtris. ¶Et loquut⁹ eſt Domin⁹ ad Moſen, dicens, Facies &[28] labrū' æneum, & baſim eius æneā ad lauandum,& pones ipſum inter[29] tentoriū conſtitutionis,' & inter arā, & fundes in ipſum aquā, Vt Aharon & filij eius manus ſuas & pedes ſuos ex eo lauent. Quando enim ingreſſuri ſunt [29] tentorium conuentionis,' aquā ſe lauabunt,ne moriantur:aut cum acceſſuri ſunt ad[30] aram,' vt miniſtrēt,& adoleāt[31] ſacrificiū quod igne cōſit' Domino:Lauabūt inquā manus ſuas & pedes ſuos,ne moriātur.[32] hic ritus perpetu⁹ ſit eis,' tā Aharoni quàm ſemini ei⁹ per poſteritates ſuas. ¶Et loquutus

vt ſacerdotio fungātur mihi. Et habitabo in medio filiorum Iſrael,eróque eis Deus, Et ſciēt quia ego Dominus Deus eorum,qui eduxi eos de Terra Ægypti, vt manerem inter illos, ego Domin⁹ Deus ipſorum.

CAP. XXX.

FAcies quoque altare ad adolendum thymiama,de lignis ſetim, Habens cubitum lōgitudinis,& alterum latitudinis,id eſt quadrangulū, & duos cubitos in altitudie: cornua ex ipſo procedent. Veſtiēſque illud auro puriſſimo,tam craticulam eius,quàm parietes per circuitū,& cornua. [a] Faciēſque' ei coronam aureolam per gyrū, & duos annulos aureos ſub corona per ſingula latera,vt mittantur in eos vectes,& altare portetur. Ipſos quoque vectes facies de lignis ſetim,& inaurabis. Ponēſque altare contra velum, quod ante arcam pendet teſtimonij coram propitiatorio quo tegitur teſtimonium,vbi loquar tibi. Et adolebit incenſum ſuper eo Aaron , ſuaue fragrans mane: quando componet lucernas,incendet illud. Et quando collocabit eas ad veſperum, vret thymiama ſempiternum coram Domino in generationes veſtras. Non offeretis ſuper eo thymiama compoſitionis alterius , nec oblationem & victimam,nec libabitis libamina. Et deprecabitur Aaron ſuper cornua eius ſemel per annum, in ſanguine quod oblatū eſt pro peccato,& placabit ſuper eo in generationibus veſtris. ſanctū ſanctorum erit Domino. ¶Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Quando tuleris ſummā filiorum Iſrael iuxta numerum, dabunt ſinguli pretium pro animabus ſuis Domino,& non erit plaga in eis,cum fuerint recenſiti. Hoc autē dabit omnis qui tranſit ad[b] nomen,' dimidium ſicli iuxta mēſuram templi. Siclus viginti obolos habet. media pars ſicli offeretur Domino. Qui habetur in numero, à viginti annis & ſuprà, dabit pretium. Diues nō addet ad medium ſicli, & pauper nihil minuet. Suſceptámque pecuniam,quæ collata eſt à filijs Iſrael,trades in vſus tabernaculi teſtimonij, vt ſit monimentum eorum coram Domino,& propitietur animabus eorū. ¶Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Facies & labium æneum cum baſi ſua ad lauandum: ponēſque illud inter tabernaculum teſtimonij & altare. Et miſſa aqua lauabunt[c] in eā' Aaron, & filij eius manus ſuas ac pedes, quādo ingreſſuri ſunt tabernaculum teſtimonij,& quādo acceſſuri ſunt ad altare, vt offerant in eo thymiama Domino: ne fortè moriantur. legitimum ſempiternū erit ipſi,& ſemini eius per ſucceſſiones. ¶Locutúſq;

Form… is th… mati… ¶ Fa… que… Sim… B Pec… vſu… cul… ¶ Sic… ay… S… C La… ¶

¶12 ſāctitas ſāctitatū eſt Domio. Hebraiſm⁹ eſt, pro ſāctiſſimo.i.tāquā res Deo dicata ſāctiſſimū erit vobis. ¶13 Quādo capies ſūmā filiorū Iſrael per numeratos eorū.i.Quādo recēſere voles filios Iſrael qui veniūt in numerū: nō enim oēs numerabātur:nā qui viceſimū annū nondū attigerāt, reijciebātur ab eo numero. ¶14 redēptionem. Oblationē intelligit qua redimebāt vitā ſuā. Nā alioqui Deus iterficiebat eos,vt fecit tēporib⁹ Dauid. ¶15 quādo recēſere voles eos:neq; erit in eis plaga,quādo recēſebis eos.i.Dominus nō percutiet eos. ¶16 trāſibit ad numeratos.i. Omnis qui numerabitur. ¶17 Hoc eſt,quo vtebātur in templo. Nā ſiclus tēpli,vt aiūt Hebræi,conſentiēte Ioſepho, habebat quatuor drachmas:& quælibet drachma quinque obolos:quare eueniebat vt ſiclus tēpli,viginti caperet obolos. Idē eueniebat in talēto.nā talētū tēpli capiebat centū & viginti libras:prophanū verò, quo vulgo vtebātur, ſexaginta tātū.i.dimidiū. Ita & ſicl⁹ vulgaris capiebat duas drachmas.i.didrachmō,& decē obolos. Viginti obolorū erat ſiclus. ¶18.i.obolos. ¶19 vl,oblatio ¶21 vl,dabit oblationem quæ leuabitur corā Domino. ¶22 dādo oblationē Domino ad expiandū &c.i.ad placandū Dominum ne iterficiat vos. ¶23 vl,expiationum.i.qua expiatur iniquitas. ¶24 in opus tentorij conuentus. Vel cōuentionis,aut fœderis. De hoc vide annotationem ī.27.d. ¶25 .i.vt cauſa ſit quamobrē recorder filiorū Iſrael. Hebraico more,de ſe loquitur in tertia perſona. ¶26 ad expiādū animas veſtras.i.vt condonē vobis delicta veſtra,& ne vos interficiam propter ea. ¶28 vl,ſolium.aut,concham ¶29 tabernaculū conuentus.vl,fœderis, ¶30 ſub.æneā. ¶31 vl,oblationē vſtulatam ¶32 Heb.eritque hoc illis ſtatutū perpetuū.id eſt,illi & poſteritati eius in generationes ſuas. Hoc eſt, quandiu viuent,perpetuò obſeruabitur ab illis hæc lotio.

Digitized by Google

eſt Dominus ad Moyſen, dicẽs, Sume tibi aromata, primæ myrrhæ & electæ quingentos ſiclos, & cinnamomi medium, id eſt ducentos quinquaginta ſiclos, calami ſimiliter ducentos quinquaginta ſiclos, Caſiæ autem quingentos ſiclos in pondere ſanctuarij, oleum de oliuetis menſurã hin: facieſque vnctionis oleum ſanctum, vnguentum compoſitum opere vnguentarij, & vnges ex eo tabernaculum teſtimonij, & arcam teſtamenti, Menſamque cum vaſis ſuis, candelabrum, & vtenſilia ei⁹, altaria thymiamatis Et holocauſti, & vniuerſam ſupellectilem quæ ad cultum eorũ pertinet. Sanctificabiſque omnia, & erunt ſancta ſanctorum: qui tetigerit ea, ſanctificabitur. Aarõ & filios eius vnges, ſanctificabiſque eos, vt ſacerdotio fungantur mihi. Filijs quoque Iſrael dices, Hoc oleum vnctionis ſanctũ erit mihi in generationes veſtras. Caro hominis non vngetur ex eo, & iuxta compoſitionem eius non facietis aliud, quia ſanctificatum eſt, & ſanctum erit vobis. Homo quicunque tale compoſuerit, & dederit ex eo alieno, exterminabitur de populo ſuo. Dixitque Domin⁹ ad Moyſen, Sume tibi aromata, ſtacten & onycham, galbanum boni odoris, & thus lucidiſſimum, æqualis ponderis erunt omnia: facieſque thymiama compoſitũ opere vnguentarij, mixtum diligenter, & purum, & ſanctificatione digniſſimum. Cúmque in tenuiſſimum puluerem vniuerſa contuderis, pones ex eo corã tabernaculo teſtimonij, in quo loco apparebo tibi. Sanctum ſanctorum erit vobis thymiama. Talem compoſitionem non facietis in vſus veſtros, quia ſanctum eſt Domino. Homo quicunque fecerit ſimile, vt odore illius perfruatur, peribit de populo ſuo.

CAP. XXXI.

Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Ecce, vocaui ex nomine Beſeleel filium Vri filij Hur de tribu Iuda, Et impleui eum Spiritu Dei, ſapientia, & intelligentia, & ſcientia in omni opere, Ad excogitandum quicquid fabrefieri poteſt ex auro, & argento, & ære, marmore, & gemmis, & diuerſitate lignorum. Dedique ei ſocium Ooliab filiũ Achiſamech de tribu Dan. Et in corde omnis eruditi poſui ſapientiam: vt faciant cũcta quæ præcepi tibi, Tabernaculũ fœderis, & arcam teſtimonij, & propitiatorium quod ſuper eã eſt, & cuncta vaſa tabernaculi, menſamque, & vaſa eius, candelabrum puriſſimum cum vaſis ſuis, & altaria thymiamatis Et holocauſti, & omnia vaſa eorũ, labiũ cũ baſi ſua, Veſtes ſanctas in miniſterio Aaron ſacerdoti, & filijs ei⁹, vt fungãtur officio ſuo in ſacris, Oleũ vnctiõis, & thymiama aromatũ in ſãctuario, omnia quæ præcepi tibi,

ſanctis inuoluũtur. ⁊ & veſtiméta ſácta pro Aharone
Oleũ quoque vnctionis, & ſuffimentũ aromaticum

eſt Dominus ad Moſen, dicens, Sume tibi [33]odoramenta præſtantiſſima, myrrhæ ſponte fluentis [34]quĩgẽtos, cinamomi aromatici dimidiũ [35]ei⁹, nempe ducentos quinquaginta, & calami aromatici ducentos quinquaginta, Caſiæ verò quingẽtos ſecundum ſiclum ſanctuarij, & [36]hin olei de olea. [37]Ex hoc conficies oleum vnctionis ſanctũ, [38]vnguentum [confectũ] opere vnguentarij, eritque oleum vnctionis ſanctæ. Vnges autem eodẽ tentorium conuentionis, & arcam teſtimonij: Et menſam, & omnia inſtrumenta eius: candelabrũ & inſtrumenta eius, aram quoque incenſi: Sed & aram holocauſti, & omnia inſtrumenta eius, labrum & baſim eius. Hæc inquam conſecrabis, vt ſint ſacroſancta: [39]quicunq; hæc contigerit, ſacer eſto. Vnges quoq; Aharonem & filios eius, & cõſecrabis eos, vt mihi ſacerdotio fungantur. Ad filios verò Iſrael loquêris in hunc modum, Hoc oleum vnctionis ſanctæ meum erit per poſteritates veſtras. Super carnem hominis nõ fundetur, nec talem cõpoſitionem facietis qualis hæc eſt: [40]ſancta enim eſt, & ſancta vobis eſto. Quicũque tale cõfecerit, aut [41]qui poſuerit de hoc ſup alienũ, excindetur è populo ſuo. ¶ Et dixit Domin⁹ ad Moſen, Sume tibi aromata, [42]balſamum, [43]vngulam [caballinã,] galbanum, aromata [iſta] vnà cum thure mundo, [44]quódque ſeorſim æqualiq; pondere ſit. Ex iis facies ſuffimentum, [45]vnguẽtum videlicet opere vnguentarij commiſtum, [46]mundum & ſanctum. Et cõtundes [47]ex illo puluerem, ponẽſque ex eo coram teſtimonio in tentorio conuentionis, vbi tibi paciſcar: ſacroſanctum erit vobis. Et ſi ſuffimẽtum vultis vobis facere, talem [48]commiſtionem, qualis illa eſt, ne feceritis: [49]ſanctũ enim Domino erit. Quicunq; talem fecerit, vt eam olfaciat, [50]excindetur è populo ſuo.

CAP. XXXI.

Loquutúſque eſt Dominus ad Moſen, dicens, En ego [1]nominatim vocaui Bezaleel filium Vri, filij Hur de tribu Iehuda, Et impleui eũ Spiritu [2]Dei, [3]ſapientia, iudicio, peritia, & omni opere. [4]Ad texendum polymita, ad operandum in auro, argento & ære. In artificio quoque [5]gemmas inſerendi, & fabrefactione lignorũ, ad operandum denique in omni opere. Et ecce, adiunxi ei Ahaliab filium Ahiſamach ex tribu Dan: & [6]in cor vniuſcuiuſque, qui ſapienti eſt corde, ego dedi ſapientiam, vt faciant quæcunque præcepi tibi. Nempe, tentorium conuentionis, & arcã teſtificationis, & [7]propitiatorium quod ſuper illã eſt, & cuncta vaſa tentorij. Sed & menſam & omnia vaſa eius, candelabrum mundum cum omnibus inſtrumentis ſuis, & aram incenſi, Et aram holocauſti, & omnia inſtrumenta eius, labrum cum baſi ſua. Et [8]veſtimenta quibus quæ ſuper- ſacerdote, & veſtiméta [9]ſacerdotalia filiorũ ei⁹. pro ſanctuario, ſecũdũ omnia quæ præcepi tibi

¶33 aromata capitis, myrrhæ liberæ. Aromata capitis vocat præcipua, primæ notæ, & optima. Myrrhã autem liberã, intelligit non adulteratã. ſolet eni frequẽter adulterari & vitiari, vt tradit Plinius. Chaldæus paraphraſtes vertit, myrrhæ puriſſimæ. ¶34 ſub. ſiclos. ¶35 ſcilicet myrrhæ. ¶36 menſura eſt Ægyptiaca, duodecĩ logi cõtinẽs, i. vt vertit B. Hieronymus, ſextarios. Log autem eſt menſura quæ tantum capit quantum ſex ouorum teſtis cõtineri poteſt. ¶37 i. Ex omnib⁹ his aromatibus cõfuſis. ¶38 Heb. vnguẽtum vnguenti, i. optimum vnguentũ, per appoſitionem dictũ. ¶39 quicquid tetigerit ea, ſãctificabitur. ſiue, ſanctũ erit. q. d. ea re quæ tetigerit ſancti ficata, non licebit vti in rebus priuatis, ſed tãtum in ſacris. ¶40 ſanctũ eſt, ideóque p ſancto habebitis illud. Id eſt, ſanctũ erit vobis, neque prophanabitis illud, hoc eſt non vte-

mini ad alios vſus quàm ad meos, nempe quam ſacerdotes meos vngetis. ¶41 Id eſt, qui eo vnxerit eum qui non fuerit ſacerdos, aut ex genere ſacerdotali. ¶42 vł, ſtacten, ¶43 vnguem aromaticum. Vel, vngulam aromaticam. eſt enim vnguis aromaticus leuis & pellucidus inſtar vnguis. ¶44 Hebraice legitur ad verbum, pondus in pondere erit, i. æqualis ponderis erunt omnia. Vel, vnicum in vnico erit, i. vnumquodque aroma in pila ſeorſum contundetur. Dicunt Hebræi vniuſcuiuſque horum aromatum libras ſeptuaginta Moſen accepiſſe. ¶45 cõpoſitionẽ aromaticam ¶46 & purum, & ſanctitatem, i. omnia iſta miſcebis diligenter cum ſumma puritate & ſanctimonia. ¶47 ex ea (ſcilicet cõpoſitione) & cõminues: ponẽſque ex ea coram arca teſtimonij in tabernaculo conuentus, vbi cõueniã tecũ. ſanctitas ſanctitatũ erit vobis, i. ſacroſanctum erit vobis hoc thymiama. ¶48 vł, compoſitionẽ, ¶49 i. quia hæc cõpoſitio dicabitur Domino. ¶50 i. peribit anima eius. XXXI. ¶1 Heb. ex nomine vocaui, pro, per aliis delegi. ¶2 i. meo, de ſe loquitur in tertia perſona. ¶3 arte mechanica, ¶4 Heb. Ad cogitãdũ cogitationes, i. Ad excogitãdũ quicquid excogitari poteſt. ¶5 gẽmario, ad replẽdas (ſub. palas lapillis precioſis) & in arte fabrili lignaria, ita vt poſſit operari in omni arte mechanica, i. donaui eum cognitione omnium artium mechanicarum. Hinc diſcimus artes mechanicas eſſe à Deo. ¶6 i. Ita docui omnes artifices, in eorum animis inſerendo ſapientiam, vt facere poſſint &c. ¶7 vel potius, coopertorium ¶8 veſtimenta miniſterij, hoc eſt, ea veſtimenta quibus arca, menſa, candelabrum, & reliqua vaſa inuoluebantur quando tabernaculum deponebatur. ¶9 filiorum eius ve ſacerdotio fungentes. vł, ad miniſtrandum, i. cum quibus fungantur ſacerdotio.

Digitized by Google

¶10 eſt eclipſis. q.d. faciēt qui-dem omnia illa quæ iuſſi: tamē nolo ea fieri dieb⁹ feſtis. Ita que ſabbatha mea. i. mihi dicata ſeruate, agnoſcendo me Dominum eſſe qui ſāctificauerim vos.
¶11 Heb. in generationib⁹ veſtris. i. per ætates veſtras, quādiu vixeritis.
¶12 qui ſanctifico vos. i. qui ſeparaui vos ab alijs populis, & mihi ſelegi, vt ſancti eſſetis.
¶13 vl. ſacroſānctum enim vobis eſſe debet:
¶14. i. ſentētia iudicis moriatur. Hoc enim verbū Hebraicū in ſexta cōiugatiōe Hebraica ſignificat. Ita intelligendum paulopoſt, & alijs locis.
¶15 Hebraiſmus eſt, pro, peribit.
¶16 ſabbathū ſabbathi [vl. quies quietis] eſt, & ſanctitas Domino. i. at in die ſeptimo omnino vobis ceſſandū eſt: dies enī is Domino Deo ſacer eſt, ſiue conſecrat⁹.
¶17 Subintelligendū eſt, Proinde: vt ſic legatur, Proinde omnis qui &c.
¶18 Heb. in generationib⁹ ve-

faciēt. ¶Et dixit Dominus ad Moſen in hūc modum, Et tu loquere ad filios Iſrael hiſce verbis, [10] Veruntamen ſabbata mea obſeruabitis:' quoniam ſignum eſt inter me & inter vos [11] in poſteritates veſtras, 'vt ſciatis quòd ego Domin⁹ [12] qui ſanctos vos reddo.' Obſeruabitis igitur ſabbatū, [13] quoniam ſanctū eſt vobis:' prophanans ipſum, [14] morte mulctetur.' quicūque enim opus in eo fecerit, [15] excindetur anima illa è populo ſuo.' Sex diebus fiet opus, die ſeptimo [16] ſabbatū eſt, quies ſancta Domino. [17] quicūque' fecerit opus in ſabbato, morte mulctetur. Obſeruabunt igitur filij Iſrael ſabbatum, vt faciant ſabbatum [18] per poſteritates ſuas' fœdere perpetuo. Inter me enim & inter filios Iſrael ſignum hoc eſt perpetuū: quoniam ſex diebus fecit Dominus cælum & terrā, ſeptimo autē die quieuit & [19] refocillat⁹ eſt.' Dedit autē Dominus Moſi, poſteaquā ceſſaſſet loqui cū eo i mōte Sinai, [20] duas tabulas teſtimonij,' tabulas lapideas ſcriptas [21] digito Dei. C. XXXII.

VIdens autem populus quòd moram faceret Moſes deſcendendi de monte, congregatus eſt populus [1] ad' Aharonem, & dixerunt ad eum, Surge, fac nobis deos qui nos præcedant: Moſi enim viro iſti, qui effecit vt nos aſcenderemus è terra Ægypti, neſcimus [2] quid acciderit.' Et dixit Aharon ad eos, [3] Abrumpite' inaures aureas, quæ [pendēt] in auribus vxorum veſtrarum, filiorum veſtrorum, & filiarum veſtrarū, & afferte ad me. [4] Abruperunt ergo populus inaures aureas omnes quæ pependerant in auribus ſuis,' & attulerunt ad Aharonem. Quî ſumēs de manu illorū, [5] finxit illud ſtilo,' & fecit [6] hoc ipſum,' vitulū fuſum. Et dixerunt, Iſti ſunt dij tui, ô Iſrael, qui effecerunt vt aſcenderes à terra Ægypti. Quod videns Aharon, extruxit aram coram eo. Et [7] clamauit' Aharon, & dixit, Cras erit feſtus dies [8] Domino.' Poſtero die ſummo mane cōſurgentes, immolauerunt holocauſta, & [9] adduxerunt gratulatoria:' & ſedit populus vt manducaret & biberet, & ſurrexerunt ad ludendum. ¶Loquutus eſt autem Dominus ad Moſen, Vade, deſcende: quoniā populus tuus quem adduxiſti ex Ægypto, corrupit [viam ſuam,] Deflexerunt illico à via quā præceperam eis, fecerunt ſibi vitulum fuſum, & adorarunt eum, atque ſacrificarunt ei, dixerūntque, Iſti ſunt dij tui, ô Iſrael, qui fecerunt te aſcendere è terra Ægypti. Et dixit Dominus ad Moſen, Vidi populum iſtū, & en populus eſt præfractæ ceruicis: [10] Adquieſce ergo mihi,' vt excandeſcat furor meus in eos, conſumámque eos, [11] te autem faciam in gentem magnam.' Et precatus eſt Moſes [12] coram Domino Deo ſuo, & dixit, Cur excādeſceret' ô Domine, furor tuus in populum tuum, quem eduxiſti è terra Ægypti magna virtute, & manu forti? [13] Cur [ſic] dicerent Ægyptij, Ad malum eduxit eos,' [nempe] vt occideret eos in montibus, vtque conficeret eos è terra. reuertere ab ira furoris tui, [14] pœniteátque te mali huius contra populum tuum. [15] Memineris Abrahæ,' Iſaac

faciēt. ¶Et locutus eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Loquere filijs Iſrael, & dices ad eos, Videte vt ſabbathum meum cuſtodiatis: quia ſignū eſt inter me & vos in generationibus veſtris: vt ſciatis quia ego Dominus qui ſanctifico vos. Cuſtodite ſabbathum [a] meum:' ſāctum eſt enim vobis: qui polluerit illud, morte morietur: qui fecerit in eo opus, peribit anima illius de medio populi ſui. Sex diebus [b] facietis' opus: in die ſeptimo ſabbathum eſt, requies ſancta Domino. omnis qui fecerit opus in hac die, morietur. Cuſtodiāt filij Iſrael ſabbathū, & celebrēt illud in generationib⁹ ſuis. Pactū eſt ſempiternū īter me & filios Iſrael, ſignúmq; perpetuū. ||Sex enim dieb⁹ fecit Domin⁹ cælū & terrā, & in ſeptimo ab [c] omni' opere ceſſauit. Dedítq; Domin⁹ Moyſi, cōpletis huiuſcemodi ſermonib⁹ in mōte Sinai, duas tabulas teſtimonij lapideas, ſcriptas digito Dei. XXXII.

VIdens autem populus quòd moram faceret deſcendendi de monte Moyſes, congregatus aduerſus Aaron, dixit, ||Surge, fac nobis deos qui nos præcedant: Moyſi enim huic viro qui nos eduxit de Terra-Ægypti, ignoramus quid acciderit*. Dixitque ad eos Aaron, Tollite inaures aureas de vxorum, filiorúmque, & filiarum veſtrarum auribus, & afferte ad me. Fecitque populus quæ iuſſerat, deferens inaures ad Aaron. ¶Quas cum ille accepiſſet, formauit opere fuſorio, & fecit ex eis vitulum conflatilem. Dixerūntque, Hi ſunt dij tui Iſrael, qui te eduxerunt de Terra-Ægypti. Quod cum vidiſſet Aaron, ædificauit altare coram eo, & præconis voce clamauit dicens, Cras ſolennitas Domini eſt. Surgentéſque mane, obtulerunt holocauſta, & hoſtias pacificas, & ||ſedit populus manducare, & bibere, & ſurrexerunt ludere. ¶Locutus eſt autem Domin⁹ ad Moyſen, [d] dicens,' Vade, deſcende: peccauit populus tuus quem eduxiſti de Terra-Ægypti. Receſſerunt citò de via, quam oſtendiſti eis: feceruntque ſibi vitulum conflatilem, & adorauerunt, atque immolantes ei hoſtias, dixerunt, ||Iſti ſunt dij tui Iſrael, qui te eduxerunt de Terra-Ægypti. Ruſſúmque ait Dominus ad Moyſen, ||Cerno quòd populus iſte, duræ ceruicis ſit: dimitte me, vt iraſcatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciámque te in gētem magnam. Moyſes autem orabat Dominum Deum ſuum, dicens. ||Cur Domine iraſcitur furor tuus contra populum tuum quem eduxiſti de Terra-Ægypti, in fortitudine magna, & in manu robuſta? ||Ne quæſo dicāt Ægyptij, Callidè eduxit eos, vt interficeret in mōtib⁹, & deleret è terra: quieſcat ira tua, & eſto placabilis ſuper nequitia populi tui. Recordare Abrahā, [e] & Iſaac,

C ſabb qual ſ.10. 10.b. ¶ fa D Gen Tab dex Dei de Vitu filij dor Aɔ ¶ Pſ B 1.C De po ne D 3.R Ce re ta C Pſ O D ra N

ſtris. i. p ætates veſtras, quādiu vixeritis. ¶19 vl, recreat⁹ eſt. loquit̄ autē Scriptura & hîc, & alijs pene īfinitis locis, de Deo, humano more, perinde quaſi homo eſſet qui poſt laborē recrearetur: quod diligētiſſime notāt Hebræi. ¶20. i. duas tabulas in quibus decē præcepta erāt ſcripta, quibus teſtabatur Iſraelitis ſuā voluntatē, quicquid eos in poſterū facere vellet. ¶21. i. digito ſuo. Hebraiſm⁹, antecedēs pro relatiuo. XXXII. ¶1 aduerſus ¶2 Ex Hebræo addendū [ei,] quod apud Latinos vacat. Eſt autē Hebraiſmus. Moyſi huic viro neſcim⁹ quid acciderit ei: pro, Neſcimus quid acciderit huic viro Moſi. ¶3 Heb. Separate. vl, Seponite ¶4 Heb. Separauitq; ſeſe omnis popul⁹ ab inauribus aureis quas habebat in auribus ſuis. i. priuauit ſe inaurib⁹, vel detraxit inaures de aurib⁹ ſuis. Hebraica phraſis. ¶5 vl, formauit illud ſtilo. Alij volūt eſſe formulā & typū in quē proiecerit Aaron aurū, quod fuſum expreſſerit vituli ſimilitudinē. Gallice, Il le ietta en moule. Sequitur enim, Fecit ex eo vitulū cōflatilē. ¶6 ex eo. ſcilicet auro. ¶7 i. voce præconis indixit. ¶8 Domino dicit, nō vitulo. ſperabat enim Moſen rediturū ante diem ſequentē. ¶9 admouerunt hoſtias pacificas: ¶10 Dimitte me in pace. vl, Sine me. Gallice dicim⁹, Laiſſe moy en paix. ¶11. i. efficiā vt ex te gens oriatur magna. Vel, præficiā te alij gēti multo maiori. ¶12 Heb. faciē Domini Dei ſui, & dixit, Cur iraſcetur ¶13 Quare dicēt Ægyptij, Malo ſydere eduxit eos. i. Ne cōmittas vt Ægyptij dicāt in hunc modū, Infœlici ſydere eduxit eos. Ægyptij enim omnia tribuūt ſyderibus. Alij vertunt, vt vetus iterpres, Malitioſè, ſiue callidè eduxit eos. ¶14 vl, pœniteátque te ſuper malo, populo tuo. Tria hæc verba, Quod facere decreuiſti, ſubintelligi debent hoc modo. Muta ſententiam de malo quod facere decreuiſti populo tuo. Ita exponendum eſſe docent ſequentia. ¶15. i. Memento iuramenti facti in gratiam Abrahæ.

Digitized by Google

& Iſrael ſeruorum tuorū, quibus iuraſti per temetipſum, dicens, Multiplicabo ſemen veſtrum ſicut ſtellas cæli: & vniuerſam terram hanc, de qua locutus ſum, dabo ſemini veſtro, & poſſidebitis eam ſemper. Placatúſque eſt Dominus ne
B faceret malum quod locutus fuerat aduerſum populum ſuum. ¶Et reuerſus eſt Moyſes de mõte, portans duas tabulas teſtimonij in manu ſua, ſcriptas ex vtraque parte, & factas opere Domini: ſcriptura quoque Dei erat ſculpta in tabulis. Audiens autem Ioſue tumultum populi vociferantis, dixit ad Moyſen, Vlulatus pugnæ auditur in caſtris. Qui reſpondit, Non eſt clamor adhortantium ad pugnam, neque vociferatio compellentium ad fugam: ſed vocem cantantium ego audio. Cúmque appropinquaſſet ad caſtra, vidit vitulum, & choros, iratúſque valde, proiecit de manu tabulas, & confregit eas ad radicem montis.
8 Arripiénſque vitulum quem fecerant, combuſſit, & contriuit vſque ad puluerem quem ſparſit in aquam, & dedit ex eo potum filijs Iſrael. Dixitque ad Aaron, Quid tibi fecit hic populus, vt induceres ſuper eum peccatum maximum? Cui ille reſpondit, Ne indignetur dominus meus: tu enim noſti populum iſtũ quòd pronus ſit ad malum. Dixerũt mihi, Fac nobis deos, qui nos præcedant: huic enim Moyſi, qui nos eduxit de Terra Ægypti, neſcimus quid acciderit. Quibus ego dixi, Quis veſtrum habet aurum? Tulerunt, & dederunt mihi: & proieci illud in ignem, egreſſúſque eſt hic vitulus. ¶Videns ergo Moyſes popu-
3 lum quòd eſſet nudatus (ſpoliauerat enim eum Aaron propter ignominiam ſordis, & inter hoſtes nudum cõſtituerat) & ſtans in porta caſtrorum, ait, Siquis eſt Domini, iungatur mihi. Congregatíque ſunt ad eum omnes filij Leui: quibus ait, Hæc dicit Domin⁹ Deus Iſrael, Ponat vir gladium ſuper femur ſuum: ite, & redite de porta vſque ad portam per medium caſtrorũ, & occidat vnuſquiſque fratrem, & amicũ, & proximũ ſuũ. Feceruntque filij Leui iuxta ſermonem Moyſi, cecidéruntque in die illa quaſi viginti tria millia hominum. Et ait Moyſes, Conſecraſtis manus veſtras hodie Domino, vnuſquiſque in filio, & in
6 fratre ſuo, vt detur vobis benedictio. ¶Facto autem altero die, locutus eſt Moyſes ad populum, Peccaſtis peccatũ maximũ: aſcẽdã ad Dominum, ſi quo modo quiuero eũ deprecari pro ſcelere veſtro. Reuerſúſque ad Dominũ, ait, Obſecro, Domine, peccauit populus iſte peccatũ maximũ, feceruntque ſibi deos aureos: aut dimitte eis hãc noxã: aut ſi nõ facis, dele me de libro tuo quẽ ſcripſiſti.

& Iſraelis ſeruorum tuorum, quibus per temetipſum iuraſti, & loquutus es ad eos, Augebo ſemẽ veſtrum quemadmodum ſtellas cæli: & vniuerſam terrã hanc de qua dixi, Dabo ſemini veſtro, quam perpetua hæreditate poſſidebũt. Pœnituit itaque Dominum mali quod loquutus fuerat ſe facturum populo ſuo. ¶Et[16] vertens ſe' Moſes deſcendit de monte, habebátque duas tabulas teſtimonij in manu ſua, quæ tabulæ ſcriptæ erãt ab vtraque facie. Erántque tabulæ illæ opus Dei: & ſcriptum hoc, fuit ſcriptum Dei, ſculptum in tabulis. Audiens autem Iehoſua vocem populi[17] cũ iubilo,' ait ad Moſen,[18] Vox bellica [eſt] in caſtris. Et[19] dixit,[20] Vox hæc non eſt eorum qui reſpondeant fortiter, nec vox eſt eorum qui reſpõdeant infirmiter:' quia vocem cantantium viciſſim audio. Quũmque iam ad caſtra appropinquaſſet, vidit vitulum & choros: & excanduit[21] naſus' Moſis, & abijciens tabulas è manu ſua, eas infra ad montem confregit. Et tollens vitulum quem fecerant, combuſſit [eum] igne, & comminuit eũ in puluerem, & ſpargens in aquam, potum dedit filijs Iſrael. Et ait Moſes ad Aharonem, Quid fecit tibi populus ille,[22] vt induceres ſuper eum tam grande peccatum?' Et reſpondit Aharon,[23] Ne cõmoueat irã domino meo:' tu noſti[24] quòd populus iſte in moleſtia fuerit.' Dixerunt enim mihi, Fac nobis deos qui nos præcedãt: neſcimus enim quid Moſi viro iſti, qui nos è terra Ægypti eduxit, acciderit. Et dixi ad eos,[25] Qui aurum habẽt, abrumpant, & dẽt mihi.' hoc abieci in ignẽ,[26] exiuitq́;' vitulus ille. ¶Et vidit Moſes populũ[27] quòd nudatus eſſet, quódque Aharon nudaſſet eum ad ignominiam coram eis qui contra eos inſurrecturi erant. Et ſtans' Moſes in porta caſtrorum, ait,[28] Qui Domini eſt,' ad me [accedat.] Et congregati ſunt ad eũ omnes filij Leui. Quibus ait, Sic dicit Dominus Deus Iſrael, Ponite quiſque gladium ſuum ſuper femur ſuum: tranſite & redite de porta ad portam in caſtris, & trucidet quiſq; fratrem ſuum, & quiſque proximum ſuum, quiſque inquam propinquum ſuum. Fecerunt autẽ filij Leui iuxta verbum Moſis, & ceciderunt eodẽ die è populo circiter tria millia virorum.[29] Et ait Moſes, Cõſecrate' hodie manus veſtras Domino:[30] quiſque in filio' ſuo, & in fratre ſuo,[31] vt detur vobis hodie fauſta imprecatio. ¶Poſtero die dixit Moſes ad populum, Vos peccaſtis peccatũ magnum: nunc igitur aſcendam ad Dominum,[32] ſi quo modo propitiari queam peccatũ veſtrum.' Reuerſus eſt igitur Moſes ad Dominũ, & ait, Obſecro, peccauit populus iſte peccatum grande[33] & fecerunt' ſibi deos aureos.[34] Nũc igitur remitte peccatum hoc eorum:' aut ſi non vis [remittere,] expunge me quæſo[35] ex libro tuo' quẽ ſcripſiſti.

¶16 vel, conuerſus. ſcilicet à Deo, auertit faciem ſuam à Deo, & deſcendit ¶17 vel, cũ vociferaretur, ¶18 Strepit⁹ pugnæ ¶19 ſub. Moſes.

¶20 Nõ eſt clamor vociferationis fortitudinis, neque eſt clamor vociferationis imbecillitatis. i. Non eſt ſtrepit⁹ qualis eſſe ſolet vincentium, neque eorum qui vincuntur. In bello audiuntur duæ diuerſę voces: vna eorum qui victi ſunt, & hæc eſt vox calamitoſa, & triſtitiæ plena. Altera eſt eorũ qui victoriam adepti ſunt: & illi iubilãt pro fortitudie ſua. In caſtris autẽ Iſrael audiebatur vox gaudẽtium, ludẽtiũ, atque cantantium. Chaldæus paraph. vertit, Non eſt vox virorum qui vincunt in prælio, neque vox debilium qui vincuntur. ¶21 furor ¶22. i. quòd impuleris eum in tantum peccatũ ſiue, quòd eum peccare feceris tam grauiter? Hebraiſmus.

¶23 Heb. Ne iraſcatur furor domini mei: pro, Ne indigneris mihi domine. ¶24 Heb. quòd in malo ſit. i. quòd omnino malus ſit. ¶25 Heb. Quibus eſt aurũ, ſvel, Quis habet aurum? ſeparate vos ab illo. Dederũt itaq; mihi. i. ſiqui ſint qui habeant aurum, auferant à ſe, & ad me afferant. quod & fecerunt. Hebraicus loquẽdi mod⁹. ¶26. i. formatus eſt ¶27 vel, quòd eſſet detectus, (detexerat enim eũ Aaron, ad ignominiã apud hoſtes eorum) Tunc ſtans &c. i. Quum vidiſſet Moſes quòd detecta & nota facta eſſet malitia populi ipſius ad ignominiam eius apud aduerſarios. Erat enim magnũ dedecus & magna cõfuſio Iſraëlitis corã hoſtib⁹, vt deſerto Deo cæli, qui tot & tãta miracula fecerat in oculis eorũ, & pro vtilitate eorũ, eligerent aliũ deũ etiã cũ magno diſpendio auri & argenti ſui. Denudauit igitur Aaron populũ ſuũ, primùm quòd innoteſcere fecerit vniuerſo mũdo qualẽ haberent animũ, quũ illis fabricauit vitulum quem adorauerunt: præterea denudauit eum ornamentis ſuis aureis. ¶28 Heb. Quis eſt pro Domino? i. Quicũque eſt Domini, qui colit Dominũ, & vult tueri partes eius, non idoli, veniat ad me. &c. ¶29 Iam ante dixerat Moſes, Implete &c. i. Cõſecrate manus &c. Debebat hic verſus præcedere. hoc enim dixerat antè quàm interficerẽt eos. q. d. Hoc agite quod vobis dicam, quod factũ, perinde reputabitur à Domino, quaſi obtuleritis ei dona & oblationes. ¶30 Heb. nam quiſque in filio &c. Subaudi, cõſecrabit, vel conſecrare poterit illas, interficiẽdo eum ſcilicet. q. d. Tanquam ſacrificiũ reputabit Domin⁹, ſiquis filium ſuũ idololatram interfecerit. ¶31 vt det vobis hodie benedictionẽ. Vel, vt detur. i. vt bene ſit vobis. ¶32 fortaſſe expiabo peccatum veſtrũ. i. placabo Deũ vobis iratũ ob peccatũ veſtrũ. ¶33 fecerunt enim ¶34 Heb. Nunc autem ſi remittis eis peccatum eorum. Hic multa ſunt ſubaudienda. q. d. Si tantum peccatum remiſeris eis, quid ſentient de te Gentes? quanta apparebit miſericordia tua? quibus laudibus efferẽt te omnes? ¶35 In quo ſcilicet ſcripſiſti omnes electos tuos ab æterno. q. d. ne ſim de numero electorum tuorum.

Digitized by Google

Et reſpondit Dominus Moſi, Qui mihi peccauit, hunc expũgam è libro meo. Nunc igitur vade, duc populum ad eũ[locum]de quo loquutus ſum tecũ: ecce angelus me[us] ibit ante te: [16]in die autẽ viſitationis meæ viſitabo [hoc]eorum peccatum' in eis. Et plagam intulit Domin[us] populo, quòd feciſſent vitulum, quem fecerat Aharon.

CAP. XXXIII.

Et loquutus eſt Dominus ad Moſen, Vade, & [1]aſcende hinc,' tu & populus quem eduxiſti è terra Ægypti, ad terram (quam iuraui Abrahamo, Iſaac & Iacob, dicens, Semini tuo dabo eam. Et mittam ante te angelũ, & eijciam Chananæũ, Amorræum, Hithæum, Pheriſæum, Hiuæũ atque Iebuſæum,) ad terram ſcilicet [2]fluentem lacte & melle:' ego enim non aſcendam in medio tui, eo quòd populus ſis præfractæ ceruicis, ne fortè in via te cõficiam. Audiens autem populus verbum iſtud malum, luxerunt, nec vllus ornamentum ſuum ſibi adhibuit. [3]Et dixit Dominus' ad Moſen, Dic ad filios Iſrael, Vos eſtis populus duræ ceruicis, [4]ſemel ſubito irruam' in medium tui, & cõficiam te: [5] pone igitur ornamentum tuũ à te, vt ſciam quid faciã tibi.' Et ſpoliarunt ſe filij Iſrael ornamentis ſuis [6]ad montẽ Horeb. ¶Et Moſes tollens [7]tentorium,' tetendit ſibi extra caſtra procul à caſtris, & vocauit ipſum, [8]Tentoriũ cõuentionis.' hinc factum eſt vt quicunque [9]quærere vellet Dominum,' exiret ad Tẽtorium cõuentionis, quod erat extra caſtra. Et hoc quoque fiebat, quoties exiret Moſes ad Tẽtorium, ſurgebat vniuerſus populus, ſtabántque ſinguli ad oſtiũ tentorij ſui, & [10]videbant poſt Moſen, donec' Tentorium eſſet ingreſſus. Quũmque ingreſſus eſſet Moſes Tentorium, deſcendebat columna nubis, & ſtabat ad oſtium tentorij, & loquebatur cũ Moſe. Et videbat cunctus populus columnam nubis ſtantem ad oſtium Tentorij, & ſurgebat cunctus populus, pronique incuruabant, quiſque in oſtio tentorij ſui. ¶Loquebatur autẽ Dominus ad Moſen [11]facie ad faciem,' quemadmodum quis cum amico ſuo loquitur. cúmque rediret in caſtra, miniſter eius Iehoſua filius Nun [12]puer,' non recedebat è tentorio. Et dixit Moſes ad Dominum, Ecce tu dicis ad me, Duc populum iſtum, tu verò non oſtendiſti mihi quem miſſurus ſis mecum: [13]dixiſti autem,' Noui te [14]ex nomine,' ſed & [15]gratiam coram me nactus es.' Si igitur hanc gratiã apud te impetraui, oſtẽde quæſo mihi [16]viam tuã,' vt te cognoſcam, & vt gratiam corã te impetrem. & attende quòd populus tuus gens iſta ſit. Et ait, [17]Facies mea ibit,' & requiem tibi præſtabo. Dixit ad eũ, Si facies tua nõ ierit, ne ducas nos hic. In quo enim cognoſcetur nũc quòd impetrarim corã te gratiam, ego & populus tuus? [18]annõ[tum] quum tu nobiſcum ieris? tum ſcilicet eximij erimus cum ego tum populus tuus, præ omnibus populis qui habitãt in ſuperficie terræ. Et ait Dominus ad Moſen, [19]Et hoc quoq; faciam quod loquutus es: [20]conciliaſti enim tibi fauorem apud me,' tẽque ex nomine noui. Qui ait, Oſtende mihi quæſo gloriam tuam. Et reſpondit, Ego [21]efficiam vt coram te tranſeat omne bonum meum,' & [22] exclamabo nomen Domini coram te, & mi-

Cui reſpõdit Dominus, Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo: tu autem vade, & duc populum iſtum quò locutus ſum tibi, angelus [au]tem' meus præcedet te. Ego autem in die vltionis viſitabo & hoc peccatum eorum. Percuſſit [au]tem' Dominus populum pro reatu vituli quẽ fecerat Aaron.

CAP. XXXIII.

Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen, [dicens,'] Vade [deſcende]' de loco iſto tu & popul[us] tuus quem eduxiſti de Terra-Ægypti, in terram (quã iuraui Abraham, Iſaac, & Iacob, dicens, [Semini tuo dabo eam. Et] mittam præcurſorem tui angelum, vt eijciam Chananæum, & Amorrhæum, & Hethæum, & Pherezæum, & Heuæũ, & Iebuſæũ,) & intres in terrã fluẽtẽ lacte & melle. Non enim aſcendam tecum, [quia populus duræ ceruicis es: ne fortè diſperdam te in via. Audiẽſque populus ſermonem hũc peſſimum, luxit: & nullus ex more indutus eſt cultu ſuo. Dixitque Dominus ad Moyſen, Loquere filijs Iſrael, Popul[us] duræ ceruicis es, ſemel aſcendam in medio tui, & delebo te. Iam nunc depone ornatum tuum, vt ſciã quid faciam tibi. Depoſuerunt ergo filij Iſrael ornatũ ſuum à monte Horeb. ¶Moyſes quoque tollens tabernaculum, tetendit extra caſtra procul, vocauitque nomen eius Tabernaculum fœderis. Et omnis populus qui habebat aliquam quæſtionem, egrediebatur ad Tabernaculum fœderis extra caſtra. Cúmque egrederetur Moyſes ad Tabernaculum, ſurgebat vniuerſa plebs, & ſtabat vnuſquiſque in oſtio papilionis ſui, aſpiciebántque tergum Moyſi, donec ingrederetur tentorium. Ingreſſo autem illo Tabernaculum fœderis, deſcẽdebat columna nubis, & ſtabat ad oſtium, loquebatúrque [Dominus'] cum Moyſe, cernentibus vniuerſis quòd colũna nubis ſtaret ad oſtium Tabernaculi. Stabántque ipſi, & adorabãt per fores tabernaculorum ſuorum. ¶Loquebatur autem Dominus ad Moyſen facie ad faciem, ſicut ſolet loqui homo ad amicum ſuum. Cúmque ille reuerteretur in caſtra, miniſter eius Ioſue filius Nun, puer, non recedebat de Tabernaculo. Dixit autem Moyſes ad Dominum, Præcipis vt educam populum iſtum: & nõ indicas mihi quem miſſurus es mecum, præſertim cum dixeris, Noui te ex nomine, & inueniſti gratiã coram me. Si ergo inueni gratiã in conſpectu tuo, oſtende mihi [faciem'] tuam, vt ſciam te, & inueniam gratiam ante oculos tuos: reſpice populũ tuum gentem hanc. Dixitque Dominus, Facies mea præcedet te, & requiẽ dabo tibi. Et ait Moyſes, Si non tuipſe præcedas, ne educas nos de loco iſto. In quo enim ſcire poterimus ego & populus tuus inueniſſe nos gratiam in cõſpectu tuo, niſi ambulaueris nobiſcum, vt gloriſicemur ab omnibus populis qui habitant ſuper terram? Dixit autem Dominus ad Moyſen, Et verbum iſtud quod locut[us] es, faciam: inueniſti enim gratiã corã me, & teipſum noui ex nomĩe. Qui ait, Oſtẽde mihi gloriã tuã. Reſpõdit, Ego oſtendã omne bonũ tibi, & [vocabor'] in nomine Domini corã te:

Scrip bro ¶ Ang pop qui ¶ Gen S.11. c. de Deu cum aſcẽ I.n. luge ba. B Tab fœd mu Moy tur fam C Pol diſ dic pub bi ¶ Int ciu Deu Exi Mo Gl pet ¶

¶16.i. eo tempore quo puniturus ſum peccata, puniam & iſtud peccatum.

XXXIII.

¶1.i. hinc deſcẽdendo vade vt aſcendas. quia pars Septẽtrionalis eſt editior Meridionali. ¶2.i. plenam omnibus ſuauibus reb[us]. Per lac autem intelligit omnes res neceſſarias ad victum. Hebraiſmus. ¶3 Iam enim dixerat Dominus ¶4 momento vno aſcendam. Vel, vno impetu, ſiue breui tempore. i. ſi minimum temporis aſcendero tecum, conſumam te. ¶5.i. nunc ergo depone ornatum tuum à te, in ſignum animi reſipiſcẽtis & dolentis de peccato admiſſo, & videbo quid faciam tibi. ¶6 à mõte Horeb. ¶7 Iſtud per occupationem dictũ eſt. tabernaculum enim nondum factum erat. Vel fortaſſe factũ quidẽ erat, verùm quo modo factum ſit, Moſes nõdum dixit. ¶8 vſ, Tabernaculum conuentus. ¶9 Quærere Dominum, hoc loco, pro conſulere Dominũ ponitur. ¶10.i. obſeruabant Moſem abeuntem, donec &c. ¶11.i. familiariſſime. quod declaratur verbis cõtinuò ſequẽtibus, Sicut ſolet loqui &c. ¶12 More Hebraico vocat puerum miniſtrum. erat enim grandior natu Ioſue. ¶13 & tamen tu dixiſti, ¶14 vſ, nominatim. i. præ cæteris te elegi. ¶15 Hebraiſmus, pro, gratus es mihi. ¶16 Per quam ſcilicet ducam populũ tuum. ¶17.i. Ego te præcedam. nam ſtatim Moſes dicit, Si non tuipſe præcedas, &c. Hebraicè legitur, Facies meæ ibunt. ¶18 vſ, nónne quum ambulaueris nobiſcum, & ſeparabimur ego & populus tuus ab omnibus alijs populis qui, &c. ¶19 q.d. Ego gradiar cum populo hoc, vt tu rogas. ¶20 Hebr. inueniſti enim gratiam in oculis meis, ¶21.i. oſtendam tibi veſtigia aliqua bonorum meorum quæ ſunt infinita: hoc eſt, tantum oſtendam tibi de bonis meis, quantum mens humana capere & cognoſcere poteſt. ¶22 clamabo nominatim, Dominus eſt, coram te: miſerebor enim cuius miſerebor. i. dicam coram te nominatim, Dominus eſt qui præterit: idque faciam pro miſericordia mea qua vtor erga eos quibus mihi placet.

Digitized by Google

& miſerebor cui voluero, & clemens ero in quẽ mihi placuerit. Rurſúmque ait, Non poteris videre faciem meam: non enim videbit me homo, & viuet. Et iterum, Ecce, inquit eſt locus apud me, & ſtabis ſupra petram. Cúmque tranſibit gloria mea, ponam te in foramine petræ, & protegam dextera mea, donec tranſeam: tollámque manũ meam, & videbis poſteriora mea, faciem autem meam videre non poteris.

CAP. XXXIIII.

AC deinceps, Præcide, ait, tibi duas tabulas lapideas inſtar priorũ, & ſcribã ſuper eas verba quæ habuerunt tabulæ quas fregiſti. Eſto paratus mane, vt aſcendas ſtatim in montẽ Sinai, ſtabíſque mecum ſuper verticem montis. Nullus aſcendat tecum, nec videatur quiſpiam per totũ montem, boues quoque & oues non paſcantur contra. ¶ Excidit ergo duas tabulas lapideas, quales antea fuerant: & de nocte conſurgens aſcendit in montẽ Sinai, ſicut præceperat ei Dominus, portans ſecum tabulas. Cúmque deſcendiſſet Dominus per nubem, ſtetit Moyſes cũ eo, inuocans nomẽ Domini. Quo tranſeunte coram eo, ait, Dominator Domine Deus miſericors, & clemens, patiẽs & multæ miſerationis ac verus, qui cuſtodis miſericordiam i millia: qui aufers iniquitatem, & ſcelera atque peccata, nullúſque apud te per ſe innocens eſt: [Qui reddis iniquitatem patrũ filijs, ac nepotibus in tertiã & quartam progeniem. Feſtinúſque Moyſes, curuatus eſt pronus in terrã, & adorans ait, Si inueni gratiam in conſpectu tuo Domine, obſecro vt gradiaris nobiſcum: populus enim duræ ceruicis eſt, & aufeas iniquitates noſtras atq; peccata, noſque poſſideas. Reſpondit Dominus, Ego inibo pactum videntibus cunctis, ſigna faciã quæ nunquam viſa ſunt ſuper terram, nec in vllis gẽtibus: vt cernat populus iſte in cuius es medio, opus Domini terribile quod facturus ſum. Obſerua cuncta quæ hodie mandaui tibi: ego ipſe ejiciam ante faciem tuam Amorrhæum & Chananæũ, & Hethæum, Pherezæũ quoq;, & Heuæũ, & Iebuſæum. Caue ne vnquã cũ habitatoribus terræ illius iũgas amicitias, quæ ſint tibi in ruinã: ſed aras eorũ deſtrue, confringe ſtatuas, lucóſq; ſuccide. Noli adorare deũ alienũ. Dominus zelotes nomẽ ei[us], De[us] eſt æmulator. Ne ineas pactũ cũ hominibus illarũ regionũ: ne cũ fornicati fuerint cũ dijs ſuis, & adorauerint ſimulachra eorũ, vocet te quiſpiã vt comedas de immolatis.

ſerebor [13]cuius miſerebor,' & [14]viſceribus commouebor ſuper quem viſcerib[us] commouebor.' Dixitque, Non poteris videre [15]faciem meã: [16]nõ enim videbit me homo, & viuet.' Et ait Domin[us], Ecce locus eſt [17]apud me,' & ſtatues te ſuper petram. Quũmque gloria mea tranſibit, ponam te in fiſſuram petræ, & [18]tegam manum meam ſuper te,' donec tranſiero. Et rurſum auferam manum meam, tum tu [19]poſt me' videbis, facies verò meæ [20]non videbuntur.

CAP. XXXIIII.

ET ait Domin[us] ad Moſen, [1]Scalpe' tibi duas tabulas lapideas priorũ inſtar, & ſcribã ſuper eas tabulas verba quæ fuerunt in tabulis prioribus quas fregiſti. Eſto ergo paratus mane, vt mane aſcendas in mõtem Sinai, & ſtes [2]mihi' illic in cacumine montis. Nemo autem aſcendat tecũ, nec vllus videatur in toto monte, nec oues nec boues paſcantur [3]ad montẽ iſtum. ¶ Scalpſit igitur duas tabulas lapideas inſtar priorum: & mane conſurgens Moſes, aſcẽdit in montem Sinai, quemadmodum præceperat ei Dominus, tulítq; in manu ſua duas tabulas lapideas. Et deſcendẽs Dominus per nubẽ, ſtetit ibidẽ cum eo, [4]& exclamauit nomẽ Domini.' Et [5]tranſiẽs Domin[us] corã eo, exclamauit Domin[us],' Domin[us] eſt, [6]Deus,' miſericors, [7]beneficus, leni animo, immenſæ bonitatis ac veritatis, [8]tenax bonitatis' in mille, [9]condonans' iniquitatem, tranſgreſſionem & peccatum: [10]at impunita minime dimittens, [11]viſitans iniquitatem patrum in filijs & nepotibus, [12]in tertijs & quartis.' Et feſtinans Moſes inclinauit ſe terram verſus, & adorauit. Dixítq;, [13]Sine quæſo vt hanc apud te gratiam impetrem, ô Domine, vt Domin[us] meus eat in medio noſtri: & quandoquidẽ populus eſt præfractæ ceruicis, tu propitius fies' iniquitati noſtræ & peccato noſtro, & in hæreditatem nos accipias. Qui dixit, Ecce ego [12]excindam' fœdus coram vniuerſo populo tuo, faciam [13]rara' quædam, quæ creata non ſunt in vniuerſa terra, neque in vlla natione, & videbit omnis populus, in cuius medio tu es, opus Domini: nam terribile erit hoc quod faciam tecum. [14]Obſerua ergo tu' quæcunque ego tibi hodie præcipio: en ego ejicio ante te Amorræũ, Chananæum, Hithæum, Phereſæum, Hiuæum & Iebuſæum. Caue ne ferias fœdus cum habitatore terræ ad quam tu venis: ne forte [15]cedat hoc in ruinam in medio tui.' Quin aras eorum diruite, & ſtatuas eorum confringite, atque lucos eorum ſuccidite. [16]Ne adores' deum alienum, ([17]quia Dominus indigne fert [iniurias,] nomen eius eſt Deus indigne ferens [iniurias,]) 'Ne fortè [ſi] fœdus ineas cum habitatore terræ, illi poſt deos ſuos ſcortantes, & dijs ſuis ſacrificantes, te quoque vocent, [18]comedáſque' de ſacrificio eorum.

¶13 .i. cui[us] miſereri placuerit. ¶14 vl, clemens ero i eũ erga quẽ clemẽs ero. i. ergã quem placuerit mihi. ¶15 .i. faciem ſimilitudinis quam tibi objiciam: tãtum abeſt vt meã ipſam diuinitatem videas. ¶16 Hebraiſmus. nemo viuens videbit me: non videbit, nõ aſſequetur diuinitatẽ meã quiſquã, quãdiu viuet: nemo homo viuens hanc vitã temporariã, & caducã, poterit aſſequi meã eſſentiã, quid ſim ego. ſic quidam interpretantur. Alij colligunt ex hoc loco, Deũ nulli mortaliũ apparere in ſua eſſentia citra mortis diſcrimẽ. atq; hinc eſſe quod Manue dicebat, Iudicum cap. 13. d, Morte moriemur. ¶17 in ea ſcilicet petra in qua ſoleo tibi apparere. ¶18 vl, protegam te vola mea, ¶19 vl, poſteriorem meã partẽ ¶20 ſub. ab homine.

XXXIIII ¶1 vl, Dola ¶2 .i. propter me, vel expectans me. ¶3 vl, eregione montis huius. ¶4 & clamauit nominatim, Dominus eſt. i. Clamauit Dominus ad Moſen, alta voce denuntiauit ei hanc vocem, Dominus eſt: vt capite præcedenti dixerat, Exclamabo nomẽ Domini, coram te: ſiue, Clamabo nominatim, Dominus eſt, coram te. ſic nomen ſuum magnificum exprimens, hic dicit, Dominus eſt. ¶5 .i. quum ipſe Dominus tranſiret coram Moſe, ipſe Dominus clamauit, &c. ¶6 vl, fortis. Omnia quæ ſequuntur, Dei ſunt verba, nõ Moſis. Vt enim ſuprà dixerat, Clamabo nominatim, Dominus eſt: miſerebor, &c. ita & hic idem dicit, Deus miſericors: quaſi dicat, Ego ſum Dominus ille, & Deus miſericors quem tu rogaſti pro populo &c. ¶7 clemens, tardus ad iram, & abundans miſericordia & veritate. i. verax in promiſſis meis. ¶8 cuſtodiens miſericordiam. i. qui cuſtodio, hoc eſt, cuius miſericordia nunquam exhauritur. ¶9 Heb. auferẽs. i. qui aufero & condono iniquitates. ¶10 quiq; abſoluẽdo nõ abſoluit. In tertia perſona de ſe loquitur. i. nocentem, non pronuntio innocentem: ſed punio. Hebraiſmus. ¶11 .i. qui punio peccata maiorũ in poſteris, ſi pergãt maioribus ſuis eſſe ſimiles. ¶12 .i. in nepotibus tertij & quarti gradus. ¶13 Heb. Si quæſo inueni gratiam in oculis tuis Domine, vadat nunc Dominus per medium noſtri, quia populus duræ ceruicis eſt, & parces &c. Si pro quia poſitum, vt nonnullis placet. ¶12 feriam ¶13 mirabilia ¶14 Heb. Cuſtodi tibi, pro Obſerua diligenter. ¶15 vl, ſint offendiculum in medio tui. i. ne tibi ſint cauſa ruinæ quum habitabunt tecum. ſiet enim vt te inducant in idololatriã, vt poſtea declaratur. ¶16 Nã non adorabis ¶17 Heb. Domin[us] enim zelotes nomen eius: Deus zelotes eſt. Hebraiſmus eſt, pro, Dominus enim dicitur zelotypus. i. non patitur vt ſecum alius deus colatur: ſolus pro Deo amari & coli vult. ¶18 Hac de cauſa reprehendebat eos Paulus qui comedebant idolothyta, 1. Corinth. 8. b. c.

Digitized by Google

Ducas inſuper filijs tuis illorum filias, quę poſt
deos ſuos ſcortantes, filios quoque tuos[19] ſcorta-
ri faciāt poſt deos ſuos. ¶Deos fuſos ne feceris ti
bi. ¶Azymorum ſolennitatem cuſtodies: ſeptē
diebus comedes placentas infermētatas, id quod
tibi præcepi [20] ad ſtatum tempus, menſis ſcilicet
Abib. nam in menſe [21] Abib egreſſus es ex Aegy-
pto. ¶[22] Omne primogenitū meū eſt, [23] & omne
primogenitum pecus tuum maſculum meū eſt,
ſiue ex armēto ſit, ſiue ex grege. Aſini autē pri-
mogenitū redimes pecude: ſi verò non redeme-
ris, frange ei ceruicē. omne quoque primogeni-
tum filiorum tuorum redimes. coram me nemo
appareat vacuus. ¶Sex diebus operaberis, ſepti-
mo autē die quieſces: [24] tam in ſemente quàm in
meſſe ſabbatū ages. ¶[25] Solennitatē hebdomadū
facies tibi, quum præcoces fruges demetentur:
& [26] Solennitatē collectionis vertēte anno. ¶Ter
in anno appareat omnis mas tuus ante cōſpectū
[27] dominatoris Domini Dei Iſraelis, Quoniā eijciā
gentes ante te, & dilatabo terminos tuos, vt ne-
mo terrā tuā deſideret, [28] quū tu ter in anno aſcē
des vt appareas coram Domino Deo tuo. ¶[29] Nō
mactabis ſanguinē victimę meæ [30] cū fermento,
neque pernoctabit vſque mane mactatio ſolen-
nitatis Paſſah. Principium [31] primitiuorum fru-
ctuum terræ tuæ inferes in domū Domini Dei
tui. [32] ne coquas hœdū in lacte matris ſuæ. ¶Et
dixit Dominus ad Moſen, Scribe tibi verba iſta:
quoniā iuxta iſtorū verborum rationem ſanciui
fœdus tecū, & cum Iſraele. Fuit autē illic cū Do
mino quadraginta dies, & quadraginta noctes,
nec panē edens, nec aquam bibens. [33] ſcripſitque
ſuper tabulas verba fœderis, nempe [34] decē verba.
¶Factúmque eſt, quum deſcēderet Moſes de mō-
te Sinai, erant duæ tabulæ teſtimonij in manu
Moſis, quum deſcenderet [inquam] de monte: Mo
ſes autem neſciebat quòd [35] radios eiacularetur
cutis faciei eius [36] ex colloquio diuino. Aharō ve-
rò & omnes filij Iſrael viderunt Moſen, & ecce
radios eiaculabatur cutis faciei eius, ita vt ad eū
accedere formidarent. Et quum vocaſſet eos Mo
ſes, [37] reuerſi ſunt ad eum Aharon & omnes pri-
mores qui erant in cœtu, loquutúſque eſt Moſes
ad eos. Deinde acceſſerunt quoque omnes filij Iſ
rael, & præcepit eis cuncta quæ loquutus fuerat
cū eo Dominus in mōte Sinai. Quúmque ceſſaſ-
ſet loqui Moſes cum eis, poſuit velamē ſuper fa
ciem ſuam. Rurſum quum ingrederetur Moſes
in conſpectum Domini, vt cum eo loqueretur,
auferebat velum, donec egrederetur. & egreſſus
loquebatur cū filijs Iſrael quę iuſſus erat. [38] Vide
bántque filij Iſrael faciē Moſis, quòd radios eiacula-
retur cutis faciei Moſis, tū reduxit Moſes velamē
ſuper faciem ſuam, donec ingrederetur ad lo-
quendum cum eo.

CAP. XXXV.

Moſes coacto vniuerſo cœtu filiorū Iſrael, dixit ad eos, Hæc ſūt verba quæ præcepit Dominus vt
ea faciatis. Sex diebus fiet opus, [1] dies ſeptimus ſit vobis ſanctus, ſabbathū quietis eſt Domino:

Nec vxorem de filiabus eorū accipies filijs tuis:
ne poſtquam ipſæ fuerint fornicatæ, fornicari
faciant & filios tuos in deos ſuos. ¶Deos cōfla-
tiles non facies tibi. ¶Solennitatem azymorum
cuſtodies. ſeptem diebus veſcēris azymis, ſicut
præcepi tibi, in tempore menſis nouorum. mē-
ſe enim verni temporis egreſſus es de Aegypto.
¶Omne quod aperit vuluā generis maſculini,
meum erit. De cunctis animantibus tam de bo-
bus, quàm de ouibus, meū erit. Primogenitum
aſini redimes oue. ſin autem nec pretium pro eo
dederis, occidetur. Primogenitum filiorum tuo
rum redimes: nec apparebis in cōſpectu meo va
cuus. ¶Sex dieb⁹ operaberis, die ſeptimo ceſſa-
bis arare & metere. ¶Solennitatē hebdomada-
rum facies tibi in primitijs frugum meſſis tuæ
triticeæ, & Solennitatem quando redeunte anni
tempore cuncta conduntur. ¶Tribus tēporibus
anni apparebit omne maſculinum tuum in con
ſpectu omnipotētis Domini Dei Iſrael. Cū enim
tulero gētes à facie tua, & dilatauero terminos
tuos, nullus inſidiabitur terræ tuæ, aſcendente
te & apparente in conſpectu Domini Dei tui ter
in anno. ¶Non immolabis ſuper fermento ſan-
guinem hoſtię meæ: neque reſidebit mane de vi
ctimis ſolennitatis Phaſe. ¶Primicias frugū ter
ræ tuæ offeres in domo Domini Dei tui. Non co
ques hœdum in lacte matris ſuæ. ¶Dixítque Do
minus ad Moyſen, Scribe tibi verba hæc, quibus
& tecum & cum Iſrael pepigi fœdus. Fuit ergo
ibi cū Domino Moyſes quadraginta dies & qua
draginta noctes: panem non comedit, & aquam
non bibit. & ſcripſit in tabulis verba fœderis, de
cem. ¶Cúmque deſcenderet Moyſes de mōte Si
nai, tenebat duas tabulas lapideas teſtimonij, &
ignorabat quòd cornuta eſſet facies ſua ex conſor-
tio ſermonis Domini. Videntes autē Aarō & filij
Iſrael cornutam Moyſi faciem, timuerunt propè
accedere. Vocatique ab eo, reuerſi ſunt tā Aaron,
quàm principes ſynagógæ. Et poſtquam locutus
eſt ad eos, venerūt ad eum etiam omnes filij Iſ-
rael: quibus præcepit cuncta quæ audierat à Do
mino in monte Sinai. Impletiſque ſermonibus
poſuit velamen ſuper faciem ſuam. Quod in-
greſſus ad Dominum, & loquens cum eo, aufe-
rebat donec exiret, & tunc loquebatur ad filios
Iſrael omnia quæ ſibi fuerant imperata. Qui vi
debant faciem egredientis Moyſi eſſe cornutam,
ſed operiebat ille rurſus faciem ſuam ſiquan-
do loquebatur ad eos.

CAP. XXXV.

IGitur congregata omni turba filiorum Iſ-
rael, dixit ad eos, Hæc ſunt quæ iuſſit Domi-
nus fieri. Sex diebus facietis opus: ſeptimus dies
erit vobis ſanctus, ſabbathum, & requies Domini:

¶19 .i. ne eos adducant ad cultum idolorum ſuorum, vt de Salomone legimus, 3. Reg. 11. a. ¶20 tēpore mēſis matureſcentis frugis. Vox Hebræa A B I B, ſignificat culmū, quādo ſcilicet è culmo primū prodit ſpica: quod fieri ſolet menſe Martio apud Palæſthinos. ¶21 vſ, matureſcentis frugis. vſ, i quo ſpicæ è culmis primum prodibant. Id enim ſignificat vox Hebræa ABIB, vt pauloante dictum eſt. ¶22 Heb. Omne quod aperit vuluā ¶23 omne enim pecus tuum recenſebitur, primogenitum tam in armēto, quàm in pecore. i. omnia primogenita tam boum quàm ouium, recenſebuntur & mea erunt. Vel, omne quod memorabitur inter primogenita boum & ouium, meum erit. ¶24 .i. etiam tempore quo arādū eſt, & quo ſegetes demetēdæ ſūt, volo diligenter obſeruari ſabbatha mea: tametſi vos aliò vocet priuata vtilitas, vel arandi, vel ſegetes demetendi. ¶25. i. Feſtum pētecoſtes. ¶26 Id eſt, celebrabis feſtum tabernaculorum menſe Septembri. ¶27 Domini I E H O V A. Vide caput ſextum huius libri. ¶28 vſ, aſcendente te ter in anno. i. quotieſcūque aſcēdes in Ieruſalē vt offeras mihi quæ tibi præcepi. ¶29 Vide annotationem huius loci capite viceſimotertio huius libri. ¶30 vſ, ſuper fermentato. i. quum ſit fermentatum apud te. ¶31 vſ, primiciarum. i. Primitias illas primas. Eandem materiam vide ſupra capite viceſimotertio. ¶32 Vide annotationem huius loci, capite viceſimotertio præcedente. ¶33 Subaudi, Dominus. ¶34 Per hæc duo verba, declarat quid velit intelligi per verba fœderis, nēpe decem verba, decē præcepta, decalogū. ¶35 vſ, ſplēderet. Verti etiam poſſet per præteritum pluſquam perfectum coniunctiui. ſplenduiſſet ¶36 Heb. quum ipſe loqueretur cum eo. Subaudi, Deo. ¶37 ipſi enim abierant territi ſplendore qui apparebat, in facie Moſis. ¶38 q.d. Vbi agnouit Moſes faciem ſuā ſplendore maximo afferre metum Iſraelitis, cœpit velare faciem verba faciens ad eos: velamen autem obductum faciei deponebat cum erat tabernaculū ingreſſurus. 2. Corint. 3.

XXXV. ¶1 vſ, at in die ſeptimo ſit vobis ſanctitas, ſabbathum ceſſationis Domino. omnis qui fecerit &c. i. dies autem ſeptimus vobis ſanctus erit, & ſolennis, in quo omnino ab operibus ceſſabitis.

Digitized by Google

qui fecerit opus i eo, occidetur. Non ſuccendetis ignem in omnibus habitaculis veſtris per diem ſabbathi. ¶Et ait Moyſes ad omnem cateruã filiorum Iſrael, Iſte eſt ſermo quem præcepit Dominus, dicens, Separate apud vos primitias Domino. Omnis voluntarius & prono animo offerat eas Domino: aurum & argentum & æs, hyacinthum & purpuram, coccũmque bis tinctum, & byſſum, pilos caprarum, Pelleſque arietum rubricatas, & hyacinthinas, ligna ſetim, Et oleum ad luminaria concinnanda, & vt conficiatur vnguentum, & thymiama ſuauiſſimũ, Lapides onychinos, & gemmas ad ornatum ſuperhumeralis
3 & rationalis. Quiſquis veſtrũ ſapiẽs eſt, veniat, & faciat quod Dominus imperauit, Tabernaculũ ſcilicet, & tectum eius, atque operimentum, annulos & tabulata cum vectibus, & paxillos & baſes: Arcam & vectes, propitiatorium, & velum quod ante illud oppanditur: Menſam cum vectibus & vaſis & propoſitionis panibus: Candelabrum ad luminaria ſuſtentanda, vaſa illius & lucernas, & oleum ad nutrimenta ignium: Altare thymiamatis, & vectes & oleum vnctionis & thymiama ex aromatibus: tentorium ad oſtiũ tabernaculi: Altare holocauſti, & craticulam eius æneam cũ vectibus & vaſis ſuis: labrum & baſes eius: cortinas atrij cum columnis & baſibus, tentorium in foribus veſtibuli, paxillos tabernaculi & atrij cum funiculis ſuis: Veſtimenta quorũ vſus eſt in miniſterio ſanctuarij, veſtes Aarõ põtificis ac filiorum eius vt ſacerdotio fungantur mihi. ¶Egreſſaque omnis multitudo filiorum Iſrael de conſpectu Moyſi, obtulerũt mente promptiſſima atque deuota primitias Domino, ad faciendũ opus tabernaculi teſtimonij. Quicquid ad cultũ & ad veſtes ſanctas neceſſariũ erat, viri cũ mulieribus præbuerunt, armillas & inaures, annulos & dextralia: omne vas aureũ i donaria Domini ſeparatum eſt. Siquis habebat aurũ, hyacinthũ & purpuram, coccũmque bis tinctũ, byſſum & pilos caprarũ, pelles arietũ rubricatas, & hyacinthinas, argẽti & auri, ærisq; metalla obtulerũt Domino, lignáq; ſetim i varios vſus. Sed & mulieres doctæ, quæ neuerãt, dederunt hyacinthum, purpurã, & vermiculum ac byſſum, & pilos caprarum ſponte propria cuncta tribuentes. Principes verò obtulerunt lapides onychinos, & gemmas ad ſuperhumerale & rationale, aromatáque & oleum ad luminaria concinnan-
2 da, & ad præparandũ vnguentũ, ac thymiama odoris ſuauiſſimi componẽdũ. Omnes viri & mulieres mente deuota obtulerunt donaria, vt fierent opera quæ iuſſerat Domin⁹ per manũ Moyſi. Cuncti filij Iſrael voluntaria Domino dedicauerũt. ¶Dixitque Moyſes ad filios Iſrael, Ecce, vocauit Dominus ex nomine Beſeleel filium Vri filij Hur de tribu Iuda: impleuitq; eũ Spiritu Dei, ſapiẽtia & itelligẽtia & ſciẽtia, & omni doctrina Ad excogitãdũ, & faciẽdũ opus i auro & argẽto,

quicũq; opus in eo fecerit,[2] morte multetur.[3] Ne accendatis ignem in die ſabbati in omnibus habitationibus veſtris. ¶Et ait Moſes ad omnẽ cœtum filiorum Iſrael, dicens, Hoc eſt verbũ quod præcepit Dominus, dicẽs, [4] Capite ex vobis thruma Domino: quicunque cor ſuum ex munificentia [ad hãc] rem appulerit, is adferat thruma Domino, nempe aurum, argentum atque æs, hyacinthinum [ſericũ,] purpureum, coccinũ bis tinctum, byſſum, & [pilos] caprarum. Pelles quoque arietum rubras, & pelles meliũ, vnà cum lignis ſitim. Et oleũ ad luminare, odoramenta ad oleũ vnctionis, & aromata ad ſuffitum. Lapides quoque [5] ſchohã, & lapides [6] qui includãtur i ephod, & in pectorali. [7] Quicũq; verò inter vos ſunt corde ſapienti, hi veniant, & faciant quodcũq; imperauit Dominus. Nẽpe tabernaculũ, tentorium eius, operimẽtum eius, [8] fibulas eius, aſſeres eius, vectes eius, columnas eius, & baſes eius. Arcam quoque & vectes eius, & [9] propitiatorium, atque velum [10] obtentionis. Mẽſam & vectes eius, & omnia vaſa eius, & panẽ facierũ. Candelabrũ [11] luminaris, & inſtrumẽta eius, & lampades eius, & oleũ ad luminare. Arã incenſi, & vectes eius, oleũ vnctionis, & aromata ad ſuffitũ, velum quoque oſtij ad ingreſſum tabernaculi. Aram holocauſti, & æreum reticulum quod habet, vectes eius, & omnia vaſa eius: labrũ & baſim eius. Tapetes atrij, colũnas eius, & baſes eius, & velum in portam atrij. Clauos tabernaculi, & clauos atrij cũ funibus eorum, Et [12] veſtimenta quibus quæ ſuperſunt [inuoluuntur] ad miniſteriũ in ſanctuario, & veſtimenta ſancta Aharoni ſacerdoti, & veſtimenta filiorũ eius, vt ſacerdotio fungãtur. ¶Et egreſſus eſt vniuerſus cœtus filiorũ Iſrael à cõſpectu Moſis. Et venit quiſq; quẽ cor ſuũ [13] ferebat, & quicũq; ſpiritu fuit [14] prõpto ac voluntario, & obtulerũt [15] thruma Domino ad opus tẽtorij [16] cõſtitutiõis, & ad omne miniſteriũ eius, & pro veſtibus ſanctis. Et venerunt viri cũ mulieribus, quicunq; volũtario erant corde, & obtulerũt fibulas, & inaures, annulos, & [17] ornãmẽta: [18] omnia illa inſtrumẽta aurea erãt, & quicũq; [19] motabat tenupha auri Domino. Quicũq; habebãt hyacinthũ, purpurã, coccũ bis tinctũ, byſſum, & pilos caprinos, & pelles arietũ rubras, & pelles [10] meliũ, hæc attulerunt. [11] Quicunq; in ſublime tollebant thruma argẽti & æris, obtulerũt thruma Domino. Quicũq; habebãt ligna ſitim, p vniuerſo opere miniſterij ea obtulerũt. Omnes quoq; mulieres quæ erãt [12] ſapiẽti corde, manibus ſuis nebant, & quod nẽdo operatæ erant, attulerũt: nẽpe hyacinthinũ [ſericũ,] purpureum, coccinũ bis tinctũ, & byſſum. Sed & omnes mulieres [13] quas incitabat cor ſuũ, neuerunt induſtrie pilos caprinos. Principes quoq; attulerũt lapides [14] ſchohã, & gẽmas [15] inſerendas in ephod & pectorale. Odoramenta quoque, & oleum pro luminari, & pro oleo vnctionis, & [16] aromata ad ſuffitũ. Omnis vir & mulier qui promptum cor habuerunt

¶2. i. ſententia iudicum condẽnetur. ¶3 Sẽſus huius loci eſt, ſabbatho nullã accẽdẽdã ignẽ fuiſſe vnde lucrum aliquod ſperari poſſet: vt ex fornace, in qua lateres vel ollæ, aut calx decoquuntur: aut etiam ſi ſuccenderetur fornax ad coquẽdos panes. ¶4 Accipite à vobis oblationẽ Domino: quicunque eſt voluntario corde, offerat eã Domino: nẽpe aurũ, & argentũ &c. i. Accipite de his quæ apud vos ſunt, de facultatibus veſtris, quas offeratis Domino: quicũque eſt liberali aio, offerat &c. ¶5 .i. onychinos. ¶6 Heb. repletionũ pro ſuperhumerali & pectorali. Lapides repletionũ vocat eos q pallis aureis includi ſolent. ¶7 .i. Quiſquis eſt induſtrius. ¶8 vl. vncinos ¶9 vl. cœlũ arcæ, ¶10. i. quod oppandebatur propitiatorio. ¶11. i. in quo erãt luminaria ¶12 Heb. veſtimenta miniſterij ad miniſtrãdũ in ſancto. Pro ſancto, ſanctuariũ vertere potes. Hic veſtimenta, ſignificat ea indumẽta quibus eãde labrũ & altare incẽſi, atq; arca

offerendi pro cuncto opere quod iuſſerat Dominus fieri per manum Moſis, offerebant filij Iſrael
voluntarium Domino. ¶Et ait Moſes ad filios Iſrael, Videte. Dominus [18] ex nomine deſtinauit
Bezaleel filium Vri, filij Hur de tribu Iehuda. Et impleuit eũ Spiritu [19] Dei, ſapientia, intelligentia,
ſcientia & omni artificio: [20] Qui polymitarius eſt artifex ad operandum in auro, & in argento,

inuoluebantur. ¶13 incitabat, ¶14 ſub. ad dandũ. ¶15 oblationẽ ¶16 cõuẽtus, ¶17 Vox Hebræa C H V M A Z, ſignificat ornamentũ quod ponebatur in brachijs. ¶18 quæ omnia ornamenta erant aurea. Sic quidã vertũt. Alij ſubaudiũt E T, vertũntque, Et omnia vaſa aurea. ¶19 Heb. eleuauerat eleuationẽ. i. obtulerat oblationẽ. ¶20 taxorũ, ¶21 Heb. Omnis eleuans eleuationẽ argẽti & æris, attulerunt oblationẽ Domini. i. Quicũq; offerebat oblationẽ argenteã & æreã, ea obtulerunt Deo, nẽpe argentũ & æs. ¶22. i. peritæ, quæ optime nere nouerãt. ¶23 Heb. Quarum cor eleuauerat eas in ſapientia, neuerant pilos caprinos. Hebraiſmus eſt, Quarum cor eleuauerat eas in ſapientia, pro, Mulieres peritæ artis nendi. ¶24 .i. onychinos. ¶25 Heb. repletionẽ pro ſuperhumerali & pectorali. Lapides repletionum vocat (vt iam dictum eſt) gemmas quæ pallis aureis includi ſolent. ¶26 pro ſuffitu aromatico. ¶27 oblationem ſpontaneam ¶28 vl. vocauit nominatim. i. delegit, ſiue ſelegit. ¶29 .i. ſuo. Antecedens pro relatiuo, more Hebraico. ¶30 Heb. Et ad excogitãdũ cogitationes ad operandũ &c. i. ad excogitãdas adinuẽtiones.

Digitized by Google

& in ære. [10]Deinde artifex gemmarius, qui gemmas includit, in artificio quoque ligni, vt quodcunque opus ingenioſum fabrefaciat. [11]Dedit inſuper in cor eius vt docere poſſit, [13]ipſe & Ahaliab fili' Ahiſamach de tribu Dan: Impleuit eos [14]ſapientia cordis, vt facere poſſint omne opus fabrile, polymitū, & Phrygium, hyacintho, purpura, cocco bis tincto, & byſſo, textorióque opere, factores omnium operum, & [15]polymiti ingenioſi.

CAP. XXXVI.

Fecit itaque Bezaleel & Ahaliab, & quicunque [1]ſapiēti erant corde, quibus Dominus dedit ſapientiam & [2]iudicium, vt ſcirent facere omne opus [3]pro cultu ſanctuarij [atq;] omnia quę præcepit Domin'. [4]Et vocauit Moſes Bezaleel & Ahaliab, & omnē virū qui induſtrio erat corde, quibus Dominus ſapientiā in cor indidit, [atq;] omnem eum [5]qui ſponte ſua ad hoc ferebatur, vt accederet ad opus hoc perficiendum. Acceperūt itaque à Moſe omnem [6]contributionem, quā cōtulerant filij Iſrael ad opus miniſterij ſanctuarij, vt ipſum perficerent. & illi quidem [7]quotidie mane plura adhuc voluntaria dona ad eum cōferebant. Et venerunt omnes ſapientes, qui vniuerſum opus ſanctuarij faciebant, quiſq; [8]ab opere ſuo cui faciendo inſiſtebat, Et loquuti ſunt ad Moſen, dicētes, Populus plus adfert, quàm opus ſit pro cultu & opere quod Domin' fieri pręcepit. Præcepit ergo Moſes vt voce [præconum] per caſtra euulgari iuberent, in hanc ſententiā, Nec vir nec mulier [9]vltra quidquam doni adferat ad opus ſanctuarij. Prohibitus itaque eſt populus, nequid amplius adferret: nam ſatis erat materię ad vniuerſum opus perficiendum, ita vt ſupereſſet. ¶ Fecerunt itaque omnes qui ſapiēti erant corde, [10]per hos qui faciebant opus tabernaculi, decē aulæa ex [11]byſſo torta, hyacinthino [ſerico,] purpureo, & coccino bis tincto, [12]cherubim fecit in eis opere polymito. Longitudo vnius aulæi erat viginti octo cubitorum, & latitudo aulæi vnius quatuor cubitorum, eadem menſura erant omnia aulæa. Et cōſociauit quinque aulæa, vnum ad alterum: & rurſus conſociauit quinque aulæa, vnum ad alterum. Fecit etiam [13]anſulas ex hyacintho [14]in oris vniuſcuiuſque aulæi, vt extremis ſuis alterum alteri cōſociaretur. Quinquaginta anſulas fecit in cortina prima, quinquaginta item in extremitate cortinæ quæ erat iungenda ſecundæ: correſpondebántque ſibi mutuo anſulæ illæ. Fecit quoque quinquaginta fibulas aureas, & cōiunxit aulæa, vnum ad alterum, illis fibulis, factúmque eſt tabernaculum vnum. ¶ Fecit & aulæa de pilis caprarum pro tectorio tabernaculi, vndecim aulæa fecit. Longitudo vnius aulæi habuit triginta cubitos, & latitudo vnius aulæi habuit quatuor cubitos: eandem menſuram habebant vndecim aulæa. Et conſociauit quinque aulæa ſeorſim, & rurſus ſex ſeorſim. ¶ Fecit quoque anſulas quinquaginta vnicuique aulæo [15]in oris, vt extremis ſuis alterum alteri conſociaretur, excipientibus ſeſe mutuo anſulis. ¶ Fecit deinde quinquaginta [16]fibulas æneas, ad coniungendum tectorium illud in vnum. Et fecit tegumentum ſuper illud tectorium ex pellibus arietum rubeis, & tegumentum ex pellibus [17]melium ſuper illud. ¶ Fecit & aſſeres pro tabernaculo ex lignis ſitim,

& ære, & ferro, ſcalpendiſque lapidibus, & opere carpētario. quicquid fabrè adinueniri poteſt, dedit i corde eius: Ooliab quoque filiū Achiſamech de tribu Dan: ambos erudiuit ſapientia, vt faciāt opera abietarij, polymitarij, ac plumarij de hyacintho ac purpura, coccóque bis tincto, & byſſo, & texant omnia, ac noua quæque reperiant.

CAP. XXXVI.

Fecit ergo Beſeleel, & Ooliab, & omnis vir ſapiens, quibus dedit Dominus ſapientiā & intellectum, vt ſcirent fabrè operari quæ in vſus ſanctuarij neceſſaria ſunt, & quæ præcepit Dominus. Cúmque vocaſſet eos Moyſes, & omnem eruditum virum cui dederat Dominus ſapiētiā, & qui ſponte ſua obtulerant ſe ad faciendum opus, tradidit eis vniuerſa donaria filiorū Iſrael. qui cum inſtarent operi, quotidie mane vota populus offerebat. Vnde artifices venire compulſi, dixerunt Moyſi, Plus offert populus quàm neceſſarium eſt. Iuſſit ergo Moyſes præconis voce cātari, Nec vir nec mulier quicquam offerat vltrà in opere ſanctuarij. Sicque ceſſatum eſt à muneribus offerendis, eo quòd oblata ſufficerent & ſuperabundarent. ¶ Fecerúntq; omnes corde ſapiētes ad explendum opus tabernaculi, cortinas decem de byſſo retorta, & hyacintho, & purpura, coccóque bis tincto, opere vario, & arte polymita. quarum vna habebat in longitudine viginti octo cubitos, & in latitudine quatuor. vna menſura erat omniū cortinarum. Coniunxitque cortinas quinque, alteram alteri, & alias quinq; ſibi inuicem copulauit. Fecit & anſas hyacinthinas in ora cortinæ vnius ex vtroque latere, & in ora cortinæ alterius ſimiliter, vt cōtra ſe inuicē venirent anſæ, & mutuò iungerētur. vnde & quinquaginta fudit circulos aureos, qui morderent cortinarum anſas, & fieret vnū tabernaculum. ¶ Fecit & ſaga vndecim de pilis caprarū ad operiendum tectum tabernaculi: vnum ſagū in longitudine habebat cubitos triginta, & in latitudine cubitos quatuor. vnius mēſuræ erant omnia ſaga: quorum quinq; iunxit ſeorſum, & ſex alia ſeparatim. Fecitq; anſas quinquaginta i ora ſagi vnius, & quinquaginta i ora ſagi alterius, vt ſibi inuicem iungerentur. Et fibulas æneas quinquaginta, quibus necteretur tectum, vt vnū pallium ex omnibus ſagis fieret. ¶ Fecit & opertorium tabernaculi de pellibus arietū rubricatis: aliúdq; deſuper velamētum de pellibus hyacinthinis. ¶ Fecit & tabulas tabernaculi de lignis ſe

¶ 31 Et in arte lapidis, ad replēdas: & in artificio ligni, ad operandum in omni opere cogitationis. Artem lapidis, vocat artem gemmariā. Ad replēdas, ſcilicet palas lapillis. Op' cogitationū dicitur op' plenū arte, in quo op' eſt igenio acri.

¶ 32 vl, Poſuit in corde illius, ad docendū. i. reddidit eū facilem & pronum ad docendum alios.

¶ 33 Hebraiſmus eſt, ipſe & Ooliab impleuit eos: pro, impleuit ipſos, Beſeleel ſcilicet, & Ooliab filiū Achiſamech de tribu Dan, ſapientia &c.

¶ 34 Sapientiā cordis vocat peritiam artis, & induſtriam, ſiue ingenioſitatē, vt ita loquar.

¶ 35 excogitātes cogitatiōes nouas. i. reddidit eos peritos lignarios, phrygiōes, acupictores, vel plumarios, & textores: breuiter, ita peritos vt quoduis opus excogitare poſſent, & facere.

XXXVI.

¶ 1. i. ingenioſi. ¶ 2 itelligētiā. ¶ 3 miniſterij ¶ 4 Vocauerat enim Moſes Beſeleel & Ooliab, & omnem ſapientem corde virū. i. ingenioſos quoſque artifices. ¶ 5 Heb. quem excitauerat cor ſuum vt accederet ad hoc opus, ad perficiendum illud. ¶ 6 oblationem quā obtulerant ¶ 7 Heb. votum adhuc afferebant ad eum in mane & mane. Votū vocat ſpōtaneā oblationē. Quāobrē omnes ſapientes qui vniuerſum opus ſanctuarij faciebāt, vnuſquiſque ab opere ſuo quod faciebat, venerunt, & loquuti ſunt ad Moyſen, dicentes, Plus offert &c. A conſpectu Moſis dixit, pro à Moſe, more Hebraico. In mane, & mane. i. ſingulis diebus. ¶ 8 Hoc eſt, relicto opere. ¶ 9 Heb. faciant vltra opus ad oblationem ſanctificationis. Recte vertit interpres. ¶ 10 inter eos qui vacabant operi, [fecerunt inquā] tabernaculum ex cortinis decē. i. quotquot ingenioſi erāt inter eos qui incūbebāt operi diuino, fecerūt tabernaculū &c. ¶ 11 Voces Hebrææ, SES MASZAR, ſignificāt linū duplicatū: vel vt alij volūt, ſeptuplicatū, ſi Latine dici poſſet. Gallice dicim', Mis en ſix doubles. ¶ 12 Heb. cherubimos opere Phrygionico fecit eas. i. Beſeleel ſparſit eas imaginibus alatis repræſentantibus cherubim. ¶ 13 vl, laqueolos ¶ 14 Heb. in ora cortinæ primæ, in extremo, in connexione [. i. ex latere quod iungebatur alteri:] ſic fecit in ora cortinæ extrema in cōnexione ſecūdæ. i. quæ erat cōiūgenda ſecūdæ. ¶ 15 Heb. in ora cortinæ extrema, in cōiunctione: & quinquaginta anſulas fecit in ora cortinæ, quæ ſeſe cōiungit in ſecūda. ſub. cōiunctione. i. fecit anſulas in extrema parte cortinæ in ea parte qua cortina cōiungi debet cū alia cortina: itē alias etiā in ora extrema cortinæ ſecundæ in ea ora quæ copulatur cum tertia cortina. nā cōiūctio ſecūda, eſt illa qua ſecunda cortina iūgitur cū tertia. ¶ 16 vncinos æneos, ¶ 17 vl, taxorū

Digitized by Google

dem ſtātes.Decē cubitorum erat lōgitudo tabulæ
vniuſcuiuſque vnū ac ſemis cubitū latitudo retinebat.
Binæ incaſtraturæ erant per ſingulas tabulas, vt
altera alteri iungeretur. Sic fecit in omnibus ta
bernaculi tabulis. E quibus viginti ad plagam
Meridianam erant contra Auſtrum cum quadra
ginta baſibus argenteis.Duæ baſes ſub vna tabu
la ponebantur ex vtraque parte angulorū, vbi
incaſtraturæ laterū in angulis terminantur.Ad
plagam quoque tabernaculi quæ reſpicit ad A-
quilonem, fecit viginti tabulas cū quadraginta
baſibus argenteis, duas baſe per ſingulas tabu-
las.Cōtra Occidentem verò, id eſt ad eam partē
tabernaculi quæ Mare reſpicit,fecit ſex tabulas,
& duas alias per ſingulos angulos tabernaculi
vtrinque: iunctæ erant à deorſum vſq; ſurſum,
& in vnam cōpaginem pariter ferebantur.Ita fe
cit ex vtraque parte per angulos : vt octo eſſent
3 ſimul tabulæ, & haberent baſes argenteas ſede-
cim,binas ſcilicet baſes ſub ſingulis tabulis.
¶Fecit & vectes de lignis ſetim,quinque,ad cō-
tinēdas tabulas vnius lateris tabernaculi,& qui-
que alios ad alterius lateris coaptādas tabulas:
& extra hos, quinque alios vectes ad Occidenta-
lem plagam tabernaculi contra Mare.Fecit quo
que vectem alium,qui per medias tabulas ab an
gulo vſque ad angulum perueniret. Ipſa autem
tabulata deaurauit, fuſis baſibus earum argen-
teis.Et circulos eorum fecit aureos,per quos ve-
ctes induci poſſent: quos & ipſos laminis aureis
operuit.¶Fecit & velum de hyacintho,& purpu
ra,vermiculo,ac byſſo retorta, opere polymita-
rio,varium atque diſtinctum:& quatuor colum
nas de lignis ſetim,quas cum capitibus deaura-
uit,fuſis baſibus earum argenteis.¶Fecit & ten-
torium in introitu tabernaculi ex hyacintho, pur
pura,vermiculo,byſſoque retorta,opere pluma-
rii:& columnas quinque cū capitibus ſuis, quas
operuit auro, baſeſque earū fudit æneas, quas
& operuit auro.

CAP. XXXVII.

Fecit autē Beſeleel & arcam de lignis ſetim,
habentem duos ſemis cubitos in longitudi-
ne,& cubitum ac ſemiſſem in latitudine,altitu-
do quoque vnius cubiti fuit & dimidij: veſtiuit-
que eam auro puriſſimo intus ac foris. Et fecit
illi coronam aureā per gyrum, conflās quatuor
annulos aureos per quatuor angulos eius:duos
annulos in latere vno, & duos in altero. Vectes
quoque fecit de lignis ſetim,quos veſtiuit auro,
& quos miſit in annulos qui erant in lateribus
arcæ,ad portandum eam. ¶Fecit & propitiato-
riū,id eſt oraculū,de auro mundiſſimo,duorum
cubitorū & dimidij in longitudine, & cubiti ac
ſemis i latitudine.¶Duos etiā cherūbim ex auro,
5 ductili, quos poſuit ex vtraque parte propitiato
rij, cherub vnum in ſummitate vnius partis, &
cherub alterum in ſummitate partis alterius:
duos cherūbim in ſingulis ſummitatibus propi
tiatorij,extendentes alas,& tegentes propitiato
rium, ſeque mutuò & illud reſpicientes. ¶Fecit
& menſam de lignis ſetim in longitudine duo-
rum cubitorū, & in latitudine vnius cubiti, quæ
habebat in altitudine cubitum ac ſemiſſem.cir-
cundedítque eā auro mundiſſimo, & fecit illi la-
biū aureum per gyrum,ipſiq; labio coronā au-
ream interraſilem quatuor digitorum, & ſuper
eandem alteram coronam auream.Fudit & qua
tuor circulos aureos, quos poſuit in quatuor an
gulis per ſingulos pedes menſæ contra coronā:
miſitque in eos vectes, vt poſſit menſa portari.
Ipſos quoq; vectes fecit de lignis ſetim, & circū
6 dedit eos auro. Et vaſa ad diuerſos vſus menſæ,

ſtantes. Decem cubitorum erat longitudo aſſe-
ris,latitudo verò aſſeris cubiti vnius & dimidij.
Duos[18] denticulos habebat vnuſquiſque aſſer,qui
inciſi erant alter è regione alterius:' ſic fecit om
nibus aſſeribus tabernaculi. Fecit inquam aſſe-
res pro tabernaculo, nempe viginti aſſeres ver-
ſus plagam Meridionalē. Et quadraginta baſes
argēteas fecit ſub viginti aſſeres,duas baſes ſub
vnū aſſerem pro duobus[19] denticulis' eius, & du-
as baſes ſub alio aſſere pro duobus[19] denticulis'
eius. Alteri lateri tabernaculi, quod eſt ad angu
lum Aquilonarem, fecit viginti aſſeres: Et qua-
draginta baſes argēteas,duas baſes ſub vnoquo
que aſſere.Ad latus verò tabernaculi Occidenta-
le fecit ſex aſſeres.Et duos aſſeres fecit in angu-
lis tabernaculi pro vtroq; latere, Qui[20] gemini
erant infra, [21]ſic gemini erant in capite ſuo ad
annulū vnū: ſic fecit pro duobus illis, pro duo-
bus[inquam]angularibus.' Et fuerunt octo aſſe-
res, baſes autem eorum argenteæ ſedecim erāt,
ſub vnoquoque aſſere duę baſes.¶Fecit & vectes
ex lignis ſitim, quinque pro aſſeribus taberna-
culi in latere vno: & quinq; vectes pro aſſeribus
tabernaculi in latere altero,& quinq; vectes pro
aſſeribus tabernaculi ad duo latera Occidentis.
Fecit & vectem intermedium, qui per medium
aſſerum[tranſiens,]contignet à fine ad finem.Et
aſſeres ipſos obduxit auro, eorúmque annulos
fecit aureos,qui eſſent[22] loculi ipſis vectibus,' ob-
duxitque vectes auro.¶Fecit & velum ex hyacin
thino[ſerico,]purpureo,coccino bis tincto,& byſ
ſo torta,[23] cherubim fecit in ipſis opere polymi-
to.' Fecit quoq; illi quatuor columnas de lignis
ſitim, eáſq; auro obduxit:vncini autem earum
aurei erant,& fudit pro eis quatuor baſes argē-
teas.¶Fecit quoque velamen in oſtium taberna
culi ex hyacinthino [ſerico,] purpureo, coccino
bis tincto,& byſſo torta opere Phrygio.Et colū-
nas eius quinque cum vncinis earum,obduxitq;
capita illarum &[24] ambitus illarum auro,' baſes
autem earum erant æneæ.

CAP. XXXVII.

Fecit quoque Bezaleel arcā de lignis ſitim, lō
gitudo eius fuit duorū cubitorū & dimidij,
latitudo eius cubiti vnius & dimidij: ſic quoque
altitudo eius cubiti & dimidij.Et obduxit eā au
ro mundo intus & foris, fecitq; illi [1]coronā au-
ream' per ambitum.Fudit pro ea quatuor annu-
los aureos pro quatuor angulis eius,duos vide-
licet annulos pro vno eius latere,duos annulos
pro altero eius latere. Fecit & vectes de lignis ſi-
tim,& obduxit eos auro.Et inſeruit vectes i an-
nulos in lateribus arcæ ad geſtādū arcā. ¶Fecit
& [2]propitiatorium' de auro mundo, longitudo
eius fuit duorū cubitorū & dimidij,latitudo aūt
eius vni⁹ cubiti atq; dimidij. ¶Fecit & duos che
rubim aureos,[3]ſolidos' fecit eos[4] à duabus' extre-
mitatibus propitiatorij. Cherub vnum ab ex-
tremitate hac, & cherub alterum ab extremita-
te iſta:[5] ex ipſo propitiatorio' fecit ipſos cheru-
bim,in extremitatibus ſcilicet eius.Et expande-
bant cherubim alas ſuperne, obtegentes alis
ſuis propitiatorium:facies verò eorum erant vt
alter alterum reſpiceret, faciebus cherubim ad
propitiatoriū[verſis.]¶Et fecit mēſam ex lignis
ſitim, longitudo eius erat duorum cubitorum,
latitudo eius vnius cubiti, altitudo eius cubiti
vnius atque dimidij. Et obduxit eā auro mūdo,
& fecit ei coronam auream per ambitum.[6] Et fe
cit ei limbum palmarium per ambitum, limbo
autem addidit per ambitum coronam auream.'
Et fudit quatuor annulos aureos, & poſuit an-
nulos illos ad quatuor angulos qui ſunt in qua-
tuor pedibus eius.[7] Sub limbo' erāt annuli illi,loculi ſcilicet pro vectibus ad geſtādū menſam.Et fe
cit vectes de lignis ſitim,& obduxit eos auro ad geſtādum menſam. Fecit & vaſa [8]pro ipſa menſa'

¶18 cardines. habebat vnuſquiſq; aſſer, inſtar graduum ſcalariū diſpoſitos alterū ad alterū. q.d. duo illi cardines, ſiue incaſtraturæ duæ correſpondebant ſibi.
¶19 cardinibus
¶20 vl, gemelli. ſiue, cōiūcti. aut, copulati
¶21 & pariter copulati vſque ad ſummū ei⁹, idque circulo vno: ſic fecit in vtroque in duobus angulis.
¶22 vl, loca. ſiue, receptacula vectibus illis. i. vt per illos annulos trāſmitterentur vectes
¶23 vl, opere Phrygionico ſparſe[velū]illud imaginib⁹ repræſentantibus cherubim.
¶24 fila eas cingentia, auro. Fila vocat cęlaturas quibus columnæ cingebantur.

XXXVII.

¶1 limbū aureū ¶2 tegumentū. Vel, cælum ¶3 vl, ductiles. Vide annotationē vigeſimāquartā capitis XXV. de opere ductili. ¶4 vl, in duabus
¶5 de ipſo tegumento. i. ex eadem materia qua factū erat tegumētū ſiue cælum.
¶6 Fecit etiā ei clauſurā palmi vnius p circuitū, limbūq; aureum ſuper ipſam clauſurā in circuitu. Pro clauſura vertere potes coronā interraſilem, vt vertit vetus interpres. ¶7 Ere gione coronæ
¶8 vl, quæ ſuper mēſam ponenda erant

ex auro mũdo, nempe [9]acetabula eius, [10]cochlearia eius, [11]dimidiatas fiſtulas eius, & inſtrumenta quibus purgãtur, quibúſq; funditur. ¶Fecit & cãdelabrum ex auro mũdo, [12]ſolidum (inquã) fecit cãdelabrũ, [13]ſcapus eius, calami eius, calices ei⁹, ſphærulæ eius, & flores eius, [14]ex ipſo erant. Sex calami prodibant de lateribus eius, tres calami candelabri ex latere vno, & tres calami cãdelabri ex latere altero. Tres [15]calices in formã amygdali in vno calamo, cũ ſphærula & flore, & tres calices in amygdali formã in altero calamo cũ ſphærula & flore: ſic erat in ſex calamis [aliis,] q ex ipſo candelabro prodibant. Et in ipſo candelabro quatuor erant calices formã amygdali habentes cum ſphærulis & floribus ſuis. [16]Erátque [ſemper] ſub duobus [quibuſque] calamis, quæ ex ipſo [cãdelabro prodeũt] ſphærula vna: erãt autẽ calamorũ, qui ex ipſo candelabro prodeũt, ſex. Sphærulæ eorũ, & calami eorum [17]ex ipſo erãt: totúmque ipſum [opus] vnũ erat [18]ſolidũ ex auro mundo. ¶Fecit & lampades ſeptẽ cum emũctorijs eius, & vaſis [in quibus emuncta excipiũtur,] ex auro mundo. Ex talento auri mundi fecit ipſum cum omnibus vaſis eius. ¶Fecit & arã [19]ſuffitus ex lignis ſitim, lõgitudo eius erat vni⁹ cubiti, & latitudo eius cubiti vni⁹: quadrata erat: altitudo eius erat duorum cubitorum, [20]ex ipſo quoq; prodibant cornua eius. Et obduxit ipſam auro, tectum videlicet eius, & parietes eius, circunquaque, atque cornua eius: & fecit ei coronã auream per ambitũ. Et fecit ei duos annulos aureos ſub corona eius in duobus angulis eius, & in duobus lateribus eius, [21]pro receptaculis vectium, vt geſtaretur ipſis. Et fecit vectes ipſos ex lignis ſitim, obduxítque eos auro. ¶Fecit & oleũ vnctionis ſanctum, & ſuffimentum aromaticum mũdũ opere vnguẽtarij.

CAP. XXXVIII.

Fecit quoq; aram holocauſti ex lignis ſitim, quinque cubitorum erat longitudo eius, & quinque cubitorũ latitudo eius: quadrata erat: & trium cubitorũ erat altitudo eius. Et fecit cornua eius in quatuor angulis eius: [1]ex ipſa erant cornua eius, & obduxit eam ære. Fecit quoque omnia inſtrumenta aræ, ollas, & ſcopas, & pelues ſparſorias, & fuſcinulas, & ignis receptacula: omnia inſtrumẽta eius fecit ænea. Et aræ fecit [2]cãcellulos æreos opere reticulato, ſub ambitũ aræ inferne vſq; ad mediũ aræ. Et fudit quatuor annulos ex ære ad extremitates reticulati operis, vt eſſent loculi vectium. Et fecit vectes ex lignis ſitim, & obduxit eos ære, & inſeruit vectes in annulos ad latera aræ, vt ara illis geſtetur: ex aſſeribus cauã eã fecit. ¶Fecit & labrũ æneũ, & baſim ei⁹ æneã de ſpeculis excubantiũ, [3]quæ ad oſtiũ tẽtorij conſtitutionis excubabant. ¶Atriũ quoq; fecit [4]in angulo qui eſt verſus Meridionalem plagam, [5]& tapetes atrij erant ex byſſo torta cẽtum cubitorum. Columnæ earum erant viginti, & baſes earum æneæ viginti: vncini autẽ columnarũ, & cincturæ earum argẽteæ. Verſus angulũ Aquilonarem [tapetes] centũ cubitorum, columnæ earum viginti æreæ: vncini columnarum, & cincturæ earum erant ex argẽto. Ad angulum Occidentalem erant tapetes quinquaginta cubitorum, columnæ earum decem, & baſes earum decem: vncini verò columnarum & cincturæ earũ erant ex argento. Ad angulum Orientalem [tapetes] quinquaginta cubitorum. Erant autem tapetes quindecim cubitorũ ad latus, colũnæ earũ tres, & baſes earũ tres. Ex alio deinde latere hinc & hinc ad portam atrij tapetes quindecim cubitorum, cum columnis ſuis tribus, & baſibus earum tribus.

acetabula, phialas, & cyathos, & thuribula, ex auro puro, in quibus offerenda ſunt libamina. ¶Fecit & candelabrum ductile de auro mũdiſſimo. De cuius vecte calami, ſcyphi, ſphærulæque ac lilia procedebant. Sex in vtroque latere, tres calami ex parte vna, & tres ex altera. Tres ſcyphi in nucis modum per calamos ſingulos, ſphærulæque ſimul & lilia: & tres ſcyphi inſtar nucis in calamo altero, ſphærulæque ſimul & lilia. Aequum erat opus ſex calamorum, qui procedebant de ſtipite candelabri. In ipſo autem vecte erant quatuor ſcyphi in nucis modum, ſphærulæque per ſingulos ſimul & lilia: & ſphærulę ſub duobus calamis per loca tria, qui ſimul ſex ſũt calami procedentes de vecte vno. Et ſphærulæ igitur, & calami ex ipſo erant, vniuerſa ductilia ex auro puriſſimo. ¶Fecit & lucernas ſeptem cum emunctorijs ſuis, & vaſa vbi ea quæ emuncta ſunt, extinguantur, de auro mundiſſimo. Talentum auri appendebat candelabrum cũ omnibus vaſis ſuis. ¶Fecit & altare thymiamatis de lignis ſetim, per quadrum ſingulos habens cubitos, & in altitudine duos: ẽ cuius angulis procedebant cornua. Veſtiuítque illud auro puriſſimo cum craticula ac parietibus & cornibus. Fecítque ei coronam aureolam per gyrũ, & duos annulos aureos ſub corona per ſingula latera, vt mittantur in eos vectes, & poſſit altare portari. Ipſos autem vectes fecit de lignis ſetim, & operuit laminis aureis. ¶Compoſuit & oleum ad ſanctificationis vnguentum, & thymiamata de aromatibus mundiſſimis opere pigmentarij.

CAP. XXXVIII.

Fecit & altare holocauſti de lignis ſetim, quinque cubitorum per quadrum, & trium in altitudine. Cuius cornua de angulis procedebant, operuitq; illud laminis æneis. Et in vſus eius parauit ex ære vaſa diuerſa, lebetes, forcipes, fuſcinulas, vncinos, & ignium receptacula. Craticulãque eius in modum retis fecit æneam, & ſubter eam in altaris medio arulã, fuſis quatuor annulis per totidem retiaculi ſummitates, ad immittendos vectes ad portandum: quos & ipſos fecit de lignis ſetim, & operuit laminis æneis: induxítque in circulos qui in lateribus altaris eminebant. ipſum autẽ altare nõ erat ſolidũ, ſed cauũ ex tabulatis, & intus vacuũ. ¶Fecit & labrũ æneũ cũ baſi ſua de ſpeculis mulierũ quæ excubabant in oſtio tabernaculi. ¶Fecit & atriũ, in cuius Auſtrali plaga erant tentoria de byſſo retorta, cubitorum centum, columnæ æneæ viginti cũ baſibus ſuis, capita columnarum, & tota operis cælatura, argentea. Aequè ad Septentrionalem plagam tentoria, columnæ, baſéſque, & capita colũnarum eiuſdem menſuræ, & operis ac metalli, erant. In ea verò plaga quę ad Occidẽtem reſpicit, fuerunt tentoria cubitorum quinquaginta, columnæ decẽ cũ baſibus ſuis æneæ, & capita columnarũ, & tota operis cælatura, argenteæ. Porrò contra Orientẽ quinquaginta cubitorũ parauit tentoria: ẽ quibus, quindecim cubitos, colũnarum trium, cum baſibus ſuis vnũ tenebat latus: & in parte altera (quia inter vtraque introitum tabernaculi fecit) quindecim æquè cubitorũ erant tentoria, columnæque tres, & baſes totidẽ.

¶9 ſcutellas ei⁹. Vox Hebræa KEAAROTH. pro qua interpres vertit acetabula, ſignificat ſcutellas in quibus ponebãtur panes. Vide nomina horũ vaſorũ, ſuprà cap. XXV. ¶10 vł, thuribula, in quibus ponebat thus. Hebraicè CAPPOTH. ¶11 & opercula & crateres, qb⁹ tegẽtur. ſcilicet panes. Vide annotationẽ ſuprà cap. XXV. ¶12 vł, ductile ¶13 vł, trũcus. ſiue, haſtile ¶14. i. ex eadẽ maſſa auri ex qua cãdelabrũ erat factũ. ¶15 vł. ſcyphi ¶16 Heb. Erãtq; ſphærula ſub duob⁹ calamis ex ipſo, & ſphærula ſub duob⁹ calamis ex ipſo, & ſphærula ſub duob⁹ calamis ex ipſo: ſex calamis egredientibus ex ipſo. ſub. haſtili cãdelabri. ¶17 .i. ex eadẽ materia. ¶18 vł. ductile ¶19 vł, incenſi. ſiue, thymiamatis ¶20 vł, ex eo erãt cornua. i. ex eadẽ materia. ¶21 vł, vt mitterentur in eos vectes ad portandũ illã.

XXXVIII.

¶1. i. ex eadem materia. ¶2 vł, craticulã æream ¶3 quæ cõueniebãt ad oſtiũ tabernaculi cõuentus. Chaldæus paraphraſtes vertit, quæ veniebant vt orarent in oſtio tabernaculi. Mos erat Iudæarũ omniũ (inquit Rabbi Abrahã) ſuã decorare faciẽ, & aptare tiaram ſingulo mane ad ſpeculũ æneũ, aut in vitreis ſuã faciẽ reſpicere. Erant autem in Iſrael mulieres Deũ colentes, quæ ſpreta mundi vanitate, ſoli Deo placere ſtudentes, ſua ſpecula Domino offerebant: non enim erat illis opus. veniebántque per ſingulos dies ad oſtiũ tabernaculi vt orarent, & Dei audirent præcepta. ¶4 ad plagam Meridianam ad Auſtrum.

Digitized by Google

[illegible] atrij tentoria byſſus retorta texuerat. Ba-
c ſes columnarum fuere æneæ, capita autem earũ
cum cunctis cælaturis ſuis argentea: ſed & ipſas
columnas atrij veſtiuit argento. Et in introitu
eius opere plumario fecit tentorium ex hyacin-
tho, purpura, vermiculo, ac byſſo retorta, quod
habebat viginti cubitos in longitudine, altitu-
do verò quinque cubitorum erat iuxta menſu-
ram quam cuncta atrij tẽtoria habebant. Colũ-
næ autem in ingreſſu fuere quatuor cum baſib⁹
æneis, capitáque earũ & cælaturæ argenteæ. Pa-
xillos quoque tabernaculi & atrij per gyrum fe-
cit æneos. ¶Hæc ſunt inſtrumẽta tabernaculi te-
ſtimonij, quæ enumerata ſunt iuxta præceptum
Moyſi in ceremonijs Leuitarum per manũ Itha-
mar filij Aaron ſacerdotis: quæ Beſeleel filius
Vri filij Hur de tribu Iuda, Domino per Moyſen
iubente, cõpleuerat, iuncto ſibi ſocio Ooliab fi-
lio Achiſamech de tribu Dan: qui & ipſe artifex
lignorum egregius fuit, & polymitarius atque
plumarius ex hyacintho, purpura, vermiculo, &
byſſo. ¶Omne aurum quod expẽſum eſt in ope-
re ſanctuarij, & quod oblatum eſt in donarijs, vi-
ginti nouem talentorum fuit, & ſeptingentorũ
triginta ſiclorum ad menſurã ſanctuarij. Obla-
tum eſt autem ab his qui tranſierunt ad nume-
rum à viginti annis & ſupra, de ſexcentis trib⁹
millibus, & quingentis quinquaginta, armato-
rum. Fuerunt præterea centum talenta argen-
ti, ex quibus conflatæ ſunt baſes ſanctuarij, & in-
troitus vbi velum pendet. Centum baſes factæ
ſunt de talentis centũ, ſingulis talentis per baſes
ſingulas ſupputatis. De mille autem ſeptingen-
tis, & ſeptuagintaquinque ſiclis fecit capita co-
lumnarum, quas & ipſas veſtiuit argẽto. Æris
quoque oblata ſunt talẽta ſeptuagintaduo mil-
lia, & quadringenti ſuprà ſicli, ex quibus fuſæ
ſunt baſes in introitu tabernaculi teſtimonij, &
altare æneum cum craticula ſua, omniáque va-
ſa quæ ad vſum eius pertinent, Et baſes atrij tã
in circuitu, quàm in ingreſſu eius, & paxilli ta-
bernaculi atque atrij per gyrum.

CAP. XXXIX.

De hyacintho verò & purpura, vermiculo ac byſſo fecit veſtes, quibus indueretur Aaron quando miniſtrabat in ſanctis, ſicut præcepit Dominus Moyſi. Fecit igitur ſuperhumerale de auro, hyacintho, & purpura, coccóque bis tincto, & byſſo retorta, opere polymitario. Inciditq; bracteas aureas, & extenuauit in fila, vt poſſent torqueri cum priorum colorum ſubtegmine, duáſque oras ſibi inuicem copulatas in vtroque latere ſummitatum, & balteum ex eiſdem coloribus, ſicut præceperat Dominus Moyſi. Parauit & duos lapides onychinos, aſtrictos & incluſos auro, & ſculptos arte gẽmaria nominib⁹ filiorũ

Omnes tapetes atrij per ambitũ erant ex byſſo
torta. Baſes verò columnarum æneæ erant, & vn-
cini columnarum & cincturæ earum argentea,
capita verò earum obducta erãt argento, & cin-
gebantur cingulis argẽteis omnes colũnę atrij.
Velum verò quod erat in porta atrij, erat opus
Phrygiũ, ex hyacinthino [ſerico,] purpureo, coc-
cino bis tincto, & byſſo torta, habens viginti cu-
bitos in longitudine, [5] & in altitudine ac latitu-
dine quinque cubitos ſecundum proportionem
tapetiũ atrij. Columnę earum erant quatuor, &
baſes earum quatuor æneæ, vncini autẽ earum
argentei, & [6] obductio capitum earum atque cin-
cturæ earũ ex argẽto. Omnes quoque [7] claui ta-
bernaculi & atrij per circuitũ erãt ænei. ¶ [8] Hæc
eſt ſumma tabernaculi, [9] tabernaculi inquam te-
ſtimonij, [10] quæ ratione ſubducta eſt iuxta præ-
ceptum Moſi, [11] miniſterium Leuitarum [12] in ma-
nu Ithamar filij Aharonis ſacerdotis. Et Bezaleel
quidem filius Vri filij Hur de tribu Iehuda, fecit
quidquid Dominus præceperat Moſi. Cũ illo au-
tẽ erat Ahaliab filius Ahiſamach de tribu Dan,
[13] faber, & artifex, & acupictor, in hyacintho,
purpura, cocco bis tincto & byſſo. ¶Omne aurũ
[14] factum ad opus, in omni opere ſanctuarij, [15] &
auri [quod datum fuit ad] tenupha, fuit vigin-
ti nouem talenta, & ſeptingẽti triginta ſicli, [16] ſe-
cundum ſiclum ſanctuarij. [17] Argẽti verò quod
ex cenſu cœtus [collectum] erat, centum talenta,
mille, ſeptingenti quinque, & ſeptuaginta ſicli,
ſecundum ſiclum ſanctuarij. [18] Semiſſis pro capi-
te, dimidium ſicli iuxta ſiclũ ſanctuarij, pro om-
ni eo qui tranſibat [19] in numerum, ab eo qui na-
tus erat viginti annos, & ſupra, [20] pro ſexcentis
millibus & tribus millibus, & quingentis quin-
quaginta. Et fuerunt centum talenta argenti ad
fuſionem baſium ſanctuarij, & baſium veli, ex cẽ-
tum inquam talentis centum baſes, talẽtum pro
baſe. [21] Sed & mille ſeptingentos, & ſeptuaginta
quinq; vncinos fecit columnis, & obduxit capi-
tella earum, & fecit cincturas earũ. Æris verò
[22] quod ad tenupha [oblatum erat,] ſeptuaginta
talenta & bis mille quadringenti ſicli. Fecit autẽ
ex eo baſes ad oſtium tẽtorij [23] conſtitutionis, &
aram æneam, & reticulum æneum pro ea cũ om-
nibus inſtrumẽtis aræ: Sed & baſes atrij per am-
bitum, & baſes pro porta atrij, & omnes [24] clauos
tabernaculi, & omnes [24] clauos atrij per circuitũ.

CAP. XXXIX.

De hyacinthino verò [ſerico,] purpureo, & coccino bis tincto fecerunt veſtes [1] inuolutionis quæ ſeruirent ſanctuario. fecerunt & veſtes ſanctas Aharoni, quemadmodum præceperat Dominus ipſi Moſi. Et fecit ephod ex auro, hyacintho, purpura, cocco bis tincto, & byſſo torta. [2] Et diduxerunt bracteas aureas vt abſcinderentur faſciæ, quæ texebantur inter hyacinthum, purpu-

[illegible] & coccum bis tinctum, & byſſum, opere ſcillicet polymito. [3] Humeros fecerunt ei cohærentes, vt ad duas extremitates eius committantur. Textura polymita limbi eius quæ erat ſuperne in eo, erat quemadmodum opus eius, quin ex ipſo fuit, nempe ex auro, hyacintho, pũrpura, cocco bis tincto, & byſſo torta, quemadmodum præceperat Dominus Moſi. [4] Fecerunt quoque lapides ſchoham, circundatos aureis [5] ſpinteribus, ſculptos [6] cælaturis eius qui ſigna cælat, cum nominibus filiorum

¶5 & altitudo quæ ex latitudine ſumitur, erat quinq; cubitorum, obſeruata proportione ad cortinas ſiue tapetia atrij. ¶6 operimentúmq; capitellorũ earũ, & cælaturæ earũ, erant ex argento. ¶7 Clauos ſiue paxillos vocat, quos vocam⁹ Gallice Affiches: quib⁹ retinebãtur in terra cortinæ ſiue tapetia, ne facilè à vẽto raperẽt. ¶8 Heb. Hę ſunt numerata tabernaculi. i. partes tabernaculi quæ ad numerũ ſũt cõmiſſę Leuitis. Hæc autẽ p anticipationẽ dictum: quod ex principio libri Numerorũ intelligitur. ¶9 Deeſt dictio [arcę] vt ſic legatur, Tabernaculi arcæ teſtimonij. Vocat autẽ arcam teſtimonij, eam in qua tabulæ quæ Domini voluntatẽ teſtabantur, repoſitæ erant. ¶10 vſ, quæ recenſita fuerũt ¶11 ſub. vt eſſẽt; hoc modo, vt eſſent miniſterium Leuitarum. i. vt ea curarent Leuitæ. Officium enim Leuitarũ erat transferẽdi tabernaculi, quãdo locum mutabãt Iſraelitę. ¶12. i. opera Ithamar. Eſt He-

[illegible] ¶13 ſiue, faber lignarius, polymitarius, & plumarius, ¶14 vſ, quod inſumptum fuit in opus, ¶15 fuit autem aurum oblationis. i. ſponte oblatum in donarijs. Hoc debet legi per parẽtheſin. ¶16 vſ, iuxta ſiclos quibus [illegible] in ſanctuario. ¶17 Heb. Argentum autem numeratorum congregationis, centum &c. i. eorum qui ex congregatione in numerum venerant. hoc eſt argentum datum à recenſitis qui iam attigerant viceſimum annũ, [illegible] ſequitur. ¶18 Drachma per ſingula capita, id eſt ¶19 ad numeratos, ¶20 vſ, in ſexcentis. Vel, à ſexcentis, & tribus millibus, ſub. hominum, qui in numerum tranſibant &c. ¶21 Heb. Et ex mille & ſeptingentis & quinque & ſeptuaginta fecit epiſtylia columnarum, ¶22 oblati vltro, erat ſeptuaginta ¶23 conuentus, ¶24 vſ, paxillos, [illegible] palos XXXIX. ¶1 Heb. miniſterij quæ &c. Vide duodecimam annotationem capitis viceſimiquinti. ¶2 vſ, Extenuauerũtque bracteas aureas vnde abſcidit fila quę texebãtur cũ hyacintho, purpura cocco, & lino, opere Phrygionis. ¶3 vſ, Fecerũntq; & latera illi, quæ copularentur inter ſe: in duabus extremitatibus ſuis coniungebantur. Artificium quoque cinguli eius quod erat ſuper ipſum, ex ipſo erat, & ſimilis texturæ, ex auro, &c. Ex ipſo [illegible] i. ex eadẽ materia. ¶4 vſ, Parauerunt quoq; lapides onychinos. ſub. arte gẽmaria. Gallice, Ils ont taillé. ¶5 Pe-[illegible] ¶6 ſculpturis ſigillorum. i. elegantiſſimis.

Iſrael.&'poſuit eos in[7]humeris'ephod, vt eſſent lapides monumenti pro filijs Iſrael , ſicut præceperat Domin⁹ Moſi.¶Fecit & pectorale opere textili polymito,quemadmodum opus[8]humeralis,'ex auro,hyacinthino[ſerico,]purpureo,coccino bis tincto,& byſſo torta. Quadratũ fuit,atq; duplicatum fecerunt pectorale illud, cuius longitudo palmum habebat,& latitudo palmũ, duplicatum. Et impleuerunt[9]ipſum quatuor ordinibus gemmarum.ordo ſardonychis, topaſij & ſmaragdi ordo vnus.'Secundus ordo carbunculi,ſapphiri & adamantis. In tertio ordine lyncurius,achates & amethyſt⁹. In quarto ordine hyacinthus, onyx & iaſpis,circundati palis aureis,[10]quibus erant inſerti.'Et gemmæ iſtæ erant[11]cũ nominibus'filiorũ Iſrael, nẽpe duodecim,[12]pro nominibus'illorum,[13]exculptæ vt ſigna exculpi ſolent, ſingulæ nominibus ſuis iuxta duodecim tribus.'Fecerũt quoq; pectorali[14]catenulas cõplicato opere ex auro mundo in extremitatibus.

[15]Fecerũt & duo ſpintra aurea,'& duos annulos aureos,& poſuerũt duos annulos in duabus extremitatibus pectoralis,Et inſeruerunt[16]duas aureas catenulas' cõplicatas,i duobus annulis,i extremitatibus pectoralis. Sed &[alias]duas extremitates[17]duarum catenularũ cõplicatarum,inſeruerũt in duo ſpintra fibulata, poſuerũtq; ea in hũeros ephod eregione ipſius. ¶Fecerũt & duos annulos aureos,quos poſuerunt[18]in duobus humeris ephod inferne, eregione iuxta commiſſuras eius , ſupra texturam polymitam ipſius ephod.'Et[20]conſociarunt'pectorale annulis ſuis ad annulos ephod faſcia hyacinthina , vt[21] eſſet ſupra texturam polymitam ipſius ephod,'vt nõ ſepararetur pectorale ab ipſo ephod, ſicut præceperat Dominus. [22]Ad ephod fecit interulam laxiorem'opere textili,quæ fuit tota hyacinthina . Et foramen erat in medio eius, inſtar foraminis loricæ, & circa foramen limbus per ambitum, ne dirũperetur. Fecerũtque in fimbrijs interulæ mala punica ex hyacinthino[ſerico,]purpureo,coccino bis tincto,& byſſo torta. Fecerũt & tintinnabula ex auro mũdo,poſuerũtq; tintinnabula inter mala punica[23]in fimbrijs interulæ' per ambitũ inter mala punica. Tintinnabulum & malum punicũ,[& rurſus]tintinnabulum & malum punicum in fimbrijs[24]interulæ' per ambitum[25]ad miniſtrãdum,' quemadmodũ præceperat Dominus Moſi. ¶Fecerunt quoq; tunicas byſſinas opere textili pro Aharone & filijs eius. Et[26]tiaram'byſſinam,& [27]pileolos byſſinos decoros,' & femoralia linea ex torta byſſo. Et zonam ex byſſo torta,hyacinthino[ſerico,]purpureo,& coccino bis tincto,opere Phrygio,quemadmodum Dominus Moſi præceperat. ¶Et fecerunt laminã[28]coronam ſanctam'ex auro mundo,d ſcripſerunt ſuper eam ſcripturam[29]vt ſigna cælari[ſolent.] [30]Sanctum Domino. Et[31]adhibuerunt e faſciam hyacinthinam, qua alligaretur tiaræ,ſurſum,'quemadmodum Dominus Moſi præceperat ¶Abſolutũ eſt itaque vniuerſum opus[32]tabernaculi,tentoriique conſtitutionis:'& fecerunt filij Iſrael iuxta omnia quæ præceperat Dominus Moſi,ſic fecerunt. Et attulerunt tabernaculum ad Moſen[33][nempe]'tẽtoriũ & omnia inſtrumenta eius,fibulas eius,& aſſeres eius,& vectes eius,& colũna

Iſrael. Sex nomina in lapide vno, & ſex in altero,iuxta ordinem natiuitatis eorum.'poſuitque eos in lateribus ſuperhumeralis in monimentũ filiorũ Iſrael,ſicut præceperat Dominus Moyſi. ¶Fecit & rationale opere polymito iuxta opus ſuperhumeralis, ex auro, hyacintho, purpura, coccóque bis tincto,& byſſo retorta: quadrangulum,duplex,menſuræ palmi. Et poſuit in eo gẽmarũ ordines quatuor . In primo verſu erat ſardius,topazius,ſmaragdus. In ſecundo,carbũculus,ſapphirus & iaſpis. In tertio,ligyrius,achates & amethyſtus. In quarto,chryſolithus, onychinus,& berillus,circundati & incluſi auro per ordines ſuos. Ipſique lapides duodecim, ſculpti erant nominibus duodecim tribuum Iſrael,ſinguli per nomina ſingulorum. Fecerunt in rationali & catenulas ſibiinuicem cohærentes,de auro puriſſimo:& duos vncinos,totidẽmque annulos aureos. Porrò annulos poſuerunt in vtroque latere rationalis, é quibus pẽderent duæ catenæ aureæ,quas inſeruerũt vncinis qui in ſuperhumeralis angulis eminebant. Hæc & antè & retrò ita conueniebant ſibi , vt ſuperhumerale & rationale mutuò necterẽtur, ſtricta ad balteum & annulis fortius copulata,quos iũgebat vitta hyacinthina,ne laxa fluerent,& à ſe inuicem mouerentur,ſicut præcepit Dominus Moyſi. ¶Fecerũt quoque tunicam ſuperhumeralis totam hyacinthinam, & capitiũ in ſuperiori parte contra medium,oráмque per gyrum capitij textilẽ: deorſum autem ad pedes mala punica ex hyacintho,purpura,vermiculo,ac byſſo retorta: & tintinnabula de auro puriſſimo, quæ poſuerũt inter malogranata in extrema parte tunicæ per gyrũ: tintinnabulũ autẽ aureũ & malũ punicũ, quibus ornatus incedebat pontifex quando miniſterio fungebatur, ſicut præceperat Dominus Moyſi. ¶Fecerũt & tunicas byſſinas opere textili Aaron & filijs ei⁹: & mitras cũ coronulis ſuis ex byſſo:feminalia quoque linea,byſſina:cingulũ verò de byſſo retorta,hyacintho, purpura,ac vermiculo diſtinctũ arte plumaria,ſicut præceperat Dominus Moyſi. ¶Fecerũt & laminã ſacræ venerationis de auro puriſſimo,ſcripſerũtq; in ea opere gẽmario,Sanctũ Domini: & ſtrinxerũt eã cũ mitra vitta hyacinthina, ſicut præceperat Domin⁹ Moyſi. ¶Perfectũ eſt igitur omne opus tabernaculi & tecti teſtimonij: fecerũtque filij Iſrael cuncta quæ præceperat Dominus Moyſi. Et obtulerũt tabernaculũ & tectũ & vniuerſam ſupellectilem,annulos,tabulas, vectes, colũnas a

¶7 lateribus ¶8 ſiue,ephod, ¶9 Heb. in eo quatuor ordines lapillorũ. ordo [ſub. qui erat,aut,i quo erant] ſardius, topazius,& carbũculus, [erat] ordo prim⁹. De his lapidũ, nominib⁹,vide ſ. ca. XXVIII. ¶10 Heb.i plenitudinib⁹ſuis .i.quas implebãt. ¶11 iuxta nomina &c.i. æquabãt filios Iſrael. ¶12 iuxta nomina ¶13 Heb. ſculpturæ annuli, quiſque iuxta nomẽ ſuũ pro duodecim tribub⁹.vl, iuxta duodecim tribus. Per appoſitionẽ dictũ, ſculpturæ ãnuli.q.d. lapides iſti ſiue gẽmæ iſtæ erãt ſculptæ ſculptura ãnuli.i. expſſa & quę legi poſſit. ¶14 catenas termini opere intorto ex auro puro.i. catenas breues in modũ funiũ ex auro mundo. ¶15 Iam autem fecerant duas palas aureas, ¶16 Heb . duos funes aureos.i. duas catenas aureas factas opere intorto inſtar funiũ. ¶17 Heb.duorũ funiũ[ſ.i.duarũ catenarũ inſtar funis intortarũ]inſeres duo bus vncinis:ponẽſque[ſub.fines illarum catenarũ]in lateribus ipſius ſuperhumeralis eregione faciei eius. Id eſt i parte anteriore. Vncinos intelligit qui adhærẽt palis duorum lapidum onychinorum. ¶19 In duobus lateribu ſuperhumeralis inferne,eregione faciei eius,& eregione coniũctionis eius, paulo ſupra artificiũ ſuperhumerali Eregione,inquit,faciei eius.i.in parte eius anteriore. ¶20 vl,coniunxerunt ¶21 [ſub. pectorale,]ſuper artificiu ſuperhumeralis, ¶22 Fecit & pallium ſuperhumeralis.i.pallium quod ſupponebatur ipſi ſuperhumerali. ¶23. in medio ſummæ partis ipſius pallij.erat enim ex omni parte clauſũ excepto orificio,ſiue foramine illo. ¶24 P lij ¶25.i. in pallio quo vtebatur ad miniſtrandum. ¶26 vl, mitram ¶27 Heb.ornamenta galerorum ex byſſ Id eſt elegantes pileolos. ¶28 Heb. coronæ ſanctitatis.Vel,pro corona ſancta ¶29 ſculpturarũ annuli.Id eſt ſcri ptura elegantiſſima , & facta affabre. ¶30 Vide annotationem in fine capitis XXVIII huius. ¶31 inſeru runt in ea(ſubaudi lamina) filum hyacinthinum, vt collocarent eam ſupra mitram. Id eſt, paulo ſupra frontem ¶32 tabernaculi,& tentorij conuentus.id eſt, tabernaculi quod alio nomine dicitur tentorium conuentus. Per ap poſitionem enim tabernaculum dicitur tentorium conuentus. Debẽtque hoc loco ET.pro Id eſt accipi. ¶33 He per expoſitionem dicuntur.exponit enim quid per tabernaculum intelligat,nempe &c.

Digitized by Google

baſes, Opertorium de pellibus arietum rubricatis, & aliud opertimentum de hyacinthinis pellibus, velum, Arcam, vectes, propitiatorium, Men-
6 ſam cum vaſis ſuis & propoſitionis panibus: Candelabrum, lucernas, & vtēſilia earum cum oleo: Altare aureū, & vnguentū, & thymiama ex aromatibus, & tentorium in introitu tabernaculi: Altare æneum, reticulum, vectes, & vaſa eiꝰ omnia: labrum cum baſi ſua: Tentoria atrij, & columnas cum baſibus ſuis. Tētorium in introitu atrij, funiculóſque illius & paxillos. nihil ex vaſis defuit quæ in miniſterium tabernaculi, & in tectum fœderis iuſſa ſunt fieri. Veſtes quoq; quibus ſacerdotes vtuntur in ſanctuario, Aaron ſcilicet & filij eius, obtulerunt filij Iſrael, ſicut præceperat Dominus. Quę poſtquam Moyſes cuncta vidit completa, benedixit eis. CAP. XL.

Locutúſq; eſt Dominus ad Moyſen, dicēs, Menſe primo, prima die mēſis, eriges tabernaculum teſtimonij, Et pones in eo arcā, demittéſque ante illam velum. Et illata mēſa pones ſuper eam quæ ritè præcepta ſunt. candelabrum ſtabit cum lucernis ſuis, Et altare aureum in quo adoletur incenſum, coram arca teſtimonij. Tentorium in introitu tabernaculi teſtimonij pones: & ante illud altare holocauſti: Labrum inter altare & tabernaculum, quod implebis aqua. Circundabíſque atrium tentorijs, & ingreſſum eius. Et aſſumpto vnctionis oleo vnges tabernaculum cū vaſis ſuis, vt ſanctificentur: altare holocauſti & omnia vaſa eius: labrū cum baſi ſua: omnia vn-
3 ctionis oleo conſecrabis, vt ſint ſancta ſanctorū. ¶Applicabíſque Aaron & filios eius ad fores tabernaculi teſtimonij, & lotos aqua indues ſanctis veſtibus, vt miniſtrēt mihi, & vnctio eorum in ſacerdotium ſempiternum proficiat. Fecitque Moyſes omnia quæ præceperat Dominus. ¶Igitur menſe primo anni ſecundi, prima die menſis collocatum eſt tabernaculum. Erexitq; Moyſes illud, & poſuit tabulas ac baſes & vectes, ſtatuítque columnas, & expandit tectum ſuper tabernaculum, impoſito deſuper operimēto, ſicut Dominꝰ imperauerat. ¶Poſuit & teſtimoniū in arca, ſubditis infrà vectibus, & oraculū deſuper. Cúmq; intuliſſet arcā i tabernaculū teſtimonij, appendit ante eam velum, vt expleret Domini
5 iuſſionē. ¶Poſuit & menſā in tabernaculo teſtimonij ad plagam Septentrionalem extra velū, ordinatis corā propoſitionis panibus, ſicut præceperat Dominus Moyſi. ¶Poſuit & candelabrū in tabernaculo teſtimonij eregiōe mēſæ in parte Auſtrali, locatis per ordinem lucernis, iuxta præceptū Domini. ¶Poſuit & altare aureū ſub

eius, & baſes eius. Et tegumentum ex pellibus arietinis rubris, & tegumentum ex pellibus [14] melium, & [15] velum obtentionis. Arcam teſtimonij & vectes eius, atque propitiatorium. Et menſam, omniáque eius inſtrumenta, & panem ſacierum. [16] Luminare mundum, [17] lampades eius, lampades diſpoſitas, & omnia inſtrumēta eius, & oleum ad luminare. Et aram auream, & oleum vnctionis, & ſuffimentum aromaticum, & velum ad oſtium tētorij. Aram quoque æneam & reticulum eius æneum, vectes eius, & omnia inſtrumenta eius, labrum & baſim eius. Tapetes atrij, & columnas eius, & baſes eius: & velū pro porta atrij, & [18] clauos eius atque funes eius, ſed & cūcta inſtrumēta [19] cultus tabernaculi [40] ad tentorium conſtitutionis. Veſtes quibus inuoluuntur res [41] quæ pertinent ad miniſteriū ſanctuarij, veſtes ſanctas pro Aharone ſacerdote, & veſtes filiorum eius, in quibus ſacerdotio fungerētur. Iuxta omnia quæ præceperat Dominus Moſi, ſic fecerunt filij Iſrael [42] pro vniuerſo miniſterio. [43] Et vidit Moſes vniuerſū opus, & ecce abſoluerant hoc, ſicut præceperat Dominus, ſic inquā fecerant. & [44] laudauit eos Moſes. CAP. XL.

Loquutúſque eſt Dominus ad Moſen, dicens, [1] In die menſis primi, in primo mēſis, eriges tabernaculum [2] tentorij conſtitutionis. Et pones in eo arcam teſtimonij, & obteges arcā velo. Inferéſque menſam, & ordinabis eam iuxta diſpoſitionem ſuam: inferes & candelabrum, & [3] in ſublime collocabis lāpades eius. Pones deinde arā auream incenſi coram arca teſtimonij, & pones velum ad oſtium tabernaculi. Aram verò holocauſti pones ante oſtium tabernaculi [4] tentorij cōſtitutionis. Labrum ipſum pones inter tabernaculum [5] conſtitutionis, & inter aram, & pones illuc aquas. Pones & atriū per circuitum, & expandes velum ad portam atrij. Tolles & oleum vnctionis, & vnges tabernaculum, & quicquid in eo eſt, & conſecrabis illud cum vniuerſis inſtrumentis ſuis, vt ſit ſanctum. Vnges & aram holocauſti, atque omnia inſtrumenta eius, & conſecrabis aram, vt ſit ara [6] ſacroſancta. Vnges & labrum atque baſim eius. & cōſecrabis ipſum. ¶Et adduces Aharonem & filios eius ad oſtium tentorij [5] conſtitutionis. & lauabis eos aque. Indues quoque Aharoni veſtes ſanctas, & vnges eum, cōſecrabíſque eum, vt ſacerdotio mihi fungatur. Sed & filios eiꝰ adduces, & indues eos tunicis. Et vnges eos quemadmodum vnxiſti patrem eorū, vt ſacerdotio mihi fungātur. [7] futurū enim eſt, vt ſit illis vnctio eorum in ſacerdotium perpetuum in poſteritatibus ſuis. Fecit autem Moſes iuxta omnia quæ præcepit ei Dominus, ſic ſiquam fecit. ¶Et factū eſt menſe primo, anno ſecundo, primo menſis erectum eſt tabernaculū. Erexit autē Moſes tabernaculū illud, ponens baſes eiꝰ, & ponēs aſſeres eius, & ponens vectes eius, & erigēs columnas eius. Extēditque tentoriū ſuper tabernaculū, & poſuit tegumētū [8] tectorij ſuper illud ſuperne, ſicut præceperat Dominus Moſi. ¶Tulit quoque [9] teſtimoniū, & repoſuit illud in arcam, addiditque vectes arcæ, & poſuit propitiatorium ſuper arcam. Et inferens arcam in tabernaculum, obtendit [10] velū obtentionis, operiens arcam teſtimonij, quēadmodū præceperat Dominus Moſi. ¶Poſuit & menſam intra tentoriū [11] conſtitutionis ad latus tabernaculi Septētrionale, extra tamē velū. Et diſpoſuit ſuper eā ordinē panis in cōſpectu Domini, ſicut præceperat Dominus Moſi. ¶Poſuit & cādelabrū in tentoriū [11] cōſtitutionis, eregione mēſæ, ad latus tabernaculi Meridionale. [12] Accendit & lāpades corā Domino, [13] quēadmodū Dominꝰ ipſi Moſi pręceperat. ¶Et arā aureā poſuit in

¶14 vl, taxorū, ¶15 Heb. velum muſach. i. velū quod alio nomine dicit muſach. i. aulæū. ¶16 Cādelabrū ¶17 vl, cum lucernis eius, cū lucernis [iquā] diſpoſitionis. i. quæ quotidie aptabātur mane & veſperi. ¶18 funes eius & paxillos eiꝰ. Gallice ſes fiches. ¶19 miniſterij ¶40 pro tentorio cōuentus. vl, [quod etiam dicebatur] Oel moed. i. tentorium fœderis, ſiue conuentus. ¶41 vl, miniſterij ad miniſtrandum in ſanctuario. Id eſt, quibus vtebantur in transferendo tabernaculo. ¶42 Heb. vniuerſum opus. ¶43 Hebraiſmꝰ eſt, pro, Diligēter perſpecto opere vniuerſo quod fecerant, deprehēdit perfectum eſſe vt præceperat Dominꝰ. ¶44 Heb. benedixit illis Moſes.

X L.

¶1. i. Die quadā menſis primi, nempe prima eiuſdē. hoc eſt, Prima die mēſi Niſan. Aſcendit enim Moſes altera vice montem Sinai, viceſimanona die mēſis Ab, & deſcendit iterū de monte decima die menſis Tiſri, qui fuit dies propitiationis: fuitque per totum menſem Elul, & per decem dies menſis Tiſri in monte, quadraginta ſcilicet diebus ac noctibus. Et mox vt deſcendit. præcepit vt inſiſterent operi tabernaculi perficiendo: conſummauerūntque vniuerſum opus ab Autumno, vſque ad principium menſis Paſchalis, qui iam erat ſecundus annus (incipiens ſcilicet) ab egreſſu de Aegypto. ¶2 tentorium conuentus. Hoc per appoſitionem dictum eſt: tabernaculum quod alio nomine dicitur tentorium conuentus. ¶3 accendes lucernas eius. ¶4 tentorium conuentus. Per appoſitionem dictum. ¶5 conuentus, ¶6 Heb. ſanctitas ſanctitatum. ¶7 .i. per hanc vnctionem erunt mihi ſacerdotes perpetui, hoc eſt quandiu viuent. ¶8 Tectorium iſtud erat factū ex pellibus capratū. ¶9 .i. tabulas teſtimonij. ¶10 .i. velum illud quod oppandebatur arcæ, & quo diſtinguebatur tabernaculum in duas partes. ¶11 conuentus. Sic & paulo poſt. ¶12 Accendit & lucernas ¶13 Hebraiſmus, pro, vt ipſe Moſi præceperat. antecedens pro relatiuo.

Digitized by Google

¶14 tabernaculi tentorij conuentꝰ. Iſta duo idē ſignificāt. q.d. in oſtio tabernaculi, tabernaculi in quam conuentus, ſiue fœderis. ¶15 oblationē. Iſta oblatio fiebat de liquidis, farina ſimilaginea cōſperſa oleo.
¶16 vl. lauabāt ex eo. i. ex eius aqua. ¶17 tabernaculū conuentus, ¶18 .i. quoties proficiſcebantur.

tentorium cōſtitutionis ante velum. Et adoleuit ſuper eā ſuffimentum aromaticū, quēadmodum præceperat Dominus Moſi. ¶Suſpēdit & velamē ad oſtiū tabernaculi. ¶Et arā holocauſti poſuit ad oſtiū[14] tabernaculi tentorij conſtitutionis,' & ſacrificauit ſup ipſam holocauſtū, & [15] cibariū ſacrificium,' quemadmodū præceperat Dominus Moſi. ¶Poſuit & labrū inter tentorium conſtitutionis, & inter aram, & immiſit in illud aquam ad lauandum. Et[16] lauerunt ex eo' Moſes, & Aharon & filij eius manus ſuas & pedes ſuos quum introirent in tentorium conſtitutionis, & quū appropinquarent ad aram, lauerunt, ſicut Dominus Moſi præceperat. ¶Erexit quoque atriū per circuitū tabernaculi & aræ, & poſuit velamē ad portam atrij, & abſoluit Moſes opus illud. ¶Et nubes obtexit[17] tentorium conſtitutionis,' & gloria Domini impleuit tabernaculum. Et Moſes non potuit introire in tentorium conſtitutionis, eo quòd nubes habitaret ſuper ipſum & q gloria Domini impleret tabernaculum. Quūmq; nubes in altum tolleretur à tabernaculo, proficiſcebantur filij Iſrael per cunctas profectiones ſuas. Quando verò nubes nō tollebatur in altū, non proficiſcebantur, vſque ad diem quo ſuſtolleretur. Nam nubes Domini erat ſuper tabernaculum interdiu, & ignis erat in eo noctu coram oculis vniuerſæ domus Iſrael,[18] in omnibus profectionibus ſuis.

tecto teſtimonij contra velum, & adoleuit ſuper eo incenſum aromatum, ſicut iuſſerat Dominus Moyſi. ¶Poſuit & tētoriū ī introitu tabernaculi teſtimonij. ¶Et altare holocauſti ī veſtibulo teſtimonij, offerēs in eo holocauſtum & ſacrificia, vt Dominus imperauerat. ¶Labrum quoque ſtatuit inter tabernaculū teſtimonij, & altare, implens illud aqua. Lauerūntque Moyſes & Aarō, ac filij eius manus ſuas & pedes, cum ingrederētur tectum fœderis, & accederent ad altare, ſicut præceperat Dominus Moyſi. ¶Erexit & atrium per gyrū tabernaculi & altaris, ducto in introitu eius tentorio. ¶Poſtquā omnia perfecta ſūt, operuit nubes tabernaculum teſtimonij. & gloria Domini impleuit illud. Nec poterat Moyſes ingredi tectum fœderis, nube operiente omnia, & maieſtate Domini coruſcante: quia cuncta, nubes operuerat. Siquando nubes tabernaculū deſerebat, proficiſcebantur filij Iſrael per turmas ſuas: Si pendebat deſuper, manebāt in eodē loco. Nubes quippe Domini incubabat per diē tabernaculo, & ignis in nocte, videntibus cunctis populis Iſrael per cunctas manſiones ſuas.

Liber Leuiticus, Hebraice Vaicra.

Leuiticus, Græcè τὸ λευιτικὸν, ita dicitur quòd in eo fuſiſſimè & prolixiſſimè tractatur quæcunq; pertinent ad officiū & prouinciam tribus Leui: vt ſunt holocauſta & reliqua omnia ſacrificiorū & oblationum genera, cura ignis perpetui, diſcrimen animalium mundorū & immundorum, indictio dierum feſtorum, promulgatio anni iubilei, & alia quàmplurima. Hebraicè verò VAIICRA appellatur, id eſt, Et vocauit: à primo libri vocabulo: quæ nomenclatura familiaris eſt Hebræis in toto Pentateucho.

CAP. I.

¶1 Hebraiſmꝰ eſt, pro, Vocauit autem Dominus Moyſen, & locutus eſt ei. Hæc præfatur Moyſes, vt intelligamus hęc ſacrificia à Deo inſtituta.
¶2 conuentus
¶3 Heb. Homo

V[1] Ocauit autem Moſen, & loquutus eſt Dominus ad eum' è tētorio [2] cōſtitutionis' in hanc ſententiā, Loquere ad filios Iſrael, & dic ad eos, [3] Si quiſpiam ex vobis adduxerit ſacrificium' Domino: [4] ex animalibus [his nempe] de bobus[5] & ouibus[6] adducetis ſacrificia veſtra. [7] Si holocauſtum fuerit [8] ſacrificium' eius ex armento, adferat [vitulum] marē[9] integrum,' & adducat eum ad oſtium[10] tentorij conſtitutionis, [11] vt acceptus ſit ipſe coram Domino.' Et admouebit manum ſuam ſuper caput [12] holocauſti,' & acceptum erit pro eo, [13] vt expiatio pro eo fiat.

CAP. I.

Vocauit autē Moyſen, & locutus eſt ei Dominus de tabernaculo teſtimonij, dicens, Loquere filijs Iſrael, & dices ad eos, Homo qui obtulerit ex vobis hoſtiam Domino: de pecoribus, id eſt de bobus & ouibus offerens victimas, Si holocauſtū fuerit eius oblatio, ac de armento: maſculum immaculatū offeret ad oſtiū tabernaculi teſtimonij, ad placādū ſibi Dominū: ponétq; manꝰ ſuper caput hoſtiæ, & acceptabilis erit, atque in expiationē eius proficiēt.

quū obtulerit ex vobis oblationem &c. Hebraiſmus eſt, pro, Cum quiſpiam priuatus offerre volet. Hic loquitur de ſacrificio priuato. Duabus autem de cauſis olim præcepit Deus ſacrificia Iudæis: primùm vt populus in idololatriam pronus, ab idolis auerteretur, & in cultu vnius Dei contineretur. Deinde vt typos haberet populus Dei ſacrificij Chriſti, quem oportebat aliquando in crucem agi pro peccatis ſuorū. ¶4 Heb. de greſſilibus, ex armento & ex grege .i. de animalibus quæ gradiuntur, nempe ex armento, ſiue ex bobus, & ex gregibus offeretis. ¶5 & grege. Id eſt ex ouibus & capris. Vox Hebræa S O N, communis eſt ad oues & capras. ¶6 Heb. offeratis oblationem veſtram. Hebraiſmus eſt, pro, offerat eam. eſt enim perſonæ & numeri mutatio, & antecedens pro relatiuo. ¶7 Quaſi dicat, Si quiſpiā offerre volet oblationē ex armento, quam velit totā igni abſumi. Hæc oblatio, Hebræis O L A dicitur, quæ tota igni abſumebatur, ab עלה, id eſt aſcendit, quòd tota in fumum aſcēderet & abiret. A Græcis verò ὁλόκαυστον ſiue ὁλοκαύτωμα, quaſi totum combuſtum, aut totum igne abſumptum, quòd totum igni abſumeretur. ¶8 oblatio ¶9 vl, perfectum. Hoc eſt, vitij ac labis expertem, non macilentum, non debilem, non languidum. ¶10 tabernaculi conuentus. Vel, fœderis. id eſt, ad oſtium atrij. Tabernaculū conuentus ſiue fœderis, propriè erat domiciliū arcæ & altaris thymiamatis, id eſt Sanctum & Sanctum ſanctorum, ſignificat. accipitur tamen aliquando pro toto ædificio illo ſacro quod etiam atrium complectitur, vt hic & Nume. 4. c. ad oſtium enim atrij deducebant hoſtiam, quam ſacerdotibus tradebant. ¶11 propria ſua voluntate coram Domino. Sic rectius vertitur. Chaldæus tamen paraphraſtes vertit, vt accepta ſit illi coram Domino. Id eſt, ad placandum Deum. ſic etiam L X X. Quod ait, Coram Domino, ſignificat ante tabernaculum cōuentus, ſiue fœderis, vbi exhibebat ſe Deus præſentem filijs Iſrael. ¶12 Id eſt, victimæ quæ futura eſt holocauſtum, totáque igni abſumenda eſt. Impoſitione manuū ſignificabat offerens, ſuam oblationem eſſe ſpontaneam, ſéque omnia quæ in manu ſua erant, à Deo accepiſſe. ¶13 Id eſt, vt proficiat ei ad placandum ipſi Deum. quaſi dicat, hac victima reddetur Deus illi propitius. Chaldæus paraphraſtes, vt ſit redēptio pœnarum quas ille daturus erat.

Digitized by Google

B [illegible] vitulũ corã Domino, & offerẽt filij Aaron ſacerdotis ſanguinem eius, fundẽtes per altaris circuitum, quod eſt ante oſtium taberna culi. Detractáque pelle hoſtiæ, artus in fruſta concident. Et ſubijciẽt in altari ignẽ, ſtrue ligno rum antè compoſita. Et membra quæ ſunt cæſa, deſuper ordinantes, caput videlicet, & cũcta quæ adhærẽt iecori, inteſtinis & pedibus lotis aqua: adolebítque ea ſacerdos ſuper altare in holocau
C ſtum & ſuauem odorẽ Domino. ¶ Quòd ſi de pe coribus oblatio eſt, de ouibus ſiue de capris ho locauſtum: agnum anniculum & abſque macu la offeret: immolabítque ad latus altaris quod reſpicit Aquilonẽ, coram Domino. ſanguinẽ ve rò illius fundẽt ſuper altare filij Aaron per cir cuitum. Diuidẽtque mẽbra, caput & omnia quæ adhærent iecori: & imponent ſuper ligna, qui bus ſubijciendus eſt ignis. Inteſtina verò & pe des lauabunt aqua: & oblata omnia adolebit ſa cerdos ſuper altare in holocauſtum & odorem ſuauiſſimum Domino. ¶ Si autem de auibus, ho
D locauſti oblatio fuerit Domino: de turturib⁹ & pullis columbæ offeret eam ſacerdos ad altare: & retorto ad collũ capite, ac rupto vulneris loco, decurrere faciet ſanguinem ſuper crepidinẽ al taris. Veſiculã verò gutturis & plumas proijciet propè altare ad Orientalẽ plagã, in loco in quo ci neres effundi ſolẽt. Cõfringétq́; aſcellas ei⁹, & nõ ſecabit, neq; ferro diuidet eã, & adolebit ſuper al tare, lignis igne ſuppoſito. holocauſtũ eſt & obla tio ſuauiſſimi odoris Domino. CAP. II.

Anima cum obtulerit oblationẽ ſacrificij Do mino, ſimila erit eius oblatio. fundétque ſu per eã oleum, & ponet thus, ac deferet ad filios Aarõ ſacerdotes: quorũ vnus tollet pugillũ plenũ ſi milæ & olei, ac totũ thus, & ponet memoriale ſu per altare in odorẽ ſuauiſſimũ Domino. ¶ Quod autem reliquum fuerit de ſacrificio, erit Aaron & filiorum eius, ſanctum ſanctorum de oblatio nibus Domini. ¶ Cũ autẽ obtuleris ſacrificiũ coctum in clibano de ſimila, panes ſcilicet abſq; fer mento cõſperſos oleo, & lagana azyma oleo lita. ¶ Si oblatio tua fuerit de ſartagine: ſimilæ con ſperſæ oleo & abſq; fermẽto, diuides eã minuta tim, & fundes ſuper eã oleũ. ¶ Sin autẽ de craticu la fuerit ſacrificiũ, æquè ſimila oleo cõſpergetur: quã offerẽs Domino, trades manibus ſacerdotis.

Et [14]mactabit vitulum [15]coram Domino, & addu cent filij Aharonis ſacerdotes ſanguinem, ſpar gẽntque illũ ſuper aram per ambitum, quæ [aræ] eſt ad oſtium tentorij conſtitutionis. Deinde de tracta pelle, [16]incidat holocauſtũ [17]iuxta inciſio nes ſuas. Ponẽntq́; filij Aharonis ſacerdotis ignẽ ſuper aram, & ſtruẽt ligna ſuper ignem. Et con ſtruent filij Aharonis ſacerdotes [18]inciſiones, ca put videlicet & [19]exta ſuper ligna quæ ſunt in ara ſuper ignem. [20]Ventrem autem eius & cru ra eius aqua lauabit, & incẽdet ſacerdos omnia [21]in ara: holocauſtum, ſacrificium hoc igne con fectũ, odor ſuaueolens Domino. ¶ Si verò de gre ge fuerit ſacrificium eius, de ouibus ſcilicet aut capris [22]holocauſtũ, adducat marem integrum. Et mactet ipſum ad latus Aquilonare ipſius aræ [23]corã Domino, ſpargántq́; filij Aharonis ſacer dotes ſanguinẽ eius ſuper arã per circuitũ. [24]Et incidant ipſum inciſionibus ſuis, nempe caput eius & [26]exta, conſtruétque ſacerdos ea ſuper li gna quæ ſunt in ara ſuper ignẽ. [27]Ventrẽ verò & crura aqua lauabit, & adducet ſacerdos vniuerſa, & incẽdet [21]i ara: holocauſtũ, ſacrificiũ hoc igne confectũ odor ſuaueolens Domino. ¶ Si verò ho locauſtum quis Domino offerre voluerit ex a uibus, adducat de turturibus aut pullis columba rum [28]ſacrificium ſuum. Sacerdos adferet ipſum ad aram, [29]contorquebítque caput eius, & incen det in ara: ſanguis verò eius iuxta parietẽ aræ guttatim effundatur. Et tollet [30]ventriculum eius cũ pluma, & proijciet eam iuxta aram [31]ad Orientem, ad locum [32]cineris. Et findat [33]ipſum cũ alis ſuis, ſed non ſeparet: incendétque ipſum ſacerdos i ara ſuper ligna quæ ſunt ſuper ignẽ: [34]vt ſit holocauſtum igne confectum odor ſua ueolens Domino. CAP. II.

Anima quæ Domino cibarium ſacrificium offerre voluerit, [1]ſit eius oblatio de ſimilagi ne: & fundat ſuper eam oleum, & ponat ſuper eã thus. Adferátque eam ad filios Aharon ſacerdo tes, & apprehendat inde volam ſuam plenã de ſimila eius, & de oleo eius, cum vniuerſo thure eius: & incendet ſacerdos [4]monumentũ eius ſu per aram, ſacrificium, hoc igne confit in odo rem ſuaueolentem Domino. Reſiduum verò il lius [5]cibarij ſacrificij erit Aharonis & filiorum eius, [6]ſacroſanctũ de ſacrificijs Domini. ¶ Et ſi attuleris oblationẽ, cibarium ſcilicet ſacrificiũ ex ijs quæ in fornace coquuntur, [7]ſit placenta ſimilaginea, azyma oleo conſperſa, & lagana infer mentata deuncta oleo. ¶ Si verò munus tuũ oblatum fuerit de ſartagine, erit [8]ſimila infermen tata oleo ſubacta. Cõminues autẽ [9]eam [10]minutim, & fundes ſuper eã oleum, [11]ſacrificiũ cibariũ eſt hoc. ¶ [12]Si ſacrificiũ cibariũ, q̃ adfers, eſt de frixorio, fiat de ſimilagine cũ oleo. Et inferes ſacrificiũ hoc cibariũ, quod factũ eſt ex illis, ad Dominũ, & adferes illud ſacerdoti, vt adducat illud ad arã.

¶14 ſub. ſacer dos, vel Leuita. ¶15. i. corã alta ri Domini. ¶16 ſacerdos ſẽpe, aut mini ſter. ¶17. i. mẽ bratim. ¶18. i. mẽbra hoſtiæ ĩciſa. ¶19 adi pẽ. Vox Hebræa P E D E R, ſigni ficat adipẽ illũ ſiue reticulũ il lud quod ſuper hepar poſitum inuenitur.

¶20 Inteſtina ¶21 ſuper alta re: holocauſtũ eſt vſtulatũ (vel ignitũ) odoris quietis Domi no. i. odoris gratiſſimi. q.d. holocauſtum iſtud quod igni abſumitur, ni dorem reddit ſuauiſſimũ quo placatur De⁹. ¶22 vſ, ad holo cauſtum faciẽ dum. Ordo ta lis eſſe debet, Si oblatio ad holocauſtũ fa ciẽdum, eſt de pecoribus &c. ¶23 vſ, in con ſpectu Domi ni. hoc dicit, quia mactaba tur coram Sã cto. ¶24 Diui dátque [Sub audi, ſacerdos] ipſum mẽbra tim, ¶26 adi pẽ. Vide paulò ſuprà, de hoc annotationẽ. ¶27 Inteſtina

¶28 oblationem ſuam. Et offeret eã ſacerdos &c. ¶29 ſecabítq́; vngue caput eius, & cremabit ſuper altare: ¶30. i. veſiculã quæ eſt in gutture. ¶31. i. ad eam partem quæ procul erat à Sãcto ſanctorũ. ingrediebantur enim taber naculum ab Oriẽte. ¶32. i. in quo reponebantur cineres. ¶33 ſub. ſacrificium. vſ, Et findet illam cum alis ſuis, & nõ diuidet. Id eſt, oblationem illam cũ alis ſuis remanẽtibus findet, & non ſeparabit eas. q.d. alæ eius non reſecabũ tur, neq; ſeparabit ſacerdos partẽ alterã ab altera. ¶34 [id] holocauſtũ eſt & ſacrificiũ ignitum [vſ, incenſum] odoris ſuauis Domino. Vide numerũ 21. II. ¶1 Heb. Et aĩa quũ obtulerit oblationẽ muneris. Ordo eſt inuerſus, Cũ autẽ offeret aĩa. i. aliq̃s priuatus oblationẽ &c. Chaldæus paraph. vertit, Et homo. priuatũ hominẽ ſignificare volẽs. Obla tionẽ muneris. i. oblationẽ quæ vocat munus. Hebraice M I N H A. i. Quũ quis priuatus oblationẽ offerre volet quæ vocatur munus, quæ fiebat de rebus animæ expertibus. ¶2. i. è ſimila offeret eam. ¶3 vſ, tollat [ſacerdos] ex eo [ſub. munere] pugillum plenum de ſimila eius, &c [ſub. muneris.] ¶4 memoriale eius ſuper altare: hoc quod igni abſumitur, eſt odoris ſuauiſſimi Domino. i. adolebit id quod Deo reducet in memoriam ipſum offerentẽ: eáq́; res, ſacrificiũ ſcilicet illud quod ita crematur, gratiſſimũ eſt Domino. Alij dicũt vocẽ Hebræã A Z C A R A, pro qua me moriale verſum eſt, ſignificare odorẽ, vt ſic legatur, & adolebit ſacerdos odorẽ eius ſup altare. ¶5 de munere. vſ, de munere illo ¶6 ſanctum ſanctorum eſt de oblationibus Domini ignitis. Vel, de iis quæ in honorem Domini incẽ duntur. q.d. id enim eſt ſacroſanctum: quia id, eſt de ijs quæ incenduntur in honorẽ Domini: eóq́; comedi nõ poſ ſunt, niſi à ſanctis, hoc eſt ſacerdotibus. ¶[7] vſ, Quũ offerre voles oblationẽ quæ vocat munus, coctionẽ clibani. i. Quũ offerre volueris mun⁹ quod coctũ fuerit i clibano. ¶7 Heb. è ſimila [ſub. offeres] placẽtas ſcilicet maiores infer mentatas, verſatas i oleo: (vſ, tinctas oleo:) & placẽtas minores iſermẽtatas, oleo vnctas. ¶8 Gallice, des bignets. ¶9 il lud. Sub. munus. ¶10 in buccellas, ¶11 munus eſt. i. tale eſt quod oportet offerre Deo. ¶12 Sin autẽ munus cratice lævel ſartagis profundæ valdè fuerit oblatio tua: ex ſimila oleo conſperſa fiet: & afferes munus quod fiet ex illis, Domino, offeréſq́; ſacerdoti, & admouebit &c. Munus craticulæ vocat coctũ ſup craticulã.

Digitized by Google

Et ſacerdos tollat [13] ſeparatim de ſacrificio iſto cibario monumentū ei[9],' & adolebit[illud]ſu a-ra,[14]vt ſit ſacrificiū igne confectum ad odorem ſuaueolentē Domino. Et quod reſiduū fuerit'[5]de ſacrificio iſto cibario,'erit Aharonis & filiorum eius,[16] ſacroſanctū eſt de ſacrificijs quæ igne fiunt Domino. ¶[17]Omne donū quod Domino afferetis,infermentatum ſit: [18]nullū enim fermentum,nullúmque mel incēdere debetis in ſacrificijs Domini quæ igne fiunt. [19]Ex primitiuis quidem[fructibus]afferetis munus Domino:[20]ſuper aram verò nō aſcendant ad odorem ſuaueolentē.¶[21]Omne munus ſacrificij tui cibarij'ſale cōdias: ne vnquā deſit ſal fœderis Dei tui[22]in cibarijs tuis ſacrificijs,' ſed in omni munere tuo ſal adhibebis.[23]Si volueris ſacrificium cibariū afferre Domino ex primitijs,afferas cibarium ſacrificiū è primitijs tuis, nempe fruges matureſcētes igne toſtas,quas profudit fertiliſſim[9] ager.'Ponas etiam ſuper [24]illud' oleū & thus:[25]ſacrificiū hoc cibarium.[26]Et ſacerdos adolebit monumentū eius, [nempe] illius profuſionis, & illius olei, vnà cum vniuerſo thure , ſacrificium hoc quod igne conſit Domino.

CAP. III.

SI verò ſacrificium eius fuerit ſacrificiū [1]gratiarū actionis,'attuleritque illud de armēto marem aut fœminam,[2]integrū'afferat'corā Domino.' Et ponet manum ſuam ſuper caput'[3]ſacrificij ſui,'iugulabitque'illud ad oſtium tentorij[6]cōſtitutionis,'& ſpargēt filij Aharonis ſacerdotes ſanguinē ſuper aram per ambitū.Et[7]offeret'de ſacrificio [8]gratulatorio,[9]quod igne conſiat Domino,'nēpe adipē [10]qui operit vētrem,'& omnem pinguedinem quæ eſt[11]circa vētrem.'Et duos renes,& adipem [12] qui eſt circum eos,& ſuper omentū illorū,'& reticulū quod eſt ſuper iecur,vnà cū renib[9] tollet.Et incendent illud filij Aharōis in ara ſuper holocauſto, quod eſt ſuper ligna quæ ſunt ſup ignē: [13]vt fiat ſacrificiū igne Domino ad odorē ſuaueolentē.¶Si verò de grege fuerit mun[9]eius [14]ad ſacrificiū gratulatoriū' Domino,offerat marem aut fœminam, ſed integrum.Vt ſi ouē [15]attulerit pro ſacrificio ſuo,'adducat illam in conſpectum Domini.Deinde ponat manum ſuā ſuper caput ſacrificij ſui,&'[16]mactet'ipſum ante tentoriū'[17]conſtitutionis,'ſpargántque[18]filij Aharonis' ſanguinem eius ſuper aram per circuitū. [19]Et ſacrificet de victima gratulatoria ſacrificiū,quod igne conſit, Domino,' nēpe adipem eius,integram caudā,[20] quæ'iuxta eſt ſpinæ dorſi,tollet,adipem quoque qui obtegit[21]ventrem,'& omnem adipem [22] qui eſt ſuper inteſtina.'Duos quoque renes,& adipem qui eſt [23]circa eos, & ſuper abdomen illorum,' & reticulum quod eſt ſuper iecur,cū renibus[24]tollet.' Sacerdóſq; illud incendet in ara, [25]vt ſit cibariū ſacrificiū igne confectū Domino. ¶Si autē capra fuerit munus eius,adducat hanc in conſpectum Domini,

Qui cum obtulerit eam,tollet memoriale de ſacrificio, & adolebit ſuper altare in odorē ſuauitatis Domino.quicquid autem reliquum eſt,erit Aaron & filiorum eius , ſanctum ſanctorum de oblationibus Domini.¶Omnis oblatio quæ offertur Domino, abſq; fermēto fiet, nec quicquā fermēti ac mellis adolebitur in ſacrificio Domini.Primitias tantum eorum offeretis ac munera:ſuper altare verò non imponentur in odorē ſuauitatis.¶Quicquid obtuleris ſacrificii,ſale cōdies,nec auferes ſal fœderis Dei tui de ſacrificio tuo.In omni oblatione offeres ſal. Si autē obtuleris munus primitiarum frugum tuarū Domino,de ſpicis adhuc virentibus torrebis igni, & confringes in morem farris,& ſic offeres primitias tuas Domino, Fundēs ſuper ea oleum,& thus imponens,quia oblatio Domini eſt.de qua adolebit ſacerdos in memoriam muneris partē farris fracti & olei ac totum thus.

CAP. III.

QVòd ſi hoſtia pacificorū fuerit eius oblatio, & de bobus voluerit offerre,marem ſiue feminā,'immaculata'offeret coram Domino. Ponétque manum ſuper caput victimæ ſuæ, quæ immolabitur in introitu tabernaculi teſtimonij.fundéntq; filij Aaron'ſacerdotis,'ſanguinem per altaris circuitum.Et offerent de hoſtia pacificorum in oblationem Domino,[adipē qui operit vitalia,& quicqd pinguedinis eſt interinſecus:Duos renes cum adipe quo teguntur ilia,& reticulum iecoris cum renūculis.Adolebúntque ea ſuper altare in holocauſtum,lignis igne ſuppoſito:in oblationē ſuauiſſimi odoris Domino. ¶Si verò de ouibus fuerit eius oblatio & pacificorum hoſtia,ſiue maſculum obtulerit,ſiue fœminam, immaculata erunt omnia.' Si agnum obtulerit coram Domino,ponet manum ſuā ſuper caput victimæ ſuæ:quæ immolabitur in veſtibulo tabernaculi teſtimonij): fundéntque filij Aaron ſanguinem eius per circuitum altaris.Et offerent de pacificorum hoſtia ſacrificium Domino:adipem & caudam totam cum renibus,& pinguedinem quæ operit ventrem atque vniuerſa vitalia, Et vtrumque renunculum cum adipe qui eſt iuxta ilia, reticulúmque iecoris cum renunculis.Et adolebit ea ſacerdos ſuper altare in pabulum ignis & oblationis Domini. ¶Si capra fuerit eius oblatio , & obtulerit eam Domino,

¶13 aliqui muneris illius partē memoriale ei[9].Sub.muneneris.i. quæ faciat vt Deus recordetur illius muneris.

¶14 ſacrificiū igni abſumptū,eſt odoris ſuauiſſimi Domino.q.d.hæc munera etiam placent Domino. ¶15 ex munere, ¶16 Heb. [quia]ſanctitas ſanctitatū eſt de incenſis Domini.i. quia hoc Domino oblatum eſt.

¶17 vl,Omne munus qđ offeretis Deo, non fiet de re fermentata. Deus mūera reſpuit fermentata.i. quæ à puro, cādido,& ſyncero animo non pꝛoficiſcuntur.

¶18 quia ex omni fermento & omni melle nō incēdetis incēſum Domino.

¶19 In oblatione primitiarū offeretis eas Domino.q.d.Tempore nouarum frugū offeretis primitias.Hebraiſm[9] eſt.De oblatiōe enī primitiuarū frugū hîc loquit̃.

¶20.i.nō imponētur ſuper altare,vt incēdātur,expiratura nidorē Domino:quia debēt quidē offerri Deo primitiæ,ſed nō debēt adoleri,q; cedāt in cibū ſacerdotū. ¶21 Omnē oblationem muneris tui.i.quæ munus erit. ¶22 in oblatione tua.i.Perpetuo vteris ſale in omni munere quod mihi oblatur[9] es ratione fœderis qđ tecū percuſſi.q.d. Nō cōmittes vt aliquid offeras Deo ſine iudicio ſpirit[9]. ¶23 Si verò offeres donū de primitijs Domino,de ſpica recēte toſta igni, & tritico cōtuſo[tritico inquā] ſpicæ plenæ offeres mun[9] primitiarū tuarum.i.de ſpicis recentibus toſtis igni, & è tritico ſpicæ plenæ cōtuſo &c. ¶24 Sub.munus. ¶25 mun[9] eſt. ¶26 vl,Adolebitq; ſacerdos in memoriā eius(ſubaudi,muneris)partē de frumēto ei[9] cōtuſo,& de oleo ei[9],vnà cū toto thure ei[9]: id,eſt incenſum Domino.i.Sacerdos adolebit partē aliquā muneris ei[9], quæ Deū meminiſſe faciat oblationis.Alij vertunt,adolebit ſuffitū eius.Incēſum Domino,inquit, vel quod incenditur Domino.

III. ¶1 paciū.ſi ita loqui liceret.i.ſacrificiū pacificū. q.d. Si homo priuatus offerre voluerit hoſtiam pacis.De ſacrificio pacifico,vide ſ.cap. VII. ¶2 vl,immaculatum.pro,integra,ſiue immaculata.hoc eſt,ſine vllo vitio. ¶3.i.in oſtio atrij,in quo quidem atrio erat tabernaculū,in quo tabernaculo erat arca ſuper quā apparebat eis Domin[9]. ¶4 vl,oblatiōis ſuæ, ¶5 ſub.ſacerdos. ¶6 vl,conuēt[9], ¶7 ſub.ſacerdos. ¶8 paciū. vl,pacifico, ¶9 incēſum Domino.i.partē aliquā quæ incēdatur iń honorē Dei.id quod poſtea exponit,cū dicit,adipē &c. ¶10 qui eſt ſuper inteſtina, ¶11 inter inteſtina. ¶12 quo teguntur ipſi,qui adeps eſt iuxta ilia. vl,qui renes ſunt iuxta ilia. ¶13 hæc res eſt incēſum odoris quietis Domino.q.d.Tale ſacrificiū ſic factū,erit acceptiſſimū Domino Deo. ¶14 pro ſacrificio pacifico.i.Si de ouib[9] ſacrificiū pacificū offerre velit Domino. ¶15 vl,obtulerit ꝓ oblatione ſua, ¶16 ſub.ſacerdos. ¶17 vl,cōuent[9], ¶18 filios Aaron vocat minores ſacerdotes qui aſtabant ſacerdoti ſacrificāti. ¶19 Et offeret de hoſtia pacis ꝓ incēſo[faciēdo]Domino, ¶20 vl,ea parte qua &c. ¶21 vitalia extra, ¶22 vl, quo interiora inteſtina teguntur. ¶23 ſuper eos,qui adeps eſt iuxta ilia, ¶24 ſub.ſacerdos.vl,vltra renes auferet. ¶25 in cibū incēſi ſacrificij Domino. vl,cib[9] eſt incēſi ſacrificij Domino.i.cib[9] eſt qui incēditur in honorē Domini.

G Fermentatione Sale oblatio D Hoſtia pacificorum ¶i lat ¶ſ Exe B De C De C

Ponet manum ſuam ſuper caput eius, immola-
bítque eum in introitu tabernaculi teſtimonij.
3 Et fundent filij Aaron ſanguinem eius per alta
ris circuitum. Tollentque ex eo in paſtum ignis
Dominici adipem qui operit ventrem, & qui te
git vniuerſa vitalia: Duos renunculos cum reti
culo quod eſt ſuper eos iuxta ilia, & aruinã ie-
coris cum renunculis, Adolebítque ea ſuper al-
tare ſacerdos in alimoniam ignis, & ſuauiſſimi
odoris. Omnis adeps, Domini erit iure perpetuo
in generationibus, & cunctis habitaculis veſtris:
nec ſanguinem nec adipem omnino comedetis.

CAP. IIII.

LOcutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicẽs, Lo
quere filijs Iſrael, Anima quæ peccauerit per
ignorantiam, & de vniuerſis mandatis Domini
quæ præcepit vt non fierent, quippiam fecerit:
Si ſacerdos qui vnctus eſt peccauerit, delinque-
re faciens populum, offeret pro peccato ſuo vi-
tulum immaculatum, Domino. Et adducet illũ
ad oſtium tabernaculi teſtimonij coram Domi-
no, ponétque manum ſuper caput eius, & immo
labit eũ Domino. Hauriet quoque de ſanguine
vituli, inferens illum in tabernaculum teſtimo-
nij. Cúmque intinxerit digitum in ſanguinem,
aſperget eum ſepties coram Domino contra ve
lum ſanctuarij. Ponétque de eodẽ ſanguine ſu-
per cornua altaris thymiamatis gratiſſimi Do-
mino, quod eſt in tabernaculo teſtimonij. omnẽ
autem reliquum ſanguinẽ fundet in baſim al-
taris holocauſti in introitu tabernaculi. Et adi-
pem vituli auferet pro peccato, tam eum qui vi-
talia operit, quàm omnia quæ intrinſecus ſunt:
Duos renunculos & reticulũ quod eſt ſuper eos
iuxta ilia, & adipem iecoris cum renunculis, ſi
6 cut aufertur de vitulo hoſtiæ pacificorum: & a-
dolebit ea ſuper altare holocauſti. Pellem verò &
omnes carnes cũ capite & pedibus & inteſtinis
& fimo, & reliquo corpore efferet extra caſtra in
locum mundum, vbi cineres effundi ſolent: in-
cendétque ea ſuper lignorum ſtruem, quæ in lo
co effuſorum cinerum cremabuntur. ¶ Quòd ſi
omnis turba filiorũ Iſrael ignorauerit, & per
imperitiã fecerit quod cõtra mandatũ Domini
eſt, & poſtea intellexerit peccatum ſuũ, offeret
pro peccato ſuo vitulum, adducétque eum ad o-
ſtium tabernaculi. Et ponẽt ſeniores populi ma
1 nus ſuper caput eius corã Domino. Immolatóq;
vitulo in cõſpectu Domini, inferet ſacerdos qui
vnctus eſt, de ſanguine eius in tabernaculum te
ſtimonij, Tincto digito aſpergens ſepties con-
tra velum. Ponétque de eodem ſanguine in cor
nibus altaris, quod eſt coram Domino in taber
naculo teſtimonij: reliquum autem ſanguinem
fundet iuxta baſim altaris holocauſtorum, quod
eſt in oſtio tabernaculi teſtimonij. Omnémque
eius adipẽ tollet, & adolebit ſuper altare: Sic fa-
ciẽs & de hoc vitulo quomodo fecit & prius: &

Et imponat manum ſuã ſuper caput eius.[16] ma-
ctabítque illam [17] ante tentorium cõſtitutionis:
& ſpargẽt filij Aharonis ſanguinem eius ſuper
aram per circuitum. Et offeret [18] de illo ſacrificiũ
ſuum, ſacrificium quod igne conficit, Domino,
nempe adipem qui obtegit [19] ventrem, & omnem
adipem qui [20] eſt ſuper ventrem. Et duos renes,
& adipem qui eſt ſuper eos, & [21] ſuper ilijs, & re
ticulum ſuper iecur, vnà cum renibus tollet. Et
adolebit ea ſacerdos in ara, [22] ciborium ſacrificiũ
quod igne conficit, vt ſit ad odorem ſuaueolentẽ
Domino omnis adeps. Ritus hic perpetuus [ſit]
[23] ad poſteros veſtros, [24] per cunctas habitationes
veſtras, vt nullum adipem nullúmque ſanguinẽ
edatis.

CAP. IIII.

ET locutus eſt Dominus ad Moſen, dicens, Lo
quere ad filios Iſrael in hãc ſententiã, [1] Ani-
ma ſi peccauerit per [2] errorem in cunctis prohi-
bitionibus Domini, quæ fieri non debebãt, ipſe
verò vnum ex illis fecerit: [Vel] ſi ſacerdos [4] inun-
ctus peccauerit ad delictum populi, adducat pro
peccato ſuo quod peccauit, iuuencum ex bubus
integrum Domino ad[faciendum] ſacrificiũ pro
peccato. Et adducat iuuencum illum ad oſtium
[6] tentorij conſtitutionis in conſpectum Domi-
ni, ponátque ſuper caput iuuenci manũ ſuam,
& [7] mactabit iuuẽcum coram Domino. Et ſacer-
dos vnctus capiat de ſanguine iuuenci, & infe-
rat eum in [6] tẽtorium conſtitutionis. Intingát-
que ſacerdos digitum ſuũ in ſanguinem, & ſpar
gat de illo ſanguine ſepties corã Domino ante
[8] velũ ſanctuarij. Ponétque ſacerdos de iſto ſan-
guine ſuper cornua aræ incenſi aromatici corã
Domino, quæ [ara] eſt in [6] tẽtorio cõſtitutionis:
& cunctum ſanguinem iuuẽci fundet ad baſim
aræ holocauſti, quæ eſt ad oſtium [6] tẽtorij conſti
tutionis. Et omnem adipem iuuẽci [qui eſt ſacri
ficium] pro peccato, tollẽdo ſeparabit ex eo, nẽ-
pe adipẽ qui obtegit [9] vẽtrẽ, & omnẽ adipẽ qui
eſt [10] circa inteſtinũ. Sed & duos renes, & adipẽ
qui eſt ſuper eos. & [11] ſuper ilia, & reticulũ ie-
coris cũ renibus tollet, Quemadmodũ ſeparãdo
tollitur in boue [12] qui fit pro ſacrificio gratulato
rio: & incẽdet ea ſacerdos in ara holocauſti. Pel
lem verò iuuenci, & omnem carnẽ eius, cũ capi-
te eius, & cruribus eius, & cũ inteſtinis eius, & fi-
mo eius, [Breuiter,] totũ iuuẽcũ extra caſtra ef-
feret, ad locum mundũ vbi cineres effundũtur,
& cõburet illũ ibi ſuper ligna in igne, [iuxta lo-
cum] vbi cineres effunduntur, cõburetur. ¶ Quòd
ſi totus cœtus Iſrael errore peccauerit, res verò
hęc cœtũ latuerit, [13] & fecerit quidpiã ex omnib⁹
prohibitionib⁹ Domini, quæ facere nõ debebãt,
atq; deliquerint. Quũ notũ fuerit factũ peccatũ
quod peccarunt, adducet cœtus iuuẽcũ ex bubus
[14] pro peccato, & adducẽt illũ ante tẽtoriũ [15] cõ-
ſtitutionis. Et ſeniores cœtus admouebũt man⁹
ſuas ſup caput iuuẽci corã Domino, & mactabi
tur iuuẽcus in cõſpectu Domini. Inferétq; ſacer-
dos vnctus de ſanguine iuuẽci ad tentoriũ [15] cõſtitutionis. Et intinget ſacerdos digitũ ſuũ in ſan-
guinẽ, & ſparget ſepties corã Domino ante velũ. Ponat deinde de ſanguine illo ſup cornua aræ,
quæ eſt in cõſpectu Domini in tẽtorio [15] cõſtitutionis, & totũ ſanguinẽ fundet ad baſim aræ holo-
cauſti, quæ eſt ante oſtiũ tẽtorij [15] cõſtitutionis. Et cũctũ adipẽ ſeparãdo tollet ab eo, & incẽdet ſup
aram. [16] Facietq; cũ iuuẽco iſto, quẽadmodũ fecit cũ iuuẽco pro peccatis, ſic inquam faciet cũ iſto: &

¶16 ſub. ſacerdos. ¶17 corã tabernaculo cõuẽtus. Hoc eſt, ante oſtiũ atrij in quo erat tabernaculum.
¶18 ex eo oblationem ſuam, [vt ſit] incenſum Domino. Ex eo, ſcilicet hœdo. nã per capram itelligit & hœdũ.
¶19 exta vitalia,
¶20 inferiora iteſtina tegit.
¶21 qui eſt iuxta ilia.
¶22 eſt enim [velut] cib⁹ qui igni abſumit, in odorẽ quietis Domino. [nã] õnis adeps Domini eſt. q. d. hoc velut cibo qui igni abſumitur, placatur Dominus. nã õnis adeps ſacer eſt Domino. ¶23 Heb. in generationib⁹ veſtris. i. quoad vixeritis.
¶24. i. vbicũq; habitaueritis. q. d. à vitijs carnalib⁹, quæ nomine adipis intelligũtur, & ab omni ſpecie crudelitatis alieni eſtis.

IIII.

¶1 Hebraiſm⁹. pro, Quũ quis peccauerit
¶2 Vox Hebręa ſignificat peccatũ in quod ex incogitãtia, imprudẽtia, & errore, impellẽte ſcilicet affectuũ mole, ac impetu, anim⁹ perplex⁹ præcipitat, quo minus rationis ac ſpiritus iudicium audiat. ¶3 In aliquod ex omnibus præceptis Domini, [quæ præcepta] fieri nõ debẽt, [vt, contra quæ nihil cõmitti debet,] & fecerit vnũ ex illis. vł, quippiam vni⁹ ex illis. i. ſi quicquã cõtra præcepta negatiua admiſerit. ¶4 Chaldæ⁹ paraph. vertit, ſummus. Vnctus igitur ſignificat ſummũ ſacerdotẽ: quia ſummi ſacerdotes vngebantur vnctione ſolẽni, nõ autẽ alij infimi ſacerdotes. ¶5. i. faciẽs delinquere populũ. vł, ſecundũ delictũ populi. i. ſi tale peccatũ admiſerit quale admitti ſolet ab vnoquouis è populo. ¶6 tabernaculi conuentus. i. ad oſtiũ atrij, in quo erat tabernaculũ, in tabernaculo verò arca teſtimonij ſuper quã apparebat Domin⁹. Vide annotationẽ de hoc in principio primi capitis huius libri. ¶7 ſub. ſacerdos. ¶8 quod ſcilicet ſeparabat Sãctũ ſanctorũ à Sãcto. ¶9 exta vitalia. ¶10 ſuper inteſtina ipſa. ¶11 qui eſt iuxta ilia ipſa. ¶12 hoſtiæ paciũ. ſiue pacificorũ: ¶13 Vide tertij annotationẽ hui⁹ capitis. ¶14 vł, pro ſacrificio peccati. ¶15 cõuẽt⁹. ¶16 Et apparabit iuuẽcũ iſtũ: quẽadmodũ fecit de iuuenco illo oblato pro pctõ (ſub. ſacerdotis:) ſic faciet de iſto. & expiabit illos ſacerdos: remittetúrq; illis. Sub. peccatũ.

Digitized by Google

'expiabit pro eis ſacerdos, & ꝓpitiabitur ipſis.' Efferet autẽ iuuencum iſtum extra caſtra, & cõburet eũ, ſicut combuſſit iuuencum primũ, [17] peccatũ eſt cœtus. ¶ [18] Si princeps peccauerit per errorem, ac deliquerit, & fecerit quippiam ex omnibus prohibitionibus Domini Dei ſui, quas facere non debebat, ſi illi cõſtiterit de peccato ſuo quod commiſit, 'afferat munus ſuum, nẽpe hircum caprarum marem integrũ. Et applicet manum ſuam ſuper caput hirci, [19] mactabitque' eũ in loco vbi mactari ſolet holocauſtum in cõſpectu Domini: [20] peccatum' enim eſt. Tollétque ſacerdos de ſanguine ſacrificij quod fit pro peccato digito ſuo, & ponet ſuper cornua aræ holocauſti, & ſanguinem eius fundet ad baſim aræ holocauſti. Totum autem adipẽ eius adolebit in ara inſtar adipis ſacrificij [21] gratulatorij: [22] & expiabit ꝓ eo ſacerdos, vt à peccato ſuo [liberetur,] & propitiabitur ei. ¶ Et [23] ſi anima aliqua peccauerit per errorem è populo terræ, feceritq; vnũ ex prohibitionibus Domini, quas facere non debebat, 'atque ſic deliquerit. Si innotuerit ei peccatum ſuum quod peccauit, adducet munus ſuum [24] hircum caprarum integrum, aut capram' [25] pro peccato' ſuo quod peccauit. Et admoueat manum ſuam [26] ſuper caput pecoris, '& mactet [27] peccatum' in eo loco vbi holocauſta mactari ſolent. Tunc accipiet ſacerdos de ſanguine eius digito ſuo, & ponet ſuper cornua aræ holocauſti, & omnẽ ſanguinẽ eius effundet ad baſim aræ. Separandóque tollet omnem eius adipem, quemadmodũ ſeparando tollitur adeps de ſacrificio [28] gratulatorio: '& incẽdat ſacerdos ſuper aram, [29] vt ſit odor ſuaueolẽs' Domino, [30] & expiet pro eo ſacerdos, & propitiabitur ei.' Et ſi ouem adduxerit pro ſacrificio peccati [ſui,] adducat fœmellam integram. Ponétque manum ſuã ſuper caput ſacrificij ꝓ peccatis, & iugulabit eã in hoſtiã pro peccato in loco vbi mactantur holocauſta. Et tollet ſacerdos digito ſuo de ſanguine hoſtiæ pro peccato, ponétque ſuper cornua aræ holocauſti, & cunctũ ſanguinem fundet ad baſim aræ. Et vniuerſam adipem ei' tollet, quẽadmodũ tollitur adeps ab oue in ſacrificio [31] gratulatorio: '& incẽdet ſacerdos [32] eã' in ara, [33] vt fiat Domino ſacrificium igne confectũ,' expiabitq; ſacerdos illum à peccato ſuo quod commiſit, & remittetur ei.

CAP. V.

SI peccauerit anima, audieritque vocem execrationis, teſtiſque fuerit ipſe, ſiue viderit, ſiue cognitũ habuerit: 'ſi nõ indicauerit, [2] iniquitatem ſuã feret. ¶ Aut ſi [3] anima' tetigerit rem aliquam immundam, ſiue cadauer fuerit beſtiæ immundæ, ſiue cadauer iumenti immundi, ſiue cadauer reptilis immundi, idque [4] cum latuerit, 'is immundus eſt, & deliquit. Aut ſi tetigerit immunditiam hominis, quæcunque tandem immũditia eius fuerit, [5] qua pollui poſſet, [6] idq; eũ latuerit, poſteaquam ei cõſtiterit,' delictum incurrit. ¶ Aut ſi anima iurauerit [7] effutiẽdo' labijs [8] vt male

rogante pro eis ſacerdote, propitius erit eis Dominus. Ipſum autẽ vitulum efferet extra caſtra, atque cõburet ſicut & priorem vitulum: quia eſt pro peccato multitudinis. ¶ Si peccauerit princeps, & fecerit vnum è pluribus per ignorantiã, quod Domini lege prohibetur, & poſtea intellexerit peccatum ſuũ, offeret hoſtiam 'coram' Domino, hircum de capris, immaculatũ. Ponétque manum ſuam ſuper caput eius: cũmque immolauerit eũ in loco vbi ſolet mactari holocauſtũ coram Domino, quia pro peccato eſt, Tinget ſacerdos digitum in ſanguine hoſtiæ pro peccato, tangens cornua altaris holocauſti, & reliquũ fundens ad baſim eius. Adipem verò adolebit ſuprà, ſicut in victimis pacificorũ fieri ſolet: rogabitque pro eo ſacerdos, & pro peccato eius, & dimittet' ei. ¶ Quòd ſi peccauerit anima per ignorãtiam, de populo Terræ, vt faciat quicquam de his quæ Domini lege prohibentur, atque delinquat, & cognouerit peccatum ſuum, offeret capram immaculatã. Ponétque man' ſuper caput hoſtiæ quæ pro peccato eſt, & immolabit eam in loco holocauſti. Tollétque ſacerdos de ſanguine in digito ſuo: & tãgens cornua altaris holocauſti, reliquum fundet ad baſim eius. Omnẽ autem adipem auferens, ſicut auferri ſolet de victimis pacificorum, adolebit ſuper altare in odorẽ ſuauitatis Domino: rogabitque pro eo, & dimittetur ei. Sin autem de pecoribus obtulerit victimã pro peccato, ouem ſcilicet immaculatam: ponet manum ſuper caput eius, & immolabit eã in loco vbi ſolent cædi holocauſtorũ hoſtiæ. Sumétque ſacerdos de ſanguine eius digito ſuo, & tãgens cornua altaris holocauſti, reliquum fundet ad baſim eius. Omnem quoque adipem auferens, ſicut auferri ſolet adeps arietis qui immolatur pro pacificis: cremabit ſuper altare incenſum Domini: rogabitque pro eo & pro peccato eius, & dimittetur ei.

CAP. V.

SI peccauerit anima, & audierit vocem 'iurantis,' teſtiſque fuerit quòd aut ipſe vidit, aut conſci' eſt: niſi indicauerit, portabit iniquitatem ſuã. ¶ Anima quæ tetigerit aliquid immũdum, ſiue quod occiſum à beſtia eſt, aut per ſe mortuũ, aut quodlibet aliud reptile: & oblita fuerit immũditiæ ſuæ, rea eſt, & deliquit. Et ſi tetigerit quicquã de immũditia hominis iuxta omnẽ impuritatẽ qua pollui ſolet, oblitáque cognouerit poſtea, ſubiacebit delicto. ¶ Anima quæ iurauerit, & protulerit labijs ſuis vt vel male quid

¶17. i. hoſtia eſt ꝓ peccato multitudinis. q. d. tale eſt ſacrificiũ quod fit ꝓ peccato multitudinis.

¶18 Heb. Si princeps peccauerit, & fecerit aliquod ex omnibus præceptis Domini Dei ſui quæ fieri nõ debẽt, idque fecerit per ignorãtiam, & ita deliquerit: indicaueritque ei (ſub. aliquis) peccatũ ſuũ quod peccauit. vel, innotuerit ei peccatũ quod peccauit. ¶19 ſub. ſacerdos.

¶20. i. hoſtia ꝓ peccato. ¶21 pacificorum:

¶22 expiabitq; eũ ſacerdos à pctõ ſuo, & dimittetur ei. i. oratione ſua à Deo obtinebit vt illi peccatũ cõdonetur pro quo ſacrificiũ offert: quod & fiet. ¶23 Hebraiſm' eſt, ꝓ, Siquis è plebe per ignorãtiã peccauerit, faciẽdo aliquod ex præceptis Domini quæ facienda non ſunt.

¶24 capellam caprarum inculpatam fœminam,

¶25 Id eſt, pro ſacrificio faciendo in expiationem peccati. ¶26 . i. ſuper caput hoſtiæ pro peccato. ¶27 oblationem pro peccato ¶28 pacificorum: ¶29 in odorem quietis. i. vt inde excitetur odor gratiſſimus Domino. ¶30 expiabitque illum ſacerdos [ſubaudi, à peccato ſuo,] & remittetur ei. ¶31. i. totum adipem cum renunculis. Ideo dicit [ſea:] nam intelligit ea quæ cremari ſolent in ſacrificio pacificorum. ¶32 in incenſa Domini. i. vt fiat incenſum Domino. V. ¶1 vl, Cum quis peccauerit, id eſt audierit vocem adiurationis, cum teſtificari poſſit quòd viderit, vel [alia ratione] cognouerit: &c. Chaldæus paraphraſtes vertit, audierit vocem iudicis adiurantis. Id eſt, quum quiſpiam priuatus vocem iudicis adiurantis ipſum audierit, vt id quod res eſt dicat, huiuſque rei teſtis eſſe poſſit de qua eum interrogat iudex, eo quòd viderit &c. ¶2 Id eſt, punietur à Deo, etiam ſi lateat id perpetuo homines. Hic iniquitas pro pœna ponitur. ¶3 Animam pro homine poſuit: quòd ea ſit præcipua hominis pars. Anima agit in corpore, & corpus eſt velut inſtrumentum eius. quo fit, vt animæ tanquam omnium operatrici peccata aſcribantur. ¶4 Heb. abſconditum fuerit ab ea. ſubaudi, anima. Tropus Hebraicus, pro, neſcierit eſſe immundum. ¶5 Heb. iuxta omnem impuritatem eius qua redditur impurus. Id eſt, hominem impurum quacunque impuritate ſit impurus. ¶6 Id eſt, neſcierit rem fuiſſe immundam, poſtea autem cognouerit. ¶7 proferendo ¶8. i. ſe afflicturum ſeipſum ieiunijs, & huiuſmodi: aut aliquem beneficijs affecturum. Sic Hebræi interpretantur. Alij intelligũt de promiſſionibus quæ temere, ſubito, vel falſo corde effutiuntur. Peccat enim coram Deo & qui mala ſe facturum iurãdo pollicetur: & qui bona quæ pollicitus eſt, non facit. vnde fateatur peccatum oportet.

Digitized by Google

faceret, vel bene,⁷ & non fecerit,⁸ & idipſum iu-
ramento & ſermone firmauerit, oblitáque poſtea intellexerit delictum ſuum, agat pœnitentiam pro peccato, & offerat de gregibus agnam ſiue capram, orabitque pro ea ſacerdos & pro peccato eius. Sin autem non potuerit offerre pecus, offerat duos turtures, vel duos pullos columbarũ Domino, vnum pro peccato, & alterum in holocauſtum. Dabitque eos ſacerdoti: qui primum offerens pro peccato, retorquebit caput eius ad pennulas, ita vt collo adhæreat, & non penitus abrumpatur. Et aſperget de ſanguine eius parietem altaris. quicquid autem reliquum fuerit, faciet diſtillare ad fundamentũ eius, quia pro peccato eſt. Alterum verò in holocauſtum adolebit, vt fieri ſolet: rogabitque pro eo ſacerdos & pro peccato eius, & dimittetur ei. Quòd ſi non quiuerit manus eius duos offerre turtures, aut duos pullos columbarum, offeret pro peccato ſuo ſimilæ partem ephi decimam. non mittet in eam oleũ, nec thuris aliquid imponet, quia pro peccato eſt. Tradetque eã ſacerdoti: qui plenum ex ea pugillum hauriens, cremabit ſuper altare in monimentum eius qui obtulerit, rogans pro illo & expians, reliquam verò partem ipſe habebit in munere. ¶ Locutúſq; eſt Domin⁹ ad Moyſen, dicens, Anima ſi præuaricans ceremonias, per errorem in his quę Domino ſunt ſanctificata peccauerit, offeret pro delicto ſuo arietẽ immaculatum de gregibus, qui emi poteſt duobus ſiclis, iuxta pondus ſanctuarij: ipſúmque quod intulit damni reſtituet, & quintam partem ponet ſupra, tradens ſacerdoti, qui rogabit pro eo offerens arietem, & dimittetur ei.
¶ 6 Anima quæ peccauerit per ignorãtiam, feceritque vnum ex his quæ Domini lege prohibẽtur, & peccati rea intellexerit iniquitatem ſuam, offeret arietem immaculatum de gregibus ſacerdoti, iuxta menſuram æſtimationẽmque peccati: qui orabit pro eo, quia neſciẽs fecerit: & dimittetur ei, quia per errorem deliquit in Dominum.

C A P. V I.

Locutus eſt Domin⁹ ad Moyſen, dicẽs, Anima quæ peccauerit, & contẽpto Domino negauerit proximo ſuo depoſitũ, quod fidei eius creditum fuerat, vel vi aliquid extorſerit, aut calũ-

faciat aut benefaciat,⁹ iuxta omnia quæ temere effutire ſolet homo iurando,¹⁰ idq; latuerit eũ,¹¹ ipſeque reſcierit ſe deliquiſſe in aliquo horũ.¹² Si ſic in aliquo horum deliquerit, confiteatur quòd ea re peccauit, & adducat Domino ſacrificium pro delicto ſuo, pro peccato inquam ſuo quod peccauit, fœminam ex grege, ouem aut capram ad ſacrificium pro peccato, & expiabit eũ ſacerdos à peccato ſuo.¹³ Si verò facultas afferendæ ouis aut capræ defuerit ei, afferat Domino pro delicto ſuo quod cõmiſit, duos turtures, aut duos pullos columbinos: alterum pro peccato, alterum ad holocauſtum. Afferat autẽ eos ſacerdoti, qui ſacrificet primum illũ qui eſt pro peccato,¹⁴ contorquẽdo ſcilicet caput eius, iuxta ceruicem eius, ita tamen vt nõ ſeparet. Et ſparget de ſanguine illius hoſtiæ pro peccato ad parietem aræ: reliquum verò ſanguinẽ guttatim ad baſim aræ effundat.¹⁵ peccatum eſt. Alterum verò faciet pro holocauſto, iuxta ritum, & expiabit illũ ſacerdos à peccato ei⁹ quod peccauerat, & remittetur ei.¹⁶ Si verò facultas afferẽdi duos turtures aut duos columbinos pullos ei defuerit, afferat munus ſuum is qui peccauit, decimã ſcilicet partem ſimilaginis¹⁷ epha pro ſacrificio peccati: at¹⁸ oleum non ponat ſuper illud, neque etiam thus addat: eſt enim ſacrificium pro peccato. Offerat autem eam [ſimilaginem]¹⁹ ſacerdos, apprehendátque ſacerdos de ea volam ſuã plenã,²⁰ monumẽtum ſcilicet eius, & incẽdet in ara,²¹ vt ſit Domino ſacrificium igne cõfectum,²² ſacrificium ſcilicet pro peccato. Et expiabit eũ ſacerdos à peccato ipſius quod commiſit in aliquo ſcilicet horũ, & remittetur ei: eritque ſacerdotis²³ quemadmodũ cibarium ſacrificiũ. ¶ Et loquutus eſt Dominus ad Moſen, dicens, Anima ²⁴ ſi fuerit aliqua præuaricatione præuaricata,²⁵ & peccauerit per errorem in his quæ Domino ſunt cõſecrata: adducat Domino oblationẽ pro delicto ſuo, arietẽ integrũ ex grege iuxta æſtimationẽ tuam argẽti²⁶ põderoſũ, iuxta ſiclũ ſanctuarij, [vt ſit] pro ſacrificio delicti.²⁷ Eã verò rẽ cõſecratã, in qua peccauit, reſtituet, addita ad eã quinta eius parte, quã tradat ſacerdoti, ſacerdos verò²⁸ expiabit pro eo, ariete ſcilicet qui pro delicto ſacrificatur, & remittetur ei. Quòd ſi anima peccauerit, & fecerit quiddã ex²⁹ prohibitionib⁹ Domini, quæ fieri non debent,³⁰ neſcieritq; & deliquerit: feret iniquitatẽ ſuam: Is adferat ad ſacerdotem pro hoſtia delicti arietẽ integrũ ex grege,³¹ iuxta æſtimationem tuam, & ſacerdos expiabit eũ ab errore ſuo³² in quo errauit ignorauitq́;, & remittetur ei. Sacrificium hoc eſt pro delicto,³³ quo expiat [quis] delictum coram Domino.

C A P. V I.

Locutúſq; eſt Dominus ad Moſen, dicens, Anima ſi peccauerit,¹ & ſcelus deſignarit cõtra Dominũ, negãdo videlicet proximo ſuo depoſitũ,² vel datũ in manũ ſuã,³ aut rapiẽdo,⁴ calũniámq;

¶ 9 proferre
¶ 10. i. oblit⁹ ſit fuerit, atq; ita peierarit.
¶ 11 poſtea autẽ ipſe reſcierit, tunc peccauit in vnũ ex iſtis. ſub. quæ dicta ſunt.
¶ 12 Cum ergo peccauerit in vno ex illis. ſub. quæ dicta ſunt.
¶ 13 Heb. Si non attingere manus ei⁹ non potuerit ſufficientiam ouis. Hebræorum tropus eſt, quem reddidit interpres. q. d. Si adeo pauper ſit vt non ſuppetat ouis quam offerat. Hinc diſcimus Deũ non tam reſpicere ſacrificia, quàm animũ offerentium.
¶ 14 vngue diſſecando caput eius e regione ceruicis: nõ tamen ſeparet. Subaudi, caput à reliquo corpore. ¶ 15 vt, hoſtia enim eſt pro peccato.
¶ 16 Heb. Quòd ſi manus eius non apprehenderit duos turtures. Hebraiſmus, vt iam dictum eſt, pro, Si pauperior fuerit quàm vt offerre poſſit duos turtures.

¶ 17 epha, ſiue ephi. Tria ſata continebat ephi: tantum quantum in die ſolet homo edere. ¶ 18 Oleum, lætitiam ſignificat in Scriptura ſacra: vt thus, gratam orationem. Triſtitia comes eſt peccati, & peccatoris oratio Deo placere nequit. ¶ 19 ſacerdoti, ¶ 20. i. id quod erit apud Deum memoriale offerentis. ¶ 21 vt, vnà cum incenſis Domini. i. cum alijs quæ incenduntur Domino. ¶ 22 [quia] ſacrificium eſt pro peccato. ¶ 23 tanquam munus. i. Sacerdotis erit reliquum oblationis illius, quemadmodum reliquum muneris, ſacerdotis etiam erat: hoc eſt, ſicut ſimila quæ dabatur quando fiebat ſacrificium muneris. ¶ 24 Id eſt, ſi abſtulerit quippiam ex conſecratis Domino, & neſcierit fuiſſe conſecratum. ¶ 25 Et pro Id eſt poſitum. ¶ 26 ſiclorum. i. quæ æſtimatio erit argenti, hoc eſt pretij ſiclorũ, minimum duorum: iuxta autem ſiclũ ſanctuarij fiet æſtimatio, non iuxta ſiclum prophanũ. ¶ 27 Heb. Et quod peccauerit in re ſancta, ¶ 28 emũdabit per illũ arietẽ oblationis factæ pro peccato. i. declarabit eũ emũdatũ à peccatis per eũ cuius erat aries figura, nẽpe per Chriſtũ. ¶ 29 præceptis ¶ 30 & nõ nouerit, & deliquerit, & portauerit iniquitatẽ ſuã. Tũc offeret &c. i. Idq; fecerit per imprudẽtiã, & poſtea cognouerit ſe deliquiſſe, cognoueritq; ſe eſſe prægrauatũ delicto ſuo: (Gallice dicimus, Et qu'il en ſente ſa cõſcience chargee) Tũc offeret &c. ¶ 31. i. ſecundũ pretiũ quod cõſtitueris. ¶ 32 quẽ per imprudentiã admiſit, & ipſe nõ intellexit. vl, ab errore ſuo quo neſciẽs errauit. ¶ 33 Heb. [ſuã] delinquendo deliquit in Dominũ. VI. ¶ 1 Heb. & præuaricationem admiſerit contra Dominũ, mẽtitúſq; fuerit cõtra ſociũ ſuũ in depoſito. i. ſi contẽpto Domino, negauerit, in dãnũ proximi, ipſum proximũ depoſuiſſe apud ſe aliquid. ¶ 2 Heb. aut in depoſitione manus. ſub. mentit⁹ fuerit. Hoc eſt, ſi negauerit datã ſibi fuiſſe pecuniã negotiationis cõmunis cauſa. ¶ 3 Heb. aut rapinã. Sub. negauerit. i. ſi negauerit ſe vi pecuniã extorſiſſe. ¶ 4. i. bona proximi ſui occupauiſſe aliqua fraude.

Digitized by Google

ſaciẽdo proximo. Aut ſi rem perditam inuenit, &[1]eam negauerit,[2]iurauerítque falſo ſuper quapiam re, ex omnibus his quæ facere ſolet homo, [6]inque his peccare:' Si itaque peccauerit, &[7]deliquerit,[8]reſtituat raptum quod rapuit, aut quod per calumniam extorſit, aut depoſitum quod illi fuit commiſſum, aut rem perditam quam inuenit, Quin totum illud ſuper quo peierauit,[8]reddat ſortem,' addita ei quinta eius partẽ, reddat inquam ei cuius eſt, in die [9]quo expiat delictum ſuum.'Sacrificium verò pro delicto ſuo adducat Domino, arietem nempe integrum ex grege, iuxta tuam æſtimationem, ad ſacrificiũ delicti ipſi ſacerdoti. Et expiet[10]pro eo' ſacerdos coram Domino, & remittetur ei,[11]quidqđ illud fuerit quod fecit, & in quo deliquit. ¶Et loquutus eſt Dominus ad Moſen, dicẽs, Præcipe Aharoni & filijs eius in hanc ſententiam,[12]Hæc eſt lex holocauſti. [13] Holocauſtum ſit in pyra'aræ tota nocte vſque mane, & ignis ipſius aræ incenſus ſit in ea.' Indutùſque ſacerdos veſtimentum ſuum lineum, & lineis femoralibus induet [14]carnẽ ſuam, [15]leuet cineres quos abſumpſit ignis holocauſti in ara, ponétque eos'iuxta aram. Et exuens veſtes ſuas, induet alias veſtes, efferétq; cineres extra caſtra ad locum mundum. Ignis verò in ara incenſus maneat, nec vnquã extinguatur, quin ſacerdos per ſingulos dies mane ligna in ara incendat, & apte ſuper eam holocauſtum, adolebítque ſuper eam adipes ſacrificiorum pacificorum. Ignis ſemper accẽſus ſit in ara, nec vnquam extinguatur. ¶Hæc verò [16]lex eſt ſacrificij cibarij: afferent illud' filij Aharonis corã Domino ante aram: Separandóque tollet ex illo vola ſua, ex ſimilagine ſcilicet ipſius ſacrificij cibarij, & de oleo eius, totúmque thus[17]quod eſt ſuper ſacrificium cibarium,'incendétque in ara[18]monumentum ei⁹, in odorem ſuaueolentem Domino.' Quod verò ex eo ſuperfuerit, comedẽt Aharon & filij eius:[19]placentæ infermentatæ comedẽtur' in loco ſancto, nempe in atrio [20]tẽtorij conſtitutionis'comedẽt [21]illud.'Non coquetur fermẽtatum: [22]hoc ipſum dedi eis, vt ſit pars eorum ex ſacrificijs meis quæ igne fiunt: [23]ſacroſanctum eſt,'quẽadmodũ ſacrificiũ pro peccato, & ſacrificiũ pro delicto. Omnis mas ex filijs Aharonis comedet[24]ex eo:[25]'ſit⁹ hic perpetuus ſit in poſteritatibus veſtris, de ſacrificijs quæ igne conſiunt Domino: [26]quicunque contingit ea, ſacer eſto. ¶[27]Loquutúſq; eſt Dominus ad Moſen, dicẽs, [28]Hoc ſit munus'Aharonis & filiorum, quod offerent Domino, [29]ab eo die quo fuerit vnctus.' Decima pars epha ſimilaginis [30]pro iugi ſacrificio.' dimidium eius mane, & dimidium eius veſpere. In ſartagine cum oleo fiet, [31]maceratam afferas eam, cocta ſcilicet fruſta cibarij ſacrificij afferas, odorem ſuaueolentem Domino.

niſi fecerit, Siue rẽ perditã inuenerit, & infidis inſuper peierauerit, ‖& quodlibet aliud ex pluribus fecerit in quibus ſolent peccarę homines, Cõuicta delicti, reddet omnia quæ per fraudem voluit obtinere, integra, & quintam inſuper partẽ domino cui damnum intulerat. Pro peccato autem ſuo offeret arietem immaculatum de grege, & dabit eum ſacerdoti, iuxta æſtimationem mẽſuramq; delicti: Qui rogabit pro eo corã Domino, & dimittetur illi pro ſingulis quæ faciẽdo peccauit. ¶Locutúſque eſt Domin⁹ ad Moyſen, dicens, Præcipe Aaron & filijs eius, Hæc eſt lex holocauſti. Cremabitur in altari tota nocte vſque mane: ignis in eodem altari erit. Veſtietur tunica ſacerdos & feminalibus lineis: tollétque cineres, quos'vorans'ignis exuſſit, & ponens iuxta altare, Spoliabitur prioribus veſtimentis, indutúſque alijs, efferet eos extra caſtra,`&'in loco mũdiſſimo`vſque ad fauillam conſumi faciet.'Ignis autem in altari ſemper ardebit, quem nutriet ſacerdos ſubijciens ligna mane per ſingulos dies, & impoſito holocauſto, déſuper adolebit adipes pacificorũ. Ignis eſt iſte perpetuus, qui nunquã deficiet in altari. ¶Hæc eſt lex ſacrificij & libamentorũ, quæ offerent filij Aaron coram Domino, & coram altari, Tollet ſacerdos pugillum ſimilæ, quæ cõſperſa eſt oleo, & totum thus quod ſuper ſimilam poſitum eſt: adolebítque illud in altari in monimentum odoris ſuauiſſimi Domino. Reliquam autem partem ſimilæ comedet Aaron cum filijs ſuis, abſque fermento: & comedet in loco'ſanctuarij' tabernaculi. Ideo autem non fermentabitur, quia pars eius in Domini offertur incenſum. ſanctum ſanctorum erit, ſicut pro peccato atque delicto. Mares tantùm ſtirpis Aaron comedent illud: legitimum ac ſempiternum erit in generationibus veſtris de ſacrificijs Domini. omnis qui tetigerit illa, ſanctificabitur. ¶Locutúſq; eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Hæc eſt oblatio Aaron, & filiorum eius, quam offerre debent Domino in die vnctionis ſuæ. Decimam partem ephi offerent ſimilæ in ſacrificio ſempiterno, medium eius mane, & medium eius veſpere. Quæ in ſartagine oleo conſperſa frigetur: offeret autẽ eã calidã in odorẽ ſuauiſſimũ Domini.

¶1 Heb. inficias iverit in ea. i. ſe eam inueniſſe. ¶6 peccãdo in his. i. quæ fieri nõ poſſunt ab homine citra peccatum. ¶7. i. fateri voluerit ſe deliquiſſe ¶8 reddat illud ĩ ſolidũ. i. totũ illud ipſũ, hoc eſt ſortẽ ipſã. ¶9 Heb. peccati ſui. i. die oblationis ſuæ pro delicto. aut die cõfeſſionis delicti ſui. ¶10 illũ

¶11 Heb. ab vno ex oibus quæ admittere ſolet [homo] peccando i eo. ¶12 i. Hæ ſũt ceremoniæ obſeruãdæ in holocauſto.

¶13 Heb. Eſt autem holocauſtum propter aduſtionem[id eſt, vt combura tur]quæ ſit ſup altare tota nocte vſq; ad matutinum tempus. ignis enim altaris incendetur in eo. i. perpetuò ardebit ignis ille qui ſemel accẽſus diuinitus fuerit ſuper altare. Hæc debent legi per parentheſin. Alij legunt ſiue parẽtheſi, hoc pacto, Erit holocauſtũ in incẽdio ſup altare, tota nocte vſq; ad mane: ignis enim erit in eo altari: Indutúſque ſe tunica &c. In icẽdio, verti poteſt, ſup focũ, ſiue ſuper incẽdiũ. i. ſup ligna accẽſa. Ignis autẽ, ille ſcilicet qui diuinitus accẽſus fuit. ¶14. i. pudẽda ſua. ¶15 tollétq; cinerẽ poſteaquã abſumpſerit ignis holocauſtũ ab altari: ponétq; illũ ¶16 lex oblationis quæ dicitur munus, quã offerẽt &c. i. hæ ceremoniæ obſeruandæ ſunt quãdo offeretur Minha. i. munus: quod vnus ex filijs Aaronis offeret. ¶17. i. quod adijcitur oblatiõi muneris. ¶18 in odorẽ quietis, monimentũ eius[ſub. ſimilæ]Domino. i. quæ admoneat Dominũ oblationis. ¶19 Heb. in azymis comederis ¶20 tabernaculi cõuentus ¶21 illã. ſub. ſimilã. ¶22 Heb. portionẽ eorũ poſui illã ex incenſis. i. Non coquẽtur ex ea panes fermẽtati: quia partẽ eorũ dedi illã ex his quæ mihi incẽdũtur. Hebræus loquẽdi mos, pro, Volui portionẽ eorũ quæ offerũtur mihi incẽdenda, cedere in cibũ ſacerdotũ, & ab illis tantũ edi. ¶23 vl, ſanctitas ſanctitatũ eſt. i. res ſacroſancta eſt: eóque à ſacerdotibus tãtũ edi debet ſicut hoſtia quæ pro peccato & quæ pro delicto offertur. ¶24 illud. Sub. munus. Vel illã ſimilã, ſiue panes factos ex illa ſimila. ¶25 ſtatuto perpetuo per ætates veſtras, de incenſis Domini. Hoc eſt, oẽs mares ſtirpis ſacerdotalis comedere poterũt panes ex ea ſimila factos: quãdiu vixeritis, erit veſtra ſimila ex incẽſis Domini. ¶26 quicquid tetigerit illa, ſãctificabitur. i. fiet ſacroſanctũ, & nõ poterit edi, niſi à ſacerdotibus. [illa] quum dicit, tã ſimilã intelligit, cũ oleo & thure oblatam, quàm hoſtias pro delicto, & pro peccato oblatas. ¶27 Vtitur hac præfatione ſolita Moſes, vt oſtẽdat ſacrificiorũ leges à ſe cõdictas nõ eſſe, ſed à Deo iuẽtas & iſtitutas. ¶28 vl, Hæc eſt oblatio &c. i. Hæc eſt lex & ritus quẽ obſeruare debẽt in oblatione muneris tã Aarõ qui ſũmus eſt ſacerdos, quàm filij ei⁹ qui minores ſunt ſacerdotes. ¶29 vl, In die quo vngẽt. Refertur ad ſummũ ſacerdotẽ: nã ille ſolus oleo puro vngebatur: alij autẽ oleo miſto ſãguini. ¶30 in munus, ꝑpetuũ. ſiue. iugiter. i. quotieſcũque vngẽdi erũt ſummi ſacerdotes, offerẽt minores ſacerdotes decimã partẽ ſimilæ in mun⁹. ¶31 frictã offeres eã: munus coctũ, & in fruſta diuiſum offeres, in odorẽ quietis Domino. Sacerdos autẽ vnctus pro eo, ex filijs eius, offeret illã: ſtatuto ꝑpetuo tota Domino cremabitur. Et omne mun⁹ ſacerdotis cuiuſuis holocauſtũ erit: & nihil ex eo munere comedetur. Et locutus eſt &c. Quòd ait, In odorem quietis Domino: perinde eſt acſi dicat, Tale munus erit Domino acceptiſſimũ. Sacerdos autem vnctus pro eo. i. qui ſufficietur in locum Aaronis eo mortuo. Holocauſtũ præterea fieri, more Hebraico poſitum pro totum cremari.

Sacerdos, qui iure patri ſucceſſerit, & tota cre
mabitur in altari. omne enim ſacrificium ſacer
dotum igne conſumetur, nec quiſquam come-
det ex eo. ¶Locutus eſt autē Dominus ad Moy-
ſen, dicens, Loquere Aaron & filijs eius. Iſta eſt
lex hoſtiæ pro peccato, In loco vbi offertur ho-
locauſtum, immolabitur, coram Domino. ſan-
cti ſanctorum eſt. Sacerdos qui offert, comedet
eam in loco ſancto, in atrio tabernaculi. Quic-
quid tetigerit carnes ei⁹, ſanctificabitur. Si de ſan
guine illius, veſtis fuerit aſperſa, lauabitur in lo
co ſancto. Vas autem fictile in quo cocta eſt, cō
fringetur. quòd ſi vas æneū fuerit, defricabitur,
& lauabitur aqua. Omnis maſculus de genere ſa
cerdotali veſcetur de carnibus eius, quia ſanctū
ſanctorū eſt. Hoſtia enim quæ cæditur pro pec-
cato, cuius ſanguis infertur in tabernaculū te-
ſtimonij ad expiandū in ſanctuario, non come-
detur, ſed comburetur igni. CAP. VII.

HAEc quoque eſt lex hoſtiæ pro delicto, ſan-
cta ſanctorum eſt: Idcirco vbi immolabitur
holocauſtū, mactabitur & victima pro delicto:
ſanguis eius per gyrum altaris fundetur. Offe-
rent ex ea caudam & adipem qui operit vitalia.
Duos renunculos, & pinguedinem quę iuxta ilia
eſt, reticulūque iecoris cū renunculis. Et ado-
lebit ea ſacerdos ſuper altare: incenſum eſt Do-
mini pro delicto. Omnis maſculus de ſacerdota
li genere, in loco ſancto veſcetur his carnibus,
quia ſanctum ſanctorū eſt. Sicut pro peccato of-
fertur hoſtia, ita & pro delicto: vtriuſque hoſtię
lex vna erit. ad ſacerdotem qui eam obtulerit,
pertinebit. Sacerdos qui offert holocauſti victi-
mam, habebit pellem eius. Et omne ſacrificiū ſi-
milæ, quod coquitur in clibano, & quicquid in
craticula, vel in ſartagine præparatur, eius erit
ſacerdotis à quo offertur: Siue oleo cōſperſa, ſi-
ue aridæ fuerint, cūctis filiis Aaron menſura æ-
qua per ſingulos diuidetur. ¶Hæc eſt lex hoſtię
pacificorū quæ offertur Domino. Si pro gratia-
rum actione oblatio fuerit, offerent panes abſq;
fermento conſperſos oleo, & lagana azyma vn-
cta oleo, coctámque ſimilam, & collyridas olei
admixtione conſperſas, Panes quoque fermentatos
cum hoſtia gratiarū, quæ immolatur pro pa
cificis: Ex quibus vnus pro primitijs offertur Do-
mino, & erit ſacerdotis qui fundet hoſtiæ ſangui
nem. Cuius carnes eadē comedentur die, nec rema-
nebit ex eis quicquā vſq; mane. Si voto, vel ſpō
te quiſpiā obtulerit hoſtiā, eadem ſimiliter edetur
die: Sed & ſiquid in craſtinum remanſerit,
veſci licitum eſt: quicquid autē tertius inuene-
rit dies, ignis abſumet. Et ſiquis de carnibus vi-
ctimæ pacificorū die tertio comederit, irrita fiet

Et ſacerdos qui pro eo vnctus fuerit de filijs e-
ius, faciet iſtud: ritus hic perpetuus ſit, Domi-
no totum incendatur ; omne ſacrificium ciba-
rium ſacerdotis totum[incenſum]erit, nec come
detur. ¶Et locutus eſt Domin⁹ ad Moſen in hāc
ſententiam, Loquere ad Aharonem, & ad filios
eius hiſce verbis, Hęc eſt lex hoſtiæ pro peccato:
in loco vbi mactatur holocauſtum, mactabitur
& hoſtia pro peccato [12]corā Domino,' ſacroſan-
cta enim eſt. Sacerdos qui ſacrificat hoſtiam pro
peccato, eā comedet, in loco ſancto comedetur,
[nempe]in atrio tentorij [13]conſtitutionis.[14]Qui-
cūque contigerit carnem eius, ſacer eſto.' Et ſi de
ſanguine eius ſparſum fuerit ſuper aliquam ve
ſtem, quod aſperſum fuerit lauabis in loco ſan-
cto. Vas autem fictile in quo cocta fuerit, frange
tur: & ſi in vaſe æneo cocta fuerit, defricabitur,
& aqua lauabitur. Omnis mas ex ſacerdotibus
comedet illam: [15]ſacroſancta enim eſt.' Et om-
nis hoſtia peccati, de cuius ſanguine infertur in
tentorium [13]conſtitutionis, [16]ad expiandum' in
ſanctuario, [17]non comedetur,' ſed igne cremabi-
tur. CAP. VII.

HAEc verò [1]lex eſt hoſtiæ pro delicto, [2]ſacro-
ſancta eſt.' In loco vbi mactant holocauſtū,
ibi quoque mactent hoſtiam pro delicto, & ſan-
guinem eius [3]ſparget [4]ſuper aram' per circuitū.
Omnem adipem eius offerent de eo, caudam, &
adipem eius qui obtegit inteſtina. Duos quoque
renes, & adipem qui ſuper eos eſt, [&]qui eſt [5]ſu-
per ilijs,' & reticulum quod eſt ſuper iecur cum
renibus tollet. Et incēdet ea ſacerdos ſuper ara,
[6]vt ſit ſacrificium quod igne cōſit Domino: eſt
enim hoſtia pro delicto.' Omnis mas de ſacerdo
tibus ex ea comedet, in loco ſancto comedetur:
eſt enim ſacroſancta. [7]Sicut hoſtia pro peccato,
ſic hoſtia pro delicto,' eadem illis lex eſt: & [8]erit
ſacerdotis qui per eam expiat.' Sacerdos qui ad-
fert alicuius holocauſtum, illius erit pellis holo
cauſti quod ſacrificauit. Et omne [9]ſacrificiū ciba
rium' quod coctum eſt in fornace, & quodcunq;
fit in frixorio, & in ſartagine, ſacerdotis illius
erit qui illud ſacrificat. Et omne ſacrificium ci-
barium quod permiſtum eſt oleo, quin & aridū,
erit omnium filiorum Aharonis, [*]vnius vt alte
rius. ¶Hæc eſt lex ſacrificij [10]pacificorum, [11]cum
offertur' Domino. Si pro gratiarum actione ob-
tulerit ipſum, offerat [12]pro ſacrificio' illo gratia
rum actionis [13]placētas azymas oleo permiſtas,
& extenuatas placentas infermentatas oleo vn-
ctas, & ſimilaginem maceratā, lagana oleo ſub-
acta.' Cum placētis panis fermentati [14]adducet
ſacrificium ſuum, pro hoſtia gratiarū actionis
pacificorum ſuorum.' Et offeret ex eo vnū, [15]ex
vniuerſo ſacrificio thruma Domino, [16]quæ' erit
ſacerdotis ſpargētis ſanguinē pacificorū.' [17]Porrò caro ſacrificij gratiarū actiōis pacificorū ſuorū,
eodem die quo offert edi debet, nec reponat' ex eo quidquam vſq; mane. Si autē ex voto vel ſpōte at-
tulerit ſacrificiū ſuū, comedetur eodem die quo afferet ſacrificiū ſuū: poſterò verò die ſiquid reſi-
duum ex eo māſerit, edi poterit. Quod autē manſerit de carne ſacrificij in diē tertiū, igne cōburetur.
Quòd ſi omnino quiſpiā comeſtū fuerit de carne pacificorū ſuorū die tertio, [18]fauorem nō cōſe-
[quetur,] qui per illam expiauerit peccatum alicuius.

¶12 i. in atrio, in plaga Septē trionali.
¶13 cōuentus.
¶14 Quicquid cōtigerit carnē ei⁹, ſanctū reddit. i. Nō comeditur niſi à ſacerdotibus.
¶15 i. Deo dicata eſt ea hoſtia
¶16 Sub. peccatum. ¶17 à ſacerdotibus ſcilicet.

XII.

¶1 i. ratio & ritus obſeruādus in mactāda hoſtia pro expiatione delicti. Hoc capite deſcribūtur leges ſacrificij qd pro minore peccato offert. ¶2 vl, ſanctitas ſanctitatū eſt. i. eſt res ſancta: ideo eſus eius ſolis ſacerdotib⁹ permittit. ¶3 ſub. ſacerdos.
¶4 ſub. holocauſti. ¶5 vl, iuxta ilia.
¶6 in incēſum Domino: talis eſt enim hoſtia quæ pro delicto offert. ¶7 Heb. Sicut peccatū, ſic delictum. Cōpendium loquendi Hebręorū. i. Vt hoſtia pro peccato ſe habet, ita hoſtia pro delicto, & vice verſa: hoc eſt, Idē rit⁹ ſeruabit in hoſtia pro delicto, q obſeruabat in hoſtia pro peccato.
¶8 Hebraiſm⁹ eſt. p. ad eū ſacerdotē pertinebit hoſtia il[la].

¶9 munus. Hebraice vocatur minha. ¶* Heb. vnicuique ſicut fra[tri] ſuo. i. per ſingulos iuſta menſura diuidetur. ¶10 Heb. pacium. Hoc ſacrificium fiebat quoties aliquis Deum [lau]dare volebat ſuper ſigno aliquo erga ſe facto. Vnde & offerens comedebat ex eo: quod in ſacrificio pro peccato & delicto nō fiebat. Per ſignū factū, intellige liberationē ex vinculis: aut ſiquis Dei beneficio ex graui infirmitate cō[ua]luiſſet: aut prolē ex ſterili vxore impetraſſet. Hæc & ſimilia nomine pacis intelliguntur, pro quib⁹ agebātur gra[ti]æ Deo, immolatis ſacrificijs. ¶11 quod offeret. ſub. ſacerdos. ¶12 cū ſacrificio ¶13 vl, cruſtula infermētata, oleo vn[c]ta, & ſimilā frictā, & placētas verſatas in oleo. ¶14 Heb. offeret oblationē ſuam cū ſacrificio gratiarū actiōis pacifi[co]rū. Hoc eſt, ſacrificio quo gratias agebit ob pacē redditā, aut trāquillitatē, aut ſanitatē reſtitutam, vt iam dictum [e]ſt. Panis infermentatum, agnitionē culpæ & infirmitatis ſignificat. ¶15 vl, ex vniuerſa oblatione, eleuationē Domi[no]. i. Ex iſto ſacrificio offeret vnū panē qui eleuabitur corā Domino. ¶16 ſub. panis eleuatio. ¶17 Caro verò ſacri[fi]cij gratiarū actionis pacium ſuarū, eadē die qua immolabitur, comedetur: nec relinquet &c. Sub. ſacerdos. Hebraiſ[m]um, pro, Caro oblata pro gratiarum actione ob pacem impetratam, vel ob aliud inſigne beneficiū à Deo recēs ac[ce]ptum. ¶18 non erit gratus qui obtulerit illud, nec imputabitur illi [ſubaudi, ad gratiam,] imò abominatio erit: [an]ima enim quæ comederit ex ea[oblatione,]feret pœnam iniquitatis ſuæ.

Digitized by Google

quetur offerens illud, nec reputabitur ei, quia abominatio erit: & anima quæ comederit, feret iniquitatem ſuam. Caro quæ tetigerit quancunque immunditiam, non comedetur, ſed igne comburetur: [9]munda ſit omnis caro, & qui carnem comederit.' Anima quæ comederit carnem de hoſtia pacificorum quæ Domini ſunt, & habuerit in ſe immunditiam ſuã, [10]excindetur anima eiuſmodi de populis ſuis.' Anima verò quæ tetigerit aliquid immundũ, ſiue ſit hominis immunditia, ſiue immundum animal, aut immunditia reptilis, & comederit de carne ſacrificij pacificorum, quod Domini eſt, excindetur anima huiuſmodi de populis ſuis. ¶ Et loquutus eſt Dominus ad Moſen, dicens, Loquere ad filios Iſrael hiſce verbis, Omnem adipem bouis, & ouis, atque capræ non comedetis. [11]Adipis cadaueris, & adipis diſcerpti à beſtia vſus eſſe poteſt ad omnia opera, modo huiuſmodi nõ edatis.' Omnis enim qui adipem animalis, quod adducitur ad ſacrificium quod igne conſit Domino, comederit, anima illa edens excindetur è populis ſuis. Et omnem ſanguinem ne edatis, [12]in cunctis habitationibus veſtris,' ſiue auis ſit, ſiue iumenti. Quæcunque anima ſanguinem aliquem comederit, huiuſmodi anima excindatur è populo ſuo. ¶ Et loquutus eſt Dominus ad Moſen in hanc ſententiam, Loquere ad filios Iſrael huiuſmodi verba, Qui adducet ſacrificium pacificorum ſuorũ Domino, [13]adducat ſuam illam oblationem Domino, de ſacrificio pacificorum. [14]Manus eius adducãt ſacrificiũ quod igne cõſiat Domino, adipe cũ pectuſculo afferet ipſe, pectus quidem vt agitetur ad tenupha coram Domino:' adipẽ verò incendet ſacerdos in ara, eritque pectus Aharonis & filiorum eius. Armum quoque dextrum dabitis [15]thruma' ſacerdoti, ex ſacrificijs pacificorum veſtrorum. Qui ex filijs Aharonis obtulerit ſanguinem pacificorum atque adipẽ, is habebit armum dextrum pro portione. Nam pectus [16]tenupha, & armus thruma' accepi à filijs Iſrael, de ſacrificijs pacificorum ipſorũ, & dedi ea Aharoni ſacerdoti & filijs eius, ſtatuto perpetuo à filijs Iſrael. [17]Hæc eſt vnctio Aharonis' & filiorũ ei⁹ [18]de ſacrificijs Domini, à die quo attulit eos vt ſacerdotio fungerentur coram Domino,' quæ præcepit eis Domin⁹ dari in die vnctionis eorum à filijs Iſrael, ſtatuto perpetuo [19]in poſteritatib⁹ ſuis. ¶ Hæc eſt lex holocauſti, & [20]ſacrificij cibarij, & hoſtiæ' pro peccato, & hoſtiæ pro delicto, [21]pro initiatione,' & pro ſacrificio pacificorum: [22]Quã ſcilicet præcepit Dominus Moſi' in mõte Sinai, quũ mandaret filijs Iſrael in deſerto Sinai vt offerrẽt ſacrificia ſua [23]Domino.

CAP. VIII.

LOquutus eſt Dominus ad Moſen, dicens, Accipe Aharonem & filios eius cum eo, & veſtes, atque oleum vnctionis, & iuuencũ [ſacrificij] pro peccato, & duos arietes, atque caniſtrum placentarum infermentatarum. Et cõgrega vniuerſum cœtum ad oſtium tentorij 'conſtitutionis.' Et Moſes fecit quemadmodum præceperat ei Dominus, congregatúſque eſt cœtus ad oſtium tentorij 'conſtitutionis.' Et dixit Moſes ad cœtum, [2]Hoc eſt verbum quod præcepit Dominus, vt fiat.' Et [3]adduxit' Moſes Aharonem & filios eius, & lauit eos aqua. Et induit eum tunicam ſtrictam, & cinxit eum [4]zona:' ſed & [5]interulam laxiorem' induit eum, & induit eum humerale, [6]& cinxit illud textura polymita quæ erat in humerali, cingens ſcilicet

eius' oblatio, nec proderit offerenti: quin potius quæcunque anima tali ſe edulio contaminauerit, præuaricationis rea erit. Caro quæ aliquid tetigerit immundum, non comedetur, ſed comburetur igni: qui fuerit' immundus,' veſcetur ex ea. Anima polluta, quæ ederit de carnib⁹ hoſtiæ pacificorum, quæ oblata eſt Domino, peribit de populis ſuis. Et quæ tetigerit immunditiam hominis, vel iumenti, ſiue omnis rei quæ polluere poteſt, & comederit de huiuſcemodi carnib⁹, interibit de populis ſuis. ¶ Locutúſque eſt Domin⁹ ad Moyſen, dicens, Loquere filijs Iſrael, Adipem ouis, & bouis, & capræ non comedetis. Adipẽ cadaueris morticini, & eius animalis quod à beſtia captum eſt, habebitis in varios vſus. Si quis adipem, qui offerri debet in incenſum Domini, comederit, peribit de populo ſuo. Sanguinem quoque omnis animalis non ſumetis in cibo, tam de auibus, quàm de pecoribus. Omnis anima quæ ederit ſanguinẽ, peribit de populis ſuis. ¶ Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Loquere filijs Iſrael, dicens, Qui offert victimam pacificorum Domino, offerat ſimul & ſacrificium, id eſt libamẽta eius. Tenebit manibus adipem hoſtiæ, & pectuſculum. cúmque ambo oblata Domino conſecrauerit, tradet ſacerdoti, qui adolebit adipem ſuper altare, pectuſculum autẽ erit Aaron, & filiorum eius. Armus quoque dexter de pacificorum hoſtijs cedet in primitias ſacerdotis. Qui obtulerit ſanguinem, & adipem, filiorũ Aaron, ipſe habebit & armum dextrũ in portione ſua. Pectuſculum enim eleuationis, & armum ſeparationis tuli à filijs Iſrael de hoſtijs eorum pacificis, & dedi Aarõ ſacerdoti, & filijs eius lege perpetua, ab omni populo Iſrael. Hæc eſt vnctio Aaron & filiorũ eius in ceremonijs Domini in die quo obtulit eos Moyſes, vt ſacerdotio fungerentur, & quæ præcepit eis dari Dominus à filijs Iſrael religione perpetua in generationibus ſuis. ¶ Iſta eſt lex holocauſti, & ſacrificij pro peccato atque delicto, & pro conſecratione & pacificorum victimis: quam conſtituit Dominus Moyſi in mõte Sinai quando mandauit filijs Iſrael vt offerrent oblationes ſuas Domino in deſerto Sinai.

CAP. VIII.

LOcutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Tolle Aaron cum filijs ſuis, veſtes eorum, & vnctionis oleum, vitulum pro peccato, duos arietes, caniſtrum cum azymis, Et congregabis omnem cœtum [1]Iſrael' ad oſtium tabernaculi. Fecitque Moyſes vt Dominus imperauerat: congregatáque omni turba ante fores tabernaculi, Ait, Iſte eſt ſermo quem iuſſit Dominus fieri. Statímque obtulit Aaron & filios eius. cúmque laniſſet eos, veſtiuit pontificem ſubucula linea, accingẽs eum balteo, & induens eum tunica hyacinthina, & deſup humerale impoſuit, quod aſtringẽs cingulo aptauit rationali, in quo erat doctrina

¶ 19 & carnes ſi lis omnis mũdus comedet. Carnes intelligit hoſtiæ immolatæ Deo i ſacrificio pacificorũ ¶ 20. i. eijcietur è congregatione fidelium. ¶ 11 Heb. Adeps cadaueris, & adeps rapiæ fiet in omne opus, & comedendo non comedetis illum. i. Adeps cadaueris & etiam rapti à fera & occiſi, ad varios vſus adaptabit: ſed non poterit comedi à vobis. ¶ 12. i. vbicunq; habitare vos cõtigerit. ¶ 13 offerat oblationem ſuam Domino de ſacrificio ſuo pacifico. i. ex ea victima. ¶ 14 vl, Manib⁹ ſuis offerat qđ eſt incendendũ Domino: adipẽ cum pectuſculo offerat: vt ſcilicet pectuſculum agitatione agitetur corã Domino. Agitatio ea, fiebat à dextera ad ſiniſtrã. ¶ 15 eleuationem. Id eſt, ad leuandũ corã Domino ſurſum verſus. Dũ agitabatur hoſtia à dextera ad ſiniſtrã, ſurſũm q; verſus agitabat, ſignificabatur De⁹ ſuperiorũ & inferiorũ, cæleſtiũ & terreſtrium dominus. ¶ 16 agitatiõis, & armus eleuationis. i. quod per agitationẽ à dextra ad ſiniſtram offertur, & armus qui eleuatur dum mihi offertur. ¶ 17. i. Hæc eſt merces vnctionis Aaronis: hoc eſt, Mercedis loco hoc habebit Aarõ & filij ei⁹ ob vnctionẽ ſuã, ſiue ſacerdotiũ ſuũ à filijs Iſrael. ¶ 18 vl, de his quæ incẽdũtur Domino, à die quo accedere fecit eos vt ſibi ſacerdotio fungerẽtur, ¶ 19. i. quib⁹ ſeculis illi vixerint. ¶ 20 muneris, & ſacrificij &c. Hic eſt recapitulatio præcedentiũ, vt tranſeat ad ſequẽtia. ¶ 21. i. & ſacrificij quod fieri ſolet in cõſecratione ſacerdotũ. ¶ 22. i. Quas leges Moſes tulit iubente Domino. ¶ 23. i. ſibi. Hebraiſm⁹. antecedens pro relatiuo.

VIII. ¶ 1 cõuentus. ¶ 2 Hebraiſmus, pro, Hoc eſt quod Dominus præcepit fieri. ¶ 3 accerſiuit ad ſe ¶ 4 vl, balteo: ¶ 5 pallium ¶ 6 accinxitque eum balteo ſuperhumeralis, & ſtrinxit eum illo. Poſuit præterea pectorale ſuper illud, in quo poſuit Vrim & Thummim. Deinde &c. Chaldæus paraphraſtes, pro Strinxit eum illo, vertit, Ornauit eum illo. Pectorale ſuperpoſuit ipſi ſuperhumerali. Pro balteo, verti poteſt artificium, hoc pacto, Coniunxitque eum in artificio ſuperhumeralis. i. in eo loco vbi artificium ſuperhumeralis erat.

Digitized by Google

& veritas. Cidari quoque texit caput: & super eã, contra frontem, posuit laminam auream consecratam in sanctificatione, sicut præceperat ei Dominus. ¶Tulit & vnctionis oleum, quo liniuit tabernaculum cum omni supellectili sua. Cúmque sanctificans aspersisset altare septem vicib⁹, vnxit illud, & omnia vasa eius, labrúmque cum basi sua sanctificauit oleo. ¶Quod fundens super caput Aaron, vnxit eum, & cõsecrauit. Filios quoque eius 'oblatos consecrauit, vestiuítque' tunicis lineis, & cinxit balteis, imposuítq; mitras, vt iussit Dominus. ¶Obtulit & vitulũ pro peccato. Cúmque super caput eius posuisset Aaron & filij eius manus suas, immolauit eum: hauriens sanguinem, & tincto digito, tetigit cornua altaris per gyrum. quo expiato & sanctificato, fudit reliquum sanguinem ad fundamenta eius. Adipẽ verò qui erat super vitalia, & reticulum iecoris, duósque renunculos cum aruinulis suis adoleuit super altare: vitulum cum pelle, & carnibus, & fimo, cremãs extra castra, sicut præceperat Dominus. ¶Obtulit & arietem in holocaustum: super cuius caput cũ imposuissent Aaron & filij eius manus suas, immolauit eum, & fudit sanguinẽ eius per circuitum altaris. Ipsúmque arietem in frusta concidens, caput eius, & artus, & adipem adoleuit igni, lotis prius intestinis & pedibus. Totúmque simul arietem incendit super altare, eo quòd esset holocaustum suauissimi odoris Domino, sicut præceperat ei. Obtulit & arietem secundum in cõsecrationem sacerdotũ: posuerúntque super caput eius Aaron & filij eius manus suas. Quem cum immolasset Moyses, sumens de sanguine eius, tetigit extremũ auriculæ dextræ Aaron, & pollicem manus eius dextræ, similiter & pedis. Obtulit & filios Aaron. cúmque de sanguine arietis immolati tetigisset extremum auriculæ singulorum dextræ, & pollices' manus ac pedis dextri, reliquum fudit super altare per circuitum. Adipem verò, & caudam, omnémq; pinguedinem quæ operit intestina, reticulúmque iecoris, & duos renes cum adipibus suis, & armo dextro separauit. Tollens autem de canistro azymorum, quod erat coram Domino, 'panes' absq; fermento⁹, & collyridam conspersam oleo, laganúmque posuit super adipes, & armum dextrũ, tradens simul omnia Aaron & filijs eius. Qui postquam leuauerũt ea coram Domino, rursum suscepta de manibus eorum, adoleuit super altare holocausti, eo quòd consecrationis esset oblatio in odorem suauitatis sacrificij' Domini.' Tulítque pectusculum eleuans illud coram Domino, de ariete consecrationis in partem suam, sicut præceperat ei Dominus. Assuménsque vnguentum, & sanguinẽ qui erat in altari, aspersit super Aaron & vestimenta eius, & super filios illius ac vestes eorum. ¶Cúmque sanctificasset eos in vestitu suo, præcepit eis, dicẽs, Coquite carnes ante fores tabernaculi, & ibi comedite eas. panes quoq; cõsecrationis edite, Qui positi sũt in canistro, sicut præcepit mihi Domin⁹, dicẽs, Aaron & filij eius comedent eos. Quicquid autẽ reliquũ fuerit de carne & panibus, ignis absumet. De ostio quoque tabernaculi nõ exibitis septem diebus, vsque ad diẽ quo cõplebitur tẽpus cõsecrationis vestræ.

illum eo. Posuit & pectorale super eum, reponens in pectorali Vrim & Thummim. Deinde posuit tiarã in capite eius, ponens super tiaram [7] in anteriori parte eius,' laminam auream coronam [8] sanctã,' sicut præceperat Dominus Mosi. ¶Accepit quoque Moses oleum vnctionis, & [9] vnxit' tabernaculum & quidquid fuit in eo, & consecrauit ea. Et spargens de illo super aram septies, vnxit aram & omnia instrumenta eius, labrum & basim eius vt consecraret ea. Fundens autem de oleo vnctionis super caput Aharonis, vnxit eũ, vt eum consecraret. Et applicans Moses filios Aharonis, [10] induit eos tunicis,' atq; accinxit eos cinctura, & [11] adhibuit eis pileolos,' quemadmodum præceperat Domin⁹ Mosi. ¶[12] Adduxit quoq; iuuencum pro peccato,' & posuit Aharon atque filij eius manus suas super caput iuuenci, qui fuit sacrificium pro peccato. Quo mactato, Moses accepit sanguinem, quem digito suo posuit super cornua aræ per ambitũ, & expiauit aram, & sanguinem fudit ad basim aræ, consecrauitque ipsam, [13] & expiauit pro ea.' Et tollẽs vniuersum adipem, qui erat super [14] ventrem,' & reticulum iecoris, & duos renes, atque adipem eorum, incẽdit Moses in ara. Iuuencum verò & pellem eius, carnem eius, & excrementum eius extra castra igne combussit, quemadmodum præceperat Dominus Mosi. ¶Et adducto ariete pro holocausto, imposuerunt Aharon & filij eius manus suas super caput arietis. Quo mactato, Moses sparsit sanguinem super aram circunquaque. Et incidẽs arietem [15] in suas incisiones,' incẽdit Moses caput, [16] & alias incisiones' cum extis. [17] ventrem' verò & crura lauit aqua. Et incendit Moses totum arietem super ara [18] in holocaustũ, vt fieret odor suaueolens, & sacrificium quod igne consit Domino,' quemadmodum Dominus Mosi præceperat. Adduxit deinde arietem alterum, arietem scilicet consecrationis, & imposuerunt Aharon & filij eius manus suas super caput arietis. Quẽ mactans Moses, tulit de sanguine eius, & posuit super [19] auriculã molliorẽ auris Aharonis dextræ,' & super pollicẽ manus ei⁹ dextræ, & super pollicem pedis eius dextri. Et adducens Moses filios Aharonis, posuit de sanguine super [19] teneriorẽ partem auris eorum dextræ,' & super pollicem manus eorum dextræ, & super pollicem pedis eorum dextri, sparsítque Moses sanguinem super aram per circuitum. Tulit deinde adipem atque caudam, & omnem adipem qui erat super ventrem, reticulum iecoris, & duos renes cum adipe eorum, & armum dextrum. De canistro quoque azymorum quæ erant coram Domino, tulit placentam vnam infermentatam, & placentam panis [20] delibuti' vnam, & laganum vnum, & posuit super adipes, & super armum dextrũ. Et hæc omnia posuit super manus Aharonis, & super manus filiorum eius, & [21] agitauit ea tenupha' coram Domino. Deinde tulit Moses ea de manibus eorum, & adoleuit in ara [22] super holocaustũ: [23] fuit enim hoc sacrificium consecrationis igne confectum Domino in odorem suaueolentem.' Et accipiens Moses pectus, [24] agitauit ipsum tenupha' coram Domino: fuit enim de ariete consecrationis ipsi Mosi pars hæc, quemadmodum præceperat Dominus Mosi. Tulit etiam Moses de oleo vnctionis, & de sanguine qui erat in ara, & sparsit super Aharonem, & super vestimenta eius, & filios eius, atque vestimẽta filiorum eius cum eo: consecrauitque Aharonem, vestimenta eius, & filios eius, atque vestimenta filiorum eius cum eo. ¶Et dixit Moses ad Aharonẽ, & ad filios eius, Coquite carnem in ostio tentorij [25] constitutionis,' ibidémque comedite eam vnà cum pane, qui est in canistro consecrationis, quemadmodum [26] præcepi' hisce verbis, Aharon & filij eius comedent eam. Quod vero de carne & pane reliquum fuerit, igne comburetis. De ostio quoque tentorij [25] constitutionis' septem diebus non exibitis, ad eum vsque diem quo impleti fuerint dies consecrationis vestræ.

¶7 e regione faciei suæ. ¶8 Vocat sanctam, quòd in ea scriptum esset, Sanctitas decet Dominũ. ¶9 vt, consecrauit ¶10 vt, ornauit eos tunicis lineis, ¶11 vt, mitras alligauit illis, ¶12 vt, Assumpsit quoque vitulum mactandum pro expiatione peccati, ¶13 ad expiandũ eam. Vel, in ea. .i. ad expiandũ i ea omnia peccata. ¶14 intestina, ¶15 in sua frusta, ¶16 & frusta sua ¶17 intestinum ¶18 Hebr. holocaustũ erat in odorẽ quietis, & res quæ incẽderetur ipsi Domino. i. eo quòd holocaustũ esset cuius odor erat Deo gratissimus: eúmque arietem incẽdebat in honorẽ Domini. ¶19 extremam auriculam Aaronis dextrã, ¶20 Heb. olei. i. oleo cõspersi. ¶21 agitauit ea agitatione. i. fecit vt cum agitatione quadã, motitando illa à sinistra ad dextrã, offerrẽt illa. ¶22 in holocaustum. Vel, post holocaustum: ¶23 He. oblationes sũt in odorẽ quietis, oblatio ignita Domino. i. nã illud ipsum, oblatio sacerdotis, nempe sacrificium quod absumitur igni, fieri solet in gratissimum odorẽ Domino. ¶24 agitauit illud agitatione agitando vel motitando obtulit illud Deo. ¶25 conuentus, ¶26 præcepit. sub. Dominus.

ſeptem enim diebus [17] implebit' manũ veſtram, [18] ſicut fecit hac die, ſic præcepit Domin' fieri ad expiandum vos.' Porrò die noctúque '[9] ſedebitis' in oſtio tentorij [10] cõſtitutionis' ſeptem diebus, [11] & obſeruabitis obſeruationem Domino,' vt nõ moriamini: ſic enim iuſſus ſum. Fecit itaq; Aharon & filij eius omnia verba quæ Dominus per Moſen præceperat.

CAP. IX.

FActum eſt autem 'octauo die' vt vocaret Moſes Aharonem atque filios eius, ſenioréſque Iſraelis. Dixit autem ad Aharonem, Tolle tibi vitulum iuuenem ex armento ad hoſtiam pro peccato, & arietem in holocauſtum, integros[veroſque.] & adduc in conſpectum Domini. Ad filios verò Iſrael dices hiſce verbis, Tollite hircum ex capris pro hoſtia peccati, & vitulum, & agnum, anniculos, integros pro holocauſto. Bouẽ quoque & arietem pro pacificis, ad ſacrificandum coram Domino, & oblationem Minha oleo cõſperſam: hodie eni Dominus apparebit vobis. ¶Tulerunt itaque quę præcepit Moſes, ante tentorium conſtitutionis, & acceſſit vniuerſus cœtus, ſteterúntq; 'coram Domino:' Et ait Moſes, Hoc eſt verbum quod præcepit Dominus vt faciatis, & apparebit vobis gloria Domini. Et ait Moſes ad Aharonem, Accede ad aram. & fac ſacrificium tuum pro peccato, & holocauſtum tuum, [4] & fac expiationem pro te,' & pro populo, & fac etiam ſacrificium populi, [5] vt expies eos,' quẽadmodũ præcepit Dominus. Acceſſit igitur Aharon ad aram, & mactauit vitulum quem habuit pro peccato. Et attulerunt filij Aharonis ſanguinem ad eum, & intingens digitum ſuum in ſanguine, poſuit ſuper cornua aræ, fudítque ſanguinem ad baſim aræ. Adipem verò & renes, & reticulum iecoris de illa hoſtia peccati, [6] incendit in ara,' quemadmodum præceperat Dominus Moſi. Porrò carnẽ & pellem igne combuſſit extra caſtra. Mactauit & holocauſtum, & porrexerunt Aharoni filij eius ſanguinem, quem ſparſit ſuper arã per circuitum. Sed & holocauſtum ipſum adminiſtrarunt ei, [7] cum inciſionib' ſuis,' & capite, quæ [6] incẽdit ſuper aram.' Lauit quoque [8] ventrem & crura, & [9] incẽdit' cum holocauſto in ara. Deinde adduxit ſacrificium populi, accipiens caprũ, quem [10] habuit populus hoſtiam peccati,' & mactãs eũ, confecit eum pro hoſtia peccati, quemadmodũ priorem. Et ſacrificauit holocauſtum, & fecit illud iuxta ritum. Adduxit & [11] cibariũ ſacrificium,' implens manum ſuam ex eo, & incẽdens in ara præter holocauſtũ matutinũ. Mactauit & bouem, & arietem, ſacrificium[ſcilicet] [12] gratulatorium, [13] quod populus habuit.' Et filij Aharonis porrexerunt ei ſanguinem, quem ſparſit ſuper aram per ambitum. Et adipes de boue, & ariete, & caudam, [14] & obtegẽtem[adipem.]' & renes atque reticulum iecoris. Et poſuerũt adipes ſuper [15] pectuſculum,' & [16] incẽdit' adipes in ara. Pectuſcula verò & armum dexterum [17] mouit Aharon tenupha' coram Domino, quemadmodum præceperat Moſes. Et leuans Aharon manum ſuam ſuper populum, fauſta eſt [illegible] imprecatus. [18] tum deſcendit [' [9] ab ara,] vbi fecerat hoſtiam' pro peccato, & holocauſtum, [20] atq[ue] gratulatoria. [21] Et veniens Moſes atque Aharon in tentorium conſtitutionis, egreſſi, bene precat[i] [s]unt populo,' viſáque eſt gloria Domini vniuerſo populo. [22] Et egreſſus eſt ignis à facie Domini,' [de]uorauítque in ara holocauſtum, & adipes: quod videns vniuerſus po-

ſeptẽ enim diebus finitur conſecratio: ſicut impræſentiarum factum eſt, vt ritus ſacrificij' compleretur.' Die ac nocte manebitis in tabernaculo obſeruãtes cuſtodias Domini, ne moriamini: ſic enim mihi præceptum eſt. Fecerúntque Aaron & filij eius cuncta quæ locut' eſt Dominus per manum Moyſi.

CAP. IX.

FActo autem octauo die, vocauit Moyſes Aarõ & filios eius, ac maiores natu Iſrael, dixítque ad Aaron, [Tolle de armento vitulum pro peccato, & arietem in holocauſtum, vtrunque immaculatum, & offer illos coram Domino. Et ad filios Iſrael loquẽris, Tollite hircum pro peccato, & vitulum atque agnum 'anniculum,' & ſine macula in holocauſtum, bouem & arietem pro pacificis: & immolate eos coram Domino, in ſacrificio ſingulorum ſimilam cõſperſam oleo offerentes. hodie enim Dominus apparebit vobis. ¶Tulerunt ergo cũcta quę iuſſerat Moyſes ad oſtium tabernaculi: vbi cum omnis multitudo aſtaret, ait Moyſes, Iſte eſt ſermo quem præcepit Dominus: facite, & apparebit vobis gloria eius. Et dixit ad Aaron, Accede ad altare, & immola pro peccato tuo: offer holocauſtum, & deprecare pro te & pro populo. cúmque mactaueris hoſtiã populi, ora pro eis, ſicut præcepit Dominus. Statímque Aaron accedens ad altare, immolauit vitulum pro peccato ſuo: Cuius ſãguinem obtulerunt ei filij ſui. in quo tingens digitum, tetigit cornua altaris, & fudit reſiduum ad baſim eius. Adipémque, & renunculos, ac reticulum iecoris, quæ ſunt pro peccato, adoleuit ſuper altare, ſicut præceperat Domin' Moyſi: Carnes verò & pellem eius, extra caſtra combuſſit igni. Immolauit & holocauſti victimam: obtulerũtque ei filij ſui ſãguinem eius, quem fudit per altaris circuitum. Ipſam etiam hoſtiam in fruſta cõciſam, cum capite & membris ſingulis obtulerunt: quæ omnia ſup altare cremauit igni, Lotis aqua pri' inteſtinis & pedibus. Et pro peccato populi offerens, mactauit hircũ: expiatóque altari, fecit holocauſtum, Addens in ſacrificio libamenta, quæ pariter offeruntur, & adolens ea ſuper altare, abſque ceremonijs holocauſti matutini. Immolauit & bouem atque arietem hoſtias pacificas populi. obtulerũtque ei filij ſui ſanguinem, quem fudit ſuper altare in circuitum. Adipem autem bouis, & caudam arietis, renunculóſque cum adipibus ſuis, & reticulum iecoris poſuerunt ſuper pectora. Cúmque cremati eſſent adipes ſuper altare, pectora eorum, & armos dextros ſeparauit Aaron, eleuans coram Domino, ſicut præceperat Moyſes. Et extẽdens manũ ad populũ, benedixit ei. ſicq; cõpletis hoſtijs pro peccato, & holocauſtis & pacificis, deſcẽdit. Ingreſſi autẽ Moyſes & Aaron in tabernaculũ teſtimonij, & deinceps egreſſi benedixerunt populo. [Apparuítq; gloria Domini omni multitudini: & ecce egreſſus ignis à Domĩo, deuorauit holocauſtũ, & adipes qui erãt

¶17.i. conſecrabit. ſub. Dominus. Quidã dicunt tertiam perſonam poni ꝓ pria, cõſecrabo man' veſtras iuſſu Dei.
¶18 .i. quemadmodum ego Moſes feci, ſic præceperat Dominus vt facerem, vt emundarẽ vos à peccatis veſtris per ſeptem dies.
¶19 manebitis
¶10 conuentus
¶11 vl, obſeruãtes cuſtodias Domini. Id eſt, cuſtodiẽtes ea quæ iuſſit Dominus cuſtodiri. i. ceremonias & præcepta eius.

IX.

¶2 Sub. Martij. Hæc enim geſta ſunt altero anno egreſſionis ex Aegypto, octauo Martij: non vt Rabbini volũt, primo.
¶2 conuentus.
¶3 nempe ante fores tabernaculi.
¶4 vl, & deprecare ꝓ te. Aut, placa tibi Deũ, propitiũ tibi redde & fauentem tibi & populo per ſacrificium.
¶5 & ora ꝓ eis. vl, placa [Deũ] pro illis.
¶6. i. cremandũ poſuit ſuper altare. nam igni de cælo abſumebatur holocauſtum.
¶7. i. cum artubus ſuis in fruſta conciſis.
¶8 inteſtina
¶9. i. cremãda poſuit.
¶10 vl, tradiderat popul' ꝓ hoſtia peccati,
¶11 munus. i. ex eo munere cepit quantũ pugillo capi poteſt, & cremandũ poſuit ſuper altare, vt quando deſcẽderet ignis, cõburerẽtur omnia. Præter holocauſtum matutinũ, inquit: nã ante oia ſacrificia matutino tẽpore offerebat holocauſtũ, & rurſus veſperi vltimũ ſacrificiũ erat holocauſtũ. ¶12 pacificorũ, ¶13 vl, quod erat populi. ſiue, quod ꝓ populo offerebatur. ¶14 & adipẽ tegentem exta, ¶15 pectora. bouis ſcilicet & arietis. ¶16 cremandos poſuit ¶17 agitauit Aaron agitatione. i. agitando obtulit. ¶18 poſtquam deſcenderet. Quia altare erat in loco editiore, idcirco deſcẽderat dixit. ¶19 ab apparando oblationẽ ¶20 & ſacrificium pacificorũ. ¶21 vl, Iã verò ingreſſi fuerãt Moſes & Aarõ tabernaculũ fœderis, & egreſſi erãt, & benedixerũt populũ, &c. ¶22 His verbis declarat quid ſignificarent verba illa, Apparuítque gloria Domini, nempe, deſcendit ignis de cælo, &c.

Digitized by Google

ſuper altare: quod cum vidiſſent turbæ, laudaue-runt Dominũ ruentes in facies ſuas. CAP. X.

ARrepriſque Nadab & Abiu filij Aaron thuribulis, ſimpoſuerunt ignem, & inceſſum deſuper, offerentes coram Domino ignem alienũ, quod eis præceptum non erat. Egreſſúſque ignis à Domino, deuorauit eos, & mortui ſunt coram Domino. Dixitque Moyſes ad Aarõ, Hoc eſt quod locutus eſt Dominus, Sanctificabor in iis qui appropinquant mihi, & in conſpectu omnis populi glorificabor. quod audiẽs, tacuit Aaron. Vocatis autẽ Moyſes Miſaele, & Eliſaphan filijs Oziel, patrui Aaron, ait ad eos, Ite, & tollite fratres veſtros de conſpectu ſanctuarij, & aſportate extra caſtra. Confeſtímque pergentes, tulerunt eos ſicut iacebant, veſtitos lineis tunicis, & eiecerunt foras, vt ſibi fuerat imperatum. Locutúſque eſt Moyſes ad Aarõ, & ad Eleazar, & Ithamar filios eius, Capita veſtra nolite nudare, & veſtimenta nolite ſcindere: ne forte moriamini, & ſuper omnem cœtum oriatur indignatio. fratres veſtri, & omnis domus Iſrael plangant incendium quod Dominus ſuſcitauit. Vos autem non egrediemini fores tabernaculi, alioquin peribitis. oleum quippe ſanctæ vnctionis eſt ſuper vos. Qui fecerunt omnia iuxta præceptum Moyſi. ¶Dixit quoque Dominus ad Aaron, Vinum, & omne quod inebriare poteſt, non biberis tu & filij tui, quando intrabitis in tabernaculum teſtimonii, ne moriamini: quia præceptum ſempiternũ eſt in generationes veſtras: Et vt habeatis ſcientiam diſcernendi inter ſanctum & prophanũ, inter pollutum & mundum: Doceatiſque filios Iſrael omnia legitima mea quæ locut⁹ eſt Dominus ad eos per manum Moyſi. ¶Locutúſque eſt Moyſes ad Aaron, & ad Eleazar & Ithamar filios eius, qui erant reſidui, Tollite ſacrificium quod remãſit de oblatione Domini, & comedite illud abſque fermento iuxta altare: quia ſanctum ſanctorũ eſt. Comedetis autem in loco ſãcto: quod datũ eſt tibi & filijs tuis de oblationib⁹ Domini, ſicut præceptum eſt mihi. Pectuſculũ quoque quod oblatum eſt, & armum qui ſeparatus eſt, edetis in loco mundiſſimo tu & filij tui, & filiæ tuæ tecum. tibi enim ac liberis tuis repoſita ſunt de hoſtijs ſalutaribus filiorum Iſrael: Eo quòd armũ & pectus, & adipes qui cremantur in altari, eleuauerunt coram Domino, & pertineant ad te, & ad filios tuos lege perpetua, ſicut præcepit Dominus.

pulus, lætis vocibus [14]exclamans, ceciderũt in facies ſuas. CAP. X.

ET accipientes filij Aharonis Nadab & Abihu quiſque acerram ſuam, impoſito igne, miſerunt in eas incenſum, & attulerunt coram Domino ignem [1]alienum, de quo nihil eis [2]præceperat. Et egreſſus ignis à facie Domini, [3]deuorauit eos, mortuique ſunt [4]in cõſpectu Domini. Et ait Moſes ad Aharonem, [5]Hoc eſt quod loquutus eſt Dominus, quũ diceret, [6]In his qui mihi appropinquant [7]ſãctus ero, & in cõſpectu vniuerſi populi [8]glorioſus. & Aarõ tacuit. Vocauit ergo Moſes Miſael & Elzaphan, filios Vſielis, qui fuit patruus Aharonis, & dixit ad eos, Accedite, efferte [9]fratres veſtros [10]è ſanctuario extra caſtra. Et illi accedẽtes, tulerunt eos in tunicis ſuis extra caſtra, ſicut loquutus fuerat Moſes. Et ait Moſes ad Aharonẽ, & ad Eleazarũ atq; Ithamarũ filios ei⁹, Capita veſtra [11]ne nudetis, nec veſtimenta diſcindatis, ne moriamini, & [12]ne indignatio cadat ſuper vniuerſum cœtum: ſed fratres veſtri, nempe tota domus Iſrael, defleãt [13]deflagrationem quã incendit Dominus. Et [14]de oſtio tentorij conſtitutionis ne egredimini, ne fortè moriamini: [16]quoniam oleũ vnctionis Domini eſt in vobis. & fecerunt iuxta verbũ Moſis. ¶Et [17]loquutus eſt Domin⁹ ad Aharonẽ hiſce verbis, Vinum & ſiceram [18]non bibes, tu & filij tui qui tecũ ſunt, [19]quã ingreſſi fueritis tentorium cõſtitutionis, ne moriamini: [20]ſtatutũ hoc ſit ſempiternũ per poſteritates veſtras. [21]Et vt diſcernatis inter ſanctum & inter prophanum, inter immundum & mundum. [22]Neque doceatis filios Iſrael omnia ſtatuta [23]quæ Domin⁹ ad eos per Moſen loquutus eſt. Et loquutus eſt Moſes ad Aharonem, & ad Eleazarum, & Ithamarum filios eius reſiduos, Tollite [24]cibarium ſacrificium quod ſupereſt ex eis ſacrificijs, quæ igne cõſiunt Domino, & comedite illud [25]infermentatum iuxta aram, quoniam [26]ſacroſanctum eſt. Comedetis illud [inquam,] in loco ſacro: [27]eſt enim demenſum tuum, & demenſum filiorum tuorum, de eis ſacrificijs quæ igne conſiunt Domino, quoniam ſic iuſſus ſum: [28]Et pectuſculum tenupha, armúmque thruma comedetis in loco mundo, tu & filij tui, atque filiæ tuæ tecum: ſiquidem pro iure tuo, & pro iure filiorum tuorum data ſunt [iſta] de ſacrificijs pacificorum filiorum Iſrael. [29]Armum thruma, & pectuſculum tenupha cum ſacrificijs adipum quæ igne fiunt, inferent, vt motitent tenupha coram Domino. hoc erit tibi, & filijs tuis tecum, ſtatutum perpetuum, quemadmodũ præcepit Dominus.

¶14 exclamauit, & cõcidit in faciem ſui. Honoris ſcilicet cauſa: aut præ metu. q.d. attoniti fuerũt viſo miraculo. Pro Exclamauit, Chaldæus paraphraſtes vertit, prorupit in laudem Domini.

X.

¶1 vl. extraneũ. i. qui non erat è cælo miſſus, & ſumptus ex altari. Durauit autẽ ignis iſte è cælo demiſſus ſuper altare, vſque ad illud tẽpus quo captiui Iſraelitæ in Babylonẽ abducti ſunt. ¶2 Sub. Moſes. q.d. ipſi non admoniti à Moſe acceperunt ignem. ¶3 i. exanimauit. neq; enim in fauillam redacti ſunt, vt ex ſequentibus intelligere licet. ¶4 in eodẽ ſcilicet loco. i. ad altare holocauſti in atrio. ¶5 i. Nunc verbum Dei impletum eſt. ¶6 i. In ſacerdotibus qui propinquiores ſunt mihi. q.d. Eos qui mihi propinquiores fuerint puniam, ſi aberrauerint. ¶7 i. ſanctum me oſtendam, & ſanctitatis amatorem, qui ſanctè velim coli, & leges meas nolim pollui. ¶8 i. apparebo glorioſus, ſiue apparebit gloria mea. ¶9 i. cognatos. ¶10 è conſpectu ſanctitatis. i. loci ſancti. ¶11 more ſcilicet lugentium. Dominus non vult eos eſſe triſtes propter mortem impiorũ: neque vult vt cõtra præceptũ eius quicquã faciant. ¶12 i. ne iraſcatur Domin⁹ aduerſus cõgregationẽ. ¶13 i. mortẽ filiorũ Aarõ qui igni à Deo cælitus immiſſo perierũt. ¶14 ab oſtio tabernaculi fœderis [ſiue cõuẽtus] ne &c. q.d. ne ceſſaueritis ab officio veſtro, manete domi in loco ſancto, ibiq; vacate orationi & ſacrificijs, & ijs quæ ſunt muneris veſtri. ¶16 i. quia vncti eſtis oleo ſancto. ¶17 opera ſcilicet Moſis. ¶18 vl, ne bibas. Non ſemper abſtinebant à vino ſacerdotes, ſed quando ingreſſuri erant tabernaculum fœderis, ſacrorum cauſa. ¶19 quando intraturi eſtis in tabernaculum conuentus. i. quando debebitis officio veſtro fungi. ¶20 i. volo hoc ſtatutũ perpetuo à vobis obſeruari quibuſcunque ſeculis vixeritis. ¶21 Tum vt diſcernatis. Sub. ex præcedentibus, vinum ne bibatis, Tum vt habeatis diſcretionem inter diem, vel locum ſanctum & prophanum. vel inter rem ſanctam & prophanam, ¶22 vl, Tum vt doceatis ¶23 Hebraiſmus eſt, pro, quæ locutus ſum ego. ¶24 reliquum muneris ex his quæ incenſa ſunt Domino. q.d. Quum aliqua Domino offerentur, pars incendetur Domino, reliquum verò accipietis in vſum veſtrum. ¶25 in infermentatis. i. ex eo munere facietis panes infermentatos, quos comedetis. ¶26 Heb. ſanctitas ſanctitatũ eſt. i. res eſt ſacroſancta. ¶27 quia hoc eſt ius tuũ, & ius filiorũ tuorũ de incenſis Domini: ſic enim preceptũ eſt mihi. i. quia ex iure ſacerdotali hoc ad te pertinet ex his quæ incendũtur in honorẽ Domini. Gallicè, Cela c'eſt baillé pour ton droict. Locũ ſanctũ vocat atrium tabernaculi fœderis. ¶28 Pectus quoque agitationis, & armum oblationis edetis &c. Pectus agitationis vocat quod cum quadam agitatione offerebatur. Armum item eleuationis, qui cum quadam eleuatione offerebatur. Chaldæus paraphraſtes vertit, armum ſeparationis. i. qui ſeparatur ab hoſtia & victima. ¶29 Armum eleuationis, & pectus agitationis, cum incenſis adipibus offerent, vt ea agitent [vl, eleuent eleuatione] coram Domino: erítque tuum & filiorum tuorum tecum in ius æternum. i. cedet tibi & filijs tuis iure perpetuo.

Digitized by Google

Hircum quoque pro peccato diligenter quæſiuit Moſes, & ecce erat combuſtus. iratus eſt ergo cõtra Eleazar atque Ithamar filios Aharonis ſuperſtites, & ait, Quare non comediſtis hoſtiam pro peccato in loco ſacro, quũ ſit ſacroſancta, illámque vobis[10] dederit, [11] vt auferatis iniquitatẽ cœtus, [12] ad expiandum eos in conſpectu Domini? En ſanguis eius non eſt illatus intra ſanctuariũ interius, omnino debueratis comedere eam [13] in ſanctuario, ' quemadmodum [14] præceperam.' Aharon autem reſpondit Moſi, En attulerunt hodie hoſtiam ſuam pro peccato, & holocauſtum ſuũ coram Domino, [15] taliáque mihi acciderunt: & ſi comediſſem hoſtiam pro peccato hodię, nũ hoc benefactum eſſet in oculis Domini? Quod quum audiſſet Moſes, [16] boni conſuluit. CAP. XI.

ET loquutus eſt Dominus ad Moſen & Aharonem, dicẽs, Loquimini ad filios Iſrael in hãc ſententiam, Hoc eſt animal quod comedetis ex omni iumento quod eſt ſuper terram, Quicquid ex iumentis vngulam ſeparat, [1] & vngulas fiſſura findit, [2] ruminationem ſurſum reuocans, hoc comedatis. [3] Veruntamen hoc non comedetis ex his quæ ruminationem ſurſum reuocant, '&' ex his quæ vngulam ſeparant, camelus[4] qui' ſurſum quidem ruminationem reuocat, at vngulam non ſeparat, & ob id immundus ſit vobis. Cuniculus, [4] qui' & ipſe ruminat, ſed vngulam non ſeparat, immũdus ſit vobis. Et lepus, qui ruminationem reuocat ſurſum, at vngulam non ſeparat, immũdus ſit vobis. Et ſus, quum vngulam ſeparet, findátque fiſſura vngulam, ruminationem tamen non reuocat, immundus ſit vobis. De carne eorũ ne edatis, & cadauer illorum ne tãgatis, ſed immũda ſint vobis. ¶ Ex omnib[9] verò quæ in aquis ſunt, hoc comedetis, Quæcunque in aquis pinnulas habent & ſquamas, tam in mari quàm in fluminibus, ea comedetis. Et quicquid pinnulas nõ habet ac ſquamas, in mari & fluminibus, ex omnibus[5] reptilibus' aquaticis, & ex cuncta anima viuente quæ in aquis eſt, [6] abominandum ſit vobis:' abominanda inquam ſint vobis, [7] de carne eorum ne comedatis, & cadauer illorũ horreatis.' Quicquid in aquis pinnulas & ſquamas non habet, ſit vobis abominandũ. ¶ In auibus hæc ſunt [8] à quibus horrere,' nec ea comedere debetis, abominanda enim ſunt, aquila, [9] accipiter, [10] aquila marina,' vultur & miluus iuxta ſpeciem ſuã: omnis coruus iuxta ſpeciem ſuam. [11] Struthio,' noctua, [12] cuculus, [13] niſus' iuxta ſpeciem ſuam: Nycticorax, mergulus, [14] bubo, [15] Porphyrion, [16] ibis, pelecanus,' Ciconia, & [17] graculus' iuxta ſpeciẽ ſuã, vpupa & veſpertilio. Quicquid ex volucribus repit & vadit ſuper[18] quatuor,' abominandum vobis eſto. ¶ Veruntamẽ iſtud comedetis ex omni reptili pennato, quod graditur ſuper[18] quatuor, [19] cui ſcilicet ſunt ſuffragines' ſuper pedes eius, quibus ſaltare poteſt ſuper terram. Ex quibus hæc [10] comedetis, [11] arbe' iuxta ſpeciem ſuam, & [22] ſaleam' iuxta ſpeciem ſuam, & [23] hargol' iuxta ſpeciem ſuã,

¶ Inter hæc hircum qui oblatus fuerat pro peccato cum quæreret Moyſes, exuſtum reperit: iratúſque contra Eleazar & Ithamar filios Aaron qui remanſerant, ait, Cur nõ comediſtis hoſtiam pro peccato in loco ſancto, quæ ſancta ſanctorũ eſt, & data vobis vt portetis iniquitatem multitudinis, & rogetis pro ea in conſpectu Domini, præſertim cum de ſanguine illius non ſit illatũ intra ſancta, & comedere debueratis eã in ſanctuario, ſicut præceptum eſt mihi? Reſpondit Aaron, Oblata eſt hodie victima pro peccato, & holocauſtum coram Domino: mihi autem accidit quod vides. quomodo potui comedere eam, aut placere Domino in ceremonijs mente lugubri? Quod cũ audiſſet Moyſes, recepit ſatiſfactionẽ. C. XI.

LOcutúſque eſt Dominus ad Moyſen & Aarõ, dicens, Dicite filijs Iſrael, "Cuſtodite omnia quæ ſcripſi vobis, vt ſim Deus veſter.' Hæc ſunt animalia quæ comedere debetis de cunctis animantibus terræ, Omne quod habet diuiſam vngulã, & ruminat in pecoribus, comedetis. Quicquid autem ruminat[4], & habet vngulam, ſed nõ diuidit eam, ſicut camelus & cætera, non comedetis illud, & inter immunda reputabitis. Choerogryllus qui ruminat, vngulámque non diuidit, immundus eſt. Lepus quoque: nam & ipſe ruminat, ſed vngulam non diuidit. Et ſus: qui cũ vngulam diuidat, non ruminat. horum carnib[9] nõ veſcemini, nec cadauera contingetis, quia immũda ſunt vobis. ¶ Hæc "etiam' ſunt quæ gignuntur in aquis, & veſci licitum eſt, Omne quod habet pinnulas & ſquamas, tam in mari quàm in fluminibus & ſtagnis, comedetis. Quicquid autem pinnulas & ſquamas non habet eorum quæ in aquis mouentur & viuũt, abominabile vobis execrandúmque erit. carnes eorum non comedetis, & morticina vitabitis. Cuncta quæ non habent pinnulas & ſquamas in aquis, polluta erunt. ¶ Hæc ſunt quæ de auibus comedere non debetis, & vitanda ſunt vobis, aquilam, & gryphem, & haliæetum, & miluum ac vulturem iuxta genus ſuum, & omne coruini generis in ſimilitudinem ſuam, Struthionẽ, & noctuam, & larum, & accipitrem iuxta genus ſuum: Bubonẽ, & mergulum, & ibin, & cygnum, & onocrotalũ, & Porphyrionem, herodionem & charadrion iuxta genus ſuum, vpupam quoque & veſpertilionem. Omne de volucribus quod graditur ſuper quatuor pedes, abominabile erit vobis. ¶ Quicquid autem ambulat quidem ſuper quatuor pedes, ſed habet longiora retro crura, per quæ ſalit ſuper terram, comedere debetis, vt eſt brucus in genere ſuo, & attacus atque ophiomachus, ac

¶ 10 ſub. Dominus. ¶ 11 vſ. vt remittatis iniquitatẽ. i. remiſſam declaretis. ¶ 12. i. ad placãdũ Deũ pro eis. ¶ 13. i. in atrio. ¶ 14 capite ſexto ſcilicet huius libri. ¶ 15 mihi autẽ acciderũt huiuſmodi. ſi igitur comediſſem hodie oblationẽ illã ꝑ peccato, an placuiſſet Deo? i. Mihi tamen mortui ſunt filij mei: quod certe argumẽto eſt illorũ ſacrificium Deo nõ placuiſſe. (ignorabat enim Aarõ cauſam mortis filiorũ.) Si igitur comediſſẽ quod mihi debebat ex ea oblatiõe, quomodo placuiſſẽ Deo, quũ oblatio ipſa nõ placuerit? q. d. Nõ putaui fore Deo gratũ, quũ ea victima non fuerit placat[9]. ¶ 16 Hebr. placuit in oculis ei[9]. Hebraic[9] loquendi modus eſt, ꝑ, hęc reſpõſio placuit ei.

XI.

¶ 1 Hebr. & findens fiſſuram vngularum. i. habens vngulã omnino fiſſã. Hoc ponitur ad maiorẽ declarationem. ¶ 2 Hebr. reuocãs cibũ inter animalia comedetis. i. cibũ in ſtomachũ demiſſum ruminans inter aĩalia, comedere poteritis. ¶ 3 aut. Cũ Ex ruminãtib[9], dicit, & Ex diuidẽtibus vngulã, ſubaudi aduerbiũ TANTVM vel SOLVM. q. d. ex aĩalibus quæ tantũ ruminant, aut diuidũt vngulã tãtũ. Quatuor enim genera animaliũ hîc ſunt attẽdenda: nã alia ruminant tantũ, alia diuidunt vngulã tantũ, alia neq; ruminãt, neque vngulã biſulcã habẽt: alia & ruminãt, & vngulã biſulcã habẽt. animalia poſtremi huius generis munda ſunt, reliqua impura. ¶ 4 quia ¶ 5 Per reptilia, intelligit minores piſces qui naſcuntur ex cœno: per animalia viuentia, intelligit maiores qui naſcuntur ex coitu maris & fœminæ. ¶ 6. i. abſtinete ab horum eſu. ¶ 7 ſeipſum interpretatur quid per [abominari] intelligat. ¶ 8 Hebr. quæ abominatio ſunt vobis, ¶ 9 vſ, griphus. Alij ſpeciẽ aquilæ eſſe volunt, quã oſſifragã vocant. ¶ 10 Haliæetus, aquila eſt marina, à mari & piſcationib[9] ſic appellata. ἁλιεύω enim eſt piſcor: & ἀετὸς aquila. ¶ 11 Heb. Filia ſtruthiõis. i. Struthiocamel[9]. ¶ 12 vſ, lar[9], ¶ 13 accipiter ¶ 14 ibis. ¶ 15 vſ, Cygnus, ¶ 16 platẽa, [ſiue pelecanus] & chlorio, ¶ 17 Nonnulli vertunt picam, alij miluũ. LXX, charadrion. Eſt autem charadrios Græca vox, pro qua Theodorus Gaza lib. 8. de hiſt. anim. vertit rapax auis. Quidã ex Hebræis exiſtimant eam ſignificare auẽ quã Hairon dicimus. ¶ 18 ſub. pedes. ¶ 19 vſ, quibus crura oblonga ¶ 20 ſiue, comedere poteritis, ¶ 21 Vocabula Hebræa ideo relicta, ꝙ varie ab interpretibus traducta ſint. Significant autem ferè locuſtarum, cicadarum, ac brucorũ ſpecies. Arbe, locuſtam doctiſſimi quique vertũt. ¶ 22 Attacum quidã vertũt, dicũntque genus eſſe volucris ſuper quatuor pedes ambulantis, longioráque retro crura habentis. Hebræi genus eſſe locuſtæ dicunt, altum & ſine cauda, cuius caput eſt oblongum. ¶ 23 ophiomachus. genus volucris aut lacertæ pugnantis cũ ſerpẽte, ex re nomen habens. Vox tamen Hebræa HARGOL, magis ſignificat genus locuſtarũ.

locuſta, ſingula iuxta gen⁹ ſuũ. Quicquid autẽ ex
volucrib⁹ quatuor tãtũ habet pedes, execrabile e-
3 rit vobis: & quicũq; morticina eorũ tetigerit, pol
luetur, & erit imũdus vſq; ad veſperũ: & ſi neceſ
ſe fuerit vt portet quippiã horũ mortuũ, lauabit
veſtimẽta ſua, & immũdus erit vſq; ad occaſum
ſolis. ¶Omne animal quod habet quidẽ vngulã,
ſed nõ diuidit eã, nec ruminat, imũdũ erit: & quic
quid tetigerit illud, contaminabitur. Quod ambu
lat ſuper man⁹ ex cũctis animãtib⁹, quæ incedũt
quadrupedia, immũdũ erit: qui tetigerit morti-
cina eorũ, polluetur vſq; ad veſperũ. Et qui porta
uerit huiuſcemodi cadauera, lauabit veſtimenta
ſua, & immũdus erit vſque ad veſperũ: quia om-
nia hæc imũda ſunt vobis. Hæc quoque inter pol
5 luta reputabũtur de his quę mouentur in terra,
muſtela & mus & crocodilus, ſingula iuxta gen⁹
ſuũ, mygale, & chamæleon, & ſtellio, & lacerta, &
talpa: omnia hæc immunda ſũt. Qui tetigerit mor-
ticina eorũ, immundus erit vſq; ad veſperũ: & ſup
quod ceciderit quicquã de morticinis eorũ, pol-
luetur ſi vas ligneũ & veſtimẽtũ, quàm pelles &
cilicia: & in quocũq; fit opus, tingentur aqua, &
polluta erũt vſq; ad veſperũ, & ſic poſtea mũda-
buntur. Vas autẽ fictile in quod horũ quicquã in-
tus ceciderit, polluetur, & idcirco frangendũ eſt.
Omnis cibus quẽ comederitis, ſi fuſa fuerit ſup eũ
aqua, immundus erit: & omne liquẽs quod bibitur
ſ de vniuerſo vaſe, immundũ erit. Et quicqd de mor
ticinis huiuſcemodi ceciderit ſup illud, immũdũ
erit: ſiue clibani, ſiue chytropodes, deſtruentur, &
immundi erunt. Fontes verò & ciſternæ, & omnis
aquarũ congregatio mũda erit: qui morticinũ eo-
rum tetigerit, polluetur. Si ceciderit ſup ſemẽtẽ, nõ
polluet eã. Si autẽ quiſpiã aqua ſemẽtem perfu-
derit, & poſtea morticinis tacta fuerit, illico pol
luetur. Si mortuũ fuerit animal quod licet vobis
comedere, qui cadauer ei⁹ tetigerit, immundus erit
vſq; ad veſperũ. & qui comederit ex eo quippiã, ſi
ue portauerit: lauabit veſtimẽta ſua, & immundus
erit vſq; ad veſperũ. ¶Omne quod repeat ſup ter
ram, abominabile erit, nec aſſumetur in cibũ. Quic
6 quid ſuper pectus quadrupes graditur, & multos
habet pedes, ſiue per humũ trahitur, nõ comede
tis, quia abominabile eſt. Nolite cõtaminare ani
mas veſtras, nec tãgatis quicquã eorũ, ne immundi
ſitis. Ego enim ſum Domin⁹ Deus veſter: ſanctifi
camini, quia ego ſãctus ſum. Ne polluatis animas
veſtras in omni reptili, quod mouetur ſup terrã.
Ego enim ſum Domin⁹, qui eduxi vos de Terra
Ægypti, vt eſſẽ vobis in Deũ. Sãcti eritis, quia e-
go ſãctus ſum. Iſta eſt lex animãtiũ ac volucrũ, &
omnis animæ viuentis, quæ mouetur in aqua, &
repit in terra, Vt differentias noueritis mũdi &
immũdi, & ſciatis quid comedere & quid reſpue
re debeatis. CAP. XII.

Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens,
Loquere filijs Iſrael, & dices ad eos, Mulier
ſi ſuſcepto ſemine pepererit maſculũ, immunda
erit ſeptẽ dieb⁹ iuxta dies ſeparationis mẽſtruæ.

&[14]hagab' iuxta ſpeciem ſuam. Omne verò [reli-
quum] reptile alatũ quod quatuor pedes habet,
[15]abominandum eſto vobis. [16]In iſtis polluemi-
ni: & quicunque cadauer illorũ tetigerit, immũ-
dus ſit vſq; ad veſperã. Quicũq;[17]extulerit cada-
uer eorũ aliquod, lauabit veſtimenta ſua, & erit
ipſe vſq; ad veſperã. ¶Omne animal quod[18]ſepa
rat vngulã, ſed fiſſurã nõ findit, nec ruminationẽ
ſurſũ reuocat, imũda hæc ſint vobis: quicũq; teti-
gerit[19]ea, imũdus erit. Et quicqd graditur[20]ſuper
manus ſuas, in omni animali quod ãbulat ſuper
quatuor, imũda ſint vobis talia: & quicũq; tetige
rit cadauer illorũ, ad veſperã vſq; ſit imũdus. Et
qui [21]portauerit cadauer illorũ, lauet veſtimenta
ſua, eritq; imũdus vſq; ad veſperã: [22]imunda hæc
ſint vobis. Et in reptili quod repeat ſuper terrã,
hoc vobis imundũ ſit, Muſtela & mus, [23]crocodi-
lus iuxta ſpeciẽ ſuã: [24]Ericius, limax, ſtellio, lacer-
ta &[24]chamælcõ: hæc imunda ſint vobis in omni
reptili: quicũque tetigerit ea mortua, [25]imundus
erit vſq; ad veſperã. Et ſup quodcũque ceciderit
[36]cadauer eorũ, immundũ erit, ſiue fuerit vas li-
gneũ, ſiue veſtis, ſiue pellis, ſiue ſaccus, ſiue quod
cũq; vas in quo fit aliquod opus: per aquã tradu-
catur, ſitque immũdũ vſq; ad veſperã, & [37]tũ mũ-
dabitur. Omne quoq; vas fictile, in quod aliquid
ex his inciderit, imũdũ erit quidqd intra ipſum
fuerit, váſq; ipſũ cõfringetis. ¶Sed & omnis cib⁹
qui comedi ſolet, ſup quẽ venerit aqua [huiuſmo
di,] immũdus erit: & omnis potus qui bibi ſolet,
in quocũq; fuerit vaſe, imũdus erit. Et omne ſup
quod ceciderit[38]cadauer illorũ, imũdũ erit: [pro-
inde] furnus & ollę diruãtur, quia immũda ſunt,
erúntq; vobis immũda. At fons, [39]puteus, & aqua
rũ collectio mũda erit: &[40]qui cadauer illorũ te-
tigerit, immũdus erit. Quòd ſi[41]cadauer illorũ ce
ciderit ſup quodcũq; [42]ſemẽ quod ſeminatur aut
ſeminari poſſit, mũdũ erit. [43]Sin aqua fuſa fuerit
ſuper ſemen, & ceciderit ſup illud[44]cadauer illo
rũ, immũdũ erit vobis. Si fuerit mortuũ aliquod
iumẽtũ, quod à vobis edi poteſt, & aliquis tetige
rit cadauer eius, is imundus erit vſq; ad veſperã.
Qui comederit de morticino eius, lauabit veſti-
mẽta ſua, & erit immundus vſque ad veſperã: ſic
qui portauerit cadauer eius, lauabit veſtimenta
ſua, & imundus erit vſque ad veſperã. ¶Denique
omne reptile quod repeat ſuper terrã, abominã-
dũ ſit vobis, nec comedat. Quidquid incedit ſuper
pectus, & quidquid ambulat ſuper quatuor, aut
quod plures habet pedes, in omni reptili quod
repeat ſup terrã, ea nõ comedetis, quoniã abomi
nãda ſunt. Ne reddatis[45]abominãdas animas ve-
ſtras in vllo reptili repẽti, neq; polluatis vos in
eis, vt[46]imundi fiatis in eis, quoniã ego ſum Do
minus De⁹ veſter: ſãctos ergo vos ſeruate, & ſãcti
eſtote, quoniã ego ſanctus ſũ, & ne polluatis ani
mas veſtras in vllo reptili quod repeat ſup terrã.
Ego enim ſũ Domin⁹, qui eduxi vos de terra Æ-
gypti, vt eſſẽ Deus veſter: ſãcti ergo ſitis, quia ego
ſãctus ſum. Hæc eſt lex iumentorum, & volucrũ,
omniſq; animæ viuentis quæ repeat in aquis, &
omnis animæ quæ repeat ſuper terram. Vt ſcilicet[47]diſcrimen fiat inter immundum & inter mun
dum: inter animal quod edi poteſt, & inter animal quod edi non debet. CAP. XII.

Loquutúſq; eſt Domin⁹ ad Moſen hiſce verbis, Loquere ad filios Iſrael, & dic, Mulier[1]ſi ſuſcepto
ſemine marem pepererit, ſeptem dieb⁹ immũda erit, iuxta dies ſeparationis[2]mẽſtruorũ ſuorũ

¶24 brucus ¶25 abominatio ſunt vobis. ¶26 vt, Propter hæc ¶27 ſub. extra caſtra. ¶28 vl, diuidit ¶29 .i. cadauera eorũ. ¶30 ſuper volas ſuas. Vt ſcilicet faciunt ſimiæ. ¶31 extulerit. ſub. extra caſtra. ¶32 .i. poſſunt vos imũdos reddere ſuo contactu. ¶[*] Verti poteſt bufo. Quidam vertũt herinaceũ. Alij dicunt vocem Hebræam ſignificare ranam capreſtrẽ. ¶33 Mygale, & chamælcon, ¶34 talpa: ¶35 .i. nõ poterit verſari cũ alijs, nec ingredi atrium: nec veſci oblatis: poſt veſperam autem poterit verſari, &c. ¶36 Hebr. .i. aliqd ex eis poſtquam mortua fuerint. ſiue, dũ moriũtur. aut, in morte eorũ, ¶37 nempe veſpera facta, reddentur pura. ¶38 de cadaueribus eorũ, ¶39 ciſterna congregationis aquarũ ¶40 quod cadauer illorũ contigerit, immundum erit. ¶41 de cadauere eorum ¶42 Heb. ſemẽ ſeminatũ quod ſeminabitur, ¶43 Hoc dicit, quòd quædam ſemina aqua macerantur, pri⁹ quàm terræ mandẽtur: vt ſunt fabæ. ¶44 quicquam ex cadaueribus ¶45 pollutas ¶46 ipuritatẽ cõtrahatis per illa. Repetitio Hebraica. ¶47 diſcrimẽ ponere valeatis

XII. ¶1 Heb. ſi ſemẽ emiſerit, & pepererit. i. ſi emiſſo ſemine cõceperit. Hic Hebræi cõmuniter ſentiũt, mulierẽ filiũ párere quoties ipſa primũ ſemẽ miniſtrauerit: nõ quòd maſculus generetur ex mulieris ſemine: ſed mulier miniſtrat matrici rubedinẽ quãdã (tale enĩ eſt mulieris ſemẽ) quæ mox coagulat, & à ſuperueniẽte virili ſemine retinet, atq; fortificatur, creſcit, & tandẽ in mẽbra cõſurgit. Ex albo virili ſemine formãtur nerui & oſſa: ex rubeo verò mulieris pducũtur caro, ſãguis, & pili. ¶2 Heb. morbi ſui. i. ſicut tẽpore quo ſeredere ſolet ppter morbũ ſuũ, hoc eſt, mẽſes ſuos & fluxũ ſãguinis. Vel, tot dies reputabit ipura, quot dies à cõmercio hominũ ſe ſubducere ſolet ppter menſtruorũ fluxũ. qua de re vide XV caput huius. Hac re cõſulebat lex earũ ſanitati. ſeptẽ autẽ primis à partu dieb⁹ ita immũda erat, vt nemini cum ea verſari liceret, ne marito quidẽ: reliquis triginta tribus dieb⁹ verſari quidem, ſed nõ cum ea rem habere.

Digitized by Google

rit immunda. Porro octauo die circūcidetur ca-
ro præputij[3] ſpueri, ¶ deinde[4] maneat[5] trigintatri-
bus diebus in ſanguine purificationis ſuæ: [5]ni-
hil ſanctum tangat, [6]in ſanctuarium non ingre-
diatur,' donec fuerint exacti dies purgationis
ſuæ. Si verò fœminam pepererit, immunda erit
duabus hebdomadib[us] [7]iuxta ſeparationē ſuam,'
&[8]ſexagintaſex diebus manebit in ſanguine pu
rificationis ſuæ. ¶ Quūmque exacti fuerint dies
purgatiōis ſuæ, pro filio vel filia adducet agnū
anniculum in holocauſtum, & pullum columbi
num, aut turturem pro hoſtia peccati, ad oſtium
[9]tentorij conſtitutionis,' & ad ſacerdotē. Qui ad-
ducto[10] illo' in conſpectū Domini, [11]expiabit pro
ea, [12]mundabitúrque [13]à fonte' ſanguinis ſui. &
[14]hæc eſt lex pro pariente marem vel fœminam.
[15]Si verò facultas afferendi agni ei defuerit,' acci
piat duos turtures, aut duos pullos columbinos,
vnum pro holocauſto, & alterum pro hoſtia pec
cati,[16] & expiabit pro ea' ſacerdos, & [17]munda e-
rit.

CAP. XIII.

Et loquutus eſt Dominus ad Moſen hiſce ver-
bis, Si fuerit in cute carnis alicuius hominis
tumor, ſeu ſcabies ſerpens fuerit, ſiue candicans
macula,' [1]vt ſit in cute carnis eius macula lepræ:'
ducetur ad Aharonē ſacerdotē, vel ad aliquē ex
filijs eius ſacerdotibus. Tū inſpiciet ſacerdos[2] ma
culā' in cute carnis: ſi pilus in ipſa[3] macula' verſus
eſt in cādorē, & aſpectus[4] maculæ ſubſidet pfun-
dior ſcilicet quàm ſit cutis' carnis ei[us]: [3]macula' hęc
lepra erit: & inſpiciet eū ſacerdos, &[5] immūdū eū
pronūtiabit.' Si verò cādicās macula fuerit in cu
te carnis ei[us], & aſpectus eius nō fuerit pfundior
ipſa cute, nec pilus eius verſus fuerit in cādorē:
occludet ſacerdos[6] maculā' ſeptē dieb[us]. Tum inſpi
ciet eū ſacerdos die ſeptimo, & ſi ſane[7] macula ſte
terit ſpecie ſua,' nec creuit macula in cute, occlu-
det eū ſacerdos ſecūdò ſeptē dieb[us]. Et tū inſpiciet
[8]eum' ſacerdos ſeptimo die rurſus, &[9] ſi obſcurior
fuerit macula,' nec creuit macula in cute, [10]mun-
dum pronuntiabit eum' ſacerdos: ſcabies eſt ſer-
pens, lauabit igitur veſtimēta ſua, & mūdus erit.
Quòd ſi ſcabies hæc ſerpens omnino creuerit in
cute poſtquam à ſacerdote inſpectus eſt, & mun
dus iudicatus, debet denuo inſpici à ſacerdote. Vi
dens igitur ſacerdos quòd ſcabies illa ſerpēs cre
uerit in cute, immundum pronūtiabit illum ſa-
cerdos, quoniam lepra eſt. ¶ Quū[11] macula lepræ'
fuerit in homine, adducatur ad ſacerdotem. Sa-
cerdóſque ipſe inſpiciat: & ſi tuberculum candi-
dum fuerit in cute, mutaueritque [12]pilum' in cā-
dorem, [13]viuacitas' quoque carnis[14] recentis' fuerit
in tuberculo illo, [15]Lepra erit' inueterata in cute
carnis eius: [16]immundúmque pronuntiabit' eum
ſacerdos, & non includet eum, ſiquidem immū-
dus eſt. Si verò omnino[17] floruerit' lepra in cute,
& operuerit lepra ipſa vniuerſam cutem [18]maculæ,' à capite eius vſque ad pedes eius, [19] quidquid
cadit ſub obtutum oculorum ſacerdotis,' Tunc inſpiciet eum ſacerdos: & eu ſi operuerit lepra ipſa
[20] totam carnem eius,' mundā iudicabit hanc maculam, eo quòd [21]tota verſa ſit in candorē, eritque
ille mundus. [22]In die verò illa quando' viſa fuerit[23] in eo' viua caro, immūdus erit. Inſpicitque ſacer
dos carnē illam viuam, & immūdum eum pronūtiabit: caro enim illa viua[24] immūda eſt, lepra eſt.'

Et die octauo circūcidetur infantulus: ipſa ve- B
rò triginta tribus diebus manebit in ſanguine
purificationis ſuæ. Omne ſanctum non tanget,
nec ingredietur in ſanctuarium donec implea-
tur dies purificationis ſuæ. Sin autem fœminam
pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus
iuxta ritum fluxus mēſtrui, & ſexaginta ſex die
bus manebit in ſanguine purificationis ſuæ. C
¶ Cúmq; expleti fuerint dies purificationis ſuæ,
pro filio, ſiue pro filia, deferet agnum anniculū
in holocauſtum, & pullum columbæ ſiue turtu-
rem pro peccato ad oſtium tabernaculi teſtimo-
nij, & tradet ſacerdoti qui offeret illa coram Do-
mino, & orabit pro ea, & ſic mundabitur à pro- D
fluuio ſanguinis ſui. iſta eſt lex parientis maſcu
lum aut fœminam. ¶ Quòd ſi non inuenerit ma-
nus eius, nec potuerit offerre agnū, ſumet duos
turtures vel duos pullos columbarum, vnum in
holocauſtum, & alterum pro peccato. orabitque
pro ea ſacerdos, & ſic mūdabitur.

C. XIII.

Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen & Aarō,
dicens, Homo in cuius cute & carne ortus fue
rit diuerſus color ſiue puſtula, aut quaſi lucens
quippiam, id eſt plaga lepræ, adducetur ad Aarō
ſacerdotem, vel ad vnum quemlibet filiorū eius.
Qui cum viderit lepram in cute, & pilos in albū
mutatos colorem, ipſamque ſpeciem lepræ hu-
miliorem cute & carne reliqua, plaga lepræ eſt,
& ad arbitrium eius ſeparabitur. Sin autē lucēs
cādor fuerit in cute, nec humilior carne reliqua,
& pili coloris priſtini, recludet eum ſacerdos ſe-
ptem diebus. Et cōſyderabit die ſeptimo: & ſi qui
dem lepra vlterà non creuerit, nec trāſierit in cu-
te priores terminos, rurſum recludet eum ſeptē
diebus alijs. Et die ſeptimo contēplabitur: ſi ob-
ſcurior fuerit lepra, & non creuerit in cute, mun- B
dabit eum, quia ſcabies eſt: lauabitque homo ve-
ſtimenta ſua, & mundus erit. Quòd ſi poſtquam
à ſacerdote viſus eſt, & redditus mundiciæ, iterū
lepra creuerit: adducetur ad eum, & immundi-
tiæ cōdemnabitur. ¶ Plaga lepræ ſi fuerit in ho-
mine, adducetur ad ſacerdotē. Et videbit eū: cúm-
que color alb[us] in cute fuerit, & capillorū mutaue
rit aſpectū, ipſa quoq; caro viua apparuerit: Le-
pra vetuſtiſſima iudicabitur atq; inolita cuti: cō-
taminabit itaq; eū ſacerdos, & nō recludet, quia
perſpicuæ imūditiæ eſt. Sin autē effloruerit diſ-
currens lepra in cute, & operuerit omnē carnē à
capite vſq; ad pedes, quicquid ſub aſpectū oculo-
rū cadit, Cōſyderabit eū ſacerdos, & tenēri lepra
mūdiſſima iudicabit: eo quòd omnis in candorē
verſa ſit, & idcirco homo mūdus erit. Quādo verò
caro viuēs in eo apparuerit, tūc ſacerdotis iudi-
cio polluetur, Et inter immundos reputabitur. ca
ro enim viua ſi lepra aſpergitur, immunda eſt.

¶3 ſub. eius. i. infantuli. Relatiuum ſine antecedente. ¶4 Heb. ſedebit. i. ante triginta dies mūdari nō poterit: hoc eſt, domi ſe continebit, tantiſper dum pura reddetur à ſanguinis fluxu quē in partu paſſa eſt. ¶5. i. nullā rem ſacram tanget, vt ſunt decimæ, ſacrificia, & id gen[us]. ¶6 vſ, nec accedet ad ſanctuariū. i. ad locū i quo eſt tabernaculū & atrium, ad cui[us] atrij fores oblationes fiebant. ¶7. i. quemadmodum impura eſt tempore quo à viro recedit dū patitur menſes. Hoc nō refertur ad numerū dierum, ſed ad puritatem. ſeptē enī dieb[us], quę patiebatur menſes, imūda erat: hic autē quæ pepe rit fœminam, quatuordecim. ¶8. i. ſexaginta ſex dieb[us] cōtinebit ſe domi, donec purificata fuerit à fluxu quem paſſa eſt, dū enixa eſt fœminā. ¶9 tabernaculi cōuētus. Hic nomine tabernaculi atrium intelligit. in cuius oſtio oblationes ſuas offerebat populus. ¶10 vtroque ¶11 expiabit illam. i. reddet illi Dominum propitium. ¶12. i. munda declarabitur. Hebraiſmus. ¶13 à vena. vſ, profluuio ¶14 Hebraiſmus, pro, hoc facere tenetur mulier quæ peperit marem aut fœminam. ¶15 Heb. Quòd ſi non inuenerit manus eius ſufficiētiā agni. Hebraicus dicēdi modus eſt, pro, ſi tenuiores fuerint ei[us] fortunæ, quàm vt vel agnū offerre poſſit. ¶16 expiabitque eam. i. reddet ei Deum propitium. ¶17. i. munda reputabitur. XIII. ¶1 cúmq; id fuerit in cute carnis eius in plagā lepræ. i. ita vt videatur id eſſe lepræ ſimile. Vel, ſuſpicionē ingerat lepræ. ¶2 plagam. i. locū affectū. ¶3 plaga ¶4 plagæ fuerit pfundior cute. i. ipſa ſuperficies loci affecti pfundior ſit cute &c. ¶5 Heb. cōtaminabit eum. ¶6 plagam. i. curabit recludendum hominem ita affectum. ¶7 plaga ſteterit in colore ſuo. Alij vertunt, ſteterit in oculis eius. vt ſit Hebraiſmus, pro, ſi iudicio ſuo plaga videbitur ſtetiſſe. Chaldæus paraph. ſteterit ſicut erat. ¶8 plagam ¶9 Verti poteſt, ſi cōtracta fuerit plaga. ¶10 Heb. mūdabit eum. i. iudicabit eū eſſe mūdū. Hebraica phraſis. ¶11 plaga lepræ ſimilis. Voce Hebræa SARAATH, p qua vertimus leprā, multi morbi cōprehēdūtur: hic pro lepra apparente ſumitur. ¶12 ſub. natura nigrū. ¶13 vſ, ſanitas ¶14 viuentis. vſ, ſenſitiuæ. ¶15 Tūc lepra eſt ¶16 Heb. proinde contaminabit ¶17 germinauerit ¶18 plagæ. ſiue, loci affecti. ¶19 Heb. per omnem aſpectum oculorum ſacerdotis. ¶20. i. totam partem corporis quæ conſpicua eſt. ¶21 tota vertit ſeſe in candorem, ob id, eſt mūda. ¶22. i. Cúmq; ¶23 in ea. ſub. plaga. ¶24. i. ſignificat impuritatē plagæ: & talis morbus eſt verè lepra.

Digitized by Google

Quòd ſi rurſum verſa fuerit in alborem, & totū hominem operuerit, Cōſyderabit eum ſacerdos, & mundum eſſe decernet. ¶Caro autem & cutis in qua hulcus natum eſt, & ſanatū, Et in loco hulceris cicatrix alba apparuerit ſiue ſubrufa, adducetur homo ad ſacerdotem. Qui cum viderit locum lepræ humiliorē carne reliqua, & pilos verſos in candorem, contaminabit eum: plaga enim lepræ orta eſt in hulcere. Quòd ſi pil⁹, coloris eſt priſtini, & cicatrix ſubobſcura, & vicina carne non eſt humilior, recludet eum ſeptem diebus. Et ſi quidem creuerit, adiudicabit eum lepræ. Sin autem ſteterit in loco ſuo, hulceris eſt cicatrix, & homo mundus erit. ¶Caro autē & cutis quam ignis exuſſerit, & ſanata albā ſiue rufam habuerit cicatricem, Conſyderabit eam ſacerdos, & ecce ſi verſa eſt in alborem, & locus eius reliqua cute eſt humilior: cōtaminabit eum, quia plaga lepræ in cicatrice orta eſt. Quòd ſi pilorum color non fuerit immutatus, nec humilior plaga carne reliqua, & ipſa lepræ ſpecies fuerit ſubobſcura, recludet eum ſeptē diebus, & die ſeptimo cōtemplabitur. ſi creuerit in cute lepra, contaminabit eum. Sin autem in loco ſuo cādor ſteterit nō ſatis clarus, plaga cōbuſtionis eſt, & idcirco mūdabitur, quia cicatrix eſt combuſturæ. ¶Vir ſiue mulier in cuius capite vel barba germinauerit lepra, videbit eos ſacerdos: & ſi quidē humilior fuerit locus carne reliqua, & capillus flauus ſolito ſubtilior: contaminabit eos: quia lepra capitis ac barbæ eſt. Sin autem viderit locum maculæ æqualem vicinæ carni, & capillū nigrum: recludet eum ſeptem diebus. Et die ſeptimo intuebitur. Si non creuerit macula, & capillus ſui coloris eſt, & locus plagæ carni reliquæ æqualis: Radetur homo abſque loco maculæ, & includetur ſeptem diebus alijs. Si die ſeptimo viſa fuerit ſtetiſſe plaga in loco ſuo, nec humilior carne reliqua, mundabit eum, lotiſque veſtibus ſuis mundus erit. Sin autem poſt emundationē rurſus creuerit macula in cute, non quæret amplius vtrum capillus in flauum colorem ſit cōmutatus, quia aperté immundus eſt. Porrò ſi ſteterit macula, & capilli nigri fuerint, nouerit hominem ſanatum eſſe, & cōfidenter eum pronuntiet mundū. ¶Vir ſiue mulier in cuius cute candor apparuerit, Intuebitur eos ſacerdos: ſi deprehenderit ſubobſcurum alborem lucere in cute, ſciat non eſſe leprā, ſed maculam coloris candidi, & hominem mundū. ¶Vir de cuius capite capilli fluunt, caluus & mundus eſt. Et ſi à fronte ceciderint pili, recaluaſter & mūdus eſt. Sin autem in caluitio ſiue in recaluatione albus vel rufus color fuerit exortus, & hoc ſacerdos viderit, condemnabit eum haud dubié lepræ, quæ orta eſt in caluitio. ¶Quicūque

Aut ſi reuerſa fuerit caro viua, & mutata eſt in candorem, veniet ille ad ſacerdotem, Et inſpiciet eum ſacerdos: & ſi macula verſa fuerit in candorem, [25] mundam pronuntiabit ſacerdos maculam illam, [26] mūdus enim eſt. ¶[27] Et caro in cuius cute fuerit vlcus, illúdque fuerit ſanatum, Si enatus fuerit in loco illius vlceris tumor albicans, aut macula candicans, ſubruta tamē, inſpicietur à ſacerdote. Et quum inſpexerit ſacerdos, fueritque aſpectus eius profundior ipſa cute, & pilus eius mutatus fuerit in albedinem, immundum pronuntiabit eum ſacerdos, [28] macula lepræ eſt ex vlcere germinans. Et ſi eam inſpexerit ſacerdos, nec fuerit in ea pilus albicans, nec ea fuerit [29] humilior ipſa cute, ipſa tamen obſcura eſt, includet eum ſacerdos ſeptem diebus. Et ſi [30] omnino dilatata fuerit in ipſa cute, immundū pronūtiabit eum ſacerdos, macula eſt. Si verò [31] in ſeſe ſteterit macula illa, & non fuerit dilatata, [32] cicatrix eſt vlceris, & [33] mundum pronuntiabit eum ſacerdos. ¶[34] Quòd ſi caro aliqua fuerit in cui⁹ cute fuerit aduſtio ignis, & [35] viuū illud aduſtionis habuerit maculam candicantem, ſubrufam, aut albam: Inſpiciet eam ſacerdos, & ſi quidem verſus fuerit pilus in alborem in ſcādicante illa] macula, & aſpectus eius fuerit profundior ipſa cute, lepra eſt in ipſa aduſtione efflorescēs: & ideo [37] immundum pronuntiabit illum ſacerdos: macula enim eſt lepræ. Si autem, quum inſpexerit eā ſacerdos, non fuerit in macula illa pilus ſubalbicans, neque ea fuerit profundior cætera cute, ſed [38] fuerit ſubobſcurior, includet eum ſacerdos ſeptem diebus, Inſpiciétque eū ſacerdos die ſeptimo: & ſi [39] oino dilatata fuerit in ipſa cute, [37] immundum pronuntiabit eū ſacerdos: eſt enim macula lepræ. Et ſi in ſeſe ſteterit macula [illa candicans,] nec dilatata fuerit in cute, ſed [18] fuerit ſubobſcura, tumor eſt aduſtionis, & ſacerdos [19] pronuntiabit eum mundū: eſt enim [40] cicatrix aduſtionis. ¶Vir ſiue mulier ſi habuerit [41] maculam in capite vel barba, Tunc inſpiciet ſacerdos maculam illam, & ſi quidem aſpectus eius profundior fuerit cute ipſa, fuerítque in ea [42] pilus ſubfulu⁹, iudicabit [43] illū ſacerdos immūdū: eſt enim [44] pſora fœda, & lepra capitis aut barbæ. Si verò ſacerdos inſpexerit [45] maculam iſtius pſoræ, & aſpectus eius nō fuerit ꝓfundior reliqua cute, nec fuerit in ea pilus niger, includat ſacerdos [eū qui habet] maculam [46] pſoræ ſeptem diebus. Septimo die inſpiciat ſacerdos maculam: ſi quidem nō creuerit [47] pſora, nec fuerit in ea pilus fuluus, & aſpectus pſoræ illius nō fuerit profundior ipſa cute, Faciet ſe tonderi, ita tamen vt pſora non tondeatur, & includat ſacerdos [eum qui habet] pſoram ſeptem diebus, idque ſecūdo. Et ſeptimo die inſpiciat ſacerdos pſoram illam: ſi quidē pſora

ipſa non creuerit in cute, neque aſpectus eius fuerit profundior cute, [48] mundum pronuntiabit eū ſacerdos, lauabítque veſtimenta ſua, & erit mūdus. Quòd ſi pſora in ipſa cute creuerit poſt ei⁹ emūdationem, Tūc inſpiciat ſacerdos: & ſi quidem macula ipſa in cute creuit, [49] non inquirat ſacerdos de fuluo pilo, immūd⁹ eſt. Si autē [50] pſora in ſpecie ſua perſtiterit, & pilus niger in ea pullulauerit, ſanata eſt pſora, [51] & ille mūdus erit, mundūmq; pronuntiabit eū ſacerdos. ¶Vir ſiue mulier, ſi in cute carnis eorum maculæ fuerint, maculæ inquā candicantes, Inſpiciet ſacerdos: & ſi quidem in cute carnis eorum fuerint maculæ albicantes [52] ſubobſcuræ, [53] lentigo eſt in cute germinans, mundus eſt. ¶Si ē capite alicuius pili fuerint euulſi, caluus is & mūdus eſt. Si defluxerint pili à fronte capitis ſui, recaluaſter eſt & mundus. Si verò in recaluaſtri loco aut occipite caluo macula fuerit [54] alba [vel] ſubrufa, lepra germinatis eſt in caluitie eius anteriori ſeu caluitie poſteriori eius. Inſpiciet autem [55] eum ſacerdos: & ſi quidem tumor maculæ albus [&] ſubrufus fuerit in caluitie eius anteriori, vel poſteriori caluitie eius, cutiſque carnis [56] fuerit ſecundum aſpectum lepræ, Is leproſus eſt, & immūdus, omnino immundū pronuntiabit eum ſacerdos, [57] macula eius eſt in capite eius. ¶Leproſus

¶25 ſiue, puram declarabit ¶26 mūda. Plagam refert. ¶27 Heb. Et caro, quū fuerit i eo in cute ipſi⁹ vlcus. Genus dicēdi Hebraicū, pro, Cū autē in hominis cute enatū fuerit vlcus. ¶28 vl, plaga [enim] lepræ eſt, quæ [lepra] enata eſt in vlcere. i. in loco vbi pri⁹ erat vlcus. ¶29 vl, depreſſior ¶30 graſſando graſſata fuerit per cutem [ſub. ſanā,] tūc impurā declarabit ſacerdos eā [plagā,] plaga eſt. ſub. lepræ. ¶31 ſiue, i loco ſuo. ſeipſū poſtea declarat. ¶32 aduſtio ¶33 declarabit eā eſſe mundā ¶34. i. Cū ignis cutē exuſſerit, & in parte aduſta quæ poſtea fuit ſanata, enata fuerit macula partim alba, parti ſubrufa, aut alba tantū. ¶35 fuerit in ſanitate aduſtionis macula alba [&] ſubrufa, aut alba, ſub. tātūmodo. i. exorta fuerit i parte ābuſta reſtituta ſanitati macula partim cādida, partim rubicunda, aut alba tātūmodo. ¶37 imūdā pronūciabit illam ¶38 ſiue cōtracta in rugas. i. non ſerpat. ¶39 graſſata fuerit. ſub. i partes vicinas, & eas infecerit. ¶40 vl, aduſtio ambuſti. i. cicatrix eſt quæ naſcitur ex humoribus aduſtis per applicatiōnē ignis externi. ¶41 plagā ¶42 pilus aureus tenuis, ¶43 eam ſacerdos immundam: ¶44 macula nigra, lepra ¶45 plagā iſti⁹ maculæ nigræ, ¶46 nigrā ¶47 macula nigra, ¶48 mūdā ꝓnūtiabit eā ¶49 i. nō curabit de pilo flauo, quāuis nō appareāt pili flaui. ¶50 plaga nigra in colore ſuo ¶51 pura eſt, & purā iudicabit ¶52 vl, nō obſcuræ, ¶53 vitiligo eſt [quod] in cute natū eſt, mūda eſt. ¶54. i. cuius color cedat ad cādorē & rubotē. ¶55 eā ¶56. i. præ ſe ferat ſpeciē lepræ. ¶57. i. in capite eſt lepra qua affectus eſt.

Digitized by Google

In quo fuerit [58]macula, huius veſtimenta lacera ſint,& caput eius nudum,[59]mentum ſuperum ſit inuolutum,'Pollutus & immũdus,clamabit.Omnibus diebus quibus [60]macula' fuerit in eo,contaminatus & immundus erit , ſeorſim habitabit, extra caſtra ſit manſio eius.¶Veſtis[61]'in qua fuerit macula lepræ,' ſiue lanea fuerit veſtis,ſiue linea, ſiue fuerit in ſtamine vel ſubtegmine lineo aut laneo,ſiue in pelle,ſiue[62]in opere pelliceo.'Si inquam macula huiuſmodi[63]'lurida'fuerit vel ſubrufa,in veſte aut in pelle,aut in ſtamine aut ſub tegmine,aut[64]in quocunque inſtrumento pelliceo,[65]'macula lepræ eſt,'demonſtrabitúrq; ſacerdoti.Sacerdos igitur inſpiciet maculam illam,& includet[ſeum qui habet]maculam,ſeptem dieb⁹. Septimo die inſpiciet maculam : quæ ſi dilatata fuerit in veſte, aut in ſtamine, aut ſubtegmine, aut in pelle, aut in quocunque eo quod conficitur ex pelle,[66]lepra eſt corrodens,& macula immunda.'Comburet itaque veſtem,aut ſtamẽ,aut ſubtegmen, ſiue laneum fuerit, ſiue lineum, aut [67] quodcunque inſtrumẽtum pelliceum in quo' fuerit macula, quia lepra corrodens eſt,igne cõburetur. Quòd ſi ſacerdos viderit maculam non creuiſſe in veſte,aut in ſtamine,aut ſubtegmine, aut in quocunque inſtrumento pelliceo , Præcipiet ſacerdos vt lauent id in quo eſt macula,includérque illud denuo ſeptem diebus. Poſteaquã verò lotum fuerit, inſpiciet ſacerdos maculã ipſam,& ſi quidem macula ſpeciem ſuam non mutauerit, nec ipſa macula creuerit,immũda eſt[ſtamen,]igne combures eam,[68]corroſio'eſt'[69]in caluitio occipitis,aut in recaluaſtri loco.'Et ſi viderit ſacerdos maculam [70] obſcuriorem redditam' poſtquam lota eſt,ſcindat eam à veſte,aut à pelle,aut à ſtamine, aut à ſubtegmine. Et ſi adhuc apparuerit in ea veſte, aut in ſtamine,aut ſubtegmine,aut in quocunque inſtrumento pelliceo, [lepra]repullulaſcens eſt, igne[71]exures maculam quæ eſt in ea.'Et veſtis ſiue ſtamen ſit,ſiue ſubtegmen,ſiue quodcunque inſtrumentum pelliceũ, quæ laueris,ſi receſſerit macula ab eis, lauabitur ſecundò, & tunc mundum erit.Iſta eſt lex plagæ lepræ,in veſte lanea vel linea,ſtamine vel ſubtegmine, & in omni inſtrumento pelliceo, [72]ad emundandum vel contaminandum ipſum.

CAP. XIIII.

Et loquutus eſt Dominus ad Moſen hiſce verbis. [1]Hæc lex eſt leproſi,in die emundationis ſuæ,'Adducetur ad ſacerdotẽ,Egredietúrque ſacerdos extra caſtra,& inſpiciet ſacerdos:ſi quidẽ ſanata eſt macula lepræ à leproſo , Tunc præcipiet ſacerdos, vt tollat is qui mũdandus eſt duas auiculas viuas & mundas, & lignum cedrinũ, & coccum bis tinctum,atque hyſſopum. Et præcipiet ſacerdos mactari vnam auem[2]ſuper vas fictile,ſuper aquas viuas.'Auiculam verò viuam accipiat cum ligno cedrino, cocco bis tincto, & hyſſopo,& intinget ea cum aue viua in ſanguine[3]auis iugulatæ ad aquas viuas.'Et aſperget ſuper mundandũ à lepra ſepties,&[4]emundabit eum, [5]dimittétque auem viuam in ſuperficiem campi.'Et mundatus lauabit veſtimenta ſua, & radet omnes pilos ſuos,lauabit inquam in aqua,vt mundus ſit: poſt hoc veniat in caſtra , & manebit extra tentorium ſuum ſeptem diebus.Septimo die radet omnes pilos ſuos, nempe caput ſuum,barbam ſuam & ſupercilia oculorum ſuorum:in ſumma,omnes pilos ſuos radet,& lauabit veſtimenta ſua,lauabit quoque carnem ſuam aqua, &[6]mundus ſit.' Octauo die accipiat duos agnos integros, & ouiculam vnam anniculam integram , & tres decimas ſimilaginis[7]pro cibario ſacrificio,' quod permixtum ſit oleo, & vnum [8]log [9]olei.' Sacerdos autem[10]purificans' collocabit virũ mundandum & iſt

ergo maculatus fuerit lepra,& ſeparat⁹ eſt ad arbitrium ſacerdotis,habebit veſtimenta diſſuta,caput nudum, os veſte contectum, contaminatum ac ſordidum ſe clamabit.Omni tempore quo leproſus eſt,& immundus,ſolus habitabit extra caſtra. ¶Veſtis lanea ſiue linea,quæ lepram habuerit in ſtamine atque ſubtegmine , aut certe pellis,vel quicquid ex pelle cõfectum eſt, Si alba vel rufa macula fuerit,infecta lepra reputabitur, oſtendetúrque ſacerdoti.Qui conſyderatam recludet ſeptem diebus.Et die ſeptimo rurſus aſpiciẽs ſi deprehenderit creuiſſe, lepra perſeuerans eſt : pollutum iudicabit veſtimentũ, & omne in quo fuerit inuenta. Et idcirco comburetur flammis. Quòd ſi eam viderit non creuiſſe,Præcipiet,& lauabunt id in quo lepra eſt, recludétque illud ſeptem diebus alijs.Et cum viderit faciem quidem priſtinam non reuerſam, nec tamen creuiſſe lepram, immundum iudicabit, & igne comburet, eo quòd infuſa ſit in ſuperficie veſtimẽti vel per totum,lepra. Sin autem obſcurior fuerit locus lepræ poſtquam veſtis eſt lota,abrumpet eum,& à ſolido diuidet.Quòd ſi vltrà apparuerit in his locis,quæ prius immaculata erãt, lepra volatilis & vaga:debet igne cõburi. Si ceſſauerit, lauabit aqua ea quæ pura ſunt, ſecundò,& munda erunt. Iſta eſt lex lepræ veſtimenti lanei & linei,ſtaminis atque ſubtegminis,omniſq; ſupellectilis pelliceæ,quomodo mundari debeat vel contaminari.

CAP. XIIII.

Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen , dicens, Hic eſt ritus leproſi quando mundandus eſt, Adducetur ad ſacerdotẽ:Qui egreſſus de caſtris cum inuenerit lepram eſſe mũdatam, præcipiet ei qui purificatur vt offerat duos paſſeres viuos pro ſe,quos veſci licitum eſt,& lignum cedrinũ, vermiculúmque & hyſſopum.Et vnum ex paſſeribus immolari iubebit in vaſe fictili ſuper aquas viuentes:Alium autem viuum cum ligno cedrino,& cocco & hyſſopo tinget in ſanguine paſſeris immolati,Quo aſperget illum qui mundandus eſt,ſepties,vt iure purgetur,& dimittet paſſerem viuum,vt in agrum auolet.Cúmque lauerit homo veſtimenta ſua,radet omnes pilos corporis,& lauabitur aqua:purificatúſque ingreditur caſtra,ita duntaxat vt maneat extra tabernaculum ſuum ſeptem dieb⁹.Et die ſeptimo radat capillos capitis , barbámque & ſupercilia, ac totius corporis pilos.Et lotis rurſum veſtib⁹ & corpore,die octauo aſſumet duos agnos immaculatos,& ouem anniculam abſq; macula,& tres decimas ſimilæ in ſacrificium quæ conſperſa ſit oleo,& ſeorſum olei ſextarium.Cúmque ſacerdos purificans hominem, ſtatuerit eum, & hæc om

¶58 plaga illa, .i.lepra.
¶59 barbam tegat. ſuperioris ſcilicet labri,reiecta in humerum veſte.Sciſſæ vel diſruptæ veſtes , & nudũ caput,erant ſigna lugentium inter Iudæos. His autẽ ſignis docebantur leproſi,vt reliquã vitam in luctu tranſigerent. oportebátque eos clara voce dicere, Cauete vobis à me impuro.
¶60 plaga
¶61.i.quæ aſperſa fuerit labe & macula quæ eſt in panno id, quod in corpore lepra.
¶62 vl, in quacunque ſupellectile pellicea.
¶63 ſubuiridis
¶64 vl,in quauis ſupellectile pellicea,
¶65 plaga lepræ eſt.i.labes & macula quæ ſimilis eſt lepræ in corpore hominis.nam quemadmodũ lepra afficitur corpus hominis , ita & labe veſtimentum.
¶66.i.labes & macula corrodens eſt.
¶67 quancunque ſupellectilem pelliceam in qua
¶68 Vox Hebraica P E H E T H E T H,ſignificat corroſionẽ & labẽ quæ introrſum radices agit , quæ graſſatur in lanã, & agit intra id cui inſederit. ¶69.i. ſiue ſit in parte anteriore, ſiue in poſteriore veſtis. ¶70 vl,contractiorem factam ¶71 exures[veſtem]in qua fuerit plaga. ¶72.i.quando declarari debeat purum vel impurum.q.d.Hoc modo poterit cognoſcere veſtimentũ purum ſit,an impurum. XIIII. ¶1 Hebraiſmus eſt,pro,Hic eſt ritus qui ſeruari debet in die quo is qui lepræ damnatus fuerat,ſiue leproſus declaratus,iudicabitur alienus à lepra ab amicis & propinquis. ¶2.i.ſuper vas teſtaceum in quo fontana,vel fluuialis aqua fuerit. ¶3 auis immolatæ ſuper aquas viuas.i.cuius ſanguis defluxit in aquas viuentes:hoc eſt fontanas vel fluuiales. ¶4.i.purum iudicabit eum. ¶5 Hebraiſmus eſt,pro, liberam eabire ſinet,& volare quò volet. ¶6 purus erit.i.pro mundo habebitur. ¶7 pro munere quod dicitur minha, ¶8 vl,ſextarium ¶9 oleum ex oliui expreſſum intelligit. ¶10.i.qui purum iudicat virum illum qui prius iudicatus fuerat leproſus,& poſtea iudicatus eſt mundus.

Digitized by Google

ula coram Domino in oſtio tabernaculi teſtimo-
nij. Tollet agnū, & offeret eum pro delicto, olei-
que ſextarium. Et oblatis ante Dominum omni-
bus, immolabit agnum vbi ſolet immolari ho-
ſtia pro peccato & holocauſtū, id eſt in loco ſan
cto. ſicut enim pro peccato, ita & pro delicto ad
ſacerdotem pertinet hoſtia: ſancta ſanctorū eſt.
Aſſumenſque ſacerdos de ſanguine hoſtiæ quæ
immolata eſt pro delicto, ponet ſuper extremū
auriculæ dextrę eius qui mundatur, & ſuper pol
6 lices manus dextræ & pedis: & de olei ſextario
mittet in manum ſuam ſiniſtram, tingētque di-
gitum dextrum in eo, & aſperget coram Domi-
no ſepties. Quod autem reliquum eſt olei in læua
manu, fundet ſuper extremum auriculæ dextræ
eius qui mūdatur, & ſuper pollices man' ac pedis
dextri, & ſuper ſanguinem qui effuſus eſt pro de
licto, & ſuper caput eius. Rogabitque pro eo co-
ram Domino. Et faciet ſacrificium pro peccato:
tunc immolabit holocauſtum, & ponet illud in
altari cum libamentis ſuis, & homo ritè munda
bitur. ¶Quòd ſi pauper eſt, & non poteſt manus
eius inuenire quæ dicta ſunt, pro delicto aſſumet
agnum ad oblationē, vt roget pro eo ſacerdos,
decimamque partem ſimilæ cōſperſæ oleo in ſa
crificium, & olei ſextarium, Duóſque turtures ſi-
ue duos pullos columbæ, quorū vnus ſit pro pec-
cato, & alter in holocauſtum. Offerétque ea, die
octauo purificationis ſuæ ſacerdoti ad oſtium ta
8 bernaculi teſtimonij coram Domino. Qui ſuſci-
piens agnum pro delicto & ſextarium olei, leua
bit ſimul. Immolatóque agno, de ſanguine eius
ponet ſuper extremū auriculæ dextræ illius qui
mundatur, & ſuper pollices manus eius ac pedis
dextri. Olei verò partē mittet in manum ſuam
ſiniſtram, in quo tingens digitum dextræ ma-
nus aſperget ſepties coram Domino: tangétque
extremam dextræ auriculæ illius qui mundatur,
& pollices manus ac pedis dextri in loco ſangui
nis qui effuſ' eſt pro delicto. Reliquā autē partē
olei quæ eſt in ſiniſtra manu, mittet ſuper caput
purificati, vt placet pro eo Dominū. Et turturē ſi-
ue pullū colūbę offeret, vnū pro delicto, & alterū
9 in holocauſtū cū libamētis ſuis. Hoc eſt ſacrificiū
leproſi, qui habere nō poteſt omnia in emūdatio
nem ſui. ¶Locutúſque eſt Domin' ad Moyſen & Aa
ron, dicens, 'Cúmque' ingreſſi fueritis Terram
Chanáan, quam ego dabo vobis in poſſeſſionē, ſi
fuerit plaga lepræ in ædibus, Ibit cuius eſt do-
mus, nuntians ſacerdoti, & dicet, Quaſi plaga
lepræ videtur mihi eſſe in domo mea. At ille præ
cipiet' vt efferantur' vniuerſa de domo, priuſ-
quam ingrediatur eam, & videat vtrum leproſa
ſit, ne immūda fiant omnia quæ in domo ſunt.

corā Domino ante oſtiū tētorij[11] cōſtitutionis.' Et
tollat ſacerdos[12] agnū vnū,' & ſacrificet eum pro
delicto, & log olei, &[13] moueat ea tenupha' corā Do
mino. Agnum mactabit in eo loco vbi mactatur
hoſtia ꝓ peccato, & holocauſtū, in loco ſcilicet ſa
cro: nā ſicut hoſtia ꝓ peccato, ſic hoſtia pro deli-
cto ſacerdotis eſt, '[14] ſacroſanctū eſt.' Et tollet ſacer
dos de ſanguine hoſtiæ pro delicto, quē ponet ſa
cerdos '[15] ſuper teneriorē auriculā auris' dextræ ei'
qui purificatur, & ſuper pollicē manus eius dex-
træ, & ſuper pollicem pedis eius dextri. Accipiat
quoq; ſacerdos de log olei, & fundat ſuper manū
ſacerdotis ſiniſtram. Deinde intingat ſacerdos di
gitum ſuum dextrum in oleo, quod eſt in manu
ſua ſiniſtra, & de oleo ſepties digito ſuo corā Do
mino aſpergat. De reſiduo verò oleo quod eſt in
manu ſua, ponet ſacerdos 'ſuper molliorem au-
riculam auris' dextræ eius qui purificatur, & ſu-
per pollicem manus eius dextræ, & ſuper polli-
cem pedis eius dextri, '[16] ſupra ſanguinem hoſtiæ
pro delicto.' Et reſiduum olei quod eſt in manu
ſacerdotis, ponet ſuper caput mundandi, expia-
bítque eum ſacerdos coram Domino. Faciet quo
que ſacerdos hoſtiā pro peccato, & expiabit mū-
dandum ab immunditia ſua, & poſtea mactet ho
locauſtum. Et ſacrificabit ſacerdos holocauſtum
& ſacrificium cibarium in ara, '[17] & expiabit eum'
ſacerdos, erítque mundus. ¶Si verò is pauper fue
rit, '[18] vt hæc non ſint in facultate eius,' ſumat a-
gnum vnum pro hoſtia delicti '[19] ad tenupha, '[20] vt
expietur pro eo,' & vnam decimam ſimilaginis
mixtam oleo '[21] pro ſacrificio cibario,' & log olei.
Sed & duos turtures, aut duos pullos colūbinos,
'[22] vt fuerit in facultate eius,' quorū vnus erit pro
hoſtia peccati, & alter pro holocauſto. Adducet
autem eos die '[23] octauo ad ſacerdotem pro emū-
datione ſui,' ad oſtium '[24] tentorij cōſtitutionis' co-
ram Domino. Tum accipiat ſacerdos agnū pro
hoſtia delicti, & log olei, motabitq; ea ſacerdos,
'[25] tenupha' coram Domino. Mactabítque agnum
pro hoſtia delicti, & ſumet ſacerdos de ſanguine
hoſtiæ pro delicto, & ponet ſuper teneriorem au
riculam auris dextræ eius qui purificatur, & ſu-
per pollicem manus eius dextræ, atq; ſuper pol-
licem pedis eius dextri. De oleo quoq; fundet ſa-
cerdos ſuper volam '[26] ſacerdotis' ſiniſtrā. Et ſpar-
get ſacerdos digito ſuo dextero de oleo quod eſt
in vola ſua ſiniſtra, ſepties corā Domino. Ponēt
que idē ſacerdos de oleo quod eſt in vola ſua ſu-
per teneriorem auriculam auris dextræ purificā
di, & ſuper pollicem manus eius dextræ, atq; ſu-
per pollicem pedis eius dextri, '[27] ad eum ſcilicet
locum vbi ſanguis hoſtiæ pro delicto [fuerat po
ſitus.] Reſiduū verò olei quod eſt in manu ſacer-
dotis, ponet ſuper caput mundandi, '[28] vt expiet
eum coram Domino. Faciet quoque vnum ex turturibus, aut pullis columbinis, '[29] de his ſcilicet quos
apprehenderit manus eius, de iis inquam quos apprehenderit manus eius,' vnū [paret] pro hoſtia pec
cati, & alterum in holocauſtum '[30] cum ſacrificio cibario, expiabítque ſacerdos emundandum coram
Domino.' Hæc lex ſit eius in quo eſt macula lepræ, & '[31] in cuius facultate non ſunt [hæc] pro ſui emū
datione. ¶Et loquutus eſt Dominus ad Moſen & Aharonem in hanc ſententiam, Quum veneritis in
terram Chanaan, quam ego '[32] do' vobis poſſidendam, & dedero maculam lepræ '[33] in domo terræ poſ
ſeſſionis veſtræ:' Veniet is, cuius eſt domus, & indicabit ſacerdoti hiſce verbis, Quaſi macula [lepræ]
videtur mihi eſſe in domo. Et iubebit ſacerdos vt domum illam expurgent, priuſquam ſacerdos eā
ingrediatur ad inſpiciendum maculam, ne immundum fiat quidquid eſt in domo illa: poſt hoc

¶11 conuentus. vl, fœderis. ¶12 vl, agnorū alterū, ¶13 agitādo offerat ea ¶14 vl, ſāctitas ſanctitatis eſt. .i. eſt enim res ſancta. Hebraiſmus. ¶15 ſup extremam auriculæ partem ¶16 vltra ſāguinem [aut, præter ſanguinē] hoſtiæ quæ mactata fuerat ꝓ peccato. Quo quidem ſanguine iam aſperſerat extremum auriculæ, & pollices manus & pedis dextri. q. d. partes illæ non ſolum ſāguine, ſed etiā oleo tingētur. Verti poteſt, vnà cum ſanguine: in eodē ſenſu. ¶17 vl, rogabitq; pro eo. Hebraicus dicendi mod', pro, ſi non habet vnde hoc poſſit ſibi comparare: tūc &c. ¶18 Heb. & manus eius non fuerit apprehēdēs. Hebraiſm' eſt, ꝓ, Si nō habeat vnde hoc poſſit ſibi cōparare: tunc &c. ¶19 i. eleuationē. vl, agitationē, ¶20 ad rogādū ꝓ eo. Vel, ad mundandū eū, ¶21 ꝓ munere. Hebraicè dicitur minha. ¶22 quoſcunq; apprehendet manus eius. i. parare ſibi poterit. Alij vertūt, quæcūq; ſibi poterit parare ꝓ opib' ſuis. ¶23 octauo purificationis ſuę ad ſacerdotē. ¶24 tabernaculi conuentus. Hic oſtium tabernaculi accipitur pro oſtio atrij. ¶25 tanquam oblationem ¶26 .i. ſuam. antecedens pro relatiuo. ¶27 Hebr. in loco ſanguinis hoſtiæ pro peccato. i. in ea parte quæ tincta fuit ſanguine hoſtiæ mactatæ pro delicto. ¶28 vl, ad emundandum illum ¶29 Heb. de eo quod aſſequetur manus ipſius: de eo inquam quod comparare ſibi poterit, &c. i. Turturem ſacrificabit, aut pullum colūbæ, aut aliud genus auium, quod habere poterit, eam ſpeciem quam ſibi comparare poterit, ſacrificabit. Repetitio Hebræis frequens, ¶30 vltra munus: [vel, cum munere:] atque ita emundabit eum qui emundatur, coram Domino. ¶31 Heb. cuius manus non poterit aſſequi ſupradicta in purificatione ſui. i. Hæ ſunt ceremoniæ obſeruandæ in purificatione eius qui à lepra mūd' eſſe declaratur: & qui pauperior erit quàm vt ſupradicta ſibi cōparare poſſit. ¶32 præſens pro futuro. ¶33 i. in domibus quas ædificabitis in Terra ſancta quam poſſeſſuri eſtis. Maculam ſiue plagā lepræ vocat maculam & labem parieti hærentem, quæ lepræ ſpeciem referat.

Digitized by Google

¶34 ingrediet ¶35 Heb. Et ſanè ſi plaga illa ſit i parietibus domus atris & ſubuiridib⁹, aut ſubrubris, & ſuperficies loci affecti ſit demiſſior reliqua ſuperficie: Tũc egredietur &c. Alij vertunt, pro atris, valliculas ſiue foſſas: vt SEKAAARVROTH ſit ſubſtantiuum: ſitque ſenſus, Si plaga fuerit in parietib⁹, apparuerintque valliculę ſubuirides aut ſubrubrę. i. ſi labes illa videat̃ introrſum refugere, & ſpeciẽ foſſæ habeat quæ ſit ſubuiridis. Seipſum declarat cum dicit, Et aſpect⁹, ſiue ſuperficies foſſarũ ſit demiſſior pariete reliquo. Verior eſt prima expoſitio: vt ſit SEKAAARVROTH adiectiuum.

¶36 vt, intritũ quod &c.

¶37 vt, aliud lutũ, ſiue intritũ.

¶38 vt, linétque domum.

¶39 ſub. domus vt, atque obducta fuerit alio luto.

¶40 .i. Sacerdos diruendam curabit. ¶41 vt, intritũ ¶42 vt, rogabitq; pro domo illa, & pro pura habebit. ¶43 maculæ nigrę. ¶44 Heb.

[34] debet ingredi ſacerdos ad inſpiciendum domum, & vt inſpiciat maculam.’ [35]Si quidem macula fuerit in parietibus dom⁹, foueæ ſcilicet luridæ aut ſubruſę, & aſpectus earum profundior erit ipſo pariete, Exibit ſacerdos è domo ad oſtium domus, & occludet domum ſeptem diebus. Die ſeptimo reuertetur ſacerdos, & ſi viderit creuiſſe maculam in parietibus domus, præcipiat ſacerdos vt eruant lapides in quibus eſt macula illa, & proijciant eos extra ciuitatem ad locũ immundũ. Et domũ illam radãt intus circunquaq;, effundántq; [36]puluerem quã’ abraſerint, extra ciuitatẽ ad locum immundũ. Et accipiant lapides alios, quos in locum iſtorum lapidũ ſubſtituant. accipiatque [37]alium puluerem, [38]quo domui tectorium obducat.’ Et ſi macula redierit, & pullulauerit in domo poſtquam eruti fuerint lapides, & poſtquam abraſerint domum [39]atq; tectorium obduxerint,’ Veniet ſacerdos: & ſi viderit creuiſſe maculam in illa domo, lepra corrodens eſt in domo illa, immunda eſt. [40]Diruet’ ergo domum illam, lapides eius, ligna eius, & cunctũ [41]puluerẽ illius domus efferet extra ciuitatem ad locum immundum. Et qui ingreſſus fuerit domum illã omnibus diebus quibus clauſit eam [ſacerdos,] immundus erit vſque ad veſperã. Qui iacuerit in domo illa, lauabit veſtimẽta ſua: & qui comederit in domo illa, eluet veſtimenta ſua. ¶Et ſi ſacerdos venerit, videritq; non creuiſſe plagam in domo poſtquam óblita eſt domus, mundam pronuntiabit ſacerdos domum illam, quoniam ſanata eſt plaga illa. Accipiat autem ad explandam domum iſtam duas auiculas, & lignum cedrinum, & coccum bis tinctum, & hyſſopum: vnam auiculam mactabit ſuper vas ſictile & ſuper aquas viuas. Deinde ſumat lignũ cedrinum, & hyſſopum atque coccum bis tinctum cum auicula viua, & intinget ea in ſanguine auis mactatæ, & in aquis viuis, aſpergátque domum ſepties. Et explabit domum illam ſanguine auis, & aquis viuis, & aue viuente, ligno cedrino, hyſſopo, atque cocco bis tincto. Auiculã aũt viuentẽ dimittet extra ciuitatẽ in ſuperficiẽ campi, [42]explabitq; domum illã, & munda erit. ¶Hæc eſt lex pro quacunq; plaga lepræ & [43]pſoræ.’ Pro lepra quoq; veſtis & domus, pro tumore, pro ſcabie ſerpẽte, & pro macula candicante, [44]ad docendũ ſcilicet quo die inquinari, & quo die mũdari debeat. hæc eſt lex de lepra.

CAP. XV.

Et loquutus eſt Dominus ad Moſen & Abaronem in hanc ſententiam, Loquimini ad filios Iſrael, & dicite ad eos, [1]Quicunq;’ fluxum habuerit è carne ſua, fluxu ſuo immũdus erit. Hæc verò erit immũditia eius in fluxu ſuo, ſi caro ei⁹ [2]fluxũ ſuũ expuit, aut ſi caro eius obſtructa fuerit à fluxu ſuo, hæc immunditia eius eſt.’ Omne ſtratum ſuper quo iacuerit ſic fluens, immundũ erit: & omnis res ſuper qua ſederit, [3]immũda eſt.’ Et quicunq; ſtratum eius tetigerit, [4]lauabit veſtimẽta ſua’ in aquis, & lotus aqua, immundus erit vſque ad veſperam. Et qui ſederit ſuper aliquo, ſuper quo fluẽs ſedit, eluet veſtimenta ſua, & lotus aqua immũdus erit ad veſperam vſq;. Qui tetigerit carnem eius qui fluit, eluet veſtimenta ſua, & lauabit aqua, eritq; immũdus vſq; ad veſperam.

Intrabitq; poſteà vt conſyderet lepram domus. Et cũ viderit in parietibus illius quaſi valliculas pallore ſiue rubore deformes, & humiliores ſuperficie reliqua, Egredietur oſtium domus, & ſtatim claudet illam ſeptem diebus. Reuerſúſque die ſeptimo, conſyderabit eam: ſi inuenerit creuiſſe lepram, iubebit erui lapides in quibus lepra eſt, & proijci eos extra ciuitatem in locũ immundum. Domum autẽ ipſam radi intrinſecus per circuitum, & ſpargi puluerem raſuræ extra vrbem in locum immũdum, Lapidéſque alios reponi pro his qui ablati fuerint, & luto alio liniri domum. Sin autem poſtquam eruti ſunt lapides, & puluis elatus, & alia terra lita, Ingreſſus ſacerdos viderit reuerſam leprã, & parietes reſperſos maculis, lepra eſt perſeuerans, & immũda domus. Quam ſtatim deſtruẽt, & lapides eius ac ligna, atque vniuerſum puluerem proijcient extra oppidum in locum immundum. Qui intrauerit domum quando clauſa eſt, immundus erit vſque ad veſperum: & qui dormierit in ea, & comederit quippiam, lauabit veſtimenta ſua.

¶Quòd ſi introiens ſacerdos viderit lepram nõ creuiſſe in domo, poſtquam denuo lita fuerit, purificabit eam reddita ſanitate. Et in purificatione eius ſumet duos paſſeres, lignúmq; cedrinũ, & vermiculum atq; hyſſopum: & immolato vno paſſere in vaſe fictili ſuper aquas viuas, Tollet lignum cedrinum, & hyſſopum & coccum & paſſerem viuum, & tinget omnia in ſanguine paſſeris immolati, atque in aquis viuentibus: & aſperget domum ſepties. Purificabitque eam tam in ſanguine paſſeris, quàm in aquis viuentibus, & in paſſerẽ viuo, lignóque cedrino & hyſſopo atque vermiculo. Cúmque dimiſerit paſſerem auolare in agrum liberẽ, orabit pro domo, & iure mundabitur. ¶Iſta eſt lex omnis lepræ & percuſſuræ, Lepræ veſtium & domorum, cicatricis & erumpentium papularum, lucentis maculæ & in varias ſpecies colorib⁹ immutatis, vt poſſit ſciri quo tempore mundum quid vel immũdum ſit.

CAP. XV.

Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen & Aarõ, dicens, Loquimini filijs Iſrael, & dicite eis, Vir qui patitur fluxũ ſeminis, immundus erit. Et tunc iudicabitur huic vitio ſubiacere, cum per ſingula momenta adhæſerit carni eius, atque cõcreuerit fœdus humor. Omne ſtratum in quo dormierit, immundum erit, & vbicunque ſederit. Et ſiquis hominũ tetigerit lectum eius, lauabit veſtimenta ſua: & ipſe lotus aqua, immundus erit vſque ad veſperum. Si ſederit vbi ille ſederat, & ipſe lauabit veſtimenta ſua: & lotus aqua, immundus erit vſque ad veſperum. Qui tetigerit carnẽ eius, lauabit veſtimenta ſua: & ipſe lotus aqua, immundus erit vſque ad veſperum.

ad docendũ in die puri. aut in die impuri. hæc inquã eſt lex lepræ. i. ad docendum ſacerdotem de agendis, quo die declarandus ſit homo impurus, & quo die purus. Vel vt alij volunt, die quo declarãdum eſt ſitne impurum aliquid, aut purum. hæ inquam ſunt leges quæ declarant ritum obſeruandum in curatione lepræ. XV. ¶1 Heb. Vir vir ¶2 veluti ſalinam emiſerit, aut ſi obturauerit carnem ſuam ſemine ſuo, impuritas eius eſt. q. d. Ratione ſeminis homo dicetur hoc modo impurus: ſi penis eius deſpuat ſemẽ ſimile ſaliuæ, hoc eſt, ſi deſpuat ſemen aqueũ: aut ſi obturet meatus ſuos ſeminarios ſemine ipſo: propterea quòd ſemẽ craſſius ſit quàm vt exire poſſit per meatus illos: ſi illud ſemen non profluat, ſed remaneat in vaſis ſeminariis: tunc dicetur eſſe impurus, & habebitur pro impuro. Nomine carnis, pudenda hic ſignificat Moſes. Quoties homo ſentit motus carnis, impurus eſt, etiam ſi ſemen non defluat illi. Vt profluuiũ ſeminis externũ immundũ eſt, & conſpurcat: ita eſt fluxus internus, qui ſit cũ ſemen è vaſis ſeminariis exit quidem, ſed foras non erumpit. Hæc impuritas quæ contrahitur ſeminis profluuio, oſtendit multos eſſe apud Deum impuros, qui apud homines videntur puri. ¶3 polluetur. ¶4 Id eſt, poſtquam lauerit ſeſe, lauabit etiam veſtimenta ſua.

Digitized by Google

Si ſaliuam huiuſcemodi homo iecerit ſuper eũ qui mundus eſt, lauabit veſtimenta ſua: & lotus aqua, immundus erit vſq; ad veſperũ. Sagma ſuper quod ſederit, immundum erit: & quicquid ſub eo fuerit qui fluxum ſeminis patitur, pollutum erit vſque ad veſperum. Qui portauerit horum aliquid, lauabit veſtimẽta ſua: & ipſe lotus aqua, immũdus erit vſque ad veſperum. Omnis quem tetigerit qui talis eſt, non lotis antè manibus, lauabit veſtimenta ſua: & lotus aqua, immũdus erit vſque ad veſperum. Vas fictile quod tetigerit, confringetur: vas autem ligneum lauabitur aqua. ¶Si ſanatus fuerit qui huiuſcemodi ſuſtinet paſſionem, numerabit ſeptẽ dies poſt emũdationem ſui, & lotis veſtibus & toto corpore in aquis viuentibus, erit mundus. Die autem octauo ſumet duos turtures, aut duos pullos columbæ, & veniet in conſpectũ Domini ad oſtium tabernaculi teſtimonij, dabitq; eos ſacerdoti. Qui faciet vnum pro peccato, & alterum in holocauſtum: rogabitq; pro eo corã Domino, vt emũdetur à fluxu ſeminis ſui. ¶Vir de quo egreditur ſemen coitus, lauabit aqua omne corpus ſuum: & immundus erit vſque ad veſperum. Veſtem & pellem quam habuerit, lauabit aqua, & immũda erit vſque ad veſperum. Mulier cum qua coierit, lauabitur aqua, & immunda erit vſq; ad veſperum. ¶Mulier quæ redeunte menſe patitur fluxum ſanguinis, ſeptem diebus ſeparabitur. Omnis qui tetigerit eam, immũdus erit vſque ad veſperum. Et lectus in quo dormierit vel ſederit diebus ſeparationis ſuæ, polluetur. Qui tetigerit lectum eius, lauabit veſtimenta ſua: & ipſe lotus aqua, immundus erit vſque ad veſperum. Omne vas ſuper quod illa ſederit, quiſquis attigerit, lauabit veſtimenta ſua: & ipſe lotus aqua, pollutus erit vſque ad veſperum. Si coierit cum ea vir tempore ſanguinis menſtrualis, immundus erit ſeptem diebus: & omne ſtratum in quo dormierit, polluetur. Mulier quæ patitur multis diebus fluxum ſanguinis non in tempore menſtruali, vel quæ poſt menſtruum ſanguinem fluere non ceſſat, quandiu ſubiacet huic paſſioni, immũda erit quaſi ſit in tempore menſtruo. Omne ſtratũ in quo dormierit, & vas in quo ſederit, pollutũ erit. Quicunque tetigerit eam, lauabit veſtimenta ſua: & ipſe lotus aqua, immundus erit vſque ad veſperum. ¶Si ſteterit ſanguis, & fluere ceſſauerit, numerabit ſeptem dies purificationis ſuæ, & die octauo offeret pro ſe ſacerdoti duos turtures aut duos pullos columbarum ad oſtium tabernaculi teſtimonij: Qui vnũ faciet pro peccato, & alterum in holocauſtum, rogabitq; pro ea coram Domino, & pro fluxu immunditiæ eius. Docebitis ergo filios Iſrael vt caueant immunditiam, & non moriantur in ſordibus ſuis, cũ polluerint tabernaculum meum quod eſt inter eos.

Et ſi conſpuerit is qui fluxum habet in mundũ aliquẽ, eluet ille veſtimẽta ſua: & lotus aqua, immũdus erit vſq; ad veſperã. [5]Quidquid ad equitatũ aut vecturã pertinet, ſi is qui fluxum habet illud inſcẽderit, immundũ erit.' Et quicunq; tetigerit rẽ quãlibet quæ ſub eo eſt, immundus erit vſq; ad veſperã: & qui geſtauerit illa, eluet veſtimẽta ſua, & lauabit aqua, & immundus erit vſq; ad veſperã. Et quẽcũque tetigerit is qui fluxũ patitur, & manus ſuas aqua [6]nõ abluit,' eluet veſtimẽta ſua, & lotus aqua, immũdus erit vſq; ad veſperã. Vas teſtaceũ, quod tetigerit fluẽs, confringetur: & omne vas ligneũ aqua abluatur. ¶Poſt ea qui verò fluẽs à fluxu ſuo mũdatus fuerit, numerabit ſibi ſeptẽ dies [7]pro ſui emũdatiõe,' & lotis veſtimentis ſuis, lauabit & carnẽ ſuã aquis viuis, & ſic mundus erit. Die autem octauo accipiat ſibi duos turtures, aut duos pullos columbinos, & veniat in cõſpectum Domini [nempe] ad oſtiũ tẽtorij [8]conſtitutionis,' & tradet illos ſacerdoti. Sacerdos verò faciet illos, alterũ pro hoſtia peccati, alterum pro holocauſto, [9]expiabitque eum' ſacerdos corã Domino à fluxu eius. ¶Vir de quo egreditur [10]proiectio ſeminis,' lauabit totam carnem ſuam aqua, & immundus erit vſque ad veſperam. Omnis veſtis, atq; omnis pellis [11]in qua fuerit proiectio ſeminis,' eluetur aqua, & immũda erit vſque ad veſperam. Et mulier [12]cum qua dormierit vir qui habet proiectionem ſeminis, lauabunt [vterque]' aqua, & immundi erunt vſq; ad veſperã. ¶Mulier verò [13]quæ fluxũ habuerit, fueritq; fluxus eius ſanguis de carne eius,' manebit ſeptẽ dies [14]in mẽſibus ſuis:' quicũque eã tetigerit, immũdus erit vſq; ad veſperam. Et omne ſuper quo illa [15]iacuerit' tẽpore ſeparationis ſuæ, immundũ erit: & omne ſuper quo ſederit, immũdũ erit. Quicũque tetigerit lectũ eius, eluet veſtimenta ſua, & lotus aqua, immundus erit vſq; ad veſperam. Et quicunque rẽ vllam tetigerit ſuper qua illa ſederit, eluet veſtimenta ſua, lotuſque aqua, immundus erit vſque ad veſperam. [16]Et ſi quiſpiam ſtratum aut inſtrumentum aliquod tetigerit ſuper quo illa ſederit,' immundus erit vſque ad veſperam. Et ſi omnino iacuerit vir cũ ea [17]quæ menſes ſuos habet,' immundus erit ſeptem diebus, & omne ſtratum ſuper quo iacuerit, immundum erit. Mulier ſi multis diebus fluxu ſanguinis ſui effluxerit, [18]quum non ſit tempus profluuij ſui,' aut ſi fluit [19]ſupra profluuiũ ſuum,' [20]omnes dies fluxus immundi iudicẽtur, quẽadmodum dies ſeparationis ſuæ,' eritq; ipſa immũda. Omne ſtratum ſuper quo iacuerit omnibus diebus fluxus ſui, [21]ſit ei quẽadmodũ ſtratum ſeparationis ſuæ:' & omne inſtrumentũ ſuper quo ſederit, immundum erit, quemadmodũ immunditia ſeparationis ſuæ. Et quicunque aliquid iſtorum tetigerit, immũdus erit, is eluet veſtimenta ſua, & lotus aqua, immundus ſit vſque ad veſperam. ¶Et ſi fuerit mũdata à fluxu ſuo, numerabit ſibi ſeptẽ dies, deinde mundabitur. Die octauo accipiat ſibi duos turtures, aut duos pullos columbinos, & ferat eos ad ſacerdotem ad oſtiũ [23]tẽtorij cõſtitutionis.' Et faciet ſacerdos alterũ pro hoſtia peccati, alterũ pro holocauſto, [24]expiabitq; eã ſacerdos corã Domino à fluxu immũditiæ ſuæ. [25] Religioſe ergo prohibeatis filios Iſrael ab immũditijs ſuis,' ne in immũditijs ſuis moriãtur, [26]ſi polluerint' tabernaculũ meũ quod eſt inter eos.

¶5 Omne iumẽtum quo vect' fuerit qui fluxũ ſeminis patitur, immũdũ erit. ¶6 nõ abluerat, ¶7 ab emundatione ſua, ¶8 cõuentus. ¶9 mundabitq; eũ &c. .i. mundũ eſſe declarabit. ¶10 effuſio ſeminis. Hic loquitur de eo q nõ patitur fluxum frequentẽ ſeminis, ſed cui id accidit aliquãdo.' ¶11 ſuper quam fuerit de ſemine effluxo, ¶12 cũ qua coierit marit' effuſione ſeminis, lauabũt ſeſe &c .i. Si vir imprudẽs, veluti noctu dormiens, paſſus eſt fluxũ ſeminis, ſub auroram, eius rei nõ recordatus, cõgrediatur cũ vxore ſua, tũc per imprudẽtiam polluitur vnà cum vxore. ¶13 quum erit fluens ſanguine, eritque fluxus ei' per carnem eius .i. Cũ mulier patiet fluxũ ſanguinis per pudenda ſua. ¶14 Heb. In ſeparatione ſua: .i. ſeptem diebus ſeparabitur à conſortio virorum. ¶15 vl. dormierit ¶16. Heb. Quòd ſi ſuper lectum fuerit, aut ſi ſuper ſedem ſuper quã ipſa ſederit: in tangendo illud, &c. Hoc eſt, Si ſtragulum fuerit ſuper lectum, aut ſuper ſedem ſuper quam illa ſederit, & quiſpiam illud tetigerit, impurus &c. ¶17 Heb. & ſint menſes eius ſuper illum .i. & ſuperuenerint menſes dum homo dormit cum ea. ¶18 Heb. in non tempore ſeparationis ſuæ. Separatio, dies aut tempus ſeparationis, periphraſis eſt menſium mulierbrium, nã tum ſeparatæ habitabant .i. alio tempore quàm quo ſolent pati menſes. ¶19 Heb. vltra ſeparationem .i. vltra mẽſes quos Deus conſtituit. ¶20 Heb. omnibus diebus fluxus impuritatis ſuæ ſicut diebus menſtrui ſui erit. ¶21 .i. immundũ erit, vt ſtratum ſuper quod iacebat diebus menſtrui ſui, impurum erat. ¶22 .i. omnis ſedes ſuper quã ſederit, erit impura vt impura erat ſedes ſuper quam ſederat tempora menſium. ¶23 tabernaculi conuentus. Tabernaculum pro atrio accipit: à parte totum. ¶24 vl. emundabitque eam &c. Id eſt declarabit eam eſſe mundam à fluxu ſuo beneficio Dei. ¶25 Separabitis itaque filios Iſrael ab impuritatibus ſuis, &c. Hoc eſt, Hac ratione facietis vt caueant filij Iſrael ab impuritate. ¶26 quando polluent

ſta eſt lex eius qui fluxũ patitur, & de quo egreditur[17] pietio ſeminis,[18] in quo polluitur. [19]Itẽ eius quæ ob profluuiũ ſeparatur, aut qui fluit fluxu ſuo,' ſiue mas ſit, ſiue fœmina, & eius qui cum immunda iacuerit.

CAP. XVI.

ET loquutus eſt Dominus ad Moſen poſt mortem duorum filiorum Aharonis,[1]quando appropinquarunt coram Domino, & mortui ſunt.' Dixitq; Dominus ad Moſen, Loquere ad Aharonem fratrem tuum, ne omni tempore introeat in[2]ſanctuarium,' intra ſcilicet velum[3]coram propitiatorio' quod ſuper arcam eſt, ne moriatur: quoniam in nube apparebo [4]ſuper propitiatorium.[5]In hoc ingrediatur Aharõ ſanctuarium,' nempe cum iuuenco bouis, qui ſit pro peccato, & cum ariete pro holocauſto. Tunica ſtricta linea ſancta veſtietur, & femoralia linea ſint ſup [6]carnem' eius, & zona linea accingatur, & tiara linea amiciatur: hæc ſancta ſunt veſtimenta, & lauabit aqua carnem ſuã [7]cum induerit ea.' Accipiat autem à cœtu filiorum Iſrael duos[8]hircos caprarum' pro peccato, & arietem vnum in holocauſtum. Et[9]adducet' Aharon iuuencum ſuum pro peccato, & expiabit pro ſe & pro domo ſua. Deinde accipiet & duos hircos, & collocabit eos coram Domino ad oſtium tentorij [10]conſtitutionis.' Et ſortietur Aharon ſuper duos hircos, ſors vna erit pro Domino, altera ſors [11]pro capro ſacro qui amandatur.' Et adducet Aharon hircum illum ſuper quẽ[12]ducta eſt ſors Domini,' & [13]faciet eũ pro peccato.' Alter verò hircus ſuper quẽ [14]ducta eſt ſors vt amãdetur,' ſtatuetur viuus coram Domino,[15]vt iſto expiet, vt amandet illum, caprum ſcilicet emiſſarium, in deſertum.' Et[16]iuuẽcum quem habet' adducat pro hoſtia peccati, & expiet pro ſe & pro domo ſua, mactabitq; iuuencum ſuum pro peccato. Accipiat quoq; acerram plenam ignitis carbonibus ex ara quæ eſt coram Domino, &[17]volam ſuam plenam' incenſo aromatico contuſo, & inferat intra velum. Ponẽtque incenſum ſuper ignem coram Domino,[18]ita vt fumus ſuffitus' obtegat propitiatorium quod eſt[19]ſup teſtimoniũ,[20]ne moriatur. ¶ Deinde accipiat de ſanguine iuuẽci, & ſpargat digito ſuo [21]corã propitiatorio Orientem verſus, & corã propitiatorio ſpargat' digito ſuo de ſanguine illo ſepties. Et mactet hircũ pro peccato, quĩ eſt [22]pro populo,' & inferat ſanguinem eius intra velum, faciátque cum ſanguine illo, quemadmodum fecit cum ſanguine iuuenci, ſpargẽs ſcilicet eum verſus propitiatoriũ, & [23]corã propitiatorio.' Et expiabit[21]ſuper' ſanctuariũ ab immunditia filiorum Iſrael, & à tranſgreſſionibus corũ,[24]pro cũctis peccatis eorum. ¶ Et ſic quoq; faciet tẽtorio[25]conſtitutionis,' quod habitat cũ eis[26]inter immunditias eorũ.' Nullus autẽ homo ſit in tentorio[25]cõſtitutionis,' quũ ille ingredietur[27]ad expiandũ' in ſanctuario, donec egrediatur, &[28]expiauerit' pro ſe & pro domo ſua, atq; pro vniuerſo cœtu Iſraelitico. ¶ Et egreſſus ad [29]aram' quæ eſt coram Domino,[30]expiationem faciet ſuper eam,' ſumẽtque de ſanguine iuuenci, & de ſanguine hirci, & ponet ſuper cornua aræ per circuitum. Spargẽtque ſuper eam digito ſuo de ſanguine ſepties, & emundabit ipſam, atque eam ſanctificabit ab immunditijs filiorũ Iſrael. ¶ Et quũ ceſſauerit ab expiando ſanctuarium, & tentoriũ[25]conſtitutionis,' & aram, tum[31]adferat' hircũ viuũ.

Iſta eſt lex eius qui patitur fluxum ſeminis, & qui polluitur coitu, & quæ menſtruis temporibus ſeparatur, vel quæ iugi fluit ſanguine, & hominis qui dormierit cum ea.

CAP. XVI.

LOcutúſq; eſt Domin⁹ ad Moyſen poſt mortem duorum filiorum Aaron, quando offerentes ignem alienum interfecti ſunt: & præcepit ei, dicens, Loquere ad Aaron fratrem tuũ ne omni tempore ingrediatur Sanctuarium, quod eſt intra velum coram propitiatorio quo tegitur arca, vt nõ moriatur (quia in nube apparebo ſuper oraculum) niſi hæc antè fecerit, Vitulum pro peccato offeret, & arietẽ in holocauſtũ. Tunica linea veſtietur, feminalibus lineis verenda celabit: accingetur zona linea, cidarim lineã imponet capiti: hæc enim veſtimenta ſunt ſancta: quibus cunctis, cum lotus fuerit, induetur. Suſcipiétque ab vniuerſa multitudine filiorum Iſrael duos hircos pro peccato, & vnum arietẽ in holocauſtum. Cúmque obtulerit vitulum, & orauerit pro ſe & pro domo ſua, Duos hircos ſtare faciet coram Domino in oſtio tabernaculi teſtimonij. Mittẽnſque ſuper vtrunque ſortem, vnã Domino, & alterã capro emiſſario: Cuius exierit ſors Domino, offeret illũ pro peccato: Cuius autem in caprum emiſſarium, ſtatuet eum viuum coram Domino, vt fundat preces ſuper eum, & emittat eũ in ſolitudinem. His ritè celebratis, offeret vitulum, & rogãs pro ſe & pro domo ſua, immolabit eum. Aſſumptóq; thuribulo quod de prunis altaris impleuerit, & hauriens manu cõpoſitum thymiama in incenſum, vltra velũ intrabit in Sancta: Vt poſitis ſuper ignem aromatibus, nebula eorum & vapor operiat oraculum quod eſt ſupra teſtimonium, & non moriatur. ¶ Tollet quoque de ſanguine vituli, & aſperget digito ſepties contra propitiatorium ad Orientem. Cúmque mactauerit hircũ pro peccato populi, inferet ſanguinẽ eius intra velũ, ſicut præceptũ eſt de ſanguine vituli, vt aſpergat è regione oraculi, Et expiet ſanctuarium ab immunditijs filiorũ Iſrael, & à præuaricationibus eorũ, cunctíſque peccatis. ¶ Iuxta hunc ritũ faciet tabernaculo teſtimonij, quod fixum eſt inter eos in medio ſordium habitationis eorum. ¶ Nullus hominum ſit in tabernaculo quando pontifex ſanctuariũ ingreditur, vt roget pro ſe & pro domo ſua, & pro vniuerſo cœtu Iſrael, donec egrediatur tabernaculum. ¶ Cũ autem exierit ad altare quod corã Domino eſt, oret pro ſe, & ſumptũ ſanguinẽ vituli atq; hirci fundat ſuper cornua eius per gyrũ. Aſpergẽnſque digito ſepties, expiet, & ſanctificet illud ab immũditijs filiorũ Iſrael. ¶ Poſtquam emundauerit ſanctuariũ, & tabernaculũ, & altare, tunc offerat hircũ viuẽtẽ.

¶17 effuſio ¶18 Heb. vt impurus ſit. i. per quã homo redditur impur⁹. ¶19 Heb. Itẽ dolentis in ſeparatione ſua, & qui profundit fluxum ſuũ. i. qui laborat fluxu menſium, & patitur fluxũ.

XVI.

¶1 aut, q quũ veniſſent in cõſpectum Domini, mortui fuerant. Vel, qui q veniſſent &c. Legitur hęc hiſtoria cap. X huius libri. Superiori capite de priuata particularique impuritate tractauit Moſes: hìc verò de publica & vniuerſali ſcribit. ¶2 ſãctitatẽ. i. ſanctum ſanctorum. Semel in anno, Septẽbri menſe ſummus ſacerdos ſolus ingrediebatur ſanctũ ſanctorũ. ¶3 corã tectorio. Siue cælo, ſubaudi arcæ. ¶4 ſuper tectorium ſiue cęlũ illud. ¶5 .i. Tũ hoc ritu ingredíet ipſe Aarõ ad ſanctuariũ. .i. in ſanctum ſanctorum. ¶6 Caro, pro verendis. ¶7 & induet ea. ¶8 Hircos caprarum vocat hircos è grege, adhuc tenellos & lactẽtes. ¶9 vl, offeret ¶10 cõuentus.

¶11 pro Azazel. Id eſt, pro capro qui abducendus erat in montem Azazel, qui mons erat ſitus in deſerto prope mõtem Sinai. ¶12 ceciderit ſors pro Domino. i. qui ſorte obtigerit Domino. ¶13 .i. ſacrificabit eum pro expiatione peccati. ¶14 ceciderit ſors pro Azazel. Id eſt, pro capro qui abducendus erit in montem Azazel. Sunt qui ſic vertant, minus tamen rectè, Is ſuper quem ceciderit ſors vt ſit caper emiſſarius. ¶15 ad emundandum per illum, vt poſtea emittatur in montẽ Azazel. ¶16 vitulum ſuũ. i. è grege ſuo ſumptum. ¶17 Heb. plenitudinẽ volarum ſuarum. i. quãtum vtraque manus capere poterit. ¶18 Heb. nubẽſq; thymiamatis. i. vapor cõſurgens ex thymiamate incenſo. ¶19 Oratio eſt conciſa: pro, ſupra arcã teſtimonij. ¶20 & nõ morietur. ſi ita ſcilicet fecerit, non quẽadmodum fecerunt Nadab & Abiu. ¶21 q. d. conſperget partem anteriorẽ ſpectantem Orientem, & poſteriorẽ ſpectantem Occidentẽ. ¶22 .i. quẽ populus tradiderit pro ſe mactandũ. ¶23 vacat hìc præpoſitio. ¶24 & omnia peccata eorũ. ¶25 cõuentionis. Aut, conuentus. Vel, vt alijs placet, fœderis. ¶26 Heb. in medio impuritatũ eorũ. i. inter illos impuros & contaminatos. ¶27 vl, ad orandum ¶28 orabit ¶29 ſub. incẽſi. ¶30 expiabit eam, ¶31 offeret

Digitized by Google

[illegible] poſita vtraque manu ſuper caput eius, confi-
[illegible] omnes iniquitates filiorũ Iſrael, & vni-
[illegible] delicta atque peccata eorũ: quæ imprecãs
[illegible] eius, emittet illum per hominẽ paratũ, in
deſertũ. Cũmq; portauerit hircus omnes iniqui
[illegible] eorũ in terram ſolitariã, & dimiſſus fuerit
in deſertũ, reuertetur Aarõ in tabernaculum te
ſtimonij, & depoſitis veſtibus quibus prius in-
dutus erat cum intraret ſanctuarium, relictiſq;
ibi, lauabit carnem ſuam in loco ſancto, indue-
turque veſtibus ſuis. & poſtquam egreſſus obtu-
lerit holocauſtum ſuum ac plebis, rogabit tam
pro ſe quàm pro populo. Et adipem qui oblatus
eſt pro peccatis, adolebit ſuper altare. Ille verò
qui dimiſerit caprã emiſſariũ, lauabit veſtimẽ-
ta ſua & corp⁹ aqua, & ſic ingredietur in caſtra.
Vitulum autem & hircum qui pro peccato fue-
rant immolati, & quorum ſanguis illatus eſt in
ſanctuariũ vt expiatio compleretur, aſportabũt
foras caſtra, & comburent igni tam pelles quàm
carnes eorum ac fimum. Et quicunque combuſ-
ſerit ea, lauabit veſtimenta ſua & carnem aqua,
[illegible] ſic ingredietur caſtra. Eritq; vobis hoc legi-
timum ſempiternũ: menſe autẽ ſeptimo, deci-
ma die menſis affligetis animas veſtras, nullũm-
que opus facietis, ſiue indigena ſiue aduena qui
peregrinatur inter vos. In hac die expiatio erit
6 veſtri atque mundatio ab omnibus peccatis ve-
ſtris coram Domino mundabimini. Sabbathum
enim requietionis eſt, & affligetis animas veſtras
religione perpetua. Expiabit autẽ ſacerdos qui
[illegible] vnctus fuerit, & cuius manus initiatæ ſunt vt ſa
cerdotio fungatur pro patre ſuo: indueturq; ſto
la linea veſtibus ſanctis. Et expiabit ſanctua-
rium & tabernaculum teſtimonij atque altare,
ſacerdotes quoque & vniuerſum populum. Erit-
que vobis hoc legitimum ſempiternum, vt ore-
tis pro filijs Iſrael, & pro cunctis peccatis eo-
rum ſemel in anno. Fecit igitur ſicut præcepe-
rat Dominus Moyſi.

CAP. XVII.

Et locutus eſt Dominus ad Moyſen, dicẽs, Lo
quere Aarõ & filijs eius & cũctis filijs Iſrael,
dicens ad eos, Iſte eſt ſermo quem mandauit Do
minus, dicens, Homo quilibet de domo Iſrael, ſi
occiderit bouem aut ouem, ſiue caprã in caſtris
vel extra caſtra, Et non obtulerit ad oſtium ta-
bernaculi oblationem Domino, ſanguinis reus
erit: quaſi ſi ſanguinẽ fuderit ſic peribit de me-
dio populi ſui. Ideo ſacerdoti offerre debẽt filij
Iſrael hoſtias ſuas quas occidũt i agro, vt ſancti
ficentur Domino ante oſtiũ tabernaculi teſtimo
nij. & immolent eas hoſtias pacificas Domino.
Fundetq; ſacerdos ſanguinẽ ſuper altare Domini
ad oſtiũ tabernaculi teſtimonij, & adolebit adi-
pem in odorẽ ſuauitatis Domino. Et nequaquã
vltrà immolabũt hoſtias ſuas dæmonibus, cum
quibus fornicati ſunt. legitimũ ſempiternũ erit
illis & poſteris eorum. Et ad ipſos dices, Homo
de filijs Iſrael & de aduenis qui peregrinãtur a-
pud vos, qui obtulerit holocauſtũ ſiue victimã, &
ad oſtiũ tabernaculi teſtimonij nõ adduxerit eã,
vt offeratur Domino, interibit de populo ſuo.

Impoñetque Aharon vtranque manum ſuam ſu
per caput hirci viuentis, & cõfitebitur ſuper ip-
ſum cunctas iniquitates filiorum Iſrael, & om-
nes tranſgreſſiones eorum, omniáque peccata
eorum, ponens ſcilicet eas ſuper caput hirci, &
amãdet [eum] per manum viri [13] tempeſtiui in de
ſertũ. Et feret hircus ille ſuper ſe omnes iniqui-
tates illorũ in terram [14] ſeparatam, amandabitq;
hircum in deſertum. Et veniet Aharon ad tento
rium [15] conſtitutionis, & exutis veſtimẽtis lineis,
quibus indutus fuit dum introiret ſanctuariũ,
[16] reponat ea iſthic, Lotáque carne ſua aqua in lo
co ſancto, induet veſtimenta ſua, & egreſſus fa-
ciet holocauſtum [15] ſuum, & holocauſtum popu-
li, & expiabit pro ſe & pro populo. Adipem ho-
ſtiæ pro peccato incendat in ara. Porrò, is qui
[16] amandauit hircum in campũ caprarum, eluet
veſtimenta ſua, lotáque carne ſua in aqua, ingre
dietur poſt hoc in caſtra. Iuuẽcum verò qui eſt
pro peccato, & hircum qui eſt pro peccato, quo-
rum ſanguis illatus eſt ad expiandum ſanctua-
rium, efferat foras extra caſtra, vt comburantur
igne cum pellibus, carne & excremento eorum.
Et is qui combuſſerit ea, eluet veſtimenta ſua: &
lota carne ſua, tum tandem caſtra ingrediatur.
¶Erit & hoc ſtatutum vobis perpetuum, vt mẽ-
ſe ſeptimo, decimo menſis [17] deijciatis animas ve
ſtras, nec vllum opus faciatis, ſiue indigena ſit,
ſiue incola qui incolit inter vos. Quoniam eodẽ
die [18] expiabitur pro vobis, vt mũdi ſiatis, & mũ-
di ſitis ab omnibus peccatis veſtris coram Do-
mino. [19] Sabbatum ſabbatorũ hoc vobis, & [40] de-
iicietis animas veſtras ritu perpetuo. Expiabit
autẽ ſacerdos qui vnctus fuerit, & cuius manus
fuerit cõſecrata, vt ſacerdotio fungatur pro pa-
tre ſuo, induetúrque veſtimentis lineis atq; ſan-
ctis. Expiabit vero ſanctuarium ſanctum, & ten-
torium [1] conſtitutionis, expiabit & aram, & ſa-
cerdotes, & vniuerſum populum cœtus expiabit.
Sitque vobis hoc ſtatutum perpetuum, vt expiet
filios Iſrael ab omni peccato eorũ ſemel in an-
no. Et [41] fecit quemadmodũ præcepit Dominus
Moſi.

CAP. XVII.

Et loquutus eſt Dominus ad Moſen hiſce ver
bis, Loquere ad Aharonẽ & filios ei⁹, atq; ad
cũctos filios Iſrael, & dices ad eos, [1] Hoc eſt verbũ
quod præcepit Dominus, dicens, [2] Quicunque è
domo Iſrael [3] mactauerit bouem, aut ouem, aut
capram in caſtris, aut qui mactauerit extra ca-
ſtra, Et ad oſtiũ [4] tentorij cõſtitutionis nõ attule-
rit, vt [5] ſacrificet ſacrificiũ Domino ante taberna
culũ Domini, ſiguis imputabitur viro illi: [6] ſan
guinem [enim] fudit: excindetúrque vir ille è me
dio populi ſui. [7] Proinde quando filij Iſrael ad-
ducunt ſua ſacrificia, quæ ſacrificare volunt in
planitie campi, adducant talia ad Dominum, nẽ
pe ad oſtiũ tentorij conſtitutionis, ad ſacerdotẽ,
vt ea Domino ſacrificent ſacrificia gratulatoria.
Et ſparget ſacerdos ſanguinẽ ſuper arã Domini,
quæ eſt ad oſtium tentorij conſtitutionis, & a-
dolebit adipem Domino in odorẽ [8] ſuaueolentẽ.
Nec vltra ſacrificent ſacrificia ſua [9] ſatyris, [10] poſt
quos ſcortati ſunt. ritus hic erit perpetuus eis,
[11] etiam apud poſteros ſuos. Dices autem ad eos,
Quicunq; è domo Iſrael, aut ex incolis qui inter vos habitãt, holocauſtũ aut ſacrificiũ attulerit, nec
adduxerit hoc ad oſtiũ tẽtorij cõſtitutiõis, [12] vt Domino illud faciat, is [13] excindetur de populis ſuis.

¶33 ad hoc pa-
rati ¶33 Heb.
ſeiunctionis. i.
inhabitabilem.
¶34 relinquat
¶35 .i. pro ſe.
¶36 deduxerit
hircum in A-
zazel, ¶37 aſ
ſligatis &c. i.
ieiunetis.
¶38 expiabit
vos [ſubaudi,
ſummus ſacer
dos] ad purifi-
candum vos, &
mundabimini
&c. Id eſt, ſum
mus ſacerdos
declarabit vos
omnium ſcele
rum puros eſ-
ſe. ¶39 Quies
[enim] quietis
eſt. i. Summa
quies eſt: hoc
eſt, Animo &
corpore vobis
quieſcẽdũ eſt.
Hebraiſmus.
¶40 affligetis
animas veſtras
ſtatuto perpe-
tuo. i. ſemper
obſeruando.
¶41 ſub. Mo-
ſes. Fecit Moſes
quod ſibi præce
perat Domin⁹.

XVII.

¶1 Hebraiſm⁹
eſt, pro, Hoc eſt
quod manda-
uit. Hæc lex fert
à Deo vt auer-
tat filios Iſrael
ab idololatria.
didicerãt enim
illi ab Ægy-
ptijs ſacrificare
idolis. ¶2 Heb.
Vir vir &c. Mo
dus dicẽdi He-
braicus, qui La
tine per Quicũ
que redditur.
¶3 Hæc nõ de
mactatione a-
nimalium quæ
ad eſum fit, in
telligẽda ſunt:
ſed de macta-
tiõe ſacrificio-
rũ. ¶4 taber-
naculi cõuẽtus

¶5 vl. afferat oblationẽ ¶6 Sanguinem pro cæde accipit. q.d. Perinde mihi diſplicebit acſi hominem occidiſſet:
[illegible] pro ethnico & incircũciſo habebitur. ¶7 Heb. Vt afferant filij Iſrael hoſtias ſuas quas ſunt mactaturi in ſu
perficie agri: vt afferant inquam ad Dominũ, ad fores tabernaculi conuentionis ad ſacerdotẽ, & mactent illas in ho
ſtias pacificorũ Domino. Cum ait, In ſuperficie agri: ſignificat Vbiuis locorum. ¶8 Heb. quietis. i. vt inde excite-
tur odor gratiſſimus Deo. ¶9 Dictio Hebraica SEIIRIM ſignificat dæmones, ſed eos proprie qui hirſuti & vil-
loſi inſtar hircorũ, ſui cultoribus apparere ſolebant. Et veriſimile eſt intelligi de ſatyris. ¶10 vl, cum quibus &c.
i. quorũ cultui addicti ſunt, ſiue quos colere ſoliti ſunt. ¶11 ſuis tẽporibus. i. quãdiu vixerint. ¶12 ad ſacrifican-
dum illud Domino, ¶13 i. non cenſebitur circumciſus, non numerabitur inter ſuos populares.

Digitized by Google

¶14 Hebraiſm⁹ eſt, pro, iraſcar illi vehemēter. ¶15. i. Quia anima omnis animalis habet ſedem in ſanguine. Anima eni, ſiue ſpirit⁹ ipſi, puriore ſanguinis parte in vapores calore natiuo reſoluti nutriūtur: vnde ſpiritus ipſi ſiue anima, dicuntur habere ſedē i ſanguine. nā ſine ſanguine anima conſiſtere non magis poteſt, quàm ignis ellychnij ſine oleo. De animalibus irrationalibus loquitur. Caro pro animali. ¶16. i. præcepi vt effunderetis ſanguinē illum ad baſim altaris, ad expiandas animas veſtras: quia ſanguine expiantur animæ. Vnde Paulus dicebat, Et ſine ſanguinis effuſiōe nō fit remiſſio. ¶17 ſāguis ei⁹ i anima ei⁹ eſt. i. quia cuiuſcūq; animantis ſanguis cum anima coniunctus eſt. Carnē hoc loco p animali irrationali accipit. Hebraiſm⁹. ¶18 Excidi, ſiue perire, eſt nō cōnumerari iter eos qui ſalutē conſequentur.

¶Et quicūq; è domo Iſrael, aut de incola qui inter vos habitat, vllum ſanguinē comederit, [14] ponam faciem meam contra animam talem' quæ comederit ſanguinem, & excindam eam de medio populi ſui. [15] Nam anima carnis eſt in ſanguine,' & ego [16] dedi illum vobis ſuper aram, ad expiandum animas veſtras: ſanguis enim animā expiabit.' Et ob id dixi filijs Iſrael, Nulla anima ex vobis ſanguinem edat, deinde nullus incola qui habitat inter vos ſanguinem edat. Quicūq; ex filijs Iſrael, & incola qui habitat inter vos, venatus fuerit venationē feræ aut volucris, quæ comedi poteſt, effundat ſanguinē eius & obruat eum puluere. Nā anima omnis carnis, [17] ſanguis eius eſt, pro anima eius eſt:' ob id dixi filijs Iſrael, Nullius carnis ſanguinem comedetis, quia anima omnis carnis ſanguis eius eſt: quicunque comederit de illo, [18] excindetur. ¶Omnis quoq; anima (ſiue indigena ſit, ſiue incola,) quæ cadauer aut diſcerptū à feris comederit, lauabit veſtimenta ſua & carnē ſuam aquis, & immundus ſit vſque ad veſperam, & [19] tunc' mundus erit. Et ſi non [20] eluerit,' carnēmq; ſuam non lauerit, feret [21] noxam' ſuam.

CAP. XVIII.

Et loquutus eſt Dominus ad Moſen in hanc ſententiam, Loquere ad filios Iſrael, & dices ad eos, Ego Dominus Deus veſter: ſecundū opera terræ Ægypti, in qua habitaſtis, ne feceritis: & ſecundum opera Chananaicæ terræ, in quam ego vos' introduco,' ne feceritis, in ritibus corū ne incedatis. Iudicia mea facietis, ritus meos obſeruabitis, vt in illis incedatis: ego [1] Domin⁹ De⁹ veſter.' Cuſtodietis ergo ritus meos, & iudicia mea, quæ faciens homo, [3] in eis viuet: [4] ego Dominus.' Nullus ad quaſcunq; [5] reliquias' carnis ſuæ accedat, ad retegēdū verenda: ego Dominus. [6] Verenda patris tui,' & verenda matris tuæ ne retegas: mater tua eſt, ne retegas verenda eius. Verēda [7] vxoris patris tui [8] ne retegas: [9] turpitudo enī patris tui eſt.' Verēda ſororis tuę, quę filia eſt patris tui [ſcātum,] aut filia matris tuæ, [10] ſiue domi ſit genita, ſiue foris,' ne retegas turpitudinē earum. Verenda neptis ex filio tuo, aut neptis ex filia tua, ne retegas turpitudinem earum, quia turpitudo tua [11] eſt.' Verenda filiæ vxoris patris tui, [12] quæ genita eſt à patre tuo,' ſoror tua eſt, ne retegas turpitudinem eius. Verenda [13] amitæ tuæ' ne retegas, [14] [quoniam] reliquiarum eſt patris tui. [15] Verenda materteræ tuæ ne retegas: [14] reliquiarum' enim matris tuæ eſt. Verenda [16] patrui tui' ne retegas, ad vxorem eius ne accedas, vxor eſt patrui tui. [18] Verēda nurus tuæ ne retegas:' eſt enim vxor filij tui, idcirco ne retegas verenda eius. [19] Verenda fratriæ tuæ

¶Homo quilibet de domo Iſrael, & de aduenis q peregrinātur' inter vos,' ſi comederit ſanguinē, obfirmabo faciem meam contra animam illius, & diſperdam eā de populo ſuo, Quia anima carnis in ſanguine eſt: & ego dedi illū vobis, vt ſuper altare in eo expietis pro animabus veſtris, & ſanguis pro animæ piaculo ſit. Idcirco dixi filijs Iſrael, Omnis anima ex vobis non comedet ſanguinem, nec ex aduenis qui peregrinantur 'apud' vos. Homo quicunque de filijs Iſrael & de aduenis qui peregrinantur apud vos, ſi venatione atque aucupio ceperit feram vel auē, quibus veſci licitū eſt, fundat ſanguinem eius, & operiat illū terra. [Anima enim omnis carnis in ſanguine eſt: vnde dixi filijs Iſrael, Sāguinē vniuerſę carnis nō comedetis, quia anima carnis in ſanguine eſt: & quicūque comederit illū, interibit. ¶Anima quæ comederit morticinum vel captū à beſtia, tā de indigenis quàm de aduenis, lauabit veſtimēta ſua & ſemetipſū aqua, & cōtaminatus erit vſq; ad veſperū: & hoc ordine mūdus fiet. Quòd ſi nō lauerit veſtimēta ſua vel corpus, portabit iniquitatē ſuam.

CAP. XVIII.

Locutus eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Loquere filijs Iſrael, & dices ad eos, Ego ſum Dominus Deus veſter: iuxta conſuetudinē Terræ-Ægypti in qua habitaſtis, non facietis: & iuxta morem Regionis-Chanáan, ad quam ego introducturus ſum vos, non agetis, nec in legitimis eorum ambulabitis. Facietis iudicia mea, & præcepta mea ſeruabitis, & ambulabitis in eis: ego Dominus Deus veſter. [Cuſtodite leges meas atque iudicia, quæ faciens homo, viuet in eis. ego Dominus. Omnis homo ad proximam ſanguinis ſui non accedet, vt reuelet turpitudinem eius: ego Dominus [10] Deus veſter.' Turpitudinem patris tui & turpitudinem matris tuæ non diſcooperies. mater tua eſt, non reuelabis turpitudinem eius. Turpitudinem vxoris patris tui non diſcooperies. turpitudo enim patris tui eſt. Turpitudinē ſororis tuæ ex patre ſiue ex matre quæ domi vel foris genita eſt, non reuelabis. Turpitudinē filiæ filij tui vel neptis ex filia non reuelabis: quia turpitudo tua eſt. Turpitudinē filiæ vxoris patris tui, quam peperit patri tuo, & eſt ſoror tua, non reuelabis. Turpitudinem ſororis patris tui non diſcooperies: quia caro eſt patris tui. Turpitudinē ſororis matris tuæ non reuelabis: eo quòd caro ſit matris tuę. Turpitudinem patrui tui non reuelabis, nec accedes ad vxorem eius quæ tibi affinitate coniūgitur. Turpitudinē nur⁹ tuæ nō reuelabis, quia vxor filij tui eſt: nec diſcooperies ignominiam eius. [Et vxorē fratris ſui null⁹ accipiat.' Turpitudinē vxoris fratris tui

C

D

B

¶19 cum ſcilicet veſpera aduenerit. ¶20 ſub. veſtes ſuas. ¶21 iniquitatem. i. punietur. Hebraiſm⁹.

XVIII. ¶1 vl, introducturus ſum, ¶2 ſub. qui præcipio vobis hæc. ¶3 vl. per illa viuet. Vita ſcilicet tēporali. Chaldæus paraphra. vertit, Quæ faciēs homo, viuet in eis vita ſempiterna. Hebraiſmus. Chriſtus dicit, Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. ¶4 ſub. qui id polliceor. ¶5 Per reliquias, cōſanguineos & propinquos intelligūt. ſunt enim reliquiæ carnis quæ ad vnitatē totā trahūtur. Heb. Vir vir ad cognationē carnis ſuæ ne accedatis ad reuelandā nuditatē eius: ego &c. Hebraiſmus eſt, pro, Nemo rem habeat cum cōſanguinea ſua, etiam data fide matrimonij. Nuditatem autem vocat partes pudendas, per antiphraſin, quòd nunquam nudæ eſſe debeant. ſic in ſequentibus vertendum, vbi verenda toties repetitur. Reuelare igitur ſiue retegere nuditatem, aut verenda mulieris, eſt cū ea contrahere matrimoniū. ¶6 Nuditatē patris tui. Actiuè hîc ſumitur. i. quā pater tuus nudauerit, quod exponēs ſubiūgit, Et nuditatē matris tuæ ne reueles. Hîc enim ET, expoſitiuè accipitur, p id eſt. q. d. Nemo poterit cōtrahere matrimoniū cū muliere cū qua pater ipſius habuerit rem, ſiue mater ſit, ſiue nouerca, etiā patre mortuo. ¶7 .i. nouercæ tuæ. ¶8. i. ne ducas vxorē nouercā tuā patre mortuo. ¶9 nuditas enim patris tui eſt. i. rē habuit pater tuus cū ea. & cū ea cōſueuit. ¶10. i. quæ ex legitimo matrimonio nata ſit, vel extra matrimoniū, quādo ſcilicet nō præceſſerūt ceremoniæ quæ obſeruari ſolēt in matrimonio cōtrahēdo. Chaldæus paraph. vertit, quę genita eſt à patre tuo ex altera vxore, aut à matre tua ex viro altero. ¶11 ſūt. i. illæ ſūt cōſanguineæ tuæ. ¶12 Heb. ples patris tui. per appoſitionē dictū. ¶13 ſiue, ſororis patris tui ¶14 Heb. caro eſt patris tui. i. cognatio ſiue cōſanguinitas, aut cōſanguinea eſt patris tui. ¶15. i. Non duces in vxorem ſororē matris tuæ. ¶16. i. vxoris patrui tui. Hoc eſt, Vxori patrui tui mortui ne iungaris matrimonio. Seipſum partim exponit quū ſtatim dicit, ad vxorē &c. ¶18 . i. Ne matrimonio iungaris vxori filij tui ipſo mortuo. ¶19 Heb. Nuditatē vxoris fratris tui nō reuelabis: nuditas fratris tui eſt. i. Nō contrahes matrimoniū cū vxore fratris tui, eo mortuo, niſi deceſſerit ſine liberis: quia vxor fratris tui eſt.

Digitized by Google

... turpitudo fratris tui eſt. Tur
pitudinem vxoris tuæ & filiæ eius nõ reuelabis.
Filiam filij eius, & filiam filiæ illius non ſumes,
vt reueles ignominiã eius: quia caro illius ſunt,
& talis coitus inceſtus eſt. Sororem vxoris tuæ
in pellicatum illius non accipies, nec reuelabis
turpitudinẽ eius adhuc illa viuente. ¶ Ad mulie
rẽ quæ patitur menſtrua non accedes, nec reuela
bis fœditatem eius. ¶ Cũ vxore proximi tui non
coibis, nec ſeminis commiſtione maculaberis.
¶ De ſemine tuo nõ dabis vt conſecretur idolo
Moloch, nec pollues nomen Dei tui: ego Domi-
nus. ¶ Cũ maſculo non cõmiſcearis coitu fœmi
neo, quia abominatio eſt. Cũ omni pecore non
coibis, nec maculaberis cũ eo. Mulier nõ ſuc-
cumbet iumento, nec miſcebitur ei: quia ſcelus
eſt. ¶ Nec polluamini in omnibus his quibus cõ
taminatæ ſunt vniuerſæ Gentes, quas ego eijci-
am ante conſpectum veſtrum, & quibus pol-
luta eſt Terra: cuius ego ſcelera viſitabo, vt euo-
mat habitatores ſuos. Cuſtodite legitima mea
atq; iudicia, ᵃ vt non ᵃ faciatis ex omnibus abomi-
nationibus iſtis, tã indigena, quàm colonus qui
peregrinatur apud vos. Omnes enim execratio-
nes iſtas fecerunt accolæ Terræ, qui fuerunt an-
te vos, & polluerunt eam. Cauete ergo ne & vos
ſimiliter euomat, cum paria feceritis, ſicut euo-
muit gentẽ quæ fuit ante vos. Omnis anima quæ
fecerit de abominationibus his quippiam, peri-
bit de medio populi ſui. Cuſtodite mãdata mea:
nolite facere quæ fecerunt hi qui fuerunt ante
vos, & ne polluamini in eis: ego Dominus Deus
veſter.

CAP. XIX.

Locutus eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Lo-
quere ad omnem cœtum filiorum Iſrael, &
dices ad eos, Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum
Dominus Deus veſter. ¶ Vnuſquiſque ᵃ patrẽ ſuũ
& matrem ſuam ᵃ timeat. ¶ Sabbata mea cuſtodi-
te: ego Dominᵘˢ Deus veſter. ¶ Nolite cõuerti ad
idola, nec deos cõflatiles faciatis vobis: ego Do
minᵘˢ Deus veſter. ¶ Si immolaueritis hoſtiã pa-
cificorum Domino vt ſit placabilis: eo die quo
fuerit immolata, comedetis eam, & die altero:
quicquid autem reſiduum fuerit in diẽ tertiũ,
igne cõburetis. Siquis poſt biduum comederit
ex ea, prophanus erit & impietatis reus: porta-
bitque iniquitatem ſuam, quia ſanctum Domini
polluit, & peribit anima ᵃ illius ᵃ de populo ſuo.
¶ Cũque meſſueris ſegetes terræ tuæ, nõ tõdebis

ne retegas: ignominia enim eſt fratri tuo. [10] Ve-
renda vxoris & filiæ eius ne retegas: ' neptem
ex filio eius, & neptẽ ex filia eius ne ducas [11] ad
retegendum turpitudinem eius: [12] reliquiæ ſunt
ipſæ, & nephas eſt. ' Vxorẽ [13] ac ſororem ſuam
ne ducas, ad laceſſendum, vt ſcilicet retegas tur
pitudinem eius, ' viuente adhuc illa. ¶ [14] Ad mu
lierem [15] quæ menſibus ſuis polluta eſt, ' ne ac-
cedas, [16] ad retegẽdum verenda eius. ¶ [17] Vxorem
proximi tui proiectione ſeminis tui ne cõtami-
nes. ¶ De ſemine tuo ne des [18] vt ipſi Molech tra
ducatur, neque prophanes ' nomen Dei tui: ego
Dominus. ¶ Cum mare ne concumbas eo concu
bitu quo cum fœmina ſolet: abominãda res eſt.
Ne concumbas cum vllo iumento, vt polluaris
cum eo: neque mulier ſtabit coram iumento, vt
ſeſiliſſi proſtituat, quia [19] confuſio ' eſt. ¶ [20] In his
omnibus ' ne polluamini: nam in hiſce om-
nibus Gentes polluuntur, quas ego [21] eijcio ante
vos. [22] Et hinc contaminata eſt terra, & ego vi-
ſitaui iniquitatem eius ſuper eam, & terra ipſa
euomuit habitatores ſuos. ' Vos igitur cuſtodie-
tis ſtatuta mea & iudicia mea, & ex omnibus
iſtis abominandis rebus nullam deſignabitis,
ſiue indigena quis fuerit, ſiue incola qui inter
vos habitat. Quoniam omnes iſtas abominatio-
nes fecerunt homines terræ illius qui fuerunt
ante vos, ita vt polluta ſit terra. An ergo ter-
ra vos non euomet, [23] ſi pollueritis ' eam, ſicut
[24] euomuit ' gentem quæ fuit ante vos? Nam qui-
cunque fecerit quidpiam ex cunctis iſtis abomi
nationibus, [25] excindentur animæ ſic facientes
è medio populi ſui. ' Obſeruabitis itaq; [26] obſer-
uationem meam, ' ne quidpiam deſignetis ex ri
tibus illis abominandis qui facti ſunt ante vos,
[27] ne polluamini in eis: ' ego Dominus [28] Deus ve-
ſter.

CAP. XIX.

ET locutus eſt Dominᵘˢ ad Moſen in hanc ſen
tentiam, Loquere ad vniuerſum cœtum filio
rum Iſrael, & dices ad eos, ' Sancti eſtote, ' quia
ego ſanctus ſum Dominus Deus veſter. ¶ Quiſq;
[2] matrem ' ſuam & patrem ſuũ reueremini. ¶ Et
ſabbata mea cuſtodite: [3] ego ' Dominus Deus ve-
ſter. ¶ Ne reſpiciatis ad [4] idola, ' neque deos fuſi
les vobis faciatis: ego Dominus Deus veſter. ¶ Si
ſacrificaueritis ſacrificium [5] pacificorum ' Domi-
no, [6] vt gratum ſit ſacrificabitis illud. [7] Eodem '
die & poſtero comedetur ſacrificiũ veſtrũ: ' & ſi
quid reſiduũ mãſerit in diem tertiũ, igne cõbu-
retur. Quòd ſi omnino die tertio comedetur, exe-
cr[a]bile eſt, & nõ acceptum. Qui comederit ipſum, [8] feret iniquitatẽ ſuĩ, ' eo q ſanctũ Domini ppha
nauit, & [9] excindet anima huiuſmodi è populis ſuis. ¶ Quũ meſſem terræ veſtræ meſſueritis, [10] ne ti

¶ [10] Id eſt, Nõ contrahes matrimonium cũ matre & filia. ¶ [11] Id eſt, vt cõ trahas cum ea matrimoniũ, & rem habeas cum ea. ¶ [12] conſanguinitas (ſiue conſanguineæ) ſunt: ſcelus eſt. Subaudi, ſi con trahas cum eis matrimoniũ. ¶ [13] cum ſorore eius ne accipias: ad affligẽdum, ad reuelã dum nuditatẽ eius ſuper ea, &c. i. Ne accipias mulierẽ aliquam pro vxore, cum ſorore eiᵘˢ, vt affligas eam concumbendo cum ſorore eius, præſente ſiue viuẽte ea vxoris ſorore. nam vxoris demortuæ ſororem ducere licebat. q. d. Duas ſorores ſi mul non duces in vxores: vxore tamen tua mortua, ſororem eius ducere poteris. ¶ [14] Id eſt Ad vxorem tuam. ¶ [15] Heb. in ſegregatione pollutionis ſuæ .i. eo tempore quo ſecedit propter fluxum mẽſtruorum.

¶ [16] vl, reuelando nuditatem eius. Id eſt, coeundo cum ea. ¶ [17] Et vxori proximi tui ne des concubitum tuum in ſemine, vt impurus ſias cum ea. Id eſt, Ne rem habeas cum proximi tui vxore, ne impurus ſias. ¶ [18] Heb. ad tranſire faciendum ad ipſum Moloch: ne polluas &c. Id eſt, ne vllum è filijs tuis immoles Deo Moloch. Hoc enim eſſet mihi dedecori, ſi coleres idola eo ritu, aut alio. Solebant autem luſtrare filios ſuos idolo Moloch, & comburere in honorem eius. Idolum Moloch nonnulli putant fuiſſe Saturnum. ¶ [19] vl, abominatio ¶ [20] .i. Per aliqua horum. ¶ [21] vl, eijciam ad aduentum veſtrum. ¶ [22] Vel per futurũ, hoc pacto, Et polluetur terra, & viſitabo iniquitatem eius ſuper eam: & euomet terra habitatores ſuos. Id eſt, Si homines polluerint ſeſe his ſceleribus, puniam eos, & terra euomet vos qui tũc incoletis eam. Metaphora à ventriculo valẽte, non ferente cibos corruptos, ſed euomente eos. ¶ [23] quòd polluatis ¶ [24] euomet ¶ [25] Id eſt, Deus non agnoſcet illum tanquam Iſraelitam, & circuncisum. ¶ [26] Obſeruationem, ſiue cuſtodiam ſuam, vocat mandata ſua. ¶ [27] & ne polluamini per ea: ¶ [28] Subaudi, ero, ſi hæc obſeruaueritis. vl, ego qui ſum Dominus Deus veſter, & liberator, hæc præcipio vobis. XIX. ¶ [1] Id eſt, Segregate vos ab immunditijs & abominationibus prædictis, date operam ſanctitati. ¶ [2] Matrem præponit, quòd eæ in liberos indulgentiores eſſe ſoleant, & ob id minus reuereantur eas filij. ¶ [3] Videtur ſubaudiendum Quia: vl, Si ita feceritis, ero ego &c. ¶ [4] Vox Hebræa ſignificat idola quæ non ſunt dij vel rẽ vani & quæ nihil prodeſt. ¶ [5] pacium. i. pacificum. ¶ [6] Heb. ſecundum voluntatem veſtrã immoletis illud. Hebraicus dicendi modus pro, voluntarie & ſponte immolate. Alij vertunt. pro veſtri acceptatione offerte ipſum. Chaldæus paraphraſtes, voluntariè immolabitis eam. ¶ [7] Heb. Die quo ſacrificaueritis, comedetis [hoſtiam.] & poſtridie: ¶ [7] vl, abominatio eſt, neque erit grata. ſubaudi hoſtia. ¶ [8] Hebraiſmus eſt, pro, dabit pœnas iniquitatis ſuæ. ¶ [9] Hebraiſmus, pro, non habebitur à Deo inter Iſraelitas. ¶ [10] non finies angulum terræ tuæ ad metẽdum. Id eſt, non metes angulos terræ tuæ, ſed in ipſis relinques aliquot ſpicas pauperibus. Hebræi facile tranſeunt à numero in numerum, & à perſona in perſonam.

Digitized by Google

¶11 vł, & non colliges ſpicas meſſis tuæ.i. quæ remanſerint à tergo meſſorum tuorũ, ſed pauperibus colligendas relinques. ¶12 Heb. grana in vinea tua.i. paucula grana quæ deciderit inter vindemiãdum. ¶13 aduenę ¶14 ſub. quod depoſitũ fuerit apđ vos ¶15.i.ne denegetis depoſitũ. ¶16 neque mẽtiemini ſinguli in proximũ ſuũ.i.neq; falſò exigetis qđ Nõ dederitis. ¶17 vł, falſò.i. Nõ peierabitis. ¶18 Hoc loco declarat Domin' quid ſit polluere nomen ſuũ, nempe falſò iurare per nomẽ ei'. ¶19.i. quũ ego ſim Dominus, quẽ nihil latet.. ¶20 vł, Ne ſpolies proximum tuum per fraudẽ.i. nihil exiges ab eo per fraudẽ. ¶21 nec diripias eũ.vł,ſpolies: ¶22 Sub. qui audio & video: etiã ſi ille

exacte angulũ agri tui metendo deſeces,[11]& ſpicilegium meſſis tuæ ne colligas. ¶Ne facias racemationem vineæ tuæ, &[12]acinorum reliquias in vinea tua'ne collegeris, ſed eas pauperi &[13]incolæ' relinquas: ego Dominus Deus veſter. ¶Nõ [14]furabimini,[15]ne mẽtiamini, [16]nemo dolo malo agat cum proximo ſuo. ¶Ne iuretis per nomen meum [17]nequiter,'neque'[18]prophanabis'nomen Dei tui:[19]ego Dominus. ¶[20]Ne vim facias proximo tuo, [21] nec deprædeꝛis [ipſum:]' opus mercenarij ne pernoctet apud te vſque mane.

¶Ne maledicas ſurdo, neque offendiculum ponas coram cæco, quin potius timebis Deum tuum:[22]ego Dominus. ¶Ne feceritis iniquũ quid in iudicio,[23]ne ſuſcipias faciẽ pauperis, nec reuerearis faciẽ potentis,'[ſed] iuſte iudicabis proximo tuo. ¶Ne incedas [24] mercatoꝛ' in populo tuo,[25]neque ſtes cõtra ſanguinem proximi tui: [26]ego Domin'. ¶Ne oderis in corde tuo fratrẽ tuum, at [27]plane reprehendas' proximum tuũ, [28]ne feras propter eum peccatũ. ¶Ne vlciſcaris, ne ſis[29]iniuriarũ memor erga filios populi tui,' ſed diliges proximum tuum vt teipſum: [30] ego Domin'. ¶[31]Ritus meos'ſeruabitis. Ne facias coire iumentum tuum [32]mixtim,'neque agrũ tuũ [33]mixtim'ſeras, veſtẽque [34] ex lana & lino contexta'ne induaris. ¶Vir[35]qui dormierit cũ muliere' proiectione ſeminis, quæ ancilla eſt, ſed [36]viro deſponſa,'verũtamen redempta omnino non eſt nec manumiſſa,[37]inquiſitio fiat.'nõ morientur, quia non fuit[38]libera.'Adducet inſuper ipſe Domino[victimam]pro delicto ſuo ad oſtiũ tẽtorij [39]conſtitutionis, arietem qui ſit oſtia pro delicto. Et expiabit pro eo ſacerdos corã Domino per arietẽ qui hoſtia eſt pro delicto, pro peccato'ſuo quod commiſit: & cõdonabit illi Dominus peccatũ quod peccauit. ¶Et cũ veneritis in Terrã, & [40]omnigenas arbores eſui aptas plantaueritis, fructus earum acſi præputium haberent cenſebitis: tribus annis erunt vobis acſi præputium haberent præputiati,' nec edentur. Quarto anno cũcti fructus earum [41] ſancti erũt & laudabiles Domino:'In quinto demum anno comedetis fructus earum, [42] vt vberior ſit vobis prouentus earum:' ego Dominus Deus veſter.

vſque ad ſolum ſuperficiem terræ: nec remanentes ſpicas colliges. ¶Neq; in vinea tua racemos & grana decidentia congregabis, ſed pauperib' & peregrinis carpenda dimittes: ego Dominus Deus veſter. ¶Non facietis furtũ. ¶Non mẽtiemini, ne decipiet vnuſquiſque proximũ ſuum.

¶Nõ peiurabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui: ego Dominus. ¶Non facies calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum. ¶Nõ morabitur op' mercenarij tui apud te vſq; mane. ¶Non maledices ſurdo, nec coram cæco pones offendiculum: ſed timebis Dominũ' Deum tuum, quia ego ſum Dominus. ¶Nõ facies quod iniquum eſt, nec iniuſtè iudicabis. ¶Non conſyderes perſonam pauperis, nec honores vultũ potentis: iuſtè iudica proximo tuo. ¶Non eris criminator, nec ſuſurro in populo: non ſtabis contra ſanguinem proximi tui: ego Dominus. ¶Nõ oderis fratrem tuũ in corde tuo, ſed publicẽ argue eum, ne habeas ſuper illo peccatum. ¶Non quæras vltionẽ, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. ¶Diliges amicum tuum ſicut teipſum: ego Dominus. ¶Leges meas cuſtodite. Iumẽtum tuum non facies coire cum alterius generis animantibus. ¶Agrum tuum non ſeres diuerſo ſemine. ¶Veſte quæ ex duobus texta eſt, nõ induẽris. ¶Homo ſi dormierit cũ muliere coitu ſeminis, quæ ſit ancilla etiam nobilis, & tamẽ pretio non redempta, nec libertate donata: vapulabunt ambo, & nõ morientur, quia nõ fuit libera. Pro delicto autem ſuo offeret Domino ad oſtium tabernaculi teſtimonij arietem. Orabitque pro eo ſacerdos, & pro'peccato' eius coram Domino, & repropitiabitur ei, dimittetúrq; peccatũ. ¶Quando ingreſſi fueritis Terram, & plãtaueritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorũ. Poma quæ germinãt, immũda erũt vobis, nec edetis ex eis: quarto autẽ anno omnis fruct' eorũ ſanctificabitur laudabilis Domino. Quinto autẽ anno comedetis fructus, cõgregantes poma quæ proferunt: ego Dominus Deus veſter. ¶Nõ comedetis carnem cũ ſanguine. ¶Nõ augurabimini, nec obſeruabitis ſomnia. ¶Neque in rotundũ attondebitis comã, nec radetis barbã. ¶Et ſuper mortuo

¶[43]Ne edatis'cum ſanguine. ¶Nec magicam exerceatis,[44]neque tempora obſeruabitis. ¶Ne in gyrum attondebitis [45] angulũ'capitis veſtri,[46]neque vicies angulum barbæ tuæ. ¶Inciſionẽ [47] mortui

ſurdus cui maledicis, non audiat, nec cæcus videat. ¶23 Hebraiſm', pro, ne habueris rationẽ pauperis vel diuitis quãdo iudicabis. ¶24 Mercator metaphorice ponitur pro impoſtore. nã frequenter technis & artibus homines circunueniunt. Alij ſuſurronem intelligunt. Significantur homines doloſi, ſubdoli qui rem ſuam cum iactura proximi augent, ſycophantæ, delatores, qui niſi mentiantur, lucri nihil habent. Alij vertunt, criminator, ſiue obtrectator. ¶25.i. ne fueris in cauſa quòd occidatur proximus tuus. Hebraiſmus. q.d. Non ſolum non occides proximũ tuũ, ſed nec etiã cædis illius cauſa fueris. ¶26 q.d. ego ſum Dominus qui præcipio. Vel, quamuis hoc lateat homines, tamẽ me non latet. ¶27 Heb. arguẽdo argues ¶28 neq; impinguas illi crimen. Vel, neque illi falſum crimẽ adſcripſeris. ¶29 memor iniuriæ acceptæ à popularibus tuis, ¶30 Subaudi, qui id præcipio. ¶31 Cõſtitutiones meas. Vel, Statuta mea ¶32.i. cũ alterius generis animãtibus. ¶33.i. diuerſo ſemine. ¶34 Heb. ex duob' texta, diuerſorũ generũ. Hoc per appoſitionẽ dictũ.i. quæ ſit texta ex lana & lino vel canabe. ¶35.i. ſi dormierit cũ muliere. Hebraiſmus. ¶36 vel potius, ſuſpectæ pudicitiæ. Aut, quæ ſit in poteſtate alicui' cũ iactura famæ. ¶37 Heb. flagellatio erit.i. vapulabũt ambo loris bubulis. hoc enim ſignificat vox Hebraica B I K K O R E T H. ¶38 vł, data libertate. ſi enim eſſet libera, ſecũdũ legẽ deberet lapidari. ¶39 vł, fœderis, arietẽ immolãdũ ꝑ expiatione delicti. Et mũdabit illũ ſacerdos ariete qui eſt pro delicto, corã Domino, ꝓpter peccatũ &c. ¶40 Heb. omnẽ arborẽ cibi, auferetis præputiũ eius, fructũ ei': tribus annis erit vobis incircũciſus. Arborẽ cibi vocat ferẽtem fructũ omnis generis. Per præputia intellige primos fruct' triũ primorũ annorũ qui ex arboribus decerpti, abijciẽdi erãt velut hominis præputiũ exciſũ. Propterea ait Moſes, Præputia earũ, qui ſunt fruct' earũ. Fructũ incircũciſum vocat immundũ, vt qui habẽt præputia immũ ſi ſunt. Immũdus præterea vocatur fruct' quo veſci licitũ nõ erat. ¶41 ſanctitas laudũ erũt Domino.i. cõſecrabũtur Domino in laudẽ ei'. Hebraiſm'. ¶42 Heb. vt multiplicet fructũ earũ.i. vt Deus multiplicet vobis fructũ vel prouẽtũ earũ. ¶43 ſubintelligitur carnes. prohibet enim eis carnib' veſci quarũ ſanguis nõ fuerit effuſus. Voluit à ſuffocatis Deus Iudæos abſtinere, quod nõ faciebãt Ægyptij. ¶44 neq; prædicetis futura.i. nõ agetis augures, neq; more aſtrologorũ prædicetis futura ex aſpectu nubiũ vel aliarũ rerũ. futura enim ſunt in manu Domini. ¶45 vł, finem.i. Nõ attondebitis in rotundum comam veſtram, Ægyptiorum ſacerdotum more. ¶46 nec corrũpes angulum barbæ tuæ.i. extremam barbam tuam. hoc eſt, nõ rades barbam tuam. ¶47 vł. ꝓpter mortuum. Iſtud faciebant Ægyptij idololatræ quũ mortẽ amicorum lugebant, corpus ſuum inciſuris fœdabant.

Digitized by Google

[illegible] ciſtis veſtras, neque figuras ali-
[illegible], aut ſtigmata facietis vobis: ego Dominus.
[illegible] proſtituas filiam tuam, ne contaminetur
[illegible], & impleatur piaculo. ¶Sabbatha mea cu-
[illegible], & ſanctuarium meum metuite: ego Do-
[illegible]. ¶Ne declinetis ad magos, nec ab ario-
[illegible] ſciſcitemini, vt polluamini per eos: e-
[illegible] Dominus Deus veſter. ¶Corā cano capite cō-
[illegible], & honora perſonam ſenis: & time Domi-
[illegible] Deum tuum: ego ſum Dominus. ¶Si habi-
[illegible] aduena in terra veſtra, & moratus fuerit
[illegible] vos, ne exprobretis ei: Sed ſit inter vos qua-
[illegible] indigena: & diligetis eum quaſi voſmetipſos.
[illegible] enim & vos aduenæ in Terra-Ægypti:
[illegible] Dominus Deus veſter. ¶Nolite facere ini-
[illegible] aliquid in iudicio, in regula, in pondere,
[illegible] menſura. Statera iuſta, & æqua ſint pōdera,
[illegible] modius, æquuſque ſextarius: ego Dominus
[illegible] veſter, qui eduxi vos de Terra-Ægypti. Cu-
[illegible] omnia præcepta mea, & vniuerſa iudi-
[illegible] facite ea: ego Dominus. CAP. XX.

[illegible] ſtúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens,
[illegible] loqueris filijs Iſrael, Homo de filijs Iſra-
[illegible] aduenis qui habitant in Iſrael, ſiquis de-
[illegible] ſemine ſuo idolo Moloch, morte moria-
[illegible] Terræ lapidabit eum. Et ego ponā
[illegible] meā contra illū, ſuccidámque eū de me-
[illegible] populi ſui, eo quòd dederit de ſemine ſuo,
[illegible], & contaminauerit Sanctuarium meū,
[illegible] nomen ſanctum meum. Quòd ſi ne-
[illegible] populus Terræ, & quaſi paruipendens
[illegible] meum, dimiſerit hominem qui de-
[illegible] ſuo. Moloch, nec voluerit eum oc-
[illegible] faciem meam ſuper hominem il-
[illegible] cognationem eius, ſuccidámq; & ipſum,
[illegible] qui conſenſerunt ei vt fornicaretur cū
[illegible] de medio populi ſui. ¶Anima quæ de-
[illegible] ad magos & ariolos, & fornicata fue-
[illegible] eis, ponam faciem meam contra eam, &
[illegible] illam de medio populi ſui. ¶San-
[illegible], & eſtote ſancti, quia & ego ſanctus
[illegible] Dominus Deus veſter: cuſtodite præcepta
[illegible], & facite ea, ego Dominus qui ſanctifico vos.
¶Qui maledixerit patri ſuo, aut matri, morte
[illegible]. patri matríq; qui maledixerit, ſanguis
eius ſit ſuper eū. ¶Si mœchatus quis fuerit cū vxo-
[illegible] alterius, & adulteriū perpetrauerit cū cōiuge
proximi ſui, morte moriātur & mœchus & adulte-
[illegible]. ¶Qui dormierit cū nouerca ſua, & reuelaue-
[illegible] ignominiā patris ſui, morte moriātur ambo:
ſanguis eorū ſit ſuper eos. Siquis dormierit cum
[illegible] ſua, vterque moriatur, quia ſcelus operati
ſunt: ſanguis eorū ſit ſup eos. Qui dormierit cū
maſculo coitu fœmineo, vterq; operatus eſt ne-
fas, morte moriātur: ſit ſanguis eorū ſuper eos.

gratia ne ponatis in carne veſtra, [48] neque ſcri-
pturæ notam vobis imprimatis: ego Dominus.
¶[49] Ne proſtituas filiā tuam, vt ſcortari eam fa-
cias, ne & terra ſcortetur, impleatúrque terra ſce-
lere. ¶Sabbata mea obſeruabitis, & [50] ſanctuariū
meū reuerebimini: ego Dominus. ¶Nolite ver-
ti ad pythones, & hariolos ne [51] inquiratis, vt in
eis polluamini: ego Dominus Deus veſter. ¶Corā
canicie aſſurgas, & honora faciem ſenis, [52] me-
tuáſque Deum tuum: ego Dominus. Si commo-
ratur aduena in terra veſtra, ne affi ciatis eum
moleſtia. Sed ſit apud vos incola qui commora-
tur vobiſcum, quemadmodum [53] indigena ex vo-
bis, diligáſque eum ſicut teipſum, quia & vos
incolæ fuiſtis in terra Ægypti: [54] ego Dominus
Deus veſter. ¶Ne feceritis quidpiam iniqui [55] in
iudicio, [56] in dimēſione, in pondere, & in men-
ſura. Bilanx iuſta, [57] lapides iuſti, [58] epha iuſtum,
& [59] hin iuſtum ſit vobis: ego Dominus Deus ve-
ſter, qui eduxi vos è terra Ægypti. Cuſtodietis
itaq; [60] omnes ritus meos, & cūcta iudicia mea,
vt faciatis ea: ego Dominus. CAP. XX.

ET loquutus eſt Dominus ad Moſen, dicens,
Sic dices ad filios Iſrael, Quicūque è filijs Iſ-
rael, aut ex incolis qui commorantur in Iſrae-
le, de ſemine ſuo dederit ipſi Molech, morte mul-
tabitur, populus terræ lapidibus eum opprimet.
Et ego [1] ſtatuam faciem meam cōtra virum hu-
iuſmodi, & eū de medio populi ſui excindam,
eo quòd dederit de ſemine ſuo ipſi Molech, vt
contaminaret ſanctuarium meum, & prophana-
ret [2] nomen meum ſanctum. [3] Et ſi omnino popu-
li regionis oculos ſuos abſconderint à viro iſto,
qui de ſemine ſuo Molech dederit, & eū non in-
terfecerint, Statuā ego faciem meam cōtra virū
huiuſmodi, & cōtra cognationem eius, & excin-
dam eum, & omnes [4] qui ſcortantur poſt eum, vt
ſcortētur poſt Molech, è medio populi ſui. ¶Et
[5] anima quæ reſpexerit poſt pythones, & poſt ha-
riolos, [6] vt poſt eos ſcortetur, ponā faciē meam
contra animam illam, & excindam eam de me-
dio populi ſui. [7] Sanctificamini igitur, & eſtote
ſancti, quia ego ſum Dominus Deus veſter. Ser-
uate ritus meos vt faciatis eos: ego Dominus ſan-
ctificans vos. ¶Quicunque patri ſuo, aut matri
ſuæ maledixerit, [8] morte multetur. patri enim
ſuo [9] & matri ſuæ maledixit, [10] capitali pœna di-
gnus eſt. ¶Et vir qui adulteriū committit cum
vxore alicuius, qui adulterium inquam com-
mittit cū vxore proximi ſui, omnino moriatur
adulter & adultera. ¶Qui dormierit cum vxo-
re patris ſui, & [11] verenda patris ſui retexerit,
morte multetur vterque, [12] capitali pœna ple-
ctantur. Qui dormierit cū nuru ſua, ambo mor-
te multentur, [13] ſcelus deſignarunt, [14] vltimo ſup-
plicio ſunt digni. Et ſiquis dormierit cū mare
[14] concubitu fœminæ, abominandā rem ambo fecerūt, morte multētur, [15] digni enim ſunt morte.

¶48 Heb. neq; ſcripturā ſtigmatis faciatis vobis. i. ne longa flagellatiōe vibicibus corpora veſtra necetis propter mortuos.
¶49 Ne polluas filiam tuā, eam proſtituēdo, neque fornicetur Terra, neque impleatur ipſa ſcelere. De ſpirituali fornicatione loquitur, Ne facias fornicari filias tuas cum idolis, ne doceas illas cultum idolorū: neque homines habitantes Terram-Chanáā colit idola
¶50 tēplū. Hic nomine tēpli, eos intelligit qui in templo verſabantur. q.d. Vos ſacerdotes tam maiores quàm minores q miniſtratis mihi in templo, metuite me, & ne lugeatis mortuos, & reliqua ōnia ne feceritis quę ſolēt facere Ægyptij idolorum cultores. ¶51 vl, conſulatis,
¶52 & time tibi à Deo tuo. Cum autē habitauerit tecū aduena &c.
¶53 Id eſt, qui veſtras eſt.
¶54 Subaudi, [illegible], ſi ea feceritis. ¶55 .i. quādo aduena contendet de re aliqua coram vobis. ¶56 ſcilicet agrorum. Hic docet Iudæos vt nihil plus iuſtò venderent aduenis. ¶57 Lapides pro ponderibus. i. iuſta pōdera. ¶58 Aridorum menſura, modiū nonnulli vertunt. nos boſſellū vocamus. ¶59 Liquidorum menſura, ſextarium quidam interpretantur. ¶60 omnia ſtatuta mea, & oēs leges meas. XX. ¶1 Hebraiſmus eſt, pro, iraſcar vehemēter in eū. Chaldæus paraph. ponam irā meam in virum illū. q.d. ego iratus eū tollā de medio. ¶2 .i. me qui ſanctus ſum. Prophanare, ſiue polluere nomen Dei, eſt Deo honorē non præſtare qui illi debetur: ſiue alium colere Deo ſpreto. Contaminare Sāctuariū Dei dicebatur, qui alio in loco immolabat quàm in ipſo Sāctuario: quod faciebat qui idolo Moloch ſacrificabat. ¶3 Quòd ſi abſcondendo abſcōderit populus terræ oculos ſuos à viro illo qui dederit de ſemine ſuo Moloch, vt nō interficiat eū: Tūc ponā &c. i. ſi populus terræ cōniuerit, & neglexerit occidere hominē illū qui &c. Hebraiſmus. ¶4 Hebraiſmus eſt, pro, qui fornicationem eius imitati, fornicantur poſt Moloch. hoc eſt, idololatriam eius imitati, colūt ipſum Moloch. Scortari enī ſiue fornicari, pro idola colere, frequentiſſimū in Sacris libris. ¶5 Animam pro homine ponit. i. quicunque conuerterit ſe ad magos, &c. ¶6 vl, ad fornicandū poſt illos. i. vt conſulat illos. ¶7 Vetus paraph, Date operā vt ſancti ſitis. ¶8 .i. iudex adiudicet eū morti. ¶9 &, pro aut poſitū. ¶10 Heb. ſanguis eius ſit ſuper eū. i. reus eſt mortis. ſiue mori debet. ita vertit Chaldæus paraphraſtes. Hebraiſmus. ¶11 turpitudinē patris ſui reuelauerit. i. coierit cū vxore patris ſui. Reuelare enim, vel diſcooperire turpitudinem mulieris, eſt cum ea coire. ¶12 Heb. ſanguis eorum ſit ſuper eos. Id eſt morte condemnentur à iudice. ¶13 vl, rem nefariam, aut, confuſionē. quia confunduntur duo ſemina, ſemen patris & filij. ¶14 .i. quemadmodum ſolet concumbere cum muliere.

Digitized by Google

Siquis duxerit [15] vxorem' & matrem eius, nephas hoc eſt: eum & [16]ipſas' igne comburent, vt non ſit nephas in medio veſtri. Siquis concũbit cum iumento, morte mulctetur, & iumentum quoque interficiatis. Mulier quæ ad pecus accedit, vt ei ſe proſtituat, occidas mulierem atq; iumentum, morte multẽtur, vltimo ſupplicio digni ſunt.' Vir qui acceperit ſororem ſuam, filiam patris ſui, aut filiam matris ſuæ, & [17]intuitus fuerit verẽda eius, ipſáq; intuita fuerit verẽda illius,' ignominia eſt, excindantur corã populo [ſuo,] [18]verenda ſororis ſuæ retexit, iniquitatẽ ſuã feret.' Et vir qui dormierit cum muliere habente menſes, & retexerit verenda eius, denudaueritque [19]venam' eius, & ipſa retexerit fontem ſanguinis ſui, excindãtur ambo è medio populi ſui. Verenda ſororis matris tuæ, atque ſororis patris tui, ne retegas, quoniam [20]reliquias ſuas denudauit, [21]peccatum' ſuũ ferent. Vir qui dormierit cũ vxore patrui ſui, & ignominiã patrui ſui retexerit, ferent iniquitatem ſuã, orbi morientur. Vir ſi acceperit [22]vxorẽ fratris ſui, abominanda res eſt, turpitudinẽ fratris ſui retexit, orbi erũt. ¶Cuſtodietis itaq; omnia ſtatuta mea, & omnia iudicia mea, vt faciatis ea, ne euomat vos terra in quam ego vos introduco, vt in ea habitetis. Ne incedatis [23]iuxta ritus gentis huius,' quam ego [24]eijcio' ante vos: quoniam omnia iſta [25]fecerunt,' ideo eos cum faſtidio repuli. ¶Vobis autem dixi, Vos hæreditate poſſidebitis terram eorum, & ego dabo vobis eam, vt eã poſſideatis, terram [26]fluẽtem lacte & melle:' ego Dominus Deus veſter, qui ſegregaui vos à [27]populis.' Vos igitur [28]diſcrimen facite inter iumentum mundũ & immundũ,' inter auẽ immundã & mundam, [29] ne contaminetis animas veſtras in iumẽtis & auibus, atq; in omni eo [30]quod repens ſcaturit terra, quod ſegregaui à vobis vt immũdum.' Eritis itaque mihi ſancti, quia ego Dominus ſanctus ſum, & ſegregaui vos de populis, vt eſſetis mei. ¶Vir aut mulier, in quibus python vel ſpiritus hariolandi fuerit, omnino interficiantur, lapidibus obruent eos, [31] capitali ſupplicio digni ſunt.

CAP. XXI.

ET dixit Dominus ad Moſen, Loquere ad ſacerdotes filios Aharonis, & dic ad eos, [1]Propter funus nemo funeſtetur in populis ſuis, [2]at ſuper cognato ſuo, qui propinquus eſt eius, pro patre ſcilicet ſuo, & pro matre ſua, pro filio ſuo, & pro filia ſua, & pro fratre ſuo, Super ſorore ſua virgine, [3] quæ ei iuncta eſt,' quæ virum nõdum habet, [4]contaminari poteſt. [5] Non polluet ſe, qui vir eſt [magnus] in populo ſuo, vt ſeſe prophanet. ¶Ne caluitiem inducant capitibus ſuis, angulum barbæ ſuæ ne attondeant, & in carne ſua inciſuras ne faciant. [6]Sancti erũt Deo ſuo,' & non polluent nomen Dei ſui, quoniam [7] ſacrificia quæ igne conſiunt Domino, panes videlicet Dei, ipſi ſacrificant,' ideo ſancti erunt. ¶[8]Scortum ne ducant vxorem, neque prophanam,' neque ducant mulierem repudiatam à marito ſuo:

Qui ſupra vxorem filiam, duxerit matrem eius, ſcelus operatus eſt: viuus ardebit cũ eis, nec permanebit tantum nefas in medio veſtri. Qui cũ iumento & pecore coierit, morte moriatur: pecus quoque occidite. Mulier quæ ſuccubuerit B cuilibet iumento, ſimul interficietur cum eo: ſanguis eorum ſit ſuper eos. Qui acceperit ſororem ſuam filiã patris ſui, vel filiam matris ſuæ, & viderit turpitudinem eius, illáque conſpexerit fratris ignominiam: nefariam rem operati ſunt: occidẽtur in cõſpectu populi ſui, eo quòd turpitudinem ſuam mutuò reuelauerint, & portabunt iniquitatem ſuam. Qui coierit cũ muliere in fluxu menſtruo, & reuelauerit turpitudinem eius, ipſáque aperuerit fontem ſanguinis ſui, interficiẽtur ambo de medio populi ſui.

Turpitudinem materteræ, & amitæ tuæ non diſcooperies. qui hoc fecerit, ignominiã carnis ſuæ nudauit, portabunt ambo iniquitatem ſuã.

Qui coierit cum vxore patrui, vel auũculi ſui, & reuelauerit ignominiã cognationis ſuæ, portabunt ambo peccatum ſuũ: abſque liberis morientur. D Qui duxerit vxorem fratris ſui, rem facit illicitam, turpitudinem fratris ſui reuelauit: abſque liberis erit. ¶Cuſtodite leges meas, atq; iudicia, & facite ea: ne & vos euomat terra quã intraturi eſtis & habitaturi. Nolite ambulare in legitimis nationum, quas ego expulſurus ſum ante vos. Omnia enim hæc fecerunt, & abominatus ſum eas. ¶Vobis autem loquor, Poſſidete terram eorum, quam dabo vobis in hæreditatẽ, terram fluentem lacte & melle: ego Dominus Deus veſter, qui ſeparaui vos à cæteris populis. Separate ergo & vos iumentum mũdum ab immundo, & auem mundam ab immunda: ne polluatis animas veſtras in pecore & auibus, & cunctis quæ mouentur in terra, & quæ vobis oſtendi eſſe polluta. Et eritis mihi ſancti, quia ſanct' ſum ego Dominus, & ſeparaui vos à cæteris populis, vt eſſetis mei. ¶Vir ſiue mulier, in quib' pythonicus, vel diuinationis fuerit ſpiritus, morte moriãtur, lapidibus obruent eos: ſanguis eorum ſit ſuper illos.

CAP. XXI.

DIxit quoque Dominus ad Moyſen, Loquere ad ſacerdotes filios Aaron, & dices ad eos, Ne cõtaminetur ſacerdos in mortib' ciuiũ ſuorũ, niſi tantum in cõſanguineis, ac propinquis, id eſt ſuper patrẽ & matrem & filium & filiã, fratrẽ quoq;, & ſororẽ virginẽ quæ non eſt nupta viro: ſed nec in principe populi ſui cõtaminabitur. ¶Nec radent caput, nec barbã, neq; in carnib' ſuis facient inciſuras. Sãcti erunt Deo ſuo, & non polluent nomen eius: incẽſum enim Domini, & panes Dei ſui offerunt, & ideo ſancti erunt. ¶Scortum, & vile proſtibulum non ducet vxorem, nec eã quæ repudiata eſt à marito: B

¶15 .i. filiam. ¶16 .i. hanc vel illã. ¶ ſãguis eorũ ſit ſuper eos. ¶17 Hebraiſm' eſt, pro, rẽ habuerit cũ ea, illáq; viciſſim coierit cũ illo: hoc eſt, cõſenſerit concubitui. ¶18 [eo quòd] turpitudinẽ ſororis ſuæ reuelauit, [propterea] feret iniquitatẽ ſuam. Hebraiſmus eſt, eo quòd rẽ habuit cum ſorore ſua, propterea pœnam debitã iniquitati ſuæ feret. ¶19 Venam, vel fontem, vocat fluxũ ſanguinis. ¶20 cognatam ſuam reuelauerit. Id eſt, rem habuerit cũ cõſanguinea. ¶21 .i. pœnas pctõ debitas. ¶22 Loquit de vxore fratris mortui ex quo ipſa ſuſceperit liberos. ¶23 Heb. in ſtatutis Gentiũ. i. Ne vixeritis iuxta mores Gentium. Hebraiſmus. ¶24 vſ, eiecturus ſũ ¶25 vſ, facere ſolent. ¶26 Hebraiſm', pro, optimam. ¶27 Subaudi pollutis: vt erãt Ægyptij. ¶28 Id eſt, abſtinete ab immũdis. ¶29 Hebraiſmus eſt, pro, Ne polluatis vos, comedẽdo pecora & aues impuras. ¶30 Heb. quod reptat ſuper terram, quæ ſeparaui vobis ad reddenda illa impura. Id eſt, quæ ego ſeparaui vobis iudicando illa eſſe impura. Siue, vt iudicetis illa eſſe impura. ¶31 Heb. ſanguis eorum ſit ſuper eos. Id eſt, erunt rei mortis: debent interfici. XXI. ¶1 Heb. Super anima nullus veſtrum contaminet ſeſe in populo ſuo. Hic anima pro mortuo ponitur. q. d. Nullus ex vobis ratione mortui alicuius in populo ſuo reddat ſe impurũ, tangendo ſcilicet cadauer Iſraelitæ, aut curando funus eius: multo minus curando funus extranei. ¶2 ſub. contaminare ſe poterit. ¶3 quæ ſibi eſt proxima. i. quæ nata eſt ex vtroque parente. ¶4 ſuper ea inquam polluet ſeſe. i. poterit intereſſe funeri ſororis ſuæ ex vtroque parẽte, ſi illa virgo obierit. ¶5 vſ, Sed nec polluet ſeſe princeps in populo ſuo, vt polluatur. Id eſt, Nulli' funeri de populo ſuo intererit princeps, ſiue princeps ſit, ſiue monarcha: ne polluatur. Hæc ſententia quæ eſt Chaldæi paraphraſtæ eſt melior. Alij vertunt, Sed nec polluet ſeſe in principe populi ſui vt impurus reddatur. ¶6 Id eſt, Cũ ſumma ſanctitate ſeruient Deo ſuo. ¶7 Heb. ignem, [&] panes Dei ſui ipſi offerunt. Ignem vocat ſacrificia ignita: Panes verò, propoſitionis. ¶8 Meretricem publicam, aut ſcortum priuatum ne ducant vxorem. Pro meretrice publica, verti poteſt, Malæ famæ mulierem.

Digitized by Google

quia cõſecratus eſt Deo ſuo, & panes propoſitionis offert. Sit ergo ſanctus, quia & ego ſanctus ſum Dominus, qui ſanctifico vos. ¶Sacerdotis filia ſi deprehenſa fuerit in ſtupro, & violauerit nomen patris ſui, flammis exuretur. ¶Põtifex, id eſt ſacerdos maximus inter fratres ſuos, ſuper cuius caput fuſum eſt vnctionis oleũ, & cuius manus in ſacerdotio conſecratæ ſunt, veſtitúſque eſt ſanctis veſtibus, caput ſuum non diſcooperiet, veſtiméta non ſcindet. Et ad omnem mortuum non ingredietur omnino: ſuper patre quoque ſuo, & matre non contaminabitur. Nec egredietur de ſanctis, ne polluat ſanctuariũ Domini, quia oleum ſanctæ vnctionis Dei ſui ſuper eum eſt: ego Dominus. ¶Virginẽ ducet vxorem: viduam autem & repudiatam, & ſordidam atque meretricem non accipiet, ſed puellam de populo ſuo. Ne commiſceat ſtirpem generis ſui vulgo gentis ſuæ: quia ego Dominus qui ſanctifico eum. ¶Locutúſque eſt Domin[us] ad Moyſen, dicens, Loquere ad Aaron, Homo de ſemine tuo per familias qui habuerit maculam, non offeret panes Deo ſuo, nec accedet ad miniſterium eius: ſi cæcus fuerit, ſi claudus, ſi vel paruo vel grandi vel torto naſo, Si fracto pede, ſi manu, Si gibbus, ſi lippus, ſi albuginem habens in oculo, ſi iugem ſcabiem, ſi impetiginẽ in corpore, vel herinoſus. Omnis qui habuerit maculam de ſemine Aaron ſacerdotis, non accedet offerre hoſtias Domino, nec panes Deo ſuo. Veſcetur tamẽ panibus qui offeruntur in ſanctuario, Ita dũntaxat vt intra velum non ingrediatur, nec accedat ad altare, qui maculam habet, & contaminare non debet ſanctuarium meum: ego Dominus qui ſanctifico eos. Locutus eſt ergo Moyſes ad Aaron, & ad filios eius, & ad omnem Iſrael cuncta quæ fuerant ſibi imperata.

CAP. XXII.

Locutus quoq; eſt Domin[us] ad Moyſen, dicẽs, Loquere ad Aaron & ad filios eius vt caueãt ab his quæ cõſecrata ſunt filiorum Iſrael, & nõ contaminent nomẽ ſanctificatorum mihi, quæ ipſi offerunt: ego Domin[us]. ¶Dic ad eos, & ad poſteros eorum, Omnis homo qui acceſſerit de ſtirpe veſtra ad ea quæ conſecrata ſunt, & quæ obtulerunt filij Iſrael Domino, in quo eſt immunditia, peribit coram Domino: ego ſum Domin[us].

[9]quia [talis] ſanctus eſt Deo ſuo. [10] Sanctificabis itaque eum, quia panes Dei tui [11]ſacrificat ipſe: ideo [12]ſanctus erit tibi, quia ſanctus ego Dominus qui vos ſanctifico. ¶Et ſi filia ſacerdotis cœperit ſcortari, patrem ſuũ hæc prophanat, igne exuratur. ¶Sacerdos verò magnus inter fratres ſuos, ſuper cuius caput fuſum eſt oleum vnctionis, & qui [13] conſecrauit manum ſuam vt veſtibus [ſanctis] indueretur, is [14] caput ſuum non nudabit, nec veſtes ſuas lacerabit. [15]Propter nullius mortui animas ingredietur, [16] ſed nec ſuper patre ſuo aut ſuper matre ſua polluetur. [17]E ſanctuario non ingredietur, nec [18]prophanabit ſanctuarium Dei ſui, [19]quia ſuper eum eſt corona olei vnctionis Dei ſui: ego Dominus. ¶Vxorẽ in virginitate eius ducet, viduam verò & repudiatam, [20]prophanam & meretricem, illas inquam, non ducet, ſed virginem de populis ſuis ducet vxorem. [21] Nec prophanabit ſemen ſuum in populis ſuis: quia ego Dominus ſanctifico eum. ¶Et locutus eſt Dominus ad Moſen in hãc ſententiam, Loquere ad Aharonem, dicens, Quicũque de ſemine tuo [22]in generationibus ſuis habuerit [23]vitium, ne appropinquet vt offerat [24]panem Deo ſuo. Quoniam quicunque vitium habuerit, non debet appropinquare: ſi videlicet ſit cæcus, aut claudus, [25]aut naſum habens depreſſum, aut ſi mõſtroſis ſit membris, Aut qui [26]cõtritum habet pedem, aut manum confractam, Aut gibboſus, aut [27]minutus, aut vitiato oculo, qui ſcabiem habet purulentam, aut aridam mordicantem, aut qui eſt teſticulo [28]obligato. Quicunque vitium aliquod habuerit, & eſt de ſemine Aharonis ſacerdotis, non accedat vt [29]ſacrificet ſacrificia quæ igne fiunt Domino. nã quandoquidem vitium habet, accedere non debet vt panem Dei ſui offerat. Panẽ quidem Dei ſui [30]de ſacroſanctis ac conſecratis edat, Modo ad velum ne accedat, neque ad aram, quũ vitium habeat, [31]ne prophanet ſanctuarium meum: ego enim ſum Dominus ſanctificãs eos. [32]Loquutus eſt itaque Moſes ad Aharonem & filios eius, & ad cunctos filios Iſrael.

CAP. XXII.

Loquutus eſt Domin[us] ad Moſen hiſce verbis, Loquere ad Aharonẽ & ad filios ei[us], [1]vt abſtineãt à conſecratis filiorum Iſrael, & nõ polluãt [2]nomen meum ſanctum, in his quæ ſanctificant mihi: ego Dominus. ¶Dic ad eos, [3]etiam ad poſteros eorũ, [4]Quicũque acceſſerit de vniuerſo ſemine veſtro ad ſancta, quæ ſanctificant filij Iſrael Domino, qui in ſe habet immunditiã ſuam, [5]excindetur anima illa à cõſpectu meo: [6]ego Domin[us].

¶9 quia ſanct[us] eſt vnuſquiſq; eorũ Deo ſuo. ¶10 Sanctificare ſacerdotem, Id eſt, habere illum in honore. ¶11 offert. Panem Dei vocat panes propoſitiõis, quos minores ſacerdotes per ſingula ſabbatha offerebant. ¶12.i. honore illũ proſequẽris. ¶13 ſub. oblationib[us] .i. obtulit oblationes quas ſummi ſacerdotes offerre tenentur. ¶14.i. abſtinebit à ceremonijs lugentiũ, qui nudatione capitis & veſtimentorũ diſciſſione teſtabãtur luctũ ſuum. ¶15.i. Nullã domũ in qua ſit cadauer, ingredietur. ¶16.i. ne patris quidẽ aut matris cauſa polluet ſe, ſi alter eorum fuerit mortuus. Qui ingrediebatur domum mortui, polluebatur. ¶17 vſ, E tẽplo. q.d. Domũ patris demortui nõ ingredietur, ſanctuario relicto.

¶18 Pollutum fuiſſet ſanctuarium Dei à ſacerdote, ſi ingreſſus fuiſſet illud poſtquam ingreſſus fuerat domum patris mortui, vel matris mortuæ. ¶19.i. quia ille vnctus eſt oleo vnctionis Dei ſui, quo Deus eum vngi inſtituit. ¶20 & ſcortum ſecretum aut publicum, ¶21 vſ, Neque contaminabit prolem ſuam in populo ſuo. Ducẽdo ſcilicet ſcortum, aut captiuam, aut aliam. ¶22 Id eſt, quibuſcunque ſeculis, ſiue quacũque ætate vixerint. Docet qui ex genere ſacerdotali nõ poſſunt fungi ipſo ſacerdotali munere. ¶23 ſub. corporale extra apparẽs. Illud enim impedit ſacerdotem à miniſterio. ¶24 Id eſt oblationem. q.d. arceatur à munere ſacerdotali. ¶25 Heb. aut diminutus, aut ſuperfluus. Vt qui quatuor digitos habet, aut ſex. ¶26 vſ, fractum ¶27 lippus. Vox Hebræa ſignificat eũ cuius oculus tegitur tenuiſſima membrana. ¶28 compreſſo. ¶29 vſ, offerat oblationes vſtulatas Domini. ¶30 de ſanctitatibus ſanctitatũ, & de ſanctificationibus comedet. Veruntamen non ingredietur in velum, nec accedet ad altare &c. Sanctitates ſanctitatum vocat res ſacroſanctas. intelligit autem ea quæ offerebantur pro peccato & pro delicto. Sicut per ſanctificatiões, ſiue res ſanctas, intelligit decimas. Præterea, non ingredi in velum. i. in Sancta ſanctorum: ſignificat non poſſe creari ſummum ſacerdotem. ¶31 & non polluet ſanctuaria mea. Pluraliter dixit ſanctuaria, quòd in ſanctuario, multa eſſent loca. ¶32 Id eſt. Hæc expoſuit Moſes ipſi Aaron &c.

XXII. ¶1 vt ſeparent ſe à ſanctitatibus filiorum Iſrael. Id eſt, abſtineant ab his quæ Deo oblata ſunt à filijs Iſrael. Iſtud intelligitur pro tempore quo ipſi ſacerdotes erant impuri: tũ nã eo tẽpore non licebat illis veſci rebus huiuſmodi. ¶2 nomen ſanctitatis meæ, [& id] quod conſecrant mihi. vſ, in eo quod conſecrant mihi. Nomen ſanctitatis vocat nomen ſanctum. Si enim tractarent ſacra illa, contaminarent. quia impuri ſunt. ¶3 Heb. in generationibus veſtris. Id eſt, quocũque tẽpore cõtigerit vos viuere. Hebraica phraſis. ¶4.i. Quicũque ſacerdos comederit de ſanctificatis & ijs quæ filij Iſrael ſanctificauerint ſiue cõſecrauerint Domino, & fuerit impurus, tunc peribit &c. Per ſanctificata, intelligit decimas & pacificas hoſtias. Hoc totum intelligitur de ſacerdotibus, quos vult eſſe ſanctiſſimos, ne ſint offendiculo plebi. ¶5 Id eſt, tolletur de medio. ¶6 Subaudi, qui id prædico, qui poſſum id facere, qui ſum verax in ſermonibus meis.

Digitized by Google

Quicunque de ſemine Aharonis leproſus fuerit, aut fluxum patiens, de ſanctificatis nõ comedat, donec mundetur: Et qui tetigerit quencunque [7]qui ſuper mortuo immunditiam contraxit, vel [qui contigerit] aliquem[8] cui exierit, aut qui proiecerit ſemen.' Aut qui contigerit quodcunque reptile quod eum cõtaminat, aut hominẽ à quo contaminari poteſt, [9]iuxta omnẽ illius immunditiam:' Anima inquam quæ tale quid contigerit, immunda erit vſque ad veſperam, neque comedet de ſanctificatis, donec lauerit aqua carnẽ ſuam. [10]Sole occidente, mundus erit, & tum demum edet' de conſecratis, quia [11]panis' illius eſt. Cadauer, & à feris diſcerptum ne edat, [12]vt eo cõtaminetur:' ego Dominus. Obſeruẽt igitur [13]obſeruationem meam, [14] ne acceſſant ſibi noxã,' & moriantur [15]in ea, ſi prophanauerint illam:' ego Dominus[16] ſanctificans eos. ¶Nullus[17] alienigena[18] ſanctũ' comedat, nec[19] inquilinus' ſacerdotis, neque [20]mercenarius' edat ſanctum. Quòd ſi ſacerdos emerit aliquem ſuo ære, is comedet ex eo, & natus in domo eius, hi inquam comedent de pane eius. Et ſi filia ſacerdotis nupſerit viro[21] extraneo,' hæc eadem[22] de thruma' conſecratorum non edat. Filia ſacerdotis ſi fuerit vidua, aut repudiata, & ſemen non habuerit, ſed redierit ad domũ patris ſui, comedet [23]de pane' patris ſui, quemadmodum in pueritia ſua: at nullus extraneus veſcetur ex eo. ¶Et ſi quiſpiã ex conſecrato ederit ignorãs, addat ſuper illud quintam partem ſuam, & det ſacerdoti cum conſecrato. Et ne prophanent[24] ſancta' filiorum Iſrael, [25]quę in ſublime tollunt Domino, [26] Ne ſibi aſciſcant iniquitatem,' quum comederint ſanctificata ſiliorum: quia ego Dominus ſanctificans eos. ¶Et locutus eſt Dominus ad Moſen in hanc ſententiam, Loquere ad Aharonem, & ad filios eius, & ad cunctos filios Iſrael, & dices ad eos, [27]Quicunque è domo Iſrael, & de incola in Iſrael, attulerit donum ſuum, de cunctis votis ſuis, atque de cunctis volũtarijs ſuis,' quæ adduxerint Domino in holocauſtũ, [Afferatis hoc] [28] vt grati ſitis, nempe marem integrũ è bobus,' ex ouibus, aut capris. Quidquid verò vitiũ aliquod habet, illud ne adducatis: [29]neq; enim gratos vos redderet.' Quicunq; adduxerit ſacrificiũ pacificorum Domino, [30]vt ſeparet vel votũ, vel volũtariũ munus, in quo placare vult, boue aut oue illud faciat, qui ſint ſine vitio, nec ſit aliquod vitiũ in eis.' Cæcũ, aut cõfractũ, [31]aut labijs ſciſſum,' aut verrucoſum, quod ſcabiem habet purulentã, aut impetiginem: iſta ne offeratis Domino, nec ignitũ ſacrificium ponetis de illis ſuper aram Domini. Bouẽ & pecudẽ[32] enormib' aut cõtractis mẽbris, facere poteris pro volũtario dono,' at pro voto nõ erit acceptũ. Quod impulſu fractũ eſt, aut cõtuſum, aut ruptũ, aut exectũ, ne ſacrificeris Domino, & in terra veſtra[33] ne feceritis.' Sed neq; de manu alienigenæ offeretis [34]panem' Deo veſtro de omnibus iſtis, [35]eo quòd corruptio eorum ſit in eis, habeántq; vitium in ſeipſis,' [& ideo] non

Homo de ſemine Aaron qui fuerit leproſus, aut patiens fluxum ſeminis, nõ veſcetur de his quæ ſanctificata ſunt mihi, donec ſanetur. Qui tetigerit immundum ſuper mortuo. & ex quo egreditur ſemen quaſi coitus. Et qui tangit reptile, & quodlibet immundum, cuius tactus eſt ſordid', Immũdus erit vſque ad veſperum, & non veſcetur his quæ ſanctificata ſunt ſed cũ lauerit carnem ſuam aqua, Et occubuerit ſol, tunc mundatus veſcetur de ſanctificatis, quia cib' illius eſt. ¶Morticinum & captum à beſtia nõ comedent, nec polluentur in eis: ego ſum Dominus. Cuſtodiant præcepta mea, vt non ſubiaceant peccato, & moriantur in ſanctuario, cũ polluerint illud: ego Dominus qui ſanctifico eos. ¶Omnis alienigena non comedet de ſanctificatis, inquilinus ſacerdotis, & mercenarius non veſcentur ex eis. Quem autem ſacerdos emerit, & qui vernaculus domus eius fuerit, hi comedent ex eis. Si filia ſacerdotis cuilibet ex populo nupta fuerit: de his quæ ſanctificata ſunt, & de primitijs non veſcetur. Si autẽ vidua, vel repudiata, & abſque liberis reuerſa fuerit ad domũ patris ſui: ſicut puella cõſueuerat, aletur cibis patris ſui. omnis alienigena comedendi ex eis non habet poteſtatem. ¶Qui comederit de ſanctificatis, per ignorantiam, addet quintam partem cum eo quod comedit, & dabit ſacerdoti in ſanctuarium. Nec contaminabunt ſanctificata filiorum Iſrael, quæ offerũtur Domino: ne forte ſuſtineãt iniquitatẽ delicti ſui, cũ ſanctificata comederint: ego Dominus qui ſanctifico eos. ¶Locutuſq; eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Loquere ad Aaron, & filios eius, & ad omnes filios Iſrael, dicéſque ad eos, Homo de domo Iſrael, & de aduenis qui habitant apud vos, qui obtulerit oblationem ſuã vel vota ſoluens, vel ſponte offerens, quicquid illud obtulerit in holocauſtũ Domini Vt offeratur per vos, maſculus immaculatus erit ex bobus, & ouibus, & ex capris. Si maculam habuerit, nõ offeretis, neque erit acceptabile. ¶Homo qui obtulerit victimam pacificorum Domino, vel vota ſoluens, vel ſponte offerens, tam de bobus quàm de ouibus, immaculatum offeret, vt acceptabile ſit: omnis macula non erit in eo. Si cæcum fuerit, ſi fractum, ſi cicatricem habens, ſi papulas, aut ſcabiem. aut impetiginem: nõ offeretis ea Domino, nec adolebitis ex eis ſuper altare Domini. Bouẽ & ouẽ aure & cauda amputatis, volũtariè offerre potes, votum autem ex iis ſolui non poteſt. Omne animal quod vel cõtritis, vel tũſis, vel ſectis ablatiſque teſticulis eſt, non offeretis Domino, & in terra veſtra hoc omnino ne faciatis. De manu alienigenæ non offeretis panes Deo veſtro, & quicquid aliud dare voluerit: quia corrupta, & maculata ſunt omnia, non ſuſcipietis ea.

¶7 Id eſt, qui interfuerit exequijs mortui, aut curauerit funus, aut tetigerit cadauer. ¶8 vel, de quo egreſſa fuerit effluxio ſeminis, ¶9 quacũque impuritate ſit impurus: ¶10 Quũ occubuerit ſol, tunc demũ erit mũdus; poſtea edet ¶11 Panis pro cibo. ¶12.i. vnde pollui poteſt. ſiue, quibus nõ poteſt veſci quin polluatur. ¶13 vel, cuſtodiã meam.i. has leges meas quas nunc do. Hebraiſmus. ¶14 Heb. ne ferãt ſup ſe peccatũ .i. ne ob peccatum dẽt pœnas. ¶15 ꝓpter illud, q̃ polluerint illã. ſub. obſeruationem.i. illas leges. ¶16.i. eos eſſe ſanctos volo. ¶17.i. qui non fuerit de genere ſacerdotali. ¶18.i. rem Deo ſacratam. ¶19 Id eſt, ſeruus, cuius auricula fuerit perforata tẽpore libertatis quo noluerit abire: qui tempore iubilei donabatur libertate. ¶20 Hic mercenarius, ſexennio exacto donabatur libertate. qui emptus fuerat incircũciſus. ¶21.i. qui non ſit de genere ſacerdotali. ¶22 de oblatione ¶23 de eſca ¶24 ſanctificata .i. quæ Deo dicantur à filijs Iſrael. ¶25 [id] id quod obtulerint eleuando Domino, ¶26 Heb. Et nõ facient portare eos iniquitatem delicti, &c.i. Et non erunt offendiculo plebi: non erunt in cauſa vt plebs peccet. ¶27.i. Quicunque obtulerit oblationem vota ſoluens, aut ſponte offerens. ¶28 in placationem pro vobis, maſculũ integrum, [ſubaudi offeretis] ex bobus, &c. Quòd ait, In placationem pro vobis: perinde eſt acſi dicat, Siquis aliquid voluerit offerre in holocauſtum Domino, quod ipſi velit eſſe acceptum & gratum, (vel, vt placetur vobis Deus) offerat maſculum integrum, & ſine vitio, &c. alioqui non erit gratum Deo holocauſtum. Verti recte etiam poteſt, Sponte veſtra maſculum integrum &c. ¶29 Hebr. quia non ad beneplacentiam vobis. Verti poſſet, alioqui non erit in placationem vobis. Chaldæus paraphraſtes vertit, non erit pro vobis placabile. q. d. Deus nõ placabitur vobis ſi hoſtiam obtuleritis in qua ſit aliquod vitium. ¶30 ſiue, ad ſoluendum votum, aut in oblationem ſpontaneam, ex bobus; aut ex pecudibus quod integrũ fuerit, erit gratum. ſub. Domino. Hebraice legitur, integrum erit ad placandum. ¶31 aut conciſum. vel, reſectum. id eſt cui aliquod membrum eſt reſectũ. ¶32 ſuperfluam &ſiue aut diminutam pro voluntaria oblatione facias, &c. ¶33 Id eſt, talia non offeretis. ¶34 eſcam. Vocat Scriptura plerunque ſacrificia panem & cibum Dei, præſertim ea quæ ignis abſumebat. ¶35.i. eo quòd hæc vitioſa ſunt.

Digitized by Google

¶Locutuſq; eſt Dominus ad Moyſen, dicēs, Bos, ouis, & capra cum genita fuerint, ſeptem dieb⁹ erunt ſub ubere matris ſuæ: die autem octauo, & deinceps offerri poterunt Domino. Siue illa bos, ſiue ouis, non immolabuntur vna die cum fœtibus ſuis. Si immolaueritis hoſtiam pro gratiarum actiōe Domino, vt poſſit eſſe placabilis, eodem die comedetis eā, nō remanebit quicqui in mane alterius diei: ego Dominus. Cuſtodite mandata mea, & facite ea: ego Dominus. Ne polluatis nomen meum ſanctum, vt ſanctificer in medio filiorum Iſrael: ego Dominus qui ſanctifico vos. Et eduxi de Terra Ægypti, vt eſſem vobis in Deum: ego Dominus.

CAP. XXIII.

Locutuſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Loquere filijs Iſrael, & dices ad eos, Hæ ſunt feriæ Domini, quas vocabitis ſanctas. ¶Sex diebus facietis opus: dies ſeptimus, quia ſabbathi requies eſt, vocabitur ſanctus. omne opus non facietis in eo: ſabbathum Domini eſt in cūctis habitationibus veſtris. Hæ ſunt ergo feriæ Domini ſanctæ, quas celebrare debetis temporibus ſuis. Menſe primo, quartadecima die mēſis ad veſperum, Phaſe Domini eſt. Et quintadecima die menſis huius, ſolēnitas azymorum Domini eſt. Septem diebus azyma comedetis. Dies primus erit vobis celeberrimus, ſanctūſque: omne opus ſeruile nō facietis in eo. Sed offeretis ſacrificiū in igne Domino ſeptem diebus: dies autem ſeptimus erit celebrior & ſanctior: nullúmq; ſeruile opus facietis in eo. ¶Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Loquere filijs Iſrael, & dices ad eos, Cum ingreſſi fueritis Terram quam ego dabo vobis, & meſſueritis ſegetē, feretis manipulos ſpicarum primitias meſſis veſtræ ad ſacerdotem: qui eleuabit faſciculum coram Domino, vt acceptabile ſit pro vobis: altero die Sabbathi & ſanctificabit illum. Atque in eodē die quo manipulus conſecratur, cædetur agnus immaculatus anniculus in holocauſtum Domini. Et libamenta offerentur cum eo, duæ decimæ ſimilæ conſperſæ oleo in incenſum Domini, odorque ſuauiſſimum: liba quoque vini, quarta pars hin. Panem, & polētam, & pultes nō comedetis ex ſegete, vſque ad diē qua offeratis ex ea Deo veſtro. præceptum eſt ſempiternum in generationibus, cūctiſque habitaculis veſtris. ¶Numerabitis ergo ab altero die Sabbathi in quo obtuliſtis manipulum primitiarū ſeptem hebdomadas plenas, vſque ad alteram diē expletionis hebdomadæ ſeptimæ, id eſt quinquaginta dies: & ſic offeretis ſacrificiū nouū Domino Ex omnibus habitaculis veſtris, panes primitiarum duos de duabus decimis ſimilæ fermētatæ, quos coquetis in primitias Domini. Offeretiſque cum panibus ſeptem agnos immaculatos anniculos,

grata erūt [*]pro vobis. ¶Et loquut⁹ eſt Dominus ad Moſen, dicens, Quum bos, aut ouis, aut capra nata fuerit, ſeptē diebus maneat ſub matre ſua, die verò octauo & deinceps grata erit Domino, pro ſacrificio quod igne conſit. Bouem aut pecudem ipſam vna cum fœtu ſuo ne mactetis eodē die. Et ſi volueritis ſacrificare Domino ſacrificiū laudis, ſacrificabitis [17]vt grati ſitis.' Eodem die comedetur, ne reliquum faciatis ex eo quidquā vſque mane: ego Dominus. Cuſtodietis itaque præcepta mea, & facietis ea: ego Domin⁹. [18]Neq; prophanabitis nomen ſanctum meū, vt ſanctificer in medio filiorum Iſrael: ego Dominus ſanctificans vos. Qui eduxi vos è terra Ægypti, vt eſſem De⁹ veſter: ego Domin⁹. CAP. XXIII.

Et loquutus eſt Domin⁹ ad Moſen hiſce verbis, Loquere ad filios Iſrael, & dices ad eos, Statæ feriæ Domini, 'quas vocabitis conuocationes ſanctas: hæ ſunt ſtatæ feriæ meæ. ¶Sex diebus fiet opus, die verò ſeptimo [1] ſabbatum eſt quietis, conuocatio ſancta, nullum facietis op⁹: ſabbatum [enim] eſt Domino in cunctis habitationibus veſtris.' Iſtæ ſunt ſtatæ [3] feriæ Domini conuocationes ſanctæ, 'quas [4]indicetis' temporibus ſuis. ¶Primo menſe, decimoquarto menſis eiuſdem, [5]inter veſperas [6]Peſa eſt Domino.' Et in quintodecimo die mēſis iſtius, feſtus eſt dies azymorum Domini: ſeptem diebus infermentatas placentas edetis. Primo die ſancta conuocatio erit vobis, nullum opus [7]ſeruile' facietis. Sed offeretis ſacrificium [8]quod igne conſit' Domino, per ſeptem illos dies, [9]ſeptimo quoque die conuocatio ſancta eſt,' nullum opus ſeruile facietis. ¶Et loquutus eſt Dominus ad Moſen in hanc ſententiā, Loquere ad filios Iſrael, & dices ad eos. Quū veneritis in terram quā ego [10]do' vobis, & meſſueritis meſſem eius, inferetis [11]gomer de primitiuis fructibus meſſis veſtræ,' ad ſacerdotē, qui motabit [12] gomer' coram Domino [13]ad placationem veſtri: [14] poſtridie ſabbati [15] motabit illud' ſacerdos. Eodem autē die quo [16]motaueritis gomer, facietis ouem integram, marem, anniculā holocauſtum Domino.' [17] Cibarium autem ſacrificium eius fiet ex duabus decimis' ſimilaginis, [18]quod commiſtū ſit oleo,' vt fiat ſacrificiū igne Domino in odorem ſuaueolētem, & libatio eius ſit de vino, nēpe quarta pars hin. Panē, [19]& molam, & ſpicas toſtas ne edatis' in eum vſque diē quo attuleritis ſacrificium Deo veſtro. [20]ſtatutū ſit hoc perpetuum etiam poſteris veſtris in cunctis habitationibus veſtris. ¶Numerabitis autē vobis à craſtino die ſabbati, à die inquam, qua obtuleritis [21]gomer tenupha,' ſeptē ſabbata quæ integra ſint. Vſq; ad craſtinū ſeptimi ſabbati numerabitis quinquaginta dies: & afferetis Domino ſacrificium [22]cibarium nouum.' Ex habitationibus veſtris afferetis panes [23] tenupha [24] duos ex duabus decimis ſimilaginis, quique ſint cum fermento cocti ex primitijs Domino.' Cum panibus afferetis ſeptem agnos integros anniculos,

¶16 Id eſt, in gratiā veſtri. q.d. non placabitur vobis Deus immolatione vitioſorum animalium. ¶17 ſponte veſtra. ¶18 .i. Videte ne nomē meum male audiat propter vos in plebe.

XXIII. ¶1 vl, quas celebrabitis, celebritates ſāctæ: iſtæ nimirum ſunt feſtiuitates meæ. q.d. Hæ ſunt feriæ quas celebrabitis in honorē meum. ¶2 erit ceſſatio quietis. [.i. ceſſabitis prorſus.] celebritas ſancta: nullū opus facietis: ſabbathū [enim] Domino in omnibus habitationibus veſtris. i. abſtinebitis ab operibus in honorē Domini vbicunq; habitaueritis ſiue in Terra ſāctæ, ſiue in alienigena. Per appoſitionē, ceſſationem quietem, vocat celebritatem ſanctam. ¶3 vl, feriæ Domini, celebritates ſanctæ, ¶4 vl, celebrabitis ¶5 inter duas veſperas q.d. inclinata iā die & appetēte nocte: Poſt occaſum ſolis, ſed adhuc aliquantulū illuceſcente die, in crepuſculo veſpertino. Gallice, Entre ſoleil couché & la nuict. ¶6 Paſcha Domini erit. In quo ſcilicet immolabitis agnum paſchalem. ¶7 .i. domeſticū & corporeum, quod ad Deum non refertur. ¶8 vl, ignitū. aut, vſtulatum ¶9 .i. dies quoque ſeptimus erit celeberrimus æqualis primo. ¶10 vl, daturus ſum ¶11 manipulum, [.vl. faſciculū, ſub. ſpicarum] primitias meſſis veſtræ, ¶12 faſciculum ipſum ¶13 vt gratus ſit pro vobis. ſub. Deo. vl, vt placetur vobis Deus: ¶14 in craſtino ſabbathi offeret illum ſacerdos. i. poſtera die ſabbathi, hoc eſt Paſchæ. ¶15 vl, offeret illū. ſub. faſciculū. ¶16 manipulum offeretis, mactabitis agnū perfectū anniculū. i. die quo ſacerdotis miniſterio manipulū offeretis, mactabitis agnū integrū, ſiue abſolutū, nulla ſui parte vitiatū. ¶17 Munus autē eius, erūt duæ decimæ &c. i. id quod offeretur cū ipſo holocauſto. ¶18 verſatæ in oleo, ¶19 & polentā, & ſpicam plenā & tecētem non comedetis. Quidam vocē Hebræam KALI, pro qua polētam verſum eſt, interpretātur toſtū, ſiue aſſum, cuſtum ſiue vſtulatum, aut frixū. De toſtis aut coctis granis ſpicarū intelligit. Alij farinam factam è ſpicis plenis aut teneris vireutibus, quā ſiccabāt in furno. Nihil omnino ex primis fructib⁹ comedi debuit, donec primitiæ Deo offerrentur ex illis. ¶20 .i. ritus iſte erit vobis perpetuò obſeruandus quocūque tēpore vixeritis, & vbicūque habitaueritis. ¶21 manipulum eleuationis. i. ſpicarum nouarum oblatarum Domino. ¶22 vl, mun⁹. ¶23 oblationis. vl, eleuationis. i. qui offerentur Domino Deo. ¶24 duæ [placentæ] ex duabus decimis de ſimila erunt, fermentatæ coquentur: primitiæ [erunt] Domino.

¶ 25 Offeret autem ea ſacerdos cum panibus primitiarum, oblationem corã Domino, cũ duobus agnis: ſanctitas erũt Domino, cedẽtque ſacerdoti. Et celebrabitis hoc ipſo die celebritatem ſanctam: nullum opus &c. Hoc eſt, eo ipſo die erit vobis celebritas ſancta. Vel, ſancte eam ipſam diem celebrabitis. Cum ait, Sanctitas erũt Domino: ſignificat, Omnia iſta conſecrabuntur Domino.

¶ 26 Heb. per ætates veſtras. i. vbicunque habitaueritis, & quacunque ætate vixeritis.

¶ 27 Heb. non finietis angulũ agri veſtri dũ vos metetis. Id eſt, non omnino demetetis agrum veſtrũ, ſed relinquetis meſſem in fine & angulis agrorum.

¶ 28 q.d. ego à quo omnia iſta habetis, volo vt id faciatis. ¶ 29 vl, memoriale clangoris tubarũ, celebritas ſancta. Hæc poſtrema verba per appoſitionem dicta ſunt. Feſtum iſtud dicitur Nume. 24, Dies clangoris & tubæ. Quidam dicunt feſtũ iſtud celebratum fuiſſe à Iudæis in memoriam liberationis Iſaac ab immolatione. Alij dicunt fuiſſe paraſceuen ſcenopegiæ.

& iuuencum ex bobus vnum, atque arietes duos qui ſint holocauſtum Domino, cum ſacrificijs cibarijs, & cum libamentis ſuis, vt ſint ſacrificia quæ igne conſiant Domino in odorem ſuaueolentem. Deinde facietis hircum ex capris vnum pro hoſtia peccati, & duos agnos anniculos pro ſacrificio pacificorum. [25] Motabitque ea ſacerdos cum panibus primitiarum, agitando coram Domino, cum duobus agnis, eruntque hæc ſancta Domini, ſacerdotis. Et vocabitis hunc ipſum diẽ vt ſit vobis conuocatio ſancta: nullum opus ſeruile facietis: ritus perpetuus ſit in cunctis habitationibus veſtris, [26] etiã apud poſteros veſtros. ¶ Et quũ meſſueritis meſſem terræ veſtræ, [27] ne tam exacte angulum agri tui in meſſe tua deſeces, & ſpicilegium meſſis tuæ ne colligas: pauperi & aduenæ relinques illud: [28] ego Dominus De⁹ veſter. ¶ Et loquutus eſt Dominus ad Moſen in hãc ſententiam, Loquere ad filios Iſrael, & dic, Mẽſe ſeptimo, primo die mẽſis erit vobis quies, [29] monumentum clangoris, conuocatio ſancta. Nullum opus ſeruile facietis, niſi quòd afferetis ſacrificium quod igne cõſit Domino. ¶ Et loquutus eſt Dominus ad Moſen in hanc ſententiam, Verũtamen in decimo ſeptimi mẽſis huius, dies erit expiationum, [30] is ſit vobis ſancta conuocatio, & [31] affligetis animas veſtras, & afferetis [32] ſacrificium quod igne cõſit Domino. Nullũ opus hoc ipſo die facietis, quia [33] dies expiationum eſt, ad expiandum vos coram Domino Deo veſtro. Quoniam omnis anima quæ non afflicta fuerit hoc ipſo die, [34] excindetur è populis ſuis. Et omnis anima quæ fecerit quodcũque opus hoc ipſo die, perdam animam talem è medio populi ſui. Nullum opus facietis: ritus ſit perpetuus [35] apud poſteros veſtros in omnibus habitationibus veſtris. [36] Sabbatum quietis ſit vobis, affligetiſque animas veſtras [37] in nono menſis ſub veſperam, à veſpera in veſperã [38] quieſcetis in ſabbato veſtro. ¶ Et loquutus eſt Dominus ad Moſen hiſce verbis, Loquere ad filios Iſrael, & dices, In quintodecimo die mẽſis huius ſeptimi, feſtus dies eſt tabernaculorũ ſeptem dieb⁹ [39] Domino. Die primo [40] conuocatio ſancta eſt, nullum opus ſeruile facietis, ſeptem diebus afferetis ſacrificia quæ igne conſiunt Domino, octauo autem die [41] conuocatio ſancta erit vobis, afferetiſque ſacrificia quæ igne conſiunt Domino, concio erit hoc [die,] nullum opus ſeruile facietis. Hæ ſunt [42] ſtatæ feriæ Domino, quas vocabitis cõuocationes ſanctas, vt afferatis ſacrificia quæ igne conſiũt Domino, holocauſta, cibaria ſacrificia, victimas & libamina, ſingulis diebus ſuũ demẽſum. Præter ſabbata Domini, & præter dona veſtra, præter omnia vota veſtra, & præter omnia volũtaria munera veſtra quæ tribuitis Domino. Veruntamen in decimoquinto die ſeptimi menſis, cum collegeritis prouentum terræ, celebrabitis diem feſtũ Domino ſeptem dies. Primo die requies erit, & dies octauus [etiã] requies. Die primo accipite vobis fructum [43] ligni ſpecioſi, [44] ramos palma-

& vitulum de armento vnum, & arietes duos, & erunt in holocauſtũ cum libamentis ſuis, in odorem ſuauiſſimum Domino. Facietis & hircum pro peccato, duóſq; agnos anniculos hoſtias pacificorum. Cúmque eleuauerit eos ſacerdos cum panibus primitiarum coram Domino, cedent in vſum eius. Et vocabitis hunc diem celeberrimũ, atque ſanctiſſimum: omne opus ſeruile non facietis in eo. Legitimũ ſempiternũ erit in cũctis habitaculis, & generationibus veſtris. ¶ Poſtquã autem meſſueritis ſegetẽ terræ veſtræ, non ſecabitis eam vſque ad ſolum: nec remanentes ſpicas colligetis, ſed pauperib⁹ & peregrinis dimittetis eas: ego ſum Dominus Deus veſter. ¶ Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Loquere filijs Iſrael, Menſe ſeptimo, prima dies menſis erit vobis ſabbathum, memoriale, clangentibus tubis, & vocabitur ſanctum: omne opus ſeruile non facietis in eo, & offeretis holocauſtum Domino. ¶ Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Decimo die menſis huius ſeptimi, dies expiationũ erit celeberrim⁹, & vocabitur ſanctus: affligetiſque animas veſtras in eo, & offeretis holocauſtum Domino. Omne opus ſeruile nõ facietis in tempore diei huius: quia dies propitiationis eſt, vt propitietur vobis Dominus Deus veſter. Omnis anima quæ afflicta non fuerit die hac, peribit de populis ſuis: & quæ operis quippiam fecerit, delebo eã de populo ſuo. Nihil ergo operis facietis in eo: legitimum ſempiternũ erit vobis in cunctis generationibus, & habitationib⁹ veſtris. Sabbathũ requietiõis eſt, & affligetis animas veſtras die nonõ mẽſis ſeptimi: à veſpera vſq; ad veſperã celebrabitis ſabbatha veſtra. ¶ Et locut⁹ eſt Domin⁹ ad Moyſen, dicẽs, Loquere filijs Iſrael, A quintodecimo die mẽſis huius ſeptimi, erũt feriæ tabernaculorũ ſeptẽ dieb⁹ Domino. Dies prim⁹ vocabitur celeberrim⁹ atq; ſanctiſſim⁹: omne opus ſeruile nõ facietis in eo. & ſeptẽ diebus offeres holocauſta Domino: dies quoq; octau⁹ erit celeberrimus atq; ſanctiſſim⁹, & offeretis holocauſtũ Domino: eſt enim cœtus atq; collectæ: omne op⁹ ſeruile nõ facietis in eo. Hæ ſunt feriæ Domini, quas vocabitis celeberrimas atque ſanctiſſimas, offeretiſque in eis oblationes Domino, holocauſta & libamẽta iuxta ritum vniuſcuiuſque diei. Exceptis ſabbathis Domini, doniſq; veſtris, & quę offeretis ex voto, vel quæ ſpõte tribuetis Domino. A quintodecimo ergo die mẽſis ſeptimi, quãdo cõgregaueritis omnes fruct⁹ terræ veſtræ, celebrabitis ferias Domini ſeptẽ diebus. Die primo & die octauo erit ſabbathũ, id eſt requies. Sumetíſq; vobis die primo fruct⁹ arboris pulcherrimæ, ſpatuláſq; palma-

¶ 30 celebritas ſanctitatis erit vobis. Id eſt, ille dies erit vobis celeberrimus. ¶ 31 Hic affligere animas pro ieiunare poſitum eſt. ¶ 32 vitulatum ſacrificium. Ita vocabatur quidquid vrebatur in honorem Dei. ¶ 33 Hic dies expiationum erat velut vmbra diei qua Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vt expiaret nos ab omnibus peccatis. ¶ 34 Id eſt, delebitur de catalogo populi ſui. ¶ 35 Heb. per ætates veſtras in omnibus habitationib⁹ veſtris. ¶ 36 vl, Ceſſatio quietis eſt. i. Ceſſabitis ab omni opere, eo ipſo die. ¶ 37 .i. exacta nona die, appetente nocte. ¶ 38 celebrabitis ſabbathũ veſtrum. Id eſt, ceſſabitis ab omni opere à veſpera ſequente nonam diem, vſque ad veſperam aliam quæ erit initium vndecimæ. ¶ 39 Id eſt, in honorem Domini qui eduxit filios Iſrael de Aegypto. ¶ 40 erit celebritas ſancta. i. Dies primus erit celeberrimus. Vl, diem primum ſancte celebrabitis. ¶ 41 erit vobis celebritas ſancta: offeretiſque incẽſum Domino, cœtus eſt: (vl, ſolennitas) nullum opus &c. Id eſt, collecti eritis ad celebrandam ſolennitatem. ita vertit Chaldæus paraphraſtes. ¶ 42 celebritates ſanctæ quas celebraturi eſtis: vt offeratis in eis incenſum Domino, holocauſtũ, munus, ſacrificium & libamina, rem diei in die ſuo. Exceptis &c. Id eſt, Vnumquodque ſacrificium offeretis in die ſuo: & ſi die illo non obtuleritis, gratum non erit. Sacrificium vocat pacificorum ſacrificium. ¶ 43 arboris pulcherrimæ. Hebraice eſt, arboris H A D A R, quod Hebræi citrum arborem ſignificare dicunt, quæ ex Maſſilia Prouinciæ defertur. ¶ 44 Hebræi dicunt C A P P O T H, ſignificare frondes palmarum, quando folia adhuc in ſurculo deliteſcunt, & ſurculus ipſe, ſceptri præ ſe fert formam.

Digitized by Google

[illegible] & ramos ligni denſarum frondium, & ſa-[illegible]s de torrente, & lætabimini coram Domino [illegible] veſtro. Celebrabitiſque ſolennitatem eius [illegible] diebus per annum. Legitimũ ſempiter-[illegible] erit in generationibus veſtris: menſe ſepti[illegible] feſta celebrabitis. Et habitabitis in vmbracu[illegible] ſeptẽ diebus: omnis qui de genere eſt Iſrael, manebit in tabernaculis: Vt diſcant poſteri veſtri quòd in tabernaculis habitare fecerim filios Iſrael, cum educerẽ eos de Terra-Ægypti: ego [illegible] Deus veſter. Locutúſque eſt Moyſes ſu[illegible] ſolennitatibus Domini ad filios Iſrael.

CAP. XXIIII.

Et [illegible] eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Præcipe filijs Iſrael vt afferant tibi oleum [illegible] puriſſimum ac lucidum, ad concinnan[illegible] lucernas iugiter, extra velum teſtimonij in [illegible] fœderis. Ponétque eas Aaron à veſpere vſque in mane coram Domino, cultu ritũ-[illegible] perpetuo in generationibus veſtris. Super [illegible] mundiſſimum ponẽtur ſemper in [illegible] Domini. ¶Accipies quoque ſimilam, [illegible] ex ea duodecim panes, qui ſinguli ha-[illegible] duas decimas: quorum ſenos altrinſecus [illegible] menſam puriſſimam coram Domino ſta-
5 [illegible] panes ſuper eos thus lucidiſſimum, vt ſit [illegible] in monimentum oblationis ⁹Domini.' Per [illegible] ſabbatha mutabuntur coram Domino [illegible] à filijs Iſrael fœdere ſempiterno: Erũt-[illegible] & filiorum eius, vt comedant eos in [illegible]: quia ſanctum ſanctorum eſt de ſa-[illegible] Domini iure perpetuo. ¶Ecce autẽ egreſ[illegible] mulieris Iſraelitidis, quem pepererat [illegible] Ægyptio inter filios Iſrael, iurgatus eſt [illegible] cum viro Iſraelite. Cúmque blaſphe-[illegible] nomen Domini, & maledixiſſet ei, addu-[illegible] ad Moyſen. (vocabatur autem mater e-
6 [illegible] filia Dabri de tribu Dan.) Miſerũt-[illegible] in carcerem, donec noſſent quid iube-[illegible] Dominus. Qui locutus eſt ad Moyſen, dicens,
7 [illegible] blaſphemum extra caſtra, & ponant om-[illegible] qui audierunt, manus ſuas ſuper caput eius, [illegible] lapidet eum populus vniuerſus. Et ad filios Iſ[illegible] loquẽris, Homo qui maledixerit Deo ſuo, portabit peccatum ſuum: & qui blaſphemauerit nomẽ Domini, morte moriatur. lapidibus oppri[illegible] eum omnis multitudo ˜populi,' ſiue ille ci-[illegible], ſiue peregrinus fuerit. Qui blaſphemauerit nomen Domini, morte moriatur. Qui percuſ[illegible], & occiderit hominẽ, morte moriatur. Qui percuſſerit animal, ⁹reddet' vicarium, id eſt ani-
8 [illegible] pro anima. Qui irrogauerit maculam cui-[illegible] ciuium ſuorum: ſicut fecit, ſic fiet ei. Fra-[illegible] pro fractura, oculum pro oculo, dẽtem pro dẽte reſtituet. qualem inflixerit maculam, [illegible] ſuſtinere cogetur. Qui percuſſerit iumentũ, [illegible] aliud: qui percuſſerit hominẽ, punietur.

rum,' & ramos ⁴⁵ arboris denſæ,' & ſalices torrentis, lætabiminique coram Domino Deo veſtro ſeptem dies. Et celebrabitis diem iſtum feſtum Domino ſeptem diebus in anno. Statutum hoc perpetuum ſit ad poſteros veſtros, vt menſe ſeptimo celebretis hunc diem feſtũ. In tabernaculis manebitis ſeptem diebus, omnes indigenæ de Iſrael ſedebũt in tabernaculis. Vt poſteri veſtri ſciant quòd ego fecerim habitare in tabernaculis filios Iſrael, quum educerẽ eos è terra Ægypti: ego Dominus Deus veſter. ⁴⁶Et Moſes loquut⁹ eſt ad filios Iſrael de ſtatis ferijs Domini.

CAP. XXIIII.

Loquutúſq; eſt Dominus ad Moſen hiſce verbis, Præcipe filijs Iſrael vt afferant ad te oleum oleæ purum & ¹ contuſum ad luminare, ² ad incendendum lucernã' iugiter. Aharon concinnabit ³ eam' coram Domino in tentorio ⁴conſtitutionis' extra velum teſtimonij, ⁵ à veſpera vſque mane,' idque iugiter, ſtatutum ſit perpetuum ⁶ etiam poſteris veſtris.' Super candelabrum mundum cõcinnabit lucernas coram Domino iugiter. ¶Tolles quoque ſimilaginem, & pinſes ex ea duodecim placentas, duæ decimæ erunt in vna placenta. Ponéſque eas duobus ordinibus, ſex ſcilicet ordine [vno] ſuper menſam mundam coram Domino. Pones etiam thus purum ⁷ ſuper ordine illo, ⁸ vt ſint panes ad monumentum, atque ad ſacrificium quod igne cõſit Domino.' Singulis ſabbatis ⁹concinnabit' illos coram Domino iugiter, ¹⁰ à filijs Iſrael' fœdere perpetuo. Eruntque Aharonis & filiorũ eius, qui comedẽt eos in loco ſacro: ¹¹nam ſacroſancti ſunt ei, de ſacrificijs quæ igne conſiunt Domino,' ſtatuto perpetuo. ¶Egreſſus eſt autem filius mulieris Iſraelitidis, qui fili⁹ erat viri Ægyptij inter filios Iſrael: iurgatique ſunt in caſtris, filius Iſraelitidis, & quidam Iſraelita. Et filius Iſraelitidis ¹² diſerte expreſſit inſigne illud nomen, & vilipendit: ' adduxerúntque eum ad Moſen. (nomẽ autem matris ei⁹ erat Selomith, quæ erat filia Dibri ex tribu Dan.) Et poſuerunt eum in carcerem, ¹³ vt exponeretur eis ſententia Domini.' Loquutus eſt ergo Dominus ad Moſen in hanc ſententiam, Educ blaſphemum extra caſtra, & quicunque audierunt ¹⁴ ponant manus ſuas ſuper caput eius,' lapidibúſque obruat eum vniuerſus cœtus. Et ad filios Iſrael ſic loquẽris, Quicũque blaſphemauerit Deum ſuũ, feret peccatũ ſuũ. Et ¹⁵qui diſerte expreſſerit nomẽ Domini,' morte mulctetur, omnino lapidib⁹ obruet eũ vniuerſus cœtus, ſiue indigena fuerit, ſiue incola, quũ diſerte expreſſerit nomẽ [illud,] interficiatur. ¹⁶Et qui percuſſerit vllam animam hominis, morte mulctetur.' Et qui ¹⁷animã iumẽti percuſſerit, reſtituat ipſũ, ¹⁸animã ſcilicet pro anima. ¹⁹ Et qui detrimẽto affecerit proximum ſuũ,' huic fiet quẽadmodũ ipſe fecit. ²⁰Fracturã pro fractura. oculũ pro oculo, dẽtẽ pro dẽte:' quicquid homini viti aut detrimẽti infert, hoc idem ei inferatur. Et qui percuſſerit iumentũ, reddat ipſum: qui verò hominẽ percuſſerit, interficiatur.

¶45 Quidã dicunt eſſe myrtũ, quæ ramos habet denſos. ¶46 Locut⁹ eſt igitur Moſes. vſ, Habuit ſermonẽ Moſes

XXIIII.

¶1 vſ, expreſſum in luminare, ¶2 .i. ad accẽdendũ ordinem lucernarum. ¶3 vſ. eũ. ſubaudi, lucernarum ordinem. ¶4 fœderis. vſ, conuentionis ¶5 .i. totam noctem. ¶6 Heb. per ætates veſtras. ¶7 Heb. per ordinem. i. ſuper vtrunque ordinem placentarum. ¶8 Heb. & erit panis in odorem [&] incenſum Domino. Id eſt, qui vice panis adolebitur coram Domino. Panis enim cremari non poterat. Super panes erat thus per totam hebdomadam: die ſabbathi panis edebatur, & vice panis thus adolebatur. ¶9 vſ, diſponet ¶10 ſubaudi, acceptum. ¶11 Heb. quia ſanctitas ſanctitatum eſt illi de incẽſis Domini. Id eſt, res ſacroſancta eſt de his quæ incenduntur Domino: ideòque eius eſus ipſi Aaroni ſoli & filijs eius permittitur. ¶12 expreſſit ſuis literis nomen, & blaſphemauit. Id eſt, expreſſo ſuis literis nomine Dei tetragrammato blaſphemauit. Non licebat Iudæis exprimere literis nomen Dei tetragrammatõ blaſphemando: alioqui licebat. Non eſt nefas nomen propriũ dei IEHOVA ſuis literis exprimere, ſed nefas eſt Dei maieſtatem verbis minuere, Deo detrahere, Deum verbis contemnere, per contumeliam & contemptum nominare. ¶13 vt declararet illis iuxta verbum Domini. Id eſt tantiſper dum Moſes declararet quidnam de eo faciendum eſſet iuxta ſententiam Domini, hoc eſt reuelante Domino. ¶14 Id eſt, poſitis manibus ſuper caput eius, teſtentur cũ audiſſe blaſphemantem. ¶15 qui ſuis literis exprimendo nomen Domini, blaſphemauerit illud. Sic paulo poſt verſum eſt. ¶16 Quicunque percuſſerit quencunque hominem, moriatur. Id eſt, interficiatur. Percutere pro interficere poſuit. ¶17 .i. iumentum. ¶18 .i. iumentum eiuſdem pretij reſtituat. ¶19 Heb Quicunque poſuerit maculã proximo ſuo. Quid per maculam intelligat, poſtea declarat quum ait, Fracturam pro fractura. i. quicunque vulnus inflixerit proximo, qui læſerit proximum, ſiue quẽcunque. ¶20 Verbũ [reſtituet] aut ſimile, ſubaudiendũ. Sequẽtia verba declarant quid iſta velint, Fracturam pro fractura: quum ait, Qualẽ inflixerit maculã, talẽ ſuſtinere cogetur.

Digitized by Google

n .i. Idem ius erit vobis, ſiue erit peregri us, ſiue indi- ena. Peregri- us erit ſicut ndigena, & in igena ſicut eregrinus. i. dem ius redde is peregrino itq; indigenę.

XXV.

[1] tunc ſabba- hizet terra ſabbathū Do- mino. vl, tunc quieſcet terra quiete, ſiue ceſ ſatione Domi- ni. i. terra erit in otio: nō ara bitur, neque ſe minabitur in honorē Domi- ni. ¶2 ceſſatio quieta erit ter- ræ, ſabbathum Domino. Appo ſitiue dictum. q.d. ſabbathū illud, ſiue ceſſa tio illa quieta & altum otiū, celebrabitur in honorē Domi- ni, non autē in honorem ido- lorum.

¶3 Quod ſpon te naſcitur in meſſe tua .i. Quæ ſpōte na- ſcitur ex gra- nis meſſis an- ni præcedētis. Vox Hebræa SAPIAH. ſignificat id quod ſpōte na ſcitur ex granis quæ deciderūt inter metendū.

[1]Idem iudicium erit vobis, ſicut aduenæ, ita & indigenæ,' quia ego Domin' Deus veſter. Et lo quutus eſt Moſes ad filios Iſrael, eduxeruntque blaſphemum extra caſtra, & obruerunt eum la pidibus. & filij Iſrael fecerunt quemadmodum Dominus Moſi præcepit.

CAP. XXV.

ET loquutus eſt Dominus ad Moſen in mōte Sinai in hanc ſententiam, Loquere ad filios Iſrael, & dices ad eos, Quum veneritis in terram quam ego do vobis, [1] quieſcet terra, & habebit ſabbatum Domini.' Sex annis ſeminabis agrum tuum, & ſex annis putabis vineam tuam, & fru ctum eius colliges. Septimo verò anno [2] ſabba- tum quietis erit terræ, ſabbatum [inquam] Do- mini,' agrum tuum non ſeminabis, nec vine- am tuam putabis. [3]Quod ex deciduo meſſis tuæ ſpōte naſcitur,' ne metas: & vuas[4] quas tibi ſepa- rare volebas, ne vindemies,' annus enim quie- tis erit terræ. [5]Eritque ſabbatum terræ vobis in cibum,' tibi, ſeruo tuo, ancillæ tuæ, mercenario tuo, & inquilino tuo qui tecū commoratur. Sed & iumento tuo, & beſtiæ quæ eſt in terra tua, e- rit cunctus prouentus terræ in cibum. ¶Nume- rabis quoque tibi ſeptem [6] ſabbata' annorum, ſeptē ſcilicet annos ſepties, eruntque tibi[7] ſeptē annorum ſabbata quadragintanouem anni.[8] Et circummittes clangorem buccinæ' in menſe ſe- ptimo, decimo [die] menſis, [9]in die inquam ex- piationū [10] circūmittetis cornu' per vniuerſam terram veſtram. Et[11] conſecrabitis annum illum, annum videlicet quinquageſimū,' & [12]proclama bitis libertatem in terra omnibus habitatorib' eius:[13] iubileus enim erit' hic [annus] vobis, & re- dibitis quiſque ad poſſeſſionem ſuam, & [14]quiſ- que ad cognationem reuertemini.' Annus ille quinquageſimus, iubile' erit vobis annus: ne ſe- minetis, neque ea quæ ex deciduo ſponte naſcū tur metatis, neque [15] religioſe conſecrata vin- demietis. [16] Iubileus enim ille ſanctus ſit vobis, de agro comedetis, prouentum ſcilicet eius.' In anno iubilei iſtius, redibitis quiſque ad poſſeſ- ſionem ſuam. ¶Et ſi vendideritis venditionem proximo tuo, aut ⁘comparas' [aliquid] de manu proximi tui, ne decipiatis quiſque fratrem ſuū, iuxta numerum annorum poſt iubileum com- pares à proximo tuo, & [17]pro ratione annorum prouētuum vendat tibi.' Iuxta multitudinē an- norum augebis pretium eius, & iuxta paucitatem annorum minues pretium eius, quoniā [18]nume- rum prouentuū ipſe vendit tibi.' [19]Ne affligatis quiſq; proximū,' ſed time Deū tuū, quia ego Domi- nus Deus veſter. Obſeruate itaque[20] ſtatuta mea,' & iudicia mea ſeruate, vt ea faciatis: tū tuti habi-

Æquum iudicium ſit inter vos, ſiue peregrinus, ſiue ciuis peccauerit: quia ego ſum Domin' De' veſter. Locutúſque eſt Moyſes ad filios Iſrael, & eduxerunt eum qui blaſphemauerat, extra ca- ſtra, ac lapidibus oppreſſerunt: feceruntque filij Iſrael ſicut præceperat Dominus Moyſi.

CAP. XXV.

LOcutúſque eſt Dominus ad Moyſen in mon- te Sinai, dicens, Loquere filijs Iſrael, & dices ad eos, Quando ingreſſi fueritis Terram quam ego dabo vobis, ‖ 'ſabbathizetis' ſabbathum Do mino. Sex annis ſeres agrum tuum, & ſex annis putabis vineam tuam, colligéſque fructus eius. Septimo autem anno ſabbathum erit terræ, re- quietionis Domini: agrum non ſeres, & vineam non putabis. Quæ ſponte 'gignet' humus, non metes: & vuas primitiarum tuarum non colli- ges, quaſi vindemiam. annus enim requietionis terræ eſt. Sed erūt vobis i cibū, tibi & ſeruo tuo, ancillæ tuæ & mercenario tuo, & aduenæ qui 'peregrinatur' apud te: Iumentis tuis & pecori- bus: omnia quæ naſcuntur, præbebunt cibum. ¶Numerabis quoque tibi ſeptem hebdomadas annorum, id eſt ſepties ſeptem, quæ ſimul faciūt annos quadragintanouē. Et clanges buccina mē ſe ſeptimo, decima die menſis, propitiationis tē- pore in vniuerſa terra veſtra. Sāctificabiſq; an- num quinquageſimum. & vocabis remiſſionem cunctis habitatoribus terræ tuæ, ipſe eſt enim iubileus: reuertetur homo ad poſſeſſionem ſu- am, & vnuſquiſque redict ad familiam priſti- nam. Quia iubileus eſt & quinquageſimus an- nus, nō ſeretis atque metetis ſpōte in agro na- ſcentia, & primitias vindemiæ nō colligetis: ob ſanctificationē iubilei, ſed ſtatim oblata come- detis. Anno iubilei redient omnes ad poſſeſſio- nes ſuas. ¶Quando vendes quippiā ciui tuo, vel emes ab eo, ne cōtriſtes fratrem tuum, ſed iuxta numerū annorū iubilei emes ab eo, & iuxta ſup putationē frugū vendet tibi. Quāto plures anni remanſerint poſt iubileum, tanto creſcet & pre- tium: quāto minus temporis numeraueris, tāto minoris & emptio conſtabit. tempus enim fru- gum vendet tibi. Nolite affligere cōtribules ve- ſtros, ſed timeat vnuſquiſque Deū ſuū, quia ego Dominus Deus veſter. Facite præcepta mea, & iudicia cuſtodite, & implete ea: vt habitare poſ-

¶4 derelictionū tuarū nō vindemiabis. i. vuas vineæ à te derelictæ, & nō cultæ, nec putatæ. ¶5 .i. Quæ ſua ſponte naſcentur eo anno quo terra ſabbathū ſuum aget, ea tantū erūt vo- bis in cibum. ¶6 Sabbathum pro hebdomade. ¶7 dies ſeptem hebdomadarum, annorum nouem & quadragin- ta anni. ¶8 Heb. Et tranſire facies cornu iubilationis. i. clangore tubæ ſignificabis. ¶9 Controuerſia eſt inter He- bræos de principio anni. Alij dicunt menſem Martium eſſe principium anni, reſpicientes exitum filiorum Iſrael. Alij menſem Septembrem, ſpectantes creationem mundi. Aut igitur à mundo condito numerant Hebræi, aut ab exitu filiorum Iſrael. Certiſſimum autem eſt, quādo Moyſes de anno iubileo loquitur, intelligere principium an- ni eſſe Septembrem. ¶10 Heb. tranſire facietis cornu &c. id eſt, ſonitu tubæ ſignificabitis iubileum. ¶11 Id eſt, pronunciabitis annum quinquageſimum eſſe ſacratum Deo. ¶12 Id eſt, proclamabitis omnes habitatores regio- nis veſtræ eſſe liberos, qui prius erant ſerui. tunc enim fiebant domini poſſeſſionum ſuarum quas vendiderant. Hoc declaratur verbis ſequentibus. ¶13 Id eſt, habebitis eum pro iubileo. Vox Hebræa IOBEL, in hoc capite vſurpa- tur pro anno quinquageſimo, & buccina vel cornu quo annus quinquageſimus annunciabatur. Iobel, arietem & cornu arietinum ſignificat. ¶14 Hoc dicit propterea quòd qui in ſeruos venditi fuerant ante annum iubileum, eo anno donabantur libertate. ¶15 Heb. vindemietis derelictiones eius. ſubaudi vineæ, Id eſt, vineas incultas, quæ eo anno cultæ non fuerint, vel non putatæ, non vindemiabitis. ¶16 Id eſt. Annus iſte erit Deo conſecratus: come- detis quod ager eo anno ſua ſponte produxerit. ¶ ⁘ Mutatio numeri Hebræa. ¶17 q.d. habenda ratio anno- rum elapſorum à iubileo. ſi enim viceſimo anno à iubileo emes, non tanti emes quanti emendum tibi eſſet, ſi de- cem tantum anni diſtarent. nam ſi viginti tantum diſtarent anni, triginta ſolum ſupereſſent: ſi decem, quadra- ginta. Iuxta igitur numerum prouentuum. i. quibus capies fructum rei venditæ, vendet tibi. ¶18 q.d. Non fun- dum, ſed tantum prouentum vendit tibi. ¶19 Ne opprimat [vl, decipiat] quiſquam veſtrum proximum ſuum. ¶20 emptionis ſcilicet & redemptionis.

Digitized by Google

…is in terra abſque vllo pauore, & gignat vo-
…humus fructus ſuos, quibus veſcamini vſque
…ſaturitatem, nullius impetum formidantes.
Quòd ſi dixeritis, Quid comedemus anno ſe-
…mo, ſi non ſeuerimus, neq; collegerimus fru
… noſtras? Dabo benedictionẽ meã vobis anno
…, & faciet fructus trium annorum: ſeretiſq;
… octauo, & comedetis veteres fruges vſque
… annum: donec noua naſcantur, ede-
…tera. ¶Terra quoque non vendetur in per
…: quia mea eſt, & vos aduenæ & coloni mei
…. Vnde cũcta regio poſſeſſiõis veſtræ ſub re-
…tionis conditione vendetur. ¶Si attenua-
… frater tuus vẽdiderit poſſeſſiunculam ſuã, &
… propinquus eius, poteſt redimere quod
…ndiderat. Sin autem non habuerit proxi-
…, & ipſe pretium ad redimendum potuerit
…: Computabuntur fructus ex eo tempo
… vendidit: & quod reliquũ eſt, reddet em-
…, ſicque recipiet poſſeſſionem ſuam. Quòd ſi
… inuenerit manus eius vt reddat pretium, ha-
…bit emptor quod emerat, vſque ad annum iu-
…laum. In ipſo enim omnis venditio redibit ad
…minũ, & ad poſſeſſorẽ priſtinũ. ¶Qui vendi-
… domũ intra vrbis muros, habebit licẽtiam
…mendi, donec vnus impleatur annus. Si non
…merit, & anni circulus fuerit euolutus, em-
… poſſidebit eã, & poſteri eius in perpetuũ, &
… non poterit, etiam in iubileo. Sin autẽ in
… fuerit dom⁹, quæ muros nõ habet, agrorũ
… vendetur. ſi autẽ redẽpta nõ fuerit, in iubileo
… ad dominum. ¶Ædes Leuitarũ quæ
… ſunt, ſemper poſſunt redimi: ſi redẽ-
… non fuerint, in iubileo reuertentur ad do-
…, quia domus vrbium Leuitarum pro poſ
… ſunt inter filios Iſrael. Suburbana au
… non veneant, quia poſſeſſio ſempi-
…na eſt. ¶Si attenuatus fuerit frater tu⁹, & in-
… manu, & ſuſceperis eum quaſi aduenã &
…, & vixerit tecum, Ne accipias vſu-
… eo, nec amplius quàm dediſti. time De-
… tuum, vt viuere poſſit frater tuus apud te.
…uniam tuam non dabis ei ad vſuram, & fru-
… ſuperabundantiam non exiges. Ego Domi
…nus Deus veſter, qui eduxi vos de Terra-Ægy-
…pti, vt darem vobis Terram-Chanáan, & eſſem
… Deus. Si paupertate compulſus vẽdiderit
… tibi frater tuus, non eum opprimes ſeruitute

tabitis in terra, támque dabit terra fructũ ſuũ,
comedetíſque dum ſaturi ſitis, ſecuríque ſedebi-
tis in ea. ¶Et ſi dixeritis, Quid edemus anno ſe-
ptimo, cum neque ſeminemus, neque annonam
noſtram congregemus? Ego [21]mandabo benedi-
ctionem meam vobis anno ſexto, & edet anno-
nam pro tribus annis. Seminabitis quidem in
anno octauo, ſed comedetis de annona veteri vſ
que ad annum nonum: donec venerit prouẽtus
eius comedetis [22] vetera. ¶Terra non vendetur
[23]ad depulſionem: mea enim eſt terra, [24]vos au-
tem incolæ & inquilini eſtis apud me. In omni
autem terra poſſeſſionis veſtræ [25]redemptionem
permittetis terræ. ¶Si tenuis factus fuerit [26]fra
ter tuus, & vendiderit de poſſeſſione ſua, vene-
ritq; [27]vindex eius qui propinquus eſt illi, is redi
mat venditionem fratris ſui. Qui autem [28]vindi
cem non habuerit, [29] apprehendat manus eius
quicquid inuenit, quod ſatis ſit pro redemptio-
ne ſua: [30]Subducátque annos venditionis ſuæ,
& reſtituat quod ſupereſt ei cui vendidit, & re-
uertatur ad poſſeſſionem ſuam. Quòd ſi [31]in fa-
cultate eius non tantum fuerit vt reddat illi, e-
rit venditio eius [rei] in manu ementis eam vſ-
que ad iubileum: in iubileo vero [32]exit & reuer-
titur ad poſſeſſionem ſuam. ¶Et ſiquis vendide
rit domum habitabilem in vrbe quæ muro cin-
gitur, redemptio eius [33] ſit vſque ad finem anni
in quo vẽditur: iſti ſint dies redemptionis eius.
Si verò nõ redemerit, fueritque ei finitus annus
integer, cedet domus huiuſmodi quæ eſt in vr-
be muris cincta, ei qui eam emit [34] ad depulſio-
nem, etiam poſteris ſuis: [35]nec exit, ne in iubi-
leo quidem. At domus paganæ, quæ muro per
ambitum non fuerint cinctæ, reputẽtur quem-
admodum ager terræ, ideòque [36]habent ius ven-
dicationis, & in iubileo redeũt. ¶Ciuitates verò
Leuitarum, & domus ciuitatum poſſeſſionis eo-
rum perpetuo iure redimi poſſunt à Leuitis. Et
ſiquis emerit à Leuitis, domus vendita, & oppi-
dum poſſeſſionis ſuæ in iubileo [37]exit: eo quòd
dom⁹ Leuiticarũ vrbium poſſeſſio eorũ ſunt in-
ter filios Iſrael. [38]Ager verò ſuburbanus qui eſt
iuxta vrbes eorum, nõ poteſt vendi: nam is per-
petuo ab eis poſſidetur. ¶Si ad inopiã fuerit re-
dactus frater tuus, nutaueritq; man⁹ eius [39]tecũ,
ſiue aduena fuerit, ſiue inquilin⁹, corrobora eũ,
vt tecũ viuat. Ne acceperis ab eo [40]fœnus, neque
plus æquo, ſed time Deũ tuũ, vt tecũ viuere poſ-

…ſit frater tuus. [41]Ne des illi pecuniã tuã ad fœn⁹, neq; des illi alimentũ tuũ [42]ad exceſſũ: Ego Domi
…nus Deus veſter, qui eduxi vos è terra Ægypti, vt darẽ vobis terrã Chanaan, [43]& eſſem vobis Deus.
… ad inopiã redactus fuerit frater tuus apud te, & [44]vẽditus fuerit tibi, ne in ſeruitutẽ eũ redigas,

¶21 Hebraiſm⁹, pro, benedicã vobis.
¶22 fruges antiquas. i. donec venerit fructus anni octaui.
¶23 omnino. vſ, abſolute. Quidã vertũt, in exterminationem: eodem ſenſu. Exterminari autem hîc dicitur ager, quando penit⁹ à poſſeſſore abdicatur: id q̃d apud Hebræos fieri nõ potuit, ſed prædia vendebantur vſque ad annũ iubilei, ſiue is prope, ſiue longe abeſſet.
¶24 n.i vos &c. q.d. terra non eſt veſtra, ſed mea: capietis fructum ex ea, ſed fund⁹ me⁹ eſt. nam peregrini & coloni mei eſtis.
¶25. i. venditori permittetis ius redimendi agros venditos ab eo. Hoc autẽ de agris ſolum intelligitur, non autem de domibus.
¶26 Id eſt, Iſraelita.
¶27 Vindicem, ſiue redemptorem vocat propinquum qui ius habebat redimẽdi id q̃d frater eius ne-

…ſitate compulſus vẽdiderat. ¶28 ſiue, redẽptorem. i. fratrem cui ius ſit redimendi quæ frater vendiderit. ¶29 &
… apprehẽdat man⁹ eius, & inueniat quantum ſatis ſit. i. & poſtea habeat pretium quo redimi poſſit ager vẽ
…. ¶30 Tunc numerabit annos venditionis ſuæ. i. à quo tempore vendidit agellum. ¶31 Heb. non inuenerit
… eius ſufficientiã reddendi ei. i. ſi nõ habuerit ſufficientẽ pecuniam quam reddat emptori. ¶32 egredietur,
…ertetúrque ad poſſeſſionem ſuam. i. in anno iubilei agellus venditus egredietur de poſſeſſione eius qui emit, &
…uertetur venditor ad eum agellum quem prius poſſidebat. ¶33 vſ, durabit, donec impleatur annus venditionis
…, anno vno erit redemptio eius. i. ſpatio vni⁹ anni redimi poterit. ¶34 ad depulſionem cedet. i. ſic eius erit, vt
…um ex eius poſſeſſione depellat. Alij vertunt, omnino, ſiue abſolute. ¶35 nõ exibit, ¶36 redemptio erit eis, in
iubileo egredientur. Id eſt, domus quæ fuerint in villis ſiue pagis non cinctis muris, agrorum iure vendentur,
redimíque poterunt vt agri: & in iubileo egredientur de poſſeſſione emptoris, reuertentúrque ad venditorem.
¶37 egredietur. ſub. de manu emptoris. ¶38 Heb. Ager autẽ ſuburbij vrbiũ eorum non vẽdetur: quia poſſeſſio æter
na eſt illis. i. Ager ille ſuburbij non poterit vẽdi etiã à Leuitis: quia poſſeſſuri ſunt ſuburbana perpetuò. Agrũ ſub-
urbij vocat locũ ſpatioſum extra vrbes, in quo Leuitæ pecora ſua conſeruabãt. Chaldæus paraph. vertit agrum ſpa-
tioſum. ¶39 vſ, apud te. i. ſi paupertate coactus fuerit petere opem à te. Alij interpretãtur, ſi opes eius fuerint infir
mæ. Apprehendere fratrem, pro iuuare facultatibus poſuit. Pro eo quod vertimus, Vt peregrinum & aduenam: ver
ti etiam poteſt vt hic vertit nouus interpres, tam peregrinum quàm aduenam. q.d. non ſolũ fratrem tuũ Iſraelitã
pauperem iuuabis, ſed etiam peregrinum & aduenam qui ad paupertatem deuenerit. ¶40 vſuram & fœnus,
¶41 Repetitio eſt. ¶42 ad fœnus: ¶43 .i. vt coleretis me. ¶44 vendiderit ſe tibi, non facies eum famulari famu-
latu ſerufli. i. non abutẽris eo tanquam ſeruo, non habebis illum pro ſeruo: verùm tractabis illum tanquam merce
narium & colonum: vteriſque eo tanquam mercenario & colono.

Digitized by Google

quemadmodum ſeruos[ſolemus.] Sed ſit tibi quē admodum mercenarius & inquilinus, ſeruiétque tibi vſque ad annum iubilei. Tum[45] egredietur à te,' ipſe & filij eius cum eo. reuertetúrque ad familiam ſuam, & ad poſſeſſionem patrum ſuorū reuertetur. Nam ſerui mei ſunt, quos eduxi è terra Aegypti, [46] ideóque non vendentur quemadmodum ſerui.' Ne domineris ei in ſæuitia, ſed time Deum tuū. ¶ Seruus tuus & ancilla tua, quos tu habebis, è gentibus ſerunt,] quæ ſunt circum vos, ab illis inquam emas ſeruos & ancillas. Sed & de filijs inquilinorum qui commorãtur apud vos, ab illis inquam[47] comparare poteritis:' denique à familia eorum qui vobiſcū ſunt quos genuerunt in terra veſtra, hi erunt[48] quos vos poſſideatis. [49] Hos veluti hæreditario iure poſſidebitis etiam filijs veſtris poſt vos, vt poſſideant poſſeſſionem perpetuo, illis ad ſeruitium vtimini. [50] Fratribus verò veſtris filijs Iſrael, fratri inquã ſuo nullus iperitabit ſæuiter. ¶ [51] Quòd ſi aduena aut inquilin⁹ apud te diteſcit, & frater tuus[52] iuxta eum' ad inopiam redigitur, ita vt[53] vendatur aduenæ aut inquilino apud te, aut ſtirpi' quæ eſt de familia aduenæ. Poſtquam is fuerit venditus, [54] vendicatio' ei erit, aliquis ex fratribus eius vendicare eum poterit: Siue is ſit patruus eius, ſiue filius patrui eius redimere eum poterit, aut[55] reliquiæ carnis eius,' qui ſcilicet ſit de familia eius, redimere eum poterit: [56] aut ſi ipſe tãtum adquiſierit, redimatur.' Subducat rationem cum emptore ſuo, ab anno quo venditus illi fuit, vſque ad annum iubilei, æſtimabitúrque pecunia venditionis eius[57] pro ratione' annorum, [58] ſecũdum dies mercenarij agetur cum eo.' Si adhuc multi reſtiterint anni, ſecundum illos[59] reſtituat redẽptionem ſuã de pecunia ſcilicet qua emptus eſt.' Et ſi pauci anni reſtiterint ad annum iubileum, [60] ſubducat ſibi, iuxta annos ſuos reſtituat redẽptionem ſuam. [61] Agetur cum eo quẽadmodum cum mercenario per ſingulos annos, nec dominetur ei ſæuiter' te vidente. Quòd ſi[62] ad hũc modum' redemptus non fuerit, anno iubilei exeat, & ipſe, & filij eius cum eo. Filij enim Iſrael mei ſunt ſerui, mei inquam ſunt ſerui, quos eduxi è terra Aegypti: [63] ego Dominus Deus veſter.

CAP. XXVI.

Ne feceritis vobis idola, nec ſculptum ſimulacrum, neque ſtatuã erigatis vobis, ſed nec lapidem figuratum' ponatis in terra veſtra,' vt adoretis ad eum,' quia ego Domin⁹ Deus veſter. ¶ Sabbata mea cuſtodietis, &[4] ſanctuarium meum reuerebimini:' ego Dominus. Si in[5] ſtatutis' meis inceſſeritis, & præcepta mea cuſtodieritis, feceritíſque ea, Tunc dabo pluuias veſtras ſuo tempore. & terra dabit annonam ſuam, & arbor agri dabit fructum ſuum. Et apprehendet[6] apud vos triturã vindemiam, & vindemia apprehendet ſementem, & comedetis panem veſtrum in ſatietate, habitabitíſque tuti in terra veſtra. Et dabo pacem in terra: dormietis, & nemo terrebit. efficiam vt ceſſet nocens beſtia in terra: nec gladius[7] graſſabitur per terram veſtram.' Vos perſequemini hoſtes

famulorum: Sed quaſi mercenarius & colonus erit, vſque ad annum iubileum operabitur apud te. Et poſtea egredietur cum liberis ſuis, & reuertetur ad cognationem & ad poſſeſſionem patrũ ſuorum. Mei enim ſerui ſunt, & ego eduxi eos de Terra-Aegypti: non veneant conditione ſeruorum. Ne affligas eum per potentiam, ſed metuito Deum tuũ. ¶ Seruus & ancilla ſint vobis de nationibus quæ in circuitu veſtro ſunt. Et de aduenis qui peregrinãtur apud vos, vel qui ex his nati fuerint in terra veſtra, hos habebitis famulos. Et hæreditario iure tranſmittetis ad poſteros, ac poſſidebitis in æternum: fratres autem veſtros filios Iſrael ne opprimatis per potẽtiam. ¶ Si inualuerit apud vos manus aduenæ atque peregrini, & attenuatus frater tuus vendiderit ſe ei, aut cuiquam de ſtirpe eius: Poſt venditionem poteſt redimi: qui voluerit ex fratrib⁹ ſuis, redimet eũ, Et patruus, & patruelis, & conſanguineus, & affinis: ſin autem & ipſe potuerit, redimet ſe, Supputatis dũtaxat annis à tempore venditionis ſuæ vſque in annum iubileum: & pecunia qua venditus fuerat, iuxta annorum numerum & rationẽ mercenarij ſupputata. Si plures fuerint anni qui remanent vſque ad iubileum, ſecundum hos reddet & pretium. Si pauci, ponet rationem cum eo iuxta annorum numerũ, & reddet emptori quod reliquum eſt annorum, quibus antè ſeruiuit mercedibus imputatis: non affliget eum violenter in conſpectu tuo. Quòd ſi per hæc redimi non potuerit, anno iubileo egredietur cum liberis ſuis. Mei enim ſũt ſerui, filij Iſrael, quos eduxi de Terra-Aegypti: ego Dominus Deus veſter.

CAP. XXVI.

Non facietis vobis idolum & ſculptile, nec titulos erigetis, nec inſignem lapidem ponetis in Terra veſtra, vt adoretis eũ: ego enim ſum Dominus Deus veſter. ¶ Cuſtodite ſabbatha mea, & pauete ad ſanctuarium meũ: ego Domin⁹. Si in præceptis meis ambulaueritis, & mãdata mea cuſtodieritis, & feceritis ea, Dabo vobis pluuias tẽporibus ſuis, & terra gignet germẽ ſuum, & pomis arbores replebuntur. Apprehendet meſſium tritura vindemiam, & vindemia occupabit ſemẽtem: & comedetis panem veſtrum in ſaturitate, & abſque pauore habitabitis in terra veſtra. Dabo pacem in finibus veſtris: dormietis, & nõ erit qui exterreat. auferam malas beſtias: & gladius non trãſibit terminos veſtros. Perſequemini ini-

¶45 donat⁹ ſcilicet libertate à te, & ſui iuris. ¶46 .i. propterea nõ poterũt vendi in ſeruos perpetuos. ¶47 ſub. ſeruos & ancillas. ¶48 in poſſeſſionem veſtrã. ¶49 Et dimittetis eos in poſſeſſionem filijs veſtris poſt vos, vt eos poſſideant: in æternũ ſeruire eos ſibi facient. Vel, vtetur eis ſeruis in æternum. ¶50 .i. Ne ſitis duri & acerbi erga fratres veſtros Iſraelitas. ¶51 Hebr. Quòd ſi aſſequat⁹ manus peregrini & aduenæ qui verſatur apud te. i. Si ad opes peruenerit, & diues effectus fuerit peregrinus qui in vrbe tua morat⁹. ¶52 qui apud illum manet. ¶53 vendat ſeſe ei peregrino aut aduenæ qui apud te habitat, aut radici .i. viro primario familiæ aduenæ. Alij vertunt, aut aduenæ cõuerſo ad Iudaiſmum, cuius radix erat ex familia aduenæ, aut homini cuius maiores erant aduenæ. ¶54 redemptio. i. redimi poterit ab eo. ¶55 .i. aliquis de ſtirpe eius. Alij vertunt, aut de cognatione carnis eius. ¶56 Heb. aut aſſequetur manus eius, & redimet ſeſe. Aſſequetur. ſub. opes. i. rurſum diteſcet. ¶57 iuxta numerum ¶58 .i. ſeruiet ea lege qua mercenarij. ¶59 dabit pro redemptione ſua de pecunia venditionis ſuæ. In redemptione Iſraelitarum qui ſe alienigenis vendiderant, habebatur ratio operæ, quæ in ipſa redemptione æſtimabatur quãti æſtimari ex æquo & bono debebat. Pretium autẽ & merces operarũ deducebatur de pretio redẽptionis: & quod æſtimata opera emptitij Iſraelitæ reliquũ erat, perſoluebatur ab eo emptori. ¶60 tũc ſubducet rationẽ cũ eo, [&] iuxta annorũ numerũ reddat [pecuniã] pro redẽptione ſua. Iuxta annorũ numerũ, quibus ſcilicet ſeruiturus eſt. ¶61 Heb. Sicut mercenarius anni in annũ erit cum eo: non dominabitur illi duriter &c. Mercenarium anni in annum, vocat mercenarium annuũ. ¶62 per illa. ſub. quæ dicta ſunt. vel, in illis. ſub. annis. ¶63 qui ſcilicet hæc iubeo. XXVI. ¶1 vel, colũnã, ſuper quã collocetur ſculptile. Aut lapidẽ ſuper quo fiãt ſacrificia: vt in Deuteronomio capite XIIII habetur. ¶2 vel, lapidẽ imaginis. i. imaginẽ lapideã. Vel, lapidẽ picturæ. i. pictũ. Chaldæus paraph. vertit, lapidẽ adorationis. i. ſuper quo adoretis. ¶3 vel, vt incuruetis vos ante illũ. ¶4 .i. cũ ſumma reuerentia verſemini in ſanctuario meo. ſumma reuerentia perſequimini locũ illũ in quo habito, non tẽplum idolorũ. Refertur ad ſacerdotes: aut ſanctuarium pro atrio ponitur. ¶5 vel, legibus. i. Si leges meas obſeruaueritis. ¶6 vel, vobis. i. trituræ tempus durabit vſque ad tẽpus vindemiæ & vindemiæ tempus durabit vſque ad tempus trituræ. Hoc eſt, maximam hubertatem agrorum & vitium conſequemini & hoc in gratiam veſtri. ¶7 Heb. tranſibit per regionem veſtram. i. nullo bello opprimemini.

Digitized by Google

[ini]micos veſtros,& corruent coram vobis.Perſequē-
tur quinque de veſtris centum alienos, & cētum
de vobis decem millia:cadent inimici veſtri gla-
dio in conſpectu veſtro.Reſpiciam vos,& creſce-
re faciam: multiplicabimini,& firmabo pactum
meum vobiſcum.Comedetis vetuſtiſſima veterū,
& vetera nouis ſuperuenientibus proiicietis.Po-
nam tabernaculum meum in medio veſtri,& nō
abiiciet vos anima mea. Ambulabo inter vos,&
ero Deus veſter,vóſque eritis populus meus. Ego
Dominus Deus veſter,qui eduxi vos de Terra Ae-
gyptiorum,ne ſeruiretis eis.& qui confregi cate-
nas ceruicum veſtrarum , vt incederetis erecti.
Quòd ſi nō audieritis me, nec feceritis omnia
mandata mea,'Sed ſpreueritis leges meas,& iu-
dicia mea contempſeritis vt non faciatis ea quæ
à me conſtituta ſunt , & ad irritum perducatis
pactum meum : Ego quoque hæc faciam vobis ,
viſitabo vos velociter in egeſtate & ardore,qui
conficiat oculos veſtros, & conſumat animas ve-
ſtras. Fruſtra ſeretis ſementem,quæ ab hoſtibus
deuorabitur. Ponam faciem meam contra vos ,
& corruetis coram hoſtibus veſtris , & ſubiicie-
mini his qui oderunt vos: fugietis nemine per-
ſequente. Si autem nec ſic obedieritis mihi ,
addam correptiones veſtras ſeptuplum propter
peccata veſtra. Et cōteram ſuperbiam duritiæ ve-
ſtræ: dedíque vobis cælum deſuper ſicut ferrū,
& terram æneam.Cōſumetur incaſſum labor ve-
ſter,non proferet terra germen,nec arbores po-
ma præbebunt. Si ambulaueritis ex aduerſo mi-
hi,nec volueritis audire me, addā plagas veſtras
vſque in ſeptuplū propter peccata veſtra: emit-
támque in vos beſtias agri, quæ conſumant vos,
& pecora veſtra, & ad paucitatē cūcta redigant,
deſertǽque fiant viæ veſtræ. Quòd ſi nec ſic vo-
lueritis recipere diſciplinam, ſed ambulaueritis
ex aduerſo mihi: Ego quoque contra vos aduer-
ſus incedā , & percutiā vos ſepties propter pec-
cata veſtra.Inducámque ſuper vos gladium vlto-
rem fœderis mei. cúmque confugeritis in vrbes,
mittam peſtilentiam in medio veſtri, & trademi-
ni in manibus hoſtium:Poſtquam cōfregero ba-
culum panis veſtri , ita vt decē mulieres in vno
clibano coquant panes, & reddant eos ad pōdus:
& comedetis,& non ſaturabimini.Si autem nec
per hæc audieritis me,ſed ambulaueritis contra
me:Et ego incedam aduerſus vos in furore con-
trario,& corripiam vos ſeptē plagis propter pec-
cata veſtra,Ita vt comedatis carnes filiorum ve-
ſtrorum & filiarum veſtrarum.Deſtruam excelſa
veſtra,& ſimulachra confringam : cadetis inter

veſtros, qui cadent ante vos gladio:Quinque ex
vobis perſequentur centum, & centum ex vobis
perſequuntur decem millia : & cadent hoſtes ve-
ſtri ante vos gladio. Ego enim reſpiciam ad vos,
& faciam vos creſcere, [8]augebóque vos,& firmi-
ter ſeruabo fœdus meum vobiſcum.' Comedetis
[9]vetus inueteratum,'& vetus propter nouū[10]effe-
retis.' Et ego[11]ponam tabernaculum meū in me-
dio veſtri,& animus meus vos non[12]faſtidiet.'E-
go[13]ambulabo inter vos,'&[14]ero Deus veſter,'vóſ-
que eritis populus meus.Ego Dominus Deus ve-
ſter,qui eduxi vos è terra Aegypti,ne eſſetis illo-
rum ſerui,&[15]lora iugi veſtri confregi,'&[16]effecī
vt erecti īcederetis. ¶Quòd ſi nō audieritis me,
neque feceritis omnia præcepta iſta:Et ſi auerſa-
ti fueritis ſtatuta mea,& iudicia mea anim[us] ve-
ſter faſtidierit, vt non faciatis cuncta præcepta
mea, quin potius fœdus meum irritum faciatis.
Ego quoque hoc faciam vobis,[17]Viſitabo vos ter-
rore,tumore,& febri ardente,quæ oculos conſu-
mant,& animum contabeſcere faciant:'ſemē ve-
ſtrum fruſtra ſeminabitis, quia hoſtes veſtri ip-
ſum comedēt.[18]Ponā præterea faciem meam ad-
uerſum vos,[19]vt corruatis'coram hoſtib[us] veſtris,
dominabuntúrque vobis hi qui vos oderūt,quin
fugietis quādo nemo vos perſequetur. Et ſi[20]nec
inter illa'mihi obtemperaueritis, [21]addam vobis
ſeptuplo plus caſtigationis' propter peccata ve-
ſtra. Et frangam [22]ſuperbiam roboris veſtri,'fa-
ciámque [23]cælum veſtrum veluti ferrum,& terrā
veſtram veluti æs.' Et cōſumetur robur veſtrum
fruſtra,nam terra veſtra non dabit annonā ſuā,
& arbores terræ non dabunt fructum ſuum.[24]Et
ſi contumaciter aduerſum me perrexeritis,' ne-
que me audire volueritis, [25]ſeptuplo augebo vo-
bis pœnam iuxta peccata veſtra.'Immittámq; in
vos[26]beſtiam agri,'quæ vos orbos reddet,[27]& ex-
cindet iumenta veſtra,& imminuet vos,deuaſta-
buntúrq; viæ veſtræ.' Et ſi nec illis[28]caſtigari po-
tueritis,'quin potius[29]aduerſum me contumaciter
perrexeritis,' Incedam & ego[30]cōtra vos contu-
maciter,'&[31]percutiam vos adhuc ſeptuplo'pro-
pter peccata veſtra.Et inducā ſuper vos [32]gladiū,
qui vlciſcatur vltionem fœderis.'& quum colle-
cti fueritis intra ciuitates veſtras, mittam peſti-
lentiam inter vos,trademiníque in man[us] inimi-
ci.Et[33]cū confregero vobis baculum panis.[34]pin-
ſent decem mulieres panem veſtrum in furno
vno,' reddéntque panem veſtrum in pondere:
comedetis.& non ſaturabimini. Et ſi nec in hoc
me audieritis, [35] ſed contumaciter aduerſum me
perrexeritis,Incedam & ego aduerſum vos con-
tumaciter in furore meo,'& caſtigabo vos[36]ſep-
tuplo plus'propter peccata veſtra. Comederíſque carnem filiorum veſtrorum , & carnem filiarum
veſtrarū deuorabitis.Ego vaſtabo excelſa veſtra, & excindā[37]ſolaria'[idola]veſtra:ponámq; cadauera

¶8.i. multiplicabo vos ſicut ſtellas cæli, ſecundum quod pollicitus ſum.

¶9 Intelligitur de fructib[us], qui in longum tēpus cōſeruant, & adhuc bonū habēt ſaporē.

¶10 vl,educetis .i.educetis vetera ex horreis, vt inducantur noua in ea.

¶11.i.ſemper fauebo vobis,ſēper adero vobis,ſemper ero vobis præſens.

¶12 vl,execrabitur.i.non erit mihi moleſtū habitare apud vos.

¶13 q.d. Si vertatis ſolum, ego quoque vertam, vt ſim vobiſcum.

¶14 q.d.à me oīa bona expectate.

¶15.i.aſſerui vos ex ſeruitute ī libertatē.Metaphora à iumentis ferentibus iuga.

¶16.i.feci vt ambularetis erecti. Qui triſtes ſūt, vultum demittunt:contrà hilares caput attollunt.

¶17 vl,Inducā ſuper vos turbationem cum tabe & febri ardente, cōſumētibus oculos & torquētibus animam veſtrā. .i.Reddam vos obnoxios perturbationi & tabi,ſeu phthiſi:immittam in vos varios morbos. ¶18 vl,Ponam iram meam in vos.i.Grauiſſime iraſcar in vos.Ira maxime indicatur vultu:vnde vultum pro ira vſurpant Hebræi. ¶19 Heb.& percutiemini &c.i.magnam cladem accipietis ab inimicis veſtris. ¶20 nec vſq; ad hæc.Vel,per hæc.i.his plagis admoniti. ¶21 Heb.addam corripere vos vſque ad ſeptuplum.i.grauiſſimis pœnis afficiam vos. ¶22.i.vires veſtras quibus gloriamini. ¶23.i.aer ipſe non vertetur poſthac in pluuiā:vnde terra veſtra non dabit fructum ſolitum. ¶24 Quòd ſi ambulaueritis mecum cum caſu. Hebraiſmus eſt,pro,Si dixeritis, quæ à me vobis dantur,caſu ſiue fortuna accidere, non à me.Si caſui attribueritis quæ mihi attribuenda ſunt. ¶25 addam ſuper vos plagam vſque ad ſeptuplum[vel,ſeptem vicibus]iuxta peccata veſtra.i.multiplicabo plagas veſtras,ſeptuplóque grauiores pœnas immittam in vos. ¶26.i. feras truculentas. ¶27 & tollet de medio iumenta veſtra,& pauciores reddet vos: deſolabuntúrque viæ veſtræ.i. deuorabunt filios veſtros,& iumenta veſtra,plurimóſque veſtrum deuorabunt,& vias publicas metu ferarum inſiſtere & terere non audebitis. ¶28 recipietis doctrinam.vl,reſipueritis, ¶29 ambulaueritis mecum in caſu.i.Si attribueritis caſui ſiue fortunæ quod mihi tribuendum eſt. ¶30 vobiſcum in caſu.i.Non curabo vos vltra: ita vobiſcū agam,vt videantur omnes res veſtræ caſu accidere.Si ſentiatis me mortalia non curare, ego profecto res veſtras nō curabo. ¶31.i.ſeptuplo grauius puniam vos. ¶32.i.hoſtes qui vlciſcentur fœdus meum quod fregeritis. ¶33.i. cum laborabitis extrema penuria annonæ. Vbi panis auxilio vos defraudauero,quo tanquam ſcipione innitimini. ¶34 q.d.tāta erit penuria vt decē familiis ſufficiat clibanus vnus, idémque exiguus. ¶35 ſed ambulaueritis mecum in caſu,Tunc ambulabo vobiſcum in ira caſus.Hoc eſt, Si tribueritis adhuc fortunæ quod mihi erat tribuēdum: puniam ego vos ira grauiſſima,quæ non videbitur proficiſci à me,ſed à caſu quem colitis. ¶36 vl,ſeptē modis.i.multis modis. ¶37 Vox Hebræa ſignificat ædes conſtructas in honorem ſolis,aut ad cultum idolorum.

Digitized by Google

veſtra ſuper cadauera idolorum veſtrorum,& a-
uerſabitur vos anima mea.Redigam quoque vr-
bes veſtras in ſolitudinem , & deuaſtabo ſacella
veſtra,nec odorabo[38]odorem veſtrum ſuaueolẽ-
tem.'Redigam & terram in ſolitudinẽ,ita vt ho-
ſtes veſtri,qui eam incolent, ſuper hac obſtupe-
ſcant.Vos autem diſijciam in Gẽtes,diſtringámi-
que poſt vos gladium , & erit terra veſtra vaſta-
ta,& vrbes veſtræ deſertæ.Tum tandem[39]fruetur
terra ſabbatis ſuis' cunctis diebus deſolationis
ſuæ,quum vos eritis in terra hoſtium veſtrorũ,
tum inquam terra quieſcet , & ſabbatis ſuis pro
voto fruetur. Cũctis diebus deſolationis quieſ-
cet, eo quòd non quieuit in ſabbatis veſtris, quũ
habitaretis in ea. Porrò qui ex vobis ſuperſtites
fuerint, iis indam [40] animi conſternationem' in
terra hoſtium ſuorum:perſequetúrque eos ſtre-
pitus folij[41]'quod mouetur, & cũ declinarint fu-
ga gladium,'corruent nemine perſequente.Im-
pingẽt quiſque in fratrem ſuum, acſi gladius a-
deſſet,quum tamen nemo perſequetur,nec conſi
ſtere poteritis coram hoſtibus veſtris.Et peribitis
inter Gentes, [42] deuorabitque vos terra hoſtium
veſtrorum.¶Et ſiqui ex vobis reſidui fuerint,cõ-
tabeſcent [43]in iniquitate ſua in terra hoſtium ve
ſtrorum, atque in iniquitatibus patrum ſuorum
cum eis cõtabeſcent.' Tum cõfitebuntur iniqui-
tatem ſuam,& iniquitatem patrum ſuorum, in
præuaricatione ſua qua in me ſunt præuaricati,
[44]quòdque contumaciter aduerſum me perrexe-
runt. [45] Hinc & ego incedam cum eis aduerſus.'
& inferam eos in terram hoſtium ſuorum, [46]vt
vel tum cor illorum incircuncíſum ſe ſubmittat,
& tum expiabunt iniquitatem ſuam.' Et recor-
dabor fœderis mei cum Iacob , & etiam fœderis
mei cum Iſaac,& fœderis mei cum Abraham me
mor ero,etiam[47]terræ'memor ero.Et terra deſer
ta ab eis,[48]ſabbatis ſuis fruetur,quum ſcilicet i-
pſis deſtituetur, tum expiabunt iniquitatẽ ſuã,'
quòd iudicia mea ſpreuerint,& ſtatuta mea[49]fa-
ſtidierit anima illorum.[50]Sed & hoc,[51]quum fue
rint in terra hoſtiũ ſuorum non auerſabor eos,
neque eos faſtidiã,vt penitus conſumere eos,aut
fœdus meum cum eis irritum facere velim : ego
enim'ſum Dominus Deus eorũ. Ego recordabor
propter eos[52]priſtini fœderis, quum educerẽ eos
è terra AEgypti ſpectantibus Gentibus,vt eſſem
[53]illorum Deus:'ego Domin'.Hęc ſunt ſtatuta,&
iudicia, & leges, quas dedit Dominus inter ſe &
inter filios Iſrael in monte Sinai tradente Mo-
ſe.

CAP. XXVII.

ET loquutus eſt Dominus ad Moſen hiſce ver-
bis, Loquere ad filios Iſrael , & dic ad eos,
Homo qui eximium aliquod votum nũcuparit, animas ſcilicet Domino,'iuxta æſtimationem tuam
ſuãt.]'Erit autẽ hæc æſtimatio tua,maris'à viceſimo ãno vſq; ad ſexageſimũ,æſtimatio tua ſit quin
quaginta ſicli argẽti, 'iuxta ſiclũ ſanctuarij.'Si verò fœmina fuerit,ſit æſtimatio tua triginta ſicli.

ruinas idolorum veſtrorũ , & abominabitur vos
anima mea, Intantum vt vrbes veſtras redigam
in ſolitudinem,& deſerta faciam ſanctuaria ve-
ſtra, nec recipiam vltrà odorem ſuauiſſimũ.Diſ-
perdámque terram veſtram , & ſtupebunt ſuper
ea inimici veſtri,cum habitatores illius fuerint.
Vos autẽ diſpergam in Gentes,& euaginabo poſt
vos gladium,eritque terra veſtra deſerta,& ciui-
tates veſtræ dirutæ.Tunc placebunt Terræ ſabba
tha ſua cunctis diebus ſolitudinis ſuæ : quando
fueritis in terra hoſtili,ſabbathizabit.Et requieſ
cet in ſabbathis ſolitudinis ſuæ:eo quòd non re
quieuerit in ſabbathis veſtris quando habitaba-
tis in ea. Et qui de vobis remanſerint,dabo pa-
uorem in cordibus eorum in regionibus hoſtiũ,
terrebit eos ſonitus folij volantis , & ita fugiẽt
quaſi gladium:cadent nullo perſequente.Et cor-
ruent ſinguli ſuper fratres ſuos quaſi bella fugiẽ
tes, nemo veſtrũ inimicis audebit reſiſtere. Per-
ibitis inter Gentes, & hoſtilis vos terra cõſumet.
¶Quòd ſi & de iis aliqui remanſerint,tabeſcent
in iniquitatibus ſuis , in terra inimicorum ſuo-
rum , & propter peccata patrum ſuorum & ſua
affligentur:donec confiteantur iniquitates ſuas,
& maiorum ſuorum'recordentur.' quibus præ-
uaricati ſunt in me, & ambulauerunt ex aduer-
ſo mihi. Ambulabo igitur & ego contra eos , &
inducam illos in terram hoſtilem,donec erubeſ-
cat incircuncíſa mens eorũ:tunc orabũt pro im-
pietatibus ſuis. Et recordabor fœderis mei quod
pepigi cum Iacob, & Iſaac, & Abraham : terræ
quoq; memor ero. Quæ cũ relicta fuerit ab eis,
complacebit ſibi in ſabbathis ſuis,patiens ſolitu
dinem propter illos: ipſi verò rogabunt pro pec
catis ſuis, eo quòd abiecerint iudicia mea, & le-
ges meas deſpexerint. Attamen etiam cum eſſẽt
in terra hoſtili, non penitus abieci eos,neque ſic
deſpexi vt conſumerentur,& irritum facerẽ pa-
ctum meum cum eis : ego enim ſum Dominus
Deus eorum.Et recordabor fœderis mei priſtini,
quando eduxi eos de Terra-AEgypti in cõſpectu
Gentiũ,vt eſſem Deus eorũ.ego Dominus'Deus.'
Hæc ſunt iudicia atque præcepta & leges , quas
dedit Dominus inter ſe & inter filios Iſrael in
mõte Sinai per manũ Moyſi. CAP. XXVII.

LOcutúſque eſt Dominus ad Moyſen , dicens,
Loquere filijs Iſrael , & dices ad eos, Homo
qui votum'fecerit,& ſpoponderit 'Deo' animam
ſuam , ſub æſtimatione dabit pretium. Si fuerit
maſculus à viceſimo anno vſque ad ſexageſi-
mum annum, dabit quinquaginta ſiclos argen-
ti ad menſuram ſanctuarij : Si mulier, triginta.'

¶38 odorẽ quie tis veſtræ.i.nõ olfaciam odorẽ illũ fragrantiſſimũ qui eſt ex ſacrificijs veſtris: nõ placabor odorib' incenſis à vobis. ¶39 adimplebit terra ſabbatha ſua. Hoc eſt, Tunc terra veſtra fruet' quiete ſua toto illo tẽpore quo erit deſolata. vobis habitãtibus in terra inimicorũ veſtrorum. ¶40 mollitiem in corda eorũ .i.reddam eos effœminatos & molles.

¶41 impulſi, & fugient fugam gladij.i.ſtrepitus frondis agitatæ vento, coget eos terga dare perinde ac ſi hoſtes perſequerẽtur illos. ¶42.i. in regione inimicorum veſtrorum peribitis. ¶43 ꝓpter iniquitates ſuas,in terra hoſtium veſtrorũ,& etiam ꝓpter iniquitates patrũ ſuorũ vnà cũ illis liqueſiẽt.vl,tabeſcẽt. ¶44 & etiã quòd ambulauerũt mecum in caſu.i. quòd tribuerũt fortunę ea quæ mihi tribuẽda erit. ¶45 Heb. Etiã ego ambulabo vobiſcum ex aduerſo.Doctiores inter Hebræos vertũt,Etiã[quòd]ego ambulauerim cũ eis cum caſu.Et ſubaudiũt verbum,cõfitebuntur.i.confitebuntur etiam vnà cũ illis quòd ego dimiſerim illos propter peccata ſua, quum permittã ita omnia fieri,vt fortuito videitur geri. ¶46 aut tunc humiliabitur cor eorũ incircuncíſum,& tũc æquo animo ferẽt pœnas quas dabũt ꝓpter iniquitates ſuas.Ad verbũ Hebraice legitur poſtrema pars, & tũc amabũt iniquitatẽ ſuã.i. nõ grauiter ferẽt pœnã quã pro iniquitate ferent.Sunt qui pro amabũt,legãt,exoluẽt pœnas ꝓpter iniquitatẽ ſuã.Alij, tunc rogabunt pro iniquitate ſua.Incircũciſum cor,pro improbo ponit. ¶47 vl,regionis ¶48 perficiet ſabbatha ſua cum erit deſolata ꝓpter ipſos:ipſi verò exoluent pœnas propter iniquitatem ſuam.Vel,vt paulo antè vertimus, æquo animo ferent pœnas ſibi à Deo immiſſas. Alij vertunt vt vertit vetus interpres, rogabunt pro peccatis ſuis. ¶49 abominata fuerit anima eorũ.i.ꝓpterea quòd animus eorũ abhorruerit à legibus meis. ¶50 vl,Et etiam iſtud. Subaudi,accidet.Hoc quoq; cõtinget, ¶51 quũ eſſent in terra hoſtiũ ſuorũ,nõ ſpreui eos,neq; abominatus ſum eos vt illos cõſumerẽ,irritum faciẽdo pactũ meum cum eis.ego enim &c.Pro,conſumerẽ:verti poteſt,internecioni darẽ. ¶52 pacti maiorũ,qui eduxi &c.i.pacti quod iniui cũ maioribus ipſorũ. ¶53 illis in Deum.i.vt haberẽt me pro Deo.

XXVII. ¶1 Heb.Vir quũ ſeparauerit votũ,iuxta æſtimationẽ tuã,animarũ Domino.i.Quũ quis nũcupauerit votũ aliquod Deo, iuxta æſtimationẽ tuã ô ſacerdos, (alloquitur enim ſacerdotes) æſtimabile votũ animarũ quod factũ eſt Domino.Votum animarũ vocat,votum quo quis animã,hoc eſt perſonam aliquam Domino vouerit. ¶2 vl,Si fuerit maſculus,iſtud pretiũ conſtitues.i.Erit autem pretium quod tu cõſtitues ô ſacerdos:conſtitues vt omnes maſculi. à viceſimo anno vſque ad ſexageſimũ qui fecerint votum,dent quinquaginta &c. ¶3.i.ad rationem ſicli ſancti.Siclus ſanctuarij valebat viginti obolos:prophanus verò decem tantum.

Digitized by Google

...anno autem anno vſque ad viceſimũ, maſcu
...bit viginti ſiclos: fœmina decem. Ab vno
... vſque ad annum quintũ, pro maſculo da-
... quinque ſicli: pro fœmina tres. Sexagena
... vltrà maſcul[us] dabit quindecim ſiclos: fœ-
... decem. Si pauper fuerit, & æſtimationem
... non valebit, ſtabit coram ſacerdote: &
... ille æſtimauerit, & viderit eum poſſe
..., tantum dabit. Animal autem quod im-
... poteſt Domino, ſiquis vouerit[*], ſanctum
... mutari non poterit, id eſt nec melius ma-
... peius bono. quòd ſi mutauerit: & ipſum
... mutatũ eſt, & illud pro quo mutatũ eſt, cõ
... erit Domino. Animal[*] immundũ quod im-
... Domino nõ poteſt, ſiquis vouerit, adducẽ
... ſacerdotẽ: qui diiudicãs vtrũ bonum an
... ſtatuet pretium. Quòd ſi dare voluerit is
..., addet ſuper æſtimationẽ quintã partẽ.
... ſi vouerit domũ ſuã, & ſãctificauerit Do
... cõſiderabit eã ſacerdos vtrũ bona an ma-
... iuxta pretium quod ab eo fuerit cõſtitu
... venundabitur. Sin autem ille qui vouerat,
... redimere eam, dabit quintam partẽ æſti
... ſupra, & habebit domum. ¶Quòd ſi
... poſſeſſionis ſuæ vouerit, & conſecrauerit
... iuxta menſuram ſementis æſtimabitur
... ſi triginta modijs hordei ſeritur terra,
... ginta ſiclis venundetur argenti. Si ſta-
... anno incipientis iubilei vouerit agrum,
... valere poteſt, tanto æſtimabitur. ſin autẽ
... temporis: ſupputabit ſacerdos
... iuxta annorum qui reliqui ſunt nu-
... ad iubileum, & detrahetur ex pre-
... voluerit redimere agrum ille qui vo
... quintam partem æſtimatæ pecuniæ,
... eam.' Sin autem noluerit redimere,
... cuilibet fuerit venundatus, vltra eum
... redimere non poterit: quia cum in-
... dies, ſanctificat[us] erit Domino, & poſ
... conſecrata ad ius pertinet ſacerdotũ. ¶Si
... 'eſt,' & non de poſſeſſione maiorũ,
... fuerit Domino: Supputabit ſacerdos
... annorum numerum vſque ad iubileum,
... & dabit ille qui vouerat eum, Domino.
In iubileo autem reuertetur ad priorem domi-
... qui vendiderat eũ, & habuerat in ſorte poſ
... ſionis ſuæ. Omnis æſtimatio ſiclo ſanctuarij
... ponderabitur. Siclus viginti obolos habet. Pri-
... genita quæ ad 'Deum' pertinent, nemo ſan-
... care poterit & vouere. ſiue bos ſiue ouis fue
... Domini ſunt. Quòd ſi immundum eſt ani-
... , redimet qui obtulit iuxta æſtimationem

[4]Et ſi fuerit quinque annorum vſque ad viginti
annos,' erit æſtimatio tua, maris viginti ſicli, fœ-
minæ decem ſicli. Ab eo verò qui eſt vnius men
ſis, vſq; ad annos quinq;, erit æſtimatio tua pro
mare quinque ſicli argẽtei, pro fœmina æſtima-
tio tua tres ſicli argentei. Porrò qui eſt ſexagin-
ta annorum & ſupra, fueritque mas, erit æſtima
tio tua quindecim ſicli, pro fœmina verò decem
ſicli. [5]Quòd ſi tenuior fuerit tua æſtimatione, col
locabit ſe coram ſacerdote, & ſacerdos æſtimabit
eum iuxta facultatem vouentis, ſic æſtimabit eũ
ſacerdos. [6]Si verò pecus fuerit de quo afferũt Do
mino munus, quicũq; dederit ex eo Domino, ſan
ctũ ſit.' Nec ipſum immutet, nec cõmutet. nec bo
nũ malo, nec malũ bono: quòd ſi omnino animal
animali cõmutauerit, erit tã illud, quàm quod cõ
mutatũ eſt eo, ſacrũ. [7]Omne verò pecus immun-
dũ, de quo Domino ſacrificiũ nõ affertur, collo-
cet huiuſmodi pecus corã ſacerdote, quod ſacer-
dos æſtimet, ſiue bonũ ſit ſiue malũ: iuxta æſtima
tionẽ ſacerdotis, ſic erit. Quòd ſi omnino redime
re velit ipſum, adijciat quintã eius partẽ ad æſti
mationem. ¶[8]Si verò quiſpiam domũ ſuam cõſe
crauerit, vt conſecratum ſit Domino,' hanc æſti-
mabit ſacerdos ſiue bona ſit, ſiue mala: & vt eam
ſacerdos æſtimauerit, [9]ita ſit ratũ.' Si verò is qui
conſecrauit domum, voluerit redimere eam, ad-
dat quintam partem[10] pecuniæ ad æſtimationẽ,
[11]& erit eius. ¶Siquis agrũ poſſeſſionis ſuæ con-
ſecrauerit Domino,[12]æſtimabitur ille iuxta ſemẽ
tem eius: [13]ſementis homer ordei quinquaginta
ſiclis argẽteis.' Si ab anno iubileo cõſecrauit a-
grum ſuum, [14]ſecundum æſtimationem ratũ e-
rit.' Si verò poſt iubileum conſecrauerit agrum
ſuum, ſupputabit[15]'ei' ſacerdos pecuniam, iuxta
numerum annorum, qui adhuc reſtant vſque ad
annum iubilei, & ſubtrahetur ab ipſa æſtimatio
ne. Quòd ſi is qui conſecrauit agrum, ipſum om-
nino redemerit, ſuperaddat æſtimato pretio qui
tam partem, &[16] confirmabitur ei.' Et ſi non rede
merit agrum, ſed vendiderit eum alteri, non po
terit eum amplius redimere.[17]Sed erit ager ille,
in anno iubileo quum exierit liber, conſecratus
Domino, ſicut ager qui omnino deuotus eſt, erit
que poſſeſſio eius ſacerdotis. ¶Et ſiquis agrũ à
ſe emptũ, & qui nõ eſt ex agris poſſeſſionis ſuæ,
cõſecrauerit Domio:[18]Supputabit ei ſacerdos ſũ-
ptũ æſtimationis vſq; ad annũ iubileũ, dabitque
illi æſtimationẽ in die illo, conſecrata eſt Domi-
no.' In anno verò iubileo reuertetur ager ad eũ
à quo iſte eũ emit, ad eũ inquam cuius eſt terræ
ꝓprietas.[19]Omnis verò taxatio fiat iuxta ſiclũ ſã
ctuarij: 'habet autẽ ſiclus viginti[20]gera.[21]At pri-
mogenitũ, quod ex pecorib[us] iure primogenitorũ dicatũ eſt Domino,' nõ poteſt quiſpiã illud cõſecra
re, ſiue bos ſit, ſiue pecus: Domini eſt. Si verò[22]fuerit' ex animali imũdo, redimet[23]iuxta æſtimationẽ

¶4. i. Si mas aſſecutus fuerit quinq; annos, & viginti non excesſerit, &c. ¶5 Quòd ſi egẽtior fuerit quã vt æſtimationẽ tuam perſoluere poſſit, tunc ſtatuet eum corã ſacerdote, & æſtimabit illũ ſacerdos: ſecundum quod apprehendit manus vouentis, æſtimabit eum ſacerdos. Perſonæ ſæpe mutantur ab Hebræis, antecedénſque pro relatiuo frequenter ponitur, vt hìc vides: ſacerdotem alloquitur: & ſtatim conuertitur ad tertiam perſonam. Latinè dicẽdũ eſſet, Tũc ſtatues eũ ô ſacerdos corã te, & æſtimabis eũ ꝑ facultatibus ipſius, ſecundũ quod perſoluere poterit. ¶6 Quòd ſi animal fuerit de cui[us] genere ſolent ſacrificare Domino: omne quod dabit de eo Domino, ſanctum erit. vl, ſacrabit. &c. ¶7 vl, Quòd ſi quamlibet beſtiam immundã vouerit, de qua non ſolẽt offerre Domino oblationẽ: tunc ſtatuet beſtiam coram ſacerdote, & æſtimabit eam ſacerdos, ſiue bona ſit, ſiue mala: [id eſt, qualis qualis ſit:] ſecũdũ æſtimationẽ tuã ô ſacerdos ſic erit. [i. perſoluet pretium quod cõſtitueris.] Quòd ſi redimere voluerit illam: addet quintã eius partem vltra pretium quod conſtituiſti. ¶8 Heb. Cum quis ſanctificauerit domũ ſuam ſanctitatem Domino. i. Cũ quis cõſecrauerit domũ ſuã Domino. ¶9 Heb. ſic erit. i. tanti vẽdetur. ¶10 pretij tui vltra illud. i. pretij à te conſtituti vltra illud pretium. ¶11 vl, & illam recipiet. ¶12 æſtimabis illũ ſecundum ſementem eius. i. iuxta fertilitatẽ eius agri, pones pretium eius: habebis rationẽ & bonitatis eius & quãtitatis. ¶13. i. quinquaginta ſiclis argenti æſtimabitur corus ſementis. Hoc eſt, pro ſingulis coris dabit quinquaginta ſiclos argẽteos. Gomer, ſiue Homer, idem eſt quod corus. Habet autẽ corus decẽ mẽſuras ephi, quæ triginta faciũt ſata. ¶14 iuxta pretiũ tuũ ſtabit. i. iuxta pretium à te conſtitutũ, reuertetur ager ille ad eũ qui conſecrauit. ¶15 cũ eo ¶16. i. recipiet agrum ſuũ. ¶17 Sed erit ager ille quũ egredietur in iubileo, ſanctus Domino, vt ager anathematis: ſacerdos eũ poſſidebit. i. Cũ ager ille egredietur de poſſeſſione emẽtis in anno iubileo, erit ſacratus Domino ſicut ager Deo deuotus ex manubijs, aut pro redimenda culpa: ſacerdos poſſidebit eũ agrũ iure hæreditario. ¶18 Supputabit pro illo ſacerdos ſummã pretij à te cõſtituti vſq; ad annũ iubileũ, & dabit æſtimationẽ tuã die illa, ſacratũ Domino. Per appoſitionẽ dictum, ſacratum Domino: pro, quod quidẽ pretiũ ſacrabitur Domino. Tertiã autẽ perſonã pro ſecũda poſuit, Tu ſacerdos ſupputabis. ¶19 Omnis autẽ æſtimatio tua [ô ſacerdos] cõſtituetur ad rationẽ ſicli ſanctuarij. ¶20 vox Hebræa quã omnes fere obolũ interpretãtur. ¶21 Verũtamẽ primogenita quæ iure primogenituræ pertinẽt ad Dominũ in genere iumẽtorũ, q. d. Nemo poteſt votum nuncupare Deo ex primogenitis, q ipſius ſint. ¶22 ſub. votum. ¶23 vl, iuxta pretiũ à te conſtitutũ: ſed addet quintã partem eius vltra illud. quòd ſi non redimetur, vendetur iuxta pretiũ à te impoſitum.

Digitized by Google

tuã, & addat ſuper illud quintã ei[9] partẽ: & ſi nõ redemptum fuerit, vendatur iuxta æſtimationẽ tuam. ¶Veruntamẽ nullũ [14]hærem'(quod quiſpiam Domino deuouerit ex omnibus quæ habet ab homine ad iumentum vſque, & ad agrum poſſeſſionis ſuæ) vendi poteſt, nec etiam redimi: nã omne hærem ſacroſanctum eſt Domino. Nullũ hærem quod deuotũ eſt ab homine, redimetur, ſed omnino interficiatur. Omnis decima terræ, quæ ſit de ſemine terræ, aut de fructu arborũ, Domini eſt, & conſecrata Domino. Quòd ſi quiſpiã omnino redimere aliquid voluerit ex decimis ſuis, ſuperaddat illis quintã eorũ [15]partem.' Et omnis decima armenti & gregis, & omnium quæ ſub [16]virga' tranſeunt, decimum quodque conſecratum erit Domino. [17]Ne diſquirat inter bonũ & malum, nec commutet ipſum: 'quòd ſi omnino commutauerit ipſum, erit tam hoc quàm illud quo cõmutatũ eſt, cõſecratũ Domino, nec redimi poterit. Hæc ſunt præcepta quæ mandauit Dominus Moſi [18]ad filios Iſrael' in monte Sinai.

'ſuam,' & addet quintam partem pretij. ſi redimere noluerit, venderur alteri quantumcunque fuerit antè æſtimatũ. ¶Omne quod Domino cõſecratur, ſiue homo fuerit, ſiue animal, ſiue ager, non veniet, nec redimi poterit. quicquid ſemel fuerit conſecratum, ſanctum ſanctorum erit Domino. Et omnis conſecratio quæ offertur ab homine, nõ redimetur, ſed morte morietur. Omnes decimæ terræ 'ſiue de pomis arborũ ſiue de frugibus,' Domini ſunt, & illi ſanctificantur. Si quis autem voluerit redimere decimas ſuas, addet quintam partem earum. Omnium decimarũ bouis & ouis '& capræ,' quæ ſub paſtoris virga tranſeunt, quicquid decimum venerit, ſanctificabitur Domino. Non eligetur nec bonum nec malum, nec altero commutabitur. ſiquis mutauerit: & quod mutatum eſt, & pro quo mutatum eſt, ſanctificabitur Domino, & non redimetur. Hæc ſunt præcepta quæ mandauit Dominus Moyſi ad filios Iſrael in monte Sinai.

¶14 Vox Hebræa HAEREM, pro qua [anáthema] verterũt omnes, locum habebat quũ ex pacto internecionis hoſtium, aut ex conditione euerſionis alicuius vrbis, homines, aut ſpolia deuouebantur Deo. Num. 21. Iudic. 11. Ioſ. 6. Deut. 22. HAEREM deducit ab HARAM. i. occidit, euertit, deſtruxit. Hoc enim votum fere concipiebatur ab Iſraelitis ſub internecionis vel euerſionis conditione. vt, Si Ammonitas deuicero, eum qui mihi primus occurrerit, tibi offeram in holocauſtum. Lege Ioſue 6. ¶15 Addendũ ex Hebræo, vltra eam. i. vltra partem illius decimæ. ¶16 Sub paſtoris. i. quæ reguntur & cuſtodiuntur à paſtoribus. ¶17. i. Nõ fiet diſcrimen inter pingue & macilentum: non ſeliget qui dabit decimam: ſed quod ſorte contigerit, dabit. ¶18 vl, pro filijs Iſrael. i. vt illa exponeret filijs Iſrael.

Liber Numeri, Heb. Vaiedabber.

Quartum hunc librum Moſis Græci inſcripſerunt Ἀριθμοὶ, Latini Numeros, quòd in ipſa libri fronte Moſes & Aaron ineant numerum populi Iſraelitici, idque tributim. Hebræi verò, vt ſuperioribus tribus libris, ita huic quoq; à prima dictione impoſuerunt nomen VAIEDABBER. i. Locutus eſt autem.

CAP. I.

ET loquutus eſt Dominus' ad Moſen[2] in deſerto Sinai, [3]in tentorio conſtitutionis,' in prima [die] [4]menſis ſecundi,' in anno ſecundò poſteaquam egreſſi eſſent è terra Aegypti, in hanc ſententiam, [5]Agite cenſum' vniuerſi cœtus filiorũ Iſrael [6]iuxta familias ſuas,' iuxtáque domum patrum ſuorum [7]cum numero nominum,' omnes mares [recenſete] [8]iuxta capita ſua.' Tu & Aharon [9]agite delectum per exercitus ſuos, eorũ qui viginti ſunt annorum, & ſupra, quicũque videlicet [10]apti ſunt ad militiam' in Iſraele: [11]erũnt que vobiſcum viri de ſingulis tribubus, quorum quiſq; caput ſit domus patrum ſuorum.' Et hæc ſunt nomina virorum qui ſtabunt vobiſcũ. [12]De [tribu] Ruben, Elizur filius Sedeur.' De Simeõ, Schelumiel fili[us] Zuri-ſchadai. De Iehuda, Nahaſon filius Amminadab. De Iſſachar, Nathaneel filius Zuar. De Zebulon, Eliab filius Helon. De filijs Ioſeph & Ephraim, Eliſama fili[us] Ammihud. De Manaſſe, Gamaliel filius Pedazur. De Beniamin, Abidan fili[us] Gedeoni. De Dã, Ahieſer fili[us] Ammiſchadai. De Aſer, Pagiel fili[us] Achrã. De Gad, Eliaſaph filius Debuel. De Naphtali, Ahira fili[us] Enan. [13]Hi magni nominis erant in cœtu, primores tribuũ patrũ ſuorũ, capita [ne pe] tribuni milliũ i Iſrael.'

LOCVTVSQVE eſt Dominus ad Moyſen in deſerto Sinai in tabernaculo fœderis, prima die menſis ſecũdi, anno altero egreſſionis eorum ex Aegypto, dicens, Tollite ſummam vniuerſæ congregationis filiorũ Iſrael per cognationes & domos ſuas, & nomina ſingulorũ, quicquid ſexus eſt maſculini A viceſimo anno & ſuprà, omnium virorum fortium ex Iſrael, & numerabitis 'eos' per turmas ſuas, tu & Aaron. eruntque vobiſcum principes tribuũ ac domorum in cognationibus ſuis. Quorum iſta ſunt nomina. De 'tribu' Ruben, Eliſur filius Sedeur. de 'tribu' Simeon, Salamiel fili[us] Suriſaddai. de 'tribu' Iuda, Nahaſſon filius Aminadab. de 'tribu' Iſſachar, Nathanael filius Suar. de 'tribu' Zabulon, Eliab filius Helon. Filiorum autem Ioſeph, de 'tribu' Ephráim, Eliſama filius Ammiud. de 'tribu' Manaſſe, Gamaliel filius Phadaſſur. De 'tribu' Beniamin, Abidã filius Gedeônis. de 'tribu' Dan, Abiêzer filius Ammi-ſaddái. de 'tribu' Aſer, Phegiel filius Ochran. de 'tribu' Gad, Eliaſaph filius Duel. de 'tribu' Nephthali, Ahira filius Enan. Hi nobiliſſimi principes multitudinis per tribus & cognationes ſuas, & capita exercitus Iſrael:

¶1 Locutus eſt Dominus. Litera Hebraica Vau, pro qua interpres vertit QVE coniunctionem: hoc loco non copulat, ſed tantum vertit futurum in præteritum.

¶2. i. in deſerto quod adiacet monti Sinai. ¶3 in tentorio fœderis. Vel potius, de tabernaculo conuẽtus. ¶4 Secũdus menſis Hebræorũ reſpondet noſtro Aprili: & prim[us] Martio. ¶5 Capite ſummam. Vox Hebraica ROS, ſignificat hic ſummam. i. breuem multorum numerorum complexionem. Chaldæus paraph. vertit numerum. ¶6 vl. per cognationes eorum. ¶7 iuxta numerum nominũ. Chaldæus paraph. addidit pronomen EORVM: iuxta numerũ nominũ eorũ. ¶8. i. per ſingula capita: hoc eſt viritim. ¶9 numerate eos per turmas ſuas, ab ijs qui &c. ¶10 Heb. egredi poſſunt ad bellũ ¶11. i. iuxta numerũ tribuũ accipietis viros qui ſint primores in domo paterna. ¶12 Subaudiendum [tribu]. q. d. De tribu Ruben, ſubaudi [vobiſcum erit] Eliſur: id eſt, Eliſur præerit tribui Ruben. In ſequẽtibus ſimiliter, ablatiuus [tribu] nõ legitur in codicibus Hebraicis. Notandum autem ex hoc loco, & alijs, Hebræos cognominis loco vti vocabulo FILIVS & patris nomine: Eliſur filius Sedeur. Vel dicendum eſt, nomen patris cũ nomine FILIVS, vſurpatũ, vim habere nominis patronymici. quo genere loquendi vtuntur & Vualli inter Britannos. ¶13 Hi ſunt nobiliſſimi [vel, famoſi] totius congregationis, principes tribuum patrum ſuorum: ſummi duces [vel, primates] ſunt millium Iſrael. &c. i. duces ſunt populi Iſraelitici qui conſtat multis millibus.

Quos tulerunt Moyſes & Aaron cum omni vulgi multitudine, & congregauerãt primo die menſis ſecundi, recẽſentes eos per cognationes & domos ac familias & capita & nomina ſingulorũ à vigeſimo anno & ſuprà, Sicut præceperat Dominus Moyſi, numeratiq; ſunt in deſerto Sinai. De Ruben primogenito Iſraelis per generationes & familias ac domos ſuas, & nomina capitum ſingulorum, omne quod ſexus eſt maſculini à vigeſimo anno & ſuprà, procedentium ad bellum, quadragintaſex millia quingenti. ¶ De filijs Simeõ per generationes* & familias ac domos cognationum ſuarum recenſiti per nomina & capita ſingulorũ, omne quod ſexus eſt maſculini à vigeſimo anno & ſuprà, procedentium ad bella, quinquagintanouẽ millia trecenti. ¶ De filijs Gad per generationes* & familias ac domos cognationum ſuarum recenſiti ſunt per nomina ſingulorum à viginti annis & ſuprà, omnes qui ad bella procederent, quadragintaquinque millia ſexcenti quinquaginta. ¶ De filijs Iuda per generationes & familias ac domos cognationũ ſuarum, per nomina ſingulorum à vigeſimo anno & ſuprà, omnes qui poterant ad bella procedere, recenſiti ſunt ſeptuagintaquatuor millia ſexcenti. ¶ De filijs Iſſachar per generationes & familias ac domos cognationum ſuarũ, per nomina ſingulorum à vigeſimo anno & ſuprà, omnes qui ad bella procederẽt, recenſiti ſunt quinquagintaquatuor millia quadringẽti. ¶ De filijs Zabulon per generationes & familias ac domos cognationum ſuarum recenſiti ſunt per nomina ſingulorũ à vigeſimo anno & ſuprà, omnes qui poterant ad bella procedere, quinquagintaſeptem millia quadringenti. ¶ De filijs Ioſeph, filiorũ Ephraim per generationes & familias ac domos cognationũ ſuarũ recẽſiti ſunt per nomina ſingulorũ à vigeſimo anno & ſuprà, omnes qui poterant ad bella procedere, quadraginta millia quingẽti. ¶ Porrò filiorũ Manaſſe per generationes & familias ac domos cognationum ſuarum recenſiti ſunt per nomina ſingulorum à viginti annis & ſuprà, omnes qui poterãt ad bella procedere, triginta duo millia ducenti. ¶ De filijs Ben-iamin per generationes & familias ac domos cognationum ſuarum recenſiti ſunt nominibus ſingulorum à vigeſimo anno & ſuprà, omnes qui poterant ad bella procedere, triginta quinque millia quadringenti. ¶ De filijs Dan per generationes & familias ac domos cognationum ſuarum recenſiti ſunt nominibus ſingulorum à vigeſimo anno & ſuprà, omnes qui poterant ad bella procedere, ſexagintaduo millia ſeptingenti. ¶ De filijs Aſer per generationes & familias ac domos cognationum ſuarum recenſiti ſunt per nomina ſingulorum à vigeſimo anno & ſuprà, omnes qui poterant ad bella procedere, quadraginta millia & mille quingenti. ¶ De filijs Nephthali per generationes & familias ac domos cognationum ſuarum recenſiti ſunt nominibus ſingulorum à vigeſimo anno & ſuprà, omnes qui poterant ad bella procedere, quinquagintatria millia quadringẽti. Hi ſunt quos numerauerũt Moyſes & Aaron

[14]Viris iſtis, qui nominibus ſuis diſerte expreſſi ſunt, 'acceptis, Moſes & Aharon vniuerſum cœtum conuocari iuſſerunt, in primo[die] menſis ſecundi. Et profeſſi ſunt natales ſuos per familias ſuas, & per domos patrum ſuorum, [15]iuxta nomina' ab his qui nati erant viginti annos & ſupra, [16]iuxta capita ſua.' Quẽadmodũ præcepit Dominus Moſi, ſic recẽſuit eos in deſerto Sinai. Fuerunt itaque [17]filij' Ruben primogeniti Iſraelis, per generationes ſuas, & per familias ſuas, pérque domos patrum ſuorum, iuxta numerum nominum, [18]iuxtáque capita ſua,' omnes mares ab eo qui viginti annos nat⁹ erat & ſupra, [19]quicunque ad bellum apti erãt, [20]Cenſus inquã eorum qui de tribu erant Ruben, fuit' quadragintaſex millia & quingẽti. ¶ De filijs Simeon per generationes ſuas, per familias ſuas, atq; per domos patrũ ſuorũ, [21]cẽſus eorum' iuxta numerum nominum, iuxtáque capita ſua, omnes mares ab eo qui viginti erat annorum & ſupra, quicunq; bello apti erant, [22]cenſus inquam eorũ' qui erãt è tribu Simeonis, fuit quinquagintanouẽ millia, & trecenti. ¶ De filijs Gad per generationes ſuas, per familias ſuas, atque per domos patrũ ſuorum, iuxta numerum nominum, ab his qui viginti erant annorum & ſupra, quicunq; erãt ad militiam apti. [22]cenſus inquam eorum' qui erant de tribu Gad, fuit quadragintaquinq; millia, ſexcenti, & quinquaginta. ¶ De filijs Iehuda per generationes ſuas, & per familias ſuas, atq; per domos patrum ſuorum, iuxta numerũ nominum, ab his qui viginti annos nati erãt & ſupra, omnes qui ad bellum apti erant, [22]cenſus inquam eorum,' qui erant de tribu Iehuda, fuit ſeptuagintaquatuor millia, & ſexcenti. ¶ De filijs Iſaſchar per generationes ſuas, & per familias ſuas, atq; per domos patrum ſuorum, iuxta numerum nominum, ab his qui viginti erant annorum & ſupra, quicunque ad bellum erant idonei, [22]cenſus inquam eorum' qui erãt è tribu Iſaſchar, fuit quinquagintaquatuor millia, & quadringenti. ¶ De filijs Zebulon per generationes ſuas, per familias ſuas, & per domos patrum ſuorum, iuxta numerum nominum, ab his qui viginti erant annorum & ſupra, quicunq; apti erant bello, [22]cẽſus inquam eorum' qui erãt è tribu Zebulon, fuit quinquagintaſeptem millia, & quadringenti. ¶ De filijs Ioſeph, nempe de filijs Ephraim per generationes ſuas, & familias ſuas atque per domos patrum ſuorum, iuxta numerum nominum, ab his qui viginti erant annorum & ſupra, omnes qui bello apti erant, [22]cẽſus inquam eorum' qui erant è tribu Ephraim, fuit quadraginta millia, & quingenti. ¶ De filijs Manaſſe per generatiões ſuas, & per familias ſuas, atque domos patrum ſuorum, iuxta numerum nominum ab his qui viginti erant annorum & ſupra, omnes bello apti, [22]cẽſus inquam eorum' qui erant è tribu Manaſſe, trigintaduo millia, & ducenti. ¶ De filijs Beniamin per generationes ſuas, per familias ſuas, atque per domos patrũ ſuorum, iuxta numerum nominum, ab his qui viginti erant annorum & ſupra, quicunque ad bellum erant idonei, [22]cẽſus inquam eorum' qui erant è tribu Beniamin, trigintaquinque millia, & quadringenti. ¶ De filijs Dan per generationes ſuas, per familias ſuas, atque per domos patrum ſuorum, iuxta numerum nominum, ab his qui viginti erant annorum & ſupra,' quicunque apti erant ad bellum, cenſus inquã eorum qui erant è tribu Dan, ſexagintaduo millia, & ſeptingenti. ¶ De filijs Aſer per generationes ſuas, per familias ſuas, atq; per domos patrũ ſuorũ, iuxta numerum nominum, ab his qui viginti erant annorum & ſupra, quicunque ad bellum erant apti, [22]cenſus inquam eorum' qui erãt de tribu Aſer, quadraginta millia, mille, & quingẽti. ¶ De filijs Naphtali per generationes ſuas, per familias ſuas, & per domos patrũ ſuorũ, iuxta numerũ nominum, ab his qui viginti erant annorum & ſupra, omnes bello apti, [22]cẽſus inquam eorum' qui erãt è tribu Naphtali, quinquagintatria millia, & quadringenti. [23]Iſte eſt cenſus quẽ egit Moſes & Aharon

¶14 Viris iſtis qui numerati [vt, declarati] ſunt per nomina ſua. Chaldę⁹ paraphraſtes vertit, qui expreſſi ſunt nominibus ſuis. i. quorũ nomina iam dicta & expreſſa ſunt.

¶15 Heb. iuxta numerum nominum. i. quibus parentibus orti eſſent expoſuerunt, declarãtes de qua familia & tribu eſſent. Illud enim Per cognationes &c. declarat quid ꝑ natales itelligeret. ¶16 vt, capitatim. ¶17 filios vocat nepotes. ¶18 per capita ſua. i. quotquot fuerant nominati, cõputãdo ſingula capita. ¶19 Heb. quotquot egredi (vt, proficiſci) poterãt ad bellũ. i. quotquot obire poterãt militiam, & geſtare arma.

¶20 Heb. Numerati eorũ i tribu Ruben, fuerunt &c. Eſt autem Hebraiſm⁹ pro, qui i tribu Ruben numerati fuerunt, quadraginta &c. Sic Hebraice legitur i ſequẽtib⁹ tribub⁹ ante numerũ ſingularũ. ¶21 Heb. q numerati ſunt ¶22 numerati inqu i eorum ¶23 Heb. Hi ſũt numerati quos recenſuit Moſes & Aaron, & pricipes Iſrael, duodecim iuxta numerum tribuũ: viri ſinguli per familias ſuas aulcas erant. i. ſinguli viri ex ſinguilis tribubus delecti erant.

Digitized by Google

cum principibus Iſrael, viris ſcilicet duodecim, qui è domo patrum ſuorum[ſelecti erant.'] Fuerunt autē omnes[14] cenſi' ex filijs Iſrael iuxta domos patrum ſuorum, ex his qui viginti annos & ſupra nati, & qui ex Iſraele ad bellū apti erant, omnes inquā[14] cenſi, 'ſexcenta millia, atque triginta millia, quingenti & quinquaginta. Leuitæ verò iuxta tribus patrum ſuorum, inter illos nō ſūt[15] 'cēſi.' ¶Loquutus[enim]erat Domin⁹ ad Moſen in hanc ſententiam, Veruntamen tribū Leui non[16] cenſebis, & illorum ne agas cenſum inter filios Iſrael: 'Sed præficies Leuitas[17] tabernaculo teſtimonij,' & omnibus[18] inſtrumentis' eius, & omnibus quæ in eo ſunt, portabunt arcā, & omnia inſtrumenta eius, & in eo miniſtrabunt, & circa tabernaculum[19] manebunt.' Et quum tabernaculum transferendum erit, [10] deponēt Leuitæ illud: cúmque figēdum erit tabernaculum, Leuitæ erigēt ipſum: ' ſi[11] 'alienus' quiſpiam acceſſerit, interficiatur. Māſiones autem facient filij Iſrael, vnuſquiſque [11] in turma ſua,' & quiſque ſub vexillo ſuo per exercitus ſuos. Leuitæ verò caſtra [ſua] ponent circum[17] tabernaculum teſtimonij,' ne[11] indignatio' veniat ſuper [14] cœtum' filiorū Iſrael. excubabūt itaque Leuitæ in cuſtodia tabernaculi teſtimonij. Et fecerunt filij Iſrael iuxta omnia quæ præcepit Dominus Moſi, [ſic inquā] fecerunt.

CAP. II.

LOquutúſque eſt Dominus ad Moſen & Aharonem in hanc ſententiam, Quiſque ex filijs Iſrael caſtra figat ſub vexillo ſuo, & ſub ſignis domus patrum ſuorum, 'è regione' circum tētorium conſtitutionis caſtra figant. Ponent autem caſtra Orientem verſus ad exorientem ſolē, qui ſunt ſub vexillo caſtrorū Iehuda per exercitus ſuos: & princeps filiorum Iehuda[2] fuit' Nahaſon filius Aminadab. Exercitus autem eius, '& cenſus eorum.' ſeptuagintaquatuor millia & ſexcenti.

Iuxta hunc caſtra ponēt qui ſunt de tribu Iſaſchar: fuitq; princeps filiorum Iſaſchar Nathaneel filius Zuar. Exercitus eius' atque cēſus eius,' quinquagintaquatuor millia & quadringenti.

[4] Tribus Zebulon: & princeps filiorum Zebulō,' Eliab filius Helon. Porrò exercitus eius'& cēſus eius.' quinquagintaſeptem millia, & quadringēti. Vniuerſi autem cenſus caſtrorum Iehuda, cētum millia, octoginta millia, & ſex millia atque quadringenti, per exercitus ſuos: & primi ipſi proficiſcantur. ¶Vexillum caſtrorum Ruben verſus Auſtrum ſit per exercitus ſuos: princeps autem filiorum Ruben [6] fuit' Elizur filius Zedeur. Porrò exercitus eius &'cenſus eius' quadragintaſex millia & quingenti. Et iuxta eū caſtrametabūtur tribus Simeon: princeps verò filiorū Simeon Selumiel, filius Zuri-ſadai. Porrò exercitus eius & cēſus eorū, quinquagintanouē millia atq; trecenti. [8] Tribus quoq; Gad:'& princeps filiorū Gad fuit Eliaſaph filius Rehuel. Porrò exercitus eius & cenſus eorū quadragintaquinque millia, ſexcēti & quinquaginta. Vniuerſi qui [8] cenſi ſunt ex caſtris Ruben, cētū millia atq; quinquagintaquinq; millia, mille & quadringēti quinquaginta per exercitus ſuos. & hi ſecūdo loco proficiſcētur. ¶Tētoriū verò[9] cōſtitutionis proficiſcetur

& duodecim principes Iſrael, ſingulos per domos cognationū ſuarum. Fuerúntque omnis numerus filiorū Iſrael per domos & familias ſuas à viceſimo anno & ſuprà, qui poterant ad bella procedere, ſexcentatria millia virorum quingēti quinquaginta. Leuitæ autem in tribus familiarum ſuarum nō ſunt numerati cum eis. ¶Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicēs, Tribum Leui noli numerare, neque pones ſummam eorum cum filijs Iſrael, Sed conſtitue eos ſuper tabernaculū teſtimonij & cūcta vaſa eius, & quicquid ad ceremonias pertinet. Ipſi portabunt tabernaculum & omnia vtenſilia eius: & erunt in miniſterio, ac per gyrum tabernaculi metabūtur. Cum proficiſcendum fuerit, deponent Leuitę tabernaculum: cum caſtrametandū, erigent. quiſquis externorum acceſſerit, occidetur. Metabuntur autem caſtra filij Iſrael vnuſquiſque per turmas & cuneos atque exercitum ſuum. Porrò Leuitæ per gyrum tabernaculi figent tētoria, ne fiat indignatio ſuper multitudinem filiorū Iſrael, & excubabunt in cuſtodijs tabernaculi teſtimonij. Fecerūt ergo filij Iſrael iuxta omnia quę præceperat Dominus Moyſi.

CAP. II.

LOcutúſque eſt Dominus ad Moyſen & Aarō, dicens, Singuli per turmas, ſigna atque vexilla & domos cognationum ſuarum caſtrametabuntur 'filiorum' Iſrael per gyrum tabernaculi fœderis. Ad Orientem Iudas figet tentoria per turmas exercitus ſui: eritque princeps filiorum eius Nahaſſon filius Aminadab. Et omnis de ſtirpe eius ſumma pugnantium, ſeptuaginta quatuor millia 'ſexcētorum.' Iuxta eū caſtrametati ſunt de tribu Iſſachar, quorum princeps fuit Nathanael fili⁹ Suar. Et omnis numerus pugnatorum eius quinquagintaquatuor millia quadringēti. In tribu Zabûlon princeps fuit Eliab filius Helon. Omniſq; de ſtirpe eius exercitus pugnatorum, quinquagintaſeptē millia quadringenti. Vniuerſi qui in caſtris Iudæ annumerati ſunt, fuerunt centum octogintaſex millia quadringenti: & per turmas ſuas primi egredientur. ¶In caſtris filiorū Ruben ad Meridianā plagam erit princeps Eliſur filius Sedeur. Et cūctus exercitus pugnatorū ei⁹ qui numerati ſunt, quadragintaſex millia quingenti. ¶Iuxta eū caſtrametati ſunt de tribu Simeon: quorum princeps fuit Salamiel filius Suri-ſaddai. & cunctus exercitus pugnatorum eius qui numerati ſunt, quinquagintanouē millia trecenti. In tribu Gad princeps fuit Eliaſaph filius Duel. Et cunctus exercitus pugnatorū eius qui numerati ſunt, quadragintaquinq; millia ſexcenti quinquaginta. Omnes qui recēſiti ſunt in caſtris Rubē, centū quinquaginta millia & mille quadringēti quinquaginta per turmas ſuas. in ſecūdo loco proficiſcētur. ¶Leuabitur autē tabernaculum teſtimonij

¶14 numerati. ¶15 numerati. i. non comprehenduntur in numero prædicto. ¶16 numerabis, & illorū ſummā nō capies i medio filiorū Iſrael. i. dum recenſebis filios Iſrael ¶17 Tabernaculum teſtimonij vocat, quòd in eo erat arca in qua erāt tabulæ teſtimonij: i. quib⁹ decē præcepta erāt ſcripta, quibus teſtatur Deus ſuā voluntatem Iſraelitis, quid vellet eos in poſterū facere. ¶18 Inſtrumēta ſiue vaſa vocat omnem ſupellectilem. ¶21 vſ, caſtra ſua figent. ¶10 diſſoluent illud: quū verò conſiſtet tabernaculum, conſtruēt illud Leuitę. Id eſt, quū tabernaculum erit aliò transferendum, Leuitæ reſoluent illud in partes quibus componitur: cū autē morabitur in loco vno, ijdē Leuitę cōſtruēt & erigēt illud. ¶11 Alienos ſiue externos vocat omnes qui de tribu Leui non erāt. Si, inquit, alius quàm de tribu Leui propius acceſſe it ad diſſoluendum, aut rurſum erigendū tabernaculū, interficiet iuxta ſententiam iudicum. ¶12 vſ, in exercitu ſuo, ¶13 ſub. Dei. ¶14 vſ, aliquem ex congregatione

II. Heb. procul. i. non ita prope tabernaculum. diſtabant enim abinuicem, vt quidam volūt, vno milliari. ¶2 erit ¶3 & numerati eorum. Id eſt, & numerus exercitus eorum erat &c. ¶4 Subauditur, [adiungetur tribui Iudæ & tribui Iſſachar] tribus Zabûlon: princépſque filiorum Zebulon erit &c. Quatuor vexilla ſequebātur duodecim tribus: tres tribus vnum vexillum ſequebantur. Tantum enim quatuor erant vexilla primaria: minora verò penè innumera. Aben Ezra Hebræus, author eſt, in tribu Ruben hominem, in tribu Iuda leonem, in tribu Ephraim bouem, in tribu Dan aquilā fuiſſe pro vexillo. ¶5 & numerati eius, erant &c. i. & exercitus qui numerati erant in ea tribu. Vel, & numerus exercitus eorum, erat &c. ¶6 recenſiti ¶7 ſub. adijcietur tribui Ruben. ¶8 numerati ¶9 fœderis [ſiue conuentus] proficiſcetur. id eſt caſtra Leuitarum, in medio caſtrorum: quemadmodum figent tētoria ſic proficiſcentur, ſinguli ſuo ordine ſecundum vexilla ſua. Quaſi dicat, Mox locum mutabit tentorium fœderis, id eſt turma deferens tabernaculum, caſtra ſcilicet Leuitarum, quæ inter quatuor vexilla filiorum Iſrael proficiſcentur.

Digitized by Google

per officia Leuitarum & turmas eorum. quomo-
C do erigetur, ita & deponetur. Singuli per loca
& ordines ſuos proficiſcentur. ¶Ad Occidentalē
plagam erit caſtra filiorum Ephráim, quorum
princeps fuit Eliſama filius Ammiud. Cunctus
exercitus pugnatorum eius, qui numerati ſunt,
quadraginta millia quingenti. Et cū eis tribus
filiorum Manaſſe, quorum princeps fuit Gama-
liel filius Phadaſſur. cunctúſque exercitus pugna
torum eius, qui numerati ſunt, triginta duo mil-
lia ducenti. In tribu filiorum Ben-iamin prin-
ceps fuit Abidā filius Gedeōnis. Et cunctus exer-
citus pugnatorum eius, qui recenſiti ſunt, trigin
taquinque millia quadringenti. Omnes qui nu-
merati ſunt in caſtris Ephráim, centū octo mil-
lia centum per turmas ſuas. tertij proficiſcētur.
¶Ad Aquilonis partem caſtrametati ſunt filij
Dan: quorum princeps fuit Ahi-ezer filius Am-
D mi-ſaddai. Cūctus exercitus pugnatorum eius,
qui numerati ſunt, ſexaginta duo millia ſeptin
genti. Iuxta eū fixere tentoria de tribu Aſer:
quorum princeps fuit Phegiel filius Ochrā. Cun-
ctus exercitus pugnatorū eius, qui numerati ſūt,
quadraginta millia & mille quingēti. De tribu
filiorum Nephthali princeps fuit Ahira filius
Enan. Cūctus exercitus pugnatorum eius, quin-
quaginta tria millia quadringenti. Omnes qui
numerati ſunt in caſtris Dan, fuerunt centum
quinquaginta ſeptem millia ſexcenti. & nouiſſi-
mi proficiſcentur. Hic numerus filiorum Iſrael,
per domos cognationum ſuarū & turmas diui-
ſi exercitus, ſexcenta tria millia quingenti quin
quaginta. ¶Leuitæ autem non ſunt numerati
inter filios Iſrael: ſic enim præceperat Domi-
nus Moyſi. Feceruntque filij Iſrael iuxta omnia
quæ mandauerat Dominus: caſtrametati ſunt
per turmas ſuas, & profecti per familias ac do-
mos patrum ſuorum.

CAP. III.

HÆ ſunt generationes Aarō & Moyſi in die
qua locutus eſt Dominus ad Moyſen in mō
te Sinai. Et hæc nomina filiorum Aarō, primo-
genitus eius Nadab, deinde Abiu, & Eleazar, &
Ithamar. Hæc nomina filiorū Aaron ſacerdotū
qui uncti ſunt, & quorū repletæ & cōſecratę ma
nus vt ſacerdotio fungerētur. Mortui ſūt enim
Nadab & Abiu cum offerrent ignem alienū in
conſpectu Domini in deſerto Sinai, abſque libe
ris: functique ſunt ſacerdotio Eleazar & Itha-
mar coram Aarō patre ſuo. ¶Locutúſque eſt Do
minus ad Moyſen, dicens, Applica tribum Leui,
& fac ſtare in conſpectu Aaron ſacerdotis, vt mi
niſtrent ei, Et excubent, & obſeruent quicquid
ad cultum pertinet multitudinis coram taber-
naculo teſtimonij, & cuſtodiant vaſa taberna-
culi, ſeruientes in miniſterio eius. Dabíſque do-
no Leuitas Aaron & filijs eius, quibus traditi
ſunt à filijs Iſrael. Aaron autē & filios eius con-
ſtitues ſuper cultum ſacerdotij. externus qui ad
miniſtrandum acceſſerit, morietur. ¶Locutúſq;
eſt Dominus ad Moyſen dicens, Ego tuli Leuitas

rum turba Leuitarū in medio caſtrorum: & ſicut
caſtrametantur, ſic etiam proficiſcantur, vnuſ-
quiſq; in loco ſuo ſub vexillo ſuo. ¶Vexillū ca-
ſtrorum Ephraim cum exercitibus ſuis ad Occidē
tē [caſtrametetur:] & princeps filiorū Ephraim,
Eliſchama filius Amihud. Exercitus eius &[10] cen
ſus' eorū, quadraginta millia & quingenti. Iu-
xta hunc erit tribus Manaſſe: & princeps filiorū
Manaſſe, Gamaliel filius Pedazur. Exercitus eius
& cenſus eorum triginta duo millia & ducenti.
[11]Tribus quoq; Beniamin:' & princeps filiorum
Beniamin, Abidan filius Gideoni. Exercitus eius
& cenſus eorū, triginta quinq; millia & quadrin
genti. Vniuerſi qui'[10] cēſi' ſunt è caſtris Ephraim,
centū millia & octo millia, atque centū, per ex-
ercitus ſuos. & hi tertio loco proficiſcentur. ¶Ve
xillum verò caſtrorum Dā cum exercitibus ſuis
Aquilonē [tenebit:]'[12]fuitq;' princeps filiorū Dan
Ahiezer filius Ami-ſadai. Exercitus eius & cen-
ſus eorum, ſexaginta duo millia & ſeptingenti.

Iuxta eū caſtrametabūtur tribus Aſer: & prin
ceps filiorū Aſer, Pagiel filius Achran. Exercitus
eius & cenſus eorum, quadraginta vnum millia
& quingenti. [13]Tribus quoq; Naphtali:' & prin
ceps filiorū Naphtali, Ahira filius Enan. Et exer-
citus eius atque cēſus eorum, quinquaginta tria
millia & quadringenti. Vniuerſi qui'[10] cenſi' ſunt
è caſtris Dan, centum millia & quinquaginta ſe-
ptem millia & ſexcenti. & poſtremo loco profici
ſcentur'[14] cum vexillis ſuis. [15]Hic eſt cenſus filio-
rum Iſrael iuxta domos patrum ſuorum, vniuer
ſi ſcilicet qui cēſi ſunt caſtrametantes iuxta exer
citus ſuos,' ſexcenta millia, tria millia, quingēti
& quinquaginta. ¶Leuitæ verò nō [16]ſunt cēſi' in-
ter filios Iſrael, ſicut præceperat Dominus Moſi.
Et fecerunt filij Iſrael [17]iuxta omnia quæ man-
dauerat' Dominus Moſi, ſic inquā caſtra fixerunt
cum vexillis ſuis, & ſic profecti ſunt iuxta fami
lias ſuas, & iuxta domos patrum ſuorum.

CAP. III.

ET [1]hæ ſunt generationes Aharonis & Moſis
eo die quo locutus' eſt Dominus cum Moſe i
monte Sinai. Et hæc ſunt nomina filiorum Aha
ronis, primogenitus Nadab, Abihu, Eleazar, &
Ithamar. Hæc ſunt nomina filiorū Aharonis ſa-
cerdotum,'[2] qui vncti erāt,' quorum manus'[3] cōſe-
cratæ erāt' vt ſacerdotio fungerētur. Mortuúſq;
eſt Nadab & Abihu corā Domino quū offerrent
ignē[4] alienum' coram Domino in deſerto Sinai,
nec habuerunt filios, & ſacerdotio functus eſt E-
leaſar & Ithamar'[5] corā' patre ſuo Aharone. ¶Lo
quutus eſt Dominus ad Moſen, dicens, Adduc tri
bum Leui, & conſtitue eum coram Aharon ſacer
dote, vt ei miniſtrent. Et ipſi cuſtodiant[6] obſerua
tionem eius, & obſeruationē vniuerſi cœtus an-
te tentoriū conſtitutionis, vt obeant miniſteriū
tabernaculi.' Ipſi cuſtodient omnia [7]inſtrumen-
ta tentorij conſtitutionis, & obſeruationē filio-
rū Iſrael, vt obeāt miniſteriū tabernaculi.' Et da
bis Leuitas Aharoni & filijs eius,[8] dediti dediti' enim
ſunt ex filijs Iſrael.[9] Aharō verò & filios ei' præ
ficias, vt cuſtodiāt ſacerdotiū ſuū:' alienus ſi ac-
ceſſerit,[10] interficiatur. ¶Et loquutus eſt Dominus ad Moſen in hāc ſentētiā, Ecce ego[11] tuli' Leuitas

¶10 numerati
¶11.i. Iuxta etiā tribū Ephraim caſtrametabitur Beniamin, annumerabitúrque ipſi Ephráim.
¶12 erítque
¶13 Id eſt, Et trib' Nephthali figet tētoria iuxta tribū Aſer.
¶14 vel, per vexilla ſua. Scilicet minora, & particularia. erant enim (vt dictum eſt) quatuor tantū vexilla primaria: minora verò pene innumera. Ideo dicit, per vexilla ſua, ſequendo ſcilicet particularia.
¶15 Iſti ſūt numerati filiorū Iſrael per domos patrū ſuorum, omnes numerati qui erāt in caſtris per exercitus ſuos, erant &c. i. Hi ſunt qui delecti fuerunt ad militiā per familias paternas.
¶16 fuerūt numerati
¶17 vel, prorſus vt præceperat. Gallice, Tout ainſi qu'auoit commandé &c.

III.

¶1 Hæc ſūt quæ acciderunt Aaroni & Moſi ex quo locut' &c.
¶2 .i. qui functi erant munere ſacerdotali.
¶3 conſecrauerat. ſub. Aaron.
¶4 vel, peregrinum. i. qui cælitus miſſus nō fuerat.
¶5 vel, præſente .i. ſuperſtite adhuc patre.
¶6 Heb. cuſtodiam eius, & cuſtodiam omnis congregationis coram tabernaculo cœtus, [vel fœderis,] vt ſeruiant ſeruitutem tabernaculi. Id eſt, Fungantur munere ipſius Aaronis, obſeruent cultum quem ipſe obſeruare deberet: cuſtodiant item quæ cuſtodire deberent filij Iſrael coram tabernaculo fœderis, vt peragant cultum tabernaculi. ¶7 vaſa tabernaculi fœderis, & cuſtodiam filiorum Iſrael, nempe vt peragant cultum tabernaculi. Id eſt, Cuſtodiant vaſa tabernaculi, & obſeruent ea quæ obſeruare deberent filij Iſrael, nempe loco filiorum Iſrael miniſtrent in tabernaculo. ¶8 Heb. dati dati. Hebraiſmus, pro, dono dati illi ſunt. Pro redemptione enim primogenitorum dati fuerant Leuitæ Aaroni qui fungebatur vice Dei. ¶9 Id eſt, præficies Aaronē & filios eius tribui Leuitarum, cuſtodiéntque ipſi filij Aaronis dignitatem ſacerdotalem quam habent à Deo. ¶10 interficietur. Iudicum ſcilicet ſententia. ¶11 .i. ſelegi

Digitized by Google

¶12 Hebraiſm⁹ eſt, Aperire vuluam, pro primum naſci.
¶13 Heb. ſanctificaui .i. retinui mihi tãquã rẽ ſacrã & ſãctã
¶14 .i. quorum nomina ſequũtur.
¶15 .i. Ad Gerſonem pertinebat cognatio Lebnitarũ & Semeitarũ. Sub Gerſone cõprehendebatur cognatio Lebnitica & Semeitica.
¶16 Numerati
¶17 familiæ auitæ
¶18 cõuentus. vel, fœderis. i. munus eorum erit cuſtodire tabernaculum &c.
¶19 tabernaculi fœderis,
¶20 aulæum oſtij atrij quod eſt ad tabernaculum & ad altare per circuitũ. Iſtud intelligitur de aulæo quod cingebat tam atriũ quã altare holocauſti, qđ erat extra tabernaculũ.
¶21 cuſtodientes cuſtodiã ſanctuarij .i. fungẽtes officio ĩ cultu ſacro tabernaculi.
¶22 vl, familiæ auitę
¶23 .i. duo altaria, holocauſti & incẽſi.
¶24 vl, quibus vtentur. Scilicet ſacerdotes ĩ cultu diuino.
¶25 Heb. præfectura cuſtodiẽtiũ cuſtodiã ſãctuarij [erit filij] .i. qui in cultu diuino fungetur aliquo officio, erit ſub eo.
¶26 Et q ex eis numerati ſunt, numerãdo ipſos mares, &c.
¶27 tabernaculum fœderis
¶28 propter cuſtodiam filiorũ Iſrael. i. vice filiorum Iſrael.

de medio filiorum Iſrael pro omni primogenito quod[12] vuluam aperit' in filijs Iſrael, & Leuitæ erunt mei. Meum enim eſt omne primogenitum: à die quo percuſſi omne primogenitum in terra Ægypti, [13] conſecraui' mihi omne primogenitum in Iſraele, tam in hominibus quàm in iumentis, mea inquam erunt: ego Dominus. ¶Et loquutus eſt Dominus ad Moſen in deſerto Sinai hiſce verbis, Recenſe filios Leuitarum, iuxta domos patrũ ſuorũ, iuxta familias ſuas, omnem marem, ab eo qui vnius eſt menſis & ſupra recenſebis eos. Recenſuit itaque eos Moſes iuxta præceptum Domini, quemadmodum mãdauerat. Fuerũtque iſti filij Leui [14] iuxta nomina ſua,' Gerſon, Kahath & Merari. Et hæc ſunt nomina filiorũ Gerſõ iuxta familias ſuas, Libni & Simei. Filij verò Kahath in familijs ſuis, Amram, Izhar, Hebron & Vziel. Et filij Merari in familijs ſuis, Maheli & Muſi. Hæ ſunt familiæ Leuitarum iuxta domos patrũ ſuorũ. ¶[15] Ipſi Gerſon familia Libni & familia Simei.' iſtæ ſunt familiæ Gerſonicæ. [16] Cenſus' eorũ ab eo qui erat vnius menſis & ſuprà, cenſus inquam eorum, ſeptem millia, & quingenti. Porrò familiæ Gerſonicæ poſt tabernaculũ caſtrametentur ad Occidentem. Principes autem [17] domus patriæ' Gerſonitarum Eliaſaph filius Lael. Et filiorum Gerſon cuſtodia erit in tentorio [18] conſtitutionis,' [obſeruabunt inquam] tabernaculum & tentorium, tegumentum eius, & velum quod erat ad oſtium [19] tentorij conſtitutionis,' Item aulæum atrij, & [20] velũ ad oſtium atrij, quod eſt iuxta tabernaculum, & arã circunquaque,' & funes eius, ad omne miniſteriũ ei⁹. ¶Ipſius Kahath erat familia Amrã, & familia Izhar, & familia Hebrõ, & familia Vziel. & hæ ſunt familiæ Kahathitarũ. Numerus omniũ marium ab eo qui vnius erat menſis & ſupra, octo millia & ſexcenti: & hi excubabunt [21] in cuſtodia ſanctuarij.' Familiæ autẽ Kahathitarũ caſtra figent ad latus tabernaculi Meridionale. Primarius [22] patrię dom⁹' familiarũ Kahathitarũ fuit Elizaphã filius Vziel. Et illi cuſtodient arcam, menſam, candelabrum, [23] aras,' & vaſa ſanctuarij, [24] in quibus miniſtrant,' velum quoq; & quidquid ad miniſteriũ eius [pertinet.] Summus autem princeps Leuitarum fuit Eleazar filius Aharonis ſacerdotis, [25] epiſcopus eorũ qui excubãt in cuſtodijs ſanctuarij. ¶Ipſius Merari [erit] familia Maheli, & familia Muſi: hę ſunt familiæ Meraritarum. [26] Cenſus eorum iuxta numerũ omnium mariũ' ab eo qui erat vnius mẽſis & ſupra, ſex millia & ducẽti. Princeps autem patrię domus in familijs Merari erat Zuriel fili⁹ Abihail: & hi caſtra ponẽt in latere tabernaculi Septentrionali. Et functio cuſtodiæ filiorũ Merari [erunt] aſſeres tabernaculi, & vectes eius, columnæ eius, & baſes eius, & omnia inſtrumenta eius, & quidquid eſt miniſterij eius. Columnæ quoque atrij per circuitum, cum baſibus earum, claui earũ, & funes earum. Porrò ante tabernaculũ ad plagam Oriẽtalem ante [27] tentorium cõſtitutionis' caſtra ponent Moſes & Aharon atq; filij eius, obſeruantes cuſtodiam ſanctuarij, [28] & cuſtodiam filiorum Iſrael,' & alienus [29] ſi acceſſerit' interficietur. [30] Omnis autem cenſus Leuitarum quos recenſuit' Moſes & Aharon iuxta iuſſionem Domini per familias ſuas, omnes mares ab eo qui vnius fuit menſis & ſupra, fuerãt vigintiduo millia. ¶Et dixit Dominus ad Moſen, Recenſe omne primogenitum maſculinum de filijs Iſrael, ab eo qui eſt vnius menſis & ſupra, & accipe numerũ nominum eorũ: tollẽſque Leuitas mihi (ego [enim] ſum Dominus) pro omni primogenito filiorũ Iſrael, & iumenta Leuitarũ pro omnibus primogenitis iumentorũ filiorũ Iſrael. Recenſuit itaque Moſes quemadmodum præceperat ei Dominus, omnia primogenita filiorum Iſrael. Fuerũntque omnia primogenita maſcula iuxta numerum nominum, ab eo qui erat vnius menſis &

à filijs Iſrael pro omni primogenito qui aperit vuluam in filijs Iſrael, erũtq; Leuitæ mei. Meũ eſt enim omne primogenitum: [ex quo percuſſi primogenitos ĩ Terra-Ægypti, ſanctificaui mihi quicquid primũ naſcitur in Iſrael ab homine vſque ad pecus, mei ſunt: ego Dominus. ¶Locutúſque eſt Domin⁹ ad Moyſen in deſerto Sinai, dicens, Numera filios Leui per domos patrum ſuorũ & familias, omnẽ maſculum ab vno mẽſe & ſuprà. ¶Numerauit Moyſes vt præceperat Dominus, & inuẽti ſunt filij Leui per nomina ſua, Gerſon & Caath & Merari. Filij Gerſon: Lebni, & Semei. Filij Caath: Amran, & Ieſaar, Hebron, & Oziel. Filij Merari: Moholi, & Muſi. ¶De Gerſon fuere familiæ duæ, Lebnitica, & Semeitica: quarum numeratus eſt populus ſexus maſculini ab vno menſe & ſuprà, ſeptem millia quingentorum. Hi poſt tabernaculum metabuntur ad Occidẽtem ſub principe Heliaſaph filio Lael. Et habebunt excubias in tabernaculo fœderis, ipſum tabernaculum & operimentum eius, tentoriũ quod trahitur ante fores tecti fœderis, Et cortinas atrij: tentoriũ quoq; quod appenditur in introitu atrij tabernaculi, & quicquid ad ritũ altaris pertinet, funes tabernaculi & omnia vtẽſilia eius. ¶Cognatio Caath habebit populos Amramitas & Ieſaaritas & Hebronitas & Ozielitas. Hæ ſunt familiæ Caathitarum, recenſitæ per nomina ſua: Omnes generis maſculini ab vno menſe & ſuprà, octo millia ſexcenti. habebunt excubias ſanctuarij, & caſtrametabũtur ad Meridianam plagam. Princépſque eorum erit Eliſaphan filius Oziel: & cuſtodient arcam, menſamque & candelabrũ, altaria & vaſa ſanctuarij, in quibus miniſtratur, & velum, cunctámq; huiuſcemodi ſupellectilem. Princeps autẽ principum Leuitarum Eleazar filius Aaron ſacerdotis, erit ſuper excubitores cuſtodiæ ſanctuarij. ¶At verò de Merari erunt populi Moholitæ & Muſitæ recenſiti per nomina ſua: omnes generis maſculini ab vno menſe & ſuprà, ſex millia ducenti. Princeps eorum Suriel filius Abihaiel: in plaga Septentrionali caſtrametabũtur. Erunt ſub cuſtodia eorum tabulæ tabernaculi & vectes, & columnæ ac baſes earum, & omnia quæ ad cultum huiuſcemodi pertinent: Columnæque atrij per circuitum cum baſibus ſuis, & paxilli cum funibus. Caſtrametabuntur ante tabernaculum fœderis, id eſt ad Orientalem plagam, Moyſes & Aaron cum filijs ſuis, habentes cuſtodiam ſanctuarij in medio filiorum Iſrael. quiſquis alienus acceſſerit, morietur. Omnes Leuitæ quos numerauerunt Moyſes & Aaron iuxta præceptum Domini per familias ſuas in genere maſculino à menſe vno & ſuprà, fuerunt vigintiduo millia. ¶Et ait Dominus ad Moyſen, Numera primogenitos ſexus maſculini de filijs Iſrael ab vno menſe & ſuprà, & habebis ſummã eorum. tollẽſque Leuitas mihi pro omni primogenito filiorum Iſrael, ego ſum Dominus: & pecora eorum pro vniuerſis primogenitis pecorum filiorum Iſrael. Recenſuit Moyſes ſicut præceperat Domin⁹ primogenitos filiorum Iſrael: & fuerũt maſculi per nomina ſua, à mẽſe vno &

¶29 ſub. ad miniſtrandũ in tabernaculo, & ad cuſtodiẽdum aliquid ex ijs quæ dicta ſunt. ¶30 Omnes autem numerati ex Leuitis quos numerauit

ſuprà, vigi[illegible] millia ducenti ſeptuagintatres. ¶Lo[illegible] eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Tolle L[illegible] pro primogenitis filiorũ Iſrael, & pecora Leuitarũ pro pecoribus eorum: eruntque Leuitæ mei. ego ſum Dominus. In pre[tio] autem ducẽtorum ſeptuagintatriũ qui excedunt numerũ Leuitarum de primogenitis filiorum Iſrael, accipies quinq; ſiclos per ſingula capita ad menſuram ſanctuarij. (ſiclus habet viginti obolos.) Dabiſque pecuniam Aaron & filijs eius pretium eorum qui ſuprà ſunt. Tulit igitur Moyſes pecuniam eorũ qui fuerant amplius, & quos redemerat à Leuitis pro primogenitis filiorum Iſrael, mille trecentorũ ſexagintaquinque ſiclorum, iuxta pondus ſanctuarij, & dedit eam Aaron & filijs eius, iuxta verbũ quod præceperat ſibi Dominus.

CAP. IIII.

Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen & Aarõ, dicens, Tolle ſummam filiorum Caath de medio Leuitarum per domos & familias ſuas, A trigeſimo anno & ſuprà vſque ad quinquageſimum annum, omnium qui ingrediuntur vt ſtẽt & miniſtrent in tabernaculo fœderis. Hic eſt cultus filiorum Caath, Tabernaculum fœderis & Sanctum ſanctorum Ingredientur Aaron & filij ei⁹, quando mouenda ſunt caſtra, & deponent velũ quod pendet ante fores, inuoluẽtque eo arcam teſtimonij, & operiẽt rurſum velamine hyacinthinarum pellium, extendẽntque deſuper palliũ totum hyacinthinum, & inducent vectes. Menſam quoque propoſitionis inuoluent hyacinthino pallio, & ponent cum ea thuribula & mortariola, cyathos, & cratẽras ad liba fundẽda: panes ſemper in ea erunt. Extendẽntque deſuper pallium coccineum, quod rurſum operient velamẽto hyacinthinarum pellium, & inducent vectes. Sument & pallium hyacinthinum quo operient candelabrum cum lucernis & forcipibus ſuis & emunctorijs, & cunctis vaſis olei, quæ ad concinnandas lucernas neceſſaria ſunt. Et ſuper omnia ponent operimẽtum hyacinthinarum pellium, & inducent vectes. Necnon & altare aureum inuoluent hyacinthino veſtimento, & extendent deſuper operimentum hyacinthinarũ pelliũ, inducẽntque vectes. Omnia vaſa quib⁹ miniſtratur in ſanctuario inuoluent hyacinthino pallio, & extendent deſuper operimentum hyacinthinarum pellium, inducẽntque vectes. Sed & altare mundabunt cinere, & inuoluent illud purpureo veſtimento. Ponẽntque cum eo omnia vaſa quibus in miniſterio eius vtũtur, id eſt ignium receptacula, fuſcinulas ac tridentes, vncinos & batillà. Cuncta vaſa altaris, operient ſimul velamine hyacinthinarum pellium, & inducent vectes. ¶Cumque inuoluerint Aaron & filij eius ſanctuarium & omnia vaſa eius in commotione caſtrorum, tunc intrabunt filij Caath vt portent inuoluta: & non tangent vaſa ſanctuarij, ne moriantur. Iſta ſunt onera filiorum Caath in tabernaculo fœderis: ſuper quos erit Eleazar filius Aarõ ſacerdotis, ad cuius curã pertinet oleũ

ſupra, iuxta cenſum eorum, viginti duo millia ducẽta & ſeptuagintatria. ¶Loquutúſque eſt Dominus ad Moſen, dicens, Tolle Leuitas pro omnibus primogenitis filiorum Iſrael, & pecora Leuitarum pro pecoribus eorum, erúntque Leuitæ mei: ego Dominus. Pro redimendis verò ducẽtis & ſeptuagintatribus, qui ex primogenitis inter filios Iſrael Leuitas excedunt, accipies quinos ſiclos ad ſingula capita, ſiclum ſcilicet ſanctuarij accipies, (habet autem ſiclus viginti gera.) Dabiſque pretium Aharoni & filijs eius, redemptitios ſcilicet qui ſuperſunt in eis. Tulit itaque Moſes pretium redemptionis ab his qui ſuperfuerunt vltra redemptos Leuitarum, à primogenitis filiorũ Iſrael accepit pecuniam iſtã, nempe mille trecentos & ſexagintaquinque ſiclos, iuxta ſiclum ſanctuarij. Deditque Moſes pecuniam redemptorum Aharoni & filijs eius iuxta verbum Domini, quemadmodum præceperat Dominus Moſi.

CAP. IIII.

Et loquutus eſt Dominus ad Moſen & ad Aharonem hiſce verbis, Collige ſummã filiorum Cahath de medio filiorum Leui, iuxta familias ſuas, iuxtáque domos patrum ſuorũ, Ab eo qui natus eſt triginta annos & ſupra, vſque ad eum qui quinquaginta eſt annorum, quicunq; militiæ aptus eſt, vt exequantur opus in tẽtorio cõſtitutionis. Hoc verò munus erit filiorũ Cahath in tentorio conſtitutionis, [nempe in] ſancto ſanctorum. Quum igitur caſtra ſoluẽt, ingredietur Aharon & filij eius, & deponent velum tegumẽti, inuoluẽntque in eo arcam teſtimonij. Super hoc verò ponant operimẽtum ex pellibus melium, expandántque deſuper pallium totũ hyacinthinum, & ponant vectes eius. Menſam facierum obuoluent panno, qui totus ſit hyacinthinus, ponántque ſuper eam acetabula, cochlearia, & inſtrumenta purgatoria, & dimidiatas fiſtulas in quibus funditur, erúntque ſuper eam panes iugiter. Expandẽntque ſuper hæc tegumẽtum coccinum dibaphon, operiẽntque illud velo ex pellibus melium, & ponent vectes eius. Tollant etiam tegumentum hyacinthinum, & obuoluant candelabrũ luminaris & lãpades eius, & emunctoria eius, & vaſcula eius [in quibus emuncta excipiuntur,] atque cũcta vaſa olearia, quibus illi miniſteria ſua exequũtur. Ponántq; tam ipſum quàm omnia inſtrumenta eius in tegumentum ex pellibus melium, & collocent ſuper vectes. Deinde expãdant hyacinthinũ tegumentũ ſuper aram auream, & tegant ipſam tegumento ex pelle melium, & inſerant vectes ei⁹. Tollántque omnia inſtrumenta, quibus miniſterium explent in ſanctuario, & inuoluant in panno hyacinthino, operiántq; ea tegumẽto ex pellibus meliũ, & ponant ſuper vectes. Repurgẽt aram cineribus, & expandant ſuper eã tegumentũ purpureũ. Ponántque ſuper eam omnia vaſa eius, quibus miniſtrãt in ea, nẽpe ignis receptacula, & fuſcinulas, & ſcopas, & pelues ſparſorias, omnia denique aræ inſtrumẽta: & expandant ſuper ea tegumentum ex pellibus melium, inſerántque vectes eius. ¶Quũmq; Aharon & filij eius abſoluerint [hoc], obtexerintq; ſanctuarium, & omnia inſtrumenta ſanctuarij, quando iam transferenda ſunt caſtra, poſt hæc accedent filij Cahath, v[t iſta] ferant, neque tamen attingant ſancta, ne moriantur. hoc eſt onus filiorũ Cahath in tentorio cõſtitutionis. Præfectura aut[em] Eleazari filij Aharonis ſacerdotis [hæc eſt,] Oleũ

¶10 Heb. per numeratos ſuos. ¶11 Et pro redemptione illorum ducentorum ſeptuagintatriũ [primogenitorũ] ſuperantiũ numerũ Leuitarũ, de primogenitis, &c. ¶13 ad ſiclũ ſanctuarij. Vel, ad rationẽ ſicli ſacri ¶14 .i. ſiclos. ¶15 redẽptiones exuberantiũ in illis. .i. vt ſint redẽptio primogenitorũ exuberantiũ &c. q. d. exuberãtes numerũ Leuitarã cõſtabunt illis ſiclis. Vel, dabis pecuniã Aaroni quæ erit pro redẽptione excedẽtiũ numerũ Leuitarum. ¶16 .i. pecuniã qua primogenita redimi debebit, accepit ab iis qui excedebãt eos qui redempti erãt Leuitis, hoc eſt commutatione Leuitarum. ¶17 antecedẽs pro relatiuo ipſi.

IIII.

¶1 Heb. venire in cõgregationẽ vt operẽtur &c. i. qui ingrediuntur turmã eorũ qui miniſtraturi ſunt in taberneculo &c. Vel, in cœtũ eorũ qui numerantur inter miniſtros tabernaculi fœderis. ¶2 vel, Iſtud eſt officiũ ſiue miniſteriũ filiorũ Caath in tabernaculo fœderis nempe ſanctũ ſanctorum. Hoc eſt, quicquid eſt intra ſanctum ſanctorũ, erit ſub cuſtodia Caathitarũ: committetur illis cura rerum ſacratiſſimarum. ¶3 vel, velum opertorij .i. velum quo ſanctum ſanctorum ſeparatur ab alijs partibus. ¶4 ſub. panũ. i. Menſam ſuper quã panes facierũ, hoc eſt panes propoſitionis palam proponebantur corã arca fœderis. ¶5 ſcutellas & cochlearia, opercula & crateres gutturnij. Vel, operimẽti .i. quibus panes operiebantur vt arcerẽtur immunditiæ. Voces Hebrææ ſunt Keaaroth, Cappoth, Menakioth, & Keſoth, de quibus vide caput XXV Exodi. ¶6 illam. ſub. menſam. ¶7 Heb. luminis. i. luminoſum. ¶8 & forcipes eius & emũctoria eius ¶9 vnà cum eo ¶10 vel, vtenſilia: ¶11 ſub. in annulos. ¶12 Heb. ſanctitatem. i. res ſacras.

Digitized by Google

¶13 oblatio iugis.ſub.ſacrificij. ¶14 vl, pręfectura inquā eius erit. id eſt Eleazar præficietur oleo luminis &c. in vniuerſum, præerit toti tabernaculo, ſanctuarioque, & vaſis eius. ¶15 vl, Ne exterminetis tribum cognationū Caathitarum .i. Cauete ne veſtra negligentia pereant Caathitæ. q.d. ipſe Aaron & filij eius prius omnia diligēter iuoluāt: ne nuda à filijs Caath tractentur, aut videantur: & moriantur. ¶16 .i. ad res ſacras deferendas. ¶17 ipſique cōſtituāt eos, vnūquenq; iuxta opus ſuū & iuxta onus ſuū .i. tradant ſingulis onera ſua, & dicāt illis quę facięda erūt ¶18 quando velabunt ſanctitatē, & moriātur. .i. quando Aaron & filij eius velabunt res ſacras non opertas: & moriātur ¶19 Heb. qui veniunt ad militādū militiā, ad peragēdū opus in tentorio cōuentus. Alij recti[9], qui admittuntur in conſortiū eorū qui miniſtrare poſſunt in tabernaculo fœderis. i. qui deſignātur à Deo ad miniſtrandum. ¶20 Heb. ad colendū & ad ferēdū.

luminaris, incenſum aromaticum,[13]iuge ſacrificium cibarium,' oleum vnctionis,[14]cura quoque' totius tabernaculi, & omniū quę in eo ſunt, in ſanctuario ſcilicet & vaſis eius. ¶Et loquutus eſt Dominus ad Moſen & ad Aharonem, dicēs,[15]Nō excindatis tribū familiæ Kahath' è medio Leuitarum. Hoc verò facite eis, vt viuant & non moriantur, ſi acceſſerint[16] ad ſanctū ſanctorum.' Aharon & filij eius ingrediantur[17] & deponant ea, vnicuique pro officio ſuo, atque pro onere ſuo.' Ipſi verò non introeant, vt contemplētur[18] quum inuoluuntur ſancta, ne moriantur. ¶Et loquutus eſt Dominus ad Moſen in hāc ſententiam, Collige etiam ſummam filiorum Gerſon per domos patrum ſuorum, & per familias ſuas. Recenſe autem eos ab eo qui viginti eſt annorum, vſque ad eum qui natus eſt quinquaginta annos,[19]quicunque aptus eſt militiæ, vt illi in tentorio conſtitutionis miniſtrent.' Hoc verò ſit officium familiæ Gerſonicæ,[20]vt ſeruiāt & baiulent.' Baiulabunt (inquam) aulęa tabernaculi, & tentorij conſtitutionis, tegumentū eius, & tegumentum ex pellibus melium,[21]quod eſt ſuper illud ſupremum,' velamen quoque oſtij tētorij conſtitutionis. Tapetes quoque atrij, & velum quod eſt ad oſtiū portæ atrij, quod [atrium] circuit tabernaculum & aram, & funes, & omnia inſtrumenta miniſterij ipſorum,[23]omnia deniquę quæ illis obueniunt, exequentur.' Secundū verbum Aharonis & filiorum eius fiet omne miniſterium filiorū Gerſon, in omni onere eorū, & in cuncto miniſterio eorum,[24]& recenſebitis eis omnia onera eorum' quæ obſeruent. Hoc itaque officium eſt familiarū filiorum Gerſon in tētorio cōſtitutionis, &[26]cuſtodia illorū erit ſub manu Ithamar' filij Aharonis ſacerdotis. ¶Porrò filios Merari recēſebis iuxta familias ſuas, & domos patrū ſuorū: numerabis autem eos ab eo qui triginta eſt annorū, vſq; ad eum qui natus eſt quinquaginta annos,[27]quicunque ad militiā aptus eſt, vt ſeruiant in miniſterio tentorij conſtitutionis.[28]Hæc autem erit obſeruatio oneris eorum ad omne miniſteriū eorū in tentorio cōſtitutionis:' Aſſeres tabernaculi, & vectes eius, & columnæ eius, & baſes eius. Columnæ quoque quæ ſunt circum atrium, & baſes eius, & claui eius, cum funibus earum, & omnibus inſtrumētis earum, & quidquid ad miniſteriū eorū [pertinet,] numerabitis nominatim inſtrumenta, quæ cuſtodient & ferēt. Hoc eſt officium familiarum filiorum Merari, iuxta omne miniſterium eorū in tentorio conſtitutionis, ſub manu Ithamar filij Aharonis ſacerdotis. ¶Numerauit itaq; Moſes & Aharō & primores cœt[9] filios Cahath iuxta familias ſuas, & iuxta domos patrū ſuorū, ab eo qui triginta erat annorū & ſupra, vſq; ad eū qui quinquaginta annos natus erat,[29]quicunq; ſcilicet militiæ aptus erat, vt miniſtrarēt' in tētorio cōſtitutionis. Fuerūntq; numeri eorū per familias ſuas duo millia, ſeptingenti & quinquaginta.[30]Hic cēſus eſt' familiarū Cahath, quicūq; ſcilicet miniſtrare poterant in tētorio cōſtitutionis, quos recenſuit Moſes & Aharon iuxta verbū Domini[31]in manu Moſis.' Numeri autē filiorū Gerſon per familias ſuas, & domos patrū ſuorum ſunt, Ab eo qui triginta fuit annorū & ſuprà, vſq; ad eum qui quinquaginta natus eſt annos,[32]quicunq; ad bellū apti fuerunt ad ſeruiendū in tentorio cōſtitutionis,' Fuerūt inquā numeri eorū iuxta familias ſuas & domos patrū ſuorū, duo millia ſexcēti atq; triginta.[33]Iſte eſt cēſus familiarū filiorum

ad concinnandas lucernas, & compoſitionis incēſum, & ſacrificium quod ſemper offertur, & oleū vnctionis: & quicquid ad cultū tabernaculi pertinet, omniūmq; vaſorū quæ in ſanctuario ſunt. ¶Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen & Aarō, dicens, Nolite perdere populum Caath de medio Leuitarum: ſed hoc facite eis, vt viuant, & nō moriantur, ſi tetigerint ſancta ſanctorum. Aarō & filij eius intrabunt, ipſique diſponent[9] opera' ſingulorum, & diuident quid portare quis debeat.' Alij nulla curioſitate videant quæ ſunt in ſanctuario priuſquam inuoluātur, alioquin morientur. ¶Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicēs, Tolle ſummam etiam filiorum Gerſon per domos ac familias & cognationes ſuas: A triginta annis & ſuprà, vſque ad annos quinquaginta, numera omnes qui ingrediuntur & miniſtrant in tabernaculo fœderis. Hoc eſt officium familię Gerſonitarū, vt portent Cortinas tabernaculi & tectum fœderis, operimentum aliud, & ſuper omnia velamen[9] hyacinthinū,' tentoriūmq; quod pēdet in introitu tabernaculi fœderis, Cortinas atrij, & velum in introitu quod eſt ante tabernaculum, omnia quæ ad altare pertinēt, funiculos & vaſa miniſterij. Iubente Aaron & filijs eius, portabunt filij Gerſon: & ſcient ſinguli cui debeant[9] operi[9] mācipari. Hic eſt cultus familiæ Gerſonitarum in tabernaculo fœderis: erúntq; ſub manu Ithamar filij Aaron ſacerdotis. ¶Filios quoq; Merari per familias & domos patrū ſuorum recenſebis à triginta annis & ſuprà, vſque ad annos quinquaginta, omnes qui ingrediuntur ad officiū miniſterij ſui & cultum fœderis teſtimonij. Hæc ſunt onera eorum, Portabunt tabulas tabernaculi & vectes eius, columnas ac baſes earū, Columnas quoque atrij per circuitum, cū baſibus & paxillis & funibus ſuis: omnia vaſa & ſupellectilem ad numerum accipient, ſicque portabunt. Hoc eſt officium familiæ Meraritarum & miniſteriū in tabernaculo fœderis: erúntque ſub manu Ithamar filij Aaron ſacerdotis. ¶Recēſuerunt igitur Moyſes & Aarō & principes ſynagōgæ filios Caath per cognationes & domos patrum ſuorum à triginta annis & ſuprà, vſque ad annum quinquageſimum, omnes qui ingrediuntur ad miniſterium tabernaculi fœderis: Et inuenti ſunt duo millia ſeptingenti quinquaginta. Hic eſt numerus populi Caath qui intrant tabernaculum fœderis: hos numerauit Moyſes & Aaron iuxta ſermonem Domini per manū Moyſi. Numerati ſunt & filij Gerſon per cognationes, & domos patrū ſuorum à triginta annis & ſuprà, vſque ad quinquageſimū annum, omnes qui ingrediuntur vt miniſtrent in tabernaculo fœderis: Et inuenti ſunt duo millia ſexcēti triginta. Hic eſt populus Gerſonitarū,

¶21 .i. quo illud opertoriū tegebatur parte ſuperna. ¶23 & quæcunq; facta ſunt pro illis: & [ita] miniſtrabūt. ¶24 & cōmittetis illis in cuſtodiā vniuerſa onera ipſorū. i. quæcunq; illi ferre debēt. ¶26 .i. omnia faciēt mandante Ithamar. ¶27 omnes qui veniunt [vel, admittuntur] in congregationē eorum qui miniſtrare debent in tabernaculo fœderis. Hæc &c. ¶28 vl, Hæc eſt cuſtodia oneris eorum in omni cultu eorū, in tabernaculo fœderis. i. Hęc committentur illis deferēda pro cultu miniſterij eorum. ¶29 quotquot ingrediūtur in congregationem, ad miniſtrādum. Hoc eſt, quotquot admittūtur in eam turmam quæ deſignata eſt ad miniſtrandū. ¶30 Hi ſunt numerati ¶31 .i. opera Moſis, numerante Moſe. Vel, mandato Domini facto per Moſen. ¶32 quotquot admittuntur in congregationem deſignatā miniſterio tabernaculi fœderis. ¶33 Hi ſunt qui ex cognationibus Gerſonitarum numerati ſunt, quotquot apti erant vt miniſtrarent in tabernaculo fœderis.

Digitized by Google

quos numerauerunt Moyſes & Aaron iuxta verbum Domini. Numerati ſunt & filij Merari per cognationes & domos patrum ſuorum A triginta annis & ſuprà, vſque ad annum quinquageſimum, omnes qui ingrediuntur ad explendos ritus tabernaculi fœderis: Et inuenti ſunt tria millia ducenti. Hic eſt numerus filiorum Merari, quos recenſuerunt Moyſes & Aaron iuxta imperium Domini per manum Moyſi. Omnes qui recenſiti ſunt de Leuitis, & quos fecit ad nomen Moyſes & Aaron, & principes Iſrael per cognationes & domos patrum ſuorum A triginta annis & ſuprà, vſq; ad annum quinquageſimum, ingredientes ad miniſterium tabernaculi, & onera portanda, Fuerũt ſimul octo millia quingenti octoginta. Iuxta verbum Domini recẽſuit eos Moyſes, vnũquéque iuxta officium & onera ſua, ſicut præceperat ei Dominus. CAP. V.

Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Præcipe filijs Iſrael vt eijciant de caſtris omnem leproſum, & qui ſemine fluit, pollutúſque eſt ſuper mortuo: Tam maſculum quàm fœminam eijcite de caſtris, ne contaminent ea, cũ habitauerint vobiſcum. Fecerúntque ita filij Iſrael, & eiecerũt eos extra caſtra, ſicut locutus erat Dominus Moyſi. ¶ Locutúſq; eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Loquere ad filios Iſrael, Vir ſiue mulier cum fecerint ex omnibus peccatis quæ ſolẽt hominibus accidere, & per negligentiam tranſgreſſi fuerint mandatum Domini, atque deliquerint, Confitebuntur peccatum ſuum, & reddent ipſum caput, quintámque partem deſuper ei in quem peccauerint. Sin autem nõ fuerit qui recipiat, dabunt Domino, & erit ſacerdotis, excepto ariete qui offertur pro expiatione, vt ſit placabilis hoſtia. Omnes quoque primitiæ quas offerunt filij Iſrael, ad ſacerdotem pertinent: Et quicquid in ſanctuarium offertur à ſingulis, & traditur manibus ſacerdotis, ipſius erit. ¶ Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Loquere ad filios Iſrael, & dices ad eos, Vir cuius vxor erauerit, maritúmque contemnens Dormierit cum altero viro: & hoc maritus deprehendere non quiuerit, ſed latet adulterium, & teſtibus argui non poteſt, quia nõ eſt inuenta in ſtupro: ſi ſpiritus zelotypiæ concitauerit virum contra vxorem ſuam, quæ vel polluta eſt, vel falſa ſuſpitione appetitur: Adducet eam ad ſacerdotem, & offeret oblationẽ pro illa decimam partem ſati farinæ hordeaceæ. nõ fundet ſuper eam oleum, nec imponet thus: quia ſacrificiũ zelotypiæ eſt,

Gerſon, quicunque in tẽtorio conſtitutionis miniſtrare poterat, quem recenſuit Moſes & Aharon iuxta os Domini. Numeri autem familiarum filiorum Merari per familias ſuas, & per domos patrum ſuorum ſunt, Ab eo qui triginta erat annorum & ſupra, vſque ad eum qui natus erat quinquaginta annos, [14] quicunq; ad bellum apti erant, ad ſeruiendũ in tentorio conſtitutionis, Fuerunt inquam numeri eorum iuxta familias ſuas, tria millia ducẽti. Hæc eſt ſumma familiarum filiorũ Merari, quos numerauit Moſes & Aharõ iuxta os Domini per manũ Moſis. Omnes itaque numeri Leuitarum quos recẽſuit Moſes & Aharon atque principes Iſrael, iuxta familias ſuas & domos patrum ſuorum, Ab eo qui triginta fuit annorum & ſupra, vſque ad eum qui natus erat quinquaginta annos, [15] quicunque veniebat vt miniſtraret in miniſterio, & inſeruiret oneri geſtando in tentorio conſtitutionis, Fuerunt inquam quum recenſerentur ipſi, octo millia quingenti octoginta. [16] Iuxta os Domini numerauit eos per manum Moſis, vnumquenque iuxta miniſterium ſuum, & onus ſuum, [17] & præfecturam ſuam, quemadmodum præceperat Dominus Moſi. CAP. V.

Et loquutus eſt Dominus ad Moſen in hanc ſententiam, Præcipe filijs Iſrael vt eijciant [1] e caſtris omnẽ leproſum & omnem [2] qui fluit, & quicunque mortui cõtactu contaminatus eſt, Et marẽ & fœminã eijciatis: extra caſtra inquã eijciatis eos, ne contaminent caſtra [3] ſua, in quorũ medio ego habito. Et filij Iſrael fecerũt ſic, eiecerúntq; eos extra caſtra, quẽadmodũ loquutus fuerat Dominus ad Moſen, ſic fecerunt filij Iſrael. ¶ Et locutus eſt Dominus ad Moſen hiſce verbis, Loquere ad filios Iſrael, Vir aut mulier ſi fecerint ex omnibus peccatis [[4] cõtra] hominem, [5] vt ſcilicet præuaricatione præuaricentur aduerſus Dominũ, deliqueritque anima huiuſmodi, [6] Cõfiteantur peccatũ ſuum quod fecerũt, & [7] reſtituat culpam ſuam in ſorte ſua, quintámque partem illi ſuperaddat, détque illi in quem deliquit. Quòd ſi viro illi [8] vindex nullus fuerit cui delictum reſtituatur, [9] delictum Domino reſtituatur, ſacerdoti videlicet, ſuprà arietem expiationum, [10] per quem expiatio pro illo fit. Et omnis [11] thruma, quæ fit ex omnibus ſanctis filiorũ Iſrael, quam adferũt ſacerdoti, ipſius erit. [12] Sancta quoque vniuſcuiuſque, ipſius erunt: & quidquid homo ſacerdoti dederit, ipſius ſit. ¶ Loquutus eſt Dominus ad Moſen in hãc ſententiã, Loquere ad filios Iſrael, & dic ad eos, Cuiuſcunq; vxor

declinauerit, & deſignauerit cõtra eũ ſcelus, Dormieritque vir cum ea proiectione ſeminis, [13] idque latuerit maritum eius, celatúrque eum quòd immunda ipſa ſit facta, neque teſtis eſt aduerſus eam, neque ipſa [14] deprehenſa. Si hunc inuaſerit [15] vehemens zelus, ita vt indignetur zelo quodã aduerſus vxorem ſuam, ipſa polluta exiſtente: Aut ſi inuaſerit eum [15] vehemẽs zelus, ita vt indignetur zelo quodam aduerſus vxorẽ ſuam, tametſi non fuerit polluta: Adducat vir talis vxorem ſuã ad ſacerdotem, adferátq; ſimul donũ illius [17] pro ea, nempe decimã partẽ [18] ephi farinæ hordeaceæ: at oleum non fundet ſuper eam, neque ponat thus ſuper eam: quoniã [19] ſacrificium cibarium eſt zeli,

ſum, ſiue proprium ipſum damnũ. Hæc eadẽ ſententia ſcribitur Leuit. 6. a. ¶ 8 propinquus. i. Si ille ...i, mortuus fuerit, nec habuerit propinquũ redẽptorẽ, cui reſtituat damnũ quod intulerit mortu... reſtituetur Deo, & erit ſacerdotis. Chaldæus paraphraſtes vertit. Et ſi non vixerit homo ille, neque h... ...ui reddatur illud in quo peccauerunt; illud quod redditur pro peccato coram Domino, ad ſa... ...tur. ¶ 9 delictum redditũ Domino erit ſacerdotis: præter ¶ 10 vt, quo rogabit pro illo. Subaudi, ſi... ...tio omnium ſanctificationum filiorum Iſrael, quam offerũt ſacerdoti, &c. i. omnia quæ offerũtu... ...ei per ſacerdotem, ipſius ſacerdotis erunt. ¶ 12 q. d. Licet vnicuique, dare ſanctificata cuicũque ſac... ...t quando quis dederit illa ſacerdoti, ad eum ſacerdotem pertinebunt ſanctificata. ¶ 13 Heb. abſcon... ...it ab oculis viri ſui, latétque eum quòd &c. Lata fuit lex zelotypiæ, id eſt lex qua explorabant vxo... ...tum mariti zelotypi, ne ipſi ſæuirent in vxores quas haberent adulterij ſuſpectas: præterea vt vxo... ...te in officio, & ab impudicitia coercerentur metu tam grauis pœnæ. ¶ 14 ſub. in adulterio. ¶ 15 ... ...pia, ita vt ſuſpectam eam habeat, ¶ 16. i. falſò fuerit ſuſpecta marito. ¶ 17 vt, vnà cum ea, ¶ 18. i. ... ¶ 19 oblatio zelotypiæ eſt. i. quã offerre ſolet is qui eſt zelotypus, ſiue is qui habet pudicitiam vxor...

Digitized by Google

[20] domū in quā memoriale, quod meminiſſe ſcele
ris facit.' Sacerdos verò ſacrificiū illud ſacrificet,
& ſtatuat illud corā Domino. Sumat inſuper ſa-
cerdos[21] aquas ſacras' in vaſe fictili, & de puluere
qui fuerit in paulmēto tabernaculi tollat ſacer-
dos, & ponat in aquā. Statuat præterea ſacerdos
mulierē ante Dominū, & nudet caput mulieris,
& det in man⁹ eius[22] ſacrificiū illud memoriale,
quod ſacrificiū eſt zeli,' habeátq; ſacerdos in ma
nu ſua aquas amaras[23] execratiōis.' Et obteſtetur
eā ſacerdos, & dicat ad mulierē illam, Si non dor
miuit vir tecū, ſi non defeciſti ad immunditiam
[24] ſub marito tuo,[25] libera euades ab aquis iſtis a-
maris & execratis.' Si verò defeciſti ſub marito
tuo, & polluta es,[26] cōcubuitq; tecū vir ali⁹ quàm
maritus tuus: ([27] Obteſtetúrque ſacerdos mulierē
talē, dicétq; deuoueat, & dicat ſacerdos mulieri,)'
Det te Dominus in[28] execrationē[29] & iuramētum'
in medio populi tui, quū ſcilicet effecerit Domi
nus vt[30] femur tuū deijciatur,' & vterus tuus in-
tumeſcat. Ingrediātur aquæ iſtæ[31] execrantes' in
viſcera tua, vt[32] intumeſcat vterus tuus,' faciántq;
[33] deijci' femur tuū: dicátq; mulier,[34] Amen, amē.'
Scribat inſuper ſacerdos execrationes illas in li-
brū,[35] & abradat [eas] in aquas amaricātes.[36] Iu-
beátq; [ſacerdos] vt mulier bibat aquas illas ama-
ricātes & execrātes: & ingredietur in eā aquæ il-
læ maledictæ [verſæ in] amaras. Et accipiat' ſacer-
dos[37] ſacrificium cibariū zeli' è manu mulieris, &
[38] moueat' illud ante Dominū, & adducat illud ad
aram. Apprehendat quoq; ſacerdos[39] ex iſto ſacri
ficio cibario volam plenam ad monumētū eius,
incendétque' in ara, & poſt hoc dabit mulieri po
tum illius aquæ. Quum verò aquas potauerit, ſi
fuerit polluta, & ſcelus deſignauerit aduerſ⁹ ma
ritum ſuum, ingredientur in eā aquæ iſtæ[40] exe
crantes vt amaricent,' & intumeſcet venter eius,
[41] cadétq;' femur eius: & erit mulier illa[42] execra-
ta' in medio populi ſui. Si verò polluta non fue-
rit mulier huiuſmodi, ſed munda,[43] noxæ exi-
metur, & fœcūda reddet.' Hæc lex eſt zelotypiæ,
[44] quando mulier à marito ſuo defecerit & pol-
luta fuerit: aut quum maritum inuaſerit ſpiri-
tus amarus, ita vt æmuletur zelo erga vxorem
ſuam,' & ſtatuerit vxorem ſuam coram Domi-
no, & fecerit illi ſacerdos iuxta vniuerſam legē
iſtam.[45] Erítq; vir innocēs ab iniquitate, mulier
verò ipſa feret noxam ſuam.

CAP. VI.

ET loquutus eſt Domin⁹ ad Moſen in hæc ver
ba, Loquere ad filios Iſrael, & dices ad eos,
Vir ſiue mulier'[1] ſi diſerte vouerint votū naſir, vt
ſeparēt ſeſe Domino,' A vino & ſicera abſtineat,
acetū vini & ſiceræ nō bibat,[2] imò quidquid reliquū eſt ex vuis' nō bibat, præterea nec recētes vuas,
nec paſſas comedet, Idq;[3] toto tēpore quo ipſe naſir eſt: nihil deniq; edat quod fit è vite vinifera, ſiue
acini ſint, ſiue vinacea.[4] Porrò toto tempore quo durat votū eius naſir,' nouacula nulla admoueri

& oblatio inueſtigās adulterium. Offeret igitur
eam ſacerdos, & ſtatuet corā Domino, Aſſuméto;
aquam ſanctam in vaſe fictili, & pauxillum ter-
ræ de paulmento tabernaculi mittet in eam.
Cúmque ſteterit mulier in conſpectu Domini, di O
ſcooperiet caput eius, & ponet ſuper manus il-
lius ſacrificium recordationis, & oblationē ze-
lotypiæ: ipſe autem tenebit aquas amariſſimas,
in quibus cum execratione maledicta congeſſit.
Adiurabitque eam, & dicet, Si non dormiuit vir
alienus tecum, & ſi non polluta es deſerto ma-
riti thoro, non te nocebunt aquæ iſtæ amariſſi-
mæ, in quas maledicta congeſſi. Si autem decli
naſti à viro tuo, atque polluta es, & concubuiſti
cum altero viro: His maledictionibus ſubiacebis,
Det te Dominus in maledictionem, exemplúmq;
cunctorum in populo ſuo: putreſcere faciat fe-
mur tuum, & tumens vterus tuus diſrumpatur.
Ingrediātur aquæ maledictæ in ventrem tuum,
& vtero tumeſcente putreſcat femur. Et reſpon-
debit mulier, Amen, amē. Scribétque ſacerdos in D
libello iſta maledicta, & delebit ea aquis amariſ
ſimis, in quas maledicta congeſſit, & dabit ei bi-
bere. Quas cū exhauſerit, tollet ſacerdos de ma-
nu eius ſacrificium zelotypiæ, & eleuabit illud
coram Domino, impontéque illud ſuper altare:
Ita dūtaxat vt prius, pugillum ſacrificij tollat
de eo quod offertur, & incendat ſuper altare: &
ſic potum det mulieri aquas amariſſimas. Quas
cū biberit, ſi polluta eſt, & cōtempto viro adul-
terij rea, pertranſibunt aquæ eā maledictionis,
& inflato ventre computreſcet femur: eritq; mu
lier in maledictionē, & in exemplum omni po-
pulo. Quòd ſi polluta non fuerit, erit innoxia, &
faciet liberos. Iſta eſt lex zelotypiæ: ſi declinaue
rit à viro ſuo, & ſi polluta fuerit, maritúſque ze
lotypiæ ſpiritu concitatus adduxerit eam in cō
ſpectū Domini, & fecerit ei ſacerdos iuxta om-
nia quæ ſcripta ſunt, maritus abſque culpa erit,
& illa recipiet iniquitatem ſuam.

CAP. VI.

LOcutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicēs, Lo-
quere ad filios Iſrael, & dices ad eos, Vir ſiue
mulier cum fecerint votum vt ſanctificentur, &
ſe voluerint Domino conſecrare: A vino, & om-
ni quod inebriare poteſt, abſtinebunt: acetū ex
vino, & ex qualibet alia potione, & quicquid de
vua exprimitur, nō bibent: vuas recētes ſiccáſq;
non comedēt. Cunctis diebus quibus ex voto Do
mino conſecrātur: quicquid ex vinea eſſe poteſt,
ab vua paſſa vſq; ad acinū non comedent. Omni
tēpore ſeparationis ſuæ nouacula nō tranſibit I

¶20 Heb. oblatio memoriæ reducentis in memoriā iniquitatē. Repetitio frequens apud Hebræos, pro, oblatio quæ reducit iniquitatem in memoriā. ¶21 .i. aquā ſumptā ex labro ſacro, quod erat iuxta altare holocauſti. ¶22 oblationē memoriæ, quæ oblatio zelotypiæ eſt .i. quæ ſolet dari à marito zelotypo. ¶23 maledictas .i. quæ ſolebāt mulieres impudicas reddere infœlices, & miſeras. nam maledictio ſignificat infœlicitatem. Amaras vocat aquas quæ poſt ea fiebant amaræ. ¶24 .i. deſpecto marito, ¶25 mūda eſto ab aquis amaris maledictis iſtis .i. immunis eſto ab infœlicitate quā ſolent afferre aquæ iſtæ amaræ. ¶26 Heb. & poſuerit aliquis in te ſemē ſuū .i. rē habuerit aliqs tecū præter maritū tuū ¶27 vl, Adiurabit inquā eam ſacerdos adiuratione maledictionis, & dicet. Hæc verba debent legi per parēthesin. ¶28 vl, maledictionē .i. Faciat te Deus miſeram & infœlicem. ¶29 execrationēq; &c. .i. Sis tā miſera & infœlix vt publica & cōmunis imprecatio ſit, Contingat tibi quod mulieri illi cōtigit. ¶30 .i. pudēda putreſcant. ¶31 maledictæ ¶32 intumeſcere faciant vterū tuū, ¶33 ſiue, putreſcere ¶34 .i. Ita mihi contingat. ¶35 Heb. & delebit eas aquis amariſſimis. Vel, & eas deletas, immittet in aquas amaras. ¶36 vl, Et potabit mulierē aquis amaris maledictis: quæ ingredietur &c. Tūc accipiat &c. ¶37 Heb. mun⁹ zelotypiæ ¶38 vl, offerat ¶39 plenum pugillum de oblatione eius, ſuffitum eius: & adolebit &c. Suffitum eius vocat portiunculā quæ de ea oblatione incendetur. ¶40 maledictæ [verſæ in] amaras, ¶41 vl, putreſcétq; ¶42 in maledictionē .i. dicēt omnes, Cōtingat tibi quod mulieri illi contigit. ¶43 Heb. abſoluetur, & ſeminabitur ſemine. Abſoluetur, inquit .i. liberabitur ab omni noxa: concipiétq; & pariet liberos. id enim eſt ſeminari ſemine. ¶44 Heb. quū errauerit mulier ſub viro ſuo, & polluta fuerit: aut certe viri (ſub. hæc eſt lex) ſup quē trāſierit ſpiritus zelotypiæ, & ſuſpectā habuerit pudicitiā vxoris ſuæ, &c. ¶45 Heb. Immunis erit vir ille ab iniquitate: & mulier ipſa portabit pœnā iniquitatis ſuæ .i. Vir zelotypus impune illud faciet: mulier verò quòd ipudica fuerit, dabit pœnas. VI. ¶1 vl, cū ſeparauerint ſeſe ad vouēdū votū nazaræi, ad ſeparandū ſeſe Domino .i. cū vouerint ſe fore nazaræos, & cōſecraturos ſeſe cultui diuino. Nazaræi erāt qui vt liberius vacarēt legi diſcēdæ, & expēdēdæ benignitati Dei, aliorū cōmercio ſe abdicabāt ad tēpus, & Domino ſe totos dedebant. Vel qui quū profuſius vino & reliquis corporis delicijs vſi fuiſſent, poſtea ſeueriori vitæ generi ſe mācipabant vt corpus affligerēt. Naſir vox Hebræa quæ ſeparatum ſignificat. ¶2 & omnē infuſionē vuarū. Quādo ſcilicet vuæ preſſæ prelo, maceratur aqua: vt eſt vinū ſecundariū. Gallice, vin de deſpēſe. ¶3 Heb. omnibus diebus ſeparationis ſuæ ex omni quod fieri ſolet è vite vini [.i. producēte vinum] ab acinis vſque ad corticem nō comedet. ¶4 Heb. Omnibus diebus ſeparationis [vel, conſecrationis] ſuæ,

Digitized by Google

per caput eius vſq; ad cõpletum diem quo Domino conſecratur. Sanctus erit, creſcente cæſarie capitis eius. Omni tempore cõſecrationis ſuæ ſuper mortuum nõ ingredietur, Nec ſuper patris quidẽ & matris & fratris ſororiſq; funere contaminabitur, quia conſecratio Dei ſui ſuper caput eius eſt. Omnibus diebus ſeparationis ſuę, ſanct⁹ erit Domino. Si autem mortuus fuerit ſubitò quiſpiam coram eo, polluetur caput conſecrationis eius: quod radet illico in eadem die purgationis ſuę, & rurſum ſeptima. In octaua autẽ die offeret duos turtures, vel duos pullos colũbæ ſacerdoti in introitu fœderis teſtimonij. Facietq; ſacerdos vnũ pro peccato, & alterũ in holocauſtũ, & deprecabitur pro eo, quia peccauit ſuper mortuo: ſanctificabitq; caput eius in die illo. Et conſecrabit Domino dies ſeparationis illius, offerens agnum anniculum pro peccato: ita tamen vt dies priores irriti fiãt, quoniã polluta eſt ſanctificatio eius. Iſta eſt lex cõſecrationis. Cũ dies quos ex voto decreuerat, complebũtur: adducet eum ad oſtium tabernaculi fœderis, Vt offerat oblationem eius Domino, agnum anniculũ immaculatum in holocauſtum, & ouẽ anniculam immaculatam pro peccato, & arietem immaculatum, hoſtiam pacificam. Caniſtrum quoque panum azymorum qui conſperſi ſint oleo, & lagana abſque fermento vncta oleo, ac libamina ſingulorum. Quæ offeret ſacerdos coram Domino, & faciet tam pro peccato, quàm in holocauſtũ. Arietem verò immolabit hoſtiam pacificam Domino, offerens ſimul caniſtrum azymorũ, & libamenta quæ ex more debentur. Tunc radetur nazaræus ante oſtium tabernaculi fœderis cæſarie conſecrationis ſuæ: tollétque capillos eius, & ponet ſuper ignem, qui eſt ſuppoſitus ſacrificio pacificorum. Et armũ coctum arietis, tortámque abſque fermento vnam de caniſtro & laganum azymũ vnum, & tradet in manus nazaræi, poſtquam raſum fuerit caput eius. Sufceptáque rurſum ab eo, eleuabit in conſpectu Domini: & ſanctificata, ſacerdotis erunt, ſicut pectuſculũ quod ſeparari iuſſum eſt, & femur. poſt hæc poteſt bibere nazaræus vinum. Iſta eſt lex nazaræi, cũ vouerit oblationem ſuam Domino tẽpore conſecrationis ſuæ, exceptis his quæ inuenerit manus eius: iuxta quod mẽte deuouerat, ita faciet, ad perfectionẽ ſanctificationis ſuæ. ¶Locutuſq; eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Loquere Aaron & filijs eius, Sic benedicetis filijs Iſrael, & dicetis eis. Benedicat tibi Dominus, & cuſtodiat te. Oſtendat Dominus faciem ſuam tibi, & miſereatur tui. Cõuertat Dominus vultum ſuum ad te, & det tibi pacem. Inuocabũtque nomẽ meum ſuper filios Iſrael, & ego benedicam eis.

debet capiti eius: [5]quia ſacer ſit donec expleat dies quibus ſe Domino ſegregauit, nutriẽdo ſcilicet comam capillorũ capitis ſui. Toto deniq; tempore quo ſe Domino ſegregauit, [6]ad mortuum non ingrediatur: Imò ne in patris quidẽ ſui, aut matris ſuę, aut fratris ſui, aut ſororis ſuę morte polluatur: [7]eo quòd næſer Dei ſui eſt ſuper caput eius. Cunctis diebus ſeparationis ſuæ ſacer eſt Domino. Quòd ſi quiſpiã mortuus fuerit apud eum ſubito & repentino caſu, contaminabitur caput [8]comæ ſuæ: radat ergo caput ſuũ in die purgationis ſuæ, nẽpe in die ſeptimo radet illud. Die verò octauo adferat duos turtures, aut duos pullos colũbinos ad ſacerdotẽ, ad oſtiũ tentorij [9]conſtitutionis. Faciétque ſacerdos vnũ pro peccato, alterum pro holocauſto, & expiabit illũ [10]ab eo quod peccauit aduerſus animam ſuam, & conſecrabit caput eius in die illo. Et ſeparabit ſe Domino [11]dies illos quib⁹ eſt naſir: ad ducétque agnum anniculum pro delicto: dies verò priores [12]irriti ſint: quoniam [13]polluit næſer ſeparationis ſuæ. [14]Hæc autem eſt lex nazaræi, Quãdo abſoluerit dies ſeparatiõis ſuæ, [15]eodẽ die applicet ſeſe ad oſtiũ tentorij cõſtitutionis, Adferatq; donum ſuũ Domino, nempe agnum vnũ anniculum integrũ ad holocauſtum, & ouiculã vnam anniculã integram pro peccato, & arietem vnum, eúmq; integrum pro ſacrificio gratiarum actionis. Caniſtrum quoq; infermentatorũ, nẽpe placentas ſimilagineas, placentas vnctas oleo, & lagana infermentata oleo delibuta, cum ſacrificio eorum cibario, & cum libaminibus eorum. Adferat[ea]ſacerdos coram Domino, & faciat hoſtiam eius pro peccato, atq; holocauſtum eius: Arietem verò faciet pro ſacrificio gratiarum actionis Domino, cum caniſtro infermentatorũ, faciétque ſacerdos [15]ſacrificium eius cibarium, & libationem eius. Et [16]radet nazaręum in oſtio tentorij conſtitutionis, nempe caput næſer eius: tollétque pillos capitis neſer eius, ponétque in ignẽ, qui eſt ſub ſacrificio gratulatorio. Tollat quoque ſacerdos armum coctũ [17]de ariete, & placentam vnam infermentatam è caniſtro, [18]laganum quoque infermentatum vnum, & ponat ſuper manus nazaræi poſtquam raſerit [19]comam ſuam. [20]Et moueat ea ſacerdos tenupha coram Domino: [21]conſecrata hæc erunt ſacerdoti, præter pectuſculum tenupha, & præter armũ thruma. poſt hæc poterit naſir vinum bibere. [22]Hæc lex eſt nazaręi, qui vouerit donũ ſuum Domino pro conſecratione ſua, exceptis his [23]quæ apprehenderit manus eius. [24]Iuxta rationem voti ſui quod vouit, ſic faciat iuxta præſcriptum ſeparationis ſuæ. ¶Loquutúſque eſt Dominus ad Moſen hiſce verbis, Loquere ad Aharonem & ad filios eius in hanc ſententiam, Sic bene precemini filijs Iſrael, dicetiſq; ad eos, [25]Benedicat tibi Dominus, & cuſtodiat te: [26]Illuſtret Dominus faciẽ ſuam ſuper te, & miſereatur tui. [27]Attollat Dominus faciem ſuam ſuper te, & det tibi tranquillitatem. [28]Ponent itaque nomen meum ſuper filios Iſrael, & ego benedicam te.

¶5 Heb. donec impleti fuerit dies ſeparationis ſuæ, Domino ſanct⁹ erit: ſinet creſcere crines capitis ſui intonſos. ¶6 ad animam mortui .i. funeri nõ intererit. ¶7 .i. quia in capite ſuo geſtat crines quos nõ curat radẽdos propter Deum ſuum. ¶8 Heb. nazaręatus ſui Vel, caput crinis eius intõſi: ¶9 fœderis. vl, cõuẽtus. ¶10 .i. ab eo quo pollutus fuerat propter mortuũ: hoc eſt, ab illa impuritate quã contraxit ppterea quòd fuerit in loco in quo quis ſubitò concidit mortuus. ¶11 dies nazaręatus ſui. Plurali numero, accuſatiuo caſu, legendũ eſt DIES. Conſecrabit, inquit, Domino dies nazaræat⁹ ſui, ſiue ſeparationis ſuæ. i. ex eo tẽpore incipiet rurſus numerare tẽpus nazaræatus ſui, tẽpus quo vouerat ſe fore nazaręũ. ¶12 Heb, cadent. hoc eſt, dies præcedentes pollutionem, nõ numerabuntur. tempus anteactum quo fuerat nazaræus, reputabitur pro nihilo. ¶13 Heb. pollutus fuit nazaræatus eius. i. tẽpus quo ipſe ſeparatus eſt Deo, pollutũ fuit ob præſentiã cadaueris. ¶14 .i. Hic eſt ritus quẽ ſeruare debebũt nazaræi, exacto die ſeparationis. ¶15 oblationẽ eius, ¶16 radet nazaræus ante oſtiũ tabernaculi cõuẽtus, caput ſeparationis ſuæ, [vl, nazaręatus ſui,] capiétq; cæſariẽ capitis nazaræatus ſui, &c. i. is qui ſe conſecrauerat Deo, radet caput ſuũ intonſum, ſiue comã ſuã quæ intonſa erat ratione nazaręatus & ſeparationis ſuæ, radet inquã ante oſtium: & capiet cæſariẽ quæ hactenus intonſa fuerat ratione voti. Næſer varie exponunt, quidã pro cæſarie aut coma, quidã pro ſeparatione, quidã pro cõſecratione ¶17 de quo ſcilicet fiebat ſacrificiũ pacificorũ. ¶18 vl, cruſtulum ¶19 nazaræatũ ſuũ. i. crinem qui antea fuerat intõſus. ¶20 Eleuabit autẽ ea ſacerdos eleuationẽ. Vel, Eleuãdo autẽ ea ſacerdos offeret. ¶21 Heb. ſanctitas eſt ſacerdotis, vltra pectus eleuationis, & vltra armũ eleuationis. q. d. ea omnia conſecrata, ſunt ſacerdotis, & ad eũ pertinent. ¶22 Iſte eſt ritus nazaræi qui vouerit [ſub. ſe fore nazaræum] & [ſub. hæc eſt lex] oblationis eius Domino pro ſeparatione ſua. i. quã offerre debet pro &c. ¶23 q. d. Id faciet, niſi plura facere poterit per facultates ſuas. ¶24 .i. quantum vouerit ſe facturũ, tantũ pręſtabit. ¶25 .i. Det tibi Dominus copiã omniũ bonorũ tẽporaliũ & ſpiritualiũ. Hoc enim ſignificat benedictio apud Hebræos. ¶26 vl, reſpiciat te Dominus vultu hilari, ¶27 .i. Reſpiciat te Deus ſemper. ¶28 Hoc eſt, Cum benedicent filijs Iſrael, adiungent nomen meum tetragrammaton.

Digitized by Google

VII.

¶1 Heb. qui ſtabant ſuper numeros. i. qui aſtabant dũ populus numeraretur, & numeratorũ præfecti erant. ¶2. i. in modũ lecticarum factos.
¶3 vl, in binos principes,
¶4 vl, in ſingulos, ¶5 vl, ad faciendum cultũ tabernaculi fœderis. Vel, conuentus. ſiue cõgregationis. q. d. Omnia illa quæ principes obtulerint, erũt vſui tabernaculo fœderis
¶6 vl, pro ratione miniſterij eorũ. i. habita ratione eorũ quę ferre debebant.
¶7 Heb. quia opus ſanctitatis erat ſup eos. Vel, quia miniſteriũ ſanctuarij ad eos pertinebat. ¶8 pro dedicatione altaris ¶9 Heb. Princeps vnus per diem, princeps vnus per diem ¶10 Vox Hebræa K E-A A R A, ſignificat ſcutellam magnã & latã.
¶11 vl, gutturnium. Vas erat libatorium.
¶12 ſcilicet oliuarũ. ¶13 in oblationẽ. i. pro munere adornando. ¶14 vl, Cochlear vnũ aureum decem [ſiclorũ] aureorũ. Vox Hebręa C A P H, ſignificat vas paruũ & cõcauum in modũ cochlearis formatũ, in quo thus, vel incenſum, aut aliud huiuſmodi ponebatur.
¶15 Heb. Iuuẽcus vnus filius bouis. i. Vitul⁹.
¶16 pacificorũ,

CAP. VII.

FActum eſt autẽ eo die, quum abſoluiſſet Moſes tabernaculi erectionẽ, vnxiſſetque ipſum, conſecraſſetque ipſum & cuncta vaſa eius, aram quoque & vniuerſa inſtrumenta eius: quũ talia, inquã, vnxiſſet & cõſecraſſet, [factum eſt] Vt afferrent principes Iſraelis, capita ſcilicet per domos patrum ſuorum, qui principes erant tribuũ, [1]qui præerant cenſibus, Vt adferrent, inquam, dona ſua corã Domino ſex currus [2]tectos, & duodecim boues, currũ vnũ [3]pro duobus principibus, & bouẽ vnum [4]pro vno, adduxeruntq; ea ante tabernaculũ. ¶Et dixit Dominus ad Moſen hiſce verbis, Cape [hæc] ab eis, [5]vt ſint in miniſterium cultus tentorij conſtitutionis: tradẽſq; ea Leuitis, vnicuique iuxta miniſteriũ ſuũ. Accipiẽs itaque Moſes currus & boues, tradidit eos Leuitis. Duos currus & quatuor boues dedit filijs Gerſõ [6]iuxta miniſteriũ eorũ. Et quatuor currus atq; octo boues dedit filijs Merari, iuxta miniſteriũ eorũ, ſub manu Ithamar filij Aharonis ſacerdotis. Filijs verò Kahath nihil dedit: [7]nam miniſteriũ rerum ſacrarũ illis iniunctum erat, quas humeris [ſuis] geſtabãt. ¶Afferebãt inſuper principes [8]ad aræ initiationẽ eo die quo inungebatur, afferebãt, inquã, principes dona ſua ante arã. Et ait Dominus ad Moſen, [9]Singulis dieb⁹ ſinguli principes ſua dona adferãt ad aræ initiationẽ. Attulit itaq; primo die donũ ſuũ Nahaſon filius Aminadab de tribu Iehuda. Eratq; donũ ipſi⁹ [10]catinus argẽteus vnus, centũ & triginta ſiclorũ, [11]phiala vna argentea, ſeptuaginta ſiclorũ iuxta põdus ſanctuarij: vtrunq; ex his plenum fuit ſimilagine [12]oleo pmixta [13]pro ſacrificio cibario. [14]Cochleare vnũ aureum decẽ [ſiclorum,] plenũ ſuffitu. [15]Iuuencus vnus, aries vnus, agnus anniculus vnus ad holocauſtum. Hircus caprarũ vnus ad hoſtiam pro peccato. Pro ſacrificio verò [16]gratulatorio, boues duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinq;. hoc fuit donũ Nahaſon filij Aminadab. ¶Secũdo die attulit Nathaneel filius Zuar princeps [tribus] Iſaſchar, attulit inquam donum ſuũ, catinum vnũ argenteũ centum & triginta ſiclorũ, phialã argenteã vnam ſeptuaginta ſiclorũ iuxta ſiclum ſanctuarij: vtraque plena ſimilagine oleo cõmixta pro ſacrificio minha, Cochleare vnum aureum decẽ [ſiclorum,] plenum ſuffitu, Iuuẽcum ex bobus vnum, arietẽ vnum, agnũ anniculũ vnum in holocauſtum, Hircũ caprarum vnum pro hoſtia peccati, Et pro ſacrificio gratulatorio boues duos, arietes quinq;, agnos anniculos quinq;. hoc fuit donũ Nathaneelis filij Zuar. ¶Tertio die princeps filiorũ Zebulon Eliab filius Helon, cuius donum fuit catinus vnus argẽteus cẽtũ & triginta ſiclorũ, phiala vna argẽtea ſeptuaginta ſiclorũ iuxta ſiclum ſanctuarij: vtrunq; ex his plenum fuit ſimilagine oleo conſperſa pro ſacrificio cibario, Cochleare vnũ aureũ decẽ [ſiclorũ] plenũ ſuffitu, Iuuẽcus vnus, aries vnus, agnus anniculus vnus in holocauſtũ, Hircus ex capris vnus pro hoſtia peccati, Et pro ſacrificio gratulatorio boues duo, arietes quinq;, hirci quinq;, agni anniculi quinque. hoc donum fuit Eliab filij Helon. ¶Quarto die princeps filiorũ Ruben Elizur filius Sedeur, cuius donum fuit catinus argenteus vnus centũ triginta ſiclorum, phiala vna argentea ſeptuaginta ſiclorum iuxta ſiclum ſanctuarij: vtrunq; ex his plenũ fuit ſimilagine oleo permixta pro ſacrificio cibario, Cochleare vnum aureum decẽ [ſiclorum] plenũ ſuffitu, Iuuencus vnus, aries vnus, agnus anniculus vnus ad holocauſtum ſcilicet, Hircus caprarum vnus ad hoſtiam pro peccato, Pro ſacrificio autem gratulatorio boues duo, arietes quinque, hirci quinque, & agni anniculi quinque. hoc donum fuit Elizur filij Sedeur.

CAP. VII.

FActum eſt autem, in die qua compleuit Moyſes tabernaculum, & erexit illud: & vnxitq; & ſanctificauit cũ omnibus vaſis ſuis, altare ſimiliter & omnia vaſa ei⁹: Obtulerũt principes Iſrael & capita familiarũ quæ erant per ſingulas tribus, præfecti eorum qui numerati fuerant, Munera coram Domino ſex plauſtra tecta cũ duodecim bobus: vnum plauſtrum obtulere duo duces, & vnum bouem ſinguli, obtulerũtque ea in cõſpectu tabernaculi. ¶Ait autem Dominus ad Moyſen, Suſcipe ab eis vt ſeruiant in miniſterio tabernaculi, & trades ea Leuitis iuxta ordinem miniſterij ſui. Itaque cũ ſuſcepiſſet Moyſes plauſtra, & boues, tradidit eos Leuitis. Duo plauſtra & quatuor boues dedit filijs Gerſon, iuxta id quod habebant neceſſarium. Quatuor alia plauſtra, & octo boues dedit filijs Merari ſecundum officia & cultum ſuum, ſub manu Ithamar filij Aaron ſacerdotis. Filijs autem Caath non dedit plauſtra & boues: Quia in ſanctuario ſeruiunt, & onera proprijs portant humeris. ¶Igitur obtulerunt duces in dedicationem altaris, die qua vnctum eſt, oblationem ſuam ante altare. Dixitq; Domin⁹ ad Moyſen, Singuli duces per ſingulos dies offerant munera in dedicationem altaris. B
Primo die obtulit oblationem ſuam Nahaſſon filius Aminadab de tribu Iuda: fuerũtque in ea acetabulum argenteum pondo centum triginta ſiclorum, phiala argẽtea habens ſeptuaginta ſiclos iuxta pondus ſanctuarij, vtrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium: Mortariolum ex decem ſiclis aureis plenum incẽſo. Bouẽ de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum: Hircũmq; pro peccato: Et in ſacrificio pacificorum boues duos, arietes quinq;, hircos quinque, agnos anniculos quinque. hæc eſt oblatio Nahaſſon filij Aminadab. ¶Secũdo die obtulit Nathanael filius Suar, dux de tribu Iſſachar, acetabulum argenteum appendens cẽtum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos, iuxta pondus ſanctuarij, vtrumque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificiũ: Mortariolum aureum habẽs decem ſiclos plenũ incenſo: Bouem de armento & arietem, & agnũ anniculum in holocauſtũ: Hircũmque pro peccato: Et in ſacrificio pacificorũ boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. hæc fuit oblatio Nathanael filij Suar. ¶Tertio die princeps filiorũ Zabulõ Eliab filius Helõ, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentẽ ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarij, vtrunq; plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificiũ: Mortariolum aureum appendẽs decem ſiclos plenũ incenſo: Bouem de armento, & arietem, & agnũ anniculum in holocauſtũ: Hircũmq; pro peccato: Et in ſacrificio pacificorum boues duos, arietes quinq;, hircos quinq;, agnos anniculos quinque. hæc eſt oblatio Eliab filij Helon. ¶Die quarto princeps filiorum Ruben, Eliſur filius Sedeur obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos ad põdus ſanctuarij, vtrũque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificiũ: Mortariolum aureum appendens decẽ ſiclos plenum incenſo: Bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum: Hircũmque pro peccato: Et in ſacrificio pacificorum boues duos, arietes quinq;, hircos quinque, agnos anniculos quinq;. hæc fuit oblatio Eliſur filij Sedeur.

Exod Obla gulo popu Leui catio nacu ¶qu *tect ¶ea Obla haſſ Nad obla Obla C Obla ſur.

¶Die quinto princeps filiorum Simeō Salamiel filius Suri-ſaddái, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialā argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarij, vtrunque plenum ſimila cōſperſa oleo in ſacrificium: Mortariolum aureum appendens decem ſiclos plenum incenſo: Bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum: Hircúmque pro peccato: Et in hoſtias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. hæc fuit oblatio Salamiel filij Suri-ſaddái. ¶Die ſexto princeps filiorum Gad Eliaſaph filius Duel, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarij, vtrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium: Mortariolum aureum appendens decem ſiclos plenum incenſo: Bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum: Hircúmque pro peccato: Et in hoſtias pacificorū boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. hæc fuit oblatio Eliaſaph filij Duel. ¶Die ſeptimo princeps filiorum Ephraim Eliſama filius Ammiud, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentē ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarij, vtrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium: Mortariolum aureum appendens decem ſiclos plenum incenſo: Bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum: Hircúmque pro peccato: Et in hoſtias pacificorū boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. hæc fuit oblatio Eliſama filij Ammiud. ¶Die octauo princeps filiorū Menaſſe Gamaliel filius Phadaſſur, obtulit acetabulum argenteum appendens centū triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarij, vtrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium: Mortariolum aureū appendens decem ſiclos plenum incenſo: Bouem de armento, & arietē, & agnum anniculū in holocauſtum: Hircúmque pro peccato: Et in hoſtias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. hæc fuit oblatio Gamaliel filij Phadaſſur. ¶Die nono princeps filiorum Beniamin Abidan filius Gedeōnis, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos ad pōdus ſanctuarij, vtrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium: Mortariolum aureum appendens decem ſiclos plenum incenſo: Bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum: Hircúmque pro peccato: Et in hoſtias pacificorum boues duos, arietes quinq;, hircos quinque, agnos anniculos quinque. hæc fuit oblatio Abidā filij Gedeōnis. ¶Die decimo princeps filiorum Dan Ahi-ézer filius Ammi-ſaddái obtulit acetabulum argenteum appendens cētum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarij, vtrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificiū: Mortariolum aureum appendens decem ſiclos, plenum incenſo: Bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum: Hircúmque pro peccato: Et in hoſtias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinq;. hæc fuit oblatio Ahi-ézer filij Ammi-ſaddái. ¶Die vndecimo princeps filiorum Aſer, Phegiel filius Ochran, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta ſiclos,

¶Quinto die princeps filiorū Simeon, Selumiel filius Zuri-ſaddai, cuius donum fuit catinus argenteus vnus centū & triginta ſiclorū, phiala argentea vna ſeptuaginta ſiclorum iuxta pondus ſanctuarij: vtraq; plena ſimilagine oleo cōſperſa pro ſacrificio cibario, Cochleare aureū vnum decem[ſiclorū] plenum ſuffitu, Iuuencus vnus, aries vnus, agnus anniculus vnus in holocauſtū, Hircus caprarū vnus pro hoſtia peccati, Et pro ſacrificio gratulatorio boues duo, arietes quinq;, hirci quinq;, agni anniculi quinq;. hoc fuit donū Selumiel filij Zuri-ſaddai. ¶Sexto die princeps filiorū Gad Eliaſaph filius Dehuel, cuius donum fuit catinus vnus argēteus centū & triginta ſiclorum, phiala vna argētea ſeptuaginta ſiclorum iuxta ſiclum ſanctuarij: vtraq; plena ſimila conſperſa oleo pro ſacrificio cibario, Cochleare aureū vnū decem[ſiclorū] plenū ſuffitu: Iuuēcus vnus, aries vnus, agnus anniculus vnus in holocauſtum, Hircus caprarū vnus pro hoſtia peccati, Et pro ſacrificio gratulatorio boues duo, arietes quinque, hirci quinq;, agni anniculi quinque. hoc fuit donum Eliaſaph filij Dehuel. ¶Septimo die princeps filiorū Ephraim, Eliſama filius Ammihud, cuius donum fuit catinus argēteus vnus centum triginta ſiclorū, phiala vna argētea ſeptuaginta ſiclorū iuxta ſiclū ſanctuarij: vtraq; plena ſimilagine oleo cōſperſa pro ſacrificio cibario, Cochleare aureū vnū decē[ſiclorū] plenum ſuffitu, Iuuēcus vnus, aries vnus, agnus anniculus vnus in holocauſtū, Hircus ex capris vnus pro hoſtia peccati, Pro ſacrificio verò gratulatorio boues duo, arietes quinque, hirci quinq;, agni anniculi quinq;. hoc fuit donū Eliſama filij Ammihud. ¶Octauo die princeps filiorū Manaſſe, Gamliel filius Pedazur, cuius donū fuit catinus argenteus vnus centum & triginta ſiclorum, phiala vna argentea ſeptuaginta ſiclorum iuxta ſiclum ſanctuarij: vtraque plena ſimilagine oleo cōſperſa pro ſacrificio cibario, Cochleare aureū vnum decem[ſiclorum] plenum ſuffitu, Iuuēcus vnus, aries vnus, agnus anniculus vnus in holocauſtum, Hircus ex capris vnus pro hoſtia peccati, Et pro ſacrificio gratulatorio boues duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinq;. hoc fuit donū Gamlielis filij Pedazur. ¶In die nona princeps filiorum Beniamin, Abidam filius Gideoni, fuitque donum eius catinus vnus argenteus centum & triginta ſiclorum, phiala argentea vna ſeptuaginta ſiclorum iuxta ſiclum ſanctuarij: vtraque plena ſimilagine oleo permixta pro ſacrificio cibario, Cochleare vnum aureum decem[ſiclorum] plenum ſuffitu, Iuuencus vnus, aries vnus, agnus anniculus vnus in holocauſtū. Hircus caprarum vnus pro hoſtia peccati, Et pro ſacrificio gratulatorio boues duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque. hoc fuit donum Abidan filij Gideoni. ¶Decimo die princeps filiorum Dan, Ahi-ezer filius Ammi-ſaddai, cuius munus fuit catinus vnus argenteus centū & triginta ſiclorum, phiala vna argentea ſeptuaginta ſiclorū, iuxta ſiclum ſanctuarij: vtraque plena ſimilagine oleo permixta pro ſacrificio cibario, Cochleare vnum aureum decem[ſiclorum] plenum ſuffitu. Iuuēcus vnus, aries vnus, agnus anniculus vnus in holocauſtū, Et hircus ex capris vnus pro hoſtia peccati, Et pro ſacrificio gratulatorio boues duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque. hoc donum fuit Ahi-ezer filij Ammi-ſaddai. ¶Vndecimo die princeps filiorū Aſer, Pagiel filius Ochran, cuius donum fuit catinus argēteus vnus centum & triginta ſiclorū,

phiala argẽtea vna ſeptuaginta ſiclorum, iuxta ſiclum ſanctuarij: vtraque plena ſimilagine oleo permixta pro ſacrificio cibario. Cochleare vnũ aureum decem [ſiclorum] plenum ſuffitu. Iuuencus vnus, aries vnus, agnus anniculus vnus in holocauſtum. Hircus ex capris vnus pro hoſtia peccati, & pro ſacrificio gratulatorio boues duo, arietes quinque, hirci quinq;, agni anniculi quinque. Hoc fuit donum Pagielis filij Ochran. ¶Porrò duodecimo die princeps filiorum Naphtali, Ahira filius Enan, cuius donum fuit catinus argenteus vnus centum & triginta ſiclorum, phiala argẽtea vna ſeptuaginta ſiclorum iuxta ſiclũ ſanctuarij: vtraque plena ſimilagine oleo permixta pro ſacrificio cibario. Cochleare aureum vnum decẽ [ſiclorum] plenum ſuffitu. Iuuencus vnus, aries vnus, agnus anniculus vnus in holocauſtũ. Hirc⁹ ex capris pro hoſtia peccati, & pro ſacrificio gratulatorio boues duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque. Hoc fuit donũ Ahira filij Enã. ¶Hæc fuit [17]initiatio' aræ in die quo fuit inuncta, à principibus ſcilicet Iſraelis, [18]catini argentei' duodecim, phialæ argẽteæ duodecim, cochlearia aurea duodecim. Centum & triginta [ſiclos habuit] catinus vnus: phiala verò vna, ſeptuaginta: omniáque vaſa argentea bis mille & quadringentos, iuxta ſiclum ſanctuarij. Cochleariorum verò aureorum duodecim fuerunt plena ſuffitus: [19]ſingula verò, decem [fuerũt ſiclorum]' iuxta ſiclum ſanctuarij. porrò vniuerſum aurum cochleariũ fuit cẽtum & viginti [ſiclorum.] Iuuẽcorum verò ex bobus vniuerſorum pro holocauſto fuerũt duodecim, arietum duodecim, agnorum anniculorũ duodecim, [20]cum ſacrificio eorum cibario,' & hircorum ex capris, qui pro hoſtia peccati [fuerunt,] duodecim: Omnium boũ pro ſacrificio [21] gratulatorio' vigintiquatuor, arietum ſexaginta, hircorum ſexaginta, agnorum anniculorum ſexaginta. [22]hæc fuit initiatio aræ' quum inungeretur. Quũmque veniret Moſes in tentoriũ [23]cõſtitutionis' vt loqueretur cum [24]eo, [25]audiuit' vocem colloquentis ad eum è propitiatorio, quod erat ſuper arcam teſtimonij inter duos cherubim, & loquebatur ad eum.

CAP. VIII.

Et loquut⁹ eſt Dominus ad Moſen in hãc ſententiã, Loquere ad Aharonẽ, & dic ad eum, [1]Quũ collocas tu in ſublimi lãpades, [2]ſeptẽ illæ lãpades verſus cãdelabrũ lucere debẽt. [3] Fecit ſic Aharon, [4]collocauitq; lãpades eius verſus candelabrũ, 'quẽadmodum præceperat Domin⁹ Moſi. Erat autẽ [5]op⁹ cãdelabri ex auro ſolido: tã ſcap⁹ eius, quàm flores eius, ſolidũ erat: [6]iuxta viſionem quã oſtendit' Dominus Moſi, ſic fecit candelabrũ. ¶Loquutuſq; eſt Dominus ad Moſen hiſce verbis, Tolle Leuitas è medio filiorũ Iſrael, & purifica eos. Sic autẽ facies eis, [7]Quum purificas eos,' ſparge ſuper eos [8]aquas peccati,' & traducãt nouaculam per omnẽ carnẽ ſuã, eluántque veſtimenta ſua, & ſeſe purificent. Deinde ſumant iuuẽcum è bobus cũ ſacrificio ſuo cibario, nẽpe ſimilaginem oleo cõmixtam, & alium iuuẽcum è bobus accipies pro hoſtia peccati. Et quũ adduxeris Leuitas ante tentoriũ conſtitutionis, congregabis vniuerſum cœtũ filiorũ Iſrael. [9]Et adduces' Leuitas in cõſpectũ Domini, componẽntque filij Iſrael man⁹ ſuas ſuper Leuitas. Et [10]motabit Aharon Leuitas motatione' corã Domino [11]à filijs Iſrael,' vt ſcilicet miniſtrẽt in cultu Do-

phialam argenteam habentẽ ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarij, vtrunque plenum ſimila conſperſa oleo in ſacrificium: Mortariolum aureum appendens decem ſiclos, plenum incenſo: Bouem de armẽto, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtum: Hircũmque pro peccato: & in hoſtias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Hæc fuit oblatio Phegiel filij Ochran. ¶Die duodecimo princeps filiorũ Nephthali Ahira filius Enan, obtulit acetabulum argenteum appendẽs centum triginta ſiclos, phialam argenteam habentem ſeptuaginta ſiclos ad pondus ſanctuarij, vtrũque plenum ſimila oleo conſperſa in ſacrificium: Mortariolum aureum appendens decem ſiclos, plenum incẽſo: Bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocauſtũ: Hircũmque pro peccato: & in hoſtias pacificorũ boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Hæc fuit oblatio Ahira filij Enan. ¶Hæc in dedicatiõe altaris oblata ſunt à principibus Iſrael, in die qua conſecratũ eſt: acetabula argentea duodecim: phialæ argenteæ duodecim: mortariola aurea duodecim: Ita vt centũ triginta ſiclos argenti haberet vnũ acetabulũ, & ſeptuaginta ſiclos haberet vna phiala: id eſt in commune vaſorum omniũ ex argento ſicli duo millia quadringẽti, pondere ſanctuarij. Mortariola aurea duodecim plena incenſo: denos ſiclos appendentia pondere ſanctuarij: id eſt ſimul auri ſicli cẽtum viginti. Boues de armento in holocauſtum duodecim, arietes duodecim, agni anniculi duodecim, & libamẽta eorũ. Hirci duodecim pro peccato in hoſtias pacificorum, boues vigintiquatuor, arietes ſexaginta, hirci ſexaginta, agni anniculi ſexaginta. Hæc oblata ſunt in dedicatiõe altaris, quãdo vnctũ eſt. Cũmque ingrederetur Moyſes tabernaculum fœderis, vt cõſuleret oraculum, audiebat vocem loquentis ad ſe de propitiatorio quod erat ſuper arcã teſtimonij inter duos cherubim, vnde & loquebatur ei.

CAP. VIII.

Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Loquere Aaron, & dices ad eum, Cum poſueris ſeptem lucernas, candelabrum in Auſtrali parte erigatur. Hoc igitur præcipe vt lucernæ contra Boreã e regione reſpiciant ad menſam panũ propoſitionis, contra eam partem quam candelabrum reſpicit, lucere debebũt. Fecitque Aaron, & impoſuit lucernas ſuper cãdelabrum, vt præceperat Dominus Moyſi. Hæc autem erat factura cãdelabri, Ex auro ductili, tam medius ſtipes quàm cuncta quæ ex vtroque calamorum latere naſcebantur: iuxta exemplum quod oſtendit Dominus Moyſi, ita operatus eſt candelabrum. ¶Et locutus eſt Domin⁹ ad Moyſen, dicens, Tolle Leuitas ex medio filiorũ Iſrael, Et purificabis eos iuxta hunc ritũ, Aſpergãtur aqua luſtrationis, & radant omnes pilos carnis ſuæ: cũmq; lauerint veſtimẽta ſua, & mũdati fuerint, Tollent bouẽ de armentis, & libamentũ eius ſimilã oleo conſperſam, bouẽ autẽ alterum de armẽto tu accipies pro peccato. Et applicabis Leuitas corã tabernaculo fœderis, cõuocata omni multitudine filiorũ Iſrael. Cũmque Leuitæ fuerint corã Domino, ponẽt filij Iſrael manus ſuas ſuper eos. Et offeret Aaron Leuitas, munus in conſpectu Domini à filijs Iſrael, vt ſeruiãt in miniſterio ei⁹.

Ahira.

¶9 vl, dedicatio ¶18 ſcutellæ argenteæ ¶19 Heb. decem decem cochlearia. i. ſingula cochlearia pẽdebãt decem ſiclos. ¶20 cum libatiõe eorũ, ¶21 pacificorũ ¶22. i. hæc data fuerũt in dedicatione altaris &c. ¶23 fœderis. vl, conuentus ¶24 ſcilicet Deo. Relatiuũ loco antecedẽtis. i. vt conſuleret Deum. ¶25 audiebat &c. i. vocem reſpondentẽ verbis ſuis, quæ edebatur de propitiatorio.

VIII.

¶1 Quando accẽdes lucernas, ¶2 vl, contra faciem cãdelabri lucebunt ſeptẽ lucernæ illæ. i. verſus eã partem que reſpõdet fronti candelabri. ¶3 accendit ſcilicet lucernas candelabri. ¶4 vl, fecit vt lucernæ iacularentur lumen ſuum in partẽ oppoſitam frõti candelabri, ¶5 factura candelabri, ductilis, aurea: vſq; ad haſtile ſuũ, & vſque ad flores ſuos ductile erat. Vl, tam haſtile eius q̃ lilia, erant facta opere ductili. Vel opere integro, vt alij vertũt: hoc eſt ex vna maſſa diductum, non per fragmenta & membra cõpoſitum. ¶6. i. iuxta exẽplar quod oſtenderat &c. ¶7 Heb. Ad purificandũ eos, ¶8 Aquas peccati vocat expiatorias & luſtrales: quib⁹ immiſſus fuerat cinis rufæ vaccæ, quæ pro peccato ſacrificabatur. Vide infra cap. XXIX. Vertere potes, aquã expiatoriã. ¶9 vl, Adduces inquã ¶10 Heb. eleuare faciet Aaron Leuitas eleuationem. i. offeret Leuitas in oblationem Domino. ¶11. i. ex parte filiorũ Iſrael.

Leuitæ quoque ponent manus ſuas ſuper capita boum, è quibus vnũ facies pro peccato, & alterum in holocauſtũ Domini, vt depreceris pro eis. Statueſq; Leuitas in cõſpectu Aaron & filiorum eius, & cõſecrabis oblatos Domino, ac ſeparabis de medio filiorũ Iſrael, vt ſint mei. Et poſt ea ingrediantur tabernaculũ fœderis vt ſeruiãt mihi: ſicque purificabis & conſecrabis eos in oblationem Domini: Quoniã dono donati ſunt mihi à filij. Iſrael: pro primogenitis quæ aperiunt omnem vuluam in Iſrael, accepi eos. Mea ſunt enim omnia primogenita filiorum Iſrael, tã ex hominibus quàm ex iumentis: ex die quo percuſſi omne primogenitum in Terra-Ægypti ſanctificaui eos mihi. Et tuli Leuitas pro cũctis primogenitis filiorũ Iſrael. Tradidique eos dono Aaron & filijs ei' de medio populi, vt ſeruiãt mihi pro Iſrael in tabernaculo fœderis, & orent pro eis ne ſit in populo plaga, ſi auſi fuerint accedere ad ſanctuariũ. Feceruntque Moyſes & Aaron & omnis multitudo filiorum Iſrael ſuper Leuitis quæ præceperat Dominus Moyſi. Purificatique ſunt, & lauerunt veſtimenta ſua: eleuauitque eos Aaron in conſpectu Domini, & orauit pro eis, Vt purificati ingrederẽtur ad officia ſua in tabernaculum fœderis coram Aaron & filiis eius: ſicut præceperat Dominus Moyſi de Leuitis, ita factum eſt. ¶ Locutúſque eſt Domin' ad Moyſen, dicens, Hæc eſt lex Leuitarum, A viginti quinque annis, & ſuprà, ingredientur vt miniſtrent in tabernaculo fœderis. Cúmque quinquageſimum annum ætatis impleuerint, ſeruire ceſſabit, eruntque miniſtri fratrum ſuorũ in tabernaculo fœderis, vt cuſtodiant quæ ſibi fuerint commendata, opera autem ipſa non faciant. Sic diſpones Leuitis in cuſtodijs ſuis.

CAP. IX.

Locutus eſt Domin' ad Moyſen in deſerto Sinai anno ſecundo poſtquam egreſſi ſunt de Terra-Ægypti, menſe primo, dicens, Faciant filij Iſrael Phaſe in tempore ſuo, Quartadecima die mẽſis huius ad veſperam, iuxta omnes ceremonias & iuſtificationes eius. Præcepítque Moyſes filijs Iſrael vt facerẽt Phaſe. Qui fecerunt tẽpore ſuo: quartadecima die mẽſis ad veſperã in monte Sinai: iuxta omnia quæ mãdauerat Dominus Moyſi, fecerunt filij Iſrael. ¶ Ecce autem quidam immundi ſuper anima hominis, qui non potuerunt facere Phaſe in die illo, accedentes ad Moyſen & Aaron, dixerunt eis, Immũdi ſum' ſuper anima hominis: quare fraudamur vt non valeamus oblationem offerre Domino in tẽpore ſuo inter filios Iſrael? Quibus reſpõdit Moyſes, State vt conſulam quid præcipiat Dominus de vobis. Locutúſq; eſt Dominus ad Moyſen, dicẽs, Loquere filijs Iſrael, Homo qui fuerit immundus ſuper anima, ſiue in via procul in gente veſtra, faciat Phaſe Domino in mẽſe ſecundo, quartadecima

mini. Leuitæ verò ponent manus ſuas ſuper caput iuuencorum, & facies vnum pro peccato, & alterum in holocauſtum Domino, vt expies Leuitas. Collocabis verò Leuitas ante Aharonem, & ante filios eius, & [11] motabis eos tenupha Domino.' Separabiſque Leuitas à filijs Iſrael, eruntque Leuitæ mei. Poſt hoc ingredientur Leuitæ, vt miniſtrent in tentorio conſtitutionis, purificabiſque eos, & [12] agitando agitabis eos.' Quoniam [13] donatitij ſunt ipſi mihi donati à filijs' Iſrael, [14] pro omnibus primogenitis, pro primogenitis inquam omniũ' filiorũ Iſrael aſſumpſi eos mihi. Meum enim eſt omne primogenitum filiorũ Iſrael, tam in hominibus quàm in iumentis: à die quo percuſſi omne primogenitum in terra Ægypti, conſecraui eos mihi. Tulique Leuitas pro omnibus primogenitis filiorum Iſrael. Dedi autem Leuitas donatitios Aharoni & filijs eius de medio filiorum Iſrael, vt exequantur miniſterium [15] filiorum Iſrael' in tentorio conſtitutionis, [16] vtque expient pro filijs Iſrael,' ne ſit inter filios Iſrael plaga, ſi accedant filij Iſrael [17] ad ſancta.' Fecitq; Moſes & Aharon, & vniuerſus cœtus filiorum Iſrael [18] cum Leuitis' iuxta omnia quæ præceperat Domin' Moſi de Leuitis, ſic inquam fecerunt de illis filij Iſrael. Expiarunt ergo ſe Leuitæ, eluerúntq; veſtimẽta ſua, [19] & motauit eos Aharon tenupha' corã Domino, [20] expiauitq; pro eis' Aharon vt eos purificaret. Poſtea ingreſſi ſunt Leuitæ vt exequerẽtur miniſterium ſuum in tentorio conſtitutionis, [21] coram Aharone corámque filijs ei',' quemadmodũ præceperat Dominus Moſi de Leuitis, ſic fecerunt de eis. ¶ Et loquutus eſt Dominus ad Moſen, dicẽs, Hoc quoque ad Leuitas [pertinet,] ab eo qui natus eſt viginti quinque annos & ſupra, [22] ingredietur [quiſq;,] vt exercendo [ſe] exerceat in miniſterio tentorij conſtitutionis.' Quũ verò quinquaginta fuerit annorum, reuertatur [23] ab exercitio miniſterij,' neq; vltra ſeruiat. [24] Sed cũ fratribus ſuis ſeruiat in tentorio cõſtitutionis, [25] vt obſeruet cuſtodiam: [26] nihil autem [grauis] ſeruitij faciet. ſic ages cũ Leuitis in obſeruatione eorum.

CAP. IX.

Loquutúſque eſt Dominus ad Moſen in deſerto Sinai, in anno ſecundo egreſſus eorum è terra Ægypti, in menſe primo, hiſce verbis, Faciant filijs Iſrael Paſſah ſtato ſuo tẽpore. Quartodecimo die hui' menſis [1] inter veſperas faciant ipſum ſtato ſuo tempore,' iuxta omnes ceremonias eius, & [2] iuxta omnes ritus ei' faciãt ipſum.' Et loquutus eſt Moſes ad filios Iſrael vt facerent Paſſah. Fecerunt itaque Paſſah in primo [mẽſe,] quartadecima die menſis [3] inter veſperas in deſerto Sinai:' iuxta omnia quæ mãdauerat Dominus Moſi, ſic fecerunt filij Iſrael. ¶ Fuerunt autẽ quidam [4] cõtaminati mortuo quodam,' qui eodem die Paſſah facere non poterant: acceſſerunt ergo ad Moſen & Aharonẽ eodẽ die, dixeruntque viri illi ad eum, Nos mortuo quodam contaminati ſumus, cur prohibemur quo minus afferamus Domino donũ ſtato ſuo tẽpore inter cæteros filios Iſrael? Reſpõdit illis Moſes, Subſiſtite, vt audiam quid veſtri cauſa præcipiat Dominus. Loquutus eſt ergo Dominus ad Moſen in hãc ſententiã, Loquere ad filios Iſrael, dicẽdo, Quicũq; cõtaminat' fuerit mortuo aliquo, [5] aut in via peregre, è vobis, aut poſteris veſtris, is faciet' Domino Paſſah, at faciẽt illud in mẽſe ſecũdo, decimoquarto

¶11 Heb. eleuare facies eos eleuationẽ Domino. i. offeres illos oblationẽ Domino. ¶13 vſ, dono dati ſunt mihi è medio filiorũ &c. i. ex omni numero filiorũ Iſrael. ¶14 Heb. pro aperiẽte omnẽ vului, [pro] primogenito omniũ &c. vſ, loco apertionis oĩs vuluæ primogenitorũ omniũ filiorũ &c. i. pro ijs quæ primũ vuluã aperiũt, nẽpe pro primogenitis &c. ¶15 vſ. loco filiorũ Iſrael. i. vt fungãtur officio ad qđ tenẽt filij Iſrael. ¶16 & vt luſtrẽt filios Iſrael. vſ, reddãt Deũ propitiũ filijs Iſrael. Vide annotationẽ de hac expiatione, ſuprà capite XV. ¶17 vſ, ad ſanctuariũ. vt ſcilicet miniſtrẽt. ¶18 vſ. de Leuitis ¶19 Heb. eleuauitque eos Aarõ eleuationẽ. i. obtulitq; eos Aarõ i oblationẽ. ¶20 vſ, orauitq; pro eis ¶21. i. vidente Aarone & filiis eius. ¶22 Heb. aggredietᷣ militare militiã in miniſterio tentorij fœderis. i. incipiẽt fungi munere ſuo in miniſterio &c. ¶23 Heb. à militia operis. i. ceſſet fungi munere ſuo. ¶24. i. fratres iuuet conſilio.

¶25 ad cuſtodiẽdum. i. vt fungãtur ſuo officio. ¶26 & cultũ nõ peraget. ſic facies Leuitis in cuſtodijs ſuis. i. attamẽ nõ faciẽt quæ facere ſolebãt ante quinquageſimũ annũ. ſic facies Leuitis iuxta ea quæ facere ſolẽt. IX. ¶1 inter duas veſperas facietis illud tẽpore ſuo. i. ſub veſperã, ad occaſũ, ſub noctẽ, ſub initiũ quinti diei (quod Gallice dicimus, Entre chien & loup) immolabitis hũc agnũ paſchalẽ tẽpore quo præcepi immolari. Vide annotationẽ de hoc in Exodo, cap. XII. Tẽpore ſuo. i. mẽſe primo. ¶2. i. celebrabitis illud obſeruãdo rit' & ceremonias peculiares illi. ¶3 inter duas veſperas in deſerto Sinai, ¶4 Heb. immũdi ſup anima hominis. i. ſuper cadauere hominis, ſiue propter cadauer hominis quod ſcilicet hois mortui exequijs affuiſſent. ¶5 ſiue in via remota, ex vobis, aut ex generationibus veſtris: faciet &c. i. Siquis ex vobis, aut ex poſteris veſtris abſens fuerit à loco in quo celebratᷣ Paſcha à filijs Iſrael.

Digitized by Google

die menſis[6] inter veſperas:' comedant autẽ illud cũ infermentatis placentis, & herbis amaris. Nihil relinquãt ex eo vſque mane, nec os ex eo cõfringãt: iuxta omnes ritus Paſſah faciãt ipſum. Qui mundus fuerit,[7] nec in itinere fuerit, ceſſarítque à celebrando Paſſah,' huius anima excindatur de populis ſuis, eo quòd munus Domini non attulit ſtato ſuo tempore, & is[8] peccatũ ſuũ feret.' Quòd ſi aduena quiſpiã apud vos cõmoratur, volueritque facere Domino Paſſah, faciat illud iuxta ritus & ceremonias[9] eius.' Eadem lex tam vobis ſit quàm aduenæ & indigenæ terræ.

¶ Porrò quo die erexit [Moſes] tabernaculũ, nubes obtexit ipſum tabernaculum[10] tentorij teſtimonij:[11] aduentante autem veſpera,' apparebat ſuper tabernaculo veluti ſpecies ignis vſque mane. Sic fiebat iugiter, vt nubes ipſum[12] obtegeret,' & noctu ſpecies ignis. Quũque nubes ſuſtolleretur ab ipſo tentorio, tũ demũ[13] proficiſcebantur' filij Iſrael: eodem verò loci vbi nubes iſta[14] reſedit,' illic[15] caſtrametati ſunt' filij Iſrael. [16] Iuxta os Domini ſoluerunt' filij Iſrael, & iuxta os Domini[17] caſtra fixerunt,' cunctis diebus quibus manſit nubes ſuper tabernaculum, & ipſi in caſtris reſederunt. Quòd ſi nubes aliquot diebus ſuper tabernaculum moram traheret,[18] obſeruabant filij Iſrael cuſtodiam Domini,[19] nec ſoluerunt.[20] Cũque nubes tertis aliquot diebus maneret ſuper tabernaculum.[21] Iuxta os Domini reſederunt, & iuxta os Domini ſoluerunt.' Fiebat & hoc, quũ nubes maneret à veſpera ad mane vſque, nubẽſque mane aſcenderet, ſoluebãt: aut ſi nubes[22] per diem' & noctem manſiſſet, & deinde aſcenderet, ſoluebant. Si verò nubes moram traheret ſuper tabernaculũ duobus diebus, aut mẽſem, aut annum, manendo ſcilicet ſuper ipſum, manebant & filij Iſrael, nec ſoluebãt: mox vt aſcẽdebat, ſoluebãt.[23] Iuxta os Domini in caſtris reſederunt, & iuxta os Domini caſtra mouerũt:' cuſtodiã Domini obſeruantes[24] iuxta præceptũ Domini per manum Moſis.

CAP. X.

Et loquutus eſt Dominus ad Moſen hiſce mãdatis. Fac tibi duas tubas argenteas, ductiles facies eas, quas in hoc habebis, vt cõuoces cœtũ, & [indices illis] quando mouẽda ſint caſtra.' Quũ ergo clangeetis iſtis [tubis,] connocabũtur' ad te vniuerſus cœtus ante oſtiũ tentorij conſtitutionis. Si verò vna dũtaxat clanxerint, congregabuntur ad te principes,[2] tribuni Iſraelis.[3] Si verò ſonitu inciſo clanxeritis,' ſoluent caſtra, ea ſcillicet quæ ad Orientem poſita ſunt.[4] Quum ſecundò clanxeritis ſonitu inciſo, ſoluent' caſtra quæ ſita ſunt ad Meridiem,[5] ſonitu inciſo clangent quũ ſoluere volẽt.' Quãdo verò cœtus fuerit cõgregandus, clangetis dũtaxat,[6] nec edetis clangorẽ inciſum.' Filij autẽ Aharonis ſacerdotes tubis clangent:[7] & hic ritus ſit vobis poſteriſque veſtris perpetu⁹.[8] Et ſi ingreſſi fueritis bellũ' in terra veſtra cõtra hoſtẽ qui[9] vos oppugnat,' claſſicũ canetis tubis, & fiet veſtri memoria corã Domino Deo veſtro,[10] vt ſeruemini' ab hoſtibus veſtris. In die quoq; lætitiæ veſtræ, in ſtatis ferijs veſtris, ac in initijs mẽſium veſtrorũ clãgetis tubis

die menſis ad veſperam: cum azymis & lactucis agreſtibus comedẽt illud. Non relinquent ex eo quippiam vſque mane, & os eius non confringent, omnem ritum Phaſe obſeruabunt. Siquis autẽ & mundus eſt, & in itinere nõ fuit, & tamẽ non fecit Phaſe, exterminabitur anima illa de populis ſuis, quia ſacrificium Domino nõ obtulit tẽpore ſuo: peccatum ſuũ ipſe portabit. Peregrinus quoque & aduena ſi fuerint apud vos, facient Phaſe Domino iuxta ceremonias & iuſtificationes ſuas. Præceptum idem erit apud vos tã aduenæ, quàm indigenæ. ¶ Igitur die qua erectũ eſt tabernaculum, operuit illud nubes. à veſpere autẽ ſuper tẽtoriũ erat quaſi ſpecies ignis vſque mane. Sic fiebat iugiter. per diẽ operiebat illud nubes, & per noctẽ quaſi ſpecies ignis. Cũque ablata fuiſſet nubes quæ tabernaculũ protegebat, tunc proficiſcebãtur filij Iſrael: & in loco vbi ſtetiſſet nubes, ibi caſtrametabantur. Ad imperium Domini proficiſcebantur, & ad imperiũ illius figebat tabernaculum. Cũctis diebus quibus ſtabat nubes ſuper tabernaculũ, manebant in eodem loco: & ſi eueniſſet vt multo tẽpore maneret ſuper illud, erãt filij Iſrael in excubijs Domini, & nõ proficiſcebãtur. Quotquot dieb⁹ fuiſſet nubes ſuper tabernaculũ, ad imperium Domini erigebãt tẽtoria, & ad imperium illius deponebant. Si fuiſſet nubes à veſpere vſque mane, & ſtatim diluculo tabernaculum reliquiſſet, proficiſcebãtur: & ſi poſt diẽ & noctẽ receſſiſſet, diſſipabant tentoria. Si verò biduo aut vno menſe vel lõgiori tempore fuiſſet ſuper tabernaculum, manebant filij Iſrael in eodem loco, & non proficiſcebantur: ſtatim autem vt receſſiſſet, mouebant caſtra. Per verbũ Domini figebant tentoria, & per verbum illius proficiſcebãtur: erántque in excubijs Domini iuxta imperium eius per manum Moyſi.

CAP. X.

Locutúſq; eſt Dominus ad Moyſen, dicẽs, Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus cõuocare poſſis multitudinẽ quãdo mouẽda ſunt caſtra. Cúmque increpueris tubis, cõgregabitur ad te omnis turba ad oſtiũ tabernaculi fœderis. Si ſemel clãgueris, venient ad te principes, & capita multitudinis Iſrael. Si autẽ prolixior atq; cõciſus clangor increpuerit, mouebũt caſtra primi qui ſunt ad Orientalẽ plagã. In ſecundo autẽ ſonitu & pari vlulatu tubæ, leuabunt tẽtoria qui habitant ad Meridiem. & iuxta hunc modũ reliqui faciẽt vlulãtibus tubis in profectionem. Quãdo autem congregãdus eſt populus, ſimplex tubarum clangor erit, & non cõciſè vlulabunt. Filij autẽ Aaron ſacerdotis clangent tubis: eritque hoc legitimum ſempiternum in generationibus veſtris. Si exieritis ad bellum de terra veſtra, contra hoſtes qui dimicant aduerſum vos, clãgetis vlulãtibus tubis, & erit recordatio veſtri coram Domino Deo veſtro, vt eruamini de manibus inimicorum veſtrorũ. Siquando habebitis epulum, & dies feſtos, & Calendas, canetis tubis

¶6 inter duas veſperas. Tam impuri, quàm illi qui abfuerant tempore quo celebrabatur Paſcha, poterant mẽſe ſequente celebrare illud.
¶7.i. non fuerit abſens tempore quo celebrabatur Paſcha à filijs Iſrael.
¶8.i. dabit pœnas pro peccato ſuo.
¶9 Heb. Paſſah.
¶10 ſupra tentoriũ teſtimonij. q.d. Nubes illa erat ſuper tabernaculum, ſed præcipuè ſuper eã partẽ cui ſuberat arca fœderis.
¶11 in veſpera autẽ. i. de nocte
¶12 ſub. interdiu.
¶13 vl. proficiſci ſolebãt
¶14 reſidebat,
¶15 caſtrametabãtur. i. ſubſiſtere ſolebant
¶16 vl. Ad imperiũ Domini proficiſcebãtur. ſiue, proficiſci ſolebant
¶17 vl. ſubſiſtebãt,
¶18. i. tũc obſeruabãt præcepta Domini, ritus & ceremonias quas iuſſerat Dominus obſeruari. miniſtrabant Domino vt ipſe præceperat. hoc ſignificat cuſtodiã Domini obſeruare.
¶19 nec proficiſcebantur.
¶20 Accidebat interdũ vt nubes eſſet ſuper tabernaculum dieb⁹ nũeri. i. paucis, qui numerari facile poſſent.
¶21 vl. ad imperiũ Domini caſtrametabãtur. & ad imperiũ eiuſdẽ proficiſcebãtur.
¶22. i. diem integrũ.
¶23 vl. Iuxta præceptũ Domini caſtra figebãt, & ad imperiũ eius proficiſcebantur:
¶24. i. quemadmodum præceperat Moſes mandato Domini. vl. quemadmodum præceperat Dominus per Moſen.

X ¶1 Heb. Et clangent cum illis, congregabitur &c. i. Quũ illis tubis dabunt ſignum, conuenient ad te &c. ¶2 capita millium Iſraelis. ¶3 Sin clanxeritis iubilationem. i. Sin clanxeritis tubis vlulantibus vel iubilantibus, & cum iubilatione. Alij vertunt. taratantara. erat quidam clangor qui nos latet. ¶4 Cum clangetis tubis iubilationis ſecundò, proficiſcentur &c. ¶5 Heb. iubilationem clangent ſecundum profectiones ſuas. vl. iubilum, inquam, quendã clangore exprimẽt quoties erunt profecturi. ¶6 & nõ iubilabitis. ¶7 erúntque [ſubaudi, illæ tubæ] vobis in ſtatutũ per generationes veſtras. q.d. ſoli ſacerdotes clãgent illis tubis, quãdiu vixeritis. ¶8 Heb. Et quando veneritis ad bellum. i. cum eritis conflicturi. ¶9 opprimit vos. vl. affligit, ¶10 & ſeruabimini

Digitized by Google

...r holocauſtis,& pacificis victimis,vt ſint vo... recordationem Dei veſtri : ego Dominus ... veſter. ¶Anno ſecundo,menſe ſecundo,vi...ſ die menſis eleuata eſt nubes de taberna... fœderis:profectiq; ſunt filij Iſrael per tur... ſuas de deſerto Sinai , & recubuit nubes in ...dine Pharan. Moueruntq; caſtra primi iu... imperiũ Domini per manũ Moyſi. ¶Filij Iu... turmas ſuas , quorum princeps erat Na... filius Aminadab. In tribu filiorum Iſſa... fuit princeps Nathanael filius Suar. In tri... ...bulon erat princeps Eliab fili⁹ Helon. De...ſumq; eſt tabernaculũ,quod portantes egreſ... filij Gerſon & Merari. Profectiq; ſunt & ...uben,per turmas & ordinem ſuum , quo... princeps erat Heliſur filius Sedeur. In tribu ... filiorum Simeon,princeps fuit Salamiel ... Suri-ſaddai. Porrò in tribu Gad erat prin... Eliſaph filius Duel. Profectique ſunt & Ca... portantes ſanctuariũ. Tandiu taberna... portabatur,donec venirent ad erectionis ... Mouerunt caſtra & filij Ephraim per tur... ſuas,in quorum exercitu princeps erat Eli... filius Ammiud. In tribu autem filiorũ Ma... princeps fuit Gamaliel filius Phadaſſur. Et ... Beniamin erat dux Abidan fili⁹ Gedeo... Nouiſſimi caſtrorũ omnium profecti ſunt ... Dan per turmas ſuas , in quorum exercitu princeps fuit Ahi-ezer filius Ammi-ſaddai. In tribu autem filiorũ Aſer erat princeps Phegiel filius Ochran. Et in tribu filiorũ Nephthali prin...ceps fuit Ahira filius Enan. Hæc ſunt caſtra,& profectiones filiorũ Iſrael per turmas ſuas quã... egrediebantur. ¶Dixitque Moyſes Hobab fi... Raguel Madianitæ cognato ſuo , Proficiſci... ad locum quem Dominus daturus eſt no...: veni nobiſcũ, vt benefaciamus tibi:quia Do... bona promiſit Iſraeli. Cui ille reſpondit, ... vadam tecum,ſed reuertar in terram meã ... qua natus ſum. Et ille, Noli,inquit, nos relin...: tu enim noſti in quibus locis per deſertũ ... ponere debeamus, & eris ductor noſter. Cumque nobiſcum veneris, quicquid optimũ fue... ex opibus quas nobis traditurus eſt Domin⁹, ... tibi. ¶Profecti ſunt ergo de monte Do...mini viam trium dierum, arcáque fœderis Do...mini præcedebat eos,per dies tres prouidens ca...ſtrorum locũ. Nubes quoque Domini ſuper eos ... per diẽ cũ incederẽt. Cumque eleuaretur ar...ca,dicebat Moyſes, Surge Domine, & diſſipẽtur inimici tui,& fugiãt qui oderunt te,à facie tua. Cũ autẽ deponeretur,aiebat,Reuertere Domine ad multitudinem exercitus Iſrael.

CAP. XI.

Interea ortum eſt murmur populi,quaſi dolẽtium pro labore,cõtra Dominum. Quod cum audiſſet Dominus, iratus eſt: & accenſus in eos ignis Domini deuorauit extremã caſtrorũ partem. Cumque clamaſſet popul⁹ ad Moyſen,orauit Moyſes ad Dominum,& abſorptus eſt ignis.

ſuper holocauſtis veſtris atque ſacrificijs[11]gratulatorijs veſtris,[12]vt vobis ſint monumentum corã Deo veſtro: [13]ego Dominus Deus veſter. ¶Factum eſt autem anno ſecundo , menſe ſecundo, [14]vigeſimo menſis,ſublata eſt nubes à tabernaculo teſtimonij. Et profecti ſunt filij Iſrael[15]pro fectionib⁹ ſuis ex deſerto Sinai,[16]demiſitque ſe nubes in deſerto Paran . Prima fuit hæc profectio[17]iuxta os Domini [18]per manum Moſis. Vexillum autem caſtrorum filiorum Iuda, profectũ eſt primo ordine cũ copijs ſuis:erátq; ſuper exercitũ eius Nahaſon filius Aminadab. Super exercitũ tribus filiorũ Iſaſchar,Nathanael filius Zuar. Et ſuper exercitum tribus filiorum Zebulon fuit Eliab filius Helon. [19]Detractúmque eſt tabernaculum,& profecti ſunt filij Gerſon,& filij Merari portãtes ipſum tabernaculũ. Profecta quoque ſunt caſtra Ruben cum vexillo & copijs ſuis,eráteque ſuper exercitum eius Elizur filius Sedehur. Super exercitum verò tribus filiorum Simeon fuit Selumiel filius Zuri-ſaddai. Et ſuper copias tribus filiorum Gad , Eliaſaph filius Dehuel. Profectique ſunt & Cahathitæ ferẽtes[20]ſanctuarium,[21]& illi erexerunt tabernaculum,donec iſti venirẽt. Profectum eſt deinde vexillum caſtrorum filiorum Ephraim cum copijs ſuis : & ſuper exercitum eius Eliſama filius Ammihud. Super exercitum verò tribus filiorũ Manaſſe Gamliel filius Pedazur. Et exercitui tribus filiorum Beniamin præfuit Abidan fili⁹ Gideoni. Profectũ eſt & vexillum caſtrorum filiorum Dan,[22]colligens omnia agmina cum copijs ſuis,& ſuper exercitum eius Ahi-eſer filius Ammi-ſaddai. Super copias autem tribus filiorum Aſer,Pagiel filius Achran . Et ſuper copias tribus filiorũ Naphtali,Ahira filius Enan. [23]Hæ ſunt profectiones filiorũ Iſrael cum copijs ſuis [24]quũ proficiſcebãtur. ¶Et dixit Moſes ad[25]Hobab filium Reguel Madianitã,qui[26]affinis fuit Moſis, Nos proficiſcimur ad locũ de quo Dominus dixit, Dabo eum vobis:proficiſcere ergo nobiſcum,& [27]benefaciemus tibi, quoniam bonũ [28]loquutus eſt Dominus ſuper Iſraelem. Qui reſpondit ei,Non ibo,ſed ad terram meam, &[29]ad patriam meã reuertar. At ille ait, Ne quæſo nos deſeras: [30]quoniam tu noſti,manſiones noſtras in deſerto,& eris nobis vice oculorũ. Et hoc quoque fiet ſi nobiſcum proficiſcẽris, [31]de bono illo quo afficiet nos Dominus,tibi quoq; benefaciemus. ¶Profecti ſunt itaq; de monte Domini itinere triũ dierũ , & præcedebat eos arca fœderis Domini itinere triũ dierũ, [32]ad inueſtigãdũ eis locũ quietis. Et vmbrã faciebat eis Dominus nube interdiu,[33]quũ è caſtris ꝓficiſcerẽtur. Quumq; ꝓficiſceretur arca,dixit Moſes, [34]Surge Domine, & diſſipẽtur hoſtes tui,& fugiant qui te oderũt, à facie tua. Quũ verò [35]deſideret, dixit,[36]Reuertere Domine ad decies millia Iſraelis.

C A. X I.

Contigit autẽ, quũ populus moleſtiã & dolorẽ quendã cauſaretur,vt ea res diſpliceret in auribus Domini. Quumq; Domin⁹ audiret,exarſit furor eius,& incẽſus eſt[2]ignis Domini in eos,de ...q; [3]partẽ caſtrorũ. Et clamauit popul⁹ ad Moſẽ:orãte autẽ Moſe ad Dominũ,[4]reſedit ignis.

¶11 pacificis ¶12 & erũt vobis in recordationẽ corã Deo veſtro .i.efficiẽt vt Domin⁹ recordetur veſtri. ¶13 qui ſcilicet id dico vobis, & polliceor. ¶14 More Hebraico antecedẽs ꝓ relatiuo poſuit,viceſima die eiuſdẽ. ¶15 per ꝓfectiones ſuas .i. ſuo ordine, ſeruato ordine ꝓcedẽdi. ¶16 ſubſtitit q; ¶17 vl,iuxta imperium Domini .i.cũ clãgerẽt tubæ. ¶18 .i.Moſe indice,& internũtio. ¶19 Depoſitũ autẽ fuerat tabernaculũ. vl,Iam verò depoſitũ fuerat tabernaculum. Antequã ſcilicet inciperent ꝓficiſci. ¶20 .i. res ſacratiores, vt arcã fœderis, altare aureũ,& candelabrum. ¶21 vl,erigebãt autẽ tabernaculũ[Merari tæ & Gerſonitæ qui præcedebãt, i loco vbi nubes reſidebat,]donec venirẽt[filij Caath,] ſiue dũ adhuc in itinere eſſẽt filij Caath,ſancta portãtes:vt ſcilicet inuenirẽt tabernaculum paratum. ¶22 colligẽs omnia caſtra .i. nouiſſimũ oim filiorũ Iſrael, ſecũ trahẽs reliquã partẽ caſtrorũ. Hebraiſmus.

¶23 .i. Hoc ordine ꝓfecti ſunt filij Iſrael. ¶24 ac ſũt ita ꝓfecti. ¶25 Quidã dicũt hũc fuiſſe Iethro. ¶26 Alij vertũt,ſocerũ. Varia eſt de hoc homine apud Hebræos opinio. ¶27 .i. particeps eris beneficiorũ quæ accepturi ſum⁹ à Domino. ¶28 .i. pollicit⁹ eſt. ¶29 Heb.ad natiuitatẽ meã pergã. vl,ad cognationẽ meã. ¶30 quia reuera noſti nos habere caſtra in deſerto,& eſſe poteris nobis in oculos. In oculos eſſe alicui,eſt illi⁹ ducẽ eſſe. Alij vertũt,propterea ꝙ noſti nos morari in deſerto,debes nobis eſſe ductor. ¶31 Heb. & euenerit nobis bonũ illud quod facturus eſt nobis Domin⁹,cũ benefaciem⁹ tibi. ¶32 .i.ad explorãdũ locum in quo quieſcerent. ¶33 vl, dum diſcedebant à loco in quo fixerant tabernacula. ¶34 more ſcilicet ſtrenui & impigri militis,qui audita tuba ad arma exurgere ſolet. ¶35 vl,quieſcebat.ſub.arca. ¶36 vl, Da requiẽ [aut, Da ſedes quietas] myriadibus milliũ Iſrael .i. multitudini Iſrael quæ prope infinita eſt. X I. ¶1 Heb. Et fuit populus ſicut iniuſte de aliquo cõquerẽtes: & diſplicuit in auribus Domini .i. Tũc popul⁹ ſimilis fuit ijs qui iniuſte cũ aliquo expoſtulãt. q.d. Tũc cœpit populus iniuſte expoſtulare cũ Moyſe quod grauate Domin⁹ audiuit,tulitq; ægrẽ. ¶2 .i. ignis à Deo miſſus. ¶3 extremã ¶4 vl,extinctus eſt

Digitized by Google

Et [5]vocatum eſt nomen illius loci [6]Tabera, eo quòd ignis Domini in eos [7]deflagraſſet.' Porrò vulgus promiſcuum quod erat inter eos, [8]concupiſcentia exarſerât, & auerſi ſunt, fleuerúntque denuo: quin & filij Iſrael [concupierunt & fleuerũt] dicẽtes,' Quis paſcet nos carnibus? In memoriam nobis redeunt piſces quos comedebamus in Aegypto [9] gratis,' deinde & cucumeres, & pepones, porrũ, cepe, & allia. Et nunc animus noſter [10]aret, [11]nihilque præter Man oculi noſtri [vidẽt,] Erat autẽ Man quaſi ſemen coriãdri, & [12]ſpecies eius quaſi ſpecies bdellij.' Diffundebantúrq; populi colligẽtes & molentes in mola, aut conterẽtes in mortario, aut coquẽtes in olla, & faciẽtes ex eo placentas, & erat ſapor eius [13]quẽadmodum ſapor placentarum oleo delibutarũ.' Et quum noctu ros deſcẽderet ſuper caſtra, [14]deſcendebat Man quoq; cũ ipſo. ¶ Moſes verò audiuit populum [15]ſecundum familias' ſuas flentẽ, quẽque ſcilicet in oſtio tabernaculi ſui: & ira Domini exarſit vehementer, [16] ſed & Moſi diſplicuit.' Dixit ergo Moſes ad Dominum, Cur malo hoc multaſti ſeruum tuum? [17] cur verò coram te gratiã non impetro, quòd onus vniuerſi huius populi ſuper me ponis?' Nũ ego concepi vniuerſum populum iſtum? num ego peperi eum, vt dicas ad me, Fer eum in ſinu tuo, quemadmodum geſtat nutriti' infantem, in terram quam iuraſti patribus eius? Vnde mihi caro vt dem vniuerſo populo huic, qui flent coram me, & dicũt, Da nobis carnes vt manducemus? Ego non potero ſolus ferre vniuerſum hunc populum, [18]quia nimis grauis eſt mihi. [19]Quòd ſi omnino ſic mecum agere [ſtatuiſti,] quæſo vt occidione me occidas, [ſi quidem gratiam apud te impetraui,] ne cogar videre malum meũ. ¶ Et ait Dominus ad Moſen, Congrega mihi ſeptuaginta viros ex ſenioribus Iſraelis, quos tu noſti eſſe ſenes in populo, deinde & præfectos ei', & adduc eos ad tẽtorium conſtitutionis, vt ſtent ibi tecum. Ego verò deſcendam, & loquar illic tecum, & de [20]Spiritu qui in te eſt, quadãtenus [21]ſegregabo,' & ponã ſuper eos, vt ferãt onus populi tecũ, ne tu ſolus feras. Ad populum verò dices, [22]Sanctificamini in craſtinum diẽ,' & comedetis carnes: [23]quia fletus veſter [venit] ad aures Domini, nẽpe quòd dixiſtis,' Quis paſcet nos carnib'? [24]bene fuit nobis' in Aegypto: Dominus ergo dabit vobis carnes, & comedetis. Non die vno comedetis, neque duobus dieb', nõ quinq; diebus, neq; decẽ dieb', ſed neq; vigiti dieb'. Quin [25]totũ mẽſem,' donec exeat [caro] ẽ narib' veſtris, [26]vt ſit vobis nauſea,' eo quòd reſpueritis Dominum qui eſt in medio veſtri, & fleueritis corã eo dicẽtes, Cur ſic egreſſi ſum' ex Aegypto? Et ait Moſes, Populus, in cui' medio ego ſum, ſexcẽta millia peditũ habet, & tu dicis, Carnes dabo eis, vt [25]toto menſe' comedant. Nũ oues & boues mactabuntur eis, [16] vt ſufficiat

Vocauítque nomen loci illius Incenſio: eo quòd ſuccenſus fuiſſet cõtra eos ignis Domini. Vulgus quippe promiſcuum quod aſcenderat cum eis, flagrauit deſyderio carnium,' ſedens & flens, iũctis ſibi pariter filijs Iſrael, & ait, Quis dabit nobis ad veſcendum, carnes? Recordamur piſcium quos comedebamus in Aegypto gratis: in mentem nobis veniunt cucumeres, & pepones, porríque, & cepe, & allia. Anima noſtra arida eſt, nihil aliud reſpiciũt oculi noſtri niſi Man. Erat autem Man quaſi ſemen coriandri, coloris bdellij. Circuíbátque populus, & colligens illud, frãgebat mola, ſiue terebat in mortario, coquẽs in olla, & faciens ex eo tortulas ſaporis quaſi panis oleati. Cúmque deſcenderet nocte ſuper caſtra ros, deſcẽdebat pariter & Man. ¶ Audiuit ergo Moyſes flentem populum per familias, ſingulos per oſtia tẽtorij ſui: iratúſq; eſt furor Domini valde: ſed & Moyſi intolerãda res viſa eſt. Et ait ad Dominum, Cur afflixiſti ſeruum tuũ? quare non inuenio gratiam coram te? & cur impoſuiſti põdus vniuerſi populi huius ſuper me? Nunquid ego concepi omnem hanc multitudinem, vel genui eam, vt dicas mihi, Porta eos in ſinu tuo ſicut portare ſolet nutrix infantulũ, & defer in Terram pro qua iuraſti patribus eorũ? Vnde mihi carnes vt dem tãtæ multitudini? flẽt contra me, dicentes, Da nobis carnes vt comedamus. Non poſſum ſolus ſuſtinere omnẽ hunc populum, quia grauis eſt mihi. Sin aliter tibi videtur, obſecro vt interficias me, & inueniã gratiam in oculis tuis, ne tantis afficiar malis. ¶ Et dixit Dominus ad Moyſen, Congrega mihi ſeptuaginta viros de ſenibus Iſrael, quos tu noſti quòd ſenes populi ſint ac magiſtri: & duces eos ad oſtium tabernaculi fœderis, faciẽſque ibi ſtare tecum, Vt deſcendam & loquar tibi: & auferã de Spiritu tuo, tradámque eis, vt ſuſtentent tecũ onus populi, & non tu ſolus graueris. Populo quoq; dices, Sanctificamini cras: & comedetis carnes. ego enim audiui vos dicere, Quis dabit nobis eſcas carniũ? bene nobis erat in Aegypto. Vt det vobis Dominus carnes, & comedatis: nõ vno die, nec duobus, vel quinq; aut decẽ, nec viginti quidem, Sed vſque ad menſem dierum, donec exeat per nares veſtras, & vertatur in nauſeam: eo quòd repuleritis Dominum qui in medio veſtri eſt, & fleueritis coram eo, dicentes, Quare egreſſi ſumus ex Aegypto, vt periremus in ſolitudine? Et ait Moyſes ad Dominum, Sexcenta millia peditũ huius populi ſunt: & tu dicis, Dabo eis eſum carniũ mẽſe integro? Nũquid ouium & boũ multitudo cædetur, vt poſſit

¶5 vocauit: ſubaudi, is qui vocauit. vl, qui nomẽ indidit, vocauit nomẽ &c. Latini per paſſiuum, Hebræi per actiuum hoc dicẽdi genus exprimunt.
¶6 Id eſt, Incẽſio, Latine.
¶7 accẽſus fuiſſet. ¶8 Heb. flagrauit deſyderio, & auerſi ſunt, & fleuerũt: filij quoq; Iſrael dicentes, &c. Hic loquitur de externis & aduenis qui ſe adiũxerant populo Iſraelitico: qui animo ſuo defecerant à Deo & fleuerant: cũ quibus & filij Iſrael dixerũt, &c. ¶9 q.d. vili pretio, & tãquam gratis.
¶10. i. nos eſurimus. ¶11 Heb. non quicquã: [ſub. nobis] tantum ad Man ſunt oculi noſtri. q.d. omnibus rebus caremus quæ dictę ſunt, & fame perimus: tantũmodo expectamus manna quod Deus defert ad nos de cælo.
¶12 vl, color eius vt color bdellij. id eſt, Man albũ erat velut bdelliũ. De hoc manna habes quoque Exod. 16. niſi quòd hic additur, habens ſpeciem bdellij: quod quidam gemmam albam eſſe dicunt, alij margaritum album. Cadebat nanque manna in modum minutiſſimorum granorum alborũ, quæ tam cocta, quàm incocta comedi poterant. quidam in mola terebant, alij in mortario tundebant, alii iuxta ignem in pulmentum reſoluebãt. ¶13 ſimilis ſapori olei ſuauiſſimi. vl, ſapori humoris olei. ¶14 vl, deſcendere ſolebat Man ſuper eum. ſubaudi, rorem. i. ſtatim poſt illum rorem deſcendere ſolebat Man. ¶15 per familias ¶16 ſed & in oculis Moſis fuit malũ. Id eſt, hoc grauate vidit Moſes, quòd populus fleret. ¶17 & quare non inueni gratiam in oculis tuis, vt imponeres onus vniuerſi populi huius ſuper me? Id eſt, Cur non exaudiſti preces meas, cur tã infœlicem me feciſti, vt imponeres &c. ¶18 quia grauior eſt me. i. maior eſt prouincia, & grauior, quàm vt illam ſuſtinere poſſim, & illi ſatiſfacere. ¶19 Quòd ſi ſic tu facis mihi, quæſo vt interficiendo interficias me, ſi inueni gratiam in oculis tuis, & non videam infœlicitatem meam. q.d. Quòd ſi decreueris vt feram populum hunc, interfice me quæſo, ſi tibi ſum gratus: ne poſthac ſubeam hanc infœlicitatem & calamitatem regendi populum tam rebellem. ¶20 vl, ſapientia qua ¶21 capiã. auferã. ¶22 Id eſt, Date operã vt craſtina die omnes ſitis ſancti & mundi. ¶23 Heb. fleuiſtis enim in auribus Domini, dicentes. i. fleuiſtis audiente Domino, & dixiſtis, &c. ¶24 Heb. quia melius erat nobis &c. Id eſt melius agebatur nobiſcum, fœliciores eramus quum adhuc eſſemus in Aegypto. ¶25 Heb. vſque ad menſem dierum. Menſis dierũ, pro mẽſe integro, more Hebraico dicitur. ¶26 & ſit vobis in nauſeã. vl. in rẽ abominabilem. Alij vertunt in diſperſionẽ. q.d. Ex naribus ſpargetis & ſtabitis carnes deuoratas. Chaldæus paraph. vertit, in offendiculũ.

Digitized by Google

[illegible] omnes piſces maris in v-
[illegible], vt eos ſatient? Cui reſpon
[illegible] manus Domini inuali-
[illegible] verum meus ſermo ope
[illegible] ¶ Venit igitur Moyſes, & narra-
[illegible] Domini, congregans ſeptua-
[illegible] Iſrael, quos ſtare fecit cir
[illegible] Deſcendítque Dominus per nu
[illegible] eſt ad eum, auferens de Spiritu qui
[illegible] & dans ſeptuaginta viris. Cúmque
[illegible] in eis Spiritus, prophetauerunt, nec
[illegible] ¶ Remánſerant autem in caſtris
[illegible] quorum vnus vocabatur Eldad, & alter
[illegible] quos requieuit Spiritus. (nã & ipſi
[illegible] & non exierant ad tabernacu-
[illegible] prophetarent in caſtris, cucurrit
[illegible] Moyſi, dicens, Eldad & Medad
[illegible] in caſtris. Statim Ioſue filius Nun, mi
[illegible] & electus è pluribꝰ, ait, Domine mi
[illegible] prohibe eos. At ille, Quid, inquit, æmula
[illegible] quis tribuat vt omnis populus pro-
[illegible] det eis Dominus Spiritum ſuum? ¶ Re-
[illegible] Moyſes, & maiores natu Iſrael in ca
[illegible] autẽ egrediens à Domino arreptas
[illegible] coturnices detulit, & demiſit in caſtra
[illegible] quantum vno die confici poteſt, ex omni
[illegible] per circuitum, volabántque in
[illegible] cubitis altitudine ſuper terram. Sur
[illegible] populus toto die illo, & nocte, ac die
[illegible] congregauit coturnicum multitudinem:
[illegible] decem coros: & ſiccauerũt eas per gy
[illegible] ¶ Adhuc carnes erant in dentibus
[illegible] defecerat huiuſcemodi cibus: & ecce
[illegible] Domini concitatus in populum, percuſſit
[illegible] magna nimis. Vocatúſque eſt ille lo-
[illegible]-concupiſcentiæ: ibi enim ſepelie-
[illegible] qui deſyderauerat carnes. Egreſſi
[illegible] Sepulchris-concupiſcentiæ, venerunt
[illegible], & manſerunt ibi. CAP. XII.
[illegible] eſt Maria & Aaron cõtra Moyſen
[illegible] vxorem eius Aethiopiſſam, & dixe-
[illegible] per ſolum Moyſen locutus eſt Domi-
[illegible] & nobis ſimiliter eſt locutꝰ? Quod cũ
[illegible] Dominꝰ, iratꝰ eſt valde. (Erat enim Moy
[illegible] mitiſſimus ſuper omnes homines qui mo
[illegible] in terra) Statim locutus eſt Dominus
[illegible], & ad Aaron & Mariam, Egredimini vos
[illegible] tres ad tabernaculum fœderis. Cúmque
[illegible] egreſſi, deſcendit Dominus in columna
[illegible], & ſtetit in introitu tabernaculi vocãs Aa-
[illegible] Mariã. Qui cũ iſſent, dixit ad eos, Audite ſer
[illegible] meos, Siquis fuerit inter vos ꝓpheta Do-
[illegible] in viſione apparebo ei, vel per ſomniũ lo-

eis? [27]aut (fortaſſe) omnes piſces maris congrega-
buntur eis, qui ſufficiant eis? Et loquutus eſt Do
minus ad Moſen, Num [28]manus Domini [29]breuis
facta eſt? [30]videbis igitur an ſermo meus eueniat,
an minus. ¶[31]Egreſſus ergo Moſes, loquutus eſt
ad populũ verba Domini: cõgregauítque ſeptua
ginta viros de ſenioribꝰ populi, & collocauit eos
per ambitum tentorij. Et deſcendit Dominus in
nube, & loquutus eſt ad eum, &[32]quadãtenus ſe-
gregauit de Spiritu qui erat ſuper eum, deditq;
ſeptuaginta ſenioribus viris: & contigit, quũ Spi
ritus requieſceret ſuper eos, vt prophetarẽt, [33]&
non ceſſarent. ¶ Remãſerant autem duo viri in
caſtris, quorum prioris nomen erat Eldad, & al-
terius nomen Medad: requieuítque & ſuper iſtos
Spiritus: (hi[34]inter ſcriptos quidem erãt, at non
exierant ad tentorium, ſed prophetarunt in ca
ſtris.) Puer ergo currens, nuntiauit Moſi, dicens,
Eldad & Medad prophetant in caſtris. Et reſpon-
dit Iehoſua filius Nun miniſter Moſis, [35]vnus ex
iuuenibus eius, & dixit, Mi domine Moſes, [36]coer
ce illos. Moſes autem reſpondit ei, An tu zelaris
pro me? [37]Vtinã vniuerſus populus Domini pro-
phetent, & det Dominus Spiritum ſuũ ſuper eos.
¶[38]Ingreſſus eſt itaq; Moſes in caſtra, ipſe & ſe-
niores Iſrael. Et profectus eſt ventus à Domino,
qui[39]abripiẽs coturnices à mari, [40]diſiecit eas ad
caſtra[41]circunquaque ſpatio itineris diurni, [42]fe
rè duobus cubitis in ſuperficie terræ. Et ſurgens
populus, collegerunt toto illo die & tota nocte,
toto denique ſequenti die coturnices: [43]quiq; pa-
rum collegit, collegit decẽ homer: expãderúnt-
que ſibi[44]expanſiones circum caſtra. Carne autẽ
adhuc exiſtente inter dentes eorum, [45]necdũ cõ-
trita, exarſit furor Domini aduerſus populum,
& percuſſit Dominus populum clade admodum
magna. [46]Et vocatũ eſt nomẽ loci illiꝰ Kibroth-
hataaua: eo quòd ſepelierant illic populum cupi
ditate flagrãtem. Porrò de Kibroth-hataaua ſol-
uit populus, & (venit) in Hazeroth, mãſerúntque
in Hazeroth. CAP. XII.

Loquuta autem eſt Maria ſimúlque Aharon
contra Moſen propter mulierem illam [1]Cuſ-
chitam quam duxerat: nam vxorem Cuſchitam
duxerat. Dixerunt autem, [2]Num verò duntaxat
per Moſen loquutus eſt Dominus? an non etiam
per nos loquutus eſt? & [3]audiuit Dominus. (Fuit
autẽ Moſes [4]modeſtiſſimꝰ vir, ſupra omnes mor
tales qui fuerunt in orbe.) Dixit ergo illico Do-
minus ad Moſen, Aharonem, & Mariã, Exite vos
tres ad tentorium [5]cõſtitutionis. & illi tres egreſ
ſi ſunt. Deſcendítque Dominus [6]in columna nu-
bis, & [7]ſtetit in oſtio tẽtorij, & [8]vocauit Aharonẽ
& Mariã, exierúntq; ãbo illi. Et ait, Audite quæſo
[illegible] mea, Si fuerit[9] ꝓpheta Domini inter vos, [10]per viſum me ei manifeſtabo, (aut) per ſomniũ lo-

¶27 an omnes piſces maris cõgregabuntur ꝓ eis, & ſufficient illis? i. Nũquid fieri poteſt vt oues & boues mactari poſſint in tanta multitudine, vt ſufficiant tãtæ multitudini? q.d. fieri nõ poteſt. Etiã piſces maris oẽs cõgregati in vnum, non ſufficerent illis. ¶28.i. potentia.

¶29 vl, abbreuiata eſt? i. nunquid minor eſt, quàm quũ omnia creauit ex nihilo? ¶30.i. nunc experieris an præſtare poſſim quæ pollicitus ſum, an non. ¶31 Sub. de tabernaculo fœderis. ¶32 ſe parauit. vl, accepit ¶33 & non addiderunt.i. non prophetauerũt vltra: nã tãtum prophetarunt die illo. Chaldæus paraphra. ceſſarunt prophetare. ¶34.i. deſcripti fuerant in albo ſeptuaginta ſeniorũ, ſed non egreſſi fuerant de caſtris ad tabernaculum fœderis cũ alijs. ¶35 vl, à pueritia ſua, ¶36 vl, prohibe eos. ¶37 He. & quis det.i. Vtinam omnis po-

[illegible] prophetet. ¶38 Heb. Collegit itaque ſeſe.i. Recepit ſeſe. ¶39 vl, auellens.i. auolare faciẽs. ¶40 demiſit (ſub. [illegible] iuxta caſtra ¶41 Heb. itinere vnius diei hinc, & itinere vnius diei illinc, in circuitu caſtrorum, ¶42.i. quæ ſe [illegible] attollebãt altitus terra duobus cubitis. ¶43 Heb. & diminuẽs (.i. qui pauciores collegit) congregauit decẽ cumu [illegible] Sub. coturnicum. ¶44 Heb. expandendo. ſub. coturnices. Captas auiculas expanderunt per circuitum taberna- culorum, vt omnia loca plena auibus cernerentur, nutrientes illas donec maiorem partem deuorarũt. ¶45 vl, an- tequam cõfecta eſſet dentibus. ¶46 Vocauitque nomẽ loci illius, Kiberoth-hathaaua.i. Qui ei loco indidit nomẽ, vocauit, Sepulchra-concupiſcentiæ. XII. ¶1 vl, Aethiopiſſam. Dicũt Hebræi hanc fuiſſe Sephoram quæ Ae- thiopiſſa dicitur, quòd Madianitarũ terra vicina eſſet Aethiopiæ Oriẽtali: aut quòd ea referret nigredine Aethiopes: à qua abſtineret Moſes, nõ ſanctimoniæ cauſa, ſed quòd ea nigredine eſſet: vel (vt alij volũt) vt fidelius in domo Do- mini miniſtraret: ob idque Mariã & Aaronẽ murmuraſſe. Alij dicũt ideo obloquutos, quòd tãtus vir alienigenã du- xiſſet in vxorẽ: & hæc potior videtur eſſe opinio. nã in Hebræo ſequitur, quod non legitur in Latinis codicibus, Vxo rẽ enim Aethiopiſſã acceperat. nõ debebat autẽ Moſes ducere vxorẽ alienigenã, cõtra morẽ Iſraelitarũ. ¶2 q.d. Nũ- quid ſolus Moſes eſt propheta? nõnne & nos quoque ſumus prophetæ? ¶3 Sub. oblocutionem illã. neque ea latuit Moſen. ¶4 vl, manſuetiſſimus. q.d. Oblocutio Mariæ & Aaron non latebat Moſen: verùm ipſe tacebat. quòd eſſet vir mãſuetiſſimus, qui nulla re offenderetur. ¶5 fœderis. vl, cõuentus. ¶6.i. in nube, quæ ſpeciẽ habebat colũnæ oblongæ. ¶7 ſub. colũna nubis. ¶8 ſub. Dominꝰ. ¶9 vel potius, ꝓpheta ex vobis, ego Dominꝰ ¶10 Sub. noctur nũ.i. in ecſtaſi. Dominꝰ aliquãdo apparet ꝓphetis in ecſtaſi, aliquãdo per ſomniũ & dormiẽtibꝰ, aliquãdo vigilãtibꝰ.

Digitized by Google

¶11 in eo. ſiue, per illum. aut, cum eo.
¶12 At nō ſic ſeruus meus Moſes in tota domo mea fidelis. q.d. non eſt talis Moſes ſeru⁹ meus omnium familiarū mearū fideliſſimus.
¶13 .i. Coram ſolo illi loqui.
¶14 Aenigma vocat, quum vnum videtur, & aliud intelligitur. ¶15 vl, ſimilitudine. q.d. appareo illi vt ſum, vt apparere poſſum & ſoleo humanæ menti.
¶16 cur ergo
¶17 furor. i. vehemēter iratus eſt. ¶ .i. ab oſtio tabernaculi: nubes enim ſemper erat ſuper tabernaculum. ¶18 vl, erat pr§ lepra vt nix. Sub. alba.
¶19 Heb. ne ponas ſup nos peccatū, ſl. ne iputes nobis hoc i peccatū,] quia ſtultè egimus & peccauim⁹. q.d. Fateor nos peccaſſe, ideo ignoſce nobis.
¶20 vl, Ne quæſo ſit ſicut abortiuum, cuius dimidium carnis eſt putrefactū dum egreditur de vulua matris ſuæ.
¶21 Heb. ſpuendo ſpuiſſet. q.d. Si præ ira pater eius ſpuiſſet in faciē ei⁹, non auderet accedere ad patrē ante ſeptē dies: quanto minus debet illa accedere ad me?

quar[11] ei.[12] At non ſic ſeruo meo Moſi, qui in tota domo mea fidelis eſt.[13] Ore ad os loquar ei' & viſione, ſed nō in[14] ænigmatibus' &[15] ſimulacro' intuetur Dominum:[16] & cur' non veriti eſtis loqui contra ſeruum meum Moſen? Et excanduit[17] naſus' Domini aduerſus eos, & abijt. Et nubes receſſit à tentorio,' & ecce Maria[18] leproſa fuit veluti nix:' reſpexitque Aharon Mariam, & ecce erat leproſa. Dixit ergo Aharon ad Moſen, Obſecro domine,[19] ne obtrudas nobis peccatum hoc, quod imprudenter auſi ſumus, & quod commiſimus:[20] Quæſo ne iſta ſiat quaſi mortuum quod egreditur de vtero matris ſuæ,' & cuius caro ferè conſumpta eſt. Clamauit itaq; Moſes ad Dominum, dicens, O Deus quæſo vt ſanes nūc eam. Et ait Dominus ad Moſen, Si pater eius[21] ſerio ſpuiſſet' in faciē eius, annon ſeptem diebus pudore ſuffundi deberet? Concludatur ſeptem diebus extra caſtra, & poſtea in cœtum recipiatur. Concluſa igitur fuit Maria ſeptem dies extra caſtra, & populus non proficiſcebatur, donec Maria in eccleſiā[22] recolligeretur.

CAP. XIII.

Poſt hoc[1] profectus eſt popul⁹ de Hazeroth, & caſtrametati ſunt in deſerto Paran. Et loquutus eſt Dominus ad Moſen, dicens, Mitte tibi viros qui explorent terrā Chanaan, quam ego daturus ſum filijs Iſrael, ex ſingulis tribubus patrū ſuorum virum vnum mittetis,[2] nempe præcipuū quēque inter eos.' Miſit itaque eos Moſes de deſerto Paran iuxta os Domini: omnes illi primores fuerunt inter filios Iſrael. Hæc autē ſunt nomina eorum: de tribu Ruben, Sammua filius Zaccur. De tribu Simeon, Saphat fili⁹ Hori. De tribu Iuda, Caleb fili⁹ Iephunę. De tribu Iſaſchar, Igeal filius Ioſeph. De tribu Ephraim, Hoſea filius Nū. De tribu Beniamin, Palti fili⁹ Raphu. De tribu Zebulon, Gaddiel filius Sodi. De tribu Ioſeph, ex tribu ſcilicet Manaſſe, Gaddi filius Suſi. De tribu Dā, Ammiel fili⁹ Gemalli. De tribu Aſer, Sethur filius Michael. De tribu Naphtali, Nahbi filius Vophſi. De tribu Gad, Gehuel filius Machi. Hæc ſunt nomina virorum quos miſit Moſes vt explorarent terram: appellauitque Moſes Hoſea filium Nun Iehoſua. Et amandans eos Moſes, vt terram Chanaan explorarent, dixit ad eos, Aſcēdite hac Meridiem verſus, vt tranſcendatis montes. Conſyderabitis autem terram qualis ſit, & populum qui in ea habitat, fortiſne ſit an debilis, exiguúſne ſit an multus. Qualis [inquā] ſit terra in qua ille habitat, bona an mala: quales deide ciuitates in quibus ille [populus] habitat, in caſtriſne, an in munitis locis [habitent.] Qualis inquam ſit terra, pinguiſne an[3] macilenta:' arbores ſint in ea annon.[4] eſtote igitur fortes,' & afferte de fructu illius regionis. erat enim tum tēpus[5] quum præcoces eſſent vuæ. ¶ Aſcenderūt itaque, & explorauerunt terram à deſerto Zin vſq; ad Rehob,[6] vbi itur in Hamath.' Et aſcendentes Meridiem verſus, &[+] venit' ad Hebron, vbi erant Ahimā, Seſai & Talmai,[7] filij Anac.' Hebron autem extructa erat ſeptē annis ante Zoan [vrbem] Aegypti. Venerunt denique vſque[8] ad Torrētem-eſchol,' inde decerpſerūt termitem[9] &' botrum vuarum vnū, quē duo geſtarūt[10] vecte,' [acceperūt] quoq; de malogranatis & de ficubus.[11] Vocatus autē eſt locus ille Torrēs-eſchol, ꝓpter' botrū illū, quem inde decerpſerāt filij Iſrael. ¶ Reuerſi ſunt poſtquā terrā exploraſſent qua-

quar ad illum. At non talis ſeruus meus Moyſes, [qui in omni domo mea fideliſſim⁹ eſt. Ore enim ad os loquor ei: * palàm, & non per ænigmata & figuras Dominum videt. quare ergo non timuiſtis detrahere ſeruo meo Moyſi? Iratúſque contra eos, abijt. Nubes quoq; receſſit quę erat ſuper tabernaculum: & ecce Maria apparuit candēs leprâ, quaſi nix. Cúmque reſpexiſſet eam Aaron, & vidiſſet perfuſam lepra, ait ad Moyſen, Obſecro domine mi, ne imponas nobis hoc peccatū quod ſtultè commiſimus, ne fiat hæc quaſi mortua, & vt abortiuū quod proijcitur de vulua matris ſuę: ecce iam medium carnis eius deuoratum eſt à lepra. Clamauitque Moyſes ad Dominum, dicens, Deus obſecro ſana eam. Cui reſpondit Domin⁹, Si pater eius ſpuiſſet in faciem illius, nōnne debuerat ſaltem ſeptem diebus rubore ſuffundi? Separetur ſeptem diebus extra caſtra, & poſtea reuocabitur. Excluſa eſt itaque Maria extra caſtra ſeptē diebus: & populus non eſt motus de loco illo donec reuocata eſt Maria.

CAP. XIII.

Profectúſque eſt populus de Haſeroth, fixis tentorijs in deſerto Pharan. Ibíque loquutus eſt Dominus ad Moyſen, dicēs, Mitte viros qui conſyderent Terram-Chanáan, quam daturus ſum filijs Iſrael, ſingulos de ſingulis tribub⁹, ex principibus. Fecit Moyſes quod Dominus imperauerat, de deſerto Pharan mittens principes viros, Quorum iſta ſunt nomina: de tribu Ruben, Sammua filium Zechur. De tribu Simeon, Saphat filium Huri. De tribu Iuda, Caleb filium Iephone. De tribu Iſſachar, Igal filium Ioſeph. De tribu Ephráim, Oſee filiū Nun. De tribu Beniamin, Phalti filium Raphu. De tribu Zabûlon, Geddiel filium Sodi. De tribu Ioſeph, ſceptri Manaſſe, Gaddi filiū Suſi. De tribu Dan, Ammiel filiū Gemalli. De tribu Aſer, Sthur filiū Michael. De tribu Nephthali, Nahabi filium Vapſi. De tribu Gad, Guel filium Machi. Hæc ſunt nomina virorū quos miſit Moyſes ad conſyderandam Terram: vocauitque Oſee filium Nun, Ioſue. Miſit ergo eos Moyſes ad cōſyderandā Terram-Chanáan, & dixit ad eos, Aſcendite per Meridianam plagam. Cúmque veneritis ad montes, conſyderate Terram, qualis ſit: & populum qui habitator eſt eius, vtrum fortis ſit an infirmus, pauci numero an plures: Ipſa terra, bona an mala: vrbes quales, muratæ, an abſque muris: Humus, pinguis an ſterilis, nemoroſa an abſque arboribus. confortamini, & afferte nobis de fructibus Terræ. erat autem tēpus quando iā præcoquæ vuæ veſci poſſunt. ¶ Cúmque aſcendiſſent, explorauerunt Terram à deſerto Sin, vſque Rohob intrātibus Emath. Aſcenderúntq; ad Meridiem, & venerunt in Hebron, vbi erant Achiman & Siſai & Tholmai filij enac. nam Hebron ſeptem annis ante Tanim vrbē Aegypti cōdita eſt. [Pergentéſque vſque ad Torrentem-botri, abſciderūt palmitē cū vua ſua, quē portauerūt in vecte duo viri: de malis quoque granatis & de ficis loci illius tulerūt, qui appellat⁹ eſt Nehel-eſchol, id eſt Torrens-botri, eo quòd botrū portaſſent inde filij Iſrael. ¶ Reuerſiq; exploratores Terrę poſt qua

¶ 22 vl, reuocaretur. iterum rediret. XIII. ¶ 1 .i. Exactis ſeptem illis diebus quibus Maria fuit recluſa. ¶ 2 vl, vnunquenque principē inter eos. i. quorū quiſq; principatū obtineat inter eos. ¶ 3 macra, vl, ſterilis? ¶ 4 vl, eſtote forti animo, ¶ 5 Hebr. primitiarum vuæ. i. tempus quo incipiebant matureſcere vuæ. ¶ 6 ingrediendo Emath. Vel, proficiſcendo ad Emath. ¶ + Sub. Caleb. Vel potius eſt numeri enallage, pro venerunt. ¶ 7 vl, filij gigantū. i. proceri admodū. ¶ 8 vl, ad vallem Eſchol. i. botri. Hoc dicitur per anticipationē: Ad vallem quæ poſtea dicta eſt Vallis-botri. ¶ 9 ET pro Id eſt, poſitū eſt. q.d. palmitē, id eſt botrum vuarū vnū: hoc eſt, palmitē plenū vuis. ¶ 10 Vectē intelligit inſtrumentū factum ex duobus vectibus, paxillis tranſuerſim impactis: cuiuſmodi eſt quod Gallice dicimus Va- ciniere. ¶ 11 Locum illum vocauit [ſub. ille qui vocauit, ſiue nomen impoſuit] Nehel-eſchol, propter &c.

Digitized by Google

draginta dies, omni regione circuita, venerũt ad Moyſen & Aaron & ad omnem cœtum filiorum Iſrael in deſertum Pharan, quod eſt in Cades: locutique eis & omni multitudini oſtenderunt fructus Terræ. Et narrauerunt, dicentes, Venimus in Terram ad quam miſiſtis nos, quæ re vera fluit lacte & melle, vt ex his fructib⁹ cognoſci poteſt: ſed cultores fortiſſimos habet, & vrbes grandes atque muratas: ſtirpem enac vidimus ibi. Amalec habitat in Meridie, Hethæus & Iebuſæus & Amorrhæus in montanis: Chananæus verò moratur iuxta Mare & circa fluenta Iordanis. Inter hæc Caleb compeſcens murmur populi qui oriebatur contra Moyſen, ait, Aſcẽdamus, & poſſideamus Terram: quoniam poterimus obtinere eam. Alij verò qui fuerant cũ eo, dicebãt, Nequaquam ad hũc populũ valem⁹ aſcẽdere, quia fortior nobis eſt. Detraxerũtq; Terræ quã inſpexerãt, apud filios Iſrael, dicẽtes, Terra quã luſtrauimus, deuorat habitatores ſuos, popul⁹ quẽ aſpeximus, proceræ ſtaturæ eſt. Ibi vidimus mõſtra quædã filiorum enac de genere gigãteo, quibus cõparati, quaſi locuſtæ videbamur. CAP. XIIII.

Igitur vociferans omnis turba fleuit nocte illa, & murmurati ſunt contra Moyſen & Aaron cuncti filij Iſrael, dicentes, Vtinã mortui eſſemus in Aegypto, & non in hac vaſta ſolitudine: vtinam pereamus, Et non inducat nos Dominus in Terram iſtam, ne cadam⁹ gladio, & vxores ac liberi noſtri ducantur captiui. Nõnne melius eſt reuerti in Aegyptum? Dixerũntque alter ad alterum, Conſtituamus nobis ducem, & reuertamur in Aegyptum. Quo audito Moyſes & Aaron ceciderunt proni in terrã corã omni multitudine filiorum Iſrael. At vero Ioſue fili⁹ Nun, & Caleb filius Iephone, qui & ipſi luſtrauerãt Terrã, sciderunt veſtimenta ſua, & ad omnẽ multitudinẽ filiorum Iſrael locuti ſunt, Terra quã circuiuimus, valde bona eſt. Si propitius fuerit Dominus, inducet nos in eã, & tradet humũ lacte & melle manãtẽ. Nolite rebelles eſſe cõtra Dominũ: neq; timeatis populũ Terræ hui⁹, quia ſicut panẽ ita eos poſſumus deuorare. receſſit ab eis omne præſidiũ, Dominus nobiſcũ eſt, nolite metuere. Cúmq; clamaret omnis multitudo, & lapidib⁹ eos vellet opprimere, apparuit gloria Domini ſuper tectũ fœderis cunctis videntibus filijs Iſrael. ¶ Et dixit Dominus ad Moyſen, Vſquequo detrahet mihi populus iſte? Quouſque non credent mihi in omnibus ſignis quæ feci coram eis? Feriam igitur eos peſtilentia atque conſumam: te autem faciã principem ſuper gentem magnam, & fortiorẽ quàm hæc eſt. Et ait Moyſes ad Dominum, Vt audiant Aegyptij de quorũ medio eduxiſti populũ iſtũ, & habitatores Terræ hui⁹ (qui audierũt quòd tu Domine in populo iſto ſis, & facie ad faciem videaris ab eis, & nubes tua protegat illos, & in columna nubis præcedas eos per diem, & in columna ignis per noctem)

---

draginta diebus exactis. Et euntes venerunt ad Moſen & ad Aharonem, atque ad vniuerſum cœtum filiorũ Iſrael in deſerto Paran in [12] Cades, [13] & retulerunt negotium, & vniuerſum teſtimonium, oſtendẽtes eis fructum illius regionis. Recenſentéſque [14] ei dixerunt, Venimus in regionem in quam nos miſiſti, & certe fluit lacte & melle, & hic eſt fructus eius: [15] Cæterũ populus qui habitat in ea regiõe, robuſt⁹ eſt, & vrbes munitæ & maximæ: quin & poſteros [16] Anac vidimus illic. Amalec habitat in ea regione ad Auſtrum, deinde & Hithæus, Iebuſæus atque Amorrhæus habitat in mõtibus, Chananæus verò habitat ad Mare, & ad litus Iordanis. Caleb autẽ [17] compeſcuit populum erga Moſen, & dixit, Omnino aſcendemus, & occupabimus eã: nã omnino obtinere eã poterimus. Viri autẽ qui cũ eo aſcẽderãt dixerũt, Nequaquã poterimus aſcendere ad populũ iſtũ: quoniã robuſtior eſt nobis. [18] Et euulgarunt infamiã illi⁹ regionis quã explorauerãt, dixerũtq; ad filios Iſrael, Regio illa quã ad explorãdã pertrãſiuimus, regio eſt quæ [19] deuorat habitatores ſuos, præterea vniuerſ⁹ popul⁹ quẽ vidim⁹ in ea, hoies ſũt [20] mõſtroſæ magnitudinis. Vidim⁹ quoque illic [21] Nephilim poſteros Anac de Nephilim, [22] fuimúſque, noſtro quidẽ iudicio, veluti locuſtæ, quin ſic quoq; fuim⁹ illorũ iudicio. C. XIIII.

Sublata itaque ac edita voce ſua vniuerſus cœtus populi fleuerunt [1] nocte illa. Et murmurãtes aduerſum Moſen & Aharonem vniuerſi filij Iſrael, dixerunt ad eos [2] vniuerſi ſcilicet de multitudine, Vtinam mortui eſſemus in terra Aegypti, aut in ſolitudine iſta mortui eſſemus. [3] Cur verò induxit nos Dominus in hanc terram, vt gladio occũberem⁹, fierẽtq; vxores noſtræ & pubes noſtra prædæ? Annõ præſtaret, vt reuerteremur in Aegyptũ? Et dixerũt alter ad alterũ, Eligamus ducẽ, & reuertamur in Aegyptũ. Ceciderũt autẽ Moſes & Aharõ in facies ſuas corã vniuerſo cœtu cõgregationis filiorũ Iſrael. Porrò Iehoſua filius Nun, & Caleb fili⁹ Iephunæ, qui fuerãt ex his qui terrã explorauerãt, sciſſis veſtimẽtis ſuis, Dixerũt ad vniuerſum cœtum filiorũ Iſrael in hanc ſentẽtiam, Regio iſta quam inueſtigandam pertranſiuimus, ſupra modum bona regio eſt. [4] Si Dominus voluerit nobis eſſe propitius, inducet nos in regionem illam, & dabit eam nobis, [5] quæ regio affluit lacte & melle, [6] Modo contra Dominũ ne ſitis perfidi: vos verò ne formideis populũ illius regionis, [7] quoniã cibus noſter erit, [8] vmbra corũ receſſit ab eis, nobiſcũ verò eſt Domin⁹, ne igitur timueritis eos. Dixerũt verò [9] omnes qui erãt in cœtu illo, Obruãtur hi lapidib⁹. Apparuit autem gloria Domini in tẽtorio cõſtitutionis corã omnib⁹ filijs Iſrael. ¶ Et ait Domin⁹ ad Moſen, Quouſque populus iſte [10] me blaſphemat? quãdiu nõ credent mihi in cũctis ſignis quæ feci inter eos? Percutiã eũ peſte, [11] & excindã eũ, faciámq; te in gẽtẽ maiorẽ & robuſtiorẽ quàm ſit illa. Et dixit Moſes ad Dominũ, [12] At audiẽt (hoc) Aegyptij: (nã i robore tuo eduxiſti populũ iſtũ è medio eorũ) [13] Dicẽtúrq; hoc habitatorib⁹ hui⁹ terræ, ([14] audierũt enĩ quòd tu

---

¶12 hic Cades, pro Cades-barnea poſitũ eſt, Ioſue 14. ¶13 retulerũt quæ illis nũtiũ, & vniuerſo cœtui, ¶14 ſcilicet Moſi. ¶15 Certe. vl, At. aut, Niſi quod ¶16 vl, gigãtũ. Aut, gigantes ¶17 Heb. tacere fecit populũ ad Moſen. i. tẽtauit Caleb cõpeſcere populũ, & reddere eũ attẽtũ, dũ loqueret Moſes. Vel, tacere fecit populũ iam obſtrepẽtẽ Moſi. ¶18 Heb. Et protulerũt infamiã ipſi terræ quã explorauerãt. i. mẽtiti ſunt in terrã, detraxerũt terræ. ¶19 Intellige, propter inſalubritatem aeris. ¶20 proceræ ſtaturæ. ¶21 vl, gigãtes filios gigãtis, ſiue, gigãtũ de genere giganteo, ¶22 Heb. & fuimus i oculis noſtris ſicut locuſtæ, & ſic eram⁹ i oculis eorũ. i. Cũ eos videbamus, præ illis videbamur nobis locuſtæ: tales etiã illis videbamur.

XIIII. ¶1 quæ ſcilicet inſequebat eũ diẽ. ¶2 vniuerſa multitudo, ¶3 vl ſic, Cur Dominus vult nos introducere i terrã iſtã, vt cadamus gladio, & vxores noſtræ & paruuli noſtri veniãt in manus hoſtiũ? ¶4 Si cõplacitũ fuerit Domino in nobis. Si fauore ſuo proſequitur & amat nos. Aut SI per Quia vertendum, aut Certe, hoc modo, Quia amat nos plurimũ, vel Certe bonã volũtatẽ habet erga nos, propterea inducet &c. ¶5 i. quæ abũdat omnib⁹ neceſſarijs ad victum. ¶6 Veruntamen aduerſus Dominũ ne ſitis rebelles: ¶7 Heb. vt panis noſter ſũt. i. haud ſec⁹ deuorabim⁹ eos, & perdem⁹, atq; deuoramus panẽ. ¶8 Vmbra pro præſidio accipit. q. d. carẽt omni præſidio. ¶9 omnis cõgregatio vt lapidarẽt eos lapidib⁹. i. Tũc pronũciauit omnis multitudo eos debere lapidari. ¶10 ad iracũdiã prouocabit me? ¶11 Hebraiſm⁹, pro, cũ tot ſigna fecerim corã eis? ¶12 & expellã eũ: & faciã te in gentẽ magnã, & robuſtiorẽ eo. i. efficiã vt ſoboles tua euadat in gentẽ maiorẽ & robuſtiorẽ gẽte Iſraelitica: vt numero & potẽtia vincãt populũ Iſraeliticũ. Hebraiſm⁹. ¶13 Et audiẽt Aegypti. q. d. Si percuſſeris eos, male audies apud Aegyptios & alienigenas. Vl, Tu percuties, vt audiãt Aegyptij. ¶14 Et dicẽt ſuper eos habitatorẽ terræ hui⁹. i. ſi percuſſeris incolas Terræ iſtius ſanctæ, dicent alienigenæ ſiniſtra de eis, male loquẽtur, eos nẽpe propter nequitiã ſuã à te perdi & occidi, & ſimilia. ¶15 vl, audierũt quod tu Domine eras in medio populi iſtius, quòdq; oculo ad oculũ cõſpiciebaris Domine: & nubes tua ſtabat ſup eos, & in colũna nubis ãbulabas ante eos i die, & in colũna ignis i nocte: attamẽ interfeceris populũ iſtũ tãquã virũ vnũ. Dicẽt etiã gẽtes quæ audierint famã tuã, Propterea quod nõ poterat Do. &c. Oculo ad oculũ conſpici à populo ſuo dicitur Deus, quãdo manifeſtiſſime apparet eis, & in viſione clara. Tãquã virũ vnũ populũ interficere, eſt ad vnũ interficere, ita vt ne vnus quidẽ remaneat.

Digitized by Google

¶16 Nunc ergo magnificet &c. Deo loquitur in tertia perſona, more Hebraico, pro, Magnificetur quæſo fortitudo tua, ſicut dixiſti: Oſtẽde te talem qualem te aliquando eſſe dixiſti.
¶17 vl, tardus ad iram. i. qui non ſtatim punit. ¶18 Heb. abſoluẽdóque non abſoluẽs. Sub. eos qui nõ reſipiſcũt. i. qui nõ ſolet abſoluere nõ reſipiſcẽtes, ſed potiꝰ de eis pœnas ſumit. ¶19. i. punis filios, ſi peccata patrũ imitentur.
¶20 Heb. ſuper tertios & quartos. i. ſuper nepotes qui ſunt tertij à patre, & pro nepotibꝰ qui ſunt quarti à patre.

¶21 vl, Condona quæſo iniquitatem huic populo pro tua clementia, [ſiue miſericordia.] quemadmodũ pepercisti populo iſti ab Ægypto. Vel, ab egreſſu de Ægypto. ¶22 Condonaui iuxta verbum tuum. i. vt petiſti. Vel, Propitius ero [ſiue Condonabo] huic populo vt poſtulas.
¶23 q. d. id eueniet quod ego dico: nempe omnes &c. tunc glorificabor.

Dominus ſis in medio huius populi, & quòd tu, ô Domine, oculo ad oculum appares, & quòd nubes tua ſteterit ſupra eos, & quòd in columna nubis præceſſeris eos interdiu, in colũna ignis autem noctu.) Quòd ſi iſtum populũ veluti hominem aliquem vnum interfeceris, dicent Gentes, quæ famam tuam audierunt, ſic, Non potuit Dominus populum iſtum introducere in iſtam regionem, quam iuramento pollicitus eſt eis, idcirco mactauit eos in deſerto. [16]Magnificetur ergo [quæſo] robur Domini mei, quemadmodũ loquutus es, dicens, Dominus [17]longanimis eſt, & immenſæ bonitatis, condonãs iniquitatem & transgreſſionẽ, [18]at impunita minime dimittens, [19]viſitans iniquitatẽ patrũ in filijs & nepotibus [20]in tertijs & quartis. [21]Propitius eſto quæſo iniquitati populi huius, iuxta magnitudinem bonitatis tuæ, ſicut condonaſti populo huic ex Ægypto vſque huc. Et ait Dominꝰ, [22]Propitius factus ſum iuxta verbum tuum. Veruntamẽ [23]viuo ego, vniuerſa terra implebitur gloria Domini. [24]Etenim omnes viri qui viderunt gloriam meam & ſigna mea quæ feci in Ægypto, & in ſolitudine, & iam decies me tentauerunt, neque audierunt vocem meam, Non videbunt terram quam iuraui patribus eorum: ſed & omnes qui me irritãt, non videbunt eam. [25]Seruus autem meus Caleb [26]cum quo alius fuit ſpiritus, quiq; poſt me impleuit, illum introducam in terram in quã ipſe venit, & ſemen eius hæreditate capiet eam. Quia & [27]Amalec & Chananæum, qui habitat in valle, [hæreditate capiet.] cras ergo verſi, proficiſcimini in deſertum via maris carectoſi. ¶Et loquutus eſt Dominus ad Moſen & ad Aharonem in hanc ſententiam, [28]Quouſque tandem [feram] congregationem hanc peſſimã, quæ murmurat aduerſum me? Murmurationes filiorum Iſrael quibus ipſi murmurant contra me, [29]audiui. Dic ad eos, Viuo ego, dicit Dominus, ſi non, vt loquuti eſtis corã auribus meis, ſic facturus ſum vobis. In ſolitudine iſta corruẽt corpora veſtra, & omnes [30]cẽſi veſtri iuxta omnem numerum veſtrum, ab eo qui viginti natus eſt annos & ſupra, [31]quicũque contra me murmuraſtis. [32]Nequaquam introibitis in terrã cuiꝰ gratia [33]manũ meã leuaui, vt collocarẽ vos in ea, pręter Caleb filiũ Iephunę, & Iehoſua filiũ Nun. Pubẽ quoq; veſtrã, de qua dixiſtis quòd prædæ futura ſit, hanc introducã, [34]ipſi quoq; agnoſcẽt terrã quã vos reſpuiſtis. Et cadauera [35]veſtra corruẽt in ſolitudine iſta. Porrò filij veſtri [36]paſcẽt in deſerto quadraginta ãnis, & ipſi [37]ferẽt ſcortationes veſtras, donec cõſumãtur corpora veſtra in deſerto. Pro numero dierũ quibus exploraſtis terrã, nẽpe quadraginta diebus, (diem pro anno [reputabo]) feretis iniquitatẽ veſtrã quadraginta annis, [38]vt intelligatis ꝓhibitionẽ meã. [39]Ego Dominꝰ loquutus ſum, ſi nõ fecero iſtud vniuerſæ huic multitudini malæ, [40]quo cõſpirant aduerſum me, in deſerto iſto cõſumentur, & illic morientur. ¶Et viri quos miſit Moſes ad explorandũ terram, quique reuerſi [41]occaſionem queritandi

Domine in populo iſto ſis, & facie videaris ad faciem, & nubes tua protegat illos, & in columna nubis præcedas eos per diem, & in columna ignis per noctem:) Quòd occideris tãtam multitudinem quaſi vnum hominem, & dicant, Non poterat introducere populũ in Terram pro qua iurauerat: idcirco occidit eos in ſolitudine. Magnificetur ergo fortitudo Domini ſicut iuraſti, dicens, Dominus patiẽs & multæ miſericordiæ, auferens iniquitatem & ſcelera, nullúmque innoxium derelinquẽs, qui viſitas peccata patrum in filios in tertiam & quartam generationem. Dimitte obſecro peccatum populi tui huius ſecũdum magnitudinem miſericordiæ tuæ, ſicut propitius fuiſti egredientibus de Ægypto vſque ad locum iſtũ. Dixitque Dominus, Dimiſi iuxta verbum tuum. Viuo ego: & implebitur gloria Domini vniuerſa terra. Attamen omnes homines qui viderunt maieſtatem meam, & ſigna quæ feci in Ægypto & in ſolitudine, & tentauerunt me iã per decem vices, nec obedierunt voci meæ, Non videbunt Terram pro qua iuraui patribus eorũ, nec quiſquam ex illis qui detraxit mihi, intuebitur eam. Seruum meum Caleb qui plenus alio ſpiritu ſecutus eſt me, inducam in Terram hanc quam circuiuit, & ſemen eius poſſidebit eam. Quoniam Amalecites & Chananæus habitant in vallibus, cras mouete caſtra, & reuertimini in ſolitudinem per viam Maris-rubri. ¶Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen & Aaron, dicens, Vſquequo multitudo hæc peſſima murmurat contra me? querelas filiorum Iſrael audiui. Dic ergo eis, Viuo ego, ait Dominus: ſicut locuti eſtis audiente me, ſic faciam vobis. In ſolitudine hac iacebunt cadauera veſtra: omnes qui numerati eſtis à viginti annis & ſuprà, & murmuraſtis cõtra me, non intrabitis Terram ſuper quam leuaui manum meam vt habitare vos facerem, præter Caleb filium Iephone, & Ioſue filium Nun. Paruulos autem veſtros de quibus dixiſtis quòd prædæ hoſtibus forent, introducam: vt videant Terram quæ vobis diſplicuit. Veſtra cadauera iacebunt in ſolitudine. Filij veſtri erũt vagi in deſerto annis quadraginta, & portabunt fornicationem veſtram, donec conſumantur cadauera patrum in deſerto. Iuxta numerum quadraginta dierum quibus conſyderaſtis Terram: (annus pro die imputabitur) & quadraginta annis recipietis iniquitates veſtras, & ſcietis vltionẽ mei. Quoniã ſicut locutus ſum, ita faciã omni multitudini huic peſſimæ quæ conſurrexit aduerſum me: in ſolitudine hac deficiet & morietur. ¶Igitur omnes viri quos miſerat Moyſes ad cõtẽplandã Terrã, & qui reuerſi murmurare fecerãt

¶24 Quòd. Iungitur præcedentibus, implebitur gloria Domini vniuerſa terra, quæ eſt ꝙ omnes viri &c. ¶25 At ſeruus meus ¶26 propterea quòd fuit ſpiritus alius cum eo, & impleuit poſt me, inducam &c. i. quoniam fuit alio animo erga me atque alij, & impleuit voluntatem meam ſequendo me, ego inducam &c. ¶27 Heb. Amalecitæ & Chananæi habitant in valle: [propterea] cras cõuertimini, ſiue, referte pedem. In valle, inquit, habitant. i. deliteſcunt in locis humilioribus vt inſidientur vobis. ¶28 vl, Vſquequo [ſub. propitius ero] congregationi iſti malæ, ¶29. i. peruenerunt ad aures meas querelæ eorum. ¶30 numerati veſtri iuxta &c. i. quotquot ex vobis numerati ſunt. ¶31 propterea ꝙ ¶32 Heb. Si vos intrabitis. Subaudiendũ, Iuro ego ſi vos intrabitis &c. ¶33 in ſignum ſcilicet iuramenti. ¶34 & cognoſcent terram quam vos ſpreuiſtis. ¶35 Heb. quæ veſtra ipſorum ſunt ¶36 erunt paſtores. i. more paſtorum vagabuntur. ¶37. i. dabunt pœnas fornicationũ veſtrarũ, hoc eſt infidelitatis veſtræ qua defeciſtis à fiducia in Deum. ¶38 & cognoſcetis mẽdacium meum. Vel, fruſtrationem meam. ſiue, irritationem. i. an ſermo meus mendax ſit: an verba mea irrita futura ſint, & fruſtrà me pronunciata, & caſſa. ¶39 q. d. Ego Dominus qui omnia poſſum, dixi omnia hæc illis euentura: proculdubio ſic faciam eis vt dixi. ¶40 quæ congregata eſt ¶41 murmurare fecerunt aduerſus eum [. i. Moſen] vniuerſam congregationem proferendo vituperium ſuper terram [vl, educendo famam malam ſuper terram. i. detrahendo terræ. Viri, inquam, tales qui protulerunt [de] terra famam malam, [. i. detraxerunt terræ,] coram &c.

Digitized by Google

una cum omnem multitudinem, detrahentes Terræ quòd eſſet mala, [mortui ſunt atque percuſſi in cõſpectu Domini. Ioſûe autem filius Nũ, & Caleb filius Iephone vixerunt ex omnib⁹ qui perrexerant ad conſyderandam Terram. Locutúſque eſt Moyſes vniuerſa verba hæc ad omnes filios Iſrael, & luxit popul⁹ nimis. ¶Et ecce mane primo ſurgentes, aſcenderunt verticem montis, atque dixerunt, Parati ſumus aſcẽdere ad locum de quo Dominus locutus eſt: quia peccauimus. Quibus Moyſes, Cur, inquit, tranſgredimini verbum Domini, quod vobis non cedet in proſperum? Nolite aſcendere: non enim eſt Domin⁹ vobiſcum: ne corruatis coram inimicis veſtris. Amalec & Chananæus ante vos ſunt, quorum gladio corruetis, eo quòd nolueritis acquieſcere Domino, nec erit Dominus vobiſcum. At illi contenebrati aſcenderunt in verticem mõtis: arca autem teſtamenti Domini & Moyſes non receſſerunt de caſtris. Deſcenditque Amalecites & Chananæus qui habitabat in monte: & percutiens eos atque concidens, perſecutus eſt eos vſque Horma.

CAP. XV.

Locutus eſt Dominus ad Moyſen dicẽs, Loquere ad filios Iſrael, & dices ad eos, Cũ ingreſſi fueritis Terram habitationis veſtræ quam ego dabo vobis, Et feceritis oblationem Domino in holocauſtum aut victimam pacificã vota ſoluentes, vel ſponte offerentes munera, aut in ſolennitatibus veſtris adolentes odorem ſuauitatis Domino, de bobus ſiue de ouibus: Offeret quicũque immolauerit victimam, ſacrificium ſimilæ decimam partem ephi conſperſam oleo, quod menſuram habebit quartam partem hin: Et vinũ ad liba fundenda eiuſdem menſuræ dabit in holocauſtum ſiue in victimam per agnos ſingulos, Et arietes erit ſacrificium ſimilæ duarum decimarum quæ conſperſa ſit oleo tertiæ partis hin, & vinum ad libamentum tertiæ partis eiuſdem menſuræ offeret in odorẽ ſuauitatis Domino. ¶Quãdo verò de bobus feceris holocauſtũ aut hoſtiã, vt impleas votũ vel pacificas victimas, dabis per ſingulos boues ſimilæ tres decimas conſperſæ oleo, quod habeat medium menſuræ hin, Et vinũ ad liba fundenda eiuſdem menſuræ in oblationem ſuauiſſimi odoris Domĩo. Sic facies per ſingulos boues & arietes & agnos & hœdos. Tã indigenæ quàm peregrini eodẽ ritu offerent ſacrificia. Vnũ præceptũ erit atq; iudiciũ tã vobis qui advenis Terræ. ¶Locut⁹ eſt Domin⁹ ad Moyſen, dicens, Loquere filiis Iſrael, & dices ad eos, Cũ veneri[tis]

contra eum vniuerſæ multitudini præbuerunt, in hoc quòd infamiam terræ euulgantes obtruſerunt: Viri, inquam, tales qui euulgarunt infamiam malam huius terræ, [42] coram Domino ſubita internecione morientur.' Iehoſua verò fili⁹ Nũ, & Caleb filius Iephunæ, qui ex viris illis fuẽt qui ierant exploratum terram, viuent. Et Moſes loquutus eſt verba iſta ad vniuerſos filios Iſrael, & luxit populus valde. ¶Mane verò cõſurgentes aſcenderunt in cacumẽ montis, dicẽtes, En præſto ſumus, aſcẽdemúſque ad eum locum de quo dixit Dominus: [43] nam peccauim⁹.' Et ait Moſes, Quare ſic tranſgredimini verbum Domini? [44] nõ 'bene cedet.' Ne aſcẽdatis: Dominus enim non eſt in medio veſtri, ne corruatis coram hoſtibus veſtris. Nam Amalec & Chananæus ſunt illic ante vos, corruetiſq; gladio, [45] eo quòd ſic à Domino defeceritis, 'nec aderit vobis Domin⁹. At illi [46] corroborantes ſe, aſcenderunt' in cacumen montis: arca verò fœderis Domini & Moſes non mouerunt à medio caſtrorum. Deſcendens autẽ Amalec & Chananæus, qui habitabant in monte illo, percuſſerunt eos, atque contriuerunt eos vſq; in Horma.

CAP. XV.

Et loquutus eſt Domin⁹ ad Moſen in hãc ſententiam, Loquere ad filios Iſrael, & dic ad eos, Quum veneritis in terrã' in qua habitabitis vos,' quam ego do vobis, Volueritiſque Domino facere ſacrificium quod igne conſit, holocauſtum [ſcilicet] aut 'victimam' ſingulare quoddã votũ, [4] aut voluntarium,' aut ſtatas ferias veſtras, vt faciatis ſcilicet odorem ſuaueolentem Domino de armẽtis aut pecoribus, [5] Afferat Domino, is qui adducit donum ſuum ſacrificium cibarium, nẽpe decimam partem ſimilaginis cõmixtam quarta parte hin olei, Sed & vinum pro libamine, quartam ſcilicet partem hin facias cũ holocauſto aut victima, pro agno vno. Aut ad arietẽ facias ſacrificium cibariũ duas decimas ſimilaginis, quæ cõſperſæ ſint tertia parte hin olei. Vini verò pro libamine tertiam partem hin, afferáſque odorem ſuaueolẽtem Domino. ¶ Quando' verò iuuẽcum feceris pro holocauſto, [6] aut pro ſingulari quodã voto, aut pro gratulatoriis' Domino, afferat cum iuuenco ſacrificium cibarium tres decimas ſimilaginis conſperſas oleo, [7] dimidiũ videlicet hin.' Vinum quoque afferas pro libamine, nempe dimidium hin, pro ſacrificio quod igne conſit in odorem ſuaueolẽtem Domino. Sic etiam fiet pro boue quolibet, aut pro agno ouium aut [hœdo] ca prarum, [8] iuxta numerum quem in [ſacrificiis] feceritis, iuxta eũdem & in his facere debetis.' O-

¶42 Heb. in plaga coram Domino. Sub. mortui ſunt. i. plaga à Deo imiſſa mortui ſũt. Hæc dicuntur per anticipationem, pro morientur.

¶43 renuendo ſcilicet aſcendere ad locũ illũ: pœnitẽtq; nos non obtẽperaſſe Domino.

¶44 & ipſa [aſcenſio] non proſperabitur.

¶45 Hebr. propterea quòd auerſi eſtis à poſt Dominũ, .i. ne ſequeremini Dominũ. q.d. quia deſeruiſtis Dominũ, ipſe deſeruit vos.

¶46 vſ, receptis animis [aut, roboratis animis] aſcenderunt. Gallice dicerem⁹, Ilz ſen hardirent.

XV.

¶1 Heb. habitationum veſtrarum. i. in qua habitaturi eſtis

¶2 ſcilicet pacificam.

¶3 ad perſoluendum votum,

¶4 Hebr. aut in oblatione ſpõtanea. vſ, aut mera liberalitate,

¶5 [Tũc] offeret qui offerre volet, oblationem ſuam Domino, p munere, [vel, i munus,] ſimilæ decimam partem miſtam i quarta parte hin olei. Et vini pro

[O]mnis indigena faciat iſta ſic, [9] vt afferat ſacrificiũ quod igne conſit in odorem ſuaueolentem Domino. Quòd ſi quiſpiam aduena apud vos commoratur, aut quicũque inter vos [nunc] fuerit, [10] etiã apud poſteros veſtros,' qui facere voluerit [11] ſacrificiũ quod igne cõſit, in odorẽ ſuaueolentẽ Domino, [12] ſic facere debet queadmodũ vos facitis. [13] Congregationi' ritus idem, & vobis & aduenæ qui cõmoratur [vobiſcum,] ritus [inquam] perpetuus [14] poſteris veſtris fuerit coram Domino, idem ſcilicet & vobis & aduenæ.' Lex eadem & ritus idem ſit vobis & aduenæ qui vobiſcum commoratur. ¶Et loquutus eſt Dominus ad Moſen hiſce verbis, Loquere ad filios Iſrael, & dic ad eos, Quum veneri-

libamine quartam partem hin offeres cum holocauſto ipſo, aut cum victima pacificorum, pro agno vno. [ſi. ſi offeratur agnus.] Aut pro ariete [id eſt, ſi offeratur aries] offeres in munus, ſimilæ duas decimas, quæ conſperſa ſit tertia parte hin olei. Et vini pro libamine tertiam partẽ hin, offeres in odorẽ ſuauiſſimũ Domino. Quando &c. ¶6 aut ſacrificium vt ſoluas votũ, aut pacificã hoſtiã ¶7 Heb. [in] dimidio hin. i. in media parte mẽſuræ quæ dicitur hin. ¶8 iuxta numerum quem ſacrificabitis, ſic facietis vni, ſecundum numerum eorum. vſ, pro numero quem ſacrificabitis, iſta obſeruabuntur à vobis per ſingula, pro ratione eorum ex quibus fiunt munera & libamina. i. erit proportio ſacrificiorum, & munerum, & libaminum. Quidam vertunt, Qualem numerum in his feceris, talem quoque numerum facies in illis. q.d. Tot munera, ſiue oblationes ex ſimila, tótque libamina, quæ ex vino fiebant, offeretis Domino, quot pecora ſacrificabitis: nullum ſacrificium pecorũ fiet ſine munere. i. ſine oblatione minha, & libatione vini. ¶9 vſ, dum offeret incenſum odoris quietis Domino. i. incenſum gratiſſimũ. ¶10 Heb. per generationes [vſ, ætates] veſtras. i. quibus temporibus contigerit vos viuere. ¶11 Heb. incenſum odoris quietis Domino, ¶12 vſ, vt facere volueritis, ſic faciet. ¶13 O congregatio, ¶14 Hebr. per generationes veſtras: ſicut vos, ſic & peregrinus erit corã Domino. i. ritus idem erit vobis & poſteris veſtris: quales eſtis, talis erit & aduena.

Digitized by Google

tis in terram in quam ego vos introduco, Quum comederitis de panibus terræ, [15]tollendo in altū ſeparabitis Domino thruma, [16] Primam videlicet præcipuámq;[partem]ex farina veſtra aquis conſperſa,& ſubacta in altum tollendo ſeparabitis thruma, placentam nempe, quemadmodum ex area ſeparando tollitis, ſic & illam ſeperabitis, De prima præcipuáque[parte]farinę veſtræ aquis conſperſæ dabitis thruma Domino apud poſteros veſtros. ¶ [7]Quòd ſi per incogitātiā aut errorem omnia iſta præcepta non feceritis quæ Dominus ad Moſen loquutus eſt, Omnia inquam quæ præcepit vobis Dominus per manum Moſis, ab eo ſcilicet die quo præcepit Dominus Moſi, & deinceps per poſteritates veſtras, [18]Si inquā contingat quòd à cōgregatione aliquid per incogitantiam aut errorem fieret, debet tota congregatio facere iuuencum' vnum ad holocauſtū in odorem ſuaueolētem Domino, ſimiliter & ſacrificium eius cibarium, & libamen eius iuxta ritum, & hircum ex capris vnum pro peccati hoſtia. Expiabitque ſacerdos vniuerſum cœtum filiorum Iſrael, & remittetur eis, quia ignorantia eſt, & ipſi adducent ſacrificium ſuum quod ſcilicet igne cōſit Domino, hoſtiam quoque pro peccato ante conſpectum Domini pro ignorantia ſua. Et remittetur toti cœtui filiorum Iſrael, & etiam aduenæ qui inter vos commoratur: [19]quandoquidem totus populus in errore & incogitantia[ſ]inuoluitur.] Si autem anima aliqua vna peccauerit per ignorantiam errorémque, adducere debet capram anniculam pro hoſtia peccati. Et [20]expiabit' ſacerdos animam talem, quæ errauit per ignorantiam, [21]hoſtia peccati quam[ſacrificat]pro ignorātia coram Domino, vt expiet eā,' & remittetur ei. [22]Eadē lex erit vobis, ſiquid per ignorantiam aut errorem committitur, tam indigenæ qui de filijs eſt Iſrael, quàm aduenæ qui cōmoratur inter vos. ¶ Anima verò quæ aliquid fecerit[23]elata manu,' ſiue ex īdigenis fuerit, ſiue ex aduenis, excindetur anima huiuſmodi è medio populi ſui, quia [24]blaſphemauit' Dominum. Nam verbum Domini ſpreuit, & præceptum eius irritum fecit: omnino ergo excindi debet huiuſmodi anima, [25] manebitque iniquitas eius ſuper eam. ¶ Quum verò filij Iſrael eſſent in deſerto, inuenerūt virum quendam colligentem [26]ligna' die ſabbati. Qui verò eum ligna colligentem inuenerunt, duxerunt eum ad Moſen & Aharonē, atque ad vniuerſum cœtum. Et poſuerunt eum in carcerem, quoniam non erat [27]expreſſum' quid faciendum eſſet ei. Dixit ergo Dominus ad Moſen, Morte multetur vir talis, obruátque eum vniuerſus cœtus filiorum Iſrael lapidibus extra caſtra. Eduxit itaque eum vniuerſa multitudo extra caſtra, & obruerunt eum lapidibus, & mortuus eſt, quemadmodum præceperat Dominus Moſi. ¶ Et ait Domin⁹ ad Moſen, dicens, Loquere ad filios Iſrael, & dic ad eos vt faciant ſibi fimbriam in [28]alis' veſtimentorum ſuorum[29]apud poſteros ſuos,' ponántque[30]ſuper alarum fimbriam[31]vittam hyacinthinam,' Eritque[32]in fimbriā,[33]& videbitis eam, & memores eritis omnium præceptorum Domini, & facietis' ea, neque [34]perueſtigetis poſt cor veſtrū, aut poſt oculos veſtros poſt quos ſcortari ſoletis: Quin memores ſitis, & faciatis omnia præcepta mea, eritiſque ſancti' Deo veſtro. Ego Dominus Deus veſter, qui eduxi vos de terra Ægypti, vt eſſem vobis Deus. ego Dominus Deus veſter.

tis in Terram quā dabo vobis, Et comederitis de panibus regionis illius, ſeparabitis primitias Domino. De cibis veſtris ſicut de areis primitias ſeparabitis, ita & de pulmentis dabitis primitias Domio. ¶ Quòd ſi per ignorantiam præterieritis quicquā horū quæ locutus eſt Dominus ad Moyſen, Et mandauit per eum ad vos, à die qua cœpit iubere & vltrà, Oblitáq; fuerit facere multitudo: offeret vitulum de armento, holocauſtum in odorem ſuauiſſimum Domino, & ſacrificium eius ac liba, vt ceremoniæ poſtulant, hircúmque pro peccato. Et rogabit ſacerdos pro omni multitudine filiorum Iſrael: & dimittetur eis, quoniam non ſponte peccauerunt, nihilominus offerentes incenſum Domino pro ſe & pro peccato atq; errore ſuo. Et dimittetur vniuerſæ plebi filiorum Iſrael, & aduenis qui peregrinantur inter eos: quoniam culpa eſt omnis populi per ignorantiā. Quòd ſi anima vnà neſciens peccauerit, offeret capram anniculam pro peccato ſuo: & deprecabitur pro ea ſacerdos, quòd inſcia peccauerit, coram Domino: impetrabitque ei veniam, & dimittetur illi. Tam indigenis quàm aduenis vna lex erit omniū qui peccauerint ignorātes. ¶ Anima verò quæ per ſuperbiam aliquid cōmiſerit, ſiue ciuis ſit ille, ſiue peregrinus: quoniam aduerſus Dominū rebellis fuit, peribit de populo ſuo. Verbum enim Domini contempſit, & præceptum illius fecit irritum: idcirco delebitur, & portabit iniquitatem ſuam. ¶ Factū eſt autem: cum eſſent filij Iſrael in ſolitudine, & inueniſſent hominem colligentem ligna in die Sabbathi, obtulerūt eū Moyſi & Aaron & vniuerſæ multitudini. Qui recluſerunt eum in carcerem, neſciētes quid ſuper eo facere deberent. Dixitque Dominus ad Moyſen, Morte moriatur homo iſte, obruat eum lapidibus omnis turba extra caſtra. Cúmque eduxiſſent eum foras, obruerūt eum lapidibus, & mortuus eſt ſicut præceperat Domin⁹. ¶ Dixit quoq; Dominus ad Moyſen, Loquere filijs Iſrael, & dices ad eos vt faciāt ſibi fimbrias per angulos palliorum, ponētes in eis vittas hyacinthinas: Quas cum viderint, recordentur omnium mandatorū Domini, nec ſequantur cogitationes ſuas & oculos per res varias fornicantes, ſed magis memores præceptorum Domini faciant ea, ſintque ſancti Deo ſuo. Ego Dominus Deus veſter, qui eduxi vos de Terra-Ægypti, vt eſſem Deus veſter.

¶15 offeretis oblationem Domino. ¶16 De primitijs farinæ veſtræ ſubactæ placentam offeretis in oblationem: ſicut oblationē areæ ſic offeretis eā. De primitijs in quam farinarū veſtrarū aqua ſubactarum dabitis Domino oblationē per generatiōes veſtras. i. Placentam de primitijs panum veſtrorum offeretis Domino in oblationem, ſicut offerre ſoletis oblationem iā collectis frugibus, & tritico iam repurgato & collecto ī area. De primitijs inquam panis veſtri dabitis Domio oblationem temporibus veſtris.

¶17 Heb. Cúmque erraueritis, & omnia &c.

¶18 Hebr. Si ab oculis congregationis factū aliquid fuerit ꝑ errorē: vniuerſa multitudo faciet iuuēcū &c. .i. Si multitudine nō animaduertēte aliquid factum fuerit per ignorātiā, multitudo offeret &c. Hæc omnia tractantur ī pricipio quarti capitis Leuitici. ¶19 quoniā ad vniuerſum populum 'pertinet peccatū admiſſum per ignorātiā. ¶20 Vox Hebræa C H I P E R, ꝑ qua nōnulli vertūt Deprecari & rogare: ſignificat expiare ſiue purgare, oblata Deo hoſtia. i. remouere irā Dei à peccatore, Deū peccatori placare, & ei veniā ab eo impetrare ſacrificijs, quæ Chriſtū præfigurabāt: ne ipſe peccatori imputet peccata. Erat autem ſacerdotis impetrare veniam populo, quòd Chriſti typum gereret veri paccatoris. ¶21 vl, cum peccauerit per errorem coram Domino, ad expiandam eam, ¶22 Indigenæ ex filijs Iſrael, & peregrino habitanti inter illos, ceremoniæ eædem erūt ei qui fecerit peccatum aliquod per errorē. Vel, per ignorantiam. ¶23 vl, in manu excelſa. i. per ſuperbiam, arrogāter, & ſuperbe. ¶24 vl, probris affecit ¶25 iniquitas eius erit ſuper eā. Sub. animam. i. dabit pœnas pro iniquitate ſua quā admiſit. ¶26 Ligna vocat fragmēta lignea, quæ colligebat vt accēderet ignē. ¶27 vl, certū ¶28 ſiue, angulis ¶29 Heb. per generationes ſuas. i. ſuis tēporibus, quādiu vixerint. ¶30 ſuper fimbrias angulorū ¶31 vl, vittā coloris cęleſtis. Cælū rubēs accedit ad colorē hyacinthi. Couleur rougeaſtre. Vox Hebræa P E T H I L, pro qua vertūt filū, ſiue vittā, idem ſignificat quod G V E D I L, Deut. 22. erat autē filū intortū dependens à fimbria alarū veſtimenti ¶32. i. vice fimbriæ. ¶33 vl, vt quū videritis eā, memores ſitis omniū præceptorū Domini, vt faciatis ¶34 aſpiciatis poſt cor veſtrū, & poſt oculos veſtros, poſt quos vos fornicamini: Vt recordemini, & faciatis omnia præcepta mea, & ſitis ſancti &c. i. vt pie colatis Deū. Aſpicere poſt cor ſuum, & poſt oculos ſuos, eſt ſequi cogitationes cordis ſui, & cōcupiſcentiam oculorum ſuorum. Poſt quos fornicamini. i. quos ſequentes, aberratis à præceptis Dei.

Digitized by Google

CAP. XVI.

Ecce autem Core filius Iſaar, filij Caath, filij
Leui, & Dathan atque Abiron filij Eliab, Hon
quoque filius Pheleth de filijs Ruben, ſurrexerũt
contra Moyſen, aliique filiorum Iſrael ducenti
quinquaginta viri proceres ſynagógæ, & qui tẽ-
pore cōcilij per nomina vocabantur. Cùmq; ſtetiſ
ſent aduerſum Moyſen & Aaron, dixerunt, Suffi
ciat vobis, quia omnis multitudo ſanctorum eſt,
& in ipſis eſt Dominus: cur eleuamini ſuper po-
pulum Domini? Quod cum audiſſet Moyſes, ceci-
dit pronus in faciem: Locutúſque ad Core & ad
omnem multitudinem, Mane, inquit, notum fa-
ciet Dominus qui ad ſe pertineant, & ſanctos ap
plicabit ſibi. & quos elegerit, appropinquabunt
ei. Hoc igitur facite, Tollat vnuſquiſque thuribu
la ſua, tu Core & omne concilium tuum: Et hau-
B rito cras igne ponite déſuper thymiama corã Do
mino: & quemcunque elegerit, ipſe erit ſanctus.
Multum erigimini filij Leui. Dixitq; rurſum ad
Core, Audite filij Leui, Num parũ vobis eſt quòd
ſeparauit vos Deus Iſrael ab omni populo, & iũ-
xit ſibi, vt ſeruiretis ei in cultu tabernaculi, & ſta
retis coram frequentia populi, & miniſtraretis
ei? Idcirco ad ſe fecit accedere te & omnes fratres
tuos filios Leui, vt vobis etiam ſacerdotium ven-
dicetis, & omnis globus tuus ſtet contra Domi-
num? Quid eſt enim Aaron vt murmuretis contra
eum? ¶ Miſit ergo Moyſes vt vocaret Dathan &
Abiron filios Eliab. Qui reſponderunt, Non ve-
nimus. Nunquid parũ eſt tibi quòd eduxiſti nos
de terra Ægypti quę lacte & melle manabat, vt
occideres in deſerto, niſi & dominatus fueris no
ſtri? Reuera induxiſti nos in terram quæ fluit ri-
uis lactis & mellis, & dediſti nobis poſſeſſiones
C agrorum & vinearũ: an & oculos noſtros vis erue
re? Non venimus. Iratúſque Moyſes valde, ait ad
Dominum, Ne reſpicias ſacrificia eorum: tu ſcis
quòd nec aſellum quidem vnquã acceperim ab
eis, nec afflixerim quempiam eorum. ¶ Dixitque
ad Core, Tu, & omnis congregatio tua ſtate ſeor
ſum coram Domino, & Aaron die craſtino ſepa-
ratim. Tollite ſinguli thuribula veſtra, & poni-
te ſuper ea incenſum, offerentes Domino, ducen
ta quinquaginta thuribula, Aaron quoq; teneat
thuribulum ſuum. Quod cum feciſſent, ſtantibus
Moyſe & Aaron, & coaceruaſſent aduerſum eos
omnem multitudinẽ ad oſtium tabernaculi, ap-
paruit cunctis gloria Domini. Locutúſque Domi
nus ad Moyſen & Aaron, ait, Separamini de me-
dio congregationis huius, vt eos repente diſper-
dam. Qui ceciderũt proni in faciẽ, atq; dixerũt,
D Fortiſſime Deus ſpirituũ vniuerſæ carnis, nũ vno
peccante, contra omnes ira tua deſæuiet? ¶ Et ait Do
minus ad Moyſen, Præcipe vniuerſo populo vt ſe-
parentur à tabernaculis Core & Dathan & Abirõ.
Surrexitq; Moyſes, & abijt ad Dathan & Abirõ: &
ſequentibus eũ ſenioribus Iſrael, dixit ad turbã,

CAP. XVI.

C[1]Orah autem' filius Iitzhar filij Cahath filij
Leui, & Dathan atque Abiram filij Eliab, ſed
& On filius Peleth de filijs Ruben, [2]inſurrexerũt
[3]cōtra Moſen,' vnà cum alijs viris de filijs Iſrael
ducentis & quinquaginta, qui principes erant[4]ſy
nagogæ, viri nobiles, qui ſtatis tẽporibus in cō-
cionem] vocabantur. Congregatique ſunt aduer
ſus Moſen & aduerſus Aharonem, & dixerũt ad
eos, [5]Sat ſuperq; vobis' quoniam[6] vniuerſi in cœ-
tu ſancti ſunt,' & Dominus eſt in medio eorum,
cur efferimini ſuper congregationem Domini?
Audiens [hoc] Moſes, cecidit in faciem ſuam, Et lo
quutus eſt ad Corah & ad omnẽ cœtum eius, di-
cẽs, [7]Mane' notum faciet Dominus qui ſint eius,
[8]quis ſanctus ſit, & quis ad eum accedere debeat,
quémque ſibi elegerit qui ad ipſum accedat.' Hoc
facite, Accipite vobis acerras, tũ Corah quàm vni-
uerſus cœtus eius, Et ponite in eas ignem, impo-
nitéque eis cras ſuffitum aromaticum coram Do
mino, eritque vir ille quẽ elegerit Domin⁹, ſan-
ctus: [9]nimiũ vobis ſumitis' filij Leui. Et dixit Mo
ſes ad Corah, Auſcultate quæſo filij Leui, An pa-
rũ hoc vobis eſt, quòd Deus Iſrael ſegregauit vos
è congregatione Iſrael, vt adiungeret vos ſibi, vt
exequeremini miniſterium tabernaculi Domini,
& vt ſtaretis coram cœtu, & miniſtraretis [10]eis?'
Adiunxit (inquam) te & omnes fratres tuos Leui
tecũ, [11]inſuper & ſacerdotium affectatis?' Ob hãc
enim cauſam tu & omnis cœtus tuus cōſpiratis
aduerſus Dominum: Aharō verò[12] quis eſt,' quòd
contra eum murmuratis? ¶ Miſit autẽ Moſes, &
vocauit Dathan & Abiram filios Eliab: qui dixe-
runt, Non[13] aſcendemus.' An parum eſt quòd effe
ciſti vt aſcenderemus nos è terra, quæ affluit la-
cte & melle, vt interficeres nos in deſerto, [14]niſi
& imperium ac tyrannidem tibi in nos ſumeres?
Præterea[15] num induxiſti' nos in terram quæ la
cte & melle affluit?[16] num dediſti' nobis hæredi-
tatem agrorum & vinearum?[17] an viris illis ocu
los excæcabis? nō aſcendemus.' Excanduit autem
Moſes valde, & dixit ad Dominum, Ne reſpicias
[18]ad eorum ſacrificium cibarium,' ne aſinũ qui-
dem ab eis accepi, nec quenquam illorum læſi.
¶ Et dixit Moſes ad Corah, Tu & omnis cōgrega
tio tua adeſte coram Domino, tu inquam & illi,
atque Aharon, idque cras. Et accipite quiſque a-
cerram ſuam, & imponite eis incenſum, & offer-
te coram Domino, [19]quiſque ex ducentis & quin
quaginta acerra ſua: [20]tu quoque Aharon, quiſ-
que habeat ſuam acerram.' Et acceperũt quiſque
acerram ſuam, & impoſuerunt eis ignem, dein-
de & incenſum eis impoſuerunt, & ſteterunt ad
oſtium tentorij cōſtitutionis, [21]vnà cum Moſe &
Aharone. [22]Cōgregauit quoq; ad eos Corah om
nẽ cœtũ ad oſtiũ tẽtorij cōſtitutionis, viſaque eſt
gloria Domini vniuerſę multitudini. Loquut⁹ eſt
autẽ Domin⁹ ad Moſen & ad Aharonẽ hiſce ver-
bis, Separamini è medio cōgregationis hui⁹, vt cō
ſumã eos ilico. Qui procidẽtes in facies ſuas dixerũt, Fortis Deus ſpirituũ vniuerſæ carnis, nũ ſi vn⁹ ali
quis peccauerit, aduerſus totũ cœtũ indignaberis? ¶ Et loquutus eſt Domin⁹ ad Moſen, dicẽs, Loquere
ad multitudinẽ, & dic, [23]Agite procul circũquaq; à tabernaculo Corah, Dathan & Abirã. Surgẽs itaque
Moſes, iuit ad Dathan & Abirã, eúmque ſequuti ſunt ſeniores Iſraelis, loquutúſque eſt ad cœtũ, dicẽs,

¶1 Aſſũpſit autem Core. Sub. aliquot homines ſecum, cōſortes aliquot, & traxit in ſuã ſententiã: quẽadmodum facere ſolẽt qui volunt à principe aliquo deficere. Quidam vertunt, Et aſſumpſit ſe, vt ſurgeret & diſcederet à Moſe.
¶2 & inſurrexerunt ¶3 vl, in conſpectu Moſis. i. præſente Moſe declarauerunt animi ſui ſententiã.
¶4 cōgregationis, nobiliſſimi totius multitudinis, homines nominis. i. qui vocari ſolebant ad tentorium fœderis, conſilij cauſa. Vel, homines magni nominis & clari. ¶5 q.d. Satis eſſe vobis debuerat, debueratis eſſe cō tenti ſorte veſtra. ¶6 multitudo tota ſãcta eſt. ¶7 vl, Craſtina die. Aut, Cũ primũ craſtinus illuxerit dies,
¶8 Heb. & ſanctum, & appropinquare faciet ſibi: & quẽ elegerit, appropinquare faciet ſibi. i. Craſtina die declarabit Domin⁹ quem velit eſſe ſãctũ .i. ſacerdotẽ, & ſacerdotio fungi, & accedere faciet ad ſe.
¶9 ſufficiat vobis. q.d. veſtra ſorte contenti eſſe debueratis.

¶10 pro eis. Sub. congregatione. i. vt vice multitudinis ſeruiretis in tabernaculo? ¶11 & tamen quæritis etiam ſacerdotium? .i. ſummum pontificatum. ¶12 vl, quid eſt? .i. Quid fecit Aaron, ſiue quid admiſit, quòd murmurate &c. ¶13 Sub. ad Moſen in montem. ¶14 Heb. quòd etiam vis dominari nobis dominando? Vel, niſi etiam fatageres eſſe dominus noſter? ¶15 non induxiſti. ſine interrogatione legendum: tametſi ipſa interrogatio habeat in ſe negationem. ¶16 neque dediſti ¶17 nunquid oculos virorum iſtorum eruere vis? non aſcendemus. Vel, nónne oculos multitudinis perſtringere vis, & illam cæcam reddere? q.d. nónne exiſtimas multitudinem hanc omnino cæcam eſſe? ¶18 ad oblationem eorum. i. Ne ſit tibi grata eorum oblatio. ¶19 ſinguli thuribula veſtra, quinquaginta & ducenta thuribula: ¶20 tu & Aaron ſinguli habebitis thuribula ſua. ¶21 & Moſes & Aharon. ¶22 Iam verò congregauerat ¶23 vl, Recedite per gyrum

Recedite quæſo à tentorijs virorum iſtorum impiorum, & nolite tangere quidquam quod eorũ eſt,[14] ne fortè conſumamini in vniuerſo peccato eorum.' Seperati itaq; ſunt de tabernaculo Corah, Dathan & Abiram circũquaque. Dathan verò & Abiram egreſſi, ſteterunt in oſtio tentoriorum ſuorum, cũ vxorib⁹ ſuis, liberis ſuis,[15] & pube ſua.' Et dixit Moſes, In hoc cognoſcetis quòd Dominus miſerit me,' vt facerem cuncta iſta opera,[16] neque ex corde meo.' Si morientur iſti morte qua ſolent vniuerſi homines,[17] viſitentúrq; viſitatione vniuerſorum hominum, nõ miſit me Dominus.' Si verò Domin⁹[18] omnino[noui quidquã] creauerit,' aperuerítque humus os ſuum, & deuorauerit eos vnà cum omnibus quæ habent, deſcẽderintque viui ad inferos: noſſe debetis quòd irritarint Dominum. Cõtigit autem quum perfeciſſet loqui [Moſes] omnia verba iſta, quòd tellus ſub illis dehiſceret. Aperuitq; tell⁹ os ſuũ, & deglutijt eos, atque domos eorũ, & omnes homines qui cum Corah erant,[19] cum vniuerſa ſupellectile.' Et deſcẽderunt ipſi cum omnib⁹ quæ habuerunt viui ad inferos, operuítque eos terra, & perierunt de medio cõgregationis. Omnis autem Iſrael qui circum eos fuerant, fugerunt[20] ad clamorem illorũ,[21] dixerúntque,' Ne fortè & nos terra degluttiat. Sed & ignis egreſſus eſt à Domino, qui deuorauit ducẽtos & quinquaginta illos viros qui ſuffitũ faciebant. ¶ Porrò Dominus loquutus eſt ad Moſen, dicẽs, Dic Eleazaro filio Aharonis ſacerdotis, vt leuet acerras è medio incẽdij, & ſpargat ignẽ[22] vltra:' quoniam[23] ſacræ ſunt.[24] Acerræ iſtæ peccatorum ſint pro animabus eorum,[25] fiant ex eis laminæ diductæ, eíſque obducatur ara:' nam attulerũt eas coram Domino, & ſacræ ſunt,[26] erúntque in ſignum filijs Iſrael.' Accepit itaque Eleazar ſacerdos acerras iſtas æreas[27] quas attulerant' combuſti,[28] & extenuarunt eas pro obductione aræ,' monumẽtum ſcilicet filijs Iſrael, nequis alienus accedat, qui ſcilicet nõ eſt de ſemine Aharonis, ad incendendum ſuffitum coram Domino, ne accidat illi quod Corah & cœtui eius, quemadmodũ[29] loquutus fuerat Dominus de eo, per manum Moſis. ¶ Poſtero die murmurauerunt contra Moſen & contra Aharonem vniuerſa multitudo filiorum Iſrael, hiſce verbis, Vos interfeciſtis populum Domini. Cúmque cõgregaretur multitudo aduerſus Moſen & aduerſus Aharonem,[40] reſpexerunt ad tentorium cõſtitutionis, & ecce nubes operuit ipſum, viſáque eſt gloria Domini.' Venitq; Moſes & Aharon ante tentorium conſtitutionis. Et loquutus eſt Dominus ad Moſen in hanc ſententiam, Separemini è medio congregationis iſtius, vt conſumam eos ſubitò. Illi autem prociderunt in facies ſuas. Et dixit Moſes ad Aharonem, Tolle acerram, & pone in eam ignem ex ara: impone & incẽſum, & illico ad congregationem profer,[41] & propitiare pro eis:[42] egreſſa enim eſt ira à facie Domini, & clades iam cœpit.[43] Tulit' itaque Aharõ quemadmodum loquutus fuerat Moſes, & cucurrit in mediam concionẽ, & ecce clades cœperat in populo, imponénſque incẽſum, expiauit populum. Et quum ſtaret inter mortuos & viuos, cohibita eſt clades. Fuerunt autem eorum qui mortui ſunt in clade iſta, quatuordecim millia & ſeptingenti, præter eos qui mortui erant[44] in negotio Corah.' Reuerſúſque eſt Aharon ad Moſen ad oſtium tentorij conſtitutionis, & cohibita eſt clades.

Recedite à tabernaculis hominum impiorum, & nolite tangere quæ ad eos pertinent, ne inuoluamini in peccatis eorum. Cumq; receſſiſſent à tentorijs eorum per circuitum, Dathan & Abiron egreſſi ſtabant in introitu papilionum ſuorum cũ vxoribus & liberis, omnique frequentia. Et ait Moyſes, In hoc ſcietis quòd Domin⁹ miſerit me vt facerem vniuerſa quæ cernitis, & non ex proprio ea corde protulerim: Si conſueta hominum morte interierint, & viſitauerit eos plaga, qua & cæteri viſitari ſolent: nõ miſit me Dominus. Sin autem nouam rem fecerit Dominus, vt aperiens terra os ſuum degluttiat eos & omnia quæ ad illos pertinent, deſcenderintque viuentes in infernum: ſcietis quòd blaſphemauerint Dominum. Cõfeſtim igitur vt ceſſauit loqui, dirupta eſt terra ſub pedibus eorum: Et aperiens os ſuum deuorauit illos cum tabernaculis ſuis & vniuerſa ſubſtãtia eorum. Deſcenderúntque viui in infernum operti humo, & perierunt de medio multitudinis. At vero omnis Iſrael qui ſtabat per gyrum, fugit à clamore pereuntium, dicens, Ne fortè & nos terra degluttiat. Sed & ignis egreſſus à Domino interfecit ducentos quinquaginta viros qui offerebant incẽſum. ¶ Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens, præcipe Eleazaro filio Aaron ſacerdoti vt tollat thuribula quæ iacent in incendio, & ignem huc illúcque diſpergat: quoniam ſanctificata ſunt in mortibus peccatorum: producátque ea in laminas, & affigat altari, eo quòd oblatum ſit in eis incenſum Domino, & ſanctificata ſint, vt cernant ea pro ſigno & monimẽto filij Iſrael. Tulit ergo Eleazar ſacerdos thuribula ænea in quibus obtulerãt hi quos incendiũ deuorauit, & produxit ea in laminas, affigens altari: vt haberent poſtea filij Iſrael quibus commonerentur, nequis accedat alienigena, & qui non eſt de ſemine Aaron ad offerendum incenſum Domino, ne patiatur ſicut paſſus eſt Core, & omnis cõgregatio eius loquẽte Domino ad Moyſen. ¶ Murmurauit autẽ omnis multitudo filiorum Iſrael ſequenti die contra Moyſen & Aarõ, dicens, Vos interfeciſtis populum Domini. Cúmque oriretur ſeditio, & tumult⁹ increſceret, Moyſes & Aaron fugerunt ad tabernaculum fœderis. Quod poſtquã ingreſſi ſunt operuit nubes, & apparuit gloria Domini. Dixitq; Dominus ad Moyſen, Recedite de medio huius multitudinis, etiã nunc delebo eos. Cúmque iacẽrent in terra, dixit Moyſes ad Aaron, Tolle thuribulum, & hauſto igne de altari mitte incenſum deſuper, pergens citò ad populum vt roges pro eis: iam enim egreſſa eſt ira à Domino, & plaga deſæuit. Quod cum feciſſet Aaron, & cucurriſſet ad mediam multitudinem, quam iam vaſtabat incendium, obtulit thymiama: & ſtans inter mortuos ac viuẽtes, pro populo deprecatus eſt, & plaga ceſſauit. Fuerunt autem qui percuſſi ſunt, quatuordecim millia hominum & ſeptingẽti, abſque his qui perierant in ſeditione Core. Reuerſúſq; eſt Aaron ad Moyſen ad oſtium tabernaculi fœderis poſtquã quieuit interitus.

¶14 ne forte pereatis in omnibus peccatis eorum. i. ne forte pereatis vnà cũ illis qui tot peccata admiſerũt. ¶15 paruuliſq; eorum. i. cũ tota familia eorum. ¶16 nã non ex corde meo, ſub. feci hæc. Vel vt dilucidi⁹ Chaldæus paraph. non enim veni hæc facere ſponte mea, aut volũtate mea me ad id impellente. ¶17. i. ſi talia qualia euenire ſolẽt cęteris hominibus, euenerint eis, dicite me nõ eſſe miſſum à Deo. ¶18 Heb. creaturam creauerit. Hebraiſmus. p. Si De⁹ fecerit rẽ hactenus nõ viſam. ¶19 cum omnibus diuitijs. Vox Hebręa optime reddit per vocẽ Gallicã Richeſſes, quæ ab Hebræa manaſſe videt. RICHVS. ¶20 vl, audito eorũ clamore, ¶21 ſub. Fugiamus, ¶22 ſub. altare: huc illuc, nõ in ignẽ altaris. ¶23 Sacras fuiſſe dicit, q i eis incẽſum oblatũ fuiſſet Domino. ¶24 Acerras inquã peccatorũ iſtorũ in animas ſuas. i. iſtorũ qui propter peccata ſua cõie erunt animas ſuas in mortẽ. ¶25 faciántq; [ſub. artifices] ex eis laminas extẽſas, in opimentũ altaris, ſiue, vt inde operiatur altare. ¶26. i. vt quoties videbũt filij Iſrael altare opertũ laminis, recordẽtur eorum qui contra præceptum Dei obtulerint illi incẽſum. ¶27 quibus obtulerant. ſub. incenſum. ¶28 Heb. & extendit ea in laminas quibus tegeretur altare. Extendit, inquit, pro curauit extendi. ¶29 dixerat Dominus per Moſen ipſũ. Scilicet Eleazaro. ¶40 conuerterunt ſeſe [ſub. fugiendo] ad tabernaculum fœderis, & ſtatim operuit illud nubes, & apparuit gloria Domini. ¶41 vl, vt expies illos. Aut, veniam illis obtineas. ¶42. i. iratus Dominus ſæuire cœpit. ¶43 ſub. acerram. ¶44 vl, propter Core. i. ob ſeditionem Core.

CAP. XVII.

[illegible]

ET locutus eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Loquere ad filios Iſrael, & accipe ab eis virgas ſingulas per cognationes ſuas, à cunctis principibus tribuum, virgas duodecim, & vniuſcuiuſque nomen ſuperſcribes virgæ ſuæ. Nomen autẽ Aaron erit in tribu Leui. & vna virga cunctas eorũ familias continebit. Ponéſque eas in tabernaculo fœderis coram teſtimonio, vbi loquar ad te. Quem ex his elegero, germinabit virga eius: & cohibebo à me querimonias filiorũ Iſrael, quibus contra vos murmurant. ¶Locutúſq; eſt Moyſes ad filios Iſrael: & dederunt ei omnes principes virgas per ſingulas tribus: fuerúntque virgæ duodecim abſque virga Aaron. Quas cum poſuiſſet Moyſes coram Domino in tabernaculo teſtimonii, Sequenti die regreſſus inuenit germinaſſe virgam Aaron in domo Leui: & turgẽtibus gemmis eruperant flores, qui foliis dilatatis, in amygdalas deformati ſunt. Protulit ergo Moyſes omnes virgas de conſpectu Domini ad cũctos filios Iſrael: videruntque, & receperunt ſinguli virgas ſuas. Dixitque Dominus ad Moyſen, Refer virgã Aaron in tabernaculum teſtimonii, vt ſeruetur ibi in ſignum rebellium filiorum Iſrael, & quieſcant querelæ eorũ à me, ne moriantur. Fecitque Moyſes ſicut præceperat Dominus. Dixerunt autem filii Iſrael ad Moyſen, Ecce cõſumpti ſum⁹, omnes periimus. Quicunque accedit ad tabernaculum Domini moritur. num vſque ad internecionem cuncti delendi ſumus?

CAP. XVIII.

DIxitque Dominus ad Aaron, Tu, & filii tui, & domus patris tui tecum portabitis iniquitatem ſanctuarii: & tu & filii tui ſimul ſuſtinebitis peccata ſacerdotii veſtri. Sed & fratres tuos de tribu Leui, & ſceptro patris tui ſume tecũ, præſtoque ſint, & miniſtrẽt tibi: tu autem & filii tui miniſtrabitis in tabernaculo teſtimonii. Excubabuntque Leuitæ ad præcepta tua, & ad cũcta opera tabernaculi: ita duntaxat vt ad vaſa ſãctuarii & altare non accedant, ne & illi moriantur, & vos pereatis ſimul. Sint autem tecum, & excubent in cuſtodiis tabernaculi, & in omnibus ceremoniis eius. alienigena non miſcebitur vobis. Excubate in cuſtodia ſanctuarii, & in miniſterio altaris: ne oriatur indignatio ſuper filios Iſrael. Ego dedi vobis fratres veſtros Leuitas de medio filiorum Iſrael, & tradidi donũ Domino, vt ſeruiant in miniſteriis tabernaculi eius. Tu autem & filii tui cuſtodite ſacerdotium veſtrum: & omnia quæ ad cultum altaris pertinent, & intra velum ſunt, per ſacerdotes adminiſtrabuntur. ſi quis externus acceſſerit, occidetur. ¶Locu-

CAP. XVII.

ET loquutus eſt Dominus ad Moſen, dicẽs, Loquere ad filios Iſrael, & cape ab eis ſingulas virgas[1] iuxta patrias domos,’ à cunctis ſcilicet principibus eorum, iuxta domos patrum ſuorum, duodecim nempe virgas: ſcribéſque ſuper cuiuſque virgam nomen eius. Nomen verò Aharonis ſcribes[2] ſuper virgam Leui: [3] ſingulæ enim virgæ ad caput domus patrum ſuorum pertinent.’ Repone autem eas[4] in tentorium conſtitutionis[5] coram teſtimonio, [6] eo loci vbi vobiſcum paciſcar.’ Fiet autem vt virga illius viri quem elegero, germinatura ſit, vt auertam à me queſimonias filiorum Iſrael, quibus aduerſum vos [7] murmurant. ¶Et loquut⁹ eſt Moſes ad filios Iſrael, dederũntque ei omnes primores illorum ſinguli principes ſingulas virgas iuxta domos patrum ſuorũ, duodecim videlicet virgas, [8] fuitque virga Aharonis inter virgas illas.’ Et repoſuit Moſes virgas illas[9] coram Domino[10] in tentorio teſtimonii.’ Factum eſt autem poſtero die, quum veniret Moſes in tentorium teſtimonii, en virga Aharonis [11] pro domo Leui [12] floruit, proferens germen, & prorumpens in florem, reddidit amygdala.’ Moſes [autem] protulit omnes virgas à cõſpectu Domini ad vniuerſos filios Iſrael: quas quum vidiſſent, accepit quiſque ſuam virgam. Et dixit Dominus ad Moſen, [13] Reſtitue’ virgam Aharonis [14] ante teſtimonium,’ vt reſeruetur in ſignum filiorum rebellium, [15] & ceſſet murmuratio eorũ à me,’ ne moriantur. Fecit itaque Moſes quemadmodum præceperat ei Dominus, ſic inquam fecit. Et dixerunt filii Iſrael ad Moſen, dicentes, Ecce expiramus, perimus, actum eſt de nobis omnibus. Quicunque ad tabernaculum Domini[16] acceſſerit, morietur: [17] num finem facimus expirando?

CAP. XVIII.

DIxit[1] verò Dominus ad Aharonem, Tu & filii tui, & domus patrũ tuorũ tecũ[2] feretis iniquitatẽ ſãctuarii,’ tu quoq; & filii tui tecũ feretis iniquitatẽ ſacerdotii veſtri. Fratres quoq; tuos[3] de tribu Leui, de tribu patris tui adiunges tibi, vt iungantur tibi, tibique miniſtrent, tu inquam & filii tui tecum[4] [ſeritis] coram tentorio teſtimonii.’ Ipſi[5] cuſtodient cuſtodiam tuam, & cuſtodiam vniuerſi tentorii,’ veruntamen ad vaſa ſanctuarii & ad aram non accedant, ne moriantur tam ipſi quàm vos. Addentur quidem tibi, & [6] cuſtodient cuſtodiam tentorii conſtitutionis[7] pro cũcto miniſterio tentorii: [8] alienus’ autem ad vos non accedet. Cuſtodietis itaque cuſtodiam ſanctuarii, & cuſtodiam aræ, vt amplius nulla ſit indignatio ſuper filios Iſrael. Ego ſiquidem tuli fratres veſtros Leuitas è filiis Iſrael, [9] qui donum vobis ſint dedicati Domino,’ vt exequantur miniſterium in tentorio cõſtitutionis. Tu igitur & filii tui tecũ cuſtodietis ſacerdotiũ veſtrũ, in cũctis quæ ad arã pertinẽt, & in his quæ intra velũ ſunt miniſteriũ exequẽtes. [10] dedi enim vobis officiũ ſacerdotale tãquã munus:’ ſi alien⁹ acceſſerit, morietur. ¶Et lo-

¶1 vt, per familias auorũ ſuorum, ¶2.i.ſuper virgam tribus Leui. ¶3 quia virga vna erit principi familiæ a[...]tæ.i.ſinguli principes ſingulas virgas dabunt. ¶4 in tentorio fœderis ¶5.i.ante arcã fœderis. ¶6 vbi conueniam vobiſcum. Vel, conuenire ſoleo vobiſcum .i.vbi ſoleo dare vobis reſpõſa. Hinc tabernaculum conuentus vel cõuentionis dicitur. Vide Exod. 27. ¶7 vt, cõquerantur. ¶8 de quarum numero erat virga Aaron. Secundum Hebræos, duodecim virgę erãt: at ſecundũ Latinos, erant tredecim. Quãuis Leuitæ nullam haberent hæreditatem, tamẽ annumerabantur: ipſi enim Leuitæ capaces erant ſacerdotii. Sed quia nullam capiebant diſtributionem Terræ ſanctæ, ideo tunc non annumerabantur inter duodecim trib⁹: verũm tribus Ioſeph diuidebatur in duas. ¶9.i. ante arcã fœderis. ¶10.i.in ſancto ſanctorũ in quo erat arca cõuentionis. ¶11 virga inquã familiæ Leui ¶12 gẽmas truſerat & emiſerat flores, ad maturitatẽmque perduxerat amygdala. Hebraice legitur, & ablactauerat amygdala.i.habebat amygdala perducta ad groſſitiem. ¶13 Refer ¶14.i.ante arcam teſtimonii. ¶15 Heb.& finies querelas eorũ apud me. Vel, finem impones querelis eorum de me.i.efficies vt poſthac non conquerantur de me. ¶16 accedit, moritur. .i.mori ſolet. ¶17 nunquid conſumpti ſumus deficiẽdo? Aut, nũquid cõſumendi ſumus omnes? Melius, vertas, vtinã mortui eſſemus omnes. XVIII. ¶1 ſub.internuntio Moſe. ¶2.i.dabitis pœnas ſiquid peccatum fuerit in ceremoniis ſanctuarii. Vel, vos cuſtodes eritis ſanctuarii, & neminem qui non ſit de tribu veſtra, permittetis miniſtrare in ſanctuario: alioqui vos portabitis perpetratum malum. Similiter tu Aaron & filii tui, quos delegi mihi in ſacerdotes, obſeruabitis diligenter ne alii Leuitæ ſibi vſurpent officium ſacerdotale: ſed illi ſuum, & vos veſtrum exequemini: ne in peccatum corruatis, &c. ¶3 tribum Leui, cognationem patris tui applicabis ad te, & adhærebunt tibi, vt tibi &c. ¶4 ſeritis. vt. ſtabitis] coram tabernaculo fœderis. ¶5.i.ſeruabunt præcepta tua. vel, diligentiſſime obſeruabunt & facient quod illis præceperis: & ceremonias totius tabernaculi peragent. ¶6.i.obſeruabunt quæcunque ſunt obſeruanda in tentorio fœderis. ¶7 in omni opere tabernaculi. vt, in omnibus ceremoniis tabernaculi, ¶8.i.qui non fuerit de tribu veſtra. ¶9 vobis donum oblatos Domino.i.vt eos vobis donarem, vtpote qui iam donati ſint Domino. ¶10 Heb.ſeruitium functionẽ doni p[...]ſui ſacerdotiũ veſtrũ.i.Dignitatẽ veſtrã ſacerdotalẽ cuſtodietis in omnibus ceremoniis tabernaculi, & partis quæ eſt vltra velum: quia dignitatem ſacerdotalem dedi vobis gratis.

Digitized by Google

¶11 oblationū mearū omnes ſāctificationes .i. dedi tibi primitias meas, quæcunque mihi offerent filij Iſrael. ¶11 propter vnctionē, .i. quia tu es ſacerdos. q.d. Quæcunque offeruntur Deo, ſacerdotū ſunt ¶13 vl, iure ſēpiterno. i. irreuocabili.
¶14 vl, Iſtud autem habebis de ſanctificatione ſanctificationū de igne. i. habebis de oblatione ſacratiore quæ remāſerit ex igne: hoc eſt, quæ igne cō ſumpta nō fuerit. ¶15 omnis oblatio eorum ex omni munere eorum, & ex omni ſacrificio eorum pro peccato. & pro delicto, quam reddent mihi, ſanctitas ſanctitatum erit tibi & filijs tuis. i. ad te pertinebit tā quam ſāctum.
¶16 In ſanctitate ſanctitatum .i. In loco ſacro vel ſacratiore: hoc eſt in tabernaculo. Tabernaculū vocat ſacratiorē locum, reſpectu atrij: quia erat loc⁹ ſacratior.
¶17 ſāctitas erit tibi .i. ad te pertinebit hæc oblatio.

quutus eſt Domin⁹ ad Aharonē, Ecce ego dedi tibi cuſtodiam [12] thrumæ meæ de cunctis ſanctificatis' filiorum Iſrael, tibi inquam dedi ea[11] ad vnctionē,' & filijs tuis 'ſtatuto perpetuo.[14] Iſtud verò tuum erit de ſancto ſanctorum de igne, [15] omne ſacrificium eorum, omne ſacrificium cibariū eorum, omnis hoſtia eorum quæ fit pro peccato, omnis denique hoſtia quæ fit pro delicto eorū, quas mihi afferunt, hæc tibi & filijs tuis ſacroſācta eſto.[16] In ſacroſancto [loco]' comedes illud, omniſque mas comedet de eo, [17] ſanctum ſit tibi.' Et hoc quoque tuum erit, [18] thruma quam dono dant ipſi, & omnis tenupha filiorum Iſrael, ea tradidi' tibi, filijs tuis, & filiabus tuis tecum, idq; ſtatuto perpetuo: omniſque qui mundus fuerit in domo tua, ex eo comedet. Omnem [19] pinguedinem olei, omnem quoque pinguedinem muſti & frumenti, [20] quam ipſi ex primitiuis fructibus Domino afferunt,' hæc inquam tibi tradidi. [21] Præcocia inſuper & quæcunque primo maturuerint in terra eorum, quæ attulerint Domino, tua erunt,' de quibus veſcentur omnes qui in domo tua mundi fuerint.[22] Omne quoque herem in Iſraele tuū ſit.' Omne denique primogenitū cuiuſcunq; carnis, quod attulerint Domino, ſiue ex hominib⁹ fuerit, ſiue ex animalib⁹, tuū erit: hominis tamē primogenitū omnino[23] redimes:' ſic quoq; redimes primogenitū iumenti immundi. ([24] Redēptiōes verò eius [ſic ſint,] redimes quū ſūt vnius mēſis, iuxta æſtimationē argēti, nēpe quinque ſiclis iuxta ſiclū ſanctuarij,' qui habet viginti[25] gera.)' Verūtamē primogenitū bouis, aut primogenitū ouis, aut primogenitū capræ non[25] redimes:' hæc enim [26] ſācta' ſunt, ideo ſāguinē eorū ſparges [27] ſuper arā,' & adipē eorum incēdes pro ſacrificio quod igne confit, [28] odorem ſuaueolentem Domino.' Caro autem eorum tua eſt, quemadmodum [29] pectuſculū tenupha,' & armus dexter, [30] hæc tua ſunt. [31] Omnem thruma ſanctificatorum, quam' afferunt filij Iſrael Domino, tibi dedi, & filijs tuis atque filiabus tuis tecum ſtatuto perpetuo, [32] fœdus ſalis perpetuum' ſit hoc coram Domino tibi & ſemini tuo tecū. ¶Dixit Dominus ad Aharonem, In terra eorum nihil poſſidebis, nec pars vlla erit tibi inter eos, ego ſum pars tua, & hæreditas tua inter filios Iſrael. Filijs verò Leui dedi cunctas decimas Iſraelitarū, vt ſcilicet poſſideant eas, [33] pro miniſterio eorum' [34] quod ipſi exequuntur in tētorio cōſtitutionis.' Filij verò Iſrael vltra nō accedent ad tētoriū cōſtitutionis, [35] ne ferant peccatū, & moriantur:' ſed Leuitæ[36] exequentur miniſteriū in tētorio cōſtitutionis, & illi ipſi ferēt iniquitatē ſuā:[37] rit⁹ hic perpetu⁹ erit etiā poſteris veſtris. 'inter filios Iſrael nullā obtinebūt hereditatē, [38] Sed decimas filiorū Iſrael, quas illi leuādo in altū ſeperāt thruma Domino, eas ſcilicet dedi' Leuitis, vt ſit eorū hæreditas: idcirco dixi[39] eis,' Inter filios Iſrael nullā habebitis hæreditatē. ¶Loquutúſque eſt Domin⁹ ad Moſen in hāc ſentētiā, Et ad Leuitas loquēris, & dices ad eos,

túſque eſt Dominus ad Aaron, Ecce dedi tibi cuſtodiam primitiarum mearum: omnia quæ ſanctificantur à filijs Iſrael, tradidi tibi & filijs tuis pro officio ſacerdotali, legitima ſempiterna. Hæc ergo accipies de his quæ ſanctificantur, & oblata ſunt Domino, Omnis oblatio, & ſacrificium, & quicquid pro peccato atque delicto redditur mihi, & cedet' in Sancta ſanctorum, tuum erit, & filiorum tuorum. In ſanctuario comedes illud: mares tantum edent ex eo, quia conſecratum eſt tibi. Primitias autem quas vouerint, & obtulerint filij Iſrael, tibi dedi, & filijs tuis, ac filiabus tuis iure perpetuo: qui mundus eſt in domo tua, veſcetur eis. Omnem medullam olei, & vini, ac frumēti, quicquid offerunt primitiarum Domino, tibi dedi. Vniuerſa frugū initia, quæ gignit humus, & Domino deportantur, cedent in vſus tuos. qui mūdus eſt in domo tua, veſcetur eis. Omne quod ex voto reddiderint filij Iſrael, tuum erit. Quicquid primum 'erumpet' è vulua cunctæ carnis, quam offerunt Domino, ſiue ex hominibus, ſiue de pecoribus fuerit, tui iuris erit: ita dūntaxat, vt pro hominis primogenito pretiū accipias, & omne animal quod immundum eſt redimi facias. Cuius redemptio erit poſt vnum menſem, ſiclis argenti quinque, pondere ſanctuarij. [Siclus viginti obolos habet. Primogenitum autem bouis & ouis & capræ non facies redimi, quia ſanctificata ſunt Domino. ſanguinem tantùm eorū fundes ſuper altare, & adipes adolebis in ſuauiſſimum odorē Domino. Carnes verò in vſum tuū cedent, ſicut pectuſculum conſecratum, & armus dexter, tua erūt. Omnes primitias ſāctuarij quas offerunt filij Iſrael Domino, tibi dedi & filijs, ac filiabus tuis iure perpetuo. Pactum ſalis eſt ſempiternum coram Domino tibi ac filijs tuis. ¶Dixitque Dominus ad Aaron, In terra eorum nihil' poſſidebitis, nec habebitis' partem inter eos: [ego pars & hæreditas tua in medio filiorum Iſrael. Filijs autem Leui dedi omnes decimas Iſraelis in poſſeſſionē pro miniſterio quo ſeruiūt mihi in tabernaculo fœderis: Vt nō accedant vltrà filij Iſrael ad tabernaculū, nec cōmittāt peccatū mortiferum, ſolis filijs Leui mihi in tabernaculo ſeruiētib⁹, & portātibus peccata populi. [legitimū ſempiternū erit in generationib⁹ veſtris. Nihil aliud poſſidebūt, decimarū oblatione cōtēti, quas in vſus eorū & neceſſaria ſeparaui. ¶Locutúſq; eſt Domin⁹ ad Moyſen, dicens, Præcipe Leuitis, atq;

¶18 oblationē doni eorū, oēs oblatiōes quas obtulerint filij Iſrael, dedi &c. i. Iſtud capies ex eo quod dabūt tibi dono filij Iſrael. ¶19 He. adipē olei, & omnē adipē vini. Per adipē intelligit quod optimū eſt. q.d. Optimū oleū, muſtum, frumentū &c. ¶20 primitias eorum quas daturi ſunt Domino. i. mihi. Per appoſitionem dictū eſt, Omnē adipem olei &c. primitias eorum &c. q.d. Omnem adipem olei &c. eorum videlicet primitias &c. ¶21 Primitiæ omnium eorum quæ in terra ipſorum creuerint, quas offerent Domino, tuæ erunt, ¶22 vl, Omnis cōſecratio in Iſraele, tua erit. i. Quicquid ex voto cōſecrauerint Deo Iſraelitæ. ¶23 redimi facies. vl, redimēdū curabis. homines enim non mactabitur Deo. ¶24 Præterea redēptiones eius, [ſcilicet primogeniti,] ab eo quod natū fuerit mēſem vnū, redimi curabis. ſecūdū æſtimationē, pecunia quinq; ſiclorū, [vel quinque ſiclis argēti] ad rationē ſicli ſanctuarij. Quod ait, iuxta æſtimationē: ſignificat iuxta pretiū quod accipere à me debes. q.d. pretio tibi à me cōſtituto. ¶25. i. obolos. ¶26. i. Deo cōſecrata. ¶27 iuxta altare. i. ad baſim altaris. ¶28 Chaldæus paraph. vertit, vt oblatio ſuſcipiatur volūtarie corā Domino. ¶29 pectus eleuationis. i. quod eleuādo offertur Deo ex hoſtijs pacificis. ¶30 tua erit. ſub. caro illa. ¶31 Omnes eleuationes ſanctificationū quas &c. i. Omnes oblationes quæ mihi dātur. vl, Omnes oblationes ſanctas, hoc eſt mihi cōſecratas. ¶32. i. fœdus incorruptū & ſempiternū. ¶33 pro opere eorū. vl, pro cultu eorū. aut, mercede miniſterij eorū. ¶34 quoniā ipſi peragūt miniſteriū tabernaculi fœderis. ¶35 Heb. vt ferāt iniquitatē ad moriendū. i. ne peccent, & moriatur. ¶36 peragēt opus tabernaculi fœderis: portabūntque iniquitatē &c. Quā ſcilicet admiſerint in miniſterio ſuo. i. punietur ſi non obſeruauerint ceremonias quæ obſeruari debēt in cultu tabernaculi. ¶37 Hebr. ſtatuto perpetuo, per generationes veſtras. i. quandiu contigerit vos viuere. ¶38 Nam decimas filiorum Iſrael quas offerre ſolent Domino in oblationem, dedi &c. ¶39 de eis.

Digitized by Google

deuantia, Cum acceperitis à filijs Iſrael decimas quas dedi vobis, primitias earũ offerte Domino, id eſt decimi partẽ decimæ, Vt reputetur vobis in oblationem primitiuorum tam de areis quàm de torcularibus. Et vniuerſis quorum accipitis primitias, offerte Domino, & date ea Aaron ſacerdoti. Omnia quæ offeretis ex decimis, & in donaria Domini ſeparabitis, optima & electa erunt cuncta. Dicéſque ad eos, Si præclara & meliora quæque obtuleritis ex decimis, reputabit vobis quaſi de area & torculari dederitis primitias. Et comedetis eas in omnibus locis veſtris, tam vos quàm familiæ veſtræ: quia pretium eſt pro miniſterio quo ſeruitis in tabernaculo teſtimonij. Et nõ peccabitis ſuper hoc, egregia vobis & pinguia reſeruantes: ne polluatis oblationes filiorum Iſrael, & moriamini.

CAP. XIX.

Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen & Aarõ, dicens, Iſta eſt religio victimæ, quam conſtituit Dominus. Præcipe filijs Iſrael vt adducãt ad te vaccam rufam ætatis integræ, in qua nulla ſit macula, nec portauerit iugũ. Tradéſque eã Eleazaro ſacerdoti, qui eductam extra caſtra, immolabit in conſpectu omnium: Et tingens digitum in ſanguine eius, aſperget contra fores tabernaculi ſeptem vicibus. Combur étq; eam cũctis videntibus tam pelle & carnibus eius, quàm ſanguine & fimo flammæ tradetis. Lignum quoque cedrinum, & hyſſopum, coccúmque bis tinctum ſacerdos mittet in flammam quæ vaccam vorat. Et tunc demum lotis veſtibus, & corpore ſuo ingredietur in caſtra, commaculatúſque erit vſque ad veſperum. Sed & ille qui combuſſerit eam, lauabit veſtimenta ſua & corpus, & immundus erit vſque ad veſperum. Colliget autem vir mundus cineres vaccæ, & effundet eos extra caſtra in loco puriſſimo, vt ſint multitudini filiorum Iſrael in cuſtodiam, & in aquam aſperſionis: quia pro peccato vacca combuſta eſt. Cúmque lauerit qui vaccæ portauerat cineres veſtimenta ſua, immundus erit vſque ad veſperum. Habebunt hoc filij Iſrael & aduenæ, qui habitant inter eos, ſanctum iure perpetuo. Qui tetigerit cadauer hominis, & propter hoc ſeptem diebus fuerit immundus: aſpergetur ex hac aqua die tertio & ſeptimo, & ſic mundabitur. ſi die tertio aſperſus non fuerit, ſeptimo non poterit emũdari. Omnis qui tetigerit humanæ animæ morticinum, & aſperſus hac commiſtione non fuerit, polluet tabernaculum Domini, & peribit ex Iſrael: quia aqua expiationis non eſt aſperſus, immũdus erit, & manebit ſpurcitia eius ſuper eũ. ¶ Iſta eſt lex hominis qui moritur in tabernaculo, Omnes qui ingrediuntur tẽtoriũ illi⁹, & vniuerſa vaſa quæ ibi ſunt, polluta erũt ſeptẽ dieb⁹. Vas quod nõ habuerit operculũ, nec ligaturã deſuper, immũdũ erit.

Quum acceperitis decimas à filijs Iſrael, quas ego de ipſis vobis dedi, vt ſit hæreditas veſtra, [40] leuando in altum ſeparabitis ex ipſis thruma 'Domino, nempe decimam partem de decimis. Et reputabitur vobis [41] thruma veſtra, acſi fieret de frumento areæ, aut de plenitudine torcularis. [42] Sic & vos leuando in altum ſeparabitis thruma Domino, [43] de cũctis decimis veſtris quas acceperitis à filijs Iſrael, & dabitis [43] de eis thruma Domino, quæ erit Aharonis ſacerdotis.' De cunctis muneribus veſtris [44] leuando in altum ſeparabitis omnẽ thruma Domino, nẽpe de omni pinguedine ei⁹ ſanctificationem eius de ea. Et dices ad eos, Cum vos [45] leuando in altum ſeparabitis pinguedinẽ eius de ea,' reputabitur [46] Leuitis' quemadmodũ prouentus areæ, aut prouentus torcularis. Comedetiſque ipſam [decimam] in omni loco, vos & filij veſtri. quoniam hæc eſt merces veſtra pro miniſterio veſtro in tentorio cõſtitutionis. [47] Ne feratis ſuper ea' peccatum quũ [48] ſeparaueritis de pinguedine eius de ea, & ſanctuarium' filiorum Iſrael nõ ꝓphanabitis, ne moriamini. C. X I X.

Loquutus eſt Dominus ad Moſen & ad Aharonem in hanc ſententiam, [1] Hæc eſt ceremonia legalis quam' Dominus præcepit hiſce verbis, Loquere ad filios Iſrael vt adducant ad te bucculã rufam [2] ſine vitio, [3] in qua nihil poſſit reprehẽdi,' cui iugum non fuit impoſitum. Tradetiſque eã Eleazaro ſacerdoti, vt educat eam foras extra caſtra, curétq; vt mactetur coram ſe. Et tollat Eleazar ſacerdos de ſanguine eius digito ſuo, ſpargétque e regione tentorij conſtitutionis de ſanguine eius ſepties. [4] Comburet' quoque ante oculos 'ſuos' bucculam illam cũ pelle eius, carne ei⁹, & ſanguine eius, ſed & excrementum eius comburet. Tollat etiam ſacerdos lignum cedrinum, & hyſſopum, & coccinum bis tinctũ, & proijciat ea in mediũ combuſtionis illius bucculæ. [6] Eluat' deinde ſacerdos veſtimenta ſua, & lauet carnem ſuam aquis, poſt hoc ingrediatur caſtra, & immundus erit ſacerdos vſque ad veſperam. Et qui comburit illam, eluat veſtes ſuas, & carnẽ ſuam aquis, & immundus erit vſque ad veſperam. Colliget autem vir mundus cineres illius bucculæ, & reponet extra caſtra ad locum mundum, [7] vt reſeruetur à congregatione filiorum Iſrael [8] ad aquas ſparſorias, peccatum enim eſt.' Eluet quoq; & is q cineres bucculæ colligit veſtes ſuas, & immundus erit vſque ad veſperam. hoc filijs Iſrael, & peregrinis qui inter eos cõmoratur, eſto perpetuum ſtatutum. Qui tetigerit [9] mortuũ cuiuſcunque animæ humanæ, 'immundus erit ſeptem diebus. Et is expiabit ſe hac [aqua] tertio die & ſeptimo die, & mũdabitur: ſi verò ſe [10] tertio atque ſeptimo die non expiauerit, non mundabitur.' Quicũq; tetigerit mortuũ humanæ animæ quod mortuũ fuerit, & ſe nõ expiauerit, polluit tabernaculũ Domini, excindetúrq; anima huiuſmodi ex Iſraele, eo quòd aqua [11] 'ſparſoria' nõ eſt ſparſa ſuper ei, vnde & immũdus erit, [12] manebitque deinceps in eo imunditia ei⁹. ¶ [13] Hæc lex eſt hominis qui moritur in tẽtorio: 'omnis qui ingreſſus fuerit tẽtoriũ [illud], & [14] omnis qui fuerit in tẽtorio, imũdus erit' ſeptẽ diebus. Omne quoque vas apertũ ſuper quo operculũ alligatũ nõ eſt, immundũ erit.

¶40 offeretis ex illis oblationem ¶41 oblatio illa veſtra tanquam frumentum de area, & tanquã muſtũ de torculari .i. tã grata erit oblatio veſtra, quàm eſt grata oblatio eorum qui offerunt aliquid ex propria area, aut ex proprio torculari, ſiue ex proprijs prædijs. ¶42 Hoc pacto offeretis etiam vos oblationem Domini, &c. ¶43 ex eo oblationem Domini Aaroni ſacerdoti.

¶44 offeretis oblationẽ Domino, de omni &c. i. ex oib⁹ donarijs quæ accepicis à filijs Iſrael, optimam quanque partẽ offeretis in oblationem Domini. ¶45 obtuleritis adipẽ ex eo. i. Quum obtuleritis ex eo quod optimũ eſt ex decimis veſtris, ô Leuitæ. ¶46. i. vobis. ¶47 vl, Et non feretis ſuper ea. ſub. decima. i. ſi optimam quãque earum decimarum partẽ obtuleritis, nõ puniemini. ¶48 obtuleritis adipem eius ex ea: & ſanctificationes &c. i. oblationes quæ Deo ſanctificãtur.

XIX. ¶1 Hebr. Hoc eſt ſtatutum legis quam &c. q. d. Hanc legem fero de vacca rufa. ¶2 perfectam. i. ætatis perfectæ. ¶3 Heb. ſine macula, ¶4 ſub. ſacerdos cui hoc negotiũ fuerit cõmiſſum. ¶5 eius. ſub. Eleazari. ¶6. i. lauãda curet ¶7 Heb. & erit congregationi filiorum Iſrael in cuſtodiam. i. diligentiſſime ſeruabitur cinis ille à filijs Iſrael. ¶8 in aquam expiationis: nam expiatio eſt. i. ad conficiendam aquam qua expiabuntur contaminati: tum ea aqua eſt expiatoria. Qui propter impuritatem ſeparabentur ab aliorum commercio, hac aqua expiabitur. ¶9 Heb. cadauer omnis perſonæ hominis. i. cuiuſcunque hominis mortui, ſiue Iudæi, ſiue Gentilis. ¶10 Hebr. tertia die non purificauerit ſe, etiam die ſeptima non erit mundus. Vel, ſi non incœperit purificari die tertia, etiã die ſeptima non reſtituetur priſtinæ puritati. ¶11 Heb. ſeparationis. i. expiationis. ¶12 Heb. adhuc pollutio ei⁹ in ipſo. i. adhuc retinet priſtinam impuritatem. ¶13 Hæc eſt lex. Cum quis mortuus fuerit in tabernaculo: &c. q. d. Hanc quoque legem fero, Cum quis &c. ¶14 ſub. ſupellex quæ &c. vl, quicquid fuerit in tentorio, polluetur &c.

Digitized by Google

¶15 vl,cadauer hominis.
¶16.i.ad expiã dum contaminatum iſtum.
¶17 .i. vitulæ combuſtæ pro expiatiõe peccati. ¶18 ſub.cinerem.
¶19.i.ſacerdos aliquis purus.
¶20 vl,recipiet puritatem ad veſperam.
¶21.i.Hoc à filijs Iſrael perpetuò obſeruabitur. ¶22 anima quæ tetigerit. Subaudi, quod tactũ fuerit ab impuro.

XX.

¶1 Subaudi, è deſerto Pharã.
¶2 anni ſcilicet quadrageſimi ab exitu filiorum Iſrael.
¶3 Rixatúſque populus cum Moſe, dicendo dixerunt .i. ad hunc modũ dixerunt.
¶4 ſubaudi,in deſerto.
¶5vl,relicta cõgregatione
¶6 à cõſpectu Domini
¶7 Hic nutat fides Moſi. q.d. contra naturã fieret ſi ex petra iſta educeretur aqua.
¶8 vl,glorificaretis ¶9 ꝑ quibus rixati ſunt filij Iſrael contra Dominum: & ſanctificauit ſeſe in illis.i. apparuit glorioſus filijs Iſrael & omnipotens,ſuperauit incredulitatẽ eorum.
¶10 laborem qui apprehendit nos.i. omnes labores quos hactenus ſuſtinuimus.
¶11 deſcenderunt enim.
¶12 Heb.vrbe extremitatis regni tui.Id eſt,in vrbe quæ non longe diſtat à regno tuo.

¶Et quicunque in agro cadauer gladio cæſum tetigerit,aut [15]alioqui mortuum,aut oſſa hominis,aut ſepulchrum,immũdus erit ſeptẽ diebus. Accipiant igitur [16]pro immundo iſto de cinere [17]combuſtionis peccati,& infundãtur ſuper [18]illum aquæ viuæ in vas aliquod. & accipiat [19]mundus aliquis hyſſopũ, & intingat in aquã, & ſpargat ſuper tẽtorium, & ſuper omnia vaſa, atque ſuper animas quæ fuerint illic,& ſuper eum qui tetigit oſſa,aut interfectũ, aut mortuum,aut ſepulchrum. Spargétque mundus ſuper immundum die tertio & ſeptimo,& expiabit eũ die ſeptimo:& eluet veſtimẽta ſua, & lauabit aquis,& [20]mũdus erit ad veſperã. Qui verò pollutus fuerit,& ſe nõ expiauerit, excindatur anima huiuſmodi ex congregatione,eo quòd ſanctuariũ Domini polluit, & quòd [11]aqua ſparſoria non fuit ſparſa ſuper eũ,immundus ipſe. [21]Erit igitur eis hoc ſtatutũ perpetuum, vt qui aſperſus fuerit aqua luſtrali,veſtimenta ſua eluat:& qui tetigerit aquam luſtralem,immundus ſit vſque ad veſperam. Et quodcunq; immundus tetigerit, immundum erit,& [22]anima quæ tetigerit, immũda erit vſque ad veſperam.

CAP. XX.

Venerunt [1]autem filij Iſrael, vniuerſus ſcilicet cœtus,in deſertũ Zin,primo [2]menſe, mãſitque populus in Kades: mortua autem eſt ibi Maria,ſepultáq; eodẽ loci. ¶Multitudo autẽ nõ habebat aquã,cõgregatiq; ſunt aduerſus Moſen & aduerſus Aharonẽ. [3]Et populus diſceptãs cum Moſe,in hanc ſententiã loquitur, Vtinam & nos expiraſſemus dum [4]expirarent fratres noſtri coram Domino: Cur autẽ induxiſtis congregationẽ Domini in deſertũ iſtud, vt in eo moriamur & nos & iumenta noſtra? Cur effeciſtis vt aſcenderemus nos ex Ægypto, vt introduceretis nos in locum iſtum malum, vbi nec ſemen eſt, nec ficus, nec vites, nec mala punica, nec aqua etiã quam bibamus? ¶Venit itaque Moſes & Aharõ [5]à conſpectu congregationis ad oſtiũ tentorij cõſtitutionis, & prociderũt in facies ſuas,viſaq; eſt eis gloria Domini. Et loquutus eſt Dominus ad Moſen in hanc ſententiã, Tolle baculũ illũ, & congrega cœtũ,tu & Aharon frater tuus,& loquimini ad petrã ipſis cernentibus quæ dabit aquas ſuas:educẽſque illis aquã è petra,vt potum des cœtui,& iumentis eorũ. ¶Tulit itaq; Moſes baculum illũ [6]ante Dominũ vt ille iuſſerat. Et cõgregauerunt Moſes atque Aharon cœtum ante petram,& dixit eis, Audite quæſo vos rebelles, [7]nũ de petra iſta educem vobis aquas? Leuatáq; manu ſua Moſes,percuſſit petrã baculo ſuo bis, & profluxerunt aquæ multæ, bibitque cœtus,& iumenta eorum. Et ait Dominus ad Moſen & ad Aharonem, Quandoquidem non crediſtis mihi, vt [8]ſanctificaretis me corã filijs Iſrael, nõ introducetis cœtũ iſtũ in terram quã dedi eis. Hæ ſunt aquæ contentionis, [9]vbi contenderunt filij Iſrael aduerſus Dominum,& ſanctificatus eſt in eis. ¶Miſit verò Moſes nuntios ex Kades ad regem Edom [hiſce mandatis,] Sic ait frater tuus Iſrael, Tu noſti omnẽ [10]moleſtiam qua ſumus affecti: [11]deſcenderant patres noſtri in Ægyptum.& nos quoq; verſati fuimus in Ægypto multis diebus. Ægypti verò & nos & patres noſtros afflixerunt. Qumque clamaremus ad Dominũ, exaudiuit querelã noſtrã, miſſóque angelo eduxit nos ex Ægypto: & en ſumus in Kades [12]vrbe extrema finiũ tuorum. Liceat nobis quæſo vt tranſeamus terram tuam: neque tamen tranſire volumus per agros aut vineas,ſed nec aquã de puteis

¶Siquis in agro tetigerit cadauer occiſi hominis,aut per ſe mortui,ſiue os illius, vel ſepulchrũ, immundus erit ſeptem diebus. Tollẽntque de cineribus combuſtionis atque peccati, & mittent aquas viuas ſuper eos in vas: in quibus cum homo mundus tinxerit hyſſopum, aſperget ex eo omne tentorium,& cũctam ſupellectilem, & homines huiuſcemodi cõtagione pollutos. Atque hoc modo mundus luſtrabit immundum tertio & ſeptimo die: expiatúſque die ſeptimo, lauabit & ſe & veſtimenta ſua, immundus erit vſque ad veſperum. Siquis hoc ritu non fuerit expiatus, peribit anima illius de medio eccleſiæ: quia ſanctuarium Domini polluit, & nõ eſt aqua luſtrationis aſperſus. Erit hoc præceptum legitimum ſempiternũ: ipſe quoque qui aſpergit aquas, lauabit veſtimenta ſua: omnis qui tetigerit aquas expiationis, immundus erit vſque ad veſperũ. Quicquid tetigerit immundus, immundum faciet: & anima quæ horũ quippiam tetigerit, immunda erit vſque ad veſperum.

CAP. XX.

Veneruntque filij Iſrael,& omnis multitudo in deſertum Sin,menſe primo:& manſit populus in Cades. Mortuáq; eſt ibi Maria, & ſepulta in eodem loco. ¶Cúmque indigeret aqua populus,conuenerunt aduerſum Moyſen & Aarõ. Et verſi in ſeditionem,dixerunt, Vtinam periiſſemus inter fratres noſtros coram Domino. Cur eduxiſtis eccleſiam Domini in ſolitudinem,vt & nos & noſtra iumenta moriamur? Quare nos feciſtis aſcendere de Ægypto, & adduxiſtis in locum iſtum peſſimum, qui ſeri nõ poteſt, qui nec ficum gignit, nec vineas, nec malogranata, inſuper & aquam non habet ad bibendum? ¶Ingreſſúſque Moyſes & Aaron dimiſſa multitudine in tabernaculum fœderis, corruerunt proni in terram, clamaueruntque ad Dominum, atque dixerunt, Domine Deus audi clamorem huius populi,& aperi eis theſaurum tuum fontem aquæ viuæ: vt ſatiati ceſſet murmuratio eorum. Et apparuit gloria Domini ſuper eos. Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen,dicens, Tolle virgam,& cõgrega populum tu & Aaron frater tuus, & loquimini ad petram corã eis, & illa dabit aquas: cúmq; eduxeris aquã de petra, bibet omnis multitudo & iumenta eius. ¶Tulit igitur Moyſes virgam, quæ erat in conſpectu Domini, ſicut præceperat ei. Congregata multitudine ante petram, dixitque eis, Audite rebelles & increduli, Num de petra hac vobis aquam poterimus eijcere? Cúmque eleuaſſet Moyſes manum, percutiens virga bis, ſilicem, egreſſæ ſunt aquæ largiſſimæ, ita vt populus biberet & iumẽta. ¶Dixitque Dominus ad Moyſen & Aaron, Quia nõ credidiſtis mihi, vt ſanctificaretis me coram filijs Iſrael, non introducetis hos populos in terrã quã dabo eis. Hæc eſt aqua contradictionis, vbi iurgati ſunt filij Iſrael contra Dominum,& ſanctificatus eſt in eis. ¶Miſit interea nuntios Moyſes de Cades ad regẽ Edom, qui dicerent. Hæc mandat frater tuus Iſrael, Noſti omnẽ laborẽ qui apprehendit nos, quomodo deſcẽderint patres noſtri in Ægyptũ,& habitauerimus ibi multo tẽpore: afflixerintque nos Ægyptij,& patres noſtros: Et quomodo clamauerimus ad Dominum, & exaudierit nos, miſeritq; angelum qui eduxerit nos de Ægypto. Ecce in vrbe Cades, quæ eſt in extremis finibus tuis, poſiti, Obſecramus vt nobis tranſire liceat per terram tuam. nõ ibimus per agros,nec per vineas,nõ bibemus aquas de puteis

tuis, ſed gradiemur via publica, nec ad dexterā, nec ad ſiniſtram declinantes, donec tranſeamus terminos tuos. Cui reſpondit Edom, Non tranſibis per me: alioquin armatus occurram tibi. Dixerúntque filij Iſrael, Per tritam gradiemur viā: & ſi biberimus aquas tuas nos & pecora noſtra, dabimus quod iuſtū eſt: nulla erit in pretio difficultas, tantum velociter trāſeamus. At ille reſpondit, Non tranſibitis. Statimque egreſſus eſt obuius, cū infinita multitudine, & manu forti, nec voluit acquieſcere deprecanti, vt concederet tranſitum per fines ſuos, quam ob rem diuertit ab eo Iſrael. ¶ Cúmque caſtra mouiſſent de Cades, venerunt in montem Hor, qui eſt in finibus terræ Edō: vbi locutus eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Pergat, inquit, Aaron ad populos ſuos: nō enim intrabit terram quā dedi filijs Iſrael, eo quòd incredulus fuerit ori meo ad Aquas contradictionis. ¶ Tolle Aarō & filium eius cum eo, & duces eos in montem Hor. Cúmque nudaueris patrem veſte ſua, indues ea Eleazarū filiū eius, & Aarō colligetur, & morietur ibi. Fecit Moyſes vt præceperat Dominus, & aſcenderunt in montem Hor coram omni multitudine. Cúmq; Aarō ſpoliaſſet veſtibus ſuis, induit eis Eleazarū filiū eius. Illo mortuo in montis ſupercilio, deſcēdit cum Eleazaro. Omnis autem multitudo videns occubuiſſe Aarō, fleuit ſuper eo triginta diebus per omnes familias ſuas.

CAP. XXI.

Quod cùm audiſſet Chananæus rex Arad, qui habitabat ad Meridiē, veniſſe ſcilicet Iſrael per exploratorum viam, pugnauit contra illum, & victor exiſtens, duxit ex eo prędam. At Iſrael voto ſe Domino obligans, ait, Si tradideris populū iſtum in manu mea, delebo vrbes eius. Exaudiuítque Dominus preces Iſrael, & tradidit Chananæum, quem ille interfecit ſubuerſis vrbibus eius: & vocauit nomen loci illius, Horma, id eſt anáthema. ¶ Profecti ſunt autem & de monte Hor, per viā quę ducit ad Mare-rubrū, vt circumirent Terram-Edō. Et tędere cœpit populū itineris ac laboris: locutúſque cōtra Dominum & Moyſen ait, Cur eduxiſti nos de Ægypto, vt moreremur in ſolitudine? deeſt panis, non ſunt aquæ: anima noſtra iā nauſeat ſuper cibo iſto leuiſſimo. Quamobrem miſit Dominus in populū ignitos ſerpētes, ad quorū plagas & mortes plurimorum, venerūt ad Moyſen, atque dixerunt, Peccauimus, quia locuti ſumus contra Dominū & te: ora vt tollat à nobis ſerpentes. Orauit Moyſes pro populo, & locutus eſt Dominus ad eum, Fac ſerpentem æneum, & pone eū pro ſigno: qui percuſſus aſpexerit eum, viuet. Fecit ergo Moyſes SERPENTEM AENEVM, & poſuit eū pro ſigno: quem cum percuſſi aſpicerent, ſanabātur. Profectíque filij Iſrael caſtrametati ſunt in Oboth. Vnde egreſſi fixere tentoria in Ie-abarim, in ſolitudine quæ reſpicit Moab cōtra Orientalē

bibemus, proficiſcemur[13] via regia, neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram declinantes, donec fines tuos tranſierimus. Reſpōdit ei Edom, Nequaquam trāſibis [14] per me, ne tibi gladio occurram. Cui dixerunt filij Iſrael, Aſcēdemus [15] itinere trito: & ſi aquas tuas biberimus ego & pecora mea, dabo pretiū pro eis, [15] modo ne negotium [faceſſas nobis,] pedes tranſibo. Et dixit, Ne trāſeas. Et egreſſus Edom occurrit eis cum populo [16] graui, & manu robuſta. Noluit itaq; Edō permittere Iſraeli vt trāſiret per fines ſuos. ¶ Deflexit ergo Iſrael ab eo, & profecti de Kades venerunt filij Iſrael cū vniuerſa multitudine in mōtem Hor. Et ait Dominus ad Moſen & ad Aharonem in mōte Hor iuxta terminum terræ Edom, in hanc ſententiā, [17] Colligatur Aharon ad populos ſuos: non enim veniet in terram quam dedi filijs Iſrael, eo quòd [18] exacerbaſtis os meum iuxta aquas contentionis. Tolle Aharonem & Eleazar filium eius, & duc eos in montem Hor, Exuéſque Aharonem veſtibus ſuis, [19] induéſque eas Eleazar filium eius, Aharō verò [20] colligetur, & morietur illic. Fecit itaque Moſes quemadmodū præceperat Dominus. Et aſcenderunt in montem Hor, vidente tota congregatione. Et exuit Moſes Aharonē veſtibus ſuis, & induit eas Eleazar filium eius: mortuúſque eſt Aharon illic in vertice montis, & deſcēdit Moſes atque Eleazar de monte. Videns autem vniuerſus cœtus quòd expiraſſet Aharon, fleuerūt Aharonem triginta diebus vniuerſa domus Iſrael. CAP. XXI.

Qvúmque Chananæus rex Arad, qui habitabat ad Meridiem, audiſſet quòd veniret Iſrael [1] per viam exploratorum, pugnauit contra Iſraelem, & abduxit quoſdā ex eis captiuos. Vouit autem Iſrael votum Domino, dicens, Si omnino tradideris populum iſtum in manū meam, [2] deuouebo vrbes eorum hęrem. Et exaudiens Dominus vocem Iſraelis, tradidit ei Chananæum, & [Iſrael] [3] deuouit eos hærē, ſic etiam vrbes eorū, & vocauit nomen loci [4] Horma. ¶ Et profecti ſunt de monte Hor per viam maris carectoſi, vt circuirent terram Edom, & in via animus populi [5] tædio affectus eſt. Loquutúſque eſt populus contra Deum & contra Moſen, Cur effeciſtis vt aſcenderemus ex Ægypto, vt moreremur in ſolitudine? quia nec panē habemus, nec aquas, & animus noſter [6] cibum hunc vilem faſtidit. Dominus igitur miſit in populum ſerpentes [7] vrentes, qui populum mordebāt: & mortuus eſt ex Iſraele populus multus. Veniens igitur populus ad Moſen, dixerunt, Peccauimus, quia loquuti ſumus contra Dominū & contra te, ora Dominū vt auferat à nobis ſerpentes iſtos. Et orauit Moſes pro populo. Dixítq; Dominus ad Moſen, Fac tibi [8] ſerpentē vrentē, & pone eū ſuper [9] palū in ſublime ſublatū: fiétq;, [10] ſi ſerpens aliquē momorderit, ituatur eū, & incolumis erit. Fecit itaque Moſes SERPENTEM AENEVM, & poſuit eum ſuper [9] palū erectū, fiebátque,

ſi quē momordiſſet ſerpens, intuens ſerpentē æneū, ſanabatur. ¶ Filij Iſrael ſoluētes caſtra fixerūt in Oboth. Soluentéſque ex Oboth, caſtra fixerunt in Ie-abarim in deſerto ad faciē Moab ad Oriētē

¶ 13 vł, via ſtrata lapidibus. Gallice, par la chauſſee.

¶ 14 .i. per patriam meam.

¶ 15 tantū ſi nihil ſit in pedibus meis, tranſibo. Id eſt, dabo tibi iuſtum pretiū: modo nihil ſit mihi impedimento, trāſibo, & non immorabor.

¶ 16 vł, numeroſo, Id eſt, magnis copijs.

¶ 17 Addetur Aaron ad populos ſuos. vł, Congregabitur cum populis ſuis. Id eſt, Morietur Aaron ſicut populares eius mortui ſunt. Addi enim, vel adiūgi, aut cōgregari ad populos ſuos, pro Mori, vſurpatū eſt Hebræis.

¶ 18 vł, rebelles fuiſtis ori meo Id eſt, non credidiſtis ſermoni meo.

¶ 19 Id eſt, conſtitues pontificem Eleazarū pro patre ſuo.

¶ 20 adiungetur. Subaudi populis ſuis. Declarat autē quid ſignificet adiungi populis ſuis, quum mox dicit, & morietur ibi.

XXI.

¶ 1 Id eſt, via qua venerant exploratores.

¶ 2 tum delebo vrbes eorum.

¶ 3 perdidit [vł, deleuit] eos.

¶ 4 Horma ſignificat euerſionē & deſtructionē: quòd populus fuit euerſus & deſtructus in eo loco. ¶ 5 Heb. abbreuiatus eſt. Id eſt, populus labore itineris fatigatus cœpit deſtitui animo, vel deſpondere animū. Solet anima breuis fieri laborantibus & ijs qui ſpirare vix poſſunt. ¶ 6 abhorret ab hac eſca leuiſſima. Leuiſſimam eſcā vocat Moſes manna, quòd eſſet [vt Hebræi dicunt] leuiſſimæ concoctionis. ¶ 7 ignitos. Ab effectu vocat ignitos ſerpentes: quòd eorum morſus induceret calorem quendam præter naturam, ita vt percuſſi ab eis, vri viderentur. ¶ 8 ſerpētem ignitum. Hoc eſt, qui habeat ſimilitudinem ſerpentis vrentis, qualis eſt ſerpens ex ære fabricatus. ¶ 9 vexillum. vł, in extremitate haſtæ vexillaris. aut in ſignum, vt ſit vice vexilli. Alij vertunt, ſuper furca. Tamen vox Hebraica N E S, pro qua ſignum vertit interpres vetus, proprie ſignificat vexillum. hic pro haſta vexillari accipitur. ¶ 10 Heb. omnis morſus, & videbit eum, & viuet. Id eſt, quicunque morſus aſpexerit illum, curabitur.

¶11 vſ, in torrẽte Zared.
¶12 citra. nondũ enim trãſierant.
¶13 prominens [vſ, protenſus] vſque ad fines regni Amorrhæorum.
¶14 Vrbem Vaheb[ſubaudi, deleuit, vel expugnauit Deꝰ] in turbine, & torrẽtes qui adiacent Arnon. vſ, Vrbẽ Vaheb [deleuit Deus] magno cũ impetu, & valles quæ adiacent ipſi Arnon.
¶15 Heb. Et decurſum torrẽtium qui pergunt vt quieſcant in Ar, innititurque termino Moab .i. Expugnauit regionẽ per quã defluũt amnes, ab Arnon vſq; ad Ar, defluũtque in regionẽ Moabitidem.
¶16 Et illinc [ſubaudi, profecti ſunt] in Beer: is eſt puteꝰ de quo dixerat &c.
¶17 Aſcẽde putee, canite [vel, concinite] illi, Putee inquam quem foderũt &c. Principium carminis eſt, Aſcende putee: quod non abſoluitur. Aſcende, inquit. i. Exaltare.

ſolam. Hinc ſoluẽtes caſtrametati ſunt [11]in valle Zared. Et hinc ſoluentes caſtra fixerunt [12]vltra Arnonem, qui [fluuius] eſt in deſerto. [13]profluens à finibus Amorrhæi. eſt eni Arnon limes Moab, inter Moab & Amorrhæũ. Hinc dicitur in libro præliorũ Domini, [14]quæ geſſit in [mari] caſtecto ſo, & quæ in torrẽtibus Arnõ. [15]Et impetus ſcaturiens torrentium, qui tendit ad habitationẽ Ar, incumbitque in limitem Moab. ¶[16]Et illinc in Beer: hic eſt Beer de quo dixit Dominus ad Moſen, Congrega populum, & dabo eis aquam. Tũ canebat Iſrael canticum iſtud, [17]Aſcende Beer, alternis canite ei: Beer iſtum foderũt principes, duces populi effoderunt eum, [18]cum legiſlatore, & baculis ſuis. ¶Porrò ex deſerto [venerunt] in Mathana. De Mathana verò in Nahaliel: & de Nahaliel in Bamoth. De Bamoth verò in vallem quæ eſt in campo Moab, [19]ad verticem collis, & vertitur ad faciem deſerti. ¶Et miſit legatos ad Sihon regem Amorrhæorũ hiſce mandatis, Trãſire mihi liceat per terram tuam: non declinabimus neque in agros, neque in vineas, nec [20]bibemus aquas de puteis, ſed regia via incedemus, donec fines tuos tranſierimus. At Sihon Iſraeli non permiſit [21]vt fines ſuos pertranſiret: quin congregauit Sihon omnem populum ſuum, & egreſſus occurrit Iſraeli in deſertum, & venit in Iahza, & pugnauit contra Iſraelem. Et Iſrael ferijt eum gladio, & occupauit terrã eius ab Arnone ad Iaboc vſque, & vſq; ad filios Ammon: quoniam [22]fortis limes erat filiorum Ammon. Et occupauit Iſrael omnes ciuitates iſtas, & habitauit Iſrael in omnibus ciuitatibꝰ Amorrhæorum, in Heſbõ & in omnibus [23]filiabus eius. [24]Fuerat ſiquidẽ Heſbon vrbs Sihonis regis Amorrhæorũ, qui prius pugnauerat contra regẽ Moab, & tulerat vniuerſam terrã eius de manu eiꝰ, vſque ad Arnonem. [25]Hinc fit, vt qui prouerbijs vtuntur, dicant, [26]Venite in Heſbon, ædificetur & [27]apparetur vrbs Sihoni. Quoniã ignis [28]erumpet ex Heſbon, & flamma ex vrbe Sihon: [quæ] [29]deuorauit Ar [30][in] Moab, [31]poſſeſſores excelſorum Arnon. Væ tibi Moab. periiſti [32]popule Chemoſch. [33]Fuũ ſũt fugitiui filij eius, & filiæ eiꝰ in præda abductæ ſũt Sihoni regi Amorrhæorũ. [34]Lucerna eorum Heſbon [ſcilicet] perijt vſque ad Dibõ, & vaſtauimus [eos] vſque ad Nopha, quæ [pertingit] ad Medeba. ¶Habitauit itaque Iſrael in terra Amorrhæorũ. Et Moſes miſit ad explorandũ Iaaſer: ceperũntque viculos eius, & eiecit Amorrhæum qui erat illic. ¶Et verſi aſcenderũt viam Baſan: & egreſſus Og rex Baſan, occurrit eis, ipſe & vniuerſus populus eius, vt præliaretur in Edrei. Et dixit Dominus ad Moſen, Ne metuas

plagam. Et inde mouentes, venerunt ad Torrẽtem-Zared. Quẽ relinquentes caſtrametati ſunt contra Arnõ, quæ eſt in deſerto, & prominet in finibus Amorrhæi. [S]iquidem Arnon terminus eſt Moab, diuidens Moabitas & Amorrhæos. Vnde dicitur in libro bellorum Domini, Sicut fecit in Mari-rubro, ſic faciet in torrentibus Arnon. Scopuli torrentium inclinati ſunt, vt requieſcerent in Arnon, & recumberent in finibus Moabitarum. ¶Et ex eo loco apparuit puteus, ſuper quo locutus eſt Dominus ad Moyſen, Congrega populum, & dabo ei aquam. Tunc cecinit Iſrael carmen iſtud, Aſcendat puteus. Concinebant, Puteus quem foderũt principes, & parauerũt duces multitudinis in datore legis, & in baculis ſuis. ¶Profectiq; ſũt de ſolitudine, Mathana: de Mathana in Nahaliel: de Nahaliel in Bamoth. *Bamoth, vallis eſt in regiõe Moab, in vertice Phaſga, quod reſpicit cõtra deſertum. ¶Miſit autẽ Iſrael nuntios ad Sehon regem Amorrhæorum, dicens, Obſecro vt tranſire mihi liceat per terram tuam: non declinabimus in agros & vineas, non bibemus aquas ex puteis: via regia gradiemur, donec tranſeamus terminos tuos. Qui concedere noluit vt tranſiret Iſrael per fines ſuos: quin potius exercitu cõgregato, egreſſus eſt obuiam in deſertum, & venit in Iaſa, pugnauitque contra eũ. [A] quo percuſſus eſt in ore gladij, & poſſeſſa eſt terra eius ab Arnon vſque Ieboc, & filios Ammõ: quia forti præſidio tenebãtur termini Ammonitarum. ¶Tulit ergo Iſrael omnes ciuitates eius, & habitauit in vrbibus Amorrhæi, in Heſebon ſcilicet, & viculis eius. Vrbs Heſebon fuit Sehon regis Amorrhæi, qui pugnauit contra regem Moab: & tulit omnem terram quæ ditionis illius fuerat, vſq; Arnõ. Idcirco dicitur in prouerbio, Venite in Heſebon, ædificetur, & conſtruatur ciuitas Sehon. Ignis egreſſus eſt de Heſebon, flamma de oppido Sehon, & deuorauit Ar Moabitarum, & habitatores excelſorum Arnon. [V]æ tibi Moab, periiſti popule Chamos. Dedit filios eius in fugam, & filias in captiuitatem regi Amorrhæorum Sehõ. Iugum ipſorum diſperijt ab Heſebon vſque Dibon, laſſi peruenerũt in Nophe, & vſque Medaba. ¶Habitauit itaque Iſrael in Terra-Amorrhæi. Miſitque Moyſes qui explorarent Iazer: cuius ceperunt viculos, & poſſederunt habitatores. ¶[V]erteruntque ſe, & aſcenderũt per viam Baſan, & occurrit eis Og rex Baſan cum omni populo ſuo, pugnaturus in Edrai. Dixitque Dominus ad Moyſen, Ne

¶18 .i. adhortante Moſe. ¶19 In vertice collis, & ex aduerſo reſpondet deſerto. Vel, aſpicit contra deſertũ ¶20 ſub. gratis. ¶21 vſ, vt tranſiret per patriam ſuam: ¶22 vſ, bene munita erat regio Ammonitarũ. ¶23 Id eſt, minoribus vrbibus. Erat enim Heſebon vrbs regia. Filias etiam vocat villas & pagos, ſiue vrbes quæ ſunt ſub metropoli ¶24 Siquidem Heſebon erat vrbs Sehon regis Amorrhæorum: ipſe enim pugnauerat cõtra regem Moab primum. Id eſt, expugnauerat regem Moabitarum, eum qui primus rex Moabitarum fuerat. Vel, priorem: hoc eſt, qui prius regnauerat ante Balac. ¶25 Idcirco dicunt parabolantes. Id eſt, qui ænigmata vſurpare ſolent, authoreſve ſunt parabolarum & ænigmatum. vſ, hiſtorici ſcriptores. ¶26 ſub. dirutam. q.d. Vos viciſtis, reſtaurate mœnia vrbis Sehon. ¶27 inſtauretur ¶28 egreſſus eſt ex Heſebon. Quidam per ignem intelligunt ſeditionem, quæ cauſa fuit vt Heſebon caperetur. alij verò copias. Chaldæus paraphraſtes vertit, quia ventus vrens fortis ſicut ignis, egreſſus eſt de Heſebon: & facientes prælium ſicut flamma de ciuitate Sehon. ¶29 Chaldæus paraphraſtes, occiderunt populum qui habitabat in Ar Moab. ¶30 vſ, vrbem Moab. ¶31 Chaldæus paraphraſtes, & ſacerdotes qui habitant in domo deorum altarium Arnon. ¶32 vſ, ô popule [qui colis] Chamos. Chamos, idolum eſt Moabitarum, vt vides 3. Reg. 11. b. Declarat autem quàm inualidæ fuerint vires ipſius idoli. ¶33 Dedit filios ſuos euaſores, & filias ſuas in captiuitatem. Id eſt, Permiſit Chamos vt cultores ſui verterentur in fugam, conſulerẽtque ſibi fuga. permiſit prætere a, vt quæ adorabant eum, abducerẽtur in captiuitatem: dedit inquam eas regi Amorrhæorum, nempe ipſi Sehõ. ¶34 Et nouale eorum perijt ab Heſebon vſque ad Dibon. Alij vertunt, Et iaculis confecimus eos, perijt &c. Id eſt, vicimus. Eſt autem initium carminis, quod ſolet ſcribi à ſcriptoribus parta victoria. Superauimꝰ ergo eos, & perijt Heſebon vſque ad Dibon, & ad nihilum redegimus omnia vſque ad Nophe quæ protenditur vſque Medaba.

Digitized by Google

dimittes eum, quia in manu tua tradidi illum, & omnem populum, ac terram eius: faciéſque illi ſicut feciſti Sehon regi Amorrhæorum habitatori Heſebon. Percuſſerunt igitur & hunc cũ filijs ſuis, vniuerſúmque populum eius vſque ad internecionem, & poſſederunt terram illius.

CAP. XXII.

Profectique caſtrametati ſunt in cāpeſtribus Moab, vbi trās Iordanem Iericho ſita eſt. Videns autem Balac filius Sephor omnia quæ fecerat Iſrael Amorrhæo, Et quòd pertimuiſſent eũ Moabitæ, & impetum eius ferre non poſſent, dixit ad maiores natu Madian, Ita delebit hic populus omnes qui noſtris finibus commorantur, quomodo ſolet bos herbas vſque ad radices carpere. Ipſe autem erat eo tempore rex in Moab. Miſit ergo nuncios ad Balaam filium Beor ariolum, qui habitabat ſuper flumen terræ filiorum Ammon, vt vocarent eum, & dicerēt, Ecce egreſſus eſt populus ex Ægypto, qui operuit ſuperficiem terræ, ſedens contra me. Veni igitur & maledic populo huic, quia fortior me eſt: ſi quo modo poſſim percutere, & eijcere eũ de terra mea. Noui enim quòd benedictus ſit cui benedixeris, & maledictus in quem maledicta congeſſeris. ¶Perrexeruntque ſeniores Moab, & maiores natu Madian habentes diuinationis pretiũ in manibus. Cumque veniſſent ad Balaam, & narraſſent ei omnia verba Balac, Ille reſpōdit, Manete hic nocte, & reſpondebo quicquid mihi dixerit Dominus. Manentibus autem illis apud Balaam, venit Deus, & ait ad eum, Quid ſibi volunt homines iſti apud te? Reſpondit, Balac filius Sephor rex Moabitarum miſit ad me, dicens, Ecce populus qui egreſſus eſt de Ægypto, operuit ſuperficiem terræ: veni, & maledic ei, ſi quo modo poſſim pugnans *abigere eum. Dixitque Deus ad Balaam, Noli ire cum eis, neque maledicas populo, quia benedictus eſt. Qui mane conſurgens dixit ad principes, Ite in terram veſtram, quia prohibuit me Dominus venire vobiſcum. ¶Reuerſi principes dixerunt ad Balac, Noluit Balaā venire nobiſcũ. Rurſum ille multo plures & nobiliores quàm antè miſerat, miſit. Qui cum veniſſent ad Balaam, dixerunt, Sic dicit Balac filius Sephor, Ne cuncteris venire ad me: paratus ſum honorare te, & quicquid volueris dabo tibi: veni, & maledic populo iſti. Reſpondit Balaam, ¶Si dederit mihi Balac plenam domum ſuam argenti & auri, non potero immutare verbum Domini Dei mei, vt vel plus, vel minus loquar. Obſecro vt hic maneatis etiam hac nocte, & ſcire queam quid mihi rurſum reſpōdeat Dominus. Venit ergo Deus ad Balaā nocte, & ait ei, Si vocare te venerint homines iſti, ſurge, & vade cum eis: ita dumtaxat, vt quod tibi præcepero facias. ¶Surrexit Balaam mane, & ſtrata aſina ſua profectus eſt cum eis. Et iratus eſt Deus: ſtetitque angelus Domini in via contra Balaam, qui inſidebat aſinæ, & duos pueros habebat ſecum. ¶Cernens aſina angelum *ſtātem in via euaginato gladio,

eum: in manum enim tuā dedi eum, & vniuerſum populum eius, atque regionem eius, fac ei quemadmodum feciſti Sihoni regi Amorrhæorum, qui habitauit in Heſbon. Percuſſerunt igitur eũ, & filios eius, & vniuerſum populũ eius, vt nullus ei ſupereſſet, occupauerúntque regionem eius.

CAP. XXII.

ET proficiſcētes filij Iſrael caſtrametati ſunt [1]in vaſtis locis' Moab, [2]cis Iordanem [ex oppoſito] Hiericho.' Balac autem filius Zipor vidit omnia quæ fecerat Iſrael Amorrhæis. Metuitq; ſibi Moab valde à populo illo, mult' enim erat: [3]& peruigil fuit' Moab propter filios Iſrael. Dixit ergo Moab ad ſeniores Midian, [4]Depaſcet nũc exercitus ille quidquid circum nos eſt, quēadmodum bos viridia campi depaſcit.' Imperitabat autem Moabitis tunc temporis Balac filius Zipor. Miſit ergo legatos ad Bileam filium Beor in Pethor, quæ eſt [5]iuxta fluuium in terra' filiorum populi ſui, qui vocarēt eum huiuſmodi verbis, En populus egreſſus eſt ex Ægypto, qui operit ſuperficiem terræ, habitátque [6]contra me.' Veni igitur quæſo, [7]& execrare mihi populum iſtũ,' potentior enim me eſt, [8]ſiquo modo eum cædere atque' eijcere è terra poſſim: nam certo noui [9]eum fœlicem fore, cui tu bona precatus: eum rurſus execratum, cui tu mala imprecatus fueris. ¶Abierũt itaq; ſeniores Moab, & ſeniores Midian, [10]erátque premiũ diuinationis in manu eorum:' qui venientes ad Bileam, recenſuerunt ei mandata Balac. Is autem reſpondit eis, Manete hic noctem iſtam, & referam vobis [11]ſermonem quem Dominus loquutus ad me fuerit.' Manſerunt itaque principes Moab apud Bileam. Et veniens [12]Deus' ad Bileā, dixit, Qui ſunt viri iſti qui [13]tecum' [ſunt?] Reſpōdit Bileam deo, Balac filius Zipor rex Moab miſit ad me, En populus egreſſus eſt ex Ægypto, qui [14]operuit faciem terræ, veni igitur & execrare mihi illum, ſi quo pacto eum debellare atque eijcere queam. Ait autem Deus ad Bileam, Ne eas cum eis, neque execreris populum hunc, quoniam [15]fauſtus eſt. ¶Et ſurgens Bileam ſub lucē, dixit ad principes Balac, Ite in terram veſtram: Dominus enim non permittit vt vobiſcum vadam. Surgentes itaque principes Moab, venerunt ad Balac, ſic renunciantes, Noluit Bileam venire nobiſcũ. Rurſus ergo miſit Balac plures principes & honoratiores prioribus. Qui venientes ad Bileā dixerunt ei, Sic dicit Balac filius Zipor, Ne quæſo [16]recuſes, quin venias ad me: magnificentiſſime enim te tractabo, & faciam quæcunque dixeris mihi: adeſto obſecro, & execrare mihi populum iſtum.' Et reſpondens Bileam, dixit ad ſeruos Balac, Si daret mihi Balac domum ſuam argēto & auro plenam, non tamen trāſgredi poſſum verbum Domini Dei mei, [17]vt vel paruum vel magnum faciam.' Nunc igitur manete hic quæſo & iſtam noctem, vt intelligam quid Dominus porrò loquuturus ſit mecum. Veniens igitur Deus nocte iſta ad Bileam, dixit, Si viri illi venerunt te vocatum, ſurgens vade cum eis, attamen verbum quod ad te fuero loquutus, hoc facias. ¶Surrexit itaque Bileā mane, & ſtrauit aſinā ſuā, & abijt cum principibus Moab. Et excanduit ira Dei quòd proficiſceretur ipſe: collocauitq; ſe angelus Domini [18]in viam, vt impediret eũ.' ipſe autē ſedit ſuper aſina ſua, habebātque ſecũ [19]duos pueros ſuos.' Videns autē aſina angelū Domini ſtātē in via, diſtrictúmq; gladiũ eius in manu eius,

¶1 in campeſtribus. Chaldæus paraphraſtes vertit, in planicie.
¶2 citra Iordanem Iericho. Id eſt, qui labitur circa Iericho, vel non procul à Iericho fluit.
¶3 anguſtiá[que vel mœſtitia] affectus eſt
¶4 Nunc lambēdo abſumet congregatio iſta vniuerſas regiones nobis finitimas, ſicut libendo depaſcere ſolet bos herbam agri virentem.
¶5 iuxta flumen terræ &c. Id eſt, in vrbe quæ dicebatur Pethor, quæ ſita erat ad flumen Euphraten in Syria, ſiue Meſopotamia, in patria ipſius Balaam.
¶6 e regione mei. Id eſt, imminet regno meo,
¶7 & in gratiam mei maledic populo iſti,
¶8 vl, ſi forte percutere eum atque &c. Aut potius, forte euadem ſuperior, percutiam eum & eijciam eum è terra.
¶9 [quòd] cui benedixeris, benedictus erit: & cui maledixeris maledictus erit.
¶10 Vel, portantes ſecum mercedem quā pro diuinatione darent.
¶11 vl, reſponſum quemadmodum loquetur mecum Dominus. ¶12 Id eſt angelus bonus vel malus. ¶13 apud te ¶14 vl, operit ¶15 benedictus eſt. vel, benedixi illi. ¶16 Heb. prohibeas te ne venias ad me: honorando enim honorabo te valde, & omnia quæ dixeris mihi faciam. veni igitur, in gratiam mei maledic populo iſti. Id eſt, Ne cauſeris quippiā quominus venias ad me: nam glorificabo te, hoc eſt cumulabo te maximis muneribus, dabo tibi ampliſſimas opes. ¶17 vl, vt faciam [aliquid] ſiue paruum illud ſit, ſiue magnum. ¶18 in ipſa via, in aduerſarium illi. Id eſt, vt ſibi aduerſaretur, ne porro pergeret. ¶19 duos famulos ſuos.

Digitized by Google

deceſſit aſina de via, iuitque in agrum: & Bileam verberauit aſinam, vt rediret in viam. Stetit autem angelus Domini in anguſta ſemita vinearum, eratque ex vtraque parte maceria. Viſo autem angelo Domini aſina [20] ad maceriã coacta, preſſit pedem Bileam ad maceriam: is autẽ rurſus verberauit eam. [21] Angelus autem Domini perrexit, & in loco anguſto ſtetit, [22] vt nulla eſſet via declinandi, neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram. Cernens igitur aſina angelum Domini, ſuccubuit ſub Bileam, & iratus Bileam virga percuſſit aſinam. Et aperuit Dominus os aſinæ, & dixit ad Bileam, Quid feci tibi quòd me iam ter verberaſti? Et ait Bileam ad aſinam, Quòd mihi illudis: [23] ſi gladium manu haberem, iam te interficerem. Et ait aſina ad Bileam, Annõ ego ſum aſina tua, [24] qua veheris ab eo tẽpore in hodiernum vſque diem? num tale quidpiam facere tibi ſolita ſum? Et dixit [Bileã,] Nõ. [25] Retexit autem Dominus oculos Bileam, vt videret angelũ Domini ſtantem in via, gladiúmq; diſtrictum in manu eius: inclinata ergo vertice procidit in faciẽ ſuam. Et dixit ad eum angelus Domini, Cur iam ter verberaſti aſinam tuam? En ego egreſſus ſum [26] vt te impedirẽ: [27] aberrat enim via tua coram me. Et videns me aſina, declinauit à me iam ter: quæ [28] ſi nõ declinaſſet coram me, te interfecto, ipſam incolumem ſeruaſſem. Et ait Bileam ad angelum Domini, Peccaui, quoniam nõ noui quòd tu aduerſum me in via ſtares: [29] quod ſi tibi diſplicet, reuertar. Ait angelus Domini ad Bileam, Vade cum viris illis, at verbũ quod ego fuero ad te loquutus, loquẽris. profectus eſt itaque Bileã cum principibus Balac. ¶ Audiens autem Balac veniſſe Bileam, obuiam ei egreditur ad ciuitatem Moab, [30] quæ eſt in termino Arnon in extremis finibus. Et ait Balac ad Bileam, An non miſi ad te, vt te accerſerem, cur ergo nõ veniſti ad me? [31] nimirum quòd te non ſatis honorifice poſſim tractare? Et reſpõdit Bileam ipſi Balac, En veni nunc ad te, [32] num vero loqui quidqui potero? verbum quod poſuerit Deus in ore meo, hoc loquar. Et abiens Bileam cum Balac venerunt in ciuitatem [33] platearum. Et mactans Balac boues & oues, [34] miſit [35] ipſi Bileam & principibus qui cum eo erant.

CAP. XXIII.

Sequẽti luce Balac aſſumpto Bileam, duxit eũ [1] in excelſa Baal, vt iſthinc videret partem extremam populi. Et ait Bileam ad Balac, Extrue mihi hic ſeptem aras, & para mihi ſeptem boues, & ſeptem arietes. Fecit ergo Balac quemadmodum Bileã iuſſerat, [2] ſacrificauitq; Balac & Bileam bouem & arietem in ara. Et dixit Bileam ad Balac, Sta tu iuxta holocauſtum tuum, & ego vadam, ſi fortè Dominus mihi obuiam fiat, & quidquid mihi oſtenderit, id indicabo tibi. & aſcendit [*] in excelſa. ¶ Quũ verò ipſi Bileam obuiam factus fuiſſet Deus, ait [Bileam] ad eum, Septem aras inſtruxi, & ſacrificaui in vnaquaque bouem & arietem. Dominus verò [3] indidit ſermonem ori Bileam, & ait, Reuertere ad Balac, & ſic loquere. Quũmque redijſſet ad eum, en ſtabat ille iuxta holocauſtum ſuum, ipſe & omnes principes Moab. Is autem [4] ſumpta parabola dixit,

auertit ſe de itinere, & ibat per agrũ. Quam cũ verberaret Balaam, & vellet ad ſemitã reducere, ſtetit angelus in anguſtijs duarum maceriarũ, quibus vineæ cingebantur. Quem videns aſina, iunxit ſe parieti, & attriuit ſedẽtis pedẽ. At ille iterũ verberabat eam: & nihilominus angelus ad locũ anguſtum tranſiens, vbi nec ad dexterã nec ad ſiniſtram poterat deuiari, obuius ſtetit. Cũmq; vidiſſet aſina ſtantẽ angelũ, concidit ſub pedibus ſedẽtis: qui iratus, vehemẽtius cædebat fuſte latera eius. Aperuitque Dominus os aſinæ, & locuta eſt, Quid feci tibi? cur percutis me ecce iam tertiò? Reſpondit Balaam, Quia commeruiſti, & illuſiſti mihi: vtinam haberem gladium vt te percuterem. Dixit aſina, Nõnne animal tuum ſum, cui ſemper ſedere conſueuiſti vſque in præſentem diem? dic quid ſimile vnquam fecerim tibi. At ille ait, Nunquam. Protinus aperuit Dominus oculos Balaam, & vidit angelum ſtantem in via euaginato gladio, adorauitque eum pronus in terram. Cui angelus, Cur, inquit, tertiò verberas aſinam tuam? Ego veni vt aduerſarer tibi, quia peruerſa eſt via tua, mihique contraria. Et niſi aſina declinaſſet de via, dans locum reſiſtẽti, te occidiſſem, & illa viueret. Dixit Balaã, Peccaui, neſciens quòd tu ſtares contra me: & nunc ſi diſplicet tibi vt vadam, reuertar. Ait angelus, Vade cum iſtis, & caue ne aliud quàm præcepero tibi, loquaris. Iuit igitur cum principibus.

¶ Quod cum audiſſet Balac, egreſſus eſt in occurſum eius in oppido Moabitarum, quod ſitum eſt in extremis finibus Arnon. Dixitque ad Balaam, Miſi nuncios vt vocarent te: cur non ſtatim veniſti ad me? an quia mercedem aduentui tuo reddere nequeo? Cui ille reſpondit, Ecce adſum, nunquid loqui potero aliud, niſi quod Deus poſuerit in ore meo? Perrexerunt ergo ſimul, & venerunt in vrbem quæ in extremis regni eius finibus erat. Cũmque occidiſſet Balac boues, & oues, miſit ad Balaam, & principes qui cum eo erant, munera. Mane autem facto duxit eum ad excelſa Baal, & intuitus eſt extremam partem populi.

CAP. XXIII.

Dixitque Balaam ad Balac, Ædifica mihi hic ſeptem aras, & para totidem vitulos, eiuſdẽmq; numeri arietes. Cũmq; feciſſet iuxta ſermonem Balaam, impoſuerunt ſimul vitulum & arietem ſuper aram. Dixitque Balaam ad Balac, Sta pauliſper iuxta holocauſtum tuũ, donec vadam, ſi forte occurrat mihi Dominus, & quodcunque imperauerit, loquar tibi. ¶ Cũmq; abijſſet velociter, occurrit illi Deus. Locutúſque ad eum Balaam, Septem, inquit, aras erexi, & impoſui vitulum & arietem deſuper. Dominus autem poſuit verbũ in ore eius, & ait, Reuertere ad Balac, & hæc loquẽris. Reuerſus inuenit ſtantẽ Balac iuxta holocauſtum ſuũ, & omnes principes Moabitarum. Aſſumptáque parabola ſua, dixit,

¶20 vel, iunxit ſe ad parietẽ, attriuit
¶21 Heb. Et addidit angelus Domini tranſire.
¶22 vbi nulla erat
¶23 vtinã gladius eſſet in manu mea, profectò nunc te interficerem.
¶24 Heb. ſuper quam ſediſti à tempore præcedenti tuo, vſq; ad diem hanc? .i. quam equitaſti iandudũ vſque nunc?
¶25 Tunc detexit Dominus oculos Balaã. Alij vertunt, Tunc Dominus reddidit oculos Balaã perſpicaciores,
¶26 Heb. in aduerſarium tibi .i. vt tibi aduerſarer.
¶27 quia declinauit à via, coram me. Duæ voces ſubaudiẽdæ, Quia declinauit [cor tuum] à via recta, me inſpectante.
¶28 niſi declinaſſet à me, [ſubaudi ſcito, aut aliquid ſimile] quòd nũc interfeciſſem te, & eam ſeruaſſem incolumem. Ex hoc loco colligimus aſinam mortuã fuiſſe poſtquam locuta eſt.
¶29 nunc igitur ſi malũ fuerit in oculis tuis, reuertar mihi. i. ſi diſplicet tibi, reuertar in domum meam, vel in patriam meam.
¶30 quæ erat contermina Arnon, quæ [ſcilicet Arnon] erat in extremo termini. Id eſt, in extremis finibus regni Moabitarum.
¶31 an vere non poſſum glorificare te? Id eſt, putáſne me nõ poſſe te afficere multis muneribus, vel magno honore?
¶32 ſub. pro voto meo, vel, niſi illud quod Deus voluerit?
¶33 Huſoth, nomen proprium.
¶34 ſub. munera.
¶35 propter Balaam & propter principes qui erant cum eo. Vt ſcilicet eum laute acciperent.

XXIII.

¶1 in Bamoth-baal. Id eſt, in excelſis Baal.
¶2 impoſuerúntque Balac & Balaam vitulum & arietem in altari. Id eſt, per ſingulas aras mactauerunt vnum arietem & vnum bouem.
¶* vel, in locum ſublimiorem. aptiorem ſcilicet contemplationi. Alij vertunt, Abijt ſolus, ſiue ſolitarius
¶3 Id eſt, ſuggeſſit ipſi Balaam quod reſponderet.
¶4 Id eſt, exorſus propheticum ſermonem. quia in prophetijs ſunt parabolæ, ideo parabola accipitur pro ſermone prophetico.

Digitized by Google

De Aram adduxit me Balac rex Moabitarum, de
montibus Orientis. Veni, inquit, & maledic Iacob:
propera & deteſtare Iſrael. Quomodo maledici,
cui nõ maledixit Deus? qua ratione deteſter, quẽ
Dominus non deteſtatur? De ſummis ſilicib⁹ vi-
debo eum, & de collibus conſyderabo illum: po-
pulus ſolus habitabit, & inter Gentes non repu
tabitur. Quis dinumerare poſſit puluerẽ Iacob,
& noſſe numerũ ſtirpis Iſrael? Moriatur anima
mea morte iuſtorum, & fiãt nouiſſima mea ho-
rum ſimilia. ¶Dixitque Balac ad Balaam, Quid
eſt hoc quod agis? vt malediceres inimicis meis,
vocaui te: & tu econtrario benedicis eis. Cui ille
reſpõdit, Num aliud poſſum loqui niſi quod iuſ
ſerit Dominus? Dixit ergo Balac, Veni mecum in
alterum locum vnde partem Iſrael videas, & to
tam videre non poſſis, inde maledicito ei. Cũq;
duxiſſet eum in locum ſublimem, ſuper verticẽ
montis Phaſga, ædificauit Balaam ſeptem aras,
& impoſitis ſupra vitulis atque arietibus, dixit
ad Balac, Sta hic iuxta holocauſtum tuum, do-
nec ego obuiam pergã. ¶Cui cũ Dominus occur-
riſſet, poſuiſſetque verbum in ore eius, ait, Reuer
tere ad Balac, & hæc loqueris ei. Reuerſus inue-
nit eum ſtantem iuxta holocauſtũ ſuũ, & prin-
cipes Moabitarum cum eo. ad quem Balac, Quid
loquutus eſt Domin⁹? At ille aſſumpta pa-
rabola ait, Sta Balac & auſculta, audi fili Se-
phor. Non eſt Deus quaſi homo vt mentiatur, nec
vt filius hominis vt mutetur. Dixit ergo, & non
faciet? locutus eſt, & non implebit? Ad benedicẽ
dum adductus ſum, benedictionẽ prohibere nõ
valeo. Non eſt idolum in Iacob, nec videtur ſi-
mulachrum in Iſrael. Dominus Deus eius cum eo
eſt, & clangor victoriæ regis in illo. Deus eduxit
illum de Ægypto, cuius fortitudo ſimilis eſt rhi
nocerotis. Non eſt augurium in Iacob, nec diui
natio in Iſrael: temporib⁹ ſuis dicetur Iacob &
Iſrael quid operatus ſit Deus. Ecce populus vt
leæna conſurget, & quaſi leo erigetur: non accu
babit donec deuoret prædam, & occiſorum ſan
guinem bibat. ¶Dixitque Balac ad Balaam, Nec
maledicas ei, nec benedicas. Et ille ait, Nõnne di
xi tibi quòd quicquid mihi Deus imperaret, hoc
facerem? Et ait Balac ad eum, Veni, & duci te ad
alium locum: ſi fortè placeat Deo vt inde maledi
cas eis. Cúmque duxiſſet eum ſuper verticẽ mon
tis Phogor, qui reſpicit ſolitudinem, dixit ei Ba
laam, Ædifica mihi hic ſeptem aras, & para to
tidem vitulos, eiuſdémque numeri arietes. Fecit
Balac vt Balaam dixerat: impoſuítque vitulos &
arietes per ſingulas aras.

De Aram [5]duxit' me Balac rex Moabitarũ, de mõ
tibus Orientalibus, Veni, [6]execrare mihi Iacob,' &
veni, inquam, deteſtare Iſraelem. [7]Quomodo ma
la imprecabor 'ei cui mala nõ imprecatur Deus?
aut quomodo deteſtabor eum quem non deteſta
tur Dominus? Quoniam de ſummitate [8]ſilicum'
video eum, atque de collibus [9]intueor eum.' ecce
populus [10]ſeorſim' habitabit, & inter Gentes [11]ſe-
ſe nõ reputabit. [12]Quis numeret puluerẽ Iacob,'
& numerũ quartæ partis Iſraelis? Moriatur ani-
ma mea morte iuſtorum, & ſit extremum meũ
quemadmodũ [13]illius. ¶Dixit verò Balac ad Bi-
leam, Quid [14]facis' mihi? accerſiui te vt mala im-
precareris hoſtibus meis, tu verò [15]ſtrenue fau-
ſta imprecaris.' Qui reſpondens, ait, [16]Annõ ob-
ſeruare debeo, vt loquar iſtud quod Domin⁹ ori
meo indidit?' Et ait ad eũ Balac, Veni quæſo me-
cum ad alium quempiam locum, [17]vnde ſpopu-
lum] iſtum videre poſſis, vel partem duntaxat,
totum verò non videas, vt iſthinc execreris mihi
eum.' Adduxit ergo eum [18]in Agrum-ſpeculato
rum.' in verticem collis, & extruxit ſeptem aras,
ſacrificans in ſingulis ſingulos boues & arietes.
Dixit autem ad Balac, Sta hic iuxta holocauſtũ
tuum. [19] ego iſthic ſi mihi occurratur ſexpecta-
bo.] ¶Obuiã itaque factus eſt Dominus ipſi Bi-
leã, & [20]indidit ei ſermonẽ in os ei⁹,' & dixit, Re
uertere ad Balac, & loquere ad hunc modum. Et
quũ veniſſet ad eũ, ecce is ſtabat iuxta holocau-
ſtũ ſuũ, & principes Moab cum eo. & dixit ad eũ
Balac, Quid loquutus eſt Dominus? Qui [21]ſumpto
ſermone ænigmatico,' reſpondit, Surge Balac &
audi, auſculta me fili *Zipor.* Deus non vir eſt vt
mẽtiatur, aut filius hominis vt [22]pœniteat:' num
ipſe [23]dicit, & non faciet' num loquitur, & nõ [24]ra
tum faciet? [25]en cœpi bona ac fauſta imprecari,
fauſta inquam imprecari, nec vertam illa. [26]Ni-
hil vanitatis videtur in Iacob, neque quidquam
moleſtiæ' in Iſraele. Dominus Deus eius eſt cum
eo, & [27]iubilus regis' in eo. Deus, qui eduxit eos
ex Ægypto, eſt ei veluti robur [28] rhinocerotis.
[29]Non eſt incantatio in' Iacob, neque diuinatio
in Iſraele. [30] quum fuerit opportunum dicitur
ipſi Iacob & Iſraeli quid Deus operetur.' En po
pulus [ille] conſurget vt [31]leæna, & veluti leo ſe-
ſe eriget: nõ accubabit, [32]donec comedat prædã,
& ſanguinem occiſorũ bibat. ¶Et dixit Balac ad
Bileam, [33]Nec execreris eum, neque fauſta ei im-
preceris.' Et reſpondens Bileam, dixit ad Balac,
Annon loquutus ſum ad te, Quidquid Dominus
loquutus fuerit, idipſum faciam? Et dixit Balac
ad Bileam, Veni quæſo, ducam te in alium locũ,
ſi fortaſſe Deo [34]viſum fuerit,' vt inde execreris
mihi populũ. Aſſumpto igitur Balac Bileã in verticẽ Peor, [35]qui viſitur è regione deſerti.' Et dixit
Bileam ad Balac, Extrue mihi hîc ſeptẽ aras, & para mihi hîc ſeptem boues, atque ſeptem arietes.
Et fecit Balac quẽadmodũ iuſſerat Bileã, ſacrificauitque ſingulos boues & arietes in ſingulis aris.

¶5 vſ, deducen dum curauit. aut, accerſiuit ¶6 vſ, maledic in gratiã mei ipſi Iacob, ¶7 Cur maledi cam ¶8 vſ, petrarum. aut, montium ¶9 vſ, contem- platus ſum eũ. Hoc dicit pro- pter legem Iſ- raelitis in mõ te datam. ¶10 vſ, ſolus. aut, ſolitarius. Id eſt, ſeorſum ab alijs genti- bus habitatur⁹ eſt propter re- ligionem. ¶11 vſ, non re- putabitur. Id eſt, non muta- bit religionem ſui, vt miſcea- tur cum alijs gentibus. ¶12 Chaldæus paraphraſtes vertit, Quis nu mero æquatu- rus eſt puluerẽ terræ Iacob? ¶13 ſub. populi Iſraelitici. i. Moriar vt iſti iuſti morituri ſunt: & mihi cõtingat vt il- lis. ¶14 feciſti ¶15 Heb. bene- dicendo bene- dixiſti. ¶16 Heb. Nõn- ne quod ponet Domin⁹ in ore meo, id ſtudio- ſe conabor di- cere? q. d. id ſo- lum poſſum di cere. Seipſum interpretatur quum dicit ca- pite ſequenti.

[Ec]ce dederit mihi Balac plenam domum &c. ¶17 vnde videas illum tantum extremitatem eius vidiſti, & totum illũ non vidiſti, & maledic ei illinc in gratiam m- i. Obſeruanda eſt iſta parentheſis: alioqui locus eſt obſcuriſſimus. ¶18 Heb. in Sede-ſophim. nomen loci locum ſpeculatorum ſignificans. ¶19 Hebr. vt ego occurram illic. Subaudi, Deo. Id eſt, vt ego conſulam Deum. ¶20. i. ſuggeſſit illi quod loqueretur, ſiue reſponderet. ¶21. i. cum cœpiſſet mo re prophetarum dicere. vſ. Tunc exorſus ſermonem propheticum, dixit, ¶22 ſub. eum promiſſi. vſ, vt mutet ſenten tiam. ¶23 vſ, dixit aliquid quod facturus non eſt? ¶24 vſ, præſtabit ſub. quod promiſit. ¶25 ecce, benedictionẽ accepi, præterea benedixit, & non reuocabo illam. Hoc eſt, mandatum accepi à Domino, ſiue miſſus ſum à Domino vt benedicerẽ: ipſe Dominus benedixit: neque poſſum benedictionem illam reuocare. ¶26 Non aſpexit iniquitatẽ in Iacob, neque vidit calumniam &c. Id eſt, Dominus peccatum Iſraeli nõ imputat, propter fidem: peccat quidem fidelis, ſed ſtatim condonatur ei peccatũ. ¶27 .i. ſimilis clangori regis victoris. q. d. vincet hic populus Iſraeliticus hoſtes ſuos. ¶28 vnicornis. ¶29 Heb. Quia non eſt augurium in &c. i. Iſraelitæ non ſunt dediti augurijs & di uinationibus. vſ, non opus habent accedere ad augures. ¶30 ſicut hoc tempore dicetur de Iacob & de Iſraele quid fecerit Domin⁹. i. ſimili tẽpore ſiue poſthac narrabitur qu ita fecerit Dominus pro Iſraele. ¶31 vſ, leo natu grãdis ¶32 i. donec ſpoliet omnib⁹ bonis inimicos. ¶33 Heb. Etiã maledicẽdo ne maledicas ei, etiã benedicẽdo ne benedi cas ei. i. Si nolis ei maledicere, ne igitur benedixeris ei. ¶34 vſ, placeat. aut, rectum ſit, ¶35 qui reſpicit contra faciem Ieſimon. nomen deſerti in quo erant Iſraelitæ.

Digitized by Google

¶1 in occurſũ auguriorũ .i. vt captaret auguria.
¶2 Heb.& Spirit[9] Dei fuit ſuper eum, Et leuauit parabolam ſuam, aitque. Id eſt, ſublata voce prophetauit, dicẽs,
¶3 Procœmio vtitur more prophetarum. q.d. Prophetia Balaã filij Beor, prophetia hominis, &c.
¶4 cui aperti ſunt oculi. Scilicet mentis. q.d. Prophetia inquã veri prophetæ.
¶5 vl, qui cadit, & oculos habet apertos. Id eſt, qui corpore dormitat præ ſopore, & tamen habet oculos mentis reuelatos.
¶6 vl, elegantia ſunt ſiue futura ſũt [taber nacula. quum ſcilicet aduenerit Chriſtus.
¶7 Sicut amnes qui latè ſe diffundunt, ſicut horti ſiti iuxta fluuiũ, [ſ.i. Euphraten,] vt arbores aromaticæ quas plantauit Domin[9], quæ ſunt ſimiles cedris, quæ creſcunt prope aquas. i. in hortis irriguis. pro, Arbores aromaticæ

CAP. XXIIII.

Videns autem Bileam quòd placeret in oculis Domini vt fauſta imprecaretur Iſraeli, non profectus eſt vt antea [1]vt occurreret incantationibus,' ſed verſa facie ſua verſus deſertum Bileam, Subleuatiſque oculis ſuis, vidit Iſraelem habitantem ſecundum tribus ſuas, [2]& Spiritus Dei inueſtigauit eum, Vt inſtituto ſermone ænigmatico ſic loqueretur, [3]Dixit Bileam filius Beor, dixitque vir [4]obſcuratus oculo.' Dixit auditor eloquiorum Dei, qui viſum Omnipotẽtis vidit, [5]cui cadenti oculi reuelati ſunt,' Quàm [6]pulchra ſunt tentoria [7]tua ô Iacob, habitationes tuæ ô Iſrael! [7]Quemadmodum torrentes extenduntur, & ſicut horti ad flumina, ſicut aloe quã plantauit Dominus, & ſicut cedri iuxta aquas.' Stillat aqua [8]de ſitula eius,' & ſemen ei[9] erit [9]veluti aquæ multæ. [10]altus erit rex eius ab Agag, magnificabitúrque regnum ei[9].' Deus eduxit eũ ex Ægypto, robur eius vt rhinocerotis, deuorabitque Gentes hoſtes ſuos, & oſſa eorum arrodet, [11]ſagittáſque ſuas confringet.' Accubat, iacétque vt leo, & quaſi leæna: [12]quis excitaret eũ?' Qui tibi fauſta imprecabitur, fauſta imprecabũtur eidem: qui verò te execratur, erit & is execratus. ¶Et [13]incaluit naſus' Balac aduerſus Bileam, [14]complicatiſque' manibus dixit Balac ad Bileã, Vocaui te vt hoſtibus meis mala imprecareris, & en iam ter illis ſedulo fauſta es imprecatus. Fuge igitur ad locum tuum, ſtatueram quidem omnino [15]vt magno te honore afficerem:' at Dominus [16]obſtitit, quo minus te honorem.' Reſpõdit Bileam ipſi Balac, Annon legatis tuis, quos ad me miſeras, dixeram, Si Balac dederit mihi domum ſuã argento & auro plenam, non poſſum tranſgredi imperium Domini, vt faciã vel bonum vel malum ex corde meo, ſed quod Dominus fuerit loquutus, hoc loquar ſtrenue? Nũc igitur proficiſcor ad gentẽ meam, adeſto igitur [?]cõſulã' tibi [17]quid facturus ſit popul[9] iſte populo tuo, idque nouiſſimis diebus. [18]Sũpto itaque ſermone ænigmatico, dixit, Dixit Bileã fili[9] Beor, & dixit vir obſcurat[9] oculo. Dixit auditor eloquiorũ Dei, & qui nouit ſciẽtiã Altiſſimi, qui viſum vidit Omnipotẽtis, cui cadẽti retecti ſunt oculi. [19]Videbo eũ,' ſed nõ modo: intuebor eũ, ſed nõ comin[9]. [20]INCEDET' STELLA ex Iacob, & ſurget ſceptrũ ex Iſraele, & cõfringet proceres Moab, & diruet omnes [21]filios Seth.' Et erit Idumæa poſſeſſa, [22]& Seir cedet hoſtibus ſuis in poſſeſſionẽ,' & Iſrael [23]fortiter aget.' Qui dominatur erit ex Iacob, & perdet reliquas [24]ex ciuitate.'

Cũmq; [25]vidiſſet' Amalec, ſumpto ſermone [26]ænigmatico,' dixit, [27]Principiũ' Gẽtiũ Amalec, [28]at poſt [?]emũ eius prorſus peribit.' Cenæũ verò vidẽs, [29]ſumpto ſermone ænigmatico, dixit,' Robuſta eſt habitatio tua, [30]& ponis in petra nidũ tuũ.

CAP. XXIIII.

Cumque vidiſſet Balaam quòd placeret Domino vt benediceret Iſraeli, nequaquam abiit vt ante perrexerat, vt augurium quæreret: ſed dirigens contra deſertum vultũ ſuum, Et eleuãs oculos vidit Iſrael in tentorijs commorantẽ per tribus ſuas: & irruente in ſe Spiritu Dei, Aſſumpta parabola ait, Dixit Balaam filius Beor, dixit homo cuius obturatus eſt oculus, Dixit auditor ſermonum Dei, qui viſionem Omnipotentis intuitus eſt, qui cadit & ſic aperiuntur oculi eius, Quàm pulchra tabernacula tua Iacob, & tentoria tua Iſrael! Vt valles nemoroſæ, vt horti iuxta fluuios irrigui, vt tabernacula quæ fixit Dominus, quaſi cedri prope aquas. Fluet aqua de ſitula eius, & ſemen illius erit in aquas multas. tolletur propter Agag. rex eius, & auferetur regnũ illius. Deus eduxit illum de Ægypto, cuius fortitudo ſimilis eſt rhinocerotis: deuorabunt Gentes hoſtes illius, oſſaque eorum confringent, & perforabunt ſagittis. Accubans dormiuit vt leo, & quaſi leæna, quam ſuſcitare nullus audebit. Qui benedixerit tibi, erit & ipſe benedictus: qui maledixerit, in maledictiõe reputabitur. ¶Iratúſque Balac contra Balaam, complosis manib[9] ait, Ad maledicendum inimicis meis vocaui te, quibus econtrario tertiò benedixiſti. Reuertere ad locum tuum: decreueram quidem magnificè honorare te, ſed Dominus priuauit te honore diſpoſito. Reſpondit Balaã ad Balac, Nõnne nuntijs tuis, quos miſiſti ad me, dixi, Si dederit mihi Balac plenam domum ſuam argenti & auri, nõ potero præterire ſermonẽ Domini Dei mei, vt vel boni quid, vel mali proferã ex corde meo: ſed quicquid Dominus dixerit, hoc loquar? Verũtamen pergens ad populum meum, dabo cõſiliũ quid popul[9] tuus populo huic faciat extremo tempore. Sumpta igitur parabola, rurſum ait, Dixit Balaam filius Beor, dixit homo cuius obturatus eſt oculus, Dixit auditor ſermonum Dei, qui nouit doctrinam Altiſſimi, & viſiones Omnipotentis videt, qui cadens apertos habet oculos, Videbo eum, ſed non modò: intuebor illum, ſed nõ propè. ORIETVR STELLA ex Iacob, & conſurget virga de Iſrael: & percutiet duces Moab, vaſtabitque omnes filios Seth. Et erit Idumæa poſſeſſio eius: hæreditas Seir cedet inimicis ſuis: Iſrael verò fortiter aget. De Iacob erit qui dominetur, & perdat reliquias ciuitatis. Cumque vidiſſet Amalec, aſſumens parabolam, ait, Principium Gentium Amalec, cuius extrema perdentur. Vidit quoque Cinæũ: & aſſumpta parabola, ait, Robuſtũ quidẽ eſt habitaculũ tuũ: ſed ſi in petra poſueris nidum tuum,

quas plantauit: verti poteſt, vt tẽtoria quæ fixit Do. quæ ſimilia ſunt cedris &c. ¶8 Alij vertũt, de ramis ei[9]. i. Erit vt arbor quæ rigatur aqua frequẽter. ¶9 in aquis multis. i. erit fœcũdus: & ſemina eius capient magnũ incrementũ, vt ſolẽt germina in locis irriguis. Hoc eſt, omnia neceſſaria ad hãc vitam, copioſe affluent ei. ¶10 excellẽs erit magis q̃ Agag rex eius, & eleuabitur regnũ eius. De Dauide intelligitur qui erat typus Chriſti. ¶11 ſingulas tela eius confodient. ſubaudi, inimicos. ¶12. i. quis audebit eũ excitare, pugnæ gratia? q.d. nemo audebit eũ prouocare, à nemine ſuperabitur hic populus. ¶13 iratus eſt furor ¶14 vl, percuſſis. more ſcilicet hominum ægreferentium aliquid. ¶15 Id eſt, magnis muneribus donare te. ¶16 Heb. priuauit te gloria. i. muneribus quibus eram te affecturus. ¶[?] prædicã ¶17 ſiquidẽ hæc [ſubaudi, quæ dicturus ſum] facturus eſt popul[9] iſte populo tuo in nouiſſimis tẽporibus. ¶18 Eadẽ verba ſunt quæ in principio capitis leguntur. ¶19 Futurũ pro præſenti, Video illum Chriſtum, qui venturus eſt poſt multa ſecula. ¶20 vl, Procedet. ſiue. Orietur ¶21 Id eſt, filios Adam. mundum ipſum. ¶22 & [regio quæ adiacet monti] Seir, poſſidebitur, [appoſitiue] inimici eius. q.d. fide omnes Gentes ſuperabuntur, quæ nunc ſunt inimicæ Iſraelis. ¶23 Heb. fortiter faciet. i. fide Gentes ſuperabit. ¶24 de qualibet vrbe. ſubaudi, infideli. i. Faciet Chriſtus vt omnes infideles ſint fideles. ¶25 ſpiritu ſcilicet prophetiæ. ¶26. i. prophetico.
¶27 Primitiæ. i. Primi Amalecitæ inuaſerunt filios Iſrael poſtquã egreſſi ſunt ex Ægypto. ¶28 vl, & finis eius erit vſque ad internecionem. i. tandem perdetur prorſus, & peribit. ¶29. i. cœpit prædicere quæ Cinæo euentura eſſent. ¶30 etiam ſi ponas in rupe nidum tuum. i. etiam ſi habites in rupe tutiſſima. Subaudiendum, ſuperaberis tamen.

[illegible] ſueris electus de ſtirpe Cin, quandiu poteris [illegible] permanere? Aſſur enim capiet te. Aſſumptáq; [illegible] parabola iterum locutus eſt, Heu quis victur⁹ eſt quando iſta faciet Deus? Venient in trieribus de Italia, ſuperabũt Aſſyrios, vaſtabúntque Hebræ[illegible], & ad extremum etiam ipſi peribunt. Surrexitque Balaam, & reuerſus eſt in locum ſuũ: Balac quoque via qua venerat redije.

CAP. XXV.

Morabatur autem eo tempore Iſrael in Setim, & fornicatus eſt populus cum filiabus Moab, Quæ vocauerũt eos ad ſacrificia ſua: at illi comederunt & adorauerunt deos earum. Initiatúſque eſt Iſrael Beel-Phegor: & iratus Dominus [illegible] ad Moyſen, Tolle cunctos principes populi, & ſuſpende eos contra ſolem in patibulis: [illegible] auertatur furor me⁹ ab Iſrael. Dixitque Moyſes ad iudices Iſrael, Occidat vnuſquiſque proximos ſuos, qui initiati ſunt Beel-Phegor. ¶Et ecce [illegible] vnus de filijs Iſrael intrauit coram fratribus [illegible] ad ſcortum Madianitidem vidente Moyſe, & omni turba filiorum Iſrael, qui flebant ante [illegible] tabernaculi. ¶Quod cum vidiſſet Phinees filius Eleazari filij Aaron ſacerdotis, ſurrexit de [illegible] multitudinis, & arrepto pugione ingreſſus eſt [illegible] virum Iſraelitam in lupanar, & perfodit ambos ſimul, virum ſcilicet & mulierẽ in [illegible] genitalibus. ceſſauitq; plaga à filijs Iſrael. [illegible] ſunt viginti quatuor millia hominum. [illegible] Dominus ad Moyſen, Phinees filius [illegible] filij Aaron ſacerdotis auertit irã meam [illegible] quia zelo meo commotus eſt con[illegible] ipſe delerem filios Iſrael in zelo [illegible] loquere ad eum, ¶Ecce do ei pacem [illegible]. Et erit tam ipſi quàm ſemini eius [illegible] ſacerdotij ſempiternum: quia zelat⁹ eſt [illegible] ſuo, & expiauit ſcelus filiorum Iſrael. [illegible] nomen viri Iſraelitæ qui occiſus eſt [illegible] Madianitide, Zambri filius Salumi, dux de [illegible] & tribu Simeonis. Porrò mulier Madianitis, quæ pariter interfecta eſt, vocabatur [illegible] filia Sur principis nobiliſſimi Madianitarum. ¶Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens, [illegible] vos ſentiãt Madianitæ, & percutite [illegible] quia & ipſi hoſtiliter egerũt contra vos, & decepère inſidijs per idolũ Phogor & Cozbi [illegible] ducis Madian ſororem ſuam, quæ percuſſa eſt in die plagæ pro ſacrilegio Phogor.

[11]Etenim Cenæus combureretur, donec Aſſur captiuum te abduxerit.' Inſtitutóque ſermone ænigmatico ſuo, ait, Heu quis viuet quũ Deus [12] [id]' fecerit? Et naues [13]ex partib' Chitim' affligẽt Aſſur, deinde affligent & [14]Eber, [15]qui & ipſe perpetuò peribit.' Surgens autem Bileam, abiit, & reuerſus eſt in locum ſuum. Sed & Balac abijt viã ſuam.

CAP. XXV.

H[1]Abitauit autẽ Iſrael in Sitim, & cœpit' populus ſcortari cum filiabus Moab: Quæ cũ populum ad ſacrificia deorum ſuorum inuitarent, edit populus, & adorarunt deos earum. [2]Et coniugatus eſt Iſrael ipſi Baal-Peor,' & incãduit ira Domini aduerſus Iſraelem. Et dixit Domin⁹ ad Moſen, [3]Tollẽ omnia capita populi,' & ſuſpẽde[4]eos [5] Domino [6]aduerſus ſolem,' vt recedat furor Domini ab Iſraele. Tũc dixit Moſes ad iudices Iſraelis, [7]Trucidate quiſq; viros ſuos qui[8] ſeſe coniugarunt Baal-Peor. ¶Et ecce vir quidam ex Iſraelitis venit, & adduxit ad fratres ſuos Madianitidem quandam, idque in oculis Moſis, atque vniuerſæ multitudinis filiorum Iſrael, qui flebant ante oſtium tentorij conſtitutionis. Cũque [hoc] videret Pinhas filius Eleazari ſacerdotis, ſurrexit è medio concionis, & accepta haſta in manum ſuam, Sequutus virum Iſraelitam[9] in fornicem,' vtroſque & Iſraelitam & ipſam Madianitidem tranſfixit [10]per ilia eius,' & cohibita eſt clades à filijs Iſrael. Perierũt autem in clade iſta viginti quatuor millia. ¶Loquutus eſt autem Dominus ad Moſen in hanc ſententiam, Pinhas filius Eleazari filij Aharonis ſacerdotis [11] amolitus eſt' furorem meũ à filijs Iſrael, [12]eo quòd zelo quodam [vltus eſt] indignationẽ meam inter eos, vt non abſumerem filios Iſrael in mea indignatione.' Dic igitur, En ego [13] feriam cum eo fœdus meum, pacem. [14]Habebitque tam ipſe quàm ſemen eius poſt eum, fœdus ſacerdotij perpetui,' eo quòd zelum habuit pro Deo ſuo, & [15] perlitauit pro filijs Iſrael.' Porrò nomen viri Iſraelitæ occiſi, qui cum Madianitide occiſus eſt, fuit Zimri filius Salu, qui fuit princeps[16] in domo patria [tribus] Simeonis.' Nomẽ verò mulieris Madianitidis interfectæ erat Coſbi, quæ fuit filia Zur, [17] qui caput fuit populorum in domo patria Madianitarum. ¶Et loquutus eſt Dominus ad Moſen in hanc ſententiam, [18]Hoſtiliter impetere Madianitas [conuenit,] trucidate ergo eos: nam & illi hoſtiliter egerunt vobiſcum inſidijs ſuis, quas inſidioſe tetenderunt vobis' in negotio Peor, & in negotio [illegible] filiæ principis Madianitarum ſororis ſuæ, quæ interfecta eſt in die cladis, [quæ facta eſt] [illegible] negotium Peor.

¶11 Heb. Sed erit ad expellendũ Cin⁹, vſq; quo te captiuũ abducat Aſſyrius. Mutatio ſecundæ perſonæ in tertiã, & rurſum tertiæ in ſecundã: antecedens item pro relatiuo, obſcurum reddunt ſenſum. ſic clarius vertas, Certe expellẽris Cinæe, abductẽriſque captiu⁹ ab Aſſyrijs. Futuri temporis eſt expellẽris & abductẽris. Illud vſquequo, perinde valet ac ſi dicas, non tantũ expellẽris, ſed etiam abductẽris captiuus. Vl, ita expellẽris, vt abducaris captiuus ab Aſſyrijs.

¶12 vl, [iſta], id eſt, quum iſta euenient?

¶13 de litore Cithim. Id eſt, de litore Italico. vl, de litore Græcorum, aut Tuſco. Chaldæ⁹ paraphraſtes, de litore Romano.

¶14 vl, Hebræos.

¶15 Heb. etiã illud [ſubaudi, imperiũ Romanum] erit ad internecionem. Id eſt, [illegible] peribit.

XXV. ¶1 Cũ aliquãtiſper manſiſſet Iſrael in Sitim, cœpit &c. ¶2 vl, Adiunxit; ſeſe Iſrael [illegible] Phegor. Id eſt, relicto cultu veri Dei, ſecuti ſunt cultũ idoli quod colebatur in mõte Phegor, de quo ſupra cap. XXIII. ¶3 vl, Conuoca [ſubaudi, ad te] quotquot è principibus fornicati fuerint. ¶4 Quidam referunt ad eos principes qui eius fornicationis fuerant conſcij. alij referunt ad populum. ¶5 Id eſt, ad placandum iram Domini. ¶6 vl, coram ſole. Id eſt, publice. Gallice, en plein iour. ¶7 .i. Quiſque veſtrum decreto ſuo curet interfici proximos ſuos: hoc eſt, ſubditos ſuos, aut viros ſuos. Principes alloquitur. ¶8 vl, adiunxerũt ſeſe idolo Phegor. i. relicto cultu veri Dei, ſecuti ſunt cultum idoli. ¶9 in tentorium. In quod ſcilicet introduxerat Madianitidem. ¶10 vl, in ventrem eius. ſubaudi, mulieris. ſiue, in pudendis eius. ¶11 vl, reuocauit. Id eſt, reconciliauit me filijs Iſrael. ¶12 quum zelatus eſt zelum meum in medio eorum, & non conſumpſi filios Iſrael zelo meo. i. dum feruenti amore pro honore meo, non timuit occidere principem qui tam impudenter ſcortum introduxit: vnde factum eſt vt non conſumpſerim filios Iſrael. ¶13 daturus ſum illi pactum meum, nempe pacis. q.d. Dic illi, Sis ſecurus: ne timeas tibi à fratribus interfecti: faciam vt illi non poſſint tibi nocere. ¶14 Id eſt, Dignitatẽ ſacerdotalem habituros eſt tam ipſe quàm filij eius fœdere perpetuo & irreuocabili. ¶15 expiauit filios Iſrael. id eſt, ſcelus & idololatriam eorum. ¶16 Heb. familiæ patris Simeonitarum. ¶17 princeps populorum erat ipſe, & princeps familiæ patris in Madian. ¶18 Affige Madianitas, & percute illos: quia ipſi vos affixerunt dolis ſuis quibus vſi ſunt aduerſum vos &c. Id eſt, dolis quibus vos illiciebant ad adorandum idolum Phogor, & fornicandum cum Cozbi quæ percuſſa eſt tempore quo miſit Dominus plagam propter cultum idoli Phogor. Negotiũ Phogor, vocat rem pertinentem ad idolum Phogor, cultum quem ipſi idolo exhibuerant Iſraelitæ.

Digitized by Google

¶1 Capite ſummā.i.Numerate. ¶2.i.parte quæ nō procul abeſt à Ierichōte. ¶3 de ſe loquitur Moſes in tertia perſona. ¶4 vel, De filijs Phallu, fuit Eliab.
¶5 aut, nobiliſſimi congregationis.vel,magnæq́ dignitatis homines, & cōſultiſſimi: quorū conſilio vtebatur cōgregatio. Vox Hebræa ſignificat eos qui ad res regni vocātur.Gallice,Du cōſeil eſtroict.
¶6 rixati ſunt. vel,litigauerūt. Aut,litigare fecerunt populū Iſrael cum Moſe. ¶7 .i.in ſeditione quam excitaret Core. ¶8 quū rixarētur contra Dominum.vel,qui fuerunt authores rixæ &c.
¶9 eos[Dathan ſcilicet,Abirō] & Core,quum mortua eſt cōgregatio.
¶10 & fuerunt in ſignū.i. exēplo alijs filijs Iſrael non eſſe rixandum ſiue litigandum cō tra Dominum.
¶11 à Nemuel [dicta eſt] familia Nemuelitarum:à Iamin &c. ſic in reliquis vertendum.
¶12 iuxta numeratos eorū,

CAP. XXVI.

POſt cladem iſtam loquutus eſt Dominus ad Moſen & ad Eleazar filium Aharonis ſacerdotis in hanc ſententiā, [1]Agite cenſum[1] vniuerſi cœtus filiorum Iſrael, ab ijs qui viginti ſunt annorum & ſupra, iuxta domos patrum ſuorū, omnem ſcilicet qui aptus eſt in Iſraele ad militiā. ¶Et loquutus eſt ad eos Moſes & Eleazar ſacerdos in vaſtis campis Moab, [2]iuxta Iordanem Iericho,[2] hiſce verbis: [cum his ſcilicet loquuti ſunt] qui erant viginti annorum & ſupra, quémadmodum præceperat Dominus [3]Moſi.[3] Et filij Iſrael, qui egreſſi ſunt ex terra Ægypti[hi ſūt,] Ruben primogenitus Iſraelis: filij verò Ruben, Hanoch, hinc familia Hanochitarū: & Pallu, vnde familia Pallitarū. De Hetzron familia Hetzronitarum: De Charmi familia Charmitarum. Hæ ſunt familiæ Rubenitarum, fuerúntque in cenſu ſuo quadragintatria millia, ſeptingenti & triginta. [4]Porrò filij Pallu, Eliab.[4] Filij autem Eliab, Nemuel, Dathan &, Abiram: is eſt Dathan & Abiram [5]nobiles in cœtu,[5] qui aduerſus Moſen & Aharonem [6]eiaculabantur [verba contentioſa] [7] in cœtu Corah, [8]quum eiacularentur [verba contētioſa] aduerſus Dominum,[8] & tellus aperiebat os ſuum, & deglutijt [9] eos. Deinde & Corah, [qui perijt] in morte congregationis,[9] quū ignis deuoraret ducētos & quinquaginta viros, [10]vt fierēt exemplum.[10] Filij autē Corah nō ſunt mortui. ¶Filij Simeō iuxta familias ſuas: [11]ipſi Nemueli fuit familia Nemuelitarū: de Iamin[11] familia Iaminitarum: Iachin, vnde familia Iachinitarum. De Zerah, familia Zarhitarum: & de Saul familia Saulitarū. Iſtæ ſunt familiæ Simeonis, vigintiduo millia ducenti. ¶Filij Gad iuxta familias ſuas, Zephon, vnde familia Zephonitarum: Haggi, vnde familia Haggitarum: Schuni, vnde familia Schunitarum. Oſni, vnde familia Oſnitarum: Eri, vnde familia Eritarū. Arod, vnde familia Aroditarum: De Arheli familia Arhelitarum. Iſtæ ſunt familiæ filiorum Gad [12]iuxta cenſus ſuos,[12] quadraginta millia & quingenti. ¶Filij Iehuda, Er & Onan: mortuúſque eſt Er & Onan in terra Chanaan. Fuerunt autem filij Iehuda iuxta familias ſuas, Sela, vnde familia Selanitarum: Peretz, vnde familia Parzitarum: Zerah, vnde familia Zerahitarū. Porrò filij Peretz fuerunt Hetzron, vnde familia Hetzronitarum: Hamul, vnde familia Hamulitarum. Iſtæ ſunt familiæ Iehuda [12]iuxta cenſus ſuos,[12] ſeptuagintaſex millia & quingenti. ¶Filij Iſaſchar iuxta familias ſuas, Thola, vnde familia Tholitarū: Pua, vnde familia Puitarum: Iaſub, vnde familia Iaſubitarum: Simron, vnde familia Simronitarū. Iſtæ ſunt familiæ Iſaſchar iuxta cenſus ſuos, ſexagintaquatuor millia & trecenti. ¶Filij Zebulon iuxta familias ſuas, Sered, vnde familia Sarditarum: Elon, vnde familia Elonitarū: Iahleel, vnde familia Iahleelitarum. Iſtæ ſunt familiæ Zebulonitarum per cenſus ſuos, ſexaginta millia & quingēti. ¶Filij Ioſeph per familias ſuas, Manaſſe & Ephraim. Filij Manaſſe, Machir, vnde familia Machiritarum. Machir verò genuit Gilead, & à Gilead familia Gileaditarū. Iſti ſunt filij Gilead, Ihezer, vnde familia Ihezeritarū: Helec, vnde familia Helecitarū: Aſriel, vnde familia Aſrielitarū: Sechē, vnde familia Sichimitarū: Semida, vnde familia Semidahitarū: Hepher, vnde cognatio Hepheritarū. Zelaphead verò filius Hepher nō habuit filios, ſed filias. Et nomina filiarū Zelaphead, Mahla, Noa, Hagla, Milca & Thirza. Iſtæ ſūt familiæ Manaſſe & cēſus eorū: quinquagintaduo millia & ſeptingēti. ¶Iſti verò ſūt

CAP. XXVI.

POſtquam noxiorum ſanguis effuſus eſt, dixit Dominus ad Moyſen & Eleazarum filiū Aaron ſacerdotem, Numerate omnem ſummā filiorum Iſrael à viginti annis & ſupra, per domos & cognationes ſuas, cunctos qui poſſunt ad bella procedere. ¶Locuti ſunt itaque Moyſes & Eleazar ſacerdos, in cāpeſtribus Moab ſuper Iordanem contra Iericho, ad eos qui erant à viginti annis & ſuprà, ſicut Dominus imperauerat, quorum iſte eſt numerus: ¶Ruben primogenitus Iſrael. huius filius, Henoch, à quo familia Henochitarum: & Phallu, à quo familia Phalluitarum: & Heſron, à quo familia Heſronitarum: & Charmi, à quo familia Charmitarū. Hæ ſunt familiæ de ſtirpe Ruben: quarum numerus inuentus eſt quadragintatria millia & ſeptingenti triginta. Filius Phallu, Eliab. huius filij Namuel & Dathan & Abiron. iſti ſunt Dathan & Abiron principes populi, qui ſurrexerunt contra Moyſen & Aaron in ſeditione Core, quādo aduerſus Dominū rebellauerunt: & aperiens terra os ſuum deuorauit Core morientibus plurimis, quando combuſſit ignis ducentos quinquaginta viros. Et factum eſt grande miraculum, vt Core pereunte, filij illius nō perirent. ¶Filij Simeon per cognationes ſuas: Namuel, ab hoc familia Namuelitarum: & Iamin, ab hoc familia Iaminitarum: Iachin, ab hoc familia Iachinitarum: Zare, ab hoc familia Zareitarum: Saul, ab hoc familia Saulitarum. hæ ſunt familiæ de ſtirpe Simeon, quarum omnis numerus fuit vigintiduo millia [2]ducentorum.[2] ¶Filij Gad per cognationes ſuas: Sephon, ab hoc familia Sephonitarum: Aggi, ab hoc familia Aggitarum: Suni, ab hoc familia Sunitarum: Ozni, ab hoc familia Oznitarum: [4]Her,[4] ab hoc familia Heritarum: Arod, ab hoc familia Aroditarum: Ariel, ab hoc familia Arielitarum. Iſtæ ſunt familiæ Gad, quarū omnis numerus fuit quadraginta millia [5]quingentorum.[5] ¶Filij Iuda, Her & Onā, qui ambo mortui ſunt in Terra-Chanáan. Fuerúntque filij Iuda per cognationes ſuas: Sela, à quo familia Selaitarum: Phares, à quo familia Pharesitarum: Zare, à quo familia Zareitarum. Porrò filij Phares: Heſron, à quo familia Heſronitarum: & Hamul, à quo familia Hamulitarū. Iſtæ ſunt familiæ Iuda, quarum omnis numerus fuit ſeptuagintaſex millia quingentorum. ¶Filij Iſſachar per cognationes ſuas: Thola, à quo familia Tholaitarum: Phua, à quo familia Phuaitarum: Iaſub, à quo familia Iaſubitarum: Semran, à quo familia Semranitarum. Hæ ſunt cognationes Iſſachar, quarum numerus fuit ſexagintaquatuor millia [6]trecentorum.[6] ¶Filij Zabulon per cognationes ſuas: Sared, à quo familia Sareditarum: Elon, à quo familia Elonitarum: Ialel, à quo familia Ialelitarum. Hæ ſunt cognationes Zabulon, quarū numerus fuit ſexaginta millia quingentorum. ¶Filij Ioſeph per cognationes ſuas: Manaſſe & Ephraim. De Manaſſe ortus eſt Machir, à quo familia Machiritarū. Machir genuit Galaad, à quo familia Galaaditarum. Galaad habuit filios: Iezer, à quo familia Iezeritarū: & Helec, à quo familia Helecitarū: & Aſriel, à quo familia Aſrielitarū: & Sechē, à quo familia Sechemitarū: & Semida, à quo familia Semidaitarū: & Hepher, à quo familia Hepheritarum. Fuit autem Hepher pater Salphaad, qui filios nō habebat, ſed tantum filias, quarū iſta ſunt nomina, Maala, & Noa, & Hegla, & Melcha, & Therſa. Hæ ſunt familiæ Manaſſe, & numerus earum, quinquagintaduo millia ſeptingentorū. ¶Filij autē

Digitized by Google

phraim per cognationes ſuas fuerunt hi: Suthala, à quo familia Suthalaitarũ: Becher, à quo familia Becheritarũ: Thehen, à quo familia Thehanitarũ. Porrò filius Suthala fuit Heran, à quo familia Heranitarum. hæ ſunt cognationes filiorum Ephraim: quorum numerus fuit trigintaduo
1 millia quingentorum. Iſti ſunt filij Ioſeph per familias ſuas. ¶ Filij Beniamin in cognationibus ſuis: Bela, à quo familia Belaitarũ: Aſbel, à quo familia Aſbelitarũ: Achirã, à quo familia Achiramitarum: Supham, à quo familia Suphamitarum: Hupham, à quo familia Huphamitarum. Filij Bela: Hered & Noeman. De Hered, familia Hereditarum: de Noeman, familia Noemanitarum. Hi ſunt filij Beniamin per cognationes ſuas, quorum numerus fuit quadragintaquinque millia ſexcenti. ¶ Filij Dan per cognationes ſuas: Suham, à quo familia Suhamitarum. Hæ ſunt cognationes Dan per familias ſuas. omnes fuere Suhamitæ, quorum numerus erat ſexagintaquatuor millia quadringentorum. ¶ Filij Aſer per cognationes ſuas: Iemna, à quo familia Iemnaitarum: Ieſui, à quo familia Ieſſuitarum: Brie, à quo familia Brieitarum. Filij Brie: Heber, à quo familia Heberitarũ: & Melchi-el, à quo familia Melchielitarum. Nomen autem filiæ Aſer, fuit Sara. Hæ cognationes filiorum Aſer, & numerus eorum quinquagintatria millia quadringentorum. ¶ Filij Nephthali per cognationes ſuas: Ieſiel, à quo familia Ieſielitarum: Guni, à quo familia Gunitarum: Ieſer, à quo familia Ieſeritarum: Sellem, à quo familia Sellemitarũ. Hæ ſunt cognationes filiorũ Nephthali per familias ſuas: quorum numerus quadragintaquinque millia quadringentorum. Iſta eſt ſumma filiorum Iſrael qui recenſiti ſunt, ſexcenta millia, & mille ſeptingenti triginta. ¶ Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Iſtis diuidetur Terra iuxta numerum vocabulorum in poſſeſſiones ſuas. Pluribus maiorem partem dabis, & paucioribus minorem: ſingulis ſicut nunc recenſiti ſunt tradetur poſſeſſio. Ita dũntaxat vt ſors Terram tribubus diuidat & familijs. Quicquid ſorte contigerit, hoc vel plures accipiant, vel pauciores. Hic quoque eſt numerus filiorum Leui per familias ſuas: Gerſon, à quo familia Gerſonitarũ: Caath, à quo familia Caathitarũ: Merari, à quo familia Meraritarum. Hæ ſunt familiæ Leui: familia Lobni, familia Hebroni, familia Moholi, familia Muſi, familia Core. At verò Caath genuit Amram. qui habuit vxorẽ Iochabed filiã Leui, quæ nata eſt ei in Ægypto. hæc genuit Amram viro ſuo, filios, Aaron & Moyſen, & Mariã ſororem eorum. De Aaron orti ſunt Nadab & Abiu & Eleazar & Ithamar: quorum Nadab & Abiu mortui ſunt, cũ obtuliſſent ignem alienum coram Domino. Fuerúntque omnes qui numerati ſunt, viginititria millia generis maſculini ab vno menſe & ſuprà: qui non ſunt recenſiti inter filios Iſrael, nec eis cum cæteris data poſſeſſio eſt. Hic eſt numerus filiorũ Iſrael, qui deſcripti ſunt à Moyſe & Eleazaro ſacerdote in campeſtribus Moab ſupra Iordanem contra Iericho. Inter quos nullus fuit eorum qui ante numerati ſunt à Moyſe & Aaron in deſerto Sinai. Prædixerat enim Domin' quòd omnes morerentur in ſolitudine: nulléſque remanſit ex eis, niſi Caleb filius Iephone, & Ioſue fili' Nun.

Filij Ephraim iuxta familias ſuas, Suthela, vnde familia Suthelitarum: Becher, vnde familia Becharitarũ: Tahan, vnde familia Tahanitarũ. Hi verò ſunt filij Suthela, Eran, vnde familia Eranitarum. Iſtæ ſunt familiæ Ephraim iuxta cenſus ſuos, trigintaduo millia & quingenti. & hi ſunt filij Ioſeph ſecundum familias ſuas. ¶ Filij verò Beniamin iuxta familias ſuas, Bela, vnde familia Balhitarum: Aſbel, vnde familia Aſbelitarũ: Ahiram, vnde familia Ahiramitarum: Sephupham, vnde familia Sephuphamitarũ: Hupham, vnde familia Huphamitarũm. Fuerunt autem filij Bela, Ard & Naeman, vnde familia Arditarũ, & de Naeman familia Naemanitarum. Iſti ſunt filij Beniamin iuxta familias ſuas, & ſecundum cenſus ſuos, quadragintaquinque millia & ſexcenti. ¶ Iſti ſunt filij Dan ſecundum familias ſuas, Suham, vnde familia Suhamitarum. Iſtæ inquam ſunt familiæ Dan iuxta familias ſuas. Omnes familiæ Suhamitarum iuxta cenſus ſuos, ſexagintaquatuor millia & quadringẽti. ¶ Filij Aſer ſecundũ familias ſuas, Iimna, vnde familia Iimnaitarum: Iiſui, vnde familia Iiſuitarum: Beriah, vnde familia Berihitarum: Heber, vnde familia Heberitarum: Malkiel, vnde familia Malkielitarum. Nomen verò filiæ Aſer, Serah. Iſtæ ſunt familiæ filiorum Aſer iuxta cenſus ſuos: quinquagintatria millia & quadringenti. ¶ Filij Naphtali ſecundum familias ſuas, Iachzeel, vnde familia Iachzeelitarum: Guni, vnde familia Gunitarum: Iezer, vnde familia Iezritarum: Sillem, vnde familia Sillemitarum. Iſtæ ſunt familiæ Naphtali ſecundum familias ſuas & cenſus eorum, quadragintaquinque millia & quadringẽti. [13] Iſti ſunt cenſus filiorum Iſrael, ſexcenta millia, mille, ſeptingenti & triginta. ¶ Et loquutus eſt Dominus ad Moſen, dicẽs, Iſtis diſtribuatur terra [14] in hæreditatem iuxta numerum nominum. [15] Quorum multi ſunt, his augebis hæreditatem ſuam: qui verò pauciores, ijs minorem dabis hæreditatem: cuique dabitur hæreditas [16] iuxta cenſum ſuum. Veruntamen ſorte diuidatur terra, & ſecundum nomina tribuum patrum ſuorum hæreditatem accipiant. Per ſortẽ [17] diuidatur hæreditas eius inter multos & paucos. ¶ [18] Porrò iſti ſunt cenſus Leuitarum iuxta familias ſuas, Gerſon, vnde familia Gerſonitarum: Cahath, vnde familia Cahathitarum: Merari, vnde familia Meraritarum. Iſtæ ſunt familiæ [19] Leuitarũ, familia Libnitarũ, familia Hebronitarũ, familia Mahlitarũ, familia Muſitarum, familia Corhitarũ. Cahath verò genuit Amram. Porrò nomen vxoris Amram [20] Iochebed [21] filia Leui, quam [22] peperit ipſi Leui in Ægypto. Et peperit ipſi Amram Aharonem, & Moſen, & Mariam ſororem eorum. Aharoni verò nat' eſt Nadab & Abihu, Eleazar & Ithamar. Mortuus autem eſt Nadab & Abihu quum afferrent ignem alienum coram Domino. Fuerunt autem [23] cenſus eorum, vigintitria millia, omnes ſcilicet mares ab eo qui menſem erat natus & ſupra. non enim [24] cenſi erant inter filios Iſrael, eo quòd non eſſet illis data hæreditas inter filios Iſrael. Hi ſunt [25] cenſus quãdo Moſes & Eleazar ſacerdos recenſuerunt filios Iſrael in vaſtis campis Moab [26] ad Iordanem Iericho. Et inter iſtos nullus fuit ex his quos recenſuerunt Moſes & Aharon ſacerdos, quando recenſuerunt filios Iſrael in deſerto Sinai. Dixerat enim de eis Dominus, Omnino morientur in deſerto. ne vnus quidem ex eis reliquus fuit, niſi Caleb filius Iephune, & Iehoſua filius Nun.

¶13 Heb. Hi ſũt numerati &c. His numerati fuerunt filij Iſrael ab exitu de Ægypto. qui primo numerati ſũt, nõ ſunt ingreſſi terram promiſſam: quia Moſes qui legem refert, non deducit in terrã pmiſſam. Qui verò ſecũdo loco nũerati ſũt, illam ingreſſi ſunt duce Ioſue, qui typus erat Chriſti.
¶14. i. vt poſſideatur ab illis iure hæreditario: iuxta familias & cognationes quæ nominib' diſtingui ſolent: ſiue pro nũero familiarum, quæ ſolẽt habere diuerſa nomina.
¶15 Heb. Numeroſiori. ſubaudi, tribui.
¶16 pro ratione numeratorum ſuorum.
¶17 diuidetur poſſeſſio cuiuſque inter numeroſum & paucum. i. tam inter eos qui multi fuerint, quàm qui pauci.
¶18 Iſti etiam ſunt numerati Leuitarum. i. Iſti ſunt Leuitæ qui numerati fuerũt.
¶19. i. quæ habuerunt originem à Leui.
¶20 Fuerunt duæ Iochabed, vna filia, altera neptis.
¶21. i. neptis.
¶22 ſub. vxor. vl, mater eius.
¶23 numerati
¶24 numerati fuerant
¶25 numerati Moſis & Eleazari ſacerdotis, qui recenſuerunt &c.
¶26 Id eſt, qua parte labitur iuxta Iericho. vl, qua parte parum diſtat à Iericho.

CAP. XXVII.

ACceſſerunt autem filiæ Zelaphead filij Hepher, filij Gilead, filij Machir, filij Manaſſe, de familia Manaſſe filij Ioſeph: ſuntque hæc nomina filiarum eius, Mahela, Noa. Hagla, Milcha & Thirza. Stantes verò ante Moſen & ante Eleazarum ſacerdotem, atque ante principes eorū, & vniuerſum cœtum, iuxta oſtium tentorij conſtitutionis, dicebant, Pater noſter mortuus eſt in deſerto, nec tamen fuit [1]in cœtu conſpiratorum aduerſus Dominū, in cœtu ſcilicet Corah,' ſed mortuus eſt [2]in peccato ſuo,' nec habuit filios. Cur ergo aboleretur nomen patris noſtri è medio familiæ ſuæ, propterea quòd non habet filium? da (igitur) nobis poſſeſſionem inter [3]fratres' patris noſtri. Retulit autem Moſes cauſam illarum ad Dominum. Et Dominus loquutus eſt ad Moſen hiſce verbis, Probe loquutæ ſunt filiæ Zelaphead, omnino dabis illis [4] poſſeſſionē hæreditatis' inter fratres patris ſui, & [5] transferes hæreditatem patris ſui ad eas'. Ad filios autem Iſrael loquēris ſic, Si quiſpiam mortuus fuerit abſque filijs, transferetis hæreditatem eius ad filias eius. Si verò nec filiam habuerit, dabitis hæreditatem eius fratribus eius. Et ſi nec fratres ei fuerint, dabitis hæreditatem eius fratribus patris eius. Quòd ſi pater ei⁹ fratres nullos habuerit, dabitis hæreditatem cōſanguineo eius propinquiori qui fuerit de familia eius, is poſſidebit eam: & ſit hoc filijs Iſrael ſtatutum [6] legitimum,' quemadmodum præcepit Dominus Moſi. ¶Et dixit Dominus ad Moſen, Aſcende in mōtem iſtum Abarim, & contemplare terram quā dedi filijs Iſrael. Poſtquam verò contemplatus eam fueris, [7] colligēris ad populos tuos etiā tu, quemadmodū collectus eſt Aharon' frater tuus, [8]eo quòd exacerbaſtis os meū in deſerto Zin, in cōtētione multitudinis, ne ſanctificaretis me in aquis corā oculis eorū. Hæ ſunt aquæ [9]cōtētionis in Cades ī deſerto Zin. ¶Et Moſes loquut⁹ eſt ad Dominū, dicens, Præficiat Dominus [10]Deus ſpirituū vniuerſæ carnis' virū ſuper hūc cœtū, [11]Qui egrediatur ante eos, quiq; ingrediatur ante eos: qui educat eos, & qui introducat eos:' vt non ſit cœtus Domini veluti oues quæ paſtorē non habent. Et dixit Dominus ad Moſen, Aſſume tibi ipſum Iehoſua filium Nun, virum in quo eſt Spiritus, &[12]impone manum tuam ſuper eum,' & ſtatue eum coram Eleazaro ſacerdote, & coram vniuerſa multitudine, &[13]da illi mandata' illis ſpectantibus. Dabis quoque ei[14]de decore tuo,' vt omnes in cœtu filiorum Iſrael [15] audiant.' Et ſtabit ante Eleazarum ſacerdotem, qui [16]interrogabit pro ipſo ſecundum ritum Vrim, idque corā Domino:' & iuxta verbum eius egredientur, iuxtáque verbum eius ingredientur, tam ipſe quàm vniuerſi filij Iſrael, & vniuerſus cœtus cum eo.

CAP. XXVII.

ACceſſerūt autē filiæ Salphaad, filij Hepher, filij Galaad, filij Machir, filij Manaſſe, q fuit fili⁹ Ioſeph: quarū ſūt nomina, Maala & Noa & Hegla & Melcha & Therſa. Steteruntque coram Moyſe & Eleazaro ſacerdote, & cūctis principibus populi ad oſtiū tabernaculi fœderis, atq; dixerunt, Pater noſter mortuus eſt in deſerto, nec fuit in ſeditione quæ concitata eſt contra Dominum ſub Core, ſed in peccato ſuo mortuus eſt: hic non habuit mares filios. Cur tollitur nomen illius de familia ſua, quia non habet filium? date nobis poſſeſſionem inter cognatos patris noſtri. Retulitque Moyſes cauſam earum ad iudicium Domini. Qui dixit ad eum, Iuſtam rem poſtulant filiæ Salphaad: da eis poſſeſſionem inter cognatos patris ſui, & ei in hæreditatem ſuccedant. Ad filios autem Iſrael loquēris hæc, Homo cum mortuus fuerit abſque filio, ad filiam eius tranſibit hæreditas. Si filiam nō habuerit, habebit ſucceſſores fratres ſuos. Quòd ſi & fratres nō fuerint, dabitis hæreditatē fratribus patris eius. Sin autem nec patruos habuerit, dabitur hæreditas his qui ei proximi ſunt. eritque hoc filijs Iſrael ſanctū lege perpetua, ſicut præcepit Dominus Moyſi. ¶Dixit quoque Domin⁹ ad Moyſen, Aſcende in montem iſtum Abarim, & contēplare inde Terram quam daturus ſum filijs Iſrael. Cúmque videris eam, ibis & tu ad populum tuum, ſicut iuit frater tuus Aaron, quia offendiſtis me in deſerto Sin in contradictione multitudinis, nec ſanctificare me voluiſtis coram ea ſuper aquas. Hæ ſunt aquæ contradictionis in Cades deſerti Sin. ¶Cui reſpondit Moyſes, Prouideat Dominus Deus ſpirituum omnis carnis, hominem qui ſit ſuper multitudinem hanc: & poſſit exire & intrare ante eos, & educere eos vel introducere: ne ſit populus Domini ſicut oues abſque paſtore. Dixitque Dominus ad eum, Tolle Ioſue filium Nun virum in quo eſt Spiritus Dei,' & pone manū tuam ſuper eum. Qui ſtabit coram Eleazaro ſacerdote & omni multitudine, & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ, vt audiat eum omnis ſynagôga filiorum Iſrael. Pro hoc ſiquid agendum erit, Eleazar ſacerdos conſulet Dominum. Ad verbum eius egredietur & ingredietur ipſe, & omnes filij Iſrael cū eo, & cætera multitudo.

¶1 de congregatiōe illa quæ cōgregata fuit aduerſus Dominum in cœtu ſeditioſo Core .i. inter eos qui ſeditioſe conuenerāt in ſeditioſo cœtu quem concitauit Core.

¶2 vſ, ob peccatum ſuum. quum ſcilicet murmurauit cum alijs in deſerto, qui morſibus ſerpentū interierunt.

¶3 .i. conſanguineos.

¶4 .i. poſſeſſionem hæreditariā: quam iure hæreditario poſſideant.

¶5 .i. dabis filiis quod poſſeſſurus erat pater earum, ſi mortuus non fuiſſet.

¶6 Heb. iudicij, .i. Secundum hanc legem de huiuſmodi iudicabunt iudices inter filios Iſrael: hoc ius obſeruabūt iudices inter filios Iſrael.

¶7 Hebraiſm⁹, pro, morieris, ſicut mortuus eſt Aaron.

¶8 quemadmodum rebellaſtis ori meo in deſerto Sin in iurgio congregatiōis, ad ſanctificandū me in aquis illis coram ipſis. Id eſt, ita moriemini, vt rebelles fuiſtis dictis meis in deſerto Sin, cum contenderent filii Iſrael, rebelles inquam fuiſtis dare mihi gloriam in aquis illis quas educturus eram è petra, illis præſentibus. q.d. quemadmodum recuſaſtis extollere me & celebrare potentiam meam quum populus tam vehementer poſtularet aquas, ita etiam non dignabor vos terra quam daturus ſum filijs Iſrael. ¶9 vſ, controuerſiæ (habitæ) in Cades in deſerto Sin. ¶10 .i. qui nouit corda omnium hominum. ¶11 .i. Qui præſit illis in omnibus, regat & gubernet eos in omnibus rebus agendis: qui deducat eos ad bellum, & reducat ad vrbem. ¶12 vt ſcilicet ita videaris illum conſtituere principem populi Dei. ¶13 .i. doce eum quid agere debeat. ¶14 vſ, de gloria tua. aut, Partem gloriæ tuæ impertire. Hoc eſt, Trāſferas in eum gloriam tuā, ornando & cōmendando eum verbis, oſtendáſque eum diuinitus conſtitutum, vt authoritatem habeat, vt ei pareant quemadmodum & tibi. ¶15 .i. morem gerant. ¶16 interrogabit eū de iudicio Vrim corā Domino. i. cōſulet pontificē de reb⁹ agēdis, tanquā conſciū volūtatis Dei: de reb⁹ inquam quas reuelabit ei agēdas Domin⁹, propter præſentiā nominis ſui, quod ipſe ſacerdos geſtat in pectorali. Hic Vrim pro ſummo pontifice accipitur, vt ſit antecedens pro relatiuo, Interrogabit eum de iudicio Vrim. i. pontificis, hoc eſt, ſuo: interrogabit ſacerdotem de iudicio ſacerdotis: interrogabit ſacerdotem ſententiam ſuam, quid Dominus velit fieri. q.d. Cum aliquid agere volet, interrogabit ſummum pontificem qui geſtat Vrim & Thūmim in pectorali. vſ, interrogabit eum de iudicio. i. ſententia Vrim, id eſt illuminationum, hoc eſt de ſententia Dei illuſtrantis & illuminantis & dirigentis omnia: vt Deus hic dicatur Vrim, vt Lucē mūdi ſe dicit Chriſtus in Euangelio Iohannis. Coram Domino autem, id eſt in tabernaculo coram arca Domini, vbi ipſe dabat reſponſa. Vbicunque mentio Vrim pectoralis, ſemper coniungitur cum Thummim, vt Eſd. 2, Nehemiæ 7, Deut. 33, Exod. 28. Excipitur hic locus 1. Reg. 28, vbi Vrim pro ſummo pontifice ponitur.

Digitized by Google

[illegible] Moyſes vt præceperat Dominus: cúmque tuliſſet Ioſue, ſtatuit eum coram Eleazaro ſacerdote & omni frequentia populi. Et impoſitis capiti eius manibus cuncta replicauit quæ mandauerat Dominus.

CAP. XXVIII.

Dixit quoque Dominus ad Moyſen, Præcipe filiis Iſrael, & dices ad eos, Oblationem meã & panes, & incenſum odoris ſuauiſſimi offerte per tempora ſua. Hæc ſunt ſacrificia quæ offerre debetis, Agnos anniculos immaculatos duos quotidie in holocauſtum ſempiternum: Vnum offeretis mane, & alterum ad veſperũ: Decimã partem ephi ſimilæ, quæ conſperſa ſit oleo puriſſimo, & habeat quartam partem hin. Holocauſtum iuge eſt quod obtuliſtis in monte Sinai in odorem ſuauiſſimum incenſi Domini. Et libabitis vini quartam partem hin per agnos ſingulos in ſanctuario Domini. Alterúmq; agnum ſimiliter offeretis ad veſperam iuxta omnem ritum ſacrificij matutini, & libamentorum eius, oblationem ſuauiſſimi odoris Domino. ¶ Die autẽ ſabbati offeretis duos agnos anniculos immaculatos, & duas decimas ſimilæ oleo conſperſæ in ſacrificio, & liba: Quæ rite funduntur per ſingula ſabbata in holocauſtũ ſempiternũ. ¶ In [illegible] autem, id eſt in menſium exordijs, offeretis holocauſtum Domino, vitulos de armento [illegible] vnũ, agnos anniculos ſeptẽ immaculatos, [illegible] decimas ſimilæ oleo conſperſæ in ſacrificio per ſingulos vitulos: & duas decimas [illegible] conſperſæ per ſingulos arietes: Et [illegible] ſimilæ ex oleo in ſacrificio per [illegible]. Holocauſtum ſuauiſſimi odoris [illegible] incenſi eſt Domino. Libamenta autem [illegible] per ſingulas fundenda ſunt victimas, [illegible] Media pars hin per ſingulos vitulos, [illegible] arietem, quarta per agnũ. Hoc erit holocauſtum per omnes menſes, qui ſibi anno vertente ſuccedunt. Hircus quoque offeretur Domino pro peccatis in holocauſtum ſempiternum cum libamentis ſuis. ¶ Menſe autem primo, quartadecima die menſis, Phaſe Domini erit, & quintadecima die ſolemnitas: ſeptem diebus veſcentur azymis. Quarum dies prima venerabilis & ſancta erit: omne opus ſeruile non facietis in ea. Offeretíſque incenſum holocauſtum Domino vitulos de armento duos, arietem vnum, agnos anniculos immaculatos ſeptem: & ſacrificia ſingulorum ex ſimila quę conſperſa ſit oleo, tres decimas per ſingulos vitulos, Et duas decimas per arietem, & decimam decimæ per agnos ſingulos, id eſt per ſeptem agnos.

Fecit autem Moſes quemadmodum præceperat ei Domin⁹, tulítque Iehoſua, & ſtatuit eum ante Eleazarum ſacerdotem, atque ante vniuerſum cœtum. Et impoſuit ei manibus ſuis, [11]mandata dedit ei, quemadmodum Dominus loquutus fuerat per Moſen.

CAP. XXVIII.

Loquutúſque eſt Dominus ad Moſen, dicens, [1]Præcipe filijs Iſrael, & dices ad eos, Sacrificium meum [2]panis mei quod fit ad ſacrificium ignitum in odorẽ ſuauecolẽtem, cuſtodietis, vt ſacrificetis mihi ſea[illegible]ſtato ſuo tempore. [3]Dicéſque ad eos, Hoc eſt ſacrificium quod igne cõfit, quod ſacrificabitis Domino, agnos ãniculos[4]integros duos quôque die in holocauſtum continuum: Agnum vnum facies mane, alterum autem agnum facies [5]inter veſperas. Decimã quoque partem ephi ſimilaginis [6]pro ſacrificio cibario, quæ mixta ſit oleo [7]cõtuſo, quarta ſcilicet parte hin. [8]Holocauſtũ hoc iuge, quale factũ eſt in monte Sinai, in odorem ſuaueolẽtem, [9]ſacrificium quod igne confit Domino. Libatio vero eius ſit quarta pars hin pro agno vno, in ſanctuario [10]fac libari ſiceram Domino. Agnũ verò alterum facies inter veſperas (cuius ſacrificium cibarium & libamẽ ſit quemadmodũ eius qui mane fuit ſacrificat⁹,) [11]ſacrificiũ quod igne confit in odorem ſuaueolentem Domino. ¶ Die autem ſabbati duos agnos anniculos integros, & duas [12]decimas ſimilaginis [13]pro ſacrificio cibario, quæ commixta ſit oleo, cũ libamine ſuo. [14]Holocauſtum hoc ſabbati, quod ſingulis ſabbatis fieri debet, ſupra holocauſtum continuum & libamen eius. ¶ In initijs quoque menſiũ veſtrorũ ſacrificabitis Domino [15]holocauſtũ, nempe duos iuuencos ex bobus, & arietem vnum, agnos anniculos integros ſeptem. Tres etiam decimas ſimilaginis [16]in ſacrificium cibariũ, quæ conſperſa ſit oleo, [17]pro iuuẽco vno: & duas itẽ decimas ſimilaginis in ſacrificium cibariũ, quæ ſit oleo conſperſa, [18]pro ariete vno. Et pro ſingulis agnis [19]ſingulas decimas ſimilaginis oleo conſperſas in ſacrificium cibarium, [20]holocauſtum in odorem ſuaueolẽtem, & ſacrificiũ quod igne confit Domino. Libamina verò eorum medium hin pro iuuenco, tertia pars hin pro ariete, & quarta pars hin vini pro agno. Hoc ſit holocauſtum [21]ſingulis menſibus, in menſibus anni. Sed & hircus ex capris vnus pro hoſtia peccati fiet Domino, [22]ſupra holocauſtum iuge, cũ libamine ſuo. ¶ In menſe primo, [23]decimoquarto die menſis eſt [24]Paſſah Domini, & in quintodecimo die menſis eiuſdem feſtus dies eſt, per ſeptem dies placentæ infermẽtatæ edentur. Primo die [25]conuocatio ſancta ſit, nullum opus ſeruile facietis, Sed [26]offeretis ſacrificium quod igne confit Domino in holocauſtum, nempe iuuencos è bobus duobus, arietem vnum, & ſeptem agnos anniculos, qui integri vobis fuerint. [27]Cibarium autem ſacrificiũ eorũ fiat ex ſimilagine oleo conſperſa, & facietis tres decimas pro iuuenco vno, & duas decimas pro ariete vno. Singulas quoque decimas pro ſingulis agnis, [28]quorũ ſunt ſeptẽ.

¶ 11 Id eſt, Inſtituit eum, & docuit quæ agenda illi eſſẽt, vt dixerat Dominus inſtituendum eſſe.

XXVIII.

¶ 1 Inſtituerat Dominus ſacrificia, vt reuocaret ab idololatria populum ſuum, vtque eũ contineret in vero cultu. Præterea vt iam tũ admoneret illos ſacrificij & immolationis Chriſti futurę. ¶ 2 eſcam meã, incẽſa mea in odorẽ quietis meæ cuſtodite, offerẽdo ſea[illegible] mihi &c. q. d. Oblationẽ meam, ritũ offerẽdi à me præceptũ, id eſt carnes meas & victimas meas, quæ cremãtur vt incenſa mihi fiant gratiſſima, quib⁹ excitetur mihi odor gratiſſim⁹, cuſtodite, offerte ea mihi vt præcepi. ¶ 3 Dic inquã ad eos, Iſtud eſt ſacrificium incẽſum quod offeretis Domino, &c. q. d. Iſte eſt ritus ſacrificij vſitati quód ſuo tẽpore offeretis Domino. ¶ 4 vſ, perfectos & immunes ab omni labe, carentes omni macul[illegible] ¶ 5 inter duas veſperas. Prima veſpera eſt quũ occubuit ſol: altera quũ incipit nox. ¶ 6 in oblationẽ. vſ, in mun⁹. ¶ 7 Id eſt, expreſſo ex oleis contuſis. Hin continebat quantũ octodecim teſtis ouorũ capit. ¶ 8 Id eſt, Hoc intelligi debet de ſacrificio holocauſti perpetui quod fieri ſolitum eſt in monte &c. ¶ 9 vſ, incenſum quod fiat in honorem Domini. ¶ 10 liba libamen ex vino Domino. ¶ 11 [ſin] incenſum odoris quietis [ſ. i. gratiſſimi] Domino. ¶ 12 Intellige, decimas menſuræ ephi. ¶ 13 pro munere. ſubaudi, adornando facies. ¶ 14 Heb. Iſtud eſt holocauſtum ſabbathi in ſabbatho eius, ſuper holocauſtũ iuge, & oblationem eius. Id eſt, Iſta eſt ratio holocauſti quod fieri debet per ſingula ſabbatha, vltra holocauſtũ ſacrificij iugis & libamen eius. ¶ 15 [ſin] holocauſtũ. ¶ 16 pro munere. vſ, vt munus ſiue ſacrificiũ adornetur. ¶ 17 vſ, in ſingulos vitulos: ¶ 18 vſ, in ſingulos arietes. ¶ 19 Heb. decimam decimam ¶ 20 [ſin] holocauſtum odoris gratiſſimi, & in incenſum Domino. ¶ 21 Heb. menſis in menſem, ¶ 22 vltra holocauſtum iuge fiet vnà cum libamine ſuo. Vocat holocauſtũ iuge ſiue ſempiternum, quod intermittere non licebat. ¶ 23 Id eſt, exacta iã decimaquarta die, in principio decimæquintæ diei eiuſdẽ mẽſis. ¶ 24 Paſcha Domino. i. ritè ſacrificabitur agnus paſchalis Domino. ¶ 25 erit ſolennitas celeberrima. ſiue, celebritas ſancta. aut, ſolẽnitas proclamata & indicta. Feſte cõmandée ¶ 26 offeretis incẽſum [&] holocauſtũ Domino, ¶ 27 Mun⁹ eorũ erit ſimila. vſ, Oblatio eorum erit ſimila ¶ 28 vſ, per ſeptem illos agnos.

[19]Caprum denique pro peccato vnũ, ad expiandum pro vobis. Iſta facietis præter holocauſtũ matutinum, quod ſit in iuge holocauſtum. Ad hunc modum per ſingulos dies ſeptem dierum facietis, panis ſacrificij eſt quod igne confit Domino in odorem ſuaueolentem, vltra iuge holocauſtũ cum libamine ſuo, fiat. Septimo die[20]conuocationem ſanctã habebitis,'nullum opus ſeruile facietis. ¶[21]In die porrò primitiuorum fructuum,'quum attuleritis Domino[22]cibarium ſacrificium nouum[23]in hebdomadibus veſtris,'debet vobis eſſe ſancta conuocatio, nec vllum opus ſeruile in eo facietis. Et adferetis holocauſtum in odorem ſuaueolentem Domino, iuuencos ex bobus duos, arietem vnum, & ſeptem agnos anniculos.[24]Cibarium ſacrificium'eorum fiat de ſimilagine oleo cõſperſa, nempe tres decimæ pro iuuenco vno, & duæ decimæ pro ariete vno: Pro ſingulis autem agnis, quorum ſunt ſeptem, ſingulæ decimæ. Hirc⁹ ex capris vnus pro expiatione veſtri. Hæc facietis,[25]excepto iugi holocauſto, & ſacrificio ſuo cibario:'erũtque vobis integra[26]cum libaminibus ſuis.

CAP. XXIX.

IN menſe verò ſeptimo, in prima die 'menſis' erit vobis [2] conuocatio ſancta,' nullum opus [3]ſeruile' facietis, dies [4]clangoris' erit vobis. Et facietis holocauſtum in odorẽ ſuaueolentem Domino, [5]iuuẽcum vnum è bobus, arietem'vnum, agnos anniculos [6]integros ' ſeptem. [7]Cibarium ſacrificium eorum' fiat de ſimilagine oleo conſperſa, nempe tres decimæ pro iuuenco vno, & duæ decimæ pro ariete: Et pro ſingulis agnis, quorum ſunt ſeptem, decima vna: Et hircus caprarum vnus pro peccati hoſtia, ad veſtri expiationem. Præter holocauſtum [8]menſis,'& eius ſacrificium cibarium, & præter holocauſtum iuge & eius ſacrificium cibarium & libamina eorum, quæ [9]ritu ſuo [10] fiant Domino, in odorem ſuaueolentem ſacrificij quod igne confit. ¶Decima die huius menſis ſeptimi, erit vobis [11]conuocatio ſancta,'[12]affligetiſque animas veſtras,'& nullum opus facietis. Afferatis autem Domino holocauſtum in odorem ſuaueolentem, iuuencum ex bobus vnum, arietẽ vnum, agnos anniculos ſeptem, qui integri erunt vobis. Cibarium eorum ſacrificium erit de ſimilagine oleo conſperſa, nempe tres decimæ pro iuuenco, & duæ decimæ pro ariete vno: Et pro ſingulis agnis, quorum ſunt ſeptem, ſingulæ decimę: Hircus ex capris vnus pro hoſtia peccati, præter hoſtiam peccati quæ fit pro expiatiõe, & præter iuge holocauſtum, Et ſacrificium eius cibarium, & libamina eorum. ¶Decimoquinto die mẽſis ſeptimi erit vobis[13]conuocatio ſancta,' nullũ opus ſeruile facietis, & feſtũ diem agetis Domino ſeptem diebus. Et afferetis Domino[14]holocauſtum quod igne confit' in odorem ſuaueolentem, iuuencos è bobus tredecim, duos arietes, agnos anniculos, qui ſint integri, quatuordecim.[15]Sacrificium verò eorum cibarium'erit de ſimilagine oleo permixta, nẽpe tres decimæ pro ſingulis ex tredecim iuuẽcis, duæ decimæ pro ariete vno, ex duobus arietibus. Singulæ decimæ pro ſingulis agnis qui ſunt quatuordecim. Hircus ex capris vn⁹ p… hoſtia peccati, præter holocauſtũ iuge, Et eius ſacrificiũ cibariũ, & libamẽ eius. Die autẽ ſecu…

Et hircum pro peccato vnũ, vt expietur pro vobis: Præter holocauſtum matutinum quod ſemper'offeretis.'Ita facietis per ſingulos dies ſeptẽ dierum in fomitem ignis, & in odorem ſuauiſſimum Domino, qui ſurget de holocauſto & de libationibus ſingulorum. Dies quoque ſeptimus celeberrimus & ſanct⁹ erit vobis: omne opus ſeruile nõ facietis in eo. ¶Dies etiam primitiuorũ quando offeretis nouas fruges Domino, expletis hebdomadibus, venerabilis & ſancta erit: omne opus ſeruile non facietis in ea. Offeretiſque holocauſtum in odorem ſuauiſſimum Domino, vitulos de armento duos, arietẽ vnũ,[*]agnos anniculos immaculatos ſeptẽ: Atque in ſacrificijs eorum ſimilæ oleo conſperſæ tres decimas per ſingulos vitulos: per arietes, 'duas:' Per agnos, decimam decimæ, qui ſimul ſunt agni ſeptem. Hircum quoque [*]qui mactatur pro expiatione: præter holocauſtum ſempiternum & liba eius. Immaculata offeretis omnia cum libationibus ſuis.

CAP. XXIX.

MEnſis etiam ſeptimi prima dies venerabilis & ſancta erit vobis. omne op⁹ ſeruile non facietis in ea, quia dies clãgoris eſt & tubarũ. Offeretiſque holocauſtum in odorẽ ſuauiſſimum Domino, vitulum de armento vnum, arietem vnum, & agnos anniculos immaculatos ſeptem. Et in ſacrificijs eorum, ſimilæ oleo cõſperſæ tres decimas per ſingulos vitulos, duas decimas per arietem, Vnam decimam per agnũ, qui ſimul ſunt agni ſeptem: Et hircum pro peccato, qui offertur in expiationem populi. Præter holocauſtum Calendarũ cum ſacrificijs ſuis, & holocauſtum ſempiternum cum libationibus ſolitis. eiſdem ceremonijs offeretis in odorem ſuauiſſimum incẽſum Domino. ¶Decima quoque dies menſis huius ſeptimi erit vobis ſa[…] atq; venerabilis, & affligetis animas veſtra[…] omne opus ſeruile non facietis in ea. Offeretiſque holocauſtum Domino in odorem ſuauiſſimum, vitulum de armento vnum, arietem vnum, agnos anniculos immaculatos ſeptem. Et in ſacrificij[s] eorum, ſimilæ oleo conſperſæ tres decimas pe[r] ſingulos vitulos, duas decimas per arietem, Decimam decimę per agnos ſingulos, qui ſunt ſimu[l] agni ſeptem: Et hircum pro peccato: abſque hi[s] quæ offerri pro delicto ſolent in expiationẽ: [&] holocauſtum ſempiternum, Et ſacrificio & libaminibus eorum. ¶Quintadecima verò die menſis ſeptimi, quæ vobis ſancta erit atque venerabilis, omne opus ſeruile non facietis in ea: ſed celebrabitis ſolẽnitatem Domino ſeptem diebus. Offeretiſque holocauſtum in odorẽ ſuauiſſim[um] Domino, vitulos de armento tredecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: Et in libamentis eorũ ſimilę oleo cõſperſ[æ] tres decimas per vitulos ſingulos, qui ſũt ſimul vituli tredecim: & duas decimas arieti vno, id e[ſt] ſimul arietibus duobus, Et decimã decimę agn[is] ſingulis, qui ſunt ſimul agni quatuordecim. […] hircũ pro peccato: abſque holocauſto ſempite[r]no, Et ſacrificio, & libamine eius. In die alte[…]

…um. i. hoc die celebrabitis feſtum tubarum, in eõque tubis clãgetis propter liberationẽ Iſaac, & vt p[…]
…imi Iudæorũ ad reliqua feſta. ¶5. i. è iuuenco, ariete &c. ¶6. i. in quibus nihil ſit vitij quod repreh[…]
¶7 Munus eorũ ¶8 Calendarum, ¶9. i. iuxta conſuetudinem qua illa fieri ſolita ſunt, ¶10 Heb. in[…]
…tis & incẽſum Domino. ¶11 vel, ſolennitas celeberrima. aut, feſtum proclamatum, ¶12 Affligere an[…]
…unare dixit. ¶13 Vocãtur conuocationes ſanctæ, quòd in illis omnes maſculi tenerentur conuenire
…ni. Licet & aliæ quædã ſolẽnitates celebres ſic vocẽtur, in quibus populus à labore abſtinere iubeba[…]
ad lectionẽ legis diuinæ. ¶14 holocauſtũ & incẽſum ¶15 Mun⁹ verò eorũ. ſiue, Oblatio verò eorũ […]

Digitized by Google

offeretis vitulos de armento duodecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: Sacrificiaque & libamina ſingulorū per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis, Et hircum pro peccato: abſque holocauſto ſempiterno, ſacrificioq; & libamine eius. Die tertio offeretis vitulos vndecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: Sacrificiaque & libamina ſingulorum per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis: Et hircum pro peccato: abſque holocauſto ſempiterno, ſacrificioq; & libamine ei⁹. Die quarto offeretis vitulos decem, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: Sacrificiaque & libamina ſingulorum per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis: Et hircum pro peccato, abſque holocauſto ſempiterno. ſacrificioque eius & libamine. Die quinto offeretis vitulos nouem, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: Sacrificiaq; & libamina ſingulorum per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis: Et hircum pro peccato: abſq; holocauſto ſempiterno, ſacrificioque eius & libamine. Die ſexto offeretis vitulos octo, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: Sacrificiaque & libamina ſingulorum per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis: Et hircū pro peccato: abſque holocauſto ſempiterno, ſacrificioque eius & libamine. Die ſeptimo offeretis vitulos ſeptē, [illegible], agnos anniculos immaculatos [illegible]: Sacrificiaq; & libamina ſingulorum per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis: Et hircum pro peccato: abſque holocauſto ſempiterno, ſacrificioque eius & libamine. Die [illegible] qui eſt celeberrimus, omne opus ſeruile [illegible], offerentes holocauſtum in odorem [illegible] Domino, vitulum vnum, arietem [illegible], agnos anniculos immaculatos ſeptē: Sacrificiaque & libamina ſingulorū per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis: Et hircū pro [illegible] abſque holocauſto ſempiterno, ſacrificioque eius & libamine. Hæc offeretis Domino in ſolennitatibus veſtris. præter vota & oblationes ſpontaneas in holocauſto, in ſacrificio, in libaminibus, & in hoſtijs pacificis.

CAP. XXX.

Narrauitque Moyſes filijs Iſrael omnia quæ ei Dominus imperarat, Et locutus eſt ad principes tribuū filiorū Iſrael, Iſte eſt ſermo quem præcepit Dominus, Siquis virorū votū Domino vouerit, aut ſe conſtrinxerit iuramēto: non faciet irritum verbū ſuū, ſed omne quod promiſit implebit. ¶Mulier ſi quippiam vouerit, & ſe conſtrinxerit iuramēto, quæ eſt in domo patris ſui, & in ætate adhuc puellari: Si cognouerit pater votū quod pollicita eſt, & iuramētū quo obligauit animā ſuā, & tacuerit, voti rea erit: quic-
3 quid pollicita eſt & iurauit, opere cōplebit. Sin autē ſtatim vt audierit, cōtradixerit pater: & vota & iuramēta eius irrita erunt, nec obnoxia tenebitur ſpōſioni, eo q̄ cōtradixerit pater. Si maritū habuerit, & vouerit aliquid, & ſemel de ore

duodecim iuuēcos ex bobus, arietes duos, agnos anniculos integros quatuordecim. Porrò ſacrificia eorum cibaria, & libamina eorum, pro iuuēcis ſcilicet, arietibus & agnis, fiant pro numero eorum, & pro ritu ſuo. Hircū quoque ex capris vnum pro hoſtia peccati, præter iuge holocauſtum, & cibarium eius ſacrificiū, & libamina eorum. Tertio die vndecim iuuēcos, duos arietes, agnos anniculos integros quatuordecim. Cibarium ſacrificium eorum, & libamina eorū pro iuuencis, arietibus & agnis fiat iuxta numerum eorum, vt conuenit. Fiat & hircus pro peccato vnus, præter iuge holocauſtum, Et ſacrificiū eius cibarium & libamen eius. Die quarto iuuencos decem, arietes duos, agnos anniculos integros quatuordecim. Sacrificium eorū cibarium, & libamina eorum pro iuuencis, arietibus & agnis fiat ſecūdum numerum eorum, vt ritus habet. Fiat & hircus ex capris vnus pro hoſtia peccati, præter holocauſtum iuge, & cibariū eius ſacrificium, & libamen eius. Quinto die iuuencos nouē, arietes duos, agnos anniculos integros quatuordecim, ſacrificium eorum cibarium & libamina eorum pro iuuēcis, arietibus & agnis fiat iuxta numerum eorum, & pro ritu. Fiat & hirc⁹ pro peccato vnus, præter holocauſtū iuge, Et cibarium eius ſacrificium & libamen eius. Sexto die iuuēcos octo, arietes duos, agnos anniculos integros quatuordecim, & ſacrificium eorum cibarium, & libamina eorum pro iuuencis, arietibus & agnis pro numero illorum, & vt mos habet. Hircus denique pro peccato vnus fiat, præter holocauſtum iuge, Et ſacrificium eius cibariū, & libamen eius. Septimo die ſeptem iuuēcos, duos arietes, agnos anniculos integros quatuordecim. Et ſacrificia eorum cibaria, & libamina eorum pro iuuencis, arietibus & agnis, iuxta numerum eorum & pro ritu. Et hircus pro peccato vnus fiat, præter holocauſtum iuge, Et ſacrificium eius cibarium, & libamen eius. Octauo demum die ſit vobis [16]concio:' nullum opus ſeruile in eo facietis. Afferatis autem holocauſtum quod igne conſiat Domino in odorē ſuaueolētem, nempe iuuencum vnum, arietē vnū, agnos anniculos integros ſeptem. Sacrificia eorum cibaria, & eorū libamina pro iuuenco, ariete & agnis, iuxta numerū eorum[17] vt conuenit.' Et hircus fiat pro peccato vnus, præter holocauſtum iuge, Et ſacrificium eius cibarium, & libamē eius. Hæc facietis Domino in ſtatis veſtris feſtis, (præter vota veſtra, & voluntaria veſtra ſacrificia,)[18] pro holocauſtis veſtris, & pro cibarijs ſacrificijs veſtris, & pro libaminib⁹ veſtris, & pacificis veſtris.' Et narrauit Moſes filijs Iſrael omnia quæ præcepit Dominus Moſi.

CAP. XXX.

Loquutus eſt Moſes cum primoribus tribuū [1]filiorum Iſrael' hiſce verbis, Hoc eſt verbū quod præcepit Dominus, [2]Si vouerit' quiſpiā votū Domino, aut omnino iuramento aliquo [3]animam ſuam' obſtrinxerit, is verbum ſuum [4]non infirmet, ſed quodcunque' egreſſum eſt ex ore eius, hoc faciet. ¶Mulier verò ſi vouerit votum Domino, [5]obſtringendo ſe [6]in domo patris ſui,' idque in adoleſcentia ſua, Si pater eius votū eius audierit, aut [7]vinculum eius quo' animam ſuam obſtrinxit, [8]illúdque diſſimularit, [9]rata' erūt omnia vota illius, ratúmque erit quidquid illud tandē ſit quo animam ſuā obſtrinxit. Quòd ſi pater eius [10]renuerit' illud eodem die, quo ipſe omnia vota eius, & vincula eius quibus animā ſuā obſtrinxit, audierit, non ratum erit, & Dominus [11]propitius erit ei, quòd pater illud renuerit.' Si vero [mulier] [12]marito [deſpōſa] fuerit, [13]quæ ſuper ſe vota aliqua habet, [14]aut quid incautius labijs

¶16 collectio. ſiue, retentio. i. ſolennitas. Feſtum ſic dicebatur, quòd retinerētur qui venerāt ad feſtū vſque ad diem octauum: vel q̄ qui venerāt ad feſtum, prohiberentur operari.

¶17 iuxta normā. vel, ſecundū conſuetudinē.

¶18 in holocauſtis veſtris, in muneribus veſtris, & libaminis veſtris, & ſacrificijs veſtris pacificis. i. quæ ſponte offeretis in holocauſtis &c. q.d. ſacrificia ordinaria non excludent extraordinaria.

XXX.

¶1 vel, de filijs Iſrael. Id eſt, p̄ filijs Iſrael, hoc eſt, vt dicerent filijs Iſrael.

¶2 Cum vouerit ¶3 Id eſt, ſeipſum.

¶4 Heb. non polluet, iuxta omne quod &c. i. tenebitur præſtare quicquid verbo pollicitus fuerit.

¶5 obſtringendo ſe obligatione aliqua. i. ſi iureiurando adhibito aliquid promiſerit. ¶6 Id eſt, quum adhuc eſt ſub cura patris.

¶7 ſiue, obligationē eius qua &c. ¶8 Heb. & tacuerit,

¶9 vel, ſtabilia

¶10 irritum fecerit

¶11 vel, parcet ei, quia irritauit illud pater eius. Id eſt, irritum declarauit quod promiſit. ¶12 Heb. viro fuerit. i. ſi nupſerit. ¶13 Heb. & vota eius ſuper ipſam. i. & vouere cœperit. ¶14 aut prolatio labiorum eius fuerit qua obligauerit animam ſuam: quo die &c. Id eſt, aut dixerit aliquid quo obligauerit fidem ſuam.

Digitized by Google

¶15 tunc vota eius &c.
¶16 ratæ erũt.
¶17 tunc reddet irritum votũ illius quod erat ſuper eã, & prolationẽ labiorum eius, qua obſtrinxerat animã ſuã, & Domin⁹ propitius erit ei.i. tunc ſoluet, ſiue irritum declarabit votũ quo ipſa ſe obſtrinxerat, & promiſſũ quo ipſa obſtrinxerat fidem ſuã: parcẽtque illi Dominus.q.d. non peccabit ipſa, ſi nõ reddiderit vota illa. ¶18.i.Quãtum attinet ad votum viduarum & repudiatarum, hæc eſt ratio, Quicqd illud fuerit qđ ipſæ vouerint, tenebũtur reddere.
¶19 Heb.[in] domo viri ſui.i. viuẽte marito.
¶20 Heb.Et audierit vir eius. [ſub.mulieris,] & tacuerit.i.tacendo aſſenſus fuerit.
¶21 vſ,ratæ erunt.
¶22 Heb.Quòd ſi irritando irritauerit ea vir eius eo die quo audierit illud: omnis egreſſio

eius excidit, quo animam ſuam obſtrinxit, audieritque [hoc] maritus eius, & eodem die quo audierit diſſimularit hoc tacẽdo: [15]vota eius rata erunt, ſed & obligationes eius, quibus animã ſuã obligauit, [16]firmabũtur. Quòd ſi eodem die quo maritus ei[s] audierit, renuerit illud, [17]irritãque fecerit votum eius quod ſuper ſe habet, & id quod incautius labijs eius excidit, quo animam ſuã obligauit, propitius erit ei Dominus. [18]Votũ verò viduæ aut repudiatæ, quodcunque tandem illud fuerit quo animam ſuam obſtringit, ratum ſit ſuper eam. Quòd ſi [19]familia alicui⁹ vouerit, aut omnino animam ſuam iuramento obſtrinxerit, [20]illéque audiẽ. tacuerit, nec illud prohibuerit, rata erunt omnia vota eius, deinde & omnes obligationes eius, quibus animam ſuã obſtrinxit, [21]firmabũtur. [22]Si verò paterfamilias plane [vota] iſta reſciderit, eo ſcilicet die quo audierit, omne illud quod incautius labijs familiæ ſuæ exciderit, & vota eius, & obligationem animæ eius: haudquaquam firma erunt, paterfamilias irrita ea fecit, & Dominus propitius erit familiæ. [Breuiter.] omne votum atq; omne iuramẽtum, quod obligat [23]vt affligatur anima, hoc poteſt [24]paterfamilias vel confirmare, vel irritũ facere, [25][Sic videlicet,] ſi omnino tacẽdo diſſimularit diebus aliquot paterfamilias, rata habet omnia vota familiæ: deinde & omnes obligationes eius quas habet ſuper ſe, quum ſcilicet tacuerit eodem die quo audiuit illud. Sin poſteaquã audiuerit, omnino irrita iſta facit, feret ipſe culpam familiæ. ¶Hæc ſunt ſtatuta quæ præcepit Dominus Moſi, inter maritũ & vxorem eius, atque inter patrem & filiam eius, quæ in puellari adhuc ætate eſt, [26][&] in domo patris ſui.

CAP. XXXI.

ET loquutus eſt Dominus ad Moſen in hanc ſententiam, Perſequere iniurias filiorum Iſrael de Madianitis, poſt hoc [1]colligẽris ad populos tuos. Loquut⁹ eſt igitur Moſes ad populum hiſce verbis, [2]Inſtruite viros è vobis ad prælium, qui pugnẽt aduerſus Madianitas, ſumántque vltionem Domini de eis. De ſingulis tribubus [deligantur] mille, [3]vt ex omnibus tribubus Iſrael mittatis ad prælium. [4]Delecti ſunt itaque ex ſingulis tribubus mille ex millibus Iſrael, duodecim videlicet millia inſtructi ad prælium. Miſit ergo Moſes eos ad præliũ, nẽpe ex ſingulis tribubus mille, eos inquã, & Pinhas filiũ Eleazari ſacerdotis, [5]vnà cũ vaſis ſanctuarij, [ferẽtq;] tubæ quibus claſſicũ canitur, in manu eius. Pugnarũt itaque cõtra Madianitas, quemadmodum præcepit Dominus Moſi, & trucidarunt omnem marem. Et reges quoque Madian interfecerunt [6]cũ vulneratis ſuis, nẽpe Eui, Rexem, Zur, Hur atque Reba, quinq; reges Madian, & Bileã filiũ Beor trucidarunt gladio. Captiuas quoque duxerunt filij Iſrael mulieres Madian, atq; pubẽ eorũ, & cũcta iumẽta eorũ, omnia pecora eorũ, & [7]omnẽ ſubſtantiã eorũ diripuerũt. Sed & cũctas vrbes eorũ [8]in quib⁹ fuerũt habitationes eorũ, & arces eorũ exuſſerũt igne. Acceptis itaq; vniuerſis ſpolijs, & cũcta præda tã hominũ q̃ iumẽtorum, Abduxerũt [9]capti-

eius verbum egrediẽs animam eius obligauerit iuramento: quo die audierit vir, & non contradixerit, voti rea erit, reddẽtque quodcũque promiſerat. Sinautẽ audiẽs ſtatim contradixerit, & irritas fecerit pollicitationes eius, verbáq; quib⁹ obſtrinxerat animã ſuã: propitius erit ei Dominus. Vidua & repudiata quicquid vouerint, reddent. Vxor in domo viri cum ſe voto conſtrinxerit & iuramẽto, Si audierit vir, & tacuerit, nec contradixerit ſponſioni, reddet quodcũque promiſerat. Sinautem ẽxtemplo contradixerit, non tenebitur promiſſionis rea: quia maritus cõtradixit, & Dominus ei propitius erit. Si vouerit & iuramento ſe conſtrinxerit vt per ieiunium vel cæterarum rerum abſtinentiam affligat animã ſuam: in arbitrio viri erit ſiue faciat, ſiue non faciat. Quòd ſi audiens vir tacuerit, & in alteram diem diſtulerit ſententiã: quicquid vouerat atq; promiſerat, reddet: quia ſtatim vt audiuit, tacuit. Sinautem contradixerit poſtquã reſciuit, portabit ipſe iniquitatẽ eius. ¶Iſtæ ſunt leges quas conſtituit Dominus Moyſi inter virum & vxorem, inter patrem & filiam quæ in puellari adhuc ætate eſt, vel quæ manet in parentis domo.

G

D

CAP. XXXI.

LOcutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Vlciſcere prius filios Iſrael de Madianitis, & ſic colligẽris ad populum tuũ. Statímque Moyſes, Armate, inquit, ex vobis viros ad pugnam, qui poſſint vltionem Domini expetere de Madianitis. Mille viri de ſingulis tribubus eligantur ex Iſrael qui mittantur ad bellum. Dederũtque millenos de ſingulis tribubus, id eſt duodecim millia expeditorum ad pugnam. Quos miſit Moyſes cum Phinees filio Eleazari ſacerdotis, vaſaque ſancta, & tubas ad clangendum tradidit ei. Cũque pugnaſſent cõtra Madianitas atque viciſſent, omnes mares occiderunt. Et reges eorũ Eui & Recem & Sur & Hur & Rebe, quinq; principes gẽtis: Balaam quoq; filiũ Beor interfecerunt gladio. Ceperũtque mulieres eorũ & paruulos, omniáque pecora & cũctam ſupellectilẽ, quicquid habere potuerãt, depopulati ſunt. Tã vrbes, q̃ viculos & caſtella flamma cõſumpſit. Et tulerunt prædã, & vniuerſa quæ ceperant tam ex hominibus quàm ex iumentis, Et adduxerũt

labiorum eius in votis eius, & in obligatione animæ eius, erunt infirma: vir eius diſſipauit illa: & cõdonabit illi Dominus. Id eſt, Si maritus declarauerit irrita quæ vxor vouerat, quicquid dixerit vouendo & obligando animã ſuã, irritum erit, quia maritus contradixit: neque peccauerit in Dominum, ſi non reddiderit vota illa. ¶23 vſ, ad affligendam animam. Affligere animam, eſt caſtigationem aliquam aut abſtinentiam ſuſcipere. ¶24 vir eius. ſiue, maritus eius ¶25 Heb.Quòd ſi tacendo tacuerit vir eius de die in diem: [id eſt, differendo in aliam diem improbationem voti,] tunc ſtatuet omnia vota eius: & omnes obligationes eius quæ ſunt ſuper eã, ratas habebit: [.i. omnia promiſſa quæ illa promiſit, rata habebit:] quia tacuit die quo audiuit [.i. reſciuit] illud. Quòd ſi aliquot diebus poſteaquam audiuit, diſſipando diſſipauerit illa, [id eſt, declarauerit ſe non habere rata,] tunc feret iniquitatem eius.i. pœnas dabit pro illa, ſi ea fuerint irrita, nec præſtiterit illa vota mulier. Statuere vota, id eſt rata habere.
¶26 Id eſt, quando eſt in cura paterna. XXXI. ¶1 Id eſt, moriẽris. ¶2 Heb. Accingimini ex vobis aliqui ad pugnam, & ſint in Madianitas ad ponẽdum vindictam Domini in Madian. Hebraica phraſis, pro vt impetum faciant in Madianitas, & vlciſcantur Dominum de Madianitis. ¶3 & ex omnibus &c. ¶4 Et tradetur ¶5 Heb.vaſaque ſancta, & tubæ clangoris erant in manu eius. Id eſt, habebat ſecum vaſa ſancta, id eſt tubas quibus clangere ſolebant in honorem Dei, quibus etiam ſignum dabatur in bello. Hebræi per vaſa etiã intelligunt arcam fœderis. ¶6 vſ, cum occiſis eorum. Id eſt, vnà cum militibus eorum. q.d. vltra milites occiſos, occiſi ſunt etiam reges. ¶7 vſ, cunctas opes ¶8 Heb.per habitationes eorum.i. quæ erant in locis habitabilibus.
¶9 Heb.captiuitatem. Id eſt, mulieres & paruulos captiuos.

Digitized by Google

ad Moysen & Eleazarum sacerdotem, & ad omnem multitudinem filiorum Israel. reliqua autem vtensilia portauerunt ad castra in campestribus Moab, iuxta Iordanem contra Iericho. Egressi sunt autem Moyses & Eleazar sacerdos, & omnes principes synagogæ in occursum eorum extra castra. Iratúsque Moyses principibus
C exercitus, tribunis & centurionibus qui venerãt de bello, ait, Cur fœminas reseruastis? Nõne istæ sunt quæ deceperunt filios Israel, ad suggestionem Balaam, & præuaricari vos fecerunt in Dominum super peccato Phogor, vnde & percussus est popul⁹? Ergo cunctos interficite quicquid est generis masculini etiam in paruulis: & mulieres quæ nouerũt viros in coitu, iugulate: Puellas autem & omnes fœminas virgines reseruate vobis. Et manete extra castra septem dieb⁹: qui occiderit hominem, vel occisum tetigerit, lustrabitur die tertio & septimo. Et de omni præda, siue vestimentũ fuerit, siue vas, & aliquid in vtẽsilia præparatum, de caprarum pellibus & pilis & ligno expiabitur. Eleazar quoque sacerdos ad
D viros exercitus, qui pugnauerant, sic locutus est, Hoc est præceptum legis quod mandauit Deus Moysi, Aurum & argentũ & æs & ferrum & plũbum & stannum, Et omne quod potest transire per flammas, igne purgabitur. quicquid autem ignem non potest sustinere, aqua expiationis sanctificabitur. Et lauabitis vestimẽta vestra die septimo, & purificati postea castra intrabitis.
Dixit quoque Dominus ad Moysen, Tollite summam eorũ quæ capta sunt, ab homine vsque ad iumentum & Eleazar sacerdos & omnes principes vulgi: diuidésque ex æquo prædam inter eos qui pugnauerũt, egressique sunt ad bellum, & inter omnem reliquam multitudinẽ. Et separabis partem Domino ab his qui pugnauerunt & fuerunt in bello, vnam animam de quingentis, tam ex hominibus quàm ex bobus & asinis & ouibus, & dabis eam Eleazaro sacerdoti, quia primitiæ Domini sunt. Ex media quoque parte filiorum Israel accipies quinquagesimum caput hominũ & boum & asinorũ & ouiũ, cunctorũq; animantiũ: & dabis ea Leuitis, qui excubant in custodijs tabernaculi Domini. ¶ Feceruntq; Moyses & Eleazar, sicut præceperat Dominus. Fuit autem præda, quam exercitus ceperat, ouiũ sexcenta septuagintaquinque millia, boum septuagintaduo millia, asinorum sexaginta millia & mille. Animæ hominum sexus fœminei, quæ nõ cognouerant viros, trigintaduo millia. Datáque est media pars his qui in prælio fuerant, ouium trecenta trigintaseptem millia quingẽtæ. E quibus in partẽ Domini supputatæ sunt oues sexcentæ septuagintaquinque. Et de bobus trigintasex millibus, boues septuaginta & duo: De asinis triginta millibus quingentis, asini sexagintaunus. De animabus hominũ sedecim millib⁹, cesserunt in partẽ Domini trigintaduæ animæ. Tradidítq; Moyses numerũ primitiarũ Domini

nos,' prædam & spolia ad Mosen & ad Eleazarũ sacerdotem, & ad multitudinem filiorum Israel in castra quæ erant in campis Moab iuxta [10] Iordanem [è regione] Iericho.' Egressi sunt itaque Moses & Eleazar sacerdos atq; omnes principes multitudinis extra castra illis obuiam. Et Moses iratus est contra præfectos exercitus, nẽpe contra tribunos, & centuriones qui venerant [11] è prælio belli.' Dixitque ad eos Moses, [12] Omnes fœminas vos viuas seruastis?' En istæ [13] fuerunt filijs Israel, [14] iuxta consilium Bileam, [15] occasio, vt præuaricarentur aduersus Dominum in negotio Peor, vt fieret clades in cœtu Domini.' Interficite igitur omnem marem è pube, interficite quoque omnem fœminam quæ virum concubitu experta est. [16] Ex pube autem quæcunque puellæ viri concubitum expertæ non sunt,' seruetur vobis viuæ. Vos verò manete extra castra septem diebus: quicunque animam interfecit, & qui tetigerit cadauer, purificetur die tertio, & septimo, tã vos quàm captiui vestri. Omnis quoque vestis, & quicquid est pelliceum, omne quoque opus ex pellib⁹ caprinis, & omne vas ligneũ [17] expiabitis.' Et ait Eleazar sacerdos ad viros [18] exercitus' qui ad prælium profecti erant, Hoc est [19] decretum legis,' quod præcepit Dominus Mosi, Veruntamen aurum, argentum, æs, ferrũ, stannum & plumbum. Quicquid denique [20] ignem fert,' per ignem traducatis, vt mundetur, [21] verũtamen in aquis sparsorijs expietur. [22] quidquid verò ignem nõ fert,' traducatis per aquas. Eluetis insuper vestimenta vestra septimo die, & mũdabimini, & tum demum in castra ingrediemini. ¶ Ait verò Dominus ad Mosen in hæc verba, [23] Age censum' captæ prædæ tam in hominibus quàm in iumẽtis, tu & Eleazar sacerdos, & [24] præcipui patres multitudinis,' & diuide prædam inter eos qui in præliũ profecti bellum gesserunt, & inter totam multitudinem. [25] Leuando autem tolles Domino portionem' de militibus qui profecti sunt in prælium, nempe animam vnam ex quingentesima quaque, tã in hominibus quàm in armẽtis, asinis & gregib⁹. Tolletisque de portione eorũ, vt des Eleazaro sacerdoti [26] thruma' Domino. De portione verò dimidia filiorum Israel accipies portionem vnam de quinquagesimo quoque, tam ex hominibus quàm ex armẽtis, asinis, gregibus, & cunctis iumentis, & dabis illa Leuitis, [27] qui obseruãt custodias tabernaculi Domini. ¶ Fecitque Moses & Eleazar sacerdos quemadmodũ præceperat Domin⁹ Mosi. Fuítq; præda [28] [talis,] præterquã quod diripuit popul⁹ exercitus,' ouiũ sexcẽta millia, & septuagintaquinq; millia: Boũ septuagintaduo millia: Asinorũ, vnũ & sexaginta millia: Animæ autẽ humanæ ex mulieribus quæ viros concubitu expertę non erãt, omnium inquam animarũ trigintaduo millia. Dimidia pars verò eorũ qui in bellũ profecti erãt in numero ouium trecenta millia & trigintaseptẽ millia, & quingẽtæ. Portio verò Domini de ouib⁹ illis, sexcentæ & septuagintaquinq. Porrò boũ trigintasex millia, & portio de illis Domino septuagintaduo. Asinorũ triginta millia quingẽti, de quib⁹ portio Domini sexagintavn⁹. Animarũ verò humanarũ, sedecim millia, de quibus portio Domini erat trigintaduæ animæ. Dedit ergo Moses [29] portionẽ thruma Domini,'

¶10 Heb. Iordanem Iericho. i. qua parte non procul abest à Iericho.
¶11 Hebraism⁹, pro, à prælio illo suscepto contra Madianitas.
¶12 Heb. Nõnne viuificastis omnes mulieres? id est, Debueratisne alicui mulieri parcere? q. d. nõ. ¶13 Id est, fecerunt filijs Israel sui corporis potestatẽ. Similis modus loquendi legitur capite præcedenti, Si erit viro. pro quo interpres vetus transtulit, Si maritum habuerit. Alij vertunt, fuerũt filijs Israel ad tradendum. Id est, fuerunt in causa cur in idololatriã inciderint.
¶14 Heb. per verbũ Balaam. Id est consilio Balaam.
¶15. Heb. vt darent præuaricationem in Dominum in negotio Phogor, vnde orta est illa plaga in congregatione Domini. Id est, vt præuaricaremini in Dominũ adorando idolũ Phogor: propter quod vos qui estis cõgregatio Domini, afflicti fuistis.
¶16 Heb. Et omnes paruulæ inter mulieres quæ nõ cognouerunt concubitum maris, ¶17 vl, purificabitis. ¶18 Heb. pugnæ. i. ad milites. ¶19 vl, statutum legis. Id est, scriptum in lege. ¶20 vl, vim ignis sustinere potest. Vt sunt metalla, quæ impuritatem contrahunt. ¶21 vl potius, ea tamen lege, vt prius aqua lustratoria purificetur. subaudi, quàm transeat per ignem. ¶22 Id est, quicquid solet deleri, & igni absumi: siue quod vim ignis sustinere non potest. ¶23 Cape summam. siue, numerum capitalem ¶24 Heb. capita auorum. vl, principes patrum, ¶25 Tolles præterea censum [aut, vectigal] quod offeres Domino in oblationem ¶27 Id est, qui magno studio curant tabernaculum. ¶28 Heb. residuum prædæ quam prædati fuerant populus bellator. Per appositionem dictum, pro, Fuitque præda residua de præda quã milites diripuerant. ¶29 vl, partem Domino consecratam. subaudi, ex præda.

Eleazaro ſacerdoti, quẽadmodũ præceperat Dominus Moſi. [10]Porrò dimidia pars filiorum Iſrael, quã ſegregauerat Moſes de militib⁹, dimidia ſcilicet pars multitudinis habuit ouiũ trecẽta millia, & trigintaſeptẽ millia & quingẽta, Boum trigintaſex millia, aſinorũ triginta millia quingẽta, Animarũ verò hominũ ſedecim millia. De iſta dimidia parte filiorũ Iſrael [1]accepit Moſes portionẽ vnã de quinquageſimo quoq;, tã ex hominibus quàm ex iumẽtis, & dedit [2]eam Leuitis, qui [3]obſeruabãt cuſtodiã tabernaculi [4]Domini quẽadmodũ præceperat Dominus Moſi. ¶ Accedẽtes autẽ ad Moſen [5]hi qui præfecti erãt ſup millia exercit⁹, nẽpe tribuni & cẽturiones, Dixerũt ad Moſen, Serui tui [13]egerũt cẽſum [6]militũ qui ſunt ſub manu noſtra, nec deſyderatur ex eis ne vn⁹ quidẽ: Offerim⁹ itaque [14]donũ Domino, quod quiſq; adquiſiuit ornamentorũ aureorũ, tibialia, armillas, annulos, inaures, & torques, vt expiem⁹ [7]animas noſtras corã Domino. Accepit itaq; Moſes & Eleazar ſacerdos aurũ iſtud ab eis, [15]ornamẽtáq; omnia ex eo facta. [16]Vniuerſi autem auri, quod theruma Domino ſepararũt à tribunis & cẽturionibus, [8]ſedecim mille, ſeptingẽti, & quinquaginta ſicli. [17]Militũ autẽ qui fuerant in exercitu rapuerat quiſq; p ſe. [9]Accipiẽs igitur Moſes & Eleazar ſacerdos aurũ à tribunis & cẽturionib⁹, intulit illud in tentoriũ [18]conſtitutionis [10]in monumẽtũ filijs Iſrael corã Domino. CAP. XXXII.

Porrò filijs Rubẽ fuerũt [1]pecora multa, [2]& filijs Gad copia admodũ multa, qui viderũt terrã Iazer atq; terrã Gilead, & en loc⁹ cõmod⁹ pecori. Venerũt ergo filij Rubẽ, & filij Gad, dixerũtq; ad Moſen, & ad Eleazarũ ſacerdotẽ, atq; ad pricipes multitudinis, Ataroth, & Dibon, Iahzer, & Nimrath, Heſbon, & Eleale, Sebã, Nebo, & Beon, Regio ſcilicet, quã percuſſit Domin⁹ ante cœtũ Iſraelis, regio eſt cõmoda pecorib⁹, & ſerui tui habẽt pecora. Et addiderũt, [2]Si impetramus fauorẽ corã te, [3]detur regio iſta ſeruis tuis vt eã poſſideãt, neque ducas nos vltra Iordanẽ. Reſpõdit autẽ Moſes filijs Gad, & filijs Rubẽ, Nũ ergo fratres veſtri ad pugnã ibunt, & vos hic ſedebitis? Cur [3]retrahitis cor [4]filiorũ Iſrael, quo minus trãſeãt in terrã quã dedit eis Dominus? Sic quoque fecerũt patres veſtri, quũ mitterem eos ex Cades-barnea vt perluſtrarẽt terrã iſtã. Aſcenderãt enim vſq; ad Torrẽtẽ-eſchol luſtrãtes terrã, ſed [4]retraxerũt cor [5]filiorũ Iſrael, [5]vt renuerẽt igredi [6]terrã quã dedit eis Domin⁹. Et exarſit ira Domini eodẽ die, ita vt iuraret hiſce verbis, Nõ videbũt viri illi qui aſcẽderũt ex Aegypto, ab eo qui viginti natus eſt ãnos & ſuprà, terrã quã iuraui Abrahamo, Iſaac & Iacob, eo quòd [6]nõ perfecerũt poſt me, [7]præter Caleb filiũ Iephunnẽ Kenizęũ, & Iehoſua filiũ Nun: [7]nã hi pfecte ſequuti ſũt Dominũ. [8]Et exarſit ira Domini aduerſũ Iſrael, [8]ita vt circũduceret eos [9]in deſerto ãnis quadraginta, donec cõſumeretur [9]totũ hoc ſeculũ quod peccauerat corã Domino. [10]Et en [10]vos loco patrũ veſtrorũ ſurrexiſtis, [11]additamẽtũ ſcilicet hominũ peccatorũ, vt adderetis amplius ad furorẽ Domini aduerſus Iſraelem. Si poſt eũ auerſi fueritis, permittet vt hi quoq; diutius in deſerto maneãt, [12]ſicque totũ populũ iſtũ perdetis. Et accedentes ad eũ dixerũt, Septa ouium extruemus hîc pecoribus noſtris, & oppida p

Eleazaro ſacerdoti, ſicut fuerat ei imperatum, ex media parte filiorum Iſrael, quam ſeparauerat his qui in prælio fuerant. De media verò parte quæ contigerat reliquæ multitudini, id eſt de ouibus trecentis trigintaſeptem millibus quingentis, Et de bobus trigintaſex millibus, & de aſinis triginta millibus quingentis, Et de hominibus ſedecim millibus, Tulit Moyſes quinquageſimum caput, & dedit Leuitis qui excubabant in tabernaculo Domini, ſicut præceperat Dominus. ¶ Cúmq; acceſſiſſent principes exercitus ad Moyſen, & tribuni, centurionẽſque, dixerũt, Nos ſerui tui recenſuimus numerum pugnatorũ, quos habuimus ſub manu noſtra: & ne vnus quidem defuit. Ob hãc cauſam offerimus in donarijs Domini ſinguli quod in præda auri potuimus inuenire, periſcelides & armillas, annulos & dextralia ac murenulas, vt depre.eris pro nobis Dominum. Suſceperúntque Moyſes & Eleazar ſacerdos omne aurum in diuerſis ſpeciebus, pondo ſedecim millia ſeptingentos quinquaginta ſiclos, à tribunis & centurionibus. Vnuſquiſque enim quod in præda rapuerat, ſuum erat. Et ſuſceptũ intulerũt in tabernaculũ teſtimonij, in monimẽtũ filiorũ Iſrael corã Domino. CAP. XXXII.

Filij autẽ Ruben & Gad habebãt pecora multa, & erat illis in iumentis infinita ſubſtantia. Cúmque vidiſſent Iazer & Galaad aptas animalibus alendis terras, venerũt ad Moyſen & ad Eleazarum ſacerdotem, & principes multitudinis, atque dixerúnt, Ataroth, & Dibon, & Iazer, & Nemra, Heſebõ, & Eleale, & Sabam, & Nebo, & Beon, Terra quam percuſſit Dominus in cõſpectu filiorũ Iſrael, regionis uberrimæ eſt ad paſtũ animaliũ: & nos ſerui tui habem⁹ iumẽta plurima: Precamúrq; ſi inuenimus gratiã corã te, vt des nobis famulis tuis eã in poſſeſſionem, nec facias nos trãſire Iordanẽ. Quib⁹ reſpõdit Moyſes, Nũquid fratres veſtri ibũt ad pugnã, & vos hîc ſedebitis? Cur ſubuertitis mẽtes filiorum Iſrael, ne trãſire audeãt in locũ quẽ eis daturus eſt Dominus? Nõnne ita egerũt patres veſtri, quãdo miſi de Cadeſ-barne ad explorandã Terrã? Cúmq; veniſſent vſque ad Vallem-botri, luſtrata omni regione, ſubuerterunt cor filiorum Iſrael, vt nõ intrarent fines quos eis Dominus dedit. Qui iratus iurauit, dicens, Si videbunt homines iſti qui aſcẽderunt ex Aegypto à viginti annis & ſuprà, Terram quam ſub iuramento pollicitus ſum Abraham, Iſaac, & Iacob: & noluerunt ſequi me, præter Caleb filium Iephone Cenezæum, & Ioſue filium Nun: iſti impleuerunt voluntatem meam. Iratúſque Dominus aduerſum Iſrael, circumduxit eum per deſertum quadraginta annis, donec cõſumeretur vniuerſa generatio quæ fecerat malum in conſpectu eius. Et ecce, inquit, vos ſurrexiſtis pro patribus veſtris, incrementa, & alumni hominum peccatorum, vt augeretis furorem Domini contra Iſrael. Quòd ſi nolueritis ſequi eum, in ſolitudine populum derelinquet, & vos cauſa eritis necis omnium. At illi propè accedentes dixerunt, Caulas ouium fabricabimus, & ſtabula iumẽtorũ, paruulis quoq; noſtris vrbes munitas

prædati ſunt, retinuerunt ſibi, neque dederunt centurionibus ſuis. ¶18 fœderis. Vel, conuentus
¶1 vl, peculiũ admodũ grande quod conſtabat pecorib⁹. ¶2 Heb. Si inuenimus gratiã in oculis tuis ... itis cor. vl, animũ &c. i. Cur deterretis filios Iſrael? ¶4 Heb. fregerũt cor. Vel, animos ¶5 ita vt nõ au... &c. ¶6 nõ impleuerũt [ſub. voluntatẽ meã] ſequendo me, ¶7 iſti enim impleuerũt [ſub. voluntatẽ m... Dominũ. i. me. Hebraiſmus. ¶8 Heb. & vagari fecit eos ¶9 Heb. tota generatio illa quæ fecerat malum ... ini. ¶10 i. ſucceſſiſtis patribus veſtris. ¶11 Heb. proles hominũ improborum, ad augendam adhuc in... furoris Domini contra Iſraelem. Quòd ſi reuertamini de poſt eum, [ſ. i. deſieritis ſequi eum,] addet ad... ere in deſerto, &c. i. rurſum deſeret Iſraelem, & eritis cauſa necis totius huius populi.

Digitized by Google

D nos autẽ ipſi armati & accincti pergem⁹ ad præ-
liũ ante filios Iſrael, donec introducamus eos ad
loca ſua. Paruuli noſtri & quicquid habere poſſu-
mus, erũt in vrbibus ¹muratis ¹propter habitatorũ
inſidias. Nõ reuertemur in domos noſtras, vſque
dũ poſſideãt filij Iſrael hæreditatẽ ſuã: nec quic-
quã quæremus trans Iordanem, quia iã habemus
noſtrã poſſeſſionem in Orientali eius plaga. Qui-
bus Moyſes ait, ¶Si facitis quod promittitis, expe
diti pergite corã Domino ad pugnam: & omnis
vir bellator armatus Iordanẽ tranſeat, donec ſub-
uertat Domin⁹ inimicos ſuos, & ſubijciatur ei o-
E mnis Terra: tũc eritis inculpabiles apud Dominũ
& apud Iſrael, & obtinebitis regiones quas vul-
tis corã Domino. Sin autẽ quod dicitis nõ feceri-
tis, nulli dubiũ eſt quin peccetis in Deũ: & ſcitote
quoniã peccatũ veſtrũ apprehendet vos. Ædifi-
cate ergo vrbes paruulis veſtris, & caulas & ſta-
bula ouibus ac iumẽtis: & quod polliciti eſtis im
plete. Dixerũtque filij Gad & Rubẽ ad Moyſen,
Serui tui ſumus, faciemus quod iubet dominus
noſter. Paruulos noſtros & mulieres, & pecora,
& iumenta relinquemus in vrbibus Galaad: nos
autẽ famuli tui omnes expediti pergemus ad bel
lũ, ſicut tu domine loqueris. ¶Præcepit ergo Moy
ſes Eleazaro ſacerdoti, & Ioſue filio Nun, & prin
cipibus familiarũ ²tribus Iſrael, & dixit ad eos.
Si tranſierint filij Gad, & filij Rubẽ vobiſcũ Iorda
nem omnes armati ad bellũ corã Domino, & vobis
fuerit Terra ſubiecta: date eis Galaad in poſſeſſio
nem. Sin autẽ noluerint tranſire armati vobiſcũ in
Terram-Chanáan, inter vos habitãdi accipiãt lo
ca. Reſpõderũtque filij Gad, & filij Rubẽ, Sicut lo-
cutus eſt domin⁹ ſeruis ſuis, ita faciemus: ipſi ar
mati pergem⁹ corã Domino in Terrã-Chanáan,
& poſſeſſionem iã ſuſcepiſſe nos cõfitemur trans
Iordanem. ¶Dedit itaq; Moyſes filijs Gad & Ru-
bẽ, & dimidiæ tribui Manaſſe filij Ioſeph regnũ
Sehon regis Amorrhæi, & regnum Og regis Ba-
ſan, & terram eorũ cũ vrbibus ſuis per circuitũ.
Igitur extruxerũt filij Gad, Dibon, & Ataroth, &
Aroer, & Roth, & Sopham, & Iazer, & Iegbaa, &
Beth-nemra, & Beth-aran, vrbes munitas, & cau-
las pecoribus ſuis. Filij verò Rubẽ ædificauerunt
Heſebõ, & Eleale, & Cariathaim, & Nabo, & Baal-
meon verſis nominibus, Sabama quoque, impo-
nẽtes vocabula vrbibus quas extruxerãt. ¶Porrò
filij Machir, filij Manaſſe perrexerũt in Galaad,
& vaſtauerũt eã interfecto Amorrhæo habitato-
re eius. Dedit ergo Moyſes Terrã-Galaad Machir
filio Manaſſe, qui habitauit in ea. Iair autẽ filius
Manaſſe abijt, & occupauit vicos ei⁹, quos appella
uit Hauoth-Iair, id eſt Villas-Iair. Nobe quoque
perrexit, & apprehẽdit Canath cũ viculis ſuis: vo
cauitque eã ex nomine ſuo Nobe. C. XXXIII.

HAE ſunt manſiones filiorũ Iſrael, qui egreſſi
ſunt de Ægypto per turmas ſuas in manu
Moyſi & Aaron, quas deſcripſit Moyſes iuxta ca-
ſtrorũ loca, quæ Domini iuſſione mutabãt. ¶Pro-
fecti igitur de Rameſſe mẽſe primo, quintadeci-
ma die menſis primi, altera die Phaſe,
filij Iſrael in manu excelſa, videntibus cunctis
Ægyptijs (& ſepelientibus primogenitos quos
percuſſerat Dominus: nam & in dijs eorum ex-
ercuerat vltionem) caſtrametati ſunt in Socoth.

pube noſtra: nos autẽ armati feſtinabimus ante
filios Iſrael, donec introduxerimus eos in locum
ſuũ: pubes verò noſtra manebit in oppidis muni
tis, ¹¹vt tuti ſint ab habitatorib⁹ terræ.' Nõ reuer
temur ad domos noſtras, donec quiſque ex filijs
Iſrael occupet ſuã hæreditatẽ. Nã nos nulli reci
piemus hæreditatẽ cũ eis trans Iordanẽ & vltra:
quandoquidẽ ad nos peruenit hæreditas noſtra
cis Iordanẽ ad Orientẽ ſolẽ. Moſes ergo dixit ad
eos, Si rẽ iſtã feceritis, ¹³vt proficiſcamini antepi-
lani corã Domino in bellũ,' trãſieritq; quiſq; ex
vobis armis inſtructus Iordanẽ ¹⁴corã Domino,
tãtiſper dum ipſe expulerit hoſtes ſuos ante ſe,
Terráque ſubacta fuerit corã Domino: tũ tãdem
reuerti poteſtis, eritíſque ¹⁵innoxij' apud Domi-
nũ & apud Iſraelem, ¹⁶eritque terra iſta in poſ-
ſeſſionẽ vobis ¹⁷corã Domino.' Si verò nõ ſic fece
ritis, en ¹⁸peccaſtis' in Dominũ, ¹⁹& intelligetis pec
catũ veſtrũ quũ apprehenderit vos.' Extruite vo
bis oppida pubi veſtræ, & ſepta gregibus veſtris,
quódque ex ore veſtro prodijt, facite. Reſpõderũt
ergo Gaditæ & Rubenitæ Moſi, ²⁰& dixerũt, 'Serui
tui facient quẽadmodũ dominus meus iubet. Pu
bes noſtra, vxores noſtræ, pecora noſtra, & cũcta
iumẽta noſtra manebunt hic in vrbibus Gilead,
Serui autẽ tui trãſibunt omnes armati ad pugnã
ac bellũ ²¹corã Domino,' quẽadmodum dominus
meus loquitur. Et præcepit eis Moſes, nẽpe Elea
zaro ſacerdoti, Iehoſua filio Nũ, & præcipuis pa
tribus tribuũ filiorum Iſrael. Dixitque Moſes ad
eos, Si trãſierint filij Gad & filij Rubẽ vobiſcum
Iordanẽ, omnes ſcilicet ad bellum accincti ²¹corã
Domino, 'vt terra corã vobis ſubijciatur, dabitis
eis terrã Gilead in poſſeſſionẽ. Si verò nõ trãſie-
rint vobiſcũ armati, capiẽt hæreditatem in me-
dio veſtri in terra Chanaan. Et reſpõderunt filij
Gad & filij Ruben in hũc modũ, Quod loquutus
eſt dominus ſeruis ſuis, ſic faciemus. Trãſibimus
armati corã Domino in terrã Chanaan, ²²vt no-
bis maneat poſſeſſio hæreditatis noſtræ cis Iorda
nẽ. ¶Dedit itaq; illis Moſes, ſcilicet Gaditis, Ru-
benitis, & dimidiæ tribui Manaſſe filij Ioſeph, re
gnũ Sihonis regis Amorrhæorũ, & regnũ Og re-
gis Baſan, terrã cũ ciuitatibus eius ²³in finibus, &
ciuitates iſtius terræ circũquaque.' Et ædificarũt
filij Gad, Dibõ & Ataroth atq; Aroer. Itẽ Atroth,
Sophan, Iahzer, Iogbeha, Bethnimra, & Betharã
ciuitates munitas, & ſepta gregũ. Filij verò Rubẽ
extruxerũt Heſbon, Eleale, Kiriathaim, Nebo &
Baalmeon, mutates nomẽ, & Sibma, & ²⁴vocarunt
nominibus nomina vrbiũ' quas ²⁵extruxerãt.' Et
abeũtes filij Machir filij Manaſſe in Gilead, cepe
rũt eã, expellẽtes Amorrhæũ qui i ea habitabat.
Deditque Moſes Gilead ipſi Machir filio Manaſ-
ſe, & habitauit in ea. Iair verò fili⁹ Manaſſe abijt,
& cepit viculos eorũ, vocauitq; eos Hauoth-Iair.
Nobah quoq; abijt, & cepit Kenath & viculos ei⁹,
vocauitq; eã Nobah ex nomine ſuo. XXXIII.

IStæ ſunt profectiones filiorũ Iſrael, qui egreſ
ſi ſunt de terra Ægypti ¹iuxta copias ſuas ²ſub
manu Moſis & Aharonis. Et ³ſcripſit Moſes egreſ
ſus eorũmque profectiones iuxta os Domini. Et
ſunt iſtæ profectiones eorũ iuxta egreſſus eorũ.'
Profecti itaque ſunt de Raemſes in ⁴primo mẽſe'
quintadecima die primi mẽſis, ⁵poſtridie Paſſah
egreſſi ſunt' filij Iſrael ⁶manu excelſa,' corã oculis
cũctorũ Ægyptiorũ, ⁷Quũ Ægyptij ſepelirent eos quos percuſſerat Domin⁹ in eis, nẽpe omnia pri
mogenita, & in dijs eorũ ediderat iudicia Domin⁹. Soluẽtes itaq; filij Iſrael de Raemſes, caſtra' fixe-

¶11 Heb. propter
incolas terræ. i.
propter inſidias
incolarum.
¶13 vt armemi
ni ante Domi-
nũ ad bellũ. i.
vt accingami-
ni armis ãte ar
cã Domini. Do-
minus pro arca
Domini, per in
tellectionem.
¶14. i. ante ar-
cam Domini.
¶15 iculpabiles
¶16 q.d. hac le
ge terrã hanc
poſſidebitis.
¶17. i. Deo aſpi
rãte. ¶18 præ
teritũ pro futu
ro. ¶19 & co-
gnoſcite pecca
tũ veſtrũ quod
inueniet vos. i.
perpẽdite qua-
le ſit futurum
peccatum, pro
quo dabitis pœ
nas. ¶20 Heb.
Et dixit vnus ẽ
filijs Gad & fi-
lijs Rubẽ, ¶21. i.
ãte arcã Domi-
ni. ¶22 vt, cũ
iã apud nos ſit
poſſeſſio hære-
ditatis noſtræ
citra Iordanẽ.
Aut, quãuis hæ
reditatẽ accepe
rimus citra Ior
danẽ. Alij ver-
tũt, vt in pote-
ſtate noſtra ma
neat hæreditas
quã apprehẽdi
mus citra Ior-
danẽ. Terra Ga
laad, ijs q erãt ĩ
ipſa terra Ga-
laad, erat citra
Iordanẽ: ijs aũt
qui ĩ Ieruſalẽ,
vltra Iordanẽ.
¶23 ſcẽdũ ter-
minos, & vrbes
regionis per cir
cuitũ. Hoc eſt,
Dedit eis terrã
eorũ cũ vrbib⁹
eorũ, vt erat ter
minis circũſcri
pta. i. Dedit eis
vrbes regionis
per circuitum.
¶24 Hebraiſm⁹,
p. ĩdiderũt noĩa
vrbib⁹ à ſe extructis. ¶25 vt, inſtaurauerãt.

XXXIII. ¶1 vt, turmatim ¶2. i. duce Moſe & Aharone. Hebraiſm⁹. ¶3. i. deſcripſit quib⁹ ẽ locis egreſſi, ad quæ loca peruenerint, iuſſu Domini. Hæc ſũt inquã loca ẽ quibus egreſſi ſunt, & ad quæ peruenerũt. ¶4 Hic, mẽſis primus, dicitur Hebræis Niſan, nobis Martius. ¶5. i. poſtera die quàm immo-latus fuerat agnus paſchalis, profecti ſunt. ¶6. i. diuina virtute, nõ humana. ¶7 Interim autẽ Ægyptij ſepeliebãt quos percuſſerat Dominus inter illos: percuſſerat autem omnia primogenita, & in idolis eorum exercuerat iudicia Dominus. Egreſſi ſunt, inquam, filij Iſrael de Raemſes, & caſtra &c.

Digitized by Google

¶[8] Nomen vrbis vel loci, à quo denominatum eſt deſertū Etham.
¶[9] Migdol.

¶[10] ad litꝰ maris Rubri.
¶[11] Hoc loco Hebraice per ſamech ſcribitur Sin, סִן.

¶[12] Hebraice ſcribitur per ſadi, צִן.
¶[13] ..iubēte Domino.
¶[14] ſub. eiuſdē.
¶[15] vl, de Iieſabari,] ¶[16] .i. qua parte vergit ad Ierichontē: vel, qua parte alluit Ierichontem.
¶[17] Heb. Expelletis inquā incolas eiꝰ regionis, & habitabitis in ea, ego enim &c.
¶[18] vl, nomine familiarum & cognationū veſtrarum:
¶[19] Heb. multo multiplicabitis hæreditatē eiꝰ, & pauco diminuetis hæreditatem eius. i. pluribus dabitis ampliorem hæreditatem, & paucioribꝰ minorē aſſignabitis portionem.

runt in Sucoth. Et profecti de Sucoth, mouerunt caſtra in[8] Etham, quæ eſt in extremitate deſerti. Et de Etham profecti, reflectūt ad Pi-hahiroth quæ eſt eregione Baal-ſephon, poſueruntque caſtra ante[9] turrim. Et proficiſcentes de Hahiroth, tranſierunt per medium maris in deſertum: & euntes iter trium dierum in deſerto Etham, caſtrametati ſunt in Mara. Soluentes verò de Mara, venerunt in Helim. Porrò in Helim fuerunt duodecim fontes aquarū, & ſeptuaginta palmæ, & ibi caſtra fixerunt. & profecti ex Elim, caſtrametati ſūt[10] ad mare carectoſum. Soluētes autē à mari carectoſo, caſtra fixerūt in deſerto[11] Sin. De[11] Sin profecti, caſtrametati ſunt in Daphca. Et proficiſcentes de Daphca, poſuerūt caſtra in Alus. De Alus autem profecti, caſtrametati ſunt in Raphidim, vbi nulla fuit aqua vt populus biberet. Proficiſcentes autem ex Raphidim, caſtrametati ſunt in deſerto Sinai. De deſerto Sinai ſoluerunt, & caſtra fixerunt in Kibroth-hataaſa. Et proficiſcentes de Kibroth-hataaſa, caſtra poſuerunt in Hazeroth. Proficiſcentes de Hazeroth, caſtra poſuerunt in Rithma. Et de Rithma proficiſcentes, caſtrametati ſunt in Rimon-paretz. Profecti de Rimon-paretz, caſtrametati ſunt in Libna. De Libna profecti, caſtrametati ſunt in Riſſa. De Riſſa ſoluentes, caſtra fixerunt in Kehelatha. Profecti autē de Kehelatha, caſtrametati ſunt in mōte Sepher. Et proficiſcentes de monte Sepher, caſtra fixerunt in Harada. Et proficiſcētes de Harada, caſtra fixerūt in Macheloth. Profecti de Macheloth, caſtrametati ſunt in Thahath. Et proficiſcentes de Thahath, caſtra fixerūt in Thara. De Thara ſoluerunt, & caſtra mouerunt in Mithca. Proficiſcētes de Mithca, caſtrametati ſunt in Haſmona. Et profecti de Haſmona, caſtra fixerūt in Moſeroth. De Moſeroth ꝓfecti, caſtrametati ſunt in Bene-iaacon. Et ſoluentes de Bene-iaacon, caſtra fixerunt in Hor-gidgad. Profectiq; de Hor-gidgad, caſtra fixerunt in Iatbatha. De Iatbatha ſoluentes, caſtrametati ſunt in Abrona. Proficiſcentes de Abrona, caſtra fixerunt in Ezion-gaber. Et proficiſcentes de Ezion-gaber, caſtrametati ſunt in deſerto[12] Zin, quæ eſt Cades. De Cades ſoluentes, caſtra poſuerunt in monte Hor, qui eſt in finibus terræ Edom. In quē montē Hor Aharō aſcenderat[13] iuxta os Domini, ibique mortuus erat, anno quadrageſimo exitus filiorū Iſrael de terra Ægypti, in mēſe quinto, primo die[14] menſis. Eratq; Aharon natus centū & vigintitres annos, quum moreretur in monte Hor. Et audiuit Chananæus rex Arad, qui habitabat verſus Meridiem in terra Chanaan, aduentum filiorum Iſrael. Et profecti ſunt de monte Hor, caſtrametatique ſunt in Zalmonā. De Zalmona profecti ſunt, & fixerunt caſtra in Phunon. De Phunon profecti, caſtra fixerunt in Oboth. De Oboth ſoluentes, caſtrametati ſunt in Iie-abarim, in termino Moab. Profecti[15] de Iim, caſtrametati ſunt in Dibon-gad. Et profecti de Dibon-gad, caſtra fixerunt in Almon-diblatáim. Soluentes autem de Almon-diblatáim, caſtrametati ſunt in montibus Abarim coram Nebo. Et proficiſcentes de montibus Abarim, caſtrametati ſunt in campis Moabiticis[16] ad Iordanem Iericho. Poſuerūt autem caſtra ad Iordanem à Beth-ieſimoth vſque ad Abel-ſitim in cāpis Moabiticis. Porrò in cāpis Moabiticis ad Iordanē ſcilicet Iericho, loquutus eſt Dominꝰ ad Moſen in hanc ſentētiā, Loquere ad filios Iſrael, & dices ad eos, Quandoquidē iā Iordane trāſmiſſo, terram Chanaan introibitis, expelletis omnes habitatores regionis illius ante vos, & perdetis omnia ſimulachra eorū, & omnes fuſiles imagines eorū cōfringetis, & omnia excelſa eorū diruetis. Accepta autē terra in hæreditatē,[17] habitabitis in ea: nā ego dedi vobis illā terrā, vt eā poſſideatis. Diſtribuetis autē terrā in hæreditatē, idq; ſorte[18] ſecūdū familias veſtras:[19] quorū multi ſūt, iis

Et de Socoth venerunt in Etham, quæ eſt in extremis finibus ſolitudinis. Inde egreſſi venerūt contra Phi-hahiroth, quæ reſpicit Beel-ſephon, & caſtrametati ſunt ante Magdalum. Profectique de Phi-hahiroth, tranſierunt per mediū mare in ſolitudinem: & ambulātes tribus diebus per deſertū Etham, caſtrametati ſunt in Mara. Profectique de Mara, venerunt in Elim, vbi erāt duodecim fontes aquarū, & palmæ ſeptuaginta: ibique caſtrametati ſunt. Sed & inde egreſſi, fixerūt tentoria ſuper Mare-rubrū. Profectique de Mari-rubro, caſtrametati ſunt in deſerto Sinai. Vnde egreſſi, venerunt in Daphca. Profectique de Daphca, caſtrametati ſunt in Alus. Egreſſique de Alus, Raphidim fixere tētoria, vbi populo defuit aqua ad bibendum. Profectique de Raphidim, caſtrametati ſunt in deſerto Sinai. Sed & de ſolitudine Sinai egreſſi, venerunt ad Sepulchra-cōcupiſcentiæ. Profectique de Sepulchris-cōcupiſcentiæ, caſtrametati ſunt in Haſeroth. Et de Haſeroth venerūt in Rethma. Profectique de Rethma, caſtrametati ſunt in Remmon-phares. Vnde egreſſi venerūt in Lebna. De Lebna caſtrametati ſunt in Reſſa. Egreſſique de Reſſa, venerunt in Ceelatha. Vnde profecti, caſtrametati ſunt in monte Sepher. Egreſſi de monte Sepher, venerūt in Arada. Inde proficiſcentes caſtrametati ſunt in Maceloth. Profectique de Maceloth, venerunt in Thahath. De Thahath caſtrametati ſūt in Thare. Vnde egreſſi, fixēre tentoria in Methca. Et de Methca caſtrametati ſunt in Heſmona. Profectique de Heſmona, venerūt in Moſeroth. Et de Moſeroth caſtrametati ſunt in Bene-iaacan. Profectique de Bene-iaacan, venerunt in montē Gadgad. Vnde profecti, caſtrametati ſunt in Ietebātha. Et de Ietebatha venerūt in Hebrona. Egreſſique de Hebrona, caſtrametati ſunt in Aſion-gāber. Inde profecti, venerūt in deſertum Sin, hæc eſt Cades. Egreſſiq; de Cades, caſtrametati ſunt in monte Hor in extremis finibus Terræ-Edom. Aſcenditque Aaron ſacerdos in mōtem Hor iubente Domino: & ibi mortuus eſt anno quadrageſimo egreſſionis filiorum Iſrael ex Ægypto, menſe quinto, prima die menſis, cum eſſet annorum centum viginitrium. Audiuitque Chananæus rex Arad, qui habitabat ad Meridiem, in Terram-Chanáan veniſſe filios Iſrael. Et profecti de monte Hor, caſtrametati ſunt in Salmona. Vnde egreſſi, venerunt in Phunon. Profectique de Phunon, caſtrametati ſunt in Oboth. Et de Oboth venerunt in Ie-abarim, quæ eſt in finibus Moabitarum. Profectique de Ie-abarim, fixēre tētoria in Dibon-gad. Vnde egreſſi, caſtrametati ſunt in Helmon-deblathāim. Egreſſique de Helmon-deblathāim, venerūt ad mōtes Abarim contra Nabo. Profectique de montibus Abarim, trāſierunt ad campeſtria Moab, ſupra Iordanem contra Iericho. Ibique caſtrametati ſunt de Beth-ſimoth vſque ad Abel-ſatim in planioribus locis Moabitarū, vbi locutus eſt Dominus ad Moyſen, Præcipe filijs Iſrael, & dic ad eos, Quando trāſieritis Iordanem, intrantes Terram-Chanáan, diſperdite cunctos habitatores Terræ illius: cōfringite titulos, & ſtatuas comminuite, atque omnia excelſa vaſtate, mundantes Terram, & habitantes in ea. ego enim dedi vobis illam in poſſeſſionē: Quā diuidetis vobis ſorte: pluribus dabitis la

tiorem, & paucioribus anguſtiorem. ſingulis vt ſors ceciderit, ita tribuetur hæreditas. per tribus & familias poſſeſſio diuidetur. Sin autem nolueritis interficere habitatores Terræ: qui remanſerint, erunt vobis quaſi claui in oculis, & lanceæ in lateribus, & aduerſabuntur vobis in Terra habitationis veſtræ: & quicquid illis cogitaueram facere, vobis faciam. CAP. XXXIIII.

Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Præcipe filijs Iſrael, & dices ad eos, Cum ingreſſi fueritis Terram-Chanáan, & in poſſeſſionem vobis ſorte ceciderit, his finibus terminabitur. Pars Meridiana incipiet à ſolitudine Sin, quæ eſt iuxta Edom: & habebit terminos contra Orientem mare ſalſiſſimum. Qui circuibunt Auſtralem plagam per Aſcenſum-Scorpionis, ita vt tranſeant in Senna, & perueniant ad Meridiē vſque ad Cadeſ-barne, vnde egredientur confinia ad villã nomine Adar, & tēdent vſque ad Aſemona. ibitque per gyrū terminus ab Aſemona vſque ad torrentē Ægypti, & magni maris litore finietur. Plaga autē Occidentalis à mari magno incipiet, & ipſo fine claudetur. Porrò ad Septētrionalem plagã à mari magno termini incipient, peruenientes vſque ad montē altiſſimū, à quo venient in Emath vſque ad terminos Sedáda. Ibúntque confinia vſque ad Ephrona, & villã Enan. hi erūt termini in parte Aquilonis. Inde metabuntur fines contra Orientalē plagam de villa Enan vſque Sephama, & de Sephama deſcendent termini in Reblatha cōtra fontē Daphnim: inde peruenient contra Orientē ad mare Cenereth, & tēdent vſque ad Iordanem, & ad vltimum ſalſiſſimo claudentur mari. Hanc habebitis Terrã per fines ſuos in circuitu. Præcepítque Moyſes filijs Iſrael, dicens, Hæc erit Terra quã poſſidebitis ſorte, & quã iuſſit Dominus dari nouē tribubus, & dimidiæ tribui. Tribus enim filiorū Rubē per familias ſuas, & tribus filiorū Gad iuxta cognationū numerū, media quoq; tribus Manaſſe, id eſt duæ ſemis tribus, acceperunt partem ſuã trans Iordanē cōtra Iericho ad Orientalē plagã. Et ait Dominus ad Moyſen, Hæc ſunt nomina virorū qui Terrã vobis diuident, Eleazar ſacerdos, & Ioſue filius Nun, & ſinguli principes de tribubus ſingulis, quorū ista ſunt vocabula. De tribu Iuda, Caleph filius Iephone. De tribu Simeō, Samuel filius Ammiud. De tribu Beniamin, Elidad filius Chaſelon. De tribu filiorū Dā, Bocci filius Iogli. Filiorū Ioſeph de tribu Manaſſe, Haniel filius Ephod. De tribu Ephráim, Camuel filius Sephthan. De tribu Zabulon, Eliſaphan filius Pharnach. De tribu Iſſachar dux Phaltiel filius Ozan. De tribu Aſer, Ahiud filius Salomi. De tribu Nephthali, Phedael filius Ammiud. Hi ſunt quibus præceperat Dominus vt diuiderēt filijs Iſrael Terram-Chanáan. CAP. XXXV.

Hæc quoque locutus eſt Dominus ad Moyſen in campeſtribus Moab ſupra Iordanē, cōtra Iericho. Præcipe filijs Iſrael vt dēt Leuitis de poſſeſſionibus ſuis vrbes ad habitãdū, & ſuburbana earum

augebitis hæreditatem ſuã: & quorum ſunt pauci, ijs minorem dabitis hæreditatē. [10]vt cuique illic ſors educta fuerit, ſic maneat ei. & diuidetis hæreditatem ſecundum tribus patrum veſtrorū. Quòd ſi habitatores illius terræ nō eieceritis ante vos, futurum eſt vt hi quos reſiduos ex eis feceritis, ſint [11]ſudes præacuti in oculis veſtris, & [12]lanceæ lateribus veſtris: affligéntque vos in terra quam incoletis. Tum fiet vt vobis faciam quæ illis facere decreueram. CAP. XXXIIII.

Et loquutus eſt Dominus ad Moſen, dicens, Præcipe filijs Iſrael, & dices ad eos, [1]Quū vos veneritis in terrã Chanaan, ſit hæc terra quæ cedet vobis in hæreditatem, terra ſcilicet Chanaan cum limitibus ſuis. Sit autem latus Meridianū [2]à deſerto [3]Zin ſecūdum Edom, [4]& ſit vobis limes Meridianus à fine maris [5]ſalſi ad Orientem. [6]Et circumeat vobis limes à Meridie ad Aſcēſum-acrabim, & tranſeat vſque ad Zin: [7]ſintque exitus eius ab Auſtro in Cadeſ-barnea, excátque in Hazar-adar, & tranſeat in Azmon. Reflectat iam limes ab Azmon ad [8]torrentē Ægypti, [9]terminétque mari. Porrò occiduus limes ſit vobis mare magnū: is ſit vobis limes occiduus. Hic verò erit vobis limes Septētrionalis: à mari magno ſignabitis vobis montē [10]Hor, de mōte verò Hor [11]deſcribetis [12]vbi itur in Hamath, [13]erúntque exitus limitis Zedad. Et exibit limes ad Ziphron, [14]terminabitúrque Hazar-enan. is ſit vobis limes Septentrionalis. [15]Signabitis deinde vobis limitem Orientis, ab Hazar-enan in Sepham. Et deſcēdet limes de Sepham in Ribla ab Oriēte Ain, & [16]deſcēdet limes, pertingétque ad latus maris Cinereth ad Orientē. Et rurſus deſcēdet limes ad Iordanē, [17]terminabitque ad mare ſalſum: atq; hæc ſit vobis terra cū limitibus ſuis circūquaq;. Præcepit itaque Moſes filijs Iſrael, dicēs, Hæc eſt terra quã ſorte diſtribuetis, quã iuſſit Dominus dari nouē tribubus, atque dimidiæ tribui. Nã acceperāt tribus filiorū Ruben iuxta domos patrū ſuorū, & tribus filiorū Gad iuxta domos patrum ſuorū, atque dimidia tribus Manaſſe, acceperant inquã hæreditatem ſuã. Duæ tribus & dimidia inquam tribus acceperāt hæreditatē ſuã [17]cis Iordanem Iericho ad Orientem ſolē. Loquutúſq; eſt Dominus ad Moſen hiſce verbis, Hæc ſunt nomina virorū [18]qui diſtribuent vobis terrã, Eleazar ſacerdos, & Iehoſua filius Nun. Singulos quoque principes ex ſingulis tribubus accipietis [19]ad diſtribuendam terrã. Hæc verò ſunt nomina virorum. De tribu Iuda, Caleb filius Iephunæ. De tribu filiorū Simeon, Samuel filius Amihud. De tribu Beniamin, Elidad filius Ciſlon. De tribu filiorum Dan, princeps Buxi filius Iagli. De filijs Ioſeph pro tribu filiorū Manaſſe, princeps Haniel filius Ephod. De tribu verò filiorū Ephraim, princeps Kemuel filius Siphtan. De tribu filiorū Zebulon, princeps Eliẓaphan filius Parnach. De tribu filiorū Iſaſchar, princeps Paltiel filius Azon. De tribu filiorū Aſer, princeps Ahihud filius Schlomi. De tribu filiorum Naphtali, princeps Pedahel filius Amihud. Iſti ſunt quibus præcepit Dominus vt hæreditatem diuiderent filijs Iſrael in terra Chanaan. CAP. XXXV.

Loquutus eſt Dominus ad Moſen in cāpis Moabiticis [1]iuxta Iordanē Iericho in hanc ſententiam, Præcipe filijs Iſrael vt dēt de hæreditate poſſeſſionis ſuæ Leuitis oppida ad habitandū, & [2]agros

10 in loco, in quo egreſſa fuerit ſors alicui, ei erit. ſub.i eo loco hæreditas .i. hæreditas erit ei in eo loco in quem ſors ceciderit. 11 tribuli. Aut, vepres. q.d. oculos vobis excul pent. 12 ſpinæ. Quibus pungentur latera veſtra. hoc eſt, erunt vobis moleſti.

XXXIIII.

1 Quia illi ingreſſuri eſtis terram Chananæorum, ita ea eſt regio quæ miſſis ſortibus obueniet vobis in hæreditatē, terra inquam Chanáan per fines ſuos) Pars Meridiana erit &c. Obueniet in hæreditatem .i. quã iure hæreditario poſſidebitis. Per fines, ſiue limites ſuos. q.d. Hæc eſt abſoluta Terræ ſanctæ deſcriptio. 2 per Sadi ſcribit apud Hebræos. 3 iuxta terminos Edō .i. Idumææ ꝑpinquo. 4 erit inquam vobis terminus Auſtralis. ſiue Meridianus 5 ſalſi. ſignificat mare mortuū. Hic terminū generalem deſcribit: poſtea ſpecialē deſcripturus. 6 Circuibitq; vobis terminus à Meridie vſq; ad Maale-haerabim. 7 .i. excurret 8 Sunt qui ex hoc loco fluuiū Rhinocoruræ intelligant. Alij placet fluuiū fuiſſe ſine nomine: propterea Moyſen non addidiſſe nomen. 9 & egreſſus eius in mare magnum .i. illinc excurret vſque in mare Mediterraneum. 10 Nomen promōtorij eſt, non illius mōtis nomen in quo mortuus eſt Aaron. 11 ſub. limitem. 12 pergendo 13 .i. inde excurret vſq; ad Sedad. 14 .i. illinc procurret vſque ad &c. 15 vt, Deſcribetis [ſub. lineam quandam] vobis in termino Oriētali. 16 vt, deuerget 17 .i. qua parte non procul diſtat ab Iericho. 18 Hebr. qui hæreditario iure accipient pro vobis terram. vt ſcilicet eam poſtea vobis per familias diſtribuant. 19 Heb. ad poſſidendam terram. vt eam ſcilicet poſtea diuidant.

XXXV. 1 .i. ea parte qua non multum diſtat ab Iericho. 2 .i. prædia adiacentia vrbibus.

Digitized by Google

ſuburbanos' ad oppida per ambitũ eorũ dabitis Leuitis. Oppida iſta habebũt, vt in eis habitẽt: ſuburbanos verò eorũ agros habebunt pro iumẽtis ſuis, pro familia ſua, & pro cũctis animalib[9] ſuis. [3] Suburbani verò agri quos Leuitis dabitis iuxta oppida, [porrigentur] à muro oppidi extra mille cubitis circũquaq;.' Dimetiemini autẽ foris extra oppidũ [4] Orientale latus' bis mille cubitos, & latus Meridionale bis mille cubitos, & latus Occidẽtale bis mille cubitos, & latus Septẽtrionale bis mille cubitos: oppidum verò ipſum ſit in medio. [5] Hi erũt ſuburbani agri ipſis ad oppida.' De oppidis autẽ quę Leuitis dabitis, erũt ſex oppida refugij, quæ cõſtituetis vt illuc cõfugiat homicida, & vltra hæc dabitis quadragintaduo oppida, Vt ſcilicet cũcta oppida quæ Leuitis dabitis, ſint quadragintaocto oppida, ipſa [6] & ſuburbani agri eorũ.' Et oppida quæ dabitis, erũt de poſſeſſione filiorũ Iſrael: [7] qui multa habẽt, multa dabũt: ab his autẽ qui pauca habent, pauca accipietis,' quiſq; [8] iuxta hæreditatẽ ſuã quã i hæreditate accepit, dabit Leuitis de oppidis ſuis. ¶ Et loquut[9] eſt Dominus ad Moſen, dicẽs, Loquere ad filios Iſrael, & dic ad eos, Quũ vos tranſmiſſo Iordane veneritis in terrã Chanaan, Cõſtituetis vobis ciuitates, quæ ſint vobis ciuitates refugij, vt illuc confugiat omnis homicida qui interfecerit [9] animã' per imprudẽtiam. Et erũt vobis ciuitates illæ aſyla à [10] vindice,' vt nõ interficiatur homicida [11] donec ſtare poſſit corã cœtu ad iudiciũ.' Ciuitatũ autẽ quas dabitis pro aſylis, ſint vobis ſex. Tres ciuitates dabitis cis Iordanẽ, & tres ciuitates dabitis in terra Chanaan, & hæ ciuitates aſyla erũt. Sex iſtæ ciuitates aſyla erũt tã filijs Iſrael, quàm incolis & inquilinis qui inter eos habitãt, vt illuc cõfugiat quicũque cædẽ animæ perpetrauerit per imprudẽtiã. ¶ Si quiſpiã autem ferit aliquẽ telo ferreo ita vt moriatur, is homicida eſt, morte mulctetur homicida talis. Et ſi ferit illum [12] lapide manuario, quo quis mori poteſt, vt moriatur,' is eſt homicida, debẽtq; homicida talis morte multari. Aut ſi telo ligneo, [13] quo quis mori poteſt, illũ ferierit vt moriatur,' homicida eſt, & morte mulctetur homicida talis. [14] Vindex ſãguinis ipſe interficiet homicidã illũ, [15] quũ ſcilicet in eũ' incurrerit interficiet eũ. Quòd ſi odio eum [16] pulſauerit,' aut [quid pi] in eũ iecerit ex inſidijs, & is mortuus fuerit, aut ex inimicitia manu ſua percuſſerit eũ ita vt moriatur: morte mulctetur [17] homicida:' homicida enim eſt: vindex ſãguinis [18] interficiat' homicidã illũ vbicũq; deprehẽderit eũ. Si verò ſubito abſque inimicitia [19] pulſauerit' eũ, aut quodcũq; telũ ſuper eũ iecerit abſque inſidijs, Aut [20] iecerit in eum quencũque lapidem, ipſo non vidente, quo quis mori poſſit, vt fuerit mortuus, [21] nec fuit inimicus eius, nec malum fuit ei machinatus:' [tunc] iudicabit cœtus inter [22] homicidam' & vindicem ſanguinis [23] ſuper huiuſmodi cauſis,' Erueticque [24] cœtus' homicidam è manu vindicis ſanguinis,' & reducet eum cœtus ad ciuitatem refugij ſui, ad quam perfugerat, in qua manebit vſque ad mortem ſummi ſacerdotis, qui oleo ſancto inunctus eſt. Quòd ſi omnino homicida talis limitem ciuitatis aſyli ſui quò cõfugerat egreſſus fuerit, & inuenerit eum vindex ſanguinis extra limitem ciuitatis aſyli ſui, & trucidauerit eum vindex ſanguinis: [25] reus ſanguinis non agetur.' Quoniam manere debebat in ciuitate aſyli ſui, donec moreretur ſacerdos magnus, & poſt mortẽ magni ſacerdotis tũ demũ homicida in terrã poſſeſſionis ſuæ [26] reuerti. [27] Hæc ſtatuta debẽt vobis eſſe legitima, etiã ad poſteros veſtros, in' cunctis habitationibus veſtris.

rum per circuitum: Vt ipſi in oppidis maneãt, & ſuburbana ſint pecoribus ac iumentis: Quæ à muris ciuitatum forinſecus, per circuitũ, mille paſſuum ſpatio tendentur. Cõtra Orientem duo millia erunt cubiti, & contra Meridiẽ ſimiliter erũt duo millia: ad Mare quoque quod reſpicit ad Occidentem, eadem menſura erit, & Septentrionalis plaga æquali termino finietur. eruntq; vrbes in medio, & foris ſuburbana. ¶ De ipſis autem oppidis, quæ Leuitis dabitis, ſex erunt in fugitiuorum auxilia ſeparata, vt fugiat ad ea qui fuderit ſanguinem: & exceptis his alia quadragintaduo oppida, id eſt ſimul quadragintaocto cũ ſuburbanis ſuis. Ipſæque vrbes quæ dabũtur de poſſeſſionibus filiorũ Iſrael, ab his qui plus habent, plures auferentur: & qui minus, pauciores. ſinguli iuxta menſuram hæreditatis ſuæ dabunt oppida Leuitis. ¶ Ait Dominus ad Moyſen, Loquere filijs Iſrael, & dices ad eos, ¶ Quando tranſgreſſi fueritis Iordanem in Terram-Chanáan, decernite quæ vrbes eſſe debeãt in præſidia fugitiuorũ, qui nolentes, ſanguinem fuderint: In quibus cũ fuerit profugus, cognatus occiſi non poterit eũ occidere, donec ſtet in conſpectu multitudinis, & cauſa illius iudicetur. De ipſis autem vrbib[9] quæ ad fugitiuorum ſubſidia ſeparantur, tres erunt trans Iordanem, & tres in Terra-Chanáan, tam filijs Iſrael, quàm aduenis atque peregrinis, vt confugiat ad eas qui nolẽs, ſanguinem fuderit. ¶ Siquis ferro percuſſerit, & mortuus fuerit qui percuſſus eſt: reus erit homicidij, & ipſe morietur. Si lapidem iecerit, & ictus occubuerit: ſimiliter punietur. Si ligno percuſſus interierit: percuſſoris ſanguine vindicabitur. Propinquus occiſi, homicidam interficiet: ſtatim vt apprehenderit eum, [4] interficietur.' ¶ Si per odium quis hominẽ impulerit, vel iecerit quippiam in eum per inſidias: aut cum eſſet inimicus, manu percuſſerit, & ille mortuus fuerit: percuſſor, homicidij reus erit. cognatus occiſi ſtatim vt inuenerit eum, iugulabit. Quòd ſi fortuitu, [5] & abſque odio, & inimicitijs quicquam horum fecerit, & hoc audiente populo fuerit comprobatum, atque inter percuſſorem & propinquum ſanguinis quæſtio ventilata: Liberabitur innocẽs de vltoris manu, & reducetur per ſententiam in vrbem ad quam confugerat, manebitq; ibi, donec ſacerdos magnus, qui oleo ſancto vnctus eſt, moriatur. Si interfector extra fines vrbium quæ exulibus deputatæ ſunt, fuerit inuentus, & percuſſus ab eo qui vltor eſt ſanguinis, abſque noxa erit qui eũ occiderit. Debuerat enim profugus vſq; ad mortẽ Põtificis in vrbe reſidere. poſtquã autẽ ille obierit, homicida reuertetur in Terrã ſuam. Hæc ſempiterna erunt, & legitima in cũctis habitationibus veſtris.

¶ [3] Agri circũfuſi vrbib[9] quas dabitis Leuitis, à mœnibus vrbis & forinſec[9] [erunt] mille cubitorũ omni ex parte. Duas hic Moſes ponit ſpecies agri publici: prima in qua nihil licet plãtare, ſecũda in qua licebat ſerere & ædificare. eos agros nõ licebat Leuitis vẽdere. Primi ſignificat p mille cubitos, ſecũdi per bis mille cubitos. ¶ 4 à parte Oriẽtali, ¶ 5 Hebr. Iſta erit [ratio] illis agrorũ publicorũ vrbiũ. vſ, Iſta erit mẽſura ſuburbanorũ vrbiũ ipſorũ ¶ 6 [dabitis] & ſuburbia eorũ. ſiue, & agros publicos eorum. ſub. oppidorũ. ¶ 7 Heb. à multo multiplicabitis, & à pauco diminuetis. i. ab eo qui plures vrbes habuerit, plures accipietis: ab eo autem qui pauciores poſſeſſiones habuerit, pauciores vrbes accipietis ¶ 8 i. p rata portione hæreditatis ſuæ. ¶ 9 Hebraiſmus, pro, quenquam. ¶ 10 vſ, vltore. i. à cognato vltore ſanguinis occiſi. ¶ 11 i. donec tota cõgregatio cognouerit de tota cauſa. ¶ 12 Heb. lapide man[9], quo perierit, & moriat. Lapidẽ man[9] vocat quẽ manu quis iacit. ¶ 13 quẽ manu geſtet, quo interierit, percuſſerit aliquẽ, & moriat. ¶ 14 i. Licebit cognato occiſi cauſa cognita homicidam interficere. ¶ 15 vſ, ſtatim atque in eũ &c. ¶ 16 impulerit. ſub. in terram. vel, è ſublimi præcipitauerit. ¶ 17 percutiẽs: ¶ 18 interficiet. i. interficere poterit. ¶ 19 impulerit ¶ 20 Heb. vſ, quocũq; lapide quo moriatur, nõ vidẽdo, & cadere fecerit ſup eũ, & mortuus fuerit. i. Aut quẽcunque lapidẽ quo moriatur, cadere fecerit ſuper aliquẽ quẽ nõ videbat, vnde moriatur: ſi nõ &c. ¶ 21 ſi nõ pſequebatur eũ odio, neq; ſtudebat nocere ei. ¶ 22 percuſſorẽ ¶ 23 iuxta iura hæc. vſ, ſecũda iudicia iſta, ¶ 24 Intelligũt hic Hebræi per cõgregationẽ, nõ totã multitudinẽ, ſed ſenatores & ſũmos in vrbe iudices. ¶ 25 vſ, nõ iputabitur ei ſanguis. i. impune feret, nõ morietur ille ppinquus. ¶ 26 reuerſus fuiſſet. ¶ 27 Heb. Hæc erũt vobis in ſtatutũ iudicij per ætates veſtras in &c i. Hæc erũt vobis iura, quæ in iudicio dicendo obſeruabitis iudices. Sic de his ſtatuent iudices in iudicio exercendo. Vel, Hæ leges erunt vobis quandiu vixeritis, & vbicunque habitaueritis.

Digitized by Google

ſub teſtibus punietur: ad vnius teſti-
ſum nullus condemnabitur. Non accipie-
pretium ab eo qui reus eſt ſanguinis, ſtatim
ipſe morietur. Exules & profugi ante mortẽ
Pontificis nullo modo in vrbes ſuas reuerti po-
terunt: Ne polluatis Terram habitationis veſtræ
quæ inſontium cruore maculatur: nec aliter ex-
piari poteſt, niſi per eius ſanguinẽ qui alterius
ſanguinem fuderit. Atque ita emundabitur ve-
ſtra poſſeſſio me commorante vobiſcum. ego e-
nim ſum Dominus qui habito inter filios Iſrael.

CAP. XXXVI.

Acceſſerunt autem & principes familiarum Galaad filij Machir, filij Manaſſe de ſtirpe filiorum Ioſeph: locutique ſunt Moyſi corã principibus Iſrael, atque dixerunt, Tibi domino noſtro præcepit Dominus vt Terrã ſorte diuideres filijs Iſrael, & vt filiabus Salphaad fratris noſtri dares poſſeſſionem debitã patri: Quas ſi alterius tribus homines vxores acceperint, ſequetur poſſeſſio ſua, & tranſlata ad aliã tribũ de noſtra hæreditate minuetur. Atque ita fiet, vt cũ Iubileus, id eſt quinquageſimus annus remiſſionis aduenerit, confundatur ſortium diſtributio, & aliorũ poſſeſſio ad alios tranſeat. Reſpondit Moyſes filijs Iſrael, & Domino præcipiente ait, Rectè tribus filiorum Ioſeph locuta eſt. Et hæc lex ſuper filiabus Salphaad a Domino promulgata eſt, Nubant quibus volunt, tantũ vt ſuæ tribus hominibus: Ne commiſceatur poſſeſſio filiorũ Iſrael de tribu in tribum: omnes enim viri ducẽt vxores de tribu & cognatione ſua: Et cunctæ fœminæ de eadem tribu maritos accipient: vt hæreditas permaneat in familijs, Nec ſibi miſceãtur tribus, ſed ita maneãt vt à Domino ſeparatæ ſunt. Feceruntque filiæ Salphaad vt ſibi fuerat imperatum: & nupſerunt Maala & Therſa, & Hegla, & Melcha, & Noa filijs patrui ſui de familia Manaſſe, qui fuit filius Ioſeph: & poſſeſſio quæ illis fuerat attributa, manſit in tribu & familia patris earum. Hæc ſunt mandata atque iudicia quæ mandauit Dominus per manum Moyſi ad filios Iſrael, in campeſtribus Moab ſupra Iordanem contra Iericho.

[13] Quicunque percuſſerit animã, per teſtes debet
interfici homicida talis: [29] at vnus teſtis non de-
bet teſtificari vt interficiatur aliquis. Neq; reci-
piatis pretiũ redẽptionis pro vita homicidæ, qui
[30] ad mortem condemnatus eſt, ſed omnino in-
terfici debet. Neque recipietis pretium redem-
ptionis [31] ab eo qui confugit ad ciuitatem aſyli,
vt liceat ei redire in terram, antequã moriatur
magnus ſacerdos. [11] Ne faciatis vt terra ĩ qua ha
bitatis fallat: ſanguis enim facit vt terra fallat:
nec poteſt terra à ſanguine, qui in ea effuſus eſt,
expiari, niſi per ſanguinem illius qui ſanguinẽ
fudit. Ne igitur contaminetis terram in qua ha
bitabitis, in cuius medio ego habito: ego enim
Dominus qui habito in medio filiorum Iſrael.

CAP. XXXVI.

Acceſſerunt autem capita patrum de familia filiorũ Gilead filij Machir, filij Manaſſe, de familia filiorum Ioſeph, & loquuti ſunt coram Moſe, & coram principibus & præcipuis patribus filiorum Iſrael, Et dixerunt, Dominus præcepit domino meo vt daretur filijs Iſrael terra in hæreditatem, idque per ſortem: ad hæc domino meo præceptum eſt à Domino, [1] vt detur hæreditas fratris noſtri Zalphead filiabus ſuis, Quas ſi aliquis ex filijs tribuum filiorum Iſrael duxerit vxores, auferetur hæreditas earum ab hæreditate patrum noſtrorum, [2] adijcieturque hæreditati illius tribus, in quam peruenerunt, & à ſorte hæreditatis noſtræ ſeparabitur. [3] Deinde quum aduenerit annus iubileus filijs Iſrael, accedet hæreditas earum ad hæreditatẽ illius tribus in quã illæ peruenerint: & ſic [4] ſeparabitur illarum hæreditas ab hæreditate patrũ noſtrorum. Et præcepit Moſes filijs Iſrael ſecundum imperium Domini, dicens, Rectè loquuntur filij de tribu Ioſeph. Hoc ergo verbum eſt quod præcepit Dominus [5] filiabus Zalphead, dicens, [6] Nubant quibus voluerint, modo familiæ tribus patris ſui nubant: Sic enim hæreditas filiorum Iſrael de tribu in tribum non transferetur, [7] quum ſcilicet quiſque ex filijs Iſrael in hæreditate tribus patrum ſuorum hæſerit. Quin quæcunque filia hæreditatem [aliquam] poſſederit in tribu filiorũ Iſrael, nubat vni ex familia tribus patris ſui, vt filij Iſrael quiſque poſſideat hæreditatem patrum ſuorum, Et non transferatur hæreditas de tribu vna in aliam: [9] ſed quiſque adhæreat hæreditati ſuæ [quam habet] in tribubus filiorum Iſrael. Quemadmodum itaque Dominus præcepit Moſi, ſic fecerũt filiæ Zalphead. Nupſerúntque Mahla, Thirſa, Hagla, Milcha & Noa filiæ Zalphead filijs patruorum ſuorum. His videlicet qui erant de familia filiorum Manaſſe filij Ioſeph nupſerunt, manſitque hæreditas earum apud tribum familiæ patris earũ. Hæc ſunt præcepta & iudicia quæ præcepit Dominus per manum Moſis filijs Iſrael in campis Moabiticis iuxta Iordanem [10] è regione Hiericho.

[12] Heb. Quicunque percuſſerit aliquem, ad verbum teſtium occidet homicidam. Hoc de iudice intelligitur. q. d. Magiſtratus neminem morti adiudicabis ſolo teſte producto, ſed pluribus. Sequentibus verbis ſeipſũ declarat, At vnus teſtis &c. [29] Heb. & teſtis vnus non teſtificabitur in animam, [.i. quẽquã] vt moriatur .i. nullus morietur vnius teſtimonio. [30] Heb. impius eſt ad moriendũ. Impium ad moriendum vocat tropo Hebraico, impium dignum morte. [31] Heb. ad cõfugiendũ in ciuitatem aſyli ſui, vt reuertatur ad habitandum in terra [ſub. aſyli ſui] donec moriatur &c. Huius verſus interpretatio petenda eſt ex verbis paulo ſuperioribus, vbi de eo qui imprudẽs occidiſſet hominem, loquitur, his verbis ex Hebræo, Liberabit congregatio homicidam è manu propinqui occiſi, reducẽtque eum in vrbem ad quam confugerat: manebitque ibi donec &c. [11] Heb. Nec polluetis terram in qua fueritis: quia ſanguis [.i. homicidium] polluit regionem:

XXXVI. [1] vt daret hæreditatẽ [2] & addetur hæreditati tribus eorũ quibus nupſerint, & de poſſeſſione noſtra quæ nobis ſorte obuenerit, diminuetur. [3] Heb. Et quũ erit iubileus [4] imminuetur [5] vl. ob filias [6] Heb. bono in oculis ſuis nubent. i. ei qui placebit eis. [7] Heb. nam filij Iſrael ſinguli adhærebũt tribui patrum ſuorũ. [8] ſubaudiendum potius [paternam] [9] Heb. quia tribus filiorum Iſrael adhærere debent ſinguli hæreditati ſuæ. [10] ex aduerſa parte non procul abeſt à Iericho.

Deuteronomium, Hebraice Elle Haddebarim.

Quintus liber Moſis Græce dicitur τὸ Δευτερονόμιον, à Δεύτερον, id eſt ſecundo: & νόμος, id eſt lex: quòd in eo æquiſſimus ille & abſolutiſſimus Decalogus, qui propriè nomine τοῦ νόμου, id eſt legis, intelligitur, promulgetur ab integro & ſanciatur, ipſo Moſe præcone & interprete. Hebraicè verò nomen habet ELLE HADDEBARIM, vltimus hic Moſis liber, à primis illius vocibus.

CAP. I.

Hæc ſunt verba quæ locutus eſt Moyſes ad omnẽ Iſrael trãs Iordanẽ in ſolitudine campeſtri, cõtra Mare-rubrum, inter

CAP. I.

Hæc ſunt verba quæ loquutus eſt Moſes ad omnẽ Iſraelẽ [1] cis Iordanẽ, [2] in deſerto [3] in locis vaſtis ẽ regiõe [maris] [4] e regione ſuph, inter

[1] vl. trans. ſi in Terra ſancta fueris. [2] Subaudi ...

... da coniunctio, & in deſerto. [3] in planitie campeſtri. vl. in loco campeſtri [4] Suph. i. maris Rubri.

Digitized by Google

¶5 Vndecim dies ſunt. Chaldæus paraphraſtes vertit, Vndecim dierum iter eſt ab Horeb, &c. Horeb eſt Sinai, vel mons ei propinquus. ¶6 .i. prorſus vt præceperat eis Dominus, &c.
¶7 Quidã referũt iſtud Edrai, ad principium verſus, Poſteaquam percuſſerat Domin⁹ in Edrai. Num. 20.
¶8 vĩ, Trans
¶9 placuit [vĩ, ſedit animo] Moſi ¶10 vĩ, Sufficiat vobis hactenus habitaſſe in monte hoc. ¶11 vĩ, Diſcedite, [aut Mutate locũ,] & proficiſcimini, & ingredimini ¶12 vĩ, loco demiſſiore, ¶13 vĩ, in loco Auſtrali,
¶14 portub⁹ .i. in litoribus maris in quib⁹ ſunt portus.
¶15 vĩ, Videte, poſui ante vos terrã .q.d. Licet vobis eam poſſidere. ¶16 Hebraiſmus, pro, iuraui ego. Et paulo poſt, Vt daret, pro, Me daturum. Mutatio perſonæ primæ in tertiã. ¶17 Iã verò dixerã vobis in illo tẽpore. vel olim ¶18 .i. ſufficere negotijs veſtris explicãdis. ¶19 & ecce eſtis ¶20 Heb. addat ſup vos ſicut eſtis, mille vicibus .i. reddat numerum veſtrum maiorem millies.

[5]inter Paran, & inter Tophel, Labã, Hazeroth atque Dizahab, Itinere vndecim dierũ ab Horeb, via mõtis Seir ad Kadeſ-barnea. ¶Et factum eſt in quadrageſimo anno, menſe vndecimo, primo die menſis, quòd loqueretur Moſes ad filios Iſrael, [6]iuxta omnia quæ Dominus per ipſum mãdauit ad eos, Poſtquam percuſſiſſet Sihõ regem Amorrhæorum, qui habitauerat in Heſbõ: & Og regẽ Baſan, qui habitauerat in Aſchtaroth, in [7]Edrei. [8]Cis Iordanem in terra Moab [9]ſtatuit Moſes apud ſe explanare legem hanc, & dixit, Dominus Deus noſter loquutus eſt ad nos in Horeb in hanc ſententiam, [10]Sat ſuperq; mãſiſtis apud montem iſtum, [11]Conuerſi ſoluite, & proficiſcimini ad mõtem Amorrhæorum, & ad omnia loca illi vicina, ſiue ſint in planitie, ſiue in montanis, ſiue in [12]vallibus, ſiue [13]in locis ſterilibus, ſiue in [14]litore maris, ad terram Chananæorum, & ad Libanũ, vſque ad fluuium illum magnum, fluuium inquam Euphratẽ. [15]En tradidi in conſpectu veſtro terram, venite, occupate terram, quam [16]iurauit Dominus patribus veſtris Abrahæ, Iſaac & Iacob, vt daret [eam] ipſis, & ſemini eorum poſt eos. [17]Tum dicebam ad vos hæc verba, Non poſſum [18]vos ſolus ſuſtinere. Iam Dominus Deus veſter auxit vos: [19]nã eſtis hodie aucti vt ſtellę cæli, (Dominus Deus patrũ veſtrorũ [20]auctiores vos reddat, vt ſitis millecuplo plures quàm nunc, & [21]bona imprecetur vobis, quemadmodũ pollicitus eſt vobis,) Et nunc quomodo ferrẽ ſolus moleſtiã veſtrã, onus veſtrum, & lites veſtras? [22]Adhibete ex vobis ſapientes, prudentes, & [23]ſpectatæ [integritatis] viros, [24]ſecundum tribus veſtras, & [25]conſtituam eos vt præſint vobis. Tum reſpõdiſtis mihi & dixiſtis, Placet ſermo iſte quẽ loquutus es vt faciamus. Tuli itaq; capita ex tribubus veſtris ſapientes, & ſpectatæ [integritatis] viros, & conſtitui eos vt eſſent principes ſuper vos, tribuni, centuriones, quinquagenarij, decuriones ac præfecti [26]ſecũdum tribus veſtras. Ad hæc præcepi iudicibus veſtris tunc temporis, & dixi, Audite [cauſas] inter fratres veſtros, & iudicate iuſte [27]inter virum & fratrem eius, & inter peregrinũ eius. [28]Non agnoſcetis facies in iudicio, vt paruũ ſic vt magnum audiatis: nec quenquam mortalem formidetis: [29]iudiciũ enim hoc Dei eſt. omnẽ verò cauſam difficilẽ ad me referatis, [30]qui ego audiam. Eodẽ quoque tempore præcepi vobis omnia verba quæ facere debebatis. ¶Profecti itaq; de Horeb, per vniuerſum deſertum vaſtũ & horridum trãſiuimus, ([31]quod vidiſtis) per viã mõtis Amorrhæi, ſicut præcepit nobis Dominus Deus noſter, & venimus in Kadeſ-barnea. Tum dixi, Veniſtis ad mõtem Amorrhæi quem Dominus Deus noſter nobis daturus eſt. [32]Ecce Domin⁹ Deus tuus dedit corã te terrã iſtã, aſcende & occupa, ſicut pollicitus eſt tibi Dominus Deus patrũ tuorum: ne timeas neq; [33]terrearis. Acceſſiſtis autem ad me omnes, & dixiſtis, Mittemus ante nos viros qui explorẽt nobis terram, qui nobis renuntient per quod iter aſcendamus, & ciuitates ad quas veniem⁹. Placuit hoc mihi, & tuli ex vobis duodecim viros, ex quaque tribu vnum. Qui verò aſcenderunt [34]in montem, veneruntque ad torrentem [35]Eſchol, & explorauerunt eam. Et accipientes in manus ſuas de fructibus terræ illius, attulerunt ad nos, renuntiaruntq; nobis reſponſum tale, Bona eſt terra quam

Pharan & Thophel & Laban & Haſeroth, vbi auri eſt plurimum: Vndecim diebus de Horeb per viam montis Seir vſque ad Cadeſ-barne. ¶Quadrageſimo anno, vndecimo mẽſe, prima die mẽſis locutus eſt Moyſes ad filios Iſrael omnia quæ præceperat illi Dominus vt diceret eis: ¶Poſtquã percuſſit Sehon regem Amorrhæorum, qui habitauit in Heſebon: & Og regem Baſan, qui manſit in Aſtaroth, & in Edrai, trans Iordanẽ in Terra-Moab. Cœpitque Moyſes explanare legem, & dicere, Dominus De⁹ noſter locutus eſt ad nos in Horeb, dicens, Sufficit vobis quòd in hoc monte manſiſtis: Reuertimini, & venite ad montem Amorrhæorum, & ad cętera quę ei proxima ſunt, campeſtria atque montana & humiliora loca cõtra Meridiem, & iuxta litus maris, Terram-Chananæorum, & Libani vſque ad flumen magnum Euphraten. En, inquit, tradidi vobis: ingredimini & poſſidete eam, ſuper qua iurauit Dominus patribus veſtris Abraham, Iſaac, & Iacob, vt daret illam eis, & ſemini eorum poſt eos. Dixique vobis illo in tempore, Non poſſum ſolus ſuſtinere vos: quia Dominus Deus veſter multiplicauit vos, & eſtis hodie ſicut ſtellæ cæli, plurimi. (Dominus Deus patrum veſtrorum addat ad hunc numerum multa millia, & benedicat vobis ſicut locutus eſt:) Non valeo ſolus negotia veſtra ſuſtinere, & pondus ac iurgia. Date ex vobis viros ſapientes & gnaros, *quorũ conuerſatio ſit probata in tribubus veſtris, vt ponam eos vobis principes. Tũc reſpondiſtis mihi, Bona res eſt quam vis facere. Tulique de tribubus veſtris viros ſapientes & nobiles, & cõſtitui eos principes, tribunos, & centuriones, & quinquagenarios ac decanos, qui docerẽt vos ſingula. Præcepique eis, dicens, Audite illos, & quod iuſtum eſt iudicate: ſiue ciuis ſit ille, ſiue peregrinus. Nulla erit diſtantia perſonarum, ita paruum audietis vt magnũ: nec accipietis cuiuſquã perſonam, quia Dei iudiciũ eſt. Quòd ſi difficile vobis viſum aliquid fuerit, referte ad me, & ego audiam. Præcepique omnia quę facere deberetis. ¶Profecti autem de Horeb, tranſiuimus per eremum terribilem & maximã ſolitudinem quam vidiſtis, per viam montis Amorrhęi, ſicut præceperat Dominus Deus noſter nobis. Cũmque veniſſemus in Cadeſ-barne, dixi vobis, Veniſtis ad montem Amorrhæi, quem Domin⁹ Deus veſter daturus eſt vobis. Vide Terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi: aſcende & poſſide eam, ſicut locutus eſt Dominus De⁹ noſter patribus tuis: noli timere nec quicquam paueas. ¶Et acceſſiſtis ad me omnes, atque dixiſtis, Mittamus viros qui conſyderent Terram: & renuntient per quod iter debeamus aſcẽdere, & ad quas pergere ciuitates. Cũmque mihi ſermo placuiſſet, miſi ex vobis duodecim viros, ſingulos de tribubus ſuis. Qui cum perrexiſſent, & aſcendiſſent in montana, venerũt vſque ad Vallem-botri: & conſyderata terra ſumentes de fructibus eius, vt oſtenderent ubertatem, attulerunt ad nos, atque dixerunt, Bona eſt terra quã

Nu… D… Moy… exp… Moy… valc… adn… pop…

¶21 Heb. benedicat vobis .i. faueat. ¶22 vĩ, Offerte. ſiue, Date ¶23 Heb. notos ¶24 Heb. de tribubus veſtris, ¶25 Heb. ponam illos in capitibus veſtris .i. conſtituam illos vobis principes. ¶26 tribuum veſtrarum.
¶27 Id eſt, inter quemuis & inter ciues & inter peregrinos. Aut, inter quoſcunque, ſiue ciues fuerint, ſiue peregrini.
¶28 .i. Quum erit iudicandum, non conſyderabitis perſonam quæ litigat, diues ſit, an pauper. ¶29 Id eſt, dum iudicatis, geritis vices Dei. ¶30 Id eſt, & de ea ſtatuam. ¶31 Id eſt, quod ſatis ſuperque notũ eſt vobis. ¶32 Vide. q. d. Ecce, Dominus offert tibi terram, quam pollicitus eſt tibi. ¶33 conſterneris animo. ¶34 ſub. Amorrhæi. ¶35 .i. botri: vnde botrum attulerunt filij Iſrael.

Dominus Deus noster daturus est nobis. Et noluistis ascendere, sed increduli ad sermonem Domini Dei nostri Murmurastis in tabernaculis vestris, atque dixistis, Odit nos Dominus, & idcirco eduxit nos de Terra Aegypti, vt traderet nos in manu Amorrhaei, atque deleret. Quò ascendemus? nuncij terruerunt cor nostrum dicentes, Maxima multitudo est, & nobis statura procerior: vrbes magnae, & ad caelum vsque munitae, filios enacim vidimus ibi. Et dixi vobis, Nolite metuere, nec timeatis eos: Dominus Deus qui ductor est vester, pro vobis ipse pugnabit, sicut fecit in Aegypto cunctis videntibus. Et in solitudine ipsi vidistis, portauit te Dominus De° tuus, vt solet homo gestare paruulum filiū suū, in omni via per quam ambulastis, donec veniretis ad locū istum. Et nec sic quidē credidistis Domino Deo vestro, qui praecessit vos in via, & metatus est locū in quo tentoria figere deberetis, nocte ostendens vobis iter per ignem, & die per columnam nubis. Cúmque audisset Dominus vocem sermonum vestrorum, iratus iurauit & ait, Non videbit quispiam de hominibus generationis huius pessimae Terram bonam, quam sub iuramento pollicitus sum patribus vestris: Praeter Caleb filium Iephone. ipse enim videbit eam, & ipsi dabo terram quam calcauit, & filijs eius, quia secutus est Dominū. Nec miranda indignatio in populum, cum mihi quoque iratus Dominus propter vos dixerit, Nec tu ingredieris illuc: sed Iosue filius Nun minister tuus, ipse intrabit pro te. Hunc exhortare & robora, & ipse sorte Terram diuidet Israeli. Paruuli vestri, de quibus dixistis quod captiui ducerentur, & filij qui hodie boni ac mali ignorant distantiam, ipsi ingredientur: & ipsis dabo Terram, & possidebunt eam, Vos autem reuertimini & abite in solitudinem per viā maris rubri. Et respondistis mihi, Peccauimus Domino: ascendemus & pugnabimus, sicut praecepit Dominus Deus noster. Cúmque instructi armis pergeretis in mōtem, ait mihi Dominus, Dic ad eos, Nolite ascendere, neque pugnetis: nō enim sum vobiscum, ne cadatis coram inimicis vestris. Locutus sum, & non audistis, sed aduersantes imperio Domini, & tumētes superbia ascendistis in montē. Itaque egressus Amorrhaeus, qui habitabat in montibus, & obuiam veniens persecutus est vos, sicut solent apes persequi: & cecidit de Seir vsque Horma. Cúmque reuersi ploraretis coram Domino, non audiuit vos, nec voci vestrę voluit acquiescere. Sedistis ergo i Cadesbarne multo tempore.

CAP. II.

Profectique inde venimus in solitudinē, quae ducit ad Mare-rubrū, sicut mihi dixerat Dominus: & circuiuimus montem Seir longo tempore. Dixitque Dominus ad me, Sufficit vobis circuire mōtem istum: ite contra Aquilonem. Et populo praecipe, dicēs, Transibitis per terminos fratrum vestrorum filiorū Esau, qui habitant in Seir: & timebunt vos, videte ergo diligenter. Ne moueamini contra eos. neque enim dabo vobis de terra eorum quantū potest vnius pedis calcare vestigiū: quia in possessionē Esau dedi montē Seir. Cibos emetis ab eis pecunia, & comedetis: aquam emptā haurietis, & bibetis. Dominus De° tu° benedixit tibi in omni opere manuū tuarū:

Dominus Deus noster dat nobis. At vos noluistis ascendere, sed exacerbastis os Domini Dei vestri. Et murmurātes in tentorijs vestris, dixistis, Quādoquidem Dominus nos odit, ideo eduxit nos de terra Aegypti, vt traderet nos in manum Amorrhaei, & perderet nos. Quò ascendemus nos? fratres nostri[16] liquefecerūt cor nostrum, in hoc quod dixerunt, Populus ille[17] maior & excelsior nobis est, habens vrbes magnas, & in caelū vsque munitas, & vidimus quoque illic[18] filios Enacim. Tum dixi vobis, Ne sitis animo consternato, neque timeatis ab illis: Dominus Deus vester, qui incedit ante vos, ipse pugnabit pro vobis,[19] secūdum omnia ea quae fecit vobiscum in Aegypto vobis spectantibus. Quin & in deserto quoque vidisti, quomodo gestarit te Dominus De° tuus, quemadmodū gestat homo filiū suum, in omni via quam iuistis, donec veniretis ad locum istū. [40] Et hac in re nō credebatis Domino Deo vestro, Qui praecessit vos in via, vt exploraret vobis locum vbi [41] quiesceretis: nocte quidem praecessit in igne vt[42] videretis viam in qua incederetis, interdiu autem in nube. Audiuit itaque Dominus vocem verborum vestrorum, & indignatione cōmotus, iurauit in hanc formam, Nemo ex istis viris, & ex hac praua generatione videbit terrā istam bonam, quam iuraui me daturum patribus vestris, Praeter Caleb filiū Iephunae, is videbit eam, atque ei dabo terram quam calcauit, atque filijs suis, eo quòd [43] perfecte impleuit post Dominum. Sed & contra me sese commouit Domin° vestri causa, vt diceret, Neque tu illuc venies. Iehosua verò filius Nun, [44] qui coram te stat, is introibit in eam, [45] hunc corrobora: nam is distribuet hanc terram Israelitis. Et pubes vestra quā dixistis praedam fore, & liberi vestri qui hodie inter bonum & malum nihil discernunt, ij ingredientur illuc, & illis dabo eam. ipsique eā occupabunt. Vos autem cōuersi [46] proficiscimini versus desertum viā maris carectosi. Et respondentes dixistis mihi, Peccauimus Domino, ascendemus & pugnabimus iuxta omnia quae praecepit nobis Dominus Deus noster. & accinctus est quisque armis suis bellicis, [47] mutuòque adhortati estis ad ascendendū in montē. Et dixit Dominus ad me, Dic eis, Ne ascendatis, néve pugnetis: ego enim [48] non sum in medio vestri, ne affligemini ante hostes vestros. Loquebar igitur vobis, at vos non audiebatis, sed [49] exacerbantes os Domini, [50] insolentes ascēdebatis in montē. Egressúsque Amorrhaeus, qui habitabat in mōte illo, obuiam vobis, persequutus est vos quemadmodū [51] apes facere solēt, & [52] percussit vos in Seir vsque Horma. Et reuersi fleuistis coram Domino, & Dominus non audiuit vocem vestram, & non attēdit vos. Sedistis itaque in Kades diebus multis, [53] secūdū dies videlicet quibus māsistis. CAP. II.

Versi igitur, profecti sumus in [1] desertum viā maris carectosi, quēadmodum Dominus loquutus erat ad me, & circuiuimus mōtē Seir diebus multis. Et loquebatur Domin° ad me, dicēs, Satis circuistis montem istum, vertite ad Aquilonem. Et populo praecipe dicens, Vos transibitis limitem fratrū vestrorum filiorum Esau, qui habitant in Seir, [2] qui timebunt à vobis, cauete igitur diligenter. [3] Ne ostendatis vos feroces contra eos. quoniā nihil dabo vobis de terra eorū, [4] ne vestigiū quidē pedis: quoniā dedi mōtē Seir ipsi Esau possidendū. Cibum emetis ab eis pecunia vt comedatis, quin & aquā emetis ab eis argēto vt bibatis. Nam Dominus Deus tuus [5] fausta tibi est imprecatus in omni opere manuū tuarum:

¶16 vt, fregerūt nobis animos. ¶17.i. numerosior. q.d. vincit nos populus ille & numero & virib°. ¶18 filios gigātum.i. gigātes vidimus illic. ¶19 vt, nō aliter quàm fecit ¶40 vt, Et ne per hoc quidē ¶41 castra figeretis: ¶42 vt, ostēderet vobis ¶43 perfecit sve ireit post Dominū. Hebraism°, pro, pfecit mādata mea sequēdo me. ¶44.i. qui ministrat tibi. ¶45 Corroborare aliquē, est iubere eū bono esse animo. ¶46 profecti estis ¶47 paratique fuistis ascendere in montē.i. dixistis vos paratos esse &c. ¶48.i. non fauebo vobis. ¶49.i. repugnātes verbo Domini. ¶50 temere agentes. vt, superbia elati ¶51 sub. irritatae. ¶52 cōtriuit nos ¶53 vt, quanto tēpore habitaueratis illic.i. diebus multis post reditū exploratorum mansistis illic, quot dies mānseratis ante regressū exploratorū. Hic Cades, pro Cadesbarnea positū est, vt & Numerorum cap. 13. e Dicitur & desertū Pharan.

II.

¶1 Desertū Sin intelligit. ¶2 quāuis timeāt sibi à vobis, cauete tamen summopere. ¶3 Ne irritetis eos ad pugnam. vt, Ne laedatis eos. ¶4 Heb. vsque ad detractionem plantae pedis: ¶5 Heb. benedixit tibi in omni &c. Phrasis Hebraica, pro, fauit tibi in omnibus quae gessisti consilio suo, non tuo.

Digitized by Google

¶6 ambulare tuum per ſolitudinem iſtam magnam &c.i. nouit quòd ambulaueris per ſolitudinē &c. ¶7 [per] viā ſolitudinis cāpeſtrem, ¶8 ne obſideas.vl, oppugnes, ¶9 vl, diſceptes cū illis bello.ne laceſſas prælio, ¶10 gigantes. qui Emim Hebraice dicūtur, quòd terrorem omnibus incuterent. ¶11 Anac, proprium gigātis nomē, deinde Enaxim generali vocabulo dicit. ¶12 Heb. Gigantes reputabantur etiam ipſi velut Enaxim: & Moabitæ vocare ſolent tales, Emim. Pro [Gigantes,] Hebraice legitur Raphaim:quòd gigantes redderent homines animo remiſſo. ¶13 vl, in terra quam poſtea poſſedit ¶14 Manū Domini vocat virtutē ipſius qua perduxit eos per deſerta. ¶15 vl, tranſiturus es ¶16 gigantum ¶17 gigantes ¶18 Id eſt, flagitioſos. ¶19 gigantes, ¶20 vl, Et Cappadoces qui egreſſi ſunt de Cappadocia, perdiderūt eos, & habitauerūt loco ipſorum. ¶21 expaueſcāt ¶22 Heb.via regia ibo.i. via regia ¶23 Heb. tantū modo tranſibo &c.i.tantūmodo concede vt tranſeam pedibus meis.

nouit[6] proficiſci tuum in deſerto iſto vaſto' hi[c] quadraginta annis,fuitque tecum Dominus De[us] tuus,ita vt tibi nihil defuerit.¶Trāſeuntes vero à fratribus noſtris filijs Eſau habitātibus in Seir [7][ſā]via plana,'ab Elath,& Ezion-gaber, deflexi[mus] & tranſiuimus viam deſerti Moab. Dixit[que] Dominus ad me, Moabitas[8]non premas hoſtiliter,'neque[9]ferocias in eos bello,'quoniam nō d[a]bo tibi de terra eius poſſeſſionem[vllam:]quandoquidē filijs Lot dedi Ar poſſidendam.[10]Emim antea in ea habitauerunt, populus magnus & multus,tum etiam procerus vt[11]Anaxim:[12]quos Moabitæ vocant Emim, gigantes reputati ſunt quemadmodum Enaxim. 'In Seir verò olim habitarunt Horæi,quorum poſſeſſionem occuparunt filij Eſau, & vaſtarunt eos ante ſe, habitarūntque in loco eorum, ſicut fecit Iſrael[13]terra poſſeſſionis ſuæ,'quā eis Dominus dedit.¶[Dixitque,]Surgite igitur,& tranſite torrentem Zared.& tranſiuimus torrentem Zared.Et dierum quidem quibus profecti ſumus à Kades-barnea, donec tranſiremus torrentem Zared, fuerūt triginta octo anni, donec vniuerſa ætas virorū qui bello apti erant, conſumeretur de medio caſtrorum,quemadmodum iurauerat eis Dominus. Quin &[14]manus Domini'fuit contra eos,vt perderet eos è medio caſtrorum,donec plane conſumpti eſſent. ¶Quūmq; iā omnes viri bello apti confecti eſſent,interiiſſentque è populo,Loquutus eſt Dominus ad me in hāc ſententiā, Tu [15]tranſis'hodie limitem Moab,nempe Ar:Et quū appropinquaueris filijs Ammon,[8]ne premas eos hoſtiliter,[9]neque ferocias in eos bello:'de terra enim filiorum Ammon nihil dabo tibi vt poſſideas:filiis enim Lot dedi eam poſſidendā.Terra [16] Rephaim'& ipſa reputatur,ſederūntque in ea iam olim [17]Rephaim' quos Ammonitæ vocant [18]Zamzumim.'Populus fuit magnus & multus, tum etiam procer[us] quemadmodum [19] Enaxim,' quos Domin[us] excidit ante eos,& occuparūt eos, habitarūntque[illic]pro ipſis,Quemadmodum fecit filijs Eſau habitantibus in Seir, quum extirparet Horæos à facie eorum, vt ipſi poſſiderent eos , habitarēntque [illic] illorum loco in hunc vſque diem.Hauæos quoque habitantes in Hazerim vſq; Gaza, [20]Caphtorim egreſſi ex Caphtor exciderūt eos,&habitarūt ipſi loco illorū'.Surgite itaque, ſoluite & traijcite torrentem Arnon, ecce dedi in manum tuam Sihon regem Heſbon Amorrhæorū, atque terram eius,incipe poſſidere, & capeſſe aduerſus eum prælium. Incipiam hoc ipſo die immittere pauorem tuum,& timorem tuum ſuper populos , qui vbique ſub cælo ſunt,vt qui vel famam de te audierint cōtremiſcant,& corā te'[21]infirmentur. ¶Miſi ergo nuntios à deſerto Kademoth ad Sihon regem Heſbō cum mādatis pacificis.nempe huiuſmodi,Liceat quæſo vt tranſeam per regionem tuam, [22]via recta ibo,' non declinabo neq; ad dexteram,neq; ad ſiniſtram.Commeatum pecunia vendes mihi vt comedam,& aquam pecunia dabis mihi vt bibā:[23]liceat ſaltem'vt pedes trāſeam, Quēadmodū fecerunt mihi filij Eſau qui habitant in Seir, & Moabitæ habitantes in Ar,quouſq; traiecero Iordanē,in terrā quā Dominus Deus noſter[24]tradidit'nobis. Sihon autem rex Heſbon nō permiſit vt tranſiremus [25]per ſua:' nam indurauerat Dominus Deus tuus animū eius, & corroborauerat cor eius, vt traderet eum in manum tuam, quēadmodum hodiernus dies[declarat.]Et dixit Dominus ad me, [26]Ecce'cœpi tradere coram te Sihon, & terram eius,incipe occupare, vt poſſideas terram eius. Egreſſus itaq; obuiam nobis Sihon, ipſe

nouit iter tuum,quomodo tranſieris ſolitudinē hanc magnam, per quadraginta annos habitās tecum Dominus Deus tuus, & nihil tibi defuit. ¶Cūmq; trāſiſſemus fratres noſtros filios Eſau, qui habitabant in Seir,per viam campeſtrem,de Elath,& de Aſion-gaber, venimus ad iter quod ducit in deſertum Moab. Dixitque Dominus ad me,Non pugnes cōtra Moabitas, nec ineas aduerſus eos prælium : non enim dabo tibi quicquam de Terra eorum,quia filijs Lot tradidi Ar in poſſeſſionem.Emim primi fuerunt habitatores eius,populus magnus,& validus, & tā excelſus vt de enacim ſtirpe,quaſi gigantes,crederentur,& eſſent ſimiles filiorū Enacim.deniq; Moabitæ appellāt eos Emim.In Seir autem prius habitauerunt & *Horrim:' quibus expulſis atque deletis habitauerunt filij Eſau , ſicut fecit Iſrael in Terra poſſeſſiōis ſuæ,quam dedit illi Dominus. ¶Surgentes ergo vt tranſiremus torrētē Zared, venimus ad eum.Tempus autem quo ambulauimus de Cadeſ-barne vſque ad tranſitum*Zared, triginta & octo annorum fuit:donec conſumeretur omnis*congregatio' hominum bellatorū de caſtris,ſicut iurauerat Domin[us]. Cuius manus fuit aduerſum eos,vt interirent de caſtrorū medio.¶Poſtquam autem vniuerſi ceciderunt pugnatores,Locutus eſt Dominus ad me,dicens,Tu tranſibis hodie terminos Moab, vrbem nomine Ar:& accedens in vicina filiorum Ammon, caue ne pugnes contra eos , nec mouearis ad præliū. non enim dabo tibi de Terra filiorum Ammon, quia filijs Lot dedi eam in poſſeſſionem . Terra gigantū reputata eſt:& in ipſa olim habitauerunt gigantes,quos Ammonitæ vocant Zomzommim,Populus magnus, & proceræ lōgitudinis, ſicut enacim, quos deleuit Dominus à facie eorū: & fecit illos habitare pro eis,Sicut fecerat filijs Eſau,qui habitant in Seir, delens Horrhæos, & Terram eorum illis tradens, quā poſſident vſque in præſens.Heuæos quoque qui habitabant in Haſerim vſque Gazam, Cappadoces expulerūt: qui egreſſi de Cappadocia deleuerūt eos,& habitauerunt pro illis. Surgite, & tranſite torrentem Arnon:ecce tradidi in manu tua Sehon regem Heſebon , Amorrhæum, & Terram eius incipe poſſidere , & committe aduerſus eū prælium. Hodie incipiam mittere terrorem atque formidinem tuam in populos qui habitant ſub omni cælo: vt audito nomine tuo paueant, & in morē parturientium contremiſcant,& dolore teneantur.¶Miſi ergo nuntios de ſolitudine Cademoth ad Sehon regem Heſebon verbis pacificis, dicēs,'Tranſibimus'per Terram tuam, publica*gradiemur via:nō declinabimus,'neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram.Alimenta pretio vēde'nobis, vt veſcamur:'aquam pecunia tribue,& ſic*bibemus.Tantum eſt vt nobis' concedas tranſitum, Sicut fecerunt filij Eſau, qui habitant in Seir,& Moabitæ qui morantur in Ar: donec*veniamus ad Iordanem, & tranſeamus' ad Terram quam Dominus Deus noſter daturus eſt nobis . Noluitque Sehon rex Heſebon dare nobis tranſitum : quia indurauerat Dominus Deus tuus ſpiritum eius,& obfirmauerat cor illius,*ita' vt traderetur in manus tuas,ſicut nūc vides. Dixitque Dominus ad me, Ecce cœpi tibi tradere Sehon & Terram eius, incipe poſſidere eam. Egreſſúſque eſt Sehon obuiam nobis

¶24 traditurus eſt ¶25 Heb.per ſe.i.per regionem ſuam. ¶26.i.Conſydera & animaduerte quòd &c.

Digitized by Google

cum omni populo ſuo ad prælium in Iaſa. Et tra-
didit eum Dominus Deus noſter nobis: percuſſi-
muſque eum cũ filiis ſuis & omni populo ſuo.
8 Cunctáſque vrbes in tempore illo cepimus, in-
terfectis habitatoribus earum, viris ac mulieri-
bus & paruulis. non reliquimus in eis quicquã.
Abſque iumentis, quę in partem venere prædan
tium: & ſpoliis vrbiũ, quas cepimus. Ab Aroer,
quæ eſt ſuper ripam torrentis Arnon *oppido
quod in valle ſitum eſt. vſque Galaad: non fuit
vicus & ciuitas quæ noſtras effugeret manus: o-
mnes tradidit Dominus Deus noſter nobis. Abſ-
que terra filiorũ Ammon, ad quã nõ acceſſimus,
& cunctis quæ adiacẽt torrẽti Ieboc, & vrbibus
montanis, vniuerſiſq; locis à quibus nos prohi-
buit Dominus Deus noſter.

CAP. III.

Itaque conuerſi aſcendimus per iter Baſan: e-
greſſúſque eſt Og rex Baſan in occurſum no-
bis cum populo ſuo ad bellandum in Edrái. Di-
xítque Dominus ad me, Ne timeas eum: quia in
manu tua traditus eſt cũ omni populo ac terra
ſua: faciéſque ei ſicut feciſti Sehon regi Amor-
rhæorum, qui habitauit in Heſebon. Tradidit
ergo Dominus Deus noſter in manibus noſtris
et Og regem Baſan, & vniuerſum populum
eius: percuſſimúſque eos vſque ad internecio-
nem, vaſtantes cunctas ciuitates illius vno tem-
pore. non fuit oppidum quod nos effugeret: ſe-
xaginta vrbes, omnẽ regionẽ Argob regni Og in
Baſan. Cunctæ vrbes erant munitæ muris altiſſi
mis portiſque & vectibus, abſque oppidis innu
meris quæ non habebant muros. Et deleuimus
eos ſicut feceramus Sehon regi Heſebon, diſper-
dentes omnem ciuitatem, viróſque ac mulieres
& paruulos: iumenta autem & ſpolia vrbium di-
ripuimus. Tulimúſque illo in tempore terram
de manu duorũ regum Amorrhæorum, qui e-
rant trans Iordanem: à torrente Arnon vſque
ad montem Hermon, quem Sidonii Sarion vo-
cant, & Amorrhæi Sanir: omnes ciuitates quę ſi-
tæ ſunt in planitie, & vniuerſam Terrã Galaad
& Baſan vſq; ad Selcha & Edrái ciuitates regni
Og in Baſan. Solus quippe Og rex Baſan reſtite-
rat de ſtirpe gigantũ. Et mõſtratur lectus eius
ferreus, qui eſt in Rabbath filiorum Ammon, no
uem cubitos habens longitudinis, & quatuor la
titudinis ad menſuram cubiti virilis manus.
Terrámque poſſedimus tẽpore illo ab Aroer,
quæ eſt ſuper ripam torrentis Arnon, vſque ad
mediam partem montis Galaad: & ciuitates il-
lius dedi Ruben & Gad. Reliquam autem partem
Galaad, & omnem Baſan regni Og, tradidi me-
diæ tribui Manaſſe, omnẽ regionem Argob: &
vniuerſa Baſan *vocabatur Terra-gigãtum. Iair fi-
lius Manaſſe poſſedit omnẽ regionẽ Argob vſ-
que ad terminos Geſſuri & Machati. Vocauitque
ex nomine ſuo Baſan, Hauoth-Iair, id eſt Villas-
Iair, vſque in præſentẽ diem. Machir quoque de
di Galaad. Et tribubus Ruben & Gad dedi de Ter
ra Galaad vſque ad torrentem Arnon medium
torrentis, & confinium, vſque ad torrentẽ Ieboc,
qui eſt terminus filiorum Ammon: Et planitiem
ſolitudinis atque Iordanem & terminos Cene-
reth vſque ad mare deſerti, quod eſt ſalſiſſimũ,

& vniuerſus populus eius, vt congrederetur [no-
biſcum] in Iaſa, Quem tradidit Dominus Deus
noſter coram nobis, & percuſſimus eum, & filios
eius, atque cunctum populũ eius. Cepimus quo-
que eodem tempore omnes ciuitates eius, & ex-
cidimus ad internecionem vſque omnes ciuita-
tes, viros, mulieres, & pubem, neminem reliqui-
mus ſuperſtitem, [17]Cæterum iumẽta diripuimus
nobis, & prædam ciuitatum quas ceperamus. Ab
Aroer quæ eſt ad litus torrentis Arnon, & à ci-
uitate quæ eſt in torrente vſque ad Gilead, non
fuit ciuitas [18]quæ ſuperior eſſet nobis, Domin[us]
Deus noſter tradidit eas omnes [19]ante nos. [20]Dũ-
taxat [21]ad terram filiorum Ammon non acceſſi-
ſti, [id eſt] omnem limitem torrẽtis Iabok, & ad
ciuitates mõtanas, & ad omnia quę præcepit Do
minus Deus noſter.

CAP. III.

Verũ autem aſcendimus per iter Baſan. Et e-
greſſus rex Baſan occurrit nobis, ipſe & vni
uerſus populus eius, vt cõgrederetur nobiſcũ in
Edrei. Tum dixit Dominus ad me, Ne timeas eũ,
[1]tradidi enim in manum tuam eum, & cũctum
populum eius, atque terram eius: ita facies ei quẽ
admodum feciſti Sihõ regi Amorrhæorum, qui
[2]habitauit in Heſbõ. Tradidit itaque Dominus
Deus noſter in manũ noſtram etiam Og ipſum,
regem Baſan, & vniuerſum populum eius, per-
cuſſimúſque eum, ita vt non ſupereſſet ei reli-
quus. Et cepimus eodem tempore omnes ciui-
tates eius, nec fuit ciuitas vlla quã nõ caperemus
ab eis, ſexaginta [nempe] ciuitates per vniuer-
ſum tractum [3]Argob regni Og in Baſan. Erántque omnes iſtæ vrbes altis muris, foribus & [4]re-
pagulis munitæ, præter ciuitates quæ muros nõ
habebant, quarum erant admodum multæ. Has
ad internecionem vſque excidimus, ſicut fecera
mus Sihon regi Heſbon, vaſtando funditus om-
nes vrbes, viros, mulieres & pubem. Cuncta ta-
men iumenta, & ſpolia ciuitatum diripuimus
nobis. Ademimus itaque eodem tempore ter-
ram iſtam de manu duorum regũ Amorrhæo-
rũ quæ erat cis Iordanem, à torrente Arnon vſ-
que ad montem Hermon. (Porrò Sidonii vocant
[montem] Hermon, Sirion, & Amorrhęi vocãt eũ
Senir) omnes [nempe] ciuitates in planitie ſitas,
& vniuerſam Gilead, atque omnẽ Baſan, vſq; ad
Salcha & Edrei, quę erant ciuitates regni Og in
Baſan. Solus enim Og rex Baſan remãſerat ex re
liquiis [5]Rephaim, & en lectus ei[us] erat lectus fer-
reus, [6]qui adhuc viſitur in Rabbath filiorũ Am-
mon: nouẽ cubitos habet longitudo eius, & qua
tuor cubitos latitudo eius, iuxta [7]cubitũ virilẽ.
Et hanc quidẽ terram occupauimus tũ, ab A-
roer quæ eſt ad torrentem Arnon, & dimidium
mõtis Gilead, & ciuitates eius dedi Rubenitis &
Gaditis. Reliquam verò partem Gilead, & vniuer
ſam Baſan, regnum videlicet Og, dedi dimidiæ
tribui Manaſſe, [8]omnem ſcilicet tractum Argob
cum tota Baſan, quæ & ipſa vocabatur terra Re-
phaim. Iair [9]filius Manaſſe [10]occupauit omnem
tractum Argob vſq; ad limitem Geſuri & Maa-
chati, & nominauit eas [loca] iuxta nomen ſuum,
[11]Baſan, Hauoth-Iair vſque ad hodiernũ diem.
Ipſi Machir verò dedi Gilead. Porrò Rubenitis
& Gaditis dedi de Gilead, vſque ad torrentẽ Ar-
non, [12]mediũ torrentis, & limitem, vſque ad Iaboc torrẽtem, qui limes eſt filiorũ Ammon. [13]Vaſta-
que loca & ipſum Iordanẽ atq; limitem à Cinereth vſq; ad mare ſolitudinis, [14]mare videlicet

¶17 Verùm
¶18 Heb. quæ exaltauerit ſeſe à nobis. Id eſt, quæ ita natura loci munita fuerit, vt à nobis expugnata non fuerit.
¶19 id eſt, in poteſtate noſtra.
¶20 vt, Verùm
¶21 i. non inuaſiſti terrã Ammon. nihil cepiſti de regione Ammonitarum. Singulare eſt pro plurali, acceſſiſtis.

III.

¶1 vt, traditurus ſum illum
¶2 habitabat
¶3 Chaldæus paraphraſtes vertit pro Argob, Trachonitidem regionẽ. q.d. ſexaginta vrbes cepimus, omne ſcilicet regnũ Argob, id eſt regnum Og, qui regnabat in Baſan. Trachonitis regio, eadẽ quæ & Baſan.
¶4 ſiue, præ grandibus peſſulis qui erant inſtar vectium
¶5 gigantum,
¶6 Heb. nõnne adhuc viſitur &c.
¶7 Id eſt, cubitum vulgarem, non ipſius gigantis.
¶8 tota regio Argob per totam Baſan, vocari ſolet Terra-gigantum. &c. Id eſt, tota regio Trachonitis quæ extendit ſe per omnem regionem Baſaniticam, vocari ſolet in Terra gigantum.
¶9 filium pro nepote dicit, more Hebraico. ¶10 Id eſt, expugnauit. ¶11 Aliquid ſubaudiendum eſt, cuiuſmodi, vocauit inquam: vt ſic legas, Vocauitque ea ex nomine ſuo: vocauit inquam Baſan, Hauoth-Iair, &c Vel ſic, Vocauitque eos ex nomine ſuo, nempe Baſan &c. ¶12 [ſ. d.] internam partem torrentis, & regionem adiacentem, vſque ad &c. ¶13 Solitudinem quoque & Iordanem, & regionem adiacentem à Cenereth &c. Id eſt, Solitudinem quæ adiacet Iordani, & propinquam regionem à mari Genezareth &c. ¶14 vt, quod eſt mare ſalis. Id eſt mare mortuum.

Digitized by Google

¶15 vel potius, ſub effuſionib[9] aquarum Phaſga. id eſt, ſub radicibus quæ fontibus rigari ſolent. Alij vertunt, ſub Aſdod-phaſga.
¶16 expediti tráſibitis .i. inſtructi armis ducetis primã acié, præcedétes fratres. ¶17 vſ, quotquot ex vobis poterãt geſtare arma:
¶18 vſ, tranſiturus es. ¶19 vſ, facta fortia ſimilia tuis?
¶20 .i. vt videã möté illũ optimũ in quo ædificata fuit Ieruſalé: & templũ quod conſtructũ fuit ex lignis cedrinis captis in Libano. Hæc dicta ſunt in ſpiritu prophetiæ.
¶21 vſ, Phaſga, ¶22 .i. mandatis inſtrue ipſum Ioſue de agendis. ¶23 videbis. quũ ſcilicet eris i cacumine mõtis Phaſga. ¶24 Manſeramus autem in Gai, eregione tépli Phogor. Gai, nomen eſt vallis montis Phaſgæ.

IIII.

¶1 vſ, docturus ſum ¶2 datur[9] eſt ¶3 præceptur[9] ſum mox ¶4 in hoc vt cuſtodiatis præcepta. ſub. purè & ſynceré.
¶5 propter idõ lum Phegor. Chaldæus paraphra. cõtra cultores Beel-phegor. Ammonitarum fuit idõ lũ. ¶6 vſ, non aliter quàm

ſalis[15] ſub ſcatebris collis' ad Orienté. Eodé tépore præcepi vobis, dicés, Dominus Deus veſter dedit vobis terram iſtã, vt poſſideatis eam. [16] in primo pilo tranſibitis' ante fratres veſtros filios Iſrael, [17] omnes ſcilicet qui viri eſtis: 'Tantum vxores veſtræ, pubes veſtra, & pecora veſtra (ſcio enim quòd multum pecoris vobis eſt) manebunt in ciuitatibus veſtris quas dedi vobis, Donec Dominus requiem dederit fratrib[9] veſtris, ſicut vobis, & occupauerint ipſi quoque terram quã Dominus Deus veſter dedit eis vltra Iordané, tum reuertemini quiſque ad poſſeſſioné ſuam quam dedi vobis. Et ipſi Ieboſua præcepi eodem tempore hiſce verbis, Viderunt oculi tui cuncta quæ fecit Dominus Deus veſter duobus iſtis regibus, ſic faciet omnibus regnis ad quæ tu [18] iſ tranſis.' Ne timueritis eos, quia Dominus Deus veſter ipſe pugnabit pro vobis. ¶Oraui auté illo tempore ad Dominum, dicés, Domine Deus tu cœpiſti oſtendere ſeruo tuo magnitudinem tuam, & manum tuam robuſtam, (quis enim eſt deus in cælis aut [illegible] terra, qui faciat ſecundum opera tua, &' [19] pot[illegible]am tuam?') Liceat quæſo vt & ego tráſeam & videam terram iſtam bonam quæ eſt vltra Iordanem, [20] montémque illum bonum & Libanũ.' At Dominus commotus aduerſum me veſtri cauſa, non exaudiuit me, ſed dixit ad me Dominus, Sat tibi ſit, nequid amplius hac de re ad me loquaris. Aſcende in verticé [21] collis,' & ſublatis oculis tuis ad Mare, ad Septétrionem, ad Meridiem, & ad Orientem, circumſpice oculis tuis, quia non traijcies Iordanem iſtum. Et [22] præcipe ipſi Ieboſua,' robora & anima eum, quoniam ipſe præcedet populum iſtũ, & ipſe ſorte diuidet eis terram iſtam quam [23] vides. [24] Manſimus verò in valle eregione domus Peor.

CAP. IIII.

AVdi igitur Iſrael ſtatuta & iudicia quæ ego [1] doceo' vos, vt faciatis, vtq; viuatis, introeatis & poſſideatis terram quam Dominus Deus patrum veſtrorũ [2] dat' vobis. Ad verbum meũ quod ego [3] præcipio' vobis, nihil adijcietis, nihil ité ei detrahetis, [4] vt obſeruetis præcepta' Domini Dei veſtri, quæ ego [3] præcipio' vobis. Oculi veſtri viderunt quæ fecit Dominus' [5] in Baal-peor:' ná omnem virum qui inceſſit poſt Baal-peor, húc perdidit Dominus Deus é medio tui. Vos contra qui adhæſiſtis Domino Deo veſtro, omnes etiamnũ hodie, viuitis. Ecce docui vos ſtatuta & iudicia, [6] ſicut' præcepit mihi Dominus Deus meus, vt ſic faciatis in medio terræ ad quam vos venitis vt eam occupetis. [7] Cuſtodietis itaq; & facietis:' hæc enim eſt ſapientia & [8] intelligentia' veſtra [9] coram populis qui audient omnia ſtatuta iſta, vt dicãt, Duntaxat populus ſapiens' & intelligens eſt gẽs hæc magna. Quæ enim [10] gens [tam] magna eſt,' [11] quæ ſic habeat deum ſuum ſibi amicum & familiarem,' quemadmodũ Dominus Deus noſter eſt in omnibus pro quib[9] inuocamus eũ? Et quæ gens [tã] magna eſt, cui ſint ſtatuta & iudicia iuſta, [12] ſecundum vniuerſam legem iſtã quam ego propono' vobis hodie? [13] Modo' caue tibi, & cuſtodi animum tuum diligenter, ne vnquam obliuiſcaris eorũ quæ viderunt oculi tui, & ne fortè recedant à corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ, ſed nota facias ea filijs tuis, & nepotibus tuis: [14] Dié præſertim quo' ſtetiſti coram Domino Deo tuo in Horeb,

ad radices montis Phaſga contra Orienté. Præcepíque vobis in tempore illo, dicens, Dominus Deus veſter dat vobis Terram hanc in hæreditatem, expediti præcedite fratres veſtros filios Iſrael, omnes viri robuſti: Abſq; vxoribus, & paruulis atque iumentis (noui enim quòd plura habeatis pecora) & in vrbibus remanere debebũt, quas tradidi vobis: Donec requié tribuat Dominus fratribus veſtris ſicut vobis tribuit: & poſſideát ipſi etiam Terrã quam daturus eſt eis trans Iordanem: tunc reuertetur vnuſquiſque in poſſeſſionem ſuam quam dedi vobis. Ioſue quoque in tempore illo præcepi, dicens, Oculi tui viderunt quæ fecit Dominus Deus veſter duobus his regibus: ſic faciet omnibus regnis ad quæ tráſiturus es. Ne timeas eos: Dominus enim Deus veſter pugnabit pro vobis. ¶Precatúſque ſum Dominum in tempore illo, dicens, Domine Deus tu cœpiſti oſtendere ſeruo tuo magnitudinem tuã, manúmque fortiſſimam. neque enim eſt alius Deus vel in cælo, vel in terra, qui poſſit facere opera tua, & comparari fortitudini tuæ. Tranſibo igitur & videbo Terram hanc optimã trans Iordanem, & montem iſtum egregium, & Libanũ. Iratúſque eſt Dominus mihi propter vos, nec exaudiuit me, ſed dixit mihi, Sufficit tibi: nequaquam vltrà loquaris de hac re ad me. Aſcéde cacumen Phaſgæ, & oculos tuos circumfer ad Occidétem, & ad Aquilonem, Auſtrúmq;, & Orientem, & aſpice. nec enim tranſibis Iordané iſtum. Præcipe Ioſue, & corrobora eum atq; conforta: quia ipſe præcedet populum iſtum, & diuidet eis Terram quam viſurus es. Manſimúſque in valle contra phanum Phogor.

CAP. IIII.

ET nunc Iſrael audi præcepta & iudicia quæ ego doceo te: vt faciés ea, viuas, & ingrediés poſſideas Terram quam Dominus Deus patrum veſtrorũ daturus eſt vobis. Non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo: cuſtodite mandata Domini Dei veſtri quæ ego præcipio vobis. Oculi veſtri viderũt omnia quæ fecit Dominus contra Beel-phegor, quomodo contriuerit omnes cultores eius de medio veſtri. Vos autem qui adhæretis Domino Deo veſtro, viuitis vniuerſi vſq; in præſenté diem. ¶Scitis quòd docuerim vos præcepta atque iuſtitias, ſicut mãdauit mihi Dominus Deus meus: ſic facietis ea in Terra quam poſſeſſuri eſtis. Et obſeruabitis, & implebitis opere: hæc eſt enim veſtra ſapientia, & intellectus corã populis, vt audientes vniuerſi præcepta hæc, dicant, En populus ſapiens & intelligens, gens magna. Nec eſt alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes ſibi, ſicut Deus noſter adeſt cunctis obſecrationibus noſtris. Quæ eſt enim alia gens ſic inclyta, vt habeat ceremonias, iuſtáque iudicia, & vniuerſam legem, quam ego proponam hodie ante oculos veſtros? ¶Cuſtodi igitur temetipſum, & animam tuam ſollicité, ne obliuiſcaris verborum quæ viderunt oculi tui, & ne excidant de corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ: docebis ea filios ac nepotes tuos, Diem in quo ſtetiſti coram Domino Deo tuo in Horeb, quando Dominus locutus eſt mihi dicens, Congrega

quum diceret Dominus ad me, Congrega

¶7 vſ, Cuſtodite itaque, & facite. ſub. ea. ¶8 vſ, prudentia .i. tum demum habebimini ab exteris pro ſapientibus & prudentibus. ¶9 vſ, apud exteras gentes, quæ audituræ ſunt omnia ſtatuta iſta, & dicturæ, Tantummodo populus iſte eſt populus ſapiens &c. q.d. Solus iſte populus eſt prudẽtiſſimus. ¶10 vſ, alia natio ita eximia, ¶11 Heb. cui ſint dij propinqui .i. fauentes. ¶12 vſ, qualis eſt tota lex iſta quam ego daturus ſum &c. ¶13 Veruntamen ¶14 Heb. Die quo &c. Subaudiendum eſt aliquid, hoc modo, Quæ inquam viderunt oculi tui, die quo ſtetiſti &c.

Digitized by Google

ad me populū, vt audiant ſermones meos, & di-
ſcant timere me omni tēpore quo viuunt in ter
ra, doceántque filios ſuos. Et acceſſiſtis ad radi-
ces mōtis (qui ardebat vſque ad cælum: erántque
in eo tenebræ, & nubes, & caligo.) Locutúſque eſt
Dominus ad vos de medio ignis: vocem verborū
eius audiſtis, & formam penitus non vidiſtis. Et
oſtendit vobis pactū ſuum quod præcepit vt fa-
ceretis, & Decem verba quæ ſcripſit in duabus ta
bulis lapideis. Mihique mandauit in illo tempo
re vt docerē vos ceremonias & iudicia quæ face-
re deberetis in Terra quam poſſeſſuri eſtis. ¶Cu
ſtodite igitur ſollicitè animas veſtras. (non vidi-
ſtis aliquam ſimilitudinē in die qua locutus eſt
vobis Dominus in Horeb de medio ignis:) ne for
tè decepti faciatis vobis ſculptā ſimilitudinem,
aut imaginem maſculi vel fœminæ, ſimilitudi-
nem omniū iumentorum quæ ſunt ſuper terrā,
vel auiū ſub cælo volātium, atque reptilium quę
mouentur in terra, ſiue piſcium qui ſub terra mo
rantur in aquis. Ne fortè eleuatis oculis ad cælū
videas ſolem & lunam, & omnia aſtra cæli, & er
rore deceptus adores ea & colas, quæ creauit Do
minus Deus tuus in miniſterium cūctis gētibus
quæ ſub cælo ſunt. ¶Vos autem tulit Domin⁹, &
eduxit de fornace ferrea Ægypti, vt haberet po
pulum hæreditariū, ſicut eſt in præſenti die. Ira-
tuſque eſt Dominus contra me propter ſermo-
nes veſtros, & iurauit vt nō trāſirem Iordanem,
nec ingrederer Terram optimā quā daturus eſt
vobis. Ecce morior in hac humo, nō tranſibo Ior
danem: vos tranſibitis & poſſidebitis Terrā egre
giam. Caue nequando obliuiſcaris pacti Domi
ni Dei tui, quod pepigit tecū: & facias tibi ſcul-
ptam ſimilitudinē eorū quę fieri Dominus pro-
hibuit: Quia Dominus Deus tuus ignis conſumēs
eſt, Deus æmulator. Si genueritis filios ac nepo-
tes, & morati fueritis in Terra, deceptique fece-
ritis vobis aliquam ſimilitudinem, patrantes ma
lum coram Domino Deo veſtro, vt eum ad ira-
cundiam prouocetis: Teſtes inuoco hodie cælum
& terram, citò perituros vos eſſe de Terra quam
tranſito Iordāne poſſeſſuri eſtis. Non habitabi-
tis in ea longo tempore, ſed delebit vos Domi-
nus, Atque diſperget in omnes Gentes, & rema-
nebitis pauci in nationibus ad quas vos ductu-
rus eſt Dominus. Ibique ſeruietis dijs qui homi-
nū manu fabricati ſunt, ligno & lapidi, qui non
vident, nec audiunt, nec comedunt, nec odoran-
tur. ¶Cūmque quęſieris ibi Dominum Deū tuū,
inuenies eum: ſi tamen toto corde quæſieris, &
tota tribulatione animæ tuæ. Poſtquam te inue-
nerint omnia quæ prædicta ſunt, nouiſſimo au-
tem tēpore reuertēris ad Dominum Deū tuum,
& audies vocem eius. (Quia Deus miſericors Do-
minus Deus tuus eſt:) non dimittet te, nec omni-
no delebit, neq; obliuiſcetur pacti in quo iura-
uit patribus tuis. Interroga de diebus antiquis,

mihi populum,[15] & faciam vt audiāt verba' mea,
[16] quæ diſcant, vt timeāt me' cunctis diebus qui-
bus ipſi victuri ſunt ſuper terram, & filios ſuos
doceant. Acceſſiſtis[17] autē & ſtetiſtis[18] ſub monte,"
(mōs autē ardebat igne ad medium cæli vſque,
[in quo] erāt tenebræ, nubes & caligo.) Loqueba
túrq; Domin⁹ ad vos de medio ignis: & quidē vo
cem verborū vos audiebatis, at ſimulachrū nul-
lū videbatis, vltra vocē. Tū[19] promulgabat' vobis
[20] fœdus ſuū' quod præceperat vobis vt faceretis,
[21] decē verba' nēpe quę ſcripſit ſuper tabulas duas
lapideas. Mihi verò eodē tempore præcipiebat
Dominus vt docerē vos ſtatuta & iudicia, vt face
retis ea in terra, in quā[22] trāſitis' vt eā poſſideatis.
¶ Cauete ergo accurate,[23] quàm chara vobis eſt
anima veſtra' (quandoquidē nullum omnino ſi-
mulachrum eodē die, quo loquutus eſt vobiſcum
Domin⁹ in Horeb è medio ignis, vidiſtis) Ne for-
tè[24] peruerſe quid agatis, faciendo ſcilicet vobis
ſculptile ſimulachrū cuiuſcunq; figuræ, formā'
maris aut fœminæ, formā cuiuſcūque animātis
quæ eſt in terra, formā cuiuſcūque volucris pē-
natæ quę volat[25] in cælo,' formā cuiuſcunque re-
ptantis ſuper terrā, formam cuiuſcunque piſcis
qui eſt in aquis[26] ſub terra.[27] Et ne fortè attollas'
oculos tuos in cælos, & viſis ſole, luna, ſtellis cum
vniuerſo exercitu cælorū,[28] proſternaris, & ado-
res,' coláſque ea, quæ'[29] diſtribuit' Dominus Deus
tuus[30] omnib⁹ populis' ſub vniuerſo cælo. ¶Vos
autē aſſumpſit Dominus, atq; eduxit vos[31] de for
nace ferrea,' de Ægypto ſcilicet, vt eſſetis ei i po
pulum & hæreditatem, vt hæc dies [declarat.] Cō
mouítque ſe Dominus aduerſum me veſtri cau-
ſa, ita vt iuraret[32] ne tranſirem Iordanem, neque
introirem' in terram illam bonā;[33] quā Dominus
Deus tuus dat tibi in hæreditatem.[34] Sed more
rer in hac terra, & non trāſirem' Iordanem, vos
autem tranſibitis & poſſidebitis terrā iſtam bo-
nam. ¶Cauete ergo nequādo obliuiſcamini fœ-
deris Domini Dei veſtri quod pepigit vobiſcum,
ita vt faciatis vobis ſculptile, aut ſimulachrum
cuiuſcunque rei[35] quod prohibuit' tibi Dominus
Deus tuus, Quia Dominus Deus tuus[36] ignis con
ſumēs eſt,' & Deus[37] indigne ferēs.' Si genueris fi
lios & nepotes, & commorātes in terra[38] peruer-
ſe egeritis,' faciendo ſcilicet quancunque ſcul-
ptam imaginem, feceritíſque malum[39] in oculis
Dei tui,' ita vt ad irā prouoces eum: Obteſtor con
tra vos hodie[40] cælum & terrā,' quòd ſubito pe-
ribitis de terra hac ad quam vos traiecto Iorda
ne[41] tranſitis,' vt eam poſſideatis, Nec prolonga-
bitis dies ſuper eam.[42] ſed' omnino extermina-
bimini. Diſijcietque vos Dominus[43] in populos,'
& reliqui eritis pauci numero in Gentibus, ad
quas vos Dominus ducturus eſt. Seruietíſque ibi
dijs, qui ſunt opus manuum hominis, nempe li-
gno & lapidi, qui non vidēt, neque audiunt, ne-
que comedūt, neq; odorantur. ¶[44] Inde tū quę-
res' Dominū Deū tuū, atq;[45] inuenies,' ſi quidē eū
inueſtigaueris toto corde tuo, atq; toto animo tuo. Quum fueris in afflictione, & deprehēderint te
omnia quæ hic dicuntur,[46] tum tandē reuertēris' ad Dominū Deum tuū, & obedies voci eius. (Nam
Deus miſericors, eſt Domin⁹ Deus tuus,)[47] nō faciet te lāguere,' neq; diſperdet te, neq; obliuiſcetur
fœderis patrū tuorū quod illis iurauit.[48] Etenim ſciſcitare, idque à priſcis tēporib⁹ quæ ante fuerūt,

¶ 15 Heb. vt audire faciam eū verba &c. i. vt illo audiente loquar. ¶16 vl, vt diſcant timere me ¶17 itaque ¶18 vl, ad radices montis, ¶ 19 expoſuit. indicauit ¶20 vl, cōditiones pacti ſui vobiſcum initi ¶ 21 Græci decē verba, ſiue decem fœderis cō ditiones, appellant voce compoſita δεκάλογον. ¶22 vl, trāſituri eſtis ¶23 He. animabus veſtris. i. vobis. q. d. Caue te ergo vobis diligenter. ¶ 24 corrūpatis [ſub. vos,] & faciatis vobis ſculptile aliquod, aut ſimilitudinē cuiuſcūque ſimulachri, hoc eſt imaginem &c. vl, ne forte corrupti faciatis &c. ¶25 vl, per cælū. i. per aerem. ¶26 vl, infra terrā. Iuxta opinionē eorum qui dicunt aquam eſſe inferiorem terre. ¶27 Nēve attollas. Mutatio numeri. ¶ 28 impellaris, ita vt corruas. Sub. à fide priſtina. ¶29 vl, impertiuit ¶30. i. in gratiā omnium populorum. hoc eſt, vt ſeruiant omnibus populis. ¶31 .i. de ſeruitute duriſſima. ¶32 me nō trāſiturum Iordanem, neque ingreſſurum ¶33. i. quam traditurus eſt vobis poſſidendam iure hæreditario. ¶ 34 Heb. Ego enim moriturus ſum in hac terra, neque tranſiturus ſum ¶35 vl, quemadmodum prohibuit ¶36. i. perdet te, non aliter quàm magnus ignis, qui omnia vorat. ¶37 zelotes. i. qui non patitur riualem, ſed vult ſolus ſumme coli. ¶ 38 corrumpamini. ſub. animis. ¶39. i. inſpectante Domino Deo tuo. ¶ 40 Cælum & terram pro creaturis cæleſtibus & terreſtribus accipit. ¶41 vl, tranſituri eſtis, ¶42 nam ¶43 quibus ſcilicet eſtis inuiſi. ¶44 vl, Quòd ſi illinc quæſieris ¶45. i. aderit tibi, & fauebit. ¶ 46 Heb. in nouiſſimis diebus & reuertēris. i. ſi tandē conuertaris ad Dominū Deum tuū. & parueris &c. ¶47 non derelinquet te, ¶48 Interroga enim dies antiquos, qui &c. Vox Hebræa I A M I M, pro quo [dies] vertimus. hic accipitur pro diarijs & annalibus. q. d. Conſule annales ſeu diaria priſca quæ continent res geſtas ante tua tempora, ex quo creauit Deus hominem &c.

Digitized by Google

¶49 & ab extremo cæli vſque ad extremū ei⁹ .i. ab Oriēte in Occidētē, i toto orbe terrarum, hoc eſt oēs homines. ¶50 vt veniret ereptū ſibi gētē aliquā de medio gētis [alteri⁹,] per tētationes, &c.
¶51 Tibi oſtenſum eſt [ſub. à Deo varijs ſignis] vt cognoſceres Dominū &c. Quaſi dicat, Multis ac varijs exēplis cognoſcere potuiſtiq; Dominus &c. Vel. Didiciſti multis exēplis Dominū eſſe verū Deū. Hebraice ad verbū legitur, Tu fact⁹ es videre ad cognoſcendum.
¶52 Heb. ſemen eius poſt eū. i. delegit ſemē Iacob, ipſo Iacob mortuo. ¶53 .i. quū ipſe adeſſet præſens.
¶54 vł, vt hodie res habet.
¶55 vł, & quòd nullus ſit alius.
¶56 Hęc verba, [cūctis dieb⁹] referūtur ad verbū precedens [cuſtodi,] hoc modo, cuſtodi oib⁹ diebus ſtatuta ei⁹. Alij referūt hęc verba [cunctis diebus] ad ea quæ paulo ante præcedunt, [vt bene ſit tibi,] hoc modo, vt bene ſit tibi, ſiue multa beneficia cōferat in te Dominus cunctis diebus.

ex eo die quo creauit Deus hominem ſuper terram, [49]& [percurrite] ab extremitate cæli vſque ad extremitatem cæli,' ſi vnquā facta ſit huiuſmodi res magna, aut audita ſit ſimilis huic. Nū audiuit vnquā populus vocem Dei loquentis de medio ignis, ſicut tu audiſti, & viuus manſit? Aut tentauitne deus [aliquis] [50]vt ingrederetur & tolleret ſibi gētem è medio gentis, per tētationes,' ſigna, prodigia, bella, manū validā, brachiū extentum, pérque terrores magnos, iuxta quæ omnia fecit vobis Domin⁹ Deus veſter in Aegypto, ſpectātibus id oculis tuis? [51]Tu per apparitiones edoctus es Dominū' ipſum eſſe Deum, nec eſſe a'lium præter eum. De cælis fecit te audire vocem ſuam, vt erudiret te, & in terra oſtēdit tibi ignē ſuum magnum, & verba eius audiuiſti è medio ignis. Et quoniā dilexit patres tuos, elegit[52]ſemē eorum poſt eos,' & eduxit te[53]in facie ſua'virtute ſua magna ex Aegypto, Vt gētes magnas & te robuſtiores ante te eijceret, atque te introduceret, & daret tibi terram illarū in hæreditatem, [54]id quod hæc [probat] dies.' Agnoſcas igitur hodie, & in cor tuum reuoca quòd Dominus ipſe eſt De⁹ in cælis ſuperne, & in terra inferne, [55]nec eſt alius.' Et cuſtodi ſtatuta eius, & præcepta eius quæ ego mando tibi hodie, vt bene tibi ſit, & filijs tuis poſt te, vt proroges dies ſuper terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi, [56] cūctis diebus. ¶Tū ſegregauit Moſes tria oppida cis Iordanem ad ſolē Orientem, Vt illuc confugeret homicida, qui per imprudētiam proximum ſuum [57]occideret, neq; [58]odio eum fuerit proſequutus [59]antea, [60]fugeritq;'ad vnū ex ijs oppidis, vt viuat, nempe Bezer in deſerto in terra plana [61]Rubenitis,' & Ramoth in Gilead Gaditis, & Golan in Baſan Manaſſitis. ¶[62]Hæc itaq; lex eſt quam propoſuit Moſes in cōſpectu Iſraelis, hęc ſunt teſtimonia, ſtatuta & iudicia quæ loquutus eſt Moſes ad filios Iſrael, quū exijſſent ex Aegypto, Cis Iordanē[63]in valle'iuxta Beth-peor in terra Sihonis regis Amorrhæorū, qui habitauerat i Heſbō, quē percuſſerat Moſes & filij Iſrael, quū exijſſent ex Aegypto, Et occupauerāt terrā ei⁹, & terram Og regis Baſā, duos reges Amorrhæorū, qui erāt cis Iordanē ad exoriētem ſolem, Ab Aroer quæ eſt ad ripam torrētis Arnon, vſque ad montem Sihon, qui & Hermon, Et omnem planitiem cis Iordanem ad Orientem vſque ad mare, quod eſt in planitie[64]ſub ſcatebris collis.

C A P. V.

V'Ocauitque Moſes' vniuerſum Iſraelē, & dixit ad eos, Audi Iſrael[2]ritus' & iudicia quæ ego[3]hodie loquor[4]in auribus veſtris,'vt diſcatis ea, [5]& in hoc ſeruetis vt faciatis. ¶[6]Domin⁹ De⁹ noſter pepigit nobiſcū fœdus in Horeb: [7]Nō cū patribus noſtris[8]excidit'Dominus fœdus hoc, ſed nobiſcū, qui omnes etiamnū hodie hic viuimus. [9]Facie ad faciem'loquutus eſt Dominus nobiſcū in mōte de medio ignis. ([10]Et ego ſtans inter Dominum & inter vos eodē tempore, annunciaui

qui fuerūt ante te ex die quo creauit Dominus' Deus hominem ſuper terrā, à ſummo cælo vſq; ad ſummum eius, ſi facta eſt aliquando huiuſcemodi res, aut vnquam cognitum eſt Vt audiret populus vocē Domini' Dei loquētis de medio ignis, ſicut tu audiſti, & vidiſti.' Si fecit De⁹ vt ingrederetur, & tolleret ſibi gētem de medio nationum, per tētationes, ſigna atque portēta, per pugnā & robuſtam manū, extētūmque brachiū, & horribiles viſiones iuxta omnia quę fecit pro nobis Dominus Deus noſter'in Aegypto, vidētibus oculis tuis? Vt ſcires quoniam Dominus ipſe eſt Deus, & nō eſt alius præter vnum.' De cælo te fecit audire vocē ſuam, vt doceret te: & in terra oſtendit tibi ignē ſuum maximū, & audiſti verba illius de medio ignis. Quia dilexit patres tuos, & elegit ſemen eorū poſt eos: [e]duxitque te præcedēs in virtute ſua magna ex Aegypto, Vt deleret nationes maximas & fortiores te in introitu tuo: & introduceret te, daretq; tibi Terrā earum in poſſeſſionem, ſicut cernis in præſenti die. Scito ergo hodie, & cogitato in corde tuo quòd Domin⁹ ipſe eſt Deus in cælo ſurſum, & in terra deorſum, & non ſit alius. Cuſtodi præcepta eius atque mādata quæ ego præcipio tibi: vt bene ſit tibi, & filijs tuis poſt te, & permaneas multo tēpore ſuper Terrā quam Dominus De⁹ tuus daturus eſt tibi. ¶Tūc ſeparauit Moyſes tres ciuitates trans Iordanē ad Oriētalem plagam, Vt confugiat ad eas qui occiderit nolēs proximum ſuum, nec ſibi fuerit inimicus ante vnū & alterū diem, & ad harū aliquā vrbium poſſit euadere: [B]oſor in ſolitudine quæ ſita eſt in terra campeſtri de tribu Ruben: & Ramoth in Galaad, quæ eſt in tribu Gad: & Golan in Baſan, quę eſt in tribu Manaſſe. ¶Iſta eſt lex quā propoſuit Moyſes coram filijs Iſrael, & hæc teſtimonia & ceremoniæ atq; iudicia quæ locutus eſt ad filios Iſrael, quando egreſſi ſunt de Aegypto, Trās Iordanē in valle contra phanū Phogor in terra Sehō regis Amorrhæi, qui habitauit in Heſebon, quem percuſſit Moyſes, filij quoq; Iſrael egreſſi ex Aegypto. Poſſederūt terrā eius, & terram Og regis Baſan duorū regū Amorrhæorū, qui erant trāns Iordanem ad ſolis ortum: ab Aroer quæ ſita eſt ſuper ripā torrētis Arnon, vſque ad mōtem Siō, qui eſt & Hermon, Omnē planitiem trans Iordanem ad Orientalē plagam, vſque ad mare ſolitudinis, & vſq; ad radices mōtis Phaſga. CAP. V.

VOcauitque Moyſes omnem Iſraelem, & dixit ad eum, Audi Iſrael ceremonias atque iudicia quæ ego loquor in auribus veſtris hodie: diſcite ea, & opere complete. ¶[D]ominus Deus noſter pepigit nobiſcum fœdus in Horeb. Non cum patribus noſtris inijt pactum: ſed nobiſcum qui impræſentiarum ſumus & viuimus. Facie ad faciem locutus eſt nobis in mōte de medio ignis. (Ego ſequeſter & medius fui inter Dominum & vos in tempore illo, vt annunciarem vobis ver

¶57 occidiſſet, ¶58 odiſſet eum ¶59 Heb. ab heri & nudiuſtertius, ¶60 fugiātq; ¶61 vł, de tribu Ruben, ¶62 Præfatio eſt in decalogū. Primo anno ab exitu Dominus tulit decē leges filijs Iſrael per Moſen: quarū memoriā, anno quadrageſimo poſt, idem refricuit, vt hic docet. ¶63 in Gal ¶64 ſub effuſionibus aquarū Phaſga. Vide ſ. cap. I I I, numero 15. V. ¶1 vł, Itaque accerſiuit Moſes &c. ¶2 vł, ſtatuta .i. leges quæ continēt ceremoniam & ritū quo vult coli Deus. Id ſignificat vox Hebræa H V K I M. ¶3 Hoc erat anno X L a exitu Aegypti. ¶4 .i. vobis audientibus. ¶5 & cuſtodiatis [ea] faciēdo ea. vł, opere cōplendo [ea.] ¶6 q. d. Hæc præcepta nō ſunt ab hoib⁹ inuēta, ſed à Deo quē colimus, qui t. idē iudicaturus eſt nos. ¶7 Subaudiendū eſt aduerbium T A N T V M vel S O L V M, Nō tantū cū patrib⁹ noſtris inijt pactū, ſed etiā nobiſcū &c. Similis loquēdi modus e Gen. 32. f, Nō vocabitur nomē tuū Iacob, ſed Iſrael. Pro, Non tantū vocabitur &c. ſed etiā &c. Intelligi etiā poteſt v Auen Ezra docet, Nō cū maiorib⁹ noſtris qui mortui ſunt in Aegypto, ſed cū nobis ipſis qui viuim⁹. Pactū, ſiue fœdus vocat cōditiones fœderis, quæ hic deſcribūtur. q. d. Propoſuit nobis in decalogo conditiones quib⁹ inter ipſum & nos fœdus firmū erit, & permanebit, nō aliter. ¶8 pepigit ¶9 .i. Corā. ¶10 Ego verò ſtabā inter Deū & vos eo tempore, vt renuntiarem vobis &c. Hæc per parentheſin legenda, vſque ad verbum [aſcendiſtis.]

Digitized by Google

…im ignē, & nō aſcendiſtis in
…omin' Deus tuus, qui eduxi te
… de domo ſeruitutis. Nō habe
… cōſpectu meo. ¶Nō facies ti-
…ptile, ne… ſimilitudinē omniū quæ in cælo
deſuper, & quę in terra deorſum, & quę ver
… in aquis ſub terra. Non adorabis ea, & nō
… Ego enim ſum Dominus Deus tuus, Deus
…lator, reddens iniquitatē patrū ſuper filios
…tiam & quartā generationem his qui ode-
…e. & faciēs miſericordiā in multa millia di
…ib' me, & cuſtodiētib' præcepta mea. ¶Nō
…bis nomē Domini Dei tui fruſtra: quia nō
…punitum, qui ſuper re vana nomē eius aſ-
…erit. ¶Obſerua diē Sabbathi, vt ſanctifices
…cut præcepit tibi Domin' Deus tuus. Sex
… operaberis, & facies omnia opera tua. Se-
… dies Sabbathi eſt, id eſt requies Domi-
… tui: non facies in eo quicquam operis, tu
… tuus & filia, ſeruus & ancilla, *bos & aſi-
… omne iumentū tuum, & peregrin' qui eſt
… portas tuas: vt requieſcat ſeruus* & ancilla
… & tu. Memēto quòd & ipſe ſeruieris in
…pto, & eduxerit te inde Domin' Deus tuus
… forti, & brachio extento: idcirco præce
… vt obſeruares diē Sabbathi. ¶Honora pa
…uū & matrē, ſicut præcepit tibi Dominus
…tuus, vt lōgo viuas tempore, & bene ſit tibi
… quā Dominus Deus tuus daturus eſt ti-
… occides. ¶Neq; mœchaberis. ¶Furtū
… facies. ¶Nec loquēris cōtra proximum
… teſtimoniū. ¶Nō cōcupiſces vxo-
… tui: nō domum, non agrū, non ſer
… ancillā, non bouē, non aſinum, & vni-
… illius ſunt. ¶Hæc verba locutus eſt
… ad omnem multitudinem veſtram in
… de medio ignis & nubis, & caliginis, vo-
… nihil addens amplius: & ſcripſit ea in
… tabulis lapideis quas tradidit mihi. Vos
… poſtquam audiſtis vocem de medio tene-
…, & montem ardere vidiſtis, acceſſiſtis ad
… principes tribuum & maiores natu,
… dixiſtis, Ecce oſtēdit nobis Dominus Deus
… maieſtatem & magnitudinē ſuam. vocem
… eius audiuimus de medio ignis, & proba-
… hodie quòd loquente Deo cum homine, vixe
…. Cur ergo moriemur, & deuorabit nos
… hic maximus? ſi enim audierim' vltrà vo-
…Domini Dei noſtri, moriemur. Quid eſt om
…, vt audiat vocē Dei viuentis, qui de me-
… loquitur ſicut nos audiuimus, & poſſit
…? Tu magis accede: & audi cūcta quæ dixe-
… Dominus Deus noſter tibi: loquerísq; ad nos,
… audientes faciemus ea. Quod cum audiſ-

vobis' verbum Domini: vos enim [11] timuiſtis' ab i-
gne, nec montē aſcendiſtis) [12] ſic autē dixit,' Ego
Dominus [13] Deus tuus,' qui eduxi te de terra Ægy
pti, de domo [14] ſeruitutis. [15] Ne ſint tibi dij alij co
ram me. ¶Ne feceris tibi [16] ſtatuā cuiuſcūque ef-
figiei [ſei'] quod eſt in [17] cælo' deſuper, & quod eſt
in terra ſubtus, & quod in aquis eſt ſub terra. Nō
adorabis ea, neq; coles ea: quia ego ſum Domin'
Deus tuus [18] fortis indignabundus, [19] perſequens
iniquitatem patrū in filijs, in tertijs & quartis,
[20] odiētibus [ſcilicet] me, & 'proſequens bonitate'
in mille, his qui me diligūt, & pręcepta mea ob-
ſeruant. ¶[22] Non ſumes' nomen Domini Dei tui
[23] vane:' quia [24] neutiquā impunitū dimittet Do-
minus eū qui nomē ei' vane ſumpſerit. ¶[25] Ob-
ſeruare diem ſabbati [oportet] vt eū ſanctifices,'
quemadmodū præcepit tibi Domin' Deus tuus.
Sex diebus [26] operaberis,' & cōficies omnia nego
tia tua: [27] Septimo autem die ſabbatū eſt Domini
Dei tui:' nō facies vllū op', neq; tu neq; fili' tuus,
filia tua, famulus tuus atq; ancilla tua, bos tuus,
aſinus tuus, atq; omnia iumenta tua, ſed & pere
grinus tuus qui eſt [28] intra portas tuas,' vt quie-
ſcat ſeruus tuus, & ancilla tua ſicut & tu. Et me-
mineris quòd & tu ſeruus fueris in terra Ægy-
pti, & eduxerit te Dominus Deus tuus illinc per
manum validā, & brachium extētū: idcirco præ-
cepit tibi Domin' Deus tuus vt obſerues diē ſab
bati. ¶Honora patrē tuum & matrē tuam, ſicut
præcepit tibi Domin' Deus tuus, [29] vt prorogen-
tur dies tui,' vtq; bene tibi ſit in terra quā Domi
nus De' tuus dat tibi. ¶Ne occidas. ¶Ne ſis mœ-
chus. ¶Ne fureris. ¶[30] Ne reſpōdeas cōtra proxi
mum tuū falſo teſtimonio. ¶[31] Ne cōcupiſcas v-
xorem proximi tui,' nēve domū proximi tui de-
ſyderes, nec agrū eius, nec ſeruū eius, nec ancillā
eius, nec bouē eius, nec aſinū eius, nec quidquā
quod eſt proximi tui. ¶Verba hæc loquutus eſt Do
minus ad cunctā congregationē veſtrā in mōte,
de medio ignis, nubis ac caliginis, voce [32] ma-
gna, [33] nec quidquā adiecit,' ſcribēs ea in duas ta
bulas lapideas, tradēnſq; eas mihi. Quūmq; au-
diſſetis vocē de medio tenebrarum, (monte ipſo
igne ardente,) acceſſiſtis ad me. vnà cū omnibus
principibus tribuū veſtrarū, & ſeniorū veſtrorū,
& dixiſtis, Ecce oſtēdit nobis Domin' gloriā ſuā
& [34] magnificentiā' ſuam, & vocē eius audiuimus
de medio ignis: [35] hoc ipſo die vidimus quòd De'
cū homine loquitur, illo viuo manēte. [36] Cur igi
tur moriemur, vt deuoret nos ignis ille magn'?
ſi iterū audierimus vocē Domini Dei noſtri, mo
riemur. [37] Quæ enim vnquā caro fuit,' quæ [38] au-
dierit' vocē Dei viuētis, loquentis de medio ignis
vt nos, [39] & viua manſerit?' Accede tu, & audi om-
nia quæ dictur' eſt Domin' De' noſter, & tu [40] lo-
…s' ad nos omnia quæ loquuturus eſt Domin' De' noſter ad te, [41] & nos audiemus & faciem'.' Au

¶11 timebatis ¶12 dicēdo. re-
ferēdum iſtud ad verbū [loqu…
tus eſt] quod præcedit. ¶13. i. quē
dixiſti te ſemper habiturum
pro Deo. ¶14 ſeruorum. i. de lo-
co vbi ſeruiebas ſeruitutem
duriſſimam. ¶15 Hoc eſt. Nul
lum Deū præter me adoraue
ris, me ſpectante, quem nihil
latet. Futura apud Hebræos
quæ verti debent per impe-
ratiuū, Ne ſint, Ne fac, vel fece
ris. Ecce primū præceptum.
¶16 vllū ſculptile aut vllā effi-
giē ¶17. i. aere. ¶18 Deus zelo-
tes. i. qui in amore ſocium
nō fero, nec patior conſortem
amoris: ſed ſolus volo amari
& coli. ¶19 He. viſitans iniqui-
tatē patrum ſuper filios, & ſu
per tertios, & ſuper quartos,
eos ſcilicet qui me oderūt. Viſi
tare, pro in memoriam reuo-
care, & etiā punire. Filij, ſecū-
di ſūt à patre: nepotes, ter-
tij: abnepotes, quarti. Dicit i-
gitur ſe puniturū filios, ne-
potes & pronepotes qui pa-
trum idolola-

…a ſecuti fuerint. Alij, filios pro nepotibus accipiūt, (nā vtrūque vox Hebræa ſignificat) & tertios pro pronepoti-
… quartos verò pro abnepotibus. q. d. in mille generationes punio idololatras, vt & mille generationibus miſeri-
…ſum, ſi coluerint me ſolum, & dilexerint. ¶20. i. in filijs, nepotibus, & pronepotibus qui me odio proſequuti fue
… vt patres. ¶21 vē, faciens miſericordiam ¶22 vē, Ne vſurpes &c. Periphraſis eſſe videtur horū verborū, Ne pe
… hunc locū Dominus Ieſus reddidit apud Matthæū capite quinto, Non periurabis. ¶23. i. mētiēs. ¶24 Heb.
… inſontem faciet Dominus eū qui vſurpauerit nomen eius in vanum. i. pro innocēte non habebit eum qui pe-
…, nec vt innocētē abſoluet. ¶25 Obſerua diē ſabbathi, ſanctificando eū, ¶26 vē, curabis negotia tua, ¶27. i.
… ſeptimo requieſces in honorē Domini Dei tui. ¶28. i. in vrbe tua. ¶29. i. vt protrahatur tēpus vitæ tuæ, & diu-
… viuas. Vel, vt diu te incolumem teneant dies tui, lōgóque tempore viuas incolumis. ¶30 Ne dixeris in pro-
… tuū falſum teſtimoniū. i. Non peccabis in famam proximi tui. ¶31 Nō ſolū actionē ipſam, ſed etiā concu-
…ſcentiam vetat. ¶32 vē, clara & exaudibili, ¶33 Heb. & non addidit. ſub. dicere. q. d. idq; ſemel dūtaxat. ¶34 ma-
…gnitudinem &c. i. nubem illā quæ occupabat mōtem ipſum, & fulgura. ¶35. i. deprehendimus hodie quòd Domi-
… loqui poſſit cum homine, nec tamen ſtatim moriatur homo. ¶36 Nūc ergo quare moriemur? deuorabit enim
… magnus iſte ignis, ſi &c. i. Cur exponemus nos morti, cur ſubibimus diſcrimen vitæ noſtræ, iterum adeundo
… ſi iterum &c. ¶37 vē, Quid enim eſt omnis caro, &c. ¶38 vē, audire poſſit ¶39. i. & non ſtatim moria
… ¶40 vē, referes ¶41 vē, vt audita opere compleamus.

Digitized by Google

diuit autem Domin⁹ vocem verborū veſtrorum
quum loqueremini ad me. Et dixit Dominus ad
me, Audiui vocē verborū populi huius quæ ſunt
ad te loquuti,[4] recte ſenſerūt in omnibus quæ
ſunt loquuti.[4] Vtinā ſit tale cor in eis, vt' timeāt
me, & vt ſeruēt omnia præcepta mea cūctis die-
bus, vt bene ſit illis & filijs eorum perpetuò. Va-
de. dic eis, Reuertimini in tentoria veſtra, Tu ve-
rò ſta hîc iuxta me, & loquar ad te omnia præ-
cepta, ritus, iudicia quæ doceas illos, vt faciant
[ea] in terra quam ego do eis poſſidēdam. Obſer-
uabitis igitur vt opere exequamini ſicut præce-
pit vobis Dominus Deus veſter, ne recedatis neq;
ad dexterā, neque ad ſiniſtrā. Per vniuerſum iter
quod præcepit Domin⁹ Deus veſter incedetis, vt
viuatis, & bene ſit vobis, prorogetiſq; dies in ter
ra quam poſſidebitis. CAP. VI.

HAEc autē ſunt præcepta, ritus, iudicia, quæ
præcepit Dominus Deus veſter, vt [ea] vos do
cerem, vt faciatis ea in terra ad quā vos' trāſitis'
vt poſſideatis. Vt [ſcilicet] timeas Dominum Deū
tuum, & cuſtodias omnes ritus eius atque præce
pta eius quæ ego tibi præcipio, tu & filius tuus,
atque nepos tuus cūctis diebus vitæ tuæ, vt pro-
rogentur dies tui. Audies igitur Iſrael, & ſerua-
bis' vt facias,' vt bene tibi ſit, & vt[3] augeſcatis val
de, ſicut pollicitus eſt Dominus Deus patrū tuo-
rum tibi terrā fluentē lacte & melle. ¶[4] Audi Iſ-
rael, Dominus Deus noſter Dominus vnus eſt: di
liges itaque Dominum Deum tuum[5] ex toto cor-
de tuo, & tota anima tua,' & pro omni[6] virili tua.'
Sintque verba iſta quæ ego tibi hodie præcipio
[7] in corde tuo, Et[8] inculces' ea filijs tuis, &[9] loquē
ris de eis' quum domi tuæ[10] reſides,' & quum in
via[11] incedis,[12] quum cubitum vadis,' & quum ſur
gis Ligabis denique ea[13] in ſignū' ad manū tuā:
erūntque[14] monimenta' inter oculos tuos. Scri-
bes quoq; ea[15] ſuper poſtes' domus tuæ, & in por-
tis tuis. ¶ Quum autē introduxerit te Dominus
Deus tuus in terram quā iurauit patribus tuis A-
braham, Iſaac & Iacob,[16] & dederit tibi ciuitates'
magnas & bonas quas tu non ædificaſti. Domos
quoque plenas omnibus bonis quas tu non im-
pleuiſti, &[17] puteos exciſos quos' tu nō effodiſti,
vineas &[18] oleas quas' tu non plantaſti, comede-
riſque & ſatiatus fueris, Caue ne obliuiſcaris Do
mini. qui te eduxit de terra Aegypti.[19] de domo
ſeruorū.' Dominū Deum tuum timebis, & illū co,
les,[20] iurabiſq; per nomē eius. ¶[21] Ne ſequamini
deos alienos,' deos videlicet populorū qui circū
vos habitant, Quoniam Dominus Deus tuus, qui
in medio tui eſt, Deus eſt[22] indignæ ferens:' ne for
tè indignetur vultus Domini Dei tui contra te,
& exterminet te de terra. ¶[23] Ne tētetis Dominū
Deū veſtrū, ſicut tētaſtis[24] in Maſſa. ¶ Diligentiſ-
ſime cuſtodietis præcepta Domini Dei veſtri, at-
que teſtimonia eius, & ritus ei⁹ quæ præcepit ti-
bi. Faciéſque quod rectū & bonū eſt ante oculos
Domini, vt bene tibi ſit, vt introeas & poſſideas terrā illam bonam, quam iurauit Dominus patri-

ſet Dominus, ait ad me, Audiui vocem verborū
pplī hui⁹ quæ locuti ſunt tibi: bene omnia ſunt
locuti. Quis det talem eos habere mentem vt ti-
meāt me, & cuſtodiāt vniuerſa mandata mea in
omni tempore, vt bene ſit eis & filijs eorum in
ſempiternum? Vade ergo,' & dic eis, Reuertimi-
ni in tentoria veſtra. Tu verò hîc ſta mecum, &
loquar tibi omnia mandata mea, & ceremonias
atq; iudicia: quæ docebis eos vt faciant ea in Ter
ra quam dabo illis in poſſeſſionē. Cuſtodite igi-
tur & facite quæ præcepit Dominus Deus vobis:
non declinabitis neque ad dexteram, neque ad
ſiniſtram. Sed per viam quam præcepit Domin⁹
De⁹ veſter ambulabitis, vt viuatis, & bene ſit vo-
bis, & protelentur dies veſtri in Terra poſſeſſio-
nis veſtræ. CAP. VI.

HAEc ſunt præcepta & ceremoniæ atque iudi-
cia quæ mādauit Dominus Deus veſter vt do-
cerem vos,' vt' faciatis ea in Terra ad quam tranſ-
gredimini poſſidendā, Vt timeas Dominum Deū
tuum, & cuſtodias omnia mandata & præcepta
eius, quæ ego præcipio tibi & filiis ac nepotibus
tuis cunctis diebus vitæ tuæ, vt prolōgentur dies
tui. Audi Iſrael & obſerua vt facias quæ præce-
pit tibi Dominus:' & bene ſit tibi, & multiplice-
ris amplius, ſicut pollicit⁹ eſt Dominus Deus pa-
trum tuorū tibi terram lacte & melle manantē.
¶ Audi Iſrael, Dominus Deus noſter,' Deus' vnus
eſt. Et diliges Dominū Deum tuū ex toto corde
tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine
tua. Erūntque verba hæc quæ ego præcipio tibi
hodie, in corde tuo: & narrabis ea filiis tuis, &
meditaberis ſedens in domo tua, & ambulans in
itinere, dormiēs, atque conſurgens. Et ligabis ea
quaſi ſignū in manu tua, erūntque & mouebun-
tur inter oculos tuos, ſcribéſque ea in limine &
oſtijs domus tuæ. ¶ Cúmq; introduxerit te Do-
minus Deus tuus in Terram pro qua iurauit pa-
tribus tuis Abraham, Iſaac & Iacob: & dederit ti-
bi ciuitates magnas & optimas quas nō ædifica-
ſti, domos plenas' multarū' opum quas nō extru-
xiſti, ciſternas quas non fodiſti, vineta & oliueta
quæ nō plātaſti, & comederis, & ſaturatus fueris,
Caue diligenter ne obliuiſcaris Domini qui edu-
xit te de Terra-Aegypti, de domo ſeruitutis.
Dominū Deum tuū timebis, & illi' ſoli' ſeruies,
ac per nomē illius iurabis. ¶ Nō ibitis poſt deos
alienos cunctarū gētium, quæ in circuitu veſtro
ſunt: Quoniā Deus æmulator Domin⁹ Deus tuus
in medio tui: nequando iraſcatur furor Domini
Dei tui cōtra te, & auferat te de ſuperficie terræ.
¶ Nō tentabis Dominū Deum tuū, ſicut tentaſti
in loco tentationis. ¶ Cuſtodi præcepta Domini
Dei tui, ac teſtimonia & ceremonias, quas præce-
pit tibi: Et fac quod placitū eſt & bonū in cōſpe-
ctu Domini, vt bene ſit tibi: & ingreſſus poſſide-
as Terrā optimā, de qua iurauit Dominus patri-

n. Metaphora ducta à gladio, qui dum acuitur, ſæpius impellitur ad cotem. Significat igitur perpe-
m de ea te habendū eſſe. ¶9 vel, cōmentaberis. aut, verba facies de eis ¶10 māſeris. i. quādo domī ma
inebis te domi. Cui contrariū eſt, ambulare in itinere, ſiue iter facere. ¶11 ambulabis, ¶12 iacens in
eſpe[ri] & mane indeſinenter de illis verba facies. q. d. domi & foris, mane & veſperi, noctu & interdiu.
tibi vice ſigni & brachialis. Vt in ea, tanquam in ſcopum perpetuò conijcias oculos. Metaphora à ſa-
Eſa. 49. verſu 15. ¶14 vt frontalia. Hoc eſt, facies tibi ex illis frontalia & brachialia, vt redeant tibi i
ut verſabūtur inter oculos tuos veluti frontalia quædā in interſtitio quod eſt inter oculos. ¶15 in po
bræa MEZVZOTH, ſignificat latera oſtij & ingreſſus dom⁹. Les iambes de l'huiſſerie d'une maiſon.
bat Dominus, vt quotieſcunque quis ingrederetur domum, videret illa, & reminiſceretur. ¶16 ſe da-
. & ciuitates &c. ¶17 vel, foſſas effoſſas quas ¶18 vel, oliueta quæ &c. ¶19. i. vbi ſeruiebas. ¶20 q. d.
aliquid affirmare. aut inire fœdus cum aliquo, quando cogēris iurare à magiſtratu, vel in vſum pro-
bis honorem alij quàm Deo: memoriam Dei facies, non idolorum. ¶21. i. Ne ſectemini cultum deo-
unt Gentes. ¶22 zelotes. i. qui non patitur conſortem amoris. ¶23 q. d. Credetis Deum eſſe omnipo
Nomen loci. i. in loco qui poſtea dictus eſt Maſſa, à tentatione. Exod. 17. b.

Digitized by Google

bus tuis, vt deleret omnes inimicos tuos corã te, ſicut locut' eſt. ¶Cũ interrogauerit te filius tuus cras, dicens, Quid tibi volunt teſtimonia hæc, & cæremoniæ, atque iudicia, quæ præcepit Dominus De' noſter nobis? Dices ei, Serui eramus Pharaonis in Aegypto, & eduxit nos Domin' de Aegypto in manu forti: Fecitque ſigna atque prodigia magna & peſſima in Aegypto, contra Pharaonem, & omnẽ domum illius in cõſpectu noſtro, & eduxit nos inde, vt introductis daret Terram ſuper qua iurauit patribus noſtris. Præcepitque nobis Dominus vt faciamus omnia legitima hæc, & timeamus Dominum Deũ noſtrum, vt bene ſit nobis, cunctis diebus vitæ noſtræ, ſicut eſt hodie. Eritque noſtri miſericors, ſi cuſtodierimus & fecerimus omnia præcepta eius, coram Domino Deo noſtro, ſicut mandauit nobis.

CAP. VII.

Cum vero introduxerit te Domin' Deus tuus in Terram quam poſſeſſurus ingredieris, & deleuerit Gentes multas coram te, Hethæũ & Gergezæum & Amorrhæũ, Chananæum & Pherezæum & Heuæum & Iebuſæum, ſeptem Gentes multo maioris numeri quàm tu es, & robuſtiores: Tradideritque eas Dominus Deus tuus tibi, percuties eas vſque ad internecionẽ. Nõ inibis cum eis fœdus, nec miſereberis earũ. Neque ſociabis cum eis coniugia: filiã tuam non dabis filio eius, nec filiã illius accipies filio tuo: quia ſeducet filiũ tuum ne ſequatur me, & vt magis ſeruiat dijs alienis. iraſceturq; furor Domini, & delebit te cito. Quin potiꝰ hæc facietis eis, Aras eorum ſubuertite, & cõfringite ſtatuas, lucoſq; ſuccidite, & ſculptilia comburite. Quia populꝰ ſanctus es Domino Deo tuo: te elegit Dominus Deꝰ tuus, vt ſis ei populus peculiaris de cunctis populis qui ſunt ſuper terram. Nõ quia cunctas Gentes numero vincebatis, vobis iunctus eſt Dominus, & elegit vos, cũ omnibus ſitis populis pauciores: Sed quia dilexit vos Dominꝰ, & cuſtodiuit iuramentum quod iurauit patribus veſtris, eduxit vos in manu forti, & redemit de domo ſeruitutis, de manu Pharaõis regis Aegypti. Et ſcies quia Dominus Deus tuus, ipſe eſt Deus fortis & fidelis, cuſtodiẽs pactũ & miſericordiam diligentibus ſe, & his qui cuſtodiũt præcepta eiꝰ, in mille generationes. Et reddẽs odiẽtibꝰ ſe ſtatim, ita vt diſperdat eos, & vltrà nõ differat, protinꝰ eis reſtituens quod merẽtur. ¶Cuſtodi ergo præcepta & ceremonias atq; iudicia quæ ego mando tibi hodie, vt facias. Si poſtquã audieris hæc iudicia, cuſtodieris ea & feceris, cuſtodiet & Dominus Deꝰ tuus pactũ tibi & miſericordiã quã iurauit patribꝰ tuis: Et diliget te ac multiplicabit, benedicetq; fructui vẽtris tui, & fructui terræ tuæ, frumẽto tuo atque vindemiæ, oleo, & armentis, gregibus ouiũ tuarum ſuper Terrã, pro qua iurauit patribus tuis vt daret eam tibi. Benedictus eris inter omnes populos: nõ erit apud te ſterilis vtriuſque ſexus, tam in hominibus quàm in gregibus tuis. Auferet Dominus à te omnẽ languorẽ: & infirmitates Aegypti peſſimas quas nouiſti, non inferet tibi, ſed cunctis hoſtibus tuis.

bus tuis,[15] vt pellere poſſis [16]ante te' omnes hoſtes tuos, quemadmodum loquutus eſt Dominꝰ. ¶Quicunque interrogauerit te poſteris temporibus filius tuus, dicens, Quid tibi volunt hæc teſtimonia, ritus & iudicia quæ præcepit Dominus Deus noſter vobis? Reſpõdebis filio tuo, Serui fuimus Pharaonis in Aegypto, & eduxit nos Dominus ex Aegypto, manu valida, Ediditque Dominus ſigna & portenta magna & noxia in Aegypto, in Pharaone & in cũcta familia eius, idque nobis ſpectantibus. Nos verò eduxit illinc, vt introduceret nos, & daret nobis terram quam iurauit patribus noſtris. Præcepitque nobis Dominus vt faceremus omnia ſtatuta iſta,[17]& timeremus Dominum Deum noſtrum,' idque[18]bono noſtro,' cunctis diebus,[19]vt viuamus, quemadmodũ eſt hodie. [20]Eritque iuſtitia nobis, ſi cuſtodierimus & fecerimus omnia præcepta iſta in cõſpectu Domini Dei noſtri, ſicut præcepit nobis.

CAP. VII.

QVum introduxerit te Dominꝰ Deus tuus in terram ad quã tu proficiſceris vt eam poſſideas, & eiecerit Gentes[1]multas[2]ante te,' nempe Hithæum, Gergeſæũ, Amorrhæũ, Chananæum, Pherizæum, Hiuæum, & Iebuſæum, ſeptẽ Gentes[3]maiores'& robuſtiores te: Tradideritque eas Dominꝰ Deus tuus[4]ante te,' feries eas, & omnino exterminabis, nec feries cum eis pactũ, neque miſerearis earũ. Ne iũgas cũ eis affinitatem, filiam tuam ne des filio earũ, neque filiam earũ deſpõdeas filio tuo, Quoniam[5]auocabit' filiũ tuũ à me, ſeruiẽntque dijs alijs, & cõmouebitur furor Domini contra vos,[6]vt citò te deleat. [7]Sic autem' facies eis, Aras eorum diruetis, ſtatuas eorum cõfringetis, lucos eorum ſuccidetis, & ſculpta eorum ſimulachra igne cõburetis. Nam populus ſanctus es tu Domino Deo tuo, te elegit Dominus Deus tuus, vt ſis ei populus[8]peculiaris' præ omnibus populis qui ſunt ſuper faciem terræ. Neque ob id vos tam ardenter dilexit ac elegit Dominus, quòd plures eſſetis alijs populis, (quũ eſſetis pauciores omnibꝰ populis,) Sed quia dilexit vos & ſeruare voluit iuramentũ, quod iurauit patribus veſtris, eduxit vos Dominus[9]valida manu,' & redemit te de domo ſeruitutis ſnẽpe] de manu Pharaonis regis Aegypti.[10]Scias itaque,' quòd Dominus Deus tuus ipſe eſt Deus, Deus [11]fidelis,' ſeruans fœdus illud, & miſericordiam diligentibus ſe, & ſeruantibus præcepta eius[12]in mille ſecula.' Repẽdit deniq; ijs qui odiunt eum [13]in facies ſuas' ita vt perdat eos, nec tardat quin ijs qui eum odiunt [13]in facies ſuas' rependat. ¶Cuſtodies itaque præcepta, ritus & iudicia, quæ ego præcipio tibi hodie, vt facias ea.[14] Quòd ſi audieritis' iudicia iſta, & cuſtodieritis atque feceritis ea,[15] ſeruabit & tibi' Dominus Deus tuus fœdus & [16]beneficentiam,' ſicut iurauit patribus tuis. Diliget te, [17]fortunabit te, atque multiplicabit te, fortunabit quoque fructum' ventris tui, & fructum terræ tuæ, frumentum tuum, vinum tuum & oleum tuũ, fœtum boum tuorũ, & greges pecorum tuorum, in terra quam iurauit patribus tuis [18]vt daret tibi.' Fortunatus eris præ omnibus populis, non erit [19]in te [20]ſterilis,' neque in iumentis tuis. Auferet quoque Dominus à te omnem languorem, & cunctas ægritudines Aegypti malas[21]de quibus tu ſcis,' non inferet tibi, ſed ponet eas ſuper vniuerſos hoſtes tuos.

¶25 vt propulſet. expellat ¶26 à facie tua .i. aduẽtu tuo. vl, ſub aduentũ tuũ. ¶27 Antecedens pro relatiuo, more Hebraico: Latini ſic verterẽt, & timeamꝰ ipſum. ¶28 In bonum noſtrũ .i. vtilitatis noſtræ gratia: vt bene eſſet nobis. ¶29 vt viui c'rret nos ſecũdum diem han. .i. vt ſeruaret nos incolumes, vt i hac die ſumus. ¶30 Verbis iſtis iungenda ſunt quæ ſequũtur, Corã Domino Deo noſtro: vt ſic legas. Eritque nobis iuſtitia corã Domino Deo noſtro, ſi cuſtodierimꝰ & fecerimus omnia præcepta iſta ſicut præcepit nobis .i. iuſti apparebimus corã Deo, & p iuſtis habebit.

VII.

¶1 .i. innumeras, vel bellicoſas. ¶2 Hoc eſt, ſub aduentum tuũ. ¶3 .i. numero te ſuperantes. ¶4 .i. in poteſtatem tuam. ¶5 ſub. aliquis eorum. vl, hac ratione auocare poſſet ¶6 & delebit te celerrime. ¶7 Quin potiꝰ ſic &c. ¶8 .i. cõſecratus. Pẽdet hæc ſententia à præcedẽtibꝰ. ¶9 .i. virtute inuincibili, cui reſiſtere nõ potuerunt Aegyptij. ¶10 quũ ſcilicet Dominus adimpleuerit ſuas promiſſiones. ¶11 .i. verax, qui nemini imponit, nec poteſt fallere. ¶12 vl, vſque ad milleſimam generationem. ¶13 .i. dum adhuc viuunt. ¶14 Heb. Et erit merces ſpropterea quòd] audieritis &c. ¶15 Heb. & ſeruabit tibi ¶16 vl, miſericordiam, ¶17 Heb. benedicet tibi, & multiplicare faciet te, & benedicet fructui &c. i. per omnia fauebit tibi, & augebit opes tuas: fauebit item liberis tuis, tuebitur liberos tuos, magna copia prouenire faciet frumentum tuum, vinum, oleum, &c. ¶18 ſe daturum ſeam] tibi. ¶19 .i. in genere tuo. ¶20 Heb. infœcundus aut infœcunda, ¶21 quas tu noſti .i. quibus vidiſti Aegyptios laborare.

Digitized by Google

¶Tu deuorabis oēs populos, quos Dominꝰ Deus tradet tibi: oculus tuus non parcat eis, neque colas deos eorum: nam id tibi[21]in laqueum foret.' Si dixeris in corde tuo, Plures ſunt gentès iſtæ quàm ego, quomodo poſſem eijcere eas? Ne timueris eas, ſed diligenter recole quæ fecerit Dominus Deus tuus Pharaoni, & toti Ægypto. [23]Tentationes' magnas quas viderunt oculi tui, & ſigna atque prodigia, & manum validam, atque[24]brachium extentum,' per quę eduxit te Dominus Deus tuus: ſic faciet Dominus Deus tuus cunctis populis, à quibus tu metuis. Sed &[25]crabrones' mittet Dominus Deus tuus in eos, donec pereant hi qui reliqui ſunt, quiq; abſconditi fuerunt metu tui. Ne conſternaris metu illorum, quoniam Dominꝰ Deus tuus[26]eſt in medio tui,' Deus[27]fortis & terribilis. Eijciet autem Dominus Deus tuus gentes iſtas paulatim ante te, nec poteris eas ſubito excindere, ne fortè multiplicentur contra te beſtiæ agreſtes. Sed Dominus Deus tuus[28]tradet eas coram te,[29]& tumultu magno perdet eas,' donec deleuerit eas. Sed & reges earum tradet in manum tuam, & abolebis nomen earum ſub cælo,[30]nec quiſquam conſiſtere poterit coram conſpectu tuo, donec vaſtaueris eas.' Sculptilia deorū ipſarum igne combures, argétum & aurum[31]quod in illis eſt' ne concupiſcas, vt tibi tollas: ne fortè impinguas[32]in eo:' quoniam[33]abominãda res eſt Domino Deo tuo.' Ne ergo inferas[34]abominationem' in domum tuam, ne fias[35]hærem quemadmodum illud eſt:' omnino execreris illud, planéque ab eo horreas:[36]hærem enim eſt.

CAP. VIII.

Omne præceptum quod ego tibi præcipio hodie, cuſtodietis[1]vt faciatis,[2]vt viuatis & multi fiatis,' vt introeatis & poſſideatis terram quam iurauit Dominus patribus veſtris. Recorderis cuncti itineris per quod duxit te Dominus Deus tuus[3]his' quadraginta annis per deſertum, vt affligeret te, & tétaret te, vt[4]experimēto quodam innoteſceret' quid eſſet in corde tuo, num ſcilicet ſeruares præcepta eius an minus. Afflixit itaque te, & paſſus eſt te fame laborare, aluitque te manna, quod nec tu nec patres tui nouerunt: vt ſcilicet[5]oſtéderet tibi' quòd non in ſolo pane viuit homo, ſed[6]in omni eo quod prodit ex ore Domini' homo[7]viuet.' Veſtimētum tuum ſuper te vetuſtate non eſt detritum, nec pes tuus[8]intumuit[9]hiſce' quadraginta annis.[10]Sed & hoc expendas tecum' in corde tuo, quòd ſicut quis[11]caſtigat' filium ſuum, ſic[11]caſtigat' te Dominus Deus tuus. Cuſtodi igitur præcepta Domini Dei tui, vt incedas in vijs eius, & vt timeas eū:[12]Quoniam' Dominus Deus tuus[13]introducet' te in terram bonam, terram in qua ſunt torrētes aquarum, fontes & abyſſi erumpentes ex vallibus & montibus. Terrā in qua eſt triticum, & hordeū, vineæ, ficus, & mala punica, terrā in qua eſt[14]oleum olearum' & mel. Terram in qua abſq; penuria panem comedes, nec quoquā egebis in ea: terram[15]cuius lapides ſunt ferrū,' & de cuiꝰ mōtibꝰ chalybem effodies. Quum igitur comederis, & ſatur factus fueris, age gratias Domino Deo tuo in terra illa bona quam dedit tibi. Caue ne fortè obliuiſcaris Domini Dei tui,[16]& nō cuſtodias præcepta eiꝰ atq; iudicia eiꝰ, & ritꝰ eius, quæ ego præ

¶Deuorabis omnes populos quos Dominꝰ Deus tuus daturus eſt tibi: nō parcet eis oculus tuus, nec ſeruies dijs eorū, ne ſint in ruinam tui. Si dixeris in corde tuo, Plures ſunt gentes iſtæ quàm ego, quomodo potero delere eas? Noli metuere, ſed recordare quæ fecerit Dominꝰ Deus tuus Pharaoni & cūctis Ægyptijs, plagas maximas quas viderunt oculi tui, & ſigna atque portenta, manúmque robuſtam, & extētum brachium vt educeret te Dominus Deus tuus. ſic faciet cunctis populis quos metuis. Inſuper & crabrones mittet Dominus Deus tuus in eos, donec deleat omnes atque diſperdat, qui te fugerint, & latêre potuerint. ¶Non timebis eos, quia Dominus Deus tuus in medio tui eſt, Deus magnus & terribilis. Ipſe cōnſumet nationes has in cōſpectu tuo paulatim atque per partes: non poteris eas delere pariter: ne fortè multiplicētur contra te beſtiæ Terræ. Dabitque eos Dominus Deus tuus in conſpectu tuo: & interficiet illos, donec penitus deleātur. Tradétque reges eorum in manus tuas, & diſperdes nomina eorum ſub cælo: nullus poterit reſiſtere tibi, donec conteras eos. Sculptilia eorū igne combures: non concupiſces argētum & aurum de quibus facta ſunt, neque aſſumes ex eis tibi quicquā, ne offendas, propterea quia abominatio eſt Domini Dei tui. Nec inferes quippiā ex idolo in domum tuam, ne fias anáthema, ſicut & illud eſt: quaſi ſpurcitiam deteſtaberis, & velut inquinamentū ac ſordes abominationi habebis, quia anáthema eſt.

CAP. VIII.

Omne mandatū quod ego præcipio tibi hodie caue diligenter vt facias: vt poſſitis viuere, & multiplicemini, ingreſſiq; poſſideatis Terrā pro qua iurauit Dominus patribus veſtris. Et recordaberis cuncti itineris per quod adduxit te Dominꝰ Deus tuus quadraginta annis per deſertum, vt affligeret te, atque tentaret, & nota fierent quæ in tuo animo verſabātur, vtrum cuſtodires mandata illius, an nō. Afflixit te penuria, & dedit tibi cibum Māna, quod ignorabas tu & patres tui: vt oſtēderet tibi quòd non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod egreditur de ore Domini. Veſtimētum tuum quo operiebaris, nequaquam vetuſtate defecit, & pes tuus non eſt ſubtritus en quadrageſimus annus eſt: Vt recogites in corde tuo quia ſicut erudit filium ſuū homo, ſic Dominꝰ Deus tuꝰ erudiuit te, vt cuſtodias mādata Domini Dei tui, & ambules in vijs eius, & timeas eum. Dominꝰ enim Deus tuus introducet te in terram bonam, terram riuorū aquarúmque, & fontiū: in cuius cāpis & montibus erumpūt fluuiorum abyſſi: Terram frumēti, hordei, ac vinearū, in qua ficus & malogranata & oliueta naſcuntur: terram olei ac mellis. Vbi abſque vlla penuria comedes panē tuum, & rerū omnium abundātia perfruēris: cuius lapides ferrum ſunt, & de montibus eius æris metalla fodiuntur. Vt cum comederis, & ſatiatus fueris, benedicas Domino Deo tuo pro Terra optima quā dedit tibi. Obſerua & caue nequando obliuiſcaris Domini Dei tui, & negligas mandata eius atque iudicia & ceremonias quas ego præcipio ti

¶21 q.d. ſi ſectatus fueris cultum idolorum, errabis, ſiue peccabis. ¶22 Subaudiendum, recordare iqui. ¶24.i. virtutem diuinam inſuperabilem. ¶25 vſ, muſcas venenatas ¶26.i. nūquam te deſerit, ſemper tibi adeſt, & fauet. ¶27 maximus, ¶28.i. permittet eas tuæ voluntati. ¶29 cōfringētque eas fractione maxima, ¶30.i. nemo tibi eſſe impedimento poterit quominus illos deleas. ¶31 vſ, quo illa tecta fuerint. Alij vertunt, Non concupiſces aurū & argentum pro conſeruandis illis. ¶32 vſ, in ea re. q.d. ſi id admiſeris, peccabis. ¶33 Heb. abominatio eſt Domini Dei tui .i. ab hoc enim maxime abhorret Dominus Deꝰ tuus. ¶34.i. idolum, à quo vnuſquiſque abhorrere debet. ¶35 anáthema, ſicut ille.i. ne ſis Deo abominationi, in nihiliſmque ab eo redigaris, ſicut & ille populus à quo idola ceperis. ¶36 quia anáthema eſt. i. ſpolia huiꝰ generis perdi & ad nihilum redigi debent.

VIII.

¶1 opere adimplendo, ¶2.i. vt ſitis incolumes & ſani, vt diu viuatis, & habeatis multos liberos. ¶3 vſ. iam ¶4 ſciret ¶5 Heb. cognoſcere faceret te ¶6.i quacunque re, ſi iuſſerit Dominus. ¶7 vſ, viuat. ¶8 fuit diſcalceatus.i. calcei tui non fuerunt conſumpti vetuſtate, ſpatio XL annorum. ¶9 vſ, iam ¶10 Heb. Recogita ergo. vſ, Cogita ¶11 vſ, erudit ¶12 Quando ¶13 introduxerit ¶14 Heb. oliua olei.i. oliua fructifera. ¶15 Hebraiſmus, pro, in qua ſunt fodinæ ferreæ. ¶16 non obſeruando præcepta eius. vſ, ita vt nō obſerues præcepta eius. Hic declarat quid ſit obliuiſci Dominum: nempe præcepta eius non obſeruare.

Digitized by Google

bi hodie: Ne poſtquam comederis & ſatiatus fueris, domos pulchras ædificaueris, & habitaueris in eis, Rubæriſque armẽta boum, & ouium greges, argenti & auri, cũctarũmque rerum copiã, Eleuetur cor tuũ, & nõ reminiſcaris Domini Dei tui, qui eduxit te de Terra-Aegypti, de domo ſeruitutis: Et ductor tuus fuit in ſolitudine magna atque terribili, in qua erat ſerpens flatu adurẽs, & ſcorpio ac dipſas, & nullæ omnino aquæ: qui eduxit riuos de petra duriſſima, Et cibauit te manna in ſolitudine, quod neſcierãt patres tui. Et poſtquã afflixit ac probauit[*], ad extremũ miſertus eſt tui, Ne diceres in corde tuo, Fortitudo mea, & robur manus meæ, hæc mihi omnia præſtiterit. Sed recorderis Domini Dei tui, quòd ipſe vires tibi præbuerit, vt impleret pactum ſuũ, ſuper quo iurauit patrib[9] tuis, ſicut præſens indicat dies. Sin autem oblitus Domini Dei tui, ſecutus fueris deos alienos, colueriſque illos & adoraueris: ecce nunc prædico tibi quòd omnino diſperes. Sicut Gẽtes quas deleuit Dominus in introitu tuo, ita & vos peribitis, ſi inobediẽtes fueritis voci Domini Dei veſtri. CAP. IX.

AVdi Iſrael, tu[a] transgredieris' hodie Iordanẽ, vt poſſideas nationes maximas & fortiores te, ciuitates ingentes, & ad cælum vſque muratas, Populũ magnũ atque ſublimẽ, filios enacim quos ipſe vidiſti, & audiſti, quib[9] null[9] poteſt ex aduerſo reſiſtere. Scies ergo hodie quòd Dominus Deus tuus ipſe tranſibit ante te, ignis deuorans atque conſumens, qui conterat eos & deleat atque diſperdat ante faciem tuã velociter, ſicut locutus eſt tibi. Ne dicas in corde tuo cũ deleuerit eos Dominus Deus tuus in cõſpectu tuo, Propter iuſtitiam meam introduxit me Dominus vt terram hanc poſſiderem, cum propter impietates ſuas iſtæ deletæ ſint natiões. Neq; enim propter iuſtitias tuas, & æquitatẽ cordis tui ingredieris vt poſſideas Terras earũ: ſed quia illæ egerunt impiẽ, introeunte te deletæ ſunt: & vt compleret verbũ ſuum Dominus, quod ſub iuramento pollicitus eſt patribus tuis Abraham, Iſaac & Iacob. Scito ergo quòd nõ propter iuſtitias tuas Dominus Deus tuus dederit tibi Terram hãc optimam in poſſeſſionem, cũ duriſſimæ ceruices ſis populus. ¶ Memẽto, & ne obliuiſcaris quomodo ad iracundiã prouocaueris Dominum Deum tuum in ſolitudine: ~ &' ex eo die quo egreſſus es ex Aegypto vſque ad locũ iſtum ſemper aduerſum Dominũ contendiſti. Nam & in Horeb prouocaſti eum, & iratus delere te voluit, quando aſcendi in montem, vt acciperem ~duas' tabulas lapideas pacti quod pepigit vobiſcũ[*] Deus:' & perſeueraui in monte quadraginta diebus ac noctibus, panem nõ comedens, & aquam non bibens. Dedítque mihi Domin[9] duas tabulas lapideas ſcriptas digito Dei, & continentes omnia verba quę vobis locutus eſt in monte de medio ignis, quando concio populi congregata eſt. Cũmque tranſiſſent quadraginta dies, & totidem noctes, dedit mihi Dominus duas tabulas lapideas, tabulas fœderis, dixitque mihi, Surge, & deſcende hinc citò: quia populus tuus quem eduxiſti de Aegypto, deſeruerunt velociter viam quam demonſtraſti eis, fecerũntque ſibi conflatile. Rurſum

cipio tibi hodie, Ne fortè comedas, & ſatur factus domos pulchras extruas & inhabites: Armenta tua & greges tui augeſcant tibi, aurum & argentum multum ſit tibi, & quidquid denique habes augeſcat, Et hinc eleuetur cor tuum, & obliuiſcaris Domini Dei tui qui te eduxit de terra Aegypti, de domo ſeruitutis, Qui dux tuus fuit in deſerto magno & horribili, [in quo fuerunt] ſerpentes vrentes, ſcorpiones, & ſiccitas abſque vlla aqua: ipſe vero[17] prolicuit' tibi aquam è petra duriſſima. Ipſe te aluit mãna in deſerto[18] quod neſcierunt patres tui,' vt ſcilicet affligeret &'[9] tentaret te,' atque ſic tibi tandem benefaceret. Ne diceres in corde tuo, Virtus mea & robur manus meæ parauit mihi hanc opulẽtiam.[10] Memineris itaq;' Domini Dei tui, quia ipſe eſt qui dat tibi virtutem vt opes tibi pares, vt ſcilicet confirmet fœdus ſuũ quod iurauit patribus tuis, vt teſtatur dies hæc. Si vero omnino oblit[9] fueris Domini Dei tui, atque ſequutus fueris deos alios, & colueris eos, adoraueriſq; eos,[21] certiſſime (quod & teſtor vobis hodie) peribitis.' Quemadmodum Gentes quas Dominus[22] perdidit[23] ante vos,' ſic peribitis & vos, eo quòd non obedieritis voci Domini Dei veſtri. CAP. IX.

AVdi Iſrael, tu[1] tranſis' hodie Iordanem, vt ingrediaris, & poſſideas Gentes magnas & robuſtiores te, ciuitates magnas & munitas in cælum vſque, Populum [inquam] magnũ & procerũ,[2] filios Enaxim, de quibus tu noſti & audiſti, Quis ſtaret corã filijs Anax?' Scias itaque hodie, q Dominus Deus tuus ipſe eſt qui præcedit te,[3] ignis' deuorãs:[4] ipſe delebit eos, & ipſe proſternet eos ante te, ipſe exterminabit eos, atque cito perdet' eos, quẽadmodũ pollicitus eſt tibi Dominus. Ne in corde tuo, cũ expulerit eos Dominus De[9] tuus ante te, ſic cogites, Propter iuſtitiã meã introduxit me Dominus vt poſſiderẽ terrã hãc.[5] nã propter impietatẽ gentiũ iſtarum Dominus expellet eas ante te.' Nõ propter iuſtitiã tuam, & propter rectitudinẽ cordis tui, tu venis vt poſſideas terrã earum: ſed propter impietatẽ gentiũ iſtarũ Dominus Deus tuus[6] expellit' eas ante te, vt ſcilicet verbũ quod iurauerat patribus tuis, Abrahamo, Iſaac & Iacob,[7] inconcuſſum ſeruaret.' Scias igitur quòd nõ propter iuſtitiã tuam[8] dat' tibi Dominus Deus tuus terrã iſtã bonã poſſidẽdã, quũ ſis populus[9] præfractæ' ceruicis. ¶ Reuoca in mẽtẽ, & ne obliuiſcaris quomodo irritaueris Dominũ Deũ tuũ in deſerto, ab eo die quo egreſſus es de terra Aegypti,[10] & veniſti' ad locũ iſtum, quàm fueritis rebelles aduerſus Dominũ. Sed & in Horeb ad iram cõcitaſtis Dominum, & iratus Dominus[11] cõtra vos, voluit vos excindere,' Quum ſcilicet aſcẽderem in montem, vt acciperem tabulas lapideas, tabulas[12] fœderis' quod Dominus ferijt vobiſcum,[13] & manerẽ' in monte quadraginta dies & quadraginta noctes:[14] [quãdo]' nec panem comedi, nec aquam bibi. Et dedit quidẽ mihi Dominus duas tabulas lapideas, ſcriptas[15] digito Dei:' erántque in eis omnia verba quæ loquutus erat Dominus vobiſcũ in mõte de medio ignis, in die[16] comitiorum.' Exactis tandẽ quadraginta diebus & quadraginta noctib[9], dedit mihi Dominus duas tabulas lapideas, tabulas fœderis. Dixitque mihi Dominus, Surge, & feſtinanter hinc deſcende, quoniam[17] perperam egit' populus tuus quem eduxiſti de Aegypto, receſſerunt cito de via quã[18] præſcripſeram' eis: fecerunt [enim] ſibi ſimulachrum fuſum. Et ruſum dixit

¶ 17 vt, eduxit ¶ 18 vt, incognito patrib[9] tuis, ¶ 19 vt, probaret te, &c. i. vt ſi de tua probata, tandẽ, ſiue ad extremũ te afficeret beneficio non vulgari: vt tãdẽ te mitteret in poſſeſſionẽ Terræ ſanctæ. ¶ 20 vt, Sed memineris ¶ 21 Heb. teſtor [ſub. cælum & terram] contra vos hodie, q certiſſime peribitis. ¶ 22 perditur[9] eſt. Præteritum apud Hebræos pro futuro. ¶ 23. i. ſub aduentũ veſtrum. vt, propter vos.

IX.

¶ 1 vt, tranſiturus es ¶ 2 filios gigantũ, quem [ſcilicet populum] tu noſti, & de quo tu audiſti, [ſub. ab exploratoribus quæ ſequũtur,] Quis reſiſtet aduerſus gigãtes? ¶ 3 Subaudiendũ eſt TANQVAM, aut ſimilis dictio, tãquam ignis. ¶ 4 ipſe [enim] delebit eos, & idem humiliabit eos ante te: & ita expelles eos, & perdes velociter &c. ¶ 5 & propter improbitatem ipſarum gentiũ expulit eas à facie tua. ¶ 6 pręſens pro futuro, expulſurus eſt. ¶ 7 confirmaret. ſtabiliret. ¶ 8 vt, daturus eſt ¶ 9 duræ. i. rebellis, qui nõ pareas Domino Deo tuo. ¶ 10 donec veneris

¶ 11 Heb. contra vos ad delendos vos. i. iratus eſt ita vt interminaretur ſe deleturum vos. ¶ 12. i. in quibus ſcriptum erat pactum quod pepigerat &c. ¶ 13 vt, tunc remanſi ¶ 14 vt, [vbi] ¶ 15 . i. diuinitus. Digito Dei, pro, digito ſuo. Hebraiſmus. ¶ 16 congregationis. i. die quo congregati eſtis vt audiretis conditiones pacti quod inire volebat vobiſcũ. ¶ 17 Heb. corrupit ſeſe. i. lapſus eſt popul[9] in idololatriã. ¶ 18 præceperã. Legẽ intelligit qua vetat idololatria.

Digitized by Google

Dominus ad me in hęc verba,[9]Vidi populū iſtū,
& en populus eſt præfractæ ceruicis,'Sine vt ex-
cindam eos & [10]deleam nomen eorum ſub cæ-
lo,'&[11]faciā te in gentem robuſtiorem & maio-
rem quàm ſint illi. ¶Vertens itaque deſcendi de
monte,mons autem igne ardebat, erántque ta-
bulæ fœderis in ambabus manibus meis:[12]& vi-
di,& ecce peccaueratis'in Dominū Deū veſtrum,
& feceratis vobis vitulum fuſum,receſſeratis ci-
tò de via quā vobis præſcripſerat. Et apprehēſis
duabus tabulis, abieci eas de ambabus manibus
meis,atque confregi eas vobis ſpectātibus. Pro-
ſtratus ergo coram Domino, vt antea, quadra-
ginta dies & quadraginta noctes,nec panē com
edi,nec aquā bibi,propter omnia peccata veſtra
quæ perpetraueratis,faciendo malum in oculis
Domini,vt eum ad iram prouocaretis.[13]Expaui
enim à naſo & calore Domini quo' indignaba-
tur Dominus cōtra vos,vt etiā ſtatuerit vos per-
dere,ſed exaudiuit me Dominus etiā tunc. ¶Et
aduerſum Aharonem quoque exarſit Dominus
valde,[14]volens' delere eū:tum ſupplicabā & pro
Aharone illo ipſo tempore. Peccatū quoque ve-
ſtrum quod feceratis,nempe vitulū, tuli,& igne
illum combuſſi,& contudi eum molendo, idque
bene, donec puluis fieret tenuis, abiecique pul-
uerē eius in torrentē qui[15]è monte' deſiuit.¶Et
in [16]Tabera quoque,in Maſſa, & in Kibroth-ha-
taaba' irritaſtis Dominū:& quum Dominus mit-
teret vos de[17]Kadeſ-barnea,' huiuſmodi mādā-
tis, Aſcēdite, & occupate terram quā dedi vobis:
exacerbaſtis os Domini Dei veſtri, & non credi-
diſtis ei,neque auſcultaſtis voci eius.[18]Amari'fu
iſtis in Dominū à die quo vos cognoui. Prōcidi
itaq; corā Domino per quadraginta dies & qua-
draginta noctes, '[19]quibus meipſum proſtraui,'
quoniā decreuerat Dominus quòd vellet vos de-
lere.Oraui igitur ad Dominum,& dixi, Domine
Deus, ne perdas populum tuū & hæreditatē tuā,
quā redemiſti[20]magnitudine tua,' atque de Æ-
gypto manu valida eduxiſti. Recordare ſeruorū
tuorum Abrahæ, Iſaac & Iacob, & ne reſpicias
ad duritiam huius populi, ad impietatē eius, &
ad peccatum eius. Ne fortè dicant [21]in terra' de
qua eduxiſti nos,[22]Non poteſt' eos Dominus in-
troducere in terram quā pollicitus eſt eis,[23]odio
habuit eos, & ob hoc eduxit eos,'vt interficeret
eos in deſerto.En ipſi populus tuus & hæreditas
tua, quos virtute tua magna & brachio exerto
eduxiſti.

CAP. X.

IN illo tempore dixit Dominus ad me, [1]Scal-
pe' tibi duas tabulas lapideas inſtar priorum,
& aſcende ad me in montem,facitſque tibi ar-
cam ligneam.Et ſcribā in tabulas illas verba il-
la quæ fuerant in prioribus tabulis quas cōfre-
giſti,ponéſque eas in eam arcā. Feci igitur arcā
de lignis[2]ſiti,'&[3]ſcalpſi'duas tabulas lapideas in-
ſtar priorū,aſcēdique in mōtē, habēs duas tabu-
las in manu mea.Et ſcripſit in tabulis [4]ſecundū
priorē ſcripturam,' decē verba quæ locutus fue-
rat Dominus ad vos in monte de medio ignis in
die[5]comitiorū,'deditque eas Domin' mihi.Et cō
uerſus deſcēdi de mōte, & poſui tabulas in arcā
quam extruxeram, & ſunt ibi, quemadmodum
præceperat mihi Dominus. ¶Filij autem Iſrael[6]proficiſcebantur [7]de Beeroth-filiorum-Iaecan in
[8]Moſera,'vbi [9]mortuus'eſt Aharon atque ſepultus,& fūctus eſt ſacerdotio pro eo Eleazar fili' eius.

ſímque ait Dominus ad me,Cerno quòd popu- C
lus iſte duræ ceruicis ſit: dimitte me vt conterā
eum,& deleam nomen eius de ſub cælo, & con-
ſtituam te ſuper Gentem quæ hac maior & for-
tior ſit. ¶Cúmque de monte ardente deſcende-
rem, & duas tabulas fœderis vtraque tenerē ma
nu, vidiſſemq; vos peccaſſe Domino Deo veſtro,
& feciſſe vobis vitulum cōflatilem, ac deſeruiſſe
velociter viam eius quā vobis oſtēderat: Proieci
tabulas de manibus meis,confregique eas in cō-
ſpectu veſtro.Et prōcidi ante Dominū ſicut pri',
quadraginta diebus & noctibus panē nō come-
dens,& aquam non bibēs,propter omnia pecca-
ta veſtra quæ geſſiſtis contra Dominum, & eum
ad iracūdiam prouocaſtis.Timui enim indigna-
tionē & iram illius,qua aduerſum vos cōcitatus,
delere vos voluit.& exaudiuit me Dominus etiā
hac vice.¶Aduerſum Aaron quoque vehemēter
iratus,voluit eum conterere,& pro illo ſimiliter
deprecatus ſum.Peccatum autē veſtrum quod fe
ceratis,id eſt vitulum,arripiens, igne combuſſi,
& in fruſta comminuens, omninóque in pulue-
rem redigēs,proieci in torrentem qui de monte
deſcendit.¶In incendio quoque,& in Tentatio-
ne,& in Sepulchris-concupiſcentiæ prouocaſtis
Dominū:& quando miſit vos de Cades-barne,di
cens,Aſcendite, & poſſidete Terrā quam dedi vo
bis.& contempſiſtis imperiū Domini Dei veſtri,
& non credidiſtis ei: neque vocē eius audire vo-
luiſtis,Sed ſemper fuiſtis rebelles à die qua noſſe
vos cœpi.Et iacui corā Domino quadraginta die-
bus ac noctib',quib' eū ſuppliciter deprecabar,
ne deleret vos vt fuerat cōminatus.Et orans di-
xi, Domine Deus, ne diſperdas populum tuum,
& hæreditatem tuam, quā redemiſti in magni-
tudine tua, quos eduxiſti de Ægypto in manu
forti.Recordare ſeruorū tuorum Abrahā, Iſaac,
& Iacob:ne aſpicias duritiā populi huius,& im-
pietatem atque peccatum.Ne forte dicant habi-
tatores Terræ, de qua eduxiſti nos, Non poterat
Dominus introducere eos in Terram quā polli-
citus eſt eis,& oderat illos:idcirco eduxit, vt in-
terficeret eos in ſolitudine.Qui ſunt popul' tuus
& hæreditas tua, quos eduxiſti in fortitudine
tua magna, & in brachio tuo extento.

CAP. X.

IN tempore illo dixit Dominus ad me, Dola ti-
bi duas tabulas lapideas, ſicut priores fuerūt,
& aſcende ad me in montem: faciéſque arcam li-
gneam,Et ſcribam in tabulis verba quę fuerunt
in his quas antè confregiſti,ponéſque eas in ar-
ca. Feci igitur arcā de lignis ſetim: cúmque do-
laſſem duas tabulas lapideas inſtar priorū,aſcē-
di in mōtē,habēs eas in manibus. Scripſitque in
tabulis iuxta id quod prius ſcripſerat, Verba de-
cem,quæ locut' eſt Dominus ad vos in monte de
medio ignis, quādo populus congregatus eſt: &
dedit eas mihi.Reuerſúſque de monte,deſcēdi, &
poſui tabulas in arcā quā fecerā,quæ hucuſq; ibi
ſunt,ſicut mihi præcepit Dominus. ¶Filij autē B
Iſrael mouerunt caſtra ex Beroth-filiorū-Iacan
in Moſera, vbi Aaron mortuus & ſepultus eſt, N
pro quo ſacerdotio funct' eſt Eleazar filius eius.

Tabu- fring- ſes. Deſe- Dei. Orat- ſicū.

¶19 vl,Contemplatus ſum populum hunc,& ſanè populus duræ ceruicis eſt.i.immorigerus & rebellis. ¶20.i.faciā vt amplius nō nominētur ſub cælo. ¶21.i.faciam vt ex te prodeat gens numeroſior & robuſtior illo populo Iſraelitico. ¶22 vl, Cúmque aſpexiſſem, deprehendi vos peccaſſe ¶23 Timebam enim propter irā & indignationē qua ¶24 vl,ita vt paratus eſſet ¶25 ſub.Sinai. ſiue Horeb. ¶26 Locorū nomina ex euentu impoſita. Tabera,conflagrationem ſignificat:Maſſa, tentationem: Kibroth-hataaba, ſepulchra concupiſcētię.q.d.In eo loco qui dictus fuit conflagratio,propter cōbuſtionē in eo factam,Nume.11.a.& in eo loco qui poſtea dictus eſt Tentatio,Exo.17.b. & in alio loco qui poſtea cognominat' eſt Sepulchra-concupiſcētiæ,Nume.11.a. ¶27 De Cadeſ-barne miſſi ſūt exploratores: & quādo redierūt,adhuc populus erat in Cadeſ-barne. ¶28 vl, Rebelles ¶29 q.d. tanto autē temporis ſpatio corrui ante Deum,vt orarem.

¶30.i.viribus tuis inſuperabilibus.Declarat id,quū ſtatim pōſt dicit,in manu forti. ¶31 incolæ terræ ¶32 Quia nō potuit ¶33 quòd odio habuiſſet eos,ipſe eos eduxit, X. ¶1 Præcide. Dola ¶2 vl, cedrinis. Ea ligna non patiuntur putredinem. ¶3 præcidi.vl,dolaui ¶4 vl,quæ prius ſcripſerat, ¶5 congregationis.i.die quo congregati eſtis vt audiretis conditiones pacti quod inire volebat vobiſcū. ¶6 profecti ſunt ¶7.i.ex Cades,vt Nume.20.d.legitur.nam loca habent diuerſa nomina. ¶8 Hic locus dicitur Nume.20.d,Hor mons. ¶9 Nō eo anno mortuus eſt Aaron quo peccauit,ſed quadrageſimo anno pōſt.

Digitized by Google

[...]inde venerūt in Gadgad: de quo loco profecti, [ca]ſtrametati ſunt in Getebatha, in terra aquarū atque torrētiū. ¶Eo tempore ſeparauit tribum Leui, vt portaret arcam fœderis Domini, & ſtaret [cor]am eo in miniſterio, ac benediceret in nomi[ne] illius vſque in præſentem diem. Quam ob rē [no]n habuit Leui partē, neque poſſeſſionē cū fra[tri]bus ſuis: quia ipſe Dominus poſſeſſio eius eſt, [ſic]ut promiſit ei Dominus Deus tu⁹. ¶Ego autē [ſte]ti in monte, ſicut prius, quadraginta diebus [ac no]ctibus: exaudiuitque me Dominus etiā hac [vice], & te perdere noluit. Dixitque mihi, Vade, & [præcede] populum, vt ingrediatur, & poſſideat [terram] quam iuraui patribus eorum vt trade[rem e]is. ¶Et nunc Iſrael quid Dominus Deus tuus [petit] à te, niſi vt timeas Dominum Deum tuum, [& a]mbules in vijs eius, & diligas eum, ac ſeruias [Dom]ino Deo tuo in toto corde tuo, & in tota a[nima] tua: Cuſtodiasque mandata Domini, & ce[remo]nias eius quas ego hodie præcipio tibi, vt [bene ſi]t tibi? En Domini Dei tui cælum eſt, & cæ[lum] cæli, terra, & omnia quæ in ea ſunt: Et tamē [patri]bus tuis cōglutinatus eſt Dominus, & ama[uit eos], elegitque ſemen eorū poſt eos, id eſt vos, [de cu]nctis Gentibus, ſicut hodie comprobatur. [Circum]cidite igitur præputium cordis veſtri, & [ceruice]m veſtrā ne induretis amplius: Quia Do[minus] Deus veſter ipſe eſt Deus deorum, & Do[minus] dominantium, Deus magnus & potens, [& terri]bilis, qui perſonam non accipit, nec mu[nera. Fa]cit iudiciū pupillo & viduæ, amat per[egrinu]m, & dat ei victum atque veſtitum. & vos [ergo ama]te peregrinos, quia & ipſi fuiſtis adue[næ in] terra Ægypti. Dominum Deum tuum [timebis], & ei ſoli ſeruies: ipſi adhærebis, iura[bisque] in nomine illius. Ipſe eſt laus tua, & Deus [tuus], qui fecit tibi hæc magnalia & terribilia [quæ vi]derunt oculi tui. In ſeptuaginta anima[bus de]ſcenderunt patres tui in Ægyptū: & ecce [nunc] multiplicauit te Dominus Deus tuus ſicut [ſtellas] cæli.

CAP. XI.

Ama itaque Dominū Deum tuum, & obſerua [e]ius præcepta eius & ceremonias, iudicia atque [m]andata omni tempore. Cognoſcite hodie (quæ [ig]norant filij veſtri qui non viderunt) diſciplinā [D]omini Dei veſtri, magnalia eius & robuſtā ma[num], extentūmque brachiū, Signa & opera quæ [feci]t in medio Ægypti Pharaoni regi, & vniuer[ſæ] terræ eius, Omnique exercitui Ægyptiorū, & [equ]is ac currib⁹: quomodo operuerint eos aquæ [mar]is-rubri, cum vos perſequerentur, & deleue[rit] eos Dominus vſque in præſentem diem: Vo[bis]que quæ fecerit in ſolitudine, donec veniretis [ad] hunc locū: Et Dathan atq; Abiron filijs Eliab, qui fuit filius Ruben: quos aperto ore ſuo terra [ab]ſorbuit cum domibus & tabernaculis, & vni-

¶Hinc proficiſcebātur in [10]Gudgoda, & de Gudgoda in Iotbata [11]terram quæ torrētes habet aquarum. ¶Tūc tēporis ſeparauit Dominus tribum [12]Leui, vt portaret arcam fœderis Domini, [&] vt aſtaret coram Domino ad miniſtrandū ei, [13]benèque imprecaretur [14]in nomine eius vſque in præſentem diem. Et ob hanc cauſam non ceſſit Leuitis pars & hæreditas cum fratribus ſuis, ſed Dominus eſt hæreditas illorum, ſicut Dominus Deus tuus illis loquutus eſt. ¶Ego autē [15]ſteti in mōte iuxta priores dies, quadraginta [ſnēpe] dies & quadraginta noctes, exaudiuitq; me Dominus etiā tū, & noluit te Dominus perdere. [16]Et dixit Dominus ad me, Surge & præcede in profectione populum iſtum, vt ingrediantur & poſſideant terram quam iuraui patribus eorum vt traderem eis. ¶Et nunc Iſrael, quid Dominus Deus tuus petit à te, niſi vt timeas [17]Dominum Deum tuum, & incedas in cunctis vijs eius, diligas eum, & ſeruias Domino Deo tuo [18]toto corde tuo, & [19]tota anima tua? [20]Vt ſcilicet cuſtodias præcepta & ſtatuta eius, quæ ego præcipio tibi hodie bono tuo. En Domini Dei tui cælum eſt, [21]& cæli cælorum, terra quoque & quicquid in ea eſt, [22]Duntaxat tamen in patres tuos amorem effudit Dominus, vt eos diligeret, & eligeret ſemen eorum [23]poſt eos, nempe vos, præ omnibus populis, vt hodie [ſvidere licet.] ¶[24]Circuncidite igitur præputium cordis veſtri, & [25]ceruicem veſtrā amplius ne induretis, Quia Domin⁹ Deus veſter [26]ipſe eſt Deus deorum, & [27]Dominus dominorum, Deus magnus, fortis & metuendus, qui perſonam non recipit, [28]neque accipit munus. Ipſe ius dicit pupillo & viduæ, atque amat peregrinum, [29]vt det illi victum & veſtitum. Diligite igitur & vos peregrinum, quia peregrini fuiſtis in terra Ægypti. Dominum Deum tuum time, & ei ſerui, adhære ei, & iura [30]per nomen eius. Ipſe eſt [31]laus tua, & Deus tuus, qui fecit [32]tecum magnalia hęc, & terribilia illa quæ viderunt oculi tui. [33]Cum ſeptuaginta animabus deſcenderunt patres tui in Ægyptum, & nunc poſuit te Dominus Deus tuus [34]& multiplicauit te veluti ſtellas cæli.

CAP. XI.

Dilige itaque Dominum Deum tuum, & [1]obſerua cuſtoditionem eius, ritus eius, iudicia eius, & præcepta eius, idque cunctis diebus. [2]Cognoſcite hodie (quoniā [3]non cū filijs veſtris, qui non cognouerūt neque viderūt) [4]diſciplinā Domini Dei veſtri, [5]magnalia eius, manū eius validā, & brachiū eius [6]extētum, Signa eius & opera eius, quæ fecit inter Ægyptios, Pharaoni regi Ægypti, & vniuerſæ regioni eius, Quæ denique fecit copijs Ægypti, equis eius, atque curribus eius, [7]quomodo reduxerit aquas maris carecto ſi ſuper eos, dum illi inſectarentur vos à tergo, perdideritque eos Dominus vſque in præſentem diem: Sed & quæ fecit [8]vobis in deſerto, donec veniretis ad locum iſtum: Item quæ fecit ipſi Dathan & Abiram, & filijs Eliab filij Ruben, dum [ter]ra os ſuum aperiret, & deuoraret eos, ſimulque domus eorum, & tentoria eorum, & cunctam

¶10 Hic loc⁹ dicitur & Oboth, Nume. 20. ¶11 .i. patriā in qua multi ſunt amnes. ¶12 Hic non eſt nomen proprium, ſed appellatiuum. Leuitas intelligit qui nō erāt ſacerdotes. ¶13 ſub. populo Vide Nume. 6, ad finē capitis. ¶14 .i. Inuocato eius nomine. ¶15 ſubſtiti. vl, ſteteram ¶16 Tādem dixit ¶17 .i. ipſū. Hebraiſmus. ¶18 vl, tota mēte tua, ¶19 .i. toto affectu ¶20 Cuſtodiēdo ¶21 Eadē vox hic ter repetitur, incrementi cauſa. q.d. cæli vaſtiſſimi qui ſeſe latiſſime porrigunt. vl, & cæli cælorum .i. & omnia quæ in illis ſunt. ¶22 Veruntamē [vl, Tātummodo] in patribus tuis beneplacitum eſt Domino, diligendo eos, & deligendo &c. i. Solum patres tuos vehementiſſime dilexit, non alias nationes: & propter eos ſolos te delegit quem amaret, & beneficijs omnis generis cumularet. ¶23 .i. ipſis mortuis. ¶24 .i. Tollite velum & operimentū quo impeditur cor veſtrum & [ocu]li veſtra ne videat. Curate vt videat cor veſtrum, & cernat res agendas vobis. ¶25 Hoc eſt, ne poſthac recuſetis Domino obſequi. ¶26 .i. vnicus eſt Deus qui primas tenet inter omnes deos. ¶27 q.d. lōge maior & potentior eſt [ij]s quos idololatræ deos vocant. ¶28 ſub. vt iniuſte iudicet. ¶29 dando ei ¶30 ſub. non autem per nomen idoli cuiuſcunque. ¶31 Hebraiſmus. i. de quo gloriari debes, iactando eius beneficia erga te. ¶32 .i. tua cauſa. In gratiā tuam fecit has res maximas. A quo tanta beneficia accepiſti. ¶33 .i. Cum patres tui deſcenderunt in Ægyptū, tantum erant ſeptuaginta perſonæ. Hebraiſmus. ¶34 Heb. ſicut ſtellas cæli in multitudinē. X I. ¶1 cuſtodi cuſtodiam eius, nēpe ſtatuta. i. cuſtodi ea quæ præcepit cuſtodiēda, nēpe rit⁹ eius, &c. ¶2 vl, Scitote hodie. i. Opere oſtēdite vos intelligere, & memoria tenere diſciplinā & caſtigationē qua erudijt vos Dominus. non enim loquor de rebus futuris, ſed de præteritis. ¶3 ſub. loquor. Paulo pòſt ſequitur, Oculi enim veſtri viderūt omnia &c. tanquā reddat rationē quare eos alloquatur, nō filios eorū: quia filij veſtri non viderūt, ſed vos. ¶4 vl, caſtigationē. i. quibus modis vos erudiuit Dominus poſt egreſſum ex Ægypto. ¶5 .i. magnificentiā & magnitudinē eius. ¶6 q.d. paratā ad feriendum. ¶7 quando inundare fecit. i. quando obruit eos aquis Maris-rubri. ¶8 vl, propter vos

Digitized by Google

ſubſtantiā eorū' quā habebant in medio vniuerſi Iſraelis. ¶[10] Etenim oculi veſtri viderunt' vniuerſum opus Domini magnum quod fecit. Cuſtodite igitur omnia præcepta, quæ ego præcipio tibi hodie, vt corroborati introeatis & poſſideatis terrā, ad quam vos tranſitis poſſidendā, Et vt prorogetis dies ſuper terram quam iurauit Dominus patribus veſtris, [11] vt daret illis,' atq; ſemini eorum terram fluentem lacte & melle. Quoniam terra iſta ad quam tu iam proficiſceris vt occupes eam, non eſt ſicut terra Ægypti de qua egreſſi eſtis, vbi ſeminabas ſemen tuū, & [12] rigabas pedibus tuis quemadmodū hortum olerum. Terra autem iſta ad quam tu tranſis vt eam poſſideas, montes habet & valles, & [13] ex aquis cæleſtibus irrigatur.' Hanc terrā Dominus Deus tuus [14] inuiſit, ſúntque oculi' Domini Dei tui iugiter ſuper eam, ab initio anni ad finem vſque. ¶Si itaque diligenter audieritis præcepta mea, quæ ego præcipio vobis hodie, [15] vt diligatis Dominū Deum veſtrū, & ſeruieritis ei' toto corde veſtro, & toto animo veſtro, [16] Dabo' pluuiam terræ veſtræ ſuo quoq; tempore, pluuiā [17] tēpeſtiuā' & ſerotinā, vt colligas frumētū tuū, vinū tuū, & oleū tuū. Dabo inſuper herbā in agro tuo pro iumētis tuis, vt & tu comedas & ſatieris. ¶Cauete autē ne cor veſtrū ſeducatur, vt recedatis & ſeruiatis dijs alijs, adoretíſq; eos, Et exardeſcat ira Domini cōtra vos, claudátq; cælū ne veniat pluuia, & terra nō det prouentū ſuū, pereatíſq; cito de terra iſta bona, quā Dominus dat vobis. [18] Reponite itaq;' verba iſta mea [19] in cor veſtrū, & in animum veſtrum,' eáque vt ſignū ligate ad manum veſtram, vt ſint [20] veluti monumentum' inter oculos veſtros. Docete etiam ea filios veſtros, [21] vt ſerio loquātur de eis, quū deſides domi tuæ, & quum es in itinere, quum cubitum vadis, quū ſurgis.' Scribes quoque ea ſuper poſtes domus tuæ, & in portis tuis, Vt prorogentur dies veſtri, & dies filiorum veſtrorum ſuper terram, quam iurauit Dominus patribus veſtris, [22] vt daret eis, [23] tantiſper dum dies cælorum ſunt ſuper terrā.' Nam ſi diligenter cuſtodieritis omnia præcepta illa quæ ego præcipio vobis, vt faciatis ea, nempe vt diligatis Dominum Deum veſtrum, & ambuletis in omnibus vijs eius, adhæreatíſq; ei, Tunc exterminabit Dominus cūctas Gentes iſtas [24] à facie veſtra,' & vos occupabitis Gentes magnas, & quæ robuſtiores ſunt vobis. Omnis locus quem plāta pedis veſtri calcauerit, veſter erit, [25] à deſerto & Libano, à fluuio inquam Euphratis, vſq; ad mare [26] vltimū.' erūt limites veſtri. [27] Nemo audebit vobis reſiſtere,' quoniā [28] pauorē veſtrū & timorē veſtrū dabit Dominus De' veſter ſuper faciē toti' terræ quā calcaturi eſtis,' ſicut loquutus eſt vobis. ¶En ego [29] pono' hodie in conſpectu tuo [30] benedictionē & execrationē.' Benedictionē [quidē,] ſi obtēperaueritis pręceptis Domini Dei veſtri, quæ ego præcipio vobis hodie. Execrationē verò, ſi non obedieritis præceptis Domini Dei veſtri, ſed receſſeritis à via quā ego præcipio vobis hodie, vt ſequamini deos alios, [31] quos nō nouiſtis. ¶Quum itaq; Dominus Deus tuus introduxerit te in terram, ad quam tu proficiſceris vt eam poſſideas, [32] pones benedictionem ſuper

uerſa ſubſtantia eorum, quam habebant in medio Iſrael. ¶Oculi veſtri viderunt omnia opera Domini magna quæ fecit, Vt cuſtodiatis vniuerſa mādata illius, quæ ego hodie præcipio vobis, & poſſitis introire, & poſſidere Terrā ad quam ingredimini, Multóque in ea viuatis tempore: quam ſub iuramento pollicitus eſt Dominus patribus veſtris, & ſemini eorū, lacte & melle manantem. Terra enim ad quam ingrederis poſſidendā, non eſt ſicut Terra Ægypti de qua exiſti, vbi iacto ſemine in hortorum morem aquæ ducuntur irriguæ: ſed montuoſa eſt & campeſtris, de cęlo expectans pluuias, Quam Dominus Deus tuus ſemper inuiſit, & oculi illi' in ea ſunt à principio anni vſque ad finem eius. ¶Si ergo obedieritis mādatis meis, quę ego hodie pręcipio vobis, vt diligatis Dominum Deum veſtrū, & ſeruiatis ei in toto corde veſtro, & in tota anima veſtra: Dabit pluuiam terræ veſtræ temporaneam & ſerotinam, vt colligatis frumentū, & vinum, & oleum, Fœnúmque ex agris ad paſcenda iumēta, & vt ipſi comedatis ac ſaturemini. ¶Cauete ne forte decipiatur cor veſtrum, & recedatis à Domino, ſeruiatíſque dijs alienis, & adoretis eos: Iratúſq; Dominus claudat cælū, & pluuiæ nō deſcēdant, nec terra det germē ſuum, pereatíſq; velociter de Terra optima quā Dominus daturus eſt vobis. Ponite hæc verba mea in cordib' & in animis veſtris, & ſuſpendite ea pro ſigno in manib', & inter oculos veſtros collocate. Docete filios veſtros, vt illa meditentur, quādo ſederis in domo tua, & ambulaueris in via, & accubueris atque ſurrexeris. Scribes ea ſuper poſtes & ianuas domus tuæ: vt multiplicentur dies tui, & filiorum tuorum in Terra quam iurauit Dominus patribus tuis vt daret eis quamdiu cælum imminet terræ. ¶Si enim cuſtodieritis mandata quæ ego præcipio vobis, & feceritis ea, vt diligatis Dominum Deum veſtrum, & ambuletis in omnibus vijs eius, adhærentes ei, Diſperdet Dominus omnes Gentes iſtas ante faciem veſtram, & poſſidebitis eas quæ maiores & fortiores vobis ſunt. ¶Omnis locus quem calcauerit pes veſter, veſter erit: à deſerto, & à Libano, & à flumine magno Euphrāte vſque ad mare Occidentale erunt termini veſtri. Nullus ſtabit contra vos: terrorem veſtrum & formidinem dabit Dominus Deus veſter ſuper omnē terrā quā calcaturi eſtis, ſicut locutus eſt vobis. ¶En propono in cōſpectu veſtro hodie benedictionē & maledictionē: benedictionē, ſi obedieritis mādatis Domini Dei veſtri, quæ ego hodie præcipio vobis: Maledictionē, ſi non obedieritis mādatis Domini Dei veſtri, ſed receſſeritis de via quam ego nunc oſtendo vobis, & ambulaueritis poſt deos alienos, quos ignoratis. ¶Cum verò introduxerit te Dominus Deus tuus in Terram ad quam pergis habitandam, pones benedictionē ſuper

¶9 quæ erat in pedibus eorum in medio toti' Iſraelis. Hebraiſmus eſt, pro, quam ſubſtantiam habebant præſentem. ¶10 Poſſet ſubaudiri, Alloquor inquam vos, quorū oculi viderunt &c. Vel ſubaudiatur verbum præcedens Cognoſcite, vel Scitote, & memoria tenete beneficia Dei quæ vosipſi vidiſtis eum in vos cōtuliſſe, non autem filij veſtri. ¶11 ſe daturum illis, ¶12 Irrigare pede ſuo hortum, eſt deducere aquam quocunq; quis vult per ſulcos. Ægypt' enim ſulcis ex Nilo deriuatis irrigabatur. q. d. humana ope irrigabatur: at terra Chanaan de cælo irrigabitur. ¶13 Heb. de pluuia cæli bibet aquam. i. quæ irrigari ſolet aqua cæleſti, nō aqua arte ducta per ſulcos. ¶14 Heb. requirit, & ſemper oculi &c. i. cuius curā habere ſolitus eſt, ſempérque reſpicit ſiquid deſit. ¶15 vel, diligendo Dominum Deum veſtrū, & colendo eū ¶16 Tū dabo. De' loquit̄. ¶17 ſiue, tēporaneā. Pluuiam tempeſtiuā ſiue tēporaneā vocat eam quæ decidit ſemente iacta, germinationis cauſa. Serotinam autē pluuiā intelligit eam quæ decidere ſolet in Martio, quū iam grandior eſt ſeges. ¶18 vel, Sed ponite ¶19. i. in animum & affectum veſtrum. ¶20 vt frontalia ¶21 vt loquamini de eis, [vel, vt cōmentemini de eis,] quando manebis in domo tua, quādo ambulabis per viā, quando iacebis in lecto, & ſurges. q. d. omni tempore. ¶22 quod tandē eis illā daret, ¶23 iuxta dies cæli ſuper terrā. i. quamdiu cæli imminebunt terræ, hoc eſt in æternū. ¶24 . i. ſub aduentū veſtrū. ¶25 q. d. à deſerto Sin Meridionali, & Libano qui eſt in parte Septentrionali, & Euphrate Orientali, vſq; ad &c. Tēpore Salomonis ditio Hebræorū protenſa eſt in Euphratē, nec ante. ¶26. i. mediterraneū. ¶27 Heb. Nullus ſtabit corā vobis. i. Nemo reſiſtet vobis. ¶28 Hebraiſmus, pro, Domin' reddet vos formidabiles incolis omniū terrarū quas calcaturi eſtis. ¶29 vel, propoſiturus ſum. ¶30, vel, fœlicitatē & infœlicitatē. ¶31. i. quorū vires non eſtis experti, neq; eorū miracula vidiſtis. ¶32 vel, dabis. i. te hortatore & auſpice curabit Ioſue pronuntiandam benedictionem à Leuitis: cui reſpōdebunt tribus quæ erūt in monte Garizim. Lege finem capitis X X V I I, huius libri, & Ioſue V I I I caput.

Digitized by Google

[illegible] montem Garizim, maledictionem ſuper mon-
[illegible] Hebal: qui ſunt trans Iordanem poſt viam
quæ vergit ad ſolis occubitum in Terra Cha-
[illegible], qui habitat in campeſtribus contra Gal-
[illegible], quæ eſt iuxta vallem tendētem & intrā-
[illegible]. Vos enim trāſibitis Iordanē, vt poſſi-
[illegible] Terrā quam Dominus Deus veſter datur'
[illegible] vobis, vt habeatis & poſſideatis illā. Videte er-
[illegible] vt impleatis ceremonias atq; iudicia quæ e-
[illegible] hodie ponā in cōſpectu veſtro. CAP. XII.

HAec ſunt præcepta atq; iudicia quæ facere
[illegible] debetis in Terra quā Dominus Deus patrū
[illegible] daturus eſt tibi, vt poſſideas eam, cun-
[illegible] diebus quibus ſuper humū gradieris. ¶Sub-
[illegible] omnia loca in quibus coluerunt Gentes
[illegible] poſſeſſuri eſtis) deos ſuos, ſuper mōtes ex-
[illegible] & colles, & ſubter omne lignum frondo-
[illegible] Diſſipate aras earum, & cōfringite ſtatuas,
[illegible] igne comburite, & idōla comminuite: diſ-
[illegible] nomina earū de locis illis. ¶Non facie-
[illegible] Domino Deo veſtro: Sed ad locum quē ele-
[illegible] Dominus Deus veſter de cunctis tribubus
[illegible] vt ponat nomen ſuū ibi, & habitet in eo,
[illegible] offeretis in loco illo holocauſta & vi-
[illegible] veſtras, decimas & primitias manuū ve-
[illegible], & vota atq; donaria, primogenita boū
[illegible]. Et comedetis ibi in conſpectu Domi-
[illegible]: ac lętabimini in cūctis ad quæ mi-
[illegible] vos & domus veſtræ, in quib' be-
[illegible] vobis Dominus Deus veſter. Non faci-
[illegible] nos hic facimus hodie, ſinguli quod
[illegible] videtur. Neque enim vſque in præ-
[illegible] veniſtis ad requiem, & poſſeſſionem
[illegible] Dominus Deus veſter daturus eſt vobis.
[illegible] Iordanē, & habitabitis in Terra quā
[illegible] Deus veſter daturus eſt vobis, vt requi-
[illegible] cunctis hoſtibus per circuitum: & abſq;
[illegible] habitetis. In loco quem elegerit Do
[illegible] Deus veſter, vt ſit nomen eius in eo, illuc
[illegible] quæ præcipio, conferetis, holocauſta*, &
[illegible] decimas, & primitias manuū veſtra-
[illegible]: & quicquid præcipuum eſt in muneribus
[illegible] voueritis Domino. Ibi epulabimini corā Do-
[illegible] Deo veſtro, vos & filij ac filiæ veſtræ, famu-
[illegible] ancillæ atque Leuites, qui in vrbibus veſtris
[illegible] moratur: neq; enim habet aliam partē &
[illegible] poſſeſſionē inter vos. Caue ne offeras holocauſta
[illegible] omni loco quē videris: ſed in eo quē ele-
[illegible] Dominus, in vna tribuū tuarū offeres ho-
[illegible] & facies quæcunque præcipio tibi. ¶Si autē
[illegible] volueris, & te eſus carnium delectaue-
[illegible], & comede iuxta benedictionē Domi-
[illegible] tui, quā dedit tibi in vrbibus tuis: ſiue im-
[illegible] fuerit. hoc eſt maculatum & debile: ſiue
[illegible], hoc eſt integrum & ſine macula, quod
[illegible] licet, ſicut capreā & ceruū comedes, Abſq;
[illegible] ſanguinis, quē ſuper terrā quaſi aquā
[illegible]. ¶Nō poteris comedere in oppidis tuis
[illegible] frumenti, & vini & olei tui, primogenita
[illegible] rū & pecorū, & omnia quę voueris, & ſpō-

montem Garizim, & execrationē ſuper montē
Ebal, [13]qui ſunt' trās Iordanem [14]poſt viam occa
ſus' ſolis in terra Chananæi, qui habitat in [15]pla
nitie' eregione Gilgal, iuxta [16]querceta' More.
Nam vos trāſibitis Iordanē, vt introeuntes poſ-
ſideatis terram, quā Dominus Deus veſter [17] dat'
vobis, hæreditateq; accipietis eā, & habitabitis in
ea. Obſeruate ergo vt faciatis omnia ſtatuta & iu-
dicia quæ ego hodie vobis propono. CAP. XII.

H[1]AEc ſunt ſtatuta & iudicia, quæ' cuſtodietis
[2]vt faciatis' in terra quam Dominus patrum
tuorum tibi dedit vt illam poſſideas, [3]cūctis die-
bus' quib' victurus es ſuper terrā. ¶Omnino va-
ſtabitis omnia loca in quibus coluerunt Gentes
([4]quas vos occupabitis)' deos ſuos, ſuper montes
excelſos, ſuper colles, & ſub omni arbore frōdo-
ſa. Diruetis aras eorū, & ſtatuas eorū confringe-
tis, atq; lucos eorum igne cōburetis, & ſculptilia
deorū quos habent cōcidetis, & [5]abolebitis nomē
eorū de loco illo. ¶Vos non [6]ſic' facietis Domino
Deo veſtro, Sed eum locū (quem elegerit Domi-
nus veſter ex cunctis tribubus veſtris, [7]vt ponat
nomen ſuū ibi, [8]habiteteq; illic') quæretis, atq; illō
venietis. Illuc afferetis holocauſta veſtra, victi-
mas veſtras, decimas veſtras, [9]munus liberale' ma
nus veſtræ, vota veſtra, volūtaria veſtra munera,
atq; primogenita armētorū, & gregū veſtrorū,
Ibique epulabimini corā Domino Deo veſtro, &
[10]lætabimini in omnibus (ad quæ admoliti eritis
manum veſtram) vos & domus veſtrę, [11]in quibus
benedixit' te Dominus Deus tuus. [12]Ne feceritis
iuxta omnia quæ nos [13]hodie [14]hic' facimus, vnuſ-
quiſque ſcilicet quod ſibi viſum fuerit. Nec e-
nim adhuc veniſtis ad requiem & hęreditatem,
quam Dominus Deus tuus daturus eſt tibi. [15]Quū
verò tranſmiſſo Iordane in terra habitaueritis,
quam Dominus Deus veſter tradidit vobis poſ-
ſidendam (& requiem vobis dederit de cunctis
hoſtibus veſtris qui circunquaq; ſunt, ſederitiſq;
ſecuri) Ad locū' quē elegerit Dominus Deus ve-
ſter, [7]vt in eo ponat nomen ſuum,' adducetis o-
mnia quæ ego præcipio vobis, nēpe holocauſta
veſtra, ſacrificia veſtra, decimas veſtras, [9]munus
liberale' manus veſtræ, omnia vota veſtra ſele-
cta quæ voueritis Domino. Et [16]lætabiminī co-
ram Domino Deo veſtro, vos & filij veſtri, filiæ
veſtræ, & ancillæ veſtræ, ſed & Leuita [17]qui eſt
intra portas veſtras:' quoniā is nec partē nec hæ-
reditatē habet vobiſcū. Caue ne fortè ſacrifices
holocauſta tua in omni loco quē videris, ſed in
loco quē elegerit Dominus in vna tribuū tuarū,
ibi inquam ſacrifices holocauſta tua, & illic fac
quæcūq; ego præcipio tibi. ¶Veruntamē pro o-
mni animi tui deſyderio [18]mactabis,' & comedes
carnē, iuxta [19]benedictionē Domini Dei tui quā
dedit tibi, [20]in omnibus portis tuis:' tam immū-
dus quàm mundus ex ea comedent quēadmodū
capream aut ceruū: [21]Modo ſanguinē ne edatis,
ſed in terram effundatis veluti aquam. ¶Nō po-
teris comedere [22]in portis tuis' decimā frumenti
tui, nec muſti tui, nec olei tui, nec primogeni-
[illegible]mentorum tuorum, & gregum tuorum, ſed nec omnia vota tua quæ tu voueris, nec volunta-

¶13 Hebręi p interrogationem legūt, annō iſti ſunt trās Iordanē &c. qua interrogatiōe affirmāt. ¶14 vſ. i latere vię quæ vergit ad occaſum ¶15 vſ. campeſtribus ¶16 Elone. Locus eſt iuxta Sichem. ¶17 vſ. daturus eſt

XII.

¶1 vſ. Hę ſūt ceremoniæ & leges quas ¶2 faciendo ſeа] ¶3 ſubaudiēdū, [quæ inquā facere debetis:] poſtea ſequatur, cūctis dieb' &c. .i. quę facere debetis toto tēpore quo vixeritis in Terra quam dederit vobis. ¶4 vſ. quarum poſſeſſiones adituri eſtis. Alij colebāt idōla ī mōtib' altiſſimis, alij in collibus, alij in locis frondoſis & opacis. ¶5 .i. ita ſubuertite locū, vt ne memoria quidem idolorū relinquatur in eo. ¶6 .i. talia qualia faciunt Gētes. q.d. Non vbicunque libuerit, coletis Deū veſtrū, ſed cōferetis vos ad eū locū quē &c. ¶7 .i. vt illic colat. ¶8 vſ. & tabernaculū ſuū. Chaldæ' para. & domum habitationis ſuæ. ¶9 oblationem .i. primitias veſtras, quas ſoletis offerre Deo. Sic in ſequētibus intel-

[illegible]. ¶10 .i. poſteaquā ſic feceritis, proſpere ſuccedet vobis quicquid tractaueritis, quia Deus benedicet vobis. [illegible] Potius vertēdū, quia benedicet ¶11 .i. Nō facietis omnino vt nos &c. ¶13 Ante ingreſſum ſcilicet Terræ ſanctæ. [illegible] .i. extra Terrā ſanctā. ¶15 vſ. Sed tranſibitis Iordanē, & habitabitis in terra quā Dominus Deus veſter daturus [illegible] vobis iure hæreditario: dabitq; vobis requiē ab omnibus inimicis veſtris per circuitū, habitabitiſq; confidenter. [illegible] autē, ad locum &c. vſ. Ad eum autē locū quem &c. ¶16 vſ. epulabimini cū lætitia ¶17 .i. qui habitat in vrbib' [illegible]. ¶18 ſub. animalia mūda. q.d. Siquādo libuerit comedere carnes, occide, & māduca. ¶19 Benedictionē p opi-[illegible] penit. .i. ſecundū opes tuas. ¶20 .i. in quacūq; vrbe habitaueris, vbicunq; locorū fueris. ¶21 Ita dūtaxat, vt ſan-[illegible] non comedatis, verum effundetis illam in terrā tanquā aquā .i. vt ſolet effūdi aqua. Ceruus & caprea mun-[illegible] erāt animalia, ſed Deo nō ſolebāt offerri. ¶22 Ieroſolymis poterāt comedere, nō autē in alijs vrbibus. Altera pars decimarū debebatur Leuitis qui extra Ieruſalē agebāt. & altera his qui Ieroſolymis erāt. Et Ieroſolymis tum licebat [illegible] cum Leuitis de decimis & primogenitis. Lege infrà cap. XIIII.

Digitized by Google

ria tua, nec[23] munus magnificū manus tuæ, ſed coram Domino Deo tuo comedes ea, in loco quē elegerit Dominus Deus tuus, tu & filius tuus, atque filia tua, ſeruus tuus & ancilla tua, atq; Leuita qui eſt intra portas tuas: [24] lætaberiſque' coram Domino Deo tuo in cunctis ad quæ [25] admoueris' manum tuam. ¶Caue ne fortè deſeras Leuitam cunctis diebus tuis ſuper terram tuam. ¶Quum dilatauerit Dominus Deus tuus [26] limitem tuum' quemadmodum pollicitus eſt tibi, & dixeris, Comedam carnes, (habet enim animus tuus deſyderium edendi carnem) poteris pro omni deſyderio animi tui carnes edere. Si verò procul à te fuerit locus quē elegerit Dominus Deus tuus, vt illuc ponat nomen ſuum, mactabis de armentis tuis & gregibus tuis quæ dederit tibi Dominus, quemadmodum præcepi tibi, & comedes in portis tuis [27] pro omni deſyderio animi tui, [28] Et ſicut caprea comeditur,' atque ceruus, ſic comedes illa: mundus & immundus [29] pariter' veſcentur illis. [30] Modo in hoc ſis firmus, ne' ſanguinē edas (nam ſanguis eſt [31] ipſa anima,') ne ergo comedas animā cū ipſa carne: ne inquam comedas ipſum, Sed eum in terram [32] vt aquam' effunde. Ne comedas ipſum, vt bene tibi ſit, & filijs tuis poſt te, [33] Sed fac quod rectū eſt' in oculis Domini. [34] Attamen ſancta tua quæ fuerint tibi,' & vota tua tolles, & venies ad locū quē elegerit Dominus, Facieſque holocauſta tua, [35] carnē & ſanguinē' ſuper aram Domini Dei tui, ſanguis verò ſacrificiorū tuorū effundetur iuxta aram Domini Dei tui, & carnē ipſam comedes. Obſerua & audi omnia verba iſta quæ ego præcipio tibi, vt bene tibi ſit, atque filijs tuis poſt te perpetuò. [idq; fiet] ſi feceris quod bonū & rectū eſt in oculis Domini Dei tui. ¶Quādo ſuccciderit Dominus Deus tuus [36] ante te' gentes ad quas tu venies vt eas poſſideas, ſitq; eas occupes, & in terra earū habites: Caue tibi nequādo ([37] quū iam deuaſtatæ ſunt) [38] ſectādo eas illaqueeris: [39] ne ſcilicet requiras deos earū,' dicēs, Quēadmodū gētes illæ deos ſuos [40] coluerūt,' ſic ego quoq; faciam. [41] Nequaquā ſic facies Domino Deo tuo:' nā quidquid abominandū eſt Domino, quodq; odit, fecerunt dijs ſuis: [42] etenim & filios' ſuos & filias ſuas igne diis ſuis [43] combuſſerūt.' Quidquid ego vobis præcipio, id obſeruabitis vt faciatis: ad hoc nihil addes, ab eo nihil detrahes. CAP. XIII.

SI [1] ſurrexerit' in medio tui propheta, aut [2] qui ſomniū ſōniet, [3] dederitq; tibi aut ſignū aut portētū,' Eueneritq; ſignū [4] &' portētū quod prædixit tibi, atq; is dixerit, Eamus poſt deos alios (quos non nouiſti,) & [5] ſeruiemus' eis: Non audies verba prophetæ illius, aut eius qui ſomniauerit huiuſmodi ſomniū, quia tētat vos Dominus De⁹ veſter, [6] nū ſitis amātes Domini Dei veſtri' in toto corde veſtro, & in tota anima veſtra. Incedite poſt Dominum Deum veſtrū, illum timete, illius præcepta cuſtodite, illius vocē audite, illi ſeruite, atq; illi adhærete. Propheta autē talis, aut ſōniorū ſomniator interfici debet, eo quòd [7] defectionē loquutus ſit à Domino' Deo veſtro (qui eduxit vos de terra Ægypti, & redemit te de domo ſeruitutis,) vtq; te depelleret à via quā [8] præſcripſit' tibi Domin⁹ Deus tuus, vt in ea ambulares. [9] ideo exterminabis malū' è medio tui. [10] Si te clanculū ſollicitauerit' frater tuus [11] filius matris tu[æ,] aut fili⁹ tuus, aut filia tua, aut vxor [12] gremij tui,' aut' [13] proximus' quē vt propriā vitā [amas,] [14] dicēd[o,]

te offerre volueris, & primitias manuum tuarū: ſed coram Domino Deo tuo comedes ea in loco quē elegerit Dominus Deus tu⁹, tu & filius tuus, & filia,' & ſeruus & famula, atque Leuites, qui manent' in vrbibus tuis: & lætaberis & reficieris corā Domino Deo tuo in cunctis ad quæ extenderis manū tuam. ¶Caue ne derelinquas Leuiten in omni tempore quo verſaris in Terra. ¶Quādo dilatauerit Dominus Deus tuus terminos tuos, ſicut locutus eſt tibi, & volueris veſci carnibus quas deſyderat anima tua: Locus autē quem elegerit Dominus Deus tuus, vt ſit nomen eius ibi, ſi procul fuerit, occides de armētis & pecorib⁹ quæ habueris, ſicut præcepi tibi, & comedes in oppidis tuis, vt tibi placet. Sicut comeditur caprea & ceruus, ita veſcēris eis: & mundus & immundus in cōmune veſcētur. ¶Hoc ſolum caue, ne ſanguinem comedas. ſanguis enim eorum pro anima eſt: & idcirco non debes animā comedere cum carnibus: Sed ſuper terram fundes quaſi aquam, vt bene ſit tibi & filijs tuis poſt te, cum feceris quod placet in cōſpectu Domini. Quæ autem ſanctificaueris, & voueris Domino, tolles, & venies ad locum quē elegerit Dominus: Et offeres oblationes tuas carnem & ſanguinem ſuper altare Domini Dei tui: ſāguinē hoſtiarū fūdes in altari, carnib⁹ autē ipſe veſcēris. Obſerua, & audi omnia quæ ego præcipio tibi, vt bene ſit tibi & filijs tuis poſt te in ſempiternū, cū feceris quod bonum eſt & placitum in cōſpectu Domini Dei tui. ¶Quando diſperdiderit Dominus Deus tuus ante faciem tuam gentes ad quas ingredieris' poſſidendas, & poſſederis eas, atque habitaueris in Terra earū: Caue ne imiteris eas, poſtquam te fuerint introeunte ſubuerſæ, & requiras ceremonias earum, dicens, Sicut coluerūt gentes iſtæ deos ſuos, ita & ego colā. Non facies ſimiliter Domino Deo tuo. omnes enim abominationes quas auerſatur Dominus, fecerunt dijs ſuis, offerētes filios & filias, & comburētes igni. Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino: nec addas quicquā, nec minuas. CAP. XIII.

SI ſurrexerit in medio tui prophetes, aut qui ſomniū vidiſſe ſe dicat, & prædixerit ſignū atq; portētū, Et euenerit quod locut⁹ eſt, & dixerit tibi, Eamus, & ſequamur deos alienos (quos ignoras) & ſeruiamus eis: nō audies verba prophetæ illius aut ſomniatoris: quia tētat vos Dominus Deus veſter, vt palàm fiat vtrum diligatis eum an non, in toto corde, & in tota anima veſtra. Dominū Deum veſtrū ſequimini, & ipſum timete, & mandata illius cuſtodite, & audite vocem eius: ipſi ſeruietis, & ipſi adhærebitis. Propheta autē ille aut fictor ſomniorū interficietur: quia locutus eſt vt vos auerteret à Domino Deo veſtro, qui eduxit vos de Terra-Ægypti, & redemit vos de domo ſeruitutis: vt errare te faceret de via quā tibi præcepit Domin⁹ Deus tu⁹: & auferes malum de medio tui. ¶Si tibi voluerit perſuadere frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus vel filia, ſiue vxor, quæ eſt in ſinu tuo, aut amicus quem diligis vt animam tuā, clàm dicen[s,]

¶23 oblationē ¶24 vel, epulaberis cū gaudio ¶25 miſeris. i. in omnibus facultatibus tuis. ¶26 vel, regionē tuā. Vox enim Hebræa GVEBVL, terminū ſignificat & regionē, quòd regio finibus & terminis circūſcribi ſoleat. ¶27. i. prorſus vt deſyderabis, & quantuncūque libuerit. ¶28 Verū ea lege vt quēadmodū comedi ſolet caprea, &c. ¶29 Aut, ſimul. i. ſine diſcrimine veſci poterunt his carnibus, quia Deo non ſunt oblatæ. ¶30 Sed roborare, vt ne &c. i. robuſtus eſto, vel cōſtanter abſtine ab eſu ſanguinis, aut forti animo abſtine. ¶31. i. ſedes animæ. quia ſanguine alitur & ſeruatur vita, animā vocat vitam. ¶32 vt ſcilicet ebibatur à terra, nō aliter q̄ aqua. ¶33 quū feceris. vel, facies enim quod placet &c. ¶34 Verūtamē ſanctificata tua quæ fuerint apud te. i. ea quæ cōſecraueris Domino Deo tuo. ¶35. i. ex carne & ſanguine. ¶36. i. ſub aduētū tuū. ¶37 poſteaq̄ deletæ fuerit à facie tua, ¶38 te in laqueū conijcias poſt eas. i. ne imiteris cultum illarū gētium. ¶39. i. ne inqras de cultu idolorū illarū gētiū. ¶40 colebāt, &c. Præteritū perfectū p imperfecto. ¶41. i. Nō afficies Dominū hac contumelia vt cū eo vnà colas deos alienos. ¶42 nā etiā filios ¶43 cōburebāt. XIII. ¶1 vel, extiterit ¶2 ſomniās ſomniū. i. fictor ſomniorū. q. d. Siquis inter vos dicat ſe præditū prophetia, aut ſomniādi arte. ¶3. i. ediderit aliquod miraculū. ¶4 aut ¶5 vel, ſeruiamus ¶6 vt ſciatur [aut palàm ſit] an diligatis Dominū Deū veſtrū ¶7 vel, auerſionē contra Dominū &c. i. verbis voluit vos auocare à cultu Dei. ¶8 præcepit ¶9 & auferes malū &c. i. delebis hominē huiuſmodi, ne amplius tecū verſetur. ¶10 vel, Si tibi voluerit ſuadere ¶11. i. vterinus. ¶12. i. quæ dormire ſolet in ſinu tuo. vel, quā amplecti ſoles. ¶13 vel, amicus ¶14 Heb. in occulto [ſiue clàm] dicendo,

Digitized by Google

Eamus, & ſeruiam⁹ dijs alienis, quos ignoras tu
& patres tui, Cūctarū in circuitu Gentium quæ
iuxta vel procul ſunt, ab initio vſq; ad finē ter-
ræ. Nō acquieſcas ei, nec audias, neque parcat ei
oculus tuus vt miſerearis & occultes eū, Sed ſta-
tim interficies. Sit primùm man⁹ tua ſuper eū,
& poſt te omnis populus mittat manū. Lapidib⁹
obrutus necabitur: quia voluit te abſtrahere à
Domino Deo tuo, q eduxit te de Terra Ægypti
de domo ſeruitutis: Vt omnis Iſrael audiens ti-
meat, & nequaquā vltrà faciat quippiā huius rei
ſimile. ¶Si audieris in vna vrbium tuarū, quas
Dominus Deus tu⁹ dabit tibi ad habitandū, dicē-
tes aliquos, Egreſſi ſunt filij belial de medio tui,
& auerterūt habitatores vrbis ſuæ, atq; dixerūt,
Eamus, & ſeruiamus dijs alienis quos ignoratis:
Quære ſolicitè: & diligenter rei veritate perſpe-
cta, ſi inueneris certū eſſe quod dicitur, & abomi
nationē hanc opere perpetratā, Statim percuties
habitatores vrbis illius in ore gladij, & delebis
eam omniaq; quæ in illa ſūt vſq; ad pecora. Quic-
quid etiā ſupellectilis fuerit, cōgregabis in me-
dio platearū eius, & cū ipſa ciuitate ſuccēdes, ita
vt vniuerſa cōſumas Domino Deo tuo, & ſit tu-
mulus ſempiternus: nō ædificabitur amplius. Et
non adhærebit de illo anathemate quicquā in ma
nu tua: vt auertatur Domin⁹ ab ira furoris ſui,
& miſereatur tui, multiplicētque te, ſicut iurauit
patribus tuis, Quando audieris vocē Domini Dei
tui, vt cuſtodias omnia præcepta ei⁹ quæ ego præ-
cipio tibi hodie, vt facias quod placitū eſt in cō-
ſpectu Domini Dei tui. CAP. XIIII.

Filij eſtote Domini Dei veſtri: non vos incide-
tis, nec facietis caluitiū ſuper mortuo: Quo-
niam populus ſanctus es Domino Deo tuo: & te e-
legit ut ſis ei in populū peculiarē de cūctis gēti
bus quæ ſunt ſuper terrā. ¶Ne comedatis quæ im
munda ſunt. Hoc eſt animal quod comedere de-
betis, bouē & ouē, & caprā, Ceruū & capream, bu
balum, tragelaphū, pygargū, orygē, camelopar-
dalum. Omne animal quod in duas partes findit
vngulam & ruminat, comedetis. De his autem
quæ ruminant, & vngulam non findunt, hæc
comedere non debetis, camelum, lěporē, chœro-
gryllum: quia ruminant, & non diuidūt vngu-
lam, immunda erunt vobis. Sus quoque quoniā
diuidit vngulam, & non ruminat, immūda erit.
Carnibus eorū non veſcemini, & cadauera non
tangetis. ¶Hæc comedetis ex omnibus quæ mo-
rantur in aquis. Quæ habēt pinnulas, & ſquamas,
comedite: Quæ abſque pinnulis & ſquamis ſunt,
ne comedatis, quia immunda ſunt. ¶Omnes a-
ues mundas comedite. Immūdas ne comedatis:
aquilam ſcilicet, & gryphē, & haliæetum, ixon,
& vulturem ac miluum iuxta genus ſuum: & o-
mne coruini generis, Et ſtruthionem, ac noctuā,
& larum, atque accipitrē iuxta genus ſuū: Hero-
dium ac cygnū, & ibin, Ac mergulū, porphyrionē,
& nycticoracē, Onocrotalū, & charadrium, ſingu
la in genere ſuo: vpupā quoque & veſpertilionē.

Eamus, & ſeruiamus dijs alijs, quos nec tu noui-
ſti, nec patres tui, Fuerintque ex dijs [15]populorū
qui circū vos ſunt, ſiue prope fuerint tecum, ſiue
procul à te, ab vna extremitate terræ, ad aliam
extremitatē terræ: Ne acquieſcas ei, neq; audies
eum, nec parcat ei oculus tuus, [16]neque indulge-
as, [17]neq; abſcondas eū, Sed omnino occidas eū,
& manus tua prima ſit in eo [18]vt occidatur ta-
lis, deinde & manus totius populi. Obrue eū la-
pidibus donec moriatur: hoc enim molitus eſt,
vt depelleret te à Domino Deo tuo, qui te edu-
xit de terra Ægypti, de domo ſeruitutis. Hoc o-
mnes Iſraelitæ audiant & timeāt, ne vltra deſi-
gnent rē tā nephandā in medio tui. ¶Si [19]in ali-
qua vrbiū tuarum, quas Dominus Deus tuus dat
tibi vt in eis habites, audieris [hanc famam,] E-
greſſi ſunt viri [20]filij Belial è medio tui, & ſolli-
citarūt ciues vrbis ſuæ hiſce verbis, Eamus, & ſer-
uiamus dijs alijs quos nō nouiſtis: Inquiras, in-
ueſtiges & interroges diligenter: & ſi verum eſt
& certū verbū illud, quòd iſtiuſmodi abomina-
tio facta ſit in medio tui, Omnino feries inhabi-
tatores illi⁹ ciuitatis gladio, & vaſtato eā gladio,
& quicquid in ea eſt, etiā iumenta eius. Vniuerſa
autē ſpolia eius cōportabis in mediū [21]fori eius,
& ſuccēdes vrbem igne, & in vniuerſum omnia
ſpolia eius [22]Domino Deo tuo, vt ſit perpetuò
[23]aceru⁹, nec reædificetur amplius. Nec hærebit
in manu tua quidquā de illo [24]hærē: vt reuerta-
tur Dominus à furore iræ ſuæ, [25]& intimo af-
fectu erga te cōmoueatur, miſereatúrque tui, &
multiplicet te, quemadmodum iurauit patribus
tuis. [26]Audies itaque vocem Domini Dei tui, [27]vt
cuſtodias omnia præcepta eius quæ ego præ-
cipio tibi hodie, vt [28]quod rectum eſt in oculis
Domini Dei tui facias. CAP. XIIII.

Filij eſtis vos Domini Dei veſtri, ne ergo [2]la-
ceretis voſipſos, [3]neq; ponetis caluitiū inter
oculos veſtros propter mortuū, Nā populus [4]ſan
ctus es Domino Deo tuo, & te elegit Dominus, vt
ſis ei populus peculiaris præ omnibus populis
q ſunt ſuper ſuperficiē terræ. ¶Nihil ergo quod
[5]abominandū eſt comedas. [6]Hoc eſt pecus quod
comedetis, bouē, pecudē ouium, & pecudem ca-
prarū. Ceruū, capreā, [7]ibicem, [8]hircoceruū, [9]vni-
cornem, [10]vrum, & [11]tarādum. Et omne animal
quod ſeparat vngulā, & findit fiſſuram vtriuſque
vngulæ, [12]ruminationē ſurſum reuocās [13]in peco
ribus, hoc comedetis. ¶Hoc tamē nō comedetis
ex his quæ ruminationē ſurſum reuocant, & ex
his quæ vngulā ſeparāt [14]ac fiſſurā, nempe came
lum, lěporē, & cuniculū, quæ quidē ruminationē
reuocant, at vngulā non ſeparant, immūda ergo
erūt vobis. [15]Et ſus tametſi vngulā ſeparat, nō ta
mē ruminat, ideo immūdus ſit vobis. [16]De carne
taliū nō comedetis, & cadauer eorū nō tangetis.
¶Hoc verò comedetis ex omnibus quæ in aqua
ſūt. Quidquid pinnulas habet & ſquamas, come-
detis: Quicquid verò pinnulas & ſquamas nō ha
bet, nō comedetis, immūdū ſit vobis. ¶Omnē auē
mūdā comedetis. Hæc verò ſūt de quib⁹ nō com-
edetis, Aquila, [17]accipiter, aquila marina, [18]Vultur, [19]pica, & miluus iuxta ſpeciē ſuā. Omnis quoq;
coruus iuxta ſpeciē ſuā. [20]Struthio, noctua, [21]cuculus, niſus iuxta ſpeciē ſuā. [22]Nycticorax, [23]bubo,
porphyrio, [24]ibis, pelecanus, & mergulus, Ciconia, [25]gracul⁹ iuxta ſpeciē ſuā, vpupa, & veſpertilio.

¶15 quos colūt
populi qui cir-
cū te habitant,
ſiue ſint tibi vi-
cini, ſiue procul
à te abſint, ab
extremo vno
terræ [ſiue regi-
onis] vſque ad
aliud extremū:
¶16 neque mi-
ſerearis. Decla-
rat quid ſigni-
ficet, non par-
cat ei oculus
tuus: quū dicit,
neque miſerea
ris. q. d. nō par-
cat ei oculus
tuus, id eſt ne
miſerearis ei⁹.
¶17 vl, neque rē
ſilētio trāſigas,
¶18 vt interfi-
cias illum. i. tu
primus in eum
iacies lapidē vt
interficias illū.
¶19 de aliqua
¶20. i. hoīes ipſi
& nihili de cō-
gregatiōe tua.
¶21 vl, plateæ
¶22. i. in hono-
rē Domini Dei
tui. ¶23 ſub. la
pidū. ¶24 ana
themate. i. non
retinebis apud
te quicquam de
facultatibus il-
lis quæ cremari
debent & prorſus perdi.
¶25 Heb. & det
tibi miſericor-
dias, vt miſerea
tur tui,
¶26 Quādo pa-
rueris voci &c.
Pendet à præ-
cedenti verſu.
¶27 cuſtodiēdo
¶28. i. quod gra
tū eſt Domino.
XIIII.
¶1 vl, Cū filij ſi-
tis Domini &c.
Morē idololatrarū fugiēdū
eſſe docet hîc
Moſes. ¶2 in-
cidatis. Cultris
ſcilicet, aut vn-
guib⁹ carnes ve

ſtras, ſiue faciē veſtrā. ¶3. i. quū qs ex amicis veſtris vita fūctus fuerit, nō tōdebitis partē anteriorē capitis, quæ eſt in-
ter oculos veſtros, ſicut Gētes faciūt quæ ſpē nō habēt. ¶4. i. cōſecrat⁹. ¶5. i. de carnib⁹ cuiuſcūq; animalis immūdi.
¶6 Hæc ſunt animalia, quorū carnib⁹ veſci poteritis. ¶7 vl, bubalū. ſiue, bouē ſylueſtrē. ¶8 hircū ſylueſtrē. vl, tra-
gelaphū. ¶9 LXX pygargū verterūt, q ſpecies eſt aquilæ. Hîc autē loquit̄ de greſſilib⁹ terreſtrib⁹: vnde rectius ver
tas damā. ¶10 ſiue, bouē ſylueſtrē, ¶11 caprā rupicolā. ¶12 reuocās cibū. ruminās ¶13 in genere animātiū. ¶14 fiſ-
ſam. i. ex habētibus vngulā diuiſā & fiſſam. ¶15 Neq; porcū ſſub. comedetis:] quia ¶16 Hîc ſatis declarat qd immūdū
animal vocet, vt etiā ſtatim pōſt. ¶17 oſſifraga, ¶18 Ixos. A videndo nomē habet Hebraice, q acie oculorū valeat. è
genere vulturū eſt, ſed minor, albus. ¶19 vultur, ¶20 vl, Struthiocamelus, ¶21 vl, larus & accipiter. Græcè ἱέραξ
Vng facere. ¶22 vl, Bubo. aut, Vlula, ¶23 vl, ibis & cygnus ¶24 vl, Et onocrotal⁹ & porphyrio, ¶25 vl, charadrius

Digitized by Google

Quicquid ex volucribus repit, immundũ ſit vobis, nec comedatur. Omnem verò volucrem mũdam edere poteſtis. Ne edatis vllum morticinum, ſed peregrino qui eſt intra portas tuas dabis illud, vt ipſum comedat, aut vendas ipſum alieno, quia tu populus[16]ſanctus'es Domino Deo tuo.[17]Ne coquas hædum in lacte matris ſuæ.

¶[18]Exacte decimabis cunctos prouentus ſementis tuæ, quos ager ſingulis annis profundit.' Et comedes[19]coram Domino Deo tuo (in loco quem elegerit[30]vt nomen ſuum illic ponat')[31]decimã frumenti' tui, vini tui, & olei tui, atq; primogenita armentorũ tuorũ, & gregum tuorũ, vt diſcas timere Dominum Deum tuũ cunctis diebus. [32]Quòd ſi longior fuerit via' quàm tu ſis ferẽdo, quandoquidẽ procul eſt à te locus ille quẽ elegerit Dominus Deus tu⁹ vt ponat nomẽ ſuũ illic,[33]fortunaritq;'te Dominus Deus tuus,[34]dabis pro pecunia,'& colligata pecunia in faſciculũ in manum tuam, ibis ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus. Et[35]exponas pecuniam pro omnibus quæ deſyderat animus tuus,' pro bobus & pro ouibus, pro vino & ſicera, pro cunctis denique quæ auet animus tuus, & comedes ibi corã Domino Deo tuo, & lætaberis tu atque domus tua. Et Leuitam qui eſt[36]intra portas tuas [37]ne deſeras,'quia nec partẽ nec hæreditatẽ tecũ habet. ¶A fine te:tij anni[38]ſelige omnes decimas annonæ tuæ illi⁹ anni,' & reponas[39]intra portas' tuas,'Veniẽtq; Leuita, qui nõ habet partẽ & hære ditatẽ tecũ, & peregrinus, pupill⁹ atq; vidua, qui ſunt intra portas tuas, &[40]comedẽt atq; ſaturabuntur, Vt[41]locupletet'te Dominus Deus tuus in cuncto opere manus tuæ quod feceris.

CAP. XV.

A[1]Principio'ſeptimi anni[2]facias' remiſſionẽ. Hæc verò ſit[3]ratio' remiſſionis. Omnis[4]creditor[5]remittere debet manũ ſuam, is ſcilicet qui mutuo dedit proximo ſuo, neque vrgeat proximũ ſuũ aut fratrẽ ſuũ: nam indicta eſt remiſſio Domini.'Ab alienigena poteris exigere:[6]qui verò frater tuus eſt, hunc requieſcere ſinat manus tua.[7]Omnino non ſit in te inops:'quoniã[8]vbertim locupletabit'te Dominus in terra quam Dominus Deus tuus dat tibi vt eã hæreditate poſſideas.[9]Modo diligẽter audias'vocẽ Domini Dei tui, vt cuſtodias[10]& facias' totũ iſtud præceptum quod ego tibi hodie præcipio. Quandoquidem Dominus Deus tuus[11]te locupletauit' quẽadmodum pollicitus eſt tibi:[12]mutuo dabis'multis gẽtibus, tu verò[13]mutuo nihil accipies:' dominaberis gentibus multis, ipſæ verò tibi non dominabuntur. ¶Si fuerit in te pauper aliquis, ſcilicet ex fratribus tuis, intra vnam[14]portarum'tuarũ, in terra tua, quã Dominus Deus tuus dabit tib

Et omne quod reptat & pennulas habet, immũdum erit, & non comedetur. Omne quod mundum eſt, comedite. Quicquid autem morticinum eſt, ne veſcamini ex eo: peregrino qui intra portas tuas eſt, da vt comedat, aut vende ei. quia tu populus ſanctus Domini Dei tui es. ¶Nõ coques hædũ in lacte matris ſuæ. ¶Decimã partem ſeparabis de cunctis fructibus tuis quæ naſcuntur in terra per annos ſingulos & comedes in conſpectu Domini Dei tui (in loco quem elegerit vt in eo nomen illius inuocetur) decimam frumẽti tui, & vini, & olei, & primogenita de armentis & ouibus tuis: vt diſcas timere Dominũ Deum tuum omni tempore. Cum autem longior fuerit via, & locus quem elegerit Dominus Deus tu⁹, tibiq; benedixerit, nec potueris ad eũ hæc cũcta portare, vẽdes omnia, & in pretiũ rediges, portabiſque manu tua, & proficiſcẽris ad locũ quem elegerit Dominus Deus tuus: Et emes ex eadem pecunia quicquid tibi placuerit, ſiue ex armentis, ſiue ex ouibus, vinum quoque, & ſiceram, & omne quod deſyderat anima tua: & cõedes coram Domino Deo tuo, & epulaberis tu & domus tua, Et Leuita qui intra portas tuas eſt: caue ne derelinquas eum, quia non habet aliam partẽ in poſſeſſione tua. ¶Anno tertio ſeparabis aliã decimam ex omnibus quæ naſcũtur tibi eo tẽpore: & repones intra ianuas tuas. Venietque Leuites qui aliam non habet partẽ nec poſſeſſionem tecum, & peregrinus ac pupillus & vidua, qui intra portas tuas ſunt, & comedent, & ſaturabuntur: Vt benedicat tibi Dominus Deus tuus in cunctis operibus manuum tuarum quæ feceris.

CAP. XV.

Septimo anno facies remiſſionẽ, quæ hoc ordine celebrabitur. Cui debetur aliquid ab amico vel proximo ac fratre ſuo, repetere nõ poterit, quia annus remiſſionis eſt Domini. A peregrino & aduena exiges: ciuẽ & propinquũ repetendi non habebis poteſtatẽ. Et omnino indigens & mendicus nõ erit inter vos: vt benedicat tibi Dominus 'Deus tuus' in Terra quã traditurus eſt tibi in poſſeſſionẽ. Si tamen audieris vocem Domini Dei tui, & cuſtodieris vniuerſa quæ iuſſit, & quæ ego hodie præcipio tibi, Benedicet tibi, vt pollicit⁹ eſt: fœnerabis gẽtibus multis, & ipſe à nullo accipies mutuum: dominaberis nationib⁹ plurimis, & tui nemo dominabitur. ¶Si vnus de fratribus tuis qui morantur intra portas ciuitatis tuæ in Terra quam Dominus Deus tuus daturus eſt tibi, ad paupertatem deuenerit

¶16.i.cõſecrat⁹ ¶17.i.Non elixabis hœdillũ vnã cũ matre. nã crudele eſſet. vl, Nõ parabis hœdillũ in ea re quæ illi vnicũ alimentũ & vitæ profugium eſſe ſolet, quod eſt lac caprarũ. hoc eni crudele eſſet. ¶18 Decimam partẽ dabis omnis fructus ſeminis tui quod prodierit ex agro tuo. ¶29.i.in Ieruſalem, non extra Ieruſalem: quod verbis ſequentibus declarat, cum dicit, in loco quẽ elegerit &c. ¶30.i.vt illic colatur. ¶31 Per decimã frumẽti, intellige eã portionem quę ẽ decima debebatur Leuitis Ieroſolymitanis. Edebant autem de hac portione Ieroſolymis qui decimas ꝓſoluebant. ¶32 Heb. Quòd ſi creuerit præ te via. Seipſum cõtinuò ſequẽtibus verbis exponit, nempe, quòd nõ poſſis ferre illi [decimam] quoniã procul &c. ¶33 Heb. benedixerit.i.copioſas opes tibi dederit. ¶34.i.cõmutabis illas decimas pecunia. ¶35.i.eme quicquid voles. Pecunia quam contraxerãt è decima & primogenitis d uenditis emebant Iſraelitæ Ieroſolymis quæ offerrent Domino. Præterea eadẽ pecunia emebant quod ederẽt co: Domino Ieroſolymis cum Leuitis ſuis & tota familia. Lege ſecũdũ caput Iohãnis. ¶36.i.conciuẽ tuũ. ¶37 ne ne gligas, ¶38 vl, promes omnes decimas prouentus tui anno ipſo, ¶39.i.in vrbibus tuis. ¶40.i.comedẽt ad ſatu tatẽ. Hebraiſm⁹. ¶41 Heb. benedicat.i.vt det Dominus fœlicẽ ſucceſſũ operib⁹ tuis. XV. ¶1 Heb. In extremitat ſcilicet priore.i. Initio ſeptimi anni: ſiue Septimo tandẽ anno. Cũ ſeptimus annus aduenerit. Vox Hebræa KES, ſignificat extremitatẽ, quod nõ ſolũ de exitu rei, ſed & de initio intelligendũ eſt. ¶2 facies.i.remitteris debita deb toribus qui non fuerint ſoluendo. ¶3 regula.i. Hoc autem pacto remittentur debita. ¶4 Heb. dominus debiti. mutui ¶5 id quod manu ſua dederit [vl, crediderit] ſocio ſuo, nõ repetet [vl, nõ poterit exigere] à ſocio ſuo, aut fratre ſuo: quia promulgata eſt remiſſio Domino. vl, quia promulgauit. ſub. is qui promulgare debet, ſiue hoc mu nere fungi debet, præco nempe, remiſſionem in honorem Domini. ¶6 Heb. at id quod fuerit tibi apud fratrem tu remittet manus tua. ¶7 Præterquam ſi non ſit pauper in te.i.in vrbe tua. vl, Præterquam quũ non erit pauper te. Aut, Niſi quũ non erit pauper &c.i. Niſi frater tuus ſit diues. q.d. Pauperibus fratribus remittes pecuniam cred tam: verùm diuites fratres excipio, quibus non remittes quod mutuum dederis, quũ habeant vnde reddere poſſi ¶8 Heb. benedicendo benedicet. Sub. ſi hoc feceris. ¶9 Si tamen. vl, Quod ita demum fiet, ſi audieris &c. ¶10 ope implendo ¶11 Heb. benedicet tibi. Verti poſſunt hæc ad hunc modum, Cum autem Dominus Deus tuus bene dicet tibi, ſicut pollicitus eſt, tum accepto pignore dabis mutuum gentibus &c. ¶12 tum accepto pignore mutu bis ¶13 vl, nihil mutuaberis dato pignore: ¶14.i.vrbium.

Digitized by Google

obdurabis cor tuum, nec contrahes manũ,
ſed aperies eam pauperi, & dabis mutuum quo
indigere perſpexeris. Caue ne fortè ſubre-
tibi impia cogitatio, & dicas in corde tuo,
Appropinquat ſeptimus annus remiſſionis. & a-
oculos tuos à paupere fratre tuo, nolens
quod poſtulat mutuum cõmodare: ne clamet
te ad Dominum, & ſiat tibi in peccatum.
dabis ei: nec ages quippiã callidè in eius ne-
bus ſubleuandis: vt benedicat tibi Domi-
tuus in omni tempore, & in cunctis
manũ miſeris. ¶Nõ deerunt pauperes in
habitationis tuæ: idcirco ego præcipio ti-
aperias manũ fratri tuo egeno & pauperi,
verſatur in Terra. ¶Cum tibi vendi-
frater tuus Hebræus, aut Hebræa, & ſex
ſeruierit tibi, in ſeptimo anno dimittes eũ
Et quẽ libertate donaueris, nequaquã
abire patieris: Sed dabis viaticũ de gre-
de area & torculari tuo, quibus Domi-
tuus benedixerit tibi. Memento quòd
ſeruieris in Terra-AEgypti, & liberauerit
Deus tuus, & idcirco ego nũc præci-
Sin autem dixerit, Nolo egredi: eo quòd
& domum tuã, & bene ſibi apud te eſſe
aſſumes ſubulam, & perforabis aurem
domus tuæ, & ſeruiet tibi vſque in
ancillæ quoque ſimiliter facies. Non
eis oculos tuos quando dimiſeris eos
quoniam iuxta mercedẽ mercenarij per
ſeruiuit tibi: vt benedicat tibi Domi-
tuus in cũctis operibus quæ agis. ¶De
quæ naſcuntur in armentis, & o-
quicquid eſt ſexus maſculini, ſancti-
Domino Deo tuo: non operaberis in pri-
bouis, & non tondebis primogenita
In conſpectu Domini Dei tui comedes
ſingulos in loco quẽ elegerit Do-
& domus tua. Sin autẽ habuerit macu-
vel claudũ fuerit vel cæcũ, aut in aliqua
deforme vel debile: non immolabitur Do-
Deo tuo. Sed intra portas vrbis tuæ come-
tã mundus quàm immundus ſimiliter
eis quaſi caprea, & ceruo. Hoc ſolũ ob-
vt ſanguinem eorum non comedas, ſed
in terram quaſi aquam.

CAP. XVI.

Obſerua menſem nouarum frugum, & ver-
primum temporis, vt facias Phaſe Domi
tuo: quoniã in iſto menſe eduxit te Do-
Deus tuus de AEgypto nocte. Immola-
Phaſe Domino Deo tuo de ouibus, & de
in loco quem elegerit Dominus Deus tu-
habitet nomen eius ibi. Non comedes in
panem fermentatum: ſeptem diebus come-
abſque fermento afflictionis panem: quo-

ne obfirmes cor tuum, neque[15]cõtrahas' manum
tuam à fratre tuo paupere, Sed[16]liberaliter ape-
rias' illi manum tuam, &[17]des illi mutuum quod
ſatis ſit penuriæ eius qua laborat.' Caue[18]ne for-
tè ſubeat cor tuum cogitatio impia, talis ſcilicet,
Accelerat' annus ſeptimus, annus videlicet remiſ
ſionis, & ob hoc[19]malignus' ſit oculus tuus erga
fratrem tuum pauperẽ, ita vt nõ des ei, & ille cla
met contra te ad Dominũ, [20]ſiátque tibi pecca-
tum. Omnino' dabis ei,[21]& non ſit pectus tuũ ma
lignũ quũ tu das ei.' nã huius rei gratia Domi-
nus Deus tuus[22]locupletabit ac fortunabit te' in
cunctis operibus tuis, & in cũctis ad quæ admo-
ueris manum tuam. Quoniã nunquam deerunt
[23]pauperes' in terra: proinde præcipio tibi, di-
cens,[24]Liberaliter aperi' manũ tuam fratri tuo,
pauperi tuo atq; inopi tuo in terra tua. ¶Si vẽ-
dit' fuerit tibi frater tu' Ebræus aut Ebræa, ſer-
uieritque tibi ſex annis, anno ſeptimo [25]manu-
mittes eum à te.' Quũ eum à te manumittes, ne
amãdes eum vacuũ, Sed[26]munifice eum circũcin-
gas' de gregibus tuis, de horreo tuo, atq; de tor-
culari tuo, quib' te[27]locupletauit' Dominus Deus
tuus vt des illi. Reuoca in memoriam quòd & tu
ſeruus fuiſti in terra AEgypti, & quòd te libera-
uerit Dominus Deus tuus: ob quã cauſam ego ti-
bi [28]hoc' præcipio hodie. Quòd ſi dixerit ad te,
Non egrediar à te: diligo enim te & familiã tuã.
eo quòd [29]fuerit ei bene apud te:' ſumes ſubulã,
[30]& transfiges ea aurẽ ad oſtium,' ſeruiétque tibi
perpetuò, quin & famulæ tuæ [31]ſic facies.[32]Ne gra
ueris eum manumittere à te:' quoniã[33]duplex eſt
merces mercenarij ſex illis annis quibus tibi ſer
uiuit,' & Dominus Deus tuus [34]dabit tibi rerum
ſucceſſum & fœlicitatẽ in omnibus quæ feceris.
¶Omne primogenitũ quod natum fuerit in ar-
mento tuo, in grege tuo quod maſculũ eſt [35]cõ-
ſecrabis Domino Deo' tuo,[36]neq; operaberis pri-
mogenito bouis tui,' neque tõdebis primogenitũ
gregis tui. In conſpectu Domini Dei tui comedes
illud per ſingulos annos. in loco quem elegerit
Dominus, tu & domus tua. Quòd ſi vitiũ aliquod
fuerit in eo, nẽpe ſi fuerit claudũ, vel cæcũ, vel ha
buerit aliud malũ vitiũ, non mactabis illud Do-
mino Deo tuo, Sed [37]intra portas tuas' comedes
illud: tã immũdus quàm mũd' [38]pariter, [39]vt ca
preã & ceruũ,[40]Modo ne' ſanguinẽ eius edas, ſed
in terram eum vt aquam fundas. CAP. XVI.

Obſerua menſem [1]Abib, vt facias Paſſah Do-
mino' Deo tuo: quoniã in menſe [2]Abib' Do-
minus Deus tuus de AEgypto noctu te eduxit.
Sacrificabis igitur' Paſſah' Domino Deo tuo, oues
& boues in loco quem elegerit Dominus, [4]vt il-
lic nomen ſuum ponat.' Non comedas [5]in eo'
fermẽtatum, ſed ſeptem diebus placentas infer-
mentatas comedes, [6]panes afflictionis:' eo quòd

¶15 vl, claudas ¶16 Heb. aperiendo aperias ¶17 Heb. accepto pignore mutuo dabis ei ſufficientiã inopiæ eius quo indiguerit .i. Sed aperta manu accepto pignore dabis illi mutuo id quo indiguerit. Poſterioribus verbis declarat qd intelligeret per hæc præcedentia, Aperiendo aperies illi manũ. ¶18 Heb. ne ſit aliquid cum corde tuo impium, dicendo, Propinquus eſt ¶19 vl, improbus .i. Caue ne auertas oculos tuos à fratre tuo paupere, vt ſolent qui nolunt miſereri pauperum. Eſa. 58, ex Hebræo, Cũ videris nudum, operi eũ: & à carne tua ne abſcõdas te. Improbo oculo opponitur benignus, Prouerb. 22, ex Hebræo, Benignus oculo, & ipſe benedicetur, quia ipſe dedit de pane ſuo pauperi. ¶20 ſitq; in te peccatũ. Sed &c. i. & puniaris. ¶21 nec malignũ erit cor tuũ dando illi. vl, nec grauetur anim' tu' dãdo illi. aut moleſtia afficiat. i. ne gra... moleſte, ſiue ęgre laues illũ. ¶22 Heb. benedicet tibi ¶23 Hic loc' de priuatis pauperib' itelligit: qa apud Iudæos ... erat mẽdici publici. ¶24 Heb. Aperiẽdo aperi ¶25 Heb. dimittes liberũ à te. i. donabis eũ libertate, & ſines eũ ire ... volet. ¶26 Heb. onerãdo onerabis eum &c. i. dabis illi oues, frumẽtũ, &c. ¶27 Heb. benedixerit. Hoc eſt, dabis illi ... quæ Dominus ſua liberalitate impenderit tibi. ¶28 nempe de ſeruis. ¶29 Heb. bonũ ſit illi tecũ. i. ſentiat ſibi ... eſſe apud te. ¶30 vl, & eã per eius aurẽ in portam adiges, ¶31. i. ancillam donabis libertate quemadmodũ & ... De libertate donanda ancillæ loquitur: non autem de perforanda illi aure: non enim perforabantur aures ... ¶32 Heb. Ne graueris in oculis tuis quũ dimittes eum à te donatum libertate. i. Non erit tibi moleſtum ... dimittere illum donatum libertate, vt diſcedat quocunque volet. ¶33 duplo mercedis mercenarij ſeruiuit tibi ſex ... i. bis tanto tẽpore ſeruiuit tibi, quàm ſeruire ſolet mercenarius: nẽpe ſex annis. Mercenarij enim ſerui apud ... operas ſuas locabant in tres annos. ¶34 Heb. benedicet tibi &c. i. ſecundabit omnia opera tua. ¶35. i. velut ... ſacram Deo offeres. ¶36. i. non vtẽris opera primogeniti generis bubuli. ¶37. i. in vrbibus in quibus habita... ¶38 vl, ſine diſcrimine, ¶39. i. quemadmodum comedere poſſunt capream & ceruum. ¶40 Verùm ea lege ... &c. XVI. ¶1. i. primarũ ariſtarũ, & fac Paſcha Domino &c. i. Menſem Martiũ, vel Aprilẽ obſerua & cuſtodi, in quo ariſtæ erũpere ſolent: in eo mẽſe macta agnũ paſchalẽ Domino Deo tuo. ¶2. i. nouarũ ſpicarũ. Antecedẽs ... i. in iſto mẽſe primo, qui mẽſis interdũ noſtro Martio reſpõdet, interdũ Aprili. ¶3. i. hoſtias paſchales. ¶4. i. vt illic colatur & inuocetur: vt illic habitet cũ populo ſuo. ¶5 vnà cũ illo. ſcilicet, agno paſchali. ¶6 Per appoſitionem dictum. q. d. monimenta afflictionis quam tuliſtis in AEgypto.

Digitized by Google

¶7 cum ingẽti trepidatione.q d. cum tãta trepidatione & feſtinatiõe, vt nõ licuerit tibi per miſcere fermẽtum tuæ cõſperſioni. ¶8 Rurſum ſubaudiendum, comedes infermentatos panes, vt memineris &c. ¶9.i. apud te. ¶10.i. in aliqua vrbiũ tuarum. ¶11 datur' eſt ¶12 Sec ¶13 vl, eo mẽſe quo &c. ¶14 erit ſolennitas Domino Deo tuo. i. ſeptimus dies celebrabitur in honorẽ Domini Dei tui. ¶15 De feſto pẽtecoſtes loquitur in quo agebantur Deo gratiæ ob meſſem cõfectã. ¶16 Heb. quantũ potuerit ſpontanea manus tua, erit quod dabis ſecundum quod benedixerit tibi Dominus De⁹ tuus. Et epulaberis &c. .i. pro opibus tuis. vl, ſecundũ facultates tuas dabis ſpõtaneã oblationem. ¶17 .i. ĩ ea vrbe ĩ qua fuerit tabernaculũ Domini. ¶18 Subaudi, celebrabis inquam, in loco &c. ¶19 vt ponat nomẽ ſuũ ibi. i. vt illic colat. ¶20 ſtatuta hæc. ¶21.i. quum frumẽta tua collegeris, & vinum tuũ. ¶22 quũ benedixerit. i. cum facultates tuas auxerit. ¶23 frugibus

[7]feſtinanter' egreſſus ſis de terra Ægypti, [8]vt recorderis' diei exitus tui de terra Ægypti cũctis diebus vitæ tuæ. Nec videbitur [9]tibi' fermentum in omnibus finibus tuis ſeptẽ diebus, neque pernoctet ad lucẽ vſque de carne quã mactaſti in veſpera prioris diei. Non poteris mactare Paſſah [10]intra vnã portarũ tuarum' quas Dominus Deus tuus [11]dederit' tibi, [12]Duntaxat' in loco quem elegerit Dominus Deus tuus vt collocet nomẽ ſuũ, illic mactabis Paſſah ad veſperã, quũ ſol occidit [13]ſtato tempore quo' egreſſus es ex Ægypto. Coques itaque & comedes in loco quẽ elegerit Dominus Deus tuus, mane reuertêris & ibis ad tentoria tua. Sex diebus comedes infermentatas placentas, die verò ſeptimo [14]ſit cœtus Domino Deo tuo,' nullũ op⁹ facies. ¶Numerabis deĩde tibi[15]ſeptem hebdomades:' poſtquã cœperis falcẽ [mittere] in ſegetem, incipies numerare ſeptẽ hebdomades. Faciéſque feſtũ diem hebdomadũ Domino Deo tuo: [16]volũtariũ munus dabit manus tua, quemadmodũ fortunarit te Dominus Deus tuus.' Et lætaberis [17]coram Domino Deo tuo,' tu & filius tuus, fil[ia tua], ſeruus tuus, ancilla tua, atque Leuites qui eſt intra portas tuas, ſed & peregrinus, pupillus & vidua qui tecum verſantur, [18]in loco' quẽ elegit Dominus Deus tuus, [19]vt habitet nomen ſuũ illic.' Memineris quòd & tu ſeruus fuiſti in Ægypto, ideo cuſtodi & fac [20] ritus illos. ¶Facies deinde tibi feſtũ diem tabernaculorum ſeptem dies, [21]quum collegeris de area tua, atque de torculari tuo.' Lætaberiſq; in die feſto tuo, tu & filius tuus, filia tua, ſeruus tuus, atque ancilla tua, Leuita, peregrinus, pupillus atque vidua, qui ſunt intra portas tuas. Septem diebus feſtũ diem ages Domino Deo tuo, in loco quẽ elegerit Dominus, [22]quoniã fœlicem rerũ ſucceſſum dedit' tibi Dominus Deus tuus in cunctis[23]prouẽtibus' tuis, & in omni opere manuũ tuarum, [24]omnino igitur ſis lætus. ¶Ter in anno apparebit omnis mas tuus coram Domino Deo tuo, in loco quẽ elegerit, nempe in die feſto infermentatorũ, in die feſto hebdomadũ, & in die feſto tabernaculorum, nec [25]apparebit' in conſpectu Domini vacuus. [26]Quiſque iuxta donũ manus ſuæ, & iuxta benedictionem Domini Dei tui, quod dedit tibi. ¶Iudices & [27]apparitores' conſtitues tibi ſecundum tribus tuas in omnib⁹ ciuitatibus tuis, quas Dominus Deus tuus dat tibi, qui iudicent populum [28] iuſto iudicio. [29]Ne flectas iudicium,' neque agnoſcas [30]perſonas,' neq; accipias munus: quoniã mun⁹ excæcat oculos ſapiẽtũ, & peruertit [31]cauſas iuſtas.' ¶[32]Iuſtitiã iuſtitia perſequaris,' vt viuas, & poſſideas terrã quã Dominus De⁹ tuus dat tibi. ¶Nõ plantabis tibi lucũ ex vllis arboribus iuxta aram Domini Dei tui quam facies tibi. ¶Neque eriges tibi ſtatuã quam odit Dominus Deus tuus.

CAP. XVII.

Non ſacrificabis Domino Deo tuo bouem aut pecudẽ in quib⁹ ſit vitiũ aut vllũ malũ, quoniã abominatur hoc Domin⁹ De⁹ tuus. ¶Quãdo inuẽtus fuerit in medio tui intra vnã[1]portarum' tuarũ quas Dominus Deus tuus dat tibi, vir ſiue mulier, q fecerit quod malũ eſt in oculis Domini Dei tui, ita vt trãſgrediatur[2]fœdus eius, [3]Iueritq;' & coluerit deos alios, & adorauerit eos, veluti ſo

niam in panore egreſſus es de Ægypto: vt memineris diei egreſſionis tuæ de Ægypto omnibus diebus vitæ tuæ. Non apparebit fermentatũ in omnibus terminis tuis ſeptem diebus, & non remanebit de carnibus eius quod immolatum eſt veſpere in die primo, vſque mane. Non poteris immolare phaſe in qualibet vrbium tuarum, quas Dominus Deus tuus daturus eſt tibi: Sed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, vt habitet nomen eius ibi: immolabiſque phaſe veſpere ad ſolis occaſum, quando egreſſus es de Ægypto. Et coques, & comedes in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, manẽque conſurgens vades in tabernacula tua. Sex diebus comedes azyma: & in die ſeptima, quia collecta eſt Domini Dei tui, non facies opus. ¶Septem hebdomadas numerabis tibi ab ea die qua falcem in ſegetem miſeris, Et celebrabis diem feſtum hebdomadarum Domino Deo tuo, oblationem ſpontaneam manus tuæ, quam offeres iuxta benedictionem Domini Dei tui: Et epulaberis coram Domino Deo tuo, tu & filius tu⁹, & filia tua, & ſeruus tu⁹, & ancilla tua, & Leuites qui eſt intra portas tuas, & aduena ac pupillus & vidua, qui morantur vobiſcum: in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, vt habitet nomen eius ibi. Et recordaberis quoniam ſeruus fueris in Ægypto: cuſtodieſque ac facies quæ tibi præcepta ſunt. ¶Solennitatem quoque tabernaculorum celebrabis per ſeptem dies quando collegeris de area & torculari fruges tuas: & epulaberis in feſtiuitate tua tu & filius tuus, & filia, & ſeruus tuus & ancilla, Leuites quoque, & aduena, & pupillus ac vidua qui intra portas tuas ſunt. Septem diebus Domino Deo tuo feſta celebrabis in loco quem elegerit Dominus: benedicẽtque tibi Dominus Deus tuus in cunctis frugibus tuis, & in omni opere manuum tuarũ, eriſque in lætitia. ¶Tribus vicibus per annum apparebit omne maſculinum tuum in conſpectu Domini Dei tui in loco quem elegerit, in Solennitate azymorum, & in Solennitate hebdomadarum, & in Solennitate tabernaculorum. ¶Non apparebit ante Dominum vacuus: ſed offeret vnuſquiſque ſecundum quod habuerit iuxta benedictionem Domini Dei ſui quam dederit ei. ¶Iudices & magiſtros conſtitues in omnibus portis tuis, quas Dominus Deus tuus dederit tibi, per ſingulas tribus tuas: vt iudicent populum iuſto iudicio, nec in alterã partem declinent. ¶Non accipies perſonam, nec munera: quia munera excæcant oculos ſapientum, & mutant verba iuſtorum. ¶Iuſte quod iuſtum eſt perſequêris: vt viuas, & poſſideas Terram quam Dominus Deus tuus dederit tibi. ¶Nõ plantabis lucum & omnem arborem iuxta altare Domini Dei tui. ¶Nec facies tibi atque conſtitues ſtatuam quæ odit Dominus Deus tuus.

CAP. XVII.

Non immolabis Domino Deo tuo bouẽ & ouem in quo eſt macula aut quippiam vitii: quia abominatio eſt Domino Deo tuo. ¶Cumque reperti fuerint apud te intra vnam portarum tuarum, quas Dominus Deus tuus dabit tibi, vir aut mulier qui faciant malum in conſpectu Domini Dei tui, & tranſgrediãtur pactum illius, vt vadant & ſeruiant dijs alienis, & adorent eo

¶24 tum [vl, vel quu] eris lætus. ſiue, tãtũmodo eris lætus. i. nihil aliud quàm lætitiæ indulgebis. ¶25 Sub. quiſquam ¶26. i. Quiſque offeret quod poterit, & ꝑ modo facultatũ ſuarũ, quas dederit illi Dominus. ¶27 præfectos. i. ſapiẽtes homines qui præſint iuri dicẽdo. ¶28 Heb. iudicio iuſtitiæ. i. qui ſumma æquitate ius dicãt populo. ¶29 vl, Nõ inclinabis iudiciũ. Hoc eſt, Tu qui iudicio præfectus es, non inclinabis in alterã partẽ amore aut odio. ¶30. i. dignitatẽ litigantis. ¶31 Heb. verba iuſtorum. ¶32 Heb. Iuſtitiã iuſtitiã ſequêris. i. Quod maxime iuſtũ eſt. Nihil aliud quàm iuſtitiã ſequêris, ſiue abſoluas, ſiue cõdẽnes. XVII. ¶1. i. vrbiũ. ¶2. i. cõditiones fœderis ei⁹. ¶3 Et iuerit Et, pro Id eſt, hoc loco ponitur, ſic, ita vt trãſgreſſi fuerint leges pacti ei⁹, Id eſt iuerint & ſeruierint dijs alienis, &c

Digitized by Google

ſolem & lunam, & omnem militiam cæli, quæ nō præcepi: Et hoc tibi fuerit nūciatum, audiénſque inquiſieris diligenter, & verum eſſe repereris, & abominatio facta eſt in Iſrael: Educes virum ac mulierem qui rem ſceleratiſſimam perpetrarunt ad portas ciuitatis tuæ, & lapidibus obruentur. In ore duorum aut trium teſtium peribit qui interficietur: nemo occidatur, vno contra ſe dicente teſtimonium. Manus teſtium prima interficiet eum, & manus reliqui populi extrema mittetur: vt auferas malū de medio tui. ¶ Si difficile & ambiguum apud te iudiciū eſſe perſpexeris inter ſanguinem & ſanguinē, cauſam & cauſam, lepram & non lepram, & iudicum inter portas tuas videris verba variari: ſurge, & aſcende ad locum quē elegerit Dominus Deus tuus, Veniéſq; ad ſacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore: quæréſque ab eis, qui indicabunt tibi iudicij veritatem. Et facies quodcúnque dixerint qui præſunt loco quē elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legē eius, ſequeriſque ſententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, neque ad ſiniſtram. Qui autem ſuperbierit, nolens obedire ſacerdotis imperio, qui eo tempore miniſtrat Domino Deo tuo: ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malū de Iſrael: Cunctúſque populus audiens timebit, vt nullus deinceps intumeſcat ſuperbia. ¶ Cum ingreſſus fueris Terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi, & poſſederis eam, habitaueriſq; in illa, & dixeris, Conſtituam ſuper me regem, ſicut habent omnes per circuitum nationes: Eū conſtitues quē Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Non poteris alterius gētis hominem regē facere, qui non ſit frater tuus. Cumque fuerit cōſtitutus, nō multiplicabit ſibi equos, nec reducet populum in Ægyptū, equitum numero ſubleuatus, Præſertim cum Dominus præceperit vobis vt nequaquā amplius per eandem viam reuertamini. Non habebit vxores plurimas quæ alliciant animum eius, neque argenti & auri immenſa pondera. Poſtquam autē ſederit in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exēplar à ſacerdotibus Leuiticæ tribus, Et habebit ſecum, legétque illud omnibus diebus vitæ ſuæ: vt diſcat timere Dominum Deum ſuū, & cuſtodire verba & ceremonias eius, quæ in Lege præcepta ſunt. Nec eleuetur cor eius in ſuperbiam ſuper fratres ſuos, neque declinet in partem dexteram vel ſiniſtram, vt longo tempore regnet ipſe & [1]filius[1] eius ſuper Iſrael. CAP. XVIII.

NOn habebunt ſacerdotes & Leuitæ, & omnes qui de eadem tribu ſunt, partem & hæreditatem cū reliquo populo Iſrael, quia ſacrificia Domini, & oblationes eius comedent, Et nihil aliud accipiēt de poſſeſſione fratrum ſuorū: Dominus enim ipſe eſt hæreditas eorum, ſicut locutus eſt illis. ¶ Hoc erit iudicium ſacerdotū à populo, & ab his qui offerunt victimas: ſiue bouem, ſiue ouem immolauerint, dabunt ſacerdoti armum ac ventriculum: primitias frumenti, vini & olei, & lanarum partem ex ouiū tonſione.

lē aut lunā aut quēcūq; exercitū cęlorū, [4]de quo nō præcepi: [5]Illúdq; indicat tibi[6] & tu audieris, diligenter inquire, & en ſi verum & certum eſt, factam eſſe iſtam abominationē in Iſrael, Educes virum huiuſmodi aut mulierē talē qui perpetrarunt rem iſtā malā, ad portas tuas, [educes in quā] virū aut mulierē, & obrues eos lapidibus, [7]& moriantur. [8]Iuxta os duorū aut triū teſtium [9]morte mulctetur, iuxta os vnius teſtis non interficiatur. Manus teſtium prima erit contra eū ad interficiendum eum, deinde manus totius populi, exterminabiſque[10] malū è medio tui. ¶[11] Si cauſa aliqua inſolita & difficilior, quàm vt te ex ea explicare poſſis, in iudicio ſuborta fuerit inter ſanguinem & ſanguinem, inter litem & litem, & inter plagam & plagam [12]in actionibus iudicialibus in portis tuis, ſurge & aſcēde ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus, Veniéſque ad ſacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui in diebus illis [13]fuerit, & [14]inquire, illique indicabunt tibi [15]quod æquum eſt & iuſtum, Túq; ages [16]iuxta præſcriptum quod tibi indicarint de loco illo quem elegit Dominus, & obſerua vt facias ſecundum omnia quæ te docuerint. Iuxta legem quam tibi præſcribent, & iuxta ſententiam quā dicent tibi, ages, nec declinabis à verbo quod tibi annunciauerint, neque ad dexterā, neque ad ſiniſtram. at ſiquis [17]contumaciter & ſuperbe egerit, ita vt nolit audire ſacerdotē qui aſtat coram Domino Deo tuo vt ibi miniſtret, aut [18]iudicem, vir talis morietur, & exterminabis[19] malum ex Iſraele, Idque audiant omnes in populo, timeántq; ne vltra contumaciter agāt. ¶Quū veneris in terram quam Dominus Deus tuus dat tibi, poſſederiſque eam, & in ea habitaueris, & [20]dicturus es, Conſtituā ſuper me regē, quemadmodū omnes gētes quæ circū me ſunt: Omnino regē ſuper te pones quē elegerit Dominus Deus tuus, de medio fratrū tuorū conſtitues ſuper te regē: non autē præficere tibi poteris hominē alienū, qui nō eſt frater tuus. [21]Modo ne ſibi talis equos multos paret, neq; populū in Ægyptū reducat[22] vt equos multiplicet: [23]Nā Dominus dixit vobis, Ne vltra redeatis per viam iſtā. Deinde ne ſibi multas mulieres paret, ne [24]recedat cor eius: neq; multiplicet ſibi multū auri & argēti. [+]Quū ſederit in ſolio regni ſui, [25]deſcribet ſibi exemplar huius legis in libro [26] corā ſacerdotibus Leuitici generis, Eritq; illud penes eum, vt legat in eo cūctis diebus vitæ ſuæ: vt ſcilicet[27] diſcat timere Dominum Deum ſuū, & ſeruare omnia verba legis huius atq; ſtatuta iſta, [28]vt faciat ea. [29]Et ne extollat cor ſuum ſuper fratres ſuos, neq; recedat à præcepto neq; ad dexterā, neq; ad ſiniſtrā, vt proroget dies i regno ſuo, ipſe & filij eius in medio Iſraelis. CA. XVIII.

SAcerdotes Leuitici generis, & tota tribus Leui nec partem nec hæreditatem habebunt cum Iſraelitis, [ſed] [1]ſacrificia quę igne cōſumunt Domino, & [2]hæreditatem eius comedent, Et ob id nullam hæreditatem habebunt in medio fratrum ſuorum, ſed Dominus eſt hæreditas eorum, ſicut pollicitus eſt eis. [3]Porrò ius ſacerdotū, quod eis à populo, nempe ab his qui ſacrificāt ſacrificia, ſiue bos ſit, ſiue pecus, debetur, hoc eſt, Dabunt ſacerdoti armū, & vtranq; maxillā atq; ventriculū. Primitias quoque frumenti tui, vini tui, & olei tui, atq; primitias velleris ouium tuarum dabis ei.

¶4 quod ¶5 vl, Et renūciatum fuerit tibi. ſub. priuatim. ¶6 aut audieris. ſub. publice ¶7 vl, ita vt moriantur. ¶8. i. Teſtimonio duorū &c. ¶9 interficietur qui moriturus eſt, ¶10. i. authorē tanti mali. ¶11 Heb. Si latuerit te oppidū i iudicio. i. Si tibi ſit iudicādū de re aliqua tibi ambigua, vt pote inter ſanguinē & ſāguinē, hoc eſt inter nocētem & innocētē, qui alijs rationibus videt tibi eſſe innocens, & alijs nocens: inter litē actoris & litē defēſoris, ſiue i cauſa ciuili, aut de vulnere iflicto ¶12 Heb. in rebus rixarū. vl, controuerſis ¶13 Sub. ſupremus iudex. ¶14 vl, cōſule. ſub. illos. ¶15 verbū iudicij. i. quā ſentētiam ferre debeas, quid ſis pronuntiaturus ¶16 Heb. iuxta ſermonē verbi quod indicauerit &c. i. indicabis vt te docuerit iudicandū. ¶17 Heb. fecerit per ſuperbiā vt non audiat ſacerdotē. i. ſiquis p arrogātiā nolit obedire ſacerdoti q ibi ſteterit vt iudicet &c. ¶18 intellige ſūmū ſacerdotē. ¶19. i. hominē pnicioſum. ¶20 dixeris. i. conſtitueris apud te. ¶21 Heb. Ita duntaxat ne multiplicet ſibi equos, &c. vl, Verūtamen ne &c. ¶22. i. vt ſibi amplum equitatū cōparet. ¶23 vl, Præſertim quū Dominus dixerit &c. ¶24 ſub. à lege Dei. ¶+. i. Quum cœperit regnare. ¶25. i. curabit ſibi deſcribi exēplar legis huius. vulgo, tranſumptū. Vng double de ceſte loy. ¶26. i. ad exēplar libri ſacerdotū Leuitarū. q. d. ad exēplar caſtigatiſſimū, ad exēplar eorum qui ſunt periti in ea lege, quales ſunt Leuitæ. ¶27 vl, aſſueſcat ¶28 vl, opere illa cōplēdo. ¶29 Vt nō eleuet cor ſuū. Sub. Leget inquā legē, vt &c. XVIII. ¶1 ſacrificia vitulata ſiue incenſa Domini. ¶2. i. id quod iure hæreditario pertinebit ad eū. ¶3 Heb. Hoc autē erit ius ſacerdotū, &c. Dabūt &c. i. Hoc autē ſacerdotes iure ſuo capiēt à populo qui offert victimas.

Digitized by Google

Nam illum elegit Dominus Deus tuus ex cũctis tribubus tuis, vt ſtet ad miniſtrandum [4]in nomine Domini,' ipſe & filij eius cũctis diebus. ¶Et ſi venerit Leuita ex vna ciuitatum tuarum ex vniuerſo Iſraele, vbicunque ipſe commoretur, [5]venerit inquam ex omni deſyderio animi ſui,' ad locum quem elegerit Dominus, [6]Miniſtrabit[7]in nomine Domini Dei ſui,' quemadmodum omnes fratres ſui Leuitæ, qui illic [8]ſtãt' in conſpectu Domini. [9]Aequales portiones comedẽt, [10]præter vẽditiones ſuas [quas habent] à patribus. ¶Quum tu veneris in terram quam Dominus Deus dat tibi, ne [11]aſſueſcas' facere [12]iuxta abominandos ritus' Gentium iſtarũ. Non inueniatur in te [13]qui traducat filium ſuum aut filiam ſuã per ignẽ:' nec diuinus qui diuinando futura prædicit, nec [14]mathematicus, nec veneficus,' nec maleficus, Nec incantator, nec conſulens pythonẽ, nec magus, nec à mortuis ſciſcitans. Abominatur enim Dominus quicunque iſta facit, & ob iſtas abominationes excindit eos Dominus Deus tuus ante te. Sis igitur [15]integer' cũ Domino Deo tuo. Nã Gẽtes iſtę, [16]quas tu iã occupabis,' audiũt mathematicos & diuinos: [17]tibi verò ſic facere nõ permittit Dominus Deus tuus.' PROPHETAM [18]de medio tui' [nempe] ex fratribus tuis [19]ſicuti me,' excitabit tibi Dominus Deus tuus, illũ audietis. [20]Iuxta omnia quę poſtulaſti à Domino' Deo tuo in Horeb [21]in die congregationis,' quando dicebas, [22]Nõ vltra audiam' vocem Domini Dei mei, & magnum hunc ignem non videbo amplius, ne moriar. Dixitque Dominus ad me, [23]Bene egerunt in hoc quod loquuti ſunt,' Prophetam excitabo eis de medio fratrum ſuorũ, ſicut te: [24]ponámq; verba mea in os eius,' & loquetur ad eos quęcunq; mandauero [25]illis.' Et homo qui nõ audierit verba mea quæ loquetur in nomine meo, [26]in illum ego inquiram. ¶Propheta autẽ qui pręſumpſerit loqui verbũ in nomine meo, quod vt loqueretur ego non præcepi: aut qui loquetur in nomine aliorum deorum: morietur propheta talis. Quòd ſi in corde tuo dixeris, [27]Quomodo ſcire poterimus verbum quod non loquutus eſt Dominus?' Quando ſcilicet propheta talis loquetur in nomine Domini, & non factum fuerit verbum, neque euenerit: hoc verbũ eſt quod non loquutus eſt Dominus, ſed propheta ille [28]temere' loquutus eſt: ne igitur metuas [29]ab eo.

CAP. XIX.

Qvum exciderit Dominus Deus tuus Gentes,' quarum terram Dominus Deus tuus daturus eſt tibi, & poſſederis eas, habitaueríſque in ciuitatibus earũ, atque in domibus earum, Separabis tibi tria oppida in medio terræ tuæ, quam Dominus Deus tibi poſſidendam dabit. [1]Muniéſq; tibi viam,' & in tres partes diuides limitem terræ tuæ, quã Dominus Deus tuus [2]dat tibi in hęreditatẽ,' vt ſcilicet illuc cõfugiat omnis homicida. ¶[3]Hac verò cauſa homicida illuc confugiat, vt vitam ſeruet,' is ſcilicet qui percuſſerit proximum ſuum per imprudẽtiam, nec odio

Ipſum enim elegit Dominus Deus tuus de cunctis tribubus tuis, vt ſtet & miniſtret nomini Domini Dei tui ipſe & filij eius in ſempiternum. ¶Si exierit Leuites ex vna vrbium tuarum ex omni Iſrael in qua habitat, & voluerit venire, B deſyderans locum quẽ elegerit Dominus, Miniſtrabit in nomine Domini Dei ſui, ſicut omnes fratres eius Leuitæ, qui ſtabunt eo tempore corã Domino. Partem ciborum eandem accipiet quã & cæteri: excepto eo quod in vrbe ſua ex paterna ei ſucceſſione debetur. F ¶Quãdo ingreſſus fueris Terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi, caue ne imitari velis abominationes illarum Gentium. ‖Nec inueniatur in te qui luſtret filiũ ſuum, aut filiam, ducens per ignem: aut qui ariolos ſciſcitetur, & obſeruet ſomnia atque auguria. nec ſit maleficus, Nec incãtator, neque qui pythones conſulat, nec diuinos, [& quærat à mortuis veritatẽ. Omnia enim hæc abominatur Dominus, & propter iſtiuſmodi ſcelera delebit eos in introitu tuo. Perfectus eris, & abſque macula cum Domino Deo tuo. Gentes iſtæ quarum poſſidebis Terram, augures & diuinos audiũt: tu autẽ à Domino Deo tuo aliter inſtitutus es. PROPHETAM de gente tua & de fratribus tuis ſicut me, ſuſcitabit tibi Domin' Deus tuus: ipſum audies. Vt petiſti à Domino Deo tuo in Horeb, quando concio congregata eſt, atque dixiſti, Vltrà non audiam vocem Domini Dei mei, & ignẽ hunc maximum amplius non videbo, ne moriar. Et ait Dominus mihi, Bene omnia ſunt locuti, ‖Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum ſimilem tui: & ponam verba mea in ore eius, loquetúrque ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba eius quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor exiſtam. ¶Propheta autem qui arrogantia deprauatus voluerit loqui in nomine meo, quæ ego nõ præcepi illi vt diceret, aut ex nomine alienorũ deorum, interficietur. Quòd ſi tacita cogitatione reſpõderis, Quomodo poſſum intelligere verbum quod Dominus non eſt locutus? hoc habebis ſignum, Quod in nomine Domini propheta ille prædixerit, & nõ euenerit: hoc Dominus non eſt locutus, ſed per tumorẽ animi ſui propheta confinxit: & idcirco non timebis eum.

CAP. XIX.

Cvm diſperdiderit Dominus Deus tuus Gentes, quarum tibi traditurus eſt Terrã, & poſſederis eam, habitaueríſque in vrbibus eius & in ædib': Tres ciuitates ſeparabis tibi in medio Terræ, quam Dominus Deus tuus dabit tibi in poſſeſſionem, Sternens diligenter viam: & in tres æqualiter partes totam Terræ tuæ prouinciam diuides: vt habeat è vicino qui propter homicidiũ profugus eſt, quò poſſit euadere. ¶Hæc erit lex homicidæ fugientis, cuius vita ſeruanda eſt, Qui percuſſerit proximum ſuum neſciẽs, & qui

¶4 vl, nomini Domini. i. Domino. ¶5 tũc veniet toto deſyderio animæ ſuæ. i. tunc veniet poterit ꝑ voto ſuo, ſiue prout voluerit. ¶6 Et miniſtrabit ¶7. i. Domino Deo ſuo. ¶8 ſtabunt. ſtare ꝑ miniſtrare ponitur: ſed emphaſi quadam indicat magnam obſeruationem diligentiámq; eſſe debere in miniſtris Dei.

¶9 Heb. Partẽ vt partem comedent. i. Partem ſimilẽ parti aliorum, eãdem partem ciborum capiẽt vt alij.

¶10 Id eſt, niſi maiores eorũ vendiderint ius poſterorũ ſuorũ. vel, præter ius illud quod vẽditum fuit tempore maiorum.

¶11 vl, diſcas ¶12 Heb. iuxta abominatiões

¶13 Id eſt, qui cremet filium, aut filiam ſuam in honorem idoli alicuius. ¶14 præſtigiator, nec augur, ¶15 ſiue, perfectus. i. perfecto & ſyncero corde & mente pura cole Dominum Deum tuum. ¶16 vl, quarũ hæreditates aditurus es,

¶17 Heb. tu autem non ſic: dabit tibi Dominus Deus tuus. Conciſa oratio, in qua ſunt multa ſubaudiẽda, hoc modo, Tu autem non ſic facies, non conſules diuinos: quia daturus eſt tibi Dominus Deus tuus terram illarum Gentium in hæreditatem, propterea quòd diuinos conſulunt. ¶18 è medio tui. Id eſt, de populo tuo. ¶19 vl, ſimilem mei. Id eſt, quo interprete alloquetur te ipſe Deus, quemadmodum me interprete alloquutus eſt vos in hunc vſque diem. in typo intelligitur Ioſue: veritate ipſa Chriſtus, quẽ debemus audire. ¶20 Repetẽdum verbũ præcedens, Suſcitabit, inquam, prorſus vt petiſti à Domino &c. ¶21. i. tẽpore illo quo cõcio illa celebris in qua decalogus datus fuit, coacta erat. ¶22 Vtinam ne vltra audiam &c. ¶23 Id eſt, Aequum & iuſtum eſt quod petiuerũt. ¶24 Id eſt, per quem loquar, & qui futurus eſt interpres meus. ¶25 Id eſt, vnicuique eorum. ¶26 requiram ab eo. i. ſumam pœnas de illo. ¶27 Id eſt, Qua ratione cognoſcam Dominum non fuiſſe locutum id quod propheta aliquis dixerit? ¶28 per ſuperbiam ¶29 Sub. verbo. ne timueris tibi ab illa prophetia. XIX. ¶1 vl, Sternéſque tibi viã. ſub. ad illas vrbes. ¶2 vl, daturus eſt tibi iure hæreditario poſſidendam, ¶3 Heb. Hæc eſt res homicidæ qui fugiet illuc, & viuet. i. Iſtud eſt propter quod fugiet: vt quum illuc fugerit, viuere poſſit: nempe ſi percuſſerit &c.

Digitized by Google

[illegible] & [illegible] nullum contra eū odium habuiſſe comprobatur: Sed abijſſe cū eo ſimpliciter in ſyluam ad ligna cædenda, & in ſucciſione lignorum ſecuris fugerit manu, ferrúmque lapſum de manubrio amicum eius percuſſerit,
5 & occiderit: hic ad vnam ſupradictarum vrbiū confugiet, & viuet: Ne forſitan proximus eius, cuius effuſus eſt ſanguis, dolore ſtimulatus, perſequatur, & apprehendat eum ſi lōgior via fuerit, & percutiat animā eius qui non eſt reus mortis: quia nullum cōtra eum qui occiſus eſt, odiū prius habuiſſe monſtratur. Idcirco præcipio tibi vt tres ciuitates æqualis inter ſe ſpatij diuidas. Cum autem dilatauerit Dominus Deus tuus terminos tuos, ſicut iurauit patribus tuis, & dederit tibi cunctam Terram quam eis pollicitus [eſt]: ſi tamen cuſtodieris mandata eius, & feceris [quæ] hodie præcipio tibi, vt diligas Dominum [Deum] tuum, & ambules in vijs eius omni tempore: addes tibi tres alias ciuitates, & ſupradictarum
6 [illegible] vrbium numerum duplicabis: Vt nō [effundatur] ſanguis innoxius in medio Terræ, [quam] Dominus Deus tuus dabit tibi poſſidendā, [ne] ſis ſanguinis reus. ¶Si quis autem odio habens proximū ſuū, inſidiatus fuerit vitæ eius, ſurgénſque percuſſerit illum, & mortuus fuerit, fugeritque ad vnam de ſupradictis vrbibus: Mittent ſeniores ciuitatis illius, & arripient eū de [loco] [illegible], tradéntque in manu proximi, cuius [ſanguis] effuſus eſt, & morietur. Non miſereberis [eius], & auferes [ ] noxium ſanguinē de Iſrael, [vt bene] ſit tibi. ¶Nō aſſumes, & transferes terminos [proximi] tui, quos fixerunt priores, in poſſeſſione tua, quam Dominus Deus tuus dabit tibi [in] Terra quam acceperis poſſidendam. ¶Non [ſtabit] teſtis vnus contra aliquem, quicquid illud [peccati] & facinoris fuerit: ſed in ore duorū aut [trium] teſtium ſtabit omne verbum. ¶Si ſteterit [teſtis] mendax contra hominem, accuſans eum [præuaricationis], ſtabūt ambo, quorum cauſa eſt, [ante] Dominum in conſpectu ſacerdotum & iudicum qui fuerint in diebus illis. Cúmque diligētiſſimè perſcrutantes inuenerint falſum teſtem dixiſſe contra fratrem ſuum mendacium: Reddent ei ſicut fratri ſuo facere cogitauit, & auferes malum de medio tui: Vt audientes cæteri timorem habeant, & nequaquam talia audeant facere. Et non miſereberis eius, ſed animā pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manū pro manu, pedem pro pede exiges.

CAP. XX.

SI exieris ad bellum contra hoſtes tuos, & videris equitatus & currus, & maiorē quàm tu habes, aduerſarij exercitus multitudinē, nō timebis eos: quia Dominus Deus tuus tecū eſt, qui eduxit te de Terra-Ægypti. Appropinquante autē iam prælio, ſtabit ſacerdos ante aciē, & ſic loquetur ad populum, Audi Iſrael, vos hodie contra

proſequutus ſit eum antea, [6]Vt quum quis cum proximo ſuo proficiſcitur in ſyluā, vt ligna cædat, &[7]fugiente manu eius cum ſecuri vt ſuccidat arborem, elabatur ferrum è capulo, &[8]feriēs proximum eius vt moriatur, is iam cōfugiat ad vnum ex his oppidis, vt[9]ſeruet vitam, Ne fortè [10] vindex ſanguinis inſequens homicidam, quū incaluerit cor eius, eum apprehēdat, & quia via longa eſt, [11]vitam illius tollat: qui tamen iudicium mortis non [commeruit,] eo quòd non eſt eum proſequutus odio antea. Proinde ego præcipio tibi, dicēs, Tria oppida ſeparabis tibi. Quòd ſi Dominus Deus tuus limitem tuum dilatauerit, quemadmodum iurauit patribus tuis, dederitque tibi vniuerſam terram quā pollicitus eſt ſe daturum patribus tuis, [12]Tu cuſtodies vniuerſum præceptum iſtud, vt facias ipſum quod ego tibi hodie præcipio, vt ſcilicet diligas Dominum Deum tuum, & ambules in vijs eius cunctis diebus, [13]addáſque tibi adhuc tria oppida præter tria iſta, Ne ſcilicet effundatur ſanguis innoxius in medio terræ tuæ, quam Dominus Deus tuus daturus eſt tibi in hæreditatē, [14]& ne ſit ſuper te ſanguis. ¶Quòd ſi quiſpiā oderit proximum ſuum, & inſidians illi, inſurrexerit aduerſus eum, [15]percuſſeritque animā eius ita vt mortuus fuerit: ac deinde confugerit ad vnum iſtorum oppidorum, Mittent ſeniores oppidi illius, & abripient eum illinc, tradéntque eum in manum [16]vindicis ſanguinis, vt moriatur. [17]Ne parcat ei oculus tuus, ſed[18]excindas ſanguinem innoxium ex Iſraele, vt bene ſit tibi. ¶Ne trāſferas limitem proximi tui quem limitarūt priores, in hæreditate tua quam tu occupabis in terra quam Dominus Deus tuus dat tibi poſſidendam. ¶Ne [19]ſurgat teſtis vnus cōtra aliquem in quacunque iniquitate, in quocunque peccato, & [20]in quacunque noxa in qua peccatum fuerit: [ſed] [21]in ore duorum teſtium, aut in ore trium teſtium [22]actio confirmabitur. ¶Si ſurrexerit teſtis[23]iniquus contra aliquem[24]reſpondendo contra illum defectionē, Stabunt ambo illi homines[25]quibus lis eſt, in cōſpectu Domini [26]coram ſacerdotibus, & iudicibus qui fuerint illis diebus, Et inueſtigabunt iudices diligenter, &[27]en, ſi teſtis huiuſmodi, teſtis mendax fuerit, mēdacium reſpondens contra fratrem ſuum, Facietis ei quemadmodum ipſe ſcelerate cogitauerat facere fratri ſuo, &[28]exures malum è medio tui, Vt reliqui id audiant & timeāt, neque audeant amplius deſignare [29]rem hanc malam in te. [30]Nec parcet oculus tuus: [31]animam pro anima, oculū pro oculo, dētem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede.

CAP. XX.

QVum egreſſus fueris ad bellum contra hoſtes tuos, & videris equos, currus, & populū te[1]maiorem: ne metuas ab eis, quia Dominus Deus tuus tecum eſt, qui eduxit te de terra Ægypti. Quū[2]eſtis in procinctu ad pugnam, [accedet] ſacerdos, & loquetur ad populum, & dicet ad eos, Audi Iſrael, vos hodie [3]congredimini

¶6 Quique venerit cum proximo ſuo

¶7 Heb. impulſa fuerit man[us] ei[us] in ſecurim, ad ſcindēdam arborem, & elabatur &c. i. impulerit manus ſua ſecurim ad ſcindendā arborem, &c.

¶8 Heb. inueniat proximū ſuum & moriatur: ipſe fugiet &c. i. cadat ſuper proximū, & ita lędat vt moriatur. ¶9 Heb. viuat. i. nō interficiatur à iudice. ¶10 propinquus. i. cognatus eius cuius ſanguis eſt effuſus.

¶11 Heb. percutiat eum percuſſiōe animæ . i. lethali vulnere.

¶12 Si cuſtodieris &c. Repetendum ex precedētibus, Se daturum inquā, ſi cuſtodieris.

¶13 addes tibi. Sine cōiunctione legendum, quū principiū verſus vertas ſic, Quādo Dominus &c.

¶14 Heb. & ſint ſuper te ſanguines. Id eſt, ne tibi imputetur effuſio illa ſanguinis, ſiue cædes. Hoc eſt, ne De[us] pœnas ſumat de te pro homicidio illo: ne luas pœnas homicidij. ¶15 Percutere animā, eſt lethale vulnus infligere, ita vt quis moriatur. ¶16 propinqui. i. conſanguinei mortui. ¶17 . i. Ne miſerearis illius. ¶18 auferes. Id eſt, expiabis peccatum ſanguinis innocentis: tolles de Iſraele effundentem ſanguinem innocentem. Sanguinem innocentem, pro interfectore innocentis poſuit. ¶19 ſtet. i. Teſtimonium vnius non eſt recipiendum, quodcunque fuerit ſcelus. ¶20 in quocunque ſcelere ¶21 . i. ob teſtimonium. ¶22 ſtabit accuſatio. i. accuſatio ipſa erit ſtabilis & rata, ſi duo aut tres teſtimonium dixerint. ¶23 Heb. iniuriæ. i. mendax & falſus. ¶24 vt accuſet eum rebellionis. vl. defectionis. ſub. à Deo. Aut, accuſans eum auerſionis. i. impietatis: quòd ſe à Deo auerterit. ¶25 vl. qui inter ſe litigant. ¶26 Exponit quod dixerat, ante Dominū: id eſt, ante ſacerdotes & iudices qui vicem Dei obeunt. ¶27 ſi ille fuerit falſus teſtis, [&] teſtimoniū falſum dixerit ¶28 auferes ¶29 . i. aliquid mali huic ſimile. ¶30 Inſtrumentum affectus pro affectu hic ponitur. Id eſt, Non miſereberis eius. ¶31 ſub. exiges. Id eſt, eam pœnam ab eo exiges qua affectus fuiſſet is in quem dixit falſum teſtimonium, ſi conuictus fuiſſet. XX. ¶1 vel, numeroſiorem: ¶2 Heb. eritis propinqui &c. Id eſt, Cum imminebit bellum. ¶3 Heb. propinqui eſtis ad pugnam cum hoſtibus veſtris,

pu[illegible]

Digitized by Google

cum hoſtibus veſtris in pugna [4]ne ergo molleſcat cor veſtrum,'neque timeatis, ne[5]feſtinetis,' neque paueatis à facie eorum, Quoniam Dominus Deus veſter proficiſcitur vobiſcū, vt pugnet pro vobis contra hoſtes veſtros, &[6]ſeruet' vos. [7]Præcones'quoque loquantur ad populum, dicētes, [8]Qui'extruxit domum nouam, nec eam[9]initiauit,'abeat & reuertatur in domū ſuam: ne fortè in prælio occumbat, & alius quiſpiā[10]initiet' eam. Qui plantauit vineam, & nondum[11]prophanauit eam,'abeat & reuertatur in domum ſuā: ne fortè in bello cadat, & alius quiſpiam [12]prophanet eam.' Qui[13]ſibi vxorem deſpondit,'& nōdum[14]accepit eam,'abeat & reuertatur in domū ſuam: ne fortè in bello cadat, & alius quiſpiam accipiat eam. Addāt præterea[7]præcones,'loquātúrque ad populum huiuſmodi verba, Qui formidoloſus eſt & [15]puſillanimis,' abeat & reuertatur in domum ſuam: ne[16]liquefaciat'cor fratrum ſuorū, quemadmodum eſt cor ſuum. Quū [7]præcones'ceſſauerint loqui ad populum, conſtituant principes [17]exercitus in caput populi.

¶Quum autē acceſſeris ad ciuitatem vt illam oppugnes, [18]offeras ei pacē.' Si[19]pacatè reſpōderit' tibi, aperueritque tibi, omnis populus qui in ea inuentus fuerit, ſint tibi tributarij, ſeruiántque tibi. Quòd ſi nullam tecum fecerit pacem, ſed pugnauerit contra te, [20]oppugnabis'eam. Et quū Dominus Deus tuus tradiderit eam in manum tuam, feries in ea gladio omnem marem. Duntaxat mulieres, pubē, iumenta, & quidquid fuerit in ciuitate, [21]ſed &'omnia ſpolia eius tibi diripies, &[22]frueris ſpolijs'hoſtium tuorum, quos tradiderit tibi Dominus Deus tuus. Sic facies omnibus ciuitatibus [23]quæ procul à te ſunt,' quæ non ſunt de vrbibus iſtarū gentiū. ¶[24]Veruntamen'de ciuitatibus iſtorum populorum, quos Dominus tibi dedit in hæreditatem, [25]nihil viuum permittas quod ſpirat,' ſed omnino vaſtabis eos ad internecionem vſque, nempe Hithæū, Amorrhæum, Chananæum, Pheriſæum, Hiuæū & Iebuſæū, quēadmodū præcepit tibi Dominus Deus tuus, Ne ſcilicet doceāt vos facere ſecundū cunctas ſuas abominationes, quas ipſi fecerunt dijs ſuis, & peccetis in Dominum Deum veſtrū. ¶Quū obſederis ciuitatem diebus multis, & pugnaueris contra eam vt occupes eam, ne perdas arbores eius vt impellas ſecurim in eas, [26]ſed comedas ex eis, & non ſuccidas: num enim arbor campi homo eſt, vt veniat corā te in obſidionē?' [27]Duntaxat'illam arborem, quam noſti[28]eſſe arborem quæ fructum non ferat, nec eſui aptam,' illam inquā perdes & ſuccides, atq; extrues[29]propugnaculū'contra iſtā ciuitatē quę contra te belligerat, [30]donec ſubijcies eam. CAP. XXI.

SI in terra quam Dominus Deus tuus dat tibi poſſidendam, [1]interfectus inuentus'fuerit iacens in campo, [2]neque ſcitur'quis eum occiderit, Egredientur ſeniores tui atque iudices tui, &[3]metiētur'vſque ad ciuitates quæ ſunt circum interfectum: Ciuitas quæ propior fuerit inter-

inimicos veſtros pugnam commiſeritis, nō pertimeſcat cor veſtrum, nolite metuere, nolite cedere, nec formidetis eos: Quia Dominus Deus veſter in medio veſtri eſt, & pro vobis cōtra aduerſarios dimicabit, vt eruat vos de periculo. ¶Duces quoque per ſingulas turmas audiente exercitu proclamabunt, Quis eſt homo qui ædificauit domum nouam, & non dedicauit eam? vadat, & reuertatur in domum ſuam: ne fortè moriatur in bello, & alius dedicet eam. Quis eſt homo qui plantauit vineam, ¶& necdum fecit eam eſſe cōmunem, de qua veſci omnibus liceat? vadat, & reuertatur in domum ſuam: ne fortè moriatur in bello, & alius homo eius fungatur officio. Quis eſt homo qui deſpondit vxorem, & non accepit eam? vadat, & reuertatur in domum ſuā: ne fortè moriatur in bello, & alius homo accipiat eā. His dictis addent reliqua, & loquentur ad populum. ¶Quis eſt homo formidoloſus, & corde pauido? vadat, & reuertatur in domū ſuam: ne pauere faciat corda fratrum ſuorum, ſicut ipſe timore perterritus eſt. Cúmque ſiluerint duces exercitus, & finem loquendi fecerint, vnuſquiſque ſuos ad bellandū cuneos præparabit. ¶Siquādo acceſſeris ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primùm pacē. Si receperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea eſt, ſaluabitur, & ſeruiet tibi ſub tributo. Sin autē fœdus inire noluerit, & cœperit contra te bellum, oppugnabis eam. Cúmque tradiderit Dominus Deus tuus illā in manu tua, percuties omne quod in ea generis maſculini eſt, in ore gladij. Abſque mulieribus & infantibus, iumentis & cæteris quæ in ciuitate ſunt. omnem prædam exercitui diuides, & comedes de ſpolijs hoſtium tuorum, quæ Dominus Deus tuus dederit tibi. Sic facies cunctis ciuitatibus quæ à te procul valde ſunt, & non ſunt de his vrbibus quas in poſſeſſionē accepturus es. ¶De his autem ciuitatibus quæ dabuntur tibi, nullū omnino permittes viuere, ſed interficies in ore gladij, Hethæum videlicet, & Amorrhæum, & Chananæum, Pherezæum, & Heuæū, & Iebuſæum, ſicut præcepit tibi Dominus Deus tuus: Ne fortè doceant vos facere cunctas abominationes quas ipſi operati ſunt dijs ſuis, & peccetis in Dominum Deum veſtrum. ¶Quādo obſederis ciuitatem multo tempore, & munitionibus circumdederis vt expugnes eam, non ſuccides arbores de quib' veſci poteſt, nec ſecuribus per circuitum debes vaſtare regionem: quoniā lignum eſt, & non homo, nec poteſt bellantium contra te augere numerū. Si qua autē ligna non ſunt pomifera, ſed agreſtia, & in cæteros apta vſus, ſuccide, & inſtrue machinas, donec capias ciuitatem quæ contra te dimicat. CAP. XXI.

QVando inuentum fuerit in terra quam Dominus Deus tuus daturus eſt tibi, hominis cadauer occiſi, & ignorabitur cædis reus, Egredientur maiores natu, & iudices tui, & metientur à loco cadaueris ſingularum per circuitum ſpatia ciuitatum: Et quam viciniorē cæteris eſ-

¶4 i. ne ſitis animo remiſſo. ¶5 vl, trepidetis, ¶6 eripiat. ſub. à periculo ¶7 Præfecti ¶8 Hebraice per interrogationē legitur, Quis &c. Sic in ſequentibus. ¶9 dedicauit? Id eſt, & in ea nondum habitauit? ¶10 dedicet. Id eſt, incolat eam primus. ¶11 vel, violauit eam. Id eſt, non vindemiauit eam, vt vuis eius veſci liceat omnibus. Ante quintum annū nō licebat frui fructu cuiuſvis rei plantatæ. vnde quū inciperet frui ea dominus, dicebatur prophanare. ¶12 Id eſt, vindemiet eā. ¶13 Id eſt, mulieri alicui fidē dedit. ¶14 Heb. duxit eā. ſub. in domū ſuā. vl, in vxorem. ¶15 Heb. tener [vl, mollis] corde. i. animo pauido. ¶16 liquefiat. diſſoluat. ¶17 vl, copiarū in capite populi. Id eſt, tunc aciem inſtruēte pugnaturi cū hoſtibus. Præfecti cōſtituēt principes qui populum recēſeant, vel qui poteſtatem habeant capitis populi, ſiue qui ſummam dignitatem obtineant in populo: deſignabūt principes populo. In capite populi, pro, ſuper populū. Hebraiſmus. ¶18 Heb. clamabis ad eā pro pace. Id eſt, inuitabis eam ad deditionem. ¶19 vl, pacem reſponderit. Id eſt, Si pacificè reſponderit. Si pacem receperit à te oblatam. ¶20 obſidebis ¶21 Hæc vocabula [ſed &] non leguntur Hebraice: & [omnia ſpolia] per appoſitionem legenda, hoc modo, quicquid fuerit in ciuitate, nēpe omnia ſpolia &c. ¶22 Heb. comedes ſpolia ¶23 quæ à te plurimum diſtant, ¶24 Verùm ¶25 Heb. non ſines viuere vllam animam, ¶26 quia ex illis comedes [ſub. fructum,] & illas non ſuccides (nam arbores agrorum, ſunt [vita] hominis,) vt veniat à facie tua in obſidionem. Vt veniat, inquit, ſubaudi, vrbs illa, in obſidionem: id eſt, vt cingas illam obſidione. Hoc eſt, Non ſuccides arbores pomiferas, vt ex illis facias machinas, quarum ope expugnes vrbem quam oppugnas. arbores enim illæ ſeruiūt victui hominis. ¶27 vl, Verùm ¶28 Heb. non eſſe arborem cibi, ¶29 machinas obſidionales ¶30 donec corruat. Vel, donec expugnes eam. XXI. ¶1 Heb. cadauer occiſi inuentum ¶2 [&] ignotum ſit ¶3 ſub. interuallum à loco in quo inuentum fuerit cadauer.

Digitized by Google

ſe perſpexerint, ſeniores ciuitatis illius tollent
vitulam de armento, quæ non traxit iugũ, nec
terram ſcidit vomere, Et ducẽt eam ad vallem a-
ſperam atque ſaxoſam, quæ nunquam arata eſt,
nec ſementem recepit, & cędẽt in ea ceruices vi-
tulæ. Accedẽntque ſacerdotes filij Leui (quos ele-
gerit Dominus Deus tuus vt miniſtrent ei, & be
nedicant in nomine eius, & ad verbum eorũ o-
mne negotium pẽdet: & quicquid mundũ vel
immundũ eſt, iudicetur.) Et venient maiores na
tu ciuitatis illius ad interfectum, lauabũntque
3 manus ſuas ſuper vitulam quæ in valle percuſ-
ſa eſt, Et dicent, Manus noſtræ non effuderunt
ſanguinem hunc, nec oculi viderunt. propitius
eſto populo tuo Iſrael, quem redemiſti, Domine,
& ne reputes ſanguinem innocentem in medio
populi tui Iſrael. Et auferetur ab eis reatus ſan-
guinis: tu autem alienus eris ab innocẽtis cruo
re qui fuſus eſt, cum feceris quod præcepit Do-
minus. ¶Si egreſſus fueris ad pugnam contra
inimicos tuos, & tradiderit eos Dominus Deus
tuus in manu tua, captiuóſque duxeris, Et vide-
ris in numero captiuorum mulierẽ pulchram,
& adamaueris eam, volueríſque habere vxorem:
introduces eam in domum tuam: quæ radet cę-
ſariem, & circuncidet vngues, Et deponet veſtem
in qua capta eſt: ſedénſq; in domo tua, flebit pa
trem & matrem ſuam vno menſe: & poſtea in-
gredieris ad eam, dormiẽſque cum illa, & erit vxor
tua. Si autem poſtea non ſederit animo tuo, di-
mittes eam liberam, nec vendere poteris pecu-
nia, nec opprimere per potentiam: quia humilia
ſti eam. Si habuerit homo vxores duas, vnã dile
ctam, & alteram odioſam, genuerit ex eis liberos,
fuerítque filius odioſæ primogenitus, Volueríq;
ſubſtantiam inter filios ſuos diuidere: non pote
rit filium dilectæ facere primogenitum, & præ-
ferre filio odioſæ, Sed filiũ odioſæ agnoſcet pri-
mogenitum: dabítque ei de his quæ habuerit
cuncta duplicia. iſte eſt enim principium libero
rum eius, & huic debentur primogenita. ¶Si ge
nuerit homo filium cõtumacem & proteruum,
qui non audierit patris ac matris imperium, &
coercitus obedire contempſerit: Apprehendent
eum, & ducent ad ſeniores ciuitatis illius & ad
portam iudicij, Dicẽntque ad eos, Filius noſter
iſte proteruus & contumax eſt, monita noſtra
audire contemnit, comeſſationibus vacat, & lu-
xuriæ atque cõuiuijs. Lapidibus eum obruet po-
pulus ciuitatis, & morietur, vt auferatis malum
de medio veſtri, & vniuerſus Iſrael audiens per-
timeſcat. ¶Quando peccauerit homo quod mor
te plectendum eſt, & adiudicatus morti appen-
ſus fuerit in patibulo: non permanebit cadauer
eius in ligno, ſed in eadem die ſepelietur: quia
maledictus à Deo eſt qui pendet in ligno, & ne
quaquam contaminabis Terram tuam quam Do-
minus Deus tuus dederit tibi in poſſeſſionem.

fecto, illius ciuitatis ſeniores vitulam ex armen
to accipiant, cum qua adhuc nihil operis factum
eſt, quæque iugum non traxit, Et deducãt ſenio
res illius ciuitatis vitulam illam in vallem [4]ſoli-
dam, quæ nec colitur, nec ſeritur, & illic incidãt
ei ceruicem in [ſea] valle. Accedẽntque ſacerdotes
filij Leui, ([5]quos elegit Dominus Deus tuus vt mi
niſtrent ei, & [6]benedicãt in nomine Domini, [7]&
iuxta quorum os omnis forenſis actio & plaga
finitur.) Et omnes ſeniores ciuitatis illi⁹, [7] qui ac
ceſſerint ad interfectũ illũ, lauabũt manus ſuas
ſuper vitulã cui inciſa eſt ceruix in ea valle, [8]Re-
ſpõdebũntq; dicentes, Manus noſtræ nõ fuderũt
ſanguinem iſtum, nec oculi noſtri viderũt. [9]Pro
pitius eſto populo tuo Iſrael, quẽ redemiſti Do-
mine, & [10]ne imputes ſanguinẽ innoxiũ in me-
dio populi tui Iſrael: [11]vt expientur à ſanguine.
[12]Et tu expurgabis ſanguinẽ innocẽtem de me-
dio tui, ſi volueris facere quod rectum eſt in ocu
lis Domini. ¶Quando egreſſus fueris in bellum
contra hoſtes tuos, tradideritque eos Dominus
Deus tuus in manum tuam, [13]vt ducas eos capti-
uos, Videríſque inter captiuos mulierem forma
venuſtã, deperieríſq; eam, [14]poteris eã tibi acci-
pere in vxorẽ. Introduces ergo eã in domũ tuã,
illáque radet caput ſuum, [15]aptabítq; vngues ſu
os. Auferet quoq; veſtimentũ [16]captiuitatis ſuæ à
ſe, & ſedebit in domo tua, deplorabítque patrẽ
ſuum & matrẽ ſuam [17]integrũ menſem: & tum
tandẽ introibis ad eã, & eris maritus eius, ipſáq;
erit tibi vxor. [18]Sin tibi nõ placuerit, [19]patiaris eã
abire pro voto ſuo, neq; eã pecunia vendere, ne-
que [20]ad op⁹ vti ea poteris, eo quòd [21]oppreſſiſti
eã. ¶Si viro alicui fuerint duæ vxores, altera di
lecta, altera odioſa, genuerintq; ei filios tã dile
cta ꝙ odioſa, & filius odioſæ fuerit primogeni-
tus, Aduenerítque dies [22]quo diuiſurus eſt filijs
ſuis quos habet, hæreditatem ſuam: non pote-
rit [23]primogenitum facere filium dilectæ, [24]do-
nec ſuperſtes eſt primogenit⁹ filius odioſæ: Sed
filiũ odioſæ agnoſcet primogenitum, [25]dabítq;
ei portionem duplicẽ de omnibus quę poſſidet:
quandoquidẽ [26]is principiũ eſt virtutis eius, [&
ob hoc] debetur ei ius primogenitũ. ¶Si quiſpiã
filiũ habuerit defectorẽ & rebellẽ, ꝗ vocẽ patris
ſui & vocẽ matris ſuæ audire noluerit: quũmq;
caſtigauerint eum, noluerit eis obtemperare,
Apprehẽdẽt [ſtũc] eũ pater eius & mater eius, edu
cẽntq; eũ ad ſeniores ciuitatis illius, & ad portã
eius loci, Dicẽntque ad ſeniores ciuitatis illius,
Filius hic noſter defector eſt & rebellis, nec vult
audire vocẽ noſtrã, comeſſator eſt & potator. La
pidibúſque eũ obruẽt omnes ciues illius ciuita-
tis, donec moriat. & expurgabis malũ de medio
tui, vt omnes Iſraelitæ audiẽtes [27]timeãt. ¶Quã
do fuerit in aliquo peccatum [28]morte dignum,
[29] & interfectus fuerit, age eum in crucem, cada
uer verò eius nõ pernox erit in ligno, ſed [30]mox
ſepelies illud illo eodẽ die, [31]quoniã maledictio
Dei eſt ſuſpenſus: [32]& non pollues terrã tuam quam Dominus Deus tuus [33]dat tibi in hæreditatem.

¶4 aſperam. i. ſaxoſam. ¶5 eos enim elegit &c. Per parẽtheſin. ¶6 benedicent. Sub. populo. ¶7 vel & iuxta quorũ ſermonem erit oĩs lis & omnis plaga. i. iuxta ſentẽtiã eorũ terminabitur omnis cõtrouerſia, & omnis ſpecies lepræ. ¶7 viciniores illi cadaueri, ¶8 Affirmabúntque ¶9 Sub. Tũc dicẽt ſacerdotes, Propitius eſto &c. ¶10 Heb. ne des. Id eſt, ne imputes cædem huius innocentis populo tuo Iſraeli. ¶11 & dimittet illis ſanguis. i. pœna cædis. ¶12 Tu autẽ remouebis ſanguinẽ innocẽtẽ è medio tui, quum feceris quod erit gratũ Domino. Sãguinẽ innocẽtẽ vocat pœnã homicidij hominis innocẽtis. ¶13 Heb. & captiuaueris captiuitatẽ eorũ. i. ex eis captiuos aliquot abduxeris. ¶14 ceperíſq; eam tibi ¶15 præcidẽtq; ¶16. i. in quo capta fuerit. ¶17 Heb. per menſem dierũ. i. menſe integro, conſtante omnib⁹ ſuis diebus. ¶18 vel, Quòd ſi nõ delectaueris eam. ſub. poſtea. ¶19. i. ſines liberam abire quocunq; volet. ¶20 negotiaberis cum ea. i. nulla ratione poteris eam diſtrahere, ſiue cõmutare. Gallice, Vous ne pourrez faire marchãdiſe d'elle. Vel, nõ vtẽris opera eius vt ancilla. ¶21. i. quaſi per vim rẽ habuiſti cũ ea. ¶22 inſtituet hæredes filios ſuos earũ rerũ quas habuerit: ¶23. i. dare ius primogenituræ filio dilectæ. ¶24 Heb. in conſpectu filij odioſæ. Hoc eſt, viuente filio odioſæ. ¶25 Heb. vt det ei ¶26. i. primũ illũ genuit pater fortis & fœcũdus. ¶27. i. timore cõtineãtur in officio. ¶28 Heb. iudicij mortis. i. quod morte plecti deberet. ¶29 & ſuſpẽderis eũ in cruce, nõ pernoctabit cadauer ei⁹ ¶30 Heb. ſepeliẽdo ſepelies ¶31 quã uis maledictio Dei ſit ſuſpẽſus. i. quãuis Deo admodũ execrabilis ſit qui vitã ſuſpẽdio finit, tamẽ iure ſepulturæ nõ eſt defraudãdus, neq; debet cadauer eius pernoctare in patibulo. Suſpẽdiũ fuit grauiſſimũ ſuppliciũ apud Iudæos: ſicq; in crucẽ agebãtur ab Iſraelitis blaſphemi & idololatræ. Qui igitur vitã ſuſpẽdio finiebãt, erãt Deo execrabiles, q; aut blaſphemi eſſent, aut idololatræ: quod teſtabatur ſuſpẽdiũ. Erat autẽ hoc genus ſupplicij nõ ſolum Iudæis viſitatũ & familiare, ſed etiã Romanis, vt ſeptima actione in Verrẽ docet Cicero: Aegyptijs, vt Gen. 40: & Perſis, vt Eſther ſeptimo cap. ¶32 vel, vt non polluas Terrã tuã. Quod facturus es, ſi, quãdo ita vitã finiuit, pernoctauerit in patibulo contra Dei voluntatem. ¶33 vel, daturus eſt

Digitized by Google

CAP. XXII.

SI videris bouem aut pecudem fratris tui fugatos, ne diſſimules occultando te ab eis,[1] ſed plane reduces eos ad fratrem tuum. Quòd ſi frater tuus [2]non eſt prope apud te,[2] nec noſti eum, [3]aſſume[3] illos in domum tuam, vt ſint tecum donec quæſierit eos frater tuus, reſtituáſque eos illi. Sic quoque facies aſino eius, & ſic ages cũ veſtiméto eius, ſic quoque facies cũ omni eo quod amiſit frater tuus, quod perdidit, & tu inueniſti illud: [4]neq; enim id diſſimulare aut celare poteris.[4] Si videris aſinum fratris tui aut bouem eius cadẽtes in itinere, [5]ne diſſimules abſcondẽdo te ab eis,[5] quin ſubleuando ſubleues eos cum illo. ¶Mulier ne gerat arma virilia, nec vir induatur veſtimento muliebri, quoniam abominãdus eſt Domino Deo tuo quiſquis illa fecerit.

¶Quãdo occurrerit cõſpectui tuo in itinere nidus auium, in quacunque arbore, aut in terra, in quo ſunt pulli aut oua, matre incubante aut pullis ipſis, aut ouis, nõ tollas matrem cum pullis, ſed omnino[6]dimittas[7]matrẽ,[7] pullos verò capies tibi: vt ſcilicet bene tibi ſit, & proroges dies. ¶Quum extruis domum nouam, facias [8]loricã tecto tuo,[8] ne ponas ſanguinem in domum tuã, [9]quum quiſpiã caderet ex ea. ¶Ne conſeras vineam tuam [10]diuerſis generibus:[10] ne forte [11]ſanctifices[11] vniuerſum ſemen quod conſeris, atque vineæ prouentum. ¶[12]Non arabis cum boue & aſino ſimul. ¶[13]Ne induas veſtẽ quæ ex lana & lino ſimul contexta eſt. ¶[14]Fimbriolas craſſiores facito tibi in quatuor alis veſtimẽti tui quo te operis. ¶Si quiſpiam vxorem duxerit, [15]acceſſeritque[15] ad eam, & odiſſe ei cœperit, [16]obtruſeritque ei technas verborum,[16] diuulgans de ea famam malam,[16] vt ſi dicat, Duxi hanc mulierem, & quum eſſem ad eam ingreſſus, non inueni in ea [17]ſigna virginitatis:[17] Tunc [18]tollent[18] pater puellæ & mater eius, & proferent ſigna virginitatis puellæ ad ſeniores ciuitatis qui ſunt in porta, Dicẽtque pater puellæ ad ſeniores, Hanc filiam meam dederam viro iſti vxorem, cœpitque eam odiſſe, Et [19]en obtrudit ei commẽta verborum, & dicit,[19] Non inueni in filia tua virginitates: hæc verò ſunt ſigna virginitatis filiæ meæ. & expandent [20]veſtimentum[20] coram ſenioribus ciuitatis. Tollẽtque ſeniores ciuitatis illius virum illũ, & caſtigabunt eum, Damnabũtque eum cẽtum [ſiclis] argenti, quos dabũt patri puellæ, eo quòd [21]ſparſit famam malã de virgine Iſraelitica,[21] habebitque is eã in vxorẽ, nec poterit eã dimittere cũctis diebus ſuis. Quòd [22]ſi verũ eſt verbũ illud,[22] & ſigna virginitatis in puella nõ fuerint inuẽta, Ducent puellã ad oſtiũ domus patris ſui, obruẽntque eã ciues [23]illi[9] ciuitatis[23] lapidib[9], vt moriatur: quia fecit nephas in Iſrael, ſcortãdo in domo patris ſui: & [24]exures malũ è medio tui. ¶[25]Si depre-

CAP. XXII.

NOn videbis bouem fratris tui, aut ouem errãtem, & præteribis: ſed reduces fratri tuo. Etiamſi non eſt propinquus frater tuus, nec noſti eum: duces in domum tuam, & erunt apud te quãdiu quærat ea frater tuus, & recipiat. Similiter facies de aſino, & de veſtimento, & de omni re fratris tui quæ perierit: ſi inueneris eã, ne negligas quaſi alienam. Si videris aſinum fratris tui aut bouem cecidiſſe in via, nõ deſpicies, ſed ſubleuabis cum eo. ¶Non induetur mulier veſte virili, nec vir vtetur veſte fœminea. abominabilis enim apud Deum eſt qui facit hæc. ¶Si ambulans per viam, in arbore vel in terra nidũ auis inueneris, & matrem pullis vel ouis deſuper incubantem: non tenebis eam cum filijs, ſed abire patieris, captos tenens filios, vt bene ſit tibi, & longo viuas tempore. ¶Cum ædificaueris domum nouam, facies murum tecti per circuitum, ne effundatur ſanguis in domo tua, & ſis reus labente alio, & in præceps ruente. ¶Nõ ſeres vineam tuam altero ſemine: ne & ſementis quam ſeuiſti, & quæ naſcuntur ex vinea, pariter ſanctificentur. ¶Nõ arabis in boue ſimul & aſino. ¶Non indueris veſtimento quod ex lana linóque cõtextum eſt. ¶Funiculos in fimbrijs facies per quatuor angulos pallij tui, quo operiris. ¶Si duxerit vir vxorem, & poſtea odio habuerit eam, quæſieritque occaſiones quibus dimittat eam, obijciens ei nomen peſſimum, & dixerit, Vxorem hanc accepi, & ingreſſus ad eã nõ inueni virginem: Tollẽt eã pater & mater eius, & ferent ſecum ſigna virginitatis eius ad ſeniores vrbis qui in porta ſunt: & dicet pater, Filiã meam dedi huic vxorem: quam quia odit, Imponit ei nomen peſſimum, vt dicat, Non inueni filiã tuã virginẽ: & ecce hæc ſunt ſigna virginitatis filiæ meæ. expandent veſtimentum coram ſenioribus ciuitatis. Apprehendẽntque ſenes vrbis illius, virum, & verberabunt illum, Cõdemnantes inſuper centum ſiclis argenti, quos dabit patri puellæ, quoniam diffamauit nomẽ peſſimum ſuper virginem Iſrael: habebitque eam vxorem, & non poterit dimittere omnibus diebus vitæ ſuæ. Quòd ſi verum eſt quod obijcit, & non eſt in puella inuenta virginitas: Eijcient eã extra fores domus patris ſui, & lapidibus obruẽt viri ciuitatis illi[9], & morietur: quoniã fecit nefas in Iſrael, vt fornicaretur in domo patris ſui: & auferes malũ de medio tui. ¶Si dormie-

¶1 Heb. Nõ videbis bouẽ fratris tui, aut pecus eius aberrãtes [à via,] & abſcõdes te ab eis, &c. ¶2 Heb. non eſt tibi ꝓpinqu[9]. i. etiã ſi procul à te habitet. ¶3 deduc. ſubaudi, tamen. q.d. Etiã ſi procul à te habitet, nec noueris eum: tamẽ deduces illos in domum tuam. ¶4 Heb. non abſcõdes te ab eis .i. noli diſſimulare, quaſi eam non videris. ¶5 nõ abſcõdes te ab eis. Id eſt, non diſſimulabis te videre illos. ¶6 vel, abigas ¶7 Quia inhumanu eſt matrem nihil tibi metuentẽ capere cum pullis. ¶8 murum tecto tuo. Vox Hebræa MAACE, ſignificat murum altum tres pedes cum dimidio. In Palæſthina, tecta domorũ ſũt plana. Verti poteſt, clauſtra, vel cancellos, aut ſeptũ. ¶9 ſi ceciderit cadens ex eo. ſub. tecto. i. ne ſis cauſa necis in domo tua, ſi corruerit aliquis è tecto tuo. ¶10 vel, diuerſo ſemine. Id eſt, Nõ ſeminabis in interuallis quæ ſunt in vitibus, duas ſpecies ſeminis: vt triticum cum ſiligine, aut auenam cum hordeo. Quia enim Palæſthina callida eſt, ſeminabatur ſemper aliquid inter ordines ipſos vitium. ¶11 ſanctificetur. Id eſt, polluatur. per antiphraſin dictum. Hoc eſt, ne pereant tibi fruges enatæ è diuerſis ſeminibus, & cum illis fructus vineæ. ¶12 Id eſt, Arando non iunges bouem cum aſino: quia vires eorum ſunt inæquales: ſed iunges boues bobus, & aſinos aſinis. ¶13 Quòd non vult hîc Deus res cõfundi, vitari vult in omnibus confuſionẽ: ſimul duplices mores, ſiue animos taxat. ¶14 vel, Fimbrias facies tibi in quatuor angulis pallij tui quo operiris. Id eſt, in quatuor partib[9] inferioribus. Gallice, Es quatre pans. Vox Hebræa GVEDILIM, pro qua fimbrias vertimus, ſignificat funiculos intricatos, intortos, & artificio catenarum concinnatos. ¶15 ingreſſúſque fuerit. Ingredi ad vxorem, pro rem habere cum ea, poſitum. ¶16 Heb. impoſueritque ei occaſiones verborum, & eduxerit aduerſus eam nomen malum. Id eſt, dederit alijs occaſionem traducendi eam, ipſeque diffamauerit eam. ¶17 Heb. virginitates. i. ſanguinem indicem virginitatis: id eſt, nõ inueni eam virginem. ¶18 ſubaudi, ſigna virginitatis: id eſt, lintea infecta ſanguine rupti hymenis, indice virginitatis, in quibus cõgreſſus primum fuerat maritus cum virgine, quæ patres ſeruare ſolebant. Hæc lex lata videtur aduerſus eos qui poſt primum congreſſum cupiebant ab vxoribus diuertere, quòd iam libidinem expleſſent. ¶19 ponit occaſiones verborum contra eam, dicendo. Id eſt, author eſt vt male audiat filia noſtra, vtque alij male loquantur de ea. ¶20 vel, linteum. in quo ſcilicet primum congreſſi fuerant. ¶21 Heb. eduxit nomen malum contra virginem Iſrael. i. traduxit virginem Iſraeliticam. ¶22. i. ſi vera eſt ea accuſatio. ¶23 ciuitatis eius. ſub. puellæ. i. cõciues eius. ¶24 auferes malum. i. occaſionem peccati. ¶25 Si deprehenſus fuerit aliquis dormiens [vel, coiens] cum &c.

rit vir cum vxore alterius, vterque morietur, id eſt adulter & adultera: & auferes malum de Iſrael. ¶Si puellam virginem deſponderit vir, & inuenerit eam aliquis in ciuitate, & concubuerit cum ea, educes vtrunque ad portam ciuitatis illius, & lapidibus obruentur: puella, quia non clamauit cum eſſet in ciuitate: vir, quia humiliauit vxorem proximi ſui. & auferes malũ de medio tui. Si autem in agro repererit vir puellam quæ deſponſata eſt, & apprehendens concubuerit cum ea, ipſe morietur ſolus: Puella nihil patietur, nec eſt rea mortis: quoniã ſicut latro con[illegible] contra fratrem ſuum, & occidit animam [illegible] & puella perpeſſa eſt. Sola erat in agro: [illegible] & nullus affuit qui liberaret eam. ¶Si [illegible] vir puellam virginem, quæ nõ habet [illegible], & apprehendens concubuerit cum illa, [illegible] ad iudicium venerit: ¶Dabit qui dormi[illegible] ea, patri puellæ quinquaginta ſiclos ar[illegible] habebit eam vxorem, quia humiliauit [illegible] poterit dimittere eam cunctis dieb⁹ [illegible]. ¶Nõ accipiet homo vxorẽ patris ſui, [illegible] operimentum eius.

CAP. XXIII.

[illegible] cunuchus attritis vel amputa[illegible], & abſciſſo veretro eccleſiã Do[illegible] ingredietur Mãzer, hoc eſt de ſcor[illegible] eccleſiam Domini vſque ad decimã [illegible]. ¶Ammonites & Moabites etiam [illegible] generationem non intrabunt ec[illegible], in æternum: Quia noluerũt vo[illegible] cum pane & aqua in via quando [illegible] Aegypto: & quia conduxerunt [illegible] filium Beor de Meſopotamia [illegible] diceret tibi. Et noluit Domin⁹ De[illegible] Balaam, vertitque maledictionẽ [illegible] dictionem tuam, eo quòd diligeret [illegible] cum eis pacem, nec quæras eis bo[illegible] diebus vitæ tuæ, in ſempiternum. [illegible] abominaberis Idumæũ, quia frater tuus [illegible] gyptium, quia aduena fuiſti in terra [illegible] fuerint ex eis, tertia generatione [illegible] in eccleſiã Domini. ¶Quando egreſ[illegible] aduerſus hoſtes tuos in pugnam, cu[illegible] te ab omni re mala. ¶Si fuerit inter vos [illegible] qui nocturno pollutus ſit ſomnio, egre[illegible] extra caſtra, & nõ reuertetur, Priuſquam [illegible] lauetur aqua: & poſt ſolis occaſum [illegible] in caſtra. ¶Habebis locum extra ca[illegible] quẽ egrediaris ad requiſita naturæ, Ge[illegible] paxillum in balteo. cũmque ſederis, fodies [illegible], & egeſta humo operies quo re[illegible]. Dominus enim Deus tuus ambulat [illegible] caſtrorũ⁹, vt eruat te, & tradat tibi ini[illegible] tuos. Et ſint caſtra tua ſancta, & nihil in [illegible] appareat fœditatis, ne derelinquat te. ¶Nõ [illegible] ſeruũ domino ſuo, qui ad te confugerit. [illegible], & tradat hoſtes tuos ante te, & ob hãc cauſam caſtra tua ſancta ſint, [illegible], & ſe à te auertat.

henditur quiſpiam qui dormierit cum[9] muliere quæ habet maritum, morientur ambo illi, tam vir qui iacuit cũ muliere, quàm mulier ipſa: &
[14] exures malũ ex Iſraele. ¶Si fuerit alicui deſpõſa puella virgo, inueneritque eam quiſpiam in ciuitate, & dormierit cum ea, Tunc educetis vtrunque ad portam ciuitatis illius, & obruetis eos lapidibus vt moriãtur: puella quidem, quòd non clamauit in ciuitate: vir autẽ quòd oppreſſit vxorem proximi ſui. [14] exurẽſque malum è medio tui. Si in agro deprehenderit vir puellam deſponſam, & vim illi intulerit, dormieritque cum ea: morietur vir qui dormierit cũ ea, ſolus: Puellæ nihil facies, quum[16] culpam mortis non habeat: quoniã ſicut conſurgit quis contra proximum ſuum, & [17] interficit animã eius. ſic ſe habet res iſta. Nam in agro inuenit eam, clamauitque puella deſponſa, & non fuit qui eã liberaret. ¶Si inuenerit vir puellã virginẽ quæ nondũ deſponſa eſt, apprehenſáque ea dormierit cũ ea, & deprehenſi fuerint, Dabit vir ille qui cũ ea concubuit, patri puellæ quinquaginta [18] argenteos, habebitque eã vxorẽ, eo quòd oppreſſit eã, nec poterit eam dimittere cũctis diebus ſuis. ¶[19] Nemo ducet vxorem patris ſui, neque [20] alam patris ſui reteget.

CAP. XXIII.

NOn introibit [1] qui laceratis eſt [teſticulis] attritus, aut execto veretro, in cœtum Domini. ¶[2] Mamſer nõ ingredietur in cœtum Domini, [3] ne decima quidem generatione introibit ſibi in cœtum Domini. ¶[4] Ammonites & Moabites in congregationem Domini nõ introibit: ne decima quidem generatione quiſpiam ex ipſis ingredietur in cœtum Domini, idq; perpetuò. Cauſa, quòd non [5] anteuerterunt vos pane & aqua in via quum exiretis ex Aegypto: & quòd [6] conduxerit aduerſum te Bileã filium Beor de Pethor [7] Aram Naharaim, vt te execraretur. At noluit Dominus Deus audire Bileam, quin potius conuertit Dominus Deus tuus execrationẽ tibi in benedictionem: nam diligit te Dominus Deus tuus. Ne quæras [8] quod ad eorum pacem ac ſalutem pertineat cunctis diebus tuis in ſeculũ. ¶Edumæũ ne abomineris, quia frater tuus eſt: nec abomineris Aegyptiũ, quãdoquidẽ peregrinus fuiſti in terra eius. Filij qui ex eis nati fuerint, tertia tandẽ generatione [9] in cœtũ Domini venient. ¶Quum egreſſus fueris [10] exercitu contra hoſtes tuos, cuſtodies te ab omni re mala. ¶Si fuerit in te vir, qui non ſit mundus ex euẽtu aliquo nocturno, is egrediatur extra caſtra, nec reuertatur in caſtra, Sed ſub veſperã lauet ſe [11] aqua, & poſt ſolis occaſum ingrediatur iterum in caſtra. ¶Locus quoque ſit tibi extra caſtra, ad quem foras egrediaris, [12] Lignũmq; præacutũ in balteo, [13] cũ quo foris ſedens fodias, cõuerſúſque operias excrementũ tuũ. Nã Domin⁹ Deus tuus verſatur in medio caſtrorũ tuorũ, vt [illegible] & tradat hoſtes tuos ante te, & ob hãc cauſam caſtra tua ſancta ſint, [14] nequã rẽ obſcœ[illegible], & ſe à te auertat. ¶[15] Ne includas ſeruũ hero ſuo, qui [16] erept⁹ ad te [venit] [17] ab hero ſuo.

¶16 Heb. nõ ſit puellæ peccatum mortis. Id eſt, nõ admiſerit facinus dignum morte. ¶17 Heb. interficit [eum ictu] animæ. i. quo anima ſeparatur à corpore.

¶18 Chaldæus paraphr. vertit, ſiclos argẽteos. ¶19 Id eſt, Nemo poterit ducere in vxorem nouercam ſuam, patre ſcilicet mortuo. ¶20 angulũ veſtis patris. Id eſt, operimentum quo turpitudo patris tegebatur. Turpitudinem patris vocat verenda vxoris patris. Vox Hebræa CANAPH, pro qua vertimus angulũ veſtis, ſignificat eam partem veſtis quæ terram cõtingit.

XXIII.

¶1 vt, qui cõtuſione fractos [teſticulos] habet, & amputata virilia, eccleſiam &c. Ingredi eccleſiã Domini, eſt habere commerciũ cũ populo Dei, & habere ius ducendi Iſraelitidem. De lege enim & ſi[illegible] nulla hic mentio. Lege 2. Reg. 11. & Exodi 34. q. d. Virgines Iſraeliticæ non nubẽt ijs qui fractos habent teſticulos, [illegible] pudenda amputata. Inepti ad generandum non ducent Iſraelitidas in vxores. ¶2 .i. Spurius, ſiue è ſcorto natus. ¶3 Id eſt, nunquam poterit ducere Iſraelitidem in vxorem. ¶4 Id eſt, Filias veſtras non elocabitis Ammonitis aut Moabitis in æternum. Hoc de maribus, non de mulieribus intelligitur: propter Ruth, quæ cum eſſet Moabitis, nupſit viro Iſraelitæ. ¶5 exceperunt vos cum pane. vel, præuenerunt vos. non occurrerunt vobis obuiam [illegible] ſubaudi, Ammonita. ¶7 Id eſt, Syriæ fluuiorum. hoc eſt Meſopotamiæ. ¶8 pacẽ eorum, & vtilitatem eorum, [illegible] Non curabis tranquillitatem eorum & vtilitatem. ¶9 .i. erunt de conſortio populi ſancti. ¶10 Heb. [in] caſtris. i. cum exercitu. ¶11 ſubaudi, expiatoria. quæ ſcilicet in id præparata eſt. ¶12 Et paxillum habebis cum armis tuis. Id eſt, cum enſe tuo. ¶13 Heb. & eris, quando ſedebis, fodies. i. quãdo voles deſidere vt egeras, fodias eo terram, &c. ¶14 vt non videat rem vllam turpem in te, & deſerat te. Non &c. vel, ne ſi viderit in te rem aliquam turpem, deſerat te. ¶15 Ne tradas ¶16 Heb. eripuerit ſe ad te. Id eſt, confugerit ad te. ¶17 ſubaudi, Gentili. nam ſpea [illegible] quòd ex idololatra fiet vnius Dei cultor.

¶18 Heb. in bono ſibi. i. in loco ſibi gratiſſimo. Gallice, Ou bon luy ſemblera.
¶19 ſcortũ maſculũ. vl, puer meritorius
¶20 offeras &c. Quæ iniuſte parta ſunt, nullo modo offerri debent Deo.
¶21. i. animal datũ pro cõmutatione canis. Canis enim eſt animal immũdũ, vile & impudicum.
¶22. i. pro quocunque voto adornando.
¶23 Per morſum Hebræi fœnus intelligũt quo nocemus proximo. Vertendũ, Non fœnerabis fratri tuo fœn[9] pecuniæ. i. Nõ dabis fratri pecuniã ad vſuram.
¶24 Heb. fœn[9] frugum, fœnus cuiuſcũque rei quæ vſurã pariat. i. non dabis fruges ad vſuram, neque quãcunque rẽ quæ vſurã pariat.
¶25 Extero fœnerabis: at fratri tuo nõ fœnerabis:
¶ 26 .i. pœna

Tecum habitabit in medio tui, vbicunque elegerit locum in vna ciuitatum tuarũ, [18]vt ſibi fuerit viſum,' nec inferas ei vim. ¶Ne ſit ſcortũ de filiabus Iſrael, neque [19]pathic[9] ſit de filijs Iſrael. ¶Ne[20]inferas' mercedem meretricis aut[21]pretiũ canis' in domum Domini Dei tui [22] in quocunque voto:' quoniã abominatio eſt Domino Deo tuo vtrũq;. ¶Ne[23]morſum'inferas fratri tuo fœnore pecuniæ, [24][aut] fœnore alicuius eſculenti, imò fœnore cuiuſcunque rei qua morderi poſſit. [25]Alienum mordebis fœnore, fratrem autem tuum non mordebis:' vt fœlicitet ac fortunet te Dominus Deus tuus in omni re, ad quam extendis manum tuam, in terra ad quã tu proficiſceris vt eam poſſideas. ¶Quum votum voueris Domino Deo tuo, ne differas præſtare illud: nã Dominus Deus tuus omnino requiret hoc à te, ne fiat tibi[26]peccatũ.' Si verò à vouẽdo ceſſas, [27]nõ erit in te peccatum.' Siquid egreſſum eſt è labijs tuis, fac vt ſerues & præſtes, ſicut vouiſti Domino Deo tuo ſponte, [28]& quemadmodum loquutus es ore tuo. ¶[29]Quũ veneris in vineam proximi tui,' vuas comede[30]pro animi tui deſyderio,' quantum ſatis eſt: at [31] in vas tuum nihil reponas. [32]Si veneris in ſegetem proximi tui, ſpicas manu tua decerpas: falcem autem ſegeti proximi tui ne admoueas.

CAP. XXIIII.

Quum quiſpiam ducit vxorẽ, [1] maritaueritque eam [ſibi,]' euenit autem [2]vt hæc nihil gratiæ in oculis ei[9] impetret, [3]vt ſi inueniat' in ea rem aliquam fœdam, [4]ſcribat ei libellum abſciſſionis, quem det ei in manum, & eijciat eam è domo ſua. [5]Quæ exiens è domo eius, ſi abiens alij' viro nupſerit, Ac is poſterior maritus cœperit eam odiſſe, ſcripſeritque & ipſe ei libellum [6]abſciſſionis,' tradideritque ei in manum eius, amandaueritque eam de domo ſua, aut ſi vir ille poſterior, qui illam vxorem duxerat, mortuus fuerit: Non poterit eam maritus prior, qui illã à ſe repudiarat, rurſus ducere ſibi vxorem, [7]quandoquidem polluta eſt. nam abominatio hæc eſt corã Domino, & ne feceris peccare terram,' quã Domin[9] Deus tuus tibi dat vt hæreditate eam poſſideas. ¶Quum duxerit quiſpiam vxorẽ nouam, ne egrediatur in militiã, [8]ne quidquam aliud ei iniungatur, ſed immunis ſit pro domo ſua anno vno, læteturque cum vxore ſua' quam duxit. ¶Nemo pignoris loco accipiat [9]inferiorẽ & ſuperiorẽ molarem:' nã is[10]vitã oppignorauit. ¶Si deprehenſus fuerit quiſpiã qui fuerit furatus[11]animã ex fratrib[9] ſuis' de filijs Iſrael

Habitabit tecũ in loco qui ei placuerit, & in vna vrbium tuarum requieſcet: ne contriſtes eum. ¶Non erit meretrix de filiabus Iſrael, nec ſcortator de filijs Iſrael. ¶Non offeres mercedẽ proſtibuli, nec pretium canis in domo Domini Dei tui, quicquid illud eſt quod vouerint: quia abominatio eſt vtrunque apud Dominum Deũ tuũ. ¶Non fœnerabis fratri tuo ad vſuram pecuniã, nec fruges, nec quamlibet aliam rẽ: Sed alieno: fratri autem tuo abſque vſura id quo indiget, commodabis: vt benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere tuo in Terra ad quã ingredieris' poſſidendam. ¶Cum votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere: quia requiret illud Dominus Deus tuus: & ſi moratus fueris, reputabitur tibi in peccatũ. Si nolueris polliceri, abſq; peccato eris. Quod autẽ ſemel egreſſum eſt de labiis tuis, obſeruabis, & facies ſicut promiſiſti Domino Deo tuo, & propria volũtate & ore tuo locutus es. ¶Ingreſſus vineã proximi tui, comede vuas quantũ tibi placuerit: foras autem ne efferas tecum. Si intraueris ſegetẽ amici tui, franges ſpicas, & manu conteres: falce autem non metes.

CAP. XXIIII.

Si acceperit homo vxorem, & habuerit eam, & non inuenerit gratiam ante oculos eius propter aliquam fœditatem: ſcribet libellum repudij, & dabit in manu illius, & dimittet eã de domo ſua: Cũque egreſſa alterum maritum duxerit, Et ille quoque oderit eam, dederitque ei libellũ repudij, & dimiſerit de domo ſua, vel certe mortuus fuerit: Nõ poterit prior maritus recipere eam in vxorem: quia polluta eſt, & abominabilis facta eſt corã Domino: ne peccare facias Terram tuã quã Dominus Deus tuus tradiderit tibi poſſidendam. ¶Cum acceperit homo nuper vxorem, non procedet ad bellum, nec ei quippiam neceſſitatis iniungetur publicæ, ſed vacabit abſque culpa domui ſuæ, vt vno anno lætetur cum vxore ſua. ¶Non accipies loco pignoris inferiorem & ſuperiorem molam: quia animam ſuã appoſuit tibi. ¶Si deprehenſus fuerit homo ſolicitãs fratrem ſuum de filijs Iſrael

peccati, hoc eſt, ne mulcteris. ¶27. i. non peccabis. vl, non mulctaberis. ¶28 poſteaquã locutus es ore tuo. i. poſteaquam id pollicitus es. ¶29 Id eſt, Quum locaueris operam tuam tempore vindemiæ proximo tuo. Chaldæus paraph. vertit, Si mercede conductus fueris in vineam fratris tui. De vindemiatoribus intelligitur. ¶30 Hebraice legitur, ſecundum animam tuam ſatiando te. Id eſt, pro deſyderio tuo, ad ſaturitatem vſque. ¶31. i. ne efferas vuas in ſporta tua. ¶32 Id eſt, Siquid efferre velis, manu colliges, nõ falce. De meſſoribus intelligitur qui tẽpore meſſis locãt operas ſuas. Chaldæus paraph. vertit, Si cõductus fueris in meſſem proximi tui. XXIIII. ¶1 & coierit cum ea, ¶2 vt hæc non inueniat gratiam ante oculos eius. Id eſt, non ſit ei grata. ¶3 quòd inuenerit
¶4 ſcripſeritque ei libellum repudij, & dederit ei in manu, eieceritque &c. Non eſt hic ſententia abſoluta: ſed debet hic verſus iungi verbis ſequentibus, Non poterit prior &c. Libellus repudij, Hebraice dicitur libellus ſucciſionis: quòd eo libello velut excidebatur à domo mariti vxor. Formulam libelli repudij nõ tradunt Sacræ literæ. magiſtri autem Hebræorum in his libellis vtuntur hac forma, In quarta ſabbathi, in viceſima mẽſis Siuan, anno quinquies milleſimo ducẽteſimo nonageſimo tertio à creatione mundi, hic & in hac ciuitate, ego Iacob, ſic cognominatus filius Rabi Iſaac, volui ex animo, atque citra vllam coactionẽ dimiſi, & ieci hãc quæ hacten[9] fuit vxor mea, filia illius Rabi, dòque ei facultatem & poteſtatẽ, vt pro animi ſentẽtia eat quò voluerit, ducique poſſit ab alio quocũque viro, nec eã quiſquã prohibeat. In cuius rei teſtimoniũ dedi ei libellũ repudij, & ſchedã amiſſionis, atque ſignaculũ diuortij, iuxta cõſtitutionem Moſis & Iſraelis. Formula autem libelli repudij qua vſi ſunt veteres Romani, fuit hæc. Res tuas curato, res tuas tibi habeto. Lege tractatum de diuortijs. ¶5 Et egreſſa è domo eius, abierit alijque ¶6 repudij, ¶7 poſteaquã polluta eſt: [cõcubitu ſcilicet ſecũdi mariti,] quoniã abominabilis res eſt Domino: & nõ pollues terrã, &c. ¶8 Heb. nec tranſeat ſuper illũ vlla res, immunis erit domi ſuæ anno vno, & delectabit vxorẽ ſuã &c. Id eſt, nullũ iniungetur ei publicũ negotiũ, ſed in domo ſua manebit immunis ab omni officio publico, & vacabit voluptati honeſtæ cũ vxore ſua. ¶9 vl, vtrãque molã, imò ne ſuperiorẽ quidẽ. q. d. tantũ abeſt vt poſſit capere vtrãque molam, vt molam ſuperiorem breuiorẽ & viliorẽ capere nõ debeat. Vox Hebræa pro qua [vtrãq; molã] vertim[9], dualis eſt numeri. ¶10 animã caperet pro pignore. i. quia caperet id vnde ille, à quo pignus iſtud acciperet, ſibi victũ quærit. Hic anima pro vita, & vita pro victu quo vita ſuſtẽtatur. ¶11. i. perſonã aliquam

Digitized by Google

& vendito eo acceperit pretium, interficietur, & auferes malum de medio tui. ¶Obſerua diligẽter ne incurras plagam lepræ, ſed facies quæcũque docuerint te ſacerdotes Leuitici generis iuxta id quod præcepi eis, & imple ſollicitè. ¶Memento quæ fecerit Dominus Deus veſter Mariæ in via cum egrederemini de Ægypto. ¶Cũ repetes à proximo tuo rem aliquam, quam debet tibi, non ingredieris domum eius vt pignus auferas: ſed ſtabis foris, & ille tibi proferet quod habuerit. Si autem pauper eſt, non pernoctabit apud te pignus, ſed ſtatim reddes ei ante ſolis occaſum, vt dormiens in veſtimento ſuo, benedicat tibi, & habeas iuſtitiam coram Domino Deo tuo. ¶Non negabis mercedem indigẽtis, & pauperis fratris tui ſiue aduenæ qui tecũ moratur in terra, & intra portas tuas eſt: ſed eadem die reddes ei pretiũ laboris ſui ante ſolis occaſum, quia pauper eſt, & ex eo ſuſtentat animam ſuã: ne clamet contra te ad Dominum, & reputetur tibi in peccatum. ¶Non occidẽtur patres pro filiis, nec filij pro patribus: ſed vnuſquiſque pro peccato ſuo morietur. ¶Nõ peruertes iudicium aduenæ & pupilli: nec auferes pignoris loco viduæ veſtimentum. ¶Memento quòd ſeruieris in Ægypto, & eruerit te Dominus Deus tuus inde. Idcirco præcipio tibi vt facias hanc rem. Quando meſſueris ſegetem in agro tuo, & oblitus manipulum reliqueris, nõ reuertẽris vt tollas illũ: ſed aduenam, & pupillum, & viduã auferre patieris, vt benedicat tibi Domin⁹ Deus tuus in omni opere manuum tuarum. Si fruges collegeris oliuarum, quicquid remanſerit in arboribus, non reuerteris vt colligas: ſed relinques aduenæ, pupillo ac viduæ. Si vindemiaueris vineam tuã, non colliges remanentes racemos, ſed cedẽt in vſus aduenæ, pupilli, ac viduæ. Memẽto quòd & tu ſeruieris in Ægypto, & idcirco præcipio tibi vt facias hanc rem.

CAP. XXV.

Si fuerit cauſa inter aliquos, & interpellauerint iudices: quem iuſtum eſſe perſpexerint, illi iuſtitiæ palmam dabunt: quem impium, condemnabunt impietatis. Si autem eum qui peccauit, dignum viderint plagis: proſternent, & coram ſe facient verberari. Pro menſura peccati, erit & plagarũ mod⁹: Ita dũtaxat vt quadragenariũ numerum non excedant: ne fœdè laceratus ante oculos tuos abeat frater tuus. ¶Non ligabis os bouis terẽtis in area fruges tuas. ¶Quãdo habitauerint fratres ſimul, & vnus ex eis abſque liberis mortu⁹ fuerit, vxor defuncti nõ nubet alteri:

& [12] ad opus ſuum fuerit eo vſus,' & vendiderit eum, morietur fur talis, [13] exurẽſque' malũ è medio tui. ¶[14] Sis cautus in macula lepræ, obſeruáque diligẽter,' facietiſque iuxta omnia quæ docuerint vos ſacerdotes Leuitici generis: quemadmodum præſcripſi eis,' [15] ſic obſeruabitis & facietis. [16] Meminiſſe oportet' quid Domin⁹ Deus tu⁹ fecerit Mariæ in itinere [17] cum egrederemini' ex Ægypto. ¶Quum mutuo dederis aliquid proximo tuo, ne introeas domum eius, vt [18] pignus illinc tollas,' Sed ſta foris, & vir ille cui tu mutuo dediſti, [19] proferet ad te pignus foras.' Quòd ſi vir huiuſmodi pauper eſt, non dormies [20] in pignore' eius, omnino reddes ei pignus [21] quum ſol occidit,' vt is dormiat [22] in veſtimento ſuo, [23] benéque tibi ac fauſta imprecetur, atque [24] [id] iuſtitia tibi erit coram Domino Deo tuo. ¶[25] Ne neges aut vi retineas mercenario pauperi & inopi,' ſiue ſit de fratribus tuis, ſiue de peregrinis tuis qui ſunt in terra tua atq; [26] intra portas tuas, [27] Die ſuo' dabis ei mercedem ſuam, neque ſol occidat [28] ſuper eum: ' quoniam pauper eſt, & ad eam [mercedem] attollit [29] animum ſuum:' ne contra te ad Dominum clamet, [30] & cedat tibi in peccatum. ¶Non interficiẽtur patres pro filijs, nec filij occidentur pro patribus, ſed quiſq; pro peccato ſuo [31] interficietur. ¶Ne declines iudiciũ peregrini, [32] & pupilli,' neque pignoris loco veſtem viduæ accipias. Quin potius memineris quòd & tu ſeruus fuiſti in Ægypto, & redemit te Dominus Deus tuus inde: idcirco præcipio tibi vt hanc rẽ facias. Quum meſſueris meſſem tuam in agro tuo, & oblitus fueris manipuli in agro, ne reuertaris vt illũ tollas, ſed erit peregrini, pupilli & viduæ, [33] vt fœlicitet & locupletet te' Domin⁹ Deus tu⁹ in omni opere manus tuæ. Quum [34] ſtrinxeris oleam tuam, ne diligentius ſtringas poſt te:' peregrini, pupilli & viduæ erit. Quum vindemiaueris vineam tuam, ne racemationem facias poſt te, erit peregrini, pupilli & viduæ. Et memineris te quoque ſeruum fuiſſe in terra Ægypti: idcirco ego præcipio tibi vt hanc rem facias.

CAP. XXV.

Si fuerit oborta lis inter aliquos, [1] venient ad iudicium, & iudicent eos, iuſtúmque pronuntient eum qui iuſtus eſt, impium verò condemnent. Quòd ſi impius cædẽdus eſt, proſternat eũ iudex, & iubeat eũ cædi in conſpectu ſuo' iuxta impietatẽ eius, idq; [2] [certo] numero.' Quadragenis [plagis] verberet eũ, nec vltra addat, [3] ne forte ſi verberãdo plura hiſce verbera addita fuerint, frater tu⁹ vilis reddatur in oculis tuis. ¶[4] Ne obtuncias [os] bouis in tritura ſua. ¶Si habitauerint [illegible] fratres, mortuúſq; fuerit alter eorum abſq; filio, ne nubat vxor demortui [5] alieno viro foris,'

¶12 Heb. negotiatus fuerit cũ eo. i. cũ ea perſona. Gallice, Et ait faict marchandize de luy. ¶13 tolléſque

¶14 Caue i plaga lepræ, vt cuſtodias ſolicite. Id eſt, vide diligenter ne trãſgrediaris leges quas tuli in gratiam leproſorum.

¶15 Heb. cuſtodietis ad cuſtodiendum.

¶16 Recordare. Memento

¶17 poſteaquã egreſſi eſtis

¶18 pignus ei⁹ accipias. Id eſt, id quod daturus eſt tibi in pignus. Hæc dicit, ne ingreſſu ſuo creditor faciat pudorem debitori.

¶19 i. egredietur foras cũ pignore illo. Hic docetur mutua charitas.

¶20 cũ pignore. i. nõn manebit pignus ei⁹ apud te nocte ſequente proximã. q.d. ipſo die quo dederit, reddes.

¶21 vĩ, ad occaſum ſolis,

¶22 quod ſcilicet dederat tibi loco pignoris. ¶23 Heb. benedicátque tibi. Id eſt, bene precetur tibi. ¶24 Id eſt, hoc tibi reputabitur ad iuſtitiam, & opus tuum probabit Dominus, habebítque opus tuũ pro bono & iuſto. ¶25 Heb. Nõ opprimes mercenarium pauperem & egenum, &c. Id eſt, Non retinebis per vim, aut per calumniam mercedem mercenarij pauperis. ¶26 Id eſt, in vna vrbium tuarum. ¶27 i. Eadem die. ¶28 ſuper eam. ſubaudi, mercedem. i. Non retinebis mercedem illam vſque ad occaſum ſolis. ¶29 animam ſuam. i. totam ſpem vitæ ſuæ collocat in ea mercede, & ex ea eſt victurus. ¶30 & ſit in te peccatũ. Id eſt, & mulcteris, ſiue des pœnas. ¶31 ſententia ſcilicet iudicum. Hanc legem tulit Deus iudicibus. ¶32 vĩ, vt pupilli. ¶33 Heb. vt benedicat tibi. Id eſt, reddat te fœlicem. ¶34 vĩ, decuſſeris oleas tuas, ne decutias [quod] à tergo tuo reliqueris:] Gallice, Quand tu auras batu tes oliues. Hebraice ad verbum legitur pro [ne decutias,] non ramificabis poſt te. i. ramos de quibus oliuæ ſunt decuſſæ, iterum concuties. non rimabis ramos iam verberatos.

XXV. ¶1 Heb. & acceſſerint ad iudicium, & iudicauerint eos, iuſtificauerint autem iuſtum, & condemnauerint impium. Si quidem fuerit filius plagarum impius: tũc proſternet eum iudex, & cædere faciet eum coram ſe. Id eſt, ſi acceſſerint ad iudices, & de iure eorum ipſi pronuntiauerint, pronũtiauerint autem ſecundum iuſtum, & condemnauerint impium: ſi quidem cædendus fuerit improbus, tunc iudex curabit eum proſternẽdum, & percuti ſe præſente. ¶2 qui ſcilicet definitus eſt à lege. ¶3 vĩ, ne ſi addiderit percutere eum vltra plagas iſtas multas, vileſcat frater tuus in oculis tuis. Id eſt, ne pluribus plagis ab eo percuſſus, moriatur coram te vt aliquod animal vile. ¶4 vĩ, Nõ frænabis os bouis quando triturat. ſubaudi, in area tua. Id eſt, Nõ alligabis ori bouis inſtrumentum aliquod quo prohibeatur ſpicas carpere inter triturãdum fruges tuas. Gallice, Tu ne luy bailleras point de muſeliere. ¶5 viro externo foras. Id eſt, tranſeundo in aliam familiam.

Digitized by Google

ſed [6] leuir eius ingrediatur ad eam, & ducat eam ſibi vxorem, cognationiſque iure erga eam vtatur.' Et primogenitus quem illa pepererit, [7] ſuccedet in nomen fratris ſui' defuncti, vt non deleatur nomẽ eius ex Iſraele. Quòd ſi vir ille [8] vxorem fratris ſui' ducere noluerit, aſcendat fratria eius ad [9] portam,' dicátque ſenioribus, Leuir me' recuſat fratri ſuo ſuſcitare ſemẽ in Iſrael, [10] nec vult me iure propinquitatis ducere. [11] Quem vocabunt [12] ſeniores' ciuitatis ſuæ, & loquentur cũ eo. [13] quòd ſi perſtat dicendo,' Nõ placet mihi vt eam ducam, Accedat fratria eius ad eum in conſpectu ſeniorum, & detracto calceo [14] leuiri ſui de pede eius, ſpuat coram eo, [15] cõceptíſque verbis dicat,' Sic fiat viro qui nõ ædificat' [16] domum' fratris ſui. Vocabitúrque nomen eius in Iſraele Domus [17] ſpoliati' calceo. ¶ Si rixati fuerint viri inter ſe, [18] alter ſcilicet cum altero,' acceſſeritque alterius vxor vt eripiat maritum ſuum de manu percutientis eum, miſſáque manu ſua' [19] verẽda eius' apprehẽderit, [20] Abſcindas' manũ eius, nec parcet ocul⁹ tu⁹. ¶ Ne ſint tibi in ſacculo tuo [21] diuerſi lapides,' magnus ſcilicet & paruus. Ne ſint tibi in domo tua [22] diuerſa epha,' magnum ſcilicet & paruum. Quin pondus æquum & iuſtum ſit tibi, & epha æquum & iuſtum ſit tibi, vt prorogentur dies tui ſuper terram quam Dominus Deus daturus eſt tibi. Nam abominatio Domino Deo tuo eſt quicunque iſta facit, & quicũque iniquitatẽ perpetrat. ¶ Memineris quæ fecerit tibi Amalec in via quũ exiretis ex Aegypto, quomodo occurrerit tibi in itinere, & [23] detruncarit in extremo agmine tuo laſſos quoſque,' & qui erant in extrema parte exercitus tui, cum tu eſſes laſſus & defeſſus, & non timuerit Deum. Quum igitur Dominus Deus tuus tibi requiem dederit de omnibus hoſtibus tuis qui circum te ſunt, in terra quam Dominus Deus tuus dat tibi hæreditatem, vt poſſideas eam, delebis memoriã Amalec [24] ſub cælis,' ne obliuiſcaris.

CAP. XXVI.

QVum ingreſſus fueris in terram quam Dominus Deus tuus daturus eſt tibi hæreditatem, poſſederiſque eam, inhabitaueriſque eam, Tolles de primitijs cũctorum fructuũ telluris, quos inuehis de terra tua, quam Dominus Deus tuus dat tibi: & ponẽs [1] in ſporta,' proficiſcẽris ad locum quem [2] eliget' Dominus Deus tuus,' [3] vt collocet nomen ſuum illic.' Veniéſque ad ſacerdotem qui in diebus illis fuerit, dices ad eum, [4] Agnoſco' hodie Domino Deo tuo, quòd veni in terram quam Dominus patribus noſtris daturum ſe nobis [5] iurauit.' Accipiétque ſacerdos ſportã de manu tua, & reponet eã corã ara Domini Dei tui. Et tu [6] cõceptis verbis perges dicere' coram Domino Deo tuo, [7] Syrus pater meus periturus erat,' & deſcẽdit in Aegyptum, ibíque peregrinus fuit [8] cum valde paucis hominibus:' at auctus eſt illic in gẽtem ampliſſimam, fortẽ & multã.

ſed accipiet eam frater eius, & ſuſcitabit ſemen fratris ſui: Et primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit, vt non deleatur nomẽ eius ex Iſrael. Sinautem noluerit accipere vxorẽ fratris ſui quæ ei lege debetur, perget mulier ad portã ciuitatis, & interpellabit maiores natu, dicétque, Non vult frater viri mei ſuſcitare⁹ ſemẽ fratris ſui in Iſrael: nec me in cõiugium ſumere. Statímque accerſiri eum facient, & interrogabunt. ſi reſponderit, Nolo eam vxorem accipere: Accedet mulier ad eum coram ſenioribus, & tollet calceamẽtum de pede eius, ſpuétque in faciem illius, & dicet, Sic fiet homini qui nõ ædificat domum fratris ſui. Et vocabitur nomen illius in Iſrael, Domus diſcalceati. ¶ Si habuerint inter ſe iurgium viri duo, & vnus cõtra alterum rixari cœperit: voléntque vxor alterius eruere virum ſuum de manu fortioris, miſerítque manum & apprehenderit verenda eius: Abſcindes manum illius, nec flectẽris ſuper eam vlla miſericordia. ¶ Non habebis in ſacculo diuerſa pondera, maius & minus: nec erit in domo tua modius maior & minor. Pondus habebis iuſtum & verũ, & modius æqualis & verus erit tibi: vt multo viuas tempore ſuper terram quam Dominus Deus tu⁹ dederit tibi. Abominatur enim Dominus tuus eum qui facit hæc, & auerſatur omnẽ iniuſtitiam. ¶ Memẽto quæ fecerit tibi Amalec in via quando egrediebaris ex Aegypto: quomodo occurrerit tibi, & extremos agminis tui, qui laſſi reſidebant, ceciderit, quando tu eras fame & labore cõfectus, & non timuerit Deum. Cum ergo Dominus Deus tuus dederit tibi requiem, & ſubiecerit cũctas per circuitũ nationes in Terra quam tibi pollicitus eſt: delebis nomen eius ſub cælo. caue ne obliuiſcaris. CAP. XXVI.

CVmque intraueris Terram quam Dominus Deus tuus tibi daturus eſt poſſidendã, & obtinueris eã, atq; habitaueris in ea, Tolles de cũctis frugib⁹ tuis primitias, & pones in cartallo, pergéſque ad locum quem Dominus Deus tuus elegerit vt ibi inuocetur nomen eius: Accedéſq; ad ſacerdotẽ qui fuerit in dieb⁹ illis, & dices ad eum, Profiteor hodie coram Domino Deo tuo, quòd ingreſſus ſum in Terram pro qua iurauit patribus noſtris vt daret eã nobis. Suſcipiẽnſque ſacerdos cartallũ de manu eius, ponet ante altare Domini Dei tui. Et loquẽris in cõſpectu Domini Dei tui, Syrus perſequebatur patrem meũ, qui deſcendit in Aegyptum, & ibi peregrinatus eſt in pauciſſimo numero: creuítque in gentem magnam ac robuſtam & infinitæ multitudinis.

¶ 6 cognat⁹ ei⁹ ingredietur ad eam, & ducet eam in vxorẽ, & affinitatem contrahet cum ea. Hoc eſt, capiet eã in vxorem tanquam cognatam ſuã. Et ducet: [&] ℞ id eſt, poſitum.
¶ 7 Heb. ſtabit nomine fratris ſui. Id eſt dicetur filius mortui, & ad eum pertinebit defuncti hæreditas. Quidã pro ſtabit, vertunt, vocabitur de nomine fratris ſui: eadem ſemper ſententia, primogenitum illum cenſeri filium defuncti.
¶ 8 Heb. cognatam ſuam
¶ 9 Portam vocat curiam, in qua erant ſenatores.
¶ 10 Heb. nec vult affinitatẽ cõtrahere mecum.
¶ 11 Tũc accerſent
¶ 12 .i. ſenatores & iudices.
¶ 13 Heb. & ſtabit & dicet,
¶ 14 eius de pede eius, ſpuat in faciem ei⁹. Chaldæ⁹ paraphraſtes, in nares eius.
¶ 15 Heb. loquatúrq; & dicat,
¶ 16 .i. familiã. Hoc eſt, ei qui noluerit ſuſcitare ſemẽ fratri mortuo.
¶ 17 ſub. à cognata ſua, ab vxore fratris ſui mortui. ¶ 18 Heb. vir & frater eius, ¶ 19 Heb. confuſiones eius. Honeſtatem ſeruari præcipit Dominus. ¶ 20 Tunc præcides. i. Tunc curabis manum eius reſecandam, ô iudex.
¶ 21 Heb. lapis & lapis. vl, pondus & pondus. i. diuerſa pondera. ¶ 22 Heb. epha & epha. i. diuerſi modij. ¶ 23 Heb. caudam percuſſerit in te omnes debiles poſt te. i. percuſſerit extremum agmen in quo erant omnes debiles qui ſequebantur te. ¶ 24 Heb. de ſub cælo. Id eſt, de mundo, de animis hominum. Ita delebis eos vt nemo poſtea meminerit eos vixiſſe. XXVI. ¶ 1 vl, in caniſtro, ¶ 2 vl, elegerit ¶ 3 .i. vt illic colatur, & inuocetur. ¶ 4 Heb. Annunciaui. Ponitur annunciare pro profiteri, confiteri, agnoſcere. vt 1. Corinth. 11, Annunciare mortem Domini, pro laudare & celebrare. Præteritum eſt pro præſenti, Profiteor ¶ 5 iurauerat. q. d. Fateor Deum ſteriſſe promiſſis habito enim in terra quam promiſerat nobis. ¶ 6 Heb. loquẽris & dices. Chaldæus paraph. reſpondebis, & dices. ſubaudi, ſacerdoti interroganti ſequentia, Quid geſtas in caniſtro? ¶ 7 Syrus ille penuria laborãs, fuit pater meus. Alij vertunt, Syrus quæſiuit vt perſequeretur patrem meum. Verùm prior interpretatio eſt verior. q. d. Has diuitias non accepimus à parẽtibus, à patre noſtro Iacob, ſed à Deo noſtro. Nam pater noſter Iacob, qui habitauit in Syria, & illic laborauit penuria, ita vt Laban ſeruierit: poſtea idem in Terra-Chanáan laborãs inopia deſcendit in Aegyptum tempore famis, &c. Hæc omnia eò tendunt vt oſtendat Moyſes filios Iſrael nõ accepiſſe Terram ſanctam iure hæreditario, ſed dono Dei. ¶ 8 heb. cum hominibus paucitatis:

Digitized by Google

...xerúntque nos Aegyptij, & perſecuti ſunt, ...ponentes onera grauiſſima. Et clamauim⁹ ad ...minum Deum patrum noſtrorum, qui exau... ...it nos, & reſpexit humilitatem noſtram, & la... ...rem, atque anguſtiam: Et eduxit nos de Aegy... ...to in manu forti, & brachio extento, in ingen... ...timore, in ſignis atque portentis: Et introduxit ...in locum iſtum, & tradidit nobis Terrã lacte & ...melle manantem. Et idcirco nunc offero primi... ...fruguum Terræ quam Dominus dedit mihi. ...mittes eas in conſpectu Domini Dei tui: & ...ratis Domino Deo tuo. Epulaberis in omnib⁹ ...bonis quæ Dominus Deus tuus dederit tibi, & do... ...mui tuæ, tu & Leuites, & aduena qui tecum eſt. ...Quando compleueris decimam cunctarum fru... ...gum tuarum, anno decimarum tertio dabis Le... ...uitæ & aduenæ, & pupillo & viduæ, vt comedant ...intra portas tuas, & ſaturẽtur: Loquerísque in cõ... ...ſpectu Domini Dei tui, Attuli quod ſãctificatum ...eſt de domo mea, & dedi illud Leuitę & aduenæ, ...pupillo ac viduæ, ſicut iuſſiſti mihi: non præ... ...teriui mandata tua, nec ſum oblitus imperij tui. ...Non comedi ex eis in luctu meo, nec ſeparaui ea ...in quacumque immũditia, nec expẽdi ex his quic... ...quam in re funebri: obediui voci Domini Dei mei, ...& feci omnia ſicut præcepiſti mihi. Reſpice de ...ſanctuario tuo, & de excelſo cælorum habitacu... ...lo, & benedic populo tuo Iſrael, & Terræ quã de... ...diſti nobis, ſicut iuraſti patrib⁹ noſtris, Terræ la... ...cte & melle manãti. Hodie Dominus Deus tuus ...præcepit tibi vt facies mandata hæc atq; iudicia: ...& cuſtodias & imples ex toto corde tuo, & ex ...tota anima tua. Dominum elegiſti hodie, vt ſit ...tibi Deus, & ambules in vijs eius, vt cuſtodias ce... ...remonias illius, & mandata atque iudicia, & o... ...bedias eius imperio. En Domin⁹ elegit te hodie ...vt ſis ei populus peculiaris, ſicut locutus eſt tibi, ...& cuſtodias omnia præcepta illius: Et faciet te ...excelſiorem cunctis gentibus quas creauit, in lau... ...dem, & nomen, & gloriam ſuam: vt ſis populus ...ſanctus Domini Dei tui, ſicut locutus eſt.

CAP. XXVII.

...Præcepit autem Moyſes & ſeniores Iſrael po... ...pulo, dicentes, Cuſtodite omne mandatum ...quod ego præcipio vobis hodie. Cũmque tranſieritis ...Iordanem in Terram quam Dominus Deus tuus ...dabit tibi, eriges ingẽtes lapides, & calce leuiga... ...bis eos, vt poſſis in eis ſcribere omnia verba le... ...gis huius, Iordane tranſmiſſo, vt introeas Terrã ...quam Dominus Deus tuus dabit tibi, Terram la... ...cte & melle manãtẽ, ſicut iurauit patribus tuis. ...Quando ergo tranſieritis Iordanem, erigite la... ...pides quos ego hodie præcipio vobis in monte

Afflixerúntque nos Aegyptij, & ſubiugarũt nos, poſuerúntque ſuper nos duriſſimam ſeruitutẽ. Et quum clamaſſemus ad Dominum Deũ patrũ noſtrorũ, exaudiuit Dominus vocem noſtrã, viditque afflictionem noſtram, laborem noſtrũ & [9]oppreſſionem noſtram. Et eduxit nos Dominus de Aegypto robuſta manu, extentóque brachio & terrore magno, ſignis & prodigijs. Et introducens nos in locum iſtum, dedit nobis terram hãc fluentem lacte & melle. Nunc igitur [10]affero primitiuos fructus telluris, quam dediſti mihi Domine. [11]tu verò dimiſſis illis coram Domino Deo tuo, adorabis corã Domino Deo tuo. Et [12]lætaberis in omni bono, quod dedit Dominus De⁹ tuus tibi & domui tuæ, tu & Leuita atque peregrinus qui eſt in medio tui. ¶Quúmque cõpleueris dare decimas, omnes ſcilicet decimas prouẽtus tui, in anno tertio, [13]qui eſt annus decimarũ, [14]dabis Leuitis, peregrinis, pupillis & viduis, [15]vt comedãt intra portas tuas, & ſaturentur: [16]Dicéſque corã Domino Deo tuo, [17]Suſtuli ſanctũ de domo, [18]dedique [19]ipſum Leuitis, peregrinis, pupillis & viduis, iuxta vniuerſa præcepta tua quæ præcepiſti mihi: non ſum tranſgreſſus præcepta tua, nec obliuioni tradidi. Non comedi [20]in dolore meo ex eo, nec ſuſtuli quidquam [21]ex eo in immunditiam, neque dedi ex eo quid [22]mortuis. ſed audiui vocẽ [23]Domini Dei mei, & [24]feci iuxta omnia quæ præcepiſti mihi [25]Domine. Aſpice de habitaculo [26]ſancto tuo de cælis, & benedic populũ tuũ Iſrael, atque terrã quã dediſti nobis, quemadmodum [27]iuraſti patribus noſtris, terrã lacte & melle manantẽ. Hodie Dominus Deus tuus præcipit tibi vt facias ſtatuta iſta atque iudicia, vt ſerues & facias ea [28]toto corde tuo, & tota anima tua. [29]Tu hodie feciſti dicere Dominum quòd velit eſſe Deus tuus: vtque ambules in vijs eius, [30]& obſerues ſtatuta eius, præcepta eius atq; iudicia ei⁹, audiáſque vocẽ eius. [31]Dominus rurſum te fecit dicere hodie, vt eſſes ei populus peculiaris, ſicut loquutus eſt tibi, [32]& cuſtodias omnia mandata eius, Et vt ponat te excelſiorem cunctis gentibus quas fecit, [33][vt ſis] in laudem, & celebre nomẽ, & in gloriam, & ſis populus [34]ſanctus Domino Deo tuo, ſicut loquutus eſt.

CAP. XXVII.

PRæcepitq; Moſes & ſeniores Iſrael populo, dicẽtes, Cuſtodite omnia pręcepta quæ ego pręcipio vobis hodie. Hoc verò fiet, quum traieceritis Iordanẽ, [veneritiſq;] in terrã quã Dominus Deus tu⁹ dat tibi, erige tibi lapides magnos, & [1]obduc eos calce, Scribéq; ſup eos [2]omnia verba legis huius [3]quãdo trãſieris, [4]eo quòd veneris in terrã quã Domin⁹ Deus tuus dat tibi, terrã fluentẽ lacte & melle, ſicut loquutus eſt Domin⁹ Deus patrũ tuo...

...Quãdo itaque Iordanẽ traieceritis, erigetis lapides iſtos, quos ego hodie vobis [5]præcipio, in

¶9.i.q nimium vrgerẽt nos Aegyptij. ¶10 q.d. in memoriã tanti beneficij offero tibi primitias. ¶11 relicto eo. ſub. calatho. ¶12.i. frui poteris reliquis alijs quæ non obtuleris. ¶13.i. in quo decimæ dari debẽt pauperib⁹. Singulis enim ãnis decimæ Leuitis tantum: at tertio quóq; anno pauperibus dabantur & Leuitis. ¶14 Heb. & dederis ¶15 & comederint intra portas tuas, & ſaturati fuerint: intra portas tuas. i. in vrbib⁹ tuis quas inhabitas: in aliqua vrbium tuarũ. ¶16 Tunc dices. Agendo ſcilicet gratias, igenue fateberis. Sic dices, Gratias ago Deo, quòd perſoluerim decimam &c. ¶17 Extuli rem ſacram è domo .i. decimam ipſam quæ Deo ſacrata eſt. I'ay mis hors de ma maiſon. ¶18 Hebr. & etiã dedi ¶19.i. rẽ ipſam ſacrã, nẽpe decimam. ¶20 i luctu meo .i. in calamitate mea. Vel, in paupertate mea, ſiue ege...

...ſtas non comedi aliquid ex ipſis decimis. ¶21 vſ, ex ea pro re immũda. i. vt inſumerem in rem immun... ...& prophanam. Nihil enim ex decimis in re prophana expendi debebat, quòd Deo ſacræ eſſent. ¶22.i. in exe... ...quendo funeri, & parentãdo. ¶23 Antecedẽs pro relatiuo: Latine diceretur, audiẽs fui voci tuæ. ¶24.i. impleui ...præceptum de decimis perſoluendis. ¶25 Quidã codices Hebræi non legunt Domine. ¶26 Hebr. ſanctitatis tuæ, de ...ipſo. Hic declarat quid vocet habitaculum Dei ſanctum: nempe cælum. ¶27.i. pollicitus fueras adhibito iura... ...mento. ¶28.i. ſponte, libenter, & ex animo. ¶29 Vel potius, Tu hodie extuliſti [vſ, exaltaſti] Dominum vt ſit tibi ...i. magnificaſti hodie Dominum, ſeruando præcepta eius: ipſe quoque te exaltauit, vt ſit tibi Deus. Quidam ſho... ...intelligunt pro eo die quo Dominus ſe populo, & populus ſe Deo obſtrinxit & addixit, Exod. 19. & 20: & ſic legunt, ...eodem die addixiſti te Domino Deo tuo, vt eſſet Deus tuus: rurſus Deus addixit ſe tibi eodem die vt tu ſis ei po... ...pulus peculiaris. Senſus in idem recidit. Deus enim addixit ſe nobis fœdere perpetuo ſe fore Deum nobis: nos addi... ...ximus ei nosipſos, quũ promiſimus fore nos populũ ſuũ. aut contrà, nos petimus vt ſit Deus noſter, ipſe petit vt ſimus ...populus eius: omnia tamen ex ipſo ſunt, ipſo dicente & efficiente omnia fiũt, ex amore ſcilicet eius erga nos. ...hoc loco ET, pro Id eſt poſitum eſt: declarat enim quod dixerat, ambulare in vijs eius: nempe cuſtodire ſtatuta ...& mandata &c. ¶31 vel potius, Etiam Dominus exaltauit te. Vel, Propterea Dominus &c. ¶32 & vt cuſtodias. ...Fecit inquam te, vt etiam cuſtodias. ¶33 .i. fecit te ſuperiorẽ in laudem ſuam, hoc eſt, vt propterea laudetur, &c. ...dicatus. XXVII. ¶1 vſ, lini. i. dealba eos. ¶2 .i. decalogum. ¶3 vt intres. vſ, vt penetrare poſſis ...in gratiam tui, ſiue pro te. ¶5 Sub. erigendos.

Digitized by Google

¶9 vt, perfectis .i. nõ ſectis. Gallice, Toutes êtieres, nõ taillees. ¶7 agendo ſcilicet gratias de beneficijs acceptis. ¶8 Hebr. explicando bene. Vel, litera bene picta, & ad vnguem ficta, litera legibili. ¶9 Verti poteſt, Iſtæ tribus ſtabunt ſuper mõtem Garizim, vt populo audiente recitentur benedictiones. Aut, Iſtæ tribus ſtabunt in mõte Garizim ad audiendam benedictioné. Lege Numerorũ cap. 17 & 18. ¶10 Ioſeph ponitur pro duabus tribubus, Ephraim & Manaſſe. ¶11 propter maledictionem .i. ad maledictionem audiẽdam. Vel, vt illis audientib⁹ recitentur maledictiones.

¶12 Heb. loquentur & dicẽt &c. Iſti erãt in valle, i medio duorum iſtorũ mõtium: omnis autem populus, & omnes maiores natu, duces quoque ac iudices ſtabant ex vtraque parte arcæ in conſpectu ſacerdotũ. Ioſue 8. Aut hic intelligẽdæ ſunt tredecim trib⁹: aut duæ in vnã coaleſcunt, vt Nume. 17.

mõte Ebal, & obducetis eos calce. Aedificabis quoque ibi arã Domino Deo tuo, arã ſinquã] de lapidibus, ſup quos ferrũ nõ leuabis, De lapidib⁹ [6]integris ædificabis arã Domini Dei tui, & ſacrificabis ſuper eã holocauſtũ Domino Deo tuo. Sacrificabis quoque pacifica ſacrificia, & comedes ibi, [7]lætaberiſq; corã Domino Deo tuo. Et ſcribes ſuper lapides omnia verba legis huius, [8]idq; luculẽter & clare. ¶Loquutuſq; eſt Moſes & ſacerdotes Leuitici generis ad vniuerſum Iſraelẽ in hũc modũ, Iſrael auſculta & audi, Hodie factus es popul⁹ Domini Dei tui: audies igitur vocẽ Domini Dei tui, & facies præcepta eius, atque ſtatuta eius quæ ego præcipio tibi hodie. Præcepitque Moſes populo, illo die, dicens, [9]Hi ſtabunt ad benedicendum populo ſuper montem Garizim' cum trãſieritis Iordanẽ, Simeõ, Leui, Iehuda, Iſaſchar, [10]Ioſeph' & Beniamin. Et iſti ſtabunt [11]ad execrandum' in mõte Ebal, Rubẽ, Gad, Aſer, Zebulon, Dan & Nephtali. Leuitæ quoque [12]conceptis verbis dicent' ad cunctos Iſraelitas ſublata voce, [13]Execratus' vir ille quicunque fecerit ſculptile aut fuſile ſimulachrum, [14]abominationem Domini,' opus manuũ artificis, poſueritque illud [15]in abſcondito.' & reſpondebũt vniuerſi de populo, & dicent, [16]Amẽ.' Execratus eſt qui [17]maledicit' patri ſuo aut matri ſuæ. & dicet omnis populus, Amẽ. Execratus qui [18]mouet' limitem proximi ſui. & dicet omnis populus, Amen. Execratus qui cæcũ errare aut impingere facit in itinerẽ. & dicet vniuerſus populus, Amen. Execratus [19]qui declinare facit iudiciũ peregrini,' pupilli & viduę. & dicet vniuerſus populus, Amen. Execratus qui [20]dormit cum vxore patris ſui:' quoniam [21]retegit alam patris ſui.' & dicet omnis populus, Amen. Execratus qui cubat cũ vllo iumẽto. & dicet omnis populus, Amẽ. Execratus qui cõcumbit cũ ſorore ſua, [22]filia patris ſui, aut filia matris ſuæ.' & dicet vniuerſus populus, Amen. Execratus qui dormit cũ ſocru ſua. & dicet vniuerſus populus, Amẽ. Execratus qui proximũ ſuũ clàm percutit. & dicet omnis populus, Amen. Execratus qui accipit munus vt percutiat [23]animã ſanguinis innocentis.' & dicet vniuerſus populus, Amen. Execratus [24]qui nõ perfecte præſtat verba huius legis vt faciat ea.' & dicet vniuerſus populus, Amen.

CAP. XXVIII.

SI diligenter audieris vocem Domini Dei tui, [1]& cuſtodieris feceriſque' omnia præcepta mea quæ ego pręcipio tibi hodie, ponet te Dominus Deus tuus [2]excelſiorem' cunctis nationibus terræ. Veniẽtque ſuper te omnes [3]benedictiones' iſtæ, & apprehendent te, ſi tamen audieris vocem Domini Dei tui. [4]Fauſtus' eris in vrbe, fauſtus in agro. [5]Fauſtus fructus ventris tui, fructus telluris tuæ, atque fœtus iumentorum tuorum, fœtus boum tuorũ, & gregum ouiũ tuarũ. [6]Fau-

Hebal, & leuigabis eos calce. Et ædificabis ibi altare Domino Deo tuo de lapidibus quos ferrum non tetigit, Et de ſaxis informibus & impolitis: & offeres ſuper eo holocauſta Domino Deo tuo, Et immolabis hoſtias pacificas, comedéſque ibi, & epulaberis coram Domino Deo tuo. Et ſcribes ſuper lapides omnia verba legis huius planè & lucidè. ¶Dixerúntque Moyſes & ſacerdotes Leuitici generis ad omnem Iſraelem, Attende, & audi Iſrael, Hodie factus es populus Domini Dei tui, audies vocem eius, & facies mandata atque iuſtitias quas ego præcipio tibi*. Præcepítque Moyſes populo in die illo, dicẽs, Hi ſtabunt ad benedicendum' Domino' ſuper montem Garizim, Iordane tranſmiſſo: Simeon, Leui, Iudas, Iſſachar, Ioſeph, & Beniamin. Et eregione iſti ſtabũt ad maledicẽdum in monte Hebal: Ruben, Gad, & Aſer, & Zabulon, Dan, & Nephthali. Et pronuntiabunt Leuitæ, dicẽntque ad omnes viros Iſrael excelſa voce, Maledictus homo qui' faciẽ' ſculptile & conflatile, abominationem Domini, opus manuum artificum, ponẽtque illud in abſcondito. & reſpondebit omnis populus, & dicet, Amen. Maledictus qui non honorat patrem ſuum, & matrem. & dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui transfert terminos proximi ſui. & dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui errare facit caecum in itinere. & dicet omnis populus, Amẽ. Maledictus qui peruertit iudicium aduenæ, pupilli & viduæ. & dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui dormit cum vxore patris ſui, & reuelat operimentum lectuli eius. & dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui dormit cum omni iumẽto. & dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui dormit cũ ſorore ſua filia patris ſui, vel matris ſuæ. & dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui dormit cũ ſocru ſua. & dicet omnis populus, Amẽ. Maledictus qui clàm percuſſerit proximum ſuum. & dicet omnis populus, Amẽ. Maledictus qui dormit cum vxore proximi ſui. & dicet omnis populus, Amen.' Maledictus qui accipit munera, vt percutiat animam ſanguinis innocentis. & dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui nõ permanet in ſermonibus legis huius, nec eos opere perficit. & dicet omnis populus, Amen.

CAP. XXVII[I].

SI autem audieris vocem Domini Dei tui, vt facias atque cuſtodias omnia mandata ei⁹ quæ ego præcipio tibi hodie: faciet te Dominus Deus tuus excelſiorem cunctis gentibus quæ verſantur in terra. Veniẽtque ſuper te vniuerſæ benedictiones iſtæ, & apprehendent te: ſi tamen præcepta eius audieris, Benedictus tu in ciuitate, & benedict⁹ in agro. Benedict⁹ fructus vẽtris tui, & fruct⁹ terræ tuæ, fructúſq; iumẽtorũ tuorũ, greges armẽtorũ tuorũ, & caulæ ouiũ tuarũ. Bene-

¶13 vt, Maledictus. Aut, Infauſtus. Infœlix. Nam verba Hebræa A R V A & B R V C H, opponuntur: alterum infauſtum ſignificat & infœlicem: alterum fauſtum & fœlicem. ¶14 .i. quod deteſ[tatur] Dominus. ¶15 vt, in loco remoto. Vt ſcilicet ſecretò colat illud, & non publicè. ¶16 .i. Veritas ſit hoc. Verum illud quod dicit, Maledictus ſit qui colit deos alienos. Concedentis vel optantis eſt particula. ¶17 ſpernit. Vel, ig[no]minia afficit ¶18 vt, transfert ¶19 .i. qui peruerſe & inique pronũtiat aduerſus aduenam, &c. ¶20 vt, rem ha[bet] cum nouerca ſua: ¶21 diſcooperit angulum pallij patris ſui .i. operimentum quo turpitudo patris tegebatur. T[ur]pitudinem patris vocat pudẽda nouercæ. ¶22 .i. ſiue ea ſit ſoror ex parte patris, ſiue ex parte matris. ¶23 [plaga le]mæ, ſanguinem innocentem .i. plaga lethali hominem innocentem. Sanguinem pro homine ponit. ¶24 qui n[on] confirmauerit [vel, qui non oſtenderit ſe rata habere] verba legis huius faciendo illa. XXVIII. ¶1 ita vt [cu]ſtodias & facias .i ſolicite faciendo. ¶2 vt, ſuperiorem ¶3 Benedictio pro omni fœlicitate & proſperitate po[nitur] in corpore, animo, fortunis. ¶4 Benedictus. Id eſt, Abundabis omnibus rebus neceſſarijs, ſiue vrbem incolas, ſiue [a]grum. Aut, Fœlix eris, ſiue res vrbanas tractes, ſiue ruſticas. ¶5 Hoc eſt, Abundabis liberis, & terra gignet tibi co[pio]ſum fructum, abundabis iumentis, armento, & grege. ¶6 vt, Benedictum caniſtrum tuum, & benedicta arca pe[nua]ria tua .i. Calathi tui in quibus reponere ſoles fructus arborum, nunquam erunt vacui, & ſemper erit panis in [t]ua panaria.

Digitized by Google

ta horrea tua, & benedictæ reliquiæ tuæ. Bene-
dictus eris ingrediens & egrediens. Dabit Domi-
nus inimicos tuos qui conſurgent aduerſum te,
corruentes in conſpectu tuo: per vnam viam ve-
nient contra te, & per ſeptem fugiẽt à facie tua.
Emittet Dominus benedictionem ſuper cellaria
tua, & ſuper omnia opera manuum tuarum: be-
nedicétque tibi in terra quam acceperis. Suſci-
tabit te Dominus ſibi in populum ſanctum, ſicut
iurauit tibi: ſi cuſtodieris mandata Domini Dei
tui, & ambulaueris in vijs eius. Videbúntque om-
nes terrarum populi quòd nomen Domini inuo-
catum ſit ſuper te, & timebũt te. Abundare te fa-
ciet Dominus omnibus bonis, fructu vteri tui, &
fructu iumentorum tuorum, fructu Terræ tuæ
quam iurauit Dominus patribus tuis vt daret ti-
bi. Aperiet Dominus theſaurum ſuum optimũ,
cælum, vt tribuat pluuiam terræ tuæ in tempo-
re ſuo: benedicétque cunctis operibus manuum
tuarum. Et fenerabis gentibus multis, & ipſe à
nullo fœnus accipies. Cõſtituet te Dominus Deus
in caput, & non in caudam: & eris ſemper
ſupra & non ſubter: ſi tamen audieris mandata
Domini Dei tui quæ ego præcipio tibi hodie, &
cuſtodieris & feceris, Ac non declinaueris ab eis
neque ad dexteram nec ad ſiniſtram, nec ſecutus fue-
ris deos alienos, neque colueris eos. ¶Quòd ſi au-
dire nolueris vocem Domini Dei tui, vt cuſto-
dias & facias omnia mãdata eius & ceremonias
quas ego præcipio tibi hodie, venient ſuper te
omnes maledictiones iſtæ, & apprehendent te.
Maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro.
Maledictum horreum tuum, & maledictæ reli-
quiæ tuæ. Maledictus fructus ventris tui, & fru-
ctus terræ tuæ, armenta boum tuorum, & gre-
ges ouium tuarum. Maledictus eris ingrediens,
& maledictus egrediens. Mittet Dominus ſuper
te famem & eſuriem, & increpationem in omnia
opera tua quæ tu facies, donec conterat te & per-
dat velociter, propter adinuentiones tuas peſſi-
mas, in quibus reliquiſti me. Adiungat tibi Do-
minus peſtilentiam, donec conſumat te de Ter-
ra, ad quam ingredieris poſſidendam. Percutiat
te Dominus egeſtate, febri & frigore, ardore &
æſtu, & aere corrupto ac rubigine, & perſequa-
tur donec pereas. Sit cælum quod ſupra te eſt, æ-
neum: & terra quam calcas, ferrea. Det Domi-
nus imbrem terræ tuæ puluerem, & de cælo de-
ſcendat ſuper te cinis, donec conteraris. Tradat
te Dominus corruentem ante hoſtes tuos: & per
vnam viam egrediaris contra eos, & per ſeptem
fugias, & diſpergaris per omnia regna terræ. Sit-

ſta ſporta tua, atque reliquiæ tuæ. [7]Fauſtus eris
quum ingredieris, fauſtus quum exieris. Efficiet
Dominus vt hoſtes tui qui aduerſum te inſur-
gunt, ante te [8]corruant. per iter vnum egredien-
tur aduerſum te, & per [9]ſeptem vias fugient an-
te faciem tuam. [10]Mandabit Dominus vt ſuper te
[veniat] benedictio in promptuaria tua, atque in
omnia ad quæ admolitus fueris manum tuam,
fortunabitque te in terra quam [11]Dominus Deus
tuus dat tibi. [12]Eriget te Dominus ſibi in popu-
lum ſanctum, ſicut iurauit tibi, ſi tamen manda-
ta Dei tui cuſtodieris, & in vijs eius inceſſeris. Tũ
demum omnes populi terræ [13]videbunt quòd no-
men Domini inuocatum ſit ſuper te, & timebũt
ſibi à te. Dominus quoq; te [14]reliquum faciet, id-
que bono [tuo] in [15]fructu ventris tui, in fœtu iu-
mentorum tuorum, & in prouentu telluris tuæ,
in terra quam iurauit Dominus patribus tuis, ſe
daturum [eam] tibi. Aperiet tibi Dominus theſau-
rum ſuum bonum, nempe cælum, [16]vt det plu-
uiam terræ tuæ ſuo tẽpore, & [17]vt benedicat vni-
uerſo operi manus tuæ, vt poſſis mutuo dare gẽ-
tibus multis, tu verò nihil mutuo accipias. [18]Po-
net quoque te Dominus in caput, & non in cau-
dam, [19]eriſque duntaxat ſupra, neque vnquam e-
ris infra: ſi modo audieris præcepta Domini Dei
tui, quæ ego præcipio tibi hodie, vt cuſtodias &
facias. [20]Ne deflectas à cunctis ſermonibus quos
ego præcipio vobis hodie, neque ad dextram ne-
que ad ſiniſtram, vt eas poſt deos alios, & eos co-
las. ¶Quòd [21]ſi vocem Domini Dei tui non audie-
ris, [22]vt cuſtodias & facias cuncta præcepta eius
& ſtatuta eius quæ ego tibi præcipio hodie, ve-
nient ſuper te omnes execrationes iſtæ, & appre-
hendent te. [23]Execratus eris tu in vrbe, execratus
in agro. [24]Execrata erit ſporta tua, & reliquiæ
tuæ. [25]Execratus fructus ventris tui, & fructus tel-
luris tuæ, fœtus boum tuorum, & greges ouium
tuarum. [26]Execratus in introitu tuo, execratus in
exitu tuo. Mittet Dominus in te [27]egeſtatem, cõ-
turbationem & increpationem, in omnia [28]quæ
inſtitueris & quæ feceris, [29]donec deleat te, & per-
dat te ſubitò, propter malitiam ſtudiorum tuo-
rum, quibus me deſeruiſti. [30]Adhæreſcere faciet
tibi Dominus peſtem, donec conſumat te de ſu-
perficie terræ, in quam tu venis vt eã poſſideas.
Percutiet te Dominus [31]tumore, ardore, inflamma-
tione, æſtu conſumente, ſiccitate, robigine, auri-
gine, & inſequentur te donec pereas. Erunt ti-
bi cæli ſuper caput tuũ [32]ærei, & tellus quæ ſub
te eſt ferrea. Dabit Dominus terræ tuæ pro plu-
uia [33]arenam & puluerem, de cælis deſcendet ſu-
per te donec fueris deletus. Dabit quoque te Do-
minus [34]proſtratum ante hoſtes tuos: ad quos vno itinere egredieris, & per ſeptem itinera
coram eis fugies, eriſque [35]vt caput [ſuper te] commoueant omnia regna terræ. Erit præ-

¶7 Hoc eſt, In-
greſſus tuus in
locum aliquẽ,
& egreſſus ex
loco aliquo, e-
rit fœlix.
¶8 percutian-
tur. i. permittet
vt cædas eos.
¶9 Numerus cer-
tus pro incerto.
¶10 vel, Præci-
piet. i. Dominus
vt tibi, ita & cel-
larijs tuis bene
dicet, & omni-
bus rebus qui-
bus admoueris
manum.
¶11. i. ipſe. Ante-
cedens pro re-
latiuo.
¶12. i. Faciet vt
ſis ei populus
ſanctus. Hæc eſt
ſpiritualis be-
nedictio ac pro-
miſſio.
¶13. i. intelligẽt
te vocari de no-
mine Dei, velle
vocari populũ
Dei, & eſſe.
¶14 abundare
faciet in bonũ
[ſ. i. fœliciter] fru-
ctu ¶15. i. libe-
ris. ¶16 dãdo
¶17 benedicen-
do ¶18 Hebraiſ-
mus, pro, Faciet
te Dominus pri-
mum, & nõ vlti-
mũ. primũ om-
niũ populorũ,
& nõ abiectiſſi-
mum. ¶19 vel,
eris tãtummo-
do in ſummo,
& nõ in imo. i.
ſuperior ſemper
eris, & non in-
ferior. ¶20 Et
ne declines
¶21. i. ſi receſſe-
ris à cultu veri
Dei colendo idola. ¶22 vel, cuſtodiendo & faciendo. Aut, ita vt cuſtodias & facias. ſiue, ita vt ſolicite facias ¶23. i.
Infelix eris in rebus vrbanis gerendis & in rebus ruſticis. ¶24 Maledictus calathus tuus, & ciſta panaria tua. i. Ca-
niſtrum tuum & arca panaria tua in qua fuit aut ſeruatur panis, erunt vacua. q. d. Tu premêris fame. ¶25 Hoc eſt, Peri-
bunt liberi tui, citò putreſcẽt fruges tuæ, vituli tui ſtatim morientur, & fœtus pecorũ peribũt. ¶26. i. Infœlix eris, ſi-
ue aliquò proficiſcaris, ſiue domum reuertaris. ¶27 maledictionem & confractionem, & correptionem. Vel, penu-
riam & confractionem, & internecionem. Vox Hebræa, pro qua vertimus cõfractionem, ſignificat ſtrepitum terribi-
lem in quo omnia turbatione ſunt plena. ¶28 ad quæ miſeris manũ tuam. ſub. vt ea facias. ¶29 vel, ita vt per-
das & pereas ¶30 vel, Adhærere faciet. q. d. Dominus mittet tibi peſtem quæ tenaciſſime adhærebit tibi, ita vt ſepa-
rari non poſſit. ¶31 macie (vel, phthiſi) & febri, & ardore, & æſtu, & gladio, & robigine, & aurigine, &c. Poſuit febrẽ
ardorem & æſtum pro febri ardentiſſima & æſtuante. Gladius, bellum ſignificat. Robigo, morbus ſegetum qui ori-
tur vento Orientali ingrediente ſpicas, adeò vt ad maturitatem peruenire nequeat. Aurigo, Gallice, Iaulniſſe. ¶32 Vo-
cat cælum æneum, quod non pluit: & terram ferream, quæ arari non poteſt. q. d. Nulla aqua molliet & macerabit ter-
ram vt aretur. erit inarabilis. ¶33 puluerem: & cinis ſulphureus de cælis &c. i. Loco pluuiæ cadet puluis. q. d. Tanta
erit ſiccitas, vt vice imbris deſcendat è cælo puluis. Vis venti excitabit puluerem, qui poſtea vice imbris decidet.
¶34 percuſſum. i. Permittet Dominus vt inimici te cædant, ad quos vnica via egrediebaris vt confereres cum eis ma-
nus, fugies autem coram eis per multas vias. ¶35 in terrorẽ [vel, commotionem] omnibus regnis terræ. i. audita cala-
mitate tua, contremiſcent regna terræ.

¶14 Hebr. nec credes[vt, fides] i vita tua.i.deſperabis de vita. ¶15.i.Vtinã eſſet veſpera. Hebraiſmus. ¶16 vt, præ pauore cordis tui quo pauebis: & præ viſiõe oculorũ quã videbis.i.ob viſionẽ quam videbunt oculi tui. ¶17 He.& quæres te vẽdere ibi inimicis tuis.i. dabitis operã vt vẽdamini hoſtib⁹ veſtris.putabitis rectè agi vobiſcũ,ſi vẽdamini hoſtib⁹ veſtris.

XXIX.

¶1.i. Iſtæ ſunt cõditiones fœderis. ¶2.i.oculos videntes. Sic & in Euãgelio, Qui habet aures ad audiẽdũ .i.aures audientes. ¶3 cõputruit. ita ſcilicet vt cogereris abijcere eum. ¶4 Iſraelitę nõ viuebãt pane i deſertis,ſed mãna.quod illis vice panis erat,& aliorũ ciborũ. ¶5 q.d.q ego curã veſtri habeo. ¶6.i.cõditiones & leges huius fœderis. ¶7 Heb. proſperari faciatis.i. vt fœlicia ſint quæcũq facturi eſtis.Vl,vt fœlicia reddatis & pſpera quæcũque &c. ¶8.i. corã arca fœderis Domini Dei veſtri.

Et pẽdebit vita tua ante te, pauebis nocte & interdiu,[14] nec fidere poteris vitæ tuæ. Mane dices, [15] Quis dabit veſperum? veſperi dices, Quis dabit mane? [16] propter pauorẽ cordis tui, quo pauebis, & propter viſum oculorũ quod videbis. Et reducet te Dominus in Ægyptũ nauibus, per viã quã dixi tibi, Nõ videbis eã amplius. [17] & venũ exponẽris ibidẽ hoſtibus tuis in ſeruos & ancillas, & non erit qui emat.

CAP. XXIX.

HÆc ſunt verba fœderis quod præcepit Dominus Moſi, vt feriret cũ filijs Iſrael in terra Moab, præter fœdus illud quod ferijt cum eis in Horeb. Vocato autem omni Iſraele Moſes, dixit ad eos, Vos vidiſtis omnia quæ fecit Dominus vobis ſpectãtibus in terra Ægypti, Pharaoni & omnibus ſeruis eius atq; vniuerſæ terræ eius, Tẽtationes magnas quas viderũt oculi tui, ſignáq; illa magna atque portẽta. Nec dedit vobis Dominus cor ad intelligẽdũ, &[2] oculos ad videndũ, atque aures ad audiendũ vſque in præſentẽ diem. Ego quidẽ duxi vos quadraginta annis per deſertũ, nec ſunt vetuſtate attrita veſtimẽta veſtra ſuper vos, nec calceamentũ tuum vetuſtate[3] cõſumptum eſt in pede tuo.[4] Panẽ nõ ediſtis, nec vinũ aut ſicerã bibiſtis, vt ſciretis[5] quòd ego ſum Dominus Deus veſter. Et veniſtis ad locũ iſtum, egreſſúſque obuiã nobis Sihon rex Heſbon, & Og rex Baſan cõgreſſus eſt [nobiſcũ,] quos percuſſimus. Accipientes autẽ terram eorũ, dedimus eã in hæreditatem Rubenitis & Gaditis, & dimidię tribui Manaſſe. Cuſtodietis itaque[6] verba fœderis hui⁹, vt faciatis ea, vt[7] prudẽter agatis omnia quæ facturi eſtis. Vos omnes hodie ſtatis[8] corã Domino Deo veſtro,[9] capita veſtra, tribus veſtræ, ſeniores veſtri, &[10] præcones veſtri, atque omnes viri Iſraelitæ,[11] Pubes veſtra, vxores veſtrę, & peregrinus tuus qui eſt in caſtris tuis,[12] à lignatore tuo vſq; ad aquatores tuos,[13] Vt trãſeas in fœdus Domini Dei tui, & in iuramentũ eius, quod Domin⁹ Deus tuus hodie ferit tecum, Vt erigat te hodie ſibi in populum, & ipſe ſit tibi Deus quẽadmodũ pollicitus eſt tibi, & quẽadmodũ iurauit patrib⁹ tuis, Abrahamo ſcilicet, Iſaac & Iacob. Nõ autẽ vobiſcum dũtaxat ego ferio[14] pactũ iſtud & iuramentũ iſtud, Sed &[15] cũ omni eo qui hodie apud nos hic ſtat corã Domino Deo noſtro, & cũ eo qui hodie nõ eſt hic nobiſcũ. ¶Vos enim ſcitis qualiter habitauerim⁹ in terra Ægypti, & quomodo trãſierimus per medias gẽtes per quas tranſiſtis. Vidiſtis quoque abominationes earũ, & idola earũ, lignũ & lapidẽ, argentũ & aurũ,[16] quæ apud illos erant. Ne fortè ſit in vobis vir aut mulier, familia aut tribus aliqua, cuius cor ſe auertat hodie à Domino Deo noſtro,[17] vt abeat & ſeruiat dijs gẽtium iſtarum, & ne fortè ſit in vobis[18] radix germinans fel & abſynthium. Sed & quum audierit[19] verba execrationis huius,[20] fœlicitatẽ ſibi promittat in corde ſuo, dicẽs,[21] Pax erit mihi,[22] etiã ſi inceſſero iuxta libidinẽ cordis mei, vt finiatur ebria cũ ſitiẽte.[23] Non vult Domin⁹ huic ꝓpitius eſ

mœrore. Et erit vita tua quaſi pendens ante te: timebis nocte & die, & non credes vitæ tuæ. Mane dices, Quis mihi det veſperũ? & veſpere, Quis mihi det mane? propter cordis tui formidinem qua terreberis, & propter ea quæ tuis videbis oculis. Reducet te Dominus claſſibus in Ægyptum per viam de qua dixit tibi vt eam amplius non videres: ibi vendẽris inimicis tuis in ſeruos & ancillas, & non erit qui emat.

CAP. XXIX.

HÆc ſunt verba fœderis quod præcepit Dominus Moyſi vt feriret cũ filijs Iſrael in Terra-Moab: præter illud fœdus quod cum eis pepigit in Horeb. Vocauítque Moyſes omnem Iſrael, & dixit ad eos. Vos vidiſtis vniuerſa quæ fecit Dominus coram vobis in Terra-Ægypti Pharaoni, & omnibus ſeruis eius, vniuerſæque terræ illius, Tẽtationes magnas quas viderũt oculi tui, ſigna illa portentáque ingentia, & non dedit vobis Dominus cor intelligens, & oculos videntes, & aures quæ poſſint audire, vſque in præſentem diem. ¶Adduxit vos quadraginta annis per deſertum: non ſunt attrita veſtimenta veſtra, nec calceamenta pedum veſtrorum vetuſtate conſumpta ſunt. Panem non comediſtis, vinum & ſiceram non bibiſtis: vt ſciretis quia ego ſum Dominus Deus veſter. ¶Et veniſtis ad hunc locum: egreſſúſque eſt Sehon rex Heſebon, & Og rex Baſan, occurrentes nobis ad pugnam. Et percuſſimus eos, & tulimus Terram eorum, ac tradidimus poſſidendam Ruben & Gad, & dimidiæ tribui Manaſſe. Cuſtodite ergo verba pacti huius, & implete ea: vt intelligatis vniuerſa quæ facitis. Vos ſtatis hodie cuncti coram Domino Deo veſtro, principes veſtri, & tribus, ac maiores natu, atque doctores, omnis populus Iſrael, Liberi & vxores veſtræ, & aduenæ qui tecum morantur in caſtris, exceptis lignorum cæſoribus, & his qui comportant aquas: Vt trãſeas in fœdere Domini Dei tui, & in iureiurãdo quod hodie Dominus Deus tuus percutit tecum: Vt ſuſcitet te ſibi in populum, & ipſe ſit Dominus Deus tuus ſicut locutus eſt tibi, & ſicut iurauit patribus tuis Abraham, Iſaac, & Iacob. Nec vobis ſolis ego hoc fœd⁹ ferio, & hæc iuramenta cõfirmo, Sed cunctis præſentibus & abſentibus. ¶Vos enim noſtis quomodo habitauerimus in Terra-Ægypti, & quomodo tranſierimus per medium nationum, quas tranſeuntes vidiſtis abominationes & ſordes, id eſt idola eorum, lignum & lapidem, argentum & aurũ quæ colebant. Ne forte ſit inter vos vir aut mulier, familia aut tribus cuius cor auerſum eſt hodie à Domino Deo noſtro: vt vadat & ſeruiat dijs illarum gentium, & ſit inter vos radix germinans fel & amaritudinem. Cúmque audierit verba iuramenti huius, benedicat ſibi in corde ſuo, dicens: Pax erit mihi, & ambulabo in prauitate cordis mei: & aſſumat ebria ſitientem. Et Dominus n

¶9.i.principes tribuũ veſtrarũ. Quo ordine ſtabant Iſraelitæ ante arcam fœderis. ¶10 præfecti ¶11 Pu... veſtri, ¶12 vl, ab eo qui cædit ligna veſtra, vſque ad eũ qui haurit aquã veſtrã. Neceſſariã ſcilicet exercitui.i.tã no...les, quàm mediaſtini: tã ſerui, quàm domini. ¶13 Subaudiendũ, ſtatis inquam, vel ſtas, Vt tranſeas in fœdus Domi... Dei tui, & in iuramentũ eius.i. Vt ineas fœdus cũ Domino Deo tuo, ſecundũ promiſſionẽ eius iureiurãdo cõfirma... Vel, quod fœdus iureiurãdo firmabitur. ¶14.i.fœdus hoc quod iureiurando confirmabo. ¶15.i.cũ natis iã, & ... ſciturus. ¶16 Heb. quæ cũ illis.i. quæ ab illis colũtur. ¶17 vl, vt digreſſa ſã Domino colat deos. ¶18 radix aliqua ... ducens toxicũ & abſynthiũ.i.ne anima aliqua peccet grauiſſime. Per toxicum & abſynthiũ, intelligit grauiſſima ... cata. ¶19 Quãdo ſcilicet recitabũtur maledictiones prædictæ & ſcriptæ in hoc libro: vt illa, Maledictus qui non ... nauerit præcepta legis huius: & illa, Maledictus qui colit idola. ¶20 Heb. benedicat ſibi &c.i. ſeipſũ benedictũ pu... ¶21.i. Non contingent mihi hæ maledictiones, etiã ſi peſſime egero. ¶22 vl, etiã ſi ambulauero in prauitate cor... mei: ita vt anteponat ebriã ſitienti.i. Non euenient mihi iſtæ maledictiones, etiam ſi fecero ea ad quæ animus me... inclinatus eſt, ita vt parti concupiſcibili animæ det primas, quæ inebriatur rebus huius mundi, poſteriores au... parti rationali. ¶23 Nolet Dominus parcere illi,

Digitized by Google

...ignoſcat ei:ſed tūc quàmmaxime furor ei⁹ fumet, & zelus contra hominem illum: & ſedeant ſuper eū omnis maledicta quæ ſcripta ſunt in hoc volumine: & deleat Dominus nomen eius ſub cælo. Et conſumat eum in perditionem ex omnibus tribubus Iſrael, iuxta maledictiones quæ in libro legis huius ac fœderis continentur. Dicetque ſequens generatio, & filij qui naſcentur deinceps, & peregrini qui de longe venerint, videntes plagas Terræ illius, & infirmitates quibus eā afflixerit Dominus, Sulphure, & ſolis ardore comburens, ita vt vltrà non ſeratur, nec virens quippiam germinet, in exemplum ſubuerſionis Sodomæ & Gomorrhæ, Adamæ & Seboim, quas ſubuertit Dominus in ira & in furore ſuo. Et dicent omnes gentes, Quare ſic fecit Domin⁹ Terræ huic? quæ eſt hæc ira furoris eius immenſa? Et reſpondebunt, Quia dereliquerunt pactū Domini quod pepigit cum patribus eorum, quando eduxit eos de Terra Aegypti: Et ſeruierunt dijs alienis, & adorauerunt eos quos neſciebant, & quibus non fuerant attributi: Idcirco iratus eſt furor Domini contra Terram iſtam, vt induceret ſuper eam omnia maledicta quæ in hoc volumine ſcripta ſunt: & eiecit eos de Terra ſua in ira & in furore & in indignatione maxima, proiecitq; in Terram alienam ſicut hodie comprobatur. Abſcondita Domino Deo noſtro: quæ manifeſta ſunt, nobis & filijs noſtris vſque in ſempiternum, vt faciamus vniuerſa verba legis huius.

CAP. XXX.

...venerint ſuper te omnes ſermones ... benedictio ſiue maledictio quam propoſui in conſpectu tuo: & ductus pœnitudine cordis tui in vniuerſis gentibus, in quas diſperſerit te Dominus Deus tuus. Et reuerſus fueris ad eū, & obedieris eius imperijs, ſicut ego hodie præcipio tibi cum filijs tuis, in toto corde tuo, & in tota anima tua: Reducet te Dominus Deus tuus de captiuitate tua, ac miſerebitur tui, & rurſum cōgregabit te de cunctis populis in quos te antè diſperſit. Si ad cardines cæli fueris diſſipatus, inde te retrahet Dominus Deus tuus, & aſſumet, atq; introducet in Terram quam poſſederunt patres tui, & obtinebis eam: & benedicens tibi, maioris numeri te eſſe faciet, quàm fuerint patres tui. Circuncidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor ſeminis tui vt diligas Dominum Deum tuū in toto corde tuo, & in tota anima tua, vt poſſis viuere. Omnes autem maledictiones has conuertet ſuper inimicos tuos, & eos qui oderūt te, & perſequuntur. Tu autem reuerteris, & audies vocem Domini Dei tui: faciesq; vniuerſa mādata quę ego præcipio tibi hodie: Et abūdare te faciet Dominus Deus tu⁹ in cūctis operib⁹ manuū tuarū, in ſobole vteri tui, & in fructu iumentorū tuorū, in vbertate terræ tuæ, & in rerū oīm largitate. Re...

ſed tū[14] fumabit furor Domini, & indignatio ei⁹ aduerſus virum talem, & cubabit ſuper eum omnis execratio quæ ſcripta eſt in hoc libro, delebitque Dominus nomen eius ſub cælo. Separabitque Dominus eum[15] ad malum' ex omnibus tribubus Iſrael, iuxta omnes execrationes fœderis, [16] quod ſcriptum eſt in libro huius legis. Et dicet generatio poſterior, [ſcilicet] filij veſtri, qui poſt vos exorientur, & alienus qui veniet de terra remota, [17] quum viſuri ſunt verbera huius terræ & languores quibus Dominus illam languere fecit, [18] Sulphure & ſale exurentibus vniuerſam terram eius, vt ſeminari non poſſit, non germinante neque exoriente in ea vlla herba, ſicut in loco ſubuerſionis Sodomæ & Aemoræ,' Admæ & Zeboim, quas ſubuertit Dominus in ira ſua atq; in furore ſuo, [19] Dicent inquam' omnes gentes, Cur Dominus huic terræ ſic fecit? [20] quæ eſt ira furoris tam immenſi? Et reſpondebunt, Quòd fœdus Domini Dei patrum ſuorū deſeruerint, quod pepigit cum eis quum educeret eos de terra Aegypti: Nam abierunt & ſeruierunt dijs alijs, adorauerūtque eos, deos quos non cognouerunt, & quos non[21] diuiſit eis.' Et exarſit furor Domini cōtra terram iſtam, vt induceret ſuper eam omnē execrationē quæ ſcripta eſt in libro iſto: Et euulſit eos Dominus de terra eorum in ira, furore & indignatione magna, diſiecitque eos in terrā aliam, [22] vt teſtatur hæc dies. [23] Abſcondita Domino Deo noſtro, reuelata verò ad nos & ad filios noſtros[attinent]dum durat ſeculum, vt' faciamus omnia verba legis huius.

CAP. XXX.

Qvum itaque venerint ſuper te omnia iſta, [nempe]benedictio & execratio, quæ ego poſui ante faciem tuā, &'reuocabis'ad cor tuum, apud cūctas gentes ad quas te 'propulerit' Domin⁹ Deus tuus, Conuerſuſque fueris ad Dominū Deū tuū, vociq; eius obedieris iuxta omnia quæ ego præcipio tibi hodie, tu & filij tui, [3] toto corde tuo atque tota anima tua, [4] Conuertet quoque' Dominus Deus tuus[5] captiuitatē tuā, & intimis viſceribus miſerationis afficietur erga te, &[6] conuerſus colliget' te de cunctis populis, in quos te diſperſit Domin⁹ Deus tuus. [7] Etiamſi fueris eiectus tu vſque ad fines cælorū,' illinc te colliget Dominus Deus tuus, atque inde te tollet. Et [8] introducet te' Dominus Deus tuus in terrā quā poſſederunt patres tui, & poſſidebis eam, benefaciētque tibi, & multiplicabit te magis quàm patres tuos. Et circuncidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor ſeminis tui, vt diligas Dominū Deū tuū ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, [9] vt viuas. [9] Ponet quoque Dominus Deus tuus omnes execrationes iſtas ſuper hoſtes tuos, & ſuper eos qui te oderunt, &[10] qui te perſequuntur. [11] Si quidem tu reuerſus audieris vocem Domini, atque feceris' omnia præcepta eius quæ ego mando tibi hodie. Et [12] eximium te faciet' Dominus Deus tuus in omni opere manus tuæ, in fructu ventris tui, & in fœtu iumentorum tuorum, & in fructu terræ tuæ [13] ad bonum: quoniam reuertetur

¶14.i. Iraſcetur grauiſſime. ¶15 vt, in perniciem ¶16 ſcriptas. vt, quæ ſū ſingulæ ſcriptæ ſunt ¶17 vt, & videbunt plagas regiōis huius, & morbos quibus afflixerit Domin⁹ eā, ¶18 [Nam] ſulphur, & ſalſugo, & ardor erit omne ſolū eius, non recipiet ſemētem, neque germinabit, neq; naſcetur in eo vlla herba, vt in ſubuerſione Sodomæ & Gomorrhæ, &c. i. totū ſolum ei⁹ regionis vertetur in ſulphur; hoc eſt, omnino erit aduſtū, ita vt nihil in eo naſciturum ſit, ſicut nec quicquā in eo loco in quo ſubuerſa eſt Sodoma germinat neque creſcit. ¶19 Mutat numerum. prius enim dixerat, Dicetq; ſequēs generatio. Quia autem lōga ſententia interiecta eſt, nunc repetit, Dicent itaque ¶20 vt, quid ſibi vult indignatio iſta magna? ¶21 vt, tribuit illis. ſub. De⁹. Potius vertendū, & qui nihil impertiti erant illis. i. à quib⁹ nulla beneficia acceperant.

¶22 vt, vt hodie res habet. ¶23 Occulta, Domini Dei ſunt: aperta autē, noſtra ſunt, & filiorum hominum in ſeculum, vt &c. i. Dei eſt punire idololatriam occultam: ad nos autem pertinet punire idololatriam apertam: neque ſolum ad nos, ſed etiam ad poſteros noſtros vſque in ſempiternum. Debemus autem hæc facere, ſi velimus implere legem hanc. XXX. ¶1 ſub. ea. i. reduxeris ea in memoriam tuam. ¶2 vt, coegerit migrare ¶3.i. ex anima, & ex toto affectu tuo. ¶4 vt, Tunc reducet. aut, ceſſare faciet. i. Reducet captiuos tuos in patriam tuam. ¶5 captiuitatem pro captiuis. ¶6 Id eſt, mutata ſententia congregabit. ¶7 Hebr. Si fuerit expulſus tuus in extremitate cœli. i. Si qui ex vobis expulſi è patria, fuerint in extremo orbe. Si, qui ex te fuerint coacti migrare aliò, fuerint in extremitate orbis. ¶8 vt, reducet te ¶9 propter vitam tuam. i. vt viuas vitam æternam. ¶10 qui te perſecuti fuerint. ¶11 Hebr. Tu ergo conuertere, & audi vocem Domini, & fac &c. Vel, Cum tanta ſit miſericordia Dei, reſipiſcas igitur, & obedi voci eius &c. ¶12 abundare te faciet ¶13 in bonum. i. in vtilitatem tuam, ita vt fœlix ab omnibus dicaris. q. d. Omnia hæc Dominus multiplicabit.

Digitized by Google

Dominus, vt lætetur ſuper te[14] bono ſtuo,] ſicut læ-
tatus eſt ſuper patres tuos, Si modo audieris vo-
cem Domini Dei tui,[15] vt cuſtodias' præcepta ei⁹,
& ſtatuta eius quæ ſcripta ſunt in libro legis hu-
ius,'[16] [&] ſi côuerſus fueris' ad Dominû Deû tuum
ex toto corde tuo, & ex tota anima tua.[17] Etenim
præceptum iſtud' quod ego tibi præcipio hodie,
[18] non eſt abſconditû à te, nec remotû.' Nô eſt in
cælis,[19] vt dicas,' Quis aſcédet[20] nobis' in cælos, vt
ipſum nobis afferat,[21] annûciétque nobis' illud, vt
faciam⁹ ipſum? Nec eſt vltra mare, vt dicas, Quis
traijciat[20] nobis' mare, & afferet ipſum nobis,[21] &
annûciet nobis' vt ipſum faciam⁹?[22] Sed valde pro
pinquû eſt tibi verbû,[23] in ore tuo [eſt], & in corde
tuo' vt facias [illud.] Ecce[+] poſui hodie ante te vitá
atq; bonû, morté denique & malû.[14] Nã' ego præci
pio tibi hodie vt diligas Dominû Deû tuû, vt in-
cedas in vijs eius, atq; cuſtodias præcepta ei⁹, ſta-
tuta eius atque[15] iudicia' eius, vt viuas &[16] multi-
pliceris,[17] fortunétque te' Dominus Deus tuus in
terra, ad quá tu iá venis vt eá poſſideas.[18] Sin re-
troſpexerit' cor tuû, & nô obedieris, ſed[19] impul-
ſus' adoraueris deos alios, ſeruieriſque eis, Denû-
tio vobis hodie quòd certiſſime peribitis, nec
prorogabitis dies ſup terrá, ad quá tu tráſmiſſo
Iordane iá venies vt eá poſſideas. Obteſtor hodie
aduerſum vos cælû & terrá, [quòd] vitá & morté
propoſui vobis, benedictioné & execrationé: eli
ge igitur vitá, vt viuas tu & ſemé tuû, Vt ſcilicet
diligas Dominû Deû tuû, & obedias voci ei⁹, ad-
hæreáſq; ei (quoniá ipſe eſt vita tua, & lôgitudo
dierû tuorû) vt habites ſuper terram, quam iura
uit Domin⁹ patribus tuis, Abrahamo, Iſaac & Ia
cob,[30] vt [ſe] ipſis [eam] daret.

CAP. XXXI.

Abiés itaque Moſes, loquutus eſt verba iſta ad
omné Iſraelé. Et dixit ad eos, Ego hodie ſû
natus centû & viginti annos,[1] nec poſſum vltra
egredi & ingredi:[2] & dixit' Dominus ad me, Tu
nô tranſibis Iordané iſtum, Dominus Deus tuus
ipſe tranſibit ante te, & delebit gentes iſtas ante
te, tu verò poſſidebis eas. Iehoſua quoq; ille præ-
cedet te, quéadmodum loquutus eſt Dominus. Et
faciet Dominus eis quemadmodû fecit Sihon &
Og regibus Amorrhæorû, atque terræ eorû quos
ipſe exterminauit.[3] Tradétque eos' Dominus an-
te faciem veſtram, vt faciatis eis iuxta totû hoc
præceptum quod mandaui vobis.[4] Fortes igitur
eſtote' & agite gnauiter, ne timeatis neque terrea-
mini ab ipſis, quia Dominus Deus tuus ipſe[5] co-
mitatur te, non faciet te remiſſum,' neque deſe-
ret te. ¶ Vocauit autê Moſes Iehoſua, & dixit ad'
eum in oculis totius Iſraelis,[6] Fortis eſto, & gna-
uiter age, quoniam tu ingredieris cû populo iſto
in terrá, quá iurauit Dominus patribus eorû[7] vt
daret eis, & tu[8] diuides eis eam in hæreditatem.'

uertetur enim Dominus vt gaudeat ſuper te in
omnibus bonis, ſicut gauiſus eſt in patrib⁹ tuis:
Si tamen audieris vocem Domini Dei tui, & cu-
ſtodieris præcepta ei⁹ & ceremonias, quæ in hac
lege conſcripta ſunt: & reuertaris ad Dominum
Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima
tua. Mandatum hoc quod ego præcipio tibi ho-
die, non ſupra te eſt, neque procul poſitum, nec
in cælo ſitum, vt poſſis dicere, Quis noſtrum va-
let ad cælum aſcendere, vt deferat illud ad nos,
vt audiamus, atque opere côpleamus? Neque trás
mare poſitum: vt cauſeris, & dicas, Quis è nobis
poterit tranſfretare mare, & illud ad nos vſque
deferre: vt poſſimus audire, & facere quod præ-
ceptû eſt? Sed iuxta te eſt ſermo valde, in ore tuo
& in corde tuo, vt facias illum. ¶ Côſydera quòd
hodie propoſuerim in côſpectu tuo vitam & bo-
num. & econtrario mortem & malum: vt diligas
Dominum Deum tuum, & ambules in vijs eius,
& cuſtodias mandata illius ac ceremonias atque
iudicia: & viuas, atque multiplicet te, benedicát-
que tibi in Terra ad quam ingredieris' poſſiden-
dam. ¶ Si autem auerſum fuerit cor tuum, & au
dire nolueris, atque errore deceptus adoraueris
deos alienos, & ſeruieris eis: Prædico tibi hodie
quòd pereas, & paruo tempore moreris in Terra
ad quam Iordane tranſmiſſo ingredieris poſſidé
dam. Teſtes inuoco hodie cælum & terram, quòd
propoſuerim vobis vitam & bonû, benedictioné
& maledictionem: elige ergo vitá, vt & tu viuas,
& ſemen tuum. Et diligas Dominum Deum tuû,
atque obedias voci eius, & illi adhæreas (ipſe eſt
enim vita tua, & longitudo dierum tuorû) vt ha
bites in terra pro qua iurauit Dominus patribus
tuis, Abraham, Iſaac, & Iacob, vt daret eam illis.

CAP. XXXI.

Abijt itaque Moyſes, & locutus eſt omnia ver-
ba hæc ad vniuerſum Iſrael, Et dixit ad eos,
Centû viginti annorû ſum hodie, nô poſſum vl-
trá egredi & ingredi, præſertim cû & Dominus
dixerit mihi, [Nô tranſibis Iordané iſtû. Domi[nus]
ergo Deus tuus tranſibit ante te. Ipſe delebit om-
nes gêtes has in côſpectu tuo, & poſſidebis eas.
Ioſue iſte tráſibit ante te, ſicut locutus eſt Domi-
nus. Facîetq; Dominus eis [ſicut fecit Sehon &
regibus Amorrhæorû, & Terræ eorû, delebit[que]
eos. Cû ergo & hos tradiderit vobis, ſimiliter fa-
cietis eis ſicut præcepi vobis. [Viriliter agite, &
côfortamini: nolite timere, nec paueatis ad con-
ſpectum eorû: quia Dominus Deus tuus ipſe eſt
ductor tuus, & non dimittet, nec derelinquet te.
¶ Vocauitque Moyſes Ioſue, & dixit ei corá om-
ni Iſrael, Côfortare, & eſto robuſtus: tu enim in-
troduces populû iſtû in Terrá quá daturû ſe pa-
trib⁹ eorû iurauit Domin⁹, & tu eá ſorte diuides.

¶14 in bonû. i. benefaciédo tibi. ¶15 cuſtodiédo ¶16 vſ, [hoc eſt] quû cô uerſus fueris ¶17 Quoniam præceptû hoc. Hic verſiculus pendet ab illo præcedenti, Tu autem reuerte-re. ¶18 vſ, non eſt ſeparatû à te, neque in loco à te remoto. Tollit his verbis occaſio citá di ignorátiam legis. ¶19 vſ, vt dicere poſſis. i. vt cauſeris & di cas, &c. His verbis declarat qđ prius dixerat, non eſt ſeparatum à te, neq; in loco à te remoto. q. d. Illa præcepta non ſunt in cælo, vt ſint ſeparata à te, & tibi occulta. ¶20 pro nobis. i. in gratiam noſtri. ¶21 Heb. & audire faciat nos. i. recitet nobis. ¶22 vſ, Nã verbum [hoc] eſt tibi valde ppinquû, ¶23 q. d. Propinqua tibi eſt lex, nam eſt in ore tuo. i. tibi illa frequenter recitatur, & velut in os ingerit à Leuitis. Gallice, Tun' ois parler d'autre choſe. Hoc dicit propter frequentem recitationem quæ in os fit. De recitatione legis, lege Act. 15. In corde dicit, quia legé cordibus Iudæorû inſcripſerat Domin⁹, prius quá in tabulis illis lapideis decalogum inſculpſiſſet. Poſſet & ſic intelligi, In ore tuo: id eſt, in ore Leuitarum, qui è popularibus tuis ſunt. Nam labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem ex ore eius requirent. Malach. 2. Præterea, in fra cap. 33, committitur Leuitis cura docendi populum. Poſuit igitur legem in ore ſacerdotum & Leuitarû qui ſunt tuis popularibus, vt ab illis requiras quæ ad bene viuendum pertinent, & illi te doceant ſine vlla mora. Hunc locum accômodauit ad ré ſuá B. Paulus ad Rom. cap. X. ná quû proprie hic locus pertineat ad decalogû, tráſfertur elegáter erudite à Paulo ad fidé, quæ os requirit, vt promulgetur: & cor, vt corde credam⁹. ¶+ i. propono tibi præceptû quod ſi feceris, nô interficieris, & fœlix eris: ſi côtrá, punieris, infœliciáq; omnia tibi côtingét ¶14 Quádo. Declarat verſum ſuperiorem. q. d. Vitam & bonum, mortem item & malum propono in conſpectu tuo, quando ego præcipio tibi vt diligas Dominum &c. nam ſi dilexeris, viues: ſi contrá, morieris. ¶15 vſ, leges ¶16 i. abundes liberis & alijs rebus ¶17 Heb. benedicátq; tibi ¶18 Quòd ſi auertatur ¶19 impulſus per erroré. Vel, impulſus in errorem. Perſuaſionibus quibuſdá ſcilicet. ¶30 ſe daturû eá illis. XXXI. ¶1 i. non poſſum vltra fungi munere ducis: nô poſſum amplius egredi ad militiá è caſtris, & è militia ad caſtra. Ie ne puis aller ne venir. ¶2 præterea dixit ¶3 Cum ergo tradiderit eas &c. i. Quû poteſtati veſtræ eas tradiderit, & permiſerit libidini veſtræ: facietis eis prorſus vt præcepi vobis. ¶4 Heb. Fortificate vos. i. Eſtote animo forti. ¶5 pergit tecû. [ſ. i. futurus eſt dux tuus,] neq; derelinquet te. ¶6 Eſto animo forti, ¶7 ſe daturû illis, ¶8 ſorte illis eá diuides. Vſ, tu trades eam illis iure hæreditario poſſidend[am]

Et Dominus qui ductor eſt veſter, ipſe erit tecũ:
non dimittet, nec derelinquet te: noli timere, nec
pauere. ¶ Scripſit itaque Moyſes legem hanc, &
tradidit eam ſacerdotibus filijs Leui, qui porta-
bant arcam fœderis Domini, & cũctis ſenioribus
C Iſrael. Præcepitque eis, dicens, Poſt ſeptem annos
anno remiſſionis, in Solẽnitate tabernaculorũ,
Cõuenientibus cunctis ex Iſrael, vt appareant in
conſpectu Domini Dei tui in loco quem elegerit
Dominus: leges verba legis huius corã omni Iſ-
rael, audiẽtibus eis, Et in vnum omni populo cõ-
gregato, tam viris quàm mulieribus, paruulis &
aduenis qui ſunt intra portas tuas: vt audientes
diſcant, & timeant Dominum Deum veſtrum, &
cuſtodiant, impleantque omnes ſermones legis
huius. Filij quoque eorum qui nunc ignorant: vt
audire poſſint, & timeant Dominum Deũ ſuum
cunctis diebus quibus verſantur in Terra ad quã
vos Iordane tranſmiſſo pergitis obtinendam.
[Et ai]t Domin' ad Moyſen, Ecce propè ſunt dies
[mortis] tuæ: voca Ioſue, & ſtate in tabernaculo te-
[ſti]monij, vt præcipiam ei. Abierunt ergo Moyſes
[& Io]ſue, & ſteterunt in tabernaculo teſtimonij:
[appar]uitque Dominus ibi in columna nubis, quæ
[ſtetit] in introitu tabernaculi. Dixitq; Dominus
[ad Mo]yſen, Ecce tu dormies cum patribus tuis,
[& po]pulus iſte cõſurgens fornicabitur poſt deos
[alienos] in Terra ad quam ingreditur vt habitet
[in ea: ib]i derelinquet me, & irritum faciet fœdus
[quod pe]pigi cum eo. Et iraſcetur furor meus cõ-
[tra eum i]n die illo: & derelinquam eum, & abſcõ-
[dam facie]m meam ab eo, & erit in deuorationẽ:
[inuenient e]um omnia mala & afflictiones: ita vt
[dicat in illo] die, Verè quia non eſt Deus mecum,
[inuenerunt] me hæc mala. Ego autem abſcondã,
[& celabo] faciem meam in die illo propter om-
[nia mala] quæ fecit, quia ſecutus eſt deos alienos.
[Nunc it]aque ſcribite vobis canticum iſtud, & do-
[cete fi]lios Iſrael: vt memoriter teneãt, & ore de-
[cantent], & ſit mihi carmen iſtud pro teſtimonio
[inter] filios Iſrael. Introducam enim eum in Ter-
[ram] pro qua iuraui patribus eius, lacte & melle
[manan]tem. Cũmque comederint, & ſaturati, craſ-
[ſique] factint, auertẽtur ad deos alienos, & ſeruiẽt
[eis: de]trahẽtque mihi, & irritum facient pactũ
[meum]. Poſtquam inuenerint eum mala multa &
[afflic]tiones, reſpondebit ei canticũ iſtud pro te-
[ſti]monio, quod nulla delebit obliuio ex ore ſe-
[minis] ſui. Scio enim cogitationes eius, quæ fa-
[ctur]us ſit hodie, antequam introducam eum in
[Terra]m quam ei pollicitus ſum. Scripſit quoque
[Moyſes] cãticum, & docuit filios Iſrael. Præcepit-
[que] Dominus Ioſue filio Nun, & ait, Conforta-
[re, &] eſto robuſtus: tu enim introduces filios Iſ-
[rae]l in Terrã quã pollicitus ſum, & ego ero tecũ.
[Poſt]quã ergo ſcripſit Moyſes verba legis hu-
[ius] in volumine, atq; cõpleuit, Præcepit Leuitis

Sed & Dominus ipſe præcedet te, [&] ipſe aderit
tibi, [10] nec remiſſum te faciet, nec te deſeret: ne
ergo timeas, neque [11] animo frangaris. ¶ [12] Et ſcri-
pſit Moſes legem iſtam, & tradidit eam ſacerdo-
tibus filijs Leui, [13] qui portabant arcam fœderis
Domini, atque cunctis ſenioribus Iſrael. Præce-
pitque Moſes eis hiſce verbis, [14] A fine ſeptẽ an-
norum [15] in ſtato feſto anni remiſſionis in ſolen-
nitate tabernaculorum, Quando conuenit cũctus
Iſrael, vt appareat in conſpectu Domini Dei tui,
in loco quem ſibi elegerit, leges hanc legem co-
ram vniuerſo Iſraele [16] ipſis audientibus. Cõgre-
gabis autem populum, viros, mulieres, & pubẽ,
ſed & peregrinũ tuũ [17] qui eſt intra portas tuas,
vt audiant, & vt diſcãt, timeántque Dominũ Deũ
veſtrum, cuſtodiántque & obſeruent omnia ver-
ba legis huius. Filij quoque eorũ [18] qui nihil no-
uerũt, audiant & diſcant, [19] vt timeant Dominũ
Deum veſtrũ cunctis diebus quibus viuetis ſuper
terram, in quam vos traiecto Iordane introitis vt
eam poſſideatis. ¶ Et dixit Dominus ad Moſen,
Ecce appropinquarunt dies tui vt moriaris, voca
igitur Iehoſua, & collocate vos in tentoriũ cõſti-
tutionis, [20] vt dem ei mãdata. Abijt ergo Moſes &
Iehoſua, & ſtatuerũt ſe in tentoriũ cõſtitutionis,
Et apparuit Dominus in tentorio [21] in colũna nu-
bis, ſtetitq; colũna nubis ſuper oſtio tentorij. Et
dixit Dominus ad Moſen, Ecce tu [22] dormies cũ pa-
tribus tuis, & ſurget populus iſte & ſcortabitur
[ſequẽdo] deos [23] alios, huius terræ ſcilicet in quã
veniet, deſeret me, & irritum faciet fœd' meum
quod pepigi cum eo. [24] Et iraſcetur furor me' in
eum in die illo, deſerámque eos, & abſcondã fa-
ciem meã ab eis, [25] eritq; in deuorationẽ, & [26] ap-
prehendent eũ multa mala, & afflictiones, vt di-
cturus ſit illo die, Annõ ideo me iſta mala appre-
hendunt, quòd Deus nõ eſt in medio mei? Eodem
die ego omnino abſcõdam faciem meã propter
vniuerſum malum quod facit, nẽpe quòd ſe cõ-
uertit ad deos alios. Nũc igitur [27] ſcribite vobis
canticũ iſtud, & doce ipſum filios Iſrael, & [28] in-
ſere hoc ori ipſorum, vt ſit mihi cãticum iſtud
in teſtem [29] contra filios Iſrael. Nam introducã
eum in terram quam iuraui patribus eius, fluen-
tem lacte & melle, & comedens ſatiabitur & pin-
gueſcet, cõuertẽtque ſe ad deos alios, & ſeruient
eis, [30] & irritabunt me, & irritum facient fœdus
meum. Cũmque acciderint ei multa mala atque
afflictiones, [31] reſpondebit ei cãticũ iſtud coram
eo tanquam teſtis: quoniam nunquã excidet ſe-
mini eius ex ore. Nam cognoui [32] figmentũ cor-
dis eius, quod ipſe hodie facit, antequam intro-
ducam eum in terram [33] quã iuraui. Scripſit igi-
tur Moſes canticum iſtud eadem die, & docuit i-
pſum filios Iſrael. [34] Præcepitque Iehoſuæ filio
Nun, dicens, Corroborare & eſto robuſtus, quo-
niam tu introduces filios Iſrael in terram quam
iuraui eis, & ego [35] ero tecum. ¶ Factúmq; eſt vt
[cum finiſſet] Moſes ſcribere verba legis huius in libro, [36] & conſummaſſet ea, Præcepit Moſes Leuitis por-

¶ 9 qui ambula-
bit ante te. Vel,
qui præcedet te
.i. qui erit tibi
vice ducis.
¶ 10 nec te dere-
linquet,
¶ 11 expaueſcas.
¶ 12 vt, Iam au-
tem ſcripſerat
Moſes legẽ hãc,
[id eſt Deutero-
nomiũ,] & tradi-
derat eam &c.
Nõ enim ſerua-
tur ſeries rerũ
geſtarum in li-
bris Sacris.
¶ 13 .i. quorum
mun' erat por-
tare humeris
ſuis arcã i qua
erant tabulæ il-
læ continentes
conditiones fœ-
deris Domini.
¶ 14 vt, In prin-
cipio ſeptimi
ãni. Siue, Ineũ-
te ſeptimo an-
no. Aut, Septi-
mo quoque an-
no. Nã vox He-
bræa K E S, tã
finẽ, quàm prin-
cipium ſignifi-
cat. anni enim
ſunt duæ extre-
mitates: & hæc
vox pro vtraq;
accipitur.
¶ 15 tẽpore an-
ni remiſſionis
.i. ſeptio quoq;
ãno qui eſt an-
nus remiſſiõis.
¶ 16 Heb. in au-
ribus eorum. i.
audiẽtibus eis.
q.d. clara voce,
non ſubmiſſa.
¶ 17 .i. qui habi-
tauerit in vrbe
tua. ¶ 18 qui
non nouerunt
[ſub. legẽ hãc,]
audiant
¶ 19 vt, timere
¶ 20 Heb. & præ-
cipiã illi. i. da-
[bo e]i aliquot præcepta. ¶ 21 .i. in nube quæ erat inſtar colũnæ. Erat autẽ ſignum præſentiæ Dei. ¶ 22 .i. breui morie[ris]. ¶ 23 Heb. alienigenæ terræ ad quam ingreditur in medium eius. i. deos alienigenarũ habitantiũ in ea ter[ra], ad quam pergit vt habitet in medio eius: ſubaudi, terræ. ¶ 24 vt, Iraſcetur itaque ¶ 25 .i. ſinã illum deuorari ab [hoſtibus]. ¶ 26 .i. conficietur malis & anguſtijs multis. ¶ 27 vt, curate deſcribendũ vobis. Moſen & Ioſue alloquitur Do[minus], q.d. Vt hac ratione reuocemini à cultu idolorum, curate vobis tranſcribendum canticũ iſtud quod ſequitur. ¶ 28 .i. fac vt ipſum memoria teneant, & ore decantẽt. ¶ 29 cũ ſcilicet ceciderint in idololatriã. ¶ 30 vt, ſpernẽntq; [me]. ¶ 31 Heb. tunc reſpõdebit canticũ hoc in conſpectu eius pro teſtimonio. Vel, vice teſtimonij. i. tunc carmen hoc [teſtabitur] filios deliquiſſe, & à me deſciuiſſe: quum viderint ſibi ea mala accidiſſe quæ in ipſo prædicuntur deſertori[bus] [n]umi[nis]. ¶ 32 Hebr. imaginationem eius, [&] id quod facit hodie antequam introduxerim. i. noui cogitationes, ſiue [ingenium] eius, & id quod facere ſolet. ¶ 33 .i. quam iuraui me daturũ illis. Hic Moſes in perſona Dei loquitur. Aut [ſunt] verba Dei. Aut hæc dicit Moſes, quaſi ſciret hoc Deo reuelante. ¶ 34 .i. Dedit præcepta quædam ipſi Ioſue. ¶ 35 .i. ſemper tibi adero. ¶ 36 Hebr. donec complerentur ea. i. vſque ad finem eorum. Deuteronomium ſua manu [con]ſcriptum tradidit Leuitis Moſes.

Digitized by Google

tantibus arcam fœderis Domini, dicens, Accipite
librum legis huius, & reponite eum in latere ar
cæ fœderis Domini Dei veſtri, vt ſit ibi contra te
in teſtimonium. Ego enim [17]noui rebellionem
tuam, & ceruicem tuam [18]præfractam: [19]etenim
etiamnum hodie quum adhuc ſum vobiſcum vi
uens, eſtis rebelles Domino, quanto ergo magis
poſt mortem meam? Congregate ad me omnes
ſeniores tribuum veſtrarũ, & præfectos veſtros,
[40]vt loquar in auribus eorum verba iſta, [41]& ob-
teſter aduerſum eos cælum & terrã. Noui enim
quòd poſt mortem meam [42]certiſſime perperam
agetis, & deficietis de via quam præcepi vobis,
occurrẽtque vobis tandem malum in nouiſſimis
diebus, [43]quoniam perperam agetis in oculis Do
mini, vt prouocetis eum per opus manus veſtræ.
[44] Loquutúſque eſt Moſes in auribus totius cœ-
tus Iſraelitici verba cantici huius, [45]donec com-
pleſſet ea.

CAP. XXXII.

Audite cæli, [1]nam loquar: [2]audiátque terra ver
ba oris mei.
[2] Stillabit veluti pluuia doctrina mea, [3]fluet vt
ros eloquium meum, ſicut imber pluuius [4]ſu-
per herbam, [5]& ſicut ſtillæ ſuper plantulas.
[3] [6]Quoniam inuocabo nomẽ Domini, tribuite ma
gnificentiam Deo noſtro.
[4] [7]Opus Petræ illius ſolidum eſt, quoniam omnes
viæ eius ſunt [8]iudicium, Deus [9]verax, [10]abſque
vanitate, iuſtus & rectus eſt.
[5] Peruerſa hæc & detorta generatio corrupit ſi-
bi, non filij eius in maculis ſuis.
[6] Hoccine rependitis Domino? popule ſtulte &
non ſapiens: annon ipſe eſt pater tuus qui [13]te
comparauit? qui te fecit? quique [14]te firmauit?
[7] Memineris dierum [15]priſcorum, [16]expendite ani-
mo annos priorum ſeculorum: interroga pa-
trem tuum, & [17]annuntiabit tibi: [18]ſenes tuos,
& dicent tibi.
[8] [19]Quum Altiſſimus poſſeſſiones diſtribueret gen
tibus, quémque diſpergeret filios hominum,
conſtituit limites populorum pro numero fi-
liorum Iſrael.
[9] Quoniam pars Domini populus eius, & Ia-
cob [21]funiculus hæreditatis eius.
[10] [22]Inuenit eum in terra ſolitudinis, [23]in vaſto ſlo-
co vlulatus & deſerto: circunduxit eum, & [24]e-
rudiuit eum, cuſtodiuitque eum perinde ac pupillam oculi ſui.

qui portabant arcam fœderis Domini, dicẽs, Tol-
lite librum iſtũ, & ponite eum in latere arcæ fœ
deris Domini Dei veſtri: vt ſit ibi contra te in te-
ſtimonium. Ego enim ſcio contentionem tuam,
& ceruicem tuam duriſſimam. adhuc viuente me
& ingrediente vobiſcum, ſemper cõtentioſè egi-
ſtis contra Dominum: quanto magis cum mor-
tuus fuero? Cõgregate ad me omnes maiores na
tu per tribus veſtras, atq; doctores, & loquar au-
dientibus eis ſermones iſtos, & inuocabo contra
eos cælum & terram. Noui enim quòd poſt mor
tem meam iniquè agetis, & declinabitis cito de
via quam præcepi vobis: & occurrent vobis ma-
la in extremo tempore, quando feceritis malum
in conſpectu Domini, vt irritetis eum per opera
manuũ veſtrarum. Locutus eſt ergo Moyſes au-
diente vniuerſo cœtu Iſrael verba carminis hu-
ius, & ad finem vſque compleuit.

CAP. XXXII.

Audite cæli quæ loquor, audiat terra verba o-
ris mei,
Concreſcat in pluuiã doctrina mea, fluat vt ros
eloquium meum, quaſi imber ſuper herbam, &
quaſi ſtillæ ſuper gramina.
Quia nomen Domini inuocabo: date magnificẽ-
tiam Deo noſtro.
Dei perfecta ſunt opera, & omnes viæ eius iudi-
cia: Deus fidelis, & abſq; vlla iniquitate, iuſtus
& rectus.
Peccauerunt ei & non filij eius in ſordibus, ge-
neratio praua atque peruerſa.
Haeccine reddis Domino popule ſtulte & inſipiẽs?
nunquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit
te, & fecit, & creauit te?
Memento dierum antiquorum, cogita generatio
nes ſingulas: interroga patrem tuum, & annũ-
tiabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi.
Quando diuidebat Altiſſimus gentes: quando ſe
parabat filios adam, conſtituit terminos popu
lorum iuxta numerum filiorum Iſrael:
Pars autem Domini, populus eius: Iacob funicu-
lus hæreditatis eius.
Inuenit eum in terra deſerta, in loco horroris,
& vaſtæ ſolitudinis: circunduxit eũ, & docuit:
& cuſtodiuit quaſi pupillam oculi ſui.

¶17.i. noui te propenſum eſſe ad contentionẽ & rebellionem. ¶18 duri.i. tuã contumaciam, quàm impatiens ſis imperij & iugi. ¶19 Hebr. ecce, adhuc me viuẽte vobiſcũ hodie rebelles fuiſtis Domino, &c. ¶40.i. vt hæc loquar ipſis audientibus. ¶41 & teſtes inuocem. q.d. Volo creaturas permanẽtes citare teſtes contra vos: vt ſemper ferre poſſint teſtimoniũ aduerſum idololatriam veſtrã. ¶42 Heb. corrumpendo corrũpetis vos. Vel, corrumpemini. ¶43 cũ feceritis malũ in cõſpectu Domini, [vl, inſpectãte Domino,] irritãdo illum opere manuũ veſtrarũ.i. idôla fingendo. ¶44 Locut° itaque eſt ¶45 vl, vſque ad finem eorum. Sub. verborum.

XXXII.

¶1 & loquar.i. me loquẽte, attendite ad ea quæ dicturus ſum. q.d. Vos cælum & terra eſtote teſtes eorum quæ ſum dicturus. ¶2 Deſcendat ſicut pluuia. Sub. in corda Iſraelitarum. q.d. Vtinam doctrina mea efficiat quod in agris aqua: vt ea non ſit vana, ſed fructũ afferat. ¶3 defluat. In animos ſcilicet audientiũ, vt ros gratiſſimus qui terrã fœcũdare ſolet. ¶4 ſuper gramẽ. Vox Hebræa ſignificat herbã recentẽ & tenerã. ¶5 vl, quaſi imber dẽſus & minutus ſuper herbã. Multis verbis eãdẽ rẽ dicit: ac ſi tantũ diceret, Vtinã doctrina mea, & ſermo meus nõ ſit inutilis in vobis. ¶6 Quãdo nomẽ Domini prædico, [vl, celebro,] magnificate [interim] Deũ noſtrũ. Sub. in cordib° veſtris. Hic eſt finis proœmij. Alloquitur autẽ nõ ſolũ cælũ & terrã, ſed & omnes auditores. ¶7 Dei perfecta ſunt opera. Cõmẽdat Deũ ab operib°. q.d. Nulla ratione culpari & reprehẽdi poſſũt opera Dei. Vox Hebræa S V R, per ſade, ꝓprie ſignificat rupẽ. Vocat autẽ Scriptura Deũ rupẽ, ob ſtabilitatẽ, immutabilitatẽ, & perſeuerãtiã, qui ſtat ꝓmiſſis ſuis. ¶8 vl, æquæ.i. omnia opera ei° ſunt iuſta & æqua. ¶9 in ꝓmiſſionibus ſcilicet. ¶10 He. & nõ iniquitas. ſub. in eo.i. alienus ab iniquitate. ¶11 Heb. Corrupit ſeſe illi nõ filij ei°, macula eorũ, generatio praua & peruerſa. Difficilis eſt locus, ꝓpter dictionũ ordinẽ inuerſum. ſic autẽ cõſtrui debet & verti, Generatio praua atque peruerſa, qui non ſunt filij eius, in ignominiã ſuã corrupit ſeſe illi.i. Generatio praua & peruerſa, appoſitiue quæ nõ eſt filij eius, quæ nõ habet Deũ pro patre, nõ agnoſcit Deũ creatorẽ ſuũ: corrupit ſe, deprauauit ingeniũ ſuũ, in ignominiã illi, ſcilicet Deo: hoc eſt, in dedec° Dei. Vl, in ignominiã ſuã: hoc eſt, quod eſt illi ꝓbro. ¶12 q.d. Quorſum hæc ingratitudo? deberéſne illũ agnoſcere creatorẽ tuũ, & gratias agere? ¶13.i. aſſeruit te in libertatẽ? Alludit ad ſeruitutẽ Ægyptiacã. ¶14 vl, præparauit te? Aut, cõcinnauit te?.i. dedit tibi eã formã quã habes? ¶15 Heb. perpetuorũ.i. Reuoca in memoriã dies ex quo mundus eſſe cœpit: annos elapſos, priſca ſecula. ¶16 Heb. intellige annos generationis & generationis.i. annos multarũ generationũ, annos priſcos. ¶17 indicabit. Sub. beneficia quæ cõtulit Domin° in hãc gentẽ. ¶18 ſub. interroga. ¶19.i. Quãdo Altiſſim° diuiſit patrias & regiones, & aſſignauit eas cũctis gẽtib°: iã tũ decreuerat dare filijs Iſrael terrã ſeptẽ eorũ populorũ quos ſub aduẽtũ ipſorũ Iſraelitarũ eiecit è Terra-Chanáan. Vel, tũc dedit ſeptem gentibus, Amorrhæis ſcilicet, Heuæis, &c. tantam regionis planitiem, quæ numero filiorum Iſrael ſufficeret. ¶20 vl, Pars enim Domini. q.d. Non eſt mirum quòd ex ipſis illis populis dederit Dominus patriam eorum Iſraelitis: ſunt enim Iſraelitæ populus eius, & quidem tã propria, quàm eſt alicuius portio hæreditaria. ¶21.i. portio. Hoc dicit, quòd diuidantur hæreditates funibus. ¶22.i. Apparuit illi Dominus in nube cum erraret in deſerto, & cœpit eum deducere. ¶23 Hebr. & in vaſtitate horroris deſerti .i. in vaſto & horrido deſerto. ¶24 vl, docuit. ſub. legem.

Digitized by Google

aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans expandit alas suas: & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis.
Dominus solus dux eius fuit: & non erat cum eo deus alienus.
Constituit eum super excelsam Terram: vt comederet fructus agrorum, vt sugeret mel de petra, oleúmque de saxo durissimo:
Butyrum de armento, & lac de ouibus cum adipe agnorum, & arietum filiorum Basan, & hircos cum medulla tritici, & sanguinem vuæ biberet meracissimum.
Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit: incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deũ factorem suum, & recessit à Deo salutari suo.
Prouocauerunt eum in dijs alienis, & in abominationibus ad iracundiam concitauerunt.
Immolauerunt dæmonijs & non Deo, dijs quos ignorabant: noui recentésque venerunt, quos non coluerunt patres eorum.
Deum qui te genuit dereliquisti, & oblitus es Domini creatoris tui.
Vidit Dominus, & ad iracundiam concitatus est: quia prouocauerunt eum filij sui & filiæ.
Et ait, Abscondam faciem meam ab eis, & considerabo nouissima eorum: generatio enim peruersa est, & infideles filij.
Ipsi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus, & irritauerunt in vanitatibus suis: & ego prouocabo eos in eo qui non est populus, & in gente stulta irritabo illos.
Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima: deuorabitque terrã cum germine suo, & montiũ fundamẽta cõburet.
Congregabo super eos mala, & sagittas meas cõplebo in eis.
Consumentur fame, & deuorabunt eos aues morsu amarissimo: dentes bestiarũ immittã in eos, cũ furore trahentium super terrã, atque serpentiũ.
Foris vastabit eos gladius, & intus pauor, iuuenẽ simul ac virginem, lactentem cũ homine sene.

Quemadmodum aquila [25]excitãs nidum suum, & super pullos suos volitans, expandénsque alas suas [26]tollit illum, & [27]portat eum super alas suas.
[28] Solus Dominus duxit eum, [29]& non fuit cũ eo deus alienus.
[30]Inuexit eum in sublimitatibus terræ, vt comederet prouentus agrorum, [31]deditque ei vt sugeret mel de petra, oleũmq; è durissimo saxo,
[32]Butyrum bouum, & lac ouium, cum adipe agnorum, [33]& arietum pinguium, & hircorum, cum adipe delicatissimi tritici, & sanguinem vuæ [34]biberet meracum.
Et pinguis factus [35]rectus calcitrauit: crassus factus es, obesus & adipe [36]obductus: dereliquit Deum factorem suum, [37]& ingratus fuit Petræ salutis suæ.
[38] Ad indignationem eum alienis [dijs] prouocauerunt, [39]abominationibus eum ad iracundiã concitarunt.
Sacrificarunt cacodæmonibus, [40] non deo, dijs [41]quos non nouerũt, [42][nempe] nouis qui nuper exorti sunt, quos patres vestri nihil reueriti sunt.
[43] Petræ quæ te genuit oblitus es, [44]excidit tibi Deus qui te parturijt.
[45]Et vidit Dominus, & irritatus est, propter prouocationem filiorum suorum & filiarũ suarũ.
Et dixit, Abscondam faciem meam ab eis, [46]spectabo quid tandem [facturi sint] illi: quoniã generatio est [47]peruersa, filij in quib[us] nulla est fides.
Ipsi [48] prouocauerunt me ad indignationem in eo qui non est Deus, ad iracundiam me concitarunt [49]vanitatibus suis, & ego quoque [50]prouocabo eos in eo qui non est populus, [51]in gẽte stulta irritabo eos.
Quoniam ignis [52]succensus est in furore meo, & exardescet [53]ad infimos inferos vsq;, [54]deuorabitque terram cum fructu eius, & inflammabit fundamenta montium.
[54] Cõgregabo super eos mala, sagittas meas [55]euacuabo in eos.
[56] Adusti fame, [57]& consumpti ardenti lue, & amara ægritudine, quin & dentes bestiarum immittã in eos, [58]cum furore serpentium in puluere.
Foris orbabit gladius, [59]in penetralibus terror, tã iuuenẽ quàm [60]virginẽ, lactentem cum viro cano.

¶25 vt, prouocãs nidũ suũ. i. pullos suos. cõtinens pro cõtẽto. ¶26 vt, assumit illũ. sub. nidũ. i. pullos suos. ¶27 quã scilicet sũt adhuc volãdi expertes. ¶28 Sub audiẽdũ aduerbiũ similitudinis [sic.] ¶29. i. sol[us] deduxit Iacob, neq; iuuit illum vllus deorũ alienigenarum. ¶30 Heb. Equitare fecit eũ super excelsa. i. in regione excelsa & alta. Hoc dicit, quòd Terra sancta sit in medio climate mũdi. Posuit igitur eũ in sũma parte orbis. Obiter hîc describit sitũ Terræ sanctæ.

¶31 Hic præterita pro futuris posita sũt: quia est prophetia. Fœcũditatem Terræ sanctæ describit. In rupibus apes & oliuæ, & oleũ ex oliuis. q. d. illic nullus locus est infœcundus & vacuus reb[us] bonis & suauib[us]: nam in rupibus ipsis sunt oliuæ & mel. ¶32 Butyrũ bouis. Sub. fecit vt comederet. ¶33 Heb. & arietes filios Basan, & hircos. vnà cũ adipe renũ [vt. testiu] tritici. Sub. comedit. q. d. comedit arietes educatas in Basã regiõe fertilissima, & hircos, cũ farina granorũ tritici, quæ præ se ferũt speciẽ testis & renũculi. Hoc est, cũ farina optima tritici. ¶34 bibisti merũ. Succũ vuæ vocat sãguinẽ, quòd propter colorẽ videatur sanguis. Merũ autẽ per appositionẽ positũ, Vinum vinum bibisti, pro bibes. Præterita pro futuris, vt dictum est. Hoc est, vinum optimum & rubeum. ¶35 successit, & recalcitrauit. i. Deo rebellis fuit. ¶36 operuisti, & dereliquit &c. Mutatio personæ est, operuisti pro operuit. Sub. adipe. cor suum. i. Animus eius pinguedine suffocatus est. ¶37 & depressit dignitatem Dei salutis suæ. i. deprimere conatus est Deum qui seruauerat ipsum. ¶38 vt, Ad æmulationem prouocauerunt eum in extraneis. Sub. dijs. i. colendo deos alienos. hoc est, Dederunt operam vt inuideret Deus dijs alienis: nam summo studio coluerunt eos. vel, Non steterit per eos quin irasceretur dijs alienis Dominus qui immutabilis est. ¶39 propter abominationem. colẽdo scilicet idola. ¶40 non dijs. i. qui non erant dij, quorum nullus est Deus. ¶41. i. quorum vires non sunt experti. ¶42 Hoc est, quorum fama non est antiqua: quorum nomen nuper ad homines ipsos peruenit. ¶43 Del. Vox Hebræa S V R, vt supra in principio cantici dictum est, propriè petram significat: quæ pro Deo accipitur propter firmitatem. ¶44 vt, oblitus es Dei qui &c. Hæc leguntur admiratiue. q. d. Qui fieri potuit, ô Israel, vt de Deo obliuiscereris Deum qui parturiuit te, & genuit te? ¶45 Cum autem vidisset Dominus, abominatus est præ ira filios suos & filias suas. i. viros & mulieres. ¶46 & videbo quid ad extremum. Sub. facient. q. d. Si fuerint in calamitate auertam, velabo oculos meos, ne videã calamitatem eorum: & videbo quid accidet illis ad extremũ. Aut, quid ad extremũ futuri sint. ¶47 inconstans. instabilis. i. quæ huc atque illuc statim vertitur. ¶48 me inuidere fecerunt ei qui non est Deus. i. Non steterit per eos quin inuiderem ijs qui non erant dij. ¶49. i. idôlis suis vanis. ¶50 sub. ad inuidiam. i. faciam vt inuideant populo ei qui non est populus Dei. nam faciã vt ij qui non sunt populus Dei fœliciter viuãt: ipse autem popul[us] Dei affligatur. ¶51. i. efficiã vt gẽs imperita & stulta vincat eos, & superet: & sic irascẽtur, ob fœlicitatem huius gẽtis. ¶52 succẽdetur. i. valde irascar. ¶53. i. vsque ad terræ infimũ & penetralia. Hyperbole est, pro, Etiã profunda & infima terræ loca vertã in sterilitatem. ¶53 Hoc est quod dixerat prius, Dabo terrã eorũ sulphur. Vertã fœcunditatẽ eius in summã sterilitatẽ. ¶54 vt, Immittã. aut, Extẽdã ¶55 vt, cõsumã. i. mittã in eos omnes sagittas meas. ¶56 sub. erũt. i. Peribũt fame. ¶57 & deuorabũtur carbũculis & excidione amarissima. i. morbo calido peremtiã eos qui statim enecabit peste itẽ acerba, siue morbo exitiali. ¶58 cũ veneno reptãtiũ in terra. Hoc est, cũ animalib[us] venenatis. ¶59. i. domi. q. d. Nõ solũ cruciabũtur qui erũt in bello, sed terrebũtur etiã qui erũt in cubiculis. ¶60 puellã,

Digitized by Google

¶61 Dixiſſem, Detrudam eos &c. Id eſt, Decreuiſſē apud me in hũc modum, Abigam hanc gentem Iſraeliticam à me in angulũ orbis, & eximam ex hominib⁹ memoriam eorum: [Gallice, Ie les enuoyeray ſi loing, qu'on n'orra iamais parler d'eulx:] niſi timuiſſem inimicũ iratũ & infenſum illi populo meo, ne non ille inimicus agnoſceret me illud feciſſe, aut ſimularet ſe non agnoſcere quis id feciſſet. q. d. Iam decreuiſſē omnino perdere eam gentē: niſi viderem q́ inimicus hoc ſibi tribueret quod mihi tribuendum eſt: ſe inimicos ſuos Iſraelitas vi

[61]Statuerã quidem quòd diſijcere vellem eos per angulos[terræ,] [62]tollerẽque memoriam eorũ è mortalibus,
Niſi [63]ferociam hoſtium veritus eſſem: ne fortè hoſtes eorum[64]ſibi id arrogarent, ne fortè dicerent, [65]Manus noſtra excelſa, & non Domin⁹ operatus eſt[66]vniuerſum hoc.
Quoniam gens eſt [67]quæ perdit cõſilia, neq; eſt eis intelligentia aliqua.
[68]O ſi ſaperent intelligerẽtque hoc, expenderẽtque quid tandem futurum ſit ipſis.
[69]Quomodo perſequeretur vnus mille, & duo fugarent decem millia, niſi Petra eorum vendidiſſet eos, & Dominus concluſiſſet eos?
Nam[70]Petra eorum nõ eſt vt Petra noſtra, [71][ſhu iúſque rei] & hoſtes noſtri iudices ſunt.
[72]Quoniã de vinea Sodomorũ vitis eorum, atq; [73]de aruis Amorrhæ: [74]vua eorũ vua fellis, botrus amariſſimus eis.
[75]Virus draconum vinum eorum, & fel aſpidum [76]ſæuum,
Annõ[77]hoc repoſitum eſt apud me, & obſignatũ [78]in theſauris meis?
[79]Vltio[enim]mihi eſt & [80]repenſio ad tempus, labetur pes eorũ: appropinquat dies quo perdantur ipſi, & [81]feſtinant quæ imminent eis.
Quoniã [82] iudicabit Dominus populum ſuũ, [83]& in ſeruis ſuis ſe ſolabitur: nam videbit vires eorum abijſſe, & in nihilum abijſſe cõcluſum & derelictum.
[84]Et dicet, Vbi ſunt dij eorum, [85]petra in quem ſperauerunt,
Quorum adipem ex ſacrificijs comederunt, & quorum vinum in libaminibus biberunt? ſurgant & opitulentur vobis, [86]ſint vobis in latibulum.
[87]Videte igitur q́ ego, ego inquam ipſe ſum Dominus, & non eſt Deus præter me: ego [88]occido, & rurſus viuifico: ego vulnus infligo, & ego medeor, nec eſt qui è manib⁹ meis eripere poſſit

Et dixi, Vbinam ſunt? ceſſare faciam ex hominibus memoriam eorum:
Sed propter iram inimicorum diſtuli: ne forte ſuperbirent hoſtes eorum, & dicerent, Manus noſtra excelſa, & non Dominus, fecit hæc omnia.
Gens abſque conſilio eſt, & ſine prudentia.
Vtinam ſaperent, & intelligerent, ac nouiſſima prouiderent.
Quomodo perſequebatur vnus mille, & duo fugarent decem millia? nõne ideo quia Deus ſuus vendidit eos, & Dominus concluſit illos?
Non enim eſt Deus noſter vt dij eorum: & inimici noſtri ſunt iudices.
De vinea Sodomorum, vinea eorum, & de ſuburbanis Gomorrhæ: vua eorum vua fellis, & botri amariſſimi.
Fel draconum vinum eorum, & venenum aſpidum inſanabile.
Nõnne hæc cõdita ſunt apud me, & ſignata in theſauris meis?
Mea eſt vltio, & ego retribuam eis in tempore, vt labatur pes eorum: iuxtà eſt dies perditionis, & adeſſe feſtinant tempora.
Iudicabit Dominus populum ſuum, & in ſeruis ſuis miſerebitur: videbit quòd infirmata ſit manus, & clauſi quoque defecerunt, reſiduique cõſumpti ſunt.
Et dicet, Vbi ſunt dij eorum, in quibus habebant fiduciam,
De quorum victimis comedebant adipes, & bibebant vinum libaminum? ſurgant, & opitulentur vobis, & in neceſſitate vos protegant.
Videte quòd ego ſim ſolus, & non ſit alius Deus præter me: ego occidam, & ego viuere faciã: percutiam, & ego ſanabo, & nõ eſt qui de manu mea poſſit eruere.

ciſſe, quos ego ipſe deleuiſſem. ¶62 ceſſarẽque faciam ¶63 Heb. iram inimici timerem: ¶64 non agnoſcant, & dicant, ¶65 Id eſt, Noſtris viribus ſuperauimus hanc gentem. ¶66 excidium ſcilicet Iſraelitarum. ¶67 Heb. perdens conſilijs. Id eſt, gens perditi conſilij eſt: hoc eſt, inconſulti ſunt inimici Iſraelis. ¶68 Si ſapuiſſent, intellexiſſent iſtud, finem[quoque]ſuũ intellexiſſent. i. Si prudentes fuiſſent, intellexiſſent vi diuina factum eſſe, nõ humana, nempe quòd ego gentem hanc meã perdiderim, non ipſi: intellexiſſent præterea quis finis ſiue exitus eos maneat: intellexiſſent eadẽ ſibi euẽtura propter peccata propria, quæ ipſi meæ genti acciderunt. ¶69 vt, Qui fieri potuiſſet vt vnus perſequeretur mille[ſub. homines Iſraelitas,] & duo vertiſſent in fugã decem millia: niſi quòd Deus eorum vendiderat eos, & Dominus tradiderat eos? Subaudi hoſtibus. Melius per futurum, quòd prophetiam continet nondum impleram. Quomodo perſequetur[olim] vnus[Gentilis] mille [Iſraelitas,] & duo verterent in fugam decem millia, niſi quòd Deus eorum vendiderit eos, & Dominus tradiderit eos? Hæc intelliguntur de ſupplicio quod tandẽ ſumet Dominus de Iſraelitis idololatris. ¶70 deus eorum non eſt vt Deus noſter, ¶71 quòd ſcilicet dij eorum nõ ſunt ſimiles Deo noſtro omnipotenti. ¶72 q. d. Sicuti deus hoſtium noſtrorum non eſt cõferendus cum Deo noſtro: ita ipſi nobis non ſunt cõparandi: quia nati ſunt patribus iniquis, quales erant Sodomitæ & Gomorrhæi. vel quia ſtudia Sodomitarum imitãtur. Doctioribus magis placet hęc interpretatio. ¶73 ex vitibus. ſub. eſt vitis eorũ ¶74 racemi eorum ſunt racemi venenati, & vuæ amaritudinum ſunt illis. Id eſt, ferunt vuas amariſſimas. Peſſima ſunt eorum opera. ¶75 Id eſt, Vinum eorũ eſt ſimile felli draconũ. Repetitio eſt verbis mutatis, idem tamen ſignificãtibus. ¶76 crudele. Id eſt, cito enecat. ¶77 Subaudi vinum. Quaſi dicat, Certe vinũ eorum conditum eſt apud me: hæc omnia noui, & eorũ memor ero ſuo tempore. ¶78 Id eſt, In pectore meo: ita vt mihi excidere non poſ ¶79 vt, Vltio mea eſt. Id eſt, Sumã de illis pœnas, quũ id tẽpus exiget. ¶80 retributio in tempore quo nutabit eorum. Id eſt, vlciſcar, quum nutare cœperit pes eorum, quum corruere debebunt: id autem fiet propediẽ. ¶81 ſtinabũt quæ euentura ſunt illis. Id eſt, propediem interibunt: cito accident quæ euentura ſunt illis. ¶82 Hoc vlciſcetur Dominus populum ſuum de inimicis ſuis. Conſolatio ſuccedere ſolet mœrori in propheteijs. ¶83 lari eſt explere cupidinem vlciſcendi. Rectius ſic vertas, & ſuper ſeruos ſuos pœnitebit eum: quum videbit quòd bierit manus, & quòd non ſit clauſus & derelictus. Hoc eſt, mutabit ſententiam, quum videbit populum ſuum rectum eſſe in iſtam ſummam miſeriam, nempe quum videbit manum, id eſt robur populi ſui abijſſe, hoc eſt, deſtitutum eſſe viribus: quum præterea videbit neminem eſſe clauſum in arcibus, quòd omnes ſint expugnatæ: & minem derelictum, qui non abductus ſit in captiuitatem. ¶84 Et [quum] dicet. Id eſt, Quum dicet hoſtis rido vos. Vbi ſunt dij &c. plurali numero vtuntur hoſtes, ignorantes vnitatem Dei. ¶85 Deus inquam in quo ¶86 Heb. ſit ſuper vos protectio. Id eſt, deus ille protegat vos. ¶87 Videte nunc. Quaſi dicat, Vos qui ita dic videte quòd ego ipſe ſum ſolus Deus. & præter me non eſt alius. Id eſt, quòd non habeam parem & conſortem vnitatis. ¶88 vt, occido & vitæ reſtituo. Signa diuinitatis ſunt iſta & ſummæ potentiæ,

Digitized by Google

[..]euabo ad cælum manum meam, & dicam, Viuo ego in æternum,
Si acuero vt fulgur gladium meum, & arripue-rit iudicium manus mea: reddam vltionẽ ho-ſtibus meis, & his qui oderunt me retribuam.
Inebriabo ſagittas meas ſanguine, & gladius meus deuorabit carnes, de cruore occiſorum, & de captiuitate nudati inimicorum capitis.
[..]audate gentes populum eius, quia ſanguinem ſeruorum ſuorum vlciſcetur: & vindictam re-tribuet in hoſtes eorum, & propitius erit ter-ræ populi ſui.
¶[V]enit ergo Moyſes, & locutus eſt omnia verba [can]tici huius in auribus populi, ipſe & Ioſue fi-lius Nun. Compleuitque omnes ſermones iſtos, [lo]quẽs ad vniuerſum Iſrael. Et dixit ad eos, Po-[ni]te corda veſtra in omnia verba mea quæ ego [te]ſtificor vobis hodie: vt mandetis ea filijs veſtris [cu]ſtodire & facere, & implere vniuerſa quæ ſcri-[pta] ſunt in volumine legis huius: Quia non in [caſſum] præcepta ſunt vobis, ſed vt ſinguli in eis [viuere]nt, quæ facientes longo perſeueretis tem-[po]re in Terra ad quam Iordane tranſmiſſo in-[gredimini] poſſidendam. ¶Locutuſque eſt Domi-[nus] ad Moyſen in eadem die, dicens, Aſcende in [montem] iſtum Abarim, id eſt tranſituum, in mõ-[tem Nebo], qui eſt in Terra-Moab contra Iericho: [et vide] Terram-Chanáan, quam ego tradam fi-[lijs Iſrael] obtinendam. Et morere in monte, quẽ [conſcendens] iungêris populis tuis, ſicut mor-[tuus eſt] Aaron frater tuus in monte Hor, & ap-[poſitus] populis ſuis: Quia præuaricati eſtis con-[tra me in m]edio filiorum Iſrael ad Aquas-con-[tradictionis] in Cades deſerti Sin: Et non ſancti-[ficaſtis me] inter filios Iſrael. E cõtra videbis Ter-[ram, et non] ingrediêris in eam quam ego dabo [filijs I]ſrael.

CAP. XXXIII.

HAc eſt benedictio qua benedixit Moyſes ho-[mo] Dei filijs Iſrael ante mortẽ ſuam. Et ait, [Dominus] de Sinai venit, & de Seir ortus eſt no-[bis: a]pparuit de monte Pharan, & cũ eo ſancto-[rum] millia: in dextera eius ignea lex. Dilexit [po]pulos, omnes ſancti in manu illius ſunt: & [qui] appropinquant pedibus eius, accipient de [doctrina] illius. Legem præcepit nobis Moyſes,

[89]Quoniam ſublata manu mea in cælum, dicẽ,
Viuo' ego in æternum,
[90]Quum exacuero[91]fulgorẽ gladij mei,[92]tũ ma-
nus mea apprehendet iudiciũ, rependámque'
vltionem hoſtibus meis, ſimúlque odientibus
me rependam.
[93]Imbuã ſagittas meas ſanguine, &[94]gladi' me'
deuorabit carnes, [95]propter ſanguinem occi-
ſorũ, proptérq; captiuos, [96]vt hoſti ſummatim
vltiones[rependam.]
[97]Excitate ô gentes ad iubilũ populũ eius:' quo-
niam ſanguinem ſeruorum ſuorũ vlciſcetur,
& vindictam rependet hoſtibus ſuis, & [98]pro-
pitius erit' terræ ſuæ & populo ſuo.
¶Veniens itaque Moſes, loquutus eſt omnia ver
ba cantici huius[99]in auribus populi,' ipſe & Ho-
ſea filius Nun.[100]Et quum finem feciſſet Moſes,
quúmq; loquutus eſſet omnia' verba hæc ad vni
uerſum populum Iſrael, Dixit ad eos, [101]Ponite
cor veſtrum ad omnia verba' quæ ego[102]teſtificor
vobis' hodie, [103]præcipietiſque' ea filijs veſtris, vt
cuſtodiant & faciant omnia verba legis huius:
[104]Nec ſit vobis hic ſermo vanus, quoniam eſt vi
ta veſtra, & in hoc verbo prolongabitis dies ſu-
per terrã, ad' quã vos trãſmiſſo Iordane profici-
ſcimini vt eã poſſideatis. ¶Et loquutus eſt Do-
minus ad Moſen eodem die in hæc verba, Aſcẽ-
de montem iſtum Abarim,[105]mõtem Nebo,' qui
eſt in terra Moab eregione Iericho, & contem-
plare terram Chanaan quam do filijs Iſrael poſ
ſidendam, Et [106]morere' in monte in quem tu a-
ſcendis, [107]colligeriſque ad populos tuos,' quẽ
admodũ mortuus eſt Aharon frater tuus in mõ
te Hor, & collectus eſt ad populos ſuos. Eo quòd
præuaricati eſtis contra me in medio filiorum
Iſrael iuxta [108]aquas Meriba' in Kades deſerti
Zin, Quòd'[109]me non ſanctificaſtis' in medio fi-
liorum Iſrael. Eregione ſpectabis terram hanc,
illuc autem nõ venies, ad terram inquam quam
ego do filijs Iſrael.

CAP. XXXIII.

H[1]Aec eſt benedictio' qua benedixit Moſes' vir
Dei' filios Iſrael' ante mortẽ ſuã.' dixitq;, Do
minus[4]de Sina venit, & ortus eſt eis ex Seir,[5]il-
luxit de mõte Pharã, [6]& venit cũ decem millib'
ſanctorum,[7]à dextris ignea lex ad eos.[8]Et vehe
mẽter diligit populos,' omnes ſacti ei[9] ſunt in
[ma]nib' tuis.[10]Et ipſi inſerti iuxta pedes tuos, accipiẽt ex verbis tuis.' Legem[11]præcepit nobis Moſes'

¶89 Cũ eleuauerim in cæliũ manum meã, & dixerim, Viuo &c. Vel, Cũ eleuauero manum meam in cælum. More iurantis. Per ſe ipſum iurare ſolet Deus: ad Heb. 6. Præcedẽti verſui hic verſus iungitur, Nõ eſt qui de manu mea poſſit eruere, quum eleuauerim manum &c. Id eſt, quũ iurauero per me viuum & victurum in ſecula. ¶90 Si exacuero ¶91 i. gladium meũ fulgentem. ¶92 Heb. & arripuerit manus mea iudicium, reddam &c. i. & cœpero ſemel iudicium facere: ſumam pœnas de hoſtibus meis. ¶93 Heb. Inebriabo. i. Tingam ſagittas meas ſanguine ſub. inimicorũ q.d. Conficiam ſagittis inimicos meos. ¶94 Id eſt, corpora eorũ perdam. ¶95 ſanguine interfe-[cto]rũ & captiuorũ. Inebriabo inquam ſagittas meas ſanguine vulneratorũ, qui abduci ſolẽt quòd vulnere accepto-[ru]m inciderint. ¶96 de capitibus hoſtium [in] vltionibus inimici. Id eſt, quum ſumam vindictã de hoſtibus meis, [tunc] gladius meus deuorabit carnes de capitibus ipſorum hoſtiũ. Hoc eſt, enſe amputabo capita hoſtiũ meorũ. Verti [poteſt], in principio [in] vltionibus inimici. Aut, in principio vindictarum inimici. Hoc eſt, cum primùm ſumã pœ-[nas] de inimicis meis. ¶97 Laudate igitur gentes populum eius. Id eſt, Dei tanti. Verba ſunt Moſis. ¶98 vl, parcet [ſu]o Iudæorum populo. ¶100 Heb. Et quum finiſſet Moſes recitare omnia &c. ¶101 Hebraiſmus, pro, Attendite ad [om]nia verba mea. ¶102 teſtificor aduerſum vos. Vt ſcilicet ſint aliquando vice teſtimonij aduerſum vos. ¶103 vt [præ]cipiatis ¶104 Nõ enim eſt res vana vobis, ſed eſt vita veſtra, & hac te longo viuetis tẽpore in terra ad &c. Prior [pars] verti poteſt, Nõ enim eſt res vilior quàm vt illam audiatis. ¶105 i. vt eas in montẽ Nebo. Eſt autẽ Nebo, pars [mo]ntis Abarim. ¶106 Imperatiu' pro futuro. ¶107 & apponêre populis tuis. i. maioribus tuis. ¶108 i. Aquas iur-[gii] ſiue contentionis. ¶109 i. non impédiſtis mihi honorẽ, quũ nõ credidiſtis me omnia poſſe. XXXIII. [¶1 H]æc autẽ eſt benedictio. Hoc caput continet in principio & fine benedictionẽ vniuerſalẽ totius populi: in medio [bene]dictionem particularem, & cõmendationem beneficiorũ Dei quæ cõtulit in patriarchas. ¶2 Id eſt, vir prophe-[ta], ſpiritu prophetico præditus. ¶3 ſub mortem ſuam. Hoc eſt, paulo antè quàm moreretur. Dicunt Hebræi has be[ne]dictiones factas fuiſſe die mortis Moſis. Ex contextu tamen non liquet vtrum ipſo die quo mortuus eſt, bene-[dixerit] filijs Iſrael, an pridie ſui obitus, an pluribus antè diebus. ¶4 in Sinai venit, & ortus eſt in Seir. Id eſt, Do-[minus] cœpit exerere vires ſuas, & oſtendere virtutem ſuam quando in Sinai dedit legẽ ſuam: & in monte Seir qui [eſt] in finibus Idumæorum, oſtendit claritatem ſuam vt ſol quando apparere ſolet mundo. Ex hoc monte alloqu[utus] eſt Dominus Moyſen, quum illi præcepit vt ſerpentem æreum fabricaret. Nume. 21. b. ¶5 i. oſtendit gloriam [ſu]am in monte Pharan. Ex hoc mõte alloquutus eſt Dominus Moſen quũ illi coturnices eſt pollicitus. Nume. 11. g. ¶[6] venit inquam cum myriadibus ſanctitatis Id eſt, cum multis myriadibus ſanctorum angelorum. ¶7 [& in] de[xte]ra eius erat ignis legis illis. Hoc eſt, lex ignea quam daturus erat illis: quæ data fuit in fulgure cum ſignis mi[ra]bilibus vt oſtenderet eam terrere homines, non aliter quàm ignis cæleſtis. ¶8 Etiam diligit populos. Id eſt, ve-[ro]s Iſraelitas. ¶9 ſub. Domine. q.d. tutaris illos. ¶10 Ipſi adiũxerũt ſe pedib' tuis, & ſũpſerũt de verbis tuis. i. Ipſi [qui]q; ſecuti ſunt veſtigia tua, & memoriæ mãdauerũt bonã partẽ verborũ tuorũ, ¶11 Vt eam ſcilicet cuſtodirem'.

¶11 hæreditatẽ &c. Hoc per appoſitionẽ poſitum: Id eſt, quę quaſi iure hæreditario tráſiret ad poſteros Iacob: quã ſeruaret ſibi ſynagoga táquã ad ſe pertinentem iure hæreditario.

¶13 Fuit autem [ſub. Moyſes] in Iſraele [táquã] rex, quando cõgregata ſunt &c. [ſub. ad eũ.]

¶14 & [non] ſit populis ei⁹ numerus. Hoc eſt, Ruben viuat in hoc mundo, & non moriatur morte æterna: ſintque nepotes eius innumeri. ¶15 vł, Sic autẽ benedixit Iudam: & dixit. ſiue, dicẽdo, ¶16 vł, Exaudi Domine deprecationem Iudæ.

[12]hæreditariam' cœtui Iacob. [13]Et fuit æquabilis rex, quum ſe congregarent' capita populi, ſimúlque tribus Iſrael.

Viuat Ruben, & non moriatur, [14]ſintque homines illius pauci numero.

[15]Et hæc fuit [benedictio] Iudæ: & dixit, [16]Audi Domine vocẽ Iuda,' & [17]ad populum ſuum duc eum:' manus eius'[18]multæ erunt ei,' & tu opem ei feres contra hoſtes ſuos.

Et[19][ad] Leui' ſic dixit,[*]Thummim ſũt tui, tui ſũt Vrim, viróque qui in te pius fuerit, quem tentaſti in Maſſa, & quem ad contentionem prouocaſti' ad aquas Meriba. [10]Qui dicit patri ſuo & matri ſuæ. Nõ vidi eum, & fratres ſuos non cognoſcit, neque filios ſuos agnoſcit: quoniam[21]cuſtodiuerunt' eloquia tua, & fœdus tuum tenaciter ſeruauerunt. [22]Docebunt ipſum Iacob iudicia tua, & Iſraelem legem tuam: incenſum ponent coram naribus tuis, & holocauſtũ in aram tuã.' Benedic Domine[23]opibus eius,' & opus manuum eius tibi[24]probetur. [25]Contunde lumbos eorum qui inſurgunt aduerſus eum, & eorum qui odio eum habent ne inſurgant.

[26] Ad Béiamin dixit, [27]Dilect⁹ Domini ſecurus habitabit iuxta eũ, inumbrabit ſuper eum tota die, & inter humeros eius habitabit.

[28]Ad Ioſeph' dixit [29]Benedicta eſt à Domino terra eius à delicatiſſimis & dulciſſimis fructib⁹ cæli, à rore, & ab abyſſo inferne cubante, [10]A delicatiſſimis & dulciſſimis fructib⁹ ſolis, & à dulciſſimis ac delicatiſſimis fructibus menſium,' Et [31]à capitibus montium Orientalium, & à delicatiſſimis fructibus collium qui iam olim fuerunt, A fructu delicatiſſimo terræ, & à copia eius. [32]& fauor habitantis in rubo, veniat in caput Ioſeph, & in verticem nazaræi inter fratres ſuos. [33]Decor eius vt primogeniti bouis illius,' & [34]cornua' illius vt cornua vnicornis, quibus populos [35]deturbabit' pariter vſque ad fines terræ.

hæreditatem multitudinis Iacob. Erit apud rectiſſimum rex, congregatis principibus populi cum tribubus Iſrael.

Viuat Ruben, & non moriatur, & ſit paruus in numero.

Hæc eſt Iudæ benedictio, Audi Domine vocẽ Iudæ, & ad populum ſuum introduc eum: manus eius pugnabunt pro eo, & adiutor illius cõtra aduerſarios eius erit.

Leui quoque ait, Perfectio tua, & doctrina tua [*]à viro ſancto tuo, quẽ probaſti in tentatione, & iudicaſti ad Aquas-contradictionis. Qui dixit patri ſuo, & matri ſuæ, Neſcio vos: & fratribus ſuis, Ignoro illos: & neſcierunt filios ſuos. Hi cuſtodierunt eloquium tuum, & pactum tuum ſeruauerũt, iudicia tua ô Iacob, & legem tuam ô Iſrael: ponent thymiama in furore tuo, & holocauſta' ſuper altare tuum. Benedic Domine fortitudini' eius, & operẽ manuũ illius ſuſcipe. Percute dorſa inimicorum eius: & qui oderunt eum, non conſurgant.

Et Beniamin ait, Amantiſſimus Domini habitabit confidenter in eo: quaſi in thalamo tota die morabitur, & inter humeros illi⁹ requieſcet.

Ioſeph quoque ait, De benedictione Domini terra eius, de pomis cæli, & rore, atq; abyſſo ſubiacente. De pomis fructuũ ſolis ac lunæ, de vertice antiquorũ montiũ, de pomis collium æternorũ, Et de frugibus terræ, & de plenitudine e⁹. benedictio illius [qui apparuit in rubo, veniat ſuper caput Ioſeph, & ſuper verticem nazaræi inter fratres ſuos. Quaſi primogeniti tauri pulchritudo eius, cornua rhinocerótis cornua illi⁹, in ipſis ventilabit Gentes vſq; ad terminos terræ.

¶17. i. da illi partem Terræ ſanctæ quam daturus es illi. Aut reduc eum cum exierit in bellum. quaſi dicat, ſit victor. ¶18 ſufficient illi. q. d. non egebit humano auxilio, modo illi faueas. neminem timebit, modo illi auxilieris aduerſus hoſtes eius. ¶19 vł, de Leui. Aut, de tribu Leui ¶* Perfectiones tuæ & doctrinæ tuæ fuerunt viro miſericordi tuo. [vel, ſancto tuo,] quem tentaſti in Maſſa. & permiſiſti vt contenderet &c. Hoc eſt, Dediſti veſtem ſacerdotalem viro Aaroni, qui fuit ſanctus tuus, id eſt vir ſanctiſſimus: veſtem inquam in qua erant perfectiones tuæ & doctrinæ tuæ, id eſt Vrim & Thummim: Leuit. 8. b. qui vir fuit ſanctiſſimus, præterquam quòd lapſus eſt in loco qui dicitur Maſſa, qui propterea dictus eſt Aquæ Meriba, id eſt Aquæ-contradictionis. Quaſi dicat, Tu dederas dignitatem ſacerdotalem homini Leuitici generis, Aaroni, qui erat alioqui vir ſanctiſſimus: præterquam quòd peccauit in hoc, quòd contendit apud Aquas-cõtradictionis. ¶20 Qui dixiſſet de patre ſuo & de matre ſua ſe nõ agnoſcere illos, & qui non agnouiſſet fratres ſuos, neque filios ſuos. hi cuſtodierunt &c. q. d. erat iudex æquiſſimus, nõ accipiebat perſonam litigantis: etiam ſi pater & mater, fratres, aut filij eius contendiſſent, ipſo iudice, eos iudicaſſet, ſi iniuſta fuiſſet eorum cauſa. ¶21 Moſes ſcilicet & Aaron. ¶22 Ad totam tribum Leui refertur, verũ rectius per præteritum vertes: vt de Moſe & Aarone intelligatur. Docuerunt iudicia tua ipſum Iacob, [ſ. i. omnes Iſraelitas,] & legẽ tuam ipſum Iſraelem: poſuerunt ſuffitum in nare tuo, & holocauſtum in altari tuo. q. d. Moſes & Aaron obtulerũt coram te incenſum. ¶23 ſubſtantiæ eius. Scilicet tribus Leuitici generis. Hoc intelligitur de tota tribu. Quaſi dicat, Auge gratias tuas in ea tribu, & opus manuum eius accepta. ¶24 vł, gratum ſit & acceptum. ¶25 Vulnera in renibus aduerſarios eius, & oſores eius, ita vt poſtea inſurgere nequeant. ¶26 vł, Et de Beniamin ait. Subeicetur benedictio Simeonitarũ, quòd fuerint idololatræ, quòd perdiderint ducem: quòd etiam benedictio Leuitarum videtur ad eos pertinere. etenim Iacob illis ſimul benedixit. ¶27 Charus Domino habitabit ſecurus iuxta illum: ſit integens eum tota die, & inter humeros eius habitet. q. d. Vtinam Dominus habitet in medio Beniamin, & protegat eum omni tempore: faciat præterea vt in medio tribus Beniamin ædificetur templum Domini: quod factum eſt. Eſt autem Hebraiſmus, inter humeros, pro, in medio. nam quod eſt inter humeros, eſt in medio. ¶28 vł, De Ioſeph ¶29 Benedicta ſit [vł, erit] à Domino terra [vel, patria] eius, ob delicias cæli, ob rorem & ob abyſſum cubantem ſubter. Delicias cæli vocat rorem. quaſi dicat, Benedicta erit terra eius ob rorem delicatiſſimum quo ſuperne irrigabitur, tempore id exigente: item ob fontes è terra ſcaturientes & erumpentes. ¶30 Et propter delicias prouentuum ſolis, & ob delicias influentiæ lunæ. Id eſt, propter fructus optimos qui prouenire ſolent beneficio caloris ſolis: & ob fructus delicatiſſimos quorum maturitatem iuuat luna quæ ſingulis menſibus oritur: nam luna humectat noctu fructus qui torrentur die à ſole. ¶31 ob delicias cacuminũ montiũ antiquorum, & ob delicias collium æternorũ, Et ob delicias terræ arabilis, plenitudinẽmque eius. i. ob fructũ prouenientem in cacuminibus montium & colliũ qui fuerunt ab initio mũdi. More ſuo repetit eandẽ ſententiã alijs verbis, cũ dicit, Ob delicias colliũ æternorũ: quum prius dixerit, Ob delicias cacuminũ &c. ¶32 item propter fauorẽ eius qui habitauit in rubo, veniat [ſub. benedictio hæc] in caput Ioſeph, & in verticem ſeparati à fratribus ſuis. Hoc eſt, propter fauorem Dei altiſſimi qui apparuit Moſi in rubo, vtinã benedictio hæc veniat ſuper totam tribũ Ioſeph, qui ſeparatus fuit à fratribus ſuis, quũ ab eis venditus fuit Iſmahelitis, & abductus in AEgyptum. ¶33 Heb. Primogenitus bos eius decor erit ei. i. Ephraim primogenitus ipſius Ioſeph, erit tã robuſtus q̃ bos, erit etiã illuſtriſſimus. ¶34 Per cornua intelligit fortitudinẽ. q. d. erit inſuperabilis. ¶35 inuadet. Hoc eſt, Ea fortitudine inuadet populos, & dilatabit ĩperiũ ſuũ vſque ad finẽ terræ.

Digitized by Google

hæ ſunt multitudines Ephraim, & hæc millia Manaſſe.

Et Zabulon ait, Lætare Zabulon in exitu tuo, & Iſſachar in tabernaculis tuis. Populos vocabunt ad montem: ibi immolabunt victimas iuſtitiæ: qui inundationem maris quaſi lac ſugent, & theſauros abſconditos arenarum.

Et Gad ait, Benedictus in latitudine, Gad: quaſi leo requieuit, cepitque brachium & verticem. Et vidit principatum ſuum, quòd in parte ſua doctor eſſet repoſitus: qui fuit cũ principib⁹ populi, & fecit iuſtitias Domini, & iudicium ſuum cum Iſrael.

...quoque ait, Dan catulus leonis, fluet largiter de Baſan.

...phthali dixit, Nephthali abũdantia perfruetur, & plenus erit benedictionibus Domini: ...& Meridiem poſſidebit.

...quoq; ait, Benedictus in filijs Aſer, ſit placens fratribus ſuis, & tingat in oleo pedem ſuũ. ...& æs calceamentũ eius. ſicut dies iuuentutis tuæ, ita & ſenectus tua. ¶ Nõ eſt deus alius ...rectiſſimi: aſcẽſor cæli auxiliator tuus: ...ficentia eius diſcurrunt nubes. Habitaculum ...ſurſum, & ſubter, brachia ſempiterna: ...facie tua inimicum, dicetq́; Conterere. ...Iſrael confidenter & ſolus, oculus Iacob in terra frumenti & vini, cælique caligabũt ...rore. Beatus es tu Iſrael, quis ſimilis tui popule, ...in Domino? ſcutũ auxilij tui, & gladius ...tuæ. negabunt te inimici tui, & tu ...calcabis.

CAP. XXXIIII.

...ergo Moyſes de cãpeſtribus Moab ...montem Nebo, in verticem Phaſga

[36]atque hæc ſunt decem millia Ephraim, & iſta millia Manaſſe.'

Ad Zebulõ ait, Lætare Zebulon[37]in exitu tuo,' &[38]Iſaſchar i tabernaculis tuis.'Populos ad[39]mõtem'vocabunt, vbi ſacrificabunt[40]ſacrificia iuſtitiæ: [41]quoniam inundationem mariũ ſugẽt, & reconditos theſauros arenæ.'

Et[42]ad Gad'dixit, Benedict⁹ qui[43]dilatat Gad, [44]vt leo moratur, qui lacerat brachium cũ vertice.[45]Primũ ſibi proſpexit, quòd illic eſſet portio legiſlatoris laqueati, & veniet'cum principibus populi, & faciet iuſtitiam Domini, atque iudicia eius cum Iſraele.

Ad Dã ait, Dã[46]catulus leonis, deſilit à Baſan.'

Et[47]ad Naphtali'dixit, Naphtali[48]ſatur eſt[di]uino[be]neplacito, atque plenus benedictione Domini,'Occidentem & Meridiem occupabit.

[49]Ad Aſer'quoque ait, Aſer benedictus[50]ob filios,'gratus fratrib'[51]ſuis, [52]in oleo tinget'pedẽ ſuum. Ferrum & æs[53]ſub calceamẽtis tuis, [54]& lõgæuus eris in ſenectute tua. ¶[55]Non eſt[deus]vt Deus Iſraelis,' qui cælos inequitat, [56]auxiliator tuus, & magnificentia eius æther eſt, [57]Qui iam olim habitatio Dei eſt, & inferne brachia in mũdo ſextendit.'Et expellet ante faciem tuam hoſtem, & dicet, [58]Vaſtato. [59]Habitabit itaque ſolus' Iſrael[60]ſecurus, [61]oculus Iacob[62]ad terram'frumenti & vini: quin & [63]cæli eius ſtillabũt rorẽ.' Beatus es tu ô Iſrael, quis tui ſimilis ô popule? [64]ſaluus in Domino,' qui eſt clypeus auxilij tui, & gladius [65]gloriationis tuæ: [66]& mentientur tibi inimici tui, & tu calcabis in excelſis eorum.'

CAP. XXXIIII.

A[1]Scendit itaq;'Moſes ex campis planis Moab [2]in montem'Nebo,' in verticẽ collis [ipſius]

¶36 erãt enim decem millia Ephraim, & millia Manaſſe. Tribuuntur myriades ipſi Ephráim primogenito benedictione, & chiliades ipſi Manaſſe primogenito natura: quòd Ephráim maior futurus erat fratre ſuo Manaſſe, & infinitis populis dominaturus. Lege Gen. 48. vbi de benedictiõe Ephráim & Manaſſe.

¶37 vt, cũ egredieris. Sub. ad bellum. ſignificat eum futurũ bellicoſum. q.d. promitto tibi victoriam quũ ad bellum proficiſcẽris.

¶38 q.d. tu Iſſachar eris amator pacis & quietis. ¶39 Dei ſcilicet. i. aliàs

...inuitabunt vt eant ſecum ad montem Domini, vt eum adorent & colant. ¶40 Id eſt, ſacrificia quæ ſecun... ...fieri debent. ¶41 quoniam affluentiam maris ſugent, & theſauri abditi in arena. Sub. erunt illis. Ac ...erunt opulentiſſimi ratione maris, ita vt è terra effodiant theſauros abditos in arena. Vel, tantis opibus a...bunt, vt etiam in arena abdant opes ſuas. Sunt qui hoc referant ad fodinas, è terra arenoſa effodient aurum. ...Gad ¶42 vt, dilatare fecerit Gad. i. qui ceſſerit ipſi Gad: qui non reſtiterit ei. ¶44 ſimilis leoni habita... ...brachium & caput. Hoc eſt, in terra ſua non erit aliter atque leo, quem reliqua animalia timent: erit om... ...formidoloſus: præterea interficiet principes & reges qui ei reſiſtent. ¶45 Et vidit primitias, quia illic erat ...legiſlatoris tecta: veniet autem &c. Hoc eſt, Iam petiuit à me portionem & partem terræ quam habitaret, nẽ... ...Sehon regis Amorrhæorum, & Og regis Baſan, quæ citra Iordanem eſt ad Oriẽtem Terræ ſanctæ: quòd ...multas arces tectas materia pretioſa: erant enim illic palatia legiſlatoris. i. principum. Per legiſlatorẽ ...principem: quòd principis ſit condere leges. Non habitabit autem illic antè quàm veniat vnà cum prin... ...ad ſubiugandam terram quam Dominus eſt pollicitus fratribus eius Iſraelitis: vt faciat iuſtitiam & iudi... ...Dei cum ipſis. i. vt quemadmodum illi præceperat Dominus vt faceret cum fratribus, faciat. Præceperat autẽ ...minus vt comitaretur fratres ſuos in Terram ſanctam, & iuuaret eos in debellandis Chananæis, quod ſe fa... ...receperat. Facere igitur iudicium & iuſtitiam Dei, eſt facere quod præcepit Deus, & vt Deo promiſimus nos ... ¶46 [ſicut] catulus leonis [qui] proſilit è Baſan. In Baſan erant fortiſſimi leones. Dicit autem Dan futurum ...ſimum vt leones Baſan, & bellicoſiſſimum. ¶47 vt, de Nephthali ¶48 Per vocatiuum verti debet, ſatur ...placentiæ, & replete benedictione Domini. i. benedictione diuina. Fauorẽ, vocat Dei gratiam. ¶49 De Aſer ...eris vel eſt ob nepotes, ¶51 Trãſitus à ſecũda perſona ad tertiã. ¶52 & tinget in oleo. Id eſt, abũdabit o... ...oleũ vtiliſſimũ in patria eius, præ abundantia, ita vt etiam in eo lauet pedes. ¶53 calceamenta tua. Id eſt, ...tua. inſtrumentum pro actione. q.d. Quicquid calcaueris calceamentis tuis, erit ferrum & æs. Eſt autem He... ...pro, In regione tua erunt metalla ferri & æris. ¶54 Heb. & iuxta dies tuos erit fortitudo tua. Hebrai... ...pro, quandiu vixeris eris fortis: vires tuæ tandiu durabũt, quandiu viues. ¶55 Nullus eſt ſimilis Deo, ô re... ...cognomentum fuit Iacob. Hic pro Iſraelitico populo accipitur. Incipit cõmendare Deũ. ¶56 in auxi... ...fert tibi opem. Nubes conſcendit, & illis inſidet, vt properet ad opem tibi ferendam. Maieſtatem ſuam oſtẽ... ...inſidet nubibus, ſiue cælis. ¶57 [Vt] habitaculum eſt Deus æternus: & ſubter, brachia ſempiterna. i. infatiga... ...q.d. Deus æternus protegit populum ſuum, velut tugurium defendit habitatores ſuos ab iniuria cæli: ſub po... ...Benedictio ſunt brachia infatigabilia. A vertice ad calcem diligenter cuſtodit totũ Iſraelẽ Dominus. ¶58 Dele... ...i. permittet vt deleas illũ. ¶59 Hoc eſt, Non admiſcebitur alijs gẽtibus. ¶60. i. neminẽ timebit. ¶61 fons ...à Iacob qui eſt fons. ¶62 in terra ¶63. i. de cælo cadent imbres in terrã illã, vt fœcũdent eã. ¶64 ſerua... ...qui ſeruaris in Domino. i. ope diuina. ¶65 vt, excellentiæ tuæ. i. clypeus eſt vnde prouenit tibi auxilium, & ...quo paratur tibi gloria, maieſtas & ſplendor. ¶66 propterea ſubijcientur inimici tui tibi, tu autem ſuper ...eorum ambulabis. Per excelſa intelligit principes. q.d. Tu calcabis ceruicem regum inimicorum tuorum.

...XXXIIII. ¶1 vt, Aſcẽdit ergo. Dicũt Hebræi, hoc caput ſcriptũ fuiſſe à Ioſue, ſpiritu prophetico. ¶2 Nebo ...montis Aberim: eius vertex dicitur Phaſga, qua parte reſpicit Iericho: qua autẽ parte reſpicit Moabitidem ...dicitur Gai, id eſt vallis.

Digitized by Google

¶1 Subaudienda eſt præpoſitio, à Galaad vſque Dan.
¶4 i. mare Occidétale & Mediterraneum, quod in parte Occidétali erat reſpectu Terræ ſanctæ. ¶5 planitié vallis Ierìcho, vrbis palmarum. Subaudiendæ ſunt dictiões aliquot, hoc modo, planitiem vallis ĩ qua ſita eſt Ierìcho vrbs quæ abũdat palmis. ¶6 i. Nepotib⁹ tuis. ¶7 Heb. feci vt oculis tuis videres illã, ¶8 Sic dicit, quòd vertex montis erat in terra Moab. ¶9 vl, ad verbũ Domini. Vel, de ſententia Do-

qui eſt e regione Ierìcho, oſtendítque illi Dominus vniuerſam terram, [1]Gilead vſque Dan,' Et omnem Naphtali, & terram Ephraim atque Manaſſe, & omnem terram Iuda vſque ad [4]mare nouiſſimum.' Meridiem denique, & campeſtrem [5]planitiem Ierìcho, quæ eſt ciuitas palmarum, vſque Zoar. Et ait Dominus ad eum, Hæc eſt terra quam iuraui Abrahamo, Iſaac & Iacob, & dixi, [6]Semini tuo' dabo eam, [7]oſtendi tibi eã vt oculis tuis videres,' illuc verò nõ introires. ¶Mortuus igitur eſt Moſes ſeruus Domini [8]in terra Moab' [9]iuxta os Domini.' Et' [10]ſepeliuit eũ' in valle, in terra Moab contra [11]domum' Peor, & nullus hominum cognouit [12]ſepulchrum' eius in hunc vſque diem. Erat autem Moſes natus centum & viginti annos quum moreretur: oculi ei⁹ non caligarant, [13]maxillæ eius nihil defecerant.' Defleuerunt itaque filij Iſrael Moſen in planitie campeſtri Moab triginta diebus: & completi ſunt dies fletus & luctus Moſis. ¶Iehoſua verò filius Nun repletus eſt ſpiritu ſapiẽtiæ, eo quòd [14]poſuerit' Moſes manus ſuas ſuper eum, obedierũtq; filij Iſrael ei, & [15]fecerunt ſicut præceperat Dominus Moſi.' Et [16]nõ ſurrexit' propheta amplius in Iſrael ſicut Moſes, [17]quem noſſet Dominus facie ad faciem, Secundum omnia ſigna & prodigia, propter quæ miſerat eum Dominus, vt faceret in terra' Ægypti, coram Pharaone & omnibus ſeruis eius, atque coram vniuerſa terra eius, [18]Et ſecũdum cunctam manum robuſtam, & omnem terrorem magnum quem fecit Moſes' in oculis totius Iſraelis.

contra Ierìcho: oſtendítque ei Dominus omnẽ Terram-Galaad vſque Dan, Et vniuerſum Nephthali, Terrámque Ephráim & Manaſſe, & omnẽ Terram vſque ad mare nouiſſimum, & Auſtralem partem, & latitudinem campi Ierìcho ciuitatis palmarum, vſque Segor. Dixitque Domin⁹ ad eum, Hæc eſt terra, pro qua iuraui Abrahã Iſaac, & Iacob, dicens, Semini tuo dabo eã. vidiſti eam oculis tuis, & non tranſibis ad illam.
¶Mortuúſque eſt ibi Moyſes ſeruus Domini, in Terra Moab, iubente Domino. Et ſepeliuit eum in valle Terræ-Moab contra Phogor: & non cognouit homo ſepulchrum eius vſque in præſentem diem. Moyſes centum & viginti annorum erat quando mortuus eſt: non caligauit oculus eius, nec dentes illius moti ſunt. Fleuerúntque eũ filij Iſrael in cãpeſtribus Moab triginta diebus: & completi ſunt dies planctus lugentium Moyſen. ¶Ioſue verò filius Nun repletus eſt Spiritu ſapientiæ, quia Moyſes poſuit ſuper eũ manus ſuas: & obedierunt ei filij Iſrael, feceruntque ſicut præcepit Dominus Moyſi. Et non ſurrexit vltrà propheta in Iſrael ſicut Moyſes, quẽ noſſet Dominus facie ad faciem, In omnibus ſignis atque portentis, quæ miſit per eum, vt faceret in Terra-Ægypti Pharaoni, & omnib⁹ ſeruis eius, vniuerſæque terræ illius, Et cunctam manum robuſtam, magnáque mirabilia, quæ fecit Moyſes coram vniuerſo Iſrael.

mini. Dixerat enim Dominus, Aſcende in montem, & morìeris. ¶10 Aut actiuum pro paſſiuo hîc poſitum eſt, ſepultus eſt. aut ſubaudiendũ [Deus,] vel [angelus Dei.] In Gai ſepultus fuit, id eſt in valle quæ erat in vertice montis Nebo, qua parte reſpicit terram Moab, non Terram ſanctam, e regione phani Phogor idoli Moabitarum. Quidam Hebræorum dicit, ſepeliuit ſemetipſum. i. ingreſſus eſt ſpeluncam quæ fuit illi loco ſepulchri, quum ſe prius cõpoſuiſſet. ¶11 phanum. vl, ædes ¶12 vl, locum ſepulturæ ¶13 nec emarcuerat viror eius. Quaſi dicat, ſenectus nullum incommodum ei attulit: valebat adhuc acie oculorum, & facies ei fuit ſemper ſucculenta. Gallice, Il auoit touſiours le viſage frais. Solet enim ſenectus eſſe ſicca. ¶14 poſuerat. Per impoſitionem manuum Moſis Ioſue acceperat Spiritum ſanctum. ¶15 i. paruerunt ipſi Ioſue tanquam principi & ſubſtituto à Moſe de mandato Domini. ¶16 Hoc eſt, non natus eſt. ¶17 qui cognouerat Dominum facie ad faciem, In omnibus ſignis & prodigijs, ad quæ miſerat eum Dominus, facienda in terra &c. Vl, Propter omnia ſigna & prodigia, propter quæ facienda miſerat eum Dominus in terram Ægypti. Noſſe Dominum facie ad faciem, eſt de facie eum noſſe, & cum eo conſuetudinem habere. Ante hæc verba, In omnibus ſignis: ſubaudienda ſunt præcedentia, Non ſurrexit inquam vllus propheta ſimilis Moſi in omnibus ſignis &c. ¶18 [ſub. quem inquam cognouit] Et propter omnem manum fortem, & propter omnem terrorem magnum, quæ [ſub. omnia] fecit Moſes &c. Manum fortem dicit ob ea quæ facta ſunt in Mari-rubro. Terrorem autem, propter legem quam Dominus dedit in monte Sinai,

Liber Ioſûe, Hebraice Iehoſûa.

¶1 Pendet principiũ huius libri à fine Deuteronomij: q Ioſue qui hunc librũ ſcripſit, ſcripſerit quoq; finẽ Deuteronomij, ab eo ſcilicet loco vbi ſcriptura cõmemorat mortuũ Moſen. Et hinc eſt q hic liber incipit à coniũ-

CAP. I.

F[1]Actũ verò eſt poſt mortẽ Moſis ſerui Domini, vt loqueretur Dominus ad Iehoſuã filium Nun miniſtrum Moſis in hanc ſententiam, Moſes ſeruus meus mortuus eſt: ſurge itaque, & traijce Iordanem iſtum, tu & omnis populus iſte, in terram quam ego do eis, nempe filijs Iſrael. Omnem locum quẽ calcauerit planta pedis veſtri, tradidi vobis, quemadmodum loqut⁹ ſum ad Moſen, [2]A deſerto' & Libano' [3]iſto,' vſque ad fluuium magnum, fluuium inquã Euphratẽ: omnis terra [4]Hithæorũ' vſq; ad mare magnũ cõtra occaſum ſolis erit limes veſter. [5]Non ſe ſtatuet quiſquam cõtra faciem tuam' cunctis diebus vitæ tuæ: quemadmodum fui cum Moſe, [ſic] ero tecum, [6]non faciam te remiſſum,' neque

CAP. I.

ET factum eſt poſt mortem Moyſi ſerui Domini, vt loqueretur Dominus ad Ioſue filiũ Nun, miniſtrũ Moyſi, & diceret ei, Moyſes ſeruus meus mortuus eſt: ſurge & trãſi Iordanem iſtum tu & omnis populus tecũ, in Terram quam ego dabo filijs Iſrael. Omnem locum quem calcauerit veſtigiũ pedis veſtri, vobis tradam, ſicut locutus ſum Moyſi. A deſerto & Libano vſque ad fluuium magnum Euphrâten, omnis Terra Hethæorum vſque ad mare magnum contra ſolis occaſum erit terminus veſter. Nullus poterit vobis reſiſtere cũctis diebus vitæ tuæ: ſicut fui cũ Moyſe, ita ero tecũ: nõ dimittã ne-

ctione copulatiua. Ingreſſus filiorũ Iſrael in Terrã ſanctã hîc deſcribitur quæ cœlũ adũbrat. Fides promiſſorũ Chriſti oſtenditur. Ioſue Chriſtũ adumbrat qui fuit tribus Ioſeph. Chaldæus paraphra. Poſteaquam mortuus eſt Moſes &c. ¶2 ſub. Dabo regionem quæ eſt à deſerto &c. ¶3 i. quẽ conſpicitis, aut inclyto. ¶4 Ex ſeptẽ populis ponit vnicus Hethæorũ, quòd in enumeratione eorũ ſeptẽ populorũ hîc ſit primus, & q in Occidẽte habitarent Hethæi. ¶5 i. Nemo tibi reſiſtet. ¶6 nõ dimittã te. Eſſe cũ aliquo, eſt illi adeſſe, hoc eſt fauere. Chaldæus paraphr. adiuuab-

Digitized by Google

deſeruerim te. Confortare & eſto robuſtus: tu enim ſorte diuides populo huic Terrã pro qua iuraui patribus tuis vt traderem eam illis. Confortare igitur,& eſto robuſt⁹ valde: vt cuſtodias, & facias omnem legẽ quam præcepit tibi Moyſes ſeruus meus: ne declines ab ea ad dexteram vel ad ſiniſtram, vt intelligas cuncta quæ agis. Non recedat volumen legis huius ab ore tuo: ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus, vt cuſtodias & facias omnia quæ ſcripta ſunt in eo: tũc diriges viam tuam,& intelliges eam. Ecce præcipio tibi,cõfortare,& eſto robuſtus: noli metuere, & noli timere: quoniam tecum eſt Dominus Deus tuus in omnibus ad quæcũque perrexeris. Præcepitque Ioſue principibus populi, dicẽs, Tranſite per medium caſtrorũ,& imperate populo, ac dicite,Præparate vobis cibaria: quoniã poſt diem tertium tranſibitis Iordanem, & intrabitis ad poſſidendã Terrã quã Dominus Deus veſter daturus eſt vobis. ¶Rubenitis quoque,& Gaditis, & dimidiæ tribui Manaſſe ait, Mementote ſermonis quem præcepit vobis Moyſes famul⁹ Domini, dicens, Dominus Deus veſter dedit vobis requiem,& omnem Terram. Vxores veſtræ, & filij ac iumenta manebunt in Terra quã tradidit vobis Moyſes trans Iordanem: vos autem tranſite armati ante fratres veſtros, omnes fortes manu,& pugnate pro eis, Donec det Domin⁹ requiem fratribus veſtris ſicut & vobis dedit, & poſſideant ipſi quoque Terram quam Dominus Deus veſter daturus eſt eis: & ſic revertimini in terram poſſeſſionis veſtræ, & habitabitis in ea quam vobis dedit Moyſes famulus Domini trãs Iordanem contra ſolis ortum. Reſpõderũtque ad Ioſue, atque dixerunt, Omnia quæ præcepiſti nobis, faciemus: & quocũque miſeris, ibimus. Sicut obedivimus in cunctis Moyſi, ita obediemus & tibi: tantum ſit Dominus Deus tuus tecũ, ſicut fuit cum Moyſe. Qui cõtradixerit ori tuo, & non obedierit cunctis ſermonibus quos præceperis ei, moriatur. tu tantum confortare,& viriliter age.

CAP. II.

Miſit igitur Ioſue filius Nun de Setim duos viros exploratores in abſcondito: & dixit eis, Ite & conſyderate Terram, vrbẽmque Iericho. Qui pergentes ingreſſi ſunt domũ mulieris meretricis, nomine Rahab, & quieuerunt apud eam. ¶Nũciatũmque eſt regi Iericho,& dictum eſt, Ecce viri ingreſſi ſunt huc per noctem de filijs Iſrael,vt explorarẽt Terram. Miſitque rex Iericho ad Rahab `meretricem,'dicens, Educ viros qui venerunt ad te, & ingreſſi ſunt domum tuam: exploratores quippe ſunt,& omnem Terram conſyderare venerunt. Tollẽnſque mulier viros, abſcondit, & ait. Fateor venerunt ad me, ſed neſciebam vnde eſſent. Cũmque porta clauderetur in tenebris, & illi pariter exierunt, ne-

deſeram te. Sis igitur fortis & robuſtus: tu enim diuides in hereditatem populo huic terrã quam iuraui patribus eorũ,[7]vt darem'[eam]illis, [8]Modo tu ſis fortis'& admodum robuſtus, vt cuſtodias & agas ſecundum vniuerſam legem quam præcepit tibi Moſes ſeru⁹ meus. ne recedas [9]ab ea neque [10]ad dexteram, neque ad ſiniſtram,'vt [11]prudẽter agas'[12]in omnibus in quibus incedis.' Nõ recedet liber legis huius ab ore tuo. ſed meditaberis in eo die noctũq;, vt cuſtodias & agas iuxta omne illud quod ſcriptum eſt in eo: tunc enim proſperũ reddes iter tuum,tunc'[13]prudẽter ages. [14]Annon'præcepi tibi , Sis fortis & robuſtus,ne formides,nẽve animo frangaris? quoniã ego Dominus Deus tuus adſum tibi in omnibus ad quæ tu ꝓficiſceris. ¶Præcepit igitur Iehoſua præfectis populi,dicens, Tranſite per media caſtra,& præcipite populo in hãc ſententiam, Parate vobis viaticum: adhuc enim[15]intra tres dies traijcietis' Iordanem hũc,[16]vt veniatis in terrã,' eámque occupetis,quã Dominus Deus veſter daturus eſt vobis vt poſſideatis eã. ¶Ad Rubenitas quoque & Gaditas , atque ad dimidiam tribum Manaſſe loquutus eſt Iehoſua, dicẽs,[17]Meminiſſe[oportet]verbi quod præcepit vobis Moſes ſeruus Domini hiſce verbis , Dominus Deus veſter quietem dedit vobis,deditque vobis terram hãc, Vxores veſtræ,pubes veſtra,& pecora veſtra manebũt in terra quam dedit vobis Moſes cis Iordanem: vos autem[18]quicunque viri ſunt fortes,' tranſibitis [19]in primipilari ordine'ante fratres veſtros, auxiliũmque illis feretis , Donec Dominus [20]requiem'dederit fratribus veſtris ſicut vobis,& poſſideant quoque ipſi terram quam Dominus Deus veſter dat eis,& tũc redibitis ad terram hæreditatis veſtrę,poſſidebitiſque eã,quam dedit vobis Moſes ſeruus Domini cis Iordanem ad ſolem orientem. Et reſponderunt ipſi Iehoſuæ dicẽtes, Omnia quæ præcepiſti nobis faciemus,& ad omnia ad quæ miſeris nos ibimus: Sicut obediuimus in omnibus Moſi, ſic quoque obediemus tibi,[21]modo'ſit Dominus Deus tuus tecũ ſicut fuit cum Moſe. Quicunque rebellis fuerit ori tuo,& verbis tuis non obedierit in omnibus quæ ei mandaueris, [22]interficiatur , [23]modo age fortiter & ſtrenue.

CAP. II.

Miſit itaque'Iehoſua filius Nun de [2]Sittim' duos viros,[3]qui arte quadam & occulte explorarent,'hiſce mandatis, Ite & perſpicite terram[4]atque Iericho.' Qui abeuntes diuerterunt in domum cuiuſdam mulieris[5]quæ erat cauponaria meritoria,'cui nomẽ fuit Rahab, &[6]quieuerũt'illic. ¶Annũciatũ eſt autẽ regi Iericho hiſce verbis, En venerũt huc viri iſta nocte de filijs Iſrael , vt terrã explorent. Miſit itaq; rex Iericho ad Rahab huiuſmodi mandatis, Profer viros qui [7]tecũ'diuerterunt, quique ingreſſi ſunt domum tuã: venerũt enim vt vniuerſam terrã explorẽt. [8](Tulerat autẽ mulier duos viros,abſcondit eos)' dixitque, Sic eſt. venerunt quidem viri ad me, [9]ſed vndenã eſſent: [10]Quũq; iã tenebreſceret,claudẽdáque iã eſſet porta,'egreſſi ſunt viri, nec

¶7 me daturũ ¶8 Tantũmodo eſto forti animo ¶9 vſ, ab eo. ſubaudi, Moſe, ſiue libro legis. ¶10 Ire ad dexteram, eſt addere verbo Dei. Ire ad ſiniſtrã, detrahere. ¶11 fœlix ſis. Vox Hebræa SACHAL, proprie ſignificat intelligere, at qui ſapiũt, aſſequũtur vota, ob id proſperari ſignificat. Qui prudẽtes ſunt, fœliciter res ſuas adminiſtrant, atque hoc pacto voti compotes euadunt. ¶12 in omnibus locis ad quæ perrexeris. ¶13 fœlix eris. ¶14 Vox Hebræa HALO, adhortãtis potius quàm interrogantis. Repetit: quoniam humana fides eſt infirma. ¶15 vſ, poſt triduum tranſituri eſtis .i. parati eritis tranſire, non comprehenſo ſcilicet die promulgationis. ¶16 vt intretis ad poſſidendã terram, ¶17 Mementote eius rei quã ¶18 omnes potentes virtute .i. quotquot viribus valent. ¶19 armati

...ſedes quietas ¶21 Heb. tantum ¶22 vſ, adiudicabitur morti. ſub. à iudicibus. ¶23 Heb. tantum corroborare ...age. i. eſto forti ac robuſto ſiue infracto animo. II. ¶1 Miſerat autem ¶2 Nomen loci in campeſtribus Moab non longe à Iordane. ¶3 Heb. exploratores clam. Chaldæus paraphra. In ſecreto. Alij vertunt, qui explorarent cogitationem populi. i. quo animo eſſent. Vox enim Hebræa ſignificat & c... ¶4 vſ, præſertim Iericho. ¶5 cauponariæ. ſiue, hoſpitæ. In hac ſignificatione Vox Hebræa ZONA, à ... id eſt frumento ſiue ſpecie frumenti, aut eſca : quòd hoſpita eſcas præparet & vendat. Chaldæus. paraphraſtes exponit. Poteſt & ZONA, à ZANA deduci, quod fornicari ſignificat : tunc meretricem ſignificabit. ¶6 quieuerunt. ſiue, dormierunt ¶7 ad te ¶8 Acceperat autẽ mulier duos viros illos,& abdiderat vnũquenque ... ſeorſum eos abdiderat. Per parentheſin hæc legenda. ¶9 nec tamen ſciebã ¶10 Heb. Et fuit porta ad claudendum in tenebris. vſ, Quum iam nox eſſet atra. id eſt, Cum autem eſſet claudenda porta. ſubaudi, vrbis, vel ...Rahab, quòd nox eſſet atra.

ſcio quò abierint viri illi, inſequimini eos feſti-
nanter, apprehendetis nimirum eos. At ipſa [11] du
xit eos' ſurſum ſuper tectum, [12] abſconditq́; 'eos
[13] ſub cauliculis lini' qui ſtructi erant [14] ei ſub te-
cto.' Ciues verò inſequuti ſunt eos per viam Ior
danis ad vada vſq́;. porta autẽ clauſa eſt [15] 'poſt-
eaquam' egreſſi ſunt qui eos inſequebãtur. ¶ Por
rò antequam [16] 'quieti ſe dediſſent' viri illi, [mu-
lier] aſcendit ad eos ſupra tectum, Dixitque ad
viros, Noui quòd Dominus tradiderit vobis hãc
terram: [17] irruit enim' terror veſter ſuper nos,
omneſque terræ huius habitatores [18] conſternati'
ſunt metu veſtri. Siquidem audiuimus qualiter
exiccauerit Dominus aquas maris carectoſi ante
vos quum exiretis ex Ægypto, & quæ feceritis
duobus regibus Amorrhæorum, qui vltra Ior-
danem fuerunt, nẽpe ipſi Sihon & Og, quos om
nino excidiſtis: Quo audito, [19] 'liquefactũ' eſt cor
noſtrũ, neque [20] 'perſtat' ampli' ſpiritus in quo-
quam metu veſtri: quoniam Dominus Deus ve-
ſter ipſe eſt Deus in cælis ſuperne, & ſubtus in
terra. Nũc igitur iurate mihi quæſo per Domi-
num, quandoquidem ego [21] 'in vos benigna fui,'
vos quoque beneficiũ ſitis præſtituri domui pa-
tris mei, [huiúſque rei] detis mihi [22] ſymbolum
haud fallax: [23] conſeruate in vita' patrem meum
& matrem meam, fratres meos & ſorores meas,
& quidquid illi habent, [24] eripite' animas noſtras
à morte. Viri verò illi reſpõderunt ei, [25] 'Animas
noſtras pro vobis morti [deuouem'] [præſtituros'
nos & [26] beneficium' & [27] fidem' tibi, quum Domi
nus tradiderit nobis terram iſtam, [28] modo ne'
prodatis [29] negotium noſtrũ. ¶ Demiſit itaque
eos fune per feneſtram, quandoquidem domus
eius erat [30] iuxta mœnia [vrbis:] habitabat enim
ipſa propter murum.' Dixit autẽ ad eos, Ite mõ-
tem verſus, ne forte obuiam vobis fiant qui vos
ſunt inſequuti: ibique abſcõſi latitate tres dies,
donec perſequutores redierint, tum demũ per-
ſequemini iter veſtrum. Viri verò illi dixerũt ad
eam, Nos [11] 'fidem noſtram liberabim' ab hoc iu-
ramento quo nos adegiſti,' Si ingreſſis nobis in
regionem, coccinũ iſtum funem ligaueris in fe-
neſtra per quam nos [12] demittis,' inque domum
tuam congregaueris ad te patrem tuum, matrẽ
tuam, & fratres tuos, quin & totam familiã pa-
tris tui. Quicunque egreſſus fuerit foras extra o-
ſtia domus tuæ. [13] huius ſanguis ſit ſuper caput
eius.' & nos [14] 'innoxij' erimus: quicũque verò te-
cum fuerit in domo, [15] 'ſi huic vis inferatur.' ſan
guis eius ſit ſuper caput noſtrum. Quòd [16] ſi hoc
negotium noſtrum prodis, ' liberati erimus ab
hoc iuramento tuo, [17] quo nos adegiſti.' Et reſpõ
dit, Quemadmodum loquuti eſtis, ſic fiat. ¶ Et di
miſit eos, abierũntque, ipſa verò ligauit funem
coccinum in feneſtra. Abeuntes autem peruene
runt in mõtem, ibique delituerunt tres dies, do
nec rediſſent perſequutores. quæſierant autem
eos perſequutores per omnem viam, nec inue-
nerant. Conuerſi ergo duo illi viri, deſcenderũt
de monte, traijcientẽſque venerunt ad Iehoſuã
filium Nun, & narrauerunt ei omnia [18] quæ eis
acciderant.' Dixerunt autem ad Iehoſuam, Dominus tradidit vniuerſam hanc terram in manũ
noſtram, [19] metu noſtri omnes habitatores terræ iſtius diffluxerunt. CAP. III

S[1] Vrgente' verò diluculo Iehoſua, mouerunt è Sittim, perueneruntque ad Iordanem, ipſe i

ſcio quò abierũt: perſequimini cito, & compre-
hendetis eos. Ipſa autem fecit aſcẽdere viros in
ſolarium domus ſuæ, operuitque eos ſtipula li-
ni, quæ ibi erat. Hi autem qui miſſi fuerant, ſe-
cuti ſunt eos per viam quæ ducit ad' vadum' Ior
danis: illiſque egreſſis ſtatim porta clauſa eſt.
¶ Necdũ obdormierãt qui latebant, & ecce mu-
lier aſcendit ad eos, Et ait, Noui quòd Dominus
tradiderit vobis Terrã: etenim irruit in nos ter-
ror veſter, & elãguerũt omnes habitatores Ter-
ræ. Audiuimus quòd ſiccauerit Dominus aquas
Maris-rubri ad veſtrũ introitum, quando egreſ-
ſi eſtis ex Ægypto: & quę feceritis duob' Amor
rhæorum regibus qui erãt trans Iordanem, Se-
hon & Og, quos interfeciſtis. Et hæc audientes
pertimuimus, & elanguit cor noſtrum, nec re-
manſit in nobis ſpiritus ad introitum veſtrum:
Dominus enim Deus veſter ipſe eſt Deus in cæ-
lo ſurſum, & in terra deorſum. Nunc ergo iu-
rate mihi per Dominum, vt quomodo ego mi-
ſericordiam feci vobiſcum, ita & vos faciatis cũ
domo patris mei: detiſque mihi verum ſignum,
'vt' ſaluetis patrem meum & matrem, fratres ac
ſorores meas, & omnia quæ illorũ ſunt, & erua-
tis animas noſtras à morte. Qui reſponderunt
ei, Anima noſtra ſit pro vobis in mortem: ſi ta-
men nõ prodideris nos. cũque tradiderit nobis
Dominus Terram, faciemus in te miſericordiã
& veritatem. ¶ Demiſit ergo eos per funẽ de fe-
neſtra: dom' enim eius hærebat muro. Dixitque
ad eos, Ad montana conſcendite, ne forte occur
rant vobis reuertentes: ibique latitate tribus di-
bus donec redeãt, & ſic ibitis per viam veſtram.
Qui dixerunt ad eam, Innoxij erimus à iuramen-
to hoc quo adiuraſti nos, Si ingredientibus nobis
Terram, ſignum fuerit funiculus iſte coccineus,
& ligaueris eum in feneſtra, per quam demiſiſti
nos: & patrem tuum ac matrem, fratréſque, &
omnem cognationem tuã congregaueris in do-
mum tuam. Qui oſtiũ domus tuæ egreſſus fue-
rit, 'reus ſibi erit,' ſanguis ipſius erit in caput
eius, & nos erim' 'alieni.' cunctorum autẽ ſan-
guis qui tecum in domo fuerint, redundabit in
caput noſtrum, ſi eos aliquis tetigerit. Quòd ſi
nos prodere volueris, & ſermonem iſtum pro-
ferre in medium, erimus mundi ab hoc iuramen-
to quo adiuraſti nos. Et illa reſpondit, Sicut lo-
cuti eſtis, ita fiat. ¶ Dimittẽnſque eos vt perge-
rent, appendit funiculum coccineũ in feneſtra.
Illi verò ambulantes peruenerunt ad montana,
& manſerunt ibi tres dies, donec reuerterentur
qui fuerant perſecuti: quærentes enim per om-
nem viam, non repererunt eos. Quibus vrbẽ in-
greſſis, reuerſi ſunt, & deſcenderunt explorato-
res de monte: & tranſmiſſo Iordane venerũt ad
Ioſue filiũ Nun, narrauerũntque ei omnia quæ
acciderant ſibi, Atque dixerũt, Tradidit Domi-
nus omnem Terrã hanc in manus noſtras, & timore
pſtrati ſunt cũcti habitatores eius. CAP. III

IGitur Ioſue de nocte cõſurgẽs mouit caſtra:
egrediẽtéſq; de Setim, venerũt ad Iordanem

¶ 10 aſcendere fecerat eos ¶ 12 abdiderátque ¶ 13 Heb. in linis ſtipulæ. Inuerſæ dictiones, pro, in ſtipula lini .i. in culmis, ſiue ſtipulis lineis. ¶ 14 à ſe in ſolario, ſiue tecto. ¶ 15 vl, paulo põſt quàm ¶ 16 vl, cœpiſſent dormire ¶ 17 Heb. & q ceciderit &c. i. territi ſumus propter vos. ¶ 18 vl, diſſoluti. i. præ timore ſunt animo remiſſo. ¶ 19 vl, diſſolutum ¶ 20 remanſit ¶ 21 Heb. feci vobiſcum miſericordiã. i. prior contuli in vos beneficium. ¶ 22 vl, ſignũ verũ: ¶ 23 & vitã donabitis ¶ 24 & eripietis ¶ 25 Heb. Anima noſtra p vobis ad moriẽdũ, & faciem' &c. i. ſeruabim' vos, etiãſi nobis ſit moriẽdũ, faciemúſq; vobiſcũ miſericordiam &c. ¶ 26 miſericordiam. Præſtat miſericordiam qui prior confert beneficiũ. ¶ 27 veritatem. Præſtat veritatẽ, q beneficiũ refert. ¶ 28 ea lege ſi non ¶ 29 vl, hos ſermones noſtros. ub' ſcilicet pollicemur nos ſeruaturos te & domum patris tui. ¶ 30 Heb. i pariete muri, & i muro ipſa habitabat. i. dom' ei' hærebat vrbis muro, & i ea parte dom' habitabat quæ pxima erat muro vrbis. ¶ 11 Hebraice legit' quaſi dicas Latine, deobligati erimus à iureiurãdo iſto tuo quo adiuraſti nos. ¶ 12 demiſiſti, ¶ 13 .i. erit cauſa ſuæ mortis. ¶ 14 vl, inſontes ¶ 15 Heb. ſi man' fuerit in eũ. i. ſiquis eũ læſerit. ¶ 16. i. ſi leges iſtas reuelaueris. ¶ 17 quo nos adiuraſti. ¶ 18 Heb. quæ inuenerant ipſos. ¶ 19 Heb. & etiam à facie noſtra conſternati [vl, proſtrati] ſunt omnes habitatores terræ.

III. ¶ 1 Nona die Martij ſcilicet. Aſſerunt Hebræi Moſen mortuum fuiſſe ſeptima die Februarij, & ſeptima Martij ſequẽtis, nẽpe ſub finẽ triginta dierũ luct', Dominũ allocutũ Ioſue, & eodẽ die promulgationẽ ſecit populo de parãdis cibis. Quinta verò die eiuſdẽ miſſos fuiſſe exploratores, & octaua ipſos reuerſos fuiſſe. Nona autem die filios Iſrael profectos à Sittim, & deueniſſe ad ripas Iordanis. Ac decima illos tranſijſſe Iordanẽ ipſum

t omnes filij Iſrael,& morati ſunt ibi per
...ies. Quibus euolutis tranſierunt præcones
...aſtrorum medium, & clamare cœperunt,
...do videritis arcam fœderis Domini Dei ve
...ſacerdotes ſtirpis Leuiticæ portãtes eam,
...ioque conſurgite,& ſequimini præceden-
...ique inter vos & arcam ſpatium cubitorũ
...n millium: vt procul ˋmagisˊ videre poſſi-
...noſſe per quam viam ingrediamini: quia
...non ambulaſtis per eam. & cauete ne ap-
...inquetis ad arcam. ¶Dixitque Ioſũe ad po
...n,Sanctificamini:cras enim faciet Domin⁹
...bus mirabilia. Et ait ad ſacerdotes, Tollite
...fœderis,& præcedite populum. Qui iuſſa
...lentes, tulerunt, & ambulauerũt ante eos.
...que Dominus ad Ioſũe, Hodie incipiam
...re coram omni Iſrael:vt ſciant quòd ſi-
...n Moyſe fui, ita & tecũ ſim. Tu autẽ præ-
...rdotibus qui portant arcam fœderis, &
...Cum ingreſſi fueritis partem aquæ Ior-
...ſtate in ea. Dixitque Ioſũe ad filios Iſrael,
...huc, & audite verbum Domini Dei ve-
...ſtrum. In hoc,inquit, ſcietis quòd Do-
...us viuẽs in medio veſtri eſt,& diſper-
...in conſpectu veſtro Chananæum & Hethæũ,
...m & Pherezæum, Gergeſæum quoque &
...m,& Amorrhæũ. Ecce,arca fœderis Do-
...ius terræ antecedet vos per Iordanẽ.
...duodecim viros de ˋduodecimˊ tribubus
...gulos per ſingulas tribus. Et cum po-
...ſtigia pedũ ſuorũ ſacerdotes qui por-
...fœderisˊ Domini Dei vniuerſæ ter-
...Iordanis, aquæ quæ inferiores ſunt,
...que deficiẽt: quæ autem deſuper ve-
...ina mole conſiſtent. ¶Igitur egreſ-
...pulus de tabernaculis ſuis, vt tranſiret
...et ſacerdotes qui portabant arcã fœ-
...gebant ante eũ. Ingreſſiſque eis Iorda
...bus eorum in parte aquæ tinctis(Ior
...ſum, ripas aluei ſui tempore meſſis im-
...) Steterunt aquæ deſcendentes in loco
...d inſtar montis intumeſcentes appare-
...procul ab vrbe quæ vocatur ˋEdomˊ vſque
...mˋ Sarthan. quæ autem inferiores erãt,
...ſolitudinis (quod nunc vocatur mor-
...deſcenderunt vſquequo omnino deficerẽt.
...us autem incedebat contra ˋIordanem:ˊ&
...tes qui portabant arcam fœderis Domi-
...bant ſuper ſiccam humum in medio Ior-
...accincti, omniſque populus per arentem
...m tranſibat. CAP. IIII.
...bus tranſgreſſis dixit Dominus ad Ioſũe,
...ite duodecim viros ſingulos per ſingulas
...tribus, Et præcipe eis vt tollant de me-
...rdanis alueo, vbi ſteterunt pedes ſacerdo-
...duodecim duriſſimos lapides, quos ponetis
...n caſtrorum vbi fixeritis hac nocte tento-
...auitque Ioſũe duodecim viros, quos ele-
...de filijs Iſrael ſingulos de ſingulis tribub⁹,

cũcti filij Iſrael, pernoctarũntque ibi priuſquã
traijcerent. [1] Poſt tertium diem tranſibant præ-
conesˊ per media caſtra, præceperũntque popu-
lo hiſce verbis, Quum videritis arcã fœderis Do-
mini Dei veſtri, & ſacerdotes Leuitas illã feren-
tes, ſoluetis & vos è loco veſtro, proficiſcemini-
que poſt illam: Sic tamen, vt ſpatium ſit inter
vos & illam, circiter duo millia cubitorũ [3] in mẽ
ſura.ˊ ne ad eam [4] appropinquetis:ˊ vt ſciatis qua
via vobis ſit incedendum: nam hac via [5] antea nõ
inceſſiſtis. ¶ [6] Dixitqueˊ Iehoſua ad populũ, [7] Cõ
ſecrateˊ voſipſos: nã cras faciet Dominus in me-
dio veſtri admiranda quædã. [8] Loquutus eſt de-
inde Iehoſuaˊ ad ſacerdotes hiſce verbis, Tollite
arcam fœderis,& tranſite ante populum. hi au-
tem tollentes arcam fœderis, præceſſerũt popu-
lum. ¶ [9] Et dixitˊ Dominus ad Iehoſuã, Hodie in-
cipiam te magnificare in oculis totius Iſraelis,
vt intelligant me tecum fore quemadmodũ fui
cum Moſe, [10] Et tu præcipiesˊ ſacerdotibus feren
tibus arcam fœderis, in hanc ſententiam, Cũ ve
neritis [11] ad primam partemˊ aquarum Iordanis,
conſiſtetis [12] in ipſo Iordane.ˊ Dixitque Iehoſua
ad filios Iſrael, Huc adeſte,& audite verba Domi
ni Dei veſtri. Et addidit Iehoſua, [13] In hocˊ cogno
ſcetis quòd Deus viuens ſit in medio veſtri, [14] &
omnino expellatˊ ante vos Chananæũ,& Hithæ-
um,& Hiuæum, & Pherizæũ, & Girgeſæum, &
Amorrhæũ,& Iebuſæum. Ecce arca fœderis do-
minatoris totius terræ [14] tranſitˊ ante vos in Ior
danem. Nunc igitur tollite vobis duodecim vi-
ros ex tribubus Iſrael, ex ſingulis tribubus ſin-
gulos viros: Et quum conſtiterint plantæ pedũ
ſacerdotum qui portant arcã Domini domina-
toris vniuerſæ terræ intra aquas Iordanis, aquę
Iordanis [15] ſcindentur,ˊ & aquæ illæ quæ ſuper-
ne defluunt, conſiſtent [16] inſtar muri. ¶ [17] Factum
eſt autem quũ proficiſceretur populus è taber-
naculis ſuis vt tranſiret Iordanem, [ibant] ante
populum ſacerdotes qui portabant arcam fœde
ris.ˊ Quúmque hi, qui arcam [fœderis] portabãt,
ingrederentur Iordanem, pedéſque ſacerdotum
qui arcam ferebant, tincti eſſent in prima parte
aquarũ, ([18] ſolet enim Iordanis ſuper omnes ri-
pas ſuas cunctis diebus meſſis effundi)ˊ Conſtite
rũt aquæ quæ ſuperne defluebãt [9] inſtar muri,ˊ
valde procul à ciuitate Adam, quæ erat à latere
Zarthan: quæ verò [10] infra erant [aquæ,] deflue-
bant ad mare ſolitudinis, mare ſcilicet ſalis, ſe-
paratæ defecerũt,ˊ tranſijtque populus è regio-
ne Iericho. Stabant autem ſacerdotes, qui porta
bant arcam fœderis Domini, [11] in ſiccoˊ in medio
Iordane [12] præparati,ˊ& cunctus Iſrael tranſibat
in ſicco, donec vniuerſus popul⁹ [13] perfecte trãſ-
iſſetˊ Iordanem. CAP. IIII.

CONtigit autem poſteaquam vniuerſa multi
tudo plene Iordanem tranſiſſet, ([1] vt loque-
returˊ Dominus ad Iehoſuã, dicens, Tollite ex po
pulo duodecim viros, de ſingulis tribubus vnũ,
Et præcipite illis in hanc ſententiam, Tollite vo-
...te de medio Iordanis, à loco vbi ſtant pedes ſacerdotum [2] præparatorum,ˊ duodecim lapi-
...des quos tranſferetis vobiſcum, & [3] relinquetis eos eò loci, vbi hac nocte eſtis permanſuri.) [4] Voca-
...uit Iehoſua duodecim viros, quos ordinauerat de filijs Iſrael, ſingulos de ſingulis tribubus.

¶ 2 vl. A fine
triũ dierũ trãſ-
ierũt præfecti.
A promulga-
tione ſcilicet
de parandis ci
bis.

¶ 3 vl. ad menſu
rã. ſub. ſacrã,
vel regiam.
¶ 4 accedatis
propius. Prohi
bet Domin⁹ vt
non nimiũ vel
accedãt vel re-
cedãt ab arca:
vt & ad montẽ
Sinai non per-
mittuntur ac-
cedere, nec lon
gius recedere:
vt ſcilicet vbi-
que Domino
debitũ exhibe-
ant honorem.
¶ 5 Heb. ab heri
& nudiuſtertius
q.d. non enim
ſoliti eſtis trãſ
ire per hanc
viam.

¶ 6 Dixerũtq;
cũ primũ ſcili-
cet deuenerũt
ad Iordanem.
¶ 7 vl. Sanctifi-
cate. i. Operam
date ſanctimo
niæ: ſitis para-
ti, nequid vos
ipediat à trãſi-
tu Iordanis.
¶ 8 Decima ſci-
licet Die Martij
¶ 9 Dixerat au-
tẽ. antequã ſci-
licet Ioſue allo
queretur ſacer
dotes.
¶ 10 Tu igitur
præcipe
¶ 11 vſq; ad ex-
tremum. i. ad
vlteriorem ri-
pam Iordanis.
¶ 12 i. in alueo
Iordanis iam
ſiccato, ¶ 13 i.
Hac ratione, ſi
ue Hoc pacto
¶ 14 Heb. expel-
lendo expellet

...nſibit. q. d. vobis cõmonſtrabit viã. ¶ 15 vl. deficient. aut, intercidentur, ¶ 16 in vna mole. vl aceruo vno.
...ſuper, ſiue intumeſcent inſtar montis. Poſtea dicit, Aſſurrexerũt in aceruũ vnũ. ¶ 17 q.d. Cũ primum ſacer-
...cœperunt moueri, tunc ſecutus eſt populus. ¶ 18 Heb. (porrò Iordanis erat plenus vltra ripas ſuas toto tẽpo
...meſſis. q.d. erat maximus, nec poterat capi alueo ſuo: quod miraculo erat, flumen in æſtate non capi ſuo alueo.
...Heb. [&] aſſurrexerunt in aceruũ vnum. i. intumuerũt inſtar mõtis. ¶ 20 defluebant[vl. deſcẽdebant] in mare cã
...ſi mare ſalſum, defecerũt, [&] conſumptæ ſunt. q.d. totus alueus ab eo loco vſque ad mare mortuũ ſiccat⁹ eſt.
...ſuo alueo. ¶ 22 i. de induſtria. Aut verte, pede fixo. ¶ 23 finẽ feciſſet tranſeundi IIII. ¶ 1 dixerat au
...Principiũ parentheſis. ¶ 2 vl. ſtantium pede fixo, ¶ 3 collocetis eos in hoſpitio in quo pernoctabitis nocte
...ſequente. i. in quo figetis tentoria nocte ſequenti. Finis eſt parentheſis. ¶ 4 Tunc vocauit

Digitized by Google

¶5.i.quod reuocabit vobis in memoriam tātū beneficiū. ¶6 cūmque interrogabunt ¶7 .i.poſthac. in futurum. ¶8 vobis? ¶9 Quòd defecerūt.vl,interciſæ ſunt ¶10 vl,defecerunt ¶11 proinde erunt ¶12 vl, vice memorialis ¶13.i.illi duodecim qui erit è filijs Iſrael. ¶14 ad diuerſorium. vl,in eum locum in quo caſtrametati ſunt, ¶15 fuerūntque illic ¶16 Moſes enī præceperat Ioſue vt per omnia Deo parēret. ¶17.i.cœpit moueri loco. ¶18 [ſub. qui erant] ante populū.Vel vt quidam Hebræorū volūt, [ante populū] ſignificat inſpectante populo. ¶19 armati ¶20 Heb.magnificauit ¶21 Dixerat autem ¶22.i.Venite in ripam vlteriorem. ¶23 [&] tranſlatæ.i.quū exceſſiſſent ex alueo. ¶24.i.vt antea. ¶25.i. Martij. ¶26 vl,ꝓpter vos ¶27 Heb. Suph.i.rubro. ¶28 Heb. quòd fortis ſit .i.Vt cognoſcerent vires Domini eſſe ſummas.

Et dixit eis Iehoſua, Tranſite arcam Domini Dei
veſtri per medium Iordanis,& tollat quiſq; ve-
ſtrum lapidem vnum ſuper humerū ſuum, in-
xta numerū tribuum filiorum Iſrael, Vt ſit hoc
inter vos [5]ſignum: [6]vt quum interrogauerint'fi
lij veſtri'[7]cras' patres ſuos,dicentes,Quid ſibi vo
lunt hi lapides[8] apud vos?' Reſpondebitis eis,
[9]Quomodo interciſæ fuerint' aquæ Iordanis,an
te arcam fœderis Domini. Quū enim illa tranſ-
iret Iordanem,'[10]ſciſſæ ſunt' aquæ Iordanis.'[11]fa
ctique ſunt' lapides iſti'[12]in monimentum' filijs
Iſrael perpetuo.Fecerunt autem'[13]filij Iſrael' ſic,
quemadmodum præceperat Iehoſua,& ſuſtule-
runt duodecim lapides de medio Iordanis,ſicut
Dominus loquutus fuerat ad Iehoſua,iuxta nu
merum tribuum filiorum Iſrael,tranſtulerūnt-
que illos ſecum'[14]ad locum vbi pernoctarunt,'&
repoſuerūt eos illic. Duodecim quoque lapides
erexit Iehoſua in medio Iordane,eo loci vbi ſte
terant pedes ſacerdotū qui portabāt arcam fœ-
deris,'[15]vbi manent'in hunc vſque diem. Sacer-
dotes verò ferentes arcam cōſiſtebant in medio
Iordane,donec perficeretur quidquid præcepe-
rat Dominus Iehoſuę,vt loqueretur ad populū,
iuxta omnia'[16]quæ præceperat Moſes Iehoſuæ,'
& feſtinātes populi tranſierunt.Quūmque iam
tranſiſſet omnis populus,'[17]tranſiuit' & arca Do-
mini & ſacerdotes'[18]ante populum.'Tranſierunt
autem filij Ruben,filij Gad,dimidiáque trib⁹Ma
naſſe'[19]primipilares'ante filios Iſrael, quemad-
admodū præceperat eis Moſes:Circiter quadra-
ginta millia accincti ad bellum,tranſierūt ante
Dominum ad pugnā ad planitiē Iericho. ¶Eo-
dem die [20]illuſtrem fecit'Domin⁹ Iehoſuam in
oculis totius Iſraelis, timuerūntque eum ſicut ti-
muerant Moſen cunctis diebus vitæ eius.'[21]Et di
xit'Dominus ad Iehoſuam hiſce verbis,Præcipe
ſacerdotibus portantibus arcam teſtimonij , vt
aſcendant è Iordane.Præcepit ergo Iehoſua ſa-
cerdotibus dicens,'[22]Aſcendite è Iordane.'Factū-
que eſt cum aſcēdiſſent ſacerdotes ferentes arcā
Domini è medio Iordanis,'[23]extractǽque' eſſent
plantæ pedū ſacerdotū in ſiccum , reuerſæ ſunt
aquæ Iordanis in locum ſuum,inundarúntque
ſuper omnes ripas eius'[24]ſicuti heri & nudiuſter
tius. ¶Aſcenderunt verò populi è Iordane de-
cima die mēſis '[25]primi,'poſuerúntque caſtra in
Gilgal in extremitate Orientali Iericho.Et duo-
decim iſtos lapides , quos tulerant de Iordane,
erexit Iehoſua in Gilgal. Loquutúſque eſt ad fi
lios Iſrael hiſce verbis, Quum interrogauerint
'[7]cras'filij veſtri patres ſuos,& dixerint,Quid[ſibi
volunt]lapides iſti? Declarabitis filijs veſtris di-
centes,Iſrael in iſto Iordane per ſiccum tranſi-
uit. Nā exiccauit Domin⁹ Deus veſter aquas Ior
danis '[26]ante vos' donec tranſiretis,quemadmo-
dum prius fecerat Dominus Deus veſter in ma-
ri'[27] carectoſo,' quod exiccauit ante nos donec
tranſiremus, Vt cognoſcerent omnes populi ter
ræ manū Domini,'[28]quæ tam valida eſt,'& vt ti-
meretis Dominum Deum veſtrū cunctis diebus.

Et ait ad eos ,Ite ante arcam Domini Dei veſtri
ad Iordanis medium,& portate inde ſinguli ſin
gulos lapides in humeris veſtris, iuxta numeri
filiorum Iſrael,Vt ſit ſignum inter vos:& quan
do interrogauerint vos filij veſtri cras,dicentes,
Quid ſibi volunt iſti lapides? Reſpondebitis eis,
Defecerunt aquæ Iordanis ante arcam fœderis
Domini,Cum tranſiret eum:idcirco poſiti ſunt
lapides iſti in monimentum filiorum Iſrael vſ-
que in æternum. Fecerunt ergo filij Iſrael ſicut
præcepit eis Ioſue , portantes de medio Iorda-
nis alueo duodecim lapides,vt Dominus ei im-
perarat,iuxta numerum filiorum Iſrael, vſque ad
locum in quo caſtrametati ſunt , ibíque poſue-
runt eos. Alios quoque duodecim lapides po-
ſuit Ioſue in medio Iordanis alueo,vbi ſteterunt
ſacerdotes,qui portabant arcam fœderis 'Domi-
ni,' & ſunt ibi vſque in præſentem diem. Sa-
cerdotes autem qui portabant arcam,ſtabant in
Iordanis medio,donec omnia complerētur
Ioſue,vt loqueretur ad populū, præceperat Do-
minus,'&'dixerat ei Moyſes.feſtinauitque po-
pulus,& tranſijt. Cūmq; tranſiſſent omnes, tran-
iuit & arca Domini , ſacerdotes quoque pergebant
bant ante populum.Filij quoque Ruben,& Gad,
& dimidia tribus Manaſſe,armati præcedebant
fratres ſuos filios Iſrael ſicut eis præceperat Moy
ſes: Et quadraginta pugnatorum millia per tur-
mas,& cuneos,incedebant per plana atque cam-
peſtria vrbis Iericho. ¶In die illo magnificauit
Dominus Ioſue coram omni Iſrael,vt timerent
eum,ſicut timuerant Moyſen dum adhuc vi-
ret.Dixítque ad eum, Præcipe ſacerdotibus qui
portant arcam fœderis 'Domini' vt aſcendant de
Iordane. Qui præcepit eis,dicens, Aſcendite de
Iordane. Cūmque aſcendiſſent portantes arcam
fœderis Domini,& ſiccam humum calcare cœpiſ-
ſent,reuerſæ ſunt aquæ in alueū ſuum,& fluebant
bant ſicut ante conſueuerant. ¶Populus autem a-
ſcendit de Iordane decimo die menſis primi,&
caſtrametati ſunt in Galgalis cōtra Orientalem
plagam vrbis Iericho. Duodecim quoque lapi-
des,quos de Iordanis alueo ſumpſerant,poſuit
Ioſue in Galgalis,& dixit ad filios Iſrael,Quan-
do interrogauerint filij veſtri cras patres ſuos,&
dixerint eis,Quid ſibi volunt lapides iſti? Doce-
tis eos,atque dicetis,Per arentem alueum tranſi-
uit Iſrael Iordanem iſtum,ſiccāte Domino Deo
'noſtro aquas eius in conſpectu noſtro,' do-
tranſiretis:] ſicut fecerat prius in Mari-rubro
quod ſiccauit donec tranſiremus:Vt diſcant cunc-
tes terrarū populi fortiſſimā Domini manum,
vt & vos timeatis[*]Deum veſtrum omni tempore.

C A P. V.

QVūmque omnes reges Amorrhæorum , qui
erant '[1]trans'Iordanem ad Occidentem , o-
mnéſq; reges Chananæorū qui erant '[2]ad mare,'audiſſent quòd exiccaſſet Domin⁹ aquas
Iordanis ante filios Iſrael,donec tranſiſſent,'[3]liquefactū'eſt cor eorū,nec fuit amplius ſpiritus in
eis'[4]metu'filiorū Iſrael. ¶Tūc tēporis dixit Dominus ad Iehoſuā,Fac tibi '[5]cultros acutos,&

C A P.

POſtquā ergo audierunt omnes reges Amor-
rhæorum,qui habitabāt trans Iordanem ad
Occidētalem plagam,& cūcti reges Chanaan,
propinqua poſſidebāt magni maris loca, quod
ſiccaſſet Dominus fluenta Iordanis coram filijs
Iſrael donec tranſirēt, diſſolutū eſt cor eorum,
& non remanſit in eis ſpiritus , timentium in-
troitum filiorū Iſrael. ¶Eo tempore ait Domi-
nus ad Ioſue,Fac tibi cultros lapideos,& cir-

V.

¶1 vltra ¶2.i. in parte Occidētali. ¶3 vl,diſſolutū.i.cœperūt animo eſſe remiſſo & ſoluto. ¶4 Heb.à facie.i.propter filios Iſrael.ſiue,ob metū filiorū Iſrael. ¶5 Heb.cultros aciorū,& reuertere,& circūcide filios Iſrael ſecūdo.i.reſume circūciſionē intermiſſam,quæ fuerat omiſſa poſt celebratū paſcha ſecūdo anno egreſſiōis. Trāſierunt filij Iſrael Iordanē circūciſi,ne hoc ſuæ circūciſioni & meritis tribuerent.Cultros acierum vocat cultros præditos acie acutiſſima. Chaldæus paraphraſtes vertit nouaculas acutas.

Digitized by Google

cide fecidiſ filios Iſrael. Fecit quoque quod iuſ
ſerat Dominus,& circuncidit filios Iſrael in Col
le-præputiorum. Hæc autem cauſa eſt ſecundæ
circuncisionis, Omnis populus qui egreſſus eſt
de Ægypto generis maſculini, vniuerſi bellato
res viri, mortui ſunt in deſerto per longiſſimos
viæ circuitus, qui omnes circuncisi erant. Popu
lus autem qui natus eſt in deſerto, per quadra-
ginta annos itineris latiſſimæ ſolitudinis, incir
cunciſus fuit: donec conſumerentur qui nõ au-
dierant vocem Domini, & quib⁹ ante iurauerat
vt non oſtenderet eis Terram lacte & melle manan
tem. Horum filij in locum ſucceſſerunt patrum,
& circuncisi ſunt à Ioſue: quia ſicut nati fuerãt,
in præputio erant, nec eos in via aliquis circun
ciderat. Poſtquam autem omnes circũcisi ſunt,
manſerunt in eodem caſtrorum loco, donec ſa-
narentur. Dixitque Dominus ad Ioſue, Hodie
abſtuli opprobrium Ægypti à vobis. vocatũmque
eſt nomen loci illius Galgala, vſque in præ-
ſentem diẽ. Manſerũntque filij Iſrael in Gal-
galis, & fecerunt Phaſe quartadecima die men-
ſis ad veſperum in campeſtribus Iericho: & come-
derunt de frugibus Terræ die altero, & azymos
panes & polentam eiuſdẽ anni. Defecitque mã-
na poſtquam comederunt de frugibus Terræ, nec
vſi ſunt vltra cibo illo filij Iſrael, ſed comede-
runt de frugibus præſentis anni Terræ Chanã-
an. Cum autem eſſet Ioſue in agro vrbis Ieri-
cho, leuauit oculos, & vidit virum ſtantem con
tra ſe, euaginatũ tenẽtem gladium, perrexitque
ad eum, & ait: Noſter es, an aduerſariorũ? Qui re-
ſpondit: Nequaquã, ſed ſum princeps exercit⁹ Do
mini, & nunc venio. cecidit Ioſue pron⁹ in terrã:
& adorans ait, Quid Domin⁹ me⁹ loquitur ad ſer
uum ſuum? Solue, inquit, calceamentũ tuũ de pedi
bus tuis: locus enim in quo ſtas, ſanct⁹ eſt. Fecit-
que Ioſue vt ſibi fuerat imperatũ. CAP. VI.
Iericho autem clauſa erat atque munita, timo
re filiorum Iſrael, & null⁹ egredi audebat aut
ingredi. Dixitque Dominus ad Ioſue, Ecce dedi
in manu tua Iericho, & regem eius, omnéſque
fortes viros. Circuite vrbem cuncti bellatores
ſemel per diem: ſic facietis ſex diebus. Septimo
autem die ſacerdotes tollent ſeptem buccinas,
quarum vſus eſt in Iubileo, & præcedent arcam
fœderis: ſeptiéſque circuibitis ciuitatẽ, & ſacer-
dotes clangẽt buccinis. Cũmque inſonuerit vox
tubæ longior atque concisior, & in auribus ve-
ſtris increpuerit, conclamabit omnis populus
vociferatione maxima, & muri funditus cor-
ruent ciuitatis, ingredientúrque ſinguli per lo-
cum contra quem ſteterint. Vocauit ergo Io-
ſue filius Nun ſacerdotes, & dixit ad eos, Tollite
arcam fœderis: & ſeptem alij ſacerdotes tollant
ſeptem iubileorum buccinas, & incedant ante
arcam Domini. Ad populum quoque ait, Ite, & cir
cuite ciuitatem, armati præcedentes arcam Do
mini. Cũque Ioſue verba finiſſet, & ſeptẽ ſacer-

denuo vt filij Iſrael ſecundò circuncidãtur.' Et
Iehoſua fecit ſibi cultros acutos, & circuncidit
filios Iſrael in⁶ Colle-præputiorum.' Hæc ve-
rò cauſa eſt cur circuncidit Iehoſua vniuerſum
populum qui egreſſus fuerat ex Ægypto, ma-
res videlicet, [quòd] omnes viri bello apti mor-
tui erãt in deſerto, in itinere⁷ cum egrederen-
tur' ex Ægypto Circũcisi enim erant omnes de
populo qui egreſſi erant: cunctus autem popu-
lus qui nati fuerant in deſerto, in ipſo itinere
⁷quum ex Ægypto egrederentur,' nõ erant cir
cũcisi. Nam filij Iſrael quadraginta annos ober
rarunt in deſerto, donec tota gens virorum bel
lo aptorum qui ex Ægypto egreſſi fuerant, con
ſumpta eſſet: eo quòd non audierant vocem Do
mini, [&] quòd Dominus iurauerat illis,⁸ ſe non
oſtenſurum illis' terram quam iurauerat patri-
bus eorum,⁹ vt daret' nobis terram fluentem la-
cte & melle. Filios itaque illorum,¹⁰ quos ſuſci-
tauit pro eis,' circuncidit Iehoſua, quoniam ha-
bebant adhuc præputia,¹¹ nec fuerant in itinere
circuncisi.' Factum eſt autem cum iam¹² tota na-
tio plene circũciſa eſſet,' manſerunt in eodẽ lo-
co in caſtris donec ſanarentur. Et ait Dominus
ad Iehoſuam,¹³ Deuolui hodie à vobis probrum
Ægypti.' hinc loci illius nomen appellatum eſt
Gilgal in hunc vſque diẽ. ¹⁴ Manſerunt itaque'
filij Iſrael in Gilgal, & celebrarunt Paſſah deci-
moquarto die¹⁵ menſis' ad veſperã, in planis cã-
pis Iericho. Comederunt quoque de frumento
ſuperioris anni huius terræ, idque¹⁶ poſtridie
paſchatis,' placentas infermentatas, & ſpicas no
uas toſtas, ipſo eodem die. Et deſijt Man poſtri-
die¹⁷ eius diei,' quo cœperant¹⁸ comedere' de fru-
mẽto terræ, nec habuerũt vltra filij Iſrael Man,
ſed de prouẽtu terræ Chanaan anno illo come-
derunt. Contigit autem, quum eſſet Iehoſua
prope Iericho, vt ſublatis oculis ſuis videret vi-
rum ſtantem contra ſe, habentem gladium di-
ſtrictum in manu ſua.¹⁹ abijt' autem Iehoſua ad
eum, & dixit ei,²⁰ Nobiſne' [aduenisti] an aduer-
ſarijs noſtris? Et dixit, Nõ: etenim ego dux exer-
cit⁹ Domini nunc adueni. & procidens Iehoſua
pron⁹ in terrã adorauit, dixitq; ad eũ, Quid Do
minus meus²¹ loquitur' ad ſeruũ ſuũ? Reſpondit
dux exercit⁹ Domini, Iehoſuæ, Tolle calceamẽ-
tũ tuũ de pede tuo: locus enim in quo ſtas²² ſan
ctuariũ eſt.' fecitque ſic Iehoſua. CAP. VI.
Et¹ Rat autẽ Iericho clauſa, probe inquã clau-
ſa erat' metu filiorũ Iſrael, ita vt nemo nec
egredi nec ingredi poſſet.) Et² dixit' Dominus ad
Iehoſuam, En Iericho & regem eius³ viros' fortiſ
ſimos in manum tuam tradidi. Circundabitis
autem vrbem omnes qui bello apti ſunt, circũ-
eundo ſcilicet vrbem⁴ ſemel,' idque facietis ſex
diebus. Et ſeptem ſacerdotes ferant ſeptem cor-
nua arietina⁵ ante arcam:' ſeptimo verò die cir
cũibitis ciuitatem ſepties, claſſicũmque canent
ſacerdotes cornibus. Cũmque cornu arietino⁶ ſo
num incenderint,' vóſque ſonum cornu audie-

¶6 Nomen lo-
ci ſic denomi-
nari ob ſolen-
nem iſtam cir-
cuncisionem.
¶7 poſteaquã
egreſſi eſſent
¶8 Heb. eos nõ
viſuros
¶9 ſe daturum
illam
¶10 vl, quos
ſuffecit in locũ
eorum,
¶11 quòd non
circuncidiſſent
illos in ipſo iti
nere.
¶12.i. vniuer-
ſus popul⁹ cir-
cunciſus eſſet.
¶13.i. Abſtuli
opprobriũ ſiue
ignominiam
Ægypti, hoc
eſt præputiũ,
cui ignominiæ
obnoxij eratis
ppterea quòd
diu habitaue-
ratis in Ægy-
pto. Quidã He-
bræorũ inter-
terpretat [ignominiã,] opinio
nem quam alij
habebãt quòd
deos Ægyptia
cos coleretis.
Poti⁹ interpre-
taberis igno-
miniam & pro
brũ quod Æ-
gyptij iaciebãt
in Iſraelitas,
nempe Domi-
num eduxiſſe
ipſos Iſraelitas
vt eos perde-
ret. quod verũ
non fuit, & ceſ
ſauit probrum
quum ipſe Do
minus induxit
eos in terram
promiſſam.
¶14 Caſtrame-
tati autẽ erant
¶15 ſub. primi.
.i. Martij.
¶16.i. decima-
ſexta Martij.

dotes, ⁷ vociferetur' vniuerſus populus ⁸ magno claſſico,' tunc ⁹ corruet murus vrbis ſubtus ſe,' a-
ſcendátque populus, quiſque ¹⁰ ante ſe. Vocans igitur Iehoſua filius Nun ſacerdotes, dixit ad
eos, Tollite arcam fœderis, & ſeptem ſacerdotes ferant ſeptem ¹¹ cornua arietina' ante arcam Domi
ni. Ad populum autem dixit, Tranſite & circundate ciuitatem, ¹² primipilaris autẽ ordo tranſeat'
ante arcã Domini. Poſteaquam autem Iehoſua loquutus eſſet ad populum, tulerunt ſeptem ſacer-

ni nox eſt diei ſequentis. Poteſt tamẽ poſtridie paſchæ
accipi pro decimaquinta, vt in Numeris, cap. 33. a, dicitur eductos fuiſſe filios Iſrael decimaquinta die menſis, po-
ſtridie paſchæ. ¶17 ſcilicet paſchæ. ¶18 Nõ licebat Iudæis veſci frugib⁹ nouis antequã obtuliſſent ex ipſis primi
tias Domino. ¶19 acceſſit ¶20 vl, Pro nobis. Quidã Hebræorũ dicunt id accidiſſe ipſi Ioſue per viſionẽ, dũ ſcilicet
ipſe cogitaret de expugnãda vrbe. ¶21 dicturus eſt ¶22 ſanctitas eſt. ſiue, ſanctus eſt. ſub. ob meam præſentiam.
VI. ¶1 Heb. Et Iericho erat claudens ſe & clauſa. i. diligẽtiſſime clauſa erat. ¶2 ſub. per angelũ. ¶3 ſub-
audita coniunctio, & viros ¶4 ſingulis ſcilicet dieb⁹. ¶5 vl, præcedẽtes arcã: ¶6 prolixius clanxerint, ¶7 vl, vo
ciferabitur ¶8 vociferatione ingenti, ¶9. i. abſorbebitur murus à terra. ¶10. i. per partẽ ſibi oppoſitã. ¶11. i. tu
bas factas ex cornu arietino. ¶12 & armati præcedant &c. i. Tribus Ruben & Gad, & dimidia Manaſſe.

Digitized by Google

dotes ſeptē cornua arietina, & tranſeuntes ante arcam Domini clanxerũt cornibus, ſequebatúrque eos arca fœderis Domini. Et[13] primipilares,' præcedebant ſacerdotes,[14] qui claſſicum canebāt cornibus, (extremum autē agmen ibat poſt arcam) eundo & clangendo cornibus.' Et[15] præcepit' Iehoſua populo hiſce mādatis,[16] Ne iubilum aliquem, aut ſonum voce edatis,' neque egrediatur vel verbum ex ore veſtro, vſque ad eum diē quo dixero vobis, Vociferamini: tum iubilũ edite. Circũduxit itaque arcam Domini circumeũdo ciuitatē[17] ſemel:' & redeuntes in caſtra, pernoctarunt in caſtris.[18] Sub lucem' ſurrexit Iehoſua, tulerũtque ſacerdotes arcam Domini: ſeptem quoque ſacerdotes ferētes ſeptem cornua arietina, præcedebant arcam Domini, & claſſicũ canebāt cornibus,[19] primipilares' verò præcedebāt eos, & extremum agmen arcam Domini ſequebatur,[19] quæ præcedebat cũ clāgore cornuum.' Circuierunt ergo vrbem & altero die ſemel, & reuerſi ſunt in caſtra: fecerũntque ſic ſex diebus. Illuceſcente ſeptimo die, mane ſurrexerunt quũ aurora exoriretur, & circumierunt ciuitatē([20] vt conſtitutum erat)' ſepties, dũtaxat videlicet hoc die circumierunt ciuitatem ſepties. Quũmque iam ſeptimo fieret, clangebant ſacerdotes cornibus:[21] dixerat enim' Iehoſua ad populum, Vociferamini, quia tradidit Dominus vobis ciuitatem. Sit verò vrbs[22] hærem' Domino, ipſa vrbs ſcilicet, & omnia quæ in ea ſunt: duntaxat Rahab[23] caupona meritoria' in vita ſeruetur, ipſa videlicet & omnes qui ſunt cum ea in domo: nā abſcondit nuntios quos miſeramus. Veruntamē vos cauete ab[24] hærem,' ne forte[25] vaſtantes capiatis' de hærem, faciatíſque caſtra Iſraelitica[26] hærē,' turbetíſque ea. Quicquid eſt argenti, auri, æreorum atque ferreorum vaſorum,[17] conſecratum ſit Domino, atque [in] theſaurũ Domini veniat.[18] Iubilans igitur populus clanxerunt cornibus: quũmque audiſſet populus ſonum cornu, vociferabatur & ipſe populus iubilo magno, & corruit' murus[29] ſubter ſe,[30] aſcenditque populus in vrbem, quiſque[31] ſuo loco,' & ceperunt ciuitatē. Trucidarunt quoque gladio omnia quæ erāt in ciuitate, tam viros quàm mulieres, tam pueros quàm ſenes, boues, pecudes & aſinos. Duobus autem viris qui terram explorauerāt, præcepit Iehoſua, Introite domum mulieris[32] meritoriæ,' ducitēq; illinc mulierē ipſam, & omnia quę habet, quemadmodũ ei iureiurãdo affirmaſtis. Ingreſſi itaq; iuuenes illi exploratores, eduxerunt Rahab & patrē eius, matrē ei⁹, fratres ei⁹, & omnia quæ habebat, ſed & omnes[33] familias' ei⁹ eduxerũt, & repoſuerũt eos extra caſtra Iſraelitica. Porrò ciuitatē ipſam ſuccēderunt igni, cũ omnibus quæ fuerũt in ea: dũtaxat argentũ & aurũ, vaſa ænea & ferrea poſuerunt in[34] theſaurũ' domus Domini. Rahab verò cauponā & domũ patris eius, & omnia quæ habebat,[35] ſeruauit' Iehoſ[ua] habitauitq; ipſa inter Iſraelitas in hũc vſq; diē, eo quòd abſcōdiſſet nũtios quos miſerat Iehoſ[ua] ad explorandũ Iericho. ¶ Tũc tēporis[36] iurauit Iehoſua hiſce verbis,[37] Execrat⁹' vir corā Domin[o]

dotes, ſeptem buccinis clangerent ante arcā fœderis Domini, 'Omniſque popul⁹ præcederet armati' exercitus, reliquum vulgus arcam ſequebatur, ac buccinis omnia concrepabant. Præceperat autem Ioſūe populo, dicēs, Non clamabitis, nec audietur vox veſtra, neque vll⁹ ſermo ex ore veſtro egredietur: donec veniat dies in qua dicam vobis, Clamate & vociferamini. Circuiuit ergo arca Domini ciuitatem ſemel per diem, & reuerſa in caſtra, manſit ibi. Igitur Ioſūe de nocte conſurgente, tulerunt ſacerdotes arcam Domini, & ſeptem ex eis, ſeptem buccinas, quarum in Iubileo vſus eſt: præcedebántque arcam Domini ambulantes atque clangentes, & armatus populus ibat ante eos, vulgus autem reliquũ ſequebatur arcam, & buccinis perſonabat. Circuierũntque ciuitatem ſecundo die ſemel, & reuerſi ſunt in caſtra. Sic fecerunt ſex diebus. Die autem ſeptimo diluculo conſurgentes, circuierunt vrbem, ſicut diſpoſitum erat, ſepties. Cũmque ſeptimo circuitu clangerent buccinis ſacerdotes, dixit Ioſūe ad omnem Iſrael, Vociferamini: tradidit enim vobis Domin⁹ ciuitatem. Sitque ciuitas hæc anáthema: & omnia quæ in ea ſunt, Domino. ſola Rahab meretrix viuat cum vniuerſis qui cũ ea in domo ſunt: ‖abſcōdit enim nuntios quos direximus. Vos autem cauete ne de his quæ præcepta ſunt 'vobis' quippiam contingatis, & ſitis præuaricationis rei, & omnia caſtra Iſrael ſub peccato ſint atque turbentur. Quicquid autem auri, 'aut' argēti fuerit, & vaſorum æneorum ac ferri, Domino cōſecretur, repoſitum in theſauris eius. Igitur omni populo vociferāte, & clangentibus tubis, poſtquam in aures multitudinis vox ſonitúſque increpuit, muri ilico corruerunt: & aſcendit vnuſquiſque per locum qui cōtra ſe erat: ‖ceperũntque ciuitatem, & interfecerunt omnia quæ erant in ea, à viro vſque ad mulierem, ab infante vſque ad ſenem. Boues quoque & oues, & aſinos in ore gladij percuſſerũt. Duobus autem viris, ‖qui exploratores miſſi fuerant, dixit Ioſūe, Ingredimini domum mulieris meretricis, & producite eam, & omnia quæ illi⁹ ſunt, ſicut illi iuramento firmaſtis. ‖ Ingreſſique iuuenes, eduxerũt Rahab, & parētes ei⁹, fratres quoque, & cunctam ſupellectilem ac cognationē illius, & extra caſtra Iſrael manere fecerunt. Vrbem autem & omnia quæ inuēta ſunt in ea, ſuccenderunt: abſque auro & argento, & vaſis æneis, ac ferro quæ in ærariũ Domini conſecrarunt. Rahab verò meretricem, & domum patris ei⁹, & omnia quæ habebat, fecit Ioſūe viuere, & habitauerũt in medio Iſrael vſq; in præſentem diē: eo quòd abſcōderit nũtios quos miſerat vt explorarēt Iericho. ¶ In tēpore illo imprecatus eſt Ioſūe, dicēs, ‖Maledictus vir coram Domin[o]

¶13 qui erant armati,
¶14 qui clāgebāt tubi. (& populus qui erat in extremo agmine ſequebātur arcam) eũdo & clangēdo tubis. i. interea dũ ibant ſacerdotes & clangebant tubis. Aut verte, ibant & clāgebant tubis. ſub. ſacerdotes. tunc infinitiu⁹ eſt apud Hebræos pro præterito. Extremũ agmen, (vt ait Chaldę⁹ paraphr.) erat tribus Dan. vt etiā ex 10. cap. Nume. videre eſt, vbi ſic legitur ex Hebręo, Profectum eſt & vexillum caſtrorum filiorũ Dan, colligens omnia agmina.
¶15 præceperat
¶16 Heb. Nō vociferabimini, neque audietur vox veſtra,
¶17 prima die ſcilicet.
¶18 vł, Summo mane
¶19 & incedebant, & clangebāt tubis. ſub. ſacerdotes.
¶20 Heb. ſecundum modum hunc. vł, iuxta hunc morem,
¶21 & dixit
¶22 Vox eſt Hebræa, quā Græca voce reddere ſolēt interpretes, nempe anathema. Vrbē autem eſſe anathema, eſt eā prorſus deleri, perdi, deſtrui, ac exterminari. ¶23 Vide annotatione[m] in principio ſecundi capitis. ¶24 anathemate, ¶25 aliquid de anathemate contingatis, & tollatis ¶26 in anathema. i. ne ſitis cauſa perditionis caſtrorum Iſrael. ¶27 Heb. ſanctitas ſunt Domino, [in] ærariũ Domini deuenie[t]. Id eſt, tanquam conſecrata Domino, in ærarium eius inferentur. ¶28 Conclamauit igitur populus poſtquā clanxerant [ſacerdotes] cornibus: acciditque, quum popul⁹ audiſſet ſonum tubæ, & vociferatus eſſet vociferatione magna, corruit &c. ¶29. i. in loco ſuo: hoc eſt, abſorptus eſt in terram. ſic 3. verſu 4. Chaldæus paraphraſtes, cecidit murus ciuitatis, abſorptúſque eſt infra ſe. ¶30 vł, tunc ingreſſus eſt ¶31 Heb. e regione ſui. Id eſt, per partem ſibi oppoſitam. ¶32 cauponariæ, ¶33. i. affines & cognatos. ¶34 ſiue, ærariũ, ¶35 Heb. viuificauit. i. ſeruauit incolumia. alij referunt ad victũ. q. d. verùm ipſi Rahab dedit vnde viuere poſſet. ¶36 adiurauit [ſubaudi, filios Iſrael] Ioſūe, dicendo. i. imprecando. vł, imprecatus eſt Ioſūe, dicendo, ¶37 Maledictus erit, vł, ſit

Digitized by Google

qui ſuſcitauerit, & ædificauerit ciuitatem Iericho: in primogenito ſuo fundamenta illius iaciat, & in nouiſſimo liberorum ponat portas eius. Fuit ergo Dominus cũ Ioſue, & nomen eius vulgatum eſt in omni Terra. CAP. VII.

Filij autem Iſrael præuaricati ſunt mandatũ, & vſurpauerunt de anathemate. nam Achan filius Charmi, filij Zabdi, filij Zare de tribu Iuda, tulit aliquid de anathemate: iratúſque eſt Dominus contra filios Iſrael. ¶Cúmque mitteret Ioſue de Iericho viros contra Hai, quæ eſt iuxta Beth-auen, ad Orientalem plagam oppidi Beth-el, dixit eis, Aſcẽdite, & explorate Terram. Qui præcepta complentes explorauerunt Hai. Et reuerſi dixerunt ei, Non aſcendat omnis populus, ſed duo vel tria millia virorum pergant, & deleant ciuitatem: quare omnis populus fruſtra vexabitur contra hoſtes pauciſſimos? Aſcenderunt ergo tria millia pugnatorum. Qui ſtatim terga vertentes, percuſſi ſunt à viris vrbis Hai, & corruerũt ex eis triginta & ſex homines: perſecutique ſunt eos aduerſarij de porta vſque ad [illegible], & ceciderunt per prona fugientes: pertimuitque cor populi, & ad inſtar aquæ liquefactũ eſt. Ioſue verò ſcidit veſtimẽta ſua, & pronus [illegible] in terram coram arca Domini vſque ad [illegible], tam ipſe quàm omnes ſenes Iſrael: [illegible]que puluerem ſuper capita ſua, & dixit [illegible] Domine Deus, quid voluiſti traducere [illegible] iſtum Iordanem fluuium, vt traderes nos in manus Amorrhæi, & perderes? vtinam [illegible], manſiſſemus trans Iordanẽ. Mi Domine [illegible], quid dicam, vidẽs Iſraelem hoſtibus [illegible] vertentem? Audient Chananæi, & omnes habitatores Terræ, & pariter conglobati [illegible]dabũt nos, atque delebũt nomẽ noſtrum [illegible]: & quid facies magno nomini tuo? Dixitque Dominus ad Ioſue, Surge, cur iaces pronus in terra? Peccauit Iſrael, & præuaricatus eſt [illegible] meum: tulerúntque de anathemate, & [illegible] ſunt atq; mentiti, & abſconderũt inter vaſa ſua. Nec poterit Iſrael ſtare ante hoſtes ſuos, [illegible]que fugiet: quia pollutus eſt anathemate. nõ [illegible] vltrà vobiſcum, donec cõteratis eum qui huius ſceleris reus eſt. Surge, ſanctifica populum, & dic eis, Sãctificamini in craſtinum: hæc enim dicit Dominus Deus Iſrael, Anathema in medio [illegible] eſt Iſrael: non poteris ſtare coram hoſtibus [illegible], donec deleatur ex te qui hoc cõtaminatus eſt ſcelere. Accedetiſque mane ſinguli per tribus [illegible]: & quamcunque tribum ſors inuenerit, [illegible] per cognationes ſuas, & cognatio per domos, domúſque per viros. Et quicunque ille in hoc facinore fuerit deprehenſus, comburetur [illegible] cum omni ſubſtantia ſua: quoniam præuaricatus eſt pactum Domini, & fecit nephas in Iſrael. ¶Surgens itaque Ioſue mane, applicuit Iſrael per tribus ſuas, & inuẽta eſt tribus Iuda. Quæ cum iuxta familias ſuas eſſet oblata, inuenta eſt familia Zare: illam quoque per domos offerens, reperit Zabdi. Cuius domum in ſingulos diuidens viros, inuenit Achan filium Charmi, filij Zabdi, filij Zare de tribu Iuda. Et ait Ioſue ad Achan, Fili mi, da gloriã Domino Deo Iſrael, & confitere, atq; indica mihi quid feceris, ne ab-[illegible]

[18]qui ſurrexerit & reædificauerit' vrbẽ hãc, nẽpe Iericho: in primogenito ſuo fundamẽtũ eius iaciet, & in minimo natu ſuo [19]collocabit' portas ei9. Fuit itaq; Dominus cũ Iehoſua, & fama eius euulgata eſt per vniuerſam terrã. CAP. VII.

Præuaricati ſunt autẽ filij Iſrael præuaricationẽ, idq; in [1]hẹrẽ:' Achan enim filius Charmi, filij Zabdi, filij Zerah de tribu Iuda abſtulit de hærem, & exarſit ira Domini cõtra filios Iſrael. ¶[2]Miſitq;' Iehoſua viros de Iericho ad [3]Hai,' quæ erat iuxta Beth-auen ab Oriẽte ipſi Beth-el, & dixit ad eos hæc verba, Aſcendite & explorate terrã. aſcenderũt ergo viri illi, & explorauerunt Hai. Et reuerſi ad Iehoſuã, dixerunt ei, Ne aſcendat vniuerſus populus, ſed aſcẽdant circiter duo aut [4]circiter' tria millia virorũ [5]qui ferient' Hai: [6]ne fatiges [mittẽdo] populũ' vniuerſum [vſque] illuc: quia illorũ pauci ſunt. Aſcẽderunt itaq; illuc de populo circiter tria millia virorũ, & fugerunt à facie virorũ Hai. Percuſſerũntq; ciues Hai ex illis circiter trigintaſex viros, perſecutique ſunt eos à porta vſque Sebarim, trucidarũntq; eos [7]in deſcẽſu.' cor ergo populi liquefactũ eſt, factũmq; quaſi aqua. ¶Et Iehoſua ſcindẽs veſtimenta ſua, procidit in faciẽ ſuã ſuper terrã corã arca Domini vſq; ad veſperam, ipſe & ſeniores Iſraelis: & [8]ſparſerunt puluerẽ' ſuper capita ſua. Dixitq; Iehoſua, Ah Domine Deus, cur ſic traduxiſti populum tuũ iſtũ vltra Iordanem, vt traderes nos in manũ Amorrhæi, [9]& perderes' nos? [10]ô ſi libuiſſet nobis manere' cis Iordanẽ. Quid dicã mi Domine, poſteaquã Iſrael corã hoſtibus ſuis terga vertit? [11]Vt audient' Chananæi & omnes habitatores terræ huius, [12]circũuallabũt nos,' & excindẽt nomen noſtrũ de terra, & [13]quid facies nomini tuo magno?' Et dixit Dominus ad Iehoſuam, Surge, cur ſic cadis ſuper faciẽ tuã? Iſrael peccauit, fœdúſque meũ quod præcepi eis tranſgreſſi ſunt, & etiam acceperunt de [14]hærem,' & etiam furati ſunt, & etiam mentiti, [15]reponẽtes in ſupellectili ſua,' Et [ideo] nõ poterunt ſtare filij Iſrael coram hoſtib9 ſuis, ſed terga vertẽt ante inimicos ſuos, [16]eo quòd hærẽ facti ſunt,' nec amplius ero poſthac vobiſcũ, [17]ſi non excideritis hẹrem' de medio veſtri. Surge, ſanctifica populum, & dic, [18]Sãctificate' vos in craſtinũ diẽ, quoniã ſic iuſſit Dominus Deus Iſrael, [19]hærem' in medio tui ô Iſrael, [idcirco] ſtare aduerſum hoſtes tuos nequaquam poteris, donec abſtuleritis hærẽ de medio veſtri. Accedite ergo mane [20]ſecundum' tribus veſtras, & tribus [21]quã deprehenderit Dominus' accedet ſecundũ familias ſuas, & familia quã deprehenderit Dominus accedet [22]ſecundũ domos: & domus' quã deprehenderit Dominus accedet viritim. Et qui deprehẽſus fuerit [23]in hærẽ,' igni cõburetur tã ipſe quàm omnia quæ habet, eo quòd tranſgreſſus eſt fœdus Domini, & quòd perpetrauerit ſcelus in Iſraele. ¶Mane igitur conſurgens Iehoſua, [24]applicuit' Iſraelẽ ſecundum tribus ſuas, & deprehenſa eſt tribus Iuda. Deinde quũ applicaret [25]familias' Iuda, deprehẽdit familiam Zarhitarũ: rurſum applicans familiã Zarhitarũ viritim, deprehenſus eſt Zabdi. Et applicans domũ eius viritim, deprehenſus eſt Achan filius Charmi, filij Zabdi, filij Zerah de tribu Iuda. Et dixit Iehoſua ad Achan, Fili mi, [26]da quæ[illegible] gloriam Domino Deo' Iſraelis, & [27]da illi cõfeſſionem,' indicáq; mihi quid feceris, ne celes me.

¶18.i. qui ſtudebit, ſiue conabitur inſtaurare ¶19 vl, ſtatuet. aut, appendet q.d. quũ incipiet eã inſtaurare, etiã ſi tum multos liberos habuerit, quũ tamẽ ſinẽ operi ĩponet, paucos habebit, aut certe vnicum: hoc eſt, euadet orbus, & priuabitur liberis: quemadmodum accidit ipſi Hiel, 3. Reg. 16. VII. ¶1 anathemate, ¶2 vl, Miſerátque ¶3 Duplex eſt Hai, altera Amorrhæorũ, altera Ammonitarum: Amorrhæorum hæc fuit, quæ maior erat, propterea tam diligenter eius ſitũ deſcribit. ¶4 ad ſummum ¶5 & expugnabunt ¶6 vl, ne cogas ire populum ¶7.i. in loco decliui. ¶8 more ſcilicet lugẽtiũ ¶9 vt perdat ¶10 vl, vtinã voluiſſemus habitare ¶11 Audiẽntq; ¶12 vertẽt ſe in nos. vl, impetũ facient in nos, ¶13 qui ſcilicet pollicit9 es te daturũ nobis terrã hanc, dicẽntq; gẽtes te nõ potuiſſe id facere. q.d. cõſule nomini tuo. ¶14 anathemate, ¶15 Heb. & etiã repoſuerũt inter vaſa ſua. i. cũ ſupellectile ſua. ¶16 quoniã fuerunt in anathemate. i. polluti ſunt, retinendo de anathemate. Paulo [illegible] dicit, Anathema eſt in medio tui Iſrael. ¶17 vl, niſi diſperdatis anáthema ¶18 vl, Præparati eſtote ¶19.i. aliquid de anathemate. ¶20 ad. vl, per ¶21.i. quæ deprehẽdetur indicãte Domino, accepiſſe de anathemate. hoc eſt, ſuper qua ſors tẽperata à Domino ceciderit. ¶22 vl, per cognationes: & cognatio ¶23.i. habere quod de anathemate furatum eſt. ¶24 vl, accedere fecit. ſub. corã arca Domini. ¶25 tribum ¶26 q.d. glorifica Deum cuius nutu cecidit ſors ſuper te. ¶27.i. fatere peccatum in gloriam eius & laudem.

Reſpondens Achan dixit ad Iehoſuam in hanc ſententiã, Reuera ego peccaui contra Dominum Deum Iſraelis, ſic enim & ſic feci. Vidi inter ſpolia chlamydem Babylonicam vnã eámq; pretioſam, ducentos ſiclos argenti, &[8] linguam' aureã vnam, cuius põdus erat quinquaginta ſiclorum: hæc cõcupiſcens rapui, & ecce abſcõdita ſunt ſub terra in medio tentorij mei, & pecunia eſt[9] ſub illis. ¶ Miſit itaque Iehoſua nuntios: qui quum cucurriſſent ad tentoriũ eius, ecce abſcondita iacebant in tẽtorio eius, & pecunia[1] ſub illis. Tollentes igitur ea ex tentorio, attulerunt ad Iehoſuã, & ad cunctos filios Iſrael, ponẽtes[10] ante Dominum.' Tollens igitur Iehoſua Achan filium Zerah, & pecuniã, & chlamydẽ, & linguã aureã, filios quoque eius & filias eius, boues eius, & aſinos eius, & oues eius, tentorium quoq; eius, quin omnia quæ habuit,[11] vnà cum vniuerſo Iſraele,' deduxerunt ea in vallem Achor. Et ait Iehoſua, [12] Quandoquidẽ conturbaſti nos, conturbabit' te Dominus in die iſto. lapidibúſque eos obruẽtes cuncti Iſraelitæ exuſſerunt eos igni: &[13] quum eos lapidibus adobruiſſent, Erexerunt' ſuper eos aceruũ lapidũ magnum, [qui durat] in hunc vſq; diem. & reuerſus eſt Dominus ab ira furoris ſui, & ob hoc vocatũ eſt nomen loci illius vallis[14] Achor' in hunc vſque diem.

CAP. VIII.

Ait autem Dominus ad Iehoſuã, Ne metuas, neque animo frangaris, tolle tecum omnem populum militiæ aptũ, & conſurgens aſcende ad Hai, [8] en' tradidi in manum tuã regem Hai, atque populum eius, ciuitatem eius, atque terrã eius, Tu fac Hai atque regi eius, quemadmodũ Iericho & regi eius feciſti: [2] prædam tamen' eius, & iumenta eius diripietis vobis, pones quoq; inſidias ciuitati [3] poſt eam. ¶ Surrexit itaque Iehoſua & omnis populus qui bello aptus erat, vt aſcenderet in Hai, & delegit Iehoſua triginta millia virorũ [4] fortium,' dimiſitque eos noctu. Præcepitque eis dicẽs, [5] En' collocabitis inſidias vrbi, ſed poſt vrbẽ, nec tamen nimis remote ab vrbe, ſitíſque omnes parati: Ego verò & cunctus populus qui mecũ eſt, appropinquabimus vrbi: quumque illi exierint vt occurrant nobis, quẽadmodũ antea fecerunt, fugiemus nos coram eis. Illi autẽ exibũt, nóſque inſequentur, [6] nóſq; eliciemus' illos ex vrbe. nam dicturi ſunt, Fugiũt à facie noſtra ſicut antea. nã nos fugiemus corã eis. Vos verò interim cõſurgẽtes ex inſidijs [7] occupabitis vrbẽ: tradet enĩ eã Domin⁹ De⁹ veſter in manũ veſtrã. Quũmq; obtinueritis vrbẽ, icẽdetis eã igne, iuxta verbũ Domini facietis: [8] ecce, præcepi vobis. [9] Miſit igitur' illos Iehoſua, qui abeũtes ad locũ inſidiarũ, mãſerũt inter Beth-el & inter Hai, ab Occidẽte vrbis Hai: Iehoſua verò manſit nocte illa in medio populi. Et conſurgens ſummo mane Iehoſua, recenſuit populũ, aſcẽdítq; ipſe & ſeniores Iſrael ante populum cõtra Hai. Omnes quoque ex populo qui bello apti erant, qui ſcilicet cũ eo erant, aſcenderũt, accedẽtéſq; venerunt [10] ad vrbẽ,' caſtra ponẽtes [11] ab Aquilone Hai, [12] vt eſſet' vallis inter eos & inter Hai. Et accepit fermè virorũ quinq; millia, collocauitq; eos in inſidijs inter Beth-el & inter Hai ab Occidua plaga vrbis. [13] Et populi collocarũt omnia caſtra quæ erãt ab Aquilone vrbi, & inſidias ſuas [quæ erant] ab Occidẽte, contra vrbẽ,' & profectus eſt Iehoſua [14] eadem nocte' in mediũ vallẽ. Quũmque id videret rex Hai, feſtinanter cõſurrexerunt, idque mane, & ciues illius vrbis erumpentes, occurrerunt Iſraeli vt pugnarent, tam ipſe quàm omnis populus eius

ſcondas. Reſponditque Achan Ioſue, & dixit ei, Verè ego peccaui Domino Deo Iſrael, & ſic & ſic feci. vidi enim inter ſpolia pallium coccineũ valde bonum, & ducentos ſiclos argenti, regulámque auream quinquaginta ſiclorum: & cõcupiſcens abſtuli, & abſcondi in terra contra medium tabernaculi mei, argentúmque foſſa humo operui. ¶ Miſit ergo Ioſue miniſtros: qui currentes ad tabernaculum illius, repererũt cuncta abſcõdita in eodẽ loco, & argentũ ſimul. Auferentéſque de tentorio tulerũt ea ad Ioſue, & ad omnes filios Iſrael, proiecerúntque ante Dominũ. Tollens itaque Ioſue Achan filium Zare, argentúmque & pallium, & auream regulam, filios quoq; & filias eius, boues & aſinos & oues, ipſúmq; tabernaculum, & cũctam ſupellectilem: (& omnis Iſrael cum eo) duxerunt eos ad Vallẽ-achor, vbi dixit Ioſue, Quia turbaſti nos, exturbet te Dominus in die hac. Lapidauitque eum omnis Iſrael & cuncta quæ illius erant, igne conſumpta ſunt. Congregauerúntque ſuper eum aceruum magnum lapidum, qui permanet vſque in præſentem diem. & auerſus eſt furor Domini ab eis. vocatúmque eſt nomen loci illius, Vallis-achor vſque hodie.

CAP. VIII.

Dixit autem Dominus ad Ioſue, Ne timeas, neque formides: tolle tecum omnem multitudinem pugnatorum, & conſurgens aſcende in oppidum Hai. ecce tradidi in manum tuã regem eius, & populum, vrbẽmque, & Terram. Faciéſque vrbi Hai, & regi eius, ſicut feciſti Iericho, & regi illius: prædam verò, & omnia animantia diripietis vobis: pone inſidias vrbi post eam. ¶ Surrexitque Ioſue, & omnis exercitus bellatorum cum eo, vt aſcenderent in Hai: & electa triginta millia virorum fortiũ miſit nocte, præcepitque eis, dicens, Ponite inſidias poſt ciuitatem: nec longius recedatis, & eritis omnes parati. Ego autem, & reliqua multitudo, quæ mecum eſt, aſcendemus' ex aduerſo contra vrbẽ. Cumque exierint cõtra nos, ſicut antè fecimus, fugiemus, & terga vertemus: donec perſequentes ab vrbe longius protrahantur: putabunt enim nos fugere ſicut prius. Nobis ergo fugientibus, & illis perſequentibus, conſurgetis de inſidijs, & vaſtabitis ciuitatẽ: tradétq; eam Dominus Deus noſter in manus veſtras. Cúmque ceperitis, ſuccendite eam, & ſic omnia facietis vt iuſſi. Dimiſitque eos, & perrexerunt ad locum inſidiarum, ſederúntq; inter Beth-el & Hai, ad Occidẽtalem plagam vrbis Hai: Ioſue autem nocte illa in medio manſit populi, ſurgénſque diluculo recenſuit ſocios, & aſcendit cum ſenioribus in fronte exercitus, vallatus auxilio pugnatorum. Cumque veniſſent, & aſcendiſſent ex aduerſo ciuitatis, ſteterunt ad Septentrionalem vrbis plagam, inter quam & eos erat vallis media. Quinque autem millia viros elegerat, & poſuerat in inſidijs inter 'Bethauen' & Hai ex Occidentali parte eiuſdem ciuitatis: omnis verò reliquus exercitus ad Aquilonẽ aciem dirigebat, ita vt nouiſſimi multitudinis Occidentalem plagam vrbis attingerẽt. abijt ergo Ioſue nocte illa, & ſtetit in vallis medio. Quod cum vidiſſet rex Hai, feſtinauit mane, & egreſſus eſt cum omni exercitu ciuitatis

opius acceſſit ad vrbem populus, [id eſt] vniuerſus exercitus qui erat in parte Septentrionali, & inſidiæ ad Occaſum vrbis. i. coniunxerunt ſeſe inſidiæ quinque millium cum caſtris, ne alij exiſtimarent
¶14 qua ſcilicet propius vrbem acceſſerant.

Digitized by Google

direxitque aciem contra deſertū, ignorans quòd poſt tergū laterent inſidiæ. Ioſue verò, & omnis Iſrael ceſſerunt loco, ſimulantes metum, & fugientes per ſolitudinis viam. At illi vociferantes pariter, & ſe mutuo cohortantes, perſecuti ſunt eos. Cúmque receſſiſſent à ciuitate, & ne vnus quidem in vrbe Hai, & Beth-el remanſiſſet qui non perſequeretur Iſrael (ſicut eruperant aperta oppida relinquentes,) dixit Dominus ad Ioſue, Leua clypeum qui in manu tua eſt contra vrbem Hai, quoniam tibi tradam eam. Cúmque eleuaſſet clypeum ex aduerſo ciuitatis, inſidiæ quæ latebant, ſurrexerunt confeſtim: & pergentes ad ciuitatem, ceperunt, & ſuccenderunt eam. Viri autem ciuitatis qui perſequebantur Ioſue, reſpicientes & videntes fumum vrbis ad cælum vſque conſcendere, non potuerunt vltrà huc illúcque diffugere: præſertim cum hi qui ſimulauerant fugam, & tendebant ad ſolitudinem, contra perſequentes fortiſſimè reſtitiſſent. ¶Vidénſque Ioſue & omnis Iſrael quòd capta eſſet ciuitas, & fumus vrbis aſcenderet, reuerſus percuſſit viros Hai. Siquidem & illi qui ceperant & ſuccenderant ciuitatem, egreſſi ex vrbe cōtra ſuos, medios hoſtium ferire cœperunt. Cum ergo ex vtraque parte aduerſarij cæderentur, ita vt nullus de tanta multitudine ſaluaretur, Regē quoque vrbis Hai apprehenderunt viuentem, & obtulerunt Ioſue. Igitur omnibus interfectis qui Iſraelem ad deſerta tendentem fuerant perſecuti, & in eodem loco gladio corruentibus, reuerſi filij Iſrael percuſſerunt ciuitatem. Erant autem qui in eodem die conciderant à viro vſque ad mulierem, duodecim millia hominum, omnes vrbis Hai. Ioſue verò non contraxit manum, quam in ſublime porrexerat, tenens clypeum, donec interficerentur omnes habitatores Hai. Iumenta autem & prædam ciuitatis diuiſerūt ſibi filij Iſrael, ſicut præceperat Dominus Ioſue. Qui ſuccendit vrbem, & fecit eam tumulum ſempiternum: regem quoque eius ſuſpendit in patibulo vſque ad veſperam & ſolis occaſum: præcepítque Ioſue, & depoſuerunt cadauer eius de cruce: proiecerúntque in ipſo introitu ciuitatis, congeſto ſuper eum magno aceruo lapidum, qui permanet vſque in præſentem diem. ¶Tunc ædificauit Ioſue altare Domino Deo Iſrael in monte Hebal, ſicut præceperat Moyſes famulus Domini filijs Iſrael, & ſcriptū eſt in volumine legis Moyſi, altare de lapidibus impolitis quos ferrū non tetigit: & obtulit ſuper eo holocauſtum Domino, immolauitque pacificas victimas. Et ſcripſit ſuper lapides Deuteronomiū legis Moyſi, quod ille digeſſerat corā filijs Iſrael. Omnis autē populus, & omnes maiores natu, ducéſq; ac iudices ſtabant ex vtraq; parte arcæ, in cōſpectu ſacerdotum qui portabāt arcā fœderis Domini, vt aduena ita & indigena. Media pars eorū iuxta mōtē Garizim, & media iuxta mōtē Hebal, ſicut præceperat Moyſes famulus Domini. Et primùm quidē benedixit populo Iſrael. Poſt hæc legit omnia verba benedictiōis & maledictionis, & cūcta quę ſcripta erant in legis volumine. Nihil ex his quę Moyſes iuſſerat reliquit intactū, ſed vniuerſa replicauit corā omni multitudine Iſrael, mulieribus ac paruulis & aduenis q inter eos morabātur.

præſtitutum tempus ante planitiem, ignorans quòd inſidiæ ei eſſent collocatæ poſt vrbem. Iehoſua verò & vniuerſus Iſrael [15]ſimularūt ſe cæſos' ante illos, fugerúntque per viam [16]ſolitudinis.' Et conuocati ſunt omnes populi qui erant in ciuitate, vt inſequerentur eos, inſequutique ſunt Iehoſuā, pellecti ſcilicet ex vrbe, Vt non reliquus eſſet vir, ne vnus quidē, in Hai & Beth-el, qui non egreſſus eſſet poſt Iſraelē: dimiſerúntque ciuitatem apertā, & inſequuti ſunt Iſraelē. Et ait Dominus ad Iehoſuam, [17]Extende [18]telum' quod eſt in manu tua [19]contra Hai,' quoniam in manum tuam tradā eam. & [20]extendit Iehoſua telum quod habebat in manu ſua contra vrbem, Et illico conſurgentes qui in inſidijs erant de loco ſuo, [21]prouolarunt quum extēderet' ille manum ſuam, venerúntque in vrbem, occuparunt eam, & illico incenderunt eam igne. Porrò ciues Hai retroſpectātes viderunt fumum ciuitatis in cælum vſque aſcendentem, neque facultas fuit illis fugiendi neque huc neque illuc: & populus qui fugiebat verſus ſolitudinem, cōuerſus eſt in perſequētes. ¶Iehoſua verò & omnis Iſrael animaduertentes quòd inſidiæ cepiſſent ciuitatē, & quòd fumus ciuitatis in ſublime iret, conuerſi ſunt, & percuſſerunt viros Hai. Et illi egreſſi ſunt ex vrbe obuiā illis, [22]vt eſſent [hoſtes] inter Iſraelitas,' illis illinc, iſtis verò iſthinc exiſtentibus. Et percuſſerūt eos donec nullus ex eis ſupereſſet, neque effugeret. Regē verò Hai viuū ceperunt, & adduxerūt eū ad Iehoſuā. Quúmq; iā ceſſarēt Iſraelitæ trucidare cunctos ciues Hai in planitie [23]ſolitudinis,' vbi perſequuti erāt eos, & cecidiſſent vniuerſi gladio [24]ad internecionē vſq;,' reuerſi ſunt omnes Iſraelitæ in Hai, & percuſſerūt eā quoque gladio. Cunctorū verò qui eo die ceciderūt, tam virorū quàm mulierū, fuerūt duodecim millia, [25]& illi homines omnes fuerūt ex Hai.' Iehoſua verò non reduxit manum ſuam [26]quam cum telo extenderat' donec funditus vaſtaſſet omnes habitatores Hai. Veruntamē iumēta & ſpolia ciuitatis illius diripuerunt Iſraelitæ ſibi, iuxta verbum Domini quod mādauerat Iehoſuæ. Et exuſſit Iehoſua Hai, redegitque eam in [27]aceruum perpetuum, [& in] ſolitudinem' in hunc vſque diem. Regem verò Hai [28]in arborem' ſuſpendit vſque ad tempus veſpertinū: [29]quúmque ſol occideret,' iuſſit Iehoſua vt cadauer eius deponerent de arbore, & proiicerent ipſum ad fores portæ vrbis, excitarúntque ſuper ipſum aceruum magnum lapidum, qui [manet] vſque in præſentem diem. ¶[30]Tum' extruxit Iehoſua arā Domino Deo Iſraelis in monte Ebal, [31]Sicut præceperat' Moſes ſeruus Domini filijs Iſrael, & ſicut ſcriptum eſt in libro legis Moſis, aram videlicet de lapidibus [32]integris,' ſuper quos nemo ferrū leuauit, ſacrificauerúntque ſuper eam holocauſta Domino, & ſacrificauerunt hoſtias [33]gratulatorias.' Scripſit quoq; ibi ſuper lapides [34]ſecundariam legem Moſis, [35]quam ſcripſerat' ante filios Iſrael. Et omnis Iſrael atque ſeniores eius, præfecti & iudices ſtabant vtrinque circa arcam coram ſacerdotibus Leuitici generis portātibus arcam fœderis Domini, [36]aduenæ quoque & indigenæ.' Dimidia pars illorum [ſtabat] verſus mōtem Gerizim, & dimidia pars illorum verſus mōtem Ebal, quemadmodum Moſes ſeruus Domini antea præceperat, nempe vt benedicerent populo Iſrael primum. Poſtea [37]legit' omnia verba legis, benedictiones & execrationes, iuxta omnia quæ ſcripta ſunt in libro legis. Nec fuit vllum verbum ex omnibus quæ præceperat Moſes, quod non legerit Iehoſua coram tota congregatione Iſraelis, [ſtantibus] mulieribus & paruulis atque peregrinis [38]aduenientibus' in medio eorum.

¶15 Heb. percuſſi ſunt. i. finxerunt ſe reſiſtere non poſſe.
¶16 .i. quæ ducit ad deſertū.
¶17 vl, Eleua. Erige ¶18 haſtam. lanceam. in qua ſcilicet erat ſignum.
¶19 in ſignum ſcilicet inſidijs.
¶20 erexit Ioſue haſtā [lanceam] quā &c.
¶21 cucurrerūt quū eleuaſſet
¶22 .i. intercepti fuerunt ab Iſraelitis.
¶23 Heb. in deſerto. vt ſic vertas, in planitie, id eſt in deſerto, ſiue ſolitudine.
¶24 Heb. donec conſumerentur. ſiue finirentur,
¶25 Heb. omnes homines Hai. i. erāt omnes illi habitatores Hai.
¶26 vl, quā lanceā extenderat
¶27 Heb. aceruū ſempiternum, deſolationem vſque &c. i. in aceruū, hoc eſt deſolationem perpetuā, quæ durauit vſque &c.
¶28 in ligno. i. cruci affixit.
¶29 Vide Deuteron. 21.
¶30 expugnata ſcilicet vrbe.
¶31 Vide Deuteron. 27.
¶32 .i. naturalibus, non politis, non cæſis
¶33 pacificas.
¶34 .i. decalogū qui habetur in Deuteronomio.
¶35 Alij referūt hoc ad Ioſue, alij ad Moſen. Qui ad Ioſuā, legunt ſcripſit
¶36 vl, vt indigenæ ita & peregrini.
¶37 vl, curauit legenda per ſacerdotes
¶38 incedentibus. i. qui verſabantur inter illos, & conuerſi erant ad fidem illorum.

IX. CAP. IX.

FActúmque eſt vt audirent hæc cuncti reges qui erant[1] trans' Iordané, in mõtanis & locis planis, atque in vniuerſo litore maris magni [2] è regione Libani,' népe Hithæi, Amorrhæi, Chananæi, Pherezæi, Hiuæi & Iebuſæi, Cõgregati ſunt vnà, vt pugnarét cõtra Iehoſuã & contra Iſraelem vno conſenſu. ¶Gibeonitæ verò quũ audiuiſſent quæ fecerat Iehoſua ipſi Iericho & Hai, [3] Egerũt & ipſi vafritie' quadã: abierũt enim[4] præ ſe ferentes acſi peregre miſſi veniſſent, [5] ferentes ſaccos veteres in aſinis ſuis,' vtréſq; vini veteres, laceros &[6] reſartos,' Calceaméta quoque vetera &[7] cõmaculata' in pedib' ſuis, veſtiméta deniq; habebãt[8] vetera' ſuper ſe, &[9] omnis panis, [quẽ pro viatico ſuo acceperant,] aridus erat & mucidus. Venerunt ergo ad Iehoſuã in caſtris[10] Gilgal,' dixerũtq; ad eũ, & ad viros Iſrael, Venim' ex terra admodũ remota: pãgite ergo nobiſcũ fœdus. [11] Reſpõdit quiſpiã ex Iſraelitis[12] ipſi Hiuæo,' Fortè tu habitas[13] in medio mei:' quomodo ergo fœdus tecũ feriã? Et dixerunt ad Iehoſuã, Nos ſerui tui ſumus. Quibus rurſum ait Iehoſua, Quinã eſtis vos? & vnde veniſtis? Reſpõderunt ei, Serui tui venerunt de remotis valde terris propter famã Domini Dei tui: ſiquidé famã eius audiuimus, & quæcũq; in Aegypto fecit, Sed & cuncta quæ fecit duob' regib' Amorrhæorũ, qui fuerũt vltra Iordané, [népe] Sihon regi Heſbon, & Og regi Baſan qui[14] [fuit] in Aſtaroth, vnde dixerunt nobis ſeniores noſtri, & omnes inhabitatores terræ noſtræ in hanc ſentẽtiã, Tollite in manu veſtra viaticũ ad iter, & ite illis obuiã, diciteq; illis, Serui veſtri ſumus, pangite ergo nobiſcũ fœdus. [15] Hic panis noſter quo aluimus noſipſos interim dũ abſumus à domib' noſtris, calid' fuit' eo die quo egrediebamur vt proficiſceremur ad vos, [16] & ecce nũc' arid' eſt & mucidus. Iſti quoq; vtres vini quos nouos impleuimus, ecce[17] rupti ſunt:' ſed & veſtiméta hæc noſtra atq; calceaméta noſtra' vetuſtate detrita ſunt[18] ob iter eã longũ & immẽſum.' Et[19] acceperũt viri illi [Iſraelitæ] de viatico illorũ[20] incõſulto Domino.' Fecit itaq; Iehoſua cum eis pacẽ, & ferijt cum eis fœdus, [21] vt ſeruaret eos viuos,' & principes cœtus iurauerũt eis. ¶Exactis tribus diebus poſteaquã fœdus icerant, audierunt illos eſſe vicinos ſuos, habitaréq; in medio ipſorũ. Et profecti filij Iſrael, peruenerunt tertio die ad ciuitates illorũ, (erãt autem ciuitates eorũ, Gibeon, Kephira, Beeroth & Kiriath-iearim,) Nec percuſſerũt eõs filij Iſrael, eo quòd eis principes cœtus per Dominũ Deum Iſraelis iuraſſent. [22] & murmurabat' totus cœtus contra principes. Dixerũt verò cuncti principes ad vniuerſum cœtũ, Nos iurauimus illis per Dominũ Deum Iſraelis, idcirco non poſſumus [23] in eos irruere.' Hoc verò faciemus eis, ſeruabimus eos viuos, ne veniat ſuper nos[24] indignatio' propter iuramentũ quod iurauimus eis. [25] Dixerũntque rurſus ad eos' principes, Viuãt, [26] &[?] ſint calones & lixæ' pro toto cœtu, quemadmodũ loquuti ſunt[27] eis' principes. Et vocatis eis Iehoſua, loquut' eſt ad eos in hãc ſẽtẽtiã, Quare impoſuiſtis nobis hiſce verbis, Valde remoti habitamus à vobis: quũ tamé in medio noſtri habitetis? Execrati igitur eritis vos, nec excindetur è vobis ſeruus & qui ligna cædant, & aquã hauriant domui Dei. Qui reſpondentes Iehoſuæ, dixerunt, Quoniam

CAP. IX.

QVibus auditis, cuncti reges trans Iordanem qui verſabantur in montanis & campeſtribus, in maritimis ac litore Magni maris, hi quoque qui habitabant iuxta Libanũ, Hethæus & Amorrhæus, Chananæus, Pherezæus, & Heuæus, & Iebuſæus Congregati ſunt pariter, vt pugnarent cõtra Ioſue & Iſrael vno animo, eadémque ſententia. ¶At hi qui habitabant in Gabaon, audientes cuncta quæ fecerat Ioſue, Iericho & Hai: Et callidè cogitantes tulerunt ſibi cibaria, ſaccos veteres aſinis imponentes, & vtres vinarios ſciſſos atque conſutos, Calceamentáque perantiqua quæ ad indiciũ vetuſtatis pittacijs conſuta erant, induti veteribus veſtimentis: panes quoque, quos portabant ob viaticum, duri erãt, & in fruſta comminuti. Perrexerúntque ad Ioſue qui tunc morabatur in caſtris Galgalæ, & dixerunt ei, atque ſimul omni Iſraeli, De terra longinqua venimus, pacem vobiſcũ facere cupientes. Reſponderúntque viri Iſrael ad eos, atque dixerunt, Ne fortè in Terra quæ nobis ſorte debetur, habitetis, & non poſſimus fœdus inire vobiſcum. At illi ad Ioſue, Serui, inquiunt, tui ſumus. Quibus Ioſue ait, Quinã eſtis vos? aut vnde veniſtis? Reſponderunt, De Terra longinqua valde, venerunt ſerui tui in nomine Domini Dei tui: audiuimus enim famam potẽtiæ eius. Cuncta quæ fecit in Aegypto, [& duobus regibus Amorrhæorum qui fuerunt trans Iordané, Sehon regi Heſebon, & Og regi Baſan, qui erant in Aſtaroth: dixerúntque nobis ſeniores, & omnes habitatores Terræ noſtræ, Tollite in manibus* cibaria ob lõgiſſimã viam, & occurrite eis, & dicite, Serui veſtri ſumus, fœdus inite nobiſcũ. En panes, quando egreſſi ſumus de domibus noſtris vt veniremus ad vos, calidos ſumpſimus: nunc ſicci facti ſunt, & vetuſtate nimis cõminuti. Vtres vini nouos impleuimus, nũc rupti ſunt & ſoluti. veſtes & calceamẽta quibus induimur, & quæ habemus in pedibus, ob longitudinem longioris viæ trita ſunt, & penè conſumpta. Suſceperunt igitur de cibarijs eorum, & os Domini non interrogauerunt. ¶Fecítque Ioſue cũ eis pacẽ, & inito fœdere pollicitus eſt vt non occiderẽtur: principes quoque multitudinis iurauerunt eis. ¶Poſt dies autẽ tres initi fœderis, audierunt quòd in vicino habitarẽt, & inter eos futuri eſſent. Mouerúntque caſtra filij Iſrael, & venerunt in ciuitates eorũ die tertio, quarũ hæc vocabula ſunt, Gabaon & Caphira & Beroth & Cariath-iarim. Et non percuſſerunt eos, eo quòd iuraſſent eis principes multitudinis in nomine Domini Dei Iſrael. Murmurauit itaq; omne vulgus contra principes[*] Iſrael.' Qui reſponderunt eis, Iurauimus eis in nomine Domini Dei Iſrael, & idcirco non poſſumus eos contingere. Sed hoc faciemus eis, Reſeruentur quidem vt viuant, ne contra nos ira Domini concitetur, ſi peierauerimus*: Sed ſic viuãt, vt in vſus vniuerſæ multitudinis ligna cædant, aquáſque comportent. Quibus hæc loquẽtibus, vocauit Gabaonitas Ioſue, & dixit eis, Cur nos decipere fraude voluiſtis vt diceretis, Procul valde habitamus à vobis, cum in medio noſtri ſitis? Itaq; ſub maledictione eritis, & non deficiet de ſtirpe veſtra ligna cædens, aquáſque comportans in domum Dei mei. Qui reſponderunt, Nunciatum eſt nobis ſerui

¶1 ſiue, vltra. reſpectu campeſtrium Moab. ¶2 .i. in toto illo tractu qui adiacet mari mediterraneo, & reſpicit Libanon, qui ſcilicet eſt in parte Septentrionali. ¶3 .i. Aſtu & ipſi vſi ſunt vt & Ioſue fuerat vſus aſtu in expugnatiõe Hai. ¶4 Heb. oſtendentes ſe legatos eſſe .i. finxerunt ſe eſſe legatos. ¶5 .i. ſtrauerant aſinos ſuos ſaccis putridis. ¶6 colligatos. propter rupturas ſcilicet. ¶7 reſarta .i. quæ varia fruſta corij aſſuta habebant, Gallicè, rabobinez. ¶8 vl, putrida ¶9 Heb. panis viaticum eorũ, ¶10 [in] Galgal. .i. quæ erant in Galgalis. ¶11 Heb. Et reſpondit vir Iſrael. Singulare pro plurali. ¶12 .i. Gabaonitis qui erant Hiuæi. ¶13 .i. in hac terra quã Dominus mihi poſſidendam dedit. ¶14 Subaudiendum potius [regnabant.] ¶15 Heb. Iſte [eſt] panis noſter, calidum pro viatico, accepimus è domibus noſtris &c. i. ex eo adhuc calẽte viaticum adornauimus. ¶16 vl, nunc autem ſane ¶17 ſub. præ vetuſtate. ¶18 Heb. præ longinquitate viæ admodum. ¶19 .i. comederunt de viatico eorum in ſignum fœderis initi ¶20 Heb. & os Domini non interrogauerunt. ¶21 Heb. ad viuificandũ eos, ¶22 vl, murmurauit itaque ¶23 vl, contingere. ¶24 ſub. Domini. ¶25 vl, Et addiderunt illis ¶26 vl, dummodo ſint cæſores lignorum & hauſtores aquarum ¶27 de illis

Digitized by Google

...tuis quòd promiſiſſet Dominus Deus tuus Moyſi ſeruo ſuo vt traderet vobis omnem Terram, & diſperderet cunctos habitatores eius: timuimus igitur valde, & prouidimus animabus noſtris, veſtro terrore compulſi: & hoc cõſilium iniuimus. Nunc autem in manu tua ſumus: quod tibi bonum & rectum videtur, fac nobis. Fecit ergo Ioſue vt dixerat, & liberauit eos de manu filiorum Iſrael, vt non occiderentur. Decreuítque in illo die eos eſſe in miniſterio cuncti populi & altaris Domini, cædentes ligna, & aquas comportantes, vſque in præſens tempus, in loco quem Dominus elegiſſet.

CAP. X.

Qvæ cum audiſſet Adoni-ſedec rex Ieruſalē, quòd ſcilicet cepiſſet Ioſue Hai, & ſubuertiſſet eam (ſicut enim fecerat Iericho & regi eius, ſic fecit Hai, & regi illius) & quòd transfugiſſent Gabaonitæ ad Iſrael, & eſſent fœderati eorum, Timuit valde: vrbs enim magna erat Gabaon, & vna ciuitatum regalium, & maior oppido Hai, omnéſque bellatores eius fortiſſimi. Miſit ergo Adoni-ſedec rex Ieruſalem ad Oham regem Hebron, & ad Pharam regem Ierimoth, ad Iaphia quoque regem Lachis, & ad Dabir regem Eglon, dicens, Ad me aſcēdite, & ferte præſidium, vt expugnemus Gabaon, quare transfugerit ad Ioſue, & ad filios Iſrael. Cõgregati igitur aſcenderunt quinque reges Amorrhæorum: rex Ieruſalem, rex Hebron, rex Ierimoth, rex Lachis, rex Eglon, ſimul cum exercitibus ſuis, & caſtrametati ſunt circa Gabaon, oppugnantes eã. Miſerunt autem Gabaon vrbis obſeſſæ ad Ioſue, qui tunc morabatur in caſtris apud Galgalam, & dixerunt ei, Ne retrahas manus tuas ab auxilio ſeruorum tuorum: aſcende citò & libera nos, fērque præſidium: conuenerunt enim aduerſum nos omnes reges Amorrhæorum qui habitant in montanis. ¶ Aſcendítque Ioſue de Galgalis, & omnis exercitus bellatorum cum eo ⁵viri⁵ fortiſſimi. Dixitque Dominus ad Ioſue, Ne timeas eos: in manus enim tuas tradidi illos: nullus ⁶enim⁶ ex eis tibi reſiſtere poterit. Irruit itaque Ioſue ſuper eos repente, tota nocte aſcendens de Galgalis. Et conturbauit eos Dominus à facie Iſrael: contriuitque plaga magna in Gabaon, ac perſecutus eſt eos per viam aſcenſus Beth-horon, & percuſſit vſque Azeca et Maceda. Cúmque fugerent filios Iſrael, & eſſent in deſcenſu Beth-horon, Dominus miſit ſuper eos lapides magnos de cælo vſque ad Azeca: et mortui ſunt multo plures lapidibus grandinis, quàm quos gladio percuſſerant filij Iſrael. Tunc locutus eſt Ioſue Domino in die qua tradidit Amorrhæum in conſpectu filiorum Iſrael, dixítque coram eis, ¶ Sol contra Gabaon ne mouearis, & luna contra Vallem-Aialon. Steterúntque ſol & luna, donec vlciſceretur ſe gēs de inimicis ſuis. Nónne ſcriptū eſt hoc in libro iuſtorum? Stetit itaque in medio cæli, & nõ feſtinauit occũbere ſpatio vnius diei. Non fuit antea &

certiſſime indicatū eſt ſeruis tuis quòd præcepiſſet Dominus Deus tuus Moſi ſeruo ſuo, quòd daturus eſſet vobis vniuerſam hanc terrā, & quòd exciſurus eſſet cunctos habitatores terræ ante vos: ob hoc timuimus vehementer animabus noſtris à vobis, & fecimus rem iſtam, ¹⁸En ſumus' in manu tua, quod tibi videtur bonum & rectū nobis facere, hoc facito. Et fecit eis ſic, liberauitque eos è manu filiorū Iſrael vt non occiderent eos. Et cõſtituit eos Iehoſua eodem die vt eſſent lignatores & aquatores in cœtu, & pro ara Domini in hunc vſque diē, in loco quē ¹⁹elegerit.

CAP. X.

Qvū verò Adoni-zedex rex Hieroſolymorū audiſſet quòd Iehoſua ¹obtinuiſſet¹ Hai, & eā vaſtaſſet (²& vt feciſſet Iericho & regi ei⁹, ita quoq; Hai & regi eius feciſſet,)² quódque pacē iniſſent ciues Gibeon cū Iſraelitis, & eſſent inter eos, Timuerūt valde, quoniā Gibeon vrbs fuit magna, ſicut vna ex regalibus vrbibus, ³maior³ Hai, & ciues eius omnes viri erāt fortiſſimi. Miſit ergo Adoni-zedex rex Hieroſolymorū ad Hoham regē Hebron, & ad Piream regē Iarmuth, & ad Iaphiam regē Lachis, & ad Debir regē Eglon, huiuſmodi mandatis, Aſcendite ad me, & auxilio mihi ſitis, vt percutiamus Gibeon, quoniā pacem inierūt cū Iehoſua & cū filijs Iſrael. Congregati igitur aſcenderūt quinque reges Amorrhæorū, rex Hieroſolymorū, rex Hebrō, rex Iarmuth, rex Lachis, rex Eglon, iſti cū vniuerſis caſtris ſuis caſtrametati ſunt cõtra Gibeon vt oppugnarēt eā. Miſerūt ergo ciues Gibeon ad Iehoſuā in caſtra quæ erāt in Gilgal, hiſce mandatis, Ne retrahas manū tuā à ſeruis tuis, aſcēde illico ad nos, & ſerua nos, opēmq; fer nobis, quoniā cõgregati ſunt cõtra nos omnes reges Amorrhæorū qui habitāt in montibus. ¶ Et aſcēdit Iehoſua ex Gilgal, ipſe & totus populus qui bello aptus erat cū eo, & cūcti viri fortes. Et ait Dominus ad Iehoſuā, Ne timeas ab eis, quoniā tradidi eos in manū tuā, nec ſtabit quiſpiā ex eis corā te. ⁴Venit autē Iehoſua ſubito ad illos (⁵nā aſcēderat tota nocte ex Gilgal.) Et ⁵conturbauit⁵ eos Dominus ⁶ante Iſraelitas,⁶ percuſſitque eos cæde magna ⁷in Gibeon,⁷ & inſequutus eſt eos per viam ⁸aſcenſus⁸ Bethoron, percuſſitq; eos vſq; in Aſexa & Maxeda. Quūq; fugerēt ⁹ante Iſraelitas,⁹ & eſſēt in deſcēſu Bethoron, deiecit Dominus ſuper eos lapides grādes de cælo, vſq; in Aſexa: mortuiq; ſunt multo plures eorū qui ¹⁰lapidib⁹ grādinis¹⁰ interierāt, quàm fuerint illorū quos interfecerant filij Iſrael gladio. ¶ ¹¹Tū loquutus eſt Iehoſua ad Dominum ¹¹eo ſcilicet die quo Dominus ¹²tradidit Amorrhæū ante Iſraelitas,¹² ¹³& ait¹³ præſentibus Iſraelitis, Sol ſiſte gradum ¹⁴in Gibeon,¹⁴ & luna in valle ¹⁵Aialon. ¹⁶Conſtitit itaque ſol, & luna ſtetit, donec ſe ¹⁷gens¹⁷ de hoſtibus ſuis vlciſceretur. an non ¹⁸hoc in libro ¹⁹iuſti¹⁹ ſcriptum ēſt? ²⁰Conſtitit itaque ſol ²¹in medio cæli,²¹ nec feſtinauit ad occaſum ferè integro die. Nec fuit talis dies ante

¶17 Heb. Nunc ergo ecce ſum⁹
¶19 ſub. Dominus.

X.

¶1 expugnaſſet.
¶2 Heb. quemadmodum enim fecerat Iericho & regi eius, ſic fecit Hai & regi eius. Hęc per parētheſin legenda ſunt.
¶3 Heb. & quoniam maior erat
¶4 vt, Aggreſſus eſt autem eos Ioſue repente:
¶5 vt, fregit
¶6 .i. aggrediētib⁹ Iſraelitis.
¶7 .i. iuxta Gabaon.
¶8 qua aſcenditur
¶9 vt, perſequente Iſraele,
¶10 .i. grandine quæ erat inſtar lapidum.
¶11 Chaldæus paraph. Tunc laudauit Dominum. vt, gratias egit Domino
¶12 .i. effecit vt Amorrhæi venirēt in poteſtatem filiorum Iſrael.
¶13 dixerat autem .i. fuderat hanc orationē præſentib⁹ Iſraelitis, Sol &c. q.d. permitte vt ſol & luna nō deſerāt nos luce ſua, donec deuicerimus hoſtes noſtros.
¶14 .i. in agro Gabaonitarū. Hoc dixit in meridie.
¶15 Aialon erat in tribu Dan: Gabaon autem in tribu Beniamin. Hoc dixit aduentante nocte.
¶16 Quidam Hebræorum dicunt hic eſſe initium cantici.
... Iſraelitica. ¶18 .i. canticum illud. ¶19 Iaſar .i. rectitudinis, ſiue æquitatis. Quidam dicunt canticum illud ... non memoratum, ſed in libro Iaſar, qui quidē periit in captiuitate. Alij verò dicunt initiū cantici eſſe, Et ſtetit ... Chaldæus paraph. dicit librum rectitudinis, eſſe librum legis ... quæ ſunt in lege, recta fuit. Doctus inter ... dicit eſſe Exod. 14. b, hoc canticum, vbi ſic legitur, Faciā mirabilia quædam quæ creata nō ſunt in vniuerſa ... Ait enim illud prædicere iſtud miraculum. ¶20 Stetit ergo ¶21 .i. in linea illa Septentrionali, in medio ... Orientis & Occidentis .i. in Meridie. Quidam inter Hebræos exiſtimant ſolem & lunam reuera non ſtetiſſe, ... quòd viſi fuerint ſtetiſſe, ob breuitatem ſcilicet temporis quo Iſraelitæ deuicerunt hoſtes ſuos, quod quidem e... negotium multorū dierū. q.d. Da Domine vt hoc tam breui interuallo vlciſcamur de hoſtibus noſtris, quāto ſol ... ſtabit ſupra Gabaon, & luna hac nocte ſupra Aialon. Doctior inter eos ait hoc nō debere referri ad breuitatem, ſed reuera ſolem conſtitiſſe. Et idem per diem perfectum, ſiue integrum, intelligit diem longiſſimam, quanta ... eſt in ſolſtitio æſtiuali.

Digitized by Google

¶22 vl, in qua exaudiret
¶23 petẽtis ſcilicet curſũ naturę immutari
¶24 pugnabat
¶25 vl, fuerat. Hic verſus dicitur per anticipationem, & repetitur in fine capitis, nempe negotio cõfecto. Rectiſſime ſic vertetur, Itaque reditum adornabat Ioſue.
¶26 Fugerant
¶27 non mouit quiſquam linguam ſuam .i. nemo, vel verbo auſus eſt lædere Iſraelitas.

¶28 Heb. virorum bellatorũ, .i. militum.
¶29 poſuerunt pedes ſuos ſup colla eorum.
¶30 eſtote fortes & robuſti .i. nolite eſſe animo fracto.
¶31 vl, pugnaturi eſtis.
¶32 vl, patibulis, ¶33 quo ſcilicet iuſſit interfici reges.
¶34 Heb. cum eis: & omnem animam quæ erat in ea .i. interfecit regem vnà cum propugnatoribus eius, & omnes homines qui erant in vrbe.

¶35 .i. propugnatores eius.

¶36 .i. ei ſubditas.
¶37 deleuit

illum nec poſt illũ,[22] vt exaudiret Dominus[23] vo-
cem hominis: quoniã Dominus[24] pugnauit pro
Iſraele. ¶Reuerſúſque [25] eſt Iehoſua & omnis
Iſrael cũ eo ad caſtra in Gilgal.[26] Fugerunt au-
tem quinque reges iſti, & abſconditi delituerũt
in quadã ſpelũca in Maxeda. Et nũtiatũ eſt Ieho
ſuæ hiſce verbis, Inuẽti ſunt quinque reges ab-
ſcõditi in ſpelũca in Maxeda. Et ait Iehoſua, Vol
uite lapides grandes ad os ſpelũcæ, & conſtituite
viros circa eam qui eos cuſtodiant, vos verò ne
conſiſtatis, ſed inſequimini hoſtes veſtros, & cæ-
dite extremum agmen, neque permittatis vt in-
grediantur ciuitates ſuas, quia tradidit eos Do-
minus Deus veſter in manum veſtram. Et factũ
eſt, quũ ceſſaſſet Iehoſua atque filij Iſrael à cæ-
dendo illos valde ingenti cæde ad internecionẽ
vſque, vt reliqui qui ex illis ſupererant, ingre-
derentur in vrbes munitas. Et reuerſus eſt vni-
uerſus populus ſaluus in caſtra ad Iehoſuam in
Maxeda,[27] vt nemo vel mutierit lingua ſua cõ-
tra filios Iſrael. Dixit autẽ Iehoſua, Aperite os
ſpeluncæ, & educite ad me ex ſpelunca quinque
iſtos reges. Et fecerunt ſic, eduxerũtque ad eum
ex ſpelunca quinque iſtos reges, nempe regem
Ieroſolymorũ, regẽ Hebron, regẽ Iarmuth, re-
gem Lachis, & regẽ Eglon. Quũmque educerent
reges iſtos ad Iehoſuã, vocauit Iehoſua cunctos
viros Iſrael, dixitque ad principes[28] qui præerãt
bello, quique cũ eo profecti erant, Huc adeſte, &
ponite pedes veſtros ſuper colla regũ iſtorũ. Illi
ergo accedẽtes [29] ſtiterunt pedibus ſuis in cer-
uicibus regũ iſtorum. Et ait ad eos Iehoſua, Ne
metuatis, neque paueatis,[30] quin viriliter & for-
titer agatis: quoniam ſic faciet Dominus cũctis
inimicis veſtris contra quos[31] pugnatis. Poſt hæc
trucidauit eos Iehoſua, & interfectos ſuſpendit
in quinque [32] arborib9, & manſerunt ſuſpenſi in
arboribus vſque ad veſperã. Quũ tẽpus appeteret
vt ſol occideret, iuſſit Iehoſua vt depoſitos de ar
borib9 proijcerẽt eos in ſpeluncã in qua delitue-
rãt, & poſuerũt lapides grãdes ad os ſpelũcæ, qui
[manent] in hũc vſq; diẽ. ¶Et Maxeda cepit Ie-
hoſua[33] eodẽ die, & percuſſit eã gladio, regẽmq;
ei9 interfecit,[34] cũ omni eo quod in ea viuebat:
nihil fecit reliquũ, ſed fecit regi Maxeda queãd-
modum fecerat regi Iericho. ¶Tranſiuit deinde
Iehoſua & cũctus Iſrael cũ eo à Maxeda in Lib-
na, pugnauitque cõtra Libna. Et Dominus tradi-
dit eã & regẽ eius in manũ Iſraelis, quã percuſſit
gladio, ſimúlq; quidquid ĩ ea vitã habebat: nihil
fecit in ea reliquũ, ſed fecit regi eius quemadmo
dũ regi Iericho fecerat. ¶Tranſijt deinde Ieho-
ſua & omnis Iſrael cũ eo à Libna in Lachis, ca-
ſtráque fixit cõtra eã, & oppugnauit eam. Et tra
didit Dominus Lachis in manũ Iſraelis, qui ca-
piẽs eã poſtero die, percuſſit[35] eam gladio, & quic
quid viuũ in ea erat, quemadmodum fecerat in
Libna. ¶Tunc aſcẽdit Horam rex Geſer vt ſup-
petias ferret ipſi Lachis, quẽ percuſſit Iehoſua &
populũ eius, ita vt nemo ex eis reliqu9 eſſet. ¶De
Lachis trãſiuit Iehoſua & omnis Iſrael cũ eo ad
Eglon, poſitiſque caſtris cõtra eã, oppugnarunt
eã. Et expugnata ea eodẽ die, percuſſerũt eã gla-
dio, atque omne illud quod in ea vitam habebat
interemit eodẽ die, quemadmodũ fecerat in La-
chis. ¶Aſcendẽs autẽ Iehoſua & omnis Iſrael cũ
eo de Eglon in Hebron, oppugnarũt eã, captám-
que percuſſerũt gladio, regẽ ſcilicet ei9, & cũctas
ciuitates[36] eius, quidquid denique in ea viuebat,
nec fecit quidquã reliquum, ſed fecit ei iuxta o-
mnia quæ fecerat Eglon. Et[37] proruit eã, & quid-
quid fuit in ea viuũ. ¶Et reuerſus Iehoſua atque
omnis Iſrael cum eo in Debir, oppugnauit eam.

poſtea tam longa dies, obediente Domino voci
hominis, & pugnante pro Iſrael. ¶Reuerſúſque
eſt Ioſue cum omni Iſrael in caſtra Galgalæ. Fu-
gerant enim quinque reges, & ſe abſconderãt in
ſpelunca vrbis Maceda. Nunciatúmque eſt Ioſue
quòd inuenti eſſent quinq; reges latentes in ſpe
lunca "vrbis" Maceda. Qui præcepit ſocijs, & ait,
Voluite ſaxa ingentia ad os ſpeluncæ, & ponite
viros induſtrios qui clauſos cuſtodiant: Vos au-
tem nolite ſtare, ſed perſequimini hoſtes, & ex-
tremos quoſque fugientium cædite: nec dimit-
tatis eos vrbium ſuarum intrare præſidia, quos
tradidit Dominus Deus in manus veſtras. Cæſis
ergo aduerſarijs plaga magna, & vſq; ad inter-
necionẽ penè cõſumptis, hi qui Iſrael effugere
potuerũt, ingreſſi ſunt ciuitates munitas. Reuer-
ſúſque eſt omnis exercitus ad Ioſue in Maceda,
vbi tũc erãt caſtra, ſani & integro numero: nul-
lúſq; cõtra filios Iſrael mutire auſus eſt. ¶Præ-
cepitque Ioſue, dicens, Aperite os ſpeluncæ, &
producite ad me quinq; reges qui in ea latitãt.
Feceruntque miniſtri vt ſibi fuerat imperatum:
&"adduxerunt" ad eum quinque reges de ſpelũ-
ca, regem Ieruſalem, regem Hebron, regem Ie-
rimoth, regem Lachis, regẽ Eglon. Cúmque "ad-
ducti" eſſent ad eum, vocauit omnes viros Iſrael,
& ait ad principes exercitus qui ſecum erãt, Ite,
& ponite pedes ſuper colla regum iſtorum. Qui
cum perrexiſſent, & ſubiectorum colla pedibus
calcarent, Rurſum ait ad eos, Nolite timere, nec
paueatis, confortamini & eſtote robuſti: ſic enim
faciet Dominus cũctis hoſtibus veſtris aduerſum
quos "dimicabitis." Percuſſitq; Ioſue, & interfecit
eos, atq; ſuſpẽdit ſuper quinq; ſtipites, fuerũtq;
ſuſpenſi vſque ad veſperum. Cũmque occumbe-
ret ſol, præcepit ſocijs vt deponerent eos de pa-
tibulis. Qui depoſitos proiecerunt in ſpeluncam
in qua latuerant, & poſuerunt ſuper os eius ſa-
xa ingentia, quæ permanent vſque in præſen
¶Eodẽ die Macedam quoque cepit Ioſue, & per-
cuſſit in ore gladij, regẽmque illius interfecit
& omnes habitatores eius: nõ dimiſit in ea ſal
paruas reliquias: fecitque regi Maceda ſicut fe
cerat regi Iericho. ¶Trãſiuit autem cum om
Iſrael de Maceda in Lebna, & pugnabat con
eam. Quam tradidit Dominus cum rege ſuo
manus Iſrael: percuſſerũtque vrbẽ in ore gla
dij, & omnes habitatores eius. Non dimiſerunt
in ea vllas reliquias. Fecerũtque regi Lebna ſi
cut fecerant regi Iericho. ¶De Lebna trãſiuit
Lachis cum omni Iſrael: & exercitu per gyrum
diſpoſito oppugnabat eam. Tradidítque Do
nus Lachis in manus "filiorum" Iſrael, & cep
eam die altero, atque percuſſit in ore gladij,
mnémque animam quæ fuerat in ea, ſicut fe
rat Lebna. ¶Eo tempore aſcendit Horam rex
zer, vt auxiliaretur Lachis: quem percuſſit I
ſue cum omni populo eius vſque ad interneci
nem. ¶Trãſiuitque de Lachis in Eglon, & cir
dedit atque expugnauit eam in eadem die: p
cuſſitque in ore gladij omnes animas quæ er
in ea iuxta omnia quæ fecerat Lachis. ¶Aſce
dit quoque cum omni Iſrael de Eglon in H
bron, & pugnauit contra eam: cepitque, & p
cuſſit in ore gladij, regem quoque eius, & om
oppida regionis illius, vniuerſaſque animas q
in ea fuerant cõmoratæ: non reliquit in ea vl
reliquias: ſicut fecerat Eglon, ſic fecit & Hebro
cuncta quæ in ea reperit, conſumens gladio
¶Inde reuerſus in Dabir, cepit eam, atque v
ſtauit: regem quoque eius atque omnia per c
Quámque eam cepiſſet, & regem eius, atque cunc

Digitized by Google

cuncti oppida percuſſit in ore gladij: non dimiſit in ea vllas reliquias: ſicut fecerat Hebron & Lebna & regibus earum, ſic fecit Dabir & regi illius. Percuſſit itaque Ioſue omnem Terram montanam & Meridianam, atque campeſtrem, & Aſedoth cum regibus ſuis: non dimiſit in ea vllas reliquias, ſed omne quod ſpirare poterat interfecit, ſicut præceperat ei Dominus Deus Iſrael à Cades-barne vſque Gazam. Omnem Terram-Goſen vſque Gabaon, vniuerſóſque reges & regiones eorum vno impetu cepit atq; vaſtauit: Dominus enim Deus Iſrael pugnauit pro eo. Reuerſúſque eſt cum omni Iſrael ad locum caſtrorum in Galgala.

C A P. X I.

Qvæ cum audiſſet Iabin rex Aſor, miſit ad Iobab regem Madon, & ad regẽ Semeron, atque ad regẽ Achſaph: ad reges quoque Aquilonis, qui habitabant in montanis & in [illegible] contra Meridiem Ceneroth, in campeſtribus quoque & regionibus Dor iuxta mare: [illegible]æum quoque ab Oriente & Occidente, & [illegible]æum atque Hethæum ac Pherezæum & [illegible]ſæum in montanis: Heuæum quoque qui habitabat ad radices Hermon in Terra-Maſpha. Egreſſique ſunt omnes cum turmis ſuis, populus [illegible] nimis ſicut arena quæ eſt in litore maris, [illegible] quoque & currus immenſæ multitudinis. [illegible]erúntque omnes reges iſti in vnum [illegible]-merom, vt pugnarent contra Iſrael. [illegible] Dominus ad Ioſue, Ne timeas eos: cras [illegible] eadem hora ego tradam omnes iſtos [illegible] in conſpectu Iſrael: equos eorum [illegible], & currus igne combures. ¶Venitq; [illegible] omnis exercitus ‘eius’ cum eo aduerſus [illegible] Aquas-merom ſubitò, & irruerunt ſuper [illegible]. Tradidítque illos Domin⁹ in manus Iſrael: [illegible] percuſſerunt eos, & perſecuti ſunt vſque ad [illegible] magnam & Aquas-maſerephoth, cam[illegible] Maſphe, qui eſt ad Orientalẽ illius par[illegible] percuſſit omnes, vt nullas dimitteret [illegible] reliquias: fecítque ſicut præceperat ei Do[illegible], equos eorum ſubneruauit, currúſque cõ[illegible] igni. Reuerſúſque ſtatim cepit Aſor: & re[illegible] eius percuſſit gladio. Aſor enim antiqui[illegible] inter omnia regna hæc, principatum tene[illegible]. Percuſſitque omnes animas quæ ibidẽ mo[illegible]: non dimiſit in ea vllas reliquias, ſed vſque ad internecionẽ vniuerſa vaſtauit, ipſamque vrbẽ ‘peremit’ incendio. Et omnes per circui[illegible] [illegible], reges quoque eorũ cepit, percuſſit [illegible] deleuit, ſicut præceperat ei Moyſes famu[illegible] Domini. Abſque vrbib⁹ quæ erant in collibus & in tumulis ſitæ, cæteras ſuccẽdit Iſrael, vnam [illegible] Aſor muniſſimã flamma conſumpſit. Omnémque prædã iſtarũ vrbium ac iumẽta diui[illegible] ſibi filij Iſrael, cũctis hominibus interfe[illegible], ſicut præceperat Domin⁹ Moyſi ſeruo ſuo, [illegible] præcepit Moyſes Ioſue, & ille vniuerſa cõple[illegible]: non præterijt de vniuerſis mãdatis, nec vnũ [illegible] verbum quod iuſſerat Dominus Moyſi. ¶Cepit itaque Ioſue omnẽ Terram, montanam & Meridianam: Terrámque Goſen, & planiciem, & Occidentalem plagam, montémque Iſrael, & cãpeſtria eius: & partẽ montis, quæ aſcendit Seir

oppida eius, percuſſerunt eos gladio, & internecioni dedit quidquid in ea viuũ fuit: nihil fecit reliquũ: quemadmodũ fecerat Hebron, ſic faciebat & Debir, & regi eius: & quemadmodũ fecerat Libna & regi eius. [18]Et percuſſit’ Iehoſua vniuerſam regionem mõtanam, & Meridianam, [19]& valles fluuiales,’ & cunctos reges eorum: nihil fecit ex eis reliquum, quidquid ſpirauit dedit internecioni, quemadmodũ præceperat Dominus Deus Iſraelis. Percuſſit autẽ eos Iehoſua à Kades-barnea vſque ad Azam, & vniuerſam terram [40]Goſen’ vſque Gibeon. Cunctos hos reges & terram eorum cepit Iehoſua [41]‘ſemel:’ quoniam Dominus Deus Iſraelis pugnauit pro Iſraele. Et reuerſus eſt Iehoſua atque omnis Iſrael in caſtra quæ erant [42]in Gilgal.’

C A P. X I.

Qvum [hæc] audiſſet Iabin rex Hazor, miſit ad Iobab regem Madon, & ad regem Simron, & ad regem Achſaph, ſed & ad reges qui erant ad Aquilonem in montanis & loco campeſtri contra Meridiem [1]Cineroth,’ & in locis [2]planis,’ atque in [3]regionibus’ Dor ab Occidente, [Et ad] Chananæum qui erat ab Oriẽte & Occidente, & ad Amorrhæum, Hithæum, Pherizæum & Iebuſæum in montanis, & ad Hiuæum qui erat ſub Hermon in terra Mizpa. Illi egreſſi ſunt atque vniuerſa caſtra cũ eis, populus multus nimis, vt arena quæ eſt in litore maris, [4]equites’ & currus valde multi. Iſti reges omnes congregati ſunt, & veniẽtes iunxerunt caſtra apud aquas Merom, vt congrederentur cũ Iſraelitis. ¶Et ait Dominus ad Iehoſuã, Ne metuas ab illis, quoniam cras [5]‘iuxta hoc tempus’ ego tradã eos omnes ſaucios coram Iſraele, equis eorum [6]neruos’ incides, & currus eorum igni cõbures. ¶Venit itaque Iehoſua & cunctus populus bello aptus cũ eo, aduerſum illos iuxta aquas Merom, repente irruentes in eos. Et tradidit eos Dominus in manũ Iſraelis, percuſſerúntque eos, & inſequuti ſunt eos vſque Zidonẽ [7]maiorẽ,’ & vſq; ad [8]calefactiones aquarũ,’ & vſque ad vallẽ Mizpa, quæ eſt ad Orientem, percutientes eos, [9]ita vt neminem ex eis reliquum facerent.’ Fecítque eis Iehoſua quemadmodũ præceperat ei Dominus, equis eorum [10]neruos’ incidit, & currus eorum igne combuſſit. Et reuerſus Iehoſua eodem tempore cepit Hazor, & regẽ eius ferijt. Etenim Hazor [11]ante fuerat’ caput omnium iſtorum regnorum. Percuſſerunt inſuper gladio [12]quidquid in ipſa vitã habebat, [cuncta] vaſtantes: [13]nihil reliquum facientes quod ſpirabat,’ Hazor quoque ipſam igne ſuccẽdit. Omnes quoq; ciuitates regum iſtorum, & vniuerſos reges eorũ cepit Iehoſua, & percuſſit eos gladio, & internecioni dedit eos, quemadmodum præceperat Moſes ſeruus Domini. Veruntamen omnes vrbes quæ ſtabant [14]in tumulis ſuis’ non combuſſit Iſrael, præter Hazor ſolam quã incendit Iehoſua. Et vniuerſa ſpolia ciuitatũ iſtarũ atque iumenta diripuerunt ſibi filij Iſrael: omnes tamen homines percuſſerũt gladio, donec excinderẽt eos, nec quidquam quod ſpirabat reliquũ fecerunt. Quemadmodum Dominus præceperat Moſi ſeruo ſuo, ſic Moſes præceperat Iehoſuæ, & Iehoſua ſic fecit, [15]ita vt non dempſerit quidquã ex omnibus quæ præceperat Dominus Moſi. ¶Occupauit itaq; Iehoſua vniuerſam terrã illã, mõtanã & vniuerſam Meridionalẽ, atq; omnẽ terrã Goſen, decliuia atq; campeſtria loca, mõtẽ quoq; Iſrael & loca eius humiliora. A mõte [16]diuiſionis,’ qui [17]aſcẽdit in Seir,’

¶18 Percuſſit itaque
¶19 & campeſtrem, & decliuia. ſiue decliuitatem .i. regionem quæ erat in decliuitate montiũ.
¶40 Altera erat terra Goſen in Ægypto.
¶41 .i. vnico bello, non interrupto.
¶42 .i. ad locũ caſtrorum, vbi ſcilicet erat tabernaculum, vt illic ageret gratias Deo de tanta victoria.

X I.

¶1 .i. maris Geneſareth.
¶2 vl, humilioribus,
¶3 climatibus. tractibus
¶4 vl, equi
¶5 vl, hac ipſa hora
¶6 vl, ſuffragines. ſiue, crura. Gallicè, Tu leur couperas les jarets. ne poſthac ſcilicet vtaris illis in bello & fiduciam ponas in eis.
¶7 vl, populoſam,
¶8 .i. vſque ad ſalinas. Doctus inter Hebræos exponit etiã aquas calidas .i. locũ in quo ſcaturiunt aquæ calidæ: & hac ratione locũ iſtũ vocatũ fuiſſe Miſrephoth-maim.
¶9 Heb. ita vt non reliquerit eis reliquias. ſ. nullũ reliquit ſuperſtitem.
¶10 vl, crura. ſiue, ſuffragines
¶11 vl, olim erat
¶12 Heb. omnes animas quæ fuerunt in ea .i. omnes perſonas.
¶13 Heb. non remanſit vlla anima,
¶14 .i. vt ſitæ erant. Verti poteſt, in robore ſuo .i. quæ non erant adhuc dirutæ.
¶15 q.d. non prætermiſit quicquam quod non faceret vt imperatũ erat à Moſe.
¶16 Halec .i. glabro, ſiue detonſo, in quo nullæ erant arbores. Chaldæus paraph. A monte diuiſo.
¶17 .i. aſſurgendo tẽdit verſus Seir: quem dicunt eſſe in deſerto Sin, per ſade. ſic cap. ſequenti, verſu 7.

Digitized by Google

¶18 ad radices montis
¶19 vſ, obtulerit ¶20 vt induraret
¶21 Heb. nam ſhoc factum eſt vt] deleret eos,
¶22.i.gigantes. ſiue tyrannos fortiſſimos.
¶23 omnino vt dixerat
¶24 .i. à bello inferendo.

X I I.

¶1 vltra. Reſpectu loci in quo erant caſtra Ioſue.
¶2 vſ. campeſtrium .i. cui adiacet planities magna.
¶3 ſub decliuitate Piſga[mõtis].i.ad radices mõtis Phaſga.
¶4 Geſſuræorũ & Machathæorum,
¶5 dimidium Gilead,
¶6 vſ, planitie
¶7 Halac .i. glabrũ, ſiue detonſum. hoc eſt, in quo nullæ erat arbores.
¶8.i. aſſurgendo tendit.
¶9 vſ, campeſtribus,
¶10 locis decliuibus,
¶11 Iſta ſunt nomina vrbiũ metropolitanarum quæ habebant alias ſub ſe.
¶12 Laſaron
¶13.i.quæ erat iuxta Meron.
¶14 Charmeli .i.quæ erat iuxta Charmel.
¶15 prouinciæ Dor
¶16 vſ, Gentiũ

X I I I.

¶1 Heb. & veniſſet in dies ſuos. Veniſſe in dies, eſt conſenuiſſe, & eſſe cõfectũ ſenio.
¶2 Heb. & veniſti in dies,
¶3 ad poſſidẽdam eam.i. Su pereſt maxima pars Terræ quæ debellanda eſt, & poſtea diuidenda. ¶4 ſub. debellanda.

vſque ad Baal-gad in conualle Libani[18] infra ad montẽ Hermon: cũctos quoque reges earũ cepit, & percuſſit eos atque trucidauit eos. Diebus multis bellum geſſit Iehoſua cũ omnibus regibus iſtis. Nec fuit vlla ciuitas quæ pacem [19] inierit cũ' filijs Iſrael, exceptis Hiuæis qui habitabãt in Gibeon, [ſed] bello omnes [ciuitates] obtinuerunt. Siquidem à Domino [hoc] fuit, [20] qui confortabat' corillorum, vt bello reſiſterent Iſraeli, vtque illi eos internecioni darẽt, nec vlla eis miſericordia exhiberetur, [21] ſed excinderentur,' quemadmodum præceperat Dominus Moſi. ¶Eodem verò tempore venit Iehoſua, & excidit [22] Enacim' ex mõtibus ab Hebron, Debir, Anab, & de cunctis mõtanis Iehuda, & de cunctis montanis Iſrael, vaſtauit inquam [eos] Iehoſua cum ciuitatibus eorum. Nullus ex Enacim relict⁹ eſt in terra filiorum Iſrael, duntaxat in Aſa, Gath, & in Aſdod relicti ſunt. Cepit itaq; Iehoſua vniuerſam terrã, [23] iuxta omnia quæ loquutus fuerat' Dominus ipſi Moſi. Et Iehoſua tradidit eã Iſraelitis in hereditatẽ iuxta diuiſiones & tribus eorũ: quieuitque terra [24] à bellis.

CAP. XII.

HI ſunt reges terræ illius quos percuſſerũt filij Iſrael, & poſſederũt terram eorũ' cis' Iordanẽ ad exorientẽ ſolẽ, à torrente Arnon vſque ad montẽ Hermon, & ad omnẽ planitiẽ Orientalem. Sihon rex Amorrhæorũ qui habitabat in Heſbon, & imperitabat ab Arœr, quæ eſt iuxta ripam torrentis Arnon, & à medio torrentis, & dimidia Gilead vſque ad Iabok torrentem, qui eſt limes filiorum Ammon. [A] planitie quoque vſque ad mare Cineroth, ad Orientẽ, & vſque ad mare [2] ſolitudinis,' mare inquam ſalis ad Orientem, via Beth-ieſimoth, & à Meridie [3] ſubter ſcatebras collium.' Et limitem Og regis Baſan, qui reliquus erat ex Rephaim, habitabatque in Aſtaroth & Edrai. Et imperitabat in monte Hermon, & in Salcha, atque in vniuerſa Baſan, vſq; ad limitem [4] Geſſuri & Maachati,' & [5] dimidio [monte] Gilead,' qui limes erat Sihon regis Heſbon. Hos percuſſerunt Moſes ſeruus Domini & filij Iſrael, tradiditque illam [terram] Moſes ſeruus Domini poſſidẽdam Rubenitis, Gaditis, & dimidiæ tribui Manaſſe. ¶Iſti verò ſunt reges terræ quos percuſſit Iehoſua & filij Iſrael vltra Iordanem ad Occidentẽ à [6] Baal' Gad quæ eſt in valle Libani vſq; ad montẽ [7] diuiſionis,' qui [8] aſcendit' in Seir, quã dedit Iehoſua Iſraeli poſſidẽdi per portiones ſuas. In montibus & [9] cõuallibus,' in planitie, & [10] fluuijs,' in deſerto, & in Meridie, Hithæus, Amorrhæ⁹, Chananæus, Pherizæ⁹, Hiuæus & Iebuſæus. Rex [11] Iericho' vnus, rex Hai, quæ eſt à latere Beth-el, vnus: rex Hieroſolymorũ vnus, rex Hebron vnus, rex Iarmuth vnus, rex Lachis vn⁹, rex Eglon vnus, rex Gæzer vnus, rex Debir vnus, rex Geder vnus, rex Horma vnus, rex Arad vnus, rex Libna vn⁹, rex Adullã vn⁹, rex Makeda vnus, rex Beth-el vnus, rex Tappua vnus, rex Hepher vnus, rex Aphek vnus, rex [12] Saron' vnus, rex Madon vnus, rex Hazor vnus, rex Simron [13] Meron' vnus, rex Achſaph vn⁹, rex Taanach vnus, rex Megido vnus, rex Kedeſch vnus, rex Iakneam [14] de Charmel' vnus, rex Dor [15] de regione Dor' vnus, rex [16] Goim' in Gilgal vnus, rex Thirza vnus. Omniũ regum trigintavnus.

CAP. XIII.

QVumq; iã Iehoſua cõſenuiſſet, [1] prouectæq; eſſet ætatis,' dixit Dominus ad eũ, Tu iã ſenex fact⁹ es [2] prouectæq; ætatis, reſtátq; adhuc admodũ multa terra [3] quã occupetis.' Hæc verò eſt terra quæ adhuc [4] reſtat,' Omnes limites

vſque Baal-gad per planitiẽ Libani ſubter montem Hermon: omnes reges eorũ cepit, percuſſit, & occidit. Multo tempore pugnauit Ioſue contra reges iſtos. Non fuit ciuitas quæ ſe non traderet filijs Iſrael, præter Heuæũ qui habitabat in Gabaon: omnes enim bellando cepit. Domini enim ſententia fuerat, vt indurarẽtur corda eorũ, & pugnarent contra Iſrael, & caderent: & non mererentur vllam clementiam, ac perirent, ſicut præceperat Dominus Moyſi. ¶In illo tempore venit Ioſue, & interfecit enacim de montanis Hebron, & Dabir, & Anab, & de omni monte Iuda & Iſrael, vrbéſque eorum deleuit. Non reliquit vllum de ſtirpe enacim, in Terra filiorũ Iſrael: abſque ciuitatibus Gaza, & Geth, & Azoto, in quibus ſolum relicti ſunt. Cepit ergo Ioſue omnem Terrã, ſicut locutus eſt Dominus ad Moyſen, & tradidit eam in poſſeſſionem filijs Iſrael ſecundum partes & tribus ſuas: quieuitque Terra à prælijs.

CAP. XII.

HI ſunt reges quos percuſſerunt filij Iſrael, & poſſederunt Terrã eorũ trans Iordanem ad ſolis ortũ, à Torrente-Arnon vſque ad montem Hermon, & omnẽ Orientalem plagã quæ reſpicit ſolitudinẽ. Sehon rex Amorrhæorũ, qui habitauit in Heſebon, dominatus eſt ab Aroer quæ ſita eſt ſuper ripã Torrentis-Arnon, & mediæ partis in valle, dimidiæque Galaad, vſq; ad Torrentẽ Ieboc qui eſt terminus filiorũ Ammon. Et à ſolitudine vſque ad Mare-Ceneroth contra Orientem. & vſque ad Mare-deſerti, quod eſt mare ſalſiſſimum, ad Orientalẽ plagam per viam quæ ducit Beth-ſimoth: & ab Auſtrali parte, quæ ſubiacet Aſedoth vſque Phaſga. Terminus Og regis Baſan, de reliquijs raphaim, qui habitauit in Aſtaroth, & in Edrai. & dominatus eſt in monte Hermon, & in Salecha, atque in vniuerſa Baſan, vſque ad terminos Geſſuri, & Machati, & dimidiæ partis Galaad, & terminos Sehon regis Heſebon. Moyſes famulus Domini, & filij Iſrael percuſſerunt eos, tradiditque Terrã eorũ Moyſes in poſſeſſionẽ Rubenitis, & Gaditis, & dimidiæ tribui Manaſſe. ¶Hi ſunt reges Terræ, quos percuſſit Ioſue & filij Iſrael trans Iordanẽ ad Occidentalẽ plagã, à Baal-gad in campo Libani, vſque ad montẽ Libani, cuius pars aſcendit in Seir: tradiditque eam Ioſue in poſſeſſionẽ tribubus Iſrael, ſingulis partes ſuas, tam in mõtanis quàm in planis atq; cãpeſtribus. In Aſeroth, & in ſolitudine ac in Meridie Hethæus fuit & Amorrhæus, Chananæus & Pherezæus, Heuæus & Iebuſæus. Rex Iericho vnus: rex Hai, quæ eſt ex latere Beth-el, vnus: rex Ieruſalẽ vnus, rex Hebron vnus, rex Ierimoth vnus, rex Lachis vnus, rex Eglon vnus, rex Gazer vnus, rex Dabir vnus, rex Gader vnus, rex Herma vn⁹, rex Hered vnus, rex Lebna vnus, rex Adullam vnus, rex Maceda vn⁹, rex Beth-el vnus, rex Taphua vnus, rex Opher vnus, rex Aphec vnus, rex Saron vnus, rex Madon vnus, rex Aſor vnus, rex Semerõ vnus, rex Acſaph vnus, rex Thenac vnus, rex Mageddo vnus, rex Cedes vnus, rex Iachanam Charmeli vnus, rex Dor & prouinciæ Dor vnus, rex Gentiũ Galgal vnus, rex Therſa vnus: omnes reges trigintavnus.

CAP. XIII.

IOſue ſenex prouectæque ætatis erat, & dixit Dominus ad eum, Senuiſti, & longæuus es, Terráque latiſſima derelicta eſt, Quæ necdum ſorte diuiſa eſt: omnis videlicet Galilæa Phili-

Digitized by Google

thijm, & vniuerſa Geſſuri. A fluuio turbido qui irrigat Aegyptum, vſque ad terminos Accaron contra Aquilonem, Terra-Chanáan: quæ in quinque regulos Philiſthijm diuiditur, Gazæos, & Azotios, Aſcalonitas, Gethæos, & Accaronitas. Ad Meridiem verò ſunt Heuæi, omnis Terra-Chanaan, & Maara Sidoniorũ, vſque Apheca & terminos Amorrhæi, eiúſque confinia. Libani quoque regio contra Orientem à Baal-gad ſub monte Hermon, donec ingrediaris Emath. Omniũ qui habitant in monte à Libano, vſque ad Aquas-Maſerephoth, vniuerſique Sidonij: ego ſum qui delebo eos à facie filiorum Iſrael. veniat ergo in partẽ hæreditatis Iſrael, ſicut præcepi tibi. ¶Et nunc diuide Terram in poſſeſſionem nouẽ tribubus, & dimidiæ tribui Manaſſe, cum qua Ruben & Gad poſſederũt Terram, quã tradidit eis Moyſes famulus Domini trans fluenta Iordanis, ad Orientalem plagam. ab Aroer quæ ſita eſt in ripa torrentis Arnon, & in vallis medio, vniuerſaque campeſtria Medaba, vſque Dibon: Et cunctas ciuitates Sehõ regis Amorrhæi, qui regnauit in Heſebon, vſque ad terminos filiorum Ammon. Et Galaad, ac terminum Geſſuri & Machati, & omnem montem Hermon, & vniuerſam Baſan, vſque Salecha, Omne regnum Og in Baſan, qui regnauit in Aſtaroth & Edrai, ipſe fuit de reliquijs Raphaim: percuſſitque eos Moyſes, atq; deleuit. Nolueruntque diſperdere filij Iſrael Geſſuri & Machati, & habitauerunt in medio Iſrael vſque in præſentem diem. Tribui autem Leui nõ dedit poſſeſſionem: ſed ſacrificia & victimæ Domini Dei Iſrael, ipſius hæreditas, ſicut locutus eſt illi. Dedit ergo Moyſes poſſeſſionẽ tribui filiorum Ruben iuxta cognationes ſuas. Fuitque terminus eorum ab Aroer, quæ ſita eſt in ripa torrentis Arnon, & in valle eiuſdem torrentis media: vniuerſam planitiẽ, quæ ducit Medaba, & Heſebon, cunctóſque viculos earum, qui ſunt in campeſtribus: Dibon quoque, & Bamoth-baal, & oppidum Baal-meon, & Iaſſa, & Cedimoth, & Mephaath, & Cariathaim, & Sabama, & Sarathaſar in monte conuallis. Beth-phogor & Aſedoth, Phaſga, & Beth-ieſimoth, Et omnes vrbes campeſtres, vniuerſáque regna Sehon regis Amorrhæi, qui regnauit in Heſebon, quem percuſſit Moyſes cũ principibus Madian: Heueum, & Recem, & Sur, & Hur, & Rebe: duces Sehon habitatores Terræ. Et Balaam filium Beor ariolũ occiderũt filij Iſrael gladio cum ceteris interfectis. Factúſque eſt terminus filiorum Ruben Iordanis fluuius. Hæc eſt poſſeſſio Rubenitarum per cognationes ſuas vrbium & viculorũ. ¶Deditque Moyſes tribui Gad & filijs eius per cognationes ſuas poſſeſſionẽ, cuius hæc diuiſio eſt: Terminus Iazer, & omnes ciuitates Galaad, & dimidiam partẽ Terræ filiorũ Ammon: vſque ad Aroer quæ eſt contra Rabba. Et ab Heſebon vſque Ramoth, Maſphe & Betonim: & à Manaim vſque ad terminos Dabir. In valle quoque Beth-aram, & Beth-nemra, & Socoth, & Saphon reliquam partẽ regni Sehon regis Heſebon. huius quoque finis, Iordanis eſt vſque ad extremam partẽ maris Cenereth trãs Iordanem ad Orientalẽ plagã. Hæc eſt poſſeſſio filiorũ Gad per familias ſuas, & ciuitates, & villæ earũ.

Philiſtinorũ, & vniuerſa Geſſuri. [6]De Schihor qui eſt corã Aegypto, vſque ad limitem Aexron ad Aquilonẽ, quę inter Chananæos reputatur, [7]quinque ſcilicet ſatrapiæ Paleſtinorũ, nẽpe Aſathæa, Aſdodæa, Aſcalonæa, Gethæa, Aexronæa & Auæa. Ab Auſtrali quoque parte tota terra Chananæorũ, & [8]decliue latus ad Zidonios vſq; Aphex, [9]ad limitẽ Amorrhæi. Et terra Giblæorũ, & vniuerſus Liban' ad orientẽ ſolẽ, à Baal-gad [10]ſubtus mõtẽ Hermon,' donec ventũ eſt ad Hemath. Omnes habitãtes in mõtanis à Libano vſque ad [11]calefactiones' aquarũ, omnes Zidonios ego exterminabo' à facie filiorũ Iſrael, [12]modo tu ſorte eam diuidas Iſraelitis, vt hæreditatẽ accipiãt quẽadmodũ præcepi tibi. ¶Tu itaque diuide terram iſtã in hæreditatem nouẽ tribubus, & dimidiæ tribui Manaſſe. [14]Cum ea' enim Rubenitæ & Gaditæ acceperũt hæreditatẽ ſuam quã dedit eis Moſes [15]cis Iordanẽ ad Orientem, quemadmodũ tradidit eis Moſes ſeruus Domini, ab Aroer quæ eſt ad ripã torrentis Arnon, & [16]ab vrbe' quæ eſt in medio torrentis, & vniuerſam planitiẽ Medeba vſq; Dibon. Omnes quoque ciuitates Sihõ regis Amorrhæorũ qui regnauit in Heſbõ, vſq; ad limitem filiorũ Ammon. Gilead quoque, & limitẽ Geſſuri atque Maachati, & omnẽ mõtẽ Hermõ, cũ vniuerſa Baſan vſque ad Salcha, Totũ regnũ Og [17]in Baſan,' qui regnauit i Aſtaroth & Edrai, quiq; ſuperfuit ex reliquijs [18]Rephaim,' hos inquã percuſſit Moſes & expulit eos. [19]Geſſuri autẽ & Maachati non expulerũt' filij Iſrael, ſed habitauit [20]Geſſur & Maachat' inter Iſraelitas in hũc vſq; diem. [21]Tribui vero' Leui non dedit hæreditatem, ſed ſacrificia Domini Dei Iſraelis quæ igne conſũt hæreditas ei' eſt, ſicut [22]loquutus eſt [23]illi. ¶Dedit autẽ Moſes tribui filiorũ Ruben [24]iuxta familias ſuas, [25]Vt eſſet limes eorũ ab Aroer, quæ ſita eſt ad ripã torrẽtis Arnon, & [26]ab vrbe' quę eſt in medio torrentis, & tota planities vſq; Medeba, Heſbon cũ vniuerſis oppidis ſuis [27]quæ ſunt in planitie,' Dibon, & Bamoth-baal, Beth-baal-meõ, Iaza, Kedemoth, Mephaath, Kiriathaim, Sibma, & Zereth-ſahar [28]in mõte vallis, [29]Domũ Peor,' & [30]ſcatebras collis.' ſed & Beth-ieſimoth. Omnes quoq; ciuitates planitiei, & vniuerſum regnũ Sihon regis Amorrhæi, qui regnauit in Heſbon, quẽ percuſſerat Moſes cũ principibus Midiã, Eui, & Rexẽ, Zur, Hur atq; Reba, qui principes fuerũt Sihonis, habitãtes in ea terra. Bileã quoque filiũ Beor diuinatorẽ occiderunt filij Iſrael gladio [31]cũ interfectis eorũ' Et fuit limes filiorũ Rubẽ Iordanis [32]cũ termino ſuo.' Hæc fuit hæreditas filiorũ Ruben ſecundũ familias ſuas ſid eſt ciuitates & villæ earũ. ¶Dedit inſuper Moſes tribui Gad, nẽpe filijs Gad, per familias ſuas. Fuit autẽ limes eorũ Iazer, & omnes ciuitates Gilead, & [33]dimidia pars terræ filiorũ Ammon,' vſque ad Aroer quæ eſt corã Rabba. Et ab Heſbon vſq; Ramath [34]Mitzpe,' & Bethonim, & à Mahanaim vſq; ad limitẽ Debir. [35]In valle quoq; Betharã,' & Beth-nimra, Succoth, & Zaphon [36]reliquæ' regni Sihõ regis in Heſbõ, [37]ad Iordanẽ & limitẽ ei' vſq; ad extremitatẽ maris Cinnereth [38]cis' Iordanẽ ad Oriẽtem. Hæc eſt hæreditas filiorum Gad per familias ſuas, ciuitates & villæ earum.

¶5 ſub. regio Geſſuræorum, ¶6 vl, Ab amne turbido. i. riuulo quodã Nili, qui ſcilicet influit in mare Peluſiacum ad Gazã. Vel à Nilo qui eſt cõtra Aegyptum. i. qui terminat eam partẽ Terræ ſanctæ quæ reſpicit Aegyptum, ab Auſtro ſcilicet. Sic Hebræi. ¶7 Recẽſet ſex ſatrapias, quũ dicat eſſe quinq; Auæam autẽ, ſiue Heuæam nõ eſſe de ſatrapijs Palæſthinis. Alij dicunt enumerari quoque præſtãtiores, Auæam eſſe ignobiliorẽ. quod doctis nõ pbatur. ¶8 Mehara quæ ſerat Sidoniorum ¶9 Subaudienda cõiunctio, & vſq; ad limitẽ &c. Aut per appoſitionem dictum eſt, vſque ad Aphex, hoc eſt vſque ad limites Amorrhæi. ¶10 vl, quæ eſt ad radices montis Hermon, ¶11 vl, exuſtiões. Heb. Miſrephoth-maim. i. fallinas, vt ait Chaldæus paraphr. ¶12. i. propter Iſraelitas. vel ad aduẽtum filiorum Iſrael. ¶13 Heb. tirum cadere faciaς eam. i. ſtatũ miſſis ſortibus diuide eã. ¶14. i. Cum alia dimidia tribu Manaſſe. ¶15 vltra ¶16 vrbẽ ipſam ¶17. i. qui habe-

-bitabat ſuũ in Baſan. ¶18 vl, gigãtũ. ¶19 vl, Nec Geſſuræos nec Machathæos expulerunt ¶20. i. Geſſuræi & Machathæi ¶21 Tantũ tribui. vl, Verũ tribui &c. ¶22 dixerat ¶23 ſub. Moſi. Vel potius illi tribui. ſiue de illa tribu Leui ¶24 ſingulis nempe pro rata parte. ¶25 Fuitque illis limes ¶26 vrbs ¶27 & omnes in planitie ſitæ, ¶28 vl, quæ eſt in tumulo plano, ¶29 Et Beth-peor, ¶30 Aſdoth-phaſga, ¶31. i. vnà cum alijs à ſe trucidatis. ¶32. i. & regione illi adiacente. ¶33 quam ſcilicet aliquando Sihon ceperat, quæ fuerat olim Ammonitarum. ¶34. i. Ramath Miſpe. eſt enim & alia Ramath. ¶35 vl, Et planitiem Beth-arã, ¶36 Subaudienda coniunctio, & reliquiæ. ¶37 à vt vno verbo dicam, reliquiæ &c. ¶37 Iordanis & limes eius ¶38 trans

Digitized by Google

¶Dedit inſuper Moſes dimidiæ tribui Manaſſe, & [39]fuit dimidiæ tribui filiorũ Manaſſe per familias ſuas. limes eorum fuit à Mahanaim, vniuerſa Baſan, totum regnum Og regis Baſan, omnéſque vici Iair, qui ſunt in Baſan, ſexaginta ciuitates. Dimidia quoq; Gilead, Aſtaroth, & Edrai ciuitates regni Og[40] in Baſan, [41]filiorũ Machir, filij Manaſſe, dimidiæ ſcilicet partis filijs Machir iuxta familias ſuas. Hæc ſunt quæ hæreditate diſtribuit Moſes in cãpeſtribus locis Moab cis Iordanem[42] ſe regione] Iericho ad Oriẽtem. Tribui verò Leui non dedit Moſes hæreditatem, [quoniam] Dominus Deus Iſrael[43] eſt hæreditas eorũ, [44]vt pollicitus eſt eis.

CAP. XIIII.

HAEc verò ſunt quæ hæreditate acceperunt filij Iſrael in terra Chanaan, quæ diſtribuerũt illis Eleazar ſacerdos, & Iehoſua filius Nun, atque capita patrum de tribubus filiorũ Iſrael. [1]Sorte autẽ hæreditatem illã ſuã [acceperũt,] quẽadmodũ præceperat Dominus[2] per Moſen [3][vt daret] nouem tribubus atque dimidiæ tribui. Nam duabus tribubus & dimidiæ tribui dederat Moſes hæreditatem cis Iordanem: Leuitis autẽ nullam dedit hæreditatẽ inter illos. Etenim filij Ioſeph facti ſunt [4]duæ tribus, nẽpe Manaſſe & Ephraim:[5] ideo non dederũt partẽ Leuitis in terra, niſi ciuitates ad habitandũ, cum agris earum ſuburbanis pro pecorib[9] &[6]poſſeſſione eorum. Quẽadmodum præceperat Dominus Moſi, ſic[7] fecerunt filij Iſrael[8] diuidentes terrã. ¶Accedentibus autem filijs Iehuda ad Iehoſuam in Gilgal, Caleb filius Iephunæ Keneſæus dixit ad eũ, Tu noſti ſermonem quẽ loquutus eſt Domin[9] ad Moſen virum Dei, mei & tui gratia in Kadeſ-barnea. Natus eram quadraginta annos quũ mitteret me Moſes ſeruus Domini ex Kadeſ-barnea ad explorandũ terram, & retuli rem ipſam ſicut erat in corde meo. Fratres autem mei qui aſcenderant mecũ, [9]liquefecerunt cor populi, ego verò[10] perfectè ſequutus Dominũ Deum meum. Iurauitque Moſes eodẽ tempore hiſce verbis, [11]Certè terra quam calcauit pes tuus, tibi & filijs tuis cedet in hæreditatem perpetuã, eo quòd[12] perfectè ſequutus es Dominum Deum. Et en ſeruauit me Domin[9] in vita, ſicut loquutus[13] eſt, iſtis quadragintaquinque annis, ex eo tempore quo loquutus eſt Dominus ſermonem hunc ad Moſen, [14]quo profect[9] eſt Iſrael in deſerto.[15] nũc igitur hodie ſum natus octogintaquinq; annos,[16] Adhuc[9] tã validus, quàm fui eo die quo miſit me Moſes: vt fuit robur meũ tũ, ita & nũc eſt robur meũ, ſiue belligerandũ,[17] ſiue egrediendum, ſiue etiã ingrediendũ ſit. Nũc igitur da mihi montẽ iſtũ, de quo loquut[9] eſt Domin[9] die illa. tu enim audiſti eodẽ die, q[18] Anakim ſunt ibi, & ciuitates magnæ & munitæ: forte Domin[9] mihi adfuerit, vt poſſim eos expellere, quẽadmodũ Domin[9] pollicitus eſt. [19]Benedixit verò ei Iehoſua, & dedit Caleb filio Iephunæ[20] Hebron in hæreditatẽ. Atque hinc Hebron ceſſit ipſi Caleb filio Iephunæ Keneſæo in hæreditatem in hunc vſque diẽ, eo q[21] perfectè ſequutus ſit Dominum Deum Iſraelis. Porrò nomen Hebron antea fuit Kiriath-arba. fuit enim [Arba] homo[21] magnus inter Anakim. & terra[22] quietem habuit à bellis.

C. XV.

HAEc verò fuit ſors tribus filiorũ Iehuda per familias ſuas, nempe[verſus] limitem Edom [1]deſerti Zin ad Meridiẽ, [2]ab extremitate Auſtrali. Fuitq; limes eorũ Meridian[9], ab extremitate

¶Dedit & dimidiæ tribui Manaſſe, filiiſque iuxta cognationes ſuas poſſeſſionem, cuius principium eſt: A Manaim vniuerſam Baſan, cuncta regna Og regis Baſan, omneſq; vicos qui ſunt in Baſan, ſexaginta oppida. Et dimidiam partem Galaad, & Aſtaroth, & Edrai vrbes Og in Baſan: filijs Machir, filij Manaſſe dimidiæ parti filiorum Machir iuxta cognationes. Hanc poſſeſſionem diuiſit Moyſes in campeſtribus Moab, trans Iordanem contra Iericho orientalem plagam. Tribui autem Leui non dedit poſſeſſionem: quoniam Dominus Deus Iſrael ipſe eſt poſſeſſio eius, vt locut[9] eſt illi. CA.

HOc eſt quod poſſederunt filij Iſrael in terra Chanáan, quam dederũt eis Eleazar ſacerdos, & Ioſue filius Nun, & principes familiarũ per tribus Iſrael: ſorte omnia diuidentes, ſicut præceperat Dominus in manu Moyſi, nouem tribubus, & dimidiæ tribui Manaſſe. Duabus enim tribubus, & dimidiæ dederat Moyſes trans Iordanem poſſeſſionem: abſque Leuitis, qui nihil terræ acceperũt inter fratres ſuos. Sed in eorum ſucceſſerant locũ filij Ioſeph in duas tribus, Manaſſe & Ephraim: nec acceperunt Leuitæ aliam in terra partẽ, niſi vrbes ad habitandum & ſuburbana earũ ad alenda iumenta & pecora ſua. Sicut præceperat Domin[9] Moyſi, ita fecerunt filij Iſrael, & diuiſerunt Terrã. ¶Acceſſerunt itaque filij Iuda ad Ioſue in Galgala. locutuſque eſt ad eum Caleb filius Iephone Cenezæus: Tu noſti quid locutus ſit Dominus ad Moyſen hominem Dei de me & te ĩ Cadeſ-barne. Quadraginta annorũ eram quãdo miſit me Moyſes famulus Domini de Cadeſ-barne, vt conſyderarẽ Terram, nunciauique ei quod mihi verum videbatur. Fratres autẽ mei qui aſcenderant mecũ, diſſoluerunt cor populi: & nihilominus ego ſecutus ſum Dominum Deũ meum. Iurauitque Moyſes in die illo, dicens, Terra quã calcauit pes tuus, erit poſſeſſio tua, & filiorũ tuorum in æternum: quia ſecutus es Dominum Deũ tuum. Conceſſit ergo Dominus vitã mihi, ſicut pollicitus eſt vſque in præſentẽ diem. quadraginta & quinque anni ſunt ex quo locutus eſt Dominus verbũ iſtud ad Moyſen, quando ambulabat Iſrael per ſolitudinem: hodie octogintaquinque annorũ ſum. Sic valeo, vt eo valebam tẽpore quãdo ad explorandum miſſus ſum: illius in me tẽporis fortitudo vſque in hanc diem perſeuerat, tam ad bellãdum quàm ad gradiẽdum. Da ergo mihi mõtem iſtum quem pollicitus eſt Dominus te quoque audiẽte, in quo Enacim ſunt, & vrbes magnæ atque munitæ: ſi forte ſit Dominus mecum, & potuero delere eos, ſicut promiſit mihi. Benedixitque ei Ioſue: & tradidit ei Hebron in poſſeſſionẽ, atque ex eo fuit Hebrõ Caleb filio Iephone Cenezæo vſque in præſentem diẽ: quia ſecutus eſt Dominum Deum Iſrael. Nomẽ Hebron antẽ vocabatur Cariath-arbe: Adam maximus ibi inter enacim ſitus eſt: & Terra ceſſauit à prælijs.

CAP. [XV.]

IGitur ſors filiorũ Iudæ per cognationes ſuas iſta fuit: A termino Edom vſq; ad deſertum Sin contra Meridiem, & vſque ad extremam partem Auſtralis plagæ. Initium eius à ſummitate

¶39 ſub. hæreditas aſſignata ¶40 ſub. qui regnabat ĩ Baſan ¶41 .i. nepotum Machir. ſub. fuerũt. ¶42 .i. qua parte nõ procul diſtat à Ierichõte ¶43 .i. eſt illis vice hæreditatis. ¶44 vt dixit de illis.

XIIII. ¶1 Heb. Per ſortem hæreditatis ſuæ. Hoc ĩtaque pendet à præcedẽti verſu .i. quæ poſſederũt miſſis ſortib[9], ſiue per ſortẽ, quæ aſſignabat ſingulis ſuam hæreditatẽ. ¶2 He. in manu Moſis .i. Moſe internuntio. ¶3 vt, vt darent hæreditatẽ ¶4 ſub. Inter quas non cõprehenditur tribus Leui, & tamen ſupſunt adhuc nouem. ¶5 nec dederũt ¶6 gregibus ¶7 ſub. diuidẽdo. vl, in diuiſione terræ. ¶8 & [ita] partiti ſunt ¶9 diſſoluerũt. Ladefecerũt illis animum. ¶10 Heb. adipleui [volũtatẽ, eũdo] poſt Dominũ &c. i. adimpleui voluntatẽ Domini, eundo poſt eum, hoc eſt ſequẽdo ipſum. Feci volũtatem Domini dũ conatus ſum animos addere populo. ¶11 Heb. Si non. Sub. diſperea, aut aliquid ſimile, ſi non terra &c. ¶12 Heb. adimpleſti [volũtatẽ, eũdo] poſt Dominũ ¶13 fuerat, ¶14 [cũ] quo vagatus eſt Iſrael per deſertũ. vl, quib[9] [quadragintaquinq; annis] vagat[9] eſt Iſrael &c. ¶15 & nũc ſane ¶16 Heb. Adhuc hodie [ita] fortis, ¶17 .i. ad iter capeſſendũ. Gallice, ſoit a aller, ſoit a venir. ¶18 gigantes ¶19 Benedicere hĩc pro co... dare poni videtur. ¶20 nẽpe agrũ & prouinciã cum vrbib[9] quæ erãt ſub ei[9] ditione. nã Hebron fuit vrbs peri... ¶21 vl, maximus gigantum .i. clariſſimus inter eos. ¶22 .i. non fuit amplius vexata prælijs, ſed quieuit ad tem...

XV. ¶1 [&] deſertũ Sin &c. Idumæi & deſertũ Sin erãt pro termino Auſtrali. ¶2 in extremitate Auſtri .i. in l... illo quod aſpicit Auſtrum. q. d. tribus illa à parte Auſtrali habuit pro limite Idumæam & deſertum Sin, per ſ...

Digitized by Google

tis ſalſiſſimi, & à lingua eius quæ reſpicit Meridiem. Egrediturque contra Aſcenſum-ſcorpionis, & pertranſit in Sina: aſcenditque in Cadeſbarne, & peruenit in Eſron, aſcendens ad Addar, & circuiens Carcaa, atque inde pertranſiens in Aſemona, & perueniens ad Torrentẽ-Ægypti: eruntque termini eius Mare-magnũ. hic erit finis Meridianæ plagæ. Ab Oriẽte verò erit initiũ mare ſalſiſſimum vſque ad extrema Iordanis: & ea quæ reſpiciunt ad Aquilonem à lingua maris vſque ad eundem Iordanis fluuium. Aſcenditque terminus in Beth-hagla, & tranſit ab Aquilone in Beth-araba: aſcendens ad Lapidem-Boen filij Ruben. Et tendens vſque ad terminos Debera de Valle-achor, contra Aquilonem reſpiciens Galgala, quæ eſt ex aduerſo Aſcenſionis-adommim, ab Auſtrali parte torrẽtis: trãſitque aquas quæ vocantur Fons-ſolis: & erunt exitus eius ad Fontem-rogel. Aſcenditque per conuallem filij Ennom ex latere Iebuſæi ad Meridiem, hæc eſt Ieruſalẽ: & inde ſe erigens ad verticem montis qui eſt contra Ge-ennom ad Occidentem in ſummitate Vallis-raphaim cõtra Aquilonem. Pertranſitque à vertice montis vſque ad fontem aquæ Nephtoa: & peruenit vſque ad vicos montis Ephron: inclinaturque in Baala, quæ eſt Cariath-iarim, id eſt vrbs ſyluarũ. Et circuit de Baala contra Occidentem, vſque ad montem Seir: tranſitque iuxta latus montis Iarim ad Aquilonem in Cheſlon: & deſcendit in Beth-ſames, tranſitque in Thamna. Et peruenit contra Aquilonis partis Accaron ex latere: inclinaturque Sechrona, & tranſit mõtem Baala: peruenitque in Iebneel, & magni maris contra Occidentem fine concluditur. hi ſunt termini filiorum Iuda per circuitum in cognationibus ſuis. ¶Caleb vero filio Iephone dedit partem in medio filiorum Iuda, ſicut præceperat ei Domin⁹: Cariath-arbe patris enac, ipſa eſt Hebron. ¶Deleuitque ex ea Caleb tres filios enac, Seſai & Ahiman & Tholmai de ſtirpe enac. Atque inde conſcẽdens venit ad habitatores Dabir, quæ prius vocabatur Cariath-ſepher, id eſt ciuitas literarũ. Dixitque Caleb, Qui percuſſerit Cariath-ſepher, & ceperit eã, dabo ei Axam filiam meã vxorem. Cepitque eã Othoniel filius Cenez frater Caleb iunior: deditque ei Axam filiam ſuam vxorem. ¶Qui cum pergerent ſimul, ſuaſa eſt à viro ſuo vt peteret à patre ſuo agrum, ſuſpirauitque vt ſedebat in aſino. Cui Caleb, Quid habes, inquit? At illa reſpondit, Da mihi benedictionem: Terram Auſtralem & arentem dediſti mihi, iunge & irriguam. dedit itaque ei Caleb irriguum ſuperius & inferius. Hæc eſt poſſeſſio tribus filiorum Iuda per cognationes ſuas. Erántque ciuitates ab extremis partib⁹ filiorum Iuda iuxta terminos

ris[3] ſalſi, [4] à petra[´] reſpiciente Meridiẽ. Et[5] egreditur[6] ad [locum qui fuit] à Meridie ad aſcẽſum Acrabim: pertrãſiens [illinc] vſque[7] Zin, [8] aſcẽdẽnſque à Meridie ad [9] Kadeſ-barnea, trãſiens Hetzron, atque aſcẽdẽs ad Addar, reflectit ſe ad Carcaa. Hinc tranſit in Azmon, exitque ad torrentẽ Ægypti, & ſunt exitus huius limitis in Occidua plaga. atq; hic ſit vobis limes Meridionalis. Limes verò Oriẽtalis eſt mare ſalſum [10] vſq; ad extremitatẽ Iordanis: & limes in angulo Aquilonari à lingua maris & [11] ab extremitate Iordanis. Aſcẽditq; limes iſte in Beth-hogla, & tranſit ab Aquilone ad Beth-araba, & hinc aſcẽdit limes iſte ad lapidẽ Bohan filij Ruben. Rurſus aſcẽdit hic limes in Debir à valle Achor, & verſus Aquilonẽ reſpicit Gilgal, quæ eſt iuxta aſcẽſum Adummim, [13] quæ eſt ab Auſtro torrẽtis: pertrãſitq; limes iſte ad [14] aquas Enſchemes, & fines eius ſunt iuxta fõtem [15] Rogel. Aſcẽditque hic limes [16] per vallẽ fil.j Hinnõ, iuxta latus Iebuſæi à Meridie, [17] hęc eſt Ieroſolyma. [18] rurſum aſcẽdit hic limes in verticẽ mõtis q eſt e regione vallis, filij Hinnõ ad Occidentẽ, [19] quiq; eſt in extremitate vallis Rephaim ad Aquilonẽ. [20] Deflectit autẽ limes iſte à vertice mõtis ad fontẽ aquæ Nephtoah, egrediturq; ad ciuitates mõtis Ephron, & hinc vergit limes iſte in Baala quæ eſt [21] Kiriath-iearim. Et [22] circuit limes iſte à Baala verſus Occidẽtẽ vſq; ad mõtẽ Seir, & [illinc] trãſit ad lat⁹ mõtis Iearim ab Aqlone, quæ eſt Cheſalõ, deſcẽditq; in Bethſchemes, trãſitq; in Thimna. Et rurſum egreditur limes iſte ad [23] lat⁹ Ecrõ verſus Aqlonẽ, & deflectit idẽ limes in Sicerõ, pertrãſitq; mõtẽ Baala, exiẽs illinc in Iabneel, deſinũtq; fines hui⁹ limitis ad mare Occidẽtale. Limes verò Occidẽtalis eſt mare magnũ, [24] vſq; limes [25] limes eſt filiorũ Iehuda per circuitũ in familijs ſuis. ¶Porrò Caleb filio Iephunæ dedit [Iehoſua] partẽ i medio filiorũ Iehuda [26] iuxta os Domini ad Iehoſuã, nẽpe Kiriath-arba patris [27] Anax, quæ eſt Hebrõ. Et Caleb [28] eiecit inde tres filios [29] Anac, ſcilicet Seſai, Ahimã atq; Thalmai, q filij fuerũt Anac. Hinc aſcendit ad habitatores Debir: & fuit nomẽ Debir antea [30] Kiriath-ſepher. Et ait Caleb, Qui pcuſſerit Kiriath-ſepher, & eã ceperit, huic dabo Achſã filiã meã vxorẽ. Cepitque eã Othoniel [31] fili⁹ Kenas [32] fratris Caleb, & dedit ei vxorẽ filiã ſuã Achſã. ¶Factũ eſt autẽ quũ [33] ingrederet ipſa, ſuaſit ei vt poſtularet à patre ſuo [34] agrũ. & demiſit [ſeſe] ex aſino. Dixitq; ad eã Caleb, Quid [35] tibi? Et reſpõdit illa, Da mihi [36] donũ aliqđ: quãdoqdẽ terrã mihi [37] ſiccaneã dediſti, da mihi quoq; [38] irriguã aquis. & dedit ei [39] irrigua ſuperiora, & irrigua inferiora. Hæc itaq; eſt hæreditas trib⁹ filiorũ Iehuda per familias ſuas. Fuerunt autẽ ciuitates [40] in extremitatib⁹ ipſi tribus filiorũ Iehudæ [41] ad limitẽ

¶3.i. mortui. ¶4 Heb. [id eſt] à lingua &c. Linguam vocat promontorium, quòd excurrẽs in mare figurã linguæ habeat. Chaldæus paraphr. vertit promontoriũ. Alij dicunt ſignificare excurſũ maris in terram, q longius ac ſtrictius inſtar linguæ excurrat in eam. ¶5.i. hinc excurrit. ¶6 ad [locũ qui eſt] ad Meridiẽ [loci qui dicitur] Maale-acrabim. i. Aſcenſus ſcorpionum. montana ſunt quæ ſe in modũ ſcorpionum incuruãt. ¶7 vrbs eſt quę deſerto Sin per Sade, nomẽ dedit. ¶8 vl, progrediẽnſque ¶9 Alia eſt Cades-barnea in deſerto Pharã: hæc verò eſt tribus Iudæ. ¶10. i. vſque ad eũ locum qua influit Iordanis in mare ſalſum. ¶11. i. à promontorio altero. ſub. incipit. ¶12. i. ea parte qua Iordanis influit ĩ mare ſalſum. ¶13 qui eſt in plaga Oriẽtali ipſi Nahal: ¶14 vl, Fontem ſolis, ¶15 Significat hæc vox fullonem, q pedibus mũdet veſtes fullo. ¶16 ad vallem ¶17. i. Ieruſalẽ eſt in eo latere quod attribuitur Iebuſæis: nõ eſt igitur trib⁹ Iuda, ſed Beniamin. ¶18 vl, & progreditur ¶19 quæ eſt ¶20 Heb. Circinnat. Deſcribit lineam circularẽ. i. Circuit. ¶21. i. Vrbs nemorũ. ¶22 vl, vertit ſeſe. tendit ¶23 vl, extremitatem ¶24 Heb. & termin⁹. i. regio finitima mari magno, hoc eſt mediterraneo. ¶25 iſte eſt terminus filiorũ &c. q.d. his terminis deſcribitur regio aſſignata tribui Iuda. ¶26. i. de mandato Domini facto ad Ioſue. ¶27 gigantũ. i. celeberrimi inter gigantes. ¶28 mortuo ſcilicet Ioſue. Hæc ſequentia de Caleb, per anticipationẽ dicũtur: nã mortuo Ioſue facta fuerũt, vt legis in lib. Iudic. cap. 1. ¶29 gigãtũ. i. tres gigãtes. ¶30. i. ciuitas literarũ, hoc eſt academia. ¶31. i. nepos. igit eodẽ patre nati. Alij dicũt hic fratrẽ pro cognato accipi. Doctiores filiũ, nepotẽ interpretãtur, & filiũ Kenaz, Kenezæũ. ¶32 fratres. Si erant fratres ex parte matris. ¶33 deduceretur. ſub. in domũ ſpõſi. ¶34 ſub. fertilem. i. regionẽ aliquã arabilem ac fertilem. ¶35 ſub. vis, vel eſt. ¶36 Heb. benedictionem. i. munus aliquod. Chald. paraph. hæreditatẽ vertit. ¶37 Heb. ſiccitatis. i. ſiticuloſam & arentẽ. ¶38 fontes [vl, ſcaturigines] aquarũ. Vnde ſcilicet poſſim irrigare terrã arentẽ. ¶39 fontes ſuperiores [partis agri,] & fontes inferiores [partis agri.]. i. agrũ in quo erãt fontes in parte ſuperiore & inferiore. Quidã ſcaturigines ſuperiores interpretãtur fontes erũpẽtes è terra: & inferiores ſcaturigines, puteos. ¶40 ab extremitate tribus ¶41 iuxta limitem &c. Hic enumerantur trigintaocto vrbes, quarũ nouẽ ex illis erant de tribu Simehon, quæ quidem poſſeſſionẽ habebat intra limites tribus Iuda. Poſtea enumerantur quindecim. dicunt tamen Gadara & Gedorothaim eandem vrbem eſſe.

Digitized by Google

¶42.I. oppidis. q.d. metropolis ſcilicet, & vrbes illi ſubditæ. ¶43 ſiue, Gaza ¶44 Heb. & terminus. ſub. eius .i. vrbes illi adiacétes. ¶45.i. In ſolitudine & loco campeſtri iuxta Aſphaltitē. ¶46 Heb. & vrbs ſalis. i. quæ ſita eſt iuxta mare ſalſū, & dedit nomē mari. ¶47 Iebuſæi illi non erant de numero ſeptē populorum illorū, ſed originē trahebant à Iebus qui erat de ſtirpe Philiſthæorum.

XVI.

¶1 Egreditur autē ſors filiorum &c. vel, Excurrit autē &c. .i. Egreditur autem hæreditas quā ſorte poſſederunt filij Ioſeph. ¶2.i. quā fluit prope Iericho. ¶3 nomē loci. ¶4 [ad] ¶5 [ad] Beth-el. ¶6 vel. iuxta regionē ¶7 ſiue, Arkæorū ¶8 Iaphletæorum ¶9 vel, progreditur. redit ¶10 Mare, pro mari mediterraneo, & etiam pro Occidente. ¶11 Heb. in tributū ſeruiēs. i. tributarius illis, & ſeruiens.

XVII.

¶1 Heb. Et fuit ſors tribui Manaſſe: quoniam erat &c. i. Tribus quoque Manaſſe ſorte poſſeſſionem habuit, quoniam &c. ¶2 primogenito Manaſſe patri Galaaditarum, quód fuerit vir bellicoſus, fuit inquam illi Galaad &c.

Edom ad Auſtrum, Kabzeel, Eder, Iagur. Kina, Dimona, Adada. Kedes, Hazor, Iithnan. Ziph, Telem, Bealoth, Hazor, Hadatha, Kerioth, Hetzron, quæ eſt Hazor. Amam, Sema, Molada. Hazar-gadda, Heſmon, Beth-palet. Hazár-ſual, Beerſeba, Biſothia, Baala, Hijm, Azem. Eltholad, Cheſil, Horma. Ziglag, Madmana, Sanſanna. Lebaoth, Schilhim, Ain & Rimon. omnium ciuitatū viginti nouem cum villis earum. In campeſtribus vero locis Eſtaol, Zarea, Aſna. Zanoa, Enganim, Tapua, Enam. Iarmuth, Adulam, Socho, Aſeka. Saaraim, Adithaim, Gadara, & Gedorothaim, ciuitates quatuordecim cum villis earum. Zenan, Hadaſa, Migdalgad. Dileā, Mitzpa, Iackteel. Lachis, Botzkath, Eglon. Chabbon, Lachmam, Chitliſch. Gederoth, Beth-dagon, Naema, & Makeda, ſedecim ciuitates cum villis earū. Libna, Ether, Aſan, Iiphtah, Aſna, Nezib, Kehila, Achſib, & Mareſa, ciuitates nouem cum villis earū. Akron cum [42] filiabus ſuis & villis ſuis. Ab Akrō & Occidente omnes quæ ſunt ad latus Aſdod cū villis ſuis. Aſdod cū filiab⁹ ſuis & villis ſuis: [43] Aſa cum filiabus ſuis, & villis ſuis vſque ad torrētem Ægypti, & mare magnum [44] limes eſt. In montanis porrò Samir, Iathir, Socho. Danna, Kiriath-ſanna, quæ eſt Debir. Anab, Eſthemo, Anim. Goſen, Holon & Gilo, vndecim ciuitates cū villis earum. Arab, Duma, Eſean. Ianum, Beth-tappuah, Apheka. Humta, & Kiriath-arba, quæ eſt Hebron, atque Zior, ciuitates nouem cum villis earum. Maon, Charmel, Ziph, Iutah, Iiſreel, Iokdeam, Zanoah, Caim, Gibea & Thimna, ciuitates decem cum villis earum. Halhul, Beth-zur, & Gedor, Maerath, Beth-anoth, & El-tekon, ciuitates ſex cum villis earum. Kiriath-baal, ipſa eſt Kiriath-iearim & Rabba, ciuitates duæ cum villis earum. [45] In deſerto Beth-araba, Middin, Sechacha. Et Nibſan, [46] ciuitas ſalis, & En-gedi, ciuitates ſex cum villis earum. Iebuſæos vero habitatores Hieroſolymorum non potuerunt filij Iehuda exterminare, ſed manſit [47] Iebuſæus cū filijs Iehuda Ieroſolymis vſque in præſentē diem.

CAP. XVI.

EDucta quoq; ſors eſt pro filijs [1] Ioſeph à Iordane [2] Iericho vſq; ad [3] Aquas-Iericho ad Orientem, [4] [&] deſertū quod aſcendit de Iericho in montem [5] Beth-el. Egrediturque à Beth-el ad Luſam, & tranſit [6] ad terminum [7] Arki in Ataroth. Et rurſus deſcēdit verſus mare ad terminū [8] Iaphleti vſque ad terminum Beth-horon inferioris, & vſque ad Gaſer, & fines eius deſinunt ad mare. Acceperunt igitur hæreditatem filij Ioſeph Manaſſe & Ephraim: fuitque limes filiorum Ephraim ſecūdum familias ſuas, fuit inquā limes hæreditatis eorum ab Orientali plaga Ataroth-addar, vſque ad Beth-horon ſuperiorem. Et exit limes iſte ad mare, & ad Michmat à Septentrione, reflectiturque idem limes in Orientē ad Taenath-ſilo, & hinc tranſit ab Oriente in Ianoah. Et deſcēdēs à Ianoah in Ataroth atque Naerath, pertingit ad Iericho, & exit ad Iordanem. De Tappuah vero [9] vergit limes ille cōtra mare ad torrētem Kána: ſuntque exit⁹ eius verſus [10] mare. hæc eſt hæreditas tribus filiorum Ephraim ſecundū familias ſuas. Ciuitates vero ſegregatæ pro filijs Ephraim fuerunt in medio hæreditatis filiorum Manaſſe, omnes inquā ciuitates cū villis ſuis. Et non expulerunt Chananæum habitantē in Gaſer, ſed manſit Chananæus in medio Ephraim vſque in hunc diē, fuitque [11] vectigalis.

CAP. XVII.

HAEc fuit ſors tribui Manaſſe, qui fuit primogenitus Ioſeph. Machir [2] primogenitus Manaſſe, & pater Gilead, qui fuit ſtrenu⁹ miles,

Edom à Meridie, Cabſeel & Eder & Iagur. Et Cina & Dimona & Adada, & Cedes & Aſor & Iethnan. Ziph & Telem & Baloth, Aſor noua & Carioth, Heſron, hæc eſt Aſor. Amam, Sama, & Molada, & Aſer-gadda, Et Haſſemō & Beth-phelet & Haſer-ſual & Ber-ſabee & Baziothia, Et Baala & Im & Eſem. Et Eltholad & Ceſil & Harma. Et Siceleg & Medemena & Senſenna. Lebaoth & Selim & Aen & Remon. omnes ciuitates viginti nouem, & villæ earum. In cāpeſtribus verò: Eſtaol & Sarea & Aſena. Et Zanoe & En-gannim & Taphua & Enaim & Ierimoth, Et Adullam, Socho & Azeca, Et Saráim & Adithaim & Gedera & Gederothaim: vrbes quatuordecim, & villæ earū. Sanan & Hadaſſa & Magdal-gad. Delean & Maſepha & Iecthel. Lachis & Baſchath & Eglon. Chebbon & Leheman & Cethlis. Et Gideroth & Beth-dagō & Naama & Maceda: ciuitates ſedecim, & villæ earum. Labana & Ether & Aſan, Iephtha & Eſna & Neſib, Et Ceila & Achzib & Mareſa: ciuitates nouē, & villæ earū. Accaron cū vicis & villulis ſuis. Ab Accaron vſque ad mare: omnia quæ vergunt ad Azotum & viculos eius. Azotus cū vicis & villulis ſuis. Gaza cū vicis & villulis ſuis, vſque ad Torrentē-Ægypti & Mare-magnum terminus ei⁹. Et in mōte: Samir & Iether & Socoth & Danna & Cariath-ſenna, hæc eſt Dabir. Anab & Iſtemo & Anim. Goſen & Olon & Gilo: ciuitates vndecim, & villæ earū. Arab & Ruma & Eſaan, & Ianum & Beth-thaphua & Apheca. Athmatha & Cariath-arbe, hæc eſt Hebrō, & Sior: ciuitates nouē, & villæ earū. Maon & Charmel & Ziph & Iota, Iezrael & Iucadam & Zanoe, Accain, Gabaa & Thamna: ciuitates decē, & villæ earum. Halhul & Beth-ſur, & Gedor, Mareth, & Beth-anoth & Elthecō: ciuitates ſex, & villæ earū. Cariath-baal, hæc eſt Cariath-iarim vrbs ſyluarum, & Arebba: ciuitates duæ, & villæ earū. In deſerto: Beth-araba, Meddin, & Sachacha & Nebſan, & Ciuitas ſalis, & En-gaddi: ciuitates ſex, & villæ earū. [...] ſimul cētum quindecim. Iebuſæum autē habitatorē Ieruſalē non potuerunt filij Iuda delere: habitauitque Iebuſæus cum filijs Iuda in Ieruſalē vſque in præſentem diem.

CAP. XVI.

CEcidit quoque ſors filiorum Ioſeph ab Iordane cōtra Iericho & aquas eius, ab Oriente: ſolitudo quæ aſcēdit de Iericho ad montē Beth-el. Et egreditur de Beth-el Luzam: tranſitque terminum Archi, Ataroth. & deſcēdit ad Occidentem, iuxta terminū Iephleti, vſque ad terminos Beth-horon inferioris, & Gazer: finiunturque regiones eius Mari-magno. Poſſederúntque filij Ioſeph Manaſſes & Ephráim: & factus eſt terminus filiorum Ephráim per cognationes ſuas, & poſſeſſio eorū contra Orientem Ataroth-addar vſque Beth-horon ſuperiorem. Egrediūtúrque confinia in mare: Machmethath verò Aquilonem reſpicit, & circuit terminos cōtra Orientem in Thanath-ſelo: & pertranſit ab Oriente Ianoe. Deſcenditque de Ianoe in Ataroth & Naarátha: & peruenit in Iericho, egreditúrque ad Iordanem. De Taphūa pertrāſit contra mare in Vallem-arundineti, ſuntque egreſſus eius in mare ſaliſſimum. hæc eſt poſſeſſio tribus filiorum Ephráim per familias ſuas. Vrbéſque ſeparatæ ſunt filijs Ephráim in medio poſſeſſionis filiorum Manaſſe, & villæ earum. Et non interfecerunt filij Ephráim Chananæum qui habitabat in Gazer: habitauitque Chananæus in medio Ephráim vſque in diem hanc tributarius.

CAP. XVII.

CEcidit autem ſors tribui Manaſſe: (ipſe enim eſt primogenit⁹ Ioſeph.) Machir primogenito Manaſſe patri Galaad, qui fuit vir pugnator

[illegible] habeátque poſſeſſionem Galaad & Baſan. Et reliquis filiorum Manaſſe iuxta familias ſuas, filijs Abi-ezer, & filijs Helec, & filijs Eſriel, filijs Sechem, & filijs Hepher, & filijs Semida. iſti ſunt filij Manaſſe filij Ioſeph, mares, per cognationes ſuas. Salphaad verò filio Hepher filij Galaad filij Machir filij Manaſſe non erãt filij, ſed ſolæ filiæ quarum iſta ſunt nomina, Maala & Noa & [illegible] & Melcha & Therſa. Veneruntque in conſpectu Eleazari ſacerdotis, & Ioſue filij Nun, & principum, dicẽtes, Dominus præcepit per manum Moyſi, vt daretur nobis poſſeſſio in medio fratrum noſtrorũ. deditque iuxta imperiũ Domini poſſeſſionem in medio fratrum patris earum. [illegible] ceciderunt funiculi Manaſſe, decem, abſque Terra-galaad & Baſan trans Iordanem. Filiæ [illegible] Manaſſe poſſederunt hæreditatẽ in medio [illegible] eius. Terra autem Galaad cecidit in [illegible] filiorum Manaſſe qui reliqui erãt. Fuit [illegible] Manaſſe ab Aſer, Machmathath, [illegible] Sichem: & egreditur ad dexteram iu[illegible] Fõtis-taphũæ. Etenim in ſorte Ma[illegible] Terra-taphũæ, quæ eſt iuxta ter[illegible] Manaſſe filiorum Ephraím. Deſcenditque [illegible] Vallis-arundineti in Meridiem torrẽ[illegible] Ephraím, quæ in medio ſunt vr[illegible]: terminus Manaſſe ab Aquilone [illegible] eius pergit ad mare: Ita vt poſ[illegible] ab Auſtro, & ab Aquilone Ma[illegible] claudat mare, & coniũgantur [illegible] Aſer ab Aquilone, & in tribu Iſſa[illegible]. Fuitque hæreditas Manaſſe in [illegible] Aſer, Beth-ſan & viculi ei⁹, & Ieb[illegible] ſuis, & habitatores Dor cũ op[illegible] habitatores quoque Endor cum vicu[illegible] habitatores Tenac cum vicu[illegible] habitatores Mageddo cum viculis ſuis, [illegible] vrbis Nopheth. Nec potuerunt filij [illegible] ciuitates ſubuertere, ſed cœpit Cha[illegible] habitare in terra ſua. Poſtquam autem [illegible] filij Iſrael, ſubiecerunt Chananæ[illegible] ſibi tributarios, nec interfecerunt [illegible] Loquutique ſunt filij Ioſeph ad Ioſue, & di[illegible] Quare dediſti mihi Terram in poſſeſſio[illegible] & funiculi vnius, cũ ſim tantæ multi[illegible], & benedixerit mihi Dominus? Ad quos [illegible], Si populus multus es, aſcende in ſyl[illegible] & ſuccide tibi ſpatia in Terra Pherezæi & [illegible]: quia anguſta eſt tibi poſſeſſio montis [illegible]. Cui reſponderunt filij Ioſeph, Non po[illegible] ad mõtana conſcẽdere, quũ ferreis cur[illegible] Chananæi qui habitãt in Terra [illegible], in qua ſitæ ſunt Beth-ſan cum vicu[illegible], & Iezrael mediam poſſidẽs vallẽ. Dixit[illegible] ad domum Ioſeph & Ephraím & Ma[illegible] Populus multus es, & magnæ fortitudinis, [illegible] habebis ſortem vnam, Sed trãſibis ad mon[illegible] & ſuccides tibi, atque purgabis ad habitan[illegible] ſpatia & poteris vltra procedere cũ ſubuer[illegible] Chananæum, quẽ dicis ferreos habere cur[illegible] & eſſe fortiſſimum.

& poſſedit Gilead & Baſan. [3] Obtigit quoque [4] reliquis filijs Manaſſe ſecundũ familias ſuas, nẽpe filijs Abi-ezer, filijs Helec, filijs Aſriel, filijs Sechẽ, filijs Hepher, filijs Semida: hi enĩ fuerũt filij Manaſſe filij Ioſeph mares per familias ſuas. ¶ Porrò Zelaphead filius Hepher, filij Gilead, filij Machir, filij Manaſſe, nõ habuit filios, ſed filias, quarũ noïa hæc ſũt, Mahla, Noa, Hagla, Milca, Thirza. Acceſſerunt autẽ in conſpectum Eleazari ſacerdotis, atque in cõſpectum Iehoſuæ filij Nun, & in conſpectum principum, dicentes, Dominus præcepit Moſi vt daret nobis hæreditatem inter [5] fratres noſtros. dedit ergo eis iuxta [6] os Domini hæreditatem inter fratres patris earum. Et [7] ceciderunt funiculi Manaſſe decem, præter terram Gilead & Baſan quæ eſt cis Iordanem. Nam filiæ Manaſſe poſſederunt hæreditatem inter filios eius, fuitque terra Gilead reliquorum filiorum Manaſſe. Fuit autem limes Manaſſe ab Aſer [ad] Michmethath, quæ erat e regione Sechẽ, [8] vergitque limes iſte verſus dextram ad habitatores En-tappuah. Fuit autem ipſius Manaſſe terra Tappuah: [9] eſt enim Tappuah iuxta terminũ Manaſſe filijs Ephraim. Et hinc [10] deſcendit limes ad torrentem [11] Kanna verſus Meridiem [12] ad torrentem ciuitatum iſtarũ Ephraim, & inter ciuitates Manaſſe. [13] & limes Manaſſe eſt ab Aquilone [14] ad torrentem: exitus autem eius ad mare. [15] Ipſi Ephraim ad Meridiem, & [16] Manaſſe ad Aquilonẽ: mare verò eſt limes eius, & in Aſer [17] contingunt [ſeſe] ab Aquilone, in Iſſaſchar autẽ ab Oriẽte. Et habuit Manaſſe in Iſſaſchar & in Aſer, Beth-ſean & vicos eius, Iibleã & vicos eius, habitatores Dor & vicos eius, habitatores En-dor & vicos eius, habitatores Thaenach & viculos eius, habitatores Megiddo & vicos ei⁹, [18] tres regiones. Et filij Manaſſe [19] non potuerunt [20] occupare has ciuitates: [21] quum tamen Chananæus animum hanc terrã inhabitandi deſpondiſſet. Contigit tamen quũ vires ſumerẽt filij Iſrael, vt Chananæũ [22] vectigalem facerent, [23] ſed funditus non exciderunt eũ. ¶ [24] Loquutique ſunt filij Ioſeph ad Iehoſuã dicentes, Quare dediſti mihi [25] poſſidendam vnam tantum ſortem & [26] vnum funiculum, quum ſim populus tam multus, [27] & Dominus me hactenus tam vbertim locupletauerit? Reſpõdit illis Iehoſua, Quandoquidẽ tu multus es populus, aſcende ergo [28] in ſyluam, & [29] para tibi illic in terra Pherizæi atque [30] rephaim, [31] quandoquidẽ mons Ephraim tibi anguſtior eſt. Dixerunt autẽ filij Ioſeph, [32] Non poſſumus montẽ iſtũ aſſequi, [33] quãdoquidẽ ferreos currus habẽt omnes Chananæi habitãtes in terra [34] conuallĩũ, & hi qui ſunt in Beth-ſeã atque in oppidulis eius, & hi qui ſunt in [35] valle Iiſreel. Et dixit Iehoſua ad domum Ioſeph, nẽpe ad Ephraim & Manaſſe, Populus quidẽ multus es, & robur habes magnũ, idcirco non habebis [36] vnam [tantum] ſortem, [37] Sed mons ille tuus erit [38] in quo eſt ſylua: [39] hũc para, [40] eruntq; fines eius tui: [41] ſi quidẽ Chananæũ iſtũ eieceris, licet ferreos curr⁹ habeat ipſe, & valde robuſt⁹ ſit.

¶3 ſub. ſors. ¶4 .i. alteri dimidiæ tribui. ¶5 .i. cognatos. ¶6 .i. mandatũ. ¶7 .i. habuit decem portiones. Dicunt Hebræi, ſex illæ familiæ ſuprà memoratæ acceperunt ſex portiones: & filiæ Selaphead quatuor, nẽpe portionem patris ſui, & duas pro auo ſuo, Hepher ſcilicet, q̃ fuerit primogenitus, & vnam pro fratre patris ſui, qui ſcilicet mortuus erat in deſerto abſque liberis: & illi tres egreſſi fuerant ex Aegypto: ideo debebatur illis portio in diſtributione hæreditatis. ¶8 vel, & hinc pcedit ¶9 vel, at Tappuah quæ eſt cõtermina Manaſſe, eſt filiorum Ephraím. ¶10 retrocedendo ſcilicet, id eſt reuertendo vnde venerat. ¶11 .i. arundinis. Nomẽ loci. ¶12 torrentis: ciuitates iſtæ [tribus] Ephraim, ſunt in medio vrbium &c. i. ſunt cõtẽtæ in tribu Manaſſe. ¶13 at limes ¶14 ipſius torrentis: ¶15 ſub. eſt ſors. ¶16 ipſi Manaſſe [ſub. eſt ſors] ¶17 vel, coniũguntur ¶18 ſiue, tria climata. Dor ſcilicet. ¶19 ſub.

[illegible] ¶20 Heb. expellere vrbes illas. i. ciues illarum vrbiũ. ¶21 Heb. voluitque [vel, optauit] Chananæus habitare in [illegible] ipſa. ¶22 Heb. in tributũ. i. reddiderint Chananæos tributarios cõtra præceptũ Domini. ¶23 nec expulerũt [illegible] ¶24 vel, Expoſtulauerũt autẽ filij Ioſeph cũ Ioſue ¶25 pro hæreditate ¶26 vel, vnã portionem, ¶27 Heb. ita [illegible] hactenus benedixerit mihi Dominus? ¶28 .i. ad montem plenum arboribus. ¶29 ſub. locum habitationis. [illegible] [illegible], & elige tibi. ſub. locum ad habitandũ. Alij, & ſcinde tibi. ſub. arbores vt ædifices illic. ¶30 gigantum, ¶31 q.d. ſi videatur tibi anguſtus mons Ephraim, inuade vicinas gentes. ¶32 Non ſufficiet nobis mons iſte. ſub. [illegible] habitandum. ¶33 & ferreos &c. ¶34 planitiei. i. in regione plana & campeſtri, vltra montem. ¶35 vel, planitie [illegible] ſub. præciſam, ſiue definitã, quam dilatare non poſſis. ¶37 Nam ¶38 quia ſylua eſt. q.d. eſt inutilis fratri tuo, [illegible] plenus nemoribus. ¶39 præcide ergo illã, ¶40 q.d. hac ratione poteris progredi vltra. ¶41 Heb. nã ex[illegible] Chananæũ: quoniã curr⁹ habet falcatos, [&] quoniã eſt fortis. i. expelles enim Chananæos, nã poſſent alioqui [illegible] nocere, quia currus ferrei ſunt illis, & fortes ſunt. hoc eſt, quos dicis habere currus ferreos, eoſq; fortes eſſe.

Digitized by Google

CAP. XVIII.

Congregata eſt vniuerſa concio filiorũ Iſrael in Silo, illicque collocarunt tentorium[1] conſtitutionis; [2]quandoquidẽ terra[3] ſubacta erat coram eis. Remanſerant autem ex filijs Iſrael reliqui, [4]quibus hæreditatẽ ſuam nondũ diſtribuerant, [5]ſcilicet ſeptem trib[us]. Et ait Iehoſua ad filios Iſrael, Quouſque[5] eſtis ceſſatores, quo minus eatis & occupetis terrã quam dedit vobis Domin[us] Deus patrũ veſtrorum? Date tres viros ex quaque tribu, vt mittam eos, qui ſurgant & perambulẽt terram, & deſcribãt eam[6] iuxta hæreditatem ſuam; reuertanturque ad me, [7]Diuidántque eã in ſeptem partes: ſtabitque Iehuda in limite ſuo à Meridie, & qui ſunt de domo Ioſeph ſtabũt in limite ſuo à Septentrione. [8]Vos itaque deſcribetis terram in ſeptẽ partes, & referetis huc ad me, & [9]iaciam vobis ſortem hic corã Domino Deo noſtro. Leuitæ autẽ nullã partem habent inter vos, quoniã [10]ſacerdotium Domini eſt hæreditas eorum: Gad quoque & Ruben, & dimidia trib[us] Manaſſe iam acceperũt hæreditatem ſuã [11]cis Iordanem ad Orientẽ, quã dedit illis Moſes ſeruus Domini. ¶ Surgentes itaque[12] viri abierunt, præcepitque Iehoſua abeuntibus vt deſcriberẽt terrã, dicens, Ite, & perambulate terram, &[13] deformate eã: & reuertimini ad me, vt hic proijciã vobis ſortẽ corã Domino in Silo. Abeuntes ergo viri illi, pertrãſierũt terrã, deformãtes eam in libro, facientes ſeptẽ partes oppidatim: reuerſiq; ſunt ad Iehoſuã in caſtra quæ erãt in Silo. Et iecit eis Iehoſua ſortẽ in Silo corã Domino, diſtribuitque ibi Iehoſua terrã pro filijs Iſrael ſecũdum portiones ſuas. ¶ Et aſcendit ſors trib[us] filiorũ Beniamin per familias ſuas, [14]exijtque limes ſortis eorum inter filios Iehuda, & inter filios Ioſeph. Factus eſt autẽ limes eorũ ad angulũ Aquilonarem à Iordane, & aſcẽdit ille limes[15] ad latus Iericho ab Aquilone, & aſcendit in montẽ cõtra Occidentem, [16]extremitates eius fuerunt ad deſertum Beth-auen. Et illinc trãſit terminus ille in Luſam, ad latus[17] Luſæ verſus Meridiem, ipſa eſt Beth-el: & [rurſus] deſcẽdit [idem] limes in Athrot-adar, ad montẽ qui eſt ad Meridiẽ Beth-horõ inferioris. Et [hinc][18] vergit limes iſte, circuitque [ad] angulũ maris ad Meridiẽ, à mõte qui eſt contra Beth-horon ad Meridiẽ, definũtque fines ei[us] ad Kiriath-baal, ipſa eſt Kiriath-iearim, ciuitas filiorũ Iehuda. hic eſt angulus Occidentalis. Angulus verò Meridian[us] eſt ab extremitate Kiriath-iearim, [19]exitque terminus iſte ad Occidẽtem, & exit ad fontẽ aquæ Nephtoah. Et deſcẽdit terminus iſte ad extremitatẽ mõtis qui eſt corã valle filij Hinnõ, [20]in valle Rephaim ad Aquilonẽ, & deſcẽdit in vallẽ Hinnõ ad lat[us] Iebuſæi ad Meridiẽ, deſcẽdẽs ad fontẽ Rogel. [21]Reflectit verò ab Aquilone, & egreditur ad En-ſemes, & inde egreditur [ad loca] Gelliloth, quæ ſunt[22] iuxta aſcẽſum Adummim, deſcẽdens ad lapidem Bohan filij Ruben. Et pertrãſiẽs ad lat[us] [quod eſt] e regione[23] Araba[24] Septentrionalis, deſcẽdit in campeſtria. Et rurſum trãſiẽs idẽ limes verſus latus Beth-hagla[25] ad Aquilonẽ, definũt fines limitis eiuſdẽ[26] ad linguã maris ſalſi cõtra Aquilonẽ, ad extremitatẽ Iordanis[27] Meridionalẽ, & hic eſt limes Meridian[us]. Iordanis verò terminat hũc limitem in angulo Orientali. atque hæc eſt hæreditas filiorum Beniamin, iuxta limites ſuos in circuitu per famili[as] ſuas. Fuerunt autem ciuitates tribus filiorum Beniamin per familias ſuas, Iericho, Beth-hagla, [illegible]

CAP. XVIII.

Congregatique ſunt omnes filij Iſrael in Silo, ibique fixerunt tabernaculũ teſtimonij, & fuit eis Terra ſubiecta. Remanſerãt autẽ filiorum Iſrael ſeptem tribus, quę necdũ acceperant poſſeſſiones ſuas. Ad quos Ioſue ait, Vſquequo marcetis ignauia, & nõ intratis ad poſſidendam Terrã, quam Dominus Deus patrum veſtrorum dedit vobis? Eligite de ſingulis tribub[us] ternos viros: vt mittã eos, & pergãt atque circumeãt Terram, & deſcribant eã iuxta numerũ vniuſcuiuſque multitudinis: referántque ad me quod deſcripſerint. Diuidite vobis Terrã in ſeptẽ partes: Iudas ſit in terminis ſuis ab Auſtrali plaga, & domus Ioſeph ab Aquilone: mediã inter hos Terram in ſeptẽ partes deſcribite: & huc venietis ad me, vt corã Domino Deo veſtro mittã vobis hic ſortem: quia non eſt inter vos pars Leuitarũ, ſed ſacerdotiũ Domini, eſt eorũ hæreditas. Gad au[tem] & Ruben, & dimidia tribus Manaſſe iam accep[e]rant poſſeſſiones ſuas trans Iordanẽ ad Orient[a]lem plagã: quas dedit eis Moyſes famulus Domini. ¶ Cúmque ſurrexiſſent viri vt pergerent [ad] deſcribendã Terram, præcepit eis Ioſue, dicens, Circuite Terrã, & deſcribite eam, ac reuertimini ad me: vt hic coram Domino Deo veſtro, in Silo mittã vobis ſortem. Itaque perrexerũt: & luſtrantes eam, in ſeptẽ partes diuiſerunt, ſcribentes in volumine. reuerſique ſunt ad Ioſue in caſtra Silo. Qui miſit ſortes coram Domino in Silo, diuiſitque Terram filijs Iſrael in ſeptem partes. ¶ Et aſcendit ſors prima filiorũ Beniamin per familias ſuas, vt poſſiderẽt Terrã inter filios Iuda & filios Ioſeph. Fuitque terminus eorũ contra Aquilonẽ à Iordane: pergens iuxta latus Iericho Septentrionalis plagæ, & inde contra Occidentem ad montana cõſcendens, & perueniens ad ſolitudinem Beth-áuen. Atque pertranſiẽs iuxta Luzam ad Meridiem, ipſa eſt Beth-el: deſcẽditque in Aſtaroth-addar in montem qui eſt ad Meridiem Beth-horon inferioris: Et inclinatur circuiẽs contra mare ad Meridiem montis qui reſpicit Beth-horon cõtra Africum: ſúntque exitus eius in Cariath-báal, quæ vocatur & Cariath-iarim, vrbs filiorum Iuda. hæc eſt plaga contra mare, ad Occidentem. A Meridie autem ex parte Cariath-iarim egreditur terminus contra mare, & peruenit vſque ad fontẽ aquarum Nephtoa. Deſcẽditque in partem montis qui reſpicit Vallem-filiorum-Ennom: & eſt cõtra Septentrionalem plagam in extrema parte Vallis-raphaim. Deſcenditque in Ge-ennom (id eſt Vallẽ-Ennom,) iuxta latus Iebuſæi ad Auſtrum: & peruenit ad Fontem-rogel, trãſiens ad Aquilonẽ, & egrediẽs ad En-ſemes, id eſt Fontẽ-ſolis: & pertrãſit vſque ad tumulos qui ſunt è regione Aſcenſus-adommim: deſcẽditque Aben-boẽ, id eſt lapidẽ Boen filij Ruben. Et pertrãſit ex latere Aquilonis ad cãpeſtria: deſcẽditque in planitiẽ, & prætergreditur contra Aquilonẽ Beth-hagla: ſúntque exit[us] eius contra linguã-maris-ſalſiſſimi ab Aquilone in fine Iordanis ad Auſtralẽ plagã: qui eſt terminus illius ab Oriẽte. hæc eſt poſſeſſio filiorũ Beniamin per terminos ſuos in circuitu, & familias ſuas. Fuerúntque ciuitates eius, Iericho & Beth-hagla [illegible]

¶1 fœderis. ¶2 Heb. & terra. i. poſteaquã terra. ¶3 fuit ¶4 He. qui necdum diuiſerãt poſſeſſionẽ ſuam, ¶5 Hebr. vacatis. i. ſegnes eſtis & animo remiſſo. ¶6. i. in tot partes in quot hæreditas eorũ diuidenda eſt. ¶7 Heb. Diuidéntque ſeſe [in] ea in &c. i. ex ea facient ſibi ſeptem partes. ¶8 qui ſcilicet eſtis mihi oblati à fratribus veſtris. ¶9. i. miſſis ſortibus dabo ſingulis ſuã hæreditatem. ¶10. i. habebunt decimas & cætera quæ in Leuitico continẽtur. ¶11 vltra ¶12 qui ſcilicet oblati fuerant. ¶13 vl, deſcribite ¶14. i. euenit vt prouincia illi aſſignata fuerit inter tribum Iuda & tribũ Ephraim, hanc ad Aquilonem, illã ad Auſtrũ. ¶15. i. aſcendit ad latus Septentrionale Ierichontis. ergo Iericho erat citra lineã finiẽtem tribum, tenditque ad Occaſum per montana Iericho. ¶16 exitúſque ei[us] ſunt ad &c. i. peruenitque vſque ad deſertum, hoc eſt cãpeſtria. ¶17 igitur Luz excluditur de tribu Beniamin. Duplex eſt Beth-el, altera filiorũ Beniamin, altera tribus Ephraim, quæ eſt Luz. ¶18 vl, circuit & tẽdit. ducẽdo ſcilicet lineã obliquã. ¶19 itaque egreditur terminus Occidẽtalis, egreditur inq; ¶20 quique eſt in planitie. i. in parte Aquilonari ipſi[us] Rephaim, ob id Rephaim eſt trib[us] Iudæ. ¶21 vl, Circuit lineã circularẽ ducit relinquẽdo lineã Aquilonarẽ, tẽdendo verſus Auſtrũ. ¶22 e regione aſcenſus ¶23 vl, planitiei ¶24 vl, ad Aquilonem. in tribu Iuda: eſt enim alia ab hac. ¶25 ſub tribus Iudæ. ¶26. i. ad locum in quo lõgius ex[illegible] [illegible] mare ſalſum. ¶27 quæ ſcilicet eſt tribus Beniamin.

Digitized by Google

Vallis-anes, Beth-araba & Samaráim & Beth-el & Auim & Aphara & Ophera, Villa-hemona & Ophni & Gabee: ciuitates duodecim, & villæ earũ. Gabaon & Rama & Beroth & Meſphe, & Caphara & Amoſa & Recem, Iarephel & Tharela & Sela, Eleph & Iebus, quæ eſt Ieruſalẽ, Gabaath & Cariath: ciuitates quatuordecim, & villæ earũ. Fueruntq; oẽs ciuitates viginti ſex. Hæc eſt poſſeſſio filiorũ Beniamin iuxta familias ſuas. C. XIX.

ET egreſſa eſt ſors ſecũda filiorũ Simeon per cognationes ſuas: fuitque hæreditas eorũ in medio poſſeſſionis filiorũ Iuda: Ber-ſabee & Sabee & Molada & Haſer-ſual, Bala & Aſem & Eltholad, Bethul & Harma & Siceleg & Beth-marchaboth & Haſer-ſuſa & Beth-lebaoth & Sarohen: ciuitates tredecim, & villæ earum. Ain & Remon & Athar & Aſan: ciuitates quatuor, & villæ earum. omnes viculi per circuitũ vrbium iſtarũ vſque ad Baalath, Beer, Ramath cõtra Auſtralem plagam. Fueruntque omnes ciuitates decẽ & ſeptem. hæc eſt hæreditas filiorũ Simeõ iuxta cognationes ſuas, in poſſeſſione & funiculo filiorũ Iuda: quia maior erat. & idcirco filij Simeõ poſſederunt in medio hæreditatis eius. ¶ Cecidítque ſors tertia filiorũ Zabulon per cognationes ſuas: factuſque eſt terminus poſſeſſionis filiorum Zabulon vſque Sarid. Aſcendítque de mari & Medala, & peruenit in Debbáſeth: vſque ad torrentem qui eſt cõtra Ieconam. Et reuertitur de Sared contra Orientẽ in finem Cheſeleth-thabor: & egreditur ad Dabereth, aſcendítque contra Iaphie. Et inde pertranſit vſque ad Orientalem plagam Geth-hepher & Tacaſin: & egreditur in Remmon, Amthar & Noa. Et circuit ad Aquilonẽ Hanathon: ſuntque egreſſus eius Vallis-iephtahel & Cateth & Naalol & Semeron & Iedala & Bethlehem: ciuitates duodecim, & villæ earũ. Hæc eſt hæreditas tribus filiorum Zabulon per cognationes ſuas, vrbes, & viculi earum. ¶ Iſſachar egreſſa eſt ſors quarta per cognationes ſuas: fuitque eius hæreditas Iezrael & Caſaloth & Sunem & Hapharáim & Seon & Anaharath & Rabboth & Ceſion, Abes, & Rameth & En-gannim & En-hadda & Beth-pheſes. Et peruenit terminus eius vſque Thabor & Seheſima & Beth-ſames: eruntque exitus eius Iordanis: ciuitates ſedecim, & villæ earum. Hæc eſt poſſeſſio filiorũ Iſſachar per cognationes ſuas, vrbes, & viculi earum. ¶ Cecidítque ſors quinta tribui filiorũ Aſer per cognationes ſuas: fuítque terminus eorum Halcath & Chali & Beten & Axaph, Et Elmelech & Amaad & Meſſal: & peruenit vſque ad Carmelum maris & Sihor & Labanath. Ac reuertitur contra Orientem Beth-dagon: & pertrãſit vſque Zabulon & Vallẽ Iephthael cõtra Aquilonem in Beth-ẽmec & Nehiel. Egreditúrque ad leuã Cabul, & Abran & Rohob & Hamon & Cana vſque ad Sidõnẽ magnã. Reuertitúrque in Horma vſque ad ciuitatem munitiſſimam Tyrum, & vſque Hoſa: eruntque exitus eius in mare de funiculo Achziba: & Amma & Aphec & Rohob: ciuitates vigintiduæ, & villæ earum. Hæc eſt poſſeſſio filiorum Aſer per cognationes ſuas, vrbẽſque & viculi earum. ¶ Filiorum Nephthali ſexta 'pars' cecidit per familias ſuas: & cœpit terminus de Heleph & Elon in Saananim & Adami, quæ eſt Neceb, & Iebnael vſque Lecum: & egreſſus eorum vſque ad Iordanem. Reuertitúrque terminus contra Occidẽtem

vallis Keziet. Beth-araba, Zemaraim, Beth-el. Auim, Parah & Ophrah. [23] Kephar-amonai, 'Ophni & Geba, ciuitates duodecim cum villis earum. Gibeon, Rama, Beeroth. Mizpa, Kephira, Moza. Rezem, Iirpeel, Tarela. Zela, Eleph, &[29] Iebuſi, 'ipſa eſt Ieruſalem, [&] Gibeath [&] Kirieth, ciuitates quatuordecim cum villis earum. Hæc eſt hæreditas filiorum Ben-iamin ſecundum familias ſuas. CAP. XIX.

EGreſſa eſt ſors [1] 'alia' pro Simeone, pro tribu inquam filiorum Simeon per familias ſuas, fuitque hæreditas eorũ [2] inter hæreditatem' filiorum Iehuda. Et habuerunt illi in hæreditate ſua Beerſcba, '[3] &' Seba, Molada. Hazarſual, Bala, Azẽ. Eltholad, Bethul & Horma. Ziclag, Beth-marcaboth, & [4] Hazar-ſuſa, 'Beth-lebaoth, & Saruhẽ, ciuitates tredecim cũ villis earum. Ain, Rimon, & Ether, & Aſan, ciuitates quatuor cũ villis earũ. Et omnes villæ quæ erant per circuitũ ciuitatũ iſtarum vſque ad Baalath-beer, & Ramath, [5] ad Auſtrum.' Hæc eſt hæreditas tribus filiorũ Simeon iuxta familias ſuas. De funiculo filiorum Iehuda [6] 'fuit' hæreditas filiorũ Simeon: nã pars filiorum Iehuda maior fuit [7] quàm illorũ, [8] vt hæreditatẽ caperẽt filij Simeon in hæreditate ipſorũ. ¶ Educta eſt ſors tertia filijs Zebulon per familias ſuas, fuitque limes hæreditatis eorũ vſq; ad Sarid, & aſcendit limes eorũ verſus mare [Occidẽtale] & ad Mareala, pertingítque Dabeſeth, & inde pertingit ad torrentẽ qui eſt e regiõe Iacneã. Et reflectẽs de Sarid verſus [9] exorientẽ ſolẽ, 'ad limitem Kiſloth-thabor, exit in Dabrath, aſcẽdẽs ad Iaphia. Et illinc trãſiens ad [10] plagã Orientalẽ in [11] Githa-hepher, '[12] Itacazin,' & exit [13] in Rimõ Metoar, & hinc in Nea.' Et idẽ limes [14] circuit' ab Aquilone in Nathon, vt ſint exit9 eius [15] vallis Iephtah-el,' & Katath, Nahalal, & Simrõ, & Iidala, & [16] Beth-lehẽ,' ciuitates duodecim cũ pagis earũ. Hæc eſt hæreditas filiorum Zebulon per familias ſuas, atque hæ ſunt ciuitates cum pagis earum. ¶ Porrò pro Iſaſchar educta ſors eſt quarta, filijs inquã Iſaſchar pro familijs ſuis. Fuit autẽ limes eorũ. Iiſreela, Keſuloth, & Sunem. Hapharaim, Siõ, Anaharath. Harabith, Kiſiõ, Abeth. Remeth, & En-gannim, En-hadda & Beth-pazetz. Pertingitque limes iſte in Thabor, & Sahazima, atque Beth-ſemes, & deſinunt fines limitis eorũ in Iordanẽ, ciuitates ſedecim cũ villis earũ. Hæc eſt hæreditas trib9 filiorũ Iſaſchar per familias ſuas, [17] & hæ ſunt ciuitates' cũ pagis earum. ¶ Et educta eſt ſors quinta pro tribu filiorum Aſer per familias ſuas. Fuit autẽ limes eorum, Helcath, Hali, Beten, Achſaph, Et Alamelec, & Amead, & Miſeal: pertingitq; in Charmel ad Occidentẽ, & [18] in Sihor-libnath. Et reflectẽs ad exortũ ſolis in Beth-dagon, ptingit in Zebulõ & ĩ vallẽ Iiphtael ad Septẽtrionẽ, [& in] Beth-emec & Nehiel: egreditúrq; ĩ Kabul [19] ad ſiniſtrã. [20] Ad Hebrõ quoq;, Rehob, 'Hãmõ & Kana vſque ad Zidonẽ magnã. Reflectit deinde limes hic in Rama, & vſque ad ciuitatẽ munitã [21] 'Zor.' ruſus reflectit hic limes in Hoſa, exitúſque eius ſunt verſus mare [22] à funiculo Achſiba.' Vma quoque, Aphec, & Rehob, ciuitates vigintiduæ cum pagis earũ. Hæc eſt hæreditas tribus filiorum Aſer per familias ſuas, [23] & hæ ſunt ciuitates' cum pagis earum. ¶ Pro filijs Naphtali educta eſt ſors ſexta, Pro filijs inquam Naphtali per familias ſuas. Fuitque limes eorũ ab Heleph, [&] ab Elon [24] in Zaenannim.' & Adami, Nekeb, & Iabneel, vſque Lacum: exitúſque eius verſus Iordanem. Reflectens inde limes iſte verſus Occidẽtem

¶ 28 vicus Amonai, ¶ 29 Iebuſæorũ. ſub. vrbs .i. quã Iebuſæi incolunt, q̃ alio noĩe dicitur Ieruſalẽ: cui9 maior pars eſt in tribu Bẽiamin, minor verò in tribu Iuda, vt nõnulli aiunt.

XIX.

¶ 1 ſecunda ¶ 2 Heb. in medio poſſeſſionis ¶ 3 [&] pro id eſt q. d. quæ alio noĩe dicit̃ Seba. ¶ 4 vl, villa Suſa. ¶ 5 Negheb. nomẽ vrbis. aut eſt vnica vrbs, Ramath-negheb. ¶ 6 ſub. capta. ¶ 7 Heb. ipſis. i. q̃ pro numero ipſorũ, & quàm coli & occupari poſſet à filijs Iuda. ¶ 8 Heb. & poſſeſſionẽ habuerũt filij Simeõ in medio hæreditatis eorum. ¶ 9 Heb. Oriẽtẽ, ad ortum ſolis. Per appoſitionem dictũ. q. d. ad partẽ mũdi anteriorẽ, id eſt ortũ ¶ 10 Eadẽ verba Hebraica q̃ nũero præcedẽti. ¶ 11 Gath-hepher. hinc Iona propheta oriundus fuit. ¶ 12 Iitha [&] Caſin, ¶ 13 in Rimõ quæ per lineã obliquã tendit ad Neha. ¶ 14 vl, vertit ſeſe ¶ 15 ad Giephta-el, ¶ 16 Alia eſt in Iuda. vnde apud Matthæũ, in Bethlehem Iudæ. ¶ 17 [id eſt] vrbes iſtæ ¶ 18 vl, Sihor [&] Libnath. ¶ 19. i. ad Aquilonẽ. ¶ 20 Heb. Et Hebrõ, & Rehob, &c. ſubaudiẽdũ, Præterea in ea regione ſunt vrbes Hebron, &c.

¶ 21 petræ. ſiue, ſaxi. i. quæ erat ſita in rupe alta. ¶ 22. i. de tractu in quo ſita eſt Achzib. Alij vertũt, eãdẽ [illegible] pergẽdo verſus mare ab Hebel [ad] Achzib. ¶ 23 ciuitates iſtæ ¶ 24. i. quæ vrbes ſunt in regione Sahanãim.

Digitized by Google

in Aſnoth-thabor, vergit illinc in Hucoc,[25] pertingitque ad Zebulon à Meridie:' ad Aſer verò ptingit ab Occidente, ad Iehudā[26] ad Iordanē ab ortu ſolis. Ciuitates vero munitæ[27] ſūt,' Ziddim, Zer, Hāmath, Racath, &[28] Chinnareth,' Et Adama, & Harama, & Hazor, & Kædes, Edrehi, & En-hazor, Et Iireon, Migdael, Horem, Beth-hanath, & Beth-ſemes, ciuitates vndeuiginti cū villis earū. Hæc eſt hæreditas tribus filiorū Naphtali per familias ſuas,[29] & hæ ciuitates' atque villæ earum. ¶ Pro tribu verò filiorum Dan per familias ſuas educta eſt ſors ſeptima. Fuitque limes hæreditatis eorum Zoreah, & Eſtaol, & Ir-ſemes, Et Saalabim, Aialon, Iithla, Et Elon, Thimnatha, Ecrō, Et El-thece, Gibthō, Baalath, Et Iehud, & Bne-berac, Gath-rimmon, Et Me-iarcon, & Haracon,[30] cū termino qui eſt e regione Iapho:'' & ab his exit limes filiorū Dan.' Et aſcēderūt[32] filij' Dan, & oppugnarūt Læſem: capiētēſque eā, percuſſerunt eā gladio, atque poſſederūt eā, incolentes eā, appellauerūntq; eā Læſem-dan, iuxta nomen Dan patris ſui. Hęc eſt hæreditas tribus filiorum Dan per familias ſuas,[33] & hæ ciuitates' & villæ earū. ¶ Ceſſauerūt itaq; ſorte diuidere terrā per limites eius: dederūntque filij Iſrael hæreditatem ipſi Iehoſuæ filio Nun in medio eorū. Iuxta[34] os' Domini dederunt ei ciuitatem quam poſtulauerat, nēpe Timnath-ſerah in monte Ephraim: & inſtaurās ciuitatē illā, habitauit in ea. ¶ Iſtæ igitur ſunt hæreditates' quas ſorte diuiſerūt' Eleazar[36] ſacerdos,' & Iehoſua filius Nun, & capita patrū[37] ex tribubus' filiorū Iſrael in Silo corā Domino ad oſtiū tentorij conſtitutionis, ceſſauerūntque diuidere terram.

CAP. XX.

ET loquutus eſt Dominus ad Iehoſuam, dicēs, Loquere ad filios Iſrael hiſce verbis, Date ex vobis ciuitates' cōfugij,' de quibus loquutus ſum ad vos per Moſen, Vt illuc ſcilicet confugiat homicida, qui[2] hominē cædit' in perplexitate,' & per imprudentiā:[4] ſeruntq[ue] hæ ciuitates] vobis cōfugia à vindice ſanguinis.' Qui ergo cōfugerit ad aliquā ex eis ciuitatibus, ſtabit ad oſtiū portæ ciuitatis, loquetūrque audiētibus ſenioribus ciuitatis illius cauſas ſuas, illique[5] recipiāt' eū ad ſe intra ciuitatem, &[6] dent' ei locum vt cum eis habitet. Quòd ſi[7] vindex ſanguinis' eū inſequitur, ne tradāt homicidā in manum eius, quoniā per imprudētiā[8] percuſſit' proximū ſuū, nec odio eſt eū proſequutus antea. Manebit itaque in ciuitate illa, donec[9] ſe iudicio ſiſtat' corā cœtu, & vſque ad mortē ſummi ſacerdotis qui tum fuerit: tum tādem reuertatur homicida talis, & veniat in ciuitatem ſuā & ad domū ſuā, & ad ciuitatē ex qua fugerat. Et[10] cōſecrarūt' Kædes in Galilęa in mōte Naphtali, & Sechem in monte Ephraim, atque Kiriat-arba,[11] quę eſt' Hebron, in monte Iehuda. Cis Iordanē verò[12] [e regione] Iericho ad Oriētē, cōſtituerūt Bæzer in deſerto in planitie de tribu Ruben, & Ramoth in Gilead de tribu Gad, atque Golā in Baſan de tribu Manaſſe. Iſtæ fuerūt vrbes[13] cōſtitutæ' pro omnib[us] filijs Iſrael, & pro peregrino qui cōmoratur inter eos, vt ad eas cōfugeret quicūq; hominē percuſſiſſet per imprudētiā, neque moreretur[14] per manū vindicis ſanguinis' donec ſiſteretur corā[15] comitijs.

CA. XXI.

ACceſſerunt autē capita patrū Leuitarū ad Eleazarū ſacerdotem, & ad Iehoſuam filium Nun, & ad capita patrum qui erāt ſuper trib[us] filiorum Iſrael, Loquutique ſunt ad eos in Silo in

'&' Azanoth-thabor, atque inde egreditur in Hucūca, & pertranſit in Zabulon contra Meridiem, & in Azer contra Occidētem, & in Iuda ad Iordanem cōtra Ortū ſolis. Ciuitates munitiſſimæ, Aſſedim, Ser & Emath & Reccath & Cenereth, Et Edema & Arama, Aſor & Cedes & Edrai, En-haſor Et Ierō & Magdalel, Horem & Beth-anath & Beth-ſames: ciuitates decē & nouem, & villæ earum. Hæc eſt poſſeſſio tribus filiorum Nephthali per cognationes ſuas, vrbes & viculi earū. ¶ Tribui filiorū Dan per familias ſuas egreſſa eſt ſors ſeptima: & fuit terminus poſſeſſionis eī[us] Saraa, & Eſtaol, & Hir-ſemes, id eſt Ciuitas ſolis. Selebin & Aialon & Iethela. Elon & Themna & Acron. Elthece, Gebbethon & Balaath, Et Iud & Bane & Barac & Geth-rēmon Et Aquæ Iercō & Arecon, cum termino qui reſpicit Ioppen, & ipſo fine concluditur. Aſcenderūntque filij Dan, & [illegible] gnauerunt cōtra Leſem, ceperūntque eā: & [illegible] cuſſerunt eam in ore gladij, & poſſederunt, & [illegible] bitauerunt in ea, vocantes nomen eius Leſem [illegible] dan, ex nomine Dan patris ſui. Hæc eſt poſſeſſio tribus filiorum Dan, per cognationes ſuas, vrbes & viculi earum. ¶ Cūmque compleſſet ſorte [illegible] dere Terram ſingulis per tribus ſuas, dederūnt filij Iſrael poſſeſſionem Ioſue filio Nun in medio ſui, iuxta præceptum Domini, vrbē quam poſtulauit, Thamnath-ſara in monte Ephraim: & ædificauit ciuitatē, habitauitque in ea. ¶ Hæ ſunt poſſeſſiones quas ſorte diuiſerunt Eleazar ſacerdos, & Ioſue filius Nun, & principes familiarū, ac tribuum filiorum Iſrael, in Silo, coram Domino ad oſtium tabernaculi teſtimonij, partitique ſunt Terram.

CAP. XX.

ET locutus eſt Dominus ad Ioſue, dicens, Loquere filijs Iſrael, & dic eis, Separate vrbes fugitiuorū, de quibus locutus ſum ad vos per manum Moyſi, Vt confugiat ad eas quicunque animam percuſſerit neſcius: & poſſit euadere iram proximi qui vltor eſt ſanguinis, Cū ad vnam [illegible] rum confugerit ciuitatū: ſtabitque ante portam ciuitatis, & loquetur ſeniorib[us] vrbis illi[us] ea [illegible] ſe comprobent innocētem: ſicque ſuſcipient [illegible] & dabunt ei locum ad habitandū. Cūmque [illegible] ſanguinis eum fuerit perſecutus, non trade [illegible] manus eius: quia ignorans percuſſit proxi [illegible] eius, nec ante biduum triduūmve eius pro [illegible] inimicus. Et habitabit in ciuitate illa, donec [illegible] ante iudicium cauſam reddens facti ſui, & [illegible] riatur ſacerdos magnus qui fuerit in illo tempore: tunc reuertetur homicida, & ingredietur ciuitatem & domum ſuam de qua fugerat. Decreuerūntque Cedes in Galilæa montis Nephthali, & Sichem in monte Ephraim, & Cariath-[illegible] ipſa eſt Hebron in monte Iuda. Et trans Iordanem cōtra Orientalē plagam Iericho, ſtatuerunt Boſor, quæ ſita eſt in campeſtri ſolitudine de tribu Ruben, & Ramoth in Galaad de tribu Gad, & Gaulon in Baſan de tribu Manaſſe. Hæ ciuitates conſtitutæ ſunt cūctis filijs Iſrael, & aduenis qui habitabant inter eos: vt fugeret ad eas qui animā neſcius percuſſiſſet, & non moreretur in manu proximi effuſum ſanguinem vindicare cupientis, donec ſtaret ante populum expoſiturus cauſam ſuam.

CAP. XXI.

ACceſſerūntque principes familiarū Leui ad Eleazarum ſacerdotem, & Ioſue filiū Nun, & ad duces cognationum per ſingulas tribus filiorum Iſrael: Locutique ſunt ad eos in Silo Terræ

¶ 25. i. ad Auſtrum habet cōterminam Zebulon. ¶ 26 vſ, iuxta Iordanē q.d. non magna diſtantia incurrit in Iordanem ipſum. ¶ 27 ſub. in ea regiōe. ¶ 28 Ab hac denominatum fuit mare Cinereth, ſiue Geneſareth. ¶ 29 ciuitates iſtæ ¶ 30 vſ, cū [ſcota] regione quæ erat e regione ſaut, q̄ adiacebat] Iapho. hoc eſt Ioppe. ¶ 31 Heb. & exiuit terminus filiorum Dan ab ipſis. i. ſubtractus fuit ab illis, defuit termin[us] filij. Dā. q.d. non habuerūt regionē capacē tātæ multitudinis. ¶ 32. i. aliquot ex filijs. ¶ 33 He. ciuitates iſtæ ¶ 34. i. preceptū ¶ 35 Heb. quas per ſortem tradiderunt poſſidendas ¶ 36 ſiue, ſummus pōtifex, ¶ 37 tribub[us]. datiuo caſu.

XX.

¶ 1 ſiue, ſuſceptionis. aut, recollectiōis. hoc enim ſignificat vox Hebræa. ¶ 2 interfecerit animam. i. aliquem. ¶ 3 Heb. per errorē. abſque ſcientia. hoc eſt, imprudēter. ¶ 4 ſintque vobis in perfugiū à proximo ſanguinis. i. interfecti. ¶ 5 vſ, admittent ¶ 6 vſ, dabunt ¶ 7 proximus interfecti. Sanguinem pro interfecto poſuit. ¶ 8. i. dixit & expoſuit ſe interfeciſſe. ¶ 9 vt ſcillicet de cauſa eius cognoſcatur. ¶ 10 ſtatuerunt. vſ, aſſignarūt ¶ 11 vſ, quæ alio noīe dicitur ¶ 12 vſ, [qua parte non procul labitur ab] ¶ 13 Heb. cōuentionis. i. perfugij, ſiue refugij. ¶ 14 manu propinqui mortui ¶ 15 concilio. i. donec cauſa eius eſſet agitata coram iudicibus.

Digitized by Google

ræ Chanaā,atq; dixerũt, Dominᵘ præcepit per manũ Moyſi, vt darētur nobis vrbes ad habitandũ,& ſuburbana earũ ad alēda iumēta. Dederũtque filij Iſrael de poſſeſſionibᵘ ſuis iuxta imperiũ Domini, ciuitates & ſuburbana earũ. Egreſſaque eſt ſors in familiā Caath filiorũ Aaron ſacerdotis de tribu Iuda & Simeon & Beniamin, ciuitates tredecim. Et reliquis filiorũ Caath, id eſt Leuitis qui ſuperfuerāt, de tribubus Ephraim, & Dā,& dimidię tribᵘ Manaſſe ciuitates decē. Porrò filijs Gerſon egreſſa eſt ſors, vt acciperent de tribubᵘ Iſſachar & Aſer & Nephthali, dimidiáq; tribu Manaſſe in Baſan ciuitates numero tredecim. Et filijs Merari per cognatiões ſuas de tribubus Rubē & Gad & Zabulon vrbes duodecim. Dederũtque filij Iſrael Leuitis ciuitates & ſuburbana earũ, ſicut pręcepit Dominᵘ per manũ Moyſi, ſingulis ſorte tribuẽtes. ¶De tribubᵘ filiorũ Iuda & Simeõ dedit Ioſue ciuitates: quarũ iſta ſũt nomina. Filijs Aarõ per familias Caath Leuitici generis (prima eni ſors illis egreſſa eſt) Cariatharbe patris Enac, quæ vocatur Hebron, in mõte Iuda, & ſuburbana eiᵘ per circuitũ. (Agros verò, & villas eiᵘ dederat Caleb filio Iephone ad poſſidendũ.) Dedit ergo filijs Aaron ſacerdotis Hebrõ confugij ciuitatē, ac ſuburbana eiᵘ: & Lobnam cũ ſuburbanis ſuis: & Iether, & Eſtemo, & Holon, & Dabir, & Ain, & Ieta, & Beth-ſames, cũ ſuburbanis ſuis: ciuitates nouem de tribubus, vt dictũ eſt duabᵘ. De tribu autē filiorũ Beniamin, Gabaon & Gabae & Anathoth & Almon, cum ſuburbanis ſuis: ciuitates quatuor. Omnes ſimul ciuitates filiorum Aarõ ſacerdotis tredecim, cum ſuburbanis ſuis. Reliquis verò p familias filiorum Caath Leuitici generis hæc eſt data poſſeſſio. De tribu Ephraim vrbes confugij Sichē cum ſuburbanis ſuis in monte Ephraim, & Gazer, & Ciſaim & Beth-horon, cum ſuburbanis ſuis, ciuitates quatuor. De tribu quoq; Dan: Eltheco & Gabathon & Aialon & Geth-remmon, cum ſuburbanis ſuis, ciuitates quatuor. Porrò de dimidia tribu Manaſſe, Thanach & Geth-remmon, cum ſuburbanis ſuis, ciuitates duæ. Omnes ciuitates decem, & ſuburbana earum, datæ ſunt filijs Caath inferioris gradus. Filijs quoq; Gerſon Leuitici generis dedit de dimidia tribu Manaſſe cõfugij ciuitates, Gaulon in Baſan, & Boſram cũ ſuburbanis ſuis, ciuitates duas. Porrò de tribu Iſſachar: Ceſion, & Dabereth, & Iaramoth, & En-gannim, cũ ſuburbanis ſuis, ciuitates quatuor. De tribu autē Azer, Meſſal & Abdõ, & Helcath, & Rohob, cũ ſuburbanis ſuis, ciuitates quatuor. De tribu quoq; Nephthali ciuitates cõfugij, Cedes i Galilęa, & Hāmoth-dor, & Carthā, cũ ſuburbanis ſuis, ciuitates tres. Omnes vrbes familiarũ Gerſõ, tredecim, cũ ſuburbanis ſuis. Filijs autē Merari Leuitis iferioris gradᵘ per familias ſuas data eſt de tribu Zabulõ, Iecnā & Cartha & Dāna & Naalol, ciuitates quatuor cũ ſuburbanis ſuis. De tribu Gad ciuitates cõfugij, Ramoth i Galaad, & Manáim & Heſebõ & Iazer, ciuitates quatuor, cũ ſuburbanis ſuis. De tribu Ru

terra Chanaan, hiſce verbis, Dominus præcepit per Moſen , vt darentur nobis oppida ad habitandum cum agris ſuburbanis earum [1]pro iumentis noſtris.' Dederunt itaque filij Iſrael Leuitis de poſſeſſionibᵘ ſuis, [2]iuxta os Domini' oppida iſta cum ſuburbanis agris ſuis. Educta eſt itaque ſors pro familia Kahathitarum. Fuerúntque per ſortem [data] filijs Aharonis ſacerdotis [qui erant] de Leuitis, à tribu Iehuda, à tribu Simeon, & à tribu Beniamin tredecim oppida. Et [3]reliquis' filijs Kahath, à familiis tribus Ephraim, & à tribu Dan, atque dimidia tribu Manaſſe ſorte data ſunt decem oppida. Porrò filijs Gerſon, à familijs tribus Iſaſchar, & à tribu Aſer, & à tribu Naphtali, atque à dimidia tribu Manaſſe in Baſan data ſunt per ſortem tredecim oppida.

Filijs Merari per familias ſuas à tribu Ruben, & à tribu Gad, atque à tribu Zebulon data ſunt duodecim oppida. [4]Dederũt itaq;' filij Iſrael Leuitis oppida iſta cũ ſuburbanis agris eorũ per ſortem, vt præceperat Dominᵘ per Moſen. ¶Dederũt verò filij de tribu Iehuda , & filij de tribu Simeon oppida iſta, quæ nominatim ſic [5]vocantur. [6]Filiorũ verò Aharonis de familia Kahath, qui erāt de filiis Leui prima ſors fuit, quibus dederunt' Kiriath-arba [7]patris Anoc, 'ipſa eſt Hebron in monte Iuda cum ſuburbanis agris eius per circuitum eius. ([8]Agrum verò' illius ciuitatis & villas eius dederunt Caleb filio Iephunæ pro ſua poſſeſſione.) [9]Filijs autē Aharonis ſacerdotis dederunt oppidum confugij pro homicidis, Hebron & agros eius ſuburbanos, Libna quoque & agros eius ſuburbanos , Et Iathir & agros eius ſuburbanos , Eſtemoa & agros eius ſuburbanos, Et Holon & agros eiᵘ ſuburbanos, Debir & agros eius ſuburbanos, Et Ain & agros eiᵘ ſuburbanos, Iuta & agros eius ſuburbanos, Beth-ſæmes & agros eius ſuburbanos, oppida nouē à duabus tribubus iſtis. De tribu verò Beniamin, Gibeon & agros eiᵘ ſuburbanos, Geba & agros eius ſuburbanos, Et Anathoth & agros eius ſuburbanos, Almon & agros eius ſuburbanos, oppida quatuor. Omnia oppida filiorũ Aharonis ſacerdotũ tredecim oppida ſunt cum agris ſuis ſuburbanis.

Familijs verò filiorũ Kahath Leuitarũ, qui reſidui erant ex filijs Kahath ([10]ſortē ſuam oppidorum habuerũt à tribu Ephraim) Dederunt' eis oppidũ cõfugij pro homicida Sechem , & agros eius ſuburbanos i mõte Ephraim. Gæſer & agros eius ſuburbanos, Et Kibzaim & agros eius ſuburbanos, [11]Beth-horõ' & agros eius ſuburbanos, oppida quatuor. De tribu verò Dan, Elthece & agros eius ſuburbanos , Gibethon & agros eius ſuburbanos, Et Aialõ & agros eius ſuburbanos, Gath-rimmon & agros eius ſuburbanos, oppida quatuor. De dimidia tribu Manaſſe, Thanach & agros eiᵘ ſuburbanos, & [12]Gath-rimmõ' cũ ſuburbanis prædijs ſuis, oppida duo. Omnia oppida decem cũ prædiis ſuis ſuburbanis pro familijs reliquis filiorum Kahath. Porrò filijs Gerſon, qui & ipſi erāt de familijs Leuitarũ, à tribu Manaſſe dimidia [obuenit] oppidũ cõfugij pro homicida Golan in Baſan cũ prędijs ſuis ſuburbanis, & Beeſthera cũ ſuis prædijs ſuburbanis, oppida duo. Et de tribu Iſaſchar, Kiſion & agri eius ſuburbani , Dabrath & agri eius ſuburbani, Et Iarmuth & agri eius ſuburbani, En-gannim & agri eiᵘ ſuburbani, oppida quatuor. Et de tribu Aſer, Miſeal & agri eius ſuburbani, Abdon & agri eiᵘ ſuburbani , Et Helcat & agri eius ſuburbani, Rehob & agri eius ſuburbani. oppida quatuor. De tribu Naphtali, oppidũ cõfugij pro homicida, Kædes [13]in Galil' & prædia eius ſuburbana, Hamoth-dor & prædia eius ſuburbana, Carthan & agri eius ſuburbani, oppida tria. Omniũ oppidorũ Gerſonitarũ per familias ſuas, tredecim oppida cũ prædijs ſuis ſuburbanis. Reliquis familijs filiorũ Merari, qui & ipſi Leuitæ erant, à tribu Zebulon [data ſunt] Iocneā & agri eius ſuburbani, Cartha & agri eius ſuburbani, Dimna & agri eius ſuburbani, Nahelal & agri eiᵘ ſuburbani. oppida quatuor.

De tribu Ruben , Bezer & agri eius ſuburbani, Iaza & agri eius ſuburbani, Et Kedemoth & agri eius ſuburbani , Mephaath & agri eius ſuburbani , oppida quatuor. De tribu quoque Gad

¶1 ſub. alendis
¶2 .i. de mandato Domini.
¶3 .i. alijs ab Aharonitis, q tantummodo erant Leuitæ, quique nõ deſcendebant ex Amram.
¶4 vſ. Dederũt inquam
¶5 Heb. appellat. ſub. is qui appellat. i. vocantur.
¶6 Heb. Fuerũtque filij Aaron de cognatiõibᵘ Caathitarũ de filijs Leui, (illis enim ſors primo loco egreſſa eſt) dederũntque illis
¶7 .i. maximi gigantum.
¶8 Agrũ autē &c. Per occupationem hoc dicitur. Dominiũ vrbis habebat Caleb, habitāda autem data eſt Leuitis.
¶9 Filijs īquā
¶10 Heb. (vrbes autem quas miſſis ſortibus acceperũt, fuerũt de tribu Ephraim.) Dederunt inquam
¶11 ſub. inferiorem.
¶12 Duæ erāt Gathrimmon. Multæ enim ſunt vrbes in Terra ſācta iiſdē nominibus.
¶13 .i. quæ ſita erat in Galilæa,

oppidum confugij pro homicida, Ramoth in Gilead & agri eius ſuburbani, Mahanaim & agri eius ſuburbani, Et Heſbon & agri eius ſuburbani, Iaazer & agri eius ſuburbani, omnium oppidorum quatuor. Omnium itaque oppidorum filiorum Merari per familias ſuas, qui reſidui erant ex familijs Leuitarum, [14] fuerunt iuxta ſortem eorum oppida duodecim. ' Vniuerſorum autem oppidorum Leuitarum [15] in poſſeſſionibus' filiorũ Iſrael, fuerunt oppida quadragintaocto cum prædijs ſuis ſuburbanis. [16] Fueruntque hæc oppida ſingula ſeorſum poſita, circum verò illa agri ſuburbani, idque de ſingulis his oppidis[intellige.] ¶Dedit itaque Dominus Iſraeli omnem terram quam iurauerat ſe daturum patribus eorum, poſſederuntque eam, & habitarunt in ea. Et Dominus dedit eis [17] requiem' circunquaque, [18] iuxta omnia quæ iurauerat' patribus eorum, & non reſtitit eis quiſpiam in faciem ex omnibus inimicis eorum, omnes hoſtes eorum tradidit Dominus in manus eorũ. [19] Non cecidit vel vnum verbum de omni verbo bono quod loquutus fuerat Dominus ad domũ Iſrael, vniuerſa euenerunt.

CAP. XXII.

TVm vocabat Iehoſua Rubenitas, Gaditas, & dimidiam tribum Manaſſe, Dixitque ad eos, Vos cuſtodiuiſtis omnia quæ præcepit nobis Moſes famulus Domini, & obediuiſtis voci meæ in omnibus quæ præcepi vobis, Nõ reliquiſtis fratres veſtros [1] iſtis multis diebus' in hunc vſq; diẽ, ſed [2] cuſtodiuiſtis diligenter præceptum' Domini Dei veſtri. Quandoquidem igitur Dominus Deus veſter requiem dedit fratribus veſtris, quẽadmodum pollicitus erat eis, reuertimini & redite ad veſtra, ad tentoria veſtra, ad terram poſſeſſionis veſtræ, quam dedit vobis Moſes ſeruus Domini vltra Iordanem, [3] Modo' diligenter cuſtodiatis & faciatis præceptum & legem quam Moſes ſeruus Domini vobis præcepit, vt diligatis Dominum Deum veſtrum, & eatis in omnibus vijs eius, vt cuſtodiatis præcepta eius, & vt adhæreatis ei, ſeruiatiſque ei ex toto corde veſtro, & ex tota anima veſtra. Quũmque [4] eos Iehoſua collaudaſſet,' dimiſit eos, abieruntque ad tẽtoria ſua. Et dimidiæ tribui Manaſſe [5] dederat' Moſes in Baſan, & alteri dimidiæ dedit Iehoſua inter fratres ſuos [6] citra' Iordanem ad Occiduam plagam: [7] proin &' hos dimiſit Iehoſua ad tentoria ſua, [poſteaquã] eis [8] valedixiſſet.' Et ait ad eos hæc verba, Vos reuertimini ad tentoria veſtra cum opibus multis, & cum ingẽti copia pecoris, [onuſti] argento, auro, ære, ferro, veſtimentiſque multis: [9] diuidite prædam hoſtium veſtrorum cũ fratribus veſtris. ¶[10] Verſi' igitur filij Ruben, & filij Gad, & dimidia tribus Manaſſe abierunt à filijs Iſrael de Silo quæ eſt in terra Chanaan, vt venirent in terram Gilead, ad terrã poſſeſſionis ſuæ, [11] quam obtinuerant' iuxta os Domini [12] per Moſen. ¶Et venerũt [13] ad limites Iordanis' qui eſt in terra Chanaan: extruxeruntque filij Ruben, filij Gad, & dimidia tribus Manaſſe ibidem aram iuxta Iordanem, aram [14] magnificam & ſpectabilẽ.' Et audierũt filij Iſrael [15] quòd diceretur, Ecce' ædificauerunt filij Ruben, filij Gad, & dimidia trib⁹ Manaſſe arã eregione terræ Chanaan in limitibus Iordanis eregione filiorũ Iſrael. Quod cũ audiſſent filij Iſrael, cõgregati ſunt vniuerſa multitudo filiorũ Iſrael in Silo, vt aſcenderẽt cõtra eos & belligerarẽt. Et miſerũt filij Iſrael ad filios Ruben, ad filios Gad, & ad dimidiã tribũ Manaſſe in terrã Gilead, Pinhas filiũ Eleazari ſacerdotis: Sed & decẽ principes cũ eo, de quaque tribu Iſrael vnum principem iuxta domos patrũ, qui ſinguli capita erãt [16] ſecundum familias' patrũ ſuorũ in millibus Iſrael. Venientes itaq; ad filios Ruben, ad filios Gad, & ad filios dimidiæ trib⁹ Manaſſe in terrã Gilead, loquuti ſunt cũ eis in hæc verba, Sic [17] dixerũt' vniuerſus cœt⁹ Do

ben vltra Iordanẽ cõtra Iericho' ciuitates refugij, Boſor in ſolitudine, Miſor & Iazer & Iethſon & Mephaath, ciuitates quatuor cum ſuburbanis ſuis. Omnes vrbes filiorum Merari per familias & cognationes ſuas duodecim. Itaque ciuitates vniuerſæ Leuitarum in medio poſſeſſionis filiorum Iſrael fuerunt quadragintaocto cũ ſuburbanis ſuis, ſingulæ per familias diſtributæ. ¶Deditque Domin⁹ Deus Iſraeli omnem Terrã, quam traditurum ſe patribus eorum iurauerat: & poſſederunt illam, atque habitauerunt in ea. Datáque eſt ab eo pax in omnes per circuitum nationes: nullúſque eis hoſtium reſiſtere auſus eſt, ſed cuncti in eorum ditionem redacti ſunt. Ne vnum quidem verbum, quod illis præſtiturum ſe eſſe promiſerat, irritum fuit, ſed rebus expleta ſunt omnia.

CAP. XXII.

EOdem tempore vocauit Ioſue Rubenitas, & Gaditas, & dimidiam tribũ Manaſſe, Dixitq; ad eos, Feciſtis omnia quæ præcepit vobis Moyſes famulus Domini: mihi quoque in omnibus obediſtis, Nec reliquiſtis fratres veſtros longo tempore, vſque in præſentem diem, cuſtodientes imperium Domini Dei veſtri. Quia igitur dedit Dominus Deus veſter fratribus veſtris quietem & pacem, ſicut pollicitus eſt: reuertimini, & ite in tabernacula veſtra, & in terram poſſeſſionis, quam tradidit vobis Moyſes famul⁹ Domini trans Iordanem, ita dũtaxat, vt cuſtodiatis attente, & opere compleatis mandatum & legẽ quam præcepit vobis Moyſes famulus Domini, vt diligatis Dominum Deum veſtrũ, & ambuletis in omnibus vijs eius, & obſeruetis mandata illius, adhæreatiſque ei, ac ſeruiatis in omni corde, & in omni anima veſtra. Benedixitque eis Ioſue, & dimiſit eos. Qui reuerſi ſunt in tabernacula ſua. Dimidiæ autem tribui Manaſſe poſſeſſionem Moyſes dederat in Baſan: & idcirco mediæ quæ ſuperfuit, dedit Ioſue ſortem inter cæteros fratres ſuos trans Iordanem ad Occidentalem eius plagam. Cũmque dimitteret eos in tabernacula ſua, & benedixiſſet eis, dixit ad eos, In multa ſubſtantia atque diuitijs reuertimini ad ſedes veſtras, cum argẽto & auro, ære ac ferro, & veſte multiplici: diuidite prædam hoſtium cum fratribus veſtris. ¶Reuerſique ſunt, & abierũt filij Ruben, & filij Gad, & dimidia tribus Manaſſe, à filijs Iſrael de Silo, quæ ſita eſt in Chanáan, vt intrarent Galaad Terram poſſeſſionis ſuæ, quam obtinuerant iuxta imperium Domini in manu Moyſi. ¶Cũmq; veniſſent ad tumulos Iordanis, in Terram-Chanáan, ædificauerũt iuxta Iordanem altare infinitæ magnitudinis. Quod cum audiſſent filij Iſrael, & ad eos certi nuntij detuliſſent ædificaſſe filios Rubẽ, & Gad, & dimidiæ tribus Manaſſe altare in Terra-Chanáan ſuper Iordanis tumulos, cõtra filios Iſrael: cõuenerũt omnes in Silo, vt aſcẽderent, & dimicarẽt contra eos. Et interim miſerunt ad illos in Terrã-Galáad Phinees filium Eleazari ſacerdotẽ, Et decẽ principes cũ eo, ſingulos de ſingulis tribubus. Qui venerunt ad filios Rubẽ, & Gad, & dimidiæ tribus Manaſſe in Terrã-Galáad, dixeruntque ad eos, Hæc mandat omnis popul⁹ Do-

¶14.i. miſſis ſortib⁹ habuerũt oppida duodecim. ¶15 in medio poſſeſſionis ¶16 Heb. Fuerunt vrbes iſtæ ſingulę & ſuburbana earum per circuitum ſuum: ita ſe res habuit per oẽs vrbes iſtas. i. ſingulæ harũ vrbiũ habuerunt ſua ſuburbana, omnib⁹ inquã vrbib⁹ iſtis aſſignata fuerũt ſua ſuburbana. ¶17.i. ſummã pacem & tranquillitatem. ¶18 vl, prorſus vt iurauerat &c. ¶19.i. Deus oẽs promiſſiones ſuas adimpleuit Iſraelitis.

XXII.

¶1 vl, à multo tempore ¶2 Heb. cuſtodiuiſtis cuſtodiã præcepti ¶3 Ita dũtaxat vt &c. ¶4 Heb. benedixiſſet eis Ioſue &c. Hoc per anticipationẽ dicitur. ¶5 ſub. poſſeſſionem ¶6 vl, vltra ¶7 Heb. & etiã. vl, prætetea ¶8 Heb. benedixiſſet. ¶9.i. partimini iter vos ſpolia quæ tuliſtis ab inimicis veſtris, & accipite partem veſtram. ¶10 vl, Reuerſi ¶11 cuius facti fuerãt poſſeſſores ¶12 Heb. in manu Moſis. ¶13.i. in regionẽ quę adiacet Iordani. ¶14 Heb. magnã viſu. i. ſpectãdę magnitudinis. ¶15 Heb. dicere. i. aliquẽ renũtiantem, Sane &c. ¶16 familiarũ ¶17 dicunt

[illegible]mini, Quæ eſt iſta tráſgreſſio? cur reliquiſtis Dominum Deum Iſrael, ædificantes altare ſacrile-
D gum, & à cultu illius recedentes? An parum vobis eſt quód peccaſtis in Beel-phegor, & vſq; in præſenté dié macula hui' ſceleris in vobis permanet, multique de populo corruerunt? Et vos hodie reliquiſtis Dominũ, & cras in vniuerſum Iſrael ira eius deſæuiet. Quòd ſi putatis immundam eſſe terram poſſeſſionis veſtræ, tranſite ad Terram in qua tabernaculum Domini eſt, & habitate inter nos: tantũ vt à Domino, & à noſtro conſortio non recedatis, ædificato altari præter altare Domini Dei noſtri. Nónne Achan filius Zare præterijt mandatũ Domini, & ſuper omné populũ Iſrael ira eius incubuit? & ille erat vn' homo, atque vtinam ſolus perijſſet in ſcelere ſuo. Reſponderúntque filij Ruben, & Gad, & dimidiæ tribus Manaſſe principib' legationis Iſrael, Fortiſſimus Deus Dominus, ipſe nouit, & Iſrael ſimul intelliget: ſi præuaricationis animo hoc altare conſtruximus, non cuſtodiat nos, ſed [illegible] nos in præſenti: & ſi ea méte fecimus vt [illegible] holocauſta, & ſacrificiũ, & pacificas victimas ſuper eo imponeremus, ipſe quærat & iudicet: Et [illegible] magis cogitatione atque tractatu, vt di[illegible], Cras dicét filij veſtri filijs noſtris, Quid [illegible] & Domino Deo Iſrael? terminũ poſuit Do[illegible] inter nos & vos ô filij Ruben, & filij Gad [illegible] fluuium: & idcirco partem non habe[illegible] Domino. & per hanc occaſionem auertent [illegible] filios noſtros à timore Domini. Puta[illegible]que melius, & diximus, Extruamus no[illegible], non in holocauſta, neque ad victimas [illegible], ſed in teſtimonium inter nos & vos, [illegible] noſtram veſtrámque progeniem, vt [illegible] Domino, & iuris noſtri ſit offerre & [illegible], & victimas, & pacificas hoſtias: & ne [illegible] dicát cras filij veſtri filijs noſtris, Non [illegible] pars in Domino. Quod ſi voluerint di[illegible] reſpondebunt eis, Ecce altare Domini quod [illegible] patres noſtri, nõ in holocauſta, neque [illegible] ſacrificium, ſed in teſtimonium noſtrum ac [illegible]. Abſit à nobis hoc ſcelus vt recedam' à [illegible], & eius veſtigia relinquamus extructo [illegible] ad holocauſta, & ſacrificia, & victimas of[illegible], præter altare Domini Dei noſtri quod [illegible] eſt ante tabernaculũ eius. Quibus au[illegible], Phinees ſacerdos, & principes legationis [illegible] qui erát cũ eo, placati ſunt: & verba filio[illegible] Ruben, & Gad, & dimidiæ trib' Manaſſe, li[illegible] ſuſceperũt. Dixítque Phinees fili' Elea[illegible] ſacerdos ad eos, Nũc ſcimus quód nobiſcũ [illegible], quoniam alieni eſtis à præuarica[illegible] hac, & liberaſtis filios Iſrael de manu Do[illegible]. Reuerſúſque eſt cũ principibus à filijs Ru[illegible] & Gad de Terra-Galaad, finium Chanáan

mini,[18] Quæ eſt iſta perfidia, qua perfidi eſtis in Deum Iſraelis,[19] vt recederetis hodie à Domino,[20] quum extruxiſtis vobis aram, vt rebelles eſſetis cõtra Dominum? [21] Num parui ducitur nobis iniquitas Peor, à qua nõdum purificati ſumus in hunc vſque diem, propter quam facta eſt clades magna in cœtu Domini? [22] Et vos quidé auerſi eſtis hodie à Domino,[23] fietque vt quũ vos hodie rebelles fueritis aduerſus Dominum,[24] ipſe cras contra vniuerſam multitudiné Iſraelis[25] iraſcatur. Porrò ſi terra poſſeſſionis veſtræ[26] immũda eſt, trãſite ad terram poſſeſſionis Domini, in qua manet tabernaculum Domini, & poſſeſſionem occupate inter nos, & ne rebelles ſitis aduerſus Dominum, neque[27] contra nos rebelles ſitis, vt extruatis vobis aram, præter aram Domini Dei noſtri. Annon Achan filius Zærah præuaricationem præuaricatus eſt[28] in hærem, & ira deſæuit in vniuerſum cœtum Iſraelis? [29] qui támetſi eſſet vir vnus, non tamé [ſolus] perijt in iniquitate ſua. Reſponderunt filij Ruben, filij Gad, & filij dimidiæ tribus Manaſſe, & loquuti ſunt ad capita millium Iſrael,[30] Deus deorum Dominus, Deus deorum Dominus[31] ipſe nouit, & Iſrael quoque cognoſcet, ſi per rebellionem, aut per præuaricationem contra Dominum [hoc factum eſt,] tu non[32] ſerues nos hodie,[33] Vt ſcilicet extrueremus nobis aram ad recedendũ à Domino, aut ad ſacrificandum ſuper ea holocauſtum &[34] ſacrificium cibarium, aut ſi vt faceremus ſuper eam ſacrificia pacificorum, Dominus ipſe[35] requirat,[36] Si nõ magis ex ſolicitudine ac cura huius rei fecimus iſtud, quòd ſcilicet diximus. Dicent[37] aliquando filij veſtri ad filios noſtro hiſce verbis,[38] Quid vobis cum Domino Deo Iſraelis? [39] Limitem poſuit Dominus inter nos & inter vos, ô filij Ruben & filij Gad, [nẽpe] Iordanem, [atque idcirco] nõ eſt vobis[40] pars in Domino: & ſic[41] filij veſtri occaſionem dabunt filijs noſtris, quo minus timeant Dominum. Idcirco[42] diximus,[43] Age extruamus nunc nobis aram, nõ pro holocauſto neque pro ſacrificio, Sed[44] vt ſit teſtis inter nos & vos, atque inter poſteritates noſtras poſt nos, vt[45] exequamur cultũ Domini coram eo in holocauſtis noſtris, in ſacrificijs noſtris, atque in pacificis noſtris: & non dicant[46] aliquando filij veſtri filijs noſtris, Nõ eſt vobis pars in Domino. Diximus igitur,[47] Si futurum eſt vt [ſic] dicant aliquando ad nos & ad poſteritates noſtras:[48] dicemus, Videte exẽplar aræ Domini, quod fecerunt patres noſtri, non vt ibi ſacrificent holocauſta aut ſacrificia,[49] ſed vt eſſet teſtis inter nos & inter vos.[50] Abſit longe à nobis vt rebelles ſim' aduerſus Dominũ, & vt auertamur hodie à Domino,[51] vt ædificaremus aram pro holocauſtis, pro ſacrificijs cibarijs, aut [alijs] hoſtijs, aliam ab ara Domini Dei noſtri quæ eſt

[illegible] tabernaculo eius. Audiens verò Pinhas ſacerdos, & principes multitudinis & capita milliũ [illegible], qui cũ eo erát, verba iſta quæ loquuti fuerát filij Ruben, filij Gad, & filij Manaſſe,[52] placuit [illegible] Dixitque Pinhas fili' Eleazari ſacerdotis ad filios Ruben, ad filios Gad, & ad filios Manaſſe, Iã [illegible] ſcim' quòd Dominus ſit inter nos: quandoquidem non deſignaſtis præuaricationem iſtam [illegible] Dominum, nunc liberaſtis filios Iſrael de manu Domini. Reuerſus eſt itaque Pinhas fi[illegible] Eleazari ſacerdotis & principes à filijs Rubé, à filijs Gad de terra Gilead ad terram Chanaan

¶18 Heb. Quid [ſibi vult] iſta præuaricatio quã præuaricati eſtis. i. quam admiſiſtis &c. ¶19 vl, deficiſcẽdo ¶20 vl, extruendo ¶21 Heb. An parum nobis eſt iniquitas Peor &c. i. An debet nobis videri parua? q. d. Nõne contẽti eſſe debem' illa iniquitate, quã in colendo idolo Moabitarũ admiſimus? illa fuit tanta vt necdum Deus ſit placatus, tãetſi multi perierint. ¶22 Vos autem deſeretis hodie Dominum, ¶23 Heb. vos quidem rebellabitis hodie ¶24 & cras ¶25 iraſcetur. ¶26 ſub. opinione veſtra. ¶27 vl, à nobis deficiatis, extruendo ¶28 in anathemate, ¶29 Heb. & ille vir, ſolus non &c. ſub. quãto magis propter peccata multorũ multi peribunt? ¶30 .i. q. vnicus dici debet Deus. Repetitur autem ad maioré confirmationem. ¶31 quo ſcilicet animo id fecerimus. ¶32 ſub. ô De'. ſi ea mente fecimus, vt deficerem' à Deo, & præuaricaremur in eum. ¶33 Heb. [Si cogitauimus] ex-

[illegible] nobis aram vt auerteremur de poſt Dominum. i. vt deſereremus eum. ¶34 vl munus. aut, oblationem, [illegible] in nos, & poſtea animaduertat. ¶36 Heb. Et nõ potius timore &c. i. eo animo, præ ſolicitudine huius rei. [illegible] cras. i. poſthac. in poſterum. ¶38 q. d. Nihil eſt vobis commune cum Domino. ipſe non eſt Deus veſter. [illegible] Et [dicét,] Limité &c. vl, Cũ limitem poſuerit ¶40 vl, portio. i. Dominus non eſt veſter Deus. ¶41 Heb. ceſ[illegible] facient filij veſtri filios noſtros vt nõ timeát &c. i. ita auertét noſtros à cultu Dei. ¶42 ſub. apud nos. i ita de[illegible]'. ¶43 Heb. Faciam' nũc nobis extruendo altare. ¶44 erit ¶45 cõpleát. exerceát ¶46 Heb. cras. i. poſthac. [illegible] quũ dicét nobis, aut ſoboli noſtræ in poſterũ. ſub. Non habetis portioné in Domino. ¶48 .i. tũc filij no[illegible] dicét. ¶49 eſt enim [vice] teſtimonij ¶50 Heb. Prohibitio [ſit] nobis ab hoc. ſub. ſcelere. q. d. Prohibeat nos Deus [illegible] hoc ſcelere. Gallice, Ia Dieu ne plaiſe que faiſions tel cas. ¶51 ædificando ¶52 ſub. reſponſio.

Digitized by Google

¶11 Heb. benedixerũt Deum ¶14 Heb: [dicẽtes,] Quia teſtis eſt inter nos ꝙ Dominus [eſt] Deus. ſub. ver⁹. Heb. ſignificat teſtẽ. [quia] vacat hoc loco.

XXIII.

¶1 Heb. ſenex eſſet, & prouectæ ætatis.
¶2 Heb. intraui in dies.
¶3 Heb. à conſpectu veſtro, .i. propter vos.
¶4 nam
¶5 pugnauit
¶6 Heb. Videte. ſub. oculis mẽtis. i. Perpẽdite animo.
¶7 vl, deleui,
¶8 vſq; ad mare magnum
¶9 propulſabit
¶10 vl, forti ad modũ animo,
¶11 vl, in obſeruando, & opere complendo
¶12 vt non recedatis
¶13 Heb. Vt [nõ] commiſceamini cum gentibus iſtis quę reliquæ ſunt vobiſcũ, & nomẽ deorum earum nõ memoretis, neq; iurare faciatis, neque. i. neque adiuretis alios per nomen illorum deorum.
¶14 Propterea expulit
¶15 magnas
¶16 & in hunc &c. ¶17 perſequutus eſt
¶18 ipſe eſt qui pugnat
¶19 Præcauete ergo vobis diligentiſſime. Pro [vobis,] Hebraice legitur, aĩabus veſtris.
¶20 Scitote ; nunc ¶21 flagellum

ad reliquos filios Iſrael, & retulerunt illis reſpõſum. Placuit hæc res filijs Iſrael, & [11]gratias egerunt Deo' filij Iſrael, nihilque [amplius] dixerũt de aſcendendo contra eos ad prælium, & de vaſtando terram quã inhabitabant filij Ruben atque filij Gad. Et vocauerunt filij Ruben & filij Gad aram iſtam[14] Heb: [dicentes,] Teſtimonium noſtrum eſt quòd Dominus [ſit] Deus.

CAP. XXIII.

ET factum eſt poſt dies multos, poſteaquam Dominus requiem præſtitiſſet Iſraeli ab omnibus hoſtibus eorum circũquaque, vt Iehoſua [1]conſeneſceret ſeniòque grauaretur.' Vocans ergo Iehoſua vniuerſum Iſraelem, ſeniores eius, principes eius, iudices eius & præfectos eius, dixit ad eos, Ego ſenex iam ſum & [2]prouectæ ætatis,' & vos vidiſtis omnia quæ fecit Domin⁹ De⁹ veſter cunctis gentibus iſtis [3]in cõſpectu veſtro, [4]quomodo' Domin⁹ Deus veſter [5]pugnauerit' pro vobis. [6]En' ego proſtraui vobis gentes iſtas reliquas, vt accipiatis eas hæreditate tribubus veſtris, à Iordane, & omnes gentes quas [7] excidi, [8]& mari magno' ad ſolis occaſum. Et Dominus Deus veſter expellet eas ante vos, atque [9]extermi nabit' eas à conſpectu veſtro, & vos poſſidebitis terram illarum, quemadmodũ pollicitus eſt Dominus Deus veſter vobis. Eſtote ergo [10]vehemẽter fortes, [11]vt cuſtodiatis & faciatis' omne quod ſcriptum eſt in libro legis Moſis, [12]ne recedatis' ab eo neque ad dexteram, neq; ad ſiniſtrã. [13]Ne quum veneritis inter gentes iſtas, iſtas inquam quæ vobiſcum ſuperſunt, cõmemoretis aut iuretis per nomẽ deorum earũ, & ne' colatis eos, neq; adoretis eos, Sed adhæreatis Domino Deo veſtro, ſicuti feciſtis in hũc vſque diem.[14] Et expellet' Dominus ante vos gentes[15]multas' atque fortes, [16]quemadmodum & in hunc' vſque diem nemo potuit ſtare coram facie veſtra. Vir vnus ex vobis[17]perſequetur' mille: quoniam Domin⁹ Deus veſter[18]ipſe pugnabit' pro vobis, ſicut pollicitus eſt vobis. [19] Obſeruate ergo quàm chara eſt vobis anima veſtra,' vt diligatis Dominũ Deum veſtrũ. Etenim ſi auerſi fueritis, & reliquijs iſtarum gẽtium quæ vobiſcum [derelictæ] ſunt adhæſeritis, ſi iũxeritis cum eis connubia, ſi ingreſſi fueritis ad eas, & ipſæ ad vos, [20]Certo experiemini' quòd Dominus Deus veſter amplius non expellet omnes gentes iſtas à facie veſtra, ſed erunt vobis in laqueum & offendiculum, & [21] ſtimuli [22] lateribus veſtris, & ſpinæ oculis veſtris:' donec[23]pereatis' de terra hac bona quã dedit vobis Domin⁹ Deus veſter. Et ecce ego hodie [24]ingredior' viam vniuerſæ terræ, [25] & vos ſcitis in toto' corde veſtro atq; tota anima veſtra, quòd non'[26]irritum fuit' vel verbum vnum de cunctis [27]ſermonibus' bonis, quos loquutus eſt Dominus Deus veſter de vobis, [ſed quòd] omnia euenerũt vobis, non'[28]cecidit ex eo' verbum vllum. Quemadmodum verò omne verbum bonum, quod loquutus eſt Dominus Deus veſter ad vos, venit ſuper vos: ſic adducet quoque Dominus ſuper vos [29]omne verbũ malum,' donec deleat vos de terra hac bona quam dedit vobis Dominus Deus veſter, Quum perfide tranſgreſſi fueritis fœdus Domini Dei veſtri quod præcepit vobis, [ſi ſcilicet][30]ieritis' atque colueritis deos alios, adoraueritis vos, tunc iraſcetur furor Domini contra vos, & peribitis illico de terra hac bona quam dedit vobi

CAP. XXIIII.

COngregans autẽ Iehoſua vniuerſas tribus Iſrael in Sechem, vocauit[1]ſeniores' Iſraelis, & prin

ad filios Iſrael, & retulit eis. Placuitque ſermo cunctis audientibus: & laudauerunt Deum filij Iſrael, & nequaquam vltrà dixerunt vt aſcenderent contra eos atq; pugnarent, & delerent Terram poſſeſſionis eorum. Vocaueruntque filij Ruben, & filij Gad altare quod extruxerant, Teſtimonium noſtrum, quòd Dominus ipſe ſit Deus.

CAP. XXIII.

EVoluto autẽ multo tempore, poſtquam pacẽ dederat Dominus Iſraeli, ſubiectis in gyro nationibus vniuerſis, & Ioſue iam longæuo, & perſenilis ætatis, Vocauit Ioſue omnem Iſraelem, maioréſque natu, & principes, ac duces, & magiſtros, dixitq; ad eos, Ego ſenui, & progreſſioris ætatis ſum: vóſque cernitis omnia quæ fecerit Dominus Deus veſter cunctis per circuitũ nationibus, quomodo pro vobis ipſe pugnauerit: Et nunc quia vobis ſorte diuiſit omnem Terrã, ab Orientali parte Iordanis vſque ad Mare magnum, multæque adhuc ſuperſunt nationes: Dominus Deus veſter diſperdet eas, & auferet à facie veſtra, & poſſidebitis Terram, ſicut vobis pollicitus eſt. Tãtum confortamini, & eſtote ſolliciti vt cuſtodiatis cuncta quæ ſcripta ſunt in volumine legis Moyſi: & non declinetis ab eis neque ad dexteram neque ad ſiniſtram. Ne poſtquam intraueritis ad Gentes, quæ inter vos futuræ ſunt, iuretis in nomine deorum earũ, & ſeruiatis eis, & adoretis illos: Sed adhæreatis Domino Deo veſtro, quod feciſtis vſque in diem hic. Et tunc auferet Dominus Deus in conſpectu veſtro gẽtes magnas & robuſtiſſimas, & nullus vobis reſiſtere poterit. Vn⁹ è vobis perſequetur hoſtium mille viros: quia Domin⁹ Deus veſter pro vobis ipſe pugnabit, ſicut pollicitus eſt. Hoc tantum diligentiſſime præcauete, vt diligatis Dominum Deum veſtrum. Quòd ſi volueritis gentiũ harum quæ inter vos habitant, erroribus adhærere, & cum eis miſcere connubia, atque amicitias copulare: Iam nunc ſcitote quòd Dominus Deus veſter non eas deleat ante faciem veſtram, ſed ſint vobis in foueam ac laqueum, & offendiculum ex latere veſtro, & ſudes in oculis veſtris, donec vos auferat atque diſperdat de Terra hac optima quã tradidit vobis. En ego hodie ingredior viam vniuerſæ terræ, & toto animo cognoſcetis quòd de omnibus verbis quæ ſe Dominus præſtiturum vobis eſſe pollicitus eſt, vnum non præterierit incaſſum. Sicut ergo impleuit opere quod promiſit, & proſpera cuncta venerunt: ſic adducet ſuper vos quicquid malorum comminatus eſt, donec vos auferat atque diſperdat de Terra hac optima quam tradidit vobis, Et quòd prætereritis pactum Domini Dei veſtri quod pepigit vobiſcum, & ſerueritis dijs alienis, & adoraueritis eos: cito atque velociter conſurget in vos furor Domini, & auferemini à hac Terra optima quam tradidit vobis.

CAP. XXIIII.

COngregauitque Ioſue omnes tribus Iſrael in Sichem, & vocauit maiores natu, ac prin

¶21 flagellum ¶22 .i. quo percutiantur latera veſtra, & in ſpinas quibus oculi veſtri pungentur. q.d. mirum in modũ affligent vos. ¶23 .i. eijciamini. ¶24 ſiue, ingreſſurus ſum &c. moriturus ſum vt conſtitutum eſt omnibus hominibus. ¶25 ſcitote ergo in toto. i. credite firmiter. ¶26 vl, intercidit ¶27 .i. promiſſionibus. ¶28 intercidit ex eo ¶29 .i. quicquid malorũ cõminatus eſt vobis. ¶30 abieritis XXIIII. ¶1 vl, maiores natu. quos ſcilicet habebat à conſilijs. Secũdò cõuocat populũ Ioſue, cõmemorãs beneficia Dei, vt facilius colendũ Dominũ perſuadeat

Digitized by Google

cipes, & iudices, & magiſtros: ſteteruntq; in conſpectu Domini, & ad populũ ſic locutus eſt, Hæc dicit Dominus Deus Iſrael, Trans Fluuium habitauerunt patres veſtri ab initio, Thare pater Abraham & Nachor: ſeruieruntque dijs alienis. Tuli ergo patrem veſtrum Abraham de Meſopotamiæ finibus: & adduxi eum in Terram Chanaan: multiplicauique ſemen eius, & dedi ei Iſaac. Illique rurſum dedi Iacob & Eſau. E quibus Eſau dedi montem Seir ad poſſidendũ: Iacob verò, & filij eius deſcenderunt in Ægyptũ. Miſique Moyſen & Aaron, & percuſſi Ægyptũ multis ſignis atque portentis. Eduxique vos & patres veſtros de Ægypto, & veniſtis ad mare: perſecutique ſunt Ægyptij patres veſtros cum curribus & equitatu, vſque ad Mare-rubrũ. Clamauerunt autem ad Dominũ filij Iſrael: qui poſuit tenebras inter vos & Ægyptios: & adduxit ſuper eos mare, & operuit eos. Viderũt oculi veſtri cuncta quæ in Ægypto fecerim, & habitaſtis in ſolitudine multo tempore: Et introduxi vos in Terrã Amorrhæi, qui habitabat trans Iordanem. Cumque pugnarent contra vos, tradidi eos in manus veſtras, & poſſediſtis Terram eorum, atque interfeciſtis eos. Surrexit autem Balac filius Sephor rex Moab, & pugnauit contra Iſrael. Miſitque & vocauit Balaam filiũ Beor, vt malediceret vobis: & ego nolui audire eũ, ſed e contrario per illum benedixi vobis, & liberaui vos de manu eius. Tranſiſtiſque Iordanẽ, & veniſtis ad Iericho. Pugnaueruntque contra vos viri ciuitatis eius, Amorrhæus & Pherezæus & Chananæus & Hethæus & Gergeſæus & Heuæus & Iebuſæus: & tradidi illos in manus veſtras. Miſique ante vos crabrones: & ieci eos de locis ſuis, duos reges Amorrhæorum, non in gladio nec in arcu tuo. Dedique vobis Terram in qua non laboraſtis, & vrbes quas non ædificaſtis, vt habitaretis in eis, vineas & oliueta quæ non plantaſtis. Nunc ergo timete Dominum, & ſeruite ei perfecto corde atque veriſſimo, & auferte deos quibus ſeruierunt patres veſtri in Meſopotamia & in Ægypto, ac ſeruite Domino. Sin autem malum vobis videtur vt Domino ſeruiatis, optio vobis datur: eligite hodie quod placet, cui ſeruire potiſſimum debeatis, vtrum dijs qui ſeruierũt patres veſtri in Meſopotamia, an dijs Amorrhæorum, in quorũ Terra habitatis: ego autẽ & domus mea ſeruiemus Domino. Reſpondítque populus, & ait, Abſit à nobis vt relinquamus Dominũ, & ſeruiam⁹ dijs alienis. Dominus Deus noſter ipſe eduxit nos & patres noſtros de Terra Ægypti, & de domo ſeruitutis: fecitque videntibus nobis ſigna ingentia, & cuſtodiuit nos in omni via per quã ambulauim⁹, & in cunctis populis per quos tranſiuim⁹. Et eiecit vniuerſas gentes, Amorrhæũ habitatorẽ Terræ quã nos intrauimus. Seruiemus igitur Domino, quia ipſe eſt Deus noſter. Dixitque Ioſue ad populũ, Non poteritis ſeruire Domino: Deus enim ſanct⁹ & fortis æmulator eſt, nec ignoſcet ſcelerib⁹ veſtris atque peccatis. Si dimiſeritis Dominum, & ſeruieritis dijs alienis, cõuertet ſe, & affliget vos, atque ſubuertet poſtquã vobis præſtiterit bona.

cipes eius, iudices eius atque præfectos eius, ſteterũtque [2]corã Deo.' Et ait Iehoſua ad vniuerſum populum, [3]Sic dicit Dominus Deus Iſrael,' Trans[4]fluuium [5]habitarunt [6]olim' patres veſtri, nẽpe Therah pater Abrahæ & pater Nahor, ſeruierũtque dijs alijs. Et ego tuli patrem veſtrũ Abraham[7]trans fluuium,' &[8]duxi illum in vniuerſam terram Chanaan, & auxi ſemen eius, & dedi ei Iſaac. Sed & ipſi Iſaac dedi Iacob atque Eſau: & tradidi ipſi Eſau montem Seir, vt poſſideret eum: Iacob autem & filij eius deſcenderũt in Ægyptum. Miſique Moſen & Aharonem, & afflixi Ægyptum, [9]quemadmodũ feci in medio eius,' &[10]tandem' eduxi[11]vos.' Eduxi inquã patres veſtros ex Ægypto: & quum veniſſent ad mare, inſequuti ſunt Ægyptij patres veſtros vſque ad mare[12]carectoſum' cum curribus & equitatu. Et quum clamaſſent ad Dominum, poſuit caliginẽ inter vos & Ægyptios, & adduxit ſuper eos mare, & [13]operuit' eos, & oculi veſtri viderunt quæ fecerim in Ægypto: vos manſiſtis in deſerto diebus multis: Et introduxi vos in terrã Amorrhæorum qui habitãt trans Iordanem, qui & pugnauerunt contra vos, tradidique eos in manũ veſtram, [14]vt occuparetis' terram eorum, exterminauique eos [15]à facie veſtra.' Surgens deinde Balac filius Zippor rex Moabitarum, [16]pugnauit' contra Iſraelem, [17]& mittens' vocauit Bileam filium Beor, vt [18]diris vos deuoueret.' Sed ego nolui audire Bileam, quin benedicendo benedixit vobis, & ego eripui vos de manu eius. Tranſmiſſo verò Iordane veniſtis ad Iericho, & pugnauerunt cõtra vos[19]domini' Iericho, Amorrhæi nẽpe, Pherizæi, Chananæi, Hithæi, Girgeſæi, Hiuæi & Iebuſæi: tradidique eos in manum veſtram. Miſi inſuper[20]crabrones' ante faciẽ veſtram, qui expulerunt eos ante conſpectum veſtrum, nẽpe duos reges Amorrhæorum: [21]non autem gladio tuo, aut arcu tuo.' Et dedi vobis terrã [22]pro qua' nihil laboraſti, & vrbes quas non extruxiſti, in quib⁹ vos habitatis: vineas & oleas quoque quas non plantaſtis, [23]de quibus vos veſcimini.' Nũc igitur timete Dominum, & ſeruite illi in integritate & [24]fide,' & tollite deos quos coluerunt patres veſtri [25]trans fluuiũm' & in Ægypto. & ſeruite Domino. Quòd ſi vobis ſeruire Domino [26]diſplicuerit,' eligite vobis hodie cui ſeruiatis, dijſne quibus ſeruierunt patres veſtri qui fuerunt[27]trans fluuium,' an dijs Amorrhæorum in quorum terra vos habitatis: ego quidem & domus mea ſeruiemus Domino. Reſpondit populus, & ait, Abſit à nobis vt relinquamus Dominum, & ſeruiamus dijs alijs: Quoniam Dominus Deus noſter ipſe eſt qui eduxit nos & patres noſtros ex terra Ægypti, & [28]de domo ſeruitutis,' qui & in oculis noſtris fecit hæc ſigna magna, cuſtodiens nos in omni via, per quam profecti ſumus, & in omnibus populis per quos tranſiuimus. Eiecit quoque Dominus [29]ante nos' omnes populos, & Amorrhæum habitantẽ in terra. ſeruiem⁹ ergo & nos Domino, quoniã ipſe eſt[30]De⁹ noſter.' Et ait Iehoſua ad populum, Non[31]poteritis' ſeruire Domino: Deus enim ſanctus eſt ipſe, & Deus [32]vindex, [33]vt non ferat' præuaricationẽ veſtrã, & peccata veſtra. Si deſerueritis Dominũ, & dijs alienis ſeruieritis, [34]cõuerſus' affliget vos, exterminabitq; vos, poſteaquã vobis benefecit.

¶2.i. coram arca Dei, quæ tũ erat in Sichẽ. Eo tẽpore fuerat trãſlata arca fœderis è Silo in Sichem, ad tempus, vt ante arcã iniretur fœdus, quod deprehẽditur è fine huius libri. Nam liber erat concluſus in arca fœderis. dicit autem eũ ſcripſiſſe in libro legis.
¶3.i. Sic vos alloquitur Dominus per me.
¶4.i. Euphraten.
¶5 vl, habitabant
¶6 vl, initio
¶7 Heb. de vltra fluuium .i. de regione quæ erat vltra Euphraten.
¶8 vl, deduxi illum per &c.
¶9 i. prout, ſiue ſecundum quod feci plagas in medio ei⁹: hoc eſt, tantiſper dũ immitterẽ in eos varias plagas.
¶10 poſtea
¶11.i. patres veſtros.
¶12 ſiue, Rubrũ
¶13 vl, obruit
¶14 & poſſediſtis
¶15.i. ſub aduentum veſtrum.
¶16 voluntate ſcilicet & animo.
¶17 ſub. nũtios.
¶18 malediceret vobis.
¶19.i. ciues. Nõ pugnarunt ciues Iericho, ſed clauſis portis propugnarunt & reſtiterunt: ob id dicũtur pugnaſſe. aut cum muri eſſet delecti.
¶20 ſiue, muſcã ...

... ¶21 q.d. non viribus veſtris, ſed diuino auxilio. ¶22 i. qua. i. fructũ terræ, in qua nemo veſtrũ labo... ¶23 vl, quas comeditis. i. quarum olearum fructũ comeditis. ¶24 vere. i. ſine hypocriſi. ¶25 vltra fluuiũ. ... in Meſopotamia. ¶26 Heb. malum eſt in oculis veſtris. ¶27. i. vltra Euphraten. ¶28. i. de loco vbi ſeruie... duriſſimam ſeruitutem. ¶29 Heb. à facie noſtra ¶30. i. quem colere debemus. ¶31 vl, poteſtis. ſub. cum ... ¶32 zelotes. i. non patitur riualem in amore: ſi ita liceat dicere. ¶33 non feret ¶34. i. mutata ſententia ... eſt, pro eo quod bene vobis facere volebat.

¶15 vľ, eritis ¶16 vľ, vos eni elegiſtis ¶17.i. ſimulachra quæ cepiſtis expugnatis vrbib⁹, aut extuliſtis ex Aegypto. ¶18 ſtatuit ei ſtatuta &c.i. propoſuit præcepta moralia & ceremonialia. nihil adiecit legi, ſed conditiones huius fœderis docuit eos. ¶19 qui ſcilicet erat in arca. ¶40.i. in loco vbi erat arca Domini, qui ſāctificabat? præſentia arcæ. ꝓpterea ſanctuarium vocat. ¶41 inter nos ¶42.i. vice teſtimonij: teſtabitur ictum fuiſſe fœdus cū Domino vt eū coleretis. ¶43 q.d. leges fuerūt latæ iuxta lapidem iſtum, ſubque modo accuſabit vos: ne poſtea dicatis vos nō pepigiſſe fœdus his legibus cū Domino. ¶44.i. verba pacti initi. ¶45 mētiamini cōtra Deū veſtrū.i. ne poſtea inficiemini vos fœdus iniſſe his legibus cum Domino. ¶46 fuerunt. ¶47.i. qui diu vixerunt poſt mortem Iosue. ¶48 vľ, agnis. forte q nummi illi formam haberent agnæ impreſſam. ¶49 q.d. atque ita factum eſt vt filij Ioſeph haberent eius oſſa in ſua poſſeſſione. ¶50 in Gibeath-pinhas. nomen vrbis. ¶51 quæ [Gibeath] data fuerat [ſub. à ſynagoga] ei. ſub. Pinha.

Et ait populus ad Iehoſuam, Minime, quia Domino ſeruiemus. Et ait Iehoſua ad populū, Teſtes [15]eſtis' cōtra vosipſos[16] quòd elegeritis' vobis Dominū vt illi ſeruiatis. Et dixerunt, Teſtes vtique. Auferte igitur[17] deos alienos' qui ſunt inter vos, & inclinate cor veſtrū ad Dominū Deum Iſraelis. Dixit populus ad Iehoſuā. Domino Deo noſtro ſeruiemus, & voci ei⁹ obediemus. Ferijt itaq; Iehoſua fœdus cū populo eodē die, &[18] propoſuit ei ceremonias' & iudicia in Sechē. Scripſit quoq; Iehoſua verba iſta in[19] libro' legis Dei: & accipiēs lapidem magnū, erexit eum ibidem ſubter quercū, quæ erat[40] in ſanctuario Domini.' Et ait Iehoſua ad vniuerſum populum, Ecce lapis iſte erit [41]nobis[42] teſtis,' quoniam[43] audiuit' omnia[44] verba Domini' quæ loquutus eſt nobiſcū, eritque teſtis cōtra vos, ne fortè[45] abnegetis Deū veſtrū.' Dimiſit itaq; Iehoſua populū, quenque ad hæreditatē ſuā. ¶ Poſteaquā verò hęc geſta[46] eſſent,' mortuus eſt Iehoſua filius Nun ſeruus Domini, quū eſſet natus centū & decē annos, Sepelierūntque eum intra terminum poſſeſſionis ſuæ in Thimnath-ſærah, quæ ſita eſt in monte Ephraim, à Septentrione mōtis Gaas. Et ſeruiuit Iſrael Domino cūctis diebus Iehoſuæ, & cunctis diebus ſeniorum [47] qui poſt Iehoſuam dies ſuos prorogarunt,' & qui nouerant omnia opera Domini quæ fecerat Iſraeli. Sed & oſſa Ioſeph, quæ tulerant filij Iſrael ex Aegypto, ſepellerūt in Sechē in parte agri quem emerat Iacob à filijs Hemor patris Sechē centum[48] nummis.[49] & fuerūt filijs Ioſeph in hæreditatem.' Eleazar quoque filius Aharonis mortuus eſt, quem ſepelierunt[50] in colle Pinhas' filij eius,[51] qui datus eſt ei' in monte Ephraim.

Dixitque populus ad Ioſue, Nequaquam ita vt loqueris erit, ſed Domino ſeruiemus. Et Ioſue ad populum, Teſtes, inquit, vos eſtis, quia ipſi elegeritis vobis Dominum vt ſeruiatis ei. Reſponderūntque, Teſtes. Nunc ergo, ait, auferte deos alienos de medio veſtri, & inclinate corda veſtra ad Dominum Deum Iſrael. Dixitque populus ad Ioſue, Domino Deo noſtro ſeruiemus, & obedientes erimus præceptis ei⁹. Percuſſit ergo Ioſue in die illo fœdus, & propoſuit populo præcepta atque iudicia in Sichē. Scripſit quoque omnia verba hæc in volumine legis Domini: & tulit lapidē pergrandem, poſuitque eum ſubter quercū quæ erat in ſanctuario Domini. Et dixit ad omnē populum, En lapis iſte erit vobis in teſtimonium quòd audieritis' omnia verba Domini quæ locutus eſt vobis: ne forte poſtea negare velitis, & mētiri Domino Deo veſtro. Dimiſitque populum, ſingulos in poſſeſſionē ſuā. ¶ Et poſt hæc mortuus eſt Ioſue filius Nun ſeruus Domini, centū & decem annorum: Sepelierūntq; eum in finib⁹ poſſeſſionis ſuæ in Thamnath-ſare, quæ eſt ſita in monte Ephraim, à Septentrionali parte montis Gaas. Seruiuitque Iſrael Domino cunctis diebus Ioſue & ſeniorum, qui longo vixerant tempore poſt Ioſue, & qui nouerant omnia opera Domini quæ fecerat in Iſrael. Oſſa quoq; Ioſeph, quæ tulerant filij Iſrael de Aegypto, ſepelierunt in Sichem, in parte agri quem emerat Iacob à filijs Hemor patris Sichem, centum nouellis ouibus, & fuit in poſſeſſionem filiorum Ioſeph. Eleazar quoque filius Aaron mortuus eſt: & ſepelierunt eum in Gabaath Phinees filij eius, quæ data eſt ei in monte Ephraim.

Liber Iudicum, Hebr. Sophtim.

CAP. I.

¶1 vľ, conſulerent. Samuel, vt aiunt Hebræi, author eſt huius libri, in quo delicta Iſraelis, & Dei miſericordia & prouidētia cōſpiciunt. Simul deſcribitur ratio qua Domin⁹ rempub. Iſraeliticā adminiſtrauit ante reges. Iudices enim dicebantur hi quorum opera Deus gubernabat populū, regebántque ipſum ſub eo. ¶2 Heb. cōtra Chananæos in principio ad pugnādū cōtra eū? i. Quis primus noſtrū parabit expeditionē in Chananæos? ¶[3] Iuda, pro tota tribu Iuda accipi debet. ¶3 vľ, tradam ¶4.i. regionem quam Chananæi occupāt. nam eam vincet. ¶5 Dixit ergo ¶6.i. ad tribum Simeonitarum. Simeonitæ quòd eſſent propinquiores tribui Iudæ, ijſdem incluſi terminis, vocantur à Iuda. ¶7 in ſortem meam.i. Veni mecū expugnem⁹ eos qui patriā mihi ſorte aſſignatam occupant. ¶8 in ſortem tuam.i. adiuuabo te in expugnandis ijs qui patriam tibi aſſignatam occupāt. ¶9.i. in agro vicino vrbi Beſec. ¶10 ſub. qui iuuabāt Adoni-beſec. ¶11 vľ, regulos. Iſtis manuū & pedū pollices ampu tauerat, vt hac ratione eſſent inepti bello, & vt alios à bello deterreret. ¶12 Hebr. erāt colligētes. ſub. panē vel mica

FACTVM eſt poſt mortē Iehoſuæ, vt' interrogarent' filij Iſrael Dominū hiſce verbis, Quis aſcēdet nobis.[2] quo duce geram⁹ bellū cōtra Chananæos?' Et reſpondit Dominus,[3] Iehuda' aſcendet, en'[3] tradidi[4] terram' in manum eius. [5] Et dixit' Iehuda [6] ad Simeonem' fratrem ſuum,' Aſcende mecum[7] in ſorte mea,' vt bellū geramus cōtra Chananæum, & ego quoq; tecū ibo[8] in ſorte tua.' & abijt cū eo Simeon. ¶ Aſcēdit itaq; Iehuda, & tradidit Dominus Chananæum & Pherizæum in manus eorū, & percuſſerūt ex eis[9] in Beſec' decē millia virorū. Et inuenientes Adoni-beſec in Beſec, pugnauerūt cōtra eū, percuſſerūntque[10] Chananæum & Pherizæum.' Fugit autem Adoni-beſec, quē perſequuti ſunt, & apprehēdētes eum, reſeccuerunt pollices manuū eius atque pedū ei⁹. Et ait Adoni-beſec, Septuaginta[11] reges' amputatis pollicibus manuum atque pedū eorū [12] collegerunt' ſub mēſa mea: quēadmodū feci, ſic mihi De⁹ repēdit. & introducētes eū in Ieruſalē,

POST mortem Ioſue conſuluerunt filij Iſrael Dominum, dicentes, Quis aſcendet ante nos contra Chananæum, & erit dux belli? Dixitque Dominus, Iudas aſcendet: ecce tradidi Terrā in manus eius. Et ait Iudas Simeoni fratri ſuo, Aſcende mecum in ſortē meā, & pugna contra Chananæum, vt & ego pergam tecum in ſorte tua.' & abijt cum eo Simeon. ¶ Aſcendítque Iudas, & tradidit Dominus Chananæū, ac Pherezæum in manus eorū: & percuſſerūt in Bezec decem millia virorum. Inuenerūntq; Adoni-bezec in Bezec, & pugnauerunt contra eum, ac percuſſerunt Chananæum & Pherezæum. Fugit autem Adoni-bezec: quem perſecuti comprehēderunt, cæſis ſummitatibus manuū eius ac pedū. Dixítque Adoni-bezec, Septuaginta reges amputatis manuū ac pedū ſummitatibus, colligebāt ſub menſa mea ciborum reliquias: ſicut feci, ita reddidit mihi Deus. adduxerūntque eū in Ieruſalē, & ibi

i ca- m. mortuus eſt. ¶Oppugnantes ergo filij Iuda Ieruſalem, ceperunt eam, & percuſſerunt in ore gladij, tradentes cunctam incẽdio ciuitatẽ. Et poſtea deſcendentes pugnauerunt contra Chananæũ qui habitabat in montanis, & ad Meridiem in cãpeſtribus. C Pergẽſque Iudas contra Chananæum qui habitabat in Hebron, (cuius nomen fuit antiquitus Cariath-arbe) percuſſit Seſai, & Ahiman, & Tholmai: atque inde profectus abijt ad habitatores Dabir, cuius nomen vetus erat Cariath-ſepher, id eſt ciuitas literarum. Dixitque Caleb, Qui percuſſerit Cariath-ſepher, & vaſtauerit eam, dabo ei Axam filiam meam vxorẽ. Cũmque cepiſſet eam Othoniel filius Cenez frater Caleb minor, dedit ei Axam filiam ſuam coniugẽ. Quam pergentem in itinere monuit vir ſuus vt peteret à patre ſuo agrum. Quæ cum ſuſpiraſſet ſedens in aſino, dixit ei Caleb, Quid habes? At illa reſpondit, Da mihi benedictionem: quia terrã D auſtralem dediſti mihi, da & irriguam aquis. Dedit ergo ei Caleb irriguum ſuperius & irriguũ inferius. ¶Filij autẽ Cinæi cognati Moyſi aſcenderunt de Ciuitate-palmarum, cũ filijs Iuda in deſertum ſortis eius, quod eſt ad Meridiẽ Arad, & habitauerunt cum eo. Abijt autem Iudas cum Simeone fratre ſuo, & percuſſerunt ſimul Chananæum qui habitabat in Sephath, & interfecerũt eum. Vocatũmque eſt nomen vrbis, Horma, id eſt anathema. Cepitque Iudas Gazam cum finibus ſuis, & Aſcalõnem, atque Accaron cum terminis ſuis. Fuitque Dominus cum Iuda, & mõtana poſſedit: nec potuit delere habitatores vallis, quia falcatis curribus abundabant. Dederũntque Caleb Hebron, ſicut dixerat Moyſes, qui deleuit ex ea tres filios Enac. Iebuſæum autem habitatorẽ Ieruſalem non deleuerunt filij Ben-iamin: habitauitque Iebuſæus cum filijs Ben-iamin in Ieruſalem vſque in præſentẽ diem. ¶Domus quoque Ioſeph aſcendit in Beth-el, fuitque Dominus cũ eis. Nam cum obſiderent vrbem, quæ prius Luza vocabatur, viderunt hominem egredientem de ciuitate, dixerũntque ad eum, Oſtende nobis introitum ciuitatis, & faciemus tecum miſericordiam. Qui cum oſtendiſſet eis, percuſſerunt vrbẽ in ore gladij: hominem autem illum, & omnem cognationem eius dimiſerũt. Qui dimiſſus, abijt in Terram-Hethim, & ædificauit ibi ciuitatem, vocauitque eam Luzam: quæ ita appellatur vſque in præſentem diẽ. ¶Manaſſes quoque non deleuit Beth-ſan, & Thanach cum viculis ſuis, & habitatores Dor, & Ieblaam, & Mageddo cum viculis ſuis, cœpitque Chananæus habitare cum eis. Poſtquam autem confortatus eſt Iſrael, fecit eos tributarios, & delere noluit. ¶Ephraim etiã non interfecit Chananæum qui habitabat in Gazer, ſed habitauit cum eo. ¶Zabulon nõ deleuit habitatores Cethrõ, & Naalon: ſed habitauit Chananæus in medio eius, factúſque eſt ei tributarius.

ibidem mortuus eſt. ¶[13] Quũmque Ieroſolyma oppugnarent filij Iehuda, ceperunt eam, percuſſerúntque [ſeam] gladio, & iniecerunt ignem in ciuitatem. [14] Poſtea deſcenderunt' filij Iehuda vt oppugnarent Chananæum habitantem in montanis & ad Meridiem, & in campeſtribus. Profectus eſt autem Iehuda contra Chananæum habitantẽ in Hebron (nomẽ autem Hebron antea fuit Kiriath-arba) & percuſſerunt Seſai, Ahiman atque Thalmai. Hinc profectus ad habitatores Debir. nomen autem Debir antea fuit Kiriath-ſepher. Et ait [15] Caleb,' Qui percuſſerit Kiriath-ſepher, ceperitque eam, huic dabo Achſam filiam meam vxorem. Cepit verò eam Othoniel [16] filius Cenas fratris Caleb' qui natu illo minor erat, & dedit ei Achſam filiam ſuam vxorem. Quum verò illa [17] ingrederetur,' ſuaſit ei vt poſtularet à patre ſuo agrum. Et quum [18] demitteret ſe' ex aſino, dixit ei Caleb, [19] Quid tibi?' Ipſa verò dixit ei, Da mihi [20] donum aliquod:' quoniam terram [21] ſiccaneam' dediſti mihi, da mihi etiam [22] irrigua.' & dedit ei Caleb [24] irrigua ſuperiora & inferiora.' Filij autem [25] Kenæi' affinis Moſis, [26] aſcenderunt' de ciuitate Palmarum cum filijs Iehuda in deſertum Iehuda, quod eſt in Meridie Arad, [27] abeuntéſque habitauerunt [28] cum populo.' Sed & Iehuda abijt cum Simeone fratre ſuo, & percuſſerunt Chananæum habitantem in Zephath, [29] vaſtarúntque' eam: [30] & appellauit' nomen eius [31] Horma.' Cepit inſuper Iehuda Gazam atque limitem eius, & Aſcalon, limitémque eius, Accaron & limitẽ eius. [32] Et Dominus affuit Iudæ vt expelleret montanos, qui verò in vallibus habitabant non potuit expellere,' quòd ferratos habebat currus. Ipſi Caleb dederunt Hebron, quemadmodum loquutus fuerat Moſes, qui & illinc expulit tres filios [33] Anac.' Iebuſæum verò qui Ieroſolymis habitabat, nõ expulerunt filij Beniamin, quin Iebuſæus habitat cum filijs Beniamin in Ieruſalem in hunc vſque diẽ. ¶Qui de domo Ioſeph erãt, [34] aſcenderunt in Beth-el: & [35] fuit Dominus cum eis.' Hi verò qui de domo Ioſeph erant, [36] explorauerunt Beth-el' (cuius vrbis nomẽ antea erat Luza:) Quique obſeruabant, viderunt virum quendam egredientem ex vrbe, ad quem dixerunt. Oſtende nobis quæſo [37] aditum ad hanc vrbem, & [38] beneficio te afficiemus.' Qui quum aditum eis ad vrbẽ indicaſſet, percuſſerunt vrbem gladio, virum autẽ illum & omnem familiam eius [39] ablegarunt.' Abiens verò vir ille in terram Hithæorum, extruxit ciuitatem, vocauitque nomen eius Lus, & hoc eſt nomẽ eius in hunc vſque diẽ. ¶Manaſſe quoque non [40] vaſtauit Beth-ſean' & [41] filias' eius, [42] Thaenach & filias eius,' habitatores Dor & filias eius, habitatores Ibleã & filias eius, & habitatores Megiddo & filias eius: [43] licet animũ Chananæus in terra iſta habitãdi deſpondiſſet.' Hoc tamen factum eſt vt Iſrael quum [44] inualuiſſet,' Chananæo tributum imponeret, [45] ſed funditus non excidit eum. ¶Sed & Ephraim non expulit Chananæum habitantem in Gazer, ſed habitauit Chananæus in medio eius, nempe in Gazer. ¶Zebulon quoque non expulit habitatores Kitron, & habitatores Nahelol, ſed Chananæus habitauit in medio eius, [46] tributúmque ferre ſunt coacti.

¶13 Iam autem pugnauerãt filii Iuda contra Ieruſalẽ, expugnauerántque eã, & percuſſerant eã [ſ. i. ciues eius] enſe, & iniecerãt vrbẽ in ignẽ. i. iiecerãt in ignẽ ciuitatẽ: hoc eſt totã incenderunt. ¶14 Ieruſalem erat in loco edito. ob id ait deſcẽderũt. His, inquit, geſtis deſcenderunt &c. ¶15 pñceps ſcilicet trib9 Iudę, & cui promiſſa erat Hebrõ. Per anticipationẽ hęc eadẽ narratur hiſtoria capit X V Ioſue. ¶16 [ſ. i. Cenezę] frater Caleb. Vide Ioſue X V, hæc eadem. ¶17 iret. vł, deduceretur. ſub. in domũ mariti. ¶18 vł, deſiliret ¶19. i. Quid hoc rei eſt quid tibi vis? ¶20 He. benedictionem. i. munus quod à te petam. ¶22 Heb. Auſtralẽ. i ſiticuloſũ agrũ & arentẽ. ¶23 Heb. ſcaturigines [vł, fõtes] aquarum. i. locum ſcatentem aquis. ¶24 Heb. fontes ſuperioris [partis agri,] & fontes inferioris [partis agri.] ¶25. i. Iethro. Nepotes Iethro Kenæi habitabant i agro Ierichontino, vt interpretatur Chaldæus paraphraſt. non autem gloria & fœlicitate tribus Iudæ, abierunt ex agro Ierichontino. ¶26 vł, abierunt ¶27 Hebraice ſingulariter legitur, abijt, & habitauit. ſub. princeps, vnà cũ populo. ¶28. i. cum filijs Iuda. ¶29 vł, funditus euerterunt ¶30 vł, propterea appellauit ¶31. i. anáthema. q funditus deleuiſſet vrbem. ¶32 vł, Dominus autem adeſſet Iudæ, & expulit [tantum] montana: quia non [potuit] expellere eos qui habitabant in campeſtribus. ¶33 gigantũ, .i. potentiſſimos tyrannos. ¶34. i. expeditionem mouerunt contra Beth-el. ¶35. i. expugnauerunt eam ope Domini. ¶36 exploratores conſtituerunt in Beth-el, ¶37. i. qua parte vrbs hæc facile capi poteſt. ¶38 Heb. faciemus tecum miſericordiam. ¶39 vł, dimiſerunt. i. pepercerunt ei. ¶40 Heb. expulit Beth-ſean. i. ciues Beth-ſean & viculorum eius. ¶41. i. viculos, ſiue villas. ¶42 [ſub. habitatores] Thaenach, & villarum eius, ¶43 Hebr. optauítque Chananæus habitare in terra iſta. i. conatus eſt vnà cum illis habitare. Chaldæus paraph. cœpítque Chananæus &c. ¶44 vł, fortior euaſiſſet, ¶45 & non expulit eum. ¶46 Hebr. & fuerunt [Chananæi] in tributum. ſub. Zabulonitis.

¶47 Aſer igiẽ ¶48 compulerũt.ſub.ſe reci pere. ¶49 He. non enim permittebat eum deſcendere in cãpeſtria.Optauitque Amorrhæus habitare in mõte Heres, in Aialon,& in Saalbi:tũc aggrauata eſt manᵘ domᵘ Ioſeph ,& fuerũt in tributũ. Vl,Cũ aute Amorrhæus totis viribus conaretur habitare in &c.tũc aggrauata eſt &c. .i.filij Ioſeph ſuperarũt ipſos Amorrhæos,ita vt ipſis filijs Ioſeph Amorrhæi fuerint tributarij. ¶50 à Maale-acrabim.Hic locus erat ĩ parte Auſtrali Terræ ſanctæ.

¶51 ſimᵗ à Sela & vltra.Sela,vrbs Arabiæ.q.d. Multum protẽdebatur dominiũ Amorrhæorum , népe vſque &c. porrigebatúrq; verſᵘ Septẽtrionem vſque ad Dan.

I I.

¶1 vl,legatᵘ.ꝓpheta miſſus à Deo.Hebræi aiunt hunc fuiſſe Phinees.

¶2 Heb.in lateribus.ſub.i ſpinas.i.erunt vobis loco ſpinarum quibᵘ pũgũtur latera veſtra. Alij vertũt,in laqueos.

¶3.i.flentes.

¶4 Iam autem dimiſerat.aut, Poſteaquam ſcilicet miſſis fortibᵘ diuiſit terrã.Hæc enim dicũtur per recapitulationem.

¶5.i.qui ſuperſtites fuerãt ipſi Ioſue.

¶Sic Aſer nõ expulit habitatores Acco,& habitatores Zidõ,& Achlab,Achſib atque Helba, Aphik & Rehob. [47]Et Aſaræus habitauit inter Chananæos habitantes in terra, quoniam non[potuit] ejicere eum.¶Naphtali non expulit habitatores Beth-ſæmes,& habitatores Beth-ænath, ſed habitauit inter Chananæos habitantes in terra,factique ſunt habitatores Beth-ſæmes & Beth-ænath illis tributarij. Amorrhæi[48]afflixerunt filios Dan vſque in montem,[49]nec permiſerunt illi vt deſcenderet in vallem, tametſi Amorrhæus habitandi in monte Hæres,in Aialon,& in Saalbim animum deſponderat : inualeſcente autem manu domus Ioſeph,[Amorrhæi]tributum ferre coacti ſunt. Porrò limes Amorrhæi fuit[50]ab Aſcenſu-ſcorpionum,[51]à Petra ipſa & ſupra.

CAP. II.

Aſcendit autem[1]angelus Domini de Gilgal in Bochim, & ait,Adduxeram vos ex Ægypto, & introduxeram vos in terram quam iuraui patribus veſtris,dixerámque,Nunquam faciam irritum fœdus meum[quod pepigi]vobiſcum, Modò vos ne feriatis fœdus cum habitatoribus huius terræ,quin potius aras eorũ diruatis: at vos non audiſtis vocem meam. cur hoc feciſtis? Ego quoque dixi, Non ejiciam eos ante vos,ſed erũt vobis[2]in ſpinas,& dij eorũ offendiculo. Factúmque eſt quum loqueretur angelus Domini verba iſta ad omnes filios Iſrael,vt populᵘ ſublata voce flerent. Vocauerũntque nomen illius loci[3]Bochim, & ſacrificauerunt ibidem Domino.[4]Nam quum dimiſiſſet Iehoſua populum, abierunt filij Iſrael quiſque in hæreditatem ſuam,vt occuparent terram. Et ſeruiuit populus Domino cũctis diebus Iehoſuæ,atque cunctis diebus ſeniorum,[5]qui prorogarunt dies poſt Iehoſuam, qui ſcilicet viderant vniuerſum opus Domini magnum quod fecerat Iſraeli. Et mortuus eſt Iehoſua filius Nun ſeruus Domini,quum eſſet natus centum & decẽ annos,ſepelierúntq; eum in termino hæreditatis ſuæ in Thimnath-hæres in mõte Ephraim à Septentrione monti Gaas. [6]Sed & cunctũ hoc ſeculum collectũ eſt ad patres ſuos, ſurrexitque alia generatio poſt illos,quæ Dominum & opus quod fecerat Iſraeli,[7]nõ cognouit. Fecerunt ergo filij Iſrael malum[8]in oculis Domini, ſeruierúntque Baalim. Et deſerẽtes Dominũ Deũ patrum ſuorum qui eduxit eos de terra Ægypti,abierunt poſt deos alios,[9]poſt deos populorum qui erant circum eos, & adorauerũt eos, atque ad iram concitauerunt Dominum,Et derelicto Domino,coluerunt Baal atque[10]Aſtaroth. Et [11]incaluit furor Domini aduerſus Iſraelem, [12]tradiditque eos in manum diripientium eos, qui diripuerunt eos,&[13]vendidit eos in manum hoſtium eorũ qui circum eos erant,nec potuerunt amplius [14]ſtare coram hoſtibus ſuis.Quin [15]quocunque egrederentur,[16]manus Domini fuit contra eos ad malum, quemadmodum minatus fuerat Dominᵘ,ſicutque iurauerat eis Dominus. [In ſummam]afflixit eos grauiter. Suſcitauit autẽ Dominus iudices qui liberarent eos de manu diripientium eos.Sed & iudices ſuos audire renuerunt,quin potius ſcortati ſunt poſt deos alios,& adorauerũt eos,defecerũtque cito à via qua inceſſerãt patres eorũ,[17]vt obedirent mãdatis Domini,[ſed]nõ fecerũt[18]ſic. Quũmque Dominus iudices eis[19]excitaſſet,affuit Dominus iudici,[20]ſeruauitque eos de manu hoſtiũ eorũ cũctis diebus illius iudicis. Nã[21]pœnitudine ducebatur Dominus ꝓpter ſuſpiria illorũ,[quæ emittebãt] metu opprimẽtium

¶Aſer quoque nõ deleuit habitatores Accho, & Sidõnis,Ahalab,& Achazib,& Helba,& Aphec,& Rohob.Habitauitque in medio Chananæi habitatoris illius Terræ,nec interfecit eũ.¶Nephthali quoque non deleuit habitatores Beth-ſames , & Beth-anath: & habitauit inter Chananæum habitatorem Terræ, fuerũntque ei Bethſamitæ, & Bethanitæ tributarij.Arctauitque Amorrhæus filios Dan in monte,nec dedit eis locum vt ad planiora deſcenderent: habitauitque in monte Hares,quod interpretatur[*]teſtaceo,in Aialon & Salebim. & aggrauata eſt manus domus Ioſeph, factúſque eſt ei tributarius. Fuit autem terminus Amorrhæi ab Aſcẽſu-ſcorpionis,Petra,& ſuperiora loca.

CAP. II.

Aſcenditque angelus Domini de Galgalis ad Locum-flentium,& ait,Eduxi vos de Ægypto,& introduxi in Terrã pro qua iuraui patribus veſtris: & pollicitus ſum vt non facerem irritum pactum meum vobiſcum in ſempiternum: Ita dũtaxat vt non feriretis fœdus cum habitatoribus Terræ huius, & aras eorum ſubuerteretis:& noluiſtis audire vocem meam.cur hoc feciſtis? Quam ob rẽ nolui delere eos à facie veſtra: vt habeatis hoſtes, & dij eorũ ſint vobis in ruinam. Cũmque loqueretur angelus Domini hæc verba ad omnes filios Iſrael,eleuauerunt vocem ſuam,& fleuerunt. Et vocatum eſt nomen loci illius,Locus flentium ſiue lachrymarum:immolaueruntque ibi hoſtias Domino.Dimiſit ergo Ioſue populum, & abierũt filij Iſrael vnuſquiſque in poſſeſſionem ſuam,vt obtinerent eam:ſeruierũntque Domino cunctis diebus eius,& ſeniorũ, qui longo poſt eum vixerunt tempore,& nouerant omnia opera Domini quæ fecerat cum Iſrael.Mortuus eſt autem Ioſue filius Nun,famulus Domini,centum & decem annorum,& ſepelierunt eum in finibus poſſeſſionis ſuæ in Thamnath-ſare in monte Ephraim, à Septentrionali plaga montis Gaas. Omniſque illa generatio congregata eſt ad patres ſuos:& ſurrexerũt alij,qui non nouerunt Dominum, & opera quæ fecerat cum Iſrael. Fecerúntque filij Iſrael malũ in conſpectu Domini & ſeruierunt Baalim. Ac dimiſerunt Dominum Deum patrum ſuorum,qui eduxerat eos de Terra-Ægypti : & ſecuti ſunt deos alienos,deos quoque populorum qui habitabant in circuitu eorum,& adorauerunt eos:& ad iracundiam concitauerunt Dominum, Dimittentes eũ,& ſeruientes Baal & Aſtharoth. Iratúſque Dominus contra Iſrael,tradidit eos in manus diripientium: qui ceperunt eos,& vendiderunt hoſtibus qui habitabant per gyrum:nec potuerunt reſiſtere aduerſarijs ſuis, Sed quocũque pergere voluiſſent,manus Domini ſuper eos erat,ſicut locutᵘ eſt, & iurauit eis:& vehementer afflicti ſunt. Suſcitauitque Dominus iudices qui liberarẽt eos de vaſtantiũ manibus: ſed nec eos audire voluerunt, fornicantes cum dijs alienis , & adorantes eos.Cito deſeruerunt viam per quã ingreſſi fuerant patres eorum:& audientes mandata Domini,omnia fecere cõtraria.Cũmq; Dominᵘ iudices ſuſcitaret, in diebus eorũ flectebatur miſericordia,& audiebat afflictorum gemitᵘ,& liberabat

¶6 Heb.Et etiã omnis generatio illa cõgregata eſt ¶7 nõ cognouerãt.vel,cognoſcebãt. ¶8.i.quod diſplicebat Domino cuncta intuenti. ¶9 Heb.[quiſierãt de dijs gentium quæ &c. ¶10 Aſtaroth ſignificat ſimulachra quæ habebant effigiem ouium. ¶11 vl,iratus eſt ¶12.i.fecit vt vincerẽtur,& venirẽt in manus hoſtiũ. ¶13.i.more vẽdẽtis tradidit. ¶14.i.reſiſtere inimicis. ¶15.i.quocũq; ſe verterẽt. ¶16.i.vincebãtur Domino authore. ¶17 obediẽdo ¶18 quẽadmodũ ſcilicet fecerũt patres eorũ. ¶19 ſuſcitauerat,aderat ¶20 eripiebãtque ¶21 vl,mutarat ſententiam

eos de cæde vaſtantium. Poſtquam autem mortuus eſſet iudex, reuertebantur, & multo faciebāt peiora quàm fecerant patres eorum, ſequentes deos alienos, ſeruientes eis, & adorantes illos. nō dimiſerunt adinuentiones ſuas, & viam duriſſimam per quam ambulare conſueuerant. Iratúſque eſt furor Domini in Iſrael, & ait, Quia irritū fecit gens iſta pactum meum quod pepigeram cum patribus eorum, & vocem meam audire contempſit, et ego nō delebo gentes quas dimiſit Ioſue & mortuus eſt: vt in ipſis experiar Iſrael, vtrum cuſtodiāt viā Domini, & ambulent in ea, ſicut cuſtodierūt patres eorū, an nō. Dimiſit ergo Dominus omnes nationes has, & cito ſubuertere noluit, nec tradidit in manus Ioſue. CAP. III.

HAE ſunt gentes quas Domin[9] dereliquit, vt erudiret in eis Iſraelem & omnes qui nō nouerant bella Chananæorum: Et poſtea diſcerent filij eorum certare cum hoſtibus, & habere conſuetudinem prælia[n]di: Quinque ſatrapas Philiſthijm, omnémque Chananæum, & Sidoniū atque Heuæum qui[6] habitabat in monte Libano, de monte Baal-hermon vſque ad introitum Emath. Dimiſitque eos, vt in ipſis experiretur Iſraelem, vtrū audirent mādata Domini quæ præceperat patrib[9] eorū per manū Moyſi, an nō. Itaque filij Iſrael habitauerūt in medio Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Heuæi, & Iebuſæi: & duxerūt vxores filias eorū, ipſiq; filias ſuas filijs eorū tradiderūt, & ſeruierūt dijs eorū. Feceruntque malū in conſpectu Domini, & obliti ſunt Dei ſui, ſeruientes Baali & Aſtharoth. ¶ Iratúſque contra Iſrael Dominus, tradidit eos in manus Chuſan-raſathaím regis Meſopotamiæ, ſeruieruntque ei octo annis. Et clamauerūt ad Dominum: qui ſuſcitauit eis Saluatorē, & liberauit eos, Othoniel videlicet filium Cenez, fratrē Caleb minorem. Fuítque in eo Spiritus Domini, & iudicauit Iſrael. Egreſſúſque eſt ad pugnā, & tradidit Dominus in manus eius Chuſan-raſataím regē Syriæ, & oppreſſit eum. Quieuitque Terra quadraginta annis: & mortuus eſt Othoniel fili[9] Cenez. ¶ Addiderunt autē filij Iſrael facere malū in conſpectu Domini: qui cōfortauit aduerſum eos Eglon regem Moab: quia fecerunt malum in conſpectu eius. Et copulauit ei filios Ammon, & Amalec: abijtque & percuſſit Iſrael, atque poſſedit Vrbem palmarum. Seruierúntque filij Iſrael Eglon regi Moab decē & octo annis. Et poſtea clamauerunt ad Dominū: qui ſuſcitauit eis ſaluatorē vocabulo Aod, filiū Gera filij Iemini, qui vtraq; manu pro dextera vtebatur. Miſerúntq; filij Iſrael per illū munera Eglon regi Moab. Qui fecit ſibi gladiū ancipitē, habentē in medio capulū lōgitudinis palmæ manus, & accinctus eſt eo ſubter ſagum in dextro femore. Obtulitque munera Eglon regi Moab. erat autem Eglon craſſus nimis. Cúmque obtuliſſet ei munera, proſecutus eſt ſocios qui cum eo venerant. Et reuerſus de Galgalis, vbi erant idôla, dixit ad regem, Verbum ſecretum habeo ad te ô rex. Et ille imperauit ſilentium: egreſſiſque omnibus qui circa eum erant, ingreſſus eſt Aod ad eum. ſedebat autem in æſtiuo cœnaculo ſol[9]. Dixitq;, Verbū Dei habeo ad te.

& affligentium eos. Mox vt iudex [12]moreretur, reſilierūt,' &[13]corruptiores erāt' quàm patres eorum, ſectantes alios deos, [14]quos coluerūt,' quóſque adorarunt, nihilque diminuerunt de ſtudijs ſuis, déque via ſua dura. [15]Tum rurſus exæſtuauit naſus' Domini aduerſus Iſraelem, ita vt diceret, Quandoquidem gens iſta tranſgreditur fœdus meum quod[16]mandaui' patribus eorum, nec audierūt vocem meam, Nec ego vltra expellam aliquem ante eos, ex his gentibus quas moriens Iehoſua[17]reliquit,' vt[18]Iſrael iſtis tentetur, cuſtodiántne' viam Domini, incedántque in ea, ſicut patres eorū cuſtodierūt, néc ne. Reliquit ergo Dominus gentes illas, nec cito exterminauit eas, neque tradidit eas in manū Iehoſuæ. CA. III.

HAE autem ſunt gentes quas reliquit Dominus, vt tentaret illis Iſraelem, nempe omnes qui'non nouerant vniuerſa prælia Chanaā, [2]Tantum in hoc,' vt[3]generatio' filiorū Iſrael noſſet, vtque[4]docerent eos' belligerare, [5]eos dūtaxat qui antea non norunt.' Quinque nempe ſatrapæ Paleſthinorum, & cūcti Chananæi, atque Zidonij, & Hiuæi, qui ſcilicet habitabant in monte Libano[6] à monte Baal-hermon,' vſque dum venias in Hemath. Fuerunt hi inquam, [7]per quos tentabat[Domin[9]] Iſraelem, vt manifeſtum fieret,' audiréntne mādatum Domini quod præceperat patribus eorum per Moſen. Quúmque ſic habitarēt filij Iſrael inter Chananæos, Hithæos, Amorrhæos, Pherizæos, Hiuæos & Iebuſæos, Duxerunt ſibi filias eorum vxores, filiáſque ſuas dederunt filijs eorum, ſeruierúntq; dijs eorum. Et fecerunt filij Iſrael malum in oculis Domini, oblitiq; Domini Dei ſui, coluerūt Baali & Aſeroth. ¶ Et exarſit ira Domini aduerſus Iſraelitas, [8]vt venderet' eos in manus[9]Chuſan Riſeathaim' regis [10]Arānaharaim,' ſeruierúntq; filij Iſrael ipſi Chuſan Riſeathaim octo annis. Et quum clamaſſent filij Iſrael ad Dominum, excitauit Dominus ſeruatorem filijs Iſrael, atque liberauit eos, népe Othonielem[11] filium Kenas fratris Caleb,' qui illo minor natu erat. [12]Factúſque eſt ſuper eum Spiritus Domini,' &[13]iudicauit' Iſraelem, & egreſſus eſt in prælium, tradiditque Dominus in manum eius Chuſan Riſeathaim regem Syriæ, præualuitque manus eius contra Chuſan Riſeathaim. Et[14]quieuit terra' quadraginta annis, & mortuus eſt Othoniel filius Kenas. ¶ Rurſus fecerunt filij Iſrael[15] malum in oculis Domini,' roborauitque Dominus Eglon regem Moabitarum contra Iſraelem, eo quòd feciſſent malum in oculis Domini. Congregauit autem ille ad ſe filios Ammon atque Amalec, & abiens percuſſit Iſraelem, & occupauerunt [16]Ciuitatem-palmarū.' Seruierunt ergo filij Iſrael Eglon regi Moabitico decē & octo annis. Quúmque clamarent filij Iſrael ad Dominum, excitauit eis Dominus ſeruatorem Ehud filium Gera, filij Iemini, [17]qui vir erat clauſa manu dextra.' Miſerúntq; filij Iſrael per ipſum munus ipſi Eglon regi Moab. Fecerat autem Ehud ſibi gladium vtrinque acutum longitudine cubitali, accinctúſque eo ſub[18]tunica ſua ſtricta' in dextro femore, Obtulit mun[9] ipſi Eglon regi Moab. fuit autem Eglon homo valde obeſus. Quúmque ſi obtuliſſet mun[9], [19]ablegauit populū,' népe eos qui munus portauerāt. Ipſe verò reuerſus à[20]ſimulachris' in Gilgal,' dixit, Eſt mihi verbū quoddā ſecretū ad te ô rex. Is autē[21]ſilentiū iuſſit.' egreſſi ergo ſunt ab eo oēs qui ſtabāt corā eo. Ehud verò ingreſſus eſt ad eū, ſedebátq; ille ſol[9] in cœnaculo[22]cōtabulato.' Et dixit Ehud, [24]Eſt mihi verbū Dei ad te.'

¶12 mortu[9] fuerat, reuertebātur, ¶13 vt, deteriora cōmittebant ¶14 dū colerēt eos. vl, ſeruiendo illis. ¶15 Proinde iraſcebatur furor ¶16 vl, præcepi. ſub. ſeruandū. ¶17 ſub. inuictas & intactas. ¶18 experiar [vl. tētē] per eas [filios] Iſrael, ſintne ſeruaturi III. ¶1. i. qua ratione geſta fuiſſēt bella ſuperiora contra Chananæos. ¶2 ſub. reliquit eas gētes iſuperatas. ¶3. i. poſteri. ¶4 doceret [ſub. Domin[9]] eos. i. filios Iſrael. hoc eſt, vt ipſi Iſraelitæ diſcerēt à Deo eos cogēte qua ratiōe deberēt gerere bella ¶5 verum [vl. tātum] qui antea [ſub. fuerit vel vixerant tēpore Ioſue] nō nouerant. ſub. eā artem bellicā: quòd ſcilicet Dominus pugnaret pro eis. ¶6. i. à mōte qui ſitus eſt i valle Hermō. i. ab Antilibano. ¶7 Heb. ad probādū per eas Iſraelē, vt ſciret. ſub. Dominus. ¶8 & vēdidit. i. more vendētis ſeruos, tradidit eos. ¶9 Doct[9] inter Hebræos ait eſſe nomen regis Meſopotamiæ. Alij dicūt, Chuſā qui erat de Riſeathaim. Chaldę[9] paraph. vertit, Chuſam impij. ¶10 vl. Syriæ fluuiorū. hoc eſt Meſopotamiæ. ¶11 Cenez

… fratrē Caleb. ¶12. i. Cœpit agi ſpirit[9] fortitudinis Domini, excitauit Domin[9] animū ei[9], & fortitudine donauit … ¶13. i. rexit. Alij exponūt pro liberauit. ¶14. i. ſumma pax fuit. ¶15 Hoc eſt, rē nō gratā Deo qui cūcta intuetur. ¶16 Chaldæus paraph. dicit eſſe vrbē Iericho. Alij vrbē nō procul diſtātē à Ierichōte. ¶17. i. qui dextera nō poterat vti. … vſibus ſuis ¶19 proſecutus eſt [vl. deduxit] populum, ſiue ſocios, ¶20 lat[…]mijs ¶21 quæ erant iuxta Galgala, ¶22 Heb. dixit, Tace, ſub. dum receſſerint ipſi. ¶23 refrigerationis, ſiue, æſtiuo, ¶24. i. Dicturus ſum tibi verbum Dei.

Digitized by Google

& ſurrexit è ſollo. Ehud verò miſſa manu ſua ſiniſtra, prehẽdit ſicam de dextero femore ſuo, defixitque eam in ventrem eius, Adeo vt capulus laminam ſequeretur, [25]adẽpſq; laminam concluderet:' neque enim ſicam [26]extraxit' è ventre eius. & [27]egreſſum eſt ſtercus.' Et egreſſus Ehud[28]prętorium verſus, venit ad ſubſellia,' clauſiſq; poſt ſe foribus cœnaculi obſerauit. Quo egreſſo, venerunt ſerui eius, videntẽſque fores cœnaculi obſeratas, dixerunt, Certe [29]tegit pedes ſuos[30]in cõclaui contabulati.' Quũmque iam expectaſſent[31]donec eos puderet,' nec ipſe fores cœnaculi aperiret, ſũpta claue aperuerũt: & ecce her⁹ eorũ mortuus iacebat in terra. Interim verò dũ illi [32]cunctantur,' euadit Ehud, & tranſiẽs[33]ſculptilia,'[34]ſeruatus eſt inter condẽſa veprium.' Contigit autẽ [35]quũ ingrederetur,' vt cornu claſſicũ caneret in mõte Ephraim, deſcẽderúntque cum eo filij Iſrael de mõte, proficiſcebatúrq; ipſe ante eos. Et ait ad eos, Sequimini me: nam tradidit Dominus hoſtes veſtros, nempe Moabitas, in manum veſtrã. Qui deſcendentes poſt ipſum, vada Iordanis, vbi traijcitur[36]ad Moabitas,' occupant, nec quẽquam traijcere ſinunt. Percuſſerunt itaque eodẽ tẽpore ex Moabitis virorum circiter decẽ millia, qui omnes fuerunt[37]obeſi,' omnẽſque ſtrenui milites, ne vnus quidem euaſit. [38]Subactus eſt itaque Moab' in die illo ſub manu Iſrael,[39]quieuítque terra' octoginta annis. ¶ Poſt hũc fuit Samgar filius Anath, qui[40]in Paleſtina' percuſſit ſexcentos viros ſtimulo boum, qui & ipſe Iſraelem ſeruauit.

CAP. IIII.

Filij verò Iſrael porrò fecerũt malũ in oculis Domini. Et mortuo Ehud[1]vẽdidit eos Dominus in manũ Iabin' regis Chanaã, qui [2]regnauit' in Hazor, qui habuit imperatorẽ exercitus nomine Siſeram, & is habitabat[3]i Haroſcheth-gẽtiũ.' Clamabant autẽ filij Iſrael ad Dominum: nã[4]habuit' ille nongẽtos currus ferratos, afflixitque filios Iſrael vehemẽter, idq; annis viginti. ¶ Iudicabat autem Iſraelẽ tunc temporis mulier, Debora nempe, [5]ꝓphetis [6]vxor Lapidoth:' & ipſa quidẽ [7]Debora habitabat ſub palma' inter Rama & Beth-el in mõte Ephraim, aſcẽdebántq; ad eã filij Iſrael [8]vt iudicium[ſpeterẽt.][9]Quæ' mittens' accerſiuit Barac filiũ Abinoam de Kedes[10]Naphtali,' dixitq; ad eum, [11]Annon præcepit[tibi]Dominus Deus Iſrael, Vade & [12]cõtrahe[exercitũ]in monte' Thabor. & accipias tecum decẽ millia virorũ de filijs Naphtali, atque de filijs Zebulon? [13]Ego' verò [14]contraham' ad te ad torrentem Ciſſon Siſeram ducẽ exercitus Iabin, cum curribus eius & copijs eius, tradámq; eũ in manus tuas. Dixit verò Barac ad eã, Si mecũ ieris, proficiſcar: ſi verò nõ profecta fueris mecum, non ibo. Quæ ait, Ibo tecum certiſſime, veruntamẽ gloria non erit tua [15]hac profectione qua iam proficiſceris,' quoniã in manum mulieris[16]vendet' Dominus Siſeram. ¶ Surgens itaque Debora, profecta eſt cũ Barac in Kædes. [17]Vocans' autẽ Barac Zebulon & Naphtali in Kædes, [18]aſcẽdit pedes cum decem millibus' virorum, aſcenditque cum eo Debora. Heber autem Kenæus de[19]filijs Hobab affinis' Moſis,

qui ſtatim ſurrexit de throno. Extendítque Aod ſiniſtram manum, & tulit ſicam de dextro femore ſuo, infixítque eam in ventrem eius Tam valdè vt capulus ſequeretur ferrum in vulnere, ac pinguiſſimo adipe ſtringeretur. Nec eduxit gladium, ſed ita vt percuſſerat, reliquit in corpore: ſtatímque per ſecreta naturæ alui ſtercora proruperunt. Aod autem clauſis diligẽtiſſimè oſtijs cœnaculi, & obfirmatis ſera, per poſticum egreſſus eſt. Seruique regis ingreſſi viderunt clauſas fores cœnaculi, atque dixerunt, Forſitan purgat aluum in æſtiuo cœnaculo. Expectántéſque diu donec erubeſcerent, & videntes quòd nullus aperiret, tulerunt clauem: & aperiẽtes inuenerunt dominum ſuum in terra iacentem mortuum. Aod autem dum illi turbarentur, effugit, & pertranſijt Locum-Idolorum vnde reuerſus fuerat. Venitque in Seirath: & ſtatim inſonuit buccina in monte Ephráim: deſcenderúntque cum eo filij Iſrael, ipſo in fronte gradiente. Qui dixit ad eos, Sequimini me: tradidit enim Dominus inimicos noſtros Moabitas in manus noſtras. Deſcenderúntque poſt eum, & occupauerunt vada Iordanis quæ tranſmittunt in Moab: & non dimiſerunt tranſire quenquam, ſed percuſſerunt Moabitas in tempore illo, circiter decem millia, omnes robuſtos & fortes viros: nullus eorum euadere potuit. Humiliatúſq; eſt Moab in die illo ſub manu Iſrael: & quieuit Terra octoginta annis [illegible] prælijs.' ¶ Poſt hunc fuit Sãgar filius Anath, qui percuſſit de Philiſthijm ſexcẽtos viros vomere [illegible] & ipſe quoque defendit Iſrael.

CAP. IIII.

Ddiderúntque filij Iſrael facere malum in [illegible] Aſpectu Domini poſt mortem Aod, & tradidit illos Dominus in manus Iabin regis Chanáam, qui regnauit in Aſor: habuítque ducem exercitus ſui nomine Siſaram, ipſe autem habitabat in Haroſeth-gentium. Clamauerúntque filij Iſrael ad Dominum. nongẽtos enim habebat falcatos currus, & per viginti annos vehementer oppreſſerat eos. ¶ Erat autẽ Debora ꝓphẽtis vxor Lapidoth, quæ iudicabat populum in illo tempore: & ſedebat ſub palma, quæ nomine illius vocabatur, inter Rama & Beth-el in monte Ephráim: aſcendebántq; ad eam filij Iſrael in omne iudiciũ. Quæ miſit, & vocauit Barac filium Abi-noem de Cedes Nephthali: dixítque ad eum, Præcepit tibi Dominus Deus Iſrael, Vade, & duc exercitum in montem Thabor, tolléſque tecum decẽ millia pugnatorum de filijs Nephthali, & de filijs Zabulõ. Ego autem adducam ad te in loco torrentis Ciſon, Siſaram principem exercitus Iabin, & currus eius atque omnem multitudinẽ, & tradam eos in manu tua. Dixítque ad eam Barac, Si venis mecum vadã: ſi nolueris venire mecũ, non pergam. Quæ dixit ad eum, Ibo quidem tecum, ſed in hac vice victoria non reputabitur tibi, quia in manu mulieris tradetur Siſara. ¶ Surrexit itaq; Debora, & perrexit cũ Barac in Cedes. Qui, accitis Zabulon & Nephthali, aſcendit cum decem millibus pugnatorum, habens Deboram in comitatu ſuo. Heber autem Cinæus receſſerat quondam à ceteris Cinæis fratrib⁹ ſuis filijs Hobab, cognati Moyſi

¶25 adẽpſq; cõcluderet[ſub. vulnus, aut os vulneris]poſt ferrum. ſiue laminã. i. adacto ferro. ¶26 educere poterat ¶27 ſub. per vulnus. ¶28 ad veſtibulum. ¶29 Geſtus ſiue habitus eſt egerentis, pro, purgat aluum. ¶30 in cubiculo refrigeratio nis. ſiue æſtiuo. ¶31 donec cunctaretur. ¶32 ſub. aperire. ¶33 latumias. ¶34 euaſit in Seijrath. ¶35. i. cum perueniſſet ad ſuos ¶36 ꝓpter Moabitas. i. ne ipſi Moabitæ ferrẽt ſuis opem. ¶37 pingues. vl. ſucculenti. ¶38 Subactáque [vl. Humiliata] fuit Moab. ſub. regio, aut congregatio. i. Moabitæ venerunt in poteſtatem filiorũ Iſrael. ¶39. i. vixerunt habitatores terræ in pace. ¶40 ex Paleſtinis

IIII.

¶1. i. tradidit eos in man⁹ Iabin more vẽdẽtium ſeruos. ¶2 regnauerat. ſub. i patre. nã rex Haſor fuit deuictus à Ioſue. hoc eſt, cui⁹ pater regnauerat in Haſor. ſiue cui⁹ maiores regnauerãt &c. ¶3. i. i ſylua Gẽtiũ: quia is loc⁹ abũdabat turribus & munitionib⁹. Chaldæus paraph. in fortitudine munitionum. ¶4 habebat ¶5. i. diuinæ legis gnara, populo petenti, reſponſa ex oraculo Dei, dabat. ¶6 Quidam dicunt Lapidoth eundem eſſe cum Barac, nempe maritum ipſius Deboræ: ſed quum ipſa [illegible]gebatur ſpiritu prophetico, eum procul ad tempus habitare ab illa. Alij exponunt mulierem lapidoth. i. quæ conc[illegible]nabat ellychnia ſiue myxas lucernarum tabernaculi. Verior eſt prior opinio. ¶7 vl, habitabat ſub palma Debo[illegible] i. quæ palma dicta eſt poſtea palma Deboræ. ¶8 Hebr. ad iudicium. ſub. audiendum. nam dirimebat lites. ¶9 ſu[illegible] nũtios. ¶10. i. quæ erat in tribu Nephthali. ¶11 Interrogatio eſt certa aſſeueratio, quæ prolatione nõ eget. ¶12 [illegible] duc tecũ in montẽ. ¶13 ſub. Dominus. ¶14. i. efficiã vt deſcendat Siſara dux. ¶15 Heb. in via per quam ambula[illegible]rus es. i. id non erit tibi honori in expeditione quam paras contra illum. ¶16. i. dicetur vendidiſſe & tradidiſſe, n[illegible] in manũ tuã. ¶17 vl, Cõgregans ¶18 Heb. deduxit[illinc]ad pedes ſuos[. i. ſecũ]decẽ millia ¶19. i. nepotib⁹ ſoc[illegible]

& tetenderat tabernacula vſque ad vallem quæ vocatur Sennim, & erat iuxta Cedes. Nuntiatúq; eſt Siſaræ quòd aſcédiſſet Barac fili⁹ Abino-em, in montem Thabor. Et congregauit nongentos falcatos currus, & omnem exercitum de Haroſeth-gentium ad Torrentem-ciſon. ¶Dixitque Debora ad Barac, Surge: hæc eſt eni dies in qua tradidit Dominus Siſarã in manus tuas: en ipſe ductor eſt tuus. Deſcendit itaque Barac de monte Thabor, & decé millia pugnatorum cum eo. Perterruitque Dominus Siſaram, & omnes currus eius, vniuerſámque multitudiné in ore gladij ad conſpectum Barac: in tantum vt Siſara de curru deſiliens, pedibus fugeret, & Barac perſequeretur fugientes currus, & exercitum vſq; ad Haroſeth-gentium, & omnis hoſtium multitudo vſque ad internecionem caderet. ¶Siſara autem fugiens peruenit ad tentorium Iahel vxoris Haber Cinæi. Erat autem pax inter Iabin regem Aſor, & domum Haber Cinæi. Egreſſa igitur Iahel in occurſum Siſaræ, dixit ad eũ, Intra ad me domine mi, *ne timeas. qui ingreſſus tabernaculũ eius, & opertus ab ea pallio, dixit ad eam, Da mihi obſecro paululum aquæ, quia ſitio. Quæ aperuit vtrem lactis, & dedit ei bibere, & operuit illum. Dixitque Siſara ad eam, Sta ante oſtium tabernaculi: & cum venerit aliquis interrogans te, & dicẽs, Nunquid hic eſt aliquis? reſpondebis, Nullus eſt. Tulit itaque Iahel, vxor Haber, clauum tabernaculi, aſſumens pariter & malleum: & ingreſſa abſcondite, & cum ſilentio poſuit ſupra tempus capitis eius clauum, percuſſumque malleo defixit in cerebrum vſq; ad terram: qui ſoporẽ morti ſocians defecit, & mortuus eſt. Et ecce Barac ſequens Siſaram veniebat: egreſſaque Iahel in occurſum eius, dixit ei, Veni, & oſtendam tibi virum quem quæris. qui cum introiſſet ad eam, vidit Siſaram iacentem mortuum, & clauum infixum in tempore eius. Humiliauit ergo Deus in die illo Iabin regem Chanaan coram filijs Iſrael: qui creſcebãt quotidie, & forti manu opprimebant Iabin regem Chanaan, donec delerent eum.

CAP. V.

Cecineruntq; Debora & Barac filius Abi-noẽ in illo die, dicentes,

Qui ſpõte obtuliſtis de Iſrael animas veſtras ad periculum, benedicite Domino.

Audite reges, auribus percipite principes: Ego ſum, ego ſum quæ Domino canã, pſallam Domino Deo Iſrael.

Domine cum exires de Seir, & tranſires per regiones Edom, terra mota eſt, cæliq; ac nubes diſtillauerunt aquis.

Montes fluxerunt à facie Domini, & Sinai à facie Domini Dei Iſrael.

In diebus Samgar filij Anath, in diebus Iahel quieuerũt ſemitæ: & qui ingrediebãtur ꝑ eas,

[10] abſceſſerat de Kain,' tetẽderátque tentorium ſuum[11] propter quercetum in Zenaim[12] quæ eſt' iuxta Kædes. Nuntiatúmque eſt Siſeræ quòd aſcẽdiſſet Barac filius Abinoã in montẽ Thabor. Tũc cõgregauit Siſera omnes currus ſuos, nẽpe nongẽtos currus ferratos, & vniuerſum populũ quem habebat, ab Haroſcheth gentium ad torrẽtem Kiſſon. ¶Tum dixit Debora ad Barac, Surge, quoniam hæc eſt dies in qua Dominus[13] tradidit' Siſeram in manum tuam: annon Dominus egreſſus eſt ante te? Et deſcendit Barac de monte Thabor, decẽmque millia virorum ſequebantur eum, Et[15] cõturbauit' Dominus Siſeram & omnes currus eius, & vniuerſum exercitum eius gladio[16] corã Barac,' ita vt deſcenderet Siſera de quadriga, & pedes effugeret. At Barac inſequutus eſt currus & exercitũ vſq; ad Haroſcheth gẽtiũ, ceciditq; vniuerſus exercit⁹ Siſeræ gladio vt ne vn⁹ quidẽ ſupereſſet. Porrò Siſera pedes effugerat ad tentorium Iael vxoris Heber Kenæi, quòd pax eſſet inter Iabin[17] regem Hazor,' & inter domũ Heber Kenæi. ¶Egreſſa ergo Iael obuiam ipſi Siſeræ, ait ad eum, Concede mi domine, concede ad me, nec metuas. qui quum ad eã in tentorium conceſſiſſet, illa operuit eum[18] quodam tegumento.' Et [Siſera] dixit ad eam, Potum mihi præbe aquæ paululum, quoniam ſitio. illa verò aperiens vtrem[19] lactis,' dedit illi potũ, rurſúſque operuit eum. Ille autẽ ad eam dixit, Sta in oſtio tentorij: & ſi quiſpiam venerit, téque hiſce verbis interrogauerit, Eſtne hic quiſpiam? dicas, Nemo. Porrò Iael vxor Heber[20] accepit[21] clauũ' tentorij: ponénſque malleũ in manu ſua, venit ad eũ[22] tacite,' tranſfixítque clauũ per tẽpora eius, atque in terram[23] depegit. ipſe verò ſopore oppreſſus & laſſus, mortuus eſt.' Quúmque Barac Siſeram inſequeretur, egreſſa eſt Iael obuiam ei, & dixit ad eum, Veni, & oſtendam tibi virum quem tu quæris. qui quum ingreſſus eſſet ad eam, ecce iacebat Siſera mortuus, erátque clauus in tempore eius.[24] Subegit' itaque Deus illo die Iabin regem Chanaan coram filijs Iſrael, & manus Iſraelitarũ[25] promouit fortiter,' &[26] inualuit' contra Iabin regem Chanaan, donec Iabin regem Chanaan excinderent.

CAP. V.

Cecinit verò Debora atque Barac filius Abinoam eodem die [1] tale canticum,'

[2] Quãdoquidem perſequutus eſt iniurias Iſraeli illatas, conuenit vt vos qui voluntarij eſtis in populo, gratias agatis Domino.'

Audite reges, aurib⁹ percipite principes, ego Domino canam, pſallam Domino Deo Iſraelis.

Quum[3] exires' ô Domine ex Seir, quum[4] incederes' de agro Edom, terra contremuit, & cæli ſtillarunt, adeóque & nubes ipſæ ſtillarunt aquas.

Montes[5] fluxerunt[6] à facie Domini[7] [vt] Sinai iſte ante Dominum Deum Iſraelis.'

¶20. i. diſceſſerat à cognatione Kengorum, qui ita dicũtur à Cain, habitabántque in deſerto Iuda.

¶21 vſque ad Elõ ſaananim. nomẽ loci. q. d. ſuis tentorijs occupabat magnam partẽ agri Kedes.

¶22 vl, quiſſo-cuſſerat

¶23 vl, tradi itus eſt

¶25 contriuit. perdidit

¶26 id eſt, ad impreſſionem Barac.

¶27 id eſt, cui⁹ maiores regnauerant in Haſor. ſiue ad quẽ Ius Haſor pertinebat.

¶28 ſtragula villoſa.

¶29 Porrexit lac vt eſſet potus ſuauior, & induceret illi ſomnum.

¶30 quum ſcilicet ſenſit illũ ſomno preſſũ.

¶31 vl, paxillũ

¶32 vl, ſenſim. ſecreto,

¶33 inflixit, (ille autem erat preſſus ſopore & laſſus .i. præ laſſitudine,) & mortuus eſt.

¶34 vl, Humiliauit

¶35 vl, cœpit augeſcere. ſumere vires. maius robur acquirere,

¶36 durior fuit. vl, fortior.

In diebus Samgar filij Anath, In diebus Iael[8] erant viæ deſolatæ:[9] qui iter faciebant,' declinabant

... ſicat, ex eo tẽpore vſqueadeo cœperũt augeſcere vires filiorũ Iſrael, támq; fortes & potẽtes euaſerũt, vt regem Chanaan exterminauerint & perdiderint.

CAP. V. ¶1 Heb. dicendo. ¶2 Heb. Dũ vlciſcitur vltiones in Iſrael, [id eſt,] dũ ſponte arma ſua ſumit populus, laudate Dominũ. i. Dũ ſumit pœnas Deus de Iſraele ꝑpter peccata, & dũ populus ſpõte ſua arma ſumit vt ſeſe defendat cõtra inimicos, quo tẽpore Domin⁹ addebat illis robur, & animum quando volebat eos liberare. quaſi dicat, tempore afflictionis & liberationis, tẽpore calamitoſo & fœlici, laudate Dominum & gratias illi agite. ¶3 egreſſus es ¶4 receſſiſti. i. quum filij Iſrael cœperunt vltra procedere, Domino eos præcedente, habitatores regionis Idumæorum tremuerunt, etiam cælum fuit obſcuratum & plenum nubibus: hoc eſt principes & duces cœperunt deſpondere animum. Alij interpretantur, etiam principes præ timore adducti ſunt ad lachrymas. ¶5. i. in aquam verſi ſunt. ¶6 vl, ad aduentum Domini. i. filiorum Iſrael cum quibus erat Dominus. ¶7 ſub. tremuit. q. d. ſi mons cœpit tremere quæ eſt creatura ſine ſenſu: quanto magis homines? ¶9 ceſſauerant peregrinationes. i. nemo audebat peregre proficiſci. ¶9 Heb. & euntes per ſemitas. id eſt, peregre proficiſcentes ibant per calles deuios.

Digitized by Google

per ſemitas obliquas.
[10]Defecerant pagani:'in Iſraele inquam defece-
rant donec ego Debora ſurgerem, ſurgerem
[11]mater'in Iſraele.
Simul ac deos nouos [12]eligebat,' bellũ in portis
ſerat:][13]nec tamẽ clype⁹ nec haſta viſa ſunt in
quadraginta millibus'Iſraelis.
Cor meum ad [14]præſides legum' qui ſunt in Iſ-
raele, [15]vos qui volũtarij eſtis in populo,'[16]gra
tias agite Domino.'
[17]Vecti mulis nitidis, [18]qui præſidetis iudicijs,'
[19]quiq; per itinera inceditis,'[hæc][20]enarrate.
[21]A voce iaculatorum inter haurientes,'ibi[22]acu
te different de iuſtitijs Domini, de iuſtitijs in-
qui[Domini,]ruſticani homines'ei⁹ in Iſraele:
[23]tunc[24]deſcendet' populus Domini in portas.
[25]Expergiſcere, expergiſcere Debora, expergi-
ſcere, expergiſcere,[26]cane'cãticũ:ſurge Barac,
&[27]captos duc captiuos tuos'fili Abinoam.
Tunc[28]dominabitur qui reliquus fuerit magni-
ficis populi, quin Dominus dominabitur mihi
per gigantes.'
[29]De Ephraim radix illorũ cõtra Amalec, [30]poſt
te[31]Beniamin in populis tuis,' ex Machir [32]de-
ſcenderunt[33]legiſlatores,'& ex Zebulon[34]tra-
hentes in baculo'ſcribæ.
Principes quoque in Iſaſchar[35]cum Debora,'ſed
&[36]Iſaſchar, [37]quẽadmodũ Barac in valle miſ
ſus pedes:[38]in diuiſionib⁹Rubẽ[viri]magni de
cretarij cordis.'
Cur[39]sediſti'inter duos[40]limites,'vt audires[41]boa
tus' gregum? [42]ad diuiſiones Ruben magno-
rum [virorum]qui erant decretarij cordis.'
Gilead citra Iordanẽ[43]quieuit?' & Dan cur apud
naues[44]degit?'Aſer [45] ſedit in ſtatione nauiũ
apud maria,'& in rupturis ſuis[46]manet.'
Populus Zebulon [47]deuouit vitam ſuam'in mortem, ſic & Naphtali [48]in excelſis'campi.

ambulauerunt per calles deuios.
Ceſſauerunt fortes in Iſrael, & quieuerunt: do-
nec ſurgeret Debora, ſurgeret mater in Iſrael.
Noua bella elegit'Dominus', & portas hoſtium
ipſe ſubuertit:clypeus & haſta ſi apparuerunt
in quadraginta millibus Iſrael.
Cor meũ diligit pricipes Iſrael:q̃ p̃pria volũtate
obtuliſtis vos diſcrimini, benedicite Domino.
Qui aſcẽditis ſuper nitẽtes'aſinos,' &'ſedetis ſu
per in iudicio,'& ambulatis in via, loquimini.
Vbi colliſi ſunt currus, & hoſtium ſuffocatus eſt
exercitus, ibi narrẽtur iuſtitiæ Domini,'& cle
mentiæ fortis'Iſrael: tunc deſcendit populus
Domini ad portas, & obtinuit principatum.
Surge, ſurge Debora, ſurge, ſurge, & loquere cã-
ticũ:ſurge Barac, & apprehende captiuos tuos
filij Abi-noem.
Saluatæ ſunt reliquiæ populi, Dominus in for-
tibus dimicauit.
Ex Ephraim deleuit eos in Amalec, & poſt eum
ex Ben-iamin in populos tuos ô Amalec: de
Machir principes deſcenderunt, & de Zabulon
qui exercitum ducerent ad bellandum.
Duces Iſſachar fuere cum Debora, & Barac ve-
ſtigia ſunt ſecuti, qui quaſi in præceps ac ba-
rathrũ ſe diſcrimini dedit: diuiſo cõtra ſe Ru-
ben, magnanimorum reperta eſt contentio.
Quare habitas inter duos terminos, vt audias ſi-
bilos gregum? diuiſo contra ſe Ruben, magna
nimorum reperta eſt contentio.
Galaad trans Iordanem quieſcebat, & Dan vaca
bat nauibus:Aſer habitabat in litore maris, &
in portubus morabatur.
Zabulon verò & Nephthali obtulerunt animas
ſuas morti in regione Merome.

¶10 Deſſerãt[vl. Deſertæ erant] villæ.i. vrbes non munitæ. ¶11 ſub. vt eſſẽ tãquam mater. ¶12 ſub. Iſrael .i. Quam primũ incipiebat colere idola, opprimebatur bello. ¶13 Heb. [diſperream]ſi clype⁹ videbatur aut lãcea inter quadraginta millia &c.i. Diſpereã ſiq̃s inter quadraginta millia hominũ auſus erat aſſumere arma. q.d. nullus Iſraelitarũ audebat aſſumere arma contra hoſtes: adẽpto illis à Deo animo, includebãt ſeſe i vrbibus ſuis ab hoſte obſeſſis, nec audebant prodire. ¶14 principes. Hebraice dicũt HOKEKIM, q habeãt poteſtatẽ legũ cõdẽdarũ. perinde acſi dicat, Ex animo diligo principes qui tã ſtrenue pugnauerũt, liberaliq; animo ſe expoſuerũt periclo pugnãtes cũ Iſraele. ¶15 qui tã ſtrenue[ſũue prõpto animo]pugnauerũt vnà cũ populo.i.inter cæteros milites Iſraelitas. ¶16[ſub. dico illis,]laudate Dominũ.i. hortor vt laudent Dominũ q animũ illis reſtituerit. ¶17 Equitãtes aſinas albas. vl. Qui aſcẽditis &c. O vos mercatores q equitatis aſinas albas quæ in pretio habẽtur. ¶18 Heb. qui habitatis iuxta Middin.i. qui eſtis vicini loco illi qui infeſtabat frequẽtia hoſtiũ. Middin aliquãdo nomen vrbis, vt in Ioſue legimus, cap.15. aliquãdo nomẽ viæ, vt hic. ¶19.i. qui ſoletis pedites facere iter. ¶20 loquimini.i. gratias agite Deo quòd liceat vobis libere ire. ¶21 Propter ſtrepitum ſagittantium in locis in quibus hauriri ſolet aqua .i. Propter ſtrepitũ hoſtiũ ſagittantiũ qui iam ſopitus eſt, nec amplius auditur &c. ¶22 narrent iuſtitias Domini [& iuſtitias]villarũ eius, &c q.d. quotquot egrediuntur ad hauriendã aquã, dicãt Dominũ fuiſſe iuſtiſſimũ qui perdiderit illos: narrent pręterea iuſtitiã Domini qui effecit vt filij Iſrael poſtea ſine timore habitent in villis: qui reſtituit Iſraeli villas ſuas quas antea nõ audebãt inhabitare præ metu hoſtiũ ſuorũ. ¶23 ſuperato ſcilicet Siſara. ¶24 deſcendit populus Do. in portas. vt ſcilicet egrederetur vrbẽ. q.d. licuit populo ſine vllo periculo hoſtis & timore egredi vrbẽ, qui prius propter metũ cõtinebantur. ¶25 vl. Surge, ſurge Debora, ſurge, ſurge, &c. q.d. Excitare velociter ô Barac, ad laudandũ etiã Dominũ: quoniã ab eo adiutus, multos captiuos abduxiſti. ¶26 loquere.i. lauda Dominũ. ¶27 abduc[vl. deducito]captiuitatẽ tuã.i. captiuos tuos deducito in triumphũ, quos cepiſti ope Domini. ¶28 dominari fecit [Dominus] ſuperſtites in clariſſimos populi, Dominus dominari fecit in fortes.i. Iſraelitas quos in eo bello ſeruauerat Domin⁹, dominari fecit in admirabiles & clariſſimos bellatores populi Siſaræ: Domin⁹ inquã dominari fecit filios Iſrael in fortes.i. fecit eos ſuperiores fortib⁹ illis q erãt cũ ipſo Siſara. ¶29.i. Ioſue princeps & dux tribus Ephraim ſuperauit Amalecitas: & ſane futuro tẽpore vincet, tẽpore ſcilicet Saulis. Deeſt verbũ apud Hebræos, pugnauit, vel dominatus eſt. De Ephraim, [quſ]radix illorũ [erat,]dominatus eſt in Amalec.i. expugnauit Amalecitas. ¶30 ſub. ô Ephraim. ¶31 Beniamin[ſub. pugnabit]cõtra populos tuos.i. cõtra populos à te olim ſuperatos, nempe Amalecitas. Vel vt minus recte alij, vnà cũ populis tuis.i. tota tribus, hoc eſt, omnes alij, alacritate bellandi, venit ad bellum ſcilicet. ¶32 ſub. filijs. Ex[filijs] Machir[qui ſcilicet habitabant vltra Iordanem,]deſcenderũt. vt ſcilicet ferrẽt opẽ fratribus. ¶33 principes. primates. Legiſlatores dicuntur, quòd ipſorum ſit leges condere. ¶34 qui ducere[.i. tractare]ſolebant ſtilum &c. q.d. & principes, imò etiã ipſi ſcribæ deditit ſtudijs, ceperũt arma, & venerunt in auxilium fratrum. ¶35 ſub. deſcenderunt. ¶36 totã tribũ intelligit. ¶37[&] etiã Barac in valle cõiecit ſe in pedes ſuos .i. tanta alacritate venit in bellum, vt veniret pedes. ¶38 de diuiſionibus Ruben magnæ ſunt diſceptationes cordis.i. de Rubenitis Iordane ſeparatis ab alijs, vehementer miror quòd non venerint vt opem ferrent fratribus ſuis. ¶39 vl, remanſiſti ¶40 ordines ouium. vl, inter duas caulas, ¶41 ſibilos. q.d. in tã alto otio quum videres fratres tuos in ingẽti eſſe periculo. ¶42 Eadem verba quę verſu præcedente, De diuiſionibus (inquã) Rubẽ magnæ ſunt inquiſitiones[vel, diſceptationes]cordis.i. cogitationes. q.d. vehemẽter miror cur huic bello Rubenitæ non adfuerint. ¶43 vl, remanſit? Interrogatiue. q.d. nõ. ¶44 habitauit? Si (inquit) ille qui manebat vltra Iordanẽ, venit in auxilium: cur Dan præ metu opes ſuas tranſtulit vltra Iordanem? Enumerat eos qui bello nõ interfuerunt. ¶45 habitauit ad litus [vl, portum] maris, ¶46 habitarunt. Rupturas vocat vrbes ſemidirutas. Non habebant Aſeritæ vrbes ſatis munitas, & longe habitabant: ob id non venerunt. ¶47 expoſuit animã ſuam.i. ſeſe. ¶48 vl, ſuper altitudines. q.d. aperto campo, in planitie eminenti pugnauerunt.

Digitized by Google

venerunt reges & pugnauerunt, pugnauerunt reges Chanaã in Thane, iuxta Aquas-Mageddo, & tamen nihil tulere prædantes.
De cælo dimicatum eſt contra eos: ſtellæ manentes in ordine & curſu ſuo, aduerſus Siſarã pugnauerunt.
Torrens-ciſon traxit cadauera eorum, Torrens-cadumim, Torrens-ciſon, cõculca anima mea robuſtos.
...ngulæ equorum ceciderunt, fugientibus impetu per præceps ruentibus fortiſſimis hoſtiũ.
...dicite Terræ-Meroz, dixit angel[us] Domini, maledicite habitatoribus eius, quia non venerunt ad auxilium Domini, in adiutorium fortiſſimorum eius.
...dicta inter mulieres Iahel vxor Haber Cinæi, & benedicatur in tabernaculo ſuo.
Aquam petenti lac dedit, & in phiala principũ obtulit butyrum.
...manum miſit ad clauum, & dexteram ad fabrorũ malleos, percuſſitque Siſaram quærens in capite vulneri locum, & tempus validè perforans.
Inter pedes eius ruit, defecit, & mortuus eſt: voluebatur ante pedes eius, & iacebat exanimis & miſerabilis.
Per feneſtram reſpiciens, vlulabat mater eius: & de cœnaculo loquebatur, Cur moratur regredi currus eius? quare tardauerunt pedes quadrigarum illius?
...prudentior cæteris vxoribus eius, hęc ſocrui verba reſpondit,
...dit: Forſitan nunc diuidit ſpolia, & pulcherrima fœminarum eligitur ei: veſtes diuerſorum colorũ Siſaræ traduntur in prędã, & ſupellex varia ad ornanda colla congeritur.
Sic pereant omnes inimici tui Domine: qui autem diligunt te, ſicut ſol in ortu ſuo ſplẽdet, ita rutilent.
Quieuitque Terra per quadraginta annos.

C A P. V I.

Fecerunt autẽ filij Iſrael malum in conſpectu Domini: qui tradidit illos i manu Madiã ſeptem annis, & oppreſſi ſunt valde ab eis. Fecerũtque ſibi antra & ſpeluncas in mõtibus, & munitiſſima ad repugnandũ loca. Cũq; ſeuiſſet Iſrael, aſcendebat Madiã & Amalec, cæteriq́ue Orientaliũ nationum,

[49]Venerunt' reges, & pugnauerunt: tunc pugnauerũt reges Chanaan in Taenach [50]ad aquas' Megiddo: at [51]lucrum pecuniæ nullum abſtulerunt.'
De cælis[52]pugnatum eſt,' ſtellæ inquam[53]ẽ ſtationibus' ſuis pugnauerunt cum Siſera.
Torrẽs Kiſõ[54]deuoluit' illos, torrẽs [55]Kedumim' torrens: [56]calcabas fortiter ô anima mea.'
Tunc[57]cõcuſſæ' ſunt[58]vngulæ' equorum propter [59]vehementem impetum[60]fortium' eius.
Maledicite[61]'Meros,' dixit[62]'angelus' Domini, omnino maledicite habitatoribus eius, quoniam nõ adfuerũt [63]auxilio Domino,' auxilio inquã Domino[64]cum fortibus.
[65]Laudetur' ſupra mulieres Iael vxor Heber Kenæi, ſupra mulieres[66]in tentorio' laudetur.
Aquam quũ ille peteret, lac illa dedit, [67]in phiala magnatum' obtulit[68]butyrum.
[69]Manum ſuam abſtulit clauo, & dexteram ſuam malleo laborum, percutiens' Siſeram, amouit caput eius, [70]vulnerauit' & perfodit tẽpora eius.
[71]Inter pedes eius incuruatus corruit & iacuit: inter pedes eius inquam incuruatus corruit: quo loco [72]recubuerat,' illic corruit [73]interemptus.'
Mater Siſera per feneſtram [74]proſpiciẽs' eiulat, per cancellos inquam, [dicens] Cur[75]fruſtratur [me]' currus eius quo minus veniat? cur tardãt [76]rotæ, quadrigarum eius?
Sapientes [77]quæque ex præcipuis mulieribus,' quę erãt apud ipſam, [78]reſpõdebant illi:' quin & ipſa ſibiipſi [79]reddebat verba,'
[80]Annon inuenerunt & diuidunt ſpolia? [81]cuique militi forti amicam vnam vel duas, prædam veſtium varicolorum Siſeræ: prædam inquam varicolorum veſtiũ & acupictorum, ſed & prædam veſtis varicoloris vtrinque acupictæ ad colla?'
Sic[82]'pereant' omnes hoſtes tui, ô Domine: qui verò diligunt[83]eum[[84]ſint] ſicut ſol quum oritur [85]in fortitudine ſua.'
Porrò terra ipſa[86]ſecura & tranquilla fuit' quadraginta annis.

C A P. V I.

Filij autẽ Iſrael [iterũ] male egerũt i oculis Domini, tradiditq; eos Domin[us] in manũ Midiã ſeptẽ annis.' Innaluit ergo manus Madianitarũ

...Iſraelitas:' ita vt facerẽt ſibi filij Iſrael metu Madianitarũ [2]in mõtibus receptus [quò cõfluerent] ſpeluncas'quoq;, &[4]arces.' Nã quũ ſeminaſſet Iſrael, aſcẽdebãt Madianitæ & Amalecitæ, [5]Oriẽtales'

[49] vt oppugnarẽt ſcilicet Iſraelem. [50][&] iuxta aquas &c. q. d. venerunt cũ maximo exercitu, vt qui cõplerentur totã regionẽ quę eſt inter Taenach & Megiddo. vel, oppugnarũt Taenach, poſtea Megiddo. [51] .i. nullam prędã ſũt aſſecuti, quod ſperauerãt. Rectius vertas, fruſtũ argenti nõ accipiebant. q. d. nemini parcebant, etiam oblata pro redẽptione quacũque pecunia. [52] pugnauerunt. ſub. ipſi cæleſtes. [53] de ſemitis &c. q. d. facile filij Iſrael expugnauerunt Siſerã, quoniã cæleſtes pro eis pugnabãt. [54] Heb. ſcopauit. id eſt more ſcoparum abduxit eos. [55] antiquitatũ. id eſt torrẽs inquam Kiſon qui eſt torrens de numero priſcorũ. i. ãtiqu[us], rapuit eos. q. d. in hoc à Deo ordinatus fuit torrens Kiſon ...periret Chananæi. [56] calcaſti [ſ. amnem illum] ô anima mea [in] fortitudine. i. ego pedibus meis tranſiui ...viriliter, citráque periculũ. q. d. me verò mulierem infirmã non potuit rapere tranſuerſam. [57] contuſæ ... [58] vel, plãtę. calces [59] crebras cõcurſiones [60] ſub. equitũ. aut equorũ. [61] .i. illi vrbi quæ præ... interfuit. [62] loquens ſcilicet per me. [63] vel, ad auxiliũ Domini. [64] cõtra fortes. ſub. Chananęos q[ui] fortes ...pugnabãt cõtra filios Iſrael. [65] Heb. Benedicta ſit [66][quæ] in tentorijs [habitãt] [67] .i. in huiuſmodi cra... quo bibere ſolẽt nobiles homines. [68][lac] butyri. i. ẽ quo fuerat expreſſum butyrũ. [69] Heb. Manus eius ...ad clauũ, [vel, paxillum,] & dextera eius ad malleum laborantium [vel, fabrorum] miſerũt ſeſe, [ſ. i. requiſierũt ...& malleum,] & contudit [70] perforauit. i. amputauit illi caput poſtquã perfoderat tẽpora eius. [71] Ex... celeritatem mortis. [72] vel, inclinauerat ſeſe, [73] Heb. ſpoliatus. ſub. vita. [74] deſyderio ſcilicet filij. ...ctatur. vel, moratus [76] Heb. pedes [ſub. equorũ trahentiũ] currus eius? [77] Heb. principũ eius. i. Mulie... principes ſapientes & prudentes quæ illi famulabantur. [78] .i. conſolabantur illam verbis ſingulæ prudentio... [79] Heb. reſpondebat. i. ſeipſam ſolabatur. Verti poteſt, quinetiam ipſa reſpõdebat ſibimetipſi [ſ. i. ſeipſam ſo...] his verbis, Nõnne &c. [80] .i. Nõnne diuidũt ſpolia quæ inuenerũt? [81] Heb. puella vna aut duæ puellæ ...ſingulis: ſpolia colorũ ipſi Siſaræ: ſpolia inquam colorum acupicta. [vel, arte gemmaria,] color, ex vtraq; acupicta in collum ſpolij. q. d. Spolia colorum, id eſt colorata, infecta & tincta pretioſo colore, referet Siſa... ſpolia inquã exornata arte plumaria, & color. i. veſtes coloratæ, & vtrinque acupictæ erunt in collum, hoc eſt ca... ſpolij. i. ſeparabuntur vt dentur principi, nẽpe Siſaræ. Alij, dabuntur collo ſpolij, id eſt principi exercitus. ...ſcilicet perijt Siſara quem mater expectabat victorem. [83] nempe Dominum. Mutatio perſonæ, tertia pro ...da. [84] ſint, [proficiant & ſumãt vires] [85] qui ſcilicet ſubinde lucidior euadit. [86] Heb. quieuit.
VI. [1] .i. Superiores fuerũt Iſraelitis. [2] antra illa quæ erant [vel, viſuntur] in mõtibus. Spelũcas intelligit ...habent os quà lumen ingreditur. [3] ſpeluncas [4] loca munita. [5] Heb. filij quoque Kedem. i. Orientales

Digitized by Google

¶6 ſub. Iſraelē.
¶7 nempe Iſraelitas. ¶8 ſiue, in Gazam
¶9 vl. inuadebántque terrā,
¶10 propter Madianitas, .i. propter incurſiones Madianitarū frequentes.
¶11 vl. tandem ingemuerunt ¶12 ingemiſcere cœpiſſent
¶13 Heb. dicūt fuiſſe Phinees.
¶14 .i. Verba ſunt Domini quæ dicturus ſum vobis.
¶15 .i. quem colere debetis.
¶16 Hoc eſt, reuereamini.
¶17 pro, Miſit & angelū ſuū Dominus.
¶18 vl. quercū
¶19 Eſt & alia Ophra in tribu Beniamin.
¶20 quæ erat Ioas Abiezeritæ .i. quæ ſpectabat ad Ioas qui erat de familia Abiezer.
¶21 vl. excutiebat flagello. Locus erat amplus in quo erat torcular, & horreum in quo fruges reponebantur.
¶22 Heb. fugere faceret ad adnētū Madianitarum: hoc eſt vt eo aleret familiam paternam fugiētem Madianitas.
¶23 Heb. Eſtne Dominus nobiſcum? quare ergo apprehēdit nos totū hoc?
¶24 vl. narrare ſoliti ſunt

quoque,' pariter inquam aſcendebant aduerſus [6]eum.' Caſtráque ponentes contra [7]eos' vaſtabāt prouentum telluris vſque dum venias [8]Aſa:' nullum victum fecerunt reliquum Iſraelitis, neque in pecudibus, neque in bobus, neque in aſinis. Nam aſcendebant & ipſi, & pecora eorum, veniebántque cum tentorijs ſuis, idque magna multitudine inſtar locuſtarum, vt non eſſet numerus ipſorum & camelorum ipſorum, [9]veniebātque in terram,' vt vaſtarent eā. Et attenuatus eſt Iſrael vehementer [10]à Madianitis, [11]clamauerūtque' filij Iſrael ad Dominum. Factum ergo eſt quum [12]clamarent' filij Iſrael ad Dominum propter Madianitas, Miſit Dominus [13]prophetam' quendā ad filios Iſrael, qui ait ad eos, [14]Sic dicit Dominus Deus Iſrael,' Ego eduxi vos de Aegypto, & eduxi vos de domo ſeruitutis, ego liberaui vos de manu Aegyptiorū, & de manu omniū qui vos afflixerunt, & eieci eos ante faciem veſtram, dedique vobis terram eorum. Et dixi ad vos, Ego ſum Dominus [15]Deus veſter,' ne [16]metuatis' deos Amorrhæorū, in quorū terra vos habitatis: ſed non obediuiſtis voci meæ. ¶ [17]Venit autem & angelus Domini,' & ſedit ſub [18]vlmo' quæ eſt in [19]Ophra, [20]quæque erat Ioas patris Eſri,' cuius filius Gedeon, qui triticum in torculari [21] exterebat,' vt [22]abſconderet à Madianitis.' Apparéſque illi angelus Domini, dixit ad eum, Sit Dominus tecum vir fortiſſime. Cui reſpondit Gedeō, Mi domine, [23]ſi Dominus eſt nobiſcū, cur nobis vniuerſum iſtud accidit?' & vbi ſunt omnia miracula eius, quæ [24]narrauerunt' nobis patres noſtri hiſce verbis, Annon ex Aegypto eduxit nos Dominus? [25]Nunc verò dereliquit nos' Dominus, & tradidit nos in manum Madianitarum. Et reſpiciens ad eum [26]Dominus,' dixit, Vade [27]in hac virtute tua,' & ſeruabis Iſraelem de manu Madianitarum: [28]annon ego miſi te?' Qui reſpondit ei, Mi Domine, quo ſeruabo Iſraelē? [29]tribus mea millenaria tenuis eſt in Manaſſe,' & ego quoque [30]paruus ſum' in domo patris mei. Et dixit ad eū Dominus, [31]Quia ego ero tecū,' percutiéſque Madianitas [32]tanquam virum vnum.' Cui ille reſpondit, Quæſo [33]ſi impetraui gratiam corā te,' ede mihi ſignū quòd tu [34]loquutus ſis mecum,' Ne recedas quæſo hinc donec ad te rediero, & [35]eduxero ſacrificium meum cibarium,' & ponā illud ante te. Qui ait, Ego manebo donec redieris. Ingreſſus itaq; Gedeō parauit hœdū ex capris, & [36]epha' farinæ, placentas infermentatas cum carne poſuit in caniſtro, ius verò carniū in olla: quūmque hæc [37]ad illum extuliſſet, obtulit' ei ſub vlmo. Et dixit ad illum angelus Dei, Tolle carnē & placentas infermētatas, & repone ea ſuper [38]petrā' iſtam, & [39]effunde' ius. & ille ſic fecit. Et mittens angelus Domini extremitatem baculi quem manu tenebat, tetigit carnem & panes infermentatos, aſcenditq; ignis de petra, & abſumpſit carnē & placētas infermētatas: angelúſq; Domini abijt à cōſpectu eius. [40]Et videns Gedeō q angelus Domini eſſet, ait,' Ah Domine Deus, [41]vidi angelū Domini facie ad faciē.' Et dixit ad eum [42]Dominus,' Pax tibi, ne timeas, nō morier[is.] Et ædificans ibi Gedeon arā Domino, vocauit eam [43]Dominus pax:' quæ durat in hunc vſque die[m.]

nationum: & apud eos figentes tentoria, ſicu[t] erant in herbis cuncta vaſtabant vſque ad intro[i]tum Gazæ: nihilque omnino ad vitam pertine[ns] relinquebant in Iſrael, non oues, non boues, n[on] aſinos. Ipſi enim & vniuerſi greges eorum veni[e]bant cum tabernaculis ſuis, & inſtar locuſtarum vniuerſa complebant, innumera multitudo hominum, & camelorum quicquid tetigerant de[]uaſtantes. Humiliatúſque eſt Iſrael valde in conſpectu Madian. Et clamauit ad Dominum po[ſtu]lans auxilium contra Madianitas. Qui miſit [ad] eos virum prophetam, & locutus eſt, Hæc dic[it] Dominus Deus Iſrael, Ego vos feci conſcende[re] de Aegypto, & eduxi vos de domo ſeruitu[tis,] & liberaui de manu Aegyptiorum, & omni[um] inimicorum qui affligebant vos: eiecique eo[s ad] introitum veſtrum, & tradidi vobis Terram e[o]rum. Et dixi, Ego Dominus Deus veſter, ne t[ime]tis deos Amorrhæorum, in quorum Terrā ha[bi]tatis. Et noluiſtis audire vocem meam. ¶V[enit] autem angelus Domini, & ſedit ſub quercu [quæ] erat in Ephra, & pertinebat ad Ioas patrem [fa]miliæ Ezri. cúmque Gedeon filius ei[us] excu[teret] atque purgaret frumenta in torculari, vt fug[e]ret Madian, Apparuit ei angelus Domini, & [ait,] Dominus tecum virorum fortiſſime. Dixitq[ue] Gedeon, Obſecro mi domine, ſi Dominus no[bi]ſcum eſt, cur ergo apprehēderunt nos hæc [om]nia? vbi ſunt mirabilia eius quæ narrauer[unt pa]tres noſtri, atque dixerunt, De Aegypto e[duxit] nos Dominus? Nunc autem dereliquit nos D[omi]nus, & tradidit in manus Madian. Reſpexit[que] ad eum Dominus, & ait, Vade in hac fortitudi[]ne tua, & liberabis Iſrael de manu Madian: ſ[cito] quòd miſerim te. Qui reſpondens ait, Obſe[cro] mi Domine in quo liberabo Iſrael? ecce fam[ilia] mea infima eſt in Manaſſe, & ego minim[us in do]mo patris mei. Dixitq; ei Dominus, Ego ero [te]cum, & percuties Madian quaſi vnum viru[m. Et] ille, Si inueni, inquit, gratiam coram te, da [mi]hi ſignum quòd tu ſis qui loqueris ad me, [ne] recedas hinc, donec reuertar ad te portans [ſacri]ficium, & offerens tibi. Qui reſpondit, Ego [pre]ſtolabor aduentum tuum. Ingreſſus eſt i[taque] Gedeon, & coxit hœdum, & de farinæ mod[io a]zymos panes: carnéſq; ponens in caniſtro, [& ius] carniū mittens in ollam, tulit omnia ſub qu[er]cu & obtulit ei. Cui dixit angelus Domini, T[ol]le carnes & azymos panes, & pone ſupra pe[tram] illam, & ius deſuper funde. Cúmque feciſſet [ſic,] extendit angelus Domini ſummitatē virgæ q[uam] tenebat in manu, & tetigit carnes & panes [azy]mos: aſcenditq; ignis de petra, & carnes azy[mos]que panes cōſumpſit: angelus autē Domini [eua]nuit ex oculis eius. Vidénſque Gedeō quòd e[ſſet] angelus Domini, ait, Heu mi Domine Deus: q[uia] vidi angelum Domini facie ad faciem. Dixitq[ue] ei Dominus, Pax tecum: ne timeas, nō morie[ris.] AEdificauit ergo ibi Gedeon altare Domino, [vo]cauitq; illud, Domini-pax, vſq; in præſentē d[iem.]

¶25 Quū nunc deſerat nos ¶26 .i. angelus Domini. ¶27 q.d. eſto contentus verbis quæ dixi tibi & virtute qu[am] Dominus tradidit tibi. ¶28 q.d. nónne ita ſe res habet quòd Dominus Deus per me miſit te? ne igitur hæſit[es] ſed crede. ¶29 Heb. ſane chilias mea eſt debiliſſima [omniū chiliadum quæ ſunt] in Manaſſe. Chilias mea .i. in qu[a] familia mea enumeratur. ¶30 minimus ſum .i. infirmiſſimus. ¶31 q.d. Auxilio meo & virtute diuina ſerua[bis] populum. ¶32 .i. tam facile quàm ſolet vinci vnicus. ¶33 .i. ſi tibi gratus ſum. ¶34 ſub. verbis vel nomine D[o]mini. ¶35 reducam munus meum. id eſt offeram. ¶36 [de] modio ¶37 Heb. extuliſſet ad illum ſub quercum illa[m] obtulit ¶38 vl, rupem ¶39 ſub. ſupra carnem. ¶40 vl, Timuit ergo Gedeon quòd angelus Domini eſſet. dixitq[ue] ¶41 Heb. nam propterea quòd vidi angelū Domini coram. ſub. actum eſt de me. vl, moriturus ſum. ¶42 .i. ang[e]lus Domini. ¶43 Domini [eſt] pax .i. author eſt ſalutis.

Digitized by Google

¶Cúmq; adhuc eſſet in Ephra quæ eſt familiæ
Ezri, nocte illa dixit Dominus ad eum, Tolle tau
rum patris tui, & alterum taurum annorum ſe
ptem, deſtruéſque aram Baal quæ eſt patris tui:
& nemus quod circa arã Baal eſt, ſuccide: Et æ-
dificabis altare Domino Deo tuo in ſummitate
petræ huius, ſuper quam antè ſacrificium poſui
tolléſque taurum ſecundum, & offeres holo-
cauſtum ſuper ſtruem lignorum quæ de nemo-
re ſucciderís. Aſſumptis ergo Gedeon decem vi-
ris de ſeruis ſuis, fecit ſicut præceperat ei Domi
nus. timens autem domum patris ſui, & homi-
illius ciuitatis, per diem noluit facere, ſed o-
nocte compleuit. Cúmque ſurrexiſſent vi-
oppidi eius mane, viderunt deſtructam aram
lucúmque ſucciſum, & taurum alterum im
ſuper altare quod tunc ædificatũ erat.
que ad inuicem, Quis hoc fecit? Cúm-
perquirerent authorem facti, dictum eſt, Ge
filius Ioas fecit hæc omnia. Et dixerunt ad
produc filium tuum huc, vt moriatur: quia
aram Baal, & ſuccidit nemus. Quibus
reſpondit, Nunquid vltores eſtis Baal, vt pu
pro eo? qui aduerſarius eſt eius, moriatur
lux craſtina veniat. ſi deus eſt, vindi-
qui ſuffodit aram eius. Ex illo die
eſt Gedeon, Ierobaal: eo quòd dixiſſet
catur ſe de eo Baal, qui fodit arã eius.
omnis Madian & Amalec, & Orientales
gregati ſunt ſimul. & trãſeuntes Ior
metati ſunt in Valle-Iezrael. Spirit°
induit Gedeon, qui clangẽs bucci-
domũ Abiezer, vt ſequeretur ſe. Mi
in vniuerſum Manaſſen, qui & ip-
eum: & alios nuntios in Azer &
Nephthali, qui occurrerunt ei. Dixit-
ad Dominum, Si ſaluum facis per
populum Iſrael, ſicut locutus es,
vellus lanæ in area: ſi ros in ſolo vel-
& in omni terra ſiccitas, ſciam quòd
meam, ſicut locutus es, liberabis Iſ-
que eſt ita. & de nocte cõſurgens ex
vellere, concham rore impleuit. Dixítque
Dominum, Ne iraſcatur furor tuus
ſi adhuc ſemel tentauero, ſignũ quæ-
vellere, Oro vt ſolum vellus ſiccum ſit, &
terra rore madẽs. Fecitque Dominus no-
vt poſtulauerat: & fuit ſiccitas ĩ ſolo vel-
ros in omni terra.

CAP. VII.

Ierobaal qui & Gedeon, de nocte con-
& omnis populus cũ eo, venit ad fon
vocatur Harad. erant autem caſtra Ma-
valle ad Septentrionalem plagam collis
Dixítque Dominus ad Gedeon, Multus te
populus, nec tradetur Madiã in manus
glorietur cõtra me Iſrael, & dicat, Meis
liberatus ſum. Loquere ad populum, &
audientibus prædica, Qui formidoloſus
eſt, reuertatur. Receſſerúntque de mõ
& reuerſi ſunt ex populo vigintiduo
virorũ, & tantũ decẽ millia remanſerũt.

In Ophrath [44]patris Eſri. ¶Factúmq; eſt [45]eadem
nocte vt Dominus diceret ad eum, Accipe iuuẽ-
cum [46]ex armentis patris tui, & [47]alium iuuencũ
[48]ſeptem annorũ, & dirue arã Baal quam habet
pater tuus: lucũ quoq; qui eſt iuxta eã ſuccide.
Et extrue arã Domino Deo tuo in vertice [49]hu-
ius rupis [50]in loco apto: tollẽſque iuuencũ [51]a-
lium, ſacrifica eum in holocauſtum [52]ſuper li-
gna luci, quem ſuccides. Accepit itaque Gedeon
decem viros ex ſeruis ſuis, & fecit quemadmo-
dum iuſſerat eum Dominus. metuens autẽ id fa
cere interdiu, ob domum patris ſui, & ob homi
nes illius ciuitatis, fecit nocte. Mane quum ſur
rexiſſent homines illius ciuitatis, ecce ara Baal
erat diruta, lucúſque iuxta ipſam ſucciſus, iuuẽ-
cus quoque ſecundus in holocauſtum ſacrifica-
tus ſuper ara extructa. Dixerunt ergo alter ad
alterum, Quis fecit rem iſtam? Et quum [53]inqui-
rerent & interrogarent, [54]dixerunt, Gedeon fi-
lius Ioas fecit hanc rem. Ciues ergo illius ciui-
tatis dixerunt ad Ioas, Educ filium tuum vt in-
terficiatur, quoniam deſtruxit aram Baal, & lu-
cum qui fuit iuxta eam ſuccidit. Reſpondit Ioas
omnibus illis qui iuxta ſe ſtabant, Num vos [55]a-
getis cauſam Baal? [56]vóſne ſeruabitis ipſum? qui
cunque [57]egerit cauſam Baal, [58]antequam luce-
ſcat, moriatur. ſi deus eſt, [59]vindicet ſeſe de eo
qui diruit aram eius. Vocatus eſt itaque illo die
Ierubaal: eo quòd dixiſſet, [60]Vindicet ſeſe Baal
de eo qui diruit aram eius. ¶Vniuerſi autẽ Ma-
dianitæ, Amalecitę & Orientales cõgregati ſunt
pariter: & [61]tranſeuntes, caſtra poſuerunt in val
le Iiſreel. Spiritus autem Domini induit Gedeo-
nem, & cum cornu claſſicum cecinisſet, [62]vocatus
eſt Abieſer vt ſequeretur eũ. Miſit præterea nũ-
tios ad vniuerſũ Manaſſen, qui [63]& ipſe vocatus,
ſequutus eſt eum. deinde miſit nũtios ad Aſer,
Zebulon & Naphtali, qui aſcenderunt [64]illis ob-
uiam. Et dixit Gedeon ad Deum, Seruabiſne Iſ-
raelem per manum meam, ſicut loquutus es? En
ego ponam vellus lanigerum in area: quòd ſi
ros fuerit duntaxat in vellere, reliqua humo ſic-
ca manente, tunc cognoſcam [65]Iſraelem liberan-
dum eſſe per manum meam quemadmodum
loquutus es. Atque ita factum eſt: nam quum po
ſtero die mane ſurgeret, [66]excutiens vellus il-
lud, expreſſit rorem ex vellere phialam plenam
aquæ. Ait autem Gedeon rurſus ad Deũ, Ne quæ-
ſo excandeſcat ira tua aduerſum me, [67]ſi adhuc
ſemel loquar. [68]nam tentabo adhuc ſemel illo
vellere: ſit quæſo ſiccitas in ſolo vellere, & ſuper
vniuerſam terram ſit ros. Fecitque Deus ſic no
cte iſta: nam fuit ſiccitas in ſolo vellere, & in om
ni terra fuit ros.

CAP. VII.

Mane conſurgẽs Ierubaal, qui idẽ & Gedeõ,
& omnis populus qui erat cũ eo, caſtrame
tati ſunt iuxta [1]En-harod, [2]caſtra autẽ Madiani-
tarũ erant illis à Septentrione [2]à colle More in
valle. Dixitq; Dominus ad Gedeonem, [3]Populus
qui tecũ eſt, maior eſt quàm vt tradam Madia-
nitas in manum eorum: ne fortè glorietur Iſ-
rael contra me, dicátque, [4]Manus mea liberauit

Clama igitur audiente populo, & dic, [5]Qui timidus eſt aut formidoloſus, reuertatur, Summóq;
à monte Gilead. & [7]reflexerunt ex populo vigintiduo millia, relictis decẽ millibus.

¶44 ipſi° Ioas Abiezeritæ.
¶45 inſequẽte
¶46 Heb. bouis quẽ pater tu°. ſub. alit. i. taurum illum inſignem iã grãdem & adultũ quẽ curat alen dũ pater tuus vt ſcilicet tandem ſacrificetur idolo Baal.
¶47 ſecũdum. ſub. ab illo: hoc eſt ſecundæ notæ, non ita magnũ nec cõferendum cum primo.
¶48 vl, vt Chaldæus paraph. qui à ſeptẽnio ſaginatur.
¶49 vl, arcis huius
¶50 in planitie ad libellam æquata. Gallice, Miſe au niueau.
¶51 ſecũdum,
¶52 cũ lignis
¶53 inueſtigarent & requirerent. i. cum diligẽter perquiſiſſent.
¶54 illi ſcilicet qui renuntiarunt.
¶55 litigabitis ꝓ Baal? i. litigare debetis.
¶56 ſub. an ipſe Baal.
¶57 Heb. litigabit ꝓ eo. i. Qui tantum ſibi ſumet vt audeat litigare ꝓ eo.
¶58 Heb. vſque mane. i. craſtina die mane. q.d. interficietur, ſed non ante diem craſtinã. ita Chaldæus paraph.
¶59 Heb. litiget ſibi: quoniam

aram ſuam. i. cauſam ſuam tueatur quòd ara eius ſit euerſa. q.d. ſi deus eſt vt vos exiſtimatis, non eget ve
cio. ¶60 Litiget contra illũ Baal, quòd &c. ¶61 ſub. Iordanem. ¶62 congregatus eſt. i. adiunxit ſe
Abiezeritarum. ¶63 aggregatus eſt etiam ipſe poſt eum. ¶64 qui ſcilicet iam congregati erant.
aturus es Iſraelem ¶66 comprimens ¶67 ſaltem [adhuc] hac vice. vl, certe hac vice ¶68 Heb. tentabo
VII. ¶1 vl, fontem Harod, ¶2 vl, citra collem ¶3 .i. Numerus populi. ¶4 .i. Memet meis
me ſeruaui. ¶5 Heb. Quis timidus eſt & formidoloſus? ¶6 qui ſcilicet erat in tribu Manaſſe citra Iorda-
ſpecta Ieruſalem. ¶7 reuerſa ſunt

Digitized by Google

¶1 ſecernam. vl, probabo eũ ¶9 ſub.ſeparabis. ¶10 vl, lãbendo biberũt, ¶11 ſub.reliqu' ¶12 vl, tubas ſuas, ¶13 ſub illo. id eſt, in loco demiſſiore quàm eſſet exercitus Gedeon. ¶14 nocte inſequente ¶15 contra caſtra. ſub. Madianitarũ. Inuade caſtra Madianitarũ. Deſcendas dicit, quòd caſtra Madianitarũ eſſent in valle, vt dictum eſt. ¶16 ſub. vt pugnes. ¶17 vl, famul' ¶18 Vt audias ¶19 Heb. & deſcendas in caſtra. i. vt quum fuerint confortatę manus tuæ, deſcendas vt oppugnes caſtra. ¶20 Heb. ad partem armatorum qui erãt in caſtris. i. ad partem illam caſtrorum vbi erãt armati milites. ſi enim hi qui tam probe armati erant, & in quibus tota ſpes exercitus erat repoſita, tantum ſibi timebant: quo animo eſſent reliqui, facile erat colligere. ¶21 præ multitudine. i. iſtar immenſę multitudinis locuſtarum. ¶22 ſicut [neq;] arenæ quæ eſt iuxta litus maris, præ multitudine.

¶Et dixit Dominus ad Gedeonem, Adhuc populus mult' eſt, deduc eos ad aquas, & illic[8] ſeparabo[9] tibi: de quocunque dixero tibi, Is tecum ibit: tecum eat. de quocunque verò dixero, Is nõ proficiſcetur tecum: ne proficiſcatur. Deduxit itaq; populum ad aquas, & ait Dominus ad Gedeonẽ, Quicunque lingua ſua lamberit aquas quemadmodum canis lambit, eum ſeorſum ſtatues: & omnẽ qui procumbet pronus ſuper genua ſua[9] vt bibat. Fuerunt ergo lambentium aquam manu ad os admota: numero trecenti viri, totus verò reliquus populus curuatis genibus ſuis aquã bibebat. Et ait Dominus ad Gedeonem, Trecentis iſtis viris qui [10]lamberunt ſeruabo vos, tradámque Madianitas in manum tuã: omnis autem[11] populus abeat, quiſq; ad locum ſuũ. ¶Sũpſerũt itaque populus viaticum in manus ſuas, &[12] cornua ſua, dimiſitq; omnes Iſraelitas, quẽque ad tentoria ſua, & retinuit trecẽtos illos viros: caſtra autem Madianitarum erant[13] ei infra in valle. Factúmque eſt [14]nocte illa vt Dominus ei diceret, Surge, deſcẽde[15] in caſtra: quoniã tradidi ea in manũ tuã. Quòd ſi [16]deſcẽdere times, deſcẽde tu & Pura [17]puer tu' ad caſtra. [18]Audies enim quid iſti loquãtur, & tũ corroborabuntur man' tuæ, [19]vt in caſtra deſcendas. deſcẽdit itaq; ipſe & Pura puer eius [20]ad armatos qui erãt in finib' caſtrorũ[excubantes.] Midiã autẽ & Amalec, & omnes Orientales iacebãt fuſi in valle inſtar locuſtarum[21] multi, & cameli eorum innumeri erãt, [22]& multi veluti arena quæ eſt in litore marino. ¶Quũque acceſſiſſet Gedeon, vir quidam recenſebat proximo ſuo inſomnium, & dicebat, Ecce ſomnium ſomniaui, [23]& ecce ſtrepitus panis hordeacei ſeſe deuoluẽtis ad caſtra Madianitarum, venitq; [24]ad tentorium, & percuſſit illud ita vt caderet, & ſubuertit illud[25] ſuperne, & cecidit tentorium. Reſpondit proximus eius, & dixit, Nihil hoc aliud eſt niſi gladius Gedeonis filij Ioas Iſraelitæ: tradidit nanque Deus Madianitas in manũ eius, & omnia caſtra. ¶Quũ verò Gedeon audiſſet enarrationem ſomnij ſimúlque [26] interpretationem eius, [27]adorauit: reuerſúſque in caſtra Iſraelitarũ, ait, [::]Surgite: [28]quoniã tradidit Dominus caſtra Madianitarum in manum veſtram. Et diſtributis trecentis viris in tres ordines, tradidit cornua in manus ſingulorum, & [29]vacuos cados, in cadorum autem medio faces. Dixit autem ad eos, [30]Me ſpectetis, & ſic agite: ecce ergo, quum venero ad primam partem caſtrorum, quod fecero, hoc idem & vos facite. [31]Quũmque cornu claſſicũ cecinero ego, omnéſque qui mecum ſunt, & vos cornibus claſſicum canetis per ambitum omnium caſtrorũ, dicetiſque, [32]Domino & Gedeoni. Venit itaque Gedeon, &[33] cum eo centũ viri ad primam caſtrorum partẽ ab initio mediæ vigiliæ, [34]ſubito excitantes vigiles: [35]clãgentéſque cornibus, collidentéſque cados quos manu ſua[geſtabãt.] Clãxerunt itaque tres iſti ordines cornibus, &[36] cõfringebãt cados, tenẽtes ſiniſtra ſua manu[37] faces, dextra verò manu ſua cornua quibus clãgebãt, & clamabãt, [38]Gladius Domini & Gedeonis. [39]Stabant autem quiſque ſuo loco per ambitum

¶Dixitque Dominus ad Gedeon, Adhuc populus multus eſt: duc eos ad aquas, & ibi probabo illos & de quo dixero tibi vt tecum vadat, ipſe pergat: quẽ ire prohibuero, reuertatur. Cúmque deſcendiſſet populus ad aquas, dixit Dominus ad Gedeõ, Qui manu & lingua lambuerint aquas, ſicut ſolẽt canes lambere, ſeparabis eos ſeorſum: qui autem curuatis genibus biberint, in altera parte erunt. Fuit itaque numerus eorũ qui manu ad os proijciente, lambuerant aquas, trecenti viri: omnis autẽ reliqua multitudo flexo poplite biberat. Et ait Dominus ad Gedeon, In trecentis viris qui lambuerunt aquas, liberabo vos, & tradam in manu tua Madian: omnis autẽ reliqua multitudo reuertatur in locum ſuum. ¶Sumptis itaque pro numero cibarijs & tubis, omnem reliquam multitudinem abire præcepit ad tabernacula ſua: & ipſe cum trecentis viris ſe certamini dedit. caſtra autem Madian erãt ſubter in valle. Eadem nocte dixit Dominus ad eũ, Surge, & deſcende in caſtra: quia tradidi eos in manu tua. Sinautem ſolus ire formidas, deſcendat tecum Phara puer tuus. Et cum audieris quid loquantur, tunc confortabuntur manus tuæ, & ſecurior ad hoſtium caſtra deſcendes. deſcendit ergo ipſe & Phara puer eius in partem caſtrorũ, vbi erãt armatorum vigiliæ. Madian autẽ & Amalec, & omnes Oriẽtales populi fuſi iacebant in valle, vt locuſtarum multitudo: cameli quoque innumerabiles erant, ſicut arena quæ iacet in litore maris. ¶Cúmque veniſſet Gedeon, narrabat aliquis ſomniũ proximo ſuo: & in hunc modum referebat quod viderat, Vidi ſomniũ, & videbatur mihi quaſi ſubcineritius panis ex hordeo volui, & in caſtra Madian deſcendere: cúmque perueniſſet ad tabernaculum, percuſſit illud atque ſubuertit, & terræ funditus coæquauit. Reſpondit is cui loquebatur, Non eſt hoc aliud, niſi gladius Gedeonis filij Ioas viri Iſraelitæ. tradidit enim Dominus in manus eius Madiã, & omnia caſtra eius. ¶Cúmque audiſſet Gedeon ſomnium, & interpretationem eius, adorauit: & reuerſus eſt ad caſtra Iſrael, & ait, Surgite, tradidit enim Dominus in manus noſtras caſtra Madian. Diuiſitq; trecentos viros in tres partes, & dedit tubas in manibus eorum, lagenáſque vacuas, ac lampades in medio lagenarum. Et dixit ad eos, Quod me facere videritis, hoc facite: ingrediar partem caſtrorum, & quod fecero, ſectamini. Quando perſonuerit tuba in manu mea, vos quoque per caſtrorum circuitum clangite, & conclamate, Domino & Gedeoni. Ingreſſuſque eſt Gedeon, & trecenti viri qui erant cum eo in partem caſtrorum, incipientibus vigilijs noctis mediæ, & cuſtodibus ſuſcitatis, cœperunt buccinis clangere, & complodere inter ſe lagenas. Cúmque per gyrum caſtrorũ in tribus perſonarent locis, & hydrias cõfregiſſent, tenuerũt ſiniſtris manibus lampades, & dextris ſonantes tubas, clamaueróntque, Gladius Domini & Gedeonis: Stãtes ſinguli in loco ſuo per circuitũ caſtrorũ hoſtiliũ. omnia itaq; caſtra turbata ſunt,

caſtrorum: concurrerunt autem omnia caſtra

¶23 .i. viſus ſum audire ſtrepitũ panis hordeacei voluentis ſe &c. ¶24 q. d. ad tentoriũ elegantiſſimũ omniũ & fortiſſimũ. ¶25 ab imo ſurſum, ¶26 Heb. fractionẽ eius. Metaphora à nuce. i. enucleationẽ & expoſitionẽ ¶27. i. Deo gratias egit. ita Chaldæ' paraph. ¶:: q. d. Rũpite moras, cito capite arma. ¶28. i. nã proculdubio traditurus eſt. ¶29 hydrias vacuas, & tædas[vel, titiones ardentes]intra hydrias. ¶30 Heb. Ex me videbitis. i. Vt me videbitis facere, ita facite. ¶31 Clangam enim buccina ego, ¶32 ſub. ſit vl erit victoria. Vincet Dominus & Gedeon. ¶33 Heb. centum viri quos ſecum[ducebat,]ad partem caſtrorum, in capite. i. principio. ¶34 verùm ſuſcitauerant iam. ſub. illi quorum intererat. i. iam excitatis vigilijs qui ſecundæ vigiliæ præerant. ¶35 clanxerũtq; tubis, & rumperũt hydrias quas ¶36 vl, quum fregiſſent hydrias, apprehenderunt ¶37 vl, titiones, ¶38 ſub. vincet inimicos ¶39 ſub. illi trecenti. i. Conſtiterunt vt erant.

Digitized by Google

& vociferantes, vlulantéſque fugerunt: & nihilominus inſiſtebant trecenti viri buccinis perſonantes. Immiſitque Dominus gladium in omnibus caſtris, & mutua ſe cæde truncabāt, fugiētes vſque ad Beth-ſeca, & crepidinem Abel-mehula in Tebbath. Conclamātes autem viri Iſrael de Nephthali & Aſer, & omni Manaſſe perſequebantur Madian. Miſitque Gedeon nuntios in omnem montem Ephráim, dicens, Deſcendite in occurſum Madiā, & occupate aquas vſque Bethbera atque Iordanē. clamauitque omnis Ephráim, & præoccupauit aquas atque Iordanē vſque Beth-bera. Apprehenſóſque duos viros Madian, Oreb & Zeb: interfecit Oreb in Petra-oreb, Zeb vero in Torculari-zeb. Et perſecuti ſunt Madiā, capita Oreb & Zeb portantes ad Gedeon trans fluenta Iordanis.

CAP. VIII.

Dixerúntque ad eum viri Ephráim, Quid eſt hoc quod facere voluiſti, vt nos non vocares, cum ad pugnā pergeres contra Madian? iurgantes fortiter, & propè vim inferentes. Quibus ille reſpondit, Quid enim tale facere potui, quale vos feciſtis? nonne melior eſt racemus Ephráim, vindemijs Abi-ezer? In manus veſtras Dominus tradidit principes Madian, Oreb & Zeb: quid tale facere potui, quale vos feciſtis? Quod cū locutus eſſet, requieuit ſpiritus eorū, quo tumebant contra eum. ¶Cúmque veniſſet Gedeon ad Iordanem, tráſiuit eum cum trecentis viris qui ſecū erant: & præ laſſitudine, fugientes perſequi non poterant. Dixitque ad viros Socoth, Date, obſecro, panes populo qui mecum eſt, quia valde defecerunt: vt poſſimus perſequi Zébee & Salmana reges Madian. Reſpōderunt principes Socoth, Forſitan palmæ manuum Zébee & Salmana in manu tua ſunt, & idcirco poſtulas vt demus exercitui tuo panes. Quibus ille ait, Cum ergo tradiderit Dominus Zébee & Salmana in manus meas, & cum reuerſus fuero victor in pace, conteram carnes veſtras cū ſpinis, tribuliſque deſerti. ¶Et inde conſcendēs, venit in Phanuel: locutúſque eſt ad viros loci illius ſimilia. Cui & illi reſponderunt ſicut reſponderant viri Socoth. Dixit itaque eis, Cum reuerſus fuero victor in pace, deſtruam turrim hanc. ¶Zébee autem & Salmana requieſcebant cum omni exercitu ſuo. Quindecim enim millia viri remanſerant ex omnibus turmis Orientalium populorū, cæſis centum viginti millibus bellatorum, & educētium gladium. ¶Aſcendénſque Gedeon per viam eorū qui in tabernaculis morabantur ad Orientalem partem Nobe, & Iegbaa, percuſſit caſtra hoſtium, qui ſecuri erant, & nihil aduerſi ſuſpicabantur. Fugerúntque Zébee & Salmana, quos perſequens Gedeon comprehēdit, turbato omni exercitu eorū. ¶Reuertēnſque de bello ante ſolis ortum, apprehēdit puerū de viris Socoth: interrogauitque eum nomina principum & ſeniorum Socoth, & deſcripſit ſeptuagintaſeptē viros. Venitque ad Socoth, & dixit eis, En Zébee & Salmana ſuper quibus exprobraſtis mihi, dicentes, Forſitan manus Zébee & Salmana in manibus tuis ſunt, & idcirco poſtulas vt demus viris qui laſſi ſunt & defe-

vociferantes & fugientes. Trecenti autē illi clangebant cornibus, direxítque Dominus cuiuſque gladium in proximum ſuū, [40] idque per omnia caſtra.' Et fugit turma vſque ad Beth-ſita in Zeredath, vſque ad limitem [41] Abel-mehola, [42] & vſque in Tabbath. [43] Euocati' itaque Iſraelitæ de Naphtali, & de Aſer, & de omni Manaſſe, perſequuti ſunt Madianitas. Miſit quoq; Gedeon nūtios ad vniuerſum mōtem Ephraim hiſce mandatis, Deſcendite, [44] præuertite Madianitas, & præripite eis aquas' vſque ad Beth-bara & Iordanem. & [45] conuocati' omnes ex Ephraim, [45] ceperunt aquas' vſque ad Beth-bara & Iordanē. Apprehenderūt autem duos principes Madianitarum Oreb & Zeeb, & occiderunt Oreb [46] in petra Oreb,' & Zeeb interfecerunt in [47] torculari'-zeeb: inſequuti ſunt autem Madianitas, [48] allatis capitibus Oreb & Zeeb ad Gedeonem trans Iordanē.

CAP. VIII.

Ephraimitæ [1] autē dixerūt ad eum, [2] Quid hoc eſt quod nobis feciſti, vt' nos nō vocares quū proficiſcereris in prælium contra Madianitas? & vehementer [3] expoſtularunt' cum eo. Quibus ille reſpondit, Quid ego nunc feci [4] quod veſtro facto æquari poſſit?' annon racematio [5] Ephraim' præſtantior eſt vindemiæ Abieſeri' Deus tradidit in manus veſtras Oreb & Zeeb principes Madiā: [6] quid verò ego facere potuiſſem quod huic facto veſtro ſimile eſſet?' Tunc [7] remiſit ſpiritus illorum ab illo' quū loqueretur hoc verbum. ¶Venit itaque Gedeon ad Iordanem, vt trāſiret ipſe & trecēti viri qui erāt cum eo, [8] fatigati quidem & inſequentes.' Et dixit ad ciues Succoth, Date quæſo populo [9] qui comitatur me [10] globos' panū: [11] laſſi enim ſunt:' vt ego perſequar Sebah & Zalmuna reges Madianitarum. [12] Reſponderunt' autē primores vrbis Succoth, Num [13] vola' Sebah & Zalmuna iā eſt in manu tua, vt demus exercitui tuo panes? Gedeon ait, Quum [14] igitur' Dominus tradiderit Sebah & Zalmuna in manū meā, [15] atteram' carnē veſtram ſpinis ac tribulis deſerti. ¶Aſcendit autem illinc in Pnuel, loquutúſque eſt ad eos eiſdem verbis. Et reſpōderunt ei ciues Pnuel quēadmodū reſponderant ciues Succoth. Dixit autem & ad ciues Pnuel in hāc ſententiā, Quum reuerſus fuero [15] ſalu⁹,' diruā turrim iſtā. ¶Erant autē Sebah & Zalmuna in [16] Carcor,' habentes ſecum caſtra ſua circiter quindecim millia [virorum,] qui omnes reliqui fuerant ex vniuerſis caſtris Orientaliū: [17] quū cecidiſſent' cētum & viginti millia virorū, ſtringentium gladiū. Et aſcendens Gedeon per viā eorum qui degebant in tentorijs ab Oriētali plaga Noba & Iagbeha, percuſſit exercitū: [18] erat enim exercit⁹ ſecurus.' Et quum fugerent Sebah & Zalmuna, inſequut⁹ eſt eos, apprehēſiſq; duobus regibus Madianitarum Sebah & Zalmuna, [19] diſturbauit' vniuerſum exercitum. ¶Et reuerſus eſt Gedeō filius Ioas è prælio [20] à loco accliui ad Orientalem plagam.' Cepit autem puerum quendam ex ciuibus Succoth, & [21] interrogans' eum, [22] annotauit' illi primores Succoth & ſeniores eius, nempe ſeptuagintaſeptē viros. Ingrediens autem ad ciues Succoth, dixit. En [vobis] Sebah & Zalmuna, [23] qui mihi inſultando dixiſtis,' Num vola Sebah & Zalmuna nunc eſt in manu tua, [24] vt demus' panes ſo-

¶40 & in vniuerſū exercitū .i. effecit Dominus vt mutua cæde ſe perimerēt. ¶41 Chaldæus paraph. planitiei Mehola, ¶42 in Tabbath.i. quę erat ī, vel iuxta Tabbath. ¶43 vl, Congregati ¶44 vt occurraris Madianitis, & occupare vada ¶45 præoccupauerūt vada ¶46.i. in rupe quæ pōſt ſic vocata eſt ab īterfecto ibi Oreb. ¶47 Chaldæ⁹ parap. planitie ¶48 Hæc per occupationem dicuntur.

VIII.

¶1 Hæc etiā videtur dicta per anticipationē. ¶2 q.d. Cur adeò nos cōtēpſiſti, vt &c. ¶3 vl, rixati ſūt ¶4 He. ſicut vos. i. tale quale vos feciſtis? ¶5.i. Gedeonis. q.d. maiorē gloriā reportabitis ex hoc certamine vos qui aduenıſtis cōfecto bello, q̄ ego qui illud incœpi. Chaldæ⁹ paraph. Infirmiſſimi tribus Ephraim præſtātiores ſūt robuſtiſſimis familiæ Abiezer. ¶6 Heb. ſed qd potui facere ſicut vos? ¶7 vl, quieſcere cœpit ira eorū in illū .i. cœperūt eſſe aio æquiore erga illū hoc dicto. ¶8 q.d. qui vt feſſi erāt, adhuc tamē pſequebāt. ¶9 He. q eſt in pedibus meis.i. quē duco. ¶10 vl, buccellas ¶11.i. præ nimia fatigatiōe, pene deliquiū animi patiūtur. ¶12 Singularis numeri eſt verbū, Reſpōdit: vt ſubaudiēdū ſit [vnus.] Reſpōdit autē vn⁹ ex principib⁹. Alij dicūt ſingulare eſſe pro plurali. ¶13 man⁹. q.d. Videris loqui quaſi iā victor euaſeris, quū nōdū eos viceris. nōdū illos viciſti, vt audeas petere à nobis dari exercitui tuo panē. ¶14.i. quia renuitis. ¶15 vl, triturabo. aut, cōteram.i. percutiā corpus, veſtrū nudū ſpinis. Chaldæus paraph. legit, ſuper ſpinas. ¶15 Heb. in pace. ¶16 Erat vrbs vltra Iordanē ad Oriētē. ¶17 qui autē ceciderant, erāt ¶18.i. nihil tale ſuſpicabatur. ¶19 vl, terruit ¶20 ante aſcēſum ſolis.i. anteq̃ ſol aſcēderet ſup orizontē. Chaldæ⁹ paraph. antequā exort⁹ eſſet ſol. Hoc bellū vna nocte fuit incœptū & cōfectū. quod refertur ad laudē Dei. ¶21 ſub. quinam eſſent principes & ſenatores vrbis. ¶22 Heb. ſcripſit ¶23 ſuper quibus exprobraſtis mihi dicendo, ¶24 Heb. quia [poſtulas] vt demus &c.

¶15 vl, erudiuit Aut potius, notum fecit per illas ciuib⁹ Succoth. ſub. peccatum ſuum. i. ita exſi nouerunt peccatum ſuũ. Alij vertũt, cõtriuit illis ciues &c. ¶16. i. Quali vultu, vel quo oris habitu. Chaldæ⁹ paraph. Qualiter ſe habebãt? vl, Quales erant? ¶17 vl, Qualis tu, tales & ipſi, [vnus ſpecies:] vel ſpecies filiorũ regis. i. erãt tibi ſimillimi, ſpecies eadẽ erat omnib⁹: erant formoſi vt filij regũ. Chaldæus paraph. vertit, vnus ex eis æquabat filios regum. ¶18. i. ex parte matris erãt fratres mei. ¶19 Heb. timebat enim. i. prę timore. ¶20. i. robur reſpondet ætati & ſtaturæ: ille eſt paruus, nõ habet id roboris vt poſſit nos interficere. ¶21 monilia. torques. bullas quæ referebant ſpeciem lunæ, ¶22 q. d. Dignus es qui cũ poſteris domineris in nos. ¶23 vl, dominabitur. i. erit tantũmodo rex veſter. ¶24 ſub. hoſtes victi. ¶25 ſub. ſiclorũ. Sicl⁹, aut aliud põderis nomen frequẽter omittitur ab Hebręis: quod & Latinis familiare eſt. ¶26 vl, torques ¶27 monilia. Alij thecas aureas vertunt, in quibus ſcilicet geſtabãt balſamum, q mederetur omnib⁹ vulneribus. ¶28 ſub. Gedeonem. i. mortuo Gedeone. vl, poſt ipſum ephod. i. fuit cauſa idololatriæ Iſraelitis. ¶39. i. fuit ſumma pax & tranquillitas. ¶40. i. iam ſenio confectus. ¶41 Heb. Abiezræi. ad Ioas refertur. i. qui erat de cognatione Abiezer. ¶42 Heb. Nec fecerũt miſericordiam cum domo &c. i. Neque rependerunt beneficium acceptum familiæ Gedeonis. ¶43 vl, iuxta omnia beneficia quæ &c. IX. ¶1. i. ad cognatos ſuos ex parte matris. ¶2. i. Habete concionem. ¶3 dominis. i. proceribus vrbis Sichem. ¶4 Chaldæus paraph. me propinquum veſtrum, & cognatum. ¶5 dominorum ¶6. i. præpoſuerunt eum potius quàm alium quempiam, quòd eſſet cognatus ipſorum.

ciJs tuis defatigatis? Accepit itaque ſeniores ciuitatis, ſpinas atque tribulos deſerti, & [15]docuit illis ciues Succoth. Turrim quoq; Pnuel diruit, & interfecit ciues vrbis. ¶Dixit autẽ ad Sebah & Zalmuna, [16] Quales fuerunt viri illi quos interfeciſtis in Thabor? Et reſponderũt, [17] Tibi ſimiles erant illi, vnus forma ſimilis regis filijs. Et dixit, Fratres mei fuerunt, & [18] filij matris meæ: viuit Dominus, ſi viuos ſeruaſſetis eos, nõ trucidarem vos. Dixit ergo ad Iether primogenitũ ſuũ, Surge, trucida eos. puer autẽ non diſtrinxit gladiũ ſuũ, [19] meticuloſus nẽpe, quia puer. Et ait Sebah & Zalmuna, Surge tu, & irrue in nos: [20] vt enim vir eſt, [ſic] eſt fortitudo eius. Surgẽs itaq; Gedeõ, interfecit Sebah & Zalmuna, tulitq; [21] orbes bullatas quæ erãt in collis camelorũ eorũ. ¶Dixerũt verò Iſraelitæ ad Gedeonẽ, [22] Imperita nobis, & tu & fili⁹ tuus atq; nepos tuus: quoniã liberaſti nos de manu Madianitarũ. Gedeon autem reſpõdit illis, Nõ imperitabo ſuper vos, neq; fili⁹ me⁹ imperitabit vobis, Dominus [23] imperitabit vobis. Et dixit ad eos Gedeon, Poſtulationẽ à vobis poſtulo, vt detis mihi quiſque inaurẽ è ſpolio ſuo: ([24] habebãt enim inaures aureas quum eſſent Iſmaelitæ.) Et reſpõderũt, Omnino dabimus. & expandentes veſtem, proiecerũt illuc quiſque inaurem ex ſpolio ſuo. Fuitque põdus inauriũ aurearum quas poſtulauerat, mille & ſeptingentorũ [25] aureorũ, præter [26] bullas & [27] collaria, veſtẽſque purpureas, quas habuerãt reges Madian, & præter torques quæ fuerant in collis camelorum ipſorũ. Fecit autẽ Gedeon ex illis ephod, & repoſuit illud in ciuitate ſua Ophra. ſcortatique ſunt [28] poſt ipſum omnes Iſraelitæ in loco iſto, & factum eſt ipſi Gedeoni & domui eius in offendiculũ. ¶Subactus eſt itaque Madian corã filijs Iſrael, nec ampli⁹ erexerũt caput ſuũ, [39] quieuitq; terra quadraginta annis in dieb⁹ Gedeõis. Abiens igitur Ierubaal filius Ioas, habitauit in domo ſua. Habuit autẽ Gedeon ſeptuaginta filios, qui egreſſi erãt ex femore eius: habuerat enĩ plures vxores. Et cõcubina eius quæ erat in Sechẽ peperit ei quoque filium, & impoſuit ei nomẽ Abimelech. ¶Mortuus verò eſt Gedeõ fili⁹ Ioas [40] in ſenectute bona, ſepultúſq; in ſepulchro Ioas patris ſui in Ophra [41] quę fuit patris Eſritarũ. ¶Cõtigit autẽ poſt mortẽ Gedeonis vt auerterentur filij Iſrael, & ſcortarentur poſt Baalim, poſuerúntque ſibi Baal-berith in deum. Nec recordati ſunt amplius Iſraelitæ Domini Dei ſui, qui liberauerat eos de manu cunctorũ hoſtiũ ſuorum qui erant circum ipſos. [42] Nec præſtiterũt beneficia in domum Ierubaal Gedeonis, [43] iuxta omne bonũ quod ipſe præſtiterat Iſraelitis.

CAP. IX.

ABiẽs autẽ Abimelech filius Ierubaal in Sechẽ ad fratres matris ſuæ, loquutus eſt cum eis, & [1] cũ vniuerſa familia domus patris matris ſuę in hæc verba, [2] Loquimini quæſo audientibus cunctis [3] ciuibus Sechem, Quid vobis præſtabilius, an vt dominentur vobis ſeptuaginta viri omnes filij Ierubaal, an vt imperet vobis vir vnus? memineritis [interim] [4] me eſſe os veſtrũ, carnẽmq; veſtram. Loquuti ſunt itaque auunculi eius de eo in aures omnium [5] ciuium Sechem vniuerſos ſermones iſtos: [6] inclinatúmque eſt cor eorum poſt Abimelech, ita vt dicerent, Frater noſter eſt. Dede-

cerunt, panes. Tulit ergo ſeniores ciuitatis, & ſpinas deſerti ac tribulos, & contriuit cum eis, atque comminuit viros Socoth. Turrim quoque Phanuel ſubuertit, occiſis habitatorib⁹ ciuitatis. ¶Dixitque ad Zẽbee & Salmana, Quales fuerunt viri quos occidiſtis in Thabor? Qui reſponderunt, Similes tui, & vnus ex eis quaſi filius regis. Quibus ille reſpõdit, Fratres mei fuerũt, filij matris meæ. viuit Dominus, quia ſi ſeruaſſetis eos, non vos occiderem. Dixitque Iether primogenito ſuo, Surge, & interfice eos. qui non eduxit gladium: timebat enim, quia adhuc puer erat. Dixerúntque Zẽbee & Salmana, Tu ſurge, & irrue in nos: quia iuxta ætatem robur eſt hominis. Surrexit Gedeon, & interfecit Zẽbee & Salmana: & tulit ornamenta ac bullas quibus colla regalium camelorum decorari ſolẽt. ¶Dixerúntque omnes viri Iſrael ad Gedeon, Dominare noſtri tu & filius tuus, & filius filij tui: quia liberaſti nos de manu Madian. Quibus ille ait, Non dominabor veſtri, nec dominabitur in vos filius meus, ſed dominabitur Dominus. Dixitque ad eos, Vnã petitionẽ poſtulo à vobis. Date mihi inaures ex prędaveſtra. (inaures enim aureas Iſmaelitę habere conſueuerant.) Qui reſponderũt, Libẽtiſſimè dabimus. expandentéſque ſuper terram pallium, proiecerunt in eo inaures de præda: & fuit pondus poſtulatarũ inauriũ, mille ſeptingenti auri ſicli, abſque ornamẽtis, & monilibus, & veſte purpurea, quib⁹ reges Madian vti ſoliti erãt, & pręter torques aureas camelorũ. Fecitque ex eo Gedeon ephod, & poſuit illud in ciuitate ſua Ephra. fornicatúſque eſt omnis Iſrael in eo, & factum eſt Gedeoni & omni domui eius in ruinã. ¶Humiliatus eſt autem Madian coram filijs Iſrael, nec potuerũt vltrà ceruices eleuare: ſed quieuit terra per quadraginta annos quibus Gedeon præfuit. Abijt itaq; Ierobáal filius Ioas, & habitauit in domo ſua: habuitq; ſeptuaginta filios, qui egreſſi ſunt de femore eius, eo quòd plures haberet vxores. Concubina autem illius, quã habebat in Sichem, genuit ei filiũ nomine Abimẽlech. ¶Mortuúſque eſt Gedeon filius Ioas in ſenectute bona, & ſepult⁹ eſt in ſepulchro Ioas patris ſui in Ephra de familia Ezri. ¶Poſtquã autẽ mortuus eſt Gedeon, auerſi ſunt filij Iſrael, & fornicati ſunt in Baalim. Percuſſerúntq; cũ Baal fœdus, vt eſſet eis in Deũ: nec recordati ſunt Domini Dei ſui, qui eruit eos de manibus inimicorum ſuorũ omnium per circuitum. Nec fecerũt miſericordiã cum domo Ierobáal Gedeon iuxta omnia bona quæ fecerat Iſraeli.

CAP. IX.

ABijt autem Abimẽlech filius Ierobáal in Sichem ad fratres matris ſuæ, & locutus eſt ad eos, & ad omnẽ cognationem domus patris matriſq; ſuæ dicens, Loquimini ad omnes viros Sichem, Quid vobis eſt melius, vt dominẽtur veſtri ſeptuaginta viri omnes filij Ierobáal, an vt dominetur vobis vnus vir? ſimúlque conſyderate q os veſtrũ, & caro veſtra ſum. Locutique ſunt fratres matris eius de eo, ad omnes viros Sichẽ vniuerſos ſermones iſtos, & inclinauerunt cor eorũ poſt Abimẽlech, dicẽtes, Frater noſter eſt. Dede-

Digitized by Google

runtque illi ſeptuaginta pōdera argenti de pha
no Baal-berith. qui conduxit ſibi ex eo viros in-
opes & vagos, ſecutique ſunt eum. Et venit in do
mum patris ſui in Ephra, & occidit fratres ſuos
filios Ierobaal ſeptuaginta viros, ſuper lapi-
dem vnum: remanſitque Ioatham filius Iero-
báal minimus, & abſconditus eſt. ¶Congregati
ſunt autē omnes viri Sichem, & vniuerſæ fami-
liæ vrbis Mello: abierúntque, & cōſtituerunt re-
gem Abimélech, iuxta quercū quæ ſtabat in Si-
chem. Quod cum nunciatum eſſet Ioatham, iuit,
& ſtetit in vertice mōtis Garizim: eleuatáque vo
ce, clamauit & dixit, Audite me viri Sichem, ita
vt audiat vos Dominus. Ierunt ligna, vt vngerēt
ſuper ſe regē: dixerúntque oliuæ, Impera nobis.
Quæ reſpondit, Nūquid poſſum deſerere pingue-
dinem meam, qua & dij vtuntur, & homines: &
venire vt inter ligna promouear? Dixerúntque li
gna ad arborem ficum, Veni, & ſuper nos regnū
accipe. Quæ reſpondit eis, Nunquid poſſum deſe-
rere dulcedinem meā, fructúſque ſuauiſſimos, &
ire vt inter cætera ligna promouear? Locutáque
ſunt ligna ad vitem, Veni, & impera nobis. Quæ
reſpondit eis, Nunquid poſſum deſerere vinum
meum, quod lætificat deum & homines, & inter li
gna cætera promoueri? Dixerúntq; omnia ligna
ad rhamnum, Veni, & impera ſuper nos. Quæ re-
ſpondit eis, Si verè me regē vobis cōſtituiſtis, ve-
nite, & ſub vmbra mea requieſcite. ſi autem non
vultis, egrediatur ignis de rhāno, & deuoret ce-
dros Libani. Nūc igitur ſi rectè, & abſq; peccato
conſtituiſtis ſuper vos regem Abimélech, & bene
egiſtis cum Ierobáal, & cū domo eius, & reddidiſtis
beneficijs ei⁹ (Qui pugnauit pro vobis, & ani-
mam ſuam dedit periculis vt erueret vos de manu
Madian, Qui nūc ſurrexiſtis cōtra domū patris
mei, & interfeciſtis filios eius ſeptuaginta viros
ſuper vnum lapidē, & cōſtituiſtis regem Abimē
lech filium ancillæ eius ſuper habitatores Sichem,
eo quòd frater veſter ſit.) Si ergo rectè, & abſq; vi
tio egiſtis cum Ierobáal, & domo eius, hodie læ-
tamini in Abimélech, & ille lætetur in vobis. Sin
autem peruerſè, egrediatur ignis ex eo, & conſu-
mat habitatores Sichem, & oppidū Mello: egre-
diatúrque ignis de viris Sichē, & de oppido Mel
lo, & deuoret Abimélech. Quæ cum dixiſſet, fu-
git, & abijt in Bera: habitauítque ibi ob metum
Abimélech fratris ſui. ¶Regnauit itaque Abimē
lech ſuper Iſrael tribus annis. Miſítque Domin⁹
ſpiritum peſſimū inter Abimélech, & habitato-
res Sichem: qui cœperunt eū deteſtari, Et ſcel⁹ in-
terfectionis ſeptuaginta filiorum Ierobáal, & ef
fuſionem ſanguinis eorum conferre in Abimē-
lech fratrem ſuum, & in cæteros Sichimorum
principes qui eum adiuuerāt. Poſuerúntque in-
ſidias aduerſum eum in ſummitate montium:
& dum illius præſtolabantur aduentum, exerce-
bant latrocinia, agentes prædas de prætereūti-
bus. nuntiatúmque eſt Abimélech. ¶Venit autem
Gaal filius Obed cum fratribus ſuis, & tranſiuit

runt inſuper ei ſeptuaginta [7] argēteos ex phano
Baal-berith, quibus cōduxit Abimelech [8] perdi-
tos & [9] vagos homines, qui eū ſequuti ſunt. Et ve
niens in domum patris ſui in Ophra, trucidauit
fratres ſuos filios Ierubaal, [10] ſeptuagita nēpe vi-
ros ſuper lapide vno: reliquus verò factus eſt Io-
thā fili⁹ Ierubaal minimus natu, [11] qui abſcōditus
fuit. ¶Collectis autē oīb⁹ [12] ciuib⁹ Sechē, [13] vniuer
ſaque domo Millo, abierūt, elegerúntq; Abime-
lech regem [14] ſub quercu [15] prope Sechē ſita. Quod
quū Iotham nuntiaſſent, abijt, & ſtās in vertice
mōtis Garizim, ſublata voce ſua clamauit, dixit-
que ad eos, Audite me, ô viri Sechē, audiátq; vos
Deus, Ibāt aliquādo arbores vt regē ſuper ſe in-
ungerēt: dixerūt ergo ad oleā, Imperita nobis.
Olea autē reſpōdit eis, [16] Num relicta pinguedi-
ne mea, [17] quā in me & dij & hoīes magnificiūt,
[18] ibo & ſatagā ſuper arbores? Dixerūt ergo arbo
res ad ficū, Age tu, imperita ſuper nos. Quibus fi
cus reſpōdit, Num deſerta dulcedine mea & fru-
ctu meo bono, ibo vt [19] ſatagā ſuper arbores? Ar-
bores ergo ad vineā dixerūt, Age tu, imperita no
bis. Quib⁹ dixit vinea, Num deſerto muſto meo
quo exhilaro & deos & homines, vadā vt [19] ſata-
gam ſuper arbores? Dixerūt ergo vniuerſæ arbo
res ad [20] dumū, Veni tu, & imperita nobis. Reſpō-
dit dumus arboribus, Si [21] bona fide [22] vngitis me
vobis regē, venite, & cōfidite ſub [23] vmbra mea: q
ſi minus, exeat ignis ex dumo, & deuoret [24] ce-
dros Libani. Nūc igitur ſi [25] bona fide & cādide
agitis in cōſtituendo Abimelech regē, & ſi bene
egiſtis cū Ierubaal & cū domo ei⁹: & ſi [26] pro me-
rito ſuo rependitis ei: (Quandoquidē pater me⁹
pro vobis pugnauit, & [27] obiecit animā ſuam ex
oppoſito, eripuitq; vos de manu Madianitarum,
Et vos inſurrexiſtis cōtra domum patris mei ho
die, trucidaſtiſq; filios ei⁹, viros nēpe ſeptuagin
ta ſup [28] vno lapide, & præfeciſtis ſuper [29] ciues
Sechem regē Abimelech filiū ancillæ eius, eo q
frater veſter eſt.) Si inquā [30] bona fide & candide
cum Ierubaal & cū domo eius hodie egiſtis, læ-
tamini [31] cū Abimelech, lætetúrque ipſe [32] vobiſ-
cū: ſin minus, egrediatur ignis ab Abimelech,
& deuoret ciues Sechē, atq; [33] domū Millo: egre-
diatur rurſus ignis de viris Sechem & de domo
Millo, & deuoret Abimelech. Diſcedēs igitur Io-
thā fugit, & abijt Beera, mãſitq; ibi metu Abime
lech fratris ſui. ¶Quúmq; Abimelech iā trib⁹ an-
nis dominiū exercuiſſet in Iſraelitas, [34] Miſit De⁹
ſpiritū malū inter Abimelech & iter ciues Sechē,
ita vt ciues Sechē deficerēt ab Abimelech, [35] Vt ſci
licet iniuria [illata] ſeptuaginta filijs Ierubaal
veniret, & vt [36] ſanguinē eorū [37] deuolueret [De⁹]
ſuper Abimelech fratrē eorū qui eos occiderat,
adeóq; & ſuper ciues Sechē, [38] qui man⁹ ei⁹ robo-
rauerāt vt occideret fratres ſuos. Collocarūt au
tem ei Sechimitæ [39] inſidias in verticib⁹ montiū,
[40] diripiētes eos oēs qui illac apud eos trāſirēt.
nuntiatū eſt autē hoc ipſi Abimelech. ¶Et venit
Gaal filius Aebed cū fratrib⁹ ſuis, [41] trāſierúntq;

¶7.i. ſiclos argenti. ¶8 vacuos. otioſos ¶9 Chaldæ⁹ paraph. contēptibiles. i. nihili. ¶10 ſub. circiter. nō enim interfecit Iothā, nec ſe. ¶11 q abdidiſſet ſe. ¶12 principibus ¶13. i. oib⁹ principib⁹ ad quos negotia publica referebātur, qui ſolebāt cōgregari in loco dicto Beth-millo. Gallice, La maiſon de la ville. Poteſt hîc accipi cōtentū pro cōtinente, locus pro viris. .i. vniuerſa curia. Millo poteſt hîc accipi pro loco comitiorū vbi de negotijs publicis conſultabatur, vt erat in Ieruſalem. Alij aiūt Millo vrbē fuiſſe propinquam Sichem. ¶14 in planitie ſtatuæ .i. in platea in qua erat quędā ſtatua. nomen loci. ¶15 Heb. in Sichē. Quidā vertūt, quæ erat in [agro iuxta] Sichem. ¶16 Deſererēne poſſum [aut, debeo] pinguedinem meā. i. oleum meū. vſ, Deſtituárne [.i. Efficiárne vt priuer] pinguedine mea, &c. q.d. Debeóne ego abijcere ſortem meā quæ optima eſt, qua &c. ¶17 qua p me honore p-

[ro]ſequitur Deū [ſc. in lucernis ſcilicet & oblationibus] & hoīes. i. ornātur munera regib⁹. ¶18 & ibo vt promouear ſuper &c. vſ. tranſcendā alias arbores? Chaldæus paraph. vt adminiſtrē rēp. arborū? Per oleā intelligūt Othonielem: vt per ficū, Deborā. ¶19 promouear. Vinea, Gedeō erat. Alij dicūt, Oleā, ficū, & vitē ſignificare filios Gedeonis. ¶20 rhā num. Genus rubi odorati ferētis roſas. Gallice, Englātier. ¶21 Heb. in veritate. i. ſerio. ¶22 vſ, vncturi eſtis ¶23. i. protectione mea. ¶24. i. vos oēs, & optimos quoſque. ¶25 Heb. in veritate & ſimplicitate ¶26 Heb. iuxta retributionē manuū eius &c. i. ſi rependitis vicē pro beneficijs acceptis. ¶27 Heb. proiecit animā ſuam longe[à ſe]. i. & ſe periculo mortis expoſuit. ¶28 vſ, eundē lapidem, ¶29 Heb. dominos ¶30 Heb. in veritate & ſimplicitate. ſub. corde. ¶31 de Abimelech, ¶32 de vobis, ¶33 Vide ſuprà numerum decimumtertium. ¶34. i. Oborta eſt magna diſcordia inter illos, Deo permittēte, vt puniret vtroſque. ¶35. i. Vt iniuriam illam cōferret in caput Abimelech: hoc eſt, puniret eum propter iniuriam illatam. ¶36. i. crimen cædis. ¶37 poneret. ¶38. i. qui adiuuerant illum in cæde fratrum. ¶39 vt ſcilicet illum occiderent, ſi illac pertranſiret. ¶40 Heb. & latrocinia exercuerunt in omnem tranſeuntem. ¶41 relicta ſcilicet priore habitatione.

Digitized by Google

in Sechem, [42]quo viro ciues Sechem confidebāt.' [43]Egreſſi ergo in agrum, vindemiauerūt vineas ſuas, atque calcarūt, [44]hymnóſque cōcinnebāt:' ingreſſique phanum deorū ſuorum[ſpublicis epulis inſtitutis]comederunt & biberunt, &[45]'maledixerunt ipſi Abimelech.' Gaal autē filius Aebed dixit, [46]Quis eſt Abimelech, & quis eſt Sechem vt' ſeruiamus [47]ei?' annon eſt filius Ierubaal & Sebul præfectus eius? ſeruite[ſpotius][48]viris Hemor' patris Sechem: cur enim ſeruiremus illi? [49]Vtinā detur populus iſte ſub meā poteſtatem, [50][mox] tollā' Abimelech. ¶[51]Et dixit' ipſi Abimelech, [52]Auge copias tuas, & egredere.' Audiēs autem Sebul præfectus vrbis verba Gaal filij Aebed, incaluit [53]naſus eius,' Et [54]clàm' miſſis nuntijs ad Abimelech, huiuſmodi ei ſignificauit, En Gaal fili' Aebed & fratres eius venerunt in Sechem, & [55]occupāt ciuitatem cōtra te.' Surge igitur noctu, tu & populus qui tecum eſt, & colloca inſidias [56]in cāpo. [57]Quúmque mane ſol illuxerit, diluculo conſurgas, & ad vrbem tendas:' ipſe verò & popul' quem ſecum habet egredietur contra te, [58]facias ergo vt vſus feret. ¶Surgens itaque Abimelech & omnis populus qui cū ipſo fuit, noctu, collocarunt inſidias cōtra Sechem [59]quatuor ordinibus.' Egreſſus ergo Gaal filius Aebed, ſtetit in forib' portæ ciuitatis: ſurrexítque Abimelech & populus qui cum eo erat, ex inſidijs. Et videns Gaal populum, dixit ad Sebul, En populus deſcendit de verticibus montium. Sebul autem dixit ad eum, [60]Vmbrā mōtium tu vides quaſi homines.' Gaal verò rurſus loquutus eſt, & dixit, En populus deſcendit [61]è medio' terræ, ad hæc acies vna venit de via [62]querceti augurum.' Cui reſpondit Sebul, [63]Vbi nunc eſt os tuum, quo dicebas,' Quis eſt Abimelech, vt ſeruiamus ipſi? annon hic populus eſt quem [64]cōtempſiſti?' egredere nunc, & pugna aduerſus eum. Egreſſus itaque Gaal [65]ante viros Sechem,' pugnauit contra Abimelech. Et perſequutus eſt eum Abimelech, [66]fugitque ante eū,' & ceciderūt multi vulnerati vſque ad fores portæ. [67]Et habitauit' Abimelech in Aruma, & Sebul eiecit Gaal & fratres ei', ne[ſpoſthac]habitarēt in Sechem. ¶Contigit poſtero die vt populus egrederetur [68]in campū, [69]idque nuntiarunt Abimelech. [70]Qui tollēs populū,' diſtribuit eum in tres turmas, & collocauit inſidias in campo. Et quum videret, en populus egrediebatur è ciuitate, conſurgénſq; cōtra eos, percuſſit eos. Et Abimelech quidem & [71]turmæ' quæ cum ipſo erant, [72]extenderunt ſe,' ſteterúntq; in forib' portæ ciuitatis: [73][aliæ] verò duæ turmæ' irruerunt ſuper omnes qui in cāpo erant, & percuſſerūt eos. Et Abimelech quum toto illo die oppugnaſſet ciuitatem, cepit eam, trucidauítque populū qui in ea erat, ciuitatémque ipſam diruit, & [74]ſale eam ſeminauit. ¶Quod audiētes [75]cuncti ciues qui erāt in turri' Sechem, [76]ingreſſi ſunt arcē phani dei Berith.' Nūtiatúmq; eſt Abimelech, omnes [77]ciues turris' Sechē cōgregatos eſſe: aſcēdit ergo Abimelech montē Zalmon, ipſe & omnis popul' qui cū eo erat, accepítq; Abimelech ſecures in manū ſuā, & ſuccidit [78]arborū ramos, quos ſublatos impo

in Sichimam. Ad cuius aduentū erecti habitatores Sichem, egreſſi ſunt in agros vaſtātes vineas, vuáſque calcantes: & factis cantātium choris ingreſſi ſunt phanum dei ſui, & inter epulas & pocula maledicebant Abimélech, clamāte Gaal filio Obed, Quis eſt iſte Abimélech, & quæ eſt Sichem, vt ſeruiamus ei? nūquid non eſt filius Ierobáal, & cōſtituit principem Zebul ſeruum ſuū ſuper viros Emor patris Sichem? cur ergo ſeruiemus ei? Vtinam daret aliquis populum iſtum ſub manu mea, vt auferrem de medio Abimélech. ¶Dictúmque eſt Abimélech, Congrega exercitus multitudinē, & veni. Zebul enim princeps ciuitatis auditis ſermonibus Gaal filij Obed, iratus eſt valde, Et miſit clàm ad Abimélech nuncios, dicens, Ecce, Gaal filius Obed venit in Sichimam cum fratribus ſuis, & oppugnat aduerſum te ciuitatem. Surge itaque nocte cum populo qui tecum eſt, & latita in agro. Et primo mane oriente ſole, irrue ſuper ciuitatem. illo autem egrediēte aduerſum te cum populo ſuo, fac ei quod potueris. ¶Surrexit itaque Abimélech cum omni exercitu ſuo nocte, & tetēdit inſidias iuxta Sichimam in quatuor locis. Egreſſúſque eſt Gaal fili' Obed, & ſtetit in introitu portæ ciuitatis: ſurrexit autem Abimélech, & omnis exercitus cū eo de inſidiarū loco. Cúmque vidiſſet populū Gaal, dixit ad Zebul, Ecce de mōtibus multitudo deſcēdit. Cui ille reſpōdit, Vmbras montiū vides quaſi capita hominum, & hoc errore deciperis. Ruſúmque Gaal ait, Ecce populus de vmbilico terræ deſcēdit, & vnus cuneus venit per viā quæ reſpicit quercum. Cui dixit Zebul, Vbi eſt nūc os tuū, quo loquebaris, Quis eſt Abimélech vt ſeruiamus ei? nōnne hic populus eſt, quē deſpiciebas? egredere, & pugna cōtra eum. Abijt ergo Gaal, 'expectante' Sichimorū populo, & pugnauit contra Abimélech, Qui perſecutus eſt eum fugientem, & in vrbē compulit: ceciderúntque ex parte eius plurimi, vſque ad portā ciuitatis. Et Abimélech ſedit in Ruma, Zebul autem, Gaal, & ſocios ei' expulit de vrbe, nec ī ea paſſus eſt cōmorari. ¶Sequenti ergo die egreſſus eſt populus in cāpum. Quod cum nunciatū eſſet Abimélech, tu[illegible]lit exercitum ſuum, & diuiſit in tres turmas, [illegible]dens inſidias in agris. Vidénſque quòd egrede[illegible]tur popul' de ciuitate, ſurrexit, & irruit in eos, cum cuneo ſuo, oppugnans & obſidens ciuitatē: duæ autem turmæ palantes per campū, aduerſarios perſequebantur. Porrò Abimélech omni die illo oppugnabat vrbem: quam cepit, interfectis habitatoribus eius, ipſáque deſtructa, ita vt ſal in ea diſpergeret. ¶Quod cum audiſſent qui habitabant in turre Sichimorum, ingreſſi ſunt phanū dei ſui, Berith, vbi fœdus cum eo pepigerant, & ex eo locus nomē acceperat, qui erat mu[illegible]nitus valde. Abimélech quoque audiēs viros tu[illegible]ris Sichimorum pariter cōglobatos, aſcendit [illegible] montē Selmon cū omni populo ſuo: & arrep[illegible] ſecuri præcidit arboris ramū, impoſitúmq; fe[illegible]

¶42 He. & ſpem ſuā poſuerunt in eo ciues Sichem. i. erecti ſunt in ſpem maiorē aduētu illius. ¶43 ij ſcilicet qui pri' ſe continebāt in vrbe. ¶44 Heb. feceruntq; lætitias. i. choros, vt fieri ſolet tēpore vindemiarū. ¶45 inter epulas ſcilicet. ¶46 q.d. Præſtantiórne eſt Abimelech ipſo Sechē, vt &c. Tātúſne eſt &c. ¶47 ſcilicet Abimelech. ¶48. i. ijs qui traxerūt originē ab Hemor. ¶49 Heb. Quis det vt iſte popul' ſit ſub manu mea? pro, O ſi contingeret mihi imperiū ſuper populū iſtū! ¶50 abigerē tūc ¶51 Dicebátq; &c. abſenti ſcilicet tāquam præſenti inſultās, vel coram præfecto eius. ¶52. i. Cape tecū quantúlibet magnū exercitū, & decerne mecū armis. ¶53 furor eius. i. vehemēter iratus eſt. ¶54 vt, caute, & fraudulenter. Alij legunt in Thorma. vt eadē ſit vrbs quæ Aruma. ¶55 Gallice, Ilz tiēnent la ville forte cōtre toy. ¶56 vt, in agris. i. extra vrbē deliteſce. ¶57 Et primo mane ad exortū ſolis[vt, exoriente ſole] ſurgēs inuades vrbē: ¶58 & facies illi vt inueniet manus tua. i. quod facere poteris. ¶59 cū quatuor turmis. i. di[illegible] in quatuor turmas. ¶60 q.d. Falleris, tātū eſt vmbra quæ refert hoīes. ¶61 Heb. de vmbilico. i. de eminentiore lo[illegible]co, ex vertice mōtiū. Nā mōtes ſunt in ſummo, vt eſt in hoīe vmbilic'. ¶62 planitiei Mehonenim. ¶63 Chaldæus [illegible]ap. Vbinā ſūt verba tua. q.d. Vbinā illa tua magnifica verba qb' te tātopere iactabas? ¶64 cōtēnebas? ¶65. i. ſpe[illegible]te populo Sichem. ¶66. i. poſteaquā fugere cœperat, verſum in fugā. ¶67 Remanſitque ¶68 in agros. Ad ſua [illegible]licet negotia peragēda. ¶69 quod iā renunciauerāt futurū ipſi Abimelech. ¶70 vt, Itaq; aſſumēs milites[ſuos.] cu[illegible] ſcilicet populū egreſſurū ſciret. ¶71 Heb. capita. i. principes qui cū eo erāt. q.d. nobiliſſimi milites, ac bellicoſiſſim[illegible] ¶72 impetū fecerūt. i. impetu facto cōtenderūt recta ad portas vrbis. ¶73 Heb. [aliæ] verò duo capita ¶74 ne ſci[illegible]eet poſtea illic aliquid naſceretur, & eſſet ſterilis. ¶75 Heb. oēs domini arcis. vt, habitatores. vrbē ſcilicet eſſe cap[illegible] ¶76 vt, receperunt ſe in arcē Beth-el, pro fœdere. ita Chaldæus paraph. i. vt inirent fœdus cum illis qui erāt in ar[illegible] ¶77 dominos arcis ¶78 Heb. ramū arborum, [ſ. i. ramus arboris,] quem ſublatum ſuperpoſuit

Digitized by Google

humero, dixit ad ſocios, Quod me vidiſtis facere,
cito facite. Igitur certatim ramos de arboribus
C præcidẽtes, ſequebãtur ducem. Qui circundantes
præſidiũ, ſuccenderũt: atque ita factum eſt, vt fu
mo & igne mille hominũ necarentur, viri pari-
ter & mulieres, habitatorũ turris Sichem. ¶ Abi
melech autẽ inde proficiſcẽs venit ad oppidum
Thebes, quod circũdans obſidebat exercitu. Erat
autem turris excelſa in media ciuitate, ad quam
cõfugerãt ſimul viri ac mulieres, & omnes prin-
cipes ciuitatis, clauſa firmiſſimè ianua, & ſuper
turris tectũ ſtãtes per propugnacula. Accedẽſ-
que Abimelech iuxta turrim, pugnabat forti-
ter: & appropinquãs oſtio, ignẽ ſupponere nite-
batur: & ecce vna mulier fragmen molæ deſu-
per iaciẽs, illiſit capiti Abimelech, & cõfregit ce-
rebrũ eius. Qui vocauit cito armigerũ ſuũ, & ait
ad eum, Euagina gladium tuũ, & percute me: ne
forte dicatur q à fœmina interfect' ſim. qui iuſ
ſa perficiens, interfecit eũ. Illo quoque mortuo,
omnes qui cũ eo erant de Iſrael, reuerſi ſunt in
ſedes ſuas: Et reddidit Deus malum quod fecerat
Abimelech contra patrem ſuum, interfectis ſe-
ptuaginta fratrib' ſuis. Sichimitis quoque quod
operati erant, retributum eſt, & venit ſuper eos
maledictio Ioatham filij Ierobaal. CAP. X.
[illegible] Abimelech ſurrexit dux in Iſrael Thola
[illegible] Phua patrui Abimelech, vir de Iſſachar,
[illegible] in Samir montis Ephraim: Et iudi
[illegible] Iſraelẽ viginti & tribus annis, mortuuſque
[illegible]pultus in Samir. ¶ Huic ſucceſſit Iair Ga
[illegible] qui iudicauit Iſraelẽ per viginti & du-
[illegible] habẽs triginta filios ſedentes ſuper tri
[illegible]pullos aſinarũ, & principes triginta ciuita
[illegible] ex nomine eius ſunt appellatæ Auoth-
[illegible] oppida Iair, vſque in præſentẽ diem
[illegible]-galaad. Mortuuſque eſt Iair: ac ſepul-
[illegible] loco cui eſt vocabulũ Camon. ¶ Filij autẽ
[illegible] peccatis veteribus iungẽtes noua, fecerũt
[illegible] in conſpectu Domini, & ſeruierunt idolis,
[illegible] & Aſtaroth, & dijs Syriæ ac Sidonis &
[illegible] & filiorũ Ammon & Philiſthijm: dimiſe-
[illegible] Dominum, & non coluerũt eum. Contra
[illegible] Dominus iratus, tradidit eos in manus Phi
[illegible] & filiorũ Ammon. Afflictique ſunt, & ve
[illegible] oppreſſi per annos decẽ & octo, omnes
[illegible] habitabant trans Iordanem in Terra-Amor
[illegible], quæ eſt in Galaad: Intantũ vt filij Ammon
[illegible] tranſmiſſo vaſtarent Iudam & Ben-ia-
[illegible] & Ephraim: afflictuſq; eſt Iſrael nimis. ¶ Et
[illegible] ad Dominũ, dixerunt, Peccauimus ti-
[illegible] dereliquimus Dominũ Deum noſtrũ, &
[illegible] Baalim. Quibus locutus eſt Domin',
[illegible] nõ Ægyptij & Amorrhæi, filijque Am-
[illegible] & Philiſthijm, Sidonij quoque & Amalec &
[illegible] oppreſſerunt vos: & clamaſtis ad me, &
[illegible] vos de manu eorũ? Et tamen reliquiſtis me,
[illegible] deos alienos: idcirco nõ addam vt vl-
[illegible] vos liberẽ. Ite, & inuocate deos quos elegiſtis:
[illegible] vos liberẽt in tẽpore anguſtiæ. Dixeruntque
[illegible] Iſrael ad Dominũ, Peccauimus, redde tu no
[illegible] quicquid tibi placet: tãtũ nũc libera nos. Quæ
[illegible], omnia de finib' ſuis alienorũ deorũ idõ
[illegible] proiecerũt, & ſeruierũt Domino Deo: qui do-

fuit' humeris ſuis. Dixitq; populo qui cũ eo erat,
Quod me vidiſtis facere, vos feſtini facite quẽad-
modũ ego feci. [79]Succidẽtes igitur cuncti illi vi-
ri qui erãt in populo, ramos, ſequuti ſunt Abime
lech: & admouerũt ad arcẽ, incẽderũtq; [80]hiſce
ramis arcem' igni, [81]ita vt morerentur etiam o-
mnes viri qui erant in turri Sechẽ, [82]fermè viro-
rum & mulierũ mille. ¶ Abijt ergo Abimelech
ad [83]Thebetz,' & poſuit caſtra contra Thebetz, &
expugnauit eam. Erat autẽ in medio illius vrbis
turris fortiſſima, quò confugerunt omnes viri &
mulieres, & omnes ciues vrbis, clauſiſque poſt ſe
oſtijs, aſcenderunt tectũ turris. Veniens autẽ A-
bimelech ad turrim oppugnabat eam: & quũ ac
ceſſiſſet ad oſtium turris, vt eam igni incende-
ret, deiecit mulier quædã fragmen [84]lapidis mo
laris' in caput Abimelech, cõfregitque illi calua-
riam. Qui mox accerſito puero ſuo armigero, di
xit ad eum, Diſtringe gladium tuum, & interfice
me: ne forte dicãt de me, Mulier interfecit eum.
perfodit itaque eũ puer eius, & mortuus eſt. Vi-
dẽtes autem Iſraelitæ mortuum eſſe Abimelech,
abierũt, quiſque ad locum ſuum. Rependit itaq;
Deus Abimelech malum quod cõtra patrẽ ſuum
deſignarat, interficiendo ſeptuaginta fratres ſu-
os. Sed & cunctum malũ ciuium Sechem reddi-
dit Deus in caput eorũ, venitque ſuper eos [85]exe-
cratio' Iothan filij Ierubaal. CAP. X.

S[1]Vrrexit autem poſt Abimelech' Thola filius
Puah, [2]filius Dodo, vir de Iſaſchar' ad ſeruan-
dum Iſraelem: habitauitque in Samir in monte
Ephraim. Et iudicauit Iſraelem viginti trib' an-
nis, & mortuus, ſepultus eſt in Samir. ¶ Poſt hũc
ſurrexit Iair Gileadites, qui iudicauit Iſraelẽ vi-
ginti duob' annis. Hic habuit triginta filios, qui
vehebantur ſuper triginta [3]pullis: [4]habuerunt &
triginta oppida,' quæ vocantur Hauoth-Iair in
hũc vſq; diẽ, & ſunt in terra Gilead. Mortuus eſt
autẽ Iair, & ſepultus in Camon. ¶ Filij autem Iſ
rael rurſus fecerunt malũ in oculis Domini, co-
luerũntque Baalim, & [5]Aſtaroth,' & deos [6]Aram,'
deos Zidon, & deos Moabitarum, & deos filiorũ
Ammõ, deos denique Paleſthinorũ, deſeruerũt-
que Dominum, & non ſeruierunt ei. Et incaluit
[7]naſus' Domini aduerſus Iſraelem, ita vt vẽderet
eos in manum Paleſthinorũ, & in manũ filiorũ
Ammon. Et attriuerũt ac confregerunt filios Iſ-
rael [8]illo anno,' idque decẽ & octo annis, cunctos
ſcilicet filios Iſrael qui erãt cis Iordanẽ, in ter-
ra [9]Amorrhæi' quæ eſt in Gilead. Sed & filij Am-
mon traiecerunt Iordanẽ vt dimicarent contra
Iudam, Beniamin, & domũ Ephraim. [10]res] itaq;
Iſraelitarũ ſupra modũ anguſtæ fuerũt. ¶ Et cla
mauerũt filij Iſrael ad Dominũ hiſce verbis, Pec
cauimus tibi, [11]& ſane deſeruimus Deũ noſtrum,
coluimuſque' Baalim. Dixit itaque Domin' ad fi-
lios Iſrael, Annõ [12]Ægyptij, Amorrhæi, filij Am
mon, & Paleſthini, [13]Sed & Zidonij, & Amalec, &
Maon afflixerũt vos, & liberaui vos de manu eo-
rũ, quũ ad me clamaretis?' At vos me dereliqui-
ſtis, & coluiſtis deos alios: hac de cauſa vos vltra
nõ eripiã. Ite & clamate ad deos [14]quos elegiſtis,'
ij vos [15]ſeruẽt' in tẽpore afflictionis veſtræ. Et filij
Iſrael dixerũt ad Dominũ, [16]Peccauimus,' fac tu
nobis [17]quidquid tibi viſũ fuerit, [18]modo' eripias
[illegible] de præſenti periculo.' Abſtulerũt verò à ſe deos alienos, & [10]ſeruierũt' Domino, [11]vt anim' eius

¶79 Succidit i-
taq; etiã cũctus
populus, quiſ-
que ramũ ſuũ,]
ſequutique
¶80 Heb. ſupra
illos arcẽ. i. ſuc
cenderunt arcẽ
in qua ipſi erãt
incluſi. Verti
poteſt, cũ illis
arcẽ &c. ¶81. i.
vt ciues Sichẽ
mortui fuerũt.
Aut, quẽadmo-
dũ & hi cũ his
qui ſeruabant
eã arcẽ, mortui
ſunt. ¶82. i. cir-
citer mille ho-
mines vtriuſq;
ſexus. ¶83 Ea
defecerat, pro-
pinqua ipſi Si-
chem. ¶84 mo
læ ſuperioris
¶85 maledictio
. i. ita accidit vt
fuerat impreca
tus illis.

X.

¶1 vſ, Succeſſit
autem ipſi Abi
melech ¶2 vſ,
filij Dodo, ho-
minis de tribu
Iſſachar
¶3 ſub. aſinarũ.
vehebãtur mu-
lis egregijs &
iuuenib'. ¶4. i.
præerãt trigin-
ta vrbibus.
¶5 Aſtaroth,
idola erãt quæ
habebãt ſpeciẽ
ouiũ. ¶6 Arã,
Syriã interpre-
tantur. ¶7 fu-
ror. i. grauiſſi-
me iratus eſt.
¶8 quo ſcilicet
deſciuerant à
cultu diuino.
Alij, quo mor-
tuus eſt Iair.
¶9 ſub. q olim
fuerat. ¶10 Heb.
fuit itaque af-
flictio Iſraeli
valde. ſiue, atq;
ita vehementer
afflict' fuit Iſ-
rael. ¶11 Heb. &
quia deſeruim'
Deũ noſtrũ, &
quia coluimus

¶12 Heb. de Ægypto. & ab Amorrhæis, & Ammonitis & à Paleſthinis, ſub. liberaui vos? Apoſiopeſis irato cõueniẽs
¶13 Heb. Et Sidonij, & Amalecitæ, & Maonitæ oppreſſerũt vos, & clamauiſtis ad me, & liberaui vos de eorũ manu vel
poteſtate. ¶14. i. quos mihi antepoſuiſtis. ¶15 liberabũt. Hoc dicit ironice. Aut ſubaudi, & videte an ipſi liberabunt
vos. Exprobratio eſt. ¶16 vſ, Fatemur nos peccaſſe, ¶17 Heb. iuxta omne bonũ in oculis tuis, ¶18 vſ, tãtũ ¶19 Heb.
die hoc. ¶10 toto corde ſcilicet. ¶11 Heb. & abbreuiata eſt aĩa ei' ꝓpter laborẽ &c. i. doluit ſuper afflictione Iſraelis
q. d. nõ potuit vltra æquo aĩo ferre miſeriã Iſraelis. id enĩ opponit' longanimitati ac patiẽtiæ: & eſt anthropopathia.

Digitized by Google

lei, remitteret propter affliĉtionẽ Iſraelis. ¶[12]Cõ uocati autem filij Ammon caſtrametati ſunt in Gilead, ſed & filij Iſrael congregati caſtrametati ſũt in Mizpa. [13]Et dixerũt primores populi de Gilead, quiſque ad proximũ ſuum, [14]Quicũque bellũ contra Ammonitas auſpicabitur, is caput erit ſuper cũctos habitatores Gilead. CAP. XI.

IEphte Gileadites heros fuit fortis,[1] filius cuiuſdam mulieris[2] meretricis,[3] ſuſcepit hunc Iephte, Gilead. Sed & vxor Gilead filios ei pepererat, qui quũ adoleuiſſent, Iephte eiecerũt, dixerũntque ad eũ, Nõ eris[4] hæres in domo patris noſtri. filius enim es ex aliena muliere. Fugiens igitur Iephte metu fratrum ſuorum, habitauit in terra Tob, collectique ſunt ad eũ homines[5] perditi qui cũ eo[6] egrediebãtur. ¶Factũq; eſt vt poſt dies[ali quot] Ammonitæ pugnarent contra Iſraelitas. Quũmque pugnarẽt Ammonitæ aduerſus Iſraelem,[7] profecti ſunt ſeniores Gilead, vt reducerẽt Iephte de terra Tob. Dixerũntq; ad Iephte, Veni, & ſis dux noſter, vt bellum geramus cõtra Ammonitas. Iephte reſpondit ſeniorib[us] Gilead, Annon vos eſtis [8]qui me odiſtis, adeòque me è domo patris mei eieciſtis? quid ergo nũc ad me venitis quum in afflictione eſtis? Dixerũt ſeniores Gilead ad Iephte, Et hanc ob cauſam iã reuerſi ſumus ad te,[9] vt eas nobiſcũ, & bellũ geras cõtra Ammonitas, ſiſque nobis caput, omnibus ſcilicet qui in Gilead habitamus. Reſpõdit Iephte ſenioribus Gilead, Si me reducitis vt bellũ gerã cõtra Ammonitas, tradideritque eos Dominus[10] coram me, egòne ero caput veſtrum? Dixerunt autem ſeniores Gilead ad Iephte,[11] Audiat Domin[us] inter nos, ſi non fecerimus iuxta ſermonẽ tuũ. Abijt itaque Iephte cum ſenioribus Gilead, præfecitque eũ populus ſibi in caput & in principẽ: [12]Loquutúſque eſt Iephte omnes ſermones ſuos [13]coram Domino in Mizpa. ¶Miſit itaque Iephte legatos ad regẽ Ammonitarum hiſce mandatis, Quid mihi eſt negotij tecũ quòd ad me veniſti, [14]& belligeras in terra mea? Rex autẽ Ammonitarũ reſpondit legatis Iephte, Quoniã Iſrael occupauit terram meã quum ex Ægypto aſcẽderet, ab Arnone ſcilicet vſq; ad Iaboc, & vſque ad Iordanẽ. nunc ergo reſtitue eas[15] in pace. Iephte ruſum miſit alios legatos ad regẽ Ammonitarũ, Dixitque illi, Sic dixit Iephte, Iſrael nõ accepit terrã Moab, nec terrã filiorũ Ammõ, ſed quũ ipſi aſcẽderẽt ex Ægypto, proficiſceretúrque Iſrael per deſertũ ad mare[16] carectoſum, venit in Cades. Tũ Iſrael legatos miſit ad regẽ Edõ, qui dicerent, Liceat mihi quæſo tranſire per regionẽ tuam: ſed noluit audire rex Edom. Miſit quoque [legatos] ad regẽ Moab: neq; is voluit. manſit itaque Iſrael in Cades. Cúmque proficiſceretur per deſertũ, circumiuit terrã Edom, & terrã Moab: & veniẽs ab exortu ſolis ad terrã Moab, caſtrametatus eſt cis Arnonẽ, nec voluit ingredi limitem Moab (ſiquidẽ Arnon limes eſt Moab.) Miſit itaque Iſrael legatos ad Sihon regẽ Amorrhæorũ, [&] regẽ Heſbõ, ſignificauitq; illi Iſrael hiſce verbis, Liceat quæſo nobis tranſire per regionẽ tuã, donec venerimus ad locũ noſtrũ. At Sihon[17] nõ fidit Iſraeli, vt daret ei trãſitum per limitẽ ſuũ: quin Sihon cõgregãs vniuerſum populũ ſuum, caſtrametatus eſt in Iahza, & pugnauit contra Iſraelẽ. Dominus ergo Deus Iſraelis tradidit Sihonem & vniuerſum populũ eius in manum Iſraelis. Iſrael itaque[18] percuſſit eos, & occupauit vniuerſam terrã Amorrhæi, qui terrã illam incoluit. Occuparũt inſuper omnẽ limitẽ Amorrhæi,

luit ſuper miſerijs eorũ. ¶Itaque filij Ammon conclamantes, in Galaad fixere tentoria: contra quos congregati filij Iſrael, in Maſpha caſtrametati ſunt. Dixerũntque principes Galaad ſinguli ad proximos ſuos, Qui primus ex nobis contra filios Ammon cœperit dimicare, erit dux populi Galaad. CAP. XI.

FVit itaque illo in tempore Iephte Galaadites vir fortiſſimus atque pugnator, filius mulieris meretricis, qui natus eſt de Galaad. Habuit autẽ Galaad vxorẽ, de qua ſuſcepit filios: qui poſtquam creuerant, eiecerũt Iephte, dicentes, Hæres in domo patris noſtri eſſe non poteris, quia de adultera matre natus es. Quos ille fugiens atque deuitans, habitauit in Terra-tob: congregatique ſunt ad eũ viri inopes, & latrocinantes, & quaſi principem ſequebãtur. ¶In illis diebus pugnabãt filij Ammon cõtra Iſrael. Quibus acriter inſtantibus perrexerunt maiores natu de Galaad, vt tollerẽt in auxilium ſui Iephte de Terra-tob: Dixerũntque ad eum, Veni, & eſto princeps noſter, & pugna contra filios Ammon. Quibus ille reſpondit, Nõnne vos eſtis qui odiſtis me, & eieciſtis de domo patris mei, & nunc veniſtis ad me neceſſitate compulſi? Dixerũntque principes Galaad ad Iephte, Ob hanc igitur cauſam nunc ad te venimus, vt proficiſcaris nobiſcum, & pugnes contra filios Ammon, ſiſque dux omnium qui habitant in Galaad. Iephte quoque dixit eis, Si verè veniſtis ad me, vt pugnem pro vobis contra filios Ammon, tradideritque eos Domin[us] in manus meas, ego ero veſter princeps? Qui reſponderũt ei, Dominus qui hæc audit, ipſe mediator ac teſtis eſt quòd noſtra promiſſa faciemus. Abijt itaque Iephte cum principib[us] Galaad, fecitq; eũ omnis populus principem ſui. Locutúſque eſt Iephte omnes ſermones ſuos corã Domino in Maſpha. ¶Et miſit nuntios ad regem filiorum Ammon, qui ex perſona ſua dicerent, Quid mihi & tibi eſt, quia veniſti contra me, vt vaſtares terrã meã? Quibus ille reſpondit, Quia tulit Iſrael terram meam, quando aſcendit de Ægypto à finibus Arnon vſque Ieboc atque Iordanẽ: nunc ergo cum pace redde mihi eam. Per quos ruſum mandauit Iephte, & imperauit eis Vt dicerẽt regi Ammon, Hæc dicit Iephte, Non tulit Iſrael Terram-moab, nec Terram filiorum Ammon: ſed quãdo de Ægypto conſcenderũt, ambulauit per ſolitudinem vſque ad Mare-rubrum, & venit in Cades. Miſitque nũtios ad regem Edom, dicens, Dimitte me vt trãſeam terrã tuã. Qui noluit acquieſcere precibus eius. Miſit quoque ad regem Moab, qui & ipſe tranſitũ præbere contempſit. manſit itaque in Cades, & circuiuit ex latere Terram-Edom, & Terram-moab: venitque ad Orientalem plagam Terræ-moab, & caſtrametatus eſt trans Arnõ: nec voluit intrare terminos Moab: Arnon quippe cõfinium eſt Terræ-moab. Miſit itaque Iſrael nuntios ad Sehon regem Amorrhæorum, qui habitabat in Heſebõ, & dixerũt ei, Dimitte vt tranſeam per terram tuam vſque ad fluuiũ. Qui & ipſe Iſrael verba deſpiciẽs, non dimiſit eũ tranſire per terminos ſuos: ſed infinita multitudine congregata egreſſus eſt cõtra eũ in Iaſa, & fortiter reſiſtebat. Tradidítque eum Dominus in manus Iſrael cum omni exercitu ſuo, & percuſſit eum, & poſſedit omnẽ Terrã Amorrhæi habitatoris regionis illius, Et vniuer-

¶12 Cõgregati ¶13 Dixitq; populus [&] principes ¶14 Hebraicè per interrogationẽ, Quis ille eſt qui incipiet præliari cõtra Ammonitas, [&] erit in principẽ omnibus habitatoribus Galaad?

XI.

¶1 Heb. potens viribus. vl, virtute bellica, ¶2.i. cõcubinæ. Meretrices dicebantur cõcubinæ: nulla autẽ obſeruatiõe ceremoniarũ recipiebantur à viris: quæ in legitima vxore adhibebantur: hoc excepto erant vxores legitimæ. Chaldæus paraph. vertit, cauponaria. ¶3 Heb. genuerátque Galaad ipſum Iephte. ſub. ex illa muliere. ¶4 Omnes filij erant hæredes, exceptis filijs ancillarum. ¶5 Heb. vacui. i. otioſi. ¶6 egreſſi ſunt. i. ſecuti ſunt eũ, & comites illi fuerunt. ¶7 miſſi ſcilicet ab alijs. ¶8. i. qui præ odio, & iniuſte expuliſtis me de domo &c. ¶9 vt pergas &c. i. vt reducamus te in patriã. ¶10. i. in poteſtatẽ meã. ¶11 q. d. De[us] qui audit oĩa, erit teſtis auri[us] huiuſce rei quã tibi pollicemur: ſumétque debitas de nobis pœnas, ſi nõ præſtiterimus. ¶12. i. Recenſuit õnia verba ſupradicta, & cõditiones prædictas. ¶13. i. p cõcione & audiẽte populo. Vbi ſunt duo aut tres cõgregati in nomĩe meo, ibi ſũ in medio eorũ. ¶14 vt oppugnares patriã meã? vl, bellũ inferres patriæ meæ? ¶15. i. ſine bello. ¶16 Suph, ¶17. i. non tantũ credidit Iſraeli vt ſineret eũ tranſire per patriam ſuam. ¶18 vl, deuicit

ſos fines eius de Arnon vſque Ieboc, & de ſolitudine vſque ad Iordanem. Dominus ergo Deus Iſrael ſubuertit Amorrhæum, pugnante contra illi populo ſuo Iſrael, & tu nunc vis poſſidere terram eius? Nonne ea quæ poſſedit Chamos Deus tuus, tibi iure debentur? quæ autẽ Dominus Deus noſter victor obtinuit, in noſtram cedẽt poſſeſſionẽ. Niſi fortè melior es Balac filio Sephor rege Moabitarum: doce te potes, quòd iurgatus ſit contra Iſrael, & pugnauerit cõtra eum, Quando habitauit in Heſebon, & viculis eius, & in Aroer, & villis illius, vel in cunctis ciuitatibus iuxta Iordanem, per trecentos annos. quare tãto tempore nihil ſuper hac repetitione tẽtaſtis? Igitur nõ ego pecco in te, ſed tu contra me malè agis, indicens mihi bella non iuſta. Iudicet Dominus arbiter huius diei inter Iſrael, & inter filios Ammon. Noluitque acquieſcere rex filiorũ Ammon verbis Iephte, quæ per nuntios mandauerat. ¶ Factus eſt ergo ſuper Iephte Spiritꝰ Domini, & circuiens Galaad & Manaſſe, Maſpha quoq; Galaad, & inde tranſiẽs ad filios Ammon, votũ vouit Domino, dicens, Si tradideris filios Ammon in manus meas Quicũq; primus fuerit egreſſus de foribus domus meæ, mihiq́ue occurrerit reuertẽti cum pace à filijs Ammon, eum holocauſtum offeram Domino. Tranſiuitque Iephte ad filios Ammon, vt pugnaret cõtra eos: quos tradidit Dominus in manus eius. Percuſſitque ab Aroer vſque dum venias in Mennith, viginti ciuitates, & vſque ad Abel, quę eſt vineis conſita, plaga magna nimis: humiliatique ſunt filij Ammon à filijs Iſrael. Reuertenti autẽ Iephte in Maſpha domũ ſuam, occurrit ei vnigenita filia ſua cum tympanis & choris. nõ enim habebat alios liberos. Qua viſa, ſcidit veſtimẽta ſua, & ait, Heu me filia mi, decepiſti me, & ipſa decepta es. aperui enim os meum ad Dominũ, & aliud facere nõ potero. Cui illa reſpondit, Pater mi, ſi aperuiſti os tuũ ad Dominum, fac mihi quodcunque pollicitus es, conceſſa tibi vltione atque victoria de hoſtibus tuis. Dixitque ad patrem, Hoc ſolũ mihi præſta quod deprecor, dimitte me vt duobus menſibus circũeam montes, & plãgam virginitatẽ meam cum ſodalibus meis. Cui ille reſpondit, Vade. & dimiſit eam duobus menſibus. Cũmque abijſſet cum ſocijs ac ſodalibus ſuis flebat virginitatẽ ſuã in montibus. Expletiſque duobus menſibus, reuerſa eſt ad patrem ſuum, & fecit ei ſicut vouerat, quæ ignorabat virũ. Exinde mos increuit in Iſrael, & conſuetudo ſeruata eſt, Vt poſt anni circulũ conueniant in vnum filiæ Iſrael, & plangant filiam Iephte Galaaditæ diebus quatuor.

ab Arnon vſque ad Iaboc, & à deſerto vſque ad Iordanem. Dominus ergo Deus Iſrael eiecit Amorrhæos ante populũ ſuum Iſrael, & tu[19] conaris poſſidere eũ? Quòd ſi daret tibi aliquid poſſidendum Chamos Deus tuus, an tu id non poſſideres?[20] poſſidebimꝰ ergo & nos quæ nobis poſſidenda tradidit Dominus Deus noſter corã nobis. An verò tu[21] plus iuris habes quàm Balac filius Zipor rex Moab?[22] num litẽ habuit is cum Iſraele? num pugnauit contra eos? Ad hæc Iſrael trecẽtis annis inhabitauit Heſbon & viculos eiꝰ, Aroer & viculos eius, omnes deniq; ciuitates quę ſunt ad ripas Arnonis, cur tum non[23] aſſeruiſtis eas? Ego itaque in te nihil peccaui, tu verò inique mecum agis pugnãdo contra me, iudicet Dominꝰ,[24] qui iudex eſt, hodie inter filios Iſrael, & inter filios Ammon. At rex Ammonitarum non audijt verba Iephte, quæ per legatos ei mandauerat. ¶[25] Factus verò eſt ſuper Iephte Spiritꝰ Domini,[26] vt tranſiret ad Gilead atque ad Manaſſe, & hinc trãſijt ad Mizpa Gilead, à Mizpe Gilead tranſiuit ad Ammonitas. Vouit autem Iephte votũ Domino, & ait, Si omnino tradideris Ammonitas in manũ meam,[27] Quodcũque egreſſum fuerit mihi obuiam è foribus domus meæ, quum ab Ammonitis[28] ſaluꝰ rediero,[29] Domini erit,[30] ſacrificabóque illud holocauſtum. Trãſiuit itaque Iephte ad filios Ammon, vt bellum contra eos inſtitueret, tradiditque Dominus eos in manũ eiꝰ. Et percuſſit eos cæde admodũ magna, ab Aroer vſquedũ venias in Minnith viginti ciuitates, & vſq;[31] Abel Keramim, ſubactiq; ſunt Ammonitæ corã filijs Iſrael. ¶ Veniens autẽ Iephte in Mizpa ad domũ ſuam, en filia eiꝰ egreditur ei obuiam cum tympanis & choris,[32] quam vnicam & dilectam habebat,[33] nec enim habuit alios liberos. Quũ hanc vidiſſet, ſcidit veſtimẽta ſua, & dixit, Heu mi filia,[34] omnino proſternis me & perturbas me:[35] etenim aperui os meũ ad Dominum, neque recantare poſſum. Quæ reſpondit illi, Mi pater, ſi tu aperuiſti os tuũ ad Dominum, fac[36] mihi iuxta id quod egreſſum eſt de ore tuo,[37] quandoquidem Dominus vltus eſt te de hoſtibus tuis, nempe de Ammonitis. Dixitque ad patrem ſuũ,[38] Fiat mihi hæc res,[39] ſed abſtine à me duobus mẽſibus vt eam,[40] deſcendámque ad mõtes, deplorémque[41] virginitatem meam, ego ſcilicet cũ ſodalibus meis. Qui ait, Vade. dimiſitque eã duobus menſibus. Abijt igitur illa cũ ſodalibus ſuis, & deplorauit virginitatem ſuam in montibus. Exactis duobus menſibus, reuerſa eſt ad patrem ſuum, qui[42] fecit ei iuxta votum ſuum quod vouerat.[43] et ipſa virum non cognouit: & facta eſt conſuetudo in Iſraele, Vt[44] annua vice venirent filiæ Iſrael vt[45] differerent cum filia Iephte Gileaditæ, quatuor ſcilicet diebus in anno.

¶19 poſſidebis eum? i. illos: nẽpe patriam Amorrhæorum. q.d. quum Dominꝰ expulerit Amorrhæos ſub aduentũ Iſraelitarum, tũne debes tibi vẽdicare eã patriam? non certe. ¶20 Heb. ſic poſſidebimꝰ omnem quẽ expulit &c. q.d. ſic patriam omnium quos expulerit Deꝰ noſter ꝓpter nos, dicemus noſtrã eſſe iure hæreditario. ¶21 Heb. bonus bonus es plus quàm &c. i. Nũquid melior es, ſiue præſtãtior ꝗ &c. ¶22 nũquid rixãdo rixatus eſt cũ Iſraele? nunquid præliatus eſt cõtra eos? ſub. Iſraelitas. q.d. nunquid prima iſta eſt ab eo controuerſia? ¶23 eripuiſtis. vl, tentaſtis eripere ¶24 i. ad quẽ ꝑtinet omniũ rerũ iudiciũ & arbitriũ. ¶25 i. Cœpit agi, ſiue duci Spiritu Do. ¶26 & tranſiuit. q.d. Actus Spiritu Dei pertrãſiuit. Chaldæus paraph. vertit, ſpiritus fortitudinis. i. effecit Dominꝰ vt ille forti animo inuaderet ipſos Ammonitas. ¶27 vl, Quicunque egreſſus fuerit ¶28 Heb. in pace. i. incolumis, victis Ammonitis. ¶29 i. conſecrabitur Domino. vl, dicabitur cultui diuino. perpetuo ſeruiet Domino. ¶30 aut certe ſacrificabo. Votum iſtud eſt conditionale, ſub disiunctione. nã homines non ſacrificabãtur Domino, nec id Deus vult. nec eſt anathema: nam hoc fiebat imperante Domino. ¶31 i. planitiem vinearum. ¶32 Heb. & tantũ erat ea, ſolitaria. Hæc duo dicũtur ad maiorẽ expreſſionẽ. q.d. quam vnicã habebat. ¶33 Heb. non erat illi ex ſe filius aut filia. i. aliꝰ filꝰ, aut alia filia. ¶34 Heb. deprimẽdo depreſſiſti me, & tu es de deturbãtibꝰ me. Acſi dicat, erã nuper elatꝰ ea victoria quam reportaueram de Ammonitis ſuperatis: tu verò depreſſiſti me, imò verò prorſus perdidiſti, ac exterminaſti: actũ enim eſt de poſteritate mea. ¶35 vl, quũ ego aperuerim os meũ Domino, neq; potero retrectare. i. mutare ſententiam. Aperire os ſuum Domino, pro vouere. ¶36 vl, de me vt exiuit &c. i. vt vouiſti. ¶37 quando. vl, poſteaquam ¶38 i. Cõcedatur hoc mihi quod à te peto. ¶39 dimitte me. vl, ſine me ¶40 i. pergámque in mõtes. Alij aiunt domum Iephte fuiſſe in arduo monte: aut interceſſiſſe vallem inter domum eius & montem. ¶41 quam ſcilicet perpetuò ſum ſeruatura. Nam vt nõnulli volunt, fuit recluſa. ¶42 i. dicauit eam cultui diuino. ¶43 vl, Itaq; ipſa virũ non &c. i. perpetuam ſeruauit virginitatem, innuptáque manſit. ¶44 Heb. de diebus in dies. i. de anno in annum: hoc eſt, quotannis. ¶45 loquerentur. ſiue, colloquerentur. Alij, conſolarentur filiam &c. quòd ſcilicet eſſet coacta, propter votum patris, ſeruare perpetuam virginitatem. Quatuor enim diebus in anno patebat ad eam acceſſus. Alij vertunt, ad lamentandum filiam &c. ſiue, vt plangerent filiam &c.

Digitized by Google

CAP. XII.

C[1]Onuocati viri Ephraim, tranſierunt verſus Aquilonē, & dixerūt ad Iephte, Quare profectus es in prælium cōtra Ammonitas, nos verò non appellaſti, vt proficiſceremus tecum? incendemus domum tuā tecum igne. Quibus reſpondit Iephte, [2]Grauis diſceptatio fuit mihi & populo meo cum Ammonitis: & quum vocarem vos, non [3]aſſeruiſtis me de manu eorum. Videns verò quòd tu [4]ſeruator non eſſes, [5]poſui animā meam in manum meam, & tranſiui contra filios Ammon, tradiditque eos Dominus in manum meā. cur ergo hodie contra me aſcendiſtis, vt bellum mihi inferatis? Congregans ergo Iephte vniuerſos viros Gilead, pugnauit contra Ephraim, percuſſerūtq; viri Gilead Ephraim, q[6] dixiſſent, Vos [7]fugitiui eſtis Ephraim, [8]vos inquā Gileaditæ inter Ephraim & inter Manaſſe. Ceperūntque Gileaditæ vada Iordanis [9]ante Ephraim: & fiebat, [10]quum dicerent hi qui ex Ephraim [11]effugiſſent, [12]Traiiciam: [13]dixerunt ei viri Gilead, Eſne Ephratæus? Dicebâtque is, Nō. Tunc dicebāt ad eū, Profer quæſo [14]Schiboleth: tūc dixit, [15]Siboleth. [16]nō enim rectè enūtiare poterat. tum apprehēſo eo, trucidabāt eum apud vada Iordanis: ceciderūntque ex Ephraim eodē tempore quadragintaduo millia. ¶ Iudicauit autē Iephte Iſrael ſex annis, mortuúſque eſt Iephte Gileadites, & ſepult[us] [17]in ciuitatibus Gilead. ¶ Poſt hūc iudicauit [18]Ibzan de Beth-lehem Iſraelē. Habuitq; triginta filios, & triginta filias, quas elocauit foras, & ab exteris triginta filias filijs ſuis acceſiuit: iudicauítq; Iſraelē ſeptem annis. Et mortuus Ibzan, ſepultus eſt in Beth-lehē. ¶ Poſt eū iudicauit Iſraelē Elō Zebulonites, iudicauítque Iſraelē ſeptē annis. Et mortu[us] eſt Elō Zebulonites, atq; ſepult[us] in Aialon in terra Zebulon. ¶ Poſt hūc iudicauit Iſraelem Abdō filius Hillel Pirhathonites. Hic habuit quadraginta filios, & triginta nepotes, [19]vecti ſuper ſeptuaginta [20]pullos. Iudicauitque Iſraelem octo annis. Mortuus eſt autē Abdon filius Hillel Pirhathonites, & ſepultus eſt in Pirhathō in terra Ephraim in monte Amalec.

CAP. XIII.

FIlij Iſrael rurſus [1]deſignarunt malū in oculis Domini, tradidítque eos Dominus in man[us] Paleſthinorū quadraginta annis. ¶ Erat autē vir quidam de Zarhah, de familia Dan, nomen eius erat Manoah: cuius vxor ſterilis fuit, [2]nec peperit. Huic mulieri apparuit angelus Domini, dixitque ad eā, Ecce tu ſterilis es, nec [3]paris, concipies verò & paries filium. [4]Caue ergo ne vinum bibas aut ſiceram, & nihil quod immundum eſt comedas: Quoniā tu [5]imprægnata paries filium, [6]cuius capiti nouacula nulla admoueatur: nam puer ille, [7]nazir Dei erit [8]ex ipſo vtero. [9]is īcipiet ſeruare Iſraelē de manu Paleſthinorū. Veniēs autē mulier illa narrauit [hæc] marito ſuo eiuſmodi verbis, [10]Vir Dei venit ad me, cui[us] aſpect[us] erat quemadmodum aſpectus angeli Dei admodum

CAP. XII.

ECce autem in Ephráim orta eſt ſeditio. nam tranſeuntes contra Aquilonē, dixerūt ad Iephte, Quare vadēs ad pugnam cōtra filios Ammon, vocare nos noluiſti, vt pergeremus tecum? igitur incendemus domū tuam. Quibus ille reſpōdit, Diſceptatio erat mihi & populo meo cōtra filios Ammon vehemēs: vocauiq; vos vt præberetis mihi auxilium, & facere noluiſtis. Quod cernens, poſui animam meam in manibus meis, trāſiuiq; ad filios Ammon, & tradidit eos Dominus in manus meas. quid cōmerui, vt aduerſum me conſurgatis in prælium? Vocatis itaq; ad ſe cūctis viris de Galaad, pugnabat contra Ephráim: percuſſerūntque viri Galaad Ephráim, quia dixerat, Fugitiuus eſt Galaad de Ephráim, & habitat in medio Ephráim & Manaſſe. Occupauerūntque Galaaditæ vada Iordanis, per quæ Ephráim reuerſurus erat. Cúmque veniſſet ad ea de Ephráim numero, fugiēs, atque dixiſſet, Obſecro vt me tranſire permittas: dicebant ei Galaaditæ, Nunquid Ephratæus es? Quo dicente, Non ſum: interrogabāt eum, Dic ergo Schibbóleth, quod interpretatur ſpica. Qui reſpondebat, Sibbóleth: eadē litera ſpicam exprimere non valens. Statimque apprehēſum iugulabant in ipſo Iordanis trāſitu. & ceciderunt in illo tēpore de Ephráim quadraginta duo millia. ¶ Iudicauit itaque Iephte Galaadites Iſrael ſex annis: & mortuus eſt, ac ſepultus in ciuitate ſua Galaad. ¶ Poſt hunc iudicauit Iſrael Abeſan de Beth-lèhē. Qui habuit triginta filios, & totidem filias: quas emittēs foras, maritis dedit, & eiuſdem numeri filijs ſuis accepit vxores, introducens in domū ſuā. qui ſeptem annis iudicauit Iſrael. Mortuúſque eſt, ac ſepultus in Beth-lèhem. ¶ Cui ſucceſſit Ahialon Zabulonites: & iudicauit Iſrael decē annis. Mortuúſque eſt ac ſepultus in Zabûlon. ¶ Poſt hunc iudicauit Iſrael Abdon, filius Elel Pharathonites: qui habuit quadraginta filios, & triginta ex eis nepotes, aſcendentes ſuper ſeptuaginta pullos aſinarū, & iudicauit Iſrael octo annis. Mortuúſq; eſt ac ſepultus in Pharathon terræ Ephráim, in monte Amalec.

CAP. XIII.

RVrſúmque filij Iſrael fecerunt malū in conſpectu Domini: qui tradidit eos in man[us] Philiſthinorū quadraginta annis. ¶ Erat autē quidam vir de Saraa, & de ſtirpe Dan, nomine Manue, habēs vxorem ſterilem. Cui apparuit angelus Domini, & dixit ad eam, Sterilis es & abſque liberis: ſed concipies & paries filiū. Caue ergo ne bibas vinum ac ſiceram, nec immūdum quicquā comedas: Quia concipies, & paries filium, cuius non tāget caput nouacula: erit enim nazaræus Dei ab infātia ſua, & ex matris vtero, & ipſe incipiet liberare Iſrael de manu Philiſthinorum. Quæ cum veniſſet ad maritum ſuum, dixit ei, Vir Dei venit ad me, habēs vultum angelicum, terri-

XII.

¶1 vl, Cōgregati porrò ¶2 Heb. Vir rixæ fui ego & populus meus, & filij Ammō valde. i. Magna cōtrouerſia orta eſt inter me & populares meos, & Ammonitas. ¶3 ſeruaſtis ¶4 vl, nolles ferre [mihi] auxiliū, ¶5 Hebraiſmus, pro, expoſui vitam meā periculo. ¶6 ſub. antea. vl, dicere ſoliti eſſent antea. ¶7 abiecti. q.d. abiectiſſimi eſtis, hoc eſt peſſimi ex filijs Ephraim, qui habitatis Galaad. ¶8 vos eſtis Galaaditę. q.d. nihil aliud eſtis quàm Galaaditę. Gallicè, Vous eſtes Galaadites, pour tout potage. hoīes obſcuri & ignobiles, ac nullius nominis, habitātes inter duas tribus clariſſimas & nobiliſſimas, ac maximi nominis. ¶9 ipſi Ephraim. ne ſcilicet recipere ſe poſſent in patriā ſuā. ¶10 i. quū diceret aliquis ex his qui euaſerant. ¶11 ſub. ex eo prælio. ¶12 vl, Liceat nobis tranſire: ¶13 dicebant ¶14 Hæc vox Hebręa cū ש ſin, & puncto dextero ſcribitur apud Hebræos, quod ſonat vt noſtrū S in principio dictionis. ſignificat autē dicta vox, decurſum aquarū cū impetu. nā ex re præſente tētabāt eos. ש verò cū pūcto ſiniſtro, pfertur vt S noſtrū inter duas vocales in medio dictionis, vt muſa. ¶15 Hæc vox Hebræa per ס ſamech ſcribitur, quod quidē ſamech proferebatur vt ש cū puncto ſiniſtro, hoc eſt vt S noſtrum inter duas vocales in medio dictionis, quaſi pronuntiares Ziboleth: quum fuiſſet pronuntiandū Siboleth, vt ſolemus noſtrū ſ in principio dictionū. ¶16 Heb. & nō rectificabat loqui ſic. i. nō exactè pronūtiabat. ¶17 i. in vna ciuitatum. ¶18 Hic dicitur fuiſſe Booz. ¶19 vl, equitantes ¶20 Vox Hebræa AOIARIM ſignificat equos ſiue aſinos iuuenes. XIII. ¶1 i. perpetrarunt rem ingratam Domino omnia intuenti ¶2 nec pepererat. ſub. hactenus. ¶3 peperiſti. Hoc fecit Dominus in gratiam eorū qui non inciderant in idololatriam: quos tamen omnino nō liberauit. ¶4 Heb. Et nūc caue nunc ne &c. pro, Nunc igitur caue poſthac ne &c. Cū res ita habeat, caue poſthac &c. ¶5 prægnans eris [vl, cōcipies] & paries &c. ¶6 Heb. & nouacula nō aſcendet ſuper caput eius. i. nouacula nō radentur capilli capitis eius. Alij legunt, nō faciet aſcendere nouaculā. ſub. tonſor. ¶7 vl nazaræus ¶8 i. ab ortu, ſiue natiuitate. ¶9 q.d. primus omnium liberabit Iſraelem. Hic videtur oſtendere, hanc liberationem nō abſolutam iri ab eo. ¶10 i. Diuinus quidam propheta.

Digitized by Google

[illegible] quem cum interrogaſſem quis eſſet,
& vnde veniſſet, & quo nomine vocaretur, no-
luit mihi dicere: Sed hoc reſpondit, Ecce conci-
pies & paries filium: caue ne vinum bibas nec ſi-
ceram, & ne aliquo veſcaris immundo: erit enim
puer nazaræus Dei ab infantia ſua, & ex vtero
matris ſuæ, vſque ad diem mortis ſuæ. ¶Orauit
itaq; Manue Dominũ, & ait, Obſecro Domine, vt
vir Dei quẽ miſiſti, veniat iterũ, & doceat nos qd
debeamus facere de puero qui naſciturus eſt. Ex-
audiuitque Dominus deprecantẽ Manue, & appa-
ruit rurſum angelus Dei vxori eius ſedẽti in a-
gro. Manue autẽ maritus eius nõ erat cũ ea. Quæ
cum vidiſſet angelũ, feſtinauit, & cucurrit ad virũ
[illegible] nuntiauitque ei, dicẽs, Ecce apparuit mihi
[illegible] antè viderã. Qui ſurrexit, & ſecutus eſt
[illegible] ſuam: veniẽſque ad virum, dixit ei,
[illegible] qui locutus es mulieri? Et ille reſpondit,
[illegible] Cui Manue, Quãdo, inquit, ſermo tuus
[illegible] expletus, quid vis vt faciat puer? aut à quo
[illegible] debebit? Dixitque angelus Domini
[illegible] Ab omnibus quæ locutus ſum vxo-
[illegible] abſtineat ſe: & quicquid ex vinea naſci-
[illegible] comedat: vinum & ſiceram non bibat,
[illegible] immũdo: & quod ei præcepi, im-
[illegible] cuſtodiat. Dixit itaque Manue ad
[illegible] Domini, Obſecro te vt acquieſcas pre-
[illegible] & faciamus tibi hœdum de capris.
[illegible] angelus, Si me cogis, non come-
[illegible] tuos: ſi autẽ vis holocauſtum facere,
[illegible] Domino. Et neſciebat Manue quòd
[illegible] Domini eſſet. Dixitque ad eum, Quod
[illegible] vt ſi ſermo tuus fuerit expletus,
[illegible] Cui ille reſpondit, Cur quæris
[illegible] quod eſt mirabile? Tulit itaque
[illegible] de capris, & libamenta, & po-
[illegible] petram offerẽs Domino qui facit mi-
[illegible] autẽ & vxor eius intuebantur. Cũm-
[illegible] flamma altaris in cælum, ange-
[illegible] pariter in flamma aſcendit. quod
[illegible] Manue & vxor eius, proni cecide-
[illegible] terram. Et vltrà eis non apparuit ange-
[illegible] ſtatimque intellexit Manue ange-
[illegible] eſſe. Et dixit ad vxorem ſuam, Mor-
[illegible] quia vidimus Dominum. Cui re-
[illegible] mulier, Si Dominus nos vellet occidere,
[illegible] noſtris holocauſtum & libamenta
[illegible] nec oſtẽdiſſet nobis hæc omnia,
[illegible] ea quæ ſunt ventura, dixiſſet. ¶Peperit i-
[illegible] & vocauit nomen eius Samſon. Cre-
[illegible] puer, & benedixit ei Dominus. Cœpitque
[illegible] Domini eſſe cũ eo in caſtris Dan inter
[illegible] Eſthaol. CAP. XIIII.
[illegible] ergo Samſon in Thamnátha. vi-
[illegible] ibi mulierem de filiabus Philiſthi-
[illegible] & nuntiauit patri ſuo, & matri ſuæ,
[illegible] mulierem in Thamnátha de filiabus
[illegible] quam quæſo vt mihi accipiatis
[illegible] Cui dixerunt pater & mater ſua, Nun-
[illegible] eſt mulier in filiabus fratrum tuorum,
[illegible] populo tuo, quia vis accipere vxorem
[illegible] qui incircuncisi ſunt? Dixitque
[illegible] ad patrem ſuum, Hic mihi accipe: quia
[illegible] oculis meis. Parentes autem eius neſcie-
[illegible] res à Domino fieret, & quæreret occa-
[illegible]

¹¹veneradus:' nec interrogaui eũ vndenam eſſet,
nec ipſe nomen ſuũ indicauit mihi. Is dixit mi-
hi, Ecce tu concipies & paries filiũ: ¹²ne ergo bi-
bas' vinum aut ſicerã, & nihil immũdi comedas,
quoniã puer iſte¹³ex vtero naſir' erit Dẽi, vſq; ad
diẽ mortis ſuę. ¶Precatus eſt itaq; Manoah Do-
minũ, & dixit, Mi Domine, vir Dei quẽ miſiſti,
rurſum quæſo veniat ad nos, doceátq; nos quid
faciamus puero ¹⁴nato.' Exaudiuit autẽ Domin⁹
vocẽ Manoah: venit enim angelus Dei denuo ad
mulierem illã¹⁵dum eſſet' in agro: Manoah ma-
rito eius abſente. Feſtinãs ergo mulier cucurrit,
& nuntiauit marito ſuo, dicens ad eũ, En vir ille
qui hodie ad me venerat, apparuit mihi. Et ſur-
gens Manoah, ſequutus eſt vxorẽ ſuã, veniẽnſque
ad virum illum, ait illi, Es tu vir ille qui loquu-
tus es ad hanc mulierem? Is ait, Ego ſum. Dixit
Manoah, Fiat igitur quod dixiſti, [ſed] quod erit
¹⁶præſcriptũ' pueri & opus eius? Reſpõdit ange-
lus Domini ipſi Manoah, Cauebit vxor ab omni
bus de quibus loquutus ſum ei. Quidquid de vi-
te vinifera exit, ipſa non edet: vinum & ſiceram
non bibet, nihil immundi comedet: [in ſumma,]
quidquid pręcepi ei, obſeruabit. Manoah dixit
ad angelum Domini, Sine quæſo, vt te detinea-
mus, interim¹⁷parabimus' corã te hœdum ex ca-
pris. Angelus autẽ Domini reſpondit Manoah,
[Etiam] ſi detineas me, non [tamen] comedam de
¹⁸pane tuo:' quòd ſi holocauſtũ facere volueris,
¹⁹Domino ſacrifica illud.²⁰Neſciebat autem Ma-
noah ipſum eſſe angelum Domini.' Dixit ergo
Manoah rurſum ad angelũ Domini, ²¹Quod eſt
nomen tuum? ²²vt honorare te poſſimus quum
euenerit quod dixiſti.' Reſpondit angelus Domi-
ni, ²³Quur hoc quæris de nomine meo,' quũ ipſũ
ſit ²⁴reconditũ?' Tulit itaq; Manoah hœdũ ex ca
pris, &²⁵ſacrificium cibariũ,' & ſacrificauit ſuper
petrã Domino, &²⁶mirifice egit,' videntibus Ma-
noah & vxore eius. Factũ eſt enim quũ flamma
aſcenderet ex ara cælum verſus, vt angelus Do-
mini in flamma aræ aſcenderet, videntibus [id]
Manoah & vxore eius, qui & in faciẽ ſuam cor-
ruerunt ſuper terrã. Angelus autẽ Domini de-
nuo non apparuit Manoah & vxori eius: tunc
cognouit Manoah quòd angelus Dei fuiſſet. Et
dixit Manoah ad vxorẽ ſuam, ²⁷Certiſſime mo-
riemur:' nam Deum vidimus. Cui vxor ſua re-
ſpondit, Si voluiſſet Dominus nos occidere, non
accepiſſet de manu noſtra holocauſtum & ²⁵ciba
rium ſacrificium, ²⁸neque oſtẽdiſſet nobis iſta o-
mnia,' neque²⁹ſecundũ tempus' nuntiaſſet nobis
hoc. ¶Peperit itaque mulier illa filium, &³⁰voca
uit' nomen eius Samſon. Creuítque puer, & be-
nedixit eum Dominus. Et cœpit³¹Spiritus Domi-
ni ³²per vices eum agitare in caſtris Dan,' inter
Zarea & Eſthaol. CAP. XIIII.

SAmſon deſcendit in Thimnath, vidẽnſque in
Thimnath mulierẽ de filiab⁹ Paleſthinorum,
Aſcendit & indicauit patri ſuo atque matri ſuæ
hiſce verbis, Vidi in Thimnath¹de filiabus Pale-
ſthinorũ, ²quam[precor] mihi adiungatis vxorẽ.'
Ad quẽ ait pater ſuus & mater ſua, An nulla eſt
inter filias fratrum tuorũ, & in vniuerſo popu-
lo meo mulier, ³vt tu vadas' accipere vxorem de
Paleſthinis incircũciſis iſtis? Reſpondit Samſon
patri ſuo, Adiunge mihi illam, quoniam placet
[illegible] Pater autẽ eius & mater eius nõ ſciebãt quòd hoc eſſet à Domino, & quòd occaſionẽ ipſe quæ-

¶11 Heb. terribilis:
¶12 nunc ergo ne bibas
¶13 vt, à natiuitate nazaræus
¶14 vt, naſcituro.
¶15 ea autem ſedebat &c. i. ruſticabatur.
¶16 Heb. ius. i. quænã erit ratio educationis pueri? & quod opus eius? i. qd de eo faciem⁹? ſiue, quomodo tractabimus eum?
¶17 vt, faciemus. i. hœdum coctum offeremus tibi de quo comedes.
¶18 .i. cibis tuis
¶19 ſub. non mihi, nec idolis.
¶20 Hæc iunguntur cũ præcedente, Sine vt te detineamus, interim parabimus coram te hœdum.
¶21 Truncata locutio Hebraice, pro, Quis eſt & quod eſt nomen tibi?
¶22 Heb. quoniã veniet verbum, & honorabimus te.
¶23 vt, Quamobrem quæris nomẽ meum?
¶24 vt, occultum. i. quũ non ſit familiare ac notum hominibus, ſiue, inter homines.
¶25 oblationẽ. vt, munus,
¶26 Heb. mirificauit facere. ſub. angelus .i. fecit miraculũ, nã de petra eduxit ignem.
¶27 Heb. Moriẽdo moriemur: q.d. Actũ eſt de nobis, breui morituri ſum⁹. Erat hæc vulgi opinio.

[illegible] non eduxiſſet nobis videntibus ignẽ ex petra. ¶19 tempore iſto. i. nõ prædixiſſet nobis talia. ¶20 ſub. ma-
[illegible] Verbum femininum apud Hebræos. ¶31 .i. ſpiritus fortitudinis. hoc eſt, donauit eum Dominus robore. cœpit
[illegible] ſpiritu diuino. ¶32 eum agitare in Mahone Dan. Hic locus dictus eſt Caſtra Dan, quòd Danitæ quum in vr-
[illegible] educerent exercitum, in eo caſtra poſuerunt. XIIII. ¶1 ſub. quam depereo. ¶2 Heb. nunc er-
go cape eam mihi in vxorem. ¶3 vt, quòd tu eas

Digitized by Google

¶4.i.inuadẽdi Paleſthinos.
¶5 Videtur ſeceſſiſſe aliquõ Sãſon, aut certe præcedebat parentes.
¶6 irruit in eũ. Chaldæus paraph. vocat ſpiritũ fortitudinis.q.d.roboratus eſt à Deo. factus eſt ſolito audacior & robuſtior.
¶7.i.quum careret omnibus armis.
¶8 vſ, narrauit
¶9 de muliere. ſub. apud parentes eius.
¶10 & placuit Samſoni.q.d. acquieuit precibus eius. Hebræi aiũt Samſonẽ cõuertiſſe ad fidẽ Iſraelis eam mulierẽ.
¶11 cadauere
¶12 mel cũ cera
¶13 Deſcendit itaque. Præceſſerat pater vt nuntiaret nurui vt ſe præpararet.
¶14 qui ſcilicet ducebant vxores.
¶15 nẽpe ciues ei⁹ vrbis.
¶16 nunc
¶17 ſub. ſolutionem eius.
¶18 vſ, deuorante
¶19 ſub. hebdomadis.i. quarto ab ænigmate, & quarto conuiuij: nã ſabbathũ incidebat in diem quartũ cõuiuij.
¶20 Blãdire viro tuo. vſ, Blãdis verbis perſuade viro tuo, q.d. Allice virũ tuũ vt indicet tibi ænigma, quod tu poſtea renũties nobis.

…eret [4]ñ Paleſthinis.' nam eo tempore Paleſthini imperitabant Iſraelitis. ¶Deſcẽdit itaq; Samſon cum patre ſuo & matre ſua in Thimnath: quũmque veniſſent ad vinea Thimnath, en catulus leonis adultior rugiebat [5]occurrens ei.' Et Spiritus Domini[6]proſpere egit in eo,' ita vt diſcerperet eum, vti ſolet diſcerpi hœdus,' [7]nec quidquã habebat in manu ſua.' Et non [8]indicauit' neque patri ſuo, neque matri ſuæ quod fecerat. Deſcendens autẽ loquutus eſt [9]cũ muliere:' [10]placuit enim Samſoni.' Reuerſus autẽ poſt aliquot dies, vt illam acciperet, declinauit vt videret cadauer leonis, & ecce examen apum erat in [11]corpore leonis & [12]mel.' Quod accipiẽs in manus ſuas abijt, edens inter eundum: & perueniens ad patrem ſuum & matrem ſuam dedit eis vt & ipſi cõederent: nec indicauit eis quòd accepiſſet mel ex corpore leonis. ¶[13]Et deſcendit' pater eius ad mulierem, & Samſon parauit ibi conuiuium: ſic enim [14]iuuenes facere ſolebant.' Factũmque eſt quum [15]illi' vidiſſent eum, acceperũt triginta ſodales qui eſſent cum eo. Et dixit ad eos Samſon, Proponi vobis [16]quæſo' ænigma, ſi plane ipſum mihi ſeptem diebus conuiuij aperueritis, & [17]inueneritis,' dabo vobis triginta ſindones, & triginta veſtes mutatorias. Si verò explicare mihi non poteritis, dabitis vos mihi triginta ſindones, & triginta veſtes mutatorias. qui reſponderunt ei, Propone nobis ænigma tuum, vt audiamus ipſum. Et ait ad eos, De [18]comedente' exiuit cibus, & de forti egreſſa eſt dulcedo. nec potuerunt explicare ænigma illud tribus diebus. [19]Septimo ergo die' dixerunt ad vxorem Samſonis, [20]Induc maritũ tuũ,' vt nobis ænigma iſtud aperiat, ne igne te & domum patris tui incẽdamus: an verò nos huc vocaſtis [21]vt ad inopiã nos redigeretis?' Et fleuit vxor Samſonis [22]apud eũ,' & dixit, Dũtaxat odis me, nec diligis me: quandoquidem ænigma propoſitũ populo meo, mihi non explicas. Qui ait, Ecce patri meo & matri meæ non indicaui, & tibi indicarem? Fleuit itaque apud eum [23]ſeptem diebus, [24]quibus conuiuium durabat:' ſeptimo verò die indicauit ei, quandoquidem [25]vrſit eum:' ipſa verò enarrauit ænigma populo ſuo. Septimo ergo [26]die' antequã ſol occideret, ciues vrbis dixerunt ad illum, Quid dulcius melle? quid leone [27]fortius?' Qui ait ad eos, [28]Niſi vitula mea araſſetis, non inueniſſetis ænigma meum.' Et Spiritus Domini [29]proſpere egit in eo, vt deſcenderet' in Aſcalon [30]& cæderet' ex eis viros triginta, [31]exuuiáſque' eorum tollẽs, mutatorias veſtes his qui ænigma explicuerant dedit. & incaluit [32]naſus eius,' aſcenditque in domum patris ſui. Vxor verò Samſonis [33]data eſt alij ex æqualibus ſuis, quem ſodalem ſibi habuerat.

CAP. XV.

Contigit poſt dies aliquot in diebus triticeæ meſſis, vt Samſon inuiſeret vxorem ſuã [1]cum hœdo' caprarum, diceretque, Ingrediar ad vxorẽ meã in [2]cubiculũ.' at pater vxoris nõ permiſit ei vt ingrederetur. Dixit autẽ pater vxoris, [3]Omnino mihi perſuaſerã, te illã certo odiſſe:' dedi ergo eã ſodali tuo: ſoror verò ei⁹ minor natu annõ pulchrior iſta eſt? habeas ergo eã loco illius.

…ſionẽ contra Philiſthijm. eo enim tempore Philiſthijm dominabantur Iſraeli. ¶Deſcendit itaque Samſon cum patre ſuo & matre in Thamnatha: cúmque veniſſent ad vineas oppidi, apparuit catulus leonis ſæuus, & rugiens, & occurrit ei. Irruit autem Spiritus Domini in Samſon, & dilacerauit leonem, quaſi hœdũ in fruſta decerperet, nihil omnino habens in manu: & hoc patri & matri noluit indicare. Deſcenditque, & locutus eſt mulieri quæ placuerat oculis eius. Et poſt aliquot dies reuertens vt acciperet eam, declinauit vt videret cadauer leonis, & ecce examẽ apum in ore leonis erat ac fauus mellis. Quem cum ſumpſiſſet in manibus, comedebat in via: veniénſque ad patrem ſuum & matrem, dedit eis partem, qui & ipſi comederunt: nec tamen eis voluit indicare quòd mel de corpore leonis aſſumpſerat. ¶Deſcendit itaque pater eius ad mulierem, & fecit filio ſuo Samſon conuiuium. [Sic] enim iuuenes facere cõſueuerant. Cum ergo ciues loci illius vidiſſent eum, dederunt ei ſodales triginta qui eſſent cũ eo. Quibus locutus eſt Samſon, Proponam vobis problema: quod ſi ſolueritis mihi intra ſeptem dies conuiuij, dabo vobis triginta ſindones, & totidem tunicas. Si autem non potueritis ſoluere, vos dabitis mihi triginta ſindones, & eiuſdem numeri tunicas. Qui reſponderunt ei, Propone problema, vt audiamus. Dixitque eis, De comedẽte exiuit cibus, & de forti egreſſa eſt dulcedo. nec potuerũt per tres dies propoſitionem ſoluere. Cúmque adeſſet dies ſeptimus, dixerunt ad vxorem Samſon, Blandire viro tuo, & ſuade ei vt indicet tibi quid ſignificet problema. quod ſi facere nolueris, incẽdemus te, & domũ patris tui. an idcirco vocaſtis nos ad nuptias vt ſpoliaretis? Quæ fundebat apud Samſon lachrymas, & querebatur dicens, Odiſti me, & non diligis: idcirco problema quod propoſuiſti filijs populi mei, non vis mihi exponere. At ille reſpondit, Patri meo, & matri nolui dicere: & tibi indicare potero? Septem igitur diebus conuiuij flebat ante eum: tandémq; die ſeptimo, cum ei eſſet moleſta, expoſuit. quæ ſtatim indicauit ciuibus ſuis. Et illi dixerunt ei die ſeptimo ante ſolis occubitũ, Quid dulci⁹ melle, & quid fortius leone? Qui ait ad eos, Si non araſſetis in vitula mea, non inueniſſetis propoſitionem meã. ¶Irruit itaque in eum Spiritus Domini, deſcenditque Aſcalonem, & percuſſit ibi triginta viros: quorum ablatas veſtes dedit ijs qui problema ſoluerant. iratúſque nimis aſcendit in domum patris ſui. Vxor autem eius accepit maritum vnum de amicis eius & pronubis.

CAP. X[V.]

Poſt aliquantulum autem temporis, cum dies triticeæ meſſis inſtarent, venit Samſon inuiſere volens vxorem ſuam, & attulit ei hœdum de capris. Cúmque cubiculum eius ſolito vellet intrare, prohibuit illum pater illius, Dicens, Putaui quòd odiſſes eam, & ideo tradidi illam amico tuo: ſed habet ſororem, quæ iunior & pulchrior illa eſt, ſit tibi pro ea vxor. Cui Samſon reſ[pondit]…

¶21 Ita Chaldæus paraph. Hebraice legitur, vt poſſideretis nos? i. ſubſtantiam noſtram? hoc eſt, vt ſpoliaretis n[os]…
¶22 ſuper ſvſ, iuxta] eum,
¶23.i.vſq; ad ſeptimũ diẽ. nam incœperat quarto flere.
¶24 Heb. quos [in] tempore [er]at conuiuiũ.i.celebrabatur ab eis conuiuiũ nuptiale.
¶25 vſ, premebat eum. aut, moleſta erat ei:
¶26 cõuiuij ſc[ilicet]…
¶27 in genere nẽpe animantiũ.
¶28.i. Niſi vxoris meæ opera fuiſſetis vſi, nõ potuiſſetis inuenire ſolutionẽ p[roble]matis mei.
¶29 Heb. irruit in eũ, [vſ, inuaſit eum,] & venit &c. i. cum factus eſt fortior ſolito & audacior.
¶30 [in]terfecit
¶31.i.veſtes.
¶32 ira eius.i. vehementer iratus eſt quòd vxor ſua reuelaſſet ſolutionẽ ænigmatis.
¶33 [nup]ſit ſodali eius quẽ aſſociauerat ſibi.i.quem ſibi adiunxerat ſocium ac comitem. hoc eſt viro qui antea charis[ſimus] fuerat Samſoni.

XV.
¶1.i.ferens hœdum.
¶2 ſecretius ſcilicet.
¶3 Heb. Dixi [in] corde meo [od]iendo odiſſes eam.i. Putaui quòd odiſſes eam, idcirco &c.

dit, Ab hac die non erit culpa in me cõtra Phi-
liſthæos: faciam enim vobis mala. ¶ Perrexitque
& cepit trecentas vulpes, caudáſque earũ iunxit
ad caudas, & faces ligauit in medio: Quas igne
ſuccendens dimiſit vt huc illúcque diſcurrerent:
quæ ſtatim perrexerunt in ſegetes Philiſthino-
rum: quibus ſuccẽſis, & comportatæ iam fruges,
& adhuc ſtantes in ſtipula, concrematæ ſunt, in-
tantum vt vineas quoque, & oliueta, flamma cõ-
ſumeret. Dixerúntque Philiſthijm, Quis fecit hãc
rem? Quibus dictum eſt, Samſon gener Tham-
natæi: quia tulit vxorem eius, & alteri tradidit,
hæc operatus eſt. Aſcenderúntque Philiſthijm:
& combuſſerunt tam mulierem quàm patrem
eius. Quibus ait Samſon, Licet hæc feceritis, tamẽ
adhuc ex vobis expetam vltionem, & tunc quieſ-
cam. Percuſſítque eos ingenti plaga, ita vt ſtu-
pentes ſuram femori imponerent. Et deſcendens
habitauit in ſpelunca petræ Etam. Igitur aſcen-
dentes Philiſthijm in Terram-Iuda caſtrameta-
ti ſunt in loco, qui poſtea vocatus eſt Lechi, id eſt
maxilla: vbi eorũ fuſus eſt exercitus. Dixerúnt-
que ad eos de tribu Iuda, Cur aſcendiſtis aduer-
ſum nos? Qui reſponderunt, Vt ligemus Sam-
ſonem venimus, & reddamus ei quæ in nos opera-
tus eſt. Deſcenderunt ergo tria millia virorum
de Iuda, ad ſpecum ſilicis Etam, dixerúntque
Samſoni, Neſcis quòd Philiſthijm imperent
nobis? quare hoc facere voluiſti? Quibus ille
ait, Sicut fecerũt mihi, ſic feci eis. Ligare, inqui-
unt, te venimus, & tradere in manus Philiſthi-
jm. Quibus Samſon, Iurate, ait, & ſpondete
mihi quòd non occidatis me. Dixerunt, Non te
occidemus, ſed vinctum trademus. Ligauerúnt-
que eum duobus nouis funibus, & tulerunt eum
de petra Etam. Qui cum veniſſet ad locum Ma-
xillæ, & Philiſthijm vociferantes occurriſſent ei,
irruit Spiritus Domini in eum: & ſicut ſolent ad
odorem ignis ligna conſumi, ita vincula qui-
bus ligatus erat, diſſipata ſunt & ſoluta. Inuen-
támque maxillam, id eſt mandibulam aſini, quæ
iacebat, arripiens, interfecit in ea mille viros, &
ait, In maxilla aſini, in mandibula pulli aſinarũ
deleui eos, & percuſſi mille viros. Cúmque hæc
verba canens compleſſet, proiecit mandibulam
de manu, & vocauit nomen loci illius Ramath-
lechi, quod interpretatur eleuatio maxillæ. Si-
tiénſque valde, clamauit ad Dominũ, & ait, Tu de-
diſti in manu ſerui tui ſalutẽ hanc maximã atq;
victoriam: & en ſiti morior, incidámque in manus
incircũciſorũ. Aperuit itaq; Dominus molarẽ dẽ-
tem in maxilla aſini, & egreſſæ ſunt ex eo aquæ,
quibus hauſtis refocillauit ſpiritũ, & vires rece-
pit. Idcirco appellatũ eſt nomẽ loci illius, Fons-
inuocantis-de-maxilla, vſq; in præſentẽ diẽ. Iudi-
cauitq; Iſrael in dieb9 Philiſthijm viginti annis.

dixit ad eos, [4]Innocentior ſum ſemel Paleſthi-
nis, vt eis malum inferã. ¶Abijt ergo Samſon,
& cepit trecentas vulpes, acceptiſque [5]facibus,' &
[6]coniunctis earum caudis,' poſuit [7]facem' vnam
inter duas caudas, Accenſíſque facibus igni, mi-
ſit [vulpes] in ſtantes ſegetes Paleſthinorum, &
incendit non [8]aceruos' modo, ſed & ſtantem ſe-
getem, & [9]vineas[&] oleas.' Et dixerunt Paleſthi-
ni, Quis hoc fecit? Et [10]dixerunt,' Samſon gener
[11]Thimnæi,' quòd abſtulerit vxorem eius, dede-
rítque eam ſodali [12]ſuo.' Aſcendentes itaque Pa-
leſthini, combuſſerunt eam & patrem eius igne.
Quibus ait Samſon, [13]Quandoquidem hoc feci-
ſtis, vindictam de vobis ſumam, & tandem ceſ-
ſabo. [14]Et percuſſit' eos [15]ab armo ad femur vſ-
que' cæde magna: & deſcendens ſedit [16]in præru-
pta petra' Etham. Aſcenderunt ergo Paleſthini,
& caſtrametati ſunt in Iuda, [17]ſparſi' in [18]Lehi,'
Et dixerunt viri Iehuda, [19]Quare aſcendiſtis ad
nos?' Reſponderunt, Vt [20]ligemus' Samſonem a-
ſcendimus, vt faciamus illi quemadmodum ipſe
nobis fecit. Deſcenderunt ergo tria millia viro-
rũ de Iehuda [21]ad prærupta petræ' Etham, & di-
xerunt ad Samſonem, Annõ ſcis quòd Paleſthi-
ni nobis dominãtur? cur igitur nobis id feciſti?
Reſpondit eis, Sicut fecerunt mihi, ſic ego feci
eis. Ad quem illi dixerunt, Nos deſcendimus vt
te ligemus, & tradamus te in manum Paleſthi-
norum. Reſpõdit eis Samſon, Iurate mihi [22]quòd
vos non ſitis irruituri in me.' Et dixerunt ei,
Non: ſed [23]omnino ligabimus te,' & tradem9 te
in manum eorum, [24]at te plane non interficie-
mus.' ligauerúntque eum duobus nouis funibus,
[25]educentes eum de petra.' Cúmque ipſe veniſ-
ſet vſque ad Lehi, & Paleſthini iubilarent ei ob-
uiam venientes, Spiritus Domini [26]proſpere e-
git in ipſo,' factiq; ſunt funes [27]qui erant in bra-
chijs eius, [28]vt lina igne combuſta,' & [29]diffluxe-
runt' vincula eius è manibus eius. Et inueniens
maxillam aſini [30]putreſcentem,' miſſáque ma-
nu ſuſtulit illam, & percuſſit cum ea mille viros.
Et ait Samſon, Maxilla aſini [31][trucidaui] acer-
uum[hoſtium,] imò duos aceruos.' aſini maxil-
la cecidi mille viros. Cúmque finiſſet ſermones,
abiecit mandibulam è manu ſua, & vocauit lo-
cum illum [32]Ramath-lehi.' Quum autem vehe-
menter ſitiret, clamauit ad Dominum, & ait, Tu
effeciſti magnam hãc ſalutem per manum ſer-
ui tui, & nunc [33]ſiti [34]enecor, & incido' in ma-
num incircunciſorum iſtorum. Tum [35]diffecuit'
Dominus [36]molarem qui erat' in Lehi, [37]vt pro-
fluerent' ex eo aquæ, quas dum biberet, [38]refo-
cillatus eſt,' & reuixit. Et hinc vocatum eſt no-
men eius, Fons [39]inuocantis:' qui in Lehi eſt vſ-
que in hunc diem. Indicauitq; Iſraelem in die-
bus Paleſthinorum viginti annis.

¶4 Innocens ero hac vice à Philiſthæis: facturus ſum enim illis malum. i. culpa ca-rebo poſthac, etiam ſi perdã Philiſthæos. Teſtor innocẽtiam meam, q quicquid factu-rus ſum poſthac Paleſthinis, id iure feciſſe videar, nẽpe ab his læſus. Verti etiã poteſt poſterior pars, Cũ faciam illis malũ: aut, Innocens ero hac vice apud Philiſthæos, ſi fecero &c. i. ſi iniuriam acceptam retulero: fui enim prior laceſſitus ab illis. ¶5 vſ, titionib9. ¶6 Heb. conuerſis caudis ad caudas. ¶7 vſ, titionem. ¶8. i. fruges poſitas per aceruos. ¶9 vſ, vineas iunctas oliuetis. ¶10 ſub. alij. ¶11 .i. ciuis è Thimna. ¶12 illius. ¶13 Heb. Si feciſſetis rem talẽ: ſed [vſ, niſi] vl-ciſcar de vobis, & poſtea ceſſabo. Verba hominis irati, ob id multa ſubintelligẽda, hoc modo, Si feciſſetis tale quid initio quum primũ ſcilicet adempta fuit mi-hi vxor mea, fuiſſem placatus: certe non mihi ſatiſfecero, niſi pœnas adhuc de vobis ſumpſero. Vſ, ſed vlciſcar me de vobis prius quàm deſiſtam. Chaldæus paraph. vertit, Percuſſit ex eis tam pedites quàm equites. quod doctis nõ probatur. ¶14 Percuſſit ergo ¶15 Heb. [in] crure, vnà cum femore .i. tam in cruribus quàm in femoribus. q.d. vehementer & acriter. Gallice dicimus, Il les batit dos & ventre. ¶16 in promontorio ſaxi. i. in parte rupis quæ excurrit longius. ¶17 vſ, effuſi ¶18 nomen loci, qui ita poſtea fuit vocatus ab euentu rei. ¶19. i. Quare cepiſtis arma contra nos? ¶20. i. ligatum abducamus. ¶21 in promontorium rupis ¶22 Heb. ne irruatis in me vos. i. ne quum ligatus fuero, irruatis in me. ¶23 Heb. ligãdo ligabimus te. i. diligẽter te ligabimus. ¶24 Heb. at occidendo nõ occidemus te. ¶25 & aſcẽdere fecerũt de rupe. i. abduxerunt. ¶26 irruit in eũ. i. factus eſt ſolito fortior. ¶27. i. quibus erant brachia eius conſtricta. ¶28. i. ſimilia funibus ex lino vſtulato. ¶29 diſſoluta ſunt. i. diſſolute diſſilierũt. ¶30 humentẽ. recentẽ. i. adhuc ſucculentã, & nondũ ſiccã maxillã aſini mortui. ¶31 Heb. aceruus [vnus factus eſt, &] acerui duo. i. Feci vnũ & alterũ cumulũ cadauerum. Vſ, aceruum vnum & alterũ, ſub. feci ex hominibus quos occidi. ¶32. i. proiectionem maxillæ. ¶33 in quam ſcilicet incidi interficiendo Paleſthinos. ¶34 vſ, moriar, & incidam ¶35 vſ, rupit ¶36 concauitatem quæ erat &c. vſ, locũ concauum qui erat &c. Locus ille referebat mortarium ſiue pilam. Chaldæus paraph. vertit petram, quæ ſcilicet ſimilis erat mortario, hoc eſt ſaxum quoddã concauum. Alij camen interpretantur locum in quo erat dens molaris quæ erat in maxilla. ¶37 & exierunt ¶38 Heb. reuerſus eſt ſpiritus eius, &c. i. recepit vires & recreatus eſt. ¶39 vſ, implorantis. ſub. opem diuinam.

Digitized by Google

XVI. CAP. XVI. CAP. XVI.

ABiens Samſon in Gaſa, vidit illic mulierem [1]meretricē, [2]ingreſſúſque eſt ad eã. Aſochatis autē [3]dictum eſt, Venit Samſon huc. Circumeũtes ergo, inſidiáſque ei ſtruentes tota illa nocte [4]in portis ciuitatis, [5]ſimularũt ſe mutos & ſurdos tota illa nocte, [6]hoc cõſilio, vt eũ mane ſub lucem occiderent. Dormiens itaque Samſon ad mediũ vſque noctis, media nocte ſurrexit, & apprehendens fores portæ ciuitatis cũ duobus poſtibus, [7]amouit eas vnà cum [8]vecte, [9]impoſitáſq; humeris ſuis, portauit [10]eas in cacumen montis, qui eſt eregione Hebron. ¶ Contigit poſt hæc vt amaret mulierem quandã [11]iuxta torrentem Sorec, cuius nomen erat [12]Dalila. Ad quam quum aſcẽdiſſent principes Paleſthinorum, dixerũt ad eam, [13]Illecta eum verbis, & [14]experire in quo ſit robur eius tam magnum, & qua in re poſſimus ei eſſe ſuperiores, vt ligatum affligamus: dabitque tibi quiſque noſtrũ mille & centum [15]argenteos. Dixit ergo Dalila ad Samſonē, Indica mihi, quæſo, in quo ſit robur tuũ tam magnũ, & [16]quo poſſis ligari [17]atque ſubigi. Reſpõdit ei Samſon, [18]Si ligauerint me ſeptē [19]funibus recẽtibus qui nondum ſicci ſunt, [20]ero debilis ſicut cæteri homines. Attulerunt ergo ad eam principes Paleſthinorum ſeptem recẽtes reſtes, qui nondũ ſicci erant, illáq; ligauit eum hiſce [reſtibus] ([21]Inſidiantes interim ſedebãt ipſi Dalilæ in cubiculo) dixit ergo [Dalila] ad eum, Paleſthini [22]imminẽt tibi ô Samſon. [23]qui illico rupit funes illos, vt rumpi ſolet funiculus ſtupeus dum ignē ſentit: [24]neq; cognitũ eſt robur eius. ¶ Dixitq; Dalila ad Samſonē, En fefelliſti me, & loquutus es mihi mẽdacia, indica ergo [25]nunc mihi quo poſſis vinciri. Et dixit ad eã, Si me fortiter vinciant [26]rudentibus nouis, quibus nihil operis adhuc factũ ſit, [27]ero infirmus, & ſicut [28]alius quiſpiã. Accepit igitur Dalila rudẽtes nouos, & vinxit eũ illis, dixitq; ad eũ, Paleſthini [29]imminẽt tibi ô Sãſon: (erant autē inſidiæ deliteſcẽtes in cõclaui) & abrupit eos à brachijs ſuis tanquã filũ. ¶ Dixitque Dalila ad Samſonē, Hactenus fallis me, & mẽdacijs mecũ agis, [30]indica mihi quo poſſis vinciri. At ille ait ad eam, Si ſeptem cincinnos capitis mei [31]iugo textorio intexueris. [32]Infigens illa clauũ, [33]dixit ad eum, Paleſthini [34]imminẽt tibi ô Samſon. Et expergiſcens è ſomno ſuo, clauum [34]texturæ cũ iugo extraxit. ¶ Dixitque rurſus ad eum, Quomodo dicis, Amo te: quum [*]cor tuum non ſit mecum? iam ter me fefelliſti, nec indicaſti mihi in quo ſit robur tuũ ingens. Factúmque eſt, quũ illa verbis ſuis ſingulis diebus [**]vrgeret eum, [†]negotiúmque ei faceſſeret, vt anima eius tantum non enecaretur. Indicans ergo ei totum cor ſuũ, dixit ei, Nouacula nunquã [°]admota eſt capiti meo, ſum enim [35]naſir Dei

ABijt quoq; in Gazam, & vidit ibi mulierē meretricē. Ingreſſúſque eſt ad eam. Quod cum audiſſent Philiſthijm, & percrebuiſſet apud eos, intraſſe vrbē Samſon, circundederunt eum, poſitis in porta ciuitatis cuſtodibus: & ibi tota nocte cũ ſilentio præſtolantes, vt facto mane exeuntem occiderent. Dormiuit autē Samſon vſque ad mediũ noctis: & inde conſurgens apprehendit ambas portæ fores cum poſtibus ſuis & ſera, impoſitáſque humeris ſuis portauit ad verticē montis qui reſpicit Hebron. ¶ Poſt hæc amauit mulierē, quæ habitauit in Valle-ſorec, & vocabatur Dalila. Venerũntque ad eam principes Philiſthinorũ, atque dixerũt, Decipe eum, & diſce ab illo in quo habeat tantam fortitudinē, & quomodo eum ſuperare valeamus, & vinctũ affligere. quod ſi feceris, dabimus tibi ſinguli mille & centum argenteos. Locuta eſt ergo Dalila ad Samſon, Dic mihi, obſecro, in quo ſit tua maxima fortitudo, & quid ſit quo ligatus erumpere nequeas. Cui reſpondit Samſon, Si ſeptem neruiceis funibus necdum ſiccis, & adhuc humentibus ligatus fuero, infirmus ero vt cæteri homines. Attulerũntque ad eam ſatrapæ Philiſthinorum ſeptem funes, vt dixerat: quibus vinxit eum, Latentibus apud ſe inſidijs, & in cubiculo finem rei expectantibus: clamauítque ad eum, Philiſthijm ſuper te Samſon. qui rupit vincula, quomodo ſi rumpat quis filum de ſtupa tortum ſputamine, cum odorem ignis acceperit: & non eſt cognitum in quo eſſet fortitudo eius. ¶ Dixítque ad eum Dalila, Ecce illuſiſti mihi, & falſum locutus es: ſaltem nunc indica mihi quo ligari debeas. Cui ille reſpondit, Si ligatus fuero nouis funibus, qui nunquam fuerunt in opere, infirmus ero, & aliorum hominum ſimilis. Quibus rurſum Dalila vinxit eum, & clamauit, Philiſthijm ſuper te Samſon, in cubiculo inſidijs præparatis. qui ita rupit vincula quaſi fila telarum. ¶ Dixítque Dalila rurſum ad eum, Vſquequo decipis me, & falſum loqueris? oſtende quo vinciri debeas. Cui reſpondit Samſon, Si, inquit, ſeptem crines capitis mei cum licio plexueris, & clauum his circumligatũ terræ fixeris, infirmus ero. Quod cum feciſſet Dalila, dixit ad eum, Philiſthijm ſuper te Samſon. Qui conſurgens de ſomno extraxit clauum cum crinibus & licio. ¶ Dixítque ad eum illa, Quomodo dicis quòd amas me, cum animus tuus non ſit mecũ? per tres vices mentitus es mihi, & noluiſti dicere in quo ſit maxima fortitudo tua. Cúmq; moleſta eſſet ei, & per multos dies iugiter adhæreret, ſpatium ad quietē nõ tribuens, defecit anima eius, & ad mortem vſque fatigata eſt. Tũc aperiens veritatem rei, dixit ad eam, Ferrum nunquam aſcendit ſuper caput meum, quia nazaræus, id eſt conſecratus Domino ſ

¶1 cauponariã. Nulla ſit mẽtio ꝙ Samſon hãc amarit: ob id vertẽdum cauponaria. ¶2 ad quam diuertit. ¶3 Heb. dicendo. Deeſt verbũ [renũciatum eſt] vt intelligat illico fuiſſe renunciatũ. Gazitis (inquit) renunciatũ eſt dicendo, ¶3.i. Collocãtes inſidias ꝑ loca. vl. Muniẽtes loca per quæ poſſet euadere. ¶4 in porta.i. claudẽdo portam vrbis. ¶5 cõticuerũt. quaſi ſcilicet eſſent muti, nullum tumultũ fecerunt, ne id ſentiret Sãſon. ¶6 Heb. dicentes, Vſque ad lucem mane [ſub. expectabimus:] tum demũ interficiemus eũ. ¶7 detulit illa ¶8 ſignificat vectem tranſuerſariũ quo fores occluduntur. Gallicē, La barre. ¶9 impoſitáq; ¶10 illa ¶11 in Nahal-ſorec.i. in valle Sorec. ¶12 Hebræi aiunt Dalilã fuiſſe edoctam à Samſone legē Moſis, antequã cõmercium haberet cum ea. ¶13 Decipe illũ blanditijs, ¶14 Heb. vide.i. diſce ab eo. ¶15 ſub. ſiclos. Chaldæus paraph. argẽteos ſiclos. ¶16 in quo.i. qua ratione. ¶17 Heb. ad affligendũ ita vt facile ſit te affligere. ¶18 ſub. Potero ſuperari, ſi &c. ¶19 vl. vinculis. Vincula ſunt intorta quę ex lino cõſ[...]tur adhuc viridi. Doctus inter Hebræos vincula talia fieri dicit ex arbore molli, & lẽta, qualia ſunt quibus colligã[...] faſciculi. ¶20 Heb. & ero ſicut vnus ex hominibus. ¶21 Inſidiæ autē erant diſpoſitæ [vl. deliteſcebãt] apud illã penetrali, ¶22 Heb. ſuper te. q.d. Serua te, nam en Paleſthini volũt irruere in te. Hoc dicit vt terreat & periclã[...]ciat an poſſit rũpere vincula. ¶23 qui rupit vincula illa, ¶24.i. non potuit deprehendere qua re cõſtaret fortit[...] eius. ¶25 vl. tandem ¶26 funibus craſſioribus. qui ſcilicet tribus funiculis alijs conſtent. ¶27.i. deſtituar vir[...] mea. ¶28 Heb. vnus ex hominibus. ¶29 Heb. ſuper te.i. parati ſunt te inuadere, conſule tibi. ¶30 Heb. indica m[...] [vl. tandem] mihi ¶31 cum tela quæ eſt inuoluta circũ iugũ liciatorium, &c. Iugũ textoriũ ſignificat lignũ teres [...] textores telã cõfectã inuoluunt. Crines habebat Samſon oblongos, & criſpos, intricatos & cõtortos. Septē cincin[...] vocat partē capillorũ cõglobatã. ¶32 Heb. [ſub. Et ita attexuit.] & ſtabiliuit clauo.i. Obfirmauit iugũ liciatoriũ ve[...] ſiue clauo, (Gallice, d'vne cheuille,) ne ſcilicet cõmoueretur. facile enim rotatur. ¶33 vl. exclamauit, ¶34 Iugi lic[...]torij, & telã inuolutã circũ iugũ, abſtulit. q.d. traxit ſecũ omnia. ¶* vl. ſis alieno à me animo? ¶** coartaret. p[...] cogeret. pergeret verbis eſſe moleſta, ¶† obtũderétq; eũ: tũc elanguit animus eius ad moriendũ.i. cœpit animo remiſſiore ſolito, ita vt optaret mortē. cœpit eum tædere vitæ. ¶° reſecando ſcilicet capillos. ¶35 vl. nazaræ[...] ſeparatus.

de vtero matris meæ: ſi raſum fuerit caput meũ,
recedet à me fortitudo mea, & deficiã, erôque ſi-
cut cæteri homines. Videnſq́ illa quòd cõfeſſus
ei eſſet omnẽ animum ſuum, miſit ad principes
Philiſthinorũ ac mandauit, Aſcendite adhuc ſe-
mel, quia nunc mihi aperuit cor ſuũ. Qui aſcen-
derunt aſſumpta pecunia quã promiſerant. At
illa dormire eum fecit ſuper genua ſua, & in ſi-
nu ſuo reclinare caput. Vocauitque tonſorem, &
raſit ſeptem crines eius, & cœpit abigere eum, &
à ſe repellere: ſtatim enim ab eo fortitudo diſ-
ceſſit. Dixitq́, Philiſthijm ſuper te Samſon. Qui
de ſomno conſurgens, dixit in animo ſuo, Egre-
diar ſicut antè feci, & me excutiã. neſciens quòd
receſſiſſet ab eo Dominus. Quem cum apprehen-
diſſent Philiſthijm, ſtatim eruerunt oculos eius,
& duxerunt Gazam vinctũ catenis, & clauſum
in carcere molere fecerunt. Iámq́ capilli eius
renaſci cœperant, & principes Philiſthinorũ cõ-
uenerunt in vnũ vt immolarent hoſtias magni-
ficas Dagon deo ſuo, & epularentur, dicentes,
Tradidit deus noſter inimicũ noſtrũ Samſon in
manus noſtras. Quod etiã populus vidẽs, lauda-
bat deum ſuum, eadẽmque dicebat, Tradidit deus
noſter aduerſariũ noſtrũ in manus noſtras, qui
deleuit terram noſtrã, & occidit plurimos. Lætã-
teſque conuiuia, ſumptis iam epulis, præce-
perunt vt vocaretur Samſon, & ante eos luderet.
Qui adductus de carcere ludebat ante eos, fece-
runtque eum ſtare inter duas columnas. Qui di-
xit puero regẽti greſſus ſuos, Dimitte me, vt tã-
gam columnas quibus omnis imminet domus,
& recliner ſuper eas, & paululum requieſcam.
Domus autem erat plena virorũ ac mulierũ, & e-
rant ibi omnes principes Philiſthinorum, ac de
tecti ſolario circiter tria millia vtriuſque ſe-
xus ſpectantes ludentẽ Samſon. At ille inuoca-
to Domino ait, Domine Deus meus memento
mei, & redde mihi nunc fortitudinem priſtinam
Deus meus, vt vlciſcar me de hoſtib' meis, & pro
amiſſione duorum luminum vnam vltionẽ re-
cipiam. Et apprehendens ambas columnas, qui-
bus innitebatur domus, alterámque earum de-
xtera, & alteram læua tenens, Ait, Moriatur ani-
ma mea cum Philiſthijm. Concuſſiſque fortiter
columnis, cecidit domus ſuper omnes principes
& cæteram multitudinem quæ ibi erat. Multô-
que plures interfecit moriens, quàm antè viuus
occiderat. Deſcendentes autem fratres eius, &
vniuerſa cognatio, tulerunt corpus eius, & ſepe-
lierunt inter Saraa & Eſthaol in ſepulchro pa-
tris ſui Manue: iudicauitq́ Iſrael viginti annis.

CAP. XVII.

Fuit eo tempore vir quidam de monte E-
phraim nomine Micha: qui dixit matri ſuę,
Mille & centum argenteos quos ſeparaueras ti-
bi, & ſuper quibus me audiente iurauera, ecce
ego habeo, & apud me ſunt. Cui illa reſpondit,
Benedictus filius meus Domino. Reddidit ergo
eos matri ſuæ, quæ dixerat ei, Conſecraui, & vo-
ui argentum hoc Domino, vt de manu mea ſuſ-
cipiat filius meus, & faciat ſculptile atque con-
flatile: & nunc trado illud tibi. Reddidit igitur
matri ſuæ: quæ tulit ducentos argenteos,

ab vtero matris meæ: ſi fuero raſus, recedet à me
robur meum, [36]infirmatúſque ero ſimilis omni-
bus cæteris hominibus.' Animaduertens autẽ Da-
lila, quòd ei totũ cor ſuum indicaſſet, miſit accer-
ſitum principes Paleſthinorũ hiſce verbis, [37]A-
ſcẽdite' adhuc ſemel, quoniã indicauit mihi to-
tum cor ſuum. aſcenderunt igitur principes Pa-
leſthinorum, ferẽtes [38]pecuniam' in manu ſua.
Effecit autem [Dalila] vt dormiret ſuper genua
eius, & vocato [39]viro, [40]detonderet' ſeptẽ [41]cincin-
nos capitis eius,' cœpitque affligere eum, & receſ'
ſit robur eius ab eo. Et ait, Paleſthini [42]imminẽt
tibi' ô Samſon. Qui è ſomno ſuo expergiſcens,
cogitauit, Egrediar [43]etiam nunc ſicut aliãs, [44]vt
excutiam[me,] [45]ignorans quòd Dominus receſ-
ſiſſet ab eo:' Apprehendentes autem eum Pale-
ſthini, effoderunt oculos eius. Duxerũntque eum
in Gaſa, & vinxerunt eũ duabus [45]æneis catenis,
vt moleret in loco vinctorũ. Cœpit verò capil-
lus capitis ſui renaſci, [46]vt raſus fuerat.' Satra-
pæ autem Paleſthinorũ congregati, vt ſacrificiũ
magnum ſacrificarent deo ſuo Dagon, & vt læ-
tarẽtur, dixerũt, Tradidit deus noſter in manus
noſtras Samſonẽ hoſtẽ noſtrũ. Et populus quoq́
quũ vidiſſent eum, laudauerunt deum ſuũ, dicẽ-
tes, Deus noſter tradidit hoſtem noſtrũ in manũ
noſtram, & vaſtatorẽ terræ noſtræ, [47]qui ex no-
bis multos interfecit.' Cõtigit autem, quum cor
eorum lætum eſſet, vt dicerent, Vocate Samſonẽ,
[48]vt riſum nobis exhibeat.' Vocarunt ergo Sam-
ſonem è carcere, & ludebat coram eis: colloca-
rúntque eũ [49]inter columnas.' Et ait Samſon ad
puerum qui ducebat eum manu ſua, Duc me [50]vt
attingam columnas' quibus domus ſuſtinetur, vt
innitar eis. Porrò dom' ipſa referta erat viris &
mulieribus, aderántque omnes ſatrapæ Paleſthi
norũ, quin & ſuper tectũ erãt ferè tria millia vi-
rorum & mulierũ ſpectantiũ ludentẽ Samſonẽ.
Samſon autẽ clamãs ad Dominũ, dixit, Domine
Deus, memẽto mei quæſo, & corrobora me quæ-
ſo [51]vel nũc ô Deus, [52]vt vnam vltionem ſumã de
Paleſthinis pro duobus oculis meis.' Complexus
itaque eſt Samſon duas columnas intermedias,
quibus domus ipſa nitebatur, [53]& quibus fulcie-
batur, [54]alteram' dextera ſua, alterã ſiniſtra ſua,
Simúlque dixit Samſon, [55]Morietur' anima mea
cum Paleſthinis. Et quum ſe [56]toto robore' incli-
naret, cecidit domus ipſa ſuper ſatrapas, ſupérq́
omnẽ populũ qui erant in ea. Fuerúntq́ eorum
plures quos moriẽs interfecit, quàm quos in vita
ſua occiderat. [57]Deſcẽderũtq́' fratres eius, & vni
uerſa domus patris eius, & tulerũt eũ, [58]ducẽtẽſ-
que eũ' ſepelierunt [59]inter Zarea & inter Eſthaol'
in ſepulchro Manoah patris ſui. Et ipſe quidem
iudicauerat Iſraelẽ viginti annis. CAP. XVII.

Vir fuit de mõte Ephraim, cuius nomẽ Micha,
qui dixit [1]ad matrẽ ſuam,' Mille & centũ ar-
gentei qui ſurrepti ſunt tibi, & tu [2]diris deuoue-
bas, [3]loquebaríſque me audiente:' en inquam, ea
pecunia apud me eſt, ego ſurripui eã. Et ait ma-
ter eius, [4]Benedictus ſis Domino' mi fili. Quũm-
que reſtituiſſet mille & centũ illos argẽteos ma-
tri ſuæ, ait mater eius, [5]Conſecraui' hanc pecu-
niã Domino de manu mea [6]tibi' filio meo, vt fa
cias ſculptile & fuſile [ſimulachrũ:] nunc igitur eã
[denuo] [7]reſtituiſſet, [8]accepit' mater eius ducentos

¶36.i. fortitudo mea minuetur, neq́ erũt mihi maiores vires, q̃ cæteris hominib'. ¶37 Hoc verbo videt̃ habitaſſe Sãſon ĩ loco ſuperiore, aut certe intermedi' erat mõs. ¶38.i. argentũ promiſſum ipſi Dalilæ. ¶39 ſub. tõſore. ¶40 totondit. vel, radi iuſſit ¶41 qb' ſcilicet conſtabat tota ei' cæſaries. erat enĩ diſtincta in ſeptẽ cincinnos. .i. capillos oblõgos & cõtortos. ¶42 Heb. vt vice [alia,] hac quoq́ vice, ¶43 ſub. de manibus eorum. ¶44 .i. neſciebat ſe deſtitutũ robore illo quod habuerat à Deo. ¶45 compedib'. ſub. ferreis. Chaldæus paraph. catenis ferreis. ¶46 vel, poſtquã tonſus fuit. ¶47 Heb. qui multiplicauit occiſos noſtros. ¶48 Heb. vt ludat corã nobis. Gallice, A fin q̃ nous en prenions noſtre paſſetemps. ¶49 inter [duas] columnas. vt ſcilicet eum ſpectarẽt, & deluderent. ¶50 vel, ad colũnas. Admone me columnis ¶51 aut, tantũ hac vice ¶52 Heb. vt vlciſcar vltionẽ de vno ex duob' oculis meis ex Paleſthinis. .i. vt ſumã vindictã de altero

[illegible] oculis meis: hoc eſt, de amiſſione vnius ex oculis meis. ¶53 & innixus eſt illis. ¶54 ſub. tenebat. ¶55 vel potius, [illegible] ¶56 Heb. cum virtute. i. cũ magno nixu impelleret. ¶57 vel, Deſcẽderũt ergo ¶58 Heb. aſcẽdentẽſq́. vel, re- [illegible] ¶59 Hæ ſunt in tribu Dan. XVII. ¶1 ſub. cõquerẽtẽ de ſublata pecunia. Quidã Hebræorũ dicit hoc ac- [illegible] mortuo Sãſone, dũ interregnũ eſſet. alij tẽpore Othonielis. ¶2 Heb. maledixiſti. i. ꝓpter quos dira imprecata [illegible] ¶3 [vel] dixiſti in aurib' meis. i. me audiẽte, ei ſcilicet q ſurripuerat. ¶4. i. Omnia tibi fauſta eueniãt, authore [illegible] ¶5 Heb. Cõſecrãdo ſanctificaui. i. Dudũ cõſecraueram. ¶6. i. Decreuerã tibi filio meo tradere eã pecuniã cõſecratã Domino. ¶7 Reddidit pecuniam ne videret reus furti, aut q nollet ex ea fieri ſimulachrũ. ¶8 ſub. ex illa pecunia.

¶9 ſub. ſiclos. ¶10 deorum, ¶11 Per ephod, intelligunt oēs veſtes ſacerdotales. Hic Michas erat partī veri Dei cultor, partim idololatra. ¶12 Theraphim, erāt imagines referētes ſpeciē humanā. Poteſt hic intelligi omne iſtrumētū iſtius religionis falſæ. ¶13 Heb. impleuit. offerendo ſcilicet ſacrificia opera illi⁹. hoc eſt, conſtituit eū ſacerdotē. ſignificat enim Implere manū alicui⁹, introducere eū in poſſeſſionē alicuius rei, Gallice, Mettre en poſſeſſion ¶14 Heb. rex. i. erat velut īterregnū, null⁹ erat iudex ī Iſraele. ¶15 ſub. īpune. ¶16 vl. tribu. De tribu Iuda cohæret cum Bethlehē Iuda, ad maiorē expreſſionē, nēpe quæ erat ſita in tribu Iuda. ¶17 peregrinatúſque fuerat q.d. qui quū Leuita eſſet, habitauerat tanquā peregrinus ibi. ¶18 Heb. ad faciendum iter ſuum. i. vt illac tranſiret. hoc eſt, cœpit iter facere iuxta domum Micha. ¶19 ſum. [ſub. & venio] de

[9]argenteos,' & dedit eos fuſori, qui fecit ex eis ſculptile [ſimulachrum] & fuſile, fuitque illud in domo Micha. Fuit & apud virū illū Micha ædes ſacra [10]Dei:' fecit quoque 'ephod' & [11]theraphim,' &[13]cōſecrauit' manum vnius ex filijs ſuis, qui factus eſt ei ſacerdos. In iſtis diebus nō erat [14]magiſtratus legitimus' in Iſraele, ſed quiſque quod ſibi rectū videbatur,[15]faciebat. ¶Fuit autē adoleſcens de Beth-lehē Iuda, de [16]familia' quoque Iuda, & hic Leuita erat,[17]cōmorabatúrque' ibi. Hic abijt de ciuitate Beth-lehem Iuda, vt cōmoraretur vbi [locū] inueniret: & venit in montē Ephraim vſque ad domū Micha,[18]vt pergeret via ſua.' Ad quē dixit Micha, Vnde venis? Cui reſpondit Leuites, Ego[19]ſum de' Beth-lehem Iuda, & vado vt cōmorer vbicūque[20]poſſim.' Ad quem Micha ait, Mane apud me, & eſto mihi[21]pater & ſacerdos,' ego verò dabo tibi decem [22]argenteos [23]cum fuerit opus,' &[24]demēſum' veſtimentorū, & alimonij tui: &[25]iuit' Leuita. Et Leuita[26]conſtituit in animo ſuo quòd vellet manere' cū viro illo, factúſque eſt ei puer ille ac ſi fuiſſet quiſpiā ex filijs ſuis. Et[13]conſecrauit' Micha manum Leuitæ, factúſque eſt ei adoleſcēs ille[27]ſacerdos,[28]& fuit' in domo Micha. Dixit autem Micha, Nunc ſcio quòd benefaciet mihi Dominus, quòd Leuita[29]factus eſt ſacerdos meus.

CAP. XVIII.

ILlis diebus (inquam) non erat[1]magiſtratus legitimus' in Iſraele, & tribus Dan iiſdē diebus quærebat ſibi poſſeſſionē in qua habitaret:[2]nam hactenus ſibi [ſors hæreditatis] non ceciderat' inter tribus Iſrael. Miſerūt ergo filij Dan ex familia ſua quinq; viros è finibus ſuis viros inquam fortes ac ſtrenuos, de Zarea & de Eſthaol, qui terram explorārēt atq;[3]perueſtigarēt' eā: dixerúntque ad eos, Ite, & explorate terrā. Qui quum veniſſent ad mōtē Ephraim, vſq; ad domū Micha, pernoctarunt illic.[4]Quúmq; veniſſent ad domū' Micha, agnouerunt vocem adoleſcentis Leuitæ: quúmq; illuc diuertiſſent, dixerūt ad eū, Quis te huc adduxit? & quid hic agis? &[5]qd tibi hic [negotij]?' Reſpondit eis, Sic & ſic fecit mihi Micha, mercedéq; me cōduxit vt ſim ei ſacerdos. Et illi dixerūt ad eū, Interroga, quæſo,[6]Deū,' vt intelligamus an[7]proſperū ſit' iter noſtrū quo proficiſcimur.' Reſpōdit eis ſacerdos, Ite[8]in pace,[9]Dominus præſens eſt itineri veſtro' in quo proficiſcimini. ¶Abierūt ergo quinq; illi viri, & venerūt in Lais, viderúntque populū qui in ea erat ſecure habitantē, iuxta morē Zidoniorū, otioſum ac [10]ſecurū, [11]nemo erat in ea regione qui pudefaceret [quenquā aliqua] in re, nec erat apud quem eſſet rerū ſumma: deinde erant dirempti' à Zidonijs, [12]nec erat eis negotiū' cū quoquā hominū. ¶Veniētes itaq; [exploratores] ad fratres ſuos in Zareah ac Eſthaol, dixerūt ad eos fratres eorū,[13]Quid vos?' Illi dixerūt,[14]Surgite,' aſcēdemus cōtra eos, contēplati ſumus iſtam regionē, & ecce admodū bona eſt: vos autē[15]deſidetis,[16]ne ſitis ign

& dedit eos argentario, vt faceret ex eis ſculptile atque conflatile, quod fuit in domo Michæ. Qui ædiculā quoque in ea Deo ſeparauit, & fecit ephod, & theraphim, id eſt veſtē ſacerdotalem, & idôla: impleuitq; vnius filiorū ſuorū manum, & factus eſt ei ſacerdos. In diebus illis non erat rex in Iſrael, ſed vnuſquiſque quod ſibi rectū videbatur, hoc faciebat. ¶Fuit quoque 'in tēpore illo' alter adoleſcens de Beth-lehem Iuda ex cognatione eius: eratque ipſe Leuites, & habitabat ibi. Egreſſúſq; de ciuitate Beth-lehē, peregrinari voluit vbicunq; ſibi cōmodū reperiſſet. Cúmq; veniſſet in montē Ephráim iter faciēs, & declinaſſet parumper in domū Michæ, interrogatus eſt ab eo vnde veniſſet. Qui reſpōdit, Leuita ſum de Beth-lehem Iuda, & vado vt habitē vbi potuero, & vtile mihi eſſe proſpexero. Dixítque Michas, Mane apud me, & eſto mihi parens ac ſacerdos, daboq; tibi per annos ſingulos decē argenteos ac veſtē duplicē, & quæ ad victū ſunt neceſſaria. Acquieuit, & manſit apud hominem, fuitque illi quaſi vnus de filijs. Impleuitque Michas manum eius, & habuit puerū ſacerdotem apud ſe, Nunc ſcio, dicens, quòd benefaciet mihi 'Deus' habenti Leuitici generis ſacerdotem.

CAP. XVIII.

IN diebus illis non erat rex in Iſrael, & tribus Dan quærebat poſſeſſionem ſibi, vt habitaret in ea. vſque ad illum enim diem inter cæteras tribus ſortem non acceperat. Miſerunt ergo filij Dan, ſtirpis & familiæ ſuæ quinque viros fortiſſimos de Saraa & Eſthaol, vt explorarent terram, & diligenter inſpicerent: dixerúntque eis, Ite, & conſyderate terram. Qui cum pergentes veniſſent in montem Ephráim, & intraſſent domum Michæ, requieuerunt ibi: & agnoſcentes vocem adoleſcentis Leuitæ, vtentéſque illius diuerſorio, dixerunt ad eum, Quis te huc adduxit? quid hic agis? quam ob cauſam huc venire voluiſti? Qui reſpondit eis, Hæc & hæc præſtitit mihi Michas, & me mercede conduxit vt ſim ſacerdos. Rogauerunt autem eum vt conſuleret 'Dominum,' & ſcire poſſent an proſpero itinere pergerent, & res haberet effectum. Qui reſpondit eis, Ite cum pace. Dominus reſpicit viam veſtram, & iter quo pergitis. ¶Euntes igitur quinque viri venerunt Lais: vidérúntque populum habitantē in ea abſq; vllo timore, iuxta conſuetudinem Sidoniorum, ſecurum & quietum, nullo ei penitus reſiſtēte, magnarúmq; opum, & procul à Sidône atque à cunctis hominibus ſeparatum. ¶Reuerſique ad fratres ſuos in Saraa & Eſthaol, & quid egiſſent ſciſcitantibus reſponderunt, Surgite, & 'eamus' ad eos. vidimus enim terram valde opulentam & uberem: nolite

¶20 inuenero. ſub. ſedem commodam. ¶21 i. vice patris & ſacerdotis. ¶22 ſub. ſiclos. ¶23 Heb. ad dies. i. in ſingulos annos. ¶24 Heb. ordinem. i. duas veſtes: hybernam alteram, & alteram æſtiuam. Chaldæus paraph. par veſtium ¶25 i. ſequutus eſt illum. ¶26 Heb. acquieuit [voluit] habitare ¶27 in ſacerdotem, ¶28 vl, itaque habitauit ¶29 Heb. ſit mihi in ſacerdotem. i. propterea quòd habeam ſacerdotem Leuitici generis. XVIII. ¶1 rex erat velut interregnum. ¶2 Heb. quia non ceciderat illi [tota hæreditas] vſq; in eū diem. i. forte non erat illi aſſignata tota hæreditas. nam vt vides Ioſue 19, fines Danitarum breuiores erant quàm vt capere eam tribum poſſent ¶3 vl, ſcrutarentur ¶4 Qui quum eſſent iuxta domum &c. ¶5 q.d. quamobrē hic latitas? ¶6 vl, deos. ſiue ſimulachra tua. hæc idola exiſtimabant facta eſſe in honorem Dei. ¶7 ſecundet. vel potius, proſperabitur. i. vt ſciamus an futura ſit proſpera & fœlix peregrinatio noſtra quam ſuſcepimus. ¶8 q.d. bonis auibus. ¶9 Heb. coram Domino eſt iter veſtrum. i. fauet veſtræ peregrinationi. ¶10 vl. confidentem, ¶11 [quòd] nemo eſſet in ea regione qui ignominia eos afficeret vlla in re, [& quòd nō eſſet] qui poſſideret regnū, deinde [quòd] erāt remoti ¶12 & [quòd] negotiū nullū eſſet illis ¶13 ſub. dicitis? aut, boni affertis? ¶14 Imperatiu⁹ pro aduerbio hortitis. vel eſt ſingulare apud Hebræos pro plurali, aut eſt infinitiuus pro futuro. ¶15 Heb. ſiletis. i. ceſſatis, quieſcitis. aut ſegnes eſtis. ¶16 Heb. tardi eſſe vt eatis ad pergēdū ad poſſidēdū &c. i. nolite cūctari quin eatis & ingrediamini terrā, vt poſſideatis

Digitized by Google

gīgure,nolite ceſſare.eamus,& poſſideamus eā,
nullus erit labor. Intrabimus ad ſecuros in re-
gionem latiſſimā,tradétque nobis Dominus lo-
cum, in quo nullius rei eſt penuria, eorum quæ
gignuntur in terra.¶Profecti igitur ſunt de co-
gnatione Dan,de Saraa & Eſthaol ſexcenti viri
accincti armis bellicis,aſcendéntéſque manſerunt
in Cariath-iarim Iudæ: qui locus ex eo tempo-
re Caſtrorum-Dan,nomē accepit,& eſt poſt ter-
gum Cariath-iarim. Inde tranſierunt in mon-
tem Ephraim.cúmque veniſſent ad domum Mi-
chæ.Dixerunt quinque viri,qui prius miſſi fue-
rant ad conſyderandā Terrā Lais, cæteris fratri-
bus ſuis,Noſtis quòd in domibus iſtis ſit ephod,
& theraphim,& ſculptile atque conflatile: vide-
te quid vobis placeat. Et cum paululū declinaſ-
ſent, ingreſſi ſunt domum adoleſcentis Leuitæ,
qui erat in domo Michæ: ſalutauerūntque eum
verbis pacificis. Sexcenti autem viri ita vt erant
accincti, ſtabant ante oſtium. At illi qui ingreſſi
fuerant domū iuuenis,ſculptile & ephod & the-
raphim,atque conflatile tollere nitebantur,& ſa-
cerdos ſtabat ante oſtium,ſexcentis viris fortiſ-
ſimis haud procul expectantibus. Tulerunt igi-
tur quæ inuaſerant,ſculptile,ephod,& idôla,at-
que conflatile. quibus dixit ſacerdos, Quid fa-
citis? Cui reſponderunt, Tace, & pone digitum
ſuper os tuum:veníque nobiſcum, vt habeamus
te patrem ac ſacerdotem. Quid tibi melius eſt,vt
ſis ſacerdos in domo vnius viri, an in vna tribu
& familia in Iſrael? Quod cū audiſſent, acqui-
euit ſermonibus eorum, & tulit ephod & idôla
& ſculptile,& profectus eſt cum eis. Qui cū per-
gerent, & ante ſe ire feciſſent paruulos ac iu-
menta, & omne quod erat pretioſum, iámque à
domo Michæ eſſent procul, viri qui habitabant
in ædibus Michæ cōclamantes ſecuti ſunt,& poſt
tergum clamare cœperunt. Qui cū reſpexiſſent,di-
xerunt ad Micham,Quid tibi viſ? cur clamas?Qui
reſpondit,Deos meos quos mihi feci,tuliſtis,& ſa-
cerdotem,& omnia quæ habeo: & dicitis,Quid tibi
eſt? Dixerúntq; ei filij Dan,Caue ne vltrà loqua-
ris ad nos,& veniāt ad te viri animo concitati,&
ipſe cum omni domo tua pereas. Et ſic cœpto iti-
nere perrexerūt.Vidēs autē Michas quòd fortio-
res ſe eſſent,reuerſus eſt in domū ſuā.¶Sexcenti
autem viri tulerūt ſacerdotem,& quæ ſuprà dixi-
mus:veneruntque in Lais ad populū quieſcentē
atque ſecurum, & percuſſerunt eos in ore gla-
dij:vrbémque incendio tradiderunt, nullo pe-
nitus ferente præſidium,eo quòd procul habita-
rent à Sidone,& cum nullo hominum haberent
quicquam ſocietatis ac negotij. Erat autem ci-
uitas ſita in regione Rohob: quam rurſum ex-
truentes habitauerunt in ea, vocato nomine ci-
uitatis Dan,iuxta vocabulū patris ſui quem ge-
nuerat Iſrael, quæ prius Lais dicebatur. Poſue-
rúntque ſibi ſculptile, & Ionathan filiū Gerſam
filij Moyſi,ac filios eius ſacerdotes in tribu Dan,

quin proficiſcamini,vt veniatis & occupetis' iſtā
terram.[17] Quum fueritis profecti,' venietis ad po
pulum ſecurū, [18]& regio ipſa ſpacioſa eſt vtrin-
que,& hanc dabit' Deus in manus veſtras: locus
inquam eſt[19]in quo nihil deſyderatur quod eſt
in terra. ¶Soluentes itaque ex Danitis illinc de
Zareah & Eſthaol viri ſexcēti,accincti armis bel-
licis, aſcenderūt caſtrametantes in Kiriath-iea-
rim,quæ eſt in Iuda, vnde & [20]locus ille nomen
accepit,'Caſtra Dan, ad hunc vſq; diē,[21]poſt' Ki-
riath-iearim. Illinc tranſeūtes in montē Ephra-
im,venerunt vſque ad domū Micha. Reſpōderūt
verò quinque illi viri qui ierant ad explorandū
terram Lais,& dixerunt ad fratres ſuos,[22]Noſtis'
quòd in domibus iſtis eſt ephod, & theraphim,
& ſculptile & fuſile ſimulachrū?[23]deliberate' er-
go quid[24]faciatis.' Et[25]cōcedētes' illuc venerūt in
domū adoleſcētis Leuitæ,[26]nempe in domū' Mi-
cha, &[27]interrogauerunt eū num rectè haberēt
ſomnia.] Porrò ſexcenti illi viri Danitæ accincti
armis ſuis bellicis cōſiſtebant[28]ad oſtiū' portæ.
Et aſcendētes quinque illi viri,qui ierant explo-
ratū terrā,venerūt illuc,& acceperūt ſculptile,&
[29]ephod,'& theraphim & fuſile ſimulachrū, ſtāte
ſacerdote in oſtio portæ, iuxta ſexcētos illos vi-
ros qui erant inſtructi armis bellicis. Introeun-
tes igitur illi domū Micha,tulerunt[30]ſculptile,'
ephod, theraphim, & fuſile. ad quos ait ſacer-
dos, Quid vos facitis? Cui reſponderunt, Tace,
[31]impone manū ori tuo,'& veni nobiſcum,vt ſis
pater & ſacerdos noſter:num melius eſt vt ſis ſa
cerdos domus vnius hominis, an vt ſacerdos ſis
tribus & familiæ Iſraeliticæ?[32]Colliſbuit ergo a-
nimo' ſacerdotis,& accipiēs ephod,& theraphim
& ſimulachrū,[33]profectus eſt cum populo.' Con-
uerſi verò abierunt,ordinarúntq; [34]pubem,' pe-
cora &[35]impedimenta' ante ſe. Quúmque iā pro-
cul à domo Micha veniſſent,[36]cōuocati ſunt' vi-
ri[37]qui fuerant' in domibus quæ fuerunt prope
domū Micha, & inſequebantur Danitas. Clamā-
tibus igitur eis poſt Danitas,vertentes illi facies
ſuas,dixerunt ad Micha,Quid tibi vis,[38]quòd ſic
quiritaris?' Et reſpondit, Deos meos quos[39]feci'
abducitis vnà cū ſacerdote,& abitis,[40]quid ve-
rò mihi vltra eſt?[41]& quid hoc quod dicitis mi-
hi,Quid tibi vis?' Ad quē dixerūt Danitæ,[42]Ca-
ue nequis audiat' vocē tuam poſt nos:' ne fortè
[43]milites qui ſunt animo amarulēto' irruant in
vos, & [44]perdas ſimul vitā tuā & vitam familiæ
tuæ. Quúmq; Danitæ proficiſcerētur itinere ſuo,
& Micha videret quòd fortiores ſe eſſent, cōuer-
ſus redibat domū ſuā.¶Illi igitur auferentes ea
quæ fecerat Micha,vnà cum ſacerdote quem ille
habuerat,venerunt in Lais,ad populū[45]ocioſum'
&[46]ſecurum,' percuſſerúntq; eos gladio,ciuita-
tēmq; exuſſerūt igni, nec erat qui eos liberaret,
quoniā lōge aberāt à Zidone,[47]nec fuit eis nego
tium cū quoquam hominū:' ſitáque erat in valle
[48]quæ[ſprotenditur ad]Beth-rehob.' Et inſtaurā-
tes ibidem ciuitatem,habitarunt in ea. Vocarunt
nomen ciuitatis illius Dan, iuxta nomen Dan patris ſui, qui natus fuerat ipſi Iſraeli, quum
nomen ciuitatis illius Lais fuerit. Filij autem Dan erexerunt ſibi ſimulachrum ſculptile.[49]Io-
nathan' autem filius Gerſom, filij[50]Manaſſe,' ipſe atque filij eius fuerunt ſacerdotes in tribu Dan,

¶17 Cāſ[eo]] pere uenerítis,
¶18 & terrā latā ſitu: quādoquidē tradidit eā
¶19 Heb. nulla eſt penuria vllius rei quæ in terra ſit.
¶20 vocauerūt locum illum
¶21 ſub. locus iſte eſt.
¶22 Scitiſne.
¶23 vel, videte
¶24 aut, facturi ſitis.
¶25 vel, declināſtes ¶26 [quæ erat in] domo
¶27 Heb. interrogarūt ad pacem. Vel potius, imprecati ſunt illi pacem. ſiue ſalutem.
¶28 in introitu
¶29 per hanc veſtem extimā, & aliæ veſtes intelliguntur.
¶30 .i. ſimulachrum in cuius honorem factæ fuerant veſtes ſacerdotales.
¶31 .i. digito cōpeſce labellū.
¶32 Heb. Et lætatū eſt cor &c. q.d. Quo audito, cœpit eſſe animo hilari.
¶33 Heb. venit ī mediū populi. ingreſſus eſt turbam.
¶34 paruulos,
¶35 ſiue, ſupellectilem
¶36 cōgregati ſunt ¶37 qui habitabant
¶38 quòd congregatus eſt
¶39 vel, curaui faciendos
¶40. i. quid mihi putatis eſſe reliquum? q.d. abſtuliſtis quæ erant mihi chariſſima.
¶41 q.d. habeo expoſtulādi occaſionem. ¶42 Heb. Ne audire facias vocē tuam apud nos. vel, Ne attollas vocē tuā nobiſcum. i.
audientibus. q.d. Tace ſi ſapis. ¶43 viri animo amari. i. animo concitati, hoc eſt iracundi, qui facile iraſcū-
tur, Gallice, Gens de cholere. ¶44 Heb. recolligas animam tuam &c. i. ne Deus recolligat apud ſe animam tuā: hoc
eſt, ne ſis cauſa quòd pereas cum tota familia tua. ¶45 vel, quieſcentem. ſiue, ceſſatorem ¶46. i. nihil tale timentē.
¶47 Heb. nec erat illis commercium cum quouis homine: ¶48 vel, quæ [eſt in regione] Beth-rehob. ¶49 adoleſ-
cens iſte Leuita. ¶50 imitatione quidem, non natura. fuit enim etiam cultor idolorum. Hebræi Moſen intel-
ligunt, cuius filius fuit Gerſom. Nam in hac dictione מנשה, ponitur נ ſupra dictionem משה, nam hic erat
filius Moſis. Et vt conſulerent honori Moſis, adiecerunt נ in dictione משה. & dicitur filius Manaſſe, non qui-
dem vt dictum eſt natura, ſed imitatione. nam Manaſſe fuit etiam idololatra.

¶51 captiuitatis terræ .i. quo abducti fuerunt captiui qui habitabãt in Terra ſancta. Hoc intelligitur de captiuitate quando arca fuit capta tempore Heli. quo tempore multi ex filijs Iſrael abducti fuerunt captiui. Quod ex ſequenti verſu cognoſcitur. Hoc idolũ Samuel deiecit.

¶52 q.d. tandiu manſit idolum illud, nẽpe vſque ad tempora Heli.

X I X.

¶1 In diebus illis, quũ nõ eſſet rex in Iſrael. vel, quum in Iſraele eſſet velut interregnum,

¶2 vt peregrinus habitans

¶3 .i. in vno laterum.

¶4 vel, apud ipſum .i. quũ apud illum maneret. Aut, eo vidente fornicata eſt alij. Illa quum fornicata eſſet, & id viro innotuiſſet, & ab eo increpata, abijt. Alij vertunt, & ſpreuit illum cõcubina ſua. Chaldæus paraph. quæ ſpreuit illum.

¶5 vel, annum vnum, [&] men ſes quatuor.

¶6 Heb. vt loqueretur ad cor ei᷒ .i. vt blãdiretur ei.

¶7 Heb. apprehẽdit .i. amplexatus eſt eũ.

vſque ad diem[51] transmigrationis terræ.' Erexerũt inquam ſibi ſimulachrum Micha, quod ipſe fecerat, [52] cunctis diebus quibus domus Dei fuit in Silo.

CAP. XIX.

IN[1] diebus quibus nullus legitimus magiſtratus erat in Iſraele,' fuit Leuites quidã[2] qui commorabatur aduena[3] in lateribus' montis Ephraim, duxitq; vxorẽ concubinã de Beth-lehem Iuda. Et ſcortata eſt cõcubina eius[4] cõtra eum,' diſceſſitq; ab eo ad domum patris ſui in Beth-lehẽ Iuda, mãſitq; illic[5] dies aliquot, nempe quatuor mẽſes.' Surgens itaq; vir eius, ſequutus eſt eam, [6] vt amice loqueretur ad eã,' eámque reduceret, habẽs ſecum puerũ ſuũ, & duos aſinos. Illa ergo introduxit eũ in domũ patris ſui: vidẽſque eũ pater puellæ, lætus ei occurrit. Et [7] retinuit' eum ſocer eius, pater ſcilicet puellæ, manſitque cũ eo tres dies, comedẽtes, bibẽtes, ac ibidẽ pernoctantes. ¶Die tertio quũ mane ſurrexiſſent, ſurrexit & Leuita vt abiret: pater autẽ puellæ dixit ad generũ ſuũ, Corrobora [8] cor tuũ buccella panis,' & tum demũ ibitis. Cõſedentes igitur comederũt & biberũt duo illi ſimul: dixitque pater puellæ ad virũ illũ, [9] Aſſentí quæſo, vt hic pernoctes, iucundúmque ſit cor tuũ.' Quũ verò vir ille ſurgeret vt abiret, coegit eum ſocer eius, [10] vt reuerſus illic ea nocte maneret.' Quinto die mane cõſurgẽs vt abiret, ait pater puellæ, Corrobora quæſo[11] cor tuũ.[12] morã itaque nectũt' donec inclinaret dies. [13] ſimúlq; ederũt duo iſti.' Cõſurgit autẽ vir ille, vt abiret ipſe & cõcubina ei᷒, atq; puer eius: dixit itaq; pater puellæ ſocer ei᷒ ad eũ, En[14] dies[15] remiſit,[16] [vergitq; ad veſperã,] pernoctate quæſo: en [17] dies occũbit,' pernocta hic, vt[18] lætũ ſit' cor tuũ: cras ſurgetis mane, vt proſequamini iter veſtrũ: atq; eas[19] in tentoria tua.' At vir ille noluit pernoctare, ſed ſurgens abijt, venitq;[20] prope Iebus,' quæ eſt Ieroſolyma: & cũ eo erãt[21] bijuges' aſini, & cõcubina eius. Quúmque eſſent[22] apud' Iebus, dies deſcẽderat valde. dixitque puer ad dominũ ſuum, [23] Veni quæſo,' diuertamus ad ciuitatẽ iſtã Iebuſæorũ, vt pernoctemus in' ea. Reſpõdit ei dominus eius, Non diuertemus [24] in vrbem alienã, [ſeorum] qui nõ ſunt ex filijs Iſrael, ſed trãſibimus vſque Gibea. Et dixit puero ſuo, Age, accedamus ad alterũ [iſtorum] locorum, vt pernoctemus in Gibea, aut in Rama. ¶Trãſeũtes igitur iuerunt, & occubuit eis ſol iuxta Gibea, quæ eſt Beniamitarũ. [25] Diuertentes ergo illuc, ingreſſi ſunt vt in Gibea pernoctarẽt:' & introiens ſedit in platea ciuitatis, nec erat qui[26] reciperet' eos in domũ in qua pernoctarent.[27] Et ecce' vir quidam ſenex veniebat ſub veſperã ab opere ſuo è rure, qui & ipſe erat de monte Ephraim, peregrinuſque commorabatur in Gibea: ciues autem illius loci[28] filij Iemini erant.' Is itaque ſublatis oculis ſuis, vidit virũ iſtum[29] qui de via venerat,' in platea ciuitatis: dixitq; ſenex ille, Quò vadis? & vnde venis? Reſpondit ei, Tranſimus de Beth-lehem Iuda ad[30] latera' mõtis Ephraim, vnde ego ſum,

vſque ad diem captiuitatis ſuæ. Manſitque apud eos idôlum Michæ omni tempore quo fuit domus Dei in Silo. In diebus illis non erat rex in Iſrael.

CAP. XIX.

FVit quidam vir Leuites, habitans in latere montis Ephráim, qui accepit vxorẽ de Bethlẽhem Iuda: quæ reliquit eum, & reuerſa eſt in domum patris ſui in Beth-lẽhem, manſitque apud eum quatuor menſibus. Secutúſque eſt eam vir ſuus, volens reconciliari ei, atque blandiri, & ſecum reducere, habens in comitatu puerum & duos aſinos: quæ ſuſcepit eum, & introduxit in domum patris ſui. Quod cum audiſſet ſocer eius, eúmque vidiſſet, occurrit ei lætus, & amplexatus eſt hominem. Manſitque gener in domo ſoceri tribus diebus, comedens cum eo & bibens familiariter. ¶Die autem quarto de nocte conſurgens, proficiſci voluit. quem tenuit ſocer, & ait ad eum, Guſta prius puſillum panis, & conforta ſtomachum, & ſic proficiſcẽris. Sederúntque ſimul, ac comederunt & biberunt. dixitque pater puellæ ad generum ſuum, Quæſo te vt hodie hic maneas, pariterque lætemur. At ille conſurgens, cœpit velle proficiſci: & nihilominus obnixè eum ſocer tenuit, & apud ſe fecit manere. Mane autem facto, parabat Leuites iter. cui ſocer rurſum, Obſecro, inquit, vt paululum cibi capias, & aſſumptis viribus, donec increſcat dies, poſtea proficiſcaris. comederunt ergo ſimul. Surrexítque adoleſcens, vt pergeret cum vxore ſua & puero. cui rurſum locutus eſt ſocer, Conſydera quòd dies ad occaſum declinior ſit, & propinquat ad veſperum: mane apud me etiam hodie, & duc lætum diem, & cras proficiſcẽris vt vadas in domum tuam. Noluit gener acquieſcere ſermonibus eius: ſed ſtatim perrexit, & venit contra Iebus, quæ altero nomine vocatur Ieruſalem, ducens ſecum duos aſinos onuſtos, & concubinam. Iámque erant iuxta Iebus, & dies mutabatur in noctem: dixitque puer ad dominum ſuum, Veni, obſecro, declinemus ad vrbem Iebuſæorum, & maneamus in ea. Cui reſpondit dominus, Non ingrediar oppidum gentis alienæ, quæ non eſt de filijs Iſrael, ſed tranſibo vſque Gabaa, & cum illuc peruenero, manebimus in ea, aut certè in vrbe Rama. ¶Tranſierunt ergo Iebus, & cœptum carpebant iter, occubuítque eis ſol iuxta Gabaa, quæ eſt in tribu Beniamin: diuerterúntque ad eam, vt manerent ibi. quò cum intraſſent, ſedebant in platea ciuitatis, & nullus eos recipere volebat hoſpitio. Et ecce, apparuit homo ſenex, reuertens de agro & de opere ſuo veſperi, qui & ipſe de monte erat Ephraim, & peregrinus habitabat in Gabaa. homines autẽ regionis illius erant filij Iemini. Eleuatíſq; oculis, vidit ſenex ſedentem hominẽ cũ ſarcinulis ſuis in platea ciuitatis: & dixit ad eũ, Vnde venis? & quò vadis? Qui reſpondit ei, Profecti ſumus de Beth-lẽhẽ Iuda, & pergimus ad locũ noſtrũ, qui eſt in latere mõtis Ephraim,

¶8 vel, ſtomachũ tuũ puſillo cibo, ¶9 Heb. Velis nunc pernoctare, vt lætetur cor t[uum] q.d. Placeat tibi adhuc hodie in lætitia pernoctare apud me. ¶10 Heb. & conuerſus pernoctauit ibi .i. nolentẽ & [inuitum] retinuerunt. ¶11 vel, ſtomachum tuum. ¶12 tardauerunt itaque ¶13 q.d. bibendo pene diem tranſege[runt] ¶14 Per diem intelligit aut ſolem, aut calorem diei. ¶15 ſiue, remiſſior facta eſt, ¶16 Heb. ad occidendum .i. [...] dies propinqua ſit veſperi. ¶17 Heb. manſio diei eſt .i. tempus quo dies conuertet ſe ad hoſpitium. q.d non p[ro]cul abeſt occaſus ſolis. aut, propinquat dies ad veſperam, quo tempore ſolent homines diuertere ad hoſpitiũ. O[cca]ſum ſolis vocat manſionem: nam ſol videtur diuertere ad hoſpitium quum occidit. ¶18 exhilaretur ¶19 .i. in [vr]bem tuam. ¶20 Heb. vſque ad latus Iebus .i. venit vſque ad locum qui erat eregione Iebus. relinquebat Iebus [a la]tus. ¶21 clitellati. onuſti. ſtrati. Gallicẽ, Sanglez & batez. ¶22 iuxta ¶23 .i. Eia. vel, Age, ¶24 ad vllam vrbem [ali]enigenarum quæ &c. q.d. Non diuertemus ad vrbem iſtam, neque ad vllam aliarum quæ non ſint filiorum Iſr[ael] ¶25 Heb. Et diuerterunt vt ingrederentur ad pernoctandum .i. vt ingreſſi vrbem, ibi pernoctarent. ¶26 Heb. [co]lligeret ¶27 vel, Interea autem ¶28 .i. erant de tribu Beniamin. ¶29 viatorem ¶30 vel, latus. aut, fines

Digitized by Google

vnde iceramus in Beth-lehē:& nunc vadimus ad domum Dei, nullúsque ſub tectum ſuū nos vult recipere, habētes paleas & fœnū in aſinorū pabulū,& panē ac vinū in meos & ancillę tuę vſus, & pueri qui mecum eſt:nulla re indigemus, niſi hoſpitio. Cui reſpondit ſenex, Pax tecum ſit, ego præbebo omnia quæ neceſſaria ſunt: tantū quæſo, ne in platea maneas. Introduxitque eū in domum ſuā,& pabulū aſinis præbuit: ac poſtquam lauerunt pedes ſuos, recepit eos in conuiuium. ¶ Illis epulātibus,& poſt laborē itineris, cibo & potu reficientibus corpora, venerunt viri ciuitatis illius filij belial, id eſt abſque iugo, & circumdantes domū ſenis, fores pulſare cœperunt, clamantes ad dominū domus, atque dicentes, Educ virum qui ingreſſus eſt domū tuā, vt abutamur eo. Egreſſúſque eſt ad eos ſenex,& ait, Nolite fratres nolite facere malum hoc: quia ingreſſus eſt homo hoſpitiū meum,& ceſſate ab hac ſtultitia. Habeo filiā virginem,& hic homo habet concubinam, educā eas ad vos, vt humilietis eas,& veſtram libidinē cōpleatis: tantum, obſecro, ne ſcelus hoc contra naturā, operemini in virum. Noluerunt acquieſcere ſermonibus illius: quod cernēs homo, eduxit ad eos cōcubinam ſuam,& eis tradidit illudendā: qua cū tota nocte abuſi eſſent, dimiſerunt eam mane. At mulier recedentibus tenebris, venit ad oſtium domus, vbi manebat dominus ſuus,& ibi corruit. ¶ Mane facto, ſurrexit homo,& aperuit oſtium, vt cœptam expleret viam: & ecce concubina eius iacebat ante oſtium ſparſis in limine manibus. Cui ille, putans eam quieſcere, loquebatur, Surge,[a] vt ambulemus. Qua nihil reſpondente, intelligens quòd erat mortua, tulit eam, & impoſuit aſino, Reuerſúſque eſt in domū ſuā: quā cum eſſet ingreſſus, arripuit gladium,& cadauer vxoris cum oſſibus ſuis in duodecim partes ac fruſta concidens, miſit in omnes terminos Iſrael. Quod cum vidiſſent ſinguli, conclamabant, Nunquam res talis facta eſt in Iſrael ex eo die quo aſcenderūt patres noſtri de Ægypto, vſque in præſens tempus: ferte ſententiam, & in commune decernite quid facto opus ſit.

C A P. X X.

Egreſſi itaque ſunt omnes filij Iſrael,& pariter congregati quaſi vir vnus, de Dan vſque Berſabee, & Terra-Galaad ad Dominū in Maſphath: omnes quoque[a] anguli populorum,& cunctæ tribus Iſrael in eccleſiam populi Dei conuenerunt, [a]quadringinta[a] millia peditū pugnatorū. Nec latuit filios Beniamin quòd aſcendiſſent filij Iſrael in Maſphath. Interrogatúſque Leuita maritus mulieris interfectæ, quomodo tantum ſcelus perpetratum eſſet, Reſpondit, Veni in Gabaa Beniamin, cum vxore mea, illícque diuerti. Et ecce homines ciuitatis illius circūdederunt noctu domum in qua manebam, volentes me occidere, & vxorem meam incredibili furore libidinis vexantes, denique mortua eſt. Quam arreptam in fruſta concidi, miſique partes in omnes terminos poſſeſſionis veſtræ: quia nunquam tantum nefas, & tam grande piaculum factum eſt in Iſrael. Adeſtis omnes filij Iſrael, decernite quid facere debeatis. ¶ Stánſque omnis populus, quaſi vnius hominis ſermone reſpondit,

& profectus ſum in Beth-lehem Iuda: nūc verò ad domum Domini vado, nec eſt qui me hoſpitio accipiat: [31]Habemus nos & paleas[a] & pabulū pro aſinis noſtris, deinde panis & vinū eſt mihi & ancillæ tuæ,& puero qui eſt cum ſeruo tuo, nihilque deeſt. Vir ille ſenex dixit, [32]Bono ſis animo, ego ſarciā quidquid tibi deeſt, modo ne[a] in platea pernoctes. Introducens igitur eum in domum ſuam, præbuit pabulum aſinis, &[33]lauātes pedes ſuos, comederunt[a] atq; biberūt. ¶ Quūmq; exhilararent cor ſuū, ecce viri ciuitatis,[34]qui erant filij belial,[a] circundātes domū, [35]impetu ferebantur ad oſtiū,[a] dixerúntque ad virum illum ſenem, ad[36]patrem familias[a] ſcilicet, hiſce verbis, Profer virū iſtum qui ingreſſus eſt in domū tuā, vt[37]cognoſcamus eum.[a] Et egreſſus vir ille,[38]pater nēpe familias,[a]& dixit ad eos, Ne quæſo fratres, ne hoc malū deſignetis: [39]quandoquidē vir ille ingreſſus eſt domū mei, ne deſignetis ſcelus hoc horrendum. En filia mea virgo, & concubina eius, educam nūc eas, [40]has humiliate,[a]& facite eis quod vobis videtur, modo[41]in virū hunc ne tam horrendum ſcelus deſignetis.[a] At viri illi audire eum noluerunt: apprehendens itaque vir ille concubinā ſuam, eduxit [eam] foras ad eos: qui cognoſcentes eam, [42]illuſerunt ei[a] tota nocte vſque mane, cum aurora exoriretur eam dimittētes. Sub lucem venit mulier,& cecidit ante oſtiū domus viri illius in qua erat maritus eius, donec illuceſceret. ¶ Mane itaq; conſurgens[43]herus[a] eius, aperuit fores domus, egreſſúſque eſt vt proficiſceretur itinere ſuo, & en[44]vxor[a] cōcubina eius iacebat ante oſtiū domus, manúſq; eius ſuper inferū limen. Dixitque ad eā, Surge, vt eamus. quæ non reſpondit. Vir ergo ille ſublata ea ſuper aſino, ſurrexit, & abijt in locū ſuū. Veniens autē in domum ſuā, accepto cultro, prehenſáque concubina ſua, in fruſta cōcidit [45]cū oſſibus ſuis,[a] nempe in duodecim fruſta, & miſit eā in omnes terminos Iſraelis. Fiebat verò vt quicūq; videret, diceret, Nihil tale neq; factū eſt neque viſum, ab eo tempore quo aſcenderunt filij Iſrael de terra Ægypti in hunc vſq; diē, [46]expendite hāc rem, [47]conſulite, [48]loquimini.

C A P. X X.

Egreſſi ſunt itaq; omnes filij Iſrael,& concio a... vnū coacta eſt, à Dan vſq; Beer-ſeba [1]vſq; ad terram Gilead,[a] ad Dominū in [2]Mizpa.[a] Et [3]ſtaterunt ſe [4]anguli totius populi,[a] omniū ſcilicet tribuū Iſrael, in cōcionē populi Dei, nēpe quadringenta millia peditū [5]bello aptorū.[a] (Audierūt autem Beniamitæ quòd filij Iſrael aſcendiſſent in Mizpa.) [6]dixerúntq;,[a] Filij Iſrael, dicite [7]quomodo[a] factū ſit malū illud. Et reſpondēs vir Leuita, maritus mulieris interfectæ, ait, Ego veni in Gibea Beniamitarū vnà cū concubina mea, vt illic pernoctarē. Inſurgentéſq; aduerſus me ciues Gibea, cinxerunt [8]me & domum[a] noctu, [9]præ ſe ferentes acſi vellent me interficere,[a] quin cōcubinā meā oppreſſerunt ita vt mortua ſit. Arripiēs itaq; concubinā meā, conſcidi eam in fruſta, circūmiſique eam in omnē regionē poſſeſſionis Iſrael, quoniā fecerūt ſcelus & nephandū flagitium in Iſraele. Ecce vos omnes filij eſtis Iſrael, [10]curate negotiū hoc,& deliberate in rē præſentē. ¶ Surrexit itaq; [11]ad vnū[a] vniuerſus popul⁹, & dixerūt,

¶31 Heb. Et etiā palea &c. pro, Cum etiā palea & pabulum ſit mihi. ¶32 Heb. Pax tibi, tantū omnis indigentia tua ſup me: tantum ne &c. q. d. Salue, de nulla re ſis ſollicitus, dabo tibi omnia neceſſaria, ſi modo nolis hic manere. ¶33 lauerūt pedes ſuos, comederūtq; &c. vl. lauerūt pedes eorum. ſub. ſa... ¶34 .i. homines nebulones, & improbi. Gallice, Gens qui ne valent rien. ¶35 inſolenter pulſauerūt fores, ¶36 Heb. dominū dom⁹ ¶37 Hoc ſignificat venerem maſculam. ¶38 dominus domus, ¶39 poſteaquā ¶40 abutimini illis. vl, vim inferatis eis, ¶41 huic viro ne faciatis rem ignominię huius .i. ignominioſam hāc rē. tātum obſecro ne exerceatis tam nefariam venerem. ¶42 vl, abuſi ſunt illa .i. op⁹ abominabile fecerunt in ea in coitu. ¶43 maritus ¶44 mulier ¶45 vl, mēbratim, ¶46 Heb. apponite [cor] veſtrū ſuper illud, ¶47 date conſilium, ¶48 vl, dicite. ſub. veſtrā ſententiam .i. adhibito diligenter conſilio de quid facto opus ſit.

X X. ¶1 & [.i.] terra Gilead. ſub. vſque ad mare mediterraneum. ¶2 Cum quid ...ndum erat, conueniebant Iſraelitæ in Miſpa, quòd Dominus illic operatus eſſet ſalutem quū reges in eo lo... ...rent contra Iſraelitas. Erat ibi prætèrea locus orationis,& menſa Domini vt aiunt. ¶3 vl, affuerunt ...imores,& capita populi. nam vt anguli in domo ſunt præcipui, ſic primates in populo. ¶5 Heb. educentiū ... ¶6 ſub. principes. ¶7 vl, qua ratione ¶8 Heb. ſuper me domum .i. in meā perniciem. ¶9 Heb. cogitantes ...interficere .i. abuti me præpoſtera libidine vſq; ad mortem. ¶10 Heb. date vobis verbum & cōſilium hic. Redū... ...ſubs. ſi. ferte ſententiam & date conſilium quid ſit opus facto. ¶11 Heb. ſicut vir vnus .i. vnanimi conſenſu.

Nō ibim' quiſq; in tĕtoriū ſuū, nec[12] recedemus' hinc quiſq; in domū ſuā. Quin hoc faciem', [13] cō tra Gibea [aſcendemus] contra eā per ſortē.' Accipiemus decimū quenq; ex cētū per ſingulas tribus Iſrael, & ex mille centeſimū quenq;, ex decē millibus milleſimū quenq;. [14] qui accipiāt' cōmeatū pro populo [15] qui hoc facturus eſt, qui veniat cōtra' Gibea Beniamitarū [16] propter vniuerſum hoc ſcelus quod patrauit' in Iſraele. Et congregati ſunt omnes Iſraelitæ cōtra vrbē, [17] ad vnum cōſociati.' Miſerunt autē tribus Iſrael viros [18] per vniuerſam tribū' Beniamin, qui dicerent, Quod eſt hoc malū quod factū eſt [19] in vobis?' Tradite igitur viros illos filios belial, qui ſunt in Gibea, vt occidam' eos, & [20] excindamus' malū ex Iſraele. at Beniamitę noluerunt audire vocē fratrum ſuorū filiorū Iſrael. Quin cōgregati ſunt Beniamitę ex ciuitatib' [alijs] i Gibea, vt egreſſi pugnarent cōtra filios Iſrael. [21] Recēſiti' ergo ſunt [22] eodē die' filij Beniamin ex ciuitatibus [alijs,] viginti ſex millia virorū, [23] qui bello fuerunt apti,' exceptis habitatorib' Gibea, [24] quorū cēſi ſunt' ſeptingenti viri electi. In vniuerſo autē populo illo ſelecto, fuerūt ſeptingenti viri, [25] quorū dextra manus inepta erat,' & illi omnes iaculādo è funda lapidē, pilū capitis ferire potuiſſent, nec aberraſſent. Seorſim deinde recēſiti ſunt Iſraelitarum, præter Beniamin, quadringēta millia virorū, qui gladiū diſtringere poterāt: hi omnes milites fuerūt bellorū gnari. Conſurgētes itaq; aſcēderūt [26] domū Dei,' conſuluerūntq; Deū, & dixerūt filij' Iſrael, Quis aſcendet nobis, [27] quo duce geramus bellū' cōtra Beniamitas? & reſpōdit Dominus, Iehuda [28] erit in primo pilo. ¶Surgētes igitur filij Iſrael mane, poſuerūt caſtra cōtra Gibea. Egreſſi enim erāt filij Iſrael vt pugnarēt cū Bēiamin: & Iſraelitæ inſtruxerūt aciē bellicā cōtra eos iuxta Gibea. Egreſſi verò Beniamitę de Gibea, ex Iſraelitis eo die virorū vigintiduo millia ad terram proſtrauerūt. ¶Et corroborās ſeſe populus Iſraeliticus, rurſus inſtruūt aciē in eo loco, quo primo die aciē inſtruxerāt. [29] Aſcenderant autē filij Iſrael, & fleuerāt corā Domino vſq; ad veſperā, & cōſuluerāt Dominū hiſce verbis, An ruri' cōgrediar cū fratre meo, nēpe filijs Beniamin? Et dixerat Dominus, Aſcendite cōtra eū. Congreſſi ſunt ergo Iſraelitæ cū Beniamitis poſtero die, Egreſſis Beniamitis obuiā illis de Gibea poſtero die, & ex filijs Iſrael adhuc decē & octo millia virorū in terrā proſtrauerūt, [30] qui omnes diſtringere gladiū potuerūt. ¶Aſcēderūt igitur omnes filij Iſrael, atq; vniuerſus populus, & venerūt in domū Dei flētes & ſedētes illic corā Domino: ieiunauerūt deniq; die illo vſq; ad veſperā, ſacrificarūt quoq; holocauſta & pacifica in conſpectu Domini. Et interrogauerūt Iſraelitæ Dominum (erat enim illis diebus illic arca fœderis Domini Dei: Et Pinhas fili' Eleazari filij Aharonis ſtabat in cōſpectu [31] eius' illis diebus,) hiſce verbis. Rurſumne egrediar in prælīū aduerſus fratrē meū, filios nēpe Beniamin, an ceſſabo? Dominus ait, Aſcēdite, quoniā cras tradā eū in manū tuā. Collocauit itaq; Iſrael inſidias per circuitū Gibea: & aſcēdentes filij Iſrael contra filios Beniamin die tertio, aciē inſtruxerūt cōtra Gibea [32] quēadmodū ſemel atq; iterū.' Et egreſſi filij Beniamin obuiā populo, extracti ſcilicet ex vrbe, cœperūntq; populū ferire atq; vulnerare [33] ſicut ſemel atq; iterū' fecerant in ſemitis, quarū vna aſcēdit Beth-el, & altera in Gibea [33] per agrū,' circiter triginta viros

Non recedemus in tabernacula noſtra, nec ſuam quiſquā intrabit domū: Sed hoc contra Gabaa in commune faciemus, Decē viri eligātur è centū, ex omnibus tribub' Iſrael, & centū de mille, & mille de decē millibus, vt comportent exercitui cibaria, & poſſimus pugnare contra Gabaa Beniamin, & reddere ei pro ſcelere quod meretur. Conueníτque vniuerſus Iſrael ad ciuitatē, quaſi homo vnus eadem mente, vnóque conſilio, Et miſerunt nuntios ad omnē tribum Beniamin, qui dicerent, Cur tantum nefas in vobis repertū eſt? Tradite homines de Gabaa, qui hoc flagitium perpetrarunt, vt moriantur, & auferatur malum de Iſrael. qui noluerunt fratrum ſuorum filiorum Iſrael audire mandatum: Sed ex cunctis vrbibus quæ ſortis ſuæ erant, conuenerunt in Gabaa, vt illis ferrent auxilium, & contra vniuerſum populū Iſrael dimicarent. Inuentique ſunt viginti quinque millia de Beniamin educentium gladium, præter habitatores Gabaa, qui ſeptingenti erant viri fortiſſimi, Ita ſiniſtra vt dextra præliantes: & ſic fundis lapides ad certum iacientes, vt capillum quoque poſſent percutere, & nequaquam in alteram partem ictus lapidis deferretur. Virorum quoque Iſrael, abſque filijs Beniamin, inuenta ſunt quadraginta' millia educentium gladios, & paratorum ad pugnam. Qui ſurgentes venerunt in domum Dei, hoc eſt in Silo: conſulueruntque Dominum, atque dixerunt, Quis erit in exercitu noſtro princeps certaminis contra filios Beniamin? quibus reſpondit Dominus, Iudas ſit dux veſter. ¶Statímq; filij Iſrael ſurgentes mane, caſtrametati ſunt iuxta Gabaa: & inde procedentes ad pugnam contra Beniamin, vrbem oppugnare cœperunt. Egreſſique filij Beniamin de Gabaa, occiderunt de filijs Iſrael die illo vigintiduo millia viror[um]. ¶Rurſum filij Iſrael & fortitudine, & numer[o] cōfidentes, in eodē loco in quo prius certauer[ant] aciem direxerunt: ita tamen vt prius aſcend[e]rent, & flerent coram Domino vſque ad no[ctem], conſulerentque eum, & dicerent, Debemus' vl[tra] procedere ad dimicandum contra filios Ben[ia]min fratres 'noſtros,' an nō? Quibus ille reſp[on]dit, Aſcendite ad eos, & inite certamen. Cūm[que] filij Iſrael altera die contra filios Beniamin [ad] prælīū proceſſiſſent, Eruperunt filij Beniam[in] de portis Gabaa: & occurrentes eis tanta in [eos] cæde bacchati ſunt, vt decem & octo millia [vi]rorum educentiū gladiū proſternerent. ¶Qu[am] ob rem omnes filij Iſrael venerūt in domū D[ei] & ſedentes flebant corā Domino: ieiunauer[unt]que die illo vſque ad veſperam, & obtuleru[nt] holocauſta, atque pacificas victimas. Et ſuper [hoc] tu ſuo interrogauerūt: (eo tempore ibi erat [ar]ca fœderis Domini, Et Phinees filius Eleazari [fi]lij Aaron præpoſitus domus.) conſuluerunt[que] tur Dominum, atque dixerunt, Exire vltrà de[be]mus ad pugnam contra filios Beniamin fr[atres] noſtros, an quieſcere? Quibus ait Dominus, A[ſcen]dite: cras enim tradā eos in manus veſtras. [Po]ſueruntque filij Iſrael inſidias per circuitum [vr]bis Gabaa: & tertia vice, ſicut ſemel & bis, co[ntra] Beniamin exercitum produxerunt. Sed & [filij] Beniamin audacter eruperunt de ciuitate, & [fu]gientes aduerſarios longius perſecuti ſunt: vt vulnerarent ex eis ſicut primo die & ſecun[do] & cæderent per duas ſemitas vertentes te[...] quarū vna ferebatur in Beth-el, & altera in [Ga]baa, atque proſternerent triginta circiter vi[ros]

¶12 ſub. priuſquam vlti fuerimus hoc ſcelus. ¶13 propter Gabaa, cōtra eam ſorte. ſub. aſcēdemus .i. mittemus ſortem quinā ſint pugnaturi contra eam.
¶14 ad afferendum. vl, vt cōportent
¶15 Heb. vt faciat [ſub. populus] cum peruenerit ad
¶16 Heb. iuxta omnem hanc ignominiam quam fecit .i. quemadmodū admiſerūt hāc ignominiā &c. hoc eſt, vt reddant filij Iſrael illis quod merentur pro tanto ſcelere.
¶17 Heb. tanquam vir vnus, ſocij. ſub. in ea re .i. vnanimi cōſenſu, & eadem mente.
¶18 per omnes tribus. ſiue cognationes. Erant in tribu Beniamin duodecim familię.
¶19 inter vos?
¶20 auferamus
¶21 Numerati .i. Habit' eſt delectus. ¶22 vl, eo tempore
¶23 Heb. educentium gladium,
¶24 qui numerati ſunt
¶25 Heb. clauſi [vl, capti] manu dextra. i. vtentes ſiniſtra pro dextra.
¶26. i. in Silo, vbi erat tabernaculū. ¶27 initio ad bellum
¶28 [ſub. aſcendet] initio. i. tribus Iuda prima omniū dimicabit.
¶29 vl. Prius tamen aſcēderāt. ſub. in domum Dei. Filij Iſrael perierūt quód permiſiſſent coli ſimulachrum Michæ in tribu Dan. ¶30 .i. qui erant viri bellatores. ¶31 nempe Domini. i. [fun]gebatur dignitate ſacerdotali. ¶32 vl, vt alias, & hac quoque vice ¶33 in agro,

Digitized by Google

Putauerāt enim ſolito eos more cædere: qui fugam arte ſimulantes inierunt conſilium vt abſtraherent eos de ciuitate, & quaſi fugiētes ad ſupradictas ſemitas perducerent. Omnes itaq; filij Iſrael ſurgentes de ſedibus ſuis, tetenderunt aciem in loco qui vocatur Baal-thamar: inſidiæ quoque quæ circa vrbem erāt, paulatim ſe aperire cœperunt, & ab Occidentali vrbis parte procedere. Sed & alia decem millia virorum de vniuerſo Iſrael, habitatores vrbis ad certamina prouocabant: ingrauatúmque eſt bellum contra filios Beniamin: & non intellexerunt quòd ex omni parte illis inſtaret interitus. Percuſſitq; eos Dominus in conſpectu filiorum Iſrael, & interfecerunt ex eis in illo die vigintiquinque millia, & centum viros, omnes bellatores & educentes gladium. Filij autem Beniamin cum ſe inferiores eſſe vidiſſent, cœperunt fugere. quod cernentes filij Iſrael, dederunt eis ad fugiendum locum, vt ad præparatas inſidias deuenirēt, quas iuxta vrbem poſuerant. qui cum repente de latibulis ſurrexiſſent, & Beniamin terga cædentibus darent, ingreſſi ſunt ciuitatem, & percuſſerunt eam in ore gladij. Signum autem dederant filij Iſrael his quos in inſidijs collocauerant, vt poſtquam vrbem cepiſſent, ignem accenderent: ut aſcendente in altum fumo, captam vrbem demonſtrarent. Quod cum cernerent filij Iſrael in ipſo certamine poſiti (putauerūt enim filij Beniamin eos fugere, & inſtantius perſequebantur, cæſis de exercitu eorum triginta viris) Vt viderunt columnam fumi de ciuitate conſcendere, Beniamin quoque reſpiciens retro, cum captam cerneret ciuitatem, & flammas in ſublime ferri: qui prius ſimulauerant fugā, verſa facie fortius reſiſtebant: quod cum vidiſſent filij Beniamin, in fugam verſi ſunt, & ad viam deſerti ire cœperunt, illuc quoque eos aduerſarijs perſequentibus. ſed & hi qui vrbem ſuccenderant, occurrerunt eis. Atque ita factum eſt, vt ex vtraque parte ab hoſtibus cæderentur, nec erat vlla requies morientium: ceciderunt, atq; proſtrati ſunt ad Orientalem plagam vrbis Gabaa. Fuerunt autē qui in eodem loco interfecti ſunt, decem & octo millia virorum, omnes robuſtiſſimi pugnatores. Quod cum vidiſſent qui remāſerant de Beniamin, fugerunt in ſolitudinem: & pergebant ad petram, cuius vocabulū eſt Remmon. In illa quoque fuga palantes, & in diuerſa tendentes, occiderunt quinque millia viros. Et cum vltrà tenderent, perſecuti ſunt eos, & interfecerunt etiam alia duo millia. Et ſic factum eſt, vt omnes qui ceciderant de Beniamin in diuerſis locis, eſſent vigintiquinque millia, pugnatores ad bella promptiſſimi. Remanſerunt itaq; de omni numero Beniamin, qui euadere potuerunt, & fugere in ſolitudinem ſexcenti viri: ſederuntque in Petra-remmon menſibus quatuor. Regreſſi autem filij Iſrael, omnes reliquias ciuitatis à viris vſque ad iumenta gladio percuſſerūt, cunctaſque vrbes & viculos Beniamin vorax flamma conſumpſit.

CAP. XXI.

Iurauerunt quoq; filij Iſrael in Maſpha, & dixerūt, Nullus noſtrū dabit filijs Beniamin de filiabus

de Iſrael. Nam dixerant filij Beniamin, [34]Corruent' ante nos vt antea: & filij Iſrael dixerant, Fugiemus &[35]protrahemus' eos ex vrbe [36]in ſemitas.' Surgentes itaque omnes Iſraelitæ de loco ſuo, aciē inſtruxerunt in Baal-thamar: ſed & inſidiæ Iſraelitarum egreſſæ ſunt de loco ſuo, nēpe de[37]vireto' Gaba. Venerunt itaq; contra Gibea decem millia virorū electorum ex omni Iſraele, & prælium[38]incendebatur,' nec norant illi tātum ſibi imminere periculū. Percuſſit itaq; Dominus Beniamitas ante Iſraelitas, & trucidarūt filij Iſrael de Beniamin in die illa virorū vigintiquinque millia & centū, qui omnes [39]apti erant bello. [40]Quum igitur vidiſſent filij Beniamin quòd corruiſſent (dederant enim Iſraelitæ Beniamitis locum: nam fiſi ſunt inſidijs quas collocauerant prope Gibea: & qui in inſidijs fuerūt, feſtinātes extenderunt ſe verſus Gibea, extracti ſcilicet ex inſidijs, & trucidarunt totam vrbē gladio. Symbolum enim conſtitutū fuerat inter Iſraelitas, & inter eos qui collocati erant in loco inſidiarum, vt ipſi [interficerent] gladio, quū illi excitarent eleuationem fumi ab vrbe. Verſi enim ſunt filij Iſrael in pugna,) cœpit Beniamin trucidare vulneratos' ex Iſraelitis circiter triginta viros: [41]dixerūntque,' Profectò[42]corruunt' ante nos[43]vt antea.' Cum verò fumus cœpiſſet aſcendere ex vrbe, [44]columna [ſcilicet fumi,]' reſpiciebat Beniamin poſt ſe, & ecce [45]vniuerſa ciuitas aſcendebat' cælum verſus. Quūmq; verterentur Iſraelitæ, territi ſunt Beniamitæ, videntes ſibi imminere periculū. [46]Verſis ergo coram Iſraelitis verſus viam deſerti, prælium inſequutū eſt eum grauiter:' & qui de vrbibus [exierāt,] trucidabant eos in medio ipſius: Circūdederant enim Beniamitas[47]ſtrenue eos inſequentes,[48]viā præripientes eis, ne tutum locū inuenirent, vſque ad Gibea' ab exortu ſolis. Ceciderunt verò ex Beniamitis decē & octo millia virorū, qui omnes fuerant ſtrenui milites. [49]Verſi ergo fugerunt' deſertum verſus ad Petrā-rimon. Et [50]racemationē fecerunt ex ipſis in ſemitis,' virorū quinque millia, &[51]adhæſerunt illis vſque' in Gideom, percutientes ex ipſis duo millia virorum. Omniū autem virorum qui ceciderūt ex Beniamitis ea die [52]fuerunt' vigintiquinque millia, qui ſtringere gladium potuerūt, quique omnes ſtrenui fuerūt milites. Verſi itaque fugerunt in deſertū ad Petram-rimon, ſexcenti ſcilicet viri, manſerūntq; in Petra-rimon quatuor menſibus. Porrò Iſraelitæ reuerſi ſunt[53]ad filios Beniamin,' & percuſſerūt eos gladio, tam homines in vrbibus quàm iumenta, quidquid demum inueniebatur,[54]& in' omnes ciuitates [55]inuentas' immiſerunt ignem.

CAP. XXI.

I[1]Vrauerunt' autē Iſraelitæ in Mizpa hiſce verbis, Nemo ex nobis[2]elocet' filiā ſuā Beniamitis

¶34 Heb. Cæſi ſunt. q. d. Superiores ſumus. ¶35 abducem'. auellemus ¶36 vſq; ad biuium illud. vſ, ad coniunctiones ſemitarū. ¶37 vox Hebræa proprie ſignificat locū herboſum. ¶38 vſ, acrius agi cœperat. ¶39 Heb. erant educentes gladium. ¶40 Ex Hebræo tres ſequentes verſus ſic verti debēt, Viderunt autē [.i. Intellexerunt] filij Beniamin quòd cæſi eſſent: [.i. inferiores eſſent.] dederant autē filij Iſrael locū ipſi Beniamin: nam confidebant in inſidijs quas diſpoſuerant cōtra Gabaa: Quæ quidem inſidię feſtināter irruerunt in Gabaa, ipſæque cœperunt clangere [ſub. buccina.], alij, proripuerūt ſeſe,] & percuſſerunt vrbē totam gladio. Tempus autem conſtitutum erat viris Iſrael cū his qui fuerant collocati in inſidijs, multiplicare vt aſcendere facerent combuſtionem [vſ, incendium, aut columnam] fumi [.i. vt diligenter excitarent quammaximā poſſent flammam pe... fumo] de vrbe. Verterāt autem terga viri Iſrael in pugna, [ſiue, primo cōflictu,] & Beniamin cœperat percu... vulneratos &c. ¶41 dicebant enim ¶42 .i. inferiores ſunt. ¶43 Heb. ſicut in conflictu priore. ¶44 .i. fumus ... præſeferebat ſpeciē columnæ. ¶45 aſcenderat incēdiū totius vrbis ¶46 Heb. Verterūntq; ſeſe [.i. Dederūt terga] ... Iſraelitis verſus deſertū, & præliū attigit eos. i. milites aſſecuti ſunt eos. ¶47 vſ, perſequi eos faciētes. i. horti... mutuo ad conculcandos eos. ¶48 in loco quietis, magna diligētia conculcauerūt, vſque [ad locū qui erat] ... Gibea. Locū quietis vocat in quo prius quieſcebāt. Legi poteſt, à loco quietis abduxerūt eos vſq; &c. i. coegerūt ... fugere vſque &c. ¶49 vſ, Dātes ergo terga, fugere cœperunt ¶50 .i. palantes & in diuerſa loca tendētes trucida... ¶51 perſequuti ſunt illos vſque &c. i. fugiētes perſequēdo vſque ad Gideom aſſecuti ſunt. ¶52 Omittit centū ... fuerant enumerati in ſumma vniuerſali, quòd paruus eſſet numerus, quòdque id iam dixerat. Omittuntur item ... qui fuerant enumerati in ipſo delectu, qui ceciderant in prioribus præliis duobus. ¶53 qui ſcilicet reliqui ... erant. ¶54 etiam in &c. ¶55 .i. quæ adhuc extabant. XXI. ¶1 vſ, Iurauerant ¶2 vſ, dabit

vxorem. Veníque populus [3]in domum Dei,' & [4]fleuerunt' illic vſque ad veſperam coram Deo, ſublatáque voce ſua fleuerunt fletu magno, & dixerunt, O Domine Deus Iſrael, quur factum eſt iſtud in Iſrael, vt [5]deſideretur hodie de Iſrael' vna tribus? ¶Poſtero die mane ſurrexerunt populi, [6]vt extruerent aram illic, ſacrificarúntque holocauſta & gratulatoria.' & dixerunt filij Iſrael, Quis eſt qui non aſcendit [7]in comitia'ad Dominum ex omnibus tribubus Iſrael? (erat enim factum iuramentum magnum [8]illi qui non aſcenderet' ad Dominum in Mizpa, [9]nempe, quòd is morte multaretur.)' Et [10]pœnitudine ducti ſunt Iſraelitæ propter Beniamin' fratrem ſuum, & dixerunt, Exciſa eſt hodie tribus vna de Iſrael. Quid faciemus eis qui relicti ſunt, [11]vt vxores habeant?' Nos iurauimus per Dominum, [12]ne demus' illis filias noſtras vxores. [13]Et dixerunt,' Eſtne aliquis de tribubus Iſrael qui non aſcendit ad Dominum in Mizpa? Et ecce ex Iabes-Gilead ne vir quidem venerat in caſtra & in [14]comitia. [15](Numeratus enim eſt'populus, & en ne vir quidem aderat ex habitatoribus Iabes-Gilead.) Miſerunt ergo illuc exercitum, nempe duodecim millia virorum, [16]qui erant ſtrenui milites,' præceperúntque eis, dicentes, Ite & trucidate habitatores Iabes-Gilead gladio, tam mulieres quàm pubem. [17]Sic autem' facietis, Omnem marem, atque omnem mulierem quæ experta eſt concubitum viri, excindetis. Inuenerunt autem de habitatoribus Iabes-Gilead quadringentas puellas virgines, quæ non cognouerant virum [18]concubitu maris,' has adduxerunt ad caſtra [in] Silo, [19]quæ erant' in terra Chanaan. Miſerunt itaque tota concio, [20]loquuti' ad filios Beniamin qui erant in Petra-rimon, [21]reuocaueruntque eos in pace.' Reuerſi ſunt igitur Beniamitæ in tempore illo, & dederunt eis vxores, quas viuas ſeruauerant ex mulieribus Iabes-Gilead, [22]ſed nõ ſuffecerũt eis. ¶Et doluit populus propter Beniamin, [23]quòd Dominus rupturã feciſſet in tribubus Iſrael. [24]Dixerũt itaque' ſeniores multitudinis, Quid faciem' reliquis, [25]vt & ipſi vxores habeãt?' [26]muliebris enim ſexus in Beniamin vaſtatus erat.' Et dixerunt, [27]Hæreditas in Beniamin eorũ erit qui euaſerunt,' & non delebitur tribus [vna] ex Iſraele. Porrò nos non poterimus eis dare vxores de filiabus noſtris, ([28]iurauerant' enim filij Iſrael hiſce verbis, Execratus qui dederit Beniamitæ vxorẽ.) [29]Dixerunt' ergo, Ecce quotannis [30]ſolennitas Domini eſt' in Silo, [31]quæ eſt ab Aquilone ipſi Beth-el,' Et ad exortum ſolis ad viam quæ aſcẽdit de Beth-el in Sechem, & à Meridie Lebona. Præceperunt ergo filijs Beniamin hiſce verbis, Ite & ponite inſidias [32]in vineis. [33]Et quum videritis filias egredientes Silo, & 'choros ducẽtes.' exibitis vos è vineis, & rapietis vobis, quiſque ſcilicet ſibi vxorẽ de filiabus Silo, [34]ibitíſque in terrã Beniamin.' Et cum venerint patres earũ, aut fratres earũ nobiſcũ expe

ſuis vxorem. Veneruntque omnes ad domũ Dei in Silo: & in conſpectu eius ſedẽtes vſque ad veſperam leuauerũt vocem, & magno vlulatu cœperunt flere, dicentes, Quare Domine Deus Iſrael factum eſt hoc malum in populo tuo, vt hodie vna tribus auferretur ex nobis? ¶Altera autem die diluculo conſurgentes, extruxerunt altare: obtuleruntq; ibi holocauſta, & pacificas victimas, & dixerunt, Quis non aſcendit in exercitum Domini de vniuerſis tribubus Iſrael? (grandi enim iuramento ſe conſtrinxerãt, cum eſſent in Maſpha, interfici eos qui defuiſſent.) Ductíq; pœnitentia filij Iſrael ſuper fratre ſuo Beniamin, cœperunt dicere, Ablata eſt tribus vna de Iſrael, vnde vxores accipient? Omnes enim in commune iurauimus non daturos nos his filias noſtras. Idcirco dixerunt, Quis eſt de vniuerſis tribubus Iſrael, qui non aſcendit ad Dominum in Maſpha? Et ecce inuenti ſunt habitatores Iabes-Galaad in illo exercitu non fuiſſe. (Eo quoque tempore cum eſſent in Silo, nullus ex eis ibi repertus eſt.) Miſerũt itaque decem millia viros robuſtiſſimos, & præceperunt eis, Ite, & percutite habitatores Iabes-Galaad in ore gladij, tam vxores quàm paruulos eorum. Et hoc erit quod obſeruare debebitis, Omne generis maſculini, & mulieres quæ cognouerũt viros, interficite, virgines autẽ reſeruate. Inuentæque ſunt de Iabes-Galaad quadringentæ virgines, quæ neſcierunt viri thorum, & adduxerunt eas ad caſtra in Silo in Terram-Chanáan. Miſerúntque nuntios ad filios Beniamin qui erant in Petra-remmon, & præceperunt eis vt eas ſuſciperent in pace. Veneruntque filij Beniamin in illo tempore, & datæ ſunt eis vxores de filiabus Iabes-Galaad: alias autem non repererunt, quas ſimili modo tradẽrẽt. ¶Vniuerſuſq; Iſrael valde doluit, & egit pœnitentiã ſuper interfectione vnius tribus ex Iſrael. Dixeruntque maiores natu, Quid faciemus reliquis, qui non acceperunt vxores? omnes Beniamin fœminæ conciderunt, & magna nobis cura ingentique ſtudio prouidendum eſt, ne vna tribus deleatur ex Iſrael. Filias enim noſtras eis dare non poſſumus, conſtricti iuramento & maledictione qua diximus, Maledictus qui dederit de filiabus ſuis vxorẽ Beniamin. Ceperuntque conſilium, atque dixerunt, Ecce ſolennitas Domini eſt in Silo anniuerſaria, quæ ſita eſt ad Septentrionem vrbis Beth-el, Ad Orientalẽ plagã viæ quæ de Beth-el tẽdit ad Sichimã, & ad Meridiẽ oppidi Lebona. Præceperúntque filijs Beniamin, atq; dixerũt, Ite, & latitate in vineis. Cumque videritis filias Silo ad ducendos choros ex more procedere, exite repẽte de vineis, & rapite ex eis ſinguli vxores ſingulas, & pergite in Terrã-Beniamin. Cúmq; venerint patres earũ, ac fratres, aduerſum vos queri cœperint, atque iurgari, ¶ſi

¶3 .i. in Silo.
¶4 manſerunt
¶5 vel, deficiat hodie in Iſrael,
¶6 & ædificauerunt ibi altare [nouum,] & obtulerunt holocauſtũ & hoſtias pacificas. Cum Dominum conſulere volebant, nouum altare ſolebant extruere.
¶7 in congregationem
¶8 pro eo [vel, de eo] qui non aſcendiſſet
¶9 Heb. dicendo, Morte morietur .i. iurauerãt ſe interfecturos eos q non affuiſſent cœtui Domini.
¶10 .i. pœnituit eos ſe interfeciſſe Beniamin.
¶11 .i. qua ratione dabimus eis vxores?
¶12 non daturos nos
¶13 Dixerunt inquam,
¶14 cœtum. ſiue, congregationem.
¶15 Numeratus autem fuerat
¶16 Heb. ex filijs virtutis .i. q erãt fortiſſimi milites.
¶17 vel, Tamen hoc
¶18 Heb. in cõcubitu virili .i. quæ non habuerant commercium cum viris.
¶19 quæ erant. caſtra refert .i. ad caſtra quæ ex tota cõgregatione remãſerant vltra in terra Chanaan.
¶20 [ſub. legatos] qui verba facerent ¶21 Heb. appellarunt eos in pace .i. de pace cum illis egerun
¶22 Heb. & non inuenerunt [ſub. filij Iſrael] ſic .i. omnibus vxores. ¶23 .i. quòd perdidiſſet vnam ex tribubus Iſra
¶24 Hæc dicuntur per recapitulationem, de omnibus illis ſuperſtitibus ſcilicet: & tunc in fine ſequentis tertij verſ ab iſto ſubintelligentur quæ prius dicta fuerunt de hac materia. Vel iſta intelliguntur de ducentis illis reliquis tantum, qui non habuerunt vxores vnà cum alijs: & ita in hoc verſu [reliquis] interpretaberis, ducentis ſcilicet.
¶25 Heb. pro vxoribus? .i. vt demus illis vxores? ¶26 Heb. deleta eſt enim de Beniamin mulier. ¶27 Heb. Hæredit euaſionis ſit ipſi Beniamin .i. Studendũ eſt, vel Conemur vt ex tribu Beniamin aliquot ſeruentur qui ſint vice hæ ditatis ipſi Iacob. ¶28 .i. maledictione ſe aſtrinxerãt. ¶29 ſub. ſeniores. Omittitur id, quo pacto iis fuerint tradi vxores Iabes-Galaad. ¶30 vel, feſtum Domini celebrari ſolet ¶31 [in loco] qui eſt ad Aquilonem domus Dei .i. ipſi Silo. Deſcribunt eis locum in quo virgines ſolebant ducere choros: vbi poſſent delitеſcere & rapere virgines. no autem deſcribunt ſitum vrbis Silo, quam omnes norant. ¶32 ſub. propinquis ei loco. ¶33 Heb. Et conſiderate: ecce autem, quum egredientur filiæ Silo ad ſaltandum in choris .i. ad ducendum choros. ¶34 q.d. hoc fa recipietis vos in patriam veſtram.

Digitized by Google

... eis, Miſeremini eorũ: nõ enim rapuerunt eas iure bellicũ atque victorũ, ſed rogãtibus vt acciperẽt, nõ dediſtis, & à veſtra parte peccatum eſt. Feceruntq; filij Bẽiamin vt ſibi fuerat imperatum: & iuxta numerum ſuum rapuerunt ſibi de his quæ ducebant choros, vxores ſingulas: abieruntque in poſſeſſionem ſuam, ædificantes vrbes & habitãtes in eis. Filij quoq; Iſrael reuerſi ſunt per tribus, & familias in tabernacula ſua. In diebus illis non erat rex in Iſrael: ſed vnuſquiſque quod ſibi rectum videbatur, hoc faciebat.

ſtulaturi, dicemus ad eos,[35] Impartite eis hanc gratiam: quandoquidẽ nos in[36] prælio illo non accepimus vnicuique vxorem:[37] nec vos dediſtis eis, ita vt hoc tempore[38] delinquatis. Fecerunt ergo ſic filij Beniamin, acceperuntque vxores iuxta numerum ſuum, rapientes ex his quæ choros ducebant, & abeuntes, reuerſi ſunt ad hæreditatem ſuam, & inſtaurantes ciuitates, habitarunt in illis.[39] Abierunt quoque inde eodẽ tempore filij Iſrael, quiſque ad tribũ ſuam, & ad familiam ſuam, ſinguli exeuntes illinc, quiſque ad ſuam hæreditatem. Iſtis diebus[40] non erat legitimus magiſtratus in Iſraele, quiſque[41] quod ſibi videbatur rectum, faciebat.

¶35 Miſeremini noſtri pro illis: q.d. Non potuimus alia ratione dare illis vxores. Aut verte, Date nobis illas. ſub. mulieres pro eis. q.d. Sinite in gratiam totius Iſraelis illos habere eas mulieres. ¶36 quod ... in Iabes-Galaad, in eo non accepimus tot virgines quot ſunt viri. ¶37 & quia vos nõ dediſtis &c. ... delinqueritis. ¶39 Abierunt itaque illinc Iſraelitæ eo tempore. i. his geſtis. ¶40 null' erat rex. i. erat velut in- ...gnum. ¶41 Heb. quod rectum erat in oculis ſuis. i. quod ſibi placebat, id ſolebat facere.

Liber Ruth.

CAP. I.

... DIEBVS vnius iudicis, quando iudices
...erant, facta eſt fames in Terra. abiitque
... de Beth-lèhem Iuda, vt peregrinare-
...gione Moabitide cũ vxore ſua, ac duo-
.... Ipſe vocabatur Elimèlech, & vxor ei'
... duo filij, alter Mahalon, & alter Che-
... de Bethlèhem Iuda. Ingreſſique
... Moabitidem, morabãtur ibi. Et mor-
...mèlech maritus Noemi: remanſitque
.... Qui acceperunt vxores Moabitidas,
...vocabatur Orpha, alteráque Ruth: mã-
... decem annis. Et ambo mortui ſunt,
...licet & Cheliõ: remãſitque mulier
...bus liberis ac marito. ¶Et ſurrexit vt
... pergeret cũ vtraque nuru ſua de re-
...bitide: audierat enim quòd reſpexiſ-
... populũ ſuum, & dediſſet eis eſcas.
... itaque de loco peregrinationis ſuæ cũ
...ru: & iam in via reuertendi poſita in
...da, Dixit ad eas, Ite in domũ matris ve-
...ciat vobiſcũ Dominus miſericordiam, ſi-
...is cum mortuis & mecũ. Det vobis inue-
...quiem in domibus virorum, quos ſortitu-
... oſculata eſt eas: quæ eleuata voce flere
...runt, & dicere, Tecũ pergemus ad populum
...uibus illa reſpõdit, Reuertimini filiæ mi,
...is mecũ? numquid vltrà habebo filios in vte-
..., vt viros ex me ſperare poſſitis? Reuerti-
... filiæ Moabitæ: iam enim ſenectute confe-
..., nec apta vinculo coniugali. etiã ſi poſ-
... nocte cõcipere, & párere filios, Si eos ex-
... velitis donec creſcant, & annos puberta-
...pleãt, antè eritis vetulæ quàm nubatis. No-
...æſo filiæ mi facere hoc: quia veſtra angu-
...gis me premit, & egreſſa eſt man' Domi-
...tra me. Eleuata igitur voce, rurſum flere
... Orpha oſculata eſt ſocrũ, ac reuerſa eſt:
... adhæſit ſocrui ſuæ. Cui dixit Noemi, En re-
... eſt cognata tua ad populũ ſuũ, & ad deos
...de cũ ea. Quæ reſpõdit, Ne aduerſeris mi-
... relinquã te & abeam: quocũq; enim perre-
... pergam: & vbi morata fueris, & ego pari-
...morabor. popul' tuus populus meus, & Deus
... Deus meus. Quæ te terra morientẽ ſuſcepe-
... moriar: ibiq; locũ accipiam ſepulturæ.

CAP. I.

IN DIEBVS[1] iudicum fames exorta eſt in terra: & abijt vir quidã de Beth-lehẽ Iehuda. vt peregre habitaret[2] in regione Moab, ipſe & vxor eius atque duo filij eius. Erat autẽ nomẽ viri illius Elimelech, & nomen vxoris ſuæ Naemi: & nomina duorum filiorum eius Mahlon, & Chilion: Ephratæi erant de Beth-lehem Iehuda: venientéſque [in][3] regionẽ Moab,[4] degebãt illic. Et mortuo Elimelech marito Naemi, ſuperſtes manſit ipſa, & duo filij eius. Et duxerũt ſibi vxores Moabitidas: nomen vnius erat Orpha, & nomen alterius Ruth,[5] habitaueruntque illic fermè decem annis. Mortui ſunt & duo illi Mahlon & Chilion,[6] relictáque fuit vidua illa poſt duos filios ſuos, & poſt maritum ſuũ. ¶Conſurgẽs ergo ipſa cum nuribus ſuis, reuerſa eſt[7] è regionibus Moab. audierat enim[8] in regionibus Moab, quòd Dominus inuiſiſſet populũ ſuum,[9] cibúmque eis dediſſet. Egreſſa eſt itaque è loco [in] quo degerat, duæque nurus eius cum ea[10] profectæ in via, vt redirent[11] ad terram Iehuda. Dixit autem Naemi duab' nurib' ſuis, Ite, reuertimini, quæque in domũ matris ſuæ, Domin'[12] benefaciat vobis, quemadmodum vos [pietatem] exhibuiſtis &[13] mortuis & mihi. Det vobis Dominus vt requiẽ inueniatis, quæq; in domo[14] mariti ſui. & oſculata eſt eas: illę verò ſublata voce ſua fleuerũt, Dixerúntque ad eam, Reuertemur tecum ad populum tuum. Et ait Naemi, Reuertimini filię meæ, cur mecũ iretis? num filij mihi ſunt in vtero vltra, qui vobis eſſe poſſint mariti? Reuertimini filiæ meæ, & abite, quoniam ſenior ſum quàm vt [vxor] ſiã marito.[15] & ſi [maximè] dicerẽ, Spes mihi eſt vt hac nocte nubã viro, ſimúlque filios pariã, Num vos expectabitis eos donec adoleſcãt? num vos[16] ſuperſtites manebitis propter eos, quo minus nubatis viris? minime, filiæ meæ: nã[17] alioqui plus ſatis doleo veſtri gratia, quòd manus Domini[18] me diuexauit. Illæ autem ſublata voce rurſum fleuerunt, & Orpha oſculata eſt ſocrum ſuam, Ruth verò[19] hæſit ei. Et [ſocr'] ait, En[20] fratria tua reuerſa eſt ad populum ſuum, & ad deos ſuos,[21] ſequere & tu fratriam tuam. Et reſpõdit Ruth[22] Ne obſtes mihi vt te deſerta reuertar, quin quocũque ieris, ego quoque ibo: & vbicunque deges, ego quoque degam; populus tuus popul' meus, & De' tuus[23] Deus me': vbi tu mortua fueris, ibi & ego moriar, ibiq; ſepeliar:[24] ſiqui-

¶1 Heb. Et accidit in diebus quibus iudicabant iudices, tũc fuit fames in terra. ſub. Iuda. ¶2 Heb. in agris. i. in regione. ¶3 Heb. agros. i. regionẽ. ¶4 habitauerunt ¶5 ſub. filij. ¶6 Heb. & relicta eſt mulier illa à duob' gnatis ſuis & à marito ſuo. pro, remãſit mulier orbata duobus filijs & marito. ¶7 ab agris ¶8 Heb. in agro ¶9 Heb. ad dare illis panẽ. pro, vt daret. vel dãdo illis cibum. ¶10 & ambulauerunt per viã, i. cõmittentes ſe itineri. ¶11 nempe in Beth-lehem. ¶12 Heb. faciat vobiſcũ miſericordiã. vl, clementiã. ¶13. i. in filios meos maritos veſtros ¶14 ſub. futuri ¶15 etiam ſi hac nocte eſſem cũ viro, & etiã párerem filios, ¶16 retardabimini ¶17 Heb. amaritudo [eſt, vel eſſet] mihi valde [magis] quã vobis. i. plus mihi doleret quã vo...

¶18 Heb. egreſſa eſt in me. i. quia afflixit me Domin'. ¶19. i. comitata eſt eã, nec receſſit ab ea. ¶20 cognata ... vxor fratris mariti tui. ¶21 reuertere & tu poſt cognatã tuã. ¶22 Heb. Ne roges me vt te deſerã, & recedã à ... legũt, Ne occurras mihi vt &c. i. Ne ſuadeas mihi vt te &c. ¶23 ſub. erit. ¶24 Heb. ſic faciat mihi Dominus; ... addat [ſub. ſi deſeruero te:] quoniã mors ipſa [ſola] ſeparabit inter me & te. vl, ſeparabit me à te.

Digitized by Google

¶25 Heb. quòd indurata eſſet ad eundũ ſecũ, deſijt loqui ad illã. ¶16 & di xerũt, ¶17 Mara.i.amaram. Naemi,ſignificat dulcem,iucundam & ſuauẽ. ¶18 amaritudine me affecerit.vł moleſtia. ¶19 Heb. plena [ſub. diuitijs & filijs] ubij.ſub. hinc. ¶30 vł, vocabitis, ¶31 Heb.locutus [eſt vł, teſtatus ſit] cõtra me,& malefecerit mihi?.i.afflixit me? Huiuſmodi genera dicendi leguntur plurima in libro Iob. ¶32 Et reuerſa eſt.ſub . alia quadam vice. ¶33 Hebr.ab agris

II.

¶1 Heb. At ipſi Naemi cognatus[erat]ex viro ſuo, vir potens diuitijs, ¶2 He. & euenit euẽt⁹ eius,portio agri [erat] ipſi Boaz,qui[Boaz erat]&c.i. cõtigit forte vt incideret in eam partẽ agri quæ erat ipſi⁹ Boaz. ¶3 cõſtitutus erat ſuper meſſores, ¶4 cõſtitutus erat ſuper meſſores, ¶5 He. ab agris ¶6 ſub. in corde ſuo.i.Cõſtituit apud ſe vt colligeret &c. ¶7 Heb.iſta[eſt] ſedere eius[in] domo pauco tẽpore.vł,hęc eſt ſeſſio eius &c. q.d.Hinc apparet eã non diu domi deſiderare.

dem Dominus ſic mihi fecerit, porróq; facturus eſt:[ſola] mors me à te ſeparabit.' Videns itaque [24] illã firmiter apud ſeſe ſtatuiſſe quòd vellet ire cum ea,deſtitit loquẽdo ei obſtrepere. ¶Ibãt ergo duæ illæ donec venirẽt Beth-lehem:factũmq; eſt,vt introeuntibus eis Beth-lehẽ,vrbs tota[ſtrepitu quodam] illarũ gratia cõmoueretur, [26]vt dicerent,'Annon hæc eſt Naemi?Quæ reſpõdit eis, Ne vocetis me Naemi, quin potius[27]Maram' me vocetis,quòd ſupra modum Omnipotẽs[28]me dinexauerit.'Ego[29]opulenta abibam, vacuã me reduxit Dominus:quid ergo me Naemi[30]vocatis,' quũ Domin⁹[31]me delecerit,& Omnipotẽs me dinexauerit?[32]Sic ergo reuerſa eſt' Naemi & Ruth Moabitis nurus ei⁹ cum ea, reuerſa inquam[33]ex regione' Moab, venerũntque Beth-lehem quum meſſis hordeacea inciperet. CAP. II.

H[1]Abuit autẽ marit⁹Naemi cõſanguineũ quẽdã fortẽ opulẽtũmq;,' qui ſcilicet erat de familia Elimelech,cuius nomen erat Boas.Et dixit Ruth Moabitis ad Naemi , Liceat mihi quæſo vt eã rus,& colligã ſpicas,poſt[eũ ſcilicet]in cui⁹ oculis gratiã impetrarim.& illa reſpondit ei,Vade filia mea.¶Abiẽs igitur peruenit[in agrũ,] & collegit in agro poſt meſſores:[2] fortẽq; fortuna in agrũ Boas inciderat qui[erat]' de familia Elimelech.Et ecce Boas veniẽs ẽ Beth-lehẽ,dixit ad meſſores,Domin⁹ vobiſcũ.& reſpõderunt ei,Benedicat tibi Domin⁹. Boas rurſũ dixit ad puerũ ſuũ,qui[3]ſtabat iuxta meſſores,'Cui⁹eſt hæc puella?Reſpõdit puer qui[4]aſtabat meſſoribus,'& ait, puella eſt Moabitica, quæ reuerſa eſt cũ Naemi [5]ex regione'Moab.[6] Dixitq;,' Liceat quæſo mihi colligere & congregare[ſpicas]inter manipulos poſt meſſores.& ingreſſa, perſtat iã inde à mane vſq; nũc:[7]q ſedit in tuguriolo perpuſillũ eſt.'Dixit autẽ Boas ad Ruth,Audiſne filia mea? ne vadas vt colligas ĩ alio agro,neq; hinc trãſeas,[8]ſed poti⁹ hic hæreas'puellis meis.Oculi tui ſint ad agrũ quẽ demetũt, ſequẽris eas:[9]pręcepi enĩ pueris ne te[10]lędãt:'proinde ſi ſitieris,vade ad vaſa,& bibe de eo quod hauſerint pueri.Illa autẽ procidẽs in faciẽ ſuã[11]prona inclinat,' dixitque ad eũ, [12]Cur gratiã impetraui'in oculis tuis,q tu me agnoſcis,quũ ſim aliena?Et reſpõdens Boas,dixit ad eã,Indicando indicatũ eſt mihi totũ illud qđ feciſti ſocrui tuæ poſt obitũ mariti tui,q ſcilicet patre tuo & matre tua.quin &[13]patrio ſolo tuo' deſertis, cõceſſeris ad populũ quẽ nõ cognouiſti [14]antea.'Repẽdat Dominus operi tuo,& ſiat merces tua[15]ſolida'à Domino Deo Iſraelis, quæ veniſti vt[16]ſub alas eius confugeres.' Illa verò dixit, [17]Impetrẽ gratiã corã te,mi domine,qui cõſolatus es me,& loquutus es in cor'ancillæ tuæ, quũ ego ne quidẽ ſim vt vna ex ancillis tuis.Et dixit ei Boas,Quũ tẽpus eſt edẽdi,cõcede huc,& comede de pane,& intingito[18]buccellã tuã'in acetũ.ſedit itaq; illa à latere meſſorũ,&[19]porrexit'ei[far] toſtũ:quæ comedit ad ſatietatẽ, & reliquũ fecit. ¶Rurſ⁹ ſurrexit vt colligeret: Boas autẽ præcepit[20]pueris'ſuis hiſce verbis,[21] Et iter manipulos ipſos ei colligere liceat,'neque eã[22]pudefaciatis.' Quin &[23]de induſtria ei trãſmittite' ex manipulis,[24]& relinquite vt colligat,neq; eã increpetis.' Collegit igitur illa ĩ agro vſq; ad veſperã,& ex-

hæc mihi faciat [D]Deus,' & hæc addat, ſi non ſola mors me & te ſeparauerit. Vidẽs ergo Noemi,q obſtinato aĩo Ruth decreuiſſet ſecũ pergere,aduerſari noluit,nec ad ſuos vltrà reditũ perſuadere.¶Profectæq; ſunt ſimul. & venerũt in Beth-lẽhẽ:quib⁹ vrbẽ ingreſſis,velox apud cunctos fama percrebuit: dicebántq; mulieres, Hæc eſt illa Noemi.Quibus ait,Ne vocetis me Noemi, id eſt pulchrã: ſed vocate me Mara,id eſt amarã, quia amaritudine valde repleuit me Omnipotens. Egreſſa ſum plena,& vacuã reduxit me Dominus. cur ergo vocatis me Noemi, quã Dominus humiliauit,& afflixit Omnipotens?Venit ergo Noemi cum Ruth Moabitide nuru ſua, de terra peregrinatiõis ſuę ac reuerſa eſt in Beth-lẽhẽ,quãdo primùm hordea metebantur. CAP. II.

ERat autẽ viro Elimẽlech conſanguineus,homo potens,& magnarũ opũ, nomine Booz. Dixitque Ruth Moabitis ad ſocrum ſuã,Si iubes, vadã in agrũ, & colligã ſpicas quæ fugerint manus metentium,vbicunque clementis in me patrisfamiliâs reperero gratiam . cui illa reſpondit,Vade filia mi.¶Abijt itaq;,& colligebat ſpicas poſt terga metẽtium.Accidit autem vt ager ille haberet dominũ nomine Booz , qui erat de cognatione Elimẽlech . Et ecce, ipſe veniebat de Beth-lẽhẽ,dixitque meſſoribus, Dominus vobiſcum.qui reſponderũt ei,Benedicat tibi Domin⁹. Dixitque Booz iuueni qui meſſoribus præerat, Cuius eſt hæc puella?Cui reſpõdit, Hæc eſt Moabitis quæ venit cũ Noemi, de regione Moabitide,& rogauit vt ſpicas colligeret remanẽtes,ſequens meſſorũ veſtigia:& de mane vſq; nũc ſtat in agro, & ne ad momẽtum quidem domum reuerſa eſt.Et ait Booz ad Ruth, Audi filia, ne vadas in alterum agrum ad colligendũ, nec recedas ab hoc loco: ſed iungere puellis meis,Et vbi meſſuerint,ſequere.mãdaui enim pueris meis vt nemo moleſtus ſit tibi:ſed etiam ſi ſitieris, vade ad ſarcinulas , & bibe aquas de quibus & pueri mei bibũt.Quæ cadens in faciem ſuã,& adorans ſuper terram,dixit ad eũ,Vnde mihi hoc,vt inuenirem gratiam ante oculos tuos,& noſſe me dignareris peregrinam mulierem?Cui ille reſpondit, Nunciata ſunt mihi omnia quæ feceris ſocrui tuæ poſt mortem viri tui:& quòd reliqueris parẽtes tuos,& terram in qua nata es, & veneris ad populũ quem antea neſciebas.Reddat tibi Dominus pro opere tuo, & plenam mercedem recipias à Domino Deo Iſrael,ad quẽ veniſti, & ſub cuius confugiſti alas.Quæ ait,Inueni gratiam apud oculos tuos domine mi,qui cõſolat⁹es me, & locutus es ad cor ancillæ tuæ,quæ non ſum ſimilis vnius puellarũ tuarũ. Dixitq; ad eã Booz, Quando hora veſcendi fuerit,veni huc,& comede panẽ,& intinge buccellam tuã in aceto.Sedit itaq; ad meſſorum latus, & congeſſit polentã ſibi,comeditque,& ſaturata eſt, & tulit reliquias. ¶Atque inde ſurrexit,vt ſpicas ex more colligeret:præcepit autem Booz pueris ſuis,dicẽs, Etiã ſi vobiſcum metere voluerit , ne prohibeatis eã. Et de veſtris quoque manipulis proiicite de induſtria, & remanere permittite, vt abſque rubore colligat, & colligentem nemo corripiat. Collegit ergo in agro vſque ad veſperam:& quæ col-

¶8 Heb.& hic adhæreas &c.i.ne diſcedas à puellis meis. ¶9 Hebraice per interrogationẽ,quę vehemẽter aſſeuerat,Annõ pręcepi &c.q.d.certiſſime præcepi. ¶10 Heb.tãgãt: ¶11 Heb.incuruauit ſe ad terrã. ¶12 Vnde hoc,q inuenirem gratiã &c. ¶13 Heb.terra natiuitatis tuæ ¶14 Heb.ab heri & nudiuſtertĩ⁹. ¶15 plena.perfecta. integra ¶16 ſperares ſub alis ei⁹. ¶17 Heb.Inueniã gratiã in oculis tuis,mi domine,quia cõſolat⁹es me,& quia loquut⁹ es ſup cor &c.q.d.Optarim me tibi perpetuò gratã eſſe,& me ſemp à te adamari,ſiue nanciſci perpetuã apud te gratiã:nã cõſolatus es me,& placentia admodũ locutus es mecũ. ¶18.i.fruſtũ cibi tui. ¶19 ſub.quiſpiã ex meſſoribus. ¶20 vł ſeruis ¶21 Etiã inter manipulos colligat. ¶22 Pudefacere pro ꝓhibere:qui enĩ prohibẽt aut negãt,faciũt vt petẽtes rubore ſuffunditur. ¶23 Heb.dimittẽdo dimittite.vł, porrigendo porrigite ¶24 Heb.& deſeretis[eam,]& collig ...

legerat virga cædēs & excutiens, inuenit hordei quaſi ephi menſuram, id eſt tres modios. Quos portans reuerſa eſt in ciuitatem, & oſtendit ſocrui ſuæ: inſuper protulit, & dedit ei de reliquijs cibi ſui quo ſaturata fuerat. Dixitq; ei ſocrus ſua, Vbi hodie collegiſti, & vbi feciſti opus? ſit benedictus qui miſertus eſt tui. Indicauitq; ei apud quē eſſet operata: & nomen dixit viri, q Booz vocaretur. Cui reſpōdit Noemi, Benedictus ſit à Domino: quoniam eandē gratiā quam præbuerat viuis, ſeruauit & mortuis. Ruſūmque ait, Propinquus noſter eſt homo. Et Ruth, Hoc quoque, inquit, præcepit mihi, vt tandiu meſſoribus eius iungerer, donec omnes ſegetes meterentur. Cui dixit ſocrus, Melius eſt filia mi, vt cū puellis ei⁹ exeas ad metendū, ne in alieno agro quiſpiā reſiſtat tibi. Iuncta eſt itaque puellis Booz: & tandiu cum eis meſſuit, donec hordea & triticū in horreis conderentur. CAP. III.

Poſtquā autē reuerſa eſt ad ſocrum ſuā, audiuit ab ea, Filia mi, quæram tibi requiē, & prouidebo vt bene ſit tibi. Booz iſte, cuius puellis in agro iuncta es, propinquus noſter eſt, & hac nocte aream hordei ventilat. Lauare igitur, & vngere, & induere cultioribus veſtimētis, & deſcende in aream. nō te videat homo, donec eſum potumque finierit. Quando autē ierit ad dormiendum, nota locū in quo dormiat: veniéſq;, & diſcooperies pallium quo operitur à parte pedū, & proiicies te, & ibi iacebis: ipſe autem dicet tibi quid agere debeas. Quæ reſpōdit, Quicquid præceperis faciam. Deſcenditque in aream, & fecit omnia quæ ſibi imperauerat ſocrus. ¶ Cúmq; comediſſet Booz, & bibiſſet, & factus eſſet hilarior, iſſet que ad dormiēdū iuxta aceruū manipulorū, venit abſcondite, & diſcooperto pallio à pedibus eius ſe proiecit. Et ecce, nocte iam media expauit homo, & cōturbatus eſt: viditque mulierē iacentem ad pedes ſuos, & ait illi, Quæ es? Illáque reſpondit, Ego ſum Ruth ancilla tua: expāde palliū tuum ſuper famulā tuā, quia propinquus es. Et ille, Benedicta, inquit, es à Domino filia, & priorem miſericordiā poſteriore ſuperaſti: quia non es ſecuta iuuenes pauperes, ſiue diuites. Noli ergo metuere, ſed quicquid dixeris mihi, faciā tibi. Scit enim oīs populus qui habitat intra portas vrbis meæ, mulierem te eſſe virtutis. Nec abnuo me propinquū, ſed eſt ali⁹ me propinquior. Quieſce hac nocte: & facto mane, ſi te voluerit propinquitatis iure retinere, bene res acta eſt: ſin autem ille noluerit, ego te abſq; vlla dubitatione ſuſcipiā, viuit Dominus. dormi vſque mane. Dormiuit itaq; ad pedes ei⁹, vſq; ad noctis abſceſſum: ſurrexit itaque antequā homines ſe cognoſcerent mutuo, & dixit Booz, Caue nequis nouerit quòd huc veneris. Et rurſum, Expande, inquit, palliū tuum, quo operiris, & tene vtraque manu. Qua extēdente, & tenente, menſus eſt ſex modios hordei, & poſuit ſuper eam. Quæ portans ingreſſa eſt ciuitatē, & venit ad ſocrū ſuam:

triuit id quod collegerat, fuítque ferè epha hordei. Et baiulās ingreſſa eſt ciuitatē: quūq; ſocrus ei⁹ vidiſſet quod collegerat, [25] protulit' [Ruth:] & id quoq; [26] quod refecta reliquū fecerat,' dedit ei. Socrus autē eius dixit ad eā, Vbi collegiſti hodie? & vbi operata es? ſit ille qui te agnouit benedictus. Indicauit autē illa ſocrui ſuæ, [27] quo pacto ſe geſſiſſet erga eum,' dixítque, Nomē viri apud quem hodie opus feci, eſt Boas. Et ait Naemi ad nurū ſuam, Sit ille benedictus à Domino, qui nō [28] deſiſtit à pietate ſua' neque erga viuos, neque erga mortuos. & ruſum dixit ad eā Naemi, Propinquus noſter eſt vir ille, & [29] ex his qui vindices ſūt noſtri.' Dixit ergo Ruth Moabitis, Loquutus eſt inſuper ad me, Hæreas pueris meis quos habeo, donec plene meſſuerint totā meſſem meā. Et reſpōdit Naemi Ruth nurui ſuæ, [29] Placet filia mea quòd cū puellis eius egrederis, nequis tibi in agro obſtet. [30] Hæſit itaq; [Ruth]' puellis Boas colligendo [ſpicas] donec meſſis hordeacea & meſſis triticea plene perficeretur. cæterum apud ſocrū ſuam [31] verſabatur. CAP. III.

Et dixit ad eā Naemi ſocrus eius, [1] Quærā' tibi ô mea filia requiem, vt bene ſit tibi. An ergo non Boas propinquus noſter eſt, cū cuius puellis tu fuiſti? En is vētilat [2] in area hordeū' hac nocte. Lauabis igitur, & te inūges, amicieriſq; [3] veſtimētis tuis' & deſcēdes in horreū, [4] vt nemo ſentiat te adeſſe,]' donec ille [5] plene ederit & biberit. [6] Quūq; ille quieti ſe dabit, [7] animaduerte' locū in quo [8] recūbet,' & illuc accedes, diſcooperieſq; [9] locū pedū' ei⁹, & [ſibi] iacebis, ipſe verò indicabit tibi qd facias. Ad quā illa dixit, Quęcūque mādaueris mihi, faciā. Deſcendens itaque in areā, fecit quæcūq; præceperat illi ſocrus ei⁹. ¶ Et cū comediſſet Boas & bibiſſet, [10] exhilaraſſétque cor ſuū,' & ingreſſus eſſet vt dormiret in extrema parte [11] aceruí,' venit illa clàm, & retexit [circa] pedes eius, [12] accubuítque.' Et factū eſt circa medium noctis, vt expaueſceret vir ille: & quū [13] contrectaſſet,' ecce mulier iacebat ad pedes eius. Dixítque, Quis es tu? Reſpondit illa, Ego ſum Ruth ancilla tua, [14] expāde alam tuā ſuper ancillā tuam,' quia [15] vindex' es. At ille ait, [16] Benedicta tu filia mea Domino, [17] ampliaſti pietatē tuā poſteriorem ſupra priorē,' quum nō ſequuta es adoleſcētes, ſiue pauperes fuerint ſiue diuites. Ne ergo metuas filia mea, quæcūq; dixeris faciā tibi: ſiquidē [18] totū forū' populi mei nouit quòd mulier ſis [19] virtute' prædita. Nunc [20] itaque verū eſt quòd ego ſū vindex,' eſt tamē & alius [21] vindex' me propinquior. Pernocta igitur [hîc] hac nocte: ſiétque quū illuceſcet, ſi is tibi ius [22] vindicis' præſtiterit, bene, pręſtet: ſi vero ei non placuerit vt tibi ius vindicis præſtet, ego ius vindicis præſtabo, viuit Domin⁹: quieſce igit vſq; mane. ¶ Quieuit itaq; iuxta pedes ei⁹ vſq; mane, & ſurrexit anteq̄ quiſquā [23] aliū noſſe poſſet.' dixit autē ille, [24] Ne palā fiat' mulierē veniſſe in horreū. Et addidit, [25] Ad hibe' palliū [26] quod ſuper te eſt,' & tene illud. & quū illud teneret [Ruth, Boas] demēſus eſt ſex ſeſtui hordei, & imponēs [27] ei,' ingreſſus eſt ciuitatē. Quúmq; illa veniſſet ad ſocrū ſuā, dixit [ſocr⁹ ei⁹,]

¶ 25 vel, excuſſit. ſub. ex ſucco. Hebraice legit, fecit exire. ¶ 26 Heb. quod reliquerat de ſaturitate ſua. i. quod de prandio ſuo reliquerat ſaturata. ¶ 27 Heb. id quod fecerat cū illo, ¶ 28 deſeruit [vel dereliquit] miſericordiā ſuā &c. i. qui clemēter egit non ſolū cū viuētibus, ſed etiā cū mortuis. ¶ 29 Heb. ex redēptorib⁹ noſtris ipſe [eſt] i. ex ꝓpinquis, ex his qui ſecūdum legē debēt ſuſcitare ſemē marito tuo. Propinqui vocantur redēptores, vt ait doct⁹ inter Hebræos, quòd ad illos pertineret ius redemptionis. ¶ 29 Melius eſt, filia mea, vt cū puellis illius egrediaris, [ſub. ad colligendū,] ne occurrāt tibi [viri] in agro alio. vel, ne irruant in te viri &c. ¶ 30 vel, Iūxit ſe igitur ¶ 31 habitauit.

III.

¶ 1 Hebraice ꝑ interrogationē legitur. Nōnne quęrā &c. vt magis affirmet. Requiē vocat nuptias. ¶ 2 Heb. areā hordeorū .i hordeū quod eſt in area. ¶ 3 ſub. elegantiorib⁹, quibus ſcilicet vteris diebus feſtis. ¶ 4 [& vide] ne te notam facias viro illi, ¶ 5 Heb. finierit edere & bibere. ¶ 6 Erit autē, quū ille cubuerit, ¶ 7 ſcito. cognoſce ¶ 8 iacebit, ¶ 9 Heb. pedes. i. inferiorē partē lecti. ¶ 10 Heb. bonúmq; eſſet cor eius. i. exhilaratúmque eſſet &c. ¶ 11 vel, areæ, ¶ 12 ſub. iuxta pedes illius. ¶ 13 inclinaſſet ſe. vel, cōuertiſſet, ¶ 14 Alā expandere ſuper aliquē, metaphora eſt ſumpta à volucrib⁹, eſt eum in tutelā ſui ſuſcipere. ¶ 15 redēptor. i. tu ille es qui marito meo defuncto debes ſuſcitare ſemen. ¶ 16 i. Dominus fauore ſuo te proſequatur. ¶ 17 Heb. meliorē feciſti gratiā tuam poſteriorē priore. vel potius, præſtātiorem reddidiſti pietatem tuā poſteriorem priore, &c. ¶ 18 He. omnis porta. In portis erant iudicia & fora. i. omnis ſenat⁹. ¶ 19 fortitudine. robore ¶ 20 [ſub. agnoſco] quod verum eſt, quòd certe redēptor ſum. ſiue propinquus, ¶ 21 redemptor. ſiue, propinquus ¶ 22 redemptoris. Heb. ſi redimet te, bonū eſt, redimat: & ſi non voluerit te redimere, redimā te. q. d. ſi te voluerit accipere in vxorem, t. i. quam qui illud facere debeat, iure propinquitatis: recte eſt. ſi verò nolit te ducere &c. ¶ 23 ſocium ſuū agnoſcere poſſet. ¶ 24 vel, Ne cognoſcatur. i. Da operam nequis reſciſcat te huc veniſſe. ¶ 25 Affer ¶ 26 i. quo te inuoluiſti. ¶ 27 ſuper eam,

Digitized by Google

¶18 Quæ ſeiru ¶19 Boas ſcilicet. ¶20 Ne ineaſ ¶21.i.Sis quieta. ¶22 donec ¶23 cadet.i.qualem exitũ habiturum ſit hoc negotium.

IIII.

¶1 redemptor. vl, propinquus ¶2 Hebraice, Peloni Alemoni. voces quæ nihil ſignificant apud Hebræos: tantũ vice alicuius ꝓprij nois ponũtur quod tacet, quaſi dicas corrupto ſermone, tu talis ſede. Vide 1.Reg.21.a. ¶3 vl, accedens ¶4 illũ redẽptoré.vl,ꝓpiquũ, ¶5 Heb. dixi, [ſub.apud me,] Reuelabo aurẽ tuã, ¶6 Heb.acquireres illũ agrũ corã ſedẽtibus illis & corã ſeniorib⁹ populi mei ſi redimere vis redimendo. Sedẽtes vocat eos qui cũ eo ſedebant, aut iudices. Alij vertũt, corã habitatoribus. ¶7 redimere ¶8 redimere poſſit. ¶9 Redimã. ¶10 acquiſieris ¶11 acquiſieris.vl,acquiſiuiſti ¶12 vl, erigas ¶13 ad poſſeſſioné ei⁹. ¶14 redẽptor. vl,propinquus, ¶15 redimere, ¶16 vl, perdam ¶17.i. poſteros meos. ¶18 redime tibi tu redẽptioné meã, .i.redime tibi agrũ illũ quem iure redimere poſſũ. ¶19 redimere ¶20 redẽptione, ¶21 hoc fuit teſtimoniũ.ſub.ceſſionis.

[18] Quid tibi filia mea? & hæc expoſuit ei quæcũque fecerat ei vir [19] ille. Et dixit, Sex [ſepha] hordei iſta dedit mihi: nam dixit ad me, [20] Non venies vacua ad ſocrum tuam. Tum illa ait, [21] Sede filia mea, [22] dum reſciſcas quomodo [23] cadat hæc res: ſiquidẽ vir ille handquaquã conquieſcet, donec hoc ipſo die negotiũ effecerit. CAP. IIII.

Aſcendẽs autem Boas ad portam, conſedit illic, & ecce præterijt [1] vindex ille de quo Boas dixerat, cui ait, Accede, [2] quiſquis tandẽ ſis, & ſede hic. qui [3] concedens ſedit. Et acceptis decẽ viris ex ſenioribus vrbis, dixit, Conſedete hic. & conſederunt. Dixitque ad [4] vindicẽ, Partem illius agri quã habuit frater noſter Elimelech, vendere [cogitur] Naemi, quæ redijt de regiõe Moab: ego verò [5] cogitaui vt hæc tibi ſignificarem, dicerẽmque vt [6] vendicares: ſi ergo vẽdicare volueris, vẽdica corã ſedẽtibus illis, & corã ſenioribus populi mei: ſi verò [7] vendicare nolueris, indica mihi vt ſciã: nõ eſt enim præter te qui [8] vendicet, & ego poſt te. & dixit, [9] Vendicabo. Addidit Boas, Eodẽ die quo agellũ [10] poſſederis de manu Naemi, [11] poſſidebis & Ruth Moabitidem vxorem defuncti, vt [12] exuſcites nomẽ demortui [13] in hæreditate ſua. Reſpondit [14] vindex, Non poſſum mihi [15] vẽdicare, ne forte [16] vaſtem [17] hæreditatem meã, [18] vẽdica tu tibi ius propinquitatis meæ, quoniam ego [19] vẽdicare non potero. Erat autẽ iam olim hæc [cõſuetudo] in Iſraele, in [20] vendicatione, & in cõmutatione ad firmandũ negotiũ quodcũque, vt aliquis detraheret calceũ ſuum, daretque proximo ſuo: & [21] hæc fuit obteſtatio in Iſraele. Dixit igitur propinquus ad Boas, [22] Poſſide tibi. ſimúlque detraxit calceamentũ ſuũ. Et ait Boas ad ſeniores, & ad cunctũ populũ, Teſtes vos eſtis hodie, q [23] poſſederim omnia quę fuerũt Elimelech, & omnia quæ fuerũt Chiliõ & Mahlon de manu Naemi, ſed & Ruth Moabitidẽ vxoré Mahlõ acquiſiui mihi vxoré, vt ſuſcitẽ nomen defuncti in hæreditate ſua, vt nõ excindatur nomen demortui de fratribus ſuis, & de porta loci eius: teſtes (inquã) vos eſtis hodie. Et dixerũt omnes qui ex populo erãt in porta cũ ſeniorib⁹, Teſtes. Dominus faciat huic mulieri quæ ingreditur domum tuam, ſicut Raheli & Leæ, quæ duæ ædificauerũt domum Iſrael, & tu [24] ſtrenue age in Ephrata, & [25] ſias magni nominis in Beth-lehẽ. Fiat domus tua vt domus Perez (quẽ peperit Thamar ipſi Iudæ) de ſemine quod tibi Dominus ex hac puella dederit. ¶ Duxit itaque Boas Ruth, & facta eſt ei vxor. Et quum ingreſſus eſſet ad eã, dedit [26] ei Dominus vt cõciperet, pareretque filiũ. Et dixerunt mulieres ad Naemi, Laudandus Dominus, qui nõ [27] permiſit vt deficeret tibi hodie vindex, quo minus vocaretur nomẽ eius in Iſraele. [28] Qui ſit tibi reductor animæ tuæ, & qui [29] ſuſtẽtet ſenectutem tuam: quoniã nurus tua quæ te dilexit, genuit ei, & hæc ipſa [30] melior eſt tibi quàm ſeptẽ filij. Accipiens autem Naemi filiũ, poſuit eum in gremiũ ſuum, fuitque [31] nutrix ei⁹. Et vicinæ [32] imponebãt ei nomẽ, dicẽtes, Natus eſt Naemi fili⁹. [33] vocarũntq; nomẽ eius Obed. Ipſe eſt pater Iſai patris Dauidis. ¶ Sũt autẽ iſtæ generationes Perez. Perez genuit Hezrõ. Hezrõ autẽ genuit Rã: Ram autẽ genuit Amminadab. Amminadab verò genuit Nahaſſon: Nahaſſon autẽ genuit Salma. Salma genuit Boas: Boas genuit Obed. Porrò Obed genuit Iſai, & Iſai genuit Dauid.

quæ dixit ei, Quid egiſti filia? Narrauitq; ei oĩa quæ ſibi feciſſet homo. Et ait, Ecce ſex modios hordei dedit mihi, & ait, Nolo vacuã te reuerti ad ſocrũ tuã. Dixitq; Noemi, Expecta filia, donec videam⁹ quẽ res exitũ habeat. neq; enim ceſſabit homo niſi cõpleuerit qđ locut⁹ eſt. C. IIII.

Aſcendit ergo Booz ad portã, & ſedit ibi. Cũque vidiſſet propinquum præterire, de quo prius ſermo habit⁹ eſt, dixit ad eũ, Declina paulisper, & ſede hic: vocãs eũ nomine ſuo. Qui diuertit, & ſedit. Tollens autem Booz decẽ viros de ſenioribus ciuitatis, dixit ad eos, Sedete hic. quibus reſidẽtibus Locutus eſt ad propinquũ, Partẽ agri fratris noſtri Elimelech⁹ vẽdet Noemi, quæ reuerſa eſt de regiõe Moabitide. quod audire te volui, & tibi dicere corã cũctis ſedentibus, & maioribus natu de populo meo. ſi vis poſſidere iure propinquitatis: eme, & poſſide. ſin autẽ diſplicet tibi hoc ipſum, indica mihi, vt ſciã quid facere debeã. null⁹ enim eſt propinquus excepto te, qui prior es: & me, qui ſecundus ſum. at ille reſpondit, Ego agrũ emam. Cui dixit Booz, Quando emeris agrum de manu mulieris, Ruth quoque Moabitidẽ, quæ vxor defuncti fui, debes [...] cipere: vt ſuſcites nomẽ propinqui tui in hæreditate ſua. Qui reſpõdit, Cedo iuri propinquitatis: neque enim poſteritatẽ familiæ meæ de[...] debeo. tu meo vtere priuilegio, quo me libenter carere profiteor. ¶ Hic autẽ erat mos antiquit⁹ in Iſrael inter propinquos, vt ſiquando alter al[...] ſuo iuri cedebat: vt eſſet firma cõceſſio, ſoluebat homo calceamẽtum ſuum, & dabat propinquo ſuo. hoc erat teſtimoniũ ceſſionis in Iſrael. [Di]xit ergo propinquo ſuo Booz, Tolle calceamentũ⁹. Quod ſtatim ſoluit de pede ſuo. At ille [ma]ioribus natu, & vniuerſo populo, Teſtes vos, inquit, eſtis hodie, q poſſederim omnia quæ fuerunt Elimelech & Chelion & Mahalon, trad[...] Noemi: & Ruth Moabitidẽ, vxoré Mahalõ, in [co]iugiũ ſumpſerim, vt ſuſcitem nomẽ defuncti [in] hæreditate ſua, ne vocabulũ eius de familia [...] ac fratribus & populo deleatur. vos, inquã, [hu]ius rei teſtes eſtis. Reſpondit omnis populus [qui] erat in porta, & maiores natu, Nos teſtes ſ[umus] faciat Domin⁹ hanc mulierẽ, quæ ingredit[ur do]mum tuã, ſicut Rachel. & Liam, quæ ædifica[uerunt] domũ Iſrael: vt ſit exẽplũ virtutis in Ephrat[a] & habeat celebre nomen in Beth-lehẽ: Fiatq[ue do]mus tua, ſicut domus Phares, (quẽ Thamar pe[pe]rit Iudæ,) de ſemine quod tibi dederit Dom[inus] ex hac puella. ¶ Tulit itaq; Booz Ruth, & acc[epit] vxorẽ: ingreſſúſque eſt ad eã. & dedit illi Dominus vt cõciperet, & pareret filiũ. Dixerúntq; mulieres ad Noemi, Benedictus Dominus qui nõ [eſt] paſſus vt deficeret ſucceſſor familiæ tuæ, & vocaretur nomen ei⁹ in Iſrael: Et habeas qui cõſoletur animã tuã, & enutriat ſenectutẽ. de nuru enim tua nat⁹ eſt, qui te diligit: & multo tibi melior eſt, quàm ſi ſeptem haberes filios. Suſceptúmque Noemi puerum poſuit in ſinu ſuo, & nutricis & gerulæ fungebatur officio. Vicinæ autẽ mulieres cõgratulãtes ei, & dicẽtes, Nat⁹ eſt fili⁹ Noemi: vocauerũt nomẽ ei⁹ Obed: hic eſt pater Iſai, patris David. ¶ Hæ ſunt generationes Phares: [Phares] genuit Eſron. Eſrõ genuit Aram, Arã genuit Aminadab. Aminadab genuit Nahaſſon, Nahaſſon genuit Salmon. Salmon genuit Booz, Booz genuit Obeb, Obed genuit Iſai, Iſai genuit Dau[id].

¶22 Acquire. Cõpara ¶23 acquiſierim. comparauerim ¶24 compara facultates, potius, virũ te fortẽ & ſtrenuũ præbe vocans tibi famã. ¶25 Heb. voca nomen. i. cõpara tibi nomen, acquire tibi famã. Chaldæus paraph. ſis vocãs tibi famam. ¶26 ſub. mulieri. ¶27 Heb. ceſſare fecit tibi redemptorem [vl, propinquum] hodie, & vocabitur &c. vl, ſed vocabitur nomẽ eius &c. celebre erit nomẽ ei⁹ in Iſraele. ¶28 Heb. Et erit [tibi] reſtitutor, & nocitem animum tuũ. i. reuocabit tibi animum, deſperanti de prole quã nunquã ne ſperaſſes quidem. ¶29 [...] ¶30 vl, præſtantior ¶31 in nutricem. vl, vice nutricis ¶32 impoſuerunt ¶33 vocauerunt inquam

Digitized by Google

Liber primus Samuelis, quem nos primum Regum dicimus.

Duos hoſce priores libros vocant Hebræi libros Samuelis, quòd contineant conceptionem, natiui-tatem, & res geſtas Samuelis: poſteriores verò vocant libros Regum, quòd complectantur res ge-ſtas regum Iſraelis. Quatuor hoſce vocant Latini libros Regum, quòd in prioribus, vt in poſterio-ribus, regum geſta narrentur. Dicunt hunc librum ſubiectum libro Iudicum, quòd Eli & Samuel fuerint duo poſtremi iudices, Hebræi tamen aſſerunt alias rationes.

V.

CAP. I.

FVit vir vnus de Ramathaím-ſophim, de mō te Ephraím, & nomen eius Elcana, filius Ieroham, filij Elin, filij Thohu, filij Suph, Ephrathæus: & habuit duas vxores, nomen vni Anna, & nomen ſecundæ Phenenna. Fueruntq; Phenennæ filij: Annæ autem non erant liberi. [A]ſcendebat vir ille de ciuitate ſua ſtatutis die[bus], vt adoraret & ſacrificaret Domino exerci[tuum] in Silo. Erant autem ibi duo filij Heli, O[phni] & Phinees, ſacerdotes Domini. ¶Venit er[go dies], & immolauit Elcana, deditque Phenen[næ vxor]i ſuæ, & cūctis filijs eius, & filiabus par[tes. Annæ] autem dedit partem vnā triſtis, quia [Annam] diligebat. Dominus autem concluſerat [vulua]m eius. Affligebat quoq; eam æmula eius, [& vehe]menter angebat, intantū vt exprobraret [quod Do]minus concluſiſſet vuluam eius: Sicque [faciebat] per ſingulos annos, cum redeunte tem[pore aſc]enderēt ad templū Domini: & ſic prouo[cabat. Po]rrò illa flebat, & nō capiebat cibū. Di[xit ergo ei] Elcana vir ſuus, Anna cur fles? & qua[re non co]medis: & quam ob rem affligitur cor [tuum? Nu]mquid non ego melior tibi ſum, quàm [decem] filij? Surrexit autem Anna poſtquam co[mederat], & biberat in Silo. & Heli ſacerdote [ſedente] ſuper ſellam ante poſtes domus Domi[ni: cum] eſſet Anna amaro animo, orauit ad Do[minum] flens largiter, & votum vouit, dicens, [Domine] exercituum, ſi reſpiciens videris affli[ctionem] famulæ tuæ, & recordatus mei fueris, [nec o]blitus ancillæ tuæ, dederiſque ſeruæ tuæ

N.

CAP. I.

FVit vir[1] quidā ex [2] Ramathaim Zophim, [3] ex monte [3] Ephraim, cuius nomen [4] Elcana, [5] fili[6] Ieroham, filij Elihu, filij Tohu, filij Zuph, [5] Ephratæus. Et is duas habuit vxores, nomen vnius fuit Hanna, alterius nomen Peninna: Peninna filios habuit, Hannæ nulli fuerunt liberi. [6] Aſcendit vir ille [+] quotannis, de ciuitate ſua, vt adoraret & ſacrificaret Domino [i] exercituum in Silo, vbi erant duo filij Eli, Hophni & Pinhas [7] ſacerdotes Domini. ¶[8] Et quū eſſet dies ille [ſcil.], immolauit Elcana, dediſque Peninnæ vxori ſuæ & cunctis filijs eius, atque filiabus eius [9] partes. Hannæ verò vnam duntaxat [10] partem dabat demiſſo vultu: nam diligebat Hannam. [11] Dominus autē concluſerat vterum eius. [12] Porrò diuexatrix eius etiā ad iram concitauit eā, propterea quòd Dominus clauſerat vterum eius. [13] Quúmque is annua vice ſic faceret, quum iſta quoque aſcenderet ad domum Domini, illam quoq; diuexabat: quæ flebat, nihílque comedebat. Dixit autē ad eā Elcana maritus eius, Hāna cur fles? & quare nō edis? quid verò [14] turbatur cor tuū? annon ego [15] apud te potior ſū quàm decē filij? Surrexit itaque Hanna poſtquā [16] comedisset in Silo, & poſtquam bibiſſet, & Eli ſacerdos ſedebat ſuper [17] ſolium [18] iuxta poſtem [19] templi Domini. Ipſa verò quum eſſet [20] mœſto animo, [21] precata eſt Dominum, abūdéque fleuit. Votū deinde vouit, dicēs, Domine exercituum, ſi [22] reſpexeris afflictionem ancillæ tuæ, & recordatus fueris mei, neque fueris oblitus ancillæ tuæ, ſed dederis ancillæ tuæ

¶1 vl, Erat vir &c. ¶2 Ramathaím nomen eſt dualis numeri iuxta Hebræos: vt intelligamus duo fuiſſe oppida eiuſdem nominis. Dilucide ſic vertas, Erat vir quidam de altera Rama, nempe de ea quæ dicebatur Sophim. i. ſpeculatorum, in qua habitabāt ſpeculatores, hoc eſt prophetæ & ſtudioſi viri. Præpoſitio enim Hebræa מ, quæ ꝑ de præpoſitione ponitur, repetēda eſt, de Ramatha de Sophim. Chaldæus paraph. vertit, de altero oppidorum

[Ra]moth vbi habitabant diſcipuli prophetarum. Pro [Sophim] alij vertunt, de altero oppidorum Rama mutuo ſeſe re[ſpi]cientium. Duo enim erant oppida Ramoth, quæ ſophoth. i. ſpeculabantur ſiue reſpiciebant ſeſe. ¶3 vl, in mon[te ...] qui habitabat in tribu Ephraim. ¶4 Fuit vir iſte Leuita de nepotibus Core: cuius maiores ipſe enumerat vt [oſte]ndat eum fuiſſe Leuitam, ſimúlque doceret habitaſſe in monte Ephraim. Genealogia eius ſcribitur 1. Paralip. 6. [...]i qui erat de tribu Ephraim & habitabat in ipſo mōte Ephraim vt & maiores ſui. Alij vertunt Ephratæi, plurali [nu]mero. i. quorum maiores habitauerunt in monte Ephraim. ¶6 Aſcēdebat. ſub. ter. Aſcēdebat quidē ter in anno, [ad t]abernaculū fœderis, vt ex Deuteronomij cap. 16, liquet, aſcendere mares cogebantur: ſed ſemel dūtaxat in anno [duceba]t ſecū omnē familiam. ¶+ Chaldæus paraph. vertit, ſtato tempore anni. ¶i nempe cœleſtium & terreſtriū. [...] Deo cui omnia ſubiecta ſunt tam cœleſtia quàm terreſtria. ¶7 vl, ſacerdotes Domino. i. qui illic fungebantur [off]icio ſacerdotali. ¶8 Quum autē veniſſet dies ille. Quo ſcilicet ſolebat Elcana curare immolari hoſtias pacificas. [...] dicunt fuiſſe feſtū tabernaculorū. ¶9 vl, portiunculas. Offerentes edebant partē hoſtiarū corā Domino. i. [...] e regione tabernaculi fœderis. ¶10 Heb. partē facierum [vl, vultus] dabat. i. partem ſelectam & honorabilē, [v]t ſcilicet eā exhilararet: ſciebat enim eſſe triſtē ꝗ eſſet ſterilis. Chaldæus paraph. electā. ſub. ſumma diligētia ex a[li]js omnibus, in quam ſcilicet oculos coniecerat. vl, quæ etiam in conuiuio lauto apponi poſſet coram claris conui[uis]. Alij, partē irarū vertunt. i. quā cum triſtitia dabat & mœſtus. Alij portionē iræ interpretantur. i. portionē quæ [...] illi ad alienandam iram. ¶11 vl, quamuis Dominus concluſiſſet &c. i. quāuis Dominus eam reddidiſſet in[fœ]cundam ad tempus. ¶12 Heb. Prouocabat autem eam æmula ſua etiam ira, [ſ. i. identidem ad iram.] vt triſtitia [& m]œrore] afficeret eam quòd Do. concluſiſſet &c. ¶13 Heb. Sic autem facere ſolebat [ſub. Elcana] annuatim: [&] [quum] illa [Phenenna] aſcendiſſet in domum Domini, ſic prouocare ſolebat eam [ſub. Annam:] flebat ergo, &c. i. ſic [quot]annis Elcana aſcēdebat ad tabernaculum Domini, & illic ſacrificabat. ¶14 vl, affligitur. i. cur es animo ægro? [...] melior ſum tibi &c. q. d. nónne deberes me pluris facere quàm decē filios? Aut, nónne poſſum multo plura in te [bene]ficia conferre quàm decē liberi? ¶16 comediſſent in Silo & bibiſſent: Eli autē &c. Victimæ pacificæ non edeban[tur] in atrio, ſed extra atrium, vbicūque viſum fuerat ijs qui ſacrificium pacificorum curauerant. ¶17 vl, ſedem. ſi[ue] in magno ſolio. erat enim ſummus pontifex. ¶18. i. ad alterum ex poſtibus. ad alterum atrij latus. ¶19. i. loci in [q]uo erat tabernaculum Domini. Per E C H A L, intellige atrium, aut totum illud ædificiū quod atrium & taber[n]aculum fœderis complectebatur. Sacerdotibus neque edere, neq; ſedere licebat in atrio, ſed extra atriū. ¶20 Heb. [...] ¶21 ſub. in atrio ante tabernaculum fœderis. ¶22 Heb. videndo videris. i. ſi dignatus fueris contemplari.

Digitized by Google

[23]filium,[24]dedicabo eum Domino cunctis diebus vitæ ſuæ,[25]neque nouacula admouebitur capiti eius.'Quúmque[26]conſtanter oraret'coram Domino, Eli obſeruabat[27]os eius.'Hanna autem loquebatur in corde ſuo, & duntaxat labia eius mouebantur, vox autem eius non audiebatur: Eli ergo eā temulentā eſſe iudicabat. Dixitque ad eam Eli,[28] Quouſq; ebria eris?' depone vinū tuū à te. Reſpōdit Hanna, & ait, Minime mi domine, ego mulier ſum[29]ægro animo:' vinū &[::]ſiceram'non bibi: ſed[30]effudi animū'meū corā Domino.[31] Ne cōnumeres me ancillā tuam inter filias Belial': nam[32]ex multitudine meditationis meæ & turbationis meæ'hactenus loquuta ſum. Cui Eli reſpondēs, ait, Vade in pace, Deus Iſrael præſtet tibi petitionem tuam quā petiſti ab eo. Quæ ait,[33]Impetret ancilla tua gratiā apud te. ¶ Abiens ergo mulier itinere ſuo, comedit,[34]neq; fuit amplius mœſta.[35]Conſurgentes'igitur mane, adorauerunt[36]coram Domino:' & reuerſi venerunt in domum ſuam in Ramatha. cognouit itaque Elcana Hannā vxorē ſuam, & Dominus[37]recordatus eſt eius.'Nam factum eſt, vt[38]reuolutis aliquot diebus,'conciperet Hāna, & filium páreret, cuius nomen vocauit[39]Samuel,'[dicens nempe,] Quoniā à Domino poſtulaui eū. ¶ Aſcendit autem vir ille Elcana, & tota familia eius, vt ſacrificaret Domino ſacrificium[40]dierum,' &[41]votū ſuum.'Hanna verò nō aſcendit, ſed dixit marito ſuo,[42]Quum puer fuerit ablactatus, tunc ducam' eum, vt[43]appareat'coram Domino, & maneat ibi perpetuò. Reſpondit ei Elcana maritus eius, Fac[44]quod tibi videtur,'mane donec ablactes eum, modo Dominus[45]firmet'verbū ſuum. ¶ Manſit itaq; mulier, & lactauit filiū ſuum, donec eū ablactaret. Quúmque ablactaſſet eum, duxit illum ſecum, cum tribus iuuencis, & epha farinæ, atq; vtre vini, & introduxit eum in domum Domini in Silo,[::]erátque admodum puer.[46]Mactātes autem iuuencum,'adduxerunt puerum ad Eli. Ipſáq; dixit, Mi domine,[47]viuit anima tua'mi domine, ego ſum mulier illa, quæ hîc ſtabam[48]corā te, vt orarem' ad Dominū. Pro puero iſto oraui, deditque mihi Dominus petitionem meam, quam ab eo petieram. Et ego quoque[49]mancipaui'eū Domino[50]cunctis diebus quibus ipſe mancipatus erit Domino.'&[51]gratias egit'Domino.

ſexum virilem: dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius, & nouacula non aſcendet ſuper caput eius. Factum eſt autem cum illa multiplicaret preces coram Domino, vt Heli obſeruaret os eius. Porrò Anna loquebatur in corde ſuo, tantúmque labia illius mouebantur, & vox penitus nō audiebatùr. æſtimauit ergo eā Heli temulentā, Dixitque ei, Vſquequo ebria eris? digere pauliſper vinum quo mades. Reſpondens Anna, Nequaquam, inquit, domine mi: nam mulier infelix nimis ego ſum, vinúmque & omne quod inebriare poteſt, non bibi, ſed effudi animā meam in conſpectu Domini. Ne reputes ancillam tuā quaſi vnam de filiabus Belial: quia ex multitudine doloris, & mœroris mei locuta ſum vſq; in præſens. Tūc Heli ait ei, Vade in pace, & Deus Iſrael det tibi petitionē tuā, quam rogaſti eū. At illa dixit, Vtinam inueniat ancilla tua gratiam in oculis tuis. ¶ Et abijt mulier in viam ſuam, & comedit, vultúſque illius non ſunt amplius in diuerſa mutati. Et ſurrexerunt mane, & adorauerunt coram Domino: reuerſique ſunt, & venerunt in domum ſuam in Ramátha. cognouit autem Elcana Annam vxorem ſuam: & recordatus eſt eius Dominus. Et factum eſt poſt circulum dierum, concepit Anna, & peperit filiū, vocauitque nomen eius Samuel: eo quòd à Domino poſtulaſſet eum. ¶ Aſcēdit autē vir eius Elcana, & omnis domus eius, vt immolaret Domino hoſtiam ſolēnem, & votum ſuum. Et Anna non aſcendit: dixit enim viro ſuo, Non vadam, donec ablactetur infans: & ducam eum, vt appareat ante conſpectum Domini, & maneat ibi iugiter. Et ait ei Elcana vir ſuus, Fac quod bonum tibi videtur, & mane donec ablactes eum: precórque vt impleat Dominus verbum ſuum. ¶ Manſit ergo mulier, & lactauit filium ſuum, donec amoueret eum à lacte. Et adduxit eum ſecum, poſtquam ablactauerat, in vitulis tribus, & °tribus modijs farinæ & amphora vini, & adduxit eum ad domum Domini in Silo. puer autem erat adhuc infantulus: & immolauerunt vitulum, & obtulerunt puerum Heli. Et ait ˜Anna,'Obſecro mi domine, viuit anima tua * ego ſum illa mulier quæ ſteti coram te hîc orans Dominum. Pro puero iſto oraui, & dedit mihi Dominus petitionem meam, quam poſtulaui eum. Idcirco & ego commodaui eum Domino cūctis diebus, quibus fuerit commodatus Domino. & adorauerunt ibi Dominum. & orauit Anna, & ait,

Orat. de. Heli Anna

¶23 Heb. ſemen virile. i. maſculum. Chaldæus paraph. vertit, ſemen inter filios hominum. ¶24 vt ſcilicet Domino ſeruiat quandiu vixerit. ¶25 .i. capillus eius nūquā radetur. q.d. nazaræorū viuendi modū ſectabitur. Templi miniſter fuit Samuel, & nazaræus. Chaldæus paraph. pro [nouacula] vertit terrorē. tunc vox Hebræa haberet aleph in fine מורא. q̄ ſignificat terrorem. terror nō aſcendet &c. i. imperium hominis. nā imperium eſt terror homini .i. nemini vnquam ſeruiet præter quàm Deo. Rectius tamē vetteris [nouacula.] ¶26 Heb. multiplicaret ad orādum .i. quādiu oraret corā Deo. hoc eſt verſus eam partem in quā Domin⁹ ſe præſētē exhibebat ¶27 .i. eā orātē ¶28 .i. Quandiu præteferes temulentiā? Gallice, Iuſques a quād feras tu de l'yurongne? Excute hāc temulentiā. ¶29 Heb. dura ſpiritu. i. ægra animo: quæ grauate fert ſortē ſuā, nēpe ſterilē ſe eſſe. ¶:: Dociſs. inter Hebræos ait Sicerā poſſe eſſe vinū confectū ex fructibus. Gallicè, du citre. Chaldæus paraph. vertit, neque vinum nouum, neque vinū vetus bibi: ¶30 .i. deprōpſi quicquid habebam in animo. ¶31 Heb. Ne ponas me coram filia impia. i. Ne compares me filiæ improbæ. q.d. Noli me habere pro muliere temulenta, & improba. ¶32 præ multitudine querelarū [querimoniarū] mearū & ægritudinis [animi] mei, &c. q.d. multa querens, & ægreferens ſterilitatem meam, tandiu oraui. ¶33 q.d. Inueniam tecum hanc gratiā, vt pro me ores. ¶34 Heb. neque vultus fuerūt ei amplius. ſub. triſtes vel collapſi. i. exinde exuit omnē triſtitiam. Vultū vocat faciem illā vultuoſam quæ præ ſe fert mœſtitiā ac triſtitiā. ¶35 ſub. die altera. ¶36 .i. cōuerſi ad eā partē in qua erat arca Domini. ¶37 Verbis mox ſequētib⁹ ſeipſum declarat. ¶38 .i. poſt aliquot dies, ſiue mēſes. ¶39 Etymologiæ nō ſunt ſemper exigendæ ad regulas grāmatices. Aliter autē cōponūtur nomina ab Hebræis, aliter à Latinis. Aliquādo enim in cōpoſitis Hebraicis cernūtur tantū primæ literæ vocum è quibus vocabulū cōponitur, vt ex hoc nomine Samuelis eſt clarū, quod impoſitum eſt à muliere, & non à viro docto: retinēs primā tantū literā verbi שאל, quod poſtulauit ſignificat. ¶40 .i. quod facere ſolebat ſingulis annis. ¶41 ſub. offerret. ¶42 Heb. Nō aſcendā donec ablactatus fuerit infans vt deducā &c. ¶43 vel, cōſpiciatur .i. ſtatuatur ante Dominum. ¶44 Heb. quod bonū eſt in oculis tuis, ¶45 adimpleat. q.d. Peto tantum à Deo vt non infirmet quod nobis promiſit per Heli. Hic habenda eſt ratio totius orationis Annæ. ¶:: Chaldæus paraphr. erat adhuc lactens. ¶46 Immolato autem iuuenco, ¶47 Aſſeuerationis genus. q.d. Tam vera ſunt quæ dictura ſum, quàm verū eſt te viuere. Gallicè dicimus, Auſſi vray que tu es icy ou la. vel Tam vera ſunt quæ ego dictura ſum, quàm verum eſt quod ego opto vitam tuam. ¶48 iuxta te, [vel. apud te,] ad orandum. aut, orando ¶49 commodaui. vel, mutuaui. vt mihi à Deo donatus eſt, ita etiā ego illi ipſum dono. vel, decreui, & voui me traditurum illum vtendum Domino. ¶50 omnibus diebus quibus erit commodatus Domino. i. quandiu erit ſuperſtes, profecto datus eſt Domino. ¶51 ſub. Heli. q.d. tunc Heli acquieuit precibus mulieris quæ petebat vt ipſe Deo gratias ageret. ille gratias egit pro beneficio quod illa accepiſſet.

Digitized by Google

CAP. II.

EXultauit cor meum in Domino, & exaltatũ eſt cornu meum in Deo meo: dilatatum eſt os meũ ſuper inimicos meos: quia lætata ſum in ſalutari tuo.
Non eſt ſanctus vt eſt Dominus: neq; enim eſt alius extra te, & nõ eſt fortis ſicut De⁹ noſter.
Nolite multiplicare loqui ſublimia, gloriantes recedãt vetera de ore veſtro: quia Deus ſciẽtia rũ Domin⁹ eſt, & ipſi præparãtur cogitatiões.
Arcus fortium ſuperatus eſt, & infirmi accincti ſunt robore.
Repleti prius ꝓ panib⁹ ſe locauerũt: & famelici ſaturati ſunt, donec ſterilis peperit plurimos: & quæ multos habebat filios, infirmata eſt.
Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit.
Dominus pauperẽ facit & ditat, humiliat & ſubleuat.
Suſcitat de puluere egenũ, & de ſtercore eleuat pauperem: vt ſedeat cum principibus, & ſoliũ gloriæ teneat: Domini enim ſunt cardines terræ, & poſuit ſuper eos orbem.
Pedes ſanctorum ſuorum ſeruabit, & impij in tenebris conticeſcent: quia non in fortitudine ſua roborabitur vir.
Dominum formidabunt aduerſarij eius, ſuper ipſos in cælis tonabit: Dominus iudicabit fines terræ, & dabit imperium regi ſuo, & ſublimabit cornu Chriſti ſui.
Et abijt Elcana in Ramàtha, in domum ſuam: puer autem erat miniſter in conſpectu Domini

CAP. II.

O[1]Rauit ergo Hanna, & ait,
[2] Exultat cor meum [3]in Domino, [4]cornu meum exaltatur in Domino: [5]dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos, quoniam lætata ſum [6]in ſalute tua.
[7] Non eſt ſanctus vt eſt Dominus, quoniam [8]nihil eſt præter te, & nõ eſt [9]petra vt De⁹ noſter.
[10] Ne ſitis multi in loquendo magnifica ac ſuperba, [11]ceſſet aſperior ſermo ex ore veſtro, quia Deus [12]ſcientiarum Dominus eſt, & [13]conatus eius perficiuntur.
[14]Arcus fortium contritus eſt, & [15]qui impingebant accinxerunt robur.
[16]Saturi cibo, coacti ſunt pro mercede ſeruire: & famelici [17]ceſſarũt, [18]donec ſterilis peperit ſeptem, & quę aucta erat liberis, iſirmaretur.
Dominus [19] neci dat, & vitæ reſtituit: deijcit in [extremum] barathrum, [rurſũſque] euehit.
Dominus [20]pauperem facit, & locupletat: [21]deijcit & ſublimem facit.
[22]Excitat [23] è puluere [24] tenuem, & inopem [25] è ſtercore extollit, vt collocet cum principibus, facitq; [26]vt hæreditate capiant ſolium glorię: quoniam Domini ſunt columnæ terræ, & [27]poſuit ſuper eas orbem.
Pedes [28]bonorum ſuorum ſeruabit, impij verò in tenebris [29] compeſcentur: quoniam non in robore [30] validus erit quiſpiam.
[31]Hoſtes Domini cõterẽtur, & ſuper [32]ipſos [33]in cęlis tonabit: Dñs [34]iudicat fines terrę, & dabit robur [35]Regi ſuo, exaltabitq; [36]cornu Chriſti ſui.

¶1 q.d. Orauerat Anna, hoc eſt à Deo petiuerat filium: quem quia ab eo acceperat, nunc dicit, ſiue gratias agit. Aut, Precata eſt Deum Anna vt acceptũ haberet Samuelem: poſtea gratias agit de tanto beneficio accepto. Vel, Orauit autẽ.i. Fudit preces, & gratias egit &c.

¶2.i. Animus meus repletus eſt lętitia ſpirituali & diuina.

¶3 vl, per Dominum .i. authore Domino, & illius beneficio.

¶[37] Abijt itaque Elcana in Ramath ad domum ſuam: puer verò miniſtrabat Domino

¶4 Cornu pro gloria. Meta[...] animalibus corn igeris quæ cornibus tutantur vitam ſuam, vnde & propter cornua gloriari ſolent. Cor[...] propriè robur ſignificant: & quia fortitudine illa gloriari ſolent animalia, ideo gloriam etiã ſignificãt [...] mea nunc magna eſt Dei beneficio. materiam gloriãdi habeo ope tua, ô Deus. ¶5 dilatauit ſeſe. q.d. ha[...] reſpondeam nunc inimicis meis, ſi obijciant mihi ſterilitatẽ meã: prius habebam os clauſum. ¶6 vel, per [...] tuã.i. beneficium. q.d. quoniã maximum beneficiũ accepi à te, beneficio tuo fœcũda facta ſum, vnde maxime [...] ¶7 vel. Nullus eſt &c. q.d. Nullus alius coli debet pręter Dominũ: nã eſt clementiſſim⁹ &c. Per ſanctitatẽ in[...] miſericordiã, clemẽtiam, iuſtitiam, & reliquas virtutes. ¶8 nullus eſt &c. vel, imò ſaut, certe] nullus eſt pręter [...] ſolus ſanctus es, clemens, &c. qui pro ſalute inuocãdus ſit. ¶9 vl, fortis. Per petram, omnipotẽtia Dei de[...] ſolus eſt potentiſſimus. ¶10 Heb. Ne multiplicetis vt loquamini ſublime, ſublime. ſub. verbum.i. Ne poſt[...] loquamini ſuperba contra Dominum, ꝙ non ſit omnipotens. ¶11 [neque] egrediatur [verbũ] arrogãs &c. ¶12 vl, [...] nouit.i. omnia nouit, opera & cogitationes hominũ. ¶13 Heb. Ipſi pręparantur [.i. ordine fiũt ab eo] opera ma[...] hoc eſt, mirabiliũ operum eſt patrator & deſignator. Alij vertunt, & ipſi numerãtur opera.i. ab eo põderantur [...] opera omniũ. Poteſt & ſic verti, ſecundũ aliã lectionẽ, & nõ numerantur opera eius.i. nullo numero [...] hendi poſſunt opera eius. ¶14 Arcus [&] fortes cõfracti ſunt. q.d. Arma nihil proſunt fortibus: iã qui modo vi[...] ſuperiores, ſtatim vincũtur: & cõtrà, qui prius videbãtur pene victi ac ſuperati, tandẽ euadũt ſuperiores ita [...] Deo. ¶15 debiles [infirmi] accinxerunt ſe robore. vl, viribus.i. qui videbãtur eſſe multo inferiores, ſuperãt vi[...] ¶16 Heb. Saturi pro pane ſe locauerũt. q.d. Qui prius veſcebantur ad ſaturitatem vſq;, laborarunt inopia vſ[...], vt pro victu habẽdo locauerint operam ſuam. ¶17 vl, deſierunt. ſub. locare operã ſuam.i. qui fame pene [...] bãtur, habuerũt quod ederẽt. Annumerat ſe inter egẽtes Anna, ꝙ ante Dei beneficiũ erat ſterilis. ¶18 adeò vt [...] pepererit ſeptẽ, & quæ multiplicabat liberos, infirmata ſit.i. Quæ prius erat ſterilis, multos liberos habuit: [...] verò multos habebat liberos, facta eſt tandẽ orba & ſine liberis. ¶19 Heb. mortificat & viuificat: deſcẽdere fa[...] ad inferos, & aſcendere facit.i. Dominus interficit quos vult, & ſeruat à morte quos vult: facit aliquando vt quis [...] morbo laboret, vt de vita ei⁹ deſperetur, & iã pene ſit in ſepulchro: quẽ tamẽ ſanat. Bis idẽ dicit, mutatis verbis. [...] pro ſepulchro. Deus eſt Domin⁹ vitę & necis. Poteſt hic verſus intelligi de diuerſis vel de vno, vt etiam ſequẽs [...], interficit vnum, alterum autem ſanat de cuius vita deſperabatur: vel, Iſtum interficit & eundem reuocat ad [...] ¶20.i. author eſt diuitiarum & paupertatis. Chaldæus paraphra. intelligit hoc canticum tanquam prophe[...] propterea vertit omnia per futurum. ¶21 deprimit & exaltat.i. quem vult deprimit & de gradu deijcit: eun[...] lubet, afficit honoribus. ¶22 Erigit ¶23.i. de gradu ſiue ordine infimo. ¶24.i. tenuis fortunæ hominem. [...] intelligit ꝑ ſtercus. q.d. ex ſtatu ſordido eleuat egenũ, clarũ & nobilẽ reddit ſordidũ. ¶26.i. vt vnuſquiſq; [...] poſſideat ſolium glorioſum.i. conſtituit eos in honoribus & ſummis magiſtratibus ¶27 vl, ſuffulcit illis or[...] terrarum. q.d. creauit Dominus ac fundauit terram ipſam, ẽſtque dominus eius ac omnium quæ in ea ſunt. [...] ſanctorum ſuorum ſeruat.i. Seruat pios qui ipſum colunt. ¶29 conticeſcent. vl, conticeſcunt.i. intereunt ac [...]. Impij quum moriuntur, demigrãt hinc in tenebras, non in lucem vt pij. ¶30 roboratur.i. nemo viribus [...] poteſt ſeipſum ſeruare. ¶31 Heb. Dominus frãgentur aduerſarij eius. vl, rixæ eius. q.d. Qui cũ Deo diſceptãt & [...], ſiue cõtendere volũt, conteruntur ab eo. ¶32 Heb. ipſum.i. ſuper vnumquẽq; ipſorũ. ¶33 de cælis. Præpo[...] vna pro altera apud Hebręos. q.d. tacti de cælo peribunt. ¶34.i. iudiciũ exercere poteſt in homines qui ſunt in [...] terra quando volet. Vel per futurũ legas, iudicabit, ſiue iudicaturus eſt: vt de extremo iudicio intelligas, aut de [...] Meſſiæ. ¶35.i. Meſſiæ. Etiã Chaldæus paraph. hunc locum de Meſſia intelligit. q.d. Dominus mittet Meſſiã, [...] glorioſiſſimum & potentiſſimum faciet. ¶36.i. gloriam Chriſti ſui. ¶37.i. Redijt quum gratias egiſſet.

Digitized by Google

¶38.i.de mandato Eli. in his quæ illi præcipiebat Eli, pro ætatula, canendo & pulſando inſtrumenta muſica, docẽte Eli, Diſcebat Samuel legẽ Domini & muſicẽ
¶39.i.ſummo pontifice.
¶40 improbi. deſtituti religione, pietate, & omni probitate. ¶41 agnoſcebant .i. legi eius non parebant.
¶42 principiũ verſus apud Hebræos: ſic autẽ vertendũ, Conſuetudo recens inducta à ſacerdotibus cũ populo, [talis erat,] Quicunq; &c. q.d. Hanc nouam cõſuetudinem introduxerit populo filij Eli & alij ſacerdotes, legẽ Dei immutantes. nam ſecũdum legem Domini ſacerdotes è pacificis hoſtijs tantum accipere debebãt armũ & pectuſculũ: iſti maiorẽ portionem accipiẽbant. Leuit. 7.
¶43 ſub. hoſtiæ pacificæ.

[38] coram Eli [39] ſacerdote.' Porrò filij Eli, filij erant [40] Belial,' nec [41] cognouerunt' Dominũ, [42] nec ius quod ſacerdotes habuerunt erga populum: quicunque' ſacrificabat ſacrificium, mox aderat puer ſacerdotis quum [43] caro [adhuc] [44] coquebatur,' fuſcinulam tridentem manu ſua geſtans. [45] Quam incutiebat in lebetem aut ahenum, in cacabum aut ollam,' quidquid ergo fuſcinula educebat, [46] accipiebat' ſacerdos [47] ſibi.' ad hũc modum faciebant omnibus Iſraelitis qui veniebãt in Silo. [48] Etiam' antequam [49] adolerent [50] adipẽ,' veniebat puer ſacerdotis, & dicebat ſacrificanti, Da [51] carnem vt coquam' ſacerdoti: neque enim accipiet à te carnem coctam, ſed crudam. Vir immolans reſpondebat ei, [52] Omnino incendent adipem,' iuxta hoc quod hac die ſolet, & tunc accipe tibi iuxta animi tui deſiderium. qui [53] reſpõdet, [54] Quin iã dabis: ſin minus,' vi tollã. Fuit itaque peccatũ [55] puerorũ' grande nimis corã Domino, quòd homines [56] deſpicatui haberent' ſacrificia Domini. ¶Samuel verò puer [57] miniſtrabat' corã Domino, amictus [58] ephod' lineo. [59] Faciebátque' ei mater eius [60] interulam paruam,' & ſingulis annis afferebat quum aſcenderet cum viro ſuo, vt immolaret victimam [61] dierum. [62] Eli autẽ bona imprecatus eſt' Elcanæ & vxori eius hiſce verbis, Det tibi Domin⁹ ſemẽ de iſta vxore [63] pro iſta petitione quam poſtulauit à Domino.' abiéruntque ad locũ ſuũ. ¶ [64] Etenim' Dominus viſitauit Hannam, vt conciperet & páreret tres filios & duas filias: creuitque puer Samuel [65] corã Domino.' Eli autem erat valde ſenex, audiuitq; omnia quæ faciebant filij ſui vniuerſo Iſraeli, & quòd dormirent cum mulieribus [66] quæ excubabant' ad oſtium tentorij conſtitutionis, dixitque ad eos, Quamobrem facitis res iſtas? nã ego audio ab vniuerſo populo iſto [67] negotia' veſtra mala. [68] Ne filij mei: non enim bona eſt fama quam audio, [69] [quòd] tranſgredi facitis populũ Domini.' Si peccauerit [70] homo in hominẽ, [71] iudices de hoc iudicãt:' q̃ ſiquis cõtra Dominũ [72] peccat, quis ſeſe arbitrum interponet?' ſed non audiuerunt vocem patris ſui, quia Dominus voluit eos interficere. Puer autẽ Samuel [73] proficiẽdo creſcebat, [74] meliórque euadebat' tã apud Deũ quàm apud homines. ¶Venit autem [75] vir Dei' ad Eli, & ait ad eum, Sic dicit Dominus, Annon domui patris tui manifeſte reuelatus ſum quum [76] eſſent' in Ægypto, in domo Pharaonis? Eligendo ſcilicet eum ex omnibus tribubus Iſrael mi

ante faciẽ Heli ſacerdotis. Porrò filij Heli filij Belial, neſcientes Dominum, neque officium ſacerdotum ad populum: ſed quicunque immolaſſet victimam, veniebat puer ſacerdotis dum coquerentur carnes, & habebat fuſcinulam tridentem in manu ſua, Et mittebat eam in lebetem, vel in caldariam, aut in ollam, ſiue in cacabũ: & omne quod leuabat fuſcinula, tollebat ſacerdos ſibi. Sic faciebant vniuerſo Iſraeli venientium in Silo. Etiam antequã adolerent adipem, veniebat puer ſacerdotis, & dicebat immolanti, Da mihi carnẽ, vt coquam ſacerdoti: non enim accipiã à te carnem coctam, ſed crudam. Dicebátque illi immolans, Incendatur primùm iuxta morem hodie adeps, & tolle tibi quantumcũque deſyderat anima tua. qui reſpondẽs aiebat ei, Nequaquã: nunc enim dabis, alioquin tollam vi. Erat ergo peccatum puerorum grande nimis corã Domino: quia detrahebant homines ſacrificio Domini. ¶Samuel autem miniſtrabat ante faciem Domini, puer, accinctus ephod lineo. Et tunicã paruam faciebat ei mater ſua, quam afferebat ſtatutis diebus, aſcendens cum viro ſuo, vt immolaret hoſtiam ſolennem & votum ſuum. Et benedixit Heli Elcanæ & vxori eius: dixitque ei, Reddat tibi Dominus ſemen de muliere hac, pro fœnore quod commodaſti Domino. & abierũt in locum ſuũ. ¶Viſitauit ergo Dominus Annam, & concepit, & peperit tres filios, & duas filias: & magnificatus eſt puer Samuel apud Dominum. Heli autem erat ſenex valde, & audiuit omnia quæ faciebãt filij ſui vniuerſo Iſraeli: & quomodo dormiebant cum mulieribus quæ obſeruabãt ad oſtium tabernaculi, & dixit eis, Quare facitis res huiuſcemodi, quas ego audio, res peſſimas, ab omni populo? Nolite filij mei: non enim eſt bona fama quam ego audio, vt tranſgredi faciatis populum Domini. Si peccauerit vir in virũ, placari ei poteſt Deus: ſi autem in Dominum peccauerit vir, quis orabit pro eo? Et non audierũt vocẽ patris ſui quia voluit Dominus occidere eos. Puer autẽ Samuel proficiebat, atque creſcebat, & placebat tam Deo quàm hominib⁹. ¶Venit autem vir Dei ad Heli, & ait ad eum, Hæc dicit Dominus: Nunquid non apertè reuelatus ſum domui patris tui, cũ eſſet in Ægypto in domo Pharaonis? Et elegi eũ ex omnibus tribubus Iſrael mihi in

¶44 ſiue, elixabatur, ¶45 Heb. Et percutiebat [ſub. carnes quæ erãt] in cõcha, aut olla, aut lebete, aut cacabo, &c. conabatur arripere, aut apprehendebat carnes &c. ¶46 vl, capere ſolebat ¶47 ex eo.i.ex illis carnibus. ¶48 vl, Adhæc. Præterea ¶49 cremauiſſent ¶50 ſub. victimæ pacificæ. ¶51 carnes quas aſſemus ¶52 Heb. Incendendo [ſiue Cremando] incendãt hodie adipem. ſub. hoſtiæ. q.d. Quum ſacerdotes cremauerint adipem, vt ſecundum conſuetudinem adoleri ſolet: tunc accipies &c. Moris erat vt ſacerdos carnem elixam acciperet ab offerente. ¶53 reſpõdebat ¶54 Heb. Nequaquam: ſed nunc ¶55.i. filiorum Eli. ¶56 vl, inciperent abhorrere. ab offerendis ſcilicet victimis, conſpecta auaritia ſacerdotũ. ¶57.i. fungebatur ſuo officio ſine culpa. ¶58 Ephod erat veſtis breuiſſima qua vti ſolebãt qui miniſtrabant Domino, non quidem omnino diſſimilis ſuperhumerali ſummi ſacerdotis, ſed neque etiam prorſus illi ſimilis. ¶59 Fecerátque ¶60 tunicam breuem. ſiue, pallium breue. habita ratione pueri quam ornaret feſtis diebus. ¶61.i. ſolẽnẽ. ¶62 vl, Et benedicere ſolebat Eli ¶63 vl, loco iſtius petitionis, [hoc eſt Samuelis] quẽ vterq; veſtrũ petiuit à Domino. Verti etiam poteſt, pro commodato quod commodauit [vterq; veſtrum] Domino.i. pro Samuele quẽ tradidiſtis Domino. ¶64 Redundat hæc vox, quæ pro כי Hebraico poſita eſt. aut vertendũ, Viſitauit autẽ Dominus. Niſi mauis aliquid ſubaudire, hoc pacto, Et reuerſi ſunt domũ læti. quia ſcilicet crediderunt verbis Eli quæ adhibuerat benedictioni illi de futura prole ſuſcipienda. ¶65 Heb. cum Domino. vl, apud Dominum.i. miniſtrans Domino. ¶66 Heb. congregatis. turmatim ſcilicet. Hebræi intelligunt puerperas quæ veniebant turmatim vt purgarentur & orarent Deum. ¶67 geſta ¶68 ſub. ita faciatis. Apoſiopeſis quæ iratis conuenit. ¶69 vl, [q] abigitis [hinc] populũ Do.i. efficitis ne huc populus oblatum veniat victimas. Alij legũt, fama quam audio, [quam] tranſire facit[.i. ſpargit] populus Domini. ſub. de vobis. ¶70 vl, quis in alium, ¶71 iudicabit ipſum iudex. q.d. Si vocetur in ius, habebit etiam patronum qui defendat eum coram iudice. Alij legunt minus recte, iudicabit eũ Deus. ¶72 peccauerit, quis homo diſceptabit pro illo? q.d. nullus eſt excuſationi locus quum peccatur in Dominum. Alij legunt, quis rogabit pro eo? ¶73 Heb. ambulabat & creſcebat.i. promouebat annis & bonitate bonáq; fama creſcebat. ¶74 Heb. & bonus erat ¶75.i. vir quidã miſſus à Deo, propheta quidã, vir diuinus. Quidam aiunt fuiſſe Eliã, alij angelũ ſpecie humana. Hebræi aiunt fuiſſe Phinees, alij Elcanã. ¶76 ſub. filij Iſrael. Incipit à commemoratione beneficiorum, vt oſtendat eum ingratum: quod fere fit in huiuſmodi imprecationibus.

Digitized by Google

[illegible], vt aſcenderet ad altare meum & adoleret mihi incenſum, & portaret ephod coram me: & dedi domui patris tui omnia de ſacrificijs filiorum Iſrael. Quare calce abieciſtis victimam mei, & munera mea quæ præcepi vt offerrentur in templo: & magis honoraſti filios tuos quàm me, vt comederetis primitias omnis ſacrificij Iſrael populi mei? Propterea ait Dominus Deus Iſrael, [Loquens locutus ſum vt domus tua, & domus patris tui miniſtraret in conſpectu meo, vſque in ſempiternum. nunc autem dicit Dominus, Abſit hoc à me: ſed quicunque honorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. Ecce dies veniũt, & præcidã brachium tuum, & brachium domus patris tui, vt non ſit ſenex in domo tua. Et videbis æmulũ tuum in templo, in vniuerſis proſperis Iſrael: & non erit ſenex in domo tua omnibus diebus. [illegible] non auferam penitus virũ ex te ab [illegible] meo: ſed vt deficiant oculi tui, & tabeſcat [illegible] tua. & pars magna domus tuæ morietur [illegible] virilem ætatem venerit. Hoc autem erit [illegible] quod venturum eſt duobus filijs tuis [illegible] & Phinees, In die vno morientur ambo. [illegible] mihi ſacerdotem fidelem, qui iuxta [illegible] & animam meam faciet: & ædificabo [illegible] fidelem, & ambulabit coram chriſto [illegible] diebus. Futurum eſt autem vt qui- [illegible] manſerit in domo tua, veniat vt ore- [illegible], & offerat nummum argenteũ, & tor [illegible] dicátque, Dimitte me obſecro ad vnã [illegible] ſacerdotalem, vt comedam buccellam [illegible]

CAP. III.

[illegible] Samuel miniſtrabat Domino co- [illegible] (& ſermo Domini erat pretioſus in [illegible], non erat viſio manifeſta.) Factum [illegible] in die quadam, Heli iacebat in lectulo [illegible] eius caligauerant, nec poterat vide- [illegible] Dei antequam extingueretur (Sa- [illegible] dormiebat) in tẽplo Domini, vbi erat [illegible]. Et vocauit Dominus Samuel. Qui reſpõ- [illegible], Ecce ego. Et cucurrit ad Heli, & dixit, Ec- [illegible] vocaſti enim me. Qui dixit, Non vocaui [illegible] reuertere, & dormi. & abijt, & dormiuit. [illegible] Dominus rurſum vocare Samuelem. [illegible] Samuel abijt ad Heli, & dixit,

in ſacerdotem, vt offerret ſuper ara mea, & adoleret incẽſum, atque portaret ephod[77] corã me, & dedi domui patris tui [78]omnia ſacrificia filiorum Iſrael quæ igne conſiunt. Quare [79]conculcatis ſacrificium meum, & [80]ſacrificiũ meũ cibarium, quæ [81]præcepi in [82]habitaculo: & honoraſti filios tuos plus quàm me, vt ſaginaretis vos de primitijs [83]omnium ſacrificiorum populi mei Iſraeli? Propterea dicit Dominus Deus Iſrael, Omnino ita [84]decreueram, [quòd] domus tua & domus patris tui [85]incederet coram me perpetuò: Iam verò dicit Dominus, Abſit à me, [86]quin honore proſequar eos qui me honore proſequuntur: & qui me contemnunt, [87]ignominia afficiẽtur. Ecce dies venient, [88]vt ſuccidam brachium tuum, & brachium patris tui, [89]vt non ſit ſenex in domo tua. Et aſpicies æmulum [90]in habitaculo, [91]in omnibus in quibus benefecerit Iſraeli, [92]nec erit ſenex in domo tua cũctis diebus. Nec tamẽ virum tibi de ara mea [93]excindam, vt [94]deficiant oculi tui, animúſque tuus tabeſcat, & omnes qui in domo tua multiplicantur, viri morientur. [95]Et hoc erit tibi ſignum quod eueniet duobus filijs tuis: Hophni & Pinhas vno die morientur ambo. Suſcitabóque mihi [96]ſacerdotẽ fidum, qui iuxta cor meum, & iuxta animũ meũ agat, & ædificabo ei domum [97]fidelem, [98]incedétque coram chriſto meo cunctis diebus. Et erit, vt quicunque reſiduus manſerit in domo tua, [99]veniat vt ſeſe illi proſternat pro obolo argenteo, & [100]globo panis, dicátque, [101]Coopta me quæſo vni alicui [102]ex ſacerdotijs, vt comedã buccellam panis.

CAP. III.

Puer autem Samuel miniſtrabat Domino [1]coram Eli. (& ſermo Domini [2]pretioſus erat in diebus illis, neq; viſio [3]vulgaris.) [4]Factum eſt autẽ quodam tẽpore, [5]vt Eli iacẽret [6]in loco ſuo, (oculi autẽ eius incipiebãt caliginoſi eſſe, ita vt [7]videre non poſſet,) [8]Et Samuel iacẽret, in templo Domini in quo fuit arca, antequã lucerna Dei extingueretur. Vocauit itaque Dominus Samuelẽ. qui ait, Ecce adſum. Et currens ad Eli, dixit, Ecce adſum, quoniam vocaſti me. Qui dixit. Non vocaui, reuertere, [9]quieſce. qui abijt & quieti ſe dedit. Rurſum vocauit Dominus Samuelem: & conſurgens Samuel abijt ad Eli, dixitque,

¶77.i. in tabernaculo meo. ¶78.i. portionem quandam ex victimis omnibus quas filij Iſrael oblaturi erant, qui ego volui pertinere ad ſacerdotem. ¶79 vſ, quaſi calcibus abieciſtis.i. contẽpſiſtis & paruifeciſtis. ¶80 oblationẽ meam, &c. vſ, Quare abigitis à domo mea eos qui offerũt victimas & oblationes, &c. ¶81 ſub. offerri ¶82 vſ, tabernaculo [meo:] ¶83 Heb. omnis doni [vſ, oblationis] Iſrael ante populum meum? .i. maiore honore affeciſti filios tuos, ante populum meũ, hoc eſt vidẽte populo meo. ¶84 Heb. dixeram dicendo, .i. ita ſtatuerã. ¶85 ambularent coram me .i. fungerentur officio ſũmi pontificis in tabernaculo meo &c. ¶86 vel, ſed.

[illegible] ¶87 Heb. vileſcent. erunt viles & abiecti ſua culpa. ¶88 vſ, [In quibus] præcidam. i. inſtat tempus quo adi- [illegible] dignitatem ſacerdotalem, qua plurimum cõfidis & ſuperbis. Brachium pro fortitudine. ¶89. i. ne perue- [illegible] ad ſenium familia tua. Vel per ſenium ſapientem intelligit. ¶90 in tabernaculo. ſub. meo. Videbis, in poſteris [illegible] ſcilicet. q.d. poſteri tui videbunt alium fungi officio ſummi ſacerdotis, qui non erit de familia tua, nempe Sa- [illegible] ¶91. i. quando Dominus multis beneficijs afficiet populũ ſuũ Iſraelem. ¶92. i. neque etiam vllus erit ſenex [illegible] ¶93 vſ, exterminabo penitus. q.d. ſed ſemper aliquis è poſteris tuis famulabitur in altari meo. ¶94 tabeſcere [illegible] oculos tuos, & dolore afficiam animum tuum, & omnis educatio domus tuæ morientur viri. Tabeſcere ſiue [illegible] inquit, faciam oculos tuos, & affligam animũ tuum in poſteris tuis, quum videbunt alium fungi offi- [illegible] ſummi pontificis, quod ad tuam familiam pertinebat: & quotquot in familia tua fuerint educati, morientur in [illegible] virili, non iuuenes. ¶95. i. Et iſtud ſignum quod eueniet duobus filijs tuis, erit tibi ſignũ quòd quæ dico vera [illegible] ¶96 nempe Sadoc, depulſo Abiathar. ¶97 firmam. i. dabo illi familiam ampliſſimam & ſtabilem. ¶98. i. fun- [illegible] officio ſacerdotali coram rege cui regnũ dedero. ¶99 ſupplicaturus ſcilicet tanquam maiori. ¶100 buccel- [illegible] in ſingulos dies. ¶101 vſ, Adiũge me ¶102 vſ, ex officijs ſacerdotalibus. q.d. Præfice me vni ex officijs mino- [illegible] ſacerdotum, vt mihi victum parem. III. ¶1. i. præmonſtrante & inſtruente eum Eli. Chaldæus pa- [illegible] Eli. ¶2 vſ, rarus. i. rari erant prophetæ qui verbum Domini annunciarent populo, rarò Dominus re- [illegible] ſua. Hoc dicit vt quodammodo exaltetur Samuel, & hoc per parentheſin. ¶3 aperta. Chaldæus pa- [illegible] non erat prophetia quæ publicè innoteſceret. ¶4 Heb. eo die. Nox comprehenditur nomine diei. Chaldæ- [illegible]. Fuítque in diebus illis. Dies pro tẽpore. ¶5 quum Eli dormiret ¶6. i. in interiore parte atrij quæ erat [illegible] tabernaculo Domini. In interiore, ſiue penitiore parte atrij, hoc eſt in propinquiore tabernaculo dor- [illegible] ſacerdotes: in poſteriore Leuitæ, quæ magis aberat à tabernaculo. ¶7 ſub. bene. Hoc dictum eſt ad com- [illegible] diligentiam Samuelis qua officioſe admodum famulabatur ipſi Eli, qui tum magis indigebat mini- [illegible] alicuius. ¶8 Heb. Et lucerna Dei priuſquam extincta erat, & Samuel dormiebat, in templo Domini vbi erat [illegible] Dei: Tunc vocauit &c. Ordo inuerſus ſic conſtruitur, Et quum lucernæ quæ erant in templo Domini vbi erat [illegible] Dei: nondum extinctæ eſſent, & Samuel [adhuc] dormiret: Tunc vocauit &c. q.d. tempore nocturno quum ad- [illegible] Samuel dormiret, vocauit &c. Periphraſis eſt noctis, Quum lucernæ quæ erant in templo Domini, vbi erat ar- [illegible] Dei, nondum extinctæ eſſent. Tota enim nocte ardebant lucernæ. ¶9 dormi.

Digitized by Google

¶10 .i. necdum erat aſſuet' audire Dominum loquentẽ: nondũ nouerat nomen Domini quum alloquitur ſuos prophetas.
¶11 Chaldæus paraph. verbũ prophetiæ Domini. ¶12 ſub. ille qui pri' te vocauit.
¶13 .i. paratus eſt tibi obſequi. q. d. ego attendo.
¶14 .i. in atrio Leuitarũ: quod non erat illud de quo fit mẽtio in lege, ſed appẽdix ad tabernaculum.

¶15 .i. aſtitit illi, & apparuit i forma quadã.
¶16 Hebr. vt ſal.a] vice, & hac ſquoque,]
¶17 quã qui audierit, tinniẽt illi ambæ aures. i. quę incutiet terrorẽ audienti. Prædicit captiuitatẽ arcæ fœderis.

¶18 .i. rẽ ipſam incipiã, & deducam ad finẽ. præſtabo reipſa, quod verbis minitor.
¶19 Indicabo. quũ ſcilicet ſignum quod dixit illi propheta, euenerit.

En præſto ſum, vocaſti enim me. qui dixit, Nõ vocaui fili mi, reuertere & dormi. Samuel autem [10]nondum nouerat Dominum, 'nec adhuc reuelatum fuerat ei[11]verbum Domini.' Et Domin' tertiò vocauit Samuelem. qui ſurgens abijt ad Eli, & ait, En adſum, vocaſti enim me. & intellexit Eli quòd Dominus vocaſſet puerũ. Dixit igitur Eli ad Samuelem, Vade & quieſce: quòd ſi denuo[12]vocauerit' te, dices, Loquere Domine, quoniam [13]audit' ſeruus tuus. abijt ergo Samuel, & quieuit [14]in loco ſuo.' Venit itaque Domin' & [15]ſtetit,' & vocauit [16]vt ſemel atque iterum,' Samuel, Samuel. Reſpõdit Samuel, Loquere Domine, quoniã audit ſeruus tuus. Et ait Dominus ad Samuelem, En ego faciã rem in Iſraele, [17]vt quicunque audierit, ambæ aures eius tinniant.' In illa die ſuſcitabo contra Eli omnia quæ loquutus ſum ſuper domum ei': [18][ab initio]incipiam & perficiam. [19]Indicaui' autem ei [10]quòd indicaturus ſim domum eius'perpetuò, propter iniquitatem quam ipſe non ignorauit, quòd ſcilicet filij eius [11]contemptores fuerunt, [12]nec ipſe mœrore eos affecit.' Et hic ob cauſam iuraui domui Eli, [13]quòd iniquitas domus Eli non ſit expianda'perpetuò, neque victimis, neque[14]ſacrificio cibario. ¶Dormiuit autẽ Samuel vſque mane, aperuit quoque oſtia domus Domini. Et Samuel quidem veritus eſt indicare viſionem ipſi Eli. Vocans ergo Eli Samuelem, dixit, Samuel fili mi. Qui reſpondit, Præſto ſum. Dixit ille, Quod eſt verbum [15]quod loquutus eſt'ad te? Ne quæſo me celes: [16]ſic faciat tibi Deus, & ſic addat, ſi [17]celes me' vel verbũ ex omni ſermone quem loquutus eſt ad te. Indicauit itaque Samuel ei omnia verba, & nihil celauit eum. qui ait, Ipſe eſt Dominus, quod ſibi bonum videtur faciat. [18]Creuit autem Samuel, & Dominus fuit cum eo,' neque [19]proiecit' in terrã ex omnibus verbis ſuis. Cognouit autẽ omnis popul' à Dan vſq; ad Beerſeba, quòd Samuel fidelis eſſet [10]propheta Domini.' Dominus [11]porrò'apparuit in Silo, [12]quoniã reuelatus eſt'Dominus Samueli in Silo[13]per verbum Domini.

CAP. IIII.

FVit autem verbum Samuelis ad omnẽ Iſraelẽ:' & egreſſus eſt Iſrael obuiam Paleſthinis in prælium, caſtráq; metati ſunt prope[2]Abenæſer:' Paleſthini autem caſtrametati ſunt in Aphec. Et aciem inſtruxerunt Paleſthini cõtra Iſraelem: [3]extentóque prælio, [4]corruit' Iſrael corã Paleſthinis, percuſſerúntque in acie[5]per campum'circiter quatuor millia virorũ. Et veniente

Ecce ego: quia vocaſti me. Qui reſpõdit, Non vocaui te fili mi: reuertere & dormi. Porrò Samuel necdum ſciebat Dominum, neque reuelatus fuerat ei ſermo Domini. Et adiecit Domin', & vocauit adhuc Samuelẽ tertiò. qui cõſurgens abijt ad Heli, & ait, Ecce ego: quia vocaſti me. Intellexit ergo Heli quia Dominus vocaret puerum: & ait ad Samuelẽ, Vade, & dormi: & ſi deinceps vocauerit te, dices, Loquere Domine, quia audit ſeruus tuus. abijt ergo Samuel, & dormiuit in loco ſuo. Et venit Dominus, & ſtetit: & vocauit ſicut vocauerat ſecũdò, Samuel, Samuel. Et ait Samuel, Loquere Domine,' quia audit ſeruus tuus. Et dixit Dominus ad Samuelem, Ecce ego facio verbum in Iſrael, quod quicunq; audierit, tinnient ambæ aures eius. In die illa ſuſcitabo aduerſum Heli, omnia quæ locutus ſum ſuper domũ eius: incipiam & complebo. Prędixi enim ei quòd iudicaturus eſſem domum eius in æternum, propter iniquitatẽ, eo quòd nouerat indignè agere filios ſuos, & non corripuerit eos. Idcirco iuraui domui Heli, quòd non expietur iniquitas domus eius victimis & muneribus vſque in æternum. ¶Dormiuit autem Samuel vſque mane, aperuitq; oſtia domus Domini. Et Samuel timebat indicare viſionem Heli. Vocauit ergo Heli Samuelem, & dixit, Samuel fili mi? Qui reſpondẽs, ait, Præſtò ſum. Et interrogauit eũ, Quis eſt ſermo quem locutus eſt Dominus' ad te? oro te ne celaueris me. hæc faciat tibi Deus, & hæc addat, ſi abſconderis à me ſermonem, ex omnibus verbis quæ dicta ſunt tibi. Indicauit itaque ei Samuel vniuerſos ſermones, & non abſcõdit ab eo. Et ille reſpõdit, Dominus eſt: quod bonum eſt in oculis ſuis faciat. Creuit autem Samuel, & Dominus erat cũ eo, & non cecidit ex omnibus verbis eius in terram. Et cognouit vniuerſus Iſrael à Dan vſque Ber-ſabee, quòd fidelis Samuel propheta eſſet Domini. Et addidit Dominus vt appareret in Silo: quoniam reuelatus fuerat Dominus Samueli in Silo, iuxta verbum Domini. Et euenit ſermo Samuelis vniuerſo Iſraeli.

CAP. IIII.

ET factum eſt in diebus illis, cõuenerunt Philiſthijm in pugnã. egreſſus eſt nãque Iſrael obuiam Philiſthijm in præliũ, & caſtrametatus eſt iuxta Lapidem-adiutorij: porrò Philiſthijm venerunt in Aphec. Et inſtruxerunt aciẽ contra Iſrael. inito autẽ certamine, terga vertit Iſrael Philiſthæis: & cęſa ſunt in illo certamine paſſim p agros, quaſi quatuor millia virorũ. Et reuerſus

¶10 .i. quòd ego ſum pœnas expetiturus iuſte de familia eius. ¶11 contemnebant ſeipſos. i. contemptibiles ſe reddebant. Prius ſcriptum erat apud Hebræos, contemnebant enim me. i. anteponebant honorem ſuum & propriam vtilitatem honori meo. ſed quia hoc durum erat, & nimium detrahens honori Dei, correxerunt illi ſcriptores Hebræi, & ſcripſerunt vt ſuprà dictum eſt. ¶12 Heb. & non prohibuit eos. i. non reprehendit eos acri[ter]. ¶13 Heb. Si expiabitur [vt, condonabitur] iniquitas familiæ Eli ¶14 oblatione. ¶15 ſub. ille qui vocabat te no[ctu]. ¶16 Formula eſt adiurandi & obteſtãdi apud Hebræos. ſenſus eſt, Ita te tractet vt me erat tractaturus, quin grauius puniat, ſi me celes. vt, male tibi contingat, ſi &c. ¶17 Heb. abſcondas à me ¶18 q. d. Vt ſtatura promouit, ita gratia & fauore Dei. ¶19 Heb. cadere fecit i. nullum verbum protulit Samuel quod eſſet vanum & inane: impleta ſunt quæcunque dixit. Alij referunt ad Deum, Non permiſit vt vllum verbum eius irritum fieret. Metaphora à liquidis, quæ ſi effundantur in terram, pereũt, aut ab ædificiis collapſis. ¶10 vt eſſet propheta Domini. i. quòd aptus eſſet ac idoneus qui aliquando euaderet in prophetam. Chaldæus paraph. vertit, quòd eſſet fidelis in prophetia Domini. quod doctis minus probatur. ¶11 rurſum ¶12 apparuerat enim. vt, apparuit enim ¶13 vt, in verbo Domini. Antecedens loco relatiui, pro, cum verbo ſuo. i. annũtians illi arcana quædam, vel præcipiens Samueli quæ[dam] dicere Iſraeli. IIII. ¶1 .i. Mox Samuel dixit vniuerſo Iſraeli quæ audiuerat à Domino, nempe reſiſtendo Palæſthinis, & ſuſcipienda expeditione aduerſus eos. Nonnulli Rabinorum hic dicunt Samuelem conſuluiſſe Dominum an deberent Iſraelitæ ſuſcipere expeditionẽ aduerſus Palæſthinos inuadentes filios Iſrael. Dominum autem reſpondiſſe vt Palæſthinis occurrerent: atque id dicunt eſſe quod hic dicitur, Et factum eſt verbum. Hinc poſtea dicunt ſeniores Iſrael, Cur percuſſit nos Deus? &c. q. d. quum nos hãc expeditionem ſumpſerimus [Deo] ita iubente, cur iam nos affligit? ¶2 Hoc dicitur per anticipationem. nam ille locus ſic poſtea dictus eſt ab euentu, Lapis-adiutorij. ¶3 dilatatáque acie. i. quũ cœpiſſent ſeſe dilatare & explicare milites ipſi. ¶4 percuſſus eſt ... cœpit Iſrael terga vertere Palæſthinis. ¶5 .i. in ipſo campo conflictus.

Digitized by Google

eſt populus ad caſtra: dixerúntque maiores natu
de Iſrael, Quare percuſſit nos Domin⁹ hodie co-
ram Philiſthijm? afferamus ad nos de Silo arcã
fœderis Domini, & veniat in medium noſtri, vt
ſaluet nos de manu inimicorũ noſtrorum. Mi-
ſit ergo populus in Silo, & tulerunt inde arcam
fœderis Domini exercituum ſedẽtis ſuper che-
rubim: erántque duo filij Heli cum arca fœde-
ris Domini, Ophni & Phinees. Cúmque veniſſet
arca fœderis Domini in caſtra, vociferatus eſt o-
mnis Iſrael clamore grandi, & perſonuit terra.
Et audierunt Philiſthijm vocem clamoris, dixe-
rúntque, Quænam eſt hæc vox clamoris magni
in caſtris Hebræorum? Et cognouerunt quód ar-
ca Domini veniſſet in caſtra. Timuerúntq; Phi-
liſthijm, dicentes, Venit Deus in caſtra. & inge-
muerunt, dicẽtes, Væ nobis: non enim fuit tanta
exultatio heri & nudiuſtertius: Væ nobis, quis
nos ſaluabit de manu Deorum ſublimium iſto-
rum? hi ſunt Dij qui percuſſerunt Ægyptum o-
mni plaga, in deſerto. Cõfortamini, & eſtote vi-
ri Philiſthijm: ne ſeruiatis Hebræis, ſicut & illi
ſeruierunt nobis: cõfortamini, & bellate. ¶ Pugna
uerunt ergo Philiſthijm, & cæſus eſt Iſrael, & fu
git vnuſquiſque in tabernaculum ſuum: & facta
eſt plaga magna nimis: & ceciderunt de Iſrael
triginta millia peditũ. Et arca Dei capta eſt: duo
quoque filij Heli mortui ſunt, Ophni & Phinees.
Currens autem vir de Beniamin ex acie, venit
in Silo in die illa, ſciſſa veſte, & conſperſus pul-
uere caput. Cúmq; ille veniſſet, Heli ſedebat ſu-
per ſellam contra viam expectans. erat enim cor
eius pauens pro arca Dei. vir autem ille poſt-
quam ingreſſus eſt, nuntiauit vrbi: & vlulauit
omnis ciuitas. Et audiuit Heli ſonitum clamo-
ris, dixítque, Quis eſt hic ſonitus tumultus hu-
ius? At ille feſtinauit, & venit, & nuntiauit Heli.
Heli autem erat nonaginta & octo annorum, &
oculi eius caligauerant, & videre non poterat. Et
dixit ad Heli, Ego ſum qui veni de prælio, & ego
qui de acie fugi hodie. Cui ille ait, Quid actum
eſt, fili mi? Reſpondens autem ille qui nũtiabat,
Fugit, inquit, Iſrael coram Philiſthijm, & ruina
magna facta eſt in populo: inſuper & duo filij
tui mortui ſunt, Ophni & Phinees: & arca Dei ca
pta eſt. Cúmque ille nominaſſet arcam Dei, ceci-
dit de ſella retrorſum iuxta oſtiũ, & fractis cer-
uicibus mortuus eſt. ſenex enim erat vir & grã-
dæuus: & ipſe iudicauit Iſrael quadraginta an-
nis. Nurus autem eius vxor Phinees, prægnãs
erat, vicináq; partui: & audito nũtio quód capta
eſſet arca Dei, & mortuus eſſet ſocer ſuus, & vir
ſuus, incuruauit ſe & peperit. irruerant enim in
eam dolores ſubiti. In ipſo autẽ momento mor
tis eius, dixerunt ei qui ſtabant circa eam, Ne ti-
meas, quia filium peperiſti. Quæ non reſpondit
ei, neque animaduertit. Et vocauit puerum,

populo in caſtra, dixerũt ſeniores Iſraelis, Qua-
re [6]ſtrauit nos hodie Domin⁹ coram Paleſthinis?
[7]adducemus ad nos de Silo arcã fœderis Domi-
ni, vt illa veniens inter nos, ſeruet nos de manu
hoſtis noſtri. Miſit itaque populus in Silo, & at-
tulerũt illinc arcam fœderis Domini exercituũ,
[8]ſedentis inter cherubim. Erant quoque ibi duo
filij Eli iuxta arcam fœderis Dei, Hophni ſcilicet
& Pinhas. Factúmque eſt quum veniſſet arca fœ
deris Domini in caſtra, vociferatus eſt cunctus
Iſrael magno iubilo, ita vt terra tremeret. Au-
diẽtes autem Paleſthini vocem iubili, dixerunt,
[9] Quænam eſt vox iſtius magnæ vociferationis
in caſtris Ebræorum? [10]& innotuit eis quód arca
Domini veniſſet in caſtra. Metuẽtéſq; Paleſthini
[11]dixerunt, [12]Venit Deus [13]in caſtra. rurſúmq; di-
xerunt, [14]Væ nobis, quoniam non [15]erit ſicut he-
ri & nudiuſtertius: Væ nobis, quis eruet nos è ma
nu Deorum iſtorũ fortium? iſti ſunt Dij, qui per
cuſſerunt Ægyptum [16] tot plagis [17] in deſerto.
[18]Confirmamini, eſtéque [19]viri, ô Paleſthini, ne
quando ſeruire cogamini Ebræis, quẽadmodum
ipſi ſeruierunt vobis: [20]eſte ergo viri, & pugna-
te. ¶ Pugnauerũt itaque Paleſthini, & Iſraelitæ
cæſi ſunt, fugerúntque ſinguli in tentoria ſua, &
cædes facta eſt vehementer magna, ita vt cade-
rẽt ex Iſraele triginta millia peditum. Sed & ar
ca Dei capta fuit, & duo filij Eli mortui, Hophni
ſcilicet & Pinhas. Currens autẽ quidam ex Ben-
iamin de acie, venit eodem die in Silo, cuius ve
ſtes ſciſſæ erãt, & terra ſuper caput eius. [21]Quũ-
que veniret, ecce Eli ſedebat ſuper ſellam [22] re-
ſpiciens verſus viam: cor enim eius erat [23]cõſter-
natũ propter arcam Dei. & vbi vir ille veniſſet in
ciuitatem & nũtiaſſet, vociferata eſt tota ciuitas.
Et audiens Heli vocem clamoris, dixit, [24]Quæ eſt
vox huius tumultus? Vir autẽ ille feſtinanter ve-
nit & indicauit Eli. Erat autẽ Eli natus nonagin
ta & octo annos, [25]ſtabántque oculi ei⁹, ita vt nõ
poſſet [26]videre. Et ait vir ille ad Eli, [27]Ego venio
de acie, ego inquã hodie fugi ex acie. Et ait ille,
Quid rei fuit fili mi? Reſpondit nuncius ille, &
ait, Fugit Iſrael corã Paleſthinis, & etiam cædes
magna facta eſt in populo: ſed & duo filij tui Ho
phni & Pinhas mortui ſũt, & arca Dei capta eſt.
Et factũ eſt, ſimul ac ille arcæ Dei mentionem fa-
ceret, vt caderet retrorſum è ſella [28]ponè portã,
fractáq; ceruice moreretur: erat enim vir ſenex
& [29]grauis: iudicauerátq; Iſraelem quadraginta
annis. ¶ Nurus autẽ eius vxor Pinhas, [30]quæ ad
partum grauida erat, audiens rumorẽ q̃ & ar-
ca Dei capta eſſet, quódq; mortu⁹ eſſet ſocer ſuus
& maritus ſuus, [31]incuruauit ſe & peperit: [32]verſi
enim erant in eam anxij dolores eius. [33]Quũmq;
adeſſet tẽpus vt moreretur ipſa, dicebant quæ ei
aſtabãt, [34]Ne metuas, quoniã peperiſti filiũ. Sed
non reſpõdit, [35]nec appoſuit cor ſuũ. Et vocauit

¶ 6 percuſſit. i. permiſit vt cæderemur, & eſſemus inferiores Paleſthinis?
¶ 7 Heb. capiamus. i. mittamus i Silo qui adducãt huc arcam fœderis.
¶ 8 Hoc dicit ꝓpter propitiatorium in quo erant duo cherubim.
¶ 9 Quid ſibi vult ſtrepit⁹ vociferationis ingentis huius
¶ 10 cognouerũt autẽ ¶ 11 (dixerunt enim ſex-ploratores,) Venit Deus in caſtra,) dixerunt, Væ, &c.
¶ 12 Verba ſũt exploratorũ q hæc in caſtris Hebræorũ audierãt. nam dicitur Venit, non, Venerunt: quod eſt idololatrarũ, qui credebant Iſraelẽ colere deos & idola.
¶ 13 ſub. Hebræorum.
¶ 14 q.d. Actũ eſt de nobis.
¶ 15 fuit tale quidpiam heri .i. non fuit heri talis exultatio i caſtris Hebræorum. q.d. ratio bellandi mutata eſt, nã pugnabamus antea cum hominibus, nunc cũ Deo pugnabimus.
¶ 16 Heb. in omni plaga. i. multis plagis.
¶ 17 Subaudiẽda coniũctio,

In deſerto. i. in mari Rubro quod ſcilicet adiacebat deſerto. Chaldæus paraph. quũ hic locus videretur repugna
his quæ ſunt in lege, addidit aliquot verba, Et populo ſuo in deſerto fecit multa miracula. Quidã aiũt בְּמִדְבָּר
[illegible] דָּבָר. i. verbo. quod pulchre conuenit. q.d. qui ſolo verbo ſuo percuſſit Ægyptios. In ea ſignificatione
[illegible] 4. accipitur, Eloquiũ tuum dulce. ¶ 18 vſ, Eſtote fortes, ¶ 19 . i. animo virili & forti. vſ, Oſtẽdite vos viros.
[illegible] inquam. ¶ 21 Venit inquã, & ecce &c. ¶ 22 Heb. in loco viæ aſpiciens. i. iuxta viam quæ ducebat ad caſtra,
[illegible] & expectans nuntium. ¶ 23 Heb. timidum. i. timebat ex animo arcæ Dei. ¶ 24 Quid ſibi vult ſonitus
¶ 25 vſ, ſtabant. i. cœperant fugere retrorſum. ſolent enim in ſenio nerui contrahi. Alij rectius vertunt, cal[illegible]re
[illegible]. i. iam habebat oculos hebetes. ¶ 26 ſub. exacte. ſiue, bene. ¶ 27 q.d. Sum vera dicturus: nam ſpectator
[illegible] rerum fui quæ dicturus ſum. ¶ 28 iuxta locum oſtij. i. in loco qui adiacebat oſtio: hoc eſt iuxta oſtium.
¶ 29 vſ, non agilis. vt ſolent ſcilicet ſenes eſſe. Aut, obeſo, ſiue ſucculento corpore. ¶ 30 quæ prægnans erat & vici-
[illegible] partui. ita Chaldæus paraph. Alij, vicina eiulatui. i. proxima clamoribus quos ſolent emittere mulieres partu-
[illegible]. ¶ 31 vſ, decubuit. compoſuit corpus ſuum in modum parturientis, ¶ 32 quoniam effuſi erant ſuper eam
dolores ſui. i. ſubitis partus doloribus erat oppreſſa. Metaphora ſumpta ab aqua quæ ex alto & ſubito effunditur.
¶ 33 vſ, Tempore autem quo moriebatur. ſiue, Sub articulum temporis quo mortua eſt, ¶ 34 q.d. Extra periculũ es.
¶ 35 . i. nec viſa eſt verbis illorum moueri.

puerum I-chabod, dicẽs, [16]Transmigrauit' gloria de Iſraele (ob captam arcam Dei, [17]ob ſocerũ eius & maritum eius.) [18]Et rurſum ait, 'Transmigrauit gloria de Iſraele. [19]quoniam capta eſt arca Dei.

CAP. V.

POrrò Paleſthini accepta arca Dei, [1]duxerũt illam ab Aben-æſer' in Aſotũ. Rurſum ſumpſerunt Paleſthini arcam Dei, & introduxerunt eam in domum Dagon, collocaueruntque eam iuxta Dagon. Et quum Aſotij poſtero die mane ſurrexiſſent, ecce Dagon iacebat ante eã in terra, nempe ante arcam Domini: tollentéſque Dagon reſtituerunt eum in locum ſuum. Et quum poſtera luce iterum mane ſurrexiſſent, ecce iacebat Dagon coram ea in terra, coram arca ſcilicet Domini, & caput Dagon atque duæ palmæ manuum eius reciſæ erant ſuper limen, duntaxat Dagon relictus erat [2]in eo.' Hinc ſacerdotes Dagon, & omnes qui ingrediuntur phanum Dagon, nõ calcant limen Dagon in Aſoto, [3]in præſentem vſque diem. [4]Manus autẽ Domini grauis fuit in Aſotios,' & perdidit eos, percuſſitque eos [5]in podicibus, [6]non Aſotum duntaxat, ſed & limites eius. ¶Et vidẽtes ciues Aſoti [7]ſic fieri,' dixerunt, Ne maneat arca Dei Iſraelis nobiſcum, [8]quoniam dura eſt manus eius ſuper nos, & ſuper Dagon Deum noſtrum.' Mittentes itaq; congregauerũt omnes ſatrapas Paleſthinorũ ad ſe, dixeruntque, Quid faciemus [9]arcæ Dei' Iſraelis? Reſponderunt, [10]Tranſeat' arca Dei Iſraelis in Gath. [11]circũduxerunt' ergo arcam Dei Iſraelis. Et factum eſt quum eam tranſtuliſſent, [12]vt manus Domini immineret vrbi admodũ vehementi impetu,' percuteréṫque homines vrbis illius, [13]nõ obſcuros modo & humiles, ſed & magnos, vt laterent eis morbi. ¶Miſerunt ergo arcã Dei in Accaron: cúmque arca Dei veniſſet Accaron, clamarunt ciues Accaron hiſce verbis, [14]Circunduxerunt' arcã Dei Iſraelis ad me, vt me & populum meum interficiant. Miſerunt ergo & cõgregarunt omnes ſatrapas Paleſthinorum, dicẽtes, Amandate arcam Dei Iſraelis, vt redeat in locum ſuum, [15]neque' perdat me & populũ meum. (fuit enim [16]graſſatio' mortis [17]in tota ciuitate,' nimiſque illic inualuerat [18]manus' Dei.) Porrò viri qui non moriebantur, [19]multati ſunt in podicibus,' ita vt clamor ciuitatis [20]in cælos vſque aſcenderet.

CAP. VI.

FVit ergo arca Domini in agro Paleſthinorũ ſeptem menſibus. Et vocãtes Paleſthini [1]ſacerdotes' & diuinos, dixerunt, Quid faciemus [2]arcæ' Domini? indicate nobis [3]quocum remittamus' illam ad locum ſuum. Qui dixerunt, Si [4]remittitis' arcã Dei Iſraelis, ne [5]vacuã' eã remittatis, ſed omnino reddetis ei ſacrificiũ expiatorium pro delicto, tum demum ſanabimini, notúmque fiet vobis cur manus eius non receſſerit à vobis. Et dixerunt, [6]Quod verò ſacrificium illud expiatoriũ pro delicto erit quod illi reddem'?' Reſpon-

I-chabod, dicens, Tranſlata eſt gloria Domini de Iſrael, (quia capta eſt arca Dei, & pro ſocero ſuo, & pro viro ſuo.) Ait, Trãſlata eſt gloria ab Iſrael, eo quòd capta eſſet arca Dei.

CAP. V.

PHiliſtijm autem tulerunt arcam Dei, & aſportauerunt eam à Lapide-adiutorij in Azotum. Tuleruntque Philiſthijm arcam Dei, & intulerunt eam in templum Dagon, & ſtatuerunt eam iuxta Dagon. Cúmque ſurrexiſſent diluculo Azotij altera die, ecce Dagon iacebat pronus in terra ante arcam Domini: & tulerunt Dagon, & reſtituerunt eum in locum ſuum. Rurſúmque mane die altera conſurgentes, inuenerunt Dagon iacentem ſuper faciem ſuam in terra coram arca Domini: caput autem Dagon & duæ palmæ manuũ eius abſciſſæ erant ſuper limen: porrò Dagon ſolus truncus remanſerat in loco ſuo. Propter hanc cauſam non calcãt ſacerdotes Dagon, & omnes qui ingrediũtur tẽplum eius, ſuper limen Dagon in Azoto, vſque in hodiernum diem. Aggrauata eſt autem manus Domini ſuper Azotios, & demolitus eſt eos: & percuſſit in ſecretiori parte natium Azotũ, & fines eius. Et ebullierũt villæ & agri in medio regionis illius, & nati ſunt mures, & facta eſt confuſio mortis magnæ in ciuitate. ¶Vidẽtes autem viri Azotij huiuſcemodi plagam, dixerunt, Nõ maneat arca Dei Iſrael apud nos: quoniam dura eſt man' eius ſuper nos, & ſuper Dagon deũ noſtrũ. Et mittentes congregauerunt omnes ſatrapas Philiſthinorum ad ſe, & dixerunt, Quid faciemus de arca Dei Iſrael? Reſponderúntque Gethæi, Circũducatur arca Dei Iſrael. & circũduxerunt arcam Dei Iſrael. Illis autem circũducentibus eam, fiebat manus Domini Dei per ſingulas ciuitates interfectionis magnæ nimis: & percutiebat viros vniuſcuiuſque vrbis, à paruo vſque ad maiorem, & computreſcebant prominentes extales eorum. Inieruntque Gethæi cõſilium, & fecerunt ſibi ſedes pelliceas. ¶Miſerũt ergo arcam Dei in Accaron. cũque veniſſet arca Dei in Accarõ, exclamauerũt Accaronitæ, dicentes, Adduxerunt ad nos arcã Dei Iſrael, vt interficiat nos & populum noſtrum. Miſerũt itaque & congregauerũt omnes ſatrapas Philiſthinorum: qui dixerunt, Dimitte arcam Dei Iſrael, vt reuertatur in locum ſuum, & non interficiat nos cum populo noſtro. Fiebat enim pauor mortis in ſingulis vrbib', & grauiſſima valde manus Dei. Viri quoq; qui mortui nõ fuerãt, percutiebantur in ſecretiori parte natiũ: & aſcẽdebat vlulatus vniuſcuiuſque ciuitatis in cælum.

CAP. VI.

FVit ergo arca Domini in regione Philiſthinorum ſeptem menſibus. Et poſt hæc vocauerunt Philiſthijm ſacerdotes & diuinos, dicentes, Quid faciemus de arca Domini? Indicate nobis quomodo remittam' eã in locũ ſuũ. Qui dixerũt, Si remittitis arcã Dei Iſrael, nolite dimittere eã vacuam, ſed quod debetis, reddite ei pro peccato, & tunc curabimini: & ſcietis quare non recedat manus eius à vobis. Qui dixerunt, Quid eſt quod pro delicto reddere debeamus ei? Reſpõ

¶16 vl, Tranſlata eſt. ſiue, Exulat ¶17 & q mortuus eſſet ſocer ei' & maritus eius. ¶18 Dixit inq̃. ¶19 Verba ſunt authoris hui' libri.

V.

¶1 vl, abduxerunt illam ab Aben-æſer. i. à Lapide-adiutorij. Loci nomẽ q ab euẽtu poſtea ſic dict' eſt. vide infra cap. 7. c. ¶2 vl, apud ſe. Dagõ diminutiuum erat à dag: quoniã infima pars erat forma piſcis, q. d. ſola ea pars idoli q̃ referebat piſcẽ remanſerat. Chaldæus paraphra. tantummodo corp' . i. trũcus eius remanſerat, tãtũ truncus ſine capite & manib'. ¶3 Iſtud refertur ad tempus quo iſte liber fuit ſcriptus. ¶4 .i. Cœpit Dominus affligere Azotios. ¶5 vitijs ſedis. ſiue podicis. Vox Hebræa עפל, ſignificat partẽ extãtẽ & pminẽtẽ. Dicitq; Doctus inter Hebræos ita vocari per antiphraſin, quòd minime extet. Medici tamẽ dicũt eũ extare propter morbũ, nempe quãdo pcidit. ¶6 Aſdod & omnes fines ei' .i. ciues Azoti & habitãtes in agro Aſdod, ſiue Azoti. ¶7 quòd ſic eſſet. rem ſic habere. ſe ſcilicet confici ſedis vitijs. ¶8 .i. quæ nos miſe affligat & deũ noſtrũ. ¶9 vl, de arca Dei. ¶10 Abducatur. vl, Deuoluatur ¶11 abduxerũt reuerti fecerũt ¶12 Heb. vt manus Domini contra ciuitatem fuerit [cum] contritione quammaxima. vl, [&] contritio. aut, [in] contritione. i. fuit plaga in ciues vrbis Gath ita vt attererentur. Statim ſeipſum exponit, cum dicit, percuteréṫque &c. ¶13 Heb. à paruo vſque ad magnũ, & abſcondita ſunt illis ſedis vitia. i. exorta ſunt illis vitia in parte ſecretiore inteſtini recti. laborauerunt vitijs ſedis in parte ipſius ſedis non patente, tam parui quàm magni. ¶14 Abduxerũt. Amandauerunt à ſe ad nos. ¶15 & non ¶16 contritio. vl, fractio. i. maxima lues, & morbus lethalis graſſabatur, multi mortui erant in ciuitate. ¶17 Quidam legunt, in omni ciuitate. acſi morbus fuiſſet in omnibus vrbibus Paleſthinorum, quod doctioribus minus probatur. ¶18 .i. plaga. hoc eſt, grauiſſime affligebat Dominus eã vrbem ¶19 percuſſi ſunt vitijs ſedis. ſiue procidentia ani. ¶20 Hyperbole: pro, exaudit' eſt eiulat' maximus ciuiũ ei' vrbis.

VI. ¶1 ſubaudi, Dagon. ¶2 de arca ¶3 cum quo [vl, qua ratione] remittere debeamus ¶4 vl, remiſſuri eſtis. i. Si ſtatuiſtis remittere. ¶5 .i. ſine donarijs. ¶6 .i. Quam oblationem dabimus illi pro peccato?

Digitized by Google

derúntque illi, Iuxta numerum prouinciarum
Philiſthinorum quinque anos aureos facietis, &
quinque mures aureos: quia plaga vna fuit om-
nibus vobis, & ſatrapis veſtris. Facietiſque ſimi-
litudines anorum veſtrorũ, & ſimilitudines mu
rium qui demoliti ſunt terram, & dabitis Deo Iſ
rael gloriam: ſi fortè releuet manũ ſuam à vo-
bis, & à dijs veſtris, & à terra veſtra. Quare ag-
grauatis corda veſtra, ſicut aggrauauit Aegy-
ptus, & Pharao cor ſuum? nonne poſtquam per-
cuſſus eſt, tunc dimiſit eos, & abierunt? Nunc er-
go arripite & facite plauſtrum nouum vnum: &
duas vaccas fœtas, quibus non eſt impoſitum iu
gum, iungite in plauſtro, & recludite vitulos ea
rum domi. Tolletiſque arcam Domini, & pone-
tis in plauſtro, & vaſa aurea quæ exoluiſtis ei p
delicto, ponetis in capſellam ad latus eius: & di-
mittite eam vt vadat. Et aſpicietis: & ſi quidem
per viam finium ſuorũ aſcenderit contra Beth-
ſames, ipſe fecit nobis hoc malum grande. ſin-
... minime: ſciemus quia nequaquam man⁹
... tetigit nos, ſed caſu accidit. Fecerũt ergo
... hoc modo: & tollẽtes duas vaccas quæ lacta-
... vitulos, iunxerunt ad plauſtrum, vitulóſq;
... concluſerunt domi. Et poſuerunt arcam
... ſuper plauſtrum, & capſellam quę habebat
... aureos & ſimilitudinem anorum. Ibant
... in directum vaccæ per viam quæ ducit
... ſames, & itinere vno gradiebantur, pergẽ-
... mugientes: & non declinabant neq; ad de-
... neque ad ſiniſtram: ſed & ſatrapæ Phili-
... ſequebantur vſque ad terminos Beth-ſá-
... Bethſamitæ metebant triticũ in val-
... leuantes oculos ſuos, viderũt arcam, & ga-
... cum vidiſſent. Et plauſtrum venit in a-
... Ioſue Bethſamitæ, & ſtetit ibi. Erat autem
... lapis magnus, & conciderunt ligna plauſtri,
... ſque impoſuerunt ſuper ea holocauſtum
... Domino. Leuitæ autem depoſuerũt arcam Dei,
... capſellam quæ erat iuxta eam, in qua erant
... aurea, & poſuerunt ſuper lapidem gran-
... viri autem Bethſamitæ obtulerunt holo-
... & immolauerũt victimas in die illa Do-
... Et quinque ſatrapæ Philiſthinorum vi-
... & reuerſi ſunt in Accaron in die illa. Hi
... autem ani aurei, quos reddiderunt Phili-
... pro delicto, Domino: Azotus vnum, Ga-
... vnum, Aſcalon vnum, Geth vnum, Accaron
... Et mures aureos ſecũdum numerum vr-
... Philiſthijm, quinq; prouinciarum, ab vr-
... murata, vſque ad villam quæ erat abſq; mu-
... & vſque ad Abel-magnum ſuper quem po-
... ſuerunt arcam Domini, quæ erat vſq; in die illa

derunt, Iuxta numerum ſatraparum Paleſthi-
norum quinque podices aureos, & quinque mu-
res aureos: eadẽ enim plaga eſt omnibus & prin
cipibus veſtris. Facietis igitur [7]imagines' anorũ
veſtrorum, & imagines[8]murium' veſtrorum qui
vaſtant terram, & [9][ita] dabitis gloriam Deo Iſ-
raelis, [10] ſi fortè remittat manus eius' à vobis, à
dijs veſtris, & à[11]terra veſtra.[12]Cur induratis'cor
veſtrum, quẽadmodum Aegyptij & Pharao ipſe
indurarunt cor ſuum? annon[13]quũ illuſiſſet eis,
[tandem]dimiſerunt eos vt abirent?' Capite igi-
tur & facite plauſtrum vnum nouum, & buccu-
las duas[14]lactantes,'[15]quibus iugum nondum eſt
impoſitum:'iungite[16]bucculas'illas plauſtro, re-
ducitéque vitulos earum'[17]ab eis'domum. Tol-
letis deinde arcam Domini, & imponetis illam
plauſtro, ſimúlque vaſa aurea, quæ [18]reddiditis' ei
[19]ſacrificium expiatoriũ,' ponite in arculam ad
latus eius, & dimittetis eam vt abeat. Et [20]vide-
te,[21] ſi via termini ſui aſcenderit in Beth-ſemes,
[22]ipſe'nos omni malo hoc ingenti affecit: ſin mi
nus, certi ſumus manum eius nos non[23]multaſ-
ſe,'ſed [24]caſu nobis hoc accidiſſe. Fecerunt er-
go viri illi ſic, tollentes duas bucculas lactantes,
iunxerúntque eas plauſtro, vitulóſque earũ[25]do
mi'incluſerunt. Porrò arcam Domini impoſue-
runt plauſtro, [26]arculam'quoque cum muribus
aureis, atq; cum imaginibus[27]colorum'ſuorum.
Bucculæ ergo rectà per viam incedebãt, per vi-
am ſcilicet [quæ ducebat ad] Beth-ſemes, & qui
dem [28]eadem ſemita'incedebant, eundo &[29]mu-
giendo,[30]ita vt neque ad dexteram neque ad ſi-
niſtram deflecterẽt:' ſed & ſatrapæ Paleſthino-
rum ſequebantur eas vſque ad limitem Beth-ſe-
mes. Bethſemeſitæ verò demetebãt meſſem tri-
tici [31]in valle,' ſublatiſque oculis ſuis [32] viderunt
arcam,'gauiſiq; ſunt quum vidiſſent. Venit ita-
que plauſtrum in agrum Iehoſuæ Bethſemeſi-
tæ, & illic cõſtitit: fuit enim illic lapis magnus.
Et concidentes ligna plauſtri atq; bucculas,[33]ob-
tulerunt holocauſtum Domino.' Porrò Leuitæ
[34] depoſuerunt'arcam Domini, & arculam quæ
penes eam erat, in qua erant [35]aurea illa inſtru-
mẽta,' poſuerúntque ſuper lapidem magnum:
ciues autem Beth-ſemes ſacrificarunt holocau-
ſta, & immolauerunt[36]victimas' Domino eodem
die.[37]Quod vidẽtes' quinque principes Paleſthi-
norum, Accaron eodem die reuerſi ſunt.[38]Et iſti
ſunt ani aurei quos [39]reſtituerũt'Paleſthini Do-
mino pro ſacrificio expiatorio delicti. Pro Aſo-
to vnum, pro Gaſa vnum, pro Aſcalõ vnum, pro
Gath vnum, & pro Accaron vnum. Et mures in-
ſuper aureos iuxta numerum omnium ciuita-
tum Paleſthinorum, [40]nempe ſecundum quin-
que ſatrapas,[41]tam vrbium quæ munitæ fuerunt, quàm pagorum qui non fuerunt muniti, ad [La
pidem]vſque luctus magnum,'ſuper quem repoſuerant arcam Domini,[42]vſq; in præſentem diem

¶ 7 vl. ſimula-
chra ¶ 8 Percuſ
ſerat Dominus
Palæſthinã nõ
ſolum vitijs ſe-
dis, ſed etiã mu
ribus qui terrã
ipſam ſuffodie
bant, & ita in-
eptã reddebant
frugib⁹ gignẽ-
dis. ¶ 9 .i. ita
fatebimini vos
victos fuiſſe à
Deo Iſrael, cu-
ius honori de-
traxiſtis quum
cepiſtis arcam
eius: ita reſti-
tuetis gloriam
Deo Iſraelis, &
illũ honore af-
ficietis.
¶ 10 Heb. forte
leuiorẽ faciet
manũ ſuam. i.
forte deſiſtet
vos affligere.
vl. leuius vos
affliget.
¶ 11 Hinc licet
itelligere ter-
rã interea dũ
hæc fiunt, fuiſ-
ſe à muribus
ſubrutam.
¶ 12 Hebr. Sed
quare aggraua
bitis. i. quare
obſtinate &
pertinaciter re
ſiſtetis, retinen
do obſirmate
arcã iſtã? q.d.
nolite pertina
citer retinere
arcã, vt Aegy-
ptij populum
Iſraeliticũ reti
nuerunt.
¶ 13 quando mi
ra operat⁹ eſt ĩ
eos, tum demũ
dimiſerũt eos,
& abierunt? .i.
nõne quãdo vi
res ſuas deprõ-
pſit in eos, tandẽ etiam inuiti dimiſerunt filios Iſrael, & abierunt? ¶ 14 vl. fœtas, ¶ 15 .i. quæ nunquam traxerint
iugũ. ¶ 16 vl. vaccas ¶ 17 Heb. à tergo ipſarũ. i. ſequẽtes ipſas. ¶ 18 exoluitis ¶ 19 [pro]expiatione peccati, ¶ 20 vl.
conſyderate. ſub. quod eueniet. ¶ 21 .i. ſi recta pergendo, verſus terminos ſuos & fines terræ Iſrael, aſcenderit ipſa
arca in vrbẽ Bethſemes. ¶ 22 ſub. Dominus Deus Iſraelis. ¶ 23 tetigiſſe, ¶ 24 Heb. accidens eſt[quod accidit]nobis.
vl. caſus eſt &c. ¶ 25 .i. in ſtabulo ſolito: vt vaccæ memores vitulorum, reuerterẽtur ad locum ſuum. ¶ 26 vl. capſu-
lam in qua ſcilicet erant donaria. ¶ 27 Plurale eſt à colon, quod inteſtinum craſſius rectum ſignificat. Verte po-
tius, ſediũ ſuarũ. ſub. affectarum. ſiue anorũ ſuorũ. ſub. affectorũ. ¶ 28 Heb. itinere vno ¶ 29 memores ſcilicet ſuo
rum vitulorũ, quos inuitæ relinquebãt. ¶ 30 neque declinabant ad dexterã, neque ad ſiniſtram: ¶ 31 q.d. in amœ
niſſima illa valle in qua erat Beth-ſemes. ¶ 32 ſub. deſcẽdentẽ è loco ſuperiori. ¶ 33 .i. ex vaccis obtulerũt holocau
ſtũ in honorẽ Domini. ¶ 34 i.i depoſuerant ¶ 35 .i. donaria illa. ¶ 36 .i. hoſtias pacificas. ¶ 37 nẽpe arcã Domini ſe
recepiſſe Beth-ſemes. ¶ 38 q.d. Hæc autẽ ſunt donaria & anathemata quæ prę ſe ferebãt ſpeciẽ anorũ quæ exolue
rũt pro expiatione peccati. ¶ 39 reddiderũt. exoluerunt ¶ 40 [pertinẽtiũ]ad quinque ſatrapas. i. in quib⁹ habitabãt
quinq; ſatrapæ. ¶ 41 [præterea]ab vrbe munita vſq; ad villã ruſticã, & vſq; ad lapidẽ magnũ, &c. q.d. etiã omnes
vrbes & villæ vicinę Beth-ſemes vſq; ad locũ in quo ſubſtitit arca, dederũt donaria. Alij vertũt, & vſq; ad planitiẽ
[lapidis illius] magni. i. in qua erat lapis ille magn⁹, &c. Alij, vſque ad Abel-magnũ. locũ ſcilicet ita dictũ ob luctũ
magnũ illic editũ, vt infra dicetur. ¶ 42 Sub. Is autẽ. nẽpe lapis, vſq; in pręſentẽ diẽ viſitur & extat in agro illo.

Digitized by Google

¶43 .i. aliquot ex ciuibus.

¶44 q.d. videtur exigere à nobis ſanctimoniam maximam.

VII.

¶1 vt, abducentes ¶2 [qui habitabat] in Gabaa. Gabaa, pars erat vrbis Cariath-iearim, nēpe collis. Eſt deſcriptio vrbis: vel hoc additur, quia multi erāt alij hoc nomine.

¶3 Heb. ſanctificauerūt. Chaldæus paraphr. præfecerūt cuſtodiæ arcæ.

¶4 Hebr. & lamētata eſt vniuerſa domꝰ Iſrael poſt Dominum. i. vniuerſi Iſraelitæ pœnitentia ducti, cōuerſi ſunt ad Dominum.

¶5 Baalim, maſculinum eſt: Aſtaroth, fœminum: & videntur his vocibus ſignificari dij deæq; Gētium.

¶6 In Miſpha Deo iuuāte reges deuicerunt Iſraelitæ: ob id congregantur illic: nam præponitur voci Miſpha, apud Hebræos litera quę illis eſt vice articuli, quaſi dicas, in illa Miſpha, quę inſignis eſt ea victoria quæ legitur in Ioſue, cap. 11.

in agro Iehoſuæ Bethſemeſitæ. ¶Porrò[43] ciues Bethſemes percuſſit [Dominꝰ:] quòd introſpexiſſent in arcā Domini, percuſſit inquā in populo ſeptuaginta viros, & quinquaginta millia virorum. Populus verò luxit, quòd Dominus populum tanta clade percuſſiſſet. Dixerūt ergo ciues Beth-ſemes, Quis ſtare poterit coram Domino Deo iſto [44] ſancto? & ad quem aſcendet à nobis? Et miſſis nuntiis ad ciues Kiriath-iearim dixerunt, Paleſthini reduxerunt arcam Domini, deſcendite ergo, & deducite eam ad vos.

CAP. VII.

VEnerūt itaque ciues Kiriath-iearim, &[1] reducentes arcam Domini, introduxerūt eam in domum Abinadab[2] in Gibea, & Eleazar filium eius[3] conſecrarunt, vt cuſtodiret arcam Domini. (Et factum eſt à die quo manſit arca in Kiriath-iearim, vt multi tranſirent dies, viginti nempe anni.[4] & lamentatione quadam poſt Dominum vniuerſa domꝰ Iſrael anhela fuit.) ¶Et dixit Samuel ad vniuerſam domum Iſrael hiſce verbis, Si toto corde veſtro reuertimini ad Dominum, auferte deos alienos & Aſtaroth è medio veſtri, & præparate cor veſtrum ad Dominum, & ei ſoli ſeruite, tum liberabit vos è manu Paleſthinorum. Abſtulerunt ergo filij Iſrael [5] Baalim & Aſtaroth, & ſoli Domino ſeruierunt. Dixit verò Samuel, Cōgregate vniuerſum Iſraelem in[6] Mizpa, & orabo pro vobis ad Dominū. Qui quum conueniſſent in Mizpa, [7] hauſerūt aquam, & effuderunt [eam] coram Domino: ieiunauerūtq; die illo, & dixerunt ibi, Peccauimus Domino. Et [8] iudicauit Samuel filios Iſrael in Mizpa. ¶Audiētes autem Paleſthini quòd congregati eſſent filij Iſrael in Mizpa, aſcenderunt principes Paleſthinorum[9] ad Iſrael. quod quum audirent Iſraelitæ, timuerunt à Paleſthinis. Dixerúntque filij Iſrael ad Samuelem, Ne ſileas[10] quo minus clames pro nobis ad Dominum Deum noſtrum, vt ſeruet nos de manu Paleſthinorū. Et Samuel accepto agno lactenti vno, ſacrificauit illum Domino, holocauſtum [11] integrum: clamauitq; Samuel ad Dominū pro Iſraele, & exaudiuit eum Dominus. Factúmque eſt quum Samuel ſacrificaret holocauſtū, vt Paleſthini appropinquarēt congreſſuri cū Iſraelitis: at Dominus ingenti ſonitu illo die ſuper Paleſthinos intonuit, &[12] cōturbauit eos, vt cæderentur coram Iſrael. Egreſſi igitur filij Iſrael de Mizpa, inſequuti ſunt Paleſthinos, & percuſſerūt eos vſque ad locum qui eſt ſub Beth-car. Samuel autem accepit lapidem [13] quendam, & poſuit eum inter Mizpa & inter [14] Sechē, & vocauit nomē eiꝰ Eben-æſer, dicēs, Hucuſq; auxiliatus eſt nobis Dominus. Et humiliati ſunt Paleſthini, nec venerūt ampliꝰ in limitē Iſraelis. [15] Fuitq; manꝰ Domini cōtra Paleſthinos cūctis diebꝰ Samuelis. Reſtitutæ quoq; ſunt Iſraelitis ciuitates quas abſtulerāt Paleſthini Iſraelitis, ab Accaron vſq; Gath cum terminis earū: [16] aſſeruitq; eas Iſrael de manu Paleſthinorū.

in agro Ioſue Bethſamitis. ¶Percuſſit autem Dominus de viris Bethſamitibꝰ, eo quòd vidiſſent arcam Domini: & percuſſit de populo ſeptuaginta viros, & quinquaginta millia plebis. Luxitque populus, eo quòd Dominus percuſſiſſet plebem plaga magna. Et dixerūt viri Bethſamitæ, Quis poterit ſtare in conſpectu Domini Dei ſancti huius? & ad quem aſcendet à nobis? Miſerúntq; nuntios ad habitatores Cariath-iarim, dicentes, Reduxerunt Philiſthijm arcā Domini, deſcendite, & reducite eam ad vos.

CAP. VII.

VEnerunt ergo viri Cariath-iarim, & reduxerunt arcam Domini, & intulerunt eam in domum Abinadab in Gabaa: Eleazarum autem filium eius ſanctificauerunt, vt cuſtodiret arcam Domini. Et factū eſt, ex qua die manſit arca Domini in Cariath-iarim, multiplicati ſunt dies: erat quippe iam annus viceſimus: & requieuit omnis domus Iſrael poſt Dominum. ¶Ait autem Samuel ad vniuerſam domum Iſrael, dicens, Si in toto corde veſtro reuertimini ad Dominum, auferte deos alienos de medio veſtri, Baalim & Aſtaroth: & præparate corda veſtra Domino, & ſeruite ei ſoli, & eruet vos de manu Philiſthijm. Abſtulerūt ergo filij Iſrael Baalim & Aſtaroth, & ſeruierunt Domino ſoli. Dixit autem Samuel, Congregate vniuerſum Iſrael in Maſphath, vt orem pro vobis Dominum. Et conuenerunt in Maſphath: hauſerúntq; aquam, & effuderunt in conſpectu Domini, & ieiunauerunt in die illa, atq; dixerunt ibi, Peccauimus Domino. Iudicauitq; Samuel filios Iſrael in Maſphath. ¶Et audierunt Philiſthijm quòd congregati eſſent filij Iſrael in Maſphath, & aſcenderūt ſatrapæ Philiſthinorum ad Iſrael. quod cum audiſſent filij Iſrael, timuerunt à facie Philiſthinorum. Dixerúntq; ad Samuelem, Ne ceſſes pro nobis clamare ad Dominū Deum noſtrum, vt ſaluet nos de manu Philiſthinorū. Tulit autem Samuel agnum lactentem vnum, & obtulit illum holocauſtum integrum Domino: & clamauit Samuel ad Dominum pro Iſrael, & exaudiuit eum Dominus. Factum eſt autem, cum Samuel offerret holocauſtum, Philiſthijm inire prælium contra Iſrael: intonuit autē Dominus fragore magno in die illa ſuper Philiſthijm, & exterruit eos, & cæſi ſunt à filijs Iſrael. Egreſſiq; filij Iſrael de Maſphath perſecuti ſunt Philiſthæos, & percuſſerunt eos vſq; ad locum qui erat ſubter Beth-car. Tulit autem Samuel lapidem vnum, & poſuit eum inter Maſphath & inter Sen: & vocauit nomen loci illius, Lapis-adiutorij. Dixitq;, Hucuſq; auxiliatꝰ eſt nobis Dominus. Et humiliati ſunt Philiſthijm, nec appoſuerunt vltrà vt venirent in terminos Iſrael. Facta eſt itaq; manus Domini ſuper Philiſthæos, cūctis diebus Samuelis. Et redditæ ſunt vrbes quas tulerāt Philiſthijm ab Iſrael, Iſraeli, ab Accaron vſq; Geth, & terminos ſuos: liberauitq; Iſrael de manu Philiſthinorum.

¶7 Doctus inter Hebræos dicit hanc hauſionem & effuſionem aquæ fuiſſe in ſignum fidei remiſſionis peccatorum, dicentes. Euaneſcant peccata noſtra vt hæc aqua, dele peccata noſtra. Alius inter eos, in ſignū humiliationis, inquit, q.d. certe nos ſumus coram te ſicut aqua iſta effuſa. Qui doctiores ſunt, Chaldæum interpretem ſequuntur, qui ait, hauſerunt aquas è puteo cordis ſui, & abunde lachrymati ſunt coram Domino, reſipiſcentes. ¶8 .i. diremit lites & cōtrouerſias quæ erant inter Iſraelitas. ¶9 contra Iſraelem. ¶10 Heb. à nobis, clamādo &c. i. Ne ceſſes orare pro nobis. ne deſtituas nos ope tua quam præſtare potes clamando ad Dominum. ¶11 .i. prorſus vſtulatum, quo tota hoſtia flammis abſumi ſolebat. Curauit illum offerendum Samuel per ſacerdotem aliquem: nō enim erat ſacerdos. Suprà cap. 3, videmus Samuelem fuiſſe ianitorem templi: quod munus ad Leuitas quidem pertinebat, non ad Aaronitas. ¶12 attriuit [confregit] eos, percuſſique ſunt. i. fuſi fugatique ſunt ab Iſraele. ¶13 vnum, ¶14 Promontorium, ſiue pars rupis quæ procurrebat longius. ¶15 .i. Quandiu vixit Samuel, Iſraelitæ fuerunt ſuperiores Palæſthinis. ¶16 eripuitque

Eratque pax inter Iſrael & Amorrhæum. Iudicabat quoque Samuel Iſraelem cunctis diebus vitæ ſuæ: & ibat per ſingulos annos circuiês Bethel & Galgala & Maſphath, & iudicabat Iſraelem in ſupradictis locis. Reuertebatúrque in Ramátha. ibi enim erat domus eius, & ibi iudicabat Iſraelem: ædificauit etiam ibi altare Domino.

CAP. VIII.

FActum eſt autem cum ſenuiſſet Samuel, poſuit filios ſuos iudices in Iſrael. Fuitque nomen filij eius primogeniti Ioel: & nomen ſecúndi Abia, iudicum in Ber-ſabee. & non ambulauerunt filij illius in vijs eius: ſed declinauerũt poſt auaritiam, acceperúntque munera, & peruerterunt iudicium. Congregati ergo vniuerſi maiores natu Iſrael, venerunt ad Samuelem in Ramátha. Dixerúntq; ei, Ecce tu ſenuiſti, & filij tui non ambulant in vijs tuis: conſtitue nobis regem, vt iudicet nos, ſicut & vniuerſæ habent nationes. Diſplicuitque ſermo in oculis Samuelis, quòd dixiſſent, Da nobis regẽ, vt iudicet nos. ... Samuel ad Dominum. Dixit autem Dominus ad Samuelem, Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi. non enim te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos. Iuxta omnia opera ſua quæ fecerũt à die qua eduxi eos de Ægypto vſque ad diem hanc: ſicut dereliquerunt me, & ſeruierunt dijs alienis, ſic faciunt etiam tibi. Nunc ergo vocem eorum audi: veruntamen conteſtare eos, & prædic eis ius regis qui regnaturus eſt ſuper eos. Dixit itaque Samuel omnia verba Domini ad populum qui petierat à ſe regem, & ait, Hoc erit ius regis qui imperaturus eſt vobis. Filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis, facietque ſibi equites & præcurſores quadrigarum ſuarum, & conſtituet ſibi tribunos & centuriones, & aratores agrorum ſuorum, & meſſores ſegetum, & fabros armorum & curruum ſuorum. Filias quoque veſtras faciet ſibi vnguentarias, & focarias, & panificas. Agros quoq; veſtros, & vineas, & oliueta optima tollet, & dabit ſeruis ſuis. Sed & ſegetes veſtras & vinearum reditus addecimabit, vt det eunuchis & famulis ſuis. Seruos etiam veſtros, & ancillas, & iuuenes optimos, & aſinos auferet, & ponet in opere ſuo. Greges quoque veſtros addecimabit, vóſque eritis ei ſerui. Et clamabitis in die illa à facie regis veſtri quem elegiſtis vobis: & non exaudiet vos Dominus in die illa, quia petiſtis vobis regẽ. Noluit autem populus audire vocem Samuelis, ſed dixerunt, Nequaquam. rex enim erit ſuper nos, & erimus nos quoque ſicut omnes gentes: & iudicabit nos rex noſter, & egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra pro nobis. Et audiuit Samuel omnia verba populi, & locutus eſt ea in auribus Domini. Dixit autẽ Dominus ad Samuelem, Audi vocem eorum, & cõſtitue ſuper eos regem. Et ait Samuel ad viros Iſrael, Vadat vnuſquiſque in ciuitatem ſuam.

CAP. IX.

ET erat vir de Bẽiamin, nomine Cis filius Abiel, filij Seor, filij Bechorath, filij Sareth, filij Aphia, filij viri Iemini, fortis robore: & erat ei filius vocabulo Saul, electus & bonus: & non erat vir de filijs Iſrael melior illo: ab humero & ſurſum eminebat ſuper omnem populum.

Et fuit pax inter Iſraelem &[17] Amorrhæum. Iudicauit autem Samuel Iſraelem cũctis diebus vitæ ſuæ. Ibat verò ſingulis ãnis, & circuibat Beth-el, Gilgal & Mizpa,[18] iudicauitque Iſraelem[19] in cunctis hiſce locis. Redibátque in Rama: quoniã illic erat domus eius, & ibi quoq;[20] iudicauit Iſraelẽ, &[21] ædificauit ibi arã Domino.

CAP. VIII.

F[1]Actum eſt autẽ vt Samuel poſteaquam iam ſenuiſſet, filios ſuos iudices conſtitueret ſuper Iſraelem: Fuitque nomen primogeniti filij ſui Ioel, & nomen ſecundi Abia: hi erant iudices in Beer-ſeba, nec inceſſerunt in vijs eius, ſed declinarunt poſt auaritiã, accipientes munus, &[2] peruertẽtes iudicium. Congregati ſunt igitur cuncti ſeniores Iſrael, & acceſſerunt ad Samuelẽ in Rama. Dixerúntque ad eum, En tu ſenuiſti, & filij tui non incedunt in vijs tuis: conſtitue igitur nobis regem, qui nos iudicet,[3] iuxta morem omnium gẽtiũ. Diſplicuit autẽ ſermo iſte Samueli, quòd dixiſſent, Da nobis regem qui nos iudicet. &[4] precatus eſt Samuel Dominum. Dixitque Dominus ad Samuelem, Audi vocem populi in omnibus quæ[5] dicunt tibi, nõ enim te[6] reprobant, ſed me reprobarunt ne regnem ſuper eos. Secundum omnia opera quæ fecerunt ab eo die quo eduxi eos ex Ægypto in hunc vſque diẽ,[7] (quum ſcilicet me dereliquerẽt, & dijs alijs ſeruirent,) ita[8] tibi quoque faciunt.[9] Audi igitur vocẽ illorum, veruntamẽ[10] ſanctè obteſteris eos,[11] iúſq; regis qui regnaturus eſt ſuper illos,[12] indicato illis. Et dixit Samuel cuncta verba Domini populo, qui regem ab eo poſtulauerat.[13] Et dixit, Hoc erit[14] ius regis qui regnabit ſuper vos. Filios veſtros accipiet, &[15] ponet eos ſibi in currum ſuũ,[16] vt ſint equites eius, & currant ante currũ eius. Ponet quoque eos ſibi in tribunos, & quinquagenarios, & qui arent agros ſuos, & metant meſſem ſuam, atque qui conficiãt arma bellica, & inſtrumenta[17] currus eius. Filias deinde veſtras tollet, vt ſint vnguentariæ,[18] cupedinariæ & piſtrices. Agros quoq; veſtros, vineta veſtra, & oliueta veſtra optima tollet, & tradet ſeruis ſuis. Semina veſtra, & vineas veſtras decimabit, dabitque eunuchis ſuis ac ſeruis ſuis. Seruos veſtros, & ancillas veſtras, iuuenes quoque veſtros[19] elegantes, & aſinos veſtros accipiet, illiſque ſua opera conficiet. Quin & gregem veſtrum decimabit,[20] eritiſque ei ſerui. Et clamabitis eo die[21] propter regem veſtrum quem elegeritis vobis, & Dominus nõ exaudiet vos illo die. Popul' verò noluit audire vocẽ Samuelis, ſed dixerunt,[22] Minime, ſed regẽ habebimus nos, Et erimus nos quoque vt [reliquæ] omnes gentes,[23] vt ius dicat nobis rex noſter, &[24] exeat ante nos, & bella noſtra gerat. Audiuit itaque Samuel cunctos ſermones populi,[25] retulitq; eos ad aures Domini. Et ait Dominus ad Samuelem, Audi vocem eorum, & præfice eis regẽ. & dixit Samuel ad Iſraelitas, Ite quiſque ad ciuitatem ſuam.

CAP. IX.

VIr quidam erat de Bẽiamin cuius nomẽ Kis, filius Abiel, filij Zeror, filij Becorath, filij Aphiah, filij[1] viri Iemini,[2] heros fortis, qui filiũ habebat cui nomẽ Saul, iuuenis erat & pulcher, nec erat inter filios Iſrael illo pulchrior: [nam]

¶17 Amorrhæi nomen generale eſt, & pro omnibus Palæſthinis hic poni videtur. ¶18 iudicabátq; ¶19 i. iudicabat habitatores iſtarũ triũ vrbiũ, & etiã earum quæ erãt i circuitu. ¶20 iudicabat ¶21 ædificarat

VIII.

¶1 q.d. Cum autem non eſſet adeò valens vt ita circuire poſſet vrbes Iſraelis, reddendi iuris gratia, quẽadmodum antea facere ſolebat: conſtituit &c. ¶2 i. ita factum eſt vt male iudicarent. ¶3 ſicut omnes gẽtes. ſub. regẽ habent. ¶4 i. conſuluit Dominum præmiſſa oratione. ¶5 dixerint tibi. vl', petierint à te. ¶6 vl', reijciũt, ¶7 vl', dereliquerũt autẽ me, & coluerũt deos alienos. A quibus ſcilicet nulla beneficia acceperunt. ¶8 i. deſerũt te, & petũt alium iudicem. ¶9 Nunc ergo audi ¶10 quũ fueris conteſtatus diligenter [ſub. Deũ & homines] in eos, ¶11 vl', iudiciũ. aut conſuetudinem. i. mores. Hac ratione volebat Deus deterrere eos à rege petendo, vt nonnulli Hebræorũ dicũt. Alij exiſtimant hæc regib' eſſe licita. ¶12 vl', ...ndicia aut, prædic ¶13 Dixit inquã, ¶14 vl', iudiciũ. q.d. His moribus & hac conſuetudine vtetur erga vos reges. ¶15 i. præficiet currui ſuo militari, faciet aurigas ſuos. ¶16 & inter equites ſuos. i. ex eis faciet equites. ¶17 vl', curruum ſuorum. i. fabros lignarios faciet. ¶18 vl', focariæ [ſiue coquinariæ] & panificæ. ¶19 Hebr. bonos. i. elegantes, formoſos, & præſtantes. ¶20 & eritis. q.d. & vt vno verbo dicam, eritis ei ſerui. ¶21 Hebr. à facie regis veſt: i. i. propter iniurias quibus afficiet vos rex veſter. ¶22 vl', Nequaquã. ſub. mutabimus ſententiam. ¶23 & iudicabit nos. i. reget nos ſuis legibus. ¶24 egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra. i. erit nobis imperator & dux quum erunt bella gerenda. ¶25 Hebr. dixit. i. expoſuit, vel retulit ea Deo in oratione ſua.

IX.

¶1 i. de tribu Beniamin. ¶2 fortis robore. i. bellicoſus, & diſciplina militari clarus.

Digitized by Google

¶3 ſurſum verſus ¶4 eminebat ſuper vniuerſũ populũ.
¶5 vſ. famulis,
¶6 Chaldæ⁹ paraph. in terram Auſtralem.
¶7 .i. tribus Béjamin.
¶8 Chaldæ⁹ paraph. in terram in qua erat propheta. Sunt qui dicant regioné in qua erat Ramath-ſophim, vocatam fuiſſe Suph. Terra in qua habitabat Samuel, vocabatur Suph.
¶9 He. ab aſinabus, ¶10 népe Ramath-ſophim. ¶11 vſ, clar⁹. inſignis,
¶12 Heb. omnia quæ dixerit, veniendo veniét:
¶13 Hebr. forte indicabit nobis viam noſtram per quam ambulauimus. i. cauſam viæ noſtræ ob quã hoc iter ſuſcepim⁹. q. d. indicabit nobis vbi ſint aſinæ patris tui quarum cauſa hoc iter ſuſcepimus.
¶14 putabãt enim propheti Dei accipere munera, ſicut diuini eorũ faciebant.
¶15 Hebr. panis enim abijt è vaſis. i. ſumus deſtituti cibo.
¶16 q. d. nihil.

ab humero ſuo &[3]ſupra[4]procerior erat omni populo.'Perierant autem aſinæ Kis patris Saul, dixitque Kis ad Saul filiũ ſuũ, Aſſume quæſo tecum aliqué è [5]pueris,'& conſurgés vade ac quære aſinas.¶Trãſiuit ergo monté Ephraim, deinde trãſiuit[6]per terram Saliſſa,' & non inuenerunt. tranſierunt igitur per terram Schaalim, & non erãt:]& tranſierunt per terram[7]Iemini,'nec inuenerunt. Quum verò veniſſent[8]in terrã Zuph,' dixit Saul puero ſuo quem ſecũ habebat, Veni, reuertamur, ne fortè pater meus'relictà[curà]aſinarũ,'de nobis ſit ſolicitus. Qui dixit ei, En nũc vir Dei eſt[10]in iſta ciuitate,' & vir eſt [11]honorabilis, [12]quidquid loquitur, certiſſime euenit:'eamus ergo illuc, [13]ſi fortè indicet nobis viã noſtrã quã eamus.' Reſpõdit Saul puero ſuo. Ibim⁹ ergo, quid verò [14]feremus viro? [15]panis enim nullus eſt amplius in vaſis' noſtris, nec munus eſt quod feramus viro Dei, [16]quid enim habemus?'Rurſum ergo reſpõdit puer Sauli hiſce verbis, En [17]inuenta eſt'in manu mea quarta[pars]ſicli argẽti, quã dabo viro Dei, vt indicet nobis'[18]viã noſtrã.'(Sic dicebat olim quiſq; in Iſraele, [19]qui inquiſitur⁹ Deũ proficiſcebatur, Venite, [20]ibimus ad videntẽ. qui enim hodie propheta dicitur, anteà[[21]dictus eſt] vidẽs.)Dixit ergo Saul ad puerũ ſuum, [22]Rectè loqueris,'age, [23]ibimus.' profecti ſunt itaque in ciuitatẽ in qua erat vir Dei.[24]Commodũ aſcenderãt cliuum vrbis, quũ inuenirẽt'puellas egredientes ad hauriendã aquã: quib⁹ dixerũt, Eſtne hoc in loco vidẽs? Quæ reſpõdẽtes eis, dixerũt, Eſt, en ante te eſt: feſtina ergo, quoniã hodie [25]venit in ciuitatẽ:'ſiquidẽ ſacrificiũ eſt hodie[26]populo [27]in excelſo:'quũmq; [28]veneritis'in ciuitatẽ, illico inuenietis eũ anteq̃uã aſcẽdat ad excelſum, [29]vbi comedet:'neque enim comedit populus donec ipſe [30]veniat.'Ipſe enim[31]cõſecrat ſacrificium, & poſt hoc comedunt'inuitati: nũc igitur aſcẽdite, quoniã[32]hodie' inuenietis eũ.¶Aſcẽderũt ergo ad ciuitatẽ, [33]venerũntque in mediũ'vrbis, & ecce[34]Samuel exijt eis obuiã aſcenſur⁹ in excelſum.'(Porrò pridie quàm veniſſet Saul, [35]indicauerat Dominus Samueli' ad hũc modũ, Cras[36]iuxta iſtud tẽpus' mittã ad te virũ de terra Beniamin, quem vnges in principẽ ſuper populũ meũ Iſrael, [37]vt liberet'populũ meũ de manu Paleſthinorũ, quoniã reſpexi[38]populũ meũ,'quandoquidẽ[39]clamor eorũ'venit ad me.)Quũmq; Samuel[40]vidiſſet Saulẽ, [41]ſuggeſſit ei' Domin⁹, En hic eſt vir de quo tibi dixerã, is[42]cõtinebit populũ meum.'Accedens ergo Saul ad Samuelem [43]in media porta,'dixit, Indica quæſo mihi vbi ſit domus vidẽtis. Samuel reſpõdit Sauli, & dixit. Ego ſũ vidẽs, aſcẽde[44]me cũ'in excelſum, & epulamini hodie mecũ:[45]cras'

ſum eminebat ſuper omnem populum. Perierãt autem aſinæ Cis patris Saul, & dixit Cis ad Saul filium ſuum, Tolle tecum vnum de pueris, & cõſurgens vade, & quære aſinas.¶Qui cũ tranſiſſent per mõtem Ephraim, & per Terram-ſaliſa, & nõ inueniſſent, tranſierunt etiam per Terram-ſalim, & non erant: ſed & per Terram-Iemini, & minime repererunt. Cum autem veniſſent in Terram-Suph, dixit Saul ad puerum⁹ qui erat cum eo, Veni, & reuertamur, ne forte dimiſerit pater meus aſinas, & ſolicitus ſit pro nobis. Qui ait ei, Ecce vir Dei eſt ĩ ciuitate hac, vir nobilis: omne quod loquitur, ſine ambiguitate venit. nunc ergo eamus illuc, ſi fortè indicet nobis de via noſtra propter quam venimus. Dixitque Saul ad puerum ſuum, Ecce ibimus: quid feremus ad virum Dei? panis defecit in ciſtarcijs noſtris: & ſportulam non habemus, vt demus homini Dei, nec quicquam aliud. Rurſum puer reſpõdit Sauli, & ait, Ecce inuenta eſt in manu mea quarta pars ſtateris argenti, demus homini Dei, vt indicet nobis viam noſtram. (Olim in Iſrael ſic loquebatur vnuſquiſque, vadens conſulere Deum, Venite, & eamus ad videntem. qui enim propheta dicitur hodie, vocabatur olim videns.) Et dixit Saul ad puerum ſuum, Optim⁹ ſermo tuus: veni, eamus. & ierunt in ciuitatem in qua erat vir Dei. Cumque aſcẽderent cliuum ciuitatis, inuenerũt puellas egredientes ad hauriendam aquam, & dixerunt eis, Num hic eſt videns? Quæ reſpondentes dixerunt illis, Hic eſt: ecce ante te. feſtina nũc: hodie enim venit in ciuitatem, quia ſacrificium eſt hodie populi in excelſo. ingredientes vrbem, ſtatim inuenietis eum antequam aſcẽdat excelſum ad veſcendum. neque enim comeſturus eſt populus donec ille veniat. Quia ipſe benedicet hoſtiæ, & deinceps comedent qui vocati ſunt. nunc ergo cõſcendite, quia hodie reperietis eum. ¶Et aſcenderunt in ciuitatem. cũmque⁹ ambularent in medio vrbis, apparuit Samuel egrediens obuiam eis vt aſcenderet in excelſum. (Dominus autem reuelauerat auriculam Samuelis ante vnam diem quàm veniret Saul, dicẽs, Hac ipſa hora, quæ nunc eſt, cras mittã virum ad te de Terra Beniamin, & vnges eum ducem ſuper populum meum Iſrael: & ſaluabit populum meum de manu Philiſthinorum: quia reſpexi populum meum, venit enim clamor eorum ad me.) Cũmque aſpexiſſet Samuel Saulem, Dominus dixit ei, Ecce, vir quem dixerã tibi, iſte dominabitur populo meo. Accesſit autẽ Saul ad Samuelẽ in medio portæ, & ait, Indica, oro, mihi, vbi eſt domus vidẽtis. Et reſpõdit Samuel Sauli, dicẽs, Ego ſum vidẽs. aſcẽde ante me in excelſum, vt comedas mecũ hodie, &

¶17 inuenitur. i. eſt. ¶18 .i. id cuius gratia hoc iter ſuſcepimus. ¶19 vt conſuleret Deum. ¶20 & eamus vſque ad ¶21[vocabatur] ¶22 Heb. Rectus eſt ſermo tuus. ¶23 pergamus. ¶24 Cum autem aſcenderẽt cliuum vrbis, inuenerunt ¶25 .i. egreditur de domo vt eat ad cœnam. ad conuiuium publicum, in vrbem. ¶26 vſ, à populo. i. quia populus celebraturus eſt hodie conuiuium ex reliquijs hoſtiarum pacificarum quas immolauit Domino. ¶27 ſub. loco in quo fiebant conuiuia publica. Vox Hebræa Bama, locus erat prope altare, ſitus in parte editiore vrbis, aut ædificij eminentis, vbi de hoſtia immolata epulaturi accumbebant. ¶28 ingreſſi fueritis ¶29 Heb. ad comedendũ: ¶30 venerit. ¶31 Heb. benedicet ſacrificio: poſt hoc comedent. i. gratias aget Deo hoſtiæ pacificæ nomine. Agebant gratias Deo Hebræi ante prãdium. præterea moris erat apud eos vt qui gratias egerat, præſentium ciborũ cauſa, illos frangeret & diſtribueret. Hic verò tãtũ mẽtio ſit gratiarũ actionis. q propter morẽ, fractio & diſtributio facile ſubaudiatur. Chaldæus paraph. fractionis tãtũ meminit, cũ dicit, Ipſe enim diuiſurus eſt victimã. Ad hũc locũ pertinere videtur locus Lucæ, cap. 24. e, vbi de Chriſto profecto in Emmaunta legitur, Dũ recũberet cum eis, accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis. ¶32 He. ſecũdũ diẽ. i. hac ipſa hora, hoc ipſo tẽporis articulo. ¶33 ipſiq; erãt ingreſſi mediũ ¶34 .i. occurrit illis Samuel egreſſus vt aſcẽderet in excelſum. [exijt refertur ad[aſcẽſur⁹]. ¶35 Heb. reuelauerat Dominus aurẽ Samueli. i. indicauerat Samueli aduentũ Saulis. Reuelare aurẽ alicui, eſt ei indicare ſecretũ aliquod, vt quæ dicuntur in aurem. ¶36 hoc ipſo tempore ¶37 qui ſeruaturus eſt ¶38 .i. afflictionẽ populi mei. ¶39 ſub. implorantium opem meam. ¶40 vſ, oculos coniecíſſet in Saulem, ¶41 Heb. dixit illi ¶42 dominabitur populo meo. ¶43 intra portam. In vrbe ipſa, non procul tamen à porta vrbis incurrit Samuel in Saulẽ. ¶44 [ante] me. i. Præcede me. ¶45 ſummo mane

Digitized by Google

[illegible] mane: & omnia quæ ſunt in corde tuo, indicabo tibi. Et de aſinis quas nudiuſtertius perdidiſti, ne ſolicitus ſis, quia inuentæ ſunt. & cuius erunt optima quæque Iſrael? nónne tibi & omni domui patris tui? Reſpondens autem Saul, ait, Nunquid non filius Iemini ego ſum de minima tribu Iſrael, & cognatio mea nouiſſima inter omnes familias de tribu Beniamin? quare ergo locutus es mihi ſermonẽ iſtum? ¶ Aſſumẽs itaque Samuel Saulem & puerum eius, introduxit eos in triclinium, & dedit eis locum in capite eorum qui fuerant inuitati. erant enim quaſi triginta viri. Dixitque Samuel coco, Da partẽ quam dedi tibi, & præcepi vt reponeres ſeorſum apud te. Leuauit autem cocus armum, & poſuit ante Saul. dixitque Samuel, Ecce quod remanſit, pone ante te, & comede: quia de induſtria ſeruatum eſt tibi, quando populum vocaui. & comedit Saul cum Samuele in die illa. Et deſcenderũt [illegible] in oppidum, & locutus eſt cum Saule [illegible]. Strauitque Saul in ſolario, & dormiuit. [illegible] mane ſurrexiſſent, & iam dies lu[illegible], vocauit Samuel Saulẽ in ſolario, dicẽs, [illegible] dimittam te. & ſurrexit Saul: egreſſi[illegible] ambo, ipſe videlicet & Samuel. Cúmq; [illegible] in extrema parte ciuitatis, Samuel [illegible] Saul, Dic puero vt antecedat nos, & tráſ[illegible] ſubſiſte paulisper, vt indicem tibi [illegible] Domini.

CAP. X.

[illegible] Samuel lenticulam olei, & effudit [illegible] caput eius, & deoſculatus eſt eũ, & ait, [illegible] te Dominus ſuper hæreditatẽ ſuam [illegible], & liberabis populũ ſuũ de manibus [illegible] qui in circuitu eius ſunt. & hoc ti[illegible] vnxit te Deus in principẽ. Cúmq; [illegible] à me, inuenies duos viros iuxta ſe[illegible] Rachel in finib⁹ Beniamin, in Meridie, [illegible] tibi, Inuentæ ſunt aſinæ, ad quas ieras [illegible]: & intermiſſis pater tuus aſinis, ſoli[illegible] vobis, & dicit, Quid faciam de filio [illegible] Cúmq; abieris inde, & vltra tráſieris, & veneris [illegible] quercũ Thabor, inuenient te ibi tres viri aſcen[illegible] Deũ in Beth-el, vnus portás tres hœdos, [illegible] tres tortas panis, & alius portans lagenã [illegible]. Cúmque te ſalutauerint, dabunt tibi duos [illegible], & accipies de manu eorum. Poſt hæc ve[illegible] in collem Dei, vbi eſt ſtatio Philiſthinorum. [illegible] ingreſſus fueris ibi vrbem, obuium habe[illegible] gregem prophetarum deſcendẽtium de ex[illegible], & ante eos pſalterium & tympanum, & ti[illegible], & citharam, ipſóſque prophetãtes. Et inſi[illegible] in te Spiritus Domini, & prophetabis cũ eis, [illegible] eris in virũ aliũ. Quãdo ergo euenerint [illegible] hæc omnia tibi, fac quæcũq; inuenerit ma[illegible] tua, quia Dominus tecũ eſt. Et deſcẽdes ante [illegible] in Galgala: (ego quippe deſcendam ad te) vt [illegible] oblationẽ, & immoles victimas pacificas:

dimittam te. [&] quidquid eſt in corde tuo, indicabo tibi. De aſinabus verò [46]perditis tibi die ab hinc tertio, [47]ne ſis anxius in corde tuo, nã ſunt inuẽtæ. ad quem verò [attinet] [48]quidquid expetibile eſt in Iſraele? annon tibi & toti domui patris tui? Reſpondit autem Saul, & dixit, Annon [49]filius Iemini ego ſum, [50]de minima tribu Iſrael? ſed & familia mea minor eſt omnibus famílijs tribus Beniamin, cur igitur [51]talia mecũ [52]loqueris? ¶ Apprehendens itaque Samuel Saulẽ & puerum eius, introduxit eos in [53]cameram, deditque eis locum [54]præcipuum inter eos qui inuitati erant, quorum fermè erant triginta viri. Dixit autem Samuel ad [55]coquum, Da partem quã dedi tibi, de qua dixeram vt eam [56]apud te reponeres. ([57]Suſtollẽs itaque coquus [58]armũ & quod ſuper ipſum erat, appoſuit Sauli.) & ait Samuel, Ecce quod [59]reliquum eſt, pone ante te & comede: nam ad tempus conſtitutum ſeruatũ eſt tibi, [60]quum dicerẽ, Inuitaui [61]populũ. epulatus eſt igitur Saul eo die cum Samuele. Et quũ deſcẽderent de excelſo in ciuitatem, loquutus eſt cũ Saule [62]ſuper tectũ. ¶ Mane quũ ſurrexiſſent, aurora exoriente, vocauit Samuel Saulẽ ſuper tectũ, & dixit, [63]Surge, vt dimittã te. & Saul [64]ſurrexit, egreſſiq; ſunt ambo ipſe & Samuel foras. Et deſcẽdẽtibus ipſis [65]parte aliqua ciuitatis, dixit Samuel ad Saul, Loquere ad puerum vt antecedat nos. & præterijt. Et tu cõſiſte [66]ad tempus vt indicem tibi verbum Dei.

CAP. X.

Accipiens verò Samuel [1]vaſculum olearium, fudit ſuper caput eius, & oſculatus eſt eum, dixitque, [2]Annon Domin⁹ vnxit te ducem ſuper hæreditatem ſuam? Hodie, ſimul atque à me diſceſſeris, reperies duos viros [3]ad ſepulchrũ Rahel, in limite Beniamin in Zelzal, qui dicẽt ad te, Aſinæ ſunt inuentæ quas tu quæſitum ieras: pateŕq; tuus [4]abiecta aſinarum ratione, ſolicitus eſt pro vobis, vt dicat, Quid faciam [5]de filio meo? [6]Illinc progreſſus porrò, venies ad quercetũ Thabor, vbi incident in te tres viri aſcẽdentes [7]ad Deũ Beth-el, vnus portans tres hœdos, alter ferẽs tres [8]globos panis, tertius geſtans lagenam vini. [9]Qui te ſalutato in pacẽ, dabunt tibi duos panes, quos accipies de manu eorum. Poſt hæc venies ad collẽ [10]Dei, vbi ſunt [11]ſtationes Paleſthinorum. Quũmque ingreſſus fueris illuc [in] vrbem, obuium habebis chorum [12]prophetarum deſcendentium [13]de excelſo, ante que eos [14]pſalterium, tympanum, tibia & cithara, & hi [15]prophetabunt. Et Spiritus Domini [16]prompte te inuadet, vt [17]prophetes & tu cum eis, [18]muteriſque in virum alium. Quum itaque tibi hæc ſigna euenerint, [19]fac tibi quæcũque in manum tuam inciderint, quoniam Deus [20]eſt tecum. [21]Deſcẽdes quoq; ante me in Gilgal, & ecce ego [22]deſcendam ad te, vt ſacrificem holocauſta, & vt immolẽ [+]ſacrificia gratulatoria.

¶46 quæ perierũt tibi. i. quas vt perditas requiris. ¶47 Heb. de eis ne ponas in cor tuũ. i. ne cures de aſinabus. ¶48 Heb. omne deſyderium Iſraelis? q. d. tu futur⁹ es rex Iſraelis. ¶49. i. Beniamita. ¶50 Heb. de minimis tribub⁹ ¶51 Heb. iuxta verbum hoc ¶52 dixiſti? ¶53 triclinium, ¶54 Heb. i. capite inuitatorũ, ¶55 qui ſcilicet diuiſerat hoſtiã ¶56. i. ſeorſum, vt eam diligẽter ſeruares. ¶57 Suſtollẽſq; ¶58 Vox Hebræa SOC, per ſin, pprie ſignificat crus, cui armus eſt ppinquus. ¶59 vel, ſeruatũ erat, ¶60 quũ dixi. ſub. lanio. ¶61. i. alios præter hos triginta. ¶62 in ſolario. vt ſcilicet familiariter illi loqueret. ſolebãt autẽ deãbulare præcipue poſt cœnã in tecto. nã erant plana tecta, nõ ſimilia noſtris. ¶63. i. Para te itineri. ¶64. i. accinxit ſe itineri. ¶65 i extrema parte. i. quũ iã deueniſſet i extremã partẽ vrbis. ¶66 Heb. ſe cũdũ tẽp⁹. i. paulisper. vel, nunc.

X

¶1 phialã paruã olei. ſiue vaſ[illegible] aromatici, hoc eſt phialã plenã balſamo. Hebræi aiũt Saulẽ nõ fuiſſe vnctũ oleo vnctionis, quo illi ſoli vncti ſũt [illegible] è domo Dauid. ¶2 q. d. Vngo te nomine Dei, & vngendo, ducẽ te cõſtituo. ¶3 [ſub. qui nũc ſũt] iuxta &c. [illegible] negotiũ aſinarũ, [antequã ſcilicet eſſent inuẽtæ,] & cœperat eſſe ſolicit⁹ de vobis, [vel, pro vobis,] dicẽdo, [illegible] filiũ meũ? q. d. Timeo ne fili⁹ meus perierit. ¶6 Cũmq; inde abieris, & vltra [pceſſeris.] ac veneris in planí[illegible] Thabor, tũc inuenient te [ſiue occurrẽt tibi] ¶7. i. vt orẽt Deũ in Beth-el, vbi erat adhuc altare Iacob. & quia taber[illegible] erat deſolatũ. licebat illic ſacrificare: neq; ſolũ illic, ſed & priuatim. ¶8 tortas ¶9. i. Qui vbi iprecati fuerint [illegible]. ¶10. i. vrbis Cariath-iearim vbi eſt nũc arca Dei. ¶11 præfecti. vel, præſidia. i. vbi erat adhuc præſidiũ &c. [illegible]-iearim erat vrbs Iſraelitarũ, non Paleſthinorũ, licet illi adhuc in ea haberent præſidiũ. ¶12 Chaldæus pa[illegible] diſcipulorũ pphetarũ qui operã dant legi. Sic Rabini etiã intelligunt. ¶13. i. de loco cõuiuij publici. ¶14 lyra, [illegible] Chaldæus paraph. laudabũt. i. canẽt encomia, pſalmos & hymnos in honorẽ Dei. ¶16 inſiliet in te, ¶17. i. laudes [illegible] in hymnis & canticis. ¶18 vel, mutaberiſq;. i. aliã mentem accipies à Deo, maiorẽ ſapiẽtiam & magnanimitatẽ. [illegible] Heb. fac tibi quod inuenerit manus tua. Vacat [tibi,] hoc loco. i. ne timeas bellum ſuſcipere contra hoſtes. ¶20. i. erit [illegible] auxilio. ¶21 Verba Samuelis remittẽtis Saulem qui illum proſequutus fuerat aliquouſq;. q. d. Recipies te in Galgal. &c. Hæc videntur dicta per anticipationẽ. nã dixerat hæc in Galgal Samuel. nec tamen expectauit, ſed ſacrificauit [illegible] ſine Samuele: ob id regnum eius non fuit ſtabile. ¶22. i. reuertar. ¶+ victimas pacificas.

Digitized by Google

ſeptē dies expectabis, donec ego venerim ad te, [23]oſtēderimq; tibi quid facias. Factū eſt itaq; quū ille vertiſſet humerū ſuū, abiſſetq; à Samuele, vt Deus [24]cor ei⁹ aliter immutaret, [25]veniſſentq; omnia ſigna illa in die illo. ¶Et quū veniſſet illuc, nēpe [26]ad collē, ecce chor⁹ [27]pphetarū venit ei obuiā, [28]prōptēq; eū inuaſit Spiritus Dei, [29]vt prophetaret inter eos. Factūmq; eſt vt omnes qui eū ab heri & nudiuſtertius nouiſſent, aſpicerēt eū, & ecce prophetabat cū prophetis. dixit ergo populus, nēpe quiſque ad proximū ſuū, [30]Quid eſt hoc, quod factū eſt filio Kisnū & Saul [31]inter prophetas? Et quidā [32]illinc reſpōdēs dixit, Et quis eſt pater [33]eorū? propterea ceſſit in prouerbiū, [34]Nū & Saul eſt inter pphetas? Ceſſauit autē [35]prophetare, & venit [36]ad excelſum. ¶Et [37]patru⁹ Saulis dixit ad eū & ad puerū ei⁹, Quò abieratis? Reſpōdit, Quæſitū aſinas: quūmque vidiſſemus q nō eſſent, [38]venimus ad Samuelē. Et ait patruus Saulis, Indica quæſo mihi quid dixit vobis Samuel. Reſpōdit Saul patruo ſuo, [39]Conſtāter affirmabat nobis aſinas eſſe inuentas. Cæterū de negotio regni, de quo loquutus fuerat Samuel, [39]nihil indicauit ei. ¶Et cōuocauit Samuel populum ad Dominū in Mizpa. Dixitque ad filios Iſrael, Sic dicit Dominus Deus Iſraelis, [40]Ego eduxi Iſraelem de AEgypto, & liberaui vos de manu AEgyptiorū, & de manu omnium [41]regnorū qui vexarunt vos. Vos autem [42]reprobaſtis hodie Deū veſtrum, qui vos [43]ſeruauit ex cūctis afflictionibus veſtris, & preſſuris veſtris, & dixiſtis [44]ei, Præfice nobis regem. [45]nunc ergo ſtate [46]coram Domino ſecūdum tribus veſtras, & ſecundū chiliades veſtras. Et quum Samuel [47]applicaſſet cunctas tribus Iſrael, [48]deprehenſa eſt tribus Beniamin. Et quum rurſum applicaſſet tribū Beniamin [49]iuxta familias ſuas, [50]deprehenſa eſt familia Matri, [51]deprehenſúſque Saul filius Kis. Quūmque illū quæſiſſent, non eſt inuentus. [52]Interrogauerunt igitur rurſus Dominū, an adhuc [53]vir ſille venturus eſſet illuc. Et reſpōdit Domin⁹, Ecce [54]inter arma latitat. Currētes igitur, tulerūt eū inde, & cōſtitutus in medio populi, ſuper omnē populū ab humero [55]& ſupra [56]eminebat. Dixitq; Samuel ad vniuerſum populū, Videtiſne quē [57]elegit Dominus, [58]& quòd ei nō ſit ſimilis in omni populo? & iubilās vniuerſus populus, dixerūt, [59]Viuat rex. Et loquutus eſt Samuel ad populū [60]ius regni, & ſcripſit in libro, repoſuitque [61] corā Domino, & dimiſit Samuel vniuerſum populum, quenque ad domum ſuam. Sed & Saul abijt in domum ſuam in Gibea, & [61]comitati ſunt eum de exercitu ij quorū De⁹ cor tetigerat. Porrò filij [63]Belial dixerūt, [64]Quid? iſte nos ſeruaret? Et contemnentes eum,

ſeptem diebus expectabis, donec veniam ad te, & oſtendam tibi quid facias. Itaque cum auertiſſet humerum ſuum vt abiret à Samuele, immutauit ei Deus cor aliud, & venerunt omnia ſigna hæc in die illa. ¶Veneruntq; ad prædictum collem, & ecce cuneus prophetarū obuius ei: & inſiluit ſuper eum Spiritus Domini, & prophetauit in medio eorum. Videntes autem omnes qui nouerant eum heri & nudiuſtertius, quòd eſſet cum prophetis, & prophetaret, dixerunt adinuicem, Quænam res accidit filio Cis? num & Saul inter prophetas? Reſponditque alius ad alterum, dicens, Et Cis pater eius? Propterea verſum eſt in prouerbium, Num & Saul inter prophetas? Ceſſauit autem prophetare, & venit ad excelſum. ¶Dixitque patruus Saul ad eum, & ad puerum eius, Quò abiſtis? Qui reſponderunt, Quærere aſinas: quas cum non repeneriſſemus, venimus ad Samuelē. Et dixit ei patruus ſuus, Indica mihi quid dixerit tibi Samuel. Et ait Saul ad patruum ſuum, Indicauit nobis quia inuentæ eſſent aſinæ. De ſermone autem regni non indicauit ei quem locutus fuerat ei Samuel. ¶Et conuocauit Samuel populum ad Dominum in Maſpha. Et ait ad filios Iſrael, Hæc dicit Dominus Deus Iſrael. Ego eduxi Iſrael de AEgypto, & erui vos de manu AEgyptiorum, & de manu omnium regum qui affligebant vos. Vos autem hodie proieciſtis Dominum Deum veſtrum qui ſolus ſaluauit vos de vniuerſis malis & tribulationibus veſtris: & dixiſtis, Nequaquam, ſed regem conſtitue ſuper nos. Nunc ergo ſtate coram Domino per tribus veſtras, & per familias. Et applicuit Samuel omnes tribus Iſrael, & cecidit ſors ſuper tribum Beniamin. Et applicuit tribum Beniamin & cognationes eius, & cecidit ſors per cognationē Metri, & peruenit vſque ad Saul filium Cis. Quæſierunt ergo eum, & non eſt inuentus illic. Et conſuluerunt poſt hæc Dominum vtrumnam venturus eſſet illuc. Reſponditque Dominus, Ecce abſconditus eſt domi. Cucurrerunt itaque, & tulerūt eum inde: ſtetitq; in medio populi, & altior fuit vniuerſo populo ab humero & ſurſum. Et ait Samuel ad omnem populum, Certe videtis quem elegit Dominus, quoniam non ſit ſimilis illi in omni populo. & clamauit omnis populus, & ait, Viuat rex. Locutus eſt autem Samuel ad populum legem regni, & ſcripſit in libro, & repoſuit coram Domino: & dimiſit Samuel omnem populum, ſingulos in domum ſuam. Sed & Saul abijt in domum ſuam in Gabaa: & abijt cum eo pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda. Filij verò Belial dixerūt, Num ſaluare nos poterit iſte? Et deſpexerunt eum,

¶23 & oſtendā .i. dicā tibi an regnum tuum firmum ſit futurū. ¶24 q.d. immiſit illi mētem aliā, & cor regium, ſiue regios ſpiritus. ¶25 & euenerūt ¶26 ſub. Cariath-iearim. ¶27 Per pphetas Hebræi intelligunt diſcipulos prophetarum, ſtudioſos Sacrarū literarum. ¶28 & inſiluit [vł irruit] in eū .i. cœpit agi Spiritu diuino. ¶29 & prophetauit. Chaldæ⁹ paraph. & laudabat Deum vnà cum illis, & canebat cantica in honorem Dei. ¶30 vł, Quidnam accidit ¶31 ſub. erat antea. q.d. qui ſit vt nunc prophetet, qui non erat antea propheta? hæc mutatio fuit admodum repētina. ¶32 .i. de illo loco, qui illic aderat, ex poplo illo, qui ſciebat antea Saulem nō fuiſſe prophetam. ¶33 aliorū pphetarum ſcilicet. quis docuit eos prophetiā? quis fuit magiſter eorum? nō putatis eum propterea eſſe prophetam q pater eius non ſit propheta? an patres aliorum fuerunt prophetæ, vt ſit ne... ſe iſtius patrem eſſe prophetam vt ſit propheta? Chaldæus paraph. ſic interpretatur, Et quis eſt magiſter eorum? ... qui docuit illos, potuit & Saulem docere: qui dedit alijs ſpiritum prophetiæ, potuit & dare Sauli. ¶34 vł, Nunquid etiam &c. Prouerbium in eos qui quum prius eſſent obſcuri, fiunt clari & nobiles. q.d. poteſt Dominus docere quos vult, & donare ſpiritu prophetico. ¶35 .i. dicere laudes Deo, & canere cantica in laudem Dei. ¶36 .i. in domū ... uiuij. ¶37 Chaldæus paraphra. frater patris &c. Quidam aiunt patruum Saulis fuiſſe in loco illo Cariath-iearim ... alij aiunt Scripturam reticere multa, quomodo illinc abierit. ¶38 Heb. Indicando indicauit ¶39 Hoc tribuitur ... deſtiæ Saulis. ¶40 ſub. & non alius. ¶41 ſub. hominum. ¶42 repudiaſtis. ſpreuiſtis ¶43 ſeruat. vł, eripere ... ¶44 ei. [Non.] ſed præfice &c. q.d. Nequaquā acquieſcemus verbis tuis, ſed &c. Chaldæus paraph. minus recte, Nō poterimus reſiſtere inimicis noſtris, niſi regem conſtituas. ¶45 quoniam ſcilicet noluiſtis acquieſcere monitis ... ¶46 Hoc dicit q hæc fierent coram altari: aut q adduxerit arcam: aut quòd ſacerdos aderat. ¶47 accedere feciſſet ... admonuiſſet ¶48 capta eſt. vł, ſorte electa eſt ¶49 ſub. piecit ſortes ſuper eas, &c. ¶50 .i. ſors cecidit ſuper cognationem Matri. ¶51 .i. ſórſque cecidit ſuper Saulem. ¶52 vł, Conſuluerunt ¶53 .i. electus Saul. ¶54 Hebr. inter vaſa, impedimenta & ſupellectilē. ¶55 ſurſum verſus ¶56 vł, altior erat. ¶57 q.d. virū fortiſſimum. ¶58 Heb. nō eſt ... eſt ſimilis illi ¶59 Chaldæus paraph. Sit fœlix rex. Cedant omnia regi fœliciter. ¶60 .i. ius quod habet in ſubditos, qui regiam dignitatem obtinet. ¶61 .i. ad latus arcæ Domini. Hic liber perijt cum multis alijs. non continebat ... tyrannidis, ſed iura regni & æquæ adminiſtrationis. ¶62 Chaldæus paraph. abijt cum eo pars populi quæ timebat Dominū, & in cuius cor immiſerat Dominus timorem ſui. ¶63 .i. improbitatis, filij improbi ¶64 [In] quo ſeruabit nos iſte? .i. Qua ratione tuebitur & defendet nos iſte qui eſt infimæ ſortis?

Digitized by Google

& non attulerunt ei munera: ille[64] enim diſſimulabat ſe audire.

CAP. XI.

ET factū eſt quaſi poſt mēſem, aſcendit Naas Ammonites, & pugnare cœpit aduerſum Iabes-Galaad. Dixerūntque omnes viri Iabes ad Naas, Habeto nos fœderatos, & ſeruiemus tibi. Et reſpondit ad eos Naas Ammonites, In hoc feriā vobiſcum fœdus, vt eruam omnium veſtrum oculos dextros, ponámque vos opprobrium in vniuerſo Iſrael. Et dixerunt ad eum ſeniores Iabes, Concede nobis ſeptem dies, vt mittamus nūtios ad vniuerſos terminos Iſrael: & ſi non fuerit qui defendat nos, egrediemur ad te. Venerūt ergo nuntij in Gabaa Saulis: & locuti ſunt verba hæc audiente populo: & leuauit omnis populus vocem ſuam, & fleuit. Et ecce Saul veniebat, ſequens boues de agro, & ait, Quid habet populus quòd plorat? Et narrauerunt ei verba virorū Iabes. Et inſiliuit Spiritus Domini in Saul, cum audiſſet verba hæc, & iratus eſt furor eius nimis. Et aſſumens vtrūque bouem, concidit in fruſta, miſítque in omnes terminos Iſrael per manum nuntiorum, dicens, Quicunque non exierit, & ſecutus fuerit Saul & Samuel, ſic fiet bobus eius. Inuaſit ergo timor Domini populum, & egreſſi ſunt quaſi vir vnus. Et recenſuit eos in Bezec: fuerūtque filiorum Iſrael trecenta millia, virorū autem Iuda triginta millia. Et dixerunt nuntiis qui venerant, Sic dicetis viris qui ſunt in Iabes-Galaad, Cras erit vobis ſalus, cum incaluerit ſol. Venerunt ergo nuntij, & annuntiauerunt viris Iabes: qui lætati ſunt. Et dixerūt, Mane exibimus ad vos: & facietis nobis omne quod placuerit vobis. Et factum eſt, cum dies craſtinus veniſſet, conſtituit Saul populum in tres partes: & ingreſſus eſt media caſtra in vigilia matutina, & percuſſit Ammon vſque dum incaleſceret dies: reliqui autem diſperſi ſunt, ita vt non relinquerentur in eis duo pariter. Et ait populus ad Samuelem, Quis eſt iſte qui dixit, Saul num regnabit ſuper nos? Date viros, & interficiemus eos. Et ait Saul, Nō occidetur quiſquam in die hac, quia hodie fecit Dominus ſalutem in Iſrael. Dixit autem Samuel ad populū, Venite, & eamus in Galgala, & innouemus ibi regnum. Et perrexit omnis populus in Galgala, & fecerunt ibi regē Saul coram Domino in Galgala, & immolauerunt ibi victimas pacificas coram Domino: & lætatus eſt ibi Saul, & cuncti viri Iſrael nimis.

CAP. XII.

Dixit autem Samuel ad vniuerſum Iſrael, Ecce audiui vocem veſtram iuxta omnia quæ locuti eſtis ad me, & conſtitui ſuper vos regē: & nunc rex graditur ante vos. Ego autē ſenui, & incanui: porrò filij mei vobiſcū ſunt: itaq; cōuerſatus coram vobis ab adoleſcētia mea vſque ad hūc diē, ecce præſto ſum, loquimini de me coram Domino,

[65] non obtulerunt ei munus. Is verò fuit [66] tanquā diſſimulans.

CAP. XI.

ASCenderat[1] autē Nahas Ammonites, & caſtra fixerat contra Iabes-Gilead. dixerunt ergo omnes ciues Iabes ad Nahas, [2] Feri nobiſcum fœdus, ſeruiemúſque tibi. Reſpondit eis Nahas Ammonites, Hac lege fœdus vobiſcum feriam, ſi omnium veſtrum oculum dexterum[3] effodero, [4] probrúmq; hoc vniuerſo Iſraeli impegero. Ad quē ſeniores Iabes dixerūt, [5] Inducias da nobis ſeptē dies, [6] & mittemus nuntios in omnes limites Iſraelis: & ſi nemo fuerit qui[7] aſſerat nos, [8] egrediemur ad te. [9] Venientes igitur nuntij in Gibea Saulis, loquuti ſunt hæc verba in auribus populi: omniſque populus ſublata voce ſua fleuit. Et ecce Saul veniebat ex agro [9] poſt pecus, & ait Saul, Quid eſt populo quòd [ſic] fleant? & recenſuerunt ei verba virorum Iabes. [10] Prompte ergo inuaſit Spiritus Dei Saulē, quum huiuſmodi verba audiſſet, & [11] incaluit naſus eius vehementer. Aſſuméníque par boum, in fruſta conſcidit eos, & miſit per omnes limites Iſraelis per manum nūtiorum, dicens, Quicunque non fuerit egreſſus poſt Saulē & poſt [12] Samuelē, ſic fiet bob⁹ ei⁹. & [13] cecidit pauor Domini ſuper populū, egreſſique ſunt [14] ad vnū vſque. Et recēſuit [15] eos [16] in Beſec, fuerūntq; filiorū Iſrael trecēta millia, & virorū Iehuda triginta millia. Dixerūntq; ad nuntios qui venerāt, Sic dicetis ciuibus Iabes-Gilead, Cras cū ſol incaluerit, erit vobis ſalus. Et venerūt nūtij, indicaueruntque ciuibus Iabes, & gauiſi ſunt. Et dixerūt ciues Iabes, Cras [17] egrediemur ad vos, [18] & facietis nobis iuxta omnia quæ vobis bona videntur. Poſtero die factū eſt vt Saul ordinaret populum [19] in tria capita, [20] venientéſq; in media caſtra [21] in vigilia matutina, percuſſerunt Ammonitas, donec [22] incaleſceret dies, quiq; reliqui fuerūt, adeò ſparſi ſūt, vt ne duo quidē ex eis [23] ſimul relinquerētur. Dixitq; populus ad Samuelē, Quis eſt [24] qui dixit, [25] Regnarétne Saul ſuper nos? Date viros illos, & interficiem⁹ eos. Et dixit Saul, Nō interficietur quiſquā hoc die, quoniā hodie [26] ſalutē operatus eſt Dominus in Iſraele. Dixit autē Samuel ad populū, Venite, eamus in Gilgal, [27] & innouemus ibi regnū. Et iuit vniuerſus popul⁹ in Gilgal, & [28] inaugurarūt illic Saulē regē [29] corā Domino in Gilgal, ſacrificarūntq; ibi [30] ſacrificia gratulatoria corā Domino: & lætati ſunt ibi admodū Saul & cuncti Iſraelitæ.

CAP. XII.

SAmuel verò dixit ad vniuerſum Iſraelē, Ecce [1] auſcultaui voci veſtræ in omnib⁹ quæ loquuti eſtis ad me, & præfeci vobis regem: nunc igitur ecce rex ipſe [2] incedit ante vos. Etenim ego ſenex ſum & canus, (filij verò mei [3] vobiſcū ſunt,) & [4] verſatus ſum coram vobis à pueritia mea in hunc vſque diem. [5] En ego, [6] teſtificabimini de me [7] coram Domino, & coram [8] vncto eius, cuius

[65] ſub. vllum tanquam regi, quo eum regē agnoſcerent. Chaldæus paraphr. non venerunt eum ſalutatū. Hoc de prima ſalutatione intelligi debet, quæ fieri non debebat ſine munerib⁹. [66] tacens. vel, tem diſſimulabat. q. d. ille ꝑ(?) be hoc diſſimulauit. Verti poteſt, fuit veluti ſurdus. obſurduit Saul ad omnia quæ dicebantur ipſi de hoſtibus ſuis.

XI.

[1] Poſtquā ſcilicet fuit conſtitutus rex. Quidam aiunt Iſraelitas regē petiiſſe, q audirent hunc regē copias parare in ſe. [2] q. d. Parati ſumus nos dedere, ſi velis nos habere cōfœderatos. [3] vel, eruero. [4] Heb. & ponam illud probrū ſuper omnē Iſrael. i. hac ratiōe ignominia afficiā Iſraelem. [5] Ita Chaldæus paraphr. Hebraice legitur, Dimitte nos ſeptem dies. [6] vt mittamus [7] defendat [8] i. dedemus nos tibi. [9] vel, ſequens

[10] Irruit ergo Spiritus Dei in Saulem. Chaldæus paraph. ſpiritus fortitudinis miſſus eſt à Deo in Saulem. i. reddidit eum Deus fortiorem quàm prius erat. [11] iratus eſt furor eius. i. excanduit vehementer. [12] Adijcit Samuelem, q nondum eſſet rex approbatus ab omnibus. [13] i. terruit eos Deus, quo factum eſt vt ſecutus ſit populus Saulem, timens Deum. [14] Heb. quaſi vnus vir. i. vnanimi cōſenſu. [15] ſub. qui fuerant egreſſi ad bellum. [16] ſic Heb. Alij minus rectè vertunt per calculos. i. iniectis in vnum aceruū calculis quos numerauit poſtea Saul. [17] i. faciemus deditionem. [18] vt faciatis [19] in tres turmas, [20] vel, impreſſionēmq; facientes. vel, inuadentéſq; [21] Nox apud Hebræos modo in quatuor vigilias diuiditur, modo in tres, vt hoc loco. Vigiliā matutinam vocat vltimam, nēpe ſub aurora. [22] i. vigeret æſtus ſolis. [23] ſub. fugientes. ita Chaldæus paraph. [24] qui dicebat nuper. Hoc dicitur ironice. qui dicebat ante partam victoriam. [25] Regnabit &c. q. d. nequaquam. [26] i. dedit claram & inſignem victoriam Iſraeli de hoſtibus ſuis. Exemplum clementiæ regni Saulis. [27] i. vt tribuamus denuo Sauli dignitatem regiam, & confirmemus eum regem. [28] conſtituerunt [29] i. coram altari Domini quod erat conſtructum in Gilgal. [30] victimas pacificas XII. [1] i. acquieui petitioni veſtræ. [2] gradietur. i. remp. veſtram eſt adminiſtraturus me ſene. [3] i. ſuccedent in locum meum: poteritis eos conſulere. [4] Hebraiſmus, pro, rēp. veſtrā adminiſtraui [5] vel, Adſum. q. d. Paratus ſum reddere rationē officij mei. [6] teſtificamini. vel, incuſetis me. ſub. ſi poteſtis. q. d. paratus ſum audire accuſationes veſtras, ſi accuſare me vultis. [7] ſiue, apud Deum, [8] i. Saule quem iuſſu eius vnxi in regem.

Digitized by Google

bouem [9]accepi?' cuius verò aſinum accepi? [10]cui
vim intuli?' aut quem [11]contriui ?' de cuius verò
manu accepi [12]munus expiatorium,[13]vt ei oculis
meis conniuerem?' & reſtituam vobis. Dixerunt,
Non[14]intuliſti nobis vim,' nec[15]confregiſti' nos,
nec accepiſti[16]quidquam' de manu vllius homi-
nis. Et dixit ad eos, Teſtis eſt Dominus cõtra vos,
& teſtis eſt vnctus eius in die hac, quòd non in-
ueniſtis in manu mea quidqu.i. Et ait[17]popul',T'
Teſtis. ¶Dixitq; Samuel ad populum, Dominus,
[18]qui fecit Moſen & Aharoné,' & qui eduxit pa-
tres veſtros ex terra Ægypti. Nunc igitur ſtate,
[19] ſiſtámque me iudicio' vobiſcum corã Domino
de omnibus [20]iuſtitijs' Domini quas fecit vobiſ-
cum, & cum patribus veſtris. Quũ Iacob ingreſ-
ſus eſſet Ægyptũ, & clamaſſent patres veſtri ad
Dominum, [21]miſit' Dominus Moſen & Aharoné,
qui eduxerunt patres veſtros ex Ægypto, [22]col-
locarúntque' eos in iſtum locum. Et quum obli-
ti eſſent Domini Dei ſui, vendidit eos in manum
Siſeræ ducis exercitus Haſor, & in manum Pale-
ſthinorum, & in manũ regis Moab, qui bellũ geſ
ſerunt cum eis. Et clamauerunt ad Dominũ, di-
xerúntque, Peccauimus, quoniã deſeruimus Do-
minũ, & coluimus Baalim & Aſtaroth: nunc er-
go eripe nos de manu hoſtiũ noſtrorũ, & ſeruie-
mus tibi. Tunc miſit Dominus Ierubaal, & Bedã,
Iephte, & Samuel, & eripuit vos de manu hoſtiũ
veſtrorum qui circũ vos erant,[23]vt tuto habitare
tis.[24]Sed & vidiſtis' q; Nahas rex filiorũ Ammon
venit cõtra vos,[25]& dixiſtis' ad me,[26]Non,' ſed rex
imperitabit nobis. quũ tamé Domin' De' veſter
rex veſter eſſet. Nũc igitur en rex veſter, qué ele
giſtis, qué poſtulaſtis, en Domin' cõſtituit ſuper
vos regem. Si timueritis Dominum, & ſeruieritis
ei, atque vocé eius audieritis, neque rebelles fue-
ritis[27]ori' Domini, tam vos quàm rex qui impe-
rat vobis, [28]eritis poſt Dominũ Deum veſtrum.'
Quòd ſi vocem Domini non audieritis, oríque
Domini rebelles fueritis, [29] erit manus Domini
contra vos, [30] &' contra [31]patres' veſtros. Sed &
nunc conſiſtite, & ſpectate rem iſtam grandem,
quam Dominus[32]facit' coram oculis veſtris.[33]An-
non hodie meſſis eſt triticea? [34]Clamabo' ad Do-
minum, & edet tonitrua & pluuiam, vt cogno-
ſcatis & videatis quòd malitia veſtra magna ſit,
quam feciſtis in oculis Domini, poſtulãdo vobis
regem. Et clamauit Samuel ad Dominum, & edi-
dit Dominus tonitrua & pluuiam in die illa, vni
uerſúſque populus vehementer timuit Dominũ
& Samuelem. Et dixit vniuerſus populus ad Sa-
muelé, Precare pro ſeruis tuis ad Dominum Deũ
[35]tuum,' ne moriamur: quoniam omnibus pec-
catis noſtris [hoc] malum adiecimus vt peterem'
nobis regé. Et ait Samuel ad populum, Ne me-
tuatis, (vos quidem vniuerſum hoc[36]malum' de-
ſignaſtis, veruntamen[37]ne recedatis à Domino,'
quin potius ſeruite Domino in toto corde veſtro.
Ne[38]recedatis inquã [præſertim] poſt vana, quæ

no, & coram chriſto eius, vtrum bouẽ cuiuſqui
tulerim, aut aſinum, ſi quépiam calũniatus ſum,
ſi oppreſſi aliquem, ſi de manu cuiuſquam mu-
nus accepi, & contemnam illud hodie, reſtituam
que vobis. Et dixerunt, Non es calumniatus nos,
neque oppreſſiſti, neque tuliſti de manu alicuius
quippiã. Dixitque ad eos, Teſtis eſt Dominus ad-
uerſum vos, & teſtis chriſtus eius in die hac, quia
non inueneritis in manu mea quippiam. Et di-
xerunt, Teſtis. ¶Et ait Samuel ad populũ, Domi-
nus qui fecit Moyſen & Aaron, & eduxit patres
noſtros de Terra-Ægypti, adeſt. Nunc ergo ſta
te, vt iudicio contendam aduerſum vos corã Do-
mino de omnibus miſericordijs Domini, quas fe
cit Dominus' vobiſcum, & cum patribus veſtris:
Quomodo Iacob ingreſſus eſt in Ægyptum, &
clamauerunt patres veſtri ad Dominum: & miſit
Dominus Moyſen & Aaron, & eduxit patres ve-
ſtros de Ægypto, & collocauit eos in loco hoc.
Qui obliti ſunt Domini Dei ſui, & tradidit eos
in manus Siſaræ magiſtri militiæ regis' Haſor,
& in manu Philiſthinorũ, & in manu regis Mo-
ab, & pugnauerunt aduerſum eos. Poſtea autem
clamauerunt ad Dominum, & dixerũt, Peccaui-
mus quia dereliquim' Dominum, & ſeruiuimus
Baalim & Aſtaroth: nunc ergo erue nos de ma-
nu inimicorum noſtrorum, & ſeruiemus tibi.
miſit Dominus Ierobáal & Badan & Samſon,
Barac,' & Iephte & Samuel, & eruit vos de ma
inimicorum veſtrorum per circuitum, & habit
ſtis confidenter. Videntes autem quòd Naas
filiorum Ammon veniſſet aduerſum vos, dix
mihi, Nequaquam, ſed rex imperabit nobis:
Dominus Deus veſter regnaret in vobis. Nunc
go præſtò eſt rex veſter, qué elegiſtis & petiſt
ecce dedit vobis Dominus regem. Si timueritis
Dominum, & ſeruieritis ei, & audieritis vocem
ius, & nõ exaſperaueritis os Domini, eritis &
& rex qui imperat vobis, ſequentes Dominũ De
veſtrum. Si autem nõ audieritis vocem Domi
ſed exaſperaueritis ſermones eius, erit ma
Domini ſuper vos, & ſuper patres veſtros. Sed
nunc ſtate, & videte rem iſtam grandem, q
facturus eſt Dominus in conſpectu veſtro.
quid nõ meſſis tritici eſt hodie? Inuocabo Do
num, & dabit voces, & pluuias: & ſcietis & vi
tis quia grande malum feceritis vobis in conſp
ctu Domini, petentes ſuper vos regem. Et cla
uit Samuel ad Dominum, & dedit Dominus v
ces, & pluuias in illa die. Et timuit omnis po
lus nimis Dominum & Samuelem. Et dixit
uerſus populus ad Samuelé, Ora pro ſeruis tu
ad Dominum Deum tuum, vt non moriamur.
didim' enim vniuerſis peccatis noſtris malũ,
peterem' nobis regé. Dixit autẽ Samuel ad p
pulũ, Nolite timere, (vos feciſtis vniuerſum ma
lũ hoc: veruntamen nolite recedere à tergo Do
mini, ſed ſeruite Domino in omni corde veſtro
Et nolite declinare poſt vana, quæ non prod

¶9 ſub. I vſum meum. ¶10 quem calũniatus ſum?.i. quem ſuis opibus calumnia priuaui? ¶11 vl, pulſaui? ſiue, pulſãdum curaui?.i. quem læſi aut in pecunia, aut i corpore ipſo? ¶12 redemptionẽ.i. mun' pro redemptione. ¶13 Heb. & texi oculos meos ꝑpter illum? vt ſcilicet diſſimularem me videre peccatum eius. ¶14 calũniatus es nos, ¶15 vl, contriui ſti. ſub. in corpore. ¶16 ſub. quod eſſet noſtrum. ¶17 vl, vnus ꝑ oibus. aut vertendum dixerunt, ſub. omnes vna voce. ¶18.i. qui reddidit eos claros & nobiles, ſiue magnificauit eos, & docuit. Chaldæus paraphraſt. qui fecit miracula ꝑ eoſdem. Eſt autem eclipſis, deeſt enim, eſt teſtis. q.d. habeo innocẽtiæ meæ Deum teſtem grauiſſimum, qui Moſen clarum &c. ¶19 Heb. diſceptabóque. vl, vt diſceptem.i. vt contendam aduerſum vos iudicio, ipſo Deo iudice. ¶20.i. beneficijs. Iuſtitiam pro beneficio Hebræi aliquando accipiunt, ſiue pro eleemoſyna: q; homines iuſtos declaret. ¶21 miſertus videlicet illorum. ¶22 habitaréque fecerunt.i. fuerunt cauſa per doctrinam ſuam vt iſtuc veneritis. ¶23 & habitaſtis ſecuri.i. in magna ſecuritate animi. ¶24 Et [tamẽ] quũ vidiſſetis ¶25 dixiſtis, ſine cõiunctione, ꝓpter ſtum ſpeedens. ¶26 vl, Nequaquam. ſub. acquieſcemus tibi. quum ſcilicet dehortarer vos à rege petendo. ¶27.i. mandati ¶28.i. diu permanebitis, ſiue diutiſſime viuetis colentes Deũ veſtrũ. ¶29 hoc eſt, affliget vos vt maiores veſtros quando fuerunt inobedientes. Chaldæus paraphr. vertit, plaga Domini cõtra vos. ¶30 & pro vt ſimilitudinis. ¶31 Quidam Hebræorum interpretantur patres, reges: nam quod eſt pater filio, id rex debet eſſe ſubdito. ¶32 facturus eſt ¶33 Hebræi aiunt tempore meſſis non ſolere pluere in Terra ſancta. Alij, à XVII Martij vſque ad mẽſem Octobris non pluere. vtcunque res habeat, erat ſudum quum hæc dicebantur. ¶34 ſub. Et [tamen] clamabo ¶35 Non di noſtrum: quòd eum offendiſſent. ¶36 Chaldæus paraphraſt. hoc intelligit de pluuia. q.d. fuiſtis cauſa huius tam pluuiæ & tonitrui. Doctus inter Hebræos, intelligit petendo regem, Feciſtis grande malum petendo regem. ¶37 ne deſtiteritis ſequi Dominũ. ¶38 recedatis, inquam, [à Domino] poſt vana: [quia tum ſequeremini, ſiue adhærereti] poſt vanitatem.i. deos vanos. Alij vertunt, Et ne recedatis poſt deos vanos.i. ne adhæreatis cultui eorum.

Digitized by Google

[illegible] vobis, neque eruent vos, quia vana ſunt. Et non derelinquet Dominus populum ſuum, propter nomen ſuum magnum: quia iurauit Dominus facere vos ſibi populum. Abſit autem à me hoc peccatum in Domino, vt ceſſem orare pro vobis, & docebo vos viam bonam & rectam. Igitur timete Dominum, & ſeruite ei in veritate & ex toto corde veſtro. vidiſtis enim magnifica, quæ in vobis geſſerit Dominus. Quòd ſi perſeueraueritis in malitia: & vos & rex veſter pariter peribitis.

CAP. XIII.

Filius vnius anni erat Saul cum regnare cœpiſſet, duobus autem annis regnauit ſuper Iſrael. & elegit ſibi Saul tria millia de Iſrael: & erant cũ Saul duo millia in Machmas, & in mõte Beth-el: mille autem cum Ionatha in Gabaa Beniamin. porrò cæterum populum remiſit vnumquenque in tabernacula ſua. Et percuſſit Ionathas ſtationem Philiſthinorũ, quæ erat in Gabaa. quod cum audiſſent Philiſthijm, Saul cecinit buccina in omni terra, dicens, Audiant Hebræi. Et vniuerſus Iſrael audiuit huiuſcemodi famam, Percuſſit Saul ſtationem Philiſthinorum: & erexit ſe Iſrael aduerſus Philiſthijm. clamauit ergo populus poſt Saul in Galgala. ¶Et Philiſthijm congregati ſunt ad prœliandum contra Iſrael, triginta millia curruum, & ſex millia equitum, & reliquum vulgus, ſicut arena quæ eſt in littore maris pluríma. & aſcendentes caſtrametati ſunt in Machmas ad Orientem Beth-auen. [illegible] vidiſſent viri Iſrael ſe in arcto poſitos (afflictus enim erat populus) abſconderũt ſe [illegible], & in abditis, in petris quoque, & in [illegible] in ciſternis. Hebræi autem tranſierunt [illegible] in terrã Gad & Galaad. Cũmque adhuc eſſet Saul in Galgala, vniuerſus populus perterritus eſt, qui ſequebatur eum. Et expectauit ſeptem diebus iuxta placitum Samuelis, & nõ venit Samuel in Galgala, dilapſuſq; eſt populus ab eo. ¶Ait ergo Saul, Afferte mihi holocauſtum, & pacifica. & obtulit holocauſtum. Cũmque cõpleſſet offerens holocauſtum, ecce Samuel veniebat: & egreſſus eſt Saul obuiã ei, vt ſalutaret eũ. [illegible]que eſt ad eum Samuel, Quid feciſti? Reſpondit Saul, Quia vidi quòd populus dilaberetur à me, & tu nõ veneras iuxta placitos dies, porrò Philiſthijm cõgregati fuerãt in Machmas: Dixi, Nunc deſcẽdẽt Philiſthijm ad me in Galgala, & faciem Domini nõ placaui. neceſſitate cõpulſus, obtuli holocauſtum Domino. Dixitque Samuel ad Saul, Stultè egiſti, nec cuſtodiſti mãdata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi. Quod ſi non feciſſes, iam nũc præparaſſet Domin⁹ regnũ tuũ ſuper Iſra[illegible]

nil proderunt, nec eripient, quandoquidem [39] vana ſunt.) Etenim Dominus non deſeret populũ ſuum, idque [40] propter nomen ſuum magnum, [41] quandoquidem animum adiecit [ad hoc] Dominus, vt vos ſibi faciat in populum. Et à me quoque procul abſit, vt peccem cõtra Dominum, [42] ceſſemque pro vobis ſupplicare: [43] quin potius dirigam vos in via bona & recta, Modo timeatis Dominum, & ſeruiatis ei in veritate, in toto corde veſtro. etenim conſyderate [44] quàm magnifica vobis fecerit. Quòd ſi pergitis malefacere, & vos & rex veſter peribitis.

CAP. XIII.

SAul fuit in regno ſuo [quemadmodum] puer [vni⁹] anni, ([2] ſicque regnauit duobus annis ſuper Iſraelem.) [3] elegit autem ſibi Saul tria millia ex Iſraele, duo millia fuerũt cum Saule in Michmas, & in monte Beth-el, mille verò fuerunt cũ Ionathan in Gibea-beniamin: reliquum verò populum amandauit, quenque [4] ad tentoria ſua. Et Ionathan percuſſit [5] ſtationem Paleſthinorũ quæ erat in colle, audierúntque id Paleſthini: & Saul cornu claſſicum canebat per vniuerſam terram, dicẽs, [6] Audiãt [hoc] Ebræi. Et omnes Iſraelitæ audierunt quòd diceretur, [7] Percuſſit Saul [8] ſtationẽ Paleſthinorum, & etiam quòd [9] fœteret Iſrael apud Paleſthinos: conuocatus eſt itaque populus poſt Saulem in Gilgal. ¶Et Paleſthini quidẽ cõgregati ſunt vt pugnarent cum Iſraelitis, triginta ſcilicet millia [10] curruum, ſex millia equitum, & populus [multus] quaſi harena quæ eſt in littore maris, præ multitudine: aſcenderúntque & caſtrametati ſunt in Michmas [11] ex oppoſito [12] Beth-auen. Viri autem Iſraelitæ videntes ſeſe in anguſtias redactos, (populus enim [13] preſſus erat,) abſcondit ſe populus in ſpelũcas, in [14] ſpineta, in petras, in [15] arces, atque in [16] foueas. [17] Porrò tranſiordanes traiecerunt Iordanem [18] in terram Gad & Gilead. Saul autem [19] adhuc erat in Gilgal, omniſque populus [20] ſequutus eum territus eſt. Et expectauit ſeptem dies [21] vſque ad tẽpus conſtitutũ à Samuele, [22] ſed nõ venit Samuel in Gilgal, diſfluxitq; popul⁹ ab eo. ¶Et dixit Saul, Afferte ad me holocauſtũ & pacifica ſacrificia. & ſacrificauit holocauſtũ. Cumq; iã cõfeciſſet holocauſta, [23] Samuel venit, & egreſſus eſt Saul ei obuiã, [24] vt gratularetur aduẽtui eius. Samuel ergo ait, Quid feciſti? Reſpõdit Saul, Quãdoquidẽ vidi ꝙ populus à me dilaberetur, neq; tu venires ad tẽpus [25] dierũ, & ꝙ Paleſthini cõgregati eſſent in Michmas, Cogitaui, Deſcendent nunc Paleſthini ad me in Gilgal, [26] necdũ Dominũ conſuluerã, [27] auſus ergo ſum [vel inuitus] ſacrificare holocauſtũ. Et ait Samuel ad Saul, Stultus [28] factus es, [29] non obſeruaſti præceptũ Domini Dei tui quod ille tibi [30] præcepit. [31] equidẽ parauerat Domin⁹ regnũ tuũ ſup Iſrae-

¶39 vĩ, mera vanitas ¶40 .i. propter famã ſuam celebrẽ. nam bene audit apud Gẽtes: apud quas male audiret ſi deſereret vos. ¶41 Hebr. quia voluit Domin⁹ facere vos ſibi in populum. i. ſtatuit vos ſibi eſſe populum. q.d. ꝓpter nomen ſuum magnũ inter Gẽtes quæ audiuerunt quòd ipſe voluit vos facere ſibi in populum. ¶42 ceſſãdo ¶43 [ſub. orabo quidẽ ꝓ vobis] & docebo vos [incedere] per viam bonã & rectam: Verũ tamen timete Dominũ, & colite illum in veritate. i. ſine ſimulatione. ¶44 Hebr. quæ magnificauit facere vobiſcũ. i. videte mirabilia quæ fecit ante vos, vel in gratiam veſtri.

XIII.

¶1 Hebr. Filius anni [vni⁹] erat Saul quum regnauit. i. ex quo regnare cœpit. hoc eſt, iam regnauerat anno vno ab inſtitutione ſui, vſque ad innouationem regni ſui: & annũ alterum ab ipſa innouatione regni vſque ad delectum horum trium millium virorum. Chaldæus paraphr. ait fuiſſe virum innocentem, ob id vocari filium. Saul ſicut puer vnius anni erat, in quo nulla ſunt peccata, quum regnare cœpit. Hunc ſequũtur doctiores. ¶2 Heb. & duobus [poſtea vĩ, tãtum] annis regnauit ſuper Iſraelem. Per parentheſin. poſt quos ſcilicet priuatus eſt quidem dignitate regia: manſit tamen apud eum adminiſtratio Reip. pluribus annis. ¶3 tum delegit ¶4 .i. in vrbem ſuam. ¶5 præſidiũ Palæſthinorũ quod erat in colle. ſub. Cariath-iearim, vbi erat arca Domini. Iſtud intelligitur ex præcedẽti decimo capite, Venies in collẽ Dei, vbi ſunt præſidia Philiſthinorũ. ¶6 nempe præſidiũ Paleſthinorũ eſſe cæſum à Ionatha. Hoc dicebat vt ſe accingerẽt bello. ¶7 opera ſcilicet Ionathæ. ¶8 preſidiũ ¶9 Paleſthini abhorrebãt ab Iſraelitis tãquã à re male olẽte, & putida. q.d. oderãt maxime Iſraelitas. ¶10 ſub. falcatorũ. ¶11 vĩ, ad Orientẽ ¶12 ſic eã vocat ob idolorũ cultũ: aliàs dicitur Beth-el, ꝙ ibi Domin⁹ apparuerit ipſi Iacob. ¶13 afflictus vĩ, cõſtrict⁹ ¶14 vĩ, municiones, ¶15 vĩ, alta loca & prærupta, ¶16 vĩ, ciſternas. ¶17 Hebræi autẽ [aliquot] ¶18 ſub. vt irẽt &c. i. trãmiſſo Iordane petiuerũt terrã Gad &c. ¶19 à tẽpore ſcilicet innouationis regni. ¶20 trepidus, ſequutus eſt eũ. i. cũ magna trepidatiõe recepit ſeſe ad illũ. ¶21 iuxta tẽpus quod dixerat Samuel, ¶22 cũ autẽ nõ veniret Samuel in Gilgal, dilapſus eſt ¶23 ecce Samuel veniebat. i. renũtiatũ eſt Samuelẽ aduẽtare. ¶24 Heb. vt benediceret illi. Chaldæus paraph. vt diceret illi ſalutẽ. ¶25 ſub. cõſtitutorũ. hoc eſt, ad diẽ cõſtitutã. ¶26 Heb. & faciem Domini nõ ſũ deprecat⁹. Faciẽ Domini deprecari eſt Dominũ cõſulere loco & ritu à Deo præſcripto. ¶27 Heb. & roboraui me, & obtuli holocauſtũ. i. tũ obfirmaui animũ, hoc eſt. etiã reclamãte & repugnãte animo obtuli holocauſtum. dicebat enim mihi animus te eſſe expectãdũ. Roborare ſe, pro aliquid facere præter voluntatẽ. ¶28 vĩ, fuiſti. i. Stulte egiſti. ¶29 & nõ obſeruaſti. & pro id eſt poſitũ. ¶30 præceperat. ſub. per me. ¶31 nũc enĩ [vĩ, quoniã nũc] ſtabiliuiſſet

Digitized by Google

¶32.i. longo tẽpore. Vox Hebræa עולם propie ſignificat tẽpus quod eſt intermedium inter duo iubilea. longo igitur tẽpore: nã regnum tribui Iudæ debebatur. ¶33 conſiſtet ¶34 ſub. cum Saule.
¶35 Heb. qui erat cum ipſo,
¶36 Heb. qui repertus eſt cum ipſis,
¶37 Heb. in colle Beniamin. ſub. expectantes Paleſthinos.
¶38 caſtra poſuerant
¶39 [in] tribus capitibus. i. turmis. q. d. Tres cunei ſiue turmæ prædatorũ egreſſi ſunt de exercitu Philiſthæorum, vt ſcilicet vaſtarent totam regionem. ¶40 vertebat ſeſe. vel pergebat. ſiue, gradiebatur
¶41 Hebr. per viã ¶42 Chaldæus paraphr. Meridionalẽ.
¶43 incedebat verſus ¶44 tẽdebat [gradiebatur] verſus regionẽ quæ reſpicit vallem. i. quæ imminet valli. ¶45. i. regulorum. ſiue, baſilicorum.

lem [31] perpetuò. Sed iam nõ [32] firmum erit regnũ tuum: quæſiuit Dominus ſibi virũ iuxta cor ſuũ, cui præcepit Dominus vt dux ſit ſuper populum ſuum: quoniam tu non obſeruaſti quæ præcepit tibi Dominus. ¶ Et [34] ſurgens Samuel aſcẽdit de Gilgal in Gibea Beniamin, & Saul recenſuit populum [35] qui [adhuc] inueniebatur apud eum, ferè ſexcentos viros. Manſerunt ergo Saul & Ionathan filius eius, atque populus [36] qui ſibi erat, [37] habitantes in colle Beniamin: Paleſthini verò [38] caſtrametati ſunt in Michmas. Et egreſſus eſt vaſtator ille ex caſtris Paleſthinorum [39] [cum] tribus agminibus: vnũ agmen [40] vergebat [41] verſus Aphra ad terram [42] Sual. Aliud agmen [43] vergebat itinere Beth-horon: porrò, tertium agmẽ [44] vergebat ad viam termini qui conſpicitur ſupra vallem [45] Zeboim verſus deſertum. Nec inueniebatur per totam terram Iſrael [46] faber: dixerant enim Paleſthini, Ne fortè faciant Hebrei gladium aut lanceam. Quin omnes Iſraelitæ [47] deſcenderunt ad Paleſthinos, quiſque ſcilicet ad [48] reficiẽdum culrum ſuum [[49] aratri,] vomerem ſuum, [50] ſecurim ſuam, & ſarculum ſuũ foſſoriũ: [51] Quãdoquidem acies cultrorum [aratri,] vomerum, furcarum tridentium, & ſecurium obtuſæ erant: & ad reficiendum ſtimulum. Quando igitur [52] imminebat dies prælij, non inueniebatur nec [53] gladius nec lancea in manu totius populi qui fuit cum Saule & cum Ionathan, Sauli tamen & Ionathan filio eius [54] inueniebatur. [55] Et egreſſa eſt ſtatio Paleſthinorum [56] ad tranſitum Michmas.

CAP. XIIII.

Accidit verò quodam die, vt diceret Ionathã filius Saul ad puerum ſuum qui ferebat arma ſua, Veni, [1] penetrabimus [2] præſidium Paleſthinorum, quod eſt [3] eregione huius [loci. hoc verò] patri ſuo non indicauit. Saul autem habitabat in extremitate Gibea ſub [4] Rimon quæ eſt in Migron, & populus qui cum eo, erat circiter ſexcentos viros. Et Ahias filius Ahitob [5] frater I-chabod filij Pinhas, filij Eli, [6] erat ſacerdos Domini in Silo, [7] ferebátque ephod, nec ſciebat populus quòd abijſſet Ionathan. Erat autem inter tranſitus, [8] vbi Ionathan conabatur [9] penetrare ad præſidium Paleſthinorũ, [10] prærupta petra [11] in trãſitu hinc, & [10] petra prærupta [11] in tranſitu iſthinc: nomẽ vnius erat Bozez, nomen alterius Sene. Scopulus vnus ſtabat ab Aquilone eregione Michmas, alter verò à Meridie eregione Gaba. Dixit itaque Ionathan ad adoleſcentem armigerum ſuum, Age, [12] penetrabimus in præſidium incircunciſorum iſtorum, [13] ſi fortè Dominus faciat pro nobis: quoniam [14] non fuerit Domino difficile ſeruare in multitudine aut paucitate. Reſpondit ei armiger eius, Fac [15] quidquid eſt in corde tuo, [16] indulge tibi, en adſum tibi [17] pro vo-

ei in ſempiternum, Sed nequaquam regnũ tuũ vltrà conſurget: quæſiuit Dominus ſibi virũ iuxta cor ſuũ: & [præcepit ei Dominus vt eſſet dux ſuper populum ſuũ, eo quòd nõ ſeruaueris quæ præcepit Dominus. ¶ Surrexit autẽ Samuel, & aſcendit de Galgalis in Gabaa Beniamin. Et reliqui populi aſcenderunt poſt Saul obuiam populo, qui expugnabant eos venientes de Galgala in Gabaa, in colle Beniamin. Et recenſuit Saul populum, qui inuenti fuerant cum eo, quaſi ſexcẽtos viros. Et Saul & Ionathas filius eius, populúſque qui inuentus fuerat cum eis, erat in Gabaa Beniamin: porrò Philiſthijm conſederant in Machmas. Et egreſſi ſunt ad prœliandum de caſtris Philiſthinorũ tres cunei. vnus cuneus pergebat contra viam Ephraim ad Terram-Saul. Porro alius ingrediebatur per viam Beth-horon. tertius autem verterat ſe ad iter termini in Terra-Sabaa imminentis valli Seboim contra deſertũ. Porrò faber ferrarius non inueniebatur in omni Terra-Iſrael. cauerãt enim Philiſthijm, ne forte facerent Hebræi gladium aut lanceam. Deſcendebat ergo omnis Iſrael ad Philiſthijm, vt exacueret vnuſquiſque vomerem ſuum, & ligonem, & ſecurim & tridẽtem, & ſarculum. Retuſæ itaque erant acies vomerum, & ligonum, & tridentum, & ſecurium, vſque ad ſtimulum corrigendum. Cúmque veniſſet dies prælij, non eſt inuentus enſis & lancea in manu totius populi qui erat cum Saule & Ionatha, excepto Saul & Ionatha filio ei⁹. Egreſſa eſt autem ſtatio Philiſthijm, vt trãſcẽderet in Machmas. CAP. XIIII.

Et accidit in quadã die vt diceret Ionathas filius Saul ad adoleſcẽtẽ armigerum ſuum, Veni, & tranſeamus ad ſtationem Philiſthinorum, quæ eſt trans locum illum. patri autem ſuo hoc ipſum non indicauit. Porrò Saul morabatur in extrema parte Gabaa ſub malogranato, quæ erat in agro Gabaa: & erat populus cum eo quaſi ſexcentorum virorum. Et Achias filius Achitob fratris I-chabod filij Phinees, [qui ortus fuerat] ex Heli ſacerdote Domini i Silo, portabat ephod. ſed & populus ignorabat quò iſſet Ionathas. Erant autem inter aſcenſus, per quos nitebatur Ionathas tranſire ad ſtationem Philiſthinorum, eminentes petræ ex vtraque parte, & quaſi in modum dentium ſcopuli hinc inde prærupti, nomen vni Boſes, & nomẽ alteri Sene: vnus ſcopulus prominens ad Aquilonem ex aduerſo Machmas, alter ad Meridiem contra Gabaa. Dixit autem Ionathas ad adoleſcentem armigerum ſuum, Veni, tranſeamus ad ſtationem incircunciſorum iſtorum, ſi fortè faciat Dominus pro nobis: quia non eſt Domino difficile ſaluare vel in multis, vel in paucis. Dixítque ei armiger ſuus, Fac omnia quæ placent animo tuo: perge quò cupis, & ero tecum

¶46 ſub. ferrarius. Hoc eò pertinet, vt planum fiat non eſſe victoriam in poteſtate hominum ſitam. ¶47 deſcendebant ¶48 acuendum ¶49 v[…] [aratoriũ,] ¶50 Securis eo tempore duas habebat acies, acutam alteram, alteram latam inſtar cultri latomi. Gallice, Beſague. ¶51 Hebr. Eratque lima ad [acuendum] cultros aratorios, vomeres, [furcam] tridentem, & bipennes [...] ſecures, & ad inſerendum [vel collocandum] aculeum, Stimuli ſcilicet boum. oportebat enim ſtimulum eſſe acutum [...] parte qua inſerebatur in fuſtem. ¶52 vel, aderat. Hebraice, Et erat in die prælij ¶53 vel, enſis. Vtebantur fundis, & [...] cubus, & ſudibus præuſtis. ¶54 vel, inuentus eſt. i. ſoli duo habebant gladios. ¶55 Exiuit autem præſidium ¶56 [...] in vlteriorem partem quæ erat inter Michmas & Gabaa-beniamin, præſidium tranſtulerunt. Gallice, au paſſage [...] Michmas. XIIII. ¶1 tranſibimus. vel, tranſeamus ¶2 Vox Hebræa ſignificat congregationem mil[...] fortiſſimorum & armatorum egregie collocatorum in prima acie vt excipiant impetum. ¶3 in latere illo: [...] ſcilicet:] patrique ſuo non renuntiauit. ſub. id quod agere propoſuerat. ¶4 malo granato quod erat ¶5 fratris [...] ¶6 ſacerdotis. i. qui fuerat ſacerdos. ¶7 geſtabat. indutus erat ¶8 per quos. i. in ea via per quam &c. ¶9 tranſ[...] ¶10 Hebr. dens petræ. i. acutus ſcopulus, duæ petræ prominentes, promontoria quæ more dentium canum promi[ne]bant & excurrebant. ¶11 vel, in latere vno. ¶12 tranſeamus ¶13 forte Dominus faciet. i. præliabitur: hoc eſt d[...] victoriam. ¶14 Heb. nõ eſt prohibitio [. i. difficile] Domino vt ſeruet cum multo, aut cum pauco. q. d. tam poteſt d[e]fendere cum paucis hoſtibus, quàm cum multis. ¶15. i. quidquid iubet. ¶16 Hebr. declina. i. perge quò voles. ¶17 Heb. ſecundum cor tuum. q. d. te ſequar quocunque ires voles.

Digitized by Google

cum vbicúque volueris. Et ait Ionathas, Ecce nos tranſimus ad viros iſtos. Cúmque apparuerimus eis, ſi taliter locuti fuerint ad nos, Manete, donec veniamus ad vos: ſtemus in loco noſtro, nec aſcendamus ad eos. Si autem dixerint, Aſcendite ad nos: aſcendamus ad eos, quia tradidit eos Dominus in manibus noſtris, hoc erit nobis ſignum. ¶Apparuit igitur vterque ſtationi Philiſthinorum: dixerúntque Philiſthijm, En Hebræi egrediuntur de cauernis, in quibus abſcõditi fuerant. Et locuti ſunt viri de ſtatione ad Ionathã, & ad armigerum eius, dixerúntque, Aſcẽdite ad nos, & oſtendemus vobis rem. & ait Ionathas ad armigerum ſuum, Aſcendamus, ſequere me: tradidit enim Dominus eos in manus Iſrael. Aſcendit autem Ionathas manibus & pedibus reptans, & armiger eius poſt eum. itaque cum vidiſſent faciem Ionathæ, alij cadebant ante Ionathan, alios armiger eius interficiebat ſequens eum. Et facta eſt plaga prima, qua percuſſit Ionathas & armiger eius, quaſi viginti virorũ in media parte iugeris, quam par boum in die arare conſueuit. Et factum eſt miraculum in caſtris, & per agros, ſed & omnis populus ſtationis eorũ, qui ierant ad prædandum, obſtupuit, & conturbata ſunt caſtra, & accidit quaſi miraculum à Deo. Reſpexerũt ſpeculatores Saul, qui erant in Gabaa Beniamin, & ecce multitudo proſtrata, & huc illúcque diffugiens. Et ait Saul populo qui erat cum eo, Requirite, & videte quis abierit ex nobis. Cúmque requiſiſſent, repertum eſt non adeſſe Ionathan, & armigerum eius. Et ait Saul ad Ahiam, Applica arcam Domini. (erat enim ibi arca Dei in die illa cum filijs Iſrael.) Cúmque loqueretur Saul ad ſacerdotem, tumultus magnus exortus eſt in caſtris Philiſthinorum: creſcebátque paulatim, & clarius reſonabat. & ait Saul ad ſacerdotem, Contrahe manum tuam. Conclamauit ergo Saul, & omnis populus qui erat cum eo, & venerunt vſque ad locum certaminis: & ecce verſus fuerat gladius vniuſcuiuſque ad proximum ſuum, & cędes magna nimis. Sed & Hebræi qui fuerant cum Philiſthijm heri & nudiuſtertius, aſcenderántq; cũ eis in caſtris, reuerſi ſunt vt eſſent cum Iſrael & ijs qui erant cum Saul & Ionatha. Omnes quoque Iſraelitæ qui ſe abſconderant in monte Ephráim, audientes quòd fugiſſent Philiſthæi, ſociauerunt ſe cum ſuis in prælio. Et erant cum Saul, quaſi decem millia virorum. Et ſaluauit Dominus Deus in die illa Iſrael. pugna autem peruenit vſque ad Beth-auen. Et viri Iſrael ſociati ſunt ſibi in die illa: adiurauit autem Saul populum, dicens, Maledictus vir qui comederit panem vſque ad veſperam, donec vlciſcar de inimicis meis. Et non manducauit vniuerſus populus panem: omnéque Terræ vulgus venit in ſaltum, in quo erat mel ſuper faciem a-

to tuo. Et dixit Ionathan, Ecce,[18] nos tranſibimus ad viros iſtos, reuelabimúrque eis. Quòd ſi dixerint hæc nobis, Conſiſtite donec veneriumus ad vos: tunc conſiſtemus in loco noſtro, nec aſcẽdemus ad eos. Sin autem iſta dixerint, Aſcendite ad nos: tunc aſcendemus, quoniam tradidit eos Dominus in manus noſtras: ſitque hoc nobis ſignum. ¶Ambo ergo illi[19] reuelati ſunt[20] ſtationi Paleſthinorum: dixerúntque Paleſthini, En Ebræi prorepunt è cauernis in quibus ſeſe abdiderant. Reſponderunt itaque viri qui erant in ſtatione ipſi Ionathan & armigero eius, dixerúntque, Aſcẽdite ad nos, [21]& oſtendemus vobis rem. [22]aitque Ionathan ad armigerum ſuum, Aſcende poſt me: quoniam Dominus [23]tradidit eos in manum Iſraelis. Aſcendit itaque Ionathan[24] manibus ſuis & pedibus ſuis, ſequebatúrque eũ armiger eiꝰ: quique coram Ionathan [25]ceciderũt, hos armiger eius trucidabat poſt eum. Fuit hæc prima ſtrages, in qua Ionathan vnà cum armigero ſuo percuſſit circiter viginti viros, idque fermè in dimidio ſulco [26]iugeri [ſin] agro. Factus eſt autem pauor in caſtris, tũ in agro, tum in omni populo qui erat in præſidio, quin & hi qui[27] graſſabantur territi ſunt, terráque ipſa [28]tremuit, [29]& incidit pauor Dei. Speculatores autem Saulis viderunt in Gibea Beniamin, & ecce [30]diffluxit [31]multitudo, [32]vltro citróque diſcurrens. Dixit ergo Saul ad populum quem ſecum habebat, Recẽſete quæſo, & diſpicite quiſnam ex nobis abierit. quúmque recenſuiſſent, en aberat Ionathan & armiger eius. Aitque Saul ad[33] Ahiam, [34]Applica arcam Dei: ([35]fuit enim [36]eodem die arca Dei cũ filijs Iſrael.) Factúmque eſt, [37]loquente adhuc Saule cum ſacerdote, vt tumultus qui erat in caſtris Paleſthinorũ, augeſceret, increſceréťque vehementer. dicebat ergo Saul ad ſacerdotem, [38]Reduc manus tuas. Clamore itaque conuocatus eſt Saul & omnis populus qui cũ eo erat, venerúntque[39] in præliũ, & ecce gladius cuiuſque[40] ſtringebatur in proximum ſuum, erátque[41] tumultus valde magnus. Porrò Ebræi qui [42]cum Paleſthinis erant, nempe qui heri & nudiuſtertius vndequaque aſcenderant cum eis in caſtra, & hi etiã [reuertebantur] vt eſſent cum Iſraelitis qui fuerunt cum Saule & Ionathan. Omnes quoque Iſraelitæ qui ſeſe abſconderant in monte Ephraim, audientes quòd Paleſthini fugerent, inſequuti ſunt & ipſi eos[43] in prælio illo. Et ſeruauit Dominus Iſraelẽ in die illa, [44]pertrãſijtque pugna [vſque] Beth-auẽ, [45]Coactis eodem die Iſraelitis, auſus eſt Saul populum iuramento adſtringere hiſce verbis, Quicunque panem comederit vſque ad veſperam, donec vltionem ſumpſero de inimicis meis, ſit execratus. populus itaque vniuerſus[46] non guſtauit panem. Et [47]vniuerſa terra venit[48] in ſyluam, & erat mel in ſuperficie cã-

¶18 q.d. Iã certum eſt nos trãſituros ad eos, vt oſtendamus nos illis. Gallice, Nous nous deſcouurirõs à eulx. ¶ & oſtẽdemus nos ¶ vt, pertingamus ¶ eritque. q. ſcilicet Dominus tradet eos nobis. Hoc dixit ſpiritu prophetico: aut q. ita præſagiret animus eius. ¶19 oſtenderũt ſeſe ¶20 ſiue, præſidio

¶21 & indicabimus vobis aliquid. Gallice, Nous auõs quelque choſe à voꝰ dire. ¶22 tum dixit ¶23 ſiue, traditurus eſt ¶24 ſuper manus ſuas, & pedes ſuos. i. repens manibꝰ & pedibus. Vel vt alij, Totis viribꝰ conatus eſt aſcendere.

¶25 Ionathan iter faciebat en ſe per hoſtes. ¶26 Hebr. paris boum. i. in tãtillo ſpatio quãta eſt pars media ſulci ducti à pari boum per integrum iugerum terræ. Sulcum vocat Gallice vng ſeillõ. q.d. breuiſſimo ſpatio interfecerunt viginti. ¶27 vt, prædabantur

¶28 vt, cõmota eſt, ¶29 Hebr. & fuit in trepidatione Dei. vt, fuitque [correpta] trepidatione Dei. i. immiſſa à Deo, aut magna. ¶30 vt, diſſoluta eſt. aut proſtrata ¶31 ſub. militum. ¶32 Heb. & abibat, & frangebatur. i. ſubinde augebatur ſtrages. ¶33 Hic erat ſacerdos. ¶34 vt, Admoue. i. Affer huc ephod in quo ſunt Vrim & Thumim. Dicit autẽ Arcam: quia ephod erat iuxta arcam: nempe vt conſulamus Dominum quid opus facto ſit. ¶35 erat ¶36 potius, in illo tempore ¶37 tantiſper dum loqueretur Saul ¶38 vt, Retrahe. q.d. Sine illic ephod, noli illud capere: non enim eſt mihi otium conſulendi Dominum. ¶39 vt, vſque ad locum certaminis, ¶40 vt, conuerſus erat ¶41 vt, cædes. aut ſtrages ¶42 fuerãt pro Paleſthinis heri & nudiuſtertius, [&] qui aſcenderant cũ illis in exercitu, [erant] in circuitu, & etiam ipſi [conuerſi ſunt] vt eſſent cum Iſraele qui erant &c. i. qui Paleſthinis prius fauebant, & qui cum ipſis aſcenderant vt pugnarent contra fratres ſuos, erant in circuitu, hoc eſt, ſubduxerant ſe à reliquo exercitu nõ pugnantes, & tandem relictis Palæſthinis ſequuti ſunt Saulem & Ionathan. ¶43. i. vt cum illis decertarent. ¶44. i. milites tranſierunt perſequendo Palæſthinos &c. ¶45 Viri autem Iſrael coartati fuerunt [vt afflicti, ſub. fame] eo tempore: nam adiurauerat Saul populum dicendo, &c. Poteſt hoc factum eſſe quum irent in locum certaminis de Gabaa-Beniamin. nam hoc Ionathas non audiuit. Alij aiunt hoc dixiſſe Saulem inter perſequendũ. ¶46. i. abſtinuit ab omni eſca. ¶47. i. vniuerſus exercitus Hebræorum. ¶48 quæ ſcilicet erat in eo itinere.

Digitized by Google

¶49 venit in-
quā ¶50 vl, de
curſ⁹ mellis. ſi-
ue, decurrebat
mel. ſub. i terrā
¶51 fuit qui ap
plicaret[ſiue, ad
moueret] ori
ſuo manū ſuā.
ſub. habentem
pauxillum mel
lis. ¶52 ſiue,
execrationem.
ſub. Saulis.
¶53 vl, illumi-
natique ſūt &c.
qui ſcilicet ca-
ligabant prius
fame.
¶54 Heb. Dixit-
que aliquis de
populo in hūc
modum, Adiu-
rando adiura-
uit. i. Serio ad-
iurauit.
¶55 defecerat.
præ fame ſcili-
cet & laſſitudi-
ne. ¶56. i. popu
lū terræ Iſraeli
ticæ. ¶57 quòd
lumē receperit
¶58 vl, nunc e-
nim ¶59 di-
uertit ¶60 Lu-
gulabant enim
humi boues, &
ita caro ebibe-
bat expreſſum
ſāguinem. Vel,
populus nō ex-
pectabat quòd
ſanguis fluxiſ-
ſet, quod veriu
videtur. Alij, co
medit iuxta ſā-
guinem, vt ido
lolatræ: quod
erat prohibi-
tū. Alij, non-
dū ſanguis ef-
fuſus erat. Oſtē
dit quanta fa-
me preſſi eſſēt.

¶61. i. Vos eſtis
tranſgreſſi le-
gem. ¶62 vl,
Spargite vos
¶63. i. ſuper hoc
ſaxum. ¶64 &
nō peccabitis
¶65 nomine bo

pi, [49]& venit' populus in ſyluam, & ecce [50]fluxus
mellis,' nullus autem [51]reducebat manum ſuam
ad os ſuū:' reuerebatur enim populus [52]iuramē-
tum.' ¶Ionathan autem non audierat quum pa
ter eius populum ſacramēto iuriſiurādi adſtrin-
xerat: extendit itaque extremitatem virgæ quā
manu geſtabat, intingens eam in fauum mellis,
admouitque manum ſuam ori ſuo, [53]clarioréſque
redditi ſunt' oculi eius. [54]Reſpōdens autem qui-
dam è populo, dixit, Omnino iureiurando ob-
ſtrinxit' pater tuus populum, dicens, Execratus ſit
vir qui comederit cibum hodie. (populus autem
[55]labore delaſſatus erat.') Et dixit Ionathan, Pa-
ter meus turbauit [56]terram,' videte quæſo [57]vt il-
luſtrati ſint' oculi mei, quòd parum mellis iſtius
guſtauerim: Quanto verò magis ſi comedendo
comediſſet populus hodie de præda hoſtium ſuo
rum quam inuenit? [58]an verò non' maior ſtrages
edita eſſet in Paleſthinos? Percuſſerūt itaque eo-
dem die Paleſthinos à Michmas vſq; Aialon, de-
fatigatúſq; eſt populus vehemēter. ¶Et [59]irruit'
populus in prædam, acceperúntque oues, & bo-
ues, & vitulos, mactauerúntque in terrā, [60]come-
ditque populus cum ſanguine ipſo.' Et annuntiā-
tes Sauli dixerunt, Ecce populus peccat Domino,
comedens cum ſanguine. qui ait, [61]Præuaricati
eſtis,' voluite ad me iam lapidē magnum. Et rur-
ſum dixit Saul, [62]Diſpergimini' in populū, & di-
cite eis, Adducite ad me quiſque bouem ſuum, &
quiſque pecudem ſuam, & mactate [63]hic,' & come
dite, [64]ne peccetis' contra Dominum, comedendo
cum ſanguine. & adduxerunt vniuerſus ſcilicet
populus, quiſque [65]bouem' ſuum manu ſua, [id-
que] nocte iſta, & mactarunt ibi. Extruxit quoque
Saul [66]aram' Domino, & [67]eam quidem cœpit ædi
ficare vt eſſet ara Domini.' Et ait Saul, Deſcenda-
mus noctu poſt Paleſthinos, [68]prędabimúrq; eos'
vſque ad lucem matutinam, [69]ne quenquam fa-
ciamus ex eis reliquum.' & dixerunt, Quod tibi
videtur bonum facito. & ait ſacerdos, [70]Acceda-
mus hic ad Deum.' Et [71]interrogauit' Saul Deum,
Annon deſcendam poſt Paleſthinos? Tradéſne
eos in manus Iſraelis? at Domin⁹ eo die nihil re-
ſpondit ei. Dixitque Saul, Adeſte huc omnes [72]an-
guli' populi, cognoſcite & videte [73]per quem' ho-
die hoc peccatum commiſſum ſit. Viuit enim Do
minus, qui ſeruat Iſraelem, quòd [74]ſi fuerit' in Io
nathan filio meo, certiſſime morietur. nemóque
erat in vniuerſo populo qui reſponderet ei. Di-
xit itaque ad omnem Iſraelem, Vos eritis in late
re vno, ego verò & Ionathan filius meus erimus
in altero latere. Dixerunt ergo populus ad Sau-
lem, Quod bonum tibi viſum fuerit, facito. Et di
xit Saul ad Dominum Deum Iſraelis, [75]Decerne
integritatem.' Et deprehenſus eſt Ionathan at-
que Saul, populus verò [76]euaſit.' Saul ergo ait,
[77]Iacite' inter me & inter Ionathan filium meū,
[78]deprehenſúſque eſt Ionathan.' Dixit ergo Saul
ad Ionathan, Indica mihi quid feceris. Et indica-
uit ei Ionathan, & dixit, Guſtans guſtaui cū ex-
trema parte virgæ quam manu mea geſtaui pa-
rum mellis, & [80]en moriar?' Reſpondit Saul, [81]Sic
faciat mihi Deus, ſicque addat, quòd certiſſime

gri. Ingreſſus eſt itaque populus ſaltum, & ap-
paruit fluens mel, nullúſque applicuit manum
ad os ſuum: timebat enim populus iuramētum.
¶Porrò Ionathas non audierat cū adiuraret pa
ter eius populum: extenditque ſummitatem vir-
gæ, quam habebat in manu, & intinxit in fauū
mellis: & conuertit manum ſuam ad os ſuum, &
illuminati ſunt oculi eius. Reſpondénſque vnus
de populo, ait, Iureiurando cōſtrinxit pater tuus
populum, dicens, Maledictus vir qui comederit
panem hodie (defecerat autē populus.) Dixitque
Ionathas, Turbauit pater meus terram: vidiſtis
ipſi quia illuminati ſunt oculi mei: eo quòd gu-
ſtauerim paululum de melle iſto: Quanto magis
ſi comediſſet populus de præda inimicorum ſuo
rum, quã reperit? nōnne maior plaga facta fuiſ-
ſet in Philiſthijm? Percuſſerunt ergo in die illa
Philiſthæos à Machmis vſque in Aialon. ¶Defa-
tigatus eſt autē populus nimis, & verſus ad præ-
dam tulit oues, & boues, & vitulos, & mactaue-
runt in terra: comeditque populus cum ſangui-
ne. Nuntiauerunt autem Sauli dicentes quòd po
pulus peccaſſet Domino, comedens cum ſangui-
ne. qui ait, Præuaricati eſtis: voluite ad me iam
nunc ſaxum grande. Et dixit Saul, Diſpergimini
in vulgus, & dicite eis vt adducat ad me vnuſ-
quiſque bouem ſuum & arietem, & occidite ſu-
per iſtud, & veſcimini, & non peccabitis Domi-
no comedentes cum ſanguine. adduxit itaque
omnis populus vnuſquiſque bouē in manu ſua
vſque ad noctem, & occiderunt ibi. Ædificauit
autem Saul altare Domino: túncque primùm cœ
pit ædificare altare Domino.' Et dixit Saul, Irrua-
mus ſuper Philiſthæos nocte, & vaſtemus eos vſ-
quedum illuceſcat mane, nec relinquamus ex eis
virum. dixitque populus, Omne quod bonum ti-
bi videtur in oculis tuis, fac. & ait ſacerdos, Acce-
damus huc ad Deum. Et cōſuluit Saul Dominū,
Num perſequar Philiſthijm? Si trades eos in ma-
nus Iſrael? & non reſpondit ei in die illa. Dixit-
que Saul, Applicate huc vniuerſos angulos po-
puli: & ſcitote, & videte per quem acciderit pec-
catum hoc hodie. Viuit Dominus Saluator Iſra-
el, quia ſi per Ionathan filium meum factū eſt,
abſque retractatione morietur. ad quod nullus
contradixit ei de omni populo. Et ait ad vniuer-
ſum Iſrael, Separamini vos in partem vnam, &
ego cum Ionatha filio meo ero in parte altera.
Reſponditque populus ad Saul, Quod bonum ti-
bi videtur in oculis tuis, fac. Et dixit Saul ad Do-
minum Deū Iſrael, Domine Deus Iſrael da indi-
cium, quid eſt quod non reſponderis ſeruo tuo
hodie. Si in me aut in Ionatha filio meo eſt ini-
quitas hæc, da oſtenſionem. aut ſi hæc iniquitas
eſt in populo tuo' da ſanctitatem. Et deprehen-
ſus eſt Ionathas & Saul, populus autem exiuit.
Et ait Saul, Mittite ſortem inter me, & inter Io-
nathan filium meum. & captus eſt Ionathas. Di-
xit autem Saul ad Ionathan, Indica mihi quid
feceris. Et indicauit ei Ionathas, & ait, Guſtās gu-
ſtaui in ſūmitate virgæ, quæ erat in manu mea,
paululum mellis, & ecce ego morior? Et ait Saul,
Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia morte

uis, intelliguntur & alia animalia. ¶66 vt ſcilicet qui vellēt immolare victimas pacificas, offerrēt. ¶67 Heb. eam
cœpit ædificare arā Domino. i. fuit primū altare quod extruxit Saul. ¶68 & prædā ex illis agemus ¶69 nec relin-
quemus ex illis vllum. ¶70. i. Prius conſulamus Dominum. ¶71 conſuluit ¶72. i. principes. nam quod ſunt an-
guli in domo, idem principes in populo. ¶73 Hebr. in qua. i. qua re. ¶74 ſub. peccatum illud. ¶75 Da perfectio-
nem. i. ſortem veram. Chaldæus paraphraſt. Fac venire ſortem pro rei veritate. i. Fac ſors cadat ſuper peccatorem.
¶76 egreſſus eſt. i. abſolutus eſt à ſortibus. Oſtēdit Dominus per ſortes, peccatum admiſſum non pertinere ad popu-
lum. ¶77 ſub. ſortem. ¶78. i. ſors cecidit ſuper Ionathan. ¶79. i. in quo peccaueris. ¶80 Chaldæus paraphraſt.
Súmne propterea reus mortis? ¶81. i. Hoc & hoc mihi eueniat niſi moriaris. Vel, Hæc, imò etiam multo maiora fa-
ciat mihi Deus, &c. q. d. Diſpeream ego niſi moriaris. ſub. quandoquidem ita ſtatui.

Digitized by Google

moriēris Ionatha. Dixitque populus ad Saul, Ergóne Ionathas morietur, qui fecit ſalutem hanc magnam in Iſraël? Hoc nefas eſt: viuit Domin⁹, ſi ceciderit capillus de capite ei⁹ in terram, quia cum Deo operatus eſt hodie. liberauit ergo populus Ionathan, vt non moreretur. Receſſitque Saul, nec perſecutus eſt Philiſthijm: porrò Philiſthijm abierunt in loca ſua. ¶ Et Saul confirmato regno ſuper Iſrael, pugnabat per circuitum aduerſum omnes inimicos eius, contra Moab, & filios Ammon, & Edom, & reges Soba, & Philiſthæos: & quocunque ſe verterat, ſuperabat. Cōgregatóque exercitu percuſſit Amalec, & eruit Iſraël de manu vaſtatorum eius. ¶ Fuerunt autē filij Saul, Ionathas, & Ieſſui, & Melchi-ſua: Et nomina duarum filiarum eius, nomen primogenitæ Merob, & nomen minoris Michol. Et nomen vxoris Saul Achinoam, filia Achimaas: & nomen principis militiæ eius Abner, filius Ner, patruelis Saul. Porrò Cis fuit pater Saul, & Ner pater Abner, filius Abiel. Erat autem bellum potēs aduerſum Philiſthæos omnibus diebus Saul. Nam quemcunque viderat Saul virum fortem, & aptū ad prælium, ſociabat eum ſibi. CAP. XV.

Et dixit Samuel ad Saul, Me miſit Dominus, vt vngerem te in regem ſuper populum ei⁹ Iſraël: nunc ergo audi vocem Domini, Hæc dicit Dominus exercituum, Recenſui quæcunque fecit Amalec Iſraeli, quomodo reſtitit ei in via cum aſcenderet de Ægypto. Nunc ergo vade, & percute Amalec, & demolire vniuerſa eius: non parcas ei, & nō cōcupiſcas ex rebus ipſius aliquid: ſed interfice à viro vſque ad mulierem, & paruulum atque lactentem, bouem & ouem, camelum & aſinum. ¶ Præcepit itaque Saul populo, & recenſuit eos quaſi agnos: ducenta millia peditum, & decem millia virorum Iuda. Cúmque veniſſet Saul vſque ad ciuitatem Amalec, tetendit inſidias in torrente. Dixitque Saul Cinæo, Abite, recedite, atque diſcedite ab Amalec: ne forte inuoluam te cum eo. tu enim feciſti miſericordiam cum omnibus filijs Iſrael, cum aſcenderēt de Ægypto. & receſſit Cinæus de medio Amalec. Percuſſitque Saul Amalec ab Heuila, donec venias ad Sur, quæ eſt eregione Ægypti. Et apprehendit Agag regem Amalec viuum: omne autē vulgus interfecit in ore gladij. Et pepercit Saul & populus, Agag, & optimis gregibus ouiū & armentorū, & veſtib⁹, & arietib⁹, & vniuerſis quæ pulchra erant, nec voluerūt diſperdere ea. quicquid vero vile fuit & reprobū, hoc demoliti ſūt. ¶ Factū eſt autē verbū Domini ad Samuel, dicēs, Pœnitet me quod conſtituerim Saul regē: quia dereliquit me, & verba mea opere nō ipleuit. Cōtriſtatúſq; eſt Samuel, & clamauit ad Dominum tota nocte.

morieris Ionathan. Et ait populus ad Saulem,
[81] Num Ionathan moreretur, qui fecit ſalutem,
hanc magnam in Iſraele? Abſit, viuit Dominus
[82] ſi ceciderit de pilo' capitis ſui in terram, quandoquidem cum Deo [84] egit' hodie. liberauit itaque populus Ionathan vt non interficeretur. Aſcendit autem Saul [85] poſteaquam inſequutus eſſet Paleſthinos,' abieruntque Paleſthini [86] in locū ſuū. ¶ Porrò Saul [87] nactus' regnum Iſrael, bella geſſit aduerſus omnes hoſtes ſuos circum circa, contra Moab, contra Ammonitas, contra Edom, contra reges Zoba, & contra Paleſthinos, [88] & in omni ad quod ſe vertebat, præfracte agebat.' Parauit quoque exercitum, & [89] percuſſit' Amalec, [90] vindicauitque' Iſraelē è manu diripientium eū. ¶ Fuerunt autem [91] filij Saul, 'Ionathan, [92] Iiſui,' & Malchi-ſua. Nomina verò duarum filiarum eius, nomen primogenitæ Merab, nomen verò minoris natu Michal. Nomen vxoris Saul Ahinoam, quæ erat filia Ahimaaz. nomen verò imperatoris exercitus ſui, Abner, filius fuit Ner patrui Saulis. Porrò Kis [fuit] pater Saulis: & Ner, pater Abner: [93] filij fuerunt Abiel.' Erat autem bellum [94] graue' contra Paleſthinos cunctis diebus Saulis: & quēcunque vidiſſet Saul virum fortem & [95] militiæ aptum, 'hunc ſibi adiungebat. CAP. XV.

Dixit autem Samuel ad Saulem, Dominus miſit me vt vngerem te regem ſuper populum ſuum [1] Iſrael: [2] audi ergo vocem verborum Domini,' ſic dicit Domin⁹ exercituum, [3] Recenſui' quid fecerit Amalec Iſraeli, [4] & quid poſuerit ei in via' quum aſcenderet ex Ægypto. Vade ergo & [5] cæde' Amalec, & [6] excindetis' quæcunque habet, nec miſericordia erga eum mouearis, interfice [7] tam virum quàm mulierem, infantem & ſugentem, bouem & pecudē, camelum & aſinum. ¶ Et conuocans populum Saul, recenſuit eos [8] in Telaim,' ducenta millia peditum, & decem millia virorū Iehuda. Et veniēs Saul ad ciuitatem Amalec, [9] duxit exercitum in vallem. [10] Dixit quoque' Saul [11] ad Kenæum, [12] Ite, recedite' & deſcendite è medio Amalecitarū, ne fortè te cum illo [13] perdam: [14] tu enim beneficentiam exercuiſti' cum omnibus filijs Iſrael quum aſcenderent ex Ægypto. receſſit itaque Kenæus ab Amalecitis. Et Saul percuſſit Amalec ab Hauila [15] petente te Sur' quæ eſt eregione Ægypti. Agag quoque regem Amalec viuum apprehendit, cunctum autem populum interfecit [16] gladio.' Saul autem pepercit [17] cū populo' ipſi Agag, & [18] præſtantioribus gregibus, [19] pinguioribúſque armentis [20] atque agnis, [21] &' cūctis quæ præſtantia fuerunt, nec voluerunt ea excindere: vniuerſum verò quod [22] cōtēptū erat & flaccidum,' exciderunt. ¶ Factum eſt itaque verbū Domini ad Samuelē in hāc ſententiā, Pœnitet me quòd regē cōſtituerim Saulē, quoniā [23] auerſ⁹ eſt à me,' & verba mea [24] rata habuit.' Samuel autē [25] exæſtuāns dolore, [26] clamauit ad Dominū tota illa nocte.'

¶ 81 vl, Ergone Ionathā morietur, ¶ 83 vl, q nō cadet de capillis ¶ 84 vl, operatus eſt. i. authore Deo fecit ſalutē. Chaldæus paraphr. interpretatur, corā Deo manifeſtum eſt q peccauerit per ignorantiam. Vel vt alij, fretus ope Dei fecit hāc magnā ſalutem. ¶ 85 Heb. à tergo Paleſthinorum. i. retulit pedem à perſequendis Palæſthinis. ¶ 86. i. in patriā ſuā. ¶ 87 vendicans ſibi. vl, vſurpās ſibi. aut vt alij, cōfirmatus in regnum ¶ 88 & quocūq; ſe vertebat, ſuperabat. ſub. inimicos ſuos. Chaldæus paraphr. perdebat, tanquam noxios ſcillicet. Alij, terrebat. per terrefaciebat. ¶ 89 vl, vicit ¶ 90 eripuitque ¶ 91 Omittitur Iſboſeth, quoniam non erat aptus bello: de quibus hic ſola fit mentio. ¶ 92 Hic dicitur Abinadab, vbi enumerātur filij Saul qui ceciderunt cū eo in prælio. Vide infra cap. 31. a. ¶ 93 fili⁹ Abiel. i. qui Ner erat filius Abiel.

¶ 94 vl, forte. q. d. acerrime bellatū eſt cōtra Palæſthinos. ¶ 95 Heb. filiū militiæ. i. bellica virtute clarū, pugnacē & ro[buſtum]. XV. ¶ 1 Heb. ſuper Iſraelē. expoſitionis loco additū. q. d. ſuper populū ſuū, hoc eſt ſuper Iſraelē. ¶ 2 q. d. pa[re] mandato diuino. ¶ 3 Memini. vl, Recordor ¶ 4 Heb. qui oppoſuit [ſub. inſidias] ei. Chaldæus paraph. qui inſidiatus eſt illi. Quidā Hebræorum vertunt, Viſitabo & rependā quæ facit Iſraeli: oppoſuit enim ſeſe illi. i. reſtitit. ¶ 5 vl, [per]cute ¶ 6 delete. diſperdite ¶ 7 Heb. à viro vſque ad mulierē, à puero vſque ad lactentē, à boue vſque ad agnum, à camelo vſque ad aſinū. ¶ 8 Nomē loci. Chaldæus paraphr. cū agnis paſchalibus. Doctiores Hebræorū vertunt, cum agnis. quia ſinguli adducebāt agnū, ex quorū numero noſcebatur numerus militū: non enim licebat populū numerare, q Deus eſſet irat⁹. ¶ 9 tetēdit inſidias in valle. vel torrēte. adiacente vrbi ſcilicet. Alij, cōtēdit, ſiue certauit. Chaldæus paraphr. diſpoſuit exercitū. inſtruxit aciē. ¶ 10 Dixit autē. Vel vt alij, Ille verò dixerat ¶ 11. i. ad nepotes Iethro ſoceri Moſis. ¶ 12. i. Cito diſcedite hinc. Cenæi habitabant in tabernaculis: idcirco frequēter locū mutabāt. ¶ 13 vl, [de]leam: ¶ 14 vl, cum tamen feceris miſericordiā. i. præclaro beneficio affeceris propter cōſiliū quod auus tuus dedit [Moſi] Exod. 18. factū patris tribuitur nepotibus. ¶ 15 vl, qua pergitur in Sur ¶ 16 Hebr. acie gladij. ¶ 17 & populus [¶ 18] Heb. optimæ parti ouiū. i. optimis gregibus. ¶ 19 Heb. & armētis, & pinguibus, vt vertit Chald. paraph. ſua ipſorum natura ſcilicet. Alij vertūt, & anniculis. Alij, ſecūdo partu natis. Alij, bimis. ¶ 20 & arietibus. maioribus natu ſcilicet. Chaldæus paraph. vertit, ſaginatis. humana induſtria ſcilicet. ¶ 21 Cōiūctio &, perinde accipiēda ac ſi dicas, Et vel [¶ 22 ...]natim dicam. ¶ 22 vile erat & marcidum, ¶ 23 Heb. verſus eſt de poſt me, ¶ 24 impleuit opere. ¶ 25 iratus, [¶ 26] vt ſcilicet eum placaret.

Digitized by Google

¶27 Heb. manū .i. locum, collocando scilicet exercitui, vt di uideret illis ſpolia & prædam. Alij vertunt, arcū triū phalem.
¶28 Heb. & q conuerſus traſiſſet & deſcendiſſet in Galgala.
¶29 vl, apud Dominū. ij. Domin⁹ te plurimum diligit & proſequitur magno fauore.
¶30 opere adimpleui
¶31 vl, quid ſibi vult
¶32 vl, De Amalecitarum regione
¶33 .i. quem colis, & qui tibi ſua ſecreta reuelat.
¶34 vl, deleuimus.
¶35 ſub. me loqui.
¶36 quāuis &c. .i. quanuis eſſes fortis infimæ etiam tuo iudicio, quanuis videreris tibi paruus.
¶37 Heb. per viam .i. vt accingeres te itineri.
¶38 vl, perde
¶39 vl, perdas. ſiue, cōſumas:
¶40 .i. paruiſti præcepto.
¶41 .i. feciſti rem quæ ſūmopere diſplicet Domino.

Quūmque diluculo ſurrexiſſet Samuel vt mane obuiam iret Sauli, nūciatum eſt Samueli in hāc ſententiam, Saul venit in Carmel, & ecce ſtatuit ſibi [27]trophæum, [28]& verſus tranſijt in Gilgal.' Venit ergo Samuel ad Saulem: dixitque ei Saul, Benedictus tu [29]Domino, [30]ratum habui' verbū Domini. Samuel ait, Et [31]quis' balatus gregū iſtorum in auribus meis, & armentorū boatus quē ego audio? Reſpondit Saul, [32]De Amalec' adduxerunt ea, quoniam populus pepercit præſtantiſſimis ouib⁹ & bobus, vt ea immolēt Domino [33]Deo tuo,' reliqua verò [34]excidimus.' Ait ergo Samuel ad Saulem, [35]Sine,' indicabo tibi id quod loquutus eſt Dominus ad me hac nocte. & dixit ei, Loquere. Dixit ergo Samuel, Annon [36]quum' paruus eſſes in oculis tuis, caput factus es tu tribubus Iſrael, vnxitque te Dominus regē ſuper Iſraelem? & miſit te Dominus [37]in expeditionem,' & ait, Vade, & [38]excinde' peccatores Amalec, & bellum gere contra eos, donec eos [39] conficias:' Cur ergo non [40]audiſti vocem' Domini? quin ad prædam verſus, [41]deſignaſti quod malum eſt in oculis Domini.' Et dixit Saul ad Samuelem, Imò audiui vocem Domini, iuique ea via qua me miſerat Dominus: [42] adduxi' autem Agag regem Amalec: Amalecitas autem excidi. Porrò populus accepit de præda oues & boues, [43]præcipua ipſius herem,' vt [44]ſacrificet ea Domino Deo tuo' in Gilgal. Et dixit Samuel, [45]Num tam volupe eſt Domino in holocauſtis & victimis, quàm quum auditur vox Domini?' Ecce [46] obedire, præſtat ſacrificijs: & auſcultare, præſtat arietum adipi.' Quoniam [47] contumacia, peccatum eſt magiæ:' & [48]obfirmare animum peccatum eſt idololatriæ.' quandoquidem ergo tu abieciſti verbum Domini, [49] abiecit & ipſe te,' ne ſis rex. Et dixit Saul ad Samuelem, Peccaui, quòd tranſgreſſus ſum [50] os' Domini, & verba tua, quoniam timui populum: acquieuique voci eorum: [51]Fer' itaque quæſo peccatum meum, & reuertere mecum, vt adorem Dominū. Et ait Samuel ad Saulem, Non reuertar tecum, quoniam [52] reprobaſti' verbum Domini, & Dominus te [53]reprobauit,' ne ſis rex ſuper Iſraelem. Quūmque verteret ſe Samuel vt abiret, [54] tenuit' ille [55] alam' pallij ſui, & [56] ſcindebatur.' Et dixit ad eum Samuel, [57] Scidit Dominus hodie regnum Iſraelis à te, & dedit illud proximo tuo qui te melior eſt, [58]Neque fallet Victor Iſraelis, [59]neque pœnitudine ducetur:' quandoquidem non eſt homo, vt pœnitudine ducatur. Ait ille, Peccaui: ſed nunc [60] id honoris mihi ex-

Cúmq; de nocte ſurrexiſſet, vt iret ad Saul mane, nūtiatum eſt Samueli, eo quòd veniſſet Saul in Carmelum, & erexiſſet ſibi fornicem triūphalem, & reuerſus tranſiſſet: deſcēdiſſetque in Galgala. Venit ergo Samuel ad Saul, & Saul offerebat holocauſtum Domino de initijs prædarum quæ attulerat ex Amalec. Et cū veniſſet Samuel ad Saul, dixit ei Saul, Benedictus tu Domino, impleui verbum Domini. Dixitque Samuel, Et quæ eſt hæc vox gregū quæ reſonat in aurib⁹ meis, & armentorum quam ego audio? Et ait Saul, De Amalec adduxerūt ea: pepercit enim popul⁹ melioribus ouibus & armētis vt immolarentur Domino Deo tuo, reliqua verò occidimus. Ait autē Samuel ad Saul, Sine me, & indicabo tibi quæ locutus ſit Dominus ad me nocte. Dixitque ei, Loquere. Et ait Samuel, Nōnne cum paruulus eſſes in oculis tuis, caput in tribubus Iſrael factus es, vnxitq; te Dominus in regem ſuper Iſrael? & miſit te Dominus in viam, & ait, Vade, & interfice peccatores Amalec, & pugnabis contra eos vſque ad internecionem eorum. Quare ergo non audiſti vocem Domini: ſed verſus ad prædam es, & feciſti malum in oculis Domini? Et ait Saul ad Samuelem, Imò audiui vocem Domini, & ambulaui in via per quam miſit me Dominus, & adduxi Agag regem Amalec, & Amalec interfeci. Tulit autē de præda populus oues & boues primitias eorum quæ cæſa ſunt, vt immolet Domino Deo ſuo in Galgalis. Et ait Samuel, Nunquid vult Dominus holocauſta & victimas, & non potius vt obediatur voci Domini? melior eſt enim obedientia quàm victimæ: & auſcultare, magis quàm offerre adipem arietum. Quoniam quaſi peccatum ariolandi eſt, repugnare: & quaſi ſcelus idololatriæ, nolle acquieſcere. pro eo ergo quòd abieciſti ſermonem Domini, abiecit te Dominus ne ſis rex. Dixítque Saul ad Samuelē, Peccaui, quia præuaricatus ſum ſermonem Domini, & verba tua, timens populum, & obediēs voci eorum. Sed nunc porta quæſo peccatum meū, & reuertere mecum vt adorem Dominum. Et ait Samuel ad Saul, Non reuertar tecum, quia proieciſti ſermonem Domini, & proiecit te Dominus ne ſis rex ſuper Iſrael. Et conuerſus eſt Samuel vt abiret: ille autem apprehendit ſummitatem pallij eius, quæ & ſciſſa eſt. Et ait ad eum Samuel, Scidit Dominus regnum Iſrael à te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te. Porrò Triumphator in Iſrael non parcet, & pœnitudine non flectetur: neq; enim homo eſt vt agat pœnitentiā. At ille ait, Peccaui: ſed nūc honora me co

¶42 ſub. captiuum, neque permiſi vt faceret quod liberet. ¶43 Heb. primitias anathematis. i. optima quæque, animalia præſtantiſſima quæ delenda erant & perdenda. Chaldæus paraph. in principio anathematis .i. priuſquam inciperet interficere animalia. ¶44 .i. gratias agat Deo de victoria. ¶45 Heb. Nunq beneplacitum eſt Domini in holocauſtis & victimis, ſicut parēre voci Domini? q.d. Perindéne grata ſunt holocauſta Deo, atque parēre præcepto eius? ¶46 .i. rectius facit qui paret præcepto Domini quàm qui illi ſacrificat & adolet adipem. ¶47 peccatum diuinationis rebellio .i. rebellio eſt tam graue peccatum quàm diuinatio. vel vt a tam grauis punitio debetur rebellioni quàm diuinationi. ¶48 iniquitas & theraphim eſt tranſgredi. ſub. voluntatem Dei. q.d. tranſgredi voluntatem Dei, addere præcepto eius, tam graue eſt peccatum, quàm velle ſcire futura per ſimulachra. Vox Hebræa A V E N, pro qua iniquitatem vertimus, ſignificat iniquitatem & mendacium, ipſaq Gentium idôla quæ aliud non ſunt quàm mendaciū, fallētia homines. Theraphim vocat ſimulachra per quæ futura ſciuntur. Qui tranſgreditur præceptum Dei, id eſt addit aliquid, videtur negare Deum eſſe prudentiſſimum & Deo ipſo facit prudentiorem. ¶49 .i. te dignitate regia priuat. q.d. denuntio tibi iuſſu Dei quòd poſthac non rex Iſrael. ¶50 .i. præceptum. ¶51 Dimitte ¶52 vl, ſpreuiſti ¶53 vl, reiecit, ¶54 vl, arripuit ¶55 vl, ora Gallice, le pan. Vox Hebræa ſignificat alteram partium anteriorum veſtis, alam ſcilicet. ¶56 ſciſſa eſt. ſub. ora pallij. ¶57 q.d. Vt pallij pars abrupta eſt, ſic Dominus hodie abſtulit à te regnum Iſraelis. priuauit te regno. ¶58 Et etiam Victoria Iſraelis non mentietur .i. Deus qui eſt author victoriarum quibus potitus eſt Iſrael, qui pro xit ac defendit Iſraelē, triumphator ille maximus in Iſraele, Deus, non mentietur illi cui dedit regnum tuum. Et etiam virtutem Iſraelis non faciet irritam. ſub. Dominus. i. Neq; tamen deſtituet Dominus Iſraelem priſtina tute. ¶59 .i. neque mutabit ſententiam. ¶60 Heb. honora me quæſo. vl. honore me affice,

Digitized by Google

ſenioribus populi mei, & coram Iſrael, & reuer tere mecum, vt adorem Dominum Deum tuum. Reuerſus ergo Samuel ſecutus eſt Saulem: & adorauit Saul Dominum. Dixitque Samuel, Adducite ad me Agag regẽ Amalec. & oblatus eſt ei Agag pinguiſſimus tremẽs. Et dixit Agag, Sic ne ſeparat amara mors? Et ait Samuel, Sicut fecit abſque liberis mulieres gladius tuus, ſic abſque liberis erit inter mulieres mater tua. & in fruſta concidit eum Samuel coram Domino in Galgalis. Abijt autem Samuel in Ramátha, Saul verò aſcendit in domum ſuam in Gabaa. Et nõ vidit Samuel vltrà Saul vſque ad diem mortis ſuæ: veruntamen lugebat Samuel Saulem, quoniam Dominum pœnitebat quòd cõſtituiſſet regem Saul ſuper Iſrael.

CAP. XVI.

Dixitque Dominus ad Samuelem, Vſquequo tu luges Saul, cum ego proiecerim eum ne regnet ſuper Iſrael? imple cornu tuũ oleo, & veni, mittam te ad Iſai Bethlehemitem: prouidi enim in filijs eius mihi regem. Et ait Samuel, Quomodo vadam? audiet enim Saul, & interficiet me. Et ait Dominus, Vitulum de armẽto tol les in manu tua, & dices, Ad immolandum Domino veni. Et vocabis Iſai ad victimam, & ego oſtendam tibi quid facias, & vnges quencunque monſtrauero tibi. Fecit ergo Samuel ſicut locutus eſt Dominus: venitq; in Beth-lehem, & admirati ſunt ſeniores ciuitatis, occurrentes ei, dixeruntque, Pacificúſne eſt ingreſſus tuus? Et ait, Pacificus: ad immolandum Domino veni, ſanctificamini, & venite mecum vt immolem. ſanctificauit ergo Iſai & filios eius, & vocauit eos ad ſacrificium. Cúmque ingreſſi eſſent, vidit Eliab, & ait, Num coram Domino eſt chriſtus eius? Dixitque Dominus ad Samuelem, Ne reſpicias vultum ei⁹, neque altitudinem ſtaturæ eius: quoniam abieci eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico: homo enim videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor. Et vocauit Iſai Abinadab, & adduxit eum corã Samuele: qui dixit, Nec hunc elegit Dominus. Adduxit autem Iſai Samma. de quo ait, Etiam hunc non elegit Dominus. Adduxit itaque Iſai ſeptem filios ſuos corã Samuele: & ait Samuel ad Iſai, Non elegit Dominus ex iſtis. dixitque Samuel ad Iſai, Nunquid iam completi ſunt filij? qui reſpondit, Adhuc reliquus eſt paruulus, & paſcit oues. Et ait Samuel ad Iſai, Mitte, & adduc eum: nec enim diſcumbemus prius quàm huc ille veniat. Miſit ergo, & adduxit eum. erat autẽ rufus, & pulcher aſpectu: decoraque facie. Et ait Dominus, Surge, & vnge eum: ipſe eſt enim. Tulit ergo Samuel cornu olei, & vnxit eum in medio fratrum eius: & directus eſt Spiritus Domini à die illa in Dauid, & deinceps.

hibe quæſo coram ſenioribus populi mei, & coram Iſraele, & reuertere mecum, vt adorẽ Dominum Deum tuum. [61]Verſus itaq; Samuel poſt Saulem, adorauitque Saul Dominum. Dixit autem Samuel, Adducite ad me Agag regem Amalec. venitque ad eum Agag [62]delicatus. Et dixit Agag, Profectò[63]receſſit amaror mortis. Et dixit Samuel, Quemadmodum gladius tuus orbauit mulieres, ſic orba erit mater tua præ mulieribus. &[64]diſſecuit Samuel ipſum Agag coram Domino in Gilgal. Abijt verò Samuel in Rama, Saul verò aſcendit in domum ſuam[65] in Gibea Saul. [66]Neque poſthac vidit Samuel Saulem vſque ad diem mortis ſuæ, quoniam[67]lugendo ſe cõficiebat Samuel propter Saulem, [68]quòd Dominum pœnituiſſet quòd conſtituiſſet Saulem regem ſuper Iſraelem.

CAP. XVI.

Dixit verò Dominus ad Samuelem, Quouſque tu luges Saulem, quũ ego reprobauerim eũ ne regnet ſuper Iſraelẽ? imple cornu tuũ [1]oleo, &[2]vade, mittã te ad Iſai Bethlehemitam: quoniã[3]in filijs eius prouidi mihi regẽ. Et dixit Samuel, Quomodo iremʔſi Saul[4]audierit, interficiet me. reſpondit Dominus, Accipe[5]bucculam in manus tuas, & dic, [6]Ad ſacrificandum Domino veni. Et voca Iſai ad ſacrificiũ, [8]& ego oſtendam tibi quid facias, vngéſq;[9]mihi quem ego dixero tibi. Samuel itaque fecit ſicut loquutus eſt Dominus: quúmque veniſſet Beth-lehem, [10]obſtupuerunt ſeniores vrbis obuiam ei facti. & ait [quiſpiã ex eis,][11]Saluúſne aduenis? Reſpondit, [12]Saluus, venio ſacrificatũ Domino. [13]ſanctificamini igitur, & venite mecum [14]ad victimã. [15]ſanctificauſque Iſai & filios eius, vocauit eos ad ſacrificium. Factum eſt autem, quũ illi veniſſent, vt ipſe videret Eliab, [16]diceretq;, [17]Certe coram Domino eſt chriſtus eius. Et ait Dominus ad Samuelem, Ne reſpicias ad formam eius, & ad proceritatem ſtaturæ eius, quoniam [18] reprobaui hũc: non enim quod[19]videt homo: homo enim videt quod oculis [20]obuerſatur, ſed Dominus intuetur ipſum cor. Vocauit igitur Iſai Abinadab, &[21]traduxit eum coram Samuele: qui dixit, Nec hunc elegit Dominus. Poſt hoc [22]traduxit Iſai Samma & ait, Etiam hunc non elegit Dominus. [22]Curauit itaq; Iſai vt tranſirent ſeptem filii ſui coram Samuele. & dixit Samuel ad Iſai, Dominus non elegit iſtos. Rurſúſque dixit Samuel ad Iſai, [23]Adſúntne omnes pueri? qui ait, Eſt adhuc reliquus minimus natu, qui certe paſcit oues. Et ait Samuel ad Iſai, [24]Mitte, & adduc eũ: non enim diſcũbemus donec iſte huc venerit. [25]Miſit ergo, &[26]adduxit eum: erátque ille rufus, [27]pulchra forma, & læta facie. Et ait Dominus, Surge & vnge eũ: hic enim[28]eſt. Accepit igitur Samuel cornu[29]olei, & vnxit eũ[30]in medio fratrũ ei⁹. ab illo die & deinceps[31]Spiritus Domini agitare cœpit Dauid.

¶61.i. Reuerſus itaque Samuel ſequutus eſt Saulem. ¶62 Heb. deliciarum. vel, [cum] voluptatibus. i. greſſu & inceſſu regio ac ſuperbo. Alij gaudens & hilaris. quòd ſcilicet præferret mortem vitæ. Alij [cum] vinculis. i. vinctus. ¶63 Præ ſeferre videtur hoc ſermone contemptum mortis. q.d. nõ moriar. Sic quidã Hebræorum. Alij rectiꝰ vertunt, venit. vel irruit in me. q.d. actum eſt de me, iamiam moriar. ¶64.i. in fruſta concidit. ¶65 ſic dicitur, quòd illic erat eius regia. ¶66.i. Nec poſt ea inuiſit Samuel Saulem, nec alloquutꝰ eſt. ¶67 Heb. lugebat Samuel Saulẽ. i. erat in continuo luctu ꝓpter depoſitionẽ Saulis. ¶68 pœnituerat enim Dominum. i. mutarat ſententiam.

XVI.

¶1 ſub. vnctionis. ¶2 veni, ¶3 ex filijs. i. decreui creare mihi regẽ ex filiis eius vnũ. ¶4 vl, intellexerit, ¶5 Heb. vitulã boũ. i. ex armento. ¶6 ſub. hanc vitulam. ¶7. i. ad cõuiuium quod fiet de carnibus victimæ. Chaldæus paraphra. vertit, conuiuium. ¶8 ego verò ¶9. i. ad mandatum meum. ¶10 trepidauerunt. i. trepidãtes occurrerunt ei. timebãt enim ne Samuel huc aduentaſſet vt grauiſſime animaduerteret in quempiã. Quidã Hebræorũ vertunt, admirantes occurrerunt ei. Chaldæus paraphr. congregati ſunt in occurſum eius. i. confertim obuiã ei proceſſerunt honoris cauſa. ¶11 Pacificúſne eſt aduentus tuus? ¶12 Heb. Pacifice. ¶13. i. Præparate vos vt veniatis. ¶14. i. ad cõuiuiũ de victima. ¶15. i. præparatos eſſe iuſſit Iſai & filios eius, & inuitauit eos ad conuiuium quod facturus erat de carnibus victimæ. ¶16 dixitque. ¶17 q.d. Dominus quammaxime fauet chriſto ſuo. Aut, Dominus erit cum chriſto ſuo. Vl, Coram Domino ſit chriſtus eius. i. Cuſtodiat Dominus chriſtum ſuum. Chaldæus paraphra. Pulchre prouidit Deus de Meſſia. ¶18 repudiaui eum: ¶19 vl, aſpice re ſolet. ſub. aſpicio, ſiue conſydero. ¶20 ſubiectum eſt, ¶21 tranſire fecit. i. iuſſit illum prodire in conſpectum Samuelis. ¶22 vl, Produxit itaque Iſai ſeptẽ filios ſuos ¶23 Heb. Nunquid finiti &c. q.d. Nullum præter iſtos habes filium? ¶24 ſub. nuntios. ¶25 ſub. aliquem qui vocaret eum. ¶26 introduxit ¶27 pulcher oculis, & eleganti ſpecie. ¶28 ſub. quem volo regnare. ¶29 ſub. vnctionis. ¶30. i. vnum ex omnibus fratribus. ¶31 Spiritum fortitudinis, prophetiæ & prudentiæ intelligit.

Digitized by Google

n ſub.bonus
¶15 territauit-
ae.vl, exagi-
uit. aut exa-
itaréque cæ-
it ¶14.i. ita
ermittẽte Do
ino aut im-
ittente. Mox
icit, ſpiritus
omini malus
ro eodem.i.
ui facit volun
atem Dei, aut
reatus à Deo.
¶15 diſcruciat.
xagitat
¶16 Hoc modo
transferas,
amed Hebrai
um ſubintel-
igitur. Doctio
ribus magis
batur vt hæc
parentheſin le
gãtur, [ſcilicet] ſer-
ui tui ante te.
.i. præſto ad-
ſunt ad impe-
rata facienda.
¶17.i. leuius fe
ras. ¶18 addu
cite ¶19 for-
tis robore,
¶40 Heb. aſini
panis.i.onuſtũ
pane. ¶41.i.
aſtitit illi mi-
niſtrando.
¶42.i. Mihi ad
ſit & miniſtret:
eſt enim mihi
gratiſſimus.
¶43 pſallebat
.i. ad citharam
carmina quæ-
dam canebat.
XVII.
¶1 in occurſũ
.i. vt eſſent pa-
rati occurrere
¶2.i. ex vna
parte. ¶3 Heb.
intermedius.i.
qui ſtare ſole-
bat inter duo
caſtra. ¶4 vl,
palmorũ triũ.
¶5 vl, ærea
¶6 ſquamis æ-
reis operta
¶7 vl, æris,
¶8 Heb. Et oc-
reæ ferreę erãt
ſuper pedes ei⁹

ſurgẽs verò Samuel abijt in Rama. Porrò à Sau-
le receſſit [12]ſpiritus Domini, [13]turbauítque eũ ſpi
ritus malus [14]à Domino. Et dixerunt ſerui Sau-
lis ad eum, En ſpiritus Dei malus [15]turbat te. Di
cat quæſo dominus noſter [16] ſeruis tuis qui corã
te ſunt, vt quærant aliquẽ qui norit cithara ca
nere: vt quũ fuerit ſup te ſpiritus Dei malus, ille
ludat manu ſua, & [17]bene ſit tibi. Reſpõdit Saul
ſeruis ſuis, Diſpicite ergo mihi aliquẽ qui egre-
gie moduletur, & [18]afferte [eum] ad me. Reſpõdit
autem vnus ex pueris, dicens, En vidi filium Iſai
Bethlehemitam, qui pſallẽdi peritus eſt, ad hæc
[19]vir fortis, virtute præditus, ſtrenuúſque bella
tor, prudens in [gerendis] rebus, vir denique for-
moſus, & cũ quo eſt Dominus. Miſit igitur Saul
nuntios ad Iſai hiſce mandatis, Mitte ad me Da
uidem filium tuum, qui cum ouibus eſt. ¶Acci-
piens ergo Iſai [40]aſinum, panem, & lagenã vi-
ni, hædúmque vnum ex capris, miſit ad Saulem
per manum Dauidis filij ſui. Veniens autem Da-
uid ad Saulem, [41]ſtetit coram eo, & dilexit eum
valde, factúſque eſt armiger eius. Mittens autem
Saul ad Iſai, ait, [42]Stet quæſo Dauid coram me:
inuenit enim gratiam in oculis meis. Factũ er-
go eſt, quoties ſpiritus Dei erat ſuper Saulẽ, Da-
uid accepta cithara, [43]pulſabat manu ſua, & tũ
refrigerium fiebat Sauli, meliúſque habebat, re-
cedebátque ab eo ſpiritus malus. CAP. XVII.

CONgregãtes Paleſthini copias ſuas ad præ-
liũ, collecti ſunt i Socho, quę eſt in Iehuda.
poſuerúntque caſtra inter Socho, & inter Aſeca
in termino Dammim. Sed & Saul & viri Iſraeli-
tici cõgregati ſunt, caſtrametatíque ſunt in valle
quercus, & inſtruxerũt aciẽ [1]aduerſ⁹ Paleſthinos.
Et Paleſthini quidẽ ſtabãt ſuper montẽ [2]hinc, Iſ
raelitæ autẽ ſuper montẽ ſtabãt illinc, erátque
vallis inter eos. ¶Egreſſus aũt eſt vir [3]inter duas
acies ex caſtris Paleſthinorum, Goliath erat no-
men eius de Gath, altitudo eius erat ſex cubito-
rum & [4]palmi. Galea [5]chalybęa erat in capite ei⁹,
& lorica [6]ſquamata induebatur: pondus autẽ lo-
ricæ habuit quinque millia ſiclorum [7]chalybis,
[8]Ocreas chalybeas habuit in pedibus ſuis, [9]cly-
peus chalybęus erat inter ſcapulas eius. [10]Cõtus
lanceæ eius vt iugum texentium, lamina verò lã
ceæ eius habuit ſexcentos ſiclos ferri: præcede-
bátque ante eum ferens [11]haſtã. Qui ſtãs prouo-
cabat ordines Iſraeliticos, & dixit eis, Cur [12]egreſ
ſi eſtis, congredi ſcilicet prælio? annon ego ſum
Paleſthinus [13]ille & vos ſerui Saulis? eligite [14]vo-
bis virum [15]qui ad me deſcendat, Si poterit pu-
gnã inire mecum, & me trucidare, erimus ſerui
veſtri: ſi autem ego ſuperaro eũ, percuſſeróque eũ,
eritis vos ſerui noſtri, ſeruietíſque nobis. Addidit-
que Paleſthin⁹, Ego hodie probro affeci caſtra Iſ-
raelitica, [dicẽs,] Date mihi virũ, vt pugnã ſimul
ineamus. Audiẽs autẽ Saul cunctíque Iſraelitæ ver
ba iſta Paleſthini, perculſi ſunt pauore, timue-
rúntque vehemẽter. ¶Dauid autẽ erat fili⁹ cuiuſdã
Ephratæi de Beth-lehẽ Iehuda, cui⁹ nomẽ erat
Iſai, qui habuit octo filios, erátque [16]hic vir in die
b⁹ Saulis ſenex, & [17]veniebat inter homines. Pro
fecti autẽ erant tres filij Iſai maiores [natu] ſe-
quuti Saulẽ in militiã, & nomina trium filiorũ

eps: ſurgénſque Samuel abijt in Ramátha. Spi-
ritus autem Domini receſſit à Saul, & exagita-
bat eum ſpiritus nequam, à Domino. Dixerũt-
que ſerui Saul ad eum, Ecce ſpiritus Dei malus
exagitat te. Iubeat dominus noſter rex, & ſerui
tui qui coram te ſunt, quærent hominem ſcien-
tem pſallere cithara: vt quando arripuerit te ſpi
ritus Domini malus, pſallat manu ſua, & leuius
feras. Et ait Saul ad ſeruos ſuos, Prouidete ergo
mihi aliquem bene pſallentem, & adducite eum
ad me. Et reſpondens vnus de pueris, ait, Ecce vi
di filium Iſai Bethlehemitem ſcientem pſallere,
& fortiſſimum robore, & virũ bellicoſum, & pru
dentem in verbis, & virum pulchrum: & Domi-
nus eſt cum eo. Miſit ergo Saul nuntios ad Iſai,
dicens, Mitte ad me Dauid filium tuũ, qui eſt in
paſcuis. ¶Tulit itaque Iſai aſinũ plenum pani-
bus, & lagenã vini, & hœdum de capris vnum, &
miſit per manum Dauid filij ſui Sauli. Et venit
Dauid ad Saul, & ſtetit coram eo: at ille dilexit
eum nimis, & factus eſt eius armiger. Miſitque
Saul ad Iſai, dicẽs, Stet Dauid in conſpectu meo:
inuenit enim gratiã in oculis meis. Igitur quã-
docũque ſpiritus Domini malus arripiebat Saul,
Dauid tollebat citharam, & percutiebat manu
ſua, & refocillabatur Saul, & leuius habebat. re-
cedebat enim ab eo ſpiritus malus.

CAP. XVII.

CONgregãtes autem Philiſthijm agmina ſua
in prælium, conuenerunt in Sochot Iuda:
& caſtrametati ſunt inter Sochot & Azeca in fi-
nibus Dommim. Porrò Saul & filii Iſrael cõgre-
gati venerunt in Vallem-terebinthi, & direxe-
runt aciem ad pugnandum contra Philiſthijm.
Et Philiſthijm ſtabant ſuper montem ex parte
hac, & Iſrael ſtabat ſuper montem ex altera par-
te, vallíſque erat inter eos. ¶Et egreſſus eſt vir ſpu-
rius de caſtris Philiſthinorum nomine Goliath
de Geth, altitudinis ſex cubitorum & palmi:
caſſis ærea ſuper caput eius: & lorica hamata in-
duebatur: porrò pondus loricæ eius, quinque mil-
lia ſiclorum æris erat. Et ocreas æreas habebat
in cruribꝰ: & clypeꝰ æreus tegebat humeros eius.
Haſtile autem haſtæ eius erat quaſi liciatorium
texentium. ipſum autem ferrum haſtæ eius ſex-
centos ſiclos habebat ferri: & armiger eius ante-
cedebat eum. Stánſque clamabat aduerſum pha-
langas Iſrael, & dicebat eis, Quare veniſtis parati
ad prælium? nunquid ego nõ ſum Philiſthæus,
& vos ſerui Saul? eligite ex vobis virum, & deſcen-
dat ad ſingulare certamen. Si quiuerit pugnare
mecum, & percuſſerit me, erimus vobis ſerui: ſi
autem ego præualuero, & percuſſero eum, vos
ſerui eritis, & ſeruietis nobis. Et aiebat Phili-
ſthęus, Ego exprobraui agminibus Iſrael hodie,
Date mihi virum, & ineat mecum ſingulare cer-
tamen. Audiens autem Saul, & omnes Iſraelitæ
ſermones Philiſthæi huiuſcemodi, ſtupebant, &
metuebãt nimis. ¶Dauid autẽ erat filius viri E-
phrathæi, de quo ſuprà dictum eſt, de Beth-le-
hem Iuda, cui nomen erat Iſai, qui habebat octo
filios, & erat vir in diebus Saul ſenex, & gran-
dæuus inter viros. Abierũt autẽ tres filii eius ma-
iores poſt Saul in præliũ: & nomina triũ filiorũ

.i. crura eius muniebantur ocreis quæ etiam tegebant pedes eius. MISEHATH Hebræis dictæ quòd haberent ſimilitudinem frontalium. Alij, Et lamina lata. ¶9 vl, clypeus æreus.i. humeri eius tegebantur clypeo æreo. caſſis enim ſiue galea illa habebat appendicẽ quandam quæ demittebatur vſque ad humeros. vel hoc erat ei vice clypei. Vox enim Hebręa ſignificat partem illã quæ tuetur dorſum. q.d. erat à tergo optime armatus. ¶10 Haſtile.i. æquabat craſſitie iugum liciatorium. ¶11 ſcutũ. clypeum. parmam. ¶12 egrediminì [vl, exitis] ad inſtruendã aciem? i. Quare proditis inſtructa acie ad bellũ? q.d. Non eſt opus vt egrediamini omnes. ¶13 ſub. clariſſimus. ¶14 ex vobis ¶15 ad ſingulare certamen ſcilicet. ¶16 nẽpe Iſai. ¶17.i. grandæuus erat inter homines. q.d. annumerabatur ſenibus, erátque de numero ſenũ ac debiliũ. Chald. paraph. annumeratus inter electos.i. inter fortes atque inclytos.

eius qui perrexerunt ad bellum, Heliab primoge-
nitus, & ſecundus Abinadab, tertius quoque Sã-
ma: Dauid autẽ erat minimus. tribus ergo maio-
ribus ſecutis Saulem, Abijt Dauid, & reuerſus eſt
à Saul, vt paſceret gregem patris ſui in Beth-le-
hem. ¶Procedebat verò Philiſthæus mane & ve-
ſpere, & ſtabat quadraginta diebus. Dixit autem
Iſai ad Dauid filium ſuum, Accipe fratribus tuis
ephi polentæ, & decem panes iſtos, & curre in ca-
ſtra ad fratres tuos, & decem formellas caſei, has
deferes ad tribunum: & fratres tuos viſitabis, ſi
recte agant: & cum quibus ordinati ſunt, diſce.
Saul autem, & illi, & omnes filij Iſrael, in Valle-
terebinthi pugnabãt aduerſum Philiſthijm. Sur-
rexit itaque Dauid mane, & commendauit gre-
gem cuſtodi: & onuſtus abijt, ſicut præceperat ei
Iſai, & venit ad locum Magála, & ad exercitum
qui egreſſus ad pugnam vociferatus erat in cer-
tamine. Direxerat enim aciem Iſrael, ſed & Phi-
liſthijm ex aduerſo fuerant præparati. Derelin-
quens ergo Dauid vaſa quæ attulerat, ſub manu
cuſtodis ad ſarcinas, cucurrit ad locum certami-
nis, & interrogabat ſi omnia recte agerentur er-
ga fratres ſuos. Cúmque adhuc ille loqueretur
apparuit vir ille ſpurius aſcendens, Goliath
nomine, Philiſthæus, de Geth, de caſtris Phili-
ſthinorum: & loquente eo hæc eadem verba au-
diuit Dauid. Omnes autem Iſraelitæ, cum vidiſ-
ſent virum, fugerunt à facie eius, timentes eum
valde. Et dixit vnus quiſpiam de Iſrael, Nũ vidi-
ſtis virum hunc qui aſcendit? ad exprobrandũ
enim Iſraeli, aſcendit. virum ergo qui percuſſe-
rit eum, ditabit rex diuitijs magnis, & filiam ſu-
am dabit ei, & domum patris eius faciet abſque
tributo in Iſrael. Et ait Dauid ad viros qui ſta-
bant ſecum, dicens, Quid dabitur viro qui per-
cuſſerit Philiſthæum hunc, & tulerit opprobriũ
de Iſrael? quis eſt enim hic Philiſthæus incircũ-
ciſus, qui exprobrauit aciem Dei viuentis? Refe-
rebat autem ei populus eundem ſermonem, di-
cens, Hæc dabuntur viro qui percuſſerit eum.
Quod cum audiſſet Heliab frater eius maior, lo-
quente eo cum alijs, iratus eſt contra Dauid, &
ait, Quare veniſti, & quare dereliquiſti pauculas
oues illas in deſerto? ego noui ſuperbiam tuam,
& nequitiam cordis tui: quia vt videres prælium,
deſcendiſti. Et dixit Dauid, Quid feci? nunquid
non verbum eſt? Et declinauit paululum ab eo ad
alium: dixitque eundem ſermonem. & reſpon-
dit ei populus verbum ſicut prius. Audita ſunt
autem verba quæ locutus eſt Dauid, & ãnuntia-
ta in conſpectu Saul. ¶Ad quem cum fuiſſet ad-
ductus, locutus eſt ei, Non concidat cor cuiuſ-
quam in eo: ego ſeruus tuus vadam, & pugna-
bo aduerſus Philiſthæum. Et ait Saul ad Dauid,
Non vales reſiſtere Philiſthæo iſti, nec pugnare
aduerſus eum: quia puer es, hic autem vir bel-
lator eſt ab adoleſcẽtia ſua. Dixitque Dauid ad
Saul, Paſcebat ſeruus tuus patris ſui gregem,
& veniebat leo vel vrſus, & tollebat arietem de
medio gregis. Et perſequebar eos, & percutie-
bam, eruebámque de ore eorum. & illi conſur-
gebant aduerſum me, & apprehendebam men-
tum eorum, & ſuffocabam, interficiebámq; eos.

eius qui ad bellum profecti erãt, Eliab primoge-
nitus, ſecundus Abinadab, tertius verò Samma:
Dauid autem erat minimus[natu.]profecti itaq;
erant tres maiores poſt Saulẽ. Porrò Dauid[18]iue-
rat'& redierat à Saule, vt paſceret oues patris ſui
in Beth-lehẽ. ¶[19]Acceſſit itaque Paleſthinus ille
mane quũ illuceſceret dies, ſimúlque ſub veſpe-
ram,[20]ſtatuebátque ſe'[ſic]dies quadraginta. Di-
xit autem Iſai ad Dauidem filiũ ſuũ, Cape quæ-
ſo[21]fratribus tuis'epha[22]toſti huius frumẽti,'de-
cémq; panes iſtos, & defer cito in caſtra ad fra-
tres tuos. Decẽ inſuper iſtos lacteos caſeos fer tri-
buno militũ, inuiſéq; fratres tuos,[23]nũ recte va-
leant, accipe deniq; diuerſi generis quædã quæ
illis[adferas.]Porrò Saul, illi & omnes Iſraelitæ
erant in valle quercus belligerantes cum Pale-
ſthinis. Conſurgens autem Dauid mane, dimiſit
oues[24]cuſtodi.'& acceptis[his,]abijt, quemadmo-
dum Iſai præceperat ei, venítque[25]in vallũ[26]ca-
ſtrorum. egreſſus enim erat exercitus'vt acies in-
ſtruerent, claſſicũmque canebãt[27]ad pugnam.'
Inſtruxerant inquam tam Iſraelitæ quàm Pale-
ſthini aciem, vt eſſet acies contra aciem. Dauid
ergo[28]abiectis armis à ſe in manum cuiuſdã cu-
ſtodientis arma, cucurrit' in aciem: veniẽſque
interrogat de fratrib' ſuis num ſalui eſſent. Lo-
quente autem illo cum eis, ecce vir ille interme-
dius(nomẽ eius erat Goliath, Paleſthin' de Gath)
aſcendebat[29]ex ordinibus'Paleſthinorum, loque-
batúrque[30]huiuſmodi verba'quæ audiebat Da-
uid. Quicunque autem ex Iſraelitis virum illũ
vidiſſent, fugerunt à facie eius, timuerúntque ve-
hementer. Et dixit quiſque ex Iſraelitis, Annon
[31]vidiſtis'virum illum[32]aſcẽdentem,[33]nẽpe quòd
aſcendit vt probrum obijciat Iſraeli?'Et rex qui-
dẽ ditabit eũ magnis opibus, qui iſtũ trucidarit,
tradétque ei filiã ſuã, tum & domũ patris ſui[34]li-
bertate donabit.' Dixit ergo Dauid ad viros qui
ſtabãt[35]cũ eo'in hanc ſententiã,[36]Quid fiet viro
illi'qui percuſſerit iſtũ Paleſthinũ, probrũmque
abſtulerit ab Iſraele?nã quis Paleſthinus iſte in-
circunciſus,[37]qui'cõtumelijs afficit[38]ordines'Dei
viuentis? Reſpõdit ei populus[39]ſecundũ iſtud ver-
bũ,' dicendo, Sic fiet tali viro qui eũ percuſſerit.
Audiens autẽ Eliab frater eius maior natu illũ
loquentẽ cũ viris illis, ſuccẽſuit ira Eliab in Da-
uidẽ, & dixit, Cur huc deſcẽdiſti? & apud quẽ ab-
leciſti paucas illas oues in deſerto? ego noui arro-
gãtiam tuã, malitiámque cordis tui,[40]q' in hoc
ſcilicet deſcẽdiſti vt præliũ ſpectares Et dixit Da-
uid,[41] Quid igitur' feci?[42] annon is ſermo eſt?
[43]Verſus igitur ab illo, obuiã fit alij.' & loquut'
eſt[44]vt antea.'reſponderũntq; ei[quidã]è populo
iuxta priorẽ ſermonẽ. auditáq; ſunt verba quæ
[45]loquebatur'Dauid, quæ relata ſunt corã Saule,
q [46]accerſiuit eũ. ¶Et ait Dauid ad Saulẽ,[47]Ne cõ-
cidat vllius hominis cor i ſeſe,'ſeru' tuus[48]ibit'&
depugnabit cũ Paleſthino iſto. Et dixit Saul ad
Dauidẽ, Nõ poteris ire aduerſus Paleſthinũ illũ,
vt cum eo cõgrediaris, quoniã adoleſcens es tu,
ipſe autẽ vir eſt bellãdi gnarus, idq; ab adoleſcẽ-
tia ſua. Reſpondit Dauid ipſi Sauli, Seruus tuus
paſcebat oues patris ſui, irruit autẽ leo & vrſus,
abripuitque pecudẽ de grege. Egreſſus ego poſt
illũ, trucidaui eũ,[49]eripuíq;'ex ore eius: quũmq;
inſurgeret aduerſũ me, apprehendi eũ fortiter barba cũ mãdibula, percuſſi eum, & interfeci eum.

¶18 ſub. ad Saulem. ¶19 Accedebat ¶20 ſub. iter duas acies ¶21. i. vt feras ad fratres tuos ¶22 vſ, polentæ iſtius, ¶23 Heb. in pace, & pignus eorum tolle. i. vt ſcias qua ſint valetudine: & ſi defuerit eis pecunia, acceperintque mutuo dato pignore, redimes pignus. Alij vertunt, & commiſtionem eorum capies. i. ſcies ſub quo militent. non eſt tamen veriſimile patrẽ eorum neſciſſe ſub quo militarẽt. Chaldæus paraphr. vertit, negotia eorum.

¶24 iuxta cuſtodem. i. commendauit gregem cuſtodi.

¶25. i. ad locũ in quo tẽtoria fixerant Iſraelitæ. ¶26 ad exercitum, qui egreſſus erat. vſ, ad vallum: exercitus autẽ egreſſus erat &c. ¶27 in acie ipſa.

¶28 dereliquit ſarcinam [depoſitam] de ſuper ſe i manu cuſtodis vaſorum, & cucurrit &c. i. depoſuit ſarcinam ſuam apud eũ qui præerat impedimentis cuſtodiendis.

¶29 de copijs ¶30. i. quæ ſupradicta ſunt. ¶31 vſ, videtis ¶32. i. qui quotidie prodit?

¶33 nam vt probro afficiat Iſraelẽ, aſcendit. ¶34 faciet liberam. i. immunem à tributo. Chaldæus paraphr. claram & nobilem. ¶35 iuxta ipſum ¶36. i. Quid conſequetur vir ille. ¶37 quòd ¶38 vſ, acies ¶39. i. eadem verba ſupra dicta, Dabuntur ei qui &c. ¶40 nam ¶41 Quid nunc ¶42 nõnne ſermo eſt? ſub. quod dixi? q. d. Merus ſermo eſt quem dixi: de hac re verbum tantum feci, nihil geſſi. ſermo eſt ſine facto. ¶43 Diuertit igitur ab illo verſus aliũ, i. eo relicto acceſſit ad alium. ¶44 Heb. ſecundum verba iſta. i. eadem interrogauit. ¶45 dixerat ¶47. i. Nemo ſit animo remiſſo. ¶48. i. paratus eſt inire ſingulare certamen. ¶49 ſub. ouem.

Digitized by Google

[50]Non leonem ergo duntaxat, ſed & vrſum'interfecit ſeruus tuus:erit itaq; Paleſthinus iſte incircuncisſus[51]tanquam vnus ex illis,'quoniã[52]cõtumelioſe inſultauit ordinibus'viuẽtis Dei.Addiditq; Dauid,Dominus qui liberauit me[53]de violentia leonis,& de ferocia'vrſi,is eripiet quoque me è manu Paleſthini iſti*.Et dixit Saul ad Dauidẽ,Vade, & Domin* ſit tecũ.Et induit Saul Dauidẽ veſtimentis ſuis,impoſuitque capiti eius galeã chalybeã,induitque eũ lorica.Cinxit quoque Dauid[54]gladium eius'ſuper veſtimẽta ſua,conatúſque eſt incedere,quandoquidem periculũ nũquam fecerat.Et dixit Dauid ad Saulem,Nõ poſſum[55]in iſtis'incedere, quandoquidem periculũ nunquam feci.Abiecit ergo Dauid à ſe iſta,Et accepto baculo ſuo in manũ ſuã,elegit ſibi quinq; [56]leues'lapides è torrente,poſuitq; eos in inſtrumentum paſtorale quod habuit, [57]inq; perã,'& funda ei* erat in manu eius,[58]acceſſitq;'ad Paleſthinũ.¶Ibat & Paleſthin*,incedẽs & appropinquans ad Dauidẽ,virq; ferens[59]haſtã'pręcedebat [60]eũ.'Quumq; Paleſthin*intuitus eſſet,vidiſſetq; Dauidẽ,deſpexit eũ:[61]fuit enim'iuuenis &[62]rubicundus'cum formæ elegãtia:Aitque Paleſthinus ad Dauidẽ,Nũ ego canis ſum, quòd tu venis ad me cum baculis?[63]deuouitq; Paleſthinus Dauidẽ dijs ſuis.'Dixitq; Paleſthinus ad Dauidẽ, Accede ad me,[64]& dabo'carnẽ tuã volatili cæli,& beſtię agri. Dixit Dauid ad Paleſthinũ,Tu[ſquidem]venis ad me cũ gladio, lancea & clypeo:ego autẽ venio[65]ad te in nomine Domini exercituũ,' qui Deus eſt[66]ordinum Iſraeliticorum, cui tu inſultaſti. [67]Concludet'te Dominus hoc die in manũ meã, percutiámq; te,atq; auferam caput tuum à te,& tradã[68]cadauera caſtrorũ Paleſthinorum' hodie volucribus cæli, & feris terræ, [69]vt ſciant oẽs qui ſunt ſuper terrã, [70]q Deus eſt in Iſraele.'Sciet inſuper vniuerſa cõgregatio iſta, q Dominus nõ[71]ſeruat [72]gladio & haſta:'etenim[73]Domini eſt prelium,'iſque tradet vos in man* noſtras.Factũq; eſt quũ[74]cõſurrexiſſet'Paleſthin*vt proficiſceretur,[75]cõgrederetúrq;cũ Dauide,'feſtinauit & Dauid,& [76]cucurrit in cõflictũ obuiã Paleſthino.'Mittẽs ergo Dauid manũ ſuã in perã, tulit inde lapidẽ[vnũ,][77]fundáq; cõtorſit,'feritq; Paleſthinũ [78]in frõte'ei*,[79]inſeditq;'lapis in frõte eius,concidítq; in faciẽ ſuã ſuper terrã. Superiórq; euaſit Dauid Paleſthino funda&[80]lapide,' feritq; Paleſthinũ,interfecitq; eũ,quũ non eſſet gladi*in manu Dauidis.Currẽs preterea Dauid, ſtetit ſuper Paleſthinũ,& accipiẽs gladiũ illius, extrahéńſque ipſum è vagina ſua,interfecit eũ, eodẽque caput ei* abſcidit. vidẽtes autẽ Paleſthini q mortuus eſſet gigas eorũ,fugerũt.Surgẽtes itaque viri Iſrael & Iehuda,[81]clamore bellico inſequuti ſunt' Paleſthinos, donec venias [82]in vallẽ,& vſq; ad portas Accarõ,'ceciderúntq; vulnerati ex Paleſthinis in via Saarim,vſq; ad Gath & Accarõ.Et reuerſi filij Iſrael[83]ab inſequutiõe Paleſthinorũ, [84]vaſtarũt'caſtra eorũ ¶Tollẽs itaq; Dauid caput Paleſthini,portauit illud i Ieruſalẽ: arma verò ei*poſuit[85]in tabernaculo ſuo.'Quũq; Saul vidiſſet Dauidẽ[86]prodire obuiã'Paleſthino,

Nam & leonem & vrſum interfeci ego ſeruus tuus:erit igitur & Philiſthæus hic incircũciſus, quaſi vnus ex eis.˜Nunc vadam & auferam opprobrium populi: quoniam quis eſt iſte Philiſthæus incircunciſus?' ˜qui' auſus eſt maledicere exercitui Dei viuentis.Et ait Dauid,Domin* qui eripuit me de manu leonis,& de manu vrſi,ipſe me liberabit de manu Philiſthæi huius. Dixit autẽ Saul ad Dauid,Vade,& Dominus tecũ ſit. Et iduit Saul Dauid veſtimẽtis ſuis, & impoſuit galeam æream ſuper caput eius,& veſtiuit eũ lorica.Accinctus ergo Dauid gladio eius ſuper veſtẽ ſuam, cœpit tentare ſi armatus poſſet incedere: non enim habebat conſuetudinem.Dixitque Dauid ad Saul,Non poſſum ſic incedere,quia non vſum habeo.Et depoſuit ea,Et tulit baculum ſu... um quem ſemper habebat in manibus : & elegit ſibi quinque limpidiſſimos lapides de torre... te, & miſit eos in peram paſtoralem quam habebat ſecum,& fundam manu tulit: & proce... aduerſum Philiſthæum. ¶Ibat autẽ Philiſthæ... us incedẽs, & appropinquans aduerſum Dau... & armiger eius ante eum. Cúmque inſpexiſ... ˜eum'Philiſthæus, & vidiſſet Dauid,deſpexit e... erat autẽ adoleſcens rufus , & pulcher aſpe... Et dixit Philiſthæus ad Dauid, Nunquid ego... nis ſum,quòd tu venis ad me cũ baculo?Et ma... ledixit Philiſthæus Dauid in dijs ſuis. Dixitq... ad Dauid,Veni ad me,& dabo carnes tuas vola... tilibus cæli & beſtijs terræ . Dixit autem Da... ad Philiſthæum, Tu venis ad me cum gladio,... haſta & clypeo:ego autem venio ad te in nomi... ne Domini exercituum, Dei agminũ Iſrael,q... bus exprobraſti 'hodie, & dabit' te Dominus... manu mea,& percutiam te,& auferam caput... um à te: & dabo cadauera caſtrorũ Philiſth... hodie volatilibus cæli,& beſtijs terræ:vt ſcia... muis terra q̃a eſt˜Dominus'Deus in Iſrael.Et... uerit vniuerſa eccleſia hæc quia non in gladio... nec in haſta ſaluat Dominus:ipſius enim eſt b... lum , & tradet vos in manus noſtras . Cum er... go ſurrexiſſet Philiſthæus, & veniret , & appro... pinquaret contra Dauid, feſtinauit Dauid, &... currit ad pugnã ex aduerſo Philiſthæi.Et m... manum ſuam in perã,tulitque vnum lapide... & funda iecit , & ˜circunducens' percuſſit 'e... in fronte:& infixus eſt lapis in fronte eius,&... cidit in faciem ſuam ſuper terram. ¶Præua... que Dauid aduerſum Philiſthæũ in funda & la... pide, percuſſúmque Philiſthæum interfecit.C... que gladium non haberet in manu Dauid, c... currit, & ſtetit ſuper Philiſthæum, & tulit gla... diũ eius, & eduxit eum de vagina ſua:& inter... fecit eum,præciditque caput eius. videntes a... tem Philiſthiim quòd mortuus eſſet fortiſſim... eorum, fugerunt. Et conſurgentes viri Iſrael &... Iuda vociferati ſunt, & perſequuti ſunt Philiſthæos vſquedum veniret in vallem,& vſque ad portas Accaron,cecidérúntque vulnerati de Philiſthijm in via Saráim, ˜& vſque ad Geth,& vſque ad Accaron. Et reuertentes filij Iſrael poſtquam perſecuti fuerãt Philiſthęos,inuaſerũt caſtra eorũ.¶Aſſumens autem Dauid caput Philiſthæi,attulit illud in Ieruſalem:arma verò eius

poſuit in tabernaculo ſuo.Eo autẽ tẽpore quo viderat Saul Dauid egredientẽ cõtra Philiſthæ...

...no eſt victoria, quæ ſcilicet reportatur ex bello.ita Chald.paraph.cui vult,dat De* victoriã. ¶74 vl. ...piſſet ¶75 Heb.& accederet in occurſum Dauidis.i.accederet contra Dauidem. ¶76.i.prodijt in me... ...rus cum ipſo. ¶77 quem funda cõiecit.ſub.in illum. ¶78.i. in parte inermi.erexerat enim partem quæ tegit frontem.Vl,in parte armata.i.cuius arma non potuerunt reſiſtere ictui lapidis. ¶79 vl,in... ¶80 quem ſcilicet primum eduxerat è pera. ¶81 vociferati ſunt,& cœperunt perſequi.vl,ſublato cla... ...uati ſunt ¶82.i.vſque ad introitum vallis in qua ſita erat Accaron. ¶83 à perſequendo Palæſthinos, ...unt ¶85.i.In domo ſua quæ erat in Beth-lehem. ¶86 vt ſcilicet congrederetur cum Palæſthino.

Digitized by Google

ait ad Abner principē militiæ ſuæ, De qua ſtirpe deſcendit hic adoleſcens? Dixitque Abner, Viuit anima tua, rex, ſi noui. Et ait rex, Interroga tu, cuius filius ſit iſte puer. Cúmque regreſſus eſſet Dauid, percuſſo Philiſthæo, tulit eum Abner, & introduxit coram Saule, caput Philiſthæi habentē in manu ſua. Et ait ad eum Saul, De qua progenie es ô adoleſcens? Dixítque Dauid, Filius ſerui tui Iſai Bethlehemitæ ego ſum.

CAP. XVIII.

ET factum eſt: cum compleſſet loqui ad Saul, anima Ionathæ conglutinata eſt animæ Dauid, & dilexit eum Ionathas quaſi animā ſuā. [Tulit]que eum Saul in die illa, & nō conceſſit ei [ut re]uerteretur in domum patris ſui. Inierunt [autem] Dauid & Ionathas fœdus: diligebat enim [eum] quaſi animam ſuam. Nam expoliauit ſe Io[nathas] tunica qua erat indutus, & dedit eam Da[uid], & reliqua veſtimēta ſua vſque ad gladium [et arcum] ſuum, & vſque ad baltheum. ¶ Egredie[batur] quoque Dauid ad omnia quæcūque miſiſ[set eum] Saul, & prudēter ſe agebat: poſuitque eū [Saul su]per viros belli, & acceptus erat in oculis [universi] populi, maximéque in conſpectu famu[lorum] Saul. ¶ Porrò cum reuerteretur percuſ[so Phili]ſthæo Dauid, & ferret caput eius in Ie[rusalem], egreſſæ ſunt mulieres de vniuerſis vr[bibus Isra]el, cantātes, chorôſque ducētes in oc[cursum Sa]ul regis, in tympanis lætitiæ & in ſi[stris. Et præ]cinebant mulieres ludentes, atque di[cebant, Percu]ſſit Saul mille, & Dauid decem mil[lia. Iratus est] autem Saul nimis, & diſplicuit in [oculis eius] ſermo iſte: dixitque, Dederunt Dauid [decem millia], & mihi mille dederunt: quid ei ſu[perest, nisi] ſolum regnum? Non rectis ergo ocu[lis Saul a]ſpiciebat Dauid à die illa, & deinceps. [Post diem] autē alterā, inuaſit ſpiritus Dei ma[lus Sau]l, & prophetabat in medio domus ſuæ: [Dauid] autem pſallebat manu ſua, ſicut per ſin[gulos] dies. Tenebátque Saul lanceā, & miſit eā, [putans] quòd configere poſſet Dauid cū pariete: [et dec]linauit Dauid à facie eius ſecundò. Et ti[muit] Saul Dauid: eo quòd Dominus eſſet cū eo, [et a se] receſſiſſet. Amouit ergo eum Saul à ſe, & [fecit e]um tribunū ſuper mille viros: & egredie[batur], & intrabat in conſpectu populi. In omni[bus] quoque vijs ſuis Dauid prudenter agebat, & [Dominus] erat cū eo. Vidit itaque Saul quòd pru[dens e]ſſet nimis, & cœpit cauere eum. Omnis au[tem Isra]el & Iuda diligebat Dauid: ipſe enim in[grediebatur] & egrediebatur ante eos. ¶ Dixitq; [Saul a]d Dauid, Ecce filia mea maior Merob, ipſā [dabo] tibi vxorem: tantummodo eſto vir fortis [et pr]æliare bella Domini. Saul autē reputabat,

dixerat ab Abner imperatorem exercitus,[17] Cuius filius eſt adoleſcens ille ô Abner? Reſpondit Abner,[18] Viuit anima tua ô rex, ſi noui. Dixitq; rex, Interroga tu cuius filius ſit adoleſcens ille. Quum verò reuerteretur Dauid a cæde Paleſthini, tulit eum Abner, & duxit eum in conſpectū Saulis, habētem caput Paleſthini in manu ſua. Et ait ad eum Saul, Cuius filius es tu adoleſcēs? Reſpōdit Dauid, Filius ſum ſerui tui Iſai Bethlehemitæ.

CAP. XVIII.

POſteaquā ceſſaſſet [Dauid] loqui ad Saulem, [1] animus Ionathan conglutinatus eſt animo Dauidis, vt diligeret eum Ionathan vt animam propriam. Accepitque eum Saul eodem die, neque permiſit eum redire in domū patris ſui. Ferijt itaque Ionathan & Dauid fœdus, quum diligeret eum vt propriam animam. Exuit autem Ionathan tunicā [2] qua erat indutus, & dedit eā Dauidi, [3] ſed & interiorem veſtem ſuam deinde, [4] & gladium ſuum & arcum ſuum cum baltheo ſuo. ¶ Et egreſſus Dauid, quocunque illum mittebat Saul, [5] prudenter [rem] geſſit, & præfecit eū Saul militibus, erátque acceptus in oculis totius populi, ſimúlque in oculis ſeruorum Saulis. ¶ Factum autē eſt, quum ipſi [6] venirēt, redirētque Dauid à cæde Paleſthini, [7] egreſſę ſunt mulieres ex cunctis ciuitatibus Iſrael [8] cum citicis & tibijs, obuiam Sauli regi, cum tympanis, [9] cum lætitia & [10] fidibus. [11] Alternis autem canebant mulieres ludentes, & dixerunt, [12] Percuſſit Saul ſuos mille, & Dauid ſuos decē mille. Hoc Sauli vehementer iram commouit, diſplicuítque hoc verbum in oculis eius, ita vt diceret, Dederunt Dauidi decem millia, mihi autem dederunt millia, [13] & porrò profecto illi regnum. Saul ergo [14] maligne intuebatur Dauidē ex hoc die, & deinceps. ¶ Poſtero die contigit vt ſpiritus Dei malus Saulem inuaderet, vtque [15] prophetaret intra domum, Dauid autem pſalleret manu ſua, ſicut cæteris diebus, & eſſet lancea in manu Saulis. [16] Tollens igitur Saul lanceam, [17] cogitauit, [18] Traiecto Dauide infigam lanceam parieti. declinauit autem Dauid à facie eius bis: Timuítque ſibi Saul à Dauide, quòd Dominus eſſet cum eo, receſſiſſētque à Saule. Amandauit igitur Saul eū à ſe, conſtituítque eum tribunum militum, [19] vt egrederetur & ingrederetur coram populo. Dauid autem [20] in omnibus vijs ſuis prudēter agebat, Dominúſque erat cum ipſo. Quūmq; vidiſſet Saul [21] quòd ſupra modum prudens eſſet, metuit ſibi ab eo. Vniuerſus autem Iſrael & Iuda diligebat Dauidem, [22] quoniam ipſe egrediebatur & ingrediebatur ante eos. ¶ Et ait Saul ad Dauidem, Ecce dabo Merob filiam meam maiorem natu [u]xorem, [23] modo ſis mihi vir fortis, [24] belligerēſque bella Domini. Saul tamen cogitabat,

¶ 17 Dauid nō ſatis erat notus Sauli, quod frequēter rediret ad oues paſcendas. Præterea ſunt obliuioſi principes, vt qui detineantur multis negotijs. Alij referunt ad perturbationē animi Saulis. Aut certe rogat cuius ſit tribus, & ex qua familia. quod ſatis intelligitur ex poſtremo verbo huius capitis, cum dicit, Bethlehemitæ. Alioqui ſi quæſiſſet ſolum de patre, ſatis erat dicere. Iſai ſe eſſe filium.

¶ 18. i. Iura per animam tuam quòd non &c.

XVIII

¶ 1 Heb. anima Ionathę alligata eſt animæ Dauidis, & dilexit eum &c. Anima pro toto homine. Anima Ionathæ. i. ipſe Ionathan. Dilexit eum vt animam ſuam. i. vt ſeipſum.

¶ 2 Heb. quæ ſuper eum.

¶ 3 ſed & [alias] veſtes ſuas. ſub. dedit inquam.

¶ 4 Heb. vſque ad enſem

¶ 5 proſpere [rē] gerebat. vl, magna fœlicitate [qu]odam conficiebat. ¶ 6 redirent. ſubaudi, ex bello. ¶ 7 tunc egreſſæ ¶ 8 Hebr. ad canendum, & fiſtulæ. ſub. in [manib]us eorum. i. tenentes fiſtulas. q. d. canentes ore & fiſtulis carmina in laudem victoriæ Dauidis. ¶ 9 cum [ſub. in]ſtrumentis lætitiæ. i. muſicis, quibus excitari ſolet lætitia. ¶ 10 ſiſtris. vl, cimbalis. Vox Hebræa ſignificat inſtrumen[ta] quæ conſtant tribus fidibus. Alij aiunt eſſe carmina eximia. ¶ 11 Præcinebántque mulieres canētes, ¶ 12 q. d. [paucos] quidē pcuſſit Saul, at Dauid multo plures. Quidā vertunt, Dauid percuſſit in myriadibus. q. d. Tot homines [percu]ſſit quaſi ſuiſſet adiutus hominum myriadibus. ¶ 13 Heb. & vltra illi tātummodo regnum. ſub. ſupereſt. Chal[dæus] paraphraſtes, nihil relinquitur & ſupereſt habendum præter regnum. ¶ 14 vl, toruo oculo ¶ 15 Prophetare [dicuntur] ſtulti, quòd non intelligunt ea quæ dicunt: quales ſunt vaticinationes prophetarum, quæ abſurdæ & ri[dicu]læ videntur ijs qui Spiritu Dei carent. Chaldæus paraphraſtes, deſipiebat. i. more deſipientium aliena atque [ab]ſurda loquebatur. quòd prophetæ videantur etiam abſurda dicere, quæ ſcilicet à nobis haud facile intelligūtur. [¶ 16] Contorquēs. vl, iaculatus ¶ 17 ſub. apud ſe. ¶ 18 Heb. Percutiam in Dauidem & in parietem. i. Vno ictu cōfoſſo [Daui]de lanceam parieti infigam. ¶ 19 Heb. & egrediebatur, & ingrediebatur ante populum. i. educebat populū ad [be]llum, & reducebat, vt imperatores ſolent facere. ¶ 20. i. in negotijs quæ gerebat, erat mire fœlix. ¶ 21 vl, quòd [pro]ſpere admodum res gereret. Aut, maxima fœlicitate negotia conficeret, ¶ 22. i. quòd copias eorum fœliciſſime [et] magno ſucceſſu educeret ad bellum, & inde reduceret. ¶ 23 tantum mihi eſto &c. i. ea lege vt ſis dux & impera[to]r mei exercitus. ¶ 24 ſub. contra Palæſthinos.

Digitized by Google

¶15 q.d. Nõ occidã eũ, ſed interficietur à Palæſthinis.
¶16 vl, offendiculum. ruinã .i. ꝓpter eã corruet, occaſio erit ruinę & exitij. Hoc dicit ꝓpter Palæſthinos quos erat interfecturus ante nuptias.
¶17 q.d. ita veniet in poteſtatẽ Paleſthinorũ, ſicq; occidetur. ¶18 vl, Per alterã. ſub. filiarũ &c. i. Cõtrahes mecũ affinitatem in altera duarũ filiarum mearum.
¶19 vl, deamatte ¶20 Heb. deſpectus, ſiue, deſpicabilis?
¶21 Heb. Nõ beneplacitum eſt regi i dote, ſed in cẽtum &c. i. Rex nõ quærit aliã dotẽ, q̃ cẽtum præputia Philiſthinorũ. Nõ delectatur alia dote quàm centum &c.
¶22 Heb. tradere [vl, cõijcere] Dauidẽ in manũ Paleſthinorũ. ¶23 i. nõdum autem impletũ erat tẽp' præſtitutũ dici præputia illa. ¶24 Quum ſurrexiſſet Dauid, abijt &c.
¶25 vl, ad plenũ tradiderũt .i. numerauerũt ea omnia. q.d. nũero ꝑfecto & cõpleto tradiderũt ea.
¶26 ſub. poſtea ¶27 vt ſcilicet bellũ inferrẽt Iſraelitis.
¶28 fœlicius rẽ adminiſtrauit ¶29 proinde celebre fuit nomen eius admodum.

[15]Non erit manus mea contra eum, ſed manus
Paleſthinorum erit contra eum.' Et ait Dauid ad
Saulem, Quis ſum ego, & quæ vita mea, aut fa-
milia patris mei in Iſraele, vt gener fiam regis?'
Factũmque eſt in tẽpore quo danda erat Merab
filia Saulis ipſi Dauidi, vt daretur Adrieli Meho
lathitæ vxor. ¶ Amauit autẽ Dauidem Michal fi'
lia Saulis, indicarũtque id Sauli: quæ res placuit
Sauli. Dixit ergo Saul, Dabo eam illi, vt ſit ei in
[16]laqueũ, [17]vtque ſit cõtra eum manus Paleſthi-
norum.' Dixitque Saul ad Dauidem, [18]In alteru-
tra' eris mihi gener hodie. Mãdauitque Saul ſer
uis ſuis, Loquimini clàm ad Dauidẽ in hanc ſen
tentiam, En [19]fauet tibi' rex, omnẽſque ſerui eius
amant te: ſias ergo gener regis. Et loquuti ſunt
ſerui Saulis verba iſta in auribus Dauidis. Dixit-
que Dauid, Num verò leue vobis videtur, gene-
rum fieri regis, quũ ego ſim vir pauper & [20]ob-
ſcurus? Et renunciarunt ſerui Saulis ipſi, dicen-
tes, Iuxta hæc verba loquutus eſt Dauid. Et ait
Saul, Sic dicetis Dauidi, [21]Rex non delectatur do
natione propter nuptias, niſi centũ' præputijs
Paleſthinorum, vt vindicta ſumatur de hoſtibus
regis. Saul autem cogitabat [22]hoc effectum vt Da
uid per manum Paleſthinorũ proſterneretur.'
Quũq; ſerui eius indicaſſent verba iſta Dauidi,
placuit hæc res in oculis Dauidis, vt gener fieret
regis. [23]necdũ exacti erãt dies. ¶ [24]Dauid ſurre-
xit & abijt' vnà cũ viris ſuis, & percuſſit ex Pale
ſthinis ducẽtos viros, quorum præputia Dauid
attulit: & [25]impleuerunt ea regi, vt ſcilicet gener
fieret regi: deditque Saul Michal filiam ſuam ei
vxorẽ. Vidẽs autẽ Saul, animaduertẽſq; quòd Do
minus eſſet cũ Dauide, quòdq; Michal filia Sau
lis eũ diligeret, Plus metuit ſibi Saul à Dauide,
fuitque Saul hoſtis Dauidi [26] cunctis diebus.' Et
[27]egreſſi' ſunt principes Paleſthinorũ: quũque
egrederentur ipſi, Dauid [28]prudẽtius egit' quàm
omnes ſerui Saulis, [29]vt fieret nomen eius valde
illuſtre.

CAP. XIX.

ET loquutus eſt Saul ad Ionathan filium ſuũ,
& ad cunctos ſeruos ſuos, vt occiderent Da-
uidem: ſed Ionathan fili' Saulis [1]egregio fauo-
re Dauidem proſequebatur.' Nũciauit itaque Io
nathan Dauidi, dicens, Saul pater meus quærit
[occaſionem] vt te interficiat: [2]caue igitur quæ-
ſo vſque mane, [3]ſedẽſque' in occulto abſconde
te: Ego verò egrediar, & [4]ſtabo ad manum patri
meo' in agro in quo tu [5]fueris,' loquárque [6]pro
te ad patrem meum, & ſiquid videro, indicabo'
tibi. ¶ [7]Loquutúſque eſt' Ionathan bonum [8]pro
Dauide' ad Saulem patrem ſuum, & dixit ad eũ,
[9]Ne peccet rex in ſeruum ſuum Dauidem,' quo-
niam nihil deſignauit aduerſus te, ſed [10]opera
eius valde vtilia tibi fuerunt: [11]Poſuit enim ani
mam ſuam in manum ſuam,' & percuſſit Pale-
ſthinũ, & fecit Dominus ſalutem magnam vni-
uerſo Iſraeli: tu [12] vidiſti' & gauiſus es, cur ergo
peccares contra [13]ſanguinem innocẽtem,' vt in-
terficeres Dauidem abſque cauſa? [14]Audiens' au-
tem Saul vocem Ionathan, iurauit, [15]Viuit Domi
nus, ſi interficiatur.' Et Ionathan vocans Daui-
dem, indicauit ei cuncta verba iſta, introduxít-
que Dauidem ad Saulem, [16]vt eſſet coram eo' ſi-
cut heri & nudiuſtertius. ¶ Factum eſt autem
rurſus bellum, & egreſſus Dauid pugnauit contra Paleſthinos, percuſſitque eos cæde magna, fu

dicens, Nõ ſit manus mea in eũ, ſed ſit ſuper e[...]
manus Philiſthinorum. Ait autẽ Dauid ad Saul[...]
Quis ego ſum, aut quæ eſt vita mea, aut cogna-
tio patris mei in Iſrael, vt fiam gener regis? Fa-
ctum eſt autẽ tẽpus cũ deberet dari Merob filia
Saul Dauid, data eſt Hadrieli Molathitæ vxor.
¶ Dilexit autem Dauid Michol filiam Saul alte-
rã: & nunciatum eſt Saul, & placuit ei. Dixitq[...]
Saul, Dabo eam illi, vt fiat ei in ſcandalum, & ſi[...]
ſuper eum man' Philiſthinorum. Dixitq; Saul
ad Dauid, In duabus rebus gener meus eris ho[...]
die. Et mandauit Saul ſeruis ſuis, Loquimini a[...]
Dauid clã me, dicẽtes, Ecce places regi, & omn[...]
ſerui ei' diligũt te: nunc ergo eſto gener regis[...]
Et locuti ſunt ſerui Saul in aurib' Dauid omn[...]
verba hęc: & ait Dauid, Num parum videtur v[...]
bis generum eſſe regis? ego autem ſum vir pau[...]
per & tenuis. Et renunciauerũt ſerui Saul, di[...]
tes, Huiuſcemodi verba locutus eſt Dauid. Di[...]
autem Saul, Sic loquimini ad Dauid, Nõ ha[...]
rex ſponſalia neceſſe, niſi tantum centum p[...]
putia Philiſthinorum, vt fiat vltio de inim[...]
regis. Porrò Saul cogitabat tradere Dauid i[...]
n' Philiſthinorũ. Cũque renũciaſſent ſerui [...]
Dauid verba quæ dixerat Saul, placuit ſer[...]
in oculis Dauid, vt fieret gener regis. ¶ Et p[...]
paucos dies ſurgens Dauid, abijt in Accaro[...]
viris qui ſub eo erant. Et percuſſit ex Phili[...]
ducẽtos viros: & attulit eorũ præputia, & an[...]
merauit ea regi, vt eſſet gener eius. dedit ita[...]
Saul ei Michol filiã ſuã vxorem. Et vidit Sau[...]
intellexit quòd Dominus eſſet cũ Dauid: Mich[...]
autem filia Saul, diligebat eum. Et Saul m[...]
cœpit timere Dauid: factúſque eſt Saul inim[...]
Dauid cunctis diebus. Et egreſſi principes Ph[...]
ſthinorum. à principio autem egreſſionis eo[...]
prudentius ſe gerebat Dauid, quàm omnes ſ[...]
Saul, & celebre factum eſt nomen eius nimi[...]

CAP. XI[...]

LOcutus eſt autẽ Saul ad Ionathan filiũ ſ[...]
& ad omnes ſeruos ſuos, vt occiderent D[...]
uid. porrò Ionathas filius Saul, diligebat Da[...]
valde. Et indicauit Ionathas Dauid, dicens, Q[...]
rit Saul pater me' occidere te: quapropter o[...]
na te quæſo mane, & manebis clam, & abſco[...]
ris. Ego autem egrediens, ſtabo iuxta patrẽ [...]
in agro, vbicũque [...] fuerit: & ego loquar de t[...]
patrẽ meũ: & quodcũque videro, nunciabo [...]
¶ Locutus eſt ergo Ionathas de Dauid bon[...]
Saul patrem ſuum: dixitque ad eum, Ne pe[...]
rex in ſeruum tuũ Dauid, quia non peccau[...]
bi, & opera eius bona ſunt tibi valde. Et po[...]
animam ſuam in manu tua, & percuſſit P[...]
liſthæum, & fecit Dominus ſalutem magna[...]
uerſo Iſraeli. vidiſti, & lætat' es. quare ergo [...]
cas in ſanguine innoxio, interficiens Dauid[...]
eſt abſque culpa? Quod cum audiſſet Saul, p[...]
tus voce Ionathæ, iurauit, Viuit Dominus, [...]
nõ occidetur. Vocauit itaque Ionathas Dau[...]
indicauit ei omnia verba hæc: & introduxi[...]
nathas Dauid ad Saul, & fuit ante eũ, ſicut fu[...]
rat heri & nudiuſtertius. ¶ Motum eſt autem
rurſum bellũ: & egreſſus Dauid, pugnauit adu[...]
ſum Philiſthijm: percuſſitque eos plaga magna[...]

XIX. ¶1 Heb. cõplacuit admodum in Dauide. i. deamabat Dauidem. ¶2 nunc e[...]go caue tibi obſecro [craſtina die] mane, ¶3 manẽnſque ¶4 q.d. aſtabo lateri patris mei. Poti' veretẽdũ, in loco [...]tris mei. i. in loco ad quẽ exire ſolet mane pater me' animi cauſa. ¶5 ſub. deliteſcẽs. ¶6 de te ad patrẽ meũ, & vi[...]bo [quid reſpõdeat mihi,] & renũtiabo ¶7 Locut' eſt igitur ¶8 de Dauide ¶9. i. Ne faciat iniurii ſeruo ſuo Daui[...] ¶10. i. ſingula quæ geſſit, profuerũt tibi plurimũ. ¶11 i. Expoſuit ſe periculo. ¶12 ſub. quæ dico. ¶13 Sanguinẽ i[...]nocentem vocat hominẽ inſontem, qui nullo pacto læſit. ¶14. i. Acquieſcens monitis. ¶15 Formula iurandi H[...]braica, Si pro Non. ¶16 & fuit in conſpectu eius. i. aſtitit, ac miniſtrauit ei

Digitized by Google

à facie eius. ¶Et factus eſt ſpiritus
malus in Saul: ſedebat autem in domo
bat lanceam: porrò Dauid pſallebat
. Niſúſque eſt Saul configere Dauid lá
riete, & declinauit Dauid à facie Saul:
tem caſſo vulnere perlata eſt in parie-
id fugit, & ſaluat⁹ eſt nocte illa. ¶Mi-
al ſatellites ſuos nocte in domum Da
cuſtodirent eum, & interficeretur mane.
cũ nunciaſſet Dauid Michol vxor ſua, di
ſi ſaluaueris te nocte hac, cras morieris:
it eum per feneſtram: porrò ille abijt &
t, atque ſaluatus eſt. Tulit autem Michol
, & poſuit eã ſuper lectũ, & pellem pilo
prarum poſuit ad caput eius, & operuit
mẽtis. Miſit autẽ Saul apparitores qui ra
Dauid: & reſponſum eſt quòd ægrotaret.
mque miſit Saul nuntios vt viderent Da-
s, Afferte eum ad me in lecto, vt occida-
que veniſſent nuntij, inuentum eſt ſimu-
ſuper lectũ, & pelles caprarum ad caput
itque Saul ad Michol, Quare ſic illuſiſti
& dimiſiſti inimicũ meũ vt fugeret? Et re-
t Michol ad Saul, Quia ipſe locut⁹ eſt mi
, Dimitte me, alioquin interficiam te.
autem fugiens, ſaluatus eſt, & venit ad
l in Ramátha, & nuntiauit ei omnia quæ
ſibi Saul: & abierũt ipſe & Samuel, & mo
in Naioth. ¶Nunciatũ eſt autem Sauli
, Ecce Dauid in Naioth in Ramátha.
Saul lictores, vt raperent Dauid: qui
cuneũ prophetarum vaticinãtiũ,
ſtantem ſuper eos, factus eſt etiam
mini in illis, & prophetare cœperũt
Quod cum nũciatum eſſet Sauli, mi-
nuntios: prophetauerunt autem & il-
ſum miſit Saul tertios nuntios: qui &
phetauerunt. Et iratus iracundia Saul,
ipſe in Ramátha, & venit vſq; ad ci-
magnam quæ eſt in Socho, & interro-
, & dixit, In quo loco ſunt Samuel & Da-
ſúmque eſt ei, Ecce in Naioth ſunt in Ra
. Et abijt in Naioth in Ramátha, & factus
ſuper eum Spiritus Domini, & ambu
ingrediens, & prophetabat vſquedũ veni-
Naioth in Ramátha. Et expoliauit etiam
e veſtimentis ſuis, & prophetauit cum cæ-
coram Samuele, & cecinit nudus tota die &
nocte. vnde & exiuit prouerbium, Num &
inter prophetas?

CAP. XX.

it autẽ Dauid de Naioth quæ eſt in Ramá
, veniẽſq; locutus eſt corã Ionatha, Quid
eſt iniquitas mea, & quod peccatũ meũ
em tuum, quia quærit animã meã? Qui di
, Abſit à te non morieris: neq; enim faciet

gerúntque coram eo. ¶[17]Factus eſt autem ſpiri-
tus Domini malus in Saule, ſedebátque in do-
mo ſua, habens lanceã in manu ſua, Dauid verò
[18]ludebat manu. Et conatus eſt Saul traiecto Da
uide lanceã defigere in parietẽ: at ille [19]ſubdu-
xit ſe coram eo, & defixit lãceam in parietẽ, &
Dauid fugiens, ereptus eſt eadem nocte. ¶Miſit
ergo Saul nũtios ad domũ Dauidis, qui eũ [20]ob-
ſeruarent, atque mane eum interficerent. indi-
cauit [hoc] Dauidi Michal vxor eius hiſce verbis,
[21]Niſi tu ſerues animã tuam hac nocte, cras in-
terfect⁹ eris. Demiſit ergo Michal Dauidem per
feneſtram, qui abiens effugit, atque ereptus eſt.
Tollens autem Michal [22]imagines, poſuit ſuper
lectum, & [23]vittam ex pellibus caprinis ad capi
ta ipſarum, [24]operuítque veſte. Et quũ Saul mi-
ſiſſet nuntios vt tollerent Dauidem, dicebat illa,
Ægrotus eſt. Rurſum miſit Saul nuntios [25]vt vi
derent Dauidem, dicens, Afferte eum ad me in
lecto, vt eum interficiam. Quúmque nuntij eſ-
ſent ingreſſi, ecce [26]imagines iacebant in lecto,
& [27]vitta ex pellib⁹ caprinis ad capita ipſarum.
Ait autẽ Saul ad Michal, Cur mihi ſic impoſui-
ſti, & dimiſiſti inimicum meum vt euaderet? Re-
ſpõdit Michal Sauli, Quoniam ipſe dixit mihi,
Omitte me, [28]ne forte te interficiã. ¶Dauid igi-
tur fugiens ereptus eſt, & venit ad Samuelem in
Rama, indicauítque ei omnia quæ fecerat ſibi
Saul: & abijt ipſe & Samuel, & habitauerunt in
[29] Naioth. ¶Nuntiatúmque eſt Sauli hiſce ver-
bis, Ecce Dauid eſt [30]in Naioth in Rama. Et mi-
ſit Saul [31] nuntios qui adducerent Dauidem. &
[32]vidit cuneum prophetarum [33]prophetantium,
& Samuelem ſtantem [34]antiſtitẽ ſuper eos: [35]fa-
ctúſque eſt Spiritus Dei ſuper nũtios Saulis, vt
& ipſi prophetarent. Et nuntiarunt [hoc] Sauli:
is miſit alios nũtios, [36]qui & ipſi prophetarũt:
Saul autem rurſus miſit tertios nũtios, & hi quo
que prophetarũt. Abiens ergo & ipſe in Rama,
venit ad puteum magnũ qui eſt in Sechu, & in-
terrogans ait, Vbi ſunt Samuel & Dauid? Et re-
ſpondit [quidã,] Ecce in Naioth in Rama. Et abijt
illuc in Naioth in Rama: & venit ſuper ipſum
quoque Spiritus Dei, & [37]eundo ibat atque pro-
phetabat, donec veniret in Naioth ĩ Rama. Ipſe
quoque exutis [38] veſtibus ſuis, [39]coram Samuele
prophetauit, & [40]procidit nudus tota illa die, &
tota nocte. hinc dicitur, [41]Eſtne Saul inter pro-
phetas?

CAP. XX.

Fvgiẽs verò Dauid de Naioth in Rama, venit
& dixit corã Ionathã, Quid feci? quæ iniqui-
tas mea? aut quod peccatũ meũ coram patre tuo,
quòd quærit animam meã? Qui dixit ei, Abſit,
nequaquam morieris: en pater me⁹ nihil facit

¶17. i. Inuaſit autẽ Saulẽ ſpiritus Do. mal⁹ i. à Domino immiſſus.
¶18 vt, pulſabat citharam. vt ſcilicet leniret dolorẽ Saul per Dauidem, velut per inſtrumentum, ſedabat Deus dolorem Saulis.
¶19 vt, declinauit à facie ei⁹.
¶20 ne ſcilicet exiret.
¶21. i. Niſi fuga cõſulueris tibi.
¶22. i. vnam ex imaginib⁹: hoc eſt imaginem vnam. Vox Hebræa hîc pro quauis effigie referente ſpeciem hominis accipitur, ſiue ſit lignea, ſiue argẽtea, ſiue lapidea. Alibi in malam partem accipitur.
¶23 paruũ puluinar caprinũ poſuit ceruical ei⁹. i. puluinar ex pilis caprinis factum, vel ex pelle adhuc villoſa, ſuppoſuit vice ceruicalis ipſi imagini ſiue ſtatuæ. Chaldæus paraphra. vertit ꝓ puluinari, vtrem: quòd puluinar referat vtrem. Hoc faciebat vt interim Dauid cõſuleret ſaluti ſuæ in loco tuto.

ſcilicet quum ingreſſi eſſent milites, deprehenderent eſſe ſtatuam. ¶25 an ſcilicet ægrotaret. ¶26 potius, lachrũ ſiue ſtatua iacebat ¶27 puluinar caprinũ [erat] ceruical eius. ſub. ſtatuæ. i. quod erat ipſi ſimulachro pro ali. ¶28 Heb. quare interficiam te? i. alioqui te interficiam. ¶29 Naioth locum eſſe ſitum in agro Ramah, quidam Hebræorum. alij locum vicinum Ramah. ſignificat autem locum ſtudioſorum. ¶30. i. in agro vrbis h. ¶31 vt, lictores ¶32 ſub. maximus lictorum, vel ſinguli viderunt. ¶33 Chaldæus paraph. laudantiũ Deum. [ſ] præfectum illis. i. docentẽ eos. vt, Samuel præfectus illis ſtans docebat eos. ¶35. i. irruitq;. ¶36 & prophe- etiam ipſi. i. celebrarunt & laudarunt Deum. ¶37. i. inter eundum prophetabat. ¶38 Quidam Hebræorum igunt hoc de ornatu regio. Alij aiunt abieciſſe omnia veſtimenta, & recte. Spiritus Dei adimit omnem pudo quos poſſidet. ¶39 Samuel tamen non inuiſit, neque adijt illum, neque etiam dignatus eſt eum alloqui, id quod prius dixerat Samuelem vltra non viſurum illum ante mortem ſuam. ¶40 cecidit. ſub. in terram. iacuit, vt & alij qui correpti erant ac poſſeſſi Spiritu illo diuino. nõ enim fungebantur ſenſus exteriores of ſuis. ¶41 Nunquid etiam &c. Hoc prouerbium pertinet ad ſummam laudẽ potentiæ Dei, quũ volumus oſtẽ ipſum multa facere præter hominum opinionem. De re quæ prima fronte videbatur abſurda, dicebatur hoc erbiũ. Senſus eſt, Nõnne Saul prophetauit, & Spiritu Dei arreptus eſt, quum prophetas vellet perdere? q. d. pro uit. Vel, Num Saul propheta erat quum coram Samuele in Rama prophetauit? XX. ¶1 vt, con- patrem tuũ, ¶2. i. quòd vult me perdere? ¶3 vt, facere ſolet. q. d. pater meus non decreuit te interficere: alio- enim indicaſſet mihi. quod ſi te voluit interficere, tum erat correptus malo ſpiritu.

Digitized by Google

¶25 q.d. Nõ occidã eũ, ſed interficietur à Paleſthinis.
¶26 vl, offendiculum. ruinã .i. ꝓpter eã corruet, occaſio erit ruinę & exitij. Hoc dicit ꝓpter Palæſthinos quos erat interfecturus ante nuptias.
¶27 q.d. ita veniet in poteſtatẽ Paleſthinorũ, ſicq; occidetur. ¶28 vl, Per alterã .ſub. filiarũ &c. i. Cõtrahes mecũ affinitatem in altera duarũ filiarum mearum.
¶29 vl, deamat te ¶30 Heb. deſpectus? ſiue, deſpicabilis?
¶31 Heb. Nõ beneplacitum eſt regi i dote, ſed in cẽtum &c. i. Rex nõ quærit aliã dotẽ, ꝗ cẽtum præputia Philiſthinorũ. Nõ delectatur alia dote quàm centum &c.
¶32 Heb. tradere [vl, cõijcere] Dauidẽ in manũ Paleſthinorũ. ¶33 i. nõdum autem impletũ erat tẽp' præſtitutũ di di præputia illa. ¶34 Quum ſurrexiſſet Dauid, abijt &c.
¶35 vl, ad plenũ tradiderũt .i. numerauerũt ea omnia. q.d. nũero pfecto & cõpleto tradiderũt ea.
¶36 ſub. poſtea
¶37 vt ſcilicet bellũ inferrẽt Iſraelitis.
¶38 fœlicius rẽ adminiſtrauit
¶39 proinde celebre fuit nomen eius admodum.

[25]Non erit manus mea contra eum, ſed manus Paleſthinorum erit contra eum.' Et ait Dauid ad Saulem, Quis ſum ego, & quæ vita mea, aut familia patris mei in Iſraele, vt gener fiam regis? Factúmque eſt in tẽpore quo danda erat Merab filia Saulis ipſi Dauidi, vt daretur Adrieli Meholathitæ vxor. ¶Amauit autẽ Dauidem Michal filia Saulis, indicarúntque id Sauli: quæ res placuit Sauli. Dixit ergo Saul, Dabo eam illi, vt ſit ei in [26]laqueũ, [27]vtque ſit cõtra eum manus Paleſthinorum.' Dixitque Saul ad Dauidem, [28]In alterutra' eris mihi gener hodie. Mãdauitque Saul ſeruis ſuis, Loquimini clàm ad Dauidẽ in hanc ſententiam, En [29]fauet tibi' rex, omnéſque ſerui eius amant te: fias ergo gener regis. Et loquuti ſunt ſerui Saulis verba iſta in auribus Dauidis. Dixitque Dauid, Num verò leue vobis videtur, generum fieri regis, quũ ego ſim vir pauper & [30]obſcurus?' Et renunciarunt ſerui Saulis ipſi, dicentes, Iuxta hæc verba loquutus eſt Dauid. Et ait Saul, Sic dicetis Dauidi, [31]'Rex non delectatur donatione propter nuptias, niſi centũ' præputijs Paleſthinorum, vt vindicta ſumatur de hoſtibus regis. Saul autem cogitabat [32]hoc effectum vt Dauid per manum Paleſthinorũ proſterneretur.' Quũq; ſerui eius indicaſſent verba iſta Dauidi, placuit hæc res in oculis Dauidis, vt gener fieret regis. [33]necdũ exacti erãt dies. ¶[34]Dauid ſurrexit & abijt' vnà cũ viris ſuis, & percuſſit ex Paleſthinis ducẽtos viros, quorum præputia Dauid attulit: & [35]impleuerunt' ea regi, vt ſcilicet gener fieret regi: deditque Saul Michal filiam ſuam ei vxorẽ. Vidẽs autẽ Saul, animaduertẽſq; quòd Dominus eſſet cũ Dauide, quòdq; Michal filia Saulis eũ diligeret, Plus metuit ſibi Saul à Dauide, fuitque Saul hoſtis Dauidi [36] cunctis diebus.' Et [37]egreſſi' ſunt principes Paleſthinorũ: quũque egrederentur ipſi, Dauid [38]prudẽtius egit' quàm omnes ſerui Saulis, [39]vt fieret nomen eius valde illuſtre.

CAP. XIX.

ET loquutus eſt Saul ad Ionathan filium ſuũ, & ad cunctos ſeruos ſuos, vt occiderent Dauidem: ſed Ionathan fili' Saulis [1]egregio fauore Dauidem proſequebatur.' Nũciauit itaque Ionathan Dauidi, dicens, Saul pater meus quærit [occaſionem] vt te interficiat: [2]caue igitur quæſo vſque mane, [3]ſedẽſque' in occulto abſconde te: Ego verò egrediar, & [4]ſtabo ad manum patri meo' in agro in quo tu [5]fueris, 'loquárque [6]pro te ad patrem meum, & ſiquid videro, indicabo' tibi. ¶[7]Loquutúſque eſt' Ionathan bonum [8]pro Dauide' ad Saulem patrem ſuum, & dixit ad eũ, [9]Ne peccet rex in ſeruum ſuum Dauidem, 'quoniam nihil deſignauit aduerſus te, ſed [10]opera eius valde vtilia tibi fuerunt: [11]Poſuit enim animam ſuam in manum ſuam,' & percuſſit Paleſthinũ, & fecit Dominus ſalutem magnam vniuerſo Iſraeli: tu [12]vidiſti' & gauiſus es, cur ergo peccares contra [13]ſanguinem innocẽtem,' vt interficeres Dauidem abſque cauſa? [14]Audiens' autem Saul vocem Ionathan, iurauit, [15]Viuit Dominus, ſi interficiatur.' Et Ionathan vocans Dauidem, indicauit ei cuncta verba iſta, introduxítque Dauidem ad Saulem, [16]vt eſſet coram eo' ſicut heri & nudiuſtertius. ¶Factum eſt autem rurſus bellum, & egreſſus Dauid pugnauit contra Paleſthinos, percuſſitque eos cæde magna, fu-

dicens, Nõ ſit manus mea in eũ, ſed ſit ſuper eũ manus Philiſthinorum. Ait autẽ Dauid ad Saul, Quis ego ſum, aut quæ eſt vita mea, aut cognatio patris mei in Iſrael, vt fiam gener regis? Factum eſt autẽ tẽpus cũ deberet dari Merob filia Saul Dauid, data eſt Hadrieli Molathitæ vxor. ¶Dilexit autem Dauid Michol filiam Saul altera:' & nunciatum eſt Saul, & placuit ei. Dixitque Saul, Dabo eam illi, vt fiat ei in ſcandalum, & ſit ſuper eum man' Philiſthinorum. Dixitq; Saul ad Dauid, In duabus rebus gener meus eris hodie. Et mandauit Saul ſeruis ſuis, Loquimini ad Dauid clã me, dicẽtes, Ecce places regi, & omnes ſerui ei' diligũt te: nunc ergo eſto gener regis. Et locuti ſunt ſerui Saul in aurib' Dauid omnia verba hęc: & ait Dauid, Num parum videtur vobis generum eſſe regis? ego autem ſum vir pauper & tenuis. Et renunciauerũt ſerui Saul, dicentes, Huiuſcemodi verba locutus eſt Dauid. Dixit autem Saul, Sic loquimini ad Dauid, Nõ habet rex ſponſalia neceſſe, niſi tantum centum præputia Philiſthinorum, vt fiat vltio de inimicis regis. Porrò Saul cogitabat tradere Dauid i manus Philiſthinorũ. Cũque renũciaſſent ſerui eius Dauid verba quæ dixerat Saul, placuit ſermo in oculis Dauid, vt fieret gener regis. ¶Et poſt paucos dies ſurgens Dauid, abijt in Accaron' cũ viris qui ſub eo erant. Et percuſſit ex Philiſthijm ducẽtos viros: & attulit eorũ præputia, & annumerauit ea regi, vt eſſet gener eius. dedit itaque Saul ei Michol filiã ſuã vxorem. Et vidit Saul, & intellexit quòd Dominus eſſet cũ Dauid: Michol autem filia Saul, diligebat eum. Et Saul magis cœpit timere Dauid: factúſque eſt Saul inimicus Dauid cunctis diebus. Et egreſſi principes Philiſthinorum. à principio autem egreſſionis eorũ, prudentius ſe gerebat Dauid, quàm omnes' viri Saul, & celebre factum eſt nomen eius nimis.

CAP. XIX.

LOcutus eſt autẽ Saul ad Ionathan filiũ ſuũ, & ad omnes ſeruos ſuos, vt occiderent Dauid. porrò Ionathas filius Saul, diligebat Dauid valde. Et indicauit Ionathas Dauid, dicens, Quærit Saul pater me' occidere te: quapropter obſerua te quæſo mane, & manebis clam, & abſcõderis. Ego autem egrediens, ſtabo iuxta patrẽ meũ in agro, vbicũque 'fuerit:' & ego loquar de te ad patrẽ meũ: & quodcũque videro, nunciabo tibi. ¶Locutus eſt ergo Ionathas de Dauid bona ad Saul patrem ſuum: dixitque ad eum, Ne' pecces rex in ſeruum tuũ' Dauid, quia non peccauit tibi, & opera eius bona ſunt tibi valde. Et poſuit animam ſuam in manu 'tua,' & percuſſit Philiſthæum, & fecit Dominus ſalutem magnã vniuerſo Iſraeli. vidiſti, & lætat' es. quare ergo peccas in ſanguine innoxio, interficiens Dauid, qui eſt abſque culpa? Quod cum audiſſet Saul, placatus voce Ionathæ, iurauit, Viuit Dominus, quia nõ occidetur. Vocauit itaque Ionathas Dauid, & indicauit ei omnia verba hæc: & introduxit Ionathas Dauid ad Saul, & fuit ante eũ, ſicut fuerat heri & nudiuſtertius. ¶Motum eſt autem rurſum bellũ: & egreſſus Dauid, pugnauit aduerſum Philiſthijm: percuſſitque eos plaga magna,

XIX. ¶1 Heb. cõplacuit admodum in Dauide .i. deamabat Dauidem. ¶2 nunc ergo caue tibi obſecro [craſtina die] mane, ¶3 manẽſque ¶4 q.d. aſtabo lateri patris mei. Poti' vertẽdũ, in loco patris mei .i. in loco ad quẽ exire ſolet mane pater me' animi cauſa. ¶5 ſub. deliteſcẽs. ¶6 de te ad patrẽ meũ, & videbo [quid reſpõdeat mihi,] & renũtiabo ¶7 Locut' eſt igitur ¶8 de Dauide ¶9 .i. Ne faciat iniuriã ſeruo ſuo Dauidi ¶10 .i. ſingula quæ geſſit, profuerũt tibi plurimũ. ¶11 i. Expoſuit ſe periculo. ¶12 ſub. quæ dico. ¶13 Sanguinẽ innocentem vocat hominẽ inſontem, qui nullo pacto læſit. ¶14 .i. Acquieſcens monitis. ¶15 Formula iurandi Hebraica, Si pro Non. ¶16 & fuit in conſpectu eius .i. aſtitit, ac miniſtrauit ei

Digitized by Google

...ut à facie eius. ¶Et factus eſt ſpiritus
...malus in Saul: ſedebat autem in domo
...bebat lanceam: porrò Dauid pſallebat
...n. Niſúſque eſt Saul configere Dauid lá
...pariete, & declinauit Dauid à facie Saul:
... autem caſſo vulnere perlata eſt in parie-
Dauid fugit, & ſaluat[9] eſt nocte illa. ¶Mi-
...o Saul ſatellites ſuos noctè in domum Da
... cuſtodirent eum, & interficeretur mane.
...cú annūtiaſſet Dauid Michol vxor ſua, di
...iſi ſaluaueris te nocte hac, cras morières:
...it eum per feneſtram: porrò ille abijt &
...t, atque ſaluatus eſt. Tulit autem Michol
...n, & poſuit eá ſuper lectū, & pellem pilo
...prarum poſuit ad caput eius, & operuit
...mētis. Miſit autē Saul apparitores qui ra
...e Dauid: & reſponſum eſt quòd ægrotaret.
...úmque miſit Saul nuntios vt viderent Da-
...icēs, Afferte eum ad me in lecto, vt occida-
...úque veniſſent nuncij, inuentum eſt ſimu-
...n ſuper lectū, & pelles caprarum ad caput
Dixítque Saul ad Michol, Quare ſic illuſiſti
..., & dimiſiſti inimicū meū vt fugeret? Et re-
...it Michol ad Saul, Quia ipſe locut[9] eſt mi
...icēs, Dimitte me, alioquin interficiam te.
...id autem fugiens, ſaluatus eſt, & venit ad
...el in Ramátha, & nuntiauit ei omnia quæ
...e ſibi Saul: & abierūt ipſe & Samuel, & mo
...ut in Naioth. ¶Nuntiatū eſt autem Sauli
...ētibus, Ecce Dauid in Naioth in Ramátha.
...ergo Saul lictores, vt raperent Dauid: qui
...diſſent cuneū prophetarum vaticinātiū,
...uelem ſtantem ſuper eos, factus eſt etiam
... Domini in illis, & prophetare cœperūt
...ipſi. Quod cum nūtiatum eſſet Sauli, mi-
...alios nuncios: prophetauerunt autem & il-
...urſum miſit Saul tertios nuntios: qui &
...prophetauerunt. Et iratus iracundia Saul,
...etiam ipſe in Ramátha, & venit vſq; ad ci-
...m magnam quæ eſt in Socho, & interro-
...t, & dixit, In quo loco ſunt Samuel & Da-
...ictúmque eſt ei, Ecce in Naioth ſunt in Ra
...ha. Et abijt in Naioth in Ramátha, & factus
...tiam ſuper eum Spiritus Domini, & ambu
...ingrediens, & prophetabat vſquedū veni-
...n Naioth in Ramátha. Et expoliauit etiam
...ſe veſtimentis ſuis, & prophetauit cum cæ-
... coram Samuele, & cecinit nudus tota die il
... nocte. vnde & exiuit prouerbium, Num &
... inter prophetas?

CAP. XX.

...git autē Dauid de Naioth quæ eſt in Ramá
...a, veniéſq; locutus eſt corā Ionatha, Quid
...quæ eſt iniquitas mea, & quod peccatū meū
...atrem tuum, quia quærit animā meā? Qui di
...i, Abſit à te non morieris: neq; enim faciet

gerúntque coram eo. ¶[17]Factus eſt autem ſpiri-
tus Domini malus in Saule, ſedebátque in do-
mo ſua, habens lanceā in manu ſua, Dauid verò
[18]ludebat manu. Et conatus eſt Saul traiecto Da
uide lanceā defigere in parietē: at ille [19] ſubdu-
xit ſe coram eo, & defixit lánceam in parietē, &
Dauid fugiens, ereptus eſt eadem nocte. ¶Miſit
ergo Saul nūtios ad domū Dauidis, qui eū[20] ob-
ſeruarent, atque mane eum interficerent. indi-
cauit[hoc] Dauidi Michal vxor eius hiſce verbis,
[21]Niſi tu ſerues animā tuam hac nocte, cras in-
terfect[9] eris. Demiſit ergo Michal Dauidem per
feneſtram, qui abiens effugit, atque ereptus eſt.
Tollens autem Michal [22]imagines, poſuit ſuper
lectum, & [23]vittam ex pellibus caprinis ad capi
ta ipſarum, [24]operuítque veſte. Et quū Saul mi-
ſiſſet nuntios vt tollerent Dauidem, dicebat illa,
Ægrotus eſt. Rurſum miſit Saul nuntios [25]vt vi
derent Dauidem, dicens, Afferte eum ad me in
lecto, vt eum interficiam. Quúmque nuntij eſ-
ſent ingreſſi, ecce [26]imagines iacebant in lecto,
& [27]vitta ex pellib[9] caprinis ad capita ipſarum.
Ait autē Saul ad Michal, Cur mihi ſic impoſui-
ſti, & dimiſiſti inimicum meum vt euaderet? Re-
ſpōdit Michal Sauli, Quoniam ipſe dixit mihi,
Omitte me, [28]ne forte te interficiā. ¶Dauid igi-
tur fugiens ereptus eſt, & venit ad Samuelem in
Rama, indicauítque ei omnia quæ fecerat ſibi
Saul: & abijt ipſe & Samuel, & habitauerunt in
[29] Naioth. ¶Nuntiatúmque eſt Sauli hiſce ver-
bis, Ecce Dauid eſt [30]in Naioth in Rama. Et mi-
ſit Saul [31] nuntios qui adducerent Dauidem. &
[32]vidit cuneum prophetarum [33]prophetantium,
& Samuelem ſtantem [34]antiſtitē ſuper eos: [35]fa-
ctúſque eſt Spiritus Dei ſuper nūtios Saulis, vt
& ipſi prophetarent. Et nuntiarunt [hoc] Sauli:
is miſit alios nūtios, [36]qui & ipſi propheterūt:
Saul autem rurſus miſit tertios nūtios, & hi quo
que prophetarūt. Abiens ergo & ipſe in Rama,
venit ad puteum magnū qui eſt in Sechu, & in-
terrogans ait, Vbi ſunt Samuel & Dauid? Et re-
ſpondit[quidā,] Ecce in Naioth in Rama. Et abijt
illuc in Naioth in Rama: & venit ſuper ipſum
quoque Spiritus Dei, & [37]eundo ibat atque pro-
phetabat, donec veniret in Naioth i Rama. Ipſe
quoque exutis [38] veſtibus ſuis, [39]coram Samuele
prophetauit, & [40]procidit nudus tota illa die, &
tota nocte. hinc dicitur, [41]Eſtne Saul inter pro-
phetas?

CAP. XX.

Fvgiēs verò Dauid de Naioth in Rama, venit
& dixit corā Ionathā, Quid feci? quæ iniqui-
tas mea? aut quod peccatū meū [1]corā patre tuo,
[2]quòd quærit animam meā? Qui dixit ei, Abſit,
nequaquam morieris: en pater me[9] nihil [3]facit

¶17. i. Inuaſit autē Saulē ſpiritus Do. mal[9] i. à Domino immiſſus.
¶18 vł, pulſabat citharam. vt ſcilicet leuaret dolorē Saul Per Dauidem, velut per iſtrumentum, ſedabat Deus dolorem Saulis.
¶19 vł, declinauit à facie ei[9].
¶ 20 ne ſcilicet exiret.
¶21. i. Niſi fuga cōſulueris tibi.
¶22. i. vnam ex imaginib[9]: hoc eſt imaginem vnam. Vox Hebræa hic pro quauis effigie referente ſpeciem hominis accipitur, ſiue ſit lignea, ſiue argētea, ſiue lapidea. Alibi in malam partem accipitur.
¶ 23 paruū puluinar caprinū poſuit ceruical ei[9]. i. puluinar ex pilis caprinis factum, vel ex pelle adhuc villoſa, ſuppoſuit vice ceruicalis ipſi imagini ſiue ſtatuæ. Chaldæus paraphra. vertit ꝑ puluinari, vtrem: quòd puluinar referat vtrem. Hoc faciebat vt interim Dauid cōſuleret ſaluti ſuæ in loco tuto.

...ue ſcilicet quum ingreſſi eſſent milites, deprehenderent eſſe ſtatuam. ¶25 an ſcilicet ægrotaret. ¶26 potius, ...lachrū ſiue ſtatua iacebat ¶27 puluinar caprinū[erat] ceruical eius. ſub. ſtatuæ. i. quod erat ipſi ſimulachro pro ...icali. ¶28 Heb. quare interficiam te? i. alioqui te interficiam. ¶29 Naioth locum eſſe ſitum in agro Ramah, ...t quidam Hebræorum. alij locum vicinum Ramah. ſignificat autem locum ſtudioſorum. ¶30. i. in agro vrbis ...ah. ¶31 vł, lictores ¶32 ſub. maximus lictorum, vel ſinguli viderunt. ¶33 Chaldæus paraph. laudantiū Deum. ...[ſtā] præfectum illis. i. docentē eos. vł, Samuel præfectus illis ſtans docebat eos. ¶35. i. irruitq;. ¶36 & prophe-...t etiam ipſi. i. celebrarunt & laudarunt Deum. ¶37. i. inter eundum prophetabat. ¶38 Quidam Hebræorum ...ligunt hoc de ornatu regio. Alij aiunt abieciſſe omnia veſtimenta, & recte. Spiritus Dei ademit omnem pudo ...n his quos poſſidet. ¶39 Samuel tamen non inuiſit, neque adijt illum, neque etiam dignatus eſt eum alloqui, ...a id quod prius dixerat Samuelem vltra non viſurum illum ante mortem ſuam. ¶40 cecidit. ſub. in terram. ...i iacuit, vt & alij qui correpti erant ac poſſeſſi Spiritu illo diuino. nō enim fungebantur ſenſus exteriores of...is ſuis. ¶41 Nunquid etiam &c. Hoc prouerbium pertinet ad ſummam laudē potentiæ Dei, quū volumus oſtē...re ipſum multa facere præter hominum opinionem. De re quæ prima fronte videbatur abſurda, dicebatur hoc ...rouerbiū. Senſus eſt, Nōnne Saul prophetauit, & Spiritu Dei arreptus eſt, quum prophetas vellet perdere? q. d. pro...phetauit. Vel, Num Saul propheta erat quum coram Samuele in Rama prophetauit? XX. ¶1 vł, con-...tra patrem tuū, ¶2. i. quòd vult me perdere? ¶3 vł, facere ſolet. q. d. pater meus non decreuit te interficere: alio-...qui enim indicaſſet mihi. quod ſi te voluit interficere, tum erat correptus malo ſpiritu.

Digitized by Google

¶4.i.quod nõ indicet mihi, & mecũ cõmunicet. ¶5 quare ergo celaret ¶6.i. eadẽ adhibito iuramẽto cõfirmauit. ¶7 Heb.ꝙ inueni gratiã i oculis tuis.i.pſpectã habet amicitiam noſtrã. ¶8 Heb. quòd quaſi paſſus vnus eſt iter me & inter mortẽ. Hoc eſt, vno tãtũ paſſu ego mórſq; diuidimur: paruo interuallo ſeiũgitur à me mors. q.d.parũ abeſt quin iterficiar. ¶9 Hebr. Quid dicit anima tua, & faciã tibi? q.d. Quid cupis me facere tui cauſa, & faciã tibi? ¶10 Hebr. ego ſedere ſoleo cũ rege ad veſcendũ: ¶11 recordãdo recordatus fuerit mei. Chaldæ⁹ paraphrã. ſi quærat vbi ſim. ¶12 ſolẽne[vl, annuale] futurum ſit ibi ¶13 Heb. pax ſeruo tuo. ¶14.i. ſcito illũ omnino decreuiſſe me perdere. ¶15 vl, Hãc ergo miſericordiã fac cũ &c. ¶16 in fœd⁹ Domini adduxiſti ſeruũ tuũ tecũ. .i. quia mecũ

ſiue magnum ſit ſiue paruum, [4] quod auri meæ non reuelet, [5] quomodo ergo clàm haberet' me pater meus hãc rem? nequaquam hoc. Et Dauid [6] rurſum iurauit,' dicens, Scit plane pater tuus [7] quòd gratus ſum tibi,' ideo cogitat, Ne reſciſcat hoc Ionathan, ne fortè dolore afficiatur. & profectò viuit Dominus, & viuit anima tua, [8] vix paſſus inter me & mortem interceſſit.' Et ait Ionathan ad Dauidem, [9] Quidquid pro voto deſiderãs, faciam tibi.' Reſpõdit Dauid Ipſi Ionathan, Ecce cras Neomeniæ erunt, quum [10] omnino deberem cum rege ad menſam diſcumbere:' tu verò dimittas me, vt abſcondar in agro vſque ad veſperam tertiæ diei. Si pater tuus [11] accurate de me perquiſierit,' dicas, Obnixe precat⁹ eſt à me, vt ei liceret feſtinato ire in Beth-lehem ciuitatem ſuam: quoniã ſacrificium gentilitium [12] eſt ibi ſolenne' toti familiæ. Si ſic dixerit, Bene eſt: [13] recte habent res ſerui tui.' Quòd ſi ira fuerit concitatus, [14] plane noueris apud ipſum cõſummatam eſſe malitiam. [15] Hoc ergo beneficium præſta' ſeruo tuo, quoniam [16] in fœdere Domini adduxiſti ſeruum tuũ ad te.' quòd ſi eſt aliqua iniquitas in me, interfice tu me, [17] quid enim ad patrem tuũ me introduceres?' Et dixit Ionathã, [18] Abſit à te,' quoniã ſi cognouero cõſummatam eſſe malitiã patris mei, vt ſuper te veniat, annõ [putas] quòd tibi ſim indicaturus? Et dixit Dauid ad Ionathan. Quis mihi [19] indicabit?' aut ſi dure reſpõderit tibi pater tuus? Et ait Ionathan ad Dauidẽ, Age, egrediamur [20] in agrũ.' egreſſique ſunt ambo in agrũ: & dixit Ionathã ad Dauidẽ, [21] Dominus Deus Iſrael, [22] ſi explorauero patrẽ meũ cras iuxta hoc tẽpus,' aut perendie, [23] iſque beneuolum ſe erga Dauidẽ [oſtenderit,] ſi non tũ miſero ad te, reuelaróque tibi.' Dominus inquã faciat ſic Ionathã, [24] ſicque addat,' quòd [25] ſi viſum fuerit patri meo, vt te malis [afficiat,] id quoq; tibi reuelabo, [26] Dimittãque te [27] vt in pace abeas, [28] ſitq;' Domin⁹ tecũ quemadmodũ fuit cũ patre meo, [29] Si id non præſtitero, nec mihi viuo, nec mortuo beneficiũ Domini præſtiteris. [30] Et ſi nõ [fecero] hoc, ſuccidas beneficentiã tuam à domo mea perpetuò: ſi inquã nõ [fecero] hoc, quũ Dominus exciderit hoſtes Dauidis è terra, [31] Excindat & Dauid Ionathã vnà cũ domo [ſua,] requirátq; [id] Dominus' de manu hoſtiũ Dauidis. [32] Adhæc iurauit Ionathan Dauidi, per dilectionẽ nempe qua illum diligebat.' diligebat autem eũ vt propriam animam. Et dixit ei Ionathan, Cras ſunt Neomeniæ, túque [33] deſideraberis, [34] vacabit enim locus in quo tu accũbere ſoles. [35] Tertio autẽ die deſcẽdes continuo,' veniéſque in locũ vbi latitaueras [36] die profeſto, [37] ſedebiſque pone lapidem

pater meus quicquam grande vel paruum, [...] prius indicauerit mihi: hunc ergo celauit à me pater meus ſermonem tantummodo? nequaquã enim' erit iſtud. Et iurauit rurſum Dauidi: & ille ait, Scit profectò pater tuus quia inueni gratiã in oculis tuis, & dicet, Neſciat hoc Ionathas, ne forte triſtetur. quinimò viuit Dominus, & viuit anima tua, quia vno tantũ (vt ita dicam) gradu, ego mórſque diuidimur. Et ait Ionathas ad Dauid, Quodcũque dixerit mihi anima tua, faciam tibi. Dixit autem Dauid ad Ionathan, Ecce Calẽdæ ſunt craſtino, & ego ex more ſedere ſoleo iuxta regem ad veſcẽdum: dimitte ergo me vt abſcondar in agro vſque ad veſperã diei tertiæ. Si reſpiciẽs' requiſierit me pater tuus, reſpõdebis ei, Rogauit me Dauid vt iret celeriter in Beth-lẽhem ciuitatem ſuam: quia victimæ ſolẽnes ibi ſunt vniuerſis contribulibus ſuis. Si dixerit, Bene: pax erit ſeruo tuo. Si autem fuerit iratus, ſcito quia completa eſt malitia eius. Fac ergo miſericordiam in ſeruũ tuũ: quia fœdus Domini me famulum tuum tecũ inire feciſti. Si autem eſt iniquitas aliqua in me, tu me interfice, & ad patrem tuũ ne introducas me. Et ait Ionathas, Abſit hoc à me:' neque enim fieri poteſt, vt ſi certe cognouero completã eſſe patris mei malitiam cõtra te, nõ annunciẽ tibi. Reſpondítque Dauid ad Ionathã, Quis renũtiabit mihi, ſiquid forte reſponderit tibi pater tuus dure de me? Et ait Ionathas ad Dauid, Veni, & egrediamur foras' in agrũ. Cúmque exiſſent ambo in agrũ, ait Ionathas ad Dauid, Domine Deus Iſrael, ſi inueſtigauero ſententiam patris mei craſtino vel perendie: & aliquid boni fuerit ſuper Dauid, & non ſtatim miſero ad te, & notũ tibi fecero, hæc faciat Dominus Ionathæ, & hæc' augeat.' Si autem perſeuerauerit patris mei malitia aduerſum te, reuelabo aurem tuã. Et dimittam te, vt vadas in pace, & ſit Domin⁹ tecũ, ſicut fuit cũ patre meo. Et ſi vixero, facies mihi miſericordiam Domini: ſi verò mortuus fuero, nõ auferes miſericordiam tuam à domo mea vſque in ſempiternum, quando eradicauerit Dominus inimicos Dauid, vnumquenque de terra: Auferat Ionathan de domo ſua, & requirat Dominus de manu inimicorum Dauid. Pepigit ergo Ionathas fœdus cum domo Dauid: & requiſiuit Dominus de manu inimicorũ Dauid. Et addidit Ionathas deierare Dauid, eo quòd diligeret illum: ſicut enim animã ſuam, ita diligebat eum. Dixítque ad eũ Ionathas, Cras Calẽdæ ſunt, & requirẽris: requiretur enim ſeſſio tua vſque perendie. deſcẽdes ergo feſtin⁹, & venies in locũ vbi celãdus es in die quando operari licet, & ſedebis iuxta lapidem, cui nomẽ eſt

qui ſum ſeruus tuus, percuſſiſti fœd⁹ corã Domino. ¶17 q.d. ne me adducas ad patrem tuũ. ¶18 quod ſcilicet ſuſpicaris. ¶19 vl, renũtiabit? ſub. ſi bono animo fuerit pater tuus in me. ¶20 vt ſcilicet tutius colloquamur. ¶21 ſub. viuit. vel, Sic faciat mihi &c. Verſus iſte cũ ſequenti, obſcuri admodũ apud Hebræos. ¶22 quòd percontabor patrem meum cras hac ipſa hora. i. ſcrutabor animũ vel ſententiam patris. ¶23 Heb. & certe ſi bene [loquatur] de Dauide, nónne tunc mittam ad te, & reuelabo aurẽ tuam? i. certiſſime indicabo tibi, ſiquid bene loquatur de te. ¶24 & hoc addat. i. aliquid addat grauius. q.d. diſpeream, imò aliquid grauius mihi accidat. ¶25 Heb. ſi bonum fuerit patri meo [ſub. inducere] malum ſuper te, aperiã aurẽ tuã. i. ſi decreuerit pater meus te perdere, indicabo tibi. ¶26. i. [...] bebo te abire. ¶27 Heb. & ibis in pace. i. diſcedes hinc incolumis & ſaluus. ¶28 & erit &c. ſub. in bellis, quum eris rex. ¶29 Vide diligenter hunc verſum cũ duobus ſequẽtibus, qui ſic ex Hebræo legi debent, Et non [ſub. peto] [...] ſi fuero adhuc viuẽs: nõ enim [vereor quin] facturus ſis mecũ miſericordiã Domini, [ſ. i. qualẽ facere ſolet Dominus,] nec moriar. ¶30 Heb. Sed [ſpetam vt] ne reſcindas miſericordiã tuam à familia mea vſque in ſeculum, ne tum quidem quũ exterminabit Dominus inimicos Dauidis vſque ad vnũ, de ſuperficie terræ. ¶31 Itaq; pepigit fœdus Ionathan cũ domo Dauid, [dicens,] Requirat Dominus &c. i. pollicitus eſt ſe ſeruaturũ quandiu viueret, totã familiã Dauidis, dicẽdo, Requirat Do. de manu inimicorũ Dauidis. i. de manu mea, ſi mea culpa acciderit aliquod malũ vlli ex familia Dauidis. ¶32 Heb. Et addidit Ionathan vt adiuraret ipſũ Dauidẽ, eo ꝙ diligeret ipſũ. ¶33 Heb. memoraberis. i. memor tui erit pater meus. requirẽris à patre meo. ¶34 Heb. quoniã vacuus erit loc⁹ tuus. vl, quũ futurus ſit inanis locus tuus. i. in quo ſedere ſoles. ¶35 Heb. Tertiabis igitur, & deſcẽdes valde. i. Tribus dieb⁹ abdes te in loco humili atque demiſſo valde. ¶36 Heb. die operis. i. iuſiurandi, ſiue promiſſionis qua iureiurãdo adhibito pollicit⁹ eſt pater meus te non interfecturũ. ¶37 vl, moraberis iuxta lapidem viæ. i. indicẽ itineris. Lapidẽ Mercurialem intellig[...]

Digitized by Google

…t ego tres ſagittas mittā iuxta eū, & iaciā
…xercēs me ad ſignum. Mittam quoque &
…n, dicēs ei, Vade, & affer mihi ſagittas. ſi
… puero, Ecce ſagittæ intra te ſūt, tolle eas:
…i ad me, quia pax tibi eſt, & nihil eſt ma-
… Domin⁹. Si autem ſic locutus fuero pue-
…æ ſagittæ vltra te ſunt. vade in pace, quia
…it te Dominus. De verbo autem quod locu-
…us ego & tu, ſit Dominus inter me & te,
… in ſempiternum. ¶ Abſconditus eſt ergo
… in agro, & venerunt Calendæ, & ſedit rex
…medendum panē. Cúmque ſediſſet rex ſu-
…thedrā ſuam (ſecundū conſuetudinem) quę
…xta parietem, ſurrexit Ionathas, & ſedit
… ex latere Saul, vacuúſque apparuit locus
…. Et nō eſt locutus Saul quicquā in die illa:
…bat enim quòd forte euenitſſet ei vt nō eſ-
…dus, nec purificatus. Cúque illuxiſſet dies
… poſt Calēdas, rurſus apparuit vacu⁹ locus
…: dixitque Saul ad Ionathan filiū ſuum,
…n venit filius Iſai nec heri, nec hodie ad
…? Reſponditque Ionathas Sauli, Rogauit
…ixe vt iret in Beth-lēhem. Et ait, Dimitte
…nuli ſacrificiū ſolēne eſt ī ciuitate mea,
…e fratribus meis accerſiuit me: nunc ergo
…ni gratiā in oculis tuis, vadam cito, & vi-
…atres meos. ob hanc cauſam nō venit ad
…m regis. Iratus autem Saul aduerſum Io-
…, dixit ei, Fili mulieris virum vltrò ra-
…, nunquid ignoro quia diligis filiū Iſai
…fuſionem tuam, & in confuſionem igno-
…e matris tuæ? Omnibus enim diebus qui
… Iſai vixerit ſuper terram, non ſtabi-
…, neque regnum tuum. Itaque iam nunc
…t adduc eū ad me: quia filius mortis eſt.
…s autem Ionathas Sauli patri ſuo, ait,
… morietur? quid fecit? Et arripuit Saul lan
… percuteret eū: & intellexit Ionathas quòd
…ū eſſet à patre ſuo vt interficeretur Da-
…Surrexit ergo Ionathas à mēſa in ira fu-
… & nō comedit in die Calendarū ſecūda pa
…contriſtatus eſt enim ſuper Dauid, eo quòd
…iſſet eum pater ſuus. Cūque illuxiſſet ma-
…t Ionathas in agrum iuxta placitum Da
… puer paruulus cū eo, Et ait ad puerū ſuū,
… affer mihi ſagittas quas ego iacio. cūq;
…cucurriſſet, iecit aliam ſagittam trans pue
…it itaque puer ad locū iaculi, quod miſe-
…nathas: & clamauit Ionathas poſt tergum
…, & ait, Ecce ibi eſt ſagitta porrò vltra te.
…uitque iterū Ionathas poſt tergum pue-
…ns, Feſtina velociter, ne ſteteris. collegit
…uer Ionathæ ſagittas, & attulit ad domi-
…ū: & quid ageretur, penitus ignorabat: tā-
…do enim Ionathas & Dauid rem nouerāt.
… ergo Ionathas arma ſua puero, & dixit ei,
…& defer in ciuitatē. ¶ Cúmq; abiſſet puer,
…it Dauid de loco qui vergebat ad Auſtrū,
…ens pronus in terram, adorauit tertiò: &
…ātes ſe alterutrum, fleuerūt pariter, Dauid
… amplius. Dixit ergo Ionathas ad Dauid,
… in pace: quæcūque iurauimus ambo in no
… Domini, dicentes, Dominus ſit inter me &
…k inter ſemen tuum & ſemen meum vſque
…empiternum. Et ſurrexit Dauid, & abijt: ſed
…onathas ingreſſus eſt ciuitatem.

Aſel,' Iaciámque tres ſagittas ad [43] latus,' iaciēdo
ſcilicet [39] mihi [40] ad ſcopū.' Mittā deinde [41] puerū,'
[ſcul dicā,] Vade, [42] quære iacula. ſi igitur dixero ad
puerū, En ſagittæ [43] à te [iacent] huc verſus: cape
[44] eū,' & veni: [45] res enim tuæ ſaluæ ſunt, & nihil
eſt negotij, [46] viuit Dominus.' Quòd ſi ſic dixero
adoleſcēti, En ſagittæ à te & vltra [promiſſæ ia-
cēt:] vade, [47] quoniā amandauit te Domin⁹.' Por-
rò, verbi quod ego & tu loquuti ſum⁹, [48] ſit Do-
minus inter me & inter te [teſtis] perpetuò. ¶ La
tuit ergo Dauid in agro, & factæ ſūt Neomenię,
diſcubuitq; rex vt ederet panē. Sedebat autē rex
in ſolio ſuo, quēadmodum aliàs, in ſolio [49] ſcili-
cet ad parietē:' & [50] ſurrexit' Ionathan, ſeditque
Abner ad latus Sauli, vacauitq; loc⁹ Dauidis. Illo
die nihil loquut⁹ eſt Saul: cogitabat enim, [51] For
tè accidit ei quidpiā, vt nō ſit mūdus.' Contigit
autē craſtino, hoc eſt altero die poſt nouā lunā,
vt vacaret locus Dauidis, dicerétque Saul ad Io-
nathan filiū ſuum, Quare nō venit fili⁹ Iſai, nec
heri nec hodie [52] ad panē?' Et reſpōdit Ionathan
Sauli, Obnixe precatus eſt à me Dauid, vt liceret
ei ire in Beth-lehē. Dixit enim, Dimitte me quæ
ſo, habet enim ſacrificiū familia noſtra in ciui
tate, & [hoc ipſum] [53] mādauit' mihi frater me⁹:
ſi igitur [52] hāc gratiā impetro apud te, [53] ſine quæ
ſo vt abeā,' inuiſámque fratres meos: & hæc cau
ſa eſt cur non venerit ad menſam regis. [54] Inca-
luit autē naſus' Saulis cōtra Ionathan, dixitque
ad eū, Fili mulieris [55] rebellis,' annon id intelli-
go, te filiū Iſai [56] elegiſſe, [57] vt & te & matrē tuā
ignominioſe pudefacias?' Nā cūctis diebus qui-
bus filius Iſai ſuper terrā vixerit, neque tu fir-
maberis, neque regnū tuum. mitte igitur & af-
fer eū ad me, quoniam [58] morti eſt obnoxi⁹.' Re-
ſpōdit autem Ionathan Sauli patri ſuo, & dixit
ad eū, Cur occidetur? quid fecit? Iecit ergo Saul
contra eū lanceam, vt eū transfigeret: animad-
uertítque Ionathan quòd omnino conſtitutum
eſſet à patre ſuo, interficere Dauidē. ¶ Surrexit
ergo Ionathā à mēſa vehemēter iratus, neque
comedit panē altera die poſt nouam lunā: erat
enim dolore affect⁹ propter Dauidē, & q̃ pater
ſuus [59] pudefeciſſet' eū. Mane facto egreſſus eſt Io
nathā in agrū [60] ad locū quē Dauidi cōſtituerat,'
erátq; puer paru⁹ cū eo. Et ait ad puerū ſuū, Cur
re, & quære ſagittas quas eiaculor. quūq; curre-
ret puer, ipſe [61] ſagittas traijciebat vltra puerū.'
Veniēte autē puero ad locū ſagittæ quā [62] torque
bat' Ionathan, clamauit Ionathā poſt puerū, &
dixit, Annō ſagitta [63] vltra te eſt?' Et rurſū clama
uit Ionathā poſt puerū, Feſtina celeriter, ne ſtes.
colligēs ergo puer Ionathā ſagittas, venit ad do
minū ſuū. (Porrò puer nihil hui⁹ nouerat, dūta
xat Ionathā & Dauid rē nouerāt.) Tradidit ita-
que Ionathan arma ſua puero qui cū eo erat, di
xitque ei, Vade, & fer in ciuitatē. ¶ Et quū abiſ-
ſet puer, ſurrexit Dauid [64] à parte Meridionali,'
cadénſq; pronus in terrā, ter inclinat: & mutuo
oſculātes, fleuerūt quiſq; corā altero, [65] quouſq;
Dauid plus fleret.' Dixit ergo Ionathā ad Daui-
dē, Vade in pace, [66] & quæ nos ambo iurauimus
per nomē Domini hiſce verbis, Domin⁹ ſit inter
me & inter te, inter ſemen meum, & inter ſemē
tuū, [67] [firma ſint]' perpetuò. Surgens igitur [Da-
uid] abijt, Ionathan verò ingreſſus eſt ciuitatē.

¶38 ſub. lapidis ¶39 Vacat mihi. ¶40. i. ad illū lapidē tanq̃ ad ſcopum. ¶41 ſub. quem mecū duxero. ¶42 Heb. inuenī. i. quære ſagittas quas immiſi. ¶43. i. citra te. ¶44 ſub. puerū. ¶45 Heb. quoniā pax tibi, [ſ. i. ſalus,] & non eſt quidquā, [ſub. mali,] ¶46 q. d. Iuro per Deum q̃ nequaquam te fallam. ¶47 q. d. hoc erit ſignum q̃ Domin⁹ iubeat te diſcedere. ¶48 vl, erit. q. d. ſis memor fœderis noſtri. ¶49 Heb. parietis. i. in ſolio adiūcto parieti. ¶50 aſſurrexit. ſub. veniēti Abner. ¶51 Heb. Accidēs eſt, præterquā q̃ eſt pur⁹, [aut] quòd non eſt purus. i. Accidit Dauidem nō veniſſe propter occupationes, præterquā quòd eſt purus q. d. eſt quidem purus, ſed accidit eum eſſe occupatum ac impeditum negotijs: aut certe impurus eſt, pollutione nocturna ſcilicet. ¶52. i. ad prandiū ad mēſam regiā? ¶53 vl, præcepit. Minores fratres parebāt maioribus natu. ¶52 Heb. inueni gratiā in oculis tuis, ¶53 Heb. elabar nūc. i. vadā illuc. ¶54 Irat⁹ eſt autē furor

…vl, peruerſæ. q. d. Imitaris mores matris tuæ quæ nō parebat mihi. ¶56 ſub. i. amicū. ¶57 Heb. in cōfuſionē tuā, …in cōfuſionē pudoris matris tuæ? q. d. nō videris fili⁹ me⁹, ſed potius adulteri, q̃ nō pareas mihi. ¶58 Heb. fili⁹ mor-…t ipſe. i. dign⁹ eſt qui moriatur. ¶59 ignominia affeciſſet ¶60 ad tēp⁹ condictū Dauidi. ¶61 Heb. iaculatus eſt …ittā [ſub. illā primā] vltra eū. ſub. ſcopū. q. d. ea virtute eiaculat⁹ eſt vt ſcopum trāſcēderit. ¶62 iaculatus fuerat …¶63 Heb. eſt à te & vltra? ¶64 ſub. lapidis viatorij. Ionathā miſerat ſagittas ad lat⁹ Septētrionale, ne puer incurre-…ret in Dauidē. ¶65 Heb. ita vt Dauid magnificauerit. ſub. fletū. i. abūde fleuerit. ¶66 Eclipſis quæ mire cōuenit do…mib⁹. ſub. & eſto memor eorū quæ &c. ¶67 Hæc nō erūt ſubaudiēda, ſi in priore parte ſubintelligas, memor ſis.

Digitized by Google

¶1 vł, Peruenit autē ¶2 trepidās venit illi obuiā. ¶3 Hebraice legitur Peloni-alemoni. quæ duæ voces idem ſignificāt Hebræis, nēpe quod Græcis δεῖνα.i.quendā, aliquē, vł, talē. q.d.ad locū talē & talē quē impræſētia non nominabo. locū certum ſignificat ſiue domū certi cuiuſdā hominis, quē tamen non nominarit. ſubaudi autem, vbi reperiam eos. Vide Ruth vltimo. Gallice dicim⁹, La maiſon d'vng quidā. His nominibus vtuntur Hebræi, quū nominibus proprijs parcere volūt. ¶4 Heb. eſt ſub manu tua?.i.quid habes ad manū? ¶5.i. nō ſacer. q.d. Nō habeo panē prophanū, ſed ſacrū. Dicunt eū confeſtim obtuliſſe illi panes propoſitionis, ꝙ ſciret eum magna fame preſſum. ¶6 ſi tamen ſeruauerint ſe &c. Honoris cauſa tātū mentionē facit famulorū Dauidis Ahimelech. nā per ſeruos Dauidē intelligit.

CAP. XXI.

ET [1]venit David in Nob ad Ahimelech ſacerdotē: Ahimelech autē [2]occurrens Dauidi, obſtupuit,' dixitque ad eū, Cur ſolus es tu, nemóq; tecū? Et ait Dauid ad Ahimelech ſacerdotē, Rex mādauit mihi quoddam negotium, dixitque mihi, Nemo quidquā reſciat huius rei, ob quā te amādo, & quam tibi mandaui: ad hæc pueris indicaui locum [3]quendam certum.' Nūc igitur quid [4]habes in poteſtate tua? Da mihi panes quinque in manum meam, vel quidquid inuentum fuerit. Et reſpondens ſacerdos Dauidi, ait, Non eſt panis [5]laicus' ſub manu mea, ſed duntaxat ſacrum habeo panem: [6] ſi ſeruati ſint' pueri, præſertim [7]à mulieribus.' Reſpondit Dauid ſacerdoti, & ait ad eum, [8]Mulieres quidem recluſę nobis fuerūt,' tam heri quàm nudiuſtertius quum exirem: fuerúntque [9]vaſa' puerorum ſancta, [10]& hic publicus mos eſt,' quantò verò magis hodie [11]ſanctificatur' [panis] in vaſe? Dedit itaque ei ſacerdos ſacrum [panē:] nec enim erat ibi panis alius quàm panes [12]facierum,' qui erant amoti à conſpectu Domini, vt ponerentur panes [13]recentes' eo die quo illi amouebantur. Erat autē ibidem quidā ex ſeruis Saulis [14] eodem die [15]detentus' coram Domino, cuius nomen erat Doeg, [16]Aedomæus, [17]præfectus præpotens' paſtorum quos habebat Saul. Ait autē Dauid ad Ahimelech, Annon eſt hîc [18]in manu tua' lancea aut gladius? gladium enim meum & arma mea nō accepi in manum meam. nam [19]verbis regis feſtinatum erat.' Et dixit ſacerdos, Gladius quidem Goliath Paleſthini, quem tu trucidaſti in valle quercus, en inuolutus eſt velo quodam [20]poſt ephod,' ſi illum vis tibi accipere, accipe, quia præter illū nullus alius hîc eſt. & ait Dauid, [21]Non eſt huic ſimilis,' da eū mihi. ¶ Et ſurgēs Dauid die illa, fugit à facie Saulis, venitque ad Achis regem Gath. Dixerunt autem ſerui Achis ad eum, Annon hic eſt Dauid rex [22]terræ?' annō huic canebant in choris huiuſmodi verbis, Percuſſit Saul ſuos mille, & Dauid ſuos decem mille? [23]Voluebat' autem Dauid hæc verba in corde ſuo, & timuit valde à facie Achis regis Gath. Et [24]immutauit habitū ſuū' in oculis eorū, ſimulauitque ſe [25]furere' inter manus eorum, [26]exarauitque [vnguibus]' in valuis portarū [27]defluēs' ſaliuā ſuā in barbā ſuam. Dixit itaq; Achis ad ſeruos ſuos, En [28]videtis' hominem [29]veſanorū more ſeſe affligantē,' cur ergo induxiſtis eū ad me? Nū furioſis ego [30]careo, [31]vt adduceretis iſtum quoque, vt veſanorum more ſeſe affligaret? [32]num is veniet in domum meam?

CAP. XXI.

VEnit autem Dauid in Nobe ad Achimelech ſacerdotem: & obſtupuit Achimelech, eo quòd veniſſet Dauid, & dixit ei, Quare tu ſol⁹, & nullus eſt tecum? Et ait Dauid ad Achimelech ſacerdotē, Rex præcepit mihi ſermonem, & dixit, Nemo ſciat rē propter quam miſſus es à me, & cuiuſmodi pręcepta tibi dederim: nam & pueris `meis' condixi in illum & illum locum. Nunc ergo ſiquid habes ad manum, vel quinque panes, da mihi, aut quicquid inueneris. Et reſpondens ſacerdos ad Dauid, ait illi, Non habeo laicos panes ad manum, ſed tantum panem ſanctum: ſi mūdi ſunt pueri, maxime à mulieribus `manducent.' Et reſpondit Dauid ſacerdoti, & dixit ei, Et quidē ſi de mulieribus agitur, continuimus nos ab heri & nudiuſtertius, quando egrediebamur, & fuerunt vaſa puerorum ſancta. porrò via hęc polluta eſt, ſed & ipſa hodie ſanctificabitur in vaſis. ¶Dedit ergo ei ſacerdos ſanctificatū panem, neque enim erat ibi panis, niſi tantū panes propoſitionis, qui ſublati fuerant à facie Domini, vt ponerentur panes calidi. Erat autē ibi quidam de ſeruis Saul, in die illa, intus in tabernaculo Domini: & nomen eius Doeg Idumæus, potentiſſimus paſtorum Saul: `hic paſcebat mulas Saul.' Dixit autem Dauid ad Achimelech, Si habes hîc ad manū haſtam aut gladium? `da mihi,' quia gladium meum, & arma mea nō tuli mecum. ſermo enim regis vrgebat. Et dixit ſacerdos, Ecce `hic' gladius Goliath Philiſthæi, quem percuſſiſti in Valle-terebinthi, eſt inuolutus pallio poſt ephod: ſi iſtū vis tollere, tolle. neque enim hic eſt alius abſque eo. & ait Dauid, Non eſt huic alter ſimilis, da mihi eū. ¶ Surrexit itaque Dauid, & fugit ī die illa à facie Saul, & venit ad Achis regē Geth, dixerûntque ſerui Achis ad eum `cum vidiſſent Dauid,' Nunquid non iſte eſt Dauid rex Terræ? nónne huic cantabant per choros, dicentes, Percuſſit Saul mille, & Dauid decem millia? Poſuit `autem' Dauid ſermones iſtos in corde ſuo, & extimuit valde à facie Achis regis Geth. Et immutauit os ſuū corā `Achis,' & collabebatur inter man⁹ eorū: & impingebat in oſtia portæ, defluebántq; ſaliuæ eius in barbā. Et ait Achis ad ſeruos ſuos, Vidiſtis hominem inſanum: quare adduxiſtis eū ad me? An deſunt nobis furioſi, quòd introduxiſtis iſtū, vt fureret me præſente? `ingrediatur' domum meam.

¶7 .i.à pollutione quæ contrahitur cum muliere. ¶8 Heb. Certe mulier prohibita fuit nobis.i. remota fuit & procul à nobis. q.d. Quòd ad mulieres attinet, abſtinuimus ab illis. ¶9.i.veſtes. q.d. curauim⁹, more eorū qui volunt itineri ſe cōmittere, veſtes ſeruorum noſtrorum ſanctificari. ¶10 cum tamen via ſit prophana.i.quamuis hanc profectionē ſiue peregrinationem negotij prophani cauſa inſtituerimus. ¶11 ſanctificabitur. q.d. licet hāc viā negotij prophani cauſa ſuſciperemus, tamē curauimus vt veſtes noſtrę purificarētur: quāto magis ergo hodie ſeruabitur in puritate ac ſanctimonia ſua panis ille in vaſe ipſo in quo reponetur? hoc eſt, maiore diligentia ſeruabimus in puritate ſua vaſa noſtra. vł, curabim⁹ vt panes ſancti quos accipiemus à te, puriſſime aſſeruētur. Alij, quāto magis hodie ſanctificabitur [via noſtra] in vaſis ipſis? ¶12 vł, propoſitionis. ¶13 Heb. calidi. Nō licebat mēſam illam aureā vacuā eſſe panibus propoſitionis. ¶14 quo ſcilicet hęc geſta fuerūt. ¶15 qui cōtinebat ſeſe &c. vt ſcilicet adoraret ad tabernaculū fœderis. Quidā aiunt legis diſcēdæ gratia. alij religionis. ¶16 habitatione, nō genere. qui habitauerat vel habitabat in Idumæa: illic domum habebat. ¶17 princeps. vł, potentiſſimus ¶18.i. in promptu. ¶19 Heb. mandatum [vł, negotium] regis vrgebat.i.cogebat me diſcedere. ¶20.i.poſt eum locum in quo reponitur ephod, hoc eſt veſtes ſacerdotales. Alij intelligunt de veſte pontificis. ¶21.i. Quum nullum alium habeas, &c. ¶22 vł, huius regionis?.i.ad quē pertinet regnū hui⁹ regionis, propter deuictū Goliath? ea enim lege pugnatū erat, vt victor poſſideret regionē victi. q.d. quū ad iſtum videatur regnum tuum, ô Achis, pertinere, cur admittis? ¶23 Poſuit.i.alta mente repoſita manſerunt verba iſta Dauidi. ¶24 Heb. mutauit illum ſenſum ſuum. vł, mutabat. Relatiuū ante ſuum antecedens, pro mutauit ſenſum illum ſuum, vel mētem ſuam.i.finxit inſaniam. ¶25 ſtultū eſſe ¶26 vł, pingebat. ſiue, ſcribebâtque, more ſcilicet ſtulti. ¶27 demittens ¶28 vidiſtis ¶29 inſanientē. furentē, ¶30 vł, deſtituor. quaſi dicamus Gallice, N'ay ie point aſſez de ſots ou inſenſez &c. ¶31 ꝙ introduxiſtis iſtū vt inſanū ageret me præſente? ¶32.i. hiccine dign⁹ eſt qui ingrediatur domū meā? q.d. procul hūc hominē abigite: non enim eſt dignus qui in regiā meā ingrediatur.

Digitized by Google

CAP. XXII.

ABiit ergo Dauid inde, & fugit in ſpeluncam Odollam. quod cum audiſſent fratres eius, & omnis domus patris eius, deſcenderũt ad eum illuc. Et cõuenerunt ad eum omnes qui erant in anguſtia conſtituti, & oppreſſi ære alieno, & amaro animo: & factus eſt eorum princeps: fuerũtque cũ eo quaſi quadringenti viri. ¶ Et profectus eſt Dauid inde in Maſpha, quæ eſt Moab: & dixit ad regem Moab, Maneat oro pater meus & mater mea vobiſcum, donec ſciam quid faciat mihi De⁹. Et reliquit eos ante faciẽ regis Moab: manſerũtque apud eũ cũctis diebus quibus Dauid fuit in præſidio. ¶ Dixitque Gad propheta ad Dauid, Noli manere in præſidio. proficiſcere, & vade in Terram-iuda. & profectus eſt Dauid, & venit in Saltũ-hareth. Et audiuit Saul quòd apparuiſſet Dauid, & viri qui erant cum eo. Saul autem cum maneret in Gabaa, & eſſet in nemore quod eſt in Rama, haſtam manu tenẽs, cunctiq; ſerui eius circũſtarent eũ, ait ad ſeruos ſuos qui aſſiſtebant ei, Audite me nunc filij Iemini: numquid omnibus vobis dabit filius Iſai agros & vineas, & vniuerſos vos faciet tribunos, & cẽturiones? Quoniã coniuraſtis omnes aduerſum me, & non eſt qui mihi renuntiet, maxime cũ & filius meus fœdus inierit cũ filio Iſai: non eſt qui vicẽ meã doleat ex vobis, nec qui annuntiet mihi: eo quòd ſuſcitauerit filius meus ſeruũ meũ aduerſum me, inſidiantẽ mihi vſque hodie. Reſpondẽs autem Doeg Idumæus qui aſſiſtebat, & erat primus inter ſeruos Saul, Vidi, inquit, filium Iſai in Nobe apud Achimẽlech filiũ Achitob ſacerdotem. Qui conſuluit pro eo Dominum, & cibaria dedit ei: ſed & gladium Goliath Philiſthæi dedit illi. ¶ Miſit ergo rex ad accerſendũ Achimẽlech ſacerdotem filiũ Achitob, & omnem domum patris eius, ſacerdotum, qui erãt in Nobe. qui vniuerſi venerunt ad regẽ. Et ait Saul ad Achimẽlech, Audi fili Achitob. qui reſpõdit, Præſto ſum domine. Dixitque ad eum Saul, Quare cõiuraſtis aduerſum me tu & filius Iſai, & dediſti ei panes & gladiũ, & conſuluiſti pro eo Dominũ, vt conſurgeret aduerſum me, inſidiator vſque hodie permanẽs? Reſpõdẽnſque Achimẽlech regi, ait, Et quis in omnibus ſeruis tuis, ſicut Dauid fidelis, & gener regis, & pergẽs ad imperium tuum, & glorioſus in domo tua? Num hodie cœpi pro eo conſulere Dominum? Abſit hoc à me: ne ſuſpicetur rex aduerſus ſeruum ſuũ rem huiuſcemodi, in vniuerſa domo patris mei. nõ enim ſciuit ſeruus tuus quicquã ſuper hoc negotio, vel modicum vel grande. Dixitque rex, Morte morieris Achimẽlech, tu, & omnis dom⁹ patris tui. Et ait rex emiſſarijs qui circũſtabant eum, Conuertimini, & interficite ſacerdotes Domini: nam manus eorum cũ Dauid eſt: ſcientes quòd fugiſſet, & non indicauerunt mihi. noluerũt autem ſerui regis extẽdere man⁹ ſuas in ſacerdotes Domini. Et ait rex ad Doeg, Cõuertere tu, & irrue in ſacerdotes Domini. Conuerſúſque Doeg Idumæus, irruit in ſacerdotes, & trucidauit in die illa octogintaquinque viros veſtitos ephod lineo. Nobe autẽ ciuitatem ſacerdotũ percuſſit in ore gladij, viros & mulieres, & paruulos, & lactẽtes, bouẽmq; & aſinũ, & ouẽ in ore gladij. ¶ Euadẽs autẽ vnus filius Achimẽlech filij Achitob, cuius nomen erat Abiathar, fugit ad Dauid, & annuntiauit ei quòd occidiſſet Saul ſacerdotes Domini.

CAP. XXII.

DAuid ergo inde abiens, effugit in ſpeluncã Adullam: audiẽtes id fratres eius, & vniuerſa domus patris eius, illuc ad eum deſcenderũt. [1]Confluxerũntque’ ad eum omnes viri afflicti, & [2]quicũque obærati erant alieno ære,’ cuncti deniq; qui amaro erant animo, factúſque eſt eorũ princeps: habuit itaque ſecũ circiter quadringẽtos viros. ¶ Et abiẽs inde Dauid in Mizpe Moab, dixit ad regẽ Moab, Egrediatur quæſo pater me⁹ & mater mea [3]ad vos,’ donec ſciam quid facturus ſit [4]mihi’ Deus. Et duxit eos in conſpectum regis Moabitici, habitarũntque cum eo cunctis diebus quib⁹ Dauid fuit [5]in arce. ¶ Dixit verò Gad propheta ad Dauidẽ, Noli deſidere in arce iſta, age, proficiſcere i terrã Iehuda. abiens ergo Dauid, venit in ſyluam Hareth. Audiuit autem Saul [6]prodiiſſe Dauidem, viróſque’ qui cũ eo erant. Saul autem [7]ſedebat’ in Gibea ſubter arborẽ [8]in Rama,’ habens lanceam ſuã in manu ſua, & cuncti ſerui ſui ſtabãt iuxta eũ. Dixitque Saul ad ſeruos ſuos qui eũ circunſtabãt, Auſcultate obſecro [9]filij Iemini, [10]nũ dabit’ filius Iſai omnibus vobis agros & vineas, & cõſtituet omnes vos tribunos & centuriones? Quandoquidẽ cõſpiraſtis vos omnes cõtra me, nec eſt qui reuelet auribus meis [11]quòd & filius meus [fœdus] pepigerit cum’ filio Iſai: nemo inſuper ex vobis eſt [12]quẽ id mecũ male habeat,’ quiq; indicet mihi ꝙ fili⁹ me⁹ excitauit ſeruum meũ contra me, vt ſtruat inſidias, [13]quẽadmodũ hodie [videre eſt.]’ Reſpõdens Doeg Aedumæus, (qui & ipſe [14]ſtabat inter’ ſeruos Saulis,) dixit, Vidi filiũ Iſai venientẽ in Nob ad Abimelech filium Ahitob, Qui conſuluit pro eo Dominum, deditq; ei cõmeatũ, dedit ei inſuper gladiũ Goliath Paleſthini. ¶ Mittẽs autẽ rex vt accerſerent Ahimelech filiũ Ahitob ſacerdotẽ, & omnem domum patris eius, ſacerdotes videlicet qui erant in Nob: venerũtque omnes ad regẽ. Tunc dixit Saul, Audi quæſo fili Ahitob. & dixit, En adſum domine. Et ait ad eũ Saul, Quare cõſpiraſtis aduerſum me, tu & filius Iſai, in hoc quòd dediſti ei panẽ & gladium, cõſuluiſtique pro eo Deum, vt inſurgeret aduerſum me, [15]ſtrueretq; inſidias,’ vt hodie [eſt videre?] Reſpõdit Ahimelech regi, & ait, Et quis eſt inter omnes ſeruos tuos fidelis vt Dauid, qui & gener regis eſt, [16]qui ad iuſſa tua receſſit,’ inclytúſque eſt in domo tua? Nũ hodie [primum] cœpi pro eo [17]conſulere’ Deum? Abſit hoc à me, ne imputet rex rem [hãc] ſeruo tuo [18]in vniuerſa domo’ patris mei. [19]nihil enim ſciuit ſeru⁹ tu⁹ de toto iſto negotio nec paruũ nec magnũ.’ Et ait rex, Omnino morieris Ahimelech, tu & omnis domus patris tui. Dixitque rex ad [20]emiſſarios’ qui ſtabãt iuxta eum, Circũdate [illos,] & interficite ſacerdotes Domini, quoniã & [21]illorũ manus eſt cũ Dauide,’ & quũ cognoſcerẽt ipſum fugiſſe, nõ reuelarunt id mihi. at ſerui regis noluerunt inferre manus ſuas, vt irruerent in ſacerdotes Domini. Tunc ait rex ad Doeg, Verte tu, & [22]irrue’ in ſacerdotes. Et verſus Doeg Aedumæus, irruit in ſacerdotes, interfecitq; eodẽ die octogintaquinque viros, [23]ferentes ephod lineum.’ Ipſam quoq; Nob percuſſit gladio, tam viros quàm mulieres, infantes quoque & lactentes, boues & aſinos, pecudes quoque gladio. ¶ [24]Seruatus eſt’ autẽ [25]fili⁹ vnus Abimelech [26]filij’ Ahitob, Abiathar, fugitq; poſt Dauidẽ. Et nũciauit Abiathar Dauidi quomodo Saul occidiſſet ſacerdotes Domini.

¶ 1 vt, Cõgregauerũntque ſeſe &c. vt ſcilicet ſolamen aliqđ inuenirent. ¶ 2 Heb. omnis vir cui erat creditor, ¶ 3.i. vt maneãt vobiſcum. ¶ 4 vt, de me ¶ 5.i. in Maſpha, quæ erat firmiſſima. ¶ 6 quòd notus eſſet Dauid & hoĩes &c. i. Audiuit famã eſſe aliquot hoĩes adiũxiſſe ſe Dauidi. ¶ 7 vt, habitabat ¶ 8.i. in loco edito illi⁹ vrbis qui dicebatur Rama. ¶ 9.i. Beniamitæ. ¶ 10 Heb, etiã datur⁹ eſt, Ironia eſt. q.d. non eſt mirum ꝙ cum Dauide aduerſum me coniuraſtis: nã creditis vos plura beneficia accepturos ab eo, quàm à me. ¶ 11 quum filius me⁹ pepigerit [fœdus] cũ &c. ¶ 12 qui doleat propter me, ¶ 13 Heb. vt hodie. ſub. res habet. ¶ 14 cõſtitut⁹ erat ſuper &c. ¶ 15 Heb. in inſidijs. i. ſtructis inſidijs. ¶ 16 Heb. & qui pergit ad obedientiã tuã. vt, ad mandatum tuũ. i. qui prõptus eſt ad tibi parendum. ¶ 17 quũ ſcilicet erat deductur⁹ copias tuas aliquõ. ¶ 18 [ſcil.] toti familiæ ¶ 19 non enim agnoſcit ſeru⁹ tuus i omni ea re rem paruam aut magnã. i. in omnib⁹ quę dicis, nõ agnoſcit ſeruus tuus crimẽ aliquod paruũ aut magnum quod admiſerit contra te. ¶ 20 curſores ¶ 21.i. fauerunt Dauidi. ¶ 22 Heb. circui ¶ 23 Non quòd tum ferrent quum interficerentur, ſed quòd eſſent in ea ætate, eóque ordine vt ferre poſſent: hoc eſt vt miniſtrarent in ſacerdotio Domini. ¶ 24 vt, Euaſit ¶ 25.i. ex filijs Ahimelech. ¶ 26 filio

Digitized by Google

¶17 quia ibi eſſet ¶18 Hebr. cauſam præbui in omnem animam familiæ &c. ¶19 q.d. cõmunem habemus hoſtē Saulem: qui nitetur perdere me, quæret & te perdere.
¶20 He.[&] quoniam cuſtodia [tu], depoſitũ[tu] eris apud me.i. ego te perinde ſeruabo atque meipſum, velũt que rẽ depoſitam apud me.

XXIII.

¶1 Vrbs eſt in tribu Iuda.
¶2 areas.
¶3 q.d. Nos quidem hic in media tribu timemus, quanto magis timebimus quũ perrexerimus i Ceilã vt defendamus eã à Paleſthinis? ¶4 aduerſus ¶5 Heb. cum hominib[us] ſuis ¶6 è Paleſthina ſcilicet nam illuc vſq; fugientes perſequutus fuerat. vl. pecora quæ ſecum adduxerant ad alendum exercitũ. ¶7 vl. incideret. q.d. forte fortuna, & non dedita opera ſecum detulerat ephod, & poſuerat inter ſarcinas ſuas.
¶8 Heb. ingrediendo in vrbẽ portarum & vectis. q.d. actum eſt de eo, nam ingreſſus eſt vrbẽ clauſam portis & vectibus.
¶9 vl, Explica. aut, Admoue. In ephod erat rationale, in quo erãt Vrim & Thummim.

Et ait Dauid ad Abiathar, Sciebam eo die[17] quum illic eſſet Doeg Idumæus, quòd certiſſime eſſet nunciaturus Sauli, ego[18] occaſio fui omnium interfectorum ex domo patris tui. Mane apud me, ne metuas: [19] quicũque enim animã meã quæſierit, animam quoque tuam quæret: [20] nam apud me cuſtoditus eris. CAP. XXIII.

NVnciauerunt autẽ Dauidi dicentes, En Paleſthini oppugnant[1] Keilam, & diripiũt[2] horrea. Cõſuluit ergo Dauid Dominum, dicens, Vadámne & percutiam Paleſthinos iſtos? Et Dominus reſpõdit Dauidi, Vade, tu percuties Paleſthinos, liberabiſque Keilam. Et dixerũt viri qui erãt cum Dauide ad eum, [3] Ecce nos hic in Iehuda metuimus, quanto magis ſi Keilam profecti fuerimus[4] ad exercitum Paleſthinorũ? Dauid ſecundò cõſuluit Dominum, reſpondítque ei Domin[us], & dixit, Surge, deſcende in Keilã: dabo enim Paleſthinos in manum tuã. Abijt ergo Dauid[5] & milites eius in Keilam, pugnauitque contra Paleſthinos, & abegit[6] pecora eorum, & percuſſit eos cæde magna: ſeruauitq; Dauid ciues Keilæ. ¶ Quũ autem Abiathar filius Abimelech fugiſſet ad Dauidem in Keilam, contigit vt & ephod in manu eius[7] deſcenderet. ¶ Nunciatũ eſt ergo Sauli Dauidem veniſſe in Keilam, & ait Saul, Tradidit eũ Deus in manũ meã, quoniam cõcluſus eſt, [8] quũ ſcilicet venit in ciuitatem valuis & vectibus [munitam.] Saul ergo [per præcones] conuocauit vniuerſum populum ad prælium, vt deſcenderent in Keilam, obſidiontq; cingerent Dauidẽ militeſq; eius. Animaduertens autẽ Dauid quòd Saul contra eũ meditaretur malũ, dixit ad Abiathar ſacerdotem, [9] Applica ephod. Aitq; Dauid, Domine Deus Iſraelis, ſeruus tuus certo audiuit ꝙ Saul conetur venire cõtra Keilã, vt perdat ciuitatem propter me. Tradẽtne[10] ciues Keilæ me in manũ eius? deſcẽdétne Saul, quẽadmodum audiuit ſeruus tuus? Domine Deus Iſrael, indica quæſo ſeruo tuo. Et dixit Dominus, [11] Deſcendet. Dixitque Dauid, Tradẽtne[10] ciues Keilæ me & milites meos in manũ Saulis? & reſpondit Domin[us], Tradent. Surrexit ergo Dauid & milites eius fermè ſexcenti viri, & egreſſi ſunt de Keila, profectiq; ſunt[12] quocunque proficiſcebantur. quũmq; nũciatum eſſet Sauli Dauidẽ è Keila effugiſſe, [13] deſtitit ab expeditione. ¶ Manebat autẽ Dauid in deſerto in[14] arcibus, habitauitque in monte in deſerto Ziph, & quærebat eum Saul cunctis diebus, ſed non tradidit eum Deus in manum eius. Vidẽs itaque Dauid ꝙ egreſſus eſſet Saul, [15] quærerétque animã eius, manebat ipſe Dauid in deſerto Ziph in ſylua. Conſurgens autẽ Ionathan filius Saulis, profectus eſt ad Dauidem in ſyluã, [16] cõfirmauitq; manũ ei[us] in Deo. Dixitque ad eũ, Ne metuas, quoniam non deprehendet te manus Saulis patris mei, & tu quidem regnabis ſuper Iſraelẽ, & ego ero à te ſecundus, [17] & hoc certum eſſe nouit pater meus. Pepigerũtque ambo iſti fœdus[18] corã Domino: Dauid autem manſit in ſylua, & Ionathã rediit in domũ ſuã. ¶ Aſcẽderunt autem Ziphæi ad Saulẽ in Gibea, dicẽtes, Annõ Dauid ſeſe occultat apud nos i arcib[us] in ſylua, quæ eſt iuxta collẽ Achila, qui eſt à dextera [deſerti] Ieſimon? [19] Deſcẽde igitur ô rex, poteris enim pro omni voto tuo deſcẽdere, nos verò tradamus eũ in manũ regis. Dixitq; Saul, [20] Lau-

Et ait Dauid ad Abiathar, Sciebam enim in die illa, quòd cum ibi eſſet Doeg Idumæus, proculdubio annũciaret Sauli: ego ſum reus omnium animarum patris tui. Mane mecum, ne timeas: ſiquis quæſierit animam meam, quæret & animã tuam, mecũmque ſeruaberis. CAP. XXIII.

ET annunciauerũt Dauid dicentes, Ecce Philiſthijm oppugnant Ceilam, & diripiunt areas. Cõſuluit ergo Dauid Dominũ, dicens, Num vadam, & percutiam Philiſthæos iſtos? Et ait Dominus ad Dauid, Vade, & percuties Philiſthæos, & Ceilam ſaluabis. Et dixerunt viri qui erãt cum Dauid, ad eum, Ecce nos hic in Iudæa cõſiſtentes timemus: quãto magis ſi ierimus in Ceilam aduerſum agmina Philiſthinorũ? Rurſum ergo Dauid conſuluit Dominum. qui reſpondens, ait ei, Surge, & vade in Ceilam: ego enim tradam Philiſthæos in manu tua. Abijt ergo Dauid, & viri ei[us] in Ceilã, & pugnauit aduerſum Philiſthæos, & abegit iumenta eorum, & percuſſit eos plaga magna: & ſaluauit Dauid habitatores Ceilæ. ¶ Porrò eo tẽpore, quo fugiebat Abiathar filius Achimẽlech ad Dauid in Ceilam, ephod ſecum habẽs deſcenderat. ¶ Nunciatum eſt autem Sauli quòd veniſſet Dauid in Ceilam: & ait Saul, Tradidit eum Dominus in manus meas, cõcluſúſq; eſt introgreſſus vrbẽ in qua portæ & ſeræ ſunt. Et præcepit Saul omni populo vt ad pugnã deſcenderet in Ceilam, & obſideret Dauid & viros eius. Quod cum Dauid reſciſſet quia præpararet ei Saul clàm malum, dixit ad Abiathar ſacerdotem, Applica ephod. Et ait Dauid, Domine Deus Iſrael, audiuit famã ſeruus tuus quòd diſponat Saul venire in Ceilã, vt euertat vrbẽ propter me. Si tradent me viri Ceilæ in manus eius? & ſi deſcendet Saul, ſicut audiuit ſeruus tuus? Domine Deus Iſrael indica ſeruo tuo. Et ait Domin[us], Deſcendet. Dixitque rurſum Dauid, Si tradent me viri Ceilæ, & viros qui ſunt mecũ, in man[us] Saul? & dixit Dominus, Tradent. Surrexit ergo Dauid & viri eius quaſi ſexcenti, & egreſſi de Ceila, huc atque illuc vagabãtur incerti: nunciatũmque eſt Sauli quòd fugiſſet Dauid de Ceila & ſaluat[us] eſſet: quã ob rem diſſimulauit exire. ¶ Morabatur autẽ Dauid in deſerto in locis firmiſſimis, manſitque in mõte ſolitudinis Ziph in monte opaco, quærebat eũ tamen Saul cũctis diebus: & nõ tradidit eum Dominus in man[us] eius. Et vidit Dauid quòd egreſſus eſſet Saul vt quæreret animã eius. porrò Dauid erat in Deſerto-Ziph in ſylua. Et ſurrexit Ionathas filius Saul, & abijt ad Dauid in ſyluam, & confortauit manus eius in Deo. Dixitque ei, Ne timeas: neq; enim inueniet te manus Saul patris mei, & tu regnabis ſuper Iſrael, & ego ero tibi ſecundus, ſed & Saul pater meus ſcit hoc. Percuſſit ergo vterque fœdus corã Domino: manſitque Dauid in ſylua, Ionathas autẽ reuerſus eſt in domũ ſuam. ¶ Aſcenderunt autẽ Ziphæi ad Saul in Gabaa, dicentes, Nõnne ecce Dauid latitat apud nos in locis tutiſſimis ſyluæ, in Colle-hachila, quæ eſt ad dexteram deſerti? Nunc ergo ſicut deſyderauit anima tua vt deſcẽderes, deſcende: noſtrum autem erit vt tradamus eum in manus regis. Dixitque Saul, Benedicti

¶10 Heb. domini.i. primores. magiſtratus. Gallice, Les ſeigneurs. ¶11 vl, Parat deſcẽdere. ¶12 vl, quò pergebant.i. huc atque illuc vagabãtur incerti. quò viſum erat pergebant, nec vllam certam viam tenebant. ¶13 Heb. ceſſauit egredi. ¶14 vl, petris inacceſſis.i. in locis natura munitis. ¶15 vt perderet ¶16 fortificauitque.i. iuſſit eum bono eſſe animo ac forti, quòd Deum haberet ſibi fauentem. ¶17 Heb. & etiam Saul pater meus ſcit ita.i. nouit ita futurũ. ¶18.i. Domino teſte. ¶19 Heb. Nũc igitur iuxta omne deſyderiũ animæ tuæ, ô rex, deſcendẽdo deſcende.i. prout cupis deſcẽdere, deſcende. ¶20 Heb. Benedicti.i. Domin[us] proſequetur vos ſingulari fauore.

ſ à Domino, quia doluiſtis vicem meam. Abite ergo oro, & diligentius præparate, & curioſi⁹ agite, & conſyderate locum vbi ſit pes eius velociter,' vel quis viderit eum ibi, vbi dixiſtis.' recogitat enim de me, quòd callidè inſidier ei. Cõſyderate, & videte omnia latibula eius, in quibus abſconditur: & reuertimini ad me ad rem certã, vt vadam vobiſcum. quòd ſi etiam in terram ſe obſtruxerit, perſcrutabor eum in cunctis millibus Iuda. ¶ At illi ſurgẽtes abierunt in Ziph ante Saul: Dauid autem & viri eius erant in Deſerto-maõ, in campeſtribus ad dexteram Ieſimon. Iuit ergo Saul & ſocij eius ad quærendum eum: & nũciatum eſt Dauid, ſtatimque deſcẽdit ad petram, & verſabatur in Deſerto-maon. Quod cum audiſſet Saul, perſecutus eſt Dauid in Deſerto-maõ. Et ibat Saul & viri eius ad latus montis ex parte vna, Dauid autem & viri eius erãt in latere montis ex parte altera: porrò Dauid deſperabat ſe poſſe euadere à facie Saul: itaque Saul, & viri eius in modũ coronæ cingebãt Dauid & viros eius, vt caperẽt eos. Et nuncius venit ad Saul, dicens, Feſtina, & veni, quoniã infuderũt ſe Philiſthijm ſuper terrã. Reuerſus eſt ergo Saul deſiſtens perſequi Dauid, & perrexit in occurſum Philiſthinorum. propter hoc vocauerunt locũ illum Petram-diuidentem.

CAP. XXIIII.

Aſcendit ergo Dauid inde: & habitauit in locis tutiſſimis En-gaddi. Cũmque reuerſus eſſet Saul, poſtquã perſecutus eſt Philiſthæos, nunciauerunt ei, dicentes, Ecce, Dauid in deſerto eſt En-gaddi. Aſſumens ergo Saul tria millia electorum virorum ex omni Iſrael, perrexit ad inueſtigandum Dauid & viros eius, etiam ſuper abruptiſſimas petras, quæ ſolis ibicib⁹ peruię ſunt. Et venit ad caulas ouiũ, quæ ſe offerebant vianti. Erátque ibi ſpelunca, quam ingreſſus eſt Saul, vt purgaret ventrem: porrò Dauid & viri eius in interiore parte ſpeluncæ latebant. Et dixerunt ſerui Dauid ad eum, Ecce dies de qua locutus eſt Dominus ad te, Ego tradam tibi inimicũ tuum, vt facias ei ſicut placuerit in oculis tuis. Surrexit ergo Dauid, & præſcidit oram chlamydis Saul ſilenter. Poſt hæc percuſſit cor ſuum Dauid, eo quòd abſcidiſſet orã chlamydis Saul. Dixitque ad viros ſuos, Propitius ſit mihi Dominus, ne faciam hãc rem domino meo chriſto Domini, vt mittam manum meam in eum, quia chriſtus Domini eſt. Viuit Dominus, quia niſi Dominus percuſſerit eum, aut dies eius venerit vt moriatur, aut deſcendens in prælium perierit: propitius mihi ſit Dominus vt non mittam manum meam in chriſtũ Domini.' Et confregit Dauid viros ſuos ſermonibus iſtis,' & nõ permiſit eos vt conſurgerent in Saul: porrò Saul exurgẽs de ſpelunca, pergebat cœpto itinere. Surrexit autẽ Dauid poſt eum: & egreſſus de ſpelunca, clamauit poſt tergum Saul, dicens, Domine mi rex. & reſpexit Saul poſt ſe: & inclinans ſe Dauid pronus in terram, adorauit, dixitque ad Saul, Quare audis verba hominum loquentium, Dauid quærit malum aduerſum te? Ecce hodie viderunt oculi tui quòd tradiderit te Dominus in manu mea in

dandi vos à Domino,' quòd vos mei miſeret: Ite quæſo, &[21] adhuc apparate,' animaduertite & videte locũ eius[22] in quo fuerit pes eius, [&] quis viderit eum ibi:[23] mihi enim dictũ eſt, eum eſſe vehementer callidum.' Conſiderate ergo, & [24] reſcite [25] omnia latibula in quibus ſeſe abſcondit.' tunc redite ad me, [26] ad certum [tempus,]' & ibo vobiſcum: ſi[27] in terra' fuerit, ſcrutabor eum[28] per omnia millia' Iehuda. ¶ Surgẽtes illi abierunt in Ziph ante Saulem, Dauid verò & milites eius erant in deſerto Maon, in planitie quę eſt[29] ad dexteram' Ieſimon. Profectus eſt & Saul cum viris ſuis ad quærendum: & [30] nuntiauerunt' Dauidi, hinc deſcendit[31] in petram,' habitauitque in deſerto Maon. Quod cum audiſſet Saul, inſequutus eſt Dauidem[32] in deſertum Maon.' Ibat itaq; Saul ex latere montis vno, & Dauid cum viris ſuis in latere montis altero,[33] feſtinauitque' Dauid præcipitanter vt effugeret ante Saul, ſed Saul & viri eius cingebant Dauidẽ & milites eius vt eos apprehenderent. Venit autem nuntius ad Saulem, dicens, Ilico veni, quoniam impetu quodam irruerunt Paleſthini in terram.[34] Verſus ergo Saul ab inſequutione Dauidis,' profectus eſt obuiam Paleſthinis: ob hoc nomen adeptus eſt locus ille [35] Sela Hamahelecoth.

CAP. XXIIII.

Tunc[1] aſcendit' illinc Dauid, & habitauit in[2] arcib⁹ En-gedi.' Contigit verò quum Saul reuerteretur [3] ab inſequutione Paleſthinorum,' vt nuntiarent [quidam] ei, dicentes, En Dauid eſt in deſerto En-gedi. Aſſumptis igitur tribus millibus delectorũ militum ex omni Iſraele, Saul abijt vt inueſtigaret Dauidem & viros ei⁹ in ſummitatibus rupium[4] quas conſcendũt rupicapræ.' Veniens itaque ad ſepta ouium [quæ erant] in itinere, vbi erat ſpelunca, quam ingreſſus eſt Saul [5] exonerandi vẽtris gratia,' Dauid autem & milites ſui in lateribus ſpelũcæ ſedebant. Dixerũt ergo viri Dauidis ad eũ, En hic eſt dies de quo loquutus eſt ad te Dominus, Ecce ego[6] trado' hoſtes tuos in manus tuas, faciésq; ei quod viſum fuerit tibi. ſurgens autẽ Dauid, clàm abſcidit[7] alam' paludamenti quod habebat Saul. Poſt hoc[8] reprehendit Dauidem cor ſuum,' q abſcidiſſet[7] alam' [paludamẽti] Saulis. Dixitque ad viros ſuos,[9] Seruet me Dominus, ne rem iſtã deſignem' cõtra dominum meum meſſiã Domini, vt ſcilicet inferã ei manũ meã: eſt enim vnct⁹ Domini. [10] Auulſit' itaque Dauid milites ſuos verbis. nec permiſit vt inſurgerent cõtra Saulem. porrò Saul ſurgens è ſpelunca, abijt itinere [ſuo.] Poſt hæc ſurrexit & Dauid, & egreſſus è ſpelunca, clamauit[11] poſt Saulem' hiſce verbis, Domine mi rex. & quũ Saul reſpexiſſet poſt ſe, Dauid inclinato vertice pron⁹ ſeſe incuruat. Dixitq; Dauid ad Saulem,[12] Cur audis verba hominum qui ita loquuntur,' Ecce Dauid quærit malũ cõtra te? En hodie viderũt oculi tui, q Dominus hodie te in manũ meam in ipſa

¶ 21.i. diligẽter & exacte diſquirite adhuc. ¶ 22.i. vbi habitet. ¶ 23 Hebr. dixit enim mihi [ſub. animus meus] quòd callendo callidus eſt. i. quòd aſtu & calliditate ſua vtetur erga nos. præſagit mihi animus, eum calliditate ſua elapſurum. Chaldæus paraph. vertit, dixerunt .i. renũtiatũ eſt mihi. Alij, dixit enim mihi, ſub. Dauid, q magno aſtu & calliditate vti ſoleat in re militari. ¶ 24 vl, perpendite ¶ 25 vl, ex omnibus latibulũ in quo nunc deliteſcat. ¶ 26 cum rę certa. i. cum certo nuntio. ¶ 27. i. in ea regione. ¶ 28 cum omnibus millibus &c. i. aſſumptis millibus Iuda inquirã eum. ¶ 29. i. ad Meridionalem partem. ¶ 30 aduẽtũ ſcilicet Saulis. ¶ 31 in rupem. Vallis erat media ex eo loco in quo erat Dauid in rupem in quã volebat ire. q. d. deſcendit in vallẽ quæ erat inter locum in quo erat ipſe Dauid, & rupẽ illam. ¶ 32. i. in rupe illa. ¶ 33 feſtinabátque. i. quanta poterat feſtinatione parabat diſcedere à Saule. ¶ 34 Itaque reuerſus Saul à perſequendo Dauide, ¶ 35. i. Rupes diuiſionum. vl, diſtractionũ. i. variarum ſententiarum. Quidam hoc referunt ad Saulem, cuius animus diſtrahebatur in partes varias, capturúſne eſſet prius Dauidem, an Paleſthinis occurſurus. Alij referũt ad milites Saulis qui diuerſa ſentiebant.

XXIIII. ¶ 1. i. diſceſſit. ¶ 2 vl, munitionibus deſerti quod dicebatur En-gaddi. ¶ 3 à Paleſthinis. i. de prælio quo coegit Palæſthinos recipere ſe in patriam ſuam. ¶ 4 ibicum. vl, caprarum. i. in quibus ſolent habitare ibices. hoc eſt ſuper rupes abruptiſſimas, ſolis ibicibus peruias. ¶ 5 Heb. vt tegeret pedes ſuos. Hac forma loquendi exprimit geſtum & habitũ egerentis. ¶ 6 vl, traditurus ſum ¶ 7 oram ¶ 8 Heb. percuſſit cor Dauid eum, ¶ 9 Heb. Abſit mihi à Domino, ſi fecero hanc rẽ &c. i. Prohibeat Dominus ne id faciam, vel ne permittat vt id faciam: diſpeream ſi fecero rem iſtam domino meo vncto Domini. ¶ 10 vl, Cõfregit. aut, Reuocauit. i. Depulit eos de ſentẽtia. Legi poteſt, Pacauit. ¶ 11 vl, à tergo Saulis ¶ 12 q. d. Cur credis delatoribus dicentibus, &c.

¶13 Heb. dixit. ſub. qui mecũ erat. i. adhortati ſunt me qui mecum erant.
¶14 pepercit. ſub. aïa mea, vel ocul' meus.
¶15 etiam vide oram ¶16 orã
¶17 Heb. quòd non eſt in manu mea malũ, neque præuaricatio, neq; peccaui tibi:
¶18. i. more venãtium inſidia ris animę meæ.
¶19 & manus &c. i. nunquam afferã tibi manus violentas.
¶20 Heb. Vt dicit parabola authoris antiqui, Ab impijs &c. pro, Ab impijs egredietur, vel egreditur, ſiue egredi ſolet impietas: vt eſt in vetuſto prouerbio. q. d. Suo ſe gladio iugulabunt impij: cõmittẽt aliquid ob quod peribũt. acſi dicat, Tu tibi tandem eris cauſa interitus, niſi reſipueris. vel vt alij, Scio impios impie acturos. tanquã dicat, Tameſi ſciam te impie acturum, non tamen vim tibi inferam.
¶21 Heb. & manus mea non erit in te. q. d.

ſpelunca tradiderit: &[13] fuerunt quidam qui dicerent' vt te occiderem, at[14] parcitum eſt' tibi: dixi enim, Non inferam manum meã domino meo, quandoquidẽ vnctus Domini eſt. Vide pater mi, [15] vide quoque alam' paludamenti tui in manu mea: abſcidi enim[16] alam' paludamẽti tui, nec tamen te occidi: cognoſce igitur & vide[17] quòd nihil mali molior, nihil præuaricationis, nihil in te pecco: 'tu verò[18] venaris animam meam,' vt tollas eam. Iudicet Dominus inter me & te, vindicétq; me Dominus à te,[19] vt manus' mea in te nõ ſit.[20] Quemadmodũ veteri prouerbio dicitur, Ab impijs' egreditur impietas:[21] manus itaque mea non ſit in te.' Poſt quẽ egreſſus eſt rex Iſraelis? [22] aut quem demũ perſequitur? [nimirum], mortuum canẽ, & pulicem[23] aliquem.[24] Sit igitur arbiter Dominus, & iudicet' inter me & te, ipſe inſpiciat, & agat cauſam meã,[26] liberétq; me è manu tua.' Factum eſt autẽ quum Dauid compleſſet loqui hæc verba ad Saulem, vt Saul diceret, Annõ hęc vox tua fili mi Dauid? ſublatáq; voce ſua Saul fleuit. Et dixit ad Dauidẽ, Tu es me iuſtior, retribuiſti enim mihi bonũ, quum ego te malis affecerim. Et tu quidẽ[17] hodie ſatis indicaſti quãta bonitate ſis me proſequutus,' ꝙ me, quum Dominus me in manum tuã concluſiſſet, nõ interfeceris.[18] Etenim, quis deprehenſo hoſte ſuo, incolumem eũ abire permittit?' Dominus repẽdat tibi bonum pro iſto die,[19] quo mihi benefeceris.[30] Equidem ſcio quòd certiſſime regnaturus ſis, quòdque firmũ futurum ſit regnum Iſraelis in manu tua. Iura igitur' mihi per Dominum, quòd nõ excides ſemẽ meũ poſt me, neque delebis nomen meũ de domo patris mei. Iurauit itaq; Dauid Sauli. & abijt Saul in domum ſuã, ſed & Dauid atque milites ſui aſcenderunt[31] in arcem.

CAP. XXV.

MOrtuus eſt autẽ Samuel, & congregati ſunt omnes Iſraelitæ, & planxerũt eum, ſepeliẽtes eum in domo ſua in Rama. ſurgens autẽ Dauid abijt in deſertũ Parã. ¶[1] Et erat vir quidã in Maon,[2] cuius operæ fuerũt in Carmelo,' erátq; vir ille[3] prępotens,' habens ouium tria millia, milléque capras. factúmque eſt vt oues ſuas tonderet in Carmel. Porrò nomẽ illius viri erat Nabal, & nomen vxoris ſuæ Abigail: fuitque mulier illa[4] claro ingenio,' & venuſta forma: vir autem erat[5] durus.' &[6] malis ſtudijs prædit',' erátque[7] Calebita.[8] Audiuit itaque' Dauid in deſerto quòd Nabal tonderet oues ſuas. Miſit ergo Dauid decẽ pueros, & ait ad pueros ipſos, Aſcẽdite in Carmel, & veniẽtes ad Nabal,[9] ſalutabitis eum meo nomine,' Dicetíſque,[10] Vitam, pacẽ & incolumitatem [optamus] & tibi & domui tuę, omnibúſq; quæ habes.[11] Audiui igitur' ꝙ tonſores ha-

ſpelunca: & cogitaui vt occiderem te, ſed pepercit tibi oculus meus: dixi enim, Non extendã manum meam in dominũ meũ, quia chriſtus Domini eſt. Quin potius pater mi, vide & cognoſce oram chlamydis tuæ in manu mea: quoniã cum præſcinderem ſummitatẽ chlamydis tuæ, nolui extẽdere manũ meam in te. animaduerte, & vide quoniã non eſt in manu mea malũ, neq; iniquitas, neque peccaui in te: tu autẽ inſidiaris animæ meæ vt auferas eã. Iudicet Dominus inter me & te, vt vlciſcatur me Dominus ex te: manus autem mea non ſit in te. Sicut & in prouerbio antiquo dicitur, Ab impiis' egredietur' impietas: manus ergo mea non ſit in te. Quẽ perſequeris rex Iſrael? quem perſequeris? canem mortuum perſequeris, & pulicem vnũ. Sit Dominus iudex, & iudicet inter me & te: & videat, & iudicet cauſam meam, & eruat me de manu tua. Cũ autẽ cõpleſſet Dauid loquens ſermones huiuſcemodi ad Saul, dixit Saul, Nunquid vox hæc tua eſt fili mi Dauid? Et leuauit Saul vocẽ ſuam, & fleuit. Dixitque ad Dauid, Iuſtior tu es, quàm ego: tu enim tribuiſti mihi bona, ego autẽ reddidi tibi mala. Et tu indicaſti' mihi' hodie quæ feceris mihi bona: quomodo tradiderit me Dominus in manũ tuam, & nõ occideris me. Quis enim cũ inuenerit inimicum ſuũ,' dimittet' eũ in via bona? Sed Dominus reddat tibi viciſſitudinem hãc pro eo quod hodie operatus es in me. Et nunc quia ſcio quòd certiſſimè regnatur' ſis, & habitur' in manu tua regnum Iſrael: iura mihi in Domino ne deleas ſemẽ meũ poſt me, neque auferas nomen meũ de domo patris mei. Et iurauit Dauid Sauli. abiit ergo Saul in domum ſuã: & Dauid, & viri eius aſcenderunt ad tutiora loca.

CAP. XXV.

MOrtuus eſt autẽ Samuel, & congregatus eſt vniuerſus Iſrael, & planxerũt eum' nimis,' & ſepellierunt eũ in domo ſua Ramátha: conſurgénſq; Dauid deſcẽdit in deſertũ Pharan. ¶ Erat autẽ vir quiſpiã in Solitudine-maon. & poſſeſſio eius in Carmelo, & homo ille magn' nimis: erántq; ei oues tria millia, & mille capræ: & accidit vt tõderetur grex ei' in Carmelo. Nomẽ autẽ viri illi' erat Nabal: & nomẽ vxoris ei', Abigáil: erátq; mulier illa prudẽtiſſima & ſpecioſa: porrò vir ei' durus, & peſſimus, & malitioſus: erat autem de genere Caleb. Cum' autẽ' audiſſet Dauid in deſerto quòd tondêret Nabal gregẽ ſuum, miſit decẽ iuuenes, & dixit eis, Aſcẽdite in Carmelũ, & venietis ad Nabal, & ſalutabitis eũ ex nomine meo pacificè. Et' ſic' dicetis, Sit fratribus meis, & tibi pax, & domui tuæ pax, & omnibus quæcunq; habes, ſit pax.' Ex multis annis ſaluos faciẽs tuos, & omnia tua.' Audiui quòd tonderẽt paſtores

Tameſi ſciam te improbum eſſe, & te impie agere, non tamen afferam tibi manũs violentas. ¶22 quem perſequeris? ¶23 vnum. q. d. hominem debiliſſimum & abiectiſſimum, ſi tecum conferatur, perſequeris. ita Chaldæus paraph. ¶24 vl, Erit ergo iudex Do. & iudicabit &c. ¶26 Heb. & iudicabit me de manu tua. i. ſuo iudicio liberabit me. ¶27 Heb. indicaſti hodie quomodo feciſti bonum mecum. ¶28 Heb. Nunquid [vl, Anne] inueniet quiſpiã inimicum ſuum, & dimittet eum per viam bonã? i. An ſinet eum redire ſaluum & incolumem? ¶29 Heb. quem feciſti mihi. i. pro eo quod feciſti mihi hodie. ¶30 Heb. Et nũc, (noui enim te regnaturum, & fore ſtabile ac firmum apud te regnum Iſrael) nunc inquam iura ¶31 quò ſcilicet ſe recipere ſolebant. XXV. ¶1 vl. Habitabat autem quidam in Maon. Nomen loci iuxta deſertum Pharan. ¶2 cuius opus in Carmelo. vl, cui' opes in &c. Alii, cuius peculium, ſiue pecudes erãt in Carmelo. ¶3 ditiſſimus, ¶4 Heb. bona intellectu. i. prudens. ¶5 vl, difficilis, ¶6 Heb. malus operibus, ¶7. i. de genere Caleb. ¶8 Tunc audiuit ¶9 Heb. quæretis in nomine meo ad pacem. i. optate, ſiue dicite illi verbis meis ſalutem. ¶10 Heb. Sic [tibi] viuenti: & pax tibi, & familiæ tuæ pax, & omnibus quæ tua ſunt ſit pax. i. Ita tibi viuo ſiue viuenti proximo anno contingat facere, nempe vt incolumis tõdeas oues: ſiſque ſaluus & familia tua, quicquid præterea tuum eſt, ſit ſaluum. Hoc genere ſermonis longiorem vitã imprecari ſolent Hebræi, vt & Galli quum dicunt, Ie prie a Dieu que d'auiourdhuy en vng an vous en puiſſiez faire autant. Vel vt alii, Sic tibi accidat quandiu vixeris, nempe vt ſis ſaluus, & familia tua ſit ſalua, & quicquid habes ſit ſaluum. vt [&] ſiue Vau Hebraicum, expoſitiue vertatur. Aut, Tale bonum ſit tibi per vitam tuam, his opibus abundes quandiu vixeris: ſiſque ſaluus &c. ¶11 Nunc autem intellexi

Digitized by Google

[...]ui greges tuos qui erant nobiſcum in deſerto: nunquam eis moleſti fuimus, nec aliquando defuit quicquam eis de grege, omni tempore quo fuerunt nobiſcum in Carmelo. Interroga pueros tuos, & indicabunt tibi. nunc ergo inueniát pueri tui gratiam in oculis tuis: in die enim bona venimus. quodcúque inuenerit manus tua, da ſeruis tuis, & filio tuo Dauid. ¶Cúmque veniſſent pueri Dauid, locuti ſunt ad Nabal omnia verba hæc ex nomine Dauid: & ſiluerunt. Reſpondens autem Nabal pueris Dauid, ait, Quis eſt Dauid? & quis eſt filius Iſai? hodie increuerunt ſerui qui fugiút dominos ſuos. Tollam ergo panes meos, & aquas meas, & carnes pecorum quæ occidi tõſoribus meis, & dabo viris quos neſcio vnde ſint? ¶Regreſſi ſunt itaque pueri Dauid per viá ſuam, & reuerſi venerunt, & annuntiauerunt ei omnia verba quæ dixerat Nabal. Tunc ait Dauid pueris ſuis, Accingatur vnuſquiſque gladio ſuo. & accincti ſunt ſinguli gladijs ſuis, accinctúſque eſt & Dauid enſe ſuo: & ſecuti ſunt Dauid quaſi quadringenti viri: porrò ducenti remanſerunt ad ſarcinas. ¶Abigáil autem vxori Nabal nuntiauit vnus de pueris ſuis, dicens, Ecce Dauid miſit nuntios de deſerto, vt benedicerent domino noſtro, & auerſatus eſt eos. Homines iſti, boni ſatis fuerunt nobis, & non moleſti: nec quicquam aliquando periit omni tempore quo fuimus conuerſati cum eis in deſerto. Pro muro erant nobis tam in nocte quàm in die, omnibus diebus quibus paſcimus apud eos greges. Quam ob rem conſidera, & recogita quid facias: quoniam completa eſt malitia aduerſum virum tuum, & aduerſum domum tuam, & ipſe eſt filius belial, ita vt nemo poſſit ei loqui. ¶Feſtinauit igitur Abigail, & tulit ducentos panes, & duos vtres vini, & quinque arietes coctos, & quinque ſata polentæ, & centum ligaturas vuæ paſſæ & ducentas maſſas caricarú, & poſuit ſuper aſinos, dixitque pueris ſuis, Præcedite me, & ecce, ego poſt tergum ſequar vos. viro autem ſuo Nabal non indicauit. Cum ergo aſcendiſſet aſinum, & deſcenderet ad radicem montis, Dauid & viri eius deſcendebant in occurſum eius: quibus & illa occurrit. Et ait Dauid, Verè fruſtra ſeruaui omnia quæ huius erant in deſerto, & non periit quicquam de cunctis quæ ad eum pertinebant: & reddidit mihi malum pro bono. Hæc faciat Deus inimicis Dauid, & hæc addat, ſi reliquero de omnib' quæ ad ipſum pertinent vſque mane, mingentem ad parietem. ¶Cum autem vidiſſet Abigáil Dauid, feſtinauit, & deſcendit de aſino, & procidit coram Dauid ſuper faciem ſuam, & adorauit ſuper terram, Et cecidit ad pedes eius, & dixit, In me

beas, [12] nunc autem paſtores quos habes [13] fuerũt apud nos, quos nunquã [14] ignominia affecimus, neque illis quidquam [15] defuit cunctis dieb' quibus fuerunt in Carmel. Interroga pueros tuos, qui id indicabũt tibi: inueniãt ergo hi pueri gratiam in oculis tuis, quãdoquidẽ [16] opportuno tẽpore venim', da obſecro quidqd [17] deprehẽderit man' tua, ſeruis tuis, & filio tuo Dauidi. ¶Quũque veniſſent pueri Dauidis, loquuti ſunt ad Nabal omnia verba iſta nomine Dauidis, & [18] ſiluerũt. Et reſpondẽs Nabal ſeruis Dauidis, ait, Quis eſt Dauid? & [19] quis eſt filius Iſai? (multi ſunt hodie ſerui qui ſeſe ab heris ſuis [20] abrũpũt). Nũ acciperem panẽ meum, aquas meas, & [21] obſonium meũ quod mactaui tõſoribus meis, [22] & darẽ viris qui vnde ſunt neſcio? ¶Verũ igitur pueri Dauidis [23] itinere ſuo, redierũt, & [24] venientes indicarunt ei [25] omnia verba iſta. Et ait Dauid ad viros ſuos, Accingat quiſq; gladiũ ſuũ. & accincti ſunt ſinguli gladio ſuo, ſed & Dauid accinctus eſt gladio ſuo, & [26] ſequuti ſunt Dauidẽ fermè quadringẽti viri, ducẽti autẽ manſerũt apud [27] impedimẽta. ¶Porrò puer quidã ex [reliquis] pueris indicauit Abigail vxori Nabal hiſce verbis, En miſit Dauid nũtios ex deſerto [28] ſalutatũ herũ noſtrũ, qui [29] inuectus eſt in eos. [30] Homines verò illi magno vſui nobis fuerunt, [31] nec nos pudefecerunt, neq; [32] defuit nobis quidquã cunctis diebus quib' conuerſati ſumus cũ eis: dum fuimus [33] in agro. Fuerunt nobis vice muri & nocte & interdiu, cũctis diebus quibus cũ eis oues paſcimus. Nunc igitur [34] delibera & diſpice quid facias: nã [35] malum plene conceptũ eſt cõtra herũ noſtrum, & cõtra vniuerſam domũ ei'. [36] & ipſe perdit' homo eſt, nec ſana ratione præditus, ita vt nemo cum illo vel loqui audeat. ¶Feſtinãs ergo Abigail, accepit ducẽtos panes, duos vtres vini, quinque oues paratas, & quinque ſata [37] toſti farris, centum deinique [38] ligaturas vuarũ paſſarũ, & ducentas [39] maſſas ficuum, & impoſuit [illa] aſinis. Et ait ad pueros ſuos, Præcedite faciem meam, en ego vos ſequar: marito autem ſuo Nabal non indicauit. Et [40] conſceſſo aſino, deſcendit [41] clàm per montẽ: & en Dauid & milites eius deſcendebant ei obuiam, ipſaq; obuia facta eſt illis. [42] Dixerat autẽ Dauid, Profecto [43] vanũ eſt q custodiui oia quæ habet ille in deſerto, vt nihil deſideratũ ſit ex omnib' quæ habet, & is rependit mihi malũ [44] pro bono. [45] Sic faciat Deus hoſtibus Dauidis, ſicque addat, [46] ſi ad matutinã vſq; mingentẽ ad parietẽ reliquũ fecero ex oib' quæ habet. ¶Quũq; Abigail vidiſſet Dauidẽ, ilico deſcẽdit ab aſino, procidẽſq; prona corã Dauide, incuruauit ſe ad terrã vſq;: Procidẽs inquã ad pedes ei', dixit, Mi do

¶12 iam paſtores &c. Gallice, Or tes paſteurs &c. ita ſolemus incipere cauſã. ¶13 vſ, nobiſcũ verſati ſunt, ¶14 vſ, pudore .i. quum peterẽt à nobis aliqd, nõ ſunt paſſi repulſam. Cõmemorant ſerui Dauidis beneficiũ collatũ in paſtores Nabal, vt illũ beniguiorem erga Dauidẽ reddant. ¶15 vſ, periit ¶16 Heb. in die bona. i. ad diẽ lętã, hoc eſt ad diẽ qua liberalitatẽ tuã exerces erga tõſores ouiũ tuarum. ¶17 inuenerit. i. quod habebis ĩ promptu. ¶18 Heb. quieuerunt. i. deſierũt loqui. Aut, deſederũt aliquantiſper donec daretur occaſio conueniendi hominẽ durũ. ¶19 q.d. eſt ſeruus fugitiuus: tollã ergo panem &c. ¶20 ſubduxẽrũt, Vt tollam panẽ &c. præcedentibus iungendum, interpoſita parentheſi, & quis eſt fili' Iſai, vt tollam &c. ¶21 eſcam meã quã præparaui ¶22 & dem ¶23 vſ, per viam qua venerant, ¶24 ſub. ad Dauidẽ. ¶25 Heb. ſecũdum omnia. i. omnino vt audierant. ¶26 Heb. aſcenderunt poſt Dauidẽ, ¶27 vſ, ſarcinas. ¶28 Heb. vt benediceret ¶29 vſ, auerſatus eſt eos. i. ſua reſpõſione abire coegit. ¶30 Et tamen illi homines benigni [fuerunt] erga nos valde, ¶31. i. ſi quidquam petebamus ab illis, nũquam paſſi ſumus repulſam. Aut vertendũ, neque fuimus ignominia affecti: ob rem ſcilicet amiſſam, aut ablatam ab eis tanquam prædonibus. ¶32 deſideraui mus. vſ, requiſiuimus. vt perditum ſcilicet. i. neque perdidimus quicquã. ¶33. i. in deſerto ipſo vbi paſcebamus oues. ¶34 Heb. ſcito ¶35 Heb. completa eſt malitia. vſ, decretũ eſt malum. ſub. vt veniat. q.d. certiſſime ventuꝛus eſt. vel, alioqui actũ eſt de hero noſtro, & eius familia. ¶36 Heb. quum ſit filius improbitatis magis quàm vt liceat eum alloqui. ¶37 vſ, farinæ hordeaceæ, ¶38 vſ, faſcieulos vuarũ ſiccatarum. in clibano ſcilicet, aut ad ſolẽ. Gallice, Moiſſines de raiſins cuicts. ¶39 carycarum. ſub. maſſas, vel libras. Carycas vocat ficus aridas, ſiccatas ad ſolem. Chaldæus paraph. libras maſſarum carycarum. ¶40 vſ, ſedente ea ſuper aſinum, ¶41 Heb. per partẽ montis occultam. Chaldæus paraph. per latus mõtis. non enim vidit procul Dauid veniẽtem. ¶42 priuſquam ſcilicet itineri ſe accingeret, aut in ipſo itinere. ¶43 fruſtra cuſtodiui ¶44 vſ, pro beneficio accepto. ¶45 Imprecandi modus, in quo eſt defectio, pro, Sic faciat mihi Deus vt opto, nempe vt me interficiat, aut multo deteriora faciat. Conuertit autem imprecationẽ à prima in tertiam perſonam. ¶46 Heb. ſi reliquero ex omnibus quæ ſunt eius vſque ad diem craſtinam, mingẽtẽ ad parietem. q.d. Perdat me Dominus ſi nõ euertero omnia quæ habet Nabal intra lucem craſtinam: & ſi reliquero inquam meientẽ ad parietem: ne canibus quidem eius (hi ad parietem ſolent meiere) ſi quos habet, parcam. vſ, & filijs eius qui iam poſſunt ad parietem meiere, nõ parcam. Melius hic locus intelligitur de canibus cuſtodibus. Gallice dici ſolet, L'on n'y a laiſſé ne chien, ne chat.

Digitized by Google

mine, [47]In me ſit hæc iniquitas,' ſine loquatur famula tua in auribus tuis, & audi verba ancillæ tuæ. Ne ponat quæſo dominus meus cor ſuũ contra virum iſtum [48]belial,' contra Nabal inquam, [49]nam nomini ſuo reſpondet:' Nabal eſt nomen eius, & ſtultitia eſt cum eo: ego verò ancilla tua non videram pueros domini mei quos miſeras. Nunc ergo mi domine, [50]viuit Dominus, & viuit anima tua: [51]en prohibuit te Dominus, [52]ne euſque erumperes, vt ſanguinem funderes, ſeruauitque tibi manum tuam.' ſint igitur quemadmodũ Nabal hoſtes tui, & quicũque machinãtur domino meo malum. Nunc igitur [53]donum hoc quod' attulit famula tua domino meo, detur pueris [54]qui à pedib' ſunt' domini mei: & remitte obſecro trãſgreſſionem famulæ tuæ, nam omnino [55]domũ firmã' faciet Dominus domino meo: nã dominus meus bella gerit Domini, nihil mali [56]hactenus dum vixiſti,' inuentũ eſt in te. [57]Inſurgat licet homo vt te perſequatur, inſidieturq; vitæ tuæ, erit tamẽ' anima domini mei [58]ligata in faſciculo viuentiũ cum Domino Deo tuo,' animã verò hoſtiũ tuorũ [59]eiaculabitur [60]in media vola' fundæ. [61]Quũmq; Domin' proſequutus fuerit dominũ meũ omni bonitate, quemadmodũ tibi pollicit' eſt,' præceperitq; tibi vt dux ſis ſuper Iſraelem, Tunc erit tibi domino meo [62]hoc' in [63]vacillationẽ,' & offendiculum cordis, [64]vt ſcilicet effunderes' ſanguinẽ [65]abſq; cauſa, [66]domin' me' ſe ſeruet: [67]quũq;' benefecerit Dominus domino meo, memineris ancillæ tuæ. Et ait Dauid ad Abigail, [68]Laudãdus' Domin' Deus Iſrael, qui effecit vt mihi hodie obuiam venires. [69]Gratiã habeo morib' tuis [feſtiuiſſimis,] tibiq; beneficiũ debeo,' quæ me hodie [70]coercuiſti' quo min' ſanguinẽ funderẽ, [71]liberarẽmq; me manu mea.' Etenĩ, viuit Domin' De' Iſrael, qui prohibuit me ne malo te afficerẽ: nã ſi non feſtinaſſes, veniſſẽſq; mihi obuiã, [72]vſque ad matutĩ nõ fact' fuiſſet reliquus ipſi Nabal mingẽs ad parietem.' Suſcepit ergo Dauid de manu ei' quod attulerat ei, ſimúlque dixit ei, [73]Aſcẽde in pace in domũ tuã, [74]en' exaudiui vocẽ tuã, [75]ſuſcepique faciẽ tuã. ¶Venit itaq; Abigail ad Nabal, & en habebat is conuiuiũ in domo ſua [76]veluti cõuiuiũ regiũ,' & cor ipſius Nabal erat hilare in ipſo, erátq; [77]ſatis' ebrius: ipſa verò non [78]indicabat' ei quidq̃, nec paruũ nec magnũ vſq; ad lucẽ [79]poſteri diei.' Factũ eſt igitur mane, [80]quum Nabal vinũ cõcoxiſſet,' retulit ei vxor eius [81]negotiũ illud,' emortuũmq; eſt cor eius in ipſo, ita vt fieret tãquã lapis. Poſt decem deinde dies percuſſit Domin' ipſũ Nabal, ita vt moreretur. Dauid autẽ quũ audiret mortuũ eſſe Nabal, ait, Laudãdus Dominus, qui vindicauit cauſam opprobrij mei de manu Nabal, & ſeruũ ſuũ ꝓhibuit à malo, repẽ-

ſit domine mi hæc iniquitas: loquatur obſecro ancilla tua in auribus tuis, & audi verba famulæ tuæ. Ne ponat oro dominus meus rex cor ſuum ſuper virũ iſtum iniquũ Nabal: quoniam ſecundum nomen ſuum ſtultus eſt, & ſtultitia eſt cum eo: ego autẽ ancilla tua nõ vidi pueros tuos domine mi, quos miſiſti. Nunc ergo domine mi viuit Dominus, & viuit anima tua, qui prohibuit te ne venires in ſanguinem, & ſaluauit manum tuam tibi: & nunc fiant ſicut Nabal inimici tui, & qui quærãt domino meo malum. Quapropter ſuſcipe benedictionem hanc, quam attulit ancilla tua tibi domino meo: & da pueris qui ſequũtur te dominum meũ. aufer iniquitatem famulæ tuæ: faciens enim faciet Dominus tibi domino meo domum fidelẽ, quia prælia Domini domine mi tu prælaris: malitia ergo nõ inueniatur in te omnibus diebus vitæ tuæ. Si enim ſurrexerit aliquando homo perſequens te, "vel' quærens animam tuã, erit anima domini mei cuſtodita quaſi in faſciculo viuentium, apud Dominũ Deum tuũ: porrò inimicorum tuorum anima rotabitur, quaſi in impetu & circulo fundæ. Cum ergo fecerit Dominus tibi domino meo omnia "hæc' quæ locutus eſt bona de te, & cõſtituerit te ducẽ ſuper Iſrael, Non erit tibi hoc in ſingultũ, & in ſcrupulum cordis domino meo, quòd effuderis ſanguinem innoxium, aut ipſe te vltus fueris: & cum benefecerit Dominus domino meo, recordaberis ancillæ tuæ," & tu bene facies ei.' Et ait Dauid ad Abigáil, Benedictus Domin' De' Iſrael, qui miſit hodie te in occurſum meũ, & benedictum eloquiũ tuũ, & benedicta tu, quæ prohibuiſti me hodie ne irem ad ſanguinẽ, & vlciſcerer me manu mea. Alioquin viuit Dominus Deus Iſrael qui prohibuit me ne malum facerẽ tibi: niſi cito veniſſes in occurſum mihi, non remanſiſſet Nabal vſque ad lucẽ matutinã, mingẽs ad parietẽ. Suſcepit ergo Dauid de manu ei' omnia quæ attulerat ei, dixitque ei, Vade pacifice in domũ tuã, ecce, audiui vocẽ tuã, & honoraui faciem tuã. ¶Venit' autẽ' Abigáil ad Nabal: & ecce erat ei conuiuiũ in domo eius quaſi conuiuium regis, & cor Nabal iucũdum: erat enim ebrius nimis: & nõ indicauit ei verbũ puſillum aut grande vſque mane. Diluculo autẽ cũ digeſſiſſet vinũ Nabal, indicauit ei vxor ſua verba hæc, & emortuum eſt cor eius intrinſecus, & factus eſt quaſi lapis. Cúmque pertranſiſſent decem dies, percuſſit Dominus Nabal, & mortuus eſt. Quod cum audiſſet Dauid mortuum Nabal, ait, Benedictus Dominus qui iudicauit cauſam opprobrij mei de manu Nabal, & ſeruum ſuũ cuſtodiuit à malo,

¶47.i. reputa me peccaſſe: etſi peccarim, tamen audi me. Hebraice legit, In me, ego domine, [ſub. peccaui,] iniquitas. q.d. In me (ego enim peccaui) ſit iniquitas ô domine. ¶48 improbũ. ¶49 Heb. nã iuxta nomẽ ſuũ ſic eſt. ¶50 ſub. res ita habet. q.d. per Deũ viuum non vidi pueros tuos. ¶51 Hebr. [viuit inquam] Dominus qui prohibuit ¶52 Heb. ne venires in ſanguinem, & ne ſeruaret te manus tua.i. ne effunderes ſanguinẽ innocentẽ, & ne vlciſcerere te manus tua. Alij vertunt, qui ſeruauit manum tuã ne effunderes ſanguinẽ. ¶53 Heb. iſta benedictio quam ¶54 Heb. qui ambulãt in pedibus.i. miniſtrant domino meo. q.d. iube illud excipi à famulis tuis q inſeruiunt tibi. ¶55.i. familiam regiam. ¶56 Heb. à diebus tuis i. ex quo viuis. ¶57 Heb. Et [tamen] ſurrexit quidã [nempe Saul] vt perſequatur te, & quærat animã tuam: [.i. vt te perdat:] ſed erit ¶58.i. dominus meus diutiſſime viuet colendo Dominũ Deum. Alij vertũt, apud Dominũ.i. in vita æterna. Minus probatur doctis. Vel, dabit tibi Dominus prolem quæ diutiſſime viuet, & diu ſedebit ſuper ſoliũ tuum. ¶59 vt, quaſi funda procul emittet. ſub. ex hac vita. ¶60 in medio ſedis. Partem fundæ latiorẽ intelligit, ad quam religantur duo funes. ¶61 Heb. Eueniet autẽ, quum fecerit Dominus domino meo iuxta omne quod locutus eſt bonum ſuper te.i. quum Dominus te affecerit ſummo illo beneficio quod tibi eſt pollicitus, hoc eſt, quum te regẽ conſtituerit. ¶62.i. effuſio ſanguinis. ¶63 offendiculum. ſiue, offenſionem.i. non te anget q profuderis ſanguinem innoxiũ, & quòd ſumpſeris pœnas de hoſtibus tuis. ¶64 vt effundas.i. q effuderis &c. ¶65.i. innocẽtem. ¶66 Heb. & vt ſe dominus meus ſeruet.i. vlciſcatur. ſub. de inimicis ſuis. .i. & q ipſe te vltus fueris de &c. ¶67 cum ergo.i. cũ te regẽ conſtituerit. ¶68 Heb. Benedictus ¶69 Heb. Et benedicta prudentia tua, benedictáque tu, &c. Vox Hebræa ſignificat prudẽtiam, conſilium, ſermonem, & etiam guſtum. Chaldæus paraph. vertit prudentiam. ¶70 prohibuiſti ¶71 Heb. & [ne] ſeruaret me manus mea.i. ne vlciſcerer me manu mea. ¶72 Heb. non remanſiſſet ipſi Nabal vſque ad lucem matutinam meiens ad parietem.i. interfeciſſem totã familiã Nabal, neq; reliquus factus fuiſſet canis vllus qui ſolet meiere ad parietẽ. ¶73.i. Recipe te in domũ tuã ſalua & incolumis. ¶74 Heb. vide. cõſidera. ¶75 q.d. acquieui petitioni tuæ, cõdonauiq; tibi omnia, quũ ſis mihi gratiſſima. vt, gratiſſima mihi fuerũt quæ dixiſti, & quæ attuliſti. ¶76.i. tale quale regi alicui celebrari ſolet. q.d. celebrabat domi ſuæ cõuiuiũ ſplendidiſſimũ. ¶77 valde ¶78 indicauit ¶79 matutinã.i. vſq; in ſequentẽ diẽ, donec ſcilicet exhalaſſet crapulã. ¶80 Heb. quum vinũ exiſſet à Nabal.i. quum crapulã edormiſſet. ¶81 verba iſta.i. quæ ſupradicta ſunt.

Digitized by Google

& malitiam Nabal reddidit Dominus in caput eius. Miſit ergo Dauid, & locutus eſt ad Abigail, vt ſumeret eam ſibi in vxorẽ. ¶Et venerũt pueri Dauid ad Abigáil in Carmelum, & locuti ſunt ad eam, dicẽtes, Dauid miſit nos ad te, vt accipiat te ſibi in vxorem. Quæ cõſurgẽs adorauit prona in terram, & ait, Ecce famula tua ſit in ancillam, vt lauet pedes ſeruorum domini mei. Et feſtinauit, & ſurrexit Abigáil, & aſcẽdit ſuper aſinum, & quinque puellæ ierũt cum ea pediſequæ eius, & ſecuta eſt nuncios Dauid: & facta eſt illi vxor. Sed & Achinôam accepit Dauid de Iezrahel: & fuit vtraque vxor eius. Saul autem dedit Michol filiam ſuam vxorem Dauid ˜alio viro' Phalti, filio Lais, qui erat de Gallim.

CAP. XXVI.

ET venerunt Ziphæi ad Saul in Gabaa, dicentes, Ecce, Dauid abſconditus eſt in Colle-hachila, 'quæ' eſt ex aduerſo ſolitudinis. Et ſurrexit Saul, & deſcendit in Deſertum-Ziph, & cum eo tria millia virorum de electis Iſrael, vt quæreret Dauid in Deſerto-Ziph. Et caſtrametatus eſt Saul in Gabaa-hachila, quæ erat ex aduerſo ſolitudinis in via: Dauid autem habitabat in deſerto. Videns autem quòd veniſſet Saul poſt ſe in deſertum, miſit exploratores, & didicit quòd ˜illuc' veniſſet certiſſime. Et ſurrexit Dauid ˜clã,' & venit ad locum vbi erat Saul: cúmque vidiſſet locũ in quo dormiebat Saul, & Abner filius Ner, princeps militiæ eius, & Saulem dormiẽtem in tentorio, & reliquum vulgus per circuitũ eius, ait Dauid ad Achimelech Hethæum, & Abiſai filium Saruiæ, fratrem Ioab, dicẽs, Quis deſcendet mecum ad Saul in caſtra? dixitque Abiſai, Ego deſcendam tecũ. ¶Venerũt ergo Dauid & Abiſai ad populũ nocte, & inuenerunt Saul iacẽtem & dormientem in tentorio, & haſtam fixã in terra ad caput eius: Abner autem & populũ dormientes in circuitu eius. Dixitque Abiſai ad Dauid, Concluſit Deus inimicũ tuum hodie in manus tuas: nunc ergo perfodiam eum lãcea in terra, ſemel, & ſecundò opus non erit. Et dixit Dauid ad Abiſai, Ne interficias eum: quis enim extendet manum ſuam in chriſtum Domini, & innocẽs erit? Et dixit Dauid, Viuit Dominus, quia niſi Dominus percuſſerit eum, aut dies eius venerit vt moriatur, aut in prælium deſcendens perierit. Propitius ſit mihi Dominus ne extendam manum meam in chriſtum Domini. nunc igitur tolle haſtam quæ eſt ad caput eius, & ſcyphum aquæ, & abeamus. Tulit igitur Dauid haſtam, & ſcyphum aquæ, qui erat ad caput 'eius,' & abierunt: & non erat quiſquam qui videret, & intelligeret, & euigilaret, ſed omnes dormiebant, quia ſopor Domini irruerat ſuper eos. ¶Cúmque tranſiſſet Dauid ex aduerſo, & ſtetiſſet in vertice montis de longe, & eſſet grande interuallum inter eos, Clamauit Dauid ad populũ, & ad Abner filium Ner, dicens, Nonne reſpondebis Abner? & reſpondẽs Abner, ait, Quis es tu qui clamas, & inquietas regem? Et ait Dauid ad Abner, Nunquid non vir tu es? & quis alius ſimilis tui in Iſrael? quare ergo non cuſtodiſti dominũ tuum regem? ingreſſus eſt enim vnus de turba vt interficeret regem dominum tuum. Non eſt bonum hoc quod feciſti: viuit Dominus quoniã filij mortis eſtis vos, qui non cuſtodiſtis dominum veſtrum chriſtum

ditque malitiam Nabal Dominus in caput ipſiꝰ. Miſit inſuper Dauid, loquutúſque eſt cum Abigail, vt acciperet eam ſibi in vxorem. ¶Veniẽtes itaq; ſerui Dauidis ad Abigail in Carmel, loquuti ſunt cum ea in hãc ſententiã, Dauid miſit nos ad te, vt ducat te ſibi vxorem. Quæ[12] ſurgẽs' pronam ſeſe incuruat, dicens, Ecce[13] ſit ancilla tua famula vt lauet pedes' ſeruorũ domini mei. Ilico ergo ſurgens Abigail, inſcẽdit aſinũ,[14] ſequutæque ſunt veſtigiũ eius quinque puellæ eius,' ipſa autẽ ſequuta eſt nũtios Dauidis, & facta eſt ei vxor. Sed & Ahinoã duxit Dauid de Ieſreel, fuerúntq; ambæ vxores eius. Saul enim dederat Michal filiam ſuam Dauidis vxorẽ, Phalti filio Lais, qui fuit de Gallim.

CAP. XXVI.

ZIphæi venerũt ad Saulem in[1] Gibea,' dicentes, Annon Dauid abdidit ſeſe in colle Hachila, quæ eſt eregione deſerti? Surgens igitur Saul, deſcendit in deſertum Ziph, habens ſecum tria millia virorum delectorũ ex Iſraele, vt quæreret Dauidem in deſerto Ziph. Et caſtrametatus eſt Saul in colle Hachila, qui eſt eregione[2] deſerti' iuxta viã. Dauid autẽ manebat in deſerto:[3] viditque' quòd Saul inſequeretur eum in deſertũ. Miſit igitur Dauid exploratores, intellexitq; Saulẽ[4] ad certum [negotiũ] veniſſe. Et ſurgẽs Dauid, venit ad locũ vbi Saul caſtra poſuerat,[5] viditq;' Dauid locũ in quo[6] dormiuit' Saul & Abner filius Ner imperator exercitꝰ eius: Saul autẽ dormiebat intra vallũ, populus verò in caſtris erãt circũ eũ. Et reſpõdẽs Dauid, ait ad Ahimelech Hithæũ, & ad Abiſai filium Zeruia fratrem Ioab in hæc verba, Quis deſcendet mecũ ad Saulẽ in caſtra? & dixit Abiſai, Ego deſcẽdã tecũ. ¶Venit itaq; Dauid & Abiſai ad populũ noctu, & ecce Saul dormiens iacebat intra vallum, & lãcea eius fixa erat in terra[7] ad caput eius:' Abner autem & populus iacebant circũ eum. Ait ergo Abiſai ad Dauidem, Tradidit Deus hodie hoſtem tuũ in manum tuam,[8] ſine obſecro vt vno ictu defigam eũ lancea in terram, nec iterem.' Dixit autẽ Dauid ad Abiſai, Ne interficias eum: quis enim[9] impune' manum ſuam inferret vncto Domini? Addiditque Dauid,[10] Viuit Dominꝰ, niſi Dominus percutiat eum, aut dies eius veniat vt obeat, aut in prælium deſcendens intereat,[11] Seruet me Dominus, ne manum' meam inferam vncto Domini: quin lanceam quæ[12] ad caput' eius eſt accipe, & vrceum aquarium,[13] & abibimus.' Tulit itaque Dauid lanceam & vrceũ aquarium de capite Saulis, & abierunt illi, nemine vidente, nemine id aduertente, neminéque euigilãte: quoniã omnes dormiebãt, nã[14] grauiſſimus ſopor à Domino' in eos irruerat. ¶Et tranſiẽs Dauid[15] in vlteriorem locum,' ſtetit in vertice montis eminus, exiſtẽte multo ſpatio inter eos, Et clamauit Dauid ad populum, & ad Abner filiũ Ner, in hæc verba,[16] Nihil reſpondes Abner?' reſpondit Abner, & dixit, Quis es tu, qui clamas[17] ad regem?' Et dixit Dauid ad Abner, Annon[18] vir es tu?' & quis ſimilis tui in Iſraele? Cur igitur nõ cuſtodiuiſti dominũ tuum regẽ? ingreſſus enim eſt quiſpiã ex populo, vt perderet dominum tuũ regem. Hoc omnino bonum non eſt quod feciſti: viuit Dominus,'[19] digni eſtis extremo ſupplicio,' quòd non cuſtodiuiſtis dominum veſtrum, nempe vnctum

¶12 vl. aſſurgẽs ſub. ſeruis Dauidis. ¶13 Heb. ancilla tua, vt ſit ancilla ad lauãdum &c. q.d. parata eſt ancilla tua vt miniſtra ſit lauãdis pedibus &c. ¶14 Hebr. & quinque puellæ [quæ] incedebãt ad greſſum eiꝰ i. pediſequæ.

XXVI. ¶1 Beniamin ſcilicet. ¶2 Ieſimon ¶3 cognouitque. ſiue, intellexitq; ¶4 pro certo. Chaldæus parap. pro vero. ¶5 i. deſignauit oculis. ¶6 iacebat. vl, dormiret ¶7 ad ceruical eius: ¶8 Hebr. nunc ergo percutiã eũ obſecro haſta, & in terrã vno ictu, & nõ iterabo illi. i. vt ipſo trãſfoſſo haſta, infigã haſtã ipſã terræ, vt non ſit opus ferire eũ denuo. ¶9 He. & erit innocẽs, ¶10 Heb. Viuit Deus: ſed Dominus percutiet eum, aut dies eius veniet, & morietur: aut in prælium deſcendet, & interficietur. q.d. Iuro ego per Deum viuentẽ. ſub. quòd non mittes manum in chriſtũ Domini: ſed Dominꝰ ipſe percutiet eum, aut periodus vitæ eius veniet, &c. Alij vertunt, Viuit Do. quòd Dominus percutiet &c. q.d. Non eſt opus vt eum interficias: nã breui morietur &c. ¶11 Heb. Abſit à me à Domino, vt manum &c. i. Ne permittat Dominus vt occidã vnctum Domini. ¶12 ad ceruical ¶13 & diſcedamꝰ. Dauid hæc accipite: nam timebat ne Abiſai afferret illi manus violentas. ¶14 Heb. ſopor Domini. i. immiſſus à Do. vel, ſopor magnus, vt Chaldæus paraph. vertit. nam omnia fortia & magna Deo tribuuntur: vt montes Dei. i. excelſi. ¶15 in latus oppoſitum, ¶16 Videtur ſæpius vocaſſe Abner. ¶17 inuita regem? Chaldæus paraph. ad caput regis? i. qui tuo clamore obtundis regem? aut, qui audeas excitare regem? ¶18 q.d. clarus & inſignis. Ironia. ¶19 Heb. filij eſtis mortis. i. digni morte.

¶20 iuxta ceruical ¶21 fecit vl, quid cõmiſit ¶22.i. quid admiſit ¶23 vl, incitauerit
¶24 vl, olfaciat ſacrificiũ.i. ſit mihi propitius quum offeram illi munera.
Aut. olfaciet ſacrificiũ.i. placabo irã eius ſacrificio. ¶25. i. apud Dominũ.
¶26 ne habitem in hæreditate &c.i. cogũt me diſcedere ex hac hæreditate Domini, ex hac Terra ſancta.
¶27 dicendo.i. quaſi dicerent. q.d. Perinde faciunt acſi dicãt mihi, Vade &c.
¶28.i. Nunquã obliuiſcatur Dominus ſanguinis mei effuſi in terrã, ſi interficias me, ſed ſit ſemper in cõſpectu eius, & requirat illud, & vlciſcatur. ¶29.i. magno æſtimata apud te. hoc eſt, eo q peperceris mihi.
¶30 perſequẽdo ſcilicet hominẽ Deo gratum. ¶31 Heb. reddat vnicuique ſui iuſtitiã & fidem ſuã.i. habeat rationẽ viri qui iuſte & fideliter vixerit, qui iuſte egerit, & fidem ſeruauerit vt ego ſeruaui.
¶32 vl, & tamẽ ¶33.i. vita tua magno æſtimata fuit.

Domini. nunc igitur vide vbi ſit lancea regis, &
vas aquariũ, quæ[20] ad caput' eius erãt. Et cogno-
ſcens Saul vocem Dauidis, ait, Annõ hæc vox tua
eſt fili mi Dauid? Et dixit Dauid, Vox mea eſt do-
mine mi rex. Et ait, Quare Domin⁹ meus ſic per-
ſequitur ſeruũ ſuũ? quid enim[21] deſignauit?[22] quid
verò mali eſt in manu mea?' Nunc ergo audiat
quæſo dominus meus rex verba ſerui ſui. Si Do-
minus[23] incitat' te contra me,[24] odoretur ſacrifi-
cium placatoriũ:' ſi autem filij hominũ, execra-
ti ſint[25] in cõſpectu Domini:' nam eijciũt me ho-
die,[26] ne cõſociare me poſſim hæreditati' Domi-
ni,[27] in hoc quod dicunt,' Vade, cole deos alios.
[28] Ne itaq; cadat ſanguis me⁹ in terrã corã Domi
no,' quoniam egreſſus eſt rex Iſraelis. vt pulicem
vnum quærat, perinde acſi quis perdicẽ in mõti-
bus perſequatur. Et dixit Saul, Peccaui, reuertere
fili mi Dauid, nihil mali tibi vltra inferam, eo q
anima mea [29] precioſa hodie fuerit ĩ oculis tuis:'
en ſtulte egi, &[30] erraui' admodũ valde. Et reſpon
dens Dauid, ait, En lancea regis, tranſeat vnus ex
pueris, & tollat eã. Dominus autẽ[31] rependat vni-
cuiq; iuxta iuſtitiã ſuã, & iuxta fidẽ ſuã:' quoniã
tradiderat te Dominus hodie in manũ meam,
[32] ego verò' nolui manũ meam inferre vncto Do
mini. Et ecce quẽadmodũ[33] anima tua hodie ma-
gnifica fuit' in oculis meis, ſic magnifica ſit ani-
ma mea in oculis Domini,[34] qui eripiat' me ex
omni afflictione. Et dixit Saul ad Dauidẽ,[35] Lau-
de dignus es tu' fili mi Dauid: &[36] facies,' & om-
nino perficies. Dauid autem abijt itinere ſuo, &
Saul in locũ ſuum reuerſus eſt. CAP. XXVII.

COgitauit autẽ Dauid in corde ſuo,[1] Incidam
vna dierũ in manũ' Saulis: ideo [2] nihil mihi
cõſultiꝰ,[3] quàm vt fuga euadã in terrã Paleſthi-
norũ, vt Saul à me abſiſtat, neq; vltra me per om
nes terminos Iſraelis inueſtiget, effugiámq; ma
nus eiꝰ.' Surgẽs itaq; Dauid, trãſijt ipſe & ſexcẽti
viri qui cũ ipſo erãt, ad Achis filiũ Maoch regẽ
Gath. Et habitauit Dauid apud Achis in Gath, ip
ſe & milites eiꝰ, quiſq; cũ domo ſua: ſed & duæ vxo
res eius, Ahinoã Ieſreelitis, & Abigail Carmeli-
tis, vxor ſcilicet ipſiꝰ Nabal. Nũciatũq; eſt Sau-
li q Dauid fugiſſet in Gath, nec vltra[4] inueſtiga
uit eũ. ¶Dixit autẽ Dauid ad Achis, Si nunc inue
ni[5] fauorem' in oculis tuis, detur mihi locus in a-
liqua[6] vrbe in agro,' vt ibidẽ habitẽ: cur enim ha
bitaret ſeruꝰ tuus tecũ in vrbe regia? Dedit itaq;
ei Achis in die illa Ziclag. hinc Ziclag facta eſt
regũ Iehuda vſq; in hũc diẽ. Fuit verò numerus
dierũ quibus cõmorabatur Dauid in agro Pale-
ſthinorũ,[7] quatuor mẽſes & dies aliquot. ¶Aſcẽ
dit autem Dauid & milites eius, & irruperunt in
Geſſuræos, Girſæos, & Amalecitas: hæ enim [gen
tes][8] iam olim regionẽ iſtã incoluerant, vbi itur
in' Sur vſq; ad terrã Ægypti. Et[9] percuſſit' Dauid
regionẽ,[10] nõ permiſit viuere nec virũ,' nec mu-
lierem: abegit quoque oues & boues, aſinos at-
que camelos & veſtes: & reuerſus venit ad Achis.
Et ait Achis,[11] Vbi feciſtis hodie impreſſionem?'
Et dixit Dauid, Ad Meridiẽ Iehuda, & ad Meridiẽ

Domini. nunc ergo vide vbi ſit haſta regis, & vbi
ſit ſcyphus aquæ, qui erat ad caput eius. Cogno-
uit autẽ Saul vocem Dauid, & dixit. Nũquid vox
hæc tua fili mi Dauid? Et ait Dauid, Vox mea do-
mine mi rex. Et ait, Quam ob cauſam dominus
meus perſequitur ſeruũ ſuũ? quid feci? aut quod
eſt malũ in manu mea? Nunc ergo audi oro do
mine mi rex verba ſerui tui. Si Dominus incitat
te aduerſum me, odoretur ſacrificium. ſi autẽ fi-
lij hominũ: maledicti ſunt in conſpectu Domi-
ni:* qui eiecerunt me hodie, vt nõ habitẽ in hæ-
reditate Domini, dicẽtes, Vade, ſerui dijs alienis.
Et nunc non effundatur ſanguis meus in terra
corã Domino: quia egreſſus eſt rex Iſrael vt quæ-
rat pulicẽ vnum, ſicut perſequitur perdix in mõ
tibꝰ. Et ait Saul, Peccaui, reuertere fili mi Dauid:
nequaquam enim vltrà tibi malefaciã, eo quòd
pretioſa fuerit anima mea in oculis tuis hodie:
apparet enim quòd ſtultè egerim, & ignoraue-
rim multa nimis. Et reſpondens Dauid, ait, Ecce
haſta regis: tranſeat vnus de pueris regis, & tol-
lat eam. Dominꝰ autem* retribuet' vnicuique ſe-
cundum iuſtitiã ſuam & fidem: tradidit enim te
Dominus hodie in manũ meam, & nolui exten-
dere manum meã in chriſtũ Domini. Et ſicut ma
gnificata eſt anima tua hodie in oculis meis, ſic
magnificetur anima mea in oculis Domini, & li
beret me de omni anguſtia. Ait ergo Saul ad Da
uid, Benedictus tu fili mi Dauid: & quidem fa-
ciens facies, & potẽs poteris. Abijt autem Dauid
in viam ſuam, & Saul reuerſus eſt in locum ſuũ.
CAP. XXVII.

ET ait Dauid in corde ſuo, Aliquando incidã
vna die in manus Saul: nõnne melius eſt vt
fugiam, & ſaluer in Terra-Philiſthinorũ, vt de-
ſperet Saul, ceſſétque me quærere in cũctis fini-
bus Iſrael? fugiam ergo manus eius. Et ſurrexit
Dauid, & abijt ipſe, & ſexcenti viri cum eo, ad A-
chis filium Maoch regem Geth. Et habitauit Da-
uid cũ Achis in Geth, ipſe & viri eius,* & domus
eius,* & duæ vxores eius, Achinoam Iezraheli-
tis, & Abigail vxor Nabal Carmeli. Et nunciatũ
eſt Sauli quòd fugiſſet Dauid in Geth, & nõ ad-
didit vltra quærere eum. ¶Dixit autẽ Dauid ad
Achis, Si inueni gratiam in oculis tuis, detur mi-
hi locus in vna vrbium regionis huius, vt habi-
tem ibi: cur enim manet ſeruus tuus in ciuitate
regis tecũ? Dedit itaque ei Achis in die illa Sice-
leg: propter quam cauſam facta eſt Siceleg regũ
Iuda, vſque in diem hãc. Fuit autẽ numerus die-
rũ quibus habitauit Dauid in regione Philiſthi-
norum, quatuor menſium. ¶Et aſcendit Dauid,
& viri eiꝰ, & agebãt prædas de Geſſuri, & de Ger-
zi, & de Amalecitis: hi enim pagi habitabãtur in
terra antiquitus, euntibus Sur vſque ad Terram
Ægypti. Et percutiebat Dauid omnẽ terram il-
lorum,' nec relinquebat viuẽtem virum & mu-
lierẽ: tollẽſq; oues, & boues, & aſinos, & came-
los, & veſtes, reuertebatur, & veniebat ad Achis.
Dicebat autem ei Achis, In quem irruiſti hodie?
Reſpondebat Dauid, Contra Meridiem Iuda, &

¶34 & eripiat ¶35 Heb. Benedictus es tu.i. Summa laude dignus es, aut Fœliciſſimus es. ¶36 Heb. faciendo facies.i. præclara opera facies, res præclaras geſturus es. ¶37 Heb. valendo valebis.i. magnis viribus pollebis.

XXVII. ¶1 Heb. Tandem abſumar quadam die per manum &c.i. Tãdem vitæ meæ finem inueniam, incidens in manum Saulis. ¶2 Heb. nullum eſt mihi bonum. ſub. hic.i. nulla eſt mihi quies, nuſquam conquieſcit animus meus. Gallice, Ie n'ay point de bien ici. ¶3 Heb. ſi euadam [vl, effugero, ſalutis ſcilicet cauſa] in terram Palæſthinorum, tum demum deſperabit de me Saul [ſub. ſe me conſequuturum] vt non quærat me vltra per omnem terminum Iſraelis: & [ita] ſeruam me de manu eius. vl, ſeruabo me de poteſtate eius. ¶4 vl, quæſiuit ¶5 gratiam .i. Si tibi ſum gratus & charus. ¶6 vrbium agreſtium, ¶7 vl, annus vnus & menſes quatuor. ¶8 Heb. habitabant terram [vl, regionem] quæ fuerat à ſeculo, [ſ.i. antiquam, & ideo populoſam,] ex quo intras in &c. Chaldæus paraphraſtes ab ingreſſu. ¶9 percutiebat ¶10.i. non parcebat viris, &c. ¶11 vl, Quò irruiſtis hodie?

…a Meridiem Ieramehel, & contra Meridiem … Virum & mulierem nõ viuificabat Dauid, … adduceret in Geth, dicens, Ne fortè loquantur aduerſum nos, Hæc fecit Dauid. & hoc erat decretum illi omnibus diebus quibus habitauit in regione Philiſthinorum. Credidit ergo Achis Dauid, dicens, Multa mala operatus eſt cõtra populum ſuum Iſrael: erit igitur mihi ſeruus ſempiternus.

CAP. XXVIII.

Factum eſt autem in diebus illis cõgregauerunt Philiſthijm agmina ſua, vt præpararẽtur ad bellũ contra Iſrael: dixitque Achis ad Dauid, Sciens nunc ſcito quoniam mecũ egredieris in caſtris tu & viri tui. Dixitque Dauid ad Achis, Nunc ſcies quæ facturus eſt ſeruus tuus. Et ait Achis ad Dauid, Et ego cuſtodem capitis mei ponam te cunctis diebus. ¶ Samuel autem mortuus eſt, planxitque eum omnis Iſrael, & ſepelierunt eum in Ramatha vrbe ſua. Et Saul abſtulit magos & hariolos de Terra: & interfecit eos, qui pythones habebant in ventre. Cõgregatiq́ ſunt Philiſthijm, & venerunt, & caſtrametati ſunt in Sunam: congregauit autẽ & Saul vniuerſum Iſrael, & venit in Gelboë. Et vidit Saul caſtra Philiſthijm, & timuit, & expauit cor eius nimis. Cõſuluitque Dominũ, & non reſpondit ei neq; per ſomnia, neque per ſacerdotes, neq; per prophetas. Dixitque Saul ſeruis ſuis, Quærite mihi mulierem habentẽ pythonem, & vadam ad eam, & ſciſcitabor per illã. Et dixerũt ſerui ei⁹ ad eũ, Eſt mulier pythonẽ habẽs, in En-dor. Mutauit ergo habitũ ſuum, veſtitúſque eſt alijs veſtimentis, & abijt ipſe, & duo viri cũ eo, veneruntque ad mulierem nocte, & ait illi, Diuina mihi in pythone, & ſuſcita mihi quẽ dixero tibi. Et ait mulier ad eum, Ecce tu noſti quãta fecerit Saul, & quomodo eraſerit magos, & hariolos de terra: quare ergo inſidiaris animæ meæ, vt occidar? Et iurauit ei Saul in Domino, dicẽs, Viuit Dominus quia nõ eueniet tibi quicquã mali propter hanc rem. Dixitque ei mulier, Quẽ ſuſcitabo tibi? qui ait, Samuelem mihi ſuſcita. Cum autẽ vidiſſet mulier Samuelem, exclamauit voce magna, & dixit ad Saul, Quare impoſuiſti mihi? tu es enim Saul. Dixitque ei rex, Noli timere: quid vidiſti? & ait mulier ad Saul, Deos vidi aſcendentes de terra. Dixitq; ei, Qualis eſt forma eius? quæ ait, Vir ſenex aſcendit, & ipſe amictus eſt pallio. & intellexit Saul quòd Samuel eſſet, & inclinauit ſe ſuper faciem ſuam in terra, & adorauit. ¶ Dixit autem Samuel ad Saul, Quare inquietaſti me vt ſuſcitarer? & ait Saul, Coarctor nimis: ſiquidem Philiſthijm pugnant aduerſum me, & Deus receſſit à me, & exaudire me noluit neq; in manu prophetarum, neque per ſomnia: vocaui ergo te, vt oſtenderes mihi quid faciam. Et ait Samuel, Quid interrogas me, cum Dominus receſſerit à te, &

[12]Ierahmeel, & ad Meridiem Kenæi. Nec virum, nec mulierẽ viuos ſeruabat Dauid, vt [13]induceret in Gath: [14]hoc nempe conſilio, Fortè annuntiarent de nobis [aliquid,] dicendo, Sic fecit Dauid. & hic mos eius erat omnibus diebus quibus cõmorabatur in regione Paleſthinorum. Et [15]credidit Achis ipſi Dauidi, cogitans, [16]Omnino ſordet illi gens ſua Iſraelitica, eritque ſeruus meus perpetuò.

CAP. XXVIII.

Contigit vt in diebus illis Paleſthini congregarent [1]turmas ſuas, exercitúmque [cõſcriberent,] vt pugnarent cõtra Iſraelitas. dixit ergo Achis ad Dauidẽ, [2]Perſuaſiſſimum hoc tibi eſto, quòd mecũ egreſſurus ſis in prælũ, tu & viri tui. Et ait Dauid ad Achis, [3]Cognoſces ergo & tu quid facturus ſit ſeruus tuus. Ruſúmque dixit Achis ad Dauidẽ, [4]Ponam igitur te cuſtodẽ capitis mei cunctis diebus. ¶ Porrò Samuel mortuus erat, planxerántque eũ omnes Iſraelitæ, ſepelierántque eũ in Rama [5]ciuitate ſua. [6]Et Saul eiecerat è terra [7]pythones & diuinos. Cõgregati igitur Paleſthini, venerunt & caſtrametati ſunt in Sunem: cõgregauitque & Saul vniuerſum Iſraelẽ, & caſtrametati ſunt in Gilboa. Videns autem Saul caſtra Paleſthinorũ, timuit, & expauit cor eius ſupra modũ. Quũmque Saul cõſuluiſſet Dominum, non reſpondit ei Dominus, neq; per ſomnia, neq; [8]per Vrim, neq; per prophetas. Dixit ergo Saul ad ſeruos ſuos, Quærite mihi mulierem quæ habeat pythonem, vt vadam ad eam, [9]ſciſcitérque ex ea. Et dixerunt ſerui eius ad eũ, Ecce eſt mulier in En-dor, quæ ſpiritũ habet pythonis. Saul ergo cõmutato habitu, indutus eſt alijs veſtimentis, abijtque ipſe & duo viri cũ eo, venerúntque ad mulierẽ illã noctu, & ait, Diuina mihi quæſo [10]in pythone, & [11]fac mihi aſcendere quem dixero tibi. Et ait mulier ad eum, En tu noſti quid fecerit Saul, quomodo exciderit [12]è terra pythones & diuinos: cur ergo [13]tu laqueum tendis vitæ meæ, vt me mortis periculo exponas? Et iurauit ei Saul per Dominum, dicens, Viuit Dominus, [14]ſi quid culpæ tibi hac ex re imputetur. [15]Et dixit mulier, Quem [16]euocabo tibi? reſpondit, [17]Euoca mihi Samuelẽ. Et videns mulier [18]Samuelem ſublata voce clamauit, dixitque mulier illa ad Saulem hæc verba, Cur fefelliſti me? tu enim es Saul. Et ait ad eam rex, Ne metuas: quid vidiſti? dixit mulier ad Saulem, [19]Deos vidi aſcendentes de terra. Qui dixit ei, Quæ eſt forma eius? & dixit illa, Vir ſenex aſcendit, iſque amictus eſt pallio. intellexit autem Saul quòd Samuel eſſet, [20]inclinauitque pronus, & prócidit. Dixit autem [21]Samuel ad Saulem, Cur [22]inquietum me reddidiſti vt me reduceres? & dixit Saul, Valde ſum anxius, nam Paleſthini pugnant contra me, & Deus receſſit à me, nec vltra reſpondet mihi, neque [23]per manus prophetarum, neque per ſomnia, & euocaui te, vt oſtendas mihi quid ſim facturus. Et ait Samuel, Et quare me interrogas, quum Dominus à te receſſerit,

¶12 vrbs tribus Iuda in latere Meridionali. ¶13 vl, adduceret ¶14 Heb. dicẽdo, ¶15 credebat. ſub. dicẽti Dauidi, ad plagã Meridianã Iuda &c. ¶16 Heb. Fecit fœtere [ſub. opera ſua] in populo ſuo Iſraeli. i. Reddidit opera ſua inuiſa, ſeq; odioſum Iſraelitis ſuis. Fecit quæ diſplicent popularib⁹ ſuis. Vl, Reddidit ſe fœtidũ in populo ſuo. i. inuiſum & odioſum, quòd abhorream⁹ à re fœtida, putida, & male olente.

XXVIII. ¶1 copias ſuas militares. vl, ad militiam ¶2 Heb. Sciendo ſcias. i. Certo ſcias. ¶3 Propterea tu videas. q. d. Si ita decreueris, vide quid me velis facere. ¶4 Idcirco ponam &c. Hac de cauſa quoniam video te paratum eſſe ad obſequium. ¶5 Heb. In vrbe ſua. i. in ea Rama in qua habitabat. nam erant duæ vrbes eodem nomine. Alij referũt hoc ad verbum remotius Planxerunt eum in Rama & in vrbe ſua Iſraelitæ. q. d. tam in Rama, quàm in alijs vrbib⁹. Alij, ſepelierunt eũ in ipſa vrbe Rama, non extra vrbẽ. ¶6 Saul autẽ expulerat. vl, abſtulerat ¶7 vl, magos ¶8 i. per ſacerdotes. Nã ſũmus põtifex gerebat Vrim & Thummim in hoſen ſiue pectorali, ante pectus. ¶9 ſub. qd facto opus ſit. ¶10 i. ope ſpiritus pythonici quo es prædita. ¶11 vl, ſuſcita mihi ¶12 i. ex hac regione. ¶13 Heb. Quid es offẽdiculo animæ meæ vt cures me interficiendã? ¶14 [quòd] non eueniet tibi pœna [vl, punitio] propter hanc rem. i. nihil mali continget tibi ob id. ¶15 Dixit ergo ¶16 ſuſcitabo. vel vt Hebraice, faciam aſcendere tibi? ¶17 Fac aſcendere. vl, Suſcita. Hebræi aiunt nõ vere Samuelẽ ſuſcitatum: hoc enim erat ſpectrum quod apparuit: quod ſentit & D. Auguſtinus. ¶18 i. ſpectrum & ſimilitudinẽ Samuelis. ¶19 Deũ vidi aſcendentẽ. i. hominẽ quendam diuinum. Relatiuum ſingulare quod ſequitur, oſtendit Elohim plurale, vertendum eſſe per ſingulare, Deum, non Deos. ¶20 Heb. inclinauitque ſeſe in faciem in terrã, & adorauit. i. inclinato in terrã vultu adorauit. ¶21 i. ſpiritus pythonicus qui induerat ſpeciem Samuelis. Samuel tunc viſus eſt dicere Sauli. Mulier videbat Samuelem, neque tamen audiebat eum alloquentem Saulem: ſicuti nec Saul videbat Samuelem, hoc eſt illuſionem illam diabolicam quæ videbatur illis Samuel. Ita Hebræi. ¶22 mihi fuiſti moleſtus [vl, commouiſti me] vt me aſcendere faceres? euocando me ſuſcitandum? ¶23 Gallice, Par le moyen des prophetes.

[24] ſueritque ſit hoſtis tuus? Et Dominus quidem [25] fecit quēadmodū loquutus eſt [26] in manu mea, & ſcidit Dominus regnū de manu tua, deditque illud proximo tuo Dauidi. [27] Quādoquidē enim non obediuiſti voci Domini, nec perfeciſti [28] iram furoris eius in Amalec. idcirco fecit tibi Dominus hodie rem iſtā. Tradétque Dominus Iſraelē tecū in manum Paleſthinorum, & eras tu & filij tui mecum eruntsed & caſtra Iſraelitica tradet Dominus in manū Paleſthinorum. Et ilico corruit Saul in terrā [29] quantus quātus erat, timuitque vehementer à verbis Samuelis, [30] ita vt nullū robur eſſet amplius in eo, tota enim die totáque nocte [31] nihil cōederat. ¶ Veniens autē mulier ad Saul, vidēſque eū vehemēter [32] territū, ait ad eū, Ecce obediuit famula tua voci tuę, [33] & denoui vitam meā, [34] audiuiq; verba tua quæ ad me loquutus es, Audi igitur & tu obſecro vocē ancillæ tuæ, proponā tibi buccellā panis, vt comedas, [35] vt ſit in te robur, vt via tua proficiſcaris. Qui renuens ait, Non edam. At ſerui eius ſimul cum muliere [36] flagitando effecerunt vt obtemperaret eis. Surgens itaque de terra, ſedit ſuper lectum. Habuit autē mulier illa domi vitulum pinguem, quem ilico mactauit: acceptáq; farina, ſubegit, coxitq; ex ea azymos panes. Attulitque ante Saul & ante ſeruos eius: & quum comediſſent, ſurrexerunt, & profecti ſunt nocte illa.

CAP. XXIX.

Congregatis itaq; Paleſthinis cū vniuerſis copijs ſuis in Aphec, Iſraelitæ caſtrametati ſunt in [1] Ain, quæ eſt in Ieſreel. Porrò principes Paleſthinorū incedebāt per centurias & chiliades: Dauid & milites eius incedebāt in poſteriori [agmine] cum Achis. Dixerunt ergo principes Paleſthinorū, [2] Qui ſunt Ebræi iſti? Reſpōdit Achis principibus Paleſthinorū, Annon hic Dauid eſt ſeruus Saulis regis Iſrael, qui mecum fuit [3] hiſce diebus aut hiſce annis? [4] non deprehendi in eo quidquam, ab eo die quo [5] defecit, vſque in hunc diē. Et irati ſunt cōtra eum ſatrapæ Paleſthinorum: dixerūntq; ad eum ſatrapæ Paleſthinorū, Remitte virum iſtū, vt redeat ad locū ſuum quē illi deſtinaſti, nec deſcendat nobiſcū in prælīū, ne ſit nobis in prælio aduerſarius. qua enim re [6] ſeſe gratum exhiberet domino ſuo? annon capitibus virorū iſtorum? Annō hic eſt Dauid, [7] de quo alternis canebant in choris huiuſmodi verbis, Percuſſit Saul millia ſua, & Dauid decē millia ſua? Vocauit itaq; Achis Dauidē, & ait ad eū, Viuit Dominus quoniā rect9 [8] fuiſti tu & bonus corā me, ſiue exires, ſiue ingredereris mecū i caſtris, nec deprehendi in te malū, à die quo veniſti ad me, vſq; in hunc diē: at [9] in oculis principū tu nō es bonus. Reuertere igitur, & abi in pace, nec mali quidpiā [10] deſignes in oculis principū Paleſthinorū. Et ait Dauid ad Achis, Quid feci? quid deprehendiſti in ſeruo tuo, à die quo verſatus ſum tecū in præſentē vſq; diē, vt nō proficiſcar & bella geram aduerſus hoſtes domini mei regis? Et reſpondens Achis ait ad Dauidē, [11] Scio quòd bonus es, in oculis meis perinde ac angelus Dei: at principes Paleſthinorū dixerunt, Non aſcendet is nobiſcum in prælium. Surge igitur ſummo mane, & ſerui domini tui qui venerunt tecum, & mane cōſurgentes quum illuxerit, abite. Surrexit igitur Dauid mane, ipſe & milites eius, vt abirent, reuerterentúrque in terram Paleſthinorum: Paleſthini autem aſcenderunt in Ieſreel.

tranſierit ad æmulū tuū? Faciet enim tibi Dominus ſicut locut9 eſt ī manu mea, & ſcindet regnū tuū de manu tua, & dabit illud proximo tuo Dauid: Quia nō obediſti voci Domini, neq; feciſti irā furoris ei9 in Amalec. idcirco quod pateris, fecit tibi Dominus hodie. Et dabit Dominus etiā Iſrael tecū in manus Philiſthijm: cras autē tu & filij tui mecū eritis: ſed & caſtra Iſrael tradet Dominus in manus Philiſthijm. Statímq; Saul cecidit porrectus in terrā: extimuerat enim verba Samuelis, & robur non erat in eo, quia non comederat panem tota die illa. ¶ Ingreſſa eſt itaque mulier illa ad Saul, (conturbatus enim erat valde) dixitque ad eū, Ecce obediuit ancilla tua voci tuæ, & poſui animā meā in manu mea: & audiui ſermones tuos quos locutus es ad me. Nūc igitur audi & tu vocē ancillæ tuæ, & ponā corā te buccellam panis, vt comedens conualeſcas, & poſſis iter agere. Qui renuit, & ait, Nō comedam. Coegerunt autē eum ſerui ſui & mulier, & tandem audita voce eorum ſurrexit de terra, & ſedit ſuper lectum. Mulier autem illa habebat vitulum paſcualem in domo, & feſtinauit, & occidit eum: tollēſque farinā, miſcuit eam, & coxit azyma. Et poſuit ante Saul, & ante ſeruos eius: qui cum comediſſent, ſurrexerunt, & ambulauerunt per totam noctem illam.

CAP. XXIX.

Congregata ſunt ergo Philiſthijm vniuerſa agmina in Aphec: ſed & Iſrael caſtrametatus eſt ſuper fontē qui erat in Iezrahel. Et ſatrapæ quidē Philiſthijm incedebāt in cēturijs & millibus: Dauid autē & viri eius erāt in nouiſſimo agmine cū Achis. Dixerūntq; principes Philiſthijm ad Achis, Quid ſibi volūt Hebræi iſti? Et ait Achis ad principes Philiſthijm, Nūquid ignoratis Dauid, qui fuit ſeruus Saul regis Iſrael, & eſt apud me, multis dieb9 vel annis? & nō inueni in eo quicquam mali ex die qua tranſfugit ad me, vſque ad diem hanc. Irati ſunt autem aduerſus eū principes Philiſthijm, & dixerunt ei, Reuertatur vir, & ſedeat in loco ſuo, in quo cōſtituiſti eū: & non deſcēdat nobiſcū in prælīū, ne fiat nobis aduerſarius, cū præliari cœperimus: quomodo enim aliter poterit placare dominū ſuū, niſi in capitibus noſtris? Nōnne iſte eſt Dauid cui cantabāt in choris, dicētes, Percuſſit Saul in millibus ſuis, & Dauid in decē millibus ſuis? Vocauit ergo Achis Dauid, & ait ei, Viuit Dominus, quia rectus es tu, & bonus in cōſpectu meo: & exitus tuus, & introitus tuus mecū eſt in caſtris: & non inueni in te quicquā mali ex die qua veniſti ad me, vſq; in diē hanc: ſed ſatrapis nō places. Reuertere ergo, & vade in pace, & nō offendas oculos ſatraparū Philiſthijm. Dixitq; Dauid ad Achis, Quid enim feci, & quid inueniſti in me ſeruo tuo à die qua fui in cōſpectu tuo vſq; in diē hāc, vt nō veniā, & pugnē cōtra inimicos domini mei regis? Reſpōdens autē Achis, locutus eſt ad Dauid, Scio quia bonus es tu in oculis meis, ſicut angel9 Dei: ſed principes Philiſtinorū dixerūt, Nō aſcendet nobiſcū in prælium. Igitur cōſurge mane, tu & ſerui domini tui, qui venerūt tecū: & cū de nocte ſurrexeritis, & cœperit diluceſcere, pergite. Surrexit itaq; de nocte Dauid ipſe & viri eius, vt proficiſcerentur mane, & reuerterentur ad Terram Philiſthijm: Philiſthijm autem aſcenderunt in Iezrahel.

¶24 Chaldæus paraph. ſubaudit præpoſitionē cū, hoc modo, & ſis cū hoſte tuo? vel, cum æmulo tuo? .i. faueat illi? ¶25 per poſſūt hæc verti per futurū, faciet, & ſcindet. vel, auferet ¶26 .i. per me. ¶27 Quemadmodum ¶28 .i. quod perpetrat iratus cōtra Amalec. ¶29 Heb. de plenitudine ſtaturæ ſuæ .i. corruit vt erat erectus & ſtabat. Gallice, Il cheut de ſa hauteur. ¶30 Alij vertūt, etiā robur non erat in eo .i. nō erant illi vires qb' ſe erigeret. ¶31 Heb. nō comederat panem. ¶32 vel, conturbatū. ¶33 Heb. & poſui animā meā in manu mea. i. diſcrimini me expoſui. ¶34 .i. parui verbis tuis. ¶35 & erit ¶36 coegerunt

XXIX.

¶1 Quidā aiūt nomē loci eſſe ī Iezrahel: alij fontē vertunt. ¶2 Heb. Quid Hebræi iſti? .i. Quid ſibi volunt &c. ¶3 Heb. iā diebus, vel iā annis? .i. dies aliquot, imò vero annos aliquot? .i. & quē ego cognoſco iam à multis annis? Quidā Hebræorū exponit, Et eū tā bene noui, ꝗ ſi māſiſſet apud me annos aliquot. ¶4 nec ¶5 ſub. à Saule ad me. ¶6 redibit [vel, redire poterit] in gratiam cum domino ſuo? annon per capita &c. ¶7 vel, cui cantabant &c. i. quē laudabant. ¶8 es & bonus in oculis meis, [&] egreſſus tuus & ingreſſus in caſtra. ſub. placent. i. Per Deum viuū quem colis, habeo te pro viro probo & integro: & commercium tuum, ſiue conuerſatio tua & vita quam in caſtris meis vixiſti, mihi grata fuit. ¶9 .i. ſatrapis meis non es gratus. ¶10 vel, facias. i. nec feceris aliquid quod non ſit gratum principibus meis. ¶11 .i. Scio te mihi eſſe tam gratum & videri tam bonum, quàm angelus Dei eſt.

Digitized by Google

CAP. XXX.

Cum ergo veniſſent Dauid & viri eius in Siceleg
die tertia, Amalecitæ impetũ fecerãt ex par-
te Auſtrali in Siceleg, & percuſſerant Siceleg, &
ſuccenderant eam igni. Et captiuas duxerãt mu-
lieres ex ea, à minimo vſq; ad magnũ: & non in-
terfecerant quenquã, ſed ſecũ duxerãt, & perge-
bant itinere ſuo. Cum ergo veniſſet Dauid & viri
eius ad ciuitatẽ, & inueniſſent eã ſuccẽſam igni,
& vxores ſuas, & filios ſuos, & filias ductas eſſe
captiuas, Leuauerũt Dauid & popul⁹ qui erat cũ
eo, voces ſuas, & plãxerunt donec deficerẽt in eis
lachrymæ. Siquidẽ & duæ vxores Dauid captiuæ
ductæ fuerãt, Achinoam Iezrahelitis, & Abigail
vxor Nabal Carmeli. Et contriſtatus eſt Dauid val
de: volebat enim eũ populus lapidare, quia ama-
ra erat anima vniuſcuiuſq; viri ſuper filijs ſuis,
& filiabus: cõfortatus eſt autẽ Dauid in Domino
Deo ſuo. Et ait ad Abiathar ſacerdotem filium
Achimelech, Applica ad me ephod. & applica-
uit Abiathar ephod ad Dauid. Et cõſuluit Dauid
Dominum, dicens, Perſequar latrunculos hos, &
comprehendam eos, an non? Dixitq; ei `Dominus,'
Perſequere: abſque dubio enim comprehendes
eos, & excuties prędã. ¶ Abijt ergo Dauid ipſe &
ſexcenti viri qui erant cum eo, & venerunt vſq;
ad Torrentẽ-beſor: & laſſi quidam ſubſtiterunt.
Perſecutus eſt autem Dauid ipſe & quadringẽti
viri cum eo: `ſubſtiterant enim ducenti, qui laſſi
tranſire non poterant Torrentem-beſor. Et in-
uenerunt virum Ægyptium in agro, & adduxe-
runt eum ad Dauid: dederũntque ei panem vt
comederet, & biberet aquã, Sed & fragmẽ maſ-
ſæ caricarum. & duas ligaturas vuæ paſſæ. Qui
cum comediſſet, reuerſus eſt ſpiritus eius, & re-
focillatus eſt: non enim comederat panem, ne-
que biberat aquam, tribus diebus & tribus no-
ctibus. Dixit itaque ei Dauid, Cuius es tu? vel vn-
de? & quò pergis? Qui ait, Puer Ægyptius ego
ſum, ſeruus viri Amalecitæ: dereliquit autem
me dominus meus, quia ægrotare cœpi nudiuſ-
tertius. Siquidem nos erupimus ad Auſtralem
plagam Cerethi, & contra Iudam, & ad Meridiẽ
Caleb, & Siceleg ſuccendimus igni. Dixitque ei
Dauid, Potes me ducere ad cuneum iſtum? Qui
ait, Iura mihi per Deum, quòd non occidas me,
& non tradas me in manus domini mei, & ego
ducam te ad cuneum iſtum. `Et iurauit ei Da-
uid.' ¶ Qui cum duxiſſet eum, ecce illi diſcum-
bebant ſuper faciem vniuerſæ terræ comeden-
tes & bibentes, & quaſi feſtum celebrantes diem,
pro cuncta præda & ſpolijs quæ ceperãt de Ter-
ra-Philiſthijm, & de Terra-Iuda. Et percuſſit
eos Dauid à veſpere vſque ad veſperam alterius
diei, & non euaſit ex eis quiſquam, niſi `tantum'
quadringenti viri adoleſcentes, qui aſcenderant
camelos, & fugerant. Eruit ergo Dauid omnia
quæ tulerant Amalecitæ, & duas vxores ſuas e-
ruit. Nec defuit `quiſquam' à paruo vſque ad ma
gnũ, tam de filijs quàm de filiabus, & de ſpolijs:
& quæcunque rapuerant, omnia reduxit Dauid.
Et tulit vniuerſos greges & armenta, & minauit
ante faciem ſuam: dixerũntque, Hæc eſt præda
Dauid. ¶ Venit autem Dauid ad ducentos viros,

CAP. XXX.

Qvum autẽ veniſſet Dauid & milites eius in
Ziclag [1]tertio die,' Amalexitæ irruperãt in
Meridiẽ, & ad Ziclag, [2]percuſſerántque
Ziclag, & incenderãt eã igni. Porrò mulieres quę
in ea erant abduxerãt captiuas, [3]à parua ad grã-
dem vſque, 'neminem tamen occiderant, ſed ab-
egerant, [4]iterque ſuũ profecti erant. 'Venit itaq;
Dauid & milites eius ad oppidum, & ecce erat
igne exuſtum, vxores verò eorũ, filij eorũ, atque
filiæ eorũ erãt abactæ. Dauid itaque & populus
qui cũ eo erat, voce ſua ſublata adeò fleuerũt, vt
nullũ eſſet amplius in eis robur flẽdi. Duæ quo-
que vxores Dauidis captæ erant, nẽpe Ahinoam
Ieſreelitis, & Abigail vxor Nabal Carmelitæ. Et
Dauid [5]fuit valde anxius, nam populus cogita-
bat' quomodo eum lapidibus obruerent, erat e-
rat enim populus vniuerſus animo exacerbato,
quiſque propter filios ſuos, & propter filias ſuas,
Dauid autem [6]corroborauit ſeſe' in Domino Deo
ſuo. [7]Aitq;' Dauid ad Abiathar ſacerdotẽ filiũ
Ahimelech, [8]Applica quæſo mihi' ephod. & A-
biathar [9]applicuit' ephod ad Dauidẽ. '[10]Et Dauid
interrogat' Dominũ, dicẽs, Inſequárne turbã iſtã
militarem? aſſequárne eam poſſum? Et dixit ei, In-
ſequere, nã certiſſime apprehẽdes, & [11]plane aſſe-
res. ¶ Profectus itaq; eſt Dauid, ipſe & ſexcenti
viri qui cum eo erant, & venerunt vſque ad tor-
rentem Beſor: reliqui autem conſtiterunt. Inſe-
quutus eſt itaq; Dauid cũ quadringẽtis viris, du-
cẽti autẽ viri conſtiterũt, [12]nẽpe qui reſederũt ne
tranſirẽt' torrentẽ Beſor. Et [13]deprehẽderũt' virũ
Ægyptiũ in campo, quẽ captũ adduxerũt ad Da
uidẽ, dederũntque ei panẽ vt comederet, dederũt
quoque ei bibere aquã. Dederũt ei inſuper [14]fra-
gmentũ' maſſæ carycarũ, & duas ligaturas vuarũ
paſſarũ. Quũmq; comediſſet, [15]redijt ad ſeſe:' nã
neq; panẽ ederat, nec aquã biberat tribus diebus
& tribus noctib⁹. Et ait ad eũ Dauid, Cuius es tu?
& vnde tu? Reſpõditq; iuuenis Ægyptius, Seruus
ſum cuiuſdã Amalexitæ, & dereliquit me herus
meus, quòd tribus dieb⁹ ęgrotaſſem. [16]Vaſtatores
nos irrupimus ad Meridiẽ,' & ad eã partẽ [17]quæ
eſt Iehuda,' & ad Meridiẽ Caleb, incẽdimúſq; Zi
clag igni. Et ait ad eum Dauid, [18]Potẽſne me de-
ducere' ad turmã illã militarẽ? Et ait, Iura mihi
per Deũ ne me interficias, nẽve me tradas in ma
nũ heri mei, & deducã te ad turmã illã. ¶ Dedu-
xit ergo eũ, & ecce [19]diſiecti' iacebãt ſuper vniuer
ſam terrã, comedẽtes & bibẽtes, atq; feſtũ agẽtes
diẽ propter vniuerſã illã prędã ingentẽ, quã ab-
duxerãt è terra Paleſthinorũ, & è terra Iehuda. Et
percuſſit eos Dauid [20]à crepuſculo vſq; ad veſpe-
rã [poſterioris diei, & vſq;] ad craſtinũ illarũ,' ita
vt ne vn⁹ quidẽ ex eis elaberetur, pręter quadrin
gẽtos iuuenes, qui camelos cõſcẽderãt & effuge-
rãt. Et [21]aſſeruit' Dauid omnia quę abduxerãt Ama
lexitæ, ſed & duas vxores ſuas liberauit Dauid,
[22]Vt nihil deſyderaretur eis neq; paruũ neq; ma-
gnũ,' tã de filijs quàm de filiab⁹, de præda ac o-
mnib⁹ quæ eis abſtulerãt, omnia iſta reduxit Da
uid. Et tulit Dauid omnes [23]greges & armẽta,' du-
xerũtq; ea [24]ante res illas,' & dixerũt, [25]Hęc eſt prę
da Dauidis. ¶ Venit autẽ Dauid ad ducẽtos viros,

XXX.

¶1 ab egreſſu eius ſcilicet.
¶2 .i. vaſtauerãt. Meminit mulierũ ſolũ, quia viri iuerãt cum Dauide ad exercitum.
¶3 à paruo vſque ad magnũ.
¶4 .i. reuerſi fuerãt.
¶5 anguſtijs affect⁹ eſt: nam populus cogitauerat
¶6 .i. reſumpſit animum, fretus ſpe ac fiducia in Deũ.
¶7 Dixit autẽ
¶8 .i. Profer in medium.
¶9 admouit .i. attulit, ſiue protulit in mediũ
¶10 Conſuluit ergo Dauid
¶11 Heb. eruendo erues. ſub. eos quos ſecum ducunt. erues prædã de manibus eorum.
¶12 qui laſſi fuerãt vſqueadeo vt non poſſent trãſire &c. Vel, qui pigriores fuerunt, præ ficta laſſitudine ſcilicet. qui ſimulabãt tantã laſſitudinem vt nõ poſſent trãſire &c. Vox enĩ Hebræa ſignificat laſſũ eſſe & remiſſum: ſignificat & pigrum eſſe.
¶13 illi ſcilicet qui illic ſubſtiterant, aut alij.
¶14 vel, fruſtum
¶15 Heb. reuerſus eſt ſpiritus eius in eum:
¶16 Nos feceramus impetum [vel, Nos irrupimus] in partem Auſtralẽ Cheretheorũ. Gens eſt in Paleſthina.
¶17 .i. quæ ptinet ad tribũ Iuda, hoc eſt in agrũ Iuda.
¶18 Heb. Deducẽſne me
¶19 vel, ſtrati. ſiue, diffuſi
¶20 ſub. nocturno. i. percuſſit eos à veſpera vſque ad veſperã diei ſequẽtis & vſq; in craſtinã diẽ illarũ veſperarum, hoc eſt vſque ad diẽ ſequentẽ duas illas veſperas. q. d. toto triduo percuſſit eos.
¶21 eripuit
¶22 Nec defuit illis à minimo vſque ad maximũ.
¶23 Intelligit ea quæ Amalecitæ abegerant de Iuda & alijs regionibus.
¶24 ante pecus. i. ante greges & armenta quæ abegerant Amalecitæ de Siclag. Diſtribuerant greges in duas partes, nempe eos quos abegerant Amalecitæ ex Iuda & alijs vrbibus, & in eos quos abegerant ex Siclag. Gregem autẽ Siclag non appellabant prædam: nam ea reſtituebantur ſuis dominis.
¶25 q. d. Præter veſtra quæ reſtituuntur vobis, hæc adducit Dauid.

Digitized by Google

¶26 q laſſi erāt ita vt nō poſſent ſequi &c. vl, quos piguerat ſeq Dauidē. Hoc eſt, q præ laſſitudine ſiue vera ſiue ficta non fuerāt ſequuti &c.
¶27 ad cuſtodiēdas ſcilicet ſarcinas. ¶28.i. Peſſimi quique.
¶29 eruimus.
¶30.i. commilitones. Loquitur more imperatorum.
¶31 Heb. qualis eſt pars deſcēdentis in prælium, [ſub. talis eſſe debet eius q remanet ad ſarcinas:] & qualis portio remanentis ad ſarcinas, [ſub. talis eſſe debet eius qui deſcēdit in certamē: nā] pariter partientur. i. ex æquo partiri ac diuidere prædam ſolent, vel debent. Verti etiam poteſt, qualis eſt pars deſcendētis in prælium, talis & portio [eſſe debet] remanētis ad ſarcinas.
¶32 Heb. Fueràtq; ab eo die & ſuprà, & poſuit illud in ſtatutū & conſuetudinē &c. i. Id obſeruatū fuerat ab initio mūdi vſque in eum diē: & Dauid conſtituit ab eo die eam legē, quæ conſuetudo ſeruatur & hodie quoque in Iſraele.
¶33 vl, ſodalib⁹
¶34 Heb. benedictio .i. munus.

[26]qui reſederant ne ſequerentur Dauidem, quos
[27]manere iuſſerant ad torrentem Beſor, & qui egreſſi ſunt obuiā Dauidi, obuiāmque populo qui
cū illo erat. Acceſſit ergo Dauid ad populū, ſalutauitque illos in pace. [28]Iniqui autē & perditi
inter milites qui cū Dauide profecti erāt, reſpōdentes dixerunt, Quandoquidē hi nobiſcū non
ſunt profecti, nihil dabimus eis de præda quam
[29]aſſeruimus, niſi cuique vxorē ſuā, & filios ſuos,
quos abducāt & abeāt. Et ait Dauid, Ne ſic feceritis [30]fratres mei de his quæ dedit nobis Domin⁹,
qui ſeruauit nobis, militarē iſtam turbā quæ in
nos irruit, tradidit in manus noſtras. Quis verò
audiret vos hac in re? etenim [31]æqua debet eſſe
pars & eorū qui deſcendunt in præliū, & eorum
qui manent ad impedimenta: ſimul partiantur.
[32]Fuit enim ab hoc die & iā olim conſtitutus hic
mos & ritus in Iſraele vſque in præſentē diem.
¶Veniens autē Dauid in Ziclag, miſit de præda
ſenioribus Iehuda, nēpe [33]amicis ſuis, huiuſmodi
mandatis, En vobis [34]donū de præda hoſtiū Domini. His videlicet qui in Beth-el, & in Ramoth
ad Meridiem, & ijs qui erant in Iathir. His quoque qui erāt in Aroer, & qui in Siphemoth, & in
Eſthemoa. His deniq; qui erant in Rachal, & qui
in ciuitatibus Ierahmeel, & qui in ciuitatibus
Kenæi. Sed & his qui erant in Horma, & qui in
Bor-aſan, & qui in Athach. Et his qui in Hebron,
& in omnibus locis in quibus erat verſatus Dauid & milites eius.

CAP. XXXI.

PAleſthini autē cōgreſſi ſunt cū Iſraelitis, fugerūntque viri Iſraelitæ corā Paleſthinis, &
corruerūt vulnerati in monte Gilboa. Paleſthini
autē ſectati Saulē & filios eius, [1]percuſſerūt Paleſthini Ionathan, Abinadab atque Malchiſua filios Saulis. Inualeſcebat autē præliū cōtra Saulē, & [2]deprehenderūt eum iaculatores, [3]hi ſcilicet qui arcu valebant, [4]vulneratúſque grauiter
eſt à ſagittarijs. Dixit ergo Saul ad armigerum
ſuū, Diſtringe gladiū tuū, & eo me trāſfodias, ne
præputiati iſti venientes, me trāſfodiant, mihique
cū probro illudant. Armiger autē eius nolebat,
quoniā vehemēter metuebat. accepto igitur gladio Saul, [5]irruit in eū. Videns autē armiger eius
Saulē [6]mortuū, ruit & ipſe in enſem ſuū, & obijt cū eo. Mortuus itaque eſt Saul & tres filij eius,
armiger eius, omnes denique [7]viri eius eodē die
ſimul. Et vidētes Iſraelitæ qui erāt [8]citra vallem,
quique erant [8]citra Iordanē, quòd fugiſſent Iſraelitæ, quòdque mortui eſſent Saul & filij eius,
relictis vrbibus, fugerunt. venientes igitur Paleſthini inhabitarunt eas. ¶Contigit verò poſtero
die, vt venirēt Paleſthini ad exuēdū interfectos.
Inuenerūt ergo Saulē & tres filios eius, iacentes
in mōte Gilboa. Et præcidētes caput eius, exuentéſque arma eius, miſerūt ad terrā Paleſthinorū
circūquaque, vt nūciarent [9]ſidē in phano idolorū
ſuorū, atq; in populo. Et reponētes arma eius in
phanum Aſtaroth, corpus eius in muro Beth-ſan
[10]ſuſpenderunt. Audientes hoc [11]ciues Iabes [in]
Gilead quod fecerant Paleſthini Sauli, Surrexerunt omnes viri fortes, profectique ſunt tota illa
nocte, & abſtulerūt corpus Saulis, atque corpora
filiorum eius de muro Beth-ſan, & venientes in
Iabes [12]combuſſerunt ea ibi. Accipientéſque oſſa
eorum, ſepellierunt [13]ſubter arborem in Iabes, &
ieiunauerunt ſeptem diebus.

qui laſſi ſubſtiterāt, nec ſequi potuerāt Dauid, &
reſidere eos iuſſerat in Torrēte-beſor: qui egreſſi
ſunt obuiā Dauid, & populo qui erat cū eo. Accedens autē Dauid ad populū, ſalutauit eos pacificè. Reſpondénſque omnis vir peſſimus, & iniquus de viris qui ierant cū Dauid, dixit, Quia nō
venerūt nobiſcū, non dabimus eis quicquam de
præda quā eruimus: ſed ſufficiat vnicuiq; vxor
ſua & filij, quas cū acceperint, recedāt. Dixit autē Dauid, Non ſic facietis fratres mei de his quæ
tradidit nobis Dominus, & cuſtodiuit nos, & dedit latrunculos qui eruperant aduerſum nos, in
manus noſtras, Nec audiet vos quiſquā ſuper ſermone hoc. æqua enim pars erit deſcendentis ad
præliū, & remanentis ad ſarcinas, & ſimiliter diuident. Et factū eſt hoc ex die illa, & deinceps conſtitutū & præfinitū, & quaſi lex in Iſrael vſq; in
diē hanc. ¶Venit ergo Dauid in Siceleg, & miſit
dona de præda ſenioribus Iuda proximis ſuis,
dicēs, Accipite benedictionē de præda hoſtiū Domini: His qui erant in Beth-el, & qui in Ramoth
ad Meridiem, & qui in Gether, Et qui in Aroer,
& qui in Sephamoth, & qui in Eſthamo, Et qui in
Rachal, & qui in vrbibus Ierameel, & qui in vrbibus Ceni, Et qui in Rama, & qui in lacu Aſan,
& qui in Athach, Et qui in Hebron: & reliquis
qui erant in his locis in quibus commoratus fuerat Dauid & viri eius.

CAP. XXXI.

PHiliſthijm autē pugnabāt aduerſum Iſrael:
& fugerūt viri Iſrael ante faciē Philiſthijm,
& ceciderunt interfecti in monte Gelboe. Irrueruntque Philiſthijm in Saul & in filios eius, &
percuſſerūt Ionathan & Abinadab & Melchiſua
filios Saul. Totúmque pondus prælij verſum eſt
in Saul: & conſecuti ſunt eum viri ſagittarij, &
vulneratus eſt vehementer à ſagittarijs. Dixitque
Saul ad armigerum ſuum, Euagina gladiū tuū,
& percute me: ne fortè veniant incircuncisi iſti,
& interficiant me illudentes mihi. Et noluit armiger eius: fuerat enim nimio terrore perterritus. arripuit itaque Saul gladiū ſuum, & irruit
ſuper eum. Quod cum vidiſſet armiger eius, videlicet quòd mortuus eſſet Saul, irruit etiā ipſe
ſuper gladium ſuum, & mortuus eſt cū eo. Mortuus eſt ergo Saul, & tres filij eius, & armiger illius, & vniuerſi viri eius in die illa pariter. Videntes autem filij Iſrael qui erant trans vallem
& trans Iordanem, quòd fugiſſent viri Iſraelitæ,
& quòd mortuus eſſet Saul, & tres filij eius, reliquerunt ciuitates ſuas, & fugerunt: veneruntque
Philiſthijm, & habitauerunt ibi. ¶Facta autem
die altera, venerunt Philiſthijm vt expoliarent
interfectos, Et inuenerunt Saul & tres filios eius
iacentes in monte Gelboe. Et præciderunt caput
Saul; & expoliauerunt eum armis: & miſerūt in
Terram-Philiſthinorū per circuitum, vt annunciaretur in templo idolorum, & in populis. Et
poſuerunt arma eius in templo Aſtaroth, corpus
verò eius ſuſpenderūt in muro Beth-ſan. ¶Quod
cū audiſſent habitatores Iabes-Galaad, quæcúque
fecerant Philiſthijm Saul, Surrexerūt omnes viri
fortiſſimi, & ambulauerūt tota nocte, & tulerunt
cadauer Saul, & cadauera filiorum eius de muro Beth-ſan: veneruntque viri Iabes-Galaad, &
combuſſerunt ea igni: & tulerunt oſſa eorum,
& ſepelierunt in nemore Iabes, & ieiunauerunt
ſeptem diebus.

XXXI.
¶1.i. interfecerunt. ¶2 inuenerunt. i. telis ſuis apperiuerunt Saulē. ¶3 Heb. homines cum arcu. i. periti artis ſagittandi, certiſſimi ſagittarij. Vel, cū arcu. i. geſtantes arcū. ¶4 timuítq; ſibi admodū à iaculatoribus. ¶5 vl, incubuit ¶6 vl, pene mortuum, ¶7.i. qui in eo certamine erāt illi propinqui. ¶8 vltra ¶9 vl. [victoriam] ¶10 affixerūt. clauis ſcilicet. ¶11 quos ſcilicet obſidione liberarat Saul initio regni ſui. ¶12 carnem ſcilicet vſq; ad oſſa. erant enim putrida corpora, plena vermibus. ¶13 ſub illa arbore. inſigni ſcilicet, & pulcherrima. Alij vertunt, ſub vlmo

Secundus liber Samuelis, quem nos ſecundum Regum dicimus.

V.

CAP. I.

FACTVM eſt autẽ poſtquam mortuus eſt Saul, vt Dauid reuerteretur à cæde Amalec, & maneret in Siceleg duos dies. In die autẽ tertia apparuit homo veniẽs de caſtris Saul veſte conſciſſa, & puluere cõſperſus caput. & vt venit ad Dauid, cecidit ſuper faciem ſuam, & adorauit. Dixitque ad eum Dauid, Vnde venis? qui ait ad eum, De caſtris Iſrael fugi. Et dixit ad eũ Dauid, Quod eſt verbum quod factum eſt? indica mihi. qui ait, Fugit populus ex prælio, & multi corruentes è populo mortui ſunt: ſed & Saul & Ionathas filius eius interierunt. Dixitque Dauid ad adoleſcentẽ qui nuntiabat ei, Vnde ſcis quia mortuus eſt Saul & Ionathas filius eius? Et ait adoleſcens qui nuntiabat ei, Caſu veni in montem Gelboe, & Saul incumbebat ſuper haſtam ſuam: porrò currus & equites appropinquabant ei, & converſus poſt tergum ſuũ, vidẽſque me vocauit. Cui cum reſpondiſſem, Adſum: Dixit mihi, Quisnam es tu? & aio ad eum, Amalecites ego ſum. Et locutus eſt mihi, Sta ſuper me, & interfice me: quoniã tenẽt me anguſtiæ, & adhuc tota anima mea in me eſt. Stãſque ſuper eum, occidi eum: ſciebam enim quòd viuere non poterat poſt ruinam: & tuli diadema quod erat in capite eius, & armillam de brachio illius, & attuli ad te dominũ meum huc. Apprehendẽs autem Dauid veſtimenta ſua ſcidit, omnẽſque viri qui erãt cũ eo, & planxerunt, & fleuerunt, & ieiunauerũt vſque ad veſperã ſuper Saul, & ſuper Ionathan filium eius, & ſuper populũ Domini, & ſuper domum Iſrael, eo quòd corruiſſent gladio. Dixitque Dauid ad iuuenem qui nuntiauerat ei, Vnde es tu? qui reſpõdit, Filius hominis aduenæ Amalecitæ ego ſum. Et ait ad eum Dauid, Quare nõ timuiſti mittere manũ tuã vt occideres chriſtũ Domini? Vocãſq; Dauid vnũ de pueris ſuis, ait, Accedẽs irrue in eũ. Qui percuſſit illũ, & mortuus eſt. Et ait ad eum Dauid, Sanguis tuus ſuper caput tuũ: os enim tuũ locutũ eſt aduerſum te, dicens, Ego interfeci chriſtũ Domini. ¶ Planxit autẽ Dauid planctũ huiuſcemodi ſuper Saul, & ſuper Ionathan filiũ eius: (Et præcepit vt docerẽt filios Iuda planctũ, ſicut ſcriptũ eſt in Libro iuſtorũ.) Et ait, Cõſydera Iſrael pro his qui mortui ſunt ſuper excelſa tua vulnerati.

Inclyti Iſrael, ſuper mõtes tuos interfecti ſunt: quomodo ceciderunt fortes?

Nolite annuntiare in Geth, neque annũcietis in compitis Aſcalõnis: ne fortè lætentur filiæ Philiſthijm, ne exultent filiæ incircunciſorum.

N.

CAP. I.

CONTIGIT autem, vt poſt mortẽ Saulis Dauid reuerteretur de cæde Amalec, mã-ſitque duos dies in Ziclag. Contigit ergo die tertio, vt veniret quidam [1]ex caſtris ab ipſo Saule,' cuius veſtimenta ſciſſa erant, terrãq; ſuper caput eius: quũmq; veniſſet ad Dauidẽ, procidit in terram, &[2]honorẽ exhibuit.' Dixit autem ad eum Dauid, Vnde venis? qui ait ad eum, Euaſi ex caſtris Iſraeliticis. Dixit ergo Dauid ad eum, [3]Quid verò rei fuit?' indica obſecro mihi. is reſpõdit, Populus fugit è prælio, multique ex populo ceciderunt, & mortui ſunt: adhæc mortuus eſt Saul & Ionathan filius eius. Ait ergo Dauid ad adoleſcentẽ illum qui [hæc] ei nuntiabat, Qui ſcire potes quòd Saul mortuus ſit, Ionathãnque filius eius? Reſpondit adoleſcens qui nuntiabat ei, Fortè fortuna[4]delatus ſum' in montẽ Gilboa, & ecce Saul[5]innixus erat' haſtæ ſuæ, inſequentibus eum curribus &[6]equitũ præfectis:' quũmq; verſus retro ſpectaſſet, vidẽs me, vocauit me: dixiq;, Ecce præſto ſum. Et dixit mihi, Quis es tu? dixiq; ad eum, Ego ſum Amalexita. Rurſũſque dixit ad me,[7]Inſiſte mihi' quæſo, & trucida me, apprehẽdit enim me[8]corona,' enimuero tota adhuc anima mea eſt in me. Inſtiti ergo ei, & trucidaui eum: ſciebam enim quòd nõ eſſet victurus[9]poſteaquam cecidiſſet.' & accepi[10]coronã' quæ erat in capite eius, & armillam[11]quæ fuit in brachio eius,' & apportaui ea huc ad dominũ meũ. Dauid autem apprehenſis veſtimentis ſuis, ſcidit ea, ſimũlque omnes viri qui cum ipſo erant. Luxerũt ergo & fleuerunt, ieiunauerũntque vſque ad veſperam propter Saulem, & propter Ionathan filiũ eius, propter populũ deniq; Domini, & propter domum Iſrael, quòd gladio corruiſſent. Et dixit Dauid ad adoleſcentẽ qui ei [hæc] nuntiabat,[12]Vnde es tu?' & reſpõdit, Ego ſum filius[13]extera' cuiuſdã, nempe Amalexitæ. Dixitque ad eũ Dauid, Quomodo verò nõ veritus es inferre manum tuam ad perdendum chriſtum Domini? Dauid ergo vocato vno ex iuuenibus, dixit, Adeſto, &[14]impetũ fac' in illũ. Percuſſit ergo eum, & mortuus eſt. Et dixit ad eũ Dauid,[15]Sanguis tuus ſuper caput tuũ:' quandoquidẽ os tuum teſtatũ eſt contra te, dicens, Ego interfeci[16]chriſtũ' Domini. ¶ Lamẽtatus eſt autẽ Dauid huiuſmodi lamentatione Saulẽ & Ionathan filiũ eius:[17]Et dixit,' vt docerent filios Iehuda arcu: ecce [id] ſcriptum eſt[18]in libro iuſti,

[19]Decus' Iſraelis,[20]in excelſis tuis vulneratũ eſt,' quomodo corruerunt[21]heroes?'

Ne nuntietis[22][iſta]' in Gath, ne prædicetis in plateis Aſcalon: ne fortè lætentur[22]filiæ' Paleſthinorum, ne fortè exultent filiæ incircunciſorum.

¶ 1 .i. à caſtris in quibus egerat cum Saule.
¶ 2 incuruauit ſe. honoris ſcilicet cauſa.
¶ 3 vel, Quid rei accidit?
¶ 4 veni. vel, erã
¶ 5 incũbebat. Latine, Vbi offendi Saulẽ incumbentẽ haſtæ ſuæ.
¶ 6 equitib⁹. vel, turmis militũ
¶ 7 Heb. Sta ſuper me. i. Stando ſuper me, interfice me.
¶ 8 equitũ ſcillicet. Potius vertendũ, tremor, vel trepidatio.
¶ 9 Heb. poſt caſum ei⁹. i. poſteaquã incubuerat ſuper gladium ſuum.
¶ 10 vel, diadema ¶ 11 quam geſtabat in brachio ſuo,
¶ 12 .i. Quonam in loco habitas?
¶ 13 vel, aduenæ. ſiue, proſelyti
¶ 14 vel, irrue
¶ 15 .i. Sanguis quẽ effudiſti, cauſa eſt tuæ mortis. Chaldæus paraph. Peccatum cædis à te commiſſæ reuertitẽ in caput tuũ.
¶ 16 vel. vnctum .i. Saulẽ vnctũ iuſſu Domini in regem.
¶ 17 Sed [prius] dixit, &c. Sed antè hortatus eſt viros tribus Iuda vt docerent filios ſuos artẽ bellicam: & ne deſperarent propter mortẽ Saulis & Ionathæ: quòd eſſent adhuc futuri clari arte bellica, vt habetur Gene. 49. Nomine arcus, artem militarem intelligit. ¶ 18 in Sepher-Iaſar. i. in eo libro qui ſic dicitur, nec extat. Alij vertunt, in libro legis: quòd contineat quæ recta ſunt & vera. Iaſar enim, rectum ſignificat. Alij, in libro Geneſis: quòd in eo cõtineantur geſta patriarcharũ qui fuerunt recti & probi. ¶ 19 vel, Gloria. ſiue, Deſyderium. Initium lamentationis, & terrã alloquitur. i. O inclyta terra Iſrael. Lamentatio hæc, eſt difficilis: nam multa ſunt ſubaudienda, pleraque mutata ſunt, vtpote quæ dicantur ab homine amicorum morte turbato. ¶ 20 [ſub. an ceciderũt] ſuper colles tuos interfecti? vel, [quomodo ceciderunt] ſuper tumulos vel excelſa tua interfecti? viri ſcilicet alioqui inuictiſſimi. ¶ 21 vel, fortes? q.d. fieri non poteſt vt hoc fuerit factum ope humana, ſed diuina vltione. nam illi erant fortiſſimi, & erant in loco eminentiore Deſcribit primo locum belli, deinde virtutem ducum. ¶ 22 caſum ſcillicet tantorum ducum. q.d. Vtinam id eos lateret qui habitant in vrbibus Paleſthinorum. ¶ 23 Meminit mulierum: quia recitabãt carmina alijs de his rebus. q.d. Ne fiant carmina de hac victoria, quæ recitent mulieres in choris ſuis.

Digitized by Google

¶24 Maledicit loco. ¶25 sub. ſint in vobis.i. ne ſint vobis agri fertiles, ferétes fructū ex quibus fiát oblationes Deo. ¶26 vl, proiect⁹ fuit. tanquā ſcilicet eſſet abominabilis, poſteaquam fuerunt illic interfecti. ¶27.i.quaſi Saul non præparaſſet clypeum ſuū ad bellum, quaſique non ſtrenue reſtitiſſet hoſtibus. Solebāt enī vngere clypeos illos coriaceos, vt facilius reſiſterét ictib⁹. Alij, acſi Saul nō fuiſſet vnctus in regē oleo vnctionis. Hoc doctorib⁹ magis placet. ¶28 interfectorū.i.interficiédorū. ¶29 adipe fortium, ¶30 Chaldę⁹ paraph. ſagittę arcus. ¶31 rediſt, .i. ſagittæ cōtactis armatorū corporibus nō reuertebāt, ſed penetrabāt corpora illorum in quos coniectæ fuerāt. q.d. Ionathan ſuis ſagittis multos interfecit. ¶32 vl, ſolebat reuerti inanis. Hoc eſt, inuulnerato hoſte. ¶33 dilecti & amati. vel chari .i. q̃ ſe plurimū amauerūt quādiu vixerūt.

[24]Montes Gilboa, ne [veniat] ſuper vos ros, neq;
pluuia, neq; [25]agri oblationum,' quoniam illic
clypeus heroum [26]ignominioſe abiectus eſt,'
clypeus Saulis, [27]acſi non eſſet vnctus oleo.'
A ſanguine [28]vulneratorum,'à [29]pinguedine heroum, [30]arcus' Ionathan nunquam [31]reflexit,'
neque gladius Saulis [32]rediſt vacuus.'
Saul & Ionathan [33]amabiles & iucūdi' in vita ſua,
in morte quoque ſua non ſunt ſeparati: [34]velociores' fuerunt aquilis, fortioréſq; leonibus.
Filiæ Iſrael flete Saulem, qui vos veſtiebat coccino, idque [35]delicate,' quique veſtimentis veſtris
[36]inducebat' aurea ornamenta.
Quomodo ceciderunt heroes in medio prælio,
[37]Ionathan,' in excelſis tuis [38]vulneratus [cadit.]
[39]Doleo tui cauſa' frater mi Ionathan, [40]fuiſti
mihi ſupra modum iucundus, [41]mihi præſtantior fuit amor tuus, quàm amor mulierum.'
Quomodo ceciderunt [42]heroes,' & perierunt [43]arma bellica?

CAP. II.

Poſt hæc factum eſt vt Dauid conſuleret Dominum hiſce verbis, Aſcendámne in vnā ex ciuitatib⁹ [1]Iehudæ?' Et ait Domin⁹ ad eū, Aſcéde. rurſúmque ait Dauid, Quò aſcendā? & dixit, In Hebron. Aſcendit igitur illuc Dauid, & etiā duæ vxores eius, Ahinoam Ieſreelitis, & Abigail quę fuerat vxor Nabal Carmelitæ. Adduxit quoque Dauid viros qui cum eo fuerant, ſingulos cū familia ſua, & habitauerūt in ciuitatibus Hebron. Et veniétes [2]viri Iehuda' vnxerūt Dauidē in regē ſuper domū Iehuda. nūtiaſſntque Dauidi [3]hiſce verbis. Viri Iabes-Gilead ſunt qui ſepelierūt Saulem. [4]Miſit ergo Dauid legatos' ad ciues Iabes-Gilead, dixitq; ad eos, [5]Laudati vos Domino,' qui hāc pietatē exhibuiſtis domino veſtro, nēpe Sauli, & ſepeliſtis eū. [6]Dominus igitur & vos beneficio & veritate proſequatur:' ſed & ego beneficiū [7]tale' præſtabo vobis [8]quī hāc rē feciſtis: cōfirmētur ergo manus veſtræ, ſitiſq; [9]filij fortes,' quādoquidē mortuus eſt dominus veſter Saul, mēq; vnxerūt ſuper ſe regē hi q̃ de domo Iehuda ſūt. ¶Abner autē filius Ner imperator exercit⁹ quē habuerat Saul, tulit Iſ-boſeth filiū Saulis, & trāſtulit illū in Mahanaim, Conſtituitque eū regem ſuper Gilead, & [10]ſuper Aſuri,' & ſuper Ieſreel, Ephraim, Bēiamin, & [11]ſuper totum Iſraelē.' Quadraginta annos natus fuit Iſ-boſeth filius Saulis, cum regnare inciperet ſuper Iſraelē, regnauítque duob⁹ annis: dūtaxat domus Iehuda ſequebatur Dauidē. Fuit autē numerus dierū quib⁹ Dauid rex fuit in Hebrō ſuper domū Iehuda, ſeptē annorū & ſex mēſiū. ¶Egreſſúſque Abner fili⁹ Ner, & ſerui Iſ-boſeth filij Saulis de Mahanaim in Gibeon. Ioab verò filius Zeruia, ſeruíque Dauidis egreſſi obuiam facti ſunt illis iuxta [12]piſcinam' Gibeon [13]pariter,' conſtiterúntque

Montes Gelboe, nec ros, nec pluuia veniant ſuper vos, neque ſint agri primitiarum: quia ibi abiectus eſt clypeus fortium, clypeus Saul, quaſi non eſſet vnctus oleo.
A ſanguine interfectorum, ab adipe fortium, ſagitta Ionathæ nunquam rediſt retrorſum, & gladius Saul non eſt reuerſus inanis.
Saul & Ionathas amabiles, & decori valde' in vita ſua, in morte quoque non ſunt diuiſi: aquilis velociores, leonibus fortiores.
Filiæ Iſrael ſuper Saul flete, qui veſtiebat vos coccino in delicijs, qui præbebat ornamenta aurea cultui veſtro.
Quomodo ceciderunt fortes in prælio? Ionatha, in excelſis tuis occiſus 'eſt?'
Doleo ſuper te frater mi Ionatha decore nimis, & amabilis ſuper amorem mulierum.
'Sicut mater vnicum amat filium ſuum, ita ego te diligebam.'
Quomodo ceciderunt robuſti, & perierunt arma bellica?

CAP. I[illegible]

Igitur poſt hæc conſuluit Dauid Dominū, [illegible] cens, Num aſcendā in vnam de ciuitatibus [illegible]dæ? Et ait Dominus ad eum, Aſcéde. dixítque Dauid. Quò aſcendam? & reſpondit ei, In Hebron. Aſcendit ergo Dauid, & duæ vxores eius, Achinoam Iezrahelitis, & Abigáil vxor Nabal Carmeli: ſed & viros qui erant cum eo, duxit Dauid ſingulos cū domo ſua: & manſerunt in oppidis Hebron. Veneruntque viri Iuda, & vnxerunt [illegible] Dauid, vt regnaret ſuper domum Iuda. & nunciatū eſt Dauid, quòd viri Iabes-Galaad ſepelīſſent Saul. Miſit ergo Dauid nūtios ad viros Iabes-Galaad, dixitq; ad eos, Benedicti vos 'à' Domino, [illegible] feciſtis miſericordiā hāc cū domino veſtro Saul, & ſepeliſtis eū. Et nunc retribuet vobis quidem Dominus miſericordiā & veritatē: '& ego [illegible] gratiā, eo quòd feciſtis verbū iſtud. Cōfortentur manus veſtræ, & eſtote filij fortitudinis: licet enim mortuus ſit dominus veſter Saul, tamen [illegible] vnxit domus Iuda in regē ſibi. ¶Abner autem filius Ner princeps exercitus Saul, tulit Iſ-boſeth filiū Saul, & circunduxit eū per Caſtra, Regémque cōſtituit ſuper Galaad, & ſuper Geſſuri, & ſuper Iezrahel, & ſuper Ephráim, & ſuper Beniamin, & ſuper Iſrael vniuerſum. Quadraginta annorum erat Iſ-bóſeth filius Saul, cū regnare cœpiſſet ſuper Iſrael, & duobus annis regnauit: ſola autem domus Iuda ſequebatur Dauid. Et fuit numerus dierum quos commoratus eſt Dauid, imperans in Hebron ſuper domum Iuda, ſeptem annorū, & ſex mēſiū. ¶Egreſſúſque eſt Abner filius Ner, & pueri Iſ-bóſeth filij Saul de Caſtris in Gabaon. Porrò Ioab filius Saruiæ, & pueri Dauid egreſſi ſunt, & occurrerunt eis iuxta piſcinam Gabaon. & cum in vnum conueniſſent, e regione ſederūt,

¶34 in perſequēdis ſcilicet inimicis. ¶35 cū voluptatibus .i. & alijs veſtibus delicatis & precioſis quas habere ſolent mulieres in delicijs. ¶36 Heb. aſcēdere faciebat. q.d. ornabat veſtes veſtras ornamentis aureis quæ ex victis hoſtib⁹ referebat. ¶37 Vocatiuus eſt, & ſubaudiēdū, quomodo cecidiſti. ¶38 interfectus. ſub. es. q.d. in patria tua, in loco eminētiore, meliore ac tutiore, quū eſſes alioqui vir inuictiſſimus, interfectus es. ¶39 Heb. Anguſtia mihi propter te ¶40 Heb. dulcuiſti mihi valde.i. dulcis, iucundus & charus fuiſti mihi. ¶41 Heb. mirabilior facta eſt mihi dilectio tua amore mulierū.i. amor tui, quo te diligebā, maior fuit, hoc eſt magis te diligebā, q̃ vllā mulierem. vl, amore mulierū.i. amore quo ſolēt mulieres amare viros ſuos & liberos. Nā amor actiue & paſſiue accipi poteſt. ¶42 vl, homines alioqui fortiſſimi. Idē ſæpius repetit more lamētātiū. ſunt enim verba hominis turbati. ¶43 Saulē & Ionathan vocat arma bellica, q̄ eſſent admodū ſtrenui. q.d. quomodo periērūt viri fortiſſimi? imò plane periſt omnis gloria bellica Iſraelis. II. ¶1 Hoc dicit, q̄ ipſe Dauid eſſet Iudæus. ¶2.i. viri qui erant de tribu Iuda. ¶3 Poteſt & ſic legi ex Hebræo, hiſce verbis viri Iabes-Galaad quòd ſepeliuiſſent Saulem. ¶4 Audita ſcilicet humanitate & officio erga principē ſuū. ¶5 Heb. Benedicti eſtis Domino.i. apud Dominum. q.d. Vos digni eſtis quos Dominus ſuo fauore proſequatur. ¶6 Heb. Nunc ergo faciet Dominus vobiſcū miſericordiā & fidē.i. Poſthac ergo Dominus rependet vobis hoc beneficium, & hanc fidem præſtitā & ſeruatam domino & regi veſtro. ¶7 quale ſcilicet præſtitiſtis Sauli. ¶8 quoniā ¶9 Heb. filij roboris.i. eſtote forti & bono animo. ¶10 Chaldæus paraph. vertit, ſuper domū Aſer. Alij aliud intelligunt. ¶11 excepta ſcilicet tribu Iuda. ¶12 vl, ciſternā ¶13.i. vbi fuerāt oēs cōgregati.

Digitized by Google

hi in vna parte piſcinæ, & illi ex altera. Dixitque Abner ad Ioab, Surgant pueri, & ludant coram nobis. & reſpondit Ioab, Surgant. Surrexerūt ergo, & tranſierunt numero duodecim de Beniamin, ex parte Iſ-boſeth filij Saul, & duodecim de pueris Dauid. Apprehenſóque vnuſquiſq; capite comparis ſui, defixit gladium in latus contrarij, & ceciderunt ſimul: vocatúmque eſt nomē loci illius, Ager-robuſtorū, in Gabaon. Et ortū eſt bellum durū ſatis in die illa: fugatúſque eſt Abner, & viri Iſrael à pueris Dauid. ¶Erant autem ibi tres filij Saruiæ, Ioab, & Abiſai, & Aſael: porrò Aſael curſor velociſſimus fuit, quaſi vnus de capreis quæ morantur in ſyluis. Perſequebatur autem Aſael Abner, & non declinauit ad dexteram neque ad ſiniſtrā omittens perſequi Abner. Reſpexit itaque Abner post tergum ſuū, & ait, Tūne es Aſael? qui reſpondit, Ego ſum. Dixitque ei Abner, Vade ad dexteram, ſiue ad ſiniſtram, & apprehende vnum de adoleſcentibus, & tolle tibi ſpolia eius. noluit autem Aſael omittere quin vrgeret eum. Rurſúmque locutus eſt Abner ad Aſael, Recede, & noli me ſequi, ne forte compellar confodere te in terram, & leuare non potero faciem meam ad Ioab fratrem tuū. Qui contempſit, & noluit declinare: percuſſit ergo eū Abner auerſa haſta in inguine, & tranſfodit, & mortuus eſt in eodē loco: omnéſque qui tranſibant per locum illum in quo ceciderat Aſael & mortuus erat, ſubſiſtebant. ¶Perſequentibus autem Ioab & Abiſai fugientem Abner, ſol occubuit: & venerunt vſque ad Collem-aquæductus, qui eſt ex aduerſo vallis & itineris deſerti Gabaon. Congregatique ſunt filij Beniamin ad Abner: & conglobati in vnum cuneum, ſteterunt in ſummitate tumuli vnius. Et exclamauit Abner ad Ioab, & ait, Num vſque ad internecionem tuus mucro deſæuiet? an ignoras quòd periculoſa ſit deſperatio? vſquequo non dicis populo vt omittat perſequi fratres ſuos? Et ait Ioab, Viuit Dominus, ſi locutus fuiſſes, mane receſſiſſet populus perſequēs fratrē ſuū. Inſonuit ergo Ioab buccina, & ſtetit omnis exercitus, nec perſecuti ſunt vltrà Iſrael, neque iniêre certamen. Abner autem & viri eius abierūt per campeſtria Moab, tota nocte illa: & tranſierūt Iordanem, & luſtrata omni Beth-horon, venerunt in Caſtra. Porrò Ioab reuerſus omiſſo Abner, congregauit omnem populum: & defuerunt de pueris Dauid decem & nouem viri, excepto Aſaele. Serui autem Dauid percuſſerunt de Beniamin, & de viris qui erant cum Abner trecentos ſexaginta, qui & mortui ſunt. Tuleruntque Aſael, & ſepelierunt eum in ſepulchro patris ſui in Beth-lehem: & ambulauerunt tota nocte Ioab, & viri qui erant cum eo, & in ipſo crepuſculo peruenerunt in Hebron. C A P. I I I.

Facta eſt ergo longa concertatio inter domū Dauid, & inter domū Saulis: Dauid proficiens & ſemper ſeipſo robuſtior, domus autē Saul decreſcens quotidie. ¶Natiq; ſūt filij Dauid in Hebrō: fuitq; primogenitus eius Amnon de Achinoam Iezrahelitide. Et poſt eum Cheleab de Abigail

hi ad piſcinā hinc, & illi ad piſcinā illinc. Dixitque Abner ad Ioab, Cōſurgant quæſo adoleſcentes, &[14] ludant coram nobis. & dixit Ioab, Cōſurgant [ſanè.] Conſurrexerunt ergo, &[15] tranſierūt[16] numero duodecim de Beniamin & de Iſ-boſeth filio Saulis, rurſus duodecim ex ſeruis Dauidis. Apprehendit autem quiſque caput proximi ſui, [fixitque] enſem ſuum in latus comparis ſui,[17] conciderúntque pariter:[18] vocatúſque eſt locus ille[19] Helcat-hazurim, qui eſt in Gibeon.[20] Factúmque eſt prælium ſatis acre eodem die:[21] nam inferior fuit Abner & milites Iſraelis coram ſeruis Dauidis. ¶[22] Fuerūt illic tres filij Zeruiæ, nempe Ioab, Abiſai & Aſael: Aſael autē erat velox pedibus ſuis, quemadmodum caprea in aperto campo. Et inſequutus eſt Aſael ipſum Abner, nec declinabat eundo, neq; ad dexterā, neq; ad ſiniſtrā,[23] quin Abner hæreret. Abner autem[24] verſus retroſpexit, & ait, Annon tu es Aſael? reſpondit, Ego plane. Ait ad eum Abner, Declina ſiue ad dextram tuā, ſiue ad ſiniſtrā tuam, & apprehende tibi aliquē[25] ex adoleſcentibus,[26] vt capias tibi armaturā eius. & Aſael noluit[27] deſiſtere à perſequendo eum. Rurſúſque dixit Abner ad Aſaelē, Recede à me,[28] quid enim te humi ſternam? quomodo verò[29] attollerē faciem meā corā fratre tuo Ioab? Quū verò nollet abire, ferijt eū Abner[30] poſteriore parte lanceæ[31] ad viſcera vitalia, ita vt exiret lancea à tergo eius. cecidit ergo ibidē, locóque ſuo mortuus eſt. Fiebat autem, vt quicunque venirent ad locū illū vbi ceciderat, mortuúſq; fuerat Aſael, cōſiſterēt. ¶Ioab autē & Abiſai inſequuti ſunt ipſum Abner, occubuitq; ſol quū veniſſet ad collē[32] Amma, qui eſt e regione Giah, iuxta viam deſerti Gibeon. Congregatique ſunt filij Beniamin poſt Abner conglobati in agmen vnū, ſteterúntque in vertice cuiuſdā collis. Clamans verò Abner ad Ioab, dixit,[33] An perpetuò deuorabit gladius? ignoras amaritudinem tandem ſequuturā? quouſque non dices populo vt reuertatur ab inſequēdo fratres ſuos? Et ait Ioab, Viuit Deus,[34] niſi loquutus fuiſſes, iādudum ſubductus fuiſſet populus quiſque ab inſequutione fratris ſui. Receptui ergo cecinit Ioab cornu, & conſtitit vniuerſus populus, nec vltra inſequutus eſt Iſraelitas, nec vltra pugnauit. Porrò Abner & milites eius abierunt per[35] campum planū tota illa nocte, traieceruntq; Iordanem, &[36] profecti ſunt per vniuerſam Bithron, veneruntque[37] Mahanaim. Ioab quoque reuerſus ab inſequendo ipſum Abner, quum congregaſſet cunctū populū,[38] deſiderati ſunt ex ſeruis Dauidis vndeuiginti viri,[39] & Aſael. Serui autē Dauidis trucidarāt ex Beniamitis &[40] militib' Abner trecentos viros & ſexaginta, qui mortui erant. Et tollentes Aſaelem, ſepellerunt eum in ſepulchro patris ſui in Beth-lehem; &[41] profecti ſunt tota nocte Ioab & viri eius,[42] & dilucùlabat eis [quū veniſſent] in Hebron. C A P. I I I.

Diutinum itaque bellum fuit inter domum Saulis, & inter domum Dauidis:[1] promouit interim Dauid & confortabatur, domus Saulis autē[2] magis magiſque attenuabatur. Porrò Dauidi nati ſunt filij in Hebron, primogenitus eius fuit Amnon ex Ahinoam Ieſreelitide. Secundus [filius] eius fuit[3] Chileab ex Abigail, quæ fuerat

¶14 .i. deſcēdāt in ſingulare certamē, vt oſtendant an ſint periti rei gladiatoriæ. ¶15 vſ, prodierunt in medium ¶16 vſ, certo numero ¶17 .i. mortui ſūt, cōfoſſi mutuis vulnerib'. ¶18 Heb. & vocauit [ſub. is qui nomen indidit] locū illū ¶19 .i. Ager acierū gladij. vſ, Ager robuſtorum. ¶20 vſ, Proinde ortum eſt ¶21 & cæſus eſt ¶22 Erant autē ibi .i. in eo prælio. ¶23 Heb. poſt Abner. .i. à tergo Abner. ¶24 reſpexit poſt ſe. ¶25 ſub. qui me ſequūtur, vt ſit tibi comes in reditu tuo. ¶26 & cape exuuias eius. q.d. quòd ſi tibi ab eo timeas, detrahe illi arma ſua. Chaldæus paraph. perizoma, ſiue cingulum eius. i. enſem quo eſt accinctus. ¶27 declinare ab eo. ſiue, recedere ¶28 Heb. quare te percutiā in terram? q.d. ne forte cogar te interficere. ¶29 ſub. ſi id fecero. q.d. poſthac nō audebo aſpicere fratrem tuum. ¶30 .i. auerſa lancea. ¶31 Heb. ad quintā coſtam. i. ad partē illā corporis in qua eſt quinta coſta, quæ ſedes eſt fellis & iecoris. ¶32 Nomen loci, ſignificat aquæductum, ſiue riuum. ¶33 .i. Deſiſtéſne tādem à cæde? ad internecionem vſque cædes hunc populum? intelligiſne quòd tandē finis belli erit amarus? ¶34 quòd niſi dixiſſes, [ſub. Surgant pueri &c. i. niſi prouocaſſes me,] quòd inquam iam inde à matutino tempore aſcendiſſet [.i. receſſiſſet] populus quiſq; à tergo fratris ſui. ¶35 deſertū. Chaldæus paraph. ¶36 peragrarūt ¶37 vbi ſcilicet erat Iſ-boſeth. ¶38 vſ, defuerūt ¶39 vſ, præter ¶40 [ſub. aliquot, vel multo plures:] trecenti & ſexaginta viri perierunt. ¶41 iter fecerunt ¶42 & illuxit illis in Hebron. i. prima luce, ſiue diluculo peruenerunt in Hebron. I I I. ¶1 Heb. & Dauid ibat, & confortabatur. i. porrò Dauid ſubinde fortior euadebat. ¶2 Heb. ibat, & attenuabatur. i. quotidie debilior fiebat. ¶3 Hic 1. Paral. 3. vocatur Daniel: habuit ergo duo nomina.

Digitized by Google

vxor Nabal Carmelitæ: tertius Abſolom filius Maacha filiæ Thalmai regis Geſſur. Quart[us] Adonia filius Haggith: quintus Sephatia filius Abital, & ſextus Iithream de [4]Egla' vxore Dauidis. iſti nati ſunt Dauidi [5]in Hebron. ¶Quúmq; eſſet bellũ inter domum Saulis, & inter domũ Dauidis, factũ eſt vt Abner [6]confortaret ſeſe in domo Saulis.' Habuerat autẽ Saul [7]pellicẽ' nomine Rizpa, quæ fuit filia Aia, dixit ergo [Iſ-boſeth] ad [8]Abner,' Quare ingreſſus es ad [7]pellicem' patris mei? Abner autẽ vehementer commotus eſt propter verba Iſ-boſeth, & dixit, Num caput [9]canis ego ſum, qui contra Iehudã hodie beneficijs proſequor domũ Saulis patris tui, fratres ei[us] & amicos eius?' neque tradidi te in manũ Dauidis, & tu [10]inquiris' hodie in me iniquitatẽ huius mulieris. Sic faciat Deus ipſi Abner, ſicque [11]addat' ei, [12]quoniã ſicut iurauit Dominus Dauidi, ſic faciã ei, vt [13]transferatur' regnũ de domo Saulis, [14]firmetúrq;' ſoliũ Dauidis ſuper Iſraelẽ & ſuper Iehuda, à Dan vſq; Beer-ſeba. Et ne verbum quidẽ potuit vltra reſpõdere ipſi Abner, quandoquidẽ eum metuebat. ¶Miſit itaque Abner nuntios ad Dauidẽ [15]pro ſe' hiſce mãdatis, [16]Cuius eſt terra?' quique dicerẽt, Feri fœdus tuũ mecũ, & ecce [17]manus mea erit tecũ, & reducã ad te' vniuerſum Iſraelẽ. Qui ait, [18]Bene,' feriã tecũ fœdus, veruntamen rem vnã poſtulo ego à te, nempe, [19]Ne videas faciem meã, ni prius' adducas Michol filiam Saulis, [20]cũ veneris videre faciẽ meã. ¶Miſit præterea Dauid nũtios ad Iſ-boſeth filiũ Saulis hiſce mãdatis, Redde vxorẽ meã Michol, [21]quã mihi centum præputiis Paleſthinorũ deſpondi.' Miſit ergo Iſ-boſeth, & tulit eam à marito, nempe à Palthiel filio Lais. Maritus autẽ eius profectus eſt cũ ea, [22]eundo videlicet flens' poſt eam vſque Bahurim: & ait ad eũ Abner, Vade, reuertere. & reuerſus eſt. ¶Porrò Abner ſermonẽ habuit cũ ſenioribus Iſrael in hanc ſententiã, [23]Tam heri quàm nudiuſtertius hoc agebatis' vt Dauid eſſet rex veſter. Nunc igitur [24]ſatagite,' quoniã Dominus loquutus eſt ad Dauidẽ hiſce verbis. Per manum ſerui mei Dauidis ſeruabo populũ meũ Iſrael de manu Paleſthinorũ, & de manu omniũ inimicorũ eius. [25]Neque ſolum loquutus eſt Abner [hæc] in auribus Beniamin:' ſed & abiit Abner [26]vt loqueretur in auribus Dauid in Hebron, quidquid viſum fuerat Iſraelitis,' & vniuerſæ domui Beniamin. ¶[27]Et venit' Abner ad Dauidẽ in Hebron, & cum eo viginti viri. Dauid autem apparauit ipſi Abner & viris qui cũ eo venerãt cõuiuium. Dixitque Abner ad Dauidem, Surgã, ibo & congregabo ad dominũ meum regẽ cunctum Iſraelem, vt tecum fœdus feriant, [28]& tu omnib[us] pro omni animi tui voto imperes.' & amandauit Dauid ipſum Abner, abiitq; [29]in pace. [30]Et ecce ſerui Dauidis' & ipſe Ioab veniebat [31]ab excurſione,' afferentes ſecũ magnã prædã: [32]& Abner' nõ erat cum Dauide in Hebron: nam amandauerat eũ, abierátque in pace. ¶Quúmque Ioab atque

vxore Nabal Carmeli: porrò tertius Abſalom filius Maacha filiæ Tholmai regis Geſſur. Quartus autem Adonias, filius Haggith: & quintus Saphatia, filius Abital. Sextus quoque Iethraam de Egla vxore Dauid. hi nati ſunt Dauid in Hebron. ¶Cum ergo eſſet prælium inter domum Saul & domum Dauid, Abner filius Ner regebat domũ Saul. Fuerat autem Sauli cõcubina nomine Reſpha, filia Aia, `ingreſſúſque eſt ad eam Abner.' Dixitque Iſ-bóſeth ad Abner, Quare ingreſſus es ad concubinam patris mei? Qui iratus nimis propter verba Iſ-boſeth, ait, Nunquid caput canis ego ſum aduerſum Iudã hodie, qui fecerim miſericordiã ſuper domum Saul patris tui, & ſuper fratres & proximos eius, & non tradidi te in manus Dauid, & tu requiſiſti in me quod argueres pro muliere hodie? Hæc faciat Deus Abner, & hæc addat ei, niſi quomodo iurauit Dominus Dauid, ſic faciã cum eo, vt transferatur regnũ de domo Saul, & eleuetur thronus Dauid ſuper Iſrael, & ſuper Iudã, à Dan vſque Ber-ſabee. Et non potuit reſpõdere ei quicquã: quia metuebat illũ. ¶Miſit ergo Abner nũtios ad Dauid `in Hebrõ' pro ſe dicentes, Cuius eſt terra? & vt loquerentur, Fac mecũ amicitias, & erit manus mea tecum, & reducã ad te vniuerſum Iſrael. Qui ait, Optimè ego faciã tecũ amicitias: ſed vnã rẽ peto à te, dicens, Non videbis faciẽ meã antequã adduxeris `mihi' Michol filiam Saul: & ſic venies, & videbis me. ¶Miſit autẽ Dauid nũtios ad Iſ-bóſeth filiũ Saul, dicens, Redde vxorẽ meã Michol [quã] deſpondi mihi centũ præputiis Philiſthiim. Miſit ergo Iſ-bóſeth, & tulit eam à viro ſuo Phaltiel, filio Lais. Sequebatúrq; eã vir ſu[us], plorãs vſq; Bahurim: & dixit ad eũ Abner, Vade, & reuertere. qui reuerſus eſt. ¶Sermonẽ quoq; intulit Abner ad ſeniores Iſrael, dicẽs, Tã heri quàm nudiuſtertius quærebatis Dauid vt regnaret ſuper vos. Nũc ergo facite: quoniã Domin[us] locutus eſt ad Dauid, dicens, In manu ſerui mei Dauid ſaluabo populũ meum Iſrael de manu Philiſthiim, & omniũ inimicorum eius. Locutus eſt autẽ Abner etiã ad Beniamin: & abiit vt loqueretur ad Dauid in Hebron omnia quæ placuerant Iſraeli, & vniuerſo Beniamin. ¶Venitq; ad Dauid i[n] Hebron cũ viginti viris: & fecit Dauid Abner & viris eius qui venerãt cũ eo, conuiuium. Et dixit Abner ad Dauid, Surgã, vt congregẽ ad te dominũ meum regem omnẽ Iſrael, & ineam tecũ fœdus, & imperes omnibus, ſicut deſyderat anima tua. Cum ergo deduxiſſet Dauid Abner, & ille iſſet in pace, ſtatim pueri Dauid & Ioab venerunt cæſis latronibus, cum præda magna nimis: Abner autẽ nõ erat cum Dauid in Hebron, quia iam dimiſerat eũ, & profectus fuerat in pace. ¶Et Ioab &

¶4 Egla nõ erat nobilis, nec vllo alio nomine nota, nec celebris, niſi quòd vxor eſſet Dauidis. neque hęc eſt Michol; nã Michol nullos liberos genuit Dauidi.

¶5 i. dũ regnaret ſuper Iudã in Hebron.

¶6 viriliter ageret pro domo Saulis. ſub. defendenda. i. ſũma ope defenderet, totis viribus niteretur defendere domum Saulis.

¶7 concubinã

¶8 quem ſcilicet ſuſpicabatur habere cõmercium cum Riſpa. Non eſt autem certum an Abner rem habuerit cum Riſpa: nihil enim traditur in Scriptura.

¶9 canũ ſingulare, pro plurali [qui ad tribum Iuda [ſub. pertinent]] hodie feci miſericordiã cũ domo Saulis patris tui, cum fratribus eius, & amicis eius. q.d. Egóne ſum præfectus canum qui ad tribum Iuda pertinẽt, hoc eſt, canum Dauidis inimici tui, qui eſt de tribu Iuda? ſũmne tam vilis & abiecti officii, quòd me tam acriter increpas? non pluris me facis quàm cuſtodem canum hoſtis tui. Multa contuli in patrem tuum beneficia: & tamẽ iſti me paruipẽdis, acſi nulla cõtuliſſem in ipſum beneficia. ¶10 Heb. viſitas. i. & tamẽ increpatione dignũ duxiſti me, quòd rem habuerim cum muliere, quum debueris ad hoc conniuere. Vel, ita me increpas quaſi verũ ſit me rem habuiſſe cum ea. ¶11 i. multo grauiora faciat. Verba irati, ideo ſubticet reliqua. q.d. niſi fecero quæ dicturus ſum: nempe quòd vt iurauit. vel, certe vt iurauit &c. ¶12 nempe quòd vt iurauit Dominus Dauidi, quòd inquam ſic faciã &c. ¶13 transferam. vel, curem transferendum. ſub in domum Dauidis. ¶14 & confirmem ¶15 vel potius, ſecretò. Aut, de loco ſuo. Gallice, Sans bouger de ſa place. ¶16 q.d. Hæc regio tua eſt, nõ liberorum Saulis. ¶17 i. te iuuabo pro virili vt reducam ad te &c. ¶18 q.d. Placet conditio. ¶19 i. Ne ſtudeas me inuiſere, quin prius &c. ¶20 i. quum voles me inuiſere. ¶21 i. quam magno mihi comparaui, nempe datis centum præputiis &c. ¶22 Heb. eundo & flendo. i. plorãdo inter eundũ. ¶23 i. Antea deſyderaſtis &c. ¶24 facite. ſub, vt regnet ſuper vos: nunc licet. ¶25 Heb. Locutus eſt etiam Abner in auribus Beniamin. i. Habuit orationẽ ad Beniaminitas, apud quos erat dignitas regia. ¶26 i. vt diceret præſente Dauide omnia quæ placebant Iſraeli. ¶27 Venit itaque ¶28 & tu regnes in omnibus quæ concupiſcit anima tua. i. in omnibus quæ voles. Vertere potes, vt percuſſo cum illo fœdere, regnes &c. ¶29 i. ſaluus & incolumis. ¶30 q.d. Statim atque abiit Abner, venerunt ſerui Dauidis &c. ¶31 è caſtris, ¶32 Abner autem

mnis exercitus qui erant cum eo, poſtea vene-
runt: nunciatum eſt itaque Ioab à narrantibus,
Venit Abner filius Ner ad regem, & dimiſit eũ,
& abijt in pace. Et ingreſſus eſt Ioab ad regem,
& ait, Quid feciſti? ecce venit Abner ad te: quare
dimiſiſti eum, & abijt & receſſit? Ignoras Abner
filium Ner, quoniam ad hoc venit ad te vt deci
peret te, & ſciret exitum tuum & introitum tu-
um, & noſſet omnia quæ agis? Egreſſus itaque
Ioab à Dauid, miſit nuncios poſt Abner, & redu-
xit eum à Ciſterna-ſira, ignorãte Dauid. Cum-
que rediſſet Abner in Hebron, ſeorſum adduxit
eum Ioab ad medium portæ, vt loqueretur ei,
in dolo: & percuſſit illum ibi in inguine, & mor
tuus eſt in vltionem ſanguinis Aſael fratris eius.
Quod cum audiſſet Dauid rẽ iam geſtam, ait,
Mundus ego ſum, & regnum meum apud Deũ
vſque in ſempiternũ à ſanguine Abner filij Ner,
& veniat ſuper caput Ioab, & ſuper omnem do-
mum patris eius: nec deficiat de domo Ioab flu-
xum ſeminis ſuſtinens, & leproſus, & tenens fu
ſum, & cadens gladio, & indigens pane. Igitur
Ioab & Abiſai frater eius interfecerunt Abner,
eo quòd occidiſſet Aſael fratrem eorum in Ga-
baon in prælio. ¶ Dixit autẽ Dauid ad Ioab, & ad
omnem populum qui erat cum eo, Scindite ve-
ſtimenta veſtra, & accingimini ſaccis, & plangi-
te ante exequias Abner. porrò rex Dauid ſeque-
batur feretrũ. Cumque ſepeliſſent Abner in He-
bron, leuauit rex Dauid vocem ſuam, & fleuit ſu
per tumulum Abner: fleuit autem & omnis po-
pulus. Plangẽſq; rex & lugẽs Abner, ait, Nequa
quam vt mori ſolẽt ignaui, mortuus eſt Abner.
Manus tuæ ligatæ non ſunt, & pedes tui nõ ſunt
aggrauati: ſed ſicut ſolent cadere corã filijs ini-
quitatis, ſic corruiſti. congeminanſq; omnis po-
pulus fleuit ſuper eum. Cumque veniſſet vniuer
ſa multitudo cibum capere cum Dauid, clara ad
huc die iurauit Dauid, dicens, Hæc faciat mihi
Deus, & hæc addat, ſi ante occaſum ſolis guſtauero
panem vel aliud quicquam. Omniſque popu-
lus audiuit, & placuerũt eis cuncta quæ fecit rex
in conſpectu totius populi. Et cognouit omne vul
gus, & vniuerſus Iſrael in die illa quoniam nõ
actum fuiſſet à rege vt occideretur Abner filius
Ner. Dixit quoque rex ad ſeruos ſuos, Nũ igno-
ratis quoniam princeps & maximus cecidit ho-
die in Iſrael? Ego autem adhuc delicatus, & vn-
ctus rex: porrò viri iſti filij Saruiæ duri ſunt mi
hi: retribuat Dominus facienti malum iuxta ma
litiam ſuam.

CAP. IIII.

Audiuit autem Iſ-boſeth filius Saul quòd ceci
diſſet Abner in Hebron, & diſſolutæ ſunt ma
nus eius, omniſq; Iſrael perturbatus eſt. Duo autẽ
viri principes latronũ erãt filio Saul, nomen vni

omnis exercitus qui cum eo erat veniſſent, nun-
tiarunt ipſi Ioab dicẽtes, Venit abner filius Ner
ad regem, & dimiſit eũ, abijtque ſaluus. Veniẽs
ergo Ioab ad regem, dixit, Quid feciſti? ecce [33] ve-
nit Abner ad te, cur ergo [34] dimiſiſti eum vt abi-
ret? Tu noſti Abner filium Ner, quòd iccirco ve-
nerit vt tibi imponat, reſciátque [35] exitũ tuum &
introitum tuum, omniáque quæ tu agis [36] expi-
ſcetur. Egreſſus itaque Ioab à Dauide, miſit nun
tios poſt Abner, qui reduxerunt eum de puteo
Sira, ignorante Dauide. Quũmque Abner reuer-
ſus eſſet in Hebron, abduxit eum Ioab ad mediũ
portæ vt cum eo [37] inſidioſe loqueretur, feriitque
eum ibi [38] in vitalia viſcera, & mortuus eſt [39] pro-
pter ſanguinẽ Aſael fratris [40] eius. ¶ Hoc quũ Da
uid poſtea reſciret, dixit, [41] Innocens ego ſum, &
regnum meum [42] à Domino in perpetuum, à ſan
guine Abner filij Ner. [43] Recidat in caput Ioab, &
ſuper vniuerſam domum patris ſui, [44] ita vt non
excindatur è domo Ioab [45] fluxum patiens, & le-
proſus, & qui [46] baculo innitatur, cadens gladio,
& pane deficiens. Ioab igitur & Abiſai frater ei9
occiderunt Abner, quòd is occidiſſet fratrem eo-
rum in Gibeon in prælio. ¶ Dixit autẽ Dauid ad
Ioab & ad cũctum populum qui ſecum erat, Di-
ſcindite veſtimẽta veſtra, & accingite vos ſaccis,
& plangite [47] Abner: rex verò Dauid ibat poſt fe
retrũ. Et ſepelierunt Abner in Hebron, attollẽſ-
que vocem ſuam rex, fleuit ad ſepulchrum Ab-
ner, fleuit etiam omnis populus. Et lamentaba-
tur rex ipſum Abner, [48] & ait, Num Abner mor
te [49] ſtultorũ [50] morietur? Manus tuæ [51] non ſunt
vinctæ, nec pedes tui compedibus [52] cõtracti, [ſed]
ſicut quis cadit ante iniquos homines, ſic cecidi-
ſti. & vniuerſus populus rurſum deplorauit [53] ip-
ſum. Cũmq; vniuerſus populus veniſſet [54] vt co-
mederet panem cum Dauide, clara adhuc die iu
rauit Dauid, dicẽs, Sic faciat mihi Deus, & ſic ad
dat, ſi ante occaſum ſolis guſtem panem, vel a-
liud quidquam. Vniuerſus ergo populus [55] cogno
uit & placuit [hoc] in oculis eorum, [56] & quidquid
rex faciebat, bonũ videbatur in oculis totius po
puli. Et omnis populus atque vniuerſus Iſrael co
gnouerunt eodẽ die, nõ eſſe à rege quòd Abner
filius Ner occiſus eſſet. Et ait rex ad ſeruos ſuos,
Annon cognoſcitis quòd imperator & quidem
magnus cecidit hodie in Iſraele? Ego autẽ [57] etiã-
num [58] tener ſum, & rex vnctus. & viri iſti filij Zer
uia [59] mihi ſatis duri ſunt: [60] rependat Dominus
facienti malum iuxta malitiam ſuam.

CAP. IIII.

Quũmque audiſſet filius Saulis mortuum eſ-
ſe Abner in Hebron, [1] remiſerunt manus
eius, omnẽſque Iſraelitæ territi ſunt.
Habuit autem filius Saulis duos viros qui erant
præfecti [2] latronum: vnius fuit nomen Baana,

¶33 vel, venerat ¶34 vel, permiſiſti illum abire? ¶35 i. quomodo te geras. ¶36 vel, exploret. ¶37 pacifice. vel, quiete & blande. i. verbis ac ſermonibus blandis. ¶38 i. inguine. Hebraice, ad quintam coſtã. ¶39 vel, in ſignum. i. propterea quòd interfeciſſet. ¶40 Ioab ſcilicet. ¶41 vel, Mundus ¶42 vel, cũ Domino. i. teſte Domino. q. d. Dominus ſcit me non eſſe cõſcium cædis Abner. ¶43 vel, Maneat. ſanguis ſcilicet Abner. Adſcribatur hoc crimẽ Ioab, détque pœnas ob hanc cædem. ¶44 & non deficiat ¶45 ſub. ſeminis. ¶46 præ morbo ſcilicet pedum. ¶47 Heb. ante Abner. i. ante funus Abner. ¶48 dicendo, ¶49 i. ignauorum, ſiue improborum. ¶50 Futurum pro præterito, mortuus eſt? vel, mori debuit? ¶51 non erant &c. ſub. quare ergo nõ te defendiſti? [52] admoti. vel, vincti. q. d. cur ergo, ſi eras inferior, non fugiebas? ¶53 Heb. ſuper ipſum. i. propter illius mortem. [54] vt cibaret Dauidem pane. i. efficeret vt Dauid comederet. ¶55 ſub. rem illam non fuiſſe factam conſilio regis. [56] Heb. vt omnia quæ faciebat rex, [ſub. placebant populo: ita hoc quoque] bonum &c. quòd ſcilicet tam ægre tulit [ill]ius mortem. ¶57 hodie ¶58 vel, tenellus. q. d. Nunc primum mihi videor hodie eſſe rex: quaſi hodie primum vn[ctu]s ſum in regem. Nam Abner conuerterat mentem Iſraelitarum ad Dauidem. Ego, (inquit) hodie ſum tenellus & [ex]iguarum virium, quamuis vnctus ſim rex ſuper Iudam. & quũ notum ſit me non eſſe potentem viribus, tamẽ iſti [fili]j Saruiæ ſunt inclementiores quàm exiguitati viriũ mearum conueniat: quod non poteſt non impedire ſucceſ-[ſio]nem regni mei. Quidam aiunt metaphoram ſumptam eſſe à ramis tenellis qui facile franguntur: ob id debebat re[ga]lis Dauidis poteſtas ſeruari nequid indecens fieret. Alij vertũt, facilis vel clemens ſum, quamuis vnctus ſim in regẽ: [at] illi qui ſunt tantum nepotes mei, inclementiores me ſunt: ego enim peperceram ipſi Abner, illi autem non pe-[pe]rcerunt. Doctis probatur hæc interpretatio. Vox nanque Hebræa R A C H, pro qua vertimus tenellum: & C A S A, [pr]o qua duriorem: opponuntur pro facili ſiue clemente, & difficili ſiue duro. Hoc dicit de nepotibus ſuis, quòd ſi [ill]i [ple]rimũ metueret ab illis. ¶59 duriores ſunt [vel, inclemẽtiores] quàm conueniat mihi. i. rationibus meis, vel quàm pro negotio meo deceat eſſe. ¶60 vel, rependet. q. d. rependet illis iniuriam illatã ipſi Abner. IIII. ¶1 vel, diſſolutæ ſunt. i. cœpit deſpõdere animum. ¶2 copiarum. Latrones olim dicti, qui nunc milites mercenarij. qui in [pr]æda & ex cæde viuunt maleficijs, & ſcelere paſcuntur.

Digitized by Google

alterius verò nomē erat Rechab: filij erant Rimmō Beerothitæ, de filijs Beniamin: ſiquidē & Beerothitæ[3] cenſi ſunt ad Beniamin. [4]Fugerant' autem Beerothitæ illi in Gitthaim, commoratíque ſunt illic vſq; in hunc diē. ¶Habuit quoque Ionathan filius Saulis filiū claudū pedibus, quinq; natum annos quum[5] fama' Saulis & Ionathæ veniſſet ex Ieſreel: tollénſque eum nutrix ſua fugit. in fuga autē quū feſtinaret, [6]cecidit' [puer,] claudus effectus, huius nomē erat Mephiboſeth. ¶[7]Profecti' autē filij Rimmon Beerothitæ, nempe Rechab & Baana, ingreſſi ſunt, quum ferueret dies, domum Iſ-boſeth, qui[8] ſuper lectū ſuū meridie' quieſcebat. [9]Venerunt autem ad mediū domus accepturi triticum,' & percuſſerūt eum [10]in viſcera vitalia:' Rechab autē & Baana frater eius fuga elapſi ſunt. Quū enim ingreſſi fuiſſent domū, iacebat ille ſuper lecto ſuo[11] in cubiculo vbi cubare ſolebat,' & trucidantes illum interfecerunt, abſciderúntq; caput eius, & capite accepto, abierunt tota nocte per viam campeſtrem, attulerúntque caput Iſ-boſeth ad Dauid in Hebrō, dicentes ad regem, Ecce caput Iſ-boſeth filij Saulis inimici tui, qui[12] inſidiatus eſt vitę tuæ:' equidem Dominus vltus eſt hodie dominum meū regem de Saule & de ſemine eius. Reſpondens autem Dauid Rechab & Baana fratri eius filijs Rimmō Beerothitæ, dixit ad eos, Viuit Dominus, qui redemit animam meā de omni afflictione, Quoniam quum quidam nuntiaret mihi & diceret, En Saül mortuus eſt, ([13]& is quidem ſibi videbatur fauſtum quiddam nuntiare)' hunc apprehēſum trucidaui in Ziclag, [14]vt darem' ei præmiū pro nuntio, Quanto magis[15] quum viri impij occiderint' virum iuſtum in domo ſua, & ſuper lectū ſuum? [16]annon requirerem' ſanguinem eius de manu veſtra, & vos è terra[17] excinderem?' Pręcepit itaque Dauid iuuenibus, qui interfecerunt eos, abſciderúntque manus eorum atque pedes, & ſuſpenderunt ſuper piſcinam[18] in Hebron,' caput verò Iſ-boſeth acceperūt, & ſepelierūt in ſepulchro Abner in Hebron.

CAP. V.

VEnerunt itaque omnes tribus Iſrael ad Dauidem in Hebron, dicentes,[1] Ecce nos ſumus os tuū, & caro tua.' Sed & heri & nudiuſtertius, quum Saul regnaret ſuper nos, tu eras educens &[2] introducens' Iſraelem: aitque Dominus ad te, Tu [3]paſces' populum meum [nempe] Iſrael, & tu eris princeps ſuper Iſraelem. [4]Venerūt ergo' omnes ſeniores Iſraelis ad regem in Hebron, & pepigit rex Dauid fœdus cum eis in Hebron[5] coram Domino,' & vnxerunt Dauidem regem ſuper Iſraelē. Dauid erat natus triginta annos quū rex fieret, regnauítq; quadraginta annis. In Hebrō regnauit ſuper Iehudā ſeptem annis & ſex mēſibus: Ieroſolymis autem regnauit triginta-tribus annis ſuper vniuerſum Iſraelē & Iehudā. ¶Abijt autē rex & viri eius in Ieruſalem[6] ad Iebuſæum' habitatorem eius regionis, qui loquutus eſt ad Dauidem dicens, [7] Non ingredieris huc,' niſi abſtuleris [8]cæcos & claudos, [9]qui dicunt,'

Baana, & nomen alteri Rechab, filij Remmon Berothitæ de filijs Beniamin: ſiquidem & Beroth reputata eſt in Beniamin. Et fugerunt Berothitæ in Gethaim, fuerúntque ibi aduenæ vſque ad tempus illud. ¶Erat autē Ionathę filio Saul filius debilis pedibus: quinquennis enim fuit, quando venit nūtius de Saul & Ionatha ex Iezrahel. tollens itaque eum nutrix ſua, fugit: cúmq; feſtinaret vt fugeret, cecidit, & claudus effectus eſt: habuitque vocabulū Miphibōſeth. ¶Venientes igitur filij Remmō Berothitæ, Rechab & Baana, ingreſſi ſunt feruēte die domū Iſ-bōſeth: qui dormiebat ſuper ſtratum ſuum meridie. [a]Et oſtiaria domus purgans triticum, obdormiuit.' Ingreſſi ſunt autem domum [b]latenter' aſſumentes ſpicas tritici, & percuſſerunt eum in inguine Rechab & Baana frater eius, & fugerunt. Cum autem ingreſſi fuiſſent domum, ille dormiebat ſuper lectum ſuum in conclaui, & percutientes interfecerūt eum: ſublatóque capite eius, abierunt per viā deſerti tota nocte, & attulerūt caput Iſ-bōſeth ad Dauid in Hebron: dixerúntque ad regē, Ecce caput Iſ-bōſeth filij Saul inimici tui, qui quærebat animam tuā: & dedit Dominus domino meo regi vltionem hodie de Saul, & de ſemine eius. Reſpōdens autē Dauid Rechab, & Baana fratri eius filijs Remmō Berothitæ, dixit ad eos, Viuit Dominus qui eruit animam meam de omni anguſtia, [Quoniam eum qui annuntiauerat mihi, & dixerat, Mortu9 eſt Saul: qui putabat ſe proſpera nuntiare, tenui, & occidi eum in Siceleg, cui oportebat mercedem dare pro nuntio: Quanto magis nunc cum homines impij interfecerunt virum innoxium in domo ſua, ſuper lectum ſuum, nō quæram ſanguinem eius de manu veſtra, & auferam vos de terra? Præcepit itaque Dauid pueris ſuis, & interfecerunt eos: præcidentéſque manus & pedes eorū, ſuſpenderunt eos ſup piſcinā in Hebrō: caput autē Iſ-bōſeth tulerunt, & ſepelierunt in ſepulchro Abner in Hebron.

CAP. V.

ET venerunt vniuerſæ tribus Iſrael ad Dauid in Hebron, dicentes, Ecce nos os tuū, & caro tua ſumus. Sed & heri & nudiuſtertius cum eſſet Saul rex ſuper nos, tu eras educens & reducens Iſrael: dixit autem Dominus ad te, Tu paſces populum meum Iſrael, & tu eris dux ſuper Iſrael. Venerunt quoque & ſeniores Iſrael ad regem in Hebron, & percuſſit cum eis rex Dauid fœdus in Hebron corā Domino: vnxerúntq; Dauid in regē ſuper Iſrael. Filius triginta annorū erat Dauid, cū regnare cœpiſſet, & [quadraginta annis regnauit. In Hebron regnauit ſuper Iudam ſeptē annis, & ſex menſibus: in Ieruſalem autem regnauit triginta tribus annis ſuper omnē Iſrael & Iudam. ¶Et abijt rex, & omnes viri qui erant cum eo, in Ieruſalem ad Iebuſæum habitatorem terræ: dictúmque eſt Dauid ab eis, Nō ingredieris huc, niſi abſtuleris cæcos & claudos, dicentes,

Baana. Rech[ab] Beroth[ita] Miph[iboſeth] fili[us] B Baa[na] chab Iſ-[boſeth] C Li[brorum] De[ut.] D

¶3 vt, reputantur in Beniamin. aut, tribuuntur ipſi Beniamin. Hoc addidit, quòd hęc vrbs eſſet in termino tribus Beniamin.
¶4 Audita ſcilicet morte Saulis, metu Palæſtinorum.
¶5 ſub. mortis.
¶6 ſub. è brachijs eius.
¶7 Poſtquā ſcilicet cōiurarāt de nece domini ſui.
¶8 Heb. in cubili meridiei. i. in quo ſolebat dormire meridiano tēpore. Vt, dormiebat dormitionem meridianam. Chaldæus paraph. vertit, dormitionem regum. i. eo tempore quo dormire ſolent reges.
¶9 Heb. Ingreſſi ſunt autē in mediū domus, habitu mercatorū tritici. i. Ingreſſi ſunt in penitiorē vſq; partem dom9. habitu & ſpecie mercatorū tritici. Alij, ſcū mercatoribus tritici.
¶10 in inguine. Heb. In quintam coſtam. Paucis deſcribit mortē Iſ-boſeth, poſtea pluribus. Hoc autem per anticipationē dicitur.
¶11 in penetrali cubiculi ſui,
¶12 Heb. quærebat animam tuam: ¶13 Heb. is autem erat vt nuntius in oculis ſuis. i. videbatur ſibi nuntius rei lætæ. ¶14 Heb. qui [venerat] vt darem &c. ¶15 [curabo interficiendos] homines improbos [qui] interfecerunt ¶16 Heb. nunc ergo, nōnne requiram. i. debeōne requirere ſanguinem &c. hoc eſt vos interficere, quòd occideritis illum? ¶17 tollam? ¶18. i. quæ erat in agro Hebron. V. ¶1. i. cognati tui ſumus. Chaldæus, paraph. propinqui tui. Precantur veniam, quòd [a] fauerint Iſ-boſeth, nec crearint ipſum regē paulo poſt mortem ipſius Iſ-boſeth. ¶2 reducens. ſub. à bello parta victoria. q. d. tu eras princeps ſuper Iſraelem. ¶3 vt, reges ¶4 Venerant autem &c. antequam ſcilicet [tr]ibus venirent. ¶5. i. coram arca Domini. Aut, Deo teſte & eo in teſtimonium vocato. Aut, coram Domino: nam vbi ſunt duo vel tres congregari in nomine meo, ibi ſum in medio eorum. ¶6 aduerſus Iebuſæum ¶7. i. Non poteris capere hanc arcem. ¶8 quibus ſcilicet tradidimus arcem defendendā contra tuas vires & copias. Ironia. q. d. tam munita eſt arx iſta vt poſſit propugnari & defendi à ſolis cæcis & claudis. perdis igitur operam: tuo quantūuis forti exercitui, non opponentur fortes, ſed tantum debiles & inualidi: quòd locus ipſe munitiſſimus per ſe, pauco præſidio tutari ſe poſſit. ¶9 Heb. dicendo. i. quaſi dicerent.

Digitized by Google

Nō ingredietur Dauid huc. Cepit autē Dauid arcē Sion, hęc eſt ciuitas Dauid. Propoſuerat enim Dauid in die illa præmium, qui percuſſiſſet Iebuſæum, & tetigiſſet domatum fiſtulas, & abſtuliſſet cæcos & claudos odientes animam Dauid. idcirco dicitur in prouerbio, Cæcus & claudus nō intrabunt in templum. Habitauit autem Dauid in arce Sion, & vocauit eam, Ciuitatem Dauid: & ædificauit per gyrum à Mello & intrinſecus. Et ingrediebatur proficiens atque ſuccreſcens, & Domin' Deus exercituū erat cū eo. ¶ Miſit quoque Hiram rex Tyri nuntios ad Dauid & ligna cedrina, & artifices lignorum, artificéſque lapidū ad parietes: & ædificauerunt domū Dauid. ¶ Et cognouit Dauid quoniam confirmaſſet eum Dominus regē ſuper Iſrael, & quoniam exaltaſſet regnum eius ſuper populum ſuum Iſrael: Accepit ergo Dauid adhuc concubinas & vxores de Ieruſalem, poſtquam venerat de Hebron: natique ſunt Dauid & alij filij & filiæ: Et hæc nomina eorum qui nati ſunt ei in Ieruſalem, Samua & Sobab & Nathan & Salomon & Iebahar & Eliſua & Nepheg & Iaphia & Eliſama & Elioda & Eliphálet. ¶ Audierūt ergo Philiſthijm quòd vnxiſſent Dauid in regem ſuper Iſrael: & aſcenderunt vniuerſi vt quærerent Dauid. quod cum audiſſet Dauid, deſcēdit in præſidium. Philiſthijm autem venientes, diffuſi ſunt in Valle-raphaim. Et conſuluit Dauid Dominum, dicens, Si aſcendā ad Philiſthijm? & ſi dabis eos in manu mea? Et dixit Dominus ad Dauid, Aſcende, quia tradens dabo Philiſthijm in manu tua. ¶ Venit ergo Dauid in Baal-pharaſim, & percuſſit eos ibi, & dixit, Diuiſit Dominus inimicos meos coram me, ſicut diuidūtur aquæ. Propterea vocatum eſt nomen loci illius Baal-pharaſim. Et reliquerunt ibi ſculptilia ſua: quæ tulit Dauid, & viri eius. ¶ Et addiderūt adhuc Philiſthijm vt aſcēderēt, & diffuſi ſunt in Valle-raphaim. Conſuluit autē Dauid Dominum, Si aſcēdam contra Philiſthæos, & tradas eos in manus meas? qui reſpondit, Nō aſcendas contra eos, ſed gyra poſt tergum eorum, & venies ad eos ex aduerſo pyrorum. Et cū audieris ſonitum gradientis in cacumine pyrorum, tunc inibis prælium: quia tunc egredietur Dominus ante faciem tuam, vt percutiat caſtra Philiſthijm. Fecit itaque Dauid ſicut præceperat ei Dominus, & percuſſit Philiſthijm de Gabaa, vſque dum venias Gezer.

CAP. VI.

Congregauit autem rurſum Dauid omnes electos ex Iſrael, triginta millia. ¶ Surrexítque Dauid, & abijt, & vniuerſus populus qui erat cū eo de viris Iuda, vt adducerent arcam Dei, ſuper quam inuocatum eſt nomē Domini exercituū, ſedentis in cherubim ſuper eā. Et impoſuerunt arcam Dei ſuper plauſtrū nouum: tulerúntque eā de domo Abinadab, quī erat in Gabaa: Oza autē & Ahio filij Abinadab, minabāt plauſtrū nouū.

[10]Non veniet huc Dauid. Cepit ergo Dauid arcē Zion, [11]quæ ciuitas eſt Dauidis. Et ait Dauid eodem die, Quicunque percuſſerit Iebuſæū, & [12]acceſſerit ad imbrices, & claudos ac cæcos [percuſſerit] [13]odioſos animę Dauidis. ob hoc [14]dixerūt, Cæcus & claudus non introibit [15]domum. Habitauit autem Dauid in arce illa, vocauítque ipſam Ciuitatem Dauidis. & ędificauit per circuitum à [16]Millo [17]& intra. [18]Promouit itaque Dauid, & promouēdo magnus fit, & Dominus exercituū erat cū eo. ¶ Miſit quoque Hiram rex [19]Zor ad Dauidem [20]legatos, ſimúlque ligna cedrina, fabros lignarios & [21]latomos ac murarios fabros, qui extruxerunt [22]domū Dauidi. ¶ Et cognoſcēs Dauid quòd Dominus confirmaſſet eum regem ſuper Iſraelē, & quòd [23]exaltatum eſſet regnū eius propter populū eius Iſrael, duxit Dauid adhuc cōcubinas & vxores de Ieruſalē, poſtquā venerat de Hebron, natique ſunt Dauidi adhuc filij & filiæ. Et hæc ſunt nomina eorū qui nati ſunt ei in Ieruſalem, Sammua, Sobab, Nathan, & Solomon: Gibhar, Eliſua, Næpheg, Iaphia: Eliſama, Eliada, & Eliphalet. ¶ Audiētes autē Paleſthini quòd vnxiſſent Dauidem regem ſuper Iſraelem, aſcenderunt cuncti Paleſthini [24]vt quærerent Dauidem, quod quum audiſſet Dauid, deſcendit in arcem. Venerunt autem Paleſthini, & diffuderunt ſe in valle Rephaim. Cōſuluit igitur Dauid Dominū, dicens, Aſcendámne contra Paleſthinos? tradēſne eos in manum meam? Dominus autem reſpondit ipſi Dauidi, Aſcende, quoniam certiſſime tradam Paleſthinos in manus tuas. Veniens itaque Dauid [25]in Baal-perazim, percuſſit eos ibi Dauid, & dixit, [26]Diſſipauit Domin' hoſtes meos coram me [27]inſtar aquarum quæ diſſipātur: ideo nomē loci illius vocatum eſt [28]Baal-perazim. Et reliquerunt ibi ſculptilia ſua, quæ tulit Dauid & viri eius. ¶ Rurſum aſcēderūt Paleſthini, [29]diffuderúntque ſe in vallem Rephaim. Et quū Dauid conſuluiſſet Dominum, reſpondit, Non aſcēdes, ſed circumeas poſt eos, veniéſque ad eos e regione mororum. Quúmque audieris ſonitum [30]inceſſus in apicibus mororum, tum [31]gnauiter rem geras: nam tūc [32]Dominus egreſſus erit ante cōſpectum tuum, vt percutiat caſtra Paleſthinorum. Et Dauid fecit ſic quemadmodum ei præceperat Dominus, & percuſſit Paleſthinos à Gaba, vſquedum venias in [33]Gaſer.

CAP. VI.

Dauid autē congregauit rurſum omnē delectū ſ militē ſ in Iſraele, nēpe triginta millia. Et exurgens Dauid, abijt vnà cum omni populo quem ſecū habebat ex [1]Baale Iehuda, [2]vt trāſferret illinc arcam Dei, [3]cuius nomen vocatur nomen Domini exercituum, [4]habitantis ſuper ipſam inter cherubim. Vexerunt ergo arcam Dei ſuper plauſtro nouo, & tulerūt eā de domo Abinadab, quæ erat [5]in colle: Vſa autem & Ahio filij Abinadab deducebant plauſtram illud nouū.

¶ 10.i. Non expugnabit hanc arcem. ¶ 11.i. quæ poſtea dicta eſt ciuitas &c. ¶ 12 attigerit fiſtulas. vſ, canales quibus pluuia tecti excipitur. i. poſteaquam murum conſcēderit. ¶ 13 vſ, quos odio habet anima &c. Omittit præmiū, vt in Geneſi pœna eius qui occiderit Cain. ſubaudiēda ſunt verba quæ 1. paralip. 11, legūtur, nempe hæc, is caput erit & princeps. ſub. militiæ. ¶ 14 vſ, dicere ſolent, ¶ 15.i. i arcē. q. d. Dauid nunquā ſinet ingredi in arcem cæcū aut claudum. Aut, ſtatuerūt ne poſtea in eā arcem ingrederetur cæcus & claudus. ¶ 16 Quidā Hebræorum dicunt Millo ſignificare locū comitiorum, quia illic congregaretur populus ad conſultandum de rebus agendis. Alij intelligūt aggerem qui cingebat arcem. Alij aiunt fuiſſe foſſā circum arcē, quòd aqua impleretur. ¶ 17 & introrſum. ¶ 18 Heb. Ibat autem Dauid eundo & creſcendo. i. Exinde quotidie fortior euadebat. ¶ 19 Tyrū exponunt. ¶ 20 qui ſcilicet congratularentur ei. ¶ 21 Heb. artifices lapidū ſ aptorum ad ſ muros ſ extruendos, ſ ¶ 22. i. regiam. ¶ 23 exaltaſſet regnū eius propter populum ſuū, nempe Iſraelem, ¶ 24. i. vt certarent cum Dauide, aut inuaderent eum. ¶ 25 Chaldæus paraphr. in planitiem gigātum. Voces Hebrææ, Baal-peraſim, ſignificant Planitiem rupturarum. Nomen loci ab euentu poſtea ſic impoſitum. ¶ 26 Fregit ¶ 27 iuxta aquarum fracturam. i. quemadmodum aquæ omnia perrumpunt. ſolet enim aqua tēpore innundationis ſuæ ripas aluei ſui rumpere. ¶ 28. i. Planities fracturarum. ſiue rupturarum. In memoriam videlicet prǽteritæ victoriæ. ¶ 29. i. caſtrametati ſunt. ¶ 30 vſ, greſſus in cacuminibus &c. ¶ 31 mouebis te. i. procedes. ¶ 32. i. angelus Domini egreſſus præcedet te. ¶ 33 vrbē ſcilicet quā tū occupabant Palæſthini: erat tamen in tribu Beniamin. VI. ¶ 1 Vrbs erat in tribu Iuda, quæ aliàs dicitur Cariath-iearim, vt exponitur Ioſue 15. c. Baala, quæ alio nomine dicitur Cariath-iearim. Dicitur & Baalim, plurali numero. ¶ 2 [quò iuerāt] vt trāſferrent ¶ 3 Heb. [ſuper] quam inuocatur nomen, nomen inquam &c. i. quæ vocatur arca Domini. ¶ 4 Quia illic dabat reſponſa. ¶ 5 in Gabaa. pars erat vrbis Cariaath-iearim: ita dicta, quia ille locus erat eminentior in ea vrbe.

Digitized by Google

[6]Quúmq; ducerent illud cum arca Dei de domo Abinadab quæ erat in cole,'præcedebat Ahio ar cam ipſam,Dauid verò & vniuerſa domus Iſraelitica ludebant'coram Domino[8]varijsſinſtrumẽtis]ligneis abiegnis,'citharis, nablis, tympanis, ſiſtris, & cymbalis. Quúmque veniſſent in aream paratam,'miſit Vſa[manum] ad arcam Dei.[10]tenuítque eam, [11]declinabant' enim boues. Et incanduit furor Domini in Vſam, percuſſitque eũ ibi Deus propter[12]temeritatem 'iſtam præcipitẽ, & mortuus eſt ibi[13]coram arca' Dei. [14]Et exæſtuauit Dauid dolore,quòd'Dominus[15]dirupiſſet ruptura in Vſa,'& vocauit locum illum Perez-Vſæ vſque in hunc diem. Et timens Dauid Dominum in die illa,dixit,Quomodo[16]ad me' veniret arca Domini? ¶Noluit itaq; Dauid deducere ad ſe arcam Domini, [id eſt]in ciuitatẽ Dauidis , ſed abduxit eam Dauid in domũ Obed-edom[17]Githæi.' Et manſit arca Domini in domo Obed-edom Githæi tribus menſibus,'[18]fortunauítque'Dominus Obed-edom, & vniuerſam domũ eius. ¶Nunciatúmque eſt regi Dauidi in hæc verba, Dominus fortunauit domũ Obed-edom & omnia quæ habet, propter arcam Dei.& abiens Dauid,'[19]adduxit' arcam Dei de domo Obed-edom,in Ciuitatẽ Dauidis cum lætitia. Et factũ eſt,quum progreſſi eſſent illi qui ferebant arcã Domini[20]ſex paſſibus,'ſacrificauit bouẽ, & pecus pingue. Dauid autem[21]ſaltauit'toto robore corã Domino, erátque Dauid amictus ephod lineo. Dauid igitur & omnis domus Iſrael ducebant arcam Domini cũ iubilo & voce tubæ. Contigit autem quum arca Domini veniret in ciuitatem Dauidis, vt Michol filia Saulis proſpiceret per feneſtram, & videret regem Dauidem[22]gnauiter ſaltantem'coram Domino,villipenditque eum in corde ſuo. Et introducentes arcam Domini, collocauerunt eam in locum ſuum,in medio tentorij, quod tetenderat ei Dauid, & ſacrificauit Dauid holocauſta & [23]gratulatoria ſacrificia [24]corã Domino.' Quũq; Dauid abſoluiſſet holocauſta & ſacrificia gratulatoria, bene imprecatus eſt populo in nomine Domini exercituum. Et diſtribuit vniuerſo populo,& vniuerſæ multitudini Iſraelis,tam viris quàm mulieribus,ſingulis placẽtã panis vnã, & fruſtum carnis vnum,[25]pultem'vnam:& abijt omnis populus, quiſque in domum ſuam. ¶Reuerſus eſt autẽ Dauid [26]vt ſalutaret domum ſuam,'& egreſſa Michol obuiã Dauidi,ait,[27]Quàm glorioſus fuit hodie rex Iſrael,'q hodie [28]nudus inceſſit'coram ancillis ſeruorum ſuorum, [29] acſi leuiſſimus quiſque nudus incederet!' Et ait Dauid ad Michol, Coram Domino[ſcilicet] Iudam, qui me elegit præ patre tuo atque vniuerſa domo eius,[30]quique mihi mandauit'vt eſſem princeps ſuper populum Domini,nempe ſuper Iſraelem.Quin & vilior[31] ero quàm nunc,[32] eróq; humilis in oculis meis:' &[33]cum ancillis de quibus dixiſti, cũ illis inquã[34]glorioſ[us] ero.'Ipſi Michol ergo[35]non fuit filius vſque in diem mortis ſuæ.'

¶Cúmq; tuliſſent eã de domo Abinadab,qui erat in Gabaa, cuſtodiens arcã Dei Ahio præcedebat arcam Dei:'Dauid autem, & omnis Iſrael ludebãt coram Domino in omnibus lignis fabrefactis, & citharis, & lyris,& tympanis, & ſiſtris,& cymbalis. ¶Poſtquam autẽ venerũt ad Areã Nachor,'extendit Oza manum ad arcam Dei,& tenuit eam: quoniam calcitrabant boues & declinauerunt eam.' Iratúſque eſt indignatione Dominus contra Ozam, & percuſſit eum ſuper temeritate:qui mortuus eſt ibi iuxta arcam Dei. Contriſtatus eſt autem Dauid, eo quòd percuſſiſſet Dominus Ozam , & vocatum eſt nomen loci illius,Percuſſio Ozæ:vſque in diem hanc. Et extimuit Dauid Dominum in die illa,dicens,Quomodo ingredietur ad me arca Domini? ¶Et noluit diuertere ad ſe arcam Domini in Ciuitatem Dauid:ſed diuertit eam in domum Obed-edom Gethæi. Et habitauit arca Domini ĩ domo Obededom Gethæi tribus menſibus:& benedixit Dominus Obed edom, & omnem domum eius. ¶Nunciatúmq; eſt regi Dauid quòd benedixiſſet Dominus Obed-edõ , & omnia eius propter arcam Dei. Dixitque Dauid,Ibo & reducam arcam cum benedictione in domum meam.' abijt ergo Dauid,& adduxit arcã Dei de domo Obededom in Ciuitatẽ Dauid cum gaudio: Et erant cũ Dauid ſeptem chori,& victima vituli.'Cũque tranſcendiſſent, qui portabant arcam Domini ſex paſſus, immolabat bouem & ouem'& arietem,& Dauid percutiebat in organis armigatis, &'ſaltabat totis viribus ante Dominum: porrò Dauid erat accinctus ephod lineo . Et Dauid, & omnis domus Iſrael ducebant arcam teſtamenti Domini,in iubilo,& in clãgore buccinæ. Cũque intraſſet arca Domini in Ciuitatem Dauid, Michol filia Saul proſpiciens per feneſtram,vidit regem Dauid ſubſilientem,atque ſaltantẽ coram Domino: & deſpexit eum in corde ſuo. Et introduxerunt arcam Domini, & impoſuerunt eam in loco ſuo in medio tabernaculi, quod tetenderat ei Dauid: & obtulit Dauid holocauſta, & pacifica coram Domino. Cúmque compleſſet offerens holocauſta'& pacifica, benedixit populo in nomine Domini exercituũ. Et partitus eſt vniuerſæ multitudini Iſrael tam viro quàm mulieri ſingulis collyridam panis vnam, & aſſaturam bubalæ carnis vnam,& ſimilam frixam oleo:& abijt omnis populus, vnuſquiſque in domum ſuã. ¶Reuerſúſque eſt Dauid vt benediceret domui ſuæ: & egreſſa Michol filia Saul in occurſũ Dauid,ait,Quàm glorioſus fuit hodie rex Iſrael diſcooperiẽs ſe ante ancillas ſeruorũ ſuorũ,& nudatus eſt, quaſi ſi nudetur vnus de ſcurris!Dixitque Dauid ad Michol, Viuit Dominus quia ludam,'Ante Dominum qui elegit me potius,quàm patrem tuum,& quàm omnem domum eius,& præcepit mihi vt eſſem dux ſuper populum Domini in Iſrael, & ludam,Et vilior fiam plus quàm factus ſum:& ero humilis in oculis meis: & cum ancillis, de quibus locuta es, glorioſior apparebo. Igitur Michol filiæ Saul non eſt natus filius vſque in diem mortis ſuæ.

1.Reg.7. Lucit ... coram ... no in ... mench... ¶Nach... Oza ... à Deo ... 22.4.b.
B
Dacit... in ... bed-... Dei.
C
D

¶6 Heb. Tulerũt inquã illam de domo Abinadab quæ erat i Gabaa,cum arca Domini.[illam]relatiuum eſt pro antecedente,quod capſulam refert in qua erant repoſita donaria ſiue anathemata Palæſthinorũ.ei capſam tulerunt cũ arca Domini.
¶7 vl , exultabant Chaldæ[us] paraph. laudabant ¶8 Heb. cum omnibus lignis abiegnis ,i.omnibus inſtrumentis muſicis quę ſolent fieri ex abiete.
¶9 in Gorẽ-nachon, ¶10 ne ſcilicet caderet ¶11 calcitrabãt .i.calcitrando deiecturi videbantur arcam in terrã.Chaldæus paraphr. agitabãt eam. Vox Hebręa SAMETV,paſſiue accipitur,vt ait doctiſs. inter Hebræos,q quaſi membratim diſcerpi ſiue dearticulari viderẽtur boues præ ſanctimonia ſcilicet arcæ. i. quòd fatiſcerent ſub onere arcæ.
¶12.i.ignorantiam . Punitur qui ignorans peccauerat.
¶13 iuxta arcã ¶14 Et ægre tulit Dauid quòd &c. ¶15.i.interfeciſſet Vſã.
¶16.i.in vrbem meam. q.d.Timeo mihi plurimũ ab arca:quò ergo introducã eã? ¶17 Gethæ[us] dict[us], quòd aliquãdo peregrinatus fuiſſet in Geth,Leuita erat oſtiarius & cantor. ¶18 benedixitque.q.d.omnia illi proſpere ceſſerũt eo tẽpore. ¶19 ſub.per Leuitas. ¶20 ab eo ſcillicet loco vnde cœperant geſtare arcam Leuitæ. ¶21 tripudiabat ¶22 exultãtem [vel,geſtientẽ præ lætitia]& tripudiãtem ¶23 pacificas hoſtias ¶24.i.coram arca ipſa. ¶25 lagenam.ſub.vini. ¶26 Heb. vt benediceret domui ſuæ.i. vt bene precaretur ſuis ſicuti populo bene precatus fuerat. ¶27 Hoc ironice dicitur.q.d.Quàm decẽter ſe geſſit hodie rex Iſrael! ¶28 nudauit ſe ¶29 vt nudaret ſe vnus ex otioſis.vl ſcurris.i.vt nudare ſe ſolent viliſſimi & abiectiſſimi quique. ¶30 præcipiẽdo mihi.ſiue,ita vt præciperet mihi ¶31 Heb.fiã adhuc hac.ſub.vilitate.i.dabo operam vt in vilitatẽ incurrã maiorẽ hac:ſi vilitas dici debet.Loquitur enim iuxta ſentẽtiã Michol.acſi dicat,Exiſtimas me vilem fuiſſe: dabo operam vt vilior videar quàm viſus ſim. ¶32 .i. ſummiſſius me geram & magis me deiiciam quàm fecerim. ¶33 vl,apud ancillas de quibus loquuta es,apud illas inquam &c. ¶34 vl,glorioſior apparebo. ſiue laudabilis.q.d.non contemnar ab illis,ſed laudabor. ¶35.i.nunquam habuit liberos.

CAP. VII.

Factum eſt autem cum ſediſſet rex in domo ſua, & Dominus dediſſet ei requiem vndique ab vniuerſis inimicis ſuis, dixit ad Nathan prophetam, Videſne quòd ego habitem in domo cedrina, & arca Dei poſita ſit in medio pellium? Dixitque Nathan ad regem, Omne quod eſt in corde tuo, vade fac: quia Dominus tecū eſt. ¶ Factū eſt autem in illa nocte: & ecce ſermo Domini ad Nathan dicens, Vade, & loquere ad ſeruum meū Dauid, Hæc dicit Dominus, Nunquid tu ædificabis mihi domum ad habitandū? Neque enim habitaui in domo ex die illa, qua eduxi *Iſrael de Terra Aegypti, vſque in diem hanc: ſed ambulabam in tabernaculo, & in tentorio. Per cuncta loca quæ tranſiui, cum omnibus filijs Iſrael, nunquid loquens locutus ſum ad vnam de tribubus Iſrael, cui præcepi vt paſceret populum meum Iſrael, dicens, Quare non ædificaſtis mihi domum cedrinam? Et nūc hæc dices ſeruo meo Dauid, Hæc dicit Dominus exercituum, Ego tuli te de paſcuis ſequentem greges, vt eſſes dux ſuper populum meum Iſrael: & fui tecum in omnibus vbicunque ambulaſti, & interfeci vniuerſos inimicos tuos à facie tua: fecique tibi nomen grande, iuxta nomen magnorum qui ſunt in terra. Et ponam locum populo meo Iſrael, & plantabo eum, & habitabo cum eo, & non turbabitur amplius: nec addēt filij iniquitatis vt affligant eū ſicut prius, Ex die qua conſtitui iudices ſuper populū meum Iſrael: & requiē dabo tibi ab omnibus inimicis tuis. prædicitq; tibi Dominus quòd domum faciat tibi Dominus. Cùmq; completi fuerint dies tui, & dormieris cū patrib' tuis, ſuſcitabo ſemen tuū poſt te, quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius. Ipſe ædificabit domum nomini meo, & ſtabiliā thronum regni eius vſque in ſempiternum. EGO ERO EI IN PATREM, & ipſe erit mihi in filiū: qui ſi iniquè aliquid geſſerit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominū. Miſericordiam autem meam non auferā ab eo, ſicut abſtuli à Saul, quem amoui à facie mea. Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum vſque in æternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus iugiter. Secundum omnia verba hæc, & iuxta vniuerſam viſionem iſtam, ſic locutus eſt Nathan ad Dauid. ¶ Ingreſſus eſt autē rex Dauid, & ſedit coram Domino, & dixit, Quis ego ſum Domine Deus, & quæ domus mea, quia adduxiſti me hucuſque? Sed & hoc parum viſum eſt in conſpectu tuo Domine Deus, niſi loquereris etiam de domo ſerui tui in longinquum: iſta eſt enim lex Adam Domine Deus. Quid ergo addere poterit adhuc Dauid, vt loquatur ad te? tu enim ſcis ſeruum tuum Domine Deus. Propter verbum tuum, & ſecundum cor tuum feciſti omnia magnalia hæc: ita vt notū faceres ſeruo tuo. Idcirco magnificatus es Domine Deus,

CAP. VII.

Factum eſt autē vt rex ſederet [1] in domo ſua, dederátque illi Dominus requiem circūquaque ab vniuerſis inimicis eius. Ait ergo rex ad prophetam Nathan, En ego nunc habito in domo cedrina, arca autē Domini manet [2] intra aulæū. Et dixit Nathā ad regē, Vade, & fac [3] quidquid eſt in corde tuo, quoniam Dominus eſt tecum. ¶ Factū eſt autem eadē nocte, vt fieret verbum Domini ad Nathan in hāc ſententiam, Vade & dic ſeruo meo Dauidi, Sic ait Dominus, Nū tu extrues mihi domū vt ego [illic] habitem? Etenim non habitaui in domo ab ea die qua eduxi filios Iſrael ex Aegypto in hūc vſq; diē, ſed [4] fui deambulans in tentorio & tabernaculo. Et in omnibus [locis] in quibus ambulaui cū omnibus filijs Iſrael, num loquutus ſum verbum vnum cum aliqua tribuum Iſraelis cui præceperim vt paſceret populum meum Iſrael, vt dicerē, Quare non ædificaſtis mihi domū cedrinam? Nunc ergo hoc dices ad ſeruum meum Dauidem, Sic ait Dominus exercituum, Ego tuli te de [5] ſepto quū ſequereris oues, vt eſſes princeps ſuper populū meum, nempe ſuper Iſraelem, & fui tecum in omnibus [locis] quocūq; ambulaſti: excidi inſuper omnes hoſtes tuos ante te, feciq; tibi nomē [6] celebre, vt nomen [habent] celeberrimi in terra. Cōſtituā quoque [7] locum populo meo Iſraeli, & plātabo eū, vt habitet [8] in loco ſuo: neq; [9] tumultuabitur amplius, filij quoq; iniqui vltra eū nō affligent vt antea, Ab ea ſcilicet die qua conſtitueră iudices ſuper populū meum Iſrael. requiē inſuper tibi dabo ab omnib' hoſtibus tuis: præterea Dominus tibi nuntiat quòd [10] & tibi quoq; facere domum velit Dominus. Quū exacti fuerint dies tui, dormierîſque cū patribus tuis, [11] excitabo ſemen tuū poſt te, quod egredietur de vtero tuo, regnūmq; ei' firmabo. Is extruet domū nomini meo, & ego cōfirmabo ſoliū regni eius perpetuò: EGO ERO EI [VT] PATER, & ipſe erit mihi [vt] filius: quē quū inique egerit, caſtigabo virga [12] virorū, & verberibus filiorū hominū, [13] Beneficentia autē mea nō recedet ab eo, quēadmodū abſtuli à Saule, quē ſuſtuli [14] à facie tua. Et firmabitur domus tua & regnū tuū perpetuò [15] corā facie tua, firmūmq; erit ſoliū tuū ꝑpetuò. [16] Iuxta omnia hæc verba, & iuxta omnem hanc viſionē, ſic loquutus eſt Nathā ad Dauidē. ¶ Ingreſſus itaq; Dauid, ſedit [17] corā Domino, & dixit Quis ſum ego Domine De', & quę [18] domus mea, quòd [19] me tātopere euexiſti? Quin & [20] hoc tibi parum adhuc viſum eſt Domine Deus, [21] niſi & porrò in lōginquum pollicitationē facias ad domū ſerui tui, & hæc eſt directio ipſius adæ Domine De'. [22] Quid verò vltra addere poteſt Dauid vt ad te loquatur? & tu cognouiſti ſeruū tuū Domine De'. [23] Omnia iſta magnifica feciſti [24] ꝑpter verbū tuū, & [25] iuxta cor tuum, vt [26] nota faceres ea ſeruo tuo. [27] Idcirco [28] magnificatus es Domine De':

¶1 ſiue, in regia ſua. ¶2 i. tētorio confecto pellibus. q.d. nō decet hominē habitare in domo cedrina, Deum verò in tugurio: cupio igitur extruere domum Domino. ¶3 i. quicquid in animo verſas.

¶4 i. vagatus ſum manēs in tentorio.

¶5 vel, caula ouium. q.d. Licet mihi nō ſis ædificaturus templum, tamē nō propterea tibi perſuadere debes te à me nō amari: nam quàm mihi char' ſis, arguunt plurima beneficia quæ à me accepiſti.

¶6 Heb. magnū ſecundum nomen magnorū qui ſunt in terra. i. dedi tibi famam quę æquaret fama & nomine maximos quoſque.

¶7 inſignem ſcilicet & felicem. ¶8 apud ſe. Gallice, Chez ſoy.

¶9 cōmouebitur. vel, agitabitur ¶10 tibi facere domum &c. Facere domū, Hebraica locutione, eſt dare ſobolem & ampliare familiam. q.d. daturus eſt tibi prolē quæ accipiat dignitatem regiam.

¶11 vel, erigam ¶12 i. qua homines patres ſolent caſtigare filios ſuos, hoc eſt humano more, pœna humana & clementi. ¶13 vel, Miſericordia autem mea. q.d. interim miſerebor eius. ¶14 i. vt regnares. ¶15 i. te viuente & vidente. ¶16 q.d. Fideliter Nathā retulit omnia verba Dei ad Dauidē. ¶17 i. in loco vbi erat arca Domini. Nemini licebat ſedenti orare Deum, præterquam regi. ¶18 i. familia patris mei. Gratiarum actio Dauidis. exaltat autem Dei beneficia. ¶19 Heb. me adduxeris vſque huc? i. ad tantam dignitatem? ¶20 nempe quòd dederis mihi regnum. ¶21 Heb. & loquutus es etiam de domo ſerui tui in futurum: & hæc eſt lex [vel, conditio] hominis &c. Dilucidius ſic vertas, niſi etiam loquereris de his quæ euentura ſunt poſteris meis. Aut, niſi etiam pollicereris regnū poſteris meis: quæ lex, ſiue cōditio & ſors eſt magni viri & excellētis, hoc eſt fortis viri præclari & excellētis, non hominis vilis & abiecti qualis ego ſum. q.d. quod locutus es, ſolū decet hominem præclarum & inſignem. ¶22 q.d. Plura dicere non poteſt ſeruus tuus, quum tu noueris ſeruum &c. ¶23 Vniuerſam amplitudinem hanc. i. dignitatem regiam. ¶24 i. vt impleres promiſſiones tuas. ¶25 hoc eſt, pro arbitrio tuo, imò vltro: quoniā ita tibi placuit. ¶26 Heb. ſcire faceres ſeruum tuum. i. vt notam faceres ſeruo tuo eam amplitudinem & dignitatem. ¶27 i. Propterea quòd intelligo mentem tuam. ¶28 ſub. apud me. i. magnus mihi viſus es.

Digitized by Google

¶29 vl, quēadmodū audiueram⁹ alijs narrantibus.
¶30 Hebr. Et quis ſimilis populo tuo, [id eſt] ſimilis Iſraeli gens vna in terra, propter quam iuit Deus vt &c.
¶31 .i. vt eſſet illi populus.
¶32 vl, excitaret. vt celebris fieret & glorioſus. ¶33 ſub. ô Iſraelitæ.
¶34 ꝑpter terrã tuã. In Paralipomenis ſubauditur ei ij ſcēdo Gētes:& ſubſeqtur, propter populū tuum. Mutat numerū. ¶35 [& de] Gentib⁹, & [de] dijs eius ſub. Aegypti. Alij, [& percuſſiſti] Gentes & deos earū. Alij, [quē redemiſti, ſiue in libertatē aſſeruiſti tibi ex Aegypto] Gentes [.i. Iſraelē, q̃ cōſtat pluribus tribub⁹ ac familijs,] ac deos earū.i.viros magnos & primores. Alij, & Deū earum.i. teipſum, q̃ videaris affligi quum tui affliguntur.
¶36 vl, Stabiliſti ¶37 .i. promiſſionē quã promiſiſti ſeruo tuo.
¶38 adimple.

quoniam non eſt ſimilis tui, & non eſt Deus præter te, [29] iuxta omnia quæ audiuimus aurib⁹ noſtris. [30] Quæ verò gens eſt in terra, quemadmodum populus tuus Iſrael, cuius Deus iret vt tibi [31] in populū redimeret, ſibique nomē [32] poneret, faceretque [33] vobis magnifica & ſtupenda opera [34] in terra tua, propter populū tuum quē redemiſti tibi ex Aegypto, [35] Gentē cū iudicibus ei⁹? [36] Firmaſti tibi populū tuū Iſrael, vt eſſet populus tuus perpetuò, & tu Domine fact⁹ es eorum Deus. Nūc igitur Domine Deus, [37] verbum quod loquutus es ad ſeruum tuum, & ad domum ei⁹, [38] excita in ſeculum, & fac [39] quod loquutus es: Sic enim magnificabitur nomē tuū perpetuò, [40] vt dicatur, Dominus exercituum eſt Deus ſuper Iſraelē: & domus ſerui tui Dauidis firma erit ante faciem tuam. Tu enim Domine exercituū Deus Iſrael, reuelaſti auri ſerui tui hæc verba, [41] Domum extruam tibi. [&] ob hanc cauſam ſeruus tuus inuenit [42] corde ſuo, vt oraret ad te iſtã precationem. Nūc ergo Domine Deus, (tu es [43] Deus, & verba tua erunt vera, [44] qui loquut⁹ es ad ſeruum tuum bonum hoc,) [45] Et nunc adijce animū, & benedic domui ſerui tui, vt [46] perpetuò ſit ante faciē tuam, (quoniam tu Domine Deus [47] loquutus es,) & benedictione tua [48] benedicetur domus ſerui tui perpetuò.

CAP. VIII.

POſt hæc percuſſit Dauid Paleſthinos, & [1] ſubegit eos, ademitq́ Dauid [2] Frænū-frōtis de manu Paleſthinorū. Percuſſit quoq; Moabitas, menſúſq; eſt eos fune, [3] proſtrauit eos in terrã, & [4] menſus eſt eos duob⁹ funiculis ad interficiendū ſcilicet, & integrū funem ad ſeruandū in vita, factiq; ſunt Moabitæ Dauidi ſerui pendētes vectigal. ¶Adhæc percuſſit Dauid Hadaræſer filium Rehob regem Zoba, quū proficiſceretur vt [5] reduceret potentiã ſuã ad Euphraten. Cepit autē Dauid ex eis mille & ſeptingentos equites, & viginti millia virorum peditum: adhæc [6] inutiles reddidit Dauid omnes currus, [7] centū tamen curr⁹ ex eis reliquos fecit. Quūque veniſſet [8] Aram Damaſci, vt opem ferret ipſi Hadaræſer regi Zoba, percuſſit Dauid ex Syris vigintiduo millia virorum. Et conſtituit Dauid præfectos in Syria Damaſci, factique ſunt Syri ſerui Dauidi, tributáque ei penderunt. & ſeruauit Dominus Dauidē in omnibus [locis] ad quæ profectus eſt. Accepit quoq; Dauid clypeos aureos quos habuerāt ſerui Hadaræſer, & intulit eos Ieroſolyma. De Betha autem & Berothai ciuitatibus Hadaræſer, tulit rex Dauid æs admodū multū. ¶Audiens autē Thoi rex Hemath quòd Dauid percuſſiſſet omnes copias Hadaræſer, Miſit Thoi Ioram filiū ſuū ad regē Dauidem [9] pro ambienda pace, gratulatúmque quòd bello adort⁹ eſſet Hadaræſer, quódq; trucidaſſet eum: quoniã Thoi hoſtis erat

quia non eſt ſimilis tui, neque eſt Deus extra te, in omnibus quæ audiuimus aurib⁹ noſtris. Quæ eſt autem vt populus tuus Iſrael, gens in terra, propter quam iuit Deus vt redimeret eam ſibi in populum, & poneret ſibi nomen, faceretque eis magnalia, & horribilia ſuper terram à facie populi tui, quem redemiſti tibi ex Aegypto, Gētem, & deum eius? Firmaſti enim tibi populum tuum Iſrael in populum ſempiternū: & tu Domine Deus factus es eis in Deum. Nunc ergo Domine Deus verbum quod locutus es ſuper ſeruū tuū, & ſuper domum eius, ſuſcita in ſempiternum: & fac ſicut locutus es, Vt magnificetur nomen tuum vſque in ſempiternum, atq; dicatur, Dominus Deus exercituum, Deus ſuper Iſrael. & domus ſerui tui Dauid erit ſtabilita corã Domino. Quia tu Domine exercituū Deus Iſrael reuelaſti aurē ſerui tui, dicens, Domum ædificabo tibi: propterea inuenit ſeruus tuus cor ſuum vt oraret te oratione hac. Nūc ergo Domine Deus, (tu es Deus, & verba tua erūt vera: locut⁹ es enim ad ſeruum tuū bona hæc.) Incipe ergo, & benedic domui ſerui tui, vt ſit in ſempiternum corã te: quia tu Domine Deus locut⁹ es, benedictione tua benedicetur domus ſerui tui in ſempiternum.

CAP. VIII.

FActum eſt autē poſt hæc percuſſit Dauid Philiſthijm, & humiliauit eos, & tulit Dauid Frenum-tributi de manu Philiſthijm. Et percuſſit Moab, & menſus eſt eos funiculo, coæquans terræ: menſus eſt autem duos funiculos, vnum ad occidendum, & vnum ad viuificandum: factúſq; eſt Moab Dauid ſeruiēs ſub tributo. ¶Et percuſſit Dauid Adarēzer filium Rohob regem Soba, quando profectus eſt vt dominaretur ſuper flumen Euphrátem. Et captis Dauid ex parte ei⁹ mille ſeptingentis equitibus, & viginti millibus peditū, ſubneruauit omnes iugales curruum: dereliquit autem ex eis centum currus. Venit quoq; Syria Damaſci, vt præſidium ferret Adarēzer regi Soba: & percuſſit Dauid de Syria vigiti duo millia virorum. Et poſuit Dauid præſidiū in Syria Damaſci: factáque eſt Syria Dauid ſeruiens ſub tributo: ſeruauitque Dominus Dauid in omnibus ad quæcūque profectus eſt. Et tulit Dauid arma aurea, quæ habebant ſerui Adarēzer, & detulit ea in Ieruſalē. Et de Bete, & de Beroth ciuitatibus Adarēzer tulit rex Dauid æs multū nimis, [10] de quo fecit Salomon omnia vaſa ærea in tēplo: & mare æneū, & colūnas, & altare. ¶Audiuit autē Thou rex Emath, quòd percuſſiſſet Dauid omne robur Adarēzer, & miſit Thou Ioram filium ſuū ad regē Dauid, vt ſalutaret eū cōgratulās, & gratias ageret: eo quòd expugnaſſet Adarēzer, & percuſſiſſet eum. Hoſtis quippe erat

D ¶ Get & dijs Vt pu nes fu plex. Dauid num. Dau Phil ¶ ¶ C

cōfirma. ¶39 Heb. ſecundū quod ¶40 vl, vt dicant. ſub. poſteri. ita vt dicturi ſint. ¶41 .i. Familiã regiã. q.d. Dabo tibi regnum perpetuum. ¶42 cor ſuum [ſub. paratum] ad orandū coram te ¶43 ſub. verus. ¶44 & locutus es.i. feciſti hanc bonam promiſſionē. ¶45 Nunc inquã velis, & benedic.i. placeat tibi benedicere. ¶46 .i. permaneat, & perpetuò regnū obtineat domus mea. ¶47 vl, dixiſti. ſub. id futurum. ¶48 vl, benedicatur VIII ¶1 humiliauit ¶2 Heb. Metheg-amma. Eſt nomē vrbis aut regionis, ita dictæ à fræno riui.i. aquæductu. Chaldæ⁹ parap. inſtauratio aquæductus. In Paralipomenis, dicitur Gath & oppida eius. Frenū riui dicitur ab Hebræis aquæduct⁹. nã per canalē ducimus aquã quò volum⁹, vt fræno equū. ¶3 proſtratos. vl, coæquãdo eos terræ. q.d. Subiugauit Moabitas, & mēſurauit eos fune, hoc eſt, eos mēſura certiſſima, numeróque certiſſimo, & eo numero quo voluit interfecit, & veluti ad funiculum exegit eos quos interficere voluit. Gallice, Il les a tuez a la meſure qu'il luy a pleu. ¶4 q.d. duas partes interfecit: tertiæ parti pepercit. ¶5 produceret terminū ſuum.i. vt inſtauraret imperium ſuū in flumine Euphrate, ſiue vt vendicaret ſibi regionem adiacentem Euphrati quam antea ceperat. ¶6 ſubneruauit.i. fregit crura omnib⁹ equis curruum, hoc eſt eam cruris partem quæ eſt neruoſa, ne eſſent tam celeres & apti ad bellum, non autem vt ne omnino graderentur. ¶7 .i. quadringentos equos. ¶8 .i. Syria in qua eſt Damaſcus, hoc eſt habitantes in Syria. ¶9 Heb. vt ſalutaret eum pacifice, & benediceret ei quòd &c.i. vt ſalutem illi diceret, & congratularetur ei, vel offerret munera ampliſſima propterea quòd &c.

Digitized by Google

Thou Adarezer, & in manu eius erant vaſa aurea, & vaſa argẽtea, & vaſa ærea: Quæ & ipſa ſanctificauit rex Dauid Domino cum argẽto & auro, quæ ſanctificauerat de vniuerſis gẽtib⁹ quas ſubegerat De Syria, & Moab, & filijs Ammon, & Philiſthijm, & Amalec, & de manubijs Adarezer filij Rohob regis Soba. Fecit quoque ſibi Dauid nomen cũ reuerteretur capta Syria in Valle ſalinarum, cæſis decem & octo millib⁹: & in Gebelẽ ad viginti tria millia. Et poſuit in Idumæa cuſtodes, ſtatuitque præſidium: & facta eſt vniuerſa Idumæa ſeruiẽs Dauid. & ſeruauit Dominus Dauid in omnibus ad quæcunque profectus eſt. ¶Et regnauit Dauid ſuper omnem Iſrael: faciebat quoque Dauid iudicium & iuſtitiã omni populo ſuo. Ioab autem filius Saruiæ erat ſuper exercitum: porrò Ioſaphat filius Ahilud, erat à commentarijs: & Sadoc filius Achitob, & Achimelech filius Abiathar, erant ſacerdotes: & Saraias, ſcriba: Banaias autem fili⁹ Ioiadæ ſuper Cerethi & Phelethi: filij autẽ Dauid, ſacerdotes erant.

CAP. IX.

ET dixit Dauid, Putáſne eſt aliquis qui remanſerit de domo Saul, vt faciam cum eo miſericordiam propter Ionathan? Erat autem Dauid de domo Saul, ſeru⁹, nomine Siba: quem cũ vocaſſet rex ad ſe, dixit ei, Túne es Siba? & ille reſpondit, Ego ſum ſeruus tuus. Et ait rex, Nunquid ſupereſt aliquis de domo Saul, vt faciam cum eo miſericordiam Dei? Dixitque Siba regi, Supereſt filius Ionathæ, debilis pedibus. Vbi, inquit, eſt? Siba ad regem, Ecce, ait, in domo eſt Machir filij Ammiel in Lo-dabar. Cum autem veniſſet Miphiboſeth filius Ionathæ filij Saul ad Dauid, corruit in faciem ſuam, & adorauit. Dixitque Dauid, Miphiboſeth? qui reſpondit, Adſum ſeruus tuus. Et ait ei Dauid, Ne timeas, quia faciens faciam in te miſericordiam propter Ionathan patrem tuum, & reſtituam tibi omnes agros Saul patris tui, & tu comedes panem in menſa mea ſemper. Qui adorans eum, dixit, Quis ego ſum ſeruus tuus, quoniam reſpexiſti ſuper canẽ mortuum ſimilem mei? Vocauit itaque rex Sibã puerum Saul, & dixit ei, Omnia quæcũque fuerunt Saul, & vniuerſam domum eius, dedi filio domini tui. Operare igitur ei terram tu, & filij tui, & ſerui tui: & inferes filio domini tui cibos, vt alatur: Miphiboſeth autẽ filius domini tui comedet ſemper panem ſuper menſam meam. Erant autem Sibæ quindecim filij, & viginti ſerui. Dixitque Siba ad regem, Sicut iuſſiſti domine mi rex ſeruo tuo, ſic faciet ſeruus tuus: & Miphiboſeth comedet ſuper menſam meã quaſi vnus de filijs regis. Habebat autem Miphiboſeth filium paruulum nomine Micha: omnis verò cognatio domus Sibæ ſeruiebat Miphiboſeth. Porrò Miphiboſeth habitabat in Ieruſalem: quia de menſa regis iugiter veſcebatur: & erat claudus vtroque pede.

CAP. X.

FActũ eſt autẽ poſt hæc, vt moreretur rex filiorũ Ammon, & regnauit Hanon filius ei⁹ pro eo. dixitque Dauid, Faciã miſericordiam cũ Hanon filio Naas, ſicut fecit pater eius mecum

infenſus ipſi Hadaræſer: [10] erántq; in manu ei⁹ vaſa argentea, vaſa aurea, & vaſa ænea, Quæ dedicauit Dauid rex Domino, cum auro & argento quod dedicauerat ex omnibus gentibus quas ſubegerat, Nempe de Syris, de Moabitis, de Ammonitis, de Paleſthinis, de Amalechitis, & de præda Hadaræſer filij Rehob regis Zoba. Quũq; Dauid reuerteretur, percuſſiſſetque ex Syris decẽ & octo millia in valle ſalis, [11] illuſtrauit [ſibi] nomẽ. Conſtituit denique Dauid præfectos in Aedom, per totam Aedom inquã præfectos conſtituit, [12] ita vt omnes Aedomitæ ſerui eſſent Dauidis. & ſeruauit Dominus Dauidem in omnib⁹ [locis] ad quæ proficiſcebatur. ¶Regnauitq; Dauid ſuper vniuerſum Iſraelem, [13] diceb[a]tque Dauid ius, & adminiſtrabat iuſtitiam vniuerſo populo ſuo. Porrò Ioab filius Zeruia imperator erat exercitus, Ioſaphat autẽ filius Ahilud [14] erat à cõmentarijs. Zadoc fili⁹ Ahitub, & Ahimelech filius Abiathar, erant ſacerdotes, Seraia [15] ſcriba. Benaia fili⁹ Iehoiada erat ſuper [16] Creti & Pleti: & filij Dauidis erant [17] primores.

CAP. IX.

DIxit autem Dauid, Eſtne quiſpiã adhuc reliquus de domo Saulis, vt benefaciã illi propter Ionathan? Erat verò in domo Saulis ſeruus quidã, cuius nomen Ziba: quem quum vocaſſent ad Dauidem, ait rex ad eum, Túne es Ziba? qui ait, [1] Seruus tuus. Et dixit rex, Nemóne amplius reliquus eſt ex domo Saulis, cui exhibeam [2] beneficentiam Dei? dixitque Ziba ad regẽ, Reſtat adhuc filius Ionathan, claudus pedib⁹. Dixit ergo ad eum rex, Vbi verò is eſt? Dixit Ziba ad regem, En eſt ĩ domo Machir filij Ammiel de Lo-debar. Miſit itaque rex Dauid, & tulit eũ de domo Machir filij Ammiel de Lo-debar. Veniens autẽ Mephiboſeth fili⁹ Ionathan filij Saulis ad Dauidẽ, prócidit in faciem ſuam incuruatus. Et ait Dauid, Mephiboſeth? qui reſpondit, En præſto ſum ſeruus tuus. Ait ad eum Dauid, Ne metuas: omnino enim benefaciam tibi propter Ionathã patrem tuum, reſtituámque tibi [3] cũctos agros Saulis [4] patris tui, túque [5] comedes panem ad mẽſam meam perpetuò. Et reuerenter ſe inclinans, dixit, [6] Quis eſt ſeruus tuus, quòd reſpicis ad canẽ mortuum, qualis ego ſum? Vocauit itaque rex Zibam ſeruum Saulis, & dixit ad eũ, Quæcunque Saulis fuerunt, totiúſque domus eius, tradidi [7] filio domini tui. Coles igitur fundum illius, tu, filij tui, & ſerui tui, [8] colligẽſque [ſprouẽtus,] vt cedant [9] filio domini tui in cibum de quo edat: cæterum Mephiboſeth filius domini tui perpetuò edet panem in menſa mea. erant autẽ ipſi Ziba quindecim filij, & viginti ſerui. Aitque Ziba ad regem, Iuxta omnia quæ [10] præceperit dominus meus rex ſeruo ſuo, ſic faciet ſeruus tuus. [11] [Dixit rex,] Mephiboſeth edet in mẽſa mea, quemadmodum [quiſpiam] ex filijs regis. Habebat inſuper Mephiboſeth filium paruum nomine Micha: quidquid verò habitabat in domo Ziba, mãcipatum erat ſeruitio Mephiboſeth. Porrò Mephiboſeth habitabat in Ieruſalẽ, quoniã comedebat iugiter ſuper menſam regis, & erat claudus vtroque pede.

CAP. X.

COntigit poſt hæc vt moreretur rex Ammonitarum, regnauitque Hanun filius eius pro eo, aitque Dauid, [1] Beneficentia proſequar Hanonem filium Nahas, quemadmodum pater eius me

¶10.i. ferebat ipſe Iorã ſecũ &c. ¶11 vl. cõparauit [ſibi] famam. ¶12 & fuerunt omnes Idumæi ſerui. ¶13 Heb. faciebátq; Dauid iudicium & iuſtitiam.i. ius ſuũ vnicuique reddebat, neq; quẽ quem lædebat. Iudiciũ ad eos inter quos lis erat, refertur: iuſtitia verò æquitatẽ & beneuolentiã erga oẽs ſignificat. Vel, fuit ſeuerus in quos oportuit, & in quos oportuit miſericors. ¶14.i. ſcribebat res geſtas. ¶15.i. ſcribebat leges. ¶16 Duæ cognationes quæ nũquã recedebãt ab aula Dauidis. illis enim erat commiſſa cura corporis regij. Quidam dicunt Cerethæos fuiſſe ſagittarios. Phelethæos autẽ, fundibularios. ¶17 vl. principes & magnates. ſiue aulæ primarij.

IX.

¶1. ſub. ſum. q.d. ſum Siba, ſeruus tuus. ¶2 miſericordiam Dei.i. beneficium optimum & maximũ, & quod erit Deo gratũ? ¶3 Chaldæ⁹ paraphr. vniuerſam poſſeſſionẽ. Ea erat fiſco addicta ꝑpter rebellionẽ Iſboſeth. ¶4.i. aui.

¶5.i. eris mihi aſſiduus conuiua. ¶6 Quid &c. q.d. Nõ ſum tanti vt ſiã tuus cõuiua. ¶7.i. nepoti. ¶8 Heb. inferéſq; ſub. in horrea prouẽtũ terræ. ¶9.i. nepoti. hoc eſt, eo prouẽtu aletur Miphiboſeth. ¶10 vl. præcepit ¶11 Heb. Et ſ.i. Quicquam] Miphiboſeth edere ſoleret de menſa mea tanquam vnus ex &c. q.d. Quãuis hactenus alueris in regio more Miphiboſeth. X. ¶1 Heb. Faciã miſericordiã cũ Hanon filio Nahas, quẽadmodum pater eius fecit mecum miſericordiam.i. Benigne agam cum Hanone filio Nahas, ſicut benigne egit pater eius mecum, tunc quum ſeruaſſet vnum ex fratribus meis, eo tempore quo rex Moab occidebat parentes meos & fratres. Ita Hebræi.

Digitized by Google

[1] Heb. ſeruos [2] honore afficit patrē tuū in oculis tuis, quia miſit ad te cōſolatores? i. Putas quòd honore affecerit Dauid patrem tuū, quū miſit &c. In oculis tuis. id eſt tua ſententia.
¶4 mediam ¶5 in medio. Gallice, par la belle moitiè.
¶6 Heb. quòd fœtidi eſſent in [naribus] Dauidis. i. q rem plane ingratā Dauidi admiſiſſent.
¶7 Beth-rhob & de Aram-ſoba ¶8 Iſ-tob, ea eſt regio quæ Tob dicitur vnde acceerſitus Iephte.
¶9 ex omnib⁹ electis qui erāt
¶10 inſtruxitque [aciem] in occurſum Ammonitarum .i. vt pugnaret cōtra Ammonitas. ¶11 ſuperiores,
¶12 pugnemus fortiter,
¶13 q.d. det victoriam cui volet. ¶14 i. accerſiuit ad ſe.
¶15 Nomine fluminis i Scriptura intelligitur Euphrates.
¶16 in Helam,
¶17 i. milites qui illis curribus vehebātur.
¶18 ſiue, omnes reguli: qui ſcilicet fauebant ipſi Hadaræſer
XI.
¶1 i. ſequente anno. ¶2 ſub. ad bellum. i. tēpore æſtiuo.
¶3 & vaſtarunt Ammonitas, & obſederunt
¶4 poſtq̄ ſcilicet ſomnū meridianū ſiue pomeridianū dormierat, vt dicitur ſuprà de Iſ-boſeth. ¶5 Tecta Terræ-ſanctæ plana ſunt, vt ex Deuteronomio videmus, cap. XXII. b, vbi legimus tectum domus muro eſſe muniendum, nequis decideret. ¶6 Per feneſtram nempe domus in qua lauabat ſe mulier.

proſequutus eſt beneficentia.' Miſit itaque Dauid [1] legatos' ſuos, vt conſolarentur [eum] propter [mortē] patris ſui. ¶Venerunt itaque legati Dauidis in regionem Ammonitarum. Dixerunt ergo principes Ammonitarum ad Hanonem herū ſuum, Num Dauid [2] conſolatores ad te miſit, vt patrem tuum honoret coram te?' annon magis miſit Dauid ſeruos ſuos ad te in hoc vt exploret atque perſcrutetur vrbem, ſubuertátque eam? Tulit itaque Hanon ſeruos Dauidis, raſitque partem [4] quandam' barbæ eorum, & præſcidit indumenta eorum [5] partim' ad nates eorum vſque, & amandauit eos. Quod quum nunciaſſent Dauidi, miſit obuiā eis (erant enim viri illi magna ignominia affecti:) dixitq; rex, Manete in Iericho, donec repullulet barba veſtra, tum reuertimini. ¶Animaduertentes autē Ammonitæ [6] inuiſos ſe eſſe Dauidi,' miſerūt ijdem Ammonitæ, & mercede conduxerunt Syros de [7] domo Rehob & Syros Zoba' viginti millia peditum, & à rege Maacha mille viros, & ab [8] Iſ-tob' duodecim millia virorum. Quod quum audiſſet Dauid, miſit Ioab & vniuerſum exercitum ſtrenuorum bellatorum. Egreſſi autem Ammonitę, aciem inſtruxerunt ad oſtium portæ, erántque Syri de Zoba & Rehob, & Iſ-tob, & Maacha ſeorſim in campo. Videns autem Ioab prælium & à fronte & à tergo ſibi imminere, delegit [9] ex omni iuuentute quæ erat' in Iſraele, & inſtruxit [ſaciem] contra Syros, Reliquum verò populum tradidit ſub manum Abiſai fratris ſui, [10] cúmque inſtruxit contra Ammonitas,' aitque, Si fuerint Syri me [11] validiores,' opem mihi feres: ſin ſi illi Ammon tibi præualuerint, adero ego tibi auxilium laturus. Sis ergo fortis, quin & nos [12] fortes ſimus' pro populo noſtro, & pro ciuitatibus Dei noſtri: cæterum Dominus [13] faciat quod ſibi bonum videatur.' Acceſſit itaque Ioab & popul⁹ quem ſecum habebat, vt manum cōſereret cum Syris, illi autem conſpecto eo fugerunt. Porrò Ammonitæ videntes quòd Syri fugiſſent, fugerūt & ipſi à facie Abiſai, venerúntque in ciuitatē. ¶Reuerſus ergo Ioab à filijs Ammon, venit Ieroſolyma. Et videntes Syri ſeſe coram Iſraelitis corruiſſe, rurſus collecti ſunt. Mitténſq; Hadaræſer, [14] eduxit' Syros qui erant trans [15] fluuium,' & venerūt [16] cum copijs ſuis,' præcedente eos Sobach, qui erat imperator exercit⁹ Hadaræſer. Hoc quum nunciatum eſſet Dauidi, cōgregauit vniuerſum Iſraelem, & traiecto Iordane venit in Helam: Syri autē inſtruentes aciem aduerſus Dauidem, pugnam inierunt cum eo. Syrus autem fugit coram Iſraele, percuſſítque Dauid ex Syris ſeptingentos [17] currus,' & quadraginta millia equitum, ipſum quoque Sobach imperatorem exercitus illius percuſſit, qui & ibi mortuus eſt. Videntes autem [18] vniuerſi reges,' ſerui ſcilicet Hadaræſer, quòd corruiſſent corā Iſraele, pace inita cū Iſraelitis, ſeruierunt eis, veritique ſunt Syri opem ferre ampli⁹ Ammonitis.

CAP. XI.

FActum eſt autem [1] anno reuertente,' [2] ſub id tempus quo ſolent reges [2] egredi,' vt mitteret Dauid Ioab atque ſeruos ſuos cum eo, quin & vniuerſum Iſraelē, [3] vt vaſtarent Ammonitas, oppugnaréntque' Rabba: Dauid verò remāſit in Ieruſalē. ¶Contigit autem ſub tempus veſpertinū vt ſurgeret Dauid [4] de lecto ſuo,' deambularétq; ſuper [5] tectū' dom⁹ regiæ, & [6] videret de tecto

miſericordiam. Miſit ergo Dauid, conſolans eū per ſeruos ſuos ſuper patris interitu. ¶Cum autem veniſſent ſerui Dauid, in terram filiorum Ammon, dixerunt principes filiorum Ammon ad Hanon dominum ſuum, Putas quòd propter honorem patris tui miſerit Dauid ad te conſolatores, & non ideo vt [a] te' inueſtigaret, & exploraret ciuitatē, & euerteret eam, miſit Dauid ſeruos ſuos ad te? Tulit itaque Hanō ſeruos Dauid, raſítque dimidiam partem barbæ eorum, & præſcidit veſtes eorum medias vſque ad nates, & dimiſit eos. Quod cum nunciatum eſſet Dauid, miſit in occurſum eorū: (erant eni viri confuſi turpiter valde.) & mandauit eis Dauid, Manete in Iericho, donec creſcat barba veſtra, & tūc reuertimini. ¶Videntes autē filij Ammon, quòd iniuriam feciſſent Dauid, miſerunt, & conduxerunt mercede Syrum Rohob, & Syrum Soba, viginti millia peditum. & à rege Maacha mille viros. & ab Iſ-tob [b] decem' millia virorum. Quod cum audiſſet Dauid, miſit Ioab & omnem exercitū bellatorum. Egreſſi ſunt ergo filij Ammon, & direxerunt aciem ante ipſum introitum portæ: Syrus autem Soba, & Rohob, & Iſ-tob, & Maacha ſeorſum erant in cāpo. Videns igitur Ioab quòd præparatum eſſet aduerſum ſe præliū, & ex aduerſo & poſt tergum, elegit [c] ſibi' ex omnibus electis Iſrael, & inſtruxit aciem contra Syrum: Reliquam autem partē populi tradidit Abiſai fratri ſuo, qui direxit aciē aduerſus filios Ammon. & ait Ioab, Si præualuerint aduerſum me Syri, eris mihi in adiutorium: ſi autem filij Ammon præualuerint aduerſum te, auxiliabor tibi. Eſto vir fortis, & pugnemus pro populo noſtro, & ciuitate Dei noſtri: Dominus autē faciet quod bonū eſt in conſpectu ſuo. Iniit itaque Ioab & populus qui erat cū eo, certamen contra Syros: qui ſtatim fugerūt à facie eius. Filij autem Ammon videntes quia fugiſſent Syri, fugerūt & ipſi à facie Abiſai, & ingreſſi ſunt ciuitatem. reuerſúſq; eſt Ioab à filijs Ammon, & venit Ieruſalē. ¶Videntes igitur filij Ammon quoniam Syrus eſt pauit, & quoniam corruiſſent coram Iſrael, cōgregati ſunt pariter. Miſitque Adarēzer, & eduxit Syros qui erant trans fluuium, & adduxit eorū exercitū: Sobach autem magiſter militiæ Adarēzer, erat princeps eorum. Quod cum nunciatum eſſet Dauid, contraxit omnem Iſraelē, & tranſiuit Iordanem, venitque in Helam: & direxerunt aciem Syri ex aduerſo Dauid, & pugnauerūt cōtra [d] Iſrael.' Fugerúntque Syri à facie Iſrael, & occidit Dauid de Syris ſeptingentos currus, & quadraginta millia equitum: & Sobach principē militiæ percuſſit, qui ſtatim mortuus eſt. Videntes autē vniuerſi reges qui erant in præſidio Adarēzer, ſe victos eſſe ab Iſrael, [e] expauerūt & fugerunt quinquaginta & octo millia coram Iſrael, & fecerunt pacem cum Iſrael: & ſeruierunt eis, timuerúntque Syri auxiliū præbere [f] filijs Ammon.

CAP. XI.

FActum eſt [a] autem,' vertente anno, eo tempore quo ſolent reges ad bella procedere, miſit Dauid Ioab, & ſeruos ſuos cum eo, & vniuerſum Iſrael, & vaſtauerunt filios Ammon, & obſederunt Rabba: Dauid autem remanſit in Ieruſalē. ¶Dum hæc agerētur, accidit [b] quadam die' vt ſurgeret Dauid de ſtratu ſuo poſt meridiem, & deambularet in ſolario domus regiæ: viditq;

Miſe dia. Conſ Igno affe tum [illegible]

Digitized by Google

mulierem ſe lauantem, ex aduerſo, ſuper ſolarium ſuũ: erat autem mulier pulchra valde. Miſit ergo rex, & requiſiuit quæ eſſet mulier. Nuntiatúmque eſt ei quòd ipſa eſſet Beth-ſabee filia Eliam, vxor Vriæ Hethæi. Miſſis itaque Dauid nũtijs tulit eam: quæ cum ingreſſa eſſet ad illũ, dormiuit cum ea: ſtatímque ſanctificata eſt ab immunditia ſua: & reuerſa eſt in domum ſuã Concepto fœtu: mittẽſque nuntiauit Dauid, & ait, Concepi. ¶ Miſit autem Dauid ad Ioab, dicens, Mitte ad me Vriam Hethæũ. Miſitque Ioab Vriã ad Dauid. Et venit Vrias ad Dauid, quæſiuitque Dauid quàm recte ageret Ioab, & populꝰ, & quomodo adminiſtraretur bellũ. Et dixit Dauid ad Vriam, Vade in domum tuam, & laua pedes tuos. Et egreſſus eſt Vrias de domo regis, ſecutúſq; eſt eum cibus regius. Dormiuit autem Vrias ante portam domus regiæ, cum alijs ſeruis domini ſui, & non deſcendit ad domum ſuam. Nuntiatúmque eſt Dauid à dicentibus, Non iuit Vrias in domum ſuam. & ait Dauid ad Vriam, Nunquid non de via veniſti? quare non deſcendiſti in domum tuã? Et ait Vrias ad Dauid, Arca Dei & Iſrael, & Iuda habitant in papilionibus, & dominus meus Ioab, & ſerui domini mei ſuper faciem terræ manent: & ego ingrediar domũ meam, vt comedam & bibam, & dormiã cum vxore mea? per ſalutem tuam, & per ſalutem animæ tuæ non faciam rem hanc. Ait ergo Dauid ad Vriam, Mane hic etiam hodie, & cras dimittam te. Manſit Vrias in Ieruſalem in die illa & altera. Et vocauit eum Dauid vt comederet corã ſe, & biberet, & inebriauit eum. Qui egreſſus veſpere, dormiuit in ſtratu ſuo cum ſeruis domini ſui, & in domum ſuam nõ deſcendit. ¶ Factum eſt ergo mane, & ſcripſit Dauid epiſtolã ad Ioab: miſítque per manum Vriæ, ſcribẽs in epiſtola, Ponite Vriam ex aduerſo belli, vbi fortiſſimũ eſt prælium: & derelinquite eũ, vt percuſſus intereat. Igitur cum Ioab obſideret vrbem, poſuit Vriam in loco vbi ſciebat viros eſſe fortiſſimos. Egreſſique viri de ciuitate, bellabant aduerſum Ioab, & ceciderunt de populo ſeruorum Dauid, & mortuꝰ eſt etiam Vrias Hethæus. Miſit itaque Ioab, & nũtiauit Dauid omnia verba prælij, præcepítque nuntio, dicens, Cum compleueris vniuerſos ſermones belli ad regem, Si eum videris indignari, & dixerit, Quare acceſſiſtis ad murũ, vt præliaremini? an ignorabatis quòd multa deſuper ex muro tela mittantur? Quis percuſſit Abimelech filiũ Ierobaal? nõnne mulier miſit ſuper eum fragmen molæ de muro, & interfecit eum in Thebes? Quare iuxta murum acceſſiſtis? dices, Etiam ſeruus tuus Vrias Hethæus occubuit. Abijt ergo nũtiꝰ, & venit, & narrauit Dauid omnia quæ ei præceperat Ioab. Et dixit nũtius ad Dauid, Præualuerunt aduerſum nos viri, & egreſſi ſunt ad nos in agrum: nos autem facto impetu perſecuti eos ſumus vſque ad portam ciuitatis. Et direxerunt iacula ſagittarij ad ſeruos tuos ex muro deſuper: mortuíque ſunt de ſeruis regis, quinetiã ſeruꝰ tuus Vrias Hethæꝰ mortuus eſt. Et dixit Dauid ad nuntiũ, Hæc dices Ioab, Nõ te frãgat iſta res: varius enim euẽtus eſt belli, & nunc hunc, & nũc illũ conſumit gladius: conforta bellatores tuos aduerſus vrbẽ,

mulierẽ quandã [7]lauantẽ ſe, quæ forma erat ſupra modum venuſta. Et miſit Dauid, ſciſcitãs [8]de muliere illa, [9]dicens, Eſtne hæc Bath-ſaba filia Elihã, vxor Vriæ [10]Hithæi? Et miſſis nuntijs Dauid, tulit eam: quę quum ingreſſa eſſet ad eum, dormiuit ille cum ea: ipſa autem [11]ſanctificauerat ſe ab immunditia ſua, reuerſáque eſt in domum ſuam. [12]Hæc mulier concepit, & mittẽs indicauit [hoc] Dauidi hiſce verbis, Grauida facta ſum. ¶ Et miſit Dauid ad Ioab [hiſce mandatis,] Mitte ad me Vriam Hithæum. miſit itaque Ioab Vriam ad Dauidem. Veniens autem Vrias ad eũ, interrogauit eum Dauid [13]quomodo valeret Ioab populúſque, & num recte haberet bellũ. Et ait Dauid ad Vriam, Deſcende in domum tuam, & laua pedes tuos. Egreſſo autem Vria de domo regis, ſequutum eſt eum [14]donũ regis. Dormiuitq; Vrias iuxta oſtium domus regiæ, [cum] omnibus ſeruis domini ſui, neque deſcẽdit in domũ ſuam. Hoc quum nuntiaſſent Dauidi, dicentes, Vrias non deſcendit in domum ſuam: ait Dauid ad Vriam, [15]Annon ex itinere veniſti? cur ergo non deſcendiſti in domũ tuã? Reſpõdit Vrias Dauidi, Arca & Iſrael, & Iehuda ſunt ſub tẽtorijs, & dominus meus Ioab atque ſerui domini mei [iacent] in ſuperficie cãpi, & ego ingrediar domum meam, vt comedam & bibam, atque dormiam cum vxore mea? [16]per vitam tuam, & per vitam animæ meę, rem iſtam non faciam. Et ait Dauid ad Vriam, Mane hîc etiam hũc diem, cras amandabo te. & manſit Vrias in Ieruſalem eodem die & craſtino. Et quum [17]vocaſſet eum Dauid, comedit coram eo, & bibit, [18]inebriauitque eum. Et egreſſus eſt veſpere vt dormiret in ſtrato ſuo cum ſeruis domini ſui, domum verò ſuã non deſcendit. ¶ Mane facto, ſcripſit Dauid epiſtolam ad Ioab, quam miſit per manum Vriæ. Scripſit autem in epiſtola huiuſmodi verba, Cõſtituite Vriam è regione imminẽtis [19]validæ pugnæ, vóſque recedite [20]poſt eum, vt trucidetur, & moriatur. Factum ergo eſt, quum Ioab [21]obſeruaret ciuitatem, [22]vt poneret Vriam in eum locum vbi [23]perſuaſum haberet viros eſſe fortiſſimos. Egreſſi ergo ciues illius vrbis, pugnauerunt cum Ioab, ceciderúntque [aliquot] de populo, [id eſt] de ſeruis Dauidis: mortuus eſt etiã Vrias Hithæus. Et mittens Ioab nuntiauit Dauidi de omnibus negotijs belli, Præcipiẽs nuntio dicẽs, Quum ceſſaueris loqui ad regem de cunctis negotijs belli, [24]Si contingat regem vehementi ira commoueri, dixeritque tibi, Cur pugnando tam prope ad vrbem acceſſiſtis? annon exploratum habuiſtis iaculaturos eos è muro? Quis [25]ferijt Abimelech filium Ierubeſeth? annon mulier deiecit fragmentum [26]lapidis molaris è muro, & [27]interibat in Thebez? Cur acceſſiſtis ad murum? tum dices, Etiam ſeruus tuus Vrias Hithæus mortuus eſt. Abijt ergo nuntius, & veniens nũtiauit Dauidi omnia, propter quæ illum miſerat Ioab. Et dixit nuntius ad Dauidẽ, [28]Vehementi impreſſione in nos irruerunt hoſtes, egreſſi ad nos in campum, nos verò illos [inſequuti] ſumus vſque ad fores portarum, Et [29]deiecerunt iaculatores in ſeruos tuos è muro, mortuiſque ſunt aliquot de ſeruis regis, mortuúſque eſt ſeruus tuus Vrias Hithæus. Et ait Dauid ad nuntium, Sic dices ad Ioab, [30]Ne tibi diſpliceat hæc res, ſic enim, & ſic [31]deuorat gladius, [32]intende bellum tuum contra vrbem, ve

¶ 7 ſub. ſeptimo die immũditiæ ſuæ. Leuitici 15. i. domi ſuæ lauacro purgantẽ immunditiã menſtruorum. ¶ 8 quænam ea eſſet ſcilicet ¶ 9 & dixit quidam. cui ſcilicet cõmiſſa erat ea prouincia. ¶ 10 Hethæũ dicit aut habitatione: aut genere, ſed qui poſtea fuiſſet conuerſus ad fidẽ Iſraeliticam. ¶ 11 purgauerat ſe. ſubaudi, à pollutione menſium. q. d. commiſit tantum adulteriũ, non autẽ peccauit quòd rẽ habuerit cum muliere immũda: iam enim ſe purgarat. quod peccatũ fuiſſet duplex. ¶ 12 vl. Quę cũ ſentiret ſe concepiſſe, miſſo nuntio indicauit [rẽ] &c. Hoc curabat, ne lapidaretur. ¶ 13 Heb. de ſalute Ioab, & ſalute populi, & ſalute [virorũ] belli. i. militũ. ¶ 14 ferculũ regiũ. Chaldæus paraph. cibus. ¶ 15 q. d. Quum ſis fatigatꝰ ex itinere, debebas deſcendere in domũ tuã. ¶ 16 q. d. iuro ego per ſalutẽ tuã & ſalutem animæ tuæ me optare vt diſpereã, ſi id fecero. Per ſalutẽ tuã. i. per authorẽ ſalutis tuæ. Vel, quàm verum eſt me optare tibi vitam præſentẽ & futurã &c.

¶ 17 inuitaſſet. ſub. ad cœnã. ¶ 18 vt vel ea nocte peteret domũ ſuam ſcilicet. ¶ 19 prælij acerrimi. i. Obijcite militibus fortiſſime pugnantibus. ¶ 20 à tergo eius, ¶ 21 Chaldæus paraph. obſideret ¶ 22 poſuit ¶ 23 ſciebat ¶ 24 Si cœperit iraſci rex, ¶ 25 interfecit ¶ 26 molæ ſuperioris ¶ 27 mortuus eſt ¶ 28 Præualuerũt aduerſum nos viri, ¶ 29 iaculati ſunt ¶ 30. i. Ne hoc tibi ſit moleſtũ. Ne ægre feras. ¶ 31 abſumere ſolet. q. d. variꝰ eſt belli euentus, vt ij nunc cædantur, nunc alij. ¶ 32 fortifica [vl, robora] milites tuos. i. iube eos eſſe bono animo.

Digitized by Google

eam ſubruas, & corrobora [9]eum.' Audiens autem vxor Vriæ quòd mortuus eſſet Vrias marit' eius, luxit maritum ſuũ. Quúmque luctus trãſiſſet, miſit Dauid, [14]tranſtulitque' eam in domum ſuam, factáque eſt ei vxor, & peperit ei filium. at hæc res quam [1]'deſignauit' Dauid, diſplicuit Domino.

CAP. XII.

Miſit autem Dominus Nathan ad Dauidem: qui veniens ad eum, dixit ei, Erant duo viri in ciuitate eadẽ, alter diues, alter autem pauper. Diues habebat oues & boues admodum multos. Pauper verò nihil habebat omnino, præter vnicam ouiculam, quam emerat, quámque nutrierat, adoleuerátque hæc [1]cum eo,' ſimúlque cum liberis ſuis: [2]comedit de' buccella' eius, & de poculo eius [4]bibit,' ſed & dormiebat in gremio eius, [5]erátque ei inſtar filiæ.' Quúmque veniret [6]quiſpiam iter faciens' ad virum diuitem, [7]pepercit ille ouibus & bobus ſuis, ne caperet de his ad mactandum' peregre venienti ad ſe, quin rapuit ouiculam viri illius pauperis, & præparauit eã viro qui peregre venerat ad ſe. [8]Exæſtuauit autem naſus' Dauidis vehementer aduerſus hunc virum, & dixit ad Nathan, Viuit Dominus, is qui hoc deſignauit morte dign' eſt, [9]Reddátque ouiculam quadruplo,' quòd hæc tantam rẽ deſignauit, quódque non abſtinuit. Dixit autẽ Nathan ad Dauidem, Tu es vir ille: ſic dixit Dominus Deus Iſraelis, Ego vnxeram te regem ſuper Iſraelem, eripuerámque te de manu Saulis, Ego dederam tibi domum domini tui, & [10]vxores' domini tui in gremium tuum: dederam inſuper tibi domum Iſrael & Iehuda: [11]hoc ſi parum fuerit,' adiecíſſem tibi [12]multo plura.' Cur ergo tam leue æſtimaſti verbum Domini, vt coram eo malum faceres? Vriam Hithæum gladio trucidaſti, & vxorem illius duxiſti tibi vxorem: interfeciſti autem eum [13]gladio Ammonitarũ.' [14]Non igitur recedet gladius de domo tua' perpetuò, eo quòd [15]non digne æſtimaueris me,' & rapueris vxorem Vriæ Hithæi, vt eſſet tibi vxor. Sic dicit Dominus, Ecce ego [16]exuſcito' ſuper te malũ de domo tua, accipiámque vxores tuas te vidẽte, & dabo [eas] [17]amico tuo,' qui dormiet cum vxoribus tuis [18]in conſpectu ſolis huius.' Tu quidem clàm [hoc] deſignaſti, ego verò faciã rẽ iſtã corã toto Iſraele, & corã ſole hoc. Dixit ergo Dauid ad Nathan, Peccaui Domino. Et ait Nathan ad Dauidẽ, Et Dominus trãſtulit peccatũ tuũ, nõ morieris. Quidoquidẽ verò re iſta [19]omnino hoſtibus Domini occaſionẽ dediſti blaſphemandi,' morietur etiã certiſſime filius qui natus eſt tibi. ¶Abijt verò Nathã in domũ ſuã, & Domin' percuſſit puerũ quem pepererat vxor Vriæ Dauidi, [20]ita vt de eo actũ eſſet.' Dauid autem flagitauit Deũ pro puero, ieiunauitq; Dauid ieiuniũ, & ingreſſus pernoctauit dormiẽs in terra. Cõſurrexerũt autẽ ſeniores domus ſuæ ad eum [21]vt erigerẽt eũ è terra: at ipſe noluit, nec voluit cibum cũ eis capere. [22]Septimo autẽ die' puer moritur, nec audebãt ſerui ei nuntiare q̃ puer eſſet mortu': [23]dicebãt' enĩ, Quũ puer adhuc viueret, loquuti ſum' ad eũ, nec voluit audire vocẽ noſtrã: quomodo ergo [24]ſi dixerim' ad eũ, Puer mortu' eſt? quin grauiter feret.' Animaduertẽs autẽ Dauid

Miſit ergo Dominus Nathan ad Dauid: qui cũ veniſſet ad eum, dixit ei, Reſpõde mihi iudicium, Duo viri erant in ciuitate vna, vn' diues, & alter pauper. Diues habebat oues & boues plurimos valde. Pauper autem nihil habebat omnino, præter ouem vnam paruulã quam emerat & nutrierat, & quæ creuerat apud eũ cũ filijs eius ſimul, de pane illius comedẽs, & de calice eius bibens, & in ſinu illius dormiens. erátque illi ſicut filia. Cũ autem peregrin' quidam veniſſet ad diuitẽ, parcens ille ſumere de ouib' & de bobus ſuis, vt exhiberet conuiuiũ peregrino illi qui venerat ad ſe, tulit ouem viri pauperis, & præparauit cibos homini qui venerat ad ſe. Iratus autẽ indignatione Dauid aduerſus hominem illum nimis, dixit ad Nathan, Viuit Dominus, quoniã fili' mortis eſt vir qui fecit hoc. Ouem reddet in quadruplum, eo quòd fecerit verbum iſtud, & nõ pepercerit. Dixit autẽ Nathan ad Dauid, Tu es ille vir qui feciſti hãc rẽ. Hæc dixit Dominus Deus Iſrael, Ego vnxi te in regẽ ſuper Iſrael, & ego erui te de manu Saul, Et dedi tibi domũ domini tui, & vxores domini tui in ſinu tuo, dedique tibi domũ Iſrael & Iuda: & ſi parua ſunt iſta, adijciã tibi multo maiora. Quare ergo contẽpſiſti verbum Domini vt faceres malũ in conſpectu meo? Vriam Hethæũ percuſſiſti gladio, & vxorem illius accepiſti in vxorem tibi, & interfeciſti eũ gladio filiorũ Ammon. Quam ob rem non recedet gladius de domo tua vſque in ſempiternũ, eo quòd deſpexeris me, & tuleris vxorẽ Vriæ Hethæi, vt eſſet vxor tua. Itaque hæc dicit Dominus, Ecce ego ſuſcitabo ſuper te malũ de domo tua, & tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum vxoribus tuis in oculis ſolis hui'. Tu enim feciſti abſcõditè: ego' autẽ faciam verbum iſtud in cõſpectu omnis Iſrael, & in cõſpectu ſolis hui'. Et dixit Dauid ad Nathan, Peccaui Domino. Dixitq; Nathan ad Dauid, Domin' quoq; tranſtulit peccatũ tuum: nõ morieris. Verũtamẽ quoniam blaſphemare feciſti inimicos nomen Domini propter verbum hoc: filius qui nat' eſt tibi, morte morietur. ¶Et reuerſus eſt Nathan in domum ſuam: percuſſit quoq; Dominus paruulum quẽ peperit vxor Vriæ Dauid, & deſperatus eſt. Deprecatúſque eſt Dauid Dominum pro paruulo: & ieiunauit Dauid ieiunio, & ingreſſus ſeorſum, iacuit ſuper terram. Venerunt autẽ ſeniores domus eius, cogentes eũ vt ſurgeret de terra: qui noluit, nec comẽdit cum eis cibũ. Accidit autem die ſeptima vt moreretur infans: timuerúntque ſerui Dauid nũtiare ei quòd mortuus eſſet paruulus. dixerunt enim, Ecce cũ paruulus adhuc viueret, loquebamur ad eũ, & non audiebat vocẽ noſtrã: quãtomagis ſi dixerimus. Mortuus eſt puer, ſe affliget? Cum ergo Dauid audiſſet' ſeruos ſuos muſſitãtes, intellexit quòd

uſcitaturus ſum ¶17 ſodali tuo.i. filio. ¶18.i. palàm, & publicè. ¶19 blaſphemare feciſti inimicos ., Domini.i. feciſti vt Dominus male audiret apud inimicos ſuos: dicent enim eum conſtituiſſe regem um populo ſuo. Chaldæus paraphraſtes, Quia aperiendo aperuiſti os inimicorum Domini, in hoc ..ti anſam inimicis Domini, loqueri di contra ipſum propter hanc rem. ¶20 & grauiter ægrotauit. ti ſunt erigere illum. ¶21 ſubaudi, à natiuitate. ¶22 ſub. apud ſe, vel inter ſe. ¶24 Heb. dicemus il.. puer; & faciet malum [ſibi?] q.d. ſi dixerimus ei, mirum in modum ſe affliget.

Digitized by Google

mortuus eſſet infantulus: dixitque ad ſeruos ſuos, Num mortuus eſt puer? qui reſponderũt ei, Mortuus eſt. Surrexit ergo Dauid de terra, & lotus vnctúſque eſt: cúmque mutaſſet vestem, ingreſſus eſt domum Domini: & adorauit, & venit in domum ſuam, petiuitque vt ponerẽt ei panẽ, & comedit. Dixerũt autem ei ſerui ſui, Quis eſt ſermo quem feciſti? propter infantem, cum adhuc viueret, ieiunaſti & flebas: mortuo autem puero ſurrexiſti, & comediſti panẽ. Qui ait, Propter infantem dum adhuc viueret, ieiunaui & fleui: dicebam enim, Quis ſcit ſi fortè donet eũ mihi Dominus, & viuat infans? Nunc autem quia mortuus eſt, quare ieiuno? nunquid potero reuocare eum amplius? ego vadam magis ad eum: ille vero non reuertetur ad me. ¶Et conſolatus eſt Dauid Beth-ſabee vxorem ſuã: ingreſſúſque ad eã, dormiuit cum ea: quæ genuit filium, & vocauit nomen eius Salomon, & Dominus dilexit eum. Miſitque eum in manu Nathan prophetæ, & vocauit nomen eius Amabilis-Domino: eò quod diligeret eum Dominus. ¶Igitur pugnabat Ioab contra Rabbath filiorum Ammon, & expugnabat vrbem regiam. Miſitque Ioab nũtios ad Dauid, dicens, Dimicaui aduerſum Rabbath, & capienda eſt Vrbs-aquarum. Nunc igitur cõgrega reliquam partem populi, & obſide ciuitatem, & cape eam: ne cum à me vaſtata fuerit vrbs, nomini meo aſcribatur victoria. Congregauit itaque Dauid omnem populum, & profectus eſt aduerſus Rabbath: cúmque dimicaſſet, cepit eam. Et tulit diadema regis eorum de capite eius (põdo auri talentum, habens gẽmas precioſiſſimas,) & impoſitum eſt ſuper caput Dauid. ſed & prædam ciuitatis aſportauit multam valde, populum quoque eius adducens ſerrauit, & circumegit ſuper eos ferrata carpenta, diuiſitque cultris, & traduxit in typo laterum: ſic fecit vniuerſis ciuitatibus filiorum Ammon: & reuerſus eſt Dauid, & omnis exercitus in Ieruſalem. C A P. X I I I.

Factum eſt autẽ poſt hæc, vt Abſalom filij Dauid ſororem ſpecioſiſſimam vocabulo Thamar, adamaret Ammon filius Dauid, & deperiret eam valde, ita vt propter amorẽ eius ægrotaret: quia cum eſſet virgo, difficile ei videbatur vt quippiam inhoneſte ageret cum ea. Erat autẽ Amnon amicus, nomine Ionadab filius Semmaa fratris Dauid, vir prudẽs valde. Qui dixit ad eũ, Quare ſic attenuaris macie fili regis, per ſingulos dies? cur non indicas mihi? dixitque ei Amnon, Thamar ſororem fratris mei Abſalom amo. Cui reſpondit Ionadab, Cuba ſuper lectum tuum, & languorem ſimula: cúmque venerit pater tuus vt viſitet te, dic ei, Veniat, oro, Thamar ſoror mea, vt det mihi cibum, & faciat pulmẽtum, vt comedam de manu eius. ¶Accubuit itaque Amnon, & quaſi ægrotare cœpit: cúmque veniſſet rex ad viſitandum eum, ait Amnon ad regem, Veniat, obſecro, Thamar ſoror mea, vt faciat i oculis meis duas ſorbitiúculas, & cibũ paratũ capiã de manu eius. Miſit ergo Dauid ad Thamar domũ, dicẽs, Veni in domũ Amnon fratris tui, & fac ei pulmẽtũ. Venitque Thamar in domũ Amnõ fratris ſui, (ille autẽ iacebat) quæ tollens farinã commiſcuit, & liquefaciẽs, in oculis eius coxit ſorbitiúculas.

quòd ſerui ſuſſinter ſe] muſſitarẽt, intellexit infantẽ eſſe mortuũ, dixitq; Dauid ad ſeruos ſuos, Mortuus éſtne puer? illi autem dixerunt, Mortuus eſt. Surgens ergo Dauid è terra, lauit, & vnxit ſe, cõmutata veſte ſua, & ingreſſus domũ Domini[16] adorauit. veniẽs deinde in domũ ſuã, [17] poſcit: & appoſuerunt ei panẽ, & comedit. Tunc dixerunt ad eum ſerui eius, Quid hoc eſt quod feciſti? propter infantem, quum adhuc viuus eſſet, ieiunaſti & fletui te dediſti: quo mortuo, ſurgis & comedis panem. Qui ait, Viuẽte adhuc puero ieiunaui & fleui, ſic cogitans, Quis ſcit, ſi miſereatur mei Deus vt puer viuus maneat? Nunc autem quum ſit mortuus, quid ieiunarem? num potero eum [18] reuocare vltra? ego vado ad eũ, at ille nõ redibit ad me. ¶Et cõſolatus eſt Dauid Bathſabã vxorem ſuã: ingreſſúſque ad eam, dormiuit cũ ea: quæ peperit filiũ, [29] vocauitque nomen ei[9] [30] Solomo, & Domin[9] dilexit eum. [31] Miſitque per manum Nathan prophetæ: & [32] vocauit nomẽ ei[9] Iedidia, [33] propter Dominũ. ¶Porrò Ioab pugnabat cõtra Rabba filiorum Ammon, [34] obtinuitq; vrbẽ [35] regni. Et miſit Ioab nuntios ad Dauidem hiſce verbis, Pugnaui contra Rabba, & cepi [36] vrbem aquarum. Nunc igitur cõgrega reliquũ populũ, & pone caſtra ad vrbẽ ipſam, vt tu capias eã: ne ego capiã vrbem, voceturque [37] meo nomine. Cõgregauit igitur Dauid cũctum populum, profectúſque eſt contra Rabba, oppugnauitque eã, & cepit eam. Et tulit coronam regis eorum de capite eius, (cuius pondus erat talentum auri, erántque in ea lapides pretioſi) impoſitáque fuit capiti Dauidis: quin & prædã valde ingentem è ciuitate aſportauit. Populũ verò qui in ea erat eduxit, & [38] poſuit ſub ſerras, & ſub tribulos ferreas, ſub ferreas ſecures, cõiecitq; eos in fornacẽ [39] laterariã. ſic fecit vniuerſis ciuitatib[9] Ammonitarũ. reuerſúſque eſt Dauid cum vniuerſo populo Ieroſolyma. C A P: X I I I.

P[1]Oſthæc contigit vt Amnon filius Dauidis deperiret ſororẽ Abſolomis filij Dauidis venuſtã, nomine Thamar: [Quæ res ita cruciabat Amnonẽ, vt[2] ſororis ſuæ Thamar gratia ſeſe in morbũ cõijceret: [3] erat enim virgo, [4] impoſſibileq; videbatur Amnoni vt faceret ei quidquã. Habebat autẽ Amnon amicũ nomine Ionadab, filium Simea fratris Dauidis, erátq; Ionadab vir valde, [5] vafer. Is dixit ei, Cur tu ô fili regis, ſic macilẽtus es, idque ſingulis [diebus] [6] mane? annõ indicabis mihi? reſpõdit ei Amnon, Ego amore Thamar ſororis Abſolomis fratris mei captus ſum. Dixit ergo ad eũ Ionadab, Recumbe ſuper lectum tuum, & aſſimula te ægrotũ: quúmque venerit pater tuus vt te inuiſat, dic ad eum, Veniat quæſo Thamar ſoror mea, vt me cibo reficiat, faciatque me ſpectãte [7] iuſculũ, vt quum [8] videro, edã è manu eius. ¶Decubuit ergo Amnon & morbũ ſimulauit. venitque rex vt eum inuiſeret. ait autẽ Amnon ad regem, Veniat quæſo Thamar ſoror mea, & coquat me ſpectãte duo [9] liba, quæ comedã è manu ei[9]. Miſit ergo Dauid ad Thamar [10] in domũ ei[9], & ait, [11] Vade quæſo in domũ Amnonis fratris tui, & para ei [13] iuſculũ. Abijt ergo Thamar in domũ Amnonis fratris ſui, [14] (qui decubuit) & accepta farina ſubegit, & coxit eo vidẽte, coxit inquã [15] li

¶26 ſub. Dominũ. ¶27 ſub. eſcã ſibi apponi. ¶28 ſub. in vit.i. ¶29 ſub. Beth-ſaba. Vel iuxta aliam lectionẽ Hebraicam, Dominus. ¶30 Selomo, ſignificat ſtudioſum pacis. ¶31. i. Id enim mãdauerat Dominus Dauidi per Nathã prophetam. 1. Paralip. 22. ¶32 ſub. Dauid ſua ſponte. ¶33. i. quia Dominus diligebat eum. ¶34. i. oppugnatam, vel pugnando expugnauit. ¶35 regiam. i. quæ erat. ſedes regni, ſine qua vix poterat capi Rabbath. ¶36. i. vrbem regiam, paruam quidẽ vrbem, ſed quæ inexpugnabilis pene erat propter ingentem vim aquarum qua cingebatur. ¶37 nomẽ meũ ſuper eam. i. ne ſi forte vrbẽ cepero, mihi tribuat victoria. ¶38. i. ſerris ſecuit, tribulis ſiue trahis quæ ab equis trahebãtur, proterẽdos curauit, & ſecuribus interfecit. ¶39 tegulariã. ſiue, laterariam.

X I I I.

¶1 Heb. Factum autem poſtea quũ Abſalom filio Dauidis eſſet ſoror [ex eadem matre ſcilicet] formoſa, nomine Thamar, vt deperiret eam Amnõ filius Dauidis, [ex alia vxore ſcilicet.] Eadem Maaca genuerat Abſalom & Thamar. hæc Maaca capta fuit in bello: quam cognouit Dauid antequã conuerſa eſſet ad fidem Iſraeliticam, poſtea duxit eã vxorem: vnde Abſalom genitus. Hæc Hebræi. ¶2 Heb. Et anguſtijs affectus eſt Amnon, ita vt ¶3 q.d. quæ domi continebatur more virginum. ¶4 ardúmque ¶5 Heb. prudẽs. i. aſtutus & callidus. ¶6 propter nimiam ſcilicet cogitationem qua noctu vexabatur, magis macer videbatur. ¶7 Vox Hebræa ſignificat omnem cibum. ¶8 paratam ſcilicet ab ea eſcam. ¶9 lagana, ¶10 in qua ſcilicet habitabat. ¶11 qui dicerent, ¶12 I nunc ¶13 eſcam. ¶14 (ipſe autem iacebat) ¶15 lagana

Digitized by Google

¶16 ſub. lagana. ea (vt quidã Hebreorũ ait) priꝰ deijciebãtur in aquã feruẽtem, deinde frigebãtur ĩ ſartagine. ¶17 Affer eſcã i cubiculũ ſecretiꝰ, ¶18 laganis quæ præparauerat ¶19 offerret ¶20 Heb. ne facias ſtultitiam hãc. ¶21 Heb. abire faciã opprobriũ meũ? q.d. Quomodo me probro liberabo, ſi mecũ rẽ habueris? ¶22 ſtultorum ¶23 ſed quũ præualeret ei, &c. ¶24 He. Ne[ſũãt] cauſæ mali huius magni magis q̃ quod feciſti mihi, vt eijcias me. i. Ne cõmittitur cauſæ mali huiꝰ quod futurũ eſt maiꝰ altero quod admiſiſti aduerſũ me, eijciendo me, hoc eſt q̃ admittes ſi me eieceris. iungit enim cũ præcedẽti. ¶25 Heb. fruſtorũ. ſiue, particularũ. i. variorum & diuerſorum colorũ. ¶26. i. rem habuit tecum? ¶27 Heb. ne ponas cor tuũ ad hãc rẽ. ¶28 vl, ſolitaria ¶29 veniat ¶30. i. ſuo. Mutatio perſonæ. ¶31 vl, Ne fili mi, ne inquã eamus &c. ¶32 He. cũmq; cogeret eũ, noluit venire: ſed beneprecatus eſt illi. Et dixit Abſalõ, Quòd ſi [ſub. nõ ſis venturus,] veniat obſecro nobiſcũ Amnon frater meꝰ. ¶33 Heb. cogeret eum ¶34 tũ trucidate ¶35. i. nõnne id eſtis facturi meo imperio?

ba.' Et tollens ſartaginem, [16]effudit' coram eo: ipſe verò nolebat edere. dixitque Amnon, Expellite omnes viros à me. & egreſſi ſunt omnes viri ab eo. Et dixit Amnõ ad Thamar, [17]Infer iuſculũ in cubiculum,' vt edã è manu tua. acceptis igitur [18]libis quæ coxerat' Thamar, intulit Amnoni fratri ſuo in cubiculũ. Et quũ ea illi [19]admoueret' vt ederet, apprehẽdit ille eã, atque ad eã, Veni, dormi mecum ſoror mea. Illa autẽ reſpondit ei, Nequaquam frater mi, ne opprimas me: quoniam ſic non fit in Iſraele: [20]ne ſceleſtum hoc facinus deſignes.' Quò enim [21]cõfugerẽ cũ probro meo?' quin & tu fieres quemadmodum [22]ſceleſtorũ' aliquis in Iſraele. nunc ergo loquere quæſo ad regem: non enim negabit me tibi. At ille noluit audire vocem eius, [23]quin ea apprehenſa' oppreſſit eam, atque concubuit cum ea. Et exoſam habuit eam Amnon vehemẽti & ingenti odio, ita vt odium quo eam proſequebatur, maius eſſet amore quo eam amauerat. dixit ergo' Amnon ad eã, Surge, & abi. Quæ reſpondit ei, [24]Quamobrem? hoc malum maius eſt altero quod in me admiſiſti, q me expellis.' at ille noluit illi auſcultare, Sed accerſito puero ſuo, qui ei miniſtrabat, ait, Amanda iſtã à me foras, & obſerato oſtium poſt eam. Habebat autem [Thamar] tunicam [25]variam' ſuper ſe: talibus enim pallijs indutæ erant filiæ regis virgines. & expellens eam miniſter eius foràs, obſerauit oſtium poſt eã. ¶ Thamar verò accepto cinere, poſuit ſuper caput ſuum: & tunicã illam [25]variam,' qua erat induta, ſcidit. & poſita manu ſua ſuper caput ſuum, celeriter ibat & vociferabatur. Et ait ad eam Abſolom frater eius, Amnon Amnon frater tuus [26]fuit tecum?' nunc ergo tace ſoror mea, frater tuus eſt, [27]ne magnopere crucies te propter hãc rem.' & manſit Thamar [28]deſolata' in domo Abſolomis fratris ſui. Rex verò Dauid audiens iſta omnia, vehementer indignatus eſt. Abſolom autem neque mali quippiam, neque boni loquutus eſt cum Amnone: odio enim proſequebatur Amnonem, propterea quòd Thamar ſororem ſuam cõpreſſiſſet. ¶ Poſt duos autem annos contigit vt Abſolom haberet tonſores in Baal-hazor, quæ eſt iuxta [tribum] Ephraim, inuitaretque Abſolom omnes filios regis. Venit quoque Abſolom ad regẽ ipſum, & ait, En ſeruus tuus habet tonſores, [29]eat' quæſo rex & ſerui eius cum ſeruo [30]tuo.' Reſpõdit rex Abſolomi, [31]Non fili mi, nõ ibimus' omnes, ne grauemus te. [32]quumque ille flagitando ei inſtaret, neque vellet ire, Abſolom valedixit ei, Et dixit, An ergo non iret nobiſcum Amnon frater meus?' & reſpondit ei rex, Cur iret tecum? Et quum [33]inſtaret ei' Abſolom, dimiſit cum eo Amnonem, & cũctos filios regis. Præceperat autẽ Abſolom pueris ſuis, dicens, Obſeruate quæſo quum Amnon à vino hilari fuerit animo. quumque ego vobis dixero, Percutite Amnonem, [34]vt interficiatis' eũ: neque metuatis, [35]annon ego præcepi vobis? [36]cõfortamini' ergo, & eſtote [37]viri fortes.' Fecerũt ergo pueri Abſolomis Amnoni ſicut præceperat Abſolom. ſurgentes itaque omnes filij regis, inſcẽderunt quiſque mulũ ſuũ & fugerũt. Quumque eſſent adhuc in itinere, rumor peruenit ad Dauidem, hiſce verbis, Percuſſit Abſolom omnes filios regis, vt ne vnus quidẽ ex eis ſit reliquus. Surgens itaque Dauid diſcidit veſtimenta ſua, & [38]iacuit in terra:' aſtabántque ei omnes ſerui eiꝰ diſciſſis veſtibus. Reſpondens autẽ Ionadab filius Simeah fratris Dauidis, ait, Ne dicat dominꝰ meꝰ q omnes filios regis interfecerint: nã ſolus Amnõ mortuꝰ eſt: [39]ad præceptũ enim Abſolomis cõ

Tollénſque quod coxerat, effudit, & poſuit coram eo, & noluit comedere: dixitque Amnon, Eijcite vniuerſos à me. Cúmque eieciſſent omnes, Dixit Amnon ad Thamar, Infer cibum in conclaui, vt veſcar de manu tua. tulit ergo Thamar ſorbitiunculas quas fecerat, & intulit ad Amnon fratrem ſuum in conclaui. Cúmque obtuliſſet ei cibum, apprehendit eam, & ait, Veni, cuba mecum ſoror mea. Quæ reſpondit ei, Noli frater mi, noli opprimere me: neque enim hoc fas eſt in Iſrael: noli facere ſtultitiam hanc. Ego enim ferre non potero opprobrium meum, & tu eris quaſi vnus de inſipientibus in Iſrael: quin potius loquere ad regem, & nõ negabit me tibi. Noluit autẽ ˜Amnon' acquieſcere precibus eius, ſed præualens viribus oppreſſit eam, & cubauit cum ea. Et exoſam eam habuit *odio magno nimis: ita vt maius eſſet odium quo oderat eam, amore quo antè dilexerat. dixitque ei Amnõ, Surge, & vade. Quæ reſpondit*, Maius eſt hoc malum quod nunc agis aduerſum me, quàm quod antè feciſti, expellens me. & noluit audire eam: Sed vocato puero, qui miniſtrabat ei, dixit, Eijce hanc à me foras & claude oſtium poſt eam. Quæ induta erat talari tunica: huiuſcemodi enim filiæ regis virgines veſtibus vtebantur. eiecit itaque eam miniſter illius foras: clauſitque fores poſt eã. ¶ Quæ aſpergens cinerem capiti ſuo, ſciſſa talari tunica, impoſitiſque manibꝰ ſuper caput ſuum, ibat ingrediens, & clamans. Dixit autem ei Abſalom frater ſuus, Nunquid Amnon frater tuus concubuit tecum? ſed nunc ſoror tace, frater tuus eſt: neque affligas cor tuum pro hac re. manſit itaque Thamar contabeſcens in domo Abſalom fratris ſui. Cum autem audiſſet rex Dauid verba hæc, contriſtatus eſt valde, ˜& noluit contriſtare ſpiritũ Amnon filij ſui, quoniã diligebat eum, quia primogenitus erat ei.' Porrò non eſt locutus Abſalom ad Amnon nec malum, nec bonum: oderat enim Abſalom Amnon, eo quòd violaſſet Thamar ſororem ſuam. ¶ Factũ eſt autem poſt tempus biẽnij, vt tonderẽtur oues Abſalom in Baalhaſor, quæ eſt iuxta Ephraim: & vocauit Abſalom omnes filios regis, venitque ad regem, & ait ad eum, Ecce tondẽtur oues ſerui tui: veniat oro rex cum ſeruis ſuis ad ſeruum ſuũ. Dixitque rex ad Abſalom, Noli fili mi, noli rogare vt veniamus omnes, & grauemus te. cum autem cogeret eum, & noluiſſet ire, benedixit ei. Et ait Abſalom ˜ad Dauid,' Si non vis venire, veniat obſecro nobiſcum ſaltem Amnon frater meus. dixitque ad eũ rex, Nõ eſt neceſſe vt vadat tecum. Coegit ˜itaque' Abſalom eum, & dimiſit cum eo Amnon & vniuerſos filios regis. ˜Fecerátque Abſalõm conuiuium quaſi conuiuium regis.' Præceperat autem Abſalom pueris ſuis, dicens, Obſeruate cum temulentus fuerit Amnon vino, & dixero vobis, percutite eũ, & interficite: nolite timere: ego enim ſum qui præcipio vobis: roboramini, & eſtote viri fortes. Fecerunt ergo pueri Abſalom aduerſum Amnon, ſicut præceperat eis Abſalom: ſurgentéſque omnes filij regis aſcenderũt ſinguli mulas ſuas, & fugerunt. Cúmque adhuc pergerent in itinere, fama peruenit ad Dauid, dicens, Percuſſit Abſalom omnes filios regis, & non remanſit ex eis ſaltem vnus. Surrexit itaque rex ˜Dauid,' & ſcidit veſtimenta ſua, & cecidit ſuper terram: & omnes ſerui illius qui aſſiſtebant ei, ſciderunt veſtimenta ſua. Reſpondens autẽ Ionadab filius Semmaa fratris Dauid, dixit, Ne æſtimet dominꝰ meꝰ rex, quòd omnes pueri *regis occiſi ſint: Amnon ſolus mortuus eſt, quoniam in *odio' Abſalom e

¶36. i. eſtote bono animo. ¶37 Heb. filij fortitudinis. ¶38 In ſignum ſcilicet mœroris. ¶39 quaſi In ore Abſalom erat poſita. ſub. cædes Amnon. i. decreuerat interficere illum.

Digitized by Google

rat poſitus ex die qua oppreſſit Thamar ſororē eius. Nunc ergo ne ponat dominus meus rex ſuper cor ſuum verbum iſtud, dicēs, Omnes filij regis occiſi ſunt: quoniam Amnon ſolus mortuus eſt. Fugit autem Abſalom. & eleuauit puer ſpeculator oculos ſuos, & aſpexit, & ecce populus multus veniebat per iter deuiū ex latere montis. Dixit autem Ionadab ad regem, Ecce filij regis adſunt: iuxta verbum ſerui tui ſic factum eſt. Cūmque ceſſaſſet loqui, apparuerunt & filij regis: & intrantes leuauerunt vocem ſuam, & fleuerunt: ſed & rex & omnes ſerui eius fleuerunt ploratu magno nimis. Porrò Abſalom fugiens, abijt ad Tholomai filium Ammiud regem Geſſur. Luxit ergo Dauid filium ſuum Amnon multis dieb⁹. Abſalom autem cum fugiſſet, & veniſſet in Geſſur, fuit ibi tribus annis. Ceſſauitque rex Dauid perſequi Abſalom, eo quòd conſolatus eſſet ſuper Amnon interitu.

CAP. XIIII.

Intelligens autem Ioab filius Saruiæ, quòd cor regis verſum eſſet ad Abſalom, miſit Thecuā, & tulit inde mulierem ſapiētem, dixitque ad eā, Lugere te ſimula, & induere veſte lugubri, & ne vngaris oleo, vt ſis quaſi mulier iam plurimo tēpore lugens mortuum: & ingrediēris ad regem, & loqueris ad eum ſermones huiuſcemodi. (Poſuit autem Ioab verba in ore eius.) Itaque cū ingreſſa fuiſſet mulier Thecuitis ad regem, cecidit coram eo ſuper terram, & adorauit, & dixit, Serua me rex. Et ait ad eam rex, Quid cauſæ habes? Quæ reſpondit, Heu mulier vidua ego ſum: mortuus enim vir meus. Et ancillæ tuæ erant duo filij: qui rixati ſunt aduerſum ſe in agro, nullúſque erat qui eos prohibere poſſet: & percuſſit alter alterum, & interfecit eum. Et ecce conſurgēs vniuerſa cognatio aduerſum ancillam tuam, dicit, Trade eum qui percuſſit fratrem ſuum, vt occidamus eum pro anima fratris ſui quem interfecit, & deleamus hæredē. Et quærunt extinguere ſcintillam meam quæ relicta eſt, vt non ſuperſit viro meo nomen, & reliquiæ ſuper terram. Et ait rex ad mulierem, Vade in domum tuam, & ego iubebo pro te. Dixitque mulier Thecuitis ad regem, In me domine mi rex ſit iniquitas, & in domū patris mei: rex autē & thronus eius ſit innocens. Et ait rex, Qui contradixerit tibi, adduc eum ad me, & vltrà non addet vt tāgat te. Quæ ait, Recordetur rex Domini Dei ſui, vt nō multiplicētur proximi ſanguinis ad vlciſcendū, & nequaquam interficiāt filiū meū. Qui ait, Viuit Dominus, quia nō cadet de capillis filij tui ſuper terrā. Dixit ergo mulier, Loquatur ancilla tua ad dominū meum regē verbū. & ait, Loquere. Dixitq; mulier, Quare cogitaſti huiuſcemodi rē cōtra populum Dei?

ſtitutū fuit, ab eo die quo Amnō oppreſſit Thamar ſororē eius. [40] Ne ſit igitur rex ſollicitus de hoc, vt dicat, Omnes filij regis mortui ſunt. nam ſolus Amnō perijt. Et Abſolom fugit. ſublatis autem oculis ſuis puer qui erat in ſpecula, circūſpexit, & ecce turba multa veniebat [41] in via poſt eū de latere mōtis. Et ait Ionadab ad regē, Ecce filij regis veniūt: ſic eni habet res queadmodū ſeru⁹ tuus dixit. Quūmque ceſſaſſet loqui, ecce filij regis venerunt, & ſublata voce ſua fleuerunt: ſed & rex ipſe, cūctique ſerui eius fleuerūt fletu admodū magno. Porrò Abſolom fugit, & abijt ad Thalmai filiū Ammihud regē Geſſur: & [Dauid] luxit propter filiū ſuū [42] cunctis diebus. Abſolom verò quū fugiſſet, veniſſētque in Geſſur, fuit ibi tribus annis. Et [43] ceſſauit [ira] Dauidis, ne vltra educeret exercitum ad quærendum Abſolom: conſolationem enim acceperat ſuper Amnone [44] qui mortuus erat.

CAP. XIIII.

Animaduertit autē Ioab cor regis [1] pronū eſſe ad Abſolō, mittēs igitur Ioab in Thecoa, tulit inde mulierē vafrā, [2] dixitque ad eā, Simula quæſo te lugētē, deinde & veſtibus lugubrib⁹ induere, nec oleo vngaris, quin poti⁹ ſimilis ſis mulieri, [3] quæ ſe pro mortuo diebus multis luctu cōfecit: ingreſſa autē ad regē, loquaris cū eo in hāc formā, ([4] præiuit autē Ioab verbis quæ loqueretur.) [5] Loquuta eſt ergo mulier illa Thecoitis ad regē, prōcidēs ſcilicet ſuper faciē ſuā in terrā, [6] & reuerentiam exhibēs regi, ait, [7] Serua ô rex. Ad quā rex ait, Quid tibi vis? Reſpōdit illa, Equidem mulier vidua ego ſum, & marit⁹ meus obijt. Habuit autē ācilla tua duos filios, hique duo rixati inter ſeſe in agro ſūt, [8] neminéq; præſente qui [li]tē inter eos dirimeret, percuſſit alter alterum, & interfecit eū. Et ecce inſurrexit vniuerſa familia aduerſus ancillā tuā, & dicūt, Trade illū qui interfecit fratrē ſuū, vt ſuppliciū de eo ſumamus, pro vita fratris ſui quē trucidauit, iſuper excindam⁹ etiā [9] hæredē. Sic extinguere [conantur] [10] ſcintillā meam quę reliqua eſt, [11] ne ſuperſint marito meo nomē & reliquiæ ſuper terrā. Et ait rex ad mulierem, Vade in domū tuā, [12] ego cauſa tui mādabo. Dixitque mulier illa Thecoitis ad regē, Domine mi rex, [13] ſcel⁹ hoc mihi imminet domuiq; patris mei, rex & thron⁹ ei⁹ ſine culpa erūt. Et ait rex, [14] Siquis vel verbo cōtra te egerit, duc illum ad me, [efficiā] nequid te āplius [15] lędat. Quę ait, [16] Inret quęſo rex per Dominū Deū tuū (ſiquidē multi ſunt vindices ſanguinis, qui perdere [ſtēant]) ne excindāt filiū meū. Et reſpōdit [rex,] [17] Viuit Dominus, ſi ceciderit de capillo filij tui in terrā. Ait mulier, Liceat quæſo ancillæ tuæ verbū loqui ad dominū meū regē. & ait, Loquere. Dixit mulier, [18] Cur ergo cogitaſti huiuſmodi aduerſus populū

¶40 Heb. Nunc ergo ne ponat dominus meus rex i corde ſuo verbum, dicendo. i. ne credat quod ſequitur, Omnes &c.

¶41. i. per viam quæ erat poſt mōtem per latus mōtis. Cœpit eos ſpeculator videre, quū fuerunt in latere montis. erat enim veniendum illac in vrbem.

¶42 quibus ſcilicet luxit: hoc eſt tribus annis. Alij, multo tempore.

¶43 Heb. deſyderauit [ſub. anima] Dauidis regis egredi propter Abſalom, .i. cœpit rex teneri maximo deſyderio Abſalomis abſentis: ſubinde ſuſpirabat quum meminerat filij. Quidam Hebrœorum (quod doctis minus probatur) dicit, Et deſyderare fecit Dauidem [ſub. vxor ſua] filium abſentē, vt egrederetur aliquis quem mitteret vt reuocaret Abſalom exulem.

¶44 quòd mortu⁹ eſſet. i. ſup Amnone mortuo.

XIIII.

¶1 Hebr. eſſe ad Abſalom. i. quòd teneretur deſy[derio]

¶2 Heb. prudētem, ¶3 Heb. quæ iam inde à multo tēpore luget ſuper mortuum. ¶4 Heb. poſuit Ioab verba in ore eius. i. dixit illi quæ eſſet dictura regi. ¶5 Legitur & Hebraice, Ingreſſa eſt ¶6 Heb. & adorāt. [ſe, & pro]curuauit ſe, ¶7 vel, Fer mihi opē ¶8 Heb. & quū nō eſſet liberator inter eos. i. qui litē cōponeret ortā inter eos. & [pro]hiberet quominus inter ſe ſæuirēt. Querimoniā huius mulieris iuſtā facit, quòd fratrem frater interfecit ſine teſtibus. Lex autē vetat nequis interficiatur ſine duorū teſtimonio. Deut. 16. ¶9. i. illū ſuperſtitē qui alioqui eſt futurus hæres. ¶10 prunas meas quæ relictæ ſunt, ¶11 Heb. vt non ponant viro meo nomen & reliquias. i. vt deleatur memoria viri mei quæ in filio poterit cōſeruari. ¶12. i. iubebo filio tuo nihil mali fieri, præcipiámq; cognatis tuis ne ſint tibi moleſti. ¶13 pœna iniquitatis ſit in me & in familiā patris mei: & rex & thronus ei⁹ [ſit] innocēs. i. exors pœnæ iniquitatis. q. d. ſiquid mihi iterim acciderit, te negligente querimoniā meā, lues tu pœnas, ſiquid ſiniſtri accidat filio meo. Retorſit enim in ſe, quod erat tribuendū regi, honoris cauſa. ¶14 Qui dixerit aliquid cōtra te: adduc tu &c. Verbū iſtud adduc, ad vnū è pueris Dauidis refertur, quē alloquitur, queq; dat mulieri comitē. eſt eni ſecūdæ perſonæ maſculinū verbū apud Hebræos. ¶15 Heb. attingat. ¶16 Heb. Memineris quæſo, ô rex, Domini Dei tui, ne multiplicentur propinquos mortui, ad perdēdū, nève diſperdāt &c. Vult regē promiſſionē ſuā iureiurādo cōfirmare. q. d. ſi interdicas vni tantū, ſtatim emerget alius qui filiū meū occidat: ita eris cauſa quòd vltores ſāguinis effuſi exiſtāt multi. Sit ergo rex, edictū tuū generale, & iureiurādo firmetur. Prohibe in vniuerſum iureiurādo adhibito, nequis occidat filium meū. ¶17. i. Per Deū viuentē, ne pilus quidē cadet de capite filij tui. ¶18 q. d. Quomodo cogitas populū tuū talia facere, nempe eos velle interficere filium meū: quū illud damnes, cur igitur idem facis, neque animaduertis te loquutum contra teipſum: non enim reuocas Abſalom.

Digitized by Google

Dei? [19]annō rex delinquit quū loquit tale verbū, ne reducat rex expulſū ſuū? Siquidē [20]certiſſime morimur, & inſtar aquæ quæ in terrā [21]defluūt, quæ [22]colligi nō poſſunt: [23]nec aufert De⁹ animā, [24]ſed omnino cogitat, vt nō reijciat à ſe qui reiectus eſt. [25]Veni itaq; vt loquerer ad regē dominū meū ſermonē hūc, etiāſi deterruerint me quidā ē populo. at ancilla tua dixit, [26]Loquar nunc ad regē, ſi fortè faciat rex hoc quod poſtulat ancilla tua. [27]Quoniā exaudiet rex, vt liberet ancillā ſuā de manu illius viri, qui excindere vult [27]me & filiū meū ſimul ex hæreditate Dei. Dixitq; ancilla tua, Sit quæſo verbū domini mei regis [28]ad tranquillitatē: quoniā ſicut angel⁹ Dei, ſic eſt dominus meus rex, [29]vt audiat bonū & malū, & [30]erit Domin⁹ D:us tuus tecū. Et reſpondit rex, & dixit ad mulierem, Ne quæſo celes à me quidquā quod ego [31]te interrogo. & ait mulier, [32]Loquatur dominus meus rex. Et dixit rex, Annon [33]hęc omnia agis auſpicio ac cōſilio Ioab? Reſpōdens mulier ait, Per vitā animæ tuæ domine mi rex, [34]nō eſt quiſpiā niſi Ioab ſeruus tuus, per omnia quēadmodū loquutus eſt domin⁹ meus rex: [35]ipſe præcepit [mihi,] ipſeque poſuit in os ancillæ tuæ omnes ſermones iſtos, Vtque ſic [36]circuirē ſchemate iſtius orationis, hoc effecit Ioab ſeru⁹ tuus. & dominus meus ſapiēs eſt [37]iuxta ſapiētiā āgeli Dei, vt ſciat [38]omnia quę ſunt in terra. Et dixit rex ad Ioab, En feci [39]rē hāc, vade & reuoca puerū Abſolō. Prōcidit Ioab ſuper faciē ſuā in terrā, [40]& gratijs actis valedixit regi. Dixitque Ioab, Hodie cognouit ſeruus tuus q [41]impetrarim fauorē in oculis tuis domine mi rex, ſiquidem præſtitit rex petitionē ſeruo ſuo. ¶ Surgēs itaq; Ioab abijt in Geſur, & reduxit Abſolom in Ieruſalē. Et ait rex, Abeat in domū ſuā, neque videat faciē meā. [42]reuerſúſque eſt Abſolom in domū ſuā, neque vidit faciē regis. Nō fuit vir tā elegans vt Abſolom in omni Iſraele, [43]qui [ſic] laudaretur ſupra modū. à plāta pedis ſui in verticē vſque nō fuit [44]quidquā reprehēſibile in eo. Quum tonderet [45]caput ſuū, ([46]quod fiebat ſingulis annis ad finē anni, quòd ſcilicet tōderet, eo q [ſcapillitiū] grauaret ipſum,) [47]pēdebat capillitiū capitis ſui ducētis ſiclis, pōdere regio. ¶ Natiq; ſunt Abſolom tres filij, & filia vna, cuius nomē erat Thamar: fuit hęc mulier pulchro aſpectu. Manſit itaque Abſolom in Ieruſalem duobus annis, vt faciem regis non videret. Miſit ergo Abſolom ad Ioab, vt mitteret eum ad regem: at [Ioab] noluit venire ad eum, neque quum ſecundò [ad eum] miſiſſet, venire voluit. Dixit ergo [Abſolom] ad ſeruos ſuos, En

Dei, & locutus eſt rex verbū iſtud vt peccet, & nō reducat eiectum ſuum? Omnes morimur, & quaſi aquæ dilabimur in terram, quę non reuertūtur: nec vult Deus perire animam, ſed retractat, cogitans ne penitus pereat qui abiectus eſt. Nunc igitur veni vt loquar ad dominum meum regē verbū hoc præſente populo. & dixit ancilla tua, Loquar ad regem, ſiquo modo faciat rex verbū ancillæ ſuæ. Et audiuit rex verba, vt liberaret ancillam ſuam de manu omnium qui volebant de hæreditate Domini delere me, & filium meum ſimul. Dicat ergo ancilla tua, vt fiat verbum Domini mei regis ſicut ſacrificiū. Sicut enim angelus Domini, ſic eſt dominus meus rex, vt nec benedictione, nec maledictione moueatur: vnde & Dominus Deus tuus eſt tecum. Et reſpōdens rex, dixit ad mulierem, Ne abſcōdas à me verbū quod te interrogo. dixitque ei mulier, Loquere domine mi rex. Et ait rex, Nunquid manus Ioab tecū eſt in omnibus iſtis? Reſpondit mulier, & ait, Per ſalutem animæ tuæ domine mi rex, nec ad ſiniſtram, nec ad dexteram eſt ex omnibus his quæ locutus eſt dominus meus rex: ſeruus enim tuus Ioab, ipſe præcepit mihi, & ipſe poſuit in os ancillæ tuæ omnia verba hæc. Vt verterem figuram ſermonis huius, ſeruus enim tuus Ioab p[r]ęcepit iſtud: tu autem domine mi rex, ſapiens es, ſicut habet ſapientiam angelus Dei, vt intelligas omnia ſuper terram. Et ait rex ad Ioab, Ecce placatus feci verbum tuum: vade ergo, & reuoca puerum Abſalom. Cadēnſque Ioab ſuper faciē ſuam in terrā, adorauit, & benedixit regi: & dixit Ioab, Hodie intellexit ſeruus tuus quia inueni gratiam in oculis tuis domine mi rex: feciſti enim ſermonē domine mi rex ſerui tui. ¶ Surrexit ergo Ioab, & abijt in Geſſur, & adduxit Abſalom [in] Ieruſalem. Dixit autem rex, Reuertatur in domum ſuam, & faciem meam non videat. reuerſus [eſt] itaque Abſalom in domum ſuam, & faciem regis non vidit. Porrò ſicut Abſalom, vir non erat pulcher in omni Iſrael, & decorus nimis: à veſtigio pedis vſque ad verticem non erat in eo vlla macula. Et quando tondebat capillum (ſemel autem in anno tondebatur, quia grauabat eum cæſaries) ponderabat capillos capitis ſui ducentis ſiclis pondere publico. ¶ Nati ſunt autem Abſalom filij tres: & filia vna, nomine Thamar, elegantis formæ. Manſitque Abſalom in Ieruſalem duobus annis, & faciem regis non vidit. [Miſit] itaque ad Ioab, vt mitteret eum ad regē: [qui] noluit venire ad eum. Cúmque ſecundò miſiſſet, & ille noluiſſet venire ad eum, Dixit ſeruis ſuis

¶19 loquitur enim [.i. loqui ſiue dicere videtur] rex verbū hoc quaſi imprudens, [quòd ſcilicet nō interficiant filiū meū,] eo quòd nō reuocet rex expulſum ſuū. .i. Abſalom qui ſibi indixit exilium. q.d. non aduertis teipſū condemnare, qui non reuoces Abſalom. ¶20 Heb. moriēdo morimur. .i. breui moriemur. q.d. ne quæſo acceleres mortē Abſalom, citò enim ſatis morietur: vita hominum fluxa eſt. ¶21 effundūtur ¶22 nō recolligēt. q.d. anima noſtra breui exibit à nobis, neque reuertetur in corpus ante reſurrectionē. ¶23 Heb. neque ſuſcipiet Deus [ſub. faciem, vel perſonam] cuiuſquam. ſub. vt nō moriat. q.d. nemini, cuiuſcūq; fortis ſit, parcet De⁹ quominus moriatur. Anima p perſona. ¶24 Heb. ſed cogitauit cogitationes vt nō repellat à ſe repulſū. .i. ſanxit leges, nō repellēdi à ſe electū. De⁹ vult extorres, eos qui exulāt ad tēpus propter ſcelus aliquod, reuocari, vt etiā [illegible] Lege. Hoc ad vrbes refugij debet referri. ¶25 Nūc ergo [quòd] veni vt loquerer cū rege domino meo rē hāc, [ſub in] nolucro ſcilicet, cauſa eſt] quòd terruerat me populus, [ſub qui dicebat] ſū rē aperte tibi declararē, fore vt excādeſcer[et] ¶26 Proponā ſcilicet illi hiſtoriā de filijs meis. ¶[27] Audiet eni. ſub. verba mea, ſiue parabolā meā. ¶27 nā filio me[o] e[x]ticto, nō diu ſuperuiuā. ¶28 in quietē. ſub. mihi & filio meo. .i. iubeat nos eſſe ſaluos. ¶29 .i. ad ponēdū diſcrim[en] inter cauſam iuſtā & iniuſtā. ¶30 ſit. q.d. faueat tibi Deus ſi feceris quod poſtulo. ¶31 vl, à te petitur⁹ ſū. ¶32 [illegible] quod velit. ¶33 Heb. manus Ioab tecū fuit in omnib⁹ iſtis? .i. Nūquid Ioab in omnibus iſtis præſtitit tibi operā ſu[am] ¶34 Heb. nō eſt [vl, licet] cuiquā [ſub. declinare] neque ad dexterā, neque ad ſiniſtrā ab omnib⁹ quę &c. q.d. Quā tu ſis ſagaciſſimus, & acutiſſimus, qui ſtatim deprehendas mēdaciū: nō oportet te quicquā celare: veritatē igitur reſponde de oībus quæ interrogas. Gallice, Ie ſcay qu'il fault marcher droict deuāt toy, ſans aller ca & la. Verti etiā poſſet, Ne alius [ſub. præcepit mihi] vt declinarem aut ad dexterā aut ad ſiniſtram ex omnibus [ſub. quæ dixi tibi] quemadmodum loquutus eſt dominus meus rex, [ita res habet]. .i. ex ſententia aliorum nihil adieci: ſolus ſeruus tuus Ioab [illegible] ¶35 Heb. ni ſeruus tuus Ioab ipſe præcepit. ſub. mihi, vt hæc tibi dicerē. ¶36 Heb. verterē faciem ſermonis. .i. vt proponerem ſermonē figuratū. Vel, verteret tibi faciem rei. .i. vt poneret tibi ante oculos rem ipſam, hoc eſt nego[tium] Abſalō. q.d. vt tacite & velut aliud agēs, rē ipſam tibi indicaret Ioab, dūmque hoc narrarē, intelligeres fabulā [illegible] narrari: miſit me ad te. ¶37 .i. qui angelū Dei æquat ſapiētia. ¶38 q.d. nō ſolū negotia ſua, ſed etiā aliena quæ [illegible] gerūtur. ¶39 ſub. quā petis. ¶40 Heb. & incuruauit ſe. & benedixit regi. ¶41 Heb. inuenerim gratiā ¶42 [illegible] xitque. vl, recepitq; ſe ¶43 Heb. ad laudādū [ſeū]. .i. ita vt laudarēt eū homines vehemēter. hoc eſt, qui dignus eſſet [qui] maxime laudaretur. ¶44 in eo macula. ſiue, vitiū. ¶45 vl, cæſariem ſuam, ¶46 Heb. erātque in fine anni in [an]nū quòd tōdebat eam: quòd grauaret ipſum, curabat tondendam eam,). .i. ſolebat autem quotānis tondere eam, q[uo]niam grauis illi eſſet. ¶47 tunc ponderabat cæſariem

Digitized by Google

agrũ Ioab iuxta agrũ meũ, habentẽ meſ-
hordei: ite igitur, & ſuccendite eũ igni. ſuc-
cenderunt ergo ſerui Abſalom ſegetem igni. Et
venientes ſerui Ioab, ſciſſis veſtibus ſuis, dixerũt,
Succenderunt ſerui Abſalom partem agri igni.
Surrexitque Ioab, & venit ad Abſalom in domũ
eius, & dixit, Quare ſuccenderunt ſerui tui ſege-
tem meam igni? Et reſpondit Abſalom ad Ioab,
Miſi ad te obſecrans vt venires ad me, & mitte-
rem te ad regẽ, & diceres ei, Quare veni de Geſ-
ſur? melius mihi erat ibi eſſe: obſecro ergo vt vi-
deam faciem regis: quòd ſi memor eſt iniquita-
tis meæ, interficiat me. Ingreſſus itaque Ioab ad
regem, nuntiauit ei omnia: vocatúſque eſt Abſa-
lom, & intrauit ad regem, & adorauit ſuper fa-
ciem terræ coram eo: oſculatúſque eſt rex Abſa-
lom.

CAP. XV.

Igitur poſt hæc fecit ſibi Abſalom currus & e-
quites, & quinquaginta viros qui præcederent
eum. Et mane cõſurgẽs Abſalõ, ſtabat iuxta introi-
tum portæ in via, & omnem virum qui habe-
bat negotium vt veniret ad regis iudicium, vo-
cabat Abſalom ad ſe, & dicebat, De qua ciuitate
es? qui reſpondens aiebat, Ex vna tribu Iſra-
el ego ſum ſeruus tuus. Reſpondebátque ei Abſa-
lom, Videntur mihi ſermones tui boni & iuſti,
ſed non eſt qui te audiat conſtitutus à rege. Di-
citque Abſalom, Quis me conſtituat iudicem
ſuper terram, vt ad me veniant omnes qui ha-
bent negotium, & iuſtè iudicem? Sed & cum ac-
cederet ad eum homo vt ſalutaret illum, exten-
debat manum ſuam, & apprehendens, oſculaba-
tur eum. Faciebátque hoc omni Iſrael venienti
ad iudiciũ vt audiretur à rege, & ſollicitabat cor
virorum Iſrael. ¶ Poſt quadraginta autẽ an-
nos, dixit Abſalom ad regem David, Vadam, &
reddam vota mea quæ voui Domino, in Hebron.
Vouens enim vouit ſeruus tuus, cum eſſet in Geſ-
ſur Syriæ, dicens, Si reduxerit me Dominus in Ie-
ruſalem, ſacrificabo Domino. Dixitque ei rex Da-
uid, Vade in pace. & ſurrexit, & abijt in Hebron.
Miſit autem Abſalom exploratores in vniuerſas
tribus Iſrael, dicẽs, Statim vt audieritis clango-
rem buccinæ, dicite, Regnabit Abſalom in He-
bron. Porrò cum Abſalom ierunt ducẽti viri de
Ieruſalem vocati, euntes ſimplici corde, & cau-
ſam penitus ignorantes. Acceſſiuit quoque Ab-
ſalom Achitophel Gilonitem conſiliarium Da-
uid, de ciuitate ſua Gilo. Cúmque immolaret vi-
ctimas: facta eſt coniuratio valida, populúſque
concurrẽs augebatur cum Abſalom. ¶ Venit igi-
tur nuntius ad David, dicens, Toto corde vniuer-
ſus Iſrael ſequitur Abſalom. Et ait Dauid ſeruis
ſuis qui erant cum eo in Ieruſalem, Surgite, fu-
giamus: neque enim erit nobis effugium à facie
Abſalom: feſtinate egredi, ne fortè veniens occu-
pet nos, & impleat ſuper nos ruinam, & percu-
tiat ciuitatem in ore gladij. Dixerúntque ſerui
regis ad eum, Omnia quæcunque præceperit do-
minus noſter rex, libenter exequimur ſerui tui.
Egreſſus eſt ergo rex, & vniuerſa domus eius pe-
dibus ſuis: & reliquit rex decem mulieres con-
cubinas ad cuſtodiendam domum. Egreſſúſque
rex & omnis Iſrael pedibus ſuis, ſtetit procul à
domo: & vniuerſi ſerui eius ambulabant iuxta

agrum Ioab [48] quem habet penes me, in quo eſt
hordeum, ite & ſuccendite eum igne. ſuccẽderũt
ergo ſerui Abſolomis agrum igne. Surgens ita-
que Ioab venit ad Abſolom in domum eius, di-
xitque ad eum, Quare ſuccenderunt ſerui tui a-
grum meum igni? Reſpondit Abſolom ipſi Ioab,
En miſi ad te, dicens, Veni huc, vt mittam te ad
regem: [49] dixi enim, Cur veni de Geſur? ſatius eſ-
ſet me adhuc illic eſſe, [effice] igitur vt videã fa-
ciem regis: quòd [50] ſi eſt in me iniquitas, interfi-
ce me. Venit igitur Ioab ad regem, & [51] indicabat
ei [hoc.] vocauit itaque [rex] Abſolom, & is venit
ad regem, inclinataque facie ſua terram verſus,
corã rege, rex oſculat⁹ eſt Abſolom. CAP. XV.

POſt hæc cõtigit vt Abſolom pararet ſibi [1] cur-
rum & equitatum, & quinquaginta [2] celeres
qui eum ſtiparent. [3] Ante lucem verò ſurgẽs Ab-
ſolom, ſtabat ad latus [4] viæ quo itur ad portas,
omnémque virũ qui cauſam habebat, veniebát-
que ad regẽ [5] vt diſceptaret, [6] accerſebat Abſolom
ad ſe, & dicebat, E qua ciuitate es tu? cúmq; is re-
ſponderet, Ex [7] aliqua tribuum Iſrael eſt ſeruus
tuus, [8] Ait ad eum Abſolom, [9] En, tu habes bonam
& iuſtam cauſam, at nemo eſt à rege [conſtitu-
tus] qui te audiat. [10] Dixitque Abſolom, O ſi ego
eſſem iudex in terra, vt ad me veniat quicunque
litem habet [11] & ius petit, [12] vt pro eo ſententiam
dicam. Ad hæc, quum quis adiret [eum,] & incli-
naret ſe ei, [13] exerta manu prehenſabat eum, oſ-
culabatúrque eum. Ad hunc modum [14] fecit Ab-
ſolom cunctis Iſraelitis, qui veniebant ad regem
[15] diſceptandi gratia: [16] furatúſque eſt Abſolom
cor virorum Iſrael. ¶ Contigit autem [17] appeten-
te ãno quadrageſimo, vt diceret Abſolom ad re-
gem, Liceat quæſo mihi vt eam & perſoluam vo-
tum meum in Hebron, quod Domino voui: Vo-
uit enim ſeruus tuus votum quum degerem in
Geſur in Syria, hiſce verbis, Si Dominus me om-
nino reduxerit in Ieruſalem, [18] cultum exhibebo
Domino. Dixitque ad eum rex, [19] Vade in pace.
qui ſurgens, profectus eſt in Hebron. Miſit autem
Abſolom exploratores per omnes tribus Iſrael
hiſce mandatis, Quum audieritis ſonum bucci-
næ, dicetis, [20] Regnat Abſolom in Hebron. Por-
rò cum Abſolom abierant de Ieruſalem ducen-
ti viri [ab eo] vocati, ierántq; in ſimplicitate ſua,
[21] nihil omnino ſcientes. Accerſiuit quoque Abſo-
lõ Ahitophel Gilonitẽ, qui erat à cõſilijs Dauidi,
è ciuitate ſua Gilo, interim dum ipſe ſacrificabat
ſacrificia, factáque eſt cõſpiratio valida, [22] popu-
lus [enim] confluxit ad Abſolom, auctúſque eſt.
[23] Venit quidam qui [hæc] nuntiaret Dauidi, hiſce
verbis, Cor Iſraelitarũ [inclinat] poſt Abſolom.
Tũ ait Dauid cũctis ſeruis ſuis qui erant cũ eo in
Ieruſalẽ, Surgite, fugiamus: [24] nã nullus noſtrũ e-
uadet ſi expectauerim⁹ Abſolõ: properate vt a-
beamus, ne fortè ipſe properãs nos apprehẽdat,
[25] periculóq; nos inuoluat, feriátq; vrbẽ gladio.
Dixerunt ergo ſerui regis ad regem, En ſerui tui
præſto ſunt ad omnia [26] quę domino regi placẽt.
Egreſſus eſt ergo rex cum tota domo ſua, [27] & qui
dẽ pedibus ſuis. & reliquit rex decẽ mulieres cõ-
cubinas, vt cuſtodirẽt [28] domũ. [29] Egreſſus itaq; rex
& omnis populus [27] pedibus ſuis, [30] ſteterunt pro-
cul à domo, cuncti autem ſerui eius tranſibant

¶48 vl, qui eſt vicinus loco meo, ¶49 vt dicas, ¶50. i. ſi iniquè egi interficiendo Amnon, q violaſſet ſororem meam. ſi conuincar cædis. ¶51 renunciauit. ſub. prędicta.

XV.

¶1 Singulare pro plurali, currus. ¶2 viros qui currebant ante eũ. .i. qui præcedebant eum. Gallice, Auãtcoureurs pour deſcouurir le pais. Celeres vocauerũt Latini, quos nunc ſatellites dicim⁹. ¶3 Mane ¶4 viæ portæ. i. ſecus viam portæ regiæ. ¶5 pro iudicio, .i. ad ius audiendum. ¶6 vocare ſolebat ¶7 vna ¶8 Dicebat ¶9 Hebr. Vide, ſermones tui ſunt boni & recti, ¶10 Dicebátque Abſalom, Quis conſtituat me iudicem ¶11 & cõtrouerſiam ¶12 & iuſte iudicem illum. i. dirimam rectè cauſas illorũ. ¶13 extenſa ¶14 faciebat ¶15 ad iudiciũ. ſub. audiendũ. ¶16. i. his dolis & artibus inibat gratiam ab Iſraelitis, & animos Iſraelitarum ſibi conciliabat ¶17 Hebr. à fine quadraginta annorũ. i. Exactis autem quadraginta ãnis.

...ro ſcilicet tempore quo petierunt Iſraelitæ regem à Samuele, decimo anno Samuelis, triceſimoſeptimo regni Da-
uidis. nam tribus annis ante Dauidem, Iſraelitæ petierant regem. ¶18 Heb. ſeruiam Domino. ſacrificãdo illi ſcilicet.
... q. d. Sit fauſta tua profectio. ¶20. i. Abſalom creatus eſt rex. ¶21 eorum ſcilicet quæ Abſalom moliebatur.
... i. ſubinde maior multitudo ſequebatur Abſalom. ¶23 Venitque nuntius ad Dauidem dicens, ¶24 Hebr. non
... erit nobis effugium à facie Abſalom: ¶25 Hebr. impellátque ſuper nos malum. i. magno impetu nos perdat.
¶26 Heb. quæ elegerit dominus meus rex. ¶27 Heb. ad pedes eius. i. cum eo. quem tota familia ſequuta eſt. ¶28 vl,
regiam, ¶29 Egreſſus eſt inquam. ¶30 Heb. ſubſtiterunt in loco remoto. ſub. ab vrbe.

Digitized by Google

[31]ad manum eius,'ſicut & omnes [32]Crethi,atque omnes Plethi,' & omnes [33]Githæi,'viri népe ſexcenti,qui venerât [34]pedites' de Gath,qui præcedebât faciê regis. ¶Dixitq; rex ad Ithai Githæum, [35]Cur & tu proficiſcereris' nobiſcum?reuertere,& mane cũ [36]rege: [37]es enim aduena,'[38]ſimulq; exul [39]extra patriã tuã.'Heri aduenisti,[40]cur te vt nobiſcũ proficiſcereris,hodie excitê?'ego quidê proficiſcor[41]quocũque tandê profectus fuero:'tu reuertere,& reduc [42]fratres' tuos, [43]tecũ bonitas & fides.'Ithai reſpõdit regi,dicês,Viuit Deus,& viuit dominus meus rex,vbicũque fuerit dominus me° rex,[44]ſiue hoc ad mortê ſiue ad vitã [ſuerit,]' illic erit & ſeruus tuus.Tũ dixit Dauid ad Ithai, Veni igitur,& trãſito.trãſijt itaque Ithai Githæ° omnéſque milites ei°,omnisq; pubes quæ cũ ipſo erat. Et fleuit tota terra voce magna,omniſque populus trãſibat: deinde & rex ipſe trãſiuit torrentê [45]Kidron,'& omnis popul° trãſibat via quæ ducebat ad desertũ.¶Et ecce Zadoc & omnes Leuitæ cũ eo ferebât arcã fœderis Dei,[46]collocarũntque' arcã fœderis Dei.aſcẽdit autẽ Abiathar,donec cũctus populus plene trãijſſet ex vrbe.Et ait rex ad Zadoc,Reduc arcã Dei in vrbê,ſi nact° fuero fauorê corã Domino,me reſtituet, oſtẽdẽtque mihi [47]& ſe & habitaculũ ſuum.'Quòd ſi dixerit [48]Nihil te delector,' præſto ſum , faciat mecum quod ſibi bonũ viſum fuerit.Et dixit rex ad Zadoc ſacerdotê,[49]Annon es tu vidẽs?'reuertere tu incolumis in vrbê, ſintque duo filij veſtri vobiſcũ,népe Ahimaaz fili° tuus,& Ionathã fili° Abiathar:diſpicite,ego[50]morã necto' in cãpis deſerti, donec nũtiũ à vobis venerit,quod me certiorem reddat. Reduxit ergo Zadoc & Abiathar arcã Dei in Ieruſalê,& manſerũt illic. Porrò Dauid aſcendit cliuũ[mõtis]oliuarũ,[51]aſcẽdẽs videlicet & flẽs,' incedẽs[52]operto capite' & nudis pedibus:quin & omnis populus quê ſecũ habebat,operuerũt quiſque caput ſuũ & aſcenderũt,aſcendendo flentes. ¶Nũtiauit autẽ[quiſpiã]Dauidi,dicẽs,Ahitophel quoque eſt cum his qui conſpirarunt cum Abſolom.tum ait Dauid,[53]Irritum fac' ô Domine cõſiliũ Ahitophel. Quũmque perueniſſet Dauid ad [54]verticẽ,'vt illic adoraret Deum, venit ei obuiã Huſai Archites,[55]diſciſſaque fuit eius veſtis,' humũ habẽs ſuper caput ſuũ.Ad quem ait Dauid,Si mecũ[56]trãſmiſeris,'eris mihi oneri:Si verò redieris in vrbê, dixeriſque ad Abſolom, Seruus tuus [57]ero' ô rex,quẽadmodũ[58]hactẽn° ſeruus fui patris tui,ſic ero nũc'ſeruus tuus:hac ratione irritum facies[59]mihi' cõſiliũ Ahitophel. Annon illic tecũ erit Zadoc & Abiathar ſacerdotes? quidquid ergo[60]è domo' regis audieris,nuntiabis Zadoc & Abiathar ſacerdotibus : cũ his quoque illic ſunt duo filij eorum, Ahimaaz, qui eſt ipſius Zadoc, & Ionathan, qui eſt ipſius Abiathar : per illorum manus mittetis ád me quidquid audieritis.

eũ,& legiones Cerethi & Phelethi,& omnes Gethæi 'pugnatores validi' ſexcenti viri qui ſecuti eum fuerant de Geth pedites,præcedebant regê. ¶Dixit autẽ rex ad Ethai Gethæũ,Cur venis nobiſcum?reuertere,& habita cum rege,quia peregrinus es,& egreſſus es de loco tuo.Heri veniſti, & hodie compellêris nobiſcum egredi? ego autem vadam quò iturus ſum: reuertere , & reduc tecum fratres tuos,& Dominus faciet tecum miſericordiam & veritatem,'quia oſtendiſti gratiam & fidem.' Et reſpondit Ethai regi, dicens, Viuit Dominus,& viuit dominus meus rex:quoniam in quocunque loco fueris domine mi rex, ſiue in morte,ſiue in vita,ibi erit ſeruus tuus. Et ait Dauid Ethai,Veni,& tranſi.& tranſiuit Ethai Gethæus,& omnes viri qui cum eo erant,& reliqua multitudo. Omnéſque flebant voce magna, & vniuerſus populus tranſibat:rex quoque trãſgrediebatur Torrentem-cedron, & cunctus populus incedebat contra viam 'oliuæ' quæ reſpi[cit] ad deſertum. ¶Venit autem & Sadoc 'ſacerdos' & vniuerſi Leuitæ cum eo, portantes arcam fœderis Dei, & depoſuerunt arcam fœderis Dei: & aſcẽdit Abiathar,donec expletus eſſet omnis populus qui egreſſus fuerat de ciuitate.Et dixit rex ad Sadoc, Reporta arcam Dei in vrbem:ſi inuenero gratiam in oculis Domini , reducet me, & oſtendet mihi eam & tabernaculum ſuum.Si autem dixerit mihi,Non places:præſtò ſum,faciat *quod bonum eſt coram ſe. Et dixit rex ad Sadoc ſacerdotem,O videns reuertere in ciuitatem in pace: & Achimaas filius tuus, & Ionathan filius Abiathar duo filij veſtri, ſint vobiſcum. Ecce ego abſcondar in campeſtribus deſerti,donec veniat ſermo à vobis,indicans mihi.Reportauerunt ergo Sadoc & Abiathar arcam Dei in Ieruſalem, & manſerunt ibi. Porrò Dauid aſcendebat Cliuum-oliuarum, ſcandens & flens , nudis pedibus incedens, & operto capite, ſed & omnis populus qui erat cum eo,operto capite aſcendebat plorans. ¶Nũtiatum eſt autem Dauid quod * Achitóphel eſſet in coniuratione cum Abſalom,dixitque Dauid,Infatua quæſo Domine conſilium Achitóphel . Cúmque aſcenderet Dauid ſummitatem montis in quo adoraturus erat Dominum,'ecce occurrit ei Chuſai Arachites, ſciſſa veſte,& terra pleno capite. Et dixit ei Dauid, Si veneris mecũ,eris mihi oneri:Si autem in ciuitatem reuertaris , & dixeris Abſalom , Seruus tuus ſum*rex, 'patere me viuere:' ſicut fui ſeruus patris tui,ſic ero ſeruus tuus:diſſipabis conſilium Achitóphel. Habes autem tecum Sadoc & Abiathar ſacerdotes:& omne verbũ quodcũq; audieris*in'domo regis,indicabis Sadoc & Abiathar ſacerdotib°.ſunt enim cũ eis duo filii eorũ Achimaas fili° Sadoc, & Ionathã fili° Abiathar:& mittetis per eos ad me omne verbũ quod audieritis.

¶31 ad latus eius.i.iuxta illũ. ¶32 vl,Cherethæi & Phelethæi.Dicunt Hebræi Cherethæos & Phelethæos fuiſſe duas cognationes in Iſraele quæ iugiter verſabantur in aula, & quibus cõmiſſa erat cuſtodia corporis regij.Chaldæus paraph. vertit, ſagittarios & fundibularios. Alij dicunt eos fuiſſe homines doctos ac legiſperitos:& illos fuiſſe vocatos Cherethæos, quòd decernerent de omnibus : hos verò Phelethæos, q cognoſcerent de rebus arduis ac difficilibus. ¶33 Gethæi,ſecundum quoſdam , fuerunt Gentiles cõuerſi ad fidem Iſraeliticam:alij aiunt fuiſſe Iudæos in Geth natos.Cum Dauid pugnaret in Palæſthinos,cõſedit in Siceleg, vnde illis Gethæos adduxit. ¶34 Hebr. ad pedes eius.i. cũ eo Dauide, vt opẽ illi ferrent. nam non conſtat ex Scriptura quando venerunt de Gath.Vel, cum illo, nempe Ithai:vt ſit relatiuum pro antecedẽte. ¶35 q.d.Nõ venies. ¶36 nouo ſcilicet,& nuper creato Abſalõ. ¶37 alienigena es.nat° ſcilicet in Gath.aut q eſſet Gith[æus] aut proſelytus. ¶38 & etiam vagus.ſiue profugus,certas ſedes non habens, qui nondum'apud nos habitationẽ [...] ſatis confirmaſti.huc commigraſti longioris habitationis cauſa:ne ergo me ſequaris. ¶39 in locum tuum.ſub.reuertere inquam.i.in Ieruſalem,vbi nuper habitare cœpiſti. ¶40 Heb.& hodie mouere te faciam loco nobiſcum ad eundum?.i.te abducam nobiſcum? ¶41 Heb.quò vado.i.proficiſcor ad locum neſcio quẽ. ¶42.i.milites. ¶43 tecum erit miſericordia & veritas.vl,fides.q.d.rependi tibi poſtea,memor ſcilicet beneficij in me collati, & fidei q[uã] ſeruaſti mihi,q volueris me ſequi etiam fugientem.Vel potius, tecum eſt miſericordia & veritas.i.mihi nota eſt g[ra]titudo animi tui,& fides. ¶44.i.ſiue fueris in loco pleno diſcriminis,ſiue tuto. ¶45 Cedron.ita dicitur ab obſ[cu]ritate.Torrens Cedron erat ſitus in loco aliquo opaco,obſcuro,& vmbroſo. Recta tetendit populus ad deſertum: [Da]uid autem parum deflexit,vt tranſiret per torrentem Cedron. ¶46 vl,depoſuerũntq;.i.collocarũt in loco ido[neo]. ¶47 & eã[ſub. arcã,]& domiciliũ eius.i.in quo reponitur arca. ¶48 Heb.Nõ eſt mihi beneplacitũ in te.i.Nõ es m[ihi] gratus. ¶49 vl.Vidẽſne?.i.Valẽſne cõſilio?q.d.Si valeas cõſilio,reuertere:plus enim profueris mihi redeũdo,qu[ã] manẽdo.Chaldæ° paraphr.Propheta es?.i.Si Dominus à te conſultus reſpõderit tibi redeundum eſſe domum,red[i]. ¶50 ſubſiſtam.vel,remanſurus ſum.ſub.aliquot dies. ¶51 vl,aſcẽdens flendo. ¶52 more ſcilicet lugẽtiũ. ¶53 vl.[In]fatua.aut,Perde ¶54 ſcilicet montis. ¶55 ſciſſam habens tunicã ſuã. ¶56 tranſieris.i.Si me ſequaris. ¶57 ſub.p[oſt]hac. ¶58 He.fui ſeru° patris tui ex tũc,[.i.ex multo tẽpore,]& nũc.i.poſthac. ¶59.i.in cõmodũ meũ. ¶60 vl,in a[...]

Venicnte ergo Chuſai amico Dauid in ciuitatē, Abſalom quoque ingreſſus eſt Ieruſalem.

CAP. XVI.

CVmque Dauid tranſiſſet paululùm mōtis verticem, apparuit Siba puer Miphibōſeth, in occurſum eius, cum duobus aſinis, qui onerati erant ducentis panibus, & centū alligaturis vuæ paſſæ, & centū maſſis palatharū, & [7]duobus vtribus[7] vini. Et dixit rex Sibæ, Quid ſibi volūt hæc? Reſpōditque Siba, [8]Domine mi rex,[8] aſini, domeſticis regis vt ſedeant, & panes & palathæ ad veſcendū pueris [9]tuis:[9] vinum autem vt bibat ſiquis defecerit in deſerto. Et ait rex, Vbi eſt filius domini tui? Reſponditque Siba regi, Remāſit in Ieruſalem, dicens, Hodie reſtituet mihi domus Iſrael regnum patris mei. Et ait rex Sibæ, Tua ſint omnia quæ fuerunt Miphibōſeth. Dixitq; Siba, Oro vt inueniam gratiā corā te domine mi rex. Venit ergo rex Dauid vſque Bahurim: & ecce egrediebatur inde vir de cognatione domus Saul, nomine Semei, filius Gera, procedebátque egrediens, & maledicebat. Mittebátq; lapides contra Dauid: & contra vniuerſos ſeruos regis Dauid. omnis autem populus, & vniuerſi bellatores à dextro & à ſiniſtro latere regis incedebāt. Ita autem loquebatur Semei cū malediceret [10]regi,[10] Egredere, egredere vir ſanguinum, & vir belial. Reddidit tibi Dominus vniuerſum ſanguiné domus Saul: quoniam inuaſiſti regnum pro eo, & dedit Domin⁹ regnū in manu Abſalom filij tui: & ecce premunt te mala tua, quoniā vir ſanguinum es. Dixit autē Abiſai filius Saruiæ, regi, Quare maledicit canis hic moriturus domino meo regi? vadā, & amputabo caput eius. Et ait rex, Quid mihi & vobis eſt filij Saruiæ? dimittite eū vt maledicat. Dominus enim præcepit ei vt malediceret Dauid: & quis eſt qui audeat dicere quare ſic fecerit? Et ait rex Abiſai, & vniuerſis ſeruis ſuis, Ecce filius meus, qui egreſſus eſt de vtero meo, quærit animā meā: quāto magis [11]hic filius Iemini?[11] maledicet mihi? dimittite eū vt maledicat iuxta præceptū Domini, ſi fortè reſpiciat Dominus afflictioné meā, & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac, die hodierna. Ambulabat itaque Dauid, & ſocij eius per viam cum eo: Semei autem per iugū montis ex latere, cōtra illum gradiebatur, maledicens, & mittens lapides aduerſum eū, terrámq; ſpargés. Venit itaq; rex [12]Dauid,[12] & vniuerſus populus cum eo laſſus, & [13]refocillati ſunt[13] ibi. Abſalom autem & omnis populus eius ingreſſi ſunt Ieruſalē, ſed & Achitōphel cū eo. Cum autem veniſſet Chuſai Arachites amicus Dauid ad Abſalom, locutus eſt ad eū, Salue rex, ſalue rex. Ad quē Abſalom, Hæc eſt, inquit, gratia tua ad amicū tuum? quare non iuiſti cum amico tuo? Reſponditq; Chuſai ad Abſalom, Nequaquam: quia illius ero quē elegit Dominus, & omnis hic populus & vniuerſus Iſrael, & cum eo manebo. Sed vt & hoc inferā, cui ego ſeruiturus ſum? nónne filio regis? ſicut parui patri tuo, ita parebo & tibi. Dixit autē Abſalom ad Achitōphel, Inite conſiliū, quid agere debeamus. Et ait Achitōphel ad Abſalom, Ingredere ad concubinas patris tui, quas dimiſit ad cuſtodiendum do-

[61]Venit itaq; Huſai amicus Dauidis in ciuitatem: venit & Abſalom in Ieruſalem.

CAP. XVI.

QVum verò Dauid paululū trāſiſſet [1]è vertice,[1] en Ziba [2]puer[2] Mephiboſeth venit ei obuiā, ſimúlq; par aſinorū ſtratorū, ſuper quos erant ducenti panes, centū ligaturæ vuarū paſſarum, & centū [maſſæ] [3]fructuū æſtiuorū,[3] & lagena vini. Et ait rex ad Ziba, [4]Quid tibi hæc?[4] Reſpondit Ziba, Aſini ſunt pro domo regis, [5]vt eis vehantur,[5] panes verò & [6]fructus æſtiui[6] ſunt pro pueris vt edāt: vinū vt bibāt [7]qui fatigati ſunt[7] in deſerto. Aitq; rex, Vbi eſt filius domini tui? [8]Reſpōdit Ziba[8] regi, En [9]ſedet[9] in Ieruſalē: quoniam dixit, Hodie reſtituent mihi Iſraelitæ regnū patris mei. Dixit ergo rex ad Ziba, En [10]tua ſint quę cūque habet Mephiboſeth.[10] Et ait Ziba, [11]Gratias ago, nāciſcar fauoré i oculis domini mei regis.

Venit itaq; rex Dauid [12]Bahurim vſque:[12] & ecce illinc egrediebatur quidā de familia domus Saulicæ, nomine Semei, filius Gera, is egrediēdo egrediebatur, & [13]maledixit.[13] Adhęc lapidib⁹ petijt Dauidē, omnéſq; ſeruos regis Dauidis: [14]omné populū, heroéſq; omnes, qui erant ei à dextra & à ſiniſtra.[14] Sic autē dicebat Semei quū malediceret ei, Egredere, egredere [15]ſāguinarie, tu vir belial.[15] Dominus rependit tibi vniuerſum ſanguiné domus Saulicæ, cuius loco tu regnaſti, tradiditq; Dominus regnū in manum filij tui Abſolomis, [16]idq; tuo malo,[16] quoniā ſanguinarius es. Ait autē Abiſai filius Zeruia ad regē, Cur maledicit [17]canis iſte mortuus[17] domino meo regi? ſine obſecro vt abeā, & tollā caput ei⁹. Et ait rex, [18]Quid mihi vobiſcum negotij filij Zeruiæ? maledicit ſic, quoniā Dominus iuſſit ei vt Dauidi maledicat: quis igitur dicat, Cur ſic feciſti? Dixitq; Dauid ad Abiſai & ad omnes ſeruos ſuos, Ecce filius meus qui egreſſus eſt è viſcerib⁹ meis inſidiatur vitæ meæ, quāto igitur magis [19]fili⁹ iſte Iemini?[19] permittite ei vt maledicat, quoniā Dominus præcepit ei. Fortaſſe Domin⁹ reſpiciet afflictioné meā, rependétq; mihi Domin⁹ bonū pro maledictis illi⁹ hoc eodē die. Quūmq; Dauid & viri eius per viā incederēt, ibat Semei in latere mōtis eregione illi⁹, ibat inquam & maledicebat, iaciebátque lapides [20]contra eum,[20] ſimúlque ſpargebat puluerem. Venerunt autem rex & cunctus populus qui erat cum eo fatigati, & ibi [21]refecit ſeſe.[21] Abſolom autem & omnis populus [22]Iſraeliticus[22] venerunt in Ieruſalem, cúmque eo Ahitophel. Quūmq; veniſſet Huſai Archites amicus Dauidis ad Abſolom, dixit Huſai ad Abſolom, [23]Viuat rex, viuat rex.[23] Dixit autem Abſolom ad Huſai, [24]Hoccine beneficium tuum amico tuo [rependis?] cur non profectus es cum amico tuo? Reſpōdit Huſai ipſi Abſolom, Nequaquam, ſed quem elegerit Dominus & populus iſte, nempe vniuerſus Iſrael, illius ero, & cum illo manebo. [25]Adhæc[25] cui ego [26]inſeruirem,[26] annon [27]coram[27] filio [28]eius?[28] quemadmodum ſeruiui coram patre tuo, ſic ero corā te. Et dixit Abſolom ad Ahitophel, Agitedum proferte conſilium, quid faciamus. Et dixit Ahitophel ad Abſolom, Ingredere ad concubinas patris tui, quas reliquit vt domum cuſto-

[61] q.d. Statim autē vt ingreſſus eſt Chuſai amicus Dauidis in vrbē, ingreſſus quoque eſt Abſalom in Ieruſalem.

XVI.

[1] vł, vltra verticé, [2] vł, famulus [3] caricarum, [4] Gallice, Que veulx tu faire de cecí? [5] Heb. ad equitandū. i. ſuper quos equitabunt familiares regis, & vxores. [6] caricæ [7] ij qui defecerint [8] mētiens ſcilicet. [9] remāſit. affectans nēpe regnū. [10] q.d. do tibi quæ herus tu⁹ poſſidet. [11] Supplex oro, inueniam gratiā apud te, domine mi rex. nam qui gratias agunt, aliquo ſigno exteriore ſolent animi gratitudiné oſtēdere. Chaldæus paraph. Gratias ago, inueniā &c. q.d. vtinā ſēper ita me ames. [12] i. i agrū Bahurim: hoc eſt, quē iā nō lōge abeſſet à Bahurim. Hic locus dicitur in Paralip. Almah. Hoc verò p anticipationē dicitur: nam quæ poſt⁹ illi acciderit, exponūtur. [13] maledicebat. vł, cœpit maledicere. [14] omnis autem populus & omnes potētes [ſiue fortes] erāt à dextra ei⁹ & à ſiniſtra. i. omnes viri militares erant ad dextrū latus Dauidis & ad ſiniſtrū. [15] Heb. vir ſanguinum, & vir impie. i. homicida & improbe. [16] Heb. & ecce in malo tuo. i. calamitate & afflictione opprimeris, quoniam ſanguinem humanum effudiſti. [17] q.d. abiectiſſimus iſte homo, qui non pluris eſt quàm canis mortuus. [18] q.d. Quid habeo commune vobiſcum? Gallice, Vous n'auez que faire de mon cas. [19] i. Beniaminita? [20] Heb. eregione eius. i. cum eſſet eregione illius. [21] vł, refocillatus eſt. [22] Heb. viri Iſrael. per appoſitionem dictum. [23] Chaldæus paraph. Proſpera fortuna vtatur rex. [24] Heb. Hæc eſt gratia tua in amicum tuum? q.d. Hæc rependis amico tuo pro beneficiis? vł, Eſtne hæc gratia erga amicum tuum? [25] Heb. Et ſecunda. ſub. ratio. [26] ſeruiturus ſum? [27] Vacat iſtud [coram] & duo ſequentia. [28] ſub. amici mei.

diret: audietq; vniuerſus Iſrael[19] quòd odioſus ſis factus patri' tuo: ſic roborabũtur manus omniũ [20]qui tecum ſunt.' Tetenderunt ergo ipſi Abſolom tentorium ſuper[21] tectũ,' & ingreſſus eſt Abſolom ad concubinas patris ſui in oculis totius Iſraelis. Etenim conſilium quod dedit Ahitophel illis diebus,[22] fuit' acſi quis conſuluiſſet[24] oraculũ' Dei: ſic fuit omne cõſiliũ Ahitophelis, tam apud Dauidem, quàm apud Abſolom. CAP. XVII.

Ait verò Ahitophel ad Abſolom, Deligã nunc duodecim millia virorum, & conſurgẽs perſequar Dauidẽ noctu, irruámque in eum (quum ipſe ſit laſſus &[1] remiſſis manib') terreboq; eum, vt fugiat omnis populus qui cũ eo eſt, feriámque ſolum regem. Populum verò vniuerſum reducã ad te ([2] quúmque omnes viri quos tu cupis ad te reducti fuerint, pax erit vniuerſo populo.)' Is ſermo [3] viſus eſt rectus' in oculis ipſius Abſolom, & in oculis omniũ ſeniorum Iſraelis. Dixit autem Abſolom, Voca quæſo & ipſum Huſai Architen, vt audiamus ipſum quoque[4] quid dicat.' Quúmque veniſſet Huſai ad Abſolom, loquutus eſt Abſolom ad eum, dicens, [5] Sic' loquutus Ahitophel, obſequemúrne conſilio eius? Sin minus, [6] dic tu.' Tum dixit Huſai ad Abſolom, Conſiliũ quod [7] in præſens' dedit Ahitophel, non eſt bonum. Addiditque Huſai, Tu noſti quòd pater tuus militéſque eius viri ſint ſtrenui & fortes, adhæc[8] amaro animo,' non ſecus ac vrſus in campo [catulis ſuis] orbatus. [9] Iam' pater tuus vir eſt bellandi gnarus, nec pernoctat cum populo. En ipſe iam latitat, ſiue in aliqua ſpelunca, ſiue in alio quopiã [10] loco,[11] ſi iam ad primum congreſſum ex eis cadant aliqui, omnino fama hæc ſpargetur, & dicetur cladem factam eſſe in exercitu Abſolomis.[12] Hinc fiet, vt & hi qui fortes alioqui ſunt, & qui pectora habent leonina, molleſcãt ac liqueſiant:' nam hoc Iſraelitis omnibus exploratiſſimũ eſt, patrẽ tuum virũ eſſe fortẽ,[13] militéſque eius viros belliçoſos.[14] Etenim ego cõſulo' vt ad te citiſſime cõgregetur vniuerſus Iſrael, à Dan vſq; ad Beer-ſeba,[15] qui multitudine arenã maris æquat:[16] deinde, vt tu ipſe præſens adſis in conflictu:' Tum[17] irruemus in eum, vbicunque tandem locorũ fuerit inuentus: irruemus inquam in eum,' quemadmodum ros cadit ſuper terram, nec vnũ quidem, neque ex eo, neque ex his qui cum eo ſunt, faciemus reliquum. Quòd ſi ſe receperit in vrbẽ aliquã, [18] admonebunt omnes Iſraelitæ funes illi vrbi,' & trahemus eam vſque ad torrentem, vt ne lapillus ibi inueniatur. Ait itaque Abſolom & omnes Iſraelitæ, Conſiliũ Huſai Arachitæ melius eſt quàm conſilium Ahitophelis. Siquidem Dominus [19] ordinauerat vt cõſilium Ahitophelis bonum irritũ fieret,' vt Dominus induceret malum ſuper Abſolom. ¶ Dixit verò Huſai ad Zadoc & Abiathar ſacerdotes, Sic & ſic conſuluit Ahitophel ipſi Abſolom & ſenioribus Iſrael: tale verò conſilium ego dedi. Ilico ergo [20] per nũtios indicate' Dauidi huiuſmodi verba, Ne pernoctes hac nocte in campeſtribus locis deſerti, ſed mox traijce, ne fortè abſorbeatur & rex, & vniuerſus populus qui cum ipſo eſt. Porrò Ionathan & Ahimaaz ſtabant iuxta [21] Fontem-rogel,[22] abijt ergo [23] ancilla' quædam, &[24] indicauit' ei

mũ: vt cũ audierit omnis Iſrael quòd fœdaueris patrẽ tuum, roborentur tecum manus eorũ. Tetenderunt ergo Abſalom tabernaculum in ſolario, ingreſſúſque eſt ad concubinas patris ſui coram vniuerſo Iſrael. Conſilium autem Achitóphel, quod dabat in diebus illis, quaſi ſiquis conſuleret Deum: ſic erat omne conſilium Achitóphel, & cum eſſet cum Dauid, & cum eſſet cũ Abſalom. CAP. XVII.

Dixit ergo Achitóphel ad Abſalom, Eligam mihi duodecim millia virorum, & conſurgens perſequar Dauid hac nocte. Et irruẽs ſuper eum (quippe qui laſſus eſt, & ſolutis manibus) percutiam eum: cúmque fugerit omnis populus qui cum eo eſt, percutiam regem deſolatũ. Et reducam vniuerſum populum, quomodo vnus homo reuerti ſolet: vnum enim virum tu quæris: & omnis populus erit in pace. Placuitque ſermo eius Abſalom, & cunctis maioribus natu Iſrael. Ait autem Abſalom, Vocate* Chuſai Arachiten, & audiamus quid etiam ipſe dicat. Cúmque veniſſet Chuſai ad Abſalom, ait Abſalom ad eum, Huiuſcemodi ſermonem locutus eſt Achitóphel: facere debemus an non? quod das cõſilium? Et dixit Chuſai ad Abſalom, Non eſt bonum conſiliũ quod dedit Achitóphel hac vice. Et ruſum intulit Chuſai, Tu noſti patrem tuum, & viros qui cum eo ſunt eſſe fortiſſimos & amaro animo, veluti ſi vrſa raptis catulis in ſaltu ſæuiat. Sed & pater tuus vir bellator eſt, nec morabitur cum populo. Forſitan nunc latitat in foueis, aut in vno quo voluerit loco: & cum ceciderit vnus quilibet in principio, audiet quicunque audierit, & dicet, Facta eſt plaga in populo qui ſequebatur Abſalom. Et fortiſſimus 'quiſque,' cuius cor eſt quaſi leonis, pauore ſoluetur: ſcit enim omnis 'populus' Iſrael fortem eſſe patrem tuum, & robuſtos omnes qui cũ eo ſunt. Sed hoc mihi videtur rectum eſſe conſilium, Congregetur ad te vniuerſus 'populus' Iſrael, à Dan vſque Berſabee, quaſi arena maris innumerabilis: & tu eris in medio eorum. Et irruemus ſuper eum in quocunque loco inuentus fuerit: & operiemus eum, ſicut cadere ſolet ros ſuper terram: & non relinquemus de viris qui cum eo ſunt, ne vnum quidem. Quòd ſi vrbem aliquã fuerit ingreſſus, circundabit omnis Iſrael ciuitati illi funes, & trahemus eam in torrentem, vt non reperiatur ne calculus quidem ex ea. Dixitque Abſalom, & omnes viri Iſrael, Melius eſt conſilium Chuſai Arachitæ, conſilio Achitóphel. Domini autem nutu diſſipatum eſt conſilium Achitóphel vtile, vt induceret Dominus ſuper Abſalom malũ. ¶ Et ait Chuſai Sadoc & Abiathar ſacerdotibus, Hoc & hoc modo cõſilium dedit Achitóphel Abſalom, & ſenioribus Iſrael: & ego tale & tale dedi conſilium. Nunc ergo mittite cito, & nuntiate Dauid, dicentes, Ne moreris nocte hac in campeſtribus deſerti, ſed abſque dilatione tranſgredere: ne fortè abſorbeatur rex, & omnis populus qui cũ eo eſt. Ionathan autẽ & Achimaas ſtabant iuxta Fontem-rogel: abijt ancilla & nunciauit eis:

¶19 Heb. quòd fœditum te & male olẽtẽ reddideris patri &c. i. quòd ſerio defeceris à patre. ¶20 i. q tuas partes ſequũt. ¶21 ſub. regiæ domus. ¶22 dabat ¶23 erat ¶24 Heb. verbũ &c. i. tantæ erãt authoritatis, quia tæ eſt reſpõſum & oraculũ diuinum.

XVII.

¶1 Heb. debilis manibus. i. remiſſo animo. ¶2 [cũ] quũ reuerſi fuerint, (ſuã) vir ille eſt is quẽ quæris) omnis populus erit ſaluus. vl, nã is quẽ quæris, eſt vir ipſe. i. caput & dux q. d. tu enim ſolum principem & ducẽ quæris. ¶3 i. placuit. nã quæ recta ſunt placent. ¶4 Heb. quid ſit in ore etiam ipſius. ¶5 Heb. Iuxta hũc ſermonẽ. i. Talia conſuluit. ¶6 ſub. ſententiã tuã de hac re. ¶7 hac vice ¶8 i. maxime irati. ¶9 vl, Præterea ¶10 ſub. ſecreto. ¶11 Heb. quúmque [ſub. milites tui] irruerit i eos initio, & audierit qui audies[ſub. tumultũ tuorũ qui primo impetu perierit:] tum dicet, Facta eſt plaga in populo qui ſequitur Abſalom. i. Victus eſt populus qui ſequitur partes Abſalom. ¶12 Heb. Et etiã ſi ſit [ſub. ille qui audierit] vir fortis, cuius cor ſit ſicut cor leonis, liquefiẽdo liqueſiet. Quidã Hebræorũ hoc intelligit de Achitophel. hoc modo, & ipſe Achitophel, quamuis ſit fortiſſimus, trepidabit. ¶13 Heb. eóſque qui cum eo ſunt, eſſe robuſtiſſimos. ¶14 Sed conſuluerim ¶15 Heb. tanquã arena maris quæ eſt ad mare, præ multitudine. i. ſi multitudinẽ ſpectes. ¶16 Heb. & facies tuæ eant ad prælium: ¶17 Heb. veniemus ad eum ad quẽdam locum in quo reperiri poterit, & irruemus in eum, ¶18 Heb. comportabunt omnes Iſraelitæ funes ad eam vrbem, ¶19 præceperat [ſub. angelis] vt diſſiparent conſilium Achitophel quod bonum erat ¶20 mittite [ſub. filios veſtros] & renuntiate ¶21 Hen-rogel. i. fontem fullonis. ¶22 quæ abijt &c. ¶23 miſſa ſcilicet ab illis pontificibus. ¶24 ſupradicta ſcilicet.

& illi praeſtò ſunt, vt referrent ad regem Dauid nuntium: nõ enim poterant videri, aut introire ciuitatẽ. Vidit autem eos quidã puer, & indicauit Abſalom: illi verò concito gradu ingreſſi ſunt domũ cuiuſdã viri in Bahurim, qui habebat puteũ in veſtibulo ſuo, & deſcenderunt in eũ. Tulit autẽ mulier, & expãdit velamen ſuper os putei, quaſi ſiccans ptiſanas: & ſic latuit res. Cúmq; veniſſent ſerui Abſalom in domũ ad mulierẽ, dixerũt, Vbi eſt Achimaas & Ionathan? Et reſpõdit eis mulier, Tranſierũt feſtinãter, guſtata paululum aqua. at hi qui quærebãt, cũ nõ reperiſſent, reuerſi ſunt in Ieruſalẽ. Cúmq; abijſſent, aſcẽderũt illi de puteo, & pergentes nunciauerunt regi Dauid, & dixerũt, Surgite, & tranſite cito fluuiũ: quoniã huiuſcemodi dedit conſilium contra vos Achitophel. Surrexit ergo Dauid & omnis populus qui cũ eo erat, & tranſierunt Iordanẽ, donec dilucesceret, ᶜantequã denudaretur verbũ:ᵓ & ne vnus quidem reſiduus fuit qui nõ tranſiſſet fluuiũ. ¶Porrò Achitophel videns quòd non fuiſſet factum conſilium ſuum, ſtrauit aſinum ſuũ, ſurrexitque, & abijt in domum ſuam & in ciuitatem ſuam: & diſpoſita domo ſua, ſuſpendio interijt, & ſepultus eſt in ſepulchro patris ſui. ¶Dauid autem venit in Caſtra, & Abſalom tranſijt Iordanem, ipſe & omnes viri Iſrael cum eo. Amaſam verò conſtituit Abſalom pro Ioab ſuper exercitum: Amaſa autem erat filius viri, qui vocabatur Ietra de Ieſraeli, qui ingreſſus eſt ad Abigail filiam Naas, ſororem Saruiæ quæ fuit mater Ioab. Et caſtrametatus eſt Iſrael cum Abſalom in Terra-Galaad. ¶Cúmq; veniſſet Dauid in Caſtra, Sobi filius Naas de Rabbath filiorũ Ammon, & Machir filiꝰ Ammiel de Lo-dabar, & Berzellai Galaadites de Rogelim, Obtulerũt ei ſtratoria & tapetia, & vaſa fictilia, frumentũ & hordeum & farinam & polentam & fabam & lentẽ, & frixum ᶜoleoᵓ cicer, Et mel & butyrum, oues & pingues vitulos. dederúntque Dauid, & populo qui cum eo erat, ad veſcendum: ſuſpicati enim sunt populum fame & ſiti fatigari in deſerto.

C A P. X V I I I.

Igitur conſyderato Dauid populo ſuo cõſtituit ſuper eos tribunos & centuriones. Et dedit populi tertiam partem ſub manu Ioab, & tertiam partẽ ſub manu Abiſai filij Saruiæ fratris Ioab, & tertiam partem ſub manu Ethai, qui erat de Geth: dixitque rex ad populum, Egrediar & ego vobiſcum. Et reſpondit populus, Non exibis: ſiue enim fugerimus, non magnopere ad eos de nobis pertinebit: ſiue media pars ceciderit è nobis, non ſatis curabunt: quia tu vnus ᶜſolusᵓ pro decem millibus computaris: melius eſt igitur vt ſis nobis in vrbe præſidio. Ad quos rex ait, Quod vobis videtur rectum, hoc faciã. Stetit ergo rex iuxta portam: egrediebatúrque populus per turmas ſuas centeni & milleni. Et præcepit rex Ioab & Abiſai & Ethai, dicens, Seruate mihi puerum Abſalom. Et omnis populus audiebat præcipiẽtem regẽ cunctis principibus pro Abſalom.

[28] Ipſiq; abeuntes indicauerunt regi Dauidi: illi enim palàm vrbẽ ingredi nõ audebãt. ᶜVidẽs autẽ eos puer, nũtiauit ipſi Abſolõ: atq; illi duo properãter abierũt, venerũntq; in domũ cuiuſdã viri in Bahurim, qui puteum habebat in atrio ſuo in quẽ deſcẽderunt. Tollẽnſq; velũ quoddam [26] mulier, ᶜexpãdit ſuper puteũ, & ſparſit ſuper ipſum, [27] hordeũ cõtuſum, [28] ne res hæc innoteſceret.ᵓ Et venientes ſerui Abſolom in domum ad [29] mulierẽ,ᵓ dixerunt, Vbi eſt Ahimaaz & Ionathan? Reſpõdit eis mulier, Traiecerũt [30] vadumᵓ aquarum. quũmq; quæſiuiſſent, & non inueniſſent, reuerſi ſunt in Ieruſalem. Factũ ergo eſt, poſtquam illi abijſſent, vt aſcẽderent hi de puteo, irẽntq; & nũtiarent regi Dauidi, dicerẽntque ad Dauidẽ, Surgite, & propere traijcite [31] aquas:ᵓ quoniã ſic conſuluit contra vos Ahitophel. Surrexit itaque Dauid & omnis populus qui erat cũ eo, & traiecerunt Iordanẽ [32] antequã aurora exoriretur, ᶜita vt ne vnus quidẽ [33] deſideraretur ᵓqui nõ trãſiſſet Iordanẽ. ¶Porrò Ahitophel videns non [34] ſucceſſiſſe ᵓ conſiliũ ſuum, ſtrauit aſinũ, & cõſurgens abijt in domum ſuam, [35] & ad ciuitatem ſuã,ᵓ & [36] diſpoſita domo ſua, [37] ſtrangulatus eſt,ᵓ & mortuus, ſepultus eſt in ſepulchro patris ſui. ¶Dauid verò venit in Mahanaim, & Abſolom Iordanẽ tranſmiſit, ipſe & cum eo omnes Iſraelitæ. Et conſtituit Abſolom Amaſam pro Ioab ſuper exercitũ. fuit autem Amaſa filius cuiuſdã [38] viri Iſraelitæ nomine [39] Iithra, [40] qui ingreſſus erat ad Abigailᵓ filiã Nahas ſororẽ Zeruiæ matris Ioab. Caſtrametatus eſt itaq; Iſrael & Abſolom in terra Gilead. ¶Cúmq; veniſſet Dauid in Mahanaim, [attulerũt] [41] ᶜSobiᵓ filius Nahas de Rabba Ammonitarũ, Machir filius Ammiel de Lo-debar, & Barſillai Gileadites de Roglim, Lectos, [42] pelues, ᶜvaſa fictilia, triticũ, & hordeũ, farinã & [43] ſpicas toſtas, ᵓfabas, lẽtem atq; [44] far toſtum, ᵓMel, butyrũ, oues, & caſeos vaccinos, quæ attulerunt Dauidi & populo qui cum eo erat, vt comederent: dixerant enim, Populus ille famelicus eſt, & delaſſatus, & ſitim patitur [45] in deſerto.

C A P. X V I I I.

David recenſuit populum quem ſecum habebat, & conſtituit ſuper eos tribunos & centuriones. Porrò tertiam populi partẽ miſit ſub manũ Ioab, rurſus tertiam partem ſub manum Abiſai filij Zeruiæ fratris Ioab, & tertiam deinde partem ſub manum Ithai Githæi: & ait rex ad populum, [1] Omnino & ego vobiſcũ egrediar.ᵓ Populus verò dixit, Nequaquam egredieris, nam ſi nos fugerimus, [2] nullam noſtrum habebunt rationem:ᵓ quin ſi ex nobis dimidia pars perierit, [3] non multum penſi habebunt: [4] etenim noſtrum fermè ſunt decem millia, [5] &ᵓ melius eſt vt tu nobis ex vrbe opem feras. Dixit ergo ad eos rex, Quod vobis bonum videtur faciam. Cõſtitit itaque rex [6] apud portam, ᵓegrediente vniuerſo populo per cẽturias & chiliades. Et præcepit rex ipſi Ioab, Abiſai & Ithai, dicẽs, Leniter [agatis] [7] mihiᵓ cũ puero Abſolom. Audiuit hoc omnis populus quòd rex præciperet omnibꝰ ducibus [8] de Abſolõ.

¶25 Ipſi autem ituri erant, & renũtiaturi regi Dauidi: non enim poterant ſeſe oſtendere ingrediẽdo vrbẽ. i. ſtabant ad fontẽ Rogel, nõ enim audebant ingredi vrbẽ, ne viderentur. ¶26 vl, vxor [illius,] ¶27 grana frumẽti cõtuſi, ¶28 Heb. & non deprehenſa fuit hæc res. i. fraus iſta. ¶29 matrẽfamiliâs, ¶30 riuũ. decurſũ. Chaldæus paraph. Iordanem ¶31 i. Iordanẽ. ¶32 Heb. vſquedũ illuxit mane, ¶33 deſuerit ¶34 factũ fuiſſe ¶35 i. quæ erat in vrbe ſua. nã habebat alias domos, quæ ſitæ non erãt in eadem vrbe. ¶36 Heb. præceptis datis familiæ ſuæ. i. quũ mandaſſet aliqua dẽ his quæ vellet fieri ſe mortuo. ¶37 ſtrangulauit ſeſe, ¶38 i. magnatis ¶39 Iithra iſte erat Iſraelita genere, & habitatione Iſmaelita: ita enim vocatur in libro Paralipomenõ: quòd ſcilicet aliquando habitaſſet apud Iſmaelitas. ¶40 Forte ante nuptiales ceremonias genuerat Amaſã: incertũ tamẽ eſt.

Doctiores ſic exponũt, qui rẽ habuerat cũ ea, vt vir cũ vxore ſua. hoc eſt, qui duxit vxorẽ Abigail. ¶41 Aiũt Hebræi Sobi fuiſſe Iſraelitã qui in Rabbath remãſerat ea expugnata à Dauide. Alij, fratrẽ Nahas, quẽ ſuperauerat Dauid in Rabbath. Alij, filiũ Hanon. ¶42 vl, hydrias, ¶43 polentã triticeã, ¶44 polentã ex leguminibus, ¶45 vl, ex deſerto. i. ex itinere facto per deſertum. XVIII. ¶1 Heb. Egrediendo egrediar etiam ego vobiſcũ. ſub. ad præliũ. ¶2 Heb. non apponẽt ad nos cor ſuũ. ſub. hoſtes. i. nõ curabunt magnopere, non arbitrabũtur ſe feciſſe rẽ præclarã. ¶3 Heb. non ponent ſuper nos cor. q. d. non magnifaciẽt eã victoriã, nihil curabunt. ¶4 Heb. nunc autẽ es ſicut nos decẽ millia. i. pro decẽ millibus nobis ſimilibꝰ cõputaris. q. d. te ſaluũ tanti faciũt quãti facerẽt decẽ millia hominũ ſimilium nobis. Quidã Hebræorũ nimis coacte, Etiã ſi nunc perierint decẽ millia virorũ ſimilium nobis, nõ curabũt etiam ſi numerus interfectorũ aſcendat vſq; ad decẽ millia. ¶5 igitur. q. d. præſtat igitur vt precibus & cõſilio feras nobis opẽ ex vrbe. ¶6 Alij, in loco portæ. i. in eo loco vbi ſedere ſolebãt ſpectaturi tranſeũtes. ¶7 i. in meã gratiã. q. d. Leniter mea cauſa incurrite in illum, nolite ſæuire in illum, ſed parcite illi. ¶8 ne ſcilicet eum perderent.

Digitized by Google

¶Egreſſus eſt itaque populus in campum congreſſurus cũ Iſraelitis:factũmque eſt prælium in ſylua[9]Ephraim.'Corruit autem illic populus Iſrael coram ſeruis Dauidis, & facta eſt illic clades magna eodem die,nempe viginti millium. Diſperſo prælio illic ſuper faciem vniuerſæ terræ: pluréſq; è populo[10]ſylua perdidit' eo die, quàm vorarit gladius. ¶[11]Datus eſt autẽ Abſolom conſpectui ſeruorum'Dauidis,qui Abſolom vehebatur ſuper mulũ,mulúſque ipſe venit ſubter[12]denſam quercum,'eámque magnã:[13]qua quercu caput eius retentum eſt,'vt penderet ipſe inter cælum & inter terram, [14]tranſeunte mulo cui inſederat.'Quod quum quidam vidiſſet,nunciauit ipſi Ioab, & dixit,Ecce vidi Abſolom pendentem ad quercum. Dixit ergo Ioab ad virum qui[hoc] nunciauerat ſibi,[15]Si vidiſti,' cur non illic ad terram eum[16]proſtrauiſti?[17]ego dediſſem' tibi decẽ argenteos[ſiclos,]& baltheum vnum. Vir autem ille dixit ad Ioab,[18]Nequaquam ego,ſi pẽderes in manus meas' mille argenteos[ſiclos,]non inquam inferrem manum meam filio regis:nobis enim audiẽtibus rex præcepit tibi, Abiſai, & Ithai,hiſce verbis,Cauete, nequis[lædat] puerum Abſolom.[19]Aut ſi feciſſem,cur mentirer cum periculo vitæ meæ,[20]quum regem nihil celari poſſit, an verò tu ex oppoſito te collocares?'Et dixit Ioab,[21]Non ſic expectabo corã te:'& tollẽs[22]tria ſpicula'manu ſua,defixit ea in[23]cor'Abſolõ, quũ adhuc viueret,in medio quercus. Et[24]circundãtes'decem adoleſcentes , armigeri ſcilicet Ioab, percuſſerunt Abſolõ,& interfecerunt eum.Quũque buccina receptui cecinisſet Ioab,reuerſus eſt populus ne inſequeretur Iſraelẽ,[25]quoniam pepercit Ioab populo. ¶Accepto autẽ Abſolõ, abiecerunt eum in foueam [26]magnam' in ſylua,& [27]poſuerunt'ſuper eum aceruum lapidũ ingentem,fugerũntque omnes Iſraelitæ in tabernacula ſua.[28]Et Abſalõ dũ adhuc viueret,accepta pyramide, collocauit eam ſibi,quæ eſt' in Valle-regis:[29]dixerat'enim,Nõ eſt mihi filius,[30]vt relinquam'memoriam nominis mei. vocauítque pyramidem illã ſuo nomine:vocata enim eſt[31]Monumẽtum'Abſolomis,in hunc vſque diẽ.¶Ahimaaz autẽ filius Zadoc dixit. [32]Liceat mihi quæſo vt curram'& nuntiẽ regi, quòd Dominus[33]eũ aſſeruit'de manu hoſtiũ eius. Et ait ad eũ Ioab, Hodie[34]non eris fauſtus nuntius,' nunciabis[35]alio die:'hac die non nũtiabis, quandoquidẽ filiꝰ regis mortuꝰ eſt.Et ait Ioab ad[36]Chuſi,'Vade tu, & ſignifica regi quæ videris. incuruãs ergo ſe[37]Chuſi'corã Ioab,cucurrit. Ahimaaz filiꝰ Zadoc rurſus dixit ad Ioab.[38]Quid verò fieret,ſi & ego poſt Chuſi currerem?'ait Ioab, Fili mi cur tu curreres?

¶Itaque egreſſus eſt populus in campum cõtra Iſrael, & factũ eſt prælium in ſaltu Ephraim. Et cæſus eſt ibi populus Iſrael ab exercitu Dauid,factáque eſt plaga magna in die illa, viginti millium. Fuit autẽ ibi prælium diſperſum ſuper faciem omnis terræ,& multò plures erãt quos ſaltus cõſumpſerat de populo,quàm hi quos vorauerat gladius in die illa. ¶Accidit autẽ vt occurreret Abſalom ſeruis Dauid,ſedens mulo: cúmq; ingreſſus fuiſſet mulus ſubter condenſam quercum & magnã,adhæſit caput eius quercui:& illo ſuſpenſo inter cælum & terrã,mulus cui inſederat, pertranſiuit. Vidit autem hoc quiſpiã,& nũciauit Ioab,dicens,Vidi Abſalõ pendẽre de quercu. C Et ait Ioab viro qui nunciauerat ei,Si vidiſti, quare non cõfodiſti eum cũ terra, & ego dediſſem tibi decem argenti ſiclos, & vnum baltheũ? Qui dixit ad Ioab,Si appẽderes in manibꝰ meis mille argenteos,nequaquã mitterẽ manum meã in filium regis:audientibus enim nobis præcepit rex tibi,& Abiſai,& Ethai,dicens,Cuſtodite mihi puerũ Abſalom.Sed & ſi feciſſem cõtra animã meam audacter, nequaquã hoc regem latere potuiſſet,& tu ſtares ex aduerſo.Et ait Ioab, Nõ ſicut tu vis,ſed aggrediar eum corã te. tulit ergo tres lanceas in manu ſua, & infixit eas in corde Abſalõ:cúmq; adhuc palpitaret hærens in quercu,cucurrerunt decem iuuenes armigeri Ioab,& percutientes interfecerũt eum.Cecinit autẽ Ioab D buccina,& retinuit populum, ne perſequeretur fugientem Iſrael, volens parcere multitudini. ¶Et tulerũt Abſalom,& proiecerũt eum in ſaltu,in foueam grandem,& cõportauerunt ſuper eum aceruum lapidũ magnum nimis:omnis autem Iſrael fugit in tabernacula ſua.Porrò Abſalom erexerat ſibi,cũ adhuc viueret,titulum,qui eſt in Valle-regis:dixerat enim, Nõ habeo filiũ, & hoc erit monimẽtum nominis mei.Vocauitq; titulum nomine ſuo,& appellatur,Manus-abſalom:vſq; ad hãc diem. ¶Achimaas autem filius Sadoc,ait,Curram, & nũciabo regi quia iudiciũ fecerit ei Dominus de manu inimicorũ eius. Ad quẽ Ioab dixit,Non eris nuntius in hac die. ſed nunciabis in alia:hodie nolo te nuntiare,filiꝰ enim regis eſt mortuus.Et ait Ioab Chuſi,Vade,& nũtia regi quæ vidiſti.adorauit Chuſi Ioab,& cucurrit. Rurſus autem Achimaas filiꝰ Sadoc dixit ad Ioab,Quid impedit ſi etiam ego curram poſt Chuſi?dixitque ei Ioab,Quid vis currere fili mi?

¶9 Sylua hæc, Ephraim dicebatur,q transmiſſo Iordane Ephratæi illuc paſtum pecora deducebant: quod vetitum nõ erat.
¶10 Alij aiunt feras multos diſcerpſiſſe:alij, ob crebras ſcrobes multos occubuiſſe.
¶11 Forte fortuna incidit Abſalõ in ſeruos
¶12 Heb. denſitatem quercus,.i.dẽſos & perplexos ramos quercꝰ.
¶13 Heb. & adhæſit cæſaries eius in[ramis perplexis] quercꝰ,
¶14 vſ, mulus autẽ qui erat ſub eo[.i. quo vehebatur] iam prætererat.
¶15 Heb.Et ecce vidi.i.ꝑ. Cum videris,
¶16 Heb.percuſſiſti.i.ita percuſſiſti vt ad terram decideret?
¶17 Heb. & ſuper me dare, pro,tum meũ fuiſſet dare
¶18 Heb. Etiam ſi ego appẽderem in manibꝰ meis.i.iã appẽſos numerarẽ in manibꝰ &c.
¶19 Heb.Aut feciſſem contra animã meam rem iniquam. ſiue facinus occultum & latens.vel potiꝰ,Sed & ſi feciſſem,[feciſſem]in perniciem meã rem iniquam.Nam cõtrauenisſem precepto regis. ¶20 Heb. & omnis res non abſcõditur à rege, & tu ſtares eminus.i.nihil latere ſolet regem,omnia reſciturum quod feciſſem, nihil illum latuiſſet: nec acceſſiſſes propius ad liberandum me de manibus ipſius regis, ſed ſiuiſſes me interfici. ¶21 Heb.Non eſt bonum[vſ,rectum,quòd]expectem coram te. ſub. vt interficiã eum, ne eripias eum.vſ,Non eſt bonum quòd præſentia tua reuocet me à cæde Abſalom.q.d. Interficiam Abſalom, neque verebor tuam præſentiam.Verti etiam poteſt,Non ſic.[ſub.faciam vt tu feciſti,non]morabor etiam te ſpectante.ſub. interficere Abſalom.q.d.Sine mora interficiã Abſalom,te etiam præſente:vt ſcias me non exigere à te quod facere nolim. ¶22 vſ.tria tela.aut,tres lanceas ¶23 Cor pro ſede cordis,hoc eſt pectore.tranſfixit pectus Abſalom in medio quercus,quum adhuc ipſe viueret. ¶24 ſub.arborem. ¶25 quoniam prohibuerat Ioab populum.vſ,continuerat.i.dederat ſignum populo vt ſe reciperent. ¶26 vſ,altam.ſiue, profundam ¶27 erexerunt ¶28 Heb.Ceperat autem[ſub. hoc conſilium]Abſalom,& erexerat ſibi in vita ſua arcum triumphalem[vſ pyramidem]qui ſitus eſt &c.i.inito cõſilio erexerat ſibi &c.Hoc citat obiter author huius libri vt oſtendat manifeſto argumento Abſalom fuiſſe ſuperbum,& laudis nimis quàm auidum. Aut ironice hæc dicuntur,quòd congeſtis lapidibus illi pyramis fuerit excitata à militibus Dauidis,multo alia ab ea quam ſibi dum viueret,excitauerat. ¶29.i.cogitauerat. ¶30 qui conſeruet. Chaldæus paraph.Non habeo filium ſuperſtitem. ¶31 Heb.Locus ¶32 Heb.Curram nunc ¶33 Heb.iudicauit eum .i.ſuo iudicio liberauit. ¶34 Heb.non es homo nuntij.i.non es aptus hodie ad perferendum nuntiũ. ¶35 vbi ſcilicet euenerit nuntium lætius. ¶36 Aethiopem.i. viro cuidam Aethiopi, aut natione, aut propter nigrorem faciei. Non eſt nomen proprium. ¶37 Aethiops ¶38 Heb. Sit quicquid [erit,]curram nunc ego poſt Aethiopem. q.d.In omnem euentum curram. Gallice,Aduienne comme il en pourra aduenir.

Digitized by Google

...ũt Abſalom,& cõp...
...neam grandem,& ...
...ruum lapidũ magnum ...
...ael fugit in tabernacula ſua. ...
...exerat ſibi,cũ adhuc viueret, ...
Valle-regis: dixerat enim, Nõ hab...
...c erit monimẽtum nominis mei. ...
...lum nomine ſuo, & appellatur ...
...n: vſq; ad hãc diem. ¶Achimaas autem ...
...doc. ait, Curram, & nũtiabo regi quia ...
...cerit ei Dominus de manu ...
...quẽ Ioab dixit, Non eris nuncius ...
...nunciabis in alia: hodie nolo te ...
...nim regis eſt mortuus. Et ait Ioab Chuſi ...
...nũtia regi quæ vidiſti. adorauit Chuſi ...
...currit. Rurſus autem Achimaas ...
...ad Ioab, Quid impedit ſi etiam ego ...
...Chuſi? dixitque ei Ioab, Quid vis ...
...Chuſi? corã Ioab, cucurrit. Ahimaas ...
...poſt Chuſi currerem? ait Ioab, Fili mi ...

...niciem meã rem iniquam. Nam cõtra ...
...ſtares eminus. i. nihil latere ſolet regem ...
...opius ad liberandum me de manibus ...
...quòd] expectem coram te. ſub. vt interficiam ...
...à cæde Abſalom. q. d. Interficiam Abſalom ...
...m vt tu feciſti, non] morabor etiam te ...
...am præſente: vt ſcias me non exigere à te ...
...dis, hoc eſt pectore. tranſfixit pectus Abſalom ...
...quoniam prohibuerat Ioab populum. vl, ...
...c. profundam ¶17 erexerunt ¶18 Heb. ...
...arcum triumphalem] vel pyramidem] qui ...
...libri vt oſtendat manifeſto argumento ...
...hæc dicuntur, quòd congeſtis lapidibus ...
...dum viueret, excitauerat. ¶19 i. cogitauerat. ...
...¶21 Heb. Locus ¶22 Heb. Curram nunc ...
...nuncii. i. non es aptus hodie ad perferendum ...
...em. i. viro cuidam Æthiopi, aut natione, aut ...
...¶28 Heb. Sit quicquid ſerit,] curram ...
...uienne comme il en pourra aduenir.

veni huc,"non eris boni nuntij baiulus. ...
ſpondit, Quid enim ſi cucurrero? & ait ei, ...
currens ergo Achimaas per viã cõpendij, ...
ſiuit Chuſi. Dauid autẽ ſedebat inter duas ...
ſpeculator verò qui erat in faſtigio porta ...
murũ, eleuans oculos, vidit hominẽ curre...
lum. Et exclamans indicauit regi: dixitq...
Si ſolus eſt, bonus eſt nuntius in ore eiu...
perante autẽ illo, & accedẽte propius, vi...
2 culator alterũ hominẽ currentẽ, & vocife...
culmine, ait, Apparet mihi alter homo ...
ſolus. dixitq; rex, Et iſte bonus eſt nũti...
lator autẽ, Cõtemplor, ait, curſum prio...
curſum Achimaas filij Sadoc. Et ait re...
nus eſt: & nuntiũ portans bonũ venit. ...
autẽ Achimaas, dixit ad regem, Salue ...
orans regẽ coram eo pronus in terrã, ...
dictus Dominus Deus tuus, qui conclu...
nes qui leuauerunt manus ſuas contr...
meũ regẽ. Et ait rex, Eſtne pax puero ...
Dixitque Achimaas, Vidi tumultũ ma...
mitteret Ioab ſeruus tuus, ô rex, me ...
C nſcio aliud. Ad quem rex, Tranſi, ait ...
Cùmque ille trãſiſſet, & ſtaret, apparu...
veniens ait, Bonum apporto nuntiũ ...
rex: indicauit enim pro te Dominus h...
nu omnium qui ſurrexerunt cõtra te ...
tem rex ad Chuſi, Eſtne pax puero A...
reſpondens Chuſi, Fiant, inquit, ſicu...
mici domini mei regis, & vniuerſi q...
uerſus eum in malum. Contriſtatu...
dendit in cœnaculum portæ, & fle...
quebatur, vadens, Fili mi Abſalom, ...
mi quis mihi tribuat vt ego moriar ...
ſalom fili mi, fili mi Abſalom? C

Nunciatum eſt autẽ Ioab quòd r...
lugeret filium ſuum. Et verſa eſ...
lactam in die illa omni populo: a...
populus in die illa dici, Dolet rex ſup...
Et declinauit populus in die illa ingr...
tem, quomodo declinare ſolet popul...
fugiens de prælio. Porrò rex operui...
& clamabat voce magna, Fili mi Ab...
ſalom fili mi*. Ingreſſus ergo Ioab a...
domum, dixit, Confudiſti hodie vu...
ſeruorum tuorum qui ſaluam fecerun...
tuam, & animam filiorum tuorum ...
tuarum, & animam vxorum tuarum, ...
concubinarum tuarum. Diligis odien...
& habes diligentes te: & oſtendiſti ...
non curas de ducibus tuis, & de ſeruis ...
& cognoui modò, quia ſi Abſalom viu...
omnes nos occubuiſſemus, tunc placeret ...
3 igitur ſurge & procede: & alloquens ſ...
tuis: iuro enim tibi per Dominum ...
non exieris, ne vnus quidem remanſu...
tum nocte hac: & peius erit hoc tibi, qu...
nia mala quæ venerunt ſuper te ab ado...
tia vſque in præſens. Surrexit ergo rex ...
in porta: & omni populo nuntiatũ eſt q...
ſederet in porta: venitque vniuerſa m...
coram rege, Iſrael autem fugit in tabe...
ſua. Omnis quoque populus certabat in ...
tribubus Iſrael, dicẽs, Rex liberauit nos d...

rex in porta. venit itaq; cũctus populus ...
autẽ vt omnis populus[12]diſceptaret' in o...

gentis habitũ præ ſe fert' ¶1 vl, victoria ...
vt victores ſolent, ſed vt ij qui fuga elapſi ...
renuntiare quòd ſerui tui nõ ſint tibi cur...
loquere ad cor. i. loquere quæ futura ſint ...
eo loco quò omnes conuenire ſolebant.
decet, de reducendo rege ſcilicet.

Digitized by Google

¶13 ſiue, eripuit ¶14 & nūc fugerat ¶15 ſub. literas, vel nuntios. ¶16 eritis. venietis ¶17 q.d. dū hæc dictaret nūtijs, accepit literas ab alijs. Alij legunt ſine parētheſi, hoc modo, in domum ſuā, verbū autē vniuerſi Iſraelis venit ad regem in domū ſuam? .i. quum omnes alij Iſraelitæ iā miſerint nuntium de reuocando rege in patriā? ¶18 .i. conſanguinei. ¶19 os meū, & caro mea? ¶20 .i. Hac ratione alter pōtificum, Sadoc, vel Abiathar flexit animos omniū virorū Iuda in vnam ſententiam de reducendo rege in patriam ſuā, ita vt nemo repugnaret. Quidā Hebræorū de Amaſa exponit. Alij de Dauide, q ſcilicet hac oratione quam miſit ad Sadoc & Abiathar flexit animos omnium. ¶21 ſub. in patriam tuam. ¶22 .i. vt comitaretur regem tranſeuntē. vel iuuaret regem in tranſeundo Iordane. ¶23 .i. de tribu Beniamin. ¶24 & Siba. vl, præterea Siba ¶25 Heb. & trāſierunt Iordanē corā rege.

hoſtium noſtrorū, idémque[13] aſſeruit nos de manu Paleſthinorum:[14] iam verò cogitur fugere è terra metu Abſolomis. Et Abſolom quem vnxeramus ſuper nos, mortuus eſt in prælio: cur igitur ceſſatis, quo minus regē reſtituatis? ¶Rex verò Dauid[15] miſit ad Zadoc, & ad Abiathar ſacerdotes, hiſce mandatis, Loquimini ad ſeniores Iehuda in hanc ſententiam, Quare vos[16] eſtis poſtremi ad reducendum regem in domum ſuam? ([17] ſiquidem ſermo totius Iſraelis venit ad regem in domum ſuam) fratres mei vos eſtis,[18] os meū & caro mea vos eſtis, quare ergo[16] eſtis vos poſtremi in reducendo regē? Cæterum ad Amaſam dicite, Annō tu quoque es[19] de oſſe meo, & de carne mea? Sic faciat mihi Deus, & ſic addat, ſi non imperator exercitus ſis futurus corā me loco Ioab cūctis diebus.[20] Et flexit cor omniū virorum Iehuda, veluti viri vnius, ita vt mitterēt ad regē [hiſce mandatis,][21] Reuertere tu, & omnes ſerui tui. Reuerſus eſt igitur rex, & venit ad Iordanē vſq;: Iehuda autē venit in Gilgal, vt deſcenderet obuiā regi,[22] traduceréntque regē per Iordanem. ¶Porrò Semei filij Gera,[23] filij Iemini, qui erat de Bahurim, propere deſcēdit cum viris Iehuda obuiā regi Dauidi, Cūmq; eo mille viri ex Beniamin:[24] iam Ziba puer domus Saulitic̨æ, atque quindecim filij eius, & viginti ſerui ei9 cum eo,[25] proſpere traiecerūt Iordanē ante regē.[26] Trāſiuit deinde nauis, vt traduceret familiam regis, vtque faceret quod[27] ei placeret: Semei verò filius Gera procidit corā rege quū ille[28] traijceret Iordanē. Et dixit ad regē, Ne imputet mihi dominus meus iniquitatē, neque memineris eorū quæ peruerſe egit ſeruus tuus eo die quo egreſſus eſt dominus me9 rex de Ieruſalē,[29] vt rex hoc corde voluteт. Etenim ego ſeruus tuus agnoſco me peccaſſe, & hodie primus veni ex omni[30] domo Ioſeph, vt deſcenderem obuiā domino meo regi. Abiſai autē filius Zeruia reſpondens dixit, An[31] ob hanc rem Semei nō interficeretur,[32] quòd ſcilicet maledixit chriſto Domini? Dauid ait,[33] Quid mihi vobiſcū filij Zeruiæ? eſtis enim mihi hodie impedimēto, num hodie quiſpiā in Iſraele interficeretur?[34] annō agnoſco me hodie regē in Iſraele? Dixitq; rex ad Semei, Nō morieris. & iurauit ei rex. ¶Porrò Mephiboſeth filius Saulis deſcendit obuiā regi, non lauerat pedes ſuos, neq; raſerat[35] barbam ſuā, ſed & veſtes ſuas non eluerat, ab eo videlicet die quo egreſſus erat rex, vſque in eū diē quo rex ſaluus rediret. Quúmq; veniſſet Ieroſolyma obuiā regi, dixit rex ad eū,[36] Quare non profectus es mecum Mephiboſeth? Reſpōdit, Domine mi rex, ſeruus meus dolo mecum egit,[37] quoniam dixerat ſeruus tuus, Sternā mihi aſinū, & equitabo illo, ibóq; ad regē, (nam claudus eſt ſeruus tuus.) Sed [falſò] traduxit [me] ſeruū tuū corā domino meo rege. equidē dominus meus rex eſt[38] quēadmodū angelus Dei: fac igitur[39] quod tibi videtur. Nam vniuerſa domus patris mei obnoxia fuit morti coram domino meo rege, tu verò poſuiſti ſeruū tuū inter cōuiuas menſæ tuæ: quid igitur[40] iuris vltra habeo, vt conquerar amplius aduerſus regem? Et dixit ei rex,[41] Quid opus eſt pluribus verbis? pronūciaui

inimicorum noſtrorū, ipſe ſaluauit nos de manu Philiſthinorū: & nunc fugit de terra propter Abſalom: Abſalom autē quē vnximus ſuper nos, mortuus eſt in bello: vſquequo ſiletis, & non reducitis regē? Et conſilium totius Iſrael venit ad regē. ¶Rex verò Dauid miſit ad Sadoc & Abiathar ſacerdotes, dicēs, Loquimini ad maiores natu Iuda, dicentes, Cur venitis nouiſſimi ad reducēdū regē in domū ſuā? Sermo autem omnis Iſrael peruenerat ad regē in domo eius, quia dixerat rex, Hæc dicetis ad populum Iuda, Fratres mei vos, os meū, & caro mea vos: quare nouiſſimi reducitis regē? Et Amaſæ dicite, Nónne os meū, & caro mea es? Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, ſi non magiſter militiæ fueris coram me omni tēpore pro Ioab. Et inclinauit cor omnium virorū Iuda, quaſi viri vnius: miſerúntque ad regem, dicentes, Reuertere tu, & omnes ſerui tui. Et reuerſus eſt rex: & venit vſque ad Iordanem, & omnis Iuda venit vſque in Galgala, vt occurreret regi, & traduceret eum Iordanē. ¶Feſtinauit autem Semei filius Gera filij Iemini de Bahurim, & deſcendit cū viris Iuda in occurſum regis David Cum mille viris de Beniamin, & Siba puer de domo Saul: & quindecim filij eius, ac viginti ſerui erant cum eo: & irrumpentes Iordanem, ante regem. Trāſierunt vada, vt traducerent domum regis, & facerent iuxta iuſſionem eius. Semei autem filius Gera proſtratus corā rege, cum iam tranſiſſet Iordanem, Dixit ad eum, Ne reputes mihi domine mi iniquitatē, neque memineris iniuriarum ſerui tui in die qua egreſſus es domine mi rex de Ieruſalem, neq; ponas rex in corde tuo. Agnoſco enim ſeruus tuus peccatum meū: & idcirco hodie primus veni de omni domo Ioſeph, deſcendíq; in occurſum domini mei regis. Reſpondens verò Abiſai filius Saruiæ, dixit, Nunquid pro his verbis nō occidetur Semei, quia maledixit chriſto Domini? Et ait Dauid, Quid mihi & vobis filij Saruiæ? cur efficimini mihi hodie in ſatan? ergóne hodie interficietur vir in Iſrael? an ignoro hodie me factum regem ſuper Iſrael? Et ait rex, Semei, Non morieris. iurauítque ei. ¶Miphibóſeth quoq; filius Saul deſcendit in occurſum regis illotis pedibus, & intonſa barba: veſtéſque ſuas nō lauerat à die quo egreſſus fuerat rex, vſque ad diē reuerſionis eius in pace. Cúmque occurriſſet regi, dixit ei rex, Quare nō veniſti mecū Miphibóſeth? Et reſpondens ait, Domine mi rex, ſeruus meus cōtempſit me: dixiq; ei ego famulus tuus vt ſterneret mihi aſinum, & deſcēdens abirem cum rege: claudus enim ſum ſeruus tuus. Inſuper & accuſauit me ſeruū tuum ad te dominū meum regem: tu autem domine mi rex, ſicut angelus Dei es, fac quod placitū eſt tibi. Neque enim fuit domus patris mei, niſi morti obnoxia domino meo regi: tu autē poſuiſti me ſeruū tuū inter cōuiuas menſæ tuæ: quid ergo habeo iuſtæ querelæ? aut quid poſſum vltra vociferari ad regē? Ait ergo ei rex, Quid vltrà loquêris? fixū eſt quod locutus ſum:

.i. vt irent in conſpectū regis, ſiue ſalutatū regem qui erat in vlteriore ripa Iordanis. Vel, perruperūt, mulis ſcilicet, aut equis. ¶26 ſub. in vlteriorē ripā. ¶27 nēpe regi. ¶28 pararet trāſire. paulò ante quàm tranſiret. ¶29 Heb. vt ponat rex in corde ſuo. ſub. eā iniuriā. i. vt curet de iniuria accepta. ¶30 Per domū Ioſeph quidā intelligūt Iſraelē. q.d. primus omniū deſcendi. nā Ioſeph videtur fuiſſe author domus Iſrael. Alij intelligunt tribū Ephraim, Beniamin & Manaſſe: quæ tribus militabāt ſub vexillo quod geſtabatur ab Ephraim tribu. q.d. prim9 eorū qui militāt ſub vexillo Ioſeph, primus triū tribuū veni. Verūque probari poteſt. ¶31 .i. propter hanc ſupplicationē. ¶32 maledixit enim ¶33 Heb. Quid mihi & vobis, filij Saruiæ, quòd ſitis mihi hodie aduerſarij? ¶34 q.d. mihi enim hodie eſt reſtitutū regnū Iſrael. ¶35 ſub. ſuperioris labri. ¶36 .i. Quare nō es abeuntē ſequutus? ¶37 vl, nā dicebat ¶38 ſub. quod ad ſapientiā attinet. ¶39 Heb. quod bonū eſt in oculis tuis. ¶40 iuſtitiæ. vl, iuſtæ querelæ. i. quid poſſum vltra de te cōqueri? ¶41 Heb. Quid loqueris vltra verba tua? q.d. Stat ſententia.

Digitized by Google

tu & Siba diuidite poſſeſſiones. Reſpondítq; Mi-
phiboſeth regi, Etiā cuncta accipiat, poſtquā re-
uerſus eſt domin' me' rex pacifice in domū ſuā.
Berzellai quoq; Galaadites, ſenex valde, de-
ſcendens de Rogelim, traduxit regem Iordanē,
paratus etiā vltra fluuium proſequi eum. Erat
autem Berzellai Galaadites ſenex valde, id eſt o-
ctogenarius, & ipſe præbuit alimenta regi, cum
moraretur in Caſtris: fuit quippe vir diues ni-
mis. Dixit itaque rex ad Berzellai, Veni mecum,
vt requieſcas ſecurus mecum in Ieruſalem. Et ait
Berzellai ad regē, Quot ſunt dies annorum vitæ
meæ, vt aſcendā cum rege in Ieruſalem? Octoge-
narius ſum hodie: nūquid vigent ſenſus mei ad
diſcernendū ſuaue aut amarū? aut delectare po-
teſt ſeruum tuū cibus aut potus? vel audire poſ-
ſum vltrà vocē cantorum atque cantatricū? qua-
re ſeruus tuus ſit oneri domino regi? Paululum
procedam famulus tuus ab Iordane tecū: non
indigeo hac viciſſitudine. Sed obſecro vt reuertar
ſeruus tuus, & moriar in ciuitate mea, & ſepe-
liar iuxta ſepulchrum patris mei & matris meę.
Eſt autem ſeruus tuus Chamaam, ipſe vadat te-
cum domine mi rex, & fac ei quicquid tibi bonū
videtur. Dixit itaque ei rex, Mecum trāſeat Cha-
maam, & ego faciam ei quicquid tibi placuerit:
& omne quod petieris à me impetrabis. Cúmq;
tranſiſſet vniuerſus populus & rex Iordanē, re-
manſit: oſculatus eſt rex Berzellai, & benedixit ei:
& ille reuerſus eſt in locū ſuū. ¶ Tranſiuit ergo
rex in Galgalam, & Chamaam cū eo: omnis au-
tem populus Iuda traduxerat regē, & media tā-
tùm pars affuerat de populo Iſrael. Itaq; omnes
viri Iſrael cōcurrentes ad regē dixerunt ei, Qua-
re te furati ſunt fratres noſtri viri Iuda, & tra-
duxerunt regem & domū eius Iordanē, omnēſ-
que viros Dauid cum eo? Et reſpondit omnis vir
Iuda ad viros Iſrael, Quia mihi propior eſt rex:
cur iraſceris ſuper hac re? nunquid comedimus
aliquid ex rege, aut munera nobis data ſunt? Et
reſpondit vir Iſrael ad viros Iuda, & ait, Decē par-
tibus maior ego ſum apud regē, magíſq; ad me
pertinet Dauid, quàm ad te: cur feciſti mihi in-
iuriā, & nō mihi nunciatum eſt priori, vt redu-
cerem regem meum? durius autem reſponderunt
viri Iuda viris Iſrael.

CAP. XX.

Accidit quoque vt ibi eſſet vir belial nomine
Seba filius Bochri, vir Iemineus: & cecinit
buccina, & ait, Non eſt nobis pars in Dauid, ne-
que hæreditas in filio Iſai: reuertere in taber-
nacula tua Iſrael. Et ſeparatus eſt omnis Iſrael
à Dauid, ſecutúſque eſt Seba filium Bochri: viri
autē Iuda adhæſerūt regi ſuo à Iordane vſq; Ie-
ruſalē. ¶ Cúmque veniſſet rex in domum ſuā in
Ieruſalem, tulit decem mulieres cōcubinas, quas
dereliquerat ad cuſtodiendam domum, & tradi-
dit eas in cuſtodiam, alimenta eis præbens: &
non eſt ingreſſus ad eas, ſed erant clauſæ vſq; in
diem mortis ſuæ in viduitate viuentes. ¶ Dixit
autem rex Amaſæ, Conuoca mihi omnes viros

vt tu & Ziba [42] agros diuidatis. Et ait Mephibo-
ſeth ad regem, [43] Quin ipſe vniuerſos accipiat,
poſteaquā domin' meus rex incolumis rediit in
domū ſuam. ¶ Sed & Barſilai Gileadites deſcen-
derat de Roglim, & tranſierat cū rege in Iorda-
nē, vt eum [44] per Iordanē deduceret. Erátq; Bar-
ſilai admodū ſenex, nempe octoginta natus an-
nos, qui [45] cibos adminiſtrauerat regi quū mane-
ret in Mahanaim, erat enim vir [46] præpotēs. Di-
xit itaque rex ad Barſilai, Tu tranſi mecū, & a-
lam te apud me in Ieruſalē. Et ait Barſilai ad re-
gē, [47] Quales ſunt dies annorū vitæ meæ, vt aſcē-
derē cū rege Ieroſolyma? Natus ſum hodie an-
nos octoginta, num diſcernere poſſum [48] inter
bonū & malū? [49] num ſeruus tuus guſtare pote-
rit quæ comedo & quæ bibo? [50] num audirē am-
plius vocem cantorū & cantatricū? cur verò ſer-
uus tuus domino meo regi poſthac oneri eſſet?
Seruus tuus tranſibit paululum Iordanem cum
rege, [51] cur enim tantā retributionē mihi repēn-
deret rex? Liceat quæſo ſeruo tuo vt redeā, vtque
moriar in ciuitate mea apud ſepulchrum patris
mei & matris meæ: en eſt ſeruus tu' Chimham,
is tranſeat cum domino meo rege, huic fac quod
tibi bonū viſum fuerit. Dixit itaq; rex, Tranſeat
ergo Chimham mecū, & ego faciā ei quod mihi
bonū viſum fuerit: quidquid verò tu [52] poſtulaue-
ris à me, faciā tibi. Trāſiuit itaq; vniuerſus popu-
lus Iordanē, ſed & rex trāſiuit atq; oſculatus eſt
rex ipſe Barſilai, & [53] valedixit ei: iſque reuerſus
eſt ad locū ſuū. ¶ Tranſiit ergo rex in Gilgal, &
Chimham trāſiit cū eo: atq; cūctus popul' Iehu-
da [54] deduxerūt regē, ſimúlq; [55] dimidia pars po-
puli Iſrael. Et ecce omnes viri Iſrael veniebāt ad
regē, dixerúntq; ad regē, Quare viri Iehuda fra-
tres noſtri [56] furtim te ſubduxerunt, traduxe-
rúntque regē & familiā eius vltra Iordanē, & o-
mnes viros Dauidis cū eo? [57] Reſpondit quiſq; ex
Iehuda Iſraelitis, [58] Rex eſt mihi arctiori amicitia
iunctus, cur verò hæc res bilem tibi mouit? [59] nū
cibos à rege accepimus nos? num verò donatiuū
aliquod nobis [60] accepimus? Dixerunt verò Iſrae-
litæ ad Iudæos huiuſmodi verba, [61] Ego habeo in
rege decem portiones, & in ipſo quoque Dauide
[62] te ſupero, cur igitur me ſpreuiſti? annon ego
prior verba feci de reducendo rege meo? at ſer-
mo virorū Iehuda [63] vehementior fuit quàm ſer-
mo Iſraelitarum.

CAP. XX.

Ibi oblatus fortè fortuna vir quidā [1] belial, cui
nomen Seba, qui fuit filius Bichri, [2] vir Iemi-
ni, is claſſicū cecinit tuba, ſimúlque ait, [3] Non eſt
nobis pars in Dauide, neq; hæreditas in filio Iſai,
[recipiat] ſe quiſq; [4] ex Iſrael in tētoria ſua. Aſcē-
dit itaq; omnis Iſrael [5] ab ipſo Dauide, & ſeque-
batur Seba filiū Bichri: qui autē erāt ex Iehuda,
adhærebant regi ſuo à Iordane vſq; Ieruſalem.
¶ Venit itaq; Dauid in domū ſuā in Ieruſalē, ac-
cepitq; rex decē mulieres cōcubinas, quas ad cu-
ſtodiendā domū reliquerat, & [6] tradidit eas in do
mum quandā cuſtodiendas, cibúmq; adminiſtra
uit eis, ſed non eſt ingreſſus ad eas, manebántq;
concluſæ vſq; ad diem mortis ſuæ, [7] viuentes viduæ. ¶ Ait autē rex ad Amaſam, Conuoca mihi viros

¶ 42. i. hæreditatē paternam. ¶ 43 Heb. Etiam &c. q. d. Placet mihi. ¶ 44 vltra Iordanem ¶ 45 vl, alimēta præbuerat ¶ 46 vl, diues admodum. Hæc fuerunt dicta antequā tranſirēt Iordanem. ¶ 47 Quot ¶ 48 Vel potius, inter ſuaue & inſuaue? hoc enim refertur ad ſenſum corporis, non mētis. ¶ 49. i. an poſſum diſcernere quod edo & bibo? q. d. nō: guſtus meus iā eſt obtuſus. Hæc faciunt ad oſtēdendam ætatē affectā. acſi dicat, iā non vigēt ſēſus mei. ¶ 50 an audire poſſē. q. d. hæc ætas non capitur his quæ audiuntur in aulis principum. ¶ 51 vl, ſed & cur ¶ 52 Heb. elegeris. i. quæ volueris me facere. ¶ 53 Heb. benedixit ei. i. benē precatus eſt. ¶ 54 traduxerunt. ſub. Iordanem. ¶ 55 vl, aliqua pars &c. hi ſūt qui ſecuti fuerant Dauidē dū fugeret, & mille illi de Beniamin, quos adduxerat Simei. ¶ 56 Heb. furati te ſūt. i. ſoli clā nobis fuerunt tibi comites in te reducendo? ¶ 57 Heb. Reſpōdit omnis vir Iuda viro Iſrael. i. Reſponderunt omnes viri Iuda omnibus Iſraelitis. ¶ 58 Heb. Quoniam propinquus eſt rex nobis. Hoc dicunt, quòd Dauid habitaret in tribu Iuda. ¶ 59 q. d. non debetis indignari: nam ex hac re nihil emolumenti accepimus à rege. ¶ 60 dedit? Gallice, Nous a il faict quelque gratieuſetē plus qu'a vous pour cela? ¶ 61. i. Decē partibus ad nos pertinet rex. ſumus enim decē tribus, ſuper quas regnat. ¶ 62 Heb. ſupra te. ſub. complaceo. i. præterea Dauidē diligo magis quàm tu, tametſi nō ſit de tribu mea, ſed de tua. ¶ 63 durior. i. arrogātius Iudæi loquuti ſunt quàm cæteri qui erant ex alijs tribubus.

XX. ¶ 1. i. iniquus & nebulo. ¶ 2. i. de tribu Beniamin. ¶ 3 q. d. Illi dicunt, aut facto oſtendunt Dauidem ad nos nulla ratione pertinere: abeant ergo ſinguli noſtrum in ſua tentoria: & Dauidem, tanquā rem alienam, abiiciamus. ¶ 4 ô Iſrael ¶ 5 Heb. à tergo Dauidis. i. relicto Dauide ſecuti ſunt Seba. ¶ 6 Heb. poſuit eas in domo cuſtodiæ. i. carcere. ¶ 7 Heb. in viduitate vitæ. i. viuente marito ſuo Dauide. Alia enim eſt viduitas mortis, quum moritur maritus.

Digitized by Google

Iehuda in diem tertium, & tu quoque hic adſis. Abijt igitur Amaſa vt cõuocaret Iehudã,[8] diſtuliq; vltra tẽpus quod ei conſtitutũ erat. Tũc dixit Dauid ad Abiſai, Seba filius Bichri magis nũc incommodabit quàm Abſolom: tu igitur accipe ſeruos domini tui, & eum inſequere, ne[9] occupet ciuitates munitas, & ſubducat ſe conſpectui noſtro. Egreſſi ſunt itaq; poſt eũ viri Ioab, & Crethi & Plethi, & fortiſſimi quique: egreſſi ſunt autem è Ieruſalem, vt inſequerentur Seba filiũ Bichri. ¶ Quũmque eſſent apud lapidem magnum qui eſt in Gibeon, & Amaſa præcederet eos, erat Ioab accinctus tunica ſua[10] qua erat indutus, ſuper quam ſuccinctus erat gladio,[11] qui in vagina iugi in modum ad lumbos eius pendebat, ſic vt facile exiret & excideret. Et ait Ioab ad Amaſam, Num rectè vales frater mi? & tenuit dextera ipſius Ioab barbam Amaſæ [12] vt oſcularetur eum. Amaſa verò[13] non obſeruabat gladiũ, quẽ manu tenebat Ioab, & ferijt eum gladio[14] in vitalia viſcera, & effudit viſcera eius in terrã, neque iterauit in eo [ictum,] & cõcidit. Porrò Ioab & Abiſai frater eius inſequuti ſunt ipſum Seba filium Bichri. Conſtitit autẽ quidam ex pueris Ioab[15] apud interfectum, [16] & dixit, Qui fauet ipſi Ioab, quique Dauidi, ſequatur ipſum Ioab. Amaſa autem[17] volutabatur in ſanguine in media via. videns autem[18] quidam quòd omnis populus conſiſteret, amoto Amaſa ex itinere in agrum, proiecit ſuper eum veſtimẽtum: quandoquidem videbat quòd omnes venientes iuxta illum conſiſterent. ¶ Cũmque iam è via amotus eſſet, præterijt quiſque [19] ſequutus Ioab ad inſequendum Seba filium Bichri. Et[20] pertranſijt omnes tribus Iſrael, Abel & Beth-maacha, & omnia [loca quæ dicebantur] Berim. [21] iſti verò congregati inſequuti ſunt [22] eum. Venientes igitur obſederunt eum in Abel [quæ erat iuxta] Bethmaacha, & effuderunt aggerẽ ad vrbem: [23] & ſtetit mulier ſapiens in propugnaculo, (omnis autem populus qui cum Ioab erat, volebant vaſtare & deijcere murũ,) Et clamauit ex vrbe, Audite, audite, dicite quæſo ad Ioab, Accede huc propius vt loquar tecum. Qui cum acceſſiſſet ad eã, dixit mulier, Es ne tu Ioab? reſpondit, Ego ſum. quæ dixit ad eum, Audi verba ancillæ tuæ. & reſpondit, Audio. Illa rurſum loquuta eſt in hanc ſententiam, [24] Omnino primum loquendum erat cum Abel, déque repetundis agendum, ſicq; peragẽda poſtulatio. Ego ſum ex pacificis & [25] fidelibus Iſrael, túque quæris interficere ciuitatem, & [quidem] [26] matrem in Iſraele, cur [moliris] [27] deuorare [28] hæreditatem Domini? Reſpondit Ioab, dicens, Abſit, abſit procul à me, [29] vt vel deuorem, vel vaſtem: Res non ſic habet, ſed homo quidam de monte Ephraim, cuius nomen eſt Seba, filius Bichri, ſuſtulit manum ſuam aduerſus regem, nempe contra Dauidem, hunc vnum date, & abſcedam ab vrbe. Ait ergo mulier ad Ioab, En caput eius deijcietur ad te è muro. Et[30] venit mulier illa ad cunctum populum cũ ſapiẽtia ſua: illi ergo abſciſſo capite Seba filij Bichri, deiecerunt ad Ioab: qui cũ buccina receptui caneret, [milites] [31] diuiſi ſunt ab vrbe, quiſq; in tentorium ſuum, Ioab Ieroſolyma ad regẽ reuerſo.

Iuda in diem tertium, & tu adeſto præſens. Abijt ergo Amaſa vt cõuocaret Iudam, & moratus eſt extra placitum quod ei cõſtituerat rex. Ait autem Dauid ad Abiſai, Nunc magis afflicturus eſt nos Seba filius Bochri, quàm Abſalom: tolle igitur ſeruos domini tui, & perſequere eum, ne forte inueniat ciuitates munitas, & effugiat nos. Egreſſi ſunt ergo cum eo viri Ioab, Cerethi quoque, & Phelethi: & omnes robuſti exierũt de Ieruſalem ad perſequendum Seba filium Bochri. ¶ Cũmque illi eſſent iuxta lapidem grandẽ qui eſt in Gabaon, Amaſa veniens occurrit eis. porrò Ioab veſtitus erat tunica ſtricta ad menſuram habitus ſui, & déſuper accinctus gladio dependente vſque ad ilia, in vagina, qui fabricatus leui motu egredi poterat, & percutere. Dixit itaq; Ioab ad Amaſam, Salue mi frater. & tenuit manu dextera mentum Amaſæ, quaſi oſculans eũ. Porrò Amaſa non obſeruauit gladium, quẽ habebat Ioab: qui percuſſit eum in latere, & effudit inteſtina eius in terrã, & mortuus eſt, nec ſecundum vulnus appoſuit. Ioab autem, & Abiſai frater eius perſecuti ſunt Seba filium Bochri. Interea quidam viri, cum ſtetiſſent iuxta cadauer Amaſæ, de ſocijs Ioab, dixerunt, Ecce qui eſſe voluit pro Ioab comes Dauid. Amaſa autem cõſperſus ſanguine, iacebat in media via. vidit hoc quidam vir quòd ſubſiſteret omnis populus ad videndum eum, & amouit Amaſam de via in agrum: operuitque eum veſtimẽto, ne ſubſiſterẽt tranſeuntes, propter eum. ¶ Amoto ergo illo de via, tranſibat omnis vir ſequens Ioab ad perſequendum Seba filium Bochri. Porro ille tranſierat per omnes tribus Iſrael vſque in Abelam, & Beth-maacha: omnéſque viri electi congregati fuerant ad eum. Venerunt itaque, & oppugnabant eum in Abela, & in Beth-maacha, & circũdederunt munitionibus ciuitatem, & obſeſſa eſt vrbs: omnis autẽ turba quæ erat cum Ioab, moliebatur deſtruere muros. Et exclamauit mulier ſapiens de ciuitate, Audite, audite, dicite Ioab, Appropinqua huc, & loquar tecũ. Qui cum acceſſiſſet ad eam, ait illi, Tu es Ioab? & ille reſpõdit, Ego. ad quẽ ſic locuta eſt, Audi ſermones ancillæ tuæ. qui reſpondit, Audio. Rurſũmq; illa, Sermo, inquit, dicebatur in veteri prouerbio, Qui interrogant, interrogent in Abela: & ſic proficiebant. Nónne ego ſum quæ reſpondeo veritatem in Iſrael, & tu quæris ſubuertere ciuitatem, & euertere matrem in Iſrael? quare præcipitas hæreditatem Domini? Reſpondénſque Ioab, ait, Abſit, abſit hoc à me: non præcipito, neque demolior. Non ſic ſe habet res, ſed homo de monte Ephráim Seba, filius Bochri cognomine, leuauit manum ſuam contra regẽ Dauid: tradite illum ſolũ, & recedemus à ciuitate. Et ait mulier ad Ioab, Ecce caput eius mittetur ad te per murum. Ingreſſa eſt ergo ad omnẽ populum, & locuta eſt eis ſapienter: qui abſciſſum caput Seba filij Bochri proiecerũt ad Ioab. & ille cecinit tuba, & receſſerunt ab vrbe, vnuſquiſq; in tabernacula ſua: Ioab autẽ reuerſus eſt Ieruſalẽ ad regẽ.

¶ 8 moratúſque eſt ¶ 9 Heb. inueniat ſibi ¶ 10 Heb. veſtimenti ſui. i. ſago quo indui ſolebat in expeditione militari. ¶ 11 adhærẽte lũbis eius in vaginâ ſua: is ergo egreſſus eſt & cecidit. ¶ 12. i. ſimulans ſe oſculari. ¶ 13 nõ cauebat ſibi à gladio, ¶ 14 in inguine. in latere. in quinta coſta, ¶ 15 iuxta ipſũ. ſub. Amaſam mortuum. ¶ 16 q dicebat, Quis eſt qui amet Ioab, & qs eſt qui ſit [vt, velit eſſe] p Dauide? poſt Ioab. ſub. eat. q. d. Qui amat Dauidem, & fouet partes Dauidis, ſequatur Ioab. ¶ 17 volutauerat ſeſe. vl, Amaſa qui verſarat ſe in ſanguine ſuo, erat in media via. ¶ 18 vir ille ¶ 19 qui ſequebatur ¶ 20 ſub. Ioab, vel Seba. ¶ 21 ſub. Iſraelitæ. ¶ 22 ſub. Ioab. ¶ 23 Heb. & ſtetit [ſub. bellum] in antemurali: & omnis populus qui erat cũ Ioab, moliebatur ſubruere murum. Et exclamauit mulier quædam, prudens &c. Stetit bellũ, id eſt milites cœperũt pugnare in antemurali. ¶ 24 Heb. Loquendo loqui ſolent initio, dicendo, [ſi] interrogando interrogaſſent in Abel: & ſic finiuiſſent. Multa ſubaudiẽda, Qui veniunt oppugnatũ aliquã vrbẽ, ſolent loqui antequã oppugnent eã, interrogãdo nũ velint recipere leges pacis, Deuteronomij ¶ 20 ſcriptæ, & ſe dedere. Si interrogaſſent duces, ſiue milites tui, ciues vrbis Abel quã oppugnas, tũc ſic, id eſt ſtatim, ſiue iandudum finiuiſſent bellum, hoc eſt tradidiſſent ſe poteſtati tuæ, & recepiſſent leges pacis antè propoſitas. ¶ 25. i. qui fidem ſeruarunt regi. q. d. Perſtiti in fide, nec deſciui à rege: cur ergo me oppugnas? Loquitur in perſona vrbis vel ſua. ¶ 26. i. metropolitanã. ¶ 27 vl, euertere ¶ 28 q. d. & nos quidem pertinemus ad Deum, quemadmodũ & alij. ¶ 29 Heb. ſi diſperdere & ſi euertere volo. ſub. diſperam. ¶ 30 q. d. conuocata concione egregiam & prudentem habuit orationem. ¶ 31. i. receſſerunt ab obſidione vrbis.

go Ioab ſuper omnẽ exercitũ Iſrael :
autem filius Ioiadæ ſuper Ceretharos &
os. Aduri verò ſuper tributa: porrò Io-
lius Ahilud, à commẽtarijs. Siua autem,
Sadoc verò & Abiathar, ſacerdotes. Ira au
rites erat ſacerdos Dauid. C A P. X X I.
eſt quoque fames in diebus Dauid trib⁹
s iugiter: & conſuluit Dauid oraculum
Dixitque Dominus, Propter Saul, & do-
eius ſanguinum, quia occidit Gabaonitas.
tis ergo Gabaonitis rex, dixit ad eos. (Por-
beonitæ non erant de filijs Iſrael, ſed reli-
Amorrhæorum: filij quippe Iſrael iuraue-
is. Et voluit Saul percutere eos zelo, quaſi
filijs Iſrael & Iuda.) Dixit ergo Dauid ad Ga
itas, Quid faciam vobis? & quod erit veſtri
lum, vt benedicatis hæreditati Domini? Di-
que ei Gabaonitæ, Nõ eſt nobis ſuper ar-
& auro quæſtio, ſed contra Saul, & con-
mum eius: neque volumus vt interficiatur
de Iſrael. Ad quos rex ait, Quid ergo vul-
faciam vobis? Qui dixerunt regi, Virum qui
it nos & oppreſſit inique, ita delere debe-
vt ne vnus quidem reſiduus ſit de ſtirpe e-
cunctis finibus Iſrael. Dentur nobis ſeptẽ
filijs eius, vt crucifigamus eos Domino in
Saul quondam electi Domini. Et ait rex,
bo. Pepercitque rex Miphiboſeth filio
hæ filij Saul, propter iuſiurandum⁹ quod
inter Dauid, & inter Ionathan filiũ Saul.
itaq; rex duos filios Reſpha filiæ Aia, quos
Sauli, Armoni, & Miphiboſeth : & quin-
os Michol filiæ Saul, quos genuerat Ha-
filio Berzellai, qui fuit de Molathi, Et de-
in manum Gabaonitarum : qui crucifi-
eos in monte coram Domino: & cecide-
ſeptem ſimul occiſi in diebus meſſis pri-
incipiente meſſione hordei. ¶ Tollens autẽ
filia Aia, cilicium, ſubſtrauit ſibi ſupra
ab initio meſſis, donec ſtillaret aqua ſu-
de cælo: & non dimiſit aues lacerare eos
neque beſtias per noctem. Et nunciata
uid quæ fecerat Reſpha, filia Aia, cõcubi
l. ¶ Et abijt Dauid, & tulit oſſa Saul, & oſ-
thæ filij eius à viris Iabes-Galaad, qui
furati ea de platea Beth-ſan, in qua ſuſ-
rant eos Philiſthijm cũ interfeciſſent Saul
boe. Et aſportauit inde oſſa Saul, & oſſa Io
filij eius: & colligentes oſſa eorũ, qui af-
erant, Sepelierunt ea cũ oſſibus Saul, & Io-
filij eius in Terra-Beniamin, in Latere, in
hro Cis patris eius: feceruntq; omnia quæ
erat rex, & repropitiatus eſt Deus terræ
. ¶ Factum eſt autẽ rurſum prælium Phi-
orum aduerſum Iſrael, & deſcendit Da-
ſerui eius cũ eo, & pugnabant contra Phi-
. Deficiente autẽ Dauid, Ieſbi-benob, qui
genere arapha (cuius ferrũ haſtæ trecẽtas
appendebat, & accinctus erat enſe nouo,)

¶ [12] Præfect⁹ autẽ fuit Ioab vniuerſo exercitui Iſ
raelitico, Benaia autẽ filius Iehoiada ſuper [13] Ce-
rethi & Plethi.' Adoram [14] fuit quæſtor ærarius,'
Iehoſaphat filius Ahilud fuit à cõmentarijs. Se-
ua autẽ ſcriba, Zadoc atq; Abiathar ſacerdotes. Et
etiã Ira Iairæ⁹ fuit [15] ſacerdos' Dauidis. C. X X I.

DAuidis temporibus oborta eſt fames, idque
annos tres continuos. conſuluit autem Da-
uid Dominum. Dixitque Dominus, [1] Propter Sau
lem, & propter domum [eius] ſanguinariam,' eo
quòd interfecit Gibeonitas. Vocatis itaq; Gibeo-
nitis rex, loquutus eſt cũ eis. (Gibeonitæ verò nõ
fuerũt de filijs Iſrael, ſed de reliquijs Amorrhæ-
orum, quibus filij Iſrael iurauerant. Saul autem
molit⁹ eſt eos occidere, [2] zelo videlicet quodam,
[quẽ habuit] pro filijs Iſrael & Iehuda.) [:] Dixit au
tem' Dauid ad Gibeonitas, Quid faciam vobis. &
qua re [3] expiabo, [4] vt fauſta imprecentur' hæredi-
tati Domini? Reſponderunt ei Gibeonitæ, [5] Non
[poſcimus] nobis aurum aut argentũ à Saule' &
à domo eius, [6] neque hoc vrgemus, vt aliquis ex
Iſraele interficiatur.' Ait ille, Quid ergo dicitis
quod faciam vobis? Reſponderunt regi, [7] Virum
illum' qui perdidit nos, & [8] cogitauit inſidioſe' cõ
tra nos, [9] perdemus, ne extet in omnibus termi-
nis Iſrael.' Dẽtur nobis ſeptẽ viri de [10] filijs' eius,
quos agemus in crucẽ' Domino' in Gibeath-Sau
lis, [11] electi Domini.' Dixit rex, Ego dabo. Peper-
cit autẽ rex Mephiboſeth filio Ionathan filij Sau
lis, propter iuramẽtum Domini quod fuit inter
eos, inter Dauid ſcilicet & Ionathan filiũ Saulis.
Sed accepit rex duos filios Rizpæ filiæ Aiæ, quos
pepererat Sauli, nẽpe Armoni & Mephiboſeth,
deinde & quinq; filios Michol filiæ Saulis, quos
pepererat Adrieli filio Barzillai Meholothitæ,
Tradiditq; eos in manũ Gibeonitarũ, & egerunt
eos in crucem in monte coram Domino, [13] ceci-
derũntque' ſeptem illi pariter: [14] occidebanturq;
in diebus meſſis ab initio, quum primum mete-
rẽtur hordea. ¶ Tollẽs autẽ Rizpa filia Aia' [15] ſac-
cum,' expandit eum ſibi [16] ſuper petram' ab initio
meſſis, donec [17] ſtillauit' aqua ſuper eos de cælo,
nec permiſit volucrẽ cæli ſuper eos deſidere in-
terdiu, aut [18] beſtias agri' noctu. Nunciatũmque
eſt Dauidi [19] quid faceret' Rizpa filia Aia cõcubi-
na Saulis. ¶ Abijt ergo Dauid, & tulit oſſa Saulis,
atque oſſa Ionathan filij eius à ciuibus Iabes-
Gilead, qui clã tulerant eos de [20] platea' Beth-ſan,
in qua ſuſpenderant eos Paleſthini eo tempore
quo Paleſthini percuſſerant Saulẽ in Gilboa, Su-
ſtulit inquã oſſa Saulis & oſſa Ionathan filij e-
ius, & oſſa eorum qui ſuffixi erant collegerunt,
Sepelierũntq; oſſa Saulis & Ionathan filij eius,
in terra Beniamin in Zela in ſepulchro Kis pa-
tris eius, & fecerunt omnia quæ præceperat rex:
poſt hæc Deus [21] propitius factus eſt' terræ. ¶ Rur-
ſus factum eſt præliũ Paleſthinorũ contra Iſra-
elitas, [22] deſcenditque' Dauid & ſerui eius cum eo,
& bellum geſſerunt cũ Paleſthinis, Dauid autem
fatigatus eſt. Et [23] Iiſbi in Nob,' qui [24] natus fuit ex
[gigantibus],' (põdus lanceæ eius habebat trecẽtos ſiclos [25] chalybis,' ipſeq; [26] nouo' [gladio] accinct⁹ erat:)

¶ 12 Hoc dicit
quũ regnũ re-
cepit Dauid, vt
antea cum fuit
rex pacificus.
Aut hoc repe-
tit, quia Dauid
pollicitus erat
de Amaſa præ-
fecturum mi-
litibus.
¶ 13 Cerethæos
& Phelethæos.
¶ 14 erat ſuper
tributũ. i. præ-
erat pecuniæ
recipiendæ.
¶ 15 princeps cõ
ſiliarius. Galli-
ce, Le premier
gẽtil hõme de
ſa chãbre. Vel,
amicus intim⁹
& conſiliarius.
X X I.
¶ 1. i. Propter Sa
ulẽ homicidã,
qui effudit ſan
guinẽ inocẽtẽ.
¶ 2. i. quũ vellet
hæreditatẽ Ga
baonitarũ adij
cere ad tribũ Iu
dæ, & alias.
¶ : Dixit inquã
¶ 3 placabo. ſub.
vos. ¶ 4 Heb. &
benedicetis
¶ 5 Heb. Nõ eſt
nobis [quæſtio]
de pecunia aut
auro cum Sau-
le &c. q. d. No-
ſtra cõtrouer-
ſia non verſa-
tur circa pecu-
niam & aurũ.
Chaldæus pa-
raph. Non eſt
mihi op⁹ vt ar
gentũ aut au-
rũ det mihi fa-
milia Saulis.
Vnus loquit' p
õibus. q. d. non
quærim⁹ pecu-
niam ab Saule,
nec eò pauper-
tatis deuenim⁹
¶ 6 Heb. nec no
bis vir ad in-
terñciẽdum. i.

nõ vir⁹ eſt quẽ velimus interficere. ¶ 7 Vir ille. ſub. eſt Saul. ¶ 8 machinat⁹ eſt ¶ 9 [&] deleti ſum⁹, ita vt nõ [poſtea] conſiſtemus in vllo termino Iſrael. Vl, ita quòd deleti ſumus, vt [poſtea] nõ cõſiſtamus &c. ¶ 10. i. nepotibus. ¶ 11. i. ad electũ Dominũ. ¶ 12 q. d. qui tamẽ iuſſu Domini electus fuerat rex. ¶ 13. i. mortui ſunt. Qui moriuntur, dicũtur cadere: vnde & Cadauer Latinis. ¶ 14 Illi autẽ mortui [vl, interfecti] ſunt tempore meſſis, in primis diebus, in principio meſſis hordei. quæ ſcilicet eſt prima. ¶ 15 ciliciũ, ¶ 16 in rupe. Ex illo cilicio fecit ſibi tentoriũ propter æſtum: ſedit enim illic totos dies & totas noctes, vt peteret à Domino vt ſupplicio filiorũ ſuorum oſtenderet ſe placatũ eſſe. ¶ 17 ſtillaret. i. donec nubes ſoluta fuit in aquam. Fames euenerat propter ſiccitatem: vnde placatũ Deum nouit Riſpa ex pluuia. ¶ 18 ſub. dilaniare eos. ¶ 19 quæ feciſſet ¶ 20 Chaldæus paraph. muro. Fortaſſe erat platea adiacens muro in qua fuerunt ſuſpenſi. ¶ 21 placatus eſt. vl, reconciliatus ¶ 22 ſub. in certamen. ¶ 23 Iſbi-benob, ¶ 24 erat de filijs gigantis, ¶ 25 æris. i. cuius ferrum haſtæ pendebat 300 ſiclos æreos: qui maioris erant ponderis, quàm ſi. li ferrei. ¶ 26. i. optimo. Gallice, fraiz forgẽ & eſmoulu.

¶ 16 quem ſcili cet videbat laſ-ſum, & cedentē ex acie. ¶ 17 nē pe Iſbi-benob. ¶ 18.i. ne tecum pereat gloria & ſplendor Iſrae lis. Chaldæus paraph. ne pe-reat tecum re-gnum Iſrael. ¶ 19 ex filijs gi gantis. i. Palæ-ſthini nomine gigantis. vl̃, ex filijs gigātū. i. gigas. Per gigā tes, intellige homines ingē-tis proceritatis & fortitudinis. ¶ 20 ſub. qui di cebatur Orgim ¶ 21. i. fratrē Go liath Githæi. vl̃ potius, alte-rū Goliath Gi-thæum, qui æ-quabat priorē robore. ¶ 22 li ciatorij. i. æqua bat craſſitie li-ciatorium te-xtorum. ¶ 23 Heb. mēſu-ræ. i. ſtaturæ proceræ. ¶ 24 gigante. i. ex Palæſthino illo cognomi-nato gigas. ¶ 25 giganti. i. Hi filij erant il li° gigātis qui habitabat in Gath.

XXII.

¶ 1 Loquut° eſt ergo Dauid &c. .i. Propterea a-gendo gratias Deo cecinit cā-ticū hoc in glo riam Domini. Refert hic acce ptas Deo victo-rias ſuas Da-uid. Iſte idem pſalmus, eſt de cimuſſeptimus ſecundū LXX, ſiue decimuſo-ctauus ſecūdū Hebræos, in or-dine Pſalmorū Dauidis: illinc petēdæ ſunt ti-bi annotatio-nes.

is dixerat ſe occiſurum[16] Dauidem.' Sed Abiſai fi
lius Zeruia tulit ei opem, percuſſitque[17] Paleſthi
num,' eúmq; interfecit. tunc viri Dauidis iuran-
tes dixerunt, Nunquā poſthac egredieris nobiſ-
cum in pugnam,[18] ne extinguas lucernā Iſraelis.
¶ Poſt hæc contigit vt inſtauraretur bellum in
Nob cū Paleſthinis, tūc trucidauit Sibbechai Hu
ſathites ipſum Saph, qui erat[19] ex rephaim. ¶ Fa-
ctum deinde & aliud prælīū in Gob cū Paleſthi-
nis, vbi Elhanan filius Iaare[20] Orgim' Bethleemi
tes,[21] Goliath quendam Githæum' trucidauit, cu-
ius haſtæ lignū erat inſtar[22] iugi' textorij. ¶ A-
liud deinde fuit prælium in Gath: fuit illic vir
quidam[23] monſtroſa magnitudine,' qui digitos
manuum habuit duodecim, & pedū digitos item
duodecim, numero videlicet vigintiquatuor, qui
& ipſe natus erat ex[24] rephaim.' Is cum probra
iáceret in Iſraelitas, trucidauit eū Ionathan fili°
Simea fratris Dauidis. Quatuor iſti nati ſunt ip
ſi[25] Rapha' in Gath: ceciderūntque per manū Da-
uidis, & per manū ſeruorū eius. CAP. XXII.

P[1]Orro Dauid loquutus eſt' ad Dominum ver-
ba huius cantici, eo tempore quo eripuerat
eum Dominus è manu omniū hoſtium eius, &
de manu Saulis: Et dixit,
Dominus petra mea, propugnaculum meum &
ereptor meus.
Deus rupes mea, illo nitar, clypeus meus, & cor-
nu ſalutis meæ, arx mea, & aſylū meum, ſer-
uator meus, à violentia aſſeres me.
Dominum laude dignum inuocabo, & ab ini-
micis meis ſeruabor.
Quum circundediſſent me mortales cōtritiones,
torrentéſque belilaal terruiſſent me,
[Quum] me funes foueæ cinxiſſent, laqueiq; mor
tis me præuertiſſent:
[Quum] anguſtum eſſet mihi, inuocabam Domi-
num, atq; ad Deum meū clamabā, & exaudiuit
de tēplo ſuo vocem meam, vt primum clamor
meus ad aures eius [peruenit,]
Commouebatur & contremiſcebat terra, funda-
menta cælorū fremebant & conquaſſabantur,
quoniam ipſe iraſcebatur.
Aſcēdebat fumus è naribus ipſius, & vorās ignis
ex ore eius, ita vt de eo carbones incēderētur.
Flectebat cælos ac deſcendebat, ſub pedibus eius
caligo.
Vehebatur ſub cherub, & volabat, ferrique vide-
batur alis pernicibus.
Circūquaq; iuxta ſe tenebras poſuerat inſtar ta-
bernaculorū, aquas atras, & dēſiſſimas nubes.
De fulgore qui coram eo erat, prunæ ardentes
incendebantur.
Tonabat è cælis Dominus, Altiſſimúſque edebat
vocem ſuam.
Sagittas eiaculabatur, diſijciebátque eos, fulgur
mittebat, & conſternatos reddidit eos.
Tum apparebāt profundiſſima aquarū recepta-
cula, retegebantur orbis fundamēta ab incre-
patione Domini, à reſpiratiōe flatus naſi ſui.
E ſublimi demiſſa [manu] arripiebat me, atq; ex-
trahebat ex aquis vehementibus.
Eripiebat me ab hoſtibus potētibus, nēpe de oſo
ribus meis, qui me ſuperiores erant:
Qui me tēpore calamitatis meæ præuerterāt, at
Dominus fuit mihi fulcrum.
Educebat me in locū ſpatioſum, eripiebat me, fa
uebat enim mihi.
Repēdebat mihi Domin° iuxta iuſtitiā meā, & iu
xta puritatē manuū mearū retribuebat mihi:
Obſeruaueram enim vias Domini, neque impie
defeceram à Deo meo.
Ante enim oculos meos cuncta inſtituta eius te
neo, & mores eius à me non abijcio.

niſus eſt percutere Dauid. Præſidióque ei fuit A- Ieſbi
biſai filius Saruię, & percuſſum Philiſthæum in-
terfecit. tunc iurauerūt viri Dauid, dicētes, Iam
non egredieris nobiſcū in bellum, ne extinguas
lucernā Iſrael. ¶ Secūdū quoque bellum fuit in II
Gob contra Philiſthæos: tunc percuſſit Sobochai
de Huſathi, Saph de ſtirpe arapha' de genere gi Saph
gantū.' ¶ Tertiū quoque fuit bellum in Gob con III
tra Philiſthæos, in quo percuſſit Adeodat° filius
Saltus polymitarius Bethlehemites Goliath Ge-
thæum, cuius haſtile haſtæ erat quaſi liciatoriū
texētium. ¶ Quartū bellum fuit in Geth: in quo IIII
vir fuit excelſus qui ſenos in manibus pedibúſ-
que habebat digitos, id eſt vigintiquatuor, & e-
rat de origine arapha. Et blaſphemauit Iſrael:
percuſſit autē eum Ionathan fili° Samaa fratris
Dauid. Hi quatuor nati ſunt de arapha in Geth,
& ceciderunt in manu Dauid, & ſeruorum eius.

CAP. XXII.

LOcutus eſt autem Dauid Domino verba car-
minis huius, in die qua liberauit eum Do-
minus de manu omnium inimicorum ſuorū,
& de manu Saul. Et ait,
Dominus petra mea, & robur meum, & ſaluator
meus.
Deus' Dominus' fortis meus ſperabo in eum: ſcu
tum meū & cornu ſalutis meæ: eleuator me°,
& refugium meum: ſaluator meus, de iniqui-
tate liberabis me.
Laudabilem inuocabo Dominum, & ab inimi-
cis meis ſaluus ero.
Quia circundederūt me contritiones mortis: tor
rentes belial terruerunt me.
Funes inferni circundederunt me: præuenerunt
me laquei mortis.
In tribulatione mea inuocabo Dominum, & ad
Deum meum clamabo: & exaudiet de templo
' ſancto' ſuo vocem meam, & clamor meus ve-
niet ad aures eius.
Cōmota eſt & contremuit terra, fundamēta mō-
tium concuſſa ſunt & conquaſſata, quoniam
iratus eſt' eis.'
Aſcēdit fumus de narib° eius, & ignis de ore e°
' vorauit:' carbones ſuccenſi ſunt ab eo.
Et inclinauit cælos, & deſcendit: & caligo ſub pe
dibus eius.
Et aſcendit ſuper cherubim, & volauit: & lapſus
eſt ſuper pennas venti.
Poſuit tenebras in circuitu ſuo latibulum: cri-
brans aquas de nubibus cælorum.
Præ fulgore in conſpectu eius, ' nubes' ſuccenſæ
ſunt carbones ignis.
Tonabit de cælo Dominus, & Excelſus dabit vo-
cem ſuam.
Miſit ſagittas' ſuas,' & diſſipauit eos: fulgur, &
conſumpſit eos.
Et apparuerūt effuſiones maris, & reuelata ſunt
fundamēta orbis ab increpatione Domini, ab
inſpiratione ſpiritus furoris eius.
Miſit de cælo, & aſſumpſit me, & extraxit me de
aquis multis.
Liberauit me ab inimico meo potētiſſimo, & ab
his qui oderāt me: quoniā robuſtiores me erāt.
Præuenit me in die afflictionis meæ, & fact° eſt
Dominus firmamentum meum.
Et eduxit me in latitudinem: liberauit me, quia
complacui ei.
Retribuet mihi Dominus ſecūdum iuſtitiā meā,
& ſecundum munditiam manuū mearum red
det mihi,
Quia cuſtodiui vias Domini, & non egi impiè à
Deo meo.
Omnia enim iudicia eius in conſpectu meo, &
præcepta eius non amoui à me.

Digitized by Google

Et ero perfectus 'coram' eo, & custodiam me ab iniquitate mea.

Et restituet mihi Dominus secundum iustitiam meam: & secundũ munditiam manuum mearum, in conspectu oculorum suorum.

Cum sancto sanctus eris, & cũ robusto perfect⁹.

Cum electo electus eris, & cum peruerso peruertéris.

Et populum pauperem saluum facies, oculísque tuis excelsos humiliabis.

Quia tu lucerna mea Domine, & tu Domine illuminabis tenebras meas.

In te enim curram accinctus, in Deo meo transiliam murum.

Deus, immaculata via ei⁹, eloquiũ Domini igne examinatũ: scutũ est omnium sperãtiũ in se.

Quis est Deus præter Dominũ: & quis 'Deus' fortis, præter Deum nostrum?

Deus qui 'accinxit' me fortitudine, & complanauit perfectam viam meam,

[illegible]s pedes meos ceruis, & super excelsa mea statuens me.

[illegible] manus meas ad prælium, & componens [illegible] arcum æreum brachia mea.

[illegible] mihi clypeum salutis tuæ, & mansuetudo 'mea' multiplicauit me.

[illegible] gressus meos subtus me, & non deficiét [illegible] mei.

[illegible]quar inimicos meos, & conteram, & nõ conuertar donec consumam eos.

[illegible] eos & confringã, vt non consurgãt: [illegible] sub pedibus meis.

[illegible]isti me fortitudine ad prælium, 'incuruasti resistentes mihi subtus me.

[illegible]os meos dedisti mihi dorsum: odientes [illegible], & disperdam eos:

[illegible]bunt, & non erit qui saluet, ad Dominũ, & [illegible] exaudiet eos.

[illegible] eos vt puluerem terræ: quasi lutum platearum comminuam eos atque confringam.

[illegible]abis me à contradictionibus populi mei: custodies me in caput Gentiũ: populus quẽ ignorabam, seruiet mihi.

[illegible] alieni resistent mihi, auditu auris obedient mihi.

[illegible] alieni defluxerunt, & contrahentur in angustijs suis.

[illegible] Dominus, & benedictus Deus meus, & 'exaltabitur' Deus fortis salutis meæ.

[illegible] qui das vindictas mihi, & deijcis populos sub me.

[illegible] educis me ab inimicis meis, & à resistentib⁹ mihi eleuas me: à viro iniquo liberabis me.

[illegible] confitebor tibi Domine in Gentibus, & nomini tuo cantabo,

[illegible]gnificanti salutem regis sui, & facienti' misericordiam christo suo Dauid, & semini eius in sempiternum.

CAP. XXIII.

HAEc autem sunt verba nouissima quæ dixit Dauid filius Isai: dixit vir cui constitutum [illegible] de christo Dei Iacob, egregius psaltes Israel. Spiritus Domini locutus est per me, & sermo eius per linguã meã. Dixit Deus Israel mihi, locutus est Fortis Israel, Dominator hominũ, iustus dominator in timore Dei. * Sicut lux auroræ

Integre & candide versor corã illo, & seruo me nequid praui designem.

Rependit itaq; mihi Domin⁹ iuxta iustitiã meã, iuxta puritatem meam coram oculis eius.

Qui bonitati studet, ei benigne facies: & erga virum simpliciter integrũ, integrum te exhibes.

Cũ candido cãdide agis: cũ eo verò qui prauus & incuruus incedit, tu quoque peruerse incedis.

Etenim populũ afflictũ tu seruas, oculi verò tui super elatos vt eos deprimas.

Tu siquidem lucerna mea es ô Domine, tenebras meas illustrat Dominus.

Quoniam in te cuneos militares perrũpo, & in Deo meo transilio murum.

Dei via integra est, eloquiũ Domini repurgatũ, scutum est omnium in se sperantium.

Quis enim Deus præter Dominũ? aut quis est petra præter Deum nostrum?

Deus est qui me virtute roborat, & facit viã meam expeditam:

Pedes meos pares facit [pedibus] ceruarum, & in editis meis collocat me.

Instruit manus meas ad pugnã, dátque vt arcũ chalybæum brachijs meis confringam.

Tu protendis mihi clypeũ salutis tuæ, & ex mansuetudine tua augustum me facis:

Dilatas passum meũ subtus me, ne vacillent vertebræ meæ.

Persequebar hostes meos, & excindebam eos, nec reuertebar donec eos internecioni darem.

Fũdit⁹ perdebã eos, ac vulnerabã [adeo,] vt subsistere nõ possent, caderéntq; subt⁹ pedes meos.

Virtute heroica me ad bellũ instruis, & prosternis sub me quotquot contra me insurgunt.

Efficis vt terga mihi vertãt hostes mei, & vt perdam osores meos.

Quocunque se vertunt, non est qui seruet eos: ad Dominum, nec respondet eis.

Cõtundo eos vt puluerem terræ, vt lutum platearum comminuo eos, atteróque eos.

Tu eripis me de contentionibus populi mei, seruas me vt sim caput Gentium, populi quos nõ noueram seruiunt mihi.

Exteri mendaciter sese mihi [subijciebant:] mox vt auribus percipiebant, seruiliter mihi supplices fiebant.

Alienigenæ marcescebant, pauebántque in penetralibus suis.

Viuat Domin⁹, & laudatus sit qui est petra mea, altus vehatur Deus, qui est petra salutis meæ.

Is inquam Deus, qui donat mihi vt vltionem sumam, & subijcit mihi populos.

Qui educit me ex hostibus meis, tu [ô Domine] in sublime ducis me ab his qui contra me insurgunt, eripis me ab eo viro qui mihi vim & iniuriam intentat.

Hanc ob causam gratias tibi agam inter Gentes ô Domine, & nomini tuo psallam,

Propter magnitudinẽ salutis qua regẽ tuũ [ditas,] & q beneficijs prosequeris christũ tuũ Dauid, & semen eius in perpetuum.

CAP. XXIII.

HAEc sunt verba 'quæ Dauid postremis tẽporibus locutus est:' dixit Dauid filius Isai, & ait vir ille 'qui constitutus erat vt esset vnctus' Dei Iacob, 'gratissimus psaltes in Israele.' Spiritus [illegible] 'loquutus est per me,' & eloquiũ ei⁹ '[fuit] in lingua mea.' Deus Israel ⁶dixit mihi, 'loquutus [illegible] Petra' Israelis, ⁷dominator super homines iustus sit, dominator [habeat] timorem Dei.' Et sicut

¶1 Dauidis nouissima. i. Hæc sunt quæ postquã edidit oẽs psalmos, dixit Dauid. Asserit se oẽs psalmos scripsisse p Spiritum Dei, & se diuina volũtate creatũ regẽ. ¶2 qui est cõstitutus [à Deo] in loco sublimi, [.i. in magna dignitate.] cõstitutus inquã vnctus &c. ¶3 suauissimus in canticis Israel. i. suauissimus psaltes Israelis. nã cõposuit psalmos suauissimos quib⁹ in laudãdo Deo vtitur Israel. ¶4. i. me organo vsus est in psalmis. ¶5 per linguã meã. sub. factũ est. i. loquutus est per me psalmos Spiritus sanct⁹. ¶6 sub. prius quàm essem rex cõstitutus. q. d. Pollicit⁹ fuerat se cõstituturum me regem Dominus per Samuelẽ. ¶[illegible] siue, rupes. i. Deus fortissimus quem Israel colit. ¶7 imperabit hominibus iustus & dominãs in timore Dei. i. prædixit me futurum regem iustum & timentem Deum.

Digitized by Google

¶8 lumen temporis matutini orto iam ſole, temporis inquam matutini non nubiloſi, [& quod nō cōſtat] ex ſplendore & pluuia [deſcendente ſup] gramen[quod egreditur] è terra. i. dixit inquā ſplendorē regni mei fore ſimilem lumini temporis matutini quod maius ſubinde fit, & lucidius, quódque non cōſpurcatur aduentu nubium, & quod nō conſtat ſplendore & pluuia deſcēdēte ſuper gramen quod germinat, vel egreditur è terra: hoc eſt, in quo ſol partim lucet, partim nō lucet: ſiue quod partim eſt ſplēdidum, partim nebuloſum, cadēte pluuia ſuper gramē. Loquitur de pluuia quæ nō eſt grata herbis, ſed quæ eſt cauſa productionis earū.

[8] lux matutæ quum ſol oritur, matuta inquā quæ non habet nubes præ fulgore ſuo, propter pluuiam videlicet quæ herbam è terre [elicit.]' Non [9] inquam ſic erit domus mea cum Deo,' quoniam fœdus perpetuum pepigit mecum, quod per omnia[10] ordinatum' eſt &[11] ſeruatum:' quidoquidem omnis[12] ſalus mea [13] & omnis voluntas[ſūrma eſt,] [14] neque vt [germen] creſcit.' Contrà[15] vir perditus erit vt ſpina in vniuerſum euulſa,[16] qui nemo manu attrectat.' Quòd ſiquis eas [17] attingere [cogatur,] armet[manum ſuam] ferro, aut ligno haſtæ, aut certe igne quo eas in ſtirpe ſua exurat. ¶ Hæc ſunt nomina[18] heroum,' quos habuit Dauid[19] quum ſederet in ſolio[20] ſapientiæ, præcipuus inter tres hic fuit,' qui[21] excitabat haſtā ſuā ſemel ſuper octingētos vulneratos.' Huic ſucceſſit Eleaſar filius Dodi [22] filij Ahohi, [23] inter tres heroes[qui fuerūt] cum Dauide, quum[24] probris laceſſerent Paleſthinos,[25] collecti ſcilicet illic' ad prælā aſcendētibus Iſraelitis. [26] Is exurgēs percuſſit' Paleſthinos, donec defatigaretur manꝰ eiꝰ, [27] obrigeſceretq;' manus eius ad gladiū. atque illo ipſo die Dominus [28] magnā ſalutē edidit, [29] reuerſúſque eſt populus ipſum ſequutꝰ, duntaxat ad prædā excurrēs. ¶ Poſt hūc Samma filꝰ Age Hararites, [30] congregatis Paleſthinis in globum: [31] fuit ibi ager lentium plenus, fugitque populus metu' Paleſthinorum. Tum is conſtitit in medio agro, & eripuit[32] populum,' trucidauitq; Paleſthinos, [33] edente Domino ingētem ſalutē. ¶[34] Deſcēderunt verò' tres[35] principes,' qui erant ex triginta præcipuis ducibus, venerūntq; tempore meſſis ad Dauidem in ſpelūcam Adullā: agmen verò Paleſthinorū caſtra ſua habuit in valle[36] Rephaim.' Dauid tum erat in[37] arce,' & præſidium Paleſthinorū tum erat in Beth-lehē.[38] Accenſus ergo Dauid deſiderio quodam dixit, [39] Vtinā quiſpiā mihi ex aqua fontis illius qui eſt in Beth-lehem ad portam potū ferat! Tum tres illi heroes penetrarunt caſtra Paleſthinorum, haurientéſque aquā è fonte Beth-lehemitico qui erat ad portā, ferebāt illā, & attulerūt ad Dauidē: ipſe verò noluit eam bibere, ſed[40] libauit eā Domino,' dicēs, [41] Proc

oriente ſole, mane abſque nubibus rutilat, & ſicut pluuijs germinat herba de terra. Nec tanta eſt domus mea apud Deum, vt pactum æternum iniret mecum firmum in omnibus atque munitum. cuncta enim ſalus mea, & omnis volūtas: nec eſt quicquam ex ea quod nō germinet. Præuaricatores autē quaſi ſpinæ euellentur vniuerſi: quæ nō tollūtur manibus. Et ſiquis tãgere voluerit eas, armabitur ferro & ligno lãceato. igníque ſuccenſæ cōburētur vſque ad nihilū. ¶ Hæc nomina fortium Dauid. Dauid ſedens in cathedra ſapientiſſimus princeps inter tres, ipſe eſt quaſi tenerrimus ligni vermiculus, qui octingētos interfecit impetu vno. Poſt hunc Eleazar filius Patrui-eius Ahohites inter tres fortes, qui erant cum Dauid quando exprobrauerunt Philiſthijm, & congregati ſunt illuc in prælīū. Cūque aſcendiſſent filij Iſrael, ipſe ſtetit & percuſſit Philiſthæos donec deficeret manus eius, & obrigeſceret cum gladio: fecitque Dominus ſalutē magnam in die illa: & populus qui fugerat, reuerſus eſt ad cæſorum ſpolia detrahenda. Et poſt hunc, Semma filius Age de Arari: & congregati ſunt Philiſthijm in ſtatiōe: erat quippe ibi ager lente plenus. cūmq; fugiſſet populus à facie Philiſthijm, Stetit ille in medio agri, & tutꝰ eſt eū, percuſſitque Philiſthæos: & fecit Dominus ſalutem magnā. ¶ Necnon & antè deſcēderant tres, qui erant principes inter triginta, & venerāt tempore meſſis ad Dauid in ſpeluncam Odollam: caſtra autem Philiſthinorum erant poſita in Valle-gigantum. Et Dauid erat in præſidio: porrò ſtatio Philiſthinorum tunc erat in Beth-lehem. Deſyderauit ergo Dauid aquam de lacu, & ait, O ſiquis mihi daret potū aquæ de ciſterna quæ eſt in Beth-lēhem iuxta portam! Irruperūt ergo tres fortes caſtra Philiſthinorum, & hauſerūt aquam de ciſterna Beth-lēhē, quæ erat iuxta portam, & attulerūt ad Dauid: at ille noluit bibere, ſed libauit eam Domino, dicens, Propitius ſit mi

¶9 enim ſic ſe habet familia mea apud Deum. i. Nō talem promiſſionem imperfectam fe[cit] Deus familiæ meæ. ¶10 Hoc dicit vt opponat tempori matutino quod cōſpurcatur interuentu nubium. Omnia hæc ſunt intelligenda de Chriſto. ¶11 vl, inuiolabile: ¶12 ſub. ipſe eſt. ¶13 & omne deſyderiū meum. ſub. pono in eo. q. d. totus à Deo pendeo. ¶14 quoniā nō producet. vl, creabit, aliū ſcilicet in regem qui nō ſit de familia mea. q. d. Regnum ſemper manebit in familia mea. Hoc dicit propter Chriſtum qui manet in æternū. ¶15 homines[impro]bitatis ſicut ſpinæ quæ propellūtur[pede ſcilicet vel baculo] vniuerſi. q. d. Nepotes mei quia permanebūt in fide, perpetuò regnabunt: at impij qui inter filios meos & nepotes impij erūt, caſtigabuntur à Deo: tamen non auferet à familia mea miſericordiā ſuam. ¶16 nam nequaquā manu capere ſolent. ſub. ſpinas. q. d. vt homines tractare nō ſolent manibus ſpinas, imò illas à ſe propellunt: ſic Deus depellet à ſe eos qui è filijs aut nepotibus meis impij fuerīt. ¶17 attingere velit, repletur ferro & haſtili lanceæ, & igni comburentur in loco ſuo. i. ſiquis velit eas attingere, capiet inſtrumentū ferreum quo ſuccidat illas, aut haſtile lanceæ quo abigat eas: nec aſportantur: ſed in ipſo loco in quo ſunt comburit eas. ſic tractātur impij, & talis erit eorū finis. ¶18 vl, virorum fortium, ¶19 ſedens in cathedra. more eorū ſcilicet qui alijs conſulūt. ¶20 ſapiens, caput principū [vl, princeps primus] fuit Adino Heſnæus. Iſtum militē prius à ſapientia cōmendat, deinde à virtute bellica. q. d. conſilio valebat & virtute bellica. ¶21 Heb. fuit ſuper octingentos occiſos vice vna. i. qui in vno prælio manu ſua trucidauit octingentos. ¶22. i. Ahohæus, ſiue de familia Ahohæorum. ¶23. i. qui vnus fuit trium fortiū qui erant &c. ¶24 irruerent cum periculo vitæ in Paleſthinos. Vox Hebræa H A R A P H, ſignificat diſcrimini ſe exponere. ¶25 qui congregati erāt ibi &c. i. qui Paleſthini congregati erāt vbi erat Dauid, vt dimicarent cū Iſraelitis, quum iam aſcendiſſent, hoc eſt aufugiſſent ipſi Iſraelitæ. ¶26 q. d. Is autem ſine mora, vbi ſuos populares vidit fugiſſe, ſurrexit & occidit &c. ¶27 adhæreſceretque. q. d. præ nimio labore, manus quæ gladium tenebat, ſpaſmum cōtraxit, ita vt finito conflictu, vix potuerit educi è manu eius gladius. Spaſmus eſt tendonum contractio, quæ aliquando fit inanitione, hoc eſt, quum præ nimio ſudore tendones ſicceſcunt, & contrahuntur. ¶28. i. magnam dedit victoriam. Hæc victoria tribuitur Deo, vt reliquæ omnes tribui debent. ¶29 Heb. & reuerſus populus ſequutus eſt illum, tātum ad detrahenda ſpolia. ſub. cæſis. ¶30 cōgregati enim erant Palæſthini in villa. i. in pago quodā iuxta quē hæc geſta ſunt. ¶31 erátq; illic poſſeſſio agri[. i. ager] plena lente, & populus fugerāt à facie &c. i. ſub aduētum Palæſthinorum. ¶32 eam. ſub. lenticulam, quæ erat in agro illo. ¶33. i. dante per illum inſignem victoriam Iſraelitis. ¶34 Deſcenderúntq;. Hic ternio aliorū triū fortiſſimorū deſcribitur. ¶35 de principibꝰ primarijs. i. qui primū locū obtinebant apud Dauidē. ¶36 gigantū. quæ non procul diſtabat à ſpelūca Adullā. ¶37. i. loco munito in rupe. ¶38 Heb. Et deſyderauit[præ cupiditate ſcilicet] Dauid, & dixit. ¶39 Heb. Quis potabit me aqua de ciſterna Beth-lehē quæ eſt iuxta portā? ſub. vrbis. i. Vtinā aliquis efficeret vt biberem &c. ¶40. i. coniecit eā in terrā, in honorem Dei. ¶41 Heb. Abſit à me, ô Domine, vt hoc cōmittā

Dominus, ne faciam hoc: num ſanguiné ho-
minum iſtorum qui profecti ſunt, & animarum
periculum bibam? Noluit ergo bibere. hæc fece-
runt tres robuſtiſſimi. ¶ Abiſai quoque frater Ioab
filius Saruiæ, princeps erat de trib[44]: ipſe eſt qui
leuauit haſtam ſuam cótra trecétos, quos inter-
fecit, nominatus in[4] tribus, & inter tres nobilior,
erátque eorum princeps, ſed vſque ad tres pri-
mos non peruenerat. Et Banaias filius Ioiadæ vi
ri fortiſſimi, magnorum operum de Cabſeel: ip-
ſe percuſſit duos leones Moab, & ipſe deſcendit,
& percuſſit leonem in media ciſterna in diebus
niuis. Ipſe quoque interfecit virú Ægyptium,
virum dignum ſpectaculo, habétem in manu ha
ſtam: itaque cum deſcédiſſet ad eum in virga, vi
extorſit haſtam de manu Ægyptij, & interfecit
eum haſta ſua. Hæc fecit Banaias filius Ioiadæ:
& ipſe nominatus inter tres robuſtos, Qui erant
inter triginta nobiliores: veruntamen vſque ad
tres non peruenerat: fecitque eum ſibi Dauid au
ricularium, à ſecreto. ¶ Aſael frater Ioab inter tri-
ginta, Elchanan filius Patrui-eius de Beth-lehé,
Semma de Harodi, Elica de Harodi. Heles de Phal-
ti, Hira filius Acces de Thecua. Abi-ezer de Ana-
thoth, Mobonnai de Huſati. Selmó Ahohites, Ma
harai Netophathites. Heleb filius Baana, & ipſe
Netophathites, Ithai filius Ribai de Gabaath fi-
liorú Beniamin, Banáia Pharathonites, Heddai de
torrente-gaas. Abi-albon Arbathites, Azmaueth
de Beromi. Eliaba de Salaboni: filij Iaſſen Iona-
than. Semma de Orodi, Ahiam filius Sarar Ara-
rites. Eliphélet filius Aaſbai filij Machati, Eliam
filius Achitóphel Gelonites. Heſrái de Carme-
lo, Pharái de Arbi. Igaal filius Nathan de Soba.
Bonni de Gadi. Selec de Ammoni, Naharái Be-
rothites armiger Ioab filij Saruiæ. Ira Iethri-
tes, Gareb & ipſe Iethrites. Vrias Hethæus: om-
nes triginta ſeptem.

CAP. XXIIII.

ET addidit furor Domini iraſci contra Iſrael,
commouitque Dauid in eis dicétem: ad Ioab,
Vade, numera Iſrael & Iuda. Dixitque rex ad Ioab
principé exercitus ſui, Perambula omnes tribus
Iſrael à Dan vſque Ber-ſabee, & numera popu-
lum, vt ſciam numerum eius. Dixitque Ioab re-
gi, Adaugeat Dominus Deus tuus ad populú tuú,
quantus nunc eſt, iterúmque centuplicet in con
ſpectu domini mei regis: ſed quid ſibi dominus
meus rex vult in re huiuſcemodi? Obtinuit auté
ſermo regis verba Ioab, & principum exercitus:
egreſſúſque eſt Ioab, & principes militum à fa-
cie regis, vt numerarent populú Iſrael. Cúmque
tranſiſſent Iordanem, venerunt in Aroer ad
dexteram vrbis, quæ eſt in Valle-gad: & per Ia-
zer tranſierunt in Galaad, & in terrá inferiorem

ſit hoc à me Domino adiuuante, ne iſtud cómit-
tam:[42] annon hic ſanguis eſt virorum, qui cú pe
riculo vitæ ſuæ [illuc] profecti ſunt?[43] Nec vole-
bat eam bibere. & hæc quidem fecerunt hi tres
[44] heroes. ¶ Porrò Abiſai frater ipſius Ioab fili[9]
Zeruia[45] caput ternarij: is[46] excitauit lanceá ſuá
ſuper trecentos,[47] quos ſtrauit, & in iſta triade
[præcipuum] habuit nomen.[48] In triade iſta ex-
celluit inquá gloria, erátque eis princeps: at non
pertigit ad tres [priores.] Benaia deinde fili[9] Ieho
iada,[49] filius cuiuſdá ſtrenui hominis,[50] inclytus
rebus geſtis, de Kabzeel: is percuſſit[51] duos leo-
nes Moab:[52] is ipſe deſcendit atque percuſſit leoné
in media fouea,[53] quú eſſet temp[9] niuis. Et is idé
percuſſit Ægyptiú quédam præſtanti forma vi-
rú: erat auté in manu Ægyptij haſta, is autem
deſcédit ad eú cú baculo: & vi rapta haſta de ma
nu Ægyptij, ferijt eum haſta ipſius. Hæc patra-
uit Benaia filius Iehoiada, habuitque nomé inter
tres[54] heroes. Ex[55] triginta præſtátiſſimus fuit, ad
[56] tres auté nó peruenit. húc cóſtituit Dauid[57] vt
eſſet audiens ei. ¶ Aſael quoque frater ipſius Ioab
[58] inter triarios [recéſetur:] Elhanan filius Dodo
Bethlehemites. Sáma Harodæus, Elica Harodæus.
Helez Paltites, Ira fili[9] Ikeſch Thecoites. Abi-ezer
ſer Anethotites, Mebunnai Huſatites. Salmon de
Ahoha, Maharai Netophathites. Heleb filius Baa
na Netophathites, Ithai fili[9] Ribai de Gibeath fi-
liorú Beniamin, Benaia Pirathonites, Hiddai[59] de
torrentibus Gaas. Abialbon Arbatites, Aſmaueth
Barhumæus. Eliahba Saalbonæus,[60] filij Iaſen Ie
honatan. Samma Hararites, Ahiam filius Sarar
Hararites. Eliphelet filius Ahaſbai,[61] filij Maacha
ti, Eliam filius Ahitophel Gilonites. Hezrai Car-
melites, Paarai Arbites. Iigal filius Nathá de Zo-
ba, Bani Gadites. Zalec Ammonites, Naharai Be-
rothites, qui armiger fuit Ioab filij Zeruia. Ira
Iithrites, Gareb Iithrites. Vria Hitthæ[9].[62] vniuer-
ſi, triginta ſeptem.

CAP. XXIIII.

FVror Domini[1] rurſus cócitatus eſt aduerſus Iſ
raelem, &[2] incitauit Dauidé[3] in eis, vt diceret,
Vade, numera Iſraelem & Iehudá. Ait itaque rex
ad Ioab imperatorem exercitus[4] qué habuit, Cir
cumi Iſraelem à Dan vſque ad Beer-ſeba, & recé-
ſete populum, vt ſciá numerum populi. Et dixit
Ioab ad regem, Adijciat Dominus Deus tuus ad
populum[6] aliquot centurias, quas oculi Domini
mei regis videát: cur verò Domin[9] meus rex iſti[9]
rei cupidine flagrat? At regis[7] imperiú erga Ioab
& duces exercitus[8] præualebat. egreſſus itaque eſt
Ioab vná cú ducibus exercitus à conſpectu regis
vt recenſerent populú Iſrael. Et tranſeuntes Ior
danem, manſerunt in Aroer, ad dexterá ciuita-
tis[9] quæ eſt in medio torréte Gad,[10] & ad Iaaſer.
Deinde venerunt in Gilead &[11] in terrá inferioré

¶ 42 nunquid [bibam] ſanguinem. i. aquá allatam cum diſcrimine vitæ &c. ¶ 43 Itaque noluit bibere de illa. ¶ 44 ſiue, fortes. ſecúdæ ſcilicet triadis. ¶ 45. i. primas tenebat inter illos tres poſteriores fortes. ¶ 46 vl, vibrauit haſtam ¶ 47 Heb. occiſos. i. quos occidit. ¶ 48 Heb. Tribus nónne glorioſior erat? vl, Triú ſane nobiliſſimus fuit: & illorum princeps: &c. ¶ 49 vl, filij viri robuſti, ¶ 50 Heb. mult[9] circa opera. i. magnarum rerum patrator. ¶ 51 duas arces. vl, duo loca fortiſſima expugnauit, quorú vterque dicebatur Ariel. i. fortis locus. percuſſit homines qui habitabát in arcibus fortiſſimis regionis Moabitarum. Chaldæus paraph. duos viros fortes. ¶ 52 & idem ¶ 53 quo tempore leones ſunt maxime robuſti. ¶ 54 illos fortes. i. annumerabatur inter tres illos fortes poſteriores. vl, dignus fere qui annumeraretur inter tres illos fortes qui attulerunt aquá. Sic vertunt qui eum ſeptimum conſtituunt: in fuit medius inter illos ternarios, & triginta ſequentes. ¶ 55 eorum ſcilicet qui ſequuntur. ¶ 56 ſub. priores. i. ad gloriam & dignitatem triú priorum fortium nó peruenit. ¶ 57 ſuper [viros] obedientiæ ſuæ. i. præfecit eum his ſibi obedientibus. hoc eſt Cerethæis & Phelethæis, qui hîc dicútur viri obedientiæ eius. Quidam minus recte exponunt, fecit eum cóſulem, auricularium, & à ſecretis. ¶ 58 inter triginta [fuit:]. i. fuit vnus ex triginta fortibus qui ſequuntur. ¶ 59 de torrente. i. de loco qui dicebatur Torrens-gaas. ¶ 60 [ex] filijs. i. filius. ¶ 61 filius Maachatitarú. i. Maachatites. ¶ 62. i. tot fuerút viri illuſtres & fortes qui militauerút cú Dauide. Sex fortes duarú illarú triadú, & hi triginta & vnus, cóſtituunt numerú triginta & ſeptem virorum fortiú. Hæc opinio, optima eſt omnium, & contextui ſacro maxime conſentanea.

XXIIII. ¶ 1 vt ſcilicet paulo ante quú immiſerat famem ob Gabaonitas. ¶ 2 Permiſit Dominus vt Dauid tentaretur à diabolo, & ſuccúberet, vt ipſe Deus puniret Iſraelem, vt ex 1. cap. Paralip. apparet. Hebræi referút hoc ad homines: nam homines proni ſunt ad peccandum, niſi fræno gratiæ Dei reuocétur. Quidá Hebræorum non male ſubaudit cor: Incitauit cor Dauidis Dauidé. q. d. Dauid à propria concupiſcentia fuit tentatus. ¶ 3. i. in eorú perniciem. ¶ 4 ſub. exercitum. Aut verte, qui Ioab erat cum eo. ¶ 5 Diſcurre nunc [vt quæſo] Per omnes tribus Iſrael, ¶ 6 Heb. ſicut hi & ſicut hi, centú vicibus. i. centies maioré quàm nunc eſt. q. d. reddat tribum Iuda centies maioré quàm núc eſt, & reliquas tribus centies maiores quàm núc ſunt. ¶ 7 verbum ¶ 8 præualuit. i. vicit verba Ioab & omnes qui eú dehortabátur. ¶ 9 [in loco] qui erat ¶ 10. i. nó procul à Iaaſer. Alij exiſtimant eſſe vnam dictionem, & El-iaazer. ¶ 11 in regionem Tahtim-hodſi

Hadſchi:'eũ venerũt in Dan-Iaan, &[12] circũ Zidõ.'
Veneruntque[13] ad munitionem Tyri,' & ad cũctas
ciuitates Hiuæorũ & Chananæorum, egreſſi ad
Meridiem Iehuda in Beer-ſeba. ¶ Quũmq; pera-
graſſent vniuerſam terrã, reuerſi ſunt Ieruſalẽ
exactis nouẽ menſibus & viginti diebus. Dedit-
que Ioab [14] numerũ & ſummam' populi ipſi re-
gi: fuit autem [ſumma] Iſraelis octingenta millia
virorum fortium[15] bello aptorũ:' virorum autem
Iehuda fuerũt quingẽta millia virorũ. Poſtea-
quam autẽ Dauid populum ſic numeraſſet,[16] do
luit corde ſuo,' aitque Dauid ad Dominũ, Inſi-
gniter peccaui[17] in hoc quod feci:' nũc ergo[18] trãſ
fer quæſo ô Domine, iniquitatẽ ſerui tui,' quo-
niã vehementer ſtulte egi. ¶ Quũmq; mane ſur-
rexiſſet Dauid, factum eſt verbũ Domini ad Gad
prophetã,[19] qui erat vidẽs ipſius Dauidis,' in hãc
ſententiã, Vade, & loquere ad Dauidem hiſce ver
bis, Sic dicit Domin⁹, Tria tibi[20] defero.' tu ex his
vnum tibi eligito, quod tibi faciam. Veniens igi
tur Gad ad Dauidem, nuntiauit ei, dixitq; ad eũ,
[21] Viſne vt veniant tibi ſeptem anni famis' in ter
ra tua? an vis vt fugias tribus menſibus corã ho-
ſtibus tuis & te perſequantur? an vt ſit peſtis tri-
bus diebus in terra tua? delibera nũc, & diſpice
quid referam ei qui me miſit. Ait ergo Dauid ad
Gad, Supra modum angor,[22] incidam quæſo in
manum Domini,' (quoniam multę ſunt miſera-
tiones eius,) in manus hominũ ne cadam. Miſit
itaque Dominus peſtilẽtiam in Iſraelem à ma-
ne[23] vſq; ad tẽpus definitũ:' & mortui ſunt ex po
pulo à Dan vſq; Beer-ſeba ſeptuaginta millia vi
rorũ. Et quũ[24] extẽdiſſet' angel⁹ manũ ſuã ſuper
Ieruſalem, vt illam quoq;[25] affligeret,' pœnitudi
ne ductus eſt Domin⁹ ſuper malo, & dixit ad an
gelum[26] vaſtantem' populum,[27] Sat iam, remitte'
manum tuã. & angelus Domini [iam] erat iuxta
[28] horreũ' Araſnæ Iebuſæi. Dixitq; Dauid ad Do-
minũ quum vidiſſet angelum percutientem po
pulum, dixit inquam, Ego peccaui, ego inique
egi:[29] oues autem iſtæ' quid fecerunt? ſit quæſo
manus tua contra me, & contra domum patris
mei. Et venit Gad ad Dauidem in[30] die illa,' & ait
ad eũ, Aſcende,[31] excita' aram Domino in area A-
raſna Iebuſæi. Et aſcendit Dauid iuxta verbum
Gad quod præceperat Dominus.[32] Reſpiciẽſq;'
Araſna, vidit regem & ſeruos eius trãſeuntes ad
ſe, &[33] egreſſus' Araſna incuruauit ſe coram rege
pron⁹ in terrã. Et dixit Araſna, Cur venit domi-
nus meus rex ad ſeruũ ſuum? reſpõdit Dauid, Vt
emam à te[34] horreum,' vt extruã aram Domino,
&[35] arceatur' clades à populo. Tunc dixit Araſna
ad Dauidẽ, Accipiat & ſacrificet dominus meus
rex quod ei bonũ videtur: en boues in holocau-
ſtum, &[36] plauſtra,' &[37] inſtrumenta' boum in li-
gna. Omnia[38] dedit' rex[39] Araſna[40] regi.[41] dixitq;
Araſna' ad regẽ, Domin⁹ Deus[42] ſit tibi propiti⁹.'
Et dixit rex ad Araſnam, Nequaquã, ſed omnino
emam à te pretio, nec[43] ſacrificabo' Domino Deo
meo holocauſta[44] gratis.' Emit itaq; Dauid[45] hor
reũ' &[46] bouẽ[47] quinquaginta ſiclis argẽteis.' Et
extruens ibi arã Domino Dauid, ſacrificauit ho-
locauſta &[48] gratulatoria,[49] propitiúſque fact⁹ eſt Domin⁹ terræ, & cohibita eſt[50] clades' ab Iſraele.

Hadõ, & venerunt in Dan ſylueſtria. Circũeũteſ-
que iuxta Sidõnẽ, trãſierũt prope mœnia Tyri, &
omnẽ terrã Heuæi & Chananæi, veneruntque ad
Meridiẽ Iuda i Ber-ſabee. ¶ Et luſtrata vniuerſa
terra affuerũt poſt nouẽ menſes & viginti dies, B
in Ieruſalẽ. Dedit ergo Ioab numerũ deſcriptio-
nis populi regi, & inuenta ſunt de Iſrael octin-
genta millia virorũ fortiũ, qui educerẽt gladiũ:
& de Iuda quingẽta millia pugnatorum. Percuſ
ſit autẽ cor Dauid eũ, poſtquã numeratus eſt po
pulus: & dixit Dauid ad Dominũ, Peccaui valde
in hoc facto: ſed precor Domine, vt trãſferas ini
quitatẽ ſerui tui, quia ſtultè egi nimis. ¶ Surre-
xit itaq; Dauid mane, & ſermo Domini factus eſt
ad Gad prophetã & videntem Dauid, Dicens, Va-
de, & loquere ad Dauid, Hæc dicit Dominus, Triũ
tibi datur optio, elige vnũ quod volueris ex his,
vt faciam tibi. Cũmq; veniſſet Gad ad Dauid, nũ-
ciauit ei, dicẽs, Aut ſeptẽ annis veniet tibi fames
in terra tua: aut tribus menſibus fugies aduerſa-
rios tuos, & illi te perſequẽtur: aut certè tribus
dieb⁹ erit peſtilẽtia in terra tua. nunc ergo deli-
bera, & vide quẽ reſpondeã ei, qui me miſit, ſer-
monem. Dixit autem Dauid ad Gad, Coarctor ni-
mis: ſed melius eſt vt incidam in man⁹ Domini
(multæ enim miſericordiæ ei⁹ ſunt) quàm in ma-
nus hominũ. Immiſitq; Dominus peſtilentiam in
Iſrael, de mane vſq; ad tẽpus conſtitutũ, & mor-
tui ſunt ex populo à Dan vſque ad Ber-ſabee ſe-
ptuaginta millia virorũ. Cũmque extẽdiſſet ma-
num ſuã angel⁹ Domini ſuper Ieruſalẽ vt diſper-
deret eã, miſertus eſt Dominus ſuper afflictione,
& ait angelo percutiẽti populũ, Sufficit: nũc con-
tine manum tuã. erat autẽ angelus Domini iu-
xta aream Areuna Iebuſæi. Dixitque Dauid ad
Dominũ cum vidiſſet angelũ cædẽtẽ populum,
Ego ſum qui peccaui, ego inique egi: iſti qui
oues ſũt, quid fecerũt? vertatur obſecro man⁹ tua
contra me, & cõtra domum patris mei. Venit au-
tem Gad propheta' ad Dauid in die illa, & dixit
ei, Aſcende, & cõſtitue altare Domino in area A-
reuna Iebuſæi. Et aſcendit Dauid iuxta ſermonẽ
Gad, quẽ præceperat ei Dominus. Cõſpiciẽſque
Areuna, animaduertit regem & ſeruos eius tranſ-
ire ad ſe: & egreſſus adorauit regẽ prono vultu
in terram, & ait, Quid cauſæ eſt vt veniat domi-
nus meus rex ad ſeruũ ſuum? cui Dauid ait, Vt
emam à te aream, & ædificem altare Domino, &
ceſſet interfectio quæ graſſatur in populo. Et ait
Areuna ad Dauid, Accipiat, & offerat dominus
meus rex, ſicut placet ei: habes boues in holocau-
ſtum, & plauſtrũ & iuga boum in vſum ligno-
rum. Omnia dedit Areuna regi: dixitq; Areuna
ad regẽ, Dominus Deus tuus ſuſcipiat votũ tuũ.
Cui reſpõdens rex, ait, Nequaquã vt vis, ſed emã
pretio à te, & non offeram Domino Deo meo ho-
locauſta gratuita. Emit ergo Dauid aream & bo-
ues, argenti ſiclis quinquaginta: & ædificauit ibi
Dauid altare Domino, & obtulit holocauſta &
pacifica: & propitiatus eſt Dominus terræ, & co-
hibita eſt plaga ab Iſrael.

¶ 12 ad loca ſ[...] erant circa Sidonem. ¶ 13 ad Mibſar-ſor. ¶ 14 Heb. nũerũ numeri. vt ſupputationis. i. numerum ſiue ſummã populi numerati. ¶ 15 Heb. educẽdũ gladiũ. i. q poterãt educere enſem & gerere arma. ¶ 16 Heb. percuſſit eũ cor eius, i. ſtatim cœpit torqueri in animo ſuo ob factum ſuum. ¶ 17 quia [hoc] feci. ¶ 18. i. condona hoc peccatũ ſeruo tuo. ¶ 19. i. qui prædicebat Dauidi voluntatẽ Dei. ¶ 20 Heb. impono. i. Vnũ ex tribus impono tibi, hoc eſt affero ad te. Facio tibi poteſtatem eligẽdi vnũ ex trib⁹. ¶ 21. i. viſne fames vigeat ſeptẽ annis. In Paralip. ſũt tres anni: quoniã tres præterierant antequã hæc diceretur: vltimo verò anno nõ poterat fieri quin eſſet fames vſque ad meſſem. hoc pacto ſunt ſeptẽ. ¶ 22 q. d. eligo peſtẽ. ¶ 23. i. vſque ad veſperã: nã eo tẽpore offerebãtur holocauſta, vt & mane. Hoc cõmẽdat miſericordiam Dei, qui pro diebus tribus, vnum tantum diẽ immiſerit peſtem. ¶ 24 vt, pararet extendere ¶ 25 perderet, ¶ 26 perdentem. ¶ 27 Satis eſt nũc, cohibe

¶ 28 areã. Hæc erat Ieroſolymis, ſita in mõte Moria, in quo Abrahã voluit immolare filiũ ſuũ Iſaac. lege 2. Paralip. 3. ¶ 29 iſti autẽ[que] ſunt oues ¶ 30 prima ſcilicet ſub veſperã. ¶ 31 vt, extrue ¶ 32 exerto ſcilicet capite aſpexit. nã delitescebat metu angeli. ¶ 33 ſub. de loco in quo delitescebat. ¶ 34 areã iſtã, ¶ 35 vt, cohibeatur. i. ne vltra puniatur popul⁹. ¶ 36 vt, tribulæ. Vox Hebræa ſignificat inſtrumẽta quib⁹ teritur triticũ, & terræ glebæ cõminuũtur. ¶ 37 ſub. alia. ¶ 38 vt, dat ¶ 39 Araſna, ſiue Arauna, erat rex Iebuſæorũ antequã Ieruſalẽ caperetur. verũ erat tributari⁹. ¶ 40. i. tibi qui nũc es rex. ¶ 41 vt, addiditq; Araſna, dicẽdo ¶ 42 Heb. cõplaceat tibi. i. te gratũ habeat, & tua ſacrificia ſint illi accepta. ¶ 43 offerã ¶ 44. i. ex reb⁹ alienis. ¶ 45 areã. ¶ 46 Singulare ꝓ plurali, boues. ¶ 47 Heb. argẽto [id eſt] quinquaginta ſiclis. ſub. argẽteis. Aiũt ſingulas trib⁹ dediſſe quinquaginta ſiclos. Alij aiũt emiſſe ſolũ eã partẽ cũ bobus, in qua altare ædificaret: deinde reliquã partẽ eius areæ. quoniã in Paralip. legitur ſexcentis ſiclis. ¶ 48 pacificas hoſtias, ¶ 49 reconciliatúſque eſt ¶ 50 vt, plaga. hoc eſt, peſtis quæ graſſabatur in Iſraelem.

Digitized by Google

Liber Regum tertius: ſecundum Hebræos, primus Malachim.

Hi duo libri appellantur libri Regum, quòd vt priores continent res geſtas duorum regum tantum, ſic hi multorum regum geſta complectuntur.

V.

CAP. I.

ET REX Dauid ſenuerat, habebátq; ætatis
plurimos dies: cúmque operiretur veſtib⁹,
non calefiebat. Dixerunt ergo ei ſerui ſui,
Quæramus domino noſtro regi adoleſcentulam
virginem, & ſtet coram rege, & foueat eum, dor
miatque in ſinu ſuo, & calefaciat dominum no-
ſtrum regem. Quæſierunt igitur adoleſcétulam
ſpecioſam in omnibus finibus Iſrael, & inuene-
runt Abiſag Sunamitidé, & adduxerút eam ad re
gem. Erat autem puella pulchra nimis, dormie-
batque cum rege, & miniſtrabat ei, rex verò non
cognouit eam. ¶ Adonias autem filius Haggith
eleuabatur, dicens, Ego regnabo. fecitq; ſibi cur-
rus & equites, & quinquaginta viros qui curre-
rent ante eú. Nec corripuit eú pater ſuus aliquá-
do, dicens, Quare hoc feciſti? erat auté & ipſe pul-
cher valde, ſecundus natu poſt Abſalom. Et ſer-
mo eius cum Ioab filio Saruiæ, & cum Abiathar
ſacerdote, qui adiuuabant partes Adoniæ. Sadoc
verò ſacerdos, & Banaias filius Ioiadæ, & Nathá
propheta, & Semei, & Cerethi & Phelethi, & om
nis robur exercitus Dauid nó erat cum Adonia.
Immolatis ergo Adonias arietibus & vitulis, &
vniuerſis pinguibus iuxta Lapidem-zoheleth,
qui erat vicinus Fonti-rogel, vocauit vniuerſos
fratres ſuos filios regis, & omnes viros Iuda ſer
uos regis. Nathan autem prophetam, & Bana-
iam, & robuſtos quoſque, & Salomonem fratrem
ſuum nó vocauit. ¶ Dixit itaque Nathan ad Beth-
ſabee matrem Salomonis, Num audiſti quòd re-
gnauerit Adonias fili⁹ Haggith, & dominus no
ſter Dauid hoc ignorat? Nunc ergo veni, accipe
conſilium à me, & ſalua animam tuam, filiique
tui Salomonis. Vade, & ingredere ad regem
Dauid, & dic ei, Nónne tu domine mi rex iura-
ſti mihi ancillæ tuæ, dicens, Quòd Salomon fi-
lius tuus regnabit poſt me, & ipſe ſedebit in ſo-
lio meo? quare ergo regnat Adonias? Et adhuc
ibi te loquente cum rege, ego veniam poſt te,
& complebo ſermones tuos. Ingreſſa eſt itaque
Beth-ſabee ad regem in cubiculo: rex autem ſe-
nuerat nimis, & Abiſag Sunamitis miniſtrabat
ei. Inclinauit ſe Beth-ſabee, & adorauit regé. Ad
quam rex, Quid tibi, inquit, vis? Quæ reſpon-

N.

CAP. I.

QVVM Dauid iã ſenex eſſet[1] prouectúſque
ætatis, texerunt eum veſtiméntis, [2]at non
potuit calefieri. Dixerũt igitur ei ſerui
ſui, [3]Quærant domino meo regi
puellã[4] virginẽ, quę [5]aſtet regi, & eum [6]foueat,
dormiátque in gremio tuo, vt calefiat dominus
meus rex. Quærentes itaque puellam pulchram
in omnibus terminis Iſraël, inuenerunt Abiſag
::Sunamitidẽ, & adduxerunt eam ad regem. Erat
autem hæc puella admodũ venuſta, fuitque[7] fo-
trix regis, & miniſtrauit ei, [8]& rex non cogno-
uit eam. ¶ Porrò Adonias filius Hagith ſeſe effe
rens[9] dixit, Ego regnabo. fecitque ſibi currus &
equites, & quinquagita viros[10] celeres ante ſe. Pa
ter verò ipſius[11] noluit eum mœrore afficere toto
æuo ſuo, vt diceret, Cur ſic feciſti? erat[12] etiam val
de pulchro aſpectu, [13]genuerátque eũ[14] poſt Ab-
ſolom. [15]Communicabat autẽ res ſuas cum Ioab
filio Zeruia & cũ Abiathar ſacerdote, qui [16]operã
ſuam tulerũt ipſi Adoniæ. [17]Zadoc autem ſacer
dos, & Benaias filius Iehoiada, Nathan prophe-
ta, Simei atq; Rei, & proceres quos habuit Dauid
non ſteterunt ab Adonia. Mactans autem Ado-
nias oues & boues, & pinguia[pecora] iuxta lapi-
dem Soheleth, qui ſic erat pone fontem Rogel,
inuitauit omnes fratres ſuos, filios ſcilicet regis,
atq; cunctos viros Iehuda ſeruos regis. Nathã ve
rò prophetam, & Benaiam & alios [18]proceres,
& Solomonẽ fratrẽ ſuũ nõ inuitauit. ¶ Dixit igi
tur Nathan ad Bath-ſabam matrem Solomonis
in hãc ſententiã, Annõ audiuiſti q[19] regnat Ado
nias filius Hagith, ignorante id domino noſtro
Dauide? Adſis ergo, & dabo tibi cõſilium, [20]vt ſer
ues animã tuã, & animã filij tui Solomonis. Va-
de & ingredere ad regem Dauidẽ, & dic ad eum,
Domine mi rex, annon iuraſti famulæ tuæ hiſce
verbis, Solomon filius tuus regnabit poſt me, &
ipſe ſedebit ſuper ſoliũ meum? cur ergo regnat
Adonias? Ecce te adhuc loquente ibi ad regem,
ingrediar ego poſt te, &[21] colophonem addã ver
bis tuis. Ingreſſa eſt itaq; Bath-ſaba ad regẽ in
cõclaue, [22]eratq; rex valde ſenex, & Abiſag Suna
mitis miniſtrabat regi. Bath-ſaba[23] inclinato ver
tice procũbit regi, dixitq; rex, Quid tibi[petis?] Re

¶1 Heb. veniſſetque in dies. i. confectus eſſet ſenio. Tum erat ſexagenarius Dauid. qui tam cito ſenuerat, propter labores quos tulerat perſequẽte Saule, & alia bella. Anno CCCCLXXVII, ab exitu de Aegypto, hæc geſta ſunt. ¶2 Heb. & non calor illi. q.d. & tamen non calefiebat: nam calor natiuus in eo penè erat extinctus. ¶3 q.d. Liceat nobis per te quæramus. vſ, Iube quæram⁹ ¶4 Hoc dicit quòd virgines plus caloris habeant quàm quæ pepererunt. ¶5 Chaldæus paraph. ſeruiat vel miniſtret regi. ¶6 i. calefaciat. Verti poteſt, vtilitatem afferat illi. calefaciendo illum ſcilicet. Chaldæus paraph. ſit ei propinqua. i. admoueſ ſe, ſiue corpus ſuum corpori regis vt eum calefaciat. Quidam Hebræorum interpretantur, vt cuſtodiat theſauros eius. ¶:: i. è Sunem vrbe tribus Iſſachar. ¶7 Heb. fouens regem. pro, fouebat regem, & miniſtrabat ei. ¶8 vſ, verùm rex non cognoſcebat eã. Aiunt Dauidem tunc habuiſſe decem & octo vxores, vltra quem numerũ nõ licebat habere. Verùm & hoc pertinet ad laudem Dauidis. ¶9 q.d. affectauit regnum, decumbente patre. ¶10 currentes &c. i. ſatellites, qui præcedẽtes eũ, geſtarẽt arma, vt qui ſunt à corpore regio. ¶11 Hebr. nõ contriſtauit eum à diebus ſuis. Gallicè, de ſa vie. i. aliquando. q.d. non increpauit eum pater ſuus quandiu vixit. Taxat nimiam indulgentiam Dauidis. ¶12 vt ſcilicet Abſalom. ¶13 ſub. Haggith. ¶14 Iam nato ſcilicet Abſalome, qui erat mortuus. Ad hunc ergo videbatur pertinere regnum: ſed Deus dat quibus vult. ¶15 Heb. Fuerũntque verba eius cum &c. ¶16 Heb. adiuuerunt poſt Adoniam. i. fauebant Adoniæ ſequendo partes eius. ¶17 Ad iſtum tranſtulerat ſummum pontificatum Dauid, relecto Abiathar. ¶18 Heb. fortes. i. robur militiæ Dauidis. ¶19 Heb. regnauit. i. regnum occupauit. ¶20. i. quo poteris ſaluti tuæ & filij conſulere. ¶21 complebo verba tua. i. proſequar non corpſum ſermonem de inuaſo regno ab Adonia. ¶22 q.d. debilis erat admodum, præ ſenio. ¶23 inclinauit ſe[ſe ſummittendo ſcilicet caput,]& incuruauit ſe regi. totum nempe corpus incuruando. i. ſtatim atque ingreſſa eſt cubiculum regium, verticem inclinauit honoris cauſa: & quum parum progreſſa eſſet, etiam totum corpus incuruauit. q.d. ſummo honore affecit Dauidẽ, ſumma cũ abiectione ſui. Prima vox Hebræa CADAD, ſignificat verticem demittere. Orientales non poſſunt tam facile aperire caput, quàm nos aperimus, quòd aliter ornent & tegant illud quàm nos. Secunda vox, HISTAHAVA, à SAHA, eſt totum corpus incuruare. Alia eſt vox BARACH, quæ ſignificat genu flectere noſtro more. Pſalmus 94, continet hæc tria genera exhibendi honorem.

Digitized by Google

ſpondit ei, Domine mi, tu iuraſti per Dominum
Deum tuum famulæ tuæ, Solomon filius tuus re
gnabit poſt me, ipſeq; ſedebit ſuper ſoliũ meũ:
& en Adonias occupat nunc regnum, & nunc do
mine mi rex [hæc] ignoras. Nam mactauit boues,
ſaginatum pecus, & oues multas, inuitauitq; om
nes filios regis, Abiathar ſacerdotem, & Ioab im
peratorem exercitus, Solomonem autem ſeruũ
tuum non inuitauit. [24]Ad te autem domine mi
rex oculi omnium Iſraelitarũ intenti ſunt,' vt
indices eis quis ſedere debeat ſuper ſolium do-
mini mei regis poſt ipſum. Alioqui futurũ eſt,
quũ dormierit dominus meus rex cum patribus
ſuis, vt & ego & filius meus Solomon peccatores
[25]reputemur.' Quúmq; adhuc loqueretur illa cũ
rege, en Nathan propheta [26]venit.' Et nuntiaue-
runt regi, dicentes, En propheta Nathan adeſt. &
quum ad regem ingrederetur, procubuit ante re
gem pronus facie ſua verſus terram. Aitque Na-
than, Domine mi rex, tũne dixiſti, Adonias re-
gnabit poſt me, ipſeq; ſedebit ſuper ſoliũ meũ?
Deſcendit enim hodie & mactauit boues, & ſagi-
natum pecus, & oues multas, inuitauitq; omnes
filios regis, & duces exercitus, ſed & Abiathar ſa
cerdotem, & ecce [27]epulantur & bibunt corã eo,'
dixerúntque, Viuat rex Adonias. Me verò ſeruũ
tuum, & Zadoc ſacerdotem, Benaiam filiũ Ieho-
iada, & Solomonẽ ſeruum tuũ non inuitauit: nũ
à domino meo rege negotiũ hoc mãdatum eſt,
nec indicaſti ſeruo tuo quis ſeſſurus ſit ſuper ſo
lium domini mei regis poſt eum? Et reſpõdens
rex Dauid, ait, Vocate mihi Bath-ſebam. quæ in-
greſſa in conſpectum regis, ſtetit ante regem. Et
iurauit rex, dicens, [28]Viuit Dominus,' qui [29]rede-
mit' animã meam ab omni afflictione, Quòd ſi-
cut iuraui tibi per Dominum Deũ Iſraelis, dicẽ-
do, Fili' tuus Solomon regnabit poſt me, ipſeq;
ſedebit ſuper ſoliũ meum loco mei, ꝙ inquã ſic
faciã hodierno die. [30]Inclinauit ergo ſe Bath-ſe
ba facie verſus terrã,' & quũ [31]genu flexiſſet regi,'
dixit, Viuat Domin' me' rex Dauid in ſeculũ. Et
ait rex Dauid, Vocate mihi ipſum Zadoc ſacer-
dotẽ, Nathã prophetã, & Benaiã filiũ Iehoiada.
Et quum veniſſent ad regẽ, dixit rex eis, Sumite
vobiſcum ſeruos [32]domini veſtri,' & vehite Solo-
monem filium meum [33] mula mea,' & deducite
eum [34]ad Gihon.' Illicque vngat eum Zadoc ſa-
cerdos & Nathan propheta regem ſuper Iſrae-
lem, clangetiſque cornu, dicentes, Viuat rex Solo
mon. Vos autem aſcẽdetis [35]poſt eum,' vt veniat
& ſedeat in ſolio meo. [36]nam ipſe regnabit' pro
me: [37]nã de illo mando' vt ſit princeps ſuper Iſ-
raelem, & ſuper Iehudã. Reſpondit ergo Benaias
filius Iehoiade ipſi regi, & dixit, [38]Amen, [39]ſic di
xit' Dominus Deus domini mei regis. Quemad-
modum Dominus fuit cũ domino meo rege, ſic
ſit cũ Solomone, [40]auguſtiúſq; faciat' ſoliũ eius,
ꝙ fuerit ſoliũ domini mei regis Dauidis. ¶Deſcẽ
dit itaq; Zadoc ſacerdos, Nathã propheta, Bena-
ias fili' Iehoiada, Crethi atq; Plethi, & vexerunt
Solomonẽ ſuper mula regis Dauidis, duxerúntq;
eũ [41]ad Gihõ.' Et tollẽs Zadoc ſacerdos cornu [42]o-
lei' ex tẽtorio, vnxit Solomonem: clãxerúntq; cornu, omniſq; popul' clamauit, Viuat rex Solomon.

dẽs ait, Domine mi [*]rex,' tu iuraſti per Dominũ
Deũ tuũ ancillæ tuæ, Salomon filius tuus regna-
bit poſt me, & ipſe ſedebit in ſolio meo. Et ecce
nunc Adonias regnat, te domine mi rex igno-
rãte. Mactauit boues & pinguia quæque, & arie-
tes plurimos, & vocauit omnes filios regis, Abia-
thar quoque ſacerdotem, & Ioab principem mi-
litiæ, Salomonẽ autem ſeruum tuũ non vocauit.
verũtamen domine mi rex, in te oculi reſpiciũt
totius Iſrael, vt indices eis quis ſedere debeat in
ſolio tuo domine mi rex poſt te. Eritque, cũ dor
mierit dominus meus rex cum patribus ſuis, eri
mus ego & filius meus [*]peccatores. Adhuc illa lo
quẽte cum rege, Nathan propheta venit. Et nũ-
tiauerunt regi, dicentes, Adeſt Nathan prophe-
ta. cúmque introiſſet in cõſpectum regis, & ado
raſſet eum pronus in terram, dixit Nathan, Do-
mine mi rex, tu dixiſti, Adonias regnet poſt me,
& ipſe ſedeat ſuper thronum meũ? Quia deſcen-
dit hodie, & immolauit boues & pinguia & arie
tes plurimos, & vocauit vniuerſos filios regis, &
principes*, Abiathar quoque ſacerdotem: illiſq;
veſcentibus & bibentibus coram eo, & dicẽtibus,
Viuat rex Adonias. Me ſeruum tuum & Sadoc ſa
cerdotem, & Banaiam filium Ioiadæ, & Salomo-
nem famulum tuum nõ vocauit. nunquid à do-
mino meo rege exiuit hoc verbum, & mihi non
indicaſti ſeruo tuo quis ſeſſurus eſſet ſuper thro
num domini mei regis poſt eũ? Et reſpondit rex
Dauid, dicens, Vocate ad me Beth-ſabee. quæ cũ
fuiſſet ingreſſa corã rege, & ſtetiſſet ante eum,
iurauit rex, & ait, Viuit Dominus, qui eruit ani-
mam meã de omni anguſtia, Quia ſicut iuraui ti-
bi per Dominũ Deum Iſrael, dicens, Salomon fi-
lius tuus regnabit poſt me, & ipſe ſedebit ſuper
ſolium meum pro me: ſic faciã hodie. Summiſ-
ſóque Beth-ſabee in terram vultu, adorauit re-
gẽ, dicẽs, Viuat dominus meus Dauid in æternũ.
Dixit quoq; rex Dauid, Vocate mihi Sadoc ſacer
dotẽ, & Nathan prophetam, & Banaiã filium Io
iadæ. Qui cum ingreſſi fuiſſent coram rege, di-
xit ad eos, Tollite vobiſcum ſeruos domini ve-
ſtri, & imponite Salomonem filiũ meum ſuper
mulam meam, & ducite eum in Gihon. Et vngat
eum ibi Sadoc ſacerdos, & Nathã propheta in re-
gẽ ſuper Iſrael: & canetis buccina, atq; dicetis, Vi-
uat rex Salomon. Et aſcẽdetis poſt eum, & [*]venie-
tis' in Ieruſalem,' & ſedebit ſuper ſoliũ meũ, &
ipſe regnabit pro me: illique præcipiã vt ſit dux
ſuper Iſrael & ſuper Iudam. Et reſpondit Bana-
ias filius Ioiadæ, regi, dicens, Amen: ſic loquatur
Domin' Deus domini mei regis. Quomodo fuit
Dominus cũ domino meo rege, ſic ſit cũ Salomo
ne, & ſublimius faciat ſoliũ eius à ſolio domini
mei regis Dauid. ¶Deſcẽdit ergo Sadoc ſacerdos
& Nathan propheta, & Banaias filius Ioiadæ, &
Cerethi, & Phelethi: & impoſuerũt Salomonẽ ſu
per mulã regis Dauid, & adduxerũt eũ in Gihõ.
Sumpſitque Sadoc ſacerdos cornu olei de taber
naculo, & vnxit Salomonem: & cecinerũt bucci-
na, & dixit omnis populus, Viuat rex Salomon.

¶24 Heb. Tu autem, domine mi rex, [noſti] quòd oculi totius Iſraelis ſuper te [ſunt.] vl, Nũc autem oculi &c. in hac ſcilicet ætate vicina morti. q. d. Vniuerſus Iſrael conijcit oculos in te vt ſciat quis ſit poſt te regnaturus. ¶25 Heb. ſimus. i. quaſi peccatores peribimus, & interficiet nos Adonias, ſi ante mortẽ non deſignaris regem. Hebræi exponunt, erimus falſi & fruſtrati, hoc eſt fruſtrabimur ſpe noſtra, quaſi aberrantes à ſcopo. filius nõ regnabit vt ſperabamus. Alij exponunt, Tũc dicent filium meum nõ fuiſſe dignum regno propter culpã noſtrã, ꝙ tibi nupſerim viro viuente. ¶26 ingreſſus eſt. ſub. atriũ. ¶27. i. recumbunt cum eo. ¶28. i. Iuro per Deum viuentem. ¶29 vl, eruit ¶30 vl, Demiſit ergo caput Beth-ſeba prona in terrã, ¶31 Heb. incuruaſſet totum corpus regi, ¶32. i. meos. ¶33 Nulli licebat vehi mula regia niſi rex eſſet: neque illi ſceptrum cõtingere licebat niſi regi.

¶34 Chaldæus paraph. ad Siloe. Alij, ad fontem Siloe, qui fons erat in parte Occidentali vrbis Dauid, cuius aqua erat perennis. ab extrahendo ſic dictus, quòd eius aquis rigarentur horti. Iuſſit Dauid Salomonem vngi in regem, iuxta fontem Gihon, cuius aqua (vt dictum eſt) erat perennis, vt votum ſuum vel hac ratione aperiret: optabat enim vt regnũ Salomonis eſſet perpetuum & perenne. quaſi Dauid dicat, O Domine fac vt regnum filij mei Salomonis ſit perenne. In Euangelio fit mentio Siloe, quia eſt Chaldaica dictio, non Gihon: quorum nominum eadem eſt ſignificatio. ¶35 ſequentes eum ſcilicet. ¶36 & ipſe idem regnabit ¶37 nam [iam] illi præcepi ¶38. i. Veritas ſit. ſiue, Ita ſit. ¶39 ita dicat. i. iubeat euenire ita vt præcipis. q. d. vtinam quod dicis & iubes, dicat & iubeat iuxta Domini ſententiam & decretum, vt Salomon vnctus in regem, poſſit in regno permanere. ¶40 Heb. reddátque maius ¶41. i. in Siloe. ¶42 ſub. vnctionis.

Digitized by Google

Et aſcendit vniuerſa multitudo poſt eum, & populus canentium tibijs, & lætantium gaudio magno, & inſonuit terra à clamore eorum. Audiuit autem Adonias, & omnes qui inuitati fuerāt ab eo, iamque conuiuium finitum erat: ſed & Ioab, audita voce tubæ, ait, Quid ſibi vult clamor ciuitatis tumultuantis? Adhuc illo loquente, Ionathan filius Abiathar ſacerdotis venit: cui dixit Adonias, Ingredere, quia vir fortis es, & bona nuntians. Reſponditque Ionathan Adoniæ, Nequaquam: dominus enim noſter rex Dauid regē conſtituit Salomonem. Miſitq; cum eo Sadoc ſacerdotem, & Nathan prophetam, & Banaiam filium Ioiadæ, & Cerethi & Phelethi, & impoſuerunt eum ſuper mulam regis. Vnxeruntque eum Sadoc ſacerdos, & Nathā propheta regem in Gihon: & aſcēderunt inde lætantes, & inſonuit ciuitas. hæc eſt vox quam audiſtis. Sed & Salomon, ſedet ſuper ſolium regni. Et ingreſſi ſerui regis benedixerunt domino noſtro regi Dauid, dicentes, Amplificet Deus nomen Salomonis ſuper nomen tuū, & magnificet thronū eius ſuper thronū tuū. & adorauit rex in lectulo ſuo. Inſuper & hæc locutus eſt, Benedict⁹ Domin⁹ Deus Iſrael, qui dedit hodie ſedentē in ſolio meo, vidētibus oculis meis. Territi ſunt ergo, & ſurrexerunt omnes qui inuitati fuerant ab Adonia, & iuit vnuſquiſque in viam ſuam. Adonias autem timēs Salomonem, ſurrexit, & abijt in tabernaculum Domini, tenuitq; cornu altaris. Et nūtiauerūt Salomoni, dicētes, Ecce Adonias timēs regē Salomonem tenuit cornu altaris, dicēs, Iuret mihi rex Salomon hodie quòd nō interficiat ſeruum ſuū gladio. Dixitque Salomon, Si fuerit vir bonus, nō cadet ne vnus quidem capillus eius in terram: ſi autem malum inuentum fuerit in eo, morietur. Miſit ergo rex Salomon, & eduxit eum ab altari, & ingreſſus adorauit regem Salomonem: dixitque ei Salomon, Vade in domum tuam.

CAP. II.

APpropinquauerunt autem dies Dauid vt moreretur, præcepitque Salomoni filio ſuo, dicens, Ecce ego ingredior viam vniuerſæ terræ: confortare, & eſto vir fortis. Et obſerua vt cuſtodias mandata Domini Dei tui, vt ambules in vijs eius, & cuſtodias ceremonias eius, & præcepta eius, & iudicia, & teſtimonia, ſicut ſcriptum eſt in lege Moyſi: vt intelligas vniuerſa quæ facis, & quocunque te verteris: Vt confirmet Domin⁹ ſermones ſuos, quos locutus eſt de me, dicens, Si cuſtodierint filij tui vias meas, & ambulauerint coram me in veritate, in omni corde ſuo, & in omni anima ſua, non auferetur tibi vir de ſolio Iſrael. Tu quoq; noſti quę fecerit mihi Ioab fili⁹ Saruiæ, quæ fecerit duobus principib⁹ exercitus Iſrael, Abner filio Ner, & Amaſæ filio Iether: quos occidit, & effudit ſanguinem belli in pace,

Aſcēditque poſt ipſum omnis populus, & populi canebāt tibijs, lętabāturque gaudio magno, [43] ita vt terra præ clamore illorū dehiſceret. Et audiuit Adonias, omnēſque inuitati qui erant cū eo, qui iā edendi finē fecerāt: audiuit & Ioab ſonitū cornu, & ait, [44] Cur vrbs ſic ſtrepitu tumultuatur? Adhuc eo loquēte, en Ionathā fili⁹ Abiathar ſacerdotis venit, ad quē dixit Adonias, Ingredere, quoniā vir es [45] frugi, & [46] nimirū fauſta nuntias. Reſpōdēs Ionathā dixit Adoniæ, [47] Profectò dominus noſter rex Dauid conſtituit regē Solomonē. Miſitque cū eo rex Zadoc ſacerdotē, & Nathan prophetā, atque Benaiā filiū Ieboiada, ſed & Cerethi & Pelethi, & vexerunt eū mula regia, Vnxerūt denique eū [48] in Gihon Zadoc ſacerdos & Nathan propheta, vt ſit rex: & aſcēderūt inde lætantes, & [49] cōmota eſt ciuitas: & hic ſtrepitus eſt quē audiſtis. Sedit inſuper Solomon ſuper ſoliū regni. Quin & ſerui regis venerūt, vt [50] gratularentur domino noſtro regi Dauidi, dicētes, [51] Decoret Deus tuus nomē Solomonis ſupra nomē tuū, & [52] auguſtius reddat ſoliū eius, quā fuerit ſoliū tuū. & [53] procubuit rex ad lectū, [54] Sicq; loquutus eſt rex, Laudādus Dominus Deus Iſraelis, qui dedit hodie [aliquē] qui ſedeat in ſolio meo vidētibus oculis meis. Illi verò territi ſunt, & ſurrexerūt omnes inuitati qui cum Adonia erāt, [55] abierūntq; quiſq; ſua via. Porrò Adonias metuēs faciē Solomonis, ſurrexit & abijt, [56] tenuitque cornua [57] aræ. Nūtiatūmque eſt Solomoni hiſce verbis, En Adonias metuit regē Solomonē: nā tenet cornua aræ, dicēs, Iuret mihi hac ipſa die rex Solomon, quòd nō trucidet ſeruū ſuū gladio. Et dixit Solomon, Si fuerit [58] homo frugi, nihil cadet de capillitio eius in terrā: ſi verò malū fuerit in eo deprehēſum, morietur. Miſit itaque rex Solomon, & abduxerunt eum ab ara: & veniens [59] gratias egit regi Solomoni. Dixitque ad eum Solomon, Vade in domum tuam.

CAP. II.

APpropinquauerunt autē dies Dauidis vt moreretur, [1] præcepitque Solomoni filio ſuo, dicēs, Ego vado [2] viam vniuerſæ terræ, fortis eſto, & ſis vir. [3] Obſerua obſeruationē Domini Dei tui, [4] vt ambules in vijs eius, [5] & cuſtodias ſtatuta atque [6] præcepta ei⁹, iudicia eius, atque [7] teſtimonia ei⁹, quēadmodum ſcriptū eſt in Lege Moſis, vt [8] prudenter agas quæcūque acturus es, & [9] ad quæcunque te illic verteris, [Et] vt Dominus [10] ratum habeat verbū ſuū quod loquut⁹ eſt ad me hiſce verbis, Si cuſtodierint [11] filij tui [12] viā ſuā, vt corā me ambulēt [13] bona fide, toto ſcilicet pectore & toto animo, [14] hoc affirmo, quòd tibi non excindetur [15] vir de ſolio Iſraelis. Iā tu noſti quid Ioab filius Zeruia mihi fecerit, quæ ſcilicet fecerit duobus imperatoribus exercituum Iſrael, nempe ipſi Abner filio Ner, & Amaſæ filio Iether, [16] quos occidit, [17] ſanguinem bellicum fundens in pace,

¶43.i. terra videbatur findi clamore excitato.
¶44 Heb. Quare [auditur] ſtrepitus vrbis tumultuantis?
¶45 Heb. virtutis. i. ſtrenuus & probus.
¶46 bonū annuntiabis.
¶47 Ita Chaldæus paraphr. Alij, [Non nuntio proſpera.] at verò dominus &c.
¶48.i. in fonte Siloe.
¶49 vl, ſtrepitu repleta eſt
¶50 Hebr. benedicerent. i. bene precarentur.
¶51 Hebr. Bonum reddat. i. Illuſtriorem reddat famam, Clarius reddat nomē Salomonis &c.
¶52 maius
¶53 adorauit [ſub. Deum] rex in lecto. Agendo ei gratias, tanquā rē gratiſſimā audiret
¶54 Sic etiam
¶55.i. quiſq; recepit ſe in domum ſuam.
¶56 vl, arripuit
¶57 quod ſcilicet Dauid extruxerat in vrbe ſua. nā altare quod curauerat Moſes extruēdum in deſerto, adhuc erat in Gabaon. 1. Paralip. 21.d.
¶58 Hebr. filius virtutis. i. amās virtutis, hoc eſt prob⁹. Chaldæ⁹ paraph. Si fuerit homo timēs peccare. Vel, Si ſit forti animo ad ſuperādas animi perturbationes: ſi poſſit imperare animo ſuo, & mihi parēre. ¶59 Heb. incuruauit ſe &c. i. ſummo honore affecit eum, totum corpus curuando ei.

II. ¶1.i. mādata aliqua dedit. ¶2 hoc eſt, viā habitātiū in terra. q.d. Moriturus ſū vt cæteri homines. ¶3 vl, Cuſtodi cuſtodiā. i. præcepta quæ iuſſit cuſtodiri & obſeruari De⁹. ¶4.i. vt illū imiteris, & ſis illi ſimilim⁹, quātū poteſt homo Deo aſſimilari. ¶5 vl, cuſtodiēdo ¶6.i. leges. ¶7 Teſtimonia ſunt ea quæ reuocāt nobis in memoriā Dei beneficia, vt ſunt ſabbatha, &c. ¶8 fœlix ſis ac beat⁹, in oībus quæ &c. Ita Chald. paraph. ¶9 in oīb⁹ [locis] ad quæ te verteris illuc. i. ad quæ te cōtuleris. Vacat [illuc] more Hebraico. ¶10 vl, adimpleat. cōfirmet promiſſionē qui fecit mihi, ¶11.i. nepotes. ¶12.i. Si perpetuò retinuerint viā bonā. ¶13 He. in veritate. i. ſine hypocriſi. ¶14 Heb. hiſce inquā verbis, Nō auferetur &c. ¶15 ex nepotib⁹ ſcilicet. q.d. Sēper erit aliquis de nepotib⁹ tuis qui ſedeat in ſolio regio. ¶16 He. & interfecit eos. pro, id eſt ꝙ interfecerit eos. ¶17.i. quos interfecit in pace, hoc eſt incautos. & dū nihil tale ſuſpicarentur. & poſuit ſanguinem eorum, [ſanguinem] belli. i. cædem eorum non minus ſibi licitam reputauit, quàm ſi interfeciſſet eos in prælio. Vel, interfecit eos in pace, tanquam in bello fuiſſet. Alij, & effudit ſanguinem prælii in pace. Aut vt exponit doctus inter Hebræos, effudit ſanguinem belli, hoc eſt reputauit cædem factam in conflictu, nempe cædem fratris ſui Aſael quē Abner interfecerat: tāquā factam in pace i. quaſi interfectus fuiſſet tēpore pacis. q.d. Vltus eſt nomē fratris ſui qui interfect⁹ fuerat in cōflictu, nō minore ſtudio quàm ſi interfectus fuiſſet tēpore pacis.

[18]ponénſque ſanguinem belli:um in baltheo ſuo qui erat ſuper lumbos ſuos,' atque[19] in calceamento ſuo' quod erat in pedibus ſuis. Tu facies pro ſapiẽtia tua, ne deducas canos eius[20] in foueã in pace. ¶Porrò filijs Barſillai Gileaditæ[1] benefacias,' vt ſint[21] copulati' menſæ tuæ:[22] illi enim' ad me venerunt quum fugerem præ metu Abſolom fratris tui. ¶Deinde tecum eſt Simei fili' Gera[24] filij Iemini' de Bahurim, qui maledixit mihi acerbiſſima maledictione, eo die quo proficiſcebar Mahanaim:[25] deſcendit tamen obuiam mihi ad Iordanem, & iuraui ei per Dominum, dicẽs, Nõ interficiam te gladio.[26] Verũ ne illi ſinas hoc impune abire,[27] quãdoquidem vir ſapiens es tu, nõ ignarus qualiter illi facere debeas,' vt deducas canos eius in ſepulchrũ[28] in ſanguine. ¶Dormiuit itaque Dauid cũ patribus ſuis, ſepultúſque eſt in ciuitate Dauidis. Porrò dies quibus regnauit Dauid ſuper Iſraelẽ, fuerunt quadraginta anni: ſeptẽ annis regnauit in Hebron, in Ieruſalẽ autẽ regnauit trigintatribus annis.[29] Sedit igitur Solomon in ſolio Dauidis patris ſui,' &[30] firmatum eſt' regnũ eius vehemẽter. ¶Venit autẽ Adonias filius Hagith ad Bath-ſabã matrẽ Solomonis, dixítq; illa,[31] Veniſne pacat'?' qui reſpõdit,[32] Pacat'. Simúlque dixit,[33] Eſt mihi aliquid quod loquar tecũ.' ipſa ait, Loquere. Et dixit, Tu noſti quòd regnũ mihi debebatur,[34] húcque reſpexiſſe cũctos Iſraelitas, vt ego regno inaugurarer,' at regnũ trãſlatũ eſt, obuenítque fratri meo: nã à Domino[35] ordinatũ eſt ei.[36] Peto ergo' à te petitionẽ[37] quãdã,[38] ne mihi eã neges.' quæ ait ad eũ, Loquere. Et dixit, Loquere quæſo cũ Solomone rege([39] qui tibi nihil negat)' vt det mihi Abiſag Sunamitidẽ vxorẽ. & ait Bath-ſaba, Bene, loquar pro te cum rege. Venit ergo Bath-ſaba ad regẽ Solomonẽ, vt loqueretur ei pro Adonia. rex ſurgit vt ei obuiã iret, &[40] honoris gratia ſe ei inclinat.' rurſúſque conſedit in ſolio ſuo, &[41] poſitũ eſt ſoliũ pro matre regis,' cõſedítq; ad dexterã ei. Quę ait, Petitionẽ quandã paruulã ego peto à te,[42] quã ne neges mihi obſecro.' dixítq; rex ei, Poſtula mater mea, neque enim[43] negare poſſum.' Quæ dixit, Detur Abiſag Sunamitis vxor fratri tuo Adoniæ. Et reſpõdit rex Solomon, dixítque ad matrẽ ſuã, Cur poſtulas Abiſag Sunamitidẽ Adoniæ?[44] poſtula ei & regnũ:' nã ipſe eſt frater meus natu maior me,[45] & habet à ſe Abiathar ſacerdotẽ, atq; Ioab filiũ Zeruiæ.' Iurauítque rex Solomõ per Dominũ, dicẽs,[46] Sic faciat mihi De', & ſic addat,' quoniam[47] contra animam ſuam' loquutus eſt Adonias verbũ iſtud. Nunc igitur viuit Dominus, qui[48] ordinauit me,' atque collocauit me ſuper ſolium Dauidis patris mei, & qui[49] fecit mihi domum,' quemadmodum pollicitus fuerat, interficietur hodie Adonias. Miſit igitur rex Solomon

& poſuit cruorem prælij in baltheo ſuo, qui erat circa lumbos eius, & in calceamento ſuo quod erat in pedibus eius. Facies ergo iuxta ſapientiam tuam, & non deduces canitiem eius pacifice ad inferos. ¶Sed & filijs Berzellai Galaaditis reddes gratiam, eruntque comedentes in menſa tua: occurrerunt enim mihi quando fugiebam à facie Abſalõ fratris tui. ¶Habes quoq; apud te Semei filium Gera filij Iemini de Bahurim, qui maledixit mihi maledictione peſſima, quando ibam ad Caſtra: ſed quia deſcendit mihi in occurſum cum tranſirem Iordanem, & iuraui ei per Dominum, dicens, Non te interficiam gladio: Tu noli pati eum eſſe innoxium: vir autem ſapiens es, vt ſcias quæ facies ei, deducẽſque canos eius cum ſanguine ad inferos. ¶Dormiuit igitur Dauid cũ patrib' ſuis, & ſepult' eſt in Ciuitate-Dauid. Dies autem quibus regnauit Dauid ſuper Iſrael, quadraginta anni ſunt: in Hebron regnauit ſeptem annis: in Ieruſalem', triginta tribus. Salomon autẽ ſedit ſuper thronum Dauid patris ſui, & firmatum eſt regnũ eius nimis. ¶Et ingreſſus eſt Adonias filius Haggith ad Beth-ſabee matrem Salomonis, quæ dixit ei, Pacificúſne eſt ingreſſus tuus? qui reſpõdit, Pacificus. Addidítque, Sermo mihi eſt ad te. cui ait, Loquere. Et ille, Tu, inquit, noſti quia meum erat regnũ, & me propoſuerat omnis Iſrael ſibi in regem: ſed tranſlatum eſt regnũ, & factum eſt fratris mei: à Domino enim conſtitutum eſt ei. Nunc ergo petitionem vnam precor à te, ne confundas faciẽ meã. quæ dixit ad eum, Loquere. Et ille ait, Precor vt dicas Salomoni regi (neq; enim negare tibi quicquam poteſt) vt det mihi Abiſag Sunamitidem vxorem. & ait Bethſabee, Bene, ego loquar pro te regi. Venit ergo Beth-ſabee ad regem Salomonem, vt loqueretur ei pro Adonia: & ſurrexit rex in occurſum eius, adorauítque eam, & ſedit ſuper thronum ſuum: poſitúſque eſt thronus matri regis, quæ ſedit ad dexteram ei'. Dixítque ei, Petitionem vnam paruulam ego deprecor à te, ne confundas faciem meam. & dixit ei rex, Pete mater mea: neque enim fas eſt vt auertam faciẽ tuam. Quæ ait, Detur Abiſag Sunamitis Adoniæ fratri tuo vxor. Reſpondítque rex Salomon, & dixit matri ſuæ, Quare poſtulas Abiſag Sunamitidem Adoniæ? poſtula ei & regnum: ipſe eſt enim frater meus maior me, & habet Abiathar ſacerdotem, & Ioab filium Saruię. Iurauit itaque rex Salomon per Dominum, dicẽs, Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia contra animam ſuã locutus eſt Adonias verbum hoc. Et nunc viuit Dominus qui firmauit me, & collocauit me ſuper ſolium Dauid patris mei, & qui fecit mihi domum, ſicut locutus eſt, quia hodie occidetur Adonias. Miſítque rex Salomon per manum Be-

¶18 .i. enſe quo faceret cædem, de induſtria ſe accinxit. ¶19 ſub. poſuit ſanguinem. i. occidit eos in ipſo loco, ita vt mortui corruerint ad pedes eius. ¶20 in ſepulchrũ. i. non ſines eũ ſenio cõfectum mori morte naturali. ¶21 Heb. fac miſericordiam, .i. magnis beneficijs cumules. ¶22 ex cõuiuis ¶23 Heb. ſic enim. nempe cum muneribus magnis. ¶24 .i. Beniamitæ. ¶25 at ipſe idem deſcẽdit ¶26 Hebr. Et nũc ne abſoluas eũ. i. quum nũc ſis rex, ne ſinas eũ impunitũ. ¶27 q.d. quũ ſis ſapiẽs, cauſam inuenies qua poſſis eum plectere. ¶28 .i. per cædẽ. q.d. illũ licet ſenẽ cura interficiendum. ¶29 ſ. Cui ſucceſſit Salomõ, ¶30 vl, ſtabilitum eſt. quòd ſcilicet vnctus fuerit in regẽ patre viuente, & à ſummo põtifice, fortiſſimíſque exercitus Iſrael. Vel dicitur per anticipationem, mortuis nempe inimicis ei', vt eſt i fine huius capitis. ¶31 Heb. Pacificúſne eſt aduentus tuus? .i. Veniſne pacis ergò? ¶32 Pacificus. ¶33 Heb. Verbum eſt mihi ad te. ¶34 Heb. & in me poſuerant vniuerſus Iſrael faciem ſuam. i. coniecerant in me oculos, ſperantes me fore regem. ¶35 erat ipſius. i. ita volente ac iubente Domino fuit fratris mei. Verti poteſt, à Domino enim factum eſt [illi] ſtud[illi]. i. tradidit illi regnum. ¶36 Nunc autem petiturus ſum ¶37 vnam, ¶38 Heb. ne reuerti facias faciẽ meã. .i. ne reijcias me more denegantium. ¶39 Heb. non enim reuerti faciet faciem tuam. i. nõ patieris ab eo repulſam. Facere reuerti faciem alicuius, eſt eum reijcere & repellere, quaſi remittere illum vacuum, & denegare quod petit: cui contrarium eſt Suſcipere faciem eius. ¶40 inclinauit ſe ei. toto ſcilicet corpore. ¶41 Hebr. poſuit ſedem matri regis. i. ſuæ. ¶42 Heb. ne reuerti facias faciem meam. q.d. vide ne patiar abs te repulſam. ¶43 Hebr. reuerti faciam faciem tuam. i. concedam tibi quicquid poſtulaueris. ¶44 vl, quin potius pete pro illo regiam dignitatem. q.d. hac ratione vult ſibi vendicare regnum. ¶45 Heb. & illi eſt [conſilium] & Abiathar ſacerdoti, & Ioab filio Saruiæ. i. communicat conſilia ſua cum Abiathar & cum Ioab: quorum conſilio omnia facit. Vel potius verte, ſpete [illi inquam] [regnum] & Abiathar ſacerdoti, & Ioab filio Saruiæ: quorum ſcilicet conſilio nititur inuadere regnum. q.d. Si daretur illi Abiſag, omnes intelligerent ad eum debere pertinere regnum. Hebræi etiam aiunt nemini licere tangere mulierem quæ cum rege cubuiſſet, niſi rex eſſet. ¶46 .i. Hæc patiar, & multo grauiora. grauiſſimas quaſque pœnas luã: ſumat de me Deus alias atque alias pœnas, hoc eſt grauiſſimas. Genus dicẽdi Hebraicũ. ¶47 .i. in periculum ſuam ¶48 ſtabiliuit [vl, cõfirmauit] me, ſub. in regno meo. ¶49 .i. dedit mihi familiam claram & inſignem.

Digitized by Google

nu ſilij Ioiadæ, qui interfecit eum, & mortuus eſt. ¶Abiathar quoque ſacerdoti dixit rex, Vade in Anathoth ad agrum tuum, & quidẽ vir mortis es: ſed hodie te non interficiam, quia portaſti arcam Domini Dei coram Dauid patre meo, & ſuſtinuiſti laborem in omnibus in quibus laborauit pater me'. Eiecit ergo Salomon Abiathar, vt non eſſet ſacerdos Domini, vt impleretur ſermo Domini quem locutus eſt ſuper domum Heli in Silo. ¶Venit autẽ nũcius ad Salomonẽ quòd Ioab declinaſſet poſt Adoniam, & poſt Salomonem non declinaſſet: fugit ergo Ioab in tabernaculum Domini, & apprehendit cornu altaris. Nũciatũque eſt regi Salomoni quòd fugiſſet Ioab in tabernaculum Domini, & eſſet iuxta altare: miſitque Salomon Banaiam filium Ioiadæ, dicens, Vade, interfice eum. Et venit Banaias ad tabernaculum Domini, & dixit ei, Hæc dicit rex, Egredere. qui ait, Non egrediar, ſed hic moriar. Renunciauit Banaias regi ſermonem, dicens, Hæc locutus eſt Ioab, & hæc locutus mihi. Dixitque ei rex, Fac ſicut locutus eſt: & interfice eum, & ſepeli, & amouebis ſanguinem innocentem, qui effuſus eſt à Ioab, à me, & à domo patris mei. Et reddet Dominus ſanguinem eius ſuper caput eius, qui interfecit duos viros iuſtos, melioréſque ſe: & occidit eos gladio, patre meo Dauid ignorante: Abner filium Ner principem militiæ Iſrael, & Amaſam filium Iether principẽ exercitus Iudæ, & reuertetur ſanguis illorum in caput Ioab, & in caput ſeminis eius in ſempiternum: Dauid autem & ſemini eius, & domui & throno illius ſit pax vſque in æternum à Domino. Aſcendit itaque Banaias filius Ioiadę, & aggreſſus eum interfecit, ſepultúſque eſt in domo ſua in deſerto. Et conſtituit rex Banaiam filium Ioiadæ pro eo ſuper exercitum, & Sadoc ſacerdotem poſuit pro Abiathar. ¶Miſit quoque rex, & vocauit Semei, dixitque ei, Ædifica tibi domum in Ieruſalem, & habita ibi: & non egredieris inde huc, atque illuc. Quacunque autẽ die egreſſus fueris, & tranſieris Torrentem-cedron, ſcito te interficiẽdum: ſanguis tuus erit ſuper caput tuum. Dixitque Semei regi, Bonus ſermo: ſicut locutus eſt dominus meus rex, ſic faciet ſeruus tuus. habitauit itaque Semei in Ieruſalem diebus multis. Factũ eſt autem poſt annos tres vt fugerent ſerui Semei ad Achis filium Maacha regem Geth: nuntiatũmque eſt Semei quòd ſerui eius iſſent in Geth. Et ſurrexit Semei, & ſtrauit aſinum ſuum, iuitque ad Achis in Geth ad requirendum ſeruos ſuos, & adduxit eos de Geth. Nuntiatum eſt autem regi Salomoni quòd iſſet Semei in Geth de Ieruſalẽ, & rediſſet. Et mittens vocauit eum, dixitque illi, Nonne teſtificatus ſum tibi per Dominum, & prædixi tibi, Quacunque die egreſſus fueris huc & illuc, ſcito te eſſe moriturum? & reſpõdiſti mihi, Bonus ſermo quem audiui. Quare ergo non

[50]per manum Benaiæ filij Iehoiadæ, & irruit in eum, atque mortuus eſt. ¶Porrò ad Abiathar ſacerdotem dixit rex, [51]Vade in Anathoth [52]ad agros tuos: es enim [53]morti obnoxius: verùm hodie non interficiam te, quoniam portaſti arcam Domini Dei corã Dauide patre meo, deinde [54]afflictus es in omnibus quibus afflictus eſt pater meus. [54]Eiecit ergo Solomon Abiathar ne eſſet ſacerdos Domini, vt perficeretur verbum Domini quod loquutus fuerat [55]ſuper domum Eli in Silo. ¶Venit autem [56]rumor vſque ad Ioab: (nam & Ioab declinauerat poſt Adoniam, [57]licet poſt Abſolom non declinarit,) fugitque Ioab ad tentorium Domini, & [58]tenuit cornua aræ. Nuntiatúmque eſt regi Solomoni, ꝙ fugiſſet Ioab ad tẽtorium Domini, & quòd eſſet [59]pone aram: miſitque Solomon Benaiam filiũ Iehoiada hiſce mandatis, Vade, & [60]impetum fac in eum. Ingreſſus igitur Benaias [61]templum Domini, dixit ad eum, Sic præcipit rex, Egredere. qui ait, Nõ, ſed hic moriar. Benaias retulit regi hoc verbum, dicens, Sic loquutus eſt Ioab, & ſic reſpondit mihi. Dixitque ei rex, Fac ſicut loquutus eſt, impetu irrue in eũ, atque [62]ſepeli eum, & amoue [63]ſanguinem à me & [64]à domo patris mei, quem temere ac ſine cauſa effudit Ioab. [65]Reddètque Dominus [66]ſanguinem eius ſuper caput eius, qui impetu facto irruit in duos viros, qui eo iuſtiores & meliores erant, feriens eos gladio, ignorante Dauide patre meo. nempe ipſum Abner filium Ner imperatorem exercitus Iſraelis, & Amaſa filiũ Iether imperatorem exercitus Iuda. Reuertetur itaq; [67]ſãguis eorum in caput Ioab, & in caput ſeminis ſui [68]perpetim. ſuper Dauidẽ autẽ, & ſuper ſemẽ eius, atque ſuper ſoliũ eius erit perpetuò [69]pax à Domino. Aſcendens igitur Benaias filius Iehoiada, irruit in eum, atque interfecit eum, & ſepultus eſt in domo ſua [70]in deſerto. Conſtituitque rex Benaiam filiũ Iehoiada loco eius ſuper exercitum, & Zadoc ſacerdotẽ cõſtituit rex pro Abiathar. ¶Et mittens rex accerſiuit Simei, dixitque ad eum, Ædifica tibi domũ in Ieruſalem, & habita ibi, nec egrediaris illinc ſiue huc, ſiue illuc. Quacunque enim die egreſſus fueris, trãſierisque [71]torrẽtem Kidron, id certiſſime ſcias quòd [72]occidione occidèris, [73]erítque ſãguis tuus ſuper caput tuum. Et ait Simei ad regem, [74]Recte habet res, quemadmodum loquutus eſt domin' meus rex, ſic faciet ſeruus tuus. habitauit itaque Simei Ieroſolymis multis diebus. Contigit autem poſt tres annos, vt aufugerent ipſi Simei duo ſerui, ad Achis filiũ Maacha regẽ Gath: quod nũciarũt [quidã] Simei, dicẽtes, En ſerui tui ſunt in Gath. Et ſurgens Simei inſtrato aſino ſuo, profect' eſt in Gath ad Achis, vt quæreret ſeruos ſuos. [75]profectus eſt itaque Simei, & reduxit ſeruos ſuos ex Gath. Nũciatũ eſt autẽ Solomoni quòd abiiſſet Simei ex Ieruſalẽ in Gath, rediiſſetq;. Tũ rex miſit & accerſiuit ipſũ Simei, & dixit ad eum, Annon [76]iureiurãdo te adſtrixi per Dominũ, [77]obteſtatúſq; ſum te, dicẽs, Quacũq; die egreſſus fueris, & huc ſeu illuc ieris, certo certius ſcias ꝙ [72]occidione occidaris? & dixiſti ad me, [74]Bene habet res, [78]audiui.

¶50 Hebraiſmus phraſis, pro, Miſit rex Banaiam vt interficeret Adoniã. ¶51 vel, O [vir] Anathoth vade. ſiue, O Anathothites vade ¶52 q.d. recipe te in domum tuã. ¶53 Hebr. vir mortis. i. dign' es morte. ¶54 Heb. afflixiſti teſſine, laboraſti. aut, laborẽ ſuſtinuiſti in omnib' quibus afflixit ſe. ſiue, laborem ſuſtinuit ¶54. i. Priuauit eum dignitate ſacerdotali. ¶55 vel, de familia ¶56 ſub. cædis Adoniæ factæ iuſſu Salomonis. ¶57 at poſt Abſolom non declinauerat. q.d. Ioab fidelis fuerat inter initia regni Dauidis, tandem tamen in eum coniurauit. ¶58 more ſcilicet confugientium ad aras. ¶59 iuxta aram: ¶60 vel, irrue. i. interfice eum. ¶61 tentorium ¶62 ſub. in ſepulchro maiorum ſuorum. ¶63 Sanguis & culpa. i. libera me & poſteros omnes Dauidis culpa cędis perpetratæ. effice ne poſthac mihi aut patri imputetur cædes illorum ducũ. ¶64. i. ab iis q mecum originem ducunt à Dauide.

¶65 Heb. Reuertétque faciet ¶66. i. cædem ab eo factam. q.d. Peribit ob cædem à ſe factam. ¶67. i. pœna cædis eorũ. ¶68 in ſeculum. ¶69 Nomine pacis intelligit fauſta & proſpera omnia. q.d. Dauidi, familiæ eius, & regno eius omnia accident proſpera. ¶70. i. extra vrbem, in loco nec arabili nec conſito arboribus. Hoc enim ſignificat etiam vox Hebræa M I D B A R, pro qua deſertũ vertũt interpretes. ¶71 Hic locus indicat torrẽtem Cedron nõ fuiſſe procul ab vrbe. ſitus autem erat in loco opaco, obſcuro & vmbroſo: vnde dicitur Torrens Cedron, id eſt obſcuritatis. Nomina Hebræa in ſyntaxi habent ſpeciem nominum eorum quæ à Latinis dicuntur compoſita. quare cenſent doctiores Torrens-cedron ſcribi debere per maccaph. ¶72 Heb. morte morieris. i. certo ſcias te moriturum. ¶73. i. caput tuũ ſanguine tuo ſordebitur & inquinabitur. q.d. ſi aliter feceris, iubebo te interfici: eriſque cauſa mortis tuæ. ¶74 Heb. Sermo bonus eſt hic. i. Placet mihi quod dicis. Sermo eſt conciſus. ¶75 abiit inquam ¶76 adiuraui te. i. curaui vt iurares mihi per &c. ¶77 teſtificatúſque ſum contra te. i. teſtes conuocaui aduerſum te. vel, teſtibus adhibitis dixi tibi. ¶78. i. intellexi quæ præceperis.

Cur igitur nõ ſeruaſti iuramentum [9]Domini,' & præceptum quod tibi præcepi?Et dixit rex ad Simei, Tu noſti omne malum,cuius cõſcium eſt cor tuum, quod commiſiſti in patrem meum Dauidem,[30] rependet igitur' Dominus malũ in caput tuum,rex autem Solomon benedictus,& ſolium Dauidis erit firmum [31]in conſpectu Domini' perpetuò. Præcepit itaque rex ipſi Benaiæ filio Iehoiada,qui egreſſus irruit in eum[32] vt moreretur. [33]& cõfirmatum eſt regnum in manu Solomonis.'

CAP. III.

SOlomon autẽ affinitatẽ cõtraxit cũ Pharaone rege Ægypti:duxit enim filiã Pharaonis, & introduxit eã in ciuitatem Dauidis,donec[1]plene ædificaret'domũ ſuã & domũ Domini,atque muros Ieruſalẽ circũquaque,[2]Tantũ populus ſacrificabat in excelſis,'quoniã nõdũ erat extructa'domus[4]nomini Domini'vſq; ad dies illos.Solomon autẽ dilexit Dominum, [5]ambulans'in[6] inſtitutis Dauid patris ſui,[7]dũtaxat'in excelſis ſacrificabat & adolebat. ¶Ibat autẽ rex in Gibeõ,([8]illud'enĩ erat[9]pręcipuũ'excelſum,)& ſacrificabat illic,mille holocauſta ſacrificabat Solomõ ſuper illa ara. Dominus autẽ viſus eſt Solomoni in Gibeon per ſomniũ in ipſa nocte,dixitq; Deus,Poſtula quod dem tibi.Et dixit Solomon,Tu[10]ingẽtibus beneficijs' proſequut' es ſeruũ tuũ Dauidẽ patrẽ meũ, [11]quẽadmodũ & ipſe ambulauit corã te[12]in veritate,[13]in iuſtitia'& rectitudine cordis[14]tecũ,'& ſeruaſti illi magnã hãc beneficentiã,[15]vt dares'illi filiũ qui ſederet in ſolio eius,[16] vt hæc dies[declarat.]'Nũc igitur Domine Deus meus,tu cõſtituiſti' ſeruũ tuũ' regẽ pro Dauide patre meo, [18]ego verò puer ſum paruus,[19] ignorãs egredi & introire.'Et tamẽ[ſeruus tuus[20]eſt in medio populi tui' quẽ elegiſti,& quidẽ populus eſt multus,qui numerari nõ poteſt,nec[21]recẽſeri'pre multitudine. Da igitur ſeruo tuo[22]cor audiẽs, [23]ad iudicãdum populũ tuũ,'[&]vt diſcernã[24]inter bonũ& malũ:' quis enim[25]populũ hunc tuũ tã præcellentem & amplũ iudicare poſſet?'Placuit hæc res corã Domino, quòd Solomon poſtulaſſet rẽ huiuſcemodi.Et dixit Deus ad eũ,Quãdoquidẽ poſtulaſti rẽ talẽ, & nõ poſtulaſti tibi dies multos,neque petiſti tibi diuitias,neque petiuiſti[26]animam hoſtiũ tuorum,ſed poſtulaſti tibi [27]vt intelligeres,vt audire poſſes iudicium,' En ego feci iuxta verba tua , en ego dedi tibi cor ſapiens & intelligens, [28]ita vt ſimilis tui ante te non fuerit, neque poſt te talis ſurrecturus ſit qualis tu es.'Quin & quæ nõ poſtulaſti dedi tibi,nẽpe diuitias & gloriã,adeo vt tui ſimilis nullus fuerit inter reges cũctis dieb' tuis.Quòd ſi in vijs meis ãbulaueris,[29]cuſtodierisque'ſtatuta & præcepta mea,quẽadmodum ambulauit pater tuus Dauid,progabo dies tuos.

cuſtodiſti iuſiurandum Domini , & præceptum quod præceperam tibi ? Dixitque rex ad Semei, Tu noſti omne malum , cuius tibi conſcium eſt cor tuum,quod feciſti Dauid patri meo:reddidit Dominus malitiam tuam in caput tuum. & rex Salomon benedictus. & thronus Dauid erit ſtabilis coram Domino vſque in ſempiternum.Iuſſit itaque rex Banaiæ filio Ioiadæ: qui [a]aggreſſus,' percuſſit eum,& mortuus eſt.

CAP. III.

COnfirmatum eſt igitur regnum in manu Salomonis,& affinitate coniunctus eſt Pharaoni regi Ægypti:accepit nãque filiam eius,& adduxit in ciuitatem Dauid,donec compleret ædificans domum ſuam,& domum Domini,& murum Ieruſalem per circuitum.Attamen populus immolabat in excelſis: non enim ædificatum erat templum nomini Domini vſque in diem illum. Dilexit autem Salomon Dominum,ambulans in præceptis Dauid patris ſui,excepto quòd in excelſis immolabat,& accendebat thymiama. ¶Abijt itaque'Salomon'in Gabaon,vt immolaret ibi:illud quippe erat excelſum maximũ:mille hoſtias in holocauſtum obtulit Salomon ſuper altare illud in Gabaon.Apparuit autem Dominus Salomoni per ſomniũ nocte,dicẽs,Poſtula quod vis vt dem tibi.Et ait Salomon,Tu feciſti cum ſeruo tuo Dauid patre meo miſericordiam magnam, ſicut ambulauit in cõſpectu tuo in veritate & iuſtitia,& recto corde tecum:cuſtodiſti ei miſericordiam tuam grandem,& dediſti ei filium ſedentem ſuper thronum*,ſicut eſt hodie.Et nũc Domine Deus*,tu regnare feciſti ſeruum tuum pro Dauid patre meo: ego autẽ ſum puer paruulus , & ignorans egreſſum & introitum meum. Et ſeruus tuus in medio eſt populi, quem elegiſti , populi infiniti, qui numerari & ſupputari non poteſt præ multitudine.Dabis ergo ſeruo tuo cor docile , vt populum tuum iudicare poſſit, & diſcernere inter bonum & malũ: quis enim poterit iudicare populum iſtum, populum tuum hunc multum?Placuit ergo ſermo coram Domino , quòd Salomon poſtulaſſet huiuſcemodi rem. Et dixit'Dominus' Salomoni, Quia poſtulaſti verbum hoc , & non petiſti tibi dies multos,nec diuitias, aut animas inimicorum tuorum,ſed poſtulaſti tibi ſapientiam ad diſcernendum iudicium:Ecce feci tibi ſecũdum ſermones tuos , & dedi tibi cor ſapiens & intelligens, intantum vt nullus ante te ſimilis tui fuerit,nec poſt te ſurrecturus ſit.[Sed & hæc quæ non poſtulaſti,dedi tibi,diuitias ſcilicet & gloriam,vt nemo fuerit ſimilis tui in regibus cunctis retro diebus.Si autem ambulaueris in vijs meis,& cuſtodieris præcepta mea,& mandata mea,ſicut ambulauit* pater tuus,longos faciam dies tuos.Igi

¶29.i.tuũ quo iuraſti per Dominum. ¶30& cõuertit. Hebraice legitur quaſi dicas, reciprocare fecit. .i.effecit Domin' vt dares pœnas de ſcelere tuo. ¶31.i.fauente Domino q.d.faciet Dominus vt diu bene adminiſtrem regnum quod à patre meo accepi.Vl, corã Domino, .i.ſub cælo,hoc eſt in terra. nã videtur De' ex alto proſpectare in terram. ¶32 & mortu' eſt.ſiue perijt. ¶33 q.d.tũc poſito omni metu tenuit regnũ Iſrael Salomon, occiſis Adonia,Ioab & Semei : hoc eſt ſine æmulis regnare cœpit.

III.

¶1 Hebr. finem faceret extruẽdi.i.compleret ædificare. ¶2 q.d.Tunc tãtum.vl,Cæterũ populus immolabat victimas [Deo]in excelſis .i.altaribus ad eo extructis & ad id ordinatis. ¶3 ſub.vlla. ¶4.i.in honorẽ Domini. ¶5 vl,ambulando ¶6 vl,præſcriptis quę tradiderat illi pater ſub tempus mortis ſuæ. ¶7 vl,cæterum.Hoc loco non taxatur Salomon.tunc enim illi licebat, quòd in altari Moſaico immolare non poſſet quod erat in Gabaon. ¶8 ſub.quod illic erat. ¶9 Heb.maximum.i. præſtantiſſimũ altare,nempe altare illud æreum quod curauerat Moſes faciendum iuſſu Domini. ¶10 Hebr.magna miſericordia ¶11 Hebraiſmus eſt,pro,ſicut pater meus ambulauit coram te,ſic etiam in illum multa beneficia contuliſti. ¶12.i.colẽdo te citra ſimulationẽ vllã. ¶13 Proximũ reſpicit.q.d.præſtãdo ſe æquũ & bonũ erga ſubditos. ¶14.i.in ijs quæ ad honorẽ tuũ pertinẽt.Deũ reſpicit. ¶15 Heb.& dediſti.i.quòd dederis.q.d.quæ beneficẽtia eſt,quòd dediſti &c. ¶16 Heb.ſecundum diem hanc.i.vt hodie reuera apparet. ¶17 nempe me. ¶18 vl,& quãuis ſim puer, ſiue paucos natus annos.vt poſtea ſequatur,tamẽ ſeruus tuus eſt in medio &c. ¶19.i.neſciens quomodo me gerere debeam in adminiſtratione tanti regni ac tantæ Reip.Egredi & ingredi:ſumpta metaphora à paſtoribus qui egrediuntur domo ante gregem: & ante gregem domum ingrediuntur. Aut à ducibus militaribus. ¶20 Eſſe in medio populi,eſt populi curam habere.ſumpta metaphora ab epiſcopis operum. ¶21 vl,ſupputari ¶22 vl,mentem docilem.i.Deo & ſpiritui monenti audientem. ¶23.i.vt lites populi tui dirimere valeam. ¶24.i.inter cauſam iuſtam & iniuſtã. ¶25 poſſet iura reddere[ex ſe]populo copioſo huic?ſub.ſine te.q.d.nullus. ¶26.i.interitum inimicorum. ¶27 intelligentiam ad audiendum[.i.intelligendum]iudicium. Quæ intelligimus,audiuimus prius.Inde factũ vt audire pro intelligere accipiatur.i.vt populo ius reddas ex æquo & bono. ¶28 q.d.ſuperabis omnes reges Iſrael ſapientia.Nõ enim comparat Salomonem omnibus,ſed regibus tantum,vt ex ſequentibus videre eſt. non eſt igitur quærendum an fuerit ſapientior Moſe: quem quidem Salomonem Hebræi aiunt in rebus naturalibus,non diuinis,fuiſſe prudentiorem. ¶29 vl,cuſtodiendo

Digitized by Google

tur euigilauit Salomon, & intellexit quòd eſſet ſomnium: cúmque veniſſet Ieruſalem, ſtetit corã arca fœderis Domini, & obtulit holocauſta, & fecit victimas pacificas & grande conuiuium vniuerſis famulis ſuis. ¶Tunc venerunt duæ mulieres meretrices ad regem, ſteterúntq; coram eo, quarum vna ait, Obſecro mi domine, ego & mulier hæc habitabamus in domo vna: & peperi apud eã in cubiculo. Tertia autem die poſtquã ego peperi peperit & hęc: & eramꝰ ſimul, nulluſq; alius nobiſcum in domo, exceptis nobis duabus. Mortuus eſt autem filius mulieris huius nocte: dormiens quippe oppreſſit eum. Et cõſurgens intempeſtæ noctis ſilentio, tulit filium meum de latere meo ancillæ tuæ dormientis, & collocauit in ſinu ſuo: ſuum autem filiũ, qui erat mortuus, poſuit in ſinu meo. Cúmque ſurrexiſſem mane vt darem lac filio meo, apparuit mortuus: quem diligentius intuens clara luce, deprehendi non eſſe meum quem genueram. Reſponditque altera mulier, Non eſt ita vt dicis, ſed filius tuus mortuus eſt, meus autem viuit. econtrario illa dicebat, Mentiris: filius quippe meus viuit, & filius tuus mortuus eſt. atque in hunc modum contẽdebant coram rege. Tũc rex ait, Hæc dicit, Filius meus viuit, & filius tuus mortuus eſt: & iſta reſpondit, Nõ, ſed filius tuus mortuus eſt, meus autem viuit. Dixit ergo rex, Afferte mihi gladium. Cumque attuliſſent gladium coram rege, Diuidite, inquit, infantem viuum in duas partes, & date dimidiam partem vni, & dimidiam partem alteri. Dixit autẽ mulier cuius filius erat viuus, ad regem, (cõmota ſunt quippe viſcera eius ſuper filio ſuo) Obſecro domine, date illi infantem viuum, & nolite interficere eum. Econtrario illa dicebat, Nec mihi, nec tibi ſit, ſed diuidatur. Reſpondit rex, & ait, Date huic infantem viuum, & non occidatur: hæc eſt autem mater eius. Audiuit itaque omnis Iſrael iudicium quod iudicaſſet rex, & timuerunt regem, videntes ſapientiam Dei eſſe in eo ad faciendum iudicium.

CAP. IIII.

Erat autem rex Salomon regnans ſuper omnem Iſrael: & hi principes quos habebat: Azarias filius Sadoc ſacerdotis: Elihóreph & Ahia filij Siſa, ſcribæ: Ioſaphat filius Ahilud, à commentarijs. Banaias filius Ioiadæ, ſuper exercitum: Sadoc autem & Abiathár, ſacerdotes. Azarias filius Nathan, ſuper eos qui aſſiſtebant regi: Zabud filius Nathã, ſacerdos amicꝰ regis. Et Ahiſar prępoſitus domꝰ: & Adonirã filius Abda ſuper tributa.

Quúmque Solomon euigilaſſet, [10] & en fuit ſomnium. ' venitque Ieroſolyma, & [11] ſtetit' coram [12] arca' fœderis Domini, ſacrificans holocauſta, & faciens hoſtias pacificas, inſtruxitque conuiuiũ cũctis ſeruis ſuis. ¶ [13] Tunc' venerunt duæ mulieres [14] meretrices' ad regem, ſteterúntque coram eo, aitque vna ex his mulieribus, Domine mi rex, ego & iſthæc mulier iiſdem ædibus cohabitabamus, peperiq; apud eam domi. Contigit autem tertio die quã ego peperiſſem, vt & hæc eadem etiã páreret: habitabamúſque ſimul nos, nec [15] alius quiſpiam' nobiſcum erat in domo, [16] veriſq; nobis exceptis.' Mortuus eſt autem filius mulieris huius noctu, [17] quũ ipſa incubuiſſet ſuper eũ.' Hæc autem nocte media conſurgens, tulit filium meum [18] de me,' ancilla tua dormiẽte, poſuitque eum in gremium ſuum, filium autem ſuũ mortuum poſuit in gremium meum. Quúmque ſurrexiſſem mane, vt filium meum lactarẽ, en mortuus erat: [19] quúmque mane illuceret, diligenter eo conſiderato, intellexi meum non eſſe filium' quẽ ego pepereram. Porrò altera mulier dixit, Nõ, ſed [40] filius meus viuit, & filius tuus mortuus eſt.' rurſum verò illa ait, Nõ, ſed [41] filius tuus mortuus eſt, meus autem filius viuit.' ſicque altercabantur coram rege. Rex verò ait, Hæc dicit, [42] Is filius meus viuit, & filius tuus mortuus eſt:' illa dicit, Haudquaquam, ſed [43] filius tuus mortuus eſt, meus autem filius viuit.' Dixit ergo rex, Afferte mihi gladium. & attulerunt gladium ad regem. Tum rex ait, Diſſecate puerum [44] viuum' in duas [partes,] & date dimidium vni, & dimidium alteri. Et dixit mulier ea, cuius filius [45] erat viuus,' ad regem, ([miſeratione] enim [46] incaluerant' viſcera eius ob filium ſuum) dixit inquam, Obſecro [47] mi domine,' date huic puerum viuũ, occidione ne occidatis eum: contrà altera dixit, Neque mihi, neque tibi detur, ſed [48] diſſecetur.' Et rex reſpondens, dixit, Date illi natum viuũ, neque occidione occidatis eum: hæc enim eſt mater eius. Audierunt itaque omnes Iſraelitæ iudicium illud quod iudicauerat rex, & [49] timuerunt [50] à rege.' quòd viderent ſapientiam Dei eſſe in eo [51] in iudicando.

CAP. IIII.

F[1] Actus eſt itaque rex Solomon rex ſuper omnem Iſraelem.' [2] Hi verò fuerunt principes [3] eius,' [4] Azarias [5] filius Zadoc [6] ſacerdotis.' Eli-horeph & Ahiha filii Siſa, [6] ſcribæ:' Iehoſaphat filius Ahilud [7] à commentariis.' Benaias filius Iehoiada erat [8] ſuper exercitum,' & Zadoc atque [9] Abiathar [10] ſacerdotes.' Azarias filius Nathan [11] erat ſuper præfectos,' & Zabud filius Nathan [12] ſacerdos familiaris' regis. Porrò Ahiſar erat [13] præfectus prætorio,' & Adonirã filius Abda [14] erat ſuper tributa.'

¶10 i. deprehendit ſe ſomniaſſe. expergefactus cœpit meminiſſe ſomnij tam magnifica promittentis. Oſtendit hic locus ſomnia nõ ſemper eſſe vana & affinia mẽdacio: ſimúlque Deum aliquando vera prædicere per ſomnium. ¶11 Deo ſcilicet acturus gratias ¶12 In Ieruſalem erat arca, ſed tentorium quod curarat extruendũ Moſes, erat in Gabaon. ¶13 poſtquam ſomniauit ſcilicet. ¶14 Chaldæus paraphr. cauponariæ. Doctores exiſtimant has mulieres fuiſſe artis cauponariæ, quarum mariti tum forte abierant, negotiationis ergò. Vox Hebræa, & meretricem & cauponariam ſignificat. Si verò hæ mulieres erant meretrices, pepererunt pręter meretricum conſuetudinẽ: quæ certe párere nõ ſolent: quòd ſi pariant, fœtũ necare cõſueuerũt. Hæ verò præter aliarũ morẽ & pariũt, & fœtus ſuos amãt. ¶15 Heb. externus vllus ¶16 Heb. [nõ erat inquam] præter nos duas in ea domo. ¶17 He. quia dormiebat ſup eũ. i. quia dormiẽs ſuffocauit eũ. ¶18 He. de iuxta me, Gallice, D'aupres de moy. ¶19 He. & cõſyderaui diligẽtiſſime illũ mane, & ecce nõ erat filꝰ meus ¶40 filius meus [eſt is] qui viuit, & filius tuus [eſt is] qui mortuus eſt. ¶41 filius tuus [eſt is] qui mortuus eſt, & filius meus [eſt is] qui viuit: ¶42 Filiꝰ meus [eſt iſte] qui viuit, at filius tuus [eſt ille] qui mortuus eſt: ¶43 tuus eſt filius [is qui] mortuꝰ eſt, & filius meus [eſt is] qui viuit. ¶44 eũ qui viuit, ¶45 erat is qui viuebat, ¶46 vel, commota fuerãt. i. inflammata fuerãt, amore erga filiũ. ¶47 ſub. parce puero. Reticet reliqua. Poſtea cõuertit ſermonẽ ſuũ ad ſatellites, date &c. ¶48 He. diuidite, ſub. ô miniſtri. ¶49 ſub. malefacere. ¶50 vl, propter regem. propter ſapientiam regis, ¶51 ad faciendum iudicium. IIII. ¶1 q.d. Magno omniũ conſenſu regnauit, fuitq; illi vniuerſus Iſrael ſubiectus. Quidam referunt ad Dauidem, nempe regnauit ſuper totum Iſraelem initio ſui regni, quod non contigit Dauidi. ¶2 illi. i. quos habebat in comitatu ſuo. ¶3 ſub. fuit primꝰ princeps ex principibus aulæ Salomonis. ¶4 Azarias erat filius Achimaas, qui erat filius Sadoc: igitur filius, id eſt nepos. ¶5 Potius verte, princeps. ſub. principum. i. primus ex principibus aulæ Salomonis. ¶6 vl, ab epiſtolis. Gallice, Secretaires des commandemens. Lege Eſter 3. cap. officium ſcribæ. ¶7 ſub. erat illi. Hic omnia redigebat in acta. Le greffier. Hiſtoriographus, qui mãdabat literis res geſtas Salomonis. ¶8 Gallice, Le conneſtable. ¶9 Hic Abiathar, alius erat ab Abiathar expulſo. ¶10. i. principes ſacerdotum. Duo erant ſummi pontifices, vt alter alterum ſubleuaret: quorum alter, pontifex primarius dicebatur: alter, pontifex qui obtinebat ſecundas partes. Gallice, Le ſuffragant. ¶11. i. præerat duodecim præfectis qui præerant toti Iſraeli. ¶12 princeps ſocius. vl, ſodalis. Gallice, Le mignon du Roy. ¶13 Heb. ſuper domum. i. præpoſitus domus. Gallice, Le preuoſt de l'hoſtel, ou Le grand maiſtre. ¶14. i. præerat tributis exigẽdis. Gallice, Qui auoit la charge du recouuremẽt des deniers, General des finãces.

Digitized by Google

N.

Habuit autem Salomon duodecim præfectos ſuper cunctum Iſraelem,[15] qui annonam parabant pro rege & domo eius, [16] ſinguli videlicet ſingulis menſibus anni annonam pro victu adminiſtrabant. Hæc autem ſunt nomina eorum, [17] Filius Hur [18] in monte Ephraim. [19] Filius Dexer in Macaz, & in Saalbim, atque Beth-ſemes, Elõ & Beth-hanan. [20] Filius Heſed in Aruboth, [21] cuius erat & Socho, atque vniuerſa terra Hepher. Filius Abinadab [22] in vniuerſo termino Dor, q Taphath filiam Salomonis habuit vxorẽ. Baana filius Ahilud[erat ſuper] [23] Taanach & [24] Megiddo, & ſuper totam Beth-ſan, quæ eſt iuxta Zarthani ſubter Ieſreel, à Beth-ſan vſque ad planitiem Mehola, [25] vſque ad locum qui eſt cis Iacmeam. Filius Gæber in Ramoth-gilead, cuius erãt & oppida Iair filij Manaſſe, quæ ſunt in Gilead: ad eum quoq; pertinebat tractus [26] Argob, quæ eſt in Baſan, ſexaginta ciuitates magnæ, muris, repagulis [27] & ſeris [munitæ,] Ahinadab filius Iddo [præfectus erat] Mahanáim. Ahimaas in Naphtali: qui etiã duxit Baſmath filiam Solomonis vxorem. Baana filius Huſai, [28] in Aſer atque Aloth. Et Iehoſaphat fili⁹ Paruah in Iſaſchar. Simei filius Ela in Beniamin. Gæber fili⁹ Vri in terra Gilead, [29] [id eſt] terra Sihõ regis Amorrhæorũ, & Og regis Baſã. adhuc erat præſes vnus ſuper eam [terram.] Erant enim Iehuda & Iſrael multi [aucti videlicet] vt arena [30] maris, comedentes, bibẽtes & lętãtes. Dominabatur itaque Solomon ſuper vniuerſa regna à [31] fluuio illo, [vſque ad terrã] [32] Paleſthinorum, [33] & ad limitem Ægypti: & ferebant munera, ſeruiebántque Solomoni cunctis diebus vitæ eius. ¶ Fuit autẽ cibus Solomonis [34] pro die vno, triginta cori [35] ſimilaginis, & ſexaginta cori farinæ. Decem boues ſaginati, & viginti boues [36] paſcuales, centúmque oues. præter ceruos, capreas, [37] ibices, [38] ſaginata & altilia. Quoniam ipſe imperabat in omni regione [39] trans fluuium, à Tipſa vſq; ad Aſa, [id eſt] ſup omnes reges [40] trãs fluuiũ, pacémque habuit [41] cum omnibus ſeruis ſuis p circuitũ. Degebat quoq; Iehuda & Iſrael [42] in tuto, quiſque videlicet [43] ſub vite ſua, atque ſub ficu ſua, à Dan vſque Beer-ſeba cuncto tempore quo vixit Solomõ. Habuit inſuper Solomõ [44] quadraginta millia ſepta equorum ad rẽ ſuã curulem, & duodecim millia equorũ cataphractorum. Atque hi præfecti [45] annonam ſuppeditarunt regi Solomoni, & omnibus qui veniebãt ad menſã regis Solomonis, quiſq; ſuo mẽſe, [46] vt nihil deeſſet. Hordeũ quoq; & paleas equis & [47] in mentis aduehebant ad locũ vbi erat [rex,] quiſq; [48] iuxta demẽſum ſuũ. ¶ [49] Cõceſſit De⁹ Solomoni ſapientiam & prudentiã ampli, & [50] latitudinem cordis, [51] perinde ac arenã quæ eſt in litore ma-

V.

Habebat autem Salomon duodecim præfectos ſuper omnem Iſrael qui præbebant annonã regi, & domui ei⁹: per ſingulos enim mẽſes in anno, ſinguli neceſſaria miniſtrabant. Et hæc nomina eorũ: Ben-hur, in monte Ephráim. Bẽ-décar, in Maceſ, & in Sálebim, & in Bethſámes & in Elõ, & in Beth-hanán. Beth-héſed in Aruboth: ipſius enim erat Socho, & omnis terra Epher. Ben-abinadab, cuius omnis Nephath-dor, Tapheth filiam Salomonis habebat vxorẽ. Bana filius Ahilud regebat Thanach & Mageddo, & vniuerſam Bet-ſan, quæ eſt iuxta Sárthana ſubter Iezrahel, à Beth-ſan vſque Abel-mehula è regione Iecmaam. Ben-gáber in Ramoth-galaad: habebat Anoth-iair filij Manaſſe in Galaad, ipſe erat in omni regione Argob, quæ eſt in Baſan, ſexaginta ciuitatibus magnis atq; muratis, quæ habebant ſeras æreas. Ahinadab fili⁹ Addo præerat in Manáim. Achimáas in Nephthali: ſed & ipſe habebat Báſemath filiam Salomonis in cõiugio. Báana filius Huſi, in Aſer, & in Baloth. Ioſaphat filius Pharúe, in Iſſachar. Semei fili⁹ Ela, in Beniamin. Gaber filius Vri, in terra Galaad, & in terra Sehon regis Amorrhæi, & Og regis Baſan, ſuper omnia quæ erãt in illa terra. Iuda & Iſrael innumerabiles, ſicut arena maris in multitudine: comedentes, & bibentes, atque lętãtes. Salomon autem erat in ditione ſua, habens omnia regna ſecum, à flumine Terræ-Philiſthijm vſque ad terminum Ægypti: offerentium ſibi munera, & ſeruientium ei cunctis diebus vitæ eius. ¶ Erat autem cibus Salomonis per dies ſingulos triginta cori ſimilæ, & ſexaginta cori farinæ. Decem boues pingues, & viginti boues paſcuales, & centum arietes, excepta venatione ceruorum, caprearũ, atque bubalorũ, & auium altilium. Ipſe enim obtinebat omnẽ regionem quæ erat trans Flumẽ, quaſi à Thaphſa vſque ad Gazam, & cunctos reges illarum regionum: & habebat pacem ex omni parte in circuitu. Habitabátq; Iuda & Iſrael abſq; timore vllo vnuſquiſque ſub vite ſua, & ſub ficu ſua, à Dan vſq; Berſabee cunctis diebus Salomonis. Et habebat Salomon quadraginta millia præſepia, equorũ curriliũ, & duodecim millia equeſtriũ. Nutriebátq; eos ſupradicti regis præfecti: ſed & neceſſaria menſæ regis Salomonis cũ ingenti cura præbebant in tẽpore ſuo. Hordeũ quoq; & paleas equorũ & iumentorũ deferebãt in locũ vbi erat rex, iuxta cõſtitutũ ſibi. ¶ Dedit quoque Deus ſapientiã Salomoni, & prudentiã multã nimis: & latitudinẽ cordis, quaſi arenam quæ eſt in litore maris. Et

¶15 Heb. qui alebant regem & domum ¶16 Heb. vno menſe ſingulis annis erat ſuper vnumquẽque eorum nutrire. ſub. regẽ & domũ eius. i. ſinguli ſpatio vnius mẽſis quotannis alebant &c. ¶17 Subticetur huius nomen qui vocatur nomine patris, q eſſet notior pater. ¶18 ſuo. præerat. ¶19 vl, Bẽ-dexer ¶20 vl, Ben-heſed ¶21 ſub. ditionis. i. ad ditionẽ [ei⁹] pertinebat. regebat ſiue adminiſtrabat & Socho. ¶22 [ſub. eius erat] tota regio Dor, ¶23 Hæc erat i tribu Manaſſe. ¶24 Hæc in tribu Iuda. ¶25 vſque trãs ¶26 Chaldæus paraphr. Tracomitidis, ¶27 æneis. Per repagula ænea intellige portas firmatas repagulis. ¶28 ſub. pecuniam exegit ad regem alendum. ¶29. q. d. in tota regione Sihõ & Og fuit vnicus præfectus. Hic eſt duodecimus præfectus. Salomon diuiſit Terram ſanctã in duodecim præfecturas: qua in re non habuit rationẽ diuiſionis Ioſue, ſed facultatẽ ſingularum tribuũ: vnde fit aliquando in hac diuiſione vt vrbes aliarũ tribuũ alijs adijciantur tribubus. Quidã legunt, Præterea erat vnus qui præerat in [tota] terra. ſub. Iſrael, nẽpe cui ſubiecti erãt XII præfecti illi. ¶30 Heb. quæ eſt ad mare in multitudine. i. plurima. ¶31 Nomine fluuij, Euphratẽ intelligit. Deſcribit latitudo imperij Salomonis, ab Euphrate q eſt ad Orientẽ Terræ ſanctæ. ¶32 Hæc eſt pars Occidẽtalis. ¶33 [& à terra Palæſthinorũ] vſq; ad terminũ Ægypti. Hæc eſt pars Meridionalis. Septẽtrionalis paulo poſt mẽtio fit. ¶34 [in] ſingulos dies. ¶35. i. farinæ tenuioris. Corus continet triginta ſata ſiue modios paruos. ¶36. i. nõ ſaginati, quales redeũt à paſcuis. ¶37 vl, boues ſylueſtres, ¶38 vl, capos ſaginatos. Alij aues Barbaras. i. è Barbaria allatas. Chaldæus paraphra. aues altiles. ¶39 quæ erat vltra fluuium. i. Euphratẽ. ¶40 vltra fluuiũ. hoc eſt Euphratẽ. ¶41 Heb. ex omnibus lateribus eius. i. ex omni parte. q. d. vicini eius non audebant quicquam moliri aduerſus eũ. ¶42 in fiducia. i. in magna animi ſecuritate. ¶43 comedendo videlicet fructus earum. Hoc oſtendit Iudæos tum temporis non timuiſſe ſibi ab hoſtibus: nam qui ab hoſtibus ſibi timent, non verſantur ruri tam libere támque intrepide. ¶44 quadragies mille equorum, [in] equilibus, pro curribus ſuis. In quolibet equili, decẽ equi erant. hoc pacto quatuor millia equiliũ habuit, vt ſcribitur in Paralipomenis. ¶45 Heb. aluerũt regẽ &c. ¶46 Heb. non faciebant deeſſe quicqu. ¶47 vl, dromedarijs ¶48 iuxta conſtitutum ſibi. ſiue, pro more ſuo. ¶49 Dedit ¶50. i. capaciſſimũ animũ, multa comprehendentem ſua intelligentia. ¶51 In cõparatione hac reſpicit locum quem arena cõtinet. q. d. tam amplã mentem, quã amplum locum occupat arena quæ eſt iuxta mare. vl, ſua capacitate dedit mentem illi Deus multa intelligentem & complectentem inſtar arenæ quæ ſpatioſum locum obtinet.

Digitized by Google

præcedebat ſapientia Salomonis ſapientiã omnium Orientalium, & Ægyptiorum, Et erat ſapientior cunctis hominibus: ſapientior Ethan Ezrahite, & Hemã & Chalcol, & Dorda filijs Mahol: & erat nominatus in vniuerſis gẽtibus per circuitum. Locutus eſt quoque Salomon tria millia parabolas: & fuerunt carmina eius quinque millia. Et diſputauit ſuper lignis à cedro, quæ eſt in Libano, vſque ad hyſſopũ quæ egreditur de pariete: & diſſeruit de iumentis & volucrib[us], & reptilibus & piſcibus. Et veniebant de cunctis populis ad audiendam ſapiẽtiam Salomonis, & ab vniuerſis regibus terræ, qui audiebant ſapiẽtiam eius.

CAP. V.

Miſit quoque Hiram rex Tyri ſeruos ſuos ad Salomonem: audiuit enim quòd ipſum vnxiſſent regem ſuper Iſrael pro patre eius: quia amicus fuerat Hiram Dauid omni tempore. Miſit autem Salomon ad Hiram, dicens, Tu ſcis voluntatem Dauid patris mei, & quia non potuit ædificare domum nomini Domini Dei ſui propter bella imminentia per circuitum, donec daret Dominus eos ſub veſtigio pedum eius. Nũc autem requiem dedit Deus meus mihi per circuitum: & non eſt ſatan, neque occurſus malus. Quam ob rem cogito ædificare templum nomini Domini Dei mei, ſicut locutus eſt Dauid patri meo, dicens, Filius tuus quem dabo pro te ſuper ſolium tuum, ipſe ædificabit domũ nomini

3 meo. Præcipe igitur vt præcidãt mihi ſerui tui cedros de Libano, & ſerui mei ſint cum ſeruis tuis: mercedem autem ſeruorum tuorũ dabo tibi quãcunque petieris: ſcis enim quomodo non eſt in populo meo vir qui nouerit ligna cædere ſicut Sidonij. ¶Cum ergo audiſſet Hiram verba Salomonis, lætatus eſt valde, & ait, Benedict[us] Dominus Deus hodie, qui dedit Dauid filium ſapiẽtiſſimum ſuper populum hunc plurimũ. Et miſit Hiram ad Salomonem, dicens, Audiui quæcũque mandaſti mihi: ego faciam omnem voluntatem tuam in lignis cedrinis & abiegnis. Serui mei deponẽt ea de Libano ad mare: & ego componam ea in ratibus in mari, vſque ad locum quem ſignificaueris mihi, & applicabo ea ibi, & tu tolles ea: præbebiſque neceſſaria mihi, vt detur cibus domui meæ. ¶Itaque Hirã dabat Salomoni ligna cedrina, & ligna abiegna, iuxta omnem voluntatem eius. Salomon autẽ præbebat Hiram viginti millia coros tritici in cibum domui eius, & viginti coros puriſſimi olei: hæc tribuebat Salomon Hiram per ſingulos annos. Dedit quoque Dominus ſapientiã Salomoni, ſicut locut[us] eſt ei: & erat pax inter Hirã & Salomonẽ, & percuſſerunt ambo fœdus. Elegitq; rex

3 Salomon operarios de omni Iſrael, & erat indictio triginta millia virorũ. Mittebãtque eos in Libanũ, decem millia per mẽſes ſingulos viciſſim, ita vt duobus mẽſibus eſſent in domib[us] ſuis,

ris, [52]Ita vt excelleret ſapientia Solomonis omnium qui eum anteceſſerant ſapientiã, ſimúlq; omnem ſapientiam Ægypti: Quin cunctis hominibus ſapientior fuit, etiam ipſo Ethan [53]Ezrahita, & ipſo Heman, & Chalcol, atque Darda filijs [54]Mahol: fuitque nomẽ eius in omnibus gẽtibus circũquaque. [55]Loquutus quoq; eſt ter mille [56]parabolas, & [57]carminum eius fuerunt quinque ſupra mille. Diſſeruit etiã ſapienter de [58]lignis, à cedro [59]quæ eſt in Libano, vſq; ad hyſſopum quæ progerminat ex pariete: ſimúlque diſſeruit de animantibus, de volucribus, de reptilibus atque piſcibus, Ita vt venirent ex cunctis populis auditum ſapientiam Solomonis, [60]ex omnibus etiam regibus orbis, ad quos fama ſapientiæ eius peruenerat.

CAP. V.

Miſit quoque Hiram rex Tyri ſeruos ſuos ad Solomonem: audiuerat enim quòd vnxiſſent eum regem pro patre ſuo: etenim Hiram dilexerat Dauidem cunctis dieb[us]. Tum miſit Solomon ad Hiram hiſce mandatis, Tu noſti quomodo Dauid pater meus nõ potuit ædificare ædem nomini Domini Dei ſui ob bella quæ eum vndique cinxerãt, donec Dominus [3]hoſtes eius pedibus eius ſubegerit. Nunc verò requiem præſtitit mihi Dominus Deus meus circunquaque, ita vt non ſit [4]qui ſe mihi opponat, aut malum obijciat. [5]Et en ego ſtatui quòd velim ædificare ædem Domini Dei mei, quemadmodum loquutus eſt Dominus ad Dauidem patrem meũ, hiſce verbis, Filius tuus quẽ pro te collocabo in ſolium tuum, ipſe ædificabit ædem illam nomini meo. [6]Iube igitur nunc vt ſuccidant mihi cedros ex Libano: erunt autem ſerui mei ſeruis tuis iuncti, dabòque ego tibi mercedem pro ſeruis tuis quidquid tu ipſe dixeris. tu enim haud ignarus es, neminem inter nos eſſe [7]qui cædendorum lignorum gnarus ſit quemadmodũ Zidonij. ¶Quũ igitur Hiram verba Solomonis audiſſet, vehementer gauiſus eſt, dixitque, Laudandus Dominus hodie, qui dedit Dauidi filium ſapientẽ, vt præſit populo huic tam ingenti. [8]Miſitque Hiram ad Solomonem huiuſmodi mandatis, Intellexi ea quæ ad me miſiſti, ego faciam quæcũque tibi grata ſunt, cũ lignis ſcilicet [9]cedrinis, & lignis [10]piceis. Serui mei deuehẽt [ea] ex Libano ad mare, tum componam ea in rates, [vehens] ea in mari ad eum vſque locũ quẽ tu mihi ſignificaueris, illic ea [11]exponã, tũq; tolles: tu rurſus facies [12]quæ mihi grata ſunt, ſi cõmeatũ mihi dederis. ¶Factũ itaq; eſt, vt Hiram daret Solomoni ligna cedrina, & ligna [13]picea pro omni voto eius. Solomon verò [14]daret Hirã viginti mille coros tritici in cibũ pro domo ei[us] & viginti coros olei [15]cõtuſi: hæc dabat Solomõ ipſi Hirã [16]ſingulis annis. Dedit quoq; Domin[us] ſapientiã Solomoni, quẽadmodum ei pollicitus fuerat: fuitq; pax inter Hiram & inter Solomonem, pepigerúntque duo illi fœdus inter ſe. [17]Extraxit quoque Solomõ ſummam ex omni Iſraele, fuitque ſumma illa triginta millia virorum, Quos miſit in Libanum, decẽ millia videlicet per mẽſem alternatim: quũ per mẽſem fuiſſent in Libano, manebãt duobus mẽſib[us] domi ſuæ: Adoni-

¶52 Heb. Et multiplicata eſt [.i. maior euaſit] ſapientia Salomonis ſapientia omnium filiorũ Oriẽtis. i. ſapientior fuit omnibus Oriẽtalibus. ¶53 .i. filio Ezrah. ¶54 .i. Ezrah. fuit enim binomi[us]. nã & Mahol & Ezrah dicebatur ¶55 vl, Dixit quoq; .i. Fecit, ſiue Cõpoſuit. ¶56 .i. ſentẽtias obſcuras. Perierunt nobis hi libri. ¶57 Liber odarũ Salomonis quẽ ediderat, cõplectebatur mille & quinque odas. ¶58 arborib[us]. i. de natura ſtirpiũ, ſiue arborũ. ¶59 .i. quæ plurima creſcit in Libano. ¶60 [miſſi] ab omnibus regibus

V.

¶1 .i. legationẽ, quæ illi gratularetur, & offerret omnia ſua, vt ſolent reges. ¶2 [viros] belli [.i. bellatores] quibus premebat vndique. Probabilis eſt hæc ratio, tamen hæc nõ eſt vera: noluit enim detegere peccatum patris. ¶3 Heb. poſuit illos [ſub. viros bellatores] ſub plãtis pedum ei[us]. ¶4 vllus aduerſarius aut occurſus malus. .i. qui infeſtet patriam meam incurſionibus. non eſt quiſquam qui me inuadat & cuius occurſum timeam. ¶5 vl, Quapropter ego meditor extruere ædem nomini Do. i. in honorem Dei quem colo. ¶6 ſub. ſeruis tuis. ¶7 .i. qui tanta arte, tam ſcite & appoſite nouerit ſcindere ligna. ¶8 ſub. nuntios. ¶9 .i. quod ad materiã cedrinã ſpectat. ¶10 vl, abiegnis. ¶11 diſſoluam. i. curabo diſſoluenda & extrahenda in litus. ¶12 Heb. voluntatem meam, dādo cibum domui meæ. i. quo poſſim nutrire eos ex familia mea qui tibi ligna cædent. ¶13 vl, abiegna ¶14 dabat ¶15 .i. puriſſimi & optimi, nempe quod ſua ſponte defluit contuſis oleis, exprimitúrque citra operam prali. ¶16 quandiu ſcilicet eguit illius opera, dum extrueret templum. ¶17 Heb. Et aſcendere fecit rex Salomon tributum ex vniuerſo Iſraele, & fuit tributum &c. i. Indixit tributum hominum, hoc eſt vt ex omni Iſraele darentur illi viri triginta millia.

Digitized by Google

¶18 Heb. illi tributo. i. omnib[9] illis. ¶19 ij deferebant lapides ē latumijs ad locum ex quo curribus euehi poſſent. Per monté ſignificat latumias & lapicidinas. ¶20 latomorum. excindentium lapides. Hi latomi & baiuli erant proſelyti: quia erant ſeruilia. ¶21 Heb. principes præfectorũ Salomonis qui [erant] ſuper opus. i. Præter principes & præfectos quos Salomon præfecerat operi. ¶22 populo qui ¶23 .i. optimos & magni p̃cij. ¶24 Heb. ad iaciendā fundamenta domus, & lapides dolatos, [vſ. politos] Quos dolauerunt architecti &c. ¶25 .i. ciues Gibla, qui erant optimi latomi. ¶26 & [alij] pararunt

VI.

¶1 vſ, poſtquā egreſſi ſunt filij Iſrael

ram autem[18] huic ſummæ præerat. Habuit inſuper Salomon ſeptuaginta millia eorum[19] qui baiulabant onera, & octoginta millia[20] fabrorũ in monte: Præter[21] eos quos Solomon habuit præfectos operi, népe tria millia & trecenti, qui præerant[22] multitudini quę faciebat opus. Præcepitque rex vt adueherent lapides magnos, lapides[23] pretioſos, [24] lapides deniq; politos pro fundaméto ædis. Quos ſcalpſerũt ædificatores Solomonis, & ędificatores Hirã, &[25] Giblim,[26] parabántq; ligna & lapides ad ædificádũ ædé. CAP. VI.

FActum itaque eſt in anno octogeſimo ſuper quadringenteſimum [1] ab egreſſu filiorum Iſrael de terra Ægypti, anno quarto[2] (menſe Sif, is eſt menſis ſecundus) quo Solomon regnauit ſuper Iſraelem, ædificare cœpit ædem Domini. Et ea quidem ædes quā ædificauit rex Solomon [3] Domino, habuit ſexaginta cubitos ſua longitudine, viginti latitudine ſua, atq; trigita cubitos altitudine ſua. ¶ [4] Porticus erat ante [5] ſtructurā ædis, cuius longitudo viginti cubitorũ erat[6] ſecũdum latitudinem ædis: latitudo autē eius decem fuit cubitorũ[7] ante ædem. Fecit inſuper[8] ædi feneſtras lumina videlicet valuata. ¶ Extruxit[9] deinde ad parietē ędis ambitus circunquaq; cũ parietib[9] ędis circunquaq; [et] ipſi téplo quàm ipſi adyto: & fecit[10] latera circunquaq;. [11] Ambitus infimus quinq; fuit cubitorũ latitudine ſua, [12] medij latitudo ſex habuit cubitos: [13] tertius verò latitudine ſua ſeptem habuit cubitos: nā foris deſectiones ædi fecerat per ambitũ, ne [14] apprehenderent parietes ædis. Cæterũ ipſa ædes quũ extrueretur, extruebatur lapide integro[15] vt erat aduectus. Ita vt in extruēda ea, neq; mallei, neq; ſecures i æde audirētur, nihil deniq; ferreorũ inſtrumentorũ. ¶ Oſtiũ [16] lateris intermedij erat in dextro ædis latere, aſcēdebatúrq; per cochleas ad[17] intermedium, & ab intermedio in tabulata ſuperiora. ¶ Extruxit itaque ædē[18] abſoluitq; eā. [19] concamerauitq; ædē fornicis in modũ ordinibus [aſſerũ] cedrinorũ. [20] Aedificauit quoq; ad totā illā ædē ambitus, altitudine quinq; cubitorũ hærentes ædi lignis cedrinis. ¶ Et[21] factum eſt verbum Domini ad Solomonem in hanc ſententiam, Hæc ædes quā extruis tu, ſi ambulaueris

& Adoniram erat ſuper huiuſcemodi indictioné. [9] Fuerũt itaque Salomoni ſeptuaginta millia eorũ qui onera portabant, & octoginta millia latomorũ in monte: Abſque præpoſitis qui præerant ſingulis operibus, numero trium millium, & trecentorum præcipientium populo, & his qui faciebant opus. Præcepitque rex vt tollerent lapides grandes, lapides pretioſos in fundamentum templi, & quadrarent eos: Quos dolauerunt cæmentarij Salomonis, & cæmentarij Hiram: porrò Giblij præparauerunt ligna & lapides ad ædificandam domum. CAP. VI.

FActum eſt ergo quadringenteſimo & octogeſimo anno egreſſionis filiorũ Iſrael de Terra Ægypti, in anno quarto (menſe Zio, ipſe eſt menſis ſecundus) regni Salomonis ſuper Iſrael, ædificare cœpit domum Domino. Domus autem quam ædificabat rex Salomō Domino, habebat ſexaginta cubitos in longitudine, & viginti cubitos in latitudine, & triginta cubitos in altitudine. ¶ Et porticus erat ante téplum viginti cubitorum longitudinis, iuxta menſuram latitudinis templi: & habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi. Fecitque in templo feneſtras obliquas. ¶ Et ædificauit ſuper parietem templi tabulata per gyrũ, in parietibus domus per circuitum templi & oraculi: & fecit latera in circuitu. Tabulatum quod ſubter erat, quinque cubitos habebat latitudinis, & medium tabulatum ſex cubitorum latitudinis, & tertium tabulatũ ſeptem habens cubitos latitudinis. Trabes autem poſuit in domo per circuitum forinſecus, vt non hærerent muris templi. Domus autem cum ædificaretur, de lapidibus dolatis atque perfectis ędificata eſt: & malleus, & ſecuris, & omne ferramentum non ſunt audita in domo cum ædificaretur. ¶ Oſtiũ lateris medij in parietę erat domus dextræ: & per cochleam aſcēdebant in medium cœnaculum, & à medio in tertiũ. ¶ Et ædificauit domum, & conſummauit eā: texit quoque domum laquearibus cedrinis. Et ædificauit tabulatum ſuper omnem domũ quinque cubitis altitudinis, & operuit domũ lignis cedrinis. ¶ Et factus eſt ſermo Domini ad Salomonem, dicens, Domus hæc quam ædificas, ſi ambulaueris

¶2 .i. menſe Aprili: qui Zio vel Zif Hebraice dicitur à ſplendore. Eſt autem menſis ſecũdus apud Hebræos. Chaldæus paraph. vocat menſem apertionis florum. ¶3 .i. in honorem Domini. ¶4 aut. Veſtibulum. Tota ſtructura diuidebatur in duas partes, nempe D E V I R. i. adytum, ſiue oraculum, quod alio nomine dicitur Sanctum ſanctorum: in quo erat arca fœderis. Altera pars peculiari vocabulo dicebatur E C H A L, id eſt templum, quod in tabernaculo ſanctum appellabatur, in quo candelabrum, altare thymiamatis, & panes propoſitionis. ¶5 téplum ædis eius. i. ante ſecundam partem ædis. ¶6 ante faciē longitudinis ædis vel domus. Id eſt, reſpondebat latitudini ædis. q. d. Tā longũ erat veſtibulum q̃ erat lata domus ipſa. ¶7 ante frontem domus. i. ſumendo latitudinem ſecundum longitudinem templi. ¶8 in domo feneſtras apertas clauſas. vſ, arctas. i. laxiores intrinſecus, extrinſecus arctas. Hebræi contrario modo exponunt. ¶9 etiam iuxta murum domus appēdicem per circuitum, iuxta inqui parietes domus. per circuitũ templi & oraculi. Oraculũ vocat, quod in tabernaculo Sanctũ ſanctorum: in quo arca teſtamenti. Cũ domũ dicit, præcipue Sanctum & Sanctum ſanctorum intelligit, vt hoc loco vides. ¶10 thalamos per circuitum. ſub. templi & oraculi. ¶11 Appendix inferior. Id eſt, Appendicis infimæ pars. ¶12 mediæ partis. ſub. appēdicis. ¶13 tertia verò pars. nam retractiones poſuerat in domo per circuitũ parte externa. Retractiones ſiue contractiones aut reductiones vocat quando murus reducitur introrſum, ita vt inferior muri pars latior ſit & promineat magis quàm ſuperior. Gallice, Les retraictes d'une muraille. ¶14 .ſub. capita trabiũ. i. ne eſſet neceſſe facere foramina in pariete ſiue muro in quæ inducerentur & conderentur capita trabium. ¶15 Heb. lapide adductionis. i. vt allati fuerant lapides. Cũ eſſent integri lapides, foramen nullum erat in quod capita trabium immitterentur: alioqui integri non fuiſſent. Dolabantur autem lapides in lapicidinis, & parabantur: vnde opus non fuit vt in extruenda domo vterentur inſtrumētis ferreis. ¶16 appēdicis medij. i. mediæ partis appēdicis. ¶17 mediā [appēdicē,] & à media ad tertianā. i. manſionē tertiā. ¶18 Hoc ptinet ad parietes, nō ad tabulata. Epilogus eſt præcedentiũ. ¶19 & texit domũ trabibus incuruis, & lignis cedrinis ordine diſpoſitis. Ligna hîc accipiũtur pro iis quæ Gallice dicimus Soliueaulx. Texit inquit ſuperiorē partē domus trabibus inſtar fornicis icuruatis & arcuatis, quæ videbant̄ cōtra pōdus ſurgere, & lignis cedrinis ſup̃ trabes illas diſpoſitis. ¶20 Aedificauerat & appēdicē circũ domũ, [vſ. vnà cũ domo,] cuius altitudo erat quinq; cubitorũ: apprehendebátq; domũ per ligna cedrina. i. capita trabiũ cedrinorũ illarũ appendicũ continebāt domũ: nā collocata erāt ſuper retractiones ſiue reductiōes muri domus. Altitudo ſingularũ manſionũ appendicis quæ erant tres, erat quinq; cubitorũ: ideo quindecim erant cubiti. Occupatio eſt vt intelligatur qua ratione potuerint eſſe feneſtræ: quòd intelligitur ex altitudine murorum. ¶21 Hebraiſmus, pro, locutus eſt Dominus ad Salomonem. Subaudiendum, per Ahiam prophetam.

Digitized by Google

...præceptis meis, & iudicia mea feceris, & cuſtodieris omnia mandata mea, gradiens per ea: firmabo ſermonem meum tibi, quē locutus ſum ad David patrem tuum. Et habitabo in medio filiorum Iſrael, & non derelinquam populū meū Iſrael. ¶Igitur ædificauit Salomon domū, & cōſummauit eā. Et ædificauit parietes domus intrinſecus, tabulatis cedrinis: à pauimento dom⁹ vſque ad ſummitatem parietum, & vſque ad laquearia, & operuit lignis cedrinis intrinſecus: & texit pauimentū domus tabulis abiegnis. Ædificauitque viginti cubitorum ad poſteriorem partem templi tabulata cedrina, à pauimēto vſque ad ſuperiora: & fecit interiorem domū oraculi in ſanctū ſanctorū. Porrò quadraginta cubitorum erat ipſum templū pro foribus oraculi. Et cedro omnis domus intrinſecus veſtiebatur, habens tornaturas, & iuncturas ſuas fabrefactas, & cælaturas eminentes: omnia cedrinis tabulis veſtiebantur, nec omnino lapis apparere poterat in pariete. ¶Oraculū autem in medio dom⁹, in interiori parte fecerat, vt poneret ibi arcā fœderis Domini. Porrò oraculum habebat viginti cubitos longitudinis, & viginti cubitos latitudinis, & viginti cubitos altitudinis, & operuit illud atque veſtiuit auro puriſſimo. ſed & altare veſtiuit cedro. Domum quoque ante oraculum operuit auro puriſſimo, & affixit laminas clauis aureis. Nihilque erat in templo quod nō auro tegeretur: ſed & totū altare oraculi texit auro. ¶Et fecit i oraculo duos cherubim de lignis oliuarum decem cubitorum altitudinis. Quinque cubitorum ala cherub vna, & quinque cubitorum ala cherub altera: id eſt decem cubitos habentes, à ſummitate alæ vnius vſque ad alæ alterius ſummitatem. Decem quoque cubitorum erat cherub ſecundus: in menſura pari, & opus vnum erat in duobus cherubim, id eſt altitudinem habebat vnus cherub decem cubitorum, & ſimiliter cherub ſecundus. Poſuitque cherubim in medio templi interioris: extendebant autem alas ſuas cherubim, & tangebat ala vna parietem, & ala cherub ſecundi tangebat parietem alterum: alæ autem ˋalteræˊ in media parte tēpli ſe inuicem contingebant. Texit quoque cherubim auro. Et omnes parietes templi per circuitum ſculpſit varijs cælaturis & torno: & fecit in eis cherubim, & palmas, & picturas varias, quaſi prominentes de pariete, & egredientes. Sed & pauimentum domus texit auro intrinſecus & extrinſecus. ¶Et in ingreſſu oraculi fecit ˋduoˊ oſtiola de lignis oliuarum, poſteſq; angulorū quinq;.

In[22] inſtitutis meis, &[21] iuſta mea feceris. ſeruaueriſque præcepta mea, incedendo videlicet in eis, [24]firmabo ego verbum meum tecū, quod loqutus ſum ad Dauidem patrem tuum. [25]Habitabóque in medio filiorum Iſrael, neque deſerā populū meū Iſrael. ¶Extruxit itaq; Solomō ædē, & abſoluit eam. Et[26] extruxit parietes ædis intus tabulis cedrinis, à pauimento ædis [27] ad contignationem vſque laquearem obduxit ligno intus, ipſum pauimentū obduxit intus lignis[28] piceis. Ædificauit etiā viginti[29] cubitis à lateribus ædis aſſeribus cedrinis à pauimento ad parietes, interius ad adytū Sancti ſanctorum. Ædes ipſa habuit quadraginta cubitos,[30] nēpe ipſū ſanctū per ſe.[31] Porrò [aſſeres] ipſi cedrini qui erāt intus in ædes extrudebāt nodos ꝓminulos, floreſq; apertos: omnia[32] ex cedro erāt, vt lapis nullus videretur. ¶[33] Iā adytū ipſū intra ædē interius præparauit, vt illic poneret arcam fœderis Domini. [33]Quod adytū per ſe habuit viginti cubitos lōgitudinis, & viginti cubitos latitudinis, & viginti cubitos altitudinis, quod[34] obduxit auro[35] optimo: &[36] arā obduxit cedro.[37] Obduxit etiā Solomō ædē ipſam ab intus auro optimo,[38] traducens repagula auro obducta ante adytū, & obduxit [parietem] illum auro. Quin totā ædem auro obduxit,[39] donec totam ædem abſolueret: ſed & totā aram quæ erat[40] pone adytū obduxit auro. ¶Fecit inſuper in ipſo adyto duos cherubim ex lignis[41] pineis, altitudo vtriuſq; decē fuit cubitorum. Vna ala vnius cherub habuit quinque cubitos, altera quoque ala ipſius cherub quinque cubitos, ita vt eſſent decē cubiti[42] ab extremitate alarum eius, ad extremitatem alarum eius. Sic & alter cherub decem habuit cubitos: erat enim vterique cherubim[43] eadem ſtatura, eadémque forma. Nam altitudo vnius erat decem cubitorum, ſicque alterius cherub. Collocauit autem ipſos cherubim[44] intra domum interiorem, expandebántque cherubim alas[45] ſuas: vnius ala[46] attigit parietē, alterius deinde cherub ala [46] attigit alterum parietem. alæque eorum altera alteram [46] attigit in medio ædis. Obduxit inſuper cherubim auro. Et omnes parietes ædis[47] circūducēs exculpſit ſculpturis extātibus, nēpe cherubim, & palmis, [48] floribúſq; aptis, & int⁹ & foris. Quin & pauimentū ædis auro obduxit [49] intus ſcilicet & foris. ¶Porrò ad oſtium adyti fecit[50] fores de lignis pineis, limine & poſtibus quinquangulis.

¶22 vł, decretis ¶21 vł, leges meas ¶24. i. adimplebo ꝓmiſſionē meā quam promiſi Dauidi patri tuo. ¶25. i. Adero toti Iſraeli omni tēpore, & illi fauebo. ¶26. i. veſtiuit tabulis cedrinis mira arte parietes dom⁹ internè. Gallice, Il lābriſſa. ¶27 vſq; ad parietes tecti [vł, tabulatis] veſtiuit ligno intrinſecus. i. à ſolo domus vſq; ad tectū, quod erat planum. Tabulatum & tectum pro eodem accipiuntur. ¶28 abiegnis. ¶29 cubitos à latere extremo dom⁹ tabulis cedrinis, à pauimento vſque ad parietes [Sub. tecti:] ædificauitque ſibi in domo oraculum [vt eſſet] ſanctū ſanctorum. Id eſt, Ex ſexaginta cubitis longitudinis, viginti ſeparauit à parte extrema ſiue poſteriore domus, tabulis cedrinis, quæ à pauimento vſq; ad tectum pertinebant: vt eſſet oraculum ſiue Sanctum ſanctorum in quo arca teſtamenti poneretur. In domo dicit, pro, in parte domus interna. ¶30 ea eſt templum oppoſitū. Sub. oraculo. Id eſt, reliqua pars domus erat quadraginta cubitorū quæ templum ſiue ſanctum dicebatur. Erat autem oppoſitū oraculo. Verti poteſt, erat in interioribus ſiue in interiore parte. reſpectu ſcilicet veſtibuli, non oraculi. ¶31 Heb. Porrò cedrus erat ſuper domum, parte interna, habēs cælaturas cucurbitarū agreſtiū & cælaturas florū. Id eſt domus internè erat veſtita tabulis cedrinis, ornatis ſculptura ...ſtar cucurbitarū agreſtium, & ſculptura variorū florū. Per cucurbitā intellige fructum & truncum ipſum. Gallice, ...urage de courges. ¶32 Heb. cedrus erant. q. d. tota domus veſtita erat tabulis cedrinis. ¶33 In parte igitur interiore erat oraculum illud quod habebat &c. ¶34 vł, veſtiuit. Hic loquitur de parte altitudinis quæ erat tecta auro: ...dicunt doctiſſimi Hebræorum. nam viginti cubiti erant tecti ſolo auro: alij decem erant tecti lapillis pretioſis. ¶35 Aurū quod fit defæcatiſſimū, SEGOR vocant Hebræi, ita fortaſſe dictū quód ab auaris claudatur & cuſtodiatur. ¶36 Sub. thymiamatis. ¶37 Texit igitur ¶38 & occluſit oſtiū oraculi [vł, oraculum] catenis aureis: obduxitq; auro. Sub. ſeptū illud quod diſtinguebat oraculū à reliqua parte domus. Catenis aureis clauſit vice peſſulorū. ¶39. i. ita q̄ tota domus fuerit veſtita auro. ¶40 ante oraculum. i. ante oſtiū oraculi. erat enim altare thymiamatis è regione oſtij oraculi. oſtiū autem oraculi erat in medio ſepti tranſuerſarij. ¶41 Chaldæus paraph. oliuarum. ¶42. i. ab extremitate alæ vnius vſq; ad alæ alterius eiuſdē cherub extremitatē. ¶43 quantitas vna, & ſculptura vna. i. erāt eiuſdē ſtaturæ ambo cherubim, & eodē modo ſculpti erant. ¶44. i. intra oraculū. ¶45 Heb. cherubim. Antecedens pro relatiuo, Cherubim extendebant alas cherubim, pro, alas ſuas. ¶46 Rectius vertas per præteritū imperfectū, attingebat. ¶47 per circuitū ſculpſit cælaturis ſculpturarū. i. cælaturis & ſculpturis. Hoc eſt ornauit varijs ſculpturis & cælaturis. ¶48 ſculpturiſque florū intrinſecus & extrinſecus. i. in parte interna, in oraculo: & in parte externa, tēplo & ſancto. ¶49. i. tam in adyto ſiue oraculo, q̄ in tēplo & ſancto. ¶50 valuas oleagineas, ſuperliminare & poſtes: omnia illa fecit pentagona. i. quinq; laterū. Gallice, De cinq quarres. Vel, Omnia illa fecit ex quinta parte. i. latitudo eorū omniū erat æqualis quintæ parti valuarū. Gallice, De la largeur de la cinqieme partie du bois de la porte. Chaldæus paraph. vertit valuas pineas.

Digitized by Google

[51]Duæ ianuæ erant de lignis pineis, exculpſitque in eis extantes cherubim & palmas, apertos flores,' obduxitq; auro, & obduxit cherubim & palmas[52]bracteis aureis tenuibus.' Sic quoque fecit ad oſtium[53]baſilicę,' nempe poſtes de lignis[54]pineis, ſed [55] quadrangulos.' Duæ[56]ianuæ erant de lignis[57]piceis,' [&]duo latera[58]volubilia vnius ianuæ, & duo latera volubilia alterius ianuæ.' In his exculpſit cherubim, palmas,[59]flores apertos.' obduxítque [60] antepagmenta auro inſtificato. [61]'Extruxit inſuper atriũ interius tribus ordinib⁹ lapidum[62]politorum,' & vno ordine[63]cedrorũ dedolatarũ. ¶[64]Quarto anno' in mẽſe[65]Sif,[66]fũdata eſt' ædes Domini, Et in anno vndecimo, in menſe[67]Bul', (is eſt mẽſis octauus,) abſoluta eſt ædes[68]ſecundum omnes rationes ſuas, & ſecundum omnia quæ' ad eam pertinebãt, ædificauitque eam [69]ſeptem annis.

CAP. VII.

SOlomon extruxit etiam [1]ſuam domum,' idq; [2]tredecim annis,' abſoluẽs totam domum ſuam. Extruxit quoque'domum ſaltus Libani,'[3]cuius longitudo centum fuit cubitorũ, latitudo verò eius quinque cubitorum, altitudo eius triginta cubitorum, [4]ſuper quatuor ordines columnarum cedrinarum,' erántque cedrinæ trabes dedolatæ ſuper columnas. [5]Contabulatúmque fecit cedrinũ ſuperne ad illas trabes quę fuerunt' poſitæ ſuper colũnas quadragintaquinque: nã vnuſquiſque ordo habuit quindecim. [6]Lumina' deinde erãt triplici ordine, vt feneſtra [7]feneſtræ eſſet iuncta,' idque tribus [8]parietibus. [9]Omnia foramina feneſtrarum poſtéſque quadrata erant, feneſtráque feneſtræ vicinæ iuncta tribus parietibus.' Et fecit porticum [10] columnarum,' cuius longitudo fuit quinquaginta cubitorum, latitudo verò eius triginta cubitorum : [11] & porticus erat ante ipſas, columnæque & trabes craſſę ante eas.' Et porticum [12]fecit ſolii, vbi ius diceret, nempe porticum iudicij.' & [13] contignauit eam cedro à pauimento ad pauimentum.' [14]Domus verò eius in qua habitabat, aliud atrium habuit à domo ad porticũ ſimili opere. domum quoque ædificauit filiæ Pharaonis quam duxerat Solomon, [15] quemadmodum porticum illam. Om[illegible]

Et duo oſtia de lignis oliuarũ: & ſculpſit in eis picturam cherubim, & palmarum ſpecies, & anaglypha valde prominentia, & texit ea auro: & operuit tam cherubim, quàm palmas, & cætera auro. Fecitque in introitu templi poſtes de lignis oliuarum quadrangulatos: & duo oſtia de lignis abiegnis alterinſecus: & vtrunque oſtium duplex erat: & ſe inuicem tenens, aperiebatur. Et ſculpſit cherubim, & palmas, & cælaturas valde eminentes: operuitque omnia laminis aureis opere quadro ad regulam. Et ædificauit atriũ interius tribus ordinibus lapidum politorũ, & vno ordine lignorũ cedri. ¶ Anno quarto fũdata eſt dom⁹ Domini in mẽſe Zio: Et in anno vndecimo mẽſe Bul (ipſe eſt mẽſis octau⁹) perfecta eſt dom⁹ in omni opere ſuo, & in vniuerſis vtẽſilib⁹ ſuis: ædificauitque eam annis ſeptem.

CAP. VII.

DOmum autem ſuam ædificauit Salomõ tredecim annis, & ad perfectum vſque perduxit. Ædificauit quoq; domum ſaltus Libani cẽtum cubitorum longitudinis, & quinquaginta cubitorum latitudinis, & triginta cubitorũ altitudinis: & quatuor deambulatoria inter columnas cedrinas: ligna quippe cedrina exciderat in columnas. Et tabulatis cedrinis veſtiuit totam cameram, quæ quadragintaquinque columnis ſuſtẽtabatur. vnus autem ordo habebat columnas quindecim Contra ſe inuicem poſitas, & e regione ſe reſpiciẽtes, æquali ſpatio inter columnas, & ſuper columnas quadrangulata ligna in cunctis æqualia. Et porticum columnarum fecit quinquaginta cubitorum longitudinis, & triginta cubitorum latitudinis: & alteram porticum in facie maioris porticus: & columnas, & epiſtylia ſuper columnas fecit. Porticum quoq; ſolij, in qua tribunal eſt, fecit: & texit lignis cedrinis à pauimento vſque ad ſummitatem. Et domuncula in qua ſederetur ad iudicandum, erat in media porticu ſimili opere. domum quoque fecit filiæ Pharaonis (quã vxorẽ duxerat Salomon) tali opere, quali & hanc porticũ. Omn[illegible]

¶51 Hebraiſm⁹ eſt, qui ſic verti debet, Porrò duabus valuis oleagineis (vel pineis) ſculpſit ſculpturas cherubimorum & palmarum, & cælaturas florum, ¶52 Heb. auro. ¶53 templi, ¶54 vſ. oleagineis, ¶55 Id eſt quatuor laterũ, figura quadrata. vſ, ex quarta parte. i. Latitudo poſtiũ erat æqualis quartæ parti valuarum. ¶56 valuæ ¶57. vſ. abiegnis, ¶58 valuæ vnius erãt rotunda, facta opere tornatili, & duo latera valuæ alterius rotũda .i. facta opere tornatili, nempe ex colũnellis. ¶59 cælaturas florum, ¶60 auro miro artificio poſito ſuper id quod inſculptum erat. Id eſt, ita vt etiã appareret ſculpturæ illæ. ¶61 Deſcribit quartã partẽ tẽpli. Atriũ iſtud, ſacerdotũ erat, quod interi⁹ vocabatur, reſpectu atrij ma[illegible]gni in quo populus orabat. ¶62 vſ, ſectorũ. aut, cæſorũ. ¶63 trabiũ cedrinarũ. ¶64 regni ſcilicet Salomon[illegible] ¶65 vſ, Zio. i. Aprili. ¶66 fundari cœpit ¶67. i. Octobri. ab imbre dicitur hic mẽſis Bul, quaſi מבול. i. diluuium. ¶68 cũ omnibus vtenſilibus ei⁹, & omnibus quæ &c. ¶69 Supple & ſex mẽſibus. ſed hi ſex mẽſes nõ pertin[illegible] ad annum vndecimũ, ſed ad annum duodecimũ. Hic ſex mẽſes ſubiicẽtur, vt etiã ſupra cap. 2, ſex alij ſubiicẽtur, vbi agit de regno Dauid in Hebrõ. VII. ¶1 vſ, regiã ſuã. aut, regias ſuas. nã regias ſuas & quicquid ædificauit, cõſtruxit intra tredecim annos. ¶2 Poſt abſolutũ ſcilicet tẽplum. prius enim templum quàm domũ ſuam extruxit. Cõſumpſit autẽ viginti annos in conſtructione vtriuſque, vt infra videbis cap. IX. ¶3 Vocat domũ ſalt⁹ Libani, non ꝙ in monte Libano fuerit ſita: ſed quia locus ille amœnitate & pulchritudine certare poterat cum Libano. vel ꝙ locus ille ob copiã materiæ cedrinæ, Saltus Libani dici poterat. Hanc domum fuiſſe ædificatam à Dauide aduerſus æ[illegible]ſtum teſtatur Chaldæus paraphraſtes. Locus iſte non procul erat à Ieruſalẽ. ¶4 In ſingulis ordinibus erant quindecim columnæ: quod probari poteſt ex tabulato primo primæ mãſionis. nã dicit in mãſione ſuperiori fuiſſe quindecim columnas. totidem ergo erant in ſingulis ordinibus. Trabes erant diſpoſitæ ſecũdum latitudinem, non ſecundum longitudinem. ¶5 vſ, Et erat tecta cedro ſurſum ſuper trabes quæ erant &c. i. ſuper columnas erant collocatæ trabes: ſuper trabes tigna, quæ Gallice Soliueaulx appellamus: ſuper tigna autẽ erant tabulę cedrinæ. In inferiori parte dom⁹ erãt quatuor ordines columnarũ, vt poſſent ſuſtinere pond⁹: in ſuperiori verò erãt tres tãtum ordines, quia futurũ erat vt multi conuenirent ad regem, oportebátque propterea locum eſſe capaciorem. impediunt autẽ columnæ. ¶6 Feneſtræ ¶7 ad feneſtram eſſet, ¶8 vicibus. i. tres erant feneſtrarum ordines qui reſpondebant ternis ordinibus feneſtrarum in altera parte. ¶9 Heb. Et omnes portæ & poſtes erant quatuor laterũ cum feneſtris: & e regione feneſtra erat ad feneſtram tribus vicibus. Id eſt, omnia ſuperliminaria portarum & poſtes cũ lignis feneſtrarum erãt figuræ quadratæ: omniáque ligna feneſtrarum ſibijnuicẽ reſpondebãt triplici ordine. nã in ſingulis lateribus erant terni ordines feneſtrarũ, quę reſpondebant alterius lateris feneſtris. ¶10. i. domus Libani quæ conſtabat multis columnis. ¶11 erat itaq; porticus illa ante faciẽ illarũ, & columnæ & trabes erant ante faciẽ illarũ. Subaudi columnarũ. Hebraiſmus eſt, pro, porticus illa cõſtabat colũnis & trabibus, quę quidẽ colũnæ & trabes erãt in cõſpectu colũnarũ domus ſaltus. hoc eſt, porticus illa obiecta erat domui illi ſaltus Libani. ¶12 ſolij, in qua iudicaturus eſſet, id eſt porticũ iudicij fecit. Hanc porticũ fecit iuxta regiã quæ erat in Ieruſalẽ. ¶13. i. texit tabulis cedrinis ab imo vnius parietis vſq; ad imum alterius parietis. q. d. omnes parietes cũ tabulato fuerunt tecti tabulis cedrinis. ¶14 Et in domo eius in qua habitabat, atrium alterum intra porticũ illã, iuxta opus hoc erat. i. factũ ſimili opere quo facta erat portic⁹ ſolij. Cũ alterũ dicit, oportuit duas fuiſſe porticus in regia. Ex domo igitur regia ingrediebatur atriũ, ex atrio in porticũ ſolji intrabat & domũ. ¶15. i. opere ſimili operi porticus illius iudicij ſ. dicto. Domus hæc filiæ Pharaonis non erat coniuncta cum ipſa regia, ſed ab illa exiguo interuallo ſeparata.

Digitized by Google

9 lapidibus pretioſis, qui ad normam quãdam atque menſuram tam intrinſecus quàm extrinſecus ſerrati erant: à fundamento vſque ad ſummitatem parietum, & intrinſecus vſque ad atriũ maius. Fundamenta autem de lapidibus pretioſis, lapidibus magnis decem ſiue octo cubitorũ. Et deſuper lapides pretioſi æqualis menſuræ ſecti erãt, ſimiliterque de cedro. Et atrium maius rotundum trium ordinum de lapidibus ſectis, & vnius ordinis de dolata cedro: necnon & in atrio domus Domini interiori, & in porticu domus. ¶ Miſit quoque rex Salomon, & tulit Hiram de Tyro, filiũ mulieris viduę de tribu Nephthali, patre Tyrio, artificẽ ærariũ, & plenum ſapientia & intelligẽtia, & doctrina ad faciendũ omne opus ex ære. Qui cũ veniſſet ad regẽ Salomonẽ, fecit omne opus eius. Et finxit duas columnas æreas, decẽ & octo cubitorum altitudinis columnam vnã: & linea duodecim cubitorũ ambiebat columnam vtrãque. Duo quoque capitella fecit, quæ ponerẽtur ſuper capita columnarũ, fuſilia ex ære: quinq; cubitorum altitudinis capitellũ vnũ, & quinq; cubitorũ altitudinis capitellũ alterum: & quaſi in modum retis, & catenarum ſibi inuicem miro opere contextarum: vtrunque capitellum columnarum fuſile erat: ſeptena verſuum retiacula in capitello vno, & ſeptena retiacula in capitello altero. Et perfecit columnas, & duos ordines per circuitum retiaculorum ſingulorum, vt tegerent capitella quæ erant ſuper ſummitatem malogranatorum: eodem modo fecit & capitello ſecundo. Capitella autem quæ erant ſuper capita columnarum, quaſi opere lilij fabricata erant, in porticu, quatuor cubitorũ. Et rurſum alia capitella in ſummitate columnarum deſuper iuxta menſurã columnę cõtra retiacula: malogranatorum autem ducenti ordines erant in circuitu capitelli ſecũdi. Et ſtatuit duas columnas in porticu templi: cũmque ſtatuiſſet columnam dexteram, vocauit eam nomine Iachin: ſimiliter erexit columnam ſecundam, & vocauit nomen eius Booz. Et ſuper capita colũnarum opus in modum lilij poſuit: perfectũmque eſt opus columnarum. ¶ Fecit quoque mare fuſile decem cubitorum à labio vſque ad labium, rotundum in circuitu: quinque cubitorum

nia illa fuerunt [16] ex lapidibus pretioſis, [17] & ad normam veluti expolitis ſeu quadratis, ſerráq; ſectis, [18] tam intus quàm foris, à fundamẽto [19] vſq; ad ſuggrũdia, ſic extra vſq; ad atriũ magnũ. Fuit verò fundatũ lapidibus [20] pretioſis lapidibũſque magnis, è quibus quidã lapides decẽ erãt cubitorũ, quidã octo cubitorum: [21] Superne erãt lapides pretioſi, & ad quandam normã quadrati, atq; cedri. [22] Atriũ quoq; magnũ circunquaq; triplici ordinẽ quadratorũ lapidũ, ordinẽque vno dolatarũ cedrorum: [ſic erat] & atrium ædis Domini [23] interi⁹, & [24] porticus ædis. ¶ Miſitq; rex Solomõ, accerſiuitq; Hiram de Tyro, Qui erat filius viduæ de tribu Naphtali, pater eius fuit vir Tyrius, fabrum ærariũ, imbutum ſapientia, intelligentia & ſcientia in faciũdo omni opere ex ære: is venit ad Solomonẽ regẽ, & fecit vniuerſum opus ei⁹. Finxit autem is duas colũnas æneas, altitudo columnæ [25] vnius erat decem & octo cubitorum: & [26] vtranque columnã ambiebat [27] circulus duodecim cubitorum. Fecit & duo [28] epiſtylia ſphærica, quæ ponerẽtur ſuper capita colũnarũ quæ fuſa erant ex ære: quinq; cubitorũ erat altitudo vnius epiſtylij, quinq; cubitorũ altitudo alterius epiſtylij. [Fecit inſuper] cancellos opere reticulato, & [29] zonas opere cõcatenato ad epiſtylia quæ [30] erant in cono columnarũ, ſeptenas videlicet vtriq; epiſtylio. [31] Quũmq; feciſſet columnas, addidit operi reticulato alterius [colũnæ] duos ordines malorum punicorum, [32] quæ ambirẽt & tegerent epiſtylia quæ erant in ſummo [columnarũ:] ſimili ratione epiſtylio alterius [colũnæ.] Epiſtylia quæ [33] erant in cono columnarũ, opus habebãt florulentum, quale fuit in porticu, quatuor cubitis. [34] Habuerunt & epiſtylia quæ erant ſupra duas columnas, deſuper è regione ventris citra opus reticulatũ, ordines ducẽtorũ malorũ punicorũ, idque per ambitũ vtriuſque epiſtylij. Erexit deinde columnas illas ante [35] porticũ baſilicæ: quũmq; erigeret columnã dexteram, vocauit nomen eius [36] Iachin: erigens verò columnã ſiniſtrã, vocauit nomẽ eius [37] Boas. In faſtigio columnarũ erat opus [38] florulentũ: ſicq; abſolutũ eſt opus columnarũ. ¶ Porrò mare fecit fuſum, decẽ cubitorũ à labio ei⁹ ad labiũ eius, rotundũ [39] per ambitũ: altitudo ei⁹ erat quinq; cubitorũ,

¶16.i. ex optimis lapidib⁹. & cõmendatiſſimis. ¶17 Heb. ſecũdũ mẽſuras [lapidum] exciſionis ſerratorum ſerra.i. lapidibus quæ habebant lapidum exciſorũ & quadratorũ magnitudinẽ. Quam autẽ magnitudinem haberẽt hi lapides, incertũ eſt ¶18.i. non ſolũ parte interna ædificij, ſed etiam externa. ¶19 vſque ad lapides quibus incumbũt trabes, & extrinſec⁹. Lapides quibus incũbunt trabes, Gallice vocamus Corbeaux. q.d. parte interna omnia constructa erãt lapidibus arte ſũma elaboratis, vſque ad lapides quibus incumbebant trabes: & parte externa vſque ad eam partem quę reſpiciebat atrium magnũ in quo popul⁹ orabat. ¶20.i. optimis ¶21 At ſurſum verſus erant lapides pretioſi iuxta quantitates lapidũ ſerratorum, & cedrus.i. ſuper fundamentum erant lapides pretioſi, [id eſt] optimi, qui habebantur in pretio, & tabulæ cedrinæ. ¶22 At in porticu magna per omnia latera tres erant ordines lapidum ſerratorum, & ordo vnus trabiũ cedrinarũ. Porticus iſta magna erat in qua populus orabat: quæ non erat tecta, quod 2 Paralip. 4, dicitur Atrium magnum. ¶23.i. atrium ſacerdotum. ¶24.i. atriũ quod erat ante tabernaculum in veſtibulo templi. Docti exiſtimant veſtibulum, atrium ſacerdotum, & atrium populi fuiſſe contigua ſiue continentia ædificia. ¶25 Quod de vna columna dicitur, de altera quoque eſt intelligendum. ¶26 ſecũdam intellige etiam primã cinxiſſe. Ea enim erat craſſities vnius quæ alterius. Peripheria.i. linea ambiens, erat duodecim cubitorũ: & diameter.i. linea dimetiẽs, erat quatuor. quæ in gyro ſunt duodecim cubiti, in diametro ſunt quatuor. eſt enim à peripheria ad diametrũ proportio tripla, hoc eſt continet ter menſurã diametri, & ſeptimam eius partem, vt 22 ad 7. ¶27 linea. vł, filũ ¶28 vł, coronamẽta. ſiue, capitella, ¶29 vł, funes ¶30 ſuperponerentur capiti columnarũ, ¶31 Fecit igitur colũnas, & duos &c. De prædictis colũnis intelligit. eſt enim recapitulatio. ¶32 Heb. in circuitu in retiaculo vno: [idem de ſecundo intelligẽdum] ad tegenda capitella quæ erant in ſummitatib⁹, [colũnarum, & in] malogranatis.i. vt duobus ordinibus malorũ granatorũ tegeretur pars media capitellorũ. ¶33 erat in columnis impoſita, opere erant liliorum, tali quale viſitur in veſtibulis [domorum elegantium,] per quatuor cubitos. Id eſt per duos inferiores & duos ſuperiores: & medium erat ſparſum malogranatis. Ex quinque partibus quatuor erant operæ lilijs. ¶34 Hebraice ſic legitur, Ipſa capitella quę erant ſuper duas columnas, etiam deſuper eregione ventris capitelli, qui venter eſt eregione retiaculi [ſub. habebant malogranata:] nam malogranata ducẽta erant in ordinibus duobus per circuitum in capitello ſecundo. q.d. nõ ſolum lilia, ſed etiam malogranata erant in capitellis. Deſcribit autem quid eſſet in cubito quinto omiſſo. præterea quoniam ſuperius non explicarat vbi eſſent malogranata, hic explicat. Ventrẽ capitelli vocat partẽ laxiorem quæ magis prominet in pila. Quum ſecundum capitellum dicit, intelligit & primũ, ac ſi dicat, in vtroq; capitello. ¶35 veſtibulũ templi, ¶36 Hæc vox ſignificat Confirmet. quaſi diceret, Vtinam confirmet aut ſartam tectam ſeruet Dominus hanc domum. ¶37 Significat hæc vox fortitudinẽ & vigorem. quaſi diceret, Vtinam ſit in ea domo vigor perpetuò, ſit in fortitudine.i. ſtabilis ſit & permanens. Eodem tendit vtriuſque columnę nomen. ¶38 Heb. lilij.i. capitellum quod erat fere ſparſum lilijs. ¶39.i. tam in parte ſumma quàm in ima. Hoc mare erat rotundũ à ſummo ad imum. nam ſi fuiſſet in imo quadratum, non dixiſſet rotundum.

Digitized by Google

&[40]linea[']triginta cubitorum cingebat ipſum per ambitum. [41]Sub labio eius erãt nodi per ambitum qui cingebant ipſum mare, decem vno cubito, duo ſcilicet ordines nodorum, qui erant fuſi cum ipſo mari.[']Stabat ſuper duodecim boues, tres reſpiciebant ad Aquilonem, tres reſpiciebãt verſus mare, tres item vertebant facies ad Meridiem, & tres reſpiciebant ad Orientem: ſuper his ſtabat mare déſuper: poſteriora autem eorum omnia erant introrſus. Craſſities eius palmũ habebat, & labiũ eius [42]erat fabrefactũ vt labiũ crateris germinante lilio,[']capiebátque duo millia batorũ. ¶Et fecit decem [43]machinas['] æneas, cuiuſque [44]machinæ[']longitudo quatuor fuit cubitorum, latitudo eius quatuor cubitorum, & altitudo eius trium cubitorum. [45]Sic verò fabrefactæ fuerunt machinæ. Abacos habuerunt intra limbos concluſos, [46]Atque in abacis illis intra limbos incluſis, leones erant, boues, & cherubim. ſupra limbos pes erat ſuperne, ad cuius infimam partem item leones erant & boues, tum etiam additamenta quædam opere bracteato.['] Singulæ [47]machinæ[']habebant rotas æneas quatuor, & tabulas æneas: deinde erant in quatuor angulis[48]eius[49]humeri[50]ſub labro ipſo ad latera vniuſcuiuſque, qui humeri fuſi erant, quiſq; è regione alterius pone additamentum.[']Os eius [51]intra coronamentum & ſupra cubitum habebat, óſque eius rotundum erat vt opus pedis, habens ſeſquicubitum: & ſupra os eius erant extantes noduli, quorum abaci quadrati erant nõ rotundi.[']Quatuor illæ rotæ [52]erant ſub abacis, axéſque rotarum in machina ipſa: [53]altitudo rotæ erat ſeſquicubiti.['] Erat autem factura rotarũ vt factura rotæ currus: [54]axes earum, modioli earum, radij earum, & canthi earum: omnia hæc [55]fuſa erant.[']Quatuor inſuper[56]humeri['] ad quatuor angulos[57]machinę[']cuiuſlibet: [58]atque hi humeri eius ex machina procedebant. [59]Et ſupra machinã altitudo erat ſeſquicubiti rotunda circunquaque, & in ſummo machinæ limbi eius & abaci eius ex ipſa. [60] Exculpſerat enim ſuper tabulas limbos, & ſuper abacos eius cherubim, leones & palmas, quemadmodum in abaco quolibet & additamento circunquaque.[']Ad hunc modum fecerat decem[61]machinas,['] eodem modo fuſas, eadem menſura, eadémque [62]formatura['] omnibus. ¶Fecit præterea decem labra ærea, ſingula labra capiebant quadraginta batos, ſingulàque labra quatuor erant cubitorum

altitudo eius, & reticula triginta cubitorũ cingebat illud per circuitum. Et ſculptura ſubter labium circuibat illud decem cubitis ambiens mare: duo ordines ſculpturarum iſtriatarum erant fuſiles. Et[']ſtabant[']ſuper duodecim boues, è quibus tres reſpiciebant ad Aquilonem, & tres ad Occidentem, & tres ad Meridiem, & tres ad Orientem: & mare ſuper eos déſuper erat: quorum poſteriora vniuerſa interinſecus latitabant. Groſſitudo autem luteris, trium vnciarum erat: labiũmque eius, quaſi labium calicis, & folium repandi lilij: duo millia batos capiebat, & tria millia metretas.[']¶Et fecit decẽ baſes æneas, quatuor cubitorum longitudinis baſes ſingulas, & quatuor cubitorum latitudinis, & trium cubitorum altitudinis. Et ipſum opus baſium, interraſile erat: & ſculpturæ inter iuncturas. Et inter coronulas & plectas, leones & boues & cherubim: & in iuncturis['] ſimiliter déſuper: & ſubter leones & boues quaſi lora ex ære depẽdentia. Et quatuor rotæ per baſes ſingulas, & axes ærei: & per quatuor partes quaſi humeruli ſubter luterem fuſiles contra ſe inuicem reſpectantes. Os quoque luteris interinſec[us] erat in capitis ſummitate: & quod forinſecus apparebat, vnius cubiti erat, totũ rotundum, pariterque habebat vnum cubitum & dimidium: in angulis autem columnarum variæ cælaturæ erant: & media intercolumnia, quadrata non rotunda. Quatuor quoque rotæ, quæ per quatuor angulos baſis erãt, cohærebant ſibi ſubter baſim: vna rota habebat altitudinis cubitũ & ſemis. Tales autem rotæ erant quales ſolent in curru fieri: & axes earum, & radij, & canthi, & modioli, omnia fuſilia. Nã & humeruli illi quatuor per ſingulos angulos baſis vnius, ex ipſa baſi fuſiles & coniuncti erant. In ſummitate autem baſis erat quædã rotũditas vnius & dimidij cubiti, ita fabrefacta, vt luter déſuper poſſet imponi, habens cælaturas ſuas, varíaſque ſculpturas ex ſemetipſa. Sculpſit quoque in tabulatis illis, quæ erant ex ære, & in angulis, cherubim, & leones, & palmas, quaſi in ſimilitudinem hominis ſtantis, vt non cælata, ſed appoſita per circuitum viderentur. In hunc modum fecit decem baſes fuſura vna, & menſura, ſculpturáque conſimili. ¶Fecit quoq; decẽ luteres æneos: quadraginta batos capiebat luter vn[us], erátq; quatuor cubitorum

¶40 vl, reticula ¶41 Et tubercula ſimilia cucurbitis ſubter labium eius per circuitũ cingebãt illud mare, dena per ſingulos cubitos cingebãt mare ipſum per circuitũ: in duob[us] ordinib[us], tubercula illa erant fuſa fuſiõe illius. i. fuerunt fuſa quando mare illud fuit fuſum. q. d. non fuerunt aduentitia, ſiue appoſititia, trecenta tubercula fuerunt. ¶42 erat ſecundum op[us] labij calicis, & floris lilij. Id eſt, ſimile erat flori lilij. ſunt eni lilij flores curuati. Alij vertunt, & flos lilij erat i eo. i. mare illud erat ſparſum floribus lilij. ſic Chaldæus paraph. ¶43 baſes. quæ ſcilicet ſupponẽdæ erant decem conchis. ¶44 baſis ¶45 Iſtud autẽ eſt opus baſis, Cĩcturæ erãt illis, quæ cĩcturæ erãt inter prominentias. q. d. Singularũ baſiũ apparatus erat huiuſmodi, Singulæ baſes habebãt ſingulas cincturas: & ſingulæ cincturæ erant inter prominentias duas, imã ſcilicet, & ſummã. Prominentias vocat quæ ſpondis lectorũ veteri forma ſtructorũ erãt ſimiles. Gallicè, Bots larges par le hault & par le bas. ¶46 Et ſuper illas cincturas quæ erant inter prominentias illas, ſigilla[quædam deformata]in ſpeciem leonum, boum, & cherubimorum: & ſuper prominentias[ſ. i. in ſumma parte baſis magnæ]erat parua alia baſis déſuper, & ſubter erant leones & boues: erant etiam additamenta quædam opere extenſo. Id eſt, adiectitia tubercula, quæ erant vice baſium quibus incumbere videbantur ſigilla illa, ſiue animalia quæ erant vice baſium. Secundo loco omiſit cherubimos: ſubintelliguntur tamen. Prominentias vocàt, les bors & mouleures. Subter autem, hoc eſt in magna baſi. ¶47 baſes ¶48 ſub. baſis. ¶49 humeruli. ſiue, fulcera quædam ¶50 Hebr. ſubter labrum illa fulcera erant fuſa eregione ſingulorum additamentorum. Hoc eſt in fundo, ac parte ima ipſius labri. ¶51 erat intra capitellum ipſum: & ſurſum, in cubito (orificium autem eius capitelli erat rotundum inſtar baſis) vnius cubiti & dimidij: erãt item ſuper os ipſum cælaturæ quædam cum cincturis ſuis, quæ quadratæ erant, non rotũdæ. Surſum inquit, in cubito &c. i. ſiquis ad vmbilicũ eius metiri velit illam columnellam mẽſura cubiti, habebit cubitum & dimidium latitudinis. Cincturas quadratas fuiſſe dicit, vt ſunt zonæ latæ: non rotundas, vt ſunt zonæ rotundæ. ¶52 infra cincturas erant: axes autem rotarum erant in baſe ipſa. Axes non ſupponebantur baſi, verũ in ipſa baſe erant. ¶53 i. ſingulæ rotæ habebant cubitum & dimidium. ¶54 Declarat quomodo rotæ baſis ſimiles erant rotis curruum. nam, inquit, axes habebant, radios, &c. ¶55 vl, ex ære fuſa erãt. ¶56 ſiue, ſuſtentacula ¶57 baſis ¶58 ex ipſa autem baſe erant ipſa ſuſtentacula. ſiue fulcra. Id eſt, malleis producebantur ex ipſa maſſa æris vnde factæ erant baſes, nec erant adiectitia. Gallice, De la meſme piece. ¶59 In ſummitate autem baſis iſtius[quadratæ]erat dimidiũ cubiti in altitudine, rotundũ per circuitũ, & in ſummitate baſis[paruæ]erãt prominentię & cincturæ eius, quæ ex ea erant. i. In baſi illa quadrata erat colũnella quædã rotũda, cuius altitudo erat dimidij cubiti: & in colũnella illa parua quæ ſuperpoſita magnæ baſi erat, erant prominentiæ & cincturæ ex ipſa baſi productæ, non adiectitiæ. Gallice, Faictes de la meſme piece. ¶60 Fecit & cælaturas in tabulis prominẽtiarũ eius [ſub. paruæ baſis,] & in cincturis[ſub. ſingularum paruarum baſium ſculpſit] cherubimos, & leones, & palmas, eregione cuiuſque additamentorũ circũquaq;. Vl, quæ erant per circuitũ. Per tabulas prominentiarũ intelligit ſpatia quædam ornata elegantibus ſculpturis quæ erant inter prominentias ipſas. ¶61 baſes, ¶62 ſculptura

Digitized by Google

ſingulos quoque lucires per ſingulas, id eſt decē baſes, poſuit. Et conſtituit decē baſes, quinq; ad dexteri partem tēpli, & quinq; ad ſiniſtrū: Mare autē poſuit ad dexterā partē tēpli contra Orientē ad Meridiem. Fecit ergo Hiram lebetes, & ſcutras, & amulas, & perfecit omne opus regis Salomonis in tēplo Domini. Colūnas duas, & funiculos capitellorū ſuper capitella colūnarum duos: & retiacula duo, vt operirent duos funiculos, qui erant ſuper capita columnarum. Et malogranata quadringenta in duobus retiaculis: duos verſus malogranatorum in retiaculis ſingulis, ad operiendos funiculos capitellorū qui erant ſuper capita columnarum. Et baſes decem, & luteres decem ſuper baſes. Et mare vnū, & boues duodecim ſubter mare. Et lebetes, & ſcutras, & amulas. omnia vaſa quæ fecit Hiram regi Salomoni in domo Domini, de aurichalco erant. In campeſtri regione Iordanis fudit ea rex in argilloſa terra, inter Socoth & Sarthan. Et poſuit Salomon omnia vaſa in domo Domini: propter multitudinem autem nimiam non erat pondus æris. Fecitq; Salomon omnia vaſa in domo Domini: altare aureum, & menſam ſuper quā ponerentur panes propoſitionis, auream: & candelabra aurea, quinque ad dexteram, & quinq; ad ſiniſtram contra oraculum ex auro puro: & quaſi lilij flores, & lucernas deſuper aureas: & forcipes aureos, Et hydrias, & fuſcinulas, & phialas, & mortariola, & thuribula de auro puriſſimo: & cardines oſtiorum domus interioris Sancti ſanctorum, & oſtiorum domus tēpli, ex auro erant. Et perfecit omne opus quod faciebat Salomon in domo Domini, & intulit quę ſanctificauerat Dauid pater ſuus, argentū, & aurū, & vaſa, reponens in theſauris domus Domini. CAP. VIII.

Tunc congregati ſunt omnes maiores natu Iſrael cum principibus tribuum, & duces familiarum filiorum Iſrael ad regem Salomonē in Ieruſalem: vt deferrent arcam fœderis Domini de ciuitate Dauid, id eſt de Sion. Conueniteq; ad regem Salomonem vniuerſus Iſrael in menſe Ethanim in ſolenni die, ipſe eſt menſis ſeptimus. Veneruntque cuncti ſenes de Iſrael, & tulerunt arcā ſacerdotes, & portauerunt arcā Domini, & tabernaculum fœderis, & omnia vaſa ſanctuarij quæ erant in tabernaculo: & ferebant ea ſacerdotes & Leuitæ. Rex autem Salomon, & omnis multitudo Iſrael quæ conuenerat ad eū, gradiebatur cum illo ante arcam, & immolabāt oues & boues abſque æſtimatione & numero.

[63] ſinguliſque machinis ſingula labra impoſuit. Et collocauit quinq; [64] machinas ad latus [65] ædis dextrum, & quinque ad latus ædis ſiniſtrū. [66] Lacum verò poſuit [67] à latere ædis dextro ad Orientem, Meridiem verſus. Fecit quoque Hiram [68] lebetes, ſcopas, [69] pelues ſparſarios: & abſoluit vniuerſum opus quod ipſi Solomoni fecit pro æde Domini, Nempe columnas duas, [70] & epiſtylia rotunda cum coronamentis ſuper capita columnarum duarum, retia duo quæ tegerēt duos globos coronatos in ſummo colūnarum. Mala quoque punica quadringenta ſuper duo [71] retia, duos ſcilicet ordines malorū punicorum in quolibet [72] reti, [73] vt tegerent globos duos coronatos in ſummo columnarum. [74] Machinas itē decem & labra decem ſuper [74] machinas, Mare vnum, & boues duodecim ſub mari. Lebetes quoque, & ſcopas, pelues ſparſorios, & omnia vaſa huiuſmodi quæ fecit Hiram regi Solomoni pro æde Domini ex ære [75] polito. [76] In æquore plano Iordanis fudit ea rex, in argilla denſa, inter Succoth & Zarthan. [77] Et reliquit Solomon omnia vaſa, [78] quòd vehementer multa eſſent, nec æris pondus inueſtigari potuerit. Fecit itaque Solomon omnia vaſa quæ pertinebant in ædem Domini, [79] arā auream, & menſam ſuper quam erant panes [80] facierum, ex auro. Candelabra quinque ad dexteram, & quinque ad ſiniſtram ex auro puriſſimo [81] ante adytum: & [82] flores, [83] lampades, & emunctoria ex auro: [84] Crateres, falces, pelues ſparſorios, cochlearia, & ignis receptacula ex auro puriſſimo: Cardines quoq; ianuarū ædis interioris, Sancti ſcilicet ſanctorū, & pro valuis [85] ædis baſilicæ, ex auro [fecit.] Abſoluit itaque vniuerſum opus quod [86] fecit rex Solomon [87] in æde Domini, & [88] intulit ea [89] Solomō quæ dedicauerat pater eius, argentum ſcilicet, aurū, atque vaſa, repoſuitque ea in theſauros ædis Domini.

CAP. VIII.

Tunc conuocauit Solomon ſeniores Iſraelis, omnia capita tribuū [id eſt] eos qui [1] primores erant patrum filiorum Iſrael ad [2] regē Solomonē Ieroſolyma, vt adducerent arcā fœderis Domini, de ciuitate Dauid, [3] ea eſt Ziō. Cōgregatiq; ſunt ad regem Solomonē omnes viri Iſraelis in mēſe [4] Ethanim in die feſto: is eſt mēſis ſeptim⁹. [5] Veneruntq; cuncti ſeniores Iſraelis, & ſacerdotes [6] tulerūt arcā. Et adduxerunt arcā Domini, & tentoriū [7] cōſtitutionis, & omnia vaſa ſacra quæ erant in tētorio. adduxerūt inquā ea [8] ſacerdotes & Leuitæ. Et rex Solomō atq; vniuerſus cœtus Iſraelis, qui ad eū conuenerant, cū eo [erant] ante arcam, ſacrificantes oues & boues, qui præ multitudine nec numerari nec [9] recenſeri potuerunt.

[63] Heb. cōcha vna ſuper baſim vnam per decem baſes. Id eſt, in ſingulis baſibus quæ decem erant, ſingulas conchas poſuit. [64] baſes [65] dom⁹. Id eſt, atrij ſacerdotū q̄d erat tēplo cōiunctū. [66] Mare [67] .i. iuxta fores tēpli in latere quod opponitur Meridiei: hoc eſt quod dicit, in latere dextro. Ingreſſus templi ad Oriētem erat. Mare, primùm occurrebat, deinde cōchæ. Neque in mari lauabant ſeſe ſacerdotes, neque in conchis holocauſta lauabantur, verùm ſacerdotes aqua quā per ſalientes hauriebāt ex mari ipſo, abluebāt man⁹ & pedes: holocauſta autem tantum abluebant frigida ſūpta ex conchis per ſalientes. [68] conchas, [69] Vaſa erant è quibus ſpargebatur aqua aut ſanguis. [70] & vaſa rotunda capitellorum quę [ſcilicet capitella] erāt in ſummitate colūnarū,

& retiacula duo ad tegēda duo rotunda vaſa capitellorum, quæ capitella erāt ſuper caput colūnarum. Vaſa rotunda duo vocat bina hemiſpheria, dimidiatas pilas, ſiue dimidiatos globos. [71] retiacula, [72] retiaculo, [73] ad tegenda bina vaſa rotunda [vl, bina hemiſpheria] quæ erant ſuper faciē colūnarum. Hîc accipit faciē pro capite. [74] Baſes [75] vl, terſo. [76] In planitie Iordanis curauit illa fundenda rex, [77] Heb. Dimiſit autem. i. neglexit ſub. pōderare. [78] præ multitudine nimia, nō [fuit] diſquiſitū pōdus æris. [79] Hæc ara erat in Sācto. [80] vl, propoſitionis. i. qui proponebantur faciei Dei, hoc eſt arcæ. [81] vl, ante oraculum. aliàs dicebatur Sanctum ſanctorum. [82] vl, lilia, [83] & lucernas, & forcipes ex auro: [84] Hydrias & pſalteria. ſiue inſtrumenta, [85] domus, [id eſt] templi, [86] vl, curauit faciendum [87] pro domo [88] ſub. in templum. [89] Heb. Solomon ſanctitates patris ſui. VIII. [1] Primores, ſiue duces patrum, ſunt duces familiarum antiquarum. [2] Antecedens pro relatiuo, ad ſe. [3] vl, quæ alio nomine dicitur Sion. [4] .i. fortium. Mēſis eſt Septembris, qui ſic dicitur propter fructus arborū & fruges, quæ collectæ, eo menſe reponuntur in horrea. fructibus ſiquidē confirmatur coeleſtialis, humana quoq; vita roboratur. Vel propter crebra & magna feſta quæ in ipſo menſe celebrantur, feſtum ſcilicet tabernaculorū, dies expiatorios, & feſtum dedicationis. [5] Venerūt inquā [6] ſub. in Sanctū ſanctorū. Sacerdotes ter arcā fœderis tulerunt, Cū tranſierūt Iordanē, Cū circuierūt Iericho, Et cū eam reduxit Dauid, Quarto hîc in tēplum. nā erat Leuitarum hoc deferendę arcæ fœderis mun⁹: nō licebat autem illis intrare in Sanctū ſanctorū. Q̄ ſi potuiſſet pōtifex ſolus deferre, nō fuiſſet vſus opera ſacerdotū. In Paralipomenis dicitur Leuitas arcā intuliſſe: quod nomē eſt generale tā ad ſacerdotes, quàm ad alios. Vel Leuitæ tulerūt vſq; ad Sanctū ſanctorū, poſtea intulerūt ſacerdotes. [7] fœderis. quod Moſes curarat extruendū in deſerto. Vel, cōuent⁹. quòd illuc frequēter conuenirēt filij Iſrael, aut quòd illic Deus ſuā exhiberet præſentiā, haberétq; cōmerciū cū hominibus. [8] Sacerdotes intulerūt arcam, & Leuitæ reliqua. Aut Leuitæ tulerūt arcam in Sanctū, & ſacerdotes in Sanctū ſanctorum. [9] ſupputari...

Digitized by Google

Intulerúntque ſacerdotes arcam fœderis Domini in locum ſuum, in adytum ædis, in Sanctum ſanctorũ ſubter alas cherubim. Nam cherubim expandebant alas ſuper locum arcæ, [10] circundabántque' cherubim tam arcam quàm vectes eius è ſupernis. [11] Effecerunt quoq; vt prominerent' vectes, ita vt viderẽtur capita vectium [12] de ſancto [13] ante adytũ, [14] foris autẽ non videbantur, fuerúntq; ibi in hũc vſque diẽ. In arca [15] nihil erat niſi duæ tabulæ lapideæ, quas illic repoſuerat Moſes in Horeb. [16] quas exciderat' Dominus cum filijs Iſrael, quum ipſi [17] exirẽt' è terra Aegypti. ¶ Quũmq; egrederẽtur ſacerdotes [18] ex ſancto, [19] nubes' impleuit domũ Domini. Nec potuerunt ſacerdotes ſtare ac miniſtrare propter nubẽ: nam impleuerat [20] gloria Domini domũ Domini.' Tum dixit Solomon, Dominus [21] dixit' ſe habitaturũ in caligine. Omnino ædificaui domum habitationẽ tibi, vt habites [ſibi] [22] perpetuò.' Et [23] verſa' facie ſua rex, [24] collaudauit, bonáq; imprecatus eſt' vniuerſæ cõgregationi Iſraelis, totáque congregatio Iſrael [25] ſtetit:' [26] dixítq;,' Laudandus Dominus Deus Iſrael, qui ore ſuo loquutus eſt ad Dauidẽ patrẽ meum, [27] manúq; ſua [28] exequutus eſt,' dicens, Ab eo die quo eduxi populũ meũ Iſraelem ex Aegypto, nõ elegi ciuitatẽ ex omnibus tribubus Iſraelis ad ædificandum domũ, [29] in qua eſſet nomẽ meũ, [30] ſed Dauidem elegi,' vt præeſſet populo meo Iſrael. [31] Equidem pater meus Dauid corde ſuo cõceperat' extruere ſcilicet ædem [32] pro nomine Domini Dei' Iſrael, Sed Dominus dixit ad Dauidẽ patrẽ meũ, Quãdoquidem [33] ſtatueras in corde tuo' extruere ædem nomini meo, bene quidẽ feciſti quòd hoc [34] corde tuo ſtatueras,' Attamen tu nõ extrues ædem, ſed filius tuus qui de lumbis tuis egredietur, is extruet ædẽ nomini meo. [35] Cõfirmauit itaq; Dominus verbũ ſuũ quod loquutus eſt,' & ſurrexi ego pro Dauide patre meo, ſedẽs in ſolio Iſrael, quẽadmodũ loquut' eſt Domin', & ædificaui domũ nomini Domini Dei Iſraelis. Poſui quoq; ibi locũ pro arca, in qua eſt' [36] fœdus Domini,' quod pepigit cũ patribus noſtris, quũ ipſe [37] educeret' eos ex Aegypto. [38] Conſtitit' autẽ Solomõ [39] ante arã Domini,' corã vniuerſo cœtu Iſraelis: & expandẽs manus ſuas in cælũ, Dixit, Domine De' Iſraelis, nõ eſt tibi ſimilis deus neq; in cælis ſuperne, neq; in terra inferne, qui ſeruas fœdus & [40] beneficẽtiã' ſeruis tuis ambulãtibus corã te toto corde ſuo, Qui ſeruaſti ſeruo tuo Dauidi patri meo quæ pollicit' es ei, quæ loquutus es ore tuo, [41] manu' tua præſtitiſti, vt [teſtatur] hæc dies. Nũc igitur Domine Deus Iſraelis, ſerua Dauidi patri meo ſeruo tuo, quæ pollicitus es ei, hiſce verbis, Non [42] excindetur' tibi vir corã me, qui ſedeat in ſolio Iſraelis, [43] ſi modo' filij tui

Et intulerunt ſacerdotes arcam fœderis Domini in locum ſuum, in oraculum templi, in Sãctum ſanctorum ſubter alas cherubim. Siquidem cherubim expandebant alas ſuper locũ arcæ, & protegebant arcam, & vectes eius dẽſuper. Cúmque eminerent vectes, & apparerent ſummitates eorum foris ſanctuarium ante oraculum, non apparebant vlterà extrinſecus, qui & fuerunt ibi vſque in præſentem diem. In arca autem non erat aliud [niſi] duæ tabulæ lapideæ [quas] poſuerat in ea Moyſes in Horeb, quando pepigit Dominus fœdus cum filijs Iſrael, cum egrederentur de Terra-Aegypti. ¶ Factũ eſt autem, cum exiſſent ſacerdotes de ſanctuario, nebula impleuit domum Domini, & non poterant ſacerdotes ſtare & miniſtrare propter nebulam: impleuerat enim gloria Domini domum Domini. ¶ Tunc ait Salomon, Dominus dixit vt habitaret in nebula. Aedificans ædificaui domum' & habitaculum tuum, firmiſſimum ſolium tuum in ſempiternum. Conuertitque rex faciem ſuam, & benedixit omni eccleſiæ Iſrael: omnis enim eccleſia Iſrael ſtabat. & ait Salomon, 'Benedictus Dominus Deus Iſrael qui locutus eſt ore ſuo ad Dauid patrem meum, & in' manibus eius' perfecit, dicens, A die qua eduxi populum meum Iſrael de Aegypto, nõ elegi ciuitatem de vniuerſis tribubus Iſrael, vt ædificaretur domus, & eſſet nomen meũ ibi: ſed elegi Dauid vt eſſet ſuper populum meum Iſrael. ¶ Voluitque Dauid pater meus ædificare domum nomini Domini Dei Iſrael: Et ait Dominus ad Dauid patrem meum, Quòd cogitaſti in corde tuo ædificare domum nomini meo, bene feciſti hoc ipſum mente tractans. Veruntamen tu non ædificabis' mihi domum, ſed filius tuus qui egredietur de renibus tuis, ipſe ædificabit domum nomini meo. Confirmauit Dominus ſermonem ſuum, quem locutus eſt: ſtetique pro Dauid patre meo, & ſedi ſuper thronum Iſrael, ſicut locutus eſt Dominus, & ædificaui domum nomini Domini Dei Iſrael. Et conſtitui ibi locũ arcæ, in qua fœdus Domini eſt, quod percuſſit cum patribus noſtris quando egreſſi ſunt de Terra-Aegypti. ¶ Stetit autem Salomon ante altare Domini in conſpectu eccleſiæ Iſrael, & expandit manus ſuas in cælum, & ait, ¶ Domine Deus Iſrael, non eſt ſimilis tui Deus in cælo dẽſuper, & ſuper terram deorſum: qui cuſtodis pactum & miſericordiã ſeruis tuis qui ambulant coram te in toto corde ſuo. Qui cuſtodiſti ſeruo tuo Dauid patri meo, quæ locutus es ei: ore locutus es, & manibus perfeciſti, vt hæc dies probat. Nũc igitur Domine Deus Iſrael, ſerua famulo tuo Dauid patri meo quę locutus es ei, dicẽs, ¶ Non auferetur de te vir coram me qui ſedeat ſuper thronum Iſrael: ita tamen

¶10 tegebántq;
¶11 Et extraxerũt. ſub. in parte anteriorẽ adyti, vt cõſpicerẽtur extrema. illi erãt in extremitatibus arcæ per longitudinẽ, nõ per latitudinẽ diſpoſiti. Inter eos vectes oportebat pontificẽ ingredi. prohibitũ enim erat ne toti omnino extraherentur.
¶12 Heb. è ſanctuario
¶13 .i. in ingreſſu adyti.
¶14 i. nõ excedebãt oraculũ.
¶15 ſub. ex libro legis. q. d. Ex tota lege nihil continebatur in ea arca præter præcepta. non enim excludit virgã Aaron & vrnã in qua erat mãna, quę in arca erãt repoſita.
¶16 quod [fœd'] pepigerat &c. Tabulas vocat fœdus ſiue conditiones fœderis. Aut verte, quãdo pepigit [fœdus] Dominus &c. Aut [in] quibus continebatur [fœdus] quod pepigerat, &c. Chald. paraph. in quibus erat deſcriptũ fœd' quod pepigit &c.
¶17 egreſſi eſſent ¶18 .i. ex ſancto ſanctorum, vel adyto. ¶19 per nubẽ & caliginem indicare voluit Deus præſentiã ſuã. ¶20 .i. præſentia [...] domum ſuam. Antecedẽs pro relatiuo. ¶21 .i. decreuit & ſtatuit. q. d. per hãc nubẽ intelligo Deũ delegiſſe ſibi [...] locum, & ſedẽ hanc, tãquam ſibi gratiſſimam. Chaldæus paraph. Deus ſtatuit vt maieſtas ſua habitet in Ieruſal[em] in tẽplo extructo Ieroſolymis. ¶22 Heb. in ſeculum. i. per multa ſecula. ¶23 ſub. ad populum. ¶24 Heb. bene[di]xit. i. bene precatus eſt. ¶25 aderat. vl, adſtabat: ¶26 ſub. poſtea Salomon. ¶27 .i. liberalitate ſua. vel, potentia [...] ¶28 vl, adimpleuit. ſub. quod pollicitus fuerat. ¶29 vt eſſet nomen meũ ibi. i. quæ dicaretur nomini meo, & in [...] inuocarer. ¶30 [ſub. vſque ad hoc tempus quo] elegi Dauidem. i. Ieruſalem in qua Dauid ædificaret mihi templ[um] Vel, ſed elegi Ieruſalem vt in ea colerer, quã electionẽ oſtendi opera Dauidis. Vel dic orationẽ eſſe cõciſam, & ſub[au]diri hoc loco quæ 2. Paral. 6. a, exprimũtur. ¶31 Heb. Fuit autẽ cum corde Dauidis patris mei. i. Cogitauerat D[auid] &c. Vide 1. Paral. 22. a. ¶32 .i. in honorẽ & gloriam Dei. ¶33 Heb. erat cum corde tuo ¶34 Heb. fuit cũ corde t[uo] ¶35 .i. Stetit promiſſis. ¶36 .i. tabulæ in quibus erant præcepta, & cõditiones fœderis. ¶37 eduxiſſet ¶38 genib[us] ſcilicet flexis in atrio orationis populi. ¶39 .i. coram altari magno quod erat in atrio ſacerdotum. ¶40 vl, mi[ſe]ricordiam. i. qui ſeruas pactum quod nobiſcum iniſti per tuam miſericordiam. ¶41 .i. liberalitate, vel po[tentia] potentia. ¶42 vl, auferetur. i. Nõ deerit de prole tua in Iſraele quem oculis meis intueri ſoleo. Sic Comedere [co]ram Domino, Deuter. 12, eſt comedere in Ieruſalem, qui locus erat in quem Deus conijcere ſolebat oculos ſuos.
¶43 vl, ita duntaxat. aut, ita tamen ſi &c.

Digitized by Google

[illegible] ſui viam ſuam, vt ambulent coram me ſicut tu ambulaſti in conſpectu meo. Et nunc Domine Deus Iſrael firmentur verba tua quæ locutus es ſeruo tuo Dauid patri meo. Ergóne putandum eſt quòd verè Deus habitet ſuper terram? ſi enim cælum, & cæli cælorum te capere non poſſunt, quanto magis domus hæc quam ædificaui? ſed reſpice ad orationem ſerui tui, & ad preces eius Domine Deus meus: audi hymnum & orationem quam ſeruus tuus orat coram te hodie, Vt ſint oculi tui aperti ſuper domum hanc nocte ac die: ſuper domum de qua dixiſti, Erit nomen meum ibi: vt exaudias orationem, quam orat in loco iſto ad te ſeruus tuus, Vt exaudias deprecationem ſerui tui & populi tui Iſrael, [illegible]que orauerint in loco iſto, & exaudies [illegible] habitaculi tui in cælo: & cum exaudieris, propitius eris. ¶Si peccauerit homo in proximum ſuum, & habuerit aliquod iuramentum [illegible]tur aſtrictus: & venerit propter iuramentum coram altari tuo in domum tuam, Tu [illegible] in cælo: & facies, & iudicabis ſeruos [illegible] condemnans impium, & reddens viam ſuam [illegible] caput eius, iuſtificánſque iuſtum, & retribuens [illegible] ſecundum iuſtitiam ſuam. ¶Si fugerit [illegible] tuus Iſrael inimicos ſuos quia peccaturi [illegible] tibi: & agentes pœnitentiam, & confitentes [illegible] nomini tuo venerint, & orauerint, & deprecati [illegible]fuerint in domo hac: Exaudi in cælo, & dimitte peccatum populi tui Iſrael, & reduces eos [illegible] quam dediſti patribus eorum. ¶Si clauſum fuerit cælum, & non pluerit propter peccata [illegible], & orantes in loco iſto pœnitentiam egerint [illegible] nomini tuo, & à peccatis ſuis conuerſi fuerint [illegible] per afflictionem ſuam: Exaudi eos in cælo, [illegible] dimitte peccata ſeruorum tuorum, & populi [illegible]: & oſtende eis viam bonam per quam [illegible], & da pluuiam ſuper terram quam dediſti populo tuo in poſſeſſionem. ¶Fames ſi oborta [fuerit] in terra, aut peſtilentia, aut corruptus aer, [illegible]go, aut locuſta, vel rubigo, & afflixerit [illegible] hoſtis eius portas obſidens, omnis plaga, [illegible] infirmitas, Cuncta deuotatio, & imprecatio [illegible] quæ acciderit omni homini de populo tuo [illegible] quis cognouerit plagam cordis ſui, & expanderit manus ſuas in domo hac, Tu exaudies in cælo [in] loco habitationis tuæ, & repropitiaberis, & [facies] vt des vnicuique ſecundum omnes vias ſuas, ſicut [vi]deris cor eius (quia tu noſti ſolus cor omnium [filiorum] hominum) Vt timeant te cunctis diebus qui [viuunt] ſuper faciem terræ quam dediſti patribus [noſtris]. ¶Inſuper & alienigena, qui non eſt de [illegible] quibus ipſi viuunt in ſuperficie terræ quam dediſti patribus noſtris.

obſeruauerint viam [44] ſuam, vt ambulent coram
me,' quemadmodum tu ambulaſti in conſpectu meo.
[45] Nunc igitur' ô Deus Iſraelis, [46] firmum queſo ſit'
verbum tuum quod loquutus es ad ſeruum tuum
Dauidem patrem meum. [47] Itáne verè Deus habitat
[48] in terra?' En cæli, cælique cælorum te non capiunt,
quanto minus ædes iſta quam extruxi? At tu
[49] reſpicies' ad orationem ſerui tui, & ad precationem
eius Domine Deus meus, [50] vt audias votum'
& orationem, quam ſeruus tuus orat hodie coram
te, [51] Vt ſint' oculi tui aperti ad domum iſtam nocte
& die, ad locum ſcilicet hunc de quo dixiſti,
[52] Erit nomen meum illic: [53] [vt] audias' orationem
quam [54] orat' ſeruus tuus in loco iſto. Audies quoque
precationem ſerui tui, & populi tui Iſrael:
[55] quam orauerint' in loco iſto, [56] exaudiéſque' in loco
habitationis tuę [57] in cęlis: [neque] exaudies [tantum, ſed] & [58] propitius eris. ¶ [59] Quum peccauerit quiſpiam
aduerſus proximum ſuum, [60] ſuſceperitque ſuper
ſe iuramentum, quo ſeſe obſtringit,' veneritque [61] iuramentum'
coram ara tua in hac domo, Tu quidem [62] audies'
in cęlo, & facies atque ius dices ſeruis tuis, vt
impium oſtendas eum qui impius eſt, [63] dando ſcilicet viam
ei' in caput eius: [64] vtque iuſtum pronuncies iuſtum,' dando
ſcilicet ei iuxta iuſtitiam eius. ¶Quum corruerit
populus tuus Iſrael coram hoſte, eo quòd peccauerint
in te: [65] reuerſi autem fuerint ad te,' & [66] laudauerint
nomen tuum,' orauerint atque ſuppliciter
rogauerint te in domo iſta, Tu exaudies in cęlis,
[67] propitiúſque eris peccato' populi tui Iſrael,
& [68] reduces eos' in terram quam dediſti patribus
eorum. ¶Quum cælum fuerit clauſum ita vt non ſint
pluuiæ, eo quòd in te [69] peccauerint,' ſi precati
fuerint [70] hoc in loco, [71] confeſſique fuerint nomini
tuo, [72] reuerſi ſcilicet à peccatis ſuis, quandoquidem
eos affligis,' Tu exaudies in cælis, propitiúſque eris
peccato ſeruorum tuorum, [73] atque populo tuo' Iſrael,
[74] dirigens eos in viam' bonam qua [75] incedant,' dabiſque
pluuias ſuper terram tuam, quam dediſti populo
tuo in hereditatem. ¶Porrò ſi fames fuerit in terra
aut peſtilentia, aut ſi fuerit [76] robigo, [77] aurigo,'
locuſta, [aut] bruchus ſi fuerit, [aut] ſi hoſtis eius eum
obſederit [78] in terra portarum ſuarum.' [In ſumma] quæcunque
tandem afflictio, aut quicunque morbus [inciderit,]
Omnem orationem omnémque ſupplicationem
quæ facta fuerit [79] à quocunque homine [80] ex vniuerſo'
populo tuo Iſrael: [81] vt quiſque norit afflictionem
corde ſuo,' ſi expanderit manus ſuas ad domum
iſtam. Tu exaudies in cælis, [nempe] in habitaculo
manſionis tuæ, propitiúſque eris, & facies, & dabis
vnicuique iuxta omnes vias ſuas, ([83] quandoquidem tu
cor eius noſti:)' tu enim ſolus nouiſti cor omnium filiorum
hominum, [84] Vt ſcilicet' timeant te cunctis diebus
[quibus ipſi viuunt in ſuperficie terræ quam dediſti patribus noſtris.] ¶ [85] Sed & alienum' qui non eſt de

¶44.i. quæ cuſtodire debent, quæ eſt vt ambulent coram me. ¶45 Nunc inquam ¶46 Heb. verificetur quæſo. i. confirmetur & eueniat. ¶47 vel, Verúmne eſt quòd Deus habitaturus ſit &c. Dictiones præpoſtero ordine poſitæ hoc loco apud Hebræos. Mirabundus exclamat. ¶48. i. in hoc puſillo templo? ¶49 vel, reſpice ¶50 exaudiendo clamorem. vel, laudem. aut orationem quæ fit clara voce. ¶51 ſub. Fac, vel Præſta. Petitio eſt. ¶52. i. Illic colar. Vide Deuteron. 12. a. q. d. Ego operabor in eo mirabilia. illic gloria mea agnoſcetur. ¶53 [&] audias ¶54 orabit. ſiue, oraturus eſt ¶55 qui oraturi ſunt ¶56 vel, exaudi tu inquam ¶57 [id eſt] de cælo: ¶58 condonabis. vel, condonatore peccatis. ¶59. i. Si aliquis depoſitum neget ¶60 Heb. & detulerit illi [iudex] iuſiurandum, exigendo ab eo [illud.] i. ſententia ſua iudex ſta[tuerit] illum iuraturum, ita vt cogat eum iurare. ¶61 Heb. [venerit] iuramenti. i. is qui per ſententiam iudicis iurare de[bet]. ¶62 exaudi. ſubaudi, orationem eius qui iuſtam cauſam habuerit. ¶63. i. reddendo ei iuxta malum meritum, [pun]iendo eum pro malo merito. ¶64 Heb. iuſtificando iuſtum. i. abſoluendo eum qui iuſtam habet cauſam. [¶65] [illegible] illi qui domi remanſerint Ieroſolymis, alijs in bellum profectis, ſi audita ſuorum fuga conuerſi fuerint ad te, & Deum [laudauerint]. ¶66 agnoſcendo ſcilicet ſcelera ſua. ¶67 parceſque peccato &c. ob quod ſcilicet cæſus fuit ab hoſte. [¶68] [illegible] reuerti facies captiuos. ¶69 ſub. incolæ eius regionis. ¶70 Chaldæus paraph. verſus locum hunc, i. conuerſi ad [hu]nc locum. ¶71. i. te agnouerint Deum, & laudarint te. Tam in proſperis, quàm aduerſis laudandus Deus. ¶72 Heb. [illegible] à peccato reuerſi fuerint, quum locutus fueris ad eos. ſub. per prophetas. A peccato inquit, ob quod cælum clau[ſum] fuerat: & conuerſi fuerint ad vocem prophetæ, per quem eos redargueris. ¶73 Heb. & populi tui. &, pro id eſt. [¶74] Heb. quum docueris eos viam. q. d. exaudies inquam eos, poſteaquam edocti fuerint à te per prophetas. ¶75 ambu[la]ri [illegible] i. docebis eos quid agere debeant. ¶76. i. vitium ſpicarum, quum vertuntur ſpicæ in cinerem ſordidum [illegible] Orientali. Gallice, quand le blé eſt niellé. ¶77 Vox Hebræa ſignificat vitium ſegetum grauius priore, quum tota [ſe]ges perit, nullas prorſus ſpicas producens. ¶78. i. in propria regione. ¶79 Hoc intelligitur de priuata & pecu[lia]ri oratione. ¶80 Heb. [&] ab vniuerſo. de publica oratione intelligit. ¶81 Heb. qui ſentiet quiſque plagam cor[dis] ſui. vel, quum quiſque ſenſerit dolorem &c. Plagam cordis vocat dolorem animi non mediocrem. Suſcipimus e[ius] [illegible] orationem, quum ſentimus nos dolore affici. ¶83 (cuius tu noſti cor:) ¶84 ſubaudi, exaudias inquam. [¶85] q. d. Quinetiam quod ad alienigenam attinet, ſiue exteras gentes. Hactenus de populo Iſraelitico, nunc pro exteris.

Digitized by Google

populo tuo Iſrael, qui è lõginqua regione[86] pro
pter nomen tuum' venerit: ([87] Audient enim' no-
men tuum magnum, manum tuam robuſtam,
atque[88] brachium tuum extentum)[89] veniéntque
oraturi[90] in domo iſta, 'Audies tu in cælis[nem-
pe] in habitaculo mãſionis tuæ, faciéſq; 'omnia
pro quibus' alienigena clamauerit ad te, vt co-
gnoſcant vniuerſi populi terræ nomen tuum, &
timeant te ſicut populus tuus Iſrael, ſciántq;[91] q
nomen tuum inuocatum eſt ſuper domum iſtã
quã ædificaui. ¶Si egreſſus fuerit populus tuus
Iſrael ad bellum cõtra hoſtem ſuum, ea ſcilicet
via qua tu eos mittis, orauerintq; ad Dominum
[92] verſus vrbem' quam tu elegiſti, & verſus domũ
quam ædificaui nomini tuo, tu in cælis exaudi-
es orationẽ eorũ, & ſupplicationẽ eorum, [94] di-
céſq; eis ius. ¶Si [95] peccauerint' in te, (quãdoqui
dem non eſt homo qui non peccet) & iratus fue
ris contra eos, tradiderísque eos coram hoſti-
bus, ita vt abducant ij qui eos capiũt, in terram
hoſtiũ, ſiue id procul fuerit, ſiue prope, [96] reuoca
uerintque ad cor ſuũ, 'in terra in quam captiui
abducti ſunt: ſi inquam reſipuerint, ſupplicaue-
rintque tibi in terra eorum qui eos captiuos te-
nent, dixerintque, Peccauimus, peruerſe egim',
impie fecimus. Cõuerſiq; [inquam] fuerint ad te
toto corde ſuo, totóque animo ſuo in terra ho
ſtium ſuorũ, qui eos captiuos abduxerunt, & ora
uerint ad te verſus terram ſuã quam dediſti pa-
tribus eorum, [id eſt] verſus ciuitatem quam ele-
giſti, & verſus ædem quã ædificaui nomini tuo,
Tu exaudies in cælis, [nempe] in habitaculo fir-
mo manſionis tuæ orationem eorum, atque ſup
plicationem eorum, [96] & ius reddes eis, [97] Propi-
tiúſque eris' populo tuo, qui peccauerat contra
te, & omnibus prçuaricationibus eorum, quibus
præuaricati ſunt contra te, & [98] cõciliabis eis gra
tiam coram illis qui eos captiuos tenent, vt miſe
ricordia erga eos moueantur. [99] Ipſi enim ſunt
populus tuus & hæreditas tua, 'quos eduxiſti ex
Ægypto è medio fornacis [100] ferreę: [101] Sint er-
go' oculi tui aperti ad precationẽ ſerui tui, atque
ad precationẽ populi tui Iſrael, vt exaudias eos
[102] in omnib' pro quibus' ad te clamauerint, Quo
niam tu [103] ſegregaſti' eos tibi [104] in hæreditatem
[105] ex omnibus' populis terræ, [106] quemadmodum
loquutus es per manum ſerui tui Moſis, [107] quan
do eduxiſti' patres noſtros de Ægypto Domine
Deus. ¶Quũmq; Solomõ ceſſaſſet orare ad Domi
num vniuerſam orationẽ & precationem iſtã,
ſurrexit [108] ante aram Domini, nec vltra flexit ge
nua ſua, [109] nec manus ſuas expandit in cælum,
ſed ſtans bene precatus eſt' vniuerſæ eccleſiæ Iſ-
raelis magna voce, dicens, [110] Laudandus' Domi
nus, qui dedit [111] requiẽ populó ſuo Iſrael, [112] iux-
ta omnia quæ loquutus eſt, [113] non cecidit verbũ
vllum ex omni ſermone eius bono, quẽ loqu-
tus eſt per' Moſen ſeruũ ſuum. [114] Sit Dominus
Deus noſter nobiſcum, quemadmodum fuit cum patribus noſtris, ne derelinquat nos, neque deſe-
rat nos. Vt inclinet cor noſtrum ad ſe, vt ambulemus in vijs eius, [115] &' cuſtodiamus præcepta eius,
ſtatuta eius atque iudicia eius, quæ præcepit patribus noſtris. [116] Veniántque verba mea iſta qui-

populo tuo Iſrael, cũ venerit de terra lõginqua
propter nomẽ tuum (Audietur enim nomen tuũ
magnũ, & manus tua fortis, & brachium tuum
extentum vbique) cum venerit ergo, & orauerit
in hoc loco, Tu exaudies in cælo, in firmamento
habitaculi tui, & facies omnia pro quibus inuo-
cauerit te alienigena: vt diſcant vniuerſi popu-
li terrarũ nomen tuũ timere, ſicut popul' tuus
Iſrael, & probẽt quia nomen tuum inuocatum
eſt ſuper domum hanc quam ædificaui. ¶Si e-
greſſus fuerit populus tuus ad bellum cõtra ini
micos ſuos, per viam, quocũque miſeris eos, ora
bunt te contra viã ciuitatis quam elegiſti, & cõ-
tra domũ quam ædificaui nomini tuo, & exau-
dies in cælo orationes eorũ, & preces eorũ, & fa
cies iudicium eorum. ¶Quòd ſi peccauerint tibi
(non eſt enim homo qui non peccet) & iratus tra
dideris eos inimicis ſuis, & captiui ducti fuerint
in terrã inimicorum longè vel propè, & egerint
pœnitentiã in corde ſuo in loco captiuitatis, &
cõuerſi deprecati te fuerint in captiuitate ſua di
cẽtes, Peccauim', iniquè egimus, impiè geſſimus:
Et reuerſi fuerint ad te in vniuerſo corde ſuo,
& tota anima ſua in terra inimicorũ ſuorũ, ad
quã captiui ducti fuerint: & orauerint te contra
viã terræ ſuæ quam dediſti patribus eorũ, & ci-
uitatis quam elegiſti, & templi quod ædificaui
nomini tuo: Exaudies in cælo, in firmamẽto ſo-
lij tui orationes eorũ, & preces eorũ, & facies iu
diciũ eorũ, Et propitiaberis populo tuo qui pec
cauit tibi, & omnibus iniquitatibus eorũ qui
præuaricati ſunt in te: & dabis miſericordiam co
ram eis qui eos captiuos habuerint, vt miſereantur
tur eis. Populus enim tuus eſt, & hæreditas tua,
quos eduxiſti de Terra-Ægypti, de medio for
nacis ferreæ. Vt ſint oculi tui aperti ad depreca
tionem ſerui tui, & populi tui Iſrael, & exaudi-
as eos in vniuerſis pro quibus inuocauerint te.
Tu enim ſeparaſti eos tibi in hæreditatẽ de vni
uerſis populis terræ, ſicut locutus es per Moyſen
ſeruum tuum, quando eduxiſti patres noſtros
de Ægypto Domine Deus. ¶Factum eſt autem
cum cõpleſſet Salomon orans Dominũ omnem
orationẽ, & deprecationem hanc, ſurrexit de con
ſpectu altaris Domini: vtrunque enim genu in
terram fixerat, & manus expanderat in cælum.
Stetit ergo, & benedixit omni eccleſiæ Iſrael vo-
ce magna, dicẽs, Benedictus Dominus qui dedit
requiẽ populo ſuo Iſrael, iuxta omnia quæ locu
tus eſt: nõ cecidit ne vnus quidẽ ſermo ex omni
bus bonis quæ locut' eſt per Moyſen ſeruũ ſuũ.
Sit Dominus De' noſter nobiſcũ ſicut fuit cũ pa
tribus noſtris, nõ derelinquẽs nos, neque proij-
ciens. Sed inclinet corda noſtra ad ſe, vt ambu-
lemus in vniuerſis vijs eius, & cuſtodiamus mã-
data eius, & ceremonias eius, & iudicia quæcũq;
mãdauit patribus noſtris. Et ſint ſermones mei

¶86.i. audita fama eorũ quæ facis. ¶87 Cum intellexerint &c. Vox Hebręa audire ſignificat, hic pro intelligere accipiendum: nam auditus eſt miniſter intellectus. ¶88.i. promptitudinẽ ferendi auxilij, & alacritatẽ ad ferẽdum auxilium qua præditus es. ¶89 venerit in quam oratur'. vl, & fuderit preces ¶90 ad domũ iſtã. vel, verſus domum iſtã, vt ait Chal. paraphr. nam nõ licebat exteris ingredi tẽplum, ne populo quidẽ Iſraelitico, ſed in atrio orabant. ¶91 omnino vt ¶92.i. quòd domus hæc dicitur tua: intelligant hanc eſſe domũ tuam, & eam de nomine tuo dici. Inuocari nomẽ Dei ſuper aliquem, eſt ipſi' dici. ¶93 Heb. ad viam vrbis ¶94 Heb. & facies iudiciũ eorum.i. vlciſcere iniurias eorum. ¶95 ſub. Iſraelitæ.

¶96.i. meminerintque peccatorum ob quæ fuerit abducti ¶97 vl, Parcẽſque ¶98 Heb. dabis eos i miſericordias corã eis qui captiuos duxerint eos.i. efficies vt miſericordiam ab ijs qui eos captiuos duxerint, conſequãtur. ¶99 q.d. Nõ fundo preces pro exteris, ſed pro ijs quos beneficijs tuis ſummis affeciſti. ¶100.i. quæ aſſiduo igni ita iduruit vt duritiẽ ferri æquet, hoc eſt, de loco in quo fuit probatus grauibus afflictionibus. ¶101 Vt ſint.i. Vt reſpicere digneris ad orantem ſeruum tuum. ¶102 in omni [tempore] quo ¶103 vl, ſeparaſti ¶104.i. vt eſſent tui quaſi hæreditario. ¶105 vl, præ omnibus ¶106 q.d. huius rei habeo authorem grauiſſimum & teſtimonium. ¶107 quum eduxiſſes ¶108 à conſpectu altaris à genuflectendo ſuper genua ſua.i. deſijtque eſſe flexis genibus. ¶109 Heb. & palmæ eius expanſæ erant verſus cælum. Et ſtetit, benedixitque. vl, Stánſque benedixit &c. Cùm Salomon oraret, erat oculis fixis in altare. Cùm verò orandi finem fecit, erexit ſe, & obuertit ſe verſus populum, illíque bene precatus eſt. ¶110 Premittit gratiarum actionem benedictioni. ¶111 vl, ſedes quietas ¶112 prorſus vt promiſerat. ¶113.i. non fuit irritum verbum vllum, ex omnibus promiſſionibus bonis quas pollicitus erat per &c. ¶114 Hic bene precatur populo. ¶115 & pro id eſt. ¶116 Heb. Sintque verba mea iſta quibus deprecatus ſum, appropinquantia Domino Deo noſtro &c.i. Sit memor orationis huius qua modo vſus ſum.

Digitized by Google

[illegible] quibus deprecatus ſum corá Domino, appro
pinquantia Domino Deo noſtro die ac nocte, vt
faciat iudicium ſeruo ſuo, & populo ſuo Iſrael
per ſingulos dies: & ſciant omnes populi terræ
quia Dominus ipſe eſt Deus, & nõ eſt vltrà abſ-
que eo. Sit quoque cor noſtrum perfectum cum
Domino Deo noſtro, vt ambulemus in decretis
eius, & cuſtodiamus mandata eius, ſicut & ho-
die. Igitur rex & omnis Iſrael cum eo, immola
bant victimas coram Domino. Mactauitque Sa-
lomon hoſtias pacificas, quas immolauit Domi-
no, boum viginti duo millia, & ouium centũ vi-
ginti millia: & dedicauerunt templum Domini
rex & filij Iſrael. In die illa ſanctificauit rex me
dium atrij quod erat ante domum Domini: fecit
quippe holocauſtum ibi, & ſacrificium, & adipẽ
pacificorum: quoniam altare æreũ quod erat co
ram Domino, minus erat, & capere non poterat
holocauſtum, & ſacrificium, & adipem pacifico-
rum. Fecit ergo Salomon in tempore illo feſtiui
tatem celebrẽ, & omnis Iſrael cũ eo, multitudo
magna ab introitu Emath vſq; ad Riuum-Ægy
pti, coram Domino Deo noſtro, ſeptem diebus &
ſeptem diebus, id eſt quatuordecim diebus. Et in
die octaua dimiſit populos, qui benedicentes re-
gi profecti ſunt in tabernacula ſua lætantes, &
alacri corde ſuper omnib⁹ bonis quæ fecerat Do
minus Dauid ſeruo ſuo, & Iſrael populo ſuo.

CAP. IX.

Factum eſt autem cũ perfeciſſet Salomon ædi
ficium domus Domini, & ædificium regis, &
omne quod optauerat & voluerat facere, Appa-
ruit Dominus ſecundò ſicut apparuerat ei in
Gabaon. Dixitq; Dominus ad eum, Exaudiui ora
tionem tuam & deprecationẽ tuam, quã depreca-
tus es coram me: ſanctificaui domum hanc quam
ædificaſti, vt ponerem nomen meũ ibi in ſempi
ternũ, & erunt oculi mei & cor meum ibi cunctis
diebus. Tu quoque ſi ambulaueris corã me, ſicut
ambulauit pater tuus, in ſimplicitate cordis, &
in æquitate: & feceris omnia quæ præcepi tibi,
& legitima mea & iudicia mea ſeruaueris, Ponã
thronum regni tui ſuper Iſrael in ſempiternũ,
ſicut locutus ſum Dauid patri tuo, dicens, Non
auferetur vir de genere tuo de ſolio Iſrael. Si au
tem auerſione auerſi fueritis vos & filij veſtri, nõ
ſequentes me, nec cuſtodientes mandata mea, &
ceremonias quas propoſui vobis, ſed abieritis, &
colueritis deos alienos, & adoraueritis eos: Aufe
ram Iſrael de ſuperficie terræ quam dedi eis, &
templum quod ſanctificaui nomini meo proij-
ciam à conſpectu meo, eritque Iſrael in prouer-
bium, & in fabulam cunctis populis. Et domus

bus precatus ſum coram Domino ad Dominum
Deum noſtrum' die ac nocte, [117] vt ius dicat ſeruo
ſuo & populo ſuo Iſraeli [118] ſingulis diebus iuxta
rationem ſuam.' Vt ſciant vniuerſi populi terræ,
quòd Dominus eſt [119] Deus,' & non alius. [120] Sit igi
tur cor veſtrum perfectum cum Domino Deo no
ſtro, [121] vt ambuletis' in ſtatutis eius & [122] cuſto-
diatis' præcepta ei⁹, vt hodierno [123] die. ¶ Poſtò
rex & omnis Iſrael cũ eo immolabãt hoſtias co
ram Domino. Et ſacrificauit Solomon [124] ſacri-
ficium gratulatorium quod ſacrificauit' Domi-
no, nempe duo & viginti millia boum, & cẽtum
atque viginti millia ouium, & [125] initiarunt' do-
mum Domini rex, & cuncti filij Iſrael. Eodẽ die
[126] ſactificauit rex mediũ atrij quod erat ante æ-
dẽ Domini:' quoniã fecit illic holocauſta & [127] ci
barium ſacrificium,' & adipes [128] pacificorum:' eo
quòd [129] ara ærea' quæ erat coram Domino, mi-
nor erat quàm vt caperet holocauſta, & ſacrifi-
cia cibaria, atque adipes pacificorum. [130] Et fecit
Solomon eodem tempore' ſolẽnitatem, omniſ-
que Iſrael cum eo, cœtus magnus, [131] ab eo quo
itur' in Hemath vſque ad torrentem Ægypti,
[132] coram Domino Deo noſtro' [133] ſeptenis diebus,'
nempe [134] quatuordecim diebus.' Octauo verò die
[135] dimiſit populum,' ipſique [136] gratulantes' regi,
[137] abierũt in tentoria ſua lætãtes & hilari corde,
pro vniuerſis beneficijs [138] quæ cõtulerat Dominus
Dauidi ſeruo ſuo, & Iſraeli populo ſuo. CA. IX.

Quũmque Solomon abſoluiſſet ædificium æ-
dis Domini, & [1] ædes regias,' vniuerſũmque
quod Solomõ facere voluit, [2] Viſus eſt' Do
minus Solomoni ſecundò, quẽadmodũ apparue
rat ei in Gibeon. Dixitq; Dominus ad eũ, Exaudi
ui orationẽ tuã & precationẽ tuã, quã precatus
es in cõſpectu meo: ſanctificaui [enim] domũ iſtã
quã ædificaſti, [3] vt ponerẽ' nomen meũ ibi in æ-
ternũ, [4] eruntque ibi oculi mei & cor meũ cũctis
diebus.' Et tu ſi ambulaueris corã me, quẽadmo
dum ambulauit Dauid pater tu⁹ in integritate
cordis & ĩ æquitate, [5] & feceris' omnia quæ præce
pi tibi, ſeruauerisq; ſtatuta mea, & iudicia mea,
Cõfirmabo ſolium regni tui ſuper Iſraelẽ per-
petuò, quẽadmodũ pollicitus ſum Dauidi patri
tuo hiſce verbis, Non ſuccidetur [6] ex te' vir de ſo
lio Iſraelis. Quòd ſi omnino auerſi fueritis vos
& filij veſtri à me, & nõ cuſtodieritis pcepta mea
& ſtatuta mea quæ propoſui vobis, ſed abieritis
& colueritis deos alios, eoſq; adoraueritis, Succi
dã ego Iſraelẽ [7] è ſuperficie terræ,' quã tradidi eis,
& domum hãc quam ſanctificaui nomini meo,
abijciam à conſpectu meo, [8] eritque Iſrael pro-
uerbiũ & fabula apud omnes populos.' Et dom⁹

¶117 vt iudiciũ faciat ſerui ſui, & iudicium po
puli ſui Iſraelis. i. vt det mihi neceſſaria ſeruo &c.
¶118 Hebr. rem diei in die ſuo. i. pro dierũ ratione, vt ſingula fiant ſuo tẽpore.
¶119. i. De⁹ ille verus.
¶120. i. Toto corde & ex animo eũ colite.
¶121 ambulando ¶122 cuſtodiendo
¶123 ſub. facitis, ſic etiam in poſterum.
¶124 hoſtias pacificas quas mactabat
¶125 dedicauerunt ¶126. i. ſanctificãdum curauit per põtificem internam partẽ atrij ſacerdotũ, quæ erat ante veſtibulum tẽpli. Latini videtur intelligere de altari Salomonis. Hebræi verò aiunt pauimentum lapideũ atrij ſacerdotum fuiſſe conſecratũ: nam altare nequaquam potuiſſet tantam copiam victimarum continere.
¶127 oblationes. vl, ſacrificia, ¶128 vl, hoſtiarum pa-
cificarum ¶129 altare lapideum intellige, veſtitum ære. Hoc Latini intelligunt de altari Moſis quod erat in veſti-
bulo. Hebræi non ſine ratione aliter ſentiunt, hoc debere intelligi de magno altari Salomonis. nam nominatim in
Paralipomenis dicitur & exprimitur altare æneum Salomonis. ¶130 Fecit itaque Salomõ tempore illo. nempe de-
dicationis templi. ¶131 [qui conuocatus fuerat] ab introitu &c. Hemath eſt terminus Septentrionalis. Torrens qui-
ſpiam qui dicebatur Torrens-Ægypti, erat in termino Auſtrali. his deſcripſit lõgitudinem Terræ-ſanctæ. Ex tota Iu
dæa coierat populus Ieruſalem. ¶132. i. colendo Dominum Deũ noſtrum. ¶133 ſeptem diebus. & ſeptem diebus. i.
ſeptem diebus ob dedicationem, & ſeptẽ ob feſtum tabernaculorum. Intra ſeptem dies feſtiuitatis dedicationis tem
pli euenerat dies expiationũ, in quo ita permittente Domino, & cum eis diſpenſante, vt veriſimile eſt, comederunt
victimas hoſtias pacificas. Alij dicũt eos immolaſſe quidem, ſed non comediſſe vſque ad veſperam & diem ſequentem.
¶134 ab initio feſti tabernaculorum ſcilicet. ¶135. i. fecit populo abeundi poteſtatem pro concione. nõ enim eo die,
ſed poſtero abijt populus. Octauo die à ſcenopegia fiebat concio, & pro concione rex aut qui populo præerat, admo
nebat populũ ſui officij. 2. Paral. 7. ¶136 Heb. benedicentes. i. bene precantes. ¶137 poſtero ſcilicet die, nempe vi-
geſima tertia. ¶138. i. quòd impleuiſſet Dominus promiſſionem factam Dauidi, quòd permiſiſſet templum ædificari
à Solomone, ſicuti pollicitus fuerat Dauidi. 2. Reg. 7. IX. ¶1 domum regiam, ¶2 ſub. per quietem, ſecunda vi
ce. ¶3. i. ponendo, hoc eſt vocando ædem iſtam ædem meam, ſiue de nomine meo. ¶4. i. conijciam oculos me-
os in eam, ſemper habebo rationem eorum quæ fient in hac domo, & erit mihi ſemper chara. ¶5 faciẽdo ¶6. i.
de genere tuo, & ſtirpe tua. Hoc eſt, Semper erit aliquis de genere tuo qui ſit rex ſuper Iſraelẽ. ¶7 q. d. non ſolum
regnum ei auferam, ſed etiam regionem ipſam. ¶8 q. d. alij populi vtentur parabola Iſraelitarum, quum volent
loqui de miſeris quibuſdam & infœlicibus hominibus, & iugiter de eis fabulabuntur, ſiue loquentur.

¶9 erit.i. quæ vſque ad tempus futura eſt in ſummo honore, tandẽ deſtructur, ita vt quicunque &c. ¶10.i. præ ſtupore proſequetur illam ſibilis. Etiam nos Galli in admiratione velut ſibilare ſolem*. ¶11.i. magno ſtudio cœperũt colere. ¶12 Fuit autem, elapſis viginti annis quibus ædificauit Salomõ duas illas domos, nempe domum Domini, & domum regiam, (Hiram rex Tyri donauerat. vſ, cumulauerat &c. ¶13 abiegna, ¶14 Heb. ſecundum voluntatem eius.i. tantã vim auri dedit ei quantam voluit. ¶15 Heb. & non fuerunt rectæ in oculis eius. ¶16 Heb. Quid.i. Quid ti putas eſſe. ¶17.i. regionem luteſam luto tenaci. Alij, regionẽ arenoſam.i. infertilem, quæ appellatio durat vſq; in hãc diem. ¶18 Miſerat autẽ.prius ſcilicet quàm accepiſſet illas vrbes. ¶19 Heb. Et hæc eſt res quam aſcendere fecit rex Salomon quum &c. Vel, Hæc eſt res tributi, propter quam exegit rex Salomon &c. nempe vt ædificaret.i. Hæc eſt autem cauſa ob quam tributũ exegit, id eſt vt ædificaretur. Vel potius, Hæc eſt ratio tributi quod indixit Chananæis Salomon, nempe vt ædificaret &c. q. d. Hac via conſequutus eſt Salomon pecuniam reliquam quam impendit in domum Domini. Verſus iſte pertinet ad verſum ſequẽtem, cuius initiũ eſt Omnibus populis &c. ¶20 & domum ſuam, ¶21 Locus erat in Ieruſalem in quem populus Iſrael conueniebat, quum de rebus ad publicam vtilitatem pertinentibus erat conſultãdum. à verbo Hebraico M A L E.i. plenus, quòd loc⁹ populo repleretur. Locus erat ſine tecto & ædificio. ¶22 Heb. pro muneribus. ſiue, muneris loco, ¶23.i. quod erat iuxta Terram-ſanctam. ¶24 in quib⁹ ſcilicet currus illi falcati ſeruabantur tempore pacis. ¶25 in his alebantur equites præſidiarij tempore pacis. ¶26 Heb. & omne deſyderium Salomon[.i. ſuũ]quod deſyderauit ædificare.i. omnia ædificia quæ optauerat ædificare &c. vſ, & vt vno verbo dicam, quidquid habebat in votis, & ædificare volebat tam in Ieruſalem quàm in ſaltu &c. ¶27 vſ, exterminare.ſ. hic, expellere ſedibus ¶28 Heb. Hos aſcendere fecit in tributum ſeruile.i. tributarios reddidit, exigens ab eis partim operas, partim nummos. ¶29.i. Sequitur numerus præfectorum quos præfecit operi Salomon. ¶30 Heb. qui præerant populo laboranti in eo opere.i. qui continebant turbam operarum in officio, in illis ædificijs extruendis. Hebræi ſcribunt in conſtructione templi præfectorum operum fuiſſe tres ordines: Infimum, qui conſtabat ter millenis & trecentis, ſuprà cap. quinto, in fine. Hic autem ordo qui erat numeroſiſſimus, conſtabat proſelytis. Mediũ, qui capiebat trecentos etiam proſelytos. Et ſupremum, in quo numerabantur ducenti & quinquaginta, qui erant Iſraelitæ. Comprehendit ergo numerus huius capitis medium & ſupremum ordinem. nam ſi trecentis addes 250, conſtitues 550. Ita conciliatur 2. Paral. 8, huic capiti. Etiam in Paralip. numerantur 550 præfecti. nam 2. Paralip. 2, recenſentur 3600 præfectorum: de quo numero trecenti deducendi ſunt, qui pertinent ad medium ordinem. Numerus igitur præfectorum operum fuit trium millium, trecentorum & quinquaginta. ¶31.i. cinxit muro. ¶32 offerebat

iſta quæ excelſa [9]erat: quicunque eam prætererit, [10]obſtupeſcet & ſibilabit,' dicẽtque, Cur Dominus huic terræ & huic domui ſic fecit? Reſpõdebitúrque, Eo quòd dereliquerunt Dominum Deum ſuum, qui eduxit patres eorum de terra Ægypti, & [11]apprehenderunt' deos alios, adorauerũntque eos, & ſeruierunt eis, propterea induxit Dominus ſuper eos vniuerſum malũ iſtud. ¶[12]Et poſt viginti annos, quum Solomon abſoluiſſet extructionem vtriuſque ædis,' nẽpe ædis Domini, & ædis regiæ, (Hirámque rex Tyri attuliſſet' Solomoni ligna cedrina, ligna [13]picea,' aurũ, [14]& quidquid ille deſiderabat) tũc Solomon rex dedit ipſi Hiram viginti ciuitates in terra Galilææ. Et egreſſus eſt Hiram de Tyro vt videret ciuitates quas dederat ei Solomon, [15]nec placuerunt ei.' Dixitque, [16]Quæ' ſunt iſtæ ciuitates quas dediſti mihi frater? vocauítque eas [17]terram Chabul' in hunc vſque diem.' [18]Miſítq;' rex Hiram regi centum & viginti talenta auri. ¶[19] Et hæc ſumma eſt vectigalis quod Solomõ rex exegit quum' ædificaret ædem Domini, [20] & ædes ſuas,' deinde &[21]Millo,' & murum Ieruſalem, Hazor, & Megiddo, atque Gazer. (Pharao [autem] rex Ægypti aſcenderat, & ceperat Gazer, ignique eam ſuccenderat, Chananæũ præterea, qui inhabitator erat vrbis, interfecerat, tradiderátque eam [22]nomine dotis' filiæ ſuæ vxori Solomonis. Solomon itaque rurſus extruxit Gazer, & Beth-horon inferiorem. Baalath quoque & Thadmor in deſerto [23]in terra.' Adhæc omnes ciuitates theſaurorum quas habuit Solomõ, ſed & ciuitates[24] currũ,' & ciuitates[25]equitũ, [26]quidquid denique pro voto ſuo Solomõ ædificare voluit' in Ieruſalem, in Libano, & in vniuerſa terra imperij ſui.) Omnibus populis qui reliqui fuerũt ex Amorrhæis, Hithæis, Pheriſæis, Hiuæis, Iebuſæis, qui non fuerũt ex filijs Iſrael, Filijs inquam eorũ qui reliqui facti ſunt in terra poſt eos, quos[27]excindere' filij Iſrael non potuerant, [28]His Solomon tributum ac ſeruitutem imperauit' in hunc vſque diem. Porrò ex filijs Iſrael Solomon neminem in ſeruitutem redegit, quin potius milites erant, miniſtri eius, principes eius, duces eius, principes curruum eius, & equites eius. [29]Et hi præfecti erant & præpoſiti à Solomone ſuper opus, quingẽti nẽpe & quinquaginta, [30]qui regebant populum, & operas imperabant. ¶Cæterũ filia Pharaonis aſcẽdit de ciuitate Dauid in ædes ſuas quas ædificauerat ei [Solomon:] [31]ædificauit' etiam tunc Millo. Et[32] ſacrificauit' Solomon

hæc erit in exemplum: omnis qui tranſierit per eam, ſtupebit & ſibilabit, & dicet, Quare fecit Dominus ſic terræ huic & domui huic? Et reſpondebunt, Quia dereliquerunt Dominum Deũ ſuum, qui eduxit patres eorũ de Terra-Ægypti, & ſecuti ſunt deos alienos, & adorauerunt eos, & coluerunt eos: idcirco induxit Dominus ſuper eos omne malum hoc. ¶Expletis autem annis viginti poſtquã ædificauerat Salomon duas domos, id eſt domum Domini & domum regis, (Hiram rege Tyri præbente Salomoni ligna cedrina & abiegna, & aurum iuxta omne quod opus habuerat:) tunc dedit Salomon Hiram viginti oppida in Terra-Galilææ. Et egreſſus eſt Hiram de Tyro, vt videret oppida quæ dederat ei Salomon, & non placuerunt ei. Et ait, Hæcine ſunt ciuitates quas dediſti mihi, frater? Et appellauit eas Terram-chabul, vſque in diem hanc. Miſit ergo Hiram ad regem Salomonem centum viginti talenta auri. ¶Hæc eſt ſumma expenſarũ, quã obtulit rex Salomon ad ædificandam domum Domini & domum ſuam, & Mello, & murum Ieruſalẽ, & Heſer, & Mageddo, & Gazer. (Pharao rex Ægypti aſcendit, & cepit Gazer, ſuccenditque eã igni: & Chananæum qui habitabat in ciuitate, interfecit, & dedit eam in dotem filiæ ſuæ vxori Salomonis. Ædificauit ergo Salomon Gazer, & Beth-horon inferiorem, & Baalath & Palmirã in terra ſolitudinis. Et omnes vicos qui ad ſe pertinebant, & erant abſque muro, muniuit, & ciuitates curruum, & ciuitates equitum, & quodcunque ei placuit vt ædificaret in Ieruſalẽ, & in Libano & in omni terra poteſtatis ſuæ.) Vniuerſum populum qui remanſerat de Amorrhæis, & Hethæis, & Pherezæis, & Heuæis, & Iebuſæis, qui non ſunt de filijs Iſrael: Horum filios, qui remanſerant in terra, quos ſcilicet non potuerant filij Iſrael exterminare: Fecit Salomon tributarios, vſque in diem hanc. De filijs autem Iſrael non conſtituit Salomon ſeruire quẽquam, ſed erant viri bellatores, & miniſtri eius & principes & duces, & præfecti curruum & equorum. Erant autẽ principes ſuper omnia opera Salomonis præpoſiti, quingenti quinquaginta qui habebant ſubiectum populum, & ſtatutis operibus imperabant. ¶Filia autẽ Pharaonis aſcendit de Ciuitate Dauid in domum ſuam quam ædificauerat ei Salomon: tunc ædificauit Mello. Offerebat quoque

Deut. ...
Salom...

Salomon tribus vicibus per annos ſingulos holocauſta, & pacificas victimas ſuper altare quod ædificauerat Domino, & adolebat thymiama coram Domino, perfectúmque eſt templũ. ¶Claſſem quoque fecit rex Salomon in Aſion-gáber, quæ eſt iuxta Ailath in litore Maris-rubri, in Terra-Idumææ. Miſitque Hirã in claſſe illa ſeruos ſuos viros nauticos & gnaros maris, cũ ſeruis Salomonis. Qui cùm veniſſent in Ophir, ſumptum inde aurum quadringentorum viginti talentorum, detulerunt ad regem Salomonem.

CAP. X.

Sed & regina Saba audita fama Salomonis in nomine Domini, venit tentare eum in ænigmatibus. Et ingreſſa Ieruſalem multo cum comitatu, & diuitijs, camelis portantibus aromata, & aurum infinitum nimis, & gemmas pretioſas, venit ad regem Salomonem, & locuta eſt ei vniuerſa quæ habebat in corde ſuo. Et docuit eam Salomon omnia verba quæ propoſuit: non fuit ſermo qui regem poſſet latère, & non reſponderet ei. Videns autem regina Saba omnẽ ſapientiam Salomonis, & domum quam ædificauerat, Et cibos menſæ eius, & habitacula ſeruorum, & ordines miniſtrantium, veſtéſque eorũ, & pincernas, & holocauſta quæ offerebat in domo Domini: non habebat vltrà ſpiritum. Dixitq; ad regem, Verus eſt ſermo quem audiui in terra mea, ſuper ſermonibus tuis, & ſuper ſapientia tua. Et non credebam narrantibus mihi, donec ipſa veni, & vidi oculis meis, & probaui quòd media pars mihi nunciata non fuerit: maior eſt ſapientia, & opera tua, quàm rumor quem audiui. Beati viri tui, & beati ſerui tui hi, qui ſtant corã te ſemper, & audiunt ſapientiam tuam. Sit Dominus Deus tuus benedictus, cui complacuiſti, & poſuit te ſuper thronum Iſrael, eo quòd dilexerit Dominus Iſrael in ſempiternum, & conſtituit te regem, vt faceres iudicium & iuſtitiã. Dedit ergo regi centũ viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas pretioſas: non ſunt allata vltrà aromata tam multa, quàm ea quæ dedit regina Saba regi Salomoni. (Sed & claſſis Hiram, quæ portabat aurum de Ophir, attulit ex Ophir ligna thyina multa nimis, & gẽmas pretioſas. Fecitque rex de lignis thyinis fulcra domus Domini, & domus regiæ, & citharas, lyráſque cantoribus: non ſunt allata huiuſcemodi ligna thyina, neque viſa vſque in præſentem diem.) Rex autem Salomon dedit reginæ Saba omnia quæ voluit, & petiuit ab eo: exceptis his quæ vltrò obtulerat ei munere regio. Quæ reuerſa eſt, & abiit in terram ſuam cum ſeruis ſuis.

cunque pro voto ſuo expetiſſet, & quidquid

lomon ter in anno holocauſta & pacifica ſuper aram quã extruxerat Domino: &[33]adoleuit præter iſta, ſuffimenta quæ erant coram' Domino [poſteaquam] abſoluiſſet [34]ædẽ. ¶Parauit inſuper rex Solomon naues in [35]Ezeon-gæber,' quæ eſt iuxta[36]Eloth' ad litus maris[37]carectoſi,' in terra Edom.[38]Quibus' Hiram ſeruos ſuos miſit nautas, & gnaros maris, cum ſeruis Solomonis. Qui [39]proficiſcentes' in[40]Ophir,' tulerunt illic auri talẽta[41]quadringẽta & viginti,' aduexerũntque ad regem Solomonem.

CAP. X.

Porrò regina Saba poſteaquam audiſſet [1]famã Solomonis ex nomine Domini,' venit vt tentaret eum[2]acutis' quæſtionibus. Venit autem Ieroſolyma cum exercitu maximo, cum camelis portantibus odores, & magnã vim auri, lapides quoque pretioſos. Quúmque veniſſet ad Solomonẽ, locuta eſt cum eo quidquid [3] corde ſuo conceperat.' Et expoſuit ei Solomõ omnia verba ei9: [4]nihil omnino fuit abſconditum regi, quod ei non' explicaret. Quúmq; regina Saba[5]vidiſſet' omnẽ [6]ſapientiam' Solomonis, & domum quam[7]ædificauerat,' Sed & cibum menſæ eius, [8]manſionem' ſeruorum eius, &[9]ſtatum eorum qui ei miniſtrabant,' & veſtes eorũ, &[10]potum eius,' & holocauſta eius quæ ſacrificabat in æde Domini, [11]nõ erat vltrà ſpiritus in ea:' Dixitque ad regem, [12]Vera fuit fama quam[13]audiui' in terra mea, de reb9 tuis, atque de ſapientia tua, [14]Nec fidem habui, donec venirem, viderẽntque' oculi mei, & ne dimidium quidẽ mihi nunciatũ eſt, [15]adeò excellis ſapientia & elegantia,' vltrà famã quam audierã. Beati[16]viri' tui, & beati ſerui illi tui qui aſtant iugiter corã te, & audiunt'[17]ſapientiam tuam.' Sit Dominus Deus tuus [18]laudãdus, [19]qui te fauore cõplexus eſt,' vt poneret te ſuper ſoliũ Iſraelis, [20]certe q̃ Dominus dilexit' Iſraelẽ in perpetuum, &[21]conſtituit' te regem, vt ius diceres, & iuſtitiã adminiſtrares. Adhęc dedit regina illa regi centũ & viginti talenta auri, & odoramentorũ magnã vim, lapides quoque pretioſos: [22]huiuſmodi odores tantáque copia quales dedit regina Saba regi Solomoni, vltra nunq̃ venerũt.' (Porrò claſſis Hirã quæ[23]portabat' aurũ de Ophir, aduehebat & ligna [24] almugim' valde multa ex Ophir, ſimúlq; lapides pretioſos. Rex autem fecit[25]ex lignis almugim [26]fulcra[27]pro æde' Domini, próque ædib9 regijs, citharas quoque & nabla cantoribus: [28]non venerunt vnquam huiuſmodi ligna almugim,' nec viſa ſunt vſq; in hũc diem.) Iã rex Solomõ reginæ Saba dedit [29]quod

poſtulaſſet,' præterquam quod donauit ei Solo-

¶33 cremabat ſuper illud[ſub audi altare aureum. Relatiuũ pro antecedente] aromata, quod erat corã &c. i. in temp'o Echal, quod erat proximum oraculo.

¶34 Chaldæus paraph. omnẽ cultum dom9.

¶35 Vrbs eſt i litore maris Rubri in ſinu Elanitico, quæ Stephano dicitur αἰλανόν, ſoluta diphthõgo. ſecundum Dionyſium eſt in Arabia Aelanon. Doctores exiſtimant propter interuallum quod erat inter mare Syriacum & Rubrum, dicendũ eſſe Hiram miſiſſe ſeruos in claſſe, non à Tyro, quæ adiacebat mari Mediterraneo, ſed de vrbe aliqua quæ erat in ſinu Ellanitico iuxta mare Rubrum. Aut intelligendũ eſſe fuiſſe quãdam inſulam finitimam mari Rubro quæ erat ipſius Hirã regis Tyri, in qua erat claſſis, de qua hic ſcribitur.

¶36 i. Ellanon. ¶37 vel, Rubri, ¶38 Cum claſſe. vel, In illa claſſe ¶39 peruenientes ¶40 Ophir, inſula eſt remotiſſima à ſinu Ellanitico: nam tertio demum anno reuertebãtur inde. Vocatur hodie Spagniola, ſic nominata à Chriſtophoro Columbo: in Occidente eſt, in terra inuenta nuper. eſt enim illic aurum laudatiſſimum. ¶41 2. Paral. 8. numerantur triginta talenta vltra hanc ſummam, quæ fuerunt abſumpta in vſus nauticos: iſta autem in manus Salomonis peruenere.

X. ¶1 i. famam eorum quæ faciebat in nomine Domini, non idolorum ope. ¶2 vt, obſcuris. i. interrogando eum de rebus admodum obſcuris & difficilibus. ¶3 Heb. erat in corde ſuo. vel, animo. ¶4 i. nihil eum latuit quod non ei &c. ¶5 vt, conſyderaſſet diligenter ¶6 vt, peritiam ¶7 ſub. in honorem Domini. ¶8 i. quo ordine ſederent in menſa. alij referunt ad habitationem. ¶9 i. quo habitu & geſtu aſtarent miniſtrando ei. ¶10 pincernas eius. Chaldæus paraph. pocula. vaſa potoria. ¶11 i. extra ſe rapta eſt præ admiratione & ſtupore. ¶12 Heb. Veritas eſt ſermo ille quem ¶13 audiueram ¶14 Nec tamen credebam, donec ego ipſa veni, & viderunt ¶15 Heb. addidiſti ſapientiã & bonitatem ſuper famam. q. d. ſane ſapientia tua & benignitas tue ſuperant &c. ¶16 ſub. qui tecũ habitãt. ¶17 i. ſermones tuos ſapiẽtiſſimos. ¶18 laudatus. q. d. omni laude digniſſimus eſt. ¶19 Heb. qui cõplacuit in te. vt, cui complacitum eſt in te. i. qui te tãto amore proſequutus eſt vt te poſuerit &c. ¶20 eo quòd Dominus [i. ipſe] dilexerit ¶21 conſtituerit ¶22 Heb. non venit ſicut aromata iſta præ multitudine, quam dedit regina Saba regi Salomoni. i. non venit poſtea in Iudæam tanta copia aromatum, quantam dedit &c. ¶23 attulerat. aduexerat ¶24 coralliorum. Doctus inter Hebræos exiſtimat vocem Hebræam ſignificare Gallice du breſil. ¶25 i. ex coralijs. ¶26 quæ ſcilicet vtraque parte gradus ſuſtinent. ¶27 in domũ. ſub. quibus aſcendebatur in domũ &c. ¶28 non venit inquam tanta copia coralij. Vt, non venerunt tam magna coralia, ¶29 Heb. omnem voluntatem ſuam, & quidquid petiuit. i. quidquid habuit in votis.

Digitized by Google

¶30 Heb. manu regia. ¶31 obueniebat
¶32 ſexcenta & ſexaginta
¶33 [obueniebat illi] ¶34 & negotiatione aromatariorũ,
¶35 terræ. ſub. Iſraeliticæ.
¶36 ducẽtos clypeos. Gallice, Targes. clypei maiores.
¶37 vſ, optimo & ſequaci,
¶38 Heb. ſexcentos aureos inſũpſit in clypeos ſingulos.
¶39 ſcuta erãt quaſi lunata.
¶40. i. libras. Mina aliquando pro centum aureis accipitur, vt ait doctus inter Hebręos. ¶41 vſ, puriſſimo:
¶42 Gallice, au doſſier.
¶43 in loco ſedis erant fulcra. Gallice, appuis. quibus nitebantur brachia regis.
¶44 qui ſcilicet ſuſtinebant fulcrum.
¶45 iuxta fulcra. i. in extremo fulcrorum.
¶46 ſuper ſex illos gradus
¶47. i. nulla erant vaſa argẽtea inter illa, q pro nihilo duceretur.
¶48 Tarſis. Inſula eſt hoc loco i Oceano ad Occidentem.

mon [30] pro regia munificentia' [ac liberalitate.]
verſa igitur abijt in regionem ſuam, ipſa videlicet & ſerui eius. ¶Porrò pondus auri quod [31] venit' Solomoni ſingulis annis, fuit [32] ſexcena & ſexagena' ſex talenta auri: Excepto eo quod [[33] accepit] à mercatoribus, [34] à negotiatoribus atque aromatarijs,' ab omnibus regibus Arabiæ, & principibus [35] terrarum. ¶Fecit quoque Solomon [36] ducentas haſtas' ex auro [37] ductili, [38] ſingulæ haſtæ habebant ſexcenas [minas] auri.' Et trecenta [39] ſcuta' ex auro ductili, ternas [40] minas' auri inſumptũ ad ſingula ſcuta, quæ repoſuit rex in domo ſaltus Libani. ¶Fecit deinde rex ſolium magnum eburneum, obduxitque illud auro [41] optimo:' Sex gradus [aſcẽdebatur] ad ſolium, & ſummum ſolij rotundum erat [42] à tergo,' vtrinq; [43] ad locum ſedis, reclinatoria erant,' & [44] bini leones ſtabant [45] pone reclinatoria.' Stabãt quoq; duodeni leones illic [46] in ſex gradib' vtrinq;, huiuſmodi factum non eſt in vniuerſis regnis. ¶Omnia deniq; pocula regis Solomonis aurea erant, ſic & cuncta vaſa domus ſaltus Libani ex auro erãt puro. nam tẽporibus Solomonis [47] non erat argentũ: quippe nihili penſum.' Siquidem claſſis [48] marina' regi erat in mari cũ claſſe Hirã: ternis annis ſemel [49] veniebat claſſis in mari,' referẽs aurũ, argentũ, ebur, ſimias, & pauones. Et præcelluit rex Solomon omnes reges orbis cũ diuitijs tũ ſapiẽtia. [50] Vniuerſa terra quærebat vultũ Solomonis,' vt audiret ſapientiam eius, quam indiderat Dominus cordi eius. Et hi quidem adferebant quiſque munus ſuum, nempe vaſa argentea, vaſa aurea, veſtimenta, arma bellica, odores, equos & mulos, [51] idque ſingulis annis.' Congregauit Solomon currus & equites, [52] vt eſſent ei' mille & quadringẽti currus, & duodecim millia equitum, [53] quos poſuit' in ciuitates curruum, & cum rege in Ieruſalẽ. Et [54] aduexit rex argentũ Ieroſolyma' vt lapides, & cedros [55] aduexit' vt moros, [56] quæ in planis campis abundant.' [57] Porrò equi Solomoni educti ſunt ex' Aegypto: [58] nã ſocietas mercatorũ regiorũ accipiebat byſſum per cõmutationẽ. [59] Aſcẽdit itaq; & exiuit' quadriga ex Aegypto [60] ſexcẽtis argẽteis,' & [61] celes' centũ & quinquaginta, [62] ſic educebãt manibus ſuis omnibus regibus Hithæorũ, & regibus Arã. CAP. XI.

ADamauit verò rex Solomon mulieres alienigenas multas, [1] & filiam Pharaonis, Moabitidas, Ammonitidas, Zidonias, & Hithęas. [2] De gentibus ſcilicet de quibus' præceperat Dominus filijs Iſrael, [3] Ne igredimini ad eas,' & hę nõ ingrediantur ad vos (profecto inclinabũt corda veſtra

mini ad eas, neque de illis ingredientur ad

quæ vltrò obtulerat ei munere regio. quæ reuerſa eſt, & abijt in terram ſuam cum ſeruis ſuis. ¶Erat autem pondus auri quod afferebatur Salomoni per annos ſingulos, ſexcentorum ſexaginta ſex talentorum auri, Excepto eo quod afferebant viri, qui ſuper vectigalia erant, & negotiatores, vniuerſique ſcruta vendentes, & omnes reges Arabiæ, ducẽſque terræ. ¶Fecit quoq; rex Salomõ ducẽta ſcuta de auro puriſſimo, ſexcentos auri ſiclos dedit in laminas ſcuti vnius. Et trecentas peltas ex auro probato: trecentæque minæ auri vnam peltam veſtiebant: poſuitque eas rex in domo ſaltus Libani. ¶Fecit etiam rex Salomon thronum de ebore grandem: & veſtiuit eum auro fuluo nimis. Qui habebat ſex gradus: & ſummitas throni rotunda erat in parte poſteriori: & duæ manus hinc atq; inde tenentes ſedile: & duo leones ſtabant iuxta manus ſingulas. Et duodecim leunculi ſtantes ſuper ſex gradus hinc atque inde: non eſt factum tale opus in vniuerſis regnis. ¶Sed & omnia vaſa, de quibus potabat rex Salomõ, erant aurea: & vniuerſa ſupellex domus ſaltus Libani de auro puriſſimo: non erat argentum, nec alicuius pretij putabatur in diebus Salomonis, quia claſſis regis per mare cũ claſſe Hiram ſemel per tres annos ibat in Tharſis, deferens inde aurum & argentũ, & dentes elephantorum, & ſimias, & pauos. Magnificatus eſt ergo rex Salomon ſuper omnes reges terræ diuitijs & ſapientia. Et vniuerſa terra deſyderabat vultum Salomonis, vt audiret ſapientiam eius, quam dederat Deus in corde eius. Et ſinguli deferebant ei munera, vaſa argentea & aurea, veſtes & arma bellica, aromata quoque, & equos, & mulos, per annos ſingulos. Congregauitque Salomõ currus & equites, & facti ſunt ei mille quadringenti currus, & duodecim millia equitum: & diſpoſuit eos per ciuitates munitas, & cũ rege in Ieruſalem. Fecitque vt tantæ eſſet abundantiæ argenti in Ieruſalem, quanta & lapidum: & cedrorũ præbuit multitudinẽ quaſi ſycomoros, quæ naſcuntur in cãpeſtribus. Et educebãtur equi Salomoni de Aegypto & de Coa. Negociatores enim regis emebãt de Coa, & ſtatuto pretio perducebant. Egrediebatur autẽ quadriga ex Aegypto ſexcentis ſiclis argenti, & equus centũ quinquaginta. Atq; in hũc modũ cũcti reges Hethæorum & Syriæ equos venundabant. CAP. XI.

REx autem Salomon adamauit mulieres alienigenas multas, filiam quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, Idumæas, & Sidonias, & Cethæas: de gẽtibus ſuper quibus dixit Dominus filijs Iſrael. ¶Non ingredi-

veſtras: certiſſimè enim auertent corda veſtra vt

Chaldæus paraph. claſſis Aphrica. i. rex habebat claſſem quæ per ipſum Oceanum ibat in Tarſis cum claſſe Hiram. ¶49 ire ſolebat in Tarſis, ¶50. i. Vniuerſæ terræ incolæ magno ſtudio viſebãt Salomonẽ. ¶51 Hebr. rem anni in anno. ¶52 & habuit ¶53 & deduxit illa ¶54 poſuit rex argentum in Ieruſalem &c. i. effecit vt eſſet tanta copia argenti quanta & lapidum. ¶55 dedit. vſ, poſuit. i. effecit vt tanta copia cedrorum eſſet, quanta & ſycomororum. ¶56 vſ, quæ ſunt [. i. creſcunt] in campeſtribus, præ copia. Vt poſtrema verba referantur ad præcedens, Dedit cedros vt ſycomoros præ copia, quæ creſcunt in campeſtribus. ¶57 Heb. Porrò egreſſus equorum ipſi Selomo [erat] ex &c. Salomon curabat deduci ſibi optimos quoſque equos ex Aegypto. ¶58 & congregatio [ſiue turmas quæ turmatim incedere ſolent] mercatorum regiorum capiebant congregationem equorum pretio. i. mercatores capere ſolebant ex Aegypto magnam copiam equorum dato pretio. Potius ſic vertẽdus totus verſus, Porrò egreſſus equorum ipſi Selomo erat ex Aegypto, & tela byſſina: mercatores regij capiebant telam byſſinam pretio. Negociatores miſſi à rege Salomone afferebant telam byſſinam pretio quod conuenerat inter emptores & venditores. Permittebat Pharao Salomoni vt mitteret mercatores ſuos in Aegyptum, qui equos adducerent, & telas byſſinas quæ erant in maximo pretio eo tempore. Gallice. Il luy bailloit traicte de cheuaulx & de fines toilles de lin. ¶59 Cæterum aſcendebat & egrediebatur ¶60 ſub. datis. i. pretio certo, nempe ſexcentorum aureorum. ¶61 equus. i. ſinguli equi emebantur centenis & quinquagenis argenteis. ¶62 Heb. & ſic omnes reges Hethæorum, & reges Syriæ: nam per manum eorũ educebant. i. hoc pacto reges illi accipiebant, habebántq; equos ex Aegypto, ¶ opera illorũ mercatorũ curabant ſibi adducẽdos equos. XI. ¶1 vſ, maximè. aut, præſertim. quòd ea præcipuas partes teneret in auertẽdo eo à vero Dei cultu. ¶2 vſ, De quib' gẽtibus ¶3 Chald. paraph. Nõ miſcebitis vos cũ illis,

Digitized by Google

...ſequamini deos eorum. His itaque copulatus eſt Salomon ardentiſſimo amore. Fuerúntque ei vxores quaſi reginæ ſeptingentæ, & concubinæ trecentæ: & auerterũt mulieres cor eius. Cúmque iam eſſet ſenex, deprauatum eſt cor eius per mulieres vt ſequeretur deos alienos: nec erat cor eius perfectũ cũ Domino Deo ſuo, ſicut cor Dauid patris eius. Sed colebat Salomon Aſtarthen deam Sidoniorum, & Chamos deũ Moabitarum, & Moloch idolũ Ammonitarum. Fecitque Salomon quod non placuerat coram Domino, & nõ adimpleuit vt ſequeretur Dominũ, ſicut Dauid pater eius. ¶Tunc ædificauit Salomon phanum Chamos idolo Moab, in monte qui eſt contra Ieruſalem, & Moloch idolo filiorũ Ammon. Atque in hunc modũ fecit vniuerſis vxoribus ſuis alienigenis quæ adolebant thura & immolabant dijs ſuis. ¶Igitur iratus eſt Dominus Salomoni, quòd auerſa eſſet mens eius à Domino Deo Iſrael, qui apparuerat ei ſecũdò, Et præceperat de verbo hoc ne ſequeretur deos alienos, & non cuſtodiuit quæ mandauit ei Dominus. Dixit itaque Dominus Salomoni, Quia habuiſti hoc apud te, & non cuſtodiſti pactum meum, & præcepta mea quæ mandaui tibi, diſrumpens ſcindã regnum tuum, & dabo illud ſeruo tuo. Verũtamen in diebus tuis non faciam propter Dauid patrem tuũ: de manu filij tui ſcindã illud, nec totum regnũ auferam, ſed tribũ vnam dabo filio tuo propter Dauid ſeruum meũ, & Ieruſalem quam elegi. ¶Suſcitauit autem Dominus aduerſarium Salomoni Adad Idumæum de ſemine regio, qui erat in Edom. Cũ enim eſſet Dauid in Idumæa, & aſcendiſſet Ioab princeps militiæ ad ſepeliendũ eos qui fuerant interfecti, & occidiſſet omne maſculinũ in Idumæa (Sex enim menſibus ibi moratus eſt Ioab, & omnis Iſrael, donec interimeret omne maſculinũ in Idumæa) Fugit Adad ipſe, & viri Idumæi de ſeruis patris eius cũ eo, vt ingrederetur Ægyptũ: erat autem Adad puer paruulus. Cúmque ſurrexiſſent de Madian, venerunt in Pharan, tulerúntque ſecum viros de Pharan, & introierunt Ægyptum ad Pharaonem regem Ægypti: qui dedit ei domum, & cibos cõſtituit, & terrã delegauit. Et inuenit Adad gratiam corã Pharaone valde, intantũ vt daret ei vxorẽ, ſororẽ vxoris ſuæ germanam Taphnes reginæ. Genuítque ei ſoror Taphnes Genubath filium, & nutriuit eum Taphnes in domo Pharaonis: erátque Genubath habitãs apud Pharaonem cum filijs eius. ¶Cúmque audiſſet Adad in Ægypto, dormiſſe Dauid cum patribus ſuis, & mortuum eſſe Ioab principem militiæ, dixit Pharaoni, Dimitte me vt vadã in terram meam. Dixitque ei Pharao, Qua enim re apud me indiges, vt quæras ire ad terram tuam? At ille reſpondit, Nulla: ſed obſecro te vt dimittas me. ¶Suſcitauit quoque ei Deus aduerſarium Razon filium Eliada, qui fugerat Adarezer

poſt deos ſuos) [4] ijs inquam adhæſit Salomon amore. Habuitque vxores [5] regias ſeptingentas, & concubinas trecentas: itaque vxores eius cor eius auerterunt. Nam quum iam ſenio confectus eſſet Solomõ, vxores eius [6] inclinarũt cor eius poſt deos alios, ita vt cor eius non eſſet [7] ſyncerum cum Domino Deo ſuo, ſicut cor Dauid patris eius. Nam [8] abijt Solomon poſt Aſthoreth deum Zidoniorum, & poſt [9] Milcom [10] abominationem Ammonitarum. Deſignauitque Solomon quod diſplicuit Domino, [11] neque perfecte ſequutus eſt Dominum, quemadmodum pater eius Dauid. ¶Tunc ædificauit Solomon excelſum ipſi Chamos abominationi Moab, in monte qui eſt e regione Ieruſalem, & Molech abominationi filiorum Ammon. Et in hunc modum fecit vniuerſis vxoribus ſuis alienigenis, quæ adolebant, & ſacrificabant dijs ſuis. ¶Iratus ergo eſt Dominus contra Solomonem, quòd auerſum eſſet cor eius à Domino Deo Iſraelis, qui ei bis apparuerat, Déque hac re ei præceperat, ne ſequeretur deos alios, & non ſeruauerat quod mandauerat ei Dominus. Dixit itaque Dominus ad Solomonem, Quidoquidem [12] hoc apud te fuit, nec ſeruaſti fœdus meum, & ſtatuta mea quæ tibi præcepi, [13] omnino reſcindam à te regnũ, & tradã illud ſeruo tuo. Verũtamen [14] te viuẽte illud non faciam, propter Dauid patrem tuum: at de manu filij tui ſcindam illud. Nec tamen totũ regnum ſcindã, ſed [15] tribum vnam dabo filio tuo propter Dauid ſeruum meum, & propter Ieruſalem quam elegi. ¶Et excitauit Dominus Solomoni aduerſarium, nempe Hadad Edomæum, qui erat de regio ſemine, qui erat in Edom. Quum enim Dauid eſſet in Edom, & aſcenderet Ioab imperator exercitus vt [16] ſepeliret interfectos, [17] percuſſit ille omnes mares in Edom. (Nam ſex menſibus habitauit ibi Ioab & omnis Iſrael, donec excinderet omnem marem in Edom.) [18] Et fugerat Hadad ipſe [19] & viri Edomæi de ſeruis patris eius cũ eo, vt venirent in Ægyptum: erátque Hadad puer paruus. Et ſurgentes de Midian, venerunt in Paran: tollentéſque ſecum viros de Paran, venerunt in Ægyptum ad Pharaonem regẽ Ægypti, qui dedit ei domum, & [20] conſtituit ei cibum, inſuper & regionem aſſignauit ei. Nactus eſt ergo Hadad plurimum fauoris coram Pharaone, adeò vt daret ei ſororem vxoris ſuæ vxorem, ſororem inquam Thaphenes [21] reginæ. Peperit autem ei ſoror Taphenes Genubath filium ſuum, quem [22] educauit Taphenes [23] intra domũ Pharaonis, erátque Genubath [24] de familia Pharaonis inter filios Pharaonis. ¶Quumque audiſſet Hadad in Ægypto, quòd dormiſſet Dauid cũ patribus ſuis, quódque mortuus eſſet Ioab imperator exercitus, dixit Hadad ad Pharaonem, [25] Dimitte me vt vadam ad terram meam. Cui dixit Pharao, Quid verò [26] defuit tibi apud me? Et en [occaſionem] quæris eundi in terram tuam. qui reſpondit, [27] Nihil, verũ omnino me dimittas. ¶Excitauit ei inſuper Deus aduerſariũ Raſon filiũ Eliada, qui [28] fugerat ab hero ſuo Hadadæſer

¶4 .i. miſcuit ſe illis ita vt eas diligeret.

¶5 reginas. vel, principes. Salomon primum peccauit quòd duxiſſet vxores alienigenas: deinde quòd effrenè numerũ vxorum duxiſſet: poſtremò quòd illas ita amauerit, vt ſiuerit ab illis cõſtrui aras in honorem deorũ ſuorum. Legitur 2. Reg. 5, Dauidem habuiſſe ſex vxores. Regibus Iſrael licuit ducere vxores vſque ad ſeptenariũ, Hebræorum ſententia: ſed effrenè & immodicum vxorum numerum habere nõ licuit.

¶6 Hoc dicitur non quòd Salomon idola coluerit, illiſque ſacrificauerit: ſed quòd ſiuerit illis aras cõſtrui in Palæſtina ab vxoribus ſuis alienigenis. Inclinarũt igitur cor eius, .i. effecerunt vt ille ſineret conſtrui &c.

¶7 vel, perfectũ .i. non coluit prorſus ex animo Dominum vt Dauid.

¶8 .i. ſequutus eſt Salomõ cultum idolorum, hoc eſt permiſit vt vxores ſuæ Sidoniæ extruerent aras idolis ſuis.

¶9 Infrà vocatur Molech.

¶10 .i. idolũ: quòd ab idolo abhorrere debeamus. ¶11 Heb. neque adimpleuit, vt iret poſt &c. .i. non adimpleuit præceptum Domini ſequendo Dominum. q.d. non permanſit in vero illius cultu. ¶12 nempe peccatum. propterea quòd peccatum inuentum eſt apud te. ¶13 vel, abrumpam. ſiue, euellam ¶14 Heb. in diebus tuis ¶15 Tribus Iuda & tribus Beniamin reputabãtur pro vna tribu, quòd tribus Beniamin permiſta eſſet tribui Iuda. ¶16 .i. curaret ſepeliendos Idumæos interfectos. ¶17 & percuſſiſſet. .i. poſteaquam percuſſerat. ¶18 Tunc aufugerat ¶19 .i. comitatus viris Idumæis ſeruis patris ſui. ¶20 Heb. eſcam imperauit ei, ¶21 .i. principis. Hæc omnia dicit vt oſtẽdat eum maximo odio proſequutum Iſraelitas. ¶22 ablactauit .i. ablactatum eum, & ab hubere depulſum, educauit. ¶23 Heb. in medio domus .i. in regia ipſa. ¶24 Heb. in domo .i. verſabatur in aula. ¶25 q.d. Da mihi facultatẽ vt abeam in patriam meam. ¶26 deeſt .i. Qua re nunc indiges apud me, quòd nunc optas reuerti in patriam tuam? ¶27 Heb. Non. Nequaquam. ſub. acquieſcam verbis tuis, ¶28 .i. reliquerat herum ſuum in conflictu, quum videret inclinatam eſſe aciem.

Digitized by Google

N.

rege Zoba, collectíſque ad ſe viris, factus eſt dux turmæ militaris, quū Dauid[29]percuteret eos,[30]abierúntque Damaſcum, habitarúntque illic, regnarúntque in Damaſco.'Fuit is aduerſarius Iſraeli cunctis[31]diebus Salomonis,[32]cū ea afflictione quam ſei intulit]Hadad,[33]qui multauit Iſraelē,'regnauitq;[34]ſuper Arā. ¶Ieroboā quoque filius Nebat[35]Ephrateæ[v]de Zareda(cui' matris nomen erat Zeruha, mulier fuit vidua)[36]ſeruus Solomonis leuauit manū ſuā cōtra regem.[37]Et hęc fuit cauſa quòd manū' ſuſtulit contra regē: [38]Solomon[39]ædificabat' Millo, claudens[40]rupturā' ciuitatis Dauidis patris ſui. Et vir iſte Ieroboā robuſtus erat & ſtrenuus: vidénſque Solomon adoleſcentē, quòd is[41]faciundo operi[ſinſtaret,][42]præfecit' eum vniuerſo[43]oneri'dom' Ioſeph. ¶Factū eſt illo tempore vt Ieroboam egrederetur Ieroſolymis, inuenirétque eum Ahia Silonites propheta in ipſa via, & erat[44]is' opertus pallio nouo, erántque ambo illi ſoli in agro. Et apprehendens Ahia pallium illud nouū quo erat amictus, diſcidit illud in duodecim fruſta, Dicens ad Ieroboam, Cape tibi decem[45]partes,'quoniam ſic ait Dominus Deus Iſraelis, Ecce ego[46]ſcindo' regnū de manu Solomonis, & dabo tibi decē tribus: habebítque[47]ille[48]vnā duntaxat tribum,'ídque propter Dauidē ſeruum meū, & propter Ieruſalem ciuitatem quā ex omnibus tribubus Iſraelis elegi, Eo quòd me deſerto, adorauerint Aſthoreth deum Zidoniorū, & Chamos deum Moab, atque Malchom deū Ammonitarum, neque ambulauerint in vijs meis,[49]vt facerent' quod rectū eſſet i oculis meis, nēpe ſtatuta mea &[50]iudicia mea,' ſicut Dauid pater eius.[51]Non tollā[52]totū regnū de manu eius,'ſed ducem ponā eum cunctis diebus vitæ eius, propter Dauidem ſeruū meū quem elegi,[53]qui'cuſtodiuit præcepta mea atque ſtatuta mea.[54]Tollā autē regnum de manu filij eius, & dabo ipſum tibi, nempe decē tribus. Et filio eius dabo tribum vnā, vt ſit[55]lucerna' Dauidi ſeruo meo cunctis diebus ante faciem meā in Ieruſalem, ciuitate quā elegi mihi,[56]vt ponerē nomē meum illic.'Porrò te aſſumā, & regnabis[57]iuxta omnia quæ deſiderat' anima tua, & eris rex ſuper Iſraelem. Quòd ſi audieris omnia quæ præcepero tibi, & ambulaueris in vijs meis, fecerı́ſque quod rectū eſt in oculis meis,[58]vt cuſtodias' ſtatuta mea & præcepta mea, quēadmodū fecit Dauid ſeruus me', ero tecū, & ædificabo tibi[59]domū firmā,'quēadmodū Dauidi ędificaui, & tradā tibi Iſraelē, Et affligā ſemē Dauidis propter hoc, attamē[60]nō cūctis dieb'. ¶Quæſiuit ergo Solomō vt interficeret Ieroboā. ſurgens itaq; Ieroboā, fugit in Aegyptū ad Siſac regē Aegypti, manſitq; in Aegypto vſque ad mortē Solomonis. Reliqua autē verborū ac geſtorū Solomonis, & omnia quæ fecit, & ſapientia eius, annon ſcripta ſunt in libro[61]rerum' Solomonis? Porrò dies quibus Solomon

V.

regem Soba dominum ſuum: & congregauit cōtra eum viros, & factus eſt princeps latronū cum interficeret eos Dauid: abierúntque Damaſcum, & habitauerunt ibi, & conſtituerunt eum regem in Damaſco, erátque aduerſarius Iſraeli cunctis diebus Salomonis: & hoc eſt malum Adad, & odium contra Iſrael, regnauitque in Syria. ¶Ieroboam quoque filius Nabat, Ephrathæus, de Sareda, ſeruus Salomonis, (cuius mater erat nomine Serua, mulier vidua:) leuauit manum contra regem. Et hæc eſt cauſa rebellionis aduerſus eum, quia Salomon ædificauit Mello, & coæquauit voraginem ciuitatis Dauid patris ſui. Erat autē Ieroboam, vir fortis & potens: vidénſque Salomō adoleſcentem bonæ indolis & induſtrium, conſtituerat eū præfectum ſuper tributa vniuerſæ domus Ioſeph. ¶Factū eſt igitur in tempore illo, vt Ieroboam egrederetur de Ieruſalem, & inueniret eum Ahias Silonites propheta, in via, opertus pallio nouo: erant autem duo tantum in agro. Apprehendénſque Ahias pallium ſuum nouum, quo coopertus erat, ſcidit in duodecim partes. Et ait ad Ieroboam, Tolle tibi decē ſciſſuras: hæc enim dicit Dominus Deus Iſrael, *Ego ſcindam regnū de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus. Porrò vna tribus remanebit ei propter ſeruum meum Dauid, & Ieruſalem ciuitatē quam elegi ex omnib' tribubus Iſrael: Eo quòd dereliquerit me, & adorauerit Aſtarthen deam Sidoniorum, & Chamos deum Moab, & Moloch deum filiorum Ammon: & non ambulauerit in vijs meis vt faceret iuſtitiam coram me, & præcepta mea, & iudicia ſicut Dauid pater eius. Nec auferam omne regnum de manu eius, ſed ducem ponam eū cunctis diebus vitæ ſuæ, propter Dauid ſeruum meum quē elegi, qui cuſtodiuit mandata mea & præcepta mea. Auferam autem regnum de manu filij eius, & dabo tibi decem tribus: filio autem eius dabo tribum vnam, vt remaneat lucerna Dauid ſeruo meo cunctis diebus coram me in Ieruſalem ciuitate quā elegi vt eſſet nomen meum ibi. Te autem aſſumam, & regnabis ſuper omnia quæ deſyderat anima tua, erı́ſque rex ſuper Iſrael. Si igitur audieris omnia quæ præcepero tibi, & ambulaueris in vijs meis, & feceris quod rectum eſt coram me, cuſtodiens mandata mea & præcepta mea, ſicut fecit Dauid ſeruus meus: ero tecum, & ædificabo tibi domum fidelem, quomodo ædificaui Dauid domū, & tradam tibi Iſrael: Et affligā ſemē Dauid ſuper hoc, veruntamē non cunctis diebus. ¶Voluit ergo Salomon interficere Ieroboam: qui ſurrexit & aufugit in Aegyptum ad Seſac regem Aegypti, & fuit in Aegypto vſque ad mortē Salomonis. Reliquum autē verborū Salomonis, & omnia quæ fecit, & ſapientia eius: ecce vniuerſa ſcripta ſunt in Libro verborum`dierum'Salomonis. Dies autem

¶29 interfeciſſet eos. quū potitus eſſet victoria contra Hadaræſer & milites eius. Relatiuum ſine antecedente.
¶30.i. inuaſerūt Damaſcū, qua expugnata regnauerūt i ea. præcipua erat vrbs Syriæ quæ erat Dauidis.
¶31 quibus ſcilicet Salomon fauit idololatrię.
¶32 & malū fuit [cū malo] quod [fecit]Hadad.i. afflictio ei' adiuncta fuit cū afflictione quā fecit Hadad. q.d. Ipſe quoque Razon afflixit Iſraelē vnà cū Hadad. Poteſt referri ad verbum præcedēs Suſcitauit &c. vnà cū moleſtia quam fecit Hadad Iſraeli.
¶33 & abhorruit ab Iſraele. vſ, contemptui habuit Iſraelē, .i. Razon ſpreuit Iſraelem, & ſemper contra eum exercuit inimicitias.
¶34 i Syria. quę antea parebat Salomoni.
¶35.i. de tribu Ephraim.
¶36 q.d. quum eſſet ſeruus Salomonis, rebellis fuit aduerſus eum.
¶37 Potius, Et hoc eſt verbū [ſiue, ſermo]quo manum &c.i. ita obloquutus eſt Salomoni. ¶38 Nomine proprio regis vtitur per contemptū. Verba ſunt Ieroboam rebellantis contra Salomonē. ¶39 ædificauit. q.d. iuſte ſcilicet putat ſe prudentiorem patre ſuo, qui contra libertatem publicam ædificauit domos aliquot ad familiam filiæ Pharaonis in platea Mello, in qua figebat tentoria popul' cum conueniebat: & poſticum obturauit quo poterat elabi inſurgente populo. poſticum vocant Gallice la poſterne. Hoc pacto volebat odiū populi concitare in Salomonem. ¶40 poſticū ¶41 Hebr. faciens opus [eſſet.] .i. quòd operoſus eſſet, laborioſus, & diligentiſſimus in rebus agendis. ¶42 præfecerat ¶43 tributo. quod ſcilicet exigebatur à tribu Ephráim & Manaſſe. ¶44 nempe Ahia. ¶45 Heb. fragmenta. fruſta. diuiſiones, ¶46.i. rūpam. præſens pro futuro. ¶47.i. proles eius & nepotes. ¶48 Tribus Iuda & Beniamin pro vna reputantur, quòd eſſent permiſtæ. ¶49 vſ, faciendo ¶50 vſ, leges meas, ¶51 Nō tamen tollam ¶52 quicquam regni eius. q.d. Sinam eum regnare quandiu vixerit. ¶53 quique ¶54 Sed tollam ¶55 Lucerna pro regno, vt ait Chaldæus paraph. .i. vt habeat ſemper aliquem ex nepotibus ſuis qui regnet in Ieruſalem me conſpiciente. ¶56.i. quæ diceretur mea. & in qua inuocaretur nomen meum. ¶57 Heb. in omnibus quæ deſyderabit &c.i. vbicunque libuerit. ¶58 cuſtodiendo ¶59.i. familiam ſuperſtitem quæ longo tempore permaneat. hoc eſt nepotes qui ſufficientur in locum tuū, ſuccedéntque tibi in regno. ¶60.i. non perpetuò ſpoliabo ſemen Dauidis regno duarum tribuum. ¶61 Heb. verborum.i. in libro ſcripto de geſtis eius?

quos regnauit Salomon in Ieruſalem ſuper omnem Iſrael, quadraginta anni ſunt. Dormiuitq; Salomon cum patribus ſuis, & ſepultus eſt in Ciuitate Dauid patris ſui, regnauitque Roboam filius eius pro eo.

CAP. XII.

VEnit autem Roboam in Sichem: illuc enim congregatus erat omnis populus Iſrael ad conſtituendum eum regem. At verò Ieroboam filius Nabat, cum adhuc eſſet in Ægypto profugus à facie regis Salomonis, audita morte eius, reuerſus eſt de Ægypto. Miſeruntque, & vocauerunt eum: venit ergo Ieroboam, & omnis multitudo Iſrael, & locuti ſunt ad Roboam, dicentes, Pater tuus duriſſimum iugum impoſuit nobis: tu itaque nunc imminue paululum de imperio patris tui duriſſimo, & de iugo grauiſſimo quod impoſuit nobis, & ſeruiemus tibi. Qui ait eis, Ite vſq; ad tertiũ diẽ, & reuertimini ad me. ¶Cúmque abiiſſet populus, iniit conſilium rex Roboã cum ſenioribus, qui aſſiſtebant coram Salomone patre eius, cum adhuc viueret, & ait, Quod datis mihi conſilium, vt reſpondeam populo huic? Qui dixerunt ei, Si hodie obedieris populo huic, & ſeruieris, & petitioni eorum ceſſeris, locutúſque fueris ad eos verba lenia, erunt tibi ſerui cũctis diebus. Qui dereliquit conſilium ſenũ quod dederant ei, & adhibuit adoleſcentes qui nutriti fuerãt cum eo, & aſſiſtebãt illi, Dixitque ad eos, Quod mihi datis conſilium, vt reſpondeam populo huic, qui dixerunt mihi, Leuius fac iugum quod impoſuit pater tuus ſuper nos? Et dixerunt ei iuuenes qui nutriti fuerant cũ eo, Sic loquere populo huic, qui locuti ſunt ad te, dicentes, Pater tuus aggrauauit iugum noſtrum, tu releua nos: ſic loquẽris ad eos, Minimus digitus meus groſſior eſt dorſo patris mei. Et nũc pater meus poſuit ſuper vos iugum graue, ego autem addã ſuper iugum veſtrum: pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cædam vos ſcorpionibus. ¶Venit ergo Ieroboam, & omnis populus ad Roboã die tertia, ſicut locutus fuerat rex, dicens, Reuertimini ad me die tertia. Reſpondítque rex populo dura, derelicto conſilio ſeniorum quod ei dederant, Et locutus eſt eis ſecundum conſilium iuuenum, dicens, Pater meus aggrauauit iugum veſtrum, ego autem addã iugo veſtro: pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cædam vos ſcorpionibus. Et non acquieuit rex populo: quoniam auerſatus fuerat eum Dominus, vt ſuſcitaret verbum ſuum [quod locutus fuerat in manu Ahiæ Silonitæ, ad Ieroboam filium Nabat. ¶Videns itaque popul' quòd noluiſſet eos audire rex, reſpõdit ei, dicẽs, Quæ nobis pars in Dauid? vel quæ hæreditas in filio Iſai? Vade in tabernacula tua Iſrael, nunc vide domum tuam Dauid. & abiit Iſrael in tabernacula ſua. Super filios autem Iſrael, quicunque habitabant in ciuitatibus Iuda, regnauit Roboã. ¶Miſit ergo rex Roboam Adurã qui erat ſuper tributa: & lapidauit eum omnis Iſrael, & mortu' eſt. porrò rex Roboam feſtinus aſcendit currum, & fugit in Ieruſalem, receſſitque Iſrael à domo Dauid, vſque in præſentẽ diẽ.

regnauit in Ieruſalem ſuper omnem Iſraelem, fuerunt quadraginta anni.[61]Dormiuitque Solomon cum patribus ſuis, & ſepultus eſt in ciuitate Dauidis patris ſui: regnauitque Rehabeam filius eius pro eo.

CAP. XII.

PRofectus eſt autem Rehabeã in Sechem, quoniam vniuerſus Iſrael [1]venicbat in Sechem, vt eum [2]regno inaugurarent. Et factum eſt, quũ id audiret Ieroboam fili' Nebat (qui adhuc erat in Ægypto: fugerat enim metu Solomonis regis, habitabátque in Ægypto.)[3]Miſerũt & acceſſerunt eum. venerunt ergo Ieroboam & omnis cœtus Iſraelis, & loquuti ſunt ad Rehabeam in hunc modum, Pater tuus adgrauauit iugum noſtrũ, [4]tu itaque [5]remitte aliquid de prædura illa ſeruitute, & de iugo illo graui[6]quib' nos preſſit, tibique ſeruiemus. Qui ait ad eos, Ite adhuc tres dies, & reuertimini ad me. abiit ergo populus. ¶Iniit autẽ conſilium rex Rehabeam cũ ſenioribus qui coram Solomone patre ſuo, quum adhuc viueret,[7]miniſtrauerant, & ait, Quid conſulitis vos, quod reſpondeam huic populo? Et loquuti ſunt ad eum, dicentes, Si hodie[8]morẽ geſſeris iſti populo, eique inſeruieris, & reſpondendo eis, verba [9]bona eis fueris loquut', inſeruiẽt tibi cunctis diebus. At is derelicto conſilio ſeniorum quod ei dederant, iniit conſilium cum iuuenibus qui cum eo adoleuerant, quique coram eo [10]miniſtrabant, Aitque ad eos, Quid vos conſulitis quod reſpondeam huic populo?[11]quandoquidem dixerunt ad me hæc verba,[12]Remitte quidpiã de iugo quod pater tuus poſuit ſuper nos. Iuuenes verò qui cum eo [13]adoleuerant loquuti ſunt ad eum in hanc ſententiam, Sic loquẽris ad populum iſtum, qui loquutus eſt ad te huiuſmodi ſermones, Pater tuus [14]aggrauauit iugum noſtrũ, tu verò remitte nobis aliquid: ſic inquã loquẽris ad eos, [15]Exiguum meum craſſius erit lumbis patris mei. Pater itaq; meus [16]preſſit vos onere, & impoſuit vobis graue iugum, ego [quiddam] adiiciam iugo veſtro: præterea pater meus caſtigauit vos flagellis, ego autem caſtigabo vos [17]flagris aculeatis. ¶Venit itaque Ieroboã & vniuerſus populus ad Rehabeam die tertio, quemadmodum loquutus fuerat rex, dicens, Reuertimini ad me die tertio. Et reſpondit rex populo aſpere, relicto conſilio ſenum quod ei dederant: Loquutus eſt autem ad eos iuxta conſilium iuuenum, dicens, Pater meus aggrauauit iugum veſtrum, ego verò adiiciã iugo veſtro: pater meus caſtigauit vos flagellis, ego autem caſtigabo vos flagris aculeatis. Neque auſcultauit rex populo, quoniam fuit[18]reuolutio à Domino, vt cõfirmaret[19]verbum ſuum, quod loquutus fuerat Dominus miniſterio Ahia Silonitæ ad Ieroboam filium Nebat. ¶Videns itaque vniuerſus populus quòd rex eis nõ adquieuiſſet, reſpondit populus regi ſermonem dicentes, Quæ[20]pars nobis in Dauide? non eſt[21]hæreditas in filio Iſai:[22]ad tentoria tua ô Iſrael: prouide nũc domui tuæ[23]Dauid. & abiit Iſrael in tentoria ſua. Porrò Rehabeam regnauit ſuper filios Iſrael qui habitabãt in ciuitatib' Iehuda. ¶Miſit autẽ rex Rehabeã Adoram qui erat [conſtitutus] ſuper vectigal, quem cuncti Iſraelitæ lapidibus obruerunt, ita vt moreretur. rex autem Rehabeam[24]feſtinauit vt conſcenderet currum, & fugeret Ieroſolyma.[25]Defecerunt ergo Iſraelitæ à domo Dauidis in hunc vſque diem.

¶61.i. Mortuus eſt ſicut & maiores ſui.

XII.

¶1 conuenerat ¶2 regem conſtituerent. ¶3 Miſerant autem & acceſſiuerant eũ. [ſub in Sichem.] venit Ieroboam ¶4 tu autem nunc.i. in principio regni tui ¶5 vl, minue aliquid ¶6 Hebr. quod poſuit ſup nos, ¶7 Hebr. ſteterant.i. famuli eius fuerant. ¶8 Heb. ſeruus fueris.i. obſecutus fueris. ¶9 vl, lenia.i. reddideris eis reſponſum lene. ¶10 Hebr. ſtabãt, ¶11 qui ¶12 vl, Minue aliquid de tributo quod impoſuit nobis pater tuus. ¶13 vl, creuerãt .i. educati fuerãt. ¶14.i. curauit vt graue tributũ nobis imponeretur per præfectos ſuos. Vide ſ. ca. 4. ¶15. Heb. Minimus [digitorum] meorum craſſior eſt. vl, Minimum [membrorum] meorum craſſius euaſit lũbis &c. .i. toto corpore. q.d. Dignitas ac maieſtas mea eſt multo excellentior dignitate ac maieſtate patris mei, multo fortior ſum patre meo. ¶16 Heb. aggrauauit vos graui iugo.i. quod dicitis eſſe graue. ¶17 vl, ru bis aculeatis. Gallice, eſglantiers. Chaldæus paraphr. ſpinis. ¶18 cauſa.i. prouenicbat cauſa authore & ita volente ac permittente Domino. ¶19.i. promiſſionem ſui. ¶20 portio nobis in Dauide? &c.i. Quid poſthac lucri aut emolumenti ſperemus nobis in genere Dauidis? q.d. nihil. Alii, Quid ad nos ſpectat [vl, pertinet] gen' Dauidis? ¶21 Pars ſiue portio & hæreditas pro vtilitate & emolumento. affert enim hæredi vtilitatem portio hæreditaria. ¶22 Verba ſunt ſeniorum. ¶23 Nomen aui pro nomine nepotis, ô nepos Dauid Roboam. ¶24 Hebr. roborauit ſe.i. aſſumpto animo aſcendit currum. vl, animo præſente vſus eſt aſcendendo &c. ¶25 Heb. Præuaricati ſunt

¶Et factū eſt, quū audiſſet vniuerſus Iſrael quòd reuerſus eſſet Ieroboá, mittétes acciuerunt eū in cœtū, cōſtituerūntque eū regē ſuper vniuerſum Iſraelē, nec fuit vlla tribus quę ſequeretur domū Dauidis, præter[16] ſolā tribū Iehuda. ¶Quūmq; veniſſet Rehabeā Ieroſolyma, cōgregauit vniuerſā domū Iehuda, & tribū Bēiamin, cētū ſcilicet & octoginta millia electorū[17] qui bellū gerere potuerūt, 'vt pugnaret cōtra domū Iſrael, & reduceret regnū ad Rehabeā filiū Solomonis. Factus eſt ergo ſermo Dei ad Semahiā[18] virum Dei' in hāc ſentētiā, Dic ad Rehabeā filiū Solomonis regē Iehuda, & ad cūctā domū Iehuda atq; Beniamin, & ad reliquū populū huiuſmodi verba, Sic dicit Dominus, Ne aſcēdatis, neque pugnetis contra fratres veſtros filios Iſrael, reuertimini quiſq; in domū ſuā, hæc enim res à me facta eſt. audierunt ergo verbū Domini, & reuerſi ſunt, vt abirēt iuxta verbū Domini. ¶[19] Aedificauit' autē Ieroboā Sechem in monte Ephraim, habitauitque in ea, & egreſſus illinc ædificauit Penuel. Cogitauit autē Ieroboam in corde ſuo, Reuertetur[20] nunc' regnū ad domū Dauid, Si populus iſte aſcenderit ſacrificatū in domo Domini in Ieruſalē, [21] reuertetúrq;' cor populi iſtius ad dominū ſuū, ad Rehabeam regē Iehuda, & occidēt me, reuertētúrq; ad Rehabeā regē Iehuda. Cōſilio ergo ſito, rex fecit duos vitulos aureos: dixitque ad eos, [22] Satis iam aſcendiſtis' Ieroſolyma, en[23] dij tui' qui te aſcēdere fecerūt de terra Aegypti. Poſuit autē vnū in Beth-el, & alterū poſuit in Dan, [24] Deditque hæc res occaſionem peccato: [25] nā populus abijt corā vno vſque in Dan.' Fecit etiam domum excelſorū, & fecit ſacerdotes [26] de fece populi,' qui non fuerunt de filijs Leui. Inſtituit quoque Ieroboā ſolennitatē in menſe [27] octauo,' nēpe decimoquinto die mēſis, [28] iuxta ſolēnitatē quæ eſt in Iehuda,' & ſacrificabat ſuper ara: ſic[29] fecit' in Beth-el, vt ſacrificaret vitulis quos fecerat, cōſtituitque in Beth-el ſacerdotes excelſorū quæ fecerat. [40] Sacrificabat inſuper holocauſta ſuper ara quam fecerat in Beth-el decimoquinto die menſis octaui, in mēſe videlicet quem ipſe in corde ſuo excogitauerat, fecitque ſolennitatem filijs Iſrael, & ſacrificauit in ara, adoleuitque incenſum.

CAP. XIII.

ET ecce vir Dei, [1] iuſſu Domini' venit de Iehuda in Beth-el, ſtantéque Ieroboā ad arā vt adoleret. Clamauit cōtra arā ex mādato Domini, & ait, Ara, ara, ſic dicit Dominus, Ecce filius [2] naſcitur' domui Dauidis, Ioſias nomine, qui ſuper te ſacrificabit ſacerdotes excelſorum, qui thura ſuper te adolent, & humana oſſa ſuper te [3] comburent.' Dedit inſuper [4] eodem die [5] portentum,' dicens, Hoc eſt portētum quod [6] loquutus eſt' Dominus, ecce ara [7] findetur,' effundetúrque cinis qui

¶Factum eſt autē cum audiſſet omnis Iſrael q reuerſus eſſet Ieroboam, miſerunt, & vocauerūt eum congregato cœtu, & conſtituerunt eum regem ſuper omnem Iſrael, nec ſecutus eſt quiſpiam domum Dauid præter tribum Iuda ſolam. ¶Venit autem Roboam Ieruſalem, & congregauit vniuerſam domum Iuda, & tribū Beniamin, centum octoginta millia electorum virorum, & bellatorum, vt pugnarēt contra domum Iſrael, & reducerent regnum Roboam filio Salomonis. |Factus eſt autem ſermo Domini ad Semeiam virum Dei, dicēs, Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda, & ad omnem domum Iuda, & Beniamin, & reliquos de populo, dicēs, Hæc dicit Dominus, Non aſcēderis, neque bellabitis contra fratres veſtros filios Iſrael: reuertatur vir in domum ſuam. à me enim factū eſt verbum hoc. audierunt ſermonem Domini, & reuerſi ſunt de itinere ſicut eis præceperat Dominus. ¶Aedificauit autem Ieroboā Sichem in monte Ephraim, & habitauit ibi: & egreſſus inde ædificauit Phanuel. Dixitque Ieroboam in corde ſuo, |Nūc reuertetur regnum ad domum Dauid, Si aſcēderit populus iſte vt faciat ſacrificia in domo Domini in Ieruſalem: & cōuertetur cor populi huius ad dominū ſuum Roboā regem Iuda, interficientq; me, & reuertentur ad eum. Et excogitato conſilio, fecit duos vitulos aureos, & dixit eis, Nolite vltrà aſcēdere in Ieruſalem, |ecce dij tui Iſrael, qui te eduxerūt te Terra-Aegypti. Poſuitq; vnū in Beth-el, & alterum in Dan: Et factum eſt verbum hoc in peccatū: ibat enim populus ad adorādum vitulum, vſque in Dan. Et fecit phana in excelſis, | & ſacerdotes de extremis populi, qui non erant de filijs Leui. Cōſtituitque diē ſolennem in menſe octauo, quintadecima die menſis, in ſimilitudinem ſolennitatis quæ celebratur in Iuda. Et aſcendens, altare ſimiliter fecit in Beth-el, vt immolaret vitulis quos fabricatus fuerat: conſtituitque in Beth-el, ſacerdotes excelſorum quæ fecerat. Et aſcendit ſuper altare quod extruxerat in Beth-el, quintadecima die menſis octaui, quem finxerat de corde ſuo: & fecit ſolennitatem filijs Iſrael, & aſcēdit ſuper altare, vt adoleret incenſum.

CAP. XIII.

ET ecce vir Dei venit de Iuda in ſermone Domini in Beth-el, Ieroboam ſtante ſuper altare, & thus iaciente. Et exclamauit cōtra altare in ſermone Domini, & ait, Altare, altare, hæc dicit Dominus, |Ecce filius naſcetur domui Dauid, Ioſias nomine, & imolabit ſuper te ſacerdotes excelſorum, qui nūc in te thura ſuccendunt, & oſſa hominū ſuper te incēdet. Deditq; in illa die ſignū, dicēs, Hoc erit ſignū quòd locutus eſt Dominus, Ecce altare ſcindetur, & effundetur cinis qui

Ieroboam [illegible] ſuper Iſraelem. Roboam [illegible] bell[illegible] fra[illegible] [illegible] 3. Parali. Dei

¶16 quæ tamē comprehendebat etiam tribū Beniamin: quod ſequente verſu facilè deprehenditur. ¶17 Heb. facientium bellum. i. aptorum bello. ¶18 i. diuinū. pium admodū, qui colebat verum Deum. ¶19 i. Præclaris ædificijs ornauit. Vel, Cinxit muro fortiore. ¶20 i. mox. q. d. Niſi conſuluero reb⁹ meis, facilè regnum ad Iudam redibit. ¶21 Coniūctio [que] vacat. cōuertetur. i. facilè reconciliabit. ¶22 Hebr. Satis ſit vobis q̄ aſcēdiſtis. i. Satis hactenus itum eſt à vobis in Ieruſalem. Chaldæ⁹ paraph. Lōgior eſt via quā vt eatis. i. Non ſine magno labore itis quotānis &c. ¶23 vl, deus tuus. hac ratione fecit illis fucū, Hi vituli referūt Deū qui eduxit vos. quod fecit & Aarō, volēs exprimere præſētiā Dei. Hi vituli erāt facti vt admonerēt eos Dei: qui p̄ Deo poſtea coli cœperūt. ¶24 i. Ob id lapſ⁹ eſt Iſrael in idololatriā. ¶25 q. d. ita vt irent adoratum alterū eorum, ex Beth-el in Dan: & vice verſa, ex Dan in Beth-el. Studium idololatriæ populi deſcribit, quibus quū fuiſſent poſiti in duobus terminis vituli, accederēt potius ad remotiorē à ſe: vt qui de Dan eſſet, iret in Beth-el: qui de Beth-el, curreret adoratum vitulum qui erat in Dan. ¶26 partem populi. Vt rem populo gratam faceret, creauit ſacerdotes ex aliqua parte vulgi, reiectis Leuitis. Verti poteſt, de extremitatibus populi. i. de extremis ordinibus populi tā de diuitibus, quàm de pauperibus conſtituit ſacerdotes. Quidā aiunt expulſos Leuitas quòd noluiſſent immolare vitulis. ¶27 i. Octobris. ſolennitatem tabernaculorum quæ ſeptimo menſe celebrari debebat, octauo mēſe inſtituit: quia electus fuerat rex circa ea tempora. Aut ne obloquerētur qui vellent ire in Ieruſalem, quòd eo tempore diſtinerentur feſto in Iſrael, quum eſſet eundum in Ieruſalem. ¶28 i. feſtum ſimile ei quod celebrabatur Ieroſolymis. ¶29 nempe feſtum. ¶40 Heb. Aſcenderat autem ad altare quod fecerat in Beth-el, decimaquinta die menſis octaui, [id eſt] menſe quē eduxerat de corde ſuo, & faciebat feſtum filijs Iſrael, aſcenderat inquam ad altare vt adoleret thura. Quem eduxerat è corde ſuo. i. menſe quem finxerat vltra ſolennitatem quæ erat mandata in lege. XIII. ¶1 Hebr. de verbo Domini. i. mandato. vl, cum verbo Domini. Beth-el de qua hîc loquitur, non eſt ea quæ aliter dicitur Luza. nam illa eſt in tribu Beniamin: quum hæc ſit in regno decem tribuum. ¶2 præſens pro futuro, naſcetur ¶3 ſub. iuſſu Ioſiæ. Hæc quidam intelligunt de oſſibus Ieroboam. ¶4 i. tum. vel, mox. ¶5 i. adiecit ſignum quo probaret ſua verba nō eſſe ficta ab homine. ¶6 ſub. ſe daturum. ¶7 rumpet ſeſe, ſua ſcilicet ſponte, nullo deturbante.

Digitized by Google

ho ei eſt. Cúmque audiſſet rex ſermonem homi-
nis Dei qui inclamauerat contra altare in Beth-
el, extendit manum ſuam de altari, dicens, Ap-
prehendite eum. & exaruit manus eius quam ex-
tenderat contra eum: nec valuit retrahere eam
ad ſe. Altare quoque ſciſſum eſt, & effuſus eſt ci-
nis de altari, iuxta ſignum quod prædixerat vir
Dei in ſermone Domini. Et ait rex ad virum Dei,
Deprecare faciem Domini Dei tui, & ora pro me,
vt reſtituatur man⁹ mea mihi. Orauit vir Dei fa-
ciem Domini, & reuerſa eſt man⁹ regis ad eum,
& facta eſt ſicut prius fuerat. Locutus eſt autem
rex ad virum Dei, Veni mecum domum vt pran-
deas, & dabo tibi munera. Reſponditque vir Dei
ad regem, Si dederis mihi mediam partem do-
mus tuæ, non veniam tecum, nec comedam pa-
nem, neque bibam aquam in loco iſto: Sic enim
mandatum eſt mihi in ſermone Domini præci-
pientis, Non comedes panem, neque bibes aquã,
nec reuerteris per viam qua veniſti. Abijt ergo
per aliam viam, & non eſt reuerſus per iter quo
venerat in Beth-el. ¶ Prophetes autem quidã ſe-
nex habitabat in Beth-el, ad quem venerunt filij
ſui, & narrauerunt ei omnia opera quæ fecerat
vir Dei illa die in Beth-el, & verba quæ locutus
fuerat ad regem, & narrauerunt patri ſuo. Et di
xit eis pater eorum, Per quam viam abijt? Oſtẽ-
derunt ei filij ſui viam per quam abierat vir Dei
qui venerat de Iuda. & ait filijs ſuis, Sternite mi-
hi aſinum. qui cum ſtrauiſſent, aſcendit, Et abijt
poſt virum Dei, & inuenit eum ſedentem ſubtus
terebinthum: & ait illi, Tune es vir Dei qui veni-
ſti de Iuda? reſpondit ille, Ego ſum. Dixitque ad
eum, Veni mecum domum, vt comedas panem.
Qui ait, Non poſſum reuerti, neque venire tecũ,
nec comedam panem, neque bibam aquam in lo
co iſto: Quia locutus eſt Dominus ad me in ſer-
mone Domini, dicens, Nõ comedes panem, & nõ
bibes aquam ibi, nec reuerteris per viam qua ie-
ris. Qui ait illi, Et ego propheta ſum ſimilis tui:
& angelus locutus eſt mihi in ſermone Domini,
dicens, Reduc eum tecum in domum tuam, vt co
medat panem, & bibat aquam. fefellit eum, Et re
duxit ſecum: comedit ergo panem in domo ei⁹,
& bibit aquam. Cúmque ſederent ad menſam, fa
ctus eſt ſermo Domini ad prophetam qui redu-
xerat eum. Et exclamauit ad virum Dei, qui vene
rat de Iuda, dicens, Hæc dicit Dominus, Quia nõ
obediens fuiſti ori Domini, & non cuſtodiſti mã
datum quod præcepit tibi Domin⁹ De⁹ tu⁹: Et reuer
ſus es, & comediſti panẽ, & bibiſti aquã in loco in
quo præcepit tibi ne comederes panẽ, neq; bibe-
res aquã, nõ inferetur cadauer tuũ in ſepulchrũ
patrum tuorũ. Cúmq; cõmediſſet & bibiſſet, ſtrauit a
ſinum ſuũ prophetæ quẽ reduxerat. Qui cũ abijſſet,
inuenit eũ leo in via, & occidit, & erat cadauer ei⁹
proiectũ in itinere: aſin⁹ autẽ ſtabat iuxta illũ, &
leo ſtabat iuxta cadauer. Et ecce, viri tranſeuntes vi-
derunt cadauer proiectũ in via, & leonẽ ſtantẽ iu-
xta cadauer. Et venerũt, & diuulgauerũt in ciui-
tate in qua propheta ille ſenex habitabat. Quod
cũ audiſſet propheta ille qui reduxerat eũ de via,
ait, Vir Dei eſt, qui inobediẽs fuit ori Domini, &
tradidit eum Dominus leoni, & cõfregit eũ, & oc
cidit iuxta verbũ Domini quod locut⁹ eſt ei. Di-
xitque ad filios ſuos, Sternite mihi aſinũ. qui cũ
ſtrauiſſent, & ille abijſſet, inuenit cadauer ei⁹ proie-
ctũ in via, & aſinũ & leonẽ ſtãtes iuxta cadauer:

ſuper eã eſt. Quum ergo rex audiſſet verbum vi-
ri Dei, qui clamauerat contra aram in Beth-el,
[8] exerta manu ſua Ieroboam de ara, dixit, Appre
hendite eum: & manus eius quam contra eũ ex-
tenderat, areſcebat ita vt eam ad ſe retrahere nõ
poſſet. Ara inſuper [9] fiſſa eſt, & effuſus cinis ex a-
ra iuxta portentum quod dederat vir Dei [10] ſecũ
dum verbum Domini. [11] Reſpondens autem rex,
dixit ad virum Dei, Precare obſecro faciem Do-
mini Dei tui, & ſupplica pro me, vt reſtituatur
mihi manus mea. Et precatus eſt vir Dei faciem
Domini, reuerſáque eſt manus regis ad eum, &
facta eſt vt ãtea. Et loquutus eſt rex ad virũ Dei,
Veni mecum domum [12] vt reficiaris, munúſque
tibi dabo. Et dixit vir Dei ad regem, Si dares mi-
hi dimidium domus tuæ, non irem tecum, nec
ederem panem, nec aquam biberem in loco iſto,
Quoniam ſic [13] præceptum eſt mihi per verbum
Domini in hanc ſentẽtiam, Ne comedas panem,
neque bibas aquam, neque reuertaris per viam
qua [14] veniſti. Abijt itaque per aliam viam, nec
eſt reuerſus via qua venerat in Beth-el. ¶ [15] Habi-
tauit autem in Beth-el ſenex quidam [16] prophe-
ta, cuius filius venit, & narrauit totum negotiũ
quod fecerat vir Dei eo die in Beth-el, [deinde &]
verba quæ loquutus fuerat ad regem, hæc [17] nar-
rarunt patri ſuo. Dixit ergo pater eorũ ad eos,
Qua via abijt? & [18] oſtenderunt ei filij ſui viã qua
abierat vir Dei qui venerat de Iehuda. qui ait ad
filios ſuos, Sternite mihi aſinum. & ſtrauerunt ei
aſinum, inſcenditque eum. [19] Sequutus ergo vi-
rum Dei, inuenit eum ſedentem ſub [20] ipſa quer-
cu, dixitque ad eum, Es tu vir Dei qui veniſti de
Iehuda? qui dixit, Ego. Et dixit ad eũ, Proficiſce-
re mecum domum, [21] & ede panem. Reſpondit,
[22] Non eſt mihi integrum vt reuertar tecum, &
vt tecum proficiſcar. adhæc nec edam panẽ, nec
bibam aquam tecum in loco iſto, [23] Quoniam mã
datum habeo ex verbo Domini, Ne comedas pa
nem, nec bibas aquam ibi, nec reuertaris vt pro-
ficiſcaris ea via qua [24] veniſti. Qui dixit ad eũ, Et
ego propheta ſum ſicut tu, loquutúſq; eſt ad me
angelus iuſſu Domini in hanc ſentẽtiam, Reduc
eum tecum in domum tuam, vt comedat panẽ,
& bibat aquã. [at] mẽtitus eſt ei. Reuerſus eſt ita-
que cum eo, & comedit panem in domo eius, at-
que bibit aquam. Quúmque ſederent ad mẽſam,
factum eſt verbum Domini ad prophetã qui re-
duxerat eum. Et clamauit ad virum Dei qui ve-
nerat de Iehuda, Sic dicit Dominus, Quãdoquidẽ
rebellis fuiſti ori Domini, neq; cuſtodiuiſti præ-
ceptum quod præcepit tibi Dominus Deus tuus,
Sed [25] reuerſus es, & comediſti panem, atque bibi
ſti aquam in loco de quo Dominus tibi dixerat,
ne ederes panem, neque aquam biberes: non ve-
niet [26] funus tuum in ſepulchrum patrum tuo-
rum. Poſteaquam igitur comediſſet panem, bibiſ
ſétque aquam ille, ſtrauit ei aſinum propheta il-
le qui reduxerat eum. Quúmque abijſſet, inuenit
eum leo in via, & interfecit eum. [27] contigit ergo
quum eſſet funus eius ſtratum in via, aſinúſque
[28] aſtaret iuxta ipſum, aſtaréţque & leo iuxta fu-
nus. [29] Vt viri tranſirent, viderẽntque funus ſtratũ
in via, & leonẽ aſtantẽ iuxta funus: qui [30] venien
tes, dixerunt [hæc] in ciuitate in qua propheta ſe
nex habitabat. Audiens autem propheta qui eũ
de via reduxerat, dixit, Hic vir [31] Dei rebellis fuit
ſermoni Domini. ideo tradidit eũ Dominus leo-
ni, qui diſcerpens eum interfecit eum, iuxta ver-
bũ Domini quod [32] loquutus eſt ad eum. Loquutúſque ad filios ſuos, dixit, Sternite mihi aſinum. qui
ſtrauerunt. Ille verò abiens, inuenit funus eius ſtratũ in via, aſinus autẽ & leo aſtabant iuxta funus,

¶8 extendens manum ſuam Ieroboam [re-tractam] de altari. i. quam habebat ſuper altare. Manu ſignũ dabat populo vt apprehenderetur vir Dei. ¶9 rupit ſeſe ſpõte ſua. ¶10 Heb. in verbo Domini. i. verbis Dei. ¶11 Loqut⁹ eſt autẽ rex, & dixit ¶12 & prãde. vl. vt prandeas. vt confortes vires corporis eſca. Vult aliquo officio cõpenſare beneficium, nõ tamẽ reſipiſcit. ¶13 præcepit. ſub. angel⁹ qui mihi apparuit. ¶14 ieris. ſub. illuc. ¶15 Habitabat ¶16 Erat pſeudopropheta, & verum prophetam decepit. ¶17 Colligitur inde eũ habuiſſe multos filios ¶18 Hebr. viderunt. i. explorauerunt. ¶19 vl. Inſequutus ¶20 Inſignẽ arborem ſignificat. quidã vertunt vlmum. ¶21 vl. vt comedas ¶22 Nõ potero reuerti tecũ, nec tecũ proficiſci. ¶23 Heb. Quoniã verbũ ad me de verbo Domini. i. Quoniã mãdatũ mihi fuit iuſſu Domini. ¶24 ieris. ¶25 ſub. i Beth-el. ¶26 vl. cadauer tuum. q. d. morieris extra patriã, antequã reuertaris i Iudæã. ¶27 & erat cadauer ei⁹ ¶28 aſtabat iuxta ipſum, aſtabátq; ¶29 Et ecce quidã trãſeũtes [illac] viderunt cadauer ¶30 ſub. in vrbem. ¶31 vl. Deſſeſt, qui interfectus eſt,] quoniam rebellis fuit ¶32 ſub. per me.

Digitized by Google

[13] vt leo neque funus deuorarit, nec aſinum diſcerpſerit. Tollens ergo propheta funus viri Dei, impoſuit illud aſino, & reduxit illud. Et venit ſenex ille propheta [14] in ciuitatē, vt lugeret & ſepeliret eū. Poſuit autē corpus eius in ſepulchrū ſuū, & [15] planxerunt eū, [dicentes,] Heu frater mi. Quūmq; ſepeliiſſet eū, loquutus eſt cū filiis ſuis, dicens, Quum ego mortuus fuero, ſepelite me in ſepulchrum in quo vir Dei ſepultus eſt, reponite oſſa mea iuxta oſſa illius. Nā certiſſime eueniet hoc ipſum quod clamauit [16] in ſermone Domini contra aram quæ eſt in Beth-el, & contra omnes domos excelſorū quæ ſunt in vrbibus Samariæ. ¶Poſt hoc negotiū Ieroboam non receſſit à via ſua mala, ſed conuerſus fecit ſacerdotes excelſorum [18] de fece plebis: & [19] qui ei placebat, illum cōſecrabat vt fieret ſacerdos excelſorū. Quę res ceſſit in [40] peccatum domui Ieroboam, [41] vt excinderet & deleret [eam] è terra.

CAP. XIIII.

EOdem tempore [1] ægrotabat Abia filius Ieroboam. Tum dixit Ieroboam ad vxorem ſuā, Surge queſo, [2] téque aliā ſimula, ne cognoſcāt te eſſe vxorē Ieroboā, proficiſcerēq; in Silo: illic enim eſt Abia ille propheta, qui loquutus eſt mihi quòd futurus eſſem rex ſuper populū iſtum. [3] Accipe autem in manu tua panes decem, & [4] placentas, atque [5] vaſculum mellis, & vade ad eum, vt indicet tibi quid euēturū ſit puero. ¶Vxor Ieroboam ſic fecit, ſurrexit enim & abiit in Silo, venítque in domum Ahia: Ahia autem non poterat videre, quoniam [6] obriguerant oculi eius præ ſenecta eius. Dixerat autem Domin⁹ ad Ahiam, Ecce vxor Ieroboam veniet vt ſciſcitetur à te verbū pro filio ſuo, (ægrotat enim,) tu igitur ſic & ſic loquaris ad eam. [7] contigit ergo quum ingrederetur ipſa, vt alienam ſe ſimularet. Quum verò Ahia audiſſet ſtrepitū pedum eius quæ ingrediebatur per oſtium, ait, Ingredere vxor Ieroboam, quare te ſimulas alienam? [8] ego verò aſperā legationem affero. Vade dic ad Ieroboam, Sic dicit Dominus Deus Iſraelis, Quandoquidem euexi te è medio populi, & cōſtitui te principem ſuper populum meum Iſrael, [9] Sciditque regnū de domo Dauidis, & tibi tradidi, tu verò nō fuiſti ſicut Dauid ſeruus meus, qui cuſtodiuit præcepta mea, quique ambulauit poſt me toto corde ſuo, vt faceret duntaxat [10] quod rectum erat in oculis meis. Tu verò [11] malum deſignaſti ſuper omnes qui fuerūt ante te: iuiſti enim ac feciſti tibi deos alios, & fuſiles, vt irritares me, & proieciſti me poſt tergum tuū. Ob hoc en ego adduco afflictionem ſuper domum Ieroboam, & excindam ipſi Ieroboā [12] [vſque ad] mingentem ad parietem, [13] clauſum & derelictū in Iſraele, & [14] expurgabo poſteros domus Ieroboam, quemadmodū ſtercus [15] expurgatur, donec [16] plene conſumetur. Qui mortuus fuerit ipſi Ieroboam in ciuitate, hunc comedēt canes: & qui mortu⁹ fuerit in agro, hūc comedēt aues cæli, quoniā Domin⁹ [17] loquutus eſt. Tu itaque ſurge, & vade in domū tuā: quū ingreſſus fuerit pes tuus in ciuitatē, morietur puer, & lugebūt eū omnes Iſraelitę, & ſepeliēt eū: ſolus enim ille de Ieroboā in ſepulchrū veniet, quòd boni aliquid in [18] eo inuētū ſit erga Dominū Deū Iſraelis

non comedit leo de cadauere, nec læſit aſinū. Tulit ergo propheta cadauer viri Dei, & poſuit illud ſuper aſinum, & reuerſus intulit in ciuitatē [*] prophetæ ſenis, vt plangerent eū. Et poſuit cadauer eī⁹ in ſepulchro ſuo: & planxerūt eū, Heu heu mi frater. Cúmque planxiſſent eum, dixit ad filios ſuos, Cū mortuus fuero, ſepelite me in ſepulchro in quo vir Dei ſepultus eſt: iuxta oſſa eius ponite oſſa mea. Profectò enim veniet ſermo quē predixit in ſermone Domini contra altare quod eſt in Beth-el, & contra omnia phana excelſorū quæ ſunt in vrbibus Samariæ. ¶Poſt verba hæc non eſt reuerſus Ieroboam de via ſua peſſima, ſed econtrario fecit de nouiſſimis populi ſacerdotes excelſorum: quicunque volebat, implebat manum ſuam, & fiebat ſacerdos excelſorum. Et propter hanc cauſam peccauit domus Ieroboam, & euerſa eſt, & deleta de ſuperficie terræ.

CAP. XIIII.

IN tempore illo ægrotauit Abia filius Ieroboam. Dixítque Ieroboam vxori ſuæ, Surge, & commuta habitum, ne cognoſcaris quòd ſis vxor Ieroboam: & vade in Silo, vbi eſt Ahias propheta qui locutus eſt mihi quòd regnaturus eſſem ſuper populum hunc. Tolle quoque in manu tua decem panes, & cruſtulam, & vas mellis, & vade ad illum: ipſe enim indicabit tibi quid euenturū ſit puero huic. ¶Fecit vt dixerat, vxor Ieroboam: & conſurgens abiit in Silo, & venit in domū Ahiæ: at ille non poterat videre, quia caligauerant oculi eius præ ſenectute. Dixit autem Dominus ad Ahiam, Ecce vxor Ieroboā ingreditur, vt cōſulat te ſuper filio ſuo qui ægrotat: hęc & hæc loquēris ei. cum ergo illa intraret, & diſſimularet ſe eſſe quæ erat, Audiuit Ahias ſonitum pedū eius introeuntis per oſtium, & ait, Ingredere vxor Ieroboam, quare aliam te eſſe ſimulas? ego autem miſſus ſum ad te durus nuntius. Vade, & dic Ieroboam, Hæc dicit Dominus Deus Iſrael, Quia exaltaui te de medio populi, & dedi te ducem ſuper populum meum Iſrael: Et ſcidi regnū domus Dauid, & dedi illud tibi, & nō fuiſti ſicut ſeruus meus Dauid, qui cuſtodiuit mādata mea, & ſecutus eſt me in toto corde ſuo, faciens quod placitum eſſet in conſpectu meo: Sed operatus es male ſuper omnes qui fuerunt ante te, & feciſti tibi deos alienos & conflatiles, vt me ad iracundiam prouocares, me autem proieciſti poſt corpus tuum: Idcirco ecce ego inducam mala ſuper domum Ieroboam, & percutiam de Ieroboā mingentem ad parietem, & clauſum, & nouiſſimum in Iſrael: & mundabo reliquias domus Ieroboā, ſicut mundari ſolet fimus vſque ad purum. Qui mortui fuerint de Ieroboam in ciuitate, comedent eos canes: qui autem mortui fuerint in agro, vorabunt eos aues cæli: quia Dominus locutus eſt. Tu igitur ſurge, & vade in domū tuā: & in ipſo introitu pedū tuorū in vrbē, morietur puer, & plāget eū omnis Iſrael, & ſepeliet: iſte enī ſolus inferetur de Ieroboā in ſepulchrū, quia inuētus eſt ſup eo ſermo bon⁹ à Domino Deo Iſrael,

G

¶13 Hebr. non comed. e leo cadauer [ſub. hominis,] neque interfecit aſinū. ¶14 Heb. ad vrbem prophetæ antiqui [.i. ſuam.] ¶15 ſub. ipſe cū ſuis. ¶16 .i. verbis Dei. ¶18 Vide annotationē capite præcedenti, numero 36. ¶19 quem volebat, conſecrabat manum ſuam, erátque de [numero] ſacerdotum excelſorum. ¶40 .i. hæc idolatria fuit imputata familiæ Ieroboam: nā Dominus eam poſtea excidit, & euertit funditus. Vel peccātum, pro pœna peccati. q.d. ob h[oc] periit domus Ieroboā. ¶41 ad extirpādam & perdendam [eam]

XIIII.

¶1 ægrotauit. vel, ægrotare cœpit ¶2 Heb. tēque ipſam muta .i. veſtes tuas & ornatū. Gallice, Deſguiſe toy. ¶3 Ferebit munera cōſulturi prophetas. ¶4 cruſtula .i. aut, dulciarios panes. Gallice, des gauffres. nam ſolebāt illis imprimere formam quandā in qua erāt foramina. ¶5 vel, lagenā anguſti oris ſcilicet. ¶6 caligauerant .i. a Chald. paraph. ¶7 Heb. & erit, quum veniet ipſa, & ipſa erit diſſimulās ſe. vel, aliā ſe oſtendet .i. diſſimulabit ſe eſſe quæ ſit, dabítque operā ne à te agnoſcatur. Gallice, elle ſera deſguiſee. ¶8 Heb. cū ego miſſus ſim ad te cum viſione dura? .i. vt tibi dura renuntiem ¶9 Chaldæus paraph. Tranſtulique ¶10 .i. quod mihi erat gratiſſimum. ¶11 vel, peſſime feciſti omnium ¶12 .i. omnes meientes ad parietem. vel, omnia animalia, vſque ad canes. ne canibus quidem parcā. ¶13 ſub. in munitionibus .i. opes quæ recludūtur: & peculiū, hoc eſt oues & boues, quæ relinquūtur in agro. q.d. nō ſolū liberos, ſed & omne peculium. Alii, quinetiam eos qui claudūtur in munitionibus, & qui relicti fuerint vſque ad finem belli .i. reliquias familiæ tuæ. q.d. tandē omnes peribūt. ¶14 eiciā ¶15 eiici ſolet, ¶16 Heb. finiatur .i. donec finē eiiciendi fecerit qui illud eiicit. q.d. tā diligenter quàm eiicere ſolent ex domib⁹ ſtercora, ita exterminabo vt nihil remaneat. ¶17 .i. ita ſtatuit. ¶18 ſub. filio mortuo. Bonum illud quod fecerit filius Ieroboam, non exprimitur in Scriptura. Vel, in eo .i. in familia Ieroboam. quod exprimitur in fine iſtius verſus.

Digitized by Google

domo Ieroboam. Conſtituet autem ſibi Domi-
us regem ſuper Iſrael, qui percutiet domũ Ie-
boam in hac die, & in hoc tempore: & percu-
Dominus De⁹ Iſrael, ſicut moueri ſolet arũ-
in aqua: & euellet Iſrael de Terra bona hac,
i dedit patribus eorum, & ventilabit eos trãs
men: quia fecerunt ſibi lucos, vt irritarẽt Do-
num. Et tradet Dominus Deus Iſrael propter
cata Ieroboam, qui peccauit, & peccare fecit
el. ¶Surrexit itaque vxor Ieroboã, & abijt, &
it in Therſa: cũmque illa ingrederetur limẽ
mus, puer mortuus eſt, & ſepelierunt eum. Et
xit eum omnis Iſrael iuxta ſermonẽ Domi-
quẽ locutus eſt in manu ſerui ſui Ahiæ pro-
tæ. ¶Reliqua autẽ verborum Ieroboã, quo-
do pugnauerit, & quomodo regnauerit, ec-
ſcripta ſunt in Libro verborũ dierum regum
el. Dies autẽ quibus regnauit Ieroboam, vi-
tiduo anni ſunt: & dormiuit Ieroboam cum
b⁹ ſuis: regnauitq; Nadab filius eius pro eo.
orrò Roboã filius Salomonis regnauit in Iu-
uadraginta & vnius anni erat Roboam, cum
are cœpiſſet: decem & ſeptem annos regna-
n Ieruſalem ciuitate, quam elegit Dominus
oneret nomen ſuum ibi, ex omnibus tribu-
Iſrael. Nomen autẽ matris eius Naama Am-
itis. Et fecit Iudas malum coram Domino, &
auerunt eũ ſuper omnibus quæ fecerãt pa-
eorũ in peccatis ſuis quæ peccauerũt. Ædi-
uerunt enim & ipſi ſibi aras, & ſtatuas, & lu-
ſuper omnem collem excelſum, & ſubter o-
m arborem frondoſam: Sed & effœminati
unt in terra, fecerũtque omnes abomina-
es Gentium, quas attriuit Dominus ante fa-
filiorũ Iſrael. ¶In quinto autẽ anno regni
oam, aſcendit Seſac rex Ægypti in Ieruſalẽ,
lit theſauros domus Domini, & theſauros
os, & vniuerſa diripuit: Scuta quoque aurea
e fecerat Salomon: pro quibus fecit rex Ro-
m ſcuta ærea: & tradidit ea in manum du-
ſcutariorum, & eorum qui excubabant an-
ſtiũ domus regis. Cũmque ingrederetur rex
omum Domini, portabant ea qui præeundi
bebãt officiũ: & poſtea reportabant ad arma-
tariũ ſcutariorũ. ¶Reliqua autem ſermonũ
oam, & omnia quę fecit, ecce ſcripta ſunt in
ro ſermonum dierum regũ Iuda. Fuitque bel-
inter Roboam & Ieroboam cunctis diebus.
rmiuitque Roboam cum patribus ſuis, & ſe-
tus eſt cum eis in Ciuitate-David: nomẽ au-
matris eius Naama Ammanitis: & regnauit
am filius eius pro eo.

CAP. XV.

itur in octauodecimo anno regni Ieroboam
filij Nabat, regnauit Abiam ſuper Iudam. Tri-
annis regnauit in Ieruſalem: nomẽ matris
Maacha filia Abeſſalom. Ambulauitque in
nib⁹ peccatis patris ſui, quæ fecerat ante eũ:
c erat cor eius perfectum cum Domino Deo
o, ſicut cor David patris eius. Sed propter Da-
d dedit ei Dominus Deus ſuus lucernam in Ie-
ruſalem, vt ſuſcitaret filium eius poſt eũ, & ſta-
tueret Ieruſalem: Eo quòd feciſſet David rectum

in domo Ieroboam. Suſcitabit inſuper Domin⁹ ſibi regem ſuper Iſraelem, qui excindet domum Ieroboam[9] quæ hodie eſt: quid verò ſi iam? Percutiet enim Dominus Iſraelem, vt ſi arundo agitetur[10] in aquis, & euellet Iſraelem de terra hac bona quam dederat patribus eorum, & diſperget eos vltra[21] fluuium, eo quòd fecerint ſibi lucos, qui ad iram prouocauerunt Dominũ.[22] Tradétque Iſraelem propter peccata Ieroboam, qui peccauit, & qui peccare fecit Iſraelẽ. ¶Surrexit itaque vxor Ieroboam, & abijt & venit in[23] Thirza: quũmque veniſſet ad limen domus, mortuus eſt puer. Et ſepelientes eum, planxerunt eũ omnes Iſraelitæ, iuxta verbũ Domini quod loquutus fuerat per Ahiam prophetã. ¶Reliqua geſta Ieroboam, nempe qualiter bella geſſerit, quomodóq; regnauerit, en hæc ſcripta ſunt in libro annalium regum Iſraelis. Porrò dies quibus regnauit Ieroboam, ſunt vigintiduo anni. quum[24] obdormiuiſſet cũ patribus ſuis, regnauit ꝓ eo Nadab filius eius. ¶Rehabeã autem filius Solomonis regnauit in Iehuda: quadraginta vnum annos fuit Rehabeam natus quum eſſet rex factus, regnauitque ſeptendecim annis in Ieruſalem, ciuitate quã[25] elegit Dominus, [26] vt ibi poneret nomen ſuum præ omnibus tribubus Iſrael. nomen matris eius fuit Naama[27] Ammonitis. Et fecit Iehuda malum in oculis Domini, & irritauerunt eum[28] ſuper omnia quæ deſignauerant patres eorum in peccatis ſuis quæ peccauerunt. Nã extruxerunt etiam ipſi ſibi excelſa, ſtatuas & lucos in omni colle alto, & ſubter omnem[29] frondoſam arborem. Fuerunt etiam[30] catamiti in terra, fecerũtque iuxta omnes abominationes Gentium, quas profligauit Dominus[31] ante filios Iſrael. ¶Factũ eſt autem anno quinto regis Rehabeam, vt aſcenderet[32] Siſac rex Ægypti contra Ieruſalem, tuliſque theſauros ædis Domini, & theſauros dom⁹ regiæ.[33] & vniuerſa diripuit. Accepit deniq;[34] omnia ſcuta aurea quæ fecerat Solomon. Rehabeã fecit illorum loco ſcuta chalybæa,[35] commiſitque manibus[36] eorum, qui præerant ſatellitibus obſeruantibus oſtium domus regiæ. Et factũ eſt, vt ſatellites ea portarẽt[37] quoties rex ingrederetur in ædem Domini,[38] & eum reponebant ea in thalamum ſatellitũ. ¶Reliquum geſtorum Rehabeam, & omnia quæ fecit, annon hæc ſcripta ſunt in annalibus regũ Iehuda? Fuit autem bellum inter Rehabeam & inter Ieroboam[39] cunctis diebus. Dormiuitque Rehabeã cum patribus ſuis, & ſepultus eſt cũ patribus ſuis in ciuitate David: nomẽ matris ei⁹ fuit Naama, quæ fuit Ammonitis. regnauitque pro eo filius eius Abiam.

CAP. XV.

ANno decimooctauo regis Ieroboam filij Nebat regnauit Abiã ſuper Iehuda. Is regnauit tribus annis Ieroſolymis: nomẽ matris eius fuit Maacha, filia fuit[3] Abiſalõ. Ambulauit autẽ [Abiã] in omnibus peccatis patris ſui quæ fecerat [2] ante eum, nec fuit cor eius perfectũ cũ Domino Deo ſuo, ſicut cor David patris ſui. At propter Davidẽ dedit ei Dominus Deus eius [3] lucernam in Ieruſalẽ, [4] vt ſuſcitaret filiũ eius poſt eũ, [5] vtque firmaret Ieruſalẽ, Quòd David feciſſet quod rectũ

¶19 & id quoq; quod futurum eſt. i. q familiã iſtam quæ nũc eſt, & qui poſtea naſcentur liberos Ieroboã occidet. Aut verte, delebit domũ Ieroboã hoc tempore, [.i. breui. vl, eo tẽpore quo ſuſcitabit Dominus hoſtem.] ſed quid eſt etiam nunc? i. ſed quanti debet fieri hæc tribulatio propter filium laborantẽ morbo? q. d. parua eſt iactura quã accipit Ieroboam in filio mortuo. ſequẽtes erunt multo grauiores. ¶20 .i. in aqua decurrente. q. d. percutietur ab omnib⁹ hoſt: b⁹ vt ab omni vento agitatẽ arũdo. Aut aſſiduitatẽ percuſſiõis intelligit, vt arũdo eſt in aſſiduo motu. ¶21 .i. Euphratẽ. ¶22 ſub. ĩ maledictionẽ & deſolationẽ. .i. Perdet Iſraelem. ¶23 Fortaſſe mutauerunt locum habitationis: & puer inciderat in morbum in ea vrbe. ¶24 .i. vita functus, illatus fuiſſet in ſepulchrum maiorum. ¶25 ſelegerat ¶26 .i. vt diceretur vrbs Dei. ¶27 Erat Gentilis eius mater vnde eius meminit: & fuit deditus idololatriæ, religionẽ matris imitatus. ¶28 præ omnibus .i. magis quàm fecerãt maiores eorũ. ¶29 virẽtẽ ¶30 vl, ſcorta maſcula ¶31 vl, propter ¶32 Quidã aiunt hunc fuiſſe Pharao Necho, qui magno deſyderio tenebatur ſolij eburnei quod extruxerat Salomon, vt quidã dicũt. ¶33 vl, & vt ſemel finiã, omnia cepit. ¶34 vl, omnes peltas aureas quas ¶35 vl, tradidit ¶36 principum curſorũ [vl, ſtipatorum] qui cuſtodiebant &c. i. eorum qui erant à corpore regio, qui ſtipabant regem euntem & redeuntẽ. ¶37 vl, quo tẽpore ¶38 quæ referebant in cubiculũ curſorũ. i. in locum in quẽ ſe recipiebant curſores regreſſo rege de templo. ¶39 .i. quandiu vixerunt, præterquam initio.

XV ¶1 cœpit regnare ¶[11] Hic & Abſalom dicitur, filius Salomonis. 2. Para. 11. d. ¶2 .i. ante eius tẽpora. ¶3 .i. filium qui regnaret in tribu Iuda. ¶4 .i. dando filio eius regnum eo mortuo. ¶5 vl, cõfirmando. aut, ſtabiliendo in ſtatu priſtino.

Digitized by Google

¶6 H.b. nego-
tio.i. in cæde
Vriæ Hethæi.q.
d. hoc vno ex-
cepto quod fuit
cauſa necis V-
riæ Hethæi.
¶7 Fuerat
¶8 vitæ illius.
ſub. Roboã, qui
conabatur per
petuò recipere
regnum quod
occupauerat Ie
roboam: vnde
ortum eſt bel-
lum inter re-
ges Iudææ &
Iſrael. ¶9 vt
ſcillicet inter
patrem & Ie-
roboam.
¶10 vl, auiæ
eius quæ erat
impia. q.d. hic
fuit educatus
apud auiam
impiã, nec ta-
men eius mo-
res retinuit.
¶11.i. proauus.
¶12 maſcula
ſcorta ¶13.i. ſi
mulachra.
¶13.i. auiam.
¶14 vl, priceps
.i. ne haberet ĩ
regno ſuo au-
thoritatẽ vllã
regnandi aut
imperandi: pri
uauit eam om
ni dignitate.
Gallice, Luy o-
ſta la regence
du pais.
¶15 ſimulachrũ
Priapi in luco.
Vox Hebræa
ſignificat tre-
morem mẽbro
rum, & timorẽ
animi: q idolo
latræ deos ſuos
timeant ac re-
uereantur.
¶16 vl, extermi
nauit ¶17 Heb.
idolum eius.

erat in oculis Domini, à nullóq; deflexiſſet quod
ei præceperat, idque omnibus diebus vitæ ſuæ,
præterquam in [6]facinore quod commiſit aduer-
ſum Vriam Hithæum. [7]Fuit autem bellum in-
ter Rehabeam, & inter Ieroboam cunctis diebus
[8]vitæ ſuæ. Reliquum rerum Abiam, & omnia
quæ fecit, annon hæc ſcripta ſunt in libro an-
nalium regũ Iehudæ? [9]Fuitque bellum inter A-
biam & inter Ieroboam. Dormiuit autem Abiã
cum patribus ſuis, ſepelierũtq; eum in ciuitate
Dauidis, regnauitq; Aſa filius eius pro eo. ¶An
no itaque vigeſimo ipſius Ieroboã, regnauit Aſa
ſuper Iehudã. Regnauit autẽ annis quadraginta
vno in Ieruſalem. nomen [10] matris eius Maacha
filia Abiſalom. Aſa autem fecit quod rectum fuit
in oculis Domini, quemadmodum Dauid [11]pater
eius. Suſtulit enim [12]catamitos è terra, & amo-
uit cunctas [13]fœditates quas fecerant patres eius.
Sed & Maacha [13] matrem ſuam loco mouit, ne
[14] domina eſſet, eo quòd fecerat [15]lucum ipſi Mi
plæzæth. & [16] excidit Aſa [17]Miplæzæth matris
ſuæ, & exuſſit iuxta torrentem Kidron. Verun-
tamen [18]excelſa non ſuſtulerunt, [19] duntaxat
cor Aſa [20] perfectum fuit cum Domino omnibus
diebus ſuis. Intulit quoque [21]ſanctificata patris
ſui, & ſanctificata ſua in ædem Domini. aurum,
argentum, & [22]vaſa. ¶Fuit autẽ bellũ inter Aſa
& inter Baaſa regem Iſraelis cunctis diebus eo-
rum. [23]Aſcendit autem Baaſa rex Iſrael contra
Iehuda, [24]& muniuit Rama, [25]nec dedit commea
tum ad Aſam regẽ Iehuda. Et tollens Aſa omne
argentum & aurum, quod reliquum erat in the
ſauris ædis Domini, & [26]theſauros domus regię,
tradiditque ea in manus ſeruorum ſuorũ, miſitq;-
que eos rex Aſa ad Ben-hadad filiũ Tabrimmõ,
filij Hezion, regem Syriæ, qui habitabat in Da-
maſco, hiſce mandatis, [27]Fœdus eſto inter me &
inter te, vt [fuit] inter patrem meum, & inter pa
trem tuum: & en mitto ad te [28] munus argenti
atque auri, [29]vt venias irritũmque facias fœdus
tuum cum Baaſa rege Iſraelis, vt is [30]à me abſce
dat. Morem itaque geſſit Ben-hadad regi Aſa, &
miſit imperatores exercituũ quos habuit, contra
ciuitates Iſraeliticas, & [31]percuſſit Hion, & Dan,
atque Abel, Beth-maacha, & vniuerſam [regio-
nem] Cineroth, cũ omni terra Naphtali. Quum-
que hoc audiſſet Baaſa, ceſſauit munire Rama,
manſitque in Thirza. Porrò rex Aſa [32] diuulga-
uit [hoc] per vniuerſum Iehuda, [33]nemo exẽptus
fuit: & ſuſtulerunt lapides atq; ligna de Rama,
quibus [34]muniuerat Baaſa, & ædificauit cũ eis rex
Aſa collem Beniamin & Mizpa. Reliquum om-
nium geſtorum Aſa, [35]& vniuerſa magnificen-
tia eius, atque omnia quę fecit, & ciuitates quas
ædificauit, annon hæc ſcripta ſunt in libro an-
nalium regũ Iehudæ? veruntamen tempore ſene
ctæ ſuæ ægrotauit pedibus ſuis. Dormiuitque A-
ſa cum patribus ſuis, & ſepultus eſt cum patribus ſuis in Ciuitate Dauidis patris ſui, [36] regnauitque

in oculis Domini, & non declinaſſet ab omnibus
quæ præceperat ei, cunctis diebus vitæ ſuæ, ex-
cepto ſermone Vriæ Hethæi. Attamẽ bellum fuit
inter Abiam & Ieroboam omni tempore vitæ
eius. Reliqua autẽ ſermonum Abiam, & omnia
quæ fecit, nónne hæc ſcripta ſunt in Libro ver-
borum dierum regum Iuda? Fuitque prælium in-
ter Abiam & inter Ieroboam. Et dormiuit Abiã
cum patribus ſuis, & ſepelierunt eum in Ciuita-
te-Dauid: regnauitq; Aſa filius eius pro eo. ¶In
anno ergo vigeſimo Ieroboam regis Iſrael re-
gnauit Aſa rex Iuda: & quadraginta & vno an-
no regnauit in Ieruſalem. nomen matris eius
Maacha, filia Abeſſalom. Et fecit Aſa rectum an-
te conſpectum Domini, ſicut Dauid pater eius: &
abſtulit effœminatos de terra, purgauitque vni-
uerſas ſordes idolorum, quæ fecerãt patres eius.
Inſuper & Maacham matrem ſuam amouit, ne
eſſet princeps in ſacris Priapi, & in luco eius quẽ
conſecrauerat: ſubuertitque ſpecum eius, & con-
fregit ſimulachrum turpiſſimum, & combuſſit
in Torrente-cedron: excelſa autem non abſtulit.
Veruntamen cor Aſa perfectum erat cum Domi
no Deo ſuo cunctis diebus ſuis: & intulit ea quę
ſanctificauerat pater ſuus, & vouerat, in domum
Domini, argentum & aurum, & vaſa. ¶ Bellum
autem erat inter Aſa & Baaſa regem Iſrael cũ-
ctis diebus eorum. Aſcendit quoque Baaſa rex
Iſrael in Iudam, & ædificauit Rama, vt non poſ-
ſet quiſpiam egredi vel ingredi de parte Aſa re-
gis Iudæ. Tollens itaque Aſa omne argentum &
aurum quod remanſerat in theſauris domus Do
mini, & in theſauris domus regiæ, dedit illud in
manus ſeruorum ſuorum: & miſit ad Ben-adad
filium Tabremon filij Hezion, regem Syriæ, qui
habitabat in Damaſco, dicẽs, Fœdus eſt inter me
& te, & inter patrem meũ & patrem tuum: ideò
miſi tibi munera, argentum & aurum: & peto vt
venias, & irritum facias fœdus quod habes cum
Baaſa rege Iſrael, & recedat à me. Acquieſcens
Ben-adad regi Aſa, miſit principes exercitus ſui
in ciuitates Iſrael, & percuſſerũt Ahiõ & Dan &
Abel-domũ-maacha, & vniuerſam Cenneroth,
omnem ſcilicet Terram-Nephthali. Quod cum
audiſſet Baaſa, intermiſit ædificare Rama, & re-
uerſus eſt in Therſa. Rex autem Aſa nunciũ mi-
ſit in omnem Iudam, dicẽs, Nemo ſit excuſatus.
& tulerunt lapides de Rama, & ligna eius, quib⁹
ædificauerat Baaſa, & extruxit de eis rex Aſa Ga
baa-Beniamin, & Maſpha. Reliqua autẽ omniũ
ſermonum Aſa, & vniuerſæ fortitudines eius,
& cuncta quæ fecit, & ciuitates quas extruxit,
nónne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum die-
rum regum Iuda? veruntamẽ in tempore ſene-
ctutis ſuæ doluit pedes. Et dormiuit cum patri-
bus ſuis, & ſepultus eſt cum eis in Ciuitate-Da-

¶18 Excelſa erant altaria priuata, in quibus fiebant ſacrificia etiam in honorem Dei, maxime ex eo tempore quo fuerat tabernaculum in Silo vſque ad templũ Salomonis. Hic autem rex in hoc falſus eſt qui ea reliquit: nã ea quę erãt idolis conſecrata, euertit: quæ autẽ in honorẽ Dei, reliquit. debuerat enim in vniuerſum omnia euertere, ne in alio loco fierẽt ſacrificia q̃ in loco à Deo præſcripto, nẽpe in tẽplo Salomonis. ¶19 attamẽ ¶20.i. Deũ puro corde coluit: neque putauit ſe peccare q relinqueret excelſa in quib⁹ licuerat aliquãdo immolare Deo. ¶21.i. quę donarat Deo pater ſuus. ¶22.i. tam argentea q̃ aurea vaſa. ¶23.i. Cõſcripſit milites, & exercitũ eduxit vt arcẽ extrueret inexpugnabilem propè, quæ ab altitudine vocabatur Rama.i. arx. Aut certe eſt nomen propriũ. Hæc per anticipationẽ dicũtur, quoniã Baaſa regnauit mortuo Nadab qui ſucceſſerat Ieroboã. ¶24 vt ædificaret ¶25 Heb. vt non permitteret egredientẽ & ingredientem [de regno] Aſa regis Iudæ.i. vt prohiberet ne quiſpiam ab Aſa egredi poſſet, aut Aſam adire. ¶26 vl, [in] theſauris ¶27 vl, Fœdus eſt inter me & te, quod etiam [fuit] inter patrem meũ & tuum. q.d. nõ nouum, ſed antiquum. ¶28 vl, vice muneris argentum & aurum, ¶29 Heb. vade, diſſipa ¶30.i. deſinat me oppugnare. ¶31.i. expugnauit. ¶32 congregauit [vl, conuocauit] vniuerſum &c. ¶33 vl, nemine excepto: ¶34 ædificauerat.i. quæ inſumpſerat Baaſa in extruenda Rama. ¶35 Heb. & omne robur eius. Robur militare intelligit.i. quantas copias conſcribere potuerit. 2. Para. 14. b. ¶36 regnauitque

patris ſui. regnauitque Ioſaphat filius eius
eo. ¶Nadab verò filius Ieroboam regnauit
Iſrael anno ſecũdo Aſa regis Iuda: regna-
ue ſuper Iſrael duobus annis. Et fecit quod
um eſt in cõſpectu Domini, & ambulauit in
patris ſui, & in peccatis eius quibus peccare
Iſrael. Inſidiatus eſt autem ei Baaſa filius
de domo Iſſachar, & percuſſit eum in Geb-
on, quæ eſt vrbs Philiſthinorũ: ſiquidem Na
& omnis Iſrael obſidebant Gebbethon. In-
fecit ergo illum Baaſa in anno tertio Aſa re-
Iuda, & regnauit pro eo. Cumque regnaſſet,
cuſſit omnem domum Ieroboam: non dimi-
ne vnam quidem animam de ſemine eius, do
deleret eum iuxta verbum Domini quod lo-
tus fuerat in manu ſerui ſui Ahiæ Silonitis,
pter peccata Ieroboã quę peccauerat, & qui-
peccare fecerat Iſrael: & propter delictũ quo
auerat Dominum Deum Iſrael. Reliqua au-
ſermonum Nadab, & omnia quæ operatus
nonne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum
rum regum Iſrael? Fuitque bellum inter Aſa
Baaſa regem Iſrael cunctis diebus eorũ. Anno
o Aſa regis Iuda regnauit Baaſa fili⁹ Ahiæ,
r omnem Iſrael in Therſa viginti quatuor
s. Et fecit malum coram Domino, ambula-
e in vijs Ieroboam, & in peccatis eius qui-
peccare fecit Iſrael.

CAP. XVI.

Factus eſt autem ſermo Domini ad Iehu filiũ
Hanani cõtra Baaſa, dicens, Pro eo quòd exal
te de puluere, & poſui te ducem ſuper popu
meum Iſrael, tu autem ambulaſti in via Ie
boam, & peccare feciſti populum meũ Iſrael,
irritares in peccatis eorũ: Ecce, ego deme-
poſteriora Baaſa, & poſteriora domus eius:
iam domum tuam ſicut domum Ieroboam
Nabat. Qui mortuus fuerit de Baaſa in ciui
comedent eum canes: & qui mortuus fuerit
in regione, comedent eum volucres cæli.
qua autem ſermonum Baaſa, & quæcunque
& prælia eius: nõnne hęc ſcripta ſunt in Li
verborum dierum regum Iſrael? Dormiuit
Baaſa cum patribus ſuis, ſepultúſque eſt in
ſa: & regnauit Ela filius eius pro eo. ¶Cum
m in manu Iehu filij Hanani prophetę, ver
Domini factũ eſſet contra Baaſa, & contra
m eius, & cõtra omne malũ quod fecerat co-
Domino ad irritandũ eum in operibus ma-
m ſuarum, vt fieret ſicut domus Ieroboam:
hanc cauſam occidit eum, hoc eſt Iehu filiũ
nani, prophetam. ¶Anno viceſimoſexto A-
regis Iuda regnauit Ela filius Baaſa ſuper Iſ
in Therſa duobus annis. Et rebellauit cõtra
ſeruus ſuus Zambri, dux mediæ partis equi
erat autẽ Ela in Therſa bibẽs, & temulentus, i
o Arſa præfecti Therſa. Irruẽs ergo Zãbri,

inauguratus eſt pro eo Iehoſaphat filius eius.
¶Nadab verò filius Ieroboã regnauit ſuper Iſ-
raelẽ ſecundo anno [regni] Aſa regis Iehuda, re
gnauitq; ſuper Iſraelẽ[37] annis duobus. Et[38] fecit
malũ in oculis Domini, [39] ambulãs in via patris
ſui, atque in peccato ei⁹ quo peccare fecit Iſrae-
lẽ. Cõtra eum cõſpirationẽ fecit Baaſa fili⁹ Ahia,
qui erat[40] de domo Iſaſchar. percuſſitque eum
Baaſa ĩ Gibethõ quæ[41] eſt Paleſthinorũ: (quoniã
Nadab & omnis Iſrael obſidebãt Gibethon.) In-
terfecit autẽ eũ Baaſa anno tertio Aſa regis Ie-
huda, & regnũ occupauit pro eo. Factũmque eſt
quũ ipſe regnaret, vt percuteret vniuerſam do-
mũ Ieroboam [42] ita vt nihil ſpirans de Ieroboã
faceret reliquũ, donec deleret eum, iuxta verbũ
Domini quod loquutus fuerat per Ahiã Siloni-
tã ſeruum ſuũ, Propter peccata ſcilicet Ieroboã
quæ ipſe fecerat, & quibus peccare fecerat Iſrae
lem, proptérque[43] irritationem ſuã, qua irritaue
rat Dominũ Deũ Iſraelis. Reliquũ geſtorum Na-
dab & omnia quæ fecit, annon hæc ſcripta ſunt
in libro annalium regum Iſraelis? Fuitque bel-
lum inter Aſa & inter Baaſa regem Iſraelis cun-
ctis diebus eorum. Anno igitur [44] tertio Aſa re-
gis Iehuda regnauit Baaſa filius Ahiæ ſuper o-
mnem Iſraelem in Thirza viginti quatuor an-
nis. Et fecit malum in oculis Domini, ambulans
in via Ieroboam & in peccato eius quo peccare
fecerat Iſraelem.

CAP. XVI.

Factum eſt autem verbum Domini ad Iehu
filium[1] Hanani contra Baaſa in hũc modum,
Quãdoquidẽ euexi te de[2] cœno, & poſui te prin-
cipem ſuper populum meum Iſrael, tu autẽ am-
bulaſti in via Ieroboã, & feciſti peccare populũ
meum Iſrael, [3] vt prouocares me in peccatis eo-
rum, En ego[4] excindam poſteros Baaſa, & poſte
ros domus eius, & ponã domũ tuã ſicut domum
Ieroboã filij Nebat. Qui de Baſa mortuus fuerit
[5] in ciuitate, hunc[6] comedẽt canes: & qui ei mor
tuus fuerit in agro, hunc comedent volucres cæ
li. Reliquũ rerũ Baaſa, & quæ fecit, atq;[7] virtus
eius, annon hæc ſcripta ſunt in libro annalium
regum Iſrael? Dormiuit itaq; Baaſa cũ patribus
ſuis, & ſepultus eſt in Thirza, regnauitq; Ela fi-
lius eius loco eius. ¶Porrò etiam verbũ Domini
[8] per Iehu filij Hanani prophetæ fuit ſuper Baa-
ſa, & ſuper domum eius, atq; ſuper omne malũ
quod[9] fecit ĩ oculis Domini, [10] vt irritaret eũ ope
re manuũ ſuarũ, [11] vt fieret ſicut dom⁹ Ieroboã,
& quoniã occiderat eũ. ¶Anno[12] vigeſimoſexto
Aſa regis Iehuda regnauit Ela fili⁹ Baaſa ſup Iſ
raelẽ in Thirza, [13] duobus videlicet annis. Et fecit
cõiurationẽ cõtra eũ ſeruus eius Simri princeps
ſuper mediã partẽ curruũ, erátque [Ela] ĩ Thirza
bibẽs, & inebriatus eſt[14] in domo Arza, qui præ
fect⁹ erat pretorio in Thirza. [15] Veniẽſq; Simri,

¶37 pacifice quidem duob⁹ annis: & octo annis in afflictione. ¶38 i. fecit quod erat ingratũ Domino, non paruit legibus eius. ¶39 i. imitatus eſt impietatem paternam. ¶40 i. de tribu ¶41 erat. i. quę rum occupabatur à Palæſthinis. ¶42 Heb. non reliquit vllam animam ipſi Ieroboã, i. neminem reliquit ſuperſtitem. ¶43 i. idololatriam.

¶44 ſub. bellorum quæ geſſit Aſa rex Iuda contra Iſraelẽ. Non intelligitur de initio regni eius. nam ſub Aſa decem annis quieuit terra. In Paralip. quæ dicuntur, de exordio regni eius ſũt intelligenda.

XVI.

¶1 vl. Proinde locutus eſt De⁹ cum Iehu filio &c. ¶2 vl. puluere. i. ſtatu & ordine infimo ¶3 prouocãdo me per peccata eius. ſub. populi Iſraelitici ¶4 Heb. à tergo expellam Baaſa, & à tergo [expellam] familiam eius. i. propellendo eos à tergo, tollere è terra paratus ſum: perdam domum tuam non aliter quàm familiam Ieroboam cuius ſtudia imitatus es. ¶5 ſub. regia in qua tu regnas. ¶6 Hoc genere dicendi ſignificat eos cariturus ſepultura. q. d. nullus ſepelietur. ¶7 fortitudo. i. quæ egregiè & fortiter geſſit. ¶8 i. Prædixerat etiã Iehu interitũ filij eius, Ieroboam ſcilicet. Quidam Hebræorum refert hæc verba [domum eius] ad Ahiam. q. d. non ſolum per Iehu interitus familiæ huius fuit prædictus, ſed & per Ahiam. ¶9 fecerat ¶10 prouocando eum ad iram ¶11 ſuſ prædixit verbum Dei ſfore vt eſſet ſimilis domui Ieroboam, & propterea quòd percuſſiſſet illũ. Nadab ſcilicet. vl, quòd futura eſſet familia Baaſa vt familia Ieroboam, & quòd percuſſiſſet &c. Minatus eſt Deus exterminium exitium familiæ Baaſa duabus de cauſis: primum ob idololatriam: deinde quòd ille Nadab dominum ſuũ interfeciſſet. Pater pro filio aliquando ponitur. Ergo illum. i. Ieroboam, hoc eſt filium Ieroboam Nadab. Vel dicendum eſt eſſe relatiuum ſine antecedente expreſſo. ¶12 ſub. ab geſtis bellis. ſiue initio ſumpto ab eo anno quo Aſa cœpit gerere bellum cum Zara, id eſt XXXVI regni Aſa. ¶13 pacifice ſcilicet. nam regnauit reuera decem annos: Scriptura reticet annos turbulentos. ¶14 Chaldæus paraphr. vertit in templo Arza [i. idoli quod colebat Ela] quod templum erat iuxta regiam. Hebræi Arza dicũt fuiſſe nomen proprium præfecti aulæ regiæ. ¶15 ſub. in locum vbi Ela erat temulentus.

Digitized by Google

perꝛutiens eum interfecit eum anno vigeſimoſe
ptimo Aſa regis Iehuda, & regnum occupauit il
liu. loco. Et factum eſt, quum ipſe regnaret, ſede
rētque in ſolio[16] eius,' vt percuteret omnem do-
mum Baaſa,'[17]nec reliquum ex ea faceret mingē
tem ad parietem,' propinquos quoq; eius &[18]a-
micos' eius. Deleuit itaque Simri omnem domũ
Baaſa, iuxta verbum Domini quod loquutus fue
rat contra Baaſa per Iehu prophetam, Propter
vniuerſa ſcilicet peccata Baaſa. & peccata Ela fi-
lij eius, quæ peccauerant, quibúſque peccare fe-
cerant Iſraelem,'[9]vt irritarent' Dominum Deum
Iſraelis in vanitatibus ſuis.[10]Reliquæ res' Ela, &
omnia quæ fecit, annon hæc ſcripta ſunt in li-
bro annalium regũ Iſraeli? ¶Anno vigeſimoſe-
ptimo Aſa regis Iehuda, regnauit Simri ſeptem
diebus in Thirza: populus interea caſtra fixerat
[11]oppugnando' Gibethon Paleſthinorum. Audi-
uit autem populus[qui erat]in caſtris huiuſmo-
di verba, Simri fecit coniurationem, & etiã tru-
cidauit regem, ob id conſtituerunt omnes Iſrae
litæ ipſum Amri imperatorem exercitus, regem
ſuper Iſraelem eodẽ die in caſtris. ¶Aſcendit er
go Amri & omnis Iſrael cum eo de Gibethon, &
obſederunt Thirzam. Quũmque Simri videret
captam ciuitatem, ingreſſus eſt [12] palatium do-
mus regiæ,' & [13] combuſſit ſe & domum' re-
giam igni, & mortuus eſt, Propter peccata ſci-
licet ſua quæ peccauit, faciendo malum in ocu-
lis Domini, & ambulando in via Ieroboam, at-
que peccatis eius quæ fecit, [14]& quibus peccare
fecerat' Iſraelem. Reliqua geſta Simri, & con-
ſpiratio eius quam excitauit, annon hæc ſcripta
ſunt in libro annalium regum Iſraelis? Tunc di
uiſus eſt populus Iſrael in duas partes, dimi-
diũ populi ſequebatur Thibni filiũ Ginath,[15]cō-
ſtituens eum' regem: & aliud dimidium fuit poſt
Amri. At præualuit popul' qui ſequebatur Am
ri, præ alio qui ſequebatur Thibni filium Gi-
nath:[16] mortuóq; Thibni, regnauit' Amri. ¶An
no[17]trigeſimoprimo Aſa regis Iehuda,'regnauit
Amri ſuper Iſraelē duodecim annis, in Thirza
regnauit ſex annis. Hic emit montē[18]Schomrō'
ab quodã[19]Schæmer' duobus talētis argēti,[20]æ-
dificauitq;' montē, & vocauit nomē ciuitatis quã
ædificauit, iuxta nomē[19]Schæmer,' qui domin'
fuerat mōtis[18]Schomrō.' Fecit autē Amri[31]quod
diſplicuit Domino,[32]peiórque fuit omnib' qui
eum præceſſerant. Nã[33] ambulauit in omni via
Ieroboam filij Nebat. & in peccatis eius quibus
peccare fecerat Iſraelē, vt ad iracundiam incita-
ret Dominũ Deum Iſraelis in vanitatibus[34]ſuis.'
Reliqua rerũ Amri, & omnia quæ fecit, ac forti
tudo ei'quã[35]oſtendit,' annō hæc ſcripta ſunt in
libro annaliũ regũ Iſrael? Dormiuit itaq; Amri
cũ patrib' ſuis, & ſepultus eſt in Schomrō, regna
uítque Ahab filius eius pro eo. ¶Regnauit ergo
Ahab filius Amri ſuper Iſraelē anno trigeſimo-
octauo Aſa regis Iuda, regnauit inquã Ahab fili'
Amri ſuper Iſraelē in Schomrō vigintiduob' an
nis. Et fecit Ahab fil' Amri[36]quod diſplicuit' ocu-

percuſſit, & occidit eum anno viceſimoſeptimo
Aſa regis Iuda, & regnauit pro eo. Cúmque re-
gnaſſet, & sediſſet ſuper ſoliũ eius, percuſſit om
nem domũ Baſa, & non dereliquit ex ea mingē
tē ad parietē, & propinquos & amicos eius. De-
leuitque Zambri omnē domũ Baaſa, iuxta verbũ
Domini quod locutus fuerat ad Baaſa in manu
Iehu prophetæ, Propter vniuerſa peccata Baaſa,
& peccata Ela filij eius, qui peccauerunt, & pec-
care fecerũt Iſrael, prouocantes Dominum Deũ
Iſrael in vanitatibus ſuis. Reliqua autem ſermo
num Ela, & omnia quæ fecit, nōnne hæc ſcripta
ſunt in Libro verborum dierum regum Iſrael?
¶Anno viceſimoſeptimo Aſa regis Iuda, regna
uit Zambri ſeptem diebus in Therſa: porrò ex-
ercitus obſidebat Gebbethon vrbem Philiſthino
rum. Cúmque audiſſet rebellaſſe Zambri, & occi
diſſe regē, fecit ſibi regem omnis Iſrael Amri,
qui erat princeps militiæ ſuper Iſrael in die illa,
in caſtris. ¶Aſcendit ergo Amri & omnis Iſrael
cum eo de Gebbethon, & obſidebant Therſa. Vi-
dens autem Zambri quòd expugnanda eſſet ciui-
tas, ingreſſus eſt palatium, & ſuccendit ſe cum
domo regia: & mortuus eſt in peccatis ſuis, quæ
peccauerat faciens malum corã Domino, & am-
bulans in via Ieroboam, & in peccato eius quo
fecit peccare Iſrael. Reliqua autem ſermonũ Zã-
bri, & inſidiarũ eius, & tyrãnidis, nōnne hæc ſcri
pta ſunt in Libro verborũ dierum regũ Iſrael?
Tunc diuiſus eſt populus Iſrael in duas partes:
media pars populi ſequebatur Thebni filium Gi
neth, vt conſtitueret eum regem: & media pars,
Amri. Præualuit autē populus qui erat cũ Am-
ri, populo qui ſequebatur Thebni filium Gi-
neth: mortuúſque eſt Thebni, & regnauit Amri.
¶Anno triceſimoprimo Aſa regis Iuda regna-
uit Amri ſuper Iſrael, duodecim annis: in Ther
ſa regnauit ſex annis. Emitque montem Sama-
riæ a[*]Somer' duobus talentis argenti: & ædifica-
uit eum, & vocauit nomen ciuitatis quã extru-
xerat nomine Semer domini montis Samariæ.
Fecit autem Amri malũ in cōſpectu Domini, &
operatus eſt nequiter ſuper omnes qui fuerunt
ante eum. Ambulauitque in omni via Ieroboam
filij Nabat, & in peccatis eius quibus peccare fe-
cerat Iſrael: vt irritaret Dominũ Deum Iſrael in
vanitatibus ſuis. Reliqua autem ſermonũ Amri,
& prælia eius quæ geſſit, nōnne hæc ſcripta ſunt
in Libro verborum dierũ regum Iſrael? Dormi-
uítque Amri cum patribus ſuis, & ſepultus eſt in
Samaria: regnauitque Achab filius eius pro eo.
¶Achab verò filius Amri, regnauit ſuper Iſrael
anno triceſimo octauo Aſa regis Iuda. & regna-
uit Achab filius Amri ſuper Iſrael in Samaria
viginti & duob' annis. Et fecit Achab filius Am-
ri malum in conſpectu Domini ſuper omnes
qui fuerunt ante eum. Nec ſuffecit ei vt ambula
ret in peccatis Ieroboam filij Nabat: inſuper du
xit vxorē Iezabel filiam Ethbaal regis Sidonio-
rum: & abijt, & ſeruiuit Baal, & adorauit eum.

lis Domini, ſuper omnes qui ante eũ fuerãt.[37]Nã leue ducebat incedere in peccatis Ieroboã filij Ne-
bat, accepit inſup' vxorē Iſæbel filiã Ethbaal regis Zidoniorũ,[38] iuitq;'& coluit[39]Baal, &[40]adorauit

...Aſa rex Iuda: erátque annus ille annus XVI regni ipſius. ¶32 Dictio eſt triſyllaba Someron, quæ mon... ,& regiam ſignificat. ¶29 potius, Semer. ¶30 Chaldæus paraph. muniuit ¶31 Heb. malum in oculis Do... ...ſ. peſſime omnium fecit ¶33 q.d. per omnia imitatus eſt illum. ¶34 Heb. eorum. nempe Ieroboam &... ...lolatrarũ. ¶35 Heb. fecit. i. quæ egregie & fortiter geſſit. ¶36 malum in &c. ¶37 Heb. Factũ eſt autem, ...e leue fuit illi vt ambularet in peccatis Ieroboam?) factum eſt inquã vt acciperet &c. vſ. nōne parui mo... ...m eſt illi vt &c. q.d. parum curauit ſi imitaretur peccata &c. Alij legũt, Nunquid vile[vel, turpe] fuit illi ...ait turpe &c. Vt accipiatur interrogatio negatiue. ¶38 Sub. Sidonem. ¶39 Baal, nomē eſt appellatiuum, ...um, idolum ſiue ſimulachrũ ſignificat in genere: quòd illud habeamus vice Dei. ¶40 inclinauit ſe[ſ. h... ...ne ſuum] illi.

[illegible] in tẽplo Baal, quod ędificauerat in [illegible], & plātauit lucū: & addidit Achab in o[illegible] ſuo, irritans Dominū Deū Iſrael ſuper omnes [illegible] Iſrael, qui fuerūt ante eū. ¶In diebus eius [illegible] Hiel de Beth-el, Iericho: in Abirā pri[illegible] ſuo fūdauit eā, & in Segub nouiſſimo ſuo [illegible] portas eius: iuxta verbum Domini quod [illegible] fuerat in manu Ioſue filij Nun. CA. XVII

ET dixit Elias Theſbites de habitatoribus Ga[illegible], ad Achab, Viuit Dominus Deus Iſrael, [illegible] conſpectu ſto, ſi erit annis his ros & plu[illegible], niſi iuxta oris mei verba. ¶Et factū eſt ver[illegible] Domini ad eum, dicens, Recede hinc, & va[illegible] contra Orientem, & abſcondere in Torrente-[illegible], qui eſt contra Iordanem, & ibi de torren[illegible]: coruiſque præcepi vt paſcant te ibi. [illegible] ergo, & fecit iuxta verbum Domini: cūm[illegible] abijſſet, ſedit in Torrente-carith, qui eſt cō[illegible] Iordanem. Corui quoque deferebant ei pa[illegible], & carnes mane, ſimiliter panem & carnes [illegible], & bibebat de torrēte. ¶Poſt dies autē a[illegible] ſiccatus eſt torrens: non enim plue[illegible] ſuper terram. Factus eſt ergo ſermo Domi[illegible] ad eum, dicens, Surge, & vade in Sareptha Si[illegible], & manebis ibi: præcepi enim ibi mu[illegible] viduæ vt paſcat te. Surrexit, & abijt in Sa[illegible] Sidoniorum. Cúmque veniſſet ad por[illegible], apparuit ei mulier vidua colligēs [illegible], & vocauit eam, dixitque ei, Da mihi paulu[illegible] aquæ in vaſe, vt bibam. Cúmque illa perge[illegible] vt afferret, clamauit poſt tergum eius, dicēs, [illegible] mihi obſecro & buccellam panis in manu [illegible]. Quæ reſpondit, Viuit Dominus Deus tuus, [illegible] non habeo panem, niſi quantum pugillus [illegible] poteſt farinæ in hydria, & paululum olei [illegible] lecytho: en colligo duo ligna, vt ingrediar, & [illegible] illud mihi & filio meo, vt comedamus, & [illegible]. Ad quam Elias ait, Noli timere, ſed [illegible], & fac ſicut dixiſti: veruntamen mihi pri[illegible] fac de ipſa farinula ſubcinericium panem [illegible], & affer ad me: tibi autem, & filio tuo [illegible] poſtea. Hæc autem dicit Dominus Deus [illegible], Hydria farinæ non deficiet, nec lecythus [illegible] minuetur vſque ad diem in qua Dominus [illegible] eſt pluuiam ſuper faciem terræ. Quæ a[illegible], & fecit iuxta verbū Eliæ: & comedit ipſe, & [illegible], & domus eius: & ex illa die hydria farinę nō [illegible], & lecythus olei non eſt imminutus, iu[illegible] verbū Domini quod locutum fuerit in ma[illegible] Eliæ. ¶Factum eſt autem poſt verba hæc, æ[illegible] filius mulieris matriſfamiliâs, & erat [illegible] fortiſſimus, ita vt nō remaneret in eo [illegible]. Dixit ergo ad Eliā, Quid mihi & tibi vir [illegible] ingreſſus es ad me, vt rememorarentur ini[illegible] meæ, & interficeres filiū meū? Et ait ad [illegible] Elias. Da mihi filium tuum. Tulitque eum [illegible] ſinu ei9, & portauit in cœnaculū vbi ipſe ma[illegible], & poſuit ſuper lectulū ſuū, & clamauit ad Dominū, & dixit, Domine Deus meus, etiámne [illegible] apud quam ego vtcunque ſuſtentor, af[illegible], vt interficeres filium eius? Et expādit ſe, [illegible] menſus eſt ſuper puerū tribus vicibus, & cla[illegible] ad Dominū, & ait, Domine Deus meus re[illegible] obſecro anima pueri huius in viſcera ei9. Et exaudiuit Dominus vocem Eliæ: & reuerſa eſt

eum. Erexit etiam ipſi Baal aram in phano Baal, quod extruxerat in [41] Schomrō. Fecit inſuper Ahab lucos: adiecit quoque Ahab facere ea quibus irritaret Dominum Deū Iſraelis, plus omnibus regibus Iſraelis qui ante eum fuerāt. ¶In dieb9 eius extruxit Hiel [42] Bethelites Iericho, [43] in Abiram primogenito ſuo [44] fundat eam, & in Segub minimo natu ei9 [45] ponit fores ei9, iuxta verbum Domini, quod loquutus fuerat per Iehoſua filium Nun.

CAP. XVII.

DIxit autem Elias Thiſbites ex inquilinis Gilead ad Ahab, [1] Viuit Domin9 Deus Iſraelis, coram quo [2] miniſtro, ſi fuerit hiſce annis ros & pluuia, niſi iuxta [3] os meū. ¶Factúmque eſt verbū Domini ad eum in hanc ſententiam, Vade hinc, & diuerte ad plagā Orientalē, & abſcondere in torrente Chrith, qui eſt eregione Iordanis. [4] Eritque vt bibas de torrente, ego verò coruis mādaui [5] vt te illic paſcant. Abijt itaq; & fecit iuxta verbū Domini: abijt inquam, & [6] ſedit iuxta torrentem Chrith, qui eſt eregione Iordanis. Corui verò [6] attulerunt ei panem & carnem mane, ſimiliter panem & carnem veſpere, & bibebat de torrēte. ¶Poſt aliquot diēs exiccato torrēte, (tū [7] nihil pluerat ſuper terram,) Factū eſt verbū Domini ad eum in hanc ſententiam, Surge, & vade in Sareptam quæ eſt [8] Zidonis, & illic commorare, en præcepi ibi mulieri viduæ vt te alat. Surgens itaque abijt in Sareptam: quúmq; veniſſet ad portam ciuitatis, en erat illic mulier vidua colligens [9] ligna, & vocans eam, dixit, Adfer mihi obſecro paululum aquæ in vaſe, vt bibam. Illa autē abeunte vt ferret, clamauit ille poſt eam, dicens, Fer quæſo mihi & buccellā panis in manu tua. Quæ dixit, [10] Viuit Dominus Deus tuus, ſi eſt mihi panis [11] coctus, [12] pugillum plenum farina habeo in cado, & parum olei in lecytho: & en colligo ligna [13] duo, [14] vt ingrediar & apparē ipſum mihi atq; filio meo, comedamúſque ipſum, deinde moriamur. Dixitque ad eam Elias, Ne timeas, vade & [15] fac iuxta verbum tuum, veruntamen fac mihi prius inde paruum ſubcinericiū panem, & exporta ad me, tibi verò & filio pares poſtea. Quoniam ſic dicit Dominus Deus Iſraelis, [16] Farina cadi non deficiet, & oleum lecythi non minuetur, vſque ad eum diem quo Dominus pluuiam dederit ſuper faciem terræ. Abijt itaque illa, & fecit ſecundum verbum Eliæ, comeditq; ipſa & ipſe, & domus eius [17] multo tēpore. [16] Neque ceſſauit farina cadi, nec oleū lecythi [18] defecit iuxta verbum Domini quod loquutus fuerat per Eliā. ¶Poſt hæc geſta contigit vt ægrotaret filius mulieris illius quæ erat domina dom9, fuitque morbus eius tā grauis, vt ne [19] flatus quidem in eo reliquus eſſet. Dixítque illa ad Eliam, [20] Quid mihi tecum eſt, vir Dei? veniſti ad me [21] vt reuocares ad memoriā iniquitatem meam, [22] interficerēſque filium meum? Dixit ad eam, Da mihi filium tuum. & ipſe tulit eum de gremio ei9, portauitque eum in cœnaculum, vbi ipſe ſolitus erat habitare, poſuitque eum [23] in lectum ſuum, clamánſque ad Dominū, ait, Domine Deus me9, tu etiam viduā illam, apud quam [24] aduena maneo, [25] affligis interficiendo filium eius? Et admēſus eſt ſeſe [26] ad puerū ter, clamauitque ad Dominum, & dixit, Domine Deus meus, redeat quæſo

anima pueri huius intra viſcera eius. Et exaudiuit Dominus vocem Eliæ, reuerſaque eſt anima

¶41 ſiue, Samaria. ¶42 vt, Bethlæus. ¶43 vt, ſub Abiram ¶44 fundauit .i. viuebat adhuc primogenitus eius quū cœpit inſtaurare Iericho. Peccatū imputat Achab q ſub eo reædificata fuerit Iericho quā inſtaurari vetuerat Dominus Ioſue 6. d. ¶45 poſuit portas. Ponere portas, hoc loco eſt imponere finē ædificationi.

XVII.

¶1 .i. Iuro tibi per Deum viuētem. Prædicit Elias penuriā pluuiæ, vt minatus erat De9 in lege ſiquādo Deū reliquiſſēt ¶2 Heb. ſteti. Stare corā aliquo, pro inſeruire illi. ¶3 vt, verbū .i. niſi prædixero fore, Deo mihi reuelante. ¶4 vt, Bibes autem de torrēte, & coruis præcepi ¶5 vt, manſit ¶6 vt, afferebant ¶7 .i. iam aliquot diebus nō pluerat in ea regione. ¶8 .i. in regione Sidoniorū. ¶9 ligna quædam. ea nempe quæ prima obuiam habebat. ¶10 .i. Iuro tibi per Dominum Deū quē colis. ¶11 ſub cinericius, ¶12 .i. tantum farinæ quantū manu capi poteſt. ¶13 .i. pauxilla. ¶14 .i. vt hinc profecta pinſam panem mihi & filio meo: vt cum comederimus illud, moriamur. nam nihil amplius ſupereſt. ¶15 .i. coque panem tibi & filio vt dixiſti. ¶16 Heb. Hydria farinæ non deficiet, & lēticula olei. Pro, Farina hydriæ non deficiet, & oleum lenticulæ &c. Tribuit continenti quod contento erat tribuendum. ¶17 Heb. diebus. ſub. aliquot. ¶18 imminutum fuit ¶19 ſiue, halitus ¶20 ſub. commune. q. d. Qua in re te vnquam læſi? ¶21 vt [Deum] memorem faceres. q. d. forte non ſum tibi famulata pro officio. ¶22 .i. eſſes cauſa mortis filij mei? ¶23 ſuper lectum ¶24 diuerſor, ¶25 vt, affligere voluiſti ¶26 ſuper puerum .i. incubuit puero.

Digitized by Google

¶27 in viſcera eius. ¶28 vl, Conſydera
XVIII.
¶1 ab eius ſcilicet diſceſſu de torréteCarith.
¶2 Heb. & dabo ¶3 erat autẽ vehemẽs fames in Samaria. ¶4 dom[9] eius. ¶5 in ſingulis ſpelũcis, ¶6.i.qua paſcamus equos.
¶7 vl,ſeorſũ. ſub.ab Abdia.
¶8 vl,ſeorſũ. ſub.ab Achab.
¶9 Tũne iſte es.vl,Tũne ille es,domine mi, Elias? ¶10 peccaui, ¶11 traditurus es
¶12.i. reges & gentes ad quas miſerat nũtios ¶13 Heb. Accidet autẽ vt quũ &c. ¶14 Heb. ſeruus autem tuus timet Dominũ ab adoleſcentia ſua.
¶15 in ſingulis ſpeluncis,
¶16 & iterficiet me. ¶17.i.ſub cuius imperio ſunt omnia,& cui omnia parẽt. ¶18 Heb. ſteti.i.cui famulor. ¶19 ſub. ſi prædixeris.
¶20 ſub.aduentũ Eliæ. ¶21 iniíque ¶22 nam prædixerat Elias futuram penuriam aquæ.
¶23 turbaui
¶24 idola.Tu, inquit,ante alios: ob id vtitur ſingulari.
¶25 ſub.nũcios q.d. Ergo quia dicis me cõturbare Iſraelem, volo probare te eum eſſe.
¶26.i.quib[9] victum dat Iezabel. ¶27 alternis[more claudorum]innitimini duabus pſuaſionib[9]?vl, Quouſq; tãdẽ claudicabitis in duas cogitationes?aut opiniones?modo ſcilicet credẽdo Dominũ,modo Baal,eſſe verũ Deũ? ¶28 vl,eſt [verus ille]Deus, ¶29 vl,relict[9].i.Solus ſũ qui hic tueatur gloriã & honorẽ Domini. ¶30 vl,alterũ,

pueri[27]in eum,[28]reuixitq;.Et tollens Elias puerũ, detulit eum de cœnaculo in domũ inferiorẽ,& tradidit eũ matri eius.Simúlq; dixit Elias, [28]En[28] viuit filius tuus. Et ait mulier ad Eliam,Nũc demũ noui quòd vir Dei es, &[quòd] verbum Domini[quod eſt]in ore tuo,verum eſt.

CAP. XVIII.

Multis diebus elapſis,[1]tertio demum anno[1] factum eſt verbum Domini ad Eliã in hãc ſententiam,Vade,& te ipſi Ahab trade conſpiciẽdũ:[2]dabo enim[2]pluuiã ſuper terram.Abijt itaq; Elias,vt ſe conſpi.iẽdum daret ipſi Ahab:[3]nã vehemẽs fames erat in Schomron.[3]Vocauit autem Ahab Abdiã,qui erat præfectus[4]prætorio.[4](Abdias autem vehementer timens fuit Domini: nã quum Iſæbel excinderet prophetas Domini,tulit Abdias centum prophetas, abſconditque eos quinquagenos viros [5]in ſpeluncis,[5]aluitque eos pane & aqua.) Et dixit Ahab ad Abdiã,Vade per regionem, ad cunctos fontes aquarum, & ad omnes torrentes , ſi fortè inueniamus gramen, [6]vt viuos cõſeruemus equos[6]& mulos,ne nos deſtituamur iumentis.Diuiſerunt ergo ſibi regionem,vt eam peragrarent. Ahab [7]ſolus[7]ibat vna via,altera via ibat[8]ſol[8]Abdias. ¶Quũq; Abdias eſſet in itinere,obuiũ habuit ſibi Eliam:& quum agnouiſſet eum, procidit ſuper faciem ſuam, & dixit, [9]Annon tu es dominus meus Elias?[9]Reſpõdit ei,Sum:vade & dic hero tuo,En Elias [adeſt.] Qui ait,Quid [10]cõmerui,[10]q[11]tradis[11]ſeruum tuũ in manum Ahab,vt me interficiat? Viuit Dominus Deus tuus, ſi gens ſit aut regnum, quò non miſerit dominus meus te.quæſitũ.quúmque dixiſſent,Non [adeſt,][12]regnum & gentem[12]iuramento obſtrinxit q te non inueniſſet. Nunc verò dicis, Vade, & dic hero tuo , En adeſt Elias. [13]Quúmq;[13]ego à te receſſero, Spiritus domini te tollet ad locum aliquem quem ego ignoro:ego verò veniens & nuntians ipſi Ahab,quum ille te non inuenerit, occidet me, [14]ego autem ſeruus tuus metuo Dominum à pueritia mea.[14]Annon indicatum eſt [tibi] domino meo quid ego fecerim, quum Iſæbel occideret prophetas Domini, quòd abſconderim de prophetis Domini cẽtum viros, quinquagenos [15]in ſpeluncis,[15]& eos pane & aqua aluerim?Nunc tamen dicis tu,Vade & loquere ad herũ tuum, En Elias adeſt, [16]vt ſcilicet occidat me.[16]Et dixit Elias, Viuit Domin[9][17]exercituum,[17]coram quo [18]miniſtro,[18]hodie [19]videbor illi. ¶Abijt igitur Abdias obuiam ipſi Ahab, & [20]indicauit ei:[21]venitq;[21]Ahab obuiã Eliæ.Quúmque Ahab videret Eliam,dixit Ahab ad eum,Annon tu es ille qui [22]conturbat[22]Iſraelem?Qui reſpondit,Ego nõ [23]turbo[23]Iſraelẽ,ſed tu & domus patris tui,quum deſerueritis præcepta Domini, & tu incedis poſt [24]Baalim. [25]Mitte[25]igitur & cõgrega ad me omnẽ Iſraelem in montem Charmelũ, & prophetas Baal quadringentos &quinquaginta:prophetas quoque lucorũ quadringentos, [26]qui edunt de menſa Iſæbel.[26] Miſit igitur Ahab ad omnes filios Iſrael,& cõgregauit prophetas in montem Charmelum. Et accedẽs Elias ad omnem populũ,ait,Quouſq; tandem [27]claudicatis vos in duas partes?[27] Si Domin[9][28]eſt De[9],[28] ſequimini eum:ſi Baal,ite poſt ipſum. populus autẽ ne verbũ quidẽ reſpondit.Dixit ergo Elias rurſum ad populũ,Solus ego [29]reliquus[29]ſum propheta Domini,pphetarũ autẽ Baal ſunt quadringẽti & quinquaginta:dẽtur itaq; nobis duo boues, eligãt verò illi ſibi bouẽ [30]vnũ,[30]ſecẽtq; eũ in fruſta,ponãtque ſuper ligna,at ignẽ nullũ ſupponãt

anima pueri intra eũ,& reuixit. Tulitque Elias puerum,& depoſuit eũ de cœnaculo in inferiorẽ domum,& tradidit matri ſuæ,Et ait illi,En viuit filius tuus.Dixitque mulier ad Eliam, Nunc in iſto cognoui quoniam vir Dei es tu,& verbũ Domini in ore tuo verũ eſt. CAP. XVIII.

Poſt dies multos factũ eſt verbum Domini ad Eliam,in anno tertio dicens,Vade,& oſtende te Achab , vt dem pluuiam ſuper faciem terræ. Iuit ergo Elias vt oſtẽderet ſe Achab:erat autem fames vehemens in Samaria. Vocauitque Achab Abdiam diſpẽſatorem domus ſuæ.(Abdias autẽ timebat Dominum [Deum]valde. nam cum interficeret Iezabel prophetas Domini, tulit ille centum prophetas,& abſcondit eos quinquagenos,& quinquagenos in ſpeluncis, & pauit eos pane & aqua.)Dixit ergo Achab ad Abdiam,Vade in terram ad vniuerſos fontes aquarum,& in cunctas valles:ſi fortè poſſimus inuenire herbã, & ſaluare equos & mulos,& nõ penitus iumẽta intereant.Diuiſerũtque ſibi regiones,vt circuirent eas.Achab ibat per viã vnã , & Abdias per viam alterã ſeorſum.¶Cúmque eſſet Abdias in via,Elias occurrit ei:qui cũ cognouiſſet eũ,cecidit ſuper faciẽ ſuã,& ait, Nõ tu es,domine mi, Elias?Cui ille reſpondit,Ego. [Et dixit,]Vade,& dic domino tuo,Adeſt Elias. Et ille,Quid peccaui,inquit, quoniam[tradis]me ſeruum tuum in manu Achab,vt interficiat me? Viuit Dominus Deus tuus, quia non eſt gens aut regnum, quò non miſerit dominus meus te requirẽs:& reſpõdẽtibus cũctis,Nõ eſt hic:adiurauit regna ſingula & gẽtes,eo quòd minime reperireris.Et nunc tu dicis mihi,Vade,& dic domino tuo, Adeſt Elias. Cúmque receſſero à te, Spiritus Domini aſportabit te in locũ quem ego ignoro:& ingreſſus nũciabo Achab,& non inueniens te, interficiet me: ſeruus autem tuus timet Dominũ ab infantia ſua.Nunquid non indicatum eſt tibi domino meo quid fecerim cum interficeret Iezabel pphetas Domini, quòd abſcõderim de prophetis Domini centum viros, quinquagenos & quinquagenos in ſpeluncis, & pauerim eos pane & aqua?Et nunc tu dicis,Vade,& dic domino tuo,Adeſt Elias:vt interficiat me.Et dixit Elias, Viuit Dominus exercituũ, ante cuius vultũ ſto, quia hodie apparebo ei. ¶Abijt ergo Abdias in occurſum Achab, & indicauit ei:venitque Achab in occurſum Eliæ.Et cũ vidiſſet eum,ait,Túne es ille qui conturbas Iſrael?Et ille ait,Nõ ego turbaui Iſrael,ſed tu,& domus patris tui,qui dereliquiſtis mãdata Domini, & ſecuti eſtis Baalim. Verũtamen nunc mitte,& congrega ad me vniuerſum Iſrael in mõte Carmeli,& pphetas Baal quadringentos quinquaginta,prophetáſque lucorum quadringentos,qui comedunt de menſa Iezabel. Miſit Achab ad omnes filios Iſrael,& congregauit prophetas in monte Carmeli.Accedens autẽ Elias ad omnẽ populum [Iſrael,] ait, Vſquequo claudicatis in duas partes?ſi Dominus eſt Deus,ſequimini eũ:ſi autem Baal,ſequimini illum.& non reſpondit ei populus verbũ. Et ait rurſus Elias ad populum,Ego remanſi propheta Domini ſolus:prophetæ autem Baal,quadringẽti & quinquaginta,[prophetæque lucorum quadringenti]viri ſunt.dentur nobis duo boues, & illi eligãt ſibi bouẽ vnũ,& in fruſta cædẽtes ponant ſuper ligna, ignem autem non ſupponãt,

& ego faciam bouem alterum, & imponam ſuper ligna, ignem autem nō ſupponam. Inuocate nomina deorum veſtrorum, & ego inuocabo nomen Dei mei: & De⁹ qui exaudierit per ignē, ipſe ſit Deus. Reſpondens omnis populus ait, Optima propoſitio quam locutus eſt Elias. Dixit ergo Elias prophetis Baal, Eligite vobis bouem vnū, & facite primi, quia vos plures eſtis: & inuocate nomina deorum veſtrorum, ignémq; non ſupponatis. Qui cum tuliſſent bouē quem dederat eis, fecerūt: & inuocabant nomen baal de mane vſque ad meridiem, dicētes, Baal exaudi nos. & non erat vox, nec qui reſponderet: tranſiliebántque altare quod fecerant. Cúmque eſſet iam meridies, illudebat illis Elias, dicens, Clamate voce maiore: deus enim eſt, & fortiſſi loquitur, aut in diuerſorio eſt, aut i itinere, aut certe dormit, vt excitetur. Clamabāt ergo voce magna, & incidebant ſe iuxta ritum ſuū cultris & lanceolis, donec perfunderentur ſanguine. Poſtquam autem tranſijt meridies, & illis prophetantibus venerat tempus quo ſacrificium offerri ſolet, nec audiebatur vox, nec aliquis reſpondebat, nec attendebat orantes: Dixit Elias omni populo, Venite ad me. & accedēte ad ſe populo, curauit altare Domini quod deſtructum fuerat. Et tulit duodecim lapides iuxta numerum tribuū filiorum Iacob, ad quem factus eſt ſermo Domini, dicēs, Iſrael erit nomen tuum. Et ædificauit de lapidibus altare in nomine Domini: fecitque aquæductum, quaſi per duas aratiūculas in circuitu altaris, & compoſuit ligna: diuiſitque per membra bouē, & poſuit ſuper ligna, & ait, Implete quatuor hydrias aqua, & fundite ſuper holocauſtum, & ſuper ligna. rurſúmque dixit, Etiam ſecundò hoc facite. qui cum feciſſent ſecundò, ait, Etiam tertiò idipſum facite. fecerúntque tertiò. Et currebant aquæ circum altare, & foſſa aquæductus repleta eſt. Cúmque iam tempus eſſet vt offerretur holocauſtum, accedens Elias propheta, ait, Domine Deus Abraham, & Iſaac, & Iſrael, oſtende hodie quia tu es De⁹ Iſrael, & ego ſeruus tu⁹, & iuxta præceptū tuum feci omnia verba hæc. Exaudi me Domine, exaudi me: vt diſcat popul⁹ iſte quia tu es Dominus Deus, & tu conuertiſti cor eorum iterum. Cecidit autem ignis Domini, & vorauit holocauſtum, & ligna, & lapides, puluerem quoque & aquam quæ erat in aquæductu lambens. Quod cum vidiſſet omnis populus, cecidit in faciem ſuam, & ait, Dominus ipſe eſt Deus, Dominus ipſe eſt Deus. Dixitque Elias ad eos, Apprehendite prophetas baal, & ne vnus quidem effugiat ex eis. quos cum apprehendiſſent, duxit eos Elias ad Torrentem-ciſon, & interfecit eos ibi. ¶ Et ait Elias ad Achab, Aſcende, comede, & bibe: quia ſonus multę pluuię eſt. Aſcendit Achab, vt comederet & biberet: Elias autem aſcendit in verticem Carmeli, & pronus in terram poſuit faciem ſuam inter genua ſua,

aſcendit in verticem Charmeli, & proſternens ſe

alterum bouem ego parabo, ponámq; ſeum'ſuper ligna, & ignem nullū ſupponam. Tum inuocabitis[31] nomen'deorū veſtrorū, & ego inuocabo [32]nomen'Domini, hac conditione, vt[32]Deus ſit ille [33]qui per ignem reſponderit.'Et reſpondit vniuerſus populus, dicēs, [34]Recte habet res.'Dixit ergo Elias ad prophetas baal, Eligite vobis bouem vnum, & facite primum: veſtrum enim plures ſunt, & inuocate nomen deorum veſtrorum, ſed ignem ne ſupponatis. Acceperunt ergo bouem vnum, quem[35]'dedit eis,'& parauerunt, inuocaueruntque nomen baal, à ſumma luce ad meridiē vſque, dicentes, O baal exaudi nos. ſed[36]nec vox erat,'neque qui[37]reſponderet.'porrò ipſi[38]ad arā quā fecerant, ſaltitabant.' Adueniente meridie, Elias[39]illuſit eis,'dicens, Clamate[40]ſublata'voce, (quādoquidem[41]deus eſt)[42]fortaſſis colloquium habet,'aut[43]negotium aliquod,'aut[44]eſt in profectione,'aut dormit, &[45]expergeſiet.'Clamanerunt itaque ingenti voce, & incidebant ſeſe cultris & lanceolis[46]ſuo more,'donec[47]ſanguinem effunderent ſuper ſe.'Factum ergo eſt, quū tranſiſſet meridies, [48]vt prophetarent' vſque ad tempus ſacrificij veſpertini, & non erat vox, neq; reſpondens, neq; auſcultās. Tum dixit Elias ad vniuerſum populum, Accedite ad me. & acceſſerunt omnis populus ad eum. Is verò[49]refecit' arā Domini quæ diruta erat. Elias autem acceptis duodecim lapidibus iuxta numerum tribuū filiorū Iacob, ([50]ad quē factus fuerat ſermo Domini hiſce verbis, Iſraeli erit tibi nomen,)'Et [51]extruxit ex lapidibus aram'in nomine Domini. Fecit inſuper [52]elices'circum aram [53]qui capiebant duo ſata' ſeminis. Struxit deinde ligna, & in fruſta concidit bouem, impoſuitque lignis. Et ait, Implete quatuor [54]cados' aqua, & fundite ſuper holocauſtum, atque ſuper ligna. & dixit, Denuo hoc facite. & denuo fecerunt. & dixit, Facite hoc tertio. fecerúntque tertio. Currebant itaque aquæ circum aram, [55]impleuitque aqua elices.'Factúmq; eſt, [56]quū adeſſet tempus vt ſacrificaretur holocauſtum,'acceſſit Elias propheta, & ait, Domine Deus Abraham, Iſaac & Iſraelis, fiat hodie manifeſtum q tu ſis[57]Deus'in Iſraele, & q ego ſim ſeruus tuus, & q tuo iuſſu hæc omnia fecerim. Exaudi me Domine, exaudi me, vt populus iſte cognoſcat[58]te ſolum eſſe Dominum Deū, [59]quòdque tu tandem reduxiſti cor eorum.' Tū decidit ignis Domini, & deuorauit holocauſtū, ligna, lapides, & puluerem: ſed & aquas quæ erant[60]in elicibus lambuit.'Hoc quum vidiſſet vniuerſus populus, prociderunt in facies ſuas, & dixerūt, Dominus ipſe eſt[61]Deus, [61]Dominus ipſe eſt Deus.' Et ait Elias ad eos, Comprehendite prophetas baal, ita vt nullus ex eis euadat. & apprehēderūt eos, duxitq; eos Elias [63]ad torrētem Kiſon,'& trucidauit eos ibi. ¶ Tum dixit Elias [64]ad Ahab,' Aſcende, comede, & bibe: quoniam [65]impetum ingentis pluuiæ ſaudio.' Aſcēdit itaque Ahab vt comederet & biberet, Elias autem in terram, [66]poſuit faciem ſuam inter genua.'

¶31 Heb. in nomine ¶32 ſub. verus. ¶33. i. demittendo ignem de cælo, qui conſumat holocauſtū. ¶34 Heb. Bonum eſt verbū. i. Æquū eſt quod proponit ¶35 ſub. Achab, vel is qui adduxerat. ¶36. i. nulla vox exaudiebatur. ¶37 vl, exaudiret. ¶38 trāſiliebant ſuper aram quam fecerat. ſub. vnus eorū, vl Achab. Vl, inſiliebant. aut, ſaltabant tanquā mente capti, iuxta altare quod fecerat. ¶39 vl, irriſit eos, ¶40 vl, clara ¶41 ſub. vt dicitis, & audire poteſt, ſed vox veſtra eſt demiſſior. ¶42 Heb. quoniam negotium eſt illi ſub. cū aliquo. ¶43 Heb. inſecutio illi. vl, perſecutio. i. fortaſſe eſt occupatus in perſequendis hoſtibus fugientibus. ¶44 via eſt illi. i. forte abijt aliquò peregre. ¶45 ſub. veſtro clamore. ¶46. i. de more religionis ſuæ. ¶47 vl, perfunderent ſe cruore. ¶48 Heb. & prophetaſſent. i. inuocaſſent nomen baal, inſiliendo in altare, & incidēdo ſe. ¶49 curauit. Metaphora ab ægrotis. ¶50 q. d. qui quū Iacob diceretur, dictus eſt à Domino Iſrael. ¶51 vl, ædificauit lapides in altare. i. ædificando altare, inſumpſit lapides &c. ¶52 vl, aquæductum. ſiue, canalem ¶53 Heb. ſecūdū domūſ. i. locū, ſiue ſaccum duorū ſatorū &c. hoc eſt tantæ capacitatis quātæ eſt ſaccus capax duorū ſatorū. Domus hoc loco pro ſacco: vt & alio loco Domus manuū pro chirothecis. ¶54 vl, hydrias ¶55 & etiā aquæductū curauit implendū aqua. ¶56 quū offerri ſolebat ſacrificiū veſpertinū, ¶57 ſub. verus. ¶58 q tu ô Domine es De⁹. ſub. ille verus. ¶59 Heb. quòdq; conuertiſti cor eorū retrorſū. i. q permiſiſti eos relinquere te. vl, permiſiſti eos propter peccata ſua incidere in idololatriam. ¶60 in canali linxit. ¶61 ſub. ille verus. ¶62 Repetitio ad maiorem affirmationē. ¶63 ne ſcilicet ſanguine eorum contaminaretur terra ſancta. ¶64 Achab tū erat in torrēte, hoc eſt loco demiſſiore. aut eius tentoriū erat in loco altiore. Quidam Hebræorum dicit Achab ſe confeciſſe inedia, vt impetraret à Deo pluuiam. q. d. eſto bono animo: nam Deus dabit pluuiam. ¶65 Heb. ſtrepitus multitudinis pluuiæ. ſub. exauditur. i. iam mihi videor exaudire. vel, mox auditurus es ſtrepitum vehementis pluuiæ. ¶66 Hoc pertinet ad humilitatem orantis, & maiorem attentionem orationis.

Digitized by Google

Dixitque ad[67] puerum ſuum, Aſcende[68] quæſo, & ſpecta verſus mare. & aſcendens ſpectauit, dixitque, Nihil eſt. qui rurſum ait, Redito ſepties. Factum eſt autem, quum ſeptimò [iret] vt diceret, En parua nubecula,[69] acſi eſſet hominis manus, aſcendit de mari. qui[70] dixit,[71] Aſcende, & dic ipſi Ahab,[72] Iunge equos currui, & deſcende, ne te[73] cohibeat pluuia.[74] Interea cæli tenebreſcebãt nubibus[75] & vento, & facta eſt pluuia magna. aſcendénſq; Ahab venit in[76] Ieſreel. Et[77] man⁹ Domini facta eſt ſuper Eliam, vt accinctis lumbis ſuis præcurreret Ahab,[78] quouſq; veniret in Ieſreel.

CAP. XIX.

AHab indicauit Iſabeli omnia quæ fecerat Elias, &[1] vniuerſum id, quòd omnes prophetas enſe interfecerat. Miſſo igitur nuncio ad Eliam, Iſabel dixit,[2] Sic faciant dij, ſicque addant,[3] ſi non cras iuxta id tempus poſuero animã tuã ſicut animam alicuius ex illis. Quod quũ vidiſſet, ſurrexit, & abijt[4] quocunque eum animus [ferebat,] & venit Beer-ſcba, quæ eſt[5] in [tribu] Iehuda, vbi puerum ſuum reliquit. Ipſe verò ibat in deſertum itinere diei, & veniens ſedit ſubter iuniperum[6] quandam, cupiuitque animæ ſuæ vt moreretur, & dixit,[7] Satis[8] iam ô Domine, tolle animã meam: quoniam nõ ſum[9] melior patribus meis.[10] Iacẽs autẽ ſubter vnã iuniperũ, obdormiuit, & ecce ſtatim angel⁹ tetigit eũ,[11] ſimúlq; dixit ei, Surge & comede. Quúmque reſpexiſſet, ecce erat[12] ad caput eius placentula ſuper prunas cocta, & vas aquæ: edit itaque & bibit, & rurſum obdormiit. Reuerſúſque angelus Domini ſecundò tetigit eum, dicens, Surge, ede: nam[13] multum itineris tibi reliquum eſt. Surgens ergo edit, & bibit,[14] profectúſque eſt virtute illius cibi quadraginta diebus & quadraginta noctibus vſq; in mõtẽ Dei[15] Horeb. ¶ [16] Quũq; illuc perueniſſet in ſpeluncã, pernoctauit illic, factúmq; eſt verbum Domini ad eũ, & dixit ei, Quid hîc tibi Elia? Qui dixit,[17] Zelo quodã zelatus ſũ pro Domino Deo exercituũ,[18] quòd filij Iſrael fœdus tuum dereliquerunt, aras tuas diruerunt, & prophetas tuos gladio occiderũt, & ego ſolus reliqu⁹ ſum, quærúntq; animã meam, vt eam tollant. Dixitq;, Egredere,[19] & ſta in mõte corã Domino. & en Dominus[20] tranſiens, & vẽtus ingẽs ac fortis diſſindẽs montes, & confringens[21] petras coram Domino: at Dominus[22] non eſt in vento. & poſt ventũ illũ[23] commotio:[24] ſed non in commotione Dominus. Et poſt[25] commotionem ignis: neque in igne [erat] Dominus. poſt ignẽ autẽ[26] ſibilus tranquillus & tenuis.[27] Quem quũ audiſſet Elias, operuit faciem ſuã pallio ſuo:[28] & egreſſus ſtetit ad oſtiũ ſpeluncæ, &[29] ecce vox facta eſt ad eum in-

Et dixit ad puerum ſuum, Aſcẽde, & proſpice contra mare. qui cum aſcendiſſet, & contemplatus eſſet, ait, Non eſt quicquam. & rurſum ait illi, Reuertere ſeptem vicibus. In ſeptima autem vice, Ecce nubecula parua quaſi veſtigiũ hominis aſcendebat de mari. qui ait, Aſcẽde, & dic Achab, Iunge currum tuum & deſcende, ne occupet te pluuia. Cúmque ſe verteret huc atque illuc, ecce cæli contenebrati ſunt, & nubes, & ventus, & facta eſt pluuia grandis. aſcendens itaque Achab abijt in Iezrahel, & manus Domini facta eſt ſuper Eliam, accinctíſque lumbis currebat ante Achab, donec veniret in Iezrahel.

CAP. XIX.

NVntiauit autem Achab Iezabel omnia quæ fecerat Elias, & quomodo occidiſſet vniuerſos prophetas Baal gladio. Miſitque Iezabel nũtium ad Eliã, dicẽs, Hæc mihi faciant dij, & hæc addant, niſi hac hora cras poſuero animam tuam ſicut animã vnius ex illis. Timuit ergo Elias, & ſurgens abijt quocunque eum ferebat voluntas: venítque in Berſabee Iuda, & dimiſit ibi puerum ſuum, & perrexit in deſertum viam vnius diei. Cúmque veniſſet, & ſederet ſubter vnam iuniperum, petiuit animæ ſuæ vt moreretur, & ait, Sufficit mihi Domine, tolle animam meam: neq; enim melior ſum quàm patres mei. Proiecitque ſe, & obdormiuit in vmbra iuniperi: & ecce angelus Domini tetigit eum, & dixit illi, Surge, & comede. Reſpexit, & ecce ad caput ſuum ſubcinericius panis, & vas aquæ: comedit ergo, & bibit, & rurſum obdormiuit. Reuerſúſque eſt angelus Domini ſecũdò, & tetigit eum, dixitque illi, Surge, comede: grandis enim tibi reſtat via. Qui cum ſurrexiſſet, comedit & bibit, & ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus & quadraginta noctibus, vſque ad montem Dei Horeb. ¶ Cúmque veniſſet illuc, manſit in ſpelũca: & ecce ſermo Domini ad eũ, dixitq; illi, Quid hîc agis Elia? At ille reſpondit, Zelo zelatus ſum pro Domino Deo exercituũ, quia dereliquerunt pactum Domini filij Iſrael: altaria tua deſtruxerunt, & prophetas tuos occiderũt gladio, & derelictus ſum ego ſolus, & quærunt animam meam vt auferant eã. Et ait ei, Egredere, & ſta in monte coram Domino: & ecce Dominus tranſijt, & ſpiritus grandis, & fortis ſubuertens montes, & conterens petras ante Dominum: non in ſpiritu Dominus. & poſt ſpiritũ commotio: non in cõmotione Dominus. Et poſt commotionem, ignis: non in igne Dominus. & poſt ignem ſibilus auræ tenuis. Quod cum audiſſet Elias, operuit vultũ ſuum pallio, & egreſſus ſtetit in oſtio ſpeluncæ, & ecce vox ad eum,

¶67 filium nẽpe mulieris Sareptanæ. ¶68 Hic NA, vox Hebræa hortantis eſt. Age, aſcende. ¶69 magnitudine volæ hominis. ¶70 ſub. puero ſuo. ¶71 i. Vbi deſcẽderis è Carmelo, aſcende in eum locum vbi eſt Achab. ¶72 Heb. Iunge currũ. q.d. Cura currum tuũ apparãdũ. Intelligit ſe exauditum: ob id mittit puerum ad Achab, vt feſtinanter domum repetat. ¶73 intercipiat. Chaldæus paraph. ne remoretur te. ¶74 Heb. Et fuit vſq; huc & vſque huc. i. Dum autem, vel Interim dũ hæc gererẽtur. Chaldæus paraph. Dũ iungerentur equi currui, & ille deſcenderet. ¶75 & ventus. ſub. obortus eſt ¶76 Hæc Ieſreel eſt in regno decem tribuum: altera ab ea eſt in tribu Iuda. ¶77 i. dedit robur & vires Eliæ, confirmauit Eliam. ¶78 Heb. donec venias Ieſrabel. i. ad eũ locũ quo ingrediaris Ieſrabel. Chaldæ⁹ paraph. donec venit.

IX. ¶1 prorſus. vel, omnino q.i. præſertim q &c. ¶2 i. Hæc mihi eueniant, imò grauiora, niſi vlciſcar mortẽ prophetarũ: quia &c. ¶3 Heb. quia cras hac hora ponã &c. Gallice, A telle heure que ſera demain à ceſte heure. Chaldæus paraph. niſi hoc tẽpore ponã &c. poſt ſubaudiẽdũ aliquid, cuiuſmodi, vlciſcar mortẽ: quia cras &c. ¶4 Heb. ſecundũ animã ſuã. i. ſibi. Chaldæus paraph. vt animæ ſuæ cõſuleret. ¶5 i. in tribu Simeon. nã tribus Simeõ eſt permiſta cũ tribu Iuda. ¶6 vel, vnicam. Quidã aiunt fuiſſe illic vnicã iuniperũ. ¶7 ſub. vixi. ¶8 nũc ¶9 vel, præſtãtior maioribus meis. ſub. qui in ea ætate in qua nunc ſum, mortui ſunt. ¶10 Proſtratus ¶11 vel, hoc ipſo articulo ¶12 ad ceruical. quod erat lapis ſuppoſitus capiti. ¶13 Heb. maius eſt à te iter. i. maius eſt quàm pro viribus tuis: ſiue q vt illud iſtis virib⁹ cõficere poſſis. ¶14 & ambulauit ¶15 in quo ſcilicet data fuit lex. ¶16 Et ibi ſubijt ſpeluncam, & pernoctauit ¶17 i. Mira zelotypia teneor pro Domino &c. q.d. Crucior in honorẽ Dei quadã quaſi zelotypia: & quaſi ſuſtinerem Dei perſonam crucior quum videam eccleſiam quæ veluti ſponſa eſt, deficere à Deo. ¶18 quoniam ¶19 i. vt ſtes coram Domino: quia tranſiturus eſt in monte Horeb. q.d. ſenties Deũ prætereuntẽ. Conſolatur Eliã Dominus præſentia ſua: poſtea prædicit illi puniendos fore idololatras. ¶20 tranſibat. vel, tranſiturus erat, ¶21 rupes. Tam vehemẽs erat ventus vt montes ſubuertere poſſet, & petras confringere. vel tã vehemens, q vehemẽs eſſe ſolet ventus montes ſubuertens. Signa horrẽda quæ terribilẽ Dei præſentiã ſignificãt. Eadẽ fere legũtur facta ante aduẽtũ Spiritus ſancti. ¶22 nõ erat cũ vento non erat De⁹, ſed hęc eũ præcedebãt. ¶23 vel, tremor. ſiue, cõcuſſio. ſub. mõtis. ¶24 nec in tremore erat &c. ¶25 vel, concuſſionẽ. i. terræ motũ ſequebatur ignis. ¶26 vox tacita [vel, ſubmiſſa] & gracilis. Cũ omnia illa prætererunt, audita eſt vox ſubmiſſa, gracilis, & tenuis. ¶27 Cum autem audire cœpiſſet. ſub. ſigna illa quæ præcedebant Dominum. ¶28 iam autem egreſſus erat, [ſub. de ſpelunca,] & ſtabat ¶29 q.d. audire cœpit vocem dicentem, &c.

Digitized by Google

dicens, Quid hic agis Elia? Et ille reſpondit, Zelo
zelatus ſum pro Domino Deo exercituũ, quia de
reliquerunt pactum tuum filij Iſrael: altaria tua
deſtruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gla-
dio, & derelictus ſum ego ſolus, & quærunt ani-
mam meam vt auferant eam. Et ait Dominus ad
eum, Vade & reuertere in viam tuam per deſer-
tum in Damaſcum: cúmque perueneris illuc, vn
ges Hazael regem ſuper Syriam. Et Iehu filium
Namſi vnges regem ſuper Iſrael: Eliſeum autẽ
filium Saphat, qui eſt de Abel-meula, vnges pro
phetam pro te. Et erit, quicũque fugerit gladiũ
Hazael, occidet eũ Iehu: & quicunq; fugerit gla
diũ Iehu, interficiet eũ Eliſe9. Et derelinquã mi
hi in Iſrael ſeptẽ millia virorum quorũ genua
non ſunt incuruata ante Baal, & omne os quod
non adorauit eũ oſculans manum. ¶ Profectus
ergo inde Elias, reperit Eliſeum filium Saphat,
arantem in duodecim iugis boũ, & ipſe in duo-
decim iugis boum arantibus vnus erat: cúmque
veniſſet Elias ad eum, miſit pallium ſuũ ſuper il
lum. Qui ſtatim relictis bobus cucurrit poſt Eliã
& ait, Oſculor, oro, patrem meum, & matrem
meam, & ſic ſequar te. dixitque ei, Vade, & reuer
tere: quod enim meum erat, feci tibi. Reuerſus
autem ab eo, tulit par boum, & mactauit illud.
& in aratro boum coxit carnes, & dedit populo,
& comederunt: conſurgénſque abijt, & ſecutus
eſt Eliam, & miniſtrabat ei. CAP. XX.

PORrò Ben-adad rex Syriæ, congregauit omnẽ
exercitum ſuum, & triginta duos reges ſecũ,
& equos, & currus: & aſcendens pugnabat con-
tra Samariã, & obſidebat eam. Mittẽnſq; nuntios
ad Achab regem Iſrael in ciuitatem, Ait, Hæc di
cit Ben-adad, Argentum tuum & aurum tuum
meum eſt: & vxores tuæ, & filij tui optimi, mei
ſunt. Reſponditque rex Iſrael, Iuxta verbũ tuũ
domine mi rex, tuus ſum ego, & omnia mea. Re
uertentéſque nuntij, dixerũt, Hæc dicit Ben-adad,
qui miſit nos ad te, Argentum tuum, & aurum
tuum, & vxores tuas, & filios tuos dabis mihi.
Cras igitur hac eadẽ hora mittam ſeruos meos
ad te, & ſcrutabuntur domũ tuam, & domũ ſer-
uorũ tuorum: & omne quod eis placuerit, ponẽt
in manibus ſuis, & auferent. ¶ Vocauit autẽ rex
Iſrael omnes ſeniores terræ, & ait, Animaduer-
tite & videte quoniam inſidietur nobis. miſit e-
nim ad me pro vxoribus meis, & filijs, & pro ar
gento & auro: & nõ abnui. Dixerúntque omnes
maiores natu, & vniuerſus populus ad eum, Nõ
audias, neque acquieſcas illi. Reſponditque nũ-
tijs Ben-adad, Dicite domino meo regi, Omnia
propter quæ miſiſti ad me ſeruũ tuũ in initio,
faciam: hanc autẽ rem facere nõ poſſum. reuer-
ſique nuntij retulerunt ei. ¶ Qui remiſit, & ait,
Hæc faciant mihi dij, & hæc addant, ſi ſuffecerit

huiuſ modũ, [30] Quid hic tibi Elia? Reſpondit, Ze
lo quodam zelatus ſum pro Domino Deo exer-
cituum, quòd filij Iſrael relicto fœdere tuo [31] aras
diruerunt, & prophetas tuos gladio occiderũt,
& ego ſolus [32] reliquus ſum, quærúntq; animam
meam vt tollant eam. Et dixit Dominus ad eũ,
Vade, & reuertere per viam [33] tuam, [34] & per deſer
tum in Damaſcum, [35] & ingredere vt vngas Ha-
ſaelem [36] regem ſuper Syriam. Et Iehu filiũ Nim
ſi vnge regem ſuper Iſraelẽ, Eliſæũ autem filiũ
Saphat de Abel-mehola vnge vt ſit ꝓpheta [37] pro
te. Erit autẽ qui ſeruatus fuerit à gladio Haſae-
lis, hunc interficiet Iehu: & qui euaſerit gladiũ
Iehu, hunc interficiet Eliſæus. Porrò in Iſraele
[38] ſeruabo reliquos [39] ſeptem millia, [40] quorũ om-
nium neque genua incuruata ſunt ante Baal, ne
que os oſculatum eſt eũ. ¶ Abiens itaque illinc,
inuenit Eliſæum filiũ Saphat agrũ colentẽ, habẽ-
témque ante ſe duodecim iuga boũ, [41] ipſe quo-
que ex duodecim erat. tranſiens autem Elias [42] co-
rã eo, [43] proiecit palliũ ſuũ ſuper eum. Qui di-
miſſis bobus, [44] cucurrit poſt Eliam, dixitque, Li
ceat quæſo mihi [45] oſculari patrem meum & ma
trem meam, tum te ſequar. ad quem ille dixit,
Vade, & reuertere: quid enim [46] facerẽ tibi? [47] Qui
cum diſceſſiſſet ab eo, tulit par boum, & macta
uit illud: cum [48] inſtrumentis verò boum coxit
eorum carnes. deditque [49] populo vt comederẽt.
tum [50] ſurrexit, & ſequutus eſt Eliam, & [51] mini-
ſtrauit ei. CAP. XX.

PORrò Ben-hadad rex Syriæ congregauit om-
nes copias ſuas, cúmque eo triginta duo re-
ges cum equis & curribus: [1] ſic aſcendens obſedit
Samariam, [2] bellúmq; indixit ei. Et miſſis nũtijs
ad Ahab regem Iſraelis in ciuitatem, [3] Dixit ei,
Sic dixit Ben-hadad. [4] Argentum tuum, & aurũ
tuum meum eſt, ſed & vxores tuæ, & liberi tui
elegantes mei ſunt. Et reſpondens rex Iſraelis,
dixit, [5] Iuxta verbum tuum domine mi rex, tuus
ſum ego, & [6] quidquid habeo. [7] Legati autẽ reuer-
ſi ſunt, & dixerunt, Sic dicit Ben-hadad, dicens,
[8] Miſeram ad te iſtiuſmodi mandata, vt argentũ
tuũ, & aurũ tuum, vxores tuas & liberos tuos da
res mihi. [9] Veruntamen cras [10] iuxta id tẽpus mit-
tam ad te ſeruos meos, qui ſcrutabuntur domũ
tuã, domóſq; ſeruorũ tuorũ, & quidquid deſide-
rabile eſt in oculis tuis, accipiẽt in manus ſuas,
& tollent. ¶ [11] Conuocatis igitur omnibus ſenio-
rib9 Iſraelis, rex dixit, Cognoſcite & videte quæ-
ſo, quòd [12] malum is quærat: quandoquidẽ ad me
miſerat pro vxoribus meis, pro liberis meis, pro
argento meo & pro auro meo, neque negaui ei.
Et dixerunt ad eum omnes illi ſeniores & vni-
uerſus ille [13] populus, Ne audias eum, neque ad-
quieſcas ei. Dixit ergo ad legatos Ben-hadad, Di
cite domino meo regi, [14] Quidquid miſſis lega-
tis] à ſeruo tuo primum poſtulaueras, facturus e-
rim: iſtã autem rem facere nequaquã poſſum. abierunt itaque nuntij, retulerúntque reſponſum.
¶ Ben-hadad rurſum miſit ad eũ, & dixit, Sic faciant mihi dij, & ſic addant, ſi ſuffecerit puluis Sa-

¶ 30.i. Quid habes hic negotij? ¶ 31 vt ſcilicet ſeruirent idolis. ¶ 32 vl, relict9. qui tuerer honorem tuum palàm & publice.
¶ 33.i. vnde venis. Reuertere aliquo uſq; quà veniſti. ſiue, qua dãtenus: & poſt ea vade in deſertum Damaſci.
¶ 34 in deſertum Damaſci, ¶ 35 Heb. & venies, & vnges pro, cũ eò perueneris, vnge &c. ¶ 36 vl, in regem Syriæ.
¶ 37 vl, in locũ tuum. ¶ 38 relinquam. i. efficiã vt maneãt mihi ſuperſtites quamplurimi qui non adorarunt Baal.
¶ 39.i. multa.
¶ 40 Heb. [hoc eſt] omnia genua quæ non curuauerunt ſeſe ipſi Baal, & omne os quod non dedit illi oſcula. Pios ſeruat Deus ad cõſolationem prophetæ.
Obedientiæ cauſa ſolemus oſculari manũ aut aliud eius ſub cuius ditione ſumus.
¶ 41 & ipſe erat in duodecimo .i. ipſemet arabat & ducebat duodecimum iugum boum. ¶ 42 iuxta illum.

¶ 43 Per impoſitionem pallij afflatus fuit Spiritu. ¶ 44 vt ſcilicet illum aſſequeretur. ¶ 45.i. oſculando petere facultatem abeundi. ¶ 46 feci. ſub. propter quod me ſequi debeas? Hoc dicit cum quadam ſimulatione, volens extorquere ab eo quidnam haberet in animo, & intelligere quo ſpiritu eſſet afflatus. ¶ 47 Hebr. Et reuerſus eſt à tergo illius, & tulit &c.i. Relicto Elia reuerſus eſt ad parentes: poſt accepit par &c. ¶ 48 Inſtrumenta boum vocat aratra, ſiue ligna aratri. ¶ 49.i. popularibus ſuis qui ſequebantur eum abeuntem: hoc eſt patri, matri, ſeruis genitoribus, & reliquæ ſuorum multitudini. ¶ 50 facto ſcilicet conuiuio. ¶ 51.i. fuit miniſter ac famulus eius.

XX. ¶ 1.i. qui è curribus pugnant. ¶ 2 & oppugnauit [vl, oppugnare cœpit] eã. ¶ 3 ſub. vnus ex nũtijs illis. ¶ 4 Poteſt etiam legi interrogatiue, Annon argentũ tuũ, &c. quaſi dicas Gallice, Ne ſont ils pas à mon commandement? ¶ 5.i. Vt dicis. q.d. Quæcunque poſſideo ſunt in tua poteſtate. ¶ 6 q.d. ero tibi tributarius, ſi voles. ¶ 7 ſub. ad regem Iſrael. ¶ 8 Heb. Mitto ad te, dicendo, Argentum &c.i. Per nuntios hæc tibi ſignifico. ¶ 9 vl. Sed q.d. Dabis illa quidẽ, ſed non propterea ſatiſfeceris mihi. His Ben adad videbatur quærere occaſionẽ belli. ¶ 10 hac hora ¶ 11 Heb. Vocauit autem rex Iſrael omnes ſeniores terræ, [.i. patriæ,] & dixit, ¶ 12.i. anſam belli inferendi. ¶ 13 qui ſcilicet conuocatus fuerat. ¶ 14 Heb. Omnia quæ mandaſti ſeruo tuo principio, [.i. in prima legatione,] paratus ſum facere:

¶15 Heb. pugillis vniuerſi populi qui eſt in pedibus meis. .i. ad implẽdas manus populi quem mecum duco. q.d. magna multitudine vos oppugnabo. Qui in pedibus meis eſt. i. quem duco. vel, poſt pedes meos. i. qui ſequitur pedes meos. ¶16 vl, ſe[gladio.] pugnatur° videlicet. q.d. Ne canat epinicium ãte victoriã. ne glorieť q̃ initur° eſt prælium, perinde atq; is qui iam vicit. ¶17 ſub. baltheũ. ¶18 Admouete. ſub. machinas bellicas ad vrbem expugnandam ¶19 promouerunt. ſub. eas machinas. ¶20 quũ ſcilicet gererent hæc. ¶21. i. vt hac ratione cognoſcas me eſſe omnipotentem ¶22 ſub. daturus es hos in poteſtatẽ meã, quũ nulli ſint mihi milites? ¶23 ſub. tibi ſubditarũ. Liberi principũ ſolent educari in aulis regum. ¶24 vl, aciẽ? .i. Quis erit dux? Hoc petit quido lolatra eſſet, ſciretque ſe odioſũ eſſe Deo. Hebraice ad verbũ, Quis ligabit aciem? Metaphora ab

marię, [15]vt ex vniuerſo populo qui me ſequitur, quiſq; vel pugillum capiat.' Reſpondens autem rex Iſrael, dixit, Dicite, Ne glorietur qui accingit [16][balthẽũ,] vt qui iam [17]ſoluit.' Factum eſt autẽ quum audiſſet ſermonẽ iſtum, potarẽtque cum regibus in tentoriis, vt diceret ad ſeruos ſuos, [18]Inſiſtite.' & [19]inſtiterunt' aduerſus ciuitatem.

¶Et [20]en' propheta quidam acceſſit ad Ahab regẽ Iſraelis hiſce mandatis, Sic ait Dominus, Vidiſti turbam hanc maximam? en ego tradã eã in manum tuam hoc die, [21]vt ſcias me eſſe Dominum.' Et dixit Ahab, [22]Per quem?' qui ait, Sic dixit Dominus, Per adoleſcentes principum [23]prouinciarum.' qui rurſum dixit, Quis inſtruet [24]prælium?' & reſpõdit, Tu. ¶Recẽſuit ergo adoleſcẽtes principum prouinciarum, quorum fuerunt ducenti trigintaduo. poſt hos recenſuit quoque vniuerſum populum, [id eſt] omnes filios Iſrael, ſeptem ſcilicet millia. [25]Egreſſique ſunt' meridie. porrò Bẽ-hadad [26]potans ebrietati indulſit' in tẽtoriis, ipſe videlicet & reges, nempe trigintaduo reges qui ei auxilio venerant. Egreſſi ſunt [27]itaq;' adoleſcentes principum prouinciarum primi. [28]miſeratque' Ben-hadad: qui renunciarunt ei, dicentes, Egreſſi ſunt [29]viri' de Samaria. Qui ait, [30]Seu ad pacem ſint egreſſi, ſeu ad pugnandum, apprehendite eos viuos. Hi autem egrediebantur, nẽpe adoleſcẽtes principum prouinciarum, & [31]exercitus' poſt eos. Tum percuſſit quiſq; [32]virũ ſuũ.' Syrique fugerunt, perſequentibus Iſraelitis, euaſitque rex Syriæ Ben-hadad [33]cum equis [34]& equitibus.' Rex verò Iſrael [35]egreſſus eſt' & percuſſit equos & currus, percuſſit quoq; Syros magna clade. (Accedens autem propheta ad regem Iſraelis, [36]dixit' ad eum, Vade, & [37]corroborare,' ſcito ac [38]vide quid facturus ſis:' quoniam [39]anno reuertente [40]aſcendet' rex Syriæ contra te.) [41]Etenim ſerui regis Syriæ dixerant' ad eũ, Dii [42]mõtium' ſunt dii eorum, ideo nobis facti ſunt ſuperiores. [43]ð' ſi pugnandum nobis ſit cum eis in æquore plano, [44]certè ſuperiores illis erimus.' Sic igitur facies, [45]Deme' reges, quẽque è ſuo [46]loco,' ſufficéque pro eis duces, [47]Recenſéque' tibi exercitum qualis fuit exercitus qui tibi cecidit, [48]equos vt [priores] equos:' ſic & currus quemadmodum [priores] currus, & dimicabimus cum eis in patenti campo, [49]nimirum illis erimus ſuperiores.' Is autem audita eorũ voce fecit ſic. ¶Vertẽte anno Ben-hadad Syros recenſet, aſcenditque in [50]Aphec' dimicaturus contra Iſraelem. Sed & filii Iſraelis [51]recenſiti ſunt:' & ſumpto commeatu profecti ſunt illis obuiam, poſuerúntque filii Iſrael caſtra contra eos, [52]acſi eſſent duo denudati greges caprarum:' Syri autem repleuerant terrã. (Et accedens vir Dei, [53]dixit' ad regem Iſraelis, dixit inquam, Sic dicit Dominus, Quandoquidem Syri dixerunt, Dominus eſt Deus mõtium, non Deus vallium: tradam vniuerſam iſtã multitudinem ingentem in manum tuam, vt cognoſcatis me eſſe Dominum.) Poſuerũt autem illi caſtra [54]pone iſtos' ſeptem diebus, ſeptimóque

pulũs Samarię pugillis omnis populi qui ſequitur me. Et reſpõdens rex Iſrael, ait, Dicite ei, Ne glorietur accinctus æque vt diſcinctus. Factũ eſt autem cum audiſſet Ben-adad verbum iſtud, bibebat ipſe & reges in vmbraculis, & ait ſeruis ſuis, Circundate ciuitatem. & circundederunt ei. ¶Et ecce ꝓpheta vnus accedẽs ad Achab regẽ Iſrael, ait ei, Hæc dicit Dominus, Certè vidiſti omnem multitudinẽ hãc nimiã: ecce, ego tradã eã in manum tuã hodie: vt ſcias quia ego ſum Dominꝰ. Et ait Achab, Per quem? dixitq; ei, Hæc dicit Dominus, per pediſequos principum prouinciarum. & ait, Quis incipiet præliari? & ille dixit, Tu. ¶Recenſuit ergo pueros principum prouinciarũ, & reperit numerum ducentorum triginta duorum: & recenſuit poſt eos populum, omnes filios Iſrael, ſeptem millia: & egreſſi ſunt meridie. Ben-adad autem bibebat temulentus in vmbraculo ſuo, & reges trigintaduo cum eo, qui ad auxilium eius venerant. Egreſſi ſunt autem pueri principum prouinciarum in prima frõte. miſit itaque Ben-adad. Qui nunciauerunt ei, dicentes, Viri egreſſi ſunt de Samaria. At ille ait, Siue pro pace veniunt, apprehendite eos viuos: ſiue vt prælientur, viuos eos capite. Egreſſi ſunt ergo pueri principum prouinciarũ, ac reliquus exercitus ſequebatur*. Et percuſſit vnuſquiſque virũ qui contra ſe veniebat: fugerúntque Syri, & perſecutus eſt eos Iſrael. fugit quoq; Ben-adad rex Syrię in equo cum equitibus ſuis. Necnon egreſſus rex Iſrael percuſſit equos & currus: & percuſſit Syriam plaga magna nimis.' (Accedens autem propheta ad regem Iſrael, dixit ei, Vade, & confortare, & ſcito, & vide quid facias: ſequenti enim anno rex Syriæ aſcendet contra te.) Serui verò regis Syriæ dixerunt ei, Dii montium ſunt dii eorũ, ideò ſuperauerunt nos: ſed melius eſt vt pugnemus contra eos in campeſtribus, & obtinebimus eos. Tu ergo verbũ hoc fac, Amoue reges ſingulos ab exercitu tuo, & pone principes pro eis: Et inſtaura numerum militum qui ceciderunt de tuis, & equos ſecundum equos priſtinos, & currus ſecundum currus quos antè habuiſti, & pugnabimus contra eos in campeſtribus, & videbis quòd obtinebimus eos. credidit conſilio eorum, & fecit ita. ¶Igitur poſtquã annus tranſierat, recenſuit Ben-adad Syros, & aſcendit in Aphec, vt pugnaret contra Iſrael. Porrò filii Iſrael recenſiti ſunt, & acceptis cibariis profecti ex aduerſo, caſtráq; metati ſunt cõtra eos, quaſi duo parui greges caprarum: Syri autem repleuerunt terram. (Et accedens vnus vir Dei, dixit ad regem Iſrael, Hæc dicit Dominus, Quia dixerunt Syri, Deus montium eſt Dominus, & non eſt Deus vallium: dabo omnem multitudinẽ hãc grandẽ in manu tua, & ſcietis quia ego ſum Dominus.) Dirigebántque ſeptem diebus ex aduerſo hi, atque illi acies, ſeptima autem die commiſ

iis qui iungũt boues aut equos operis cauſa. ¶25 Egreſſi ſunt itaque ¶26. i. iã biberat ad ebrietatẽ vſq;. ¶27 inquã ¶28 ſub. nũtios vt ſcirẽt q̃ eſſent. ¶29 q.d. pauci aliquot. ¶30 Heb. Si pacis cauſa egreſſi ſint, capite eos viuos: & ſi belli inferẽdi cauſa egreſſi ſint, viuos cõprehẽdite eos. ¶31 Hic exercitꝰ cõſtabat plebe Iſraelitica. ¶32. i. hoſtẽ ſuũ cõtra ſe veniẽtẽ. ¶33 ſup equũ. i. opera equi. ¶34 & equites. i. aliquot equites cũ eo. ¶35 Aliũt regẽ egreſſũ ex vrbe poſtremũ verſis iã in fugã hoſtibꝰ. ¶36 dixerat. ante egreſſũ eiꝰ ſcilicet. ¶37 vl, eſto animo forti, ¶38. i. vide vt interficias quotquot venerint in manũ tuã. Alii, vide parta victoria vt recedas ab idololatria: nã Syri vt te perdãt reuertẽtur. ¶39 vl, reuoluto anno ¶40 ſub. ſi illũ nõ interfeceris. ¶41 Serui autẽ regis dixerãt ¶42. i. in cuius poteſtate ſunt mõtes. ¶43 vl, veruntamẽ ¶44 Heb. ſi nõ ſuperabimꝰ eos. Sub. videbis. vl, cura nos perdẽdos ſi nõ eos ſuperemus. ¶45 vl, Amoue. ſub. qui ſtatim fugerũt, nimis vitæ ſuæ timẽtes. ¶46. i. dignitate. ¶47 vl, Numera. aut, Conſcribéque ¶48. i. tot equos quot erãt in priore exercitu. ¶49 Heb. [& videbis] ſi non præualebimus illis. ¶50 Aphec eſt tribus Iuda. Ben-adad autem erat amicus regis Iſrael. ¶51 Hebraice perinde legitur acſi dicas, & omnitati. i. omnes inuẽti. ſub. ſunt qui in priore bello fuerãt. ¶52 q.d. exercitus Iſrael erat ſimilis duobus gregibus caprarum: nam erat diuiſus in duas partes exiguas, nobiles nempe & populum. ¶53 dixerat ¶54 e regione iſtorum

tum eſt bellum: percuſſerúntq; filij Iſrael de Sy
ris centum millia peditum, in die vna. Fugerūt
autē Syri qui remanſerant in Aphec, in ciuitatē:
& cecidit murus ſuper vigintiſeptē millia homi
nū qui remanſerant. porrò Ben-adad fugiēs in-
greſſus eſt ciuitatē, i cubiculū quod erat intra cu
biculū. ¶ Dixerūtq; ei ſerui ſui, Ecce, audiuim' q
reges dom' Iſrael clemētes ſint. ponamus itaq;
ſaccos in lūbis noſtris, & funiculos in capitibus
noſtris, & egrediamur ad regē Iſrael: forſitā ſal
uabit animas noſtras. Accinxerūt ſaccis lumbos
ſuos, & poſuerūt funiculos in capitibus ſuis, ve-
neruntq; ad regē Iſrael, & dixerūt ei, Seruus tu'
Ben-adad dicit, Viuat, oro te, anima mea. & ille
ait, Si adhuc viuit, frater meus eſt. Quod accepe-
runt viri pro omine: & feſtinātes rapuerunt ver
bū ex ore eius, atq; dixerūt, Frater tuus Bē-adad
viuit. & dixit eis, Ite, & adducite eū ad me. E-
greſſus eſt ergo ad eū Ben-adad, & leuauit eū in
currū ſuū. Qui dixit ei, Ciuitates quas tulit pa-
ter meus à patre tuo, reddā: & plateas fac tibi in
Damaſco, ſicut fecit pater meus in Samaria, & e-
go fœderatus recedam à te. pepigit ergo fœdus,
& dimiſit eū. ¶ Tunc vir quidā de filijs prophe-
tarū dixit ad ſociū ſuū in ſermone Domini, Per-
cute me. at ille noluit percutere. Cui ait, Quia no-
luiſti audire vocē Domini, ecce, recedes à me, &
percutiet te leo. cúmq; paululū receſſiſſet ab eo,
inuenit eū leo, atq; percuſſit. Sed & alterū inue-
niens virū, dixit ad eū, Percute me. qui percuſſit
eum & vulnerauit. Abijt ergo propheta, & occur-
rit regi in via, & mutauit aſperſione pulueris os
& oculos ſuos. Cúmq; rex tranſiſſet, clamauit ad
regem, & ait, Seruus tuus egreſſus eſt ad præliandum
cominus: cúmq; fugiſſet vir vnus, adduxit
eum quidā ad me, & ait, Cuſtodi virū iſtum: qui ſi
lapſus fuerit, erit anima tua pro anima eius, aut
talentū argēti appendes. Dū autē ego turbatus
huc illúcq; me verterē, ſubito nō cōparuit. Et ait
rex Iſrael ad eū, Hoc eſt iudiciū tuū, quod ipſe
decreuiſti. At ille ſtatim abſterſit puluerē de fa-
cie ſua, & cognouit eum rex Iſrael quòd eſſet de
prophetis. Qui ait ad eum, Hæc dicit Dominus,
Quia dimiſiſti virū dignū morte de manu tua,
erit anima tua pro anima eius, & populus tuus
pro populo eius. Reuerſus eſt igitur rex Iſrael
in domū ſuam, audire contēnens, & furibundus
venit in Samariam.

CAP. XXI.

POſt verba autē hæc, tempore illo vinea erat
Naboth Iezrahelitæ, quæ erat in Iezrahel, iuxta
palatiū Achab regis Samariæ. Locutus eſt er-
go Achab ad Naboth, dicens, Da mihi vineā tuā,
vt faciam mihi ortū olerū, quia vicina eſt, & pro-
pe domū meam, daboq; tibi pro ea vineam me-
liorem: aut ſi cōmodius tibi putas, argenti pretiū
quantum digna eſt. Cui reſpondit Naboth, Pro-
pitius ſit mihi Dominus, ne dem hæreditatem
patrum meorum tibi. Venit ergo Achab in do-
mum ſuam indignans, & frendens ſuper verbo
quod locutus fuerat ad eum Naboth Iezrabeli-
tes, dicens, Non dabo tibi hæreditatē patrū meo-
rum. & proijciens ſe in lectulum ſuum, auertit

die[55] manus prælio conſeruerunt, percuſſerúnt-
que filij Iſrael ex Syris vno die peditum, cētum
millia. Reliqui fugerūt in Aphec in vrbē, corruit-
que murus ſuper ſeptē & viginti millia virorū,
qui reliqui facti fuerāt: Bē-hadad autē fugiens
venit in ciuitatem [56] de penetrali in penetrale.
¶ Dixerūt autē ad eū ſerui eius, En audiuim' de
regibus Iſraelis q ſint [57] faciles reges: accingam'
igitur lūbis noſtris [58] ſaccos, & capita noſtra re-
ſtibus inſeremus, egrediemúrq; ad regē Iſraelis,
[59] ſi fortè te vita donet. Accinxerunt itaq; lūbos
ſuos ſaccis, inſeruerúntq; capita ſua reſtibus, ve-
nientéſq; ad regē Iſraelis, dixerūt, [60] Seruus tu'
Bē-hadad dicit, [61] Vita quæſo donetur mihi. qui
ait, Viuítne adhuc? [62] frater meus eſt. At viri illi
[63] fauſtū omen interpretati, arripuerūt cōfeſtim
hoc ab eo, dixerūtq;, [64] Frater tuus Bē-hadad. &
ait, Ite, adducite eū. Et egreſſus eſt ad eū Ben-ha-
dad: [65] iuſſitq; aſcēdere eū in currū. [66] Dixitq; ad
eū, Vrbes quas pater meus patri tuo ademit, reſti
tuā, [67] ponáſq; tibi plateas [68] in Damaſco, quēad-
modū pater me' poſuit in Samaria, [69] itéq; pacto
dimittā. & pepigit cū eo fœd', dimittēs eū. ¶ Vir
quidā de filijs prophetarum dixit ad proximum
ſuum, [70] Iuſſu Domini, Cæde me obſecro. vir au
tē ille nolebat eū cædere. Tū dixit ad eū, Quādo
quidē vocē Domini nō audiuiſti, en vt primum
à me abieris, feriet te leo. factúmq; eſt quū ab eo
diſceſſiſſet, offendit eum leo, & ferijt eū. Inuenit
deinde virum aliū, ad quē dixit, [71] Cæde me quæ
ſo. vir autē ille cecidit eum, & [72] vulnus [cædēdo]
inflixit. Abiēs igitur propheta, ſtatuit ſe ante re
gē [73] in itinere, immutauítq; ſeſe [74] puluere quē
aſperſerat faciei ſuæ. Quúmque tranſiret rex,
clamauit ad regem, & dixit, Seruus tuus [75] egreſ
ſus eſt [76] in præliū, & en [77] receſſerat vir quē qui-
dam ad me duxit, dicēs, Cuſtodi virū iſtū: ſi [78] fue
rit amiſſus, erit anima tua pro anima illius, aut
talentū argēti pēdes. Quúmq; ſeruus tuus [79] huc
& illuc ſe verteret, [80] is nuſquā fuit. Et dixit ad
eū rex Iſraelis, Sic erit iudiciū tuū, tu [81] pronūcia
ſti. Is autē extemplo abſterſit [82] puluerē à facie
ſua, quē rex Iſraelis agnouit, q [ſcilicet] ex pro-
phetis eſſet. Et dixit ad eum, [83] Sic dicit Domin',
Quādoquidē dimiſiſti è manu tua virū [84] quē ego
excindere iuſſerā, [85] erit anima tua loco animę il
lius, & populus tuus loco populi ei'. Abijt verò
rex Iſrael in domū ſuā, [86] abalienatus & indigna
bundus, venitq; Samariam.

CAP. XXI.

POſt hæc geſta Naboth Ieſreelita vineā habe-
bat in Ieſreel pone palatiū Ahab regis Sa-
mariæ. Loquutúſq; eſt Ahab cū Naboth, dicēs, Da
mihi vineā tuā, vt ſit mihi [1] hortus [2] olerū: quan-
doquidē vicina eſt [&] contigua ædibus meis, da-
bóq; tibi illius loco vineā iſta meliorē: aut ſi ma-
uis, dabo tibi pecuniæ pretiū pro ea. Et ait Na-
both ad Ahab, [3] Seruet me Dominus, ne dem tibi
hæreditatem patrū meorū. Venit ergo Ahab do-
mū ſuum [4] abalienatus & indignabūdus, propter
ſermonem quem ei reſpōderat Naboth Ieſreeli-
tes, q dixiſſet, Non dabo tibi hæreditatem patrū
meorum: decumbénſque in lecto ſuo, [5] vertit

¶55 Heb. appropinquauit prælium .i. prælia ei ſunt. ¶56 in cubiculū quod erat cōtra cubiculū. i. in intimū cubiculū. ¶57 miſericordes. clementes ¶58 vel, cilicia, ¶59 Heb. ſi forte viuam ſeruet animā tuam. ¶60 Agnoſcit ſe victorem. ¶61 Heb. Viuat quæſo anima mea. ¶62 .i. eſt mihi perinde char' atque frater. ¶63 augurum more diligēter obſeruabant: [ſub. nū ab eo excideret verbū aliquod amicū:] & feſtinauerūt & accelerauerunt. vel vt aliter Hebraice legitur, pro omine acceperūt & feſtinarūt rapere [ſub. verbū] ab eo. i. ex ore eius. Ita Chald. paraph. ¶64 ſub. viuit. ¶65 .i. admiſit eū in currum ſuū. ¶66 ſub. Ben-adad. ¶67 .i. fora rerū venaliū cōſtitues tibi ex quibus vectigalia accipies quaſi nundinas. ¶68 q.d. in vrbe regia: & hac re agnoſcā te ſuperiorem. ¶69 Heb. ego verò [hoc] fœdere ſinam te abire. Verba Achab q.d. his legib' & pactionib', vt reddas mihi vrbes, & q Damaſcus erit mi tributaria, ſinā te abire ô Ben-adad. ¶70 Heb. verbis Domini. Parabola qua Deus oſtēdit Achab moriturū, & in primis Deo eſſe obediendū. ¶71 ſub. Dominus enim ita iubet. ¶72 .i. ita pcuſſit vt vulneraret eū. ¶73 ſiue, in via ipſa qua tranſibat. ¶74 amictu capitis ſup oculos .i. reddidit ſe ignotū amictu capitis demiſſo ſuper oculos. ¶75 ſub. vrbe, vel domo. ¶76 in mediū præliū, ¶77 recedens aliquóſe conflictu, [adduxit ad me quendā [captiuū] dicendo, &c. Propheta ſuſtinet perſonā Achab cui dicit, ad me. cui Deus tradiderat Ben-adad. nā Achab nō iuerat in præliū. ¶78 Heb. deſiderādo deſideretur. i. ſi tibi dilabatur, aut aufugiat. ¶79 Heb. eſſet faciens hic & illic. i. occupatus eſſet circa multa. ¶80 Heb. & nō fuit. i. diſparuit. aut aufugit. ¶81 ſub. ſententiā contra te. ¶82 amictū capitis ¶83 .i. Per hoc quod geſſi vult ſignificare tibi Dominus. ¶84 Heb. anathematis mei. ſiue occiſionis meæ. i. quē volebā occidi, & funditus deleri. ¶85 .i. pro eo morieris, & populus tuus pro populo eius. ¶86 cōmotus. vel, mutatus. ſub. à ſe.

XXI. ¶1 in hortū ¶2 Vox Hebræa ſignificat herbas virentes, & etiā odoriferas. ¶3 Heb. Abſit mihi à Domino, .i. Precor Dominū vt efficiat ne dem &c. ¶4 Heb. mutatus à ſe. vel, cōmotus ¶5 auertit. ſub. ab iis qui erant in cubiculo, & conuertit ad parietem.

Digitized by Google

¶6 ſub. præ ira ¶7 commotus eſt, ¶8 ſub. aliã quandam.

¶9 Túne nunc .i. hac via, & ratione, rogando ſcilicet. q.d. fieri nequit vt diu regnes, ſi ita ad ſtudium ſub. iſtorum tuorum te demiſeris. nõ eſt regis rogare & precari, regis eſt imperare. Aut ironice legendu, vt nulla ſit interrogatio. ¶10 certos intelligit, quos ipſa ſciebat eſſe impios, & ei ſibi moriger os. ¶11 .i. qui habitabant in eadem ciuitate ſ qua Naboth ¶12 Hoc dicit q die ieiunij ſolerent inquirere flagitia & facinora populi, & de ipſis & perditis hominibus pœnas ſumere, pot. ſi legi, cõuocate cõcionem.

¶13 Heb. in capite populi .i. ſtatuite inter primos populi, hoc eſt, primates vrbis.
¶14 Heb. belial .i. improbos, vel impios.
¶15 .i. eregione ipſius.
¶16 Heb. Benedixiſti Deo & regi .i. Maledixiſti. ¶17 ſub. ex vrbe.
¶18 .i. conciues ſui. ¶19 vel, maximi natu & nobiliſſimi. vel optimates
¶20 .i. Decreuerũt fieri quodã die.

faciẽ ſuã, [6] neque comedit panem. ¶Veniens autem ad eum Iſabel vxor eius, dixit ad eum, Cur animus tuus ſic [7] abalienatus eſt, cúrque cibum non vis ſumere? Ad quam ille ait, [Hac de cauſa,] quòd loquut⁹ ſum cum Naboth Ieſreelita, & dixi ad eum, Da mihi vineam tuam pro pecunia: aut ſi mauis, dabo tibi [8] vineam pro ea: is verò reſpondit, Non dabo tibi vineam meam. Dixitque ad eum Iſabel vxor eius, [9] Tu nunc exerceres regnum ſuper Iſraelem? ſurge, ede cibum, hilare ſit cor tuum, ego dabo tibi vineam Naboth Ieſreelitæ. ¶Scripſit itaq; literas nomine Ahab, & conſignauit eas annulo eius ſignatorio, & miſit literas illas ad [10] ſeniores & viros generoſos [11] qui erãt in ciuitate eius habitantes cũ Naboth. Scripſit autẽ literas huiuſmodi verbis, [12] Indicite ieiuniũ, & collocate ipſum Naboth [13] primo loco in populo: collocate inſuper duos viros [14] perditos [15] aduerſus eũ, qui teſtes ſint cõtra eum, ſicq; loquãtur, [16] Blaſphemaſti Deũ & regẽ: & tũ [17] educite eũ, atq; lapidibus eũ petite, vt moriatur. Fecerunt ergo [18] ciues vrbis ſuæ, nẽpe [19] ſenes & generoſi qui habitabãt in vrbe eius, quemadmodũ miſerat ad eos Iſabel, [&] quemadmodũ ſcriptum erat in literis quas miſerat ad eos. [20] Indixerunt ergo ieiuniũ, collocarũtq; Naboth inter primores populi. Veniẽtes deinde duo viri perditi, ſederũt eregione ipſius: teſtificatiq; viri illi perditi teſtimonium contra Naboth corã populo, dicentes, [21] Naboth blaſphemauit Deum & regem. educentes ergo eum foras extra ciuitatem, lapidibus eũ obruerunt, & mortuus eſt. ¶Deinde miſerunt ad Iſabelem, dicentes, Lapidibus obrutus eſt Naboth, atque mortuus. Vt autem Iſabel audiuit Naboth lapidibus interemptum eſſe, dixit eadem Iſabel ad Ahab, Surge, poſſide vineam ipſius Naboth Ieſreelitæ, [22] quam tibi pro pecunia dare noluit, quoniam Naboth nõ viuit, ſed mortuus eſt. Audiẽs Ahab mortuũ eſſe Naboth, ſurrexit Ahab vt deſcenderet in vineam Naboth Ieſreelitę, [23] & poſſideret illam. ¶Factum eſt autem verbum Domini ad Eliã Thiſbiten [24] in hãc ſententiam, Surge, deſcende obuiam Ahab regi Iſraelis qui eſt in Samaria, en in vinea eſt Naboth, in quam deſcendit vt eam poſſideat, Et loquere ad eũ hiſce verbis, Sic dicit Dominus, [25] Interfeciſtine, & poſſidebis etiam? tum rurſum loquẽris ad eum hiſce verbis, Sic dicit Dominus, [26] Eodem loci quo linxerunt canes ſanguinem Naboth, lingent quoque canes ſanguinem tuũ, [27] tuum inquam. Et ait Ahab ad Eliam, [28] Deprehendiſti me hoſtis meus? qui ait, Deprehendi, [29] quandoquidem teipſum vendidiſti [30] malũ designare in oculis Domini. en ego abducã ſuper te [31] malum, & [32] expurgabo poſt te, & excindã [33] ipſi Ahab [34] mingentem ad parietem, [35] recluſum & derelictum in Iſraele. Et tradam domum tuam vt domum Ieroboam filij Nebat, & ſicut domũ Baaſa filij Ahiæ, propter irritationem qua [36] irritaſti, & effeciſti vt peccaret Iſrael. ¶Sed & de Iſabele loquutus eſt Dominus in hanc ſententiam, Canes comedent Iſabelem [37] in propugnaculo Ieſreel. Qui [38] ipſi Ahab mortuus fuerit in ciui-

faciem ſuam ad parietem, & non comedit pan… ¶Ingreſſa eſt autem ad eum Iezabel vxor ſua, dixitque ei, Quid eſt hoc, vnde anima tua contriſtata eſt? & quare nõ comedis panem? Qui reſpondit ei, Locutus ſum Naboth Iezrahelitæ, & dixi ei, Da mihi vineam tuam, accepta pecunia: aut ſi tibi placet, dabo tibi vineã meliorem pro ea. & ille ait, Non dabo tibi vineam meam. Dixit ergo ad eum Iezabel vxor eius, Grãdis authoritatis es, & bene regis regnum Iſrael: ſurge, & comede panem, & æquo animo eſto, ego dabo tibi vineã Naboth Iezrahelitæ. ¶Scripſit itaque literas ex nomine Achab, & ſignauit eas annulo ei⁹, & miſit ad maiores natu, & optimates qui erant in ciuitate eius, & habitabãt cum Naboth. Literarum autem hæc erat ſententia, Prædicate ieiunium, & ſedere facite Naboth inter primos populi, & ſubmittite duos viros filios belial cõtra eum, & falſum teſtimonium dicant, Benedixit Deum & regem. & educite eum, & lapidate, ſicque moriatur. Fecerunt ergo ciues eius maiores natu & optimates qui habitabãt cum eo in vrbe, ſicut præceperat eis Iezabel, & ſicut ſcriptum erat in literis quas miſerat ad eos, Prædicauerunt ieiunium, & ſedere fecerunt Naboth inter primos populi. Et adductis duobus viris filijs diaboli, fecerunt eos ſedere contra eum: at illi, ſcilicet vt viri diabolici, dixerunt contra eũ teſtimoniũ corã multitudine, Benedixit Naboth Deũ & regem. qui ob rẽ eduxerũt eum extra ciuitatẽ, & lapidibus interfecerũt. ¶Miſerũtque ad Iezabel, dicentes, Lapidatus eſt Naboth, & mortu⁹ eſt. Factũ eſt autẽ, cũ audiſſet Iezabel lapidatũ Naboth, & mortuũ, locuta eſt ad Achab, Surge, poſſide vineã Naboth Iezrahelitæ, qui noluit tibi acquieſcere, & dare eã accepta pecunia: nõ enim viuit Naboth, ſed mortu⁹ eſt. Quod cũ audiſſet Achab, mortuũ videlicet Naboth, ſurrexit, & deſcẽdebat in vineã Naboth Iezrahelitæ, vt poſſideret eã. ¶Fact⁹ eſt igitur ſermo Domini ad Eliã Theſbitẽ, dicẽs, Surge, & deſcẽde in occurſum Achab regis Iſrael qui eſt in Samaria: ecce ad vineã Naboth deſcẽdit, vt poſſideat eã: & loquẽris ad eũ, dicẽs, Hæc dicit Dominus Deus, Occidiſti, inſuper & poſſediſti. & poſt hæc addes, Hæc dicit Dominus, In loco hoc in quo linxerunt canes ſanguinẽ Naboth, lambent quoq; ſanguinẽ tuũ. Et ait Achab ad Eliã, Nũ inueniſti me inimicũ tibi? qui dixit ei, Inueni, eo q venũdatus ſis vt faceres malũ in cõſpectu Domini. Hæc dicit Domin⁹, Ecce ego inducã ſup te malũ, & demetam poſteriora tua, & interficiã de Achab mingentẽ ad parietẽ, & clauſum, & vltimũ in Iſrael. Et dabo domũ tuam ſicut domũ Ieroboã filij Nabat, & ſicut domũ Baaſa filij Ahia: quia egiſti vt me ad iracũdiã prouocares, & peccare feciſti Iſrael. ¶Sed & de Iezabel locut⁹ eſt Dominus, dicẽs, Canes comedẽt Iezabel in agro Iezrahel. Si mort…

¶21 Heb. Benedixit Naboth Deo & regi .i. Maledixit. ¶22 vel, qui ¶23 Gallice, pour en prẽdre poſſeſſion. ¶24 vel, dicẽtis, ¶25 Nõne occidiſti, & poſſediſti? q.d. Nõ ſatis tibi fuit occidiſſe illũ, niſi & poſſeſſionẽ eius inuaderes? Vel, Nõne ſatis tibi eſſe debuit, occidiſſe Naboth, niſi &c. ¶26 Nõ de eodẽ loco particulari, ſed vniuerſali intelligit. q.d. In hac patria id tibi cõtinget quod cõtigit Naboth. Alij legũt, Propterea q linxerũt &c. ¶27 Heb. etiã tuũ Gallice, voire de toy. ¶28 Heb. Nũ inueniſti inimice mi? .i. Nũquid inueniſti in me quod carpere poſſis tu qui ſemper mihi aduerſaris? ¶29 .i. quaſi te vendideris ad hoc ipſum, dediſti operã, & propenſo ſemper animo fuiſti ad ea perpetrãda quæ Deo ingrata erãt. Gallice, tu t'es abãdonné a &c. ¶30 Heb. ad faciendum malum ¶31 vel, calamitatem. ſiue, afflictionem, ¶32 auferam .i. mox tollam te de medio velut à tergo te propellens. ¶33 .i. de domo Achab ¶34 q.d. excindã omnia de domo Achab, ita vt ne canibus quidẽ eius cõdonaturus ſim vitã. ¶35 .i. eos qui ſe recepe int in arces muniſſimas, & ſiquis forte fortuna derelictus ſit ac contẽptus. hoc eſt omnes tuos ſiue ſint in dignitate cõſtituti, ſiue non: ſiue ſummi ordinis, ſiue infimi. ¶36 ſub. me. ¶37 vel, in antemurali. aut, iuxta antemurale ſiue foſſam, quæ ſcilicet duci ſolet circum mœnia. Gallice, es foſſez de la ville. ¶38 .i. de domo Achab.

Digitized by Google

fuerit Achab in ciuitate, comedent eum canes: ſi
25. autem mortuus fuerit in agro, comedent eum volucres cæli. Igitur nõ fuit alter talis ſicut Achab, qui venũdatus eſt vt faceret malum in cõſpectu Domini: concitauit enim eum Iezabel vxor ſua.
26 Et abominabilis factus eſt, intantum vt ſequeretur idola quæ fecerant Amorrhæi, quos conſumpſit Dominus à facie filiorum Iſrael.
¶Itaque cũ audiſſet Achab ſermones iſtos, ſcidit veſtimẽta ſua, & operuit cilicio carnẽ ſuam, ieiunauitq́, & dormiuit in ſacco, &[a]ambulauit demiſſo capite. Et factus eſt ſermo Domini ad Eliam Theſbitem, dicens, Nõnne vidiſti humiliatum Achab corã me? quia igitur humiliatus eſt mei cauſa, non inducã malum in diebus eius, ſed in diebus filij ſui inferam malum domui eius.

CAP. XXII.

Tranſierunt igitur tres anni abſque bello inter Syriam & Iſrael. In anno autem tertio, deſcendit Ioſaphat rex Iuda ad regẽ Iſrael. (Dixitque rex Iſrael ad ſeruos ſuos, Ignoratis quòd noſtra ſit Ramoth-Galaad, & negligimus tollere eam de manu regis Syriæ?) Et ait ad Ioſaphat, Veniſne mecum ad prælianduũ in Ramoth-Galaad? Dixitque Ioſaphat ad regem Iſrael, Sicut ego ſum, ita & tu: populus me⁹, & populus tuus vnum ſunt: & equites mei, equites tui. Dixitque Ioſaphat ad regem Iſrael, Quære, oro te, hodie ſermonẽ Domini. Congregauit ergò rex Iſrael prophetas, quadringẽtos circiter viros, & ait ad eos, Ire debeo in Ramoth-Galaad ad bellãdum, an quieſcere? qui reſponderunt, Aſcende, & dabit eam Dominus in manu regis. ¶Dixit autem Ioſaphat, Non eſt hîc propheta Domini quiſpiam, vt interrogemus per eũ? Et ait rex Iſrael ad Ioſaphat, Remãſit vir vnus, per quem poſſumus interrogare Dominũ: ſed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonũ, ſed malum, Michæas filius Iemla. cui Ioſaphat ait, Ne loquaris ita rex. Vocauit ergo rex Iſrael eunuchum quendam, & dixit ei, Feſtina adducere Michæam filium Iemla. Rex autem Iſrael & Ioſaphat rex Iuda ſedebant vnuſquiſque in ſolio ſuo veſtiti cultu regio, in area iuxta oſtium portæ Samariæ, & vniuerſi prophetæ prophetabãt in conſpectu eorum. Fecit quoque ſibi Sedecias filius Chanaana cornua ferrea, & ait, Hæc dicit Dominus, His vẽtilabis Syriam, donec deleas eam. Omnẽſque prophetæ ſimiliter prophetabant, dicentes, Aſcende in Ramoth-Galaad, & vade proſperè, & tradet Dominus in manus regis. ¶Nuntius verò qui ierat vt vocaret Michæam, locutus eſt ad eum dicens, Ecce ſermones prophetarũ ore vno regi bona prædicant: ſit ergo ſermo tuus ſimilis eorum, & loquere bona. Cui Michæas ait, Viuit Domin⁹, quia quodcunque dixerit mihi Dominus, hoc loquar. Venit itaque ad regẽ, & ait illi rex, Michæa, ire debemus in Ramoth-Galaad ad præliandum, an ceſſare? cui ille reſpõdit, Aſcende, & vade proſperè, & tradet Dominus in manus regis. Dixit autẽ rex ad eũ, Iterum atq; iterum adiuro te, vt non

tate, [39]hũc canes comedẽt: qui verò in agro fuerit mortuus, hunc comedent aues cæli. [40]Verũtamen nullus fuit Ahab ſimilis, qui ſeſe[41]vẽderet malũ deſignare in oculis Domini, eo quòd incitaret eũ Iſabel vxor ſua. Is enim fecit ſupra modum res abominandas, [42]qui impura ſtercora ſequutus eſt, iuxta omnia quæ fecerũt Amorrhæi, quos eiecit Dominus[43]ante filios Iſrael. ¶Factũ eſt autẽ quum audiret Ahab verba iſta, vt ſciſſis veſtibus ſuis, & carni ſuæ ſacco impoſito ieiunaret, dormiſſetq; in[44]ſacco, &[45]nudis pedib⁹ incederet. Tum factus eſt ſermo Domini ad Eliã Thiſbiten in hunc modũ, Annon vidiſti quòd Ahab [46]humilis ſit factus coram me? quandoquidẽ ergo humilis factus eſt corã me, non inducã afflictionem illam ſuis diebus, [ſed] in diebus filiorum ſuorũ adducã afflictionem ſuper domum eius.

CAP. XXII.

S[1]Ederunt ergo tribus annis, vt nullum eſſet bellum inter Syros & inter Iſraelẽ. Anno autem tertio factũ eſt vt Ioſaphat rex Iuda deſcenderet ad regẽ Iſraelis. Tũ dixit rex Iſrael ad ſeruos ſuos, Scitiſne quòd noſtra ſit Ramoth-Gilead? Nos autem [2]ſocordes ſumus, quòd nõ tollim⁹ eam de manu regis Syriæ. Et ait ad Ioſaphat, Viſne proficiſci mecum bellaturus cõtra Ramoth-Gilead? Ioſaphat reſpõdit regi Iſraelis, [3]Quẽadmodũ ego, ſic & tu: quemadmodũ populus me⁹, ſic & populus tuus: quemadmodum equi mei, ſic & equi tui. Dixitque Ioſaphat ad regẽ Iſraelis, Conſule quæſo hodie[4]verbum Domini. Congregans ergo rex Iſrael prophetas ferè quadringẽtos viros, dixit ad eos, Proficiſcárne in bellum contra Ramoth-Gilead, an omittã? illi dixerunt, Aſcende: nam tradet [eam] Dominus in manũ regis. ¶Et ait Ioſaphat, Eſtne[5]adhuc hîc propheta Domini, vt per eum [6]inquiramus? Et ait rex Iſrael ad Ioſaphat, Eſt adhuc vir quidã per quẽ poſſemus Dominũ [7]quærere, (at ego proſequor eum odio, quoniam nunquã prophetat mihi bonum, ſed duntaxat malum) nempe Micheas filius Iemla. dixitque Ioſaphat, [8]Ne loquatur rex ſic. Vocauit itaque rex Iſraelis quendam[9]ex cubicularijs, & dixit, Adduc confeſtim Micheã filium Iemla. Cæterum rex Iſrael & rex Ioſaphat rex Iehuda conſidebant vterq; in ſolio ſuo, induti [10]veſtibus, in[11]area iuxta oſtium portæ Samariæ, vniuerſiq; prophetæ prophetabant in conſpectu eorũ. Fecerat autẽ Zedekias filius Chnaana ſibi cornua ferrea, & ait, Sic dicit Dominus, [12]Iſtis [13]feries tu Syros, [14]donec in vniuerſum eos conficias. Omnes quoque prophetæ ad hunc modũ prophetabant, dicentes, Aſcendito in Ramoth-Gilead, & [15]feliciter ages, [16]quoniam tradet [eã] Dominus in manũ tuam. ¶Porrò nũtius qui ierat Micheã vocatum: loquutus eſt ad eum, dicens, En vaticinia prophetarum vno ore fauſta regi [prædicũt,] ſit quæſo verbũ tuum cõſonũ [17]illorũ verbis, [18]vaticinare & tu fauſta. Micheas dixit, Viuit Domin⁹, quòd quodcunq; dixerit Domin⁹ ad me, hoc loquar. ¶Et venit ad regẽ, dixitq; rex ad eũ, Michea, proficiſcemúrne bellatum contra Ramoth-Gilead, an [19]omittemus? Is verò dixit ad eũ, Aſcende, [20]feliciter rẽ geres: tradet enim Dominus [eam] in manũ regis. Dixitque ad eum rex, [21]Quoties te iureiurando adigã, vt nõ

¶39.i.carebit ſepultura.
¶40 vl. Certe
¶41 vẽdiderit .i. qui non coactus, ſed ſua ſpõte ſeipſum tradiderit malo faciẽdo, quod ingratiſſimũ eſt Domino.
¶42 Heb. vt iret poſt idola.i. eũdo poſt idola, colendo ea.
¶43 à facie filiorum &c. i. quos expulit patria, vt eam daret filijs Iſrael.
¶44 Vox Hebræa SAC, ſignificat vilẽ veſtem & aſperam, vt quæ cõtexta ſit ex ea materia è qua contexi ſolent ſacci.
¶45 ita vertit Chalde⁹ paraph. Alij legũt ex Heb. ſenſim. ſiue pedetentim & lẽte, more ſ. illicet lugentium ac mœrẽtium.
¶46 vl. deiecit ſeſe. Alij dicũt deiectionẽ, ſiue pœnitentiam Achab fuiſſe veram, alij dicũt perſonatam. Fuit hæc pœnitentia vera, ſed temporaria.

XXII.

¶1 Habitarunt .i. A fœdere inito cũ Ben-adad fuit pax i Iſraele trib⁹ annis. Anni pars pro toto anno hîc accipitur.
¶2 Heb. tacem⁹ ab accipiendo eam &c. vl. ſilemus, ſiue ceſſamus tamẽ tollere illam &c. Ramoth fuerat occupata à regib⁹ Syrijs ante patrẽ Ben-adad: vnde ex fœdere nõ tenebatur Ben-adad eam reddere.

¶3 q.d. Idem ſum facturus quod tu: populus meus iturus eſt quò populus tuus, vel populus meus & tuus idẽ ſunt: equi mei ibunt quò tui ſunt ituri, erit nobis cõmune periculũ. ¶4 .i. Dominũ. ¶5 Ioſaphat diſſimulat hîc ſe ſcire prophetas Achab eſſe falſos & adulterinos prophetas. ¶6 ſub. verbũ Domini. ¶7 cõſulere, ¶8 q.d. Vaticinabitur proſpera. ¶9 eunuchũ, ¶10 ſub. regijs. ¶11 ſub. quadrã. Tũ propter vrbes erãt areæ, ob incurſiones hoſtiũ. ¶12 ſub. cornib⁹. ¶13 Chald. paraph. interficies Syros, ¶14 ſub. neq; ferire deſines, donec memoriã eorũ aboleas. ¶15 .i. expugnabis eã. ¶16 Heb. & dabit eã Domin⁹ in manũ regis.i.tuã. ¶17 ſermoni vni⁹ eorũ, ¶18 Heb. & vaticinare felicia. &, pro id eſt, poſitũ. ¶19 vl. deſiſtem⁹? ¶20 Hoc Ironice dictũ. ¶21 Heb. Vſq; ad quot vices .i. Quoties patieris me adiurare te. q.d. Iterũ atq; iterum te adiuro vt &c.

loquaris ad me præter veritatem, [13]in nomine Domini? Tũ dixit [Micheas,] Vidi vniuerſum Iſraelẽ diſperſum in montibus veluti oues quibus nõ eſt paſtor. [14]dixitq́ Dominus, Illi non habẽt dominũ: reuertatur quiſque domũ ſuam [14]incolumis. (Et ait rex Iſrael ad Ioſaphat, Annon [15]dixeram tibi, Is nihil [16]boni vaticinatur mihi, ſed malum duntaxat?) Tũ dixit, Audi ergo verbũ Domini, Vidi Dominũ ſedẽtem in ſolio ſuo, & [17]omnis exercitus cælorũ ſtabat iuxta eum ad dexteram eius, & ad ſiniſtrã eius. Dicebátq́ Dominus, Quis perſuadebit Ahab vt aſcendat & [18]cadat in Ramoth-Gilead? [19]quúmq́ alius aliud diceret, [20]Egrediebatur ſpiritus quidã, & ſtans coram Domino, ait, Ego [21]perſuadebo ei. aitq́ Dominus ad eũ, Qua in re? Is ait, Egrediar, eróq́ ſpiritus mẽdax in ore omnium prophetarũ eius. [22]Dixit ergo, [23]Perſuadebis, ſimúlq́ efficies: egredere itaq́. & fac ſic. Et nunc, eu Dominus dedit ſpiritũ mẽdacẽ in os omniũ prophetarum tuorum iſtorum, loquutúſque eſt Dominus ſuper te malum. Accedens autem Zedecias filius Chnaana, [24]percuſſit Micheam in maxillam, & ait, [25]Vbinam tranſiuit Spiritus Domini à me, vt tibi loqueretur? Et ait Micheas, Ecce tu videbis ipſo eodem die, [26]quando de penetrali in penetrale fugeris vt abſcondaris. Ait itaque rex Iſrael, Tolle Micheam, & [27]reduc eum ad Amon præfectum ciuitatis, & ad Ioas filium regis, dicéſque, Sic ait rex, Conijcite hunc in carcerem. & [28]date ei cibum, panem & aquã, vt ſolet afflictis, donec ego incolumis rediero. Tum dixit Micheas, Si reuerſus fueris incolumis & ſaluus, [39]Dominus nõ eſt loquutus per me. & ſimul dixit, [40]Audite omnes populi. ¶Aſcendit itaque rex Iſrael, & Ioſaphat rex Iehuda in Ramoth-Gilead. Dixitq́ rex Iſrael ad Ioſaphat, [41]Mutandus eſt habitus, & eundum in bellum, tu verò indue [42]veſtimenta tua. [43]immutauitque rex Iſrael, & ingreſſus eſt bellum. Rex verò Syriæ præceperat ducibus curruum, quos habebat trigintaduos, dicens, Ne conſeratis manus neque cum magno, neque cũ paruo, præterquam cum ſolo rege Iſraelis. Quum igitur duces curruum viderent Ioſaphat, dixerunt, Profectò is eſt rex Iſrael. & cõceſſerunt ad eum, vt cum eo pugnarent, [44]clamauitque Ioſaphat. Quum verò duces curruum viderent quòd non eſſet rex Iſrael, diuerterunt ab eo. Quidam autem [45]intendens arcum, quàm maxime potuit, ferijt regem Iſraelis [46]inter iuncturas [thoracis,] & inter loricam. Et dixit aurigæ ſuo, [47]Verſa manu tua, educ me [48]ex caſtris, quoniam [49]vulneratus ſum. [50]Et deſijt prælium eo ipſo die: porrò rex ſuffult[us] ſtabat in curru prope Syros, & mortuus eſt [51]veſpere, effluxitque ſanguis ex vulnere in [52]ſinum currus. Trãſijt autem [53]iubilus per caſtra, ſub occaſum ſolis in hũc modum, Quiſque in ciuitatẽ ſuam, & quiſque in [54]terram ſuam. [55]Rex autem mortuus eſt, venitq́

loquaris mihi niſi quod verũ eſt, in nomine Domini. Et ille ait, Vidi cunctum Iſrael diſperſum in mõtibus quaſi oues non habentes paſtorẽ: & ait Dominus, Non habẽt iſti dominum: reuertatur vnuſquiſque in domũ ſuam in pace. (Dixit ergo rex Iſrael ad Ioſaphat, Nunquid nõ dixi tibi quia nõ prophetat mihi bonũ, ſed ſemper malũ?) Ille verò addẽs, ait, Propterea audi ſermonẽ Domini, Vidi Dominũ ſedentẽ ſuper ſolium ſuũ, & omnẽ exercitũ cæli aſſiſtentem ei à dextris & à ſiniſtris. Et ait Dominus, Quis decipiet Achab regẽ Iſrael, vt aſcendat, & cadat in Ramoth-Galaad? & dixit vn[us] verba huiuſcemodi, & alius aliter. Egreſſus eſt autẽ ſpiritus, & ſtetit corã Domino, & ait, Ego decipiã illũ. cui locutus eſt Dominus, In quo? Et ille ait, Egrediar, & ero ſpiritus mendax in ore omniũ prophetarum eius. Et dixit Dominus, Decipies, & præualebis: egredere, & fac ita. Nunc igitur ecce dedit Dominus ſpiritũ mendacij in ore omniũ prophetarũ tuorum, qui hîc ſunt, & Dominus locutus eſt contra te malum. Acceſſit autem Sedecias filius Chanaana, & percuſſit Michæam in maxillam, & dixit, Mene ergo dimiſit Spiritus Domini, & locutus eſt tibi? Et ait Michæas, Viſurus es in die illa quando ingrediêris in cubiculum intra cubiculum, vt abſcondaris. Et ait rex Iſrael, Tollite Michæam, & maneat apud Amon principem ciuitatis, & apud Ioas filiũ amélech, & dicite eis, Hæc dicit rex, Mittite virum iſtum in carcerem, & ſuſtentate eum pane tribulationis & aqua anguſtiæ, donec reuertar in pace. Dixitque Michæas, Si reuerſus fueris in pace, non eſt locutus in me Dominus. & ait, Audite populi omnes. ¶Aſcendit itaque rex Iſrael & Ioſaphat rex Iuda in Ramoth-Galaad. Dixit itaque rex Iſrael ad Ioſaphat, Sume arma, & ingredere prælium, & induere veſtibus tuis. porrò rex Iſrael mutauit habitum ſuum, & ingreſſus eſt bellum. Rex autem Syriæ præceperat principibus curruum triginta duobus, dicens, Nõ pugnabitis contra minorem & maiorẽ quempiã, niſi cõtra regem Iſrael ſolum. Cũ ergo vidiſſent principes curruũ Ioſaphat, ſuſpicati ſunt quòd ipſe eſſet rex Iſrael, & impetu facto pugnabant contra eũ: & exclamauit Ioſaphat. Intellexerúntq́ principes curruũ quòd non eſſet rex Iſrael, & ceſſauerũt ab eo. Vir autẽ quidam tetẽdit arcũ, in incertum ſagittam dirigẽs, & caſu percuſſit regem Iſrael inter pulmonẽ & ſtomachũ. At ille dixit aurigæ ſuo, Verte manũ tuã, & eijce me de exercitu, quia grauiter vulneratus ſum. Cõmiſſum eſt ergo prælium in die illa, & rex Iſrael ſtabat in curru ſuo contra Syros, & mortuus eſt veſpere: fluebat autem ſanguis plagæ in ſinum currus, & præco inſonuit in vniuerſo exercitu antequam ſol occumberet, dicens, Vnuſquiſque reuertatur in ciuitatem, & in terram ſuam. Mortuus eſt autem rex & perlatus eſt in Samariam: ſepelierúntque regem in

¶12 Hæc verba iungenda ſunt cũ præcedentibus [te iureiurã do adigam]. i. Quoties patieris me te adiurare per nomẽ Domini, vt non loquaris mihi niſi quod verũ fuerit? Sentit fraudẽ Achab, qui nõ addidit hoc, Hæc dicit Dominus, vt veri prophetæ ſolẽt. ¶13 ſub. mihi. ¶14 Heb. in pace. ¶15 vel, prædixeram ¶16 vel, fœlicia, ſed infœlicia. aut, aduerſa ¶17 per exercitũ cæli hoc loco intellige tantũ angelos bonos. Parabola autẽ eſt qua indicatur, ſinente & cõniuẽte Deo, nobis iponi à Satana. ¶18 .i. moriatur. ¶19 Heb. & dixit vnus ſic, & ali[us] dicebat ſic. Gallice, ainſi & ainſi. ¶20 ſub. de loco ſuo. nõ enim erat cum exercitu illo cœleſti. Spirit[us] malus nõ habet locũ cũ ſpiritib[us] bonis. Iob 1.a. ¶21 imponam ¶22 ſub. Dominus. ¶23 Impones, ¶24 incuſſit colaphũ Michæę ¶25 Qua. ſub. via. Chal. paraph. Qua hora. i. Quãdo. ¶26 Heb, quo ĩgredieris [de] cubiculo ĩ cubiculũ. i. in intimũ cubiculũ. quoniã nõ inuenies locũ in quo poſſis ſatis tutus eſſe præ metu hoſtiũ. ¶27 ſub. in vrbẽ. Alij aiũt eũ fuiſſe antea ĩ carcere. ¶28 Heb. cibate eũ pane tribulationis & aqua anguſtię. vel, afflictionis. i. exiguo pane & exigua aqua. Chaldęus paraph. pane qui erit in afflictione: hoc eſt, non ad ſaturitatẽ, ſed ad neceſſitatẽ tantũ. ¶39 q.d. tunc palàm fatebor Dominũ nõ eſſe locutũ per me. ¶40 Vocauit populũ in teſtẽ, Audite omnes quæ dico: vt quũ quæ prædixi euenerit, intelligatis me dixiſſe ĩſpiratione diuina. ¶41 Mutabo habitũ, & ingrediar ¶42 ſub. regia. ¶43 ſub. veſtẽ. ſiue paludamentũ. ¶44 ſub. ad Dominũ, viſis hoſtibus. ¶45 Heb. emiſit ſagittã in ſimplicitate ſua. i. in incertũ. citra propoſitũ feriendi regẽ. ¶46. i. inter annulos quibus cõſtabat lorica. q.d. forte fortuna allapſa eſt ſagitta in foramen quod erat inter annulos. Vel, inter laminas quæ dependent à ſolida lorica. Doctioribus magis probatur iſta interpretatio. Gallice, entre les ioincts des cuiſſõs. q.d. fuit percuſſus in inguine, vbi laminæ hærẽt loricæ ſolidæ qua totũ corpus munitur. ¶47. i. Flexa habena. ¶48. i. de exercitu. ¶49 Heb. ægrotare fact[us] ſum. i. dolore aut morbo correptus ſum: vel potius, dolet mihi vulnus quod accepi. non ſimulat ſe nõ accepiſſe vulnus. ¶50 Heb. (Incaluerat autẽ bellũ in die illo, & rex erat ſtans in ipſo curru, e regione Syrorũ.). i. Acre autem præliũ cõmiſſum fuerat ea die quo vulnus accepit Achab, & ipſe conſtantiſſime pugnabat contra Syros, vnde illum ſagitta petere fuit facile. ¶51 ſub veſperam. ſub occaſum ſolis. ¶52 Sinus eſt res quæ aliquid capit. ¶53 vel, clamor. i. Proclamatum fuit voce præconis in caſtris. ¶54. ſub. reuertatur. ¶55 Rex inquam

Digitized by Google

Et ſamaria, & lauerūt currū ei⁹ in piſcina Samariæ, & linxerūt canes ſanguinē eius, & habenas lauerunt, iuxta verbū Domini quod locutus fuerat. ¶Reliqua autē ſermonum Achab, & vniuerſa quæ fecit, & domus eburnea quam ædificauit, cunctarūmque vrbium quas extruxit, nōnne hęc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iſrael? Dormiuit ergo Achab cum patribus ſuis, & regnauit Ochozias fili⁹ ei⁹ pro eo. ¶Ioſaphat verò filius Aſa regnare cœperat ſuper Iudā anno quarto Achab regis Iſrael. Trigintaquinque annorum erat cum regnare cœpiſſet, & vigintiquinque annis regnauit in Ieruſalem: nomen matris eius Azuba filia Salai. Et ambulauit in omni via Aſa patris ſui, & non declinauit ex ea: fecitque quod rectum erat in conſpectu Domini. Verumtamen excelſa non abſtulit: adhuc enim populus ſacrificabat, & adolebat incenſum in excelſis. Pacēmque habuit Ioſaphat cum rege Iſrael. ¶Reliqua autem verborum Ioſaphat, & opera eius quæ geſſit, & prælia, nōnne hæc ſcripta ſunt in libro verborum dierum regum Iuda? Sed & reliquias effeminatorum, qui remanſerant in diebus Aſa patris eius, abſtulit de terra. Nec erat tunc rex cōſtitutus in Edom. Rex verò Ioſaphat fecerat claſſes in mari, quæ nauigarent in Ophir propter aurum: & ire non poterant, quia confractæ ſunt in Aſion-gáber. Tunc ait Ochozias fili⁹ Achab ad Ioſaphat, Vadant ſerui mei cum ſeruis tuis in nauibus. & noluit Ioſaphat. Dormiuitq; Ioſaphat cum patribus ſuis, & ſepultus eſt cum eis in Ciuitate-Dauid patris ſui: regnauitque Ioram filius eius pro eo. ¶Ochozias autē filius Achab regnare cœperat ſuper Iſrael in Samaria, anno ſeptimodecimo Ioſaphat regis Iuda, regnauitq; ſuper Iſrael duobus annis. Et fecit malum in conſpectu Domini, & ambulauit in via patris ſui & matris ſuæ, & in via Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Iſrael. Seruiuit quoque Baal, & adorauit eum, & irritauit Dominū Deum Iſrael, iuxta omnia quæ fecerat pater eius.

Samariam, ſepellerúntque regem in Samaria. [56]Quidam autem perfudit' currum in piſcina Samariæ, linxerúntque canes[57] 'ſanguinē eius, [58]meretrīcéſque lauerūt [currum,]' iuxta verbū Domini quod loquut⁹ erat. ¶Reliquū geſtorū Ahab, & quæcūque fecit, domus quoque eburnea quā extruxit, & omnes ciuitates quas ædificauit, annon hæc ſcripta ſunt in libro annaliū regū Iſraelis? Dormiuit itaque Ahab cū patribus ſuis, & regnauit Ahaſias filius eius pro eo. ¶Porrò Ioſaphat fili⁹ Aſa regnare cœpit ſuper Iehuda quarto anno Ahab regis Iſraelis. Fuitque Ioſaphat natus trigintaquinque annos quū regnare cœpiſſet, & regnauit vigintiquinq; annis Ieroſolymis. Nomē matris eius fuit Azuba filia Silhi. Ambulauit autem in omni via Aſa patris ſui, nec declinauit ab ea, faciēs quod rectū erat in oculis Domini: verūtamē excelſa nō ſūt demolita, adhuc enim populus ſacrificabat & adolebat in excelſis. Pacem quoq; fecit Ioſaphat cū rege Iſraelis. ¶Reliquū geſtorum Ioſaphat, & fortitudo eius [59]qua præditus fuit,' & bella quæ geſſit, annon hæc ſcripta ſunt in libro annaliū regū Iehuda? [60]Reliquias quoque catamitorū, qui' remāſerant in diebus Aſa patris ſui, ipſe ſuſtulit è terra. [61]Tūc nō fuit rex in AEdō, qui præfectus eſſet regno.' Ioſaphat [62]fecit' quoque decē[63] naues, quæ per mare venirēt in Ophir,' vt aurū [aduceherent:] ſed nō[64] profectæ ſunt,' quoniā fractæ fuerunt naues illæ[65] in Ezion-gaber. [66]Tunc' ait Ahaſias filius Ahab ad Ioſaphat, Eant ſerui mei cū ſeruis tuis[67] in nauibus:' at Ioſaphat noluit. Dormiuit itaque Ioſaphat cū patribus ſuis, & ſepultus eſt cū patribus ſuis in ciuitate Dauidis patris ſui: regnauitque Iorā filius eius pro eo. ¶Ahaſias filius Ahab[68] regno Iſraelitico in Samaria inauguratus eſt' anno decimoſeptimo Ioſaphat regis Iehuda: regnauitq; duobus annis ſuper Iſraelē. Deſignauit autem malum in conſpectu Domini, [69]ambulauitque in via patris ſui, in via matris ſuæ,' atque in via Ieroboam filij Nebat, qui effecerat vt ſcelerate ageret Iſrael. Nam coluit Baal, & adorauit eū, irritauitque Dominum Deum Iſraelis, [70]iuxta omnia quæ deſignauerat' pater eius.

¶56 Hebr. Et lauit [auriga] ¶57 ſub. cum aqua. ni libebant canes ſanguinē cū aqua qui veniebant bibitū in piſcina. Cum ſuprà, cap. 21, Elias dicit, in loco in quo linxerunt canes ſanguinē Naboth, tuum lingēt. locus pro regione ponit. 4. Reg. 9, docet prophetiam Eliæ de lambēdo ſanguine Naboth, impletā fuiſſe in Iorā. ¶58 & arma ei⁹ lauerūt. ſub. quibus mādatū fuit illud negotium. ¶59 Heb. qui fecit. i. quæ ſtrenue geſſit. ¶60 Porro reliqua ſcorta maſcula quæ ¶61 q. d. Tēpore huius Idumæa erat ſubiecta regibus Iuda: & reges illic cōſtituebāt præfectū qui vices regis gereret. ¶62 fecerat ¶63 vel, naues marinas, [aut vt quidā, Africas] vt irent in Ophir. i. naues Africanas, hoc eſt quæ irēt in Africā per mare Rubrū, vt irēt in Spagniolā. Vel, naues Africanas. i. tales quales erāt in Africa. Verius eſt vt Tharſis accipiat pro mari: fecit marinas naues, ad differētiā fluuialiū. Tharſis, ſiue Tarſis, tria ſignificat in Scriptura, Africā: inſulā auriferam ſitā in Oceano ad Occidentē Terræ ſanctæ: & mare ipſum, vt hic. ¶64 iuit, ¶65. i. in portu Heſion-gaber. vl, nō procul à portu vrbis Heſion-gaber. ¶66 claſſe ſcilicet Ioſaphat attrita. ¶67 ſub. quæ proficiſcuntur in Ophir. ¶68 regnauit ſuper Iſraelem in Samaria. Hic anni ſynecdochicè accipiuntur, pars anni pro toto āno. ¶69. i. ſectatus eſt impietatem paternam & maternam. ¶70. i. prorſus, ſiue omnino vt fecerat &c.

Liber Regum ſecundus, quem nos quartum Regum dicimus.

CAP. I.

PRÆVARICATVS eſt autem Moab in Iſrael, poſtquam mortuus eſt Achab. Ceciditque Ochozias per cācellos cœnaculi ſui quod habebat in Samaria, & ægrotauit: miſitq; nuntios, dicēs ad eos, Ite, cōſulite Beel-zebub deū Accaron, verū viuere queam de infirmitate mea hac. ¶Angelus autē Domini locutus eſt ad Eliam Theſbitē, dicēs, Surge, & aſcēde in occurſum nū-

CAP. I.

DEFECIT autem Moab ab Iſraele poſt mortē Ahab.[1] Deciditq; Ahaſias per [2]cācellos' cœnaculi ſui[3] quod habuit in Samaria. quūmque[4] ægrotaret,' miſit nuntios, mandauitque eis, Ite, & conſulite [5]Baal-ſebub' deum [6]Ecron,' ſimne conualiturus ab hoc morbo meo. ¶Angelus autem Domini loquutus eſt ad Eliam Thiſbitem, Surge, aſcende obuiam nuntijs

¶1. i. Deſeruerunt Moabitę pēdere tributū regib⁹ Iſrael mortuo Achab. Pœnas ſuæ idololatrię dat Ochozias duobus modis: nam ab eo deſecerunt Moabitæ, & decidit in cœnaculum quum deambularet in tecto per feneſtram qua immittebatur lumen in cœnaculum. ¶2 quibus ſcilicet immittebatur lumen in cubiculum regium. Feneſtram intelligit quæ obſtructa erat lignis cancellatim & tranſuerſim intertextis. ¶3 in cœnaculum ſuum. Cœnaculum vocant tabulatum ſuperius: Hebraice AALEAH dictum, quòd ad illud aſcendatur. ¶4 ſub. ex caſu. ¶5 Baal-zebub. i. dominus muſcæ, deus amoliens letales & perniciosiſſimas muſcas, quæ incolas agri Accaronitici infeſtabant. Ita doctiores. Alij, rationem nominis ſumunt à copia muſcarum quam hoſtiarū copioſiſſimus ſanguis gignebat. ¶6. i. quē colunt Accaronitæ.

Digitized by Google

¶7 Heb. Nônne ob non eſſe Deum in Iſraele, proficiſcimini &c.i.Nônne propterea quòd nullus opinione veſtra ſit Deus in Iſraele,&c. ſiue, eo quòd rex veſter non putat vllum eſſe Deum in Iſraele.
¶8 ſub.morbo coactus.
¶9 Ochoziam ſcilicet.
¶10 vſ, Cum ĩ. ſiue, Quamobrem ¶11 Heb. Nône propterea quòd nõ ſit Deus in Iſraele, tu &c. Vide ſuprà numerũ ſeptimum.
¶12 vſ, hirſut⁹
¶13 ſub. cõprehendendum
¶14 Elias confugerat in verticem montis: quia ſibi timebat. ¶15 Hæc videntur dici per ironiam. q. d. qui te iactas eſſe virum diuinum.
¶16 vt ſcilicet reuera ſũ: quãquam virũ Dei me irridendo appelles.q. d. Non putas me eſſe virum Dei, verùmq; prophetam,ſed Deus comprobabit igne.
¶17 q. d. rogo Deum vt ignis deſcendat &c. & cõprobet me ſuum eſſe prophetam.
¶18 deſcendit

regis Samariæ, & loquere ad eos, [7]Annõ eſt De[9] in Iſraele,q vos proficiſcimini[8] conſultũ Baal-ſebub deum Ecron? Atq; ob id ſic dicit Dominus, De lecto[3] quem aſcendiſti' non deſcẽdes,ſed moriendo morieris.ſimúlque abijt Elias.Quúmque reuerſi eſſent nuntij ad[9]eũ,'dixit ad eos,[10]Quid ita' reuertimini? Reſponderunt ei,Aſcendit vir quidã obuiã nobis,dixitque ad nos,Ite & reuertimini ad regẽ qui miſit vos,& loquimini ad eũ, Sic dicit Dominus,[11]Annon eſt Deus in Iſraele, quòd tu' mittis conſultũ Baal-ſebub deũ Ecrõ? idcirco de lecto quem aſcendiſti non deſcẽdes, ſed moriẽdo morieris.Qui dixit ad eos,Quis habitus viri illius qui vobis obuiã factus, tali que verba loquutus eſt?Et reſponderũt ei,Vir ille [12]piloſus' fuit, & lũbis ſuis accinctus zona coriacea. tũ ait,Elias eſt Thiſbites. ¶Miſitq; [13]ad eũ' principẽ ſuper quinquaginta,& quinquaginta quos habuit ſub ſe.Is[14] aſcendit' ad eum,& ecce ſedebat in vertice montis:loquutúſque eſt ad eum,O [15]vir Dei,' rex mandauit vt deſcendas.Reſpondit Elias, & dixit ad principẽ ſuper quinquaginta, [16]Si vir ſum Dei ego,[17]deſcẽdat ignis'de cælo,deuorétq; te, & quinquaginta tuos. tũ[18]deſcendebat'ignis de cælo,deuorauitq; eũ & quinquaginta eius.Rex rurſus miſit ad eum aliũ principem quinquagenariũ cum quinquaginta viris quos ſub ſe habuit:is quoque[19]reſpondit,'& dixit ad eũ, O vir Dei,ſic dixit rex, Deſcende confeſtim. Quib⁹ reſpõdens Elias dixit,Si vir Dei ego ſum, deſcendat ignis de cælo,& deuoret te, atq; quinquaginta tuos. [20] deſcẽdebat autem ignis Dei de cælo, & deuorabat' eũ cum quinquaginta ſuis. Rurſus miſit [rex] tertium principẽ quinquagenariũ cum quinquaginta quos ſub ſe habuit. & aſcẽdens quinquagenarius ille princeps tertius, incuruauit ſe ſuper genua ſua ante Eliam,obſecrauitq; eũ,& dixit,[21]O vir Dei,[22]precioſa ſit queſo anima mea, & anima ſeruorum tuorũ,'népe quinquaginta iſtorũ, in oculis tuis.Ecce[23]deſcendit ignis' de cælo , & deuorauit duos principes quinquagenarios priores cũ quinquagenis eorum. [24]ſit itaq; anima mea in pretio ante oculos tuos.'Et loquutus eſt angelus Domini ad Eliam, Deſcẽde cũ eo,[25]ne formides ab eo.'qui cõſurgens deſcendit cũ eo ad regem, Loquutúſque eſt ad eum,Sic dicit Dominus, Quãdoquidẽ miſiſti nuntios ad conſulendum Baal-ſebub deum Ecron, [26]acſi non eſſet Deus in Iſraele: de lecto' quem aſcendiſti , non deſcendes, ſed moriendo morieris. ¶Mortuus eſt itaque[27]iuxta verbũ Domini, quod Elias loquutus fuerat,'&[28]regno inauguratus eſt'eius loco[29]Iorã' (anno ſcilicet ſecũdo[30]Iorã filij Ioſaphat' regis Iehuda) quoniã non habuit filium. Reliquũ geſtorũ Ahaſiæ quæ fecit,annon hæc ſcripta ſunt in libro annalium regum Iſrael?

CAP. II.

Factum eſt autem quum Dominus [1]ſubuehere vellet'Eliam[2]turbine' in cælum,vt iret Elias cum

tiorum regis Samariæ, & dices ad eos,Nunquid non eſt Deus in Iſrael, vt eatis ad conſulendum Beel-zebub deum Accarõ? Quam ob rem hæc dicit Dominus, De lectulo ſuper quem aſcendiſti, nõ deſcendes,ſed morte morieris. & abijt Elias. Reuerſique ſunt nuntij ad Ochoziam. qui dixit eis,Quare reuerſi eſtis?At illi reſponderũt ei,Vir occurrit nobis,& dixit ad nos,Ite,[a]reuertimini ad regẽ qui miſit vos,& dicetis ei,Hæc dicit Dominus,Nũquid quia nõ erat Deus in Iſrael,mittis vt conſulatur Beel-zebub deus Accaron? Idcirco de lectulo ſuper quem aſcendiſti nõ deſcẽdes,ſed morte morieris. Qui dixit eis, Cuius figuræ & habitus eſt vir ille qui occurrit vobis,& locutus eſt verba hæc?At illi dixerunt, Vir piloſus. & zona pellicea accinctus renibus . qui ait, Elias Theſbites eſt.¶Miſitq; ad eum quinquagenarium principẽ,& quinquaginta qui erant ſub eo.Qui aſcendit ad eũ:ſedentique in vertice montis,ait,Homo Dei,rex præcepit vt deſcendas.Reſpondénſque Elias,dixit quinquagenario,Si homo Dei[a]ſum,deſcendat ignis de cælo,& deuoret te,& quinquaginta tuos.deſcendit itaque ignis de cælo, & deuorauit eum & quinquaginta qui erant cum eo.Rurſúmque miſit ad eum principem quinquagenariũ alterum,& quinquaginta cum eo.Qui locutus eſt illi,Homo Dei, hæc dicit rex,Feſtina,deſcende. Reſpondẽs Elias,ait,Si homo Dei ego ſum,deſcendat ignis de cælo, & deuoret te, & quinquaginta tuos. deſcendit ergo ignis[a]de cælo,& deuorauit illũ, & quinquaginta eius. Iterum miſit principẽ quinquagenariũ tertiũ , & quinquaginta qui erant cum eo. qui cũ veniſſet,curuauit genua contra Eliã, & precatus eſt eum,& ait,Homo Dei, noli deſpicere animam meam & animas ſeruorum tuorũ qui mecum ſunt.Ecce deſcendit ignis de cælo,& deuorauit duos principes quinquagenarios primos, & quinquagenos qui cum eis erant:ſed nũc obſecro vt miſerearis animæ meæ. Locutus eſt autem angelus Domini ad Eliã,dicens,Deſcende cum eo,ne timeas. ſurrexit igitur, & deſcendit cum eo ad regẽ,Et locutus eſt ei,Hæc dicit Dominus, Quia miſiſti nũtios ad conſulendũ Beel-zebub deum Accaron, quaſi non eſſet Deus in Iſrael, quo poſſes interrogare ſermonem,ideò de lectulo ſuper quem aſcendiſti,non deſcẽdes, ſed morte morieris.¶Mortuus eſt autẽ iuxta ſermonem Domini quẽ locutus eſt Elias,& regnauit Ioram frater eius pro eo, anno ſecundo Ioram filij Ioſaphat regis Iudæ: non enim habebat filiũ.Reliqua autem verborum Ochoziæ quæ operatus eſt, nônne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iſrael?

CAP. II.

Factum eſt autẽ:cũ leuare vellet Dominus Eliam per turbinem in cælum, [a]ibant'Elias &

¶19.i.verba facere cœpit. ¶20 deſcendit autẽ ignis Dei de cælo,& abſumpſit &c.Ignis Dei.i.miſſus à Deo. ¶21 q.d. Fateor ſerio te eſſe prophetã Dei. ¶22 Solemus parcere rei charæ.q.d.ne deſpicias vitam meam,& ſeruorum tuorũ.parce vitæ meæ,& meorũ:ne perdas me,& milites qui mecum ſunt.In Pſalmis,115,Precioſa eſt in conſpectu Domini mors ſanctorũ eius.i. Deus magnifacit ſuorũ mortem. ¶23 ſub. ad preces tuas. ¶24.i.cõdona mihi vitam. ¶25 Timebat,quia aduerſa regi prædixerat:ꝓpterea Iezabel mater regis ſummo eũ odio proſequebatur. ¶26 Heb. (nônne quia non eſſet Deus in Iſraele,ad interrogandum ſermonem eius?) idcirco de lecto &c.i.nônne eo quòd nõ putares eſſe vllum Deum in Iſraele quem conſuleres?propter infidelitatem tuam igitur,de lecto &c. ¶27.i.quẽadmodũ prædixerat Dominus per Eliã. ¶28 regnauit ¶29 per cõtractionẽ dictũ,pro Iehoram: quemadmodum & Ioſue pro Iehoſua.Hic fuit frater Ochoziæ. ¶30 Iorã filius Ioſaphat cœpit regnare cum patre ſuo,anno XVII regni eius,quo etiam anno regnare cœpit Ochozias.Hic Ochozias regnauit duobus annis perfectis: pars decimiſeptimi pro anno, & pars decimioctaui pro anno.Quòd per annũ ſecundum hic intelligere debeamus annum decimumoctauũ regni Ioſaphat,docet initium tertij capitis ſequentis.Ioſaphat XXV annis regnauit.Anno XVIII Ioſaphat regnare cœpit Ioram filius eius.ergo VIII annis & ſuprà, id eſt nouem,ſynecdochicos regnauit cum patre. II. ¶1 vſ,ſublaturus eſſet ¶2 in illo turbine,per quem ſcilicet ſublatus fuit.

Digitized by Google

Eliſeus de Galgalis. Dixitque Elias ad Eliſeum, Sede hic, quia Dominus miſit me vſque in Beth-el. cui ait Eliſeus, Viuit Domin⁹, & viuit anima tua, quia non derelinquam te. Cúmque deſcendiſſent Beth-el, egreſſi ſunt filij prophetarũ, qui erãt in Beth-el, ad Eliſeum, & dixerunt ei, Nunquid noſti quia hodie Dominus tollet dominum tuum à te? qui reſpondit, Et ego noui: ſilete. Dixit autem Elias ad Eliſeum, Sede hic, quia Domin⁹ miſit me in Iericho. & ille ait, Viuit Dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te. Cúmque veniſſent Iericho, acceſſerunt filij prophetarũ qui erãt in Iericho, ad Eliſeum, & dixerunt ei, Nunquid noſti quia Domin⁹ hodie tollet dominũ tuũ à te? & ait, Et ego noui: ſilete. Dixit autẽ ei Elias, Sede hic, quia Domin⁹ miſit me vſque ad Iordanem. qui ait, Viuit Dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te. Ierunt igitur ambo pariter, & quinquaginta viri de filijs prophetarum ſecuti ſunt eos, qui & ſteterunt econtra, longe: illi autem ambo ſtabant ſuper Iordanem. Tulitque Elias pallium ſuum, & inuoluit illud, & percuſſit aquas, quæ diuiſæ ſunt in vtranque partẽ, & tranſierunt ambo per ſiccum. ¶Cúmque tráſiſſent, Elias dixit ad Eliſeum, Poſtula quod vis vt faciam tibi, antequam tollar à te. dixitque Eliſeus, Obſecro vt fiat in me duplex Spiritus tuus. Qui reſpondit, Rem difficilem poſtulaſti: attamẽ ſi videris me, quãdo tollar à te, erit tibi quod petiſti: ſi autem nõ videris, nõ erit. ¶Cúmque pergerent, & incedentes ſermocinarentur, ecce currus igneus, & equi ignei diuiſerunt vtrunque: & aſcẽdit Elias per turbinẽ in cælũ. Eliſeus autẽ videbat, & clamabat, Pater mi, pater mi, currus Iſrael & auriga eius. & non vidit eũ amplius: apprehẽditque veſtimẽta ſua, & ſcidit illa in duas partes. ¶Et leuauit pallium Eliæ, quod ceciderat ei: reuerſúſque ſtetit ſuper ripam Iordanis. Et pallio Eliæ quod ceciderat ei, percuſſit aquas, & non ſunt diuiſæ: & dixit, Vbi eſt Deus Eliæ, etiã nunc? percuſſitque aquas, & diuiſæ ſunt huc atque illuc, & tranſijt Eliſeus. Videntes autem filij prophetarum qui erant in Iericho econtra, dixerunt, Requieuit Spiritus Eliæ ſuper Eliſeum. Et venientes in occurſum eius, adorauerũt eũ proni in terram, dixerúntque illi, Ecce, cũ ſeruis tuis ſunt quinquaginta viri fortes, qui poſſunt ire, & quærere dominum tuum, ne forte tulerit eũ Spiritus Domini, & proiecerit eum in vnum montium, aut in vnam vallium. qui ait, Nolite mittere. Coegerúntque eum, donec acquieſceret, & diceret, Mittite. Et miſerunt quinquaginta viros: qui cum quæſiſſent tribus diebus, nõ inuenerũt.

Eliſæo de [1]Gilgal,' Dicerétq; Elias ad Eliſæũ, Mane quæſo hìc, quoniã Dominus miſit me in Beth-el. dixit ergo Eliſæus, [4]Viuit Dominus, viuítque anima tua,' ſi deſeram te. deſcẽderúntq; in Beth-el. Et egreſſi [5]filij prophetarum' qui erãt in Beth-el ad Eliſæum, dixerunt ei, Noſtine quòd Dominus hodie tollet dominum tuum, [6]ne ſit poſthac magiſter tuus?' & ait, Etiã, [7]noui ego:' tacete. Dixit rurſus ad eũ Elias, Eliſæe, [8]mane hìc quæſo,' quoniam miſit me Dominus in [9]Iericho.' qui ait, Viuit Dominus, viuitque anima tua, ſi deſerã te. venerúntque Iericho. Acceſſerúntque [10]filij' prophetarum qui erant in Iericho ad Eliſæum, & dixerunt ad eum, Noſtine quòd Domin⁹ hodie tollet à te dominum tuum? Qui reſpondit, Etiam ego noui, tacete. Dixit Elias ad eum, Mane quæſo hìc, quoniam Dominus miſit me ad Iordanem. qui ait, Viuit Dominus, & viuit anima tua, ſi deſeram te. ibántq; duo illi. Porrò quinquaginta viri ex filijs prophetarum [11]venerunt,' & ſteterunt à longe eregione. duo autem illi [12]ſteterunt iuxta Iordanem.' Et ſumens Elias pallium ſuum, & [13]inuoluens' illud, percuſſit aquas, diuiſæque ſunt huc & illuc, vt ãbo tranſirent [14]in ſicco. ¶Quúmque tranſiſſent, dixit Elias ad Eliſæum, Poſtula [15]quod tibi faciam,' antequam tollar à te. & ait Eliſæus, Sit quæſo [16]duplex' portio tui Spiritus ſuper me. Qui dixit, Rem [17]difficilem' poſtulaſti: ſi videris me [18]tolli' à te, fiet tibi [19]ſi: [20]Si minus, nõ erit. ¶[21]Factũ itaque eſt quum ita proficiſcerentur & confabularentur,' vt [22]currus igneus atque equi ignei vtroſque diuellerent, aſcenderétque Elias turbine [23]in cælum. Eliſæus verò videns clamabat, [24]Pater' mi, pater mi, [25]currus Iſraelis & equites eius:' neq; vidit eũ amplius. apprehẽſis autẽ veſtimẽtis ſuis, ſcidit ea ĩ duas partes. ¶Eleuatóque pallio Eliæ quod ceciderat ab illo, reuerſus eſt, & ſtetit ad ripã Iordanis. Tollénſq; palliũ Eliæ quod ceciderat ab illo, [26]percuſſit aquã,' ac dixit, [27]Vbi eſt Domin⁹ Deus Eliæ, [28]etiã ipſe?' quúmque feriſſet aquas, [29]diuiſæ ſũt huc atq; illuc,' & tráſijt Eliſæus. Vidẽtes autẽ eũ [30]filij prophetarũ' qui [31]erãt' in Iericho [32]à longe,' dixerunt, [33]Spirit⁹ Eliæ quieſcit ſuper Eliſæo.' venerúntq; ei obuiã, [34]prociderúntque in terrã' corã eo. Dixerúntque ad eũ, Ecce [35]ſunt cũ ſeruis tuis quinquaginta viri fortes,' eant quæſo illi & quærãt dominũ tuũ, [36]fortaſſis ſuſtulit eũ Spiritus Domini, proiecítq; eum' in aliquem montem, aut in vallem aliquã. qui ait, Ne mittatis. At illi [37]flagitarunt eum donec pudore perpelleretur, [38]vt diceret,' Mittite. Miſerunt ergo quinquaginta viros, qui quæſierunt eum tribus diebus, ſed non inuenerunt eũ.

¶3 Elias, ante obitũ, adijt primum Galgala, deide Beth-el, tum Iericho, poſtremò Iordanem.

¶4.i. Iuro per Deum viuentẽ, & per animam tuam. ¶5 ſunt diſcipuli prophetarũ, vt patres pro magiſtris accipiuntur. ¶6 Hebr. de capite tuo? i. à te? Pars pro toto. Gallice d'auec toy? Aut doctor eſt diſcipulo velut corona & ornamentũ. Ergo, A capite tuo. i. dominũ tuũ qui tibi nõ aliter ornamento eſt, atque corona capiti. ¶7 q.d. Dominus mihi reuelauit.

¶8 Hoc forte fecit vt faceret periculum an diligeretur an Eliſeo. ¶9 Illic multi erant ſectatores pphetarum, viri pij. ¶10. i. diſcipuli

¶11. i. proſequuti ſũt eos abeũtes, vt viderent finem. ¶12 nã deerat nauicula qua tráſmitterẽt fluuium. ¶13 vl, complicans ¶14 vl, per ſiccũ. ſub. vadum.

¶15 vl, quid velis vt faciam tibi, ¶16 Heb. duorum. i. duplex mẽſura. hoc eſt, Da vt duæ partes tui Spiritus diuiſi in tres partes, ſint meæ: non enim. noluit petere tãtam ſibi fieri gratiam, quantam magiſtro. q.d. Noli me efficere tantum quantus es, ſed da ſolum mihi duas partes tui Spiritus. ¶17 vl, arduam ¶18 quum tollar. i. ſi videris me abeũtem. ¶19. i. quod poſtulas. ¶20 hoc eſt, non eris voti compos. ¶21. i. Cum autem alternis progreſſi eſſent inter fabulãdum. ¶22 Elias fuit ſublatus turbine: currus autem & equi apparuerunt inter vtrũque ipſi Eliſeo, vt intelligeret Eliam fuiſſe Iſraeli vice multorum currũ falcatorum, & multorum equitum. ¶23. i. in aerẽ, & locum aliquem tranquillitatis plenum. i. in ſinum Abrahæ, qui in aere potius collocandus videtur quàm in terra: nõ autẽ raptus fuit in ipſũ paradiſum: quia tũ nondum apertus fuerat aditus à Chriſto. 1. Corinth. 15, Primitiæ dormientium Chriſtus. In locum cæleſtem aliquem raptus fuit, deſtinatum olim ſpiritibus pijs firma fide expectãtibus Meſſiam, qui paradiſi aditũ aperturus erat. corpus etiam ipſum Eliæ raptum fuit, ſed immutatum & incorruptibile redditũ. Vide Eccleſiaſtes 48. ¶24. i. Magiſter. nam ſunt magiſtri diſcipulis vice parentum. q.d. Vale præceptor. ¶25. i. qui plus iuuabas Iſraelem oratione, quàm magna curruum & equitum multitudo. ¶26 ſub. nec eſt diuiſa. ¶27 q.d. Cur non diuidentur aquæ quum eum Deum colam quem coluit Elias? ¶28 etiam ipſi. ſub. factum eſt miraculum. i. etiam in gratiam Eliſei Deus edidit miraculum. ¶29 vl, diuiſerunt ſeſe hinc & hinc. ¶30 qui ſcilicet ſubſtiterant. ¶31 vl, habitabant ¶32 ex aduerſo. vnde ſcillicet videre poterant Ieruſalẽ. ¶33. i. afflatus eſt Spiritu Eliæ Eliſeus. nã viderũt eũ redeũtẽ per Iordanem pede ſicco. ¶34 honoris videlicet cauſa, caput demiſerunt. vl, inclinauerunt ſeſe ¶35 q.d. habem⁹ hîc quinquaginta homines robuſtos qui poterunt ferre itineris moleſtiam. Sciebant Deum ſublaturum eſſe Eliam, ſed neſciebant an ad tempus, an in perpetuũ. ¶36 ne tulerit eum Spiritus Domini, & demiſerit eũ ¶37 rogarũt vehementer tandiu dum coactus eſt. ſub. permittere illis vt mitterent. nam non ſtatim annuit illis. ¶38 & dixit,

Digitized by Google

¶39 is autē habitabat &c. ¶40 vt, ſitus vrbis huius elegātiſſimus eſt, ¶41 vt, noxiæ ¶42 Heb. orbat. vel, perimit. ſub. habitatores ſuos. q.d. propterea locꝰ eſt inſalubris. Doctiores exiſtimant aquā totius regionis Ierichūtinæ fuiſſe inſalubres. ¶43 vt, Reddidi ſalubres. aut, Volo has aquas eſſe ſalubres, ¶44 Heb. & nō erit illinc vltrà mors, & orbās. .i. non erunt poſthac letales aquæ, neq; hic locus ſuos incolas interimet. ¶45 ſub. quæ ducebat in Beth-el. ¶46 Repetitio habet irriſionem. ¶47 ſub. ex illis.

III.

¶1 Heb. ab illo. ſub. peccato. vel, ab illa idololatria. Relaciuum ſingulare, antecedens [peccatis] plurale. ¶2 Heb. erat paſtor. Chald. paraph. alebat multos greges. i. diues erat pecoris. ¶3 .i. noluit pédere tributum ſolitum regi. ¶4 illo tempore. ſub. rebellionis Moabitarū. ¶5 .i. Cum properaret ad locum in quo facturus eſſet delectum militum.

Quūmque reuerſi eſſent ad eum, (³⁹qui māſerat in Iericho,) dixit ad eos, Annon dixerā vobis, Ne eatis? ¶Porrò viri ciuitatis dixerunt ad Eliſæum, En ⁴⁰habitatio ciuitatis huius commoda eſt, vt dominꝰ meus videt: at aquæ⁴¹malæ ſunt, & terra⁴²ſterilis. Tum dixit, Afferte mihi phialam nouā, & ponite in eam ſal. & attulerunt ad eum. Egreſſus autem ad ſcaturiginē aquarum, proiecit illuc ſal, & ait, Sic dicit Dominꝰ, ⁴³Sanaui aquas iſtas, ⁴⁴ita vt poſthac ex illis neq; mors ſit, neque ſterilitas. Sanatæ itaque ſunt aquæ vſque in diem hunc, iuxta verbum Eliſæi quod loquutus eſt. ¶Aſcendit deinde illinc in Beth-el: quūmque⁴⁵per viam aſcenderet, exierunt pueruli ex vrbe, illudentes ei, dicēteſq; ad eū, ⁴⁶Aſcende calue, aſcende calue. Et reſpiciens poſt ſe, vidit eos, & execratus eſt eos in nomine Domini. egreſſæ ergo ex ſylua duæ vrſæ, diſcerpſerūt ex eis quadragintaduos⁴⁷pueros. Abiit inde in mōtem Charmelū, & inde reuerſus eſt in Samariā.

CAP. III.

Ioram filius Ahab rex factus eſt ſuper Iſraelem in Samaria, anno decimooctauo Ioſaphat regis Iehuda, regnauitq; duodecim annis. Fecit autem malum in oculis Domini, attamen nō ſicut pater eius, & mater eius: nā abſtulit ſtatuas baal, quas fecerat pater eius. Veruntamē hæſit in peccatis Ieroboam filij Nebat, qui effecit vt ſcelerate ageret Iſrael, nec receſſit¹ab eis. ¶Porrò Meſa rex Moabitarum²armentarius erat, pendebátq; [vectigal]³regi Iſraelitico, nempe centum millia agnorum, & centum millia arietum cum lana. Mortuo autem Ahab, rex Moabitarum defecit à rege Iſraelis. ¶Egreſſus ergo rex Ioram⁴quodā die de Samaria, recenſuit vniuerſum Iſraelē, ⁵Et abiens miſit ad Ioſaphat regē Iehuda hiſce mandatis, Rex Moabitarū perfide defecit à me, profi ciſceriſne mecum contra Moabitas in prælium? reſpondit, Aſcendam: ⁶vt enim ego ſum, ſic tu es: & ſicut populus meus, ſic & populus tuus: ſicut equi mei, ſic equi tui. Et ait, Qua via aſcendemus? at ille reſpōdit, ⁷Via deſerti Edō. ¶Profectus eſt itaque rex Iſrael, & rex Iehuda, atque ⁸rex Edom: quūmque circumiiſſent in itinere ſeptem diebus, non habuerunt aquam exercitui & iumentis⁹quæ eos ſequebantur. Dixitque rex Iſrael, ¹⁰Ahha, nimirū Dominus vocauit tres iſtos reges, vt tradat eos in manus Moabitarum. Dixit verò Ioſaphat, Annon eſt hic¹¹propheta Domini, vt ſciſcitemur ¹²Dominum per eum? reſpondit quidam ex ſeruis regis Iſraelis, & ait, Eſt hic Eliſæus filius Saphat ¹³qui aquas fudit ſuper manus Eliæ. Dixitque Ioſaphat, ¹⁴Apud hūc eſt verbum Domini. deſcenderunt ergo ad eum rex Iſrael, & Ioſaphat, atque rex Edom. Tum ait Eliſæus ad regem Iſraelis, Quid mihi ¹⁵tecum? vade ad prophetas patris tui, & ad prophetas¹⁶matris tuæ. aitque ad eū rex Iſrael, ¹⁷Ne ſic, ¹⁸quandoquidem inuitauit Dominus tres iſtos reges, vt tradat eos in manus Moabitarum.

Et reuerſi ſunt ad eū: at ille habitabat in Iericho, & dixit eis, Nunquid nō dixi vobis, Nolite ire? ¶Dixerunt quoque viri ciuitatis ad Eliſeum, Ecce habitatio ciuitatis huius optima eſt, ſicut tuipſe Domine proſpicis: ſed aquæ peſſimæ ſunt, & terra ſterilis. At ille ait, Afferte mihi vas nouum, & mittite in illud ſal. quod cū attuliſſent, Egreſſus ad fontē aquarum, miſit in illum ſal, & ait, Hæc dicit Dominus, Sanaui aquas has, & non erit vltrà in eis mors, neque ſterilitas. Sanatæ ſunt ergo aquæ vſque in diem hanc, iuxta verbum Eliſei quod locutus eſt. ¶Aſcendit autē inde Eliſeus in Beth-el: cūmque aſcenderet per viam, pueri parui egreſſi ſunt de ciuitate, & illudebant ei, dicentes, Aſcende calue, aſcende calue. Qui cū reſpexiſſet, vidit eos, & maledixit eis in nomine Domini: egreſſique ſunt duo vrſi de ſaltu, & lacerauerūt ex eis quadragintaduos pueros. Abijt autem inde in mōtem Carmeli, & inde reuerſus eſt in Samariam.

CAP. III.

Ioram verò filius Achab regnauit ſuper Iſrael in Samaria anno decimooctauo Ioſaphat regis Iudæ. Regnauitque duodecim annis. Et fecit malum corā Domino, ſed non ſicut pater ſuus & mater: tulit enim ſtatuas baal quas fecerat pater eius. Veruntamen in peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Iſrael, adhæſit, nec receſſit ab eis. ¶Porrò Meſa rex Moab, nutriebat pecora multa, & ſoluebat regi Iſrael centū millia agnorum, & centum millia arietū cum velleribus ſuis. Cūmq; mortuus fuiſſet Achab, præuaricatus eſt fœdus quod habebat cum rege Iſrael. ¶Egreſſus eſt igitur rex Ioram in die illa de Samaria, & recenſuit vniuerſum Iſrael. Miſitque ad Ioſaphat regē Iuda, dicens, Rex Moab receſſit à me, veni mecum contra eum ad prælium. qui reſpondit, Aſcendam: qui meus eſt, tuus eſt: populus meus, populus tuus: & equi mei, equi tui. Dixitque, Per quam viam aſcendemus? at ille reſpondit, Per deſertum Idumææ. ¶Perrexerunt igitur rex Iſrael, & rex Iuda, & rex Edom, & circuierunt per viam ſeptē dierum, nec erat aqua exercitui & iumentis quæ ſequebantur eos. Dixitque rex Iſrael, Heu heu heu, congregauit nos Dominus tres reges, vt traderet in manu Moab. Et ait Ioſaphat, Eſtne hic propheta Domini, vt deprecemur Dominum per eum? & reſpondit vnus de ſeruis regis Iſrael, Eſt hic Eliſeus filius Saphat, qui fundebat aquā ſuper manus Eliæ. Et ait Ioſaphat, Eſt apud eum ſermo Domini. deſcenditque ad eum rex Iſrael, & Ioſaphat rex Iuda, & rex Edom. Dixit autem Eliſeus ad regem Iſrael, Quid mihi & tibi eſt? vade ad prophetas patris tui, & matris tuæ. & ait illi rex Iſrael, Quare congregauit Dominus tres reges hos, vt traderet eos in manus Moab?

¶6 q.d. tu & ego vnum ſumus, idem factus ſum quod & tu: & meo populo & meis equis æquè vti poteris atque tuis. quò tu cum populo tuo & equis ire voles, illuc paratus ſum ego ire vnà cum populo meo & equis. Similitudinem ſortis, conditionis, voluntatis aut dignitatis ſignificat geminatio illa caphin Hebraicarum litterarum quæ pro aduerbiis ſimilitudinis ſumuntur. ¶7 Hoc dicit quòd ſecum vellet aſſumere regem Idumææ. ¶8 Hic erat prorex Idumææ, qui eam regebat vice regis Iuda. ¶9 Heb. quæ erant in pedibus eorum. ¶10 vt, Ohe. Vox eſt admirātis & deſperantis. q.d. Hei mihi, res ita habet quòd inuitauit nos Deus &c. i. videtur nos conuocaſſe ac excitaſſe, vt &c. Chaldꝰ paraph. væ. ¶11 vt, aliquis ex prophetis Domini, ¶12 Heb. [os] Domini. i. ſermonē. hoc eſt, vt conſulamus Dominū. Rex pius & ab idolorum cultu alienus, confugit ad Deum in tribulatione. ¶13 Chaldæus paraph. qui famulabatur Eliæ. nā ſolent miniſtri fundere aquā manibus dominorum quū eas lauare volunt. ¶14 .i. Eſt verus propheta Dei. Hoc affirmatiue, non interrogatiue dictum. q.d. Si fuerit famulus tanti prophetæ, per eum conſulere poterimus Dominū. ¶15 ſub. eſt commune. ¶16 quæ ſcilicet alebat prophetas lucorum. ¶17 .i. Ne dicas talia, miſſa facito hæc, ô domine: ne reijcias nos. ¶18 ſubaudienda quædam, ſic [Nam verum eſt] quòd vocauit &c. i. videtur nos conuocaſſe, vt &c.

Digitized by Google

…s, Viuit Dominus exerci-
…u ſto, quòd ſi non vultū
… erubeſcerem, non attendiſ-
… te, nec reſpexiſſem. Nūc autem ad-
… mihi pſaltē. cúmque caneret pſaltes, facta
…er eū manus Domini, & ait, Hæc dicit Do-
…, Facite alueū torrentis huius foſſas & foſ
ſas. Hæc enim dicit Dominus, Non videbitis ven
tum, neque pluuiam: & alueus iſte replebitur a-
quis, & bibetis vos, & familiæ veſtræ, & iumenta
veſtra. Paruḿque eſt hoc in conſpectu Domini:
inſuper tradet etiam Moab in manus veſtras. Et
percutietis omnem ciuitatem munitam, & om-
nem vrbem electam, & vniuerſum lignum fru-
ctiferum ſuccidetis, cunctóſque fontes aquarum
obthurabitis, & omnem agrum egregium ope-
rietis lapidibus. Factum eſt igitur mane, quando
ſacrificium offerri ſolet, & ecce, aquæ veniebant
per viam Edom, & repleta eſt terra aquis. Vniuer
ſi autem Moabitæ audientes quòd ascendiſſēt
tres reges vt pugnarent aduerſum eos, conuo-
cauerunt omnes qui accincti erant baltheo deſu
per, & ſteterunt in terminis. Primóque mane ſur
gentes, & orto iam ſole ex aduerſo aquarum, vi-
derūt Moabitæ ecōtra aquas rubras, quaſi ſangui-
nem, Dixerúntque, Sanguis gladij eſt: pugnaue-
runt reges contra ſe, & cæſi ſunt mutuò: nūc per-
ge ad prædam Moab. Perrexerúntque in caſtra
Iſrael: porrò conſurgens Iſrael, percuſſit Moab:
at illi fugerunt coram eis. venerunt igitur qui
vicerant, & percuſſerūt Moab, Et ciuitates deſtru-
xerunt: & omnem agrum optimum, mittētes ſin
guli lapides, repleuerunt: & vniuerſos fontes a-
quarum obthurauerunt: & omnia ligna fructiſe
ra ſucciderunt, ita vt muri tantum fictiles rema-
nerent: & circundata eſt ciuitas à fundibularijs,
et magna ex parte percuſſa. Quod cum vidiſſet
rex Moab, præualuiſſe ſcilicet hoſtes, tulit ſecū
ſeptingentos viros educentes gladios, vt irrum-
perent ad regem Edom: & non potuerunt. Arri-
piénſque filium ſuum primogenitum, qui regna
turus erat pro eo, obtulit holocauſtū ſuper mu-
rum: & facta eſt indignatio magna in Iſrael, ſta-
tímque receſſerunt ab eo, & reuerſi ſunt in ter-
ram ſuam.

Eliſæus ait, Viuit Dominus exercituum, [19]in cu-
ius conſpectu ſto, niſi faciem Ioſaphat regis Ie-
huda [20]reuererer, non dignarer vt te vel aſpice-
rem: nunc verò [21]pſaltem mihi adhibete. quúm-
que caneret pſaltes, [22]facta eſt ſuper eum manus
Domini. Et ait, Sic dicit Dominus, [23]Facite iuxta
hunc alueum multos elices, Quoniā ſic dicit Do-
minus, Non [24]videbitis ventum vllum, neque plu
uiam videbitis, nihilo tamen minus [25]alueus iſte
aquis inundabit, vt & vos bibatis, & pecora ve-
ſtra, atque [26]iumenta veſtra. [27]Idque leue erit in
oculis Domini: dabit inſuper Moabitas in ma-
num veſtram, [28]Ferietíſque omnem ciuitatem
munitam, & omnem vrbem electam, atque vni-
uerſas arbores [29]electas deijcietis, omnes fontes
aquarum obthurabitis, & omnem agrum fertí-
lem lapidibus [30]inutilem reddetis. Factum autē
eſt mane [31]iuxta id tempus, quo ſolebat ſacrifica
ri ſacrificium cibarium, vt aquæ venirent per
viam Edom, [32]terráque ipſa inundaret aquis. Cū
cti autem Moabitæ audientes quòd aſcendiſſent
reges vt pugnarent contra eos, [33]conuocarunt o-
mnes qui expediti erant, & ſuprà, ſteterúntque
[34]ad fines. [35]Et mane quum ſol oriretur ſuper a-
quas, viderunt Moabitæ [36]è regione aquas rubras
veluti ſanguinem. Et dixerunt, Sanguis eſt [37]iſtud,
[38]vaſtando vaſtati ſunt reges, [39]mutuo ſeſe confe
cerunt: [40]ad prædam nunc igitur ô Moab. Quúm
que [41]perueniſſent ad caſtra Iſraelis, inſurrexe-
runt Iſraelitæ, & percuſſerunt Moabitas, ita vt
fugerent coram eis: [42]at iſti inſequuti eos, percuſ
ſerunt Moabitas. Et ſubuerterunt vrbes, & in ſin
gulos agros fertiles ſinguli proiecerunt lapides
ſuos, & impleuerunt eos, omnes fontes aquarum
obſtruxerunt, & omnem arborem [43]bonam de-
iecerunt, [44]dūtaxat in Kir-hæreſch reliquos fece
runt lapides eius: [45]funditores verò circuiuerūt
ſeam, & percuſſerunt eam. Videns autem rex Mo
abitarum quòd bellum [46]grauius eſſet quàm
quod ipſe ſuſtinere poſſet, tulit ſecum ſeptingē-
tos [47]qui gladio vti poterant, [48]vt irrumperent
aduerſus regē Edom, ſed nō potuerūt. Arripiens
igitur primogenitū ſuū, qui regnaturus erat pro
eo, [49]ſacrificauit eū holocauſtū [50]ſuper murū, fa-
ctáque eſt magna indignatio [51]cōtra Iſraelē. ſol-
uerunt ergo ab eo, & reuerſi ſunt in terram ſuā.

¶19.i. cui ſer-
uio. nam fa-
muli ſtare ſo-
lent coram do
minis ſuis, vt
eis inſeruiant.
hinc ſtare in a-
licuius conſpe-
ctu, eſt ei famu
lari. ¶20 Heb.
ſuſciperē. q.d.
quæ faciā, agā
in gratiā Ioſa-
phat. Gallice,
N'eſtoit l'hon-
neur de Ioſa-
phat, ie ne te
daigneroye re
garder. ¶21 vſ,
citharœdū. qui
canat aliquas
laudes Dei ad
animū meū ex
citādū, & eleuā
dā intētionem
animi mei ad
Deū. nō eni vte
bantur muſi-
ca prophana,
ſed ſancta.
¶22.i. afflatus
fuit Spiritu
Domini. Chal-
dæus paraphr.
requieuit ſup
eū prophetia.
¶23 Hebr. Faci-
te vallem iſtam
foſſas & foſ-
ſas. Tunc erat
in quadā val-
le. Replete ſcro
bibus hāc val-
lem: Facite in
torrēte hoc cre
bras foſſas. Nā
repetitio fre-
quentē multi-
…ſ intelligit & demōſtrat. ¶24.i. ſentietis. tribuit ſenſui vni quod eſt alterius. ¶25 torrēs ¶26 quæ ſcilicet ve
… ſarcinas veſtras. ¶27 vſ, Hoc autē eſt res facilis corā Domino. i. Id autē facile faciet Domin⁹. ¶28 vſ, Euertetis.
…, Expugnabitis ¶29 Heb. bonas. i. fructiferas. ¶30 vſ, affligetis. i. obruetis. nā lapides ſunt quædā peſtes agrorū.
… Hebr. quando offertur ſacrificium. vſ, oblatio matutina: ad differētiam veſpertinæ. ¶32.i. locus ille replet⁹ fuit
…quis. ¶33 Heb. congregati ſunt [ſub. ad vocem præconis] ab omni accingēte ſe baltheo. i. ab ea ætate qua ſolet geſta
…ſum. ¶34 ſub. ſuæ regionis, vt eorum exciperēt impetum. ¶35 Summo autem mane ſurrexerunt, & ſol ortus
… ſuper aquas, viderúntque &c. i. Quum iam ſol mitteret ſuos radios ſuper illas aquas. ¶36 vſ, eminus ¶37 ſub.
…quod videmus. ¶38 digladiando digladiati ſunt. i. dimicauerunt inter ſe. ¶39 Hebr. interfecit quiſque sociū ſuū.
… mutuis vulneribus ſe interfecerunt. Per verbum Hebraicum deſignatur quædam cauſa digladiationis. q.d. oborta
…ſeditione, vel aliam ob cauſam compulſi ſunt gladios exerere, & confodere ſe mutuo. ¶40 ſub. currite. q.d. ampliſ
…ſima præda parta eſt. ¶41 ſub. ordinib⁹ nō ſeruatis, & acie nō inſtructa: feſtinātes enim venerūt. ¶42 Heb. & percuſ
ſerunt eā [ſub. congregationem] & ceciderūt Moabitas. Doctus inter Hebræos propter relatiuum fœmininum ſubau
dit [vrbem] & [venit,] hoc modo, & ingreſſus eſt vrbē, & percuſſerunt percutiendo Moabitas. i. Ingreſſus eſt Iſrael ſin-
gulas vrbes ad quas ſe receperāt Moabitæ præſidij cauſa, & percuſſerunt ipſos Moabitas. ¶43.i. frugiferā. ¶44 Heb.
…a vt relinquerent tantum lapides eius in Kir-haraſeth. q.d. ita omnia euerterūt in ea vrbe, egregia Kir-haraſeth,
vt reliquerint ſolum muros. omnia quæ erant in circuitu deſtruxerunt, ita vt ſoli muri remanerent: nondum vrbē
…ceperant, ſed omnia vicina perdiderāt. ¶45 Vox Hebræa C A L A I M, non ſolum ſignificat eos qui funda lapi-
des mittunt, ſed etiam tormentis excutiunt ingentes lapides in muros. ¶46 Hebr. præualeret ſibi, ¶47 Heb. viros
…educentes enſem. i. magnanimos & bellicoſos. ¶48. i. vt rupta acie impetu facto pugnarent aduerſus regem Edom
qui non procul erat ab vrbe. ¶49 ſub. rex Moab. Alij non ſatis rectè, de filio regis Edom intelligunt, quem in eru-
ptione cepiſſet. ¶50 ſub. vrbis Kir-haraſeth. In honorem Dei ſui filium ſuum immolauit, confugiens ad deos ſuos
…viribus ſuis deſtitutus. quo viſo Iſraelitæ commoti abierunt. ¶51 Hebr. in Iſraele. i. ob tam crudele facinus vehemē
…ter indignati ſunt Iſraelitæ. q.d. miſerti ſunt eius, quòd vidiſſent eò redactum vt immolaret filium.

Digitized by Google

CAP. IIII.

MVlier quædam de vxoribus 'filiorum' prophetarum clamauit ad Eliſæum, dicẽs, Seruus tuus vir meus mortuus eſt, tu verò noſti q ſeruus tuus metuens fuit Dei. iam verò venit creditor vt tollat duos filios meos ſibi in ſeruos. Ad quam dixit Eliſæus, Quid faciam tibi? indica mihi quid habeas domi. Quæ dixit, Ancilla tua nihil habet domi quã lecythũ olei. Cui ait, Vade, & poſce tibi vaſa foris, [id eſt] ab omnibus vicinis tuis, vacua [inquam] vaſa, eáque nõ pauca. Quũmque fueris ingreſſa, claude poſt te, póſtque filios tuos ianuam, & funde [oleum] in omnia vaſa iſta: quódque fuerit repletũ, repone. Abijt itaq; mulier ab eo, & clauſit ianuam poſt ſe & poſt filios ſuos, qui adhibebãt ei [vaſa,] ipſaq; infundebat. Quũmque iam vaſa impleta eſſent, dixit ad filiũ ſuũ, Adhibe mihi adhuc [aliud] vas. is autẽ ait ad eã, Nullũ eſt amplius vas. cõſtitítque oleũ. Venit hæc, & nũtiauit viro Dei. qui ait, Vade & vẽde oleum ipſum, & redde creditori: tu & filij tui [10] cũ eo quod ſupereſt vitã ſuſtinete. ¶ Cõtigit autem quodã tempore vt Eliſæus tráſiret Sunem, illic erat mulier quædã [11] inſignis, quæ [12] retinuit eũ vt ederet cibũ: vnde factum eſt, vt quoties tranſiret, diuerteret illò vt ederet cibum. Tum ait illa ad maritũ ſuũ, [13] En quæſo, noui quòd is qui [14] ſubinde apud nos præterit, vir Dei ſanctus eſt: faciamus quæſo cœnaculũ [15] paruo pariete, & ponamus ei in eo lectũ, menſam, [16] ſoliũ atque candelabrũ: vt quũ ad nos venerit, illuc diuertat. ¶ Factũ ergo eſt quodã die, vt veniret illuc, & diuerteret in cœnaculũ illud, dormirétque in eo. Tũ dixit [Eliſæus] ad puerũ ſuũ, Voca Sunamitidẽ illã. quũmque eam vocaſſet, ſtetit ipſa coram eo. Rurſúmque ait [17] illead eũ, Dic ad eã, [18] Inſeruiſti nobis omni [19] ſtudio iſto ac diligentia, [20] quid faciemus tibi? [21] Eſtne tibi negotiũ aliquod apud regẽ, aut imperatorẽ? Quæ reſpondit, [22] Ego habito in medio populi mei. Dixit ille, Quid ergo ei faciẽdũ? reſpõdit Gehaſi, [23] Profectò non habet filiũ, & maritus eius ſenex eſt. Dixit [Eliſæus,] Voca eam. & is vocauit eã, & [mulier] ſtetit ad oſtiũ. Dixitque ille, [24] Ad tẽpus hoc cõſtitutũ iuxta tẽpus animãtis, tu amplexaberis filiũ. at illa dixit, [25] Ne illudas famulæ tuæ mi domine vir Dei. Concepit ergo mulier, & peperit filium [26] ad tẽpus hoc præſtitutũ iuxta tempus animãtis quod definierat ei Eliſæus. ¶ Cúmq; puer adoleuiſſet, factum eſt quodam die vt egrederetur ad patrẽ ſuum, [27] ad meſſores, Diceréta; ad patrẽ ſuũ, [28] Caput meũ, caput meũ [doleo.] & [29] ille ait ad [30] puerum quẽdã, Fer eum ad matrem ſuam. Qui cũ tuliſſet eũ, adduxiſſétque eum ad matrem ſuam, ſedit ſuper genua eius vſque ad meridiem, & mortuus eſt. Illa verò [31] aſcendẽs, poſuit eum ſuper lectum viri Dei, & obſeratis [foribus] [32] circa eum, exiit. Et vocato marito ſuo, ait, Mitte quęſo mecũ aliquẽ ex pueris, [33] & aſinã: nã propere proficiſcar ad virũ Dei, & reuertar. Qui ait, Cur proficiſcẽris ad eum hodie, quum nec ſit [34] noua luna, nec ſabbatum? Reſpondit illa, [35] Vale. Strato aſino dixit ad puerum, Duc & [36] proficiſcere, [37] ne moram nectas mihi, quo minus vehar, niſi quũ dixero tibi. Profe-

CAP. IIII.

MVlier autem quædã de vxoribus prophetarum clamabat ad Eliſeũ, dicẽs, Seruus tuus vir meus mortuus eſt, & tu noſti quia ſeruus tuus fuit timens Dominum: & ecce creditor venit vt tollat duos filios meos ad ſeruiendum ſibi. Cui dixit Eliſeus, Quid vis vt faciam tibi? dic mihi, quid habes in domo tua? At illa reſpondit, Non habeo ancilla tua quicquam in domo mea, niſi parum olei quo vngar. Cui ait, Vade, pete mutuò ab omnibus vicinis tuis vaſa vacua non pauca. Et ingredere, & claude oſtium tuum, cum intrinſecus fueris tu & filij tui, & mitte inde in omnia vaſa hæc: & cum plena fuerint, tolles. Iuit itaque mulier, & clauſit oſtiũ ſuper ſe & ſuper filios ſuos: illi offerebãt vaſa, & illa infundebat. Cúmque plena fuiſſent vaſa, dixit ad filium ſuum, Affer mihi adhuc vas. & ille reſpondit, Non habeo. ſtetitque oleum. Venit autẽ illa, & indicauit homini Dei. & ille, Vade, inquit, vende oleũ, & redde creditori tuo: tu autem & filij tui viuite de reliquo. ¶ Facta eſt autem quædam dies, & tranſibat Eliſeus per Sunam ciuitatem: erat autem ibi mulier magna quæ tenuit eum vt comederet panem: cúmque frequenter inde tranſiret, diuertebat ad eam vt comederet panẽ. Quæ dixit ad virũ ſuum, Animaduerto quòd vir Dei ſanctus eſt iſte, qui tranſit per nos frequenter. faciamus ergo ei cœnaculum paruum, & ponamus ei in eo lectulum, & menſam, & ſellam, & candelabrũ, vt cum venerit ad nos, maneat ibi. ¶ Facta eſt ergo dies quædam, & veniens diuertit in cœnaculum, & requieuit ibi. Dixitque ad Giezi puerum ſuum, Voca Sunamitidem iſtam. qui cum vocaſſet eam, & illa ſtetiſſet coram eo, dixit ad puerum ſuum, Loquere ad eã. Ecce, ſedulè in omnibus miniſtraſti nobis, quid vis vt faciam tibi? numquid habes negotium, & vis vt loquar regi, ſiue principi militiæ? Quæ reſpondit, In medio populi mei habito. Et ait, Quid ergo vult vt faciam ei? dixitque Giezi, Ne quæras: filium enim non habet, & vir eius ſenex eſt. Præcepit itaque vt vocaret eam: quæ cum vocata fuiſſet, & ſtetiſſet ante oſtium, dixit ad eam, In tempore iſto, in hac eadem hora, ſi vita comes fuerit, habebis in vtero filium. at illa reſpondit, Noli quæſo domine mi vir Dei, noli mentiri ancillæ tuæ. Et cõcepit mulier, & peperit filium in tempore, & in hora eadem qua dixerat Eliſeus. ¶ Creuit autem puer: & cum eſſet quædam dies, & egreſſus iſſet ad patrem ſuum, ad meſſores, ait patri ſuo, Caput meum doleo, caput meum doleo. at ille dixit puero, Tolle, duc eum ad matrem ſuam. Qui cum tuliſſet, & duxiſſet eum ad matrem ſuam, poſuit eum illa ſuper genua ſua vſque ad meridiem, & mortuus eſt. Aſcendit autem, & collocauit eum ſuper lectulum hominis Dei, & clauſit oſtium: & egreſſa vocauit virũ ſuũ, & ait, Mitte mecum, obſecro, vnum de pueris, & aſinam, vt excurram vſque ad hominẽ Dei, & reuertar. Qui ait illi, Quã ob cauſam vadis ad eũ? hodie non ſunt calendæ, neque ſabbathum. Quæ reſpondit, Vadam. Strauítque aſinam, & præcepit puero, Mina, & propera, ne mihi moram facias in eundo: & hoc age quod pręcipio tibi. Profecta

¶1 i. diſcipulorũ. ¶2 vl, lagenam ¶3 Hebraice, quaſi dicas, ne pauciſices. i. ne pauca mutueris ſiue pares tibi. ¶4 ſub. & iube alia apportari. ¶5 vl, admouebãt ¶6 vl, Admoue ¶7 vl, fluere deſijt ¶8 i. Eliſeo. ¶9 debita. i. diſſolue æs alienũ quod conflarat tuus vir. ¶10 Heb. viue de reliquo. ¶11 He. magna, i. prædiues & opulẽta. Chald. paraph. cauens ſibi à peccato. ¶12 Heb. vim fecit. compulit ¶13 Hebr. Ecce nũc ¶14 Heb. ſẽper ¶15 Heb. ex parietibus [quatuor] paruũ. q. d. faciam9 cœnaculũ ſemotũ ab alijs ædificijs. Alij (quod parũ pbatur doctis) exponunt cœnaculum ex pariete perpetuo, paruum, & itelligũt forni cẽ, nullã feneſtrã habentem. ¶16 ſedem ¶17 ſub. Eliſe9, ad eũ. i. Giezi famulũ. ¶18 Ecce ſollicita es p nobis. i. ſedulò nobis miniſtras, magnum ſumis laborẽ vt nobis inſeruias. ¶19 iſta ſollicitudine, ¶20 qd [ſub. oportas] vt faciam9 ¶21 Hebr. eſtne [tibi op9] vt alloquatur [aliquis] pro te regẽ, aut ducẽ exercitus? ¶22 q. d. Inter conſãguineos meos habito, q poſſunt mihi eſſe interpretes apud regẽ ſiquid negotij habuerim pp̃ter quod ſit cõueniẽd9. ¶23 q. d. Hac opera tua nõ eſt illi opus: ſed roga Deũ vt filiũ habeat. nõ eni ſpes eſt eã poſſe habere. q maritus ei9 ſenex ſit. ¶24 Heb. In tempore iſto, hac ipſa hora, viuẽs. vl, viuẽte te. i. Anno proximo, mẽſibus geſtationis vteri reuolutis, hoc ipſo die [Galli ce, en ceſte ſaiſon] vel cõſimili, quãdo tu eris ſana & icolumis, aut, eris viuẽs [& ſana,] & ãplexaberis &c. Oratio eclipt. ¶25 vl, Ne fallas ãcillã tuã ¶26 eo tẽpore, ea ipſa hora, vita comite, qua dixerat ¶27 ſub. qui ibat vt inuiſeret meſſores. ¶28 q. d. Vehementer doleo ob radios ſolis. ¶29 ſub. pater. ¶30 vl, miniſtrum. qui fortaſſe erat illi comes. ¶31 ſub. in cœnaculũ. ¶32 ſuper eũ. i. eo incluſo. ¶33 He. & vnã aſinarũ, vt currã ¶34 Iis dieb9 ſolebãt cõuenire, & cõſulere pphetas. ¶35 He. Pax. q. d. Rectè qdẽ ſe habẽt omnia: boni cauſa illũ adire cupio. ¶36 vl, pręcede, ¶37 Heb. ne remoreris mihi vt aſcendam. i. ne remoreris in meam gratiã illam aſinam vt aſcendam ſuper eam. Ducebat aſinam Eliſei cauſa, non vt ipſa veheretur.

... venit ad virũ Dei in mõtẽ Carmeli:
cúmque vidiſſet eam vir Dei econtra, ait ad Gie-
zi puerum ſuum, Ecce Sunamitis illa. Vade ergo
in occurſum ei⁹, & dic ei, Recténe agitur circa te,
& circa virum tuum, & circa filium tuum? quæ re
ſpondit, Recte. Cúmque veniſſet ad virum Dei in
montem, apprehendit pedes eius. & acceſſit Gie-
zi vt amoueret eam. & ait homo Dei, Dimitte il
lam: anima enim eius in amaritudine eſt, & Do
minus celauit à me, & non indicauit mihi. Quæ
dixit illi, Nũquid petiui filium à domino meo?
nunquid non dixi tibi, Ne illudas me? Et ille ait
ad Giezi, Accinge lumbos tuos, & tolle baculum
meum in manu tua, & vade. ſi occurrerit tibi ho
mo, non ſalutes eum: & ſi ſalutauerit te quiſpiã,
non reſpõdeas illi: & pones baculũ meũ ſuper fa-
ciem pueri. Porrò mater pueri ait, Viuit Domin⁹, &
viuit anima tua. non dimittã te. ſurrexit ergo, &
ſecutus eſt eã. Giezi autẽ præceſſerat ante eos, &
poſuerat baculum ſuper faciem pueri: & nõ erat
vox, neque ſenſus: reuerſúſque eſt in occurſum
eius, & nuntiauit ei, dicens, Non ſurrexit puer.
Ingreſſus eſt ergo Eliſeus domum, & ecce, puer
mortuus iacebat in lectulo eius: ingreſſúſq; clau
ſit oſtium ſuper ſe, & ſuper puerum: & orauit ad
Dominũ. Et aſcẽdit, & incubuit ſup puerũ: poſuit
os ſuũ ſup os ei⁹. & oculos ſuos ſuper oculos
eius, & manus ſuas ſuper manus eius: & incurua
uit ſe ſuper eum, & calefacta eſt caro pueri. At il
le reuerſus, deambulabat in domo, ſemel huc at-
que illuc: & aſcendit, & incubuit ſuper eum: & oſ
citauit puer ſepties, aperuítque oculos. Et ille vo
cauit Giezi, & dixit ei, Voca Sunamitidem hanc.
Quæ vocata, ingreſſa eſt ad eum. qui ait, Tolle fi-
lium tuum. Venit illa, & corruit ad pedes eius, &
adorauit ſuper terram, tulitque filium ſuũ, & e-
greſſa eſt, & Eliſeus reuerſ⁹ eſt in Galgala. ¶Erat
autem fames in terra, & filij prophetarum habi
tabant coram eo, dixitque vni de pueris ſuis, Po-
ne ollam grandem, & coque pulmẽtum filijs pro
phetarum. Et egreſſus eſt vnus in agrum vt colli
geret herbas agreſtes: inuenitque quaſi vitẽ ſyl-
ueſtrẽ, & collegit ex ea colocynthidas agri, & im-
pleuit pallium ſuum, & reuerſus conſcidit in ol-
lam pulmenti: neſciebat enim quid eſſet. Infude-
runt ergo ſocijs, vt comederent: cúmque guſtaſ-
ſent de coctione, clamauerunt, dicentes, Mors in
olla vir Dei. Et non potuerunt comedere. At ille,
Afferte, inquit, farinam. Cúmque tuliſſent, miſit
in ollam, & ait, Infunde turbæ, vt comedãt. & nõ
fuit amplius quicquã amaritudinis in olla. ¶Vir
autem quidam venit de Baal-ſaliſa deferens vi-
ro Dei panes primitiarum, & viginti panes hor
deaceos, & frumentum nouum in pera ſua. at il
le dixit, Da populo, vt comedat. Reſponditque ei
miniſter eius, Quantum eſt hoc, vt apponam co-
ram centum viris? rurſum ille ait, Da populo, vt
comedat: hæc enim dicit Dominus, Comedent, &
ſupererit. poſuit itaque coram eis: qui comede-
runt, & ſuperfuit iuxta verbum Domini.

C A P. V.

NAaman* princeps militiæ regis Syriæ, erat
vir magnus apud dominũ ſuũ, & honorat⁹:

...a itaq; venit ad virũ Dei in mõtẽ Charmelum.
Qu ũmque vir Dei eã vidiſſet procul, dixit ad Ge-
haſi puerũ ſuum, En[38] Sunamitis iſta, Curre quæ-
ſo ei obuiã, & dic ad eã, [39]Valéſne tu? valétne mari
tus tuus? valétne puer? quæ reſpõdit, [40]Valent re-
cte. Venit[41] autem ad virum Dei in mõtem, & ap-
prehendit pedes eius. acceſſitque Gehaſi vt eam
depelleret. & dixit vir Dei, Sine eã, quãdoquidẽ
mœſto eſt animo, [42]quod Dominus me celauit,
neque reuelauit mihi. At illa dixit, Poſtulauíne
ego filium à domino meo? annon dicebam, Ne
fallas me? Et dixit [Eliſæus] ad Gehaſi, [43]Accinge lũ
bos tuos, & tolle baculũ meum in manũ tuam,
& [44]vade. quòd ſi quiſpiam obuius tibi fact⁹ fue
rit, [45]ne eum ſalute impertias: ſi quiſpiam te ſa-
lutauerit, [46]ne reſpondeas ei, & pone[47] baculum
meũ ſuper faciem pueri. Tũ dixit mater pueri,
Viuit Dominus, & viuit anima tua, ſi dimiſero te.
ſurgens ergo ſequutus eſt eã. Porrò Gehaſi præ-
ceſſerat eos, & poſuerat baculũ ſuper faciem pue
ri, ſed nec vox erat, nec[48] ſenſus: reuerſus eſt er-
go ei obuiam, indicauítq; ei, dicens, Puer [49]non
euigilauit. Qu ũmque Eliſæus veniſſet in domũ,
ecce puer dormiẽtis in morem iacebat mortuus
ſuper lectum eius. ¶Ingreſſus ergo clauſit oſtiũ
[50]poſt vtrũque, & precatus eſt Dominum, Et a-
ſcendens[51] iacuit ſuper puerũ, ponens os ſuũ ſu-
per os eius, & oculos ſuos ſuper oculos eius, ma-
núſque ſuas ſuper manus eius: [52]quúmq; ſic pro-
ſtratus incumberet ei, calefacta eſt caro pueri. Et
[53]rediens deambulabat in domo, iam huc, iam
illuc: deinde aſcendit, & rurſus incubuit ei. tum
puer ſternutauit ſepties, aperuítque oculos ſuos.
[Eliſæus] autẽ vocato Gehaſi ait, Voca Sunamitidẽ
hãc. vocauit igitur eã. quæ quũ ingreſſa eſſet ad
eũ, dixit [ille ad eã,] Tolle filiũ tuũ. Ingreſſa itaq;
procidit ad pedes ei⁹ [54]incuruata terram verſus:
tollẽſq; filium ſuum, egreſſa eſt. ¶Eliſæus autẽ
reuerſus eſt in Gilgal, fuítque fames in terra, &
[55]filij prophetarum [56]verſabantur apud eũ. Tũ
dixit ad puerum ſuũ, [57]Appone ollam magnã,
& coque [58]pultem [59]filijs prophetarum. Egreſſu
ergo vnus in agrũ vt colligeret [60]herbas virides,
inueniẽſq; [61]fruticem agreſtem, collegit ab e[a]
[62]colocynthidas agreſtes, [63]impleuítq; veſtẽ ſuã,
& rediẽs incidit in ollam [64]pultem, [65]neq; enim
compertum habebat. Et [66]effudit viris vt come-
derent: quúmque de coctione illa ederent, clama
bant dicẽtes, [67]Mors eſt in olla, ô vir Dei: nec po-
tuerũt comedere. At ille ait, Afferte farinã. quam
inſperſit in ollã, & ait, Effunde populo vt come-
dãt: tũ nihil mali ãplius fuit in olla. ¶Porrò vi[r]
quidã veniebat de Baal-ſaliſa, ferens ad virũ De[i]
panes primitiarũ, nẽpe vigiti panes hordeaceos,
& [68]frumentũ recens in folliculis ſuis, dixítque,
Da populo vt comedat. Et reſpõdit miniſter eiu[s]
Quid verò dabo iſtud centũ viris? rurſum ait ill[e]
Da populo vt comedat: nã ſic ait Domin⁹. Come
dẽt, & ſupererit. poſuit itaq; ãte eos, & illi com
dẽtes, [69]reliquũ fecerunt [70]iuxta verbũ Domini

C A P. V

NAaman imperator exercit⁹ regis Syriæ fui[t]
vir clarus ac ſpectatiſſimus in cõſpectu do[mini]

...reuerſus. ſub. à puero. i. viciſſim & per interualla relicto puero inambulabat huc & illuc, cogita[ns]
...tendebat ſe ſuper puerũ. ¶54 vſ, incuruata in terram vſque. ante illum ſcilicet Eliſæũ. ¶55. i. di[ſcipuli]
...ſedebant coram eo. vt ſcilicet aliquid diſcerent ab eo. nam illum colebant tanquam ſummum pr[o]
...Diſpone. aut. Præpara ¶58 vſ, pulmentum ¶59. i. diſcipulis, ijs qui mihi ſemper ad ſunt, & me
¶60 Quidam exiſtimant vocem Hebræam ſignificare erucam, ab O R A. i. lumen, quòd confer[t]
...rum, vt ſcribit Plinius lib. 20. cap. 13. ¶61 vitem &c. i. herbam ſimilem viti agreſti. ¶62 vſ, cucurbi[tas]
...ſimilitudinem veſtis. ¶64 pulmenti. i. conciſas colocynthidas iniecit in ollam. ¶65. i. neſciebat coloc[ynthidas]
...ſſe amari. ¶66 ſub. in vaſa, ſiue ſcutellas. ¶67 q. d. Aliquis coniecit venenum in ollam. exiſtimab[ant]
...tum, ob amaritudinem. ¶68 ſpicas triticeas cum folliculis &c. nondum grana erant excuſſa ex
...rant. ſub. aliquid. ¶70. i. quemadmodum Dominus reuelarat prophetæ. V. ¶1 Heb. mag[nus]

¶1 potens robo re.i.bellicoſus. ¶3 Heb. exercitus.i. cum aliquot turmis militum.
¶4 Heb. quæ erat coram vxore &c. i.quæ poſtea miniſtrauit vxori &c. ¶5 Hebr. Orationes domini mei fine corā propheta, &c.i. Si dominus meus rogarit prophetam Samariæ:ſanabit eum. Chaldæus paraphr. Fœlix eſſet dominus meus ſi ſtaret coram propheta.i. ſi iret ad prophetam qui eſt &c. ¶6 tum ſanabit ¶ ſub. Naamā ¶7 I, vade, ¶8 vt, ad mutandum. i.quibus vteretur propheta quum veſtem quotidianā mutare vellet. Veſtes elegātiores & pretioſiores intelligit, quibus vtimur in publico & diebus ſolennibus.
¶9 Hebr. Nunc ergo cum venerint ad te literæ iſtæ, ſane miſi &c. q.d. Vbi receperis has literas, cura ſanandum hunc ſeruum meum Naamā. nā &c. ¶10 Alij, remoueas, vel eripias eum à lepra ſua. Alij, vt recolligas eū. .i. reuoces eum in cōgregationem ſanorum

mini ſui: nam Dominus dederat ſalutem Syriæ per eū, fuitque vir ſtrenuus, ſed leproſus. Egreſſi autem erant Syri graſſatores, & captiuam duxerant de terra Iſrael paruam quandam puellam, [4]quæ miniſtrabat vxori ipſi[us] Naaman, Hæc dicebat ad dominam ſuam, [5]Vtinam herus meus eſſet apud prophetam qui eſt in Samaria, [6]tum enim ſanaret eum à lepra ſua. Et ingreſſus expoſuit [hæc] domino ſuo, dicens, Sic & ſic loquuta eſt puella quæ eſt ex terra Iſrael. Tum dixit rex Syriæ, [7]Vade & ingredere, mittámque literas ad regem Iſraelis. Is autem profectus accepit in manum ſuam decem argenti talēta, & auri ſex millia, decem inſuper veſtēs [8]mutatorias, Tulitque literas ad regem Iſraelis in hanc ſententiā, [9]Quū peruenerint literæ iſtæ ad te, en ego miſi ad te Naaman ſeruum meum, vt [10]cures eum à lepra ſua. Contigit autem vt rex Iſrael perlecta epiſtola, ſciderit veſtimenta ſua, dixeritque, Egóne Deus ſum, vt interficiam, & rurſus vitæ reſtituā? [11]is mittit ad me, vt curē hominem à lepra ſua: enimuero aduertite quæſo & videte, [12]quam anſam captet contra me. Quū verò Eliſæus vir Dei audiſſet quòd rex Iſrael [13]conſcidiſſet veſtē ſuā, miſit ad regem huiuſmodi verbis, [14]Quare conſcidiſti veſtes tuas? veniat igitur ad me, experietur certe prophetam eſſe in Iſraele. Venit itaque Naaman cum equitatu ſuo, & curru ſuo, & conſtitit ad fores domus Eliſæi. Miſitque Eliſæus nuntium ad eum hiſce mādatis, Vade, & laua ſepties in Iordane, & [15]reſtituetur tibi caro tua, Adeóque munda erit. Naamā indignatione commotus, abijt & dixit, En, cogitaram apud me, Omnino exibit, & ſtans inuocabit nomen Domini Dei ſui, [16]motabítque manum ſuam ad locum, & curabit lepram. Annon præſtant Abana & Parpar fluuij Damaſci omnibus aquis Iſraelis? [17]annon ſi lauero in eis, mundus erot [18]verſus itaque, abijt indignabundus. ¶ Accedentes autem ſerui eius, loquuti ſunt ad eum, & dixerunt, [19]Mi pater, ſi propheta [20]magnam rem tibi mandaſſet, annon faceres? quanto magis quum dixit ad te, Laua, & mundus eris? Deſcendit igitur, & [21]tinxit [ſe] ſepties in Iordane iuxta verbum viri Dei, [22]mutatáque eſt caro eius ſicut caro pueri parui, & mundatus eſt. Rediens igitur ad virum Dei ipſe & omnis comitatus eius, ſtetit ante eum, & dixit, [23]En obſecro, noui quòd non ſit Deus in vniuerſa terra, niſi in Iſraele: cape quæſo munus à ſeruo tuo. Ille autem dixit, Viuit Dominus, ante quem ſto, ſi accepero. cúmque is [24]flagitaſſet, renuit ille. Tum dixit Naaman, [25]Annon dari poterit ſeruo tuo de humo hac onus, quātum par mulorum [[26]ferre] ſiquidem ſeruus tuus poſthac non ſacrificabit holocauſtum aut ſacrificium dijs alijs, ſed ſoli Domino. [27]Hac in re propitius ſit Dominus ſeruo tuo, Quum ingreſſus fuerit dominus meus phanum Rimmon, ibique adoraturus, innixus fuerit ſuper manum meam, ſi & ego [28]prócidero in phano Rimmon: [29]ſi inquam & me procidere contigerit in phano Rimmon, hac in re [30]propitius ſit Dominus ſeruo tuo.

per illum enim dedit Dominus ſalutem Syriæ: erat autem vir fortis & diues, ſed leproſus. Porrò de Syria egreſſi fuerant latrunculi, & captiuā duxerant de Terra-Iſrael puellam paruuli, quæ erat in obſequio vxoris Naaman, Quæ ait ad dominam ſuam, Vtinam fuiſſet dominus meus ad prophetam qui eſt in Samaria: profectò curaſſet eum à lepra quā habet. Ingreſſus eſt itaque Naaman ad dominum ſuum, & nuntiauit ei, dicens, Sic & ſic locuta eſt puella de Terra-Iſrael. Dixitque ei rex Syriæ, Vade, & mittam literas ad regē Iſrael. qui cum profectus eſſet, & tuliſſet ſecum decem talenta argenti, & ſex millia aureos, & decem mutatoria veſtimētorum: Detulit literas ad regem Iſrael, in hæc verba, Cum acceperis epiſtolam hanc, ſcito quòd miſerim ad te Naaman ſeruum meum, vt cures eum à lepra ſua. Cúmque legiſſet rex Iſrael literas, ſcidit veſtimenta ſua, & ait, Nūquid Deus ego ſum, vt occidere poſſim, & viuificare, quia iſte miſit ad me, vt curem hominē à lepra ſua? animaduertite, & videte quòd occaſiones quærat aduerſum me. Quod cum audiſſet Eliſeus vir Dei, ſcidiſſe videlicet regem Iſrael veſtimenta ſua, miſit ad eum, dicens, Quare ſcidiſti veſtimenta tua? veniat ad me, & ſciat eſſe prophetam in Iſrael. Venit ergo Naaman cum equis & curribus, & ſtetit ad oſtium domus Eliſei. Miſitque ad eum Eliſeus nuntium, dicens, Vade, & lauare ſepties in Iordane, & recipiet ſanitatem caro tua, atque mundaberis. Iratus Naaman recedebat, dicens, Putabam quòd egrederetur ad me, & ſtans inuocaret nomen Domini Dei ſui, & tangeret manu ſua locum lepræ, & curaret me. Nunquid non meliores ſunt Abana & Pharphar fluuij Damaſci omnibus aquis Iſrael, vt lauer in eis, & munder? ¶ Cum ergo vertiſſet ſe, & abiret indignans, acceſſerunt ad eum ſerui ſui, & locuti ſunt ei, Pater, ſi rem grandē dixiſſet tibi propheta, certe facere debueras: quanto magis quia nunc dixit tibi, Lauare, & mundaberis? Deſcendit, & lauit in Iordane ſepties iuxta ſermonem viri Dei, & reſtituta eſt caro eius, ſicut caro pueri paruuli, & mundatus eſt. Reuerſúſque ad virum Dei cum vniuerſo comitatu ſuo, venit, & ſtetit coram eo, & ait, Verè ſcio quòd non ſit alius Deus in vniuerſa terra, niſi tantum in Iſrael. obſecro itaque vt accipias benedictionem à ſeruo tuo. At ille reſpondit, Viuit Dominus ante quem ſto, quia non accipiam. cúmque vim faceret, penitus non acquieuit. Dixitque Naaman, Vt vis: ſed, obſecro, concede mihi ſeruo tuo, vt tollam onus duorū burdonum de terra: non enim faciet vlterā ſeruus tuus holocauſtum, aut victimam dijs alienis, niſi Domino. Hoc autem ſolum eſt de quo deprecaris Dominum pro ſeruo tuo, Quando ingredietur dominus meus templum Remmon, vt adoret, & illo innitente ſuper manum meam, ſi adorauero in templo Remmō, adorante eo in eodem loco, vt ignoſcat mihi Domin[us] ſeruo tuo pro hac re.

à lepra. nam leproſi extra commercium cæterorum degebant. ¶11 quòd iſte mittit ¶12 quòd occaſionem quærat ¶13 audita ſcilicet blaſphemia Syri. ¶14 q.d. Non debueras ſcindere veſtimenta: neſciebas Deum ſolere ſuſcitare mortuos ad preces hominum, præſertim fidelium? ¶15 vt, reuertetur ¶16 eleuánſque manum ſuam tanget locum affectum, ¶17 admiratiue. q.d. certe non puto. ¶18 vt, Et quum ſe vertiſſet, ¶19 i. Magiſter mi. Chaldæus paraphraſt. Domine mi. ¶20 i. arduam. ¶21 vt, lauit. aut merſit ¶22 vt, reuerſáque eſt ¶23 vt, Nunc demum ſcio quòd ¶24 Heb. vim faceret vt caperet, ¶25 Hebr. Et non: detur quæſo ſeruo &c. i. quamuis recuſes munus meum, detur tamen quæſo &c. ¶26 [ferre poteſt] ¶27 vt, Pro hac re parcat &c. ita Chaldæus paraphr. q.d. Fac precib[us] tuis vt condonet mihi Dominus incuruationem illam quā cogor ex officio præſtare regi oranti in templo Remmon. Soleo enim illi tremulo & imbecilli eſſe vice ſcipionis, quum incedit, ſtat, aut ſedet. ¶28 vt, incuruauero me. vt ſcilicet accommodem me domino meo inclinanti ſeſe. ¶29 Heb. in adoratione mea. i. & ego quoque incuruauero me ¶30 vt, condonet. i. condonet Dominus ſeruo tuo hāc adorationem. ſum enim regi vice ſcipionis. Exiſtimant doctiores Naaman abſtinuiſſe à commercio regis per id tempus quo lepra laborauit.

Digitized by Google

Qui dixit ei, Vade in pace. Abijt ergo ab eo electo tempore. Dixitq; Giezi puer viri Dei, Pepercit dominus meus Naaman Syro iſti, vt non acciperet ab eo quæ attulit: viuit Dominus, quia curram poſt eum, & accipiam ab eo aliquid. Et ſecutus eſt Giezi poſt tergum Naaman: quē cum vidiſſet ille currētem ad ſe, deſilijt de curru in occurſum eiꝰ, & ait, Rectène ſunt omnia? Et ille ait, Rectè. dominus meus miſit me ad te, dicens, Modo venerunt ad me duo adoleſcentes de mōte Ephraim, ex filijs prophetarum: da eis talentū argenti, & veſtes mutatorias duplices. Dixitq; Naaman, Melius eſt vt accipias duo talenta. & coegit eum, ligauitq; duo talenta argēti in duobus ſaccis, & duplicia veſtimenta, & impoſuit duobus
6 pueris ſuis, qui & portauerunt coram eo. Cúmq; veniſſet iam veſperi, tulit de manu eorum, & repoſuit in domo, dimiſitque viros, & abierunt. Ipſe autem ingreſſus, ſtetit coram domino ſuo. & dixit Eliſeus, Vnde venis Giezi? Qui reſpōdit, Non iuit ſeruus tuus quòquā. At ille ait, Nōnne cor meum in præſenti erat, quando reuerſus eſt homo de curru ſuo in occurſum tui? Nunc igitur accepiſti argentū, & accepiſti veſtes, vt emas oliueta, & vineas & oues & boues & ſeruos & ancillas. Sed & lepra Naaman adhærebit tibi, & ſemini tuo, vſque in ſempiternum. & egreſſus eſt ab eo quaſi nix leproſus.

CAP. VI.

Dixerunt autem filij prophetarum ad Eliſeū, Ecce, locus in quo habitamus coram te, anguſtus eſt nobis. Eamus vſque ad Iordanē, & tollant ſinguli de ſylua materias ſingulas, vt ædificemus nobis ibi locum ad habitandum. qui dixit, Ite. Et ait vnus ex illis, Veni ergo & tu cum ſeruis tuis. Reſpondit, Ego veniam. Et abijt cum eis. Cúmque veniſſent ad Iordanem, cædebant ligna. Accidit autem, vt cum vnus materiam ſuccidiſſet, caderet ferrum ſecuris in aquam: exclamauitque ille, & ait, Heu heu heu domine mi, & hoc ipſum mutuò acceperam. Dixit autem homo Dei, Vbi cecidit? at ille monſtrauit ei locum. Præcidit ergo lignum, & miſit illuc: natauitque ferrum. Et ait, Tolle. Qui extendit manum, & tulit illud. ¶Rex autem Syriæ pugnabat contra Iſrael, conſiliúmq; iniit cum ſeruis ſuis, dicens, In loco illo & illo ponamus inſidias. Miſit itaque vir Dei ad regem Iſrael, dicens, Caue ne tranſeas in locum illum: quia ibi Syri in inſidijs ſunt. Miſit itaq; rex Iſrael ad locum quem dixerat ei vir Dei, & præoccupauit eum, & obſeruauit ſe ibi non ſemel neq; bis. Cōturbatúmq; eſt cor regis Syriæ pro hac re: & conuocatis ſeruis ſuis, ait, Quare non indicatis mihi quis proditor mei ſit apud regē Iſrael? Dixitque vnus ſeruorū eius,

Ad quē ille ait, [31]Vade in pace.' Quúmque profectus eſſet ab eo [32]iugerū arui,' dixit Gehaſi famulus Eliſæi viri Dei [intra ſe,] En [33]dominus meus pepercit [rebus] huius Syri Naaman, quo minus acciperet de manu eius quæ attulerat,' viuit Dominus, ſi non cucurrero poſt ipſum, & accepero aliquid ab eo. Sequutus eſt ergo Gehaſi ipſum Naaman: quem Naaman videns poſt ſe currentem, illico deſilijt de quadriga, [34]occurrēs ei,' & dicens, [35]Rectène [omnia?] Reſpondit ille, Rectè:' en dominus meus miſit me, dicens, En venerūt modo ad me duo adoleſcentes de monte Ephraim, qui ſunt ex [36]filijs' prophetarū, da quæſo eis talentum argēti, & duas [37]veſtes mutatorias.' Et ait Naaman, [38]Bono ſis animo, cape' duo talēta. [39]coegitque eum, [40]vt ligaret' duo talenta argenti in duos ſacculos, ſimúlque duas veſtes mutatorias, & [41]impoſuit' [illa] duobus pueris ſuis, vt portarent ante [42]ipſum.' Veniens' autē [43]in locum quendam ſecretū,' acceptis his de manu ipſorū, [44]repoſuit in domo, [45]& viros amandauit vt abirēt.' Porrò ipſe ingreſſus ſtetit corā domino ſuo: dixitque ad eum Eliſæus, Gehaſi vnde? qui ait, Nuſquā abijt ſeruus tuus. Ille verò dixit ad eū, [46]An non cor meum iuit, quum' reuerſus eſt homo de curru ſuo tibi obuiam? [47]Num tempus eſt [48]corradendi' argentum, & accipiendi veſtes, oliueta, vineas, oues & boues, ſeruos & ancillas? [49]Adhærebit igitur lepra ipſius Naaman tibi & ſemini tuo ſemper.' & egreſſus eſt à conſpectu eius [50]leproſus ſicut nix.

CAP. VI.

Dixerunt autē [1]filij prophetarū ad Eliſæum,' Ecce, locus in quo tecū habitamus, anguſtior eſt quàm vt nos capiat. Liceat ergo nobis quæſo vt eamus ad Iordanē, & tollamus inde ſinguli trabē vnam, faciamúſq; nobis locū in quo habitemus. & reſpōdit, Ite. Dixit autē vnus, [2]Adijce animū quæſo vt eas' cū ſeruis tuis. & reſpondit, Ego ibo. Et profectus eſt cum eis: qui veniētes ad Iordanē, ſecuerunt [3]ligna.' Contigit autē quum vnus [ex ijs] [4]arborem' deijceret, vt [5]ſecuris' caderet in aquam, clamaretq; & diceret, Heu mi domine, [6]hæc [ſecuris] mutuo accepta eſt.' Vir Dei ait, Quò cecidit? is oſtendit ei locum. qui [7]præcidens lignum, [8]proiecit illuc,' & natauit [9]ſecuris.' Dixit ergo, Tolle. qui extenſa manu ſua, extraxit eam. ¶Rex Syriæ geſſit bellū contra Iſraelē, & inito conſilio cum ſeruis ſuis, dixit, [10]Alicubi ad certum locum caſtra mea erūt.' Miſit ergo vir Dei ad regem Iſraelis, & dixit, Caue tranſeas hūc locum: nam Syri [11]illic demiſſi [latitant.]' Tum [12]miſit' rex Iſraelis ad eū locū de quo dixerat vir Dei, [13]& diſpoſitis cuſtodijs, obſeruari eum iuſſit, idque ſæpius.' Turbatū igitur eſt cor regis Syriæ [14]huius rei gratia:' vocatiſq; ſeruis ſuis, dixit ad eos, [15]An igitur mihi nō indicaretis' quis ex nobis regis Iſraelis [eſſet?] Tū dixit vnus ex ſeruis eius,

¶31 q.d. Dominꝰ eō donabit tibi id: quādoquidē nō id ſtudio idololatriæ feciſti. ¶32 vnū milliare, ¶33 prohibuit herus meꝰ Naaman Syrū hūc vt acciperet de manu eiꝰ quæ attulerat. q.d. noluit dominus meus quicquam accipere è muneribus quæ attulit Naaman. ¶34 vt occurreret illi, ¶35 Heb. Annō pax? Et dixit, Pax ¶36 .i. diſcipulis. ¶37 mutatorias veſtes, quibus vtimur in publico, quas mutamus & deponimus quū domum venimus. ad differentiā earum quibus domi vtimur, mutatorias dicit. ¶38 Heb. Velis [&] cape. i. Rogo te vt capias. Rē mihi gratā feceris, ſi acceperis &c. Gallice, Voſtre plaiſir ſoit de prēdre &c. ¶39 .i. precibus eum adegit vt duo talēta acciperet. ¶40 & ligauit. conſtrinxit ¶41 ſub. Naamā ¶42 ſub. Giezi. ¶43 in munitionē. vel, arcē, .i. ad locū editū vnde ipſe videri nō poſſet, vt Chaldæus paraph. ¶44 .i. tradidit ſeruāda in quadā domo. ¶45 dimiſerat autē homines illos, & abierāt. ſub. antequā deponeret. ¶46 q.d. Mentiris: nā nū tūc aderā ſpiritu, quū &c. ¶47 q.d. non. ¶48 accipiēdi. ſub. ab iſto. q.d. Nō debueras ab iſto q nō eſt Iudæus, accipere quicquā, quo tibi emeres oliueta, vineas, &c. ¶49 .i. laborabis lepra incurabili. ¶50 .i. præ lepra cādidus vt nix. VI. ¶1 .i. diſcipuli Eliſei & reliquorū prophetarū. Dicūt Hebræi ſtudioſos prophetarū homines familiarius verſatos fuiſſe cū Eliſeo abiecto Giezi, quàm antea: q Giezi ſectatoribꝰ prophetæ eſſet acerbiſſimus. ¶2 Heb. Velis nūc & veni. i. Rogamus te vt venias &c. ¶3 vel, tigna. ¶4 trabē ¶5 .i. ferrū ſecuris. ¶6 Apoſiopeſis. q.d. perijt ferrum ſecuris quam mutuo acceperā. ¶7 Dolauit manubriū alterū ex ligno ſicco, nō ex viridi. ¶8 ſub. manubrium illud alterū. ¶9 .i. ferrū ſecuris. Duo miracula: alterum quòd recta manubrium incidit in foramen ferri: alterū verò fuit quòd manubriū fecit natare ferrum. ¶10 Heb. In loco peloni & almoni caſtra erūt. i. In loco illo & illo. Dicūt Hebræi quū nomē propriū loci alicuius aut perſonæ nō ſuccurrit, aut quū illud exprimere nolūt, licet ſuccurrat, apponūt hæc verba Peloni & almoni. Galli dicunt, Tel & tel. Sunt autem ſingularis numeri. Non eſt dubium quin rex Syriæ expreſſerit nomen propriū loci, in quo caſtrametaturus erat, ſed nomen loci illius non ſuccurrebat hiſtoriographo quum hæc ſcripſit. Conſtituerat rex Syriæ ponere aliquos in inſidijs. ¶11 illuc deſcenderunt. i. illic caſtrametati ſunt. ¶12 ſub. exploratores. i. rex fecit periculum an propheta Dei vera diceret. ¶13 Heb. & admonuerat eum: & cauit [ne iret] illuc, non ſemel, neque duabus vicibus. ¶14 quum ſcilicet reſciſſet ſua conſilia prodita eſſe regi Iſraeli. ¶15 Annon indicabitis mihi

Digitized by Google

Nequaquam domine mi rex, ſed Eliſæus propheta qui eſt in Iſraele, is indicat regi Iſraelitico verba quæ tu loqueris in penetrali cubiculi tui. Qui ait, Ite & videte vbinam ſit, vt mittã & tollã eum.[16] Indicatum eſt ergo ei his verbis, En eſt in Dothan. Miſit igitur illuc equos & currus, & exercitum grauem, qui nocte venientes circũſederunt ciuitatem. Conſurgens autem mane miniſter viri Dei vt egrederetur, en exercitus circumſedebat ciuitatẽ [17] cum equis & curribus. Tum dixit puer ei⁹ ad eũ, [18] Heu domine mi, quid faciemus? Qui respondit, Ne metuas: nam eorum qui nobiſcum, plures ſunt quàm eorum qui cum illis. Orauitque Eliſæus, & ait, Aperi quæſo Domine oculos eius [19] vt videat. Et aperuit Dominus oculos pueri, viditque, & ecce mons plenus erat equis & curribus igneis circum Eliſæum. Cũmque illi [20] deſcenderẽt ad eum, orauit Eliſæus ad Dominum, & dixit, Feri quæſo gentẽ iſtam [21] cæcutientia. & ferijt eos cæcutientia iuxta verbũ Eliſæi. [22] Dixit ergo ad eos Eliſæus, Hæc non eſt via, neque hæc vrbs eſt, ſequimini me, ducámq; vos ad virum quem quæritis. duxit autem eos in Samariam. Factũmq; eſt quum veniſſent in Samariã, vt diceret Eliſæus, Domine aperi oculos iſtorum vt videant. aperuitque Dominus oculos eorum, viderũntque, & ecce [23] erant in medio Samariæ. Dixit autem rex Iſrael ad Eliſæum quũ eos vidiſſet, Annõ trucidando trucidabo [24] pater mi? Reſpõdit, Ne trucides, [25] quos verò tu gladio tuo & arcu tuo ceperis, hos trucida: quin appone eis panem & aquam, vt comedãt & bibant, abeántque ad dominum ſuũ. Apparauit itaque eis ſplẽdidum apparatum: quũmque comediſſent & bibiſſent, [26] dimiſit eos. illi verò abierunt ad dominum ſuum: nec vltra venerunt [27] graſſatores Syri in terram Iſraeliticam. ¶ Poſt hæc cõtigit, vt [28] Ben-adad rex Syriæ cõgregato vniuerſo exercitu ſuo, aſcenderet, oppugnarétque Samariam. [29] Fuit verò fames magna in Samaria, (& ecce illi [30] obſederunt eam) [31] donec caput aſini veniret octoginta [32] argenteis, & quarta pars [33] cabi [34] farraginis columbinæ quinq; argenteis. Quũmque rex Iſrael tranſiret [35] ad murum, clamauit mulier quædam ad eum, & dixit, Fer opem domine mi rex. Qui ait, [36] Quandoquidem Dominus tibi non fert opem, vnde ego tibi ferrem opem? [37] de horreóne, an de torculari? Dixítque ad eam rex, [38] Quid tibi [vis?] reſpondit, Iſta mulier [39] dixit ad me, Da filium tuum vt comedamus eum hodie, filium autem meum cras comedemus: coximus igitur filium meum, & comedimus eum. poſtero die dixi ad eam, Da filium tuum vt comedamus eum. Illa verò abſcondit filium ſuum. Quum ergo rex audiſſet verba mulieris illius, ſcidit veſtimenta ſua. ([40] tranſibátque per murũ, [41] vidente hoc populo: porrò penitius ſuper carnẽ ſuã ſaccũ habebat.) Dixítq;, [42] Sic faciat mihi Deus, ſicq; addat, ſi caput Eliſæi filij Saphat ſteterit hodie ſuper eo. (Porrò Eliſæ⁹ ſedebat domi ſuæ, ſedebántque [43] cum eo ſeniores.) & præmiſit [rex] [44] quendam ante ſe: qui nuncius antequã veniret ad eum, dixit [Eliſæus] ad ſeniores, Annõ [45] vidiſtis quòd

C Nequaquam domine mi rex, ſed Eliſeus propheta qui eſt in Iſrael, indicat regi Iſrael omnia verba quæcunq; locutus fueris in conclaui tuo. Dixítque eis, Ite, & videte vbi ſit: vt mittam, & capiam eum. Annunciauerunt ei, dicentes, Ecce in Dothain. Miſit ergo illuc equos & currus, & robur exercitus: qui cum veniſſent nocte, circundederunt ciuitatem. Conſurgens autem diluculo miniſter viri Dei, egreſſus eſt, viditque exercitũ in circuitu ciuitatis, & equos & currus: nunciauitque ei, dicens, Heu heu heu domine mi, quid faciemus? At ille reſpondit, Noli timere: plures enim nobiſcum ſunt, quàm cum illis. Cũmq; oraſſet Eliſeus, ait, Domine aperi oculos pueri huius, vt videat. Et aperuit Dominus oculos pueri, & vidit: & ecce mons plenus equorum, & curruũ igneorum, in circuitu Eliſei. Hoſtes verò deſcenderunt ad eum: porrò Eliſeus orauit ad Dominum, dicens, Percute, obſecro, gentem hãc cæcitate. percuſſítque eos Dominus, ne viderẽt, iuxta verbum Eliſei. Dixit autẽ ad eos Eliſeus, Non eſt hæc via, neque iſta eſt ciuitas: ſequimini me, & oſtendã vobis virum quem quæritis. duxit ergo eos in Samariã: Cũmque ingreſſi fuiſſent in Samariam, dixit Eliſeus, Domine aperi oculos iſtorum, vt videant. aperuitque Dominus oculos eorũ, & viderunt ſe eſſe in medio Samariæ. Dixitq; rex Iſrael ad Eliſeum, cum vidiſſet eos, Nunquid percutiã eos pater mi? Et ille ait, Non percuties: neq; enim cepiſti eos gladio, & arcu tuo, vt percutias: ſed pone panẽ, & aquam corã eis, vt comedant, & bibant, & vadant ad dominũ ſuũ. Appoſitáque eſt eis ciborum magna præparatio, & comederunt & biberũt, & dimiſit eos, abierúntque ad dominũ ſuum: & vltrà non venerunt latrones Syriæ in Terrã-Iſrael. ¶ Factum eſt autem poſt hæc, congregauit Ben-adad rex Syriæ, vniuerſum exercitum ſuũ, & aſcendit, & obſidebat Samariã. Factáque eſt fames magna in Samaria: & tãdiu obſeſſa eſt, donec venũdaretur caput aſini octoginta argẽteis, & quarta pars cabi ſtercoris columbarũ, quinque argenteis. Cũmque rex Iſrael tranſiret per murum, mulier quædam clamauit ad eum, dicens, Salua me domine mi rex. Qui ait, Non: te ſaluet Dominus: vnde te poſſum ſaluare? de area, vel de torculari? Dixitque ad eam rex, Quid tibi vis? quæ reſpondit, Mulier iſta dixit mihi, Da filium tuum, vt comedamus eum hodie, & filium meum comedemus cras. Coximus ergo filium meum, & comedimus. dixique ei die altera, Da filium tuum vt comedamus eum. quæ abſcondit filium ſuum. Quod cum audiſſet rex, ſcidit veſtimenta ſua, (& tranſibat per murum: viditque omnis populus cilicium, quo veſtitus erat ad carnem intrinſecus.) Et ait rex, Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat, ſi ſteterit caput Eliſei filij Saphat ſuper ipſum hodie. (Eliſeus autem ſedebat in domo ſua, & ſenes ſedebant cũ eo.) præmiſit itaque virum: & antequam veniret nuntius ille, dixit ad ſenes, Nunquid ſcitis quòd D

¶16 ſub. ab exploratoribus quum reuerſi eſſent. ¶17 i. exercitus qui cõſtabat equitib⁹ & curribus falcatis. ¶18 vſ. Aha ¶19 ſub. angeli, qui nobis ſint auxilio. ¶20 vt ſcilicet eum interrogarẽt. Videtur tũc Eliſeum fuiſſe egreſſum vrbe. ¶21 vſ. cæcitate, aut, hebetudine oculorum. ¶22 nẽpe poſtquam rogatus fuerat ab eis. ¶23 i. deprehenderunt ſe eſſe inter medios hoſtes. ¶24 i. magiſter vel domine. ¶25 Heb. nunquid quos cepiſti captiuos gladio tuo & arcu tuo, interficere ſoles? q.d. ſi hos percuteres, nõ percuteres homines victos tua opa, ſed opera Dei. ¶26 ſub. propheta. ¶27 copiæ [vel, exercitus] Syrorum. i. deſierũtque ea tẽpeſtate inuadere terram Iſraeliticã. Vox [vltra] non excludit totum tempus futurum, ſed hoc dicit, quãdiu rex ille vixit, Syri non inuaſerunt Terram ſanctam. ¶28 Exiſtimant doctiores Ben-adad fuiſſe nomẽ commune regum Syriæ, vt Pharao nomen eſt cõmune regũ Aegypti: aut certe multi eo nomine fuerunt. ¶29 q.d. Propter obſidionem orta eſt fames magna in Samaria. ¶30 obſidebant ¶31 vſ, ita vt caput &c. ¶32 ſub. nũmis. ¶33 cabus eſt ſexta pars ſati, quæ eſt tertia pars ephi. ¶34 ſtercoris colũbarũ. Quidã Hebræorũ exiſtimat eos ſtercore columbino vſos eſſe vice ligni ad ignẽ fouendũ. ¶35 per mœnia, luſtrãdo ſcilicet vrbẽ. ¶36 Heb. Ne ſeruet te Dominus, vnde ſerũ opẽ tibi? q.d. Diſpereas: quare petis à me cibũ, quũ ſcias me omni re carere? ¶37 q.d. nec triticũ, nec vinũ habeo, quod tibi dare poſſim: omnia mihi deſunt. ¶38 i. Quid habes, quare me appellas? ¶39 vſ, dixerat ¶40 i. luſtrabat vrbem per mœnia iter faciens. ¶41 Heb. deprehendítque populus, & ecce ſaccus erat ſuper carnem eius intrinſecus. i. deprehendit regem geſtare ciliciũ ſub veſte regia. ¶42 Ita loquuntur Hebræi, quũ genus pœnæ non exprimũt. Subaudiẽda ſunt quædã, cuiuſmodi, Si Eliſe⁹ vellet iuuare oratione populũ, poſſet prohibere tantã inediã, in qua mulieres alioqui miſericordes ſuos partus comedũt: quare diſpereã ſi &c. ¶43 vſ, iuxta illũ ¶44 ſub. q præcideret caput Eliſeo. ¶45 videtis

Digitized by Google

[illegible] cidæ hic, vt præcidatur caput [illegible], cum venerit nuntius, clau-[illegible] ſinatis eum introire: ecce e-[illegible] m domini eius poſt eum eſt. [illegible] te eis, apparuit nuntius, qui [illegible] ad eum. Et ait, Ecce tantum malum à Domino eſt: quid amplius expectabo à Domino?

CAP. VII.

Dixit autem Eliſeus, Audite verbum Domini, Hæc dicit Dominus, In tẽpore hoc cras modius ſimilæ vno ſtatere erit, & duo modij hordei ſtatere vno in porta Samariæ. Reſpondens vnus de ducibus, ſuper cuius manum rex incumbebat, homini Dei, ait, Si Dominus fecerit etiam cataractas in cælo, nunquid poterit eſſe quod loqueris? Qui ait, Videbis oculis tuis, & inde non comedes. Quatuor ergo viri erant leproſi iuxta introitum portæ: qui dixerunt adinuicem, Quid hic eſſe volumus donec moriamur? Siue ingredi voluerimus ciuitatem, fame moriemur: ſiue manſerimus hic, moriendum nobis eſt: venite ergo, & transfugiamus ad caſtra Syriæ. ſi pepercerint nobis, viuemus: ſi autem occidere voluerint, nihilominus moriemur. Surrexerunt ergo veſperi vt venirent ad caſtra Syriæ. cúmque veniſſent ad principium caſtrorum Syriæ, nullum ibidem repererunt. (Siquidem Dominus ſonitum audiri fecerat in caſtris Syriæ, curruũ, & equorum, & exercitus plurimi: dixerúntque adinuicem, Ecce mercede conduxit aduerſum nos rex Iſrael reges Gethæorum, & Ægyptiorum, & venient ſuper nos. Surrexerunt ergo, & fugerũt in tenebris, & dereliquerunt tentoria ſua, & equos & aſinos in caſtris, fugerúntq; animas tantum ſuas ſaluare cupiẽtes.) ¶ Igitur cum veniſſent leproſi illi ad principium caſtrorũ, ingreſſi ſunt vnum tabernaculum, & comederunt & biberunt: tulerúntque inde argentum, & aurum, & veſtes, & abierunt, & abſconderunt: & rurſum reuerſi ſunt ad aliud tabernaculum, & inde ſimiliter auferentes abſconderunt. Dixerúntque adinuicem, Non rectè facimus: hæc enim dies boni nuntij eſt. ſi tacuerimus, & noluerimus nũtiare vſque mane, ſceleris arguemur: venite, eamus, & nuntiemus in aula regis. ¶ Cúmq; veniſſent ad portam ciuitatis, narrauerunt eis, dicentes, Iuimus ad caſtra Syriæ, & nullum ibidẽ repperimus hominẽ, niſi equos, & aſinos alligatos, & fixa tentoria. Ierunt ergo portarij, & nuntiauerũt in palatio regis intrinſecus. Qui ſurrexit nocte, & ait ad ſeruos ſuos, Dico vobis quid fecerint nobis Syri, Sciũt quia fame laboramus, & idcirco egreſſi ſunt de caſtris, & latitãt in agris, dicentes, Cum egreſſi fuerint de ciuitate, capiemus eos viuos, & tũc ciuitatẽ ingredi poterimus. Reſpondit autem vnus ſeruorũ eius, Tollamus quinq; equos, qui remãſerũt in vrbe (quia ipſi tantum ſunt in

[47]latro iſte[’] miſerit vt tollat caput meũ? obſeruate, quũ venerit nũtius claudite oſtiũ, &[48] premite eum oſtio:’annon ſtrepitus pedum heri ſui ſequitur eum? Adhuc eo cum illis loquente, ecce nuntius [49]deſcendit ad eũ, &[50] dixit,’En hæc afflictio à Domino eſt, quid vltra [51]expectarẽ Dominum?

CAP. VII.

Dixit autẽ Eliſæus, Audite [1]verbum Domini,’ ſic dicit Dominus, Cras [2]iuxta hoc tẽpus’ ſatum ſimilaginis ſiclo [emetur,] & duo ſata hordei vno ſiclo in porta Samariæ. Reſpondit [3]triarius quidã, [4]à quo pendebat rex,’viro Dei, & dixit, Ecce ſi Dominus[5] faceret feneſtras in cælo, nũ fieret res iſta?’[Eliſæus] dixit, En tu videbis [id] oculis tuis, ſed ex eo[6] non comedes.[7] Fuerunt’ autẽ quatuor viri leproſi ad[8] oſtium portæ,’qui dixerunt inter ſe, Quid hic [9]ſedemus’ donec moriamur?[10] Si ſtatuerimus vrbẽ hanc ingredi,’quandoquidem fames eſt in vrbe, moriemur in ea: ſi verò hic manebimus, itidẽ moriemur: agite igitur[11] deficiamus’ ad copias Syrorum: [12]ſi nos vita donabunt, viuemus: ſin interficient,’moriemur. Surrexerunt ergo in[13] crepuſculo,’vt irent in caſtra Syrorum, & venientes ad prima caſtra Syrorum, ne vir quidẽ illic erat. (Effecerat enim Dominus vt in caſtris Syrorum audiretur ſtrepitus curruũ, ſonitus equorũ, [id eſt] ſtrepitus ingẽtis exercitus, ita vt diceret quiſque ad alium, En rex Iſrael cõduxit aduerſum nos reges Hithæorũ, & reges Ægyptiorũ, vt veniant cõtra nos.[14] Et ſurgẽtes fugerunt’ in[15] crepuſculo,’relinquẽtes tẽtoria ſua, equos ſuos, aſinos ſuos, [id eſt] caſtra ipſa vt erant, fugerúntq;[16] quò voluntas tulit.) ¶ Quũ igitur leproſi ad prima caſtra veniſſent, ingreſſi tentoriũ vnũ, comederunt & biberũt, tulerũtq; illinc argentum, aurũ, & veſtes, & abeuntes abſconderunt: & reuerſi ingreſſi ſunt aliud tentoriũ, & illinc quoque tulerunt, & abeuntes abſconderunt. Dixerunt autem quiſque ad proximum ſuũ, Non rectè facimus, hodie dies eſt fauſti nuntij,[17] & nos diſſimulamus, ſi expectauerim[us] ad auiorã vſque,’deprehẽdet nos[18] iniquitas:’agite igitur, ingrediamur, & annuntiemus domui regis. ¶ Veniẽtes igitur clamauerũt ad cuſtodes portæ ciuitatis, indicarũntque[19] illis’ dicentes, Venimus in caſtra Syrorũ, & ecce ne vir quidẽ vllus illic erat, nec vox hominis, ſed equi ligati, & aſini[20] ligati,’cæterũ caſtra ipſa[21] vt erant.[22] Cuſtodes itaque portarũ clamauerũt, & indicauerunt hoc intus domui regis.’Rex ergo noctu ſurgens[23] ait’ ſeruis ſuis, Indicabo vobis quid fecerint nobis Syri, ſciunt quòd fame laboramus: egreſſi ergo ſunt è caſtris, vt alicubi in agro ſeſe abſcõdãt,[24] hoc cõſilio, vt nos, ſi vrbem egreſſi fuerimus, viuos capiãt, vrbẽmq; ipſi occupẽt.’Tũ reſpõdẽs vnus ex ſeruis eius, dixit,[25] Accipiãtur quinq; equi qui reliqui ſunt in vrbe, ([26]hi enim tãtũ efficiẽt quãtũ

¶47 Heb. filius homicidæ. i. filius, Achab homicidæ, cuius conſenſu Nabal eſt occiſus. q.d. iſte q imitatur mores paternos.
¶48 reprimite illum in oſtio: .i. repellite eũ opera oſtij, nolite ſinere eum ingredi.
¶49 deſcendebat. q.d. viderũt ipſi nuntiũ deſcendentem.
¶50 ſub. rex, q anteuertit nuntio quem miſerat. Hic locus oſtendit regem Iudæ protinus mutaſſe ſententiam ſuam, illúmque nuntio quem miſerat anteuertiſſe, ita vt illi nõ licuerit Eliſeo præcidere ceruices.
¶51 expectabo q. d. nulla eſt ſpes.

VII.

¶1 .i. quod reuelauit mihi Deus.
¶2 vſ, hoc articulo temporis
¶3 .i. qui tertius erat à rege. vſ, vnus ex ducibus regis.
¶4 Heb. ſuper cuius manũ innitebatur rex,
¶5 ſub. & per illas triticũ demitteret, num poſſet eſſe tanta vilitas? q.d. Etiã ſi Deus demittat de cœlo, triticum, vt omnia, non tamen poſſet eſſe tam vile triticum. ¶6 ſub. ob incredulitatem. ¶7 Erant ¶8 ſub. vrbis, in qua erat habitaculum leproſorum, aut qua ibatur ad caſtra. ¶9 vſ, habitare volumus ¶10 Heb. Si dixerimus, Eamus in vrbem, ¶11 vſ, transfugiamus ¶12 Heb. ſi viuificauerint nos, viuemus: & ſi mortificauerint, &c. ¶13 ſub. nocturno. i. prima nocte. ¶14 Surrexerunt itaque, & fugerunt ¶15 ſub. nocturno. ¶16 Heb. pro anima ſua. Chaldæus paraph. vt ſeruarent animã ſuã. i. vitam. Vſ, & fugerunt ſibi. i. fuga ſaluti ſuæ conſuluerunt. ¶17 quòd ſi tacemus, & expectemus donec illuceſcat, ¶18 Iniquitas pro pœna quæ iniquitati debetur. ¶19 .i. ianitori, & illis qui cũ illo erãt. ¶20 ſub. præſepib[us]. ¶21 ſub. inſtructa prius. ¶22 Heb. Et clamauit [ſub. vnus ex] ianitoribus, & indicauerunt in aula regis intrinſecus. i. vnus ex ianitoribus clamauit vt excitaret ianitorẽ aulæ regiæ. i. ianitores clara voce retulerunt ianitoribus aulæ, qui regi indicarũt rẽ. ¶23 ſuſpicãs ſcilicet fraudẽ factã. ¶24 Heb. dicentes, Cũ egreſſi fuerint de vrbe, tunc capiemus illos viuos, & in vrbẽ introibimus. ¶25 Heb. Capiãt quæſo quinq; ex equis reſiduis qui remanſerunt in ea. ſub. ciuitate. q.d. Mittãtur ex nobis quinq; cũ quinq; equis. Vel vt doctus inter Hebræos interpretatur, Capiãt aliquot ex illis quinq; equis qui ſoli remanſerunt &c. ¶26 Heb. (ecce ipſiſſunt) ſicut omnis multitudo Iſrael quæ remãſit in ea: ecce ipſiſſunt) ſicut vniuerſa multitudo Iſrael quæ iam periit.) .i. ſiquidẽ illi laborãt inedia, & ſi pene cõſumpti ſunt fame, ſicut vniuerſa multitudo quæ eſt in vrbe, fame pene cõfecta eſt: & illi quidẽ propediem morituri ſunt fame. non aliter quàm vniuerſa illa multitudo Iſraelis quæ iã perijt. q.d. nõ magnã iacturã faciemus ſi perierint illi equi. nam etiam ſi in vrbe remanſerint, morituri ſunt.

Digitized by Google

vniuerſa multitudo Iſraelitica, ſi ſeruentur: rurſus perinde erunt vt tota multitudo Iſraelitica, ſi pereunt,') quos mittemus, &[17] explorabimus.' Acceperunt ergo [18] equos ad duos currus,' quos miſit rex vt ſequerentur caſtra Syrorũ, hæc mandans, Ite & explorate. Abeuntes illi ſequuti ſunt eos vſq; ad Iordanẽ, & ecce omnes viæ plenæ erant veſtibus & vaſis, quæ Syri abiecerant [19] in feſtinatione ſua.' reuerſi igitur nuntij, nũciarunt hæc regi. Et egreſſus populus, diripuerunt caſtra Syrorum: tum factũ eſt vt ſatum ſimilaginis veniret [20] ſiclo,' & duo ſata hordei ſiclo, iuxta verbũ Domini. Porrò rex [11] conſtituit triarium illũ principem,' cuius [12] humeris' innitebatur, [13] ad portã,' conculcauitque eũ populus in porta, & [14] moriebatur,' iuxta verbũ quod loquutus fuerat vir Dei cum rex deſcenderet ad eum. [15] Factum inquam eſt quẽadmodum loquutus erat vir Dei ad regẽ in hũc modum, Duo ſata hordei ſiclo [vẽdentur.] & ſimilaginis ſatũ ſiclo cras [16] iuxta id tempus' in porta Samariæ: [17] Ad quod reſponderat' princeps ille viro Dei, & dixerat, Si Dominus faceret feneſtras in cælis, num res illa fieret? Dixerátque ille, En tu videbis oculis tuis, ſed inde non comedes. Factum eſt ergo ei ſic, [18] conculcauitque' eum populus in porta, & mortuus eſt.

CAP. VIII.

Loquutus eſt autẽ Eliſæus ad mulierem illã, cuius filiũ vitæ reſtituerat, hiſce verbis, [1] Surge & vade,' tu & domus tua, & peregre commorare vbicũque commorari potes: quoniam [2] vocauit' Dominus famem' quæ hiſce ſeptem annis veniet ſuper terram.' Surrexit itaq; mulier illa, & fecit iuxta verbũ viri Dei, abijtq; tam ipſa quàm domus eius, & peregre cõmorata eſt in terra Paleſthina ſeptẽ annis. ¶ Quũmq; exacti eſſent ſeptẽ anni, reuerſa eſt mulier è terra Paleſthina, egreſſaque [4] vt poſtularet apud regem domũ ſuã & agrum ſuum.' Rex autẽ loquutus eſt cũ Gehaſi miniſtro viri Dei in hæc verba, Narra quæſo mihi [5] egregie geſta' quæcũq; fecit Eliſæus. Narrabat ergo ille regi, quomodo vitæ reſtituiſſet mortuũ: interim autẽ mulier cui⁹ filiũ vitæ reſtituerat, [6] poſtulauit apud regẽ domum ſuã & agrum ſuũ:' dixitq; Gehaſi, Domine mi rex, hæc eſt mulier, atq; hic eſt filius eius quẽ vitæ reſtituit Eliſæus. Quũmq; rex interrogaſſet mulierẽ, recẽſebat illa ei: deditq; ei rex [7] cubiculariũ' quendã, dicens, [8] Reſtitue ei' omnia quæ ſua ſunt, atq; cunctos prouentus agri, à die quo dereliquit terrã, vſque in præſens [tẽpus.] ¶ Porrò Eliſæus profectus eſt in Damaſcũ, ægrotãte Bẽ-hadad rege Syriæ: quod nunciatũ eſt regi his verbis, Vir Dei venit huc. Tum dixit rex ad Haſaelẽ, Tolle in manu tua munus, & vade obuiã viro Dei, vt cõſulas Dominũ per eũ hiſce verbis, Cõualituruſne ſum ab hoc morbo meo? Profectus eſt Haſael ei obuiam, accepto munere in manum ſuã, [9] omnique bono Damaſci,' onere ſcilicet quod quadraginta [ferrent] cameli: & veniẽs ſtetit ante eum, dixitque, Filius tuus Bẽ-hadad rex Syriæ miſit me ad te hiſce mãdatis, Cõualituruſne ſum ab hac infirmitate mea? Eliſæus dixit ad eũ, Vade & dic ei, [10] Certiſſime conualeſces:' oſtẽdit tamen mihi Dominus q certiſſime morietur⁹ ſit. Porrò vir Dei [11] firmata facie ſua ſtetit [12] donec pudefieret, [13] nã fleu[it.] Tũ dixit Haſael, Quare flet dominus me⁹? qui reſpõdit, Quoniã noui quæ tu factur⁹ ſis mala

vniuerſa multitudine Iſrael, alij enim conſumpti ſunt) & mittentes, explorare poterimus. Adduxerunt ergo duos equos, miſitq; rex in caſtra Syrorum, dicens, Ite, & videte. Qui abierunt poſt eos vſque ad Iordanem: ecce autẽ omnis via plena erat veſtibus, & vaſis, quæ proiecerãt Syri cũ turbarentur. reuerſique nuncij indicauerunt regi. Et egreſſus populus diripuit caſtra Syriæ: factúſque eſt modi⁹ ſimilæ ſtatére vno, & duo modij hordei ſtatére vno, iuxta verbũ Domini. Porrò rex ducem illum, in cuius manu [a] incubuerat' cõſtituit ad portam: quem conculcauit turba in introitu portæ, & mortuus eſt, iuxta [b] quod locutus fuerat vir Dei, quãdo deſcenderat rex ad eũ. Factúmque eſt ſecũdum ſermonem viri Dei, quẽ dixerat regi, quando ait, Duo modij hordei ſtatére vno erunt, & modius ſimilæ ſtatére vno, hoc eodem tẽpore cras in porta Samariæ: Quando reſponderat dux ille viro Dei, & dixerat, Etiam ſi Dominus fecerit cataractas in cælo, nunquid poterit fieri quod loqueris? Et dixit ei, Videbis oculis tuis, & inde non comedes. Euenit ergo ei ſicut prædictum erat, & conculcauit eum populus in porta, & mortuus eſt.

CAP. VIII.

Eliſeus autẽ locutus eſt ad mulierem cuius viuere fecerat filium, dicens, Surge, vade, tu & domus tua, & peregrinare vbicunque reperer[is]: [a] vocabit' enim Dominus famem, & veniet ſuper terram ſeptẽ annis. Quæ ſurrexit, & fecit iuxta verbũ hominis Dei: & vadẽs cum domo ſua, peregrinata eſt in terra Philiſthijm diebus mult[is.] ¶ Cúmque finiti eſſent anni ſeptem, reuerſa eſt mulier de terra Philiſthijm: & egreſſa eſt vt interpellaret regem pro domo ſua & pro agris ſu[is.] Rex autem loquebatur cum Giezi puero viri Dei, dicens, Narra mihi omnia magnalia quæ fecit Eliſeus. Cúmque ille narraret regi quomodo mortuũ ſuſcitaſſet, apparuit mulier cuius viuificauerat filiũ, clamans ad regem pro domo ſua & pro agris ſuis: dixitq; Giezi, Domine mi rex, hæc eſt mulier, & hic eſt filius eius quẽ ſuſcitauit Eliſeus. Et interrogauit rex mulierem: quæ narrauit ei [b] vera eſſe.' Deditque ei rex eunuchũ v[num,] dicens, Reſtitue ei omnia quæ ſua ſunt, & vniuerſos reditus agrorum à die qua reliquit terrã, vſque ad præſens. ¶ Venit quoq; Eliſeus Damaſ[cum,] & Ben-adad rex Syriæ ægrotabat: nũciaueruntque ei, dicẽtes, Venit vir Dei huc. Et ait rex ad Hazael, Tolle tecũ munera, & vade in occurſum viri Dei, & conſule Dominũ per eum, dicẽs, Si euadere potero de infirmitate mea hac? Iuit igitur Hazael in occurſum eius, habẽs ſecũ munera, omnia bona Damaſci, onera quadraginta camelorũ. cũmq; ſtetiſſet corã eo, ait, Fili⁹ tuus Ben-adad rex Syriæ, miſit me ad te, dicẽs, Si ſanari potero de infirmitate mea hac? Dixitq; ei Eliſeus, Vade, dic ei, Sanaberis. porrò oſtẽdit mihi Dominus quia morte morietur. Stetitque cum eo, & conturbatus eſt vſque ad ſuffuſionem vultus: fleuitque vir Dei. Cui Hazael ait, Quare dominus meus flet? at ille dixit, Quia ſcio quæ facturus ſis

¶17 ſub. ſi in ſicitia ſit fuga. ¶18 duos equos vectarios. ¶19 ſ. dum trepidantes fugerẽt. ¶10. i. precio ſtateris venius. ¶11 præfecerat principem. vel ducẽ illum, ¶12 Heb. manui. i. cui innitebatur dum inc[ed]eret. ¶13 portæ. datiuus verbi præfecerat. Conſtituerat eum ſuper portã qua egrediebatur populus ad diripienda caſtra Syrorum. ¶14 mortuus eſt, ¶15 Cum enim loqueretur vir Dei cũ rege ¶16 hac hora. hoc tempore ¶17 Et reſponderat ¶18 & cõculcauit. Et, pro Id eſt politum.

VIII.

¶1. i. Cito diſcede. ¶2. i. inuitauit. Metaphora ab ijs qui alios ad conuiuium inuitãt. hoc eſt, miſſurus eſt famem. ¶3 Heb. & etiã venit [v. ſ.] veniet. Aut, certe ſequutura eſt] in terra ſeptẽ annis. ¶4 He. vt clamaret ad regem pro domo ſua & pro agro ſuo. i. vt conquereretur apud regem q domum ſuam quam quum ipſa abeſſet, quidam vacuã reperientes, occupaſſent. ¶5 Heb. omnia magnalia. i. res inſignes, hoc eſt miracula.

¶6 Heb. clamauit ad regem pro domo ſua & agro ſuo: ¶7 Heb. eunnchum. i. principem quendam: quia eunuchi magnæ authoritatis erant apud principes. ¶8. i. Cura reddi ei. ¶9. i. pretioſioribus quibuſque Damaſceni agri. ¶10 Heb. Viuendo viues. q. d. dic ei .i. vis quòd victurus ſit: eſt tamen moriturus. Quidam Hebræorum ſubaudiunt negationem. Viuendo non viues. ¶11 ſtatuit vultum ab eo. Statuit, ſub. in altero latere. i. auertit faciem: nam volebat ſe continere à lachrymis, & diſſimulare mœrorem animi ſui. ¶12 Heb. & appoſuit, donec moraretur. ſiue cunctaretur ipſe. i. manus ſuas appoſuit vultui ſuo, & illis vultum texit, diſſimulans triſtitiam aliquandiu, donec cœpit in lachrymas. ¶13 & fleuit.

Digitized by Google

Iſrael mala, ciuitates eorum munitas igne ſuccendes, & iuuenes eorũ interficies gladio, & paruulos eorum elides, & prægnantes diuides. Dixitque Hazael, Quid enim ſum ſeruus tu⁹ canis, vt faciam rem iſtam magnam? & ait Eliſeus, Oſtendit mihi Dominus te regem Syriæ fore. Qui cum receſſiſſet ab Eliſeo, venit ad dominum ſuũ: qui ait ei, Quid dixit tibi Eliſeus? at ille reſpondit, Dixit mihi, Recipies ſanitaté. ¶Cúmque veniſſet dies altera, tulit ſtragulũ, & infudit aquã, & expandit ſuper faciem eius: quo mortuo regnauit Hazael pro eo. ¶Anno quinto Ioram filij Achab regis Iſrael, regnauit Iorã filius Ioſaphat rex Iuda. Trigintaduorum annorũ erat cum regnare cœpiſſet, & octo annis regnauit in Ieruſalem. Ambulauitque in vijs regum Iſrael, ſicut ambulauerat domus Achab: filia enim Achab erat vxor eius: & fecit quod malum eſt in conſpectu Domini. Noluit autem Dominus diſperdere Iudam propter Dauid ſeruũ ſuũ, ſicut promiſerat ei, vt daret illi lucernam, & filijs eius cunctis diebus. ¶In diebus illis receſſit Edom, ne eſſet ſub Iuda, & cõſtituit ſibi regem. Venitque Ioram Seira, & omnis exercitus cum eo: & ſurrexit nocte, percuſſitque Idumæos qui eũ circundederant, & principes curruum, populus autem fugit in tabernacula ſua. Receſſit ergo Edom ne eſſet ſub Iuda, vſque ad diem hanc. tunc receſſit & Lobna in tẽpore illo. ¶Reliqua autẽ ſermonum Ioram, & vniuerſa quæ fecit, nónne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum regũ Iuda? Et dormiuit Ioram cum patribus ſuis, ſepultúſque eſt cum eis in Ciuitate-Dauid, & regnauit Ochozias filius eius pro eo. Anno duodecimo Ioram filij Achab regis Iſrael regnauit Ozochias filius Ioram regis Iudæ. Vigintiduorum annorũ erat Ochozias cum regnare cœpiſſet, & vno anno regnauit in Ieruſalem. nomen matris eius Athalia filia Amri regis Iſrael. Et ambulauit in vijs domus Achab: & fecit quod malũ eſt coram Domino, ſicut domus Achab: gener enim domus Achab fuit. ¶Abijt quoq; cũ Ioram filio Achab, ad prœliandũ contra Hazael regem Syriæ in Ramoth-Galaad, & vulnerauerunt Syri Ioram. qui reuerſus eſt vt curaretur, in Iezrahel: quia vulnerauerant eũ Syri in Ramoth prœliantẽ cõtra Hazael regẽ Syriæ. Porrò Ochozias filius Ioram rex Iuda, deſcendit inuiſere Ioram filiũ Achab in Iezrahel, quia ægrotabat ibi.

C A P. I X.

Eliſeus autem propheta vocauit vnum de filijs prophetarum, & ait illi, Accinge lumbos tuos, & tolle lẽticulã olei hanc in manu tua, & vade in Ramoth-Galaad. Cúmque veneris illuc, videbis Iehu filium Ioſaphat filij Namſi: & ingreſſus ſuſcitabis eũ de medio fratrũ ſuorũ, & introduces in interi⁹ cubiculũ. Tenẽſq; lẽticulã olei, fũdes ſuper caput ei⁹, & dices, Hæc dicit Do-

Iſrael: [nam] munitiones eorum [14]igne combures, & iuuenes eorum gladio trucidabis, infantes eorum [15]allides, & prægnãtes eorum diſſecabis. Dixit ergo Haſael, [16]Quidnã? caniſne eſt ſeruus tuus, vt deſignet ſcelus iſtud tã grande? reſpondit Eliſæus, Dominus oſtendit mihi te futurum regem ſuper Syriam. Abijt itaque ille ab Eliſæo, & venit ad dominũ ſuum. ad quem ille dixit, Quid dixit tibi Eliſæus? reſpondit. Dixit mihi quòd certiſſime [::]ſis cõualitur. ¶[17]Poſtero die accepit [Haſael] [18]ſtragulũ, & [19]immerſum aquæ expandit ſuper faciẽ [20]eius [21]vt moreretur: regnauitque Haſael pro eo. ¶Anno quinto Ioram filij Ahab regis Iſraelis, [22]& Ioſaphat regis Iehuda, regnum accepit Ioram filius Ioſaphat regis Iehuda: trigintaduos annos natus erat [23]quũ inaugararetur regno, regnauitq; octo annis Ieroſolymis. Ambulauit in via regum Iſrael, ſicut fecerunt hi qui fuerunt de domo Ahab. nam filia Ahab erat vxor eius, fecitque malum [24]in oculis Domini: [25]ſed Domin⁹ noluit excindere Iehudam propter Dauidem ſeruũ ſuum, ſicut promiſerat ei, quòd daturus eſſet ei [26]lucernam de [27]filijs ſuis cunctis diebus. ¶[28]Eodẽ tempore defecit Edom, [29]quũ eſſet ſub manu Iehuda: [30]nam conſtituerunt ſuper ſe regẽ. Tranſiuit ergo Ioram [31]Zair, ipſe & omnes [32]currus eius ſecum: cõſurgẽnſque noctu percuſſit Edomæos qui eũ circunſederant [33]vnà cum principibus curruum, & fugit [34]populus in tẽtoria ſua. [35]Sic defecit Edom quo min⁹ eſſet ſub poteſtate Iehuda vſq; in hũc diem. [36]tunc etiam defecit Libna eodem videlicet tempore. ¶Reliquũ geſtorũ Ioram, & omnia quæ fecit, annon hæc ſcripta ſunt in Libro annalium regũ Iehuda? Dormiuit itaq; Ioram cũ patribus ſuis, & ſepultus eſt iuxta patres ſuos in ciuitate Dauidis, regnũmque obtinuit pro eo Ahaſias filius eius. Anno duodecimo Iorã filij Ahab regis Iſrael [37]regno inauguratus eſt Ahaſias filius Iorã regis Iehuda: natus erat vigintiduos annos Ahaſias quum [38]regnare cœpiſſet, regnauitque [39]anno vno Ieroſolymis. nomen matris eius erat Athalia, quæ fuit [40]filia Amri regis Iſraelis. [41]Ambulauit autẽ in via domus Ahab, fecitque malum in oculis Domini, ſicut domus Ahab: erat enim [42]affinitate iũctus domui Ahab. ¶Profectus eſt quoque Iorã filius Ahab in bellum contra Haſaelem regem Syriæ in Ramoth-Gilead, percuſſerũtq; Syri ipſum Ioram. Reuerſúſque eſt Ioram rex vt mederetur in Ieſreel vulnerib⁹ quæ inflixerãt Syri ante Ramoth [Gilead,] quũ bellũ geſſerat contra Haſaelem regẽ Syriæ, deſcenditque Ahaſias filius Ioram rex Iehuda, vt inuiſeret Ioram filium Ahab in Ieſreel: nã [illic] ægrotabat.

C A P. I X.

Eliſæus propheta vocato quodã [1]ex filijs prophetarũ, ait illi, [2]Accinge lumbos tuos, & accipe [3]vaſculum illud olearium in manum tuam,

¶14 Heb. conijcies in ignem. Ordo præpoſterus, pro, conijcies ignẽ i munitiones eorũ. ¶15 ſub. ad parietẽ, vel, ad ſolum. ¶16 Heb. Quid enim eſt ſeru⁹ tu⁹ canis vt faciat hanc rem magnam? Subaudiẽdum eſt aliquid, cuiuſmodi, Ne dicas hoc ſeruo tuo: quantus enim eſt ſeruus tuus qui non pluris faciẽdus eſt quàm canis mortuus, ſeru⁹ tuus abiectiſſim⁹, q dicis me facturũ rẽ tam grãdẽ? ¶[::] Heb. viuẽdo viues. i. conualeſces. ¶17 q ſcilicet ille redierat. ¶18 vl. pãnum craſſũ, ¶19 Laborabat febre ardentiſſima. hoc igitur fecit vt ardor febris leniretur. ¶20 vl. ſuã. nã alij referunt ad Ben-adad, qui ipſe rogarit vt daretur ei pannus intinct⁹ in aquã frigidã, quo ipſe vultũ ſuum tegeret, vt inueniret refrigerium. Alij ad Haſaelẽ referunt. Doctus inter Hebræos ait hoc Haſaelẽ feciſſe de induſtria. Alij, per imprudẽtiam, quũ quereretur rex de calore febris, porrexiſſe pãnũ humẽtẽ. ¶21 & mortuus eſt. ¶22 Heb. Io-

vade in Ramoth-Gilead. Et quum illuc veneris, diſpice illic vbi ſit Iehu filius Ioſaphat filij Nim-ſi cæterum ingreſſus, iube vt ſurgat è medio [4]fratrum ſuorum, & introduc eum [5]in abſtruſiſſimum aliquem locum, deinde accipe vaſculum [6]olei, & effunde ſuper caput eius, & dic, Sic ait Do-

ſaphat autẽ rex Iuda, ſub. mortuus erat. Per parẽtheſin legẽdum. ¶23 Heb. quũ regnare cœpit, ¶24. i. ſpectãte Domino, quẽ nihil latet. ¶25 vl, noluit tamẽ Domin⁹ ¶26. i. ſplẽdorẽ regiũ. dignitatẽ regiã. ¶27. i. nepotib⁹. ¶28 Heb. ... i. eo regnãte. ¶29 Heb. de ſub manu Iuda. i. ab imperio Iuda. deſijt eſſe ſubdita regi Iuda. ¶30 Heb. & cõſtituerũt ... ¶31 in Seir. ſub. montem. ¶32 ſub. falcati. ¶33 vl, & principes curruũ. ſub. falcatorũ percuſſerunt Idumæos. ¶34 ſub. Idumæorũ. ¶35 Heb. Et defecit [ſub. iterũ] Edom de ſub manu Iuda ¶36 hac poſteriore ſcilicet defectione. ¶37 regnare cœpit ¶38 hoc fuit viuẽte patre. ¶39 ſub. ſol⁹, ſine ſocio, nẽpe mortuo patre, & tũc erat XLII annorũ. ¶40 i. neptis. ¶41. i. Imitatus eſt idololatrã familiã Achab. ¶42 Heb. gener. i. duxerat vxorem de familia Achab.

XI. ¶1. i. ex diſcipulis. ¶2. i. Præpara te itineri, da operã vt cito eas. hoc enĩ feſtinationẽ quãdã deſignat. Iſtud etiã ... quòd tũ rex abeſſet. ¶3 Heb. phialã olei [vl, vnguẽti] hãc. vel. huius. Hic locus nõ intelligitur de vnguẽto vnctionis, ſed de opobalſamo. nã ſoli reges de tribu Iuda vngebãtur vnguẽto vnctionis. ¶4 Qui hic fratres dicũtur, paulo inferius principes appellãtur. i. è medio collegarũ ſuorũ. ¶5 vl, in cubiculũ ſecretiſſimũ, ¶6 vl, opobalſami,

Digitized by Google

¶7 Heb. & non expectabis. vt ſcilicet quicquã dicat tibi.
¶8 Heb. puer, puer inquam prophetæ.
¶9 vſ. prĩcipes
¶10 vſ. princeps
¶11 Heb. in domum. i. in cubiculũ aliquodq; domus intimũ
¶12 q.d. Scito te fore regem hac effuſione balſami.
¶13. i. cædem.
¶14 Peribitque
¶15 & exterminabo
¶16. i. tam eos qui receperint ſe in arces munitas, quàm eos qui derelicti fuerint à militibus ob eorũ obſcuritatem: hoc eſt tã eos qui poſſunt ſe recipere in arces, quàm eos qui non habẽt arces quò ſe recipiant.
¶17. i. Non aliter perdam familiam Achab quàm familiã Ieroboam.
¶18 vbi ſcilicet fuerat occiſus Naboth.
¶19 Heb. Pãxne eſt? i. Prædiciſne proſpera? nam prophetæ vt plurimum prædicunt aduerſa.
¶20 vſ. furioſus. Prophetæ ſemper habiti ꝓ fatuis: quòd cum eſſent acti Spiritu, nec audiebãt, nec ſentiebant.
¶21 & ſermonẽ eius. i. quid ſoleat dicere.

minus, Vnxi te regẽ ſuper Iſraelẽ. apertóq; oſtio fuge,[7] nec morã nectas.' Abijt itaq; [8]miniſter prophetæ' in Ramoth-Gilead, & quũ eſſet ingreſſus, ecce [9]imperatores' exercitus cõſidebant, & dixit, Habeo aliquid quod tecũ loquar ô [10]imperator.' Tũ dixit Iehu, Ad quẽ ex omnib⁹ nobis? qui dixit, Ad te imperator. Et ſurgens ingreſſus eſt [11]in cubiculum,' fuditque ille oleũ ſuper caput eius, & dixit ad eum, Sic dicit Dominus Deus Iſraelis, [12]Vnxi te regẽ' ſuper populũ Domini, nempe ſuper Iſraelẽ: tu trucidabis domum Ahab domini tui, vt vlciſcar [13]ſanguines' ſeruorũ meorũ prophetarũ, & ſanguines cunctorũ ſeruorũ Domini de manu Iſabelis. [14]Interibit nãq;' vniuerſa domus Ahab: [15]excindã enim' ipſi Ahab mingentẽ ad parietẽ, [16]concluſum & derelictum' in Iſraele. [17]Ponámque domũ Ahab ſicut domum Ieroboam' filij Nebat, & ſicut domum Baaſa filij Ahia. Porrò Iſabelẽ comedent canes[18] in agro Ieſreel,' nec erit qui ſepeliat. & aperuit oſtium & fugit. ¶Iehu verò egreſſus eſt ad ſeruos domini ſui, & dixit [quidam] ei, [19]Rectène res habẽt?' quã ob cauſam ingreſſus eſt ad te[20] væſanus' ille? Qui ait eis, Nouiſtis hominem illum, [21]& quæ ſit loquacitas eius.' Dixerunt illi, [22]Mẽtiris,' indica nobis. at ille ait, [23]Sic & ſic loquutus eſt ad me, dicens,' Sic ait Dominus, Ego vnxi te regem ſuper Iſraelem. Mox acceperunt quiſque veſtem ſuam, & poſuerunt[24] ſubter eum[25] ad tumulũ quò aſcẽderet,' clanxerúntque cornu. & dixerunt, Iehu [26]regnat. ¶Coniurationẽ itaq; fecit Iehu filius Ioſaphat filij Nimſi contra Ioram, [27](quum Iorã obſideret' Ramoth-Gilead, ipſe & vniuerſus Iſrael[28] corã Haſaele rege' Syriæ: Reuerſúſq; [29]eſſet' rex Iorã vt mederetur in Ieſreel vulnerib⁹ quæ inflixerant ei Syri, quũ dimicaret contra Haſaelem regẽ Syriæ.) Dixit ergo Iehu, [30]Si vobis cordi eſt,' nemo exibit nec euadet[31] ex vrbe,' qui vadat &[32] nunciet' in[33] Ieſreel.' Aſcẽdens itaq; Iehu currũ, abijt in Ieſreel[34] vbi Ioram decumbebat.' Deſcenderat quoque Ahaſias rex Iehuda illuc, vt inuiſeret Iorã. Porrò ſpeculator qui ſtabat in turri Ieſreel, vidit [35]globũ' Iehu incedentẽ, & dixit, Ego video globũ. & ait Ioram, Accipe[36] equitẽ,' & mitte eis obuiã, [37]qui experiatur num recte habeant res.' Profectus eſt itaq; eques obuiã ei, & dixit, Rex quærit, [38]nũ pax ſit.' & dixit Iehu, [39]Quid tibi cũ pace? [40]reflecte poſt me.' Speculator autẽ nunciauit dicens, Nuncius venit vſq; ad illos, nec reuertitur. Miſit igitur aliũ equitem, qui veniens ad eos ait, Sic dicit rex. Eſtne pax? reſpondit Iehu, Quid tibi & paci?[41] retrocede poſt me.' Rurſus nunciauit ſpeculator, dicens, Et is ad eos venit, nec reuertitur: inceſſus autẽ eſt vt inceſſus ipſius Iehu filij Nimſi, nã[42] inſane incedit.[43] Dixit Iorã, [44]Iunge' equos. & iunxit equos currui ſuo, egreſſúſque Ioram rex Iſrael, & Ahaſias rex Iehuda, quiſque ſuo curru: exierunt inquam obuiam ipſi Iehu, [45]deprehendentes eum' in agro Naboth Ieſreelitæ. Et factum eſt, quũ vidiſſet Ioram ipſum Iehu, dixit, [46]Eſtne pax' Iehu? qui reſpon-

mia, Vnxi te regẽ ſuper Iſrael. aperiéſq; oſtiũ, & fugies, & nõ ibi ſubſiſtes. Abijt ergo adoleſcẽs puer prophetæ in Ramoth-Galaad, & ingreſſus eſt illuc: ecce autem principes exercitus ſedebãt, & ait, Verbum mihi ad te ô princeps. Dixitq; Iehu, Ad quem ex omnibus nobis? at ille dixit, Ad te ô princeps. Et ſurrexit, & ingreſſus eſt cubiculum: at ille fudit oleum ſuper caput eius, & ait, Hæc dicit Dominus Deus Iſrael, Vnxi te regẽ ſuper populum Domini Iſrael, & percuties domũ Achab domini tui, & vlciſcar ſanguinem ſeruorum meorum prophetarum, & ſanguinem omnium ſeruorum Domini, de manu Iezabel. Perdámque omnem domum Achab: & interficiã de domo' Achab mingentem ad parietem, & clauſum, & nouiſſimum in Iſrael. Et dabo domum Achab, ſicut domũ Ieroboam filij Nabat, & ſicut domũ Baaſa filij Ahia. Iezabel quoque comedent canes in agro Iezrahel, nec erit qui ſepeliat eam. aperuitq; oſtiũ & fugit. ¶Iehu autem 'ingreſſus' eſt ad ſeruos domini ſui: qui dixerunt ei, Rectène ſunt omnia? quid venit inſanus iſte ad te? Qui ait eis, Noſtis hominem, & quid locutus ſit. At illi reſponderunt, Falſum eſt, ſed magis narra nobis. qui ait eis, Hæc & hæc locutus eſt mihi: & ait, Hæc dicit Dominus, Vnxi te regẽ ſuper Iſrael. Feſtinauerunt itaque, & vnuſquiſq; tollens pallium ſuum poſuerunt ſub pedibus eius, in ſimilitudinem tribunalis, & cecinerũt tuba, atque dixerunt, Regnauit Iehu. ¶Coniurauit ergo Iehu filius Ioſaphat filij Namſi contra Ioram: porrò Ioram obſederat Ramoth-Galaad, ipſe & omnis Iſrael contra Hazael regem Syriæ: Et reuerſus fuerat vt curaretur in Iezrahel, propter vulnera, quia percuſſerant eum Syri, præliantem contra Hazael regem Syriæ. Dixitque Iehu, Si placet vobis, nemo egrediatur profugus de ciuitate, ne vadat, & nunciet in Iezrahel. Et aſcendit, & profectus eſt in Iezrahel: Ioram enim ægrotabat ibi, & Ochozias rex Iuda deſcenderat ad viſitandum Ioram. Igitur ſpeculator qui ſtabat ſuper turrim Iezrahel, vidit globũ Iehu venientis, & ait, Video ego globum. dixitque Ioram, Tolle currum, & mitte in occurſum eorum, & dicat vadens, Rectène ſunt omnia? Abijt ergo qui aſcenderat currum, in occurſum eius, & ait, Hæc dicit rex, Pacatáne ſunt omnia? dixitq; Iehu, Quid tibi & paci? tranſi, & ſequere me. Nunciauit quoque ſpeculator, dicens, Venit nuncius ad eos, & non reuertitur. Miſit etiam currum equorũ ſecundum: venitque ad eos, & ait, Hæc dicit rex, Nunquid pax eſt? & ait Iehu, Quid tibi & paci? tranſi, & ſequere me. Nunciauit autẽ ſpeculator, dicens, Venit vſq; ad eos, & non reuertitur: eſt autẽ inceſſus quaſi inceſſus Iehu filij Namſi: præceps enim graditur. Et ait Iorã, 'Iungite' currũ. 'Iunxerúntq;' currũ eius. & egreſſus eſt Ioram rex Iſrael, & Ochozias rex Iuda, ſinguli in curribus ſuis, egreſſiq; ſunt in occurſum Iehu, & inuenerũt eũ in agro Naboth Iezrahelitæ. Cúmq; vidiſſet Iorã Iehu, dixit, Pax eſt Iehu? at ille reſpõ-

q.d. quod mihi dixit, parum eſt firmum & ſtabile, nullius momenti rem. ¶22 vſ, Falſum dicis. q.d. Non dixit quæ dixit. ¶23 q.d. Inter alia quæ dixit, hoc quoque dixit. ¶24 ſub. ſedentem. ¶25 in faſtigio graduum. i. in ſupremo gradu, in eminentiſſimo & præſtantiſſimo loco. ¶26. i. deſignatus eſt rex. ¶27 Heb. porrò Ioram erat cuſtodiens &c. i. paulo ante hanc coniurationem defenderat ipſam vrbem, quæ tum erat in poteſtate Iſraelis. ¶28 vſ. propter Hazaelem regem ¶29 erat ¶30 Heb. Si eſt voluntas veſtra. i. Si optatis vt regnem. ¶31 ſub. Ramoth-Galaad. ¶32 ſub. quod gerimus. ¶33 illic enim erat rex. ¶34 Heb. nam Ioram iacebat ægrotus illic. ¶35 vſ, turmam. ſeu, comitatum ¶36 curſorem equeſtrem. ¶37 Heb. dicátque, Num eſt pax? i. Pacatáne ſunt omnia? ¶38. i. num pacata ſint omnia. ¶39 ſub. cõmune. ¶40. i. ſequere me à tergo, ſequere me vnà cũ comitatu. ¶41 q.d. recipe te in comitatũ meum. ¶42 præceps ſolet incedere. Gallice, Il cheuauche roide. Minus recte Chaldæus paraph. quoniam lente incedit. ¶43 ſub. aurigæ. ¶44 ſub. currui. ¶45 Heb. inuenientes eum ¶46. i. Pacatáne ſunt omnia?

Digitized by Google

dit, Quę pax? adhuc fornicationes Iezabel matris tuæ, & veneficia eius multa vigent. Cõuertit autẽ Ioram manũ ſuã, & fugiens ait ad Ochoziã, Inſidiæ Ochozia. Porrò Iehu tetendit arcũ manu, & percuſſit Iorã inter ſcapulas: & egreſſa eſt ſagitta per cor eius, ſtatimq; corruit in curru ſuo. Dixitque Iehu ad Badacer ducẽ, Tolle, proijce eum in agro Naboth Iezrahelitæ: memini enim (quãdo ego & tu ſedentes in curru ſequebamur Achab patrẽ huius,) quòd Dominus onus hoc leuauerit ſuper eum, dicẽs, Si non pro ſanguine Naboth, & pro ſanguine filiorũ eius, quẽ vidi heri, ait Dominus, reddam tibi in agro iſto, dicit Dominus. Nunc ergo tolle, & proijce eum in agrum iuxta verbũ Domini. Ochozias autem rex Iuda videns hoc, fugit per viã domus horti: perſecutúſque eſt eũ Iehu, & ait, Etiã hunc percutite in curru ſuo. Et percuſſerunt eum in aſcenſu Gaber qui eſt iuxta Ieblaam: qui fugit in Mageddo, & mortuus eſt ibi. Et impoſuerũt eum ſerui eius ſuper currum ſuum, & tulerunt in Ieruſalem: ſepelierúntque eũ in ſepulchro cum patribus ſuis in Ciuitate Dauid. ¶ Anno vndecimo Ioram filij Achab regis Iſrael, regnauit Ochozias ſuper Iudam, venítq; Iehu in Iezrahel. Porrò Iezabel introitu eius audito, depinxit oculos ſuos ſtibio, & ornauit caput ſuum, & reſpexit per feneſtrã ingredientem Iehu per portã, & ait, Nunquid pax poteſt eſſe Zambri, qui interfecit dominũ ſuũ? Leuauítque Iehu faciem ſuam ad feneſtrã, & ait, Quæ eſt iſta? & inclinauerũt ſe ad eũ duo vel tres eunuchi & dixerunt, Hæc eſt illa Iezabel. At ille dixit eis, Præcipitate eam deorſum. & præcipitauerunt eam, aſperſúſque eſt ſanguine paries, & equorum vngulæ conculcauerunt eam. Cúmque introgreſſus eſſet vt comederet, biberétque, ait, Ite, & videte maledictam illã, & ſepelite eam: quia filia regis eſt. Cúmque iſſent vt ſepelirent eam, non inuenerunt niſi caluariam, & pedes, & ſummas manus. Reuerſique nuntiauerunt ei. & ait Iehu, Sermo Domini eſt, quẽ locutus eſt per ſeruum ſuum Eliam Theſbiten, dicens, In agro Iezrahel comedẽt canes carnes Iezabel, & erunt carnes Iezabel ſicut ſtercus ſuper faciẽ terræ in agro Iezrahel, ita vt prætereuntes dicant, Hæccine eſt illa Iezabel?

CAP. X.

ERant autem Achab ſeptuaginta filij in Samaria: ſcripſit ergo Iehu literas, & miſit in Samariam, ad optimates ciuitatis, & ad maiores natu, & ad nutritios Achab, dicens, Statim vt acceperitis literas has, (qui habetis filios domini veſtri, & curr' & equos, & ciuitates firmas, & arma,) Eligite meliorẽ, & eũ qui vobis placuerit de filijs domini veſtri, & eum ponite ſuper ſolium patris ſui, & pugnate pro domo domini veſtri. Timuerunt illi vehemẽter, & dixerunt, Ecce duo reges

dit, [47] Quæ pax, quũ adhuc [ſuperſint] Iſabelis matris tuæ artes meretricię, & veneficia eius tã multa? Tum Ioram [48] manibus ſuis verſis, fugit, & ſimul ad Ahaſiam dixit, [49] Proditio eſt ô Ahaſia. Iehu autem [50] prehenſo arcu manu ſua, ferijt Ioram inter ſcapulas, [51] vt penetraret ſagitta cor eius, conciderétque ipſe incuruus in currum ſuũ. Tum dixit [Iehu] ad Bidcar [52] triarium ſuũ, Tolle, & deijce eum [53] in partem agri Naboth Ieſreelitæ: [54] memini enim (quũ ego & tu [55] ſimul curru vecti ſequeremur Ahab patrem eius) Dominum [56] ſuſtuliſſe onus hoc ſuper eum, quũ diceret Dominus, [57] Nimirũ ſanguines Naboth, & ſanguines filiorum eius, quos heri vidi, ait Dominus, rependam tibi in prædio iſto. tolle igitur eum, & abijce eum in agrum iuxta verbũ Domini. Porrò Ahaſias rex Iehuda hoc videns, fugit [58] per viã domus horti, quẽ [59] inſequutus Iehu, dixit, Ferite & hũc in quadriga, in [60] cliuo Gur iuxta Ibleã: qui fugiens Megiddo, ibidem defunctus eſt. Serui autem eius [61] vexerũt eum curru Ieroſolyma, ſepelierũntque eum illic cum patrib' ſuis in ſepulchro ſuo in ciuitate Dauidis. ¶ [62] Anno vndecimo, anno ſcilicet Ioram filij Ahab, [63] regnauerat Ahaſias ſuper Iehudã. Quũmq; proficiſceretur Iehu ad Ieſreel, audiuit hoc Iſabel, [64] fucóq; pinxit faciem ſuam, & [65] ornauit caput ſuũ, proſpiciens è [66] feneſtra. Et ingrediente Iehu portã, dixit illa, [67] Num proſpere ceſſit hoc Simri, quòd trucidauit herũ ſuum? Ille verò ſublata facie ſua verſus feneſtram, dixit, Quis eſt [68] apud me, quis? [69] hoc attenderunt duo vel tres eunuchi, Quibus dixit, Præcipitate eã. & præcipitarũt eã, ita vt de ſanguine eius ſpargeretur ad parietem, & [70] ad equos, & [71] cõculcauit eã. [72] Ingreſſus verò comedit & bibit, dixitq;, Inuiſite [73] obſecro execratam hanc, & ſepelite eã, quia filia regis eſt. Abeuntes itaq; vt eã ſepelirent, nihil inuenerunt de ea, niſi caluariã, & pedes, atq; [74] volas amborũ manuum. Reuerſi igitur nũtiauerunt ei. qui ait, Verbũ Domini hoc eſt, quod loquut' eſt per ſeruũ ſuũ Eliã Thiſbiten, dicẽs, In agro Ieſreel comedent canes carnẽ Iſabelis. Fuit itaque cadauer Iſabelis quaſi [75] ſtercus ſuper faciẽ agri in prædio Ieſreel, ita vt nemo dicere poſſet, Hæc eſt Iſabel.

CAP. X.

HAbuit verò Ahab ſeptuaginta filios in Samaria, ſcripſitq; Iehu literas, & miſit in Samariã ad primores Ieſreel, ad ſeniores, & ad nutritios Ahab, huiuſmodi mãdatis, Mox quũ venerit hæc epiſtola ad vos (penes quos ſunt filij domini veſtri, item currus atque equi ſunt apud vos, habetis inſuper vrbem munitã & arma,) Diſpicite quis ſit [1] melior & [2] æquior ex filijs domini veſtri, hũc ponite in ſolium patris ſui, & pugnate pro domo domini veſtri. Timuerũt ergo illi admodum vehementer, & dixerunt, Ecce duo reges

¶47 Heb. Quæ pax [peruenire poſſit] vſq; ad fornicationes Iezabelis matris tuæ, &c. .i. Quæ cõditio pacis peruenire debeat vſque ad &c. q. d. neq; tu vlla pace dignus es, neque mater tua venefica & perniciosiſſima mulier, quæ nõ minus nocet q̃ mulier quæuis venefica. ¶48 vertẽs manũ ſuam. i. habenas equorum ſuorum. ¶49 vł, Inſidiæ ſunt. ſub. parатæ nobis. ¶50 Heb. repleuit manũ ſuam arcu. i. adduxit neruũ arc' quã cũ potuit & percuſſit. ¶51 Heb. & egreſſa eſt ſagitta è corde eius, & corruit ſcilicet mortuus in curru ſuo. ¶52. i. tertium à rege, aut alio. vel, ducem, ſiue principem. ¶53 i. hęreditatẽ ¶54 memento. Chaldæ' tamẽ paraph. ego recordor ¶55 [equitaremus cũ] ijs q equitabãt bini [.i. ſimul ſiue pariter] poſt Achab &c. i. quũ eram' aliquãdo in comitatu Achab. ¶56. i. prędixiſſe aduerſũ hic hãc prophetiam. ¶57 Heb. [Non habeas poſthac verax] ſi non cædẽ Naboth & cædẽ filiorũ eius viderim heri, dixit Dominus: itaq; reddã &c. i. niſi memor ſim ſanguinis Naboth nuper effuſi: propterea tu in eodẽ agro interficieris in quo tu eum occidi iuſſiſti. Licet 3. Reg. 21. nulla fiat mentio cædis filiorũ Naboth, hic tamen locus indicat Naboth habuiſſe filios qui etiam interfecti ſunt à Iezabele: alioqui patri mortuo illi ſucceſſiſſent, neque vineam optatam conſecutus fuiſſet Achab. ¶58. i. per hortos. per viam arboribus conſitam, ideo ſecretiorẽ. ¶59 ſub. vſque in Samariam. ¶60 vł, aſcenſu Gur, qui [aſcẽſus eſt] iuxta Ibleam: ¶61 impoſuerunt eum in currum [vt illum deferrent] in Ieruſalem, ¶62 vł, Anno autem, ſi eſt vndecimo anno Ioram &c. Repetitur hoc, vt intelligamus eum propter ſcelera non diu regnaſſe. ¶63 regnare cœpit ¶64 Alij, & ornauit fuco oculos ſuos. Quidam aiunt vt placeret Iehu. Alij vt dignitatem regiam vſq; ad mortem tueretur, ſe ornaſſe. quod doctis magis placet. nam erat iſta ſuperba & arrogantiſſima: itaque quaſi exprobrans hoc dicit. ¶65 ſub. more regio. ¶66 qua ſcilicet poterat conſpicere Iehu intrantem in vrbem. ¶67 Veniſne pacis ergò, [ô tu qui es alter] Zimri, interfector domini ſui? ¶68 mecum. i. pro me. q. d. Quis illic cum illo qui à parte mea ſtet? ¶69 Heb. & reſpexerunt ad eum. i. per feneſtram exhibuerunt ſe videndos, oſtendentes ſe eius partibus fauere. ¶70. i. ad equum cui inſidebat Iehu, & ad reliquos qui erant in comitatu eius. ¶71 ſub. Iehu. ¶72 ſub. palatium, vł vrbem. ¶73 vł, agedum ¶74 extremitates ¶75 vł, fumus. q. d. inſepultum manſit cadauer.

X. ¶1 vł, præſtantior ¶2 qui magis placet. i. aptiſſimum regno. Hoc ſerio non dixit Iehu, ſed vt tentaret animos eorum qui erant cum filijs Achab.

Digitized by Google

¶3 Heb. q erat ſuper domum, [ſub. regiã] & ſuper ciuitatem, ¶4 vl, maiores natu. conſultiſſimi, ¶5 hoc tẽpore. hac hora ¶6 Noctu hæc capita ſunt allata: q autẽ ea deferebãt, portã clauſã inuenerũt. vnde ille q portæ præerat, miſit q denuntiaret hoc regi. tẽpeſtiue enim claudunt portæ vbi res ſunt nouæ.

¶7 q.d. Putatis vos eſſe iuſtos, & me iniuſtũ q cõiurauerim cõtra dominum meum. Oratio cõciſa, deeſt, vt hos nõ interfeciſtis, ſed Dominus: ſic dominũ meũ nõ interfeci, ſed Dominus. ¶8 q.d. nõ fui, ſed vos.

¶9 Heb. nõ cadet i. nihil erit irritũ. q.d. certe hoc totũ factũ eſt de volũtate Domini. Metaphora ab iis reb⁹ quę vbi deciderũt, pereũt: vt ſunt micæ, & ea quæ in fluuiũ, aut aliò quopiam decidunt, & colligi nequeunt.

¶10 quodq; Domini⁹ ¶11 vl, familiares & neceſſarios

¶12 Heb. is autẽ erat iuxta domũ ligationis paſtorũ quæ erat in via. Domũ ligationis vocat tõſtrinã, in qua ligabãt oues tondẽdas. Chald. paraph. vocat domum cõgregationis,

non potuerunt ſtare corã eo, quomodo nos ſtaremus? Miſit ergo [3]præfectus prætorio, & qui ciuitati præerat, & [4]ſeniores, & nutritij ad Iehu huiuſmodi mandatis, Serui tui ſumus, quidquid mãdaueris nobis, faciemus, neq; regẽ eligemus, tu quod tibi bonum videtur, facito. Scripſit ergo ſecundò literas ad eos huiuſmodi verbis, Si mei eſtis, ſique voci meæ vultis obtemperare, tollite capita virorum qui ſunt filij domini veſtri, & venite cras [5]iuxta id tempus ad me in Ieſreel, (erãt autem filij regis ſeptuaginta viri, erántq; apud magnates vrbis qui eos educabant.) Quũmque epiſtola veniſſet ad eos, tulerũt filios regis, & trucidarunt ſeptuaginta viros, poſuerũntque capita eorum in ſportis, & miſerũt ad eũ in Ieſreel. Veniens itaque nuntius, indicauit ei, dicens, [6]Attulerunt capita filiorum regis. qui ait, Ponite ea in duos aceruos in introitu portæ vſque mane. Mane facto egreſſus eſt, & ſtans dixit ad vniuerſum populum, [7]Vos eſtis iuſti, ecce ego conſpiraui contra dominũ meum, occidique eum, [8]quis verò illos omnes trucidauit? Hic diſcite, quòd ſermo Domini quẽ loquutus eſt ſuper domũ Ahab, [9]non irritus ſit, [10]quandoquidem Dominus fecit quæ loquut⁹ eſt per ſeruũ ſuũ Eliã. Percuſſit itaq; Iehu omnes qui reliqui erant de domo Ahab in Ieſreel, omnes magnates eius, omnes [11]notos ei⁹, & ſacerdotes eius, ita vt nemo reliquus ei ſupereſſet. ¶Surgẽs deinde, profect⁹ eſt, & venit in Samariã: [12]erat ibi ĩ itinere caſa paſtoralis, Vbi deprehẽdit Iehu [13]fratres Ahaʒiæ regis Iehuda, aitq;, Qui eſtis vos? & dixerũt, [14]Fratres ſumus Ahaʒiæ, deſcendimúſq; vt ſalutemus filios regis, & filios reginæ. Qui ait, Prehendite eos viuos. quos quũ cepiſſent viuos, trucidarunt eos iuxta [15]puteum [16]caſæ paſtoralis, nẽpe quadragintaduos viros, nec fecit quenquã ex eis reliquũ. ¶Diſcedens inde, inuenit Ionadab filiũ Rechab ſibi obuiũ, ſalutatóq; eo, dixit ad eũ, [17]Eſtne cor tuũ rectũ, ſicut cor meũ rectũ eſt cum corde tuo? reſpondit Ionadab, [18]Omnino eſt. Cedo igitur [inquit,] manum tuam. & præbuit ei manum ſuam. Tũ iuſſit eum aſcendere ad ſe in currum, & dixit, Veni mecum, & vide zelum meum [19]pro Domino: [20]vexerúntq; eũ in curru ſuo. Quũmq; veniſſet Samariã, trucidauit omnes qui de Ahab reliqui erãt in Samaria, donec deleret [21]eũ, iuxta verbũ Domini quod loquutus fuerat ad Eliã. ¶Congregans verò Iehu vniuerſum populũ, dixit ad eos, Ahab parum coluit ipſum [22]baal, Iehu autẽ [22]anguſtius eũ colet: vocate igitur mox ad me omnes prophetas baal, omnes cultores eius, atque cunctos ſacerdotes eius, ne quiſquam deſit, quoniam magnum eſt mihi ſacrificium [peragendum] ipſi baal: quicunq; igitur defuerit, nõ viuet. (hoc autẽ aſtu fecit Iehu, vt perderet cultores baal.) Dixitque Iehu, [23]Indicite cœtũ ipſi baal: & cõuocarunt. Miſit deinde Iehu in omnẽ Iſraelem, & venerũt omnes cultores baal, nec defuit quiſquam qui non veniret: ingreſſique ſunt phanum baal, & repletum eſt phanũ baal [24]vndiq;. Tum dixit ad eum qui præfectus erat ſacris veſtibus, Profer veſtes omnibus cultorib⁹ baal. & protulit eis [25]veſtes. Ingreſſus itaque Iehu & Ionadab filius Rechab phanum baal, dixit ad cultores baal, Diſpi-

non potuerunt ſtare coram eo, & quomodo nos valebimus reſiſtere? Miſerunt ergo præpoſiti domus, & præfecti ciuitatis, & maiores natu, & nutritij, ad Iehu, dicentes, Serui tui ſumus, quæcunque iuſſeris faciemus, nec conſtituemus nobis regem: quæcunque tibi placent fac. Reſcripſit autem eis literas ſecundò, dicens, Si mei eſtis, & obeditis mihi, tollite capita filiorum domini veſtri, & venite ad me hac eadẽ hora cras, in Ieʒrahel. (porrò filij regis, ſeptuagita viri, apud optimates ciuitatis nutriebantur.) Cúmque veniſſent literæ ad eos, tulerunt filios regis, & occiderunt ſeptuaginta viros, & poſuerũt capita eorũ in cophinis, & miſerũt ad eũ ĩ Ieʒrahel. Venit autẽ nuntius ad eũ, & indicauit ei, dicens, Attulerunt capita filiorum regis. qui reſpondit, Ponite ea ad duos aceruos iuxta introitũ portæ vſque mane. Cúmque diluxiſſet, egreſſus eſt, & ſtãs dixit ad omnem populum, Iuſti eſtis: ſi ego coniuraui contra dominum meum, & interfeci eũ, quis percuſſit omnes hos? Videte ergo nunc quoniam nõ cecidit de ſermonibus Domini in terram, quos locutus eſt Dominus ſuper domũ Achab, & Dominus fecit quod locutus eſt in manu ſerui ſui Eliæ. Percuſſit igitur Iehu omnes qui reliqui erãt de domo Achab in Ieʒrahel, & vniuerſos optimates eius, & notos & ſacerdotes, donec nõ remanerẽt ex eo reliquiæ. ¶Et ſurrexit & venit in Samariam: cúmque veniſſet ad Cameram paſtorũ, in via inuenit fratres Ochoʒiæ regis Iuda, dixitque ad eos, Quinam eſtis vos? qui reſpõderunt, Fratres Ochoʒiæ regis ſumus, & deſcendimus ad ſalutandos filios regis, & filios reginæ. Qui ait, Comprehendite eos viuos. quos cum cõprehendiſſent viuos, iugulauerũt eos in ciſterna iuxta Camerã, quadragintaduos viros, & nõ reliquit ex eis quenquam. ¶Cúmque abiſſet inde, inuenit Ionadab filiũ Rechab in occurſum ſibi, & benedixit ei. & ait Iehu ad eum, Nunquid eſt cor tuum rectum cum corde meo, ſicut cor meum cum corde tuo? & ait Ionadab, Eſt. Si eſt, inquit, da mihi manum tuam. qui dedit ei manũ ſuam. at ille leuauit eum ad ſe in currum. Dixitque ad eum, Veni mecum, & vide zelum meum pro Domino. & impoſitũ in curru ſuo, Duxit in Samariam: & percuſſit omnes qui reliqui fuerant de Achab in Samaria, vſque ad vnum, iuxta verbum Domini quod locutus eſt per Eliam. ¶Congregauit ergo Iehu omnẽ populum, & dixit ad eos, Achab coluit baal parũ, ego autẽ colã eũ amplius. nunc igitur omnes prophetas baal, & vniuerſos ſeruos eius, & cunctos ſacerdotes ipſius vocate ad me: nullus ſit qui non veniat: ſacrificium enim grande eſt mihi baal: quicunque defuerit, non viuet. (porrò Iehu faciebat hoc inſidioſe, vt diſperderet cultores baal.) Et dixit, Sanctificate diem ſolennem baal. vocauitque, Et miſit in vniuerſos terminos Iſrael, & venerunt cuncti ſerui baal: non fuit reſiduus ne vnus quidem qui non veniret. & ingreſſi ſunt templum baal: & repleta eſt domus baal, à ſummo vſque ad ſummum. Dixitq; his qui præerant ſuper veſtes, Proferte veſtimenta vniuerſis ſeruis baal. & protulerũt eis veſtes. Ingreſſúſque Iehu, & Ionadab filius Rechab templum baal, ait cultoribus baal, Perqui-

quòd illuc coirent paſtores, ouiũ tõdendarũ cauſa. ¶13 i. nepotes ex fratribus. Vt pater & auus eſt, ita frater & nepos. ¶14 i. Nepotes. ¶15 vl, ciſternã ¶16 Heb. domus ligationis. i. tõſtrinæ ouium. ¶17 i. Amáſne me ex animo vt ego te? ¶18 Heb. Eſt eſt. q.d. Proculdubio te diligo ex animo. ¶19 erga Dominum. i. quãta ſim facturus in honorẽ Domini. ¶20 & impoſuerunt eum in currũ eius. i. iuuerũt famuli conſcendentẽ. ¶21 i. totã eius familiã. ¶22 baal appellatiuũ eſt nomẽ, ſignificãs idolũ in genere. Hic autẽ, & 3. Reg. 16, & 22, pro inſigni illo idolo Sidoniorũ accipitur quod dicit aliàs Aſtarthe, ſiue Aſthoreth. ¶22 Heb. multũ. i. erit plurimũ addict⁹ cultui eius. ¶23 ſub. ô ſacerdotes baal. iubete vt cõſtituto die cultores baal parati ſint ſacrificij cauſa. ¶24 Heb. ab ore ad os. vl, ab ora ad orã. Metaphora à vaſis quæ replẽtur aqua aut vino. Gallice, De bort a bort. ¶25 i. veſtes quibus vti ſolebant qui colebãt baal.

[…]rite, & videte nequis fortè vobiſcũ ſit de ſeruis Domini, ſed vt ſint ſerui baal ſoli. Ingreſſi ſunt igitur vt facerent victimas & holocauſta: Iehu autem præparauerat ſibi foris octoginta viros, & dixerat eis, Quicunque fugerit de hominibus his quos ego adduxero in manus veſtras, anima eius erit pro anima illius. Factum eſt autẽ: cum completum eſſet holocauſtum, præcepit Iehu militibus & ducibus ſuis, Ingredimini, & percutite eos, nullus euadat. percuſſerũtq; eos in ore gladij, & proiecerunt, milites & duces: & ierunt in ciuitatem templi baal. Et protulerunt ſtatuam de fano baal, & combuſſerunt, Et comminuerunt eam: deſtruxerunt quoque ædem baal, & fecerũt pro ea latrinas, vſque in diem hanc. Deleuit itaque Iehu baal de Iſrael. Veruntamen à peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Iſrael, nõ receſſit, nec dereliquit vitulos aureos qui erant in Beth-el & in Dan. ¶ Dixit autem Dominus ad Iehu, Quia ſtudioſe egiſti quod rectũ erat, & placebat in oculis meis, & omnia quæ erant in corde meo feciſti contra domum Achab: filij tui vſque ad quartam generationem ſedebunt ſuper thronum Iſrael. Porrò Iehu non cuſtodiuit vt ambularet in lege Domini Dei Iſrael in toto corde ſuo: non enim receſſit à peccatis Ieroboam, qui peccare fecerat Iſrael. ¶ In diebus illis cœpit Dominus tædere ſuper Iſrael: percuſſitque eos Hazael in vniuerſis finibus Iſrael, A Iordane contra Orientalem plagam, omnem Terram-Galaad & Gad & Ruben & Manaſſe, ab Aroer quæ eſt ſuper Torrentem-Arnon, & Galaad & Baſan. Reliqua autem verborum Iehu, & vniuerſa quæ fecit, & fortitudo eius, nónne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum regum Iſrael? Et dormiuit Iehu cum patribus ſuis, ſepelierũtque eũ in Samaria: & regnauit Ioachaz filius eius pro eo. Dies autem quos regnauit Iehu ſuper Iſrael, viginti & octo anni ſunt, in Samaria.

CAP. XI.

Athalia verò mater Ochoziæ, videns mortuũ filium ſuum, ſurrexit, & interfecit omne ſemen regiũ. Tollens autẽ Ioſaba filia regis Iorã, ſoror Ochoziæ, Ioas filiũ Ochoziæ, furata eſt eũ de medio filiorũ regis qui interficiebãtur, & nutricẽ eius, de triclinio: & abſcõdit eũ à facie Athaliæ, vt nõ interficeretur. Erãtque cũ ea ſex annis clam in domo Domini: porrò Athalia regnauit ſuper terrã ſeptẽ annis. ¶ Anno autẽ ſeptimo miſit Ioiada, & aſſumens centuriones, & milites introduxit ad ſe in templũ Domini, pepigítq; cũ eis fœdus: & adiurãs eos in domo Domini, oſtẽdit eis filiũ regis. Et præcepit illis, dicens, Iſte eſt ſermo quem facere debetis, Tertia pars veſtrum introeat ſabbatho, & obſeruet excubias domus regis. Tertia autem pars ſit ad portã Seir: & tertia pars ſit ad portam quæ eſt poſt habitaculum ſcutariorũ: & cuſtodietis excubias domus, meſſa.

cite & videte ne forte hîc ſit inter vos quiſquam ex cultorib[9] Domini, ſed ſoli cultores ipſius baal. Cúmque ingreſſi eſſent vt facerẽt ſacrificia & holocauſta, [16] collocauit Iehu foris octoginta viros, quibus dixit, Quicunque euaſerit de viris illis quos ego [17] adduxi in manus veſtras, erit anima illius pro anima eius. Quum verò [18] abſoluiſſet ſacrificia holocauſtorum, dixit Iehu ſatellitibus & ducibus, [19] Ingredimini & trucidate eos, nequis euadat: & percuſſerunt eos gladio, abiecerúntque [cadauera eorum] [20] ſatellites & duces, & abierunt [21] in ciuitates [alias, vbi erant] templa baal. Et efferentes ſtatuas ædis baal, combuſſerũt eas. Confregerunt quoque ſtatuã baal, & diruerunt ædem baal, & fecerunt eam [22] latrinam vſq; hodie. Sic deleuit Iehu ipſum baal de Iſraele, veruntamen à peccatis Ieroboam filij Nebat, qui effecit vt Iſrael ſcelerate ageret, nõ receſſit Iehu quo minus ea ſequeretur, nempe vitulos aureos qui erãt in Beth-el & in Dan. ¶ Dixit ergo Dominus ad Iehu, Quandoquidem [23] ſtudio quodã rectum feciſti in oculis meis, [&] iuxta omnia quæ fuerunt in corde meo, feciſti domui Ahab, ſedebunt tibi filij ſuper ſolium Iſraelis in quartam vſque generationem. Cæterum Iehu non obſeruauit vt ambularet in lege Domini Dei Iſraelis toto corde ſuo, nec receſſit à peccatis Ieroboam, qui effecit vt ſcelerate ageret Iſrael. ¶ Sub id tẽpus cœpit Dominus [24] truncare Iſraelem, [25] percuſſitque eos Haſael in omnibus terminis Iſraelis, A Iordane ad exortum ſolis, omnem terram Gilead, Gaditas, Rubenitas, & qui erant de Manaſſe, ab Aroer [26] vſque ad torrentem Arnonem, Gilead nempe & Baſan. Reliquum geſtorum Iehu, & omnia quæ fecit, atque [27] robur eius, annõ hæc ſcripta ſunt in Libro annalium Iſrael? Dormiuitque Iehu cum patribus ſuis, & ſepelierunt eum in Samaria, & regnauit Iehoahas filius ei[9] pro eo. Porrò dies quib[9] regnauit Iehu ſuper Iſraelem in Samaria, viginti & octo ſunt anni.

CAP. XI.

Porrò Athalia mater Ahaſiæ vidẽs quòd mortuus eſſet filius ſuus, ſurrexit & perdidit omne ſemen regium. Tollens autem Iehoſeba filia regis Ioram, ſoror Ahaſiæ, ipſum Ioas filium Ahaſiæ, clàm ſurripit eum è medio filiorum regis qui [1] occiſi erant, [2] ipſum ſcilicet & nutricem eius [3] in cubiculo lectorum, & abſcõderũt eum metu Athaliæ, itaque nõ eſt occiſus. Fuit autem [4] apud eam abſconditus in domo Domini ſex annis, regnante Athalia ſuper terram. ¶ Anno deinde ſeptimo miſit Iehoiada, & [5] accerſiuit [6] centuriones [7] vt milites eſſent & celeres: & introductis ijs ad ſe in domum Domini, inijt cum eis fœdus, iurẽque iurando eos [8] adſtringens in domo Domini, [9] oſtendit eis filium regis. Præcepitque eis, dicẽs, Hoc eſt quod [10] facere debetis. Tertia pars veſtrũ [11] ingredientur ſabbatho, & [12] excubabũt excubias ædis Domini. Et tertia pars erit in [13] porta Sur, tertia deinde pars ad portam [14] poſteriorem quæ eſt celerũ, & cuſtodietis cuſtodiam domus [15] maſſa.

¶ 16 collocauerat ſibi
¶ 17 venire faciã. q. d. Qui reliqueris, ſiue ſiueris vel quempiam abire, is morietur pro eo.
¶ 18 ſub. ſumm[9] ſacerdos baal.
¶ 19 vſ, Irrũpite
¶ 20 Heb. curſores. i. milites leuioris armaturæ.
¶ 21 vſq; ad vrbẽ fani baal. .i. vſque ad vrbẽ quãdã viciniã Samariæ in qua templũ habebat baal.
¶ 22 latrinas. i. loca in quibus populus ſolueret aluum.
¶ 23 Heb. benefeciſti vt faceres quod rectũ eſt &c. i. ſtudioſe feciſti quod &c.
¶ 24 vſ, præcidere. Authore Domino res Iſraeliticæ fuerũt acciſæ.
¶ 25 vſ, ſuperauit. i. in omni termino Iſrael expugnauit aliquas vrbes.
¶ 26 quæ eſt ad torrentem
¶ 27. i. quæcũq; ſtrenue & fortiter geſſit.

XI.

¶ 1 occidebant.
¶ 2 ſubaudi ex 2. Para. 22, & abdidit ipſũ &c.
¶ 3 q. d. i aliquo penetrali vbi erãt lecti. Loc[9] erat vbi dormiebãt ſacerdotes Leuitæ inter appendices tẽpli.
¶ 4 cũ ea. ſub. nutrice.
¶ 5 vſ, aſſumpſit
¶ 6 Hi erant de genere Leuitarũ.
¶ 7 duces & curſores. i. milites leuis armaturæ.
¶ 8 quòd ſcilicet cõſilia nõ proderẽt.
¶ 9 nõ enim ſciebãt eũ viuere.
¶ 10 vſ, facturi eſtis. Hic habẽda eſt ratio functurorũ officio, & defuncturorũ. Qui obituri erãt ſuã hebdomadã, non fuerunt diuiſi in varias portas: ſed pars eorũ cõſtituta fuit portæ qua aditus patebat ad regiã, id eſt portæ atrij Septentrionali: pars verò altera dedit operã tẽplo. Qui verò iam functi fuerãt ſua hebdomada, diſtributi ſunt in duas claſſes: nã ex ijs alij præfecti ſunt portæ Orientali, alij verò portæ Auſtrali. Omnes igitur ſacerdotes & Leuitæ fuerunt diuiſi in tres partes: qui tamẽ per vices fungebãtur ſuo officio per hebdomadã: vt initio Lucæ dicitur de Zacharia.
¶ 11 Heb. [eſt] intraturorũ ſabbathũ. i. eorũ qui functuri ſunt officio ſuo proximo ſabbatho, ſiue proxima hebdomada.
¶ 12. i. obſeruabũt portã qua qui habitant in regia, ſolent ingredi in atriũ populi: obſeruabunt ſiquidem nequi prodeant è regia, cum rex coronabitur, & illum interficiant.
¶ 13 Porta Sur, porta fundamẽti dicitur. i. præcipua: maxima porta atrij: initio hæc ſola, poſtea duæ illi additæ, Meridionalis & Aquilonaris.
¶ 14 quæ eſt poſt portã [curſorũ. i. militũ & ſatellitũ. Portã Auſtralẽ intelligit. Præterea milites eos q foris cuſtodiebãt & cingebãt tẽplũ, hoc eſt hecal & deuir.
¶ 15 à deſertione. i. cauebitis diligenter nequis locũ deſerat aſſignatũ in ordine.

Digitized by Google

¶ 16.i. omnes qui officio ſuo defuncti fuerint ea hebdomada. Hos, qui minus erant occupati, diuidit in duas turmas. ¶17 obſeruabunt.vl, cuſtodient ¶18 ſuper regẽ.i. cuſtodient diligẽter regem quũ erit in templo. ¶19 in ordines ipſos.i. in vos ſic diſpoſitos, in acié ita inſtructam. ¶20 Heb. quum egredietur[ſ.tẽplo,] & quum ingredietur. ſub. templum. ¶21 vl, ſummus pontifex, ¶ 22.i. qui functuri erant officio ſuo in templo proximo ſabbatho. ¶23 exierant.i. qui iam defuncti erãt ſua hebdomada. ¶24 pontifex ¶25.i. quæ conſecrauerat Dauid Domino.

¶26 vl, curſores ¶27.i. à latere Meridionali in qua parte erat oſtium atrij ſacerdotum.

¶28.i. Septentrionale. ¶29.i. circum templũ & partem in qua erat magnũ altare Salomonis. Chaldæus paraph. per templum, ſiue domũ, intelligit deuir. ¶30.i. in circuitu regis.

Due verò partes ex vobis,[16] omnes ſcilicet qui ſabbato exeunt,[17] obſeruabitis' cuſtodiã domus Domini[18] iuxta regem.' Et circundabitis regẽ circũquaque, quiſq; habeat arma in manu ſua: quicũq; verò[19] intra ſepta' fuerit ingreſſus, trucidetur: vt ſitis cum rege[20] ſiue fuerit egreſſus ſiue ingreſſus.' Fecerunt ergo cẽturiones iuxta omnia quæ præceperat Iehoiada[21] ſacerdos'; acceperũtque ſinguli viros ſuos[22] qui ſabbato ingreſſuri erãt,' cum his qui ſabbato[23] exituri erant,' & venerunt ad Iehoiada ſacerdotem. Dedit autem[24] ſacerdos' centurionibus haſtas & ſcuta regis Dauidis[25] quę erant in domo Domini. Steterũtque[26] celeres,' & habuit quiſque arma ſua in manu ſua,[27] à latere domus dextero,' vſque ad latus domus[28] ſiniſtrum,[29] iuxta altare & templum' circum regem,[30] per circuitum.[31] Educens' autem filiũ regis, impoſuit ei[32] coronã,' &[dedit ei][33] teſtimonium,' & regem eum conſtituerunt,[34] vngentes eum,' & cõploſis manibus dixerunt,[35] Viuat rex. ¶Audiẽs autẽ Athalia[36] vocẽ currẽtis populi,' ingreſſa eſt ad populũ in tẽplum Domini. Quúmque[37] vidiſſet,' ecce rex ſtabat pro more[38] prope columnam,[39] cãtores' verò & tubæ iuxta regem, & cunctus populus terræ lætabatur & clangebat tubis. tum Athalia ſciſſis veſtimentis ſuis, clamauit,[40] Coniuratio, coniuratio.' Præcepit ergo Iehoiada ſacerdos centurionibus qui præfecti erãt exercitui, & dixit ad eos, Educite eam extra templum[41] ad ſepta,' & ſiquis eam fuerit[42] ſequutus,' interficiatur gladio: præceperat enim ſacerdos ne interficeretur in templo Domini. Fecerũt ergo ei[43] ſpatium,[44] & venit in' viam per quam equi ingrediebantur in domum regis, & illic eſt interfecta. ¶Pepigit autẽ Iehoiada fœdus inter Dominum & inter regem atque inter populum,[45] vt ſcilicet eſſet popul' Domini,[46] deinde & inter regem & populum.' Et ingreſſus eſt vniuerſus populus in phanum baal, & diruerunt illud, altaria quoque eius, & imagines eius[47] fruſtillatim' confregerunt. Mathan quoque[48] ſacrificum' baal occiderunt coram altaribus, & poſuit[49] ſacerdos[50] cuſtodiam' ſuper domum Domini. Tulit deinde centuriones, duces & ſatellites, atque cũctum populum terræ, & deduxerũt regem de domo Domini, & venerunt per viam portæ[51] ſatellitum' ad domum regis, ſeditque ſuper ſoliũ regum. Et lætatus eſt cunctus populus terræ,[52] conquieuitque' ciuitas,[53] interfecta Athalia gladio iuxta domũ regis.' Iehoas[54] quum regno inauguraretur,' natus erat ſeptem annos.

CAP. XII.

ANno ſeptimo ipſi' Iehu[1] inauguratus eſt Iehoas regno.' quadraginta autẽ annis regnauit in Ieruſalẽ. Nomen matris eius fuit Zibia de Beer-ſeba. Fecit autẽ Iehoas[2] rectũ in oculis Domini' cũctis diebus ſuis quibus eum[3] direxit' Iehoiada[4] ſacerdos:' attamen excelſa[5] non recedebant:' popul' enim adhuc[6] immolabat' & adolebat in excelſis. ¶Dixit autẽ Iehoas ad ſacerdotes, Omnem pecuniam[7] ſanctificatorum' quæ[8] illata eſt' in domum Domini, nẽpe pecuniam virorũ qui in cẽſum

Duæ verò partes è vobis, omnes egredientes ſabbatho, cuſtodiant excubias domus Domini circa regem. Et vallabitis eum habentes arma in manibus veſtris: ſiquis autem ingreſſus fuerit ſeptũ tẽpli, interficiatur: eritiſque cum rege introeũte & egrediente. Et fecerunt cẽturiones iuxta omnia quæ præceperat eis Ioiada ſacerdos: & aſſumentes ſinguli viros ſuos, qui ingrediebantur 'ſabbathum,' cum his qui egrediebantur è ſabbatho, venerunt ad Ioiadam ſacerdotem. Qui dedit eis haſtas, & arma regis Dauid, quæ erant in domo Domini. Et ſteterunt ſinguli habentes arma in manu ſua à parte tẽpli dextera, vſq; ad partem ſiniſtram altaris, & ædis, circũ regem. Produxitque filium regis, & poſuit ſuper eum diadema & teſtimonium: fecerũntque eum regem, & vnxerunt: & plaudentes manu, dixerunt, Viuat rex. ¶Audiuit autem Athalia vocem populi currentis: & ingreſſa ad turbas in tẽplum Domini, vidit regem ſtantem ſuper tribunal iuxta morem, & cantores & 'turbas' prope eũ, omnẽmque populum terræ lætantem, & canẽtem tubis: & ſcidit veſtimenta ſua, clamauitque, Coniuratio, coniuratio. Præcepit autem Ioiada * centurionibus qui erant ſuper exercitum, & ait eis, Educite eam extra ſepta templi, & quicunque ei ſecutus fuerit, feriatur gladio. Dixerat enim ſacerdos, Non occidatur in templo Domini. Impoſuerũntque ei manus, & impegerunt eam per viam introitus equorum, iuxta palatium*, & interfecta eſt ibi. ¶Pepigit ergo Ioiada fœdus inter 'Deum' & regem, & inter populum, vt eſſet populus Domini, & inter regẽ & populum. Ingreſſúſque eſt omnis populus terræ templum baal, & deſtruxerunt aras eius, & imagines contriuerunt validè: Mathan quoque ſacerdotẽ baal, occiderũt corã altari. Et poſuit ſacerdos cuſtodias in domo Domini. Tulitque centuriones, & Cerethi & Phelethi legiones, & omnẽ populum terræ, deduxerũntque regem de domo Domini: & venerunt per viam portæ ſcutariorum in palatium, & ſedit ſuper thronum regum. Lætatúſq; eſt omnis populus terræ, & ciuitas conquieuit: Athalia autem occiſa eſt gladio in domo regis. Septẽmque annorum erat Ioas, cum regnare cœpiſſet.

CAP. XII.

ANno ſeptimo Iehu regnauit Ioas: quadraginta annis regnauit i Ieruſalẽ. Nomẽ matris eius Sebia, de Ber-ſabee. Fecitque Ioas rectũ corã Domino cunctis diebus quibus docuit eum Ioiada ſacerdos. verũtamen excelſa nõ abſtulit: adhuc enim populus immolabat, & adolebat in excelſis incenſum. ¶Dixitq; Ioas ad ſacerdotes, Omnem pecuniã ſanctorum quæ illata fuerit in templum Domini à prætereũtibus, quæ offertur

¶31 ſub. de loco in quo deliteſcebat. ¶32 qua ſcilicet reges domus Dauidis coronabantur. ¶33 ornamẽtum. ſub. regium, veſtem regiã. ¶34 Filij regũ non vngebantur, erãt enim vncti in patribus: ſed hunc vnxerunt, quòd controuerſia eſſet de regno: Athalia enim volebat regnare. hoc pacto vnctus fuit & Salomon. ¶35 Chaldæus paraphr. Omnia proſpere ſuccedant huic nouo regi. ¶36 ſtrepitum militum [&] populi, ¶37 vl, circunſpicere cœpiſſet. ¶38.i. in ſolio regio quod erat iuxta columnã quandam inſignẽ, in quo ſolebant ſedere reges & magnates. ¶39 principes. vl, magnates ¶40 q.d. Iſti cõiurauerunt in me. ¶41 per medios ordines, ſiue acies. ſub. militũ. ¶42 ſub. vt ei opituletur. ¶43 locum. ſub. per acies. ¶44 quum iret per ¶ 45.i. ſe futuros morigeros Domino. ¶46 Hoc fœdere rex promittebat ſe recturũ omni æquitate: popul' verò iurabat ſe facturũ quæ imperaret. ¶47 exacte. vl, diligenter ¶48 principem ſacerdotum ¶49 vl, pontifex ſummus ¶50 præfectos ¶51 vl, militũ. ſiue, curſorum ¶52 vl, pacatáque fuit. hoc eſt, ſine tumultu. ¶53 Athaliã autẽ iam interfecerant gladio in [ſ. introitu] regiæ. ¶54 quum creatus eſt rex. XII. ¶1 regnare cœpit Ioas, ¶2.i. quod erat gratiſſimũ Domino. ¶3 docuit ¶4 ſummus pontifex: ¶5.i. non fuerunt ſublata. ¶6 in honorem ſcilicet Dei, quod tamen non erat gratũ ipſi Deo. ¶7.i. quæ conſecratur Domino. ¶8 inferri ſolet

pro pretio animæ,& quã ſponte & arbitrio cor-
dis ſui inferunt in templum Domini: Accipiant
illam ſacerdotes iuxta ordinem ſuum,& inſtau-
rent ſartatecta domus, ſiquid neceſſarium vide-
rint inſtauratione. Igitur vſque ad viceſimũter-
tium annum regis Ioas, non inſtaurauerunt ſa-
3 cerdotes ſartatecta tẽpli. Vocauitq; rex Ioas Ioia
dam põtificem & ſacerdotes, dicẽs eis, Quare ſar-
tatecta non inſtauratis templi? nolite ergo am-
plius accipere pecuniam iuxta ordinẽ veſtrũ, ſed
ad inſtaurationem tẽpli reddite eã. Prohibitiq;
ſunt ſacerdotes vltrà accipere pecuniam à popu
lo,& inſtaurare ſartatecta domus. Et tulit Ioia-
da pontifex gazophylaciũ vnum, aperuitq; fora
men deſuper, & poſuit illud iuxta altare ad de-
xteram ingredientium domũ Domini, mittebántq;
in eo ſacerdotes qui cuſtodiebãt oſtia, omnẽ pe-
cuniã quę deferebatur ad tẽplum Domini. Cúm-
que viderẽt nimiam pecuniã eſſe in gazophyla-
cio, aſcendebat ſcriba regis & põtifex, effunde-
bántq;, & numerabant pecuniã quæ inuenieba-
tur in domo Domini: & dabãt eam iuxta nume-
8 rũ atque mẽſuram in manu eorum qui præerãt
cæmẽtarijs domus Domini: qui impendebant eã
in fabris lignorum, & in cæmẽtarijs ijs qui ope-
rabantur in domo Domini, & ſartatecta facie-
bãt:& in ijs qui cædebant ſaxa, & vt emerent li-
gna & lapides qui excidebãtur: Ita vt impleretur
inſtauratio domus Domini in vniuerſis quæ in-
digebant expenſa ad muniendã domum. Verun-
tamen nõ fiebant ex eadem pecunia hydriæ tem
pli Domini, & fuſcinulæ & thuribula & tubæ, &
omne vas aureũ & argenteũ, de pecunia quæ in-
ferebatur in tẽplum Domini. Ijs enim qui facie-
bant opus, dabatur, vt inſtauraretur templum Do
mini: & non fiebat ratio ijs hominibus qui acci-
piebant pecuniam vt diſtribuerent eam artifici-
bus, ſed in fide tractabant eam. Pecuniam verò
pro delicto, & pecuniam pro peccatis non infe-
rebãt in templum Domini, quia ſacerdotũ erat.
¶Tunc aſcendit Hazael rex Syriæ, & pugnabat
contra Geth, cepítque eam: & direxit faciẽ ſuam
vt aſcenderet in Ieruſalem. Quam ob rem tu-
lit Ioas rex Iuda omnia ſanctificata, quæ con-
ſecrauerat Ioſaphat, & Ioram, & Ochozias pa-
tres eius reges Iuda, & quæ ipſe obtulerat: & v-
niuerſum argentũ quod inueniri potuit in the-
ſauris templi Domini, & in palatio regis: miſit-
que Hazaeli regi Syriæ, & receſſit ab Ieruſalem.

[9]tranſeũt, pecuniam animarũ[quam quiſq; dat] pro æſtimatione ſua, omnem pecuniam denique [10]quam ſinguli ſponte conferunt in domũ Domini, Accipiant ſibi ſacerdotes[11]quiſque de noto ſuo, & hi inſtaurent[12]ſarta tecta ædis, vbicunque inuenitur aliqua ruina. Factum eſt autẽ vt in anno vigeſimotertio regis Iehoas ſacerdotes[12]ſarta tecta ædis non inſtauraſſent. Vocans igitur rex Iehoas Ieholadam pontificem & ſacerdotes, dixit ad eos, [13]Cur non inſtaurastis ſarta tecta ædis? ne igitur accipiatis vos pecuniam de[14]notis veſtris, ſed[15]ad ſarta tecta ædis conſeruanda date eam. [16] Obſignatũ itaque eſt ſacerdotibus ne acciperent pecuniam à populo, neq; inſtaurarẽt ſarta tecta ædis, ſed[17]ſacerdos Iehoiada accepta arcula[18]vnius, in operculo eius foramẽ perforauit, poſuitque eã iuxta aram ad dexterã [19]vbi ingreſſus eſt in templum Domini, poſuerũntq; illuc ſacerdotes, [20]qui limen obſeruabant, omnẽ pecuniam quæ illata erat in ædem Domini. Cõtigit autem vt quum pecuniam viderẽt multã eſſe in arcula, aſcẽderet ſcriba regius & ſummus ſacerdos, qui numeratam pecuniã inuentã in æde Domini, [21]colligarunt, pecuniámq;[22]certam dederunt in manus eorum qui faciebant opus, [23]& eorũ qui inſpectores erant ędis Domini, qui expendebãt eam fabris lignarijs, & ſtructorib9 qui reficiebant ædem Domini, [24]murarijs quoque fabris, lapicidis, & his qui cõparabant ligna, & lapidum ſcalptoribus, [25]quibus cõſeruarẽtur ſarta tecta ædis Domini. [In ſumma,] ad omne[26]quod pertinebat ad inſtaurationem tẽpli. Veruntamẽ de pecunia illa illata in ædem Domini nõ fiebãt [27]phialæ argenteæ, nec muſica inſtrumenta, nec pelues ſparſorij, nec tubæ: nullũ inquam vas neque aureum neq; argẽteum[28]fiebat pro templo Domini, [29]Quoniã dabant eã [pecuniam] his qui faciebãt opus, & qui ea reficiebant ædem Domini. Nec ratio exigebatur à viris huiuſmodi, in quorũ manus pecuniæ illæ datæ erant, vt ipſi darent eam his qui faciebant opus: nam bona fide [30]agebant. Cæterum[31]pecunia pro delicto, & pecunia pro peccatis, nõ inferebatur in ædem Domini, quòd ſacerdotũ eſſet. ¶[32]Tunc aſcendit Haſael rex Syriæ, & bellum geſſit contra[33]Gath, cepitque eam, [34]ſtatuitque apud ſe Haſael aſcendere cõtra Ieruſalẽ. Tũ Iehoas rex Iehuda tulit[35]omnia ſãctificata quæ cõſecrauerat Ioſaphat, Iorã, & Ahaſias patres eius reges Iehuda, [36]quæque ipſe cõſecrauerat, atq; omne aurũ quod repertũ fuit in theſauris ædis Domini, & in domo regis, miſitq; Haſaeli regi Syriæ, &[37]receſſit à Ieruſalẽ.

¶9 Heb. trãſeũtis, hominis pecuniã animarũ æſtimationis eius, &c. Pecuniã tranſeũtis, ſiue tranſeũtiũ. ſub. in numerũ, ſiue inter numeratos. i. qui numerãtur cũ alijs, hoc eſt qui iã attigerãt viceſimũ annũ. hi dabãt in ſingula capita dimidiũ ſicli, vnde cõparabant victimas quib9 fiebat ſacrificiũ illud iuge & perpetuũ. Vocat pecuniã cẽſus quã dabant qui reputabantur inter numeratos. Pecunia hominis animarũ æſtimationis eius, ſiue pecunia pretij animarũ cuiuſque hominis. i. pecunia qua quiſq; redimebat ſeipſum. Triplex pecunia inferebatur in tẽplũ. Prima eorũ qui attigerant viceſimũ annũ. Secũda, eorũ quam quiſq; ſoluere tenebatur quũ vouiſſet votum Domino ſe daturũ quãtũ æſtimat9 eſſet à ſacerdote. Leuit. 27. quæ vota fiebant potiſſimũ in periculis. Tertia erat, quæ ex liberalitate Iſraelitarum dabatur. ¶10 Heb. quæ aſcenderit in cor viri inferre &c. ¶11 ſinguli à familiaribus ſuis, ¶12 ſciſſuras. rupturas. Iam agebatur annus cẽteſimus quinquageſimuſquintus ex quo tẽplũ fuerat extructũ: vnde aliquib9 in locis minari ruinã poterat. Quidã aiũt tẽplũ tum fuiſſe lacerũ & pene dirutũ ab Athalia, & ei9 filijs: hóſq; aiũt quicquid erat pretioſum in domo Domini, detuliſſe in ædẽ baal. Vide in Paral. vbi dicitur Athaliã feciſſe rupturas i domo Domini. ¶13 q.d. Nõ recte agitis. Ioas ſuſpectos habuit ſacerdotes, q nõ inſtauraſſent rupturas tẽpli: ꝓpterea iuſſit i gazophylaciũ pecuniã inferri. ¶14 vl, familiarib9 ¶15 pro rupturis dom9. ſub. inſtaurãdis. ¶16 Morẽ itaq; geſſerũt [vl, Cõſenſerũt itaq;] ſacerdotes ¶17 põtifex ¶18 .i. cuiuſdã ſacerdotis. ¶19 quũ quis ingreditur tẽplũ &c. Dextrũ tẽpli eſt proprie ea pars tẽpli quæ pertinet ad Auſtrum: vt ſiniſtra pars proprie ea eſt quæ pertinet ad Aquilonẽ. ¶20 .i. qui habebãt cuſtodiã tẽpli. Alij legũt, qui vaſa cuſtodiebãt. i. ſupellectilẽ templi. ¶21 ſub. in faſciculos. ¶22 ſignatã. vel, numeratã ¶23 qui præfecti erãt domui Dei. Cõiũctio &, auferẽda. dederũt pecuniã in man9 operarũ, ſiue architectorũ qui præfecti erãt operi templi. Gallice, A ceulx qui auoyẽt entreprins l'oeuure. ¶24 cæmẽtarijs. i. ijs qui diſponebãt lapides. ¶25 ad inſtaurãdas rupturas ¶26 quod inſumebatur pro domo ad reparãdã eã. ¶27 vl, pateræ ¶28 ſub. tũc. ¶29 vl, Nã ¶30 .i. diſtribuebant eã pecuniã. ¶31 .i. pecunia quæ ſupererat empta victima pro delicto. Qui vouerãt in lõginqua regiõe, aliquid pro peccato, mittebãt pecuniã ad vnũ ex ſacerdotib9 qui victimã emebat: & quod reliquũ erat pecuniæ, empta victima, id cedebat in vtilitatẽ ſacerdotũ. ¶32 Mortuo ſcilicet Ioiada põtifice, quũ Ioas credẽs aulicis, dedit9 fuit idololatriæ. Ioas interfecit Zachariã filiũ Ioiadæ, q eũ & aulicos carperet ob idololatriã, idq; mortuo Ioiada, vt ſcribitur in Paral. quæ cauſa fuit, nẽpe idololatria, vt affligeretur. ¶33 Vrbs erat ſub poteſtate regũ Iuda, quã Dauid ceperat. ¶34 Heb. & poſuit Hazael faciẽ ſuã. i. cõuertit ſe ea victoria elat9, vt aſcẽderet &c. cœpit adornare profectionẽ in Ieruſalẽ. ¶35 oẽs cõſecrationes. omnia donaria ¶36 .i. omnia donaria ſua. ¶37 .i. deſtitit venire ad oppugnãdũ Ieruſalẽ: nõ enim venit in Ieruſalẽ. Sequẽti tamẽ anno Hazael redijt oppugnatũ Ioas: cui quũ occurriſſet, ab eo eſt vulneratus: cúmque in lectica referretur Ieruſalem, coniuratione facta interemptus eſt à ſeruis Hazaelis. 2. Paralip. 24.

Digitized by Google

¶ 16.i. omnes qui officio ſuo defuncti fuerint ea hebdomada. Hos, qu minus erant occupati, diuidit in duas turmas. ¶17 obſeruabunt. vſ, cuſtodient ¶18 ſuper regẽ.i. cuſtodient diligẽter regem qui erit in templo. ¶19 in ordines ipſos.i. in vos ſic diſpoſitos, in aciẽ ita inſtructam. ¶20 Heb. quum egredietur[tẽplo,] & quum ingredietur. ſub. templum. ¶21 vſ, ſummus pontifex, ¶ 22.i. qui functuri erant officio ſuo in templo proximo ſabbatho. ¶23 exierant.i. qui iam defuncti erãt ſua hebdomada. ¶24 pontifex ¶25.i. quæ conſecrauerat Dauid Domino. ¶26 vſ, curſores ¶27.i. à latere Meridionali in qua parte era oſtium atrii cerdotum. ¶28.i. Sep trionali circum & pa

Duę verò partes ex vobis,[16] omnes ſcilicet qui ſabbato exeunt,[17] obſeruabitis' cuſtodiã domus Domini[18] iuxta regem.' Et circundabitis regẽ circũquaque, quiſque habeat arma in manu ſua: quicũque verò [19] intra ſepta' fuerit ingreſſus, trucidetur: vt ſitis cum rege [20] ſiue fuerit egreſſus ſiue ingreſſus.' Fecerunt ergo cẽturiones iuxta omnia quæ præceperat Iehoiada [21] ſacerdos'; acceperũtque ſinguli viros ſuos[22] qui ſabbato ingreſſuri erãt,' cum his qui ſabbato[23] exituri erant,' & venerunt ad Iehoiada ſacerdotem. Dedit autem[24] ſacerdos' centurionibus haſtas & ſcuta regis Dauidis[25] quę erant in domo Domini. Steterũtque[26] celeres,' & habuit quiſque arma ſua in manu ſua, [27] à latere domus dextero,' vſque ad latus domus[28] ſiniſtrum, [29] iuxta altare & templum' circum regem, [30] per circuitum. [31] Educens' autem filiũ regis, impoſuit ei [32] coronã,' & [dedit ei][33] teſtimonium,' & regem eum conſtituerunt,[34] vnx- eum,' & cõploſis manibus dixerunt,[35] Viu

¶ Audiẽs autẽ Athalia[36] vocẽ currẽtis p- greſſa eſt ad populũ in tẽplum Domi- que [37] vidiſſet,' ecce rex ſtabat pro - columnam,[39] cãtores' verò & tuba- ... cẽ- & cunctus populus terræ lætab- ... -nõ re- tubis. tum Athalia ſciſſis veſti- ... effecit vt nit, [40] Coniuratio, coniurati- ... -runt in eis.' hoiada ſacerdos centurion- ... -aria.)' Nã non exercitui, & dixit ad eos, ... populum, niſi quinplum [41] ad ſepta,' & ... & decẽ millia pe tus,' interficiatur glad- ... -lit eos, & [14] red dos ne interficeretur ... -do.' Reliquũ gergo ei [44] ſpatium ... -t, deinde & [15] ro equi ingrediebat- ... in libro annainterfecta. ¶ ... Iehoahas cum Dominum & ... Samaria, & re [46] vt ſcilice- ... ¶ Anno triceſimo ter reger- ... regnauit Iehoas fi- ſus por- ... Iſraelẽ in Samaria [16] ſedecim altari ... malũ in oculis Domini, ſ[ed] tim ... ab omnib' peccatis Ieroboam filii b- ... effecit vt ſcelerate ageret Iſrael, ſ[ed] ... ambulauit. Reliquum geſtorum Ioas, & ... fecit, ac robur ei' quo bellũ geſſit cõtra ... regẽ Iehuda, annon hæc ſcripta ſunt in ... libro annaliũ regum Iſrael? Dormiuit itaque Ioas ... cum patribus ſuis. [18] occupauitque Ieroboam ſedẽ ... & ſepult' eſt Ioas in Samaria cũ regibus Iſraelis. ¶ [19] Porrò Eliſæus laborabat morbo ſuo, quo & mortuus eſt, [20] deſcenditque ad' eum Ioas rex Iſrael, & flens coram eo, dixit, [21] Pater' mi, pater mi, [22] currus & equites ei'.' Tum dixit ad eũ Eliſæus, Accipe arcũ [aliquem] & ſagittas. & accepit ſibi arcũ & ſagittas. Dixit ergo ad regẽ Iſraelis, [23] Dirigito arcũ manu tua. direxítque manu ſua.' Eliſæ' autẽ [24] poſitis manibus ſuis ſuper manus regis, [25] Ait,' Aperi [26] feneſtram Ortũ verſus.' quũque aperuiſſet, [27] dixit' Eliſæus, Eiaculare. & iaciente eo [ſagittã,] dixit [Eliſæus,] Sagitta [28] ſalutis Domini,' & ſagitta ſalutis cõtra Syros: nã tu per-

Duæ verò partes è vobis, ... batho, cuſtodiant excub- ... regem. Et vallabitis eu- ... nibus veſtris: ſi quis ... tẽpli, interficiatur ... te & egredientẽ ... mnia quæ pr- ... mentes ſin- ... [lacuna] ſabbath- ... tho, ve- ... eis h- ... mo ... in ...

... que ... Libro verborũ ... -unt autẽ ſerui e- ... percuſſerũtque Ioas ... Sella. Ioſachar ... -d filius Somer ſer- ... & mortuus eſt: & ſepe- ... ſuis in Ciuitate-Dauid. ... -s' eius pro eo. C. XIII. ... -tio Ioas filij Ochoziæ regis ... Ioachaz filius Iehu ſuper Iſ- ... decem & ſeptem annis. Et fecit ... -mino, ſecutúſque eſt peccata Ie- ... -bat, qui peccare fecit Iſrael, & nõ ... eis. Iratúſque eſt furor Domini cõ- ... tradidit eos in manu Hazael regis ... in manu Ben-adad filij Hazael, cunctis ... ¶ Deprecatus eſt autẽ Ioachaz faciem Do- ... , & audiuit eum Dominus: vidit enim angu- ... Iſrael, quia attriuerat eos rex Syriæ: (& de- ... -it Dominus ſaluatorem Iſraeli, & liberatus eſt de manu[~] regis' Syriæ: habitaueruntque filij Iſrael in tabernaculis ſuis ſicut heri & nudiuſtertius. Veruntamen non receſſerunt à peccatis domus Ieroboam qui peccare fecit Iſrael, ſed in ipſis ambulauerunt: ſiquidem & lucus permãſit in Samaria.) Et non ſunt derelicti Ioachaz de populo, niſi quinquaginta equites, & decem currus, & decem millia peditũ: interfecerat enim eos rex Syriæ, & redegerat quaſi puluerem in tritura areæ. Reliqua autẽ ſermonum Ioachaz, & vniuerſa quæ fecit, & fortitudo eius, nõnne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iſrael? Dormiuitque Ioachaz cum patribus ſuis, & ſepelierunt eum in Samaria: regnauitque Ioas filius eius pro eo. ¶ Anno triceſimoſeptimo Ioas regis Iuda regnauit Ioas fili' Ioachaz ſuper Iſrael in Samaria ſedecim annis. Et fecit quod malum eſt in conſpectu Domini: non declinauit ab omnibus peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Iſrael, ſed in ipſis ambulauit. Reliqua autem ſermonum Ioas, & vniuerſa quæ fecit, & fortitudo eius, quomodo pugnauerit contra Amaſiam regẽ Iuda, nõnne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iſrael? Et dormiuit Ioas cum patribus ſuis: Ieroboam autẽ ſedit ſuper ſolium eius. porrò Ioas ſepult' eſt in Samaria cum regibus Iſrael. ¶ Eliſeus autem ægrotabat infirmitate, qua & mortuus eſt: deſcenditque ad eum Ioas rex Iſrael, & flebat corã eo, dicebátque, Pater mi, pater mi, currus Iſrael & auriga eius. Et ait illi Eliſeus, Affer arcũ & ſagittas. cũmque attuliſſet ad eum arcũ & ſagittas. Dixit ad regem Iſrael, Pone manum tuam ſuper arcũ. & cũ poſuiſſet ille manum ſuam, ſuperpoſuit Eliſeus manus ſuas manibus regis, Et ait, Aperi feneſtrã Orientalem. cúmque aperuiſſet, dixit Eliſeus, Iace ſagittã. & iecit. & ait Eliſeus, Sagitta ſalutis Domini, & ſagitta ſalutis cõtra Syriã: percutiéſque Sy-

... Heb. in eo ... ambulauit. In eo. ſub. peccato.i. in ſingulis peccatis Ieroboã ambulauit Iſrael. ¶12.i. lucũ plãtatũ in honorẽ baal, nõ exciderant. ¶13 reliquerat. Verſus reſpõdet paulo ſuperiori verſui in quo dicitur, aſpexit afflictionẽ Iſraelis qua rex Syriæ afflixit eos: Nã &c. ¶14 Heb. poſuerat eos veluti puluerẽ ad triturãdũ. vſ cõculcãdũ.i. cõculcauit eos veluti lutũ platearũ cõculcari ſolet. ¶15.i. egregia ei' facinora. ¶16 ſubaudiẽdũ, regnauitque. ¶17 vſ, in eo. ſub. peccato Ieroboã. q.d. coluit & iuſſit coli vitulos quos erexerat Ieroboã. ¶18 & Ieroboã ſederat ſuper ſedẽ &c. vſ. iã ſedere cœperat. vnde aſſuit eũ regnaſſe viuẽte patre. nõ enim ait, regnauit mortuo patre. ¶19 vſ, Cum autẽ Eliſeus ægrotaret infirmitate ſua qua mortuus eſt, deſcẽdit ad &c. ¶20 deſcendit. ſub. de regia ſua vt eũ inuiſeret. ¶21.i. Magiſter. Repetitio pertinet ad affectũ. q.d. Domine mi, quare deſeris nos? Apoſiopeſis. ¶22.i. cui' oratio plus iuuat Iſraelẽ, quàm currus & equites quos habet. vſ, qui oratione pl' potes, quàm omnes milites armis ſuis. ¶23 Heb. Equitare fac to manũ tuã ſuper arcũ, & equitare fecit manũ ſuã ſuper arcũ.i. Superpone manũ tuã arcui. & ſuperpoſuit manũ ſuã arcui. ¶24 poſuit manus ſuas ſuper man' regis. vt ſcilicet ſignũ ipſum cõfirmaret, & prædictionẽ vt ſigno iſto doceret prædictionẽ fore ratã. ¶25 Dixerat verò. ſub. regi antequã rex impoſuiſſet manũ arcui. vſ, Et dixit. ſub. Eliſeus cuidã aſtãtiũ. ¶26.i. feneſtram illã quæ ſpectat ad Orientẽ, hoc eſt ad Syriã, quæ ad Orientẽ erat. ¶27 ſub. regi. ¶28 vſ, ſalutifera Domino. ſub. erit iſta Iſraeli.i. ſignificat Dominum fore auxiliatorem Iſraelitarum contra Syros.

Digitized by Google

…,donec conſumas eam. Et ait, Tol
…cum tuliſſet, rurſum dixit ei, Per-
…m. & cum percuſſiſſet tribus vi-
…tus eſt vir Dei contra eum, &
…quies, aut ſexies, ſiue ſe-
… vſque ad cõſummatio-
…icibus percuties eam.
…ſepelierunt eũ. la-
…in terram in ip-
…hominem, vi[de]
…er in ſepul-
…ſei, reuixit
… Hazael
…chaz:
…ſt ad
…
…it
… Ica-
… Hazael,
…ui iure prę
…ſs, & reddidit

CAP. XIIII.

…Ioachaz regis Iſrael
…us Ioas regis Iuda. Vigin
…a erat cum regnare cœpiſſet:
… nouem annis regnauit in Ieru
…n matris eius Ioadan, de Ieruſalẽ.
…ctum coram Domino, veruntamen nõ
…uid pater eius. iuxta omnia quæ fecit Ioas
…ſuus fecit. Niſi hoc tãtum quod excelſa nõ
…: adhuc enim populus adolebat & immo
…lebat in excelſis. Cũmq; obtinuiſſet re-
…percuſſit ſeruos ſuos qui interfecerant regẽ
…ſuũ: filios autẽ eorum qui occiderãt, nõ oc
…, iuxta quod ſcriptũ eſt in libro legis Moy-
…præcepit Dominus, dicens, Non morien
…patres pro filijs, neque filij pro patribus: ſed
…quiſque in peccato ſuo morietur. Ipſe per-
…Edom in Valle-ſalinarum, decem millia, &
…hendit Petram in prælio, vocauitque no-
…eius Iezechel, vſque in præſentem diem.
…c miſit Amaſias nuntios ad Ioas filiũ Ioa
…filij Iehu regis Iſrael, dicens, Veni, & videa-
…mus. Remiſitque Ioas rex Iſrael ad Ama-
…regem Iuda, dicẽs, Carduus Libani miſit ad
…rum, quæ eſt in Libano, dicens, Da filiam tuã
…meo vxorem. tranſieruntque beſtiæ ſaltus,
…ſunt in Libano, & conculcauerunt carduũ.
…tiens inualuiſti ſuper Edom, & ſubleuauit
…te cor tuum: contentus eſto gloria, & ſede in do
…tua: quare prouocas malũ, vt cadas tu & Iu-
…tecum? Et non acquieuit Amaſias: aſcendit-
…Ioas rex Iſrael, & viderunt ſe, ipſe & Ama-
… obtemperauit Amaſias: aſcẽdit ergo Iehoas rex Iſrael, &

cuties Syros in [29] Aphec,' donec eos penitus perdas. Rurſus ait, Accipe [30] ſagittas:' & quum capeſſet, dixit ad regem Iſraelis, [31] Feri terrã.' feriuitq; ter, & [32] tum deſtitit.' Tum vir Dei indignatus ei, dixit, [33] Si feriſſes' quinquies aut ſexies, percuſſiſſes Syros ad internecionem vſque: nunc verò ter [34] percuties' Syros. ¶ Mortuo Eliſæo ſepelierunt eum: eodẽ ipſo anno [35] graſſatores Moabitæ' irruerũt in terrã. Contigit autẽ, quũ [36] quidã ſepelirẽt hominẽ, [37] viderẽntq; globũ graſſatorũ, vt proijcerent hominẽ illũ in [38] ſepulchrum Eliſæi, [39] qui deuolutus attigit' oſſa Eliſæi, & reuixit, [40] erectus' in pedes ſuos. ¶ Porrò Haſael rex Syrię afflixit Iſraelitas cunctis diebus Iehoahas, [41] Domin' autẽ benigne fecit eis,' miſeretúſque illorum reſpexit eos, idq; propter fœdus ſuũ cũ Abrahamo, Iſaac & Iacob, neq; voluit eos excindere, neq; abijcere eos [42] à facie ſua' vſq; nũc. Mortu' eſt autem Haſael rex Syriæ, regnauitq; Bẽ-hadad fili' eius pro eo. Et [43] verſus Iehoas filius Iehoahas, tulit' vrbes de manu Ben-hadad filij Haſaelis, quas ille acceperat de manu Iehoahas patris ſui in bello: nã ter [44] percuſſit' eum Ioas, & [45] reſtituit ciuitates Iſraeli.

CAP. XIIII.

ANno ſecundo Ioas filij Iehoahas regis Iſrael, [1] inauguratus eſt regno' Amaſias filius Ioas regis Iehuda. Vigitiquinq; annos fuit nat' quũ cœpiſſet regnare, & regnauit vigintinouem annis in Ieruſalem. nomẽ matris eius Ihoadan [2] de Ieruſalem.' Is [3] fecit quod rectum erat in oculis Domini, [4] at nõ vt Dauid pater eius:' iuxta omnia quæ fecerat Ioas pater eius, fecit. Duntaxat excelſa [5] non receſſerant,' [nam] populus adhuc ſacrificabat & adolebat in excelſis. Quúmq; regnum [6] firmatum eſſet in manu eius,' percuſſit ſeruos ſuos qui trucidauerant regem patrẽ ſuũ, cæterum filios homicidarum nõ interfecit, quẽadmodum ſcriptũ eſt in libro legis Moſis, in quo præcepit Dominus hiſce verbis, Ne interficiantur patres pro filijs, neque interficiãtur filij pro patribus, ſed quiſque ob peccatũ ſuum moriatur. Is etiam percuſſit Idumæorum decem millia in valle Salis, & [7] obtinuit [8] petram' in bello, & vocauit nomen eius [9] Iacteel' vſque in hũc diem. ¶ [10] Tũc' miſit Amaſias legatos ad Iehoas filium Iehoahas filij Iehu regem Iſraelis, hiſce mandatis, Age [11] ſpectemus nos mutuo coram.' Tum miſit Iehoas rex Iſrael ad Amaſiam regẽ Iehuda huiuſmodi reſponſionem, [12] Annon carduus' qui eſt in Libano, miſit ad [13] cedrũ' quæ eſt in Libano huiuſmodi verbis. Dã filiam tuã filio meo vxorẽ: & præterijt fera agri quæ i Libano [14] fuit,' & conculcauit [15] carduum illum.' Cædens cecidiſti Edom, hinc eleuatũ eſt cor tuum: [16] gloriare itaque,' & mane domi tuę: [17] cur enim tuo malo pręte fers tantã ferociã, vt cadas' tu & Iehuda tecũ? Iſrael, & [18] ſeſe mutuo corã ſpectarũt,' ipſe & Ama

¶29 Hęc vrbs erat trib' Iuda, in qua Achab vicerat Syros occiſis cẽtũ mil lib' peditũ. q. d. Inſignẽ cladẽ acceperũt Syri ita quoque abs te cadẽt. 3. reg. 20. e. ¶30 ſub. ĩã tibi oblatas. ¶31 i. Percute ſagittis terrã. ¶32 poſtq̃ ſcilicet ter iaculat' eſt. ¶33 He. Percutere [debueras] ¶34 i. ſuperbis. q. d. qa forte nõ credidiſti te toties Syros ſuperaturũ quot ſagittas habebas, idcirco vinces eos ſolum ter. ¶35 copiæ militares Moab ¶36 ipſi Iſraelitæ] vellent ſepelire quendã, ¶37 deprẽhẽdẽrũt copias illas [ſub. Moabitarũ,] & proiecerũt ¶38 q. d. quod forte fortuna erat ſepulchrum Eliſei. ¶39 He. & abijt, & tetigit. i. qñ cadauer deuenit in fũdum, & tetigit &c. ¶40 & erexit ſeſe ¶41 Tandẽ miſertus eſt Dominus eorũ. i. Iſraelitarum. ¶42 i. de terra in qua ei' maieſtas habitabat. vel, neq; effecit vt exularẽt, & aliò trãſmigrarẽt. ¶43 vel, reuerſus eſt & tulit. Fortaſſe eũ

… q cũ patre pugnaſſet cũ Syris. vel, Itaq; conuerſus eſt. i. direxit aciẽ cõtra Syros. q. d. Itaq; motus verbis Eliſei, e… exercitum aduerſus Syros. ¶44 i. vicit. ¶45 recepit vrbes Iſraeli. i. quas reſtituit regno Iſraelitico.

… XIIII. ¶1 regnare cœpit ¶2 i. Ieroſolymitana. ¶3 i. fecit quæ recta erãt probãte etiã Domino. ¶4 q. d. nõ … peruenit ad bonitatẽ Dauidis aui ſui. ¶5 vel, nõ erãt ſublata, ¶6 Gallice, quãd il en fut bien paiſible. ¶7 ce… ſub. vi bellica. ¶8 vel, rupẽ. aut, arcẽ in vertice eiuſdẽ rupis ſitã. ¶9 ſic appellauit arcẽ ab eo qui eam expugna… ¶10 parta ſcilicet victoria illa celebri. ¶11 Heb. videamus nos facie. Chaldæ' Paraph. veni, & ſtatuto die cõfli… q. d. Tui diripuerũt vrbes meas, veni igitur cõfligamus inter nos. Aiũt Amaſiã quũ milites Iſrael cõduxiſſet, … ab hortãte propheta miſſos feciſſe: qua re milites indignati, diripuerũt vrbes. ob id motus Amaſias hæc ſcripſit … laceſſitus. ¶12 Hebraica litera ה, præpoſita voci חוח quæ ſignificat carduum, hoc loco non interrogat, … amplificat rẽ, ſed diminuit. q. d. carduus abiectiſſimus omniũ qui naſcũtur in Libano. Parabola eſt qua ſe rex Iſ… cõfert cedro, regẽ Iuda carduo, beſtias militib'. q. d. Etiã ſi miſiſſes legationẽ pacis cauſa, nõ excepiſſem honori… tu mihi es abiectiſſimus. ¶13 Hebraice præponit voci cedri, ה quod amplificat. q. d. ad cedrũ excellentiſſimam … cedrorũ. ¶14 aut, verſatur. ¶15 q. d. nõ es dignus qui à me in amicitiã recipiaris: quomodo ergo me au… ad belli prouocare? ¶16 ſub. propter victoriã de Idumæis. per me licebit vt glorieris quãtũ libebit, modo te co… … ¶17 Heb. ſed quare te immiſcebis in malo, vt cadas &c. i. quare te cõijcere cupis in miſeriã vltro, & in … ¶18 Heb. præbuerunt ſe viſendos facie ad faciem. i. deſcenderunt in certamen ſtatuta die.

Digitized by Google

Reliquum geſtorum Iehoas,& omnia quæ fecit,
annon hæc ſcripta ſunt in libro annalium re-
gũ Iehuda? Inſurrexerunt autẽ ſerui eius,& cõ-
iurantes conſpirarũt, trucidarũntque Iehoas in
[18]Beth-millo,' quum deſcenderet in Silla. [19]Io-
ſabar' fili⁹ Simeath,& Iehoſabad filius Somer ſer
ui eius trucidarunt eum,& mortuus eſt,ſepelie-
rũntque eũ cũ patribus ſuis in ciuitate Dauidis,
regnauitq; pro eo filius ei⁹ Amazias. C. XIII.

ANno viceſimotertio [1]Ioas' filij Ahaſiæ regis
Iehuda, [11]Iehoahas filius Iehu ſuper Iſraelẽ
in Samaria regnauit decem'& ſeptẽ annis. Deſi-
gnauitq; malum in oculis Domini incedẽs poſt
peccata Ieroboam filij Nebat,(qui effecit vt ſce-
lerate ageret Iſrael,) nec deſtitit[2]ab eis. [3]Et ira-
tus'furor Domini contra Iſraelitas, tradidit eos
[4]in manum Haſael regis Syriæ, & in manũ Ben-
hadad filij Haſaelis'cũctis dieb⁹. ¶ Precatus eſt
ergo Iehoahas faciem Domini, & exaudiuit eũ
Domin⁹,quoniã[5]aſpexit' afflictionẽ Iſraelis [6]qua
rex Syriæ afflixit eos,' (deditq; Dominus Iſraeli
[7]ſeruatorem, [8]ac plus ſubeſſent manui Syrorũ,'
habitaueruntq; Iſraelitæ [9]in tẽtorijs ſuis, [10]quẽ-
admodum retro temporibus.'Verũtamen nõ re-
ceſſerũt à peccatis domus Ieroboã, qui effecit vt
ſcelerate ageret Iſrael, ſed [11]ambularunt in eis.'
adhæc[12]perſeuerauit lucus in Samaria.)' Nã non
[13]fecit reliquũ'ipſi Iehoahas populum,niſi quin-
quaginta equites,& decẽ curr⁹ & decẽ millia pe
ditũ,quãdoquidẽ rex Syriæ perdidit eos,&[14]red
didit eos velut puluerem exterẽdo.' Reliquũ ge-
ſtorum Iehoahas,& quidquid fecit,deinde &[15]ro
bur eius,'annon hæc ſcripta ſunt in libro anna-
lium regũ Iſrael? Dormiuit ergo Iehoahas cum
patribus ſuis,ſepelierũtque eũ in Samaria,& re
gnauit pro eo Ioas filius eius. ¶ Anno triceſimo
ſeptimo Ioas regis Iehuda regnauit Iehoas fi-
li⁹ Iehoahas ſuper Iſraelẽ in Samaria [16]ſedecim
annis.'Et deſignauit malũ in oculis Domini, [id
eſt] nõ receſſit ab omnib⁹ peccatis Ieroboam filii
Nebat,qui effecit vt ſcelerate ageret Iſrael, [ſed]
[17]in his'ambulauit. Reliquum geſtorum Ioas, &
quæcũq; fecit,ac robur ei⁹ quo bellũ geſſit cõtra
Amaſiã regẽ Iehuda,annon hæc ſcripta ſunt in
libro annaliũ regum Iſrael? Dormiuit itaq; Ioas
cũ patribus ſuis, [18]occupauitque Ieroboam ſedẽ
ei⁹, & ſepult⁹ eſt Ioas in Samaria cũ regibus Iſ-
raelis. ¶ [19]Porrò Eliſæus laborabat morbo ſuo,
quo & mortuus eſt, [20]deſcenditque ad'eum Ioas
rex Iſrael,& flens coram eo,dixit, [21]Pater'mi,pa
ter mi, [22]currus & equites ei⁹.' Tum dixit ad eũ
Eliſæus, Accipe arcũ[aliquem]& ſagittas. & acce
pit ſibi arcũ & ſagittas. Dixit ergo ad regẽ Iſrae
lis, [23]Dirigito arcũ manu tua. direxitque manu
ſua:'Eliſæ⁹ autẽ[24]poſitis manibus ſuis ſuper ma
nus regis, [25]Ait,'Aperi [26]feneſtram Ortũ verſus.'
quũq; aperuiſſet, [27]dixit'Eliſæus, Iaculare. & ia
ciente eo[ſagittã,]dixit[Eliſæus,]Sagitta[28]ſalutis
Domini,'& ſagitta ſalutis cõtra Syros: nã tu per-

Reliqua autem ſermonum Ioas, & vniuerſa quæ
fecit, nõnne hæc ſcripta ſunt in Libro verborũ
dierum regum Iuda? ¶ Surrexerunt autẽ ſerui e-
ius,& cõiurauerũt inter ſe, percuſſerũtq; Ioas
in Domo-mello in deſcenſu Sella. Ioſachar ni-
que filius Semaath, & Iozabad filius Somer ſer-
ui eius, percuſſerunt eum,& mortuus eſt:& ſepe-
lierunt eum cũ patribus ſuis in Ciuitate-Dauid,
regnauitq; Amaſias fili⁹ eius pro eo. C. XIII.

ANno viceſimotertio Ioas filij Ochoziæ regis
Iudæ, regnauit Ioachaz filius Iehu ſuper Iſ
rael in Samaria, decem & ſeptem annis. Et fecit
malum corã Domino, ſecutuſque eſt peccata Ie-
roboam filij Nabat,qui peccare fecit Iſrael,& nõ
declinauit ab eis. Iratuſque eſt furor Domini cõ
tra Iſrael, & tradidit eos in manu Hazael regis
Syriæ,& in manu Ben-adad filij Hazael, cunctis
diebus. ¶ Deprecatus eſt autẽ Ioachaz faciem Do
mini,& audiuit eum Dominus: vidit enim angu
ſtiã Iſrael, quia attriuerat eos rex Syriæ: (& de-
dit Dominus ſaluatorem Iſraeli, & liberatus eſt
de manu regis Syriæ: habitaueruntque filij Iſ-
rael in tabernaculis ſuis ſicut heri & nudiuſter-
tius. Veruntamen non receſſerunt à peccatis do-
mus Ieroboam qui peccare fecit Iſrael,ſed in ip-
ſis ambulauerunt: ſiquidem & lucus permanſit in
Samaria.) Et non ſunt derelicti Ioachaz de popu
lo,niſi quinquaginta equites,& decem currus.&
decem millia peditũ: interfecerat enim eos rex
Syriæ,& redegerat quaſi puluerem in tritura a-
reæ. Reliqua autẽ ſermonum Ioachaz,& vniuer-
ſa quæ fecit.& fortitudo eius,nõnne hæc ſcripta
ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iſrael?
Dormiuitque Ioachaz cum patribus ſuis,& ſepe-
lierunt eum in Samaria: regnauitque Ioas filius
eius pro eo. ¶ Anno triceſimoſeptimo Ioas regis
Iuda regnauit Ioas fili⁹ Ioachaz ſuper Iſrael in
Samaria ſedecim annis. Et fecit quod malum eſt
in conſpectu Domini: non declinauit ab omni-
bus peccatis Ieroboam filij Nabat,qui peccare fe-
cit Iſrael,ſed in ipſis ambulauit. Reliqua autem
ſermonum Ioas,& vniuerſa quæ fecit,& fortitu-
do eius, quomodo pugnauerit contra Amaſiam
regẽ Iuda, nõnne hæc ſcripta ſunt in Libro ſer-
monum dierum regum Iſrael? Et dormiuit Ioas
cum patribus ſuis: Ieroboam autẽ ſedit ſuper ſo-
lium eius. porrò Ioas ſepult⁹ eſt in Samaria cum
regibus Iſrael. ¶ Eliſeus autem ægrotabat infir-
mitate, qua & mortuus eſt: deſcenditque ad eum
Ioas rex Iſrael,& flebat corã eo, dicebátque, Pa-
ter mi,pater mi, currus Iſrael & auriga eius. Et
ait illi Eliſeus, Affer arcũ & ſagittas. cúmq; attu-
liſſet ad eum arcũ & ſagittas, Dixit ad regem Iſ-
rael, Pone manum tuam ſuper arcũ. & cũ poſuiſ-
ſet ille manum ſuam, ſuperpoſuit Eliſeus manus
ſuas manibus regis, Et ait, Aperi feneſtrã Orien-
talem. cúmque aperuiſſet, dixit Eliſeus, Iace ſa-
gittã. & iecit. & ait Eliſeus, Sagitta ſalutis Domi-
ni, & ſagitta ſalutis cõtra Syriã: percutieſq; Sy-

¶18 Nõ loquitur de cipo Millo qui erat i Ieruſalẽ,ſed aberat ab vrbe. qd vt intelligam⁹, adijcit,quũ deſcẽderet in Silla.q.d.in Beth-millo qui locus erat in cliuo loci nũcupati Silla: vt intelligat Beth-millo fuiſſe in edito.

¶19 Vel vt alij legũt,Iozachar

XIII.

¶1 Hebraice legit Ioas & Iehoas pro eodẽ filio Iehoahas.

¶11 Heb.regnare cœpit Iehoahas filius Iehu ſup Iſraelẽ in Samaria: [regnauitq;]decẽ &c.

¶2.i. ab vllo peccatorũ eius.

¶3 Proinde iratus &c.i. vehemẽter iratus eſt.

¶4 toto illo tempore.i. quãdiu regnauit Ioachaz.

¶5 vl, cõſyderauit

¶6 Heb. nã affligebat eos rex Syriæ,

¶7 nempe filiũ hui⁹ vindicem. Hæc pars verſiculi,deditq; Dominus &c.refertur ad verba præcedẽtia, exaudiuit eum &c.

¶8 Heb.& exierũt de ſub manu Aram,

¶9.i.in domib⁹ ſuis ruſticis,ſine metu.

¶10 He.ſicut heri & nudiuſtertius.

¶11 Heb.in eo ambulauit.in eo.ſub.peccato.i.in ſingulis peccatis Ieroboã ambulauit Iſrael.

¶12.i. lucũ plãtatũ in honorẽ baal,nõ exciderunt.

¶13 reliquerat. Verſus reſpõdet paulo ſuperiori verſui in quo dicitur,aſpexit afflictionẽ Iſraelis qua rex Syriæ afflixit eos: Nã &c.

¶14 Heb.poſuerat eos veluti puluerẽ ad triturãdũ.vl cõculcãdũ.i.cõculcauit eos veluti lutũ platearũ cõculcari ſolet.

¶15.i.egregia ei⁹ facinora.

¶16 ſubaudiẽdũ,regnauitq;.

¶17 vl,in eo.ſub.peccato Ieroboã.q.d.coluit & iuſſit coli vitulos quos erexerat Ieroboã.

¶18 & Ieroboã ſederat ſuper ſedẽ &c.vl.iã ſedere cœperat.vnde aiunt eũ regnaſſe viuẽte patre.nõ enim ait,regnauit mortuo patre.

¶19 vl, Cum autẽ Eliſeus ægrotaret infirmitate ſua qua mortuus eſt,deſcẽdit ad &c.

¶20 deſcendit.ſub.de regia ſua vt eũ inuiſeret.

¶21.i. Magiſter. Repetitio pertinet ad affectũ.q.d.Domine mi,quare deſeris nos? Apoſiopeſis.

¶22.i.cui⁹ oratio plus iuuat Iſraelẽ,q̃ currus & equites quos habet.vl,qui oratione pl⁹ potes,q̃ omnes milites armis ſuis.

¶23 Heb.Equitare fac tu manũ tuã ſuper arcũ,& equitare fecit manũ ſuã ſuper arcũ.i.Superpone manũ tuã arcui.& ſuperpoſuit manũ ſuã arcui.

¶24 poſuit manus ſuas ſuper man⁹ regis.vt ſcillicet ſignũ ipſum cõfirmaret, & prædictionẽ vt ſigno iſto doceret prædictionẽ fore ratã.

¶25 Dixerat verò.ſub.regi antequã rex impoſuiſſet manũ arcui.vl,Et dixit.ſub.Eliſeus cuidã aſtãtiũ.

¶26.i.feneſtram illã quæ ſpectat ad Orientẽ,hoc eſt ad Syriã,quæ ad Orientẽ erat.

¶27 ſub.regi.

¶28 vl,ſalutifera Domino.ſub.erit iſta Iſraeli.i.ſignificat Dominum fore auxiliatorem Iſraelitarum contra Syros.

Digitized by Google

riam in Aphec, donec conſumas eam. Et ait, Tolle ſagittas. qui cum tuliſſet, rurſum dixit ei, Percute iaculo terram. & cum percuſſiſſet tribus vicibus, & ſtetiſſet, Iratus eſt vir Dei contra eum, &
ait, Si percuſſiſſes quinquies, aut ſexies, ſiue ſe-
D pties, percuſſiſſes Syriam vſque ad cõſummationem: nunc autem tribus vicibus percuties eam. ¶Mortuus eſt ergo Eliſeus, & ſepelierunt eũ. latrunculi autẽ de Moab venerũt in terram in ipſo anno. Quidã autem ſepeliẽtes hominem, viderunt latrũculos, & proiecerunt cadauer in ſepulchro Eliſei. ¶quod cũ tetigiſſet oſſa Eliſei, reuixit homo, & ſtetit ſuper pedes ſuos. ¶Igitur Hazael rex Syriæ afflixit Iſrael cunctis diebus Ioachaz: & miſertus eſt Dominus eorũ, & reuerſus eſt ad eos propter pactũ ſuum quod habebat cũ Abraham & Iſaac & Iacob: & noluit diſperdere eos, neque proijcere penitus, vſque in præſens tẽp⁹. Mortuus eſt autem Hazael rex Syriæ, & regnauit Ben-adad filius eius pro eo. Porrò Ioas fili⁹ Ioachaz tulit vrbes de manu Ben-adad filij Hazael, quas tulerat de manu Ioachaz patris ſui iure prælij. tribus vicibus percuſſit eum Ioas, & reddidit ciuitates Iſrael.

CAP. XIIII.

IN anno ſecũdo Ioas filij Ioachaz regis Iſrael regnauit Amaſias filius Ioas regis Iuda. Viginti quinque annorum erat cum regnare cœpiſſet: viginti autem & nouem annis regnauit in Ieruſalem. nomen *matris eius Ioadan, de Ieruſalẽ. Et fecit rectum coram Domino, veruntamen nõ vt Dauid pater eius. Iuxta omnia quæ fecit Ioas pater ſuus fecit. Niſi hoc tãtum quod excelſa nõ abſtulit: adhuc enim populus immolabat & adolebat incẽſum in excelſis. Cúmq; obtinuiſſet regnum, percuſſit ſeruos ſuos qui interfecerant regẽ patrẽ ſuũ: filios autẽ eorum qui occiderãt, nõ occidit, iuxta quod ſcriptũ eſt in libro legis Moyſi, ſicut præcepit Dominus, dicens, ¶Non morientur patres pro filijs, neque filij *pro patribus: ſed vnuſquiſque in peccato ſuo morietur. Ipſe percuſſit Edom in Valle-ſalinarum, decem millia, & apprehendit Petram in prælio, vocauitque nomen eius *Iezechel, vſque in præſentem diem. ¶Tunc miſit Amaſias nuntios ad Ioas filiũ Ioachaz, filij Iehu regis Iſrael, dicens, Veni, & videamus nos. Remiſitque Ioas rex Iſrael ad Amaſiam regem Iuda, dicẽs, Carduus Libani miſit ad cedrum, quæ eſt in Libano, dicens, Da filiam tuã filio meo vxorem. tranſieruntque beſtiæ ſaltus, quæ ſunt in Libano, & conculcauerunt carduũ. Percutiens inualuiſti ſuper Edom, & ſubleuauit te cor tuum: contentus eſto gloria, & ſede in domo tua. quare prouocas malũ, vt cadas tu & Iuda tecum? Et non acquieuit Amaſias: aſcenditque Ioas rex Iſrael, & viderunt ſe, ipſe & Ama-

cuties Syros in [29]Aphec,' donec eos penitus perdas. Rurſus ait, Accipe [30]ſagittas:' & quum caperet, dixit ad regem Iſraelis, [31]Feri terrã.' feriuq; ter, & [32]tum deſtitit.' Tum vir Dei indignatus ei, dixit, [33]Si ferijſſes' quinquies aut ſexies, percuſſiſſes Syros ad internecionem vſque: nunc verò ter [34]percuties' Syros. ¶Mortuo Eliſæo ſepelierunt eum: eodẽ ipſo anno [35]graſſatores Moabitæ' irruerũt in terrã. Contigit autẽ, quũ [36]quidã ſepelirẽt hominẽ, [37]viderẽtq; globũ graſſatorũ, vt proijcerent hominẽ illũ in [38]ſepulchrum Eliſæi, [39]qui deuolutus attigit' oſſa Eliſæi, & reuixit, [40]erect⁹ in pedes ſuos. ¶Porrò Haſael rex Syriæ afflixit Iſraelitas cunctis diebus Iehoahas, [41]Domin⁹ autẽ benigne fecit eis,' miſertúſque illorum reſpexit eos, idq; propter fœdus ſuũ cũ Abrahamo, Iſaac & Iacob, neq; voluit eos excindere, neq; abijcere eos [42]à facie ſua' vſq; nũc. Mortu⁹ eſt autem Haſael rex Syriæ, regnauitq; Bẽ-hadad fili⁹ eius pro eo. Et [43]verſus Iehoas filius Iehoahas, tulit' vrbes de manu Ben-hadad filij Haſaelis, quas ille acceperat de manu Iehoahas patris ſui in bello: nã ter [44]percuſſit' eum Ioas, & [45]reſtituit ciuitates Iſraeli.

CAP. XIIII.

ANno ſecundo Ioas filij Iehoahas regis Iſrael, [1]inauguratus eſt regno' Amaſias filius Ioas regis Iehuda. Vigitiquinq; annos fuit nat⁹ quũ cœpiſſet regnare, & regnauit vigintinouem annis in Ieruſalem. nomẽ matris eius Ihoadan [2]de Ieruſalem.' Is [3]fecit quod rectum erat in oculis Domini, [4]at nõ vt Dauid pater eius:' iuxta omnia quæ fecerat Ioas pater eius, fecit. Duntaxat excelſa [5]non receſſerant,' [nam] populus adhuc ſacrificabat & adolebat in excelſis. Quũmq; regnum [6]firmatum eſſet in manu eius,' percuſſit ſeruos ſuos qui trucidauerant regem patrẽ ſuũ, cæterum filios homicidarum nõ interfecit, quẽadmodum ſcriptũ eſt in libro legis Moſis, in quo præcepit Dominus hiſce verbis, Ne interficiantur patres pro filijs, neque interficiãtur filij pro patribus, ſed quiſque ob peccatũ ſuum moriatur. Is etiam percuſſit Idumæorum decem millia in valle Salis, & [7]obtinuit [8]petram' in bello, & vocauit nomen eius [9]Iacteel' vſque in hũc diem. ¶[10]Tũc' miſit Amaſias legatos ad Iehoas filium Iehoahas filij Iehu regem Iſraelis, hiſce mandatis, Age [11]ſpectemus nos mutuo coram.' Tum miſit Iehoas rex Iſrael ad Amaſiam regẽ Iehuda huiuſmodi reſponſionem, [12]Annon carduus' qui eſt in Libano, miſit ad [13]cedrũ' quæ eſt in Libano huiuſmodi verbis. Dã filiam tuã filio meo vxorẽ? & prætérijt fera agri quæ i Libano [14]fuit,' & conculcauit [15]carduum illum.' Cædens cecidiſti Edom, hinc eleuatũ eſt cor tuum: [16]gloriare itaque,' & mane domi tuæ: [17]cur enim tuo malo præ te fers tantã ferociã, vt cadas' tu & Iehuda tecũ? Nec obtẽperauit Amaſias: aſcẽdit ergo Iehoas rex Iſrael, & [18]ſeſe mutuo corã ſpectarũt,' ipſe & Ama

¶29 Hæc vrbs erat trib⁹ Iuda, in qua Achab vicerat Syros occiſis cẽtũ mil lib⁹ peditũ. q.d. Inſignẽ cladẽ acceperũt Syri: ita quoque abs te cædẽt. 3. reg. 20. e. ¶30 ſub. iã tibi oblatas. ¶31. i. Percute ſagittis terrã. ¶32 poſtq̃ ſcilicet ter iaculat⁹ eſt. ¶33 He. Percutere [debueras] ¶34. i. ſuperabis. q.d. qa forte nõ credidiſti te toties Syros ſuperaturũ quot ſagittas habebas, idcirco vinces eos ſolum ter. ¶35 copiæ militares Moab ¶36 ipſi [Iſraelitæ] vellent ſepelire quendã, ¶37 derepẽte viderũt copias illas [ſub. Moabitarũ,] & proiecerũt ¶38 q.d. quod forte fortuna erat ſepulchrum Eliſei. ¶39 He. & abijt, & tetigit. i. qñ cadauer deuenit in fũdum, & tetigit &c. ¶40 & erexit ſeſe ¶41 Tandẽ miſertus eſt Dominus eorũ. i. Iſraelitarum. ¶42. i. de terra in qua ei⁹ maieſtas habitabat. vel, neq; effecit vt exularẽt, & aliò trãſmigrarẽt. ¶43 vel, reuerſus eſt & tulit. Fortaſſe eã ob rẽ q cũ patre pugnaſſet cũ Syris. vel, Itaq; conuerſus eſt. i. direxit aciẽ cõtra Syros. q.d. Itaq; motus verbis Eliſei, eduxit exercitum aduerſus Syros. ¶44. i. vicit. ¶45 recepit vrbes Iſraeli. i. quas reſtituit regno Iſraelitico.

XIIII. ¶1 regnare cœpit ¶2. i. Ieroſolymitana. ¶3. i. fecit quæ recta erãt probãte etiã Domino. ¶4 q.d. nõ tamen peruenit ad bonitatẽ Dauidis aui ſui. ¶5 vel, nõ erãt ſublata, ¶6 Gallice, quãd il en fut bien paiſible. ¶7 cepit ſub. vi bellica. ¶8 vel, rupẽ. aut, arcẽ in vertice eiuſdẽ rupis ſitã. ¶9 ſic appellauit arcẽ ab eo qui eam expugnauit. ¶10 parta ſcilicet victoria illa celebri. ¶11 Heb. videamus nos facie. Chaldæ⁹ Paraph. veni, & ſtatuto die cõfligamus. q.d. Tui diripuerũt vrbes meas, veni igitur cõfligamus inter nos. Aiũt Amaſiã quũ milites Iſrael cõduxiſſet, illos adhortãte propheta miſſos feciſſe: qua re milites indignati, diripuerũt vrbes. ob id motus Amaſias hæc ſcripſit iniuria laceſſitus. ¶12 Hebraica litera ה, præpoſita voci חוח quæ ſignificat carduum, hoc loco non interrogat, nec amplificat rẽ, ſed diminuit. q.d. carduus abiectiſſimus omniũ qui naſcũtur in Libano. Parabola eſt quæ ſe rex Iſrael cõfert cedro, regẽ Iuda carduo, beſtias militib⁹. q.d. Etiã ſi miſiſſes legationẽ pacis cauſa, nõ excepiſſem honorifice: tu enim es abiectiſſimus. ¶13 Hebraice præponitur voci cedri, ה quod amplificat. q.d. ad cedrũ excellentiſſimam omnium cedrorũ. ¶14 aut, verſatur, ¶15 q.d. nõ es dignus qui à me in amicitiã recipiaris: quomodo ergo me audes ad bellũ prouocare? ¶16 ſub. propter victoriã de Idumæis. per me licebit vt glorieris quãtũ libebit, modo te domi cõtineas. ¶17 Heb. ſed quare te immiſcebis in malo, vt cadas &c. i. quare te cõijcere cupis in miſeriã vltro, & in periculũ? ¶18 Heb. præbuerunt ſe viſendos facie ad faciem. i. deſcenderunt in certamen ſtatuta die.

Digitized by Google

ſias rex Iehuda, in Beth-ſemes[19] quæ eſt in Iehuda.' Corruit autem Iehuda coram Iſraele, fugerũtque quiſque in tentoriũ ſuum. Sed & Amaſiam regẽ Iehuda filium Ioas filij Ahaſiahu, apprehẽdit Iehoas rex Iſraelis in Beth-ſemes. poſt hæc venit Ieroſolyma, & rupit murum Ieroſolymorum à porta[20] Ephraim' vſque ad portam[21] anguli,' quadringentis cubitis. Et accepit omne aurum & argẽtum, omnia vaſa quæ inueniebãtur in domo Domini, & in theſauris dom⁹ regis,[22] filios quoque obſides,' & reuerſus eſt in Samariã. Reliqua geſtorum Iehoas quæ egit, & [23]fortitudo eius,' & qualiter bellum geſſerit cõtra Amaſiam regẽ Iehuda, annon hæc ſcripta ſunt in libro annalium regũ Iſraelis? Dormiuitque Iehoas cum patribus ſuis, & ſepultus eſt in Samaria iuxta reges Iſraelis, regnauitque Ieroboã fili⁹ eius pro eo. ¶ Vixit autẽ Amaſias fili⁹ Ioas rex Iehuda poſt mortem Iehoas filij Iehoahas regis Iſrael quindecim annis. Reliqua geſtorũ Amaſiæ annon hæc ſcripta ſunt in libro annalium regũ Iehuda? Fecerunt autem cõtra eum conſpirationem in Ieruſalem, & quum[24] confugeret' Lachis, miſerunt poſt eum in Lachis, & illic trucidarunt eum. Tollentéſque eum ſuper equis, ſepult⁹ eſt in Ieruſalem in ciuitate Dauidis cum patrib⁹ ſuis. ¶ Vniuerſus itaque populus Iehuda accepit[25] Aſariam' (qui natus erat ſedecim annos,) & cõſtituerunt eum regẽ pro Amaſia patre ſuo. Is ædificauit[26] Elath,' & reduxit eã ad Iehudam poſteaquã rex dormiſſet cũ patribus ſuis. ¶ Anno decimoquinto Amaſiæ filij Ioas regis Iehuda, regnauit Ieroboã fili⁹ Ioas ſuper Iſraelẽ in Samaria quadragintavnũ annos. Et deſignauit malũ in oculis Domini, nec receſſit ab omnibus peccatis Ieroboam filij Nebat, qui effecit vt ſcelerate ageret Iſrael. Is[27] reſtituit[28] terminum Iſrael, ab eo quo itur Hamath, vſq;[29] ad mare ſolitudinis,' iuxta ſermonem Domini Dei Iſrael quem loquutus[30] eſt' per ſeruũ ſuũ Ionã filiũ Amithai prophetæ, qui fuit de[31] Gath-hepher.' Siquidẽ Dominus[32] viderat' afflictionem Iſraelitarũ valde[33] acerbã,[34] & ꝙ peſſum iſſent recluſi & derelicti, quódq; nemo eſſet qui auxiliũ ferret Iſraeli.' Nec[35] loquutus erat' Dominus quód vellet delere nomen Iſraelis ſub cælo,[36] ideo' ſeruauit eos per manum Ieroboã filij Ioas. Porrò reliqua geſtorũ Ieroboam, & omnia quæ fecit, atq; fortitudo eius qua belligeratus eſt, deinde qualiter reſtituerit Iudæ &[37] Iſraeli' Damaſcũ & Hemath, annõ hæc ſcripta ſunt in libro annaliũ regum Iſraelis? Dormiuitq; Ieroboã cũ patribus ſuis, cum regibus Iſraelis, regnauitq; Zacharias filius ei⁹ pro eo.

CAP. XV.

ANno viceſimoſeptimo Ieroboã regis Iſraelis[1] regno inaugurat⁹ eſt' Aſarias filius Amaſiæ regis Iehuda. Sedecim ãnos nat⁹ erat quũ regnũ capeſſeret, regnauitq; in Ieruſalẽ quinquaginta duob⁹ annis: nomẽ matris ei⁹ Iecholeia[2] de Ieruſalẽ.' Hic fecit quod rectũ erat in oculis Domini, iuxta omnia quæ fecerat Amaſias pater ei⁹. Verũ tamen excelſa[3] nõ recedebãt,' quin adhuc popul⁹ ſacrificaret & adoleret in excelſis. Dominus autẽ afflixit regem lepra, fuitq; leproſus vſque ad diem obitus ſui, habitans in domo[4] libera:' cæterum Iothã filius regis præfectus erat[5] prætorio,'

ſias rex Iuda in Beth-ſames oppido Iudæ. Percuſſúſque eſt Iuda corã Iſrael, & fugerunt vnuſquiſque in tabernacula ſua. Amaſiam verò regẽ Iuda filium Ioas filij Ochoziæ, cepit Ioas rex Iſrael in Beth-ſames, & adduxit eum in Ieruſalẽ: & interrupit murum Ieruſalem, à porta Ephraim vſque ad portam anguli, quadringentis cubitis. Tulitque omne aurum & argentum, & vniuerſa vaſa quæ inuenta ſunt in domo Domini, & in theſauris regis, & obſides, & reuerſus eſt in Samariã. Reliqua autẽ verborũ Ioas quæ fecit, & fortitudo eius qua pugnauit contra Amaſiam regẽ Iuda, nõnne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierũ regum Iſrael? Dormiuitque Ioas cum patribus ſuis, & ſepult⁹ eſt in Samaria cum regibus Iſrael: & regnauit Ieroboam filius eius pro eo. ¶ Vixit autẽ Amaſias, fili⁹ Ioas, rex Iuda, poſtquã mortuus eſt Ioas filius Ioachaz regis Iſrael 'vigintiquinque' annis. Reliqua autem ſermonum Amaſiæ, nõnne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iuda? Factáque eſt contra eum coniuratio in Ieruſalem: at ille fugit in Lachis. Miſerúntque poſt eum in Lachis, & interfecerunt eum ibi. Et aſportauerunt in equis, ſepultúſque eſt in Ieruſalem cum patribus ſuis in Ciuitate-Dauid. ¶ Tulit autẽ vniuerſus populus Iudæ Azariam annos natum ſedecim, & cõſtituerũt eum regẽ pro patre eius Amaſia. Ipſe ædificauit 'Ailam,' & reſtituit eam Iudæ, poſtquam dormiuit rex cum patribus ſuis. ¶ Anno quintodecimo Amaſiæ filij Ioas regis Iuda, regnauit Ieroboam filius Ioas regis Iſrael in Samaria, quadraginta & vno anno: & fecit quod malum eſt coram Domino. Non receſſit ab omnibus peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Iſrael. Ipſe reſtituit terminos Iſrael ab introitu Emath, vſque ad Mare-ſolitudinis, iuxta ſermonem Domini Dei Iſrael, quem locutus eſt per ſeruum ſuum Ionam filium Amathi 'prophetam' qui erat de Geth quæ eſt in 'Opher.' Vidit enim Dominus afflictionem Iſrael amaram nimis, & ꝙ cõſumpti eſſent vſque ad clauſos 'carceris' & extremos, & non eſſet qui auxiliaretur Iſraeli. Nec locutus eſt Dominus vt deleret nomen Iſrael de ſub cælo, ſed ſaluauit eos in manu Ieroboam filij Ioas. Reliqua autem ſermonum Ieroboam, & vniuerſa quæ fecit, & fortitudo eius qua præliatus eſt, & quomodo reſtituit Damaſcum, & Emath Iudæ in Iſrael: nõnne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iſrael? Dormiuitque Ieroboam cum patribus ſuis regibus Iſrael, & regnauit Zacharias filius eius pro eo.

CAP. XV.

ANno viceſimoſeptimo Ieroboam regis Iſrael regnauit Azarias filius Amaſiæ regis Iuda. Sedecim annorum erat, cum regnare cœpiſſet, & quinquaginta duobus annis regnauit in Ieruſalem: nomẽ matris eius Iechelia, de Ieruſalem. Fecitq; quod erat placitum corã Domino, iuxta omnia quæ fecit Amaſias pater eius. Veruntamẽ excelſa non eſt demolitus: adhuc popul⁹ ſacrificabat, & adolebat incẽſum in excelſis. ¶ Percuſſit autem Domin⁹ regẽ, & fuit leproſus vſque in diem mortis ſuæ, & habitabat i domo libera ſeorſum: Ioatham verò filius regis gubernabat palatium,

D

Dirip Ioa u Domi

¶ 19. i. quæ ad tribũ Iuda ptinet. Hoc adijcit vt intelligam⁹ regẽ Iſrael veniſſe obuiã vſq; ad regnũ alterius. ¶ 20. i. per quã intrabant Ephraimitæ. ¶ 21 anguli illius. ſub. noti. ¶ 22. i. filios nobiliũ qui erant dati obſides regi Iudæ. ita Chaldæus paraph. ¶ 23. i. egregia ei⁹ factã. ¶ 24 facta ſcilicet cõiuratiõe. ¶ 25 Qui hîc Hazaria dicitur, in Paralip. vocatur Huziah. itaque hic duo nomina habuit cõſinia, Conſilium Domini, & auxiliũ Dei. ¶ 26. i. Elanon, à qua dicitur Sinus Elanicus. Dauid totã Idumæam tributariã reddiderat, quæ tamẽ defecit poſtea à regibus Iuda. ¶ 27 Hic quanq̃ fuerit impius, tamẽ Deo iuuãte, liberauit Iſraelẽ: vnde miſericordia Dei colligit. ¶ 28. i. totã eã patriã quæ eſt à lacu Aſphaltite, vſque ad fines Syriæ. ¶ 29. i. ad lacum Aſphaltiten. Hamath eſt in finib⁹ Syriæ, nõ procul à Damaſco: hæc occupauerãt reges Syriæ. ¶ 30 vl, fuerat. Hæc prophetia non legit apud Ionã, ꝙ quæcũque ille prædixit, literis mãdata nõ fuerit. ¶ 31 Hepher addidit ad differentiã Gath quæ eſt in Palæſthina. ¶ 32 ſub. oculo miſericordiæ. ¶ 33 mutabilem. i. quæ ſubinde grauior euadebat. Chaldæus paraph. fortẽ. i. grauẽ. ¶ 34 Heb. (& nõ erat clauſus, neq; derelictus, neq; erat qui ferret opem Iſraeli.) q. d. nullus erat qui etiã in loco munitiſſimo, eſſet tutus: neq; pauper aliquis derelictus, cui etiã parcere ſolent milites: &c. ¶ 35. i. ſtatuerat. ¶ 36 vl, ſed ¶ 37 in Iſraele. Iſrael hoc loco etiã tribũ Iuda complectitur. Ieroboam rex Iſrael reſtituit Damaſcum & Hemath tribui Iuda. ita vt eſſent ditionis Iſrael. i. Iudæ, vt antea fuerant.

XV. ¶ 1 regnaſe cœpit ¶ 2. i. Ieroſolymitana. ¶ 3 vl, nõ fuerũt ſublata, ¶ 4 liberæ. ſub. habitationis. i. in domo aliqua ſeparata à commercio hominum. ¶ 5 vl, palatio,

Digitized by Google

& iudicabat populũ terræ. Reliqua autẽ ſermonũ Azariæ, & vniuerſa quæ fecit, nõnne hæc ſcripta ſunt in Libro verborũ dierum regũ Iuda? Et dormiuit Azarias cum patrib⁹ ſuis: ſepelierũntque eum cũ maioribus ſuis in Ciuitate-Dauid, & regnauit Ioatham filius eius pro eo. ¶ Anno triceſimooctauo Azariæ regis Iudæ, regnauit Zacharias filius Ieroboam ſuper Iſrael in Samaria, ſex mẽſibus. Et fecit quod malũ eſt coram Domino, ſicut fecerant patres eius: non receſſit à peccatis Ieroboã filij Nabat, qui peccare fecit Iſrael. Coniurauit autẽ contra eũ Sellũ filius Iabes: percuſſitque eum palàm, & interfecit, regnauitq; pro eo. Reliqua autẽ verborum Zachariæ, nõnne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierũ regum Iſrael? Iſte eſt ſermo Domini quẽ locut⁹ eſt ad Iehu, dicẽs, Filij tui vſque ad quartã generationem ſedebunt de te ſuper thronũ Iſrael. factũmq; eſt ita. ¶ Sellũ filius Iabes regnauit triceſimonono anno Azariæ regis Iudæ: regnauit autẽ vno mẽſe in Samaria. Et aſcendit Manahẽ filius Gadi de Therſa: venitq; in Samariã, & percuſſit Sellum filium Iabes in Samaria, & interfecit eum, regnauitque pro eo. Reliqua autẽ verborũ Sellũ, & coniuratio eius per quã tetendit inſidias: nõnne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierũ regũ Iſrael? Tunc percuſſit Manahẽ Thapſam, & omnes qui erãt in ea, & terminos eius de Therſa: noluerant enim aperire ei: & interfecit omnes prægnãtes eius, & ſcidit eas. ¶ Anno triceſimonono Azariæ regis Iudæ regnauit Manahẽ filius Gadi, ſuper Iſrael decem annis in Samaria. Fecitq; quod erat malũ coram Domino: non receſſit à peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Iſrael cunctis diebus eius. Veniebat Phul rex Aſſyriorũ in Therſam, & dabat Manahem Phul mille talẽta argenti, vt eſſet ei in auxilium, & firmaret regnum eius. Indixitq; Manahem argẽtum ſuper Iſrael cunctis potẽtibus & diuitibus, vt daret regi Aſſyriorũ, quinquaginta ſiclos argenti per ſingulos: reuerſúſque eſt rex Aſſyriorum, & non eſt moratus in Therſa. Reliqua autẽ ſermonũ Manahem, & vniuerſa quæ fecit, nõnne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierũ regum Iſrael? Et dormiuit Manahem cũ patribus ſuis: regnauitq; Phaceia filius eius pro eo. ¶ Anno quinquageſimo Azariæ regis Iudæ regnauit Phaceia fili⁹ Manahem ſuper Iſrael in Samaria, biennio: & fecit quod erat malũ corã Domino: non receſſit à peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Iſrael. Cõiurauit autem aduerſus eũ Phacee filius Romeliæ, dux eius, & percuſſit eum in Samaria in turre domus regiæ iuxta Argob, & iuxta Ariph: & cum eo quinquaginta viros de filijs Galaaditarũ, & interfecit eũ, regnauitq; pro eo. Reliqua autẽ ſermonũ Phaceia, & vniuerſa quæ fecit, nõnne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierũ regũ Iſrael? ¶ Anno quinquageſimoſecũdo Azariæ regis Iudæ, regnauit Phacee fili⁹ Romeliæ ſuper Iſrael in Samaria, viginti annis. Et fecit quod erat malũ coram Domino: non receſſit à peccatis Ieroboã filij Nabat, qui peccare fecit Iſrael. In dieb⁹ Phacee regis Iſrael venit Theglath-phalaſar rex Aſſur, & cepit Aion, & Abel-domum-maacha, & Ianoe, & Cedes, & Aſor, & Galaad, & Galilæam, & vniuerſam terrã Nephthali: & tranſtulit eos in Aſſyrios. Coniurauit autem, & tetendit inſidias Oſee filius Ela contra Phacee filium Romeliæ, & percuſſit eum, & interfecit: regnauitque pro eo viceſimo anno Ioatham filij Oziæ. Reliqua autẽ ſermonũ Phacee,

iiſque dicebat populo terræ. Reliquũ geſtorum Aſariæ, & oĩa quæ fecit, annon hæc ſcripta ſunt in libro annaliũ regũ Iehuda? Dormiuit itaque Aſarias [6] cũ patribus ſuis, ſepelierũntq; eũ ad patres ſuos in ciuitate Dauidis, regnauitq; Iothã filius eius pro eo. ¶ Anno triceſimooctauo Aſariæ regis Iehuda, regnauit Zacharias fili⁹ Ieroboã ſuper Iſraelẽ in Samaria ſex mẽſibus. Et deſignauit malum in oculis Domini, ſicut fecerant patres eius: non receſſit à peccatis Ieroboã filij Nebat, [7] qui occaſio ſcelerate agendi fuit Iſraelitis. Cõtra hunc coniurauit Sallũ filius Iabes, & percutiẽs eum [8] præſente populo interfecit eum, regnũmq; loco eius occupauit. Reliquũ geſtorum Zachariæ, [9] en hæc ſcripta ſunt in libro annaliũ regum Iſraelis. Et [10] hoc eſt verbũ Domini quod loquutus erat ad Iehu, dicẽs, Sedebũt tibi filij in ſolio [11] in quartã vſq; generationẽ. & ita factum eſt. ¶ Porrò Sallũ fili⁹ Iabes regnũ occupauit anno triceſimonono Aſariæ regis Iehuda, & regnauit [12] mẽſem dierũ in Samaria. Aſcẽdens verò Menahem filius Gadi de Thirza, venit Samariam, & percuſſit Sallũ filium Iabes in Samaria, & interfecit eũ, occupauitq; regnũ pro eo. Reliquum geſtorũ Sallum, & cõiuratio eius qua coniurauit, ecce hæc ſcripta ſunt in libro annaliũ regũ Iſraelis. Tũc percuſſit Menahẽ [13] Thipſa, & omnes qui erãt in ea, etiam limites eius [14] à Thirza: percuſſit autem eã, eo quòd non [15] aperiebãt ſei, & omnes grauidas ei⁹ diſſecuit. ¶ Anno triceſimonono Aſariæ regis Iehuda regnauit Menahẽ filius Gadi ſuper Iſraelẽ, decẽ annis [16] in Samaria. Et fecit malum in oculis Domini: nõ receſſit à peccatis Ieroboã filij Nebat, (qui peccãdi occaſio fuit Iſraelitis,) cunctis diebus ſuis. Venit autẽ Phul rex Aſſur [17] in terrã, & dedit Menahem ipſi Phul argenti mille talenta, [18] vt ei ſuppetias ferret, [19] vt cõfirmaret regnũ in manu eius. [20] Emulgebat autẽ Menahem hoc argẽtũ ex Iſraele, [21] ex omnibus opulẽtis, ex ſingulis capitib⁹ quinquaginta ſiclos argenti, quod daret regi Aſſyrio: reuerſúſque eſt rex Aſſyrius, nec manſit illic [22] in terra. Reliquũ geſtorum Menahem, & quæcũq; fecit, annon hæc ſcripta ſunt in libro annaliũ regum Iſraelis? Dormiuit itaq; Menahem cum patribus ſuis, & ſucceſſit in regno Pecahia fili⁹ ei⁹. ¶ Anno quinquageſimo Aſariæ regis Iehuda, regnauit Pecahia filius Menahem ſuper Iſraelẽ in Samaria duobus annis. Et deſignauit malum coram oculis Domini, non receſſit à peccatis Ieroboam filij Nebat, qui peccandi occaſio fuit Iſraelitis. Coniurauit autẽ aduerſus eum Pæca fili⁹ Romeliæ, qui erat [23] triarius princeps eius, is percuſſit eũ in Samaria in [24] palatio ædis regiæ [25] cũ Argob & Ariæ, & cũ eo erãt quinquaginta viri ex filijs Gileaditarũ, [26] & interfecit eũ, regnauitque pro eo. Reliqua geſtorũ Pecahiæ, & omnia quæ fecit, ecce hæc ſcripta ſunt in libro annaliũ regũ Iſrael. ¶ Anno quinquageſimoſecũdo Aſariæ regis Iehuda regnauit Pæca fili⁹ Romeliæ ſuper Iſraelẽ in Samaria viginti annis, Et deſignauit malũ i oculis Domini: nõ receſſit à peccatis Ieroboã, qui Iſraelitis occaſio peccãdi fuerat. In diebus Pæca regis Iſrael venit Tiglat-pileſer rex Aſſyriorũ, & cepit Iiõ, Abel, Beth-maacha, Ianoah, Kædes, Hazor, Gilead, & Galilã, atq; vniuerſã terram Naphtali, & trãſtulit eos in Aſſyrios. Et fecit coniurationẽ Hoſea filius Ela aduerſus Pæca filiũ Romeliæ, & percutiẽs eum, interfecit eum, regnauitque ipſe pro eo, anno videlicet viceſimo Iotham filij Vſiæ. Reliquum geſtorum Pæca,

¶6 i. quemadmodum & patres eius mortui ſunt. ¶7 i. qui propoſuit Iſraelitis adorandos vitulos. ¶8 i. palàm, ſiue publice. ¶9 Hebræi HINNE aduerbio demonſtrandi vtuntur loco affirmãdi. ¶10 q. d. hæc ita euenerũt, quia ita cap. 10. Domin⁹ per prophetã prædixerat. ¶11 Heb. quartani. i. quartæ generatiõis filij. ¶12 i. menſem conſtantẽ ſuis omnibus diebus, hoc eſt integrũ mẽſem. ¶13 Hæc vrbs non procul diſtabat à Thirſa. ¶14 nam ager eius vrbis pertinebat vſque ad Thirſa. ¶15 aperuerat. ſub. portas propoſitis legibus pacis, ſolicitata prius ad pacẽ. ¶16 ſub. regnauit. ¶17 ſub. ſanctam. ¶18 Heb. vt eſſent manus eius cum eo, ¶19 q. d. redemit ſuum regnũ pecunia, vt tali munere, retinere poſſet ſuum regnũ illius fauore. ¶20 Heb. Exire fecit. i. Indixit, aut Exegit eam pecuniã ab Iſraele, & eã imperauit. ¶21 ab omnibus ſubſtantia potẽtibus, à ſingulis &c. ¶22 i. in ea regiõe. ¶23 Vox Hebræa ſignificat eũ qui eſt à rege tertiæ dignitatis, accipitur & pro nobili duce. ¶24 vł, arce. i. in parte muniſſima totius domus in qua habitabat rex. ¶25 q. d. fret⁹ auxilio Argob & Ariæ, quos habuit ſocios cõiurationis. ¶26 vł, cũmq; interfeciſſet eum, regnauit

¶27.i.in eo tantum peccauit ꝙ eo regnante ſacrificabatur in altarib' ſup quæ nolebat Domin' ſibi ſacrificari. ¶28 ſacrificabat & adolebat. ¶29 Intelligendū eſt de portis atrij, non templi Salomonis: verū quū hæc eſſent cōtigua, dicunt templū, quū fit mentio de portis domus Do. Sicut vbi in Actis fit mentio portæ ſpecioſæ, nō eſt intelligendū de tēplo, ſed de atrio illo in quo populus orabat, quę dicitur tēpli: nam oia illa, atriū, deuir, & hecal, dicūtur tēplū. ¶30 nēpe ſub mortē Iothā. vl, Eo mortuo &c. Parentheſis eſt. Aliquando enim verſus qui poſtponi debet, præponitur in ſacris libris. ¶31 Dormierat enim. i. Iā mortuus erat.

XVI.

¶1 regnare cœpit ¶2.i.anus ¶3 q.d. ita vt etiā propriū filiū ſacrificarit idolis, cremādo eū in honorem idoli Moloch. Alij, trāſire fecit per ignē. i. luſtrauit igne, per medios ignes. ꝑ mediū duorū ignium ſcilicet. In Paral. legit filios ſuos. i. vnū ex filijs ſuis.

& omnia quæ fecit, ecce hæc ſcripta ſunt in libro annalium regum Iſraelis. ¶Anno ſecundo Peca filij Romeliæ regis Iſrael regnare cœpit Iotham filius Vſiæ regis Iehuda. Viginti quinq; annos fuit natus quū cœpiſſet regnare, & regnauit ſedecim annis Ieroſolymis: nomen matris eius fuit Ieruſa filia Zadoc. Is fecit quod rectum erat in oculis Domini, iuxta omnia quæ fecerat Vſias pater eius, ipſe quoq; fecit: Veruntamen excelſa non [27]receſſerant,' quin populus adhuc in excelſis [28]ſacrificaret & adoleret.' Is quoq; ædificauit [29]portam domus' Domini ſuperiorē. Reliquū geſtorū Iothā, & oia quę fecit, annō hęc ſcripta ſunt i libro annaliū regū Iehudæ? ([30]Sub idē tēpus' cœpit Domin' mittere in Iehudā Rezin regem Syriæ, atq; Peca filium Romeliæ.) [31]Dormiuit verò' Iotham cū patribus ſuis, & ſepultus eſt iuxta patres ſuos in ciuitate Dauidis patris ſui, regnauitq; pro eo filius eius Ahas.

CAP. XVI.

ANno decimoſeptimo Peca filij Romeliæ [1]regno inauguratus eſt' Ahas filius Iotham regis Iehuda. Viginti annos fuit natus Ahas quum regnare cœpiſſet, & regnauit ſedecim annis in Ieruſalē, & nihil fecit quod rectū eſſet in oculis Domini Dei ſui, quēadmodum [rectum fecerat] Dauid [2]pater' eius, Sed ambulauit in via regū Iſraelis: [3]quin & filium ſuum traduxit per ignem' iuxta abominationes Gentium, quas excidit Dominus [4]ante' filios Iſrael. Sacrificauit pręterea & adoleuit in excelſis & ſuper colles, & ſub omni arbore [5]frondoſa. ¶[6]Tunc' aſcendit Rezin rex Syriæ, & Peca filius Romeliæ rex Iſrael Ieroſolyma, vt bellum gererēt & obſiderent Ahas, ſed nō potuerunt eum expugnare. Eodē tempore recuperauit Rezin rex Syriæ [7]Elath ipſis Aſſyrijs.' & expulit Iudæos ex Elath: quin Syri venientes in [8]Eloth,' habitauerunt illic vſque ad hæc tēpora. Tum Ahas legatos miſit ad Tiglat-pileſer regē Aſſyriorum hiſce mādatis, [9]Seruus tuus & filius tuus ego ſum,' aſcende & aſſere me de manu regis Syriæ, & de manu regis Iſraelis, qui [10]inſurgunt cōtra me.' Tollēſque Ahas argentū & aurū quod inueniebatur in æde Domini, & in theſauris domus regiæ, miſit regi Aſſyriæ [11]munus.' Obſequutus eſt ergo ei rex Aſſyrius, & aſcendit rex Aſſyrius cōtra Damaſcum: & quum eam cepiſſet, tranſtulit eam [12]in Kir, [13]& interfecit ipſum Rezin.' Profectus eſt autē rex Ahas obuiam ipſi Tiglat-pileſer regi Aſſyrio in Damaſcum. Illic [14]viſa ara' quæ erat in Damaſco, miſit rex Ahas ad Vriam [15]ſacerdotem' ſimilitudinē & [16]deformationē illius aræ [17]iuxta omnem fabrefactionē eius.' Vrias autem ſacerdos extruxit aram iuxta omnia quæ miſerat rex Ahas ex Damaſco: ſic inquam fecit Vrias ſacerdos, [18]donec' veniret rex Ahas ex Damaſco. Veniens itaque rex de Damaſco, vidit aram, & acceſſit rex ad eā, ſacrificauitque in ea. Incendit [19]holocauſtū ſuum,' & [20]cibariū ſacrificiū ſuū,' fudit libamē ſuū, ſparſitq; ſāguinē [21]gratulatoriorū ſacrificiorū' ſuorū, [22]iuxta arā. [23]Altare' quoq; æneū quod [24]corā Domino' erat, [25]admouit extra faciē ædis inter [26]altare'

& vniuerſa quæ fecit, nônne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iſrael? ¶Anno ſecūdo Phacee filij Romeliæ regis Iſrael, regnauit Ioatham filius Oziæ regis Iuda. Vigintiquinque annorum erat cum regnare cœpiſſet, & ſedecim annis regnauit in Ieruſalem: nomen matris eius, Ieruſa filia Sadoc. Fecitque quod erat placitum coram Domino: iuxta omnia quæ fecit' Ozias pater ſuus, operatus eſt. Verūtamen excelſa non abſtulit: adhuc populus immolabat, & adolebat incēſum in excelſis: ipſe ædificauit portam domus Domini ſublimiſſimam. Reliqua autem ſermonum Ioatham, & vniuerſa quæ fecit, nônne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum regum Iuda? (In diebus illis cœpit Domin' mittere in Iudam Raſin regem Syriæ, & Phacee filium Romeliæ.) Et dormiuit Ioatham cum patribus ſuis, ſepultúſque eſt cū eis in Ciuitate dauid patris ſui, & regnauit Achaz filius eius pro eo.

CAP. XVI.

ANno decimoſeptimo Phacee filij Romeliæ, regnauit Achaz filius Ioatham regis Iuda. Viginti annorū erat Achaz cum regnare cœpiſſet, & ſedecim annis regnauit in Ieruſalem: non fecit quod erat placitū in conſpectu Domini Dei ſui, ſicut Dauid pater eius. Sed ambulauit in via regum Iſrael: inſuper & filium ſuum cōſecrauit, transferens per ignem ſecundum idôla Gētium, quæ diſſipauit Dominus coram filijs Iſrael. Immolabat quoque victimas, & adolebat incenſum in excelſis, & in collibus, & ſub omni ligno frōdoſo. ¶Tunc aſcendit Raſin rex Syriæ, & Phacee filius Romeliæ rex Iſrael [a]ad præliandum in Ieruſalem: cúmque obſiderent Achaz, nō valuerunt ſuperare eum. In tēpore illo reſtituit Raſin rex Syriæ Ailam Syriæ, & eiecit Iudæos de Aila: & Idumæi & Syri venerunt in Ailam, & habitauerunt ibi vſque in diem hanc. Miſit autem Achaz nuntios ad Theglath-phalaſar regē Aſſyriorum, dicens, Seruus tuus, & filius tuus ego ſum: aſcende, & ſaluū me fac de manu regis Syriæ, & de manu regis Iſrael, qui conſurrexerunt aduerſum me. Et cum collegiſſet argentū & aurum quod inueniri potuit in domo Domini, & in theſauris regis, miſit regi Aſſyriorum munera. Qui & acquieuit voluntati eius: aſcēdit enim rex Aſſyriorum in Damaſcum, & vaſtauit eam: & tranſtulit habitatores eius Cyrenen, Raſin autem interfecit. Perrexitque rex Achaz in occurſum Theglath-phalaſar regi Aſſyriorum in Damaſcum. cúmque vidiſſet altare Damaſci, miſit rex Achaz ad Vriam ſacerdotē exemplar eius, & ſimilitudinē iuxta omne opus eius. Extruxitque Vrias ſacerdos altare: iuxta omnia quę præceperat rex Achaz, de Damaſco, ita fecit ſacerdos Vrias, donec veniret rex Achaz de Damaſco. Cúmque veniſſet rex de Damaſco, vidit altare, & veneratus eſt illud: aſcēditque, & immolauit holocauſta, & ſacrificiū ſuū, & libauit libamina, & fudit ſanguinē pacificorū quæ obtulerat ſuper altare. Porrò altare æreū, quod erat corā Domino, trāſtulit de facie tēpli, & de loco altaris, & de

¶4 vl, propter &c. i. vt earū regionem illis daret. ¶5 vl, viridi. ¶6 Regnāte ſcilicet Achaz, & coleñte idola. Hoc refert ad ſuperiora. ¶7 Hæc vrbs erat i Idumæa, ſubiecta regi Syriæ. Hinc ait Elath reſtitutā Syriæ. ¶8 Duo nomina eiuſdē vrbis, Elath & Eloth. ¶9 q.d. Habeo te ꝓ patre. Cauſa cur relicta fuerit obſidio Ieruſalē. ¶10.i. aduerſant mihi. q.d. hoſtiū meorū. ¶11 vl, pro munere. ¶12.i. in regionē Cyrenaicā. ¶13 q.d. ciuib' pepercit, regē interfecit. ¶14 eximiā quādā arā itelligit: nā ita veriſimile eſt fuiſſe, quū eſſet metropolis. Narrat obiter hui' impietatē. ¶15 principē ſacerdotū ¶16 vl, exēplar. Gallice, Le patron. ¶17 vl, cū omni eius opificio. Gallice, Sās rien oublier de ſa facon. ¶18 vl, priuſquam ¶19 ſub. matutinum. Vide paulo infra, vbi dicit, Incende holocauſtū matutinum &c. Duo ſacrificia quotidie. exod. 29. nume. 28. a. ¶20 oblationem ſuā. i. holocauſtum veſpertinū. ¶21 pacificorum ¶22 Hoc non licebat facere. ¶23 ſub. Salomonis. ¶24.i. ante veſtibulū domus Domini. ¶25 Heb. & appropinquare fecit ante faciē. i. illam ſuam arā poſuit in viciniore loco, quàm ea quæ erat ante templē. i. propius conſtituit eam quàm eſſet ea quam ædificarat Salomon. ¶26 ſub. Salomonis.

loco templi Domini: poſuitque illud ex latere altaris ad Aquilonem. Præcepit quoque rex Achaz Vriæ ſacerdoti, dicens, Super altare maius offer holocauſtum matutinum, & ſacrificium veſpertinum, & holocauſtum regis, & ſacrificium eius, & holocauſtum vniuerſi populi terræ, & ſacrificia eorum, & libamina eorum: & omnem ſanguinem holocauſti, & vniuerſum ſanguinem victimæ ſuper illud effundes: altare verò æreum erit paratum ad voluntatem meam. Fecit igitur Vrias ſacerdos iuxta omnia quæ præceperat rex Achaz. Tulit autem rex Achaz cœlatas baſes, & luterem, qui erat deſuper: & mare depoſuit de bobus æreis, qui ſuſtentabant illud, & poſuit ſuper pauimentum ſtratum lapide. Muſach quoque ſabbathi, quod ædificauerat in têplo: & ingreſſum regis exterius, cõuertit in templum Domini propter regem Aſſyriorum. Reliqua autem verborum Achaz & omnia quæ fecit, nõnne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iuda? Dormiuitque Achaz cum patribus ſuis, & ſepultus eſt cum eis in Ciuitate-Dauid, & regnauit Ezechias filius eius pro eo. CAP. XVII.

ANno duodecimo Achaz regis Iuda, regnauit Oſee filius Ela in Samaria ſuper Iſrael nouem annis. Fecitque malum coram Domino: ſed non ſicut reges Iſrael qui ante eum fuerunt. Cõtra hũc aſcendit Salmanáſar rex Aſſyriorum, & factus eſt ei Oſee ſeruus, reddebátque illi tributa. Cúmque deprehẽdiſſet rex Aſſyriorum Oſee, quòd rebellare nitens, miſiſſet nuntios ad Sua regem Ægypti, ne præſtaret tributa regi Aſſyriorum ſicut ſingulis annis ſolitus erat, obſedit eũ, & vinctum miſit in carcerem. Peruagatúſque eſt omnem terram: & aſcendens Samariam, obſedit eam tribus annis. Anno autem nono Oſee, cepit rex Aſſyriorum Samariam, & tranſtulit Iſrael in Aſſyrios: poſuitq; eos in Hailam, & in Habor iuxta fluuium Gozan, in ciuitatibus Medorum. Factum eſt enim, cum peccaſſent filij Iſrael Domino Deo ſuo, qui eduxerat eos de Terra-Ægypti, de manu Pharaonis regis Ægypti, coluerũt deos alienos. Et ambulauerunt iuxta ritum Gentium quas conſumpſerat Dominus in conſpectu filiorum Iſrael, & regum Iſrael: quia ſimiliter fecerant. Et irritauerunt filij Iſrael verbis non rectis Dominũ Deũ ſuũ: & ædificauerunt ſibi excelſa in cũctis vrbibus ſuis à Turre-cuſtodum vſque ad Ciuitatem-munitam. Feceruntque ſibi ſtatuas & lucos in omni colle ſublimi, & ſubter omne lignum nemoroſum: Et adolebant ibi incẽſum ſuper aras in morem Gẽtium quas tranſtulerat Dominus à facie eorum: feceruntque verba peſſima irritantes Dominum, Et coluerunt immunditias de quibus præcepit eis Dominus ne facerent

& inter templum Domini, poſuitque illud ad latus aræ [27] verſus Aquilonem. Et præcipiens rex Ahas ipſi Vriæ [28] ſacerdoti, dixit, In ara [29] magna incẽde holocauſtum matutinum, & cibarium ſacrificium veſpertinum, holocauſtum quoque regis, & [30] cibarium eius ſacrificium, vnà cum [31] holocauſto totius populi [32] terræ, & cum [33] cibario eorum ſacrificio, & cũ libaminibus eorum, & omnem ſanguinem holocauſti, atque omnem ſanguinem hoſtiæ ſparges iuxta aram illam: [34] de altari verò æneo ego curabo. Fecit autem Vrias ſacerdos iuxta omnia quę præceperat ei rex Ahas. Reſecuit etiam rex Ahas [35] abacos machinarum, & amouit ab eis labra, deinde depoſuit [36] lacum à bobus æneis qui erant ſubter ipſum, [37] poſuitque ipſum ſuper pauimentum lapideum. [38] Pulpitũ quoque ſabbati, quod [39] ædificauerant [40] in æde, & [41] tranſitum regis [42] exteriorem [43] conuertit ad domũ Domini [44] in gratiã regis Aſſyrij. Reliquum geſtorum Ahas quæ fecit, annõ hæc ſcripta ſunt in libro annalium regum Iehuda? Dormiuitque rex Ahas cum patribus ſuis, & ſepultus eſt iuxta patres ſuos in ciuitate Dauidis, [45] regnóque inauguratus eſt Ezechias filius eius pro eo.

CAP. XVII.

A [1] Nno duodecimo Ahas regis Iehuda [2] regnauit Hoſeas filius Ela in Samaria ſuper Iſraelem nouem annis. Et deſignauit malum in oculis Domini, ſed non ſicut reges Iſraelis qui fuerunt ante eum. Contra hunc [3] aſcendit Salmanaſar rex Aſſyriorum, factúſque [4] eſt ei Hoſeas ſeruus, & [5] pendit ei [6] tributum. Deprehendit autem rex Aſſyrius coniurationem in Hoſea: nam miſerat legatos ad So regem Ægypti, nec pendebat [7] quotannis tributum regi Aſſyrio: [8] obſedit eum rex Aſſyrius, [9] & vinctum eum cõiecit in carcerẽ. [10] Aſcenditque rex contra omnem terrã, & aſcendens contra Samariam, oppugnauit eam tribus annis. Anno nono Hoſeæ cepit rex Aſſyrius Samariam, & tranſtulit Iſraelem in Aſſyrios, collocans eos in Hala & Habor iuxta fluuium Goſan, & in ciuitatibus Medorum. Nam quum filij Iſrael [11] peccarent Domino Deo ſuo, qui eduxerat eos de terra Ægypti, de manu Pharaonis regis Ægypti, & [12] timerent deos alios, [13] Ambularent inſuper [14] in ceremonijs ſtatutis ac moribus Gentium, quas eiecerat Dominus [15] à facie filiorum Iſrael, [& in inſtitutis] regũ Iſraelis quæ ipſi fecerant: Quũmque filij Iſrael [16] clam verſarent animo res prauas contra Dominum Deum ſuum, ita vt ædificarent ſibi excelſa in omnibus ciuitatibus ſuis, [17] ſiue turres eſſent quibus cuſtodes adhibentur, ſiue vrbes munitæ: Erigerent denique ſibi ſtatuas & lucos in omni colle excelſo, & ſubter omnem arborem frondoſam, Adolentes illic ſuffitum in omnibus excelſis ritu Gentium quas Dominus tranſtulerat ante eos. [in ſumma,] deſignarent res peſſimas ad prouocandum Dominum, Seruientes [fœdiſſimis] idolis, de quibus Dominus dixerat eis, Ne committatis [18] rem tam nepha-

¶27.i. ad dexteram introeuntibus in têplũ. ¶28 pontifici. ¶29.i. mea, quãtitate vel dignitate maiore. ¶30 oblationẽ eius.i. holocauſtum veſpertinum. ¶31.i. ſacrificio matutino. ¶32.i. regionis huius. ¶33 oblatione eius. ſub. veſpertina. ¶34 Heb. altare verò æreum erit meũ ad inuiſẽdum. vſ, requirendũ. .i. mihi ſeruabitur: vt quũ venerit mihi in mentem, illic ſacrificem. q.d. In illo Salomonico poſthac nulla ſacrificia fient. ¶35 limbos baſium.i. peripherias ſiue cincturas illarũ baſiũ, elaboratas à Salomone. itelligit extremitates colũnarũ quæ velut continebãt & apprehendebant cõchas ſuperpoſitas. ¶36 mare ¶37.i. ſuperpoſuit baſi lapideæ. ¶38 Tentorium. Erat tentorium ſabbathi, ſub quo totũ ſabbathũ quieſcebãt qui hebdomada ſua perfuncti erant, & poſtri die abituri. ¶39 Actiuum pro paſſiuo, extructum erat

¶40.i. in atrio ſacerdotum. ¶41 ſub. deiecit, vel depoſuit. ¶42.i. per quem ingredi quiuis poterat regiam, nõ ingrediendo têplũ. Regia prius habebat duplicẽ ingreſſum, externũ & internũ. ¶43 ita vt non liceret ingredi domũ eius, niſi prius têplũ adiretur. ¶44 vſ, metu regis Aſſur. Dicit hoc feciſſe Achaz adulãdi cauſa: alij metu, vt ſe in têplũ cõijceret, ſi rex Aſſyriæ regẽ oppugnaret. ¶45 regnauitque. XVII. ¶1 Hoc intelligitur à rebellione ipſius Oſee contra regem Aſſyrium, excuſſo ſcilicet iugo illius. Nam inuaſerat eum rex ille Aſſyriorum anno primo regni eius, ac redegerat eũ in poteſtatem ſuam: qui quidem erat annus quartus regni Achaz: & ideo nõ dicitur regnaſſe hic octo annis illis quibus fuit tributarius. ¶2 regnare cœpit ¶3 aſcenderat.i. quarto anno regni Achaz inuaſerat eum &c. ¶4 fuerat ¶5 pendebat. ſub. vſque ad octauum annum, quo tempore Scriptura dicit eum non regnaſſe. ¶6 Heb. mun°. ¶7.i. vt quotãnis facere ſolebat. Hebraice ad verbum, ſicut anno [præterito, ita] anno [præſenti] ¶8 Heb. & clauſit.i. coniecit in carcerem. Per anticipationem hæc dicũtur. ¶9 & ligauit eum in domo carceris.i. in carcere. ¶10 Iam autem aſcenderat. q.d. Iam totam patriam ſubegerat cum aſcendit in Samariam. ¶11 peccaſſent ¶12 timuiſſent. vſ, venerati eſſent ¶13 Ambulaſſent ¶14 in ſtatutis Gentium. vſ, decretis ¶15.i. ſub aduentum. ¶16 Heb. occulte dixiſſent verba quæ non erãt vera ¶17 Heb. à turre cuſtodum, vſque ad vrbem præſidij.i. in vrbibus tam magnis, quàm paruis. Turrim intelligit quæ ædificari ſolet in agris ad cuſtodiendos fructus adhuc pendentes, & maxime vuas. ¶18 Heb. hanc rem.i. Ne colatis idola.

¶10 Heb. manu regia. ¶11 obueniebat
¶12 ſexcenta & ſexaginta
¶13 [obueniebat illi] ¶14 & negotiatione aromatariorũ,
¶15 terræ. ſub. Iſraeliticæ.
¶16 ducẽtos clypeos. Gallice, Targes. clypei maiores.
¶17 vſ, optimo & ſequaci,
¶18 Heb. ſexcentos aureos inſũpſit in clypeos ſingulos.
¶19 ſcuta erãt quaſi lunata.
¶40. i. libras. Mina aliquando pro centum aureis accipitur, vt ait doctus inter Hebræos. ¶41 vſ, puriſſimo:
¶42 Gallice, au doſſier.
¶43 in loco ſedis erant fulcra. Gallice, appuis. quibus nitebantur brachia regis.
¶44 qui ſcilicet ſuſtinebant fulcrum.
¶45 iuxta fulcra. i. in extremo fulcrorum.
¶46 ſuper ſex illos gradus
¶47. i. nulla erant vaſa argẽtea inter illa, q pro nihilo duceretur.
¶48 Tarſis. Inſula eſt hoc loco i Oceano ad

mon [10] pro regia munificentia [ac liberalitate.]
verſa igitur abijt in regionem ſuam, ipſa videlicet & ſerui eius. ¶Porrò pondus auri quod [11] venit Solomoni ſingulis annis, fuit [12] ſexcena & ſexagena ſex talenta auri: Excepto eo quod [[13] accepit] à mercatoribus, [14] à negotiatoribus atque aromatarijs, ab omnibus regibus Arabiæ, & principibus [15] terrarum. ¶Fecit quoque Solomon [16] ducentas haſtas ex auro [17] ductili, [18] ſingulæ haſtæ habebant ſexcenas [minas] auri. Et trecenta [19] ſcuta ex auro ductili, ternas [40] minas auri inſumpſit ad ſingula ſcuta, quæ repoſuit rex in domo ſaltus Libani. ¶Fecit deinde rex ſolium magnum eburneum, obduxitque illud auro [41] optimo: Sex gradus [aſcẽdebatur] ad ſolium, & ſummum ſolij rotundum erat [42] à tergo, vtrinq; [43] ad locum ſedis, reclinatoria erant, & [44] bini leones ſtabant [45] pone reclinatoria. Stabãt quoq; duodeni leones illic [46] in ſex gradib⁹ vtrinq;, huiuſmodi factum non eſt in vniuerſis regnis. ¶Omnia deniq; pocula regis Solomonis aurea erant, ſic & cuncta vaſa domus ſaltus Libani ex auro erãt puro. nam tẽporibus Solomonis [47] non erat argentũ: quippe nihili penſum. Siquidem claſſis [48] marina regi erat in mari cũ claſſe Hirã: ternis annis ſemel [49] veniebat claſſis in mari, referẽs aurũ, argentũ, ebur, ſimias, & pauones. Et præcelluit rex Solomon omnes reges orbis cũ diuitijs tũ ſapiẽtia. [50] Vniuerſa terra quærebat vultũ Solomonis, vt audiret ſapientiam eius, quam indiderat Dominus cordi eius. Et hi quidem adferebant quiſque munus ſuum, nempe vaſa argentea, vaſa aurea, veſtimenta, arma bellica, odores, equos & mulos, [51] idque ſingulis annis. Congregauit Solomon currus & equites, [52] vt eſſent ei mille & quadringẽti currus, & duodecim millia equitum, [53] quos poſuit in ciuitates curruum, & cum rege in Ieruſalẽ. Et [54] aduexit rex argentũ Ieroſolyma vt lapides, & cedros [55] aduexit vt moros, [56] quæ in planis campis abundant. [57] Porrò equi Solomoni educti ſunt ex Ægypto: [58] nã societas mercatorũ regiorũ accipiebat byſſum per cõmutationẽ. [59] Aſcẽdit itaq; & exiuit quadriga ex Ægypto [60] ſexcẽtis argẽteis, & [61] equus centũ & quinquaginta, [62] ſic educebãt manibus ſuis omnibus regibus Hithæorũ, & regibus Arã. CAP. XI.

ADamauit verò rex Solomon mulieres alienigenas multas, & filiam Pharaonis, Moabitidas, Ammonitidas, Zidonias, & Hithæas. De gentibus ſcilicet de quibus præceperat Dominus filijs Iſrael, Ne ingredimini ad eas, & hæ nõ ingrediantur ad vos: profectò inclinabũt corda veſtra

quam vltrò obtulerat ei munere regio. quæ reuerſa eſt, & abijt in terram ſuam cum ſeruis ſuis. ¶Erat autem pondus auri quod afferebatur Solomoni per annos ſingulos, ſexcentorum ſexaginta ſex talentorum auri, Excepto eo quod afferebant viri, qui ſuper vectigalia erant, & negotiatores, vniuerſique ſcruta vendentes, & omnes reges Arabiæ, ducẽſque terræ. ¶Fecit quoq; rex Salomõ ducenta ſcuta de auro puriſſimo, ſexcentos auri ſiclos dedit in laminas ſcuti vnius. Et trecentas peltas ex auro probato: trecentæque minæ auri vnam peltam veſtiebant: poſuitque eas rex in domo ſaltus Libani. ¶Fecit etiam rex Solomon thronum de ebore grandem: & veſtiuit eum auro fuluo nimis. Qui habebat ſex gradus: & ſummitas throni rotunda erat in parte poſteriori: & duæ manus hinc atq; inde tenentes ſedile: & duo leones ſtabant iuxta manus ſingulas. Et duodecim leunculi ſtantes ſuper ſex gradus hinc atque inde: non eſt factum tale opus in vniuerſis regnis. ¶Sed & omnia vaſa, de quibus potabat rex Salomõ, erant aurea: & vniuerſa ſupellex domus ſaltus Libani de auro puriſſimo: non erat argentum, nec alicuius pretij putabatur in diebus Salomonis, quia claſſis regis per mare cũ claſſe Hiram ſemel per tres annos ibat in Tharſis, deferens inde aurum & argentũ, & dentes elephantorum, & ſimias, & pauos. Magnificatus eſt ergo rex Salomon ſuper omnes reges terræ diuitijs & ſapientia. Et vniuerſa terra deſyderabat vultum Salomonis, vt audiret ſapientiam eius, quam dederat Deus in corde eius. Et ſinguli deferebant ei munera, vaſa argentea & aurea, veſtes & arma bellica, aromata quoque, & equos & mulos, per annos ſingulos. Congregauitque Salomõ currus & equites, & facti ſunt ei mille quadringenti currus, & duodecim millia equitum: & diſpoſuit eos per ciuitates munitas, & cũ rege in Ieruſalem. Fecitque vt tantum eſſet abundantia argenti in Ieruſalem, quanta & lapidum: & cedrorũ præbuit multitudinẽ quaſi ſycomoros, quæ naſcuntur in cãpeſtribus. Et educebãtur equi Salomoni de Ægypto & de Coa. Negotiatores enim regis emebãt de Coa, & ſtatuto pretio perducebant. Egrediebatur autẽ quadriga ex Ægypto ſexcentis ſiclis argenti, & equus centũ quinquaginta. Atq; in hũc modũ cũcti reges Hethæorum & Syriæ equos venundabant. CAP. XI.

REx autem Salomon adamauit mulieres alienigenas multas, filiam quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, Idumæas, & Sidonias, & Cethæas: de gẽtibus ſuper quibus dixit Dominus filijs Iſrael, Non ingredimini ad eas, neque de illis ingredientur ad veſtras: certiſſimè enim auertent corda veſtra v

Occidentem. Chaldæus paraph. claſſis Aphrica. i. rex habebat claſſem quæ per ipſum Oceanum ibat in Tarſis cum claſſe Hiram. ¶49 ire ſolebat in Tarſis, ¶50. i. Vniuerſæ terræ incolæ magno ſtudio viſebãt Salomonẽ. ¶51 Heb. rem anni in anno. ¶52 & habuit ¶53 & deduxit illa ¶54 poſuit rex argentum in Ieruſalem &c. i. effecit vt eſſet tanta copia argenti quanta & lapidum. ¶55 dedit. vſ, poſuit. i. effecit vt tanta copia cedrorum eſſet, quanta & ſycomororum. ¶56 vſ, quæ ſunt [. i. creſcunt] in campeſtribus. præ copia. Vt poſtrema verba referantur ad præcedens, Dedit cedros vt ſycomoros præ copia, quæ creſcunt in campeſtribus. ¶57 Heb. Porrò egreſſus equorum ipſi Selomo [erat] ex &c. Salomon curabat deduci ſibi optimos quoſque equos ex Ægypto. ¶58 & congregatio ſiue turma [quæ turmatim incedere ſolent] mercatorum regiorum capiebant congregationem equorum pretio. i. mercatores capere ſolebant ex Ægypto magnam copiam equorum dato pretio. Potius ſic vertẽdus totus verſus, Porrò egreſſus equorum ipſi Selomo erat ex Ægypto, & tela byſſina: mercatores regij capiebant telam byſſinam pretio. Negotiatores miſſi à rege Salomone afferebant telam byſſinam pretio quod conuenerat inter emptores & venditores. Permittebat Pharao Salomoni vt mitteret mercatores ſuos in Ægyptum, qui equos adducerent, & telas byſſinas quæ erant in maximo pretio eo tempore. Gallice, Il luy bailloit traicte de cheuaulx & de fines toilles de lin. ¶59 Caterum aſcendebat & egrediebatur ¶60 ſub. datis. i. pretio certo, nempe ſexcentorum aureorum. ¶61 equus. i. ſinguli equi emebantur centenis & quinquagenis argenteis. ¶62 Heb. & ſic omnes reges Hethæorum, & reges Syriæ: nam per manum eorũ educebant. i. hoc pacto reges illi accipiebant, habebántq; equos ex Ægypto, ad opera illorũ mercatorũ curabant ſibi adducẽdos equos. XI. ¶1 vſ, maxime. aut, præſertim. quòd ea præcipue partes teneret in auertẽdo eo à vero Dei cultu. ¶2 vſ, De quib⁹ gẽtibus ¶3 Chald. paraph. Nõ miſcebitis vos cũ illis

Digitized by Google

ſequantur deos earum. His itaque copulatus eſt Salomon ardentiſſimo amore. Fuerúntque ei vxores quaſi reginæ ſeptingentæ, & concubinæ trecentæ: & auerterũt mulieres cor eius. Cúmque iam eſſet ſenex, deprauatum eſt cor eius per mulieres vt ſequeretur deos alienos: nec erat cor eius perfectũ cũ Domino Deo ſuo, ſicut cor Dauid patris eius. Sed colebat Salomon Aſtarthen deam Sidoniorum, & Chamos deũ Moabitarum, & Moloch idolũ Ammonitarum. Fecitque Salomon quod non placuerat coram Domino, & nõ adimpleuit vt ſequeretur Dominũ, ſicut Dauid pater eius. ¶Tunc ædificauit Salomon [fa]num Chamos idolo Moab, in monte qui eſt contra Ieruſalem, & Moloch idolo filiorũ Ammon. Atque in hunc modũ fecit vniuerſis vxoribus ſuis alienigenis quæ adolebant thura & immolabant dijs ſuis. ¶Igitur iratus eſt Dominus Salomoni, quòd auerſa eſſet mens eius à Domino Deo Iſrael, qui apparuerat ei ſecũdò, Et præceperat de verbo hoc ne ſequeretur deos alienos, & non cuſtodiuit quæ mandauit ei Dominus. Dixit itaque Dominus Salomoni, Quia habuiſti hoc apud te, & non cuſtodiſti pactum meum, & præcepta mea quæ mandaui tibi, diſrumpens ſcindã regnum tuum, & dabo illud ſeruo tuo. Verũtamen in diebus tuis non faciam propter Dauid patrem tuũ: de manu filij tui ſcindã illud, nec totum regnũ auferam, ſed tribũ vnam dabo filio tuo propter Dauid ſeruum meũ, & Ieruſalem quam elegi. ¶Suſcitauit autem Dominus aduerſarium Salomoni Adad Idumæum de ſemine regio, qui erat in Edom. Cũ enim eſſet Dauid in Idumæa, & aſcendiſſet Ioab princeps militiæ ad ſepeliendũ eos qui fuerant interfecti, & occidiſſet omne maſculinũ in Idumæa (Sex enim menſibus ibi moratus eſt Ioab, & omnis Iſrael, donec interimeret omne maſculinũ in Idumæa) fugit Adad ipſe, & viri Idumæi de ſeruis patris eius cũ eo, vt ingrederetur Ægyptũ: erat autem Adad puer paruulus. Cúmq; ſurrexiſſent de Madian, venerunt in Pharan, tulerúntque ſecum viros de Pharan, & introierunt Ægyptum ad Pharaonem regem Ægypti: qui dedit ei domum, & cibos cõſtituit, & terrã delegauit. Et inuenit Adad gratiam corã Pharaone valde, intantũ vt daret ei vxorẽ, ſororẽ vxoris ſuæ germanam Taphnes reginæ. Genuitq; ei ſoror Taphnes Genubath filium, & nutriuit eum Taphnes in domo Pharaonis: erátque Genubath habitãs apud Pharaonem cum filijs eius. ¶Cúmque audiſſet Adad in Ægypto, dormiſſe Dauid cum patribus ſuis, & mortuum eſſe Ioab principem militiæ, dixit Pharaoni, Dimitte me vt vadã in terram meam. Dixitque ei Pharao, Qua enim re apud me indiges, vt quæras ire ad terram tuam? At ille reſpondit, Nulla: ſed obſecro te vt dimittas me. ¶Suſcitauit quoque ei Deus aduerſarium Razon filium Eliada, qui fugerat Adarezer

poſt deos ſuos)[4] ijs inquam adhæſit Salomon amore.' Habuitque vxores'[5] regias' ſeptingentas, & concubinas trecentas: itaque vxores ei' cor eius auerterunt. Nam quum iam ſenio confectus eſſet Solomõ, vxores eius[6] inclinarũt cor eius poſt deos alios, ita vt cor eius non eſſet[7] ſyncerum' cum Domino Deo ſuo, ſicut cor Dauid patris eius. Nam[8] abijt Solomon poſt Aſthoreth deum Zidoniorum, & poſt[9] Milcom[10] abominationem' Ammonitarum. Deſignauitque Solomon quod diſplicuit Domino,[11] neque perfecte ſequutus eſt' Dominum, quemadmodum pater eius Dauid. ¶Tunc ædificauit Solomon excelſum ipſi Chamos abominationi Moab, in monte qui eſt e regione Ieruſalem, & Molech abominationi filiorum Ammon. Et in hunc modum fecit vniuerſis vxoribus ſuis alienigenis, quæ adolebant, & ſacrificabant dijs ſuis. ¶Iratus ergo eſt Dominus contra Solomonem, quòd auerſum eſſet cor eius à Domino Deo Iſraelis, qui ei bis apparuerat, Déq; hac re ei præceperat, ne ſequeretur deos alios, & non ſeruauerat quod mandauerat ei Domin'. Dixit itaque Dominus ad Solomonem, Quidoquidem[12] hoc' apud te fuit, nec ſeruaſti fœdus meum, & ſtatuta mea quæ tibi præcepi,[13] omnino reſcindam' à te regnũ, & tradã illud ſeruo tuo. Verũtamen[14] te viuẽte' illud non faciam, propter Dauid patrem tuum: at de manu filij tui ſcindam illud. Nec tamen totũ regnum ſcindã, ſed[15] tribum vnam' dabo filio tuo propter Dauid ſeruum meum, & propter Ieruſalem quam elegi. ¶Et excitauit Dominus Solomoni aduerſarium, nempe Hadad Edomæum, qui erat de regio ſemine, qui erat in Edom. Quum enim Dauid eſſet in Edom, & aſcenderet Ioab imperator exercitus vt[16] ſepeliret interfectos,[17] percuſſit ille' omnes mares in Edom. (Nam ſex menſibus habitauit ibi Ioab & omnis Iſrael, donec excinderet omnem marem in Edom.)[18] Et fugerat' Hadad ipſe[19] & viri Edomæi de ſeruis patris eius cũ eo, vt venirent in Ægyptum: erátque Hadad puer paruus. Et ſurgentes de Midian, venerunt in Paran: tollentéſque ſecum viros de Paran, venerunt in Ægyptum ad Pharaonem regẽ Ægypti, qui dedit ei domum, &[20] conſtituit ei cibum,' inſuper & regionem aſſignauit ei. Nactus eſt ergo Hadad plurimum fauoris coram Pharaone, adeò vt daret ei ſororem vxoris ſuæ vxorem, ſororem inquam Thaphenes[21] reginæ.' Peperit autem ei ſoror Taphenes Genubath filium ſuum, quem[22] educauit' Taphenes[23] intra domũ' Pharaonis, erátque Genubath[24] de familia' Pharaonis inter filios Pharaonis. ¶Quũmque audiſſet Hadad in Ægypto, quòd dormiſſet Dauid cũ patribus ſuis, quódque mortuus eſſet Ioab imperator exercitus, dixit Hadad ad Pharaonem,[25] Dimitte me vt vadam ad terram meam.' Cui dixit Pharao, Quid verò[26] defuit' tibi apud me? Et en [occaſionem] quæris eundi in terram tuam. qui reſpondit,[27] Nihil,' verũ omnino me dimittas.

¶Excitauit ei inſuper Deus aduerſariũ Raſon filiũ Eliada, qui[28] fugerat ab hero ſuo Hadadæſer

¶4.i. miſcuit ſe illis ita vt eas diligeret.
¶5 reginas. vl, principes. Salomon primum peccauit quòd duxiſſet vxores alienigenas: deinde q effrenẽ numerũ vxorum duxiſſet: poſtremò q illas ita amauerit, vt ſiuerit ab illis cõſtrui aras i honorem deorũ ſuorum. Legitur 2.Reg.3, Dauidem habuiſſe ſex vxores. Regibus Iſrael licuit ducere vxores vſque ad ſeptenariũ, Hebræorum ſententia: ſed effrenẽ & immodicum vxorum numerum habere nõ licuit.
¶6 Hoc dicitur non quòd Salomon idola coluerit, illiſque ſacrificauerit: ſed quòd ſiuerit illis aras cõſtrui in Palæſtina ab vxoribus ſuis' alienigenis. Inclinarũt igitur cor eius, .i. effecerunt vt ille ſineret conſtrui &c.
¶7 vl, perfectũ .i. non coluit prorſus ex animo Dominum vt Dauid.
¶8.i. ſequutus eſt Salomõ cultum idolorum, hoc eſt permiſit vt vxores ſuæ Sidoniæ extruerent aras idolis ſuis.
¶9 Infrà vocatur Molech.

¶10.i. idolũ: quòd ab idolo abhorrere debemus. ¶11 Heb. neque adimpleuit, vt iret poſt &c. i. non adimpleuit præceptum Domini ſequendo Dominum. q.d. non permanſit in vero illius cultu. ¶12 nempe peccatum. propterea q peccatum inuentum eſt apud te. ¶13 vl, abrumpam. ſiue, euellam ¶14 Heb. in diebus tuis ¶15 Tribus Iuda & tribus Beniamin reputabãtur pro vna tribu, quòd tribus Beniamin permiſta eſſet tribui Iuda. ¶16.i. curaret ſepeliendos Idumæos interfectos. ¶17 & percuſſiſſet. i. poſteaquam percuſſerat. ¶18 Tunc aufugerat ¶19.i. comitatus viris Idumæis ſeruis patris ſui. ¶20 Heb. eſcam imperauit ei, ¶21.i. principis. Hæc omnia dicit vt oſtẽdat eum maximo odio proſequutum Iſraelitas. ¶22 ablactauit. i. ablactatum eum, & ab hubere depulſum, educauit. ¶23 Heb. in medio domus. i. in regia ipſa. ¶24 Heb. in domo. i. verſabatur in aula. ¶25 q.d. Da mihi facultatẽ vt abeam in patriam meam. ¶26 deeſt. i. Qua re nunc indiges apud me, quòd nunc optas reuerti in patriam tuam? ¶27 Heb. Non. Nequaquam. ſub. acquieſcam verbis tuis, ¶28.i. reliquerat herum ſuum in conflictu, quum videret inclinatam eſſe aciem.

¶29 Interfeciſſet eos. quū potitus eſſet victoria contra Hadarazer & milites eius. Relatiuum ſine antecedente.
¶30 i. iuaſerūt Damaſcū, qua expugnata regnauerūt i ea. præcipua erat vrbs Syriæ quæ erat Dauidis.

¶31 quibus ſcilicet Salomon fauit idololatrię.
¶32 & malū fuit [rū malo] quod [fecit] Hadad. i. afflictio eiꝰ adiuncta fuit cū afflictione quā fecit Hadad. q. d. Ipſe quoque Razon afflixit Iſraelē vnà cū Hadad. Poteſt referri ad verbum præcedēs Suſcitauit &c. vnà cū moleſtia quam fecit Hadad Iſraeli.

¶33 & abhorruit ab Iſraele. vl, contemptui habuit Iſraelē, .i. Razon ſpreuit Iſraelem, & ſemper contra eum exercuit inimicitias.
¶34 i Syria. quę antea parebat Salomoni.
¶35 .i. de tribu Ephraim.
¶36 q.d. quum eſſet ſeruus Salomonis, rebellis fuit aduerſus eum.
¶37 Potius, Et hoc eſt verbū

N.

rege Zoba, collectíſque ad ſe viris, factus eſt dux turmæ militaris, quū Dauid[29] percuteret eos,[30] abierúntque Damaſcum, habitarúntque illic, regnarúntque in Damaſco. 'Fuit is aduerſarius Iſraeli cunctis[31] diebus Salomonis,[32] cū ea afflictione quam ſei intulit] Hadad,[33] qui mulcauit Iſraelē, 'regnauitq;[34] ſuper Arā. ¶ Ieroboā quoque filius Nebat[35] Ephratæ de Zareda (cuiꝰ matris nomen erat Zeruha, mulier fuit vidua)[36] ſeruus Solomonis leuauit manū ſuā cōtra regem.[37] Et hęc fuit cauſa quòd manū' ſuſtulit contra regē:[38] Solomon[39] ædificabat' Millo, claudens[40] rupturā' ciuitatis Dauidis patris ſui. Et vir iſte Ieroboā robuſtus erat & ſtrenuus: vidēnſque Solomon adoleſcentē, quòd is[41] faciundo operi [inſtaret,][42] præfecit' eum vniuerſo[43] oneri' domꝰ Ioſeph. ¶ Factū eſt illo tempore vt Ieroboam egrederetur Ieroſolymis, inuenirētque eum Ahia Silonites propheta in ipſa via, & erat[44] is' opertus pallio nouo, eránteque ambo illi ſoli in ągro. Et apprehendens Ahia pallium illud nouū quo erat amictus, diſcidit illud in duodecim fruſta, Dicens ad Ieroboam, Cape tibi decem[45] partes, 'quoniam ſic ait Dominus Deus Iſraelis, Ecce ego[46] ſcindo' regnū de manu Solomonis, & dabo tibi decē tribus: habebitque[47] ille[48] vnā duntaxat tribum, 'idque propter Dauidē ſeruum meū, & propter Ieruſalem ciuitatem quā ex omnibus tribubus Iſraelis elegi, Eo quòd me deſerto, adorauerint Aſthoreth deum Zidoniorū, & Chamos deum Moab, atque Malchom deū Ammonitarum, neque ambulauerint in vijs meis,[49] vt facerent' quod rectū eſſet ī oculis meis, nēpe ſtatuta mea &[50] iudicia mea,' ſicut Dauid pater eius.[51] Non tollā[52] totū regnū de manu eius, 'ſed ducem ponā eum cunctis diebus vitę eius, propter Dauidem ſeruū meū quem elegi,[53] qui' cuſtodiuit præcepta mea atque ſtatuta mea.[54] Tollā autē regnum de manu filij eius, & dabo ipſum tibi, nempe decē tribus. Et filio eius dabo tribum vnā, vt ſit[55] lucerna' Dauidi ſeruo meo cunctis diebus ante faciem meā in Ieruſalem, ciuitate quā elegi mihi,[56] vt ponerē nomē meum illic. 'Porrò te aſſumā, & regnabis[57] iuxta omnia quæ deſiderat' anima tua, & eris rex ſuper Iſraelem. Quòd ſi audieris omnia quæ præcepero tibi, & ambulaueris in vijs meis, feceríſque quod rectū eſt in oculis meis,[58] vt cuſtodias' ſtatuta mea & præcepta mea, quēadmodū fecit Dauid ſeruus meꝰ, ero tecū, & ædificabo tibi[59] domū firmā, 'quēadmodū Dauidi ędificaui, & tradā tibi Iſraelē, Et affligā ſemē Dauidis propter hoc, attamē[60] nō cūctis diebꝰ. ¶ Quæſiuit ergo Solomō vt interficeret Ieroboā. ſurgens itaq; Ieroboā, fugit in Ægyptū ad Siſac regē Ægypti, máſitq; in Ægypto vſque ad mortē Solomonis. Reliqua autē verborū ac geſtorū Solomonis, & omnia quæ fecit, & ſapientia eius, annon ſcripta ſunt in libro[61] rerum' Solomonis? Porrò dies quibus Solomon

V.

regem Soba dominum ſuum: & congregauit cōtra eum viros, & factus eſt princeps latronū cum interficeret eos Dauid: abierúntque Damaſcum, & habitauerunt ibi, & conſtituerunt eum regem in Damaſco, erátque aduerſarius Iſraeli cunctis diebus Salomonis: & hoc eſt malum Adad, & odium contra Iſrael, regnauítque in Syria. ¶ Ieroboam quoque filius Nabat, Ephrathæus, de Sareda, ſeruus Salomonis, (cuius mater erat nomine Serua, mulier vidua:) leuauit manum contra regem. Et hæc eſt cauſa rebellionis aduerſus eum, quia Salomon ædificauit Mello, & coæquauit voraginem ciuitatis Dauid patris ſui. Erat autē Ieroboam, vir fortis & potens: vidēnſque Salomō adoleſcentem bonæ indolis & induſtrium, conſtituerat eū præfectum ſuper tributa vniuerſæ domus Ioſeph. ¶ Factū eſt igitur in tempore illo, vt Ieroboam egrederetur de Ieruſalem, & inueniret eum Ahias Silonites propheta, in via, opertus pallio nouo: erant autem duo tantum in agro. Apprehendēnſque Ahias pallium ſuum nouum, quo coopertus erat, ſcidit in duodecim partes. Et ait ad Ieroboam, Tolle tibi decē ſciſſuras: hæc enim dicit Dominus Deus Iſrael, Ego ſcindam regnū de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus. Porrò vna tribus remanebit ei propter ſeruum meum Dauid, & Ieruſalem ciuitatē quam elegi ex omnibꝰ tribubus Iſrael: Eo quòd dereliquerit me, & adorauerit Aſtarthen deam Sidoniorum, & Chamos deum Moab, & Moloch deum filiorum Ammon: & non ambulauerit in vijs meis vt faceret iuſtitiam coram me, & præcepta mea, & iudicia ſicut Dauid pater eius. Nec auferam omne regnum de manu eius, ſed ducem ponam eū cunctis diebus vitæ ſuæ, propter Dauid ſeruum meum quē elegi, qui cuſtodiuit mandata mea & præcepta mea. Auferam autem regnum de manu filij eius, & dabo tibi decem tribus: filio autem eius dabo tribum vnam, vt remaneat lucerna Dauid ſeruo meo cunctis diebus coram me in Ieruſalem ciuitate quā elegi vt eſſet nomen meum ibi. Te autem aſſumam, & regnabis ſuper omnia quæ deſyderat anima tua, erísque rex ſuper Iſrael. Si igitur audieris omnia quæ præcepero tibi, & ambulaueris in vijs meis, & feceris quod rectum eſt coram me, cuſtodiens mandata mea & præcepta mea, ſicut fecit Dauid ſeruus meus: ero tecum, & ædificabo tibi domum fidelem, quomodo ædificaui Dauid domū, & tradam tibi Iſrael: Et affligā ſemē Dauid ſuper hoc, veruntamē non cunctis diebus. ¶ Voluit ergo Salomon interficere Ieroboam: qui ſurrexit & aufugit in Ægyptum ad Seſac regem Ægypti, & fuit in Ægypto vſque ad mortē Salomonis. Reliquum autē verborū Salomonis, & omnia quæ fecit, & ſapientia eius: ecce vniuerſa ſcripta ſunt in Libro verborum 'dierum' Salomonis. Dies autem

Ierob[…] bellio[…] mon[…]
Ahi[…]

[ſiue, ſermo] quo manum &c. i. ita obloquutus eſt Salomoni. ¶38 Nomine proprio regis vtitur per contemptū. Verba ſunt Ieroboam rebellantis contra Salomonē. ¶39 ædificauit. q.d. iuſte ſcilicet putat ſe prudentiorem patre ſuo, qui contra libertatem publicam ædificauit domos aliquot ad familiam filiæ Pharaonis in platea Mello, in qua figebat tentoria populꝰ cum conueniebat: & poſticum obturauit quo poterat elabi inſurgente populo. poſticum vocat Gallice la poſterne. Hoc pacto volebat odiū populi concitare in Salomonem. ¶40 poſticū ¶41 Hebr. faciens opus [eſſet.] .i. quòd operoſus eſſet, laborioſus, & diligentiſſimus in rebus agendis. ¶42 præfecerat ¶43 tributo. quod ſcilicet exigebatur à tribu Ephráim & Manaſſe. ¶44 nempe Ahia. ¶45 Heb. fragmenta. fruſta. diuiſiones. ¶46 .i. rūpam. præſens pro futuro. ¶47 .i. proles eius & nepotes. ¶48 Tribus Iuda & Beniamin pro vna reputantur, quòd eſſent permiſtæ. ¶49 vl, faciendo ¶50 vl, leges meas, ¶51 Nō tamen tollam ¶52 quicquam regni eius. q.d. Sinam eum regnare quandiu vixerit. ¶53 quique ¶54 Sed tollam ¶55 Lucerna pro regno, vt ait Chaldæus paraph. i. vt habeat ſemper aliquem ex nepotibus ſuis qui regnet in Ieruſalem me conſpiciente. ¶56 .i. quæ diceretur mea, & in qua inuocaretur nomen meum. ¶57 Heb. in omnibus quæ deſyderabit &c. i. vbicunque libuerit. ¶58 cuſtodiendo ¶59 .i. familiam ſuperſtitem quæ longo tempore permaneat. hoc eſt nepotes qui ſufficientur in locum tuū, ſuccedéntque tibi in regno. ¶60 .i. non perpetuò ſpoliabo ſemen Dauidis regno duarum tribuum. ¶61 Heb. verborum. i. in libro ſcripto de geſtis eius?

Digitized by Google

quos regnauit Salomon in Ieruſalem ſuper omnem Iſrael, quadraginta anni ſunt. Dormiuitq; Salomon cum patribus ſuis, & ſepultus eſt in Ciuitate David patris ſui, regnauitque Roboam filius eius pro eo.

CAP. XII.

VEnit autem Roboam in Sichem: illuc enim congregatus erat omnis populus Iſrael ad conſtituendum eum regem. At verò Ieroboam filius Nabat, cum adhuc eſſet in AEgypto profugus à facie regis Salomonis, audita morte eius, reuerſus eſt de AEgypto. Miſerúntque, & vocauerunt eum: venit ergo Ieroboam, & omnis multitudo Iſrael, & locuti ſunt ad Roboam, dicentes, Pater tuus duriſſimum iugum impoſuit nobis: tu itaque nunc imminue paululum de imperio patris tui duriſſimo, & de iugo grauiſſimo quod impoſuit nobis, & ſeruiemus tibi. Qui ait eis, Ite vſq; ad tertiũ diẽ, & reuertimini ad me. ¶Cúmque abiiſſet populus, inijt conſilium rex Roboã cum ſenioribus, qui aſſiſtebant coram Salomone patre eius, cum adhuc viueret, & ait, Quod datis mihi conſilium, vt reſpondeam populo huic? Qui dixerunt ei, Si hodie obedieris populo huic, & ſeruieris, & petitioni eorum ceſſeris, locutúſque fueris ad eos verba lenia, erunt tibi ſerui cũctis diebus. Qui dereliquit conſilium ſenũ quod dederant ei, & adhibuit adoleſcentes qui nutriti fuerãt cum eo, & aſſiſtebãt illi, Dixitque ad eos, Quod mihi datis conſilium, vt reſpondeam populo huic, qui dixerunt mihi, Leuius fac iugum quod impoſuit pater tuus ſuper nos? Et dixerunt ei iuuenes qui nutriti fuerant cũ eo, Sic loquere populo huic, qui locuti ſunt ad te, dicentes, Pater tuus aggrauauit iugum noſtrum, tu releua nos: ſic loquẽris ad eos, Minimus digitus meus groſſior eſt dorſo patris mei. Et nũc pater meus poſuit ſuper vos iugum graue, ego autem addã ſuper iugum veſtrum: pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cædam vos ſcorpionibus. ¶Venit ergo Ieroboam, & omnis populus ad Roboã die tertia, ſicut locutus fuerat rex, dicens, Reuertimini ad me die tertia. Reſponditque rex populo dura, derelicto conſilio ſeniorum quod ei dederant, Et locutus eſt eis ſecundum conſilium iuuenum, dicens, Pater meus aggrauauit iugum veſtrum, ego autem addã iugo veſtro: pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cædam vos ſcorpionibus. Et non acquieuit rex populo: quoniam auerſatus fuerat eum Dominus, vt ſuſcitaret verbum ſuum quod locutus fuerat in manu Ahiæ Silonitæ, ad Ieroboam filium Nabat. ¶Videñs itaque popul᷒ quòd noluiſſet eos audire rex, reſpõdit ei, dicẽs, Quæ nobis pars in Dauid? vel quæ hæreditas in filio Iſai? Vade in tabernacula tua Iſrael, nunc vide domum tuam Dauid. & abijt Iſrael in tabernacula ſua. Super filios autem Iſrael, quicunque habitabant in ciuitatibus Iuda, regnauit Roboã. ¶Miſit ergo rex Roboam Adurã qui erat ſuper tributa: & lapidauit eum omnis Iſrael, & mortu᷒ eſt. porrò rex Roboam feſtinus aſcendit currum, & fugit in Ieruſalem, receſſitque Iſrael à domo Dauid, vſque in præſentẽ diẽ.

regnauit in Ieruſalem ſuper omnem Iſraelem, fuerunt quadraginta anni.[62] Dormiuitque Solomon cum patribus ſuis, & ſepultus eſt in ciuitate Dauidis patris ſui: regnauitque Rehabeam filius eius pro eo.

CAP. XII.

PRofectus eſt autem Rehabeã in Sechem, quoniam vniuerſus Iſrael [1]veniebat in Sechem, vt eum [2]regno inaugurarent. Et factum eſt, quũ id audiret Ieroboam fili᷒ Nebat (qui adhuc erat in AEgypto: fugerat enim metu Solomonis regis, habitabátque in AEgypto.) [3]Miſerũt & acceſſerunt eum. venerunt ergo Ieroboam & omnis cœtus Iſraelis, & loquuti ſunt ad Rehabeam in hunc modum, Pater tuus adgrauauit iugum noſtrũ, [4]tu itaque [5]remitte aliquid de prædura illa ſeruitute, & de iugo illo graui [6]quib᷒ nos preſſit, tibique ſeruiemus. Qui ait ad eos, Ite adhuc tres dies, & reuertimini ad me. abijt ergo populus. ¶Inijt autẽ conſilium rex Rehabeam cũ ſenioribus qui coram Solomone patre ſuo, quum adhuc viueret, [7]miniſtrauerant, & ait, Quid conſulitis vos, quod reſpondeam huic populo? Et loquuti ſunt ad eum, dicentes, Si hodie [8]morẽ geſſeris iſti populo, eique inſeruieris, & reſpondendo eis, verba [9]bona eis fueris loquut᷒, inſeruiẽt tibi cunctis diebus. At is derelicto conſilio ſeniorum quod ei dederant, inijt conſilium cum iuuenibus qui cum eo adoleuerant, quique coram eo [10]miniſtrabant, Aitque ad eos, Quid vos conſulitis quod reſpondeam huic populo? [11]quandoquidem dixerunt ad me hæc verba, [12]Remitte quidpiã de iugo quod pater tuus poſuit ſuper nos. Iuuenes verò qui cum eo [13]adoleuerant loquuti ſunt ad eum in hanc ſententiam, Sic loquẽris ad populum iſtum, qui loquutus eſt ad te huiuſmodi ſermones, Pater tuus [14]aggrauauit iugum noſtrũ, tu verò remitte nobis aliquid: ſic inquã loquẽris ad eos, [15]Exiguum meum craſſius erit lumbis patris mei. Pater itaq; meus [16]preſſit vos onere, & impoſuit vobis graue iugum, ego [quiddam] adijciam iugo veſtro: præterea pater meus caſtigauit vos flagellis, ego autem caſtigabo vos [17]flagris aculeatis. ¶Venit itaque Ieroboã & vniuerſus populus ad Rehabeam die tertio, quemadmodum loquutus fuerat rex, dicens, Reuertimini ad me die tertio. Et reſpondit rex populo aſpere, relicto conſilio ſenum quod ei dederant: Loquutus eſt autem ad eos iuxta conſilium iuuenum, dicens, Pater meus aggrauauit iugum veſtrum, ego verò adijciã iugo veſtro: pater meus caſtigauit vos flagellis, ego autem caſtigabo vos flagris aculeatis. Neque auſcultauit rex populo, quoniam fuit [18]reuolutio à Domino, vt cõfirmaret [19]verbum ſuum, quod loquutus fuerat Dominus miniſterio Ahia Silonitæ ad Ieroboam filium Nebat. ¶Videns itaque vniuerſus populus quòd rex eis nõ adquieuiſſet, reſpondit populus regi ſermonem dicentes, Quæ [20]pars nobis in Dauide? non eſt [21]hæreditas in filio Iſai: [22]ad tentoria tua ô Iſrael: prouide nũc domui tuę [23]Dauid. & abijt Iſrael in tentoria ſua. Porrò Rehabeam regnauit ſuper filios Iſrael qui habitabãt in ciuitatib᷒ Iehuda. ¶Miſit autẽ rex Rehabeã Adoram qui erat [conſtitutus] ſuper vectigal, quem cuncti Iſraelitæ lapidibus obruerunt, ita vt moreretur. rex autem Rehabeam [24]ſategit vt conſcenderet currum, & fugeret Ieroſolyma. [25]Defecerunt ergo Iſraelitæ à domo Dauidis in hunc vſque diem.

¶62. i. Mortuus eſt ſicut & maiores ſui.

XII.

¶1 conuenerat ¶2 regem conſtituerent. ¶3 Miſerant autem & acceſſiuerant eũ. [ſub. in Sichem.] venit Ieroboam ¶4 tu autem nunc. i. in principio regni tui ¶5 vſ, minue aliquid ¶6 Hebr. quod poſuit ſup nos, ¶7 Hebr. ſteterant. i. famuli eius fuerant. ¶8 Heb. ſeruus fueris. i. obſecutus fueris. ¶9 vſ, lenia. i. reddideris eis reſponſum lene. ¶10 Hebr. ſtabãt, ¶11 qui ¶12 vſ, Minue aliquid de tributo quod impoſuit nobis pater tuus. ¶13 vſ, creuerãt. i. educati fuerãt. ¶14. i. curauit vt graue tributũ nobis imponeretur per præfectos ſuos. Vide 5. ca. 4. ¶15. Heb. Minimus [digitorum] meorum craſſior eſt. vſ, Minimum [mẽbrorum] meorum craſſius euaſit lũbis &c. i. toto corpore. q. d. Dignitas ac maieſtas mea eſt multo excellentior dignitate ac maieſtate patris mei, multo fortior ſum patre meo. ¶16 Heb. aggrauauit vos graui iugo. i. quod dicitis eſſe graue. ¶17 vſ, rubis aculeatis. Gallice, eſglantiers. Chaldæus paraphr. ſpinis. ¶18 cauſa. i. prouenitebat cauſa authore & ita volente ac permittente Domino. ¶19. i. promiſſionem ſuã. ¶20 portio nobis in Dauide? &c. i. Quid poſthac lucri aut emolumenti ſperemus nobis in genere Dauidis? q. d. nihil. Alij, Quid ad nos ſpectat [vſ, pertinet] gen᷒ Dauidis? ¶21 Pars ſiue portio & hæreditas pro vtilitate & emolumento. affert enim hæredi vtilitatem portio hæreditaria. ¶22 Verba ſunt ſeniorum. ¶23 Nomen aui pro nomine nepotis, ô nepos Dauid Roboam. ¶24 Hebr. roborauit ſe. i. aſſumpto animo aſcendit currum. vſ, animo præſente viſus eſt aſcendendo &c. ¶25 Heb. Præuaricati ſunt

Digitized by Google

¶Et factū eſt, quū audiſſet vniuerſus Iſrael quòd reuerſus eſſet Ieroboā, mittētes accituerunt eū in cœtū, cōſtitueruntque eū regē ſuper vniuerſum Iſraelē, nec fuit vlla tribus quę ſequeretur domū Dauidis, præter[16] ſolā tribū Iehuda. ¶Quūmq; veniſſet Rehabeā Ieroſolyma, cōgregauit vniuerſā domū Iehuda, & tribū Bēiamin, cētū ſcilicet & octoginta millia electorū[17] qui bellū gerere potuerūt,' vt pugnaret cōtra domū Iſrael, & reduceret regnū ad Rehabeā filiū Solomonis. Factus eſt ergo ſermo Dei ad Semahiā[18] virum Dei' in hāc ſententiā, Dic ad Rehabeā filiū Solomonis regē Iehuda, & ad cūctā domū Iehuda atq; Beniamin, & ad reliquū populū huiuſmodi verba, Sic dicit Dominus, Ne aſcēdatis, neque pugnetis contra fratres veſtros filios Iſrael, reuertimini quiſq; in domū ſuā, hæc enim res à me facta eſt. audierunt ergo verbū Domini, & reuerſi ſunt, vt abirēt iuxta verbū Domini. ¶[29] Aedificauit' autē Ieroboā Sechem in monte Ephraim, habitauitque in ea, & egreſſus illinc ædificauit Pennel. Cogitauit autē Ieroboam in corde ſuo, Reuertetur[30] nunc' regnū ad domū Dauid, Si populus iſte aſcenderit ſacrificatū in domo Domini in Ieruſalē,[31] reuertetúrq;' cor populi iſtius ad dominū ſuū, ad Rehabeam regē Iehuda, & occidēt me, reuertētúrq; ad Rehabeā regē Iehuda. Cōſilio ergo inito, rex fecit duos vitulos aureos: dixitque ad eos,[32] Satis iam aſcendiſtis' Ieroſolyma, en[33] dij tui' qui te aſcēdere fecerūt de terra Aegypti. Poſuit autē vnū in Beth-el, & alterū poſuit in Dan,[34] Deditque hæc res occaſionem peccato:[35] nā populus abijt corā vno vſque in Dan.' Fecit etiam domum excelſorū, & fecit ſacerdotes [36] de fece populi,' qui non fuerunt de filijs Leui. Inſtituit quoque Ieroboā ſolennitatē in menſe [37] octauo,' nēpe decimoquinto die mēſis,[38] iuxta ſolēnitatē quæ eſt in Iehuda,' & ſacrificabat ſuper ara: ſic[39] fecit' in Beth-el, vt ſacrificaret vitulis quos fecerat, cōſtituitque in Beth-el ſacerdotes excelſorū quæ fecerat. [40] Sacrificabat inſuper holocauſta ſuper ara quam fecerat in Beth-el decimoquinto die menſis octaui, in mēſe videlicet quem ipſe in corde ſuo excogitauerat, fecitque ſolennitatem filijs Iſrael, & ſacrificauit in ara, adoleuitque incenſum.

CAP. XIII.

Et ecce vir Dei,[1] iuſſu Domini' venit de Iehuda in Beth-el, ſtanteque Ieroboā ad arā vt adoleret. Clamauit cōtra arā ex mādato Domini, & ait, Ara, ara, ſic dicit Dominus, Ecce filius[2] naſcitur' domui Dauidis, Ioſias nomine, qui ſuper te ſacrificabit ſacerdotes excelſorum, qui thura ſuper te adolent, & humana oſſa ſuper te [3] comburent.' Dedit inſuper [4] eodem die [5] portentum,' dicens, Hoc eſt portētum quod[6] loquutus eſt' Dominus, ecce ara [7] findetur,' effundetúrque cinis qui

¶Factum eſt autē cum audiſſet omnis Iſrael q̄ reuerſus eſſet Ieroboam, miſerunt, & vocauerūt eum congregato cœtu, & conſtituerunt eum regem ſuper omnem Iſrael, nec ſecutus eſt quiſpiam domum Dauid præter tribum Iuda ſolum. ¶Venit autem Roboam Ieruſalem, & congregauit vniuerſam domum Iuda, & tribū Beniamin, centum octoginta millia electorum virorum, & bellatorum, vt pugnarēt contra domum Iſrael, & reducerent regnum Roboam filio Salomonis. ¶Factus eſt autem ſermo[a] Domini ad Semeiam virum Dei, dicēs, Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda, & ad omnem domum Iuda, & Beniamin, & reliquos de populo, dicēs, Hæc dicit Dominus, Non aſcēdetis, neque bellabitis contra fratres veſtros filios Iſrael: reuertatur vir in domum ſuam. A me enim factū eſt verbum hoc. audierunt ſermonem Domini, & reuerſi ſunt de itinere ſicut eis præceperat Dominus. ¶Aedificauit autem Ieroboā Sichem in monte Ephraim, & habitauit ibi: & egreſſus inde ædificauit Phanuel. Dixitque Ieroboam in corde ſuo, ‖Nūc reuertetur regnum ad domum Dauid, Si aſcēderit populus iſte vt faciat ſacrificia in domo Domini in Ieruſalem: & cōuertetur cor populi huius ad dominū ſuum Roboā regem Iuda, interficiētq; me, & reuertentur ad eum. Et excogitato conſilio, fecit duos vitulos aureos, & dixit eis, Nolite vltrà aſcēdere in Ieruſalem, ‖ecce dij tui Iſrael, qui te[b] eduxerūt te Terra-Aegypti. Poſuitq; vnū in Beth-el, & alterum in Dan: & factum eſt verbum hoc in peccatū: ibat enim populus ad adorādum vitulum, vſque in Dan. Et fecit phana in excelſis, ‖ & ſacerdotes de extremis populi, qui non erant de filijs Leui. Cōſtituitque diē ſolennem in menſe octauo, quintadecima die menſis, in ſimilitudinem ſolennitatis quæ[c] celebratur[c] in Iuda. Et aſcendens, altare ſimiliter fecit in Beth-el, vt immolaret vitulis quos fabricatus fuerat: conſtituitque in Beth-el, ſacerdotes excelſorum quæ fecerat. Et aſcendit ſuper altare quod extruxerat in Beth-el, quintadecima die menſis octaui, quem finxerat de corde ſuo: & fecit ſolennitatem filijs Iſrael, & aſcēdit ſuper altare, vt adoleret incenſum.

CAP. XIII.

Et ecce vir Dei venit de Iuda in ſermone Domini in Beth-el, Ieroboam ſtante ſuper altare, & thus faciente. Et exclamauit cōtra altare in ſermone Domini, & ait, Altare, altare, hæc dicit Dominus, ‖Ecce filius naſcetur domui Dauid, Ioſias nomine, & immolabit ſuper te ſacerdotes excelſorum, qui nūc in te thura ſuccendunt, & oſſa hominū ſuper te incēdet. Deditq; in illa die ſignū, dicēs, Hoc erit ſignū quòd locutus eſt Dominus, Ecce altare ſcindetur, & effundetur cinis qui

¶16 quæ tamē comprehendebat etiam tribū Beniamin: quod ſequente verſu facilè deprehenditur. ¶17 Heb. facientium bellum. i. promptorum bello ¶18 i. diuinū. pium admodū, qui colebat verum Deum. ¶29 i. Præclaris ædificijs ornauit. Vel, Cinxit muro fortiore. ¶30 i. mox. q. d. Niſi conſuluero reb[us] meis, facilè regnum ad Iudam redibit. ¶31 Coniūctio [que] vacat. cōuertetur. i. facilè reconciliabit ¶32 Hebr. Satis ſit vobis q̄ aſcēdiſtis. i. Satis hactenus itum eſt à vobis in Ieruſalem. Chaldæ[us] paraph. Lōgior eſt via quā vt eatis. i. Non ſine magno labore itis quotānis &c. ¶33 vl, deus tuus. hac ratione fecit illis fucū, ſi vitulí referūt Deū qui eduxit vos, quod fecit & Aarō, volēs exprimere præſētiā Dei. Hi vituli erāt facti vt admonerēt eos Dei qui p̄ Deo poſtea coli cœperūt. ¶34. i. Ob id lapſ[us] eſt Iſrael in idololatriā. ¶35 q. d. ita vt irent adoratum alterū eorum, ex Beth-el in Dan: & vice verſa, ex Dan in Beth-el. Studium idololatriæ populi deſcribit, quibus quū fuiſſent poſiti in duobus terminis vituli, accederēt potius ad remotiorē à ſe: vt qui de Dan eſſet, iret in Beth-el: qui de Beth-el, curreret adoratum vitulum qui erat in Dan. ¶36 partem populi. Vt rem populo gratam faceret, creauit ſacerdotes ex aliqua parte vulgi, reiectis Leuitis. Verti poteſt, de extremitatibus populi. i. de extremis ordinibus populi: tā de diuitibus, quàm de pauperibus conſtituit ſacerdotes. Quidā aiunt expulſos Leuitas quòd noluiſſent immolare vitulis. ¶37. i. Octobris. ſolennitatem tabernaculorum quæ ſeptimo menſe celebrari debebat, octauo mēſe inſtituit: quia electus fuerat rex circa ea tempora. Aut ne obloquerētur qui vellent ire in Ieruſalem, quòd eo tempore diſtinerentur feſto in Iſrael, quum eſſet eundum in Ieruſalem. ¶38. i. feſtum ſimile ei quod celebrabatur Ieroſolymis. ¶39 nempe feſtum. ¶40 Heb. Aſcenderat autem ad altare quod fecerat in Beth-el, decimaquinta die menſis octaui, [id eſt] menſe quē eduxerat de corde ſuo, & faciebat feſtum filijs Iſrael, aſcenderat inquam ad altare vt adoleret thura. Quem eduxerat è corde ſuo. i. menſe quem finxerat vltra ſolennitatem quæ erat mandata in lege. XIII. ¶1 Hebr. de verbo Domini. i. mandato. vl, cum verbo Domini. Beth-el de qua hîc loquitur, non eſt ea quæ aliter dicitur Luza. nam illa eſt in tribu Beniamin: quum hæc ſit in regno decem tribuum. ¶2 præſens pro futuro, naſcetur ¶3 ſub. iuſſu Ioſiæ. Hæc quidam intelligunt de oſſibus Ieroboam. ¶4. i. tum. vel. mox. ¶5. i. adiecit ſignum quo probaret ſua verba nō eſſe ficta ab homine. ¶6 ſub. ſe daturum. ¶7 rumpet ſeſe, ſua ſcilicet ſponte, nullo deturbante.

Digitized by Google

el.Cũmque audiſſet rex ſermonem homi-
i qui inclamauerat contra altare in Beth-
endit manum ſuam de altari, dicens, Ap-
dite eum. & exaruit manus eius quam ex-
rat contra eum: nec valuit retrahere eam
Altare quoque ſciſſum eſt, & effuſus eſt ci-
altari, iuxta ſignum quod prædixerat vir
ſermone Domini. Et ait rex ad virum Dei,
care faciem Domini Dei tui, & ora pro me,
tuatur man[*] mea mihi. [?]Orauit vir Dei fa-
Domini, & reuerſa eſt man[*] regis ad eum,
eſt ſicut prius fuerat. Locutus eſt autem
virum Dei, Veni mecum domum vt pran-
dabo tibi munera. Reſpondítque vir Dei
em, Si dederis mihi mediam partem do-
e, non veniam tecum, nec comedam pa-
eque bibam aquam in loco iſto: Sic enim
tam eſt mihi in ſermone Domini præci-
Non comedes panem, neque bibes aquã,
rtêris per viam qua veniſti. Abijt ergo
viam, & non eſt reuerſus per iter quo
in Beth-el. ¶ Prophetes autem quidã ſe-
bitabat in Beth-el, ad quem venerunt filij
narrauerunt ei omnia opera quæ fecerat
illa die in Beth-el, & verba quæ locutus
d regem, & narrauerunt patri ſuo. Et di
pater eorum, Per quam viam abijt? Oſtẽ-
ei filij ſui viam per quam abierat vir Dei
erat de Iuda. & ait filijs ſuis, Sternite mi-
m. qui cum ſtrauiſſent, aſcendit, Et abijt
um Dei, & inuenit eum ſedentem ſubtus
hum: & ait illi, Tune es vir Dei qui veni-
uda? reſpondit ille, Ego ſum. Dixítque ad
eni mecum domum, vt comedas panem.
Non poſſum reuerti, neque venire tecũ,
medam panem, neque bibam aquam in lo
Quia locutus eſt Dominus ad me in ſer-
Domini, dicens, Nõ comedes panem, & nõ
quam ibi, nec reuertêris per viam qua i-
ait illi, Et ego propheta ſum ſimilis tui:
elus locutus eſt mihi in ſermone Domini,
Reduc eum tecum in domum tuam, vt co
panem, & bibat aquam. fefellit eum. Et re
ecum: comedit ergo panem in domo ei[*],
aquam. Cũmque ſederent ad menſam, fa
ſermo Domini ad prophetam qui redu-
am. Et exclamauit ad virum Dei, qui vene
Iuda, dicens. Hæc dicit Dominus, Quia nõ
s fuiſti ori Domini, & non cuſtodiſti ma
quod præcepit tibi Domin[*] De[*] tu[*]: Et reuer
& comediſti panẽ, & bibiſti aquã in loco in
præcepit tibi ne comederes panẽ, neq; bibe-
ã, nõ inferetur cadauer tuũ in ſepulchrũ
tuorũ. Cũmq; cõediſſet & bibiſſet, ſtrauit a
ſinũ prophetæ quẽ reduxerat. Qui cũ abijſſet,
cũ leo in via, & occidit, & erat cadauer ei[*]
ctũ in itinere: aſin[*] autẽ ſtabat iuxta illũ, &
bat iuxta cadauer. Et ecce, viri trãſeũtes vi-
cadauer proiectũ in via, & leonẽ ſtantẽ iu-
adauer. Et venerũt, & diuulgauerũt in ciui-
in qua prophetes ille ſenex habitabat. Quod
udiſſet propheta ille qui reduxerat eũ de via,
Vir Dei eſt, qui inobediẽs fuit ori Domini, &
adidit eum Dominus leoni, & cõfregit eũ, & oc
t iuxta verbũ Domini quod locut[*] eſt ei. Di-
que ad filios ſuos, Sternite mihi aſinũ. qui cũ
auiſſet, & ille abijſſet, inuenit cadauer ei[*] proie-
ũ in via, & aſinũ & leonẽ ſtãtes iuxta cadauer:

ſuper eã eſt. Quum ergo rex audiſſet verbum vi-
ri Dei, qui clamauerat contra aram in Beth-el,
[8]exerta manu ſua Ieroboam de ara, dixit, Appre
hendite eum: & manus eius quam contra eũ ex-
tenderat, areſcebat ita vt eam ad ſe retrahere nõ
poſſet. Ara inſuper[9]fiſſa eſt, & effuſus cinis ex a-
ra iuxta portentum quod dederat vir Dei [10]ſecũ
dum verbum Domini. [11]Reſpondens autem rex,
dixit ad virum Dei, Precare obſecro faciem Do-
mini Dei tui, & ſupplica pro me, vt reſtituatur
mihi manus mea. Et precatus eſt vir Dei faciem
Domini, reuerſáque eſt manus regis ad eum, &
facta eſt vt ãtea. Et loquutus eſt rex ad virũ Dei,
Veni mecum domum [12] vt reficiaris, munúſque
tibi dabo. Et dixit vir Dei ad regem, Si dares mi-
hi dimidium domus tuæ, non irem tecum, nec
ederem panem, nec aquam biberem in loco iſto,
Quoniam ſic [13] præceptum eſt mihi per verbum
Domini in hanc ſentẽtiam, Ne comedas panem,
neque bibas aquam, neque reuertaris per viam
qua [14] veniſti. Abijt itaque per aliam viam, nec
eſt reuerſus via qua venerat in Beth-el. ¶ [15]Habi-
tauit autem in Beth-el ſenex quidam[16]prophe-
ta, cuius filius venit, & narrauit totum negotiũ
quod fecerat vir Dei eo die in Beth-el, [deinde &]
verba quæ loquutus fuerat ad regem, hæc[17]nar-
rarunt patri ſuo. Dixit ergo pater eorũ ad eos,
Qua via abijt? &[18]oſtenderunt ei filij ſui viã qua
abierat vir Dei qui venerat de Iehuda. qui ait ad
filios ſuos, Sternite mihi aſinum. & ſtrauerunt ei
aſinum, inſcendítque eum. [19]Sequutus ergo vi-
rum Dei, inuenit eum ſedentem ſub[20]ipſa quer-
cu, dixítque ad eum, Es tu vir Dei qui veniſti de
Iehuda? qui dixit, Ego. Et dixit ad eũ, Proficiſce-
re mecum domum, [21]& ede panem. Reſpondit,
[22] Non eſt mihi integrum vt reuertar tecum, &
vt tecum proficiſcar. adhæc nec edam panẽ, nec
bibam aquam tecum in loco iſto. [23]Quoniam mi
datum habeo ex verbo Domini, Ne comedas pa
nem, nec bibas aquam ibi, nec reuertaris vt pro-
ficiſcaris ea via qua [24]veniſti. Qui dixit ad eũ, Et
ego propheta ſum ſicut tu, loquutúſq; eſt ad me
angelus iuſſu Domini in hanc ſentẽtiam, Reduc
eum tecum in domum tuam, vt comedat panẽ,
& bibat aquã. [at]mẽtitus eſt ei. Reuerſus eſt ita-
que cum eo, & comedit panem in domo eius, at-
que bibit aquam. Quúmque ſederent ad mẽſam,
factum eſt verbum Domini ad prophetã qui re-
duxerat eum. Et clamauit ad virum Dei qui ve-
nerat de Iehuda, Sic dicit Dominus, Quãdoquidẽ
rebellis fuiſti ori Domini, neq; cuſtodiuiſti præ-
ceptum quod præcepit tibi Dominus Deus tuus,
Sed[25]reuerſus es, & comediſti panem, atque bibi
ſti aquam in loco de quo Dominus tibi dixerat,
ne ederes panem, neque aquam biberes: non ve-
niet [26]funus tuum in ſepulchrum patrum tuo-
rum. Poſteaquam igitur comediſſet panem, bibiſ
ſétque aquam ille, ſtrauit ei aſinum propheta il-
le qui reduxerat eum. Quúmque abijſſet, inuenit
eum leo in via, & interfecit eum. [27]contigit ergo
quum eſſet funus eius ſtratum in via, aſinúſque
[28]aſtaret iuxta ipſum, aſtarétque & leo iuxta fu-
nus. [29]Vt viri tranſirent, viderẽtque funus ſtratũ
in via, & leonẽ aſtantẽ iuxta funus: qui[30]venien
tes, dixerunt [hæc] in ciuitate in qua propheta ſe
nex habitabat. Audiens autem propheta qui eũ
de via reduxerat, dixit, Hic vir [31]Dei rebellis fuit
ſermoni Domini. ideo tradidit eũ Dominus leo-
ni, qui diſcerpens eum interfecit eum, iuxta ver-

bũ Domini quod[32]loquutus eſt ad eum. Loquutúſque ad filios ſuos, dixit, Sternite mihi aſinum. qui
ſtrauerunt. Ille verò abiens, inuenit funus eius ſtratũ in via, aſinus autẽ & leo aſtabant iuxta funus,

¶ 8 extendens manum ſuam Ieroboam [re-tractam] de altari. i. quam habebat ſuper altare. Manu ſignũ dabat populo vt apprehenderetur vir Dei. ¶ 9 rupit ſeſe ſpõte ſua. ¶ 10 Heb. in verbo Domini. i. verbis Dei. ¶ 11 Loquut[*] eſt autẽ rex, & dixit ¶ 12 & prãde. vl, vt prandeas. vt confortes vires corporis eſca. Vult aliquo officio cõpenſare beneficium, nõ tamẽ reſipiſcit. ¶ 13 præcepit. ſub. angel[*] qui mihi apparuit. ¶ 14 iueris. ſub. illuc. ¶ 15 Habitabat ¶ 16 Erat pſeudopropheta, & verum prophetam decepit. ¶ 17 Colligitur inde eũ habuiſſe multos filios ¶ 18 Hebr. viderunt. i. explorauerunt. ¶ 19 vl, Inſequutus ¶ 20 Inſignẽ arborem ſignificat. quidã vertunt vlmum. ¶ 21 vl, vt comedas ¶ 22 Nõ potero reuerti tecũ, nec tecũ proficiſci. ¶ 23 Heb. Quoniã verbũ ad me de verbo Domini. i. Quoniã mãdatũ mihi fuit iuſſu Domini. ¶ 24 iueris. ¶ 25 ſub. i Beth-el. ¶ 26 vl, cadauer tuum. q. d. morieris extra patriã, antequã reuertaris i Iudæã. ¶ 27 & erat cadauer ei[*] ¶ 28 aſtabat iuxta ipſum, aſtabátq; ¶ 29 Et ecce quidã trãſeũtes [illac] viderunt cadauer ¶ 30 ſub. in vrbem. ¶ 31 vl, Deſſeſt, qui interfectus eſt,] quoniam rebellis fuit ¶ 32 ſub. per me.

Digitized by Google

[13]vt leo neque funus deuorarit, nec aſinum diſcerpſerit.'Tollens ergo propheta funus viri Dei, impoſuit illud aſino,& reduxit illud. Et venit ſenex ille propheta [14]in ciuitaté,' vt lugeret & ſepeliret eũ. Poſuit autẽ corpus eius in ſepulchrũ ſuũ,&[15]planxerunt' eũ,[dicentes,]Heu frater mi. Quumq; ſepeliiſſet eũ, loquutus eſt cũ filijs ſuis, dicens,Quum ego mortuus fuero,ſepelite me in ſepulchrum in quo vir Dei ſepultus eſt,reponite oſſa mea iuxta oſſa illius. Nã certiſſime eueniet hoc ipſum quod clamauit[16]in ſermone Domini' contra aram quæ eſt in Beth-el,& contra omnes domos excelſorũ quæ ſunt in vrbibus Samariæ. ¶Poſt hoc negotiũ Ieroboam non receſſit à via ſua mala,ſed conuerſus fecit ſacerdotes excelſorum[18]de fece plebis:' &[19]qui ei placebat,illum cõſecrabat vt fieret ſacerdos excelſorũ.'Quę res ceſſit in[40]peccatum' domui Ieroboam,[41]vt excinderet & deleret[eam]'è terra. CAP. XIIII.

Eodem tempore [1]ægrotabat' Abia filius Ieroboam.Tum dixit Ieroboam ad vxorem ſuã, Surge quęſo,[2]téque aliã ſimula,'ne cognoſcat te eſſe vxorẽ Ieroboã,proficiſcetéq; in Silo: illic enim eſt Abia ille propheta,qui loquutus eſt mihi quòd futurus eſſem rex ſuper populũ iſtum. [3]Accipe autem in manu tua panes decem,&[4]placentas,' atque[5]vaſculum' mellis,& vade ad eum, vt indicet tibi quid euẽturũ ſit puero.¶Vxor Ieroboam ſic fecit,ſurrexit enim & abijt in Silo,venitque in domum Ahia: Ahia autem non poterat videre,quoniam[6]obriguerant' oculi eius præ ſenecta eius.Dixerat autem Domin⁹ ad Ahiam, Ecce vxor Ieroboam veniet vt ſciſcitetur à te verbũ pro filio ſuo, (ægrotat enim,) tu igitur ſic & ſic loquaris ad eam.[7]contigit ergo quum ingrederetur ipſa,vt alienam ſe ſimularet.'Quum verò Ahia audiſſet ſtrepitũ pedum eius quæ ingrediebatur per oſtium,ait,Ingredere vxor Ieroboam, quare te ſimulas alienam? [8]ego verò aſperã legationem affero.'Vade dic ad Ieroboam,Sic dicit Dominus Deus Iſraelis,Quandoquidem euexi te è medio populi,& cõſtitui te principem ſuper populum meum Iſrael, [9]Scidique' regnũ de domo Dauidis,& tibi tradidi,tu verò nõ fuiſti ſicut Dauid ſeruus meus, qui cuſtodiuit præcepta mea,quique ambulauit poſt me toto corde ſuo, vt faceret duntaxat [10]quod rectum erat in oculis meis,' Tu verò [11]malum deſignaſti ſuper omnes' qui fuerũt ante te: iuiſti enim ac feciſti tibi deos alios,& fuſiles,vt irritares me,& proieciſti me poſt tergum tuũ. Ob hoc en ego adduco afflictionem ſuper domum Ieroboam,& excindam ipſi Ieroboã[12][vſque ad]mingentem ad parietem,[13]clauſum & derelictũ' in Iſraele,&[14]expurgabo' poſteros domus Ieroboam,quemadmodũ ſtercus[15]expurgatur,'donec[16]plene conſumetur.' Qui mortuus fuerit ipſi Ieroboam in ciuitate,hunc comedẽt canes: & qui mortu⁹ fuerit in agro,hũc comedẽt aues cæli,quoniã Domin⁹[17]loquutus eſt.' Tu itaque ſurge,& vade in domũ tuã:quũ ingreſſus fuerit pes tuus in ciuitatẽ,morietur puer,& lugebũt eũ omnes Iſraelitę,& ſepeliẽt eũ:ſolus enim ille de Ieroboã in ſepulchrũ veniet, quòd boni aliquid in[18]eo' inuẽtũ ſit erga Dominũ Deũ Iſraelis

non comedit leo de cadauere,nec læſit aſinũ.Tulit ergo prophetes cadauer viri Dei,& poſuit illud ſuper aſinum , & reuerſus intulit in ciuitatẽ prophetæ ſenis,'vt plangerent eũ.Et poſuit cadauer ei⁹ in ſepulchro ſuo:& planxerũt eũ,Heu heu' mi frater. Cùmque planxiſſent eum,dixit ad filios ſuos,Cũ mortuus fuero, ſepelite me in ſepulchro in quo vir Dei ſepultus eſt: iuxta oſſa eius ponite oſſa mea. Profectò enim veniet ſermo quẽ prædixit in ſermone Domini contra altare quod eſt in Beth-el,& contra omnia phana excelſorũ quæ ſunt in vrbibus Samariæ. ¶Poſt verba hæc non eſt reuerſus Ieroboam de via ſua peſſima,ſed econtrario fecit de nouiſſimis populi ſacerdotes excelſorum:quicunque volebat,implebat manum ſuam, & fiebat ſacerdos excelſorum.Et propter hanc cauſam peccauit domus Ieroboam; & euerſa eſt,& deleta de ſuperficie terræ. CAP. XIIII.

In tempore illo ægrotauit Abia filius Ieroboam. Dixitque Ieroboam vxori ſuæ , Surge, & commuta habitum,ne cognoſcaris quòd ſis vxor Ieroboam:& vade in Silo,vbi eſt Ahias propheta qui locutus eſt mihi quòd regnaturus eſſem ſuper populum hunc. Tolle quoque in manu tua decem panes,& cruſtulam,& vas mellis, & vade ad illum : ipſe enim indicabit tibi quid euenturũ ſit puero huic.¶Fecit vt dixerat,vxor Ieroboam:& conſurgens abijt in Silo,& venit in domũ Ahiæ: at ille non poterat videre, quia caligauerant oculi eius præ ſenectute.Dixit autem Dominus ad Ahiam,Ecce vxor Ieroboã ingreditur, vt cõſulat te ſuper filio ſuo qui ægrotat:hęc & hæc loquẽris ei.cum ergo illa intraret,& diſſimularet ſe eſſe quæ erat,Audiuit Ahias ſonitum pedũ eius introeuntis per oſtium, & ait, Ingredere vxor Ieroboam, quare aliam te eſſe ſimulas? ego autem miſſus ſum ad te durus nuncius. Vade, & dic Ieroboam , Hæc dicit Dominus Deus Iſrael, Quia exaltaui te de medio populi,& dedi te ducem ſuper populum meum Iſrael:Et ſcidi regnũ domus Dauid,& dedi illud tibi,& nõ fuiſti ſicut ſeruus meus Dauid, qui cuſtodiuit mãdata mea, & ſecutus eſt me in toto corde ſuo, faciens quod placitum eſſet in conſpectu meo:Sed operatus es male ſuper omnes qui fuerunt ante te , & feciſti tibi deos alienos & conflatiles,vt me ad iracundiam prouocares, me autem proieciſti poſt corpus tuum:Idcirco ecce ego inducam mala ſuper domum Ieroboam,& percutiam de Ieroboã mingentem ad parietem,& clauſum, & nouiſſimum in Iſrael: & mundabo reliquias domus Ieroboã, ſicut mundari ſolet fimus vſque ad purum. Qui mortui fuerint de Ieroboam in ciuitate , comedent eos canes : qui autem mortui fuerint in agro,vorabunt eos aues cæli:quia Dominus locutus eſt.Tu igitur ſurge,&vade in domũ tuã:& in ipſo introitu pedũ tuorũ in vrbẽ,morietur puer, & plãget eũ omnis Iſrael,& ſepeliet:iſte enĩ ſolus inferetur de Ieroboã in ſepulchrũ,quia inuẽtus eſt ſup eo ſermo bonus à Domino Deo' Iſrael.

¶13 Hebr.non comed.t leo cadauer[ſub. hominis,] neque interfecit aſinũ. ¶14 Heb. ad vrbem prophetæ antiqui [.i.ſuam.] ¶15 ſub.ipſe cũ ſuis. ¶16.i.verbis Dei. ¶18 Vide ãnotationẽ capite præcedenti, numero 36. ¶19 quem volebat, conſecrabat manum ſuam,erátque de[numero] ſacerdotum excelſorum. ¶40.i. hæc idololatria fuit imputata familiæ Ieroboam : nã Dominus eam poſtea excidit, & euertit funditus.Vel peccatum,pro pœna peccati. q.d.ob h[oc] periit domus Ieroboã. ¶41 ad extirpãdam & perdendam[eam]

XIIII.

¶1 ægrotauit. vel,ægrotare cœpit ¶2 Heb.téque ipſam muta.i. veſtes tuas & ornatũ.Gallice,Deſguiſe toy. ¶3 Ferebit munera cõſulturi pphetas. ¶4 cruſtu[las].i.aut,dulciarios panes. Gallice, des gauffres. nam ſolebãt illis imprimere formam q[u]andã in qua erãt foramina. ¶5 vel. lagenã. anguſti oris: ſcilicet. ¶6 caligauerant .i.a Chald.paraph. ¶7 Heb.& erit, quum veniet ipſa, & ipſa erit diſſimulãs ſe.vel,aliã ſe oſtendet.i.diſſimulabit ſe eſſe quæ ſit, dabitque operã ne à te agnoſcatur.Gallice,elle ſera deſguiſee. ¶8 Heb.cũ ego miſſus ſim ad te cum viſione dura.i.vt tibi dura renunciem. ¶9 Chaldæus paraph.Tranſtulique ¶10.i.quod mihi erat gratiſſimum. ¶11 vel,peſſime feciſti omnium ¶12.i.omnes meientes ad parietem. vel,omnia animalia, vſque ad canes.ne canibus quidem parcã. ¶13 ſub.in munitionibus.i. opes quæ recludũtur: & peculiũ,hoc eſt oues & boues,quæ relinquũtur in agro.q.d.nõ ſolũ liberos,ſed & omne peculium.Alij,quinetiam eos qui claudũtur in munitionibus, & qui relicti fuerint vſque ad finem belli.i.reliquias familiæ tuæ.q.d.tandẽ omnes peribũt. ¶14 eijciã ¶15 eijci ſolet, ¶16 Heb.finiatur.i.donec ſinẽ eijciendi fecerit qui illud eijcit.q.d.tã diligenter quàm eijcere ſolent ex domib⁹ ſtercora, ita exterminabo vt nihil remaneat. ¶17.i.ita ſtatuit. ¶18 ſub.filio mortuo.Bonum illud quod fecerit filius Ieroboam,non exprimitur in Scriptura.Vel in eo.i.in familia Ieroboam.quod exprimitur in fine iſtius verſus.

Digitized by Google

in domo Ieroboam. Conſtituet autem ſibi Dominus regem ſuper Iſrael, qui percutiet domũ Ieroboam in hac die, & in hoc tempore: & percutiet Dominus Deꝰ Iſrael, ſicut moueri ſolet arũdo in aqua: & euellet Iſrael de Terra bona hac, quã dedit patribus eorum, & ventilabit eos trãs Flumen: quia fecerunt ſibi lucos, vt irritarẽt Dominum. Et tradet Dominus Deus Iſrael propter peccata Ieroboam, qui peccauit, & peccare fecit Iſrael. ¶Surrexit itaque vxor Ieroboã, & abijt, & venit in Therſa: cúmque illa ingrederetur limẽ domus, puer mortuus eſt, & ſepelierunt eum. Et planxit eum omnis Iſrael iuxta ſermonẽ Domini, quẽ locutus eſt in manu ſerui ſui Ahiæ prophetæ. ¶Reliqua autẽ verborum Ieroboã, quomodo pugnauerit, & quomodo regnauerit, ecce ſcripta ſunt in Libro verborũ dierum regum Iſrael. Dies autẽ quibus regnauit Ieroboam, viginti duo anni ſunt: & dormiuit Ieroboam cum patribꝰ ſuis: regnauitq; Nadab filius eius pro eo. ¶Porrò Roboã filius Salomonis regnauit in Iuda: quadraginta & vnius anni erat Roboam, cum regnare cœpiſſet: decem & ſeptem annos regnauit in Ieruſalem ciuitate, quam elegit Dominus vt poneret nomen ſuum ibi, ex omnibus tribubus Iſrael. Nomen autẽ matris eius Naama Ammanitis. Et fecit Iudas malum coram Domino, & irritauerunt eũ ſuper omnibus quæ fecerãt patres eorũ in peccatis ſuis quæ peccauerũt. Ædificauerunt enim & ipſi ſibi aras, & ſtatuas, & lucos ſuper omnem collem excelſum, & ſubter omnem arborem frondoſam: Sed & effœminati fuerunt in terra, fecerúntque omnes abominationes Gentium, quas attriuit Dominus ante faciem filiorũ Iſrael. ¶In quinto autẽ anno regni Roboam, aſcendit Seſac rex Ægypti in Ieruſalẽ, & tulit theſauros domus Domini, & theſauros regios, & vniuerſa diripuit: Scuta quoque aurea quæ fecerat Salomon: pro quibus fecit rex Roboam ſcuta ærea: & tradidit ea in manum ducum ſcutariorum, & eorum qui excubabant ante oſtiũ domus regis. Cúmque ingrederetur rex in domum Domini, portabant ea qui præeundi habebãt officiũ: & poſtea reportabant ad armamentariũ ſcutariorũ. ¶Reliqua autem ſermonũ Roboam, & omnia quæ fecit, ecce ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regũ Iuda. Fuítque bellum inter Roboam & Ieroboam cunctis diebus. Dormiuítque Roboam cum patribus ſuis, & ſepultus eſt cum eis in Ciuitate Dauid: nomẽ autem matris eius Naama Ammanitis: & regnauit Abiam filius eius pro eo.

CAP. XV.

IGitur in octauodecimo anno regni Ieroboam filij Nabat, regnauit Abiam ſuper Iudam. Tribus annis regnauit in Ieruſalem: nomẽ matris eius Maacha filia Abeſſalom. Ambulauítque in omnibꝰ peccatis patris ſui, quæ fecerat ante eũ: nec erat cor eius perfectum cum Domino Deo ſuo, ſicut cor Dauid patris eius. Sed propter Dauid dedit ei Dominus Deus ſuus lucernam in Ieruſalem, vt ſuſcitaret filium eius poſt eũ, & ſtatueret Ieruſalem: Eo quòd feciſſet Dauid rectum

in domo Ieroboam. Suſcitabit inſuper Dominꝰ ſibi regem ſuper Iſraelem, qui excindet domum Ieroboam[19] quæ hodie eſt: quid verò ſi iam? Percutiet enim Dominus Iſraelem, vt ſi arundo agitetur[20] in aquis, & euellet Iſraelem de terra hac bona quam dederat patribus eorum, & diſperget eos vltra[21] fluuium, eo quòd fecerint ſibi lucos, qui ad iram prouocauerunt Dominũ.[22] Tradétque Iſraelem propter peccata Ieroboam, qui peccauit, & qui peccare fecit Iſraelẽ. ¶Surrexit itaque vxor Ieroboam, & abijt & venit in[23] Thirza: quúmque veniſſet ad limen domus, mortuus eſt puer. Et ſepelientes eum, planxerunt eũ omnes Iſraelitæ, iuxta verbũ Domini quod loquutus fuerat per Ahiam prophetã. ¶Reliqua geſta Ieroboam, nempe qualiter bella geſſerit, quomodóq; regnauerit, en hæc ſcripta ſunt in libro annalium regum Iſraelis. Porrò dies quibus regnauit Ieroboam, ſunt vigintiduo anni. quum[24] obdormiuiſſet cũ patribus ſuis, regnauit ꝓ eo Nadab filius eius. ¶Rehabeã autem filius Solomonis regnauit in Iehuda: quadraginta vnum annos fuit Rehabeam natus quum eſſet rex factus, regnauitque ſeptendecim annis in Ieruſalem, ciuitate quã[25] elegit Dominus,[26] vt ibi poneret nomen ſuum præ omnibus tribubus Iſrael. nomen matris eius fuit Naama[27] Ammonitis. Et fecit Iehuda malum in oculis Domini, & irritauerunt eum[28] ſuper omnia quæ deſignauerant patres eorum in peccatis ſuis quæ peccauerunt. Nã extruxerunt etiam ipſi ſibi excelſa, ſtatuas & lucos in omni colle alto, & ſubter omnem[29] frondoſam arborem. Fuerunt etiam[30] catamiti in terra, fecerúntque iuxta omnes abominationes Gentium, quas profligauit Dominus[31] ante filios Iſrael. ¶Factũ eſt autem anno quinto regis Rehabeam, vt aſcenderet[32] Siſac rex Ægypti contra Ieruſalem, tuliſque theſauros ædis Domini, & theſauros domꝰ regiæ,[33] & vniuerſa diripuit. Accepit deniq;[34] omnia ſcuta aurea quæ fecerat Solomon. Rehabeã fecit illorum loco ſcuta chalybæa,[35] commiſitque manibus[36] eorum, qui præerant ſatellitibus obſeruantibus oſtium domus regiæ. Et factũ eſt, vt ſatellites ea portarẽt[37] quoties rex ingrederetur in ædem Domini,[38] & tum reponebant ea in thalamum ſatellitũ. ¶Reliquum geſtorum Rehabeam, & omnia quæ fecit, annon hæc ſcripta ſunt in annalibus regũ Iehuda? Fuit autem bellum inter Rehabeam & inter Ieroboam[39] cunctis diebus. Dormiuítque Rehabeã cum patribus ſuis, & ſepultus eſt cũ patribus ſuis in ciuitate Dauid: nomẽ matris eiꝰ fuit Naama, quæ fuit Ammonitis. regnauítque pro eo filius eius Abiam.

CAP. XV.

ANno decimooctauo regis Ieroboam filij Nebat regnauit Abiã ſuper Iehuda. Is regnauit tribus annis Ieroſolymis: nomẽ matris eius fuit Maacha, filia fuit[1] Abiſalõ. Ambulauit autẽ [Abiã] in omnibus peccatis patris ſui quæ fecerat[2] ante eum, nec fuit cor eius perfectũ cũ Domino Deo ſuo, ſicut cor Dauid patris ſui. At propter Dauidẽ dedit ei Dominus Deus eius[3] lucernam in Ieruſalẽ,[4] vt ſuſcitaret filiũ eius poſt eũ,[5] vtque firmaret Ieruſalẽ, Quòd Dauid feciſſet quod rectũ

¶19 & id quoq; quod futurum eſt. i. q familiã iſtam quæ nũc eſt, & qui poſtea naſcentur liberos Ieroboã occidet. Aut verte, delebit domũ Ieroboã hoc tempore. [. i. breui. vł, eo tẽpore quo ſuſcitabit Dominus hoſtem.] ſed quid eſt etiam nunc? i. ſed quanti debet fieri hæc tribulatio propter filium laborantẽ morbo? q. d. parua eſt iactura quã accipit Ieroboam in filio mortuo. ſequẽtes erunt multo grauiores. ¶20 . i. in aqua decurrente . q. d. percutietur ab omnibꝰ hoſtibꝰ vt ab omni vento agitatẽ arũdo. Aut aſſiduitatẽ percuſſiõis itelligit, vt arũdo eſt in aſſiduo motu. ¶21 . i. Euphratẽ. ¶22 ſub. ã maledictionẽ & deſolationẽ. . i. Perdet Iſraelem. ¶23 Forte mutauerunt locum habitationis: & puer inciderat in morbum in ea vrbe. ¶24 . i. vita functus, illatus fuiſſet in ſepulchrum maiorum. ¶25 ſelegerat ¶26 . i. vt diceretur vrbs Dei. ¶27 Erat Gentilis eius mater vnde eius meminit: & fuit deditus idololatriæ, religionẽ matris imitatus. ¶28 præ omnibus. i. magis quàm fecerãt maiores eorũ. ¶29 virẽtẽ ¶30 vł, ſcorta maſcula ¶31 vł, propter ¶32 Quidã aiunt hunc fuiſſe Pharao Necho, qui magno deſyderio tenebatur ſolij eburnei quod extruxerat Salomon, vt quidã dicũt. ¶33 vł, & vt ſemel finiã, omnia cepit. ¶34 vł, omnes peltas aureas quas ¶35 vł, tradidit ¶36 principum curſorũ [vł, ſtipatorum] qui cuſtodiebant &c. i. eorum qui erant à corpore regio, qui ſtipabant regem euntem & redeuntẽ. ¶37 vł, quo tẽpore ¶38 quæ referebant in cubiculũ curſorũ. i. in locum in quẽ ſe recipiebant curſores regreſſo rege de templo. ¶39 . i. quandiu vixerunt, præterquam initio.

XV ¶1 cœpit regnare ¶[1] Hic & Abſalom dicitur, filius Salomonis. 2. Para. 11. d. ¶2 . i. ante eius tẽpora. ¶3 . i. filium qui regnaret in tribu Iuda. ¶4 . i. dando filio eius regnum eo mortuo. ¶5 vł, cõfirmando. aut, ſtabiliendo in ſtatu priſtino.

Digitized by Google

erat in oculis Domini, à nullo deflexiſſet quod ei præceperat, idque omnibus diebus vitæ ſuæ, præterquam in [6]facinore' quod commiſit aduerſum Vriam Hithæum. [7]Fuit' autem bellum inter Rehabeam, & inter Ieroboam cunctis diebus [8]vitæ ſuæ.' Reliquum rerum Abiam, & omnia quæ fecit, annon hæc ſcripta ſunt in libro annalium regũ Iehuda? [9]Fuitque bellum inter Abiam & inter Ieroboam.' Dormiuit autem Abiã cum patribus ſuis, ſepelieruntq; eum in ciuitate Dauidis, regnauitq; Aſa filius eius pro eo. ¶ Anno itaque vigeſimo ipſius Ieroboã, regnauit Aſa ſuper Iehudã. Regnauit autẽ annis quadraginta vno in Ieruſalem. nomen [10] matris eius' Maacha filia Abiſalom. Aſa autem fecit quod rectum fuit in oculis Domini, quemadmodum Dauid [11]pater' eius. Suſtulit enim [12]catamitos' è terra, & amouit cunctas [13]fœditates' quas fecerant patres eius. Sed & Maacha [13] matrem' ſuam loco mouit, ne [14] domina' eſſet, eo quòd fecerat '[15]lucum ipſi Miplæzeth.' & [16] excidit' Aſa [17]Miplæzeth matris ſuæ,' & exuſſit iuxta torrentem Kidron. Veruntamen [18]excelſa' non ſuſtulerunt, [19] duntaxat' cor Aſa [20] perfectum fuit cum Domino omnibus diebus ſuis.' Intulit quoque [21]ſanctificata patris ſui,' & ſanctificata ſua in ædem Domini, aurum, argentum, & [22]vaſa. ¶ Fuit autẽ bellũ inter Aſa & inter Baaſa regem Iſraelis cunctis diebus eorum. [23]Aſcendit autem Baaſa rex Iſrael contra Iehuda, [24]& muniuit' Rama, [25]nec dedit commeatum ad Aſam regẽ Iehuda.' Et tollens Aſa omne argentum & aurum, quod reliquum erat in theſauris ædis Domini, & [26]theſauros' domus regię, tradiditque ea in manus ſeruorum ſuorũ, miſitque eos rex Aſa ad Ben-hadad filiũ Tabrimmõ, filij Hezion, regem Syriæ, qui habitabat in Damaſco, hiſce mandatis, [27]Fœdus eſto inter me & inter te, vt [fuit] inter patrem meum, & inter patrem tuum:' & en mitto ad te [28] munus argenti atque auri, [29]vt venias irritúmque facias' fœdus tuum cum Baaſa rege Iſraelis, vt is [30]à me abſcedat.' Morem itaque geſſit Ben-hadad regi Aſa, & miſit imperatores exercituũ quos habuit, contra ciuitates Iſraeliticas, & [31]percuſſit' Hion, & Dan, atque Abel, Beth-maacha, & vniuerſam [regionem] Cineroth, cũ omni terra Naphtali. Quumque hoc audiſſet Baaſa, ceſſauit munire Rama, manſitque in Thirza. Porrò rex Aſa [32] diuulgauit [hoc] per vniuerſum' Iehuda, [33]nemo exẽptus fuit:' & ſuſtulerunt lapides atq; ligna de Rama, quibus [34]munierat' Baaſa, & ædificauit cũ eis rex Aſa collem Beniamin & Mizpa. Reliquum omnium geſtorum Aſa, [35]& vniuerſa magnificentia eius,' atque omnia quę fecit, & ciuitates quas ædificauit, annon hæc ſcripta ſunt in libro annalium regũ Iehuda? veruntamen tempore ſenectæ ſuæ ægrotauit pedibus ſuis. Dormiuitque Aſa cum patribus ſuis, & ſepultus eſt cum patribus ſuis in Ciuitate Dauidis patris ſui, [36] regnauitque

in oculis Domini, & non declinaſſet ab omnibus quæ præceperat ei, cunctis diebus vitæ ſuæ, [ex]cepto ſermone Vriæ Hethæi. Attamẽ bellum fuit inter [a]Abiam' & Ieroboam omni tempore vitæ eius. Reliqua autẽ ſermonum Abiam, & omnia quæ fecit, nónne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum regum Iuda? Fuitque prælium inter Abiam & inter Ieroboam. Et dormiuit Abiã cum patribus ſuis, & ſepelierunt eum in Ciuitate-Dauid: regnauitq; Aſa filius eius pro eo. ¶ In anno ergo viceſimo Ieroboam regis Iſrael regnauit Aſa rex Iuda: & quadraginta & vno anno regnauit in Ieruſalem. nomen matris eius Maacha, filia Abeſſalom. Et fecit Aſa rectum ante conſpectum Domini, ſicut Dauid pater eius: & abſtulit effœminatos de terra, purgauitque vniuerſas ſordes idolorum, quæ fecerãt patres eius. Inſuper & Maacham matrem ſuam amouit, ne eſſet princeps in ſacris Priapi, & in luco eius quẽ conſecrauerat: ſubuertitque ſpecum eius, & confregit ſimulachrum turpiſſimum, & combuſſit in Torrente-cedron: excelſa autem non abſtulit. Veruntamen cor Aſa perfectum erat cum Domino [b]Deo ſuo' cunctis diebus ſuis: & intulit ea quę ſanctificauerat pater ſuus, & vouerat, in domum Domini, argentum & aurum, & vaſa. ¶ Bellum autem erat inter Aſa & Baaſa regem Iſrael cunctis diebus eorum. Aſcendit quoque Baaſa rex Iſrael in Iudam, & ædificauit Rama, vt non poſſet quiſpiam egredi vel ingredi de parte Aſa regis Iudæ. Tollens itaque Aſa omne argentum & aurum quod remanſerat in theſauris domus Domini, & in theſauris domus regiæ, dedit illud in manus ſeruorum ſuorum: & miſit ad Ben-adad filium Tabremon filij Hezion, regem Syriæ, qui habitabat in Damaſco, dicẽs, Fœdus eſt inter me & te, & inter patrem meũ & patrem tuum: ideò miſi tibi munera, argentum & aurum: & peto vt venias, & irritum facias fœdus quod habes cum Baaſa rege Iſrael, & recedat à me. Acquieſcens Ben-adad regi Aſa, miſit principes exercitus ſui in ciuitates Iſrael, & percuſſerũt Ahiõ & Dan & Abel-domũ-maacha, & vniuerſam Cenneroth, omnem ſcilicet Terram-Nephthali. Quod cum audiſſet Baaſa, intermiſit ædificare Rama, & reuerſus eſt in Therſa. Rex autem Aſa nuntiũ miſit in omnem Iudam, dicẽs, Nemo ſit excuſatus. & tulerunt lapides de Rama, & ligna eius, quib[us] ædificauerat Baaſa, & extruxit de eis rex Aſa Gabaa-Beniamin, & Maſpha. Reliqua autẽ omniũ ſermonum Aſa, & vniuerſæ [c]fortitudines' eius, & cuncta quæ fecit, & ciuitates quas extruxit, nónne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum regum Iuda? veruntamẽ in tempore ſenectutis ſuæ doluit pedes. Et dormiuit cum patribus ſuis, & ſepultus eſt cum eis in Ciuitate-Dauid

¶6 Heb. negotio. i. in cæde Vriæ Hethæi. q. d. hoc vno excepto quod fuit cauſa necis Vriæ Hethæi. ¶7 Fuerat ¶8 vitæ illius. ſub. Roboã, qui conabatur perpetuò recipere regnum quod occupauerat Ieroboam: vnde ortum eſt bellum inter reges Iudææ & Iſrael. ¶9 vt ſcilicet inter patrem & Ieroboam. ¶10 vl. auiæ eius quæ erat impia. q. d. hic fuit educatus apud auiam impiã, nec tamen eius mores retinuit. ¶11 i. proauus. ¶12 maſcula ſcorta ¶13 i. ſimulachra. ¶13 i. auiam. ¶14 vl. princeps. i. ne haberet in regno ſuo authoritatẽ vllã regnandi aut imperandi: priuauit eam omni dignitate. Gallice, Luy oſta la regence du pais. ¶15 ſimulachrũ Priapi in luco. Vox Hebræa ſignificat tremorem mẽbrorum, & timorẽ animi: q. idololatræ deos ſuos timeant ac reuereantur. ¶16 vl. exterminauit ¶17 Heb. idolum eius. ¶18 Excelſa erant altaria priuata, in quibus fiebant ſacrificia etiam in honorem Dei, maximè ex eo tempore quo fuerat tabernaculum in Silo vſque ad templũ Salomonis. Hic autem rex in hoc falſus eſt qui ea reliquit: nã ea quę erãt idolis conſecrata, euertit: quæ autẽ in honorẽ Dei, reliquit. debuerat enim in vniuerſum omnia euertere, ne in alio loco fierẽt ſacrificia q̃ in loco à Deo prę́ſcripto, nẽpe in tẽplo Salomonis. ¶19 attamẽ ¶20 i. Deũ puro corde coluit: neque putauit ſe peccare q relinqueret excelſa in quib[us] licuerat aliquãdo immolare Deo. ¶21 i. quę donarat Deo pater ſuus. ¶22 i. tam argentea q̃ aurea vaſa. ¶23 i. Cõſcripſit milites, & exercitũ eduxit vt arcẽ extrueret inexpugnabilem propẽ, quæ ab altitudine vocabatur Rama. i. arx. Aut certe eſt nomen propriũ. Hæc per anticipationẽ dicũtur, quoniã Baaſa regnauit mortuo Nadab qui ſucceſſerat Ieroboã. ¶24 vt ædificaret ¶25 Heb. vt non permitteret egredientẽ & ingredientem [de regno] Aſa regis Iudæ. i. vt prohiberet ne quiſpiam ab Aſa egredi poſſet, aut Aſam adire. ¶26 vl. [in] theſauris ¶27 vl. Fœdus eſt inter me & te, quod etiam [fuit] inter patrem meũ & tuum. q. d. nõ nouum, ſed antiquum. ¶28 vl. vice muneris argentum & aurum. ¶29 Heb. vade, diſſipa ¶30 i. deſinat me oppugnare. ¶31 i. expugnauit. ¶32 congregauit [vl. conuocauit] vniuerſum &c. ¶33 vl. nemine excepto: ¶34 ædificauerat. i. quæ inſumpſerat Baaſa in extruenda Rama. ¶35 Heb. & omne robur eius. Robur militare intelligit. i. quantas copias conſcribere potuerit. 2. Para. 14. b. ¶36 regnauitque

1. Reg. 2. Par.

Digitized by Google

patris ſui. regnauitque Ioſaphat filius eius
o eo. ¶Nadab verò filius Ieroboam regnauit
per Iſrael anno ſecũdo Aſa regis Iuda: regna-
que ſuper Iſrael duobus annis. Et fecit quod
lum eſt in cõſpectu Domini, & ambulauit in
patris ſui, & in peccatis eius quibus peccare
it Iſrael. Inſidiatus eſt autem ei Baaſa filius
hiæ de domo Iſſachar, & percuſſit eum in Geb-
thon, quæ eſt vrbs Philiſthinorũ: ſiquidem Na
b, & omnis Iſrael obſidebant Gebbethon. In-
fecit ergo illum Baaſa in anno tertio Aſa re-
Iuda, & regnauit pro eo. Cúmque regnaſſet,
cuſſit omnem domum Ieroboam: non dimi-
t vnam quidem animam de ſemine eius, do
c deleret eum iuxta verbum Domini quod lo
tus fuerat in manu ſerui ſui Ahiæ Silonitis,
opter peccata Ieroboã quę peccauerat, & qui-
peccare fecerat Iſrael: & propter delictũ quo
itauerat Dominum Deum Iſrael. Reliqua au-
ſermonum Nadab, & omnia quæ operatus
: nonne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum
rum regum Iſrael? Fuitque bellum inter Aſa
Baaſa regem Iſrael cunctis diebus eorũ. Anno
tio Aſa regis Iuda regnauit Baaſa fili⁹ Ahiæ,
per omnem Iſrael in Therſa viginti quatuor
nis. Et fecit malum coram Domino, ambula-
que in vijs Ieroboam, & in peccatis eius qui-
peccare fecit Iſrael.

CAP. XVI.

Actus eſt autem ſermo Domini ad Iehu filiũ
Hanani cõtra Baaſa, dicens, Pro eo quòd exal
i te de puluere, & poſui te ducem ſuper popu
m meum Iſrael, tu autem ambulaſti in via Ie
boam, & peccare feciſti populum meũ Iſrael,
me irritares in peccatis eorũ: Ecce, ego deme-
m poſteriora Baaſa, & poſteriora domus eius:
faciam domum tuam ſicut domum Ieroboam
ij Nabat. Qui mortuus fuerit de Baaſa in ciui
e, comedent eum canes: & qui mortuus fuerit
eo in regione, comedent eum volucres cœli.
eliqua autem ſermonum Baaſa, & quæcunque
cit, & prælia eius: nonne hęc ſcripta ſunt in Li
o verborum dierum regum Iſrael? Dormiuit
go Baaſa cum patribus ſuis, ſepultúſque eſt in
herſa: & regnauit Ela filius eius pro eo. ¶Cum
tem in manu Iehu filij Hanani prophetę, ver
m Domini factũ eſſet contra Baaſa, & contra
mũ eius, & cõtra omne malũ quod fecerat co-
m Domino ad irritandũ eum in operibus ma-
uum ſuarum, vt fieret ſicut domus Ieroboam:
b hanc cauſam occidit eum, hoc eſt Iehu filiũ
anani, prophetam. ¶Anno viceſimoſexto A-
regis Iuda regnauit Ela filius Baaſa ſuper Iſ
ael in Therſa duobus annis. Et rebellauit cõtra
um ſeruus ſuus Zambri, dux mediæ partis equi
erat autẽ Ela in Therſa bibẽs, & temulentus, i
domo Arſa præfecti Therſa. Irruẽs ergo Zãbri,

inauguratus eſt pro eo Iehoſaphat filius eius.
¶Nadab verò filius Ieroboã regnauit ſuper Iſ-
raelẽ ſecundo anno [regni] Aſa regis Iehuda, re
gnauitq; ſuper Iſraelẽ annis duobus. Et fecit
malũ in oculis Domini, ambulãs in via patris
ſui, atque in peccato ei⁹ quo peccare fecit Iſrae-
lẽ. Cõtra eum cõſpirationẽ fecit Baaſa fili⁹ Ahia,
qui erat de domo Iſſachar. percuſſitque eum
Baaſa i Gibethõ quæ eſt Paleſthinorũ: (quoniã
Nadab & omnis Iſrael obſidebãt Gibethon.) In-
terfecit autẽ eũ Baaſa anno tertio Aſa regis Ie-
huda, & regnũ occupauit pro eo. Factúmque eſt
quũ ipſe regnaret, vt percuteret vniuerſam do-
mũ Ieroboam ita vt nihil ſpirans de Ieroboã
faceret reliquũ, donec deleret eum, iuxta verbũ
Domini quod loquutus fuerat per Ahiã Siloni-
tẽ ſeruum ſuũ, Propter peccata ſcilicet Ieroboã
quæ ipſe fecerat, & quibus peccare fecerat Iſrae
lem, proptérque irritationem ſuã, qua irritaue
rat Dominũ Deũ Iſraelis. Reliquũ geſtorum Na-
dab & omnia quæ fecit, annon hæc ſcripta ſunt
in libro annalium regum Iſraelis? Fuitque bel-
lum inter Aſa & inter Baaſa regem Iſraelis cun-
ctis diebus eorum. Anno igitur tertio Aſa re-
gis Iehuda regnauit Baaſa filius Ahiæ ſuper o-
mnem Iſraelem in Thirza viginti quatuor an-
nis. Et fecit malum in oculis Domini, ambulans
in via Ieroboam & in peccato eius quo peccare
fecerat Iſraelem.

CAP. XVI.

Factum eſt autem verbum Domini ad Iehu
filium Hanani contra Baaſa in hũc modum,
Quãdoquidẽ euexi te de cœno, & poſui te prin-
cipem ſuper populum meum Iſrael, tu autẽ am-
bulaſti in via Ieroboã, & feciſti peccare populũ
meum Iſrael, vt prouocares me in peccatis eo-
rum, En ego excindam poſteros Baaſa, & poſte
ros domus eius. & ponã domũ tuã ſicut domum
Ieroboã filij Nebat. Qui de Baſa mortuus fuerit
in ciuitate, hunc comedẽt canes: & qui ei mor
tuus fuerit in agro, hunc comedent volucres cæ
li. Reliquũ rerũ Baaſa. & quæ fecit, atq; virtus
eius, annon hæc ſcripta ſunt in libro annalium
regum Iſrael? Dormiuit itaq; Baaſa cũ patribus
ſuis, & ſepultus eſt in Thirza, regnauitq; Ela fi-
lius eius loco eius. ¶Porrò etiam verbũ Domini
per Iehu filij Hanani prophetæ fuit ſuper Baa-
ſa, & ſuper domum eius, atq; ſuper omne malũ
quod fecit i oculis Domini, vt irritaret eũ ope
re manuũ ſuarũ, vt fieret ſicut dom⁹ Ieroboã,
& quoniã occiderat eũ. ¶Anno vigeſimoſexto
Aſa regis Iehuda regnauit Ela fili⁹ Baaſa ſup Iſ
raelẽ in Thirza, duobus videlicet annis. Et fecit
cõiurationẽ cõtra eũ ſeruus eius Simri princeps
ſuper mediã partẽ curruũ, erátque [Ela] i Thirza
bibẽs, & inebriatus eſt in domo Arza, qui præ
fect⁹ erat prętorio in Thirza. Venitq; Simri,

¶37 pacificè quidem duob⁹ annis: & octo annis in afflictione. ¶38.i. fecit quod erat ingratũ Domino, non paruit legibus eius. ¶39.i. imitatus eſt impietatem paternam. ¶40.i. de tribu ¶41 erat.i. quẽ rum occupabatur à Palæſthinis. ¶42 Heb. non reliquit vllam animam ipſi Ieroboã, i. neminem reliquit ſuperſtitem. ¶43.i. idololatriam.

¶44 ſub. bellorum quæ geſſit Aſa rex Iuda contra Iſraelẽ. Non intelligitur de initio regni eius. nam ſub Aſa decem annis quieuit terra. In Paralip. quæ dicuntur, de exordio regni eius ſũt intelligenda.

XVI.

¶1 vl. Proinde locutus eſt De⁹ cum Iehu filio &c. ¶2 vl. puluere.i. ſtatu & ordine infimo ¶3 prouocãdo me per peccata eius. ſub. populi Iſraelitici ¶4 Heb. à tergo expellam Baaſa, & à tergo [expellam] familiam eius.i. propellendo eos à tergo, tollere è terra paratus ſum: perdam domum tuam non aliter quàm familiam Ieroboam cuius ſtudia imitatus es. ¶5 ſub. regia in qua tu regnas. ¶6 Hoc genere dicendi ſignificat eos cariturus ſepultura. q.d. nullus ſepelietur. ¶7 fortitudo.i. quæ egregiè & fortiter geſſit. ¶8.i. Prædixerat etiã Iehu interitũ filij eius, Ieroboam ſcilicet. Quidam Hebræorum refert hæc verba [domum eius] ad Ahiam. q.d. non ſolum per Iehu interitus familiæ huius fuit prædictus, ſed & per Ahiam. ¶9 fecerat ¶10 prouocando eum ad iram ¶11 ſ. prædixit verbum Dei ſ fore vt eſſet ſimilis domui Ieroboam, & propterea quòd percuſſiſſet illũ. Nadab ſcilicet: vl, quòd futura eſſet familia Baaſa vt familia Ieroboam, & quòd percuſſiſſet &c. Minatus eſt Deus extremum exitium familiæ Baaſa duabus de cauſis: primum ob idololatriam: deinde quòd ille Nadab dominum ſuũ interfeciſſet. Pater pro filio aliquando ponitur. Ergo illum.i. Ieroboam, hoc eſt filium Ieroboam Nadab. Vel dicendum eſt eſſe relatiuum ſine antecedente expreſſo. ¶12 ſub. ab geſtis bellis. ſiue initio ſumpto ab eo anno quo Aſa cœpit gerere bellum cum Zara, id eſt XXXVI regni Aſa. ¶13 pacificè ſcilicet. nam regnauit reuera decem annos: Scriptura reticet annos turbulentos. ¶14 Chaldæus paraphr. vertit in templo Arza [.i. idoli quod colebat Ela] quod templum erat iuxta regiam. Hebræi Arza dicũt fuiſſe nomen proprium præfecti aulæ regiæ. ¶15 ſub. in locum vbi Ela erat temulentus.

Digitized by Google

Amri.
Achab.

¶16 vl, ſuo, ¶17 .i. nullum marẽ reliquit. vl.omnia perdidit, etiam ipſos canes. hyperbole. ¶18 vl, ſocios ¶19 prouocando ad iram ¶20 vl, Reliqua geſta ¶21 Heb. contra .i. vt obſideret Gibethõ quæ tunc occupabatur à Palæſthinis. ¶22 .i. locum regiæ fortiſſimũ & tutiſſimum. ¶23 cõcuſſit ſuper ſe domum ¶24 peccare faciendo ¶25 vt conſtituerent eum ¶26 mortu⁹ eſt antẽ Thibni, & regnauit ¶27 Hoc intelligitur de regno pacifico. A triceſimoſeptimo vſque ad quadrageſimũ primum interiacentes anni non numerantur propter bella. Notandum eſt melius eſſe vt accipiantur omnes iſtæ ſupputationes regis Aſa ſimpliciter vt in Scriptura legũtur: quódque locus libri Paralip. vbi dicitur quòd Baaſa rex Iſrael ædificauit Rama anno XXXVI regni Aſa regis Iuda, intelligatur de anno XXXVI à diuiſione regni, ſiue morte Salomonis, quo tẽpore ſcilicet regnabat Aſa rex Iuda: erátque annus ille annus XVI regni ipſius.

percutiens eum interfecit eum anno vigeſimoſeptimo Aſa regis Iehuda, & regnum occupauit illius loco. Et factum eſt, quum ipſe regnaret, ſederétque in ſolio[16] eius,' vt percuteret omnem domum Baaſa,'[17] nec reliquum ex ea faceret mingẽtem ad parietem,' propinquos quoq; eius &[18] amicos' eius. Deleuit itaque Simri omnem domũ Baaſa, iuxta verbum Domini quod loquutus fuerat contra Baaſa per Iehu prophetam, Propter vniuerſa ſcilicet peccata Baaſa, & peccata Ela filij eius, quæ peccauerant, quibúſque peccare fecerant Iſraelem,'[19] vt irritarent' Dominum Deum Iſraelis in vanitatibus ſuis.[20] Reliquæ res' Ela, & omnia quæ fecit, annon hæc ſcripta ſunt in libro annalium regũ Iſraeli? ¶Anno vigeſimoſeptimo Aſa regis Iehuda, regnauit Simri ſeptem diebus in Thirza: populus interea caſtra fixerat[21] oppugnando' Gibethon Paleſthinorum. Audiuit autem populus [qui erat] in caſtris huiuſmodi verba, Simri fecit coniurationem, & etiã trucidauit regem, ob id conſtituerunt omnes Iſraelitæ ipſum Amri imperatorem exercitus, regem ſuper Iſraelem eodẽ die in caſtris. ¶Aſcendit ergo Amri & omnis Iſrael cum eo de Gibethon, & obſederunt Thirzam. Quũmque Simri videret captam ciuitatem, ingreſſus eſt[22] palatium domus regiæ,' &[23] combuſſit ſe & domum' regiam igni, & mortuus eſt, Propter peccata ſcilicet ſua quæ peccauit, faciendo malum in oculis Domini, & ambulando in via Ieroboam, atque peccatis eius quæ fecit,[24] & quibus peccare fecerat' Iſraelem. Reliqua geſta Simri, & conſpiratio eius quam excitauit, annon hæc ſcripta ſunt in libro annalium regum Iſraelis? Tunc diuiſus eſt populus Iſrael in duas partes, dimidiũ populi ſequebatur Thibni filiũ Ginath,[25] cõſtituens eum' regem: & aliud dimidium fuit poſt Amri. At præualuit popul⁹ qui ſequebatur Amri, præ alio qui ſequebatur Thibni filium Ginath:[26] mortuóq; Thibni, regnauit' Amri. ¶Anno[27] trigeſimoprimo Aſa regis Iehuda,' regnauit Amri ſuper Iſraelẽ duodecim annis, in Thirza regnauit ſex annis. Hic emit montẽ[28] Schomrõ' ab quodã[29] Schæmer' duobus talẽtis argẽti,[30] ædificauítq;' montẽ, & vocauit nomẽ ciuitatis quã ædificauit, iuxta nomẽ[29] Schæmer,' qui domin⁹ fuerat mõtis[28] Schomrõ.' Fecit autẽ Amri[31] quod diſplicuit Domino,[32] peiórque fuit omnib⁹ qui eum præceſſerant. Nã[33] ambulauit in omni via Ieroboam filij Nebat, & in peccatis eius quibus peccare fecerat Iſraelẽ, vt ad iracundiam incitaret Dominũ Deum Iſraelis in vanitatibus[34] ſuis.' Reliqua rerũ Amri, & omnia quæ fecit, ac fortitudo ei⁹ quã[35] oſtendit,' annõ hæc ſcripta ſunt in libro annaliũ regũ Iſraeli? Dormiuit itaq; Amri cũ patrib⁹ ſuis, & ſepultus eſt in Schomrõ, regnauítque Ahab filius eius pro eo. ¶Regnauit ergo Ahab filius Amri ſuper Iſraelẽ anno trigeſimooctauo Aſa regis Iuda, regnauit inquã Ahab fili⁹ Amri ſuper Iſraelẽ in Schomrõ vigintiduob⁹ annis. Et fecit Ahab fili⁹ Amri[36] quod diſplicuit' oculis Domini, ſuper omnes qui ante eũ fuerãt.[37] Nã leue ducebat incedere in peccatis Ieroboã filij Nebat, accepit inſup' vxorẽ Iſabel filiã Ethbaal regis Zidoniorũ,[38] iuitq;' & coluit[39] Baal, &[40] adorauit

percuſſit, & occidit eum anno viceſimoſeptimo Aſa regis Iuda, & regnauit pro eo. Cúmque regnaſſet, & ſediſſet ſuper ſoliũ eius, percuſſit omnem domũ Baſa, & non dereliquit ex ea mingẽtẽ ad parietẽ, & propinquos & amicos eius. Deleuitque Zambri omnẽ domũ Baaſa, iuxta verbũ Domini quod locutus fuerat ad Baaſa in manu Iehu prophetæ. Propter vniuerſa peccata Baaſa, & peccata Ela filij eius, qui peccauerunt, & peccare fecerũt Iſrael, prouocantes Dominum Deũ Iſrael in vanitatibus ſuis. Reliqua autem ſermonum Ela, & omnia quæ fecit, nónne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum regum Iſrael? ¶Anno viceſimoſeptimo Aſa regis Iuda, regnauit Zambri ſeptem diebus in Therſa: porrò exercitus obſidebat Gebbethon vrbem Philiſthinorum. Cúmque audiſſet rebellaſſe Zambri, & occidiſſe regẽ, fecit ſibi regem omnis Iſrael Amri, qui erat princeps militię ſuper Iſrael in die illa, in caſtris. ¶Aſcendit ergo Amri & omnis Iſrael cum eo de Gebbethon, & obſidebant Therſa. Videns autem Zambri quòd expugnanda eſſet ciuitas, ingreſſus eſt palatium, & ſuccendit ſe cum domo regia: & mortuus eſt in peccatis ſuis, quæ peccauerat faciens malum corã Domino, & ambulans in via Ieroboam, & in peccato eius quo fecit peccare Iſrael. Reliqua autem ſermonũ Zambri, & inſidiarũ eius, & tyrãnidis, nónne hæc ſcripta ſunt in Libro verborũ dierum regũ Iſrael? Tunc diuiſus eſt populus Iſrael in duas partes: media pars populi ſequebatur Thebni filium Gineth, vt conſtitueret eum regem: & media pars, Amri. Præualuit autẽ populus qui erat cũ Amri, populo qui ſequebatur Thebni filium Gineth: mortuúſque eſt Thebni, & regnauit Amri. ¶Anno triceſimoprimo Aſa regis Iuda regnauit Amri ſuper Iſrael, duodecim annis: in Therſa regnauit ſex annis. Emítque montem Samariæ à Somer' duobus talentis argenti: & ædificauit eum, & vocauit nomen ciuitatis quã extruxerat nomine Semer domini montis Samariæ. Fecit autem Amri malũ in cõſpectu Domini, & operatus eſt nequiter ſuper omnes qui fuerunt ante eum. Ambulauítque in omni via Ieroboam filij Nabat, & in peccatis eius quibus peccare fecerat Iſrael: vt irritaret Dominũ Deum Iſrael in vanitatibus ſuis. Reliqua autem ſermonũ Amri, & prælia eius quæ geſſit, nónne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierũ regum Iſrael? Dormiuítque Amri cum patribus ſuis, & ſepultus eſt in Samaria: regnauítque Achab filius eius pro eo. ¶Achab verò filius Amri, regnauit ſuper Iſrael anno triceſimo octauo Aſa regis Iuda. & regnauit Achab filius Amri ſuper Iſrael in Samaria viginti & duob⁹ annis. Et fecit Achab filius Amri malum in conſpectu Domini ſuper omnes qui fuerunt ante eum. Nec ſuffecit ei vt ambularet in peccatis Ieroboam filij Nabat: inſuper duxit vxorẽ Iezabel filiam Ethbaal regis Sidoniorum: & abijt, & ſeruiuit Baal, & adorauit eum.

¶28 Dictio eſt triſyllaba Someron, quæ montem, vrbem, & regiam ſignificat. ¶29 potius, Semer. ¶30 Chaldæus paraph. muniuit ¶31 Heb. malum in oculis Domini, ¶32 vl. peſſime omnium fecit ¶33 q.d. per omnia imitatus eſt illum. ¶34 Heb. eorum. nempe Ieroboam & aliorum idololatrarũ. ¶35 Heb. fecit. i. quæ egregie & fortiter geſſit. ¶36 malum in &c. ¶37 Heb. Factũ eſt autem, (nam nónne leue fuit illi vt ambularet in peccatis Ieroboam?) factum eſt inquã vt acciperet &c. vl. nónne parui momenti viſum eſt illi vt &c. q.d. parum curauit ſi imitaretur peccata &c. Alij legũt, Nunquid vile [vel, turpe] fuit illi .i. exiſtimauit turpe &c. Vt accipiatur interrogatio negatiue. ¶38 Sub. Sidonem. ¶39 Baal, nomẽ eſt appellatiuum, non proprium, idolum ſiue ſimulachrũ ſignificat in genere: quòd illud habeamus vice Dei. ¶40 inclinauit ſeſ. [i.] totum corpus ſuum] illi.

Digitized by Google

Et poſuit arā in tẽplo Baal, quod ędificauerat in
Samaria, & plātauit lucū: & addidit Achab in o-
pere ſuo, irritās Dominū Deū Iſrael ſuper omnes
reges Iſrael, qui fuerūt ante eū. ¶ In diebus eius
ędificauit Hiel de Beth-el, Iericho: in Abirā pri-
mitiuo ſuo fūdauit eā, & in Segub nouiſſimo ſuo
poſuit portas eius: ¶ iuxta verbum Domini quod
locut⁹ fuerat in manu Ioſue filij Nun. CA. XVII

ET dixit Elias Theſbites de habitatoribus Ga
laad, ad Achab, ¶ Viuit Dominus Deus Iſrael,
in cuius conſpectu ſto, ſi erit annis his ros & plu
uia, niſi iuxta oris mei verba. ¶ Et factū eſt ver-
bum Domini ad eum, dicens, Recede hinc, & va-
de contra Orientem, & abſcondere in Torrente-
carith, qui eſt contra Iordanem, & ibi de torren
te bibes: coruiſque præcepi vt paſcant te ibi.
Abijt ergo, & fecit iuxta verbum Domini: cùm-
que abijſſet, ſedit in Torrente-carith, qui eſt cō-
tra Iordanem. Corui quoque deferebant ei pa-
nem, & carnes mane, ſimiliter panem & carnes
veſperi, & bibebat de torrēte. ¶ Poſt dies autē a-
liquantos ſiccatus eſt torrens: non enim plue-
rat ſuper terram. Factus eſt ergo ſermo Domi-
ni ad eum, dicens, Surge, & vade in Sareptha Si
doniorū, & manebis ibi: præcepi enim ibi mu-
lieri viduæ vt paſcat te. Surrexit, & abijt in Sa-
reptha Sidoniorum. Cùmque veniſſet ad por-
tam ciuitatis, apparuit ei mulier vidua colligēs
ligna, & vocauit eam, dixitque ei, Da mihi paulu
lum aquæ in vaſe, vt bibam. Cùmque illa perge
ret vt afferret, clamauit poſt tergum eius, dicēs,
Affer mihi obſecro & buccellam panis in manu
tua. Quæ reſpondit, Viuit Dominus Deus tuus,
quia non habeo panem, niſi quantum pugillus
capere poteſt farinæ in hydria, & paululum olei
in lecytho: en colligo duo ligna, vt ingrediar, &
faciam illud mihi & filio meo, vt comedamus, &
moriamur. Ad quam Elias ait, Noli timere, ſed
vade, & fac ſicut dixiſti: veruntamen mihi pri-
mùm fac de ipſa farinula ſubcinericium panem
paruulum, & affer ad me: tibi autem, & filio tuo
facies poſtea. Hæc autem dicit Dominus Deus
Iſrael, Hydria farinæ non deficiet, nec lecythus
olei minuetur vſque ad diem in qua Dominus
daturus eſt pluuiam ſuper faciem terræ. Quæ a-
biit, & fecit iuxta verbū Eliæ: & comedit ipſe, &
illa, & domus eius: & ex illa die hydria farinę nō
defecit, & lecythus olei non eſt imminutus, iu-
xta verbū Domini quod locutum fuerit in ma-
nu Eliæ. ¶ Factum eſt autem poſt verba hæc, æ-
grotauit filius mulieris matriſfamiliās, & erat
languor fortiſſimus, ita vt nō remaneret in eo
halitus. Dixit ergo ad Eliā, Quid mihi & tibi vir
Dei? ingreſſus es ad me, vt rememorarentur ini-
quitates meæ, & interficeres filiū meū? Et ait ad
eam Elias, Da mihi filium tuum, tulitque eum
de ſinu ei⁹, & portauit in cœnaculū vbi ipſe ma-
nebat, & poſuit ſuper lectulū ſuū, & clamauit ad
Dominū, & dixit, Domine Deus meus, etiámne
viduam apud quam ego vtcunque ſuſtentor, af-
flixiſti, vt interficeres filium eius? Et expādit ſe,
atq; mēſus eſt ſuper puerū tribus vicibus, & cla
mauit ad Dominū, & ait, Domine Deus meus re
uertatur obſecro anima pueri huius in viſcera ei⁹.
Et exaudiuit Dominus vocem Eliæ: & reuerſa eſt

eum. Erexit etiam ipſi Baal aram in phano Baal,
quod extruxerat in Schomrō. Fecit inſuper A-
hab lucos: adiecit quoque Ahab facere ea quibus
irritaret Dominum Deū Iſraelis, plus omnibus
regibus Iſraelis qui ante eum fuerāt. ¶ In dieb⁹
eius extruxit Hiel Bethelites Iericho, in Abi-
ram primogenito ſuo fundat eam, & in Se-
gub minimo natu ei⁹ ponit fores ei⁹, iuxta ver
bum Domini, quod loquutus fuerat per Iehoſua
filium Nun. CAP. XVII.

DIxit autem Elias Thiſbites ex inquilinis Gi-
lead ad Ahab, Viuit Domin⁹ Deus Iſraelis,
coram quo miniſtro, ſi fuerit hiſce annis ros &
pluuia, niſi iuxta os meū. ¶ Factúmque eſt verbū
Domini ad eum in hanc ſententiam, Vade hinc,
& diuerte ad plagā Orientalē, & abſcondere in
torrente Chrith, qui eſt eregione Iordanis. [4] E-
ritque vt bibas de torrente, ego verò coruis mā
daui vt te illic paſcant. Abijt itaq; & fecit iuxta
verbū Domini: abijt inquam, & ſedit iuxta tor-
rentem Chrith, qui eſt eregione Iordanis. Cor-
ui verò[6] attulerunt ei panem & carnem mane, ſi-
militer panem & carnem veſpere, & bibebat de
torrēte. ¶ Poſt aliquot diēs exiccato torrēte, (quā
[7] nihil pluerat ſuper terram,) Factū eſt verbū Do
mini ad eum in hanc ſententiam, Surge, & vade
in Sareptam quæ eſt[8] Zidonis, & illic commora
re, en præcepi ibi mulieri viduæ vt te alat. Sur-
gens itaque abijt in Sareptam: quúmq; veniſſet
ad portam ciuitatis, en erat illic mulier vidua
colligens[9] ligna, & vocans eam, dixit, Adfer mi
hi obſecro paululum aquæ in vaſe, vt bibam. Il-
la autē abeunte vt ferret, clamauit ille poſt eam,
dicens, Fer quæſo mihi & buccellā panis in ma-
nu tua. Quæ dixit, [10] Viuit Dominus Deus tuus, ſi
eſt mihi panis [11] coctus, [12] pugillum plenum fari-
na habeo in cado, & parum olei in lecytho: & en
colligo ligna [13] duo, [14] vt ingrediar & apparē ip-
ſum mihi atq; filio meo, comedamúſque ipſum,
deinde moriamur. Dixitque ad eam Elias, Ne ti
meas, vade & [15] fac iuxta verbum tuum, verun-
tamen fac mihi prius inde paruum ſubcinericiū
panem, & exporta ad me, tibi verò & filio pares
poſtea. Quoniam ſic dicit Dominus Deus Iſrae-
lis, [16] Farina cadi non deficiet, & oleum lecythi
non minuetur, vſque ad eum diem quo Domi-
nus pluuiam dederit ſuper faciem terræ. Abijt i-
taque illa, & fecit ſecundum verbum Eliæ, come
ditq; ipſa & ipſe, & domus eius [17] multo tēpore.
[16] Neque ceſſauit farina cadi, nec oleū lecythi [18] de
fecit iuxta verbum Domini quod loquutus fue-
rat per Eliā. ¶ Poſt hæc geſta contigit vt ægrota
ret filius mulieris illius quæ erat domina dom⁹,
fuitque morbus eius tā grauis, vt ne [19] flatus qui-
dem in eo reliquus eſſet. Dixitque illa ad Eliam,
[20] Quid mihi tecum eſt, vir Dei? veniſti ad me [21] vt
reuocares ad memoriā iniquitatem meam, [22] in
terficerēſque filium meum? Dixit ad eam, Da mi
hi filium tuum. & ipſe tulit eum de gremio ei⁹,
portauitque eum in cœnaculum, vbi ipſe ſolitus
erat habitare, poſuitque eum [23] in lectum ſuum,
clamánſque ad Dominū. ait, Domine Deus me⁹,
tu etiam viduā illam, apud quam [24] aduena ma-
neo, [25] affligis interficiendo filium eius: Et admē
ſus eſt ſeſe [26] ad puerū ter, clamauitque ad Domi
num, & dixit, Domine Deus meus, redeat quæſo

anima pueri huius intra viſcera eius. Et exaudiuit Dominus vocem Eliæ, reuerſaque eſt anima

ſum panem mihi & filio meo: vt cum comederimus illud, moriamur. nam nihil amplius ſupereſt.
nem tibi & filio vt dixiſti. ¶ 16 Heb. Hydria farinæ non deficiet, & lēticula olei. Pro, Farina hydriæ
oleum lenticulæ &c. Tribuit continenti quod contento erat tribuendum. ¶ 17 Heb. diebus. ſub. al
miuarum fuit ¶ 19 ſiue, halitus ¶ 20 ſub. commune. q. d. Qua in re te vnquam læſi? ¶ 21 vt ſ Deun
teres. q. d. forte non ſum tibi famulata pro officio. ¶ 22. i. eſſes cauſa mortis filij mei? ¶ 23 ſuper l
[illegible] ¶ 25 vt, affligere voluiſti ¶ 26 ſuper puerum. i. incubuit puero.

pueri[17] in eum,' reuixitq;. Et tollens Elias puerũ, detulit eum de cœnaculo in domũ inferiorẽ, & tradidit eũ matri eius. Simúlq; dixit Elias, [18] En' viuit filius tuus. Et ait mulier ad Eliam, Nũc de mũ noui quòd vir Dei es, & [quòd] verbum Domini [quod eſt] in ore tuo, verum eſt.

CAP. XVIII.

MVltis diebus elapſis, 'tertio demum anno' factum eſt verbum Domini ad Eliã in hãc ſententiam, Vade, & te ipſi Ahab trade conſpiciẽdũ: dabo enim' pluuiã ſuper terram. Abijt itaq; Elias, vt ſe conſpi. iẽdum daret ipſi Ahab: 'nã vehemẽs fames erat in Schomron. 'Vocauit autem Ahab Abdiã, qui erat præfectus[4] prætorio.' (Abdias autem vehementer timens fuit Domini: nã quum Iſæbel excinderet prophetas Domini, tulit Abdias centum prophetas, abſconditque eos quinquagenos viros 'in ſpeluncis,' aluítque eos pane & aqua.) Et dixit Ahab ad Abdiã, Vade per regionem, ad cunctos fontes aquarum, & ad omnes torrentes, ſi fortè inueniamus gramen, [6] vt viuos cõſeruemus equos' & mulos, ne nos deſtituamur iumentis. Diuiſerunt ergo ſibi regionem, vt eam peragrarent. Ahab [7] ſolus' ibat vna via, altera via ibat[8] ſol' Abdias. ¶Quũq; Abdias eſſet in itinere, obuiũ habuit ſibi Eliam: & quum agnouiſſet eum, prõcidit ſuper faciem ſuam, & dixit, [9] Annon tu es dominus meus Elias?' Reſpõdit ei, Sum: vade & dic hero tuo, En Elias [adeſt.] Qui ait, Quid [10] cõmerui,' q[11] tradis' ſeruum tuũ in manum Ahab, vt me interficiat? Viuit Dominus Deus tuus, ſi gens ſit aut regnum, quò non miſerit dominus meus te quæſitũ. quúmque dixiſſent, Non [adeſt,] [12] regnum & gentem' iuramento obſtrinxit q te non inueniſſet. Nunc verò dicis, Vade, & dic hero tuo, En adeſt Elias. [13] Quúmq;' ego à te receſſero, Spiritus domini te tollet ad locum aliquem quem ego ignoro: ego verò veniens & nuntians ipſi Ahab, quum ille te non inuenerit, occidet me, [14] ego autem ſeruus tuus metuo Dominum à pueritia mea.' Annon indicatum eſt [tibi] domino meo quid ego fecerim, quum Iſæbel occideret prophetas Domini, quòd abſconderim de prophetis Domini cẽtum viros, quinquagenos [15] 'in ſpeluncis,' & eos pane & aqua aluerim? Nunc tamen dicis tu, Vade & loquere ad herũ tuum, En Elias adeſt, [16] vt ſcilicet occidat me.' Et dixit Elias. Viuit Domin[9][17] exercituum, 'coram quo [18] miniſtro,' hodie [19] videbor illi. ¶Abijt igitur Abdias obuiam ipſi Ahab, & [20] indicauit ei: [21] veníteq;' Ahab obuiã Eliæ. Quúmque Ahab videret Eliam, dixit Ahab ad eum, An non tu es ille qui [22] conturbat' Iſraelem? Qui reſpondit, Ego nõ [23] turbo' Iſraelẽ, ſed tu & domus patris tui, quum deſerueritis præcepta Domini, & tu incedis poſt [24] Baalim. [25] Mitte' igitur & cõgrega ad me omnẽ Iſraelem in montem Charmelũ, & prophetas Baal quadringentos & quinquaginta: prophetas quoque lucorũ quadringentos, [26] qui edunt de menſa Iſæbel.' Miſit igitur Ahab ad omnes filios Iſrael, & cõgregauit prophetas in montem Charmelum. Et accedẽs Elias ad omnem populũ, ait, Quouſq; tandem [27] claudicatis vos in duas partes?' Si Domin[9][28] eſt De[9],' ſequimini eum: ſi Baal, ite poſt ipſum. populus autẽ ne verbũ quidẽ reſpondit. Dixit ergo Elias rurſum ad populũ, Solus ego [29] reliquus ſum ꝓpheta Domini, ꝓphetarũ autẽ Baal ſunt quadringẽti & quinquaginta: dẽtur itaq; nobis duo boues, eligãt verò illi ſibi bouẽ [30] vnũ,' ſecẽtq; eũ in fruſta, ponãtque ſuper ligna, at ignẽ nullũ ſupponãt:

anima pueri intra eũ, & reuixit. Tulitque Elias puerum, & depoſuit eũ de cœnaculo in inferiorẽ domum, & tradidit matri ſuæ, Et ait illi, En viuit filius tuus. Dixitque mulier ad Eliam, Nunc in iſto cognoui quoniam vir Dei es tu, & verbũ Domini in ore tuo verũ eſt. CAP. XVIII.

POſt dies multos factũ eſt verbum Domini ad Eliam, in anno tertio dicens, Vade, & oſtende te Achab, vt dem pluuiam ſuper faciem terræ. Iuit ergo Elias vt oſtẽderet ſe Achab: erat autem fames vehemens in Samaria. Vocauítque Achab Abdiam diſpẽſatorem domus ſuæ. (Abdias autẽ timebat Dominum `Deum' valde. nam cum interficeret Iezabel prophetas Domini, tulit ille centum prophetas, & abſcondit eos quinquagenos, & quinquagenos in ſpeluncis, & pauit eos pane & aqua.) Dixit ergo Achab ad Abdiam, Vade in terram ad vniuerſos fontes aquarum, & in cunctas valles: ſi fortè poſſimus inuenire herbã, & ſaluare equos & mulos, & nõ penitus iumẽta intereant. Diuiſerũtque ſibi regiones, vt circuirent eas. Achab ibat per viã vnã, & Abdias per viam alterã ſeorſum. ¶Cúmque eſſet Abdias in via, Elias occurrit ei: qui cũ cognouiſſet eũ, cecidit ſuper faciẽ ſuã, & ait, Nũ tu es, domine mi, Elias? Cui ille reſpondit, Ego. `Et dixit,' Vade, & dic domino tuo, Adeſt Elias. Et ille, Quid peccaui, inquit, quoniam 'trades' me ſeruum tuum in manu Achab, vt interficiat me? Viuit Dominus Deus tuus, quia non eſt gens aut regnum, quò non miſerit dominus meus te requirẽs: & reſpõdẽtibus cũctis, Nõ eſt hic: adiurauit regna ſingula & gẽtes, eo quòd minime reperireris. Et nunc tu dicis mihi, Vade, & dic domino tuo, Adeſt Elias. Cúmque receſſero à te, Spiritus Domini aſportabit te in locũ quem ego ignoro: & ingreſſus nũciabo Achab, & non inueniens te, interficiet me: ſeruus autem tuus timet Dominũ ab infantia ſua. Nunquid non indicatum eſt tibi domino meo quid fecerim cum interficeret Iezabel ꝓphetas Domini, quòd abſcõderim de prophetis Domini centum viros, quinquagenos & quinquagenos in ſpeluncis, & pauerim eos pane & aqua? Et nunc tu dicis, Vade, & dic domino tuo, Adeſt Elias: vt interficiat me. Et dixit Elias, Viuit Dominus exercituũ, ante cuius vultũ ſto, quia hodie apparebo ei. ¶Abijt ergo Abdias in occurſum Achab, & indicauit ei: venítque Achab in occurſum Eliæ. Et cũ vidiſſet eum, ait, Tune es ille qui conturbas Iſrael? Et ille ait, Nõ ego turbaui Iſrael, ſed tu, & domus patris tui, qui dereliquiſtis mãdata Domini, & ſecuti eſtis Baalim. Verũtamen nunc mitte, & congrega ad me vniuerſum Iſrael in mõte Carmeli, & ꝓphetas Baal quadringentos quinquaginta, prophetáſque lucorum quadringentos, qui comedunt de menſa Iezabel. Miſit Achab ad omnes filios Iſrael, & congregauit prophetas in monte Carmeli. Accedens autẽ Elias ad omnẽ populum `Iſrael,' ait, Vſquequo claudicatis in duas partes? ſi Dominus eſt Deus, ſequimini eũ: ſi autem Baal, ſequimini illum. & non reſpondit ei populus verbũ. Et ait rurſus Elias ad populum, Ego remanſi propheta Domini ſolus: prophetæ autem Baal, quadringẽti & quinquaginta, `prophetæque lucorum quadringenti' viri ſunt. dentur nobis duo boues, & illi eligãt ſibi bouẽ vnũ, & in fruſta cædẽtes ponant ſuper ligna, ignem autem non ſupponãt,

¶17 in viſcera eius, ¶18 vſ, Conſydera

XVIII.

¶1 ab eius ſcilicet diſceſſu de torrẽte Carith. ¶2 Heb. & dabo ¶3 erat autẽ vehemẽs fames in Samaria. ¶4 dom[9] eius. ¶5 in ſingulis ſpelũcis, ¶6 .i. qua paſcamus equos. ¶7 vſ, ſeorſũ. ſub. ab Abdia. ¶8 vſ, ſeorſũ. ſub. ab Achab. ¶9 Túne iſte es. vſ, Túne ille es, domine mi, Elias? ¶10 peccaui, ¶11 traditurus es ¶12 .i. reges & gentes ad quas miſerat nũcios ¶13 Heb. Accidet autẽ vt quũ &c. ¶14 Heb. ſeruus autem tuus timet Dominũ ab adoleſcentia ſua. ¶15 in ſingulis ſpeluncis, ¶16 & iterficiet me. ¶17 .i. ſub cuius imperio ſunt omnia, & cui omnia parẽt. ¶18 Heb. ſteti. i. cui famulor. ¶19 ſub. ſi prædixeris. ¶20 ſub. aduentũ Eliæ. ¶21 luitque ¶22 nam prędixerat Elias futuram penuriam aquæ. ¶23 turbaui ¶24 idola. Tu, inquit, ante alios: ob id vtitur ſingulari. ¶25 ſub. nũcios q.d. Ergo quia dicis me cõturbare Iſraelem, volo probare te eum eſſe. ¶26 .i. quib[9] victum dat Iezabel. ¶27 alternis [more claudorum] innitimini duabus ꝑſuaſionib[9]? vſ, Quouſq; tãdẽ claudicabitis in duas cogitationes? aut opiniones? modo ſcilicet credẽdo Dominũ, modo Baal, eſſe verũ Deũ? ¶28 vſ, eſt [verus ille] Deus, ¶29 vſ, relict[9] .i. Solus ſũ qui hic tueatur gloriã & honorẽ Domini. ¶30 vſ, alterũ,

& ego faciam bouem alterum, & imponam ſuper ligna, ignem autem nõ ſupponam. Inuocate nomina deorum veſtrorum, & ego inuocabo nomen Dei mei: & De⁹ qui exaudierit per ignẽ, ipſe ſit Deus. Reſpondens omnis populus ait, Optima propoſitio quam locutus eſt Elias. Dixit ergo Elias prophetis Baal, Eligite vobis bouem vnũ, & facite primi, quia vos plures eſtis: & inuocate nomina deorum veſtrorum, ignẽmq; non ſupponatis. Qui cum tuliſſent bouẽ quem dederat eis, fecerũt: & inuocabant nomen baal de mane vſque ad meridiem, dicẽtes, Baal exaudi nos. & non erat vox, nec qui reſponderet: tranſiliebántque altare quod fecerant. Cũmque eſſet iam meridies, illudebat illis Elias, dicens, Clamate voce maiore: deus enim eſt, & fortiẽ loquitur, aut in diuerſorio eſt, aut in itinere, aut certe dormit, vt excitetur. Clamabãt ergo voce magna, & incidebant ſe iuxta ritum ſuũ cultris & lanceolis, donec perfunderentur ſanguine. Poſtquam autem tranſijt meridies, & illis prophetantibus venerat tempus quo ſacrificium offerri ſolet, nec audiebatur vox, nec aliquis reſpondebat, nec attendebat orantes: Dixit Elias omni populo, Venite ad me. & accedẽte ad ſe populo, curauit altare Domini quod deſtructum fuerat. Et tulit duodecim lapides iuxta numerum tribuũ filiorum Iacob, ad quem factus eſt ſermo Domini, dicẽs, Iſrael erit nomen tuum. Et ædificauit de lapidibus altare in nomine Domini: fecítque aquæductum, quaſi per duas aratiũculas in circuitu altaris, & compoſuit ligna: diuiſítque per membra bouẽ, & poſuit ſuper ligna, & ait, Implete quatuor hydrias aqua, & fundite ſuper holocauſtum, & ſuper ligna. rurſúmque dixit, Etiam ſecundò hoc facite. qui cum feciſſent ſecundò, ait, Etiam tertiò idipſum facite. feceruntque tertiò. Et currebant aquæ circum altare, & foſſa aquæductus repleta eſt. Cũmque iam tempus eſſet vt offerretur holocauſtum, accedens Elias propheta, ait, Domine Deus Abraham, & Iſaac, & Iſrael, oſtende hodie quia tu es De⁹ Iſrael, & ego ſeruus tu⁹, & iuxta præceptũ tuum feci omnia verba hæc. Exaudi me Domine, exaudi me: vt diſcat popul⁹ iſte quia tu es Dominus Deus, & tu conuertiſti cor eorum iterum. Cecidit autem ignis Domini, & vorauit holocauſtum, & ligna, & lapides, puluerem quoque & aquam quæ erat in aquæductu lambens. Quod cum vidiſſet omnis populus, cecidit in faciem ſuam, & ait, Dominus ipſe eſt Deus, Dominus ipſe eſt Deus. Dixitque Elias ad eos, Apprehendite prophetas baal, & ne vnus quidem effugiat ex eis. quos cum apprehendiſſent, duxit eos Elias ad Torrentem Ciſon, & interfecit eos ibi. ¶ Et ait Elias ad Achab, Aſcẽde, comede, & bibe: quia ſonus multæ pluuiæ eſt. Aſcendit Achab, vt comederet & biberet: Elias autem aſcendit in verticem Carmeli, & pronus in terram poſuit faciem ſuam inter genua ſua,

aſcendit in verticem Charmeli, & proſternens ſe

alterum bouem ego parabo, ponámq; ſeum ſuper ligna, & ignem nullũ ſupponam. Tum inuocabitis [51] nomen deorũ veſtrorũ, & ego inuocabo [52] nomen Domini, hac conditione, vt [53] Deus ſit ille [53] qui per ignem reſponderit. Et reſpondit vniuerſus populus, dicẽs, [54] Recte habet res. Dixit ergo Elias ad prophetas baal, Eligite vobis bouem vnum, & facite primum: veſtrum enim plures ſunt, & inuocate nomen deorum veſtrorum, ſed ignem ne ſupponatis. Acceperunt ergo bouem vnum, quem [55] dedit eis, & parauerunt, inuocanténtque nomen baal, à ſumma luce ad meridiẽ vſque, dicentes, O baal exaudi nos. ſed [56] nec vox erat, neque qui [57] reſponderet. porrò ipſi [58] ad arã quã fecerant, ſaltitabant. Adueniente meridie, Elias [39] illuſit eis, dicens, Clamate [40] ſublata voce, (quãdoquidem [41] deus eſt) [42] fortaſſis colloquium habet, aut [43] negotium aliquod, aut [44] eſt in profectione, aut dormit, & [45] expergeſiet. Clamanerunt itaque ingenti voce, & incidebant ſeſe cultris & lanceolis [46] ſuo more, donec [47] ſanguinem effunderent ſuper ſe. Factum ergo eſt, quũ tranſiſſet meridies, [48] vt prophetarent vſque ad tempus ſacrificij veſpertini, & non erat vox, neq; reſpondens, neq; auſcultãs. Tum dixit Elias ad vniuerſum populum, Accedite ad me. & acceſſerunt omnis populus ad eum. Is verò [49] refecit arã Domini quæ diruta erat. Elias autem acceptis duodecim lapidibus iuxta numerum tribuũ filiorũ Iacob, ([50] ad quẽ factus fuerat ſermo Domini hiſce verbis, Iſraeli erit tibi nomen,) Et [51] extruxit ex lapidibus aram in nomine Domini. Fecit inſuper [52] elices circum aram [53] qui capiebant duo ſata ſeminis. Struxit deinde ligna, & in fruſta concidit bouem, impoſuítque lignis. Et ait, Implete quatuor [54] cados aqua, & fundite ſuper holocauſtum, atque ſuper ligna. & dixit, Denuo hoc facite. & denuo fecerunt. & dixit, Facite hoc tertio. fecerúntque tertio. Currebant itaque aquæ circum aram, [55] impleuítque aqua elices. Factũmq; eſt, [56] quũ adeſſet tempus vt ſacrificaretur holocauſtum, acceſſit Elias propheta, & ait, Domine Deus Abraham, Iſaac & Iſraelis, fiat hodie manifeſtum ꝙ tu ſis [57] Deus in Iſraele, & ꝙ ego ſim ſeruus tuus, & ꝙ tuo iuſſu hæc omnia fecerim. Exaudi me Domine, exaudi me, vt populus iſte cognoſcat [58] te ſolum eſſe Dominum Deũ, [59] quódque tu tandem reduxiſti cor eorum. Tũ decidit ignis Domini, & deuorauit holocauſtũ, ligna, lapides, & puluerem: ſed & aquas quæ erant [60] in elicibus lambuit. Hoc quum vidiſſet vniuerſus populus, prociderunt in facies ſuas, & dixerũt, Dominus ipſe eſt [61] Deus, [62] Dominus ipſe eſt Deus. Et ait Elias ad eos, Comprehendite prophetas baal, ita vt nullus ex eis euadat. & apprehẽderũt eos, duxítq; eos Elias [63] ad torrẽtem Kiſon, & trucidauit eos ibi. ¶ Tum dixit Elias [64] ad Ahab, Aſcende, comede, & bibe: quoniam [65] impetum ingentis pluuiæ audio. ¶ Aſcẽdit itaque Ahab vt comederet & biberet, Elias autem in terram, [66] poſuit faciem ſuam inter genua.

¶ 51 Heb. in nomine ¶ 52 ſub. verus. ¶ 53. i. demittendo ignem de cælo, qui conſumat holocauſtũ. ¶ 54 Heb. Bonum eſt verbũ. i. Æquũ eſt quod proponit ¶ 55 ſub. Achab, vel is qui adduxerat. ¶ 56. i. nulla vox exaudiebatur.

¶ 57 vl, exaudiret. ¶ 58 trãſiliebant ſuper aram quam fecerat. ſub. vnus eorũ, vl Achab. Vl, inſiliebant. aut, ſaltabant tanquã mente capti, iuxta altare quod fecerat. ¶ 39 vl, irriſit eos, ¶ 40 vl, clara ¶ 41 ſub. vt dicitis, & audire poteſt, ſed vox veſtra eſt demiſſior. ¶ 42 Heb. quoniam negotium eſt illi ſub. cũ aliquo. ¶ 43 Heb. inſecutio illi. vl, perſecutio. i. fortaſſe eſt occupatus in perſequendis hoſtibus fugientibus. ¶ 44 via eſt illi. i. forte abijt aliquò peregre. ¶ 45 ſub. veſtro clamore. ¶ 46. i. de more religionis ſuæ. ¶ 47 vl, perfunderent ſe cruore. ¶ 48 Heb. & prophetaſſent. i. inuocaſſent nomen baal, inſiliendo in altare, & incidẽdo

ſe. ¶ 49 curauit. Metaphora ab ægrotis. ¶ 50 q. d. qui quũ Iacob diceretur, dictus eſt à Domino Iſrael. ¶ 51 vl, ædificauit lapides in altare. i. ædificando altare, inſumpſit lapides &c. ¶ 52 vl, aquæductum. ſiue, canalem ¶ 53 Heb. ſecũdũ domũ. i. locũ, ſiue ſaccum duorũ satorũ &c. hoc eſt tantæ capacitatis quãtæ eſt ſaccus capax duorũ ſatorũ. Domus hoc loco pro ſacco: vt & alio loco Domus manuũ pro chirothecis. ¶ 54 vl, hydrias ¶ 55 & etiã aquæductũ curauit implendũ aqua. ¶ 56 quũ offerri ſolebat ſacrificiũ veſpertinũ, ¶ 57 ſub. verus. ¶ 58 ꝙ tu ô Domine es De⁹. ſub. ille verus. ¶ 59 Heb. quódq; conuertiſti cor eorũ retrorſũ. i. ꝙ permiſiſti eos relinquere te. vl, permiſiſti eos propter peccata ſua incidere in idololatriam. ¶ 60 in canali linxit. ¶ 61 ſub. ille verus. ¶ 62 Repetitio ad maiorem affirmationẽ. ¶ 63 ne ſcilicet ſanguine eorum contaminaretur terra ſancta. ¶ 64 Achab tũ erat in torrẽte, hoc eſt loco demiſſiore. aut eius tentoriũ erat in loco altiore. Quidam Hebræorum dicit Achab ſe confeciſſe inedia, vt impetraret à Deo pluuiam. q. d. eſto bono animo: nam Deus dabit pluuiam. ¶ 65 Heb. ſtrepitus multitudinis pluuiæ. ſub. exauditur. i. iam mihi videor exaudire. vel, mox auditurus es ſtrepitum vehementis pluuiæ. ¶ 66 Hoc pertinet ad humilitatem orantis, & maiorem attentionem orationis.

Digitized by Google

¶67 filium ne-
pe mulieris Sa
reptanæ.
¶68 Hic N A,
vox Hebræa
hortantis eſt.
Age, aſcende.
¶69 magnitu-
dine volæ ho-
minis, ¶70 ſub.
puero ſuo.
¶71 i. Vbi deſcé
deris è Carme-
lo, aſcende in
eum locum vbi
eſt Achab.
¶72 Heb. Iun-
ge currū. q. d.
Cura currum
tuū apparādū.
Intelligit ſe
exauditum: ob
id mittit pue-
rum ad Achab,
vt feſtinanter
domum repe-
tat. ¶73 inter
cipiat. Chal-
dæus paraph.
ne remoretur
te. ¶74 Heb.
Et fuit vſq; huc
& vſque huc. i.
Dum autem,
vel Interim dū
hæc gererētur.
Chaldæus pa-
raph. Dū iun-
gerentur equi
currui, & ille
deſcenderet.
¶75 & vento. ſub. obortus eſt
¶76 Hæc Ieſ-
reel eſt in re-
gno decem tri
buum: altera
ab ea eſt in tri
bu Iuda.
¶77 i. dedit ro
bur & vires E-
liæ, confirma-
uit Eliam.
¶78 Heb. do-
nec venias Ieſ-

Dixitque ad[67] puerum ſuum,[68] Aſcende[68] quæſo,
& ſpecta verſus mare. & aſcendens ſpectauit, di-
xitque, Nihil eſt. qui rurſum ait, Redito ſepties.
Factum eſt autem, quum ſeptimò ſireti vt diceret,
En parua nubecula,[69] acſi eſſet hominis manus.
aſcendit de mari. qui[70] dixit,[71] Aſcende, & dic ip
ſi Ahab,[72] Iunge equos currui, & deſcende, ne te
[73] cohibeat pluuia. [74] Interea cæli tenebreſcebāt
nubibus[75] & vento, & facta eſt pluuia magna. a-
ſcendénſq; Ahab venit in[76] Ieſreel. Et[77] manº Do
mini facta eſt ſuper Eliam, vt accinctis lumbis
ſuis præcurreret Ahab,[78] quouſq; veniret in Ieſ
reel.

CAP. XIX.

Ahab indicauit Iſabeli omnia quæ fecerat E-
lias, &[1] vniuerſum id, quòd omnes prophe-
tas enſe interfecerat. Miſſo igitur nuncio ad E-
liam, Iſabel dixit,[2] Sic faciant dij, ſicque addant,
[3] ſi non cras iuxta id tempus poſuero animā tuā
ſicut animam alicuius ex illis. Quod quū vidiſ-
ſet, ſurrexit, & abijt[4] quocunque eum animus fe-
rebat,[5] & venit Beer-ſeba, quæ eſt in tribu Iehu
da, vbi puerum ſuum reliquit. Ipſe verò ibat in
deſertum itinere diei, & veniens ſedit ſubter iu-
niperum[6] quandam, cupiuitque animæ ſuæ vt
moreretur, & dixit,[7] Satis[8] iam ô Domine, tolle a-
nimā meam: quoniam nō ſum[9] melior patribus
meis.[10] Iacēs autē ſubter vnā iuniperū, obdor-
miuit, & ecce ſtatim angelº tetigit eū,[11] ſimúlq;
dixit ei, Surge & comede. Quúmque reſpexiſſet,
ecce erat[12] ad caput eius placentula ſuper prunas
cocta, & vas aquæ: edit itaque & bibit, & rurſum
obdormiit. Reuerſúſque angelus Domini ſecun-
dò tetigit eum, dicens, Surge, ede: nam[13] multum
itineris tibi reliquum eſt. Surgens ergo edit, &
bibit,[14] profectúſque eſt virtute illius cibi qua-
draginta diebus & quadraginta noctibus vſq; in
mōtē Dei[15] Horeb. ¶[16] Quūq; illuc perueniſſet in
ſpeluncā, pernoctauit illic, factúmq; eſt verbum
Domini ad eū, & dixit ei, Quid hîc tibi Elia? Qui
dixit,[17] Zelo quodā zelatus ſū pro Domino Deo
exercituū,[18] quòd filij Iſrael fœdus tuum dereli
querunt, aras tuas diruerunt, & prophetas tuos
gladio occiderūt, & ego ſolus reliqº ſum, quæ-
rúntq; animā meam, vt eam tollant. Dixitq;, E-
gredere,[19] & ſta in mōte corā Domino. & en Do
minus[20] tranſiens, & vētus ingēs ac fortis diſſin
dēs montes, & confringens[21] petras coram Domi
no: at Dominus[22] non eſt in vento. & poſt ventū
illū[23] commotio:[24] ſed non in commotione Do-
minus. Et poſt[25] commotionem ignis: neque in
igne erat Dominus. poſt ignē autē[26] ſibilus tran-
quillus & tenuis.[27] Quem quū audiſſet Elias, ope
ruit faciem ſuā pallio ſuo:[28] & egreſſus ſtetit ad
oſtiū ſpeluncæ, &[29] ecce vox facta eſt ad eum in

Et dixit ad puerum ſuum, Aſcēde, & proſpice cō
tra mare. qui cum aſcendiſſet, & contemplatus
eſſet, ait, Non eſt quicquam. & ru ſum ait illi, Re
uertere ſeptem vicibus. In ſeptima autem vice,
Ecce nubecula parua quaſi veſtigiū hominis a-
ſcendebat de mari. qui ait, Aſcēde, & dic Achab,
Iunge currum tuum & deſcende, ne occupet te
pluuia. Cúmque ſe verteret huc atque illuc, ecce
cæli contenebrati ſunt, & nubes, & ventus, & fa-
cta eſt pluuia grandis. aſcendens itaque Achab
abijt in Iezrahel, & manus Domini facta eſt ſu-
per Eliam, accinctíſque lumbis currebat ante A-
chab, donec veniret in Iezrahel.

CAP. XIX.

Nvntiauit autem Achab Iezabel omnia quæ
fecerat Elias, & quomodo occidiſſet vniuer
ſos prophetas Baal gladio. Miſítque Iezabel nū
tium ad Eliā, dicēs, Hæc mihi faciant dij, & hæc
addant, niſi hac hora cras poſuero animam tu-
am ſicut animā vnius ex illis. Timuit ergo Eli-
as, & ſurgens abijt quocunque eum ferebat vo-
luntas: venítque in Berſabee Iuda, & dimiſit ibi
puerum ſuum, & perrexit in deſertum viam v-
nius diei. Cúmque veniſſet, & ſederet ſubter v-
nam iuniperum, petiuit animæ ſuæ vt morere-
tur, & ait, Sufficit mihi Domine, tolle animam
meam: neq; enim melior ſum quàm patres mei.
Proiecítque ſe, & obdormiuit in vmbra iunipe-
ri: & ecce angelus Domini tetigit eum, & di-
xit illi, Surge, & comede. Reſpexit, & ecce ad ca
put ſuum ſubcinericius panis, & vas aquæ: co-
medit ergo, & bibit, & rurſum obdormiuit. Re
uerſúſque eſt angelus Domini ſecūdò, & tetigit
eum, dixítque illi, Surge, comede: grandis enim
tibi reſtat via. Qui cum ſurrexiſſet, comedit & bi
bit, & ambulauit in fortitudine cibi illius qua-
draginta diebus & quadraginta noctibus, vſque
ad montem Dei Horeb. ¶ Cúmque veniſſet illuc,
manſit in ſpeluncā: & ecce ſermo Domini ad eū,
dixitq; illi, Quid hîc agis Elia? At ille reſpondit,
Zelo zelatus ſum pro Domino Deo exercituū,
quia dereliquerunt pactum Domini filij Iſrael:
altaria tua deſtruxerunt, & prophetas tuos occi-
derūt gladio, & derelictus ſum ego ſolus, & quæ-
runt animam meam vt auferant eā. Et ait ei,
Egredere, & ſta in monte coram Domino: & ecce
Dominus tranſijt, & ſpiritus grandis, & fortis
ſubuertens montes, & conterens petras ante Do
minum: non in ſpiritu Dominus. & poſt ſpiritū
commotio: non in cōmotione Dominus. Et poſt
commotionem, ignis: non in igne Dominus. &
poſt ignem ſibilus auræ tenuis. Quod cum au-
diſſet Elias, operuit vultū ſuum pallio, & egreſ-
ſus ſtetit in oſtio ſpeluncæ, & ecce vox ad eum,

rahel. i. ad eū locū quo ingrediaris Ieſrahel. Chaldæº paraph. donec venit. IX. ¶1 prorſus. vt, omnino q. i. præ-
ſertim q &c. ¶2 i. Hæc mihi eueniant, imò grauiora, niſi vlciſcar mortē prophetarū: quia &c. ¶3 Heb. quia cras hac
hora ponā &c. Gallicè, A telle heure que ſera demain à ceſte heure. Chaldæus paraph. niſi hoc tēpore ponā &c. poſt
ſubaudiēdū aliquid, cuiuſmodi, vlciſcar mortē: quia cras &c. ¶4 Heb. ſecundū animā ſuā. i. ſibi. Chaldæus paraphr.
vt animæ ſuæ cōſuleret. ¶5 i. In tribu Simeon. nā tribus Simeō eſt permiſta cū tribu Iuda. ¶6 vt, vnicam. Quidā
aiunt fuiſſe illic vnicā iuniperū. ¶7 ſub. vixi. ¶8 nūc ¶9 vt, præſtātior maioribus meis. ſub. qui in ea ætate in qua
nunc ſum, mortui ſunt. ¶10 Proſtratus ¶11 vt, hoc ipſo articulo ¶12 ad ceruical. quod erat lapis ſuppoſitus ca-
piti. ¶13 Heb. maius eſt à te iter. i. maius eſt quàm pro viribus tuis: ſiue q vt illud iſtis viribº cōficere poſſis. ¶14 &
ambulauit ¶15 in quo ſcilicet data fuit lex. ¶16 Et ibi ſubijt ſpeluncam, & pernoctauit ¶17 i. Mira zelotypia te-
neor pro Domino &c. q. d. Crucior in honorē Dei quadā quaſi zelotypia: & quaſi ſuſtinerem Dei perſonam crucior
quum videam eccleſiam quæ veluti ſponſa eſt, deficere à Deo. ¶18 quoniam ¶19 i. vt ſtes coram Domino: quia
tranſiturus eſt in monte Horeb. q. d. ſenties Deū prætereuntē. Conſolatur Eliā Dominus præſentia ſua: poſtea præ-
dicit illi puniendos fore idololatras. ¶20 tranſibat. vel. tranſiturus erat. ¶21 rupes. Tam vehemēs erat ventus vt
montes ſubuertere poſſet, & petras confringere. vel tā vehemens, q vehemēs eſſe ſolet ventus montes ſubuertens. Si-
gna horrēda quæ terribilē Dei præſentiā ſignificāt. Eadē ferè legūtur facta ante aduētū Spiritus ſancti. ¶22 nō erat
cū vento non erat Deº, ſed hęc eū præcedebāt. ¶23 vt, tremor. ſiue, cōcuſſio. ſub. mōtis. ¶24 nec in tremore erat &c.
¶25 vt, concuſſionē. i. terræ motū ſequebatur ignis. ¶26 vox tacita [vt, ſubmiſſa] & gracilis. Cū omnia illa prærerie-
runt, audita eſt vox ſubmiſſa, gracilis, & tenuis. ¶27 Cum autem audire cœpiſſet. ſub. ſigna illa quæ præcedebant
Dominum. ¶28 iam autem egreſſus erat, [ſub. de ſpelunca,] & ſtabat ¶29 q. d. audire cœpit vocem dicentem, &c

dicens, Quid hic agis Elia? Et ille reſpondit, Zelo zelatus ſum pro Domino Deo exercituū, quia dereliquerunt pactum tuum filij Iſrael: altaria tua deſtruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus ſum ego ſolus, & quærunt animam meam vt auferant eam. Et ait Dominus ad eum, Vade & reuertere in viam tuam per deſertum in Damaſcum: cúmque perueneris illuc, vnges Hazael regem ſuper Syriam. Et Iehu filium Namſi vnges regem ſuper Iſrael: Eliſeum autē filium Saphat, qui eſt de Abel-meula, vnges prophetam pro te. Et erit, quicúnque fugerit gladiū Hazael, occidet eū Iehu: & quicunq; fugerit gladiū Iehu, interficiet eū Eliſeus. Et derelinquā mihi in Iſrael ſeptē millia virorum quorū genua non ſunt incuruata ante Baal, & omne os quod non adorauit eū oſculans manum. ¶Profectus ergo inde Elias, reperit Eliſeum filium Saphat, arantem in duodecim iugis boū, & ipſe in duodecim iugis boum arantibus vnus erat: cúmque veniſſet Elias ad eum, miſit pallium ſuū ſuper illum. Qui ſtatim relictis bobus cucurrit poſt Eliā & ait, Oſculor, oro, patrem meum, & matrem meam, & ſic ſequar te. dixitque ei, Vade, & reuertere: quod enim meum erat, feci tibi. Reuerſus autem ab eo, tulit par boum, & mactauit illud. & in aratro boum coxit carnes, & dedit populo, & comederunt: conſurgénſque abijt, & ſecutus eſt Eliam, & miniſtrabat ei.

CAP. XX.

PORRÒ Ben-adad rex Syriæ, congregauit omnē exercitum ſuum, & trigintaduos reges ſecū, & equos, & currus: & aſcendens pugnabat contra Samariā, & obſidebat eam. Miſitq́ue nuntios ad Achab regem Iſrael in ciuitatem, Ait, Hæc dicit Ben-adad, Argentum tuum & aurum tuum meum eſt: & vxores tuæ, & filij tui optimi, mei ſunt. Reſponditque rex Iſrael, Iuxta verbū tuū domine mi rex, tuus ſum ego, & omnia mea. Reuertentéſque nuntij, dixerūt, Hæc dicit Ben-adad, qui miſit nos ad te, Argentum tuum, & aurum tuum, & vxores tuas, & filios tuos dabis mihi. Cras igitur hac eadē hora mittam ſeruos meos ad te, & ſcrutabuntur domū tuam, & domū ſeruorū tuorum: & omne quod eis placuerit, ponēt in manibus ſuis, & auferent. ¶Vocauit autē rex Iſrael omnes ſeniores terræ, & ait, Animaduertite & videte quoniam inſidietur nobis. miſit enim ad me pro vxoribus meis, & filijs, & pro argento & auro: & nō abnui. Dixerúntque omnes maiores natu, & vniuerſus populus ad eum, Nō audias, neque acquieſcas illi. Reſponditque nūtijs Ben-adad, Dicite domino meo regi, Omnia propter quæ miſiſti ad me ſeruū tuū in initio, faciam: hanc autē rem facere nō poſſum. reuerſique nuntij retulerunt ei. ¶Qui remiſit, & ait, Hæc faciant mihi dij, & hæc addant, ſi ſuffecerit

hunc modū, [10]Quid hic tibi Elia? Reſpondit, Zelo quodam zelatus ſum pro Domino Deo exercituum, quòd filij Iſrael relicto fœdere tuo [11]aras diruerunt. & prophetas tuos gladio occiderūt, & ego ſolus [12]reliquus ſum, quærúntq; animam meam vt tollant eam. Et dixit Dominus ad eū, Vade, & reuertere per viam [13]tuam, [14]& per deſertum in Damaſcum, [15]& ingredere vt vngas Haſaelem [16]regem ſuper Syriam. Et Iehu filiū Nimſi vnge regem ſuper Iſraelē, Eliſæū autem filiū Saphat de Abel-mehola vnge vt ſit propheta [17]pro te. Erit autē qui ſeruatus fuerit à gladio Haſaelis, hunc interficiet Iehu: & qui euaſerit gladiū Iehu, hunc interficiet Eliſæus. Porrò in Iſraele [38]ſeruabo reliquos [39]ſeptem millia, [40]quorū omnium neque genua incuruata ſunt ante Baal, neque os oſculatum eſt eū. ¶Abiens itaque illinc, inuenit Eliſæum filiū Saphat agrū colentē, habētemque ante ſe duodecim iuga boū, [41]ipſe quoque ex duodecim erat. tranſiens autem Elias [42]coram eo, [43]proiecit palliū ſuū ſuper eum. Qui dimiſſis bobus, [44]cucurrit poſt Eliam, dixitque. Liceat quæſo mihi [45]oſculari patrem meum & matrem meam, tum te ſequar. ad quem ille dixit. Vade, & reuertere: quid enim [46]feceri tibi? [47]Qui quum diſceſſiſſet ab eo, tulit par boum, & mactauit illud: cum [48]inſtrumentis verò boum coxit eorum carnes. deditque [49]populo vt comederēt. tum [50]ſurrexit, & ſequutus eſt Eliam, & [51]miniſtrauit ei.

CAP. XX.

PORRÒ Ben-hadad rex Syriæ congregauit omnes copias ſuas, cúmque eo trigintaduo reges cum equis & curribus: [1]ſic aſcendens obſedit Samariam, [2]bellúmq; indixit ei. Et miſſis nūtijs ad Ahab regem Iſraelis in ciuitatem, [3]Dixit ei. Sic dixit Ben-hadad, [4]Argentum tuum, & aurū tuum meum eſt, ſed & vxores tuæ, & liberi tui elegantes mei ſunt. Et reſpondens rex Iſraelis, dixit, [5]Iuxta verbum tuum domine mi rex, tuus ſum ego, & [6]quidquid habeo. Legati autē [7]reuerſi ſunt, & dixerunt, Sic dicit Ben-hadad, dicens, [8]Miſeram ad te iſtiuſmodi mandata, vt argentū tuū, & aurū tuum, vxores tuas & liberos tuos dares mihi. [9]Veruntamen cras [10]iuxta id tēpus mittam ad te ſeruos meos, qui ſcrutabuntur domū tuā, domóſq; ſeruorū tuorū, & quidquid deſiderabile eſt in oculis tuis, accipiēt in manus ſuas, & tollent. ¶[11]Conuocatis igitur omnibus ſenioribus Iſraelis, rex dixit, Cognoſcite & videte quæſo, quòd [12]malum is quærat: quandoquidē ad me miſerat pro vxoribus meis, pro liberis meis, pro argento meo & pro auro meo, neque negaui ei. Et dixerunt ad eum omnes illi ſeniores & vniuerſus ille [13]populus, Ne audias eum, neque acquieſcas ei. Dixit ergo ad legatos Ben-hadad, Dicite domino meo regi, [14]Quidquid [miſiſtis legatis] ſeruo tuo primum poſtulaueras, facturus ſum: iſtā autem rem facere nequaquā poſſum. abierunt itaque nuntij, retuleruntque reſponſum. ¶Ben-hadad rurſum miſit ad eū, & dixit, Sic faciant mihi dij, & ſic addant, ſi ſuffecerit puluis Sa-

¶10 .i. Quid habes hic negotij? ¶11 vt ſcilicet ſeruirent idolis. ¶12 vl, relictus. qui tuerer honorem tuum palàm & publice. ¶13 .i. vnde venis. Reuertere aliquouſq; quà veniſti. Euge, vadātenus: & poſtea vade in deſertum Damaſci. ¶14 in deſertum Damaſci, ¶15 Heb. & venies, & vnges pro, cū eò perueneris, vnge &c. ¶16 vl, in regem Syriæ. ¶17 vl, in locū tuum. ¶38 relinquam .i. efficiā vt maneāt mihi ſuperſtites quamplurimi qui non adorarunt Baal. ¶39 .i. multa. ¶40 Heb. [hoc eſt] omnia genua quæ non curuauerunt ſeſe ipſi Baal, & omne os quod non dedit illi oſcula. Pro[fer]ſerat Deus ad cōſolationem prophetæ. Obedientiæ cauſa ſolemus oſculari manū aut aliud eius ſub cuius ditione ſumus. ¶41 & ipſe erat in duodecimo .i. ipſemet arabat & ducebat duodecimum iugum boum. ¶42 iuxta illum.

¶43 Per impoſitionem pallij afflatus fuit Spiritu. ¶44 vt ſcilicet illum aſſequeretur. ¶45 .i. oſculando petere facultatem abeundi. ¶46 feci. ſub. propter quod me ſequi debeas? Hoc dicit cum quadam ſimulatione, volens exquirere ab eo quidnam haberet in animo, & intelligere quo ſpiritu eſſet afflatus. ¶47 Hebr. Et reuerſus eſt à tergo illius, & tulit &c. i. Relicto Elia reuerſus eſt ad parentes: póſt accepit par &c. ¶48 Inſtrumenta boum vocat aratra, ſiue ligna aratri. ¶49 .i. popularibus ſuis qui ſequebantur eum abeuntem: hoc eſt patri, matri, ſeruis genitoribus, & reliquæ ſuorum multitudini. ¶50 facto ſcilicet conuiuio. ¶51 .i. fuit miniſter ac famulus eius.

XX. ¶1 .i. qui è curribus pugnant. ¶2 & oppugnauit [vel, oppugnare cœpit] eā. ¶3 ſub. vnus ex nūtiis illis. ¶4 Poteſt etiam legi interrogatiue, Annon argentū tuū, &c. quaſi dicas Gallice, Ne ſont ils pas à mon commandement? ¶5 .i. Vt dicis. q. d. Quæcunque poſſideo ſunt in tua poteſtate. ¶6 q. d. ero tibi tributarius, ſi veles. ¶7 ſub. ad regem Iſrael. ¶8 Heb. Mitto ad te, dicendo, Argentum &c. i. Per nuntios hæc tibi ſignifico. ¶9 vl. Sed q. d. Dabis illa quidē, ſed non propterea ſatisfeceris mihi. His Ben-adad videbatur quærere occaſionē belli. ¶10 hac hora ¶11 Heb. Vocauit autem rex Iſrael omnes ſeniores terræ, [.i. patriæ,] & dixit, ¶12 .i. anſam belli inferendi. ¶13 qui ſcilicet conuocatus fuerat. ¶14 Heb. Omnia quæ mandaſti ſeruo tuo principio, [.i. in prima legatione,] paratus ſum facere.

Digitized by Google

mariæ, [15]vt ex vniuerſo populo qui me ſequitur, quiſq; vel pugillum capiat.' Reſpondens autem rex Iſrael, dixit, Dicite, Ne glorietur qui accingit [16][balteũ,] vt qui iam [17]ſoluit.' Factum eſt autẽ quum audiſſet ſermonẽ iſtum, potarétque cum regibus in tentorijs, vt diceret ad ſeruos ſuos, [18]Inſiſtite.' & [19]inſtiterunt' aduerſus ciuitatem. ¶Et [20]en' propheta quidam acceſſit ad Ahab regẽ Iſraelis hiſce mandatis, Sic ait Dominus, Vidiſti turbam hanc maximam? en ego tradã eã in manum tuam hoc die, [21]vt ſcias me eſſe Dominum.' Et dixit Ahab, [22]Per quem?' qui ait, Sic dixit Dominus, Per adoleſcentes principum [23]prouinciarum.' qui rurſum dixit, Quis inſtruet [24]prælium?' & reſpõdit, Tu. ¶Recẽſuit ergo adoleſcẽtes principum prouinciarum, quorum fuerunt ducenti trigintaduo. poſt hos recenſuit quoque vniuerſum populum, [id eſt] omnes filios Iſrael, ſeptem ſcilicet millia. [25]Egreſſique ſunt' meridie. porrò Bẽ-hadad [26]potans ebrietati indulſit' in tẽtorijs, ipſe videlicet & reges, nempe trigintaduo reges qui ei auxilio venerant. Egreſſi ſunt [27]itaq;' adoleſcentes principum prouinciarum primi. [28]miſerátque' Ben-hadad: qui renuntiarunt ei, dicentes, Egreſſi ſunt [29]viri' de Samaria. Qui ait, [30]Seu ad pacem ſint egreſſi, ſeu ad pugnandum, apprehendite eos viuos.' Hi autem egrediebantur, nẽpe adoleſcẽtes principum prouinciarum, & [31]exercitus' poſt eos. Tum percuſſit quiſq; [32]virũ ſuũ.' Syrique fugerunt, perſequentibus Iſraelitis, euaſitque rex Syriæ Ben-hadad [33]cum equis [34]& equitibus.' Rex verò Iſrael [35]egreſſus eſt' & percuſſit equos & currus, percuſſit quoq; Syros magna clade. (Accedens autem propheta ad regem Iſraelis, [36]dixit' ad eum, Vade, & [37]corroborare,' ſcito ac [38]vide quid facturus ſis:' quoniam [39]anno reuertente [40]aſcendet' rex Syriæ contra te.) [41]Etenim ſerui regis Syriæ dixerant' ad eũ, Dij [42]mõtium' ſunt dij eorum, ideo nobis facti ſunt ſuperiores. [43]ſed' ſi pugnandum nobis ſit cum eis in æquore plano, [44]certè ſuperiores illis erimus.' Sic igitur facies, [45]Deme' reges, quẽque è ſuo [46]loco,' ſufficéque pro eis duces. [47]Recenſéque' tibi exercitum qualis fuit exercitus qui tibi cecidit, [48]equos vt [priores] equos:' ſic & currus quemadmodum [priores] currus, & dimicabimus cum eis in patenti campo, [49]nimirum illis erimus ſuperiores.' Is autem audita eorũ voce fecit ſic. ¶Vertẽte anno Ben-hadad Syros recenſet, aſcenditque in [50]Aphec' dimicaturus contra Iſraelem. Sed & filij Iſraelis [51]recenſiti ſunt:' & ſumpto commeatu profecti ſunt illis obuiam, poſuerúntque filij Iſrael caſtra contra eos, [52]acſi eſſent duo denudati greges caprarum:' Syri autem repleuerant terrã. (Et accedens vir Dei, [53]dixit' ad regem Iſraelis, dixit inquam, Sic dicit Dominus, Quandoquidem Syri dixerunt, Dominus eſt Deus mõtium, non Deus vallium: tradam vniuerſam iſtã multitudinem ingentem in manum tuam, vt cognoſcatis me eſſe Dominum.) Poſuerũt autem illi caſtra [54]pone iſtos' ſeptem diebus. ſeptimóque

puluis Samariæ pugillis omnis populi qui ſequitur me. Et reſpõdens rex Iſrael, ait, Dicite ei, Ne glorietur accinctus æque vt diſcinctus. Factũ eſt autem cum audiſſet Ben-adad verbum iſtud, bibebat ipſe & reges in vmbraculis, & ait ſeruis ſuis, Circundate ciuitatem. & circundederunt eã. ¶Et ecce propheta vnus accedẽs ad Achab regẽ Iſrael, ait ei, Hæc dicit Dominus, Certè vidiſti omnem multitudinẽ hãc nimiã? ecce, ego tradã eã in manum tuã hodie: vt ſcias quia ego ſum Dominus. Et ait Achab, Per quem? dixitq; ei, Hæc dicit Dominus, per pediſequos principum prouinciarum. & ait, Quis incipiet præliari? & ille dixit, Tu. ¶Recenſuit ergo pueros principum prouinciarũ, & reperit numerum ducentorum triginta duorum: & recenſuit poſt eos populum, omnes filios Iſrael, ſeptem millia: & egreſſi ſunt meridie. Ben-adad autem bibebat temulentus in vmbraculo ſuo, & reges trigintaduo cum eo, qui ad auxilium eius venerant. Egreſſi ſunt autem pueri principum prouinciarum in prima frõte. miſit itaque Ben-adad. Qui nuntiauerunt ei, dicentes, Viri egreſſi ſunt de Samaria. At ille ait, Siue pro pace veniunt, apprehendite eos viuos: ſiue vt prælientur, viuos eos capite. Egreſſi ſunt ergo pueri principum prouinciarũ, ac reliquus exercitus ſequebatur. Et percuſſit vnuſquiſque virũ qui contra ſe veniebat: fugerúntque Syri, & perſecutus eſt eos Iſrael. fugit quoq; Ben-adad rex Syriæ in equo cum equitibus ſuis. Necnon egreſſus rex Iſrael percuſſit equos & currus: & percuſſit Syriam plaga magna nimis. (Accedens autem propheta ad regem Iſrael, dixit ei, Vade, & confortare, & ſcito, & vide quid facias: ſequenti enim anno rex Syriæ aſcendet contra te.) Serui verò regis Syriæ dixerunt ei, Dij montium ſunt dij eorũ, ideò ſuperauerunt nos: ſed melius eſt vt pugnemus contra eos in campeſtribus, & obtinebimus eos. Tu ergo verbũ hoc fac, Amoue reges ſingulos ab exercitu tuo, & pone principes pro eis: & inſtaura numerum militum qui ceciderunt de tuis, & equos ſecundum equos priſtinos, & currus ſecundum currus quos antè habueras, & pugnabimus contra eos in campeſtribus, & videbis quòd obtinebimus eos. credidit conſilio eorum, & fecit ita. ¶Igitur poſtquã annus tranſierat, recenſuit Ben-adad Syros, & aſcendit in Aphec, vt pugnaret contra Iſrael. Porrò filij Iſrael recenſiti ſunt, & acceptis cibarijs profecti ex aduerſo, caſtráq; metati ſunt cõtra eos, quaſi duo parui greges caprarum: Syri autem repleuerunt terram. (Et accedens vnus vir Dei, dixit ad regem Iſrael, Hæc dicit Dominus, Quia dixerunt Syri, Deus montium eſt Dominus, & non eſt Deus vallium: dabo omnem multitudinẽ hãc grandẽ in manu tua, & ſcietis quia ego ſum Dominus.) Dirigebántque ſeptem diebus ex aduerſo hi, atque illi acies, ſeptima autem die commiſſum

¶15 Heb. pugillis vniuerſi populi qui eſt in pedibus meis. i. ad implẽdas manus populi quem mecum duco. q.d. magna multitudine vos oppugnabo. Qui in pedibus meis eſt. i. quem duco. vel. poſt pedes meos. i. qui ſequitur pedes meos. ¶16 vl. [ſe gladio.] pugnaturus videlicet. q.d. Ne canat epinicium ante victoriã. ne glorietur q inituru eſt præliũ, perinde atq; is qui iam vicit. ¶17 ſub. balteũ. ¶18 Admouete. ſub. machinas bellicas ad vrbem expugnandam ¶19 promouerunt. ſub. eas machinas. ¶20 quũ ſcilicet gererent hæc. ¶21 i. vt hac ratione cognoſcas me eſſe omnipotentem ¶22 ſub. daturus es hos in poteſtatẽ meã, quũ nulli ſint mihi milites? ¶23 ſub. tibi ſubditarũ. Liberi principũ ſolent educari in aulis regum. ¶24 vl. aciẽ? i. Quis erit dux? Hoc petit quòd idolatra eſſet, ſciréque ſe odioſũ eſſe Deo. Hebraice ad verbũ, Quis ligabit aciem? Metaphora ab iis qui iungũt boues aut equos operis cauſa. ¶25 Egreſſi ſunt itaque ¶26 i. iã biberat ad ebrietatẽ vſq;. ¶27 inquã ¶28 ſub. nũtios vt ſcirẽt q eſſent. ¶29 q.d. pauci aliquot. ¶30 Heb. Si pacis cauſa egreſſi ſint, capite eos viuos: & ſi belli inferẽdi cauſa egreſſi ſint, viuos cõprehẽdite eos. ¶31 Hic exercitus cõſtabat plebe Iſraelitica. ¶32 i. hoſtẽ ſuũ cõtra ſe veniẽtẽ. ¶33 ſup equũ. i. opera equi. ¶34 & equites. i. aliquot equites cũ eo. ¶35 Aiũt regẽ egreſſũ ex vrbe poſtremũ verſis iã in fugã hoſtibus. ¶36 dixerat. ante egreſſũ eius ſcilicet. ¶37 vl. eſto animo forti, ¶38 i. vide vt interficias quotquot venerint in manũ tuã. Alij, vide parta victoria vt recedas ab idololatria: nã Syri vt te perdãt reuertẽtur. ¶39 vl. reuoluto anno ¶40 ſub. ſi illũ nõ interfeceris. ¶41 Serui autẽ regis dixerũt ¶42 i. in cuius poteſtate ſunt mõtes. ¶43 vl. veruntamẽ ¶44 Heb. ſi nõ ſuperabimus eos. Sub. videbis. vl. cura nos perdẽdos ſi nõ eos ſuperemus. ¶45 vl. Amoue. ſub. qui ſtatim fugerũt, nimis vitæ ſuæ timẽtes. ¶46 i. dignitate. ¶47 vl. Numera. aut, Conſcribéque ¶48 i. tot equos quot erãt in priore exercitu. ¶49 Heb. [& videbis] ſi non præualebimus illis. ¶50 Aphec eſt tribus Iuda. Ben-adad autem erat amicus regis Iſrael. ¶51 Hebraice perinde legit' acſi dicas, & omnitati. i. omnes inuẽti. ſub. ſunt qui in priore bello fuerãt. ¶52 q.d. exercitus Iſrael erat ſimilis duobus gregibus caprarum: nam erat diuiſus in duas partes exiguas, nobiles nempe & populum. ¶53 dixerat ¶54 e regione iſtorum

Digitized by Google

cuſſeruntq; filij Iſrael de Sy peditum, in die vna. Fugerũt manſerant in Aphec, in ciuitaté: murus ſuper vigintiſepté millia homi manſerant. porró Ben-adad fugiẽs in- ciuitaté, i cubiculũ quod erat intra cu ¶Dixerũtq; ei ſerui ſui, Ecce, audiuim⁹ q dom⁹ Iſrael clemẽtes ſint. ponamus itaq in lũbis noſtris, & funiculos in capitibus & egrediamur ad regẽ Iſrael: fortiã ſal nimas noſtras. Accinxerũt ſaccis lumbos poſuerũt funiculos in capitibus ſuis, ve- tq; ad regẽ Iſrael, & dixerũt ei, Seruus tu⁹ dad dicit, Viuat, oro te, anima mea. & ille adhuc viuit? frater meus eſt. Quod accepe- iri pro omine: & feſtinãtes rapuerunt ver ore eius, atq; dixerũt, Frater tuus Bẽ-adad & dixit eis, Ite, & adducite eũ ad me. E- eſt ergo ad eũ Ben-adad, & leuauit eũ in ſuũ. Qui dixit ei, Ciuitates quas tulit pa- s à patre tuo, reddã: & plateas fac tibi in co, ſicut fecit pater meus in Samaria, & e- eratus recedam à te. pepigit ergo fœdus, ſit eũ. ¶Tunc vir quidã de filijs prophe- ixit ad ſociũ ſuũ in ſermone Domini, Per- e. at ille noluit pcutere. Cui ait, Quia no- udire vocẽ Domini, ecce, recedes à me. & det te leo. cũmq; paululũ receſſiſſet ab eo, t eũ leo, atq; percuſſit. Sed & alterũ inue- virũ, dixit ad eũ, Percute me. qui percuſſit ulnerauit. Abijt ergo propheta, & occur- in via, & mutauit aſperſione pulueris os los ſuos. Cũmq; rex tranſiſſet, clamauit ad ait, Seruus tuus egreſſus eſt ad prælian- minus: cũmq; fugiſſet vir vnus, adduxit di ad me, & ait, Cuſtodi virũ iſtum: qui ſi fuerit, erit anima tua pro anima eius, aut ũ argẽti appendes. Dũ autẽ ego turbatus cq; me verterẽ, ſubito nõ cõparuit. Et ait rael ad eũ, Hoc eſt iudiciũ tuũ, quod ipſe ſti. At ille ſtatim abſterſit puluerẽ de fa- , & cognouit eum rex Iſrael quòd eſſet de etis. Qui ait ad eum, Hæc dicit Dominus, dimiſiſti virũ dignũ morte de manu tua, ima tua pro anima eius, & populus tuus opulo eius. Reuerſus eſt igitur rex Iſrael mũ ſuam, audire contẽnens, & furibundus in Samariam. CAP. XXI.

t verba autẽ hæc, tempore illo vinea erat aboth Iezrahelitæ, quæ erat in Iezrahel, iu latiũ Achab regis Samariæ. Locutus eſt er chab ad Naboth, dicens, Da mihi vineã tuã, dem mihi ortũ olerũ, quia vicina eſt, & pro mũ meam, dabóq; tibi pro ea vineam me- aut ſi cõmodius tibi putas, argenti pretiũ um digna eſt. Cui reſpondit Naboth, Pro- ſit mihi Dominus, ne dem hæreditatem um meorum tibi. Venit ergo Achab in do- ſuam indignans, & frendens ſuper verbo locutus fuerat ad eum Naboth Iezraheli- icens, Non dabo tibi hæreditatẽ patrũ meo . Et proijciens ſe in lectulum ſuum, auertit

die [55] manus prælio conſeruerunt, percuſſeruntque filij Iſrael ex Syris vno die peditum, cẽtum millia. Reliqui fugerũt in Aphec in vrbẽ, corruit que murus ſuper ſeptẽ & viginti millia virorũ, qui reliqui facti fuerãt: Bẽ-hadad autẽ fugiens venit in ciuitatem [56] de penetrali in penetrale. ¶Dixerũt autẽ ad eũ ſerui eius, En audiuim⁹ de regibus Iſraelis q ſint [57] faciles reges: accingam⁹ igitur lũbis noſtris [58] ſa-cos, & capita noſtra reſtibus inſeremus, egrediemũrq; ad regẽ Iſraelis, [59] ſi ũ fortè te vita donet. Accinxerunt itaq; lũbos ſuos ſaccis, inſeruerũntq; capita ſua reſtibus: venientẽſq; ad regẽ Iſraelis, dixerũt, [60] Seruus tu⁹ Bẽ-hadad dicit, [61] Vita quæſo donetur mihi. qui ait, Viuitne adhuc? [62] frater meus eſt. At viri illi [63] fauſtũ omen interpretati, arripuerũt cõfeſtim hoc ab eo, dixerũtq;, [64] Frater tuus Bẽ-hadad. & ait, Ite, adducite eũ. Et egreſſus eſt ad eũ Ben-hadad: [65] iuſſitq; aſcẽdere eũ in currũ. [66] Dixitq; ad eũ, Vrbes quas pater meus patri tuo ademit, reſtituã, [67] ponáſq; tibi plateas [68] in Damaſco, quẽadmodũ pater me⁹ poſuit in Samaria, [69] itéq; pacto dimittã. & pepigit cũ eo fœd⁹, dimittẽs eũ. ¶Vir quidã de filijs prophetarum dixit ad proximum ſuum, [70] iuſſu Domini, Cæde me obſecro. vir autẽ ille nolebat eũ cædere. Tũ dixit ad eũ, Quãdo quidẽ vocẽ Domini nõ audiuiſti, en vt primum à me abieris, feriet te leo. factúmq; eſt quũ ab eo diſceſſiſſet, offendit eum leo, & ferijt eũ. Inuenit deinde virum aliũ, ad quẽ dixit, [71] Cæde me quæſo. vir autẽ ille cecidit eum, & [72] vulnus [cædẽdo] inflixit. Abiẽs igitur propheta, ſtatuit ſe ante regẽ [73] in itinere, immutauitq; ſeſe [74] puluere quẽ aſperſerat faciei ſuæ. Quũmque tranſiret rex, clamauit ad regem, & dixit, Seruus tuus [75] egreſſus eſt [76] in præliũ, & en [77] receſſerat vir quẽ quidam ad me duxit, dicẽs, Cuſtodi virũ iſtũ: ſi [78] fuerit amiſſus, erit anima tua pro anima illius, aut talentũ argẽti pẽdes. Quũmq; ſeruus tuus [79] huc & illuc ſe verteret, [80] is nuſquã fuit. Et dixit ad eũ rex Iſraelis, Sic erit iudiciũ tuũ, tu [81] pronũciaſti. Is autẽ extemplo abſterſit [82] puluerẽ à facie ſua, quẽ rex Iſraelis agnouit, q[ſcilicet] ex prophetis eſſet. Et dixit ad eum, [83] Sic dicit Domin⁹, Quãdoquidẽ dimiſiſti è manu tua virũ [84] quẽ ego excindere iuſſerã, [85] erit anima tua loco animæ illius, & populus tuus loco populi ei⁹. Abijt verò rex Iſrael in domũ ſuã, [86] abalienatus & indignabundus, venitq; Samariam. CAP. XXI.

Poſt hæc geſta Naboth Ieſreelita vineã habebat in Ieſreel pone palatiũ Ahab regis Samariæ. Loquutúſq; eſt Ahab cũ Naboth, dicẽs, Da mihi vineã tuã, vt ſit mihi [1] hortus [2] olerũ: quandoquidẽ vicina eſt [&] contigua ædibus meis, dabóq; tibi illius loco vineã iſta meliorẽ: aut ſi mauis, dabo tibi pecuniæ pretiũ pro ea. Et ait Naboth ad Ahab, [3] Seruet me Dominus, ne dem tibi hæreditatem patrũ meorũ. Venit ergo Ahab domũ ſuum [4] abalienatus & indignabũdus, propter ſermonem quem ei reſpõderat Naboth Ieſreelites, q dixiſſet, Non dabo tibi hæreditatem patrũ meorum: decumbẽnſque in lecto ſuo, [5] vertit

¶55 Heb. appropinquauit prælium .i. prælia ei ſunt. ¶56 in cubiculũ quod erat cõtra cubiculũ. i. in intimũ cubiculũ. ¶57 miſericordes. clementes ¶58 vl, cilicia, ¶59 Heb. ſi forte viuam ſeruet animã tuam. ¶60 Agnoſcit ſe victorem. ¶61 Heb. Viuat quæſo anima mea. ¶62 .i. eſt mihi perinde char⁹ atque frater. ¶63 augurum more diligẽter obſeruabant: [ſub. nũ ab eo excideret verbũ aliquod amicũ:] & feſtinauerũt & accelerauerunt. vl vt aliter Hebraice legitur, pro omine acceperũt & feſtinarũt rapere [ſub. verbũ] ab eo. i. ex ore eius. Ita Chald. paraph. ¶64 ſub. viuit. ¶65 .i. admiſit eũ in currum ſuũ. ¶66 ſub. Ben-adad. ¶67 .i. fora rerũ venaliũ cõſtitues tibi ex quibus vectigalia accipies quaſi nundines. ¶68 q. d. in vrbe regia: & hac re agnoſcã te ſuperiorem. ¶69 Heb. ego verò [hoc] fœdere ſinam te abire. Verba Achab q. d. his legib⁹ & pactionib⁹, vt reddas mihi vrbes, & q Damaſcus erit mi tributaria, ſinã te abire ô Ben-adad. ¶70 Heb. verbis Domini. Parabola qua Deus oſtẽdit Achab moriturũ, & in is Deo eſſe obediendũ. ¶71 ſub. Dominus enim ita iubet. ¶72 .i. ita pcuſſit vt vulneraret eũ. ¶73 ſiue, in via qua trãſibat. ¶74 amictu capitis ſup oculos. i. reddidit ſe ignotũ amictu capitis demiſſo ſuper oculos. ¶75 ſub. , vel domo. ¶76 in mediũ præliũ, ¶77 recedens aliquis [è conflictu,] adduxit ad me quendã [captiuũ] dicendo, Propheta ſuſtinet perſonã Achab cui dicit, ad me. cui Deus tradiderat Ben-adad. nã Achab nõ iuerat in præliũ. Heb. deſiderãdo deſideretur. i. ſi tibi dilabatur, aut aufugiat. ¶79 Heb. eſſet faciens hic & illic. i. occupatus eſſet ca multa. ¶80 Heb. & nõ fuit. i. diſparuit. aut aufugit. ¶81 ſub. ſententiã contra te. ¶82 amictũ capitis ¶83 i. hoc quod geſſi vult ſignificare tibi Dominus. ¶84 Heb. anathematis mei. ſiue occiſiõis meæ. i. quẽ volebã occi- & funditus deleri. ¶85 .i. pro eo morieris, & populus tuus pro populo eius. ¶86 cõmotus. vl, mutatus. ſub. à ſe. XXI. ¶1 in hortũ ¶2 Vox Herbæ ſignificat herbas virentes, & etiã odoriferas. ¶3 Heb. Abſit mihi à Domino, Precor Dominũ vt efficiat ne dem &c. ¶4 Heb. mutatus à ſe. vl, cõmotus ¶5 auertit. ſub. ab iis qui erant in cubiculo, & conuertit ad parietem.

Digitized by Google

¶6 ſub. præ ira ¶7 commotus eſt, ¶8 ſub. aliā quandam.

¶9 Túne nunc .i. hac via, & ratione, rogando ſcilicet. q.d. fieri nequit vt diu regnes, ſi ita ad ſtudium ſubditorum tuorum te demiſeris. nō eſt regis rogare & precari, regis eſt imperare. Aut ironicè legendū, vt nulla ſit interrogatio. ¶10 certos intelligit, quos ipſa ſciebat eſſe impios, & ei ſibi morigeros. ¶11 .i. qui habitabant in eadem ciuitate ī qua Naboth. ¶12 Hoc dicit q: die ieiunij ſolerent inquirere flagitia & facinora populi, & de ipſis & perditis hominibus pœnas ſumere. pot. ſt legi, Cōuocate cōcionem.

¶13 Heb. in capite populi. i. ſtatuite inter primos populi, hoc eſt, primates vrbis.

¶14 Heb. belial .i. improbos, vel impios.

¶15 .i. eregione ipſius.

¶16 Heb. Benedixiſti Deo & regi. i. Maledixiſti. ¶17 ſub. ex vrbe.

¶18 .i. conciues ſui. ¶19 vſ, maximi natu & nobiliſſimi. vſ optimates

¶20 .i. Decreuerūt fieri quodā die.

facie ſuā, [6] neque comedit panem. ¶Veniens autem ad eum Iſabel vxor eius, dixit ad eum, Cur animus tuus ſic [7] abalienatus eſt,' cúrque cibum non vis ſumere? Ad quam ille ait, [Hac de cauſa,] quòd loquut' ſum cum Naboth Ieſreelita, & dixi ad eum, Da mihi vineam tuam pro pecunia: aut ſi manis, dabó tibi [8] vineam' pro ea: is verò reſpondit, Non dabo tibi vineam meam. Dixitque ad eum Iſabel vxor eius, [9] Tu nunc' exerceres regnum ſuper Iſraelem? ſurge, ede cibum, hilare ſit cor tuum, ego dabo tibi vineam Naboth Ieſreelitæ. ¶Scripſit itaq; literas nomine Ahab, & conſignauit eas annulo eius ſignatorio, & miſit literas illas ad [10] ſeniores' & viros generoſos [11] qui erāt in ciuitate eius habitantes cū Naboth.' Scripſit autē Literas huiuſmodi verbis, [12] Indicite ieiuniū,' & collocate ipſum Naboth [13] primo loco in populo:' collocate inſuper duos viros [14] perditos [15] aduerſus eū,' qui teſtes ſint cōtra eum, ſicq; loquātur, [16] Blaſphemaſti Deū & regē:' & eū [17] educite' eū, atq; lapidibus eū perite, vt moriatur. Fecerunt ergo [18] ciues vrbis ſuæ,' nēpe [19] ſenes & generoſi' qui habitabāt in vrbe eius, quemadmodū miſerat ad eos Iſabel, [&] quemadmodū ſcriptum erat in literis quas miſerat ad eos. [20] Indixerunt' ergo ieiuniū, collocarúntq; Naboth inter primores populi. Veniētes deinde duo viri perditi, ſederūt eregione ipſius: tulerúntq; viri illi perditi teſtimonium contra Naboth corā populo, dicentes, [21] Naboth blaſphemauit Deum & regem.' educentes ergo eum foras extra ciuitatem, lapidibus eū obruerunt, & mortuus eſt. ¶Deinde miſerunt ad Iſabelem, dicentes, Lapidibus obrutus eſt Naboth, atque mortuus. Vt autem Iſabel audiuit Naboth lapidibus interemptum eſſe, dixit eadem Iſabel ad Ahab, Surge, poſſide vineam ipſius Naboth Ieſreelitæ, [22] quam' tibi pro pecunia dare noluit, quoniam Naboth nō viuit, ſed mortuus eſt. Audiēs Ahab mortuū eſſe Naboth, ſurrexit Ahab vt deſcenderet in vineam Naboth Ieſreelitę, [23] & poſſideret illam. ¶Factum eſt autem verbum Domini ad Eliā Thiſbiten [24] in hāc ſententiam,' Surge, deſcende obuiam Ahab regi Iſraelis qui eſt in Samaria, en in vinea eſt Naboth, in quam deſcendit vt eam poſſideat, Et loquere ad eū hiſce verbis, Sic dicit Dominus, [25] Interfeciſtine, & poſſidebis etiam?' tum rurſum loquêris ad eum hiſce verbis, Sic dicit Dominus, [26] Eodem loci' quo linxerunt canes ſanguinem Naboth, lingent quoque canes ſanguinem tuū, [27] tuum inquam.' Et ait Ahab ad Eliam, [28] Deprehendiſti me hoſtis meus?' qui ait, Deprehendi, [29] quandoquidem teipſum vendidiſti [30] malū deſignare' in oculis Domini, en ego abducā ſuper te [31] malum,' & [32] expurgabo' poſt te, & excindā [33] ipſi' Ahab [34] mingentem ad parietem, [35] reclusum & derelictum in Iſraele.' Et tradam domum tuam vt domum Ieroboam filij Nebat, & ſicut domū Baaſa filij Ahiæ, propter irritationem qua [36] irritaſti,' & effeciſti vt peccaret Iſrael. ¶Sed & de Iſabele loquutus eſt Dominus in hanc ſententiam, Canes comedent Iſabelem [37] in propugnaculo' Ieſreel. Qui [38] ipſi Ahab' mortuus fuerit in ciui-

faciem ſuam ad parietem, & non comedit panem. ¶Ingreſſa eſt autem ad eum Iezabel vxor ſua, dixitque ei, Quid eſt hoc, vnde anima tua contriſtata eſt? & quare nō comedis panem? Qui reſpondit ei, Locutus ſum Naboth Iezrahelitæ, & dixi ei, Da mihi vineam tuam, accepta pecunia: aut ſi tibi placet, dabo tibi vineā meliorem pro ea. & ille ait, Non dabo tibi vineam meam. Dixit ergo ad eum Iezabel vxor eius, Grādis authoritatis es, & bene regis regnum Iſrael: ſurge, & comede panem, & æquo animo eſto, ego dabo tibi vineā Naboth Iezrahelitæ. ¶Scripſit itaque literas ex nomine Achab, & ſignauit eas annulo ei', & miſit ad maiores natu, & optimates qui erant in ciuitate eius, & habitabāt cum Naboth. Literarum autem hæc erat ſententia, Prædicate ieiunium, & ſedere facite Naboth inter primos populi, & ſubmittite duos viros filios belial cōtra eum, & falſum teſtimonium dicant, Benedixit Deum & regem. & educite eum, & lapidate, ſicque moriatur. Fecerunt ergo ciues eius maiores natu & optimates qui habitabāt cum eo in vrbe, ſicut præceperat eis Iezabel, & ſicut ſcriptum erat in literis quas miſerat ad eos, Prædicauerunt ieiunium, & ſedere fecerunt Naboth inter primos populi. Et adductis duobus viris filijs diaboli, fecerunt eos ſedere contra eum: at illi, ſcilicet vt viri diabolici, dixerunt contra eū teſtimoniū corā multitudine, Benedixit Naboth Deū & regem. qui ob rē eduxerūt eum extra ciuitatē, & lapidibus interfecerūt. ¶Miſerúntque ad Iezabel, dicentes, Lapidatus eſt Naboth, & mortu' eſt. Factū eſt autē, cū audiſſet Iezabel lapidatū Naboth, & mortuū, locuta eſt ad Achab, Surge, * poſſide vineā Naboth Iezrahelitæ, qui noluit tibi acquieſcere, & dare eā accepta pecunia: nō enim viuit Naboth, ſed mortu' eſt. Quod cū audiſſet Achab, mortuū videlicet Naboth, ſurrexit, & deſcēdebat in vineā Naboth Iezrahelitæ, vt poſſideret eā. ¶Fact' eſt igitur ſermo Domini ad Eliā Theſbitē, dicēs, Surge, & deſcēde in occurſum Achab regis Iſrael qui eſt in Samaria: ecce ad vineā Naboth deſcēdit, vt poſſideat eā: & loquêris ad eū, dicēs, Hæc dicit Dominus Deus, Occidiſti, inſuper & poſſediſti. & poſt hæc addes, Hæc dicit Dominus, In loco hoc in quo linxerunt canes ſanguinē Naboth, lābent quoq; ſanguinē tuū. Et ait Achab ad Eliā, Nū inueniſti me inimicū tibi? Qui dixit ei, Inueni, eo q venūdatus ſis vt faceres malū in cōſpectu Domini. Hæc dicit Domin', Ecce ego inducā ſup te malū, & demetā poſteriora tua, & interficiā de Achab mingentē ad parietē, & clauſum, & vltimū in Iſrael. Et dabo domū tuam ſicut domū Ieroboā filii Nabat, & ſicut domū Baaſa filij Ahia: quia egiſti vt me ad iracūdiā prouocares, & peccare feciſti Iſrael. ¶Sed & de Iezabel locut' eſt Dominus, dicēs, Canes comedēt Iezabel in agro Iezrahel. Si mortu'

Impi[illegible] beth[illegible] tio.

C

¶21 Heb. Benedixit Naboth Deo & regi. i. Maledixit. ¶22 vſ, qui ¶23 Gallice, pour en prēdre poſſeſſion. ¶24 vſ, dicētis, ¶25 Nōne occidiſti, & poſſediſti? q.d. Nō ſatis tibi fuit occidiſſe illū, niſi & poſſeſſionē eius inuaderes? Vel, Nōne ſatis tibi eſſe debuit, occidiſſe Naboth, niſi &c. ¶26 Nō de eodē loco particulari, ſed vniuerſali intelligit. q.d. In hac patria id tibi cōtinget quod cōtigit Naboth. Alij legūt, Propterea q linxerūt &c. ¶27 Heb. etiā tuū. Gallice, voire de toy. ¶28 Heb. Nū inueniſti inimice mi? i. Nūquid ineniſti in me quod carpere poſſis tu qui ſemper mihi aduerſaris? ¶29 .i. quaſi te vendideris ad hoc ipſum, dediſti operā, & propenſo ſemper animo fuiſti ad ea perpetrāda quæ Deo ingrata erāt. Gallice, tu t'es abādonné a &c. ¶30 Heb. ad faciendum malum ¶31 vſ, calamitatem. ſiue, afflictionem, ¶32 auferam. i. mox tollam te de medio velut à tergo te propellens. ¶33 .i. de domo Achab. ¶34 q.d. excindā omnia de domo Achab, ita vt ne canibus quidē eius cōdonaturus ſim vitā. ¶35 .i. eos qui ſe recipe int in arces munitiſſimas, & ſiquis forte fortuna derelictus ſit ac contēptus. hoc eſt omnes tuos ſiue ſint in dignitate cōſtituti, ſiue non: ſiue ſummi ordinis, ſiue infimi. ¶36 ſub. me. ¶37 vſ, in antemurali. aut, iuxta antemurale ſiue foſſam. quæ ſcilicet duci ſolet circum mœnia. Gallice, es foſſez de la ville. ¶38 .i. de domo Achab.

Digitized by Google

fuerit Achab in ciuitate, comedent eum canes: ſi
25. autem mortuus fuerit in agro, comedent eum
volucres cæli. Igitur nõ fuit alter talis ſicut A-
chab, qui venũdatus eſt vt faceret malum in cõ
ſpectu Domini: concitauit enim eum Iezabel v-
6 xor ſua. Et abominabilis factus eſt, intantum vt
ſequeretur idóla quæ fecerant Amorrhæi, quos
conſumpſit Dominus à facie filiorum Iſrael.
¶Itaque cũ audiſſet Achab ſermones iſtos, ſci-
dit veſtimẽta ſua, & operuit cilicio carnẽ ſuam,
ieiunauitq;, & dormiuit in ſacco, & ambulauit
demiſſo capite. Et factus eſt ſermo Domini ad
Eliam Theſbiten, dicens, Nõnne vidiſti humilia
tum Achab corã me? quia igitur humiliatus eſt
mei cauſa, non inducã malum in diebus eius, ſed
in diebus filij ſui inferam malum domui eius.

CAP. XXII.

Tranſierunt igitur tres anni abſque bello in-
ter Syriam & Iſrael. In anno autem tertio,
deſcendit Ioſaphat rex Iuda ad regẽ Iſrael. (Di-
xitque rex Iſrael ad ſeruos ſuos, Ignoratis quòd
noſtra ſit Ramoth-Galaad, & negligimus tolle-
re eam de manu regis Syriæ?) Et ait ad Ioſaphat,
Veniéſne mecum ad præliandũ in Ramoth-Ga
laad? Dixítque Ioſaphat ad regem Iſrael, Sicut
ego ſum, ita & tu: populus me⁹, & populus tuus
vnum ſunt: & equites mei, equites tui. Dixítque
Ioſaphat ad regem Iſrael, Quære, oro te, hodie
ſermonẽ Domini. Congregauit ergò rex Iſrael
prophetas, quadringẽtos circiter viros, & ait ad
eos, Ire debeo in Ramoth-Galaad ad bellãdum,
an quieſcere? qui reſponderunt, Aſcende, & da-
bit eam Dominus in manu regis. ¶Dixit autem
Ioſaphat, Non eſt hîc propheta Domini quiſpi-
am, vt interrogemus per eũ? Et ait rex Iſrael ad
Ioſaphat, Remãſit vir vnus, per quem poſſumus
interrogare Dominũ: ſed ego odi eum, quia non
prophetat mihi bonũ, ſed malum, Michæas fi-
lius Iemla. cui Ioſaphat ait, Ne loquaris ita rex.
Vocauit ergo rex Iſrael eunuchum quendam, &
dixit ei, Feſtina adducere Michæam filium Iem-
la. Rex autem Iſrael & Ioſaphat rex Iuda ſede-
bat vnuſquiſque in ſolio ſuo veſtiti cultu regio,
in area iuxta oſtium portæ Samariæ, & vniuerſi
prophetæ prophetabãt in conſpectu eorum. Fe-
cit quoque ſibi Sedecias filius Chanaana cornua
ferrea, & ait, Hæc dicit Dominus, His vẽtilabis Sy
riam, donec deleas eam. Omnéſque prophetæ ſi-
militer prophetabant, dicentes, Aſcende in Ra-
moth-Galaad, & vade proſperè, & tradet Domi-
nus in manus regis. ¶Nuntius verò qui ierat vt
vocaret Michæam, locutus eſt ad eum dicens, Ec-
ce ſermones prophetarũ ore vno regi bona præ-
dicant: ſit ergo ſermo tuus ſimilis eorum, & lo-
quere bona. Cui Michæas ait, Viuit Domin⁹, quia
quodcunque dixerit mihi Dominus, hoc loquar.
¶Venit itaque ad regẽ, & ait illi rex, Michæa, ire
debemus in Ramoth-Galaad ad præliandum, an
ceſſare? cui ille reſpõdit, Aſcende, & vade proſpe
rè, & tradet Dominus in manus regis. Dixit autẽ
rex ad eũ, Iterum atq; iterum adiuro te, vt non

tate, [39]hũc canes comedẽt: qui verò in agro fue
rit mortuus, hunc comedent aues cæli. [40]Verũta
men nullus fuit Ahab ſimilis, qui ſeſe [41]vẽdeˀet
malũ deſignare in oculis Domini, eo quòd inci
taret eũ Iſabel vxor ſua. Is enim fecit ſupra mo-
dum res abominandas, [42]qui impura ſtercora ſe-
quutus eſt, iuxta omnia quæ fecerũt Amorrhæi,
quos eiecit Dominus [43]ante filios Iſrael. ¶Factũ
eſt autẽ quum audiret Ahab verba iſta, vt ſciſſis
veſtibus ſuis, & carni ſuæ ſacco impoſito ieiuna
ret, dormirétq; in [44]ſacco, & [45]nudis pedib⁹ ince
deret. Tum factus eſt ſermo Domini ad Eliã Thiſ
biten in hunc modũ, Annon vidiſti quòd Ahab
[46]humilis ſit factus coram me? quidoquidẽ ergo
humilis factus eſt corã me, non inducã afflictio
nem illam ſuis diebus, [ſed] in diebus filiorum
ſuorũ adducã afflictionem ſuper domum eius.

CAP. XXII.

S[1]Ederunt ergo tribus annis, vt nullum eſſet
bellum inter Syros & inter Iſraelẽ. Anno au-
tem tertio factũ eſt vt Ioſaphat rex Iuda deſcen
deret ad regẽ Iſraelis. Tũ dixit rex Iſrael ad ſer
uos ſuos, Scitíſne quòd noſtra ſit Ramoth-Gile-
ad? Nos autem [2]ſocordes ſumus, quòd nõ tollim⁹
eam de manu regis Syriæ. Et ait ad Ioſaphat, Víſ
ne proficiſci mecum bellaturus cõtra Ramoth-
Gilead? Ioſaphat reſpõdit regi Iſraelis, [3]Quẽad-
modũ ego, ſic & tu: quemadmodũ populus me⁹,
ſic & populus tuus: quemadmodum equi mei, ſic
& equi tui. Dixítque Ioſaphat ad regẽ Iſraelis,
Conſule quæſo hodie [4]verbum Domini. Congre
gans ergo rex Iſrael prophetas ferè quadringẽ-
tos viros, dixit ad eos, Proficiſcárne in bellum
contra Ramoth-Gilead, an omittã? illi dixerunt,
Aſcende: nam tradet [eam] Dominus in manũ re
gis. ¶Et ait Ioſaphat, Eſtne [5]adhuc hîc prophe-
ta Domini, vt per eum [6]inquiramus? Et ait rex
Iſrael ad Ioſaphat, Eſt adhuc vir quidã per quẽ
poſſemus Dominũ [7]quærere, (at ego proſequor
eum odio, quoniam nunquã prophetat mihi bo
num, ſed duntaxat malum) nempe Micheas fi-
lius Iemla. dixitque Ioſaphat, [8]Ne loquatur rex
ſic. Vocauit itaque rex Iſraelis quendam [9]ex cu-
bicularijs, & dixit, Adduc confeſtim Micheã fili-
um Iemla. Cæterum rex Iſrael & rex Ioſaphat
rex Iehuda conſidebant vterq; in ſolio ſuo, indu
ti [10]veſtibus, in [11]area iuxta oſtium portæ Sama-
riæ, vniuerſiq; prophetæ prophetabant in con-
ſpectu eorũ. Fecerat autẽ Zedekias filius Chna
ana ſibi cornua ferrea, & ait, Sic dicit Domi-
nus, [12]Iſtis [13]feries tu Syros, [14]donec in vniuerſum
eos conficias. Omnes quoque prophetæ ad hunc
modũ prophetabant, dicentes, Aſcendito in Ra-
moth-Gilead, & [15]feliciter ages, [16]quoniam tra-
det [eã] Dominus in manũ tuam. ¶Porrò nũtius
qui ierat Micheã vocatum: loquutus eſt ad eum,
dicens, En vaticinia prophetarum vno ore fau-
ſta regi [prædicũt,] ſit quæſo verbũ tuum cõſonũ
[17]illorũ verbis, [18]vaticinare & tu fauſta. Miche-
as dixit, Viuit Domin⁹, quòd quodcunq; dixerit
Domin⁹ ad me, hoc loquar. ¶Et venit ad regẽ,
dixitq; rex ad eũ, Michea, proficiſcemúrne bel-
laturi contra Ramoth-Gilead, an [19]omittemus? Is verò dixit ad eũ, Aſcende, [20]feliciter rẽ geres: tra
det enim Dominus [eam] in manũ regis. Dixitque ad eum rex, [21]Quoties te iureiurando adigã, vt nõ

¶39.i. carebit ſe pultura.
¶40 vſ. Certe
¶41 vẽdiderit .i. qui non coa ctᵘ, ſed ſua ſpõ te ſeipſum tra diderit malo fa ciẽdo, quod in gratiſſimũ eſt Domino.
¶42 Heb. vt iret poſt idola. i. eũdo poſt ido la, colendo ea.
¶43 à facie fi liorum &c. i. quos expulit patria, vt eam daret filijs Iſ rael.
¶44 Vox Hebræa SAC, ſignificat vilẽ veſtem & aſp. ram, vt quæ cõ texta ſit ex ea materia è qua contexi ſolent ſacci.
¶45 ita vertit Chalde⁹ paraph. Alij le gũt ex Hebræo, ſenſim. ſiue pe detentim & lẽ te, more ſ. illi cet lugentium ac mœrẽtium.
¶46 vſ. deiecit ſeſe. Alij dicũt deiectionẽ, ſiue pœnitentiam Achab fuiſſe ve ram, alij dicũt perſonatam. Fuit hæc pœni tentia vera, ſed temporaria.

XXII.

¶1 Habitarunt .i. A fœdere ini to cũ Ben-ad ad fuit pax i Iſ raele trib⁹ an nis. Anni pars pro toto anno hîc accipitur.
¶2 Heb. tacem⁹ ab accipiendo eam &c. vſ. ſile mus, ſiue ceſſa mus tamẽ tolle re illam &c. Ramoth fuerat occupata à re gib⁹ Syrijs an te patrẽ Ben-adad: vnde ex fœdere nõ tenebatur Ben-adad eam reddere.
¶3 q.d. Idem ſum facturus quod tu: po pulus meus iturus eſt quò populus tuus, vel populus meus & tuus idẽ ſunt: equi mei ibunt quò tui ſunt ituri, erit nobis cõmune periculũ.
¶4 .i. Dominũ.
¶5 Ioſaphat diſſimulat hîc ſe ſcire ꝓphetas Achab eſſe falſos & adulteri nos prophetas.
¶6 ſub. verbũ Domini.
¶7 cõſulere,
¶8 q.d. Vaticinabitur proſpera.
¶9 eunuchũ,
¶10 ſub. regijs.
¶11 ſub. quadrã. Tũ ꝓpe vrbes erit area, ob incurſiones hoſtiũ.
¶12 ſub. cornib⁹.
¶13. Chald. paraph. interficies Syros,
¶14 ſub. neq; ferire deſines, donec memoriã eorũ aboleas.
¶15 .i. expugnabis eã.
¶16 Heb. & dabit eã Domin⁹ in ma nũ regis. i. tuã.
¶17 ſermoni vni⁹ eorũ,
¶18 Heb. & vaticinare felicia. &, pro id eſt, poſitũ.
¶19 vſ. deſiſtem⁹?
¶20 Hoc ironice dictũ.
¶21 Heb. Vſq; ad quot vices. i. Quoties patieris me adiurare te. q.d. Iterũ atq; iterum te adiuro vt &c.

Digitized by Google

loquaris ad me præter veritatem,[22] in nomine Domini?' Tū dixit [Micheas,] Vidi vniuerſum Iſraelē diſperſum in montibus veluti oues quibus nō eſt paſtor. [23] dixitq; Dominus,' Illi non habēt dominū: reuertatur quiſque domū ſuam [24] incolumis.' (Et ait rex Iſrael ad Ioſaphat, Annon [25] dixerā tibi, Is nihil [26] boni vaticinatur mihi, ſed malum' duntaxat?) Tū dixit, Audi ergo verbū Domini, Vidi Dominū ſedētem in ſolio ſuo, & [27] omnis exercitus cælorū' ſtabat iuxta eum ad dexteram eius, & ad ſiniſtrā eius. Dicebátq; Dominus, Quis perſuadebit Ahab vt aſcendat & [28] cadat' in Ramoth-Gilead? [29] quúmq; alius aliud diceret, [30] Egrediebatur' ſpiritus quidā, & ſtans coram Domino, ait, Ego [31] perſuadebo' ei. aitq; Dominus ad eū, Qua in re? Is ait, Egrediar, eróq; ſpiritus mēdax in ore omnium prophetarū eius. [32] Dixit' ergo, [33] Perſuadebis,' ſimúlq; efficies: egredere itaq; & fac ſic. Et nunc, en Dominus dedit ſpiritū mēdacē in os omniū prophetarum tuorum iſtorum, loquutúſque eſt Dominus ſuper te malum. Accedens autem Zedekias filius Chnaana, [34] percuſſit Micheam' in maxillam, & ait, [35] Vbinam' tranſiuit Spiritus Domini à me, vt tibi loqueretur? Et ait Micheas, Ecce tu videbis ipſo eodem die, [36] quando de penetrali in penetrale fugeris' vt abſcondaris. Ait itaque rex Iſrael, Tolle Micheam, & [37] reduc' eum ad Amon præfectum ciuitatis, & ad Ioas filium regis, dicéſque, Sic ait rex, Conijcite hunc in carcerem, & [38] date ei cibum, panem & aquā, vt ſolet afflictis,' donec ego incolumis rediero. Tum dixit Micheas, Si reuerſus fueris incolumis & ſaluus, [39] Dominus nō eſt loquutus per me.' & ſimul dixit, [40] Audite omnes populi. ¶ Aſcendit itaque rex Iſrael, & Ioſaphat rex Iehuda in Ramoth-Gilead. Dixitq; rex Iſrael ad Ioſaphat, [41] Mutandus eſt habitus, & eundum' in bellum, tu verò indue [42] veſtimenta tua. [43] Immutauítque' rex Iſrael, & ingreſſus eſt bellum. Rex verò Syriæ præceperat ducibus curruum, quos habebat trigintaduos, dicens, Ne conſeratis manus neque cum magno, neque cū paruo, præterquam cum ſolo rege Iſraelis. Quum igitur duces curruum viderent Ioſaphat, dixerunt, Profectò is eſt rex Iſrael. & cōceſſerunt ad eum, vt cum eo pugnarent, [44] clamauítque' Ioſaphat. Quum verò duces curruum viderent quòd non eſſet rex Iſrael, diuerterunt ab eo. Quidam autem [45] intendens arcum, quàm maxime potuit,' ferijt regem Iſraelis [46] inter iuncturas [thoracis,] & inter loricam.' Et dixit aurigæ ſuo, [47] Verſa manu tua,' educ me [48] ex caſtris,' quoniam [49] vulneratus ſum. [50] Et deſijt prælium eo ipſo die: porrò rex ſuffult[us] ſtabat in curru prope Syros,' & mortuus eſt [51] veſpere,' effluxitque ſanguis ex vulnere in [52] ſinum' currus. Trāſijt autem [53] iubilus' per caſtra, ſub occaſum ſolis in hūc modum, Quiſque in ciuitatē ſuam, & quiſque in [54] terram ſuam. [55] Rex autem' mortuus eſt, venitq;

loquaris mihi niſi quod verū eſt, in nomine Domini. Et ille ait, Vidi cunctum Iſrael diſperſum in mōtibus quaſi oues non habentes paſtorē: & ait Dominus, Non habēt iſti dominum: reuertatur vnuſquiſque in domū ſuam in pace. (Dixit ergo rex Iſrael ad Ioſaphat, Nunquid nō dixi tibi quia nō prophetat mihi bonū, ſed ſemper malū?) Ille verò addēs, ait, Propterea audi ſermonē Domini, Vidi Dominū ſedentē ſuper ſolium ſuū, & omnē exercitū cæli aſſiſtentem ei à dextris & à ſiniſtris. Et ait Dominus, Quis decipiet Achab regē Iſrael, vt aſcendat, & cadat in Ramoth-Galaad? & dixit vn[us] verba huiuſcemodi, & alius aliter. Egreſſus eſt autē ſpiritus, & ſtetit corā Domino, & ait, Ego decipiā illū. cui locutus eſt Dominus, In quo? Et ille ait, Egrediar, & ero ſpiritus mendax in ore omniū prophetarum eius. Et dixit Dominus, Decipies, & præualebis: egredere, & fac ita. Nunc igitur ecce dedit Dominus ſpiritū mendacij in ore omniū prophetarū tuorum, qui hîc ſunt, & Dominus locutus eſt contra te malum. Acceſſit autem Sedecias filius Chanaana, & percuſſit Michæam in maxillam, & dixit, Mēne ergo dimiſit Spiritus Domini, & locutus eſt tibi? Et ait Michæas, Viſurus es in die illa, quando ingredieris in cubiculum intra cubiculum, vt abſcondaris. Et ait rex Iſrael, Tollite Michæam, & maneat apud Amon principem ciuitatis, & apud Ioas filiū Amēlech, & dicite eis, Hæc dicit rex, Mittite virum iſtum in carcerem, & ſuſtentate eum pane tribulationis & aqua anguſtiæ, donec reuertar in pace. Dixitque Michæas, Si reuerſus fueris in pace, non eſt locutus in me Dominus. & ait, Audite populi omnes. ¶ Aſcendit itaque rex Iſrael & Ioſaphat rex Iuda in Ramoth-Galaad. Dixit itaque rex Iſrael ad Ioſaphat, Sume arma, & ingredere prælium, & induere veſtibus tuis. porrò rex Iſrael mutauit habitum ſuum, & ingreſſus eſt bellum. Rex autem Syriæ præceperat principibus curruum triginta duobus, dicens, Nō pugnabitis contra minorē & maiorē quempiā, niſi cōtra regem Iſrael ſolū. Cū ergo vidiſſent principes curruū Ioſaphat, ſuſpicati ſunt quòd ipſe eſſet rex Iſrael, & impetu facto pugnabant contra eū: & exclamauit Ioſaphat. Intellexerúntq; principes curruū quòd non eſſet rex Iſrael, & ceſſauerūt ab eo. Vir autē quidam tetēdit arcū, in incertum ſagittam dirigēs, & caſu percuſſit regem Iſrael inter pulmonē & ſtomachū. At ille dixit aurigæ ſuo, Verte manū tuā, & eijce me de exercitu, quia grauiter vulneratus ſum. Cōmiſſum eſt ergo prælium in die illa, & rex Iſrael ſtabat in curru ſuo contra Syros, & mortuus eſt veſpere: fluebat autem ſanguis plagæ in ſinum currus, & præco inſonuit in vniuerſo exercitu antequam ſol occumberet, dicens, Vnuſquiſque reuertatur in ciuitatem, & in terram ſuam. Mortuus eſt autem rex & perlatus eſt in Samariam: ſepelierúntque regem in

D

¶ 22 Hæc verba iungenda ſunt cū præcedentibus [ſte iureiurādo adigam]. i. Quoties patieris me te adiurare per nomē Domini, vt non loquaris mihi niſi quod verū fuerit? Senſit fraudē Achab, qui nō addidit hoc, Hæc dicit Dominus, vt veri prophetæ ſolēt. ¶ 23 ſub. mihi. ¶ 24 Heb. in pace. ¶ 25 vl. prædixeram ¶ 26 vl. fœlicia, ſed infœlicia. aut, aduerſa ¶ 27 per exercitū cæli hoc loco intellige tantū angelos bonos. Parabola autē eſt qua indicatur, ſinente & cōniuēte Deo, nobis iponi à Satana. ¶ 28. i. moriatur. ¶ 29 Heb. & dixit vnus ſic, & ali[us] dicebat ſic. Gallice, ainſi & ainſi. ¶ 30 ſub. de loco ſuo. nō enim erat cum exercitu illo cæleſti. Spirit[us] malus nō habet locū cū ſpiritib[us] bonis. Iob 2. a. ¶ 31 imponam ¶ 32 ſub. Dominus. ¶ 33 Impones, ¶ 34 incuſſit colaphū Michæę ¶ 35 Qua. ſub. via. Chal. paraph. Qua hora. i. Quādo. ¶ 36 Heb. quo ingredie[r]is [de] cubiculo i cubiculū. i. in intimū cubiculū. quoniā nō inuenies locū in quo poſſis ſatis tutus eſſe præ metu hoſtiū. ¶ 37 ſub. in vrbē. Alij aiūt eū fuiſſe antea i carcere. ¶ 38 Heb. cibate eū pane tribulationis & aqua anguſtię. vl, afflictionis. i. exiguo pane & exigua aqua. Chaldęus paraph. pane qui erit in afflictione: hoc eſt, non ad ſaturitatē, ſed ad neceſſitatē tantū. ¶ 39 q. d. tunc plane fatebor Dominū nō eſſe locutū per me. ¶ 40 Vocauit populū in teſtē, Audite omnes quæ dico: vt quū quæ prædixi euenerit, intelligatis me dixiſſe iſpiratione diuina. ¶ 41 Mutabo habitū, & ingrediar ¶ 42 ſub. regia. ¶ 43 ſub. veſtē. ſiue paludamentū. ¶ 44 ſub. ad Dominū, viſis hoſtibus. ¶ 45 Heb. emiſit ſagittā in ſimplicitate ſua. i. in incertū. citra propoſitū feriendi regē. ¶ 46. i. inter annulos quibus cōſtabat lorica. q. d. forte fortuna allapſa eſt ſagitta in foramen quod erat inter annulos. Vel, inter laminas quæ dependent à ſolida lorica. Doctioribus magis probatur iſta iterpretatio. Gallice, entre les ioincts des cuiſſōs. q. d. fuit percuſſus in inguine, vbi laminæ hærēt loricæ ſolidæ qua totū corpus munitur. ¶ 47. i. Flexa habena. ¶ 48. i. de exercitu. ¶ 49 Heb. ægrotare fact[us] ſum. i. dolore aut morbo correptus ſum: vel potius, dolet mihi vulnus quod accepi. non ſimulat ſe nō accepiſſe vulnus. ¶ 50 Heb. (Incaluerat autē bellū in die illo, & rex erat ſtans in ipſo curru, e regione Syrorū.). i. Acre autem præliū cōmiſſum fuerat eo die quo vulnus accepit Achab, & ipſe conſtantiſſime pugnabat contra Syros, vnde illum ſagitta petere fuit facile. ¶ 51 ſub veſperam. ſub occaſum ſolis. ¶ 52 Sinus eſt res quæ aliquid capit. ¶ 53 vl, clamor. i. Proclamatum fuit voce præconis in caſtris. ¶ 54. ſub. reuertatur. ¶ 55 Rex inquam

Digitized by Google

Et Samaria, Et lauerūt currū ei⁹ in piſcina Samariæ, & linxerūt canes ſanguinē eius, & habenas lauerunt, iuxta verbū Domini quod locutus fuerat. ¶Reliqua autē ſermonum Achab, & vniuerſa quæ fecit, & domus eburnea quam ædificauit, cunctarúmque vrbium quas extruxit, nónne hęc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iſrael? Dormiuit ergo Achab cum patribus ſuis, & regnauit Ochozias fili⁹ ei⁹ pro eo. ¶Ioſaphat verò filius Aſa regnare cœperat ſuper Iudā anno quarto Achab regis Iſrael. Trigintaquinque annorum erat cum regnare cœpiſſet, & vigintiquinque annis regnauit in Ieruſalem: nomen matris eius Azuba filia Salai. Et ambulauit in omni via Aſa patris ſui, & non declinauit ex ea: fecítque quod rectum erat in conſpectu Domini. Veruntamen excelſa non abſtulit: adhuc enim populus ſacrificabat, & adolebat incenſum in excelſis. Pacémque habuit Ioſaphat cum rege Iſrael. ¶Reliqua autem verborum Ioſaphat, & opera eius quæ geſſit, & prælia, nónne hæc ſcripta ſunt in libro verborum dierum regum Iuda? Sed & reliquias effœminatorum, qui remanſerant in diebus Aſa patris eius, abſtulit de terra. Nec erat tunc rex cōſtitutus in Edom. Rex verò Ioſaphat fecerat claſſes in mari, quæ nauigarent in Ophir propter aurum: & ire non poterant, quia confractæ ſunt in Aſion-gáber. Tunc ait Ochozias fili⁹ Achab ad Ioſaphat, Vadant ſerui mei cum ſeruis tuis in nauibus. & noluit Ioſaphat. Dormiuitq; Ioſaphat cum patribus ſuis, & ſepultus eſt cum eis in Ciuitate-Dauid patris ſui: regnauitque Ioram filius eius pro eo. ¶Ochozias autē filius Achab regnare cœperat ſuper Iſrael in Samaria, anno ſeptimodecimo Ioſaphat regis Iuda, regnauitq; ſuper Iſrael duobus annis. Et fecit malum in conſpectu Domini, & ambulauit in via patris ſui & matris ſuæ, & in via Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Iſrael. Seruiuit quoque Baal, & adorauit eum, & irritauit Dominū Deum Iſrael, iuxta omnia quæ fecerat pater eius.

Samariam, ſepelierúntque regem in Samaria. [56]Quidam autem perfudit' currum in piſcina Samariæ, linxerúntque canes [57]'ſanguinē eius, [58]meretricéſque lauerūt[currum,]' iuxta verbū Domini quod loquut⁹ erat. ¶Reliquū geſtorū Ahab, & quæcūque fecit, domus quoque eburnea quā extruxit, & omnes ciuitates quas ædificauit, annon hæc ſcripta ſunt in libro annaliū regū Iſraelis? Dormiuit itaque Ahab cū patribus ſuis, & regnauit Ahaſias filius eius pro eo. ¶Porrò Ioſaphat fili⁹ Aſa regnare cœpit ſuper Iehuda quarto anno Ahab regis Iſraelis. Fuitque Ioſaphat natus trigintaquinque annos quū regnare cœpiſſet, & regnauit vigintiquinq; annis Ieroſolymis. Nomē matris eius fuit Azuba filia Silhi. Ambulauit autem in omni via Aſa patris ſui, nec declinauit ab ea, faciēs quod rectū erat in oculis Domini: verūtamē excelſa nō ſūt demolita, adhuc enim populus ſacrificabat & adolebat in excelſis. Pacem quoq; fecit Ioſaphat cū rege Iſraelis. ¶Reliquū geſtorum Ioſaphat, & fortitudo eius [59]qua præditus fuit,' & bella quæ geſſit, annon hæc ſcripta ſunt in libro annaliū regū Iehuda? [60]Reliquias quoque catamitorū, qui remāſerant in diebus Aſa patris ſui, ipſe ſuſtulit è terra. [61]Tūc nō fuit rex in Aedō, qui præfectus eſſet regno.' Ioſaphat [62]fecit' quoque decē [63]naues, quæ per mare veniebāt in Ophir,' vt aurū[aduehérent:]ſed nō [64]profectæ ſunt,' quoniā fractæ fuerunt naues illæ [65]in Ezion-gaber. [66]Tunc' ait Ahaſias filius Ahab ad Ioſaphat, Eant ſerui mei cū ſeruis tuis [67]in nauibus:' at Ioſaphat noluit. Dormiuit itaque Ioſaphat cū patribus ſuis, & ſepultus eſt cū patribus ſuis in ciuitate Dauidis patris ſui: regnauitque Iorā filius eius pro eo. ¶Ahaſias filius Ahab [68]regno Iſraelitico in Samaria inauguratus eſt' anno decimoſeptimo Ioſaphat regis Iehuda: regnauitq; duobus annis ſuper Iſraelē. Deſignauit autem malum in conſpectu Domini, [69]ambulauitque in via patris ſui, in via matris ſuæ,' atque in via Ieroboam filij Nebat, qui effecerat vt ſcelerate ageret Iſrael. Nam coluit Baal, & adorauit eū, irritauitque Dominum Deum Iſraelis, [70]iuxta omnia quæ deſignauerat' pater eius.

¶56 Hebr. Et lauit [auriga] ¶57 ſub. cum aqua. nā libebant canes ſanguinē cū aqua qui veniebant bibitū in piſcina. Cum ſuprà, cap. 21, Elias dicit, in loco in quo linxerunt canes ſanguinē Naboth, tuum lingēt. locus ꝓ regione ponit. 4. Reg. 9, docet ꝓphetiam Eliæ de lambēdo ſāguine Naboth, impletā fuiſſe ī Iorā. ¶58 & arma ei⁹ lauerūt. ſub. quibus mādatū fuit illud negotium. ¶59 Heb. quā fecit. i. quæ ſtrenue geſſit. ¶60 Porro reliqua ſcorta maſcula quæ ¶61 q. d. Tēpore huius Idumæa erat ſubiecta regibus Iuda: & reges illic cōſtituebāt præfectū qui vices regis gereret. ¶62 fecerat ¶63 vel, naues marinas, [aut vt qdā, Africas] vt irent in Ophir. i. naues Africanas, hoc eſt quæ irēt in Africā per mare Rubrū, vt irēt in Spagniolā. Vel, naues Africanas. i. tales quales erāt in Africa. Verius eſt vt Tharſis accipiat pro mari: fecit marinas naues, ad differētiā fluuialiū. Tharſis, ſiue Tarſis, tria ſignificat in Scriptura, Africā: inſulā auriferam ſitā in Oceano ad Occidentē Terræ ſanctæ: & mare ipſum, vt hîc. ¶64 iuit, ¶65. i. in portu Heſion-gaber. vſ, nō procul à portu vrbis Heſion-gaber. ¶66 claſſe ſcilicet Ioſaphat attrita. ¶67 ſub. quæ proficiſcuntur in Ophir. ¶68 regnauit ſuper Iſraelem in Samaria. Hîc anni ſynecdochice accipiuntur, pars anni pro toto āno. ¶69. i. ſectatus eſt impietatem paternam & maternam. ¶70. i. prorſus, ſiue omnino vt fecerat &c.

Liber Regum ſecundus, quem nos quartum Regum dicimus.

CAP. I.

PRAEVARICATVS eſt autem Moab in Iſrael, poſtquam mortuus eſt Achab. Cecidítque Ochozias per cācellos cœnaculi ſui quod habebat in Samaria, & ægrotauit: miſitq; nūtios, dicēs ad eos, Ite, cōſulite Beel-zebub deū Accaron, verū viuere queam de infirmitate mea hac. ¶Angelus autē Domini locutus eſt ad Eliam Theſbitē, dicēs, Surge, & aſcēde in occurſum nū-

CAP. I.

D[1]EFECIT autem Moab ab Iſraele poſt mortē Ahab.' Deciditq; Ahaſias per [2]cācellos [3]cœnaculi ſui' quod habuit in Samaria. quámque [4]ægrotaret,' miſit nuntios, mandauítque eis, Ite, & conſulite [5]Baal-ſebub' deum [6]Ecron,' ſimne conualiturus ab hoc morbo meo. ¶Angelus autem Domini loquutus eſt ad Eliam Thiſbitem, Surge, aſcende obuiam nuntijs

¶1. i. Defecerunt Moabitæ pēdere tributū regib⁹ Iſrael mortuo Achab. Pœnas ſuæ idololatriæ dat Ochozias duobus modis: nam ab eo defecerunt Moabitæ, & decidit in cœnaculum quum deambularet in tecto per feneſtram qua immittebatur lumen in cœnaculum. ¶2 quibus ſcilicet immittebatur lumen in cubiculum regium. Feneſtram intelligit quæ obſtructa erat lignis cancellatim & tranſuerſim intertextis. ¶3 in cœnaculum ſuum. Cœnaculum vocant tabulatum ſuperius: Hebraice A A L E A H dictum, quòd ad illud aſcendatur. ¶4 ſub. ex caſu. ¶5 Baal-zebub. i. dominus muſcæ, deus amoliens letales & perniciosiſſimas muſcas, quæ incolas agri Accaronitici infeſtabant. Ita doctiores. Alij, rationem nominis ſumunt à copia muſcarum quam hoſtiarū copioſiſſimus ſanguis gignebat. ¶6. i. quē colunt Accaronitæ.

Digitized by Google

regis Samariæ, & loquere ad eos, [7]Annō eſt De[8] in Iſraele, q vos proficiſcimini[8] conſultū Baal-ſebub deum Ecron? Atq; ob id ſic dicit Dominus, De lecto[8] quem aſcendiſti[9] non deſcēdes, ſed moriendo morieris. ſimúlque abijt Elias. Quúmque reuerſi eſſent nuntij ad[9] eū, dixit ad eos, [10]Quid ita' reuertimini? Reſponderunt ei, Aſcendit vir quidā obuiā nobis, dixitque ad nos, Ite & reuertimini ad regē qui miſit vos, & loquimini ad eū, Sic dicit Dominus, [11]Annon eſt Deus in Iſraele, quód tu' mittis conſultū Baal-ſebub deū Ecrō? idcirco de lecto quem aſcendiſti non deſcēdes, ſed moriēdo morieris. Qui dixit ad eos, Quis habitus viri illius qui vobis obuiā factus, tali que verba loquutus eſt? Et reſponderūt ei, Vir ille [12]piloſus' fuit, & lūbis ſuis accinctus zona coriacea. tū ait, Elias eſt Thiſbites. ¶ Miſitq; [13]ad eū' principē ſuper quinquaginta, & quinquaginta quos habuit ſub ſe. Is[14] aſcendit' ad eum, & ecce ſedebat in vertice montis: loquutúſque eſt ad eum, O [15]vir Dei,' rex mandauit vt deſcendas. Reſpondit Elias, & dixit ad principē ſuper quinquaginta, [16]Si vir ſum Dei ego, [17]deſcēdat ignis' de cælo, deuorétq; te, & quinquaginta tuos. tū[18] deſcendebat' ignis de cælo, deuorauítq; eū & quinquaginta eius. Rex rurſus miſit ad eum aliū principem quinquagenariū cum quinquaginta viris quos ſub ſe habuit: is quoque[19] reſpondit,' & dixit ad eū, O vir Dei, ſic dixit rex, Deſcende confeſtim. Quib[us] reſpōdens Elias dixit, Si vir Dei ego ſum, deſcendat ignis de cælo, & deuoret te, atq; quinquaginta tuos. [20] deſcēdebat autem ignis Dei de cælo, & deuorabat' eū cum quinquaginta ſuis. Rurſus miſit [rex] tertium principē quinquagenariū cum quinquaginta quos ſub ſe habuit. & aſcēdens quinquagenarius ille princeps tertius, incuruauit ſe ſuper genua ſua ante Eliam, obſecrauitq; eū, & dixit, [22]O vir Dei, [21]precioſa ſit quæſo anima mea, & anima ſeruorum tuorū,' nēpe quinquaginta iſtorū, in oculis tuis. Ecce[23] deſcendit ignis' de cælo, & deuorauit duos principes quinquagenarios priores cū quinquagenis eorum, [24]ſit itaq; anima mea in pretio ante oculos tuos.' Et loquutus eſt angelus Domini ad Eliam, Deſcēde cū eo, [25]ne formides ab eo.' qui cōſurgens deſcendit cū eo ad regem, Loquutúſque eſt ad eum, Sic dicit Dominus, Quādoquidē miſiſti nuntios ad conſulendum Baal-ſebub deum Ecron, [26]acſi non eſſet Deus in Iſraele: de lecto' quem aſcendiſti, non deſcendes, ſed moriendo morieris. ¶ Mortuus eſt itaque[27] iuxta verbū Domini, quod Elias loquutus fuerat,' &[28] regno inauguratus eſt' eius loco[29] Iorā' (anno ſcilicet ſecūdo[30] Iorā filij Ioſaphat' regis Iehuda) quoniā non habuit filium. Reliquū geſtorū Ahaſię quæ fecit, annon hæc ſcripta ſunt in libro annalium regum Iſrael?

CAP. II.

FActum eſt autem quum Dominus [1]ſubuehere vellet' Eliam[2] turbine' in cælum, vt iret Elias cum

tiorum regis Samariæ, & dices ad eos, Nunquid non eſt Deus in Iſrael, vt eatis ad conſulendum Beel-zebub deum Accarō? Quam ob rem hæc dicit Dominus, De lectulo ſuper quem aſcendiſti, nō deſcendes, ſed morte morieris. & abijt Elias. Reuerſique ſunt nuntij ad Ochoziam. qui dixit eis, Quare reuerſi eſtis? At illi reſponderūt ei, Vir occurrit nobis, & dixit ad nos, Ite, [*]reuertimini ad regē qui miſit vos, & dicetis ei, Hæc dicit Dominus, Nūquid quia nō erat Deus in Iſrael, mittis vt conſulatur Beel-zebub deus Accaron? Idcirco de lectulo ſuper quem aſcendiſti nō deſcēdes, ſed morte morieris. Qui dixit eis, Cuius figuræ & habitus eſt vir ille qui occurrit vobis, & locutus eſt verba hæc? At illi dixerunt, Vir piloſus, & zona pellicea accinctus renibus. qui ait, Elias Theſbites eſt. ¶ Miſitq; ad eum quinquagenarium principē, & quinquaginta qui erant ſub eo. Qui aſcendit ad eū: ſedentíque in vertice montis, ait, Homo Dei, rex præcepit vt deſcendas. Reſpondénſque Elias, dixit quinquagenario, Si homo Dei[*] ſum, deſcendat ignis de cælo, & deuoret te, & quinquaginta tuos. deſcendit itaque ignis de cælo, & deuorauit eum & quinquaginta qui erant cum eo. Rurſúmque miſit ad eum principem quinquagenariū alterum, & quinquaginta cum eo. Qui locutus eſt illi, Homo Dei, hæc dicit rex, Feſtina, deſcende. Reſpondēs Elias, ait, Si homo Dei ego ſum, deſcendat ignis de cælo, & deuoret te, & quinquaginta tuos. deſcendit ergo ignis[*] de cælo, & deuorauit illū, & quinquaginta eius. Iterum miſit principē quinquagenariū tertiū, & quinquaginta qui erant cum eo. qui cū veniſſet, curuauit genua contra Eliā, & precatus eſt eum, & ait, Homo Dei, noli deſpicere animam meam & animas ſeruorum tuorū qui mecum ſunt. Ecce deſcendit ignis de cælo, & deuorauit duos principes quinquagenarios primos, & quinquagenos qui cum eis erant: ſed nūc obſecro vt miſerearis animæ meæ. Locutus eſt autem angelus Domini ad Eliā, dicens, Deſcende cū eo, ne timeas. ſurrexit igitur, & deſcendit cum eo ad regē, Et locutus eſt ei, Hæc dicit Dominus, Quia miſiſti nūtios ad conſulendū Beel-zebub deum Accaron, quaſi non eſſet Deus in Iſrael à quo poſſes interrogare ſermonem, ideó de lectulo ſuper quem aſcendiſti, non deſcēdes, ſed morte morieris. ¶ Mortuus eſt autē iuxta ſermonem Domini quē locutus eſt Elias, & regnauit Ioram frater eius pro eo, anno ſecundo Ioram filij Ioſaphat regis Iudæ: non enim habebat filiū. Reliqua autem verborum Ochoziæ quæ operatus eſt, nónne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iſrael?

CAP. II.

FActum eſt autē: cū leuare vellet Dominus Eliam per turbinem in cælum, [*]ibant Elias &

¶7 Heb. Nónne ob non eſſe Deum in Iſraele, proficiſcimini &c. i. Nónne ꝓpterea quód nullus opinione veſtra ſit Deus in Iſraele, &c. ſiue, eo quód rex veſter non putat vllum eſſe Deum in Iſraele.
¶8 ſub. morbo coactus.
¶9 Ochoziam ſcilicet.
¶10 vl, Cur in. ſiue, Quamobrem ¶11 Heb. Nóne propterea quód nō ſit Deus in Iſraele, tu &c. Vide ſuprà numerū ſeptimum.
¶12 vl, hirſut[us]
¶13 ſub. cōprehendendum
¶14 Elias confugerat in verticem montis: quia ſibi timebat. ¶15 Hæc videntur dici per ironiam. q. d. qui te iactas eſſe virum diuinum.
¶16 vt ſcilicet reuera ſū: quēquam virū Dei me irridendo appelles. q. d. Non putas me eſſe virum Dei, verúmq; prophetam, ſed Deus comprobabit igne.
¶17 q. d. rogo Deum vt ignis deſcendat &c. & cōprobet me ſuum eſſe prophetam.
¶18 deſcendit
¶19. i. verba facere cœpit. ¶20 deſcendit autē ignis Dei de cælo, & abſumpſit &c. Ignis Dei. i. miſſus à Deo. ¶21 q. d. Fateor ſerio te eſſe prophetā Dei. ¶22 Solemus parcere rei charæ. q. d. ne deſpicias vitam meam, & ſeruorum tuorū. parce vitæ meæ, & meorū: ne perdas me, & milites qui mecum ſunt. In Pſalmis, 115, Precioſa eſt in conſpectu Domini mors ſanctorū eius. i. Deus magnifacit ſuorū mortem. ¶23 ſub. ad preces tuas. ¶24. i. cōdona mihi vitam. ¶25 Timebat, quia aduerſa regi prædixerat: ꝓpterea Iezabel mater regis ſummo eū odio proſequebatur. ¶26 Heb. (nónne quia non eſſet Deus in Iſraele, ad interrogandum ſermonem eius?) idcirco de lecto &c. i. nónne eo quód nō putares eſſe vllum Deum in Iſraele quem conſuleres? propter infidelitatem tuam igitur, de lecto &c. ¶27. i. quēadmodū prædixerat Dominus per Eliā. ¶28 regnauit ¶29 per cōtractionē dictū, pro Iehoram: quemadmodum & Ioſue pro Iehoſua. Hic fuit frater Ochoziæ. ¶30 Iorā filius Ioſaphat cœpit regnare cum patre ſuo, anno XVII regni eius, quo etiam anno regnare cœpit Ochozias. Hic Ochozias regnauit duobus annis perfectis: pars decimiſeptimi pro anno, & pars decimioctaui pro anno. Quód per annū ſecundum hîc intelligere debeamus annum decimumoctauū regni Ioſaphat, docet initium tertij capitis ſequentis. Ioſaphat XXV annis regnauit. Anno XVIII Ioſaphat regnare cœpit Ioram filius eius. ergo VIII annis & ſuprà, id eſt nouem, ſynecdochicos regnauit cum patre.
II. ¶1 vl, ſublaturus eſſet ¶2 in illo turbine, per quem ſcilicet ſublatus fuit.

Digitized by Google

Eliſeus de Galgalis. Dixítque Elias ad Eliſeum, Sede hic, quia Dominus miſit me vſque in Beth-el. cui ait Eliſeus, Viuit Domin⁹, & viuit anima tua, quia non derelinquam te. Cúmque deſcendiſſent Beth-el, egreſſi ſunt filij prophetarū, qui erāt in Beth-el, ad Eliſeum, & dixerunt ei, Nunquid noſti quia hodie Dominus tollet dominum tuum à te? qui reſpondit, Et ego noui: ſilete. Dixit autem Elias ad Eliſeum, Sede hic, quia Domin⁹ miſit me in Iericho. & ille ait, Viuit Dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te. Cúmque veniſſent Iericho, acceſſerunt filij prophetarū qui erāt in Iericho, ad Eliſeum. & dixerunt ei, Nunquid noſti quia Domin⁹ hodie tollet dominū tuū à te? & ait, Et ego noui: ſilete. Dixit autē ei Elias, Sede
B hic, quia Domin⁹ miſit me vſque ad Iordanem. qui ait, Viuit Dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te. Ierunt igitur ambo pariter, & quinquaginta viri de filijs prophetarum ſecuti ſunt eos, qui & ſteterunt econtra, longe: illi autem ambo ſtabant ſuper Iordanem. Tulítque Elias pallium ſuum, & inuoluit illud, & percuſſit aquas, quæ diuiſæ ſunt in vtranque partē, & tranſierunt ambo per ſiccum. ¶Cúmque trāſiſſent, Elias dixit ad Eliſeum, Poſtula quod vis vt faciam tibi, antequam tollar à te. dixítque Eliſeus, Obſecro vt fiat in me duplex Spiritus tuus. Qui reſpondit, Rem difficilem poſtulaſti: attamē ſi videris me, quādo tollar à te, erit tibi quod petiſti: ſi autem nō videris, nō erit. ¶Cúmque pergerent, & incedentes ſermocinarentur, ecce currus igneus, & equi ignei diuiſerunt vtrunque: & aſcēdit Elias per turbinē in cælū, Eliſeus autē videbat, & clamabat, Pater mi, pater mi, currus Iſrael & auriga eius. & non vidit eū amplius: apprehendítque veſtimēta ſua, & ſcidit illa in duas partes. ¶Et leuauit pallium Eliæ, quod ceciderat ei: reuerſúſque ſtetit ſuper ripam Iordanis. Et pallio Eliæ quod ceciderat ei, percuſſit aquas, & non ſunt diuiſæ: & dixit, Vbi eſt Deus Eliæ, etiā nunc? percuſſítque aquas, & diuiſæ ſunt huc atque illuc, & tranſijt Eliſeus. Videntes autem filij prophetarum qui erant in Iericho econtra, dixerunt, Requieuit Spiritus Eliæ ſuper Eliſeum. Et venientes in occurſum eius, adorauerūt eū proni in terram, dixerúntque illi, Ecce, cū ſeruis tuis ſunt quinquaginta viri fortes, qui poſſunt ire, & quærere dominum tuum, ne forte tulerit eū Spiritus Domini, & proiecerit eum in vnum montium, aut in vnam vallium. qui ait, Nolite mittere. Coegerúntque eum, donec acquieſceret, & diceret, Mittite. Et miſerunt quinquaginta viros: qui cum quæſiſſent tribus diebus, nō inuenerūt.

Eliſæo de [1]Gilgal,' Dicerétq; Elias ad Eliſæū, Mane quæſo hìc, quoniā Dominus miſit me in Beth-el. dixit ergo Eliſæus, [4]Viuit Dominus, viuítque anima tua,' ſi deſeram te. deſcēderúntq; in Beth-el. Et egreſſi [5]filij prophetarum' qui erāt in Beth-el ad Eliſæum, dixerunt ei, Noſtíne quòd Dominus hodie tollet dominum tuum, [6]ne ſit poſthac magiſter tuus?' & ait, Etiā, [7]noui ego:' tacete. Dixit rurſus ad eū Elias, Eliſæe, [8]mane hìc quæſo,' quoniam miſit me Dominus in [9]Iericho.' qui ait, Viuit Dominus, viuítque anima tua, ſi deſerā te. venerúntque Iericho. Acceſſerúntque [10]filij' prophetarum qui erant in Iericho ad Eliſæum, & dixerunt ad eum, Noſtíne quòd Domin⁹ hodie tollet à te dominum tuum? Qui reſpondit, Etiam ego noui, tacete. Dixit Elias ad eum, Mane quæſo hìc, quoniam Dominus miſit me ad Iordanem. qui ait, Viuit Dominus, & viuit anima tua, ſi deſeram te. ibántq; duo illi. Porrò quinquaginta viri ex filijs prophetarum [11]venerunt,' & ſteterunt à longe eregione, duo autem illi [12]ſteterunt iuxta Iordanem.' Et ſumens Elias pallium ſuum, & [13]inuoluens' illud, percuſſit aquas, diuiſæque ſunt huc & illuc, vt ābo tranſirent [14]in ſicco. ¶Quúmque tranſiſſent, dixit Elias ad Eliſæum, Poſtula [15]quod tibi faciam,' antequam tollar à te. & ait Eliſæus, Sit quæſo [16]duplex' portio tui Spiritus ſuper me. Qui dixit, Rem [17]difficilem' poſtulaſti: ſi videris me [18]tolli' à te, fiet tibi [19]ſic:' Si minus, [20]nō erit. ¶[21]Factū itaque eſt quum ita proficiſcerentur & confabularentur,' vt [22]currus igneus atque equi ignei vtroſque diuellerent, aſcenderétque Elias turbine [23]in cælum. Eliſæus verò videns clamabat, [24]Pater' mi, pater mi, [25]currus Iſraelis & equites eius:' neq; vidit eū amplius. apprehēſis autē veſtimētis ſuis, ſcidit ea ī duas partes. ¶Eleuatóque pallio Eliæ quod ceciderat ab illo, reuerſus eſt, & ſtetit ad ripā Iordanis. Tollēſq; palliū Eliæ quod ceciderat ab illo, [26]percuſſit aquā,' ac dixit, [27]Vbi eſt Domin⁹ Deus Eliæ, [28]etiā ipſe?' quúmque feriſſet aquas, [29]diuiſę ſūt huc atq; illuc,' & trāſijt Eliſæus. Vidētes autē eū [30]filij prophetarū' qui [31]erāt in Iericho [32]à longe,' dixerunt, [33]Spirit⁹ Eliæ quieſcit ſuper Eliſæo.' venerúntq; ei obuiā, [34]procideruntque in terrā' corā eo. Dixerúntque ad eū, Ecce [35]ſunt cū ſeruis tuis quinquaginta viri fortes,' eant quæſo illi & quærāt dominū tuū, [36]fortaſſis ſuſtulit eū Spiritus Domini, proiecítq; eum' in aliquem montem, aut in vallem aliquā. qui ait, Ne mittatis. At illi [37]flagitarunt eum donec pudore perpelleretur, [38]vt diceret,' Mittite. Miſerunt ergo quinquaginta viros, qui quæſierunt eum tribus diebus, ſed non inuenerunt eū.

¶3 Elias, ante obitū, adijt primum Galgala, deide Beth-el, tum Iericho, poſtremò Iordanem.

¶4.i. Iuro per Deum viuentē, & per animam tuam. ¶5 ſunt diſcipuli prophetarū, vt patres pro magiſtris accipiuntur. ¶6 Hebr. de capite tuo? i.à te? Pars pro toto. Gallice d'auec tov? Aut doctor eſt diſcipulo velut corona & ornamentū. Ergo, A capite tuo. i. dominū tuū qui tibi nō aliter ornamento eſt, atque corona capiti. ¶7 q.d. Dominus mihi reuelauit.

¶8 Hoc forte fecit vt faceret periculum an diligeretur an Eliſeo. ¶9 Illic multi erant ſectatores pphetarum, viri pii. ¶10.i. diſcipuli

¶11.i. proſequuti ſūt eos abeūtes, vt viderent finem. ¶12 nā deerat nauicula qua trāſmitterēt fluuium. ¶13 vl, complicans ¶14 vl, per ſiccū. ſub. vadum.

¶15 vl, quid velis vt faciam tibi, ¶16 Heb. duorum. i. duplex mēſura. hoc eſt, Da vt duæ partes tui Spiritus diuiſi in tres partes, ſint meæ. noluit petere tātam ſibi fieri gratiam, quantam magiſtro. q.d. Noli me efficere tantum quantus es, ſed da ſolum mihi duas partes tui Spiritus. ¶17 vl, arduam ¶18 quum tollar. i. ſi videris me abeūtem. ¶19. i. quod poſtulas. ¶20 hoc eſt, non eris voti compos. ¶21. i. Cum autem alternis progreſſi eſſent inter fabulādum. ¶22 Elias fuit ſublatus turbine: currus autem & equi apparuerunt inter vtrūque ipſi Eliſeo, vt intelligeret Eliam fuiſſe Iſraeli vice multorum currū falcatorum, & multorum equitum. ¶23. i. in aerē, & locum aliquem tranquillitatis plenum. i. in ſinum Abrahæ, qui in aere potius collocandus videtur quàm in terra: nō autē raptus fuit in ipſū paradiſum: quia eò nondum apertus fuerat aditus à Chriſto. 1. Corinth. 15, Primitiæ dormientium Chriſtus. In locum cæleſtem aliquem raptus fuit, deſtinatum olim ſpiritibus pijs firma fide expectātibus Meſſiam, qui paradiſi aditū aperturus erat. corpus etiam ipſum Eliæ raptum fuit, ſed immutatum & incorruptibile redditū. Vide Eccleſiaſtes 11. ¶24. i. Magiſter. nam ſunt magiſtri diſcipulis vice parentum. q.d. Vale præceptor. ¶25. i. qui plus iuuabas Iſraelem oratione, quàm magna curruum & equitum multitudo. ¶26 ſub. nec eſt diuiſa. ¶27 q.d. Cur non diuidentur aquæ quum eum Deum colam quem coluit Elias? ¶28 etiam ipſi. ſub. factum eſt miraculum. i. etiam in gratiam Eliſei Deus edidit miraculum. ¶29 vl, diuiſerunt ſeſe hinc & hinc. ¶30 qui ſcilicet ſubſtiterant. ¶31 vl, [habitabant] ¶32 ex aduerſo. vnde ſcilicet videre poterant Ieruſalē. ¶33. i. afflatus eſt Spiritu Eliæ Eliſeus. nā viderūt eū redeūtē per Iordanem pede ſicco. ¶34 honoris videlicet cauſa, caput demiſerunt. vl, inclinauerunt ſeſe ¶35 q.d. habem⁹ hìc quinquaginta homines robuſtos qui poterunt ferre itineris moleſtiam. Sciebant Deum ſublaturum eſſe Eliam, ſed neſciebant an ad tempus, an in perpetuū. ¶36 ne tulerit eum Spiritus Domini, & demiſerit eū ¶37 rogarūt vehementer tandiu dum coactus eſt. ſub. permittere illis vt mitterent. nam non ſtatim annuit illis. ¶38 & dixit,

Digitized by Google

Quúmque reuerſi eſſent ad eum, ([39]qui manſerat in Iericho,) dixit ad eos, Annon dixerã vobis, Ne eatis? ¶Porrò viri ciuitatis dixerunt ad Eliſæum, En [40]habitatio ciuitatis huius commoda eſt, vt domin[9] meus videt: at aquæ[41] malæ ſunt, & terra[42] ſterilis. Tum dixit, Afferte mihi phialam nouã, & ponite in eam ſal. & attulerunt ad eum. Egreſſus autem ad ſcaturiginẽ aquarum, proiecit illuc ſal, & ait, Sic dicit Domin[9], [43]Sanaui aquas iſtas, [44]ita vt poſthac ex illis neq; mors ſit, neque ſterilitas. Sanatæ itaque ſunt aquæ vſque in diem hunc, iuxta verbum Eliſæi quod loquutus eſt. ¶Aſcendit deinde illinc in Beth-el: quúmque[45] per viam aſcenderet, exierunt pueruli ex vrbe, illudentes ei, dicẽtéſq; ad eũ, [46]Aſcende calue, aſcende calue. Et reſpiciens poſt ſe, vidit eos, & execratus eſt eos in nomine Domini. egreſſæ ergo ex ſylua duæ vrſæ, diſcerpſerũt ex eis quadragintaduos[47] pueros. Abiit inde in mõtem Charmelũ, & inde reuerſus eſt in Samariã.

CAP. III.

IOram filius Ahab rex factus eſt ſuper Iſraelem in Samaria, anno decimooctauo Ioſaphat regis Iehuda, regnauítq; duodecim annis. Fecit autem malum in oculis Domini, attamen nõ ſicut pater eius, & mater eius: nã abſtulit ſtatuas baal, quas fecerat pater eius. Veruntamẽ hæſit in peccatis Ieroboam filij Nebat, qui effecit vt ſcelerate ageret Iſrael, nec receſſit[1] ab eis. ¶Porrò Meſa rex Moabitarum[2] armentarius erat, [3]pendebátq; [vectigal] regi Iſraelitico, nempe centum millia agnorum, & centum millia arietum cum lana. Mortuo autem Ahab, rex Moabitarum defecit à rege Iſraelis. ¶Egreſſus ergo rex Ioram[4] quodã die de Samaria, recenſuit vniuerſum Iſraelẽ, [5]Et abiens miſit ad Ioſaphat regẽ Iehuda hiſce mandatis, Rex Moabitarũ perfide defecit à me, proficiſceriſne mecum contra Moabitas in prælium? reſpondit, Aſcendam: [6]vt enim ego ſum, ſic tu es: & ſicut populus meus, ſic & populus tuus: ſicut equi mei, ſic equi tui. Et ait, Qua via aſcendemus? at ille reſpõdit, [7]Via deſerti Edõ. ¶Profectus eſt itaque rex Iſrael, & rex Iehuda, atque [8]rex Edom: quúmque circumiſſent in itinere ſeptem diebus, non habuerunt aquam exercitui & iumentis[9] quæ eos ſequebantur. Dixitque rex Iſrael, [10]Ahha, nimirũ Dominus vocauit tres iſtos reges, vt tradat eos in manus Moabitarum. Dixit verò Ioſaphat, Annon eſt hic[11] propheta Domini, vt ſciſcitemur [12]Dominum per eum? reſpondit quidam ex ſeruis regis Iſraelis, & ait, Eſt hic Eliſæus filius Saphat [13]qui aquas fudit ſuper manus Eliæ. Dixitque Ioſaphat, [14]Apud hũc eſt verbum Domini. deſcenderunt ergo ad eum rex Iſrael, & Ioſaphat, atque rex Edom. Tum ait Eliſæus ad regem Iſraelis, Quid mihi [15]tecum? vade ad prophetas patris tui, & ad prophetas[16] matris tuæ. aitque ad eũ rex Iſrael, [17]Ne ſic, [18]quandoquidem inuitauit Dominus tres iſtos reges, vt tradat eos in manus Moabitarum.

Et reuerſi ſunt ad eũ: at ille habitabat in Iericho, & dixit eis, Nunquid nõ dixi vobis, Nolite ire? ¶Dixerunt quoque viri ciuitatis ad Eliſeum, Ecce habitatio ciuitatis huius optima eſt, ſicut tuipſe Domine proſpicis: ſed aquæ peſſimæ ſunt, & terra ſterilis. At ille ait, Afferte mihi vas nouum, & mittite in illud ſal. quod cũ attuliſſent, Egreſſus ad fontẽ aquarum, miſit in illum ſal, & ait, Hæc dicit Dominus, Sanaui aquas has, & non erit vltrà in eis mors, neque ſterilitas. Sanatæ ſunt ergo aquæ vſque in diem hanc, iuxta verbum Eliſei quod locutus eſt. ¶Aſcendit autẽ inde Eliſeus in Beth-el: cúmque aſcenderet per viam, pueri parui egreſſi ſunt de ciuitate, & illudebant ei, dicentes, Aſcende calue, aſcende calue. Qui cũ reſpexiſſet, vidit eos, & maledixit eis in nomine Domini: egreſſique ſunt duo vrſi de ſaltu, & lacerauerũt ex eis quadragintaduos pueros. Abijt autem inde in mõtem Carmeli, & inde reuerſus eſt in Samariam.

CAP. III.

IOram verò filius Achab regnauit ſuper Iſrael in Samaria anno decimooctauo Ioſaphat regis Iudæ. Regnauitque duodecim annis. Et fecit malum corã Domino, ſed non ſicut pater ſuus & mater: tulit enim ſtatuas baal quas fecerat pater eius. Veruntamen in peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Iſrael, adhæſit, nec receſſit ab eis. ¶Porrò Meſa rex Moab, nutriebat pecora multa, & ſoluebat regi Iſrael centũ millia agnorum, & centum millia arietũ cum velleribus ſuis. Cúmq; mortuus fuiſſet Achab, præuaricatus eſt fœdus quod habebat cum rege Iſrael. ¶Egreſſus eſt igitur rex Ioram in die illa de Samaria, & recenſuit vniuerſum Iſrael. Miſitque ad Ioſaphat regẽ Iuda, dicẽs, Rex Moab receſſit à me, veni mecum contra eum ad prælium. qui reſpondit, Aſcendam: qui meus eſt, tuus eſt: populus meus, populus tuus: & equi mei, equi tui. Dixitque, Per quam viam aſcendemus? at ille reſpondit, Per deſertum Idumææ. ¶Perrexerunt igitur rex Iſrael, & rex Iuda, & rex Edom, & circuierunt per viam ſeptẽ dierum, nec erat aqua exercitui & iumentis quæ ſequebantur eos. Dixitque rex Iſrael, Heu heu heu, congregauit nos Dominus tres reges, vt traderet in manu Moab. Et ait Ioſaphat, Eſtne hìc propheta Domini, vt deprecemur Dominum per eum? & reſpondit vnus de ſeruis regis Iſrael, Eſt hìc Eliſeus filius Saphat, qui fundebat aquã ſuper manus Eliæ. Et ait Ioſaphat, Eſt apud eum ſermo Domini. deſcenditque ad eum rex Iſrael, & Ioſaphat rex Iuda, & rex Edom. Dixit autem Eliſeus ad regem Iſrael, Quid mihi & tibi eſt? vade ad prophetas patris tui, & matris tuæ. & ait illi rex Iſrael, Quare congregauit Dominus tres reges hos, vt traderet eos in manus Moab?

¶39 is autẽ habitabat &c. ¶40 vſ, ſitus vrbis huius elegãtiſſimus eſt, ¶41 vſ, noxiæ ¶42 Heb. orbat, vel, perimit. ſub. habitatores ſuos. q.d. propterea loc[9] eſt inſalubris. Doctiores exiſtimant aquas totius regionis Ierichũtinæ fuiſſe inſalubres. ¶43 vſ, Reddidi ſalubres. aut, Volo has aquas eſſe ſalubres, ¶44 Heb. & nõ erit illinc vltrà mors, & orbãs. .i. non erunt poſthac letales aquæ, neq; hic locus ſuos incolas interimet. ¶45 ſub. quæ ducebat in Beth-el. ¶46 Repetitio habet irriſionem. ¶47 ſub. ex illis.

III.

¶1 Heb. ab illo. ſub. peccato. vel, ab illa idololatria. Relatiuum ſingulare, antecedens [peccatis] plurale. ¶2 Heb. erat paſtor. Chald. paraph. alebat multos greges. i. diues erat pecoris. ¶3 .i. noluit pẽdere tributum ſolitum regi. ¶4 illo tempore. ſub. rebellionis Moabitarũ. ¶5 .i. Cum properaret ad locum in quo facturus eſſet delectum militum. ¶6 q.d. tu & ego vnum ſumus, idem facturus ſum quod & tu: & meo populo & meis equis æquè vti poteris atque tuis. quò tu cum populo tuo & equis ire voles, illuc paratus ſum ego ire vnà cum populo meo & equis. Similitudinem ſortis, conditionis, voluntatis aut dignitatis ſignificat geminatio illa caphin Hebraicarum literarum quæ pro aduerbijs ſimilitudinis ſumuntur. ¶7 Hoc dicit quòd ſecum vellet aſſumere regem Idumææ. ¶8 Hic erat prorex Idumææ, qui eam regebat vice regis Iuda. ¶9 Heb. quæ erant in pedibus eorum. ¶10 vſ, Ohe. Vox eſt admirãtis & deſperantis. q.d. Hei mihi, res ita habet quòd inuitauit nos Deus &c. i. videtur nos conuocaſſe ac excitaſſe, vt &c. Chaldę[9] paraph. væ. ¶11 vſ, aliquis ex prophetis Domini, ¶12 Heb. [os] Domini. i. ſermonẽ. hoc eſt, vt conſulamus Dominũ. Rex pius & ab idolorum cultu alienus, confugit ad Deum in tribulatione. ¶13 Chaldæus paraph. qui famulabatur Eliæ. nã ſolent miniſtri fundere aquã manibus dominorum quũ eas lauare volunt. ¶14 .i. Eſt verus propheta Dei. Hoc affirmatiue, non interrogatiue dictum. q.d. Si fuerit famulus tanti prophetæ, per eum conſulere poterimus Dominũ. ¶15 ſub. eſt commune. ¶16 quæ ſcilicet alebat prophetas lucorum. ¶17 .i. Ne dicas talia, miſſa facito hæc, ô domine: ne reijcias nos. ¶18 ſubaudienda quædam, ſic [Nam verum eſt] quòd vocauit &c. i. videtur nos conuocaſſe, vt &c.

Digitized by Google

…m Eliſeus, Viuit Dominus exerci-
… conſpectu ſto, quòd ſi non vultũ
… regis Iudæ erubeſcerem, non attendiſ-
…em te, nec reſpexiſſem. Nũc autem ad-
… mihi pſaltẽ. cũmque caneret pſaltes, facta
… eũ manus Domini, & ait, Hæc dicit Do-
minus, Facite alueũ torrentis huius foſſas & foſ
ſas. Hæc enim dicit Dominus, Non videbitis ven
tum, neque pluuiam: & alueus iſte replebitur a-
quis, & bibetis vos, & familiæ veſtræ, & iumenta
veſtra. Paruũque eſt hoc in conſpectu Domini:
inſuper tradet etiam Moab in manus veſtras. Et
percutietis omnem ciuitatem munitam, & om-
nem vrbem electam, & vniuerſum lignum fru-
ctiferum ſuccidetis, cunctóſque fontes aquarum
obthurabitis, & omnem agrum egregium ope-
rietis lapidibus. Factum eſt igitur mane, quando
ſacrificium offerri ſolet, & ecce, aquæ veniebant
per viam Edom, & repleta eſt terra aquis. Vniuer
ſi autem Moabitæ audientes quòd 'deſcendiſſẽt'
'tres' reges vt pugnarent aduerſum eos, conuo-
cauerunt omnes qui accincti erant baltheo deſu
per, & ſteterunt in terminis. Primóque mane ſur
gentes, & orto iam ſole ex aduerſo aquarum, vi-
derũt Moabitæ ecõtra aquas rubras, quaſi ſangui-
nem, Dixerũtque, Sanguis gladij eſt: pugnaue-
runt reges contra ſe, & cæſi ſunt mutuò: nũc per-
ge ad prædam Moab. Perrexerũntque in caſtra
Iſrael: porrò conſurgens Iſrael, percuſſit Moab:
at illi fugerunt coram eis. venerunt igitur qui
vicerant, & percuſſerũt Moab, Et ciuitates deſtru-
xerunt: & omnem agrum optimum, mittẽtes ſin
guli lapides, repleuerunt: & vniuerſos fontes a-
quarum obthurauerunt: & omnia ligna fructife
ra ſucciderunt, ita vt muri tantum fictiles rema-
nerent: & circundata eſt ciuitas à fundibularijs,
& magna ex parte percuſſa. Quod cum vidiſſet
rex Moab, præualuiſſe ſcilicet hoſtes, tulit ſecũ
ſeptingentos viros educentes gladios, vt irrum-
perent ad regem Edom: & non potuerunt. Arri-
piénſque filium ſuum primogenitum, qui regna
turus erat pro eo, obtulit holocauſtũ ſuper mu-
rum: & facta eſt indignatio magna in Iſrael, ſta-
tímque receſſerunt ab eo, & reuerſi ſunt in ter-
ram ſuam.

Eliſæus ait, Viuit Dominus exercituum, [19]in cu-
ius conſpectu ſto, 'niſi faciem Ioſaphat regis Ie-
huda [20]revererer,' non dignarer vt te vel aſpice-
rem: nunc verò [21]pſaltem' mihi adhibete. quũm-
que caneret pſaltes, [22]facta eſt ſuper eum manus
Domini.' Et ait, Sic dicit Dominus, [23]Facite iuxta
hunc alueum multos elices,' Quoniã ſic dicit Do-
minus, Non [24]videbitis' ventum vllum, neque plu
uiam videbitis, nihilo tamen minus [25]alueus' iſte
aquis inundabit, vt & vos bibatis, & pecora ve-
ſtra, atque [26]iumenta' veſtra. [27]Idque leue erit in
oculis Domini:' dabit inſuper Moabitas in ma-
num veſtram, [28]Ferietíſque' omnem ciuitatem
munitam, & omnem vrbem electam, atque vni-
uerſas arbores [29]electas' deijcietis, omnes fontes
aquarum obthurabitis, & omnem agrum ferti-
lem lapidibus [30]inutilem reddetis.' Factum autẽ
eſt mane [31]iuxta id tempus, quo ſolebat ſacrifica
ri ſacrificium cibarium,' vt aquæ venirent per
viam Edom, [32]terráque ipſa inundaret aquis.' Cũ
ctí autem Moabitæ audientes quòd aſcendiſſent
reges vt pugnarent contra eos, [33]conuocarunt o-
mnes qui expediti erant,' & ſuprà, ſteterúntque
[34]ad fines. [35]Et mane quum ſol oriretur ſuper a-
quas, viderunt' Moabitæ [36]è regione' aquas rubras
veluti ſanguinem. Et dixerunt, Sanguis eſt [37]iſtud,
[38]vaſtando vaſtati ſunt' reges, [39]mutuo ſeſe confe
cerunt: [40]ad prædam' nunc igitur ô Moab. Quũm
que [41]peruenissent' ad caſtra Iſraelis, inſurrexe-
runt Iſraelitæ, & percuſſerunt Moabitas, ita vt
fugerent coram eis: [42]at iſti inſequuti eos, percuſ
ſerunt Moabitas.' Et ſubuerterunt vrbes, & in ſin
gulos agros fertiles ſinguli proiecerunt lapides
ſuos, & impleuerunt eos, omnes fontes aquarum
obſtruxerunt, & omnem arborem [43]bonam' de-
iecerunt, [44]dũtaxat in Kir-hareſch reliquos fece
runt lapides eius: [45]funditores' verò circumierũt
ſeam,] & percuſſerunt eam. Videns autem rex Mo
abitarum quòd bellum [46]grauius eſſet quàm
quod ipſe ſuſtinere poſſet, 'tulit ſecum ſeptingẽ-
tos [47]qui gladio vti poterant, [48]vt irrumperent
aduerſus regẽ Edom,' ſed nõ potuerũt. Arripiens
igitur primogenitũ ſuũ, qui regnaturus erat pro
eo, [49]ſacrificauit eũ holocauſtũ [50]ſuper murũ, fa-
ctáque eſt magna indignatio [51]cõtra Iſraelẽ.' ſol-
uerunt ergo ab eo, & reuerſi ſunt in terram ſuã.

¶19.i. cui ſeruio. nam famuli ſtare ſolent coram dominis ſuis, vt eis inſeruiant. hinc ſtare in alicuius conſpectu, eſt ei famulari. ¶20 Heb. ſuſciperẽ. q.d. quæ faciã, agã in gratiã Ioſaphat. Gallice, N'eſtoit l'honneur de Ioſaphat, ie ne te daigneroye regarder. ¶21 vl, citharœdũ. quí canat aliquas laudes Dei ad animũ meũ excitãdũ, & eleuãdã intẽtionem animi mei ad Deũ. nõ enĩ vtebantur muſica prophana, ſed ſancta. ¶22.i. afflatus fuit Spiritu Domini. Chaldæus paraphr. requieuit ſup eũ prophetia. ¶23 Hebr. Facite vallem iſtam foſſas & foſſas. Tunc erat in quadã valle. Replete ſcrobibus hãc vallem: Facite in torrẽte hoc crebras foſſas. Nã repetitio frequentẽ multiplicat intelligit & demõſtrat. ¶24.i. ſentietis. tribuit ſenſui vni quod eſt alterius. ¶25 torrẽs ¶26 quæ ſcilicet ve… ſarcinas veſtras. ¶27 vl, Hoc autẽ eſt res facilis corã Domino.i. Id autẽ facile faciet Domin'. ¶28 vl, Euertetis. …, Expugnabitis ¶29 Heb. bonas.i. fructiferas. ¶30 vl, affligetis.i. obruetis. nã lapides ſunt quædã peſtes agrorũ. ¶31 Hebr. quando offertur ſacrificium. vl, oblatio matutina: ad differẽtiam veſpertinæ. ¶32.i. locus ille replet' fuit aquis. ¶33 Heb. congregati ſunt [ſub. ad vocem præconis] ab omni accingẽte ſe baltheo.i. ab ea ætate qua ſolet geſta re enſem. ¶34 ſub. ſuæ regionis, vt eorum exciperẽt impetum. ¶35 Summo autem mane ſurrexerunt, & ſol ortus eſt ſuper aquas, viderũntque &c.i. Quum iam ſol mitteret ſuos radios ſuper illas aquas. ¶36 vl, eminus ¶37 ſub. quod videmus. ¶38 digladiando digladiati ſunt.i. dimicauerunt inter ſe. ¶39 Hebr. interfecit quiſque ſociũ ſuũ: i. mutuis vulneribus ſe interfecerunt. Per verbum Hebraicum deſignatur quædam cauſa digladiationis. q.d. oborta ſeditione, vel aliam ob cauſam compulſi ſunt gladios exerere, & confodere ſe mutuo. ¶40 ſub. currite. q.d. amplis ſima præda parta eſt. ¶41 ſub. ordinib' nõ ſeruatis, & acie nõ inſtructa: feſtinãtes enim venerũt. ¶42 Heb. & percuſ ſerunt eã [ſub. congregationem,] & ceciderũt Moabitas. Doctus inter Hebræos propter relatiuum fœmininum ſubau dit [vrbem] ſ[vẽnit,] hoc modo, & ingreſſus eſt vrbẽ, & percuſſerunt percutiendo Moabitas.i. Ingreſſus eſt Iſrael ſin gulas vrbes ad quas ſe receperãt Moabitæ præſidij cauſa, & percuſſerunt ipſos Moabitas. ¶43.i. frugiferã. ¶44 Heb. ita vt relinquerent tantum lapides eius in Kir-hareſeth. q.d. ita omnia euerterũt in ea vrbe, egregia Kir-hareſeth, vt reliquerint ſolum muros. omnia quæ erant in circuitu deſtruxerunt, ita vt ſoli muri remanerent: nondum vrbẽ receperant, ſed omnia vicina perdiderãt. ¶45 Vox Hebræa C A L A I M, non ſolum ſignificat eos qui funda lapides mittunt, ſed etiam tormentis excutiunt ingentes lapides in muros. ¶46 Hebr. præualeret ſibi, ¶47 Heb. viros educentes enſem.i. magnanimos & bellicoſos. ¶48.i. vt rupta acie impetu facto pugnarent aduerſus regem Edom qui non procul erat ab vrbe. ¶49 ſub. rex Moab. Alij non ſatis rectè, de filio regis Edom intelligunt, quem in eruptione cepiſſet. ¶50 ſub. vrbis Kir-hareſeth. In honorem Dei ſui filium ſuum immolauit, confugiens ad deos ſuos viribus ſuis deſtitutus. quo viſo Iſraelitæ commoti abierunt. ¶51 Hebr. in Iſraele.i. ob tam crudele facinus vehementer indignati ſunt Iſraelitæ. q.d. miſerti ſunt eius, quòd vidiſſent eò redactum vt immolaret filium.

Digitized by Google

CAP. IIII.

MVlier quædam de vxoribus 'filiorum' prophetarum clamauit ad Eliſæum, dicés, Seruus tuus vir meus mortuus eſt, tu verò noſti q ſeruus tuus metuens fuit Dei. iam verò venit creditor vt tollat duos filios meos ſibi in ſeruos. Ad quam dixit Eliſæus, Quid faciam tibi? indica mihi quid habeas domi. Quæ dixit, Ancilla tua nihil habet domi quā lecythū olei. Cui ait, Vade, & poſce tibi vaſa foris, [id eſt] ab omnibus vicinis tuis, vacua [inquam] vaſa, eáque nō pauca. Quūmque fueris ingreſſa, claude poſt te, póſtque filios tuos ianuam, & funde [oleum] in omnia vaſa iſta: quódque fuerit repletū, repone. Abijt itaq; mulier ab eo, & clauſit ianuam poſt ſe & poſt filios ſuos, qui adhibebāt ei [vaſa,] ipſaq; infundebat. Quūmque iam vaſa impleta eſſent, dixit ad filiū ſuū, Adhibe mihi adhuc [aliud] vas. is autē ait ad eā, Nullū eſt amplius vas. cōſtititque oleū. Venit hæc, & nūtiauit viro Dei. qui ait, Vade & vēde oleum ipſum, & redde creditori: tu & filij tui[10] cū eo quod ſupereſt vitā ſuſtinete. ¶Cōtigit autem quodā tempore vt Eliſæus trāſiret Sunem, illic erat mulier quædā[11] inſignis, quæ[12] retinuit eū vt ederet cibū: vnde factum eſt, vt quoties tranſiret, diuerteret illò vt ederet cibum. Tum ait illa ad maritū ſuū,[13] En quæſo, noui quòd is qui[14] ſubinde apud nos præterit, vir Dei ſanctus eſt: faciamus quæſo cœnaculū[15] paruo pariete, & ponamus ei in eo lectū, menſam,[16] ſoliū atque candelabrū: vt quū ad nos venerit, illuc diuertat. ¶Factū ergo eſt quodā die, vt veniret illuc, & diuerteret in cœnaculū illud, dormirétque in eo. Tū dixit [Eliſæus] ad puerū ſuū, Voca Sunamitidē illā. quūmque eam vocaſſet, ſtetit ipſa coram eo. Rurſúmque ait[17] illi ad eū, Dic ad eā,[18] Inſeruiiſti nobis omni[19] ſtudio iſto ac diligentia,[20] quid faciemus tibi?[21] eſtne tibi negotiū aliquod apud regē, aut imperatorē? Quæ reſpondit,[22] Ego habito in medio populi mei. Dixit ille, Quid ergo ei faciēdū? reſpōdit Gehaſi,[23] Profectò non habet filiū, & maritus eius ſenex eſt. Dixit [Eliſæus,] Voca eam. & is vocauit eā, & [mulier] ſtetit ad oſtiū. Dixítque ille,[24] Ad tēpus hoc cōſtitutū iuxta tēpus animātis, tu amplexaberis filiū. at illa dixit,[25] Ne illudas famulæ tuæ mi domine vir Dei. Concepit ergo mulier, & peperit filium[26] ad tēpus hoc præſtitutū iuxta tempus animātis quod definierat ei Eliſæus. ¶Cūmq; puer adoleuiſſet, factum eſt quodam die vt egrederetur ad patrē ſuum,[27] ad meſſores, Dicerétq; ad patrē ſuū,[28] Caput meū, caput meū [doleo.] & ille ait ad[30] puerum quēdā, Fer eum ad matrem ſuam. Qui cū tuliſſet eū, adduxiſſétque eum ad matrem ſuam, ſedit ſuper genua eius vſque ad meridiem, & mortuus eſt. Illa verò[31] aſcendēs, poſuit eum ſuper lectum viri Dei, & obſeratis [foribus][32] circa eum, exiit. Et vocato marito ſuo, ait, Mitte quæſo mecū aliquē ex pueris,[33] & aſinarū: vt propere proficiſcar ad virū Dei, & reuertar. Qui ait, Cur proficiſcēris ad eum hodie, quum nec ſit[34] noua luna, nec ſabbatum? Reſpondit illa,[35] Vale. Strato aſino dixit ad puerum, Duc &[36] proficiſcere,[37] ne moram nectas mihi, quo minus vehar, niſi quū dixero tibi. Profe-

CAP.

MVlier autem quædā de vxoribus p… rum clamabat ad Eliſeū, dicēs, Ser… vir meus mortu⁹ eſt, & tu noſti quia ſeru… fuit timens Dominum: & ecce creditor venit… tollat duos filios meos ad ſeruiendum ſibi. … dixit Eliſeus, Quid vis vt faciam tibi? dic mi… quid habes in domo tua? At illa reſpondit, N… habeo ancilla tua quicquam in domo mea, … parum olei quo vngar. Cui ait, Vade, pete mu… tuò ab omnibus vicinis tuis vaſa vacua non pauca. Et ingredere, & claude oſtium tuum, cùm intrinſecus fueris tu & filij tui, & mitte inde in omnia vaſa hæc: & cum plena fuerint, tolles. Iuit itaque mulier, & clauſit oſtiū ſuper ſe & ſuper filios ſuos: illi offerebāt vaſa, & illa infundebat. Cúmque plena fuiſſent vaſa, dixit ad filium ſuum, Affer mihi adhuc vas. & ille reſpondit, Non habeo. ſtetitque oleum. Venit autē illa, & indicauit homini Dei. & ille, Vade, inquit, vende oleū, & redde creditori tuo: tu autem & filij tui viuite de … liquo. ¶Facta eſt autem quædam dies, & tranſib… Eliſeus per Sunam ciuitatem: erat autem ibi … lier magna quæ tenuit eum vt comederet pan… cúmque frequenter inde tranſiret, diuertebat … eam vt comederet panē. Quæ dixit ad virū ſu… Animaduerto quòd vir Dei ſanctus eſt iſte, qui tranſit per nos frequenter. faciamus ergo ei cœnaculum paruum, & ponam⁹ ei in eo lectulum, & menſam, & ſellam, & candelabrū, vt cum venerit ad nos, maneat ibi. ¶Facta eſt ergo dies quædam, & veniens diuertit in cœnaculum, & requieuit ibi. Dixitque ad Giezi puerum ſuum, Voca Sunamitidem iſtam. qui cum vocaſſet eam, & … ſtetiſſet coram eo, dixit ad puerum ſuum, Loquere ad eā. Ecce, ſedulè in omnibus miniſtraſti nobis, quid vis vt faciam tibi? nunquid habes negotium, & vis vt loquar regi, ſiue principi mili… Quæ reſpondit, In medio populi mei habito. … ait, Quid ergo vult vt faciam ei? dixitque Gie… Ne quæras: filium enim non habet, & vir eius ſenex eſt. Præcepit itaque vt vocaret eam: quæ … vocata fuiſſet, & ſtetiſſet ante oſtium, dixit … In tempore iſto, in hac eadem hora, ſi vita com… fuerit, habebis in vtero filium. at illa reſpo… Noli quæſo domine mi vir Dei, noli mentiri an… cillæ tuæ. Et cōcepit mulier, & peperit filium … tempore, & in hora eadem qua dixerat Eliſe… ¶Creuit autem puer: & cum eſſet quædam di… & egreſſus iſſet ad patrem ſuum, ad meſſores, … patri ſuo, Caput meum doleo, caput meum … leo. at ille dixit puero, Tolle, duc eum ad ma… trem ſuam. Qui cum tuliſſet, & duxiſſet eum … matrem ſuam, poſuit eum illa ſuper genua … vſque ad meridiem, & mortuus eſt. Aſcendit au… tem, & collocauit eum ſuper lectulum homi… Dei, & clauſit oſtium: & egreſſa vocauit virū ſ… & ait, Mitte mecum, obſecro, vnum de pueris, … aſinam, vt excurram vſque ad hominē Dei, & re… uertar. Qui ait illi, Quā ob cauſam vadis ad … hodie non ſunt calendæ, neque ſabbathum. Quæ reſpondit, Vadam. Strauitque aſinam, & præcep… puero, Mina, & propera, ne mihi moram fac… in eundo: & hoc age quod præcipio tibi. Profe…

¶1. i. diſcipulorū. ¶2 vl, lagenam ¶3 Hebraice, quaſi dicas, ne pauciſices. i. ne pauca mutueris ſiue pares tibi. ¶4 ſub. & iube vaſa apportari. ¶5 vl, admouebāt ¶6 vl, Admoue ¶7 vl, fluere deſijt ¶8 i. Eliſeo. ¶9 debita. i. diſſolue æs alienū quod conflarat tuus vir. ¶10 Heb. viue de reliquo. ¶11 He. magna, .i. prædiues & opulēta. Chald. paraph. cauens ſibi à peccato. ¶12 Heb. vim fecit. compulit ¶13 Hebr. Ecce nūc ¶14 Heb. ſēper ¶15 Heb. ex parietibus [quatuor] parnū. q. d. faciam⁹ cœnaculū ſemotū ab alijs ædificijs. Alij (quod parū pbatur doctis) exponunt cœnaculum ex pariete perpetuo, paruum, & itelligūt fornicē, nullā feneſtrā habentem. ¶16 ſedem ¶17 ſub. Eliſe⁹, ad eū. i. Giezi famulū. ¶18 Ecce ſollicita es p nobis. i. ſedulò nobis miniſtras, magnum ſumis laborē vt nobis inſeruias. ¶19 iſta ſollicitudine, ¶20 qd [ſub. optas] vt faciam⁹ ¶21 Hebr. éſtne [tibi op⁹] vt allo quatur [aliquis] pro te regē, aut ducē exercitus? ¶22 q. d. Inter conſāguineos meos habito, q poſſunt mihi eſſe interpretes apud regē ſiquid negotij habuerim ppter quod ſit cōueniēd⁹. ¶23 q. d. Hac opera … nō eſt illi opus: ſed roga Deū vt filiū habeat. nō eni ſpes eſt eā poſſe habere, q maritus ei⁹ ſenex ſit. ¶24 Heb. In … pore iſto, hac ipſa hora, viuēs. vl, viuēte te. i. Anno proximo, mēſibus geſtationis vteri reuolutis, hoc ipſo die… ce, en ceſte ſaiſon] vel cōſimili, quādo tu eris ſana & icolumis, aut, eris viuēs [& ſana,] & āplexaberis &c. Oratio … ¶25 vl, Ne fallas āncillā tuā ¶26 eo tēpore, ea ipſa hora, vita comite, qua dixerat ¶27 ſub. qui iuerat vt inuiſeret meſſores. ¶28 q. d. Vehementer doleo ob radios ſolis. ¶29 ſub. pater. ¶30 vl, miniſtrum. qui fortaſſe erat illi comes. ¶31 ſub. in cœnaculū. ¶32 ſuper eū. i. eo incluſo. ¶33 He. & vnā aſinarū, vt currā ¶34 His dieb⁹ ſolebāt cōuenire, … cōſulere pphetas. ¶35 He. Pax. q. d. Recte qdē ſe habēt omnia: boni cauſa illū adire cupio. ¶36 vl, præcede, ¶37 Heb. … ne remoreris mihi vt aſcendam. i. ne remoreris in meam gratiā illam aſinam vt aſcendam ſuper eam. Ducebat … nem Eliſei cauſa, non vt ipſa veheretur.

Digitized by Google

...r.& ve... virū Dei in mōtē Carmeli: ...vidiſſ... vir Dei econtra,ait ad Gie... ſuum,Ecce Sunamitis illa. Vade ergo ...um ei⁹,& dic ei,Rectène agitur circa te, ...rum tuum,& circa filium tuum?quæ re... Recte.Cúmque veniſſet ad virum Dei in ...,apprehendit pedes eius.& acceſſit Gie... ...eret eam. & ait homo Dei,Dimitte il... ...ima enim eius in amaritudine eſt,& Do... celauit à me,& non indicauit mihi. Quæ ...li, Nūquid petiui filium à domino meo? ...d non dixi tibi,Ne illudas me? Et ille ait ...i,Accinge lumbos tuos, & tolle baculum ...in manu tua,& vade.ſi occurrerit tibi ho... ...ſalutes eum:& ſi ſalutauerit te quiſpiā, ...ōdeas illi:& pones baculū meū ſuper fa... ...i.Porrò mater pueri ait,Viuit Domin⁹,& ...ima tua,non dimittā te.ſurrexit ergo,& ...eſt eā.Giezi autē præceſſerat ante eos, & ...t baculum ſuper faciem pueri:& nō erat ...que ſenſus:reuerſúſque eſt in occurſum ...nuntiauit ei, dicens, Non ſurrexit puer. ...ſus eſt ergo Eliſeus domum,& ecce,puer ...s iacebat in lectulo eius:ingreſſúſq; clau... ...m ſuper ſe,& ſuper puerum:& orauit ad ...Et aſcēdit,& incubuit ſup puerū:poſuit ...ſuū ſup os ei⁹,& oculos ſuos ſuper oculos ...manus ſuas ſuper manus eius:& incurua... ...per eum,& calefacta eſt caro pueri.At il... ...ſus,deambulabat in domo,ſemel huc at... ...:& aſcendit,& incubuit ſuper eum:& oſ... ...uer ſepties,aperuitque oculos.Et ille vo... ...ezi,& dixit ei, Voca Sunamitidem hanc. ...ata, ingreſſa eſt ad eum.qui ait,Tolle fi... ...m. Venit illa,& corruit ad pedes eius,& ...t ſuper terram, tulitque filium ſuū,& e... ...t,& Eliſeus reuerſ⁹ eſt in Galgala.¶Erat ...ames in terra, & filij prophetarum habi... ...coram eo,dixitque vni de pueris ſuis,Po... ...grandem,& coque pulmētum filijs pro... ...m.Et egreſſus eſt vnus in agrum vt colli... ...ibas agreſtes: inuenitque quaſi vitē ſyl... ...& collegit ex ea colocynthidas agri,& im... ...allium ſuum,& reuerſus conſcidit in ol... ...menti:neſciebat enim quid eſſet.Infude... ...o ſocijs,vt comederent:cúmque guſtaſ... ...coctione,clamauerunt,dicentes,Mors in ... Dei.Et non potuerunt comedere.At ille, ...,inquit,farinam.Cúmque tuliſſent,miſit ...m,& ait,Infunde turbæ,vt comedāt.& nō ...mplius quicquā amaritudinis in olla.¶Vir ... quidam venit de Baal-ſaliſa deferens vi... ...panes primitiarum,&viginti panes hor... ...s,& frumentum nouum in pera ſua. at il... ...t,Da populo,vt comedat. Reſponditque ei ...er eius,Quantum eſt hoc,vt apponam co... ...tum viris?rurſum ille ait,Da populo, vt ...t:hæc enim dicit Dominus,Comedent,& ...rit. poſuit itaque coram eis: qui comede... ...& ſuperfuit iuxta verbum Domini.

CAP. V.

...Aaman⁸ princeps militiæ regis Syriæ, erat vir magnus apud dominū ſuū,& honorat⁹:

...a itaq; venit ad virū Dei in mōtē Charmelum. ...quūmque vir Dei eā vidiſſet procul,dixit ad Gehaſi puerū ſuum,En[38]Sunamitis iſta,'Curre quæſo ei obuiā,&dic ad eā,[39]Valéſne tu? valétne mari... ...us tuus:valétne puer?quæ reſpōdit,[40]Valent re... ...cte.Venit[41]autem' ad virum Dei in mōtem,& ap... prehendit pedes eius. acceſſitque Gehaſi vt eam depelleret.& dixit vir Dei, Sine eā, quādoquidē mœſto eſt animo, [42]quod Dominus' me celauit, neque reuelauit mihi. At illa dixit, Poſtulauine ego filium à domino meo? annon dicebam, Ne fallas me?Et dixit[Eliſæus]ad Gehaſi,[43]Accinge lū... bos tuos,' & tolle baculū meum in manū tuam, & [44]vade.'quòd ſi quiſpiam obuius tibi fact⁹ fue... rit,[45]ne eum ſalute impertias:ſi quiſpiam te ſa... lutauerit,[46]ne reſpondeas ei,'& pone[47]baculum' meū ſuper faciem pueri. Tū dixit mater pueri, Viuit Dominus,& viuit anima tua,ſi dimiſero te. ſurgens ergo ſequutus eſt eā.Porrò Gehaſi præ... ceſſerat eos,& poſuerat baculū ſuper faciem pue... ri,ſed nec vox erat,nec[48]ſenſus:' reuerſus eſt er... go ei obuiam,indicauítq; ei. dicens,Puer [49]non euigilauit.'Quūmque Eliſæus veniſſet in domū, ecce puer dormiētis in morem iacebat mortuus ſuper lectum eius. ¶Ingreſſus ergo clauſit oſtiū [50]poſt vtrūque,'& precatus eſt Dominum, Et a... ſcendens[51]iacuit ſuper puerū,'ponens os ſuū ſu... per os eius,& oculos ſuos ſuper oculos eius,ma... núſque ſuas ſuper manus eius:[52]quūmq; ſic pro... ſtratus incumberet ei,calefacta eſt caro pueri.'Et [53]rediens' deambulabat in domo, iam huc, iam illuc:deinde aſcendit, & rurſus incubuit ei.tum puer ſternutauit ſepties,aperuitque oculos ſuos. [Eliſæus]autē vocato Gehaſi ait,Voca Sunamitidē hāc. vocauit igitur eā.quæ quū ingreſſa eſſet ad eū,dixit[ille ad eā,]Tolle filiū tuū.Ingreſſa itaq; prōcidit ad pedes ei⁹[54]incuruata terram verſus:' tollēſq; filium ſuum,egreſſa eſt. ¶Eliſæus autē reuerſus eſt in Gilgal, fuitque fames in terra, & [55]filij' prophetarum[56]verſabantur apud eū.' Tū dixit ad puerum ſuū,[57]Apponito'ollam magnā, & coque [58]pultem [59]filijs'prophetarum. Egreſſus ergo vnus in agrū vt colligeret[60]herbas virides,' inueniēſq; [61]fruticem' agreſtem, collegit ab ea [62]colocynthidas agreſtes, [63]impleuitq; veſtē ſui,' & rediēs incidit in ollam[64]pultem, [65]neq; enim compertum habebat.'Et[66]effudit' viris vt comederent:quūmque de coctione illa ederent,clamabant dicētes,[67]Mors eſt in olla.'ô vir Dei:nec potuerūt comedere.At ille ait,Afferte farinā.quam inſperſit in ollā,& ait, Effunde populo vt comedāt:tū nihil mali āplius fuit in olla.¶Porrò vir quidā veniebat de Baal-ſaliſa,ferens ad virū Dei panes primitiarū,nēpe vigīti panes hordeaceos, &[68]frumentū recens in folliculis' ſuis,dixitque, Da populo vt comedat.Et reſpōdit miniſter eius, Quid verò dabo iſtud centū viris?rurſum ait ille, Da populo vt comedat:nā ſic ait Domin⁹.Comedēt,& ſupererit.poſuit itaq; āte eos,& illi comedētes,[69]reliquū fecerunt [70]iuxta verbū Domini.

CAP. V.

NAaman imperator exercit⁹ regis Syriæ fuit vir'clarus ac ſpectatiſſimus' in cōſpectu do-

¶38 q.d.iſta quæ ſolet nos hoſpitio excipere. ¶39 Heb. Páxne eſt tibi? &c. ¶40 Heb. Pax eſt. i. Omnia recte habent. ¶41 ergo.vl, inquam ¶42 & Domin⁹ ¶43 q.d.Cinge te,ſuccinge veſtē itineris cauſa. ¶44 ſub.in Sunem.

¶45 Heb.ne benedic illi: & ſi benedixerit tibi quiſpiā, &c. q.d.hoc vnū ages,vt eas recta ad puerum.Vide idē Luc.10, de non reſalutando in via. ¶46.i.ne reſalutes eum. ¶47 Iuſſit Eliſeus vt Giezi acciperet ſcipionem: vt ſi forte ſanitati reſtitueretur puer, hac via miraculum nō tribueretur Giezi,ſed Deo. Eādem ob rem iuſſit Eliſeus vt Nahaman ſe ablueret in Iordane. ¶48 attentio. q.d.neque loquebatur puer, neque videbatur audire quæ dicebantur.

¶49 vl,non eſt excitatus. ¶50 ſuper ambos.i.ſuper ſe & ſuper eum puerum. ¶51 vl, icubuit puero, ¶52 & extēdit ſeſe ſuper illum,& calefacta eſt caro pueri. ſub.calore prophetæ.

...uerſus.ſub.à puero.i.viciſſim & per interualla relicto puero inambulabat huc & illuc,cogitabūdus: poſtea ex... ...ebat ſe ſuper puerū. ¶54 vl,incuruata in terram vſque.ante illum ſcilicet Eliſæū. ¶55.i.diſcipuli. ¶56 Heb. ...bant coram eo.vt ſcilicet aliquid diſcerent ab eo.nam illum colebant tanquam ſummum prophetam. ¶57 vl, ...ona.aut, Præpara ¶58 vl,pulmentum ¶59.i.diſcipulis,ijs qui mihi ſemper ad ſunt, & me tam ſedulò colūt. Quidam exiſtimant vocem Hebræam ſignificare erucam, ab O R A.i.lumen, quòd conferat claritati oculo... ...vt ſcribit Plinius lib.20.cap.11. ¶61 vitem &c.i.herbam ſimilem viti agreſti. ¶62 vl,cucurbitas, ¶63 Heb.ple... ...dinem veſtis, ¶64 pulmenti.i.conciſas colocynthidas iniecit in ollam. ¶65.i.neſciebat colocynthidas eſſe ſapo... ...mari. ¶66 ſub.in vaſa,ſiue ſcutellas. ¶67 q.d.Aliquis coniecit venenum in ollam.exiſtimabant ſubeſſe vene... ...,ob amaritudinem. ¶68 ſpicas triticeas cum folliculis &c.nondum grana erant excuſſa ex folijs. ¶69 reli... ...unt.ſub.aliquid. ¶70.i.quemadmodum Dominus reuelarat prophetæ. V. ¶1 Heb.magnus

Digitized by Google

mini ſui : nam Dominus dederat ſalutem Syriæ per eũ,fuitque vir[2]ſtrenuus,'ſed leproſus.Egreſſi autem erant Syri[3]graſſatores,'& captiuam duxerant de terra Iſrael paruam quandam puellam,[4]quæ miniſtrabat vxori'ipſi' Naaman,Hæc dicebat ad dominam ſuam,[5]Vtinam herus meus eſſet apud prophetam' qui eſt in Samaria, [6]tum enim ſanaret' eum à lepra ſua.Et[7]ingreſſus' expoſuit[hæc]domino ſuo,dicens,Sic & ſic loquuta eſt puella quæ eſt ex terra Iſrael.Tum dixit rex Syriæ,[7]Vade & ingredere,' mittámque literas ad regem Iſraelis.is autem profectus accepit in manum ſuam decem argenti taléta,& auri ſex millia,decem inſuper veſtés[8]mutatorias,'Tulítque literas ad regem Iſraelis in hanc ſententiã,[9]Quũ peruenerint literæ iſtæ ad te,en ego miſi' ad te Naaman ſeruum meum, vt [10]cures eum à lepra ſua.' Contigit autem vt rex Iſrael perlecta ſepiſtola,[f]ſciderit veſtimenta ſua, dixerítque, Egóne Deus ſum,vt interficiam,& rurſus vitæ reſtituãt [11]is mittit' ad me,vt curẽ hominem à lepra ſua? enimuero aduertite quæſo & videte, [12]quam anſam captet' contra me.Quũ verò Eliſæus vir Dei audiſſet quòd rex Iſrael [13]conſcidiſſet' veſtẽ ſuã, miſit ad regem huiuſmodi verbis, [14]Quare conſcidiſti veſtes' tuas ? veniat igitur ad me, experietur certe prophetam eſſe in Iſraele.Venit itaque Naaman cum equitatu ſuo,& curru ſuo, & conſtitit ad fores domus Eliſæi.Miſitque Eliſæus nuntium ad eum hiſce mãdatis,Vade,& laua ſepties in Iordane, & [15]reſtituetur' tibi caro tua, Adeóque munda erit.Naamã indignatione commotus , abijt & dixit, En, cogitaram apud me, Omnino exibit,& ſtans inuocabit nomen Domini Dei ſui, [16]motabítque manum ſuam ad locum,'& curabit lepram.Annon præſtant Abana & Parpar fluuij Damaſci omnibus aquis Iſraelis? [17]annon ſi lauero in eis, mundus ero? [18]verſus itaque,'abijt indignabundus.¶Accedentes autem ſerui eius,loquuti ſunt ad eum,& dixerunt,'[19]Mi pater,' ſi propheta[20]magnam'rem tibi mandaſſet,annon faceres? quanto magis quum dixit ad te, Laua,& mundus eris?Deſcendit igitur,&[21]tinxit [ſe]' ſepties in Iordane iuxta verbum viri Dei, [22]mutatáque eſt' caro eius ſicut caro pueri parui,& mundatus eſt. Rediens igitur ad virum Dei ipſe & omnis comitatus eius, ſtetit ante eum, & dixit, [23]En obſecro, noui quòd' non ſit Deus in vniuerſa terra,niſi in Iſraele:cape quæſo munus à ſeruo tuo.Ille autem dixit,Viuit Dominus,ante quem ſto,ſi accepero. cúmque is [24]flagitaſſet,' renuit ille.Tum dixit Naaman,[25]Annon dari poterit ſeruo' tuo de humo hac onus, quãtum par mulorum [[26]ferre?]'ſiquidem ſeruus tuus poſthac non ſacrificabit holocauſtum aut ſacrificium dijs alijs,ſed ſoli Domino. [27]Hac in re propicius ſit' Dominus ſeruo tuo , Quum ingreſſus fuerit dominus meus phanum Rimmon , ibique adoraturus, innixus fuerit ſuper manum meam, ſi & ego [28] prócidero' in phano Rimmon : [29] ſi inquam & me procidere contigerit'in phano Rimmon, hac in re [30]propitius ſit' Dominus ſeruo tuo …

per illum enim dedit Dominus ſalutem Syriæ: erat autem vir fortis & diues, ſed leproſus.Porrò de Syria egreſſi fuerant latrunculi, & captiuã duxerant de Terra-Iſrael puellam paruulã,quæ erat in obſequio vxoris Naaman,Quæ ait ad dominam ſuam, Vtinam fuiſſet dominus meus ad prophetam qui eſt in Samaria:profectò curaſſet eum à lepra quã habet.Ingreſſus eſt itaque Naaman ad dominum ſuum,& nuntiauit ei,dicens, Sic & ſic locuta eſt puella de Terra-Iſrael. Dixitque ei rex Syriæ, Vade,& mittam literas ad regẽ Iſrael. qui cum profectus eſſet,& tuliſſet ſecum decem talenta argenti,& ſex millia aureos,& decem mutatoria veſtimẽtorum:Detulit literas ad regem Iſrael,in hæc verba,Cum acceperis epiſtolam hanc,ſcito quòd miſerim ad te Naaman ſeruum meum, vt cures eum à lepra ſua. Cúmque legiſſet rex Iſrael literas, ſcidit veſtimenta ſua, & ait,Nũquid Deus ego ſum,vt occidere poſſim, & viuificare,quia iſte miſit ad me,vt curem hominẽ à lepra ſua?animaduertite, & videte quòd occaſiones quærat aduerſum me.Quod cum audiſſet Eliſeus vir Dei, ſcidiſſe videlicet regem Iſrael veſtimenta ſua,miſit ad eum,dicens. Quare ſcidiſti veſtimenta tua?veniat ad me,& ſciat eſſe prophetam in Iſrael . Venit ergo Naaman cum equis & curribus, & ſtetit ad oſtium domus Eliſei.Miſitque ad eum Eliſeus nuntium,dicens,Vade,& lauare ſepties in Iordane, & recipiet ſanitatem caro tua,atque mundaberis.Iratus Naaman recedebat,dicens,Putabam quòd egrederetur ad me,& ſtans inuocaret nomen Domini Dei ſui, & tangeret manu ſua locum lepræ,& curaret … Nunquid non meliores ſunt Abana & Pharphar fluuij Damaſci omnibus aquis Iſrael,vt lauer in eis,& munder?¶Cum ergo vertiſſet ſe,& abiret indignans,acceſſerunt ad eum ſerui ſui,& locuti ſunt ei,Pater,ſi rem grandẽ dixiſſet tibi propheta,certe facere debueras:quanto magis quia nunc dixit tibi,Lauare,& mundaberis?Deſcendit,& lauit in Iordane ſepties iuxta ſermonem viri Dei, & reſtituta eſt caro eius,ſicut caro pueri paruuli,& mundatus eſt.Reuerſúſque ad virum Dei cum vniuerſo comitatu ſuo,venit, & ſtetit coram eo, & ait, Verè ſcio quòd non ſit alius Deus in vniuerſa terra,niſi tantum in Iſrael.obſecro … vt accipias benedictionem à ſeruo tuo.At ille reſpondit,Viuit Dominus ante quem ſto,quia non accipiam. cúmque vim faceret, penitus non acquieuit.Dixitque Naaman,Vt vis:ſed,obſecro, concede mihi ſeruo tuo,vt tollam onus duorũ burdonum de terra : non enim faciet vltrà ſeruus tuus holocauſtum,aut victimam dijs alienis, … Domino.Hoc autem ſolum eſt de quo deprecaris Dominum pro ſeruo tuo , Quando ingredietur dominus meus templum Remmon,vt adoret … illo innitente ſuper manum meam,ſi adorauero in templo Remmõ, adorante eo in eodem loco, vt ignoſcat mihi Domin' ſeruo tuo pro hac re.

¶1 potens robore.i.bellicoſus. ¶3 Heb. exercitus.i. cum aliquot turmis militum.
¶4 Heb.quæ erat coram vxore &c. i.quæ poſtea miniſtrauit vxori &c. ¶5 Hebr. Orationes domini mei ſint corã propheta, &c.i. Si dominus meus rogarit prophetam Samariæ:ſanabit eum.Chaldæus paraphr. Fœlix eſſet dominus meus ſi ſtaret coram propheta.i. ſi iret ad prophetam qui eſt &c. ¶6 tum ſanabit ¶[7] ſub.Naamã ¶7 I,vade, ¶8 vt, ad mutãdum. i.quibus vteretur propheta quum veſtem quotidianã mutare vellet.Veſtes elegãtiores & pretioſiores intelligit,quibus vtimur in publico & diebus ſolennibus.
¶9 Hebr. Nunc ergo cum venerint ad te literæ iſtæ , ſane miſi &c.q.d.Vbi receperis has literas,cura ſanandum hunc ſeruum meum Naamã.nã &c. ¶10 Alij,remoueas, vel eripias eum à lepra ſua.Alij,vt recolligas eũ.i.reuoces eum in cõgregationem ſanorum à lepra.nam leproſi extra commercium cæterorum degebant. ¶11 quòd iſte mittit ¶12 quòd occaſionem quærat … ¶13 audita ſcilicet blaſphemia Syri. ¶14 q.d.Non debueras ſcindere veſtimenta: neſciebas Deum ſolere ſuſcitare mortuos ad preces hominum,præſertim fidelium? ¶15 vt,reuertetur ¶16 eleuánſque manum ſuam tanget locum affectum, ¶17 admiratiue.q.d.certe non puto. ¶18 vt,Et quum ſe vertiſſet, ¶19.i.Magiſter mi.Chaldæus paraphraſt.Domine mi. ¶20.i.arduam. ¶21 vt,lauit. aut merſit ¶22 vt.reuerſaque eſt ¶23 vt,Nunc demum ſcio quòd ¶24 Heb.vim faceret vt caperet, ¶25 Hebr.Et non: detur quæſo ſeruo &c.i.quamuis recuſes munus meum, detur tamen quæſo &c. ¶26[ferre poteſt?] ¶27 vt,Pro hac re parcat &c.ita Chaldæus paraphr.q.d.Fac precib' … vt condonet mihi Dominus incuruationem illam quã cogor ex officio præſtare regi oranti in templo Remmon. Soleo enim illi tremulo & imbecilli eſſe vice ſcipionis,quum incedit,ſtat,aut ſedet. ¶28 vt,incuruauero me.vt ſcilicet accommodem me domino meo inclinanti ſeſe. ¶29 Heb.in adoratione mea.i.& ego quoque incuruauero me. ¶30 vt,condonet.i.condonet Dominus ſeruo tuo hãc adorationem.ſum enim regi vice ſcipionis.Exiſtimant doctores Naaman abſtinuiſſe à commercio regis per id tempus quo lepra laborauit.

Digitized by Google

Qui dixit ei,Vade in pace. Abijt ergo ab eo ele-
cto[a] tempore.Dixitq; Giezi puer viri Dei, Peper-
cit dominus meus Naaman Syro iſti,vt non acci
peret ab eo quæ attulit: viuit Dominus,quia cur
ram poſt eum,& accipiam ab eo aliquid.Et ſecu-
tus eſt Giezi poſt tergum Naaman: quē cum vi-
diſſet ille currētem ad ſe,deſilijt de curru in oc-
curſum ei',& ait,Rectēne ſunt omnia?Et ille ait,
Rectè.dominus meus miſit me ad te,dicens,Mo-
do venerunt ad me duo adoleſcentes de mōte E-
phraim,ex filijs prophetarum:da eis talentū ar-
genti,& veſtes mutatorias duplices. Dixitq; Naa-
man,Melius eſt vt accipias duo talenta.& coegit
eum,ligauitq; duo talenta argēti in duobus ſac-
cis, & duplicia veſtimenta, & impoſuit duobus
pueris ſuis,qui & portauerunt coram eo. Cūmq;
veniſſet iam veſperi,tulit de manu eorum,& re-
poſuit in domo, dimiſitque viros, & abierunt.
Ipſe autem ingreſſus,ſtetit coram domino ſuo.
Et dixit Eliſeus,Vnde venis Giezi? Qui reſpōdit,
Non iuit ſeruus tuus quōquā. At ille ait, Nōnne
cor meum in præſenti erat, quando reuerſus eſt
homo de curru ſuo in occurſum tui?Nunc igitur
accepiſti argentū,& accepiſti veſtes,vt emas oli-
ueta,& vineas & oues & boues & ſeruos & ancil-
las.Sed & lepra Naaman adhærebit tibi, & ſemi-
ni tuo,vſque in ſempiternum. & egreſſus eſt ab
eo quaſi nix leproſus.'

CAP. VI.

Dixerunt autem filij prophetarum ad Eliſeū,
Ecce, locus in quo habitamus coram te,an-
guſtus eſt nobis.Eamus vſque ad Iordanē,& tol-
lant ſinguli de ſylua materias ſingulas,vt ædifi-
cemus nobis ſibi locum ad habitandum. qui di-
xit,Ite. Et ait vnus ex illis, Veni ergo & tu cum
ſeruis tuis. Reſpondit,Ego veniam. Et abijt cum
eis.Cúmque veniſſent ad Iordanem,cædebant li
gna.Accidit autem,vt cum vnus materiam ſuc-
cidiſſet,caderet ferrum ſecuris in aquam:excla-
mauitque ille, & ait,Heu heu heu' domine mi,
& hoc ipſum mutuò acceperam.Dixit autem ho
mo Dei,Vbi cecidit? at ille monſtrauit ei locum.
Præcidit ergo lignum , & miſit illuc : natauit-
que ferrum.Et ait,Tolle. Qui extendit manum,
& tulit illud. ¶Rex autem Syriæ pugnabat con-
tra Iſrael, conſiliúmq; inijt cum ſeruis ſuis,di-
cens,In loco illo & illo ponamus inſidias. Miſit
itaque vir Dei ad regem Iſrael, dicens, Caue ne
tranſeas in locum illum:quia ibi Syri in inſidijs
ſunt. Miſit itaq; rex Iſrael ad locum quem dixe-
rat ei vir Dei,& præoccupauit eum,& obſeruauit
ſe ibi non ſemel neq; bis. Cōturbatúmq; eſt cor
regis Syriæ pro hac re: & conuocatis ſeruis ſuis,
ait,Quare non indicatis mihi quis proditor mei
ſit apud regē Iſrael?Dixitque vnus ſeruorū eius,

Ad quē ille ait, [11]Vade in pace.' Quúmque profe-
ctus eſſet ab eo[12] iugerū arui,' dixit Gehaſi famu
lus Eliſæi viri Dei [intra ſe,]En[13] dominus meus
pepercit [rebus] huius Syri Naaman,quo minus
acciperet de manu eius quæ attulerat,'viuit Do-
minus, ſi non cucurrero poſt ipſum, & accepero
aliquid ab eo. Sequutus eſt ergo Gehaſi ipſum
Naaman: quem Naaman videns poſt ſe curren-
tem,illico deſilijt de quadriga,[34]occurrēs ei,'& di
cens,[35]Rectēne [omnia?]Reſpondit ille,Recte:' en
dominus meus miſit me,dicens,En venerūt mo-
do ad me duo adoleſcentes de monte Ephraim,
qui ſunt ex[36] filijs' prophetarū, da quæſo eis ta-
lentum argēti,& duas[37] veſtes mutatorias.'Et ait
Naaman,[38]Bono ſis animo,cape' duo talēta.[39]co
egitque eum,[40]vt ligaret'duo talenta argenti in
duos ſacculos, ſimúlque duas veſtes mutatorias,
& [41]impoſuit' [illa] duobus pueris ſuis,vt porta-
rent ante[42] ipſum.'Veniens'autē[43] in locum quen
dam ſecretū,' acceptis his de manu ipſorū,[44]re-
poſuit in domo,[45]& viros amandauit vt abirēt.'
Porrò ipſe ingreſſus ſtetit corā domino ſuo: di-
xitque ad eum Eliſæus,Gehaſi vnde? qui ait,Nuſ
quā abijt ſeruus tuus.Ille verò dixit ad eū,[46]An
non cor meum iuit,quum'reuerſus eſt homo de
curru ſuo tibi obuiam?[47]Num tempus eſt[48]cor-
radendi'argentum,& accipiendi veſtes,oliueta,
vineas,oues & boues,ſeruos & ancillas?[49]Adhæ-
rebit igitur lepra ipſius Naaman tibi & ſemini
tuo ſemper.'& egreſſus eſt à conſpectu eius[50]le-
proſus ſicut nix.

CAP. VI.

Dixerunt autē [1]filij prophetarū ad Eliſæum,'
Ecce,locus in quo tecū habitamus,anguſtior
eſt quàm vt nos capiat. Liceat ergo nobis quæ-
ſo vt eamus ad Iordanē,& tollamus inde ſingu-
li trabē vnam,faciamúſq; nobis locū in quo ha-
bitemus. & reſpōdit,Ite.Dixit autē vnus,[2]Adijce
animū quæſo vt eas' cū ſeruis tuis.& reſpondit,
Ego ibo.Et profectus eſt cum eis:qui venietes ad
Iordanē,ſecuerunt [3]ligna.' Contigit autē quum
vnus [ex ijs][4]arborem'deijceret,vt [5]ſecuris' cade-
ret in aquam,clamarétq; & diceret, Heu mi do-
mine,[6]hæc [ſecuris] mutuo accepta eſt.'Vir Dei
ait,Quò cecidit? is oſtendit ei locum. qui[7]præci-
dens lignum,[8]proiecit illuc,'& natauit[9]ſecuris.'
Dixit ergo, Tolle. qui extenſa manu ſua,extra-
xit eam.¶Rex Syriæ geſſit bellū contra Iſraelē,
& inito conſilio cum ſeruis ſuis, dixit, [10]Alicubi
ad certum locum caſtra mea erūt.'Miſit ergo vir
Dei ad regem Iſraelis,& dixit,Caue tranſeas hūc
locum: nam Syri [11]illic demiſſi [latitant.]' Tum
[12]miſit'rex Iſraelis ad eū locū de quo dixerat vir
Dei,'[13]& diſpoſitis cuſtodijs,obſeruari eum iuſſit,
idque ſæpius.'Turbatū igitur eſt cor regis Syriæ
[14]huius rei gratia:'vocatiſq; ſeruis ſuis,dixit ad
[15]An igitur mihi nō indicaretis'quis ex nobis regis Iſraelis [eſſet?] Tū dixit vnus ex ſeruis eius,

¶31 q.d.Domi-
nus condonabit ti
bi id:quādoquidē nō id ſtudio
idololatriæ fe-
ciſti. ¶32 vnū
miliare,
¶33 prohibuit
herus me' Naa
man Syrū hūc
vt acciperet de
manu ei' quæ
attulerat.q.d.
noluit domi-
nus meus quic
quam accipere
è muneribus
quæ attulit Na
aman. ¶34 vt
occurreret illi,
¶35 Heb.Annō
pax? Et dixit,
Pax ¶36.i.di-
ſcipulis.
¶37 mutatoriæ
veſtes,quibus
vtimur in pu-
blico, quas mu
tamus & depo-
nimus quū do-
mum venimus.
ad differentiā
earum quibus
domi vtimur,
mutatorias di-
cit. ¶38 Heb.
Velis[&] cape.i.
Rogo te vt capi
as.Rē mihi gra
tā feceris,ſi ac-
ceperis &c. Gal
lice,Voſtre plai
ſir ſoit de prē-
dre &c.
¶39.i.precibus
eum adegit vt
duo talēta ac-
ciperet.
¶40 & ligauit.
conſtrinxit
¶41 ſub.Naamā
¶42 ſub.Giezi.
¶43 in muni-
tionē.vl,arcē,
.i.ad locū edi-
tū vnde ipſe vi
deri nō poſſet,

Chaldæus paraph. ¶44.i.tradidit ſeruāda in quadā domo. ¶45 dimiſerat autē homines illos, & abierāt.ſub. ...quā deponeret. ¶46 q.d.Mentiris: nā nū tūc aderā ſpiritu,quū &c. ¶47 q.d.non. ¶48 accipiēdi.ſub.ab iſto. ...Nō debueras ab iſto q nō eſt Iudæus,accipere quicquā,quo tibi emeres olíueta,vineas,&c. ¶49.i.laborabis lepra ...curabili. ¶50.i.præ lepra cādidus vt nix. VI. ¶1.i.diſcipuli Eliſei & reliquorū prophetarū.Dicūt Hebræi ſtu ...oſos prophetarū homines familiarius verſatos fuiſſe cū Eliſeo abiecto Giezi,quàm antea:q Giezi ſectatorib' pro- ...etæ eſſet acerbiſſimus. ¶2 Heb.Velis nūc & veni.i.Rogamus te vt venias &c. ¶3 vl,tigna. ¶4 trabē ¶5.i.ferrū ...ſecuris. ¶6 Apoſiopeſis.q.d.perijt ferrum ſecuris quam mutuo acceperā. ¶7 Dolauit manubriū alterū ex ligno ...ſicco,nō ex viridi. ¶8 ſub. manubrium illud alterū. ¶9.i.ferrū ſecuris.Duo miracula: alterum quòd recta manu- ...brium incidit in foramen ferri: alterū verò fuit quòd manubriū fecit natare ferrum. ¶10 Heb.In loco peloni & ...almoni caſtra erūt. i. In loco illo & illo. Dicūt Hebræi quū nomē propriū loci alicuius aut perſonæ nō ſuccurrit, ...vel quū illud exprimere nolūt,licet ſuccurrat , apponūt hæc verba Peloni & almoni. Galli dicunt,Tel & tel.Sunt ...enim ſingularis numeri.Non eſt dubium quin rex Syriæ expreſſerit nomen propriū loci, in quo caſtrametaturus ...erat,ſed nomen loci illius non ſuccurrebat hiſtoriographo quum hæc ſcripſit. Conſtituerat rex Syriæ ponere ali- ...quos in inſidijs. ¶11 illuc deſcenderunt.i.illic caſtrametati ſunt. ¶12 ſub. exploratores.i. rex fecit periculum an propheta Dei vera diceret. ¶13 Heb.& admonuerat eum:& cauit [ne iret] illuc,non ſemel,neque duabus vicibus. ¶14 quum ſcilicet reſciſſet ſua conſilia prodita eſſe regi Iſraeli. ¶15 Annon indicabitis mihi

Digitized by Google

'Nequaquam domine mi rex, ſed Eliſeus prophe-
ta qui eſt in Iſraele, is indicat regi Iſraelitico
verba quæ tu loqueris in penetrali cubiculi tui.
Qui ait, Ite & videte vbinam ſit, vt mittã & tollã
eum.[16] Indicatum eſt' ergo ei his verbis, En eſt in
Dothan. Miſit igitur illuc equos & currus, & ex-
ercitum grauem, qui nocte venientes circũſede-
runt ciuitatem. Conſurgens autem mane mini-
ſter viri Dei vt egrederetur, en exercitus circun-
ſedebat ciuitatẽ [17] cum equis & curribus.' tum di-
xit puer ei' ad eũ,[18] Heu' domine mi, quid facie-
mus? Qui reſpondit, Ne metuas: nam eorum qui
nobiſcum, plures ſunt quàm eorum qui cum il-
lis. Orauitque Eliſæus, & ait, Aperi quæſo Domi-
ne oculos eius'[19] vt videat.' Et aperuit Dominus o-
culos pueri, viditque, & ecce mons plenus erat e-
quis & curribus igneis circum Eliſæum. Cúmque
illi [20] deſcenderẽt ad eum,' orauit Eliſæus ad Do-
minum, & dixit, Feri quæſo gentẽ iſtam [21] cæcu-
tientia.' & ferijt eos cæcutientia iuxta verbũ Eli-
ſæi.[22] Dixit' ergo ad eos Eliſæus, Hæc non eſt via,
neque hæc vrbs eſt, ſequimini me, ducámq; vos
ad virum quem quæritis. duxit autem eos in Sa-
mariam. Factúmq; eſt quum veniſſent in Sama-
riã, vt diceret Eliſæus, Domine aperi oculos iſto-
rum vt videant. aperuitque Dominus oculos eo-
rum, viderúntque, & ecce[23] erant in medio Sama
riæ.' Dixit autem rex Iſrael ad Eliſæum quũ eos
vidiſſet, Annõ trucidando trucidabo[24] pater' mi?
Reſpõdit, Ne trucides,[25] quos verò tu gladio tuo
& arcu tuo ceperis, hos trucida:' quin appone eis
panem & aquam, vt comedãt & bibant, abeánt-
que ad dominum ſuũ. Apparauit itaque eis ſplẽ
didum apparatum: quúmque comediſſent & bi-
biſſent,[26] dimiſit eos.' illi verò abierunt ad domi
num ſuum: nec vltra venerunt [27] graſſatores Sy-
ri' in terram Iſraeliticam. ¶ Poſt hæc cõtigit, vt
[28] Ben-adad' rex Syriæ cõgregato vniuerſo exer-
citu ſuo, aſcenderet, oppugnarètque Samariam.
[29] Fuit verò fames magna in Samaria, (& ecce il-
li[30] obſederunt' eam)[31] donec caput' aſini veniret
octoginta[32] argenteis,' & quarta pars [33] cabi[34] far-
raginis columbinæ' quinq; argenteis. Quúmque
rex Iſrael tranſiret [35] ad murum,' clamauit mu-
lier quædam ad eum, & dixit, Fer opem domine
mi rex. Qui ait, [36] Quandoquidem Dominus tibi
non fert opem, vnde ego tibi ferrem opem? [37] de
horreóne, an de torculari?' Dixítque ad eam rex,
[38] Quid tibi [vis?]' reſpondit, Iſta mulier[39] dixit' ad
me, Da filium tuum vt comedamus eum hodie,
filium autem meum cras comedemus: coximus
igitur filium meum, & comedimus eum. poſtero
die dixi ad eam, Da filium tuum vt comedamus
eum. Illa verò abſcondit filium ſuum. Quum er-
go rex audiſſet verba mulieris illius, ſcidit veſti-
menta ſua, ([40] tranſibátque per murũ, [41] vidente
hoc populo: porrò penitius ſuper carnẽ ſuã ſac-
cũ habebat.)' Dixitq;,[42] Sic faciat mihi Deus, ſicq;
addat, ſi caput Eliſæi filij Saphat ſteterit hodie ſu
per eo. (Porrò Eliſæ' ſedebat domi ſuę, ſedebánt-
que[43] cum eo' ſeniores.) & præmiſit [rex][44] quen-
dam' ante ſe: qui nuncius antequã veniret ad eum, dixit [Eliſæus] ad ſeniores, Annõ [45] vidiſtis' quo

Nequaquam domine mi rex, ſed Eliſeus prophe-
ta qui eſt in Iſrael, indicat regi Iſrael omnia ver
ba quæcunq; locutus fueris in conclaui tuo. Di-
xitque eis, Ite, & videte vbi ſit: vt mittam, & ca-
piam eum.' annunciauerunt' ei, dicentes, Ecce in
Dothaim. Miſit ergo illuc equos & currus, & ro-
bur exercitus: qui cum veniſſent nocte, circunde-
derunt ciuitatem. Conſurgens autem diluculo
miniſter viri Dei, egreſſus eſt, viditque exercitũ
in circuitu ciuitatis, & equos & currus: nuncia-
uitque ei, dicens,' Heu heu heu' domine mi, quid
faciemus? At ille reſpondit, Noli timere: plures
enim nobiſcum ſunt, quàm cum illis. Cúmq; o-
raſſet Eliſeus, ait, Domine aperi oculos' pueri' hu
ius, vt videat. Et aperuit Dominus oculos pueri,
& vidit: & ecce mons plenus equorum, & curruũ
igneorum, in circuitu Eliſei. Hoſtes verò deſcen-
derunt ad eum: porrò Eliſeus orauit ad Domi-
num, dicens, Percute, obſecro, gentem hãc cæci-
tate. percuſſitque eos Dominus, ne viderẽt, iuxta
verbum Eliſei. Dixit autẽ ad eos Eliſeus, Non eſt
hæc via, neque iſta eſt ciuitas: ſequimini me, &
oſtendã vobis virum quem quæritis. duxit ergo
eos in Samariã: Cúmque ingreſſi fuiſſent in Sa-
mariam, dixit Eliſeus, Domine aperi oculos iſto-
rum, vt videant. aperuitque Dominus oculos eo-
rũ, & viderunt ſe eſſe in medio Samariæ. Dixitq;
rex Iſrael ad Eliſeum, cum vidiſſet eos, Nunquid
percutiã eos pater mi? Et ille ait, Non percuties:
neq; enim cepiſti eos gladio, & arcu tuo, vt per-
cutias: ſed pone panẽ, & aquam corã eis, vt com-
edant, & bibant, & vadant ad dominũ ſuũ. Ap-
poſitáque eſt eis ciborum magna præparatio, &
comederunt & biberũt, & dimiſit eos, abierúnt-
que ad dominũ ſuum: & vltrà non venerunt la-
trones Syriæ in Terrã-Iſrael. ¶ Factum eſt autẽ
poſt hæc, congregauit Ben-adad rex Syriæ, vni-
uerſum exercitum ſuũ, & aſcendit, & obſidebat
Samariã. Factáque eſt fames magna in Samaria:
& tãdiu obſeſſa eſt, donec venũdaretur caput aſi-
ni octoginta argẽteis, & quarta pars cabi ſterco-
ris columbarũ, quinque argenteis. Cúmque rex
Iſrael tranſiret per murum, mulier quædam
clamauit ad eum, dicens, Salua me domine
rex. Qui ait, Non: te ſaluet Dominus: vnde te
ſum ſaluare? de area, vel de torculari? Dixitq;
ad eam rex, Quid tibi vis? quæ reſpondit, Mulier
iſta dixit mihi, Da filium tuum, vt comedamus
eum hodie, & filium meum comedemus cras. Co-
ximus ergo filium meum, & comedimus. dixi-
que ei die altera, Da filium tuum vt comedamus
eum. quæ abſcondit filium ſuum. Quod cum au-
diſſet rex, ſcidit veſtimenta ſua, (& tranſibat per
murum: viditque omnis populus cilicium, quo
veſtitus erat ad carnem intrinſecus.) Et ait' rex,
Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat, ſi ſteterit ca-
put Eliſei filij Saphat ſuper ipſum hodie. (Eliſeus
autem ſedebat in domo ſua, & ſenes ſedebant cum
eo.) præmiſit itaque virum: & antequam veniret
nuncius ille, dixit ad ſenes, Nunquid ſcitis quod

¶16 ſub. ab exploratoribus quum reuerſi eſſent.
¶17 .i. exercitus qui cõſtabat equitib' & curribus falcatis.
¶18 vl. Alia
¶19 ſub. angelos qui nobis ſunt auxilio.
¶20 vt ſcilicet eum interrogarẽt. Videtur tũc Eliſeum fuiſſe egreſſum vrbe.
¶21 vl, cæcitate, aut, hebetudine oculorum.
¶22 nẽpe poſtquam rogatus fuerat ab eis.
¶23 .i. deprehenderunt ſe eſſe inter medios hoſtes.
¶24 .i. magiſter vel domine.
¶25 Heb. nunquid quos cepiſti captiuos gladio tuo & arcu tuo, interficere ſoles? q. d. ſi hos percuteres, nõ percuteres homines victos tua opa, ſed opera Dei.
¶26 ſub. propheta.
¶27 copiæ [vel, exercitus] Syrorum. i. deſierúntque ea tempeſtate inuadere terram Iſraeliticã. Vox [vltra] non excludit totum tempus futurum, ſed hoc dicit, quãdiu rex ille vixit, Syri non inuaſerunt Terram ſanctam.
¶28 Exiſtimant doctiores Ben-adad fuiſſe nomen commune regum Syriæ, vt Pharao nomen eſt cõmune regũ Ægypti: aut certe multi eo nomine fuerunt. ¶29 q.d. Propter obſidionem orta eſt fames magna in Samaria. ¶30 obſidebant ¶31 vl, ita vt caput &c. ¶32 ſub. nũmis. ¶33 cabus eſt ſexta pars ſati. quæ eſt tertia pars ephi. ¶34 ſtercoris colũbarũ. Quidã Hebræorũ exiſtimat eos ſtercore columbino vſos eſſe vice ligni ad ignẽ fouendũ. ¶35 per mœnia. luſtrãdo ſcilicet vrbẽ. ¶36 Heb. Ne ſeruet te Dominus, vnde ſerã opẽ tibi? q.d. Diſpereas: quare petis à me cibũ, quũ ſcias me omni re carere? ¶37 q.d. nec triticũ, nec vinũ habeo, quod tibi dare poſſum, omnia mihi deſunt. ¶38 .i. Quid habes, quare me appellas? ¶39 vl, dixerat ¶40 .i. luſtrabat vrbem per mœnia iter faciens. ¶41 Heb. deprehendítque populus, & ecce ſaccus erat ſuper carnem eius intrinſecus. i. deprehendit regem geſtare ciliciũ ſub veſte regia. ¶42 Ita loquuntur Hebræi, quũ genus pœnę non exprimũt. Subaudiẽda ſunt quædã cuiuſmodi, Si Eliſe' vellet iuuare oratione populũ, poſſet prohibere tantã inediã, in qua mulieres alioqui miſericordes ſuos partus comedũt: quare diſpereã ſi &c. ¶43 vl, iuxta illũ ¶44 ſub. q præcideret caput Eliſeo. ¶45 videtis

miſerit filius homicidæ hic, vt præcidatur caput meum? videte ergo, cum venerit nuntius, claudite oſtium, & non ſinatis eum introire: ecce enim ſonitus pedum domini eius poſt eum eſt. Adhuc illo loquente eis, apparuit nuntius, qui veniebat ad eum. Et ait, Ecce tantum malum à Domino eſt: quid amplius expectabo à Domino?

CAP. VII.

Dixit autem Eliſeus, Audite verbum Domini, Hæc dicit Dominus, In tẽpore hoc cras modius ſimilæ vno ſtatere erit, & duo modij hordei ſtatere vno in porta Samariæ. Reſpondens vnus de ducibus, ſuper cuius manum rex incumbebat, homini Dei, ait, Si Dominus fecerit etiam cataractas in cælo, nunquid poterit eſſe quod loqueris? Qui ait, Videbis oculis tuis, & inde non comedes. Quatuor ergo viri erant leproſi iuxta introitum portæ: qui dixerunt adinuicem, Quid hic eſſe volumus donec moriamur? Siue ingredi voluerimus ciuitatem, fame moriemur: ſiue manſerimus hic, moriendum nobis eſt: venite ergo, & transfugiamus ad caſtra Syriæ. ſi pepercerint nobis, viuemus: ſi autem occidere voluerint, nihilominus moriemur. Surrexerunt ergo veſperi vt venirent ad caſtra Syriæ. cúmque veniſſent ad principium caſtrorum Syriæ, nullum ibidem repererunt. (Siquidem Dominus ſonitum audiri fecerat in caſtris Syriæ, curruũ, & equorum, & exercitus plurimi: dixerúntque adinuicem, Ecce mercede conduxit aduerſum nos rex Iſrael reges Gethæorum, & Ægyptiorum, & venerunt ſuper nos. Surrexerunt ergo, & fugerũt in tenebris, & dereliquerunt tentoria ſua, & equos & aſinos in caſtris, fugerúntq; animas tantum ſuas ſaluare cupiẽtes.) ¶ Igitur cum veniſſent leproſi illi ad principium caſtrorũ, ingreſſi ſunt vnum tabernaculum, & comederunt & biberunt: tulerúntque inde argentum, & aurum, & veſtes, & abierunt, & abſconderunt: & rurſum reuerſi ſunt ad aliud tabernaculum, & inde ſimiliter auferentes abſconderunt. Dixerúntque adinuicem, Non rectè facimus: hæc enim dies boni nuntij eſt. ſi tacuerimus, & noluerimus nũtiare vſque mane, ſceleris arguemur: venite, eamus, & nuntiemus in aula regis. ¶ Cúmq; veniſſent ad portam ciuitatis, narrauerunt eis, dicentes, Iuimus ad caſtra Syriæ, & nullum ibidẽ reperimus hominẽ, niſi equos, & aſinos alligatos, & ipſa tentoria. Ierunt ergo portarij, & nuntiauerũt in palatio regis intrinſecus. Qui ſurrexit nocte, & ait ad ſeruos ſuos, Dico vobis quid fecerint nobis Syri, Sciũt quia fame laboramus, & idcirco egreſſi ſunt de caſtris, & latitãt in agris, dicentes, Cum egreſſi fuerint de ciuitate, capiemus eos viuos, & tũc ciuitatẽ ingredi poterimus. Reſpondit autẽ vnus ſeruorũ eius, Tollamus quinq; equos, qui remanſerũt in vrbe (quia ipſi tantum ſunt in

[47]latro iſte' miſerit vt tollat caput meũ? obſeruate, quũ venerit nũtius claudite oſtiũ, &[48]premite eum oſtio:'annon ſtrepitus pedum heri ſui ſequitur eum? Adhuc eo cum illis loquente, ecce nuntius [49]deſcendit'ad eũ, &[50]dixit,'En hæc afflictio à Domino eſt, quid vltra [51]expectarẽ' Dominum?

CAP. VII.

Dixit autẽ Eliſæus, Audite [1]verbum Domini,' ſic dicit Dominus, Cras [2]iuxta hoc tẽpus' ſatum ſimilaginis ſiclo [emetur,] & duo ſata hordei vno ſiclo in porta Samariæ. Reſpondit [3]triarius quidã, [4]à quo pendebat rex,'viro Dei, & dixit, Ecce ſi Dominus[5]faceret feneſtras in cælo, nũ fieret res iſta?' [Eliſæus] dixit, En tu videbis [id] oculis tuis, ſed ex eo[6]non comedes.[7]Fuerunt' autẽ quatuor viri leproſi ad[8]oſtium portæ,'qui dixerunt inter ſe, Quid hic [9]ſedemus' donec moriamur?'[10]Si ſtatuerimus vrbẽ hanc ingredi,'quandoquidem fames eſt in vrbe, moriemur in ea: ſi verò hic manebimus, itidẽ moriemur: agite igitur[11]deficiamus' ad copias Syrorum: [12]ſi nos vita donabunt, viuemus: ſin interficient,'moriemur. Surrexerunt ergo in[13]crepuſculo,'vt irent in caſtra Syrorum, & venientes ad prima caſtra Syrorum, ne vir quidẽ illic erat. (Effecerat enim Dominus vt in caſtris Syrorum audiretur ſtrepitus curruũ, ſonitus equorũ, [id eſt] ſtrepitus ingẽtis exercitus, ita vt diceret quiſque ad alium, En rex Iſrael cõduxit aduerſum nos reges Hithæorũ, & reges Ægyptiorũ, vt veniant cõtra nos.[14]Et ſurgẽtes fugerunt' in[15]crepuſculo,'relinquẽtes tẽtoria ſua, equos ſuos, aſinos ſuos, [id eſt] caſtra ipſa vt erant, fugerúntq;[16]quò voluntas tulit.) ¶ Quũ igitur leproſi ad prima caſtra veniſſent, ingreſſi tentoriũ vnũ, comederunt & biberũt, tulerúntq; illinc argentum, aurũ, & veſtes, & abeuntes abſconderunt: & reuerſi ingreſſi ſunt aliud tentoriũ, & illinc quoque tulerunt, & abeuntes abſconderunt. Dixerunt autem quiſque ad proximum ſuũ, Non rectè facimus, hodie dies eſt fauſti nuntij,[17]& nos diſſimulamus, ſi expectauerim⁹ ad auror à vſque,'deprehẽdet nos[18]iniquitas:'agite igitur, ingrediamur, & annuntiemus domui regis. ¶ Veniẽtes igitur clamauerũt ad cuſtodes portæ ciuitatis, indicarúntque[19]illis' dicentes, Venimus in caſtra Syrorũ, & ecce ne vir quidẽ vllus illic erat, nec vox hominis, ſed equi ligati, & aſini[20]ligati,'cæterũ caſtra ipſa[21]vt erant.[22]Cuſtodes itaque portarũ clamauerũt, & indicauerunt hoc intus domui regis.'Rex ergo noctu ſurgens[23]ait' ſeruis ſuis, Indicabo vobis quid fecerint nobis Syri, ſciunt quòd fame laboramus: egreſſi ergo ſunt è caſtris, vt alicubi in agro ſeſe abſcõdãt,[24]hoc cõſilio, vt nos, ſi vrbem egreſſi fuerimus, viuos capiãt, vrbẽmq; ipſi occupẽt.' Tũ reſpõdẽs vnus ex ſeruis eius, dixit,[25]Accipiãtur quinq; equi qui reliqui ſunt in vrbe, ([26]hi enim tãtũ efficiẽt quãtũ

¶ 47 Heb. filius homicidæ. i. filius Achab homicidæ, cuius conſenſu Nabal eſt occiſus. q. d. iſte q imitatur mores paternos.
¶ 48 reprimite illum in oſtio: .i. repellite eũ opera oſtij, nolite ſinere eum ingredi.
¶ 49 deſcendebat. q. d. viderũt ipſi nuntiũ deſcendentem.
¶ 50 ſub. rex, q anteuertit nuntio quem miſerat. Hic locus oſtendit regem Iudæ protinus mutaſſe ſententiam ſuam, illúmque nuntio quem miſerat anteuertiſſe, ita vt illi nõ licuerit Eliſeo præcidere ceruices.
¶ 51 expectabo q. d. nulla eſt ſpes.

VII.

¶ 1. i. quod reuelauit mihi Deus.
¶ 2 vſ, hoc articulo temporis
¶ 3. i. qui tertius erat à rege. vſ, vnus ex ducibus regis.
¶ 4 Heb. ſuper cuius manũ innitebatur rex,
¶ 5 ſub. & per illas triticũ demitteret, num poſſet eſſe tanta vilitas? q. d. Etiã ſi Deus demittat de cœlo, triticum, vt omina, non tamen poſſet eſſe tam vile triticum. ¶ 6 ſub. ob incredulitatem. ¶ 7 Erant ¶ 8 ſub. vrbis, in qua erat habitaculum leproſorum, aut qua ibatur ad caſtra. ¶ 9 vſ, habitare volumus ¶ 10 Heb. Si dixerimus, Eamus in vrbem, ¶ 11 vſ, transfugiamus ¶ 12 Heb. ſi viuificauerint nos, viuemus: & ſi mortificauerint, &c. ¶ 13 ſub. nocturno. i. prima nocte. ¶ 14 Surrexerunt itaque, & fugerunt ¶ 15 ſub. nocturno. ¶ 16 Heb. pro anima ſua. Chaldæus paraph. vt ſeruarent animã ſuã. i. vitam. vſ, & fugerunt ſibi. i. fuga ſaluti ſuæ conſuluerunt. ¶ 17 quòd ſi tacemus, & expectemus donec illuceſcat, ¶ 18 Iniquitas pro pœna quæ iniquitati debetur. ¶ 19. i. ianitori, & illis qui cũ illo erãt. ¶ 20 ſub. præſepib⁹. ¶ 21 ſub. inſtructa prius. ¶ 22 Heb. Et clamauit [ſub. vnus ex] ianitoribus, & indicauerunt in aula regis intrinſecus. i. vnus ex ianitoribus clamauit vt excitaret ianitorẽ aulæ regiæ. i. ianitores clara voce retulerunt ianitoribus aulæ, qui regi indicarũt rẽ. ¶ 23 ſuſpicãs ſcilicet fraudẽ factã. ¶ 24 Heb. dicentes, Cũ egreſſi fuerint de vrbe, tunc capiemus illos viuos, & in vrbẽ introibimus. ¶ 25 Heb. Capiãt quæſo quinq; ex equis reſiduis qui remanſerunt in ea. ſub. ciuitate. q. d. Mittãtur ex nobis quinq; cũ quinq; equis. Vel vt doctus inter Hebræos interpretatus, Capiãt aliquot ex illis quinq; equis qui ſoli remanſerunt &c. ¶ 26 Heb. (ecce ipſi [ſunt] ſicut omnis multitudo Iſrael quæ remãſit in ea: ecce ipſi [ſunt] ſicut vniuerſa multitudo Iſrael quæ iam periit.) i. ſiquidẽ illi laborãt inedia, & iã pene cõſumpti ſunt fame, ſicut vniuerſa multitudo quæ eſt in vrbe, fame pene cõfecta eſt: & illi quidẽ propediem morituri ſunt fame, non aliter quàm vniuerſa illa multitudo Iſraelis quæ iã periit. q. d. nõ magnã iacturã faciemus ſi perierint illi equi. nam etiam ſi in vrbe remanſerint, morituri ſunt.

Digitized by Google

¶17 ſub. en fi- dicia ſit fuga. ¶18 duos equos vectarios, ¶19 vl, dum tre pidantes fugerét. ¶20 i. precio ſtateris v- nius. ¶21 præ- fecerat princi- pem. vel ducé illum, ¶22 Heb. manui. i. cui i- nitebatur dum incederet. ¶23 portæ. datiuus verbi præfecerat. Conſtituerat eum ſuper portã qua egrediebatur populus ad diripienda caſtra Syrorum. ¶24 mortuus eſt, ¶25 Cum enim loqueretur vir Dei cũ rege ¶26 hac hora. hoc tempore ¶27 Et reſponderat ¶28 & cõculcauit. Et, pro Id eſt poſitum.

VIII.

¶1. i. Cito diſcede. ¶2. i. inuitauit. Metaphora ab iis qui alios ad conuiuium inuitãt. hoc eſt, miſſurus eſt famem. ¶3 Heb. & etiã venit ſvl, veniet. Aut, certe ſequutura eſt] in terra ſepté annis. ¶4 Heb. vt clamaret ad regem pro domo ſua & pro agro ſuo. i. vt conquereretur apud regem q domum ſuam quam quum ipſa abeſſet, quidam vacuã reperientes, occupaſſent. ¶5 Heb. omnia magnalia. i. res inſignes. hoc eſt miracula.

vniuerſa multitudo Iſraelitica, ſi ſeruentur: rurſus perinde erunt vt tota multitudo Iſraelitica, ſi pereunt,) quos mittemus, &[17] explorabimus. Acceperunt ergo [18] equos ad duos currus, quos miſit rex vt ſequerentur caſtra Syrorũ, hæc mandans, Ite & explorate. Abeuntes illi ſequuti ſunt eos vſq; ad Iordané, & ecce omnes viæ plenæ erant veſtibus & vaſis, quæ Syri abiecerant [19] in feſtinatione ſua. reuerſi igitur nuncij, nũciarunt hæc regi. Et egreſſus populus, diripuerunt caſtra Syrorum: tum factũ eſt vt ſatum ſimilaginis veniret [20] ſiclo, & duo ſata hordei ſiclo, iuxta verbũ Domini. Porrò rex [21] conſtituit triarium illũ principem, cuius [22] humeris innitebatur, [23] ad portã, conculcauitque eũ populus in porta, & [24] moriebatur, iuxta verbũ quod loquutus fuerat vir Dei cum rex deſcenderet ad eum. [25] Factum inquam eſt quéadmodum loquutus erat vir Dei ad regé in hũc modum, Duo ſata hordei ſiclo [vẽdentur.] & ſimilaginis ſatũ ſiclo cras [26] iuxta id tempus in porta Samariæ: [27] Ad quod reſponderat princeps ille viro Dei, & dixerat, Si Dominus faceret feneſtras in cælis, num res illa fieret? Dixerátque ille, En tu videbis oculis tuis, ſed inde non comedes. Factum eſt ergo ei ſic, [28] conculcauítque eum populus in porta, & mortuus eſt.

CAP. VIII.

Loquutus eſt auté Eliſæus ad mulierem illã, cuius filiũ vitæ reſtituerat, hiſce verbis, [1] Surge & vade, tu & domus tua, & peregre commorare vbicũque commorari potes: quoniam [2] vocauit Dominus famem quæ hiſce ſeptem annis veniet ſuper terram. Surrexit itaq; mulier illa, & fecit iuxta verbũ viri Dei, abijtq; tam ipſa quàm domus eius, & peregre cõmorata eſt in terra Paleſthina ſepté annis. ¶Quũmq; exacti eſſent ſepté anni, reuerſa eſt mulier é terra Paleſthina, egreſſaque [4] vt poſtularet apud regem domũ ſuã & agrum ſuum. Rex auté loquutus eſt cũ Gehaſi miniſtro viri Dei in hæc verba, Narra quæſo mihi [5] egregie geſta quæcũq; fecit Eliſæus. Narrabat ergo ille regi, quomodo vitę reſtituiſſet mortuũ: interim auté mulier cui[9] filiũ vitæ reſtituerat, [6] poſtulauit apud regé domum ſuã & agrum ſuũ: dixitq; Gehaſi, Domine mi rex, hæc eſt mulier, atq; hic eſt filius eius qué vitæ reſtituit Eliſæus. Quũmq; rex interrogaſſet mulieré, recéſebat illa ei: deditq; ei rex [7] cubiculariũ quendã, dicens, [8] Reſtitue ei omnia quæ ſua ſunt, atq; cunctos prouentus agri, à die quo dereliquit terrã, vſque in præſens [tẽpus.] ¶Porrò Eliſæus profectus eſt in Damaſcũ, ægrotãte Bẽ-hadad rege Syriæ: quod nunciatũ eſt regi his verbis, Vir Dei venit huc. Tum dixit rex ad Haſaelé, Tolle in manu tua munus, & vade obuiã viro Dei, vt cõſulas Dominũ per eũ hiſce verbis, Cõualituruſne ſum ab hoc morbo meo? Profectus eſt Haſael ei obuiam, accepto munere in manum ſuã, [9] omnique bono Damaſci, onere ſcilicet quod quadraginta [ferrent] cameli: & veniés ſtetit ante eum, dixitque, Filius tuus Bẽ-hadad rex Syriæ miſit me ad te hiſce mãdatis, Cõualituruſne ſum ab hac infirmitate mea? Eliſæus dixit ad eũ, Vade & dic ei, [10] Certiſſime conualeſces: oſtẽdit tamen mihi Dominus q certiſſime moriturus ſit. Porrò vir Dei [11] firmata facie ſua ſtetit [12] donec pudefieret, [13] nã fleuit. Tũ dixit Haſael, Quare flet dominus meus? qui reſpõdit, Quoniã noui quæ tu facturus ſis mala fili

vniuerſa multitudine Iſrael, alij enim conſumpti ſunt) & mittentes, explorare poterimus. Adduxerunt ergo duos equos, miſitq; rex in caſtra Syrorum, dicens, Ite, & videte. Qui abierunt poſt eos vſque ad Iordanem: ecce auté omnis via plena erat veſtibus, & vaſis, quæ proiecerãt Syri cũ turbarentur. reuerſique nuntij indicauerunt regi. Et egreſſus populus diripuit caſtra Syriæ: factúſque eſt modius ſimilæ ſtatére vno, & duo modij hordei ſtatére vno, iuxta verbũ Domini. Porrò rex ducem illum, in cuius manu [*] incumbebat cõſtituit ad portam: quem conculcauit turba in introitu portæ, & mortuus eſt, iuxta [*] quod locutus fuerat vir Dei, quãdo deſcenderat rex ad eũ. Factúmque eſt ſecũdum ſermonem viri Dei, que dixerat regi, quando ait, Duo modij hordei ſtatére vno erunt, & modius ſimilæ ſtatére vno, hoc eodem tépore cras in porta Samariæ: Quando reſponderat dux ille viro Dei, & dixerat, Etiam ſi Dominus fecerit cataractas in cælo, nunquid poterit fieri quod loqueris? Et dixit ei, Videbis oculis tuis, & inde non comedes. Euenit ergo ei ſicut prædictum erat, & conculcauit eum populus in porta, & mortuus eſt.

CAP. VIII.

Eliſeus auté locutus eſt ad mulierem, [cuius] viuere fecerat filium, dicens, Surge, vade, tu & domus tua, & peregrinare vbicunque reperere- [*] vocabit enim Dominus famem, & veniet ſuper terram ſepté annis. Quæ ſurrexit, & fecit iuxta verbũ hominis Dei: & vadẽs cum domo ſua, peregrinata eſt in terra Philiſthijm diebus multi- ¶Cũmque finiti eſſent anni ſeptem, reuerſa eſt mulier de terra Philiſthijm: & egreſſa eſt vt interpellaret regem pro domo ſua & pro agris ſuis. Rex autem loquebatur cum Giezi puero viri Dei, dicens, Narra mihi omnia magnalia quæ fecit Eliſeus. Cũmque ille narraret regi quomodo mortuũ ſuſcitaſſet, apparuit mulier cuius viuificauerat filiũ, clamans ad regem pro domo ſua & pro agris ſuis: dixitq; Giezi, Domine mi rex, hæc eſt mulier, & hic eſt filius eius qué ſuſcitauit Eliſeus. Et interrogauit rex mulierem: quæ narrauit ei [*] vera eſſe. Deditque ei rex eunuchũ vnum, dicens, Reſtitue ei omnia quæ ſua ſunt, & vniuerſos reditus agrorum à die qua reliquit terrã, vſque ad præſens. ¶Venit quoq; Eliſeus Damaſcum, & Ben-adad rex Syriæ ægrotabat: nũciaueruntque ei, dicẽtes, Venit vir Dei huc. Et ait rex ad Hazael, Tolle tecũ munera, & vade in occurſum viri Dei, & conſule Dominũ per eum, dicẽs, Si euadere potero de infirmitate mea hac? Iuit igitur Hazael in occurſum eius, habẽs ſecũ munera, omnia bona Damaſci, onera quadraginta camelorũ. cũmq; ſtetiſſet corã eo, ait, Filius tuus Ben-adad rex Syriæ, miſit me ad te, dicẽs, Si ſanari potero de infirmitate mea hac? Dixitq; ei Eliſeus, Vade, dic ei, Sanaberis. porrò oſtẽdit mihi Dominus quia morte morietur. Stetitque cum eo, & conturbatus eſt vſque ad ſuffuſionem vultus: fleuitque vir Dei. Cui Hazael ait, Quare dominus meus flet? at ille dixit, Quia ſcio quæ facturus ſis fili

¶6 Heb. clamauit ad regem pro domo ſua & agro ſuo. ¶7 Heb. eunuchum. i. principem quendam: quia eunuchi magnæ authoritatis erant apud principes. ¶8. i. Cura reddi ei. ¶9. i. pretioſioribus quibuſque Damaſceni agri. ¶10 Heb. Viuendo viues. q. d. dic ei ſi vis quòd victurus ſit: eſt tamen moriturus. Quidam Hebræorum ſubaudiunt negationem. Viuendo non viues. ¶11 ſtatuit vultum ab eo. Statuit, ſub. in altero latere. i. auertit faciem: nam volebat ſe continere à lachrymis, & diſſimulare mœrorem animi ſui. ¶12 Heb. & appoſuit, donec moraretur. ſine cunctaretur ipſe. i. manus ſuas appoſuit vultui ſuo, & illis vultum texit, diſſimulans triſtitiam aliquandiu, donec erupit in lachrymas. ¶13 & fleuit.

Digitized by Google

Iſrael mala, ciuitates eorum munitas igne ſuccendes, & iuuenes eorũ interficies gladio, & paruulos eorum elides, & prægnantes diuides. Dixitque Hazael, Quid enim ſum ſeruus tu⁹ canis, vt faciam rem iſtam magnam? & ait Eliſeus, Oſtendit mihi Dominus te regem Syriæ fore. Qui cum receſſiſſet ab Eliſeo, venit ad dominum ſuũ: qui ait ei, Quid dixit tibi Eliſeus? at ille reſpondit, Dixit mihi, Recipies ſanitatẽ. ¶Cúmque veniſſet dies altera, tulit ſtragulũ, & infudit aquã, & expandit ſuper faciem eius: quo mortuo regnauit Hazael pro eo. ¶Anno quinto Ioram filij Achab regis Iſrael, regnauit Iorã filius Ioſaphat rex Iuda. Trigintaduorum annorũ erat cum regnare cœpiſſet, & octo annis regnauit in Ieruſalem. Ambulauitque in vijs regum Iſrael, ſicut ambulauerat domus Achab: filia enim Achab erat vxor eius: & fecit quod malum eſt in conſpectu Domini. Noluit autem Dominus diſperdere Iudam propter Dauid ſeruũ ſuũ, ſicut promiſerat ei, vt daret illi lucernam, & filijs eius cunctis diebus. ¶In diebus illis receſſit Edom, ne eſſet ſub Iuda, & cõſtituit ſibi regem. Venitque Ioram Seira, & omnis exercitus cum eo: & ſurrexit nocte, percuſſitque Idumæos qui eũ circumdederant, & principes curruum, populus autem fugit in tabernacula ſua. Receſſit ergo Edom ne eſſet ſub Iuda, vſque ad diem hanc. tunc receſſit & Lobna in tẽpore illo. ¶Reliqua autẽ ſermonum Ioram, & vniuerſa quæ fecit, nónne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum regũ Iuda? Et dormiuit Ioram cum patribus ſuis, ſepultúſque eſt cum eis in Ciuitate-Dauid, & regnauit Ochozias filius eius pro eo. Anno duodecimo Ioram filij Achab regis Iſrael regnauit Ozochias filius Ioram regis Iudæ. Vigintiduorum annorũ erat Ochozias cum regnare cœpiſſet, & vno anno regnauit in Ieruſalem. nomen matris eius Athalia filia Amri regis Iſrael. Et ambulauit in vijs domus Achab: & fecit quod malũ eſt coram Domino, ſicut domus Achab: gener enim domus Achab fuit. ¶Abijt quoq; cũ Ioram filio Achab, ad præliandũ contra Hazael regem Syriæ in Ramoth-Galaad, & vulnerauerunt Syri Ioram. qui reuerſus eſt vt curaretur, in Iezrahel: quia vulnerauerant eũ Syri in Ramoth præliantẽ cõtra Hazael regẽ Syriæ. Porrò Ochozias filius Ioram rex Iuda, deſcendit inuiſere Ioram filiũ Achab in Iezrahel, quia ægrotabat ibi. CAP. IX.

Eliſeus autem propheta vocauit vnum de filijs prophetarum, & ait illi, Accinge lumbos tuos, & tolle lẽticulã olei hanc in manu tua, & vade in Ramoth-Galaad. Cúmque veneris illuc, videbis Iehu filium Ioſaphat filij Namſi: & ingreſſus ſuſcitabis eũ de medio fratrũ ſuorũ, & introduces in interi⁹ cubiculũ. Tenẽſq; lẽticulã olei, fundes ſuper caput ei⁹, & dices, Hæc dicit Do-

Iſrael: [nam] munitiones eorum [14]igne combures, & iuuenes eorum gladio trucidabis, infantes eorum [15]allides, & prægnãtes eorum diſſecabis. Dixit ergo Haſael, [16]Quidnã? caniſne eſt ſeruus tuus, vt deſignet ſcelus iſtud tã grande? Reſpondit Eliſæus, Dominus oſtendit mihi te futurum regem ſuper Syriam. Abijt itaque ille ab Eliſæo, & venit ad dominũ ſuum. ad quem ille dixit, Quid dixit tibi Eliſæus? reſpondit. Dixit mihi quòd certiſſime [..]is cõualitur. ¶[17]Poſtero die accepit [Haſael] [18]ſtragulũ, & [19]immerſum aquæ expandit ſuper faciẽ [20]eius [21]vt moreretur: regnauitque Haſael pro eo. ¶Anno quinto Ioram filij Ahab regis Iſraelis, [22]& Ioſaphat regis Iehuda, regnum accepit Ioram filius Ioſaphat regis Iehuda: trigintaduos annos natus erat [23]quũ inauguraretur regno, regnauitq; octo annis Ieroſolymis. Ambulauit in via regum Iſrael, ſicut fecerunt hi qui fuerunt de domo Ahab. nam filia Ahab erat vxor eius, fecitque malum [24]in oculis Domini: [25]ſed Domin⁹ noluit exſcindere Iehudam propter Dauidem ſeruũ ſuum, ſicut promiſerat ei, quòd daturus eſſet ei [26]lucernam de [27]filijs ſuis cunctis diebus. ¶[28]Eodẽ tempore defecit Edom, [29]quũ eſſet ſub manu Iehuda: [30]nam conſtituerunt ſuper ſe regẽ. Tranſiuit ergo Ioram [31]Zair, ipſe & omnes [32]currus eius ſecum: cõſurgénſque noctu percuſſit Edomæos qui eũ circunſederant [33]vnà cum principibus curruum, & fugit [34]populus in tectoria ſua. [35]Sic defecit Edom quo min⁹ eſſet ſub poteſtate Iehuda vſq; in hũc diem. [36]tunc etiam defecit Libna eodem videlicet tempore. ¶Reliquũ geſtorũ Ioram, & omnia quæ fecit, annon hæc ſcripta ſunt in Libro annalium regũ Iehuda? Dormiuit itaq; Ioram cũ patribus ſuis, & ſepultus eſt iuxta patres ſuos in ciuitate Dauidis, regnũmque obtinuit pro eo Ahaſias filius eius. Anno duodecimo Iorã filij Ahab regis Iſrael [37]regno inauguratus eſt Ahaſias filius Iorã regis Iehuda: natus erat vigintiduos annos Ahaſias quum [38]regnare cœpiſſet, regnauitque [39]anno vno Ieroſolymis. nomen matris eius erat Athalia, quæ fuit [40]filia Amri regis Iſraelis. [41]Ambulauit autẽ in via domus Ahab, fecitque malum in oculis Domini, ſicut domus Ahab: erat enim [42]affinitate iũctus domui Ahab. ¶Profectus eſt quoque Iorã filius Ahab in bellum contra Haſaelem regem Syriæ in Ramoth-Gilead, percuſſerũtq; Syri ipſum Ioram. Reuerſúſque eſt Ioram rex vt mederetur in Ieſreel vulnerib⁹ quæ inflixerãt Syri ante Ramoth [Gilead,] quũ bellũ geſſerat contra Haſaelem regẽ Syriæ, deſcenditque Ahaſias filius Ioram rex Iehuda, vt inuiſeret Ioram filium Ahab in Ieſreel: nã [illic] ægrotabat. CAP. IX.

Eliſæus propheta vocato quodã [1]ex filijs prophetarũ, ait illi, [2]Accinge lumbos tuos, & accipe [3]vaſculum illud olearium in manum tuam, & vade in Ramoth-Gilead. Et quum illuc veneris, diſpice illic vbi ſit Iehu filius Ioſaphat filij Nimſi, & [illeg.] cæterum ingreſſus, iube vt ſurgat è medio [4]fratrum ſuorum, & introduc eum [5]in abſtruſiſſimum aliquem locum, deinde accipe vaſculum [6]olei, & effunde ſuper caput eius, & dic, Sic ait Do-

¶14 Heb. conijcies in ignem. Ordo præpoſterus, pro, conijcies ignẽ i munitiones eorũ. ¶15 ſub. ad parietẽ, vel, ad ſolum. ¶16 Heb. Quid enim eſt ſeru⁹ tu⁹ canis vt faciat hanc rem magnam? Subaudiẽdum eſt aliquid, cuiuſmodi, Ne dicas hoc ſeruo tuo: quantus enim eſt ſeruus tuus qui non pluris faciẽdus eſt quàm canis mortuus, ſeru⁹ tuus abiectiſſim⁹, ꝙ dicis me facturã rẽ tam grãdẽ? ¶[..] Heb. viuẽdo viues. i. conualeſces. ¶17 ꝗ ſcilicet ille redierat. ¶18 vl, pãnum craſſũ. ¶19 Laborabat febre ardentiſſima. hoc igitur fecit vt ardor febris leniretur. ¶20 vl, ſuã. nã alij referunt ad Ben-adad, qui ipſe rogarit vt daretur ei pannus intinct⁹ in aquã frigidã, quo ipſe vultũ ſuum tegeret, vt inueniret refrigerium. Alij ad Haſaelẽ referunt. Doctus inter Hebræos ait: h[..]c Haſaelẽ feciſſe de induſtria. Alij, per imprudẽtiam, quũ quæreretur rex de calore febris, porrexiſſe pãnũ humẽtẽ. ¶21 & mortuus eſt. ¶22 Heb. Ioſaphat autẽ rex Iuda, ſub. mortuus erat. Per parẽtheſin legẽdum. ¶23 Heb. quũ regnare cœpit, ¶24. i. ſpectãte Domino, quẽ nihil latet. ¶25 vl, noluit tamẽ Domin⁹ ¶26. i. ſpẽdorẽ regiũ. dignitatẽ regiã. ¶27. i. nepotib⁹. ¶28 Heb. [..] Eo regnãte. ¶29 Heb. de ſub manu Iuda. i. ab imperio Iuda. deſijt eſſe ſubdita regi Iuda. ¶30 Heb. & cõſtituerũt ¶31 in Seir. ſub. montem. ¶32 ſub. falcati. ¶33 vl, & principes currũ. ſub. falcatorũ percuſſerunt Idumæos. ¶34 ſub. Idumæorũ. ¶35 Heb. Et defecit [ſub. iterũ] Edom de ſub manu Iuda ¶36 hac poſteriore ſcilicet defectione. ¶37 regnare cœpit ¶38 hoc fuit viuẽte patre. ¶39 ſub. ſol⁹, ſine ſocio, nẽpe mortuo patre, & tũc erat XLII annorũ. ¶40 [..]neptis. ¶41. i. Imitatus eſt idololatrã familiã Achab. ¶42 Heb. gener. i. duxerat vxorem de familia Achab. [CAP.] XI. ¶1. i. ex diſcipulis. ¶2. i. Præpara te itineri, da operã vt cito eas. hoc eni feſtinationẽ quãdã deſignat. Iſtud etiã dicit, quòd tũ re[x] abeſſet. ¶3 Heb. phialã olei [vl, vnguẽti] hãc. vel. huius. Hic locus nõ intelligitur de vnguẽto vnctionis, ſed de opobalſamo. nã ſoli reges de tribu Iuda vngebãtur vnguẽto vnctionis. ¶4 Qui hic fratres dicũtur, paulo inferius principes appellãtur. i. è medio collegarũ ſuorũ. ¶5 vl, in cubiculũ ſecretiſſimũ, ¶6 vl, opobalſami,

minus, Vnxi te regẽ ſuper Iſraelẽ. apertóq; oſtio fuge, [7]nec morã nectas.' Abijt itaq; [8]miniſter prophetæ' in Ramoth-Gilead, & quũ eſſet ingreſſus, ecce [9]imperatores' exercitus cõſidebant, & dixit, Habeo aliquid quod tecũ loquar ô [10]imperator.' Tũ dixit Iehu, Ad quẽ ex omnib' nobis? qui dixit, Ad te imperator. Et ſurgens ingreſſus eſt [11]in cubiculum,' fuditque ille oleũ ſuper caput eius, & dixit ad eum, Sic dicit Dominus Deus Iſraelis, [12]Vnxi te regẽ ſuper populũ Domini, nempe ſuper Iſraelẽ: tu trucidabis domum Ahab domini tui, vt vleiſcar [13]ſanguines' ſeruorũ meorũ prophetarũ, & ſanguines cunctorũ ſeruorũ Domini de manu Iſabelis. [14]Interibit nãq;' vniuerſa domus Ahab: [15]excindã enim' ipſi Ahab mingentẽ ad parietẽ, [16]concluſum & derelictum' in Iſraele. [17]Ponámque domũ Ahab ſicut domum Ieroboam' filij Nebat, & ſicut domum Baaſa filij Ahia. Porrò Iſabelẽ comedent canes [18]in agro Ieſreel,' nec erit qui ſepeliat. & aperuit oſtium & fugit. ¶Iehu verò egreſſus eſt ad ſeruos domini ſui, & dixit [quidam] ei, [19]Recténe res habẽt?' quã ob cauſam ingreſſus eſt ad te [20]væſanus' ille? Qui ait eis, Nouiſtis hominem illum, [21]& quæ ſit loquacitas eius.' Dixerunt illi, [22]Mẽtiris,' indica nobis. at ille ait, [23]Sic & ſic loquutus eſt ad me, dicens,' Sic ait Dominus, Ego vnxi te regem ſuper Iſraelem. Mox acceperunt quiſque veſtem ſuam, & poſuerunt [24]ſubter eum [25]ad tumulũ quò aſcẽderet,' clanxerúntque cornu, & dixerunt, Iehu [26]regnat. ¶Coniurationẽ itaq; fecit Iehu filius Ioſaphat filij Nimſi contra Ioram, [27](quum Iorã obſideret' Ramoth-Gilead, ipſe & vniuerſus Iſrael [28]corã Haſaele rege' Syriæ: Reuerſúſq; [29]eſſet' rex Iorã vt mederetur in Ieſreel vulnerib' quæ inflixerant ei Syri, quũ dimicaret contra Haſaelem regẽ Syriæ.) Dixit ergo Iehu, [30]Si vobis cordi eſt,' nemo exibit nec euadet [31]ex vrbe,' qui vadat & [32]nunciet' in [33]Ieſreel.' Aſcẽdens itaq; Iehu currũ, abijt in Ieſreel [34]vbi Ioram decumbebat.' Deſcenderat quoque Ahaſias rex Iehuda illuc, vt inuiſeret Iorã. Porrò ſpeculator qui ſtabat in turri Ieſreel, vidit [35]globũ' Iehu incedentẽ, & dixit, Ego video globũ. & ait Ioram, Accipe [36]equitẽ,' & mitte eis obuiã, [37]qui experiatur num recte habeant res.' Profectus eſt itaq; eques obuiã ei, & dixit, Rex quærit, [38]nũ pax ſit.' & dixit Iehu, [39]Quid tibi cũ pace? [40]reflecte poſt me.' Speculator autẽ nunciauit dicens, Nuntius venit vſq; ad illos, nec reuertitur. Miſit igitur aliũ equitem, qui veniens ad eos ait, Sic dicit rex, Eſtne pax? reſpondit Iehu, Quid tibi & paci? [41]retrocede poſt me.' Rurſus nunciauit ſpeculator, dicens, Et is ad eos venit, nec reuertitur: inceſſus autẽ eſt vt inceſſus ipſius Iehu filij Nimſi, nã [42]inſane incedit. [43]Dixit Iorã, [44]Iunge' equos. & iunxit equos currui ſuo, egreſſúſque Ioram rex Iſrael, & Ahaſias rex Iehuda, quiſque ſuo curru: exierunt inquam obuiam ipſi Iehu, [45]deprehendentes eum' in agro Naboth Ieſreelitæ. Et factum eſt, quũ vidiſſet Ioram ipſum Iehu, dixit, [46]Eſtne pax' Iehu? qui reſpon-

mini, Vnxi te regẽ ſuper Iſrael. aperieſq; oſtiũ, & fugies, & nõ ibi ſubſiſtes. Abijt ergo adoleſcẽs puer prophetæ in Ramoth-Galaad, & ingreſſus eſt illuc: ecce autem principes exercitus ſedebãt, & ait, Verbum mihi ad te ô princeps. Dixitq; Iehu, Ad quem ex omnibus nobis? at ille dixit, Ad te ô princeps. Et ſurrexit, & ingreſſus eſt cubiculum: at ille fudit oleum ſuper caput eius, & ait, Hæc dicit Dominus Deus Iſrael, Vnxi te regẽ ſuper populum Domini Iſrael, & percuties domũ Achab domini tui, & vlciſcar ſanguinem ſeruorum meorum prophetarum, & ſanguinem omnium ſeruorum Domini | de manu Iezabel. Perdámque omnem domum Achab: & interficiã de [10]domo' Achab mingentem ad parietem, & clauſum, & nouiſſimum in Iſrael. Et dabo domum Achab, | ſicut domũ Ieroboam filij Nabat, | & ſicut domũ Baaſa filij Ahia. Iezabel quoque comedent canes in agro Iezrahel, nec erit qui ſepeliat eam. aperuitq; oſtiũ & fugit. ¶Iehu autem [11]ingreſſus' eſt ad ſeruos domini ſui: qui dixerunt ei, Recténe ſunt omnia? quid venit inſanus iſte ad te? Qui ait eis, Noſtis hominem, & quid locutus ſit. At illi reſponderunt, Falſum eſt, ſed magis narra nobis. qui ait eis, Hæc & hæc locut... eſt mihi: & ait, Hæc dicit Dominus, Vnxi te re... ſuper Iſrael. Feſtinauerunt itaque, & vnuſquiſ... tollens pallium ſuum poſuerunt ſub pedibus e... ius, in ſimilitudinem tribunalis, & cecinerũt tu... ba, atque dixerunt, Regnauit Iehu. ¶| Cõiura... ergo Iehu filius Ioſaphat filij Namſi contra Io... ram: porrò Ioram obſederat Ramoth-Galaa... ipſe & omnis Iſrael contra Hazael regem Syri... Et reuerſus fuerat vt curaretur, in Iezrahel, pro... pter vulnera, quia percuſſerant eum Syri, præ... liantem contra Hazael regem Syriæ. Dixitq... Iehu, Si placet vobis, nemo egrediatur profug... de ciuitate, ne vadat, & nunciet in Iezrahel. Et... ſcendit, & profectus eſt in Iezrahel: Ioram eni... ægrotabat ibi, & Ochozias rex Iuda deſcender... ad viſitandum Ioram. Igitur ſpeculator qui ſt... bat ſuper turrim Iezrahel, vidit globũ Iehu v... nientis, & ait, Video ego globum. dixitque Io... ram, Tolle currum, & mitte in occurſum eo... & dicat vadens, Recténe ſunt omnia? Abijt e... qui aſcenderat currum, in occurſum eius, & a... Hæc dicit rex, Pacatáne ſunt omnia? dixitq; Ie... hu, Quid tibi & paci? tranſi, & ſequere me. Nu... ciauit quoque ſpeculator, dicens, Venit nunt... ad eos, & non reuertitur. Miſit etiam currum... quorũ ſecundum: venitque ad eos, & ait, Hæc d... cit rex, Nunquid pax eſt? & ait Iehu, Quid tibi... paci? tranſi, & ſequere me. Nunciauit autẽ ſpec... lator, dicens, Venit vſq; ad eos, & non reuertit... eſt autẽ inceſſus quaſi inceſſus Iehu filij Nam... præceps enim graditur. Et ait Iorã, Iungite' c... rũ. Iunxerúntq;' currũ eius. & egreſſus eſt Ior... rex Iſrael, & Ochozias rex Iuda, ſinguli in cur... b' ſuis, egreſſiq; ſunt in occurſum Iehu, & inu... nerũt eũ in agro Naboth Iezrahelitæ. Cúmq;... diſſet Iorã Iehu, dixit, Pax eſt Iehu? at ille reſp...

¶7 Heb. & non expectabis. vt ſcilicet quicquã dicat tibi.
¶8 Heb. puer, puer inquam prophetæ.
¶9 vl. principes
¶10 vl. princeps
¶11 Heb. in domum. i. in cubiculũ aliquodq; domus intimũ
¶12 q.d. Scito te fore regem hac effuſione balſami.
¶13 i. cædem.
¶14 Peribítque
¶15 & exterminabo
¶16 i. tam eos qui receperint ſe in arces munitas, quàm eos qui derelicti fuerint à militibus ob eorũ obſcuritatem: hoc eſt tã eos qui poſſunt ſe recipere in arces, quàm eos qui non habẽt arces quò ſe recipiant.
¶17 i. Non aliter perdam familiam Achab quàm familiã Ieroboam.
¶18 vbi ſcilicet fuerat occiſus Naboth.
¶19 Heb. Páxne eſt? i. Prædicíſne proſpera? nam prophetæ vt plurimum prædicunt aduerſa.
¶20 vl. furioſus. Prophetæ ſemper habiti ꝓ fatuis: quòd cum eſſent acti Spiritu, nec audiebãt, nec ſentiebant.
¶21 & ſermonẽ eius. i. quid ſoleat dicere. q.d. quod mihi dixit, parum eſt firmum & ſtabile, nullius momenti rem. ¶22 vl. Falſum dicis. q.d. Non dicis q... dixit. ¶23 q.d. Inter alia quæ dixit, hoc quoque dixit. ¶24 ſub. ſedentem. ¶25 in faſtigio graduum. i. in ſupre... gradu. in eminentiſſimo & præſtantiſſimo loco. ¶26 i. deſignatus eſt rex. ¶27 Heb. porrò Ioram erat cuſtodie... &c. i. paulo ante hanc coniurationem defenderat ipſam vrbem, quæ tum erat in poteſtate Iſraelis. ¶28 vl. pro... pter Hazaelem regem ¶29 erat ¶30 Heb. Si eſt voluntas veſtra. i. Si optatis vt regnem. ¶31 ſub. Ramoth-Gala... ¶32 ſub. quod gerimus. ¶33 illic enim erat rex. ¶34 Heb. nam Ioram iacebat ægrotans illic. ¶35 vl. turmam, a... comitatum ¶36 curſorem equeſtrem. ¶37 Heb. dicátque, Num eſt pax? i. Pacatáne ſunt omnia? ¶38 i. num p... cata ſint omnia. ¶39 ſub. cõmune. ¶40 i. ſequere me à tergo, ſequere me vnà cũ comitatu. ¶41 q.d. recipe te ... comitatũ meum. ¶42 præceps ſolet incedere. Gallice, Il cheuauche roide. Minus recte Chaldæus paraph. quoniam... dente incedit. ¶43 ſub. aurigæ. ¶44 ſub. currui. ¶45 Heb. inuenientes eum ¶46 i. Pacatáne ſunt omnia?

dit, Quę pax? adhuc fornicationes Iezabel matris
tuæ, & veneficia eius multa vigent. Cõuertit autẽ
Ioram manũ ſuã, & fugiens ait ad Ochoziã, Inſi-
diæ Ochozia. Porrò Iehu tetendit arcũ manu, &
percuſſit Ior㠠inter ſcapulas: & egreſſa eſt ſagitta
per cor eius, ſtatimq́; corruit in curru ſuo. Dixit-
que Iehu ad Badacer ducẽ, Tolle, proijce eum in
agro Naboth Iezrahelitæ: memini enim (quãdo
ego & tu ſedentes in curru ſequebamur Achab
patrẽ huius,) quòd Dominus onus hoc leuauerit
ſuper eum, dicẽs, Si non pro ſanguine Naboth,
& pro ſanguine filiorũ eius, quẽ vidi heri, ait Do
minus, reddam tibi in agro iſto, dicit Dominus.
Nunc ergo tolle, & proijce eum in agrum iuxta
verbũ Domini. Ochozias autem rex Iuda videns
hoc, fugit per viã domus horti: perſecutúſque eſt
eũ Iehu, & ait, Etiã hunc percutite in curru ſuo.
Et percuſſerunt eum in aſcenſu Gaber qui eſt
iuxta Ieblaam: qui fugit in Mageddo, & mor-
tuus eſt ibi. Et impoſuerũt eum ſerui eius ſuper
currum ſuum, & tulerunt in Ieruſalem: ſepelie-
runtque eũ in ſepulchro cum patribus ſuis in Ci
uitate David. ¶ Anno vndecimo Ioram filij A-
chab regis Iſrael, regnauit Ochozias ſuper Iu-
dam, venitq́; Iehu in Iezrahel. Porrò Iezabel in-
troitu eius audito, depinxit oculos ſuos ſtibio, &
ornauit caput ſuum, & reſpexit per feneſtrã in-
gredientem Iehu per portã, & ait, Nunquid pax
poteſt eſſe Zambri, qui interfecit dominũ ſuũ?
Leuauitque Iehu faciem ſuam ad feneſtrã, & ait,
Quę eſt iſta? & inclinauerũt ſe ad eũ duo vel tres
eunuchi & dixerunt, Hæc eſt illa Iezabel. At ille
dixit eis, Præcipitate eam deorſum. & præcipi-
tauerunt eam, aſperſúſque eſt ſanguine paries,
& equorum vngulæ conculcauerunt eam. Cúm-
que introgreſſus eſſet vt comederet, biberétque,
ait, Ite, & videte maledictam illã, & ſepelite eam:
quia filia regis eſt. Cúmque iſſent vt ſepelirent
eam, non inuenerunt niſi caluariam, & pedes, &
ſummas manus. Reuerſique nunciauerunt ei. &
ait Iehu, Sermo Domini eſt, quẽ locutus eſt per
ſeruum ſuum Eliam Theſbiten, dicens, In agro
Iezrahel comedẽt canes carnes Iezabel, & erunt
carnes Iezabel ſicut ſtercus ſuper faciẽ terræ in
agro Iezrahel, ita vt prætereuntes dicant, Hæc-
cine eſt illa Iezabel?

CAP. X.

Erant autem Achab ſeptuaginta filij in Sama
ria: ſcripſit ergo Iehu literas, & miſit in Sa-
mariam, ad optimates ciuitatis, & ad maiores na
tu, & ad nutritios Achab, dicens, Statim vt acce-
peritis literas has, (qui habetis filios domini ve-
ſtri, & curr⁹ & equos, & ciuitates firmas, & arma,)
Eligite meliorẽ, & eũ qui vobis placuerit de filijs
domini veſtri, & eum ponite ſuper ſolium patris
ſui, & pugnate pro domo domini veſtri. Timue-
runt illi vehemẽter, & dixerunt, Ecce duo reges

dit, [47] Quæ pax, quũ adhuc [ſuperſint] Iſabelis ma
tris tuæ artes meretriciæ, & veneficia eius tã mul
ta? Tum Ioram [48] manibus ſuis verſis, fugit, & ſi-
mul ad Ahaſiam dixit, [49] Proditio eſt ô Ahaſia.
Iehu autem [50] prehenſo arcu manu ſua, ferijt Io-
ram inter ſcapulas, [51] vt penetraret ſagitta cor e-
ius, conciderétque ipſe incuruus in currum ſuũ.
Tum dixit [Iehu] ad Bidcar [52] triarium ſuũ, Tol-
le, & deijce eum [53] in partem agri Naboth Ieſree-
litæ: [54] memini enim (quũ ego & tu [55] ſimul curru
vecti ſequeremur Ahab patrem eius) Dominum
[56] ſuſtuliſſe onus hoc ſuper eum, quũ diceret Do
minus, [57] Nimirũ ſanguines Naboth, & ſangui-
nes filiorum eius, quos heri vidi, ait Dominus, re
pendam tibi in prædio iſto. tolle igitur eum, &
abijce eum in agrum iuxta verbũ Domini. Por-
rò Ahaſias rex Iehuda hoc videns, fugit [58] per viã
domus horti, quẽ [59] inſequutus Iehu, dixit, Ferite
& hũc in quadriga, in [60] cliuo Gur iuxta Ibleã:
qui fugiens Megiddo, ibidem defunctus eſt. Ser-
ui autem eius [61] vexerũt eum curru Ieroſolyma,
ſepelierúntque eum illic cum patrib⁹ ſuis in ſe-
pulchro ſuo in ciuitate Dauidis. ¶ [62] Anno vnde-
cimo, anno ſcilicet Ioram filij Ahab, [63] regnaue-
rat Ahaſias ſuper Iehudã. Quũmq́; proficiſcere-
tur Iehu ad Ieſreel, audiuit hoc Iſabel, [64] fucóq́;
pinxit faciem ſuam, & [65] ornauit caput ſuũ, pro-
ſpiciens è [66] feneſtra. Et ingrediente Iehu portã,
dixit illa, [67] Num proſpere ceſſit hoc Simri, quòd
trucidauit herũ ſuum? Ille verò ſublata facie ſua
verſus feneſtram, dixit, Quis eſt [68] apud me, quis?
[69] hoc attenderunt duo vel tres eunuchi, Quibus
dixit, Præcipitate eã. & præcipitarũt eã, ita vt de
ſanguine eius ſpargeretur ad parietem, & [70] ad e-
quos, & [71] cõculcauit eã. [72] Ingreſſus verò come-
dit & bibit, dixitq́;, Inuiſite [73] obſecro execratam
hanc, & ſepelite eã, quia filia regis eſt. Abeuntes
itaq́; vt eã ſepelirent, nihil inuenerunt de ea, niſi
caluariã, & pedes, atq́; [74] volas amborũ manuum.
Reuerſi igitur nũciauerunt ei. qui ait, Verbũ Do-
mini hoc eſt, quod loquut⁹ eſt per ſeruũ ſuũ Eliã
Thiſbiten, dicẽs, In agro Ieſreel comedent canes
carnẽ Iſabelis. Fuit itaque cadauer Iſabelis quaſi
[75] ſtercus ſuper faciẽ agri in prædio Ieſreel, ita vt
nemo dicere poſſet, Hæc eſt Iſabel.

CAP. X.

Habuit verò Ahab ſeptuaginta filios in Sama
ria, ſcripſitq́; Iehu literas, & miſit in Sama-
riã ad primores Ieſreel, ad ſeniores, & ad nutri-
tios Ahab, huiuſmodi mãdatis, Mox quũ venerit
hæc epiſtola ad vos (penes quos ſunt filij domi-
ni veſtri, item currus atque equi ſunt apud vos,
habetis inſuper vrbem munitã & arma,) Diſpici-
te quis ſit [1] melior & [2] æquior ex filijs domini ve-
ſtri, hũc ponite in ſolium patris ſui, & pugnate
pro domo domini veſtri. Timuerũt ergo illi ad-
modum vehementer, & dixerunt, Ecce duo reges

¶ 47 Heb. Quæ pax [peruenire poſſit] vſq́; ad fornicationes Iezabelis matris tuæ, &c. .i. Quæ cõditio pacis peruenire debeat vſque ad &c. q. d. neq́; tu vlla pace dignus es, neque mater tua venefica & perniciosiſſima mulier, quæ nõ minus nocet q̃ mulier quæuis venefica. ¶ 48 vertẽs manũ ſuam .i. habenas equorum ſuorum. ¶ 49 vl, Inſidiæ ſunt. ſub. paratæ nobis. ¶ 50 Heb. repleuit manũ ſuam arcu .i. adduxit neruũ arc⁹ quã tũ potuit & percuſſit. ¶ 51 Heb. & egreſſa eſt ſagitta è corde eius, & corruit [ſcilicet mortuus] in curru ſuo. ¶ 52 .i. tertium à rege, aut alio. vel, ducem, ſiue principem. ¶ 53 i hæreditate ¶ 54 memento. Chaldæ⁹ tamẽ paraph. ego recordor ¶ 55 [eramus cũ] ijs q equitabãt bini [.i. ſimul ſiue pariter] poſt Achab &c. .i. quũ eram⁹ aliquãdo in comitatu Achab. ¶ 56 .i. prædixiſſe aduerſũ hic hãc propheti[am]. ¶ 57 Heb. [Non

habeat poſthac verax] ſi non cædẽ Naboth & cædẽ filiorũ eius viderim heri, dixit Dominus: itaq́; reddi[dit] &c. .i. niſi memor ſim ſanguinis Naboth nuper effuſi: propterea tu in eodẽ agro interficieris in quo tu eum occid[i] iuſſiſti. Licet 3. Reg. 21, nulla fiat mentio cædis filiorũ Naboth, hic tamen locus indicat Naboth habuiſſe filios qui etiam interfecti ſunt à Iezabele: alioqui patri mortuo illi ſucceſſiſſent, neque vineam optatam conſecutus fuiſſet Achab. ¶ 58 .i. per hortos, per viam arboribus conſitam, ideo ſecretiorẽ. ¶ 59 ſub. vſque in Samariam. ¶ 60 vl, aſcenſu Gur, qui aſcẽſus eſt iuxta Ieblaam: ¶ 61 impoſuerunt eum in currum [vt illum deferrent] in Ieruſalem, ¶ 62 vl, Anno autem, id eſt vndecimo anno Ioram &c. Repetitur hoc, vt intelligamus eum propter ſcelera non diu regnaſſe. ¶ 63 regnare cœpit ¶ 64 Alij, & ornauit fuco oculos ſuos. Quidam aiunt vt placeret Iehu. Alij vt dignitatem regiam vſq́; ad mortem tueretur, ſe ornaſſe. quod doctis magis placet. nam erat iſta ſuperba & arrogantiſſima: itaque quaſi exprobrans hoc dicit. ¶ 65 ſub. more regio. ¶ 66 qua ſcilicet poterat conſpicere Iehu intrantem in vrbem. ¶ 67 Veniſne pacis ergò, [ô tu qui es alter] Zimri, interfector domini ſui? ¶ 68 mecum .i. pro me. q. d. Quis illic cum illa qui à parte mea ſtet? ¶ 69 Heb. & reſpexerunt ad eum. .i. per feneſtram exhibuerunt ſe videndos, oſtendentes ſe eius partibus fauere. ¶ 70 .i. ad equum cui inſidebat Iehu, & ad reliquos qui erant in comitatu eius. ¶ 71 ſub. Iehu. ¶ 72 ſub. palatium, vl vrbem. ¶ 73 vl, agedum ¶ 74 extremitates ¶ 75 vl, fimus. q. d. inſepultum manſit cadauer.

X. ¶ 1 vl, præſtantior ¶ 2 qui magis placet. .i. aptiſſimum regno. Hoc ſerio non dixit Iehu, ſed vt tentaret animos eorum qui erant cum filijs Achab.

Digitized by Google

¶3 Heb. q erat ſuper domum, [ſub.regiā] & ſuper ciuitatem, ¶4 vl, maiores natu. conſultiſſimi, ¶5 hoc tẽpore.hac hora ¶6 Noctu hæc capita ſunt allata: q autẽ ea deferebit, porteā clauſā inuenerūt.vnde ille q portæ præerat, miſit q denuntiaret hoc regi. tẽpeſtiue enim claudunt portæ vbi res ſunt nouæ.

¶7 q.d.Putatis vos eſſe iuſtos, & me iniuſtū q cōiurauerim cōtra dominum meum. Oratio cōciſa, deeſt, vt hos nō interfeciſtis, ſed Dominus: ſic dominū meū nō interfeci, ſed Dominus. ¶8 q.d.nō fui, ſed vos.

¶9 Heb. nō cadet i.nihil erit irritū. q.d.certe hoc totū factū eſt de volūtate Domini. Metaphora ab iis reb[9] quę vbi ceciderūt, pereūt: vt ſunt micæ, & ea quæ in fluuiū, aut aliò quopiam decidunt, & colligi nequeunt.

¶10 quódq; Domin[9] ¶11 vl.familiares & neceſſarios

¶12 Heb.is autẽ erat iuxta domū ligationis paſtorū quæ erat in via. Domū ligationis vocat tōſtrinā, in qua ligabāt oues tondẽdas. Chald.paraph. vocat domum cōgregationis.

non potuerunt ſtare corā eo, quomodo nos ſtaremus? Miſit ergo [prefectus] prætorio, & qui ciuitati præerat, [4] ſeniores, & nutritij ad Iehu huiuſmodi mandatis, Serui tui ſumus, quidquid mādaueris nobis, faciemus, neq; regẽ eligemus, tu quod tibi bonum videtur, facito. Scripſit ergo ſecundò literas ad eos huiuſmodi verbis, Si mei eſtis, ſique voci meæ vultis obtemperare, tollite capita virorum qui ſunt filij domini veſtri, & venite cras[5] iuxta id tempus ad me in Ieſreel, (erāt autem filij regis ſeptuaginta viri, erántq; apud magnates vrbis qui eos educabant.) Quūmque epiſtola veniſſet ad eos, tulerūt filios regis, & trucidarunt ſeptuaginta viros, poſuerúntque capita eorum in ſportis, & miſerūt ad eū in Ieſreel. Veniens itaque nuntius, indicauit ei, dicens, [6] Attulerunt capita filiorum regis. qui ait, Ponite ea in duos aceruos in introitu portæ vſque mane. Mane facto egreſſus eſt, & ſtans dixit ad vniuerſum populum, [7] Vos eſtis iuſti, ecce ego conſpiraui contra dominū meum, occidique eum, [8] quis verò illos omnes trucidauit? Hic diſcite, quòd ſermo Domini quē loquutus eſt ſuper domū Ahab, [9] non irritus ſit, [10] quandoquidem Dominus fecit quæ loquut[9] eſt per ſeruū ſuū Eliā. Percuſſit itaq; Iehu omnes qui reliqui erant de domo Ahab in Ieſreel, omnes magnates eius, omnes [11] notos ei[9], & ſacerdotes eius, ita vt nemo reliquus ei ſupereſſet. ¶ Surgẽs deinde, profect[9] eſt, & venit in Samariā: [12] erat ibi i itinere caſa paſtoralis, Vbi deprehēdit Iehu [13] fratres Ahaſię regis Iehuda, aitq;, Qui eſtis vos? & dixerūt, [14] Fratres ſumus Ahaſiæ, deſcendimúſq; vt ſalutemus filios regis, & filios reginæ. Qui ait, Prehendite eos viuos. quos quū cepiſſent viuos, trucidarunt eos iuxta [15] puteum [16] caſæ paſtoralis, nẽpe quadragintaduos viros, nec fecit quenquā ex eis reliquū. ¶ Diſcedens inde, inuenit Ionadab filiū Rechab ſibi obuiū, ſalutatóq; eo, dixit ad eū, [17] Eſtne cor tuū rectū, ſicut cor meū rectū eſt cum corde tuo? reſpondit Ionadab, [18] Omnino eſt. Cedo igitur [inquit,] manum tuam. & præbuit ei manum ſuam. Tū iuſſit eum aſcendere ad ſe in currum, Et dixit, Veni mecum, & vide zelum meum [19] pro Domino: [20] vexerúntq; eū in curru ſuo. Quūmq; veniſſet Samariā, trucidauit omnes qui de Ahab reliqui erāt in Samaria, donec deleret [21] eū, iuxta verbū Domini quod loquutus fuerat ad Eliā. ¶ Congregans verò Iehu vniuerſum populū, dixit ad eos, Ahab parum coluit ipſum [22] baal, Iehu autẽ [23] auguſtius eū colet: vocate igitur mox ad me omnes prophetas baal, omnes cultores eius, atque cunctos ſacerdotes eius, ne quiſquam deſit, quoniam magnum eſt mihi ſacrificium [peragendum] ipſi baal: quicunq; igitur defuerit, nō viuet. (hoc autẽ aſtu fecit Iehu, vt perderet cultores baal.) Dixitque Iehu, [23] Indicite cœtū ipſi baal: & cōuocarunt. Miſit deinde Iehu in omnẽ Iſraelem, & venerūt omnes cultores baal, nec defuit quiſquam qui non veniret: ingreſſique ſunt phanum baal, & repletum eſt phanū baal [24] vndiq;. Tum dixit ad eum qui præfectus erat ſacris veſtibus, Profer veſtes omnibus cultorib[9] baal. & protulit eis [25] veſtes. Ingreſſus itaque Iehu & Ionadab filius Rechab phanum baal, dixit ad cultores baal, Diſpi-

non potuerunt ſtare coram eo, & quomodo nos valebimus reſiſtere? Miſerunt ergo præpoſiti domus, & præfecti ciuitatis, & maiores natu, & nutritij, ad Iehu, dicentes, Serui tui ſumus, quæcunque iuſſeris faciemus, nec conſtituemus nobis regem: quæcunque tibi placent fac. Reſcripſit autem eis literas ſecundò, dicens, Si mei eſtis, & obeditis mihi, tollite capita filiorum domini veſtri, & venite ad me hac eadẽ hora cras, in Iezrahel. (porrò filij regis, ſeptuagita viri, apud optimates ciuitatis nutriebantur.) Cúmque veniſſent literæ ad eos, tulerunt filios regis, & occiderunt ſeptuaginta viros, & poſuerūt capita eorū in cophinis, & miſerūt ad eū i Iezrahel. Venit autẽ nuntius ad eū, & indicauit ei, dicens, Attulerunt capita filiorum regis. qui reſpondit, Ponite ea ad duos aceruos iuxta introitū portæ vſque mane. Cúmque diluxiſſet, egreſſus eſt, & ſtās dixit ad omnem populum, Iuſti eſtis: ſi ego coniuraui contra dominum meum, & interfeci eū, quis percuſſit omnes hos? Videte ergo nunc quoniam nō cecidit de ſermonibus Domini in terram, quos locutus eſt Dominus ſuper domū Achab, & Dominus fecit quod locutus eſt in manu ſerui ſui Eliæ. Percuſſit igitur Iehu omnes qui reliqui erāt de domo Achab in Iezrahel, & vniuerſos optimates eius, & notos & ſacerdotes, donec nō remanerēt ex eo reliquiæ. ¶ Et ſurrexit & venit in Samariam: cúmque veniſſet ad Cameram paſtorū, in via Inuenit fratres Ochoziæ regis Iuda, dixítque ad eos, Quinam eſtis vos? qui reſpōderunt, Fratres Ochoziæ regis ſumus, & deſcendimus ad ſalutandos filios regis, & filios reginæ. Qui ait, Comprehendite eos viuos. quos cum cōprehendiſſent viuos, iugulauerūt eos in ciſterna iuxta Camerā, quadragintaduos viros, & nō reliquit ex eis quenquam. ¶ Cúmque abiiſſet inde, inuenit Ionadab filiū Rechab in occurſum ſibi, & benedixit ei. & ait Iehu ad eum, Nunquid eſt cor tuum rectum cum corde meo, ſicut cor meū cum corde tuo? & ait Ionadab, Eſt. Si eſt, inquit, da mihi manum tuam. qui dedit ei manū ſuam. at ille leuauit eum ad ſe in currum. Dixitque ad eum, Veni mecum, & vide zelum meum pro Domino. & impoſitū in curru ſuo, Duxit in Samariam: & percuſſit omnes qui reliqui fuerant de Achab in Samaria, vſque ad vnum, iuxta verbum Domini quod locutus eſt per Eliam. ¶ Congregauit ergo Iehu omnẽ populum, & dixit ad eos, Achab coluit baal parū, ego autẽ colā eū amplius: nunc igitur omnes prophetas baal, & vniuerſos ſeruos eius, & cunctos ſacerdotes ipſius vocate ad me: nullus ſit qui non veniat: ſacrificium enim grande eſt mihi baal: quicunque defuerit, non viuet. (porrò Iehu faciebat hoc inſidioſe, vt diſperderet cultores baal.) Et dixit, Sanctificate diem ſolennem baal. vocauitque, Et miſit in vniuerſos terminos Iſrael, & venerunt cuncti ſerui baal: non fuit reſiduus ne vnus quidem qui non veniret. & ingreſſi ſunt templum baal: & repleta eſt domus baal, à ſummo vſque ad ſummum. Dixitq; his qui præerant ſuper veſtes, Proferte veſtimenta vniuerſis ſeruis baal. & protulerūt eis veſtes. Ingreſſúſque Iehu, & Ionadab filius Rechab templum baal, ait cultoribus baal, Perqui-

quòd illuc coirent paſtores, ouiū tōdendarū cauſa. ¶13 i.nepotes ex fratribus. Vt pater & auus eſt, ita frater & nepos. ¶14 i. Nepotes. ¶15 vl, ciſternā ¶16 Heb. domus ligationis. i. tōſtrinæ ouium. ¶17 i. Amáſne me ex animo vt ego te? ¶18 Heb. Eſt eſt. q. d. Proculdubio te diligo ex animo. ¶19 erga Dominum. i. quāta ſim facturus in honorem Domini. ¶20 & impoſuerunt eum in currū eius. i. iuuerūt famuli conſcendentē. ¶21 i. totā eius familiā. ¶22 baal appellatiuū eſt nomẽ, ſignificās idolū in genere. Hic autẽ, & 3. Reg. 16, & 22. pro inſigni illo idolo Sidoniorū accipit, quod dicit aliàs Aſtarthe, ſiue Aſthoreth. ¶23 Heb. multū. i. erit plurimū addict[9] cultui eius. ¶23 ſub. ô ſacerdotes baal. iubete vt cōſtituto die cultores baal parati ſint ſacrificij cauſa. ¶24 Heb. ab ore ad os. vl, ab ora ad oram. Metaphora à vaſis quæ replētur aqua aut vino. Gallice, De bort a bort. ¶25 i. veſtes quibus vti ſolebant qui colebāt baal.

ris, & videte nequis fortè vobiſcũ ſit de ſeruis Domini, ſed vt ſint ſerui baal ſoli. Ingreſſi ſunt igitur vt facerent victimas & holocauſta: Iehu autem præparauerat ſibi foris octoginta viros, & dixerat eis, Quicunque fugerit de hominibus his quos ego adduxero in manus veſtras, anima eius erit pro anima illius. Factum eſt autẽ: cum completum eſſet holocauſtum, præcepit Iehu militibus & ducibus ſuis, Ingredimini, & percutite eos, nullus euadat. percuſſeruntq; eos in ore gladii, & proiecerunt, milites & duces: & ierunt in ciuitatem templi baal. Et protulerunt ſtatuam de phano baal, & combuſſerunt, Et comminuerunt eam. deſtruxerunt quoque ædem baal, & fecerũt pro ea latrinas, vſque in diem hanc. Deleuit itaque Iehu baal de Iſrael. Veruntamen à peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Iſrael, nõ receſſit, nec dereliquit vitulos aureos qui erant in Beth-el & in Dan. ¶ Dixit autem Dominus ad Iehu, Quia ſtudioſe egiſti quod rectũ erat, & placebat in oculis meis, & omnia quæ erant in corde meo feciſti contra domum Achab: filij tui vſque ad quartam generationem ſedebunt ſuper thronum Iſrael. Porrò Iehu non cuſtodiuit vt ambularet in lege Domini Dei Iſrael in toto corde ſuo: non enim receſſit à peccatis Ieroboam, qui peccare fecerat Iſrael. ¶ In diebus illis cœpit Dominus tædere ſuper Iſrael: percuſſitque eos Hazael in vniuerſis finibus Iſrael, A Iordane cõtra Orientalem plagam, omnem Terram-Galaad & Gad & Ruben & Manaſſe, ab Aroer quæ eſt ſuper Torrentem-Arnon, & Galaad & Baſan. Reliqua autem verborum Iehu, & vniuerſa quæ fecit, & fortitudo eius, nõnne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum regum Iſrael? Et dormiuit Iehu cum patribus ſuis, ſepelierũtque eũ in Samaria: & regnauit Ioachaz filius eius pro eo. Dies autem quos regnauit Iehu ſuper Iſrael, viginti & octo anni ſunt, in Samaria.

CAP. XI.

Athalia verò mater Ochoziæ, videns mortuũ filium ſuum, ſurrexit, & interfecit omne ſemen regiũ. Tollens autẽ Ioſaba filia regis Iorã, ſoror Ochoziæ, Ioas filiũ Ochoziæ, furata eſt eũ de medio filiorũ regis qui interficiebãtur, & nutricẽ eius, de triclinio: & abſcõdit eũ à facie Athaliæ, vt nõ interficeretur. Erãtque cũ ea ſex annis clàm in domo Domini: porrò Athalia regnauit ſuper terrã ſeptẽ annis. ¶ Anno autẽ ſeptimo miſit Ioiada, & aſſumens centuriones, & milites introduxit ad ſe in templũ Domini, pepigitq; cũ eis fœdus: & adiurãs eos in domo Domini, oſtẽdit eis filiũ regis. Et præcepit illis, dicens, Iſte eſt ſermo quem facere debetis, Tertia pars veſtrum introeat ſabbatho, & obſeruet excubias domus regis. Tertia autem pars ſit ad portã Seir: & tertia pars ſit ad portam quæ eſt poſt habitaculum ſcutariorũ: & cuſtodietis excubias domus, Meſſa.

cite & videte ne forte hìc ſit inter vos quiſquam ex cultorib⁹ Domini, ſed ſoli cultores ipſius baal. Cũmque ingreſſi eſſent vt facerẽt ſacrificia & holocauſta, [16]collocauit Iehu foris octoginta viros, quibus dixit, Quicunque euaſerit de viris illis quos ego [17]adduxi in manus veſtras, erit anima illius pro anima eius. Quum verò [18]abſoluiſſet ſacrificia holocauſtorum, dixit Iehu ſatellitibus & ducibus, [19]Ingredimini & trucidate eos, nequis euadat: & percuſſerunt eos gladio, abiecerũntque [cadauera eorum] [20]ſatellites & duces, & abierunt [21]in ciuitates [alias, vbi erant] templa baal. Et efferentes ſtatuas ædis baal, combuſſerũt eas. Confregerunt quoque ſtatuã baal, & diruerunt ædem baal, & fecerunt eam [22]latrinam vſq; hodie. Sic deleuit Iehu ipſum baal de Iſraele, veruntamen à peccatis Ieroboam filij Nebat, qui effecit vt Iſrael ſcelerate ageret, nõ receſſit Iehu quo minus ea ſequeretur, nempe vitulos aureos qui erãt in Beth-el & in Dan. ¶ Dixit ergo Dominus ad Iehu, Quandoquidem [23]ſtudio quodã rectum feciſti in oculis meis, [&] iuxta omnia quæ fuerunt in corde meo, feciſti domui Ahab, ſedebunt tibi filij ſuper ſolium Iſraelis in quartam vſque generationem. Cæterum Iehu non obſeruauit vt ambularet in lege Domini Dei Iſraelis toto corde ſuo, nec receſſit à peccatis Ieroboam, qui effecit vt ſcelerate ageret Iſrael. ¶ Sub id tẽpus cœpit Dominus [24]truncare Iſraelem, [25]percuſſitque eos Haſael in omnibus terminis Iſraelis, A Iordane ad exortum ſolis, omnem terram Gilead, Gaditas, Rubenitas, & qui erant de Manaſſe, ab Aroer [26]vſque ad torrentem Arnonem, Gilead nempe & Baſan. Reliquum geſtorum Iehu, & omnia quæ fecit, atque [27]robur eius, annõ hæc ſcripta ſunt in Libro annalium Iſrael? Dormiuitque Iehu cum patribus ſuis, & ſepelierunt eum in Samaria, & regnauit Iehoahas filius ei⁹ pro eo. Porrò dies quib⁹ regnauit Iehu ſuper Iſraelem in Samaria, viginti & octo ſunt anni.

CAP. XI.

Porrò Athalia mater Ahaſiæ vidẽs quòd mortuus eſſet filius ſuus, ſurrexit & perdidit omne ſemen regium. Tollens autem Iehoſeba filia regis Ioram, ſoror Ahaſiæ, ipſum Ioas filium Ahaſiæ, clàm ſurripit eum è medio filiorum regis qui [1]occiſi erant, [2]ipſum ſcilicet & nutricem eius [3]in cubiculo lectorum, & abſcõderũt eum metu Athaliæ, itaque nõ eſt occiſus. Fuit autem [4]apud eam abſconditus in domo Domini ſex annis, regnante Athalia ſuper terram. ¶ Anno deinde ſeptimo miſit Iehoiada, & [5]accerſiuit [6]centuriones [7]vt milites eſſent & celeres: & introductis ijs ad ſe in domum Domini, inijt cum eis fœdus, iurẽque iurando eos [8]adſtringens in domo Domini, [9]oſtendit eis filium regis. Præcepitque eis, dicẽs, Hoc eſt quod [10]facere debetis, Tertia pars veſtrũ [11]ingredientur ſabbatho, & [12]excubabũt excubias ædis Domini. Et tertia pars erit in [13]porta Sur, tertia deinde pars ad portam [14]poſteriorem quæ eſt celerũ, & cuſtodietis cuſtodiam domus [15]maſſa.

¶16 collocauerat ſibi
¶17 venire faciã. q. d. Qui reliqueris, ſiue ritve quempiam abire, is morietur pro eo.
¶18 ſub. ſumm⁹ ſacerdos baal.
¶19 vl, Irrũpite
¶20 Heb. curſores. i. milites leuioris armaturæ.
¶21 vſq; ad vrbẽ fani baal. i. vſque ad vrbẽ quãdã viciniã Samariæ in qua templũ habebat baal.
¶22 latrinas. i. loca in quibus populus ſolueret aluum.
¶23 Heb. benefeciſti vt faceres quod rectũ eſt &c. i. ſtudioſe feciſti quod &c.
¶24 vl, præcidere. Authore Domino res Iſraeliticę fuerũt acciſæ.
¶25 vl, ſuperauit. i. in omni termino Iſrael expugnauit aliquas vrbes.
¶26 quæ eſt ad torrentem
¶27. i. quæcũq; ſtrenue & fortiter geſſit.

XI.

¶1 occidebant.
¶2 ſubaudi ex 2. Para. 23. & abdidit ipſũ &c.
¶3 q. d. i aliquo penetrali vbi erãt lecti. Loc⁹ erat vbi dormiebãt ſacerdotes Leuitę inter appendices tẽpli.
¶4 cũ ea. ſub. nutrice.
¶5 vl, aſſumpſit
¶6 Hi erant dẽ genere Leuitarũ.
¶7 duces & curſores. i. milites leuis armaturæ.
¶8 quòd ſcilicet cõſilia nõ proderẽt.
¶9 nõ enim ſciebãt eũ viuere.
¶10 vl, facturi eſtis. Hìc habẽda eſt ratio functurorũ officio, & defuncturorũ. Qui obituri erãt ſuã hebdomadã, non fuerunt diuiſi in varias portas: ſed pars eorũ cõſtituta fuit portæ qua aditus patebat ad regiã, id eſt portæ atrij Septentrionali: pars verò altera dedit operã tẽplo. Qui verò iam functi fuerãt ſua hebdomada, diſtributi ſunt in duas claſſes: nã ex ijs alij præfecti ſunt portæ Orientali, alij verò portæ Auſtrali. Omnes igitur ſacerdotes & Leuitæ fuerunt diuiſi in tres partes: qui tamẽ per vices fungebãtur ſuo officio per hebdomadã: vt initio Lucæ dicitur de Zacharia.
¶11 Heb. [eſt] intraturorũ ſabbathũ. i. eorũ qui functuri ſunt officio ſuo proximo ſabbatho, ſiue proxima hebdomada.
¶12. i. obſeruabũt portã qua qui habitant in regia, ſolent ingredi in atriũ populi: obſeruabunt inquam nequi prodeant è regia, cum rex coronabitur, & illum interficiant.
¶13 Porta Sur, porta fundamẽti dicitur. i. præcipua: maxima porta atrij: initio hæc ſola, poſtea duæ illi additæ, Meridionalis & Aquilonaris.
¶14 quæ eſt poſt [portã] curſorũ. i. militũ & ſatellitũ. Portã Auſtralẽ intelligit. Praterea milites eos q foris cuſtodiebãt & cingebãt tẽplũ, hoc eſt hecal & deuir.
¶15 à deſertione. i. cauebitis diligenter nequis locũ deſerat aſſignatũ in ordine.

Digitized by Google

Duę verò partes ex vobis,[16]omnes ſcilicet qui ſabbato exeunt,[17]obſeruabitis' cuſtodiã domus Domini[18]iuxta regem.' Et circundabitis regẽ circũquaq;.quiſq; habeat arma in manu ſua:quicũq; verò [19]intra ſepta'fuerit ingreſſus,trucidetur:veſtitis cum rege [20]ſiue fuerit egreſſus ſiue ingreſſus.'Fecerũt ergo cẽturiones iuxta omnia quæ præceperat Iehoiada [21]ſacerdos'; acceperũntque ſinguli viros ſuos[22]qui ſabbato ingreſſuri erãt,' cum his qui ſabbato[23]exituri erant,'& venerunt ad Iehoiada ſacerdotem.Dedit autem[24]ſacerdos' centurionibus haſtas & ſcuta regis Dauidis[25]quę erant in domo Domini. Steterũntque'[26]celeres,' & habuit quiſque arma ſua in manu ſua, [27]à latere domus dextero,' vſque ad latus domus[28]ſiniſtrum, [29]iuxta altare & templum' circum regem,[30]per circuitum. [31]Educens' autem filiũ regis,impoſuit ei [32]coronã,' &[dedit ei][33]teſtimonium,' & regem eum conſtituerunt,[34]vngentes eum,'& cõploſis manibus dixerunt,[35]Viuat rex. ¶Audiẽs autẽ Athalia[36]vocẽ currẽtis populi,'ingreſſa eſt ad populũ in tẽplum Domini. Quũmque [37]vidiſſet,' ecce rex ſtabat pro more [38]prope columnam,[39]cãtores'verò & tubæ iuxta regem, & cunctus populus terræ lætabatur & clangebat tubis.tum Athalia ſciſſis veſtimentis ſuis, clamauit,[40]Coniuratio,coniuratio.' Præcepit ergo Iehoiada ſacerdos centurionibus qui pręfecti erãt exercitui,& dixit ad eos,Educite eam extra templum [41]ad ſepta,' & ſiquis eam fuerit [42]ſequutus,'interficiatur gladio: præceperat enim ſacerdos ne interficeretur in templo Domini.Fecerũt ergo ei[43]ſpatium,[44]& venit in' viam per quam equi ingrediebantur in domum regis,& illic eſt interfecta. ¶Pepigit autẽ Iehoiada fœdus inter Dominum & inter regem atque inter populum,[45]vt ſcilicet eſſet popul⁹ Domini,[46]deinde & inter regem & populum.' Et ingreſſus eſt vniuerſus populus in phanum baal,& diruerunt illud, altaria quoque eius,& imagines eius[47]fruſtillatim'confregerunt.Mathan quoque[48]ſacrificum' baal occiderunt coram altaribus, & poſuit[49]ſacerdos[50]cuſtodiam'ſuper domum Domini. Tulit deinde centuriones,duces & ſatellites, atque cũctum populum terræ,& deduxerũt regem de domo Domini,& venerunt per viam portæ[51]ſatellitum' ad domum regis, ſeditque ſuper ſoliũ regum. Et lætatus eſt cunctus populus terræ,[52]conquieuitque' ciuitas, [53]interfecta Athalia gladio iuxta domũ regis.'Iehoas [54]quum regno inaugararetur,'natus erat ſeptem annos.

CAP. XII.

ANno ſeptimo ipſi⁹ Iehu[1]inauguratus eſt Iehoas regno,'quadraginta autẽ annis regnauit in Ieruſalẽ.Nomen matris eius fuit Zibia de Beer-ſeba.Fecit autẽ Iehoas [2]rectũ in oculis Domini'cũctis diebus ſuis quibus eum[3]direxit'Iehoiada[4]ſacerdos:' attamen excelſa[5]non recedebant:' popul⁹ enim adhuc[6]immolabat'& adolebat in excelſis.¶Dixit autẽ Iehoas ad ſacerdotes, Omnem pecuniam[7]ſanctificatorum'quæ[8]illata eſt'in domum Domini, nẽpe pecuniam virorũ qui in cẽſum

Duæ verò partes è vobis, omnes egredientes ſabbatho, cuſtodiant excubias domus Domini circa regem. Et vallabitis eum habentes arma in manibus veſtris: ſiquis autem ingreſſus fuerit ſeptũ tẽpli,interficiatur: eritiſque cum rege introeũte & egrediente.Et fecerunt cẽturiones iuxta omnia quæ præceperat eis Ioiada ſacerdos: & aſſumentes ſinguli viros ſuos, qui ingrediebantur *ſabbathum,'cum his qui egrediebantur è ſabbatho.venerunt ad Ioiadam ſacerdotem.Qui dedit eis haſtas,& arma regis Dauid,quæ erant in domo Domini.Et ſteterunt ſinguli habentes arma in manu ſua à parte tẽpli dextera, vſq; ad partem ſiniſtram altaris,& ædis, circũ regem.Produxitque filium regis,& poſuit ſuper eum diadema & teſtimonium: fecerũntque eum regem, & vnxerunt: & plaudentes manu, dixerunt,Viuat rex. ¶Audiuit autem Athalia vocem populi currentis:& ingreſſa ad turbas in tẽplum Domini, vidit regem ſtantem ſuper tribunal iuxta morem,& cantores &*turbas' prope eũ,omnẽmque populum terræ lætantem, & canẽtem tubis: & ſcidit veſtimenta ſua,clamauitque, Coniuratio, coniuratio. Præcepit autem Ioiada * centurionibus qui erant ſuper exercitum, & ait eis,Educite eam extra ſepta templi, & quicunque eã ſecutus fuerit,feriatur gladio. Dixerat enim ſacerdos,Non occidatur in templo Domini. Impoſuerũtque ei manus, & impegerunt eam per viam introitus equorum,iuxta palatium*,& interfecta eſt ibi. ¶Pepigit ergo Ioiada fœdus inter*Deum'& regem,& inter populum,vt eſſet populus Domini,& inter regẽ & populum. Ingreſſúſque eſt omnis populus terræ templum baal, & deſtruxerunt aras eius, & imagines contriuerunt validè:Mathan quoque ſacerdotẽ baal, occiderũt corã altari. Et poſuit ſacerdos cuſtodias in domo Domini.Tulitque centuriones,& Cerethi & Phelethi legiones, & omnẽ populum terræ, deduxerũntque regem de domo Domini: & venerunt per viam portæ ſcutariorum in palatium, & ſedit ſuper thronum regum. Lætatúſq; eſt omnis populus terræ, & ciuitas conquieuit: Athalia autem occiſa eſt gladio in domo regis. Septẽmque annorum erat Ioas, cum regnare cœpiſſet.

CAP. XII.

ANno ſeptimo Iehu regnauit Ioas: quadraginta annis regnauit ĩ Ieruſalẽ. Nomẽ matris eius Sebia,de Ber-ſabee.Fecitque Ioas rectũ corã Domino cunctis diebus quibus docuit eum Ioiada ſacerdos. verũtamen excelſa nõ abſtulit: adhuc enim populus immolabat, & adolebat in excelſis incenſum. ¶Dixitq; Ioas ad ſacerdotes, Omnem pecuniã ſanctorum quæ illata fuerit in templum Domini à prætereũtibus,quæ offertur

¶16.i. omnes qui officio ſuo defuncti fuerint ea hebdomada. Hos, qui minus erant occupati,diuidit in duas turmas. ¶17 obſeruabunt.vl, cuſtodient ¶18 ſuper regẽ.i. cuſtodient diligẽter regem quũ erit in templo. ¶19 in ordines ipſos.i. in vos ſic diſpoſitos, in aciẽ ita inſtructam. ¶20 Heb. quum egredietur[ẽ templo,] & quum ingredietur. ſub. templum. ¶21 vl, ſummus pontifex, ¶22.i. qui functuri erant officio ſuo in templo proximo ſabbatho. ¶23 exierant.i. qui iam defuncti erãt ſua hebdomada. ¶24 pontifex ¶25.i.quæ conſecrauerat Dauid Domino. ¶26 vl, curſores ¶27.i.à latere Meridionali in qua parte erat oſtium atrij ſacerdotum. ¶28.i. Septentrionale. ¶29.i. circum templũ & partem in qua erat magnũ altare Salomonis. Chaldæus paraph. per templum, ſine domũ, intelligit deuir. ¶30.i.in circuitu regis. ¶31 ſub.de loco in quo delitеſcebat. ¶32 qua ſcilicet reges domus Dauidis coronabantur. ¶33 ornamẽtum.ſub.regium.vl,veſtem regiã. ¶34 Filij regũ non vngebantur,erãt enim vncti in patribus: ſed hunc vnxerunt, quòd controuerſia eſſet de regno: Athalia enim volebat regnare. hoc pacto vnctus fuit & Salomon. ¶35 Chaldæus paraphr. Omnia proſpere ſuccedant huic nouo regi. ¶36 ſtrepitum militum [&] populi, ¶37 vl, circunſpicere cœpiſſet, ¶38.i.in ſolio regio quod erat iuxta columnã quandam inſignẽ,in quo ſolebant ſedere reges & magnates. ¶39 principes.vl,magnates ¶40 q.d.Iſti cõiurauerunt in me. ¶41 per medios ordines,ſiue acies.ſub.militũ. ¶42 ſub.vt ei opituletur. ¶43 locum.ſub.per acies. ¶44 quum iret per ¶45.i. ſe futuros morigeros Domino. ¶46 Hoc fœdere rex promittebat ſe recturũ omni æquitate:popul⁹ verò iurabat ſe facturũ quæ imperaret. ¶47 exacte.vl,diligenter ¶48 principem ſacerdotum ¶49 vl, pontifex ſummus ¶50 præfectos ¶51 vl, militũ.ſiue,curſorum ¶52 vl,pacatáque fuit.hoc eſt,ſine tumultu. ¶53 Athaliã autẽ iam interfecerant gladio iu[ſ introitu] regiæ. ¶54 quum creatus eſt rex, XII. ¶1 regnare cœpit Ioas, ¶2.i.quod erat gratiſſimũ Domino. ¶3 docuit ¶4 ſummus pontifex: ¶5.i.non fuerunt ſublata. ¶6 in honorem ſcilicet Dei, quod tamen non erat gratũ ipſi Deo. ¶7.i.quæ conſecratur Domino. ¶8 inferri ſolet

Digitized by Google

pro pretio animæ,& quã ſponte & arbitrio cor-
dis ſui inferunt in templum Domini: Accipiant
illam ſacerdotes iuxta ordinem ſuum,& inſtau-
rent ſartatecta domus, ſiquid neceſſarium vide-
rint inſtauratione. Igitur vſque ad viceſimūter-
tium annum regis Ioas,non inſtaurauerunt ſa-
B cerdotes ſartatecta tẽpli. Vocauitq; rex Ioas Ioia
dam põtificem & ſacerdotes,dicẽs eis,Quare ſar-
tatecta non inſtauratis templi? nolite ergo am-
plius accipere pecuniam iuxta ordinẽ veſtrũ,ſed
ad inſtaurationem tẽpli reddite eã. Prohibitiq;
ſunt ſacerdotes vltrà accipere pecuniam à popu
lo,& inſtaurare ſartatecta’domus.’Et tulit Ioia-
da pontifex gazophylaciũ vnum,aperuitq; fora
men deſuper, & poſuit illud iuxta altare ad de-
xteram ingredientium domũ Domini,mittebãntq;
in eo ſacerdotes qui cuſtodiebãt oſtia,omnẽ pe-
cuniã quę deferebatur ad tẽplum Domini.Cúm-
que viderẽt nimiam pecuniã eſſe in gazophyla-
cio, aſcendebat ſcriba regis & põtifex, effunde-
bántq;, & numerabant pecuniã quæ inuenieba-
tur in domo Domini:& dabãt eam iuxta nume-
8 rũ atque mẽſuram in manu eorum qui præerãt
cæmẽtarijs domus Domini:qui impendebant eã
in fabris lignorum,& in cæmẽtarijs ijs qui ope-
rabantur in domo Domini, & ſartatecta facie-
bãt, & in ijs qui cædebant ſaxa,& vt emerent li-
gna & lapides qui excidebãtur:Ita vt impleretur
inſtauratio domus Domini in vniuerſis quæ in-
digebant expenſa ad muniendã domum.Verun-
tamen nõ fiebant ex eadem pecunia hydriæ tem
pli Domini,& fuſcinulæ & thuribula & tubæ, &
omne vas aureũ & argenteũ, de pecunia quæ in-
ferebatur in tẽplum Domini.Ijs enim qui facie-
bant opus,dabatur,vt inſtauraretur*tẽplum Do
mini:& non fiebat ratio ijs hominibus qui acci-
piebant pecuniam vt diſtribuerent eam artifici-
bus, ſed in fide tractabant eam. Pecuniam verò
pro delicto, & pecuniam pro peccatis non infe-
rebãt in templum Domini, quia ſacerdotũ erat.
¶Tunc aſcendit Hazael rex Syriæ, & pugnabat
contra Geth,cepitque eam:& direxit faciẽ ſuam
vt aſcenderet in Ieruſalem. Quam ob rem tu-
lit Ioas rex Iuda omnia ſanctificata, quæ*con-
ſecrauerat’Ioſaphat, & Ioram, & Ochozias pa-
tres eius reges Iuda, & quæ ipſe obtulerat: & v-
niuerſum*argentũ’quod inueniri potuit in the-
ſauris templi Domini,& in palatio regis: miſit-
que Hazaeli regi Syriæ, & receſſit ab Ieruſalem.

[9]tranſeũt, pecuniam animarũ[quam quiſq; dat] pro ęſtimatione ſua,’omnem pecuniam denique [10]quam ſinguli ſponte conferunt’in domũ Domini,Accipiant ſibi ſacerdotes[11]quiſque de noto ſuo,’& hi inſtaurent[12]ſarta tecta’ædis,vbicunque inuenitur aliqua ruina.Factum eſt autẽ vt in anno vigeſimotertio regis Iehoas ſacerdotes[12]ſarta tecta’ædis non inſtauraſſent. Vocans igitur rex Iehoas Iehoiadam pontificem & ſacerdotes, dixit ad eos, [13]Cur non inſtaurastis ſarta tecta ædis?’ne igitur accipiatis vos pecuniam de[14]notis’ veſtris,ſed[15]ad ſarta tecta ædis conſeruanda’ date eam. [16] Obſignatũ itaque eſt ſacerdotibus’ ne acciperent pecuniam à populo,neq; inſtaurarẽt ſarta tecta ædis,ſed[17]ſacerdos’ Iehoiada accepta arcula[18]vnius,’ in operculo eius foramẽ perforauit,poſuitque eã iuxta aram ad dexterã[19]vbi ingreſſus eſt in templum’Domini, poſuerũtq; illuc ſacerdotes, [20]qui limen obſeruabant,’ omnẽ pecuniam quæ illata erat in ædem Domini.Cõtigit autem vt quum pecuniam viderẽt multã eſſe in arcula, aſcẽderet ſcriba regius & ſummus ſacerdos, qui numeratam pecuniã inuentã in æde Domini,[21]colligarunt,’pecuniámq;[22]certam’ dederunt in manus eorum qui faciebant opus,[23]& eorũ qui inſpectores erant ędis Domini,’qui expendebãt eam fabris lignarijs,& ſtructorib⁹ qui reficiebant ædem Domini,[24]murarijs’quoque fabris,lapicidis,& his qui cõparabant ligna, & lapidum ſcalptoribus, [25]quibus cõſeruarẽtur ſarta tecta’ædis Domini.[In ſumma,] ad omne[26]quod pertinebat ad inſtaurationem tẽpli.’Veruntamẽ de pecunia illa illata in ædem Domini nõ fiebãt [27]phialæ’argenteæ,nec muſica inſtrumenta,nec pelues ſparſorij,nec tubæ:nullũ inquam vas neque aureum neq; argẽteum[28]fiebat’ pro templo Domini,[29]Quoniã’dabant eã [pecuniam] his qui faciebãt opus,& qui ea reficiebant ædem Domini. Nec ratio exigebatur à viris huiuſmodi, in quorũ manus pecuniæ illæ datæ erant, vt ipſi darent eam his qui faciebant opus:nam bona fide [30]agebant.’Cæterum[31]pecunia pro delicto,’& pecunia pro peccatis, nõ inferebatur in ædem Domini, quòd ſacerdotũ eſſet.¶[32]Tunc’aſcendit Haſael rex Syriæ,& bellum geſſit contra[33]Gath,’cepitque eam,[34]ſtatuitque apud ſe Haſael aſcendere’cõtra Ieruſalẽ.Tũ Iehoas rex Iehuda tulit[35]omnia ſãctificata’ quæ cõſecrauerãt Ioſaphat,Iorã,& Ahaſias patres eius reges Iehuda,[36]quæque ipſe cõſecrauerat,’ atq; omne aurũ quod repertũ fuit in theſauris ædis Domini,& in domo regis, miſitq; Haſaeli regi Syriæ, &[37]receſſit à Ieruſalẽ.’

¶9 Heb.trãſeũtis,hominis pecuniã animarũ æſtimationis ei⁹, &c.Pecuniã tranſeũtis, ſiue tranſeũtiũ.ſub in numerũ,ſiue inter numeratos.i.qui numerãtur cũ alijs, hoc eſt qui iã attigerãt viceſimũ annũ. hi dabãt in ſingula capita dimidiũ ſicli,vnde cõparabant victimas quib⁹ fiebat ſacrificiũ illud iuge & perpetuũ.Vocat pecuniã cẽſus quã dabant qui reputabantur inter numeratos.Pecunia hominis animarũ æſtimationis eius,ſiue pecunia pretij animarũ cuiuſque hominis.i. pecunia qua quiſq; redimebat ſeipſum. Triplex pecunia inferebatur in tẽplũ.Prima eorũ qui attigerant viceſimũ annũ. Secũda,eorũ quam quiſq; ſoluere tenebatur quũ vouiſſet votum Domino ſe daturũ quãtũ æſtimat⁹ eſſet à ſacerdote. Leuit. 27. quæ vota fiebant potiſſimũ in periculis.Tertia erat,quæ ex liberalitate Iſraelitarum dabatur. ¶10 Heb. quæ aſcenderit in cor viri interre &c. ¶11 ſinguli à familiaribus ſuis, ¶12 ſciſſuras. rupturas. Iam agebatur annus cẽteſimus quinquageſimuſquintus ex quo tẽplũ fuerat extructũ: vnde aliquib⁹ in locis minari ruinã poterat. Quidã aiũt tẽplũ tum fuiſſe lacerũ & pene dirutũ ab Athalia,& ei⁹ filijs:hóſq; aiũt quicquid erat pretioſum in domo Domini, detuliſſe in ædẽ baal. Vide in Paral.vbi dicitur Athaliã feciſſe rupturas i domo Domini. ¶13 q.d. Nõ recte agitis. Ioas ſuſpectos habuit ſacerdotes, q nõ inſtauraſſent rupturas tẽpli:ꝓpterea iuſſit i gazophylaciũ pecuniã inferri. ¶14 vł,familiarib⁹ ¶15 pro rupturis dom⁹,ſub.inſtaurãdis. ¶16 Morẽ itaq; geſſerũt [vł,Cõſenſerũt itaq;] ſacerdotes ¶17 põtifex ¶18 .i.cuiuſdã ſacerdotis. ¶19 quũ quis ingreditur tẽplũ &c. Dexterũ tẽpli eſt proprie ea pars tẽpli quæ pertinet ad Auſtrum:vt ſiniſtra pars proprie ea eſt quæ pertinet ad Aquilonẽ. ¶20 .i.qui habebãt cuſtodiã tẽpli. Alij legũt,qui vaſa cuſtodiebãt.i.ſupellectilẽ templi. ¶21 ſub.in faſciculos. ¶22 ſignatã.vel, numeratã ¶23 qui præfecti erãt domui Dei.Cõiũctio &, ſuperflua.dederũt pecuniã in man⁹ operarũ,ſiue architectorũ qui præfecti erãt operi templi.Gallice, A ceulx qui auoyẽt entreprins l'oeuure. ¶24 cæmẽtarijs.i.ijs qui diſponebãt lapides. ¶25 ad inſtaurãdas rupturas ¶26 quod inſumebatur pro domo ad reparãdã eã. ¶27 vł,pateræ ¶28 ſub.tũc. ¶29 vł.Nã ¶30 .i.diſtribuebant eã pecuniã. ¶31 .i.pecunia quæ ſupererat empta victima pro delicto. Qui vouerãt in lõginqua regiõe,aliquid pro peccato,mittebãt pecuniã ad vnũ ex ſacerdotib⁹ qui victimã emebat:& quod reliquũ erat pecuniæ,empta victima, id cedebat in vtilitatẽ ſacerdotũ. ¶32 Mortuo ſcilicet Ioiada põtifice,quũ Ioas credẽs aulicis,dedit⁹ fuit idololatriæ.Ioas interfecit Zachariã filiũ Ioiadæ,q eũ & aulicos carperet ob idololatriã,idq; mortuo Ioiada,vt ſcribitur in Paral.quæ cauſa fuit,nẽpe idololatria,vt affligeretur. ¶33 Vrbs erat ſub poteſtate regũ Iuda,quã Dauid ceperat. ¶34 Heb.& poſuit Hazael faciẽ ſuã.i.cõuertit ſe ea victoria elat⁹,vt aſcẽderet &c.cœpit adornare profectionẽ in Ieruſalẽ. ¶35 oẽs cõſecrationes.omnia donaria ¶36 .i.omnia donaria ſua. ¶37 .i.deſtitit venire ad oppugnãdũ Ieruſalẽ:nõ enim venit in Ieruſalẽ.Sequẽti tamẽ anno Hazael redijt oppugnatũ Ioas:cui quũ occurriſſet,ab eo eſt vulneratus:cúmque in lectica referretur Ieruſalem,coniuratione facta interemptus eſt à ſeruis Hazaelis.2.Paralip.24.

Reliquum geſtorum Iehoas, & omnia quæ fecit, annon hæc ſcripta ſunt in libro annalium regũ Iehuda? Inſurrexerunt autẽ ſerui eius, & cõiurantes conſpirarũt, trucidarũtque Iehoas in [38] Beth-millo,' quum deſcenderet in Silla. [39] Ioſabar' filiꝰ Simeath, & Iehoſabad filius Somer ſerui eius trucidarunt eum, & mortuus eſt, ſepelierũtque eũ cũ patribus ſuis in ciuitate Dauidis, regnauitq; pro eo filius eiꝰ Amazias. C. XIII.

ANno viceſimotertio [1]Ioas' filij Ahaſiæ regis Iehuda, [2]Iehoahas filius Iehu ſuper Iſraelẽ in Samaria regnauit decem & ſeptẽ annis. Deſignauitq; malum in oculis Domini incedẽs poſt peccata Ieroboam filij Nebat, (qui effecit vt ſcelerate ageret Iſrael,) nec deſtitit [2]ab eis. [3]Et iratus [4]furor Domini contra Iſraelitas, tradidit eos in manum Haſael regis Syriæ, & in manũ Benhadad filij Haſaelis [4]cũctis diebꝰ. ¶ Precatus eſt ergo Iehoahas faciem Domini, & exaudiuit eũ Dominꝰ, quoniã [5]aſpexit' afflictionẽ Iſraelis [6]qua rex Syriæ afflixit eos,' (deditq; Dominus Iſraeli [7]ſeruatorem, [8]ne plus ſubeſſent manui Syrorũ,' habitaueruntq; Iſraelitæ [9]in tẽtorijs ſuis, [10]quẽadmodum retro temporibus.' Verũtamen nõ receſſerũt à peccatis domus Ieroboã, qui effecit vt ſcelerate ageret Iſrael, ſed [11]ambularunt in eis.' adhæc [12]perſeuerauit lucus in Samaria.)' Nã non [13]fecit reliquũ' ipſi Iehoahas populum, niſi quinquaginta equites, & decẽ currꝰ & decẽ millia peditũ, quãdoquidẽ rex Syriæ perdidit eos, & [14]redidit eos velut puluerem exterẽdo.' Reliquũ geſtorum Iehoahas, & quidquid fecit, deinde & [15]robur eius,' annon hæc ſcripta ſunt in libro annalium regũ Iſrael? Dormiuit ergo Iehoahas cum patribus ſuis, ſepelierũtque eũ in Samaria, & regnauit pro eo Ioas filius eius. ¶ Anno triceſimo ſeptimo Ioas regis Iehuda regnauit Iehoas filiꝰ Iehoahas ſuper Iſraelẽ in Samaria [16]ſedecim annis.' Et deſignauit malũ in oculis Domini, [ſed eſt] nõ receſſit ab omnibꝰ peccatis Ieroboam filij Nebat, qui effecit vt ſcelerate ageret Iſrael, [ſed] [17]in his' ambulauit. Reliquum geſtorum Ioas, & quęcũq; fecit, ac robur eiꝰ quo bellũ geſſit cõtra Amaſiã regẽ Iehuda, annon hæc ſcripta ſunt in libro annaliũ regum Iſrael? Dormiuit itaq; Ioas cũ patribus ſuis, [18]occupauitque Ieroboam ſedẽ' eiꝰ, & ſepultꝰ eſt Ioas in Samaria cũ regibus Iſraelis. ¶ [19]Porrò Eliſæus laborabat morbo ſuo, quo & mortuus eſt, [20]deſcenditque ad' eum Ioas rex Iſrael, & flens coram eo, dixit, [21]Pater' mi, pater mi, [22]currus & equites eiꝰ.' Tum dixit ad eũ Eliſæus, Accipe arcũ [aliquem] & ſagittas. & accepit ſibi arcũ & ſagittas. Dixit ergo ad regẽ Iſraelis, [23] Dirigito arcũ manu tua. direxitque manu ſua: 'Eliſæꝰ autẽ [24]poſitis manibus ſuis ſuper manus regis, [25]Ait,' Aperi [26]feneſtram Ortũ verſus.' quũq; aperuiſſet, [27]dixit' Eliſæus, Eiaculare. & iaciente eo [ſagittã,] dixit [Eliſæus,] Sagitta [28]ſalutis Domini,' & ſagitta ſalutis cõtra Syros: nã tu per-

Reliqua autem ſermonum Ioas, & vniuerſa quæ fecit, nõnne hæc ſcripta ſunt in Libro verborũ dierum regum Iuda? ¶ Surrexerunt autẽ ſerui eius, & cõiurauerũt inter ſe, percuſſerũtq; Ioas in Domo-mello in deſcenſu Sella. Ioſachar nãque filius Semaath, & Iozabad filius Somer ſerui eius, percuſſerunt eum, & mortuus eſt: & ſepelierunt eum cũ patribus ſuis in Ciuitate-Dauid. regnauitq; Amaſias filiꝰ eius pro eo. C. XIII.

ANno viceſimotertio Ioas filij Ochoziæ regis Iuda, regnauit Ioachaz filius Iehu ſuper Iſrael in Samaria, decem & ſeptem annis. Et fecit malum corã Domino, ſecutúſque eſt peccata Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Iſrael, & nõ declinauit ab eis. Iratúſque eſt furor Domini cõtra Iſrael, & tradidit eos in manu Hazael regis Syriæ, & in manu Ben-adad filij Hazael, cunctis diebus. ¶ Deprecatus eſt autẽ Ioachaz faciem Domini, & audiuit eum Dominus: vidit enim anguſtiã Iſrael, quia attriuerat eos rex Syriæ: (& dedit Dominus ſaluatorem Iſraeli, & liberatus eſt de manu regis Syriæ: habitaueruntque filij Iſrael in tabernaculis ſuis ſicut heri & nudiuſtertius. Veruntamen non receſſerunt à peccatis domus Ieroboam qui peccare fecit Iſrael, ſed in ipſis ambulauerunt: ſiquidem & lucus permanſit in Samaria.) Et non ſunt derelicti Ioachaz de populo, niſi quinquaginta equites, & decem currus, & decem millia peditũ: interfecerat enim eos rex Syriæ, & redegerat quaſi puluerem in tritura areæ. Reliqua autẽ ſermonum Ioachaz, & vniuerſa quæ fecit, & fortitudo eius, nõnne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iſrael? Dormiuitque Ioachaz cum patribus ſuis, & ſepelierunt eum in Samaria: regnauitque Ioas filius eius pro eo. ¶ Anno triceſimoſeptimo Ioas regis Iuda regnauit Ioas filiꝰ Ioachaz ſuper Iſrael in Samaria ſedecim annis. Et fecit quod malum eſt in conſpectu Domini: non declinauit ab omnibus peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Iſrael, ſed in ipſis ambulauit. Reliqua autem ſermonum Ioas, & vniuerſa quæ fecit, & fortitudo eius, quomodo pugnauerit contra Amaſiam regẽ Iuda, nõnne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iſrael? Et dormiuit Ioas cum patribus ſuis: Ieroboam autẽ ſedit ſuper ſolium eius. porrò Ioas ſepultꝰ eſt in Samaria cum regibus Iſrael. ¶ Eliſeus autem ægrotabat infirmitate, qua & mortuus eſt: deſcenditque ad eum Ioas rex Iſrael, & flebat corã eo, dicebátque, Pater mi, pater mi, currus Iſrael & auriga eius. Et ait illi Eliſeus, Affer arcũ & ſagittas. cũmq; attuliſſet ad eum arcũ & ſagittas, Dixit ad regem Iſrael, Pone manum tuam ſuper arcũ. & cũ poſuiſſet ille manum ſuam, ſuperpoſuit Eliſeus manus ſuas manibus regis, Et ait, Aperi feneſtrã Orientalem. cũmque aperuiſſet, dixit Eliſeus, Iace ſagittã. & iecit. & ait Eliſeus, Sagitta ſalutis Domini, & ſagitta ſalutis cõtra Syriã: percutiéſq; Sy-

¶38 Nõ loquitur de ciuo Millo qui erat ĩ Ieruſalẽ, ſed aberat ab vrbe. quod vt intelligamꝰ, adijcit, quũ deſcẽderet in Silla. q.d. in Beth-millo qui locus erat in cliuo loci nũcupati Silla: vt intelligat Beth-millo fuiſſe in edito.

¶39 Vel vt alij legũt, Iozachar

XIII.

¶1 Hebraice legit Ioas & Iehoas pro eodẽ filio Iehoahas. ¶2 Heb. regnare cœpit Iehoahas filius Iehu ſup Iſraelẽ in Samaria: [regnauitq;] decẽ &c. ¶2 .i. ab illo peccatorũ genus. ¶3 Proinde iratus &c. i. vehementer iratus eſt. ¶4 toto illo tempore. i. quãdiu regnauit Ioachaz. ¶5 vel, cõſyderauit ¶6 Heb. nã affligebat eos rex Syriæ, ¶7 nempe filiũ huiꝰ vindicem. Hæc pars verſiculi, deditq; Dominus &c. refertur ad verba præcedẽtia, exaudiuit eum &c. ¶8 Heb. & exierũt de ſub manu Aram. ¶9 .i. in domibꝰ ſuis ruſticis, ſine metu. ¶10 He. ſicut heri & nudiuſtertius. ¶11 Heb. in eo ambulauit. In eo, ſub. peccato, i. in ſingulis peccatis Ieroboã ambulauit Iſrael. ¶12 .i. lucũ plãtatũ in honorẽ baal, nõ exciderunt. ¶13 reliquerat. Verſus reſpõdet paulo ſuperiori verſui in quo dicitur, aſpexit afflictionẽ Iſraelis qua rex Syriæ afflixit eos: Nã &c. ¶14 Heb. poſuerat eos veluti puluerẽ ad triturãdũ. vel cõculcãdũ. i. cõculcauit eos veluti lutũ platearũ cõculcari ſolet. ¶15 .i. egregia eiꝰ facinora. ¶16 ſubaudiẽdũ, regnauitq;. ¶17 vel, in eo. ſub. peccato Ieroboã. q.d. coluit & iuſſit coli vitulos quos erexerat Ieroboã. ¶18 & Ieroboã ſederat ſuper ſedẽ &c. vel. iã ſedere cœperat. vnde aiunt eũ regnaſſe viuẽte patre. nõ enim ait, regnauit mortuo patre. ¶19 vel, Cum autẽ Eliſeus ægrotaret infirmitate ſua qua mortuus eſt, deſcẽdit ad &c. ¶20 deſcendit. ſub. de regia ſua vt eũ inuiſeret. ¶21 .i. Magiſter. Repetitio pertinet ad affectũ. q.d. Domine mi, quare deſeris nos? Apoſiopeſis. ¶22 .i. cuiꝰ oratio plus iuuat Iſraelẽ, quã currus & equites quos habet. vel, qui oratione plꝰ potes, quã omnes milites armis ſuis. ¶23 Heb. Equitare fac to manũ tuã ſuper arcũ, & equitare fecit manũ ſuã ſuper arcũ. i. Superpone manũ tuã arcui. & ſuperpoſuit manũ ſuã arcui. ¶24 poſuit manus ſuas ſuper manꝰ regis. vt ſcilicet ſignũ ipſum cõfirmaret, & prædictionẽ: vt ſigno iſto doceret prædictionẽ fore ratã. ¶25 Dixerat verò. ſub. regi antequã rex impoſuiſſet manũ arcui. vel, Et dixit. ſub. Eliſeus cuidã aſtãtiũ. ¶26 .i. feneſtram illã quæ ſpectat ad Orientẽ, hoc eſt ad Syriã, quæ ad Orientẽ erat. ¶27 ſub. regi. ¶28 vel, ſalutifera Domino. ſub. erit iſta Iſraeli. i. ſignificat Dominum fore auxiliatorem Iſraelitarum contra Syros.

Digitized by Google

riam in Aphec, donec conſumas eam. Et ait, Tolle ſagittas. qui cum tuliſſet, rurſum dixit ei, Percute iaculo terram. & cum percuſſiſſet tribus vicibus, & ſtetiſſet, Iratus eſt vir Dei contra eum, & ait, Si percuſſiſſes quinquies, aut ſexies, ſiue ſepties, percuſſiſſes Syriam vſque ad cōſummationem: nunc autem tribus vicibus percuties eam.
¶Mortuus eſt ergo Eliſeus, & ſepelierunt eū. latrunculi autē de Moab venerūt in terram in ipſo anno. Quidā autem ſepeliētes hominem, viderunt latrunculos, & proiecerunt cadauer in ſepulchro Eliſei. quod cū tetigiſſet oſſa Eliſei, reuixit homo, & ſtetit ſuper pedes ſuos. ¶Igitur Hazael rex Syriæ afflixit Iſrael cunctis diebus Ioachaz: & miſertus eſt Dominus eorū, & reuerſus eſt ad eos propter pactū ſuum quod habebat cū Abraham & Iſaac & Iacob: & noluit diſperdere eos, neque proijcere penitus, vſque in præſens tēp᷑. Mortuus eſt autem Hazael rex Syriæ, & regnauit Ben-adad filius eius pro eo. Porrò Ioas fili᷑ Ioachaz tulit vrbes de manu Ben-adad filij Hazael, quas tulerat de manu Ioachaz patris ſui iure prælij. tribus vicibus percuſſit eum Ioas, & reddidit ciuitates Iſrael.

CAP. XIIII.

In anno ſecūdo Ioas filij Ioachaz regis Iſrael regnauit Amaſias filius Ioas regis Iuda. Viginti quinque annorum erat cum regnare cœpiſſet: viginti autem & nouem annis regnauit in Ieruſalem. nomen matris eius Ioadan, de Ieruſalē. Et fecit rectum coram Domino, veruntamen nō vt Dauid pater eius. Iuxta omnia quæ fecit Ioas pater ſuus fecit. Niſi hoc tātum quod excelſa nō abſtulit: adhuc enim populus adolebat & immolabat incēſum in excelſis. Cūmq; obtinuiſſet regnū, percuſſit ſeruos ſuos qui interfecerant regē patrē ſuū: filios autē eorum qui occiderāt, nō occidit, iuxta quod ſcriptū eſt in libro legis Moyſi, ſicut præcepit Dominus, dicens, Non morientur patres pro filijs, neque filij pro patribus: ſed vnuſquiſque in peccato ſuo morietur. Ipſe percuſſit Edom in Valle-ſalinarum, decem millia, & apprehendit Petram in prælio, vocauitque nomen eius Iectehel, vſque in præſentem diem.
¶Tunc miſit Amaſias nuntios ad Ioas filiū Ioachaz, filij Iehu regis Iſrael, dicens, Veni, & videamus nos. Remiſitque Ioas rex Iſrael ad Amaſiam regem Iuda, dicēs, Carduus Libani miſit ad cedrum, quæ eſt in Libano, dicens, Da filiam tuā filio meo vxorem. tranſierūntque beſtiæ ſaltus, quæ ſunt in Libano, & conculcauerunt carduū. Percutiens inualuiſti ſuper Edom, & ſubleuauit te cor tuum: contentus eſto gloria, & ſede in domo tua. quare prouocas malū, vt cadas tu & Iuda tecum? Et non acquieuit Amaſias: aſcenditque Ioas rex Iſrael, & viderunt ſe, ipſe & Amaſias rex Iuda,

cuties Syros in 29 Aphec, donec eos penitus perdas. Rurſus ait, Accipe 30 ſagittas: & quum caperet, dixit ad regem Iſraelis, 31 Feri terrā. feriitq; ter, & 32 tum deſtitit. Tum vir Dei indignatus ei, dixit, 33 Si ferijſſes quinquies aut ſexies, percuſſiſſes Syros ad internecionem vſque: nunc verò ter 34 percuties Syros. ¶Mortuo Eliſæo ſepelierunt eum: eodē ipſo anno 35 graſſatores Moabitæ irruerūt in terrā. Contigit autē, quū 36 quidā ſepelirēt hominē, 37 viderēntq; globū graſſatorū, vt proijcerent hominē illū in 38 ſepulchrum Eliſæi, 39 qui deuolutus attigit oſſa Eliſæi, & reuixit, 40 erect᷑ in pedes ſuos. ¶Porrò Haſael rex Syriæ afflixit Iſraelitas cunctis diebus Iehoahas, 41 Domin᷑ autē benigne fecit eis, miſertúſque illorum reſpexit eos, idq; propter fœdus ſuū cū Abrahamo, Iſaac & Iacob, neq; voluit eos excindere, neq; abijcere eos 42 à facie ſua vſq; nūc. Mortu᷑ eſt autem Haſael rex Syriæ, regnauitq; Bē-hadad fili᷑ eius pro eo. Et 43 verſus Iehoas filius Iehoahas, tulit vrbes de manu Ben-hadad filij Haſaelis, quas ille acceperat de manu Iehoahas patris ſui in bello: nā ter 44 percuſſit eum Ioas, & 45 reſtituit ciuitates Iſraeli.

CAP. XIIII.

Anno ſecundo Ioas filij Iehoahas regis Iſrael, 1 inauguratus eſt regno Amaſias filius Ioas regis Iehuda. Vigitiquinq; annos fuit nat᷑ quū cœpiſſet regnare, & regnauit vigintinouem annis in Ieruſalem. nomē matris eius Ihoadan 2 de Ieruſalem. 3 Is fecit quod rectum erat in oculis Domini, 4 at nō vt Dauid pater eius: iuxta omnia quæ fecerat Ioas pater eius, fecit. Duntaxat excelſa 5 non receſſerant, nam populus adhuc ſacrificabat & adolebat in excelſis. Quúmq; regnum 6 firmatum eſſet in manu eius, percuſſit ſeruos ſuos qui trucidauerant regem patrē ſuū, cæterum filios homicidarum nō interfecit, quēadmodum ſcriptū eſt in libro legis Moſis, in quo præcepit Dominus hiſce verbis, Ne interficiantur patres pro filijs, neque interficiātur filij pro patribus, ſed quiſque ob peccatū ſuum moriatur. Is etiam percuſſit Idumæorum decem millia in valle Salis, & 7 obtinuit 8 petram in bello, & vocauit nomen eius 9 Iactheel vſque in hūc diem. ¶10 Tūc miſit Amaſias legatos ad Iehoas filium Iehoahas filij Iehu regem Iſraelis, hiſce mandatis, Age 11 ſpectemus nos mutuo coram. Tum miſit Iehoas rex Iſrael ad Amaſiam regē Iehuda huiuſmodi reſponſionem, 12 Annon carduus qui eſt in Libano, miſit ad 13 cedrū quæ eſt in Libano huiuſmodi verbis, Dā filiam tuā filio meo vxorē? & præterijt fera agri quæ i Libano 14 fuit, & conculcauit 15 carduum illum. Cædens cecidiſti Edom, hinc eleuatū eſt cor tuum: 16 gloriare itaque, & mane domi tuæ: 17 cur enim tuo malo præte fers tantā ferociā, vt cadas tu & Iehuda tecū? Nec obtēperauit Amaſias: aſcēdit ergo Iehoas rex Iſrael, & 18 ſeſe mutuo corā ſpectarūt, ipſe & Amaſias

¶29 Hæc vrbs erat trib᷑ Iuda, in qua Achab vicerat Syros occiſis cētū millib᷑ peditū. q.d. Inſignē cladē acceperūt Syri ita quoque abs te cædē. 3. reg. 20.e. ¶30 ſub. iā tibi oblatas. ¶31 i. Percute ſagittis terrā. ¶32 poſtquā ſcilicet ter iacula᷑ eſt. ¶33 He. Percuteres debueras ¶34 i. ſuperabis. q.d. qa forte nō credidiſti te toties Syros ſuperaturū quot ſagittas habebas, idcirco vinces eos ſolum ter. ¶35 copiæ militares Moab ¶36 ipſi Iſraelitæ vellent ſepelire quendā, ¶37 derepēte viderūt copias illas ſub. Moabitarū, & proiecerūt ¶38 q.d. quod forte fortuna erat ſepulchrum Eliſei. ¶39 He. & abijt, & tetigit. i. qd cadauer deuenit in fūdum, & tetigit &c. ¶40 & erexit ſeſe ¶41 Tandē miſertus eſt Dominus eorū. i. Iſraelitarum. ¶42 i. de terra in qua ei᷑ maieſtas habitabat. vt, neq; effecit vt exularēt, & aliò trāſmigrarēt. ¶43 vt, reuerſus eſt & tulit. Fortaſſe eā ob rē q cū patre pugnaſſet cū Syris. vt, Itaq; cōuerſus eſt. i. direxit aciē cōtra Syros. q.d. Itaq; motus verbis Eliſei, eduxit exercitum aduerſus Syros. ¶44 i. vicit. ¶45 recepit vrbes Iſraeli. i. quas reſtituit regno Iſraelitico.

XIIII. ¶1 regnare cœpit ¶2 i. Ieroſolymitana. ¶3 i. fecit quæ recta erāt probāte etiā Domino. ¶4 q.d. nō tamen peruenit ad bonitatē Dauidis aui ſui. ¶5 vt, nō erāt ſublata, ¶6 Gallice, quād il eu fut bien paiſible. ¶7 cepit. ſub. vi bellica. ¶8 vt, rupē. aut, arcē in vertice eiuſdē rupis ſitā. ¶9 ſic appellauit arcē ab eo qui eam expugnauit. ¶10 parta ſcilicet victoria illa celebri. ¶11 Heb. videamus nos facie. Chaldæ᷑ Paraph. veni, & ſtatuto die cōſiliamus. q.d. Tui diripuerūt vrbes meas, veni igitur cōfligamus inter nos. Aiūt Amaſiā quū milites Iſrael cōduxiſſet, illos adhortāte propheta miſſos feciſſe: qua re milites indignati, diripuerūt vrbes. ob id motus Amaſias hæc ſcripſit iniuria laceſſitus. ¶12 Hebraica litera ה, præpoſita voci חוח quæ ſignificat carduum, hoc loco non interrogat, nec amplificat rē, ſed diminuit. q.d. carduus abiectiſſimus omniū qui naſcūtur in Libano. Parabola eſt quæ ſe rex Iſrael cōfert cedro, regē Iuda carduo, beſtias militib᷑. q.d. Etiā ſi miſiſſes legationē pacis cauſa, nō excepiſſem honorifice tuos: nā es abiectiſſimus. ¶13 Hebraice præponitē voci cedri, ה quod amplificat. q.d. ad cedrū excellentiſſimam omnium cedrorū. ¶14 aut, verſatur, ¶15 q.d. nō es dignus qui à me in amicitiā recipiaris: quomodo ergo me audes ad bellū prouocare? ¶16 ſub. propter victoriā de Idumæis. per me licebit vt glorieris quātū libebit, modo te domi cōtineas. ¶17 Heb. ſed quare te immiſcebis in malo, vt cadas &c. i. quare te cōijcere cupis in miſeriā vltro, & in periculū? ¶18 Heb. præbuerunt ſe viſendos facie ad faciem. i. deſcenderunt in certamen ſtatuta die.

Digitized by Google

ſias rex Iehuda, in Beth-ſemes[19] quæ eſt in Iehuda.' Corruit autem Iehuda coram Iſraele, fugerũtque quiſque in tentoriũ ſuum. Sed & Amaſiam regẽ Iehuda filium Ioas filij Ahaſiahu, aprehẽdit Iehoas rex Iſraelis in Beth-ſemes. poſt hæc venit Ieroſolyma, & rupit murum Ieroſolymorum à porta[20] Ephraim' vſque ad portam[21] anguli,' quadringentis cubitis. Et accepit omne aurum & argẽtum, omnia vaſa quæ inueniebãtur in domo Domini, & in theſauris dom' regis,[22] filios quoque obſides,' & reuerſus eſt in Samariã. Reliqua geſtorum Iehoas quæ egit, & [23] fortitudo eius,' & qualiter bellum geſſerit cõtra Amaſiam regẽ Iehuda, annon hæc ſcripta ſunt in libro annalium regũ Iſraelis? Dormiuitque Iehoas cum patribus ſuis, & ſepultus eſt in Samaria iuxta reges Iſraelis, regnauitque Ieroboã fili' eius pro eo. ¶ Vixit autẽ Amaſias fili' Ioas rex Iehuda poſt mortem Iehoas filij Iehoahas regis Iſrael quindecim annis. Reliqua geſtorũ Amaſiæ annon hæc ſcripta ſunt in libro annalium regũ Iehuda? Fecerunt autem cõtra eum conſpirationem in Ieruſalem, & quum[24] confugeret' Lachis, miſerunt poſt eum in Lachis, & illic trucidarunt eum. Tollẽtéſque eum ſuper equis, ſepult' eſt in Ieruſalem in ciuitate Dauidis cum patrib' ſuis. ¶ Vniuerſus itaque populus Iehuda accepit[25] Aſariam' (qui natus erat ſedecim annos,) & cõſtituerunt eum regẽ pro Amaſia patre ſuo. Is ædificauit[26] Elath,' & reduxit eã ad Iehudam poſteaquã rex dormiſſet cũ patribus ſuis. ¶ Anno decimoquinto Amaſiæ filij Ioas regis Iehuda, regnauit Ieroboã fili' Ioas ſuper Iſraelẽ in Samaria quadragintavnũ annos. Et deſignauit malũ in oculis Domini, nec receſſit ab omnibus peccatis Ieroboam filij Nebat, qui effecit vt ſcelerate ageret Iſrael. Is[27] reſtituit[28] terminum Iſrael, ab eo quo itur Hamath, vſq;[29] ad mare ſolitudinis,' iuxta ſermonem Domini Dei Iſrael quem loquutus[30] eſt' per ſeruũ ſuũ Ionã filiũ Amithai prophetæ, qui fuit de[31] Gath-hepher.' Siquidẽ Dominus[32] viderat' afflictionem Iſraelitarũ valde[33] acerbã,[34] & ꝙ peſſum iſſent recluſi & derelicti, quódq; nemo eſſet qui auxiliũ ferret Iſraeli.' Nec[35] loquutus erat' Dominus quód vellet delere nomen Iſraelis ſub cælo,[36] ideo' ſeruauit eos per manum Ieroboã filij Ioas. Porrò reliqua geſtorũ Ieroboam, & omnia quæ fecit, atq; fortitudo eius qua belligeratus eſt, deinde qualiter reſtituerit Iudæ &[37] Iſraeli' Damaſcũ & Hemath, annõ hæc ſcripta ſunt in libro annaliũ regum Iſraelis? Dormiuitq; Ieroboã cũ patribus ſuis, cum regibus Iſraelis, regnauitq; Zacharias filius ei' pro eo.

CAP. XV.

ANno viceſimoſeptimo Ieroboã regis Iſraelis[1] regno inaugurat' eſt' Aſarias filius Amaſiæ regis Iehuda. Sedecim ãnos nat' erat quũ regnũ capeſſeret, regnauitq; in Ieruſalẽ quinquaginta duob' annis: nomẽ matris ei' Iecholeia[2] de Ieruſalẽ.' Hic fecit quod rectũ erat in oculis Domini, iuxta omnia quæ fecerat Amaſias pater ei'. Verũ tamen excelſa[3] nõ recedebãt,' quin adhuc popul' ſacrificaret & adoleret in excelſis. Dominus autẽ afflixit regem lepra, fuitq; leproſus vſque ad diem obitus ſui, habitans in domo[4] libera:' cæterum Iothã filius regis præfectus erat[5] prætorio,'

ſias rex Iuda in Beth-ſames oppido Iudæ. Percuſſúſque eſt Iuda corã Iſrael, & fugerunt vnuſquiſque in tabernacula ſua. Amaſiam verò regẽ Iuda filium Ioas filij Ochoziæ, cepit Ioas rex Iſrael in Beth-ſames, & adduxit eum in Ieruſalẽ: & interrupit murum Ieruſalem, à porta Ephraim vſque ad portam anguli, quadringentis cubitis. Tulitque omne aurum & argentum, & vniuerſa vaſa quæ inuenta ſunt in domo Domini, & in theſauris regis, & obſides, & reuerſus eſt in Samariã. Reliqua autẽ verborũ Ioas quæ fecit, & fortitudo eius qua pugnauit contra Amaſiam regẽ Iuda, nónne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierũ regum Iſrael? Dormiuitque Ioas cum patribus ſuis, & ſepult' eſt in Samaria cum regibus Iſrael: & regnauit Ieroboam filius eius pro eo. ¶ Vixit autẽ Amaſias, fili' Ioas, rex Iuda, poſtquã mortuus eſt Ioas filius Ioachaz regis Iſrael 'vigintiquinque' annis. Reliqua autem ſermonum Amaſiæ, nónne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iuda? Factáque eſt contra eum coniuratio in Ieruſalem: at ille fugit in Lachis. Miſerúntque poſt eum in Lachis, & interfecerunt eum ibi. Et aſportauerunt in equis, ſepultúſque eſt in Ieruſalem cum patribus ſuis in Ciuitate-Dauid. ¶ Tulit autẽ vniuerſus populus Iudæ Azariam annos natum ſedecim, & cõſtituerũt eum regẽ pro patre eius Amaſia. Ipſe ædificauit' Ailam,' & reſtituit eam Iudæ, poſtquam dormiuit rex cum patribus ſuis. ¶ Anno quintodecimo Amaſię filij Ioas regis Iuda, regnauit Ieroboam filius Ioas regis Iſrael in Samaria, quadraginta & vno anno: & fecit quod malum eſt coram Domino. Non receſſit ab omnibus peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Iſrael. Ipſe reſtituit terminos Iſrael ab introitu Emath, vſque ad Mare-ſolitudinis, iuxta ſermonem Domini Dei Iſrael, quem locutus eſt per ſeruum ſuum Ionam filium Amathi 'prophetam' qui erat de Geth quæ eſt in 'Opher.' Vidit enim Dominus afflictionem Iſrael amaram nimis, & ꝙ cõſumpti eſſent vſque ad clauſos' carceris' & extremos, & non eſſet qui auxiliaretur Iſraeli. Nec locutus eſt Dominus vt deleret nomen Iſrael de ſub cælo, ſed ſaluauit eos in manu Ieroboam filij Ioas. Reliqua autem ſermonum Ieroboam, & vniuerſa quæ fecit, & fortitudo eius qua prælliatus eſt, & quomodo reſtituit Damaſcum, & Emath Iudæ in Iſrael: nónne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iſrael? Dormiuitque Ieroboam cum patribus ſuis regibus Iſrael, & regnauit Zacharias filius eius pro eo.

CAP. XV.

ANno viceſimoſeptimo Ieroboam regis Iſrael regnauit Azarias filius Amaſiæ regis Iuda. Sedecim annorum erat, cum regnare cœpiſſet, & quinquaginta duobus annis regnauit in Ieruſalem: nomẽ matris eius Iechelia, de Ieruſalem. Fecitq; quod erat placitum corã Domino, iuxta omnia quæ fecit Amaſias pater eius. Veruntamẽ excelſa non eſt demolitus: adhuc popul' ſacrificabat, & adolebat incẽſum in excelſis. ¶ Percuſſit autem Domin' regẽ, & fuit leproſus vſque in diem mortis ſuæ, & habitabat ĩ domo libera ſeorſum: Ioatham verò filius regis gubernabat palatium,

¶ 19 .i. quæ ad tribũ Iuda ptinet. Hoc adijcit vt intelligam' regẽ Iſrael veniſſe obuiã vſq; ad regnũ alterius. ¶ 20 .i. per quã intrabant Ephraimitæ. ¶ 21 anguli illius. ſub. noti. ¶ 22 .i. filios nobiliũ qui erant dati obſides regi Iuda. ita Chaldæus paraph. ¶ 23 .i. egregia ei' factã. ¶ 24 facta ſcilicet cõiuratiõe. ¶ 25 Qui hîc Hazaria dicitur, in Paralip. vocatur Huziah. itaque hic duo nomina habuit cõfinia, Conſilium Domini, & auxiliũ Dei. ¶ 26 .i. Elanon, à qua dicitur Sinus Elanicus. Dauid totã Idumæam tributariã reddiderat, quæ tamẽ defecit poſtea à regibus Iuda. ¶ 27 Hic quanq̃ fuerit impius, tamẽ Deo iuuã te, liberauit Iſraelẽ: vnde miſericordia Dei colligit. ¶ 28 .i. totã eã patriã quæ eſt à lacu Aſphaltite, vſque ad fines Syriæ. ¶ 29 .i. ad lacum Aſphaltiten. Hamath eſt in finib' Syriæ, nõ procul à Damaſco: hæc occupauerãt reges Syriæ. ¶ 30 vl, fuerat. Hæc prophetia non legit apud Ionã, ꝙ quæcũque ille prædixit, literis mãdata nõ fuerit. ¶ 31 Hepher addidit ad differentiã Gath quæ eſt in Palæſthina. ¶ 32 ſub. oculo miſericordiæ. ¶ 33 mutabilem. i. quæ ſubinde grauior euadebat. Chaldæus paraph. fortẽ. i. grauẽ. ¶ 34 Heb. (& nõ erat clauſus, neq; derelictus, neq; erat qui ferret opem Iſraeli.) q. d. nullus erat qui etiã in loco munitiſſimo, eſſet tutus: neq; pauper aliquis derelictus, cui etiã parcere ſolent milites: &c. ¶ 35 .i. ſtatuerat. ¶ 36 vl, ſed ¶ 37 in Iſraele. Iſrael hoc loco etiã tribũ Iuda complectitur. Ieroboam rex Iſrael reſtituit Damaſcum & Hemath tribui Iuda. ita vt eſſent ditionis Iſrael. i. Iudæ, vt antea fuerant.

XV. ¶ 1 regnaſe cœpit ¶ 2 .i. Ieroſolymitana. ¶ 3 vl, nõ fuerũt ſublata, ¶ 4 liberæ. ſub. habitationi. i. in domo aliqua ſeperata à commercio hominum. ¶ 5 vl, palatio,

Digitized by Google

ſt iudicabat populũ terræ. Reliqua autẽ ſermo-
nũ Azariæ,& vniuerſa quæ fecit, nõnne hæc ſcri
pta ſunt in Libro verborũ dierum regũ Iuda?Et
dormiuit Azarias cum patribꝰ ſuis:ſepelierũnt-
que eum cũ maioribus ſuis in Ciuitate-Dauid,&
regnauit Ioatham filius eius pro eo.¶Anno tri
ceſimooctauo Azariæ regis Iudæ,regnauit Zacha
rias filius Ieroboam ſuper Iſrael in Samaria,ſex
menſibus.Et fecit quod malũ eſt coram Domino,
ſicut fecerant patres eius: non receſſit à peccatis
Ieroboã filij Nabat,qui peccare fecit Iſrael.Con
iurauit autẽ contra eũ Sellũ filius Iabes: percuſ-
ſitque eum palàm, & interfecit, regnauitq; pro
eo.Reliqua autẽ verborum Zachariæ,nõnne hæc
ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierũ regum Iſ
rael? Iſte eſt ſermo Domini quẽ locutꝰ eſt ad Ie
hu dicẽs,Filij tui vſque ad quartã generationem
ſedebunt de te ſuper thronũ Iſrael.factũmq; eſt
ita. ¶Sellũ filius Iabes regnauit triceſimonono
anno Azariæ regis Iudæ: regnauit autẽ vno mẽ
ſe in Samaria.Et aſcendit Manahẽ filius Gadi de
Therſa:venitq; in Samariã,& percuſſit Sellum fi
lium Iabes in Samaria, & interfecit eum,regna-
uitque pro eo.Reliqua autẽ verborũ Sellũ,& con
iuratio eius per quã tetendit inſidias:nõnne hæc
ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierũ regũ Iſ-
rael?Tunc percuſſit Manahẽ Thapſam,& omnes
qui erãt in ea,& terminos eius de Therſa:nolue
rant enim aperire ei: & interfecit omnes prægnã-
tes eius,& ſcidit eas. ¶Anno triceſimonono Aza
riæ regis Iudæ regnauit Manahẽ filius Gadi, ſu
per Iſrael decem annis in Samaria.Fecitq; quod
erat malũ cõram Domino: non receſſit à pecca-
tis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Iſrael
cunctis diebus eius.Veniebat Phul rex Aſſyriorũ
in Therſam,' & dabat Manahem Phul mille talẽ
ta argenti,vt eſſet ei in auxilium,& firmaret re-
gnum eius.Indixitq; Manahem argẽtum ſuper
Iſrael cunctis potẽtibus & diuitibus,vt daret regi
Aſſyriorũ, quinquaginta ſiclos argenti per ſin-
gulos:reuerſuſque eſt rex Aſſyriorum,& non eſt
moratus in[8]Therſa.' Reliqua autẽ ſermonũ Ma-
nahem,& vniuerſa quæ fecit,nõnne hæc ſcripta
ſunt in Libro ſermonum dierũ regum Iſrael?Et
dormiuit Manahem cũ patribus ſuis:regnauitq;
Phaceia filius eius pro eo.¶Anno quinquageſi-
mo Azariæ regis Iudæ regnauit Phaceia filiꝰ Ma
nahem ſuper Iſrael in Samaria, biennio:& fecit
quod erat malũ corã Domino: non receſſit à pec
catis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Iſ-
rael. Cõiurauit autem aduerſus eũ Phacee filius
Romeliæ, dux eius, & percuſſit eum in Samaria
in turre domus regiæ iuxta Argob, & iuxta[4]A-
rieh:' & cum eo quinquaginta viros de filijs Ga
laaditarũ,& interfecit eũ,regnauitq; pro eo. Re-
liqua autẽ ſermonũ Phaceia,& vniuerſa quæ fe-
cit, nõnne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum
dierũ regũ Iſrael? ¶Anno quinquageſimoſecũ-
do Azariæ regis Iudæ, regnauit Phacee filꝰ Ro-
meliæ ſuper Iſrael in Samaria, viginti annis.Et
fecit quod erat malũ coram Domino:non receſ-
ſit à peccatis Ieroboã filij Nabat, qui peccare fe-
cit Iſrael.In diebꝰ Phacee regis Iſrael venit The
glath-phalaſar rex Aſſur,& cepit Aion, & Abel-
domum-maacha, & Ianoe, & Cedes, & Aſor, &
Galaad, & Galilæam, & vniuerſam terrã Neph-
thali:& tranſtulit eos in Aſſyrios.Coniurauit au
tem, & tetendit inſidias Oſee filius Ela contra
Phacee filium Romeliæ , & percuſſit eum, & in-
terfecit: regnauitque pro eo viceſimo anno Ioa-
tham filij Oziæ . Reliqua autẽ ſermonũ Phacee,

Iúſque dicebat populo terræ. Reliquũ geſtorum
Aſariæ, & oia quæ fecit, annon hæc ſcripta ſunt
in libro annaliũ regũ Iehudæ? Dormiuit itaque
Aſarias[6] cũ patribus ſuis,'ſepelierũtq; eũ ad pa-
tres ſuos in ciuitate Dauidis,regnauitq; Iothã fi
lius eius pro eo.¶Anno triceſimooctauo Aſariæ
regis Iehuda,regnauit Zacharias filꝰ Ieroboã ſu
per Iſraelẽ in Samaria ſex mẽſibus. Et deſigna-
uit malum in oculis Domini, ſicut fecerant pa-
tres eius:non receſſit à peccatis Ieroboã filij Ne-
bat,[7]qui occaſio ſceleratè agendi fuit Iſraelitis.'
Cõtra hunc coniurauit Sallũ filius Iabes,& per-
cutiẽs eum[8]præſente populo'interfecit eum, re-
gnũmq; loco eius occupauit . Reliquũ geſtorum
Zachariæ,[9]en' hæc ſcripta ſunt in libro annaliũ
regum Iſraelis . Et[10]hoc eſt verbũ Domini quod
loquutus erat ad Iehu,dicẽs, Sedebũt tibi filij in
ſolio[11]in quartã vſq; generationẽ.' & ita factum
eſt.¶Porrò Sallũ filꝰ Iabes regnũ occupauit an-
no triceſimonono Aſariæ regis Iehuda, & re-
gnauit[12]mẽſem dierũ' in Samaria. Aſcẽdens ve-
rò Menahem filius Gadi de Thirza, venit Sama-
riam,& percuſſit Sallũ filium Iabes in Samaria,
& interfecit eũ, occupauitq; regnũ pro eo. Reli-
quum geſtorũ Sallum,& cõiuratio eius qua con
iurauit,ecce hæc ſcripta ſunt in libro annaliũ re
gũ Iſraelis.Tũc percuſſit Menahẽ[13]Thipſa,'& o-
mnes qui erãt in ea,etiam limites eius[14]à Thir-
za:' percuſſit autem eã, eo quòd non[15]aperiebãt
ſei,]'& omnes grauidas eiꝰ diſſecuit.¶Anno tri-
ceſimonono Aſariæ regis Iehuda regnauit Me-
nahẽ filius Gadi ſuper Iſraelẽ, decẽ annis[16]in Sa
maria.' Et fecit malum in oculis Domini:nõ re-
ceſſit à peccatis Ieroboã filij Nebat, (qui peccãdi
occaſio fuit Iſraelitis,)cunctis diebus ſuis. Venit
autẽ Phul rex Aſſur [7]in terrã,'&dedit Menahem
ipſi Phul argenti mille talenta,[8]vt ei ſuppetias
ferret,'[9]vt cõfirmaret regnũ in manu eius. [10]E-
mulgebat'autẽ Menahem hoc argẽtũ ex Iſraele,
[11]ex omnibus opulẽtis,ex ſingulis'capitibꝰ quin
quaginta ſiclos argenti,quod daret regi Aſſyrio:
reuerſúſque eſt rex Aſſyrius,nec manſit illic[12]in
terra.'Reliquũ geſtorum Menahem, & quæcũq;
fecit,annon hæc ſcripta ſunt in libro annaliũ re
gum Iſraelis? Dormiuit itaq; Menahem cum pa
tribus ſuis,& ſucceſſit in regno Pecahia filꝰ eiꝰ.
¶Anno quinquageſimo Aſariæ regis Iehuda,re
gnauit Pecahia filius Menahem ſuper Iſraelẽ in
Samaria duobus annis.Et deſignauit malum co-
ram oculis Domini,non receſſit à peccatis Iero-
boam filij Nebat,qui peccandi occaſio fuit Iſrae
litis.Coniurauit autẽ aduerſus eum Pæca filꝰ Ro
meliæ,qui erat[13]triarius princeps' eius,is percuſ
ſit eũ in Samaria in[14]palatio'ædis regiæ[15]cũ Ar
gob & Ariæ,' & cũ eo erãt quinquaginta viri ex
filijs Gileaditarũ,[16]& interfecit eũ,regnauitque'
pro eo. Reliqua geſtorũ Pecahiæ, & omnia quæ
fecit , ecce hæc ſcripta ſunt in libro annaliũ re-
gũ Iſrael.¶Anno quinquageſimoſecũdo Aſariæ
regis Iehuda regnauit Pæca filꝰ Romeliæ ſuper
Iſraelẽ in Samaria viginti annis , Et deſignauit
malũ i oculis Domini: nõ receſſit à peccatis Iero
boã,qui Iſraelitis occaſio peccãdi fuerat.In die-
bus Pæca regis Iſrael venit Tiglat-pileſer rex Aſ
ſyriorũ,& cepit Iiõ,Abel,Beth-maacha,Ianoab,
Kædes,Hazor,Gilead,& Galilã, atq; vniuerſã ter
ram Nephtali, & trãſtulit eos in Aſſyrios. Et fe-
cit coniurationẽ Hoſea filius Ela aduerſus Pæca
filiũ Romeliæ, & percutiẽs eum, interfecit eum,
regnauitque ipſe pro eo , anno videlicet viceſi-
mo Iotham filij Vſiæ.Reliquum geſtorum Pæca,

lli ducc. ¶14 vt, arce.i.in parte munitiſſima ...tius domus in qua habitabat rex. ¶15 q.d. fretꝰ
...quos habuit ſocios cõiurationis. ¶16 vt, cũmq; interfeciſſet eum,regnauit

Digitized by Google

& omnia quæ fecit, ecce hæc ſcripta ſunt in libro annalium regum Iſraelis. ¶Anno ſecundo Pæca filij Romeliæ regis Iſrael regnare cœpit Iotham filius Vſiæ regis Iehuda. Vigintiquinq; annos fuit natus quũ cœpiſſet regnare, & regnauit ſedecim annis Ieroſolymis: nomen matris eius fuit Ieruſa filia Zadoc. Is fecit quod rectum erat in oculis Domini, iuxta omnia quæ fecerat Vſias pater eius, ipſe quoq; fecit: Veruntamen excelſa non [17]receſſerant,' quin populus adhuc in excelſis[18]ſacrificaret & adoleret.' is quoq; ædificauit[19]portam domus' Domini ſuperiorẽ. Reliquũ geſtorũ Iothã, & oĩa quę fecit, annõ hęc ſcripta ſunt ĩ libro annaliũ regũ Iehudæ? ([20]Sub idẽ tẽpus' cœpit Dominꝰ mittere in Iehudã Rezin regem Syriæ, atq; Pæca filium Romeliæ.) [21]Dormiuit verò' Iotham cũ patribus ſuis, & ſepultus eſt iuxta patres ſuos in ciuitate Dauidis patris ſui, regnauitq; pro eo filius eius Ahas.

CAP. XVI.

ANno decimoſeptimo Pæca filij Romeliæ[1]regno inauguratus eſt' Ahas filius Iotham regis Iehuda. Viginti annos fuit natus Ahas quum regnare cœpiſſet, & regnauit ſedecim annis in Ieruſalẽ, & nihil fecit quod rectũ eſſet in oculis Domini Dei ſui, quẽadmodum [rectum fecerat] Dauid[2] pater' eius, Sed ambulauit in via regũ Iſraelis: [3]quin & filium ſuum traduxit per ignem' iuxta abominationes Gentium, quas excidit Dominus[4]ante' filios Iſrael. Sacrificauit prętereà & adoleuit in excelſis & ſuper colles, & ſub omni arbore[5]frondoſa. ¶[6]Tunc' aſcendit Rezin rex Syriæ, & Pæca filius Romeliæ rex Iſrael Ieroſolyma, vt bellum gererẽt & obſiderent Ahas, ſed nõ potuerunt eum expugnare. Eodẽ tempore recuperauit Rezin rex Syriæ [7]Elath ipſis Aſſyrijs,' & expulit Iudæos ex Elath: quin Syri venientes in [8]Eloth,' habitauerunt illic vſque ad hæc tẽpora. Tum Ahas legatos miſit ad Tiglat-pileſer regẽ Aſſyriorum hiſce mãdatis, [9]Seruus tuus & filius tuus ego ſum,' aſcende & aſſere me de manu regis Syriæ, & de manu regis Iſraelis, qui[10]inſurgunt cõtra me.' Tollẽſque Ahas argentũ & aurũ quod inueniebatur in æde Domini, & in theſauris domus regiæ, miſit regi Aſſyriæ[11]munus.' Obſequutus eſt ergo ei rex Aſſyrius, & aſcendit rex Aſſyrius cõtra Damaſcum: & quum eam cepiſſet, tranſtulit eam[12]in Kir, [13]& interfecit ipſum Rezin.' Profectus eſt autẽ rex Ahas obuiam ipſi Tiglat-pileſer regi Aſſyrio in Damaſcum. Illic[14]viſa ara' quæ erat in Damaſco, miſit rex Ahas ad Vriam [15]ſacerdotem' ſimilitudinẽ &[16]deformationẽ illius aræ [17]iuxta omnem fabrefactionẽ eius.' Vrias autem ſacerdos extruxit aram iuxta omnia quæ miſerat rex Ahas ex Damaſco: ſic inquam fecit Vrias ſacerdos, [18]donec' veniret rex Ahas ex Damaſco. Veniens itaque rex de Damaſco, vidit aram, & acceſſit rex ad eã, ſacrificauitque in ea. Incendit[19]holocauſtũ ſuum,' &[20]cibariũ ſacrificiũ ſuũ,' fudit libamẽ ſuũ, ſparſitq; ſãguinẽ[21]gratulatoriorũ ſacrificiorũ' ſuorũ, [22]iuxta arã. [23]Altare' quoq; æneũ quod [24]corã Domino' erat, [25]admouit extra faciẽ ædis inter[26]altare'

& vniuerſa quæ fecit, nõnne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iſrael? ¶Anno ſecũdo Phacee filij Romeliæ regis Iſrael, regnauit Ioatham filius Oziæ regis Iuda. Vigintiquinque annorum erat cum regnare cœpiſſet, & ſedecim annis regnauit in Ieruſalem: nomen matris eius, Ieruſa filia Sadoc. Fecitque quod erat placitum coram Domino: iuxta omnia quæ fecit Ozias pater ſuus, operatus eſt. Verũtamen excelſa non abſtulit: adhuc populus immolabat, & adolebat incẽſum in excelſis: ipſe ædificauit portam domus Domini ſublimiſſimam. Reliqua autem ſermonum Ioatham, & vniuerſa quæ fecit, nõnne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum regum Iuda? (In diebus illis cœpit Dominꝰ mittere in Iudam Raſin regem Syriæ, & Phacee filium Romeliæ.) Et dormiuit Ioatham cum patribus ſuis, ſepultúſque eſt cũ eis in Ciuitate Dauid patris ſui, & regnauit Achaz filius eius pro eo.

CAP. XVI.

ANno decimoſeptimo Phacee filij Romeliæ, regnauit Achaz filius Ioatham regis Iuda. Viginti annorũ erat Achaz cum regnare cœpiſſet, & ſedecim annis regnauit in Ieruſalem: non fecit quod erat placitũ in conſpectu Domini Dei ſui, ſicut Dauid pater eius. Sed ambulauit in via regum Iſrael: inſuper & filium ſuum cõſecrauit, transferens per ignem ſecundum idola Gẽtium, quæ diſſipauit Dominus coram filijs Iſrael. Immolabat quoque victimas, & adolebat incenſum in excelſis, & in collibus, & ſub omni ligno frondoſo. ¶Tunc aſcendit Raſin rex Syriæ, & Phacee filius Romeliæ rex Iſrael ad præliandum in Ieruſalem: cúmque obſiderent Achaz, nõ valuerunt ſuperare eum. In tẽpore illo reſtituit Raſin rex Syriæ Ailam Syriæ, & eiecit Iudæos de Aila: & Idumæi & Syri venerunt in Ailam, & habitauerunt ibi vſque in diem hanc. Miſit autem Achaz nuncios ad Theglath-phalaſar regẽ Aſſyriorum, dicens, Seruus tuus, & filius tuus ego ſum: aſcende, & ſaluũ me fac de manu regis Syriæ, & de manu regis Iſrael, qui conſurrexerunt aduerſum me. Et cum collegiſſet argentũ & aurum quod inueniri potuit in domo Domini, & in theſauris regis, miſit regi Aſſyriorum munera. Qui & acquieuit voluntati eius: aſcẽdit enim rex Aſſyriorum in Damaſcum, & vaſtauit eam: & tranſtulit habitatores eius Cyrenen, Raſin autem interfecit. Perrexitque rex Achaz in occurſum Theglath-phalaſar regi Aſſyriorum in Damaſcum. cúmque vidiſſet altare Damaſci, miſit rex Achaz ad Vriam ſacerdotẽ exemplar eius, & ſimilitudinẽ iuxta omne opus eius. Extruxitque Vrias ſacerdos altare: iuxta omnia quę præceperat rex Achaz, de Damaſco, ita fecit ſacerdos Vrias, donec veniret rex Achaz de Damaſco. Cúmque veniſſet rex de Damaſco, vidit altare, & veneratus eſt illud: aſcẽditque, & immolauit holocauſta, & ſacrificiũ ſuũ, & libauit libamina, & fudit ſanguinẽ pacificorũ quæ obtulerat ſuper altare. Porrò altare æreũ, quod erat corã Domino, trãſtulit de facie tẽpli, & de loco altaris, & de

¶17. i. in eo tantum peccauit q eo regnante ſacrificabatur in altaribꝰ ſup quæ nolebat Dominꝰ ſibi ſacrificari. ¶18 ſacrificabat & adolebat. ¶19 Intelligendũ eſt de portis atrij, non templi Salomonis: verũ quũ hæc eſſent cõtigua, dicunt templũ, quũ fit mentio de portis domus Do. Etiã vbi in Actis fit mentio portæ ſpecioſæ, nõ eſt intelligendũ de tẽplo, ſed de atrio illo in quo populus orabat, quę dicitur tẽpli: nam oĩa illa, atriũ, deuir, & hecal, dicũtur tẽplũ. ¶20 nẽpe ſub mortẽ Iothã. vel, Eo mortuo &c. Parentheſis eſt. Aliquando enim verſus qui poſtponi debet, præponitur in ſacris libris. ¶21 Dormierat enim. i. Iã mortuus erat.

XVI.

¶1 regnare cœpit ¶2. i. auus ¶3 q.d. ita vt etiã propriũ filiũ ſacrificarit idolis, cremãdo eũ in honorem idoli Moloch. Alij, trãſire fecit per ignẽ, i. luſtrauit igne, per medios ignes. p mediũ duorũ ignium ſcilicet. In Paral. legit filios ſuos. i. vnũ ex filijs ſuis. ¶4 vel, propter &c. i. vt earũ regionem illis daret. ¶5 vel, viridi. ¶6 Regnãte ſcilicet Achaz, & colẽte idola. Hoc refert ad ſuperiora. ¶7 Hæc vrbs erat ĩ Idumæa, ſubiecta regi Syriæ. Hinc ait Elath reſtitutã Syriæ. ¶8 Duo nomina eiuſdẽ vrbis, Elath & Eloth. ¶9 q.d. Habeo te p patre. Cauſa cur relicta fuerit obſidio Ieruſalẽ. ¶10. i. aduerſant mihi. q.d. hoſtiũ meorũ. ¶11 vel, pro munere. ¶12. i. in regionẽ Cyrenaicã. ¶13 q.d. ciuibꝰ pepercit, regẽ interfecit. ¶14 eximiã quãdã arã itelligit: nã ita veriſimile eſt fuiſſe, quũ eſſet metropolis. Narrat obiter huiꝰ impietatẽ. ¶15 principẽ ſacerdotũ ¶16 vel, exẽplar. Gallice, Le patron. ¶17 vel, cũ omni eius opificio. Gallice, Sãs rien oublier de ſa facon. ¶18 vel, priuſquam ¶19 ſub. matutinum. Vide paulo infra, vbi dicit, Incende holocauſtũ matutinum &c. Duo ſacrificia quotidie. exod. 29. nume. 28. a. ¶20 oblationem ſuã. i. holocauſtum veſpertinũ. ¶21 pacificorum ¶22 Hoc non licebat facere. ¶23 ſub. Salomonis. ¶24. i. ante veſtibulũ domus Domini. ¶25 Heb. & appropinquare fecit ante faciẽ. i. illam ſuam arã poſuit in viciniore loco, quàm ea quæ erat ante templẽ. i. propius conſtituit eam quàm eſſet ea quam ædificarat Salomon. ¶26 ſub. Salomonis.

Digitized by Google

loco templi Domini: poſuitque illud ex latere altaris ad Aquilonem. Præcepit quoque rex Achaz Vriæ ſacerdoti, dicens, Super altare maius offer holocauſtum matutinum, & ſacrificium veſpertinum, & holocauſtum regis, & ſacrificium eius,
D & holocauſtum vniuerſi populi terræ, & ſacrificia eorum, & libamina eorum: & omnem ſanguinem holocauſti, & vniuerſum ſanguinem victimæ ſuper illud effundes: altare verò æreum erit paratum ad voluntatem meam. Fecit igitur Vrias ſacerdos iuxta omnia quæ præceperat rex Achaz. Tulit autem rex Achaz cælatas baſes, & luterem, qui erat deſuper: & mare depoſuit de bobus æreis, qui ſuſtentabant illud, & poſuit ſuper pauimentum ſtratum lapide. Muſach quoque ſabbathi, quod ædificauerat in téplo: & ingreſſum regis exterius, cõuertit in templum Domini propter regem Aſſyriorum. Reliqua autem verborum Achaz & omnia quę fecit, nõnne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iuda? Dormiuitque Achaz cum patribus ſuis, & ſepultus eſt cum eis in Ciuitate Dauid, & regnauit Ezechias filius eius pro eo. CAP. XVII.

ANno duodecimo Achaz regis Iuda, regnauit Oſee filius Ela in Samaria ſuper Iſrael nouem annis. Fecitque malum coram Domino: ſed non ſicut reges Iſrael qui ante eum fuerunt. Cõtra hũc aſcendit Salmanáſar rex Aſſyriorum, & factus eſt ei Oſee ſeruus, reddebátque illi tributa. Cúmque deprehẽdiſſet rex Aſſyriorum Oſee, quòd rebellare nitens, miſiſſet nuntios ad Sua regem Ægypti, ne præſtaret tributa regi Aſſyriorum ſicut ſingulis annis ſolitus erat, obſedit eũ, & vinctum miſit in carcerem. Peruagatúſque eſt omnem terram: & aſcendens Samariam, obſedit eam tribus annis. Anno autem nono Oſee, cepit rex Aſſyriorum Samariam, & tranſtulit Iſrael in Aſſyrios: poſuitq; eos in Hailam, & in Habor iuxta fluuium Gozan, in ciuitatibus Medorum. Factum eſt enim, cum peccaſſent filij Iſrael Domino Deo ſuo, qui eduxerat eos de Terra Ægypti, de manu Pharaonis regis Ægypti, coluerũt deos alienos. Et ambulauerunt iuxta ritum Gentium quas conſumpſerat Dominus in conſpectu filiorum Iſrael, & regum Iſrael: quia ſimiliter fecerant. Et irritauerunt filij Iſrael verbis non rectis Dominũ Deũ ſuũ: & ædificauerunt ſibi excelſa in cũctis vrbibus ſuis à Turre-cuſtodum vſque ad Ciuitatem-munitam. Feceruntque ſibi ſtatuas & lucos in omni colle ſublimi, & ſubter omne lignum nemoroſum: Et adolebant ibi incẽſum ſuper aras in morem Gẽtium quas trãſtulerat Dominus à facie eorum: feceruntque verba peſſima irritantes Dominum. Et coluerunt immunditias de quibus præcepit eis Dominus ne facerent

& inter templum Domini, poſuitque illud ad latus aræ [27]verſus Aquilonem. Et præcipiens rex Ahas ipſi Vriæ [28]ſacerdoti, dixit, In ara [29]magna incẽde holocauſtum matutinum, & cibarium ſacrificium veſpertinum, holocauſtum quoque regis, & [30]cibarium eius ſacrificium, vnà cum [31]holocauſto totius populi [32]terræ, & cum [33]cibario eorum ſacrificio, & cũ libaminibus eorum, & omnem ſanguinem holocauſti, atque omnem ſanguinem hoſtiæ ſparges iuxta aram illam: [34]de altari verò æneo ego curabo. Fecit autem Vrias ſacerdos iuxta omnia quę præceperat ei rex Ahas. Reſecuit etiam rex Ahas [35]abacos machinarum, & amouit ab eis labra, deinde depoſuit [36]lacum à bobus æneis qui erant ſubter ipſum, [37]poſuitque ipſum ſuper pauimentum lapideum. [38]Pulpitũ quoque ſabbati, quod [39]ædificauerant [40]in æde, & [41]tranſitum regis [42]exteriorem [43]conuertit ad domũ Domini [44]in gratiã regis Aſſyrij. Reliquum geſtorum Ahas quæ fecit, annõ hæc ſcripta ſunt in libro annalium regum Iehudæ? Dormiuitque rex Ahas cum patribus ſuis, & ſepultus eſt iuxta patres ſuos in ciuitate Dauidis, [45]regnóque inauguratus eſt Ezechias filius eius pro eo.

CAP. XVII.

A[1]Nno duodecimo Ahas regis Iehuda [2]regnauit Hoſeas filius Ela in Samaria ſuper Iſraelem nouem annis. Et deſignauit malum in oculis Domini, ſed non ſicut reges Iſraelis qui fuerunt ante eum. Contra hunc [3]aſcendit Salmanaſar rex Aſſyriorum, factúſque [4]eſt ei Hoſeas ſeruus, & [5]pendit ei [6]tributum. Deprehendit autem rex Aſſyrius coniurationem in Hoſea: nam miſerat legatos ad So regem Ægypti, nec pendebat [7]quotannis tributum regi Aſſyrio: [8]obſedit eum rex Aſſyrius, [9]& vinctum eum cõiecit in carcerẽ. [10]Aſcenditque rex contra omnem terrã, & aſcendens contra Samariam, oppugnauit eam tribus annis. Anno nono Hoſeæ cepit rex Aſſyrius Samariam, & tranſtulit Iſraelem in Aſſyrios, collocans eos in Hala & Habor iuxta fluuium Goſan, & in ciuitatibus Medorum. Nam quum filij Iſrael [11]peccarent Domino Deo ſuo, qui eduxerat eos de terra Ægypti, de manu Pharaonis regis Ægypti, & [12]timerent deos alios, [13]Ambularent inſuper [14]in ceremonijs ſtatutis ac moribus Gentium, quas eiecerat Dominus [15]à facie filiorum Iſrael, [& in inſtitutis] regũ Iſraelis quæ ipſi fecerant: Quúmque filij Iſrael [16]clam verſarent animo res prauas contra Dominum Deum ſuum, ita vt ædificarent ſibi excelſa in omnibus ciuitatibus ſuis, [17]ſiue turres eſſent quibus cuſtodes adhibentur, ſiue vrbes munitæ: Erigerent denique ſibi ſtatuas & lucos in omni colle excelſo, & ſub ter omnem arborem frondoſam, Adolentes illic ſuffitum in omnibus excelſis ritu Gentium quas Dominus tranſtulerat ante eos. [in ſumma,] deſignarent res peſſimas ad prouocandum Dominum, ſeruientes [fœdiſſimis] idolis, de quibus Dominus dixerat eis, Ne committatis [18]rem tam nepha-

¶27.i. ad dexteram introeuntibus in tẽplũ. ¶28 pontifici. ¶29.i. mea, quãtitate vel dignitate maiore. ¶30 oblationẽ eius.i. holocauſtum veſpertinum. ¶31.i. ſacrificio matutino. ¶32.i. regionis huius. ¶33 oblatione eius. ſub. veſpertina. ¶34 Heb. altare verò æreum erit meũ ad inuiſẽdum. vl, requiſitendũ. .i. mihi ſeruabitur: vt quũ venerit mihi in mentem, illic ſacrificem. q.d. In illo Salomonico poſthac nulla ſacrificia fient. ¶35 limbos baſium.i. peripherias ſiue cincturas illarũ baſiũ, elaboratas à Salomone. itelligit extremitates columnarũ quæ velut continebãt & apprehendebant cõchas ſuperpoſitas. ¶36 mare ¶37.i. ſuperpoſuit baſi lapideæ. ¶38 Tentorium. Erat tentorium ſabbathi, ſub quo totũ ſabbathũ quieſcebãt qui hebdomada ſua perfuncti erant, & poſtri die abituri. ¶39 Actiuum pro paſſiuo, extructum erat

¶40.i. in atrio ſacerdotum. ¶41 ſub. deiecit, vel depoſuit. ¶42.i. per quem ingredi quiuis poterat regiam, nõ ingrediendo tẽplũ. Regia prius habebat duplicẽ ingreſſum, externũ & internũ. ¶43 ita vt non liceret ingredi domũ eius, niſi prius tẽplũ adiretur. ¶44 vl, metu regis Aſſur. Dicit hoc feciſſe Achaz adulãdi cauſa: alij metu, vt ſe in tẽplũ cõijceret, ſi rex Aſſyriæ regẽ oppugnaret. ¶45 regnauitque X V I I. ¶1 Hoc intelligitur à rebellione ipſius Oſee contra regem Aſſyrium, excuſſo ſcilicet iugo illius. Nam inuaſerat eum rex ille Aſſyriorum anno primo regni eius, ac redegerat eũ in poteſtatem ſuam: qui quidem erat annus quartus regni Achaz: & ideo nõ dicitur regnaſſe hic octo annis illis quibus fuit tributarius. ¶2 regnare cœpit ¶3 aſcenderat.i. quarto anno regni Achaz inuaſerat eum &c. ¶4 fuerat ¶5 pendebat. ſub. vſque ad octauum annum, quo tempore Scriptura dicit eum non regnaſſe. ¶6 Heb. mun*. ¶7.i. vt quotãnis facere ſolebat. Hebraice ad verbum, ſicut anno ſ præterito, ita] anno ſ præſenti] ¶8 Heb. & clauſit.i. coniecit in carcerem. Per anticipationem hæc dicũtur. ¶9 & ligauit eum in domo carceris.i. in carcere. ¶10 Iam autem aſcenderat. q.d. Iam totam patriam ſubegerat cum aſcendit in Samariam. ¶11 peccaſſent ¶12 timuiſſent. vl, venerati eſſent ¶13 Ambulaſſent ¶14 in ſtatutis Gentium. vl, decretis ¶15.i. ſub aduentum. ¶16 Heb. occulte dixiſſent verba quæ non erãt vera ¶17 Heb. à turre cuſtodum, vſque ad vrbem præſidij.i. in vrbibus tam magnis, quàm paruis. Turrim intelligit quæ ædificari ſolet in agris ad cuſtodiendos fructus adhuc pendentes, & maxime vuas. ¶18 Heb. hanc rem.i. Ne colatis idola.

riam. [19]Quâmque Dominus ſanctè obteſtaretur Iſraelem' & Iehudam per omnes prophetas, per omnes[inquam] videntes, huiuſmodi verbis, Reuertimini à vijs veſtris malis, & cuſtodite præcepta mea, & inſtituta mea, iuxta omnem legē quā præcepi patribus veſtris, & quam miſi ad vos per ſeruos meos prophetas, [20]Noluerunt audire,' ſed indurarunt ceruicem ſuam, quemadmodum patres eorum ceruicem[indurauerāt,] qui nunquā crediderunt Domino Deo ſuo. [21]Auerſati enim ſunt' ſtatuta eius, & fœdus eius quod pepigerat cum patribus eorum, [22]& conteſtationes eius, quibus conteſtatus eſt erga illos,' ſectantes vanitatem, vnde & ipſi [23]vani' facti ſunt, ſectantes Gentes quæ circa ipſos vndique erant, [24]quum Dominus vetuiſſet,' ne illarum ritu facerent, [25]Derelinquentes' omnia præcepta Domini Dei ſui, facientes ſibi fuſile, [nempe] duos vitulos, facientes & lucum, adorantes cunctam militiam cælorum, ſeruientéſque ipſi baal, [26]Traducentes inſuper filios ſuos & filias ſuas per ignem, [27]vſi diuinationibus & veneficijs, [28]mancipantes ſe ſceleribus perpetrandis' in oculis Domini, vt ipſum ad iram prouocarent. Et iratus eſt vehementer Dominus cōtra Iſraelitas, & [29]eiecit eos à facie ſua 'nihil reliquum fuit præter [30]ſolam tribum Iehudæ.' Sed & Iehuda nō ſeruauit præcepta Domini Dei ſui, ſed ambulauerunt in [31]moribus & inſtitutis Iſraelitarum, quæ illi fecerant. [32]Faſtidiuit' ergo Dominus vniuerſum ſemē Iſraelis, & [33]afflixit eos,' tradiditque eos in manus [34]diripientium,' donec abijceret eos [35]à cōſpectu ſuo. [36]Abſcidit' enim Iſrael à domo Dauidis, & cōſtituerunt ſibi regem Ieroboam filium Nebat. [37]abſtraxit' autem Ieroboam Iſraelem, quominus ſequeretur Dominū, & fecit eos peccare peccatum grande. Et filij Iſrael ambulauerunt in omnibus peccatis Ieroboam quæ ille [38]fecerat,' nec receſſerunt ab eis, Donec[tandem] amoueret Dominus Iſraelem [35]à cōſpectu ſuo,' quēadmodum minitatus fuerat per omnes ſeruos ſuos prophetas: tranſlatúſque eſt Iſrael de terra ſua in Aſſyrios vſque in hodiernum diem. ¶Præterea adduxit rex Aſſyriorū[homines] de Babel, de Chutta, de Aua, de Hemath, & de Sepharuáim, & [39]collocauit' eos in ciuitatibus Samariæ loco filiorum Iſrael: qui [40]poſſederunt' Samariam, & habitauerunt in ciuitatibus eius. Factum eſt autem principio quum illic habitare cœpiſſent, vt non timerent Dominū, [41]miſitque' Dominus [42]leones' in eos, qui eos occidebant. Dixerunt ergo ad regem Aſſyrium, Gentes illæ quas tranſtuliſti & collocaſti in ciuitatibus Samariæ, non nouerunt [43]ritum deorum huius terræ:' & immiſit in eos leones, & en interficiunt eos, eo quòd ignorant ritum deorum huius terræ. Præcepit ergo rex Aſſyrius hiſce mandatis, Adducite illuc aliquē ex ſacerdotibus quos inde tranſtuliſtis, [44]qui eant' & habitent illic, & [45]doceant' eos ritum deorum huius terræ. Venit itaque quidam ex ſacerdotibus quos tranſtulerāt de Samaria, & habitauit in Beth-el, docebátque eos qualiter [46]timerent' Dominum. Fecerunt verò ſingulæ gentes ſibi deos ſuos, & repoſuerunt in templis excelſorum quæ fecerant Samaritæ, ſingulæ gentes in ciuitatibus ſuis in quibus habitabant. Qui ex Babel erant, [fecerunt ſibi] [47]Succoth Benath:' & viri qui ex Chut venerant, fecerunt

verbum hoc. Et teſtificatus eſt Dominus in Iſrael & in Iuda per manum omnium prophetarum & videntium, dicens, Reuertimini à vijs veſtris peſſimis, & cuſtodite præcepta mea & ceremonias, iuxta omnem legem quam præcepi patribus veſtris: & ſicut miſi ad vos in manu ſeruorū meorum prophetarum. Qui non audierunt, ſed indurauerunt ceruicem ſuam iuxta ceruicem patrū ſuorum, qui noluerunt obedire Domino Deo ſuo. Et abiecerunt legitima eius, & pactum quod pepigit cum patribus eorū, & teſtificationes quibus conteſtatus eſt eos: ſecutíque ſunt vanitates, & vane egerunt: & ſecuti ſunt Gentes quæ erant per circuitum eorum, ſuper quibus præceperat Dominus eis vt non facerēt ſicut & illæ faciebāt. Et dereliquerunt omnia præcepta Domini Dei ſui: feceruntque ſibi conflatiles duos vitulos, & lucos, & adorauerunt vniuerſam militiam cæli: ſeruierúntque baal, Et conſecrauerunt filios ſuos, & filias ſuas per ignē: & diuinationib' inſeruiebāt & augurijs: & tradiderunt ſe vt facerent malum corā Domino, vt irritarent eum. Iratúſque eſt Dominus vehementer Iſraeli, & abſtulit eos à conſpectu ſuo, & non remanſit niſi tribus Iuda tātummodo. Sed nec ipſe Iuda cuſtodiuit mandata Domini Dei ſui: veruntamen ambulauit in erroribus Iſrael, quos operatus fuerat. Proiecitque Dominus omne ſemen Iſrael, & afflixit eos, & tradidit eos in manu diripientiū, donec proijceret eos à facie ſua: ex eo iam tēpore, quo ſciſſus eſt Iſrael à domo Dauid, & conſtituerunt ſibi regem Ieroboā filium Nabat: ſeparauit enim Ieroboam Iſrael à Domino, & peccare eos fecit peccatum magnum. Et ambulauerunt filij Iſrael in vniuerſis peccatis Ieroboam quæ fecerat: & non receſſerunt ab eis, Vſquequo Dominus auferret Iſrael à facie ſua, ſicut locutus fuerat in manu omnium ſeruorum ſuorum prophetarū: tranſlatúſque eſt Iſrael de terra ſua in Aſſyrios, vſque in diem hanc. ¶Adduxit autem rex Aſſyriorum viros de Babylone, & de Cutha, & de Ahaiath, & de Emath, & de Sepharuáim: & collocauit eos in ciuitatibus Samariæ pro filijs Iſrael: qui poſſederunt Samariam, & habitauerunt in vrbibus eius. Cúmque ibi habitare cœpiſſent, non timebāt Dominum: & immiſit in eis Dominus leones qui interficiebāt eos. Nuntiatúmque eſt regi Aſſyriorum & dictum, Gentes quas tranſtuliſti, & habitare feciſti in ciuitatib' Samariæ, ignorāt legitima Dei terræ, & immiſit in eos Dominus leones: & ecce interficiunt eos, eo quòd ignorent ritum Dei terræ. Præcepit autem rex Aſſyriorum, dicens, Ducite illuc vnum de ſacerdotibus quos inde captiuos adduxiſtis, vt vadat, & habitet cum eis: & doceat eos legitima Dei terræ. Igitur cum veniſſet vnus de ſacerdotibus his qui captiui ducti fuerant de Samaria, habitauit in Beth-el, & docebat eos quomodo colerent Dominū. Et vnaquæque gens fabricata eſt deū ſuū: poſueruntque eos in phanis excelſis quæ fecerāt Samaritæ, gēs & gens in vrbibus ſuis in quib' habitabat. Viri enim Babylonij fecerūt Soccoth-benoth: viri autē Cuthæi fecerunt

…ecem tribus. ¶32 Abhorruit. vſ, Contempni habuit ¶33 vt ſcilicet admoneret eos ſui peccati. ¶34 … ¶35. i. è terra in qua habebat templum, in quo colebatur, & præſentiam ſuam exhibebat. ¶36 ſub. Dominus … traxit decem tribus de dominio familiæ Dauidis, cui omnes Iſraelitæ parebant. ¶37 depulit. ſub. de via … … ſequeretur Dominum. ¶38 vſ, facere ſolebat. ſub. dum viueret. ¶39 vſ, habitare fecit ¶40 Forte in eo lo… … iecerunt, aut vineas plantarunt. nam vrbs erat euerſa. ¶41 propterea immiſit ¶42 leones immane … cultu coli vellet Deus eius terræ. ¶44 & eant. ſub. Aſſyrij cum eo ſacerdote. nam voluit deduci alios in… …erfectorum à leonibus. ¶45 doceat. ſub. ille ſacerdos. ¶46 vſ, venerarentur ¶47 Voces Syriacæ & Chal… … ſignificant gallinam cum pullis.

Nergel: & viri de Emath fecerunt Aſima. Porrò Heuæi fecerunt Nebahaz & Tharthac. Hi autem qui erant de Sepharuáim, cõburebant filios ſuos igni, Adramélech & Anamélech dijs Sepharuáim. Et nihilominus colebant Dominum: fecerũt autem ſibi de nouiſſimis ſacerdotes excelſorum, & ponebant eos in phanis ſublimibus. Et cũ Dominum colerent, dijs quoque ſuis ſeruiebant iuxta conſuetudinem Gentium, de quibus tranſlati fuerant Samariam. Vſque in præſentem diem morem ſequuntur antiquum: non timent Dominum, neque cuſtodiunt ceremonias eius, atque iudicia & legem & mandatum quod præceperat Domin⁹ filijs Iacob, quem cognominauit Iſrael: & percuſſerat cum eis pactum, & mandauerat eis, dicens. Nolite timere deos alienos, & nõ adoretis eos, neque colatis eos, & non immoletis eis. Sed Dominum Deum veſtrum qui eduxit vos de Terra-Ægypti in fortitudine magna, & in brachio extento: ipſum timete, & illum adorate, & ipſi immolate. Ceremonias quoque, & iudicia & legem & mandatum quod ſcripſit vobis, cuſtodite, vt faciatis cunctis diebus: & nõ timeatis deos alienos. Et pactum quod percuſſit vobiſcum, nolite obliuiſci: nec colatis deos alienos, Sed Dominum Deum veſtrum timete, & ipſe eruet vos de manu omnium inimicorum veſtrorum. Illi vero non audierunt, ſed iuxta conſuetudinem ſuã priſtinam perpetrabant. Fuerunt igitur gentes iſtæ timentes quidem Dominum, ſed nihilominus & idolis ſuis ſeruientes: nam & filij eorum, & nepotes, ſicut fecerunt patres ſui, ita faciunt vſque in præſentem diem.

CAP. XVIII.

ANno tertio Oſee filij Ela regis Iſrael, regnauit Ezechias filius Achaz regis Iuda. Viginti quinque annorum erat cum regnare cœpiſſet: & viginti nouẽ annis regnauit in Ieruſalem: nomen matris eius ¹Abiſa filia Zachariæ. Fecitque quod erat bonum coram Domino, iuxta omnia quæ fecerat Dauid pater eius. Ipſe diſſipauit excelſa, & contriuit ſtatuas, & ſuccidit lucos, confregitque ſerpentem æneum, quem fecerat Moyſes: ſiquidem vſque ad illud tẽpus filij Iſrael adolebant ei incenſum: vocauitque nomen eius ²Noheſtan. Et in Domino Deo Iſrael ſperauit: itaque poſt eum non fuit ſimilis ei de cunctis regibus Iuda, ſed neque in his qui ante eum fuerũt: & adhæſit Domino, & non receſſit à veſtigijs ei⁹, fecitque mandata eius quæ præceperat Dominus Moyſi. Vnde & erat Dominus cum eo, & in cunctis ad quæ procedebat, ſapienter ſe agebat. rebellauit quoque contra regem Aſſyriorum, & nõ ſeruiuit ei. Ipſe percuſſit Philiſthæos vſq; ad Gazam, & omnes terminos eorum, à Turre-cuſtodum vſque ad Ciuitatem-munitã. ¶ Anno quarto regis Ezechiæ, qui erat annus ſeptimus Oſee filij Ela regis Iſrael, aſcendit Salmanáſar rex Aſſyriorum in Samariam, & oppugnauit eam, Et cepit. Nam poſt annos tres, anno ſexto Ezechię, id eſt nono anno Oſee regis Iſrael, capta eſt Samaria: & tranſtulit rex Aſſyriorum Iſrael in Aſſyrios, collocauitque eos in Haila, & in Habor fluuijs Gozan in ciuitatibus Medorum: Quia non

[48]Nergal: viri ex Hemath fecerunt [49]Aſima: Auitæ fecerunt [50]Nibhaz & [51]Tharthac, & Sepharuitæ cõburebãt filios ſuos igne ipſi [52]Adramelech & Anamelech dijs Sepharuaim. Timebãt itaq; Dominũ: & ordinarunt ſibi [53]ex obſcuris hominibus qui inter eos erant ſacerdotes excelſorum, qui illis in phanis excelſorum ſacrificarent. Et Dominum quidem metuebant, deos verò ſuos colebãt iuxta ritum Gentium [54]quæ illos illinc tranſtulerant. Vnde etiamnum hodie [55]iuxta priſtinos ritus faciunt, vt neque Dominũ [56]timeãt, neque ſuos ipſorum ritus & ceremonias obſeruent, neque agant ſecundũ legem & præcepta, quæ mandauerat Dominus filijs Iacob, cui nomen dedit Iſraeli. Pepigerat quidem Dominus cum eis fœdus, præceperátque eis dicens, Ne timueritis alios deos, neque adoretis eos, [57]nec colatis eos, neq; ſacrificetis eis, Sed Dominum, qui eduxit vos de terra Ægypti magna virtute & brachio extento, hunc timete, hunc adorate, huic ſacrificate. [58]Statuta, iudicia, legem & præcepta quæ præſcripſit vobis, ſeruate, [59]vt faciatis [ea] cũctis diebus, [60]neque timueritis deos alios. Inſuper & fœdus quod excidi vobiſcum, ne obliuiſcamini, neque deos alios timueritis, Quin Dominum Deum veſtrum timete, & ipſe liberabit vos de manu omniũ inimicorum veſtrorum. At illi non obtemperarũt, ſed iuxta priſtinam conſuetudinem ſuam [61]egerunt. Gentes itaque illæ timuerunt Dominum, & ſimul ſeruierunt ſculptilibus ſuis: [62]filij eorũ & nepotes eorum haud ſecus fecerunt quàm patres eorum, ſic quoque faciũt in hunc vſque diẽ.

CAP. XVIII.

FActum eſt autem [1]anno tertio Hoſeæ filij Ela regis Iſraelis, [2]vt regno inauguraretur Ezechias fili⁹ Ahas regis Iehuda. Vigintique ãnos natus erat quum cœpiſſet regnare, regnauitque viginti nouem annis in Ieruſalem. [3]nomen matris eius fuit Abi, quæ filia fuit Zachariæ. Fecit autem quod rectum erat in oculis Domini, iuxta omnia quæ fecerat Dauid [4]pater eius. Is ſuſtulit excelſa, confregit ſtatuas, ſuccidit lucos, contriuit denique ſerpentem æneum quem fecerat Moſes: nam ad hæc vſque tempora adolebant ei filij Iſraelis, & vocatum fuit nomen eius [5]Nehuſtan. Fiduciam collocauit in Domino Deo Iſraelis: nõ fuit eius ſimilis [ante eum nec] poſt eum in omnibus regibus Iehuda. Adhærebat enim Domino, nec deflexit ab eo, ſeruans præcepta eius quæ mandauit Dominus Moſi. Et fuit Dominus cum eo, [6]vt proſpere ageret in omnibus ad quæ egrediebatur. rebellis fuit regi Aſſyrio, & [7]non ſeruiuit ei. Percuſſit quoque Paleſthinos vſque Gaſa & terminos eius, [8]ſiue turres eſſent quibus cuſtodes adhibentur, ſiue vrbes munitę. ¶ Factũ eſt ergo anno quarto regis Ezechiæ (is eſt annus ſeptimus Hoſeæ filij Ela regis Iſrael) vt aſcenderet Salmanaſar rex Aſſyriorũ contra Samariã, [9]& oppugnaret eam, [10]Ceperúntque eam, [11]exactis tribus annis: annò ſcilicet ſexto Ezechiæ, qui nonus erat annus Hoſeæ regis Iſraelis, capta eſt Samaria. Tranſtulit autem rex Aſſyrius Iſraelẽ in Aſſyrios, collocauitq; eos in Hala & Habor iuxta fluuium Goſan, & in ciuitates Medorũ, Eo quòd

¶48. i. gallum gallinaceum. ſiue, gallinã ſylueſtrem.
¶49. i. hircum ſylueſtrẽ, vel la[...]nã.
¶50 Vox Hebræa quæ canem ſignificat, quòd latrare [...]leat, aut iratus exerat dentes.
¶51 Lingua S[...]riorum eſt a[...]nus.
¶52 Simplices voces Syræ, quarum prior ſignificat mulum, aut [...] uonem: altera verò equũ aut phaſianum.
¶53 Hebr. partẽ ſuorum. i. aliquot è ſuorum numero.
¶54 quas tranſmigrare fecerant inde. i. [...] tiliũ quos tr[...]tulerant è Samaria Iſrael[...]tæ. hoc eſt C[...]nanæorum.
¶55 Hebr. iuxta prima. i. vt p[...] faciebant Samaritani, h[...] eſt Iſraelitæ, qui priuſqu[...] egrederentur [...] terra ſua, colebant cum De[o] idola.
¶56 perfecto [...] vero timore. [...] illi ſoli nõ ſeruiebant.
¶57 neque
¶58 vt, Ceremonias,
¶59 faciendo
¶60. i. [...] que habebitis alios pro dijs.
¶61 vt, faciun[t]
¶62 Heb. quin etiam filij e[o]rum. vt, ſed & filij &c.

XVIII.

¶1 à rebellione ſcilicet ei[...] i. regni eius [...] iugum. Poſt[...]

beri. Oſeas XVII annis regnauit: octo annis fuit tributarius: & XII anno regni Achaz exuit iugum. Poſt[...] regnauit ſex annis. Exinde bellum geſſit in eum rex Aſſyrius tribus annis. ¶2 vt regnare inciperet ¶3 Aſcribit[...] nomen matris: quia clara erat illis temporibus. ¶4. i. auus. ¶5. i. res ænea vile quoddam æs & contemnendu[m] diminutiuum eſt quod vim habet contemptus. q. d. quid putatis eſſe diuinitatis in hoc ſerpente, qui nihil aliud e[ſt] quàm æs? ¶6 Heb. in omnibus ad quæ egrediebatur, fœlix erat vt, prudens. q. d. prudenter cuncta aggrediebat[ur]: & feliciter cadebant illi omnia quæ aggrediebatur. ¶7. i. deſijt illi eſſe tributarius. ¶8 Hebr. à turre cuſtod[um] vſque ad vrbem munitam. q. d. expugnauit omnes vrbes tam paruas quàm magnas. ¶9 & obſedit eam, ¶10 ſ[...] ipſe & milites eius. ¶11 in fine trium annorum.

non audierant vocem Domini Dei ſui, ſed tráſgreſſi fuerant fœdus eius,[id eſt]cũcta quæ præcepit Moſes famulus Domini,nec audierant nec fecerant. ¶Anno igitur decimoquarto regis Ezechiæ aſcẽdit Sanherib rex Aſſyrius contra omnes ciuitates munitas, & cepit eas.[12] Miſitque Ezechias rex Iehuda ad regẽ Aſſyriũ in Lachis huiuſmodi mãdatis,[13] Peccaui: reuertere à me, & quæcunque mihi impoſueris, ferã. Impoſuit ergo rex Aſſyriorũ Ezechiæ regi Iehuda trecenta talenta argenti, & auri triginta talenta.[14] Dedit itaque Ezechias omne argentum quod inueniebatur in æde Domini, & in theſauris domus regis.Eodem tempore[15] expoliauit Ezechias ianuas templi Domini &[16] poſtes quos obduxerat Ezechias rex Iehuda,&dedit[17] ea regi Aſſyriorũ. ¶[18] Tũ miſit rex Aſſyrius Thartan,& Rab-ſaris, & Rab-ſaxe de Lachis ad regẽ Ezechiã cum exercitu[19] graui contra Ieruſalẽ: qui aſcẽdentes venerũt Ieroſolyma. aſcẽdẽtes[20] autẽ venerunt & cõſtiterũt[21] ad aquæductum piſcinæ ſuperioris, qui eſt in[22] via[23] agri fullonis. [24] Et quũ clamaſſent ad regẽ,[25] egreſſus eſt ad eos Eliacim filius Hilkiæ, qui erat præfectus[26] prætorio, Sobna ſcriba,atq; Ioah filius Aſaph[26] à cõmentarijs. Tũ dixit ad eos Rab-ſaxe,Dicite quæſo Ezechiæ,Sic dicit rex magn[us],rex nẽpe Aſſyriorũ,[27] Quæ tandẽ eſt hæc fiducia qua tu fidis?[28] Dicis,Certe verbis labiorũ, at cõſilio & fortitudine[opus erit]gerẽdo bello. quo itaq; nũc cõfidis quod à me[29] defeciſti?[30] An niteris fulcro iſto arundineo[31] confracto, nẽpe Aegypto: cui ſi quiſpiã innixus fuerit,manũ eius[32] penetrat, & eam perforat? Talis eſt Pharao rex Aegypti omnibus qui illo nitũtur. Quòd ſi mihi dixeritis, Nos fidim[us] Domino Deo noſtro. annõ is eſt,cuius excelſa atq; aras ſuſtulit Ezechias,& dixit ad Iehudã & ad Ieruſalẽ, Corã altari iſto adorabitis Ieroſolymis. Sed nunc quæſo,[33] obſides da domino meo regi Aſſyrio, daboq; ego tibi equorũ duo millia,[34] nũ tu illis equites imponere poteris? Quomodo ergo[35] retũdes faciẽ vni[us] ducis vel minimi inter ſeruos domini mei?[36] vt fidas Aegyptijs propter currus & equites?[37] Num verò citra conſiliũ & iuſſum Domini hunc in locũ,vt eum vaſtem, aſcendi?quin Dominus dixit ad me, Aſcende in hanc terrã,& vaſta eam. Tum dixit Eliakim filius Hilkiæ, Sobna, & Ioah ad Rab-ſaxe, Loquere quæſo ad ſeruos tuos Syriacẽ,nam[38] callemus nos, nec loquaris nobiſcum Iudaicẽ,[39] vt popul[us] iſte audiat qui in muris eſt. Dixitque ad eos Rab-ſaxe, Num ad dominum tuum & ad te miſit me dominus meus, vt hæc verba loquerer? annõ potius ad[40] miſeros iſtos qui in muris excubãt,[41] quo minus ſtercora ſua edere,& vrinam ſuam vobiſcũ bibere cogantur?

audierunt vocem Domini Dei ſui, ſed prætergreſſi ſunt pactum eius: omnia quæ præceperat Moyſes ſeruus Domini,non audierunt,neque fecerunt. ¶Anno quartodecimo regis Ezechiæ,aſcendit Sennacherib rex Aſſyriorum, ad vniuerſas ciuitates Iuda munitas: & cepit eas. Tunc miſit Ezechias rex Iuda nũtios ad regem Aſſyriorum in Lachis,dicens,Peccaui,recede à me:& omne quod impoſueris mihi,feram. Indixit itaque rex Aſſyriorum Ezechiæ regi Iudæ,trecenta talenta argenti, & triginta talenta auri. Deditque Ezechias omne argentum quod repertũ fuerat in domo Domini,& in theſauris regis. In tempore illo confregit Ezechias valuas tẽpli Domini,& laminas auri quas ipſe affixerat,& dedit eas regi Aſſyriorum. ¶Miſit autem rex Aſſyriorũ Tharthan,& Rab-ſaris,& Rab-ſacẽ de Lachis ad regem Ezechiam cum manu valida, Ieruſalem: qui cũ aſcendiſſent,venerunt Ieruſalem, & ſteterunt iuxta aquæductum piſcinæ ſuperioris,quæ eſt in via Agri-fullonis. Vocaueruntque regem: egreſſus eſt autem ad eos Eliacim filius Helciæ præpoſitus domus,& Sobna ſcriba,& Iohe filius Aſaph, à commentarijs. Dixitq; ad eos Rab-ſaces, Loquimini Ezechiæ, Hæc dicit rex magnus,rex Aſſyriorum, Quæ eſt iſta fiducia qua niteris? Forſitan iniſti conſilium, vt præparares te ad prælium. In quo confidis,vt audeas rebellare? An ſperas in baculo arundineo atq; confracto, Aegypto, ſuper quem ſi incubuerit homo, comminutus ingredietur manum eius,& perforabit eã? Sic eſt Pharao rex Aegypti, omnibus qui confidunt in ſe. Quòd ſi dixeritis mihi, In Domino Deo noſtro habemus fiduciam: nõnne iſte eſt cuius abſtulit Ezechias excelſa & altaria:& præcepit Iudæ & Ieruſalem, Ante altare hoc adorabitis in Ieruſalem? Nunc igitur tranſite ad dominum meũ regem Aſſyriorũ, & dabo vobis duo millia equorum, & videte an habere valeatis aſcenſores eorum. Et quomodo poteſtis reſiſtere ante vnum ſatrapam, de ſeruis domini mei minimis? An fiduciã habes in Aegypto propter currus & equites? Nunquid ſine Domini voluntate aſcendi ad locum iſtum,vt demolirer eum? Dominus dixit mihi, Aſcende ad terrã hanc,& demolire eam. Dixerunt autem Eliacim filius Helciæ,& Sobna ſcriba, & Ioahe, Rab-ſaci, Precamur vt loquaris nobis ſeruis tuis Syriacè: ſiquidem intelligimus hanc linguam: & non loquaris nobis Iudaicè audiente populo qui eſt ſuper murũ. Reſponditq; eis Rab-ſaces, dicẽs, Nũquid ad dominum tuum, & ad te miſit me dominus meus,vt loquerer ſermones hos, & non potius ad viros qui ſedent ſuper murum, vt comedant ſtercora ſua, & bibant vrinam ſuam vobiſcum?

¶12 Miſit ergo ¶13 quum ſcilicet à te defeci. ¶14 Dedit præterea ¶15 abſcidit vel,concidit. Chaldæus paraphraſt. decorticauit.i.detraxit à valuis laminas quibus ſuperficies valuarum erat obducta. ¶16 vel,limina quæ obduxerat.ſub.laminis aureis vel argenteis.i.detraxit laminas quibus tecti erant poſtes. ¶17.i.eas laminas,vt diſcederet ab eo. ¶18 Miſit autẽ. Elapſis aliquot annis, poſtquã iterum renuit pẽdere tributum,venit Sennacherib vſque in Lachis vnde hos miſit. Ex præcedẽtibus & ſequẽtib[us] colligi poteſt Sennacherib iuaſiſſe ter Iudam. ¶19 vel, numeroſo ¶20 inquam ¶21.i. ad canalem in quem derinabatur aqua è piſcina ſuperiore. ¶22 Viam ſtratã lapidib[us] intelligit.hoc ſignificat vox Hebræa.Gallice, Vne chauſſee. ¶23 Fullones ex aqua piſcinæ lauabant veſtes, vnde nomen loco. Chaldæus paraph. ait ſolitos fuiſſe fullones ibi expandere pannos madidos. ¶24 Et quum vocaſſent [ſub.ad colloquium]regem, ¶25 vel, regiæ, ¶26.i.qui præerat monimẽtis: qui edicta eius & geſta literis mãdabat. ¶27 vel,Quanta ¶28 Heb.Dixiſti[apud te,]Certe ſermo labiorum [eſt mihi,]conſilium,& magnanimitas ad[gerendum]bellum.q.d. Tu ſuperbis nimium,dixiſti apud te,Facundia eſt mihi ad cohortandos milites,conſiliũ ad ſubitas res,& fortitudo ad ſuſtinẽdam vtranq; fortunã:putas te his tribus,quæ in imperatore eſſe debent,poſſe reſiſtere:at falleris. ¶29 non ſoluendo mihi tributũ ſcilicet. ¶30 Nunc ſane ſperaſti[vel, cõfiſus es]ſcipione.vel,baculo ¶31 Vox Hebræa nõ tãtum ſignificat fractũ, ſed etiã fragile: vt ellychniũ extinctũ.quod facile extingui poteſt. ¶32 vel,perforat.q.d. falleris ſi ſperas in Pharaone, qui facile frangi poteſt, vt arundo,& vinci. Homines quibus fidimus, ſunt ſimiles fragili arundini: cuius,quum frangitur,fragmenta acuta ſolent lædere innitentem ipſũ: ſic homines plus tandem incommodi nobis afferunt,quàm commodi. ¶33 Heb. depoſito pignore certa cũ domino meo, [id eſt]cũ rege Aſſyrio, ¶34 ſi poſſis date ſeſſores ſuper eos.i.qui more ſeſſorum peritorum eos agere poſſint.q.d. Non poſſes inuenire in regno tuo bis mille equites: quomodo ergo poteris &c. ¶35 Heb. reuerti facies.i. quomodo reſiſtere poteris vel minimo ducum &c. ¶36 &[tamen]confidis.i.auſus es deficere. quoniam fidebas curribus Aegyptijs. ¶37 Heb. Et iam[vel, Denique]nunquid ſine Domino &c.i.ſine mandato Domini.q.d. Non mittor ab alio rege quàm à veſtro Deo qui eſt iratus cõtra vos. ¶38 intelligimus ¶39 Heb. in auribus huius populi.i.audiẽte populo. ¶40 Heb.homines qui ſedẽt ſuper murũ.i.qui cuſtodiũt mures. ¶41 Heb. vt comedãt excrementa ſua, & bibãt aquã pedum ſuorũ vobiſcum? Aqua pedũ,pro vrina,quæ mittitur ad pedes.

Digitized by Google

Stetit itaque Rab-ſaces, & exclamauit voce magna Iudaicè, & ait, Audite verba regis magni, regis Aſſyriorum. Hæc dicit rex, Non vos ſeducat Ezechias: non enim poterit eruere vos de manu mea. Neque fiduciam vobis tribuat ſuper Dominum, dicens, Eruens liberabit nos Dominus, & nõ tradetur ciuitas hæc in manu regis Aſſyriorum. Nolite audire Ezechiam: hæc enim dicit rex Aſſyriorum, Facite mecum quod vobis eſt vtile, & egredimini ad me: & comedet vnuſquiſque de vinea ſua, & de ficu ſua: & bibetis aquas de ciſternis veſtris, Donec veniam, & transferam vos in terrã quæ ſimilis eſt terræ veſtræ, in terram fructiferam, & fertilem vini, terram panis & vinearum, terram oliuarum, & olei ac mellis: & viuetis, & non moriemini. nolite audire Ezechiam, qui vos decipit, dicens, Dominus liberabit nos. Nunquid liberauerunt dij Gentium terram ſuam de manu regis Aſſyriorũ? Vbi eſt deus Emath & Arphad? vbi eſt deus Sepharuáim, Ana & Aua? nunquid liberauerunt Samariam de manu mea? Quinam illi ſunt in vniuerſis dijs terrarum, qui eruerũt regionẽ ſuam de manu mea, vt poſſit eruere Dominus Ieruſalẽ de manu mea? Tacuit itaque populus, & non reſpondit ei quicquam: ſiquidẽ præceptum regis acceperant vt non reſpõderent ei. Venitque Eliacim filius Helciæ, præpoſitus domus, & Sobna ſcriba, & Ioahe filius Aſaph, à cõmentarijs, ad Ezechiam ſciſſis veſtibus, & nunciauerunt ei verba Rabſacis.

CAP. XIX.

Qvæ cum audiſſet Ezechias rex, ſcidit veſtimẽta ſua, & opertus eſt ſacco, ingreſſúſque eſt domum Domini. Et miſit Eliacim præpoſitum domus, & Sobnam ſcribam, & ſenes de ſacerdotibus opertos ſaccis, ad Eſaiam prophetã filium Amos. Qui dixerũt ei, Hæc dicit Ezechias, Dies tribulationis, & increpationis, & blaſphemiæ dies iſte: venerunt filij vſque ad partum, & vires non habet parturiẽs. Si fortè audiat Dominus Deus tuus vniuerſa verba Rab-ſacis, quẽ miſit rex Aſſyriorum dominus ſuus, vt exprobraret Deum viuentem, & argueret verbis quæ audiuit Dominus Deus tuus: & fac orationem pro reliquijs quæ repertæ ſunt. ¶ Venerunt ergo ſerui regis Ezechiæ ad Eſaiam. Dixitq; eis Eſaias, Hæc dicetis domino veſtro, Hæc dicit Dominus, Noli timere à facie ſermonum quos audiſti, quibus blaſphemauerunt pueri regis Aſſyriorum me. Ecce ego immittam ei ſpiritum, & audiet nuncium, & reuertetur in terram ſuam, & deijciam eum gladio in terra ſua. ¶ Reuerſus eſt ergo Rab-ſaces, & inuenit regem Aſſyriorum expugnantem Lobnam: audierat enim quòd receſſiſſet de Lachis. Cumq; audiſſet de Tharáca rege Æthiopiæ, dicentes, Ecce, egreſſus eſt vt pugnet aduerſum te: & iret contra eum: miſit nuntios ad Ezechiam, dicens, Hæc dicite Ezechiæ regi Iuda, Non te ſeducat Deus tuus, in quo habes fiduciã: neq; dicas, Non tradetur Ieruſalẽ in manus regis Aſſyriorũ.

Stans itaque Rab-ſaxe, clamauit voce magna Iudaicè, loquutúſque eſt hiſce verbis, Audite verbũ regis magni, regis Aſſyrij: Sic dicit rex, Ne imponat vobis Ezechias, quoniam non poterit vos [41] aſſerere de manu mea. [42] Nec eſt vt vos Ezechias fidere iubeat Domino, dicẽs, Indubie liberabit nos Dominus, ne tradatur vrbs iſta in poteſtatem regis Aſſyrij. Nolite audire Ezechiam, quoniam ſic pollicetur rex Aſſur, [44] Si mihi obſequuti fueritis, vt exeatis ad me, [45] comedet quiſque de vite ſua, & de ficu ſua, & bibet quiſq; aquas putei ſui, Donec veniam & abducam vos ad terrã quæ veſtræ terræ ſimilis eſt, terram quæ habet frumẽtum & vinũ, terrã quę habet panẽ & vineas, terrã quę habet [46] oleas, oleũ & mel, [47] vt viuatis & non moriamini. [48] ne audiatis Ezechiam, quoniam ſeducit vos quum dicit, Dominus liberabit nos. Num liberando liberauerunt dij Gentium, quiſque terram ſuam de manu regis Aſſyrij? Vbi eſt de⁹ [49] Hamath & Arphad? Vbi eſt de⁹ [50] Sepharuaim, Hena, & Ichuda? potuerũtne iſti liberare Samariã de manu mea? Aut quis eſt ex omnibus dijs [51] nationum, qui regionem ſuam de manu mea eſſerere potuerit, [52] quòd Dominus liberaret Ieruſalẽ de manu mea? Tacuit autem populus, nec reſpõderunt ei verbum: præceptum enim regis erat, qui dixerat, Ne reſpõdeatis ei. [53] Venit autẽ Eliaxim fili⁹ Hilkiæ, qui erat præfectus [54] prætorio, Sobna ſcriba, & Ioah filius Aſaph à commẽtarijs ad Ezechiam, ſciſſis veſtibus, & commemorarunt ei verba Rabſaxe.

CAP. XIX.

Et factum eſt, vt rex Ezechias, auditoſ hoc ſermone, ſcinderet veſtimenta ſua, & operiret ſe [1] ſacco, ingrederetúrque ædem Domini. Miſit interim Eliaxim qui erat præfect⁹ prætorio, Sobnam ſcribam, & ſeniores ſacerdotum indutos ſaccis ad Ieſaiam prophetam filium Amoz, qui dicerent ad eum, Sic dicit Ezechias, Hæc dies eſt dies anguſtiæ, correptionis & [2] irritationis, [3] vt quum fœtus ad procinctum partus venit, & parientem vis enitendi deficit. [4] Nimirum audiuit Dominus Deus tuus omnia verba Rab-ſaxe, quem rex Aſſyriorum, dominus eius, miſit vt probra iáceret in Deum viuentem, & [5] criminaretur verbis, quæ audiuit Dominus Deus tuus. tu ergo [6] intendes orationẽ pro reliquijs quæ [7] adhuc ſuperſunt. ¶ [8] Venerunt ergo ſerui regis Ezechiæ ad Ieſaiã. Quibus Ieſaias reſpondit, Sic dicetis ad dominum veſtrum, Sic dicit Dominus, Ne timeas propter verba quæ audiuiſti, quibus contra me ſerui regis Aſſyrij contumelioſe loquuti ſunt. Ecce ego [9] mittam in eum ventum, cuius ſonitum protinus vt audierit, reuertetur in terram ſuã: ego verò curabo vt in terra ſua gladio corruet. ¶ Rab-ſaxes autẽ reuerſus, offẽdebat regem Aſſyriorum oppugnantẽ Lobnam: reſciuerat enim quòd [10] à Lachis ſeſe profect⁹ eſſet. Rumor enim erat de Tharhaca rege Æthiopũ, quòd profectus eſſet ad pugnandum contra eum. [11] qui quum reuerſus eſſet, miſit [alios] legatos ad Ezechiam cum hiſce mãdatis, Sic referetis Ezechiæ regi Iehudæ, Ne te ſeducat Deus tuus, quo tu fidis, vt dicas, Ieruſalem non tradetur in poteſtatem regis Aſſyriorum.

¶41 eruere ¶42 Et ne vos faciat fidere Ezechias in Domino, ¶44 Heb. Facite mecum benedictionẽ, & egredimini ad me. Chaldæus paraph. Pacem recipite, vel leges pacis quas vobis offero, & dedite vos mihi. ¶45 q.d. permittam vobis vt libere exire poſſitis vrbe veſtra, & rus concedere vuarũ cauſa & ficuũ ¶46 Hebr. oleas olei. i. ferentes oleum, hoc eſt frugiferas. ¶47 & viuetis & nõ moriemini. ¶48 vel, & nolite obſequi Ezechiæ, ¶49 q.d. vrbes iſtas expugnaui, nec liberauerũt eas dij earum. ¶50 Vrbium nomina aut prouinciarũ quas debellauerat Aſſyrius. ¶51 vel, prouinciarũ. ſub. quas ſuperaui. ¶52 i. vt dicere poſſis quòd Domin⁹ eruet &c. ¶53 audita ſcilicet oratione Rab-ſacis. ¶54 regiæ.

XIX.

¶1 i. veſte viliſſima, qua animi dolorẽ indicabant Iudæi. ¶2 blaſphemiæ. vel, conuicij. Dies pro tẽpore. q.d. Sum⁹ nunc in maxima anguſtia: quia Sennacherib minatur obſidionem, & inimici noſtri increpant nos propter rebellionem: præterea in Deum probra iactant, dicentes quòd Deus non poterit nos eripere de manu regis Aſſyriæ. ¶3 Hebr. nam venerũt fœtus vſque ad anguſtias vteri parturientes, & vires non ſunt parturienti. Hac allegoria ſignificauit maximum periculum, & letalem calamitatem imminere Ieruſalem. q.d. vix ex hac tribulatione euadem⁹. Vox Hebræa pro qua vertimus, anguſtias vteri parturientis, ſignificat ſellam in qua ſedent parturientes, & os vteri ſeu matricis, ad quod quum peruenit fœtus, multa patitur fœtus ipſe, multúque incõmodi. ¶4 Heb. Forte audiet. i. ſigno aliquo declarabit ſe audiſſe. ¶5 vel, increparet. ¶6 Heb. leuas orationẽ. i. ora. ¶7 Heb. inueniũtur. Reliquias appellat duas trib⁹, Iuda & Beniamin nã aliæ decẽ iã deductæ fuerãt in Aſſyriã. ¶8 Heb. Iã autẽ venerãt. vel, Cũ veniſſẽt & dixiſſẽt ſupradicta, Eſaias dixit illis. ¶9 He. poſiturus ſũ in eo ſpiritũ, & audiet auditũ, & reuertetur &c. i. datur⁹ ſum illi volũtatẽ reuertẽdi in patriã audito rumore belli quod in eũ geret rex Æthiopię. ¶10 vnde ſcilicet miſerat legatos rex Aſſyriæ. ¶11 Multa ſũt ſubaudiẽda, huiuſmodi. Quod quũ audiſſet, ſoluta obſidiõe vertit exercitũ in regẽ Æthiopiæ: quo deuicto, rurſũ obſedit Ieruſalẽ. Reuerſus igitur, miſit &c.

¶12 literas. quę ſcilicet continebāt tales blaſphemias.
¶13 in qua ſcilicet erant blaſphemię. Apud Hebræos, plurale eſt epiſtolas: relatiuum autē eſt ſingulare, vt intelligas vnam ex illis in qua erant blaſphemiæ. Aut dic ſingulare eſſe pro plurali. ¶14 habitas [ſuper] cherubim.
¶15 vel, in omnibus regnis
¶16 Heb. miſit eum vt probra iaceret. Relatiuū ſine antecedēte, miſit eum, pro, miſit legatum.
¶17. i. exaudiui orationē tuam
¶18 Præterita pro futuris, quæ eſt prophetia. Contemnet te, ſubſannabit te. Verba Domini prædicentis futura regi Syrię eúmque alloquentis.
¶19 Virginē vocat Ieruſalem, quòd tū à nullo fuiſſet expugnata. ¶20 agitabit. quum ſcilicet videbit conatus tuos eſſe irritos, & te abire re infecta.

Tu enim audiuiſti quænam fecerint reges Aſſyriorum omnibus nationibus eas excindēdo, & tu euaderes? Num liberarunt dij Gētium eas quas expugnauerunt maiores mei, Goſan, Haran, Rezeph, & filios Eden qui erāt in Thalaſſar? Vbi eſt rex Hamath, rex Arphad, rex ciuitatis Sepharuaim, Hena, & Aua? ¶ Accepit ergo Ezechias[12] epiſtolam de manu legatorum: & quum legiſſet eam, aſcendit in ædem Domini, & expādit[13] eam Ezechias coram Domino. Orauitque Ezechias coram Domino in hunc modum, Domine Deus Iſraelis, qui[14] cherubim inhabitas, tu ſolus Deus es [15]omnium regnorum terræ: tu enim feciſti cœlū & terram. Præbe Domine aurē tuā & auſculta, aperi oculos tuos & inſpice, & expende verba Sāherib, qui[16] legatione miſſa probra iecit in Deum viuentem. Equidem verum eſſe agnoſco Domine, quòd reges Aſſyrij vaſtauerint Gentes & regiones earum, Quódque deos eorum igni tradiderint: quandoquidem iſti non erant dij, ſed opus manuū humanarū è ligno aut lapide. vnde & perdiderunt eos. Nunc ergo Domine Deus noſter, ſerua nos quæſo de manu Sanherib, vt cognoſcant omnia regna terræ te ſolum eſſe Dominum Deum. ¶ Miſit autē Ieſaias filius Amoz ad Ezechiam [nuntios] cum huiuſmodi mādato, Sic dicit Dominus Deus Iſraelis, Ea quæ orando petiuiſti à me ſup Sāherib rege Aſſyriorū, [17]audiui. Et hoc eſt verbum quod Dominus cōtra eū reſpondet, [18]Cōtempſit ac ſubſannauit te [ô rex] [19]virgo filia Zion, poſt te caput [20]mouit filia Ieruſalē. Tu verò cui opprobraſti? cui maledixiſti? in quem [21]edidiſti vocem? [22]contra quem ſuſtuliſti faſtum oculorum tuorum? contra ſanctum Iſraelis. [23]Miſſis enim legatis tuis contumelias ieciſti in Dominum, & dixiſti, Copia [24]equitatus mei in iuga montium [25]aſcendam, ad[26] latera videlicet Libani, &[27] ſuccidā excelſa cedrorū eius, [28]electas pinus eius, introibo in habitaculum [29]ſummitatis eius, [30]ad ſaltum agrorum eius cultorum. Ego[31] fodiam, & bibam aquas alienas, & exiccabo plantis pedum meorum omnes [32]riuos qui pro munitione ſunt. [33]Annō audiuiſti quòd hoc [negotium] iam olim fecerim, retróque temporibus formauerim illud? iam verò adduco illud, nempe vt vaſtem vrbes munitas, & redigam eas in aceruos & ruinas. Quarum habitatores [34]vt manci trepidabunt, ac erubeſcent, timiles erunt gramini agri, oleri viridi, & fœno tectorum, quod antequam [35]enaſcatur, pleru…

Tu enim ipſe audiſti quæ fecerunt reges Aſſyriorū vniuerſis terris, quomodo vaſtauerút ea… num ergo ſolus poteris liberari? Nunquid liberauerunt dij Gētium ſingulos, quos vaſtauer… patres mei, Gozan videlicet, & Haran, & Reſeph, & filios Eden, qui erant in Thelaſſar? Vbi eſt r… Emath, & rex Arphad, & rex ciuitatis Seph… uáim, Ana & Aua? ¶ Itaque cum accepiſſet Ez… chias literas de manu nūtiorum, & legiſſet e… aſcendit in domum Domini, & expandit eas c… ram Domino, & orauit in conſpectu eius, dic… Domine Deus Iſrael, qui ſedes ſuper cherubim, tu es Deus ſolus regum omnium terræ: tu feciſti cælum & terram. Inclina aurem tuam & audi: aperi Domine oculos tuos, & vide, & audi omnia verba Sennacherib, qui miſit vt exprobraret nobis Deum viuentem. Verè Domine diſſip… uerunt reges Aſſyriorum gentes, & terras omnium. Et miſerunt deos eorum in ignem: no… enim erant dij, ſed opera manuum hominū e… ligno & lapide, & perdiderunt eos. Nunc igi… Domine Deus noſter, ſaluos nos fac de manu e… rum, vt ſciāt omnia regna terræ quia tu es D… minus Deus ſolus. ¶ Miſit autem Eſaias filius A… mos ad Ezechiam, dicens, Hæc dicit Domin… Deus Iſrael, Quæ deprecatus es me ſuper Senn… cherib rege Aſſyriorum, audiui. Iſte eſt ſerm… quem locutus eſt Dominus de eo, Spreuit te, … ſubſannauit te virgo filia Sion: poſt tergum tu… um caput mouit, filia Ieruſalem. Cui expro… braſti, & quem blaſphemaſti? contra quem ex… altaſti vocem tuam, & eleuaſti in excelſum oc… los tuos? contra Sanctum Iſrael. Per manū ſer… uorum tuorum exprobraſti Domino, & dix… In multitudine curruum meorum aſcendi ex… celſa montium, in ſummitate Libani, & ſuccid… ſublimes cedros eius, & electas abietes illius. … ingreſſus ſum vſque ad terminos eius, & ſal… Carmeli eius ego ſuccidi. Et bibi aquas alien… & ſiccaui veſtigijs pedum meorum omnes aqu… clauſas. Nunquid non audiſti quid ab initio f… cerim? ex diebus antiquis plaſmaui illud, & n… adduxi: eruntque in ruinam collium comp… gnantium ciuitates munitæ. Et qui ſedēt in … humiles manu contremuerunt & confuſi ſu… facti ſunt velut fœnum agri, & virens herba … ctorum, quæ areſacta eſt antequam veniret …

¶21 exaltaſti ¶22 & eleuaſti in altum oculos tuos? contra ſanctum Iſrael. i. contra Deum que ſanctè colit Iſrael, vel cuius nomen eſt ſanctificatum in Iſrael. Hoc dicit quòd eduxerit eum ex Aegypto. ¶23 … Per legatos tuos &c. Reſpondet. ¶24 currū meorū. ſub. fretus. ¶25 aſcendi. i. expugnaui vrbes poſitas in iug… montium. Vel per futurum potius, Multitudine curruum meorum aſcendam in altitudinem montium. i. expug… bo Ieruſalem: quæ erat in loco æditiſſimo totius Terræ ſanctæ in monte Moria. ¶26 Per Libanum intelligit Ieru… ſalem: & per latera Libani, alias vrbes expugnatas. ¶27. i. excindam proceres Ieruſalem & optimates. ¶28 electio… nē abietū eius. i. electas abietes, hoc eſt nobiliſſimos quoſq;. ¶29 Heb. finis eius. i. extremū habitaculū. hoc eſt tē… ipſum in quo habitat Dominus eius. ¶30 & ſaltū campi eius. i. campū eius conſitū arboribus frugiferis. hoc eſt … cerdotes eius. Vox Hebræa Charmel, pro qua vertimus campū, ſignificat locum aptū ſementi & ſerendis arborib… ¶31. i. fodiēdo veni aquarū perquiro in loco ſiticuloſo. q. d. tantā habeo multitudinē, vt in loco carente aquis, ef… ciam puteos vnde hauriam aquas antea ignotas & latentes ſub terra ipſa. Nihil eſt mihi impoſſibile. ¶32 Heb. flu… uios oppugnationis. i. vrbium obſeſſarum. q. d. opera militum quos mecum traho, auerto curſus amnium. Alij, … ho tantam multitudinem militum, vt aquæ fluuij non ſufficiant militibus meis: vnde cogor fodere puteos.
¶33 Heb. Nōnne audiuiſti à longo tempore? eam feci. à diebus antiquis? & plaſmaui eam: nunc euenire feci eam, & fuit ad deſtruendum in aceruos deſolatos ciuitates munitas. i. O Sēnacherib nunquid à longo tempore ſive iam olim audiuiſti ſententiam quam pronuntiaram in Gentes, me perditurum regna partim tuo tēpore, partim alio… rum regum Aſſyriæ? quod igitur ſtatueram me facturum, adimpleui. nōnne inquā audiſti à diebus antiquis quod ſtatueram facere hoc tempore? illud decretum ego hodie impleui. noli igitur tibi vendicare tot victorias quibus potitus es me duce & authore. Prædictionem illam quam prædixeram per prophetas meos, euenire feci, quæ dicebat fore vt vrbes munitiſſimæ redigerentur in aceruos deſtructos: vt ex illis vrbibus nihil præter aceruos re… quereretur. ¶34 Heb. abbreuiati manu [ſub. facti. i. redditi imbelles] cōſternati & pudore ſuffuſi ſunt. ¶35 … ſegetem, tangitur rubigine. q. d non eſt mirum quòd eos viceris, quoniam ademeram illis animum, reddideram eos ſimiles herbæ quæ naſcitur in tectis planis &c.

Digitized by Google

maturitatem. Habitaculum tuum, & egreſſum
tuum, & introitum tuum, & viã tuam ego præ-
ſciui, & furorem tuum contra me. Inſaniſti in
me, & ſuperbia tua aſcendit in aures meas: po-
nam itaque circulum in naribus tuis, & camum
in labijs tuis, & reducam te in viam per quã ve-
niſti. Tibi autẽ Ezechia hoc erit ſignum, Come-
de hoc anno quæ reppereris: in ſecundo autẽ an-
no quæ ſponte naſcuntur: porrò in tertio anno
ſeminate & metite: plantate vineas, & comedite
fructum earum. Et quodcunque reliquum fue-
rit de domo Iuda, mittet radicem deorſum, &
faciet fructũ ſurſum. De Ieruſalem quippe egre
dientur reliquiæ, & quod ſaluetur de monte Siõ:
zelus Domini exercituum faciet hoc. Qua ob rẽ
hæc dicit Dominus de rege Aſſyriorum, Non in-
gredietur vrbem hanc, nec mittet in eam ſagit-
tam, nec occupabit eam clypeus, nec circundabit
eam munitio. Per viam qua vénit, reuertetur: &
ciuitatem hanc non ingredietur, dicit Domin⁹.
Protegãque vrbem hanc, & ſaluabo eam pro-
pter me, & propter Dauid ſeruum meum. ¶Fa-
ctum eſt igitur in nocte illa, vénit angelus Do-
mini, & percuſſit in caſtris Aſſyriorum cẽtũ o-
ctogintaquinque millia. cúmq; diluculo ſurre-
xiſſet, vidit omnia corpora mortuorum. Et rece
dens abijt, & reuerſus eſt Sennacherib rex Aſſy-
riorum, & manſit in Niniue. Cúmq; adoraret in
templo Neſroch deum ſuum, Adramélech & Sa
raſar filij eius percuſſerũt eum gladio, fugerũtq;
in terram Armeniorũ, & regnauit Aſar-had
don filius eius pro eo.

CAP. XX.

IN diebus illis ægrotauit Ezechias vſq; ad mor
tem: & venit ad eum Eſaias filius Amos, pro-
pheta, dixitq; ei, Hæc dicit Dominus Deus, Præ
cipe domui tuæ: morieris enim tu, & non viues.
Qui conuertit faciem ſuam ad parietem, & ora-
uit Dominum, dicens, Obſecro Domine, memen-
to quæſo quomodo ambulauerim coram te in
veritate, & in corde perfecto, & quod placitũ eſt
coram te fecerim. fleuit itaque Ezechias fletu
magno. ¶Et antequã egrederetur Eſaias mediũ
partẽ atrij, factus eſt ſermo Domini ad eũ, dicẽs,
Reuertere, & dic Ezechiæ duci populi mei, Hæc di
cit Dominus Deus Dauid patris tui, Audiui ora
tionem tuam, vidi lachrymam tuam: & ecce,
ſanaui te, die tertio aſcendes templum Domi-
ni. Et addam diebus tuis quindecim annos: ſed
& de manu regis Aſſyriorum liberabo te, & ciui
tatem hanc, & protegam vrbem iſtam propter
me, & propter Dauid ſeruum meum. Dixitque
Eſaias, Afferte maſſam ficorum. Quam cum at-
tuliſſent, & poſuiſſent ſuper ulcus eius, cura-
tus eſt. Dixerat autem Ezechias ad Eſaiã, Quod

exaret. Ego[36] conuerſationem tuam, ego profe-
ctionem tuam, & reditũ tuum noui, æque[37] furo
rem tuum contra me. Quandoquidem ergo[38] fu
ris contra me, aſcendit[39] ſecura opulentia tua in
aures meas, ob id[40] inferam hamum meum nari
bus tuis, & lupatum meũ in labra tua, quo te re-
tro agam ea via qua veniſti. Et hoc ſit tibi ſõ Eze
chia ſignũ, Hoc anno comedes[41] repoſita, proxi-
mo anno quæ ſponte[42] naſcẽtur: tertio verò an-
no[43] ſemẽtẽ facietis & metetis, vineas quoq; plã
tabitis, & fructum earum edetis. [44]Rurſúmq; in
vnũ cotbit quod euadet de domo Iehuda, iactáq;
deorſum radice quod reliquũ eſt fructum ſurſũ
reddet. Quoniam[45] prodibunt reliquiæ de Ieru-
ſalem, &[46] ſeruati de monte Zion: hæc faciet[47] ze
lus Domini exercituum. Propterea[48] ſic promit-
tit Dominus de rege Aſſyriorum, Nequaquã in-
gredietur in vrbem iſtam, neq;[49] ſpiculũ huc ia-
culabitur, non[50] occurret ei clypeus, neque exci-
tabitur contra eam agger. Ea via qua venit, re-
dibit, & in iſtam vrbem non introibit, dicit Do-
minus. [51]Propugnabo enim vt ſeruem vrbẽ iſtã,
propter meipſum, & propter Dauid ſeruũ meũ.
¶Egreſſus itaque eadẽ nocte angelus Domini,
percuſſit in caſtris Aſſyriorũ centena octoginta
quinque millia: quũmque mane ſurgerent, ecce
[52]omnes iacebant mortui. Soluit ergo iſthinc,
& abijt Sanherib rex Aſſyriorum, & mãſit in Ni
niue. Factum eſt autem, quum aliquando ado-
raret in æde Niſroch dei ſui, vt Adramælech, &
Saræzer filij eius ipſum trucidarent gladio, & cõ
fugerẽt in terram[53] Ararat, regnarétque Eſarha
don filius eius pro eo.

CAP. XX.

QVodã tempore ægrotabat Ezechias letali-
ter. veniebat ergo ad eũ Ieſaias fili⁹ Amoz
propheta, & dicebat ad eũ, Sic dicit Do-
minus, [1]Mãda domui tuæ: [2]morieris enim & nõ
viues. Vertebat ergo [Ezechias] faciem ſuam [4]ad
parietem, & orans ad Dominum, dixit, [5]Memen
to quæſo Domine quòd[6] ambulaui coram te[7] in
fide, & integro corde, & quæ tibi placent feci.
fleuitque Ezechias [8]magno fletu. ¶Antequã ve
rò Ieſaias egreſſus eſſet medium atrij, factus eſt
ſermo Domini ad Ieſaiam in hunc modum, Re-
uertere, & dicito ad Ezechiam principem popu-
li mei, Sic dicit Dominus Deus Dauid patris tui,
Exaudiui precationem tuam, [9]vidi lachrymas
tuas, ecce ego te ſanabo, ita vt tertio die aſcen-
ſurus ſis in ædem Domini. Addam ad dies tuos
quindecim annos, & de manu regis Aſſyriorum
liberabo te & vrbem hanc, & protegam vrbem
iſtam [10]propter me, & propter Dauidem ſeruũ
meum. Et ait Ieſaias, Accipite[11] maſſam ficuum:
quam captam poſuerunt ſuper vlcus, & conua-
luit. [12]Dixit autẽ Ezechias ad Ieſaiam, Quodnã

¶36 Heb. ſeſſionem tuã, egreſſum tuũ & introitum &c. i. noui quę cõſilia ceperis quũ eſſes in patria tua, quot milites eduxeris dum es egreſſus, & introitũ tuum in hanc terram noui. q. d. me neſciente nihil egiſti. ¶37 vſ, bilem tuam. i. noui etiam quomodo interminatus ſis mihi velut idolis. ¶38 iratus es. vſ, concitatiore animo me iniuria affeciſti. ¶39 tumultus tuus. i. verba tua plena tumultus & arrogantiæ peruenerũt ad me ¶40. i. velut hamo iniecto & fræno impoſito reducam te &c. ¶41 ſponte nata. Vox Hebræa ſignificat id quod naſcitur ſuperiore ãno meſſe facta nullo poſtea iacto ſemine, è granis caducis. q. d. his duob⁹ annis nulla fiet ſementis, & tamen habebitis vnde viuatis. ¶42 renaſcentur. nulla præcedente meſſe nec ſemente. ¶43 q. d. tũ aberit metus hoſtilis.

¶44 Heb. Et addet euaſio domus Iuda quæ remanſit, radicem deorſum, & faciet fructum ſurſum. i. Qui è domo Iu-
da euaſerint & remanſerint in Terra ſancta, agent parte ima altius radices. ¶45. i. multi erunt ſuperſtites ex tri
bu Iuda & Beniamin in Ieruſalẽ, & multi euadent de monte Sion ſoluta obſidione. ¶46 Heb. euaſio. i. qui euaſe-
rint, egredientur de monte Sion. ¶47 vſ, nimius amor. ſub. in vos. Magnus ille amor Dei omnipotentis faciet vt
ſoluta obſidione libere egrediantur. ¶48 Heb. dicit ¶49 vſ, ſagittam ¶50 vſ. præueniet eam. i. neque milites te-
cti clypeis eam inuadent. ¶51 Sed protegam vrbem iſtam & ſeruabo eam, ¶52 Heb. cadauera mortua. ¶53. i. Ar-
meniorum. XX. ¶1 nempe ſub tempus aduentus regis Aſſyriæ. ¶2 vſ, Da mandata. Conſule rebus
tuis domeſticis. Manda domeſticis tuis quæ fieri velis te mortuo. Ezechias ægrotauit duos dies, alterum naturalẽ,
alterum verò artificialem. Secundo die venit ad ipſum Eſaias, & admonuit eum mortis inſtantis. Eſa. 38. ¶3 q. d.
ſtatutum eſt de te, neque conualeſces ex hoc morbo. ¶4 ſub. lecti. Chaldæus paraphra. ad parietem templi, verſus
templum, vt ſcilicet maiore attentione animi oraret Dominum, auertẽdo faciẽ ſuam ab his quæ aſtabant. ¶5 Heb.
Obſecro Domine memento quæſo ¶6 Ambulare coram Deo, eſt præcepta eius ſeruare. Dedi operam vt præcepta
tua facerẽ. ¶7 in veritate. i. citra hypocriſin. ¶8 vt ſcilicet Deus vitam ei prorogaret. ¶9. i. lachrymæ tuæ fue-
runt mihi gratæ. ¶10. i. ob honorem nominis mei quod Sennacherib ignominia affecit: & ob fœdus quod inini
cum Dauide, vt appaream verax. ¶11 vſ, caryeas. Scribũt ficus aridas habere vim excalfaciendi: vnde dura tubercula
concoquunt, & ſtatim digerunt. Ex caryeis fecerũt cataplaſma. ¶12 Dixerat autem. Antequã ſcilicet imponeretur ca
taplaſma. Hæc præcedunt quę dicta ſunt verſu ſuperiore: vnde vertendum per pluſquam perfectum.

Digitized by Google

ſignum erit quòd Dominus ſanaturus ſit me, & quòd ſim tertio die aſcenſurus in ædem Domini? Reſpondit Ieſaias, Hoc erit tibi ſignum à Domino, quòd facturus ſit rem iſtam Dominus quã promiſit, Viſne vt vmbra [13]decem gradibus progrediatur, an vt decẽ gradibus retrogrediatur? Reſpõdit Ezechias, Facile ſit [14]vt declinet vmbra decem gradibus: [15]at non vt retrocedat decẽ gradibus. Clamauit itaque Ieſaias propheta ad Dominum, & [16]retraxit vmbram [17]per gradus quibus deſcenderat in hora Ahas. ¶Eodẽ tempore miſit Merodach Baladan filius Baladan rex Babyloniæ literas & [18]donarium ad Ezechiam: audierat enim quòd ægrotaſſet Ezechias. [19]Et lætatus eſt Ezechias ſuper illis, & oſtendit eis [20]omnes cellas aromatum, [21]argẽti, auri, odorum, vnguentorum optimorum, [22]vniuerſum armamentariũ ſuum, & quidquid erat in theſauris ſuis: nihil erat quod non oſtenderet eis Ezechias, cũ domi ſuæ, tum per omne regnũ ſuũ. ¶Venit autem Ieſaias propheta ad regẽ Ezechiã, dixitque ad eum, Quid [23]dixerunt viri illi? aut vnde venerunt ad te? cui reſpondit Ezechias, [24]De terra lõginqua venerunt ad me, à Babylone. Tũ ille rurſum dixit, Quid inſpexerunt [25]domi tuæ? reſpondit Ezechias, Quidquid eſt domi meæ inſpexerunt, nihil [26]eſt in theſauris meis quod non oſtẽderim eis. Tunc dixit Ieſaias ad Ezechiam, Audi [27]verbum Domini, Ecce venient dies, vt Babylonem auferatur quidquid eſt domi tuæ, & quidquid repoſuerunt patres tui vſque ad hunc diẽ, nec quidquam fiet reliquũ, [28]ait Dominus. Quin & ex [29]filijs tuis qui ex te prodibunt, quóſq; generabis, [30]auferent, & erunt [31]eunuchi in aula regis Babylonij. Dixit autem Ezechias ad Ieſaiã, [32]Bene vertat cõſilium Domini quod expoſuiſti. & dixit, [33]Modo pacatæ ſint atque tutæ res diebus meis. Reliquum geſtorũ Ezechiæ, & [34]omne robur eius, & quòd fecerit piſcinam & aquæductum, introduxeritque aquas in [35]ciuitatem, an non hæc ſcripta ſunt in libro annalium regum Iehuda? Dormiuitque Ezechias cũ patribus ſuis, & regnauit Manaſſes filius eius pro eo.

CAP. XXI.

Dvodecim annos natus [1]fuit Manaſſes quum inauguraretur regno, regnauítque quinquaginta annis in Ieruſalem. nomẽ matris eius fuit Hephziba. [2]Deſignauit autem quod diſplicuit Domino iuxta abominationes Gentium, quas eiecerat Dominus ante filios Iſrael. Nam

erit ſignum quia Dominus me ſanabit, & quia aſcẽſurus ſum die tertia templum Domini? Cui ait Eſaias, Hoc erit ſignum à Domino, quòd facturus ſit Dominus ſermonem quẽ locutus eſt: Vis vt aſcendat vmbra decem lineis, aut vt reuertatur totidẽ gradibus? Et ait Ezechias, Facile eſt vmbram creſcere decem lineis: nec hoc volo vt fiat, ſed vt reuertatur retrorſum decem gradib⁹. Inuocauit itaque Eſaias propheta Dominum, & reduxit vmbram per lineas, quibus iam deſcenderat in horologio Achaz, retrorſum decẽ gradibus. ¶In tempore illo miſit Merodach Baladan filius Baladan rex Babyloniorum, literas & munera ad Ezechiã: audierat enim quòd ægrotaſſet Ezechias. Lætatus eſt autem in aduentu eorum Ezechias, & oſtendit eis domum aromatũ, & aurum, & argentum, & pigmenta varia, vnguenta quoque, & domum vaſorum ſuorum, & omnia quæ habere poterat in theſauris ſuis. non fuit verbum quod non monſtraſſet eis Ezechias in domo ſua, & in omni poteſtate ſua. ¶Venit autẽ Eſaias propheta ad regem Ezechiã, dixitque ei, Quid dixerunt viri iſti? aut vnde venerũt ad te? cui ait Ezechias, De terra lõginqua venerunt ad me, de Babylone. At ille reſpõdit, Quid viderunt in domo tua? ait Ezechias, Omnia quæcunque ſunt in domo mea, viderunt: nihil eſt enim quod non monſtrauerim eis in theſauris meis. Dixit itaq; Eſaias Ezechiæ, Audi ſermonem Domini, Ecce dies venient, & auferentur omnia quæ ſunt in domo tua, & quæ condiderunt patres tui vſque in diem hanc, in Babylonem: non remanebit quicquã, ait Dominus. Sed & de filijs tuis qui egredientur ex te, quos generabis, tollentur, & erunt eunuchi in palatio regis Babylonis. Dixit Ezechias ad Eſaiam, Bonus ſermo Domini, quem locutus es: ſit tantum pax & veritas in diebus meis. Reliqua autem ſermonum Ezechiæ, & omnis fortitudo eius, & quomodo fecerit piſcinam, & aquæductum, & introduxerit aquas in ciuitatem, nónne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iuda? Dormiuitque Ezechias cum patribus ſuis, & regnauit Manaſſes filius eius pro eo.

CAP. XXI.

Dvodecim annorũ erat Manaſſes cũ regnare cœpiſſet, & quinquagintaquinq; annis regnauit in Ieruſalẽ: nomẽ matris eius Haphſiba. Fecitq; malũ in cõſpectu Domini, iuxta idola Gẽtium, quas deleuit Dominus à facie filiorum Iſrael.

¶13. i. conficiat decem gradus per quos totidem horæ deſignantur. Chaldæus paraph. decẽ horas. Loquitur de horologio per quod ad vmbram ſolis noſcuntur horæ: cuius lineæ dicuntur MAALOTH Hebraice, id eſt grad⁹ per quos horæ deſignantur. ¶14. i. vt declinando cõficiat decẽ gradus: nam talis inclinatio ſequitur motũ ſolis. ¶15 Heb. [nequaquã id volo,] ſed [volo vt reuertatur vmbra retrorſus decem gradib⁹.] vel, horis. i. volo reuertatur à decima ad primam lineã: nam aiũt eam tum fuiſſe horam quã vmbilicus præmõſtrabat. Accipio autẽ decimam horã ab ortu ſolis. nã in his horologijs deſignantur horæ inæquales propter dies lõgiores: vel æquales, vt nos qui à media nocte diẽ accipimus, illi autem ab ortu ſolis diem naturalem: ob id quidam aiunt diem fuiſſe productam decem horis, alij viginti, alij XXXII. Doctus inter Hebræos ait decẽ horis: quia in momento fuit vmbra reducta. Doctioribus verò magis placet æqualem fuiſſe diem cum alijs: nam in horologio erant ſolum duodecim lineæ, quæ tot horas deſignabant. Miraculum fuit vmbram retroceſſiſſe procedente tamen ſole, nec ſecutam eſſe vmbram motũ ſolis. & hæc reductio fuit momentanea: quãdiu autem illic ſteterit, neſcimus: vmbra autem poſtea ſequuta eſt motum ſuũ poſtquam hoc innotuit regi & eius ſeruis. ¶16 reduxit. ſub. Dominus. ¶17 Heb. in ſolario in quo deſcenderat, in cochlea [quam fecerat] Achaz, retrorſum decem gradibus. i. in horologio ſolario in quo deſcenderat ſol, ſiue vmbra quam iecerat ſol obiectu vmbilici, quod horologium erat affixũ in ſummitate cochleæ quã fecerat Achaz: reduxit inquã retrorſum decẽ lineis. ¶18 vel, munera. vt ſcilicet gratularetur ei de valetudine recuperata. ¶19 Heb. Et acquieuit illis Ezechias. Petiuerãt enim vt oſtenderet quæ viſu erãt digna in domo ſua. In Paralip. legitur, Et gauiſus eſt propter eos, i. propter eorum aduentũ. ¶20 Heb. omnem domum deſiderabiliũ. i. eã partem domus in qua pretioſa quæque erant repoſita. Gallice, Le cabinet de ſes ioyaulx. ¶21 argentum, aurum, & aromata, & oleum bonũ. i. vnguenta odorifera, opobalſamum quo vngebantur reges & ſacerdotes. ¶22 Heb. domũ inſtrumẽtorum ſuorum. ſub. bellicorũ. ¶23 vel, dicunt. i. Quid noui afferunt. ¶24 q.d. Hi intellexerũt ꝗ clarum ſit regnũ meum, propterea venerunt. ¶25 vel. in regia tua? ¶26 fuit ¶27. i. quod facturus eſt tibi Dominus: ſententiam quam Dominus ob ſuperbiam & oſtentationẽ opũ tulit in te. ¶28 q.d. quod dico fore, eueniet: nã illud per me dixit Dominus. ¶29 i. nepotibus. ¶30 vel, abducent. ſub. in Babylonẽ. ¶31 vel, principes. Sic Chaldæus paraph. Vox Hebræa ſignificat eunuchũ & eum qui fungitur officio eunuchi. i. principem. hoc eſt de primarijs ſeruis regis. ¶32 Heb. Bonus eſt ſermo Domini quem locutus es. q.d. Faciat Dominus pro arbitratu ſuo, dummodo ſtatus regni mei ſit ſtabilis. ¶33 Heb. Nõnne [ſub. bonus eſt ſermo iſte] ſi pax & veritas futura ſit tempore meo? i. Cur non bonus ſit ſermo Domini, modo fruar pace, & res regni mei ſint futuræ in ſtatu ſtabili? ¶34. i. quæcunque geſſit ſtrenue. ¶35 ſub. Ieruſalem.

XXI. ¶1 erat Manaſſes quũ regnare cœpit. ¶2 Heb. Et fecit malum in oculis Domini, [id eſt] ſecundum abominationes. i. fecit abominanda non aliter quàm Gentes, coluit idola more Gentium,

...rſúſque eſt, & ædificauit excelſa quæ diſſi... Ezechias pater eius: & erexit aras baal, ...lucos ſicut fecerat Achab rex Iſrael: & a-...uit omnem militiam cæli, & coluit eam. Ex...ruxitq; aras in domo Domini, de qua dixit Do-...minus, In Ieruſalẽ ponã nomẽ meũ. Et extruxit ...aris vniuerſæ militiæ cæli in duob⁹ atrijs tẽ-...li Domini, & traduxit filiũ ſuum per ignem: ...ariolatus eſt, & obſeruauit auguria, & fecit py-...thones, & aruſpices multiplicauit, vt faceret ma-...lum coram Domino, & irritaret eũ. Poſuit quo-...que idolum luci quem fecerat, in templo Domi-...ni, ſuper quo locutus eſt Dominus ad Dauid, & ...ad Salomonem filium eius, In templo hoc & in ...Ieruſalem quã elegi de cunctis tribubus Iſrael, ...ponam nomen meum in ſempiternum. Et vltrà ...non faciam commoueri pedem Iſrael de terra ...quam dedi patribus eorum: ſi tamen cuſtodierint ope-...re omnia quæ præcepi eis, & vniuerſam legem ...quam mandauit eis ſeruus meus Moyſes. Illi ve-...rò non audierunt: ſed ſeducti ſunt à Manaſſe, vt ...facerent malum ſuper Gentes quas contriuit Do-...minus à facie filiorum Iſrael. Locutúſque eſt ...Dominus in manu ſeruorum ſuorum propheta-...rum, dicens, Quia fecit Manaſſes rex Iuda abo-...minationes iſtas peſſimas, ſuper omnia quæ fe-...cerunt Amorrhæi ante eum, & peccare fecit etiã ...Iudam in immunditijs ſuis: Propterea hæc dicit ...Dominus Deus Iſrael, Ecce ego inducã mala ſu-...per Ieruſalem, & Iudam: vt quicunque audierit, ...tinniant ambæ aures eius. Et extendam ſuper Ie-...ruſalem funiculum Samariæ, & pondus domus ...Achab: & delebo Ieruſalem, ſicut deleri ſolent ta-...bulæ: delens vertam, & ducam crebrius ſtylum ...ſuper faciem eius. Dimittam verò reliquias hæ-...reditatis meæ, & tradam eas in manus inimico-...rum eius: eruntque in vaſtitatem, & in rapinam ...cunctis aduerſarijs ſuis. Eo quòd fecerint malũ ...coram me, & perſeuerauerint irritantes me, ex ...die qua egreſſi ſunt patres eorum ex Ægypto, ...vſque ad hanc diem. Inſuper & ſanguinem in-...noxium fudit Manaſſes multũ nimis, donec im-...pleret Ieruſalem vſque ad os: abſque peccatis ...ſuis quibus peccare fecit Iudam, vt faceret malũ ...coram Domino. Reliqua autem ſermonum Ma-...naſſe, & vniuerſa quæ fecit, & peccatũ eius quod ...peccauit: nónne hæc ſcripta ſunt in Libro ſer-...monum dierum regum Iuda? Dormiuítque Ma-...naſſes cum patribus ſuis, & ſepultus eſt in horto ...domus ſuæ, in horto Oza: & regnauit Amon fi-...lius eius pro eo. ¶ Viginti duorũ annorum erat ...Amon cum regnare cœpiſſet: duobus quoq; an-...nis regnauit in Ieruſalem. nomen matris eius ...Meſſalemeth filia Harus de Ieteba. Fecitque ma-...lum in conſpectu Domini, ſicut fecerat Manaſ-...ſes pater eius. Et ambulauit in omni via per quã ...ambulauerat pater eius: ſeruiuitque immun-...ditijs, quibus ſeruierat pater eius, & adorauit ...eas. Et dereliquit Dominum Deum patrum ſuo-...rum, & non ambulauit in via Domini. Tetende-...rúntque ei inſidias ſerui ſui, & interfecerunt re-...gem in domo ſua. Percuſſit autem populus terræ ...omnes qui coniurauerant contra regem Amon: ...& conſtituerunt ſibi regẽ Ioſiã filiũ eius pro eo.

[3]verſus extruxit excelſa quæ demolit⁹ fuerat Eze-
chias pater eius, & erexit aras ipſi baal, fecit lu-
cum quemadmodum fecerat Ahab rex Iſraelis,
[4]adorauit omnem [5]exercitum cæli, & coluit illa.
Ædificauit quoque altaria in æde Domini, de
qua dixerat Dominus, [6]In Ieruſalem ponam no-
men meũ. [7]Extruxit inſuper aras [8]pro omni mi-
litia cæli [9]in duobus atrijs domus Domini, tra-
duxit filium ſuum per ignem. [10] vacabat arti a-
riolandi & augurijs, inſtituit pythones & diui-
nos, & [11]ingentia mala deſignauit in oculis Do-
mini, [12]vt illum ad iram concitaret. Poſuit [13]ſcul-
ptile luci quem fecerat, in domo de qua dixerat
Dominus ad Dauidem, & ad Solomonem filium
eius, In domo iſta & in Ieruſalẽ quam elegi ex
omnibus tribubus Iſraelis, ponam nomẽ meum
[14]perpetuò. Nec [15]vltra ſinã vt Iſrael emigret ex
hac terra quã tradidi patribus eorũ, modo cuſto-
diant [16]& faciant iuxta omnia quæ præcepi eis, &
iuxta vniuerſam legem quam mãdauit eis ſer-
uus meus Moſes. At illi non audierunt: [17]nã ſe-
duxit eos Manaſſes, vt facerent peiora quàm Gẽ-
tes quas deleuit Dominus à facie filiorũ Iſrael.
[18]Et loquutus eſt Domin⁹ per ſeruos ſuos [19]pro-
phetas in hanc ſententiã, Eo q Manaſſes rex Ie-
huda fecit abominationes iſtas, [20]& in his omni-
bus malitia ſuperauit Amorrhæos qui ante eũ
fuerunt, quódque effecit vt Iehuda peccaret ido-
lis ſuis. Idcirco ſic dicit Dominus Deus Iſraelis,
Ecce ego [21]adduco [22]malũ ſuper Ieruſalẽ & Iehu-
dam, [23] [tale] vt ei qui illud audierit, ambæ aures
eius tinniant. Et extendam ſuper Ieruſalem [24]re-
gulam Samariæ, & [25]pondus domus Ahab, & de-
tergam Ieruſalem, quemadmodum quis [26]pati-
nam detergit, [27]& eam vertit. [28]Deſerã reliquias
[29]hæreditatis meæ, & tradam eas in manum ho-
ſtium ipſorum, & patebunt direptioni & depo-
pulationi omnium hoſtium ſuorũ, Eo quòd ma-
lum deſignarint in oculis meis, & quòd irritaue-
rint me, ab eo die quo egreſſi ſunt patres eo-
rum de Ægypto vſq; in hunc diem. Sed & [30]ſan-
guinis innoxij plurimum fudit Manaſſes, donec
impleret Ieruſalem [31] ad ſummum vſque, [32]ſu-
pra peccatum quo peccare fecit Iehudã, [33]vt face-
ret malum in oculis Domini. Reliqua geſtorum
Manaſſis, & omnia quæ fecit, & peccatũ ei⁹ quod
peccauit, annon hæc ſcripta ſunt in libro an-
nalium regum Iehuda? Dormiuitque Manaſſes
cum patribus ſuis, & ſepultus eſt in horto dom⁹
ſuæ, in horto Vſæ, [34]regnóque inauguratus eſt
Amõ filius eius pro eo. ¶ Viginti duos annos na-
tus erat Amon [35]quum regno fuit inauguratus,
& regnauit duobus annis in Ieruſalem: fuitque
nomen matris eius, Meſullæmeth filia Haruz de
Iotba. Deſignauit autem malitiam in oculis Do-
mini, ſicut fecerat Manaſſes pater eius. Ambu-
lauitq; in omni via in qua ambulauit pater ei⁹,
colens idola quæ & pater eius coluerat adora-
ueratque. Et dereliquit Dominum Deum patrum
ſuorũ, & non ambulauit in via Domini. Conſpi-
rantéſque cõtra eum ſerui Amon, interfecerũt
regem in domo ſua. Et percuſſit populus [36]terræ
omnes qui cõiurauerãt cõtra regẽ Amõ, & cõſti-
tuit populus terræ regẽ Ioſiam filiũ eius pro eo.

¶3 cõuerſus eſt, & ædificauit. i. iterum ædificauit, ſiue inſtaurauit. ¶4 adorauerũtq; ¶5 .i. planetas. ¶6 .i. In tẽplo quod extructur in Ieruſalem, inuocabitur nomen meum, & dicetur templum meũ, vocabitúrque de nomine meo. ¶7 Extruxit in quam ¶8 .i. in honorem non Dei, ſed ſtellarum, ſiue planetarũ. ¶9 Erat atrium ſacerdotũ vnũ, alterũ verò in quo orabat popul⁹. ¶10 Heb. obſeruauit tempora & augurat⁹ eſt .i. ex conſtitutione ſtellarũ futura prædixit, & diuinauit. ¶11 Heb. multiplicauit facere malũ .i. quãplurima fecit mala quib⁹ ad irã prouocauit Deum. ¶12 vſ, prouocando eũ ad iracundiam. ¶13 .i. lucũ ſculptũ, ſiue lucum magno artificio ſculptum. Poſuit i domo Domini lucum ſculptilem. ¶14 .i. vt maneat ibi longo tempore. ¶15 Heb. addã vt commoueri faciam pedẽ Iſrael ¶16 Heb. faciendo .i. modo ſint ſolicitĩ facere omnino vt præcepi. ¶17 vſ, ſed errare fecit ¶18 vſ, Itaque loquut⁹ eſt ¶19 hoc intelligit de Ioele, Nahũ, & Malachia. ¶20 Heb. & peius fecit q Amorrhæi ¶21 pſens p futuro, inducã, vſ adducturus ſũ. ¶22 .i. afflictionẽ & calamitatẽ. ¶23 .i. immittã tãtã calamitatẽ, vt ſtupidos & attonitos reddat eos q eã intellexerint. ¶24 vſ, lineã Samariæ. Chald. para. lineã deſolationis Samariæ. Similitudine vtit architecti, q deſignat linea quod demoliturus eſt, q.d. Vt curaui Samariã perdendã, ita etiã perdam Ieruſalẽ. ¶25 perpendiculũ. ſub. extẽdã. Metaphora à latomis. q.d. nõ aliter perdã Ieruſalẽ, quàm perdidi familiã Achab. ¶26 vſ. ſcutellã ¶27 Heb. [quã quũ] deterſerit, vertit eã in faciẽ ſuã. i. inuertit eã. q.d. Repurgabo vrbẽ veſtrã ab hominibus ſceleratis, quos vbi fugauero, inuertã illã vt inuerti ſolet à ruſticis ſcutella repurgata. ¶28 .i. Nõ iuuabo poſthac. ¶29 tribũ Iuda & Bẽiamin intelligit. ¶30 .i. quamplurimos innocẽtes occidit. ¶31 Heb. de ore ad os. i. ad orificiũ vſque. Gallice, de bort à bort. Chaldæus paraphr. ab extremitate ad extremitatem. Metaphora à vaſis quæ aqua aut alio humore impleri ſolent. ¶32 præter peccatũ. i. idololatriã. ¶33 vſ, faciendo ¶34 regnauitq; ¶35 quãdo regnare cœpit. ¶36 .i. ipſius regionis.

Digitized by Google

Reliquum geſtorum Amon quæ fecit, annõ hæc ſcripta ſunt in libro annalium regũ Iehudæ? Sepeliuit autem eum [ſpopulus] in ſepulchro ſuo in horto Vſæ, & regnauit Ioſias filius eius pro eo.

CAP. XXII.

OCto annos natus fuit Ioſias quũ [1]regno inauguraretur, [2]regnauitque triginta annis & vno in Ieruſalẽ. Nomen matris eius fuit Iedida, quę filia fuit Adaia de Bozcath. Hic fecit quod rectum erat in oculis Domini, ambulauitque in omni via Dauid patris ſui: non receſſit neq; ad dextram neque ad ſiniſtrã. ¶ Factúmq; eſt in anno decimooctauo regis Ioſiæ, vt mitteret rex Saphan filium Azaliæ filij Meſullam ſcribam [3]in domo' Domini huiuſmodi mendato, Aſcende ad Hilxiam ſacerdotem magnum, [4]vt in ſummam redigant' pecuniam quæ illata eſt in domũ Domini, quam collegerunt cuſtodes liminis, à populo, [5]Déntque eam' in manus eorum qui opus faciunt, [6]qui cõſtituti ſunt ſuper domum Domini, 'tradántque eam ijs qui faciũt opus in domo Domini, [6]ad inſtauranda ſarta tecta templi, Fabris nempe [lignariis, ſtructoribus, & [7]murarijs,' ad comparandum ligna & lapides ſcalptos, ad [8]inſtaurandum' templum. [9] Veruntamen non exigatur ratio ab illis, in quorum manus pecuniæ illæ dantur, ſed bona fide agant.' Dixit autem Hilxias ſacerdos ſummus ad Saphan ſcribã, [10]Codicem legis' inueni in domo Domini. tradiditque Hilxias codicem ipſi Saphan, vt eum legeret. Veniens autem Saphan ſcriba ad regem, retulit ad regem [11]hoc negotium,' & ait, [12]Ordinarunt' ſerui tui pecuniam quę inuenta eſt in tẽplo, & tradiderunt eam in manum eorum qui opus faciunt præfectis ædi Domini. Indicauit quoque Saphan ſcriba regi, dicens, Hilxia ſacerdos dedit mihi codicem, legitque in eo Saphan coram rege. Et factũ eſt, quum audiſſet rex verba codicis legis, ſcidit veſtimenta ſua. Et mandauit rex ipſi Hilxiæ ſacerdoti, & Ahicam filio Saphan, & Achbor filio Micheæ, & Saphan ſcribæ, atque Aſaiæ miniſtro regio, dicens, Ite, & [13]ſciſcitamini' Dominum pro me, pro populo, & pro vniuerſo Iehuda de verbis huius codicis inuenti: quoniã furor Domini magnus ſuccẽſus eſt in nos, q patres noſtri nõ audierint verba codicis huius, vt facerẽt iuxta omne illud quod ſcriptũ eſt nobis. Abijt itaq; Hilxias ſacerdos, & Ahicã, & Achbor, & Saphan, atq; Aſaia ad Huldã prophetiſſam vxorem Sullam filij Ticua, filij Harham cuſtodis veſtiũ, quæ habitabat Ieroſolymis [14]in altera parte,' & loquuti ſunt cum ea. Quæ dixit ad eos, Sic dixit Dominus Deus Iſraelis, Dicite viro qui vos ad me miſit, Sic dixit Dominus, Ecce ego adduco calamitatem ſuper locum iſtum, & ſuper eos qui eum inhabitant, [ſnẽpe] omnia verba huius codicis quę [15]legit' rex Iehuda, eo quòd dereliquerũt me, & thus incenderunt dijs alijs, vt irritarent me in omni opere manuũ ſuarũ, [16]& accendetur furor meus contra locum iſtum, & non extinguetur. Porrò ad regem Iehuda, qui miſit vos vt conſuleretis Dominum, ſic dicetis, Sic dicit Dominus Deus [17]Iſraelis, Quandoquidẽ propter verba quæ audiſti emollitũ eſt cor tuũ, & humilis factus es coram Domino, quando audiuiſti quæ minatus ſum cõtra locum iſtum, & contra habitatores eius, [18]vt fierent in deſolationem & execrationem,' & conſcidiſti veſtimenta tua, fleuiſtique coram facie mea, en & ego exaudiui, dicit Dominus. Idcirco ecce ego [19]colligam

Reliqua autem ſermonum Amõ quæ fecit, nõne hæc ſcripta ſunt in Libro ſermonum dierum regum Iuda? Sepelierúntque eum in ſepulchro ſuo, in horto Ozæ & regnauit Ioſias filius eius pro eo.

CAP. XXII.

OCto annorum erat Ioſias cum regnare cœpiſſet, & trigintavno anno regnauit in Ieruſalem. Nomẽ matris eius Idida, filia [Phadaia] de Beſecath. Fecitque quod placitum erat coram Domino, & ambulauit per omnes vias Dauid patris ſui: non declinauit ad dexteram, ſiue ad ſiniſtram. ¶ Anno autem octauodecimo regis Ioſię, miſit rex, Saphan filium [Aſlia,] filij Meſſali ſcribam templi Domini, dicens ei, Vade ad Helciam ſacerdotem magnum, vt confletur pecunia quę illata eſt in templum Domini, quam collegerũt ianitores templi à populo, Deturque fabris per præpoſitos [domus] Domini: qui & diſtribuant eã his qui operantur in templo Domini, ad inſtaurãda ſartatecta tẽpli: Lignarijs videlicet & cæmentarijs, & ijs qui interrupta componũt: & vt emantur ligna, & lapides de lapicidinis ad inſtaurandum templum Domini. Veruntamen nõ ſupputetur eis argentum quod accipiunt, ſed in poteſtate habeãt, & in fide. ¶ Dixit autẽ Helcias pontifex ad Saphan ſcribam, Librum legis reperi in domo Domini. Dedítque Helcias volumen Saphan [ſcribæ,] qui & legit illud. Venit quoque Saphan ſcriba ad regem, & renuntiauit ei quod præceperat, & ait, Conflauerunt ſerui tui pecuniam, quæ reperta eſt in domo Domini: & dederunt vt diſtribueretur fabris [ac præfectis] operũ templi Domini. Narrauit quoque Saphan ſcriba regi, dicens, Librum dedit mihi Helcias ſacerdos. Quem cum legiſſet Saphan corã rege, & audiſſet rex verba libri legis Domini, ſcidit veſtimenta ſua. Et præcepit Helciæ ſacerdoti, & Ahicam filio Saphan, & Achobor filio [Micha,] & Saphan ſcribæ, & Aſaiæ ſeruo regis, dicẽs, Ite, & conſulite Dominũ ſuper me, & ſuper populo, & ſuper omni Iuda de verbis voluminis iſtius quod inuentum eſt: magna enim ira Domini ſuccenſa eſt contra nos: quia non audierunt patres noſtri verba libri hui9, vt facerent omne quod ſcriptum eſt nobis. Ierunt itaque Helcias ſacerdos, & Ahicã, & Achobor, & Saphan, & Aſaia ad Holdam propheti dem vxorem Sellum filij Thecuæ, filij Araas cuſtodis veſtiumq quæ habitabat in Ieruſalem. In Secunda: locutique ſunt ad eam. Et illa reſpõdit eis, Hæc dicit Dominus Deus Iſrael, Dicite viro qui miſit vos ad me, Hæc dicit Dominus, Ecce, ego adducam mala ſuper locum iſtũ, & ſuper habitatores eius, omnia verba legis quæ legit rex Iuda: quia dereliquerunt me, & ſacrificauerunt dijs alienis, irritantes me in cunctis operibus manuum ſuarum: & ſuccendetur indignatio mea in loco hoc, & non extinguetur. Regi autem Iuda qui miſit vos vt conſuleretis Dominum, ſic dicetis, Hæc dicit Dominus Deus Iſrael, Pro eo q audiſti verba voluminis, & perterritũ eſt cor tuum, & humiliatus es corã Domino auditis ſermonibus contra locũ iſtũ, & habitatores eius, q videlicet fierent in ſtuporẽ & in maledictũ: & ſcidiſti veſtimẽta tua, & fleuiſti coram me, & ego audiui, ait Dominus: Idcirco colligam

¶1 regnare cœpit. ¶2 ad dominum ¶3 Heb. vt pſiciat. ſub. conflare .i. perfecte & exacte conflet argentũ rude & nõdũ percuſſum. Alij, vt perficiat .i. perfecte exigat argentum ab ædituis &c. ¶4 Vt ponant eã ¶5 .i. qui præſunt operi templi. ¶6 ad inſtaurandas rimas. vl, rupturas ¶7 cæmẽtarijs, ¶8 roborandũ ¶9 Heb. Tãtum nõ ſupputetur eis argentum quod datur ad manum eorũ: nam cum fide facient .i. ne exigatur ab eis ratio datæ pecuniæ: nam eam fideliter diſpẽſabunt. ¶10 ſiue, Librũ continentẽ legem. Hic locus indicat impiũ Manaſſen ſuſtuliſſe libros ſacros è medio, adeò vt Ioſias non habuerit librũ legis ante eum quẽ inuenit Helcias. ¶11 Heb. rem .i. reſponſum. ¶12 Conflauerunt. Hic locus oſtendit argentũ, rude fuiſſe & nõ percuſſũ. ¶13 requirite .i. cõſulite Dominũ. ¶14 Heb. in domodoctrinæ .i. in ea parte vrbis in qua erat gymnaſiũ. Locus erat in quo dabat opera literis nõ ſacris, ſed alijs. ni tũ nulli erãt libri ſacri Ieroſolymis. Aut eſt nomẽ vici. ¶15 vl. curauit legendũ ¶16 Aut vacat &: aut ſic verte, propterea inquã ¶17 Heb. Iſraelis. verba quæ audiuiſti. ſub. dum legeretur liber legis, euentura quidem erant. Nunc ſequitur alius verſus, Verũ quia emollitũ &c. ¶18 .i. q locus iſte deſolaretur & ſubiaceret diuinæ maledictioni. ¶19 .i. ſepeliam te cum maioribus tuis, & deferent te in ſepulchrum tuum.

te ad patres tuos, & colligêris ad ſepulchrũ tuũ in pace, vt non videant oculi tui omnia mala quæ introducturus ſum ſuper locum iſtum.

CAP. XXIII.

ET renuntiauerunt regi quod dixerat. Qui miſit: & congregati ſunt ad eum omnes ſenes Iuda & Ieruſalem. Aſcenditque rex templũ Domini, & omnes viri Iuda, vniuerſique qui habitabant in Ieruſalẽ cum eo ſacerdotes & prophetæ, & omnis populus à paruo vſque ad magnũ: legitque cunctis audiẽtibus omnia verba libri fœderis, qui inuentus eſt in domo Domini. Stetitque rex ſuper gradum: & fœdus percuſſit coram Domino, vt ambularent poſt Dominum, & cuſtodirent præcepta eius, & teſtimonia, & ceremonias in omni corde, & in tota anima, & ſuſcitarent verba fœderis huius, quæ ſcripta erant in libro illo. acquieuitque populus pacto. ¶Et præcepit rex Helciæ pontifici, & ſacerdotibus ſecundi ordinis, & ianitoribus, vt proiicerent de templo Domini omnia vaſa quæ facta fuerant Baal, & in luco, & vniuerſæ militiæ cæli: & combuſſit ea foris Ieruſalem in Conualle-cedron, & tulit puluerem eorum in Beth-el. Et deleuit aruſpices quos poſuerant reges Iuda ad ſacrificandum in excelſis per ciuitates Iuda, & in circuitu Ieruſalem: & eos qui adolebant incenſum Baal, & Soli & Lunæ, & duodecim ſignis, & omni militiæ cæli. Et efferri fecit lucum de domo Domini foras Ieruſalem in Conualle-cedron: & combuſſit eum ibi, & redegit in puluerem, & proiecit ſuper ſepulchra vulgi. Deſtruxit quoque ædiculas effœminatorum, quæ erant in domo Domini, pro quibus mulieres texebãt quaſi domũculas luci. ¶Congregauitque omnes ſacerdotes de ciuitatibus Iuda, & contaminauit excelſa, vbi ſacrificabant ſacerdotes, de Gabaa vſque Ber-ſabee: & deſtruxit aras portarum in introitu oſtij portæ principis ciuitatis, quod erat ad ſiniſtram portæ ciuitatis. Veruntamen non aſcendebant ſacerdotes excelſorum ad altare Domini in Ieruſalem: ſed tantum comedebãt azyma in medio fratrum ſuorum. ¶Contaminauit quoque Topheth, quod eſt in Cõualle-filij-Ennom: vt nemo conſecraret filiũ ſuum aut filiã per ignẽ, Moloch. ¶Abſtulit quoq; equos quos dederant reges Iudæ, Soli, in introitu tẽpli Domini, iuxta exedram Nathan-melech eunuchi, qui erat in Pharurim: currus autem Solis cõbuſſit igni. Altaria quoq; quæ erãt ſuper tecta cœnaculi Achaz, quæ fecerant reges Iuda, & altaria quæ fecerat Manaſſes in duobus atrijs tẽpli Domini, deſtruxit rex: & cucurrit inde, & diſperſit cinerẽ eorũ in Torrentẽ-cedron. ¶Excelſa quoque quæ erãt in Ieruſalem ad dexteram partẽ Montis offenſionis, quæ ædificauerat Salomon rex Iſrael,

te ad patres tuos, & tu colligêris ad ſepulchra tua in pace, vt oculi tui non videãt vniuerſum malum quod ego adduco ſuper locum iſtum. hi verò hanc reſponſionem retulerunt regi.

CAP. XXIII.

QVúmque rex[1] miſiſſet,[2] cõgregati ſunt ad eũ omnes ſeniores Iehuda & Ieruſalẽ. Aſcendit autẽ rex in ædẽ Domini, vnà[3] cum omnibus viris Iehuda, & cunctis habitatoribus Ieruſalẽ, cum ſacerdotibus & cum[4] prophetis & omni populo, à minore ad maiorem vſque, legitque audiẽtibus ipſis omnia verba libri fœderis, qui repert⁹ fuerat in æde Domini. Et rex ſtãs[5] iuxta columnam, pepigit fœdus coram Domino,[6] nempe vt ambularent poſt Dominũ, & obſeruarent præcepta eius, teſtimonia eius, atq; ſtatuta eius, toto corde, totáque anima,[7] vt rata haberent verba fœderis huius quæ ſcripta erant in libro illo.[8] ſtabátque vniuerſus populus in fœdus illud. ¶Præcepit inſuper rex Hilkiæ ſacerdoti magno, & ſacerdotib⁹[9] poſterioris ordinis, atque cuſtodibus liminis, vt efferrent ex templo Domini cuncta vaſa quæ facta fuerant ipſi baal, lucis, & vniuerſæ militiæ cæli, & cõbuſſit ea extra Ieruſalem in campis Kidron,[10] tulitque puluerem eorum in Beth-el. Aboleuit quoque[11] camarim,[12] quos fundauerant reges Iehuda, vt thura incẽderẽt in excelſis & ciuitatib⁹ Iehuda[13] circumeuntes Ieruſalem: ſimúlque eos qui adolebant ipſi Baal, Soli, Lunæ,[14] influentijs,[15] & omni militiæ cæli. Eiecit quoque[16] lucũ de domo Domini extra Ieruſalem ad torrentem Kidron, & combuſſit eum ibi ad torrentem Kidron, comminuitque in puluerem, & proiecit puluerem eius ſuper ſepulchra[17] filiorũ populi. Diruit dein de domos[18] catamitorum quæ erant[19] iuxta domum Domini,[20] vbi mulieres texebãt[21] domũculas ipſi luco. ¶Et[22] adduxit omnes ſacerdotes ex ciuitatibus Iehuda, &[23] cõtaminauit excelſa vbi ſacerdotes adoleuerant, à[24] Geba vſque ad Beer-ſeba, & diruit excelſa[25] portarum, quæ erant ad oſtium portæ Iehoſua præfecti vrbis, quæ ad ſiniſtram erant[26] cuique in porta ciuitatis. Verũtamen[27] non aſcenderant ſacerdotes excelſorum[28] ad aram Domini in Ieruſalem, ſed comedebãt placẽtas infermẽtatas[29] inter fratres ſuos. ¶Porrò & Tophet prophanauit quod eſt in valle filiorũ Hinnõ, nequis traduceret filiũ ſuum aut filiã ſuã p ignẽ ipſi Moloch. ¶Aboleuit deniq; equos quos dederãt reges Iehuda ſoli in introitu tẽpli Domini, iuxta cœnaculũ Nethan-melech[30] eunuchi[31] qui erat in Paruarim: etiã[32] quadrigas ſolis igne combuſſit. Sed & altaria quæ erãt ſuper tectũ cœnaculi Ahas, quę fecerant reges Iehuda, & altaria quæ fecerat Manaſſes in duobus atrijs dom⁹ Domini cõfregit rex, &[33] currẽs inde proiecit puluerẽ in torrentẽ Kidrõ. ¶Excelſa quoq; quæ erãt e regione Ieruſalẽ, [id eſt] ad dexterã montis[34] vaſtationis, quæ[35] ædificauerat Solomõ rex Iſrae

XXIII.
¶1 ſub. nuntios qui cõuocarẽt.
¶2 Heb. & congregauerunt. ſub. illi nuntij.
¶3 Hoc intelligi debet de maiore parte.
¶4 Chaldæus paraph. ſcribis. Aiunt, ſi fuiſſent prophetæ, quòd non cõſuluiſſent ſerui regis Oldã propheti ſſam. Alij aiunt tum abfuiſſe, ſed conuocatos poſtea à rege. Vnde Chaldæus vertit ſcribæ.
¶5 iuxta quam ſcilicet ſtare ſolebat rex in templo. Vel, in ſuggeſto. aut ſede. ſiue ſolio. Columnam vocat ſuggeſtum, quod eſſet paululum à terra ſubleuata.
¶6 Heb. vt iret. i. quo pollicebatur ſe ambulaturum poſt Dominũ, &c. ſequentia verba leguntur etiam ſingulari numero.
¶7 Heb. vt adimpleret. vl, & impleturum
¶8 Heb. & ſtetit omnis populus in fœdere. i. perſtitit, vel acquieuit vniuerſus populus in eo fœdere.
¶9 ſecundi ordinis. ſub. à pontifice.
¶10. i. iuſſit deferendum cinerem in Bethel, vt altare ibi

ſtructum pollueret. ¶11 ſacerdotes. ſub. fanorum: priuauit ſacerdotali dignitate. ¶12 conſtituerant ¶13 Heb. & in circuitibus ¶14 ſignis. i. Arieti, Tauro, Leoni & reliquis quæ ſolent notari in Zodiaco. ¶15 q. d. & vt vno verbo dicam, omni militiæ cæleſti. ¶16. i. ſimulachrum luci ſculpti. ¶17. i. vulgi, qui ſcilicet adorauerat lucũ illũ. ¶18 vl, ſcortorum maſculorum, ¶19 Heb. in domo. i. in atrio populi. Non ſolum Hechal vocat templum, ſed etiam atrium populi. ¶20 in quibus &c. Adeò inualuerat cultus luci vt fuerint extructæ ædiculæ in templo fœminis quæ texerent cortinas luci, & etiam ſacerdotibus luci quos ſcorta vocat, intelligens de fornicatione ſpiritali. ¶21 vl, cortinas ¶22 accerſiuit ¶23. i. polluta declarauit. ¶24 Hæc erat in tribu Beniamin. ¶25. i. quæ erant ad portas. ¶26 ſub. introeunti. ¶27 ſub. ex eo tẽpore. Sacerdotes excelſorum erãt de Leuitis & veris ſacerdotibus. ¶28 vt ſcilicet illic ſacrificarent. ¶29. i. vnà cũ alijs ſacerdotibus comedebant de oblatis, priuati tamen dignitate ſacrificandi in Ieruſalem. ¶30 vl, principis ¶31 quod erat in ſuburbijs. quæ ſcilicet erãt Orientem verſus. Equi de quibus hic loquitur, erant inſtar veredorũ, quibus curſores equeſtres vtuntur, & illis vehebãtur, qui quotidie ſolem orientẽ ſalutabãt iuſſu regis. ¶32 Per currus ſolis fortaſſe intelligẽdi ſunt currus quibus vehebãtur cultores eius dũ quotidie illi obuiã procederẽt. Quidã intelligũt de ſtatuis in quibus erãt ſculpti currus. ¶33. i. quàm citiſſime potuit diſcedẽs illinc. ¶34 vl, deſtructionis. i. Oliueti. ita dicitur ob idololatriã quæ illic exercebatur. ¶35. i. pmiſeras extrui.

Digitized by Google

¶36 Heb. abominationi ¶37 Milchom & Molech ſunt nomina eiuſdẽ idoli. 3. Reg. 11. ¶38 vt ſcilicet ea magis eſſe polluta ſigniſicaret. nam contactu cadaueris aut oſſium, ſacra loca contaminabantur. ¶39 Intelligit eã Beth-el quæ eſt in regno Iſrael. 3. Reg. 13. ¶40 Verba huius verſus poſ ſunt verti per plusquam perfectum, viderat &c. ¶41 & polluerat ¶42 vl, prædixerat. ¶43. i Quid ſibi vult hæc &c. ¶44 ſub. Beth-el. ¶45 vl, prædixit ¶46 liberauerunt. i. effecerunt vt oſſa eius intacta remanerent, hi nempe qui illa regi dixerant. ¶47 Hîc pro pſeudopropheta ponitur.

¶48 Heb. iuxta omnia opera quæ fecerat. i. eadem fecit his quæ fecerat illis quæ erant in Beth-el. ¶49 ſub. celebratum cum tanta ſanctitate. ¶50 Heb. theraphim. ſunt propriè dij penates.

¶51 vl, rata eſſe iuberet. i. cõfirmaret, aut conciliaret robur verbis legis. ¶52 vel, abominabor ¶53 metuens ſcilicet ne aliud agens inuaderet Ieruſalem.

is ipſi Aſtoreth[36] idolo' Zidoniorum, & ipſi Chamos idolo Moab, & ipſi[37] Milchom' idolo filiorũ Ammõ, prophanauit rex. Cõfregitque ſtatuas, & ſuccidit lucos, & ĩpleuit locũ eorũ[38] oſſibus humanis.' Sed & altare quod erat in[39] Beth-el,' & excelſum quod fecerat Ierobõ filius Nebat, qui Iſraelitis o. caſio peccandi fuit: altare inquã illud & excelſum confregit, & cõbuſſit excelſum, comminuítque in puluerẽ, & ſuccendit lucum. ¶Verſus autem Ioſias[40] vidit' ſepulchra quæ illic erãt in monte, mittẽnſque tulit oſſa de ſepulchris, & concremauit[ea] ſuper altari,[41] vt prophanaret' illud iuxta verbum Domini quod præceperat vir Dei, qui verba illa[42] prædicauerat.' Dixit enim,[43] Quæ hæc' ſtatua quã ego video? reſpõderunt ei ciues[44] vrbis,' Sepulchrum eſt viri Dei, qui venit de Iehuda, &[45] prædicauit' hæc verba quæ feciſti ſuper aram Beth-el. Qui ait, Sinite eum quieſcere, nemo loco moueat oſſa ei⁹. ita[46] ſeruata ſunt', oſſa eius cum oſſibus[47] prophetæ,' qui de Samaria venerat. Omnes denique domos excelſorum quæ erant in ciuitatibus Samariæ, quas fecerant reges Iſraelis ad irritandũ[Dominũ] abſtulit Ioſias, fecitq; eis[48] quẽadmodũ fecerat omnibus' in Beth-el. Et mactauit cunctos ſacerdotes excelſorum qui erant ibidẽ ſuper altaribus. atque cõbuſſit oſſa humana ſuper illis, reuerſúſq; eſt Ieroſolyma. ¶Et præcepit rex vniuerſo populo, dicens, Celebrate Paſſah Domino Deo veſtro, ſecũdum quod ſcriptum eſt in libro fœderis huius. Nec[49] fuit' tale Paſſah à diebus Iudicũ qui iudicauerunt Iſraelẽ, & cunctis diebus regum Iſraelis, atq; regũ Iehuda. Anno decimooctauo regis Ioſiæ factum eſt Paſſah illud Domino in Ieruſalem. ¶Sed & pythones, magos,[50] idola,' atq; cunctas abominationes quæ cõſpiciebantur in terra Iehuda & ĩ Ieruſalẽ expurgauit Ioſias, vt[51] rata haberet' verba legis quæ ſcripta erãt in codice, quẽ repererat Hilkias ſacerdos ĩ domo Domini. Ante eũ non fuit talis rex, qui conuerſus fuerit ad Dominũ toto corde ſuo, tota anima ſua, totiſq; virib⁹ ſuis, iuxta vniuerſam legẽ Moſis, nec exortus eſt poſt eũ talis. Verũtamẽ Dominus nõ eſt auerſus ab æſtu vehemẽti furoris ſui, quo cõcitatus erat furor ei⁹ aduerſus Iehudã, propter cũctas irritationes quibus prouocauerat eũ Manaſſes. Dixitq; Dominus, Iehudã quoq; auferã à conſpectu meo, quẽadmodũ abſtuli Iſraelem, &[52] auerſabor' ciuitatẽ iſtam quam elegeram, nẽpe Ieruſalẽ, & ædẽ de qua dixeram, Nomen meũ erit illic. Reliquũ rerum Ioſiæ, & omnia quæ geſſit, annon hæc ſcripta ſunt in libro annaliũ regũ Iehuda? ¶In diebus eius aſcendit Pharao Necho rex Ægypti contra regem Aſſyriorũ ad fluuiũ Euphraten, cui dum[53] obuiam proficiſcitur' rex Ioſias,[54] eo conſpecto' occidit eũ in[55] Megiddo.[56] Serui eius deuehentes eum mortuũ de Megiddo,[57] vexerunt' eum Ieroſolyma, & ſepelierunt eũ in ſepulchro ſuo. ¶Porrò populus terræ accepit filiũ Ioſiæ ipſum Iehoahas, quẽ vnctum conſtituerũt regẽ pro patre ſuo. Vigintitres annos natus fuit Iehoahas[58] quum regno inaugararetur,' regnauitq; tribus menſibus in Ieruſalẽ. nomen matris eius fuit Hamuel, filia fuit Ieremiæ de[59] Libna.' Is deſignauit malũ in oculis Domini, iuxta omnia quæ deſignauerãt patres ſui.

'Aſtaroth' idolo Sidoniorum, & Chamos offenſioni Moab, & Melchom abominationi filiorum Ammon, polluit rex. Et contriuit ſtatuas, & ſuccidit lucos: repleuitque loca eorũ oſſibus mortuorũ. ¶Inſuper & altare quod erat in Beth-el, '&' excelſum quod fecerat Ierobõ filius Nabat, qui peccare fecit Iſrael: & altare illud excelſum deſtruxit atque combuſſit, & cõminuit in puluerem, ſuccenditque etiam lucum. ¶Et conuerſus Ioſias, vidit ibi ſepulchra quæ erant in monte: miſitque & tulit oſſa de ſepulchris, & combuſſit ea ſuper altare, & poſuit illud iuxta verbũ Domini quod locut⁹ eſt vir Dei, qui prædixerat verba hæc. Et ait, Quis eſt titulus ille quẽ video? reſponderũtque ei ciues vrbis illius, Sepulchrũ eſt hominis Dei, ¶qui venit de Iuda, & prædixit verba hæc quæ feciſti ſuper altare Beth-el. Et ait, Dimittite eum, nemo commoueat oſſa eius. & intacta manſerunt oſſa illius, cũ oſſibus prophetæ qui venerat de Samaria. Inſuper & omnia phana excelſorum, quæ erant in ciuitatibus Samariæ, quæ fecerant reges Iſrael ad irritandum Dominum, abſtulit Ioſias: & fecit eis ſecundum omnia* quæ fecerat in Beth-el. Et occidit vniuerſos ſacerdotes excelſorum, qui erant ibi ſuper altaria: & combuſſit oſſa humana ſuper ea: reuerſuſque eſt Ieruſalem. ¶Et præcepit omni populo, dicens, Facite phaſe Domino Deo veſtro, ſecundum quod ſcriptum eſt in libro fœderis huius. Nec enim factum eſt phaſe tale à diebus iudicũ, qui iudicauerunt Iſrael, & omni dierũ regum Iſrael, & regum Iuda, ſicut in octauodecimo anno regis Ioſiæ factum eſt phaſe iſtud Domino, in Ieruſalem. ¶Sed & pythones & ariolos, & figuras idolorum, & immunditias, & abominationes quæ fuerant in terra Iuda & Ieruſalem, abſtulit Ioſias: vt ſtatueret verba legis, quæ ſcripta ſunt in libro quem inuenit Helcias ſacerdos in templo Domini. Similis illi non fuit ante eum rex, qui reuerteretur ad Dominum in omni corde ſuo, & in tota anima ſua, & in vniuerſa virtute ſua iuxta omnem legem Moyſi: neque poſt eum ſurrexit ſimilis illi. Veruntamen nõ eſt auerſus Dominus ab ira furoris ſui magni, quo iratus eſt furor eius contra Iudam, propter irritationes quibus prouocauerat eum Manaſſes. Dixit itaque Dominus, Etiam Iudam auferã à facie mea, ſicut abſtuli Iſrael: & proiiciam ciuitatem hanc quam elegi, Ieruſalem, & domum de qua dixi, Erit nomen meum ibi. Reliqua autem ſermonum Ioſiæ, & vniuerſa quæ fecit, nõnne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum regum Iuda? ¶In diebus eius aſcendit Pharao' Nechao' rex Ægypti contra regem Aſſyriorum ad flumen Euphraten: & abiit Ioſias rex 'Iuda' in occurſum eius: & occiſus eſt in Mageddo cũ vidiſſet eum. Et portauerunt eum ſerui ſui mortuum de Mageddo: & pertulerunt in Ieruſalem, & ſepelierunt eum in ſepulchro ſuo. ¶Tulitque populus terræ Ioachaz filium Ioſiæ: & vnxerunt eum, & conſtituerunt eum regem pro patre ſuo. Viginttrium annorum erat Ioachaz cum regnare cœpiſſet, & tribus menſibus regnauit in Ieruſalem: nomen matris eius Amital, filia Ieremiæ de Lobna. Et fecit malũ coram Domino, iuxta omnia quæ fecerant patres eius.

¶54 ſub. in armis. i. quum intellexiſſet eum paratum eſſe ad pugnandum. Pharao proficiſcebatur in Carchemith vrbem ſitam apud Euphraten, de qua regem Syriæ expulerat rex Aſſyriæ, quam hic Pharao dum vellet reſtituere regi Syriæ, conſcripſit copias aduerſus regem Aſſyriæ, & tranſiuit per Iudã. Quod neſciens, aut forte diſſimulans ſe ſcire Ioſias, congreſſus eſt cũ Pharaone in tribu Iuda, & ab ipſo Pharaone interfectus fuit. ¶55 Erat vrbs in tribu Iuda. ¶56 Heb. Et impoſuerunt eum in currum ſerui eius mortuum è Megiddo, ¶57 & peruexerunt ¶58 quum regnare cœpit, ¶59 Erat vrbs Iuda.

...ítque eũ Pharao Nechao in Reblatha, quæ
... terra Emath, ne regnaret in Ieruſalem, &
...ſuit mulctam terræ centum talentis argen
...talento auri. ¶Regẽmq; conſtituit Pharao
...ho Eliacim filium Ioſiæ, pro Ioſia patre e-
...uertitq; nomen eius Ioacim. Porró Ioachaz
...tulit, & duxit in Ægyptum. Argentum autem,
...& aurum dedit Ioacim Pharaoni, cũ indixiſſet
...ræ per ſingulos, vt conferretur iuxta præce-
...ptum Pharaonis: & vnumquenque iuxta vires
...ſuas, exegit, tam argentum quàm aurũ de popu
...lo terræ: vt daret Pharaoni Nechao. Vigintiquin
...que annorũ erat Ioacim cũ regnare cœpiſſet: &
...decim annis regnauit in Ieruſalẽ: nomen ma
...tris eius Zebida filia Phadaia de Ruma. Et fecit
...lum coram Domino iuxta omnia quæ fece-
...rant patres eius. CAP. XXIIII.

[I]N diebus eius aſcendit Nabuchodonoſor rex
Babylonis, & fact⁹ eſt ei Ioacim ſeruus tribus
annis: & rurſum rebellauit contra eum. Immi
...ſitq; ei Dominus latrunculos Chaldæorum & la
...trunculos Syriæ, & latrunculos Moab, & latrun
...culos filiorũ Ammon: & immiſit eos in Iudam,
...vt diſperderent eũ iuxta verbum Domini quod
...tus fuerat per ſeruos ſuos prophetas. Factũ
...eſt autem hoc per verbum Domini contra Iudã,
...vt auferret eum coram ſe propter peccata Ma-
...naſſe vniuerſa quæ fecit: Et propter ſanguinem
...nocentem quem effudit, & impleuit Ieruſalem
...re innocentiũ: & ob hanc rem noluit Do-
...minus propitiari. Reliqua autem ſermonũ Ioa-
...cim, & vniuerſa quæ fecit, nõne hæc ſcripta ſunt
...libro ſermonũ dierũ regum Iuda? Et dormi-
...uit Ioacim cum patribus ſuis: & regnauit Ioa-
...chin filius eius pro eo. Et vltrà non addidit rex
...Ægypti vt egrederetur de terra ſua: tulerat e-
...nim rex Babylonis à riuo Ægypti, vſque ad flu
...uium Euphratem omnia quæ fuerant regis Æ-
...gypti. ¶Decem & octo annorũ erat Ioachin cũ
...regnare cœpiſſet: & tribus menſibus regnauit in
...ruſalem: nomen matris eius Noheſtha filia El
...nathan de Ieruſalem. Et fecit malum coram Do
...mino, iuxta omnia quæ fecerat pater eius. ¶In
...tempore illo aſcenderunt ſerui Nabuchodono-
...ſor regis Babylonis in Ieruſalem, & circundata
...eſt vrbs munitionibus. Venitque Nabuchonoſor
...rex Babylonis ad ciuitatem cum ſeruis ſuis vt
...oppugnarent eam. Egreſſúſque eſt Ioachin rex
...Iuda ad regem Babylonis, ipſe & mater eius, &
...ſerui eius, & principes eius, & eunuchi eius: &
...ſuſcepit eum rex Babylonis anno octauo regni
...ſui. Et protulit inde omnes theſauros domus Do
...mini, & theſauros domus regiæ: & concidit vni-
...uerſa vaſa aurea quæ fecerat Salomon rex Iſ-
...raël in templo Domini iuxta verbum Domini.
...Et tranſtulit omnem Ieruſalẽ, & vniuerſos prin
...cipes, & omnes fortes exercitus, decem millia, in
...captiuitatẽ, & omnem artificem & incluſorem:

[60]Vinxit autẽ eum Pharao Necho in R[illegible]laſquæ
erat]in regione Hamath, [61]quòd regnũ occupaſ
ſet Ieroſolymis: impoſuit inſuper mulctã ſuper
terram, argenti centũ talenta, auri vnum. ¶Tũ
conſtituit Pharao Necho regẽ ipſum Eliakim fi
lium Ioſiæ pro Ioſia patre eius, mutauitq; ei no
men Iehoiakim. Porrò ipſum Iehoahas tulit,
qui veniens in Ægyptum, illic moritur. Iehoia
kim autẽ [62]pendit Pharaoni argentum hoc &
aurum, [63]indicto tamen ſtipendio regioni, vt da
retur pecunia iuxta imperiũ Pharaonis, à quo-
que [64]iuxta æſtimationem exigens argentum &
aurum, idque ab[vniuerſo] populo terræ, vt da-
ret[hoc]Pharaoni Necho. Vigintiquinque annos
natus fuit Iehoiakim [65]quum inauguraretur re
gno, regnauitque vndecim annis Ieroſolymis.
nomen matris eius fuit Sebuda, quę fuit filia Pe
daia de Ruma. Et is deſignauit [66]malum in ocu-
lis Domini, iuxta omnia quæ deſignauerãt pa
tres eius. CAP. XXIIII.

A[1]Scendit in diebus eius Nebucad-nezar rex
Babyloniorum, cui ſeruus eſt factus Iehoia-
kim trib⁹ annis, [2]ſed verſus defecit ab eo. Miſit
autẽ in eũ Dominus [3]graſſatores Chaldæos, graſ
ſatores Syros, graſſatores Moabitas, & graſſato-
res ex Ammonitis, quos miſit in Iehudã vt eum
perderent, iuxta verbũ Domini quod loquutus
erat per ſeruos ſuos prophetas. Verũtamen iux-
ta [4]os Domini hoc factũ eſt cõtra Iehudã, vt tol-
leret[eum]à facie ſua, cũ propter peccata Manaſ
ſis, iuxta omnia quæ deſignauerat, Tum etiam
propter ſanguinem innocentem, quem effude-
rat, [5]repleuerátq; Ieruſalem ſanguine innoxio,
ideo Dominus noluit [6]propitius eſſe. Reliquum
geſtorũ Iehoiakim, & omnia quæ fecit, annon
hæc ſcripta ſunt in libro annalium regum Iehu
dæ? [7]Dormiuit itaque Iehoiakim cũ patribus ſu
is, & regnauit Iehoiachin filius eius pro eo. Por
rò rex Ægypti amplius non [8]egreſſus eſt terram
ſuam, quoniam rex Babylonis occupauerat o-
mnia quæ erant regis Ægypti, à fluuio Ægy-
pti, vſque ad fluuium Euphratem. ¶Iehoiachin
natus erat decẽ & octo annos [9]quum cœpiſſet re-
gnare, regnauitq; [10]tribus mẽſibus Ieroſolymis.
nomen matris eius Nehuſta, quæ filia fuit Elna-
than de Ieruſalem. Deſignauit & is malũ in ocu
lis Domini, iuxta omnia quæ fecerat pater eius.
Sub idẽ tẽpus aſcenderũt ſerui Nebucad-nezar
regis Babylonij cõtra Ieruſalẽ, venitq; ciuitas in
obſidionẽ. Sed & Nebucad-nezar rex Babel venit
cõtra vrbẽ, [11]& oppugnabãt ſerui eius. [12]Egreſſus
eſt ergo Iehoiachin rex Iehuda ad regẽ Babylo-
niũ, ipſe & mater eius, ſerui eius, principes eius,
atq; eunuchi ei⁹. & tulit eũ rex Babyloniæ anno
octauo regni ſui. Et extulit [13]illinc omnes theſau
ros domus Domini, & theſauros domus regis, &
[14]cõcidit omnia vaſa aurea quæ fecerat Salomõ
rex Iſraelis i æde Domini, ſicut [15]loquut⁹ fuerat
Domin⁹. Trãſtulit deinde omnẽ Ieroſolymã, cũs
...res, & omnes heroes fortes, nẽpe decẽ millia, [16]in captiuitatẽ, omnes artifices atq; [17]incluſores:

¶60. i. Coniecit eum in vincula.
¶61 Duplex eſt lectio apud Hebreos, in regnãdo in Ieruſalem. vel, à regnando in &c. i. dum regnaret, vel ne poſtea regnaret in Ieruſalem.
¶62. i. effecit vt Pharao reciperet multam indictam.
¶63 Heb. verò æſtimare fecit terram, vt daret pecuniam &c. q.d. Nõ detrectauit tributum, ſed cenſu & facultates habitantium in ea regione, vt daret pecuniã.
¶64 ſub. facultatum. i. pro ratione facultatũ. ¶65 quum regnare cœpiſſet, ¶66 Malum in hoc genere dicendi, aut cædem ſignificat, aut idololatriam.

XXIIII.

¶1. i. ſub finem tertij anni regni eius. Daniel. 1. a. Vel, Quarto anno ab eo quo regnare cœperat Ioacim, venit Nabuchodonoſor, & expugnauit Ieruſalem. Iere. 25.
¶2 q.d. cũ Nabuchodonoſor tenuiſſet Ioacim annum vnum in vinculis, poſtea eum reſtituit regno priſtino, tribus
...pacto quod poſt tres annos negauit. vnde rurſus duxit Nabuchodonoſor copias contra Ieruſalem, & expugna-
...uit eum anno vndecimo Ioacim, quo anno ipſe mortuus eſt dum abduceretur in Ieruſalem, & ſepultura caruit. Ie-
...re. 22. 2. Paral. 36. non traditur quòd abductus ſit Babylonẽ vſque, ſed quòd vinxerit Nabuchodonoſor illũ catenis vt
...abduceret in Chaldæam. nam in ſecunda captiuitate non peruenit in Chaldæam, verũ in itinere ipſo mortuus eſt
...Ioacim. Sic Hebræi. ¶3 turmas. vel, exercitus ¶4 vel, ſententiã. i. lata ſententia de ore Domini. Ore ſuo tulerat ſentẽ-
...tiã qua prædixerat ſe abducturũ Iudam in captiuitatẽ. ¶5 repleuerat enim ¶6 parcere. ¶7 Hic locus ſimpliciter
...pertinet ad mortẽ Ioacim, non etiã ad ſepulturã: quia ſepultura aſinorũ ſepultus eſt. Iere. 22. ¶8 ſub. vt veniret in
...Terram-ſanctam. ¶9 ſub. mortuo patre. Cũ attigiſſet octo annos regnare cœpit cum patre ſuo Ioachin, & cũ illo
...decẽ annos regnauit, quo defuncto tantũ tres menſes regnauit. Anni quibus regnauit filij cũ parẽtibus, aliquando ſi-
...[illegible] numerantur. ¶10 ſub. mortuo patre. i. ſolus. ¶11 quũ obſiderent eã ſerui eius ¶12 Egredi hîc pro dedere ſe poni
...tur, & in poteſtatẽ victoris venire. ¶13 nẽpe de Ieruſalẽ. ¶14 vel, cõcidit fruſtillatim ¶15. i. prędixerat per Eſaiã, cap.
...[illegible] huius libri. ¶16 captiuorũ, ¶17 Chaldęus paraph. Ianitores. i. cuſtodes vrbis. vel vt ait doctus inter Hebræos, eos
...qui ſtringebant enſem, hoc eſt milites. Aut potius, incluſores, ſub. caſtrorũ. i. peritos caſtrametãdi. Vide Iere. 24.

Digitized by Google

¶18 Heb. paupertatem populi ¶19 Heb. fortes. i. pricipes.

¶20 Heb. omnes fortes bellum facientes. i. bello aptos, ſiue bellicoſos.

¶21 quum cœpiſſet regnare.

¶22 Heb. Nā cū ira Domini, erat [congregatio] in Ieruſalē & Iuda, donec proiecit eos à facie ſua: tum rebellauit &c. .i. Nam inuito & ægreferente Domino, congregatio eorū qui euaſerant, nec abducti fuerāt in captiuitatem, erat in Ieruſalē & Iuda: donec eiecit eos de Terra ſancta in qua erat templum Domini, i quo facies ipſius Domini erat, ſiue in quo præſentiam ſuam exhibebat: proinde rebellauit Sedecias. hoc eſt, permittente Deo vt rebellaret Sedecias, abducti fuerunt. Verti etiā poteſt, Nā propter iram Domini quæ fuit contra Ieruſalem & Iudam, donec proiecit eos à facie ſua, defecit Sedecias &c. i. Nam tantam iram cōceperat Do. contra Ieruſalem, vt permiſerit rebellare Sedeciam, quo fieret vt abducerentur à terra ſua in captiuitatem.

nihil fu[it] reliquū præter [18]inopem plebē terræ. Trāſtulit & Iehoiachin in Babylonem, & matrē regis, vxores regis, eunuchos eius atque [19]potentes terræ, hos abduxit in captiuitatē de Ieruſalē in Babylonē. Omnes denique viros bello aptos, nēpe ſeptem millia: itē artifices & [17]incluſores mille, & [20]quidquid roboris erat bello aptum duxit rex Babylonis in captiuitatē Babylonē. Conſtituit autē regē rex Babylonis Mathaniā patruū ei⁹ pro eo, & mutauit ei nomen Zedekias. ¶Viginti vnū annos natus erat Zedekias [21]quū inaugurar etur regno, regnauitque vndecim annis in Ieruſalē. nomē matris eius fuit Hamital, quæ filia fuit Ieremiæ de Libna. Deſignauit autē malum in oculis Domini iuxta omnia quæ fecerat Iehoiakim. [22]Etenim iuxta furorē Domini actum eſt contra Ieruſalem & Iehudā, donec proijceret eos à conſpectu ſuo, & rebellis fuit Zedekias aduerſus regem Babylonis.

CAP. XXV.

ET factum eſt anno nono quum regnaret [Zedekias,] mēſe decimo, decima [die] menſis, vt veniret Nebucad-nezar rex Babylonis, ipſe & omnis exercitus eius contra Ieruſalem: is obſedit eam, & [1]excitauit aduerſus eam [2]munitiones per circuitū. Obſeſſaque eſt vrbs vſque in vndecimum annū [3]Zedekiæ regis. Nona [4]menſis inualuit fames in vrbe, [adeo] vt non eſſet cibus populo terræ. [5]Sciſſa igitur vrbe, [fugerūt] noctu omnes viri bellatores, ea via quæ eſt ad portā [6]inter duos muros [7]iuxta hortos regios (Chaldæis vrbē circūſedentibus) [8]abierūntque verſus campeſtria. [9]Inſequutus autem exercitus Chaldæorum, apprehendit regē [Zedekiam] in cāpis Iericho, quum vniuerſus exercitus eius [10]diſſipatus eſſet ab eo. Comprehēſum ergo regem, adduxerunt eum in Reblā ad regem Babylonium, [11]vbi iure damnauerūt eum. Porrò filios Zedekiæ trucidarunt in cōſpectu eius, & oculos Zedekiæ [12]cæcos reddidit, vinxitque eum duabus catenis, & perduxit eū Babylonē. ¶Menſe quinto, ſeptima [13]die menſis, (is erat annus decimuſnonus regis Nebucad-nezar regis Babyloniæ,) venit Nebuſar-adan præfectus [14]rerū capitaliū, ſeruus regis Babyloniæ Ieroſolyma. Et incendit ædē Domini, & domū regis, omnes denique domus Ieroſolymitanas, & cūctas ædes [15]magnificas incēdit igne. Muros inſuper Ieroſolymorū qui ambiebāt [vrbē,] diruit vniuerſus exercit⁹ Chaldæorū, qui erat [16]cū præfecto rerū capitalium. Qui verò reliqui de populo in vrbe facti erant, quique profugerant ad regem Babylonis, & qui reliqui facti erant ex vulgo, hos inquam tranſportauit Nebuſar-adan præfectus [14]rerum capitalium. [17]Pauperes autem terræ reliquit Nebuſar-adan præfectus [14]capitalium rerum, vt vineas & agros colerent. Porrò columnas æreas quæ erant in æde Domini, [18]machinas, & mare æneum quod erat in æde Domini, comminuerunt Chaldæi, & omne [19]æs ex illis tulerunt Babylonem. Lebetes, ſcopas, [20]cultros, cochlearia, & omnia vaſa ænea quibus miniſtrabatur, tuler[unt]

nihilque relictū eſt, exceptis pauperibus popul[i] terræ. ¶Tranſtulit quoque Ioachin in Babylonē, [&] matrē regis, & vxores eius, & eunuchos regis [&] iudices terræ duxit in captiuitatē de Ieruſalem in Babylonē. Et omnes viros robuſtos, ſeptē millia, & artifices & incluſores mille, omnes viro[s] fortes & bellatores: duxitque eos rex Babylonis captiuos in Babylonem. ¶Et conſtituit Mathaniam patruum eius pro eo: impoſuitque nomen ei Sedeciam. ¶Viceſimum & primū annum ætatis habebat Sedecias cū regnare cœpiſſet, & vndecim annis regnauit in Ieruſalem: nomen matris eius erat Amital, filia Ieremiæ de Lobna. E[t] fecit malum coram Domino, iuxta omnia quæ fecerat Ioacim. Iraſcebatur enim Dominus contra Ieruſalem & cōtra Iudam, donec proijceret eos à facie ſua: receſſitque Sedecias à rege Babylonis.

CAP. XXV.

FActum eſt autem anno nono regni eius, m[en]ſe decimo, decima die menſis, venit Nabuchodonoſor rex Babylonis, ipſe & omnis exercitus eius in Ieruſalem, & circundederunt eam: & extruxerunt in circuitu eius munitiones. Et clauſa eſt ciuitas atque vallata, vſque ad vndecimū annum regis Sedeciæ, Nona die menſis, præualuitque fames in ciuitate, nec erat panis populo terræ. Et interrupta eſt ciuitas: & omnes viri bellatores nocte fugerunt per viā portæ, quæ eſt inter duplicē murū ad hortum regis (porrò Chaldæi obſidebant in circuitu ciuitatem) fugit itaque Sedecias per viam quæ ducit ad campeſtria ſolitudinis. Et perſecutus eſt exercitus Chaldæorum, regem, comprehenditque eum in planis Iericho: & omnes bellatores qui erant cum eo diſperſi ſunt, & reliquerunt eum. Apprehenſum ergo regem duxerūt ad regem Babylonis in Reblatha: qui locut⁹ eſt cum eo iudicium. Filios autem Sedeciæ occidit coram eo, & oculos eius effodit, vinxitque eum catenis, & abduxit in Babylonem. ¶Mēſe quinto, ſeptima die menſis, ip[ſe] eſt annus nonuſdecimus regis Babylonis, venit Nabuzardā princeps exercitus, ſeruus regis Babylonis, in Ieruſalem. ¶Et ſuccendit domum Domini, & domum regis: & *domos Ieruſalem, omnemque domum *combuſſit igni. Et muros Ieruſalem in circuitu deſtruxit omnis exercitus Chaldæorum, qui erat cum principe militū. Reliquam autem populi partem, quæ remanſerat in ciuitate, & perfugas qui transfugerant ad regem Babylonis, & reliquum vulgus tranſtulit Nabuzardan princeps militiæ. ¶Et de pauperibus terræ reliquit vinitores & agricolas. Columnas autem æreas, quæ erant in templo Domini, & baſes, & mare æreum quod erat in domo Domini confregerunt Chaldæi, & tranſtulerūt æs omne in Babylonem. Ollas quoque æreas, & trullas, & tridentes, & ſcyphos, & mortariola, & omnia vaſa ærea, in quibus miniſtrabant, tulerunt.

XXV. ¶1 excitauerunt. vt, extruxerunt. ſub. ſabel. ¶2 tur res ligneas. ad tela ſcilicet & ſaxa in vrbem conijciendo. ¶3 vt, regni Sedeciæ. ¶4 ſub. quarti. Vide Ierem. ¶5 crebris ſcilicet ictibus arietum. Omittitur verbum, vt intelligamus fugam fuiſſe præcipitem. nam in Ieremia dicitur, fugerunt & exceſſerunt nocte eum diē inſequente. ¶6 ſub. quæ porta erat inter &c. Hæc porta erat ... ta duobus muris. ad hunc modū poſtica vrbium fieri conſueuerunt. Gallice dicimus, Vne poſterne. Per duos muros, intelligit murum & antemurale. ¶7 ſub. qui murus erat &c. ¶8 abiitque per viam ſolitudinis. i. per regionem campeſtrem. ¶9 Inſequuti ſunt autem exercitus Chaldæorum regem, & aſſecuti ſunt eum ¶10. i. eo re[li]cto dilapſus eſſet. ¶11 Heb. & loquuti ſunt cum eo iudicium. i. acriter eum increpauerunt quòd fidem datam regi violaſſet. ¶12 vt, excæcauit. ¶13 Antecedens pro relatiuo, pro, die eiuſdem. ¶14 Heb. laniorum. Chaldæus paraph. militum. Hebræi vocant milites lanios, ob cædem. vt nos Galli dicimus de cæde ingenti, On a faict vne grande boucherie. ¶15 magnatum ¶16 cū principe laniorum. ¶17 Heb. De paupertate terræ. i. Ex pauperrimis eius regionis aliquot reliquit &c. ¶18 baſes, ¶19 æs eorū. i. vnde illa erant facta, & conſtabant. ¶20 pſalteria,

Digitized by Google

Necnon & thuribula, & phialas: quæ aurea, aurea: & quæ argentea, argentea, tulit princeps militiæ: id eſt columnas duas, mare vnum, & baſes quas fecerat `rex' Salomon in templo Domini, non erat pondus æris omnium vaſorum. [Decem] & octo cubitos altitudinis habebat columna vna: & capitellum æreum ſuper ſe altitudinis trium cubitorum: & retiaculum, & malogranata ſuper capitellum columnæ, omnia ærea: ſimilem & colũna ſecunda habebat ornatum. Tulit quoque princeps militiæ Saraiam ſacerdotẽ primum, & Sophoniam ſacerdotem ſecundum, & tres ianitores. Et de ciuitate eunuchũ vnum qui erat præfectus ſuper bellatores viros: & quinque viros de his qui ſteterant coram rege, quos reperit in ciuitate: & Sopher principem exercitus, qui probabat tyrones de populo terræ: & [sexaginta] viros è vulgo, qui inuenti fuerant in ciuitate. Quos tollẽs Nabuzardan princeps militũ, [du]xit ad regem Babylonis in Reblátha. Percuſſitque eos rex Babylonis, & interfecit eos in Reblatha in terra Emath: & tranſlatus eſt Iuda de terra ſua. ¶ Populo autem qui relictus erat in terra Iuda, quẽ dimiſerat Nabuchodonoſor rex Babylonis, præfecit Godoliam filium Ahicam filij Saphan. Quod cũ audiſſent omnes duces militum, ipſi & viri qui erant cũ eis, videlicet quòd conſtituiſſet rex Babylonis Godoliam: venerunt ad Godoliam in Maſpha, Iſmahel filius Nathaniæ, & Iohanan filius Caree, & Saraia filius Thanehumet Netophathites, & Iezonias filius Maachathi, ipſi & ſocij eorum. Iurauitque Godolias [ei]s & ſocijs eorum, dicens, Nolite timere ſerui Chaldæis: manete in terra, & ſeruite regi Babylonis, & bene erit vobis. Factum eſt autem in menſe ſeptimo, venit Iſmahel filius Nathaniæ filij Eliſama de ſemine regio, & decem viri cum eo: percuſſerúntque Godoliam, qui & mortuus eſt: ſed & Iudæos & Chaldæos qui erant cum eo in Maſpha. Cõſurgénſque omnis populus à paruo vſque ad magnum, & principes militum venerunt in Ægyptũ timentes Chaldæos. ¶ Factũ verò in anno triceſimoſeptimo transmigrationis Ioachin regis Iudæ, menſe duodecimo, viceſimaſeptima die menſis: ſubleuauit Euil-merodach rex Babylonis anno quo regnare cœperat, caput Ioachin regis Iuda de carcere. Et locutus eſt ei benignè: & poſuit thronum eius ſuper thronum regũ qui erant cum eo in Babylone. Et mutauit veſtes eius quas habuerat in carcere, & comedebat panem ſemper in conſpectu eius cunctis diebus vitæ ſuæ. Annonam quoque cõſtituit ei, ſine intermiſſione, quę & dabatur ei à rege per ſingulos dies omnib' diebus vitæ ſuæ.

[22] Receptacula ignis, 'pelues ſparſorias, [23] quarum alia aurea erant, alia verò argentea, 'tulit præfectus [24] rerũ capitaliũ. [25] Columnarũ ambarũ, maris autem vnius, & machinarum, omniũmque vaſorum illorum quæ fecerat Solomon pro æde Domini, pondus æris rationem ſuperabat. [24] Erat enim columnæ vnius altitudo decem & octo cubitorum: eráteque [25] epiſtylium' æneum ſuper ipſam, & altitudo epiſtylij trium erat cubitorum: ſuper epiſtylio erat [26] reticulatum opus,' & mala punica per ambitum: omnia erãt ænea. [27] ad hũc modum erat & altera columna cum reti.' Tulit quoque Nebuſar-adan præfectus [14] capitalium rerum' Sariam primarium ſacerdotem, & Zephoniam ſacerdotem [28] ſecundum' ab eo, tréſque cuſtodes [29] liminis.' Ex vrbe autem tulit eunuchum vnum, qui erat magiſter militum, & quinq; viros [30] miniſtros regis,' qui inueniebantur in vrbe: [31] ſcribam denique exercitus, ex populo terræ in militiam conſcribendi officio præfectum,' cũ ſexaginta viris de populo terræ inuentis in vrbe. Tulit hos inquã Nebuſar-adan præfectus [14] rerum capitalium,' & abduxit eos in Rebla ad regem Babylonis. [32] Et percuſſit eos rex Babylonis & occidit eos' in Rebla in terra Hamath: [33] ſic abduxit Iehudã captiuũ è terra ſua. ¶ Reliquo autem populo, quem reliquum fecit Nebucad-nezar rex Babylonis in terra Iehuda, præfecit Godoliam filiũ Ahicam filij Saphan. Audientes autẽ omnes proceres [34] exercit', ipſi ſcilicet & [35] cæteri] viri,' quòd præfeciſſet rex Babylonis Godoliam, venerunt ad Godoliam in Mizpa. [36] Nempe' Iſmael filius Nethaniæ, Iohanan filius Kareæ, Seraia filius Tanhumet Netophathites, & Iaazanias [37] filius Maachathi,' hi [38] cum militibus ſuis.' Iurauítque illis Godolias & militibus eorũ, & dixit ad eos, Ne metuatis à ſeruis Chaldæorũ, habitate in terra, & ſeruite regi Babylonis, & bene erit vobis. Factum eſt autem menſe ſeptimo, vt veniret Iſmael filius Nethaniæ filij Eliſama de ſemine regio, & decem viri cum eo, qui trucidauerunt Godoliam ita vt moreretur: Iudæos quoque & Chaldæos qui fuerãt cum eo in Mizpa. [39] Conſurgénſque' omnis populus, à minori ad maximum vſque, cum ducibus exercitus, profecti ſunt in Ægyptũ: metuerũt enim à [40] Chaldæis. ¶ Factũ verò eſt in triceſimoſeptimo anno captiuitatis Iehoiachin regis Iehuda, menſe duodecimo, viceſimaſeptima die [41] menſis, [42] vt Euil-merodach rex Babylonis ipſo anno regni ſui reſtitueret capitis diminutionẽ Iehoiachin regis Iehudæ, & educeret eũ de carcere.' Loquutus quoque eſt cum eo [43] humaniter,' & conſtituit ſolium eius ſuper ſolium [reliquorum] regũ qui [44] cum eo erant' in Babylone. Mutauit & veſtes [45] captiuitatis' eius. Cibum quoque ſumebat [46] apud eum' perpetuò cunctis diebus vitæ eius. [47] Victus quoque perpetuus dabatur ei à rege certo demenſo in ſingulos dies vitæ eius.

¶21 vt, acerras, ¶22 Heb. quæ erãt aurea, aurea: quæ argentea, argẽtea. i. tã aurea quàm argẽtea tulit.

¶23 Heb. Colũnas duas cepit, mare vnum, & baſes quæ fecerat Salomon, nullũ erat pondus [certum] omnium iſtorũ vaſorũ. i. immẽſum erat põd'.

¶24 Vt probet fuiſſe pondus æris immẽſum, deſcribit colũnarum magnitudinem.

¶25 vt, capitellum ¶26 reticulum, ¶27 & ſimilia his erãt in altera colũna vnà cum reticulo.

¶28 vt, ſecundi ordinis. i. vicarium ſummi pontificis.

¶29 vaſorum. ſub. templi.

¶30 Heb. ex his qui aſpiciebant faciem regis. i. qui regi aſtabant. Hic quinque enumerantur, quòd eſſent nobiliores duob' prætermiſſis.

¶31 Heb. principem militiæ, qui colligere faciebat populum terrę. i. primarium ſcribã militiæ qui cõſcribebat exercitum è populo ei' regionis.

¶32. i. Quos percuſſit ad mortẽ rex Babylonis &c. ¶33 & demigrauit Iuda de terra ſua. q. d. atque ita completa fuit prophetia, & quæ illis interminatus fuerat Deus per prophetas. ¶34 vt, copiarum, ¶35 viri. ſub. eorum. i. cum viris ſuis qui erant illis ſubditi. ¶36 vt, Inter quos ¶37 Non eſt nomen proprium, ſed gentile. i. qui erat de Maacha. ¶38 vt, cũ comitatu ſuo. [Heb]raice, cum viris ſuis. ¶39. i. Confeſtim igitur ¶40 quòd ſcilicet ſcirent regẽ Babylonis iratũ ob cædem Godo[liæ] præfecti. ¶41 menſis eiuſdem, ¶42 Heb. leuauit Euil-merodach rex Babylonis anno [primo] quo regnare cœ[pit], caput Ioachin regis Iudæ de domo carceris. i. exemit eum è carcere, & affecit magnis honoribus. ¶43 Heb. bo[na]. i. blande eſt eum alloquutus. ¶44 ſub. capti. ¶45 carceris. i. quibus vti ſolebat clauſus in carcere. ¶46 Heb. [co]ram eo. i. in mẽſa eius. ¶47 Heb. Cibus eius, cibus aſſiduitatis dabatur illi à rege, dabatur inquã ei à rege res cu[iuſ]que diei in die ſuo, omnibus diebus vitæ eius. i. Cibus quotidianus, ſiue continuus & ſine intermiſſione, qui il[li] erat neceſſarius in ſingulos dies, dabatur ei à rege quandiu vixit ipſe Ioachim, vel Euil-merodach. Res cuiuſque [diei]. i. Cibus & portio. In die ſuo. i. ſuo tempore.

Digitized by Google

Liber Paralipomenon primus: Hebraice, Dibre haiamim.

Hic liber à Græcis dicitur Liber παραλειπομένων, id eſt Liber derelictorũ, quòd cõtineat qu[æ] prætermiſſa in libris Regum. Hebræi verò, D I B R E H A I A M I M inſcribunt. i. Verba dierum: [ſ]iue dicas, Diaria, ſiue Annales, aut Liber annalium, quòd annalibus ſit ſimilis. Vnus eſt autem li[ber] apud ipſos, ſed diuiſus à noſtris. In primo agitur de regno Iſrael nondum diuiſo: in ſecundo v[ero] de regno iam diuiſo. Huius libri author ignoratur. & is de quo ſit frequens mentio in libris Re[gum] non eſt iſte, ſed illius fortaſſe velut epitome. eſt enim breuiſſimus, & totius Sacræ hiſtoriæ comp[en]dium. Ponitur ab Hebræis poſt librum Ezræ, quòd exiſtiment illum ſcriptum ab Ezra eo temp[ore] quo populus Iudaicus poſt captiuitatẽ Babylonicam duce Zorobabele & ſacerdote Ioſua, rediere[t] Ieruſalem. id quod colligunt ex fine huius libri.

N.

C A P. I.

ADAM, [1]Seth, [2]Enos, Kenan, Mahalaleel, Iared, Hanoch, Metuſala, Lamech, [3]Noe, Sẽ, Ham, & Iaphet. ¶Filij Iaphet, [3]Gomer, Magog, Madai, Iauan, Thubal, Meſech, Thiras. Filij Gomer, [4]Aſkenaz, [5]Diphath, & [6]Thogarma. [7]Filij Iauã: [8]Eliſcha, Tharſiſa, Kithim, & [9]Dodanim. ¶Filij Ham: [10]Cuſch, Mizrai, Put & Chanaã. Filij Cuſch, [11]Seba, Hauila, Sabtha, Raema, & Sabthecha. Filij Raema, [12]Seba & Dedan. Porrò Cuſch genuit Nimrod: hic cœpit eſſe [13]heros violentus in terra. [14]Mizraim genuit Ludim, Anamim, Lehabim, Naphtuhim, Patruſim, & Chaſluhim, [15]è quib⁹ egreſſi ſunt Paleſthini & Capthorim. Chanaan genuit Zidon primogenitum ſuũ, & Heth, & [16]Iebuſæum, Amorrhæũ, Girgeſæum, Hiuæũ, [17]Arkæum, atque Sinæum. Denique [18]Aruadæũ, Zemaræum, & Hamathæum. ¶Filij Sem [fuerunt] Elam, [19]Aſſur, Arphachſad, Lud, Aram, Vz, Hul, Gether atque Maſech. Arphachſad genuit Salah, Salah genuit [20]Eber. Porrò ipſi Eber geniti ſũt duo filij, nomen vnius erat Pæleg, quòd in diebus ei⁹ [21]diuiſa fuiſſet terra: nomen verò fratris ſui erat Iactan. [22]Iactan genuit Almodad, Saleph, Hazarmaueth, Iera, Hadoram, Vſal, Dicla, Ebal, Abimael, Seba, Ophir, Hauila, & Iobab: hi omnes fuerunt filij Iactan. [23]Sem, Arphachſad, Salah, Eber, Pæleg, Reu, Serug, Nahor, Tharah, Abram, qui & Abraham. ¶Filij Abrahæ, Iſaac & Iſmael. Et hæ ſunt generationes eorũ, Primogenit⁹ Iſmael, Nebaioth, Kedar, Adbeel, Mibſã, Miſma, Duma, Maſa, Hadad, Thema, Ietur, Naphis & Kedma. Iſti ſũt filij Iſmaelis. Filij autem Keturæ [24]cõcubinæ A-

V.

CAP.

ADAM, Seth, Enos, Cainan, Malaleel, [Ia]red, Henoch, Mathuſále, Lamech, N[oe,] Sem, Cham, & Iapheth. ¶Filij Iaph[eth:] Gómer & Magog & Madai & Iauan, Thubal, [Mo]ſoch, Thiras. Porrò filij Gomer: Aſcenez & [Ri]phath & Thogorma. Filij autem Iauan: Eli[ſa &] Tharſis, Cethim & Dodanim. ¶Filij Cham: C[hus] & Meſráim & Phut & Chanáan. Filij autẽ C[hus:] Saba & Heuila, Sabatha & Regma & Sabatha[ca.] Porrò filij Regma: Saba & Dadan. Chus au[tem] genuit Nemrod: iſte cœpit eſſe potens in te[rra.] Meſráim verò genuit Ludim & Anamim & [Laa]bim & Nephtuim, Phetruſim quoq;, & Caſlu[im:] de quibus egreſſi ſunt Philiſthijm & Cap[htho]rim. Chanáan verò genuit Sidonem primog[eni]tum ſuum, Hethæum quoque, & Iebuſæum & [A]morrhæum, & Gergeſæum, Heuæúmque, & [Ara]cæum, & Aſinæum, Aradium quoque. & Sa[ma]ræum, & Hemathæum. ¶Filij Sem: Ælam & [Aſ]ſur & Arphaxad & Lud & Aram. Filij Ar[am:] Hus & Hul & Gether & Mes. Arphaxad au[tem] genuit Sale, qui & ipſe genuit Heber. Porrò [He]ber nati ſunt duo filij, nomen vni Phaleg, [quia] in diebus eius diuiſa eſt terra: & nomen fr[atris] ei⁹ Iectã. Iectã autẽ genuit Elmodad & Salep[h &] Aſarmoth & Iare, Adorã quoque & Vzal & D[ecla,] Hebal etiã & Abimáel & Sabe, necnõ & Oph[ir &] Heuila & Iobab. omnes iſti, filij Iectan. Sẽ, A[rpha]xad, Sale, Heber, Phaleg, Ragau, Serug, Nac[hor,] Thare, Abram, iſte eſt Abrahã. ¶Filij autẽ A[bra]ham, Iſaac & Iſmahel. Et hæ generationes e[orum.] Primogenitus Iſmahelis, Nabaioth & Ced[ar &] Adbeel & Mabſa & Maſma & Duma, Maſſa, [Ha]

& Thema, [9]Iachur, [1]Naphis, Cedma. hi ſunt filij Iſmahelis. Filij autem Ceturæ concubinæ Abra[hæ]

¶1 Hic non ſub. audit genuit, hoc modo, Adã genuit Seth, Seth genuit Enos: ſed apud Hebræos ita partiri debet, Adam, Seth filius eius, Enos filius eius, vt & infrà leges. Et quodque horũ ſi referatur ad ſuperiora, ſignificat filiũ: ſi ad inferiora, patrem. ¶2 ſub. genuit tres filios, q. d. Sem, Ham & Iapheth, fuerunt filij Noe. Meminit autem triũ filiorum Noe, quãuis non ex omnibus deſcẽderit Chriſtus aut Abraham: ſed ad indicãdũm dignitatẽ Noe & ei⁹ filiorũ qui poſt diluuiũ occupauerunt & repleuerũt tres partes orbis terrarũ, Aſiam, Africam, & Europam. Itẽ iſti quatuor quaſi in vna & eadẽ linea ſunt, ſc. N[oe,] Sem, Ham & Iapheth, nõ in diuerſis lineis, vt ſuperiores. & cõtrario ordine vtitur: nã incipit à Iapheth filio, q[uem] vltimum poſuerat. ¶3 Ab hoc Galathæ: à Magog, Scythæ: à Madai, Medi: à Iauan, Iones ſeu Græci: à Thubal, [Hiſ]pani, ſeu Iberi: à Meſech, Cappadoces: à Thiras, Thraces deſcenderunt. ¶4 ab hoc Sarmathæ ſeu Germani deſc[en]derũt. ¶5 Diphath, per daled legi debet: quãuis in Geneſi legatur per res. Riphath: ab hoc Paphlagones. ¶6 ab [hoc] Phryges: noſtro tẽpore Turciam vocant Iudæi Togharmah. ¶7 Omiſit filios Magog & Madai: tranſit ad filios Ia[uan.] ¶8 ab Eliſa, Æoles: à Tharſis, Cilices: nã & Tharſis eſt metropolis Ciliciæ: à Kithim, Cypri habitatores deſcende[runt.] ¶9 Rodanim legẽdũ per res: quãuis in Geneſi per daled legatur: ab hoc Rhodij deſcẽderunt. ¶10 ab hoc Æthio[pes] deſcẽderũt: à Miſraim, Ægyptij: à Put, Aphrici. ¶11 ab hoc Arabes Sabæi, fœlicis Arabiæ icolæ: ab Hauila, Geth[uli: à] Sabtha, Sabatheni populi. ¶12 ab hoc ciuitas Æthiopiæ vnde regina Saba: à Dedã, Æthiopes quidã. ¶13 vel, ty[rannus] i. cœpit imperare & regnare in terra in qua degebat, hoc eſt exercere tyrãnidẽ. Nimrod, quẽ prius omiſerat p[ropter] inſignẽ nequitiã & improbitatẽ, fuit author cõdẽdæ turris Babel. ¶14. i. Miſraim fuit pater Lydiorũ, Libycorũ, [&c.] Sunt populi aut Ægyptij, aut Ægypto vicini. ¶15. i. è quib⁹ orti ſunt, quaſi eſſent coloniæ eorũ, & ab illis ſpẽ[r]graſſent. ¶16. i. Iebuſæos. popul⁹ qui habitabat in Ieruſalẽ. ¶17 Arac, à quo Aracæi, cõdidit vrbẽ in Phœnicia, [quam] Stephan⁹ vocat Arcen. ¶18 Aradus, inſula eſt in mari Sidonio. ¶19 Aſſur iſte Niniuẽ cõdidit: à quo Aſſyrij, à L[ud] Lydi: ab Arã, Syri, quorũ metropolis eſt Damaſc⁹. ab Vs, illi qui inter Celœſyriã & Iudæã, ſeu Palæſthinã: ab Hul, A[rme]nij: à Iether, Acarnanes: à Maſech, Pœones ſeu Mœones. ¶20 ab hoc dicti ſunt Ebræi. ¶21. i. diuiſi fuiſſent hab[ita]tores terræ ſecũdũ diuiſionẽ linguarũ, vt ſcribitur Gen. 11. i. natus eſt tẽpore quo diuiſio hæc facta eſt, vel Eber, [pro]pheta erat qui indidit nomẽ filio à re quæ euẽtura erat ei⁹ tẽpore. ¶22 Filij Iactã, habitauerũt in Oriẽte, & occupau[erunt] maiorẽ partẽ Indiæ, ſic dictæ à fluuio Indo. ¶23 Repetitio eſt quâ oſtẽdit per quos deſcẽderit Abrahã ex Sem, [vt] ne cæteris omiſſis iterrupta ſeries nõ eſſet, ſi diceres ſic, Noe, Sẽ, Arphaxad, Selah, &c. Tã diligẽter exponitur gene[alo]gia Chriſti, vt ſciam⁹ Chriſtũ verũ hominẽ fuiſſe ex poſteritate Adæ natũ. ¶24 Hęc Gen. 25, dicit vxor. Cõcubina [non] ſumitur in mali partẽ, verũ vxorẽ ſecundariã ſignificat, id eſt ſecundæ notæ ac dignitatis, inferiorẽ nota & dig[nita]te à prima vxore. Tales autem ducebantur citra dotem & ſponſalia, ducique poterant etiam prima viuente, ſed c[um] conſenſu. erant enim veræ vxores. At אשה, erat vxor prima quæ ſolenni apparatu ducebatur cum dote.

Digitized by Google

quos genuit: Zamri, Iecſan, Madan, Madian, Ieſboc, & Sue. Porrò filij Iecſã: Saba, & Dadã. Filij autẽ Dadã: Aſurim & Latuſſim & Laomim. Filij autẽ Madian: Epha & Epher & Henoch & Abida & Eldaa. omnes hi, filij Ceturæ. Genuit autẽ Abraham Iſaac: cuius fuerũt filij Eſau & Iſrael. ¶Filij Eſau: Eliphaz, Rahuel, Iehus, Ihelõ & Core. Filij Eliphaz: Theman, Omar, Sephi, Gathã, Cenez, Thamna, Amalec. Filij Rahuel: Nahath, Zara, Sãma, Meza. Filij Seir: Lotan, Sobal, Sebeon, Ana, Diſon, Eſer, Diſan. Filij Lotan: Hori, Abohimã. ſoror autẽ Lotan fuit Thamna. Filij Sobal: Alian, & Manahath, & Ebal, Sephi & Onam. Filij Sebeõ: Aia & Ana. Filij Ana: Diſon. Filij Diſon: Hamrã, & Eſeban & Iethran & Charã. Filij Eſer: Balaã & Zauan & Iacan. Filij Diſan: Hus & Aran. ¶Iſti ſunt reges qui imperauerũt in Terra-edõ, antequã eſſet rex ſuper filios Iſrael. Bale filius Beor: & nomen ciuitatis eius, Denaba. Mortuus eſt autem Bale, & regnauit pro eo Iobab filius Zare de Boſra. Cũmq; & Iobab fuiſſet mortuus, regnauit pro eo Huſam de Terra-themanorũ. Obijt quoq; & Huſam, & regnauit pro eo Adad filius Badad, qui percuſſit Madian in Terra-moab: & nomẽ ciuitatis eius Auith. Cũmq; & Adad fuiſſet mortuus, regnauit pro eo Semla de Maſreca. Sed & Semla mortuus eſt, & regnauit pro eo Saul de Rohoboth, quæ iuxta amnẽ ſita eſt. Mortuo quoque Saul, regnauit pro eo Balanã filius Achobor. Sed & hic mortuus eſt, & regnauit pro eo Adad: cuius vrbis nomen fuit Phau, & appellata eſt vxor eius Meetabel filia Matred filiæ Mezaab. Adad autẽ mortuo, duces pro regibus in Edõ eſſe cœperũt: dux Thãna, dux Alua, dux Ietheth, dux Oolibama, dux Ela, dux Phinon, dux Cenez, dux Theman, dux Mabſar, dux Magdiel, dux Hiram. hi duces Edom.

CAP. II.

Filij autẽ Iſrael: Ruben, Simeon, Leui, Iuda, Iſſachar, & Zabulon, Dan, Ioſeph, Beniamin, Nephthali, Gad & Aſer. ¶Filij Iuda: Her, Onan, Sela. hi tres, nati ſunt ei de filia Sue Chananitide. Fuit autẽ Her primogenitus Iuda, malus corã Domino, & occidit eum. Thamar autẽ nurus eius peperit ei Phares & Zara. omnes ergo filij Iuda, quinque. Filij autẽ Phares: Heſron & Hamul. Filij quoque Zaræ: Zamri & Ethan & Eman, Chalchal quoque, & Darda, ſimul quinque. Filij Charmi: Achar, qui turbauit Iſrael, & peccauit in furto anathẽmatis. Filij Ethan: Azarias. Filij autem Heſrõ qui nati ſunt ei: Ierameel & Ram & Calubi. Porrò Ram genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Nahaſſon principẽ filiorũ Iuda. Nahaſſon quoque genuit Salma, de quo ortus eſt Booz. Booz verò genuit Obed, qui & ipſe genuit Iſai. Iſai autem genuit primogenitũ Eliab, ſecundũ Aminadab, tertium Simmaa, quartũ Nathanael, quintum Raddai, ſextũ Aſom, ſeptimũ Dauid. quorum ſorores fuerunt, Saruia & Abigail. Filij Saruiæ: Abiſai, Ioab & Aſael, tres. Abigail autem genuit Amaſa, cuius pater fuit Iether Iſmahelites. ¶Caleb verò filius Heſrõ accepit vxorẽ nomine Azuba, de qua genuit Ierioth: fueruntque filij eius Iaſer & Sobab & Ardon. Cũmque mortua fuiſſet Azuba, accepit vxorem Caleb Ephratha, quæ peperit ei Hur. Porrò Hur genuit Vri: & Vri genuit Beſeleel. Poſt hæc ingreſſus eſt Heſron ad filiam Machir patris Galaad, & accepit eam cum eſſet annorũ ſexaginta: quæ peperit ei Segub. Sed & Segub genuit Iair, & poſſedit viginti tres ciuitates in Terra-galaad. Cepitque Geſſur & Aram oppida Iair, & Canath & viculos eius …

brahæ: hæc genuit Zimrã, Iacſan, Medã, Midian, Iiſbac & Sua. Filij Iacſan [fuerũt,] Seba & Dedan. Filij Midiã, Epha, Epher, Hanoch, Abida, Eldaah: iſti omnes fuerunt filij Keturæ. [15]Abraham autem genuit Iſaac. porrò filij ipſius Iſaac, [16]Eſau & Iſrael. ¶Filij Eſau, Eliphas, Rehuel, Iehus, Iaelam, Corah. Filij Eliphas, [17]Theman, Omar, Zephi, Gaetham, Kenan, [18]Thimna, & Amalec. Filij Rehuelis, Nahath, Sera, Sama, & Miſa. Porrò filij [19]Seir, Lotan, Sobal, Zibeon, Ana, Diſon, Ezer, & Diſan. Filij verò Lotan, Hori, Homam: ſoror autem Lotan, Thimna. Filij Sobal, Alian, Manahath, Ebal, Sebi, & Onam. Filij Zibeon, Aia & Ana. Filij Ana, Diſon. Filij Diſon, Hamran, Abſban, Ijthran & Cheran. Filij Ezer, Bilhan, Saauã, & Iaecan. Filij Diſon, Vz & Arã. ¶Iſti verò ſunt [30]reges qui regnauerũt in terra Edõ, antequã regnaret rex aliquis ſuper filios Iſraelis. Bela filius Beor: nomenque ciuitatis eius fuit Dinhaba. Mortuo Bela, regnauit pro eo Iobab filius Sera de Bozra. Mortuus autem eſt Iobab, regnauitque pro eo Huſam, de terra Themanorũ. Et mortuus eſt Huſam, regnauitque pro eo Hadad filius Bedad, qui percuſſit Madianitas in terra Moabitarũ: nomen ciuitatis eius erat Auith. Mortuo Hadad ſucceſſit ei in regno Samla de Maſreca. Mortuus quoque Sãla, & regnauit pro eo Saul de [31]Rehoboth fluminis. Mortuo Saul, regnauit pro eo Baal-hanan filius Achbor. Mortuus eſt & Baal-hanan, regnauitque pro eo Hadad, cuius vrbis nomen [32]Pahi: nomen verò vxoris eius Mehetabel filia Matred, filij Meſaba. ¶Mortuo Hadad, duces facti ſunt in Edom. Dux Thimna, dux Alia, dux Ietheth, dux Aholibama, dux Ela, dux Pinon, dux Kenas, dux Theman, dux Mibzar, dux Magdiel, dux Iram. hi fuerunt duces Edom.

CAP. II.

Iſti ſunt filij Iſrael, Ruben, Simeõ, Leui, Iehuda, Iſaſchar, Zebulon, Dan, Ioſeph, Beniamin, Naphtali, Gad & Aſer. ¶Filij Iehuda, Er, Onã & Sela: tres iſti nati ſunt ei ex filia [1]Sue Chananitide. Fuit autẽ Er primogenitus Iehuda, malus [2]coram Domino, ob id occidit eũ. Porrò Thamar nurus eius peperit ei Perez & Sara, vt omnes filij Iehuda eſſent quinque. Filij Perez, Hezron & Hamul: filij verò Sara, Simri, Ethã, Hemã, Chalchal & Dara: omnium fuerũt quinq;. Filij Charmi, Achar, qui turbauerat Iſraelẽ, [4]quũ præuaricaretur in herẽ. Filij verò Ethã, Aſarias. Filij deinde Hezrõ qui nati ſunt ei, Ierahmeel, [5]Ram, & [6]Chelubai. Porrò Ram genuit Aminadab, Aminadab genuit Naaſon principem filiorũ Iehuda. Naaſon autẽ genuit Salma, Salma verò genuit Boas, Boas genuit Obed, & Obed genuit Iſai. [7]Iſai genuit primogenitum ſuum Eliab, ſecũdum Aminadab, tertium Simea, quartum Nethaneelem, & Raddai quintum, ſextum Ozem, ſeptimum Dauidem. Sorores autem eorum erãt Zeruia & Abigail. Filij Zeruia, Abiſai, Ioab, & Aſahel, tres nẽpe. Porrò Abigail genuit Amaſam, pater autem Amaſæ Iether [8]Iſmaelites. ¶Chaleb autẽ filius Hezron genuit Aſubam [9]ex vxore, & Ierioth: ſũntque hi filij [10]eius, Ieſer, Sobab, Ardon. Mortua autem Aſuba duxit Chaleb ipſam [11]Ephrath, quæ peperit ei Hur. Cæterum Hur genuit Vri. Vri autẽ genuit Bezaleel. [12]Poſtea venit Hezron ad filiam Machir [13]patris Gilead, [14]duxitque eã quũ eſſet ipſe natus ſexaginta annos, illáque peperit ei Segub. Segub autẽ genuit Iair, [15]qui habuit viginti tres ciuitates in terra Gilead. [16]Cepitq; Geſur & Arã Iair ab eis: Kenath quoque …

¶15 Abrahã inquã genuit. vl, Iã autẽ Abraham genuerat. ¶16 Eſau, diſſyllabũ. ¶17 Ab hoc Auſtrales Iudææ. ¶18 An ſit nomen viri, an verò mulieris, nihil certi afferri poteſt. ¶19.i. Horæi, q ante Eſau, Idumæam tenuit. ¶30 Reges, ſunt cũ diademate, quo carebant duces. Duces autem proximã regiæ poteſtati dignitatẽ habebãt. ¶31 Nomẽ loci. ¶32 Gene.36.d, dicitur Pahu.

II.

¶1 Hic Sua erat pater vxoris Iuda. Filios Iuda potiſſimũ recẽſet, q ex eo deſcendit Saluator. ¶2.i. corã Domino, quem nihil latet. ¶3.i. Iudæ. ¶4 vl, quia prævaricatus fuerat in anathemate. Manubiarũ ſcilicet Iericho. Ioſue 7. ¶5 Hic à Matthæo dicitur Arã. ¶6 Alionomie dicitur Caleb. ¶7 Hic enumerãtur filij naturales Iſai, qui tãtũ erãt ſeptẽ: nã octauus erat adoptiuus. ¶8 Hic erat genere Iſraelita: habitatiõe verò & incolatu erat Iſmahelita. ¶9 Iſa, nomẽ mulieris: vt tres ſint, Azuba, Iſa, & Ierioth. ¶10 ſcilicet Azubæ. ¶11 Hæc dedit nomẽ vrbi Ephrata. ¶12 nẽpe poſtquã iſti geniti fuerũt. ¶13.i. principis regiõis Galaad.

… ſub. in cõcubinã, vel in vxorẽ. ¶15.i. qui fuit Domin⁹ viginti triũ vrbiũ quas illi dederũt cognati aulæ ei⁹ fil… Machir. ¶16 vl, Ceperũt autẽ Geſſuræi & Aramæi oppida Iair ab illis.i. ſub. filijs Iair incolis eaꝝ, quas poſtea recepit Dauid ipſe.

¶17.i.viculos. ¶18 iſti[ſub. vrbes]fuerunt filiorũ ¶19 Nomen eſt vrbis à viro & vxore: ea eſt Beth-lehem Ephratha. ¶20.i.qui poſtea fuit priceps vrbis Thecoæ. ¶21 filij Onam ſcilicet. ¶22.i. nõ fuerunt filij viuentes tẽpore patris: nam vn⁹ nomine Ahalai, ſuprà recenſitus, mortuus eſt ante patrẽ.q.d. Mortuus reliquit filias hæredes. ¶23 Redit ad generationem Caleb fratris Ierahmeel & Rã ſiue Aram filiorũ Eſrõ. ¶24.i. princeps habitantiũ in Ziph, & filiorum Mareſa.i.cinerum eius vrbis, & pater.i.princeps Hebron. ¶25 fuit ergo Harã frater Gazez, & pater alterius Gazez. ¶26.i.principẽ. ¶27 Iſta erat altera ab ea quæ erat in tribu Iuda. ¶28 alter Caleb fuit filius Hur, primogeniti Ephratha filiæ prioris Caleb filij Eſrom, qui auus erat hui⁹, & hic illius nepos. ¶29.i.primus filius Hur, fuit Sobal princeps Cariath-iearim. ¶30. i. princeps ciuiũ Beth-lehem. ¶31 vſ. qui contemplabatur.i. curã gerebat, ſiue princeps erat dimidij loci qui dicebatur Manahitarum.

&[17]filias[18] eius, oppida ſexaginta. omnes iſti fuerunt filij Machir patris Gilead. Quũmque mortuus eſſet Hezron, apud[19]Chaleb Ephrata: vxor Hezron Abia genuit ei Aſſur,[20]patrem Thecoæ. ¶Fuerũt autẽ filij Ierahmeelis primogeniti Hezrõ, primogenit⁹ Ram, Buna, Oren, Ozẽ, & Abia. Obtigit autem ipſi Ierahmeeli vxor alia nomine Athara, quæ fuit mater Onam. Et filij Ram primogeniti Ierahmeelis fuerunt Maaz, Iamin & Ekær. Filij autem Onam fuerũt Sammai & Iada: filij Sammai Nadab atque Abiſur. Porrò nomen vxoris Abiſur Abihail, peperitque ei Alibau, & Molid. Filij Nadab, Sæled & Appaim. Mortuúſque eſt Sæled abſque liberis, & filij Appaim Iiſhi: & filij Iiſhi, Seſan: & filij Seſan, Ahlai. Filij autem Iada fratris[21]Sammai,[21] Iether, & Ionathan: mortuúſque eſt Iether abſque filijs. Porrò filij Ionathan, Pæleth & Saſa: hi fuerunt filij Ierahmeelis.[22]Seſan nõ habuit filios, ſed filias:[22] habuit quoque Seſan ſeruum Ægyptiũ nomine Iarha. Deditque Seſan filiã ſuam ſeruo ſuo Iarha vxorem, quæ peperit ei Athai. Athai autẽ genuit Nathan, Nathan genuit Sabad, Sabad genuit Eplal, Eplal genuit Obed. Obed verò genuit Iehu, Iehu genuit Aſariam. Aſarias genuit Halez, Halez genuit Eleaſa. Eleaſa genuit Siſmai, Siſmai genuit Salum. Porrò Salum genuit Iecamiã, Iecamias verò genuit Eliſama. ¶[23]Filij autẽ Chaleb fratris Ierahmeel, Meſa primogenitus eius, qui[24]pater fuit Siph, & filij Mareſa patris[24] Hebrõ. Filij Hebrõ, Cora, Tapua, Rekem, & Samma. Samma genuit Raham patrem Iarcam, Rekem verò genuit Samai. Cæterum filius Samai, Maon: Maon deinde fuit pater Beth-zur. Porrò Epha concubina Chaleb genuit Haran, Moza & Gaſes:[25]Haran autem genuit Gaſes.[25] Filij autem Iahdai, Regem, Iotham, Geſchan, Pelet, Epha & Saaph. Cõcubina Chaleb Maacha, de qua genuit Sæber & Thirhana. Peperit quoque eadem Saph[26]patrem[26] Madmana, & Seua[26]patrem[26] Machbena, &[26]patrem[27]Gibea.[27] Filia autem Chaleb fuit Achſa. Iſti fuerũt filij[28]Chaleb filij Hur[29]primogeniti Ephratæ, Sobal pater Kiriath-iearim.[29] Salma[30]pater Beth-lehẽ,[30] & Hareph pater Beth-gader. Fuerũt quoq; ipſi Sobal patri Kiriath-iearim filij,[31]qui videbat dimidium Manahitarũ.[31] Familiæ autẽ Kiriath-iearim ſunt Iethritæ, Haputhitæ, Haſſumathitæ, & Hamiſraitæ, ex quibus[32]egreſſi ſunt[32] Zarathitæ & Eſtaulitæ. Filij Salma, Bethlehemitæ, & Netophatitæ[33]coronæ[33] domus Ioab, & dimidium Manahitarum[34]Zareitarum.[34] Familiæ porrò[35]ſcribarum[35] inhabitantium Iahbez Tirathæi, Simathæi, Suchathæi. Hi ſunt Kenæi, venientes ab Hamath patre domus Rechab.

CAP. III.

HI fuerunt filij Dauidis, qui nati ſunt ei in Hebron: Amnon primogenitus ex Ahinoã Ieſreelitide, ſecũdus erat[1]Daniel[1] ex Abigail Carmelitide. Tertius Abſalom filius Maacha filiæ Thalmai regis[2]Geſſur:[2] quartus Adonias filius Haggith. Quintus Sephatia ex Abital: ſextus Iithream ex[3]Ægla[3] vxore ſua. Sex illi nati ſunt ei in Hebron, regnauitque illic ſeptem annis & ſex menſibus: in Ieruſalem verò regnauit triginta tribus annis. Porrò in Ieruſalẽ nati ſunt ei iſti, Simeia, Sobab, Nathan, & Solomon, quatuor ex

culos eius ſexaginta ciuitatum. omnes iſti, filij Machir patris Galaad. Cum autem mortuus eſſet Heſron, ingreſſus eſt Caleb ad Ephratha: habuit quoque Heſrõ vxorẽ Abia, quæ peperit ei Aſhur patrem Thecuæ. ¶Nati ſunt autẽ filij Ierameel primogeniti Heſron, Ram primogenitus eius, & Buna & Aran, & Aſom & Achia. Duxit quoq; vxorem alteram Ierameel, nomine Atara, quæ fuit mater Onam. Sed & filij Ram primogeniti Ierameel, fuerũt Moos, Iamin & Achar. Onam autẽ habuit filios Semei & Iadan:[*] filij autem Semei: Nabad & Abiſur. Nomen verò vxoris Abiſur, Abihaíl quæ peperit * Abobban, & Molid. Filij autem Nadab fuerunt Saled, & Apphaím: mortuus eſt autem Saled abſque liberis. Filius verò Apphaím, Ieſi: qui Ieſi, genuit Seſan. Porrò Seſan genuit Oholai. Filij autẽ[*]Iadai[*] fratris Semei Iether & Ionathã: ſed & Iether mortuus eſt abſque liberis. Porrò Ionathan genuit Phaleth & Ziza. Iſti fuerunt filij Ierameel[*]primogeniti Eſrom.[*] Seſan autem nõ habuit filios, ſed filias: & ſeruum Ægyptium, nomine Ieraa. Deditque ei filiã ſuam vxorem: quæ peperit ei Ethei. Ethei autem genuit Nathan, & Nathan genuit Zabad, Zabad quoque genuit Ophlal, & Ophlal genuit Obed. Obed genuit Iehu, Iehu genuit Azariã. Azarias genuit Helles, & Helles genuit Elaſa. Elaſa genuit Siſamoi, Siſamoi genuit Sellũ. Sellum genuit[*]Icamiam, Icamia[*] autem genuit Eliſama. ¶Filij autem Caleb fratris Ierameel: Meſa primogenitus ei⁹, ipſe eſt pater Ziph: & filij Mareſa patris Hebron. Porrò filij Hebron, Core & Taphua & Recem & Samma. Samma autem genuit Raham patrẽ Iercaam, & Recem genuit Sãmai. Filius[*]Sammái, Maon: & Maon pater Beth-ſur. Epha autem concubina Caleb peperit Haran & Moſa & Gezez: porrò Haran genuit Gezez. Filij autẽ Iahaddái: Regom & Ioathã & Geſan & Phlet & Epha & Saaph. Concubina[*]Caleb Maacha peperit Saber & Tharana. Genuit autem Saaph pater Madmena, Sue patrẽ Machbena, & patrẽ Gabaa. Filia verò Caleb, fuit Achſa. Hi erant filij Caleb, filij Hur primogeniti Ephrátha, Sobal pater Cariath-iarim, Salma pater Beth-lhem, Hariph pater Beth-gader. Fuerunt autem filij Sobal patris Cariath-iarim, qui videbat dimidium Requietionũ. Et de cognatione Cariath-iarim, Iethrei &[*]Aphuthei[*] & Semathei & Maſerei. Ex his egreſſi ſunt Saraitæ & Eſthaolitæ. Filij Salma: Beth-lhem, & Netophathi, coronæ domus Ioab, & dimidiũ Requietionis Sarai. Cognationes quoque ſcribarum habitantium in Iabes, Canentes atque Reſonantes, & In-tabernaculis-commorantes. Hi ſunt Cinæi, qui venerant de Calore patris domus Rechab.

CAP. III.

DAuid verò hos habuit filios, qui ei nati ſunt in Hebron: primogenitũ Amnon ex Achinoã Iezrahelitide: ſecũdũ Daniel de Abigáil Carmelitide, Tertiũ Abſalõ filiũ Maacha filiæ Thalmai regis Geſſur, quartum Adoniam filium Aggith, Quintum Saphatiam ex Abital, ſextum Iethrahã de Egla vxore ſua. Sex ergo nati ſunt ei in Hebron, vbi regnauit ſeptẽ annis & ſex menſibus: triginta autẽ & tribus annis regnauit in Ieruſalẽ. [Porrò in Ieruſalẽ nati ſunt ei filij Simmaa & Sobab, & Nathan, & Salomõ, quatuor

.i. equitationum. Forte à fertilitate agri & amœnitate loci ita dictus. Hic enim videre, ſiue aſpicere & contemplari principem eſſe ſignificat. nam principis eſt ſuos contẽplari. ¶32 Iſta egreſſio aut ſignificat cognationem, & gen aut colonias ab iſtis deductas. ¶33 vſ, diademata ¶34 Aſſorhi. In Aſſorhi erat dimidia pars eorũ qui habitab Manahat. ¶35.i.iuriſperitorũ. hi abſtinebant à vino, vt vides apud Ieremiã. III. ¶1 Iſte dicitur 2.Reg. Chileab. Matrẽ dicit fuiſſe Carmelitidẽ, q fuiſſet vxor Nabat Carmelitæ. Quæ hoc capite ſcribũtur, propter genealogii Chriſti præcipue ſcripta ſunt. ¶2 Hæc nõ procul aberat à Damaſci Syria. ¶3 Hæc fuit vxor eius primaria præcipua. In libris Regum dicitur Michol filia Saul.

Digitized by Google

Beth-ſabee filia Ammiel: Iebaar quoq; & Eliſua & Eliphalet & Noge & Nepheg & Iaphia, necnō Eliſama & Eliada & Eliphelet, nouem. Omnes hi, filij Dauid, abſque filijs cōcubinarū: habueruntque ſororem Thamar. ¶ Filius autē Salomonis, Roboam: cuius Abia filius, genuit Aſa: de hoc quoque natus eſt Ioſaphat pater Ioram: qui Ioram genuit Ochoziam, ex quo ortus eſt Ioas. Et huius Amaſias filius, genuit Azariam: porrò Azariæ filius Ioatham, Procreauit Achaz patrem
C Ezechiæ, de quo natus eſt Manaſſes. Sed & Manaſſes genuit Amon patrem Ioſiæ. ¶ Filij autem Ioſiæ fuerunt, primogenitus Iohanan, ſecundus Ioacim, tertius Sedecias, quartus Sellum. De Ioacim natus eſt Iechonias & Sedecias. Filij Iechoniæ fuerunt, Aſir, Salathiel, Melchiram, Phadaia, Senneſer & Iecemia, Sama & Nadabia. De Phadaia orti ſunt Zorobabel & Semei. Zorobabel genuit Moſollam, Hananiam, & Salomith ſororem eorum: Haſabā quoque & Ohol & Barachiam, & Haſadiam, Ioſabheſed, quinque. Filius autem Hananiæ Phalcias pater Ieſeiæ, cuius filius Raphaia. huius quoque filius, Arnan, de quo natus eſt Obdia, cuius filius fuit Sechenias. Filiꝰ Secheniæ, Semeia: cuiꝰ filij Hattus & Iegaal & Baria & Naaria & Saphat, & Seſa, ſex numero. Filius Naariæ, Elioenai & Ezechias & Ezricā, tres. Filius Elioenai, Oduia & Eliaſub & Pheleia & Accub & Iohanan & Dalaia, & Anani, ſeptem.

CAP. IIII.

Filij Iuda: Phares, Heſron & Charmi & Hur & Sobal. Raia verò filius Sobal genuit Iahath, de quo nati ſunt Ahumai & Laad. hæ generationes Sarathi. Iſta quoque ſtirps Etam: Iezrahel & Ieſema & Iedebos. Nomen quoque ſororis eorū, Aſalelphuni. Phanuel autem pater Gedor, & Ezer pater Hoſa, iſti ſunt filij Hur primogeniti Ephratha patris Beth-lehē. ¶ Aſſur verò patri Thecue erāt duæ vxores, Halaa & Naara. Peperit autem ei Naara, Oozam & Hepher & Themani & Aheſthari. iſti ſunt filij Naara. Porrò filij Halaa, Sereth, & Sahar & Ethnan. ¶ Cos autem genuit Anob & Soboba, & cognationem Aharehel filij Arum. ¶ Fuit autem Iabes inclytus præ fratribus ſuis, & mater eius vocauit nomē illius Iabes, dicens, Quia peperi eum in dolore. Innocauit verò Iabes Deum Iſrael, dicens, Si benedicens

Bath-ſua filia Ammiel: Ibbar quoque & Eliſama, Eliphalet. Noga, Nepheg, Iaphia, Eliſama, Eliada, & Eliphelet, nouem. Omnes filij Dauidis, exceptis filijs concubinarum, erátque Thamar ſoror eorū. ¶ Filius autem Solomonis Rehabeā, [cuius] filius fuit Abias, & huius filius Aſa, cuius filius Ioſaphat, is habuit filium Ioram, huius filius Ahaſias, deinde Ioas filius illius, huius filius Amaſias, huiꝰ filius Aſarias, huius filius Iothā. Huius filius Ahas, huius filius Ezechias, Huius filius Manaſſes, huius filius Amon, huius filius Ioſias. ¶ Porrò filij Ioſiæ, primogenitus [10] Iohanā, ſecundus Ieholaxim, tertius Zedexias, & [11] quartus Sellum. Filij autem Ieholaxim, Iechonias filius eius, [12] & Zedexias filius eius. Filij Iechoniæ, Aſſir, [13] & Sealthiel filius eius, [14] Malxiram quoque & Pedaia, Senazar, Iecamia, Hoſama, & Nedabaia. Filij autem Pedaia, [15] Serubabel & Semei. [16] Filius Serubabel, [17] Meſullam, Hanaia, & [18] Selomith ſoror eorum: Haſuba quoque, Obel, Berechia, Haſadie, & Iuſabeſed, [19] quinq;. [20] Filius verò Hananiæ Pelātia & Eſaia: [21] filij Rephaia, filij Arnan, filij Obadiæ, filij Sechaniæ. Filij deinde Sechaniæ, Semaia: & filij Semaia, Hatus, Igeal, Bariah, Nearia & Saphat, [22] ſex. [23] Filius Neariæ, Eliohenai, Hiſxia, Aſricam, tres. Filij autem Eliohenai, Hodias, Eliaſchib, Pelaia, Accub, Iohanan, Delaia, & Anani, ſeptem.

CAP. IIII.

Filij Iehuda, Perez, [1] Hezrō, Charmi, Hur & Sobal. Reaia verò filius Sobal genuit Iahath, Iahath genuit Ahumai atque Lahad. & hæ ſunt familiæ Zareathitarum. [2] Ele pater Etham, Iiſreel, Iiſma, & Iidbas: nomen ſororis eorū Hazlelponi. Penuel pater fuit Gedor, Eſer pater Huſa: & hi filij [2] Hur primogeniti Ephratæ patris Beth-lehē. ¶ [3] Aſſur verò pater Tecoe duas habuit vxores, Helea & Naara. Peperitq; ei Naara Ahuzā, Hepher, [+] Themni & Aheſthari. iſti ſunt filij Naara. Filij verò Helea, Zereth, Iezohar & Ethnan. ¶ [4] Porrò Coz genuit Anub & Zobeba, & familiam Aharhel filij Harū. ¶ Et fuit [5] Iabez honorabilior fratribus ſuis: vocauitque mater eius nomē eius Iabez, dicens, Quia in dolore peperi eū. Et inuocauit Iabez Deum Iſraelis, dicēs, [6] Si benedicēdo

¶ 4 2. Reg. 11, dicitur Bath-ſeba. erat ergo binomia: & illic pater eiꝰ dixit Eliam, hic vero Ammiel. Hic Salomon quartus eſt ex filijs Bath ſua: ſed tres priores fuerūt filij Vriæ adoptati a Dauide. ſolꝰ autē Salomon fuit vnus & ſolus filiꝰ naturalis Dauidis ex Bath-ſua. Prior qui natꝰ eſt ex adulterio, & mortuus eſt die octauo, non recēſetur inter filios Dauid. ¶ 5 Eliſama & Eliphelet bis hic repetūtur: quod mirū videri poteſt: nā & hac re offenſi Græci, diſtinxerunt hæc nomina. Reuera fuerūt nouem. Cū enim Dauid vni è filijs ſuis indidiſſet nomē Eliſame, ſtatim poſt natiuitatē eiꝰ mortuus eſt: ob id primus poſt illū mortuū natus, eodē vocatꝰ eſt noīe. Idē de Eliphelet dicēdum. Hic igitur numerātur omnes filij mortui ac viuētes: in Regibꝰ, viuētes tātum. ¶ 6 Hic nō reprehēduntur filij concubinarum. ¶ 7 ex parte patris. nā ſolius Abſalom fuit vxor vterina. ¶ 8 Voces iſtæ quæ ſequūtur, [cuius] vel [huius.] nō legūtur Hebraice, ſubandiēdæ tamen. ¶ 9 Iothā fuit ex nepotibus Hazariæ, nō filius: ſed vox Hebræa B E N, filium ſignificat & nepotē. ¶ 10 Hic dicitꝰ 4. reg. 23, Iohahaz, erátq; minor natu ipſo Ieholaxim. Primogenitus igitur, dicitur nō natiuitate, ſed dignitate: quia adeptus eſt regnū ante fratrem ſuū Ieholaxim ſiue Eliaxim maiorē natu. Primogeniti nomē duobꝰ modis accipitur, natura, aut dignitate. ¶ 11 In libris Regū, lib. 4. cap. 23, tribuūtur Ioſiæ tantū tres filij: nā illic omittitur Sellum, ꝙ nō ſit aſſecutus dignitatē illā regiā. ¶ 12 i. cuius Iechoniæ filius fuit Sedexias, qui nō fuit rex Iſrael. ¶ 13 i. cuius Aſſur filius fuit Sealthiel. Iechonias fuit auus Sealthiel, non pater reuera: auus autē dicitur gignere nepotē, quia eius patrē genuit. ¶ 14 Heb. Et Malchiram &c. Oratio eſt manca: in fine verſus ſubaudiēdū, filij eius, Sealthiel ſcilicet, filij fuerūt iſti, nēpe Malchirā, Pedaia, &c. ¶ 15 Matthæꝰ dicit Salathiel genuiſſe Zorobabelem: hic verò Zorobabel filius Pedaiæ dicitur. Doctores dicunt vocē Hebræā B E N. i. filiū, pro nepote accipi: & qui patrem genuerit, filiū quoque videri genuiſſe. neque dicendū eſt Salathielē & Pedaiam eundē eſſe. ¶ 16 Singulare pro plurali, Filij Zorobabel. ¶ 17 Alio nomine dicitur Abiud. ¶ 18 Hæc fuit ſoror duorū præcedētium, nō ſequentium: propterea ſeparauit eam à reliquis. ¶ 19 ſub. fuerunt filij Zorobabel. ¶ 20 Singulare pro plurali, Filij &c. ¶ 21 Enumerat filios cū patribus, aut patres cū filijs. q. d. Rephaia, Arnan, &c. cū filijs eorum dicūtur filij Hananiæ: nā & nepotes dicūtur filij. ¶ 22 cōprehenſo ſcilicet patre Semaia. nam quinq; filios eius tantū enumerat. Aut dic nomen vnius eſſe omiſſum. ¶ 23 Singulare pro plurali. IIII. ¶ 1 Hic fuit filius Perez, non Iudæ. Solus Perez eſt filius, reliqui nepotes. ¶ [2] Heb. Et iſtæ ſunt [familiæ] patris. i. principis Ethā. nomē loci. Verti etiā poteſt, Iſti autē ſunt [filij] principis &c. Pater pro principe etiā in ſequentibus. ¶ 2 Hur dicitur hic primogenitus matris, nō patris Caleb: quia ex alia vxore alium habuit primogenitū. Item hic vocatur princeps Beth-lehem, cū fuerit eius filiꝰ Salma: ſed principatus filij tribuitur patri. ¶ 3 Aſſur filius fuit poſthumus Eſrom ex Abia vxore: cuius filij fuerunt principes Tecoah, non ipſe pater. ¶ [+] nomina gentis, nō autem propria. q. d. Themaneos & Aheſthareos. ¶ 4 Deſcribit generationem Kos, quāuis patrē eius nō exprimat, nec antea meminerit. ¶ 5 Iabes ſignificat dolorē: à matre ita dictus: à patre autē nominatus fuit Othoniel. Fuit autem clariſſimus, tum quia percuſſit ciuitatem Sephor, vt habetur Iudicum primo: tum quòd doctor fuit inſignis, & dedit nomen vrbi in qua habitabant ſcribæ & legulei, vt ſupra dictum eſt. ¶ 6 i. Si cœptis meis aſpiraueris, & faueris mihi.

¶7.i.tuleris mihi opem in hoc bello. ¶8 feceriſque[liberationem]à malo, vt non afficiar dolore.i. liberaueris me à periculo,ne afficiar dolore. Vel ſi ita iungas,& feceris vt non doleam ob malum.i.accepto damno & incõmodo. Eſt enim duplex cõſtructio apud Hebræos.ſub.faciã talia & talia.nam omittitur votum & promiſſum. ¶9 Heb.& euenire fecit.i.dedit illi talem euentum qualẽ optabat. ¶10.i. princeps. ¶11 Hic Eſthon cõditor fuit vrbis Eſthon,cuiꝰ principẽ dixerat Chelub vel Mahir. ¶12 Hic fuit vitricus Caleb, aut patruꝰ apud quẽ educatus eſt. ¶13.i. vallis artificũ. Haras,ſignificat artificem ſiue fabrum cuiuſcunque materiæ,ligni, ferri,& cæterarũ. Iſte Ioas,nõ eſt ille Ioas princeps militiæ,cuius fit mentio in libris Regũ. ¶14 ſub. illic. ¶15 Ab alio nomine dicitur Eſra. ¶ Plurale pro ſingulari,filiꝰ. q.d.vnicus.

benedixeris mihi,' & dilataueris terminũ meũ, [7]fueritque manus tua mecum,[8]feceriſque me [liberum]à malo,vt nõ noceat mihi.[9]dedit itaque' Deus quę poſtulauerat.Chelub autem frater Sua genuit Mehir: qui fuit [10]pater' Eſthon. [11]Eſthon' genuit Beth-rapha,Paſeah,& Thehinna patrem ciuitatis Nahas:hi ſunt viri Recha.¶Filij autem [12]Kenas,' Othniel & Seraia : & filij Othniel, Hathath.Porrò Meonothai genuit Ophram, & Seraia genuit Ioab patrem[13]Geharaſim:[14]fuerunt enim' fabri. ¶Filij autẽ Chaleb, filij'[15]Iephune,' Iru,Ela,& Naam .'Filij'Ela,Kenas. Filij autẽ Iehalelel,Siph & Sipha, Thiria, & Aſarel. Filij Eſra,Iether & Mæred, Epher & Ialon:[16]peperitq;' Miriam & Sammai,atque Iiſbah[17]patrem' Eſthemoa. Et vxor[+]eius' Iehudia peperit Iæred patrẽ Gedor , & Heber patrem Socho, atque Iecuthiel patrẽ Sanoah:& iſti ſunt filij Bithiah,filiæ Pharaonis,[18]quã duxerat,'Mæred. Et filij vxoris[19]Hodia ſororis Naham patris Kehila, Garmi, & Eſthemoa Maachathites.Filij verò Simon,Ammon & Rinna,Ben-hanã & Thilon.filij verò Iiſhi,Zoheth,& Ben-zoheth.¶Filij Sela, filij Iehuda, Er [i]pater Lecha, & Laada pater Mareſa: & familiæ domus[20]operationis' lini in domo Aſbea. Iokim quoque & viri[21]Chozeba,'Ioas & Saraph,qui[22]dominati ſunt in Moab,' & Iaſubi-lahem:& [23]verba iſta vetera ſunt.'Iſti ſunt figuli illi[24]habitantes Netaim & Gedera' cum rege in opere eiꝰ ibidem commorantes. ¶Filij Simeon, Nemuel,Iamin,Iarib,Zæra & Saul.Sallum filius eius, Mibſam filius eius , & Miſma filius eius . Porrò filij Miſma,Hamuel filius eius,Sachur filius eius, Simei filius eius . Habuit autem Simei ſedecim filios,& ſex filias: fratres autem eius non habuerunt filios multos,[25]ſed & vniuerſa familia eorũ nõ eſt aucta vſque ad[numerum]Iehuda.' Habitaueruntq; in Berſabea,Molada &[26]Hazar-ſual,' in Bilha,in Ezem,in Tholad,in Bethuel,in Horma,in Ziclag,in Beth-marcaboth, in Hazar-ſuſim,in Beth-birei, atque in Sarraim.[27]iſtæ ſunt ciuitates eorum, vſque dum Dauid regnauit.' Et villæ eorum,Etham & Ain,Rimmon, Thochen, & Aſan , oppida quinque. Et vniuerſi viculi eorum qui fuerunt circum iſtas ciuitates vſque ad Baal. Hæc[28]eſt'habitatio eorum, atque [29]propagatio ipſorum,'Meſobab, & Iamlech atque Ioſa filius Amaziæ.Et Ioel, atque Iehu filiꝰ Ioſibia,filij Seraia,filij Aſiel,Et Elioenai,Iaacoba,Ieſohaia,& Aſaia,Adiel,Ieſimeel,& Benaia. Et Siſa filiꝰ Siphi,filij Allon, filij Iedaia, filij Simri, filij Semaia.[30]Iſti ſunt [31]inclyti principes per familias ſuas,qui vehemẽter inſtaurarũt domũ patrũ ſuorũ.[32]Et abierunt dũ itur Gedor vſq; ad Orientalẽ plagã vallis,'quæſitũ paſcua gregi ſuo. Inuenerunt autem pinguia & bona paſcua,[33]& terram vtrinque ſpatioſam , quietã inſuper & felicem:'

benedixeris mihi,& dilataueris terminos meos, & fuerit manꝰ tua mecũ, & feceris me à malitia non opprimi. & præſtitit Deus quæ precatꝰ eſt. Caleb autem frater Sua, genuit Mahir, qui fuit pater Eſthon. Porrò Eſthon genuit Beth-rapha & Pheſſe & Tehinna patrẽ vrbis Naas.hi ſunt viri Recha. ¶Filij autẽ Cenez: Othoniel & Saraia. Porrò filij Othoniel,Hathath & Maonathi.Maonathi genuit Ophra.Saraia autẽ genuit Ioab patrẽ Vallis-artificũ: ibi quippe artifices erãt.¶Filij verò Caleb filij Iephone:Hir & Ela & Naham. [4]filij quoq;' Ela:Cenez. Filij quoq; Ialeleel: Ziph & Zipha,Thiria, & Aſrahel.Et filij Ezra:Iether & Mered & Epher & Ialon,genuitq; Mariam & Samai & Ieſba patrem Eſthamo.Vxor quoque eius Iudaia, peperit Iared patrẽ Gedor, & Heber patrẽ Socho, & Icuthiel patrem Zanoe.hi autẽ filij Bethiæ filiæ Pharaonis,quã accepit,Mered.Et filij vxoris Odaiæ ſororis Nahã patris Ceila,Garmi,& Eſthamo qui fuit de Machathi.Filij quoq; Simon:[v]Amon & Rimma'filius Hanan, & Thilon. & filij Ieſi:Zoheth & Ben-zoheth.¶Filij Sela, filij Iudæ:Her pater Lecha,& Laada pater Mareſa & cognationes domus operantiũ byſſum in Domo-iuramẽti.Et Qui ſtare fecit ſolẽ, viriq; Mendacij,& Securus & Incẽdens, qui principes fuerunt in Moab, & Qui[v]reuerſæ'ſunt in Lahẽ. hæc autem verba vetera.Hi ſunt figuli habitantes in Plantationibus & in Sepibus. apud regẽ in operibus eius,cõmoratique ſunt ibi. ¶Filij Simeõ: Namuel & Iamin,Iarib,Zara,Saul.Sellum filius eius,Mabſam filiꝰ eius,Maſma filiꝰ eius.Filij Maſma:Hamuel filiꝰ eius,Zachur filius eius,Semei filius eius.Filij Semei ſedecim,& filiæ ſex: fratres autẽ eius non habuerũt filios multos,& vniuerſa cognatio non potuit adæquare ſummã filiorum Iuda.Habitauerunt autẽ in Ber-ſabee & Molada & Haſar-ſuhal, & in Bala, & in Aſom, & in Tholad,& in Bathuel,& in Horma,& in Siceleg. & in Beth-marchaboth, & in Haſar-ſuſim, & in Beth-berai,& in Saarim.hæ ciuitates eorũ vſque ad regẽ Dauid.Villæ quoque eorũ:Etam & Aen, Remmon & Thochen & Aſan,ciuitates quinque. Et vniuerſi viculi eorum per circuitũ ciuitatum iſtarum vſque ad Baal.hæc eſt habitatio eorum, & ſedium diſtributio. Meſobab quoque & Iemlech,& Ioſa filiꝰ Amaſiæ,& Ioel, [4]Iehu filius Ioſabiæ filij Saraiæ filij Aſiel,Et Elioenai & Iacoba & Iſuhaia & Aſaia & Adiel & Iſmiel & Banaia. Ziza quoque filius Sephei filij Allõ filij Idaia filij Semri filij Samaia.Iſti ſunt nominati principes in cognationibus ſuis , & in domo affinitatum ſuarũ multiplicati ſunt vehemẽter. Et profecti ſunt vt ingrederẽtur in Gador vſque ad Orientem vallis , & vt quærerent paſcua gregibus ſuis.Inueneruntque paſcuas huberes & valde bonas , & terram latiſſimam & quietã & fertilem,

¶16 ſub.ea quæ peperit,vxor nẽpe Caleb,vel potius Ezræ, quaſi diceret eũ duas habuiſſe vxores,ex quarũ altera ſuſcepit Miriam &c. ¶17.i.principem. ¶[+]ſub.Caleb. ¶18 quam duxerat.ſub.Caleb in vxorem,ex quã genuit vnicum filium,Mered. ¶19 Nomen viri. ¶[i].i.princeps. ¶20 vt,opificij. quod opificium exercebatur in domo Aſbea.q.d.illæ familiæ deſcenderunt à Iuda. ¶21 Nomẽ loci, aut vrbis. ¶22 vt,dominati ſunt Moab, ¶23.i. iſta nomina ſunt virorũ veterũ. ¶24 & qui habitabãt inter plãtas & ſepes &c.i. qui verſabãtur in hortis cũ rege ipſo:propter opus eius,vt opus regium adiuuarent,ibi habitauerunt.Aut locorũ ſunt nomina à ſepibus & hortis,vt doctioribus magis placet.Iſti ſunt figuli illi clari qui fuerũt in magno pretio tẽpore Dauidis, qui propter opus regis habitabant Netaim & Gedera. ¶25 Heb.& omnem familiam ſuam non multiplicauerũt vſque ad filios Iuda. ¶26.i. vico vulpis. ¶27.i.hic habitauerunt vſque ad tẽpus quo regnauit Dauid,qui eas reſtituit Iudæ. ¶28 fuit.q.d.fuit vna habitatio. ¶29 Heb.genealogia eorum ipſis.q.d.hæc habitatio in genealogia &c.i.hæc fuit vna habitatio eorum. ¶30 ſub.ſupradicti iam enumerati à verbis iſtis,Meſobab,& Iamlech,&c. ¶31 Heb.qui venerunt per nomina principes in familijs ſuis,& in domo patrum ſuorũ multiplicati ſunt in multitudinem. Venerunt per nomina principes.i.nominatim deſignati ſunt principes in cognationibus ſuis & domo maiorum ſuorum,multiplicatique ſunt vehementer. ¶32 Abierunt itaq;[ſub. propter multitudinem]ad introitũ Ghedor vſq; ad Orientẽ vallis illius. ſub.inſignis quæ erat iuxta Ghedor. ¶33 Heb.terra autẽ illa erat lata ſpatijs,quieta præterea & tranquilla.Per parentheſin hæc ſunt legenda.Terra in qua ſcilicet inuenerunt paſcuum agrum.

Digitized by Google

in quę ... habitauerāt de ſtirpe Cham. Hi ergo venerunt quos ſuprà deſcripſimus nominatim, in diebus Ezechiæ regis Iuda: & percuſſerunt tabernacula eorum, & habitatores qui inuenti fuerant ibi, & deleuerūt eos vſque in præſentē diē: habitaueruntque pro eis, quoniā vbertimas paſcuas ibidem repererunt. De filijs quoque Simeō abierūt in montem Seir viri quingenti, habētes principes Phalttiam & Naariam & Raphaiam & Oziel filios Ieſi: & percuſſerunt reliquias quæ euadere potuerāt, Amalecitarum, & habitauerūt ibi pro eis vſque ad diem hanc. CAP. V.

Filij quoque Ruben primogeniti Iſrael (ipſe quippe fuit primogenitus eius: ſed cum violaſſet thorum patris ſui, data ſunt primogenita eius filijs Ioſeph filij Iſrael, & nō eſt ille reputatus in primogenitū. Porrò Iudas qui erat fortiſſimus inter fratres ſuos, de ſtirpe eius principes germinati ſunt: primogenita autem reputata ſūt Ioſeph.) Filij ergo Rubē primogeniti Iſrael: Enoch & Phallu, Eſrō & Charmi. Filij Ioel: Samaia fili⁹ eius, Gog fili⁹ eius, Semei filius eius, Micha filius eius, Reia fili⁹ eius, Baal filius ei⁹, Beera filius eius, quē captiuū duxit Thelgath-phalnaſar rex Aſſyriorum, & fuit princeps in tribu Rubē. Fratres autē ei⁹ & vniuerſa cognatio eius quādo numerabātur per familias ſuas, habuerūt principes Iehiel & Zachariā. Porrò Bala filius Azaz, filij Sama, filij Ioel, ipſe habitauit in Aroer vſq; ad Nebo & Beel-meon. Cōtra Orientalē quoque plagā habitauit vſq; ad introitū eremi & flumen Euphraten. Multū quippe iumentorum numerum poſſidebāt in Terra-Galaad. ¶ In diebus autem Saul præliati ſunt cōtra Agarenos, & interfecerūt illos, habitaueruntque pro eis in tabernaculis eorū, in omni plaga quæ reſpicit ad Orientem Galaad. ¶ Filij verò Gad e regione eorum habitauerunt in Terra-Baſan vſque Selcha: Ioel in capite, & Sapham ſecūdus: Ianai autē & Saphat in Baſan. Fratres verò eorū ſecundū domos cognationum ſuarū, Michael & Moſollam & Sebe & Iorai & Iachan & Zie & Heber, ſeptē. Hi filij Abihail, filij Huri, filij Iara, filij Galaad, filij Michael, filij Ieſeſi, filij Ieddo, filij Buz. Fratres quoque filij Abdiel filij Guni, principes domus in familijs ſuis. Et habitauerunt in Galaad & in Baſan & in viculis ei⁹, & in cūctis ſuburbanis Saron, vſque ad terminos. Omnes hi, numerati ſunt in diebus Ioathā regis Iuda, & in diebus Ieroboam regis Iſrael. Filij Ruben & Gad & dimidiæ trib⁹ Manaſſe, viri bellatores, ſcuta portantes, & gladios, & tendētes arcum, eruditiq; ad prælia, quadragintaquatuor millia, & ſeptingēti ſexaginta procedentes ad pugnam. Dimicauerunt contra Agarenos: Iturȩi verò, & Naphis, & Nodab præbuerunt eis auxilium. Traditiq; ſunt in manus eorū Agareni, & vniuerſi qui fuerant cum eis, quia Deum inuocauerūt cum præliarētur: & exaudiuit eos, eo quòd credidiſſent in eū. Ceperūntque omnia quæ poſſederant, camelorū

quoniā [14] ex Ham antea' illic habitauerant. Veneruntque iſti qui nominatim ſcripti ſunt in diebus Ezechiæ regis Iehuda, & attriuerunt tentoria atque habitacula [15] eorum' quæ inuēta ſunt illic, exciderūntque eos vſque in præſentem diē, habitauerūntque ipſi [illic] illorū loco: q illic eſſent paſcua pro gregibus ſuis. Adhæc profecti ſunt quidam ex eis, nēpe filijs Simeon ad montē Seir, viri nempe quingenti, [16] quibus præfuerūt' Pelatia, Nearia, Rephaia, Vſiel, filij Iſhi. Percuſſerūntq; reliquias quæ euaſerant ex Amalec, & habitauerunt illic in hunc vſque diē. CAP. V.

Porrò filij Rubē primogeniti Iſraelis: ſunt [1] (is quum eſſet primogenitus, violaſſetque' lectū patris ſui, datū eſt ius eius primogenitorum [2] filijs Ioſeph filij Iſraelis: [3] nec tamen iuxta hoc ius primogenitorum' cenſa eſt familia, Quoniā Iehuda [4] præualuit fratribus,' & princeps [5] fuit ex hac [tribu,] [6] licet ius primogenituræ [maneret] ipſi Ioſeph.)' Filij inquā Ruben primogeniti Iſraelis, Hanoch & Pallu, Hezron & Charmi. Filij Ioel, Semaia filius eius, Gog filius eius, Simei filius eius, Micha filius eius, Reaia filius eius, Baal filius eius, Beera filius eius, quem [7] abduxit [8] Tilgath-pilneeſer' rex Aſſyriorum: is fuit princeps inter Rubenitas. Et fratres ei⁹ [9] per familias ſuas,' quando [10] genus ſuum cenſebāt,' erat princeps Iehiel & Zacharias. Porrò Bela filius Aſan, filij Sema, filij Ioel: ipſe habitauit in Aroer vſq; ad Nebo & Baal-meon. Ab Oriente quoque habitauit vſque [11] dum venitur in deſertū' à fluuio Euphrate: [12] habuerunt enim pecora multa' in terra Gilead. ¶ Et in diebus Saulis bellum geſſerūt cum [13] Hagaræis, [14] ceciderūntq; illi in manus eorū,' & habitauerūt in tentorijs' [15] eorū' in vniuerſa ſuperficie Oriētalis [plagæ] Gilead. ¶ Filij verò Gad [16] e regione eorum' habitarunt in terra' [17] Baſan' vſque ad [18] Salcha.' Erātque Ioel caput, & Saphan [19] ſecundus [ab eo,]' Ianai verò & Saphat [20] in Baſan.' Porrò fratres eorum [21] pro domo' patrū ſuorum, Michael, Meſullam, Seba, Iarai, Iacā, Sia atque Eber, ſeptem. Iſti ſunt filij Abihail, filij Huri, filij Iaroah, filij Gilead, filij Michael, filij Ieſiſai, filij Iahdo, filij Buz. [22] Ahi' fili⁹ Abdiel, filij Guni: [23] princeps fuit domus' patrum ſuorum. Habitauerūntque in Gilead [&] in [24] Baſan,' & in viculis eius, atque in omnibus ſuburbanis locis Sarō, [25] iuxta exitus eorū.' Omnes hi recenſiti ſunt per familias ſuas in diebus [26] Iothā' regis Iehuda, & in diebus Ieroboā regis Iſraelis. [Fuerūt] autem Rubenitæ, Gaditȩ, atque dimidia tribus Manaſſis [28] fortes viri, qui poterāt geſtare' ſcutū & gladiū, & tendere arcum, [29] aſſuetique bellis,' [fuerūt inquā] quadragintaquatuor millia, ſeptingēti & ſexaginta [30] bello apti.' Bellū quoq; geſſerūt cū Hagaræis, [31] Iethur, Naphis, & Nodab. Et [32] adiuti ſūt' aduerſum illos, datiq; ſunt Hagaræi in man⁹ eorū, omnēſq; [33] qui cū illis erāt:' quoniā clamauerant ad Deū in bello, exaudiuitq; eos, quoniā fiſi ſunt illi. Et [34] ceperūt' pecora eorū, & camelos co-

¶14 Heb. habitatores eius [erāt de numero filiorum] Ham qui olim &c. ¶15 ſub. filiorū Ham. ¶16 Heb. & erant in capite eorum

V.

¶1 Heb. (ipſe enim [fuit] primogenit⁹: quū autē cōtaminaſſet &c. ¶2 ſub. quantū ad duplicē portionē, non quantū ad dignitatē. nam primogeniti duplicē portionē accipiebant. Filium Iſraelis vocat, fortaſſe q eſſet ipſi Iſraeli patri gratus. ¶3 nō tamen vt attribuerentur primogeniturȩ .i. nō tamen vt reputaretur Ioſeph primogenitus, quod ad dignitatem & principatū attinet. ¶4 fuit fortiſſimus inter fratres ſuos. Gen. 49. Nō auferetur ſceptrū de Iuda. Et, Te honorabūt fratres tui. Igitur primogeniturȩ ius, quod ad fructū attinet, erat Ioſeph: qd ad dignitatē, erat ipſi⁹ Iudȩ. ¶5 Heb. ex eò. ſub. erat egreſſurus. q.d. illi promiſſum fuit regnū: imò rex ille regū Chriſtus vētur⁹ erat ex tribu Iuda. ¶6 & primogenitura [data fuit] ipſi Ioſeph. Hic primogenitura pro fructu & duplici portione quæ debebatur primogenito. ¶7 vl, captiuū duxit ¶8 In libris Regū dicitur Tiglath-pileſer. ¶9 q.d. per generationes cuiuſq;. ¶10 recenſiti fuerūt per generationes ſuas i. quādo attributi, ſiue deſignati fuerūt generationibus ſuis. ¶11 ad introitū deſerti, ¶12 Heb. quia pecora eorū multiplicata fuerāt ¶13 i. cū filijs Agar. ¶14 i. perierūt manu eorū. ¶15 ſub. Agarenorum. ¶16 Quidā Hebræorū interpretāt, iuxta illos. ¶17 Hæc erat cōtigua regioni Galaad. ¶18 hæc erat in Baſan. ¶19 i. ſecūdæ dignitatis à Ioel. Recēſet eos qui inter Gaditas primas obtinebāt. ¶20 q.d. inter filios Gad qui erāt in regione Baſanitide. ¶21 vl, per domos i. per familias ſiue cognatiōes ſuas. Nūc deſcribit ſingularū familiarū principes. ¶22 Subaudi [&,] Et Ahi ¶23 Heb. [fuerūt] caput in domib⁹ &c. i. hi principes fuerūt in domib⁹ maiorū ſuorū. ¶24 Baſan dicitur & metropolis Baſanitidis & tota regio. Hic melius pro metropoli. ¶25 poti⁹, vſq; ad fines eorū. ¶26 Per cōtractionē dicitur Iothā, integrū eſt Ioathā. Vide 4. Reg. 14. ¶28 He. ex filijs virtutis, [&] viris portātib⁹ &c. ¶29 periti belli. ſiue, artis bellicæ, ¶30 Heb. egredientes ad pugnā. i. parati cōſerere man⁹ cū hoſte. ¶31 Hi fuerūt filij Iſmahelis. q.d. cū Iethuræis, Naphiſeis, Nodabeis. ¶32 ſub. à Deo. q.d. qui virtute diuina ſuperarūt Agarenos. ¶33 i. qui ſequebantur partes Agarenorum. ¶34 prædati ſunt

¶35 Heb. & animarum humanarum. Animæ pro perſonis. ¶36 Hebr. nam interfecti multi ceciderunt, quia bellum ¶37 i. vſque ad illud tẽpus quo abducti ſunt à rege Aſſyriorum in captiuitatem. ¶38 i. familiarum ſuarum. ¶39 vl, potentes. aut, virtute præditi,

¶40 vl, fornicando ſectantes deos

¶41 q.d. Mouit iſtum vt pararet expeditionem contra illos. Duo iſti reges non vixerunt eodem tẽpore: propterea ſeparauit eos.

VI.

¶1 q.d. iſte eſt qui in priore templo ſtrenue functus eſt officio ſacerdotis: quia reſtitit regi Oſee volẽti offerre incenſum in templo Salomonis. ¶2 vl, tráſtulit. ſub. in Babylonem.

¶3 i. miniſtro Nabuchodonoſore. ¶4 Repetit principium capitis: quia à principio ipſo recenſuit tantum genealogiam Caath.

¶5 Gerſom, in principio capitis ſcribebatur per nun, nunc per mem: quòd hæ literæ ſint inter ſe affines.

quinquaginta millia, ouium ducẽta & quinquaginta millia, aſinorum duo millia, [35]& hominum viuentium' centum millia: [36]multi inſuper vulnerati ciderunt: prælium enim' iſtud erat à Deo, habitaueruntque in locis eorũ [37]vſque ad tranſmigrationem. ¶Et filij dimidiæ tribus Manaſſis habitauerunt in terra à Baſan vſq; ad Baal-hermon, & Senir, atque montem Hermon: vehementer ſeni inſcreuerãt. Iſti que fuerunt principes [38]domus patrum eorum, 'Epher & Iiſhi, Eliel, Aſriel, Ieremias, Hodaias atque Iahdiel viri heroes & bellicoſi, adhæc viri [39]inclyti,' & principes [38]domus patrum ſuorũ. ¶Præuaricatores autẽ fuerunt aduerſus Deum patrum ſuorum, [40]ſcortantes poſt deos' populorũ terræ, quos exterminauerat Deus à facie eorum. [41]Excitauit autẽ Deus Iſraelis ſpiritum Phul regis Aſſyriorum, & ſpiritum Tilgath-pilnæſer regis Aſſyrij, qui tranſduxit eos, nempe Rubenitas, Gaditas, & dimidiã tribum Manaſſe, & duxit eos in Hala, Habor, Hara, & ad fluuium Goſan vſque in hunc diem.

CAP. VI.

Filij Leui, Gerſon, Cahath & Merari. Filij autem Cahath, Amram, Iizhar, Hebron & Vſiel. Filij Amram, Aharon & Moſes, atque Maria. filij autem Aharonis Nadab, Abihu, Eleaſar, & Ithamar. Eleaſar verò genuit Pinhas, Pinhas genuit Abiſua. Abiſua genuit Buki, Buki genuit Vzi. Vzi autẽ genuit Seraia. Seraia genuit Meraioth. Meraioth genuit Amariam, Amarias genuit Ahitub. Ahitub genuit Zadoc, Zadoc genuit Ahimaaz. Ahimaaz genuit Aſariam, Aſarias genuit Iohannan. Iohannan genuit Aſariam: [1]is ſacerdotio functus eſt in domo quam extruxit Solomon' in Ieruſalem. Genuit autem Aſarias Amariam, & Amarias genuit Ahitub. Ahitub genuit Zadoc, Zadoc autẽ genuit Sallum. Sallum genuit Hilkiam, Hilkias genuit Aſariã. Aſarias genuit Seraia. Seraia genuit Iehozadec. Iehozadec autẽ abiit quum Dominus [2]captiuos abduceret' Iehuda & Ieruſalem [3]per manũ Nebucad-nezar. [4]Filij inquã Leui, [5]Gerſom,' Cahath, & Merari. Hæc verò ſunt nomina filiorum Gerſom, Libni & Simei. Filij autem Cahath, Amram, Iizhar, Hebron & Vſiel. Filij Merari, Maheli & Muſi. iſtæ ergo ſunt [6]familiæ Leui [7]iuxta patres eorum. [8]Ipſius Gerſom, Libni filius eius,' Zimma fili⁹ eius, Ioah filius eius, Iddo filius eius, Sera filius eius, Ieatrai filius eius. Filij ipſius Cahath, Aminadab filius eius, Cora filius eius, Aſſir filius eius, Elcana filius eius, Ebiaſaph filius eius, & Aſſir filius eius. Thahath filius eius, Vriel filius eius, Vſia filius eius, & Saul filius eius. Filij Elcana, Amaſai & Ahimoth. Elcana, filij [9]Elcana,' Zophai filius eius, & Nahath filius eius, Eliab filius eius, Ieroham filius eius, Elcana filius eius. [10]Porrò filij Samuelis,' primogenit⁹ [11]Vaſni' & Abia. Filij Merari, Mahali, huius filius Libni, huius filius Simhi, huius filius Vſa, Huius filius Simha, huius filius Haggia, huius filius Aſaia. Et hi ſunt quos conſtituit Dauid [12]ſuper cantica' ædis Domini, poſtquam requiem habuit arca. Miniſtrabãt autem [13]coram tabernaculo tentorij conſtitutionis [14]canticis,' donec Solomon extrueret ædem Do-

quinquaginta millia, & ouium ducẽta quinquaginta millia, & aſinos duo millia, & animas hominum centũ millia: vulnerati autem multi corruerunt. fuit enim bellũ' Domini:' habitaueruntque pro eis vſque ad tranſmigrationem. ¶Filij quoque dimidiæ tribus Manaſſe poſſederunt terram à finibus Baſan vſque Baal, Hermon & Sanir, & montem Hermon. ingens quippe numerus erat. Et hi 'fuerunt' principes domus cognationis eorum, Epher, *Ieſi, & Eliel, & Ezriel, & Ieremia, & Odoia, & Iediel viri fortiſſimi & potentes, & nominati duces in familijs ſuis. ¶Reliquerunt autem Deum patrum ſuorum, & fornicati ſunt poſt deos populorum terræ, quos abſtulit Deus corã eis. Et ſuſcitauit Deus Iſrael ſpiritum Phul regis Aſſyriorum, & ſpiritum Thelgath-phalnáſar regis Aſſur: & tranſtulit Ruben & Gad, & dimidiam tribum Manaſſe, & adduxit eos in Lahela, & in Habor, & Ara, & fluuium Gozan, vſque ad diem hanc.

CAP. VI.

Filij Leui: Gerſõ, Caath, & Merari. Filij Caath: Amram, Iſaar, Hebron, & Oziel. Filij Amram: Aaron, Moyſes & Maria. filij Aaron: Nadab & Abiu, Eleazar & Ithamar. Eleazar genuit Phinees, & Phinees genuit Abiſue. Abiſue verò genuit Bocci, & Bocci genuit Ozi. Ozi genuit Zaraiam, & Zaraias genuit Meraioth. Porrò Meraioth genuit Amariam, & Amarias genuit Achitob. Achitob genuit Sadoc, & Sadoc genuit Achimaas. Achimaas genuit Azariã Azarias genuit Iohanan. Iohanan genuit Azariam: ipſe eſt qui ſacerdotio functus eſt in domo, quam ædificauit Salomon in Ieruſalẽ. Genuit autẽ Azarias Amariã, & Amarias genuit Achitob. Achitob genuit Sadoc, & Sadoc genuit Sellum. Sellũ genuit Helciã, & Helcias genuit Azariã. Azarias genuit Saraiam, & Saraias genuit Ioſedec. Porrò Ioſedec egreſſus eſt, quãdo tranſtulit Dominus Iudã & Ieruſalẽ per manus Nabuchodonoſor. Filij ergo Leui: Gerſom, Caath, & Merari. Et hæc nomina filiorum Gerſom: Lobni, & Semei. Filij Caath: Amram, & Iſaar, & Hebrõ, & Oziel. Filij Merari: Moholi & Muſi. hæ autem 'generationes' Leui ſecundũ familias eorum. Gerſom, Lobni filius eius, Iahath filius eius, Zamma filius eius. Ioah filius eius, Addo filius eius, Zara fili⁹ eius, Iethrái filius eius. Filij Caath, Aminadab fili⁹ eius, Core filius eius, Aſir filius eius. Elcana filius ei⁹, Abiaſaph fili⁹ eius, Aſir filius eius. Tháhath filius eius, Vriel filius eius, Ozias filius eius. Saul filius eius. Filij Elcana: Amaſai, & Achimoth. Et Elcana, filij Elcana. Sophái filius eius, Nahath filius eius, Eliab filius eius, Ieroham filius eius. Elcana filius eius. Filij Samuel: primogenitus Vaſſeni, & Abia. Filij autem Merari, Moholi: Lobni filius eius, Semei filius eius, Oza filius eius, Sámaa filius eius. Haggia filius eius, Aſaia filius eius. Iſti ſunt quos conſtituit Dauid ſuper cantores domus Domini, ex quo collocata eſt arca: & miniſtrabant coram tabernaculo teſtimonij, canentes donec ædificaret Salomon domum Do-

¶6 vl, cognationes Leuitarum. Hic Leui, pro Leuitis ſumitur, nomen eſt gentile, non proprium. ¶7 Subaudiendum ſdomus.] iuxta domum patrum ſuorum. i. per familias ſuas. ¶8 i. Gerſomis filius fuit Libni. ¶9 Hic ponitur antecedens pro relatiuo. Elcana, filij eius. ſub. fuerunt qui ſequuntur. Hic Elcana videtur fuiſſe filius Aſſir. ¶10 Samuel fuit filius Elcanæ. potuit igitur aliquid ſubaudiri, cuiuſmodi, Filius autem eius fuit Samuel. vt poſtea ſequatur, Porro filij Samuelis, &c. ¶11 In libro Regum dicitur Ioel. ¶12 Heb. rationibus cantici. vl. locis cantici. aut, officijs cantici. i. cantorum. q.d. Iſti ſunt quos Dauid præfecit cantoribus, poſteaquam poſita eſt arca in tabernaculo quod fecerat illi Dauid. ¶13 vl, coram tentorio tabernaculi conuentus. Ita dicebatur quòd omnes eò cõuenirent ad colendum Deum. ¶14 ſub. diuinis.

Digitized by Google

mini in Ieruſalem: ſtabant autẽ iuxta ordinem ſuum in miniſterio. Hi verò ſunt qui aſſiſtebant cum filijs ſuis, de filijs Caath, Heman cãtor filius Ioel, filij Samuel filij Elcana, filij Ieroham, filij Eliel, filij Thohu, Filij Suph, filij Elcana, filij Iohel, filij Mahath, filij Amaſai, Filij Elcana, filij Iohel, filij Azariæ, filij Sophoniæ, Filij Thahath, filij Aſir, filij Abiaſaph, filij Core, Filij Iſaar, filij Caath, filij Leui, filij Iſrael. Et frater eius Aſaph, qui ſtabat à dextris eius, Aſaph filius Barachiæ, filij Samaa, Filij Michael, filij Baſaiæ, filij Melchiæ, Filij Athanai, filij Zara, filij Adaia, filij Ethã, filij Zamma, filij Semei, Filij Ieth, filij Gerſom, filij Leui. Filij autẽ Merari fratres eorum, ad ſiniſtram: Ethã filius Cuſi, filij Abdi, filij Maloch Filij Haſabiæ, filij Amaſiæ, filij Helciæ, Filij Amaſai, filij Boni, filij Somer, Filij Moholi, filij Muſi, filij Merari, filij Leui. ¶Fratres quoque eorũ Leuitæ, qui ordinati ſunt in cunctũ miniſterium tabernaculi domus Domini. Aaron verò, & filij eius adolebant incẽſum ſuper altare holocauſti, & ſuper altare thymiamatis, in omne opus Sãcti ſanctorũ: & vt precarentur pro Iſrael iuxta omnia quæ præceperat Moyſes ſeruus Dei. Hi ſunt autẽ filij Aaron: Eleazar filius eius, Phinees filius ei⁹, Abiſue filius eius. Bocci filius eius, Ozi fili⁹ eius, Zarahia filius eius. Meraioth fili⁹ eius, Amarias filius eius. Achitob fili⁹ eius, Sadoc fili⁹ eius, Achimaas filius eius. ¶Et hæc habitacula eorũ per vicos atque cõfinia, filiorum ſcilicet Aaron, iuxta cognationes Caathitarũ: ipſis enim ſorte cõtigerat. Dederunt igitur eis Hebron in terra Iuda, & ſuburbana eius per circuitũ: agros autẽ ciuitatis, & villas, Caleb filio Iephone. Porrò filijs Aaron dederũt ciuitates ad cõfugiẽdũ, Hebrõ & Lobna, & ſuburbana eius, Iether quoq; & Eſthemo cũ ſuburbanis ſuis, ſed & Helon & Dabir cũ ſuburbanis ſuis, Aſan quoq; & Beth-ſemes & ſuburbana earũ. De tribu autẽ Bẽiamin: Gábee & ſuburbana eius, & Almath cũ ſuburbanis ſuis, Anathoth quoque cum ſuburbanis ſuis. omnes ciuitates, tredecim. cũ ſuburbanis ſuis, per cognationes ſuas. Filijs autẽ Caath reſiduis de cognatione ſua dederunt ex dimidia tribu Manaſſe in poſſeſſionẽ vrbes decẽ. Porrò filijs Gerſõ per cognatiões ſuas de tribu Iſſachar, & de tribu Aſer, & de tribu Nephthali, & de tribu Manaſſe in Baſan, vrbes tredecim. Filijs autẽ Merari per cognationes ſuas de tribu Ruben, & de tribu Gad, & de tribu Zabulõ, dederũt ſorte ciuitates duodecim. Dederunt quoque filij Iſrael Leuitis ciuitates, & ſuburbana earũ: Dederúntq; per ſortẽ, ex tribu filiorũ Iuda, & ex tribu filiorum Simeõ, & ex tribu filiorũ Beniamin, vrbes has quas vocauerunt nominibus ſuis, Et his qui erãt de cognatione filiorum Caath, (fuerúntque ciuitates in terminis eorũ de tribu Ephráim.) ¶Dederũt ergo eis vrbes ad confugiẽdum, Sichem cũ ſuburbanis ſuis in monte Ephráim: & Gazer cum ſuburbanis ſuis, Iecmaam quoque cum ſuburbanis ſuis, & Beth-horon ſimiliter, Necnõ & Helon cum ſuburbanis ſuis, & Geth-remmõ in eundẽ modum. Porrò ex dimidia tribu Manaſſe, Aner & ſuburbana eius, Balaam & ſuburbana eius: his videlicet qui de cognatiõe filiorũ Caath reliqui erãt. Filijs autem Gerſom de cognatione dimidiæ tribus Manaſſe, Gaulõ in Baſan, & ſuburbana eius,

mini Ieroſolymis, ſteterúntq; in miniſterio ſuo [15]iuxta ritum ei⁹ præſcriptũ. Hi autẽ aſſiſtebant cum filijs ſuis, de filijs Cahathitarũ, Heman cantor filius Ioel, filij Samuel, filij Elcana, filij Ieroham, filij Eliel, filij Thoa, Filij Zuph, filij Elcana, filij Mahath, filij Amaſai, Filij Elcana, filij Ioel, filij Aſaria, filij Zeponia, Filij Thahath, filij Aſſir, filij Abiaſaph, filij Cora, Filij Iizhar, filij Cahath, filij Leui, filij Iſrael. Et [16]frater eius Aſaph ſtabat ad dexterã ei⁹: & fuit Aſaph fili⁹ Berechię, filij Simha, Filij Michaelis, filij Baaſeia, filij Malchia, Filij Ethni, filij Særa, filij Adaia, Filij Ethã, filij Sima, filij Simei, Filij Iahath, filij Gerſom, filij Leui. Porrò [17]filij Merari fratres eorũ erant ad ſiniſtrã, nẽpe Ethan fili⁹ Kiſi, filij Abdi, filij Malluch, Filij Haſabiæ, filij Amaſiæ, filij Hilkiæ, Filij Amzi, filij Bani, filij Samer, Filij Mahli, filij Muſi, filij Merari, filij Leui. ¶Et fratres [18]eorũ [19]Leuitæ [20]donatitij ad omne miniſterium tabernaculi ædis Dei. Aharon verò & filij eius adolebãt incẽſum ſuper altare holocauſti, atque ſuper altare [21]incẽſi, [22]ad omne op⁹ [23]Sãcti ſanctorum, & [24]ad expiãdũ pro Iſraelitis, iuxta omnia quę præceperat Moſes famulus Dei. Iſti autẽ ſunt filii Aharonis, Eleaſar, cuius fili⁹ Pinhas, & huius filius Abiſua, Huius filius Buki, huius fili⁹ Vſi, huius filius Seraia, Hui⁹ filius Meraioth, huius fili⁹ Amaria, hui⁹ filius Abitub, Huius filius Zadoc, hui⁹ filius Ahimaas. ¶Et iſtæ ſunt habitationes eorum per [25]caſtella eorũ, [26]atq; terminos eorũ, filiorũ ſcilicet Aharonis [27]per familiã Cahathitarũ. nã illis fuit hæc [28]ſors. [29]Dederũt enim eis Hebrõ in terra Iehuda & ſuburbanos agros eius circũ illam. Agrum autẽ ciuitatis & villas eius dederũt Chaleb filio Iephune. Filijs verò Aharonis dederunt ciuitates refugij, Hebron videlicet, & Libna cũ ſuburbanis ſuis: [30]Iathir & Eſtemoa cum ſuburbanis ſuis: [31]Hilen quoque cũ ſuburbanis eius, Debir cum ſuburbanis eius: Aſan & ſuburbana eius, Beth-ſemes & ſuburbana eius. De tribu verò Bẽiamin, Geba cũ ſuburbanis ei⁹, [32]Allemeth cum ſuburbanis eius, Anathoth & ſuburbana eius: omnes ciuitates eorum [33]tredecim ciuitates, per cognationes ſuas. Reliquis filijs Cahath [34]de familia tribus, de dimidia tribu dimidij Manaſſe, in ſorte ciuitates decẽ. Et [35]filiis Gerſom per familias ſuas, ex tribu Iſaſchar, ex tribu Aſer, ex tribu Naphtali, & ex tribu Manaſſe in Baſan ciuitates tredecim. Et [36]filiis Merari per familias ſuas, ex tribu Ruben, & ex tribu Gad, & ex tribu Zebulõ [37]in ſorte duodecim ciuitates. [38]Dederũtque filii Iſrael Leuitis ciuitates & ſuburbana eorũ loca. Dederunt inquã per ſortem ex tribu filiorũ Iehuda, & ex tribu filiorum Simeõ, atque ex tribu filiorum Bẽiamin ciuitates iſtas [39]quas nominib⁹ vocauerũt. Et his qui erãt ex familiis filiorũ Cahath, (fuerũt autẽ [40]ciuitates [41]& termin⁹ eorũ ex tribu Ephraim.) ¶Dederũtq; eis [42]ciuitates refugij, Sechẽ & ſuburbana eius in mõte Ephraim, Geſer & ſuburbana ei⁹, Et Iocmeam, & ſuburbana eius, Beth-horõ & ſuburbana eius. Et Aialon & ſuburbana eius, Gath-rimmon & ſuburbana ei⁹. Ex dimidia autẽ tribu Manaſſe, [43]Aner & ſuburbana eius, Bileam & ſuburbana eius pro familia filiorum Cahath, qui reſidui erant. Filijs autem Gerſom ex familia dimidiæ tribus Manaſſe, Golan in Baſan & ſuburbana eius,

¶15 iuxta morem ſuũ. i. pro ratione dignitatis ſuæ, quem morẽ nacti erant tẽpore tabernaculi. q. d. manſerũt in eo ordine & ſtatu quẽ nacti erant tempore tabernaculi Dauidis. ¶16. i. cognat⁹. nã habuerũt hi duo eũdem auum, nẽpe Leui. ¶17. i. Meraritæ. ¶18 ſub. cantorũ ſupradictorum. ¶19 ſub. alij. ¶20 fuerũt traditi. vĺ deputati ¶21 vĺ, thymiamatis, ¶22. i. in oi opere, vĺ officio. ¶23 Sãctũ ſctõrũ aliquãdo accipitur ꝓ adyto, aliquando ꝓ partib⁹ tẽpli in quib⁹ verſabãtur ſacerdotes. ¶24. i. ad reddendũ Deũ propitiũ Iſraeli. ¶25 Vox Hebræa ſignificat domos lapide factas, & domos inſignes. ¶26 in finibus ſuis. vĺ terminis. Gallice, En leur quartier. nã regio quælibet eſt certis limitibus & finib⁹ diſtincta. ¶27 vĺ. in cognatiõe. nã Aarõ deſcẽdet ex Caath. ¶28 ſub. quæ cecidit ſuper vrbes Iuda. nam miſſis ſortibus acquiſitæ fuerũt vrbes filijs Leui. ¶29 Dederũt itaque. ſub. filii Iſrael filii Aaron. ¶30 Additur à Ioſue, & ſuburbana ei⁹. ¶31 Dicitur à Ioſue Holẽ, propter affinitatẽ

hirk & holem. ¶32 Hæc dicitur Almon à Ioſue. ¶33 Notãdũ hic omitti duas vrbes, quũ hic dicit tredecim. Vide Ioſue. ¶34 Multa ſubaudiẽda, hoc modo, [dederũt] de cognatione tribus [Leui:] de dimidia tribu, [id eſt] de me[dia parte] Manaſſe, per ſortem. vĺ, miſſis ſortibus &c. ¶35 ſub. dederunt. ¶36 ſub. dederunt filii Iſrael. ¶37 vĺ, ductis ſortibus ¶38 Dederunt inquam ¶39 q. d. dederunt vrbes ſupradictas. ¶40 ſub. aliquot. ¶41 terminorũ eorum &c. q. d. habitarunt etiã in tribu Ephraim. Parentheſis eſt. ¶42 vĺ, de vrbibus ¶43 Hæc vocatur à Ioſue Tahana.

Digitized by Google

Aſtharoth & ſuburbana ei⁹. Ex tribu Iſaſchar, Kedes & ſuburbana eius, Dabrath & ſuburbana ei⁹, Et Ramoth & ſuburbana ei⁹, [44]Anē & ſuburbana ei⁹. Ex tribu Aſer, Maſal & ſuburbane ei⁹, Abdon & ſuburbana eius, Et [45]Hucoc & ſuburbana ei⁹, Rehob & ſuburbana ei⁹ loca. Ex tribu autem Naphtali, Kedes in Galilæa & ſuburbana eius, [46]Hāmon & ſuburbana ei⁹, [47]Kiriathaim & ſuburbana eius. Filij verò Merari reſiduis [dederunt] ex tribu Zebulon, Rimmono & ſuburbana eius, Thabor & ſuburbana eius. Et vltra [48]Iordanē Iericho ad Orientē Iordanis ex tribu Ruben, Bezer in deſerto cū ſuburbanis eius, Iahza cū ſuburbanis eius, Et Kedemoth cum ſuburbanis ei⁹, Mephaath cū ſuburbanis eius. Ex tribu Gad, Ramoth in Gilead cū ſuburbanis eius, Mahanaim cū ſuburbanis eius, Et Heſbon cū ſuburbanis ei⁹, & Iaſer cum ſuburbanis eius.

CAP. VII.

Filij verò Iſaſchar, Thola, [1]Phua, Iaſib, Simrō, quatuor. ¶ Et filij Thola, Vſi, Rephaia, Ieriel, Iahmai, Iibſam atq; Samuel, [2]capita in familia patrū ſuorū, Thola, viri fortes per generatiōes ſuas: numerus eorū [3]in diebus Dauidis viginti-duo millia & ſexcenti. [4]Filij Vſi, Iiſraia: filij Iiſraia, Michael, Obadia, Ioel, & Iſchia, [5]quinq;, omnes principes. Erántque [6]cū eis in generationibus ſuis, [&] [7]ſecundū familiā patrum ſuorū [8]cunei militares bello apti triginta ſex millia, quòd [9]multiplicaſſent vxores & filios. [10]Fratres quoq; eorū [11]ſecūdum oēs familias Iſaſchar viri fortes erāt & milites numero octoginta & ſeptē millia [12]recēſiti in vniuerſum. ¶ [13]Bēiamin, Bela, Becher & Iediel, tres. Filij Bæla, Ezbō, Vſi, Vſiel, Ierimoth & Hiri, quinq; [14]principes familiæ patrū, [15]virorum fortiū recēſitorum per genealogias fuerūt viginti duo millia triginta quatuor. Filij verò Bæcher, Semira, Ioas, Elieſer, Elioenai, Omri, Ieremoth, Abia, Anathoth & Alameth. hi omnes filij Bæcher. [16]Numerus autē ſecundum genealogiā generationēſque ſuas, & principes familiarū patrum ſuorū virorum fortium erāt viginti millia & ducenti. Porrò filij Iediel, Bilhā: & filij Bilhan, Iehus, Bēiamin, Ehud, Chanaena, Setā, Tharſis & Ahiſahar. Omnes iſti fuerūt filij Iediel, principes [17]patrum, & viri [18]bello apti, [quorū erāt] decem & ſeptē millia atque ducēti, [19]qui ad bellum proficiſci poterāt. [20]Suppim quoque & Huppim filij [21]Hir: & [22]Huſim filij Aher. ¶ Filij autē Naphtali Iahziel, Guni, Iezer, & [23]Salum. [24]filij Bilha. [25]Filij Manaſſe, Aſriel quē peperit [26]ipſa: cōcubina ei⁹ [27]Aramia peperit Machir [28]patrem Gilead. Machir autē [29]accepit vxores ipſū Huppim & ipſi Suppim: nomen ſororis eius Maacha: nomē autem ſecūdi Zelophead, habuitq; Zelophead filias. Peperit autem Maacha vxor Machir filium, & nominauit nomen eius Pæres: nomen autē fratris eius Sares: filij autem [30]eius Vlam & Ræqem. Et filij Vlam, Bedan. & hi ſunt filij Gilead filij Machir, filij Manaſſe. Soror verò [31]eius Molechet peperit Iſ-chud, Abieſer & Mahela.

& Aſtaroth cum ſuburbanis ſuis. De tribu Iſſachar, Cedes & ſuburbana ei⁹, & Dabereth cū ſuburbanis ſuis, Ramoth quoq; & ſuburbana eius, & Anē cū ſuburbanis ſuis. De tribu verò Aſer, Maſal cū ſuburbanis ſuis, & Abdon ſimiliter. Aſach quoque & ſuburbana eius, & Rohob cū ſuburbanis ſuis. Porrò de tribu Nephthali, Cedes in Galilæa & ſuburbana eius, Hamon cum ſuburbanis ſuis, & Cariathaim & ſuburbana eius. Filijs autē Merari reſiduis: de tribu Zabulō, Rēmono & ſuburbana ei⁹, & Thabor cū ſuburbanis ſuis. Trās Iordanē quoq; ex aduerſo Iericho cōtra Orientē Iordanis, de tribu Rubē, Boſor in ſolitudine cū ſuburbanis ſuis, & Iaſſa cum ſuburbanis ſuis, Cademoth quoque & ſuburbana eius, & Mephaath cū ſuburbanis ſuis. Necnō & de tribu Gad, Ramoth in Galaad & ſuburbana eius, & Manaim cū ſuburbanis ſuis, Sed & Heſebon cū ſuburbanis ſuis, & Iezer cum ſuburbanis ſuis.

CAP. VII.

Porrò filij Iſſachar: Thola, & Phua, Iaſub & Simeron, quatuor. ¶ Filij Thola: Ozi & Raphaia, & Ieriel, & Iemai, & Iebſem, & Samuel, principes per domos cognationum ſuarum. De ſtirpe Thola viri fortiſſimi numerati ſunt in dieb⁹ Dauid, viginti duo millia ſexcenti. Filij Ozi: Izrahia, de quo nati ſunt Michael, & Obadia, & Ioel, & Ieſia, quinque: omnes principes. Cum eis per familias, & populos ſuos, accincti ad prælium, viri fortiſſimi, triginta ſex millia: multas enim habuerunt vxores, & filios. Fratres quoque eorum per omnem cognationem Iſſachar, robuſtiſſimi ad pugnādum, octoginta ſeptē millia numerati ſunt. ¶ Filij Beniamin: Bela, & Bechor, & Iadihel, tres. Filij Bela: Eſbon & Ozi & Oziel & Ierimoth & Vrai, quinq; principes familiarū, & ad pugnādum robuſtiſſimi: numer⁹ autem eorū viginti duo millia & triginta quatuor. Porrò filij Bechor: Zamira, & Ioas, & Eliēzer, & Elioenai, & Amri, & Ierimoth, & Abia, & Anathoth, & Almath. omnes hi, filij Bechor. Numerati ſunt autē per familias ſuas pricipes cognationū ſuarū ad bella fortiſſimi, viginti millia & ducēti. Porrò filij Iadihel: Balan. Filij autē Balan: Iehus, & Beniamin, & Aod, & Chanaana, & Zethan, & Tharſis, Ahiſahar. Omnes hi, filij Iadihel, principes cognationū ſuarū, viri fortiſſimi decē & ſeptē millia, & ducenti ad præliū procedētes. Sephā quoque & Hapham filij Hir: & Haſim filij Aher. ¶ Filij autem Nephthali: Iaſiel, & Guni, & Ieſer, & Sellum, filij Bala. Porrò filius Manaſſe, Eſriel: concubináque eius Syra peperit Machir patrem Galaad. Machir autē accepit vxorem filijs ſuis Happhim & Sapham: & habuit ſororē nomine Maacha: nomen autē ſecundi, Salphaad, natæq; ſunt Salphaad filiæ. Et peperit Maacha vxor Machir filiū, vocauitq; nomē eius Phares: porrò nomen fratris eius, Sares: & filij eius, Vlam, & Recem. Filius autem Vlam, Badan. hi ſunt filij Galaad, filij Machir, filij Manaſſe. Soror autem eius Regina peperit Virum-decōrum, & Abiēzer, & Mohola.

...de di...gan- ¶45 El...n dicitur à Ioſue. ¶46 Hamath-dor, in Ioſue. ¶47 Aliàs dicitur Cartā apud Ioſue. ¶48 Iordanis Iericho dicitur, quia fluit circum Iericho.

VII.

¶1 Pro Phua & Iaſib, ſcribit in Geneſi, Phuna & Iob. Quare q...dā dicūt Iaſib eundē eſſe cum Iob. ¶2.i. principes familiæ ſuæ: hoc eſt familiæ Thola. ¶3.i. quū numerauit Dauid populū. 2. Reg. 24. ¶4 Plurale pro ſingulari Fili⁹. ¶5 cōprehenſo patre ſcilicet. ¶6 ſub. principibus. ¶7.i. per familias ſuas. ¶8 Heb. milites [vel turmæ] prælij. i. milites apti & parati ad bellū. q.d. generoſi & fortes. ¶9.i. habuerūt plurimas vxores, & ex eis genuerunt plurimos liberos. ¶10.i. Cognati. ¶11 vt, per omnes &c. q.d. Omnes Iſcharioræ ¶12 Heb. quādo recenſiti fuerūt per ſeriem generationis eorū per ōnes. i. per totā cognationē ſuā. q.d. cōprehēſis oib⁹ aſcendebant ad numerum octoginta &c. ¶13 ſub. Et filij.

¶14. i. principes familiæ ſuæ. ¶15 Heb. potētes viribus: & quū fuerūt per ſeriem generationis recenſiti. ¶16 Heb. Et quū numerati ſunt per ſeriē generationis eorū, [&] per generationes ſuas, qui erāt principes familiæ ſuæ [&] potētes virtute. i. viri fortiſſimi. ¶17 familiarū. ¶18 Heb. fortes viribus. ¶19 Heb. egrediētes ad militiā in prælium. i. viri militares parati ad præliū. q.d. viri militares & bellicoſi. ¶20 In Geneſi, cap. 46, dicitur Muppim. ¶21 Hic Hir, dicitur Hiri paulo ſuprà in enumeratione filiorū Bæla. ¶22 Vertēdū, Huſſim fuit fili⁹ alius. ſub. à filijs Beniamin: quia fuit ex nepotibus Dan. Locus hic facile intelligitur collat⁹ cū 46. cap. Geneſ. Hebraice legitur [filij] pro [fili⁹.] ¶23 In Geneſi. 46, dicitur Sillem. ¶24 Hæc verba, filij Bilha, non ſunt referēda ad filios Naphtali: ſed ad eū qui paulo ante dictus eſt eſſe alius à filijs Beniamin, & ad ipſum Naphthali. hos duos eſſe intelligendos docet caput 46. Geneſeos. ¶25 Plurale pro ſingulari, Filius. aut ſubaudiēda præpoſitio, Ex filijs &c. ¶26 ſub. quæ peperit. i. vxor eius. ¶27. i. Syra illa. Gallice, La Syrienne. ¶28. i. principem, vel patrem reuera. nā Machir fuit pater viri qui dicebatur Gilead, ſimúlque princeps regionis Gilead. ¶29 Sic vertendū ex 27. cap. Numerorū, qui accepit [ſibi] vxorem, [ſororē] Huppim & Suppim: &c. ¶30 ſub. Sares. ¶31 ſub. Galaad.

a: Ahin & Seché, & Leci, &
hráim: Suthála, Bared fili⁹
us, Elada filius ei⁹, Thahath
ius Zabad, & huius filius Su
Ezer & Elad: occiderunt auté
genæ, quia deſcenderāt vt inua
es eorū. Luxit igitur Ephráim pa
diebus, & venerūt fratres eius vt
ētur eū. Ingreſſúſq; eſt ad vxoré ſuā: quæ
it, & peperit filiū, & vocauit nomé eius Be-
quód in malis domus eius ortus eſſet. Filia
eius fuit Sara, quæ ædificauit Beth-horon
oré & ſuperioré, & Ozen-ſara. Porrò filius
apha, & Reſeph, & Thale, de quo natus eſt
, Qui genuit Laadan: hui⁹ quoq; filius Am
qui genuit Eliſama, De quo ortus eſt Nun,
abuit filiū Ioſûe. Poſſeſſio auté eorū & ha-
o, Beth-el cū filiabus ſuis, & contra Orienté
, ad Occidentalé plagā Gazer & filiæ eius,
quoque cū filiabus ſuis, vſque ad Aſa cum
s eius. Iuxta filios quoq; Manaſſe Beth-ſan
s eius, Thanach & filias eius, Mageddo &
eius, Dor & filias eius: in his habitauerūt fi-
ſeph, filij Iſrael. ¶ Filij Aſer: Iemna, & Ie-
Ieſſui, & Baria, & Sara ſoror eorū. Filij au-
aria: Heber, & Melchiel: ipſe eſt pater Bar-
Heber auté genuit Iephlat, & Somer, & Ho
, & Suaa ſororé eorum. Filij Iephlat: Pho-
Chamaal, & Aſoth: hi filij Iephlat. Porrò
omer: Ahi, & Roaga, & Haba, & Aram. Filij
Helem fratris eius: Supha, & Iemna, & Sel-
Amal Filij Supha: Sue, Harnapher, & Sual,
i, & Iamra, Boſor, & Hod, & Samma, & Sa-
Iethran, & Bera. Filij Iether: Iephonne,
aſpha, & Ara. Filij autem Olla: Aree, & Ha-
, & Reſia. Omnes hi filij Aſer, principes co-
tionum, electi atque fortiſſimi duces ducum:
erus autem eorum ætatis quæ apta eſſet ad
llum, vigintiſex millia.

CAP. VIII.

Beniamin autem genuit Bale primogenitum ſuum, Aſbel ſecundum, Ahara tertium, No-
a quartum, & Rapha quintum. Fuerúntque fi-
Bale: Addar, & Gera, & Abiud, Abiſúe quoq;,
Naaman, & Ahóe, ſed & Gera, & Sephuphan,
Huram. Hi ſunt filij Ahod, principes cogna-
ionum habitantiū in Gabaa, qui tranſlati ſunt
Manáhath. Naaman autem & Achia, & Gera
ſe tranſtulit eos, & genuit Oza & Ahihud. Por
Saharáim genuit in regione Moab, poſtquā
miſit Huſim & Bara vxores ſuas. Genuit autem
de Hodes vxore ſua, Iobab, & Sebia, & Moſa, &
Molchom, Iehus quoque & Sechia, & Marma. hi
unt filij eius principes in familijs ſuis. Mehu-
im verò genuit Achitob, & Elpháal. Porrò filij
lpháal: Heber, & Miſaam, & Samad: hic ædifica-
uit Ono, & Lod, & filias eius, Baria autem & Sa-
ma principes cognationum habitantiū in Aia-
lon: hi fugauerunt habitatores Geth. Et Ahio, &
Seſac, & Ierimoth, Et Zabadia, & Arod, & Heder,
Michael quoque & Ieſpha, & Ioha filij Baria. Et
Zabadia, & Moſollam, Et Hezeci, & Heber, Et Ie-
ſmari, & Iezlia, & Iobab filij Elpháal. Et Iacim,
& Zechri, & Zabdi, Et Elioenai, & Selethái, & Eliel,
Et Adaia, & Baraia, & Samarath filij Semei. Et Ieſ
phan, & Heber, & Eliel, Et Abdon, & Zechri, & Ha-
nan, Et Hanania. & Alā, & Anathothia, Et Ieph-
daia, & Phanuel filij Seſac. Et Samſari, & Sohoria,

Porrò filij Semida fuerunt Ahian, ... m, Lichi
& Aniham. ¶[12] Filij autem Ephráim, ... talah, hu
ius filius Bæred, huius filius Tahath, huius filius
Eleada, huius filius Thahath, huius filius Sahad,
[13] huius filius Sutela, Aeſer, & Elead. & occiderūt
eos viri Gath [14] nati in illa terra, eo quòd deſcē-
derant vt acciperent pecora eorum. Et mœrore
affectus eſt Ephraim [15] pater eorum multis die-
bus, veneruntque [16] fratres eius vt eum conſola-
rentur. Et quum ingreſſus eſſet ad vxorem ſuā,
cōcepit illa & peperit, & vocauit nomē eius [17] Be-
ria, [18] quòd calamitas hæc cōtigiſſet domui eius.
[19] Filia autē eius fuit Seera, quæ ædificauit Beth-
horon inferiorem atq; ſuperiorem, & Vſen-ſee-
ra. [40] Huius filius fuit Ræpha, & Ræſcheph, huius
filius Thela, huius filius Thahan, Huius filius La-
edan, huius filius Amihud, huius filius Eliſama,
Huius filius Non, huius filius Iehoſua. Poſſeſſio
eorum & habitationes ipſorum Beth-el, & viculi
eius, ad Orientem Naaran: & ad Occidentem, Ge-
ſer & viculi eius, Sichem & viculi eius, Adeſa &
viculi eius. Et [41] ad partes filiorū Manaſſe, Beth-
ſean & viculi eius, Thanaah & viculi eius, Megid-
do & viculi eius. Dor & viculi eius: [42] in iſtis ha-
bitauerunt filij Ioſeph filij Iſrael. ¶ Filij Aſer,
Iimna, Iiſua, Iiſuai, & Beria atq; Særa ſoror eo-
rum. Filij Beria, Heber & Malkiel: is eſt [43] pater
Birſaith. Heber autem genuit Iaphlet, Somer,
Hotham, Suáque ſororé eorum. Filij Iaphlet, Pa-
ſach, Bimhal, Aſuath: iſti ſunt filij Iaphlet. Filij
Somer, Ahi, Roga, Iehuba & Aram, [44] Et filius
Helem fratris [45] eius, Zophah, Iimna, Sæles & A-
mal. Porrò filij Zophah, Sua, Harnæpher, Sual,
Beri & Iimra, Bæzer, & Hod, Sama, Silſa, Iithran
& Beera. Filij verò Iæther, Iephune, Piſpa, & Ara.
Filij autem Vlla, Ara, Hanniel, & Riſia. Omnes iſti
filij Aſer, capita [46] domorum patriarum, [47] clari
heroes ac bellatores [48] duces præcipui, [49] qui ſeſe
inſinuarunt iuxta genus ſuum apti bello iuxta
numerum ſuum, virorū nempe vigintiſex mil-
lia.

CAP. VIII.

Beniamin verò genuit [1] Bæla primogenitum
ſuum, Aſbel ſecūdum, Ahrah tertium, Noah
quartum, & Rapha quintū. Fuerúntque filij Bæ-
la, Addar, Gera, Abihud, Abiſua, Naaman & A-
hoah, Gera, Sephuphan & Huram. Iſti autē ſunt
filij Ehud, & hi ſunt capita [2] patrū habitantiū in
Gæba, & trāſtulerunt [3] eos in Manahath. [4] Et Naa-
man, Ahia & Gera, is trāſtulit eos: genuitq; Vſam
& Ahihud, Sabaraim quoque genuit in campo
Moab, poſteaquā dimiſerat [5] illos, erántq; vxores
eius Huſim & Baara. Et ſuſtulit ex vxore ſua Ho-
des, Iobab, Zibiam, Meſam, Malcam, Ieuz, Sa-
chiam atque Mirmam: hi fuerūt filij eius [6] capita
patrū. Porrò ex Huſim genuit Abitub & Elpaal.
Filij autē Elpaal, Eber, Miſhā & Samed: (is ædifi-
cauit Ono, Lod & viculos eius) [7] Beria verò & Se-
ma fuerunt præcipui patres habitantium Aia-
lon: ipſi effugarunt habitatores Gath. Et Ahio,
Saſac, & Ieremoth, Et Zebadia, Arad, Ader, Et Mi-
chael, Iiſpa, Ioha, filij Beria. ([8] Et Zebadia, Meſul-
lam, Hiſki, Heber, Et Iiſmerai, Iiſlia & Iobab fi-
lij Elpaal.) Et Iakim, Zichri, Zabdi, Et Elienai,
Zilthai, Eliel, Et Adaia, Beraia, Simrath, filij [9] Sim-
hi. Et Iiſpam, Eber, Eliel, Et Abdon, Zichri, Ha-
nan, Et Hanania, Elam, & Anthothia, Et Iiph-
deia, & Pnuel filij Saſac, Et Samſerai, Seharai,

¶ 12 Filij, pro Fi
li⁹. ¶ 13 q.d. Sa
bad habuit tres
filios, Sutela,
Aeſer & Elead.
¶ 14. i. indigenæ
illius terræ.
¶ 15 .i. auus.
¶ 16. i. cognati
& cōſanguinei.
Habebat fratré
maioré ſe na-
tu, nempe Ma-
naſſe. Hic verò
dicit fratres, ſi-
gnificans non
illum fratrem
ſuum, ſed co-
gnatos.
¶ 17. i. in affli-
ctiōe & dolore.
¶ 18 quód in af-
flictione fuiſ-
ſet [ſub. vxor
eius] in domo
eius. ſub. E-
phraim.
¶ 19. i. Neptis.
Per neptem, eā
intellige quæ
nata eſt ex ne-
potibus. q.d. Ex
tribu Ephraim
duxit originē
mulier clariſſi-
ma Seera no-
mine.
¶ 40 q.d. Repha
& Reſcheph fu-
erunt filij eius.
¶ 41. i. verſus eā
regionem quā
inhabitabāt fi-
lij Manaſſe.
¶ 42 ſub. vrbi-
b⁹. ¶ 43. i. prin
ceps. ¶ 44. i. Fi
lij autem.
¶ 45 ſub. Semer.
¶ 46 Heb. do-
mus patrum. i.
princeps fami-
liarum ſuarū.
¶ 47 Heb. potē-
tes viribus
¶ 48 Heb. duces
ducum. i. capi-
ta ducum.
¶ 49 quúmque
per generatio-
nes eorum fue-
runt numerati
inter viros mi-
litiæ ad bellū,
numerus eorū
fuit &c.

VIII.

¶ 1 Vt deſcribat generationem Saul, deſcribit generationem Beniamin. ¶ 2. i. familiarum. ¶ 3 nempe ciues Gæba. ¶ 4 Vacat Et. q.d. Ehud habuit hos filios, Naaman, &c. ¶ 5 Relatiuū maſculinū eſt apud Hebræos pro fœminino, quod etiā ponitur pro antecedente. Poſteaquā amandauit illas à ſe, nempe Huſim &c. Habebat duas vxores quas repudiauit propter cauſas quæ tacentur. ¶ 6. i. principes familiarū. ¶ 7 Heb. Et Beria, & Sema: ipſi principes familiarū ¶ 8 Hi duo verſus legi debent per parenthesin. abſoluit enim filios Elpaal, quos prætermiſerat. ¶ 9 Hic paulo ante vocabatur Sema.

Digitized by Google

Athalia, Et Iareſia, Elia, & Sichri filii Ieroā. Iſti
ſunt [10]præcipui patres & principes in familijs
ſuis:' & iſti habitauerunt Ieroſolymis. In Gibeon
autem habitarunt, [11]Abi-Gibeon:' & nomen vxo-
ris eius Maacha. Et filius eius primogenit⁹ [12]Ab-
don:' Zur, Kis, Baal, Nadab, Et Gedor, Ahio & [13]Sa-
char.' Porrò Micloth genuit Simeam, qui & ipſi
habitarunt eregione [14]fratrum' ſuorum, in Ie-
ruſalem cum fratribus ſuis. ¶ [15]Ner' genuit Kis,
Kis genuit Saulē, Saul genuit Iehonathan, Mal-
chiſua, Abinadab & [16]Eſbaal.' Filius Iehonathan
fuit Merib-baal, Merib-baal genuit Micham. Fi-
lij autem Michæ, Pithon, Melech, Tharea & Ahas.
Ahas genuit Iehoadam, & Iehoada genuit Alæ-
meth, & Azameueth atque Simri: Simri autem
genuit Moza. Moza genuit Bineam, cuius filius
Rapha, cuius filius Elaſa, cuius filius Azel. Porrò
Azel habuit ſex filios, quorum nomina ſunt Aſ-
rican primogenitus eius, & Iſmael, Searia, Oba-
dia & Hanan: omnes iſti filij Azel. Filij autē Eſec
fratris eius, Vlam primogenitus eius. Iehus ſecū-
dus, Eliphelet tertius. Fueruntque filij Vlam viri
[17]& heroes fortes,' periti ſagittandi, qui genue-
runt multos filios & nepotes, [18]eorum centum' &
quinquaginta. omnes iſti [19]de filijs' Beniamin.

CAP. IX.

OMnes itaq; Iſraelitæ [1]iuxta genus cenſi' ſcri
pti ſunt in libro regum Iſraelis [2]& Iehuda,
tranſlatique ſunt in' Babylonē propter præua-
ricationem ſuam. [3]Habitatores primi, qui fuerūt
in poſſeſſione ſua in ciuitatibus ſuis, [4]Iſraelitæ,
ſacerdotes, Leuitæ & Nethinæi.' In Ieruſalē quidē
habitarūt [5]ex filijs Iehuda,' ex filijs Beniamin, ex
filijs Ephraim & Manaſſe. [6]Vthai filius Amihud,
filij Omri, filij Imri, filij Bani, ex filijs Perez filij
Iehuda. Et' de Siloni,' Aſaia primogenitus, & filij
ei⁹. Et de filijs Serah, Iehuel atq; fratres eorū ſex
centi nonaginta. De filijs verò Beniamin, Sallu
filius Meſullam filij Hodauia, filij Senua. Et Ib-
neia filius Ieroham, atque Ela filius Vzi, filij Mi-
chri: & Meſullam filius Sephatiæ filij Rehuel fi-
lij Ibniæ. [8]Fratres' autem eorū ſecundū cogna-
tiones ſuas, nongēti & quinquaginta ſex: omnes
iſti viri [9]primarij, patrēſque iuxta domus patrū
ſuorum.' Ex ſacerdotibus quoq; Iedaia, [10]Iebo-
iarib' & Iachin. Aſarias filius Hilkiæ, filij Meſul
lam, filij Zadoc, filij Meraioth, filij Ahitub prin-
cipis domus Dei. Et Adaia filius Ieroham, [11]filij'
Paſhur, filij Malkiæ, & Maaſai filius Adiel filij
Iachſera, filij Meſullam, filij Meſillemith, filij I-
mer. Et [12]fratres' eorum [13]capita domus patrū ſuo-
rum' mille & ſeptingenti atque ſexaginta, [14]viri
ſtrenui [15][in] opere' miniſterij domus Dei. [16]Et de
Leuitis, Semaia filius Haſub filij Azricam, filij Ha
ſabiæ de filijs Merari. [17]Bacbacar quoque, & Hæ-
res,' atq; Galal, ſed & Mathania filius Michæ, fi-
lij Sichri, filij Aſaph. & [18]Obadia' fili⁹ [19]Semaiæ,' fi-
lij Galal, filij Ieduthun: & Berechia filius Aſa, fi-
lij [20]Elcana,' qui habitabat [21]in villis' Netophati.
Porrò ianitores, Sallū, Accub, Talmō, & Ahiman,
& fratres eorū, Sallum [22]præcipuus.' Et [23]vſq; huc'

& Otholia, Et Ierſia, & Elia, & Zechri, filij Ierohā.
Hi patriarchæ, & cognationū principes, qui ha-
bitauerunt in Ieruſalem. In Gabaon autē habi-
tauerunt Abi-gabaon, & nomē vxoris eius Maa-
cha. Filiúſq; eius primogenitus Abdon, & Sur, &
Cis, & Baal, & Nadab, Gedor quoq; & Ahio, & Za-
cher, & Macelloth. Et Macelloth genuit Samaa:
habitaueruntque ex aduerſo fratrum ſuorum in
Ieruſalem cum fratribus ſuis. ¶ Ner autem ge-
nuit Cis, & Cis genuit Saul: porrò Saul genuit
Ionathan, & Melchi-ſua, & Abinadab, & Eſbaal.
Filius autē Ionathan, Merib-baal: & Merib-baal
genuit Micha. Filij Micha, Phithon, & Melech, &
Tharaa, & Ahaz. Et Ahaz genuit Ioada: & Ioa-
da genuit Alamath, & Azmoth, & Zamri: porrò
Zamri genuit Moſa, Et Moſa genuit Banaa, cuius fi-
lius fuit Rapha, de quo ortus eſt Elaſa, qui genuit
Aſel. Porrò Aſel ſex filij fuerunt, his nominibus,
Ezricam, Bochru, Iſmahel, Saria, Obdia, & Ha-
nan: omnes hi, filij Aſel. Filij autem Eſec fratris
eius, Vlam primogenitus, & Iehus ſecundus, & E-
liphalet tertius. Fueruntque filij Vlam viri robu-
ſtiſſimi, & magno robore tendentes arcū: & mul
tos habentes filios ac nepotes, vſque ad centum
quinquaginta millia.' omnes hi, filij Beniamin.

CAP. IX.

VNiuerſus ergo Iſrael dinumerat⁹ eſt: & ſum
ma eorum ſcripta eſt in Libro regum Iſrael,
& Iuda: tranſlatiq; ſunt in Babylonem propter
delictum ſuum. Qui autē habitauerunt primi in
poſſeſſionibus, & in vrbibus ſuis: Iſrael, & ſacer-
dotes, & Leuitæ, & Nathinæi. Commorati ſunt in
Ieruſalem de filijs Iuda, & de filijs Beniamin, de
filijs quoq; Ephraim, & Manaſſe. Othei filius Am
miud, filius' Amri, filij Omrai, filij Bonni, de fi-
lijs Phares filij Iuda. Et de Siloni: Aſaia primo-
genitus, & filij eius. De filijs autem Zara: Iehuel,
& fratres eorum, ſexcenti nonaginta. Porrò de
filijs Ben-iamin: Salo filius Moſollam, filij Od-
uia, filij Aſana. Et Iobania filius Ieroham: & E-
la filius Ozi, filij Mochori: & Moſollam filius Se-
phatiæ, filij Rahuel, filij Iebaniæ. Et fratres eorū
per familias ſuas, nongenti quinquaginta ſex.
omnes hi, principes cognationū per domos pa-
trum ſuorum. De ſacerdotibus autem: Iodaia, Io-
iarib, & Iachin: Azarias quoque filius Helciæ, fi-
lij Moſollam, filij Sadoc, filij Maraioth, filij A-
chitob, pontifex domus Dei. Porrò Adaias filius
Ieroham, filij Phaſſur, filij Melchiæ: & Maaſai fi-
lius Adiel, filij Iezra, filij Moſollam, filij Moſol-
lamith, filij Emmer. Fratres quoq; eorū principes
per familias ſuas, mille ſeptingēti ſexaginta, for
tiſſimi robore ad faciendū opus miniſterij in do
mo Dei. De Leuitis autē: Semeia filius Haſſub filij
Ezricam, filij Haſebia de filijs Merari. Bacbacar
quoq; carpētarius, & Galal, & Mathania fili⁹ Mi-
cha, filij Zechri, filij Aſaph. & Obdia fili⁹ Semeiæ
filij Galal, filij Idithun: & Barachia filius Aſa filij
Elcana, qui habitauit in atrijs Netophati. Ianito-
res autē: Sellū, & Accub, & Telmō, & Ahiman: &
frater eorū Sellum princeps. Vſq; ad illud temp⁹,

¶10 Heb. capita patrūſ. i. principes familiarū] per generationes ſuas, [&] principes. ſub. trib⁹ ſuæ. hoc eſt principes trib⁹ Beniamin.
¶11 princeps Gibeon. ſub. cum vxore ſua & filijs. Vide hæc eadem in fine capitis noni ſequentis.
¶12 Primogenitus eſt Abdon: reliqui ſunt filij Sur.
¶13 Subaudiendū, & Micloth. vt poſtea ſequatur, Porrò Micloth &c. Id apparet ex fine noni capitis ſequentis, in quo hæc eadē legūtur, vt dictū eſt.
¶14 .i. cognatorum. ¶15 Dicūt Hebræi Ner vocatum etiā fuiſſe Abiel. Abiel erat propium nomen eius: Ner autem, vt aiūt, dicebatur quòd præluceret alijs.
¶16 Dicitur in libris Regū Iſboſeth.
¶17 Heb. fortes robore,
¶18 vſ, vſq; ad centum &c.
¶19 .i. de tribu.

IX.

¶1 recenſiti per ſeriem generationis ¶2 & Iuda tranſlat⁹ fuit In &c. vſ, Iſraelis & Iudæ: [qui Iuda] tranſlatus fuit &c. ¶3 Caput iſtud cōferēdū eſt cū vndecimo Eſdræ, aut Nehemiæ, in quo eadē habentur: vnde illuſtrari poterit. Generationē eorum deſcribit qui redierunt è captiuitate Babylonica. ¶4 .i. aliqui ex Iſraele, ex ſacerdotibus, Leuitis, & Nathinæis. q. d. cū ſacerdotibus, Leuitis, & Nathinæis, aliquot etiam ex Iſraele. ¶5 Oſtēdit quid per Iſraelē intellexerit verſu præcedēte. i. aliquot ex filijs Iuda, &c. qui ſcilicet aufugerant quū abducerētur decē tribus. ¶6 Hi erāt de tribu Iuda. ¶7 ex [filijs] Haſſiloni ¶8 .i. Cognati. ¶9 Heb. capita maiorū, per domos maiorū ſuorū. i. principes familiarum per familias ſuas. ¶10 In Eſdra, hæc eadē habentur, vbi Ben-Ioiarib dicitur, qui hic Ioiarib: nam erat hic filius Ioiarib. ¶11 .i. nepotis. Nam hic omittuntur tres inter Ieroham & Paſhur. Vide Nehemiæ cap. 11. ¶12 .i. cognati. ¶13 .i. principes in familijs ſuis. ¶14 Heb. fortes robore. i. viri bellicoſi. ¶15 vſ, [viri] operis. i. qui verſabātur in opere. ¶16 Pergit explicare ſigillatim quæ poſita ſunt verſu ſecūdo hui⁹ capitis. ¶17 Heb. Et Bacbacar-hæres. nomen propriū. ¶18 Hic dicitur Abdah à Nehemia. ¶19 Nehemias vocat hū: Samnah. ¶20 Iſte Elcana, nō eſt pater Samuelis. ¶21 .i. in vna villarū. ¶22 Heb. caput. ¶23 vſ, huc vſq; ſubmiſerūt. i. præfuerūt illi portæ. Porta regia, hæc vna erat ex portis tēpli, ſic dicta q; per eā rex templū ingrederetur.

Digitized by Google

in porta regis ad Orientem, obſeruabant per vices ſuas de filiis Leui. Sellum verò filius Core filij Abiaſaph, filij Core, cum fratribus ſuis, & domo patris ſui, hi ſunt Coritæ ſuper opera miniſterij, cuſtodes veſtibulorum tabernaculi: & familiæ eorum per vices caſtrorum Domini cuſtodientes introitum. Phinees autem filius Eleazari erat dux eorum coram Domino. Porrò Zacharias filius Moſollamia, ianitor portæ tabernaculi teſtimonij. Omnes hi electi in oſtiarios per portas, ducenti duodecim: & deſcripti in villis propriis: quos conſtituerunt Dauid & Samuel vidēs, in fide ſua tam ipſos, quàm filios eorum in oſtijs domus Domini, & in tabernaculo vicib⁹ ſuis. Per quatuor ventos erant oſtiarij: id eſt ad Orientē, & ad Occidentē, & ad Aquilonē, & ad Auſtrū. Fratres autē eorum in viculis morabantur, & veniebant in ſabbathis ſuis de tempore vſque ad tempus. His quatuor Leuitis creditus erat omnis numerus ianitorum, & erāt ſuper exhedras, & theſauros domus Domini. Per gyrum quoque templi Domini morabantur in cuſtodijs ſuis: vt cum tempus fuiſſet, ipſi mane aperirent fores. De horum grege erant & ſuper vaſa miniſterij: ad numerum enim & inferebantur vaſa, & efferebantur. De ipſis & qui credita habebāt vtenſilia ſanctuarij, præerant ſimilæ, & vino, & oleo, & thuri, & aromatibus. Filij autem ſacerdotum vnguenta ex aromatibus cōficiebant. Et Mathathias Leuites primogenitus Sellum Coritæ, præfectus erat eorū quæ in ſartagine frigebantur. Porrò de filiis Caath fratribus eorum, ſuper panes erant propoſitionis, vt ſemper nouos per ſingula ſabbata præpararent. Hi ſunt principes cantorum per familias Leuitarū, qui in exhedris morabātur, vt die ac nocte iugiter ſuo miniſterio deſeruirent. Capita Leuitarū, per familias ſuas principes, manſerunt in Ieruſalē. ¶In Gabaon autē cōmorati ſunt pater Gabaon Iehiel, & nomē vxoris eius Maacha. Filius primogenitus eius Abdon, & Sur, & Cis, & Baal, & Ner, & Nadab. Gedor quoq;, & Ahio, & Zacharias, & Macelloth. Porrò Macelloth genuit Samaam: iſti habitauerunt e regione fratrū ſuorū in Ieruſalē, cū fratrib⁹ ſuis. ¶Ner autē genuit Cis: & Cis genuit Saul: & Saul genuit Ionathan, & Melchi-ſua, & Abinádab, & Eſbáal. Filius autē Ionathan, Merib-báal: & Merib-báal genuit Micha. Porrò filij Micha, Phithon & Melech, & Tharaa, & Ahaz. Ahaz autē genuit Iara:

in porta regis, quæ erat ad Orientē, illi ianitores fuerunt[24] per manſiones' filiorū Leui. Et Sallum filius Coræ, filij Ebiaſaph, filij Corah: & fratres [25]eius [26]de domo' patris ſui Corahitæ [27]ſuper opus' miniſterij, cuſtodiētes limina tentorij: & patres eorum [erant] ſuper[28]caſtra' Domini, cuſtodientes[29]introitum.' Et Pinhas filius Eleaſar dux fuit[30]ſuper eos, [quòd] antea Dominus fuerat cū eo.' Porrò Zacharias filius Meſelemiæ excubias agebat ad portam tabernaculi [31]conſtitutionis.' Omnes iſti[32]electi erant ad portas & limina, nempe' ducenti & duodecim, [33]recenſiti per genealogias ſuas in villis ſuis,' quos conſtituerat Dauid & Samuel videns, [34]propter fidem eorū.' Ipſi igitur &[35]filij' eorū[36]ad portas' domus Domini, & domus[37]tabernaculi[38]ianitores erant per cuſtodias ſuas. [39]Erant autem ianitores illi ad quatuor vētos,' ad Orientem, ad Occidentem, ad Septentrionem, & ad Meridiem. Et fratres eorū [manebant] in villis ſuis, [40]vt venirent ſeptimo quoq; die ſingulis temporibus cum illis. [41]Erant illi ſub fide [42]quatuor inſignium ianitorū, nempe Leuitæ:' qui [conſtituti] erant ſuper[43]gazophylacia,' & ſuper theſauros domus Dei. Pernoctabant autē circa domum Dei: nam illis cōmiſſa erat[44]cuſtodia,' erántq; ſuper[45]claues [cōſtituti,] vt ſingulis diebus mane aperirent.' Quidam ex eis erāt [46]ſuper vaſa miniſterij:' nam[47]numerata' inferebant ea, &[47]numerata' exportabant. Quidam deinde erāt conſtituti ſuper [alia] vaſa, & ſuper omnia vaſa ſanctuarij, [alij] [ſuper ſimilā &[48]vinum,' ſuper oleum & thus, atq; odores. [49]Ex filijs porrò ſacerdotū quidā conficiebant vnguenta ex odoramētis.' Cęterū Mathathias[50]ex Leuitis,' (qui primogenitus erat Sallum[51]Coritæ,) [52]bona fide [cōſtitutus]' erat ſuper ea quæ fiebant in ſartagine. Quidā ex filijs Cahath &[53]de fratribus eorum' erant ſuper panes[54]ordinādos,' quos ſcilicet[55]pararent' per ſingula ſabbata. Porrò iſti cantores [56]præcipui patres Leuitarū' erāt i[57]exhedris prominētibus, [58]quibus diu noctúq; incūbebat opus.' Iſti[59]ſunt præcipui patres Leuitarū, & capita ſecundū generationes ſuas habitantes' in Ieruſalē. In Gibeon autē habitauerūt[60]Abi Gibeon, & Iehiel:' nomen vxoris eius Maacha. Filius eius primogenitus erat Abdon, Zur, Kis, Baal, Ner, Nadab. Et Gedor, Ahio, Zacharias, Micloth. Porrò Micloth genuit Simeam: qui & ipſi habitauerūt coram fratribus ſuis in Ieruſalē, cum fratribus inquam. ¶Ner genuit Kis, Kis genuit Saulem: Saul genuit Ionathan, Malchiſua, Abinadab, & Eſbaal. Filius Ionathan fuit Merib-baal, Merib-baal genuit Micham. Filij Michæ fuerunt Pithon, Malech, & [61]Thaherea.' Porrò Ahas genuit [62]Iaara:'

¶24 in turmis. vel, iter turmas q.d. Iſti ex filijs Leui fuerūt ianitores.
¶25 ſub. Sellum
¶26 Heb. per domū. i. qui erant de familia eius
¶27. i. præfuerunt operi.
¶28 vel, turmam
¶29 ſub. tabernaculi. nemini enim ſinebant ingredi loca illa ſacra prēterquā ſacerdotes.
¶30 Heb. ſuper eos olim: cum [quo] Domin⁹ erat. i. erat Deo chariſſimus.
¶31 vel, conuentus. ſiue, cōgregationis.
¶32 electi in ianitores in ipſis liminibus. ſub. templi.
¶33 Heb. ipſi [erant] in villis ſuis quū dinumerati ſunt. vel, per ſeriem generationū recenſiti ſunt. i. quum numerus eorum inuentus eſt talis qui iam dictus eſt.
¶34 in munere [vel officio] ſuo. Vox Hebræa E M V N A, hoc loco accipitur pro officio & munere perpetuo & irreuocabili, fixo & permanente.
¶35. i. nepotes, ſiue poſteri.

¶36 ſub. fuerunt cōſtituti. ¶37. i. tabernaculi fœderis ante ædificationem templi. ¶38 Heb. per cuſtodias. i. per vices. q.d. certo numero erant. ¶39. i. Manebāt in quatuor partibus templi, ſiue tabernaculi, reſpondentibus quatuor partibus orbis. ¶40. i. vt ſuccederent iſtis in fine ſeptem dierū: quia fungebantur officio ſuo ſeptem diebus. ¶41 Quia in munere erant. i. Nam fungebātur officio ſuo ita, vna videlicet hebdomada. ¶42 quatuor potentiſſimi ianitorū erant Leuitæ. Qui præerat omnibus ianitoribus, poterat eſſe ex genere ſacerdotali: qui verò quatuor præerant alijs, erant neceſſario Leuitæ. ¶43 cubicula. vel, exhedras. ¶44 ſub. templi per noctem. ¶45 Heb. aperitionē in mane & mane. i. præerāt apertioni oſtiorū domus Dei, quæ fiebat ſingulis matutinis. ¶46. i. ſuper inſtrumenta ipſius cultus diuini. ¶47 Heb. in numero. i. ad numerū condebāt illa, & ad numerū depromere ſolebāt eadē. erat certus numerus vaſorū quæ promebantur & condebantur ad numerum. ¶48 de quo ſcilicet fiebat libamen. ¶49. i. Ex ſacerdotibus erant aliquot qui conficiebant vnguenta aromatica. ¶50. i. qui erat de numero Leuitarum. ¶51. i. qui erat ex nepotibus Coræ. ¶52 Heb. in munere. vel officio. i. fungebatur officio ad quod ſpectaret videre diligenter & attendere ad ea quæ fiebāt in ſartaginibus. ¶53. i. ex cognatis Leuitarum. ¶54 propoſitionis. vel, diſpoſitionis. i. præerant panibus ordine diſpoſitis ante arcam fœderis. ¶55 diſponerent ¶56 Heb. principes familiarum per Leuitas. i. in genere Leuitarum. ¶57 cubiculis immunes. i. alieni ab omni alio officio. ¶58 Heb. quia interdiu & noctu ſuper eos erat [eſſe] in opere. i. ad eos ſpectabat eſſe in ipſo opere muſices, ſiue vacare muſicæ.
¶59 Heb. principes familiarum per Leuitas, per generationes ſuas, principes inquam: iſti inquam habitauerūt &c.
¶60 vertendum, pater [. i. princeps] Gabaon, [nomine] Iehiel. ſub. & familiares eius. Aut dic verbum plurale poſitum pro ſingulari habitauit. Hæc ſequentia ad finem vſque capitis ſcripta ſunt ſuprà capite præcedente. ¶61 Poſt iſtū, addendum Ahas, ex capite nono ſequenti. ¶62 Iſte capite octauo dicitur Iehoadam.

¶6 Hucuſq; deſcriptæ ſunt genealogiæ. hinc iã incipiet deſcribere geſta, & præſertim ipſius Dauidis. hic enim primus liber Paralipomenon ſcriptus eſt maximè in laudem Dauidis.

X.

¶1 Heb. à facie ¶2 & ceciderũt ſub.aliquot. ¶3 Heb. poſt Saulẽ & poſt &c. ¶4 q.d. Pondus autẽ prælij verſum erat contra Saulem. ¶5 ſub. gladiũ. ¶6.i.viri domus eius,hoc eſt nobiles eius. ¶7 vſ,caput. aut potius nũtios. ¶8 ad annũtiandũ [ſub. victoriã ſacerdotibus] idolorum ſuorum ¶9 Vocabatur Aſtaroth. ¶10 vſ,Beth-dagon.vt ſit nomẽ vrbis, quod doctioribus magis probat. nã in Regibus vocatur Bethſan. Aut dicendum Bethſan eſſe nomẽ vrbis i qua fuerit phanum Dagon:tunc ſic vertes, & caluariã eius affixerũt in fano Dagõ i vrbe Bethſan,vt hic loc° conueniat loco Regum. ¶11 Si: dicit q ipſa Iabes eſſet in Galaad. ¶12 De clara & inſigni, notã quercu loquit. Vox Hebræa quãdã ſignificat vlmũ, alij quercũ. Chaldæo paraphraſti caſtane i.In lib.Regũ ponitur dictio quæ ſimpliciter ſignificat arborẽ.

Iaara genuit Alæmeth,& Azamaueth & Simri: Simri genuit Mozam.Moza genuit Bineam,cuius filius fuit Rephaia, & huius filius Elaſa, huius filius Azel.Azel verò ſex habuit filios, quorũ nomina ſunt, Aſricam primogenitus eius,Iſmael,Saria,Obadia,atque Hanan.[6]hi filij Azel.

C A P. X.

PAleſthini prælium inierunt cũ Iſraelitis,fugerũntque Iſraelitæ [1]metu' Paleſthinorũ,[2]ita vt caderẽt' vulnerati in monte Gelboa.Inſequuti autem Paleſthini [3]Saulẽ vrgendo eum & filios eius: trucidarũt Paleſthini Ionathan,Abinadab, atq; Malchiſuam filios Saulis.[4]Inualeſcebat autẽ prælium contra Saulem,' & deprehẽderunt eum iaculatores [hi ſcilicet qui]arcu [valebant,] grauitérque vulneratus eſt à ſagittarijs. Dixit ergo Saul ad armigerum ſuũ, Diſtringe gladiũ tuũ, & eo me tranſfodias: ne præputiati iſti venientes,mihi cũ probro illudant.armiger autem eius nolebat,quoniam metuebat vehemẽter. arrepto igitur gladio Saul, irruit in[5]eum.' Videns ergo armiger eius quòd mortu° eſſet Saul,ruit & ipſe in enſem,& moritur. Mortuus eſt itaque Saul & tres filij eius,& vniuerſa [6]domus eius' ſimul cum eo moriuntur.Quod quũ vidiſſent omnes Iſraelitæ qui erãt in valle,quòd fugiſſent,& quòd obijſſent Saul & filij eius,relictis vrbib° ſuis,fugerunt:venerũntque Paleſthini,& inhabitarũt eas. ¶Cõtigit verò poſtero die vt venirent Paleſthini ad exuendum interfectos,& inuenerunt Saulem & filios eius iacẽtes in monte Gelboa,Et exuto eo, tulerunt caput eius & arma eius, & miſerunt [7][ea]'in [totam] terram Paleſthinam circunquaque,[8]vt fauſtum illud nuntiũ eſſet idolis eorum' & populo.Poſuerunt deinde arma in phano [9]dei' ſui,capite eius ſuſpenſo in [10]phano Dagon. ¶Audientes autẽ omnes [ciues][11]Iabes-Gilead' quod fecerant Paleſthini ipſi Sauli, Surrexerunt omnes viri fortes,& tulerũt corpus Saulis,& corpora filiorũ eius,& intulerunt ea in Iabes,ſepelientes oſſa eorum ſubter [12]quercum illã' in Iabes.[13]Ieiunãtẽſque' ſeptẽ diebus. ¶Mortuus eſt itaque Saul[14]in tranſgreſſione ſua,'qua tranſgreſſus erat contra Dominum,nempe contra verbum Domini quod non cuſtodiuit,[15]& quòd pythonem conſuluit interrogãdo,' Neque[16]requiſiuit' Dominũ,ob hoc interfecit eum,tranſtulitq; regnum ad Dauidem filium Iſai.

C A P. X I.

COngregati ſunt autẽ omnes Iſraelitæ ad Dauidem in Hebron,dicentes, Ecce [1]os tuum,& caro tua nos ſumus.'Sed & heri & nudiuſtertius, quum Saul adhuc regnaret,tu[2]educebas & introducebas' Iſraelem,atque Dominus Deus tuus ad te, Tu [3]paſces' populum meum, nempe Iſraelẽ, tũque [4]princeps eris' ſuper populum meũ Iſraelem.Venerunt itaque omnes ſeniores Iſraelis ad [5]regem'in Hebron, pepigitque Dauid fœdus cum eis in Hebron [6]coram Domino,'& vnxerunt Dauidem regem ſuper Iſraelem iuxta promiſſionẽ Domini [factã][7]per Samuelẽ. ¶Profect° eſt autẽ Dauid & vniuerſus Iſrael in Ieruſalẽ:ipſa eſt Iebus, [8]habitabãntq; illic Iebuſitæ in terra.' Dixerunt autẽ ciues Iebus ad Dauidẽ,Nõ ingredieris huc cepit itaq; Dauid arcẽ Zion, [9]quæ ciuitas eſt Dauidis.'Dixitq; Dauid,Quicũq; primus percuſſerit Iebuſæũ,is[10]caput erit & princeps.'aſcẽdit ergo

& Iara genuit Alamath, & Azmoth, & Zamri. Zamri autẽ genuit Moſa: Moſa verò genuit Banaa: cuius filius Raphaia,genuit Elaſa,de quo ortus eſt Aſel. Porrò Aſel ſex filios habuit his nominibus,Ezricam,Bochru,Iſmahel,Saria,Obdia, Hanan.hi ſunt filij Aſel.

C A P. X.

PHiliſthijm autem pugnabant cõtra Iſrael, fugerũntque viri Iſrael Palæſthinos, & ceciderunt vulnerati in mõte Gelboe. Cũmque appropinquaſſent Philiſthæi perſequẽtes Saul & filios eius,percuſſerũt Ionathan,& Aminadab, & Melchi-ſua filios Saul. Et aggrauatum eſt prælium contra Saul,inuenerũntq; eum ſagittarij,& vulnerauerunt iaculis. Et dixit Saul ad armigerum ſuũ,Euagina gladiũ tuum,& interfice me:ne forte veniant incircuncisi iſti,& illudant mihi. noluit autẽ armiger eius hoc facere,timore perterritus: arripuit ergo Saul enſem, & irruit in eũ. Quod cum vidiſſet armiger eius, videlicet mortuũ eſſe Saul,irruit etiã ipſe in gladiũ ſuũ,& mortuus eſt.Interijt ergo Saul,& tres filij eius,& omnis domus illius pariter concidit. Quod cum vidiſſent viri Iſrael qui habitabant in campeſtribus,fugerunt:& Saul ac filijs eius mortuis,dereliquerũt vrbes ſuas,& huc illũcque diſperſi ſunt: venerũntque Philiſthijm,& habitauerunt in eis. ¶Die igitur altero detrahentes Philiſthijm ſpolia cæſorum,inuenerunt Saul,& filios eius iacentes in monte Gelboe.Cũmque ſpoliaſſent eum, amputaſſent caput,armiſque nudaſſent,miſerunt in terram ſuam,vt circunferretur, & oſtenderetur idolorum templis & populis:arma autẽ eius conſecrauerunt in phano dei ſui, & [*]corpus' affixerũt in templo Dagon.¶Hoc cũ audiſſent viri Iabes-Galaad, omnia ſcilicet quæ Philiſthijm fecerant ſuper Saul,Conſurrexerunt ſinguli virorum fortiũ,& tulerunt cadauera Saul & filiorum eius: attulerũntque ea in Iabes,& ſepelierunt oſſa eorum ſubter quercum quæ erat in Iabes, & ieiunauerũt ſeptẽ diebus. ¶Mortu° eſt ergo Saul, propter iniquitates ſuas, eo quòd præuaricatus ſit mandatum Domini quod præceperat, & non cuſtodierit illud:ſed inſuper etiam pythoniſſam conſuluerit,Nec ſperauerit in Domino, propter quod interfecit eum,& trãſtulit regnum eius ad Dauid filium Iſai.

C A P. X I.

COngregatus eſt igitur omnis Iſrael ad Dauid in Hebron,dicens, Os tuum ſumus & caro tua. Heri quoque & nudiuſtertius cum adhuc regnaret Saul, tu eras qui educebas & introducebas Iſrael:tibi enim dixit Dominus Deus tuus, Tu paſces populum meum Iſrael, & tu eris princeps ſuper eum. Venerunt ergo omnes maiores natu Iſrael ad regem in Hebron, & inijt Dauid cum eis fœdus coram Domino: vnxerũntque eũ regem ſuper Iſrael, iuxta ſermonẽ Domini quẽ locutus eſt in manu Samuel. ¶Abijt quoque Dauid,& omnis Iſrael in Ieruſalẽ,hæc eſt Iebus,vbi erãt Iebuſæi habitatores Terræ. Dixerũtq; qui habitabant in Iebus ad Dauid, Non ingredieris huc. porrò Dauid cepit arcẽ Sion,quæ eſt Ciuitas-Dauid,dixitque,Omnis qui percuſſerit Iebuſæũ in primis,erit princeps & dux.aſcẽdit igitur

¶13 more ſcilicet lugentiũ. ¶14 q.d.Deus interfecit eũ propter trãgreſſiones ſuas. ¶15 vſ,præterea interrogãdo pythonem,conſulendo eũ.ſub.pythonem. ¶16 cõſuluit.q.d.quũmq; nõ cõſuluiſſet Dominũ,interfecit eum. X I. ¶1.i.cognati & cõſanguinei tui ſumus. ¶2 ſub.ad bellũ,& introducebas in vrbes ſuas milites.q.d. eras dux belli. ¶3 vſ,paſce.i.rege. ¶4 vſ,princeps eſto. Exponit quid intelligat per paſce. ¶5 vocat regẽ antequã vngatur,quia elect° erat à Deo in regẽ. ¶6 Hoc dicit q id gratũ eſſet Domino,qui omnia videt & cognoſcit. ¶7 Heb.per manũ Samuelis.i.internũtio Samuele. ¶8 Heb. & ibi [erat] Iebuſæus habitatores terræ illius.i.ibi habitabant Iebuſæi incolæ illius terræ. ¶9.i.quæ poſtea dicta eſt Ciuitas-Dauidis. ¶10.i.dux & imperator exercitus mei.

Digitized by Google

primus Ioab filius Saruiæ, & factus eſt princeps.
Habitauit autẽ Dauid in arce, & idcirco appellata eſt Ciuitas-Dauid. Aedificauitq; vrbẽ in circuitu à Mello, vſq; ad gyrũ: Ioab autẽ reliqua vrbis extruxit. Proficiebatq; Dauid vadẽs & creſcẽs, & Dominus exercituũ erat cũ eo. ¶ Hi principes virorũ fortiũ Dauid, qui adiuuerunt eum vt rex fieret ſuper omnẽ Iſrael iuxta verbum Domini quod locutus eſt ad Iſrael. Et iſte numerus robuſtorum Dauid: Ieſbaam filius Hachamoni princeps inter triginta: iſte leuauit haſtã ſuam ſuper trecentos vulneratos vna vice. ¶ Et poſt eũ Eleazar filius Patrui-eius Ahohites, qui erat inter tres potentes. iſte fuit cũ Dauid in Phes-domim, quãdo Philiſthijm congregati ſunt ad locũ illũ in prælium: & erat ager regionis illius plenus hordeo, fugerátq; populus à facie Philiſthinorũ. Hi ſteterunt in medio agri, & defenderũt eum: cúmq; percuſſiſſent Philiſthæos, dedit Dominus ſalutẽ magnã populo ſuo. ¶ Deſcẽderũt autẽ tres de triginta principibus ad petrã, in qua erat Dauid, ad ſpeluncã Odollam, quando Philiſthijm fuerant metati in Valle-raphaim. Porrò Dauid erat in præſidio, & ſtatio Philiſthinorũ in Beth-lẽhẽ. Deſiderauit igitur Dauid aquã, & dixit, O ſi quis daret mihi aquã de ciſterna Beth-lẽhem, quæ eſt in porta. Tres ergo iſti per media caſtra Philiſthinorũ perrexerũt, & hauſerunt aquã de ciſterna Beth-lẽhem, quæ erat in porta, & attulerunt ad Dauid vt biberet: qui noluit, ſed magis libauit illam Domino, dicens, Abſit vt in conſpectu Dei mei hoc faciam, & ſanguinẽ iſtorũ virorum bibam: quia in periculo animarũ ſuarũ attulerunt mihi aquam. & ob hanc cauſam noluit bibere. hæc fecerunt tres robuſtiſſimi. Abiſai quoque frater Ioab ipſe erat princeps trium, & ipſe leuauit haſtã ſuã contra trecentos vulneratos, & ipſe erat inter tres nominatiſſimus, Et inter tres ſecundus inclytus, & princeps eorũ: veruntamen vſque ad tres primos non peruenerat. ¶ Banaias filius Ioiadæ viri robuſtiſſimi, qui multa opera perpetrarat, de Cabſeel: ipſe percuſſit duos ariel Moab: & ipſe deſcendit, & interfecit leonem in media ciſterna tẽpore niuis. Et ipſe percuſſit virum Aegyptium, cuius ſtatura erat quinque cubitorum, & habebat lanceã vt liciatorium texentium: deſcendit igitur ad eum cum virga, & rapuit haſtam quam tenebat manu, & interfecit eũ haſta ſua. Hæc fecit Banaias filius Ioiadæ, qui erat inter tres robuſtos nominatiſſimus, Inter triginta primus, verũtamẽ ad tres vſq; nõ peruenerat:

[11]In primis Ioab filius Zeruia, factúſq; eſt princeps. Et habitauit Dauid in arce, ob hoc vocarunt eã ciuitatẽ Dauidis. [12]Aedificauit autẽ ciuitatem illã [13]per circuitũ à [14]Millo [15]vſq; ad circuitũ, Ioab verò [16]reliquũ vrbis inſtaurauit. [17]Promouit ergo Dauid, & promouẽdo magnus [18]fit, & Domin⁹ exercituũ cũ eo. ¶ [19]Hæc ſunt capita heroũ quos habuit Dauid, & qui [20]ſtrenue egerunt cũ eo [21]in regno eius, & cũ vniuerſo Iſraele, vt regẽ illum cõſtituerent iuxta verbum Domini ſuper Iſraelem. [22]Et hic numerus eſt heroũ quos habuit Dauid, Iaſchabeã filius Hachmoni [23]præſtantiſſimus inter triarios, is [24]excitabat ſemel haſtam ſuam contra trecẽtos vulneratos. ¶ Poſt hũc fuit Eleaſar filius [25]Dodo Ahohites (qui erat inter tres [26]heroes.) Hic fuit cum Dauide in Pas-damim, collectis illic Paleſthinis in prælium, ſuitq; [27]pars campi plena [28]hordeo, & fugiente populo metu Paleſthinorũ, [29]Statuerunt ſe in mediũ agri, & [30]tutati ſunt eũ, percuſſeruntq; Paleſthinos. & ſalutẽ [31]præſtitit Dominus, & quidẽ magnã ſalutem.
¶ [32]Deſcẽderũt autẽ tres de triginta principibus [33]ſuper petrã ad Dauidẽ in ſpeluncã Adullam, caſtra autẽ Paleſthinorum erãt in valle Rephaim, Exiſtente tũ Dauide [34]in præſidio, & ſtatione Paleſthinorũ in Beth-lehem. Accenſus ergo Dauid deſiderio quodã, dixit, Quis potũ dabit mihi de aquis [35]ex puteo Beth-lehem qui eſt ad portam? Tũ tres illi penetrarũt caſtra Paleſthinorũ, haurientes aquã è fonte Bethlehemitico qui eſt [36]ad illã portã, & tollẽtes [eã,] attulerũt ad Dauidẽ: at Dauid noluit eam bibere, ſed [37]libauit eã Domino, dixitq;, [38]Procul ſit hoc à me Domino adiuuante, [39]ne cõmittã iſtud. num ego ſanguinẽ virorũ iſtorum biberẽ [40]cum vitæ ipſorũ periculo, [41]qui cũ periculo vitæ ſuæ hanc attulerunt? noluit ergo eam bibere. & hæc quidẽ fecerunt tres illi heroes. Porro Abiſai frater Ioab [42]caput ternarij, is excitauit lanceam ſuam ſuper trecentos [43]vulneratos, & in iſta triade [præcipuum] nomẽ habuit, Quin [44]in iſta triade inter duos gloria excelluit, fuitq; illis princeps: at ad tres [priores] nõ pertigit. ¶ Benaia filius Iehoiada, [45]filius cuiuſdã ſtrenui hominis, [46]inclyt⁹ rebus geſtis de Cabzeel: is percuſſit [47]duos leones Moab: is ipſe [48]deſcendit, & percuſſit leonẽ in media [49]fouea, quũ eſſet tempus [50]niuis. Et is idem percuſſit Aegyptium quendam, virum [51]monſtroſæ magnitudinis, [52]cubitis erat quinque. habebat autem Aegyptius ille lanceam inſtar liciatorij [quo vtuntur] textores, deſcenditque [Benaia] ad eum [53]cũ virga illa, & rapuit lanceã è manu Aegyptij, interficiens eum ſua ipſius lancea. Hæc fecit Benaia filius Iehoiada, habuitque [præclarum] nomen inter tres [54]heroes, Quin & [55]inter triginta gloria præcelluit ipſe, tametſi ad [56]tres non pertingeret:

¶ 11 vl, in principio. i. primus.
¶ 12 Aedificare pro inſtaurare.
¶ 13. i. cinxit eã muro.
¶ 14 Platea erat inſignis in qua fiebãt cœtus & cõgregationes, & conciones.
¶ 15. i. vſq; ad finem ipſius circuit⁹. ¶ 16. i. tẽtoria & tabernacula circum domum regis.
¶ 17 vl, Profecit. Hebraice, Et abijt Dauid eũdo & creſcẽdo. i. ab eo tempore Dauid creuit authoritate & dignitate.
¶ 18 factus eſt,
¶ 19 Iſti autem ſunt principes potentiũ. i. fortium virorum.
¶ 20 Heb. fortificauerunt ſe. i. pro virili adiuuerunt eum.
¶ 21. i. in negotio regni.
¶ 22 vl, Iſti autẽ ſunt [vl, fuerũt] de numero potentiũ. vl, fortium virorum
¶ 23 prĩceps tertiorum. ſub. à rege. Alia eſt lectio, princeps inter triginta.
¶ 24 vl, agitauit. q. d. hic in vno conflictu lancea ſua aggreſſus eſt trecẽtos viros quos interfecit.

¶ 25 vl, patrui eius ¶ 26 potentes. i. vnus ex tribus fortibus. Tres fuerunt qui dicti ſunt fortes, quòd perrupto exercitu Palæſthinorũ, attulerint aquam de ciſterna quæ erat in porta vrbis Beth-lehẽ. ¶ 27 Heb. poſſeſſio ¶ 28 In libro Regum hic ager dicitur fuiſſe plenus lenticulæ. Doctus inter Hebræos ſic ſoluit hunc locum, ager ille abundauit hordeo & lenticula. Liber Regum meminit lenticulæ, hic autem hordei. ¶ 29 ſub. ipſe Eleazar & aliquot milites cũ eo. ¶ 30 eripuerunt eam. ſub. poſſeſſionem. ¶ 31 ſub. populo ſuo. ¶ 32 Deſcribit aliud egregium facinus Eleazari, quod illi commune erat cum alijs duobus. ¶ 33 ad rupem. i. ad rupem in qua erat Dauid. ¶ 34. i. in arce illa, quò ſe recipere ſolebat perſequente Saule. ¶ 35 vl, de ciſterna Beth-lehem quæ &c. ¶ 36 vl, in porta illa. i. in illa eleganti porta, aut munita, in qua erat fortaſſe præſidium Palæſthinorum. ¶ 37. i. coniecit eam in terram, & effudit eã in honorẽ Domini. ¶ 38 Heb. Prohibitio ſiat mihi à Domino. i. authore Domino. Gallice, Ia Dieu ne plaiſe que &c. ¶ 39 Heb. à faciendo iſtud. ¶ 40 cum animabus eorum. i. aquam quæ cum vitæ hominum iſtorũ periculo allata eſt. ¶ 41 Heb. quia cum animab⁹ ſuis &c. ¶ 42. i. princeps illorũ trium. ¶ 43 interfectos. i. quos interfecit. ¶ 44. i. virtute æquabat duos ex illis tribus. ¶ 45 vl, filij viri virium. i. viri robuſti. ¶ 46 Heb. & multi operis. i. egregiorum facinorum patratoris. Gallice, Homme d'execution. Poteſt referri ad Iehoiadam. ¶ 47 vl, duos fortiſſimos Moabitas: ¶ 48 ſub. in ciſternam in quam deſcenderat leo quidam ferus. De inſigni quodam leone loquitur. erat fortaſſe hic leo notus, quòd magnis incommodis incolas illius regionis affeciſſet. ¶ 49 quam ſcilicet parauerant ad illũ decipiendum. ¶ 50 ſub. illius magnæ. ¶ 51 Heb. menſuræ. ſub. magnæ. ¶ 52 nempe quinque vlnarum. ¶ 53. i. cum ſcipione illo quo ſolitus erat vti. ¶ 54 fortes, ¶ 55 ex triginta illis ipſe erat inclytus. vl, præ fortibus ac robuſtis ipſe erat inclytus, ¶ 56 Illos tres intelligit qui attulerunt aquam Dauidi ſitienti.

Digitized by Google

hūc cōſtituit Dauid[57] vt eſſet audiēs ei. ¶[58] Fuerūt & illi heroes fortiſſimi,' Aſael frater Ioab, Elhanan filius Dodo de Beth-lehem. Samoth Harodites, Helez Pelonites. Ira filius Ixes Iecuites, Abiæſer Anthotites. Sibchai Huſathites, Ilai Ahohites. Maharai Netophathites, Heled filius Baana Netophathites. Ithai fili[us] Ribai de Gibeath filiorū Beniamin, Benaia Pirathonites. Hurai de[59] torrentibus Gaas,' Abiel Arbathites. Aſmaueth Baharumites, Eliaba Saalbonites. Filij Haſem Giſonites, Ionathan filius Sage Hararites. Ahiam fili[us] Sachar Hararites, Eliphal filius Vr. Hepher Mecheratites, Ahia Pelonites. Hezro Carmelites, Naari filius Aſbai. Ioel frater Nathan, Mibhar fili[us] Hagri. Zelec Ammonites, Naharai Berothites armiger Ioabis filij Zeruia. Ira Iethrites, Gareb Iethrites. Vrias Hithæus, Sabad filius Ahelai. Adina filius Siſa Rubenita, princeps Rubenitarū, & cū eo triginta. Hanan filius Maacha, & Ioſaphat Mithnites. Vſias Aſterathites, Sama & Iehiel filij Hotam[60] Aroerites.' Iedihel fili[us] Simri, & Ioha frater eius[61] Hatizites.' Eliel[62] Mahauimes,' Ieribai atq; Ioſauia filij Elnaam, & Iithma Moabites. Eliel & Obed, atque Iaaſiel[63] Mezobaiatites.'

CAP. XII.

HI venerūt ad Dauidem in Ziclag,[1] quum adhuc concluſus eſſet' metu Saulis filij Kis: Erántque[2] ex heroibus qui auxiliares [ei] fuerunt in rebus bellicis.' Inſtructi autem erant arcu,[3] vtraq; valentes manu in lapidibus, & iaculis arcu,[4] de fratrib[us] Saulis, [id eſt] ex Beniamin.[5] Præcipuus' erat Ahieſer & Ioas filij Semaa Gibeathitæ, Ieſiel atq; Pelet filij Aſmaueth, Beracha & Iehu Anthotites. Iiſmaia Gibeonites[6] fortis inter illos triginta,' &[7] ſuper triginta:' Iirmeia, Iahaſiel, Iohanan, & Ioſabed Gederathites. Elhuſi, Ierimoth, Bealia, Semarias, & Sephatias Haruphites. Ekana, Iiſia, Aſreel, Ioæſer, Iaſabeam[8] Hacorhim.' Ioela, Sebadia, filij Ieroham de Gedur. ¶De Gaditis quoque[9] ſegregati ſunt' quidā ad Dauidē[10] [cum eſſet] in præſidio' deſerti,[11] heroes fortes,' & viri militares[12] bello apti,[13] inſtructi lancea & conto:' quorū facies, leonum facies referebant, & celeritate capreas in mōtibus. Eſer[14] præcipuus,' Obadia ſecundus, Eliab tertius, quartus Maſmana, Ieremias quintus, Athai ſextus, Eliel ſeptim[us], Iohanan octauus, Elſabad nonus, Ieremias decimus, Machbonai vndecimus. Hi fuerunt ex filijs Gad principes exercitus,[15] minor ſuper centū, maior ſuper mille.' Hi ſunt qui traiecerunt Iordanē menſe primo quū exundaret omnibus ripis ſuis, & fugarunt[16] omnes [habitatores] valliū ad Ortū & ad Occaſum.' Venerunt quoque ex filijs Beniamin atq; Iehuda ad præſidiū Dauidis. Et Dauid obuiā eis egreſſus,[17] reſpondit' & dixit ad eos, Si ad[18] ſalutē & ad auxiliū ferendū veniſtis ad me,[19] erit & cor meū vnitum vobiſcū:' ſi verò vt circū ueniatis me,[20] hoſtibúſq; meis [tradatis,][21] (quū ſim iniuriæ expers,)' inſpiciat Deus patrum noſtrorū,[22] atque [id] aperte prodat.' Tum[23] ſpiritus' induit ipſum Amaſai ducē[24] inter triginta,' [vt diceret,][25] Tibi' ô Dauid, &[26] tecū [erimus]' ô fili Iſai,

poſuit autem eū Dauid ad auriculā ſuā. ¶Porrò fortiſſimi viri in exercitu, Ahaſel frater Ioab, & Elchanan filius Patrui-eius de Beth-lehem. Sammoth Arorites, Helles Phalonites. Ira filius Acces Thecuites, Abiezer Anathothites. Sobbochai Huſathites, Ilai Ahohites, Maharai Netophathites, Heled filius Baana Netophathites. Ethai fili[us] Ribai de Gabaath filiorū Beniamin, Banaia Pharatonites. Hurai de Torrēte-Gaas, Abiel Arbathites. Azmoth Bauramites, Eliaba Salabonites. Filij Aſſem Gezonites, Ionathan filius Sage Ararites. Ahiam filius Sachar Ararites, Eliphal filius Vr. Hepher Mecherathites, Ahia Phelonites. Heſro Carmelites, Naárai filius Azbai. Ioel frater Nathan, Mibahar filius Agarai. Selec Ammonites, Naharai Berothites armiger Ioab filij Saruiæ. Ira Iethræus, Gareb Iethræus. Vrias Hethæus, Zabad filius Oholi. Adina fili[us] Siza Rubenites princeps Rubenitarū, & cum eo triginta. Hanan filius Maacha, & Ioſaphat Mathanites. Ozia Aſtarothites, Samma & Iehiel filij Hotham Arorites. Iedihel filius Samri, & Ioha frater eius Thoſaites. Eliel Mahumites, & Ieribai & Ioſaia filij Elnáem, & Iethma Moabites. Eliel & Obed, & Iaſiel de Maſobia.

CAP. XII.

HI quoque venerunt ad Dauid in Siceleg, cum adhuc fugeret Saul filium Cis, Qui erant fortiſſimi & egregij pugnatores, tendentes arcum, & vtraque manu fundis ſaxa iacientes, & dirigentes ſagittas: de fratribus Saul ex tribu' Beniamin. Pricops Ahiezer, & Ioas filij Samaa Gabaathites: & Iaziel & Phallet filij Azmoth, & Baracha & Iehu Anathotites. Samaías quoq; Gabaonites fortiſſim[us] inter triginta & ſuper triginta. Ieremias & Iebeziel & Iohanan & Iezabad Gaderothites. Et Eluzai & Ierimuth, & Baalia, & Samaria & Saphatia Haruphites. Elcana & Ieſia & Azareel & Ioëzer & Ieſbaam de Carehim. Ioela quoque & Zabadia filij Ieroham de Gedor. ¶Sed & de Gaddi transfugerunt ad Dauid, cum lateret in deſerto, viri robuſtiſſimi, & pugnatores optimi, tenentes clypeum & haſtam: facies eorū quaſi facies leonis, & veloces quaſi capreæ in montibus. Ezer princeps, Obdias ſecundus, Eliab tertius, Maſmana quartus, Ieremias quintus, Ethi ſextus, Eliel ſeptimus, Iohanan octauus, Elzebad nonus, Ieremias decimus, Machbanai vndecimus. Hi de filijs Gad principes exercit[us] nouiſſimus, centum militibus præerat, & maximus mille. Iſti ſunt qui tráſierūt Iordanē menſe primo, quando inundare cōſueuit ſuper ripas ſuas: & omnes fugauerunt qui morabantur in vallibus ad Orientalem plagam & Occidentalē. ¶Venerūt autem & de Beniamin & de Iuda ad præſidium in quo morabatur Dauid. Egreſſúſque eſt Dauid obuiam eis, & ait, Si pacificè veniſtis ad me vt auxiliemini mihi, cor meū iungatur vobis: ſi autem inſidiamini mihi pro aduerſarijs meis, cum ego iniquitatem in manibus non habeā, videat Deus patrum noſtrorum, & iudicet. Spiritus verò Domini' induit Amaſai principē inter triginta, & ait, Tui ſumus ô Dauid, & tecū fili Iſai.

¶57 Heb. ad auditū ſuū. i. cōſtituit eū ab auriculis: hoc eſt, fuit ipſi Dauid à cōſilijs. Ita ferè Hebræi. Quidā ex eis, poſuit eum ſuper homines obedientiæ ſuæ. i. præfecit eū hominibus qui parebant ei: nempe ſup Cerethæos & Pelethæos. hi erant Dauidi à corpore. ¶58 Heb. Fortes autē exercituū. ſub. fuerunt. i. Fortes in exercitu. vel, Fortes autem viribus fuerūt. ¶59 Nahale-gaas, ¶60. i. quorum vterque erat Aroerita. vl, Sama & Iehiel filij Hotam Aroeritæ. vt ſit ſingulare pro plurali. ¶61 vl, Hatizitæ. vt ad vtrunq; referat. ¶62 Heb. [de loco qui dicebatur] Mahauim, ¶63 Heb. [de] Meſobaia.

XII.

¶1. i. dū adhuc cōtineret ſe in Siceleg. ¶2 Heb. inter potētes auxiliatores belli. i. Erāt de numero virorū fortiū q ferre ſolebant opē Dauidi in bello. q.d. Hi ſe adiunxerūt ſocios Dauidi in eo prælio contra Saulem. ¶3. i. vtraq; manu vtentes in miſſione lapidum funda, & miſſione ſagittarū arcu. q.d. optime mittebāt lapides & ſagittas. ¶4. i. ex contribulibus & cognatis. ¶5 vl, Princeps ¶6 vl, fortis inter triginta. ſub. fortiſſimos. ¶7. i. præerat illis. ¶8 Coritæ. i. de cognatione Coræ. ¶9 ſeparauerūt ſeſe. ſub. à Saule, & profugerunt ad &c. ¶10 vl, ad arcē. ſiue, ad præſidiū ¶11 potentes viribus. ſub. bellicis. ¶12 Heb. ad bellū. ſub. gerendū apti. ſiue, ad inſtruendā aciem. ¶13 Heb. diſponentes clypeum & ſcutū. i. in acie vtentes clypeo & ſcuto. ¶14 dux. ſub. illorū fuit. ¶15 Heb. vnus [ex illis] pro centū, nempe minimus: & maximus pro mille. i. minimus illorū poterat reſiſtere centū: maximus verò poterat reſiſtere mille. ¶16. i. omnes qui habitabāt in vallib[us] ad Orientē Iordanis, & ad Occidentē. nihil eos terruit plenus Iordanis, qui circa meſſem nō ſolet capi ſuis ripis. Vide Ioſue 3. ¶17. i. loquutus eſt. ¶18 pacē. i. pacis cauſa. ¶19 erit mihi ſuper vos animus in vnū. i. ero vobiſcū eiuſdē animi, eadē erit mihi voluntas quæ vobis. vl, ſit animus meus vobiſcū. q.d. percutiamus ſimul fœdus. ¶20 Heb. propter aduerſarios meos. i. in gratiā aduerſariorū meorum. ¶21 Heb. abſq; iniquitate in manibus meis. i. quū nihil inique agam. ¶22 & arguat. ſiue increpet. ¶23 ſub. audaciæ. ¶24 vl, illorū potentium, ¶25. i. Tecum. ſub. ſumus. ¶26. i. tibi fauebimus.

Digitized by Google

Pax,pax tibi,& pax adiutorib⁹ tuis.te enim adiuuat Deus tuus.Suſcepit ergo eos Dauid,& conſtituit principes turmæ.¶Porrò de Manaſſe tráſfugerunt ad Dauid,quando veniebat cum Philiſthijm aduerſus Saul, vt pugnaret: & non dimicauit cum eis.quia inito conſilio remiſerunt eū principes Philiſthinorū,dicentes, Periculo capitis noſtri reuertetur ad dominū ſuū Saul.Quādo igitur reuerſus eſt in Siceleg, tranſfugerunt ad eum de Manaſſe,Ednas,& Iozabad,& Iedihel, & Michael & Ednas & Iozabad,& Eliu,& Salathi, principes milliū in Manaſſe.Hi præbuerunt auxilium Dauid aduerſus latrunculos:omnes enim erāt viri fortiſſimi, & facti ſunt principes in exercitu.ſed & per ſingulos dies veniebant ad Dauid ad auxiliandum ei, vſque dum fieret grandis numerus,quaſi exercit⁹ Dei.¶Iſte quoque eſt numerus principum exercitus, qui venerunt ad Dauid, cum eſſet in Hebron, vt transferrent regnum Saul ad eum,iuxta verbum Domini. Filij Iuda portantes clypeum & haſtam,ſex millia octingenti expediti ad prælium. De filijs Simeon virorum fortiſſimorum ad pugnandum,ſeptem millia centum.De filijs Leui,quatuor millia ſexcenti. Ioiada quoque princeps de ſtirpe Aaron, & cum eo tria millia ſeptingenti. Sadoc etiam puer egregiæ indolis,& domus patris eius,principes vigintiduo. De filijs autē Beniamin fratribus Saul,tria millia.magna enim pars eorū adhuc ſequebatur domum Saul. Porrò de filijs Ephráim viginti millia octingenti, fortiſſimi robore,viri nominati in cognationibus ſuis.Et ex dimidia tribu Manaſſe,decem & octo millia,ſinguli per nomina ſua venerunt vt conſtituerent regem Dauid. De filijs quoque Iſſachar viri eruditi qui nouerant ſingula tempora,ad præcipiēdum quid facere deberet Iſrael, principes ducēti: omnis autem reliqua tribus, eorum conſiliū ſequebatur.Porrò de Zabulon qui egrediebantur ad præliū, & ſtabāt in acie inſtructi armis bellicis, quinquaginta millia venerūt in auxiliū,nō in corde duplici.Et de Nephthali,principes mille: & cum eis inſtructi clypeo & haſta,triginta & ſeptem millia. De Dan etiam præparati ad prælium, vigintiocto millia ſexcenti. Et de Aſer egredientes ad pugnā, & in acie prouocātes quadraginta millia. Trans Iordanem autem de filijs Ruben,& de Gad,& dimidia parte tribus Manaſſe inſtructi armis bellicis,centum viginti millia. Omnes iſti viri bellatores expediti ad pugnādum, corde perfecto venerunt in Hebron,vt cōſtituerent regem Dauid ſuper vniuerſum Iſrael: ſed & omnes reliqui ex Iſrael, vno corde erant vt rex fieret Dauid. Fuerúntque ibi apud Dauid tribus diebus comedentes & bibentes. præparauerant enim eis fratres ſui. Sed & qui iuxta eos erant,vſq; ad Iſſachar & Zabulon & Nephthali, afferebant panes in aſinis,& camelis,& mulis, & bobus ad veſcendū:farinā,palathas,vuā paſſam,

[17]Pacem ſoptamus,]pacē inquam tibi,& pacē auxiliaribus tuis:'quandoquidē & Deus tuus auxilio tibi eſt.Suſcepit ergo eos Dauid, & conſtituit eos [28]capita manipulorū.¶[29]Ceciderunt' & quidam de Manaſſe ad Dauidem,quum veniret cum Paleſthinis in prælium contra Saulē, tametſi opem[30]illis' non[31]ferrent,'quia ſatrapæ Paleſthinorum[32]conſulto' eum remittebāt,dicentes,[Periculo] capitum noſtrorum[33]deficiet' ad dominū ſuum Saulem.Ergo ex Manaſſitis ad eum[34]deſecerūt' quum proficiſceretur in Ziclag,Adna,Ioſabad,Iediael, Michael,Ioſabad,Elihu,& Zilthai [35]tribuni' Manaſſitarum.Et hi opem tulerūt Dauidi contra[36]graſſatores:'quandoquidem omnes illi[37]heroes fortes' fuerunt, factique ſunt imperatores exercitus.[38]& tum' ſingulis diebus veniebāt ad Dauidem qui ei ſuppetias ferrent, [39]donec fieret exercitus ingens inſtar exercitus Dei.

¶[40]Atq; hic eſt numerus principū[41]qui inſtructi erāt ad præliū,quique venerūt ad Dauidē in Hebron,vt[42]reducerent' regnū Saulis ad eum iuxta imperiū Domini. Filiorū Iehuda qui ferebāt [43]lanceā & contum,'ſex millia & octingenti,accincti armis ad præliū. Filiorum Simeon [44]heroum fortium' ad pugnā, ſeptem millia cētum. De filijs [tribus] Leui,quatuor millia ſexcēti. Iehoiada quoq; [45]princeps'[de ſtirpe] Aharonis, & cum eo tria millia ſeptingenti.Et Zadoc iuuenis [46]heros fortis,& domus' patris eius[47]principes' vigintiduo.De filijs Beniamin[48]fratribus'Saulis, tria millia:adhuc enim[49]& vſque ad illud tēpus' multi ex eis [50]obſeruabāt cuſtodiā dom⁹ Saulis.' Porrò de filijs Ephraim,viginti millia & octingēti[51]heroū fortiſſimorū,'qui inſignes fuerunt[52]in domo patrū ſuorū.' Ex dimidia tribu Manaſſe, decē & octo millia [virorū,]qui [53]recenſiti nominibus'venerunt ad inaugurandū Dauidē regē. Ex filijs Iſſchar item ducēti principes gnari [54]temporū,'& periti quid faciendū eſſet Iſraeli,à quorum ore omnes fratres eorū[55][pendebant.]'De Zebulon verò quinquaginta millia,eorū qui ad bellum egredi [poterant,] [56]& inſtructi erant omni armorū bellicorū genere,ad congreſſum,idque haud duplici corde.'De Naphtali [venerūt]principes mille,cúmque eis trigintaſeptē millia cum lancea & haſta.Ex Danitis[57]eorum qui inſtructi erāt ad bellū,' vigintiocto millia,& ſexcenti. De Aſer verò,eorū qui apti erant bello,&[58]inſtructi in aciē,'quadraginta millia.Porrò trans Iordanē de Rubenitis,Gaditis, atq; dimidia tribu Manaſſe,centum & viginti millia, omni armorū bellicorum genere[inſtructa.]Hi omnes viri bellicoſi &[59]inſtruentes aciē,'corde[59] integro'venerunt in Hebron,vt conſtituerent Dauidē regem ſuper omnem Iſraelem.quin & cuncti reliqui Iſraelitæ [60][venerunt] vno corde,vt conſtituerent' Dauidē regem.Fuerúntq; [61]illic' apud Dauidē tribus diebus,edētes & bibētes:[62]præparauerant' enim eis [63]fratres eorū.' Sed & qui illis vicini erāt vſq; ad Iſſchar,Zebulon & Naphtali,afferebant panem aſinis,camelis, mulis & bobus,[64]cibū farinaceum,'maſſas[65]ficuum,'& ligaturas vuarum paſſarum,

¶27 Heb. Pax, pax tibi,[ſub. eſt,]& pax adiutori tuo.i.Multa pax tibi eſt, ſiue ſit.q.d.Res tuæ ſunt i optimo ſtatu,& res eorū qui ſtant à te.

¶28 Heb.inter principes turmæ.ſiue exercitus.ſub.illius qui cū eo erat. Multitudinem eorum qui confugerant ad Dauid,vocat Guedud.i. turmam ſiue exercitū.

¶29 Tráſfugerunt

¶30 ſub.Palæſthinis.

¶31 ſub. Dauid, & qui cum eo erat. ¶32 conſilio inito

¶33 tráſfugiet. ſub. à nobis.

¶34 tranſfugerunt ¶35 Heb. principes millium ¶36 turmam illā. ſub. Amalecitarū. loquitur de turma nota & inſigni, nēpe ea quæ ſpoliauerat Siceleg.

¶37 Heb. potentes viribus

¶38 etenim

¶39.i.vſquedū exercitus eius factus eſſet exercit⁹ maxim⁹.

¶40 Deſcribūt qui ex ſingulis tribubus defecerunt ad Dauidem. Deſcribūtur autē hic numeri particulares,nō vniuerſales.

¶41 qui lūbos inſtructos armis habebant

¶42 vl,transferrent ¶43 clypeum & haſtam, ¶44 præditorum viribus.i.fortiſſimorum. ¶45 ſub.Aaronitarum. ¶46 potens viribus,[ſub.venit:] & [de]domo &c. ¶47 ſub.venerunt. ¶48.i.cognatis & cōſanguineis.ſub.venerūt. ¶49 Heb.& ecce ¶50.i.ſequebātur partes domus Saulis. ¶51 potentium viribus, ¶52.i.in ſuis familijs. ¶53 deſignati fuerant nominibus.i.qui nomina dederant.Gallice, Qui eſtoyent enroolez. ¶54 vt venirent ad conſtituendum ¶55 vl,occaſionum.i. ſcientes quo tempore quidque eſſet gerendū, captatis occaſionibus. ¶55 ſubaudiendum potius,operabantur. ¶56 Heb. diſponentes bellum cum omnibus inſtrumentis belli,& erant ad pugnandum abſque corde & corde.i.in acie pugnantes omnibus armis bellicis: quique parati erāt pugnare abſque duplicitate cordis,hoc eſt puro & ſyncero corde. ¶57 Heb.ad diſponendā aciem.i.qui in acie ordinata pugnarent.hoc eſt qui nouerant pugnare in ordine ſuo acie inſtructa. ¶58.i.ordinem ſuum in acie inſtructa ſeruantes.vl,in acie inſtructa pugnantes. ¶59 vl,perfecto.i.candido.Gallice,Tous bien deliberez. ¶60 Heb. vnum cor erat [ei] ad conſtituendū &c.q.d.Reliquus populus conſentiebat vt Dauid conſtitueretur rex. ¶61 ſub.in Hebron. ¶62 ſub.cibos. ¶63.i.alij Iſraelitæ. ¶64 in cibum:[&] farinam, ¶65 ſiue,caricarum,

Digitized by Google

¶66 in magna copia. ¶67 ſub. magnum.

XIII.

¶1 Heb. cũ principibus milliũ, ¶2 Heb. per oẽs principes. q.d. nullo excepto. ¶3.i. placuerit Domino, ſiue ei rei fauerit quã molimur.

¶4 Heb. diuidemus, mittemus .i. varios ac diuerſos nuntios mittemus. q.d. mittemus nũcios huc & illuc. ¶5 (cũ illis autẽ [remanſerũt, vel ſunt] ſacerdotes & Leuitæ in vrbibus ſuburbanorũ ipſorũ. vel, in vrbibus [&] ſuburbanis ſuis. Omnes ſacerdotes ſunt Leuitæ, nõ contrà. non enim omnes Leuitæ ſacerdotes. propterea dicit ſacerdotes & alios Leuitas.

¶6 Vt reducamus ¶7 .i. in Ieruſalem.

¶8 tẽpore &c. Nam ſub Saule fuit capta & deducta i Semes. Vide 1. Reg. 7.

¶9.i. ita eſſe faciendum.

¶10 Heb. recta [fuit] res in oculis totius populi.i. ſummopere placuit populo. ¶11 ſub. per nuntios.

¶12.i. Niger & turbid9. ita dicitur Nilus, q aquas turbidas trahere ſoleat.

vinum & oleum, boues & oues[66] abunde ſatis.' erat enim[67] gaudiũ' in Iſraele. CAP. XIII.

DAuid autẽ iniit conſiliũ [1]cũ tribunis' & centurionibus.[2]& cũ omnibus principibus.'Dixitq; Dauid ad omnẽ cœtũ Iſraelis, Si vobis bonũ [videtur] & [3]à Domino Deo noſtro [ſit,][4]paſſim mittemus' ad fratres noſtros qui reliqui ſunt in omnibus terris Iſraeliticis ([5]& cũ his ad ſacerdotes & Leuitas qui ſunt in ciuitatibus ſuis ſuburbanis') vt cõgregẽtur ad nos, [6]Reducamúſq;' arcã Dei noſtri[7] ad nos:' quoniã nõ requiſiuimus eã [8]à diebus' Saulis. Dixerũt autẽ omnes qui erãt in cœtu, [9]vt faceret ſic:' nã[10] id videbatur rectũ vniuerſo populo. ¶[11]Cõuocauit' ergo Dauid vniuerſum Iſraelẽ à[12]Sihor' Ægypti, vſq; [13]dũ venitur' Hamath, vt adducerẽt arcã Dei[14] de Kiriath-iearim.' Aſcẽdit ergo Dauid & omnis domus Iſrael [15]in aſcẽſu Kiriath-iearim,' quæ eſt in Iehuda, vt [16]illinc' transferrent arcã Domini Dei habitantis inter cherubim,[17] vbi nomẽ [eius] inuocatur.' Vexerunt autẽ arcã Dei ſuper plauſtro nouo de domo Abinadab,[18] Vſa verò & Ahio' duxerunt plauſtrum. Porrò Dauid & vniuerſus Iſrael[19] ludebãt [20]corã Deo' totis viribus, cãticis, citharis, nablis, tympanis, cymbalis atq; tubis. Quũq; veniſſent in [21]areã Chidon,' miſit Vſa manũ ſuã ad arcã vt [22]teneret' eã, ([23]declinabãt enim boues,) & incanduit furor Domini in Vſam,[24] percuſſitque' eum, quòd miſiſſet manũ ſuã in arcam, mortuúſq; eſt ibi[25] coram Deo.' Et[26] exæſtuauit Dauid dolore,' q [27]Dominus dirupiſſet rupturã' in Vſa: &[28] vocauit' locũ eundẽ[29] Peretz Vſæ, in hũc vſq; diẽ. Et timẽs Dauid Dominũ eodẽ die, dixit, Quomodo introducerẽ ad me arcã Dei? & nõ deduxit Dauid arcam ad ſe, id eſt in ciuitatẽ Dauidis, ſed abduxit eam ad domũ Obed-edom Githæi. Et manſit arca ipſius Dei[30] in domo Obed-edom, nẽpe in domo eius' tribus menſibus: & fortunauit Dominus domum Obed-edom, & omnia quæ habebat.

CAP. XIIII.

MIſit autẽ Hiram rex Zor legatos ad Dauidẽ, ſimúlq; ligna cedrina, fabros[1] murarios,' & fabros lignarios, ad ædificandũ [2]ei' domũ. Et [3]cognoſcens' Dauid quòd Dominus cõfirmaſſet eum regẽ ſuper Iſraelẽ, quòdq;[4] exaltatũ eſſet' regnũ eius propter populũ ſuum Iſraelem, Duxit Dauid adhuc vxores in Ieruſalem, & genuit Dauid [5]plures' filios & filias. Et hæc ſunt nomina natorum quos habuit in Ieruſalẽ: Sammua, Sobab, Nathan, & Solomon. Gibhar, Eliſua, Elpalet. Noga, Negeph, Iaphia. Eliſama, [6]Beeliada' & Eliphalet. ¶Audiẽtes autẽ Paleſthini quòd vnctus eſſet Dauid rex ſuper vniuerſum Iſraelẽ, aſcenderunt cũcti Paleſthini[7] vt quærerẽt' Dauidẽ. hoc quũ audiſſet Dauid, egreſſus eſt ante eos. ([8]Venerunt ergo Paleſthini, & diffuderũt' ſe i valle Rephaim.) Cõſuluit igitur Dauid Dominũ, dicẽs, Aſcẽdãne

vinum, oleum, boues, arietes ad omnẽ copiam. gaudium quippe erat in Iſrael. CAP. XIII.

INiit autem conſilium Dauid cũ tribunis & cẽturionibus, & vniuerſis principibus, & ait ad omnem cœtum Iſrael, Si placet vobis, & à Domino Deo noſtro *egredietur' ſermo quem loquor: mittamus ad fratres noſtros reliquos in vniuerſas regiones Iſrael, & ad ſacerdotes & Leuitas qui habitãt in ſuburbanis vrbiũ, vt congregentur ad nos, Et reducamus arcam Dei noſtri ad nos: non enim requiſiuimus eã in diebus Saul. Et reſpõdit vniuerſa multitudo vt ita fieret: placuerat enim ſermo omni populo. ¶Congregauit ergo Dauid cunctũ Iſrael à Sihor Ægypti, vſque dum egrediaris Emath, vt adduceret arcã Dei de Cariath-iarim. Et aſcendit Dauid & omnis *vir' Iſrae' ad collem Cariath-iarim, qui eſt in Iuda, vt afferret inde arcam Domini Dei ſedẽtis ſuper cherubim, vbi inuocatum eſt nomen eius. Impoſueruntq; arcam Dei ſuper plauſtrum nouum, de domo Aminadab: Oza autem, & frater eius minabant plauſtrum. Porrò Dauid & vniuerſus Iſrael, ludebant coram Deo omni virtute, in canticis & in citharis, & pſalterijs, & tympanis, & cymbalis, & tubis. Cum autem perueniſſent ad Aream-chidon, tetendit Oza manũ ſuam, vt ſuſtentaret arcam: bos quippe laſciuiens, paululum inclinauerat eam. Iratus eſt itaque Dominus contra Ozã, & percuſſit eum, eo quòd tetigiſſet arcã, & mortuus eſt ibi coram Deo. Contriſtatúſque eſt Dauid, eo quòd diuiſiſſet Dominus Ozam: vocauitque locum illum Diuiſio-Ozæ, vſque in præſentem diem. Et timuit Deum tunc temporis, dicẽs, Quomodo poſſum ad me introducere arcã Dei? Et ob hanc cauſam non adduxit eam ad ſe, hoc eſt in Ciuitatem-Dauid, ſed auertit in domum Obed-edom Gethæi. Manſit ergo arca Dei in domo Obed-edom tribus mẽſibus: & benedixit Dominus domui eius, & omnibus quæ habebat.

CAP. XIIII.

MIſit quoque Hiram rex Tyri nuntios ad Dauid, & ligna cedrina, & artifices parietum lignorúmque: vt ædificarent ei domum. Cognouitque Dauid eo quòd confirmaſſet eum Dominus in regem ſuper Iſrael, & ſubleuatum eſt regnum ſuum ſuper populum eius Iſrael. Accepit quoq; Dauid alias vxores in Ieruſalẽ: genuitque filios & filias. Et hæc nomina eorũ qui nati ſunt *in Ieruſalem: Samua & Sobab, Nathan & Salomõ, Iebahar, & Eliſúa, & Eliphálet, Noga quoq; & Napheg, & Iaphia, Eliſama, & Baal-iada, & Eliphálet. ¶Audientes autẽ Philiſthijm eo quòd vnctus eſſet Dauid in regẽ ſuper vniuerſum Iſrael, aſcẽderunt omnes vt quærerent eũ: quod cũ audiſſet Dauid, egreſſus eſt obuiã eis. (Porrò Philiſthijm veniẽtes, diffuſi ſunt in Valle-raphaim.) Conſuluitque Dauid Dominũ, dicens, Si aſcendã

¶13 ad introitum ¶14 de filia Iearim .i. de Gabaa vrbe quæ proxima erat vrbi quæ dicebatur Iearim, & illinc deducta fuit in Gabaa. Forte Gabaa erat ſub ditione Iearim: propterea vocat filiã Iearim. ¶15 ad Bahala, [id eſt] in filiã Iearim. Filia Iearim aliter dicebatur Bahala, vt videre eſt ex Ioſue cap. 15. & 2. Reg. 6, hęc eadẽ vrbs dicitur Bahale Iuda. ¶16.i. ex ea regione. ¶17 Heb. ſuper quam inuocatum eſt nomen. ſub. Domini. ¶18 Iſti fuerunt fratres Abinadab. ¶19.i. lætitiã magnam geſtibus corporũ præ ſe ferebant. ¶20.i. ante arcã Dei. ¶21 2. Reg. 6.a, dicitur Area Nachon. ¶22 vel, ſuſtentaret ¶23 q.d. non incedebant recta via, propterea videbatur arca ruere. Chaldæus paraph. quia inclinari arcam fecerant boues. Interpretes tamen Hebræorum exponunt, quia diſſoluebantur boues, aut viribus deſtituebantur: vel, quia videbantur deſtitui viribus, & non poſſe ferre arcam. hoc dicit, quia Leuitarum erat ferre arcam. ¶24.i. interfecit. ¶25.i. coram arca Dei. ¶26 ægretulit Dauid ¶27 diuiſiſſet Dominus diuiſionem.i. interemiſſet Deus Vſam, ſeparãdo animam eius à corpore. ¶28 ſub. ille qui vocauit. ¶29.i. diuiſio Vſæ. q.d. locus in quo Vſa vitam amiſit. ¶30 Alij ſic, in familia Obed-edom, in domo eius, ¶31 Heb. benedixit &c. q.d. tota familia vnà cum re domeſtica, bene habuit propter arcam Dei. XIIII. ¶1 vel, parietum.i. lapidum quibus conſtabant parietes. ¶2 ſub. Dauidi. ¶3 agnoſcens ¶4 eleuatum eſſet ſurſum verſus.i. eleuatũ in magnam dignitatem. ¶5 Heb. adhuc ¶6 Hic dicitur Eliada, 2. Reg. 5.b. ¶7 q.d. vt iuuentum regno pellerent. ¶8 potius, Venerant, & diffuderant &c. vel, palantes irruerant.i. palantes graſſabantur in valle gigantum.

Digitized by Google

8 ad Philiſthæos, & ſi trades eos in manu mea? & dixit ei Dominus, Aſcende, & tradam eos in manu tua. Cúmque illi aſcendiſſent in Baal-pharaſim, percuſſit eos ibi Dauid, & dixit, Diuiſit Deus inimicos meos per manum meam, ſicut diuidũtur aquæ. & idcirco vocatum eſt nomen illius loci, Baal-pharaſim. Dereliquerúntq; ibi deos ſuos, quos Dauid iuſſit exuri. ¶ Alia autem vice Philiſthijm irruerũt, & diffuſi ſunt in valle. Conſuluitque rurſum Dauid Deum: & dixit ei De[us], Nõ aſcendas poſt eos, recede ab eis, & venies contra illos ex aduerſo pyrorum. Cúmque audieris ſonitum gradientis in cacumine pyrorum, tũc egredieris ad bellum. egreſſus eſt enim Deus ante te, vt percutiat caſtra Philiſthijm. Fecit ergo Dauid ſicut præceperat ei Deus, & percuſſit caſtra Philiſthinorũ, de Gabaon vſq; Gázera. Diuulgatúmq; eſt nomẽ Dauid in vniuerſis regionibus, & Dominus dedit pauorẽ eius ſuper omnes gentes. XV.

FEcit quoq; ſibi domos in Ciuitate Dauid: & ædificauit locum arcæ Dei, tetendítque ei tabernaculum. Tunc dixit Dauid, Illicitum eſt vt à quocúque portetur arca Dei, niſi à Leuitis: quos elegit Dominus ad portandum eam, & ad miniſtrandum ſibi, vſque in æternum. Congregauitque vniuerſum Iſrael in Ieruſalẽ, vt afferretur arca Dei in locum ſuum quem præparauerat ei. Necnõ & filios Aaron & Leuitas. De filijs Caath, Vriel princeps fuit: & fratres eius centum viginti. De filijs Merari, Aſaia princeps: & fratres ei[us] ducẽti viginti. De filijs Gerſom, Ioel princeps: & fratres eius centũ triginta. De filijs Eliſaphã, Semeias princeps: & fratres ei[us] ducẽti. De filijs Hebrõ, Eliel princeps: & fratres ei[us] octoginta. De filijs Oziel, Aminadab princeps: & fratres ei[us] cẽtũ duodecim. Vocauítque Dauid Sadoc & Abiathar ſacerdotes, & Leuitas, Vriel, Aſaiã, Ioel, Semeiã, Eliel, & Aminadab: Et dixit ad eos, Vos q̃ eſtis principes familiarum Leuiticarum, ſanctificamini cum fratribus veſtris, & afferte arcam Domini Dei Iſrael ad locum qui ei præparatus eſt: ne ſicut à principio, quia non eratis præſentes, percuſſit nos Dominus: ſic & nunc fiat, illicitum quid nobis agentibus. ¶ Sanctificati ſunt ergo ſacerdotes & Leuitæ, vt portarent arcam Domini Dei Iſrael. Et tulerunt filij Leui arcam Dei, ſicut præceperat Moyſes iuxta verbum Domini, humeris ſuis in vectibus. Dixítque Dauid principibus Leuitarum vt conſtituerent de fratribus ſuis cantores in organis muſicorum, nablis videlicet, & lyris & cymbalis, vt reſonaret in excelſis ſonit[us] lætitiæ. Conſtituerúntque Leuitas: Heman filium Ioel, & de fratribus eius Aſaph filium Barachiæ. de filijs verò Merari, fratribus eorum: Ethã filium Caſaiæ. Et cum eis fratres eorum, in ſecundo ordine Zachariam & Ben & Iaziel & Semiramoth, & Iahiel, & Ani, Eliab & Banaiam &

contra Paleſthinos? tradéſne eos in manũ meã? tũ Dominus dixit ei, Aſcende, & dabo eos in manus tuas.[9] Aſcẽdit itaq; in [10]Baal-perazim, & illic [11]percuſſit eos Dauid: & dixit Dauid,[12] Diſſipauit Dominus hoſtes meos per manum meã[13] quẽadmodum aquæ diſſipantur: ob hoc vocarũt nomen illius loci Baal-perazim. Reliquerunt autẽ illic deos ſuos, dixitque Dauid [14]vt comburerẽt eos igni. Rurſum autem quum[15] facerẽt irruptionem Paleſthini in vallẽ, Cõſuluit & Dauid rurſus Deum. tũ dixit ei Deus, Ne aſcẽdas poſt eos, ſed[16] reflecte ab eis, vt venias ad eos eregiõe mororum. Quúmq; audieris[17] ſonitũ inceſſus in apicibus mororũ, tum erũpe in prælium: naſcũ egreſſus erit[18] Deus ante te, vt percutiat caſtra Paleſthinorũ. Dauid ergo fecitquẽadmodũ præceperat ei Deus, & percuſſerũt caſtra Paleſthinorũ à Gibeõ vſque Gaſra. Celebre itaq; factum eſt nomẽ Dauidis in omnibus illis terris,[19] dedítque Domin[us] pauorem eius ſuper omnes gẽtes. CAP. XV.

FEcit autem ſibi domos in ciuitate Dauidis, & parauit locum arcæ Dei, & tetendit ei [1]tentorium. Tunc[2] dixit Dauid,[3] Arca Dei portari nõ debet niſi à Leuitis: illos enim elegit Dominus vt portent arcã Domini, & miniſtrẽt ei perpetuò. Et congregauit Dauid vniuerſum Iſraelem Ieroſolyma, vt transferret arcam Domini ad[4] locũ ſuum [quem] præparauerat ei. Collegit quoq; Dauid filios Aharonis & Leuitas. Ex filijs Cahath [5][erat] Vriel princeps &[6] fratres eius, centum atq; viginti. Ex filijs Merari, Aſaia princeps & fratres eius, ducenti atque viginti. Ex filijs Gerſom, Ioel princeps & fratres eius, cẽtum & triginta. Ex filijs Elizaphã, Semaia princeps & fratres eius, ducenti. De filiis Hebron, Eliel princeps & fratres eius, octoginta.[7] De filijs Vſiel, Aminadab princeps & fratres eius, centũ atq; duodecim. Porrò Dauid vocauit Zadoc & Abiathar ſacerdotes, atq; Leuitas, Vriel, Aſaiã, Ioel, Semaiam, Eliel atq; Aminadab, Et dixit ad eos, Vos qui eſtis[8] præcipui patres inter Leuitas [9]ſanctificate voſipſos atque [10]fratres veſtros, & trãsferte arcam Domini Dei Iſraelis ad [locum] quem ei præparaui. Quandoquidẽ enim[11] hoc ab initio non [feciſtis,] [12]ruptura in nobis fecit Dominus Deus noſter, quia nõ [ſollicitè] requiſiuimus[13] eum quemadmodũ oportuit. ¶ Sanctificati igitur ſunt ſacerdotes & Leuitæ, vt[14] adducerent arcam Domini Dei Iſraelis. Portarúntque[15] filij Leuitarũ arcã Dei, ſicut[16] præceperat Moſes iuxta verbũ Domini, humeris ſuis impoſitis vectibus. Præcepit inſup Dauid[17] principibus Leuitarũ, vt conſtituerent de fratribus ſuis qui cãtarent inſtrumẽtis muſicis, nablis ſcilicet, citharis & cymbalis, ſonitũ ederent, attollerẽtque vocem[18] in lætitia. Conſtituerunt autẽ Leuitæ ipſum Hemã filium Ioel, & de[19] fratribus eius Aſaph filiũ Berechiæ. & de filijs Merari & fratribus eorum Ethan filiũ Cuſaia. Et cũ eis, fratres eorum[20] ſecundi ordinis, Zachariã[21] filiũ Iaſielis, Semiramoth, Iehiel, Vnni, Eliab, Benaia

¶9 Heb. Aſcenderunt, ſub. Dauid & milites eius. ¶10 Hic p anticipationẽ ſic vocatur locus: nã poſtea imponitur nomẽ. ſignificat autẽ idolũ diuiſionũ. Chaldæus paraphr. planitiem ruptorarũ. ¶11 i. interemit. ita Chaldæus paraphr. ¶12 Diuiſit Deus. i. Fregit & rupit De[us] aciẽ inimicorũ meorũ mea opera. ¶13 inſtar rupturæ aquarũ. q.d. vt amnis inũdãs rupto aggere obruit agros vicinos, ſic Dauid oppreſſit exercitum Paleſthinorum. Chaldæus paraphr. per diuiſionẽ aquarũ intellexit vas fictile plenũ aqua, ſic, vt frangi ſolet vas teſtaceũ plenũ aqua: nẽpe quo rupto aqua effũditur. ¶14 & cõbuſſerũt &c. ſubaudiendũ, ſic dixit ſiue præcepit Dauid vt cõburerentur, & cõbuſti ſunt ſecũdũ præceptũ eius. ¶15 palæſtes graſſarẽtur Palæſthini i[n] valle. ¶16 vſ. diuerte ¶17 i. ſtrepitũ angelorũ incedentium. ¶18 i. angelus Domini, vt exponit Chaldæ[us] paraph. nã quod Deus p angelos facit, dicit id facere. ¶19 i. fecit vt omnes illæ gẽtes timerẽt ſibi à Dauide: reddidit eum formidabilẽ. XV. ¶1 Iſtud fuit aliud ab eo quod fecerat Moſes in deſerto. ¶2 ſub. apud ſeſe. ¶3 Hic dicit quòd deportaſſent arcam plauſtro ex Gabaath, & Oza auſus fuiſſet attingere eam, vnde & mortuus. ¶4 Intelligit tabernaculũ quod præparauerat verſu primo. ¶5 potius, [collegit] Vriel principẽ &c. ſic in ſequentibus. ¶6 i. cognati. ¶7 q.d. Ex alijs nepotibus Vziel, nempe qui non deſcenderunt ab eo per Eliſaphan. nam Eliſaphan, cuius modo meminerat, fuit filius Vziel. Hic enumerantur nepotes trium filiorum Leui, Caath, Merari & Gerſom: deinde tranſit ad nepotes filiorũ Caath, Eliſaphan, Hebron, & Vziel. ¶8 principes patrum. i. familiarũ. ¶9 q.d. abſtinete vos ab vxoribus veſtris & ab omnibus inquinamentis. ¶10 fratres veſtri. ſub. ſanctificẽt ſeſe. ¶11 ab initio nõ adfuiſtis. i. non portaſtis arcam. ¶12 q.d. graſſatus eſt in nos. i. interfecit aliquot ex nobis, nempe Ozã ¶13 vſ. illam [ſub. arcam.] ritè. i. iuxta ritum qui ſeruari debet. q.d. quia non ſumus proſequuti eam arcam eo honore quo debebamus proſequi. ¶14 vſ, inferrent. ſub. in locũ à Dauide præparatum. ¶15 i. Leuitæ ipſi. modo enim Leuitæ dicũtur, modo filij Leuitarum. ¶16 Vide Nume. 4. vbi præcipit Moſes arcam per Leuitas deportari. ¶17 nempe Vrieli, &c. ¶18 vſ, in lætitiã. i. in ſignum lætitiæ. ¶19 i. cognatis Hemã. ¶20 i. ſecundæ ab illis dignitatis. ¶21 Ben, & Iahaziel,

Digitized by Google

Maaſeia, Mathithia, Eliphale, Micneia, Obed-edō, & Iehiel ianitores. Cātores igitur, Hemā, Aſaph, & Ethan [22] reſonabant cymbalis æneis. Sacharias autē, Aſiel, Semiramoth, Iehiel, Vnni, Eliab, Maaſeia, & Benaia, in nablis ſuper [23] alamoth. Porrò Mathithias, Eliphale, Micneia, Obed-edō, Iehiel & Aſatia [ludebant] citharis [24] ſuper octaua [25] ad incitandum. Kenania princeps erat Leuitarum in [26] latione: ipſe enim [27] moderabatur lationē, quoniam [28] prudens erat. Berechias autem & Elcana [29] erant ianitores arcę. Et Sebanias, Iehoſaphat, Nethaneel, Amaſai, Sacharias, Benaia & Elieſer ſacerdotes canebāt tubis coram arca Dei. Obed-edō & Iehia erant [30] ianitores arcæ. ¶ Dauid autem & ſeniores Iſraelis atque tribuni profecti ſunt vt adducerent arcā fœderis Domini de domo Obed-edom cum lætitia. Quūmque Deus [31] adiuuiſſet Leuitas portantes arcam fœderis Domini, [32] immolauerunt ſeptem boues & ſeptē arietes. Porrò Dauid indutus erat [33] linea veſte, [34] omnes quoque Leuitæ portantes arcam, cantores deinde, & Chenania princeps [35] lationis cum cantoribus: [36] ſuper Dauide inſuper ephod erat lineum. Vniuerſi itaque Iſraelitæ deducebāt arcam fœderis Domini cum clangore & voce buccinæ atque tubarum, [37] cymbalis, nablis atque citharis [38] cōcrepantes. Quūmque arca fœderis Domini [39] veniret in ciuitatem Dauidis, Michal filia Saulis proſpiciēs per feneſtram, vidit regem Dauidem ſaltantem & [40] ludentem, & deſpexit eum in corde ſuo.

CAP. XVI.

INtroducta igitur arca Dei, collocarūt eam in medio tentorij quod Dauid pro ea tetēderat, & obtulerunt holocauſta & [1] gratulatoria ſacrificia corā Deo. Quūmque Dauid finem [2] faceret offerendi holocauſta & ſacrificia gratulatoria, bona imprecatus eſt populo [3] in nomine Domini. Diſtribuit præterea vniuerſis Iſraelitis tam viris quàm mulieribus, cuique [4] libum vnum panis, fruſtum carnis, & [5] pultem. ¶ Et cōſtituit ante arcam Domini miniſtros ex Leuitis, qui [6] recolerēt, [7] confiterentur, & laudarēt Dominum Deum Iſraelis. Aſaph [8] præcipuus erat: [9] poſt eum Sacharias, [10] Iehiel, Semiramoth, [11] Iehiel, Mathithia, Eliab, Benaias, Obed-edom, & [12] Iehiel, [ſibi ludebant] inſtrumentis muſicis [13] nablis, & citharis, Aſaph cōcrepabat cymbalis. Benaias, Iahaſiel ſacerdotes iugiter [clangebant] tubis corā arca fœderis Dei. [14] Hoc autem in primis conſtituit eodem tempore Dauid, vt per Aſaph & fratres eius laudaretur Dominus.

Celebrate Dominum, inuocate nomen eius, vul-

Maaſiam & Mathathiam & Eliphalu & Macenian & Obed-edom & Iehiel, ianitores. Porrò cantores, Heman, Aſaph, & Ethā, in cymbalis æneis cōcrepātes: Zacharias autē & Oziel, & Semiramoth & Iahiel & Ani & Eliab & Maaſias & Banaias in nablis arcana cātabant. Porrò Mathathias & Eliphalu & Macenias & Obed-edō & Iehiel & Ozazin: in citharis pro octaua canebant epinicion. Chonenias autem princeps Leuitarum, prophetiæ præerat, & ad præcinendam melodiam: erat quippe valde ſapiens. Et Barachias & Elcana: ianitores arcæ. Porrò Sebenias & Ioſaphat & Nathanael & Amaſai & Zacharias & Banaias & Eliezer ſacerdotes, clangebant tubis coram arca Dei. Et Obed-edom & Iehias erant ianitores arcæ. ¶ Igitur Dauid & omnes maiores natu Iſrael & tribuni, ierunt ad deportādam arcam fœderis Domini de domo Obed-edom cum lætitia. Cūque adiuuiſſet Deus Leuitas qui portabant arcā fœderis Domini, immolabantur ſeptem tauri & ſeptē arietes. Porrò Dauid erat indutus ſtola byſſina, & vniuerſi Leuitæ qui portabant arcam, cantoréſque, & Chonenias princeps prophetiæ inter cātores: Dauid autem indutus erat ephod lineo. Vniuerſúſque Iſrael deducebant arcā fœderis Domini in iubilo, & ſonitu buccinæ, & tubis, & cymbalis, & nablis & citharis concrepantes. Cúmque perueniſſet arca fœderis Domini vſque ad Ciuitatem-Dauid, Michol filia Saul proſpiciens per feneſtrā, vidit regem Dauid ſaltantē atque ludentem, & deſpexit eum in corde ſuo.

CAP. XVI.

ATtulerunt igitur arcam Dei, & conſtituerūt eam in medio tabernaculi quod tetenderat ei Dauid: & obtulerunt holocauſta & pacifica coram Deo. Cúmque compleſſet Dauid offerens holocauſta & pacifica, benedixit populo in nomine Domini. Et diuiſit vniuerſis per ſingulos, à viro vſque ad mulierem tortam panis, & partem aſſæ carnis bubalæ, & frixam oleo ſimilā. ¶ Conſtituítque coram arca Domini de Leuitis, qui miniſtrarent: & recordarentur operum eius, & glorificarent, atque laudarent Dominum Deum Iſrael: Aſaph principem, & ſecundum eius Zachariā. Porrò Iahiel & Semiramoth & Iehiel & Mathathiam & Eliab & Banaiam & Obed-edom, & Iehiel ſuper organa pſalterij & lyras: Aſaph autem, vt cymbalis perſonaret. Banaiam verò & Iaziel ſacerdotes, canere tuba iugiter coram arca fœderis Domini. ¶ In illo die fecit Dauid principem ad confitendum Domino, Aſaph, & fratres eius,

¶ Confitemini Domino, & inuocate nomen eius:

¶ 22 Heb. cum cymbalis æreis ad attollendā vocē. ¶ 23 Nomen inſtrumēti muſici. ¶ 24 .i. vnà cū ædibus, cū inſtrumēto muſico octo chordarū. Alij dicunt vocē Hebræam, SEMINITH ſpeciē eſſe harmoniæ. ¶ 25 ad præualendum. .i. ad attollēdā vocē ita vt vincantur alij. ¶ 26 vel, exaltatiōe. ſub. vocis. .i. pricipatum tenebat in cātu illo ſublimiore: præerat exaltatiōi vocis. Gallice, il tenoit la haulte contre. Poteſt etiā recte verti in prophetia. i. præſcribebat prophetias quas canerent. ¶ 27 Heb. principatū tenebat in prophetia. vel, præerat exaltatiōi vocis, ¶ 28 vel, intelligens. i. erat peritiſſimus artis muſicæ, vel in prophetijs. ¶ 29 .i. fungebātur officio ianitorū in deducēda arca. indicat enim eos fuiſſe ianitores i via. ¶ 30 Duo illi priores ianitores præcedebāt: hi duo poſteriores ſequebantur. aut certe per vices illi fungebantur bini officio ianitorum in via dum arca deduceretur. ¶ 31 detrahendo ſcilicet onus arcæ. Hebræi enim dicunt Leuitas tunc non ſenſiſſe vllum onus arcæ: & hoc miraculo excitatos immolaſſe. ¶ 32 tunc immolabāt ¶ 33 ſtola byſſina, ¶ 34 ſub. erant induti ſtolis byſſinis. ¶ 35 eleuationis vocis cātorū. vel prophetiæ cātorū. i. quā ipſi cātores canebāt. ſub. erat indutus ſtola byſſina. ¶ 36 .i. indutus erat ſuperhumerali lineo. ¶ 37 Heb. & cymbalorum, ¶ 38 ſonū edentes. ¶ 39 veniſſet ¶ 40 ſub. præ lætitia, ante arcam. XVI. ¶ 1 pacificas hoſtias. Ex his ſacrificijs partem habebat Deus, partē ſacerdos, & partem is qui offerebat. vnde pacifica dicta. ¶ 2 feciſſet ¶ 3 .i. inuocato fauore Dei. q.d. precatus eſt Deū vt fauore ſingulari proſequeretur populū ſuum. ¶ 4 vel, maſſam [ſiue tortam] vnā ¶ 5 lagenam. ſub. vini. ¶ 6 Heb. narrarent. i. qui prædicarent beneficia Dei erga populum Iſraeliticum. ¶ 7 .i. glorificarent. ¶ 8 princeps erat. ſub. illorum cantorū. ¶ 9 Heb. ſecundus eius. i. vicarius. Aſaph erat præcentor, & Zacharias ſuccētor. ¶ 10 Scribitur per ain in ſecūda ſyllaba. ¶ 11 Per heth ſcribitur in ſecunda. ¶ 12 & hoc nomen per ain ſcribitur in ſecunda. Aut duo hic recenſentur eiuſdem nominis: aut diſtinguendum poſt Obed-edom: vt ſequatur, Iehiel autem &c. q.d. conſtituit principem cantorum Aſaph & vicarium eius Zachariam & alios. Iehiel autem, ſub. & ſocij eius. i. qui poſt eum enumerantur, nempe Semiramoth, &c. ſonos muſicos edebant cum nablis & citharis. ¶ 13 nablorum. erant varia genera nablorū, parua & magna: propterea ſic loquit. ¶ 14 Heb. In illa die tūc dedit Dauid initio ad cōfitēdum Domino per manū Aſaph & fratrū eius. Hic [tūc] expoſitionis gratia ponitur, tūc, id eſt in initio laudū. q.d. quū primū peruenit arca Dei in tabernaculum quod illi præparauerat Dauid, dedit pſalmum qui ſequitur, ad laudandum Dominum per Aſaph & fratres eius. Vel potius, poſuit Dauid in manu Aſaph & fratrū eius pſalmū ſequentē ad laudādū Deū-

notas facite in populis adinuentiones eius.
Cantate ei, & pſallite ei: & narrate omnia mirabilia eius.
Laudate nomen ſanctum eius, lætetur cor quærentium Dominum.
Quærite Dominum, & virtutem eius: quærite faciem eius ſemper.
Recordamini mirabilium eius quæ fecit: ſignorum illius, & iudiciorum oris eius.
Semen Iſrael ſerui eius: filij Iacob electi eius.
Ipſe Dominus Deus noſter: in vniuerſa terra iudicia eius.
Recordamini in ſempiternum pacti eius: ſermonis quem præcepit, in mille generationes,
Quem pepigit cum Abraham: & iuramenti illius cum Iſaac.
Et conſtituit illud Iacob in præceptū: & Iſrael in pactum ſempiternum,
Dicens, Tibi dabo Terram Chanáan, funiculum hereditatis veſtræ.
Cum eſſent pauci numero, parui, & coloni eius:
Et tranſierunt de gente in gentē, & de regno ad populum alterum.
Non dimiſit quenquam calumniari eos: ſed increpauit pro eis reges,
Nolite tangere chriſtos meos: & in prophetis meis nolite malignari.
Cantate Domino omnis terra: annūtiate ex die in diem ſalutare eius:
Narrate in Gentibus gloriam eius: in cūctis populis mirabilia eius.
Quia magnus Dominus, & laudabilis nimis: & horribilis ſuper omnes deos.
Omnes enim dij populorum, idola: Dominus autem cælos fecit.
Confeſſio & magnificentia coram eo: fortitudo & gaudium in loco eius.
Afferte Domino familiæ populorum: afferte Domino gloriam & imperium.
Date Domino gloriam nomini eius, leuate ſacrificium, & venite in conſpectu eius: & adorate Dominum in decore ſancto.
Cōmoueatur à facie eius omnis terra: ipſe enim fundauit orbem immobilem.
Lætentur cæli, & exultet terra: & dicant in nationibus, Dominus regnauit.
Tonet mare & plenitudo eius: exultent agri, & omnia quæ in eis ſunt.
Tunc laudabunt ligna ſaltus corā Domino: quia venit iudicare terram.

gate inter populos[15] ſtudia eius.
[16] Canite ei, pſallite ei, [17] diſſerite de omnibus admirandis geſtis illius.
[18] Gloriamini in nomine ſancto eius: lætetur cor eorum qui ſtudioſe inquirunt Dominum.
Quærite Dominum &[19] robur eius, [20] inquirite faciem eius aſſidue.
Memores eſtote admirandorū operum eius quæ patrauit: prodigiorum eius, & iudiciorū, quæ ore ſuo [pronuntiauit,]
O ſemē Abrahæ ſerui eius, ô filij Iacob electi eius.
Ipſe eſt Dominus Deus noſter, iudicia eius [ſunt] in vniuerſa terra.
Memores eſtote per omne æuum [21] fœderis ſui, & verbi quod [22] præcepit in mille ſecula.
[23] Quod [24] excidit cum Abrahamo, & iuſiūrandi ſui [25] cum Iſaac,
Quod confirmauit ipſi Iacob [26] ſtatuto, & Iſraeli [27] fœdere ſempiterno:
Tibi, inquiens, dabo terram Chanaan, [28] funiculum hæreditatis veſtræ:
Quum eſſetis [29] homunculi admodum exiguo numero, & in ea [terra] aduenæ,
Et [30] migrarent ex vna natione in aliam, ex vno regno ad populum alterius [regni:]
Nunquam tamen permiſit vt quiſquam [31] vim illis faceret, quin potius illorum gratia reges [32] caſtigauit:
Ne attigeritis [inquiēs] [33] vnctos meos, & [34] prophetis meis nolite quicquam mali facere.
[35] Canite Domino omnis terra, [36] euangelizate in dies [37] ſalutem eius:
Enarrate in Gentibus [38] gloriam eius, apud omnes populos [39] ſtupenda opera eius:
Quoniam magnus eſt Dominus, & vehementer laudandus: & is etiam tremendus eſt præ omnibus [40] dijs.
Nam cuncti dij populorum, [41] nihili ſunt, Dominus autem cælos condidit.
[42] Celebritas & magnificentia eſt corā ipſo, [43] potentia & hilaritas in loco eius.
Tribuite Domino ô familiæ populorum, tribuite Domino gloriam & potentiam.
Tribuite Domino gloriam [[44] quæ reſpondet] nomini ipſius, ferte [46] munus, & venite in cōſpectum eius: proſternite vos coram Domino [47] in magnifico & ſplendido ſanctuario.
Metuite [48] ab ipſo quotquot habitatis in terra, etiam [49] orbis firmatus eſt, vt nutare nequeat.
[50] Lætentur cæli, & geſtiat terra, [51] dicántque in exteris nationibus, Dominus [52] regnat.
[53] Reboet mare & quidquid in eo eſt, [54] exultet ager & [55] quidquid in eo continetur.
Tunc [56] iubilum edent arbores ſyluæ coram Domino, quoniam [57] venit vt iudicet terram.

¶15 opera. i. miracula quæ fecit in gratiam populi ſui narrate in ipſis populis, vt cōuertātur ad ipſum. ¶16 q.d. Canite pſalmos in laudē eius, & pſallite inſtrumentis muſicis. ¶17 loquimini .i. colloquimini inter vos. ¶18 vl. Iactate vosipſos. aut Laudate. q.d. Exiſtimate vos beatiſſimos qui habeatis Deū tā propitium. ¶19 .i. arcā Dei, in qua oſtēdit potētiam ſuā, vt viſum eſt de Vſa, ſiue Oza qui interfectus eſt. ¶20 q.d. venite in eum locum vbi arca Domini collocata eſt, & ibi eū orate. Videbatur Domin⁹ habitare in arca, q illic exereret potiſſimū potētiā ſuam. ¶21 ſub. quod pepigit vobiſcum, aut quod cum illo pepigiſtis. ¶22 ſub. obſeruandum. ¶23 ſub. fœdus, ¶24 pepigit ¶25 ad Iſaac. q.d. promiſſionū eius quas interpoſito iuriciurādo cōfirmauit in gratiā Iſaac ¶26 in ſtatutū, q.d. confirmauit illud in gratiam Iacob, vt ſit ſemper ratum & firmum quemadmodū ſolent eſſe firma & rata ſtatuta & decreta regia. ¶27 in fœdus ſempiternū. Idē dicit: nā Iacob & Iſrael idē fuit. Dicit promiſſiones Dei fore immutabiles. ¶28 .i. vt ſit funiculus &c. hoc eſt portio. Funiculus pro ſorte & portiōe ponit: q terra Chanaā per funes Iſraelitis diſtributa ſit, vt in Ioſue videmus. ¶29 homines numeri, pauco [tēpore] fuiſtis habitantes in ea. Homines numeri vocat, qui numerari poſſunt, hoc eſt paucos. Vau quod præponitur verbis [fuiſtis habitātes] redūdat. ¶30 ambulauerūt. Mutatio pſonæ pro ambulauiſtis. ¶31 vl, opprimeret eos. ¶32 corripuit, vt de Pharaone legimus. ¶33 .i. patriarchas. ¶34 Heb. & in prophetis meis ne malignemini. i. nolite affligere prophetas meos, damno aut incōmodo afficientes eos. ¶35 Inuitat omnes ad laudādū Dominū. Sūt hæc ex pſalmo XCVI. ſecundū Hebræos, vſque ad verſum cuius initiū eſt Celebrate Dominū. ¶36 annunciate ¶37 vl, ſalutare. i. auxiliū eius ſalutare. vl, ſalutē eius. i. gratiā quā aſſecuti ſunt omnes pij per Chriſtū. ¶38 .i. egregia & eximia opera eius. ¶39 quæ ſcilicet egit in Ægypto in gratiā populi Iſraelitici. ¶40 ſub. alijs qui dicūtur dij. ¶41 idola. Vox Hebræa ſignificat rem nullius momenti. ¶42 Potentia & decus ſunt &c. i. Potentiſſimus eſt & omni laude digniſſimus. ¶43 robur ¶45 nominis eius. q.d. nolite ſubijcere gloriā qua dignū eſt nomē eius. ¶46 vl, ſacrificia. i. venite cū hoſtiis vt immoletis. ¶47 Heb. in decore ſanctitatis. i. in tabernaculo illo ſancto. ¶48 Heb. à cōſpectu eius ¶49 firmabitur orbis ne cōmoueat. i. erit firmus & ſtabilis, pace perpetua fruetur ne cōmoueatur: nulla procella bellorum, aut aliarū calamitatū agitabitur & quatietur. Ergo timor Domini parit tranquillitatē & animi & corporis. ¶50 vl, Lætabūtur cæli, & exultabit terra. Cæli, pro incolis cæli, & ſpiritibus cæleſtibus. Terra, incolæ terræ. q.d. Tunc erit pax in cælo & in terra. ¶51 vl, dicantq in Gentibus. quæ ſcilicet nūc colūt idola. ¶52 .i. dignus eſt qui regnet per totū orbē terrarū. ¶53 vl, Tonabit .i. Piſces maris præ lætitia tumultuabūtur. Piſces: homines ſunt. Mare: mundus. ¶54 vl, lætabitur ¶55 .i. feræ quæ ſunt in eo. ¶56 pſallent. Sylua, ſiue ſaltus: mundus. Arbores: homines. ¶57 venturus eſt. i. quia Dominus viſitaturus eſt per gratiam hunc mundum. Hunc locum non intelligunt Hebræi de extremo iudicio.

Digitized by Google

Celebrate Dominum, [58]quoniam bonus eſt,' [&]
quoniam [59]bonitas eius perpetua eſt.'
Et [60]dicite, 'Serua nos ô Deus ſalus noſtra: [61]cógre
ga nos,' & libera nos ex [62]Gentibus,' vt celebre
mus nomen tuum ſanctum, & [64]glorlemur in
laude tua.
[65]'Laudandus' Dominus Deus Iſraelis ab æterno
vſque in ſempiternum, [66]& dicat' omnis popu
lus, [67]Amen, & laudet Dominum.
[68]Dimiſit' itaque ibi coram arca fœderis Domi
ni Aſaph & [69] fratres' eius, vt corā arca aſſidue mi
niſtrarent, [70]iuxta eum morem [quem conſtitue
rat] de die in diem. [71]Cæterū Obed-edom & fra-
tres eorum ſexagintaocto erant: & Obed-edom
filius Iedithun, & Hoſa ianitores erant.' Zadoc
autem [72]'ſacerdos' & fratres eius ſacerdotes [73][erāt]
in cóſpectu tabernaculi Domini, i excelſo quod
erat in Gibeon, Vt ſacrificarent holocauſta Do-
mino in ara holocauſti, idque iugiter [74][&] ma-
ne & veſpere, & iuxta omne quod ſcriptum eſt
in lege Domini quam præcepit Iſraeli. [75]'Erántq;
cum eis Hemā & Iedithun, & reliqui electi quo-
rum nomina expreſſa ſunt,' ad celebrandū Do-
minum, quòd ſempiterna ſit eius bonitas. [76]Et
iuxta eos Heman & Iedithun [canentes] tubis &
cymbalis, concentum facientes muſicis inſtru-
mentis & canticis diuinis, filij verò Iedithun ia-
nitores erant.' Et abierunt cunctus populus, quiſ
que domum ſuam, & verſus eſt Dauid vt bona
imprecaretur domui ſuæ. CAP. XVII.

CОntigit autem quum habitaret Dauid in do
mo ſua, [1] vt diceret Dauid' ad Nathan pro-
phetā, En ego habito in domo [2]cedrina,' arca au-
tem fœderis Domini [3]ſub aule.s.' Dixit ergo Na-
thā ad Dauidem, Fac quidquid eſt in corde tuo,
quoniam Deus [4]tecum eſt ¶ [5]'Eadem nocte' fiebat
verbū Dei ad Nathan in hunc modū, Vade & dic
ad Dauidem ſeruum meum, Sic ait Dominus, Tu
non ædificabis mihi [6]domū illam' vt [illic] habitē.
Etenim nō habitaui in vlla domo ab eo die quo
[7]eduxi' filios Iſraelis vſque in hunc diem, ſed fui
[[8]tranſiens] [9]de tentorio in tentorium, & de ta-
bernaculo [in tabernaculū.] [10]In omnibus in qui
bus' ambulaui cum omni Iſraele, num verbū lo-
quutus ſum ad aliquē ex iudicibus Iſraelis, qui-
bus præcepi vt paſcerent populum meum, [11]vt
dixiſſem,' Quare non extruxiſtis mihi domū ce-
drinam? Nunc ergo dices ad ſeruum meum nē-
pe Dauidē, Sic dicit Dominus exercituū, Ego tu-
li te [12]de ſepto [13]quū oues ſequereris,' vt eſſes pri
ceps ſuper populū meū Iſrael. Et fui tecum [14]in
omnibus' quocunque ambulaſti: excidi inſuper
omnes hoſtes tuos ante te, fecique tibi nomē ce-
lebre, vt nomē [habēt] celeberrimi in terra. [15]Cō
ſtituam quoq;' locū populo meo Iſraeli, &' [16]plā-
tabo' eum [17]vt habitet in loco ſuo:' neque' [18]tumul
tuabitur' amplius: filij quoque iniqui vltra eum
non [19]affligent' vt antea, Et ab eo tempore quo [20]conſtitueram iudices' ſuper populum meum
Iſraelem, [21]humiliabo inſuper cunctos hoſtes tuos, & [22]indicabo tibi quòd Dominus ædificaturu[s]

Cōfitemini Domino, quoniam bonus: quoniam
in æternum miſericordia eius.
Et dicite, Salua nos Deus ſaluator noſter: & con
grega nos, & erue de Gentibus, vt confiteamu[r]
nomini ſancto tuo, & exultemus in carmini-
bus tuis.
Benedictus Dominus Deus Iſrael ab æterno vſq
in æternū: & dicat omnis populus, Amē, & hy
mnum Deo.'
Dereliquit itaque ibi corā arca fœderis Domi
ni Aſaph & fratres eius: vt miniſtrarēt in cóſpe
ctu arcæ iugiter per ſingulos dies, & vices ſuas
Porrò Obed-edō, & fratres eius ſexaginta octo
& Obed-edom filium Idithun, & Hoſa cōſtitui[t]
ianitores: Sadoc autem ſacerdotem, & fratres e[ius]
ſacerdotes, coram tabernaculo Domini in excel
ſo quod erat in Gabaon: Vt offerrent holocau[ſta]
Domino ſuper altare holocautomatis iugiter,
mane & veſpere, iuxta omnia quæ ſcripta ſun[t]
in lege Domini, quā præcepit Iſraeli. Et poſt eu[m]
Heman & Idithun, & reliquos electos, vnūquem
que vocabulo ſuo, ad cōfitendum Domino, Quo-
niam in æternum miſericordia eius. Hemā quo-
que & Idithun canētes tuba, & quatientes cym
bala: & omnia muſicorum organa ad canend[um]
Domino: filios autem Idithun fecit eſſe portu-
rios. Reuerſúſque eſt omnis populus in domum
ſuā: & Dauid, vt benediceret etiam domui ſuæ.
CAP. XVII.

CVm autem habitaret Dauid in domo ſua, [di]
xit ad Nathan prophetam, Ecce ego habito
in domo cedrina: arca autē fœderis Domini ſub
pellibus eſt. Et ait Nathan ad Dauid, Omnia quæ
in corde tuo ſunt fac: Deus enim tecū eſt. ¶Igi
tur nocte illa fact9 eſt ſermo Domini ad Nathan
dicens, Vade, & loquere Dauid ſeruo meo. Hæc
dicit Dominus, Non ædificabis tu mihi domū ad
habitandum. Neque enim manſi in domo ex eo
tempore quo eduxi Iſrael de Terra Ægypti vſ
que ad diem hanc: ſed fui ſemper mutans lo-
ca tabernaculi, & in tentorio manēs cum omni
Iſrael. Nunquid locutus ſum ſaltem vni iudic[um]
Iſrael, quibus præceperā vt paſcerent populum
meum, & dixi, Quare nō ædificaſtis mihi domū
cedrinam? Nūc itaque ſic loquēris ad ſeruū meū
Dauid, Hæc dicit Dominus exercituum, Ego tu-
li te, cum in paſcuis ſequereris gregem: vt eſſes
dux populi mei Iſrael. Et fui tecum quocunque
perrexiſti: & interfeci omnes inimicos tuos co-
ram te, fecique tibi nomen quaſi vnius magno-
rum qui celebrantur in terra. Et dedi locum po
pulo meo Iſrael: plantabitur, & habitabit in eo,
& vltrà non commouebitur: nec filij iniquitati[s]
atterent eos, ſicut à principio, Ex diebus quib[us]
dedi iudices populo meo Iſrael, & humiliaui v-
niuerſos inimicos tuos. annūcio ergo tibi, quò[d]

¶58 .i. propter bonitatē eius. Hæc ex pſalmo cēteſimoſexto, ſupputatione Hebræorum. ¶59 vł, miſericordia eius in ſeculū. ¶60 freti ſcilicet bonitate & miſericordia eius. ¶61 ſub. in vnū ¶62 ſub. quæ colunt aliū à vero Deo. ¶64 .i. vt tū demū reputem' nos eſſe fœlices & laude affici quum nomē tuū glorificabitur & laudabitur. ¶65 Heb. Benedictus ſit. i. Omnibus laudibus afficiatur. ¶66 Heb. & dixerunt ¶67 Veritas ſit, [&] laus [ſit] Domino. q.d. Ita ſit vt dicis, & laus vbiq; ſit Domino. ¶68 ſub. Dauid ¶69 .i. cognatos. ¶70 Heb. in re diei i die ſuo. i. faciendo ſingulis dieb9 quod per ſingulos dies faciendum eſt. ¶71 Et [reliquit] Obed-edom & fratres eorū ſexagita octo: & Obed-edō filiū Iedithū & Hoſa i ianitores. ¶72 ſacerdotē ¶73 ſubaudiēdū poti9, reliq[uit] ¶74 vł, [id eſt] ¶75 Et cum eis [reliquit] Hemā & Iedithun, & reſiduū electorū qui expoſiti ſunt nominibus .i. qui erāt magni nominis & famæ. ¶76 Et cū eis [inquā reliquit] Hemā & Iedithū [cū] tubis & cymbalis vt vocē ederēt [muſicā,] & [cū] inſtrumētis cantici diuini: & filios Iedithun [reliquit] ad portā. XVII. ¶1 conſulēdo ſcilicet Dominū. ¶2 q.d. eleganti. ¶3 q.d. in tētorio tecto pellibus. ¶4 .i. fauet tibi & erit adiutor tuus. ¶5 In illa nocte. i. In ea nocte quæ inſecuta eſt diem qua dixerat illa Dauidi ipſe Nathā. vł, Ea nocte qua Dauidi hæc dixit. ¶6 qui ſcilicet decreueras ædificare mihi. ¶7 ſub. ex Ægypto. ¶8 vł, [ambulās] ¶9 q.d. habitaui in tabernaculo nō illo quidem fixo & permanēte, ſed quod ſubinde locū mutabat. Hic nō ſignificat varietatē tabernaculi, ſed loci in quo erat tabernaculū. ¶10 In omni [loco] ad quē &c. ¶11 dicendo, ¶12 .i. à caſa illa paſtorali in qua degebas. q.d Perueniſti ad regnum nō tuis meritis, ſed ſola mea gratia. ¶13 Heb. depoſt gregem, ¶14 in omni [loco] ¶15 Et poſui. vł, deſignaui ¶16 plātaui. i. dedi ſedes firmas, & fixas. ¶17 & habitat apud ſe. i. nō in regione externa, peregrina & aliena. ¶18 vł, commouebitur. i. neque aliò vltra demigrabit. ¶19 conſument ¶20 Heb. præcepi vt eſſent iudices ¶21 humiliaui omnes ¶22 annunciaui tibi, Domum ædificabit tibi Dominus. De ſe loquitur in tertia perſona, pro, Dabo tibi familiam numeroſam & magnam.

Digitized by Google

ædificaturus ſit tibi Dominus domum. Cûmque impleueris dies tuos vt vadas ad patres tuos, ſuſcitabo ſemẽ tuũ poſt te, quod erit de filijs tuis: & ſtabiliam regnum eius. Ipſe ædificabit mihi domũ, & firmabo ſolium eius vſque in æternũ. EGO ERO EI IN PATREM, & ipſe erit mihi in filiũ: & miſericordiã meã nõ auferã ab eo, ſicut abſtuli ab eo qui ante te fuit. Et ſtatuã eũ in domo mea, & in regno meo vſq; in ſempiternũ: & thronus eius erit firmiſſimus in perpetuum. Iuxta omnia verba hæc, & iuxta vniuerſã viſionem iſtam, ſic locutus eſt Nathan ad Dauid. ¶Cûmque veniſſet rex Dauid, & ſediſſet corã Domino, dixit, Quis ego ſum Domine Deus, & quæ domus mea, vt præſtares mihi talia? Sed & hoc parum viſum eſt in conſpectu tuo, ideòq; locutus es ſuper domum ſerui tui etiam in futurum: & feciſti me ſpectabilẽ ſuper omnes homines Domine Deus. Quid vltrà addere poteſt Dauid, cum ita glorificaueris ſeruum tuum, & cognoueris eũ? Domine propter famulum tuum iuxta cor tuum feciſti omnem magnificẽtiam hanc, & nota eſſe voluiſti vniuerſa magnalia. Domine non eſt ſimilis tui: & non eſt alius Deus abſque te, ex omnibus quos audiuimus auribus noſtris. Quis enim eſt alius vt populus tuus Iſrael, gẽs vna in terra, ad quam perrexit Deus vt liberaret, & faceret populum ſibi, & magnitudine ſua, atq; terroribus eijceret nationes à facie eius, quem de Ægypto liberarat? Et poſuiſti populum tuũ Iſrael tibi in populũ vſque in æternũ, & tu Domine factus es Deus ei⁹. Nũc igitur Domine, ſermo quem locutus es famulo tuo, & ſuper domũ ei⁹, confirmetur in perpetuũ, & fac ſicut locutus es. Permaneátque, & magnificetur nomen tuum vſque in ſempiternum: & dicatur, Dominus exercituum Deus Iſrael, & domus Dauid ſerui eius permanens corã eo. Tu enim Domine Deus me⁹ reuelaſti auriculam ſerui tui, vt ædificares ei domum: & idcirco inuenit ſeruus tuus fiduciam vt oret coram te. Nunc ergo Domine tu es Deus: & locutus es ad ſeruum tuum tanta beneficia. Et cœpiſti benedicere domui ſerui tui, vt ſit ſemper coram te: te enim Domine benedicente, benedicta erit in perpetuum.

CAP. XVIII.

FActum eſt autem poſt hæc, vt percuteret Dauid Philiſthijm, & humiliaret eos, & tolleret Geth & filias ei⁹ de manu Philiſthijm: percuſſítq; Moab, & fierent Moabitæ ſerui Dauid, offerentes

eſt tibi domum. Quin & hoc erit, quũ exacti fuerint dies tui, [23]vt vadas cum patribus tuis, excitabo ſemẽ tuum poſt te, quod erit ex filijs tuis, regnúmq; eius firmabo. Is extruet mihi domũ, & ego confirmabo ſolium eius perpetuò: EGO ERO EI PATER, & ipſe erit mihi filius: [24]bonitatem quoque meam non adimam ei, quẽadmodum ademi [25]ab eo qui fuit ante te. Sed firmabo eum in domo mea, atque in regno meo perpetuò, firmiſſimque erit ſolium eius in ſempiternum. Iuxta omnia hæc verba, & iuxta omnẽ hãc viſionẽ, [26]ſic loquutus eſt Nathan ad Dauidem. ¶[27]Ingreſſus itaque Dauid rex [28]ſedit corã Domino, & dixit, Quis ſum ego Domine Deus, & quæ domus mea, [29]quòd me tantopere euehis? Quin hoc tibi parum viſum eſt ô Deus, [30]niſi & porrò in longinquum pollicitationem facias ad domũ ſerui tui, & [31]reſpicias me vt reſpici ſolẽt homines præſtantes Domine Deus. Quid verò vltra addere poteſt Dauid [vt loquatur] ad te, [32]quod accedat ad gloriam ſerui tui? & tu [33]cognouiſti ſeruum tuum. Domine [34]propter ſeruum tuum, & ſecundum cor tuum feciſti omnem hanc [35]magnificentiam, vt notas faceres cunctas [36]magnificentias. Domine non eſt ſimilis tui, neque eſt Deus præter te, iuxta omnia quæ [37]audiuimus auribus noſtris. [38]Quæ verò gens eſt in terra quẽadmodum populus tuus Iſrael, cuius Deus iret ſibi redimere [39]populum, vt poneres tibi [40]nomen magnum & tremendum, eijciendo Gentes ante populum tuum quem redemiſti ex Ægypto? Tu poſuiſti populum tuum, nempe Iſraelem tibi in populum vſque [41]in ſempiternũ: & tu Domine [42]fuiſti eorum Deus. Nunc igitur Domine, verbum tuum quod loquutus es de ſeruo tuo, & de domo eius [43]ratũ ſit perpetuò, [44]vt facias quod pollicitus es. [45]Ratum inquam fiat, vt magnificetur nomen tuum in ſempiternum, vt dicatur, Dominus exercituum eſt Deus Iſraelis, Deus inquam eſt [46]Iſraelis, domúſque ſerui tui Dauidis [47]firma erit coram te. Quandoquidem tu Deus meus, [48]indidiſti ſeruo tuo, [49]vt extrueres ei domum: idcirco [50]auſus fuit ſeruus tuus orationem inſtituere in conſpectu tuo. Nũc igitur Domine, [51]tu es ipſe Deus, qui loquutus es de ſeruo tuo bonũ hoc. [52]Adijce igitur animum vt benedicas domui ſerui tui, vt perpetuò duret ante faciẽ tuã: [53]cui enim tu benedixeris Domine, is in æternũ benedictus eſt.

CAP. XVIII.

POſt hæc geſta percuſſit Dauid Paleſtinos, & ſubegit eos, cepítque [1]Gath & [2]filias eius de manu Paleſthinorum. Percuſſit & Moabitas, & facti ſunt Moabitæ ſerui Dauidi [4]qui penderent

¶23 .i. vt moriaris. ¶24 vel, miſericordiã ¶25 .i. à Saule. ¶26 loquutus fuerat ¶27 ſub. tentoriũ. ¶28 vel, manſit. Dicunt Hebræi ſolitos fuiſſe homines ĩ Scriptura orare ſtantes: vt & angeli dicũtur ſtare dũ orant. hîc igitur dicũt aliquos orare ſedentes, alios ſtantes. Doctores hunc nodũ facile diſſoluunt, cum vertunt, & manſit &c. ¶29 Heb. quòd adduxiſti me vſque ad hunc locum? .i. quòd ad regnum peruenerim? ¶30 & locutus es ſuper domum ſerui tui in longinquum [tẽpus,] .i. in futurũ. q.d. etiam pollicitus es iam olim ante multa ſecula mihi & poſteritati meæ regnũ & Chriſtũ ex me oriturum. ¶31 aſpexiſti me iuxta diſpoſitionem hominis, [hominis] inquam excellentiæ .i. excellentis. hoc eſt, præuidiſti me futurũ hominẽ excellentem: iã inde ab initio ô Deus, cognouiſti me fore de ordine virorum præcellentium. ¶32 propter gloriam &c. .i. vt des gloriã ſeruo tuo? q.d. quem maiorem honorem petere poſſet abs te Dauid ſeruus tuus? Summo enim honore affeciſti illum quum voluiſti filium tuum ſumere carnem de ſanguine ipſius Dauidis. ¶33 .i. noſti gratitudinem animi mei, qui noſti intima cordium. ¶34 .i. vt me afficeres tanto honore, pro voluntate tua & vltro feciſti &c. Alij autẽ, quia me elegiſti, exponunt, referentes ad electionẽ. ¶35 magnitudinẽ. ¶36 magnitudines .i. omnia iſta beneficia maxima. ¶37 ſub. de te. ¶38 Et quis eſt ſicut populus tuus Iſrael, gens vna, ad quem perrexit Deus ¶39 .i. vt poſtea eſſet populus eius. ¶40 Heb. nomen, magnitudines & mirabilia. ¶41 Hoc refertur ad Iſraelem ſpiritualem. ¶42 factus es illis. q.d. affeciſti illum ſummis beneficijs & qualibus Deus afficere ſolet populum ſuum: oſtendiſti te verum eſſe Deum Iſraelis. ¶43 ſit verum .i. firmum & ſtabile. q.d. ſta promiſſis. ¶44 faciendo. Expoſitio eſt præcedentis. ¶45 Et permaneat & magnificetur .i. ſubinde maior fiat fama nominis tui. ¶46 ſuper Iſraelem. q.d. oſtendit beneficijs ſe eſſe Deum Iſraelis quem ſeruat & fouet. ¶47 ſit permanens. vel ſtabilis & fixa. q.d. permaneat te vidente & protegente familia Dauidis ſerui tui. ¶48 Heb. reuelaſti aurem ſerui tui .i. indicaſti mihi ſeruo tuo audienti: dixiſti audiente me ſeruo tuo. Chaldæus paraphra. vertit indicaſti. ¶49 vt ædificares .i. te ædificaturum familiam, ſiue poſteritatem. q.d. promiſiſti te daturum poſteritatem. De Chriſto intellige. ¶50 Heb. inuenit ſeruus tuus [ſub. cor ſuũ] vt oraret &c. .i. propterea ſeruus tuus orat ex animo coram te. ¶51 .i. tu hoc magnum beneficium vltro contuliſti ſeruo tuo. ¶52 Heb. Nunc autem voluiſti benedicere familiæ &c. Chaldæus paraphr. vertit, cœpiſti benedicere familiæ &c. ¶53 Heb. quia tu Domine benedixiſti [ſub. ſeruo tuo] & benedictus erit in æternum. vel, benedixiſti familiæ eius, & benedicta erit &c. XVIII. ¶1 .i. deuicit. ¶2 Dicitur & Metag in Regibus. ¶3 .i. vicos illi ſubditos. ¶4 Heb. afferentes munus .i. pendentes tributum quotannis.

¶5 ſub. fugientem. ¶6 terminum ſuum. vel, fines ſuos. vel, vt collocaret præſidium ſuũ &c. Voluerat rex iſte prorogare fines ſuos vſq; ad regionem conterminam fluuio Euphrati. quanquam relatiuum Hebraicum poteſt referre Dauidẽ, quòd Dauid vellet producere imperium ſuum vſque ad Euphraten.
¶7 Heb. ſubneruauit præterea Dauid
¶8 i. quadringentos equos ſaluos & integros reliquit.
¶9 vel, curauit deportandos
¶10 In Regib' dicitur Betah, tranſpoſita vna litera.
¶11 i. interemiſſet. ¶12 Dicitur Ioram in Regibus.
¶13 Heb. vt rogaret eum de pace. i. quomodo valeret.
¶14 Heb. quia vir præliorum Thou erat cum Hadarezer. i. quia ipſe Hadarezer erat vir præliorum Thou. i. aduerſarius ipſi Thou. ¶15 Heb. [& miſit] ad eũ omnia vaſa aurea & argentea, & ænea. Vel, [& in manu eius] erant omnis generis vaſa &c.
¶16 Heb. Etiam illa dedicauit &c.

vectigal. ¶Adhæc percuſſit Dauid Hadaræſer regem Zoba 'ad Hamath, 'quum proficiſceretur vt ſtatueret [5]potentiam ſuam 'ad fluuium Euphratẽ. Cepit autem Dauid ex eis mille currus, ſeptẽ millia equitũ, atque viginti millia virorũ peditũ: 'reddidit præterea Dauid inutiles' omnes currus, [8]centum tamen currus ex eis reliquos fecit. ¶Quũmq; veniſſet Syria Darmaſci, vt opẽ ferret Hadaræſer regi Zoba, percuſſit Dauid ex Syris virorũ vigintiduo millia. Et cõſtituit Dauid [præfectos] in Syria Darmaſci, factiq; ſunt Syri ſerui Dauidi vectigal pẽdẽtes. ſeruauit enim Dominus Dauidẽ in omnibus ad quæ profectus eſt. Porrò Dauid accepit clypeos aureos quos habuerãt ſerui Hadaræſer, &'intulit' eos Ieroſolyma. De [10]Tibhath' verò, & de Chun ciuitatibus Hadaræſer tulit æs admodum multũ, de quo Solomõ fecit æneũ mare, colũnas & vaſa ænea. ¶Audiens autẽ Thohu rex Hamath, quòd Dauid ''percuſſiſſet' omnes copias Hadaræſer regis Zoba, Miſit [12]Hadoram' filiũ ſuum ad regẽ Dauidem, [13]pro ambienda pace, 'gratularẽtúrq; quòd bello adortus eſſet Hadaræſer, quòdq; illũ percuſſiſſet: [14]quoniam Thohu hoſtis erat infenſus ipſi Hadaræſer. [15]omnia verò vaſa aurea, argentea, & ærea [16]Dedicauit' Dauid rex Domino, cũ argento & auro quod tulerat ex omnibus [17]gentibus,' nẽpe de Edom, de Moab, de filijs Ammõ, de Paleſthinis & Amalekitis. ¶Porrò [18]Abiſai' filius Zeruia percuſſit [19]Edom' in Valle ſalis, [20]decẽ & octo videlicet millia. [21]Conſtituit' præterea præfectos in Edom, factiq; ſunt omnes Edomei ſerui Dauidi: ſeruauit enim Dominus Dauidẽ in omnibus ad quæ profectus eſt. Regnauitq; Dauid ſuper vniuerſum Iſraelẽ, dicebátq; ius, & adminiſtrauit iuſtitiã vniuerſo populo ſuo. Porrò Ioab filius Zeruia imperator erat exercitus: Iehoſaphat filius Ahilud erat à cõmentarijs. Zadoc autẽ filius Ahitub, & Abimelech filius Abiathar erãt [22]ſacerdotes,' Sauſa ſcriba. Benaia autẽ filius Iehoiadæ fuit ſuper Chereti & Peleti: & filij Dauidis erãt primores [23]ad manum regis.

CAP. XIX.

Contigit poſthæc vt moreretur rex Ammonitarũ Nahas, regnauitq; loco eius Hanon filius eius. Aitque Dauid, 'Beneficentia' proſequar' Hanonem filium Nahas, quoniã pater eius [2]me quoq; proſequutus eſt beneficentia.' Miſit itaque Dauid legatos qui conſolarẽtur eũ ſuper patre ſuo. venerũt itaq; legati Dauidis in terram Ammonitarum ad Hanonem, vt eum conſolarentur. Dixerunt autẽ proceres filiorũ Ammon ad Hanonẽ, 'Num Dauid conſolatores ad te miſit, vt honoret patrẽ tuũ corã te?' annon magis venerunt ad te ſerui eius, vt perſcrutentur & explorent terrã, ſubuertántq; eã? Tollẽs igitur Hanon ſeruos Dauidis, raſit eos, & præcidit indumẽta eorũ [4]partim ad nates vſq;,' & amãdauit eos. Illiq; abierunt. nũciarunt autem Dauidi de viris illis: qui [5]miſit' eis obuiã, (erant enim viri illi magna ignominia affecti,) dixitq; rex, Manete Iericho, donec [6]repullulet' barba veſtra, tũ reuertimini.

ei munera. ¶Eo tempore percuſſit Dauid etiam Adarẽzer regem Soba regionis Hemath, quando perrexit vt dilataret imperiũ ſuum vſque ad flumẽ Euphrãten. Cepit ergo Dauid mille quadrigas eius, & ſeptem millia equitum, ac viginti millia virorum peditum: ſubneruauitque omnes equos curruum, exceptis centum quadrigis quas reſeruauit ſibi. ¶Superuenit autem & Syrus Darmaſcenus, vt auxiliũ præberet Adarẽzer regi Soba: ſed & huius percuſſit Dauid viginti duo millia virorũ. Et poſuit milites in Darmaſco, vt Syria quoque ſeruiret ſibi, & offerret munera. adiuuitque eum Dominus in cunctis ad quæ perrexerat. Tulit quoque Dauid pharetras aureas, quas habuerant ſerui Adarẽzer: & attulit eas in Ieruſalem. Necnon de Tebath & Chun vrbibus Adarẽzer æris plurimum, de quo fecit Salomon mare æneum, & columnas, & vaſa ænea. ¶Quod cum audiſſet Thou rex Hemath, percuſſiſſe videlicet Dauid omnem exercitũ Adarẽzer regis Soba, Miſit Adoram filium ſuum ad regem Dauid, vt poſtularet ab eo pacem, & congratularetur ei quòd percuſſiſſet, & expugnaſſet Adarẽzer: aduerſarius quippe erat Thou Adarẽzer. ſed & omnia vaſa aurea, & argentea, & ænea Cõſecrauit Dauid rex Domino, cum argento & auro quod tulerat ex vniuerſis gentibus, tam de Idumæa & Moab, & filijs Ammon, quàm de Philiſthijm & Amalec. ¶Abiſai verò filius Saruiæ percuſſit Edom in Valle-ſalinarum, decem & octo millia: & conſtituit in Edõ præſidium, vt ſeruiret Idumæa Dauid: ſaluauitq; Dominus Dauid in cunctis ad quæ perrexerat. Regnauit ergo Dauid ſup vniuerſum Iſrael, & faciebat iudiciũ atque iuſtitiã cuncto populo ſuo. Porrò Ioab filius Saruiæ erat ſuper exercitum, & Ioſaphat filius Ahilud à cõmẽtarijs. Sadoc autem filius Achitob, & 'Achi-mẽlech' filius Abiathar, ſacerdotes: & Suſa, ſcriba. Banaias quoq; filius Ioiadæ ſuper legiones Cerethi & Phelethi: porrò filij Dauid, primi ad manum regis.

CAP. XIX.

Accidit autem vt moreretur Naas rex filiorum Ammon, & regnaret 'Hanon' filius eius pro eo. Dixitque Dauid, Faciã miſericordiã cum Hanõ filio Naas: præſtitit enim mihi pater eius gratiam. Miſitque Dauid nuntios ad conſolandum eum ſuper morte patris ſui. qui cum perueniſſent in terram filiorum Ammon, vt conſolarentur Hanon, dixerunt principes filiorũ Ammon ad Hanõ, Tu forſitan putas quòd Dauid honoris cauſa in patrem tuum, miſerit qui conſolarentur te: nec animaduertis quòd vt explorent, & inueſtigent, & ſcrutentur terram tuam venerint ad te ſerui eius. Igitur Hanõ pueros Dauid decaluauit & raſit, & præcidit tunicas eorum à natibus vſque ad pedes, & dimiſit eos. Qui cum abijſſent, & hoc mandaſſent Dauid, miſit in occurſum eorum (grandem enim contumeliam ſuſtinuerant) & præcepit vt manerent in Iericho, donec creſceret barba eorũ, & tũc reuerterentur.

¶17 ſub. alijs quas bello ſuperauerat. ¶18 Quia Abiſai vnus fuit ex ducibus Dauidis, propterea quæ illius hic recenſentur præclara facinora, tribuuntur Dauidi. ¶19 Liber Samuelis meminit Aram, non Edom. conueniunt tamẽ: nã Idumæi & Aramæi coniunxerãt copias. ¶20 Pſal. 60, hæc victoria tribuitur Ioab. Præterea tantum ponuntur duodecim millia. Doctiores inter Hebræos ita ſoluunt: Primum congreſſum eſſe aliquẽ Abiſai vicarium ipſius Ioab, & interfeciſſe ſex millia: deinde ſuperueniſſe ipſum Ioab præfectum militiæ Dauidis, & cæſa fuiſſe adhuc duodecim millia. Itaque tribus poteſt hæc victoria tribui, Dauidi, Ioab, & Abiſai. ¶21 ſub. Abiſai. ¶22 ſub. ſummi. ¶23 i. quorum opera in primis vtebatur rex. XIX. ¶1 Heb. Faciam miſericordiam. i. Colã amicitiam cum Hanone &c. ¶2 Heb. fecit mecũ miſericordiã. i. affecit me multis beneficijs. ¶3 Heb. Nunquid honorat Dauid patrem tuum in oculis tuis, quia miſit ad te conſolatores? q. d. Putáſne Dauidem honore ideo proſequi patrem tuum quòd miſit qui conſolentur te ſuper morte patris tui? ¶4 Heb. per medium vſque ad retenda. ¶5 ſub. legatos, vel nuntios. ¶6 creuerit

Digitized by Google

¶Videntes autem filij Ammon quòd iniuriam feciſſent Dauid, tam Hanon quàm reliquus populus, miſerunt mille talenta argenti, vt conducerent ſibi de Meſopotamia, & de Syria-Maacha, & de Soba currus & equites. Conduxerúntque triginta duo millia curruum, & regem Maacha cũ populo eius. qui cum veniſſent, caſtrametati ſunt e regione Medaba. filij quoque Ammon congregati de vrbibus ſuis, venerunt ad bellũ. Quod cum audiſſet Dauid, miſit Ioab & omnem exercitum virorum fortium. Egreſſique filij Ammon, direxerunt aciem iuxta portam ciuitatis: reges autem qui ad auxilium eius venerant, ſeparatim in agro ſteterunt. Igitur Ioab intelligens bellum ex aduerſo & poſt tergum, cõtra ſe fieri, elegit viros fortiſſimos de vniuerſo Iſrael, & perrexit contra Syrum. Reliquam autem partem populi dedit ſub manu Abiſai fratris ſui: & perrexerunt contra filios Ammon. Dixitque, Si vicerit me Syrus, auxilio eris mihi: ſi autem ſuperauerint te filij Ammon, ero tibi in præſidium. Confortare, & agamus viriliter pro populo noſtro, & pro vrbibus Dei noſtri: Dominus autem quod in conſpectu ſuo bonum eſt faciat. Perrexit ergo Ioab, & populus qui cum eo erat, contra Syrum ad prælium: & fugauit eos. Porrò filij Ammon videntes quòd fugiſſet Syrus, ipſi quoque fugerunt Abiſai fratrem eius, & ingreſſi ſunt ciuitatem, reuerſúſque eſt etiam Ioab in Ieruſalem. ¶Videns autem Syrus quòd cecidiſſet corã Iſrael, miſit nuncios, & adduxit Syrum qui erat trans Fluuium: Sophach autem princeps militiæ Adarézer, erat dux eorum. Quod cum annunciatum eſſet Dauid, congregauit vniuerſum Iſrael, & tranſiuit Iordanem, irruítq; in eos, & direxit ex aduerſo aciem, illis contrà pugnantibus. Fugit autem Syrus Iſrael: & interfecit Dauid de Syris ſeptem millia curruum; & quadraginta millia peditum, & Sophach exercitus principem. Videntes autem ſerui Adarézer ſe ab Iſrael eſſe ſuperatos, transfugerunt ad Dauid, & ſeruierunt ei: noluitque vltrà Syria auxilium præbere filijs Ammon.

CAP. XX.

FActum eſt autem poſt anni circulum, eo tempore quo ſolent reges ad bella procedere, cõgregauit Ioab exercitum & robur militiæ, & vaſtauit terram filiorum Ammon: perrexitque, & obſedit Rabba: porrò Dauid manebat in Ieruſalem, quando Ioab percuſſit Rabba, & deſtruxit eam. Tulit autem Dauid coronam Melchom de capite eius, & inuenit in ea auri pondo talentũ, & precioſiſſimas gẽmas, fecitque ſibi inde diadema: manubias quoque vrbis plurimas tulit. Populũ autem qui erat in ea, eduxit: & fecit ſuper eos tribulas, & trahas, & ferrata carpẽta tranſire, ita vt diſſecarẽtur & contererentur. Sic fecit Dauid cunctis vrbibus filiorũ Ammon: & reuerſus eſt cum omni populo ſuo in Ieruſalem. ¶Poſt hæc, initum eſt bellum in Gazer aduerſum Philiſthæos: in quo percuſſit Sobochai Huſathites, Saphai, de genere raphaim, & humiliauit eos. ¶Aliud quoque bellum geſtum eſt aduerſus Philiſthæos, in quo percuſſit Adeodatus filius Saltus Beth-lehemites fratrẽ Goliath Gethæi, cuius haſtæ lignum erat quaſi liciatorium texentium.

¶Animaduertentes autẽ Ammonitæ[7] inuiſos ſe eſſe Dauidi, miſit Hanon & filij Ammon argenti mille talenta, vt conducerent ſibi de Meſopotamia,[8] & de Syria Maacha, atque de Zoba currus & equites,[9] Conducentes ſibi triginta duo millia curruum, &[10] regem Maacha atque populũ eius: qui venientes caſtrametati ſunt ante Medaba: quin & Ammonitæ congregati ſunt de ciuitatibus ſuis, & venerunt ad bellandũ. Dauid[hæc] audiens, miſit Ioab atque omnẽ exercitũ ſtrennorum militũ.[11] Egreſſique Ammonitæ aciem inſtruxerunt[12] ad oſtiũ portæ: reges verò qui[13] venerant, ſeorſum erãt[14] in cãpo. Videns autem Ioab[15] ſibi imminere præliũ & à frõte & à tergo, delegit[16] ex omni iuuentute quæ erat in Iſraele, & inſtruxit aciẽ contra Syros:[17] Reliquũ verò populum tradidit ſub manũ Abiſai fratris ſui, inſtructa acie cõtra Ammonitas.[18] Aitq́;, Si fuerint Syri me validiores,[19] opẽ mihi feres: ſin Ammonitæ tibi præualuerint, adero ego tibi auxiliũ laturus. Sis ergo fortis, quin & nos ſimus fortes pro populo noſtro, atq; pro ciuitatibus[20] Dei noſtri: cæterũ Dominus faciat quod ſibi bonũ videatur. Acceſſit itaque Ioab & populus quem ſecũ habebat, vt manus cõſereret cum Syris: illi autẽ conſpecto eo, fugerunt. Porrò Ammonitæ videntes quòd Syri fugiſſent, fugerunt & ipſi à facie Abiſai fratris eius, veneruntque in[21] ciuitatem, Ioab verò[22] venit Ieroſolyma. ¶Videntes autẽ Syri ſeſe corã Iſraelitis corruiſſe, miſſis legatis eduxerunt Syros qui erant trans[23] fluuium, præcedente eos Sophach, qui erat imperator exercitus Hadaræſer. Hoc quũ nuntiatũ eſſet Dauidi, congregauit vniuerſum Iſraelẽ, & traiecto Iordane venit ad eos, & inſtruxit aciem contra eos. quumque Dauid inſtruxiſſet aciem contra Syros, inierunt & ipſi præliũ cum eo. At Syrus fugit à facie Iſraelis, interfecitque Dauid ex Syris[24] ſeptẽ millia curruũ, & quadraginta millia virorum peditum: trucidauit quoque Sophach imperatorẽ exercitus. Vidẽtes itaque ſerui Hadaræſer quòd corruiſſent ante Iſraelitas, pace inita cum Dauide, facti ſunt ſerui eius: nec voluit Syrus opem ferre amplius Ammonitis.

CAP. XX.

FActum autem[1] vertente anno ſub id tempus quo ſolent reges egredi, duxit Ioab[2] copias exercitus, & deuaſtauit terrã Ammonitarum. veniens autẽ circũſedit Rabba, manente Dauide Ieroſolymis, Ioab autem[3] percuſſa Rebba ſubruit eam. Porrò Dauid accepit coronam regis eorũ de capite eius, & inuenit eam habentem pondus talenti auri, erántque in ea lapides precioſi, impoſitáque fuit capiti Dauidis: quin & prædam valde ingentem è ciuitate[4] aſportauit. Populum verò qui erat in ea, eduxit, &[5] afflixit eos ſerra, &[6] raſtris ferreis, ſerriſque. Eodem modo[7] fecit Dauid omnibus ciuitatibus filiorũ Ammon, reuerſúſque eſt Dauid & omnis populus Ieroſolyma. ¶Poſt hæc factum eſt vt exurgeret bellum in Gaſer cũ Paleſthinis, & percuteret Sibechai Huſathites[8] Sippai, qui erat de filijs[9] rephaim: qui fuerunt ſubacti. ¶Rurſum factũ eſt bellum cum Paleſthinis,[10] & percuſſit Elhanã filius Iair Lahmi fratrẽ Goliath Gethæũ, cuius haſtæ lignum inſtar iugi[erat] quo vtũtur textores.

¶7 quòd reddidiſſent ſe abominabiles apud Dauidem, ¶8 Heb. ex Syria duorũ fluuiorũ, ¶9 Conduxerunt itaq; ¶10 i. regem Syriæ Maacha. ¶11 ſub. è caſtris ſuis. ¶12 in introitu vrbis: ¶13 ſub. cum Ammonitis. ¶14 i. in agro vrbis Medeba. ¶15 Heb. quòd eſſet facies belli ad eũ. ſiue contra eum ¶16 Heb. ex omni electo qui erat &c. ¶17 i. Reliquam partem exercitus. ¶18 ſub. Ioab ad Abiſai. ¶19 Heb. eris mihi in ſalutem. Vox Hebræa ſignificat ſalutem, opem etiam & auxilium. ¶20 i. in quibus colitur Deus noſter. ¶21 nempe Medeba. ¶22 vel, reuerſus eſt ¶23 i. Euphratẽ. ¶24 In Regibus legitur, ſeptingentos currus. i. equos ſeptingentarũ quadrigarum: expreſſit numerum curruum electorum & excellentiũ: hîc verò exprimitur numerus omnium. Præterea author libri Samuelis omiſit numerum peditum, hîc verò numerum equitum.

XX.

¶1 Heb. tẽpore cõuerſionis anni. i. anno iã reuoluto ab initio belli geſti contra ſocios Ammonitarũ. ¶2 Heb. vires. i. exercitũ fortiſſimũ. ¶3 i. expugnata. ¶4 eduxit. i. deportãdũ curauit in Ieruſalẽ. ¶5 Heb. ſerrauit eos, ¶6 vel, tribulis. Erant inſtrumẽta quæ habebãt prominẽtias quaſdã quibus dilaniabãtur & diſſecabãtur qui ad ſuppliciũ illud trahebãtur. ¶7 vel, facere ſolitus erat ¶8 accuſatiuus eſt caſus. ¶9 gigantũ. nõ eſt nomẽ propriũ. i. qui erat de prole gigãtea. ¶10 Doctus inter Hebræos ſic exponit hunc verſum, vt cõueniat loco, qui eſt apud Samuelẽ. & percuſſit Elhanã filius Iair qui erat de genere Bethlehemitarũ fratrẽ Goliath Gethæi. Vel ſic, filius Iair cũ Bethlehemita[ſ. i. cũ Dauide qui erat de Bethlehemitis. q. d. adiutus opera Dauidis] fratrẽ &c.

¶Rurſus factū eſt bellū in Gath, fuitque ibi[11] vir monſtroſa magnitudine,' qui habebat digitos [12]ſex & ſex,' vigintiquatuor,' [13]& hic nat⁹ erat ipſi Rapha. Quū autem[14]probra iacceret' in Iſraelem, percuſſit eū Ionathan filius Semeia fratris Dauidis. Hi nati ſunt [15]ipſi Rapha in Gath,' ceciderūntq; per manum Dauidis, & per manum ſeruorum eius.

CAP. XXI.

S[1]Vrrexit' autē ſatan cōtra Iſraelē, & incitauit Dauidē vt numeraret Iſraelē. [2]Dixitq;' Dauid ad Ioab & ad primores populi, Ite, numerate Iſraelem à Beer-ſeba vſque ad Dan, &[3]afferte' mihi vt ſciā numerum eorū. Et ait Ioab, Adijciat Dominus ad populum ſuum[4]aliquot centurias,' an non domine mi rex[5]hi omnes ſerui ſunt domini mei?' cur quærit hoc dominus meus? cur ſit eci deſi[6]hoc delictum in Iſraelem?' At [7]regis imperium erga Ioab præualebat.' egreſſus ergo Ioab profectus eſt per vniuerſum Iſraelem, rediitque Ieroſolyma, deditque Ioab [8]numerum & cenſum' populi ipſi Dauidi. Fuit autem [ſumma] omnium Iſraelitarum virorum bello aptorum, [9]vndecies centena millia,' & de Iehuda quadringenta atque ſeptuaginta millia virorum [10]bello aptorū.' Inter hos [11]in cenſum non venerunt' Leuitæ & filij Beniamin: [12]abominabatur enim Ioab imperium regis. ¶Diſplicuit autem hæc res oculis Dei, percuſſitque Iſraelem. Dixit autem Dauid ad Deum, Inſigniter peccaui, quòd deſignaui hanc rem: [13]transfer igitur quæſo iniquitatem ſerui tui,' quoniam vehementer ſtulte egi. Loquutus eſt itaque Dominus ad Gad videntem Dauidis in hanc ſententiam, Vade & loquere ad Dauidē in hæc verba, Sic dicit Dominus, Tria[14]inclinabo' ſuper te, ex his tu vnum elige quod faciā tibi. Et veniens Gad ad Dauidē, dixit ad eū, Sic dicit Domin⁹, [15]Recipe tibi,' [16]Aut tribus annis famē, aut vt tribus mēſibus deficias metu' aduerſariorū tuorum, [17]nēque apprehēdat gladius' hoſtiū tuorū, [18]aut tribus diebus gladiū Domini, & peſtilentiā in terra, & angelū Domini graſſantē per omnes terminos Iſraelis: diſpice igitur quid referā ei qui miſit me. Tum dixit Dauid ad Gad, Supra modū angor: incidā quæſo in manum Domini, (quoniam miſerationes eius vehementer multæ ſunt,) in manū autem hominum non cadā. ¶Miſit igitur Dominus peſtilentiam in Iſraelem, & ceciderunt ex Iſraelitis ſeptuaginta millia virorum. Miſitque Dominus [19]angelū' in Ieruſalē vt vaſtaret eam: [20]quūmque ſic vaſtaret' vidit Dominus, & [21]pœnitudine ductus eſt ſuper hoc malo.' Dixitque ad angelum vaſtantem, Sat ſit, remitte manum tuā. angelus autem Domini cōſtitit iuxta horreum Arnā Iebuſæi. Sublatis autem oculis ſuis Dauid, vidit angelum Domini ſtantē inter cælū & inter terrā, habentem gladium diſtrictum manu ſua, [22]directū' contra Ieruſalē, procidítq; Dauid & ſeniores ſaccis tecti in facies ſuas. Dixitq; Dauid ad Deum,

¶Sed & aliud bellū accidit in Geth, in quo homo longiſſimus, ſenos habens digitos, id eſt ſimul vigintiquatuor: qui & ipſe de Rapha fuerat ſtirpe generatus. Hic blaſphemauit Iſrael: & percuſſit eū Ionathā filius Samaa fratris Dauid. Hi ſunt filij Rapha in Geth, qui ceciderūt in manu Dauid & ſeruorum eius.

CAP. XXI.

Conſurrexit autem ſatan contra Iſrael: & incitauit Dauid vt numeraret Iſrael. Dixitque Dauid ad Ioab, & ad principes populi, Ite & numerate Iſrael à Ber-ſabee, vſque Dan: & afferte mihi numerum, vt ſciam. Reſpondítque Ioab, Augeat Dominus populum ſuum centuplum, quàm ſunt: nónne domine mi rex, omnes ſerui tui ſunt? quare hoc quærit Dominus meus, quod in peccatum reputetur Iſraeli? Sed ſermo regis magis præualuit: egreſſúſque eſt Ioab, & circuiuit vniuerſum Iſrael: & reuerſus eſt Ieruſalem. Deditque Dauid in numerū eorum quos circuierat: & inuentus eſt omnis numerus Iſrael, mille millia, & centum millia virorum educentium gladium: de Iuda autē quadringenta ſeptuaginta millia bellatorū. Nam Leui & Beniamin non numerauit: eo quòd Ioab inuit⁹ exequeretur regis imperiū. ¶Diſplicuit autē Deo quod iuſſum erat: & percuſſit Iſrael. Dixitque Dauid ad Deū, Peccaui nimis vt hoc facerem: obſecro aufer iniquitatem ſerui tui, quia inſipienter egi. Et locutus eſt Dominus ad Gad videntem Dauidis, dicens, Vade, & loquere ad Dauid, & dic ei, Hæc dicit Dominus, Trium tibi optionem do: vnum quod volueris elige, & faciam tibi. Cúmque veniſſet Gad ad Dauid, dixit ei, Hæc dicit Dominus, Elige quod volueris: Aut tribus annis peſtilentiam⁹: aut tribus menſibus te fugere hoſtes tuos, & gladium eorum non poſſe euadere: aut tribus diebus gladium Domini, & mortem verſari in terra, & angelum Domini interficere in vniuerſis finibus Iſrael: nunc igitur vide quid reſpondeam ei qui miſit me. Et dixit Dauid ad Gad, Ex omni parte me anguſtiæ premunt: ſed melius mihi eſt vt incidam in manus Domini, quia multæ ſunt miſerationes eius: quàm in manus hominū. ¶Miſit ergo Dominus peſtilentiam in Iſrael: & ceciderūt de Iſrael ſeptuaginta millia virorū. Miſit quoq; angelum in Ieruſalem, vt percuteret eam: cúmque percuteretur, vidit Dominus, & miſertus eſt ſuper magnitudine mali. Et imperauit angelo qui percutiebat, Sufficit, iam ceſſet manus tua. Porrò angelus Domini ſtabat iuxta aream Ornan Iebuſæi. Leuánſque Dauid oculos ſuos, vidit angelum Domini ſtantem inter cælum & terram, & euaginatum gladium in manu eius, & verſum contra Ieruſalem. & ceciderunt tam ipſe, quàm maiores natu veſtiti cilicijs, proni in terram. Dixitque Dauid ad Deū,

¶11 Heb. vir menſuræ. ſub. magnæ. ¶12 i. ſenos. comprehēdit & digitos pedum. ¶13 & etiam fuit natus ipſius gigātis. i. ipſe quoque fuit de genere giganteo. ¶14 prouocando ſcilicet ad ſingulare certamen. ¶15 ex gigantibus in Gath. i. qui habitabāt in Gath. Vel, nati ſunt ipſi giganti qui habitabāt in Gath.

XXI.

¶1 Heb. Stetit q.d. Satan aggreſſus eſt Dauidem, perſuaſitq; illi vt &c. ¶2 vt, Dixit itaque ¶3 ſub. numerum. ¶4 Heb. ſicut ſunt, centum vicibus. i. centuplo maiorem reddat quàm ſit. ¶5 Heb. omnes ſunt domino meo in ſeruos? i. nónne omnes ſunt ſerui tui domine mi? ¶6 in delictum Iſraeli? i. in damnum & perniciem. ¶7 i. nō potuit Ioab dimouere regem à ſententia. ¶8 Heb. numerū numeri. Voces Hebrææ idē ſignificant. ¶9 Heb, mille millia & centū millia. In Samuele ponitur minor numerus: nēpe octingenta millia. Dicunt autē Hebræi apud Samuelem deſcriptum eſſe numerum eorum quorum catalogum Ioab Dauidi dedit: hic autem poni numerum vniuerſi Iſraelis (tribubus exceptis tribubus, Leui, Beniamin & Iuda) ſecūdum veritatem. q. d. Et fuit vniuerſus Iſrael iuxta veritatem, mille millia &c. In numero tribus Iudæ, maior numerus ponitur in Samuele, quàm hîc: quia hîc (inquiunt Hebræi) non numerātur principes, ſed reliqui armis gerendis apti. Deſunt autem hîc ab illo numero 30000. Præterea in hoc verſu per Iſraelem omnes tribus intelligūtur, præter tres, quæ hîc ponuntur, Leui, Beniamin & Iuda: per Iudam verò, hîc vnicam tribum intelligere oportet. ¶10 Heb. educentiū gladium. ¶11 non ſunt numerati ¶12 q.d. animus Ioab abhorrebat ab ea re, inuitúſque exequebatur iuſſum regis. ¶13 i. condona mihi hanc iniquitatem. ¶14 extendo. vt, extenſurus ſum ¶15 ſub. vnum ex illis tribus quæ à me tibi proponentur. ¶16 An vis vt veniāt tibi[ſ] tres anni famis, an vt tribus mēſibus[ſis] conſumptus à facie &c. In Samuele dicit ſeptē annos famis: quia iam tres præterierant. Vt cōſumptus, ſiue oppreſſus. i. vt res tuæ ſint acciſæ ab hoſtibus tuis. ¶17 i. gladio inimicorum tuorū cadas, ſiue moriaris. ¶18 an vt tribus diebus[ſ] graſſetur. vel [ſit] gladius Domini & peſtis in terra, & angelus Domini [ſit] vaſtans in vniuerſo termino Iſraeli? &, pro i. eſt: Gladius Domini, id eſt peſtis &c. ¶19 ſub. quendam. ¶20 quúmque pergeret vaſtare eam, ¶21 i. mutauit conſilium quod ceperat de perdenda vrbe Ieroſolymitana. ¶22 vt, extentum

Digitized by Google

ego ſum qui iuſſi vt numeraretur popu-
ego qui peccaui, ego qui malū feci: iſte grex
cōmeruit? Domine Deus meus vertatur ob-
ro manus tua in me, & in domū patris mei:
autem tuus non percutiatur. ¶ Angelus
Domini præcepit Gad vt diceret Dauidi
ſcenderet, extrueretque altare Domino Deo
Ornan Iebuſæi. Aſcendit ergo Dauid iu-
ſermonē Gad, quem locutus ei fuerat ex no
Domini. Porrò Ornan cum ſuſpexiſſet, &
angelum, quatuórque filij eius cum eo,
onderunt ſe: nam eo tempore terebat in a-
triticum. Igitur cum veniret Dauid ad Or-
conſpexit eum Ornan, & proceſſit ei ob-
de area, & adorauit eum pronus in terrā.
que ei Dauid, Da mihi locū areæ tuæ, vt ædi
in ea altare Domino: ita vt quantum va-
argenti accipias, & ceſſet plaga à populo. Di-
autem Ornan ad Dauid, Tolle, & faciat domi
meus rex quodcūque ei placet: ſed & boues
in holocauſtum, & tribulas in ligna, & triti-
in ſacrificium, omnia libens præbebo. Di-
que ei rex Dauid, Nequaquam ita fiet, ſed ar-
dabo quātum valet: neq; enim tibi auferre
debeo, & ſic offerre Domino holocauſta gra-
Dedit ergo Dauid Ornan, pro loco, ſiclos
iuſtiſſimi ponderis ſexcentos. Et ædificauit
altare Domino, obtulitque holocauſta, & pa-
& inuocauit Dominum, & exaudiuit eū in
de cælo ſuper altare holocauſti. Præcepit-
Dominus angelo: & conuertit gladiū ſuum
vaginam. Protinus ergo Dauid, videns quòd
audiſſet eum Dominus in area Ornā Iebuſæi,
ibi victimas. Tabernaculum autē Do
quod fecerat ‖ Moyſes in deſerto, & altare
holocauſtorum, ea tēpeſtate erat in excelſo Ga-
Et non præualuit Dauid ire ad altare, vt
ibi obſecraret Deum: nimio enim fuerat timore
perterritus, videns gladium angeli Domini.

C A P. X X I I.

Dixitque Dauid, Hæc eſt domus Dei, & hoc al
tare in holocauſtum Iſrael. Et præcepit vt
congregarentur omnes proſelyti de terra Iſra-
el, & conſtituit ex eis latomos ad cædendos la-
pides & poliendos, vt ædificaretur domus Dei.
Ferrum quoque plurimū ad clauos ianuarum,
& ad commiſſuras atque iuncturas præparauit
Dauid: & æris pondus innumerabile. Ligna quo
que cedrina non poterant æſtimari, quæ Sido-
nij & Tyrij deportauerūt ad Dauid. Et dixit Da
uid, Salomon filius meus puer paruulus eſt &
delicatus: domus autē quam ædificare volo Do-
mino, talis eſſe debet vt in cūctis regionibus no
minetur: præparabo ergo ei neceſſaria. & ob hāc
cauſam, ante mortem ſuam omnes præparauit
impēſas. ¶ Vocauitque Salomonem filium ſuū:
& præcepit ei vt ædificaret domū Domino Deo
Iſrael. Dixitque Dauid ad Salomonē, Fili mi, vo-
luntatis meæ fuit vt ædificarem domum nomi
ni Domini Dei mei. Sed factus eſt ſermo Domi-
ni ad me, dicens, Multum ſanguinem effudiſti,
& plurima bella bellaſti: nō poteris ædificare do
mū nomini meo, tāto effuſo ſanguine corā me.
Fili⁹ qui naſcetur tibi, erit vir quietiſſimus: faciā
enim eum requieſcere ab omnibus inimicis ſuis
per circuitum: & ob hanc cauſam Pacificus voca
bitur: & pacem, & otium dabo in Iſrael cunctis
diebus eius. ‖ Ipſe ædificabit domū nomini meo:

Annō ego ſum qui iuſſi numerari populū? ego
ipſe ſū qui peccaui, [23]& omnino male egi, oues
verò iſtæ quid fecerunt? Domine Deus meus, ſit
quæſo manus tua contra me, & contra domū pa
tris mei, in populū autem tuū ne plaga [ſæuiat.]
¶ Dixit ergo angelus Domini ad Gad, vt diceret
Dauidi vt Dauid aſcenderet, & erigeret arā Do-
mino in horreo Arnan Iebuſæi. [24]Aſcendit ergo
Dauid iuxta mandatū ipſius Gad, quod manda-
uerat ei nomine Domini. Conuerſus autem Ar-
nan, vidit angelum, erāntque cū eo quatuor fi-
lij eius, qui abſconderunt ſe. Arnan verò extere-
bat triticū. Et quū veniſſet Dauid ad Arnan, re-
ſpiciens Arnan vidit Dauidē, & egreſſus de hor-
reo, procidit pronus in terrā ipſi Dauidi. Ait er-
go Dauid ad Arnā, Da mihi [25]locū horrei in quo
extruam arā Domino, dáque eundē mihi pro pe
cunia [26] quæ plene ſatiſfaciat, vt [27] coerceatur
clades à populo. Dixitque Arnan ad Dauidē, Ca
pe tibi, & faciat dominus meus rex quod tibi bo
num videbitur: en & boues do in holocauſta, &
[28]plauſtrū dentatum in ligna, triticū deinde in
ſacrificium [29]cibarium, omnia [30]do. Tum dixit
rex Dauid ad Arnan, Haudquaquā: quin emendo
emā, idque pecunia [31]quę plene ſatiſfaciat: non
enim rapiā [32]Domino ea quæ tua ſunt, nec ſacrifi
cia holocauſti [33]gratis. Dedit itaque Dauid ipſi
Arnan pro loco illo ſiclos auri, pondere ſexcen
tos. Ædificauitq; Dauid illic altare Domino, in
quo ſacrificauit holocauſta & ſacrificia [34]ſalutaria,
& inuocauit Dominū, qui [35]reſpondit ei per
ignē de cælis in ara holocauſti. Et quū loquutus
eſſet Dominus ad angelū, reduxit ille gladium
ſuum in vaginā ſuā. Eodem tēpore quū videret
Dauid quòd exaudiſſet eū Domin⁹ in horreo Ar
nā Iebuſæi, ſacrificauit illic. Porrò tabernaculū
Domini quod fecerat Moſes in deſerto, & altare
holocauſti, erāt tū [36]in colle Gibeon. [37]Ita vt nō
potuerit Dauid [illò] ire in cōſpectū ei⁹ vt cōſule
ret Deū, q territus eſſet ob gladiū angeli Domi-
ni. Et ait Dauid, [38]Hæc eſt domus Domini Dei, &
hæc ara ad holocauſtū Iſraelis. C A P. X X I I.

PRæcepit autē Dauid vt cōgregarētur aduenæ
qui erāt in terra Iſrael, & cōſtituit [eos] lato-
mos qui [1]excinde. ēt lapides politos, ad extruen
dum ædē Dei. Deinde & ferri multū parauit ipſe
Dauid [2]ad ſeras & ianuas portarū & ad iūcturas,
adhæc & multū æris ſine pōdere. Ligna quoque
cedrina innumera: nā adduxerāt Zidonij & Ty-
rij innumera ligna cedrina ad Dauidē. Tū [3]ait Da
uid, Fili⁹ me⁹ Solomō puer eſt & tener, dom⁹ au
tē ædificāda eſt Domino magnifica, [4]quæ ſubli-
mitatē, nomē [excellēs,] decuſq; habeat in vniuer
ſis nationib⁹: [5]apparabo [igitur] nūc ei. præparauit
itaque Dauid [6]multa ante mortē ſuā. ¶ Vocauit
autē Solomonē filiū ſuū, præcepitq; ei vt extrue
ret ædē Domino Deo Iſraelis. Atq; Dauid ad So
lomonē, [7]Ego volui mi fili, ędificare ædē nomini
Domini Dei mei, vt apud me ſtatuerā. At [8]verbū
Domini factū eſt ad me in hāc ſententiā, Fudiſti
multū ſanguinis, & prælia magna geſſiſti, non
ædificabis nomini meo ædē: ſanguinis eni mul-
tū fudiſti in terrā [9]corā me. Ecce filius tibi naſce
tur, [9]hic vir erit tranquillus: ego enim dabo ei
[10] trāquillitatē ab omnibus hoſtibus eius circū-
quaque: ſiquidem Solomon erit nomen eius: da-
boq; pacē & tranquillitatē ſuper Iſraelē in die-
bus eius. Ille ædificabit domum nomini meo:

¶23 Heb. & ma-
le agendo ma-
le egi,
¶24 ſub. in are
am Ornā. erat
enim locus ille
ſublimis, & in
edito magis lo
co quàm vrbs
ipſa. ¶25 vſ. lo
cum areæ. In
qua, vel iuxta
quam apparuit
angelus Domi
ni. ¶26 Heb.
perfecta. vſ, ple
na. i. pretio in-
tegro & perfe-
cto. Alij, argen
to quātum va-
let, vēde mihi.
¶27 vſ, ceſſet
¶28 vſ, tribu-
las. q. d. dabo ti
bi inſtrumenta
mea ruſtica vn
de facias ignē.
¶29 potius, pa-
cificū, ¶30 ſi-
ue, parat⁹ ſum
dare. ¶31 ple-
na. vſ, perfecta:
¶32 vſ, vt offe-
ram Domino
¶33. i. de alie-
no. ¶34 paci-
fica, ¶35 q. d.
quum vidiſſet
Dauid Deum
ignem miſiſſe
de cælo qui cō
ſumpſit holo-
cauſtum, tunc
ſciuit ſe eſſe
exauditum.
¶36 in ipſo ex-
celſo [quod e-
rat] in Gabaon,
¶37 Nō potue-
rat autem Da-
uid ¶38 q. d.
Hic locus eſt
Deo gratus, hīc
habitat & hīc
colitur.

X X I I.

¶1. i. vt eruerēt
ē lapicidinis la
pides qui poſt-
ea cæderentur
& polirentur.
Peregrini ſiue
proſelyti erant
in poſtremo
gradu & ordi-
ne apud Iſrae-
litas: idcirco
conſtituerant
eos in viliore

ſuo munere. ¶2 ad clauos, ad oſtia &c. ¶3 ſub. apud ſeſe, & in animo ſuo. ¶4 Heb. ad excellentiā, ad nomē,
& ad honorem &c. i. templū magnificentiſſimum, excellentiſſimū & nominatiſſimū. ¶5 ſub. neceſſaria. ¶6 Heb.
in copia. ſiue abundātia magna ¶7 Heb. Fuit in corde meo vt ædificarem templū nomini Domini Dei mei. At &c.
Ego ſtatueram apud me ædificare &c. ¶8 q. d. me ſciēte & vidēte. ¶9 Heb. hic erit vir quietis, ¶10 ſiue, requiē

&[11]is erit mihi filius, egóq; ero ei pater:' & firmabo ſoliū regni eius ſuper Iſraelē in ſempiternū. Nūc igitur fili mi, ſit Dominus tecum, [12]vt proſperrime tibi cedat, tu ędificabis' ædem Domino Deo tuo, ſicut locutus eſt de te. [13]Quin dabit' tibi Dominus intelligētiam & prudentiā, [14]dabitque' tibi præcepta ad Iſraelē, [15]vt cuſtodias' legē Domini Dei tui: Tū proſpere cedet tibi, [16]quū obſeruaueris & feceris ſtatuta & iudicia quę pręcepit Dominus Moſi ad Iſraelē. Sis igitur fortis & robuſtꝰ, ne timeas, ne paueas. En ego [17]pro paupertate mea' paraui pro ęde Domini auri centū millia talētorū, argēti mille millia talentorū: porrò æris & ferri nō eſt pōdꝰ, multū enim eſt: ligna quoq; & lapides pręparaui, quibus tu adijcere[ſ poteris.] Habes iā multos apud te qui opus perficiāt, latomos & ſcalptores lapidum, ac fabros lignarios, [18]multos deniq; qui induſtrij ſunt' in omni opere. Auri, argenti, æris & ferri nullus numerus: [19]ſurge & fac,' eritq; Dominꝰ tecū. Pręcepit præterea Dauid cunctis proceribus Iſraelis, vt auxilio eſſent filio ſuo Solomoni: An non[ſ inquit] Dominus Deus veſter eſt vobiſcum, & dedit vobis tranquillitatem circunquaque? quandoquidē ſub manū meam tradidit habitatores terrę, & [20]ſubacta eſt terra corā Domino, & corā populo eius. [21]Prębete ergo cor veſtrum & animum veſtrum, vt quæratis Dominum' Deū veſtrum: ſurgite & ędificate ſanctuariū Domini Dei, vt adducatis arcā fœderis Domini, & vaſa [22]Dei ſancta' in ædem nomini Domini extructam.

CAP. XXIII.

DAuid quum ſenio iam eſſet confectus, dierúmque ſatur, præfecit Solomonem filium ſuum regem ſuper Iſraelem. Congregauit itaque omnes proceres Iſraelis ſacerdotes & Leuitas. Et numerati ſunt Leuitæ ab eo qui triginta natus erat annos & ſuprà: fuitque numerus eorum[1]qui per capita & viritim[cenſi erant,] triginta & octo millia fortium virorum. [2]Ex his erunt' vigintiquatuor millia qui vrgebunt opus domus Domini: [3]præfectorum autem & iudicū' ſex millia. Quatuor millia ianitorum, quatuor millia eorum qui laudabunt Dominū in [4]inſtrumentis, [5]quæ ego feci ad laudādum.' Diſtribuit autem eos Dauid in [6]ordines' ex filijs Leui, Gerſon,' Cahath & Merari. ¶[8]De Gerſonitis, Laedā,' & Simei. Filij Laedan, [9]præcipuus' Iehiel, Sethā, & Ioel, tres. Filij [10]Simei,' Selomith, Haſiel, & Haran, tres: hi fuerunt capita patrū ex Laedā. Filij verò [11]Simei,' Iahath, Sina, Ieus & Beria: iſti ſunt filij Simei, nempe quatuor. Fuit autem Iahath [12]pręcipuus,' & Siſa [13]ſecūdus:' Ieus verò & Beria [14]non fuerunt aucti liberis,' ſed fuerunt [15]iuxta paternā familiā in eodem cēſu. ¶Filij Cahath, Amram, Iizhar, Hebron, & Vſiel: quatuor. Filij Amram, Aharon & Moſes: ſegregatus eſt Aharon [16]vt ſanctis præeſſet in ſancto ſanctorum,' ipſe & filij eius in ſempiternūm, vt [17]adoleret' incenſum corā Domino, miniſtraret ei, atq; benediceret nomini eiꝰ in ſempiternū. ¶[18]Moſes quoque & filij eius appellati ſunt iuxta tribū Leui.' Filij Moſis, Gerſō, & Elieſer. [19]Filij' Gerſom, Sebuel pręcipuus. [20]Filij' autē Elieſer fuerūt Rehabia pręcipuus, nec fuerūt filij alij ipſi Eliæſer:

& ipſe erit mihi in filium, & ego ero illi in patrem: firmabóque ſolium regni eius ſuper Iſrael in æternum. Nunc ergo fili mi, ſit Dominus tecum & proſperare, & ædifica domum Domino Deo tuo, ſicut locutus eſt de te. Det quoque' tibi Dominus prudentiam & ſenſum, vt regere poſſis Iſrael, & cuſtodire legem Domini Dei tui. Tunc enim proficere poteris, ſi cuſtodieris mandata, & iudicia quæ præcepit Dominus Moyſi vt doceret Iſrael: confortare, & viriliter age, ne timeas, neque paueas. Ecce ego in paupertate mea præparaui impenſas domus Domini, auri talenta centum millia, & argenti mille millia talentorum: æris verò & ferri non eſt pondus, vincitur enim numerus magnitudine: ligna & lapides præparaui ad vniuerſa impēdia. Habes quoque plurimos artifices, latomos, & cæmentarios, artificéſque lignorum, & omnium artium ad faciendum opus prudētiſſimos In auro & argento & ære & ferro, cuius non eſt numerus. Surge igitur, & fac, & erit Dominus tecum. Præcepit quoque Dauid cunctis principibus Iſrael, vt adiuuarent Salomonem filium ſuum. Cernitis, inquiens, quòd Dominus Deus veſter vobiſcum ſit, & dederit vobis requiem per circuitum, & tradiderit omnes inimicos veſtros' in manus veſtras, & ſubiecta ſit terra coram Domino, & coram populo eius. Præbete igitur corda veſtra & animas veſtras vt quæratis Dominum Deum veſtrum: & conſurgite & ædificate ſanctuariū Domino Deo: vt introducatur arca fœderis Domini, & vaſa Domino' conſecrata, in domum quæ ædificatur nomini Domini.

CAP. XXIII.

IGitur Dauid ſenex & plenus dierum, regem conſtituit Salomonem filium ſuum ſuper Iſrael. Et congregauit omnes principes Iſrael, & ſacerdotes atque Leuitas. Numeratique ſunt Leuitæ à viginti' annis, & ſuprà: & inuenta ſunt trigintaocto millia virorum. Ex his electi ſunt, & diſtributi in miniſterium domus Domini vigintiquatuor millia: præpoſitorum autem & iudicum, ſex millia. Porrò quatuor millia ianitores: & totidem pſaltes canentes Domino in organis quæ fecerat ad canendum. [Et diſtribuit eos Dauid per vices filiorum Leui, Gerſon videlicet, & Caath, & Merari. ¶Filij Gerſon: Leedā, & Semei. Filij Leedan: princeps Iahiel & Zethan, & Ioel, tres. Filij Semei: Salomith & Hoziel & Aran, tres: iſti principes familiarum Leedan. Porrò filij Semei: Leheth,' &Ziza,' & Iaus, & Baria: iſti filij Semei, quatuor. Erat autem Leheth prior, Ziza' ſecundus: porrò Iaus & Baria non habuerunt plurimos filios, & idcirco in vna familia vnaque domo computati ſunt. ¶Filij Caath: Amram & Iſaar, Hebron & Oziel, quatuor. [Filij Amram, Aaron & Moyſes. [Separatúſque eſt Aaron vt miniſtraret in ſancto ſanctorum, ipſe & filij eius in ſempiternum, & adoleret incenſum Domino ſecundum ritum ſuum, ac benediceret nomini eius in perpetuum. ¶Moyſi quoque hominis Dei filij annumerati ſunt in tribu Leui. Filij Moyſi: Gerſom & Eliezer. Filij Gerſom: Subuel primus. [Fuerunt autem filij Eliezer: Rohobia primus: & nō erāt Eliezer filij alij.

¶11 q.d. fauebo ei per omnia. ¶12 Heb. & feliciter[ſūne, proſpere] agas: & ædifices ¶13 Verùtamen det ¶14 détq; tibi mandata de Iſraele. vl, vt mādata det tibi de Iſraele, .i. ſtatuat Dominus opera tua quū volet reconciliari Iſraeli. ¶15 vl, & cuſtodias ¶16 Heb. ſi cuſtodieris ad faciendū.i. ſi cuſtodieris faciēdo. vl, ſi cuſtodieris & feceris ¶17 Fuit paup Dauid reſpectu Salomonis. aut hoc dicit modeſtiæ cauſa. ¶18 Heb. & omnē peritum &c.i. omnes peritos i omnibꝰ artibus. ¶19 q.d. ſine mora aggredere opus. ¶20 .i. iſta terra paret & Domino & populo eius. ¶21 .i. Nunc ergo corde & animo requirite Dominum. ¶22 Heb. ſanctitatis Dei .i. conſecrata Deo.

XXIII. ¶1 Heb. per capita ſua[ſ&]per viros numerando, triginta & octo millia. ſub. Leuitarum q.d. numeratis ſingulis fuerūt &c. ¶2 Subaudienda ſunt aliquot verba, Et dixit Dauid. nā verba ſunt Dauidis iſta, Ex his[ſub. Leuitis] erunt &c.

¶3 præfecti & iudices, idē ſignificant. ¶4 ſub. muſicis. ¶5 Qui nihil ſubaudiunt initio præcedētis verſus, recte vertunt[quæ feci]per tertiā perſonā, licet ſit primæ, Ex his erant &c. qui vrgebāt &c. quæ fecit ad laudandū. ſub. Dominū. ¶6 Heb. diſtributiones ¶7, filios Leui, in Gerſon, &c. ¶8 Heb. Gerſonitas, in[ſ familiā] Laedan, &c. Hic alio nomine dicitur Libni, vt ex præcedēti capite ſexto vides. ¶9 primus. vl, princeps ¶10 ſub. filij Laedan. ¶11 ſub. filij Gerſom. ¶12 princeps, ¶13 .i. ſecundæ dignitatis. ¶14 Heb. non multiplicauerūt liberos.i. non habuerūt multos liberos. ¶15 in familiam patris, & in ſupputationē vnicā. q.d. duæ iſtæ familiæ reputatæ ſunt pro vnica: ex eis facta eſt vnica familia & vnicus catalogus. ¶16 Heb. vt ſanctificaret ſanctū ſanctorū.i. rem ſacroſanctam, vel ſacrificiū ſacroſanctū. ¶17 vl, adolerent. Aaron ſcilicet & filij eius. ¶18 Heb. Moſes autē vir Dei filij eius[ſ.i. Moſis autē viri Dei filij] vocati ſunt in tribu Leuitarū.i. æſtimātur de tribu Leuitarū. ¶19 pro, Filius ¶20 Plurale pro ſingulari.

Digitized by Google

porrò filij Rohobia multiplicati ſunt nimis. Filij Iſaar: Salomith primus. Filij Hebron: Ieriàu primus, Amarias ſecundus, Iahaziel tertius, Iecmaam quartus. Filij Oziel: Micha primus, Ieſia ſecundus. ¶Filij Merari: Moholi & Muſi. filij Moholi: Eleazar & Cis. Mortuus eſt autem Eleázar, & non habuit filios, ſed filias: acceperúntque eas filij Cis fratres earum. Filij Muſi: Moholi & Eder & Ierimoth, tres. Hi filij Leui in cognationibus & familijs ſuis, principes per vices, & numerum capitum ſingulorum qui faciebant opera miniſterij domus Domini à viginti annis, & ſuprá. Dixit enim Dauid, Requiem dedit Domin⁹ Deus Iſraël populo ſuo, & habitationem Ieruſalem vſque in æternum. Nec erit officij Leuitarum vt vltra portent tabernaculum, & omnia vaſa eius ad miniſtrándum. Iuxta præcepta quoque Dauid nouiſſima ſupputabitur numerus filiorum Leui à viginti annis & ſuprá. Et erunt ſub manu filiorum Aaron in cultum domus Domini, in veſtibulis & in exhedris, & in loco purificationis, & in ſanctuario, & in vniuerſis operibus miniſterij templi Domini. Sacerdotes autem, ſuper panes propoſitionis, & ad ſimilæ ſacrificium, & ad lagana azyma & ſartaginem, & ad torrendum, & ſuper omne pondus atque menſuram. Leuitæ verò ſint mane ad confitendum & canendum Domino: ſimiliterque ad veſperam, Tam in oblatione holocauſtorum Domini, quàm in Sabbathis & Calendis & ſolennitatibus reliquis iuxta numerum & ceremonias vniuſcuiuſque rei, iugiter coram Domino. Et cuſtodiant obſeruationes tabernaculi fœderis, & ritum ſanctuarij, & obſeruationem filiorum Aaron fratrum ſuorum, vt miniſtrent in domo Domini.

CAP. XXIIII.

Porrò filijs Aaron hæ partitiones erant. filij Aaron: Nadab & Abiu & Eleazar & Ithamar. Mortui ſunt autem Nadab & Abiu ante patrem ſuum abſque liberis: ſacerdotióque functus eſt Eleazar & Ithamar. Et diuiſit eos Dauid, id eſt Sadoc de filijs Eleazari, & Ahimélech de filijs Ithamar ſecundum vices ſuas & miniſterium. Inuentique ſunt multo plures filij Eleázar in principibus viris, quàm filij Ithamar. Diuiſit autem eis, hoc eſt filijs Eleázar principes per familias ſedecim: & filijs Ithamar per familias & domos ſuas octo. Porrò diuiſit vtraſque inter ſe & familias ſortibus: erát enim principes ſanctuarij, & pricipes domus Dei tā de filijs Eleázar, quàm de filijs Ithamar. Deſcripſítque eos Semeias fili⁹ Nathanael ſcriba Leuites, corā rege & principibus, & Sadoc ſacerdote, & Ahimélech filio Abiathar, principib⁹ quoque familiarū ſacerdotaliū & Leuiticarū: vnā domum, quæ cæteris præerat, Eleázar: & alteram domū, quæ ſub ſe habebat cæteros, Ithamar. Exiuit autē ſors prima Ioiarib, ſecūda Iedei, tertia Harim, quarta Seorim, quīta Melchia, ſexta Mai-

filiorum autem Rehabia fuerunt ſupra modum plures.[20] Filij Iizhar, Selomith pręcipuus. Filij Hebron, Ieria primus, Amaria ſecūdus, Iohaſiel tertius, Iecamiam quart⁹. Filij Vſiel, Micha primus, Ieſia ſecundus. ¶Filij Merari, Mahli & Muſi. filij Mahli, Eleaſar & Kis. Mortuus eſt autem Eleaſar ſine liberis, filias tamen habuit, quas duxerūt filij Kis [21]fratres earum. Filij Muſi, Mahli, Eder & Ieremoth, tres. Hi ſunt filij Leui [22]ſecundum domum patrum ſuorum, [24]capita patrum iuxta officia ſua, & iuxta numerum nominū, & ſecūdum capita eorū, qui faciebāt opus in miniſterio domus Domini, ab eo qui natus erat [25]viginti annos & ſuprá. Dixit enim Dauid, Requiem dedit Dominus populo ſuo Iſraeli, [26]vt habitet in Ieruſalem in ſempiternum. [27]Et etiam Leuitis, ne portent tabernaculū, & omnia vaſa eius pro miniſterio eius. Quoniam [28]iuxta verba Dauidis nouiſſima, [29]erat numerus filiorum Leui ab eo qui natus erat viginti annos & ſuprá. [30]Et illorū ſtatio erat ad iuſſum filiorū Aharonis, pro miniſterio domus Domini, ſuper atria, exhedras, & purificationē [31]in omnib⁹ quę ſancta erant, & [32]in opere miniſterij domus Dei. Deinde ad panes [33]ordinatos, [34]ſimilā, molā, ad lagana, [35]infermētata in ſartagine, in frixorio, & ad omnē mēſurā [36]& cēſum. Et vt [37]ſtarēt mane ſingulis diebus ad [38]cōfitēdū atque laudandū Dominū, ſic etiā veſpere, Et ad offerēdū cūcta holocauſta Domino ſabbatis, neomenijs, & ſtatis ferijs, numero & ritu qui erat eis[præſcriptus,]idq; iugiter, [39]ante cōſpectū Domini, vtque obſeruarent cuſtodiam [40]tentorij cōſtitutionis, cuſtodiámque [41]ſāctuarij, & [42]cuſtodiam filiorum Aharonis fratrum ſuorum in miniſterio domus Domini.

CAP. XXIIII.

Filiorum autē Aharonis hæ ſunt diſtributiones.[1] filij Aharonis, Nadab, Abihu, Eleaſar & Ithamar. Mortuus autem eſt Nadab & Abihu [2]coram patre ſuo, nec habuerunt liberos, [3]functi ergo ſacerdotio ſunt Eleaſar & Ithamar. [4]Diuiſique ſunt per Dauidem, & [5]erat Zadoc ex filijs Eleaſar, Ahimelech verò ex filijs Ithamar, [6]ſecūdum officia ſua[&]in miniſterio ſuo. Et inuenti [7]ſūt filij Eleaſar plures [8]iuxta capita virítim quā filij Ithamar, & [9]diuiſit eos. [10]in filijs Eleaſar ſe[rant]primores [11]iuxta domos patrias ſedecim: & in filijs Ithamar [11]iuxta domos patrū ſuorū, octo. [12]Diuiſit autem eos per ſortem [13]hos ab illis: quoniam [14]fuerunt principes ſanctuarij & principes Dei de filijs Eleazar atq; de filijs Ithamar, Et deſcripſit eos Semahia filius Nethaneel ſcriba ex tribu Leui, corā rege & principibus, & Zadoc ſacerdote, atque Ahimelech filio Abiathar, & [15]præcipuis patribus, ſacerdotibus atque Leuitis [16]domus patria vna poſſeſſa fuit ab Eleaſar, & altera poſſeſſa ab Ithamar. Egreſſa autē ſors prior pro Iehoiarib, ſecūda ipſi Iedaia, tertia ipſi Harim, quarta pro Sehorim, quinta p Malxia, ſexta

¶20 plurale pro ſingulari. ¶21 .i. cognati. ¶22 i domo maiorum ſuorum, .i. per familias ſuas. ¶24 vel, principes familiarum in enumerationibus ſuis in numero nominū per capita ſua. i. numerati per ſingula capita nominatim. ¶25 Antea dixit, à filio XXX annorum &c. Dices Leuitas bis fuiſſe enumeratos: primò, à triceſimo anno & ſuprà, ſecundò, à viceſimo āno & ſuprá. ¶26 Hebr. & habitabit. ſub. Domin⁹, vel popul⁹. q.d. nō mutabit poſtea populus ſubinde locum quēadmodum antea. ¶27 Et etiā Leuitarū nō erit portare &c. .i. Leuitæ poſthac non portabunt tabernaculū, ſicut antea ſolebant. ¶28 .i. iuxta ordinationem. ¶29 eſt. vel, fuit. Vertere etiam potes ſubaudiēdo[viri]hoc modo, viri numeri fuerunt. i. viri numerādi, hoc eſt Leuitæ numerādi fuerūt à viceſimo &c. ¶30 Hebr. Quia ſtatio eorū ſerit[ad manum &c. i. ad latus. hoc eſt, Quia ſtatio eorū erit eregione filiorum &c. ¶31 Hebr. omnis ſanctitatis. i. omniū vaſorū ſacrorū. ¶32 ſub. erit. & erit in opere ¶33 propoſitionis. i. bene ordinatos & diſpoſitos corā Domino. ¶34 ſimilā in ſacrificiū. i. pro ſacrificio faciēdū. ¶35 & in ſartaginem, & in frixam. ſiue toſtam. ſub. ſimilam. ¶36 & quantitatem. Menſuram vocat diſcretorū, quantitatem verò liquidorum & quantitatē continuorum. Aut menſuram magnam, & minorē menſurā. ¶37 ſub. in templo. ¶38 vel, celebrandum ¶39 Iſtud[in cōſpectu Domini,]pertinet ad illud quod præceſſit, Et vt ſtarent. vel, ſtent. ¶40 tabernaculi fœderis, ¶41 ſanctitatis. i. rerum ſacrarum. ¶42. i. vt facerēt quæ imperarent illis filij Aaron, id eſt ſacerdotes fratres ipſorum. XXIIII. ¶1 Filijs autem Aaronis[.i. ſacerdotibus]fuerunt ſuæ partitiones. i. fuerūt diſtributi in claſſes. ¶2. i. patre adhuc viuēte. ¶3 q.d. pōtificatus deuolutus fuit ad Ithamar &c. ¶4 ſub. in claſſes. ¶5. i. erat nepos Eleazar, ducebat originē ab Eleazar. ¶6 in enumeratione ſua. i. in vice ſua, ſiue præfectura. ¶7. i. nepotes. ¶8 per capita virorū. i recēſendo ſingulos. Alij vertunt, in principibus virorū. i. ſi ſpectes viros principes. Verū prior ſentētia doctioribus magis placet. ¶9 Heb. diuiſerunt eos. ¶10 ex filijs ¶11 in domo patrū. i. per familias. ¶12 Diuiſerūt autem &c. ¶13 iſtos cum iſtis. i. Filios Eleazar & Ithamar, omnes ſimul collectos partiti ſūt miſſis ſortibus. ¶14. i. præfuerūt, ſiue præerāt reb⁹ ſacris & diuinis. ¶15 principibus familiarū, ſacerdotum, & Leuitarū ¶16 Heb.[in]domum patris[.i. in familiam] vnam attributam Eleazaro, &[familiā aliam] attributam, attributam inquam ipſi Ithamar, q.d. in duas familias, nempe in familiam Eleazar & familiā Ithamar.

Digitized by Google

¶14 Iſti ſūt [ſquo rū] enumeratio [ſerat] i miniſterio ſuo, vt igrederētur &c. Enumerationē vocat præfecturā ſeu epiſcopatū. Verti etiam poteſt, Hæc ſūt [ver ba] præfecturæ eorū. i. Hæc eſt præfectura eorū: Hæ ſūt vices eorum. vl, Hæc ſūt verba enūerationis eorū. i. Hæc eſt enumeratio eorū, &c. ¶18 vl, poteſtate ¶19 nā Dominus dederat ei ſacerdotij dignitatē. ¶20 de filijs Leui q reliqui erant, ¶21 princeps ¶22 [De] filijs [Semai fuit] Ieria. ſub. primus. ¶23 [De] filijs ¶24 [de] filijs ¶25 q.d. Iahzia qui deſcēdebat ex Merari, habuit quatuor filios, Beno, &c. ¶26 ex [filijs] Mahli, ¶27 [Ex filijs] Kis. q.d. De filijs Kis fuit Ierameel. ¶29. i. Leuitæ per familias ſuas. ¶30. i. cognatorū. ¶31 principibus familiarū, ¶32 [ſcil] patrib⁹ q principē locū tenebat, [miſit ſortē] cōtra fratrē ſuū minorē. i. cōſtitutū in minore dignitate.

XXV. ¶1 ſub. domus Domini. hoc enim itelligi debet de miniſterio tēpli. Hic diſtribuūtur cātores ſeu muſici in XXIIII claſſes.

pro Mijamin, ſeptima pro Hacoz, octaua pro Abia, nona pro Ieſua, decima pro Sechania, vndecima pro Eliaſib, duodecima pro Iaxim, decima tertia pro Huppa, decimaquarta pro Ieſebead, decimaquinta pro Bilga, decimaſexta pro Immer, decimaſeptima pro Heſir, decimaoctaua pro Hapizez, decimanona pro Pethahia, viceſima pro Iehesxel, viceſimaprima pro Iachin, viceſimaſecunda pro Gamul, viceſimatertia pro Delaia, & viceſimaquarta pro Maaſia. [17] Hæ ſunt ordinationes eorum iuxta miniſteria ſua, quādo ingrediebātur [18] domū Domini ſecūdū ritū eorū, ſub [18] manu [19] Aharonis patris eorū, quēadmodū [19] præceperat ei Dominus Deus Iſraelis. ¶ Porrò [20] filij Leui reſidui ſūt, [21] de filijs Amrā [ſfuit] Subael: de filijs Subael, Iedia, De Rehabia. fuitq; de filijs Rehabia [21] primus [22] Iſiah. De Iizharitis, Selomoth: & de filijs Selomoth, Iahath. [23] Filij Ieria, [24] Amaria ſecūdus, Iahaziel tertius, & Iecameā quartus. [24] Filij [24] Vſiel, Micha: de filijs Micha, Samir. Frater Michæ Iſſia, & de filijs Iſſiæ Zacharias. Filij Merari, Mahli & Muſi. [24] filij [25] Iahzia, Beno. [25] Filij Merari de Iahzia. Beno, [26] Soham, Zaccur & Ibri. [26] De Mahli, [26] Eleaſar, & hic nō habuit filios. [27] [De] Kis, Ierameel. Filij autē Muſi. Mahli, Eder, & Ierimoth. Hi ſunt [29] filij Leuitarū iuxta domos patrū ſuorū. [30] Iecerunt & iſti ſortes eregione [30] fratrū ſuorū, filiorū Aharonis corā Dauide rege, & Zadoc & Ahimelech, & [31] præcipuis patrib⁹, [31] ſacerdotib⁹ & Leuitis: [32] præcipui ſcilicet patres eregione fratrum ſuorum minorum.

CAP. XXV.

Segregauerūt itaq; Dauid & principes exercitus [1] in miniſteriū filios Aſaph, Hemā, atq; Ieduthū, [2] quū pphetarēt [2] in citharis, nablis & cymbalis: [3] fuitq; numerus illorū virorū [qui ſpræfecti erāt] operi miniſterij. [3] De filijs Aſaph, Zaccur, Ioſeph, Nethania, & Aſarela. [4] [ſfuerunt] filij Aſaph, qui erāt ipſi Aſaph ad manū pphetanti iuxta regē. [5] De [filijs] Ieduthū: filij Ieduthū, Gedalia, Zeri, Eſaias, Haſabias, Mathitias, [5] ſex [6] ſub manu [6] patris eorū Ieduthun pphetātis in cithara, [7] in cōfeſſionibus & laudibus Domini. [7] De Hemā: filij Hemā, Bukia, Mathania, Vſiel, Sebuel, Ierimoth, Hanania, Hanani, Eliatha, Giddalthi, Romāthi-eſer, Ioſbecaſa, Mallothi, Hothir, & Mahaſioth. Omnes iſti filij erāt Hemā, qui regis erat vidēs [8] in verbis diuinis, vt erigeretur cornu. [8] deditq; Deus ipſi Hemā quatuordecim filios, & tres filias. Et hi omnes [9] erāt patri ſuo ad manū, canētes in domo Domini, in cymbalis, nablis & canoris, quando miniſterium [ſexequebantur] in domo Dei, ad iuſſum regis, Aſaph ſcilicet, [9] Ieduthun, & Heman. Et fuit numerus eorum cū fratribus ſuis [10] qui inſtituti erant in canticis Domini, [11] omnium eorum qui [ſin his] pollebant, [11] ducenti octogintaocto. Et iecerunt ſortes [12] cuſtodiæ viciſſim vt minoris, ſic maioris, vt intelligētis, ſic diſcipuli. [13] Sors prima educta eſt ipſi Aſaph [13] pro Ioſeph: [14] ſecūda pro Gedalia: [15] ipſe & fratres ſui ac filij [ſuiſerāt] duodecim. Tertia pro Zaccur [15] & filijs eius ac fratrib⁹ eius duo-

mā, ſeptima Accos, octaua Abia, nona Ieſua, decima Sechenia, vndecima Eliaſib, duodecima Iacim, tredecima Hoppha, decimaquarta Iſbaab, decimaquita Belga, decimaſexta Emmer, decimaſeptima Hezir, decimaoctaua Aphſes, decimanona Aphecela, viceſima Hezeciel, viceſimaprima Iachin, viceſimaſecūda Gamul, viceſimatertia Dalaiau, viceſimaquarta Maaziāu. Hæ vices eorū ſecūdū miniſteria ſua, vt ingrediātur domū Domini & iuxta ritū ſuum ſub manu Aaron patris eorum: ſicut præceperat Dominus Deus Iſrael. ¶ Porrò filiorū Leui, qui reliqui fuerant, de filijs Amram erat Subael: & de filijs Subael, Iehedeia. De filijs quoque Rohobiæ princeps Ieſias. Iſaari verò filius Salemoth: filiuſque Salemoth Iahath, Filiuſque eius Ieriāu prim⁹, Amarias ſecundus, Iahaziel terti⁹, Iecmaam quartus. Filius Oziel, Micha: filius Micha, Samir. Frater Micha, Ieſia: filiuſque Ieſiæ, Zacharias. Filij Merari: Moholi & Muſi. filius Oziau: Benno. Filius quoq; Merari: Oziāu & Soam & Zachur & Hebri. Porrò Moholi fili⁹: Eleāzar, qui nō habebat liberos. Fili⁹ verò Cis, Ierameel. Filij Muſi: Moholi, Eder & Ierimoth. iſti filij Leui ſecundum domos familiarum ſuarum. Miſeruntq; & ipſi ſortes contra fratres ſuos filios Aaron coram Dauid rege, & Sadoc, & Ahimēlech, & principibus familiarum ſacerdotalium & Leuiticarum, tam maiores, quàm minores. omnes ſors æqualiter diuidebat.

CAP. XXV.

Igitur Dauid & magiſtratus exercitus ſegregauerunt in miniſterium filios Aſaph & Heman & Idithun: qui prophetarent in citharis, & pſalterijs, & cymbalis ſecundum numerum ſuū dedicato ſibi officio ſeruiētes. De filijs Aſaph: Zacchur & Ioſeph & Nathania & Aſarela: filij Aſaph, ſub manu Aſaph⁹ prophetantes iuxta regē. Porrò Idithun: filij Idithun, Godolias, Sori, Ieſeias, & Haſabias, & Mathathias, ſex, ſub manu patris ſui Idithun. qui in cithara prophetabat ſuper confitentes & laudantes Dominum. Heman quoque filij Heman, Bocciāu, Mathaniāu, Oziel, Subuel, & Ierimoth. Hananias, Hanani, Eliatha, Geddelthi, Romēthi-ēzer, & Ieſbacaſſa, Mellōthi, Othir, Mahazioth. Omnes iſti filij Heman⁹ vidētes regis in ſermonibus Dei, vt exaltaret cornu: deditque Deus Heman filios quatuordecim, & filias tres. Vniuerſi ſub manu patris ſui ad cantandum in templo Domini diſtributi erāt, in cymbalis, & pſalterijs, & citharis, in miniſteria domus Domini iuxta regē: Aſaph videlicet, & Idithun & Hemā. Fuit autem numerus eorum cum fratribus ſuis qui erudiebant cāticum Domini, cuncti doctores, ducenti octogintaocto. Miſeruntq; ſortes per vices ſuas, ex æquo tā maior quàm minor, doctus pariter & indoct⁹. Egreſſaq; eſt ſors prima Ioſeph, qui erat de Aſaph: ſecūda Godoliæ, ipſi & filijs ei⁹ & fratribus ei⁹ duodecim. Tertia Zachur, filijs & fratribus

¶2 qui pphetabāt. i. qui pphetias canebāt in tēplo Dei. ¶3 Heb. fuit autē numer⁹ eorū. [numer⁹] virorū operis i miniſterio ſuo. i. hominū diligēter & ſcite fungētiū munere ſuo. q.d. iſti omnes fuerūt muſici peritiſſimi. ¶4 Heb. [ſfuerūt. vl, erāt autē] ſub poteſtate Aſaph qui pphetabat ad iperiū regis. i. pphetias canebat de mādato regis. ¶5 Sex dicit: & tātū quinq; enumerauit. Doctiores exiſtimāt illū eſſe Simei, qui decimæ claſſi præerat, vt in ſequētib⁹ videbis. ¶6 ſub. & fuerūt. ¶7 ad cōfitēdū & laudādū Dominū. i. ad id vt celebrarēt & laudarēt &c. ¶8 in verbis Dei ad exaltādū cornu. q.d. hic pphetauit de Dauide quòd aſſequeretur magni famā & magnā gloriā. Cornu, in Sacris literis dignitatē & gloriā ſignificat: robur itē & vires. acſi dicat, ad exaltādā potētiā & dignitatē regiā. ¶9 Heb. ſub manu patris ſui in cātico [in] domo Domini [canebāt] in cymbalis, nablis, & citharis in miniſteriū tēpli Dei, ſub poteſtate [vl, imperio] regis [erāt] Aſaph &c. i. ſub poteſtate patris ſui recitabant pphetias ad cymbala, pſalteria, & citharas, miniſtrādo tēplo Dei. hi tres, Aſaph, Ieduthū & Hemā præerāt oībus muſicis: rex verò præerat ipſis tribus. ¶10 Heb. doctis cantici [vl, in cātico] Domini. i. peritis in cāticis quæ pertinebāt ad honorē Domini. ¶11 Heb. omnes periti ¶12 Heb. cuſtodia cōtra cuſtodiā: paruus fuit ſicut magn⁹, doct⁹ cū diſcipulo. i. claſſis vna cōtra aliā miſit ſortē, neq; habita fuit vlla ratio aut ætatis, aut eruditionis. ¶13. i. in gratiā Ioſeph filij Aſaph. ¶14 q.d. Gedalia præfuit ſecundæ claſſi muſicorum, in qua erant duodecim. ſic in ſequentibus intelligendū. ¶15 [ipſe] filij eius & fratres eius [fuerunt] duodecim. Sic in ſequentibus vertendum.

eius duodecim. Quarta Iſari, filijs & fratrib⁹ eius duodecim. Quinta Nathaniæ, filijs & fratribus eius duodecim. Sexta Bocciáu, filijs & fratribus eius duodecim. Septima Iſreela, filijs & fratribus eius duodecim. Octaua Ieſaiæ, filijs & fratrib⁹ eius duodecim. Nona Mathaniæ, filijs & fratrib⁹ eius duodecim. Decima Semeiæ, filijs & fratribus eius duodecim. Vndecima Azareel, filijs & fratribus eius duodecim. Duodecima Haſabiæ, filijs & fratribus eius duodecim. Tertiadecima Subael, filijs & fratrib⁹ ei⁹ duodecim. Quartadecima Mathathiæ, filijs & fratribus eius duodecim. Quintadecima Ierimoth, filijs & fratrib⁹ ei⁹ duodecim. Sextadecima Hananiæ, filijs & fratrib⁹ eius duodecim. Septimadecima Ieſbacaſſæ, filijs & fratribus ei⁹ duodecim. Octauadecima Hanani, filijs & fratribus eius duodecim. Nonadecima Mellothi, filijs & fratribus ei⁹ duodecim. Viceſima Eliátha, filijs & fratribus eius duodecim. Viceſimaprima Othir, filijs & fratribus eius duodecim. Viceſimaſecunda Geddelthi, filijs & fratribus eius duodecim. Viceſimatertia Mahazioth, filijs & fratribus eius duodecim. Viceſimaquarta Romemthi-ézer, filijs & fratribus ei⁹ duodecim. CAP. XXVI.

Diuiſiones autem ianitorum. de Coritis Meſelemia, filius Core, de filijs Aſaph. Filij Meſelemiæ: Zacharias primogenit⁹, Iadihel ſecundus, Zabadias tertius, Iathanael quartus, Aelã quintus, Iohanan ſextus. Elioenai ſeptimus. Filij autẽ Obed-edom: Semeias primogenitus, Iozabad ſecundus, Ioaha tertius, Sachar quartus, Nathanael quintus, Ammiel ſext⁹, Iſſachar ſeptim⁹, Pholathi octauus: quia benedixit illi Dominus. Semeiæ autem filio eius nati ſunt filij, præfecti familiarum ſuarum: erant enim viri fortiſſimi. Filij ergo Semeiæ: Othni, & Raphael, & Obed, Elzabad, & fratres eius viri fortiſſimi: Eliu quoque, & Samachias. Omnes hi, de filijs Obed-edom: ipſi & filij, & fratres eorum fortiſſimi ad miniſtrandũ, ſexagintaduo de Obed-edom. Porrò Meſelemiæ filij, & fratres eorũ robuſtiſſimi, decem & octo. De Hoſa autem, id eſt de filijs Merari: Semri princeps, (non enim habuerat primogenitum, & idcirco poſuerat eum pater eius in principẽ:) Helcias ſecũdus, Tabelias tertius, Zacharias quartus: omnes hi filij, & fratres Hoſa, tredecim. Hi diuiſi ſunt in ianitores, vt ſemper principes cuſtodiarum, ſicut & fratres eorum miniſtrarent in domo Domini. Miſſæ ſunt ergo ſortes ex æquo, & paruis & magnis per familias ſuas in vnamquãque portarum. Cecidit ergo ſors Orientalis, Selemiæ: porrò Zachariæ filio eius, viro prudentiſſimo, & erudito, ſortitò obtigit plaga Septentrionalis. Obed-edom verò & filijs eius, ad Auſtrum: in qua parte domus, erat ſeniorum conciliũ. Sephim, & Hoſa ad Occidentem, iuxta portam quæ ducit ad viam aſcenſionis: cuſtodia contra cuſtodiam. Ad Orientem verò, Leuitæ ſex: & ad Aquilonẽ, quatuor per diẽ: atque ad Meridiẽ ſimiliter in die, quatuor: & vbi erat cõcilium, bini & bini.

decim. Quarta pro[16] Iizri, filijs ei⁹ ac fratrib⁹ ei⁹ duodecim. Quinta pro Nethania, filijs ei⁹ & fratrib⁹ eius duodecim. Sexta pro Boxia, filijs ei⁹ & fratrib⁹ ei⁹ duodecim. Septima pro[17] Ieſarela, filijs eius & fratrib⁹ eius duodecim. Octaua pro Ieſaia, filijs ei⁹ & fratrib⁹ ei⁹ duodecim. Nona pro Mathania, filijs eius & fratribus eius duodecim. Decima pro Simei, filijs eius & fratribus ei⁹ duodecim. Vndecima pro[18] Aſreel, filijs ei⁹ & fratrib⁹ eius duodecim. Duodecima pro Haſabia, filijs ei⁹ & fratribus ei⁹ duodecim. Decimatertia pro[19] Subael, filijs eius & fratribus eius duodecim. Decimaquarta pro Mathithia, filijs eius & fratrib⁹ ei⁹ duodecim. Decimaquinta pro Ieremoth, filijs ei⁹ & fratribus eius duodecim. Decimaſexta pro Hanania, filijs eius & fratribus ei⁹ duodecim. Decimaſeptima pro Ioſbecaſa, filijs eius & fratribus eius duodecim. Decimaoctaua pro Hanani, filijs eius & fratrib⁹ eius duodecim. Decimanona pro Mallothi, filijs eius & fratribus ei⁹ duodecim. Viceſima pro Eliatha, filijs ei⁹ & fratribus eius duodecim. Viceſimaprima pro Hothir, filijs eius & fratribus eius duodecim. Viceſimaſecũda Giddalthi, filijs eius & fratribus eius duodecim. Viceſimatertia pro Mahazioth, filijs ei⁹ & fratribus eius duodecim. Viceſimaquarta pro[20] Romamthi-eſer, filijs eius & fratribus eius duodecim.

CAP. XXVI.

P[1]Artes verò ianitorũ. de Coritis, Meſelemia filius Core, ex filijs[2] Aſaph. Porrò Meſelemiæ filij [erãt,] Sacharia primogenit⁹, Iediel ſecũdus, Sabadia tertius, Iathniel quartus, Elã quintus, Iehohanã ſextus, & Eliehonai ſeptim⁹. [3]Filij Obed-edõ, Semaia primogenitus, Iehoſabad ſecundus, Ioah tertius, Sachar quartus, Nethaneel quintus, Ammiel ſext⁹, Iſſachar ſeptim⁹, Peulkai octauus, [4]quoniã benedixit ei Deus. De Semaia quoq; filio ei⁹ nati ſunt filij [5]habẽtes dominiũ in domo patris ſui, erãt enim heroes ſtrenui. Filij Semaia, Othni, Raphael, Obed, & Elſabad, [6]fratres ei⁹, filij fortes Elihu & Semachia. Omnes iſti [fuerunt] de filijs Obed-edõ, ipſi & filij eorũ atq; [7]fratres eorũ, viri ſtrenui & fortes [8]in miniſterio, ſexaginta duo de Obed-edõ. Filij quoq; Meſelemiæ & fratres [9]filij ſtrenui, decẽ & octo. [10]F[illegible] Hoſa de filijs Merari: Simri [11]præcipuus (licet [illegible] fuerit primogenit⁹, poſuit tamẽ eũ pater ei⁹ vt [12]caput eſſet:) Hilkia ſecũdus, Tebalia tertius, & Sacharias quartus: omnes filij & [13]fratres Hoſa, tredecim. [14] Ad hos facta eſt diſtributio ianitorũ vt eſſent capita heroum [15]qui cuſtodirẽt eregione fratrũ ſuorũ, ad miniſtrãdũ in domo Domini. Et iecerũt ſortes [16]tã paruo quã magno [17]iuxta domũ patrũ ſuorũ pro ſingulis portis. [18]Ceciditq; ſors ab Oriẽte ſuper Selemiã, [19]& Sachariã filiũ eius qui cõſilio & intelligentia valebat, iecerunt ſortes, exiuitque ſors eius ad Septẽtrionẽ. Pro Obed-edom verò ad Meridiem: & pro filijs eius domus [20]Aſuppim. [21]Pro Suppim & Hoſa ad Occidẽtem cũ porta [22]quæ vergit [23]ad ſemitam ſuperiorem, [24] cuſtodia eregione cuſtodiæ. Ad Orientem [25]Leuitæ ſex, ad Aquilonem [26]interdiu quatuor, ad Meridiem interdiu quatuor, & [27]ad Aſuppim [28]bini & bini.

¶16 Nõ eſt nomen pprium. hic autẽ dicebatur in principio hui⁹ capitis Seri. pinde vertẽdũ, p Iſrita, ſiue ipſi Iſritæ, nẽpe Seri. ¶17 Hic in principio capitis dicit Aſarela. ¶18 Suprà vocabatur Vziel. ¶19 Sebuel pri⁹ dicebatur. ¶20 Etymologia eſt, exaltaui auxiliũ, ſiue opẽ. Ipſe, filij eius, & cognati eius fuerũt duodecim.

XXVI. ¶1 De diſtributionib⁹. vel vicibus. aut claſſib⁹ ¶2 Hic Aſaph, nõ eſt ille celeberrim⁹ cãtor, ſed is qui Eliaſib capite nono dicitur. cõfer locum. ¶3 Ipſi Obed-edom. ſub. nati ſũt filij aliquot ¶4. i. quia fauore & amore ſingulari pſecut⁹ eſt eũ. vel, quia eo beneficio affecit eũ Dominus. Iſte eſt in cui⁹ domo mãſit aliquot dies arca Dei. ¶5 qui ſimiles fuerũt maioribus ſuis: fuerũt enim viri fortiſſimi. ¶6 Subaudienda cõiũctio, & fratres ei⁹, filij roboris. i. viri fortiſſimi. ¶7. i. cognati. ¶8 i. miniſteriũ. q. d. viri omnes qui iure ac merito erãt præficiẽdi portis, huic miniſterio aptiſſimi. ¶9 filij roboris. i. præditi viribus. ¶10 Ipſi autẽ Hoſa [qui erat] de filijs Merari, ſub. fuerunt filij. ¶11 princeps (nõ enim erat &c. ¶12 ſub. fratrũ ſuorũ. ¶13. i. cognati. ¶14 Hæ ſũt claſſes [vel vices] ianitorũ per pricipes virorũ. i. ex principib⁹ virorũ, hoc eſt, ex præcipuis viris. ¶15 cuſtodiæ. vel, vices ¶16 ſicut paruus ſic magn⁹. i. tã paruí, quàm magni. ¶17 per domos maiorũ ſuorũ in ſingulas portas. i. vt ſcirẽt qui quib⁹ ianuis præeſſent. ¶18. i. Sorte præfuit Selemias portæ Oriẽtali. Hic initio capitis hui⁹ dicitur Meſelemias. ¶19 Zachariæ autẽ filio ei⁹ cõſiliario cũ intellectu [i. prudẽtiſſimo & ſapiẽtiſſimo] miſerũt ¶20 comitiorũ. vel, concilliorũ. i. ſorte præfuerunt domui in quã cõgregati cõſultabãt ſeniores. ¶21 vel, Ipſi Suppim & ipſi Hoſa, ſub. egreſſa eſt ſors. ¶22 Heb. emiſſionis. i. qua emittebãtur ſordes, vt nõnulli aiũt. hui⁹ meminit Eſaias. Vel, cũ porta [nomine] Salecheth. ¶23 in via ſtrata aſcẽdẽte. i. acclíui. ¶24 q. d. cuſtodiæ ſibi inuicẽ reſpõdebãt. ¶25 q. d. ianitores qui erãt de genere Leuitico, erãt ſex. ¶26 per diẽ. i. per ſingulos dies. Nõ autẽ dicit per diẽ, vt opponatur nocti. ¶27 ad domũ cõcilliorũ. i. in domo in qua cõgregabantur ſeniores cõſultaturi de negotijs templi. Doctus inter Hebræos exiſtimat duas fuiſſe domos conciliorum: doctiores vnicam. ¶28. i. duo vno die, & duo die altero.

Digitized by Google

[29] Pro Pharbar' ad Occidentē, quatuor[30] in aſcen-
ſu,' & duo[31] in Pharbar.[32] Iſti ſunt ordines ianito-
rũ inter filios Iora, & inter filios Merari. ¶Por-
rò[33] Leuitæ,' Ahia erat ſuper theſauros dom⁹ Dei,
& ſuper theſauros[34] ſacrorũ.' Filij Laedã, filij Ger-
ſunitarum[35] de Laedan [36] præcipui patres, de Lae-
dan inquam,[37] Gerſuni & Iehieli. [38] Filij Iehieli,'
Zetam & Ioel frater eius[fuerunt] ſuper theſau-
ros domus Domini. De Amramitis quoque, Iizha
ritis, Hebronitis, &[39] Aſielitis,' Sebuel fili⁹ Gerſom
filij Moſis erat [39] princeps ſuper theſauros. [40] Et
fratres eius de Eliezer,' cuius fili⁹ Rehabia, cuius
filius Ieſaia, cuius filius Iorã, cuius filius Sichri,
cuius filius Selomith. Iſte Selomith atque fratres
eius erãt ſuper omnes theſauros [41] ſacrorũ,' quæ
conſecrauerat Dauid rex & [42] præcipui patres,' &
[43] tribuni, centuriones, '& imperatores exercitus,
Quæ de bellis ac ſpolijs conſecrauerãt[44] ad ſarta
tecta domus' Domini. Sed & cũcta quæ cõſecrauerat Samuel vidẽs, & Saul filius Kis, & Abner fili⁹
Ner, atque Ioab fili⁹ Zeruia: [&]quicũque aliquid
ſanctificauerat. erat hoc ſub poteſtate Selomith
& fratrũ ei⁹. ¶[45] De Iizhari' erat Chenanias & fi-
lij eius[46] operi externo' ſuper Iſraelẽ erãt præfe-
cti & iudices. ¶De Hebronitis erãt Haſabias & fra
tres ei⁹[47] filij ſtrenui,' mille & ſeptingẽti[48] in præ
fectura' Iſraelitarũ vltra Iordanẽ ad Occidẽtẽ in
omni opere Domini & miniſterio regis.[49] Inter
Hebronitas præcipuus erat Iedia,' princeps inter
Hebronitas [50] iuxta generationes ſuas & patres.'
anno quadrageſimo regni Dauidis, quæſiti ſunt
& inuẽti in eis[51] heroes ſtrenui' in Iaſer[52] Gilead.'
Et[53] fratres eius[47] filij ſtrenui,' duo millia atque ſe
ptingẽti,[54] patres præcipui' quos Dauid rex con-
ſtituit ſuper Rubenitas, Gaditas, & ſuper dimidiã
tribum Manaſſe[55] pro omni' negotio Dei & nego
tio regis.

C A P. X X V I I.

Porrò' filiorũ Iſrael' iuxta numerũ ſuũ qui e-
rãt[2] capita patrũ,' tribuni, cẽturiones & præfe
cti eorũ, qui miniſtrabãt regi[3] ordinib⁹ in omni-
bus negotijs, qui' ingrediebãtur & egrediebãtur
per ſingulos mẽſes in oibus anni mẽſibus,[4] ſingu
liſque ordinib⁹ erãt vigintiquatuor millia.' Sup
[5] ordinẽ primũ' pro mẽſe primo erat Iaſabeã fi-
lius Sabd[illegible] erãntq;[6] in ordine eius' vigintiqua
tuor mil[illegible] De[7] filijs' Pærez[erat][8] princep.' ſuper
omnes imperatores[9] exercitus pro mẽſe primo.'
Super[10] ordinẽ mẽſis ſecũdi erat Dodai Ahohites,
[11] & in ordine illi⁹ erat Mikloth priceps:' & in[12] or
dine' eius quoque erãt vigintiquatuor millia. Im
perator [13] exercit⁹ tertij pro mẽſe tertio, Benaias
filius Ioiadæ ſũmi ſacerdotis, & in ordine ei⁹ vi-
gintiquatuor millia. Is eſt Benaias,[14] heros[15] inter
trigita, & ſuper trigita,' &[16] in ordine' ei⁹ erat Am
miſabad fili⁹ ei⁹.' [17] Quartus' pro mẽſe quarto fuit
Aſael frater Ioab, & Sabadia filius ei⁹ [18] poſt eũ:'
erãntque in ordine eius vigintiquatuor millia.

In cellulis quoque ianitorum ad Occidentẽ qua-
tuor in via: binique per cellulas. Hæ ſunt diuiſio-
nes ianitorum filiorum Core & Merari. ¶Porrò
Achias erat ſuper theſauros domus Dei, & vaſa
ſanctorum. Filij quoque Ledan, filij Gerſonnitæ
Ledan principes familiarum, Ledan & Gerſonni,
Iehieli. Filij Iehieli: Zatham, & Ioel fratres' eius
ſuper theſauros domus Domini, Amramitis, &
Iſaaritis, & Hebronitis & Ozihelitis. Subael au-
tem filius Gerſom, filij Moyſi, præpoſitus theſau-
ris. 'Frater' quoque eius Eliezer, cuius filius Raha
bia, & huius fili⁹ Eſaias, & huius filius Iorã, hui⁹
quoq; filius Zechri, & huius filius Selemith. Ipſe
Selemith, & fratres eius ſuper theſauros ſancto-
rũ, quæ ſanctificauit Dauid rex, & principes fa-
miliarum, & tribuni, & centuriones, & duces ex-
ercitus, De bellis, & manubijs præliorum, quæ cõ
ſecrauerant ad inſtaurationem & ſupellectilem
templi Domini. Hæc autem vniuerſa ſanctifica-
uit Samuel videns, & Saul filius Cis, & Abner fi-
lius Ner, & Ioab filius Saruiæ: 'omneſque ſancti-
ficauerant ea per manum Selemith, & fratrũ e-
ius. ¶Iſaaritis verò præerat Chonenias, & filij e-
ius ad opera forinſecus ſuper Iſrael ad docen-
dum & iudicandũ eos. ¶Porrò de Hebronitis Ha-
ſabias, & fratres eius viri fortiſſimi, mille ſeptin-
genti præerant Iſraeli trans Iordanẽ contra Oc-
cidentem, in cunctis operibus Domini, & in mi-
niſterium regis. Hebronitarum autem princeps
fuit Ieria ſecundum familias & cognationes eo-
rum. quadrageſimo anno regni Dauid recenſiti
ſunt: & inuenti ſunt viri fortiſſimi in Iazer Ga-
laad, Fratrẽſque eius robuſtioris ætatis, duo mil-
lia ſeptingenti principes familiarum: præpoſuit
autem eos Dauid rex Rubenitis & Gaditis, & di-
midiæ tribui Manaſſe, in omne miniſterium Dei
& regis.

C A P. X X V I I.

Filij autem Iſrael ſecũdum numerum ſuum,
principes familiarum, tribuni & cẽturiones,
& præfecti, qui miniſtrabant regi iuxta turmas
ſuas, ingredientes & egrediẽtes per ſingulos mẽ-
ſes in ãno: vigintiquatuor millibus ſinguli præ-
erant. Primæ turmæ in primo menſe Ieſboam
præerat filius Zabdiel: & ſub eo vigintiquatuor
millia. De filijs Phares, princeps cunctorum prin-
cipum in exercitu' menſe primo. Secundi menſis
habebat turmam Dudia Ahohites, & poſt ſe alter
nomine Macelloth, qui regebat partem exerci-
tus vigintiquatuor' millium. 'Dux quoque turmæ
tertiæ in menſe tertio, erat Banaias filius Ioiadæ
'ſacerdos:' & in diuiſiõe ſua vigintiquatuor mil-
lia. Ipſe eſt Banaias fortiſſimus inter triginta, &
ſuper triginta. præerat autem turmæ ipſius Ami-
zabad filius eius. Quartus, menſe quarto, Azahel
frater Ioab, & Zabadias filius eius poſt eum: & in
turma eius vigintiquatuor millia. Quintus, men

¶29 In domo iſtrumẽtorũ. i. In cellula i qua reponebantur inſtrumẽta tẽpli, quæ erat ſita ad Occidẽtẽ. ¶30 ad viã illi ſtratã. ſub. aſcẽdẽtẽ. i. accliuẽ. ¶31 Heb. Iſtæ ſũt diuiſiones ipſorũ ianitorũ filiorũ Corithærũ & filiorũ Merari. i. ex Corithis & ex Meraritis. ¶32 [ex] Leuitis ¶33 Heb. ſãctorũ. i. præfuit theſauris oblationum. ¶34 ipũ Laedã .i. Filij Laedan, hoc eſt filij Gerſonitarum qui ducebãt gen⁹ à Laedan. Hic Laedan dicitẽ aliàs Libni. ¶35 principes familiarũ ipũ Laedã. i. ex genere Laedan. ¶36 Singulare ꝓ plurali, Gerſunitæ & Iehielitæ. ¶37. i. Iehielitæ inq̃, &c. ¶38 ſub. præfuerunt theſauris dom⁹ Domini. Verti etiã poteſt Amramitæ, Iizharitæ, Hebronitæ, & Aſielitæ. ſub. præfuerunt theſauris. ¶39. i. dux & priceps eorũ qui præerant ipſis theſauris. Quidã Hebræorũ interpretantẽ, præfuit vni ex theſauris. ¶40 Frater aũt ei⁹ [ſub. Gerſõ] Eliezer, &c. Vẽ, De fratribus aũt ei⁹, Eliezer. Aut. Fratres autẽ [.i. cognati] ei⁹ [Sebuel ſcilicet] de ſtirpe Eliezer fuerũt, cuius &c. ¶41 ſãctorũ. vẽ, ſãctificationũ. i. rerũ dedicatarũ Deo. ¶42 principes familiarũ, ¶43 Heb. principes milliũ & cẽturiarũ. ¶44 ad inſtaurãdũ domũ &c. Parta victoria cõſecrabãt Domino aliquid de manubijs ad inſtaurationẽ tẽpli. ¶45 De Iiſharitis. vẽ, De ſtirpe Iiſhar. Is fuit ſecũd⁹ filiorũ Caath. ¶46. i. quod fiebat extra vrbẽ. q. d. præfuerũt Iſraelitis occupatis circa opera ruſtica. ¶47 Heb. filij roboris. i. fortiſſimi viri. ¶48 in præfecturã. i. præfuerũt Iſraelitis &c. ¶49 Heb. Iedia [qui erat de ſtirpe] Hebronitarũ, fuit &c. ¶50 in generationib⁹ ſuis per familias. q. d. omniũ Hebronitarũ princeps fuit Iedia. ¶51 fortes virib⁹ ¶52 ſub. vrbe. ¶53. i. cognati Iehiiah. ¶54 pricipes familiarũ ¶55 in omni &c. i. In omni negotio diuino & humano. X X V I I. ¶1 filij Iſrael. Deſcribit turmas quæ ſingulis mẽſib⁹ ſeruiebãt regi. ¶2 vẽ, principes familiarũ. ¶3 in omni negotio turmarũ quæ &c. Hebraice legitur diuiſionũ. i. turmarũ quæ numerũ certũ & definitũ continebant. Sic in ſequẽtibus ¶4 turma [autẽ] vna erat vigintiquatuor milliũ virorũ. Vna turma miniſtrabat ſolũ mẽſe vno. ¶5 turmã primã ¶6 in turma eius ¶7. i. nepotib⁹. ¶8 Pricipẽ intelligit vicariũ & ſuppræfectũ. nã Iaſabea erat princeps principũ: hic autem vicarius eius. ¶9 exercituum menſis primi. vẽ, quæ erãt in ea turma quæ erat attributa mẽſi primo. ¶10 turmã autẽ ¶11 [hæc] autẽ eſt turma ei⁹: & Micloth princeps q. d. cui ſecũda turma attributa fuit, huiuſque vicarius fuit Micloth. ¶12 turma. Sic in oibus ſequẽtibus. ¶13 Vocat exercitũ, qui pri⁹ appellauit turmã. ¶14 fortis ¶15. i. fuit vnus è triginta illis fortib⁹ & ſtrenuis viris: imò verò illis præfuit. ¶16 ſuper turmã ei⁹. i. ſub eo præfuit Ammiſabad. ¶17 In principijs ſequẽtiũ repetẽdũ ex præcedentibus, princeps turmæ. vt hic, Princeps autẽ turmæ quartæ pro &c. ¶18. i. vicarius eius. In ſequentibus omittitur vicarius

quinto, princeps [...]moth Iezerites: & in tur-
[...]eius vigintiquatuor millia. Sextus, mēſe ſe-
[...]Hira filius Acces Thecuites: & in turma ei⁹ vi
[...]iquatuor millia. Septim⁹, mēſe ſeptimo, Hel-
[...]phallonites de filijs Ephraim: & in turma ei⁹
[...]intiquatuor millia. Octauus, mēſe octauo, So
[...]bai Huſathites de ſtirpe Zarahi: & in turma
[...]vigintiquatuor millia. Nonus, mēſe nono, A-
[...]r Anathothites de filijs Iemini: & in turma
[...]vigintiquatuor millia. Decimus, mēſe deci-
[...]mo, Marai, & ipſe Netophathites de ſtirpe Zara-
[...]hi: & in turma ei⁹ vigintiquatuor millia. Vndeci
mus, mēſe vndecimo, Banaias Pharathonites de
filijs Ephraim: & in turma ei⁹ vigitiquatuor mil
lia. Duodecimus, mēſe duodecimo, Holdai Neto-
phathites de ſtirpe Gothoniel: & in turma ei⁹ vi
gintiquatuor millia. ¶ Porrò tribub⁹ præerāt in
Iſrael, Rubenitis, dux Eliezer fili⁹ Zechri: Simeo-
nitis, dux Saphatias filius Maacha. Leuitis, Haſa-
bias fili⁹ Camuel: Aaronitis, Sadoc. Iuda, Eliu fra
ter Dauid: Iſſachar, Amri fili⁹ Michael. Zabuloni
tis, Ieſmaias fili⁹ Abdiæ: Nephthalitib⁹, Ierimoth
fili⁹ Ozriel. Filijs Ephraim, Oſee filius Ozaziu: di-
midiæ tribui Manaſſe, Ioel fili⁹ Phadaiæ: Et dimi
diæ tribui Manaſſe in Galaad, Iaddo fili⁹ Zacha-
riæ: Beniamin autē, Iaſiel fili⁹ Abner. Dan verò, Ez
riel fili⁹ Ierohā. hi principes filiorū Iſrael. Noluit
autē Dauid numerare eos à viginti ānis inferius:
quia dixerat Domin⁹ vt multiplicaret Iſrael qua
ſi ſtellas cæli. Ioab fili⁹ Saruiæ cœperat numera-
re, nec cōpleuit: quia ſuper hoc ira [28] Dei [29] irruerat
in Iſrael: & idcirco numer⁹ eorū qui fuerāt recē
ſiti, nō eſt relatus in faſtos regis Dauid. ¶ Super
theſauros autē regis fuit Azmoth fili⁹ Adiel. his
autē theſauris qui erāt in vrbib⁹, & in vicis, & in
turribus præſidebat Ionathan filius Oziæ. Operi
autē ruſtico, & agricolis qui exercebāt terrā, præ
erat Ezri filius Chelub. Vinearūmq; cultorib⁹, Se
meias [30] Romathites: [30] cellis autē vinarijs, Zabdias
Aphonites. [31] Nā ſuper oliueta & ficeta, quæ erant
in cāpeſtribus, Balanā Gederites: ſuper apothecas
autē olei, Ioas. Porrò armētis quæ paſcebātur in
Saron, præpoſitus fuit Setrai Saronites: & ſuper
boues in vallibus, Saphat filius Adli. Super came
los verò, Vbil Iſmahelites: & ſuper aſinos, Iadias
Meronathites. Super oues quoq; Iaziz Agaren⁹.
Omnes hi, principes ſubſtātiæ regis Dauid. ¶ Io-
nathā autē patruus Dauid, conſiliarius, vir pru-
dens & literatus: ipſe & Iahiel filius Hachamoni,
erāt cū filijs regis. Achitophel etiā cōſiliarius re
gis, & Chuſai Arachites amicus regis. Poſt Achi-
tophel fuit Ioiada fili⁹ Banaiæ, & Abiathar: prin
ceps autē exercit⁹ regis erat Ioab. C. XXVIII.

Conuocauit igitur Dauid omnes principes Iſ
rael, duces tribuū, & præpoſitos turmarū, qui
miniſtrabāt regi, tribunos quoq; & cēturiones, &
qui præerāt ſubſtātiæ, & poſſeſſionibus regis: fi-
lióſque ſuos cū eunuchis, & potētes, & robuſtiſſi-
mos quoſque in exercitu Ieruſalē. Cūmq; ſurre-
xiſſet rex, & ſtetiſſet, ait, Audite me fratres mei, &
populus meus: Cogitaui vt ædificarem domū in
qua requieſceret arca fœderis Domini, & ſcabel-
lum pedū [...] Domini [...] Dei noſtri: & ad ædificādū, om-
nia præparaui. Deus autē dixit mihi, Nō ædifi-
cabis domum nomini meo, eo quòd ſis vir bella-
tor, & ſanguinem fuderis. Sed elegit Dominus
Deus Iſrael me de vniuerſa domo patris mei, vt
eſſem rex ſuper Iſrael in ſempiternum. De Iuda
enim elegit principes: porrò de domo Iuda, do-
mum patris mei: & de filijs patris mei, placuit ei
vt me eligeret regem ſuper cunctum Iſrael. Siquidē in Iehuda voluit eligere ducē

Quintus pro mēſe quinto erat princeps Sābud Iſ
rahites: & in ordine ei⁹ vigintiquatuor millia.
Sextus pro mēſe ſexto Ira fili⁹ Ixes Tecoites: &
in ordine ei⁹ vigintiquatuor millia. Septim⁹ pro
mēſe ſeptimo Holez Pelonites de filijs Ephraim:
& in ordine ei⁹ vigitiquatuor millia. Octau⁹ pro
mēſe octauo Sibbechai Huſathites [19] ipſius Sarhi: [19]
& in ordine ei⁹ vigintiquatuor millia. Non⁹ pro
mēſe nono Abiezer Anathothites [20] ex filijs Gemi
ni: [20] & in ordine ei⁹ vigintiquatuoe millia. Deci-
mus pro menſe decimo Maharai Netophathites
[21] de [ſtirpe] Sarhi: [21] & in ordine ei⁹ erāt vigintiqua
tuor millia. Vndecim⁹ pro mēſe vndecimo Bena-
ias Firhathonites de filijs Ephraim: & in ordine
ei⁹ vigintiquatuor millia. Duodecim⁹ pro mēſe
duodecimo Heldai Netophathites ex [familia] O-
thonielis: & in ordine ei⁹ vigintiquatuor millia.
¶ [22] Erāt [22] præterea ſuper trib⁹ Iſraelis: ſup Rube-
nitas princeps Eliæſer fili⁹ Sichri: ſuper Simeoni
tas Saphatias fili⁹ Maacha. Super Leuitas Haſa-
bias fili⁹ Kemuel: ſuper Aharonitas Zadoc. Super
[23] Iudæos [23] Elihu de fratrib⁹ Dauidis. ſuper eos qui
erāt ex Iſaſchar, Omri fili⁹ Michaelis. Sup eos qui
erāt ex Sebulō Iiſmaias fili⁹ Obadiæ: ſup eos qui
erāt ex Naphtali Ierimoth fili⁹ Aſrielis. Super fi
lios Ephraim Hoſeas fili⁹ Aſaſiæ: ſuper tribū di-
midiā Manaſſe Ioel fili⁹ Pedaiæ. Et ſuper [aliā] di-
midiā tribū Manaſſe [24] in Gilead [24] Iddo fili⁹ Sacha
riæ. ſuper eos qui erāt ex Beniamin Iaaſiel filius
Abner. Super Danitas Aſariel fili⁹ Ierohā. iſti fūt
imperatores tribuū Iſraeliticarū. Et nō [25] leuauit [25]
Dauid numerū eorū ab eo qui natus erat viginti
ānos & infra, eo quòd Domin⁹ dixerat, Iſraelem
[26] multiplicādū [26] vt ſtellas cæli. Cœperat quidē Io-
ab fili⁹ Zeruia [27] numerare, [27] at nō cōpleuit: [28] q ob
id indignatio [Dei] veniſſet ſuper [29] Iſraelē, nec re-
latus eſt [29] numer⁹ ad numerū annaliū regis Daui
dis. ¶ Super theſauros regis erat Aſmaueth fili⁹
Adielis: & ſuper theſauros agrorū in ipſis vrbib⁹,
villis atq; caſtellis Ionathā fili⁹ Vſiæ. [30] Et ſup eos
qui faciebāt opus agrorū in cultura telluris, erat
Eſri [30] filius Kelub. Super vineas verò Simei Rama
thæus: & ſuper ea quæ in vineis, id eſt ſup cellas
vinarias, Sabdi Siphmites. Porrò ſup oleas & [31] ſy
comoros [31] quæ erāt in cāpeſtrib⁹, [...]hanā Ge-
deræus, & ſuper cellas olei Ioas. Super boues qui
paſcebāt in Sarō, Sitrai Saronites: & ſuper boues
qui erāt in vallib⁹, Saphat fili⁹ Adlai. Super came
los Obil Iiſmeelita, & ſuper aſinas Iehedias Me-
ronotites. Super oues, Iaſis Haggeræus. hi omnes
prīcipes fuerūt [32] ſuper poſſeſſionē [32] Dauidis regis.
¶ Ionathā autē patruus Dauidis [33] vir valēs cōſilio
& prudētia, ſcriba erat, [33] & Iehiel fili⁹ Hachmoni
erat [34] cū filijs regis. [34] Ahitophel erat regi [35] à cōſilijs,
& Huſai Archites [35] amicus [35] regis. Poſt Ahitophel
[36] fuerūt [36] Ioiada fili⁹ Benaiæ, & Abiathar: impera
tor exercitus regis erat Ioab. C A P. XXVIII.

Congregauit autē Dauid omnes [1] proceres Iſrae-
lis, [id eſt] prīcipes tribuū, principes [2] ordinū [2]
qui miniſtrabāt regi, & tribunos, & centuriones
cū principib⁹ omnis ſubſtātiæ & poſſeſſionis Da-
uidis, [2] filios ſuos [2] cū eunuchis, [3] heroes, [3] & omnes
viros ſtrenuos, [4] Ieroſolyma. [4] Surgēnſque Dauid
rex in pedes ſuos, ait, Audite me fratres mei, &
popule mi, Ego [5] ſtatuerā corde meo [5] ædificare æ-
dē, vt illic requieſceret arca fœderis Domini, &
pro [6] ſcabello pedum [6] Dei noſtri, parauerámq; vt
ædificarē, Sed Deus dixit mihi, Nō ædificabis ædē
nomini meo: es enī vir bellator, & effudiſti [7] ſangui
nes. [7] elegitq; me Domin⁹ De⁹ Iſraelis præ oīb⁹ qui
fuerūt in domo patris mei, vt [8] perpetuò [8] rex eſſem
& in domo Iehuda quidē domū [9] patris mei: [10] inter

¶ 19 de Zarhitis. i. de ſtirpe Zerah. ¶ 20 de Bē iamitis. i. de tri bu Beniamin. ¶ 21 de Zarhitis: i. de ſtirpe Zerah. ¶ 22 ſub. duces. ¶ 23 filios Iuda ¶ 24. i. quæ erat vltra Iordanē. Hic videntur omitti Gaditæ, ſed ij nomine Rubenitarū cōprehēdunt. Idē igitur dux Rubenitarū & Gaditarū. ¶ 25 accepit ¶ 26 ſe multiplicaturū ¶ 27 ſub. filios Iſrael. ¶ 28 & fuit propter hoc ira [Domini] ſuper &c. ¶ 29 ſub. quē Ioab ſupputauerat.
¶ 30 q. d. Ruſticis autem operis præfuit Eſri. ¶ 31 vſ. ficeta ¶ 32 ſubſtantiæ. vſ. diuitiarū ¶ 33 erat cōſiliarius, vir prudēs & ſcriba. i. legiſperitus. Alij, vir prudēs & literatus. ¶ 34. i. pædagogus, docēs filios regis.
¶ 35 vſ. ſocius ¶ 36 ſub. regi à conſilijs.
XXVIII.
¶ 1 turmarum ¶ 2 & filiorū ei⁹ ¶ 3 potentes, ¶ 4 ad ſe cōgregauit] verbū referēdū, Cōgregauit in Ieruſalē. ¶ 5 He. cū corde meo. ſub. fuit. i. cogitauerā, ſtatuerā apud me metipſum.
¶ 6 Vocat arcā fœderis ſcabellū pedū Dei, q ſup eā ipſe De⁹ præberet ſe præſētē per miracula. ¶ 7. i. magnā vim ſanguinis. ¶ 8. i. multo tēpore: aut hæc referri debēt ad Chriſtū qui fuit de ſtirpe Dauid.
¶ 9 de Iuda elegit ducē, & de domo Iuda familiam ¶ 10 Heb. & ex filijs patris mei in me bene complacitum eſt ei vt regem conſtitueret me &c. i. ſingulari fauore & amore proſequutus eſt me.

¶11 Heb. ſi forti ter agat facien do &c.i.ſi ꝑ vi gili fecerit &c. ¶12 ſub.facit.o ratio cōciſa.q. d. ſi pſeuerauerit ſeruare legē meā. ¶13.i.co rā Iſraele,& au diēte Deo.Sub audiēdū hortor vos,aut aliqd ſi mile. ¶14 Hoc verbo tollit i gnorātiā illam craſſā. ¶15 poſ ſidēdā tradatis eā ¶16.i.meū q ſum pater tu⁹. da operā vt in telligas volūta tē Dei. ¶17 ſi ue,pfecto.q.d. ne colas idola cū Deo. ¶18 a nimóq; volūta rio: ¶19 quód Dominus &c. ¶20 vl,ſanctua rio.ſiue,ipſi ſā ctitati.i.arcæ fœderis Domi ni.q.d. nō vt il lic ipſe habitet, ſed vt illic re ponat arca fœ deris. ¶21 eſto fortis, & perfi ce.i.viriliter a ge & ędifica do mū in honorē Domini. ¶22 fi gurā. exēplar. Gallice, Le pa trō. ¶23 ꝓpitia torij.quo ſcili cet tegebat arca fœderis. ¶24 vl, Exēplar.ſub.de dit. ¶25 exhedris ¶26 Heb. ſāctita tū. ¶27 Et[quæ erāt ī animo e ius]de claſſib⁹ [vl.ꝓ claſſib⁹.ſi ue,vicib⁹] ſacer dotum &c. ¶28 vl, miniſte rij ¶29 [Et de dit]aurū in pō dere in aurū.i.

filios autē patris mei voluit me regē conſtituere[a] ſuper vniuerſum Iſraelē.Porrò ex omnib⁹ filijs meis(nā multos filios dederat mihi Domin⁹,)ele git Solomonē filiū meū,vt is ſederet in ſolio re gni Domini ſuper Iſraelē.Dixitq; mihi,Solomō fili⁹ tuus ipſe ędificabit domū meā & atria mea: nā hūc elegi mihi filiū,egóque ero ei pater.Cō firmabóque regnū eius perpetuò,[11]ſi gnauiter fe cerit[12] præcepta mea atque iudicia mea,vt &[13]ho die.[a]Nūc igitur[13]in oculis omnis Iſraelis, cōgre gationis Domini,& in aurib⁹ Dei noſtri,[a]cuſtodi te &[14]quærite[a] omnia præcepta Domini Dei ve ſtri,vt poſſideatis terrā bonā,& [15]hæreditatē re linquatis[a]filijs veſtris poſt vos ꝑpetuò.¶Et tu So lomō fili mi,cognoſce Deū[16]patris tui,[a]& cole eū corde[17]integro,[18]animóque beneuolo:[a]Dominus enim ſcrutatur omniū corda,omnéque figmētū cogitationū intelligit : ſi ſtudioſe quæſieris eū, inuenietur à te: ſi verò eū dereliqueris, abijciet te perpetuò.Vide ergo,[19]Domin⁹ te elegit vt æ difices domū [20]in ſanctuariū, [21]vt fortis ſis & fa cias.¶Dedit autē Dauid filio ſuo Solomoni[22]de formationē[a] porticus,& domūcularū ei⁹,repoſi toriorū ei⁹,cœnaculorū eius.penetraliū ei⁹,atq; domus[23]propitiationis:[24]Deformationē[a] quoque omniū quæ ſecū habebat in animo pro atrijs do mus Domini,& pro omnib⁹[25]gazophylacijs[a]quæ erāt circūquaque.pro theſauris dom⁹ Dei,& pro theſauris[26]cōſecratorū,[27]Pro ordinib⁹ quoq; ſa cerdotū[a] & Leuitarū,& pro cūcto opere miniſte rij domus Domini,ſed & pro vniuerſis vaſis[28]cul tus[a] dom⁹ Domini.[29]Pro auro in pōdere,ꝓ auro[a] ad omnia vaſa[30]diuerſorū miniſteriorū:[a]ad om nia[31]vaſa[a] argentū in pōdere,ad omnia vaſa[30]di uerſorū miniſteriorū. [32]Pōd⁹ auri ad cādelabra, aurū quoque ad lucernas eorū:aurū hoc erat[a] in pōdere pro ſingulis cādelabris & lucernis[33]eius:[a] argentū quoque in pōdere [34]pro cādelabro & lu cernis eius,[a]vt ſingulorū cādelabrorū miniſteriū exigebat. Deinde[35]aurū[a]certo pondere ad[a]mēſas [36]diſpoſitionis,[a]pro ſingulis ſcilicet mēſis:ſic ar gētum pro menſis argenteis.Itē aurū mūdū pro fuſcinulis,pro[37] peluibus ſparſorijs,[a] &[38]dimidia tis fiſtulis,[a] & pro crateris aureis, [39]quenque ſuo pondere: [40]deinde pro crateris argēteis, quēque ſuo pōdere.[a]Pro ara deinde incēſi aurum purifica tū[41]pondere, [42]deformationē quoque quadrigæ cherubim[a] aureorū qui expādebāt[ſalas,]velabāt que arcam fœderis Domini. [43]Omnia [44]in defor matione ex manu Domini , qui me intelligentē reddidit,[45]in omni ope deformato. ¶Dixit quo que Dauid Solomoni filio ſuo, [46] Age fortiter & ſtrenue,[a] ne timeas,neque animo frangaris:quia Dominus Deus meus [47]tecum eſt: [48]non faciet te dimiſſum,[a]neque te deſeret,donec perficias vni uerſum opus miniſterij domus Domini. En[49]or dines[a] ſacerdotum& Leuitarū[50]pro cuncto miniſterio domus Dei [ordinati,]tecū ſunt in omni ope re, vnà cum omni qui voluntarius eſt ſapientia &[a] omni miniſterio: deinde & principes & vniuer ſus populus [51]ad omnia ea quæ præcipies.[a]

CAP. XXIX.

Dixit præterea Dauid rex ad vniuerſum cœtum, Solomonem filium meum vnicum elegit Deus [illegible]

vt me eligeret regem ſuper cūctum Iſrael.[ſed & de filijs meis(filios eni mihi multos dedit Do min⁹)elegit Salomonē filiū meum,vt ſederet in throno regni Domini ſup Iſrael,Dixitq; mihi,Sa lomō fili⁹ tu⁹ ædificabit domū meā,& atria mea: ipſū enim elegi mihi in filiū,& ego ero ei in pa trē.Et firmabo regnū ei⁹ vſq; in æternū,ſi perſe uerauerit facere præcepta mea & iudicia,ſicut & hodie.Nūc ergo corā vniuerſo cœtu Iſrael audiē tę Deo noſtro,cuſtodite & perquirite cūcta mādā ta Domini Dei[a]noſtri:[a]vt poſſideatis Terrā bonā, & relinquatis eā filijs veſtris poſt vos vſq; in ſem piternum.¶Tu autem Salomō fili mi,ſcito Deū patris tui,& ſerui ei corde perfecto,& animo vo lūtario.Omnia enim corda ſcrutatur Domin⁹,& vniuerſas mētiū cogitationes itelligit.Si quæſie ris eū,inuenies : ſi autē dereliqueris eū, ꝓijciet te in æternū.Nūc ergo quia elegit te Domin⁹vt ędi ficares domū ſāctuarij,cōfortare & perfice.¶De dit autē Dauid Salomoni filio ſuo deſcriptionē porticus,& tēpli,& cellariorū,& cœnaculi,& cu biculorū in adytis,& dom⁹ propitiationis,Nec [illegible] & omniū quæ cogitauerat atriorū & exhedra[illegible] per circuitū in theſauros dom⁹[a]Domini[a]& in the ſauros ſāctorū:Diuiſionúmq; ſacerdotaliū & Le uiticarū,in omnia opera domus Domini,& in v niuerſa vaſa miniſterij templi Domini.Aurū in pōdere per ſingula vaſa miniſterij:argenti quoq; pōdus pro vaſorū[a]& operū[a]diuerſitate.Sed & in cā delabra aurea & ad lucernas eorū,aurū pro mē ſura vniuſcuiuſq; cādelabri & lucernarū:ſimili ter & in cādelabra argētea , & in lucernas eorū pro diuerſitate mēſuræ, pōdus argenti tradidit. Aurū quoq; dedit in menſas ꝓpoſitionis pro di uerſitate mēſarū:ſimiliter & argētū in alias mē ſas argēteas.Ad fuſcinulas quoque, & phialas & thuribula ex auro puriſſimo,& leunculos aure[illegible] pro qualitate mēſuræ pōdus diſtribuit,in leūcu lū & leunculū: ſimiliter & in leones argēteos di uerſum argenti pondus ſeparauit.Altari autē in quo adoletur incēſum,aurū puriſſimū dedit:& vt ex ipſo fieret ſimilitudo quadrigę cherubim ex tēdētiū alas,& velantiū arcā fœderis Domini.Om nia(inquit)venerūt ſcripta manu Domini ad me, vt intelligerē vniuerſa opera exemplaris.¶Dixit quoq; Dauid Salomoni filio ſuo, Viriliter age,& cōfortare,& fac:ne timeas & ne paueas.Dominus enim De⁹ me⁹ tecū erit,& nō dimittet te,nec dere linquet donec perficias omne opus miniſterij do mus Domini.Ecce diuiſiōes ſacerdotū& Leuitarū in omne miniſteriū domus[a]Domini[a] aſſiſtēt tibi & parati ſunt,& nouerūt tā principes quā popu lus[a]omnia præcepta tua.

CAP. XXIX.

Locutúſque eſt Dauid rex ad omnē eccleſiam, Salomonē filiū meū vnum elegit[a]Domi[illegible]

pro vaſis aureis tēpli faciēdis. ¶30 Heb. miniſterij & miniſterij.i.ſingulorū miniſteriorū. ¶31 ſub. argētea,dedit &c. ¶32[Et dedit aurū]in pōdere pro cādelabris aureis,& lucernis eorū aureis:[dedit īquā]aurū ¶33 [illegible] eorū. ¶34.i.pro ſingulis cādelabris & lucernis eorū. ¶35 ſub.dedit. ¶36.i.in quib⁹ ordinabātur & diſponebantur panes ꝓpoſitionis. ¶37 vl,phialis ¶38 Vox Hebræa ſignificat calamos in duas ꝑtes ſectos. ¶39 Heb.in pōdere [illegible] ſingulos crateres. ¶40 Heb.& in crateres argēteos in pōdere in craterē & craterē.ſub.dedit argētū.q.d.dedit tantū auri & argēti quātū opus erat in ſingula vaſa. ¶41.i.certo pōdere. ¶42 & pro figura currus,id eſt cherubim ſuꝑ q[illegible] Domin⁹ īſidebat ipſis cherubim,ꝓpterea vocat currū.q.d.& ꝓ cōficiēdis cherubim quib⁹ inſidebat Domin⁹. ¶43 ſub. ſupradicta. ¶44 ſcriptura[ſvl ſcripto]manu Domini ſup me itelligere fecit me.i. omnia iſta Domin⁹ ſcripſit manu ſua & digito ſuo,vt me ea familiari⁹ doceret. ¶45 omnia īquā opera exēplaris.ſub.docuit me. ¶46 Heb.Cōfortare & roborare.i.Fortis eſto, & viriliter age: Aggredere opus forti animo. ¶47 tecum erit.i.aderit tibi & fauebit. ¶48 nō dimittet te, ¶49 Heb.diuiſiones.i.turmæ,ſiue claſſes. ¶50[ſibi aderūt]in omni miniſterio domus Dei,& re cūſerunt[in vniuerſo opere[tēpli,]omnes ſpontanei in ſapientia in &c.q.d.omnes adiuuabunt te & ſacerdotes & Le uitæ:ipſi etiam artifices vltro & liberaliter offerēt tibi operas ſuas doctas: qui de arte ſua & induſtria liberales ſunt ad omne opus & miniſterium templi. ¶51 Heb.in omnibus tuis negotijs[ſibi aderunt.]

Digitized by Google

adhuc puerũ & tenellũ: opus enim grãde eſt, neque enim homini præparatur habitatio, ſed Deo. Ego autem totis viribus meis præparaui impẽſas domus Domini Dei mei. Aurũ ad vaſa aurea, & argentũ in argentea, æs in ænea, ferrũ in ferrea, ligna ad lignea: & lapides onychinos, & quaſi ſtibinos, & diuerſorum colorũ, omnémque pretioſum lapidem, & marmor pariũ abundantiſſime. Et ſuper hæc quæ obtuli in domũ Dei mei, de peculio meo aurum & argentum do in templũ Dei mei, exceptis his quæ præparaui in ædem ſanctam. Tria millia talenta auri de auro Ophir: & ſeptem millia talentorum argenti probatiſſimi: ad deaurandos parietes templi. Et vbicunque opus eſt aurum, de auro: & vbicunque opus eſt argentum, de argento, opera fiant per manus artificum: & ſiquis ſponte offert, impleat manũ ſuã hodie, & offerat quod voluerit Domino. Polliciti ſunt itaque principes familiarũ, & proceres tribuũ Iſrael, tribuni quoq; & centuriones, & principes principũ poſſeſſionum regis. Dederũtque in opera domus Domini auri talẽta quinq; millia, & ſolidos decẽ millia: argenti talenta decem millia, & æris talenta decem & octo millia: ferri quoque centũ millia talentorum. Et apud quencunq; inuenti ſunt lapides, dederũt in theſauros domus Domini, per manũ Iahiel Gerſonitis. Lætatúſque eſt populus, cum vota ſponte promitterent: quia corde toto offerebãt ea Domino: ſed & Dauid rex lætatus eſt gaudio magno. Et benedixit Domino corã vniuerſa multitudine: & ait, Benedictus es Domine Deus Iſrael patris noſtri ab æterno in æternum. Tua eſt Domine magnificentia, & potentia, & gloria, atque victoria: & tibi laus: cũcta enim quæ in cælo ſunt, & in terra, tua ſunt, tuum Domine regnum, & tu es ſuper omnes principes. Tuæ diuitiæ, & tua eſt gloria: tu dominaris omnium: in manu tua virtus & potentia, in manu tua magnitudo & imperiũ omniũ. Nunc igitur Deus noſter confitemur tibi, & laudamus nomen tuum inclytum. Quis ego, & quis populus meus, vt poſſimus hæc tibi vniuerſa promittere? tua ſunt omnia: & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Peregrini enim ſumus coram te & aduenæ, ſicut omnes patres noſtri. Dies noſtri quaſi vmbra ſuper terrã, & nulla eſt mora. Domine De' noſter, omnis hęc copia quã parauimus vt ædificaretur domus nomini ſancto tuo, de manu tua eſt, & tua ſunt omnia. Scio Deus meus quòd probes corda, & ſimplicitatẽ diligas, vnde & ego ĩ ſimplicitate cordis mei lætus obtuli vniuerſa hæc: & populũ tuũ, qui hic repertus eſt, vidi cũ ingẽti gaudio tibi offerre donaria. Domine Deus Abrahã, & Iſaac, & Iſrael patrum noſtrorũ, cuſtodi in æternum hanc voluntatem cordis eorum, & ſemper in venerationẽ tui mens iſta permaneat. Salomoni quoque filio meo da cor perfectum, vt cuſtodiat mandata tua, teſtimonia tua, & ceremonias tuas, & faciat vniuerſa: & ædificet ædẽ, cuius impenſas paraui.

puer eſt & tener, opus autẽ arduũ: quoniã ædes illa [1]non hominis erit, ſed Domini Dei. Ego quidem quammaxime potui [2]præparaui pro domo Dei mei, aurum ad ea quæ aurea eſſe debent, argentum ad ea quæ argentea, æs ad ea quæ ærea, ferrũ ad ea quæ ferrea, lignũ ad ea quæ lignea: ſed & lapides onychinos [3]& [alios] qui inſerãtur, lapides rubros, [variáque] pigmenta: deinde omnis [generis] lapides pretioſos, lapidéſq; marmoreos abunde multos. Præter hæc verò [4](quòd ſum propenſus animo ad domum Dei mei,) eſt mihi [5]peculiare quoddã aurum & argentũ, quod contuli ad domũ Dei mei, vltra omnia quæ præparaui pro æde [6]ſanctuarij, Nempe tria millia talentorum auri, auri inquã de Ophir, & ſeptem millia talentorũ argenti depurati, [7]ad obducendum parietes domorũ. Porrò [8]aurum ad ea quæ aurea eſſe debent, & argentum ad ea quæ argentea, atq; pro cuncto opere [9][tradidi] in manum artificũ: [10]& quis hodie ſua ſponte conſecrat manũ ſuã Domino? Principes ergo [11]patrũ, & principes tribuum Iſraelis, tribuni, centuriones, vnà cũ principibus qui præerãt operi regis [12]ſua ſpõte obtulerunt, Dederũtq; [13]pro miniſterio domus Dei auri talenta quinque millia, [14]ſolidorũ decẽ millia, argenti talenta decẽ millia, æris decẽ & octo millia talenta, & ferri centum millia talenta. [15]Apud quencunq; verò inuenti ſunt lapides, dederunt [eos] in theſaurũ ædis Domini per manũ Iehiel Gerſunitæ. Gauiſus quoq; eſt populus [16]quum ſua ſponte tribuerent, quoniã integro ac perfecto corde ſpõte ſua dederunt Domino: quin & rex Dauid gauiſus eſt ingẽti gaudio. Et gratias egit Dauid Domino in oculis toti' cœtus, dixitque Dauid, Benedictus tu Domine Deus Iſraelis patris noſtri à ſeculo vſq; in ſeculũ: Tua Domine eſt magnificẽtia, & robur, gloria, victoria, & honor: quoniã omnia quæ ſunt in cælis & in terra, [tua ſunt:] tuum Domine eſt regnũ, [17]tu te extollis ſuper omnia vt ſis caput. Diuitiæ & gloria [18]corã te, & tu dominaris omnibus, in manu tua eſt virtus & robur: [19]in manu inquã tua, ad magnificãdum & ad roborandũ omnia. Nũc igitur Deus noſter, nos [20]confitemur tibi, & laudamus nomen magnificẽtię tuæ. Quis enim ego ſum, & quis eſt popul' meus, [21]vt exprimeremus hanc vim ad libere donãdum iſta, quũ omnia à te ſint, atque de manu tua ea tribuamus tibi? Siquidem [22]aduenæ ſumus corã te, & inquilini ſicut omnes patres noſtri, veluti vmbra ſunt dies noſtri ſuper terrã, neq; eſt vt [aliud] expectemus. Domine Deus noſter, omnis hæc copia quã præparauimus vt ædificemus tibi domũ nomini ſanctitatis tuæ, è manu tua eſt, [23]tuúmq; eſt vniuerſum. Et noui ô Deus, quod tu cor [24]probas, & quòd [25]recti [tibi] placent: ego quidem in rectitudine cordis mei ſponte obtuli omnia iſta, [26]& populũ tuũ qui nunc hîc inuẽtus eſt, vidi [27]cõtribuere tibi propẽſo animo, idq; cũ gaudio. Domine Deus Abrahæ, Iſaac, Iſraelis, patrũ noſtrorũ, [28]cõſerua iſtud in æternũ, figmentũ cogitationum cordis populi tui, & dirige cor eorum ad te. Sed & Salomoni filio meo da cor perfectũ, vt cuſtodiat præcepta tua, teſtimonia tua, & ſtatuta tua, vt faciat [29][ea] omnia, [30]ædificétq; ædẽ ad quã ego pręparaui.

¶1 vl, non homini [extruet], ſed Domino Deo. ¶2 ſub. neceſſaria.
¶3 & gemmas, & lapides fuci, & lapides diuerſorũ colorum: &c. Lapides fuci. i. ſimiles fuco.
¶4 Heb. quòd mihi beneplacitum ſit erga &c. vl, quòd diligã domũ &c.
¶5 [in] theſauro peculiari. Gallice, en mon cabinet. ¶6 ſanctitatis. i. p tẽplo Dei ſacroſancto extruẽdo. ¶7 vl, ad incruſtãdos parietes domunculorum.
¶8 ſub. datur' ſum. ¶9 poti', quod eſt in manu &c.
¶10 & quis eſt qui liberalitatẽ exercere velit, vt impleat [ſub. munerib'] manũ ſuam hodie Domino? i. qs eſt qui vltro & liberaliter conferre aliquid velit, vt det Domino illud pro cõficiendo templo? q.d. ſiqs vltro & ſpõte offerre velit aliquid in op' templi Domini, offerat.
¶11 vl, familiarum. ¶12 vl, liberales ſe exhibuerũt, ¶13 in opus ¶14 vl, drachmarum. Doctiores exiſtimant vocem Hebręã ſignificare genus monetæ argẽteæ, nobis ignotæ.

¶15 Heb. Et dederunt theſauro domus Domini quiſq; id quod inuentum eſt apud ſe [ex] lapillis pretioſis ¶16 quòd
¶17 & exaltatio ſuper omnes qui ſunt in caput. i. ſuper omnes principes. ¶18 ſunt à conſpectu tuo. i. veniunt à te.
¶19 vl, & in poteſtate tua eſt magnificare & corroborare omnes. q.d. potes omnes magnos reddere, & eorũ magnitudinẽ cõſeruare. ¶20. i. damus tibi laudẽ. ¶21 vt præualeremus virtute ad offerẽdũ ſpõte & vltro ſicut hoc, &c. i. vt tãtã liberalitatẽ quãta eſt iſta, oſtẽdere valeremus. ¶22. i. tenuis admodũ fortunæ. ¶23 vl, atq; adeò tua ſunt omnia. ¶24 vl, ſcrutaris, ¶25 Heb. rectitudines ¶26 nũc ergo ¶27 cũ gaudio vt liberalitatẽ exerceret erga te. vl, quũ liberalitatẽ &c. q.d. Cõſyderaui libenter populũ paratũ offerre tibi vltro munera. ¶28 Heb. cuſtodi cuſtodiã hãc, [id eſt] imaginationem &c. q.d. da populo tuo bonam mentem perpetuò. ¶29 potius ſubaudiendum, alia. ¶30 vl, & ædificet palatium [vl, templum] illud quod præparaui. i. ad cuius ſtructuram omnia neceſſaria comparaui.

¶ 11 Heb. in craſtino diei illi⁹, ¶ 12 & victimas [alias] quàm plurimas pro vniuerſo Iſraele. ¶ 13. i. ante arcã fœderis. ¶ 14 Heb. & regnare fecerunt ſecũda vice. i. ſecũdò. ¶ 15. i. in gratiã Domini ¶ 16 ſub. magnũ. i. i põtificẽ ¶ 17 ſoliũ Domini vocat Solium Dauidis, quòd eum Dominus conſtituerat regẽ ſuper Iſraelem. ¶ 18 ſub Salomone rege. i. paruerunt Salomoni. ¶ 19. i. plenus dierũ ad ſaturitatem vſque ¶ 40 in verbis. i. i libro. Alij, in hiſtoria Samuelis, & i hiſtoria Nathan &c. ¶ 41. i. cum omni eius regnandi ratione. ¶ 42. i. cum afflictionibus quas ipſe & Iſrael pertulit.

¶ Et ait Dauid ad vniuerſum cœtũ, Gratias agite nũc Domino Deo veſtro. Et gratias egerunt tota congregatio Domino Deo patrũ ſuorũ, & inclinato vertice prociderũt coram Domino & rege. Immolauerunt quoq; Domino victimas, obtulerũntq; Domino holocauſta [11]poſtero die poſt diẽ illum,' iuuẽcos mille, arietes mille, oues mille cũ libaminibus ſuis: [12]multa ſacrificia [obtulit] vniuerſus Iſrael.' Comederũt præterea atque biberunt[13]corã Domino' eodẽ die, idque cum magno gaudio: [14]inaugurarũntq; iam ſecũdò' Solomonẽ regẽ filiũ Dauidis, vngẽtes eũ[15]Domino' in principẽ, & Zadoc[16]in ſacerdotẽ.' Seditque Solomon in [17]ſolio Domini' rex pro Dauide patre ſuo, & proſpere egit, & obedierunt ei omnes Iſraelitæ. Sed & omnes principes & potentes, cunctiq; filij regis Dauidis dederũt manus ſuas[18]ſub Solomonẽ regẽ.' Magnificauit autẽ Dominus Solomonẽ excellenter in oculis omniũ Iſraelitarũ, deditq; ei gloriã regni, qualis non fuit vlli regi ante eũ in Iſraele. ¶ Regnauit itaque Dauid filius Iſai ſuper omnẽ Iſraelem, Et dies quibus regnauit ſuper Iſraelem, [fuerunt] quadraginta anni: in Hebron regnauit ſeptem annis, in Ieruſalem verò regnauit trigintatribus. Mortuus eſt itaq; in ſenectute bona, [19]ſatur dierum,' diuitiarũ & gloriæ: & regnauit Solomon filius eius pro eo. Porrò res geſtæ à Dauide rege, priores & poſteriores, en illæ ſcriptæ ſunt in libro annaliũ Samuelis vidẽtis, atq; [40]in reb⁹' Nathan prophetæ, & in rebus Gad vidẽtis, vnà[41]cũ vniuerſo regno ei⁹,' & potẽtia eius, atq; [42]tẽporib⁹ quæ trãſierũt ſuper ipſum & ſuper Iſraelẽ,' & ſuper cũcta regna terrarũ.

¶ Præcepit autẽ Dauid vniuerſæ eccleſię, Benedicite Domino Deo' noſtro.' Et benedixit omnis eccleſia Domino Deo patrũ ſuorũ: & inclinauerũt ſe, & adorauerunt 'Deũ,' & deinde regẽ. Immolaueruntq; victimas Domino: & obtulerunt holocauſta die ſequẽti, tauros mille, arietes mille, agnos mille cum libaminibus ſuis, & vniuerſo ritu abundantiſſime in omnẽ Iſrael. Et comederunt, & biberunt corã Domino in die illo cũ grandi lætitia. & vnxerunt ſecundò Salomonẽ filium Dauid, vnxerunt autẽ eum Domino in principẽ, & Sadoc in pontificẽ. Seditque Salomon ſuper ſolium Domini in regem pro Dauid patre ſuo, & cunctis placuit: & paruit illi omnis Iſrael. Sed & vniuerſi principes & potẽtes, & cuncti filij regis Dauid dederũt manũ, & ſubiecti fuerũt Salomoni regi. Magnificauit ergo Dominus Salomonẽ ſuper omnem Iſrael: & dedit illi gloriam regni, qualẽ nullus habuit ante eũ rex Iſrael. ¶ Igitur Dauid fili⁹ Iſai regnauit ſuper vniuerſum Iſrael. Et dies quib⁹ regnauit Iſrael, fuerũt quadraginta anni: in Hebrõ regnauit ſeptẽ annis, & in Ieruſalẽ annis trigintatrib⁹. Et mortu⁹ eſt in ſenectute bona, plen⁹ dierũ, & diuitijs, & gloria: & regnauit Salomõ filius ei⁹ pro eo. Geſta autẽ Dauid regis priora & nouiſſima ſcripta ſunt i libro Samuelis videntis, & in libro Nathan prophetę, atq; in volumine Gad videntis: vniuerſiq; regni ei⁹ & fortitudinis, & temporũ quæ tranſierũt ſub eo, ſiue in Iſrael, ſiue in cũctis regnis terrarum.

Vt hu... homi... uid p... ¶ vel ... ¶ Dei ... Com... bibe... Dom... lætiti... Sedit... Sciet... ...

Secundus liber Paralipomenon: Hebraice, Dibre haiamim.

¶ 1 vł, Cõfirmat⁹ ¶ 2 & ad oẽs duces q erant ſup omnẽ Iſraelẽ. vł, & omnibus ducib⁹ vniuerſi Iſraelis. ¶ 3 principes familiarum. ¶ 4. i. ad altare. Hæc vox excelſum, frequẽter in malã partẽ accipitur. hic verò in bonã. ¶ 5 fœderis ¶ 6 Heb. quum præparaſſet ei [locũ] Dauid: ¶ 7 & requiſiuit illud. ſub. altare æneũ. vel tabernaculũ; aut eum Dominũ. ¶ 8 in tentorio fœderis, ¶ 9 Heb. miſericordiam, ¶ 10 Firmũ. aut, Stabile ¶ 11. i. vt verſari poſſim in populo hoc omni tempore vt regem decet. ¶ 12 vł, iudicare poſſet. ſub. ſine tuo fauore & ſumma prudentia.

CAP. I.

CORROBORATVS' eſt ergo Solomon filius Dauidis in regno ſuo, fuitque Dominus Deus eius cum eo, & extulit eum vehementer. Dixitque Solomon ad vniuerſum Iſraelem, [id eſt] ad tribunos, ad centuriones, ad iudices, [2]& ad omnes qui excellentes fuerũt in omni Iſraele,' & ad [3]capita patrum.' Abierũntque Solomon & omnis cœtus cũ eo [4]in excelſum' quod erat in Gibeon: nam illic erat tentorium[5]conſtitutionis' Dei, quod fecerat Moſes ſeruus Domini in deſerto. Equidẽ arcam Dei adduxerat Dauid de Kiriath-iearim[6]ad eum [locum] quem parauerat ei Dauid:' ipſe enim tetenderat ei tentorium Ieroſolymis. Altare quoque æneum quod fecerat Bezaleel filius Vri filij Hur, erat ibi coram tabernaculo Domini, [7]quod quæſiuit' Solomon & cœtus. Et aſcendit Solomon ibi ad aram æneam in conſpectu Domini, quæ erat [8]coram tentorio conſtitutionis,' & ſacrificauit ſuper illã mille holocauſta. Apparuit autem Deus eadem nocte Solomoni, & dixit ad eum, Poſtula quod tibi dem. Et dixit Solomon Deo, Tu exhibuiſti patri meo Dauidi magnam [9]beneficentiam,' conſtituiſtique me regem loco eius. [10]Ratum' ergo nunc ſit verbum ô Domine Deus, [quod loquutus es] ad patrem meum Dauidem: quia tu conſtituiſti me regem ſuper populũ, qui tam multus eſt quàm puluis terræ. Da mihi ergo ſapientiam & ſcientiam. [11]vt egredi & ingredi poſſim corã populo iſto:' nam quis[12]iudicaret' populum iſtum tuum tam ingentem? Et dixit Deus ad So-

CAP. I.

CONFORTATVS eſt ergo Salomon filius Dauid in regno ſuo, & Dominus[a]erat cum eo, & magnificauit eum in excelſum. Præcepitq; Salomon vniuerſo Iſraeli, tribunis, & centurionibus, & ducibus, & iudicibus omnis Iſrael, & principibus familiarũ: Et abijt cum vniuerſa multitudine in excelſum Gabaon, vbi erat tabernaculum fœderis 'Domini,' quod fecit Moyſes famulus 'Dei,' in ſolitudine. Arcam autẽ Dei adduxerat Dauid de Cariath-iarim in locũ quẽ præparauerat ei, & vbi fixerat illi tabernaculũ, hoc eſt in Ieruſalẽ. Altare quoque æneum, quod fabricatus fuerat Beſeleel filius Vri filij Hur, ibi erat corã tabernaculo Domini: quod & requiſiuit Salomon, & omnis eccleſia. Aſcenditq; Salomon ad altare æneũ, corã tabernaculo fœderis Domini, & obtulit in eo mille hoſtias. Ecce autẽ in ipſa nocte apparuit ei Deus, dicens, Poſtula quod vis, vt dem tibi. Dixitque Salomon Deo, Tu fecisti cum Dauid patre meo miſericordiã magnã: & conſtituiſti me regem pro eo. Nunc ergo Domine Deus impleatur ſermo tuus, quem pollicitus es Dauid patri meo: tu enim me feciſti regem ſuper populũ tuũ multũ, qui tam innumerabilis eſt, quàm puluis terræ. Da mihi ſapientiã & intelligẽtiã, vt ingrediar & egrediar corã populo tuo: quis enim poteſt hũc populũ tuũ digne, qui tã grãdis eſt, iudicare? Dixit autẽ Deus ad Salomonem

lomonem, Quis hoc magis placuit cordi tuo, & non poſtulaſti diuitias, & ſubſtantiam, & gloriam, neque animas eorum qui te oderant, ſed nec dies vitæ plurimos: petiſti autem ſapientiã & ſcientiam, vt iudicare poſſis populum meum, ſuper quem conſtitui te regem, Sapientia & ſcientia data ſunt tibi: diuitias autem, & ſubſtantiam, & gloriam dabo tibi, ita vt nullus in regib⁹ nec ante te, nec poſt te fuerit ſimilis tui. ¶Venit ergo Salomon ab excelſo Gabaon in Ieruſalem coram tabernaculo fœderis, & regnauit ſuper Iſrael. Cõgregauitque ſibi currus & equites, & facti ſunt ei mille quadringẽti currus, & duodecim millia equitum: & fecit eos eſſe in vrbibus quadrigarũ, & cum rege in Ieruſalem. Præbuitque rex argentum & aurum in Ieruſalem quaſi lapides, & cedros quaſi ſycomoros, quæ naſcuntur in campeſtribus multitudine magna. Adducebantur autem ei equi de Ægypto, de Coa à negociatoribus regis, qui ibant, & emebant pretio quadrigam equorum ſexcentis argenteis, & equum centum quinquaginta: ſimiliter de vniuerſis regnis Cethæorũ, & à regibus Syriæ emptio celebrabatur. CAP. II.

Statuit autem Salomon ædificare domum nomini Domini, & palatium ſibi. Et numerauit ſeptuaginta millia virorum portantiũ humeris, & octoginta millia qui cæderent lapides in montibus, præpoſitóſque eorum tria millia ſexcentos. ¶Miſit quoque ad Hiram regem Tyri, dicens, Sicut egiſti cum Dauid patre meo, & miſiſti ei ligna cedrina, vt ædificaret ſibi domũ, in qua & habitauit: ſic fac mecum vt ædificẽ domum nomini Domini Dei mei, vt conſecrẽ eam ad adolendum incenſum coram illo, & fumigãda aromata, & ad propoſitionem panum ſempiternam, & ad holocautomata mane & veſpere, ſabbathis quoque, & neomenijs, & ſolennitatibus Domini Dei noſtri in ſempiternũ, quæ mandata ſunt Iſraeli. Domus enim quam ædificare cupio, magna eſt: magnus eſt enim Deus noſter ſuper omnes deos. Quis ergo poterit præualere, vt ædificet ei dignam domum? ſi cælum, & cæli cælorũ capere eum nequeunt: quantus ego ſum, vt poſſim ædificare ei domum? ſed ad hoc tantum, vt adoleatur incẽſum coram illo. Mitte ergo mihi virum eruditũ, qui nouerit operari in auro & argẽto, ære & ferro, pũrpura, coccino, & hyacintho, & qui ſciat ſculpere cælaturas cũ his artificibus quos mecũ habeo in Iudæa & Ieruſalem, quos præparauit Dauid pater meus. Sed & ligna cedrina mitte mihi, & arceuthina, & pinea de Libano: ſcio enim quòd ſerui tui nouerint cædere ligna de Libano, & erũt ſerui mei cũ ſeruis tuis, vt parẽtur mihi ligna plurima. domus enim quam cupio ædificare, magna eſt nimis & inclyta.

lomonem, Quãdoquidẽ iſtud fuit in corde tuo, vt non poſtulares diuitias, opes & gloriã, neq; animã inimicorũ tuorũ, ſed nec dies multos poſtulares: poſtulares autẽ tibi ſapientiã & ſciẽtiã, vt iudicare poſſes populum meũ, ſuper quem te regẽ conſtitui, Sapientia & ſcientia data eſt tibi, diuitias quoque, opes & gloriã dabo tibi, [13]qualis non fuit' in regibus qui fuerũt ante te, neque poſt te [14]fiet talis. ¶Venit itaq; Solomon ab excelſo quod erat in Gibeon Ieroſolyma à conſpectu '[15]tentorij cõſtitutionis,' & regnauit ſuper Iſraelẽ. Congregauitque Solomon currus & equites, habuitq; currus mille & quadringẽtos, duodecimq; millia equitũ, quos collocauit in vrbib⁹ curruũ, &[16]cũ rege' in Ieruſalẽ. [17]Aduexit' itaq; rex argentũ & aurum in Ieruſalẽ quaſi lapides: ſic quoq; ligna cedrina [17]aduexit' veluti ſycomoros, [18]quorũ magna copia [creſcit] in campeſtribus.' Porrò [19]equi Solomoni educti ſunt ex Ægypto: unà ſocietas mercatorũ quos habebat rex, accipiebat byſſum per cõmutationẽ. [20]Aſcenderũt itaq; & exiuerũt ex Ægypto quadriga quæq; ſexcentis argẽteis, & celes centũ' & quinquaginta: ſic educebant [21]manibus ſuis omnibus regibus Hithæorum, & regibus Aram. CAP. II.

Statuit autem [apud ſeſe] Solomon extruere ædẽ nomini Domini, deinde & '[1]domum pro regno ſuo.' Numerauitq; Solomon ſeptuaginta millia virorum qui baiularent, & octoginta millia virorum '[2]cæſorum' in monte, & tria millia ac ſexcentos [3]eorũ qui illis inſtarent. ¶Miſit itaq; Solomon ad Hurã regẽ Zor hiſce mãdatis, Quemadmodũ egiſti cũ Dauide patre meo, [4]cui miſiſti '[5]cedros,' ex quibus ędificaret ſibi domũ [6]in qua habitaret.' En ego [7]extruã' ædẽ nomini Domini Dei mei, quã ei conſecrẽ, incenſũmq; adoleam coram eo aromaticũ, [8]& vt ordinentur [panes] perpetuò,' vtque fiat holocauſtum mane & veſpere, ſabbatis, neomenijs & ſtatis ferijs Domini Dei noſtri, [9]vtq; hoc perpetuò fit in Iſraele.' Domus verò quã ego [10]ædificabo' magna erit, quia magnus eſt Deus noſter ſupra omnes deos. [11]Quis verò tanta præditus eſt virtute, vt ædificet ei domũ,' cum [12]cæli, cælorũmq; cæli' illũ non cõprehẽdãt? quis ſum ego vt ædificẽ ei domũ? [13]ſed ad offerendũ incẽſum corã eo.' Mitte igitur mihi virũ [14]induſtriũ,' qui ſciat operari in auro & argẽto, in ære & ferro, in purpura, coccino & hyacintho, quiq; ſciat '[15]ſcalpere ſculpturas,' vnà cum [16]ſapientibus' qui ſunt mecũ in Iehuda & Ieruſalẽ, [17]quos' præparauit pater meus. Mitte quoq; mihi ligna cedrina, [18]pinea, & algumim' de Libano: ſcio enim ſeruos tuos gnaros eſſe cædẽdorũ lignorũ in Libano, & ecce ſerui mei '[19][erũt]' cũ ſeruis tuis. Vt præparent mihi ligna multa, quoniã dom⁹ quã ego ædifico magna erit & [20]pręcipua.'

¶13 qualeſ[ſub. diuitiæ] nõ fuerunt. Verti etiã poſſet, id quod non cõtigit regibus qui fuerunt ante te, neque ijs qui erunt poſt te, continget. ¶14 erunt ſic. i. non erunt tãtæ diuitię cuiquã. ¶15 tabernaculi fœderis, ¶16. i. ſecũ, ſiue apud ſe. ¶17 Dedit. vl, Poſuit ¶18 quæ naſcũtur in loco cãpeſtri, in copia. ſiue abũdãtia. Iſtud, in abundantia, refertur ad verbũ præcedens poſuit, vel dedit. q. d. fuit magna abundantia auri & argenti, & cedrorum. ¶19 Heb. egreſſus [vl, eductio] equorũ q erant Salomoni, [erat] ex Ægypto, & tela byſſina: mercatores regis congregationẽ capere ſolebant pretio. vl, permutatione. i. Salomoni educebantur equi ex Ægypto, & tela byſſina à mercatoribúſque regis Salomonis capere ſolebant congregationẽ equorũ & telæ byſſinæ pretio & permutatione aliarũ rerum quas [...]bant in Ægyptũ. ¶20 Heb. Aſcendebant itaque, & educebant de Ægypto currum pro ſexcentis argenteis, & [equu]m pro centum &c. Per currum, ſingulas quadrigas intelligit: quemadmodũ & per equum, ſingulos equos. Qua[drig]a continebat quatuor equos: ea conſtabat ſexcentis nũmis argenteis. Singuli igitur equi conſtabant centũ quin[qua]ginta argenteis. ¶21 Heb. omnes reges Hethæorum & reges Syriæ per manũ eorũ [. i. opera mercatorũ Salomo[nis] quadrigas & equos ex Ægypto. II. ¶1. i. regiam. ¶2 cædentium. ſub. lapides. ¶3 præpoſitorum ſu[pra i]llos. Hic præpoſitorum trecenti ponuntur vltra numerum qui eſt in Regibus. Verum illic omittuntur præpoſiti [præ]poſitorum. ita ſoluunt Hebræi. ¶4 vl, mittendo illi ¶5 vl, ligna cedrina, ¶6 ſub. ſic age mecũ. eſt enim locu[tio] imperfecta. ¶7 ædificaturus ſum ¶8 Heb. & vt [diſponã] diſpoſitionẽ [panũ] iugiter, ¶9 Heb. in æternũ hoc eſt [ſuper] Iſraelem. i. Iſrael tenetur hoc facere perpetuò. q. d. Iſrael tenebitur offerre ſacrificia Domino Deo in æternum [pro]pter beneficia ab eo accepta. ¶10 vl, ædificaturus ſum ¶11 q. d. Nemo mortalium poterit ædificare illi domum [di]gnam. ¶12 Per cælum, aerem: per cælos cælorum, corpora illa cæleſtia intelligit. ¶13 ſub. non propterea æ[dific]abo domum illi vt ea comprehendatur Deus ille meus, ſed vt adoleam incenſum aromaticũ, &c. i. vt illum colã. [Per] incenſum, reliqua intelligit quæ fiunt in tẽplo. ¶14 vl, peritũ, ¶15 ſub. in auro, & lapillis pretioſis. ¶16 vl, in[duſ]trijs artificibus ¶17 ſub. artifices. vl, quæ aurũ, argentũ, &c. ¶18 abiegna, & pinea. ſiue piceas arbores. Docti inter [Heb]ræos dicũt vocẽ Hebræã algumim hic ſignificare coralliũ. Verũ doctioribus hoc nõ probatur, quũ de Libano lo[qua]tur, & corallium in mari naſcatur, poſtea dureſcat in lapidem. ¶19 vl, [ibunt] ¶20 vl, admirabilis. aut, inclyta.

Ecce verò pro ſectoribus & cæſoribus lignorum [21]dedi' tritici[22]contuſi' ſeruis tuis[23]cororũ' viginti millia, hordei cororum viginti millia, vini batorũ viginti millia, & olei batorũ viginti millia. ¶Reſpõdit autẽ Hiram rex Zor [24]per ſcriptũ quod' miſit Solomoni, Quandoquidem Dominus dilexit populum ſuum, poſuit te regẽ ſuper eos. Dixitque rurſus Hiram, Laudãdus Dominus Deus Iſraelis, qui fecit cælum & terram, quique dedit Dauidi regi filium ſapientem, [25]ſcientẽ, intelligentem' & prudentẽ, qui extruat domum Domino, &[26]domum pro regno ſuo.' Mitto igitur virum ſapientem & intelligentia prædítum, [quo vſus eſt] pater meus Hiram, Filiũ mulieris[27]de filiabus Dan,' cuius pater fuit[28]Tyrius,' qui operari ſcit in auro & argento, in ære & ferro, in lapidibus & lignis, in purpura & hyacintho, in byſſo & coccino, [ſciens quoq;] ſcalpere ſcalpturas varias,[29]& ingenioſe excogitare omnis generis opus ingenioſum, quod' proponetur ei[30]à ſapientibus' tuis, atque à ſapientibus domini mei Dauidis patris tui. Nũc ergo triticum & hordeum, oleum & vinũ, de quo dixit dominus meus, mittat ſeruis ſuis. Nos verò ſecabimus ligna in Libano, quotquot tibi neceſſaria fuerint, adducemuſq; ea tibi in ratibus[31]per mare ad Iapho,' tuq;[32]feres' ea Ieroſolyma. ¶Et numerauit Solomon omnes viros[33]aduenas' qui erant in terra Iſrael, poſt numerũ illorũ quos numerauerat pater eius, inuentiq; ſunt centũ & quinquaginta millia, tria millia & ſexcẽti. Et fecit ex eis ſeptuagita millia oneribus ferẽdis, & octoginta millia qui[34]cæderẽt' in mõte, tria deinde millia atq; ſexcẽtos[35]exactores,' qui populũ ad laborẽ vrgerent.

CAP. III.

COEpit itaq; Solomon ædificare domũ Domini Ieroſolymis in mõte Moria,[1]vbi apparuerat [Dominus] Dauidi' patri eius, in loco quẽ parauerat Dauid in [2]horreo' Ornan Iebuſæi. Cœpit autẽ ædificare mẽſe[3]ſecũdo,[4]in ſecundo [inquã]' anno quarto regni ſui.[5]Hæc autẽ ſunt in quibus Solomon edoctus fuit vt ædificaret' domũ Dei: [6]longitudo' cubitorũ[7]fuit prima mẽſura.' cubitorũ inquã ſexaginta, latitudo verò cubitorũ viginti. Porticus quæ erat[8]ante faciem longitudinis,' ſecundum latitudinẽ ædis viginti erat cubitorũ:[9]altitudo' eius centũ & viginti, obduxitque intus auro mũdo. Domũ verò maiorẽ[10]obduxit' lignis abiegnis, 'quæ' texit auro[12]bono,' &[13]addidit illi' palmas & [14]catenas.' Operuit præterea [15]ædem' lapidibus pretioſis ad decorem: aurũ verò erat aurum de[16]Paruaim:' obduxit inquã domum, trabes, poſtes, parietes eius & oſtia eius auro, ſculpſitque cherubim in parietibus. Fecit & domum [17]Sanctiſanctorum,' cuius longitudo erat in facie [18]latitudinis ædis' cubitorũ viginti:

Præterea operarijs qui cæſuri ſunt ligna, ſeruis tuis dabo in cibaria tritici coros viginti millia, & hordei coros totidẽ, & olei quoque ſata viginti millia. ¶Dixit autem Hiram rex Tyri per literas, quas miſerat Salomoni, Quia dilexit Dominus populũ ſuum, idcirco te regnare fecit ſuper eũ. Et addidit, dicens, Benedictus Dominus Deus Iſrael, qui fecit cælũ & terrã, qui dedit Dauid regi filium ſapientẽ & eruditũ & ſenſatũ atque prudentem, vt ædificaret domum Domino, & palatium ſibi. Miſi ergo tibi virum prudentẽ & ſcientiſſimum Hiram patrem meum, Filium mulieris de filiabus Dan: cuius pater fuit Tyrius, qui nouerit operari in auro & argento, ære & ferro, & marmore, & lignis, in purpura quoque & hyacintho, & byſſo & coccino: & qui ſciat cælare omnem ſculpturã, & adinuenire prudenter quodcunque in opere neceſſarium eſt cum artificibus tuis, & cum artificibus domini mei Dauid patris tui. Triticum ergo, & hordeũ, & oleum, & vinũ, quæ pollicitus es domine mi, mitte ſeruis tuis. Nos autẽ cædemus ligna de Libano, quot neceſſaria habueris, & applicabimus ea ratibus per mare in Ioppe: tuum autẽ erit transferre ea in Ieruſalẽ. ¶Numerauit igitur Salomon omnes viros proſelytos qui erant in terra Iſrael, poſt dinumerationẽ quã dinumerauit Dauid pater eius, & inuenti ſunt centum quinquaginta tria millia & ſexcenti. Fecitq; ex eis ſeptuaginta millia, qui humeris onera portarent, & octoginta millia qui lapides de montibus cæderent: tria autem millia & ſexcentos præpoſitos operum populi.

CAP. III.

ET cœpit Salomon ædificare domum Domini in Ieruſalem, in Monte-moria, qui demonſtratus fuerat Dauid patri eius, in loco quẽ parauerat Dauid in area Ornan Iebuſæi. Cœpit autem ædificare menſe ſecũdo, anno quarto regni ſui. Et hæc ſunt fundamenta quæ iecit Salomon, vt ædificaret domũ Dei, longitudinis cubitos in mẽſura prima ſexaginta, latitudinis cubitos viginti. Porticũ verò ante frontẽ, quæ tendebatur in longũ iuxta menſurã latitudinis domus, cubitorum viginti: porrò altitudo centũ viginti cubitorũ erat: & deaurauit eam intrinſecus auro mundiſſimo. Domum quoque maiorem texit tabulis ligneis abiegnis, & laminas auri obrizi affixit per totũ: ſculpſitque in ea palmas, & quaſi catenulas ſeinuicẽ cõplectentes. Strauit quoq; pauimentum templi pretioſiſſimo marmore, decore multo. Porrò aurum erat probatiſſimũ, de cuius laminis texit domum, & trabes eius, & poſtes, & parietes, & oſtia: & cælauit cherubim in parietibus. Fecit quoq; domũ Sanctiſanctorũ: longitudinẽ iuxta latitudinẽ domus, cubitorum viginti:

¶21 vł, daturus ſum. Præteritũ pro futuro, decreui dare.
¶22 i. excuſſi flagellis è ſpicis.
¶23 Corus, menſura aridorũ, continet decies menſurã epha, quã ephi appellamus, Ezech. 45. Cæterũ corus & homer eãdẽ ſignificant mẽſurã: ephi ter menſuram ſea, quam ſatũ appellamus, cõtinet. Bath, eadẽ mẽſura eſt quæ ephi. eſt igitur decima pars cori. Verũm bath, liquidorum eſt menſura: epha verò ſiue ephi, aridorum. Continet bath tria ſata.
¶24 vł, per epiſtolã quam
¶25 vł, præditũ intellectu
¶26 i. regiam.
¶27 i. cuius mater fuit de tribu Dan.
¶28 ſub. ciuis. [illegible] fuit de tribu Nephthali, Tyrius tamẽ, quia habitaret in vrbe Tyro.
¶29 Heb. & ad excogitandã omnẽ cogitationẽ, quæ &c.
¶30 cũ ſapientibus
¶31 ad mare Iope. vł, ad portã maris Iopici,
¶32 vł, deportãda curabis. ſub. ab eo portu.
¶33 vł, proſelytos
¶34 ſub. lapides
¶35 vł, præfectos,

III. ¶1 qui mõſtratus fuerat Dauidi ¶2 ſiue, area ¶3 i. Aprilis. ¶4 ſecũda. ſub. die menſis. ¶5 Hæ ſunt [dimẽſiones quibus] fundatus eſt Salomon ad ædificandũ &c. vł, Hæ ſunt [diſpoſitiones quibus] innixus eſt Salomon quum iaceret fundamenta templi: aut, quibus conſilio [peritorum artificũ vſus eſt] dum pararet extruere templum. ¶6 ſub. templi, vł fundamentorũ. ¶7 erat in menſura [vł, dimenſione] priore. Hæc dicit, quòd iacta ſunt fundamenta hecal & deuir. q.d. quando deſcripſerunt prima fundamenta, non ſeparauerunt adytum ſiue oraculum à templo, id eſt hecal: ſed poſtea ſeparauerunt, ac poſtea dederunt dimenſionẽ, templo ſuam, & oraculo ſuam: vna deſignatione deſignarunt primum fundamenta duarum primarum partium templi, nempe hecal & deuir, quę fuerunt ſexaginta cubitorum. Cæterum ex LX illis cubitis, XX oraculo, & XL templo attributi ſunt. Templi longitudo ſpectatur ab Occidente ad Orientem: & latitudo à Septentrione ad Meridiem. ¶8 vł, ante longitudinẽ ipſam, ¶9 ſub. à fundamento vſque ad ſummam partem. In Regibus loquitur de altitudine vſque ad primum tabulatum. ¶10 vł, texit. Templum tres habebat partes, Vlam, hecal, & deuir. Vlam, porticus erat, ſeu veſtibulum: Hecal, templum proprie dictum: Deuir autem, oraculum ſeu adytum, ſiue ſancta ſanctorum. Domum maiorẽ intelligit hecal: quia longitudine ſuperabat reliquas duas partes, veſtibulum & oraculum. ¶11 ſub. ligna abiegna. ſiue, quas tabulas abiegnas ¶12 vł, optimo. ¶13 Heb. aſcendere fecit ſuper illud. ſub. aurum. i. inſculpſit illi auro. ¶14 nam palmæ illæ erant iunctæ opere catenato. ¶15 ſub. illam maiorem. ¶16 Numero duali dicitur apud Hebræos. Fortaſſe locus ille qui noſtro tempore dicitur, Le grand Peron, & le petit Peron dicuntur: nam eſt maxima affinitas nominum. ¶17 Heb. ſanctitatis ſanctitatum. ¶18 i. quæ reſpondebat latitudini domus magnæ, id eſt templi.

Digitized by Google

& latitudinem ſimiliter viginti cubitorum: & laminis aureis texit eá, quaſi talentis ſexcẽtis. Sed
C & clauos fecit aureos, ita vt ſinguli claui ſiclos quinquagenos appenderẽt: cœnacula quoque texit auro. Fecit etiã in domo Sctiſanctorũ cherubim duos, opere ſtatuario: & texit eos auro, Alæ cherubim viginti cubitis extendebantur, ita vt vna ala haberet cubitos quinque, & tangeret parietem domus: & altera quinque cubitos habens, ali tangeret alterius cherub. Similiter cherub alterius alæ, quinque habebat cubitos, & tangebat parietem: & ala eius altera quinque cubitorum, alam cherub alterius contingebat. Igitur alæ vtriuſque cherubim expanſæ erant, & exten-
D debantur per cubitos viginti: ipſi autem ſtabant erectis pedibus, & facies eorum erãt verſæ ad exteriorem domũ. Fecit quoque velum ex hyacintho, purpura, cocco, & byſſo: & intexuit ei cherubim. Ante fores etiam templi duas columnas, quæ triginta & quinque cubitos habebant altitudinis: porrò capita earum, quinque cubitorum. Necnon & quaſi catenulas in oraculo, & ſuperpoſuit eas capitibus columnarum: malogranata etiam centum, quæ catenulis interpoſuit. Ipſas quoque columnas poſuit in veſtibulo templi, vnam à dextris, & alteram à ſiniſtris: eam quæ à dextris erat, vocauit Iachin: & quæ ad læuã, vocauit Booz.

CAP. IIII.

Fecit quoq; altare æneũ viginti cubitorũ longitudinis, & viginti cubitorum latitudinis, & decẽ cubitorũ altitudinis. Mare etiã æneũ fuſile, decẽ cubitis à labio vſq; ad labiũ, rotundũ per circuitũ: quinque cubitos habebat altitudinis, & funiculus triginta cubitorũ ambiebat gyrũ eius. Similitudo quoq; boum erat ſubter illud: & decem cubitis quædam extrinſecus cælaturæ, quaſi duobus verſibus labium maris circuibant. Boues autem erant fuſiles. Et ipſum mare ſuper duodecim boues impoſitum erat, quorũ tres reſpiciebant ad Aquilonẽ, & alij tres ad Occidentẽ: porrò tres alij Meridiem, & tres qui reliqui erant, Orientem, habẽtes mare ſuperpoſitum: poſteriora autẽ boum erant interinſecus ſub mari. Porrò vaſtitas eius habebat mẽſurã palmi, & labiũ illius erat quaſi labiũ calicis, vel repãdi lilij: capiebãtque tria millia metretas. ¶ Fecit quoque cõchas decẽ: & poſuit quinque à dextris, & quinq; à ſiniſtris, vt lauarent in eis omnia quæ in holocauſtum oblaturi erãt: porrò in mari ſacerdotes lauabãtur. ¶ Fecit autẽ & candelabra aurea decem, ſecundũ ſpeciem qua iuſſerat fieri: & poſuit ea

& latitudo eius erat cubitorũ viginti: obduxitq; ipſum auro bono, talentis ſcilicet ſexcentis. Porrò pondus [19] clauorũ habuit quinquaginta ſiclos auri: obduxit & cœnacula auro. Fecit præterea intra ſanctum ſanctorum duos cherubim opere [20] artificioſo, & [21] obduxit eos auro. Longitudo alarũ cherubim erat viginti cubitorum: vna enim ala erat quinque cubitorũ, pertingens ad parietẽ [22] ædis, & altera ala ſimiliter erat quinque cubitorum, pertingens ad [23] alam alterius cherub. Sic ala cherub alterius, quinque erat cubitorũ, pertingens ad parietem domus: & ala altera quinque cubitorum, adhærens alæ alterius cherub. Alæ itaque cherubim iſtorum erant extenſæ cubitis viginti: ipſi autem ſtabant pedibus ſuis, erántque facies eorum [24] intro [verſæ.] Fecit quoque [25] velum ex hyacintho, purpura, coccino & byſſo, & [26] induxit ei cherubim. Ante ædem fecit duas columnas longitudine cubitorum triginta quinque: [27] quod verò obductum fuit capiti eius, cubitorum quinque. Fecit inſuper catenas [28] iuxta rationem, & poſuit [29] in conum columnarum: fecitque mala punica centum, & [30] poſuit in illis catenis. Erexit autem columnas in proſpectu [31] templi, vnam à dextera, alteram à ſiniſtra: vocans nomen dexteræ Iachin, ſiniſtræ Boas.

CAP. IIII.

Et fecit altare æneum, cuius longitudo erat viginti cubitorum, latitudo eius viginti cubitorum, altitudo verò eius cubitorum decem. Fecit quoque mare fuſum, habens decem cubitos [1] à labio ſuo ad labium ſuum, rotundum circunquaque: altitudo eius quinque cubitorum, & linea triginta cubitorum cingebat ipſum per ambitum. [2] Effigies quoq; boum erat ſubter ipſum per ambitum [3] qui ambiebant ipſum, decem cubitis circumibant mare per ambitum. duo ordines erant boum fuſi [4] in fuſura eius. Stabat ſuper duodecim boues, tres vertebant faciem ad Septentrionem, tres reſpiciebant ad Occidentem, tres verò erant ad Meridiem, & tres reſpiciebant ad Orientẽ, erántque mare illis ſupra impoſitum: [5] poſteriora autem eorum omnia erant introrſus. Craſſities eius palmũ habebat, & labium eius [6] erat fabrefactum vt labium crateris germinante lilio, capiebátq; batorum [7] tria millia. ¶ Fecit inſuper decem [8] labra, & poſuit quinque à dextra, & quinque à ſiniſtra, vt lauarent & abluerent in eis [9] opus holocauſti, mare autem vt in eo lauarent ſacerdotes. ¶ Fecit quoq; decẽ aurea candelabra [10] iuxta normam eorũ, & poſuit

¶19 quibus ſcilicet erat opus ad obducendos parietes auro. ¶20 puerorum, .i. inſtar adoleſcentulorum. ¶21 texerunt. ſub. artifices Salomonis. ¶22.i. ipſius oraculi. ¶23 Nota hic nomine alarũ cõprehẽdi etiã corpus ipſorũ cherubim. ¶24.i. in domũ aſpiciebãt partem illam internam ſancti ſanctorum. In libris Regũ legitur, Facies vnius verſa erat in faciem alterius. Hic verò, Facies eorũ verſa, ſub. erat in domũ. quod ita intelligẽdũ eſt quaſi diceret, Facies eorũ nõ erant verſæ ad oſtium templi, ſed ad parietes illos qui erant in laterib⁹. nã cherub qui erat à parte dextra, videbatur reſpicere parietẽ lateris ſiniſtri: & cõtrà, cherub qui erat in parte ſiniſtra, reſpiciebat parietẽ lateris dextri. Concordant igitur loci. ¶25.i. propitiatoriũ. Hebraice capporeth, & parocheth. ¶26 Heb. aſcendere fecit.i. aſſuit, ſiue adiecit ipſi velo aliquot cherubim. ¶27 Heb. capitellum verò quod erat in capite eius.i. quod impoſitum erat ſummitati & vertici ſingularũ columnarum. Hoc loco, huius libri author loquitur de longitudine ambarum columnarum ſimul, verùm de longitudine apparente, non autem de vera longitudine. Ea autem vera harum columnarum longitudo ſcribitur in Regibus, vbi hæ columnæ dicuntur habuiſſe ſingulæ decem & octo cubitos in longitudine. Hic verò ambabus tribuũtur tantum trigintaquinq; cubiti: propterea quòd ſingulæ videbantur habere tantum ſeptemdecim cubitos & ſemis. nam ſingularum columnarum dimidium cubiti abſcondebatur in capitello. Conuenit igitur hic locus cum Regibus. ¶28 Heb. [ſicut] in adyto. q.d. In capitellis fecit catenas quales erant in oraculo. ¶29 ſuper caput. vſ, capitello ¶30 q.d. illa malogranata incluſit illis catenulis. Duo ordines erant malogranatorum: & in ſingulis ordinibus erant centum. Idcirco in Regibus numerantur ducenta malogranata in ſingulis capitellis. ¶31.i. hecal, aliàs dicitur domus magna.

IIII. ¶1.i. à labro ad labrum. q.d. linea dimetiens partem vaſis illius ſuperiorem habebat decem cubitos. ¶2.i. Tubercula quædã efformata in ſpeciem boum, hoc eſt præ ſe ferentia capita boum. intelligit tubercula per quæ educebantur aquæ è mari ipſo. ¶3 circundantium illud [mare] per decem cubitos, [&] circundantiũ mare per circuitum. Quidam exponunt [per decem cubitos] hoc modo, decem figuræ, ſiue ſimilitudines boum erant in ſingulis cubitis.i. in ſingulis cubitis erant decem capita boum. nam periſpheria erat triginta cubitorum: cæterum habebat trecenta capita boum: quo fit vt ſinguli cubiti habeant decem capita boum. ¶4 in fuſione illius. ſub. maris. q.d. boues illi non erant appoſititij, ſed fuſi & efformati vnà cum ipſo mari. ¶5 q.d. anteriores tantum partes eorum conſpiciebantur: poſteriores latebant. ¶6 Heb. erat ſicut opus labri calicis [&] floris lilij.i. labrum eius erat inſtar calicis & floris lilij. ¶7 3. Reg. 7, ponuntur tantum duo millia. Dicendum hic addi quod prætermiſſum videbatur in libris Regum. ea enim eſt mens authoris huius libri. ¶8 conchas, ¶9.i. victimã quæ offerenda erat pro holocauſto. ¶10 ſecundum ritum ſuum.i. ea ratione qua fieri debebant.

Digitized by Google

[11]In templū, quinq; à dextris, & quinque à ſiniſtris. ¶Fecit deinde decē mēſas, poſuitq; in templū, quinque à dextris, & quinque à ſiniſtris: fecit [12]pelues quoq; ſparſorias' aureas centū. ¶Fecit & atriū ſacerdotū, & atrium magnum, addēs [13]atrio' ianuas, ianuáſq; eorū obduxit ære. ¶Porrò mare poſuit à latere dextro ad Orientem, ex aduerſo Meridiei. Fecit quoq; Hiram lebetes, ſcopas, & pelues ſparſorias, abſoluitq; Hiram opus quod fecerat regi Solomoni [14]in æde Dei. [15]Columnas' duas, [16]& epiſtylia rotunda cū coronamētis' ſuper [17]capita' columnarū duarū, & reticula duo ad tegendū [18]epiſtylia duo rotūda, & coronamēta' quæ erant ſuper capita columnarū. Mala punica quadringenta in duobus [19]retibus, 'duos nēpe ordines malorū punicorū [20]vnicuiq; reti,' vt tegerent duo [21]epiſtylia & coronamēta' quæ erāt in ſummitate columnarū. Fecit & [22]machinas,' [23]poſuitq; labra ſuper machinas.' Mare vnum, & boues duodecim ſubter ipſum. Lebetes quoq; & ſcopas, [24]fuſcinulas,' & omnia inſtrumenta eorū fecit Hiram pater [25]eius' regi Solomoni pro æde Domini ex ære purificato. In [26]campis planis ad Iordanē fudit ea rex, [27]in argilla dēſa' inter Succoth & Zeredatha. Fecit Solomō vaſa iſta omnia, [28]eáq; multa admodū: 'nō potuit enim [29]pondus æris inueſtigari.' Fecit inquā Solomon omnia vaſa quæ [pertinebāt] ad domū Dei, & arā auream, mēſas, & ſuper eas panes [30]facierū.' Candelabra quoq;, & lucernas eorū [ex] auro puro, [31]vt lucerēt pro more corā adyto.' Et [32]floruléta, [33]lucernæq;, atque emūctoria aurea erāt, idque ex perfectiſſimo auro. [34]Falces quoq; & pelues ſparſorij,' & cochlearia, [35]ignis receptacula' ex auro puro. [36]Oſtium quoque ędis & fores eius interiores, '[quæ erant] Sanctiſanctorum, & fores [37]ædis baſilicæ aureæ.

C A P. V.

ABſolutū eſt itaque vniuerſum opus quod fecit Solomon [1]in æde Domini,' intulitq; Solomon ea quæ cōſecrauerat Dauid pater eius, [2]vnà cū argēto & auro, atque omnibus vaſis, & poſuit ea' in theſauris domus Dei. Tunc cōuocauit Solomon ſeniores Iſraelis, & omnia capita tribuū, [3]& præcipuos patres' filiorū Iſraelis Ieroſolyma, vt adducerēt [4]arcā fœderis' Domini de ciuitate Dauidis, ea eſt Zion. Cōgregati igitur ſunt ad regē omnes viri Iſraelitæ [5]in ſolēnitate, [6]nēpe mēſe ſeptimo.' Venerúnq; omnes ſeniores Iſraelis, portauerúntq; Leuitæ arcā. [7]Deduxerūt' autē arcā & tentoriū [8]cōſtitutionis,' atque cuncta vaſa ſancta quæ fuerāt in [9]tētorio,' & deduxerūt ea ſacerdotes [10]Leuitici.' Rex autē Solomon & omnis cœtus Iſraelitarū, qui conuenerāt ad ipſum corā arca, ſacrificarūt oues & boues, qui præ multitudine nec narrari nec numerari poſſunt. Intulerúntq; ſacerdotes arcā fœderis Domini [11]in locū ſuum, in adytum ædis intra Sanctum' ſanctorum ſub alas cherubim. Expandebant autem cherubim [12]alas duas' ſuper locum arcæ, operuerúntque cherubim ſuperne tam arcā quàm [13]vectes' eius.

In tēplo, quinque à dextris, & quinq; à ſiniſtris. ¶Necnon & menſas decē: & poſuit eas in tēplo, quinque à dextris, & quinque à ſiniſtris: phialas quoque aureas centum. ¶Fecit etiā atrium ſacerdotū, & baſilicā grandem: & oſtia in baſilica, quæ texit ære. ¶Porrò mare poſuit in latere dextro contra Orientē ad Meridiē. Fecit autē Hiram lebetes, & creagras, & phialas: & cōpleuit omne opus regis in domo Dei: Hoc eſt, columnas duas: & epiſtylia, & capita, & quaſi quędam retiacula, quæ capita tegerēt ſuper epiſtylia. Malogranata quoq; quadringenta, & retiacula duo, ita vt bini ordines malogranatorū ſingulis retiaculis iungerentur, quæ protegerent epiſtylia, & capita columnarū. Baſes etiā fecit & conchas, quas ſuperpoſuit baſibus. Mare vnum, boues quoq; duodecim ſub mari. Et lebetes, & creagras, & phialas. Omnia vaſa fecit Salomoni Hiram pater eius in domo Domini ex ære mundiſſimo. In regione Iordanis fudit ea rex in argilloſa terra inter Socoth, & Saredátha. Erat autem multitudo vaſorū innumerabilis, ita vt ignoraretur pōdus æris. Fecitque Salomon omnia vaſa domus Dei, & altare aureum: & menſas, & ſuper eas panes propoſitionis. Candelabra quoque cum lucernis ſuis vt lucerent ante oraculum iuxta ritum, ex auro puriſſimo: Et florentia quædam, & lucernas, & forcipes aureos. omnia de auro mundiſſimo facta ſunt. [a]Thymiamateria' quoque, & thuribula, & phialas, & mortariola ex auro puriſſimo. & oſtia cælauit templi interioris, id eſt in [b]Sanctaſanctorum:' & oſtia templi forinſecus aurea. Sicq; cōpletū eſt omne opus quod fecit Salomon [c]in domo' Domini.

C A P. V.

INtulit igitur Salomō omnia quæ vouerat Dauid pater ſuus, argentū & aurū, & vniuerſa vaſa poſuit in theſauris domus Dei. Poſt quæ congregauit maiores natu Iſrael, & cunctos principes tribuū, & capita familiarū de filijs Iſrael, in Ieruſalem: vt adducerēt arcā fœderis Domini de Ciuitate Dauid, quæ eſt 'in' Sion. Venerūt itaque ad regē omnes viri Iſrael in die ſolēni mēſis ſeptimi. Cúmq; veniſſent cūcti ſeniorū Iſrael, portauerūt Leuitæ arcā, & intulerunt eam, & omnē paraturā tabernaculi. Porrò vaſa ſanctuarij, quæ erant in tabernaculo, portauerunt ſacerdotes cū Leuitis. Rex autem Salomon, & vniuerſus cœtus Iſrael, & omnes qui fuerunt congregati ante arcam, immolabant arietes & boues abſq; vllo numero: tanta enim erat multitudo victimarum. Et intulerunt ſacerdotes arcam fœderis Domini in locū ſuū, id eſt ad oraculū tēpli, in Sāctaſanctorū ſubter alas cherubim: Ita vt cherubim expāderent alas ſuas ſuper locum in quo poſita erat arca, & ipſam arcā tegerent cum vectibus ſuis.

¶11 in templo, .i. in hecal. ¶12 vel, phialas. aut, crateres ¶13 ſub. magno ¶14 vel, pro æde Domini. ¶15 ſub. Fecit inquam opus illud, nempe columnas ¶16 & hemiſphæria illa, & capitella .i. hemiſphæria capitellorum. ¶17 faſtigium ¶18 duo hemiſphæria capitellorum ¶19 reticulis. ſiue, retiaculis, ¶20 Heb. in reticulo vno, ¶21 hemiſphæria capitellorū ¶22 baſes, ¶23 & conchas poſuit ſuper illas baſes. ¶24 vel, tridētes, ¶25 nempe regis Salomonis. Hic relatiuum præcedit ſuum antecedens. Vocat autem patrē Salomonis quòd eum Salomon reuerebatur, & ſingulari honore proſequebatur. ¶26 vel, campeſtribus ad Iordanem ¶27 Dicūt quidam hæc magna vaſa facta fuiſſe ſine modulis q.d. fudit hæc magna vaſa foſſis intra terram factis. ¶28 Heb. in copia valde: ¶29 ſub. quod erat Salomoni. ¶30 .i. propoſitionis, hoc eſt qui ponebantur ante oraculum coram facie Dei. ¶31 Heb. vt accenderent [vel ardere facerent] illas ſecundum morem ante ipſum oraculum. ¶32 Heb. florē. ſingulare pro plurali, flores, ſub. liliorum. ¶33 Heb. & lucernas [ſub. fecit] & forcipes [ex] auro: ipſum [aurum] erat perfectiones auri .i. ipſum autē aurum erat perfectiſſimum & puriſſimum. ¶34 [Fecit] & pſalteria & pelues. vel phialas. Vaſa erant quibus fundebatur ſanguis. ¶35 vel, acerras ¶36 Heb. & introitus domus fores eius. Phraſis Hebraica, pro, & fecit ianuas ſeu fores introitus eius interiores, &c. ¶37 quæ erant in templo, [ex] auro. ſub. puro. V. ¶1 vel, pro domo Domini, ¶2 & argentum & aurum & omnia vaſa dedit .i. poſuit. ¶3 Heb. & principes maiorum .i. familiarū. ¶4 Arcam fœderis vocat, quòd in ea eſſent tabulæ quibus continebatur fœdus quod Dominus inierat cum Iſraelitis. ¶5 ſub. dedicationis. ¶6 q.d. quod feſtum celebratur menſe Septembri, qui ſeptimus eſt. Olim September, primus menſis erat. Sed poſt egreſſum ex Ægypto, fuit September ſeptimus. nam cœpit Martius dici primus: à quo ſeptimus eſt September. ¶7 ſub. de Sion. ¶8 fœderis, ¶9 Hic de tentorio, ſiue tabernaculo loquitur quod fecerat Moſes in deſerto. ¶10 [&] Leuitæ. Subaudiendum fuit [&,] vt liquet ex libro Regum. nam ſacerdotes tulerunt arcam, & Leuitæ tabernaculum & vaſa ſacra. ¶11 In locum ſuum, [id eſt] in adytum ipſius ædis, [hoc eſt] in Sanctum &c. ¶12 nempe, vnus vnam, alter alteram. ¶13 .i. partem vectium productam.

Digitized by Google

Vectium autẽ quibus portabatur arca, quia paululum longiores erant, capita parebãt ante ora-
C culũ: ſi verò quis paululũ fuiſſet extrinſecus, eos videre non poterat. Fuit itaque arca ibi vſque in præſentẽ diẽ. Nihilq; erat aliud in arca niſi duæ tabulæ ˋlapideæ,ˊ quas poſuerat Moyſes in Horeb, quãdo legẽ dedit Dominus filijs Iſrael egredientibus ex Ægypto. Egreſſis autẽ ſacerdotibus de ſanctuario (omnes enim ſacerdotes qui ibi potuerãt inueniri, ſanctificati ſunt: nec adhuc in illo tempore vices, & miniſteriorũ ordo inter eos diuiſus erat: Tam Leuitæ, quàm cãtores, id eſt & qui ſub Aſaph erãt, & qui ſub Heman, & qui ſub Idithun, filij, & fratres eorũ veſtiti byſſinis, cymba-
D lis, & pſalterijs, & citharis cõcrepabant, ſtãtes ad Orientalẽ plagã altaris, & cum eis ˋcãtoresˊ centum viginti canentes tubis. Igitur cũctis pariter, & tubis, & voce, & cymbalis, & organis, & diuerſi generis muſicorum cõcinentibus, & vocẽ in ſublime tollentibus, longe ſonitus audiebatur: ita vt cum Dominum laudare cœpiſſent, & dicere, Confitemini Domino quoniã bonus, quoniam in æternũ miſericordia eius:) impleretur domus Dei nube, Ne poſſent ſacerdotes ſtare & miniſtrare propter caliginẽ. compleuerat enim gloria Domini domum Dei.

CAP. VI.

TVnc Salomon ait, Dominus pollicitus eſt vt habitaret in caligine: Ego autẽ ædificaui domum nomini eius, vt habitaret ibi in perpetuũ. Et conuertit rex faciẽ ſuam, & benedixit vniuerſæ multitudini Iſrael (nã omnis turba ſtabat intenta) et ait, Benedictus Dominus Deus Iſrael, qui quod locutus eſt Dauid patri meo, opere compleuit, dicens, A die qua eduxi populum meum de Terra-Ægypti, non elegi ciuitatem de cunctis tribubus Iſrael vt ædificaretur in ea domus nomini meo: neque elegi quẽquam alium virũ, vt eſſet dux in populo meo Iſrael: Sed elegi Ieruſalem vt ſit nomen meum in ea, & elegi Dauid, vt conſtituerem eum ſuper populum meum Iſrael. Cùmque fuiſſet voluntatis Dauid patris mei, vt ædificaret domũ nomini Domini Dei Iſrael, dixit Dominus ad eum, Quia hæc fuit volũtas tua, vt ædificares domum nomini meo, bene quidem feciſti huiuſcemodi habere volũtatem: ſed non tu ædificabis ˜mihiˊ domum, veruntamẽ filius tuus qui egredietur de lumbis tuis, ipſe ædificabit domum nomini meo. Compleuit ergo Dominus ſermonem ſuum, quem locutus fuerat: & ego ſurrexi pro Dauid patre meo, & ſedi ſuper thronum Iſrael, ſicut locutus eſt Dominus: & ædificaui domum nomini Domini Dei Iſrael. Et poſui in ea arcam, in qua eſt pactũ Domini quod pepigit cum filijs Iſrael. ¶Stetit ergo coram altari Domini ex aduerſo vniuerſæ multitudinis Iſrael, & extẽdit manus ſuas. (Siquidem fecerat Salomon baſim æneam, & poſuerat eam in medio baſilicæ, habentem quinque cubitos longitudinis, & quinque * latitudinis, & tres cubitos altitudinis:) ſtetitque ſuper eam: & deinceps flexis genibus cõtra vniuerſam multitudinem Iſrael, & palmis in cœlũ leuatis, Ait, Domine Deus Iſrael, non eſt ſimilis tui Deus in cælo & in terra: qui cuſtodis pactum & miſericordiam cum

Effecerunt quoq; vt [14] prominerent vectes, vt viderentur capita vectium [15] de arca' ante adytum, [16] foris' autẽ non videbantur, [17] fuerũntque ibi in hunc vſque diẽ. In arca nihil erat niſi duæ tabulæ quas repoſuerat Moſes [huc] in Horeb, [18] quas exciderat Dominus cum' filijs Iſrael, quũ exirẽt ipſi ex Ægypto. Et factum eſt quũ egrederentur ſacerdotes ex [19] ſanctuario, (ſiquidẽ omnes ſacerdotes qui inueniebãtur, [20] ſanctificati erant, [21] nec erat vt ſeruarent ordines. [22] Leuitæ quoq; & cantores' vniuerſi [23] ſub Aſaph, Heman, & Ieduthun, vnà cum filijs eorũ & fratribus eorũ, induti byſſo, [24] in cymbalis, & nablis, & [25] canoris' [pſallẽtes] ſtantes ad Orientẽ [26] aræ, & [27] iuxta eos' ſacerdotes centum & viginti canentes tubis. [28] Quũmque ſic pariter tubis clangerent cantarẽtque, & perſonaret vox eorum vnà in laude & cõfeſſione Domini, extollerẽtque vocẽ cum tubis & cymbalis, aliiſque muſicis inſtrumentis: quũmq; laudarẽt Dominũ quòd bonus, & quòd bonitas eius perpetua eſſet,) ' impleta eſt dom⁹ [29] nube,' domus nẽpe Dei, Nec poterant ſacerdotes ſtare ad miniſtrandum propter nubem: nam [30] gloria Domini' domum Dei impleuerat.

CAP. VI.

T[1]Vnc' ait Solomon, Dominus [2] dixit' ſe habitaturũ in caligine. Et ego ædificaui domum [3] habitationẽ [4] tibi,' & habitaculũ vt habites [illic] perpetuò. Et verſa facie ſua rex, [5] collaudauit, bonáq; imprecat⁹ eſt' vniuerſæ cõgregationi Iſraelis (totáq; cõgregatio Iſraelis [6] ſtetit,)' Dixitq;, Laudãdus Dominus Deus Iſraelis, qui ore ſuo loquutus eſt ad Dauidem patrem meum, manũque ſua [7] exequutus eſt,' dicens, Ab eo die quo eduxi populum meũ de terra Ægypti, nõ elegi vllã ciuitatẽ ex cunctis tribubus Iſraelis, ad ædificãdum [in ea] domũ, vbi eſſet [8] nomen meum,' nec elegi virũ qui eſſet princeps ſuper populũ meũ Iſrael. Ieruſalem verò elegi, vt ſit nomen meum illic, & Dauidem elegi vt [9] eſſet' ſuper populum meũ Iſrael. Etenim Dauid pater meus corde ſuo conceperat, extruere ſcilicet ædẽ nomini Domini Dei Iſraelis: ſed Dominus dixit ad Dauidem patrem meum, Quãdoquidem ſtatueras in corde tuo ædificare ædem nomini meo, bene quidem feciſti quòd hoc corde tuo ſtatueras, Attamen tu nõ extrues ædẽ, ſed filius tuus qui egredietur ex lũbis tuis, is ædificabit ædem nomini meo. [10] Confirmauit' itaque Dominus verbũ ſuum quod loquut⁹ eſt, & ſurrexi ego pro Dauide patre meo, & ſedi in ſolio Iſraelis, quemadmodum [11] loquutus eſt' Dominus, [12] ædificauique' domum nomini Domini Dei Iſraelis. Et poſui illuc arcam in qua eſt fœdus Domini quod pepigit cum filijs Iſrael. ¶Cõſtitit autem ante aram Domini, [13] coram vniuerſo cœtu' Iſraelis, & expandit manus ſuas (Quoniam fecerat Solomon [14] labrum' æneũ, poſuerátque illud in medio [15] atrij,' cuius lõgitudo quinque erat cubitorum, & latitudo eius quinque cubitorum, & altitudo eius tres cubitos habebat) [16] ad illud ſtabat & incuruabat ſe' ſuper genua ſua [17] in conſpectu' totius cœtus Iſraelis, & expanſis manibus in cælum, Dixit, Domine Deus Iſrael, non eſt tui ſimilis ô Deus, neque in cælo, neq; in terra, qui cuſtodis pactũ & [18] bonitatem'

¶14 ſub. verſus frontem & ingreſſũ oraculi.
¶15 vſ, ab arca
¶16 .i. extra oraculum.
¶17 ſub. vectes
¶18 quibus pepigerat fœdus Dominus cum &c. vſ, quando pepigit &c. Paulus ad Corith. ſcribit in ea fuiſſe virgam Aaronis, manna, & tabulas. Hebræi dicunt in arca tũc fuiſſe tantũ fragmẽta tabularum: virgã autẽ aut mãna, cũ trãſferretur arca, fuiſſe adẽpta.
¶19 ſancto ſanctorum,
¶20 .i. præparauerant ſeſe vt miniſtrarent.
¶21 nec licebat [tũc] obſeruare vices. vſ ordinẽ miniſteriorũ.
¶22 Negatio repeti debet, Neque ſeruauerũt ſuum ordinem Leuitæ cantores. i. qui fungebantur officio cantorum.
¶23 nempe Aſaph, &c.
¶24 cum cymbalis,
¶25 citharis
¶26 in qua ſcilicet ſacrificabãt Deo victimas.
¶27 cum illis
¶28 Heb. Et fuerunt tanquam vnus tuba canẽtes & ore canentes, vt ederent vocẽ vnam [.i. cõſentientẽ] laudãdo & cõfitẽdo Domino, cũ attollerẽt vocẽ cum tubis & cymbalis & organis muſicis, quũ laudarent

Dominũ, [dicẽtes.] Quoniã bonus, quoniã in ſeculũ miſericordia eius. Hic finis eſt parẽtheſis, quæ cœpit, ſiquidẽ omnes &c. ¶29 ſiue, vapore. aut, caligine. Hæc præſentiã Domini ſignificabãt, & fauorẽ. ¶30 Præſentiã numinis vocat gloriã Domini. VI. ¶1 quũ ſcilicet deprehẽdit Deũ eſſe præſentẽ. q.d. Nũc cognoui Deũ eſſe præſentẽ, ſuáq; præſentia oſtẽdit me ſibi rẽ gratã feciſſe. Præſentẽ autẽ ſcio, nam video templũ plenũ caligine, in qua dixerat præſentẽ ſeſe exhibiturũ. ¶2 vſ, dixerat ¶3 habitaculi. habitationis ¶4 Mutatio perſonæ. ¶5 benedixit ¶6 ſtabat. vſ, ſtans erat, ¶7 adimpleuit, ¶8 .i. gloria mea, authoritas, maieſtas, miſericordia, & cætera huiuſmodi. ¶9 ſub. dux ¶10 vſ, Adimpleuit ¶11 dixerat ¶12 ædificabãque ¶13 exaduerſo totius cœtus ¶14 ſuggeſtum inſtar conchæ ¶15 ſub. magni. ¶16 ſtetit inquã ſuper illud, & cecidit ¶17 exaduerſo ¶18 miſericordiã. quã ſupple pollicitus es-

¶19 à cõſpectu meo ¶20 vl, ſtabile. firmum. i. verum.
¶21 Verũmne eſt quod habitaturus ſit Deus
¶22 Et reſpicias
¶23 clamorem
¶24 vbi dixiſti te poſiturũ nomẽ tuũ illic .i. vbi pollicit⁹ es te poſiturũ gloriam nominis tui. ¶25 quam orabunt
¶26 vl, nimirũ de cælis:
¶27 exaudias inquã, & propitius ſis. i. condona illis ſua peccata.
¶28 .i. Siquis iniuria affecerit alterũ retinẽdo ſcilicet quæ ei⁹ ſunt, aut denegando depoſitũ, aut faciẽdo aliquid ſimile.
¶29 Heb. & detulerit [ſub. proximus] illi iuſiurãdũ ita vt faciat eũ iurare, veneritque [vis] iuramenti
¶30 Solebãt Iudæi iurare ante altare Dei.
¶31 ſub. preces iuſtorum.
¶32 ſub. iudicium.
¶33 reddendo. vl. & reuerti facias in improbũ. ſub. ius proprium.
¶34 .i. iniquitatẽ, vel pœnam.
¶35 ſub. illi qui remanſerint in Ieruſalem.
¶36 .i. remittes peccatũ populo.
¶37 ſub. qui abducti fuerint in captiuitatẽ.
¶38 Cælũ dicit clauſum quãdo non demittit pluuiã tẽpore ſuo. Seipſũ declarat quũ dicit, ita vt non ſint pluuiæ.

ſeruis tuis ambulantibus corã te toto corde ſuo, Qui ſeruaſti ſeruo tuo Dauidi patri meo quę pollicitus es ei: quæ loquutus es ore tuo, manu tua præſtitiſti, vt [teſtatur] hæc dies. Nunc igitur Domine Deus Iſraelis, ſerua Dauidi ſeruo tuo patri meo quæ pollicitus es ei hiſce verbis, Non excindetur tibi vir [19]coram me' qui ſedeat in ſolio Iſraelis, ſi modo filij tui obſeruauerint viã meam, vt ambulent in lege mea, quemadmodũ tu ambulaſti corã me. Nunc ergo, ô Domine Deus Iſraelis, [20]ratum' ſit verbũ tuũ quod loquutus es ad ſeruũ tuũ Dauidẽ. [21](Itáne vere Deus habitat' cum homine in terra? en cæli, cælique cælorum te nõ capiunt, quanto minus ædes iſta quã ædificaui?) [22]At tu reſpicies' ad orationẽ ſerui tui, & ad precationem eius Domine Deus meus, vt audias [23]vocum' & orationẽ quam ſeruus tuus orat corã te, Vt ſint oculi tui aperti ad domũ iſtam die ac nocte, ad locum ſcilicet hunc [24]de quo dixiſti, Erit nomen meũ illic,' vt audias orationem quã ſeruus tuus orat in loco iſto. Exaudies quoq; precationẽ ſerui tui, & populi tui Iſrael, [25]quã orauerint' in loco iſto, exaudiſque tu de loco habitationis tuæ' [26]de cælis: [27]neque exaudies tantũ, ſed propitius eris. ¶[28]Quum peccauerit quiſpiã aduerſus proximũ ſuũ, [29]ſuſceperitq; ſuper ſe iuramentũ quo ſeſe obſtringit, veneritq; iuramentũ' coram [30]ara tua' in hac domo, Tu [31]audies' de cælo, [32]facies,' atq; ius dices ſeruis tuis, [33]vt rependas' impio, dando ſcilicet [34]viam' eius in caput eius, vtq; iuſtũ pronunties iuſtũ, dando ſcilicet ei iuxta iuſtitiam eius. ¶Quũmq; corruerit populus tuus Iſrael corã hoſte, eo quòd peccauerint in te, reuerſi autẽ fuerint, & laudauerint nomẽ tuum, [35]orauerint & precati fuerint' coram te in domo iſta, Tu exaudies de cælis, & [36]propiti⁹ eris peccato populi' tui Iſrael, & [37]reduces eos' in terrã quã dediſti eis & patrib⁹ eorũ. ¶Quum [38]cælũ fuerit clauſum,' ita vt nõ ſint pluuiæ, eo quod in te peccauerint: ſi precati fuerint [39]in loco iſto, [40]cõfeſſiq; fuerint nomini tuo,' reuerſi ſcilicet à peccatis ſuis, [41]quãdoquidẽ eos affligis:' Tu exaudies i cælis, propitiúſq; eris peccato ſeruorũ tuorũ [42]atq; populi' tui Iſrael, [43]quoniã diriges eos in viã bonam vt in ea ambulẽt,' dabiſq; pluuiã ſuper terram tuã quam hæreditatem dediſti populo tuo. ¶Porrò ſi fames fuerit in terra. aut peſtilentia, aut ſi fuerit [44]robigo, [45]aurigo,' locuſta, aut bruc⁹ ſi fuerit, aut ſi hoſtis eius eũ obſederit [46]in terra portarũ ſuarũ:' [ſin ſumma,] quæcũq; tandẽ afflictio, aut quicunq; morbus [inciderit,] Omnẽ orationẽ omnẽmque ſupplicationẽ quæ facta fuerit à quocunque homine, & ab vniuerſo populo tuo Iſrael, (vt quiſq; cognorit afflictionẽ [47]& morbũ ſuũ corde ſuo,)' ſi expãderit manus ſuas [48]ad domũ iſtam, Tu exaudies de cælis, de loco ſcilicet habitationis tuæ, propitiúſque eris, & dabis vnicuique iuxta omnes vias ſuas, quandoquidem tu cor eius noſti. (tu enim ſolus nouiſti cor filiorũ hominum,) [49]Vt ſcilicet timeant te, [50]vt ambulent' in vijs tuis cunctis diebus quibus viuunt in ſuperficie terræ quã dediſti patrib⁹ noſtris. ¶Sed & alienum qui non eſt de populo tuo Iſrael, qui [51]venerit' è longinqua regione propter nomen tuum magnum, manum tuam robuſtam, & brachium tuum extentum, venerint inquam & orauerint in domo iſta, Tu exaudies de cælis, de habitaculo manſionis tuæ, & facies iuxta omnia pro quibus alienigena ille ad te clamauerit: vt cognoſcant vniuerſi populi terræ [52]nomen tuum,' & timeant te quemadmodum populus tuus Iſrael,

ſeruis tuis qui ambulant coram te in toto corde ſuo. Qui præſtitiſti ſeruo tuo Dauid patri meo quæcunque locutus fueras ei: & quæ ore promiſeras, opere cõpleſti, ſicut & præſens tempus probat. Nunc ergo Domine Deus Iſrael, imple ſeruo tuo patri meo Dauid quæcunque locutus es, dicens, Non deficiet ex te vir coram me, qui ſedeat ſuper thronum Iſrael: ita tamen ſi cuſtodierint filij tui' vias meas,' & ambulauerint in lege mea, ſicut & tu ambulaſti corã me. Et nunc Domine Deus Iſrael, firmetur ſermo tuus quẽ locut⁹ es ſeruo tuo Dauid. (Ergóne credibile eſt vt habitet Deus cũ hominibus ſuper terrã? ſi cælũ & cæli cælorũ non te capiunt: quãto magis domus iſta quã ædificaui?) Sed ad hoc tantũ facta eſt, vt reſpicias orationẽ ſerui tui, & obſecrationẽ eius Domine Deus meus: & audias preces quas 'fudit' famulus tuus corã te: Vt aperias oculos tuos ſuper domum iſtã diebus ac noctibus, ſuper locum in quo pollicitus es vt' inuocetur' nomen tuũ: & exaudires orationẽ quã ſeruus tuus orat in eo, & exaudias preces famuli tui, & populi tui Iſrael. Quicunq; orauerit in loco iſto, exaudi de habitaculo tuo, id eſt de cælis, & propitiare. ¶Si peccauerit quiſpiam in proximũ ſuũ, & iurare contra eum paratus venerit, ſeq; maledicto cõſtrinxerit corã altari in domo iſta: Tu audies de cęlo, & facies iudiciũ ſeruorum tuorum, ita vt reddas iniquo viam ſuã in caput propriũ, & vlciſcaris iuſtum, retribuens ei ſecundũ iuſtitiam ſuam. ¶Si ſuperatus fuerit populus tuus Iſrael ab inimicis (peccabunt enim tibi) & cõuerſi egerint pœnitentiam, & obſecrauerint nomen tuũ, & fuerint deprecati' in loco iſto, Tu exaudies de cælo, & propitiare peccato populi tui Iſrael, & reduc eos in terrã quã dediſti eis, & patribus eorũ. ¶Si clauſo cælo pluuia non fluxerit propter peccata populi tui,' & deprecati te fuerint in loco iſto, & confeſſi nomini tuo, & conuerſi à peccatis ſuis, cum eos afflixeris, Exaudi de cælo Domine, & dimitte peccata ſeruis tuis & populi tui Iſrael, & doce eos viam bonam per quã ingrediantur, & da pluuiam terræ quã dediſti populo tuo ad poſſidendum. ¶Fames ſi orta fuerit in terra, & peſtilentia, ærugo & aurugo, & locuſta, & bruchus: & hoſtes vaſtatis regionibus, portas obſederint ciuitatis, omniſque plaga, & infirmitas preſſerit: Siquis de populo tuo Iſrael fuerit deprecatus, cognoſcens plagam, & infirmitatem ſuam, & expanderit manus ſuas in domo hac: Tu exaudies de cęlo de ſublimi ſcilicet habitaculo tuo, & propitiare, & redde vnicuique ſecundum vias ſuas quas noſti eum habere in corde ſuo: (tu enim ſolus noſti corda filiorum hominum.) Vt timeant te, & ambulent in vijs tuis cunctis diebus quibus viuunt ſuper faciẽ terræ quã dediſti patribus noſtris. ¶Externũ quoq; qui non eſt de populo tuo Iſrael, ſi venerit de terra longinqua, propter nomen tuũ magnum, & propter manum tuam robuſtam, & brachiũ tuũ extentũ, & adorauerit in loco iſto: Tu exaudies de cælo firmiſſimo habitaculo tuo, & facies cuncta pro quibus inuocauerit te ille peregrinus: vt ſciant omnes populi terræ nomẽ tuũ, & timeãt te ſicut populus tuus Iſrael,

¶39 vl, verſus locũ iſtum, ¶40 .i. laudibus extulerint nomen tuũ. ¶41 quum eos afflixeris. Chaldæus paraph. quòd receperis orationẽ eorum exaudiens eos. ¶42 id eſt populi &c. ¶43 quum docueris eos viã bonã per quã ambulẽt, ¶44 ariditas. quæ accidit quando ſegetes & herbæ exſiccãtur nimio æſtu. ¶45 robigo, ¶46 .i. in propria regione. ¶47 & dolorẽ ſuum.) ¶48 vl, verſus ¶49 ſub. Exaudies inquam. ¶50 vl, ambulando ¶51 ſub. ad templum tuum. ¶52 .i. gloriam nominis tui.

Digitized by Google

noſcant quis nomen tuum inuocatum eſt
domum hanc quã ædificaui [m]nomini tuo.'
greſſus fuerit populus tuus ad bellum con
uerſarios ſuos per viã in qua miſeris eos,
bunt te cõtra viam in qua ciuitas hæc eſt
elegiſti, & domus quam ædificaui nomini
[n]Vt exaudias' de cælo preces eorũ, & obſecra
, & vlciſcaris. ¶ Si autem peccauerint tibi
e enim eſt homo qui non peccet) & iratus
eis, & tradideris hoſtibus, & captiuos duxe
s in terram lõginquam vel certe quæ iu-
: & cõuerſi in corde ſuo in terra ad quam
ducti fuerant, egerint pœnitentiã, & de-
te fuerint in terra captiuitatis ſuæ, dicẽ-
Peccauimus, inique fecimus, iniuſte egimus:
uerſi fuerint ad te in toto corde ſuo, & in to
nima ſua, in terra captiuitatis ſuæ ad quam
i ſunt, adorabunt te contra viam terræ ſuæ
dediſti patribus eorũ, & vrbis quam elegiſti,
mus quam ædificaui nomini tuo: [o]Vt exau-
s' de cælo, hoc eſt de firmo habitaculo tuo pre
eorum, & facias iudicium, & dimittas popu-
quãuis peccatori. Tu es enim Deus meus,
antur quæſo oculi tui, [p]& aures tuæ inten-
ſint ad orationẽ quæ fit in loco iſto. Nunc igi
cõſurge Domine Deus in requiem tuã, tu &
fortitudinis tuæ: ſacerdotes tui Domine
s induantur ſalutem, & ſancti tui lætentur
bonis. Domine Deus [q]meus' ne [r]auerſeris' faciẽ
ſti tui: memento miſericordiarũ Dauid ſer-
ui.

CAP. VII.

Vmque compleſſet Salomon fundẽs preces,
ignis deſcendit de cælo, & deuorauit holo-
ſta & victimas: & maieſtas Domini impleuit
. Nec poterant ſacerdotes ingredi tẽplum
ini, eo quòd impleſſet maieſtas Domini tẽ-
m Domini. Sed & omnes filij Iſrael videbant
ſcendẽtem ignem, & gloriã Domini ſuper do-
& corruentes proni in terrã ſuper pauimẽ
ſtratũ lapide, adorauerũt: & laudauerũt Do
num, Quoniã bonus, quoniam in ſeculũ mi-
ricordia eius. Rex autem, & omnis populus im
molabant victimas corã Domino. [a]Mactauit igi-
r rex Salomon hoſtias, boum vigintiduo mil-
, arietum centũ viginti millia: & dedicauit do
um Dei rex & vniuerſus populus. Sacerdotes
ẽ ſtabant in officijs ſuis: & Leuitæ in organis
minũ Domini, quæ fecit Dauid rex ad laudã-
m Dominum, Quoniã in æternum miſericor-
eius, hymnos Dauid canentes per man' ſuas:
porrò ſacerdotes canebãt tubis ante eos, cunctuſ-
que Iſrael ſtabat. Sanctificauit quoque Salomon
medium atrij ante templum Domini: obtulerat
enim ibi holocauſta & adipes pacificorum: quia
altare æneum quod fecerat, non poterat ſuſtine
re holocauſta & ſacrificia & adipes [b]pacificorũ.'
Fecit ergo Salomon ſolennitatem in tẽpore illo
ſeptẽ dieb', & omnis Iſrael cũ eo, eccleſia magna
valde, ab introitu Emath vſque ad Torrentem
Ægypti. Fecitque die octauo collectam, eo quòd
dedicaſſet altare ſeptem diebus, & ſolennitatem

[53]Sciántque quòd nomen tuum inuocatum eſt ſu
per domũ iſtam' quã ædificaui. ¶ Si egreſſus fue
rit populus tuus ad bellum cõtra hoſtes ſuos, ea
ſcilicet via qua tu eos [54]mittis,' orauerintq; ad te
[55]verſus vrbem' hanc quam tu elegiſti, verſus do-
mũ quã ædificaui nomini tuo, Tu de cælis exau-
dies orationem eorũ & ſupplicationem eorum,
[56]aſſeriſque eos. ¶ Si peccauerint in te (quando-
quidem non eſt homo qui non peccet,) & iratus
fueris contra eos, tradiderisque eos coram hoſti
bus, vt abducant eos qui eos ceperunt in terram
hoſtium, ſiue id procul fuerit, ſiue prope, [57]Reuo
cauerintque' ad cor ſuũ in terra in quam capti-
ui [58]ſunt' abducti, ſi inquam reſipuerint, ſupplica
uerintque tibi in terra [59]eorum qui eos captiuos
abduxerunt,' dixerintque, Peccauimus, peruerſe
egimus, impie fecimus, Conuerſique fuerint ad
te toto corde ſuo, totóque animo ſuo, in terra ca
ptiuitatis ſuæ [60]vbi captos eos tenent,' orauerint
verſus terram ſuam quam dediſti patribus eorũ,
verſus ciuitatem quam elegiſti, & verſus ædem
quam extruxi nomini tuo, Tu exaudies de cælis
de habitaculo firmo manſionis tuæ, orationem
eorum atque ſupplicationẽ eorum, & ius [61]red-
des eis,' propitiúſque eris populo tuo qui pecca-
uerunt cõtra te. Nunc ergo, ô Deus meus, ſint o-
culi tui aperti, & aures tuæ intentæ ad oratio-
nem (quæ fit) in loco iſto. [62]Nunc' exurge Domi-
ne Deus in requiem tuam, tu & arca [63]fortitudi-
nis tuæ: [64]ſacerdotes tui, ô Domine Deus, induã
tur ſalute,' & [65]boni tui' gaudeant [66]bono.' Domi
ne Deus [67]ne auertas faciem vncti tui,' recordare
[68]bonitatum' ſerui tui Dauidis.

CAP. VII.

Quúmque Salomon finem feciſſet orandi, ille
[1]ignis' deſcendit de cælis, & deuorauit holo
cauſtũ & victimas, & gloria Domini im
pleuit domum illã, Nec poterant ſacerdotes in-
gredi domũ Domini, quia impleuerat [2]gloria Do
mini' domũ Domini. Omnes autẽ filij Iſrael vidẽ
tes deſcendere ignẽ, & gloriã Domini ſuper do-
mum illã, prociderunt faciebus in terram ſuper
pauimentũ, & [3]adorarunt,' cõfitentes Domino q
bonus eſſet, & [4]bonitas' eius perpetua. Rex autem
& cũctus populus ſacrificabant victimas corã Do
mino. Sacrificauitq; rex Solomõ victimã viginti-
duorum milliũ boum, & centum atque viginti
millium ouium, & [5]initiarũt' domum Dei rex &
cunctus populus, ſacerdotes verò ſtabant in [6]cu-
ſtodijs' ſuis, [7]atque Leuitæ habebant inſtrumen-
ta muſica Domini' quæ fecerat Dauid rex ad con
fitendum Domino [8]quòd' bonitas eius perpetua
eſſet, quum laudaret Dauid per manum eorum.
porrò ſacerdotes clangebant tubis è regione ip-
ſorum aſtantibus omnibus Iſraelitis. Sanctifica-
uit præterea Solomon mediũ atrij quod erat an-
te ædẽ Domini, [10]fecerat enim' ibi holocauſta &
adipes [11]pacificorũ.' eo q altare æneum quod fe-
cerat Solomon, capere non poſſet holocauſta, ſa-
crificium cibariũ & adipes. Fecit ergo eodem tẽ-
pore Solomon [12]feſtum diem' ſeptem diebus, & o-
mnes Iſraelitæ cum eo, cœtus magnus, [13]ab eo
quo itur' in Hemath vſque ad torrentẽ Ægypti.
[14]Octauo die' fecerũt [15]concionem:' quia [16]initiationem aræ' fecerunt ſeptẽ diebus, & diem [17]feſtum'

¶53 i. ſciãt hanc ædem eſſe tuã. ¶54 emiſeris, q.d. idque fecerint cõſulto te. ¶55 i. verſa facie ad vrbem &c. ¶56 Heb. & facias iudiciũ eorum. ſub. de inimicis ipſorũ. i. vlciſcaris eos, & da eis victoriã de inimicis ipſorum. ¶57 ſub. peccata ſua. i. Meminerint ſe peccaſſe. ¶58 fuerint ¶59 Heb. captiuitatis ſuæ, ¶60 ad quã captiuos eos abduxerint, ¶61 ſub. de ijs qui abduxerint eos captiuos. ¶62 Hic ponit cauſa quare Salomon ædificauerit templũ. ¶63 i. per quã oſtendiſti fortitudinẽ tuam. ¶64 i. fer opẽ ſacerdotib' tuis. ¶65 miſericordes tui. i. q à te beneficia acceperunt & expectãt. ¶66 i. bonis quibus eos affeceris. ¶67 q.d. ne cõmittas vt patiat à te repulſam. ¶68 vl. miſericordiarum

VII.

¶1 Per ignẽ frequẽter De' oſtẽdit præſentiã & fauorẽ ſuũ. ¶2 Per gloriam Domini intelligit ſignũ gloriæ Domini. i. nubẽ. ¶3 ſub. Dominum. ¶4 vl. miſericordia ¶5 dedicauerunt ¶6 i. officijs. ¶7 & Leuitæ ſſub. ſtabant ſ cum organis cãtici Domini. i. cum inſtrumẽtis muſicis dicatis Domino. ¶8 ſub. dicentes, q &c. ¶10 vl. ſacrificauit enim ¶11 i. ſacrificiorum quæ dicebãtur pacifica. ¶12 i. ſolẽnitatem tabernaculorũ, ſolennitatem illam quæ celebrabatur eo tempore, nẽpe ſeptimo menſe Sepẽbri. ¶13 Heb. ab introitu &c. q.d. congregati ſunt ex vniuerſa Terra ſancta in Ieruſalẽ. Deſcribit hic duos terminos Terræ ſanctæ, Sepẽtrionalem & Meridionalem. ¶14 A primo ſcilicet die feſti tabernaculorum qui fuerat XXV dies Sepẽbris. Octauo die poſt primũ diem feſti tabernaculorũ, cõgregabatur vniuerſus populus, in quo non licebat exercere officia vilia. Septem diebus manebant in tabernaculis, octauo colbãt omnes ad audiẽdum verba Dei. ¶15 collectã. i. feſtum in quo congregabatur populus. ¶16 dedicationẽ altaris. ſub. illius ænei. Duo feſta celebrarũt ſine interuallo, dedicationem ſeptẽ dieb', quorum primus fuit octauus mẽſis ſeptimi. Et proximus feſtum tabernaculorũ ſeptem diebus, quorum primus fuit XV eiuſdem menſis: & octauo die proxime ſequente, id eſt XXIII collecti. i. feſtum congregationis. ¶17 ſub. tabernaculorum.

Digitized by Google

ſeptem diebus.[18]In die verò viceſimatertia'men
ſis ſeptimi[19]dimiſit populum in tẽtoria ſua,'læ-
tantes & hilari corde, pro vniuerſis beneficijs
quæ cõtulerat Domin⁹[20]Dauidi,' Salomoni & Iſ
raeli populo ſuo.¶Quúmq; Solomon abſoluiſ-
ſet ædẽ Domini,& domum[21]regis,' vniuerſúmq;
quod in mẽtẽ venit Solomoni vt faceret in æde
Domini & in domo ſua,idq; proſpere, Viſus eſt
Dominus Solomoni noctu, & dixit ei, Exaudiui
orationẽ tuã,& elegi mihi locum iſtũ,vt ſit do-
mus in qua ſacrificetur.Si[22]conſtrinxero[23]cælũ'
vt non ſit pluuia,& ſi mandauero locuſtę vt ab-
ſumat terram,aut ſi miſero peſtilẽtiam in popu
lum meũ,Humiliatíq; fuerint hi qui ſunt[24]po-
pulus meus ſuper quos inuocatur nomẽ meũ,'
precatique fuerint,&[25]requiſierint faciem meã,'
& conuerſi fuerint à vijs ſuis malis, tũc ego ex-
audiã de cælis, [26]propitiúſq; ero peccatis eorũ,
ſanabóque terram eorum.' Erunt igitur[27]oculi'
mei aperti, & aures meæ intentæ ad orationem
quæ ſit in loco iſto. Nunc itaq; elegi &[28]ſanctiũ
caui'domum iſtã,vt illic ſit[29]nomẽ meum' in æ-
ternum,erúntque ibi oculi mei & cor meum cũ-
ctis diebus. Et tu ſi ambulaueris corã me quem-
admodũ ambulauit Dauid pater tuus, [30]&'fece-
ris omnia quæ præcepi tibi, cuſtodierísq; ſtatu
ta mea & iudicia mea, Confirmabo ſoliũ regni
tui,quẽadmodum[31]excidi' cũ Dauide patre tuo,
hiſce cõditionibus, [32]Nõ ſuccidetur tibi vir im-
perans in Iſraele.'Quòd ſi vos auerſi fueritis, &
dereliqueritis ſtatuta mea & præcepta mea quæ
propoſui vobis,atq; abeuntes colueritis deos a-
lios,& eos adoraueritis,Euellã eos de terra mea
quam dedi eis,& domum iſtam quã[33]ſanctifica-
ui'nomini meo,abijciã à facie mea, ponámq; eã
vt ſit prouerbium & fabula apud cunctos popu-
los.Et ſuper hanc domum quæ[34]excelſa'fuit,ob-
ſtupeſcet quicunque prætierit,dicétq;, Quam
ob cauſam fecit Domin⁹ ſic huic terræ,atq; huic
domui?Et reſpondebitur,Eo q̃ dereliquerũt Do-
minum Deum patrũ ſuorum, qui eduxit eos è
terra Ægypti,& apprehenderũt deos alios,ado
rauerunt eos,& coluerũt eos,idcirco induxit ſu-
per eos malum iſtud.

CAP. VIII.

P[1]Oſt viginti annos,quum Solomon ædificaſ-
ſet'domum Domini & domum ſuam, conti
git vt Solomõ extrueret ciuitates illas quas de-
derat Hiram[2]Solomoni,'collocarétque in eas fi-
lios Iſrael. Et abiens Solomon in Hamath Zoba,
[3]inſtaurauit eam,' ædificauitq; Thadmor in de-
ſerto,& cunctas ciuitates[4]quæ erant in Hamath
ædificauit vt eſſent repoſitoria.' Sed & Beth-ho-
ron ſuperiorem ædificauit,atque Beth-horõ in-
feriorem ciuitates munitas muris, portis & ve-
ctibus.Balaath quoque & omnia oppida quæ e-
rãt repoſitoria quæ Solomon habebat, etiã om-
nes ciuitates curruũ,& ciuitates equitum: quid-
quid deniq; pro voto ſuo Solomon ædificare vo
luit in Ieruſalem,[5]in Libano,' & in vniuerſa ter
ra imperij ſui.Omni deniq; populo qui reliquus
fuit ex Hittæis, Amorrhæis, Phereſæis, Hiuæis,
Iebuſæis,qui nõ fuerũt Iſraelitę,[Sed]de filijs eo
rũ qui reliqui facti ſunt in terra poſt eos,quos ſi

celebraſſet dieb⁹ ſeptem.Igitur in die viceſimo-
tertio menſis ſeptimi, dimiſit populos ad taber-
nacula ſua,lætantes atq; gaudentes ſuper bono
quod fecerat Domin⁹ Dauidi, & Salomoni,& Iſ-
raeli populo ſuo. ¶Cõpleuítq; Salomon domũ
Domini,& domum regis, & omnia quæ diſpo-
ſuerat in corde ſuo vt faceret in domo Domini,
& in domo ſua,& proſperatus eſt. Apparuit au-
tem ei Dominus nocte,& ait,Audiui orationem
tuam,& elegi locum iſtum mihi in domum ſa-
crificij. Si clauſero cælum, & pluuia non fluxe-
rit,& mandauero & præcepero locuſtæ vt deuo-
ret terram, & miſero peſtilentiam in populum
meum: Conuerſus autem populus meus, ſuper
quos inuocatum eſt nomen meum, deprecatus
me fuerit,& exquiſierit faciẽ meã, & egerit pe-
nitentiam à vijs ſuis peſſimis: & ego exaudiam
de cælo,& propitius ero peccatis eorum,& ſana-
bo terram eorum.Oculi quoque mei erunt aper-
ti,& aures meæ erectæ ad orationem eius qui in
loco iſto orauerit.Elegi enim,& ſanctificaui lo-
cum iſtum,vt ſit nomen meum ibi in ſempiter-
num,& permaneant oculi mei, & cor meum ibi
cunctis diebus. Tu quoque ſi ambulaueris co[ram]
me, ſicut ambulauit Dauid pater tuus, & feceris
iuxta omnia quæ præcepi tibi,& iuſticias mea[s]
iudiciáque ſeruaueris:Suſcitabo thronum reg[ni]
tui,ſicut pollicitus ſum Dauid patri tuo, dicen[s]
Non auferetur de ſtirpe tua vir,qui non ſit prin-
ceps in Iſrael.Si autem auerſi fueritis, & dereli-
queritis iuſticias meas,& præcepta mea quę pro-
poſui vobis,& abeuntes ſeruieritis dijs alienis,[&]
adoraueritis eos:Euellam vos de terra mea qua[m]
dedi vobis, & domum hanc quã ſanctificaui no-
mini meo,proijciam à facie mea,& tradem ea[m]
in parabolam, & in exemplum cunctis popul[is.]
Et domus iſta erit in prouerbium vniuerſis tr[an-]
euntibus:& dicent ſtupentes,Quare fecit Dom[i-]
nus ſic terræ huic, & domui huic? Reſponde-
búntque, Quia dereliquerunt Dominum De[um]
patrum ſuorum, qui eduxit eos de Terra-Ægy-
pti,& apprehenderunt deos alienos,& adora[ue-]
runt eos, & coluerunt: idcirco venerunt ſup[er]
eos vniuerſa hæc mala.

CAP. VIII.

EXpletis autem viginti annis poſtquam æd[ifi-]
cauit Salomon domum Domini & dom[um]
ſuam: ciuitates quas dederat Hirã Salomoni,[æ-]
dificauit, & habitare ibi fecit filios Iſrael.Ab[ijt]
quoque in Emath Suba,& obtinuit eã. Et ædi[fi-]
cauit Palmirã in deſerto,& alias ciuitates mu[ni-]
tiſſimas ædificauit in Emath.Extruxitque Beth-
horon ſuperiorem,& Beth-horon inferiorẽ, c[i-]
uitates muratas habentes portas & vectes & ſe[-]
ras:Balaath etiã & omnes vrbes firmiſſimas,q[uæ]
fuerunt Salomonis,cunctáſque vrbes quadriga-
rum,& vrbes equitũ.omnia'quæcũq;' voluit, [fe-]
cit rex'Salomon atq; diſpoſuit,ædificauit in Ie-
ruſalẽ & in Libano,& in vniuerſa terra poteſta-
tis ſuæ.Omnem populũ qui derelictus fuerat d[e]
Hethæis,& Amorrhæis, & Pherezæis, & Heuæ[is]
& Iebuſæis,qui nõ erãt de ſtirpe Iſrael, De fil[ijs]
eorũ,& de poſteris quos nõ interfecerãt filij Iſ[rael]

¶18 In libris Regum dicitur q̃ XXII die data fuerit poteſtas abeundi in domos ſuas: & hic dicitur q̃ eo die celebratum fuit feſtũ quod collectã vocat. Quidã Hebræorum aiũt XXII die datã fuiſſe copiã abeundi à Salomõe, ſed neminẽ abijſſe ante XXIII diẽ: dicúntq; in libris Regũ poſitã eſſe diem qua data eſt abeundi poteſtas: hic verò diẽ ſequẽtem, qua ſe receperunt in ædes ſuas. Alij aiũt authorem huius libri loqui de ijs q̃ habitabãt procul à Ieruſalẽ, q̃ remãſerint, q̃ nõ liceret eo die feſto tantũ itineris facere. In libris autẽ Regũ locum intelligi de ijs q̃ non ita procul à Ieruſalẽ habitarẽt, quin ipſis liceret etiã die ipſo feſto ſeſe recipe i domos ſuas. ¶19.i. remiſit in domos ſuas. ¶20 q.d. quia videbant pmiſſionẽ Dauidi factã de Salomone rege Iſraelis futuro, qui & ædificaturus erat templum, adimpletam. ¶21.i.ſuã. ¶22 vl,clauſero ¶23.i.aerem. ¶24.i. populus me⁹ qui appellatur de nomine meo. ¶25.i. iplorauerit opẽ meã. ¶26 q.d. cõdonatis illorũ peccatis, dabo pluuiã tẽpore ſuo, auferã locuſtas & peſtẽ illã. ¶27 Per oculos prouidentiã ſuã intelligit. ¶28.i.ſanctã reddidi, igni è cælo miſſo. ¶29.i.gloria nois mei. ¶30 & p id eſt poſtẽ. ¶31 pepigi.i.ſicut percuſſo fœdere pmiſi. ¶32.i.Nõ deerit vir de genere tuo qui dominetur Iſraeli. ¶33 vl,dedicaui.igni ſcilicet miſſo de cælo ſuper holocauſta. ¶34.i.magni nois. VIII. ¶1 vl,In fine viginti annorũ quib⁹[ſub.annis] ædificauit Salomõ &c.Septẽ annis ædificauit Salomõ tẽplũ,& XIII domũ ſuã. ¶2 In libris Regũ dicit̃ Salomõ dediſſe vrbes XX ipſi Hiram: hic contrà.Dicũt interpretes Salomonẽ dediſſe viginti vrbes ipſi Hirã,& viciſſim Hirã dediſſe ipſi Salomoni in patria ſua XX vrbes,quo pax inter ipſos eſſet ſtabilior & firmior. ¶3 præualuit illi.i.expugnauit illã. ¶4 theſaurorũ quas ædificauit[Salomõ in regione] Hamath. Vrbẽ theſaurorum dicit in qua aſſeruabãtur neceſſaria ad prælia & bella gerẽda. ¶5.i.in ſaltu Libani in qua erat regia æſtiua. nec vertẽdũ eſt in mõte Libani.

rael, ſublegauit Salomon in tributarios, vſq; in diē hanc. Porrò de filijs Iſrael non poſuit vt ſeruirent operibus regis: ipſi enim erant viri bellatores, & duces primi & principes quadrigarum & equitū eius. Omnes autem principes exercitus regis Salomonis fuerunt ducēti quinquaginta, qui erudiebāt populū. ¶ Filiam verò Pharaonis tranſtulit de Ciuitate-Dauid in domū quam ædificauerat ei. dixit enim rex, Non habitabit vxor mea in domo Dauid regis Iſrael, eo quòd ſanctificata ſit: quia ingreſſa eſt in eam arca Domini. ¶ Tunc obtulit Salomon holocauſta Domino ſuper altare Domini, quod extruxerat ante porticū, Vt per ſingulos dies offerretur in eo iuxta præceptum Moyſi, in ſabbathis, & in Calēdis, & in feſtis diebus ter per annum, id eſt in Solēnitate azymorum & Solēnitate hebdomadarū, & in Solennitate tabernaculorum. Et conſtituit iuxta diſpoſitionem Dauid patris ſui officia ſacerdotū in miniſterijs ſuis: & Leuitas in ordine ſuo, vt laudarent, & miniſtrarent coram ſacerdotibus iuxta ritum vniuſcuiuſq; diei: & ianitores in diuiſionibus ſuis per portā & portā: ſic enim præceperat Dauid homo Dei. Nec prætergreſſi ſunt de mandatis regis tam ſacerdotes, quàm Leuitæ, ex omnibus quæ præceperat, & in cuſtodijs theſaurorū. Omnes impenſas præparatas habuit Salomon, ex eo die quo fundauit domum Domini, vſque in diē quo perfecit eā. ¶ Tunc abijt Salomon in Aſion-gaber & in Ailath ad oram Maris-rubri, quæ eſt in Terra-Edom. Miſit ergo ei Hiram per manus ſeruorum ſuorum naues, & nautas gnaros maris, & abierunt cum ſeruis Salomonis in Ophir: tulerūntque inde quadringēta quinquaginta talēta auri, & attulerunt ad regem Salomonem.

CAP. IX.

Regina quoq; Saba cum audiſſet famam Salomonis, vēnit vt tentaret eum in ænigmatibus, in Ieruſalē: cum magnis opibus & camelis, qui portabāt aromata & auri plurimū, gēmáſque pretioſas. cūmq; veniſſet ad Salomonem, locuta eſt ei quæcūq; erant in corde ſuo. Et expoſuit ei Salomon omnia quæ propoſuerat: nec quicquā fuit quod nō perſpicuū ei fecerit. Quæ poſtquā vidit, ſapiētiā ſcilicet Salomonis, & domum quā ædificauerat, Necnon & cibaria mēſæ eius, & habitacula ſeruorū, & officia miniſtrorum eius & veſtimēta eorum, pincernas quoque & veſtes eorum, & victimas quas immolabat in domo Domini: nō erat præ ſtupore vltrà in ea ſpiritus. dixitque ad regem, Verus eſt ſermo quem audieram in terra mea de virtutibus & ſapiētia tua. Nō credebam narrātibus, donec ipſa veniſſem, & vidiſſent oculi mei: & probaſſem vix medietatē ſapiētiæ tuæ mihi fuiſſe narratā: viciſti famā virtutibus tuis. Beati viri tui, & beati ſerui tui, hi qui aſſiſtunt coram te omni tempore, & audiunt ſapiētiam tuam. Sit Dominus Deus tuus benedictus, qui voluit te ordinare ſuper thronum ſuum regem Domini Dei tui. quia diligit Deus Iſrael, & vult ſeruare eū in æternum: idcirco poſuit te ſuper eum regem, vt facias iudicia atque iuſtitiā. Dedit autem regi centum viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gēmas

lij Iſrael non perdiderūt, [6] his Solomon tributū ac ſeruitutem imperauit' in hūc vſque diē. [7] Porrò ex filijs Iſrael (quos Solomon non redegit in ſeruitutem & opus ſuū,) fuerunt' milites qui belligerabant, [8] duces triarij eius,' & principes curruum eius, atq; [9] equites' eius. Et hi [10] præfecti' erāt quos habuit Solomon, [11] quinquaginta & ducēti' præerant populo. ¶ Tranſtulit quoq; filiā Pharaonis ex ciuitate Dauidis in domū quam ei ædificauerat: dixit enim, Nō habitabit vxor mea in domo Dauidis regis Iſraelis: [12] nam ſacroſancta ſunt illa ad quę venit' arca Domini. ¶ Tū obtulit Solomon holocauſta Domino ſuper aram Domini quā extruxerat ante porticum, [13] Singulis diebus ſacrificās' iuxta præceptum Moſis, ſabbatis, nouilunijs, & ſtatis ferijs, ter ſcilicet in anno, nēpe in feſto die infermētatorū, in feſto die hebdomadum, & in feſto die tabernaculorū. Et conſtituit iuxta ordinationē Dauidis patris ſui [14] ordines' ſacerdotū, vt ſuo officio [inuigilarēt,] Leuitas ad ſuas cuſtodias, ad laudādum & miniſtrādum corā ſacerdotibus, [15] vt quæque dies [ex-poſtulabat',] & ianitores in ſuis ordinibus ad ſingulas portas: ſic enim erat præceptū Dauidis viri Dei. Nec receſſerūt à præcepto regis [16] de' ſacerdotibus & Leuitis, ad omnē rem & theſauros. Nā omne [17] opus' Solomonis paratū erat à die quādo fundata eſt domus Domini, vſque ad abſolutionē ei⁹, [18] quādo abſoluta eſt dom⁹ Domini. ¶ Tūc profectus eſt Solomon in Ezion-gaber, & in Eloth in litore maris in terra Edom. Miſerat enim ei Hiram per manum ſeruorū ſuorum naues, & famulos qui gnari erant maris, [19] venerūntque' cū ſeruis Solomonis in Ophir, & tulerunt illinc auri talenta [20] quadringēta & quinquaginta,' & aduexerunt ad regem Solomonē.

CAP. IX.

Regina quoq; Saba audita fama Solomonis, venit Ieroſolyma [1] vt tentaret Solomonē acutis quęſtiōib⁹, [venit inquā] exercitu valde magno, cū camelis portātib⁹ odores, & aurū in copia, lapidēſque pretioſos. veniēnſq; ad Solomonē, loquuta eſt cū eo quidquid fuit in corde ei⁹. [2] Solomon autē enarrauit ei omnia verba ei⁹, [3] nihil omnino abſcōditum fuit Solomoni quod ei nō explicaret.' vidēs igitur regina Saba ſapiētiā Solomonis, & [4] domū' quā extruxerat, Sed & cibū mēſæ eius, & [5] habitationē' ſeruorū eius, & [6] ſtationē' miniſtrorū ei⁹, & veſtes eorū, & [7] potū ei⁹,' & [8] veſtes eorū,' & [9] cœnaculū ei⁹ per quod' aſcēdebat in domū Domini, nō erat ampli⁹ ſpiritus in ea, dixitq; ad regē, [10] Vera fuit fama quā' audiui in terra mea de reb⁹ tuis, atq; de ſapiētia tua, Nec fidē habui verbis [11] eorū,' donec venirē, viderēntque oculi mei, & ecce ne dimidiū quidē [12] excellētis' ſapientiæ tuæ mihi nūciatū eſt, tu [13] addis' famæ quā audierā. Beati viri tui, & beati ſerui tui illi, qui ſtāt corā te ſemper, & audiunt [14] ſapiētiā tuā:' Sit Dominus Deus tuus [15] laudādus, [16] qui te fauore cōplexus eſt,' vt poneret te ſuper ſolium ſuū, vt eſſes rex Domini Dei tui, eo q̄ De⁹ tuus dilexit Iſraelem, vt [17] firmaret' eū perpetuò, deditque te regē ſuper eos, vt adminiſtres ius & iuſtitiā. Dedit præterea regi cētum & viginti talenta auri, & odoramentorum magnam vim, lapides

¶6 Heb. hos Salomon aſcēdere fecit i tributū. i. tributarios fecit. ¶7 He. [Fuerūt] autem de filijs Iſrael quos non dedit Salomō in ſeruos in ope ſuo: ipſi eni erant &c. In ope ſuo, .i. ædificatione tēpli & regiæ. Nō exegit operas à filijs Iſrael: n. i vſus eſt illis ad militiā, & nō ad op⁹ illud vile. ¶8 Heb. & principes ducū eius, ¶9 equitū ¶10 Heb. principes præfectorū ¶11 Enumerant plures in Regib⁹, nēpe 550. ſed illic oēs enumerantur, hic tantum præcipui. ¶12 Heb. nā ſanctitas ſunt, qa ingreſſa eſt in illa &c. i. ſanctificata & cōſecrata ſunt, &c. ¶13 Heb. Et i re diei, in die ſuo vt offerrēt. ſub. ſacrificia. i. Vt iuxta ritum cuiuſq; diei offerrēt holocauſta. ¶14 Heb. diuiſiones. i. claſſes, vices. ¶15 Heb. ī re diei i die ſuo .i. in his q̄ ſingulis diebus fieri debebāt. vł, ſecūdū ritū & morē vniuſcuiuſq; diei. ¶16 ſub. qđ erat de &c. ¶17. i. impenſa operis. ¶18 Recti⁹, pfecta [ſigitur] fuit domus Domini. ¶19 iue rūtq; ¶20 Plura ſunt hic talēta, q̄ in libris Regū: nam hic, 450: illic verò 420. Dicūt librū

regū nō habuiſſe rationē trigīta talētorū quæ inſūpta fuerāt in neceſſaria nauis. IX. ¶1. i. vt periculū faceret ꝓpoſitis ænigmatib⁹ an ſapiētia reſpōderet famę illi⁹. ¶2. i. Salomō ſoluit oia ænigmata quæ illa ꝓpoſuerat. ¶3 q. d. facile ſoluit oēs quæſtiōes quas regina Saba illi ꝓpoſuerat. ¶4 Singulare pro plurali: intelligit eni & ædē ſacrā & regiā. ¶5 vł, ordines ¶6 ſedes. q. d. & ordinē quo ſedebāt in mēſa regis ſerui ei⁹. ¶7. i. ſtatū pincernarū ei⁹. ¶8 nā aliꝰ ornat⁹ erat pincernarū & aliorū miniſtrorū mēſæ. ¶9 vł, aſcēſum ei⁹ p quē &c. i. viā per quā &c. Nō ꝓcul diſtabat regia à tēplo Domini. ¶10 Heb. Veritas eſt ſermo ille quē &c. ¶11 ſub. qui ea mihi narrabāt. ¶12 Heb. multitudinis ¶13 addidiſti &c. q. d. ſuperaſti famā quā audiui de te i patria mea. ¶14. i. verba ſapiētiæ tuæ. ¶15 Heb. benedict⁹. i. laudib⁹ efferatur. ¶16 Heb. cui bene cōplacitū eſt in te. i. qui te ſingulari amore proſequutus eſt. ¶17 vł, permanere faceret. De Iſraele ſpirituali loquitur.

Digitized by Google

¶18 ſub. poſtea. ¶19 aduexerát. ſub. claſſe.
¶20 vel vt in Regibus legitur, almugim. Hebræi dicunt ſignificare corallium. Alij eũ arborẽ quã vulgo vocam[us] Du breſil. Alij melius, dicũt ſignificare ebenũ. Intellige igitur hic tabulas ebeni. ebenus enĩ fuit ĩ maximo pretio. ¶21 Doctiores interpretãtur laquearia, vel ornamenta colũnarum. nã vox Hebræa ab exaltãdo dicitur. In libris Regũ, fulcra. Meſilloth igitur ſunt illa additamẽta quæ apponunt laquearibus aut colũnis ornamenti cauſa. q. d. operuit columnas aut laquearia ebeno. ¶22. i. ante aduẽtũ reginæ Saba talia inſtrumẽta muſica nõ ſunt viſa. ¶23 Doct[us] inter Hebræos multa verba ſubaudit in Regibus, hoc modo, præter id qđ rex Salomõ dedit illi reginæ vice & loco eorũ quæ attulerat ad eũ & dederat regina ipſa. ¶24 redibat ad Salomonẽ

quoque pretioſos: huiuſmodi odores quales attulerat regina Saba regi Solomoni, [18]non fuerunt. ¶Adhæc ſerui Hiram & ſerui Solomonis, qui [19]afferebant' aurum ex Ophir, aduexerunt quoque ligna [20]algumim,' & lapides pretioſos. Et fecit rex ex lignis algumim [21]gradus' in æde Domini atque in ædibus regijs, & citharas, & nablia pro cantoribus: nec [22]antea viſa ſunt illis ſimilia' in terra Iehuda. ¶Porrò rex Salomon dedit reginæ Saba quodcũq; pro voto ſuo expetiſſet, [23]præter id quod ipſa attulerat ad regem.' verſa igitur abijt in regionem ſuam cum ſeruis ſuis. ¶Iam pondus auri quod [24]venit Solomoni' ſingulis annis, fuit ſexcena & ſexagenaſex talẽta auri, [25]Excepto eo quod [accepit] à mercatoribus & negotiatoribus quæ ipſi afferebant.' ſed & omnes reges Arabiæ, & præfecti prouinciarum [26]aduexerunt' aurum & argẽtum Solomoni. Fecit quoque Solomon [27]ducẽtas haſtas' ex auro ductili: ſingulæ haſtæ habebant [28]ſexcenas [minas]' auri ductilis: Et trecenta ſcuta ex auro [29]ductili, [30]trecenas [minas] auri ſingulis ſcutis,' repoſuitq; [31]ea' rex in domo ſalt[us] Libani. ¶Fecit deinde rex ſolium magnum eburneũ, obduxitque illud auro mũdo: Et ſolio ſex gradus, & aureum [32]ſcabellum [33]quæ ſolio affixa erant: [34]reclinatoria' quoque vtrinque eo loco vbi ſedebatur, & bini leones ſtãtes [35]pone reclinatoria.' Duodeni inſuper leones ſtabãt illic ſuper ſex gradus vtrinque. huiuſmodi factũ non fuit in omnibus regnis. ¶Omnia pocula regis Solomonis aurea erant, & omnia vaſa ſaltus Libani ex auro erant puro: temporibus Solomonis argẽtum nihili [36]penſum erat.' Siquidem [37]claſſis regis ibat in mari' cũ ſeruis Hirã: ternis annis ſemel [38]veniebat claſſis marina afferens' aurum, argentum, ebur, ſimias atque pauones. ¶Et præcelluit Solomon rex omnes reges [39]nationum' opibus & ſapientia. Et vniuerſi reges [40]terræ [41]quærebant vultum Solomonis,' vt audirent [42]ſapiẽtiam eius' quam dederat Deus in cor eius. Et hi quidem afferebant quiſque munus ſuum, nempe vaſa argentea, vaſa aurea, veſtes, arma, odores, equos & mulos, [43]idq; ſingulis annis.' Habuit præterea Solomon [44]quatuor' millia [45]ſeptorũ' pro equis [46]& curribus,' & duodecim millia [47]equitũ,' quos collocauit in ciuitates curruũ, & [48]cũ rege' in Ieruſalẽ. Imperitauit autẽ ſuper omnes reges, à [49]fluuio' ipſo vſq; ad terrã Paleſthinorũ, & ad limitem Ægypti. Et aduexit rex argentũ ipſum in Ieruſalẽ vt lapides, & cedros, aduexit inquã vt ſycomoros [50]quæ in planitie abũdant.' Educebant quoq; equos ex Ægypto Solomoni, atq; ex omnib[us] regionibus. ¶Reliquũ geſtorũ Solomõis priorũ & poſterio-

pretioſiſſimas: non fuerũt aromata talia, vt hæc quæ dedit regina Saba regi Salomõi. ¶Sed & ſerui Hiram cũ ſeruis Salomonis attulerunt aurum de Ophir, & ligna thyina, & gemmas pretioſiſſimas. De quibus fecit rex, de lignis ſcilicet thyinis, gradus in domo Domini & in domo regia: citharas quoq; & pſalteria cãtoribus: nunquã viſa ſunt in Terra-Iuda ligna talia. ¶Rex autem Salomon dedit reginæ Saba cũcta quæ voluit, & quæ poſtulauit, & multo plura quàm attulerat ad eum: quæ reuerſa, abijt in terrã ſuam cum ſeruis ſuis. ¶Erat autẽ pondus auri quod afferebatur Salomoni per ſingulos annos, ſexcẽta ſexagintaſex talẽta auri: Excepta ea ſumma quam legati diuerſarũ gentium, & negotiatores afferre cõſueuerant, omnẽſque reges Arabiæ, & ſatrapæ terrarũ, qui comportabãt aurũ & argentum Salomoni. Fecit igitur rex Salomon ducẽtas haſtas aureas de ſumma ſexcẽtorũ aureorũ, qui in ſingulis haſtis expendebãtur. Trecenta quoque ſcuta aurea trecentorũ aureorum quibus tegebãtur ſingula ſcuta: poſuitque ea rex in armamẽtario, quod erat cõſitum nemore. ¶Fecit quoq; rex ſolium eburneũ grande: & veſtiuit illud auro mũdiſſimo. Sex quoque gradus, quibus aſcẽdebatur ad ſolium: & ſcabellũ aureum, & brachiola duo altrinſecus, & duos leones ſtãtes iuxta brachiola: ſed & alios duodecim leunculos ſtantes ſuper ſex gradus ex vtraque parte. non fuit tale ſoliũ in vniuerſis regnis. ¶Omnia quoque vaſa conuiuij regis erãt aurea: & vaſa domus ſaltus Libani ex auro puriſſimo. argẽtum enim in diebus illis pro nihilo reputabatur. Siquidẽ naues regis ibant in Tharſis cum ſeruis Hirã, ſemel in annis tribus: & deferebant inde aurũ & argentum, & ebur, & ſimias, & pauos. ¶Magnificatus eſt igitur Salomon ſuper omnes reges terræ præ diuitijs & gloria. Omnẽſque reges terrarũ deſyderabant videre faciem Salomonis: vt audirẽt ſapientiam quam dederat Deus in corde eius. Et deferebãt ei munera, vaſa argẽtea & aurea, & veſtes, & arma, & aromata, equos & mulos, per ſingulos annos. Habuit quoq; Salomon quadraginta millia equorũ in ſtabulis: & curruũ, equitũmq; duodecim millia: cõſtituitq; eos in vrbibus quadrigarũ, & vbi erat rex in Ieruſalẽ. Exercuit etiã poteſtatem ſuper cũctos reges à flumine Euphrate vſque ad terram Philiſthinorũ, & vſque ad terminos Ægypti. Tãtũmque copiã præbuit argenti in Ieruſalem quaſi lapidum & cedrorum tantam multitudinẽ velut ſycomororũ quæ gignitur in campeſtribus. Adducebãtur autem ei equi de Ægypto, cunctiſq; regionibus. ¶Reliqua autem opera Salomonis priorũ & nouiſſimorum

¶25 Heb. Præter id quod viri mercatores & negotiatores afferebãt. Mercatores, tharim Hebraice dicti, q diligẽter attendãt negotijs ſuis. Negotiatores verò ſoherim, ita dicti à circũeundo, q negotiorũ cauſa ſoleãt circumire terras. ¶26 adducebãt ¶27 ducẽta ſcuta ¶28 ſexcẽtos [nũmos] ¶29 vl, tractili. ſiue, flexili, ¶30 Heb. trecẽt[a] [nũmi] [auri] aſcẽdebãt ſuper clypeũ vnũ. i. inſumebãtur in ſingulos clypeos. In libris Regũ dicitur, tres minæ inſumebãtur in ſingulos clypeos. Hic verò, trecenti aurei &c. Illic igitur libra ſeu mina capitur pro centũ aureis: ſiue centũ aurei valẽt librã vnã. nã & ipſe Chaldæ[us] paraph. vertit librim. i. librã. ¶31 eos. ſub. clypeos. ¶32 Vox Hebræa ꝓprie ſignificat baſim quãdã accliuẽ quo res ſuppoſita fit ſublimior. ¶33 Heb. ipſi ſolio: tenẽtia. hoc ꝑtinet ad gradus & ſcabellũ. q. d. & gradus & ſcabellũ adhærebãt throno: ſiue, quæ omnia adhærebãt ipſi ſolio. ¶34 vl, ſuſtẽtacula manuũ ¶35 iuxta fulcra illa. ſiue ſuſtẽtacula. ¶36 reputabatur. ¶37 Heb. naues [erãt] regi euntes in Tharſis ¶38 venire ſolebant naues Tharſis afferẽtes. Doct[us] inter Hebræos in libris Regũ vertit ꝑ Tharſis, Africã. hoc autẽ intelligitur nõ de illa parte Africæ quæ reſpõdet Europæ, & alluitur mari Mediterraneo, ſed de illa quæ eſt verſus Meridiem, alluiturq; mari Oceano. ¶39 terræ. ſub. illius. ¶40 ſub. illius. ¶41. i. inuiſebãt Salomonẽ. magno deſyderio tenebãtur & ſtudio inuiſendi Salomonẽ. ¶42. i. verba eius plena ſapientiæ. ¶43 Heb. rem anni in anno. ſub. ſuo. ¶44 In libris Regũ dicũtur fuiſſe Salomoni quadraginta millia: hic tantũ quatuor. Verũm illic loquitur de equis qui erãt in ſtabulis: hic tãtũ de ſtabulis. Illic legẽdũ eſt, equorũ, ſub. in ſtabulis. Erãt 4000 millia ſtabulorũ: in ſingulis ſtabulis decẽ equi, ſummatim aſcẽdebãt ad 40000. ¶45 ſtabulorũ ¶46 Gallice dicimus, & de mõtures. Currus dicũtur oĩa aĩalia quibus vehũtur hoĩes: dicũtur etiã equi trahentes. ¶47. i. qui artẽ agẽdorum equorũ probe norũt. Gallice appellamus, Les piquiers du Roy. ¶48. i. apud ſe. ¶49 Per excellẽtiam Euphrates dicitur. ¶50 quæ [naſcũtur] in cãpania ipſa in abundantia. Loquitur de campania quadam celebri & nota prope Ieruſalem.

Digitized by Google

ſcripta ſunt in verbis Nathan prophetæ, & in libris Ahiæ Silonitis, in viſione quoque Addo videntis, cōtra Ieroboam filium Nabat. Regnauit autem Salomon in Ieruſalem ſuper omnem Iſrael quadraginta annis. Dormiuitq; cum patribus ſuis: & ſepelierūt eum in Ciuitate Dauid: regnauitq; Roboam filius eius pro eo. CAP. X.

Profectus eſt autē Roboam in Sichem: illuc enim cūctus Iſrael cōuenerat, vt conſtituerēt eum regē. Quod cum audiſſet Ieroboam fili⁹ Nabat, qui erat in Ægypto (fugerat quippe illuc ante Salomonem) ſtatim reuerſus eſt. Vocaueruntque eum, & venit cum vniuerſo Iſrael, & locuti ſunt ad Roboam, dicentes, Pater tuus duriſſimo iugo nos preſſit: tu leuiora impera patre tuo, qui nobis impoſuit graue ſeruitutem, & paululū de onere ſubleua, vt ſeruiam⁹ tibi. Qui ait, Poſt tres dies reuertimini ad me. Cúmque abiiſſet populus, iniit cōſilium cum ſenibus qui ſteterant coram patre eius Salomone, dum adhuc viueret, dicens, Quid datis cōſilij, vt reſpondeā populo? Qui dixerunt ei, Si placueris populo huic, & lenieris eos verbis clementibus, ſeruient tibi omni tēpore. At ille reliquit cōſilium ſenum, & cū iuuenibus tractare cœpit, qui cū eo nutriti fuerant, & erant in comitatu illius. Dixitq; ad eos, Quid vobis videtur? vel reſpondere quid debeo populo huic, qui dixit mihi, Subleua iugum quod impoſuit nobis pater tuus? At illi reſpōderunt vt iuuenes, & nutriti cum eo in delicijs, atque dixerūt, Sic loqueris populo qui dixit tibi, Pater tuus aggrauauit iugū noſtrum, tu ſubleua: & ſic reſpōdebis ei, Minimus digit⁹ meus groſſior eſt lumbis patris mei. Pater me⁹ impoſuit vobis graue iugū, & ego maius pōdus apponā: pater meus cecidit vos flagellis, ego verò cædā vos ſcorpionibus. Venit ergo Ieroboā, & vniuerſus populus ad Roboā die tertio, ſicut præceperat eis. Reſponditque rex dura, derelicto conſilio ſeniorū, Locutuſq; eſt iuxta iuuenum volūtatem, Pater meus graue vobis impoſuit iugū, quod ego grauius faciā: pater meus cecidit vos flagellis, ego verò cædam vos ſcorpionibus. Et non acquieuit populi precib⁹: erat enim voluntatis Dei, vt cōpleretur ſermo eius, quē locutus fuerat per manum Ahiæ Silonitis ad Ieroboā filium Nabat. Populus autē vniuerſus rege duriora dicente, ſic locutus eſt ad eum, Nō eſt nobis pars in Dauid, neque hæreditas in filio Iſai. Reuertere in tabernacula tua Iſrael, tu autem paſce domum tuā Dauid. & abiit Iſrael in tabernacula ſua. Super filios autem Iſrael, qui habitabāt in ciuitatibus Iuda, regnauit Roboā. Miſitq; rex Roboā Aduram, qui præerat tributis. & lapidauerūt eum filij Iſrael, & mortuus eſt: porrò rex Roboā currū feſtinauit aſcendere, & fugit in Ieruſalē. Receſſitq; Iſrael à domo Dauid vſque ad diem hanc. CAP. XI.

Factum eſt autē, quum audiſſet omnis Iſrael quòd reuerſus eſſet Ieroboam, miſerūt & vocauerūt eum congregato cœtu: & conſtituerunt eum regem ſuper omnem Iſrael, nec ſecutus eſt

rum, annō hæc ſcripta ſunt in[1] ſermonibus Nathan prophetæ, & in prophetia Ahiæ Silonitæ, atq; in viſionibus Iedo videntis contra Ieroboam filiū Nebat? Regnauitq; Solomon in Ieruſalē ſuper omnē Iſraelem quadraginta annis. Dormiuitq; Solomon cū patribus ſuis, ſepelierūntq; eū in ciuitate Dauidis patris ſui, regnauítque pro eo Rehabeam filius eius. CAP. X.

Abijt[1] autē Rehabeam in Sechem: in Sechē enim cōuenerant omnes Iſraelitæ,[2] vt eū regno inaugurarēt. Et factū eſt, quum Ieroboā filius Nebat,[3] qui fuit in Ægypto, [hoc] audiſſet, (fugerat enim metu regis Solomonis,) reuerſus eſt Ieroboam ex Ægypto.[4] Mittentes ergo acciuerunt eum: venitque Ieroboam & omnes Iſraelitæ, & loquuti ſunt ad Rehabeā in hæc verba, Pater tuus[5] aggrauauit iugum noſtrū, tu igitur remitte aliquid de prædura illa ſeruitute, & de iugo illo graui quib⁹ nos preſſit pater tuus, tibiq; ſeruiemus. Qui ait ad eos, Intra triduū reuertimini ad me. abijt itaq; populus. Rex autē Rehabeā iniit conſiliū cū ſenibus, qui corā Solomone patre ſuo quū adhuc viueret,[6] miniſtrauerant, & ait, Quid cōſulitis vos quod reſpōdeā huic populo? Et loquuti ſunt ad eū, dicētes, Si [hodie] comem te præſtiteris huic populo,[7] morémque eis geſſeris, loquutúſq; fueris ad eos verba lenia, tūc inſeruiēt tibi cūctis diebus. At is derelicto conſilio ſeniorū quod ei dederāt, iniit cōſiliū cum iuuenibus qui cū eo adoleuerāt,[8] quiq; corā eo ſtabāt, Aitq; ad eos, Quid vos cōſulitis quod reſpōdeamus huic populo, qui loquuti ſunt ad me, dicētes,[9] Remitte quidpiā de iugo quod poſuit pater tuus ſuper nos? Tū iuuenes qui cū eo adoleuerāt loquuti ſūt ad eū hiſce verbis, Sic dices ad populū qui loquuti ſunt ad te hęc verba, Pater tuus[10] aggrauauit iugū noſtrū, tu ergo[11] remitte quid p[ar]ū[m de iugo] noſtro: ſic dices ad eos,[12] Exiguū meū craſſius erit lumbis patris mei. Pater itaq; meus preſſit vos iugo graui, ego verò adijciā iugo veſtro: pater me⁹ caſtigauit vos flagellis, ego autē [caſtigabo vos] flagris aculeatis. Venit itaq; Ieroboā & vniuerſus populus ad Rehabeā die tertio, ſicut rex loquutus fuerat, dicens, Reuertimini ad me die tertio. Et reſpondit illis rex aſpere, reliquitq; rex Rehabeā cōſilium ſenum, Loquutus eſt autē ad eos iuxta conſiliū iuuenū, dicens, Pater meus aggrauauit iugū veſtrum, ego verò adijciam illi: pater meus caſtigauit vos flagellis, ego autem [caſtigabo vos] flagris aculeatis. Neq; auſcultauit rex populo, quoniā fuit[13] reuolutio à Deo, vt[14] cōfirmaret Domin⁹ verbū ſuum, quod loquutus fuerat miniſterio Ahiæ Silonitæ ad Ieroboam filiū Nebat. Quúmq; vniuerſi Iſraelitæ vidiſſent quòd rex non adquieuiſſet eis, reſpōdit populus regi hiſce verbis, Quæ[15] pars nobis in Dauide?[16] non eſt hæreditas in filio Iſai:[17] ad tētoria tua ô Iſrael,[18] prouide itaq; domui tuæ Dauid. & abijt vniuerſus Iſrael in tentoria ſua. Super filios autē Iſrael qui habitabāt in ciuitatib⁹ Iehuda, regnauit Rehabeā. Miſit autē rex Rehabeam Hadoram, qui erat [conſtitutus] ſuper vectigal, quē Iſraelitæ lapidibus obruerūt ita vt moreretur: Rehabeā autē rex[19] ſategit, vt cōſcenſo curru fugeret Ieroſolyma. Defecerunt itaq; Iſraelitæ à domo Dauidis vſq; in hunc diem. CAP. XI.

Qvúmq; veniſſet Rehabeā Ieroſolyma, cōgregauit domū Iehuda & Beniamin, centū videlicet & octoginta millia electorū qui bellū gerere poterāt, vt pugnaret[1] contra Iſraelitas, & reduceret

[1] libris X. [1] ſub. mortuo patre ſuo. Hic dicit nunc primū cōſtitutum regē, quū præcedenti verſu dixerit regnaſſe: ſed ordo rerum geſtarum nō eſt quærendus in literis Sacris. [2] ad cōſtituendū eū regem. [3] ipſe autem [erat] in Ægypto quò fugerat propter Salomonem regem) tūc reuerſus eſt &c. Obſerua parētheſin. [4] ſub. legatos. [5] q.d. oppreſſit nos iugo ſeruitutis duro. Reuera iugū impoſitū à Salomone fuerat lene, imò & leniſſimū: & tamen queritur populus. quod certe diuino cōſilio factū eſt, qui voluit diuidere regnū Iſraeliticū propter peccata. [6] Heb. aſtiterāt. vt ſcilicet eſſent illi à conſilijs. [7] fauoréq; & beneuolētia eos affeceris. vl, ſi beneuolū te illis præſtiteris. [8] q.d. qui erant illi à b auribus, à cōſilio, & poculis. [9] vl, Minue. Subleua [10] vl, impoſuit nobis iugū grauiſſimum. [11] Heb. ſubleua à nobis. ſub. iugū. [12] Heb. Minimus [digitorum meorū] craſſior euaſit &c. vl, Minimū [membrorū meorū] craſſius euaſit. q.d. Viriū & facultatū mearum cum viribus & facultatibus patris mei, nulla eſt comparatio. ego enim ſum illo multo fortior. [13] cauſa. ſub. eius rei. q.d. Deus fuit author huius rei. [14] vl, adimpleret [15] ſiue, portio. q.d. Quid ad nos pertinet regnū Dauidis? [16] nec [17] ſub. diſcede. [18] vl, vide domū tuam ô Dauid. i. familiā tuā. q.d. vide quantus ſit numerus hominū quibus imperas, poſthac non tot imperabis ô Dauid. i. ô nepos Dauidis. nā omnes nepotes Dauidis, dicti ſunt Dauid. Etiam Meſſias ipſe dictus eſt Dauid hac ratione. [19] Heb. roborauit ſeſe. i. reſumpto animo cōſcendit currum aliquem inſignem. XI. [1] i. cum alijs decem tribubus.

regnum ad Rehabeam. Et factum eſt verbum Do-
mini ad Semeiam virum Dei in hãc ſentẽtiam,
Dic ad Rehabeam filium Solomonis regẽ Iehu-
da, & ad omnes Iſraelitas qui ſunt in Iehuda &
Beniamin, hæc verba, Sic dicit Dominus, Ne aſcẽ
datis, neque pugnetis contra fratres veſtros, re-
uertimini quiſque domum ſuã, quoniam à me
facta eſt hæc res. audierunt ergo verba Domini,
& reuerſi ſunt, quo minus proficiſcerentur con-
tra Ieroboam. ¶ Mãſit autẽ Rehabeam Ieroſoly-
mis, ædificauítque ciuitates[2] munitas in Iehuda.
Aedificauit[inquam] Beth-lehẽ, & Etam atq; Te-
coam. Beth-zur, Socho, Adullã. Gath, Mareſam,
Ziph, Adoraim, Lachis, Aſeca. Zarea, Aialõ, & He-
bron, quæ ſerant[3] in Iehuda & Beniamin, ciuita-
tes munitas. Roborauit quoq;[4] præſidia, & collo
cauit in ea duces &[4] theſauros ciborum, vinum
quoque & oleũ, & in omnibus ciuitatibus ſcuta
& lanceas, & roborauit eas ſupra modũ, erántq;
ſub eo Iehuda & Beniamin. Sacerdotes quoq; &
Leuitæ qui erant in vniuerſo Iſraele[5] collegerũt
ſe ad illum ex omni termino eorum.[6] Relinque
bant enim[7] Leuitæ ſuburbanos ſuos agros atq;
poſſeſſiones ſuas,[8] cõceſſerántq; ad Iehuda & Ie
ruſalem.[9] abiecerat enim eos Ieroboam & filij
eius, ne ſacerdotio fungerẽtur coram Domino.
Conſtituitque ſibi ſacerdotes pro excelſis, & pro
dæmonijs, & pro vitulis quos fecerat. Sequuti
quoque ſunt ipſos[Leuitas] ex omnibus tribubus
Iſraelis, hi ſcilicet qui dederãt cor ſuũ[10] vt quæ-
rerent Dominũ Deum Iſraelis, venientes in Ie-
ruſalem, vt ſacrificarẽt Domino Deo patrũ ſuo-
rum.[11] Roborauerunt itaque regnũ Iehuda, & cõ
firmauerunt Rehabeam filiũ Solomonis tres an-
nos. quoniam ambulauerũt in via Dauidis & So
lomonis tribus annis. ¶ Duxit autẽ ſibi Rehabeã
vxorem Mahalath filiã Ierimoth, filij Dauidis,
[&] Abihail filiam Eliab, filij Iſai, quæ peperit ei
filios, ipſum Iehus, & Semariam, & Saham. Poſt
illam duxit Maacham filiam Abſolom, quæ pe
perit ei Abiam. Athai, Siſam & Selomith. Dile-
xit autem Rehabeam Maacham filiam Abſolom
ſupra omnes vxores & concubinas ſuas: quoniã
decem & octo duxerat vxores, & ſexaginta con
cubinas, genuitque vigintiocto filios, & ſexagin
ta filias. Et conſtituit Rehabeam Abiam[12] filium
Maacham, vt caput eſſet & princeps inter fra-
tres ſuos,[13] vtq; regno præeſſet.[14] Prudenter ita-
que egit, eripitque præ omnibus filijs ſuis in o-
mnibus terris Iehuda & Beniamin, in omnibus
vrbibus munitis, & dedit eis commeatum in co-
pia, &[15] petijt multas vxores. CAP. XII.

FActum eſt autem[1] quum Rehabeam ordinaſ-
ſet regnum, roboraſſétque illud, quòd dere-
linqueret legem Domini, omniſque Iſrael cum
eo. Anno ergo quinto regis Rehabeam aſcendit
Seſac rex Aegypti contra Ieruſalem, (eo quòd
præuaricati eſſent contra Dominum) Cum mil-
le & ducẽtis curribus, cúmque ſexaginta milli-
bus equitum: porrò populi qui venerant cum eo
ex Aegypto, non fuit numerus,[2] Lubim, Suxijm
& Aethiopes. Ceperunt autem vrbes illas muni-
tas in Iehuda, perueneruntque vſque ad Ieruſa-
lem. ¶ Venit itaq; Semaia propheta ad Rehabeã
& ad principes Iehuda, qui collecti erant intra
Ieruſalẽ metu Seſac, dixitq; ad eos, Sic ait Domi
nus, Vos dereliquiſtis me, & ego vos quoq; dere-
liqui in manu Seſac.[3] Submiſſi ergo facti princi
pes Iſraelis & rex dixerũt, Iuſt⁹ eſt Domin⁹. Cũ-
que videret Domin⁹ eos eſſe factos ſubmiſſos, fit
verbũ Domini ad Semaiam in hanc ſentẽtiam,

quiſpiam domum Dauid præter tribum Iuda ſo
lam. Venit autem Roboam in Ieruſalẽ, & conuo
cauit vniuerſam domum Iuda & Beniamin, cen
tum octoginta millia electorũ, atque bellantiũ,
vt dimicaret contra Iſrael, & conuerteret ad ſe
regnum ſuũ. Factúſque eſt ſermo Domini ad Se
meiam hominẽ Dei, dicens, Loquere ad Roboam
filium Salomonis regem Iuda, & ad vniuerſum
Iſrael qui eſt in Iuda & Beniamin, Hæc dicit Do
minus, Non aſcendetis, neque pugnabitis contra
fratres veſtros: reuertatur vnuſquiſque in do-
mum ſuam, quia mea hoc geſtum eſt voluntate.
qui cum audiſſent ſermonem Domini, reuerſi
ſunt, nec perrexerũt contra Ieroboã. ¶ Habita-
uit autẽ Roboam in Ieruſalem, & ædificauit ciui
tates muratas in Iuda. Extruxitque Beth-lehem,
& Etam, & Thecue. Beth-ſur quoque, & Socho, &
Odollam. necnon & Geth, & Mareſa, & Ziph: ſed
& Aduram, & Lachis, & Azeca. Saraa quoque, &
Aialon, & Hebron, quæ erant in Iuda & Benia-
min, ciuitates munitiſſimas. Cúmque clauſiſſet
eas muris, poſuit in eis principes, ciborúmq; hor
rea, hoc eſt olei & vini. Sed & in ſingulis vrbibus
fecit armamentaria ſcutorum & haſtarum: fir-
mauitque eas ſumma diligẽtia, & imperauit ſu-
per Iudam, & Beniamin. Sacerdotes autem & Le
uitæ qui erant in vniuerſo Iſrael, venerunt ad
eum de cunctis ſedibus ſuis, relinquentes ſubur-
bana, & poſſeſſiones ſuas, & tranſeuntes ad Iu-
dam, & Ieruſalem: eo quòd abieciſſet eos Iero-
boam, & poſteri eius, ne ſacerdotio Domini fun
gerentur. Qui conſtituit ſibi ſacerdotes excelſo-
rum, & dæmoniorum, vitulorúmque quos fece-
rat. Sed & de cunctis tribubus Iſrael, quicunque
dederant cor ſuum vt quærerent Dominũ Deum
Iſrael, venerunt in Ieruſalem ad immolandum
victimas ſuas corã Domino Deo patrũ ſuorum.
Et roborauerunt regnũ Iuda: & confirmauerunt
Roboam filium Salomonis per tres annos: am-
bulauerũt enim in vijs Dauid & Salomonis, an-
nis tantum tribus. ¶ Duxit autem Roboam vxo-
rem Mahalath, filiam Ierimoth filij Dauid: Abi-
háil quoque filiam Eliab filij Iſai, quæ peperit ei
filios Ieus, & Somoriam, & Zoom. Poſt hãc quo-
que accepit Maacha filiam Abſalom, quæ peperit
ei Abia, & Ethai, & Ziza, & Salomith. Amauit au
tem Roboam Maacha filiam Abſalom ſuper om
nes vxores ſuas, & concubinas: nam vxores de-
cem & octo duxerat, concubinas autem ſexagin
ta: & genuit vigintiocto filios, & ſexagita filias.
Conſtituit verò in capite, Abiam filium Maacha
ducem ſuper omnes fratres ſuos: ipſum enim re
gem facere cogitabat, quia ſapientior fuit, & po
tentior ſuper omnes filios eius, & in cunctis fi-
nibus Iuda, & Beniamin, & in vniuerſis ciuita-
tibus muratis: præbuítque eis eſcas plurimas. &
multas petiuit vxores. CAP. XII.

CVmque roboratum fuiſſet regnum Roboam
& cõfortatum, dereliquit legem Domini, &
omnis Iſrael cũ eo. Anno autẽ quinto regni Ro-
boam aſcendit Seſac rex Aegypti in Ieruſalem
(quia peccauerãt Domino) Cũ mille ducẽtis cur-
ribus, & ſexaginta millibus equitũ: nec erat nu-
merus vulgi quod venerat cum eo ex Aegypto,
Libyes ſcilicet, & Troglodytæ, & Aethiopes. Ce-
pitque ciuitates munitiſſimas in Iuda, & venit
vſq; in Ieruſalem. ¶ Semeias autẽ propheta in-
greſſus eſt ad Roboã, & principes Iuda, qui con-
gregati fuerãt in Ieruſalem, fugientes Seſac: di-
xitque ad eos, Hæc dicit Domin⁹, Vos reliquiſtis
me, & ego reliqui vos in manu Seſac. Conſterna-
tiq; principes Iſrael, & rex, dixerũt, Iuſt⁹ eſt Do-
minus. Cúmq; vidiſſet Dominus q humiliati eſſent, factus eſt ſermo Domini ad Semeiam, dicens,

¶2 in munitionem. i. vt eſſent munitioni.
¶3 munitiones. i. vrbes illas munitas.
¶4 vl, horrea,
¶5 Heb. aſtiterunt apud eũ
¶6 Reliquerant
¶7 Hic Leuitarum nomine comprehendũtur & ſacerdotes & Leuitæ: quia omnes ſacerdotes erant Leuitæ, & non cõtrà.
¶8 conceſſerántque. ſi ue, abierant
¶9 vl, repulerat
¶10. i. qui tenebantur religione veri Dei.
¶11 q. d. Hac ratione factũ eſt vt regnum Roboam ſtaret firmum trib⁹ annis.
¶12. i. filiũ ſuum ex Maacha.
¶13 Heb. quia[ſub. deſyderabat] conſtituere eũ regẽ.
¶14 Heb. Et docuit eum, diuiſítq; ex omnibus &c. i. docẽdum curauit eũ, & inſtituendum, & ſeparauit &c. hoc eſt, diſtribuit reliquos filios ſuos per omnes prouincias Iuda & Beniamin.
¶15 q. d. hic habuit multitudinem vxorum.

XII.

¶1 quum confirmaſſet[ſub. Dominus] regnum Roboam,
¶2. i. Libyci, Troglodytæ, & Aethiopes.
¶3 vl, Humiliati. q. d. Quũ agnouiſſent peccata ſua.

Digitized by Google

Quia humiliati ſunt, non diſperdam eos: dabóque eis pauxillum auxilij, & non ſtillabit furor meus ſuper Ieruſalem per manum Seſac. Verũtamen ſeruient ei: vt ſciant diſtãtiam ſeruitutis meæ, & ſeruitutis regni terrarũ. ¶Receſſit itaq; Seſac rex Ægypti ab Ieruſalem, ſublatis theſauris domus Domini, & domus regis, omniáque ſecũ tulit: & clypeos aureos quos fecerat Salomõ, pro quibus fecit rex æneos, & tradidit illos principibus ſcutariorum qui cuſtodiebant veſtibulũ palatij. Cúmque introiret rex domum Dei, veniebãt ſcutarij, & tollebant eos: iterúmque referebant eos ad armamentarium ſuum. Veruntamẽ quia humiliati ſunt, auerſa eſt ab eis ira Domini, nec deleti ſunt penitus: ſiquidem in Iuda inuenta ſunt opera bona. ¶Confortatus eſt ergo rex Roboam in Ieruſalẽ, atque regnauit: quadraginta autẽ & vnius anni erat cum regnare cœpiſſet: & decẽ & ſeptem annis regnauit in Ieruſalẽ, vrbe quam elegit Dominus vt confirmaret nomen ſuũ ibi de cunctis tribubus Iſrael: nomẽ autem matris ei⁹ Naama Ammanitis. Fecitque malũ, & non præparauit cor ſuum vt quæreret Dominũ. Opera verò Roboam prima & nouiſſima ſcripta ſunt in libris Semeiæ prophetæ, & Addo videntis, & diligẽter expoſita: pugnaueruntque aduerſum ſe Roboã & Ieroboam cũctis diebus. Et dormiuit Roboam cum patrib⁹ ſuis: ſepultúſq; eſt in Ciuitate-Dauid: & regnauit Abia filius eius pro eo.

CAP. XIII.

ANno octauodecimo regis Ieroboã, regnauit Abia ſuper Iudam. Trib⁹ annis regnauit in Ieruſalẽ: (nomẽnque matris ei⁹ Michaia, filia Vriel de Gabaa:) & erat bellũ inter Abiam & Ieroboam. ¶Cúmque iniſſet Abia certamen, & haberet bellicoſiſſimos viros, & electorũ quadraginta millia: Ieroboã conſtruxit ecõtra aciem octoginta millia virorũ, qui & ipſi electi erant, & ad bella fortiſſimi. Stetit ergo Abia ſuper montẽ Semerõ, qui erat in Ephraim, & ait, Audi Ieroboã, & omnis Iſrael, Num ignoratis quòd Dominus Deus Iſrael dederit regnũ Dauid ſuper Iſrael in ſempiternum, ipſi & filijs eius in pactũ ſalis? Et ſurrexit Ieroboam filius Nabat, ſeruus Salomonis filij Dauid: & rebellauit contra dominum ſuũ. Congregatíque ſunt ad eum viri vaniſſimi, & filij belial: & præualuerũt contra Roboam filium Salomonis: porrò Roboã erat rudis, & corde pauido, nec potuit reſiſtere eis. Nũc ergo vos dicitis quòd reſiſtere poſſitis regno Domini, quod poſſidet per filios Dauid: habetíſque grandẽ populi multitudinem, atq; vitulos aureos quos fecit vobis Ieroboam in deos. ¶Et eiceciſtis ſacerdotes Domini, filios Aaron, atque Leuitas: & feciſtis vobis ſacerdotes ſicut omnes populi terrarum:

[4]Submiſſi ſunt, non ergo perdã eos, ſed[5]vtcunq; ſeruabo eos, nec [6]conflabitur furor meus cõtra Ieruſalẽ per manum Seſac. Serui tamẽ eius erũt vt experiatur quid ſit mihi ſeruire, & quid ſeruire regnis[7]nationũ. ¶Aſcendit ergo Seſac rex Ægypti Ieroſolyma, accepitq; theſauros dom⁹ Domini, & theſauros domus regis, omnia tulit: accepit & ſcuta aurea quæ Solomon fecerat. Fecitque rex Rehabeã illorum loco ſcuta chalybea, & cõmiſit[ea] manibus principum qui[8]curſoribus præerant, qui cuſtodiebant introitũ domus regis. [9]Quotieſcunq; rex introiuit domũ Domini, venerunt celeres & tulerũt ea, referebántque ea in cõclaue[10]celerũ. Quũmq; ſubmiſſior factus eſſet, auerſa eſt ira Domini ab eo, vt non perderet eũ[11]in vniuerſum: [12]etenĩ in Iehuda res bonæ erant. Corroboratus itaq; rex Rehabeam, regnauit in Ieruſalẽ: fuit autem Rehabeã natus quadragintavnum annos quũ [13]inauguraretur regno, regnauitque decẽ & ſeptem annis in Ieruſalẽ ciuitate quã elegit Domin⁹, vt collocaret illic nomen ſuũ præ cũctis tribubus Iſraelis. nomen matris eius erat Naama quæ fuit Ammonitis. Deſignauit autẽ malum, eo quòd non præpararet cor ſuũ vt ſtudioſe quæreret Dominum. Et res Rehabeam priores & poſteriores, annõ hæ ſcriptæ ſunt in ſermonibus Semaię prophetæ, & Iddo videntis, [14]dũ recenſent generationũ ſeriẽ? fuerunt etiã bella inter Rehabeam & Ieroboam cũctis diebus. Dormiuit autẽ Rehabeam cũ patribus ſuis, & ſepult⁹ eſt in ciuitate Dauidis: regnauitq; eius loco filius eius Abia.

CAP. XIII.

ANno decimooctauo regis Ieroboã, regnum accepit Abia ſuper Iehudam, regnauitq; tribus annis in Ieruſalẽ: (fuit nomen matris ei⁹ Michaia, quæ fuit filia Vriel de Gibea:) fuitq; bellũ inter Abiam & Ieroboã. [1]Congregauit autẽ Abia ad prælium viros ſtrenuos & heroes aptos ad bellum, [nempe] quadringenta millia electorũ virorum: Ieroboã autem inſtruxit aciem cõtra eum cum octingentis millibus virorũ electorum qui erãt ſtrenui & fortes. Et cõſurgens Abia[2][aſcẽdit] montem Zemaraim, qui eſt in mõtibus Ephraim, & dixit, Audite me Ieroboã & omnis Iſrael, [3]An vobis eſt ignotum, Dominum Deum Iſraelis dediſſe regnũ ipſi Dauidi ſuper Iſraelitas, idque perpetuò, ei &[4]filijs eius[5]fœdere ſalis? Surrexit autẽ Ieroboã filius Nebat ſeruus Solomonis filij Dauidis, & rebellauit contra dominũ ſuum: ad hunc cõglobati ſunt viri[6]perditi filij[7]belial, &[8]inualuerũt cõtra Rehabeam filiũ Solomonis, [9]quum Rehabeã eſſet puer &[10]tenero corde, [11]qui coram illis ſe tueri non poſſet. Nunc ergo [12]dicitis vos, [13]fortiores vos eſſe cõtra regnũ Domini, quod eſt in manu filiorum Dauidis: & veſtrum quidem magna copia eſt, habetíſque vobiſcum vitulos aureos, [deos ſcilicet] quos vobis fecit Ieroboam. Annon expuliſtis ſacerdotes Domini, [14]filios ſcilicet Aharonis, &[15]Leuitas, & feciſtis vobis ſacerdotes[aliquos] quẽadmodũ &[16]gẽtes nationũ,

¶4 q.d. Agnouerũt culpam, & reſipuerunt. ¶5 breui ¶6 effundetur. ſub. diu, vel vltra. ¶7 vel, prouinciarũ. ſub. aliarũ. ¶8 Hic loquitur de curſoribus qui erant à corpore regis: quòd pedib⁹ ſequerentur regem, ſic dictis. ¶9 Heb. Erat autẽ, ex quo ibat rex[in] domum Domini, veniebant curſores illi, & geſtabãt &c. ¶10 curſorum. ¶11 Heb. ad conſumptionem: ¶12 Heb. & etiam in Iuda fuerunt res bonæ. i. fœlices & proſperæ. q. d. res quoque Iuda bene ſe habuerũt. Iſtud pendet ab eo quod dictũ eſt, auerſa eſt ira &c. ¶13 regnare cœpit, ¶14 vel, dũ genorationũ ſeries texitur: vel recẽſetur?

XIII.

¶1 Heb. Inſtruxit autem Abia aciem[illam] cũ exercitu potẽtium in bello, nẽpe quadringentis millib⁹ &c. i. Aciem illam quã cõgregauerat vt reſiſteret ipſi Ieroboã, ordinauit cũ exercitu militũ ſtrenuorũ & bellicoſorum, cũ exercitu inquam nempe quadringentis millibus virorum electorũ. Hic non comprehendit impedimenta: nam de electis tantũ loquitur. ¶2 Heb. è monte Semaraim. i. è cacumine mõtis. Aſcendit in faſtigiũ montis Semaraim, qui eſt vnum ex iugis Ephraim, & inde habuit orationem. ¶3 Annon veſtrum eſt ſcire, ¶4 vel, poſteris eius ¶5 i. fœdere firmo & inuiolabili: quòd ſal arceat corruptionem: aut quòd ſal ſoleat adhiberi ſacrificijs. q. d. fœdere percuſſo adhibitis ceremonijs fieri ſolitis in percutiendo fœdere. Apud Hebræos non feriebatur fœdus ſine ſale, id eſt ſine ſacrificio. nã nõ fiebant ſacrificia apud illos ſine ſale. Porro mactatis victimis percutiebantur fœdera nõ tantũ apud Iudæos, ſed & apud Gentes. ¶6 Heb. nihili. vel, vacui, ſiue inanes: otioſi & inutiles. REKIM Hebraice, vnde raca, Matth. 5. ¶7 iniquitatis. i. homines ſceleſti. ¶8 corroborauerunt ſeſe. i. totis viribus reſtiterunt ipſi Roboam. ¶9 vel, Roboam autẽ erat iuuenis. ſub. animo. Reuera non erat iuuenis ætate: imbellem deſcribit nomine iuuenis. ¶10. i. imbellis. ¶11 Heb. & non corroborauit ſeſe coram illis. i. non reſtitit illis forti animo. ¶12 ſub. in cordib⁹ veſtris. ¶13 Heb. roborare vos coram regno &c. i. ſtatuitis magno animo reſiſtere regno Domini. Regnũ Domini vocat regnũ Iuda, quòd eius regni author fuerit Dominus. ¶14. i. nepotes, ſiue poſteros &c. ¶15 Leuitæ qui erãt de genere Aaron. dicebantur ſacerdotes. Alij verò Leuitæ qui nõ erant de poſteris Aaronis, nomine tantũ Leuitarum cẽſebãtur. ¶16 populi terrarum: ſiue, regionum, ſub. aliarum. i. alienarum nationum quæ ſcilicet colunt deos alienos.

Digitized by Google

[17]vt quicunque venit & conſecrat manum ſuam iuuenco filio bouis,[&]ſeptē arietibus, fiat ſacerdos eorum qui non ſunt dij? Nos [18]verò ſumus Domini Dei noſtri, & hunc nō deſeruimus, & ſacerdotes qui miniſtrant corā Domino, filij ſunt Aharonis, & Leuitæ[19]in ipſo opere. Qui incendūt Domino holocauſta [20]ſingulis[diebus] mane & veſpere, deinde incenſum aromaticum [adolent,]ordinántque[21]panes[22]menſæ mundæ, & candelabrum aureū[aptant] cum lucernis eius, vt ardeant ſemper[23]in veſpera: quoniam nos obſeruamus[24]obſeruatiões Domini Dei noſtri,[25]quas vos dereliquiſtis. Et ecce nobiſcū Deus,[26]caput, & ſacerdotes,[27]& tubæ, & claſſicū,[28]vt inſonet cōtra vos.[29]Ô filij Iſrael ne pugnetis contra Dominū Deum patrū veſtrorū: nam id nō proſpere vobis cedet. Ieroboā autē circunduxit inſidias,[10]vt veniret poſt eos:[11]fuerūt itaque[12]ante Iehudā inſidiæ, & eos à tergo[13]eius. Et quum circūſpexiſſent Iudæi, ecce[imminebat] eis prælium à fronte & à tergo, clamabántque ad Dominum, & ſacerdotes[14]clāgebant tubis. Et[15]claſſicū cecinerunt Iudæi: quúmque ſic[16]claſſicum canerēt Iudæi, contigit vt Deus funderet Ieroboā & omnem Iſraelem coram Abia & Iehuda. Fugerúntque filij Iſrael corā Iehuda, & tradidit eos Dominus in manum eorū. Et cædebant eos Abia & popul⁹ eius cæde magna, & ceciderūt vulnerati ex Iſraele virorum electorū quingēta millia. Afflicti igitur ſunt filij Iſrael illo tempore,[17]inualuerúntque filij Iehuda, eo quòd innixi eſſent ſuper Dominum Deum patrū ſuorū. Et perſequut⁹ eſt Abia Ieroboam, & cepit ciuitates eius, Beth-el & vicu los eius, Ieſanā & vicos ei⁹, Ephraim & vicos ei⁹. Nec retinuit Ieroboā amplius robur in diebus Abiæ. percuſſitque eū Dominus, & mortuus eſt. [18]Abia autem corroboratus eſt, & duxit vxores quatuordecim, genuítque vigintiduos filios, & ſedecim filias. Reliquum geſtorum Abiæ,[19]viæ eius, verbáque eius ſcripta ſunt in hiſtoria Iddo prophetæ.

CAP. XIIII.

Dormiuit autem Abia cū patribus ſuis, & ſepelierūt eum in ciuitate Dauidis, regnauítque Aſa filius eius pro eo, & tranquilla fuit terra decem annis. Fecit autem Aſa quod bonū & rectum fuit in oculis Domini Dei ſui. Abſtulit enim altaria[1]aliena & excelſa, confregit ſtatuas, & ſuccidit lucos. Et dixit ad Iehudā, vt inquirerent Dominum Deū patrum ſuorum, facerēntque legem & præcepta. Abſtulit præterea de omnibus vrbibus Iehuda excelſa &[3]ſimulachra, fuítque regnum tranquillū[4]coram eo. Aedificauit autē vrbes munitas in Iehuda, eo quòd pacē haberet terra, nec eſſet contra eum bellū in illis diebus: ſiquidem Dominus dederat ei requiem.[5]Dixit igitur ad Iehudā, Aedificemus ciuitates iſtas, & circunducamus muros, turres, portas, & vectes:[6]ſupereſt enim nobis terra, eo quòd quæſierimus Dominum Deū noſtrū: quæſiuimus, & ille dedit nobis requiem circūquaque. ædificauerunt ergo, & proſpere eis ceſſit. Habuit quoque Aſa exercitum[7]qui ferebat ſcuta & haſtas, & de Iehuda[virorū] trecēta millia, & de Beniamin qui portabāt ſcuta, & tendebāt arcus, ducēta & octoginta millia.

quicūque venerit, & initiauerit manum ſuam in tauro de bobus, & in arietibus ſeptem, fit ſacerdos eorum qui non ſunt dij. Noſter autem Dominus, Deus eſt, quē non relinquimus: ſacerdotéſque miniſtrant Domino de filijs Aaron: & Leuitæ ſunt in ordine ſuo. Holocauſta quoque offerunt Domino per ſingulos dies mane & veſpere: & thymiama iuxta legis præcepta confectū, & proponuntur panes in mēſa mundiſſima, ēſtque apud nos cādelabrum aureum, & lucernæ eius, vt accēdantur ſemper ad veſperā: nos quippe cuſtodimus præcepta Domini Dei noſtri, quē vos reliquiſtis. Ergo in exercitu noſtro dux Deus eſt, & ſacerdotes eius, qui clāgunt tubis, & reſonant contra vos: filij Iſrael nolite pugnare cōtra Dominū Deum patrū veſtrorum, quia nō vobis expedit. Hæc illo loquente, Ieroboā retro moliebatur inſidias: cúmque ex aduerſo hoſtiū ſtaret, ignorantē Iudam ſuo ambiebat exercitu. Reſpiciénſque Iudas, vidit inſtare bellum ex aduerſo & poſt tergum, & clamauit ad Dominū: ac ſacerdotes tubis canere cœperunt. Omnéſque viri Iuda vociferati ſunt: & ecce, illis clamantibus perterruit De⁹ Ieroboam, & omnē Iſrael qui ſtabat ex aduerſo Abia & Iuda. Fugerúntque filij Iſrael Iudam, & tradidit eos Deus in manu eorū. Percuſſit ergo eos Abia, & populus eius plaga magna: & corruerunt vulnerati ex Iſrael quingenta millia virorū fortium. Humiliatíque ſunt filij Iſrael in tēpore illo: & vehementiſſime confortati filij Iuda, eo quòd ſperaſſent in Domino Deo patrum ſuorū. Perſecutus eſt autem Abia fugientem Ieroboā: & cepit ciuitates eius, Beth-el & filias eius: & Ieſana cum filiabus ſuis: Ephron quoque & filias eius. Nec valuit vltrà reſiſtere Ieroboam in diebus Abia: quē percuſſit Dominus & mortuus eſt. Igitur Abia, confortato imperio ſuo, accepit vxores quatuordecim: procreauit viginti duos filios, & ſedecim filias. Reliqua autem ſermonum Abia, viarúmque & operū eius, ſcripta ſunt diligentiſſime in libro Addo prophetæ.

CAP. XIIII.

Dormiuit autem Abia cū patribus ſuis, & ſepelierūt eum in Ciuitate-Dauid: regnauítque Aſa filius eius pro eo, in cuius dieb⁹ quieuit terra annis decem. Fecit ergo Aſa quod bonū & placitū erat in cōſpectu Dei ſui, Et ſubuertit altaria peregrini cultus, & excelſa, & cōfregit ſtatuas, lucóſque ſuccidit. Et præcepit Iudæ vt quæreret Dominū Deum patrum ſuorum, & faceret legem, & vniuerſa mandata. Et abſtulit de cunctis vrbib⁹ Iuda aras & phana, & regnauit in pace. Aedificauit quoque vrbes munitas ī Iuda, quia quietus erat, & nulla tēporibus eius bella ſurrexerant, pacē Domino largiēte. Dixit autē Iudæ: Aedificemus ciuitates iſtas, & vallemus muris, & roboremus turrib⁹, & portis, & ſeris: donec à bellis quieta ſunt omnia, eo quòd quæſierimus Dominum Deum patrū noſtrorū, & dederit nobis pacem per gyrū. ædificauerunt igitur, & nullum in extruendo impedimentū fuit. Habuit autem Aſa in exercitu ſuo portātium ſcuta & haſtas, de Iuda trecenta millia: de Beniamin verò ſcutariorū & ſagittariorū, ducenta octoginta millia.

à tergo adoriret. ¶11 ſub. milites Ieroboā qui erāt in ea acie. ¶12 .i. à frōte Iudæorū. ¶13 eorū. ſub. ¶14 q.d. hortabātur clāgore tubarū filios Iuda vt eſſēt bono aīo. ¶15 vociferati ſūt. ſub. cōflictū ſtillo pugnæ, de more antiquorū. Fit autē hæc vociferatio initio pugnæ vt terreātur hoſtes. ¶16 vociferati ſūt, fortioréſque facti ſūt ¶18 q.d. Cōfirmato itaque regno Abias duxit &c. ¶19 .i. mores. XIIII. ppoſit⁹ eſt maiorib⁹ ſuis. ¶2 Heb. alieni. ſub. dei .i. quæ extructa erāt in honorē idolorū. ¶3 ſub. colebāt, & in eius honorē ſimulachra erigebāt. ¶4 .i. eo regnāte. q.d. hinc factum eſt vt imperauerit ... imo. ¶5 Iā autē dixerat. ſic vertēdū. ¶6 Heb. [quū] adhuc noſtra eſt terra .i. quū adhuc iperiū hu⁹ ... nos. vl, adhuc ea eſt[nēpe] terra nobiſcū .i. in poteſtate noſtra. ¶7 q.d. inſtructum clypeis & haſtis

[illegible]que h[illegible] fortiſſimi. ¶Egreſſus eſt autē contra eos Zara [illegible]ope cum exercitu ſuo, decies centena millia, [illegible] curribus trecentis: & venit vſque Mareſa. Porro [illegible] perrexit obuiam ei, & inſtruxit aciem ad bellum in Valle-Sephátha, quæ eſt iuxta Mareſa. ¶Et inuocauit Dominum Deū, & ait, Domine non eſt apud te vlla diſtantia, vtrum in paucis auxilieris, an in pluribus: adiuua nos Domine Deus noſter, in te enim, & in tuo nomine habentes fiduciam venimus contra hāc multitudinem. Domine, Deus noſter tu es, non præualeat contra te homo. Exterruit itaque Dominus Aethiopes coram Aſa & Iuda: fugerúntque Aethiopes. Et perſecutus eſt eos Aſa, & populus qui cum eo erat, vſque Gérara: & ruerunt Aethiopes vſque ad internecionem, quia Domino cędente contriti ſunt, & exercitu illius præliante: tulerunt ergo ſpolia multa. Et percuſſerunt ciuitates omnes per circuitū Géraræ: grādis quippe cūctos terror inuaſerat: & diripuerūt vrbes, & multā prædā aſportauerūt. Sed & caulas ouium deſtruētes, tulerūt pecorū infinitā multitudinē, & camelorū reuerſíq; ſunt in Ieruſalē. C A. X V.

Azarias autem filius Oded, facto in ſe Spiritu Dei, Egreſſus eſt in occurſum Aſa, & dixit ei, Audite me Aſa, & omnis Iuda & Beniamin. Dominus vobiſcum: quia fuiſtis cum eo. Si quæſieritis eū, inuenietis: ſi autē dereliqueritis eū, derelinquet vos. Tranſibunt autem multi dies in Iſrael abſque Deo vero, & abſq; ſacerdote, abſque doctore, & abſque lege. Cúmque reuerſi fuerint in anguſtia ſua, & clamauerint ad Dominū Deū Iſrael, & quæſierint eum, reperient eum. In tempore illo non erit pax egredienti & ingredienti: ſed terrores vndique in cunctis habitatoribus terrarum. pugnabit enim gens contra gentem, & ciuitas contra ciuitatem: quia Dominus conturbabit eos in omni anguſtia. Vos ergo confortamini, & non diſſoluantur manus veſtræ erit enim merces operi veſtro. ¶Quod cū audiſſet Aſa, verba ſcilicet, & prophetiā Azariæ filij Oded prophetę, cōfortat⁹ eſt, & abſtulit idóla de omni terra Iuda, & de Beniamin, & ex vrbibus quas ceperat, montis Ephráim: & dedicauit altare Domini quod erat ante porticum Domini. Congregauítque vniuerſum Iudam & Beniamin, & aduenas cum eis de Ephráim, & de Manaſſe, & de Simeō: plures enim ad eum confugerant ex Iſrael: videntes quòd Dominus Deus illius eſſet cum eo. ¶Cúmque veniſſent in Ieruſalē menſe tertio, anno decimoquinto regni Aſa, immolauerunt Domino in die illa de manubijs & præda quam adduxerant, boues ſeptingentos, & arietes ſeptem millia. Et intrauit ex more ad corroborandū fœdus, vt quærerent Dominum Deum patrum ſuorū in toto corde, & in tota anima ſua. Siquis autem, inquit, non quæſierit Dominum Deum Iſrael, moriatur, à minimo vſque ad maximum, à viro vſque ad mulierem. Iurauerúntque Domino voce magna in iubilo, & in clangore tubæ, & in ſonitu buccinarum omnes qui erant in Iuda, cum execratione: in omni enim corde ſuo iurauerunt, & in tota voluntate quæſierunt eum,

hi omnes viri erāt ſtrenui. ¶[8]Egreſſúſque eſt cōtra eos Zera [9]Aethiops cum exercitu mille millium, & trecentis curribus, & peruenit in Mareſa. Exiuit & Aſa contra eū, & aciem inſtruxerūt in valle Zephatha[10] ad Mareſa. Clamauit autem Aſa ad Dominum Deum ſuum, & dixit, Domine, [11]nihil[refert] apud te auxilium feras vel multis, vel his quibus non eſt robur: fer opem nobis ô Domine Deus noſter, quoniam te nitimur, & in tuo nomine aggredimur multitudinē iſtam, [12]tu es Dominus Deus noſter, ne præualeat [13]tecum mortalis. Fudit itaque Dominus Aethiopes[14] coram Aſa & coram Iehuda, fugerúntque Aethiopes, Quos inſequutus eſt Aſa & populus qui cum eo erāt, vſque in Gerar, corruerúntq; Aethiopes ita vt[15] nullus ex eis viuus ſupereſſet, quoniā[16] cōfracti ſunt[17] corā Domino & corā exercitu ei⁹: tulerúntque prædā valde ingentē. Percuſſerūt itaque omnes ciuitates circum Gerar, quoniam[18] pauor Domini erat ſuper eos, diripuerúntque omnes vrbes, [19]erátque præda magna in eis. Percuſſerunt etiam tentoria pecorum, & abduxerūt oues multas, & camelos, reuerſique ſunt Ieroſolyma. C A P. X V.

Fuítque Spiritus Dei ſuper [1]Aſariā filiū Oded, Qui egreſſus obuiam Aſa, dixit ad eum, Audite me Aſa & omnis Iehuda atque Beniamin, Dominus vobiſcum [2]eſt, ſi vos fueritis cum eo: & ſi quæſieritis eum, inuenietur vobis: ſi verò reliqueritis eum, relinquet & vos. [4]Et quidē multis diebus in Iſraele non [quæſierunt] Deum verū, non ſacerdotem docentē, non legem. [5]Quum verò in anguſtijs ſuis conuerſi eſſent ad Dominū Deum Iſraelis, [6]quærerēntque eū, inuētus eſt ab eis. Et temporibus illis[7] non erat pax neque exeūti neque ingredienti, [8]ſed tumultus ingētes ſuper omnes habitatores[9] terrarū, & [10]cōterirur gēs à gente, & vrbs ab vrbe, quoniā Domin⁹ [11]cōmouet eos omnis generis calamitatib⁹. Vos igitur eſtote fortes, ne remiſſæ fiant manus veſtræ: eſt enim merces[12] operi veſtro. ¶Quū ergo Aſa verba iſta atque prophetiam[13] Oded prophetæ audiſſet, [14]cōfortatus eſt, & [15]aboleuit abominanda idola ex omni terra Iehuda & Bēiamin, atq; ex omnibus ciuitatibus quas ceperat in monte Ephraim. Et inſtaurauit altare Domini quod erat ante porticum Domini. Congregauit quoque omnē Iehudam & Beniamin, aduenas cum eis ex Ephraim, & Manaſſe, & Simeone: nam multi ex Iſraelitis defecerunt ad eum, vidētes quòd Dominus Deus eius eſſet cum eo. ¶Cōgregati itaque ſunt in Ieruſalem menſe tertio, anno decimoquinto regni Aſæ, immolauerúntque Domino eodē die de ſpolijs quę adduxerant boum ſeptingenta, & ouium ſeptem millia. Inierúntque fœdus illud, [nempe] vt quærerent Dominum Deum patrum ſuorum in toto corde ſuo, & in tota anima ſua: Et quicūque non quæreret Dominum Deum Iſraelis, interficeretur, ſiue paruus eſſet ſiue magn⁹, vir vel mulier. Et [16]iurauerunt Domino voce magna, atque cum iubilo, clāgentes tubis & buccinis. De huiuſmodi iuramēto omnes Iudæi lætati ſūt, nā toto corde ſuo iurauerant, & quæſierant [eum]

¶8 ſub.ē patris ſua. ¶9 ille Aethiops. i. rex Aegypti. ¶10 vl, quę erat iuxta Mareſa. ¶11 Heb. nō eſt apud te [differētia] iter magnū [ſ.i. fortem] & cū cui non eſt robur, ad ferendā opem. i. ſine vlla differētia ferre ſoles opē & potenti & infimo: & is cui tuleris opem, tamē vincet. q.d. ſumus multo inferiores numero, ſed tua ope freti, ſuperabimus. ¶12 vl, ô Domine, tu es ¶13 vl, aduerſū te. q.d. illi fidūte viribus humanis, nos autem auxilio diuino: proinde fac ne nobis. ¶14. i. pugnante Aſa. ¶15 He. nō eſſet ipſis vita. i. ceciderunt vſq; ad internecionem multi. ¶16 capti eſſent ¶17. i. pugnāte Domino & exercitu eius. ¶18. i. terruerat eos Deus. ¶19 Heb. quādo quidem erat

X V.

¶1 ſub prophetieus. i. Afflat⁹ eſt Spiritu prophetico. ¶2 Iſtum paulo poſt vocabit Oded. erat eni binomius. Hic autē vocat Azariā, vt Oded filiū intelligamus, nō patrē. vterq; enim dicebatur Oded. ¶3 erit, cū fueritis cū eo. i. feret vobis auxiliū, quū nō deſerueritis illū. ¶4 Heb. Dies autē multi [fuerūt] Iſraeli abſq; Deo veritatis, & abſq; ſacerdote monēte, & abſque lege. q.d. Iſrael lōgo tēpore fuit ſine cultu veri Dei, ſine lege, & ſine ſacerdote docēte legē. Semper fuit lex Moſis, at non eam docebāt ſacerdotes. ¶5 vl, Reuerſus eſt autem [Iſrael] quū eſſet illi tribulatio illa &c. Loquitur de tribulatione certa, nota, & inſigni. q.d. quū fuit afflictus prædicta illa tribulatione, quæ fuit ſub Zera regę Aethiopiæ paulo ante cōmemoratæ. Quidā dicūt præterita poni pro futuris, de captiuitate Babylonica intelligētes: minus tamen recte. ¶6 requiſierúntque eum, & inuentus &c. ¶7. i. non erat tutū egredi vrbe ſua, aut in eam redire, hoc eſt iter capeſſere. ¶8 quia ¶9 vl, illarum prouinciarum, ¶10 contritæ ſunt ¶11 conturbauit ¶12 Opus illorum vocat fiduciam quam habebant in Deum. q.d. opus veſtrum non erit ſine mercede & præmio. ¶13 Hūprius vocauit Azariā. ¶14 vl, fortificatus. i. cœpit eſſe bono ac forti animo. ¶15 Heb. abſtulit abominationes ipſas ¶16. i. vouerunt Domino, interpoſito iureiurando.

Digitized by Google

¶19 .i. exaudiuit eos, tulit illis opem quam implorauerant. ¶21 q.d. hac ratione vixerunt in ſumma pace & tranquillitate. ¶19 Exemplum & indiciū ſummæ integritatis Aſæ. ¶20 Hebr. quia fecerat luco [vel in luco] idolum. aut ſimulachrū. Hebræi dicunt fuiſſe idolum Priapi, quos ſequūtur Latini. ¶21 .i. idolum ipſius Maacha. ¶22 Quidam Hebræorum hoc ītelligūt de excelſis priuatis, nam publica ſuſtulerat Aſa. ¶23 ſub. à bello illo Aethiopico.

XVI. ¶1 .i. muniuit, cinxit muro & foſſa. ¶2 .i. quū tum habitabat in Damaſco. ¶3 q.d. Fuit magna concordia ſēper inter me & te. ¶4 vel, mitto ¶5 vadas ¶6 horrea vrbium Nephthali .i. omnes vrbes munitas tribus Nephthali. ¶7 quos ſcilicet conuexerāt in Rama vt eam munirent. ¶8 vel, īnixus es ¶9 q.d. nõn eiũ tum viciſſes regem Iſrael, ſed etiam exercitū regis Syriæ. ¶10 ſub. illi à te deuicti. ¶11 .i. Libyes.

tota voluntate, [17]inuentúſque eſt ab eis, [18]& dedit eis Dominus requiem circunquaque.' Sed & Maacham matrem Aſæ regis hanc [9]amouit' ne eſſet domina, [10]quæ fecerat Miplæzeth in luco,' & excidit Aſa [11]Miplæzeth' eius, comminuit & combuſſit in torrente Kidron. Nec tamen receſſerāt [12]excelſa:' veruntamen cor Aſæ integrum fuit quādiu vixit. Intulit præterea ea quæ pater ſuus conſecrauerat, & quæ ipſe conſecrauerat in domum Dei, argentum ſcilicet & aurum atque vaſa. Nec [13]fuit bellum' vſque ad trigeſimumquintum annum regni Aſæ.

CAP. XVI.

ANno trigeſimoſexto regni Aſæ, aſcendit Baaſa rex Iſraelis contra Iehudā, &[1]ædificauit' Rama, ne permitteret quenquam vel egredi, vel ingredi ad Aſam regem Iehuda. Et protulit Aſa argentum & aurum ex theſauris ædis Domini & domus regiæ: & miſit ad Bē-hadad regem Syriæ [2]in Darmaſcum' hiſce mandatis, [3]Fœdus eſt inter me & inter te:' inter patrem meum, & inter patrem tuum: en[4]miſi ad te argentum & aurum, vt [5]venias' & irritum facias fœdus tuum quod habes cum Baaſa rege Iſraelis, vt is à me recedat. Et acquieuit Ben-hadad regi Aſę, miſitque imperatores exercituum quos habuit ad ciuitates Iſraeliticas, atque hi percuſſerunt Iion, Dan, & Abel-maim atq; [6]municiora oppida Naphtali.' Quūmque audiſſet Baaſa, deſtitit ab extructione Rama, intermiſitque opus ſuum. Aſa autem rex accepit vniuerſum Iehuda, & tulerūt [7]lapides' de Rama atque ligna eius quibus ædificare volebat Baaſa, ædificauitque cū illis Gæba & Mizba. ¶Sub id tēporis venit Hanani videns ad Aſam regem Iehuda, & dixit ad eum, Quandoquidem [8]uſus es' regi Syriæ, nec innixus es Domino Deo tuo, [9]ideo euaſit exercitus regis Syriæ manum tuam.' Annon [10]Aethiopes' & [11]Lubim' habebant [12]validiſſimum' exercitum in curribus & valde multis equitibus: ſed quoniam nitebaris Domino, tradidit ille eos in manum tuam? Nam oculi Domini [13]diſcurrunt per vniuerſum orbem, [14]vt roboret hos qui' erga eum ſunt integro corde. Stulte egiſti in hoc, quoniam [15]porrò' bella contra te erunt. Et iratus Aſa contra videntem, tradidit eum in carcerem: erat enim ſecum [16]hac de re' commotus. oppreſſit etiam Aſa eodem tempore quoſdam è populo. ¶Et ecce res geſtę Aſæ [17]priores & poſteriores' ſcriptæ ſunt in libro regum Iehuda & Iſrael. Aegrotauit autem Aſa anno regni ſui trigeſimonono [18]pedibus ſuis, [19]donec morbus ſuus valde increſceret, [20]& in' morbo ſuo non quæſiuit Dominum, ſed medicos. ¶Dormiuit ergo Aſa cum patribus ſuis, mortuúſque eſt anno regni ſui quadrageſimoprimo. Et ſepelierunt eum [21]in ſepulchris eius.' quæ pro ſe exciderat in ciuitate Dauidis, & poſuerunt eum in lecticam quam [22]odoribus delicatiſſimis & peregrinis arte pigmētaria conditis [23]impleuerat,' & [24]buſtū' ei fecerūt, idq; magna admodū cōbuſtione.

CAP. XVII.

REgnauit autem Ioſaphat fili' eius pro eo, & [1]inualuit' contra Iſraelem, Et poſuit exercitū in omnibus ciuitatibus Iehuda municis, & in terra Iehuda [2]præfectos' collocauit: ſic in ciuitatibus

& inuenerunt: præſtitiq; eis Dominus requiem per circuitum. Sed & Maacham matrem Aſa regis ex auguſto depoſuit imperio, eo quòd feciſſet in luco ſimulachrum Priapi: quod omne contriuit, & in fruſta comminuens combuſſit in Torrente-cedron. Excelſa autem derelicta ſunt in Iſrael: attamen cor Aſa erat perfectum cūctis diebus eius. Eáque quæ vouerat pater ſuus, & ipſe, intulit in domum Domini: argentum & aurū, vaſorúmque diuerſam ſupellectilem. Bellum verò non fuit vſque ad triceſimum' annum regni Aſa.

CAP. XVI.

ANno autem triceſimoſexto regni eius aſcendit Baaſa rex Iſrael in Iudam, & muro circūdabat Rama, vt nullus tute poſſet egredi & ingredi de regno Aſa. Protulit autem Aſa argentum & aurum de theſauris domus Domini, & de theſauris regijs: miſitque ad Ben-adad regē Syriæ, qui habitabat in Darmaſco, dicēs, Fœdus inter me & te eſt, pater quoque meus & pater tuus habuere concordiam: quam ob rem miſi tibi argentum & aurum, vt rupto fœdere quod habes cum Baaſa rege Iſrael, facias eum à me recedere. Quo comperto Ben-adad miſit principes exercituum ſuorum ad vrbes Iſrael: qui percuſſerūt Ahion, & Dan, & Abel-maim, & vniuerſas vrbes Nephthali muratas. Quod cum audiſſet Baaſa, deſijt ædificare Rama, & intermiſit opus ſuū. Porrò Aſa rex aſſumpſit vniuerſum Iudam, & tulerunt lapides de Rama, & ligna quæ ædificationi præparauerat Baaſa: ædificauitque ex eis Gabaa & Maſpha. ¶In tēpore illo venit Hanani propheta ad Aſam regem Iuda, & dixit ei, Quia habuiſti fiduciam in rege Syriæ, & non in Domino Deo tuo: idcirco euaſit Syriæ regis exercitus de manu tua. ¶Nõnne Aethiopes & Libyes multo plures erant quadrigis & equitibus, & multitudine nimia: quos cum in Domino credidiſſes, tradidit in manu tua? Oculi enim Domini contemplātur vniuerſam terram, & præbent fortitudinem his, qui corde perfecto credunt in eum. Stultè igitur egiſti, & propter hoc etiā ex præſenti tēpore aduerſum te bella cōſurgent. Iratúſque Aſa aduerſus videntem, iuſſit eum mitti in neruum: valde quippe ſuper hoc fuerat indignatus: & interfecit de populo in tēpore illo plurimos. ¶Opera autem Aſa prima & nouiſſima ſcripta ſunt in Libro regum Iuda & Iſrael. AEgrotauit etiam Aſa anno triceſimonono regni ſui, dolore pedum vehementiſſimo, & nec in infirmitate ſua quæſiuit Dominum, ſed magis in medicorum arte confiſus eſt. ¶Dormiuitque cū patribus ſuis: & mortuus eſt anno quadrageſimoprimo regni ſui. Et ſepelierunt eum in ſepulchro ſuo quod foderat ſibi in Ciuitate-Dauid: poſueruntque eum ſuper lectum ſuum plenū aromatibus & vnguentis meretricijs, quæ erant pigmentariorum arte confecta, & combuſſerunt ſuper eum ambitione nimia.

CAP. XVII.

REgnauit autem Ioſaphat filius eī' pro eo, & inualuit contra Iſrael. Conſtituitque militū numeros in cunctis vrbibus Iuda, quæ erāt vallatæ muris: præſidiáque diſpoſuit in terra Iuda,

Maachā ſuā imp… primat… quòd… colerat.

¶12 Heb. in multitudine .i. multum & copioſum. ¶13 .i. explorant vniuerſam terram. q.d. nihil eum latet. ¶14 vt oſtendat potentiam ſuam apud eos [vel cum ijs] qui &c. .i. vt oſtendat ſe potentem ac fortem cum iis qui illi perfecto corde credunt. ¶15 ex hoc tempore ¶16 .i. ob eam prophetiā. ¶17 .i. quę geſſit initio regni ſui & in fine. ¶18 Hoc eſt, Laborauit podagra. Hebræi de tumore pedū intelligūt. ¶19 Heb. vſque ſurſum .i. vſque ad ſummam partem corporis graſſatus eſt morbus. ¶20 Hebr. & tamen in &c. vel, & etiam in &c. ¶21 .i. in vno ſepulchrorum ipſius. Fortaſſe quia erat magnum ſepulchrum, vocat ſepulchra numero plurali. q.d. in ſepulchro illo ampliſſimo, & multorū cadauerū capaci. ¶22 aromatibus & odoramētis [Gallicè, de drogues] confectis pigmentario opere ¶23 Singulare pro plurali. Quod Latini in multis locutionibus dicere ſolent per tertiā perſonā pluralē, ſubaudientes dictionē homines, aut ſimilē, Hebræi efferunt per tertiam ſingularem: vt hic, repleuerat, pro repleuerant. ¶24 Heb. combuſtionē

XVII. ¶1 Heb. fortificauit ſe .i. robur ac vires ſuas oſtēdit cōtra Iſraelē: hoc eſt, viribus vicit Iſraelē. ¶2 præſidia.

Digitized by Google

& in ciuitatibus Ephraim quas ceperat Aſa pa-
ter eius. Et fuit Dominus cum Ioſaphat, quia am
bulauit in vijs Dauid patris ſui primis: & nõ ſpe
rauit in baalim. Sed in Deo patris ſui, & perrexit
in præceptis illius, & non iuxta peccata Iſrael.
¶Confirmauítque Dominus regnū in manu ei⁹:
& dedit omnis Iuda munera Ioſaphat: factæque
B ſunt ei infinitæ diuitiæ, & multa gloria. Cúm-
que ſumpſiſſet cor eius audaciā propter vias Do-
mini, etiā excelſa & lucos de Iuda abſtulit. ¶Ter
tio autem anno regni ſui miſit de principibus
ſuis Ben-hail, & Obdiam, & Zachariam, & Natha
nael, & Michæam, vt docerent in ciuitatibus Iu-
da. Et cum eis Leuitas, Semeiam, & Nathaniam,
& Zabadiam, Aſahel quoq; & Semiramoth & Io-
nathan, Adoniámque & Tobiam & Thob-ado-
niam Leuitas: & cum eis Eliſama & Ioram ſacer-
dotes: Docebántque populum in Iuda, habentes
librum legis Domini. & circuibant cunctas vrbes
C Iuda, atque erudiebant populum. Itaque factus
eſt pauor Domini ſuper omnia regna terrarum
quæ erant per gyrum Iuda: nec audebant bella-
re cõtra Ioſaphat. Sed & Philiſthæi, Ioſaphat mu
nera deferebant, & vectigal argenti. Arabes quo
que adducebant pecora arietum, ſeptem millia
ſeptingentos, & hircos totidem. Creuit ergo Io-
ſaphat, & magnificatus eſt vſque in ſublime: at-
que ædificauit in Iuda domos adinſtar turrium,
vrbéſque muratas. Et multa opera patrauit in v r
bibus Iuda: viri quoque bellatores, & robuſti e-
rant in Ieruſalem, quorum iſte numerus per do-
mos atque familias ſingulorum. In Iuda prin-
cipes exercitus, Ednas dux, & cum eo robuſtiſſi-
D morum viri trecenta millia. Poſt hunc Iohanan
princeps, & cum eo ducẽta octoginta millia. Poſt
illum quoque Amaſias filius Zechri, conſecratus
Domino, & cum eo ducenta millia virorum for-
tium. Hunc ſequebatur robuſtus ad prælia Elia-
da, & cum eo tenentium arcum & clypeum du-
centa millia. Poſt iſtum etiam, Iozabad: & cum
eo centum octoginta millia expeditorum mili-
tum. Hi omnes erant ad manum regis, exceptis
alijs quos poſuerat in vrbibus muratis, in vni-
uerſo Iuda.

CAP. XVIII.

Fvit ergo Ioſaphat diues & inclytus multum,
& affinitate coniunctus eſt Achab. Deſcendit-
que poſt annos ad eum in Samariā: ad cuius ad-
uentum mactauit Achab arietes, & boues pluri-
mos ipſi & populo qui venerant cum eo: perſua-
ſitque illi vt aſcenderet in Ramoth-Galaad. Di-
xitque Achab rex Iſrael ad Ioſaphat regem Iu-
da, Veni mecum in Ramoth-Galaad. cui ille re-
ſpondit, Vt ego, & tu: ſicut populus tuus, ſic & po
pulus meus, tecúmque erimus in bello. Dixit Io-
ſaphat ad regem Iſrael, Conſule obſecro impræ
B ſentiarum ſermonem Domini. Congregauit igi-
tur rex Iſrael prophetarum quadringentos vi-
ros, & dixit ad eos, In Ramoth-Galaad ad bellan-
dum ire debemus, an quieſcere? At illi, Aſcende,
inquiunt, & tradet Deus in manu regis. Dixitque
Ioſaphat. Nunquid non eſt hic propheta Domi-
ni, vt ab illo etiam requiramus? Et ait rex Iſrael
ad Ioſaphat, Eſt vir vnus à quo poſſumus quære
re Domini volũtatem: ſed ego odi eum, quia nõ
prophetat mihi bonum, ſed malum omni tem-
pore: eſt autem Michæas filius Iemla. Dixitque

Ephraim quas ceperat pater eius Aſa. Fuit ergo Dominus cum Ioſaphat, quoniam [1] ambulauit in vijs Dauidis patris ſui primis, [2] nec quæſiuit [3] baalim, [4] Sed Deū patris ſui quæſiuit, & in præceptis eius ambulauit, & [5] nõ iuxta opera Iſraelis. ¶Firmauitq; Dominus regnum in manu eius, & dederunt omnes Iudæi munera ipſi Ioſaphat ita vt haberet inſigniter opes & gloriam. [6] Extulit cor ſuum in [7] vijs Domini, inſuper amouit excelſa & lucos ex Iehuda. ¶Anno tertio regni ſui miſit proceres ſuos, [népe] Ben-hail, Obadiā, Sachariā, Nethaneel, Micheam, vt [7] docerent in ciuitatibus Iehuda, et cum eis Leuitas, Semeiam, Nethaniam, Sebadiā, Aſahelē, Semiramoth, Ionathā, Adoniā, Tobiā, & Tob-adoniam Leuitas, & cum eis Eliſama & Iehoram ſacerdotes, [8] Qui docuerunt in Iehuda, habebántque ſecum librum legis Domini. circumierunt autem per omnes ciuitates Iehuda, & docuerunt populum. Irruit ergo pauor Domini ſuper omnia regna nationum quæ circunquaque erāt Iehuda, ita vt non belligerarent cõtra Ioſaphat. [9] Attulerunt & de Paleſthinis munera & [10] põdera argẽti ipſi Ioſaphat. Arabes quoque adducebāt ei pecudes, [népe] arietū ſeptẽ millia & ſeptingentos, & hircorum ſeptem millia & ſeptingentos. Promouit itaque Ioſaphat & creuit in immenſum, & ædificauit in Iehuda arces & vrbes [11] ad repoſitoria. [12] Fecit præclara opera in vrbibus Iehuda, & habuit [13] milites fortiſſimos heroes in Ieruſalem. [14] Porrò iſtæ ſunt præfecturæ eorum ſecundum domos patrū ſuorū. In Iehuda tribuni [fuerunt] Adna princeps, & cū eo [15] heroes fortiſſimi ter centum mille. [16] Ad manū ei⁹ fuit Iehohanan princeps, & cū eo ducẽta & octoginta millia. Ad manū quoq; eius Amaſias filius Sichri, qui ſponte ſe Domino dederat, & cū eo ducenta millia heroū fortiū. Ex filijs Beniamin fortiſſimus heros Eliada, & cum eo armatorū arcu & clypeo ducẽta millia. Ad manum ei⁹ Iehoſabad, cúmque eo cẽtum & octoginta millia [17] eorū qui expediti erant ad militiam. Iſti miniſtri erant regis, præter eos quos collocauerat rex in ciuitatibus municis per totam Iudæam.

CAP. XVIII.

Qvúmque Ioſaphat abundaret opibus & gloria, [1] affinitate iūctus eſt ipſi Ahab. [2] Expletis autẽ [aliquot] annis, [3] deſcẽdit ad Ahab in Samariā, mactauítque ei Ahab multas oues & boues, ſimúlq; populo quẽ ſecū habuit, [4] perſuaſitq; illi vt ſecū eo [aſcenderet in [5] Ramoth-Gilead. Ait enim Ahab rex Iſrael ad Ioſaphat regem Iehuda, Viſne mecū proficiſci in Ramoth [6] Gileadi? reſpõdit ei, [7] Quẽadmodum ego, ſic & tu, quemadmodū populus tuus, populus meus, tecúmq; [proficiſcemur] in bellum. Dixit inſuper Ioſaphat ad regẽ Iſraelis, Conſule quæſo hodie [8] verbū Domini. Congregās ergo rex Iſraelis prophetas, quadringentos nempe viros, dixit ad eos, Proficiſcemúrne in bellū cõtra Ramoth-Gilead, an omittā? Illi dixerūt, Aſcẽde: [9] nā tradet Deus in manū regis. [10] Dixit autem Ioſaphat, Eſtne [11] adhuc hic propheta Domini, vt ab eo quæramus? Reſpõdit rex Iſraelis ipſi Ioſaphat, Eſt adhuc vir quidā per quẽ Dominū poſſem⁹ iterrogare: at ego odio eū proſequor, quoniā nihil boni [12] mihi pphetat, ſed cũctis diebus ſuis [13] malū: is eſt Micheas fili⁹ Iela.

¶1 q.d. Imitatus eſt Dauidẽ patrem ſuum, præſertim in ea ætate qua pie & ſanctè vixit.
¶4 idola.i. non implorauit auxiliū idolorū. Requirere, eſt opem implorare.
¶5 q.d. Iſraelitæ erant idololatræ, hic verò coluit Deū verum.
¶6 Heb. Et exaltatū eſt cor ei⁹ in &c. i. nihil habuit prius quàm vt obſeruaret præcepta Domini.
¶7 ſub. populū legem Dei.
¶8 Docuerunt itaque. ſub. populum, legem Domini ex libro quem ſecū habebant.
¶9 vl, Adducebant
¶10 Heb. argentum tributi. vl vectigalis. i. pro vectigali.
¶11 Heb. theſaurorū. i. vrbes munitas: quòd i vrbibus huiuſmodi ſolent reponi theſauri & quę pertinent ad munitionem vrbis.
¶12 He. Et opus multum fuit illi in &c. q.d. Et vrbes Iuda magno ſtudio ac ſumptu muniuit.
¶13 Hebr. homines belli, potẽtes viribus &c. i. milites peritiſſimos rei militaris, & fortiſſimos.
¶14 Hebr. Iſte autẽ eſt numerus eorum. ſue ſingulorū. Deſcribit numerū eorū militū fortiū.
¶15 He. potentes viribus
¶16. i. Iuxta eū, primus ab eo.
¶17. i. militū leuis armaturæ.

XVIII. ¶1 Nā filius ipſius Ioſaphat factus eſt gener Achab regis Iſraelis. ¶2 ſub. de Ieruſalẽ. ¶3. i. in gratiā ei⁹. ¶4 vl, illexitq; eū ¶5 Hæc erat in tribu Gad occupata autem fuerat à rege Syriæ. ¶6. i. quæ eſt in regione Galaaditide? ¶7. i. Nulla eſt differẽtia inter me & te, eiuſdẽ ſumus volũtatis, vtere opera mea vt tua, & populo meo vt tuo. ¶8. i. volũtatẽ. q.d. Paratus ſum tecū proficiſci ſi ita Domino videatur. ¶9 Heb. & dabit ¶10 ſub. ad Achab. ¶11 hic ppheta [vllus] Domino vltra vt requiram⁹ ab eo? i. per eū. i. à quo interrogare poſſim⁹ volũtatẽ Domini? ¶12 Heb. de me ¶13 He. in malū. q.d. infauſta ſẽper vaticinat⁹ eſt de me.

Dixitque Ioſaphat, Ne loquatur rex ſic. Vocauit itaque rex Iſrael [14]cubicularium' quendam, & dixit, Cōfeſtim accerſe Micheam filium Iemla. Cæterum rex Iſraelis, & Ioſaphat rex Iehuda ſedebant vterque in ſolio ſuo, induti [15]veſtibus,' ſedebant autem in area [16]iuxta oſtium' portæ Samariæ, omneſque prophetæ vaticinabantur coram eis. Fecerat autem Zedechias filius Chnaana ſibi [17]cornua ferrea,' & aiebat, Sic dicit Dominus, [18]Iſtis' feries tu Syros, donec eos in vniuerſum perdas. Ad hunc modum omnes prophetæ vaticinabantur, dicentes, Aſcende in Ramoth-Gilead, [19]& feliciter ages, [20]tradet' Dominus in manum regis. Porrò nuntius qui vocatum ierat Micheam, loquutus eſt ad eum, dicens, En vaticinia prophetarum vno ore fauſta [[21]prædicunt]' regi: ſit itaque quæſo ſermo tuus [22]conſonus illorum ſermonibus, vt & tu fauſta loquaris.' Micheas dixit, Viuit Dominus, quodcūque dixerit Dominus Deus ad me, hoc loquar. Et quum veniſſet ad regem, dixit rex ad eum, Proficiſcemúrne Michea, bellaturi contra Ramoth-Gilead, an omittemus? Ie verò dixit, [23]Aſcendite:' res proſpere cedet vobis, [24]tradentur' in manum veſtram. Dixitque ad eū rex, [25]Quoties te iureiurando adigam in nomine Domini, ne loquaris' ad me niſi veritatem? Tum dixit [Micheas,] [26]Vidi' vniuerſum Iſraelem diſperſum [27]in montibus' veluti oues quibus nō eſt paſtor, [28]dixitque' Dominus, Illi non habent dominum: reuertatur quiſque domum ſuam incolumis. Ait ergo rex Iſrael ad Ioſaphat, Annon dixeram tibi, Is nihil boni vaticinatur mihi, ſed malum duntaxat? Tum dixit [Micheas,] [29]Audite ergo verbum Domini,' Vidi Dominum ſedentem in ſolio ſuo, & omnis exercitus cælorum ſtabat ad dexteram eius, & ad ſiniſtram eius: dicebátque Dominus, Quis [30]perſuadebit' Ahab regē Iſraelis, vt aſcendat & corruat in Ramoth-Gilead? [31]Quūmque alius aliud dixiſſet,' egrediebatur ſpiritus quidam, qui ſtans coram Domino, dixit, Ego [32]perſuadebo ei.' aitq; Dominus ad eū, [33]Qua in re?' Qui dixit, Egrediar, eróque ſpiritus mendax in ore omnium prophetarum eius. dixit ergo, [34]Perſuadebis, ſimúlque efficies: [35]egredere,' & fac ſic: & nunc, en Dominus dedit ſpiritum mendacem in os iſtorum tuorum prophetarum, [36]loquutúſque eſt' Dominus ſuper te malū. Accedens autem Zedechias filius Chnaana, percuſſit Micheam in maxillam, & dixit, Quanam via receſſit Spiritus Domini à me, vt tibi loqueretur? Et ait Micheas, En tu videbis ipſo eodē die, quādo è penetrali in penetrale [37]fugeris,' vt abſcondaris. Ait autem rex Iſraelis, Tollite Micheam, & [38]reducite' eum ad Amon præfectum ciuitatis, & ad Ioas filium regis: Dicetíſque, Sic ait rex, Ponite hunc in carcerem, & [39]date ei cibum, panem ſcilicet & aquam, (vt ſolet afflictis,') donec ego incolumis reuerſus fuero. Tum ait Micheas, Si reuerſus fueris incolumis & ſaluus, [40]Dominus nō eſt loquutus per me.' ſimúlque dixit, [41]Audite omnes populi. ¶Aſcēdit itaq; rex Iſraelis, & Ioſaphat rex Iehuda, in Ramoth-Gilead, Dixitq; rex Iſraelis ad ipſum Ioſaphat, [42]Mutād' eſt habit',' & [43]eundū' in prælīū: tu verò indue veſtimēta tua. Immutauitq; habitū rex Iſraelis, & [44]ingreſſus eſt'

Ioſaphat, Ne loquaris rex hoc modo. Vocauit ergo rex Iſrael vnum de eunuchis, & dixit ei, Voca cito Michæam filium Iemla. Porrò rex Iſrael, & Ioſaphat rex Iuda vterque ſedebant in ſolio ſuo, veſtiti cultu regio. ſedebāt autem in area iuxta portam Samariæ, omneſque prophetæ vaticinabantur coram eis. Sedecias verò filius Chanaana fecit ſibi cornua ferrea, & ait, Hæc dicit Dominus, His ventilabis Syriam, donec cōteras eam. Omneſque prophetæ ſimiliter prophetabant, atq; dicebant, Aſcende in Ramoth-Galaad, & proſperaberis, & tradet eos Dominus in manu regis. Nuntius autē qui ierat ad vocandū Michæam, ait illi, En, verba omniū prophetarū vno ore bona regi annuntiant: quæſo ergo te vt & ſermo tuus ab eis non diſſentiat, loquariſque proſpera. Cui reſpondit Michæas, Viuit Dominus, quia quodcunque dixerit mihi Deus meus, hoc loquar. Venit ergo ad regē. Cui rex ait, Michæa, ire debemus in Ramoth-Galaad ad bellandum, an quieſcere? cui ille reſpondit, Aſcendite: cuncta enim proſpera euenient, & tradentur hoſtes in manus veſtras. Dixitque rex, Iterum, atque iterum te adiuro, vt mihi non loquaris, niſi quod verum eſt in nomine Domini. At ille ait, Vidi vniuerſum Iſrael diſperſum in montibus, ſicut oues abſque paſtore: & dixit Dominus, Nō habent iſti dominos: reuertatur vnuſquiſque in domum ſuam in pace. Et ait rex Iſrael ad Ioſaphat, Nōnne dixi tibi quòd nō prophetaret iſte mihi quicquam boni, ſed ea quæ mala ſunt? At ille, Idcirco, ait, audite verbum Domini, Vidi Dominum ſedentem in ſolio ſuo, & omnem exercitum cæli aſſiſtentem ei à dextris & à ſiniſtris. Et dixit Dominus, Quis decipiet Achab regē Iſrael, vt aſcendat & corruat in Ramoth-Galaad? Cūmque diceret vnus hoc modo, & alter alio: proceſſit ſpiritus, & ſtetit coram Domino, & ait, Ego decipiam eū, Cui Dominus, In quo, inquit, decipies? At ille reſpondit, Egrediar, & ero ſpiritus mendax in ore omnium prophetarum eius. dixitq; Dominus, Decipies, & præualebis: egredere, & fac ita. Nūc igitur, ecce Dominus dedit ſpiritum mendacij in ore omnium prophetarum tuorum: & Dominus locutus eſt de te mala. Acceſſit autē Sedecias filius Chanaana, & percuſſit Michææ maxillā, & ait, Per quā viā tranſiuit Spiritus Domini à me, vt loqueretur tibi? Dixitque Michæas, Tu ipſe videbis in die illo, quando ingreſſus fueris cubiculum de cubiculo, vt abſcondaris. Præcepit autem rex Iſrael, dicens, Tollite Michæam, & ducite eum ad Ammō principem ciuitatis, & ad Ioas filium Amelech. Et dicetis, Hæc dicit rex, Mittite hunc in carcerē, & date ei panis modicū & aquæ pauxillū: donec reuertar in pace. Dixitque Michæas, Si reuerſus fueris in pace, non eſt locutus Dominus in me. & ait, Audite omnes populi. ¶Igitur aſcenderunt rex Iſrael, & Ioſaphat rex Iuda, in Ramoth-Galaad. Dixitque rex Iſrael ad Ioſaphat, Mutabo habitū, & ſic ad pugnam vadam: tu autem induere veſtibus tuis. Mutatóque rex Iſrael habitu, venit ad

et Michæas Dei propheta accerſitur.

F

¶14 Heb. eunuchum. Olim cubicularij regū ſemper erāt eunuchi. hinc factum eſt vt eunuchi dicantur quicūque ſunt à cubiculo regis: licet reipſa non ſint eunuchi. ¶15 ſub. regijs. ¶16 ad introitū ¶17 ſub. quæ impoſuit capiti ſuo. Olim prędicebāt vates futura, non tātum verbis, ſed etiam ſignis, vt hic facit falſus propheta. ¶18 ſub. cornibus. ¶19 Heb. & proſperare, .i. proſpere tibi cedet. ¶20 ſub. eā vrbē. ¶21 vſ. [pollicentur] ¶22 ſicut vnius ex illis, & loquaris bonum. q.d. loquere ſimilia ijs quæ prædixerūt prophetæ illi, nempe fœlicia ac fauſta regi. ¶23 Hæc ironice dicuntur à propheta: propterea non eſt vſus formula illa verorū prophetarum, Hæc dicit Dominus. ¶24 ſub. Syri. ¶25 .i. Quotieſte ſines adiurari per nomen Do. vt nō loquaris &c. ¶26 ſub. animo ¶27 vicinis ſcilicet ipſi Ramoth-Gilead. erat enim ea regio montoſa. ¶28 ſub. mihi. ¶29 q.d. Quia rex nō acquieſcit verbis meis quæ vera ſunt, audite ſermonē meū qui eſt à Domino. ¶30 decipiet ¶31 Heb. Dixitq; Iſte dicebat ſic, & iſte dicebat ſic. &. In hoc, Dixitque, ſub. Micheas: verba ſunt authoris huius libri. Verba autem Micheæ ſunt iſta, Iſte dicebat &c. ¶32 decipiā eum. ¶33 vſ. Quo pacto? ¶34 Imponas, & etiam præualeas: ¶35 ſub. à me. ¶36 at locutus eſt &c. q.d. pollicentur illi omnia tibi fauſta, at Domin' infauſta omnia pollicetur. ¶37 ingredieris. q.d. ſubinde mutabis cubiculum, neque locum ſecurum inuenies vbi quieſcas. ¶38 Hoc dicit quòd aut euocatus fuerat à carcere, aut carceres erant extra vrbem. ¶39 Heb. facite vt edat panem afflictionis & aquam afflictionis. Chaldæus paraph. in libris Regum refert ad paucitatem cibi & potus. q.d. date illi parum panis & aquæ. ¶40 q.d. ſum falſus propheta. ¶41 q.d. Vos qui auditis quæ dico, eſtote memores horum verborum quæ dico. ¶42 Mutabo habitū meum. Gallice, Ie me deſguiſeray. ¶43 ingrediar ¶44 ingreſſi ſunt, rex ſcilicet Iſrael, & rex Iuda.

Digitized by Google

bellum. Rex autem Syriæ præceperat ducibus equitatus ſui, dicẽs, Ne pugnetis contra minimũ, aut contra maximum, niſi contra ſolum regem Iſrael. Itaque cum vidiſſent principes equitatus Ioſaphat, dixerunt, Rex Iſrael eſt iſte. & circundederunt eum dimicantes: at ille clamauit ad Dominum, & auxiliatus eſt ei, atque auertit eos ab illo. Cũ enim vidiſſent duces equitatus quòd nõ eſſet rex Iſrael, reliquerunt eum. Accidit autem vt vnus è populo ſagittam in incertum iaceret, & percuteret regem Iſrael inter ceruicem & ſcapulas: at ille aurigæ ſuo ait, Conuerte manum tuam, & educ me de acie, quia vulneratꝰ ſum. Et finita eſt pugna in die illo: porrò rex Iſrael ſtabat in curru ſuo contra Syros vſque ad veſperã, & mortuus eſt occidente ſole.

CAP. XIX.

Reuerſus eſt autem Ioſaphat rex Iuda in domum ſuam pacificè, in Ieruſalem. Cui occurrit Iehu filius Hanani videns, & ait ad eum, Impio præbes auxilium, & his qui oderunt Dominum amicitia iungeris: & idcirco iram quidem Domini merebaris: ſed bona opera inuenta ſunt in te, eo quòd abſtuleris lucos de terra Iuda, & præparaueris cor tuum vt requireres Dominum Deum patrum tuorum. ¶Habitauit ergo Ioſaphat in Ieruſalem: rurſúmq; egreſſus eſt ad populum de Ber-ſabee vſque ad mõtem Ephraim, & reuocauit eos ad Dominum Deum patrũ ſuorum. ¶Conſtituitque iudices terræ in cunctis ciuitatibus Iuda munitis, per ſingula loca. Et præcipiens iudicibus, Videte, ait, quid faciatis: non enim hominis exercetis iudicium, ſed Domini: & quodcunque iudicaueritis, in vos redundabit. Sit timor Domini vobiſcum: & cum diligentia cuncta facite: non eſt enim apud Dominum Deum noſtrum iniquitas, nec perſonarũ acceptio, nec cupido munerum. In Ieruſalem quoque conſtituit Ioſaphat Leuitas & ſacerdotes, & principes familiarum ex Iſrael, vt iudicium & cauſam Domini iudicarent habitatoribus eius. Præcepitque eis, dicens, Sic agetis in timore Domini fideliter, & corde perfecto. Omnẽ cauſam quæ venerit ad vos fratrum veſtrorum qui habitant in vrbibus ſuis, inter cognationem & cognationem, vbicunque quæſtio eſt de lege, de mandato, de ceremonijs, de iuſtificationibus: oſtendite eis, vt non peccent in Dominũ, & ne veniat ira ſuper vos & ſuper fratres veſtros: ſic ergo agentes nõ peccabitis. Amarias autem ſacerdos & põtifex veſter, in his quæ ad Deũ pertinẽt, præſidebit: porrò Zabadias filiꝰ Iſmahel, qui eſt dux in domo Iuda, ſuper ea opera erit quæ ad regis officiũ pertinẽt: habetíſq; magiſtros Leuitas corã vobis, cõfortamini, & agite diligẽter: Et erit Dominꝰ vobiſcũ in bonis.

prælium. Porrò rex Syriæ præceperat ducibꝰ curruũ, quos penes ſe habebat, dicens, Ne conferatis manus neque cũ magno, neque cũ paruo, [45]præter quam cũ ſolo rege Iſraelis. Quũ autẽ duces curruũ viderent ipſum Ioſaphat, dixerunt, Is eſt rex Iſraelis: & cõceſſerunt ad eũ vt [46]pugnarent. tum [47]clamauit Ioſaphat, & Dominus auxiliabatur ei [48]abegitque illos Deus ab eo. Quũmque duces curruũ vidiſſent quòd nõ eſſet rex Iſraelis, diuerterunt ab eo. Quidã autẽ [49]intendẽs arcũ quã maxime potuit, ferijt regẽ Iſraelis inter iuncturas[thoracis,] & inter loricã. is autem dixit aurigæ, Verſa manu tua, educ me [50]ex caſtris, quoniã vulneratus ſum. [51]Deſijt itaque prælium eo ipſo die. porrò rex Iſraelis [52]ſuffultus ſtabat in curru [53]prope Syros vſque ad veſperam, & mortuus eſt ſole occidente.

CAP. XIX.

Reuerſus eſt autem Ioſaphat rex Iehuda incolumis domũ ſuã in Ieruſalem: Egreſſúſque obuiam ei Iehu filius Hanani vidẽs, dixit regi Ioſaphat, [1]Túne impio auxilium ferre, & diligere eos[voluiſti] qui dominũ oderũt? [2]ob hãc rem[venit] ſuper te indignatio à Domino. Veruntamen [3]res bonæ inuentæ ſunt in te, quoniã excidiſti lucos de terra, & præparaſti cor tuum vt quæreres Deũ. ¶[4]Habitauit itaq; Ioſaphat Ieroſolymis, conuerſúſque egreſſus eſt ad populũ à Beer-ſeba vſque ad montem Ephraim, [5]reduxitque eos ad Dominũ Deũ patrũ ſuorũ. ¶Cõſtituitque iudices in terra in omnibus ciuitatibus Iehuda munitis, itaque oppidatim. Aitque ad iudices. Diſpicite [7]quid agatis. [8]non enim homini iudicabitis, ſed Domino, [9]qui vobiſcum eſt in cauſis quas iudicatis. ſit ergo metꝰ Domini vobiſcũ: [10]cauti ergo ſitis & facite: quoniã nõ eſt [11]vlla peruerſitas apud Dominũ Deũ noſtrum, vt vel perſonas ſuſcipiat, vel munera recipiat. Sed & Ieroſolymis [12]conſtituit Ioſaphat [13]ipſi Iſraeli quoſdã ex Leuitis & ſacerdotibꝰ, & ex præcipuis patribꝰ ad iudiciũ Domini, & ad lites, qui habitarẽt Ieroſolymis. Præcepit autẽ illis huiuſmodi mãdatis, Sic facietis [14]in timore Domini, [15]in veritate & [16]cãdido corde. Quæcũq; cauſa venerit ad vos, de fratribꝰ veſtris habitãtibus [17]in ciuitatibus ſuis, [18]inter ſãguinẽ & ſãguinẽ, inter legẽ & præceptũ,[inter] [19]ſtatuta & [20]iudicia. [21]moneatis eos [22]ne delinquant contra Dominũ, [[23]ne ira Domini] veniat ſupʹ vos, & ſuper fratres veſtros: hoc ſi feceritis, non delinquetis. Et ecce [24]habetis vobiſcum Amariam ſummum ſacerdotem in omni negotio [25]Domini: adhæc Sebadiã filiũ Iſmaelis principẽ domꝰ Iehuda in oĩbus negotijs regis,[habetis] deniq; Leuitas [26]executores coram vobis: fortes igitur eſtote, & [27]ſatagite, Eritq; Dominus [28]cũ eo qui beneſecerit.

¶45 Heb. ſed[pugnabitis] cum ſolo rege Iſraelis. q.d. tota vis belli feratur in vnum regẽ Iſrael. ¶46 ſub. cum eo. ¶47. i. implorauit opem diuinã. ¶48 Heb. perſuaſitque illis. i. incitauit illos Dominus vt recederent ab eo. ¶49 traxit arcu in ſimplicitate ſua, &c. i. attracto neruo arcu ſagittam emiſit non animo feriendi illũ. ¶50 de prælio. ¶51 Et aſcendit cõflictꝰ. i. creuit, ſiue inualuit præliũ. q.d. cõmiſſum fuit atrox prælium. ¶52 tenebat ſe rectũ. vl, ſtabat rectꝰ. diſſimulans vulnus quod acceperat. ¶53 e regiõe Syrorũ.

XIX.

¶1 vl, [Licetne tibi] ferre opẽ ipio: & [an] eos qui Dominum odio habẽt, [debuiſti] diligere? ¶2 & ob id ſup te ira à conſpectu Domini. q.d. ob idque merueras iram Domini. ¶3 q.d. propter benefacta effugiſti iram, nempe q̃ excideris &c. ¶4 vl, Seditq;. ſub. aliquantiſper. ¶5 [vt ambularet] per populũ. fortaſſe quẽ offenderat malo exẽplo. vl, per populũ cui præerat. q.d. peragrauit totã regionem ſibi ſubditã. ¶6 vl, reuocauit. ſub. opera ſacerdotũ & Leuitarũ. fortaſſe peccauerũt ipſius exẽplo. ¶7 vl, quid facturi ſitis. ¶8. i. nõ vices hominis iudicãdo geretis, ſed Dei. q.d. vos eſtis vicarij Dei, nõ hominũ. ¶9 Heb. & vobiſcũ eſt in negotio iudicij. vl iudiciali. Hoc dicit ne exiſtimẽt iniuſti iudices Deũ latere quid iudicẽt, ipſe enim teſtis eſt, vidẽs iudicia. ¶10 obſeruate[vl, cuſtodite. ſub. iuſtitiã, vl legẽ,] & facite, ſub. iudiciũ. i. iudicate ſecũdũ leges: hoc eſt, iuſte iudicate. ¶11 Heb. iniquitas & acceptio perſonarũ & ſusceptio muneris. q.d. nã Deꝰ noſter abhorret ab iniquitate, ab acceptione perſonarũ, & à receptiõe munerũ, quibꝰ corrũpi ſolẽt iudices. ¶12 ſub. iudices. ¶13 Heb. de Leuitis & ſacerdotibꝰ, & de patriarchis Iſrael[vl, de principibus familiarũ Iſraelis] ꝓpter iudiciũ Domini & ꝓpter cauſam, reuerſique ſunt in Ieruſalẽ. Propter iudiciũ &c. i. vt quaſi vicarij Domini cognoſcerẽt & iudicarẽt lites &c. ¶14 q.d. timebitis Dominũ, & in timore Domini reddetis iura fratribꝰ veſtris. ¶15. i. fideliter. ¶16 q.d. vos ita iudicabitis ore, quẽadmodũ ſentitis corde. ¶17. i. in alijs vrbibꝰ à Ieroſolymis. ꝓuocabãt enim ad iudices Ieroſolymitanos. ¶18 q.d. quũ fuerit controuerſia de ratiõe cædis. i. cædẽſne fuerit voluntaria, an fortuita. ¶19 vl, ceremonias ¶20 ſub. eã iudicabitis. ¶21 monebitis. ſub. vt caueãt poſtea à litibꝰ. ¶22 & nõ peccabũt. ſub. poſtea. ¶23 He. & [nõ] erit ira ſup &c. i. nõ iraſcetur Dominꝰ &c. ¶24 Amarias ſacerdos magnus[vl primarius erit] ſuper vos. i. præerit vobis. ¶25. i. quod pertinet ad rẽ diuinã. ¶26 præfectos. vl, magiſtros. i. erũt præfecti veſtri. hoc eſt, iudicabũt de negotijs veſtris leuioribꝰ. nõ eni omnes cauſæ Ieroſolymitarũ agebãtur ab illis iudicibꝰ Ieroſolymitanis, ſed tãtũ grauiores. Cauſæ diuiã cognoſcebant à Leuitis, cauſæ autẽ regiæ, à Zebadia. ¶27 facite. q.d. fũgimini veſtro officio, generoſo ac forti animo. ¶28 Heb. cum bono. i. cum bonis. q.d. aderit vobis Dominus: mercede digna vos donabit. Sic rectius. Quidam Hebræorum ſic, aderit ei qui fecerit bonum. i. iuſtitiam.

CAP. XX.

Contigit poſt hæc vt proficiſcerentur Moabitæ & Ammonitæ,[1]cúmque eis alij ex Ammonitis'contra Ioſaphat in prælium. Venerunt ergo qui nunciarent ipſi Ioſaphat huiuſmodi verbis, Venit contra te ingens exercitus [2]transmarinorũ &[3]Syrorum,'& ecce ipſi ſunt in Hazazon-thamar,[4]quæ eſt En-gadi. Metuit ergo Ioſaphat,[5]& propoſuit quærere Dominum,' indixitque ieiunium vniuerſo Iehuda. Congregati etiam ſunt qui erant in Iehuda, vt[6]quærerent'à Domino, quin & ex omnibus ciuitatibus Iehuda[7]venerũt[8]interrogare' Dominum. Stetit itaque Ioſaphat in cœtu[9]Iehuda' & Ieruſalem[10]in æde Domini[11]ante atrium nouũ,'Et ait, Domine Deus patrũ noſtrorum, annon tu es Deus in cælis? annõ tu imperitas in omnibus regnis Gentium? annon in manu tua robur eſt & potentia, [12]nec eſt qui ſe cõtra te ſtatuat?' Annon tu Deus noſter expuliſti[13]habitatores'huius terræ coram populo tuo Iſrael, dediſt.que eam ſemini Abrahæ amici tui perpetuò? [14]Qui habitarunt'in ea, ædificauerũtque tibi in ea ſanctuarium nomini tuo, dicẽtes, Si irruerit ſuper nos malũ, gladius[15]vindicans,' peſtilentia aut fames, ſtabimus in conſpectu domus iſtius & coram te,(ſiquidem[16]nomen tuum eſt in domo iſta,)[17]& clamabimus ad te de tribulatione noſtra, tu verò' exaudies & opem feres. Nunc ergo ecce Ammonitæ & Moabitæ &[18]mõs Seir,'(per quos non permiſiſti tranſire Iſraelitas quum venirent de terra Ægypti, ſed diuerterunt ab eis. &[19]non deleuerunt eos,)'En illi rependunt nobis, vt venientes exturbẽt nos de poſſeſſione tua, quam nobis poſſidendam dediſti. Deus noſter, annon iudicabis eos? in nobis quidem non eſt robur contra tam ingentem multitudinem quæ venit contra nos,[20]ignoramus' quid nobis ſit faciendum,[21]ſed ad te' ſunt oculi noſtri. Omnis autem Iehuda ſtabat[22]corã Domino,' vnà cum pube ſua, vxoribus ſuis, & liberis ſuis. Erat autem[ſibi] Iahaſiel filius Sachariæ, filij Benaiæ, filij Iehiel, filij Mathaniæ Leuita de[23]filijs'Aſaph, ſuper quẽ venit Spiritus Domini in medio cœtu. Qui dixit, Aduertite omnis Iehuda, & habitatores Ieruſalem, & tu rex Ioſaphat, ſic dicit Dominus vobis, Vos ne timueritis, neque animo frangamini metu huius tantæ multitudinis: non enim veſtrum[24]eſt' prælium, ſed Dei, Cras[25]deſcendite'contra eos, en ipſi[26]aſcendunt' per cliuum[27]Ziz,' inuenietis eos in fine torrentis ante deſertum Ieruel.[28]Nec eſt vt vos pugnetis'in hoc[prælio:]conſiſtite, ſtate, & videte[29]ſalutem Domini vobiſcum,'ò Iehuda & Ieruſalem: nolite timere, neque animo frangi, cras exite cõtra eos, & Dominus erit vobiſcum.[30]Inclinauit ergo Ioſaphat facie[ſua]terram verſus,'ſed & omnis Iehuda, & habitatores Ieruſalem prociderunt ante Dominum, adorantes Dominum. Surrexerũt autem Leuitæ[31]de filijs'Cahathitarum,[32]atque' de filijs Corhitarum, vt laudarent Dominum Deum Iſraelis[33]magna voce,'idque celebri-

CAP. XX.

Poſt hæc cõgregati ſunt filij Moab, & filij Ammon, & cũ eis de Ammonitis, ad Ioſaphat, vt pugnarent contra eum. Venerúntque nuncij, & indicauerunt Ioſaphat, dicentes, Venit contra te multitudo magna de his locis quæ trans mare ſunt, & de Syria, & ecce cõſiſtunt in Aſaſon-thamar, quæ eſt En-gaddi. Ioſaphat autem timore perterritus, totum ſe contulit ad rogandũ Dominum: & prædicauit ieiunium vniuerſo Iuda. Congregatúſque eſt Iudas ad deprecãdũ Dominum: ſed & omnes de vrbibus ſuis venerũt ad obſecrandũ eum. Cúmque ſtetiſſet Ioſaphat in medio cœtu Iudæ, & Ieruſalẽ, in domo Domini ante atrium nouum, Ait, Domine Deus patrum noſtrorũ, tu es Deus in cælo, & dominaris cunctis regnis Gentiũ: in manu tua eſt fortitudo & potẽtia, nec quiſquã tibi poteſt reſiſtere. Nónne tu Deus noſter interfeciſti omnes habitatores terræ huius corã populo tuo Iſrael, & dediſti eã ſemini Abrahã amici tui in ſempiternum? Habitauerúntq; in ea, & extruxerunt in illa ſanctuarium nomini tuo, dicẽtes, Si irruerint ſuper nos mala, gladius iudicij, peſtilentia, & fames, ſtabimus corã domo hac in cõſpectu tuo, in qua inuocatũ eſt nomẽ tuũ: & clamabimus ad te in tribulationibus noſtris, & exaudies nos, ſaluóſque facies. Nũc igitur ecce filij Ammõ, & Moab, & mõs Seir, per quos nõ cõceſſiſti Iſrael vt trãſirent quãdo egrediebãtur de Ægypto, ſed declinauerunt ab eis, & nõ interfecerunt illos: econtrario agũt, & nitũtur eijcere nos de poſſeſſiõe quam tradidiſti nobis. Deus noſter, ergo nõ iudicabis eos? in nobis quidẽ nõ eſt tãta fortitudo, vt poſſimus huic multitudini reſiſtere, quæ irruit ſuper nos. Sed cũ ignoremus quid agere debeamus, hoc ſolum habemus reſidui, vt oculos noſtros dirigamus ad te. Omnis verò Iuda ſtabat coram Domino cum paruulis, & vxoribus, & liberis ſuis. Erat autẽ Iahaziel filius Zachariæ, filij Banaiæ, filij Iehiel, filij Mathániæ, Leuites de filijs Aſaph, ſuper quẽ factus eſt Spiritus Domini in medio turbæ, Et ait, Attendite omnis Iudà, & qui habitatis in Ieruſalem, & tu rex Ioſaphat: hæc dicit Dominus vobis, Nolite timere, nec paueatis hanc multitudinẽ: non eſt enim veſtra pugna, ſed Dei. Cras deſcendetis contra eos: aſcenſuri enim ſunt per cliuũ nomine Sis, & inuenietis illos in ſummitate torrentis, qui eſt contra ſolitudinem Ieruel. Non enim eritis vos qui dimicabitis, ſed tantummodo confidenter ſtate, & videbitis auxilium Domini ſuper vos, ò Iuda, & Ieruſalem: nolite timere, nec paueatis, cras egrediemini contra eos, & Dominus erit vobiſcum. Ioſaphat ergo, & Iuda, & omnes habitatores Ieruſalem ceciderunt proni in terram corã Domino, & adorauerunt eũ. Porrò Leuitæ de filijs Caath, & de filijs Core laudabant Dominũ Deum Iſrael voce magna, in ex-

Ammo... Moab ... gunt c... Ioſaph...

Ioſaph... plorat ... liũ Dei ... ratione ... iunio. Ocatio ... phat.

B

C

D

¶1 q.d. & eſt eis qui mẽtiti ſũt ſe Ammonitas. Quidã Hebræorũ intelligit de Amalecitis qui habitu & lingua mentiti ſunt ſe eſſe Ammonitas.
¶2 Hoc intelligitur de mari mortuo. q.d. de locis quæ ſita ſunt vltra mare mortuũ.
¶3 Heb. de Syria. q.d. de trãs mare mortuũ, id eſt de Syria. Syria enim ſeparabatur à terra ſancta mari mortuo.
¶4 vſ, quæ poſt ea dicta eſt
¶5 Heb. & dedit Ioſaphat faciem ſuã[ſ.i. cõuertit ſeſe] vt cõſuleret Do. q.d. cum timuiſſet, iplorauit opem diuinã.
¶6 vſ, peterent ſub. petitionẽ. .i. vt rogarent Dominum vt auerteret irã ſuã ab eis.
¶7 ſub. in Ieruſalẽ. ¶8 vt precarentur. vſ, rogarent ¶9 .i. virorũ Iuda & virorũ Ieruſalẽ: hoc eſt eorum qui habitabãt in tribu Iuda & eorũ qui habitabant in Ieruſalem.
¶10 Omnia ædificia quæ adiecta erãt tẽplo, dicebantur tẽplũ Domini: quoniã dicitur in ſolẽnitatib. veniſſe omnes Iudæos Ieruſalem in templum, & illic oraſſe. hoc intelligitur de appendicibus & adiectis ædificijs ipſi tẽplo: quæ omnia cenſebãtur tẽpli nomine. alioqui nunquã fuiſſet capax ipſum templũ tãtæ multitudinis. Porrò reges non orabant in ipſo tẽplo. ¶11 Omnes docti ignorant quodnã fuerit atriũ illud nouũ: colligunt tamẽ illud tũ fuiſſe notũ admodũ propter articulũ expoſitũ. ¶12 .i. nemini licet tibi reſiſtere. ¶13 incolas ¶14 Habitarũt itaq; ¶15 Heb. iudicij. .i. iudicio Dei iuſto immiſſus propter ſcelera populi. .i. bellũ. ¶16 .i. hic præſentiã tuã exhibes: & hic inuocari ſolet nomẽ tuũ. ¶17 q.d. cum fuerimus in tribulatione, implorabimus opẽ tuã, & tunc &c. ¶18 .i. habitãtes in mõte Seir, hoc eſt Idumæi. ¶19 ſub. quẽadmodũ alios deleuerũt. ¶20 nec ſcimus ¶21 vſ, niſi q ad te &c. .i. à te pẽdemus & à te auxiliũ noſtrũ expectamus. ¶22 .i. corã tẽplo Dei. ¶23 .i. nepotibus. ¶24 potius, erit. q.d. vos non pugnabitis cõtra multitudinẽ iſtam, ſed Deus. ¶25 Hoc dicit q Ieruſalẽ eſſet in loco altiſſimo. ¶26 aſcẽſuri ſunt ¶27 .i. floris. nomẽ loci, qui quãobrẽ ita diceretur ignoramus. ¶28 Non enim veſtrũ eſt pugnare &c. q.d. Non intererit veſtra pugnare. Non erit veſtrũ officiũ pugnare, tantũ ſpectatores eritis. ¶29 .i. qua ratione Deus vos ſeruaturus eſt. ¶30 Heb. Incuruauit ergo ſeſe Ioſaphat in nares verſus terrã, ¶31 .i. qui erant de nepotibus &c. ¶32 Heb. & de &c. Hic &, pro id eſt poſitũ. Corah enim fuit nepos ipſius Cahath, vt ſuprà, 1. Paralip. 6. ¶33 Heb. in excelſum. .i. voce quãaltiſſima.

Digitized by Google

ceſſam. ¶Cūmq; mane ſurrexiſſent, egreſſi ſunt per deſertum Thecua: profectiſque eis, ſtans Ioſaphat in medio eorū, dixit, Audite me viri Iuda, & omnes habitatores Ieruſalem: Credite in Domino Deo veſtro, & ſecuri eritis: credite prophetis eius, & cuncta euenient proſpera. Deditque conſilium populo, & ſtatuit cantores Domini, vt laudarēt eum in turmis ſuis, & antecederent exercitum, ac voce conſona dicerent, Confitemini Domino quoniam in æternum miſericordia eius. Cūmque cœpiſſent laudes canere, vertit Dominꝰ inſidias eorū in ſemetipſos, filiorum ſcilicet Ammon, & Moab, & montis Seir, qui egreſſi fuerant vt pugnarēt contra Iudam, & percuſſi ſunt. Namq; filij Ammon, & Moab conſurrexerunt aduerſum habitatores mōtis Seir, vt interficerēt, & delerēt eos. Cūmque hoc opere perpetraſſent, etiā in ſemetipſos verſi, mutuis cōcidêre vulneribꝰ. Porrò Iuda cū veniſſet ad ſpeluncā quæ reſpicit ſolitudinē, vidit procul omnē latè regionem plenā cadaueribus, nec ſupereſſe quēquam qui necē potuiſſet euadere. ¶Venit ergo Ioſaphat, & omnis populus cū eo ad detrahēda ſpolia mortuorum: inueneruntq; inter cadauera, variā ſupellectilē, veſtes quoq;, & vaſa pretioſiſſima: & diripuerūt, ita vt omnia portare nō poſſēt, nec per tres dies ſpolia auferre præ prædæ magnitudine. Die autē quarto cōgregati ſūt in Valle-benedictionis: etenim quoniā ibi benedixerant Domino, vocauerūt locū illum Vallis-benedictionis, vſq; in præſentē diē. Reuerſuſq; eſt omnis vir Iuda, & habitatores Ieruſalē, & Ioſaphat ante eos in Ieruſalē, cū lætitia magna, eo quòd dediſſet eis Dominus gaudiū de inimicis ſuis. Ingreſſique ſunt in Ieruſalē cū pſalterijs, & citharis, & tubis in domū Domini. Irruit autē pauor Domini ſuper vniuerſa regna terrarū, cū audiſſent quòd pugnaſſet Dominus cōtra inimicos Iſrael. Quieuitque regnū Ioſaphat, & præbuit ei Deus pacē per circuitum. Regnauit igitur Ioſaphat ſuper Iudā, & erat trigintaquinque annorū cū regnare cœpiſſet: viginti autem & quinque annis regnauit in Ieruſalē: & nomen matris eius Azuba filia Selahi. Et ambulauit in via patris ſui Aſa, nec declinauit ab ea, faciens quæ placita erāt corā Domino. Verūtamē excelſa non abſtulit, & adhuc populus non direxerat cor ſuum ad Dominum Deum patrū ſuorum. Reliqua autem geſtorum Ioſaphat priorū & nouiſſimorum, ſcripta ſunt in verbis Iehu filij Hanani, quæ digeſſit in Libro regū Iſrael. ¶Poſt hæc iniit amicitias Ioſaphat rex Iuda cum Ochozia rege Iſrael, cuiꝰ opera fuerunt impiiſſima: & particeps fuit vt faceret naues quæ irēt in Tharſis: feceruntque claſſem in Aſion-gaber. Prophetauit autem Eliezer filius Dodau de Mareſa ad

ter. ¶Quūmq; mane ſurrexiſſent, egreſſi ſunt in deſertum Thecoa: & illis egrediētibus[34] ſtetit Ioſaphat,'& ait, Audite me Iehuda & habitatores Ieruſalem, Credite in Dominum Deum veſtrū, [35]&fides ſeruabitur vobis:[36]credite prophetis'eiꝰ & [37]proſpere vobis cedet.'Conſilio autem inito cum populo, collocauit quoſdam qui cantarent Domino, & laudarēt[38]magnificentiā ſanctitatis, [39]egredeérentúrque ante armatū exercitum,'& dicerent,[40]Confitemini Domino,' quoniam[41] bonitas'eius eſt perpetua. Eo verò tempore quo[42]inciperent canticum & laudem,[43]excitauit Dominus eos qui erant in inſidijs ſuper Ammonitas, Moabitas & habitatores montis Seir,'qui venerant contra Iehudā, ita vt[44]ſeſe mutuo proſternerent.'Nam Ammonitæ & Moabitæ[45]ſteterūt' contra habitatores montis Seir, vt perderent ac delerent[46]eos. [47]quūmque in vniuerſum perdidiſſent habitatores'Seir, iuuit quiſque proximū ſuum[48]ad [mutuum]interitum.' Venit autem Iehuda ad Mizpe[49]deſerti,'reſpexerūtq; ad multitudinem, & ecce illi iacebant mortui in terra, nec vllus euaſerat. [50]Venientes' ergo Ioſaphat & populus eius vt diriperent ſpolia eorum, inuenerunt in eis multum [51]ſupellectilis & veſtium, inſuper & vaſa delectabilia'quæ diripiebāt ſibi, [52]vt ferre non poſſent:'tribus diebus ſpolia[53]diſtribuebant,' multa enim erant. Quarto deinde die congregati ſunt in vallem[54]gratiarumactionis: quoniam illic gratias egerunt'Domino, atq; hac de cauſa vocarunt nomē eius loci Vallis gratiarumactionis vſque in hunc diem. Porrò omnis Iehuda & viri Ieroſolymitæ ([55]cū capite ſuo Ioſaphat)'verſi ſunt vt redirent Ieroſolyma cum gaudio: nā Dominus exhilarauerat eos[56]de hoſtibus ſuis.' Venerunt ergo Ieroſolyma cum nablis, citharis & buccinis ad ædem Domini.[57]Venitq; pauor Dei ſuper omnia regna nationum,' quum audiſſent Dominum pugnaſſe contra hoſtes Iſraelis. Trāquillum itaque fuit regnum Ioſaphat, & dedit ei Deus eius tranquillitatē[58]circūquaq;. [59]Et regnauit' Ioſaphat ſuper Iehudā: trigintaquinque annos natus erat quū[60]inauguraretur regno:' & regnauit vigintiquinq; annos in Ieruſalem: Aſuba fuit nomē matris ſuæ, quæ fuit filia Silhi. Et inceſſit in via Aſæ patris ſui, nec declinauit[61]ab eo'faciens[62]quod rectum erat in oculis Domini.'Veruntamen non receſſerant excelſa, & populus adhuc non præparauerat cor ſuum ad Deum patrum ſuorum. Reliqua geſtorū Ioſaphat & [63]priora & poſtrema,' en ea ſcripta ſunt in [64]rebus'Iehu filij Hanani, [65]qui tranſtulit[ea]in'librū regū Iſrael. ¶Poſt hæc ſocietatē iniit Ioſaphat rex Iehuda cū Abaſia rege Iſrael, qui impietati ſtuduit: in hoc verò conuenit cum eo, vt pararent[66]naues'quæ irent[67]in mari,'& fecerunt naues in[68]Ezion-gaber.'Prophetauit autem Elieſer filius Dodaua de Mareſa cō-

¶34 more eius ſcilicet qui habet orationem ¶35 & eſtote fideles. ita quidā Hebræorū. Alij & eſtote fortes & corroboramini. ¶36 Alludit ad Iaaziel qui prædixit hāc victoriam. ¶37 q.d. reportabitis victoriā ¶38 Heb. [eum] in decore ſanctitatis. Cælum vocat decus ſāctitatis, intelligens ſedē Dei elegantiſſimā. ¶39 dū egrederentur [ſub. Iudæi & Ieroſolymitani] corā armato milite. Subaudiendum verbū præcedēs canerēt: qui inquam canerēt coram armatis militibus. ¶40 vl. Celebrate Dominum. vl. Laudē & gloriā date Domino, ¶41 vl. miſericordia. q.d. qa nunquam ſubtrahit miſericordiā ſuā ab iis qui inuocāt eū ex animo. ¶42 cœperunt [ſub. Leuitæ laudare Dominū] cū clamore & laude, ¶43 Heb. poſuit Dominus inſidiantes [.i. qui inſidiarentur] filijs Ammon Moabitas & habitatores montis Seir, &c. hoc eſt fecit vt filij Ammon ex inſidijs adorirentur Moabitas &c. ¶44 vl. mutuis vulneribus ſeſe confoderent. ¶45.i. inſurrexerunt. ¶46 ſub. incolas mōtis Seir. ¶47 Heb. cū autē ipſi finē feciſſent [ſub. præliādi] contra habitatores &c. ¶48 ad internecionē. q.d. cōfoderunt ſeſe mutuis vulneribus. ¶49 vl. [quæ eſt in] deſerto, ¶50 ſub. ad locū in quo iacebāt cadauera Moabitarū &c. ¶51 Heb. diuitiarū, & cadauera & vaſa deſyderiorū.i. cadauera onuſta ſupellectile deſyderabili, hoc eſt rebus pretioſis vt annulis, & ſimilibus. Intelligit omnē illum ornatū pretioſum quo ſolent ſæpe inſigniri milites. Vox Hebræa R E C H V S, pro qua [diuitiarum] vertimus, ſignificat quod Gallice dicimus le bagage: vt intelligamus etiam iumenta, &c. ¶52 Heb. abſque pondere.i. ita vt nullum eſſet pōdus certū neq; certus numerus. ¶53 Heb. diripiebant. q.d. nō potuerūt vno die diripere, tā multa erant &c. ¶54 Heb. benedictionis: ibi enim benedixerūt ¶55 Heb. Ioſaphat autē erat in capite eorū.i. inter eos primas tenebat. ¶56.i. de victoria quā reportabant de inimicis ſuis cæſis. ¶57.i. Timuerūt Deū quotquot habitabāt in regionibus vicinis. ¶58 q.d. vicinæ gentes poſtea non vexarunt Ioſaphat bellis. ¶59 Regnauit itaque ¶60 regnare cœpit: ¶61 vl. ab ea. ſub. via. ¶62.i. quod gratū & acceptū erat Domino. ¶63.i. quæ geſta ſunt initio regni eius & ſub finē eiuſdē. ¶64 vl. geſtis. aut hiſtoria ¶65 Heb. qui aſcendere factus eſt ſup &c.i. qui inſcriptus eſt in libro &c. q.d. De hoc Iehu facta fuit mentio in libro Regū Iſrael. ¶66 ſub. aliquot. ¶67 Tharſis. Chald. paraph. vertit Africā, intelligens Africā Meridionalē. q.d. quæ nauis irent in Ophir quæ eſt in Tharſis.i. in Africa. ¶68 Nomen loci aut vrbis quæ ſita erat ad litus Maris rubri.

Digitized by Google

tra Ioſaphat hiſce verbis, Eo quòd ſocietatem in
ijſti cum Ahaſia, [69]diſiecit Dominus opera tua:
confractæque ſunt [70]naues, neque [71]potuerunt
[72]venire in mare.

CAP. XXI.

DOrmiuit autẽ Ioſaphat cũ patribus ſuis, ſe-
pultúſque eſt ad patres ſuos in ciuitate Da-
uidis, 'regnóque inaugurat' eſt 'pro eo Iorã fili'
eius. Habuit autẽ fratres qui filij erãt Ioſaphat,
nẽpe Aſariã, Iehielẽ, Sachariã, Aſariã, Michaelẽ,
& Sephatiã: hi omnes filij fuerũt ipſi' Ioſaphat
regis 'Iſrael. 'Dederátq; [4]eis 'pater eorũ multa mu
nera auri & argẽti, deinde [5]delicata quædã, '& ci
uitates munitas in Iehuda: regnũ autẽ dederat
ipſi Iorã, nã ille erat primogenitus. [6]Inſurrexit
autẽ Iorã aduerſus regnũ patris ſui, & quũ inua
luiſſet, occidit 'omnes fratres ſuos gladio, ſimúlq;
[quoſdã] ex principib' Iſraelis. Cũ 'inaugurarẽ
regno 'nat' erat trigintaduos annos, regnauitq;
octo annis [8]in Ieruſalem. 'Ambulauit in via regũ
Iſraelis, ſicut fecerat domus Ahabis, nã habebat
filiã Ahabis vxorẽ. deſignauitq; malũ in oculis
Domini. Noluit autẽ Dominus vaſtare domum
Dauidis, propter fœdus quod inierat cũ Dauide,
[9]& quòd promiſerat 'ſe daturũ [10]lucernã 'illi & fi-
lijs eius cunctis diebus. In diebus eius defecit E-
dõ, ne ſubeſſet ſub manu Iehuda, cõſtituerúntq;
ſuper ſe regẽ. [11]Tranſiuit 'itaq; Iorã cũ principib'
ſuis, habuitq; ſecũ omnes currus ſuos, factúq; eſt
vt noctu cõſurgeret & percuteret Edomæũ qui eũ
circũſederat, ſimúlq; principes curruum. Defecit
itaq; Edõ ne eſſet ſub manu Iehuda vſque in hũc
diẽ. quin & Libna eodẽ tẽpore defecit, ne eſſet ſub
manu [12]eius, [13]dereliquerat enim [Iorã] Dominũ
Deũ patrum ſuorũ. Fecit etiã excelſa in [14]ciuita-
tibus' Iehuda, & [15]fecit ſcortari habitatores Ieru
ſalẽ, '& [16]ſeduxit Iehudã. ¶Venit aũt ad eũ [17]ſcri
ptũ quodd. [18]ab Elia propheta in hãc ſententiã, Sic
dicit Dominus Deus Dauidis patris tui, Quãdo-
quidẽ nõ ambulaſti in vijs Ioſaphat patris tui,
& in vijs Aſæ regis Iehuda, Sed ambulaſti in via
regũ Iſraelis, effeciſtique vt ſcortarẽtur Iehuda
& habitatores Ieruſalẽ iuxta ſcortationes dom'
Ahabis: inſup & fratres tuos ([18]domũ patris tui,'
qui te meliores fuerunt, occidiſti, Ecce Dominus
percutiet plaga magna populũ tuũ, filios tuos, &
vxores tuas, & cũctã ſubſtantiã tuã. Porrò te [ſpcu
tiet] doloribus magnis [ſid eſt] morbo viſcerũ tuorũ,
donec effluãt viſcera tua [19]præ dolore q̃ i dies [cre
ſcet.] ¶Excitauit ergo Domin' cõtra Iorã [20]ſpiri-
tũ' Paleſthinorũ & Arabũ qui ſe [ãt] ad [21]latus 'Æ-
thiopũ. Qui aſcẽdẽtes [22]in Iehudã, [23]peruaſerũt eã,'
& [24]captiuã abduxerunt 'omnẽ ſubſtantiam quæ
inueniebatur in domo regis, filios quoq; eius &
vxores eius, & non eſt relictus ei filius, niſi [25]Ie-
hoahas, 'qui inter filios eius minimus natu erat.
Poſt hæc omnia ferijt eũ Dominus in viſceribus
eius morbo incurabili. Factũ autẽ eſt poſt [26]dies
aliquot, [27]quum tẽpus eſſet exactum poſt finẽ
annorũ duorũ, effluxerunt viſcera eius [28]in ipſo
morbo 'eius, mortuúſq; eſt peſſimis morbis, nec
fecerunt ei [29]buſtum 'quemadmodum buſta fece-
rũt patrib' ſuis. Trigintaduos [annos] natus erat
quũ cœpiſſet regnare, [30]regnauitq; Ieroſolymis
octo annis, [31]vixitq; illaudate, 'ſepelierũt tamẽ eum in ciuitate Dauidis, ſed nõ in ſepulchris [32]regũ.

Ioſaphat, dicẽs, Quia habuiſti fœdus cũ Ochozia,
percuſſit Dominus opera tua, cõtritæq; ſunt na-
ues, nec potuerũt ire in Tharſis. CAP. XXI.

DOrmiuit autẽ Ioſaphat cũ patrib' ſuis, & ſe
pultus eſt cũ eis in Ciuitate-Dauid: regna-
uitq; Iorã filius eius pro eo. Qui habuit fratres
filios Ioſaphat Azariã, & Iahiel, & Zachariam &
Azariã, & Michael, & Saphatiã: omnes hi filij Io
ſaphat regis Iuda. Deditq; eis pater ſuus multa
munera argẽti, & auri, & penſationes cũ ciuita-
tibus munitiſſimis in Iuda, regnũ autẽ tradidit
Ioram, eo q̃ eſſet primogenitus. Surrexit autẽ Io
rã ſuper regnũ patris ſui: cúmq; ſe cõfirmaſſet,
occidit omnes fratres ſuos gladio, & quoſdã de
principibus Iuda. Trigintaduorum annorũ erat
Iorã cũ regnare cœpiſſet: & octo annis regnauit
in Ieruſalẽ. Ambulauitq; in vijs regũ Iſrael, ſi-
cut egerat dom' Achab: filia quippe Achab erat
vxor eius: & fecit malũ in cõſpectu Domini. No-
luit autẽ Dominus diſperdere domũ Dauid pro
pter pactũ quod inierat cũ eo: & quia promiſe-
rat vt daret ei lucernam, & filijs eius omni tẽpo
re. In diebus illius rebellauit Edõ, ne eſſet ſub-
ditus Iudæ, & conſtituit ſibi regẽ. Cúmq; tranſ-
iſſet Iorã cum principibus ſuis, & cuncto equita
tu qui erat ſecũ, ſurrexit nocte, & percuſſit Edõ
qui ſe circundederat, & omnes duces equitatus
eius. Attamen rebellauit Edõ, ne eſſet ſub ditio-
ne Iuda, vſq; ad hanc diẽ: eo tẽpore & Lobna re
ceſſit, ne eſſet ſub manu illi'. Dereliquerat enim
Dominũ Deũ patrũ ſuorũ, inſuper & excelſa fa-
bricatus eſt in vrbibus Iuda, & fornicari fecit ha
bitatores Ieruſalẽ, & præuaricari Iudã. ¶Allatæ
ſunt autẽ ei literæ ab Elia propheta, in quibus
ſcriptũ erat, Hæc dicit Dominus Deus Dauid pa-
tris tui, Quoniam nõ ambulaſti in vijs Ioſaphat
patris tui, & in vijs Aſa regis Iuda, Sed inceſſiſti
per iter regum Iſrael, & fornicari feciſti Iudã,
& habitatores Ieruſalẽ, imitatus fornicationem
domus Achab: inſuper & fratres tuos, domũ pa-
tris tui, meliores te, occidiſti: Ecce Dominus percu
tiet te plaga magna cũ populo tuo, & filijs, & v-
xoribus tuis, vniuerſaque ſubſtãtia tua. tu autem
ægrotabis peſſimo lãguore vteri tui, donec egre-
diantur vitalia tua paulatim per ſingulos dies.
¶Suſcitauit ergo Domin' cõtra Iorã ſpiritũ Phi
liſthinorũ, & Arabũ, qui confines ſunt Æthiopi
bus. Et aſcẽderũt in terrã Iuda, & vaſtauerũt eã:
diripuerúntque cunctã ſubſtantiã quæ inuẽta eſt
in domo regis, inſuper & filios ei', & vxores: nec
remãſit ei filius, niſi Ioachaz, qui minimus na-
tu erat. Et ſuper hæc omnia percuſſit eũ Domi-
nus alui lãguore inſanabili. Cúmq; diei ſuccede
ret dies, & tẽporũ ſpatia voluerẽtur, duorũ an-
norũ expletus eſt circulus: & ſic longa conſum-
pt' tabe, ita vt egereret etiã viſcera ſua, lãguore
pariter, & vita caruit. Mortuúſque eſt in infirmi
tate peſſima, & nõ fecit ei populus ſecundũ mo-
rẽ combuſtiõis, exequias, ſicut fecerat maiorib'
eius. Trigintaduorum annorum fuit, cũ regnare
cœpiſſet: & octo annis regnauit in Ieruſalẽ. Am
bulauitque non recte, & ſepelierũt eum in Ciui
tate-Dauid: veruntamẽ non in ſepulchro regũ.

Mort[...] ſapha[...] Filij [...] phat [...]

¶[69] vẽ, deſtru-
xit. q.d. Domi-
nus irrita fa-
ciet quæ molli-
ris. ¶[70] ſub. a-
liquot. ¶[71] ſub.
reliquæ.
¶[72] nauigare
in Tharſis.
XXI.
¶[1] cœpitq; re-
gnare ¶[2] Iſ-
rael, aliquando
pro tribub' o-
mnibus accipi
tur: propterea
rex Iuda dice-
bat rex Iſrael,
q.d. regis filio
rũ Iſrael, nẽpe
trib' Iuda & Bẽ
iamin. ¶[3] De-
dit ergo ¶[4] nẽ
pe fratribus Io
rã. ¶[5] res pre-
tioſas. Vox He-
bræa ſignificat
rẽ pretioſã, ſiue
aurea ea ſit, ſi-
ue argẽtea, aut
ex alia materia
¶[6] Heb. Surre-
xit autẽ Ioram
ſuper regnũ pa
tris ſui, & cor-
roborauit ſeſe,
& interfecit &c
q.d. Cũ autẽ re
gnũ obtinuiſſet
interfecit &c.
¶[7] regnare cœ
pit ¶[8] ſub. &
ſup totũ regnũ
Iuda. ¶[9] Heb.
ſed vt [faceret]
quemadmodũ
promiſerat
¶[10] i. regiã di-
gnitatẽ claram
& illuſtrem.
¶[11] ſub. ad Idu
mæos. ¶[12] ſub.
Ioræ. ¶[13] q̃ de-
ſeruiſſet
¶[14] montibus
¶[15] q.d. fuit
cauſa idolola-
triæ omnibus
habitãtibus Ie
ruſalẽ. ¶[16] im-
pulit vt caderet
Iuda. ſub. labẽs
iam ac nutãs.
Metaphora ab
eo qui iamiam
lapſurus eſt & impellitur. q.d. Impulit Iudæos ad idololatriã, alioqui iã pronos ad cultũ idolorũ. ¶[17] vẽ, epiſtola'
quædã ¶[18] Per appoſitionẽ dictũ. ¶[19] præ illo morbo dieb' poſt dies. i. in dies, ſiue quotidie. ¶[20] i. animos. ¶[21] locũ.
vẽ, terminũ. i. q̃ erãt finitimi & vicini Æthiopib'. ¶[22] vẽ, cõtra regionẽ Iuda, ¶[23] irruperũt in eã. i. irruptiõe facta
ingreſſi ſũt eã. ¶[24] diripuerũt. prædati ſũt ¶[25] Hic Iehoaaz fuit trinomi': nã poſtea vocabitẽ Ahazias ſiue Ochozias
initio cap. ſequẽ. tertiò vocatẽ Azarias, verſu. 6, cap. etiã ſequẽ. ¶[26] vẽ, multos dies. aut poſt aliquot ãnos, ¶[27] Heb. & ſe
cũdũ tẽpus egrediẽdi finis ille &c. i. ſecũdũ tẽpus quo egreſſus eſt ſiue aduenit finis &c. q.d. quũ aduenit finis duorũ
annorũ poſtremorũ vitæ ipſi' Iorã. ¶[28] i. præ ægritudine. ¶[29] rogũ ¶[30] Fuit rex XXVIII annos: ſed eo adhuc vi
uẽte regnũ adminiſtrauit fili' ei' Ochozias ãnis viginti, vt dicitẽ initio cap. ſeq. ¶[31] & abijt ſine deſyderio. i. vixit inglo
rius, ſine vllo honore: nã ab eo tẽpore quo deſtitut' fuit à Dño, fuit priuatus oĩ honore & dignitate. ¶[32] ſub. Iuda.

Digitized by Google

CAP. XXII.

Conſtituerunt autem habitatores Ieruſalem Ochoziam filium eius minimũ, regem pro eo: omnes enim maiores natu, qui ante eũ fuerant, interfecerant latrones Arabum, qui irruerant in caſtra: regnauitque Ochozias filius Iorã regis Iuda. Quadraginta duorum annorũ erat Ochozias cum regnare cœpiſſet, & vno anno regnauit in Ieruſalem: & nomen matris eius Athalia filia Amri. Sed & ipſe ingreſſus eſt per vias domus Achab: mater enim eius impulit eum vt impie ageret. Fecit igitur malum in conſpectu Domini, ſicut domus Achab: ipſi enim fuerũt ei conſiliarij poſt mortem patris ſui, in interitum eius. ¶Ambulauitque in conſilijs eorũ. & perrexit cum Iorã filio Achab rege Iſrael, in bellum contra Hazael regem Syriæ in Ramoth-Galaad: vulnerauerúntque Syri Ioram. Qui reuerſus eſt vt curaretur in Iezrahel: multas enim plagas acceperat i ſupradicto certamine. Igitur Ochozias filius Ioram rex Iuda, deſcendit vt inuiſeret Ioram filium Achab. in Iezrahel ægrotantem. Voluntatis quippe fuit Dei aduerſus Ochoziam, vt veniret ad Ioram: & cum veniſſet, & egrederetur cum eo aduerſum Iehu filium Namſi, quem vnxit Dominus, vt deleret domum Achab. Cũ ergo euerteret Iehu domum Achab, inuenit principes Iuda, & filios fratrum Ochoziæ, qui miniſtrabant ei, & interfecit illos. Ipſum quoq; perquirens Ochoziam, comprehendit latitantem in Samaria: adductúmque ad ſe, occidit: & ſepelierunt eum, eo quòd eſſet filius Ioſaphat, qui quæſierat Dominũ in toto corde ſuo. nec erat vltra ſpes aliqua vt de ſtirpe quis regnaret Ochoziæ. Siquidem Athalia mater eius videns quòd mortuus eſſet filius ſuus, ſurrexit, & interfecit omnẽ ſtirpem regiam domus'Ioram.' Porrò Ioſabeth filia regis tulit Ioas filium Ochoziæ, & furata eſt eum de medio filiorum regis, cum interficerentur: abſconditque eũ cũ nutrice ſua in cubiculo lectulorũ. Ioſabeth autem quæ abſcõderat eum, erat filia regis Iorã, vxor Ioiadæ põtificis, ſoror Ochoziæ: & idcirco Athalia nõ interfecit eũ. Fuit ergo cũ eis in domo Dei abſcõditus ſex annis, quibus regnauit Athalia ſup Terrã. XXIII.

Anno autem ſeptimo confortatus Ioiada, aſſumpſit cẽturiones, Azariam videlicet filium 'Ierobaham,' & Iſmahel filium Iohanan, Azariam quoque filium Obed, & Maaſiam filiũ Adaiæ, & Eliſaphat filium Zechri: & iniit cũ eis fœdus. Qui circumeuntes Iudam, congregauerunt Leuitas de cunctis vrbibus Iuda, & principes familiarum Iſrael: veneruntq; in Ieruſalẽ. Iniit ergo omnis multitudo pactũ in domo Dei cum rege: dixitque ad eos Ioiada, Ecce filius regis regnabit, ſicut locutus eſt Domin⁹ ſuper filios Dauid. Iſte eſt ſermo quẽ facietis, Tertia pars veſtrũ qui veniũt ad ſabbathum, ſacerdotum, &

CAP. XXII.

Ciues autem Ieroſolymitani[1] inaugurarũt regem Ahaſiam filium eius natu minorem loco eius, quoniam[2] graſſatores qui venerant cum Arabibus bellandi cauſa, occiderant omnes maiores natu. Regnum itaque obtinuit Ahaſias filius Ioram regis Iehuda. Quadragintaduos annos natus erat Ahaſias quũ cœpiſſet regnare, regnauitque anno vno Ieroſolymis. Nomẽ matris eius fuit Athalia filia Amri. Et hic ambulauit in vijs domus Ahab, nam mater eius conſultrix eſt fuit vt impie ageret. Deſignauit igitur malũ in in oculis Domini, quemadmodum domus Ahabis, nam illi conſultores ei fuerunt poſt mortem patris ſui ad perditionẽ eius. ¶Quin ipſe iuxta eorum conſilia ambulauit: profectúſque eſt cum Iorã filio Ahab regis Iſraelitici in prælium contra Haſaelem regem Syriæ in Ramoth-Gilead: & percuſſerunt Syri ipſum Ioram. Reuerſúſque eſt vt[6] ſanaretur in Ieſreel, quoniã vulnera habuit quæ[7] inflixerãt ei in Rama, quũ pugnaret cũ Haſaele rege Syrorũ. Deſcendit autẽ[8] Aſarias filius Ioram[9] regis Iehuda, vt inuiſeret Ioram filium Ahabis in Ieſreel: ibi enim ægrotabat.[10] Erat autem hoc à Deo, vt conculcaretur Ahaſias, dũ veniret ad Ioram. nam quum veniſſet, ipſe egreſſus eſt cum Ioram obuiam Iehu filio Nimſi, quẽ vnxerat Dominus, vt excinderet domum Ahab. Factum eſt ergo quum Iehu[11] iudi: iam exequeretur contra domum Ahab, vt deprehẽderet primores Iehuda[12] atque filios fratrum Ahaſiæ, qui miniſtrabant Ahaſiæ, & interficeret eos.' Quæſiuit Ahaſiam,[13] qui ſeſe abſcõderat in Samaria, quem captum adduxerunt ad Iehu, interfecerũt eum atque ſepelierunt eum: dixerunt enim, Filius Ioſaphat is eſt, qui quæſiuerat Dominum in toto corde ſuo: [14] nec erat domui Ahaſiæ robur vt retineret regnum.' Porrò Athalia mater Ahaſiæ videns quòd mortuus eſſet filius ſuus, ſurrexit, & perdidit omne ſemen regium in domo Iehuda: tulit autem Iehoſabeath filia regis ipſum Ioas filium Ahaſiæ, & clam ſurripuit eum è medio filiorum regis qui[15] occiſi erant,' repoſuitq; eum & nutricẽ eius[16] in cubiculo lectorũ,' & abſcondit eum Iehoſabeath filia regis Ioram vxor Iehoiadæ[17] ſacerdotis, [18] & ſoror Ahaſiæ meræ Athaliæ, vt nõ occideret eum. Fuit itaque cũ[19] eis in[20] domo Dei abſconditus ſex annis. Athalia autem regnabat[21] in terra. CAP. XXIII.

Septimo deinde anno[1] Iehoiada ſumpto animo, aſſumpſit cẽturiões, Aſariã filiũ Ierohã, & Iſmaelem filiũ Iehohanã, Aſariam filium Obed, Maaſiam filium Adaiæ, & Eliſaphat filiũ Sichri, ſecum[2] in fœdus.' Circũeuntes verò Iehudã, congregauerunt[3] Leuitas ex cunctis vrbibus Iehuda, &[4] præcipuos patres[5] Iſraelis,' & venerunt Ieroſolyma. Vniuerſus autẽ cœt⁹ in domo Dei fœdus pepigit cũ[6] rege:[7] dixitq; ad eos,' Ecce fili⁹ regis[8] regnabit,[9] ſicut loquut⁹ eſt Dominus de filijs Dauidis.' Hoc ergo eſt quod facere debetis, Tertia pars veſtrũ[10] ingrediẽtur ſabbato ad ſacerdotes &

¶1 regem cõſtituerunt ¶2 exercitus ille. vl, turma illa. ſub. Paleſthinorũ. ¶3 Heb. ad caſtra illa. ſub. quæ obſederãt Ieruſalẽ. ¶4 Heb. præcedentes. ſiue, qui iſtũ præceſſerãt ¶5 ſub. mortuo patre. Oritur hic magna cõtrouerſia. nã in fine præcedentis capitis Iorã dicitur nat⁹ fuiſſe XXXII annos quũ regnare cœpit, & regnaſſe VIII annis: qui omnes in vnũ collecti aſcendũt ad XL annos tantũ. Hic autẽ Ochozias dicitur fuiſſe nat⁹ XLII annos cũ regnare cœpit. quare filius videretur antiquior patre. Itẽ 4. Reg. 8, natum dicit fuiſſe annos duos & viginti cum regnare cœpit Ochozias: hic autem XLII. ſed quæ author huius libri dicit, intelligenda ſunt de adminiſtratione regni quam accepit ipſe Ochozias patre mortuo: & quæ in libro Regũ, de adminiſtratione regni quam accepit viuẽte patre. regnum autẽ patre viuẽte adminiſtrauit XX annis. atq; ob id i fine præcedẽtis capitis dicit Iorã fuiſſe inglorius. Iorã autẽ pater, rex fuit XXVIII annis. ¶6 curaret ſeſe ¶7 ſub. Syri. ¶8 Hic vocat Azariã, quẽ in principio capitis appellat Ahaziã ſiue Ochoziã. ¶9 vl, rex Iuda, ¶10 Porrò à Deo fuit conculcatio Ochoziæ vt veniret &c. Per cõculcationẽ intelligit mortẽ & interitũ. ¶11 vl, diſceptaret ¶12 (filijs autẽ fratrũ Ochoziæ tũc miniſtrabãt ipſi Ochoziæ) & interfecit eos. Obſeruãda eſt iſta parẽtheſis. ¶13 Heb. & cõprehẽderũt eũ (is autẽ delitteſcebat i Samaria) & adduxerũt ¶14 & nõ erat familiæ Ochoziæ vt retinere poſſet virtutẽ ad obtinẽdũ regnũ. q.d. qui ſuperſtites fuerunt de familia Ochoziæ nõ potuerunt occupare regiam dignitatẽ. ¶15 morti dabantur, ¶16 i. vbi dormiebant ſacerdotes & Leuitæ qui fungebantur ſuo officio. ¶17 ſub. ſummi. i. pontificis. ¶18 Heb. (ipſa enim erat ſoror Ochoziæ) ¶19 ſub. ſacerdotib⁹. relatiuũ pro antecedẽte. ¶20 Per domũ Dei intelligit etiã appẽdices domus Dei, exhedras & cellulas. ¶21 ſub. Iuda. XXIII. ¶1 ſub. ab imperio Athaliæ, vl à morte Ochoziæ. ¶2 q.d. & iniit cum illis fœdus. ¶3 Nomine Leuitarũ hic ſacerdotes & Leuitas intelligit. ¶4 principes familiarum ¶5 Hic Iſrael pro Iudæ tribu accipitur, non pro decẽ tribubus. ¶6 ſub. Ioas. ¶7 iam autem dixerat (ſub. Iehoiada) illis priuſquam ſcilicet fœdus iniſſent cum rege. ordo rerum geſtarum non ſemper ſeruatur in Scriptura. ¶8 i. regnet. ¶9 i. ſicut promiſit Dominus nepotibus Dauid. ¶10 qui veniſtis (vt fungamini officio veſtro) hebdomadaſſe quenti, ex ſacerdotibus & Leuitis, ſerit in ianitores &c. i. præerunt portæ Meridionali atrij in quo populus orabat.

Leuitas, & cuſtodes' portarum & liminum: Tertia deinde pars ſerit[11] in domo regis,' & tertia pars ad[12] portã fundamenti,' omnis deniq; populus erit in atrijs ædis Domini. Nemo autẽ ingrediatur ædẽ Domini, niſi ſacerdotes & qui[13] miniſtrãt Leuitis,' hi ingredientur, quia ſancti ſunt: omnis autẽ populus[14] obſeruabit' cuſtodiã Domini. Et circundabũt Leuitę regẽ circũquaq;, & habebit quiſq; arma ſua in manu ſua: quicũq; venerit in ædẽ, trucidetur: & hi ſint cum rege dũ ingredietur & dum egredietur. Fecerũt autem Leuitæ & omnis Iuda iuxta omnia quæ præceperat Iehoiada ſacerdos, aſſumpſerúntq; quiſq; viros ſuos [15] qui ſabbato ingrediebantur,' cum his qui ſabbato egrediebantur:' [16] quia non diſſoluit' ſacerdos Iehoiada[17] ordines.' Dedit præterea Iehoiada[18] ſacerdos' centurionibus haſtas, clypeos, & ſcuta quæ fuerant regis Dauidis, [19] fuerántq;' in domo Dei. Et collocauit cunctũ populum, [20] vt quiſque haberet gladium in manu ſua,' à latere templi dextro, vſque ad latus templi ſiniſtrum iuxta altare & [21] templũ,' vt regem circũquaque circunſtarent. Tum[22] eduxerunt' filium regis, & impoſuerũt ei coronam, &[dederunt]ei[23] teſtimonium,' & regem eum conſtituerunt, vnxerúntq; eũ Iehoiada & filij eius, dicẽtes, Viuat rex. ¶ Audiens autẽ Athalia vocẽ currẽtis populi, & eorũ qui laudabant regẽ, venit ad populũ in ædẽ Domini. Quũq; circũſpexiſſet, ecce rex ſtabat[24] ad columnã ſuã[25] in introitu,[26] cãtores' verò & tubæ iuxta regẽ, & cunctus populus terræ lætabatur, & clangebant buccinis, & concinebãt muſicis inſtrumentis[27] docentes' laudare: Athalia autẽ conſcidit veſtimenta ſua, dixítq;,[28] Coniuratio, coniuratio. [29] Et egreſſus Iehoiada ſacerdos ad cẽturiones qui erant copijs præfecti, dixit' ad eos, Educite eã[30] extra ædẽ ad ſepta:' ſiquis eã[31] ſequitur,' trucidet gladio: præceperat enim ſacerdos, Ne interfeceritis eã in æde Domini. [32] Fecerũt ergo ei ſpatiũ vtrinq;, & venit ad portam per quã equi ingrediebantur in domũ regis,' illic interfecerunt eã. ¶ Pepigit autẽ Iehoiada fœdus inter ſe & inter cunctum populum, intérq; regem [33] vt eſſent populus Domini.' Deinde ingreſſus eſt vniuerſus populus in phanum baal, & demoliti ſunt illud, aras quoq; eius, & imagines eius confregerunt, ſed & Mathan ſacrificum baal coram altaribus trucidarunt. Conſtituit deinde Iehoiada[34] officia' domui Domini ſub manu ſacerdotũ & Leuitarum, quemadmodum diſtribuerat Dauid in æde Domini,[35] qui ſacrificarent' holocauſta Domino, ſicut ſcriptum eſt in lege Moſis, cũ gaudio & cantico, iuxta ordinationem Dauidis. Conſtituit quoque ianitores iuxta portas dom[us] Domini, nequis ingrederetur qui quacunq; ratione immundus eſſet. Accepit præterea cẽturiones & inſignes quoſq;, & qui in populo aliquid dominij habuerũt, & cunctũ populũ terræ, & deduxit regẽ de domo Domini, & veniẽtes in mediũ portæ ſuperioris domus regis, collocauerũt regẽ ſuper ſoliũ regni. Et lætatus eſt cunctus populus terræ, & vrbs quieuit,[36] poſtquam Athaliam' gladio occiderunt.

CAP. XXIIII.

Septẽ annos erat natus Ioas quũ regnũ caperet, regnauítq; quadraginta annis Ieroſolymis: nomen matris eius fuit Zibia de Beer-ſeba.

Leuitarum, & ianitorũ erit in portis: Tertia verò pars ad domum regis: & tertia ad portã quæ appellatur Fundamenti: omne verò reliquũ vulgus ſit in atrijs domus Domini. Nec quiſpiam alius ingrediatur domum Domini, niſi ſacerdotes, & qui miniſtrant de Leuitis: ipſi tantummodo ingrediantur, quia ſanctificati ſunt: & omne reliquum vulgus obſeruet cuſtodias Domini. Leuitæ autem circundent regem, habentes ſinguli arma ſua: (& ſiquis alius ingreſſus fuerit tẽplũ, interficiatur) ſintque cum rege & intrante & egrediente. Fecerunt ergo Leuitæ, & vniuerſus Iuda iuxta omnia quæ præceperat Ioiada pontifex: & aſſumpſerunt ſinguli viros qui ſub ſe erant, & veniebant per ordinem ſabbathi, cũ his qui impleuerant ſabbathum, & egreſſi erant. Siquidem Ioiada pontifex nõ dimiſerat abire turmas, quæ ſibi per ſingulas hebdomadas ſuccedere conſueuerant. Deditque Ioiada ſacerdos centurionibus lanceas, clypeóſq; & peltas regis Dauid, quas conſecrauerat in domo Domini. Conſtituítque omnem populum tenentium pugiones à parte templi dextra, vſque ad partem templi ſiniſtram, coram altari, & templo, per circuitum regis. Et eduxerunt filium regis, & impoſuerunt ei diadema, & teſtimonium, dederúntque in manu eius tenendam legem: & conſtituerunt eum regem: vnxit quoque illum Ioiada pontifex, & filij eius: imprecatique ſunt ei, atque dixerunt, Viuat rex. ¶ Quod cum audiſſet Athalia, vocem ſcilicet currentium atque laudantium regem, ingreſſa eſt ad populum in templum Domini. Cúmque vidiſſet regem ſtantem ſuper gradum in introitu, & principes turmáſq; circa eum, omnémque populum terræ gaudentem, atque clangentem tubis, & diuerſi generis organis concinentem, vocémque laudantium, ſcidit veſtimenta ſua, & ait, Inſidiæ, inſidiæ. Egreſſus autẽ Ioiada pontifex ad centuriones & principes exercitus, dixit eis, Educite illam extra ſepta templi, & interficiatur foris gladio. Præcepitque ſacerdos ne occideretur in domo Domini. Et impoſuerunt ceruicibus eius manus: cúmque intraſſet portam equorum domus regis, interfecerunt eam ibi. ¶ Pepigit autem Ioiada fœdus inter ſe, vniuerſúmque populũ & regem, vt eſſet populus Domini. Itaq; ingreſſus eſt omnis popul[us] domũ baal, & deſtruxerunt eam: & altaria ac ſimulachra illius confregerunt: Mathan quoque ſacerdotem baal interfecerunt ante aras. Conſtituit autẽ Ioiada præpoſitos in domo Domini, ſub manibus ſacerdotum & Leuitarum, quos diſtribuit Dauid in domo Domini: vt offerrent holocauſta Domino, ſicut ſcriptum eſt in lege Moyſi, in gaudio & canticis, iuxta diſpoſitionẽ Dauid. Cõſtituit quoque ianitores in portis domus Domini, vt non ingrederetur eã immundus in omni re. Aſſumpſitque cẽturiones & fortiſſimos viros ac principes populi, & omne vulgus terræ, & fecerũt deſcẽdere regẽ de domo Domini, & introire per medium portæ ſuperioris in domũ regis, & collocauerũt eũ in ſolio regali. Lætatúſque eſt omnis popul[us] Terræ, & vrbs quieuit. porrò Athalia interfecta eſt gladio.

CAP. XXIIII.

Septem annorum erat Ioas cum regnare cœpiſſet: & quadraginta annis regnauit in Ieruſalem: nomen matris eius Sebia de B[illegible]-ſabee.

¶ 11 ne ſcilicet aliqui veniant de domo regis in auxiliũ. q.d. Tertia pars præerit portæ regiæ. ¶ 12 intelligit portã præcipuã, nẽpe Orientalem. ¶ 13 Heb miniſtrant [ſub. ſacerdotibus,] nẽpe Leuitę. vl. & qui miniſtrant ex Leuitis .i. nẽ & etiã Leuitæ qui miniſtrant ſacerdotibus. ¶ 14 vl, obſeruent. i. fungentur ſuo officio ĩ atrio illo magno. ¶ 15 venientes ad ſabbathum, &c. i. qui functuri erãt officio ſuo ea hebdomada, cũ ijs qui defuncti erant officio ſuo hebdomada præterita. ¶ 16 non enim dimiſerat ¶ 17 vl, claſſes. hi erant diſtributi ĩ duas claſſes tantum: nẽpe ĩ eos qui functi erãt ſuo officio, & qui proxima hebdomada fũcturi erãt. ¶ 18 ſi. ue, pontifex ¶ 19 erántque ¶ 20 (vnuſquiſq; autẽ habebat gladiũ ſuũ in manu ſua) per parentheſin legendũ. ¶ 21 adytũ, ſiue ſanctũ ſanctorum intelligit. ¶ 22 ſub. è loco in quo deliteſcebat in cubiculo lectorum. ¶ 23 ornamentũ. ſub. regiũ. ſ. veſtes regias. ¶ 24 vl, in gradu ſuo. i. in ſede ſua. ¶ 25 .i. iuxta columnã quandã quæ erat in introitu templi, vbi erat ſedes regia. ¶ 26 vl, principes ¶ 27 & qui ſciebãt. aut erant periti laudandi Deũ ſub. inſtrumẽtis muſicis. ¶ 28 ſub. cõtra me facta eſt. ¶ 29 Et educẽs Ioiada pontifex, principes cẽturiarũ præfectos exercitus, dixit &c. ¶ 30 Vertendũ, ad locũ qui eſt extra ſepta. ¶ 31 ſecutus fuerit, ¶ 32 Heb. Impoſuerunt itaq; illi manus, & ingreſſa eſt introitũ portæ domus regis. i. regiæ. ¶ 33 .i. percuſſo fœdere declararunt ſe fore perpetuò ſeruos Dei. ¶ 34 præfecturas. magiſtratus ¶ 35 vt offerrent. Talis debet eſſe ordo, vt offerrent cũ gaudio & canticis muſicis holocauſta &c, per manus. i. ſecundum diſpoſitionem Dauidis. ¶ 36 Heb. Athaliam autem

Fecitq; quod bonū eſt corā Domino cunctis diebus Ioiadæ ſacerdotis. Accepit autē ei Ioiada vxores duas, è quibus genuit filios & filias. Poſt quæ placuit Ioas vt inſtauraret domū Domini. Congregauitque ſacerdotes & Leuitas, & dixit eis, Egredimini ad ciuitates Iuda, & colligite de vniuerſo Iſrael pecuniā ad ſartatecta tēpli Dei noſtri, per ſingulos annos, feſtinatoque hoc facite: porrò Leuitæ egere negligentius. Vocauitq; rex Ioiadā principē, & dixit ei, Quare tibi non fuit curæ vt cogeres Leuitas inferre de Iuda & de Ieruſalē pecuniā quæ conſtituta eſt à Moyſe ſeruo Domini, vt inferret eam omnis multitudo Iſrael in tabernaculū teſtimonij? Athalia enim impiiſſima, & filij eius deſtruxerūt domū Dei, & de vniuerſis quæ ſanctificata fuerāt in tēplo Domini, ornauerant phanum baalim. Præcepit ergo rex, & fecerunt arcā: poſuerūntq; eam iuxta portam Domini forinſecus. Et prædicatū eſt in Iuda & Ieruſalē vt deferrent ſinguli pretiū Domino, quod conſtituit Moyſes ſeruus Dei ſuper omnē Iſrael, in deſerto. Lætatiq; ſunt cuncti principes & omnis populus: & ingreſſi contulerunt in arcam Domini, atque miſerunt, ita vt impleretur. Cúmque tēpus eſſet vt deferrent arcā coram rege per manus Leuitarū (videbant enim multam pecuniam) ingrediebatur ſcriba regis, & quem primus ſacerdos conſtituerat: effundebántque pecuniam quæ erat in arca: porrò arcā reportabāt in locū ſuum: ſicq; faciebāt per ſingulos dies, & congregata eſt infinita pecunia. Quam dederunt rex & Ioiada his qui præerant operibus domus Domini: at illi cōducebant ex ea cæſores lapidū, & artifices operū ſingulorū, vt inſtaurarent domum Domini: fabros quoque ferri & æris: vt quod ruere cœperat, fulciretur. Egerúntque hi qui operabantur induſtriè, & obducebatur parietū cicatrix per manus eorū: ac ſuſcitauerunt domum Domini in ſtatum priſtinū, & firmiter eam ſtare fecerunt. Cúmque compleſſent omnia opera, detulerunt corā rege & Ioiada reliquā partem pecuniæ: de qua facta ſunt vaſa tēpli in miniſterium ad holocauſta, phialæ quoque, & cætera vaſa aurea & argētea: & offerebantur holocauſta in domo Domini iugiter cunctis diebus Ioiadæ. Senuit autē Ioiada plenus dierum, & mortuus eſt cū eſſet centū triginta annorū: Sepelierúntq; eum in Ciuitate-Dauid cū regibus, eo quòd feciſſet bonū cum Iſrael, & cum domo eius. Poſtquam autē obijt Ioiada, ingreſſi ſunt principes Iuda, & adorauerunt regem: qui delinitus obſequijs eorū, acquieuit eis. Et dereliquerūt templū Domini Dei patrū ſuorū, ſeruierúntque lucis & ſculptilibus: & facta eſt ira Domini contra Iudā & Ieruſalem propter hoc peccatū. Mittebátque eis prophetas, vt reuerterentur ad Dominum: quos proteſtantes, illi audire nolebant. Spiritus itaque Dei induit Zachariā filium Ioiadæ ſacerdotem: & ſtetit in conſpectu populi, & dixit eis, Hæc dicit Dominus Deus, Quare tranſgredimini præceptū Domini, quod vobis nō proderit: & dereliquiſtis Dominū, vt derelinqueret vos? Qui congregati aduerſus eū, miſerunt lapides iuxta regis imperiū, in atrio domus Domini. Et non eſt recordatus Ioas rex, miſericordiæ quā fecerat Ioiada pater illius ſecum, ſed interfecit filium

Fecit autem Ioas rectum in oculis Domini, donec Iehoiada ſacerdos viueret. Accepit autē Iehoiada ei duas vxores, genuitque filios & filias. Poſt hæc contigit [1] vt Ioas corde volueret de inſtauratione ædis Domini. Congregauitque ſacerdotes & Leuitas, & dixit ad eos, [2] Exite ad ciuitates Iehuda, & congregate ex omni Iſraele pecuniam, vt inſtauretur quotannis domus Dei veſtri, & vos accelerate hoc negotiū. at Leuitæ non accelerabant. Vocans ergo rex Iehoiadam ſummum [ſacerdotem,] dixit ei, Cur non perquiris à Leuitis, vt inferant à Iehuda & Ieruſalem in tentorium teſtimonij [4] vectigal, quod [conſtituit] Moſes ſeruus Domini, [5] & congregatio Iſraelis? (Athalia enim impia [mulier] & filij eius diruperāt ædem Dei, quin & omnia quæ erant conſecrata pro æde Domini, impenderant [6] ipſis baalim:) [7] præcepitque rex vt facerent arculam, quam poſuerunt foris ad portam ædis Domini. Euulgarunt autem voce [præconis] in Iehuda & Ieruſalem, vt afferrent Domino [8] vectigal, quod Moſes ſeruus Dei [conſtituerat] Iſraeli in deſerto. Et lætati ſunt cūcti principes atque omnis populus, & [10] afferentes iniecerunt in arculā donec [11] impleretur. Quúmque veniret tempus vt ferrent arculam ad [12] officia regis per manum Leuitarum, (nempe quum viderent pecuniam eſſe multam,) [14] venit ſcriba regis, & qui cōſtitutus erat à ſummo ſacerdote, qui euacuata arcula [15] tulerunt eā, & reportarunt eam in locum ſuum, idque fecerunt [16] ſuo quoque die, collegerúntque pecuniam multam, Quam dedit rex & Iehoiada ſacerdos facientibus opus miniſterij in domo Domini, qui conduxerunt latomos & artifices, qui reficerent ædem Domini: fabros quoque ferrarios & ærarios, qui inſtaurarent ædem Domini. Et hi operarij fecerunt opus, aſcenditque [17] operis diſpoſitio per illorū manus, qui collocarunt domum Dei [18] iuxta præparationem ſuam, cámque firmarunt. Quúmque abſoluiſſent, reliquum pecuniæ afferebāt ad regē & Iehoiadā, qui fecit ex ea vaſa ædi Domini, vaſa [19] miniſterij, [20] phialas, [cochlearia, vaſa aurea & argētea, ſacrificabántque holocauſta in æde Domini iugiter [cunctis diebus Ioiadæ. ¶ Senuit autē Iehoiada, [22] ſatiſque dierum mortuꝰ eſt. fuit autē dum moreretur natus annos centum & triginta. Et ſepelierunt eū in ciuitate Dauidis [23] iuxta reges, quoniā benefecerat Iſraeli, & [24] cum Deo & domo eius. Mortuo Iehoiada, venerunt principes Iehuda, & inclinarunt ſe regi, [25] audiuitque eos rex. Et [16] deſerentes domū Domini Dei patrum ſuorū, ſeruierunt lucis & idolis, factáque eſt indignatio [Dei] ſuper Iehudā & Ieruſalem propter [17] hanc culpam eorum. Miſitque ad eos prophetas, qui eos reducerent ad Dominum, qui [18] obteſtati ſunt eos, [19] ſed auribus nō perceperūt. [20] Induit autem Spiritus Dei Sachariam filium Iehoiadæ ſacerdotis, qui ſtās [21] in populo ait ad eos, Sic dicit Deꝰ, Cur [22] trāſgreſſi eſtis vos præcepta Domini? nō cedet vobis proſpere: quandoquidem enim vos dereliquiſtis Dominum, derelinquet & vos. Illi autem conſpiratione contra eum facta, lapidibus eum obruerunt, iubente hoc rege, in atrio ædis Domini: Neq; recordatus eſt Ioas rex [23] beneficentiæ eius qua eū affecerat Iehoiada pater eiꝰ, [24] quin filiū

in priſtinū ſtatum. ¶19 .i. quibus miniſtrabatur. ¶20 mortariola, ¶21 q.d. quādiu iſte pontifex pius Iudaicus coluit Dominū. ¶22 vl, plenúſque .i. cum vixiſſet ad ſatietatē vſque. ¶23 cū ipſis regibus pius in Deum & in templum. ¶25 .i. obtemperauit eis. hoc declaratur ſequente verſu. ¶26 ſub… ¶27 iſtud peccatum ¶28 .i. teſtes inuocarunt cælum & terrā contra eos. ¶29 & nō auſcultauer… ¶30 autē fuit Spiritu Dei Zacharias. ¶31 Heb. deſuper populū .i. in loco editiore q̄ populꝰ. q.d. aſcēd… declamaret in mores regis & principū eius. ¶32 trāſgredimini ¶33 vl, miſericordiæ ¶34 ſed inter…

Digitized by Google

eius occideret.' dixit autẽ ille in morte ſua,[15] Dominus inſpiciat & inquirat. ¶[16]Vertente anno' aſcẽdit contra eum exercitus Syriæ, venerũntque contra Iehudam & Ieruſalem,& perdiderunt de populo omnes primores populi, & omnia ſpolia eorum miſerunt regi Darmaſci.[17]Venerat autem exercitus Syrorum cum paucis hominibus, tradiditque Dominus in manũ eorum exercitũ validiſſimum,' quòd Dominũ Deum patrũ ſuorum deſeruiſſent:cum Ioas quoque iudiciũ[18]exequuti ſunt.' Abeuntibus autem illis ab eo, reliquerunt eum in languoribus multis, conſpirarũntque cõtra eum ſerui ſui propter ſanguines [19]filiorum' Ieboiadæ ſacerdotis, & trucidarunt eũ in lecto ſuo ita' vt moreretur, ſepelierũntque eum in ciuitate Dauidis, nec ſepelierunt eum in ſepulchris regum. Iſti verò ſunt qui contra eum coniurarunt. Sabad filius Simeath Ammonites, & Iehoſabad filius Simrith Moabites.[40]Porrò de filijs eius & ingenti vectigali cõtra eum,' déque fundatione domus Dei, en ſcripta ſunt ea in inuentario libri regum:regnauit autem loco eius Amazias filius eius.

CAP. XXV.

AMazias quum [1]regno inaugurareiur' natus erat viginti quinque annos, regnauitq; Ieroſolymis annis vigintinouem: nomen matris eius fuit Iehoadã de Ieruſalem. Is fecit quod rectum erat in oculis Domini, ſed non integro corde. ¶[2]Quum enim regnũ eius iam firmatum eſſet,' interfecit ſeruos ſuos qui trucidarant regẽ patrem ſuum: Filios autẽ eorum non interfecit[3] quia ſic' ſcriptũ eſt in lege in libro Moſis, vbi præcepit Dominus in hanc ſententiam, Nõ morientur patres propter filios, nec filij morientur propter patres, ſed vnuſquiſq; morietur[4]in peccato ſuo. ¶Congregauit autẽ Amazias Iehudã, & conſtituit eos[5]iuxta domos patrias,' tribunos & centuriones per vniuerſum Iehudã & Beniamin. & recenſuit eos ab eo qui natus erat viginti annos & ſuprà, inuenítque eorũ trecenta millia[6]electorum & qui bello apti erant, quique ferre potuerũt haſtam & clypeum.' De Iſraele quoque conduxit virorũ fortium centũ millia, idq; centum talentis argẽti. Venit autem ad eum vir Dei, dicens, Ne proficiſcatur tecum ô rex, exercitus Iſraelis, quia Dominus[7]non eſt cum Iſraele, [nẽpe] cũ omnibus filijs Ephraim.[8]Quòd ſi[9]profectus fueris in præliũ ſtrenue agendo, præcipitabit te' Deus corã hoſte: quoniam[10]in Deo eſt robur vel vt opẽ ferat, vel vt proſternat.' Dixit autem Amazias viro Dei, Quid verò[11]fiet cum centum' talentis quæ dedi exercitui Iſraelitico? reſpondit vir Dei,[12]Habet Dominus vt det' tibi his plura.[13]Separauit igitur Amazias turmam millitum quæ venerat ad eũ de Ephraim,' vt abirẽt in locum ſuũ, &[14]æſtuauit naſus eorũ' vehemẽter contra Iehudam, reuerſique ſunt ad locũ ſuum[15]in æſtu naſi. ¶Amazias verò[16]corroboratus,' duxit populum ſuum, & profectus eſt in vallẽ Salis, percuſſitque de filijs Seir decẽ millia. Deinde ceperũt filij Iehuda viuorũ decẽ millia, & adduxerũt eos in verticẽ cuiuſdã rupis, deiecerũntque eos è vertice rupis,[17]diſſilierũntq;' omnes. Porrò [18]milites quos' remiſerat Amazias ne proficiſcerẽtur cũ eo in præliũ, irruerũt i ciuitates Iehuda,

eius. ¶qui cum moreretur, ait, Videat Dominus & requirat. ¶Cúmque euolutus eſſet annus, aſcendit contra eum exercitus Syriæ: venítque in Iudam & Ieruſalem, & interfecit cũctos principes populi, atque vniuerſam prædam miſerunt regi in Darmaſcum. Et certe cum permodicus veniſſet numerus Syrorum, tradidit Dominus in manibus eorum infinitam multitudinem: eo quòd dereliquiſſent Dominum Deum patrum ſuorum: in Ioas quoque ignominioſa exercuere iudicia. Et abeuntes dimiſerunt eum in lãguoribus magnis: ſurrexerunt autem contra eum ſerui ſui, in vltionem ſanguinis [Zachariæ' filij Ioiadæ ſacerdotis, & occiderũt eum in lectulo ſuo, & mortuus eſt: ſepelierúntque eum in Ciuitate-Dauid, ſed non in ſepulchris regum. Inſidiati verò ſunt ei Zabad filius Semaath Ammanitidis, & Iozabad fili⁹ Semarith Moabitidis. Porrò filij eius, summa pecuniæ quæ adunata fuerat ſub eo, & inſtauratio domus Dei ſcripta ſunt diligenter in Libro regum:[a]regnauit autem[b]Amaſias filius eius pro eo.

CAP. XXV.

VIgintiquinque annorum erat Amaſias cum regnare cœpiſſet, & vigintinouem annis regnauit in Ieruſalem: nomen matris eius Ioadan de Ieruſalem. Fecitque bonum in conſpectu Domini, verũtamẽ nõ in corde perfecto. ¶Cúmque roboratum ſibi videret imperiũ, iugulauit ſeruos qui occiderant regem patrem ſuum. Sed filios eorum non interfecit, ſicut ſcriptum eſt in Libro legis Moyſi, vbi præcepit Dominus, dicens, Non occidẽtur patres pro filijs, neque filij pro patribus ſuis: ſed vnuſquiſque in ſuo peccato morietur. ¶Congregauit igitur Amaſias Iudam, & conſtituit eos per familias, tribunoſque & centuriones in vniuerſo Iuda & Beniamin, & recenſuit à viginti annis ſurſum, inuenit trigineta' millia iuuenum qui egrederentur ad pugnam, & tenerent haſtam & clypeum. Mercede quoque conduxit de Iſrael centum millia robuſtorum, centum talentis argenti. Venit autem homo Dei ad illum, & ait, O rex, ne egrediatur tecum exercitus Iſrael: non eſt enim Dominus cum Iſrael, & cunctis filijs Ephraim. Quòd ſi putas in robore exercitus bella conſiſtere, ſuperari te faciet Deus ab hoſtibus: Dei quippe eſt & adiuuare, & in fugam cõuertere. Dixitque Amaſias ad hominem Dei, Quid ergo fiet de centũ talentis quæ dedi militibus Iſrael? & reſpondit ei homo Dei, Habet Domin⁹ vnde tibi dare poſſit multo his plura. Separauit itaque Amaſias exercitum qui venerat ad eum ex Ephraim, vt reuerteretur in locum ſuum: at illi contra Iudam vehementer irati, reuerſi ſunt in regionem ſuam. ¶Porrò Amaſias confidenter [e]eduxit' populum ſuum, & abijt in Vallem-ſalinarũ, percuſſitq; filios Seir decem millia. Et alia decẽ millia virorum ceperunt filij Iuda, & adduxerũt ad præruptũ cuiuſdam petræ, præcipitauerũtq; eos de ſummo in præceps, qui vniuerſi crepuerunt. At ille exercitus quẽ remiſerat Amaſias, ne ſecũ iret ad prælium, diffuſus eſt in ciuitatibus Iuda, à Samaria

¶15 vl, Videbit Dominus, & requiret. ſub. cædem meam de manu veſtra. i. ſumet ex vobis ſupplicium propter cædem hanc factam, vt ille prophetia. ¶16 In reuolutione ãni, ſub. vnius, vel illi⁹. i. Anno autem reuoluto. ¶17 Heb. Quia cum paucitate hominũ [ſ. i. cũ paucis hominib⁹] venerat exercitus Syriæ, & Domin⁹ dedit in manu eorũ exercitum in multitudine valde. i. quàmaximum. ¶18 exercuerũt. i. Syri varijs ſupplicijs illũ affecerunt. ¶39 Hîc numer⁹ pluralis pro ſingulari. q. d. ob cædem filij Ioiada, nempe Zachariæ. aut aliquid ſubaudiri debet hoc modo, ob cædẽ vni⁹ è filijs Ioiada. aut certe vtitur numero plurali, quòd hic eſſet vice multorũ filiorum ſuo patri. ¶40 Heb. Filij autem eius, & [quomodo] multiplicatũ fuerit vectigal illud [ſub. Moſis] apud eũ. vl pro pter eũ. i. eo authore. fuit eni Ioas author eius muneris. aut, Filij autẽ eius, quòdque multiplicatum &c. De dãdo dimidio ſiclo ordinato à Moſe loquitur, quem iſte Ioas ſæpius exegit. Vide paulo ſuprá.

XXV. ¶1 regnare cœpit ¶2. i. Quũ regno ſuo pacifice potiretur. ¶3 vl, ſed [fecit] iuxta id quod &c. ¶4 vl, propter peccatum ſuum. ¶5. i. per familias. ¶6 Heb. egredientium ad pugnam, [&] tenentium lanceam & ſcutũ. q. d. aptorum ad militiam, & geſtantium lanceas & ſcuta. ¶7. i. non fauet Iſraeli, nẽpe filijs Ephraim. ¶8 ſub. nolis mihi credere. ¶9 Heb. veni tu, fac, fortis eſto in cõflictu ipſo, [vt ad conflígendũ, tamẽ] cadere te faciet ¶10 q. d. Deus poteſt adiuuare quẽ vult, & cõtrà, perdere quẽ vult. ¶11 agendũ de centum &c. ¶12 Heb. Eſt in [poteſtate] Domini dare &c. ¶13. i. Miſſos fecit externos milites. ¶14 vl, iratus eſt furor. i. excanduerũt. Ira apparet potiſſimũ in nare: propterea ita dicitur Hebraice. ¶15 vl, in ira furoris. i. valde irati. ¶16. i. quũ cœpiſſet eſſe animo forti & fidẽti. ¶17 ruptiq; ſunt. i. omniũ corpora fuerunt violata & rupta. ¶18 Heb. filij illius turmæ quam &c.

Digitized by Google

...Beth-horon, & interfectis tribus milli
...prædam magnam. ¶Amaſias* quo-
...cædem Idumæorum, & allatos deos fi
...Seir, ſtatuit illos in deos ſibi, & adorabat
...illis adolebat incenſum. Quam ob rem ira
...contra Amaſiam, miſit ad illū pro-
...qui diceret ei, Cur adoraſti deos qui nō
...populū ſuum de manu tua? Cūmq;
...loqueretur, reſpondit ei, Num conſilia-
...requieſce, ne interficiam te. diſcedēns
...propheta, Scio, inquit, quòd cogitauerit De⁹
...te, qui & feciſti hoc malum, & inſuper
...acquieuiſti conſilio meo. ¶Igitur Amaſias
...inito peſſimo conſilio, miſit ad Ioas fi
...Ioachaz filij Iehu regem Iſrael, dicens, Ve-
...nos mutuo. At ille remiſit nūtios,
...Carduus qui eſt in Libano miſit ad cedrū
...dicens, Da filiam tuam filio meo vxorē:
...beſtiæ quæ erant in ſylua Libani tranſie-
...conculcauerunt carduū. Dixiſti, Percuſſi
...& idcirco erigitur cor tuum in ſuperbiā,
...domo tua, cur malum aduerſum te pro-
...cadas & tu & Iudas tecū? Noluit* audi-
...eo quòd Domini eſſet volūtas vt tra-
...manus hoſtium propter deos Edom.
...igitur Ioas rex Iſrael, & mutuos ſibi
...cōſpectus: Amaſias autem rex Iuda e-
...ſames Iudæ. Corruitque Iudas corā
...fugit in tabernacula ſua. Porrò Amaſi-
...Iuda filium Ioas filij Ioachaz, cepit
...Iſrael in Beth-ſames, & adduxit in Ie-
...deſtruxitque murū eius à porta Ephrā
...ad portam anguli, quadringentis cu-
...quoque aurum, & argentū, & vniuer
...quæ reppererat in domo Dei, & apud O-
...in theſauris etiam domus regiæ, nec-
...filios obſidum reduxit in Samariam. Vi-
...Amaſias filius Ioas rex Iuda, poſtquā
...eſt Ioas filius Ioachaz rex Iſrael, quin
...annis. Reliqua autem ſermonum Amaſiæ
...& nouiſſimorū ſcripta ſunt in Libro re-
...Iuda & Iſrael. Qui poſtquā receſſit à Domi
...erunt ei inſidias in Ieruſalem. Cūmq;
...* Lachis, miſerunt & interfecerunt eum
...portantéſque ſuper equos, ſepelierūt eum
...patribus ſuis in Ciuitate Dauid.

CAP. XXVI.

...autem populus Iuda, filium eius Ozi-
...annorum ſedecim, conſtituit regem pro
...patre ſuo. Ipſe ædificauit Aillath, & reſti
...ditioni Iudæ, poſtquam dormiuit rex
...patribus ſuis. Sedecim annorum erat Ozias
...regnare cœpiſſet, & quinquagintaduobus
...regnauit in Ieruſalem: nomen matris e-
...chelia de Ieruſalem. Fecitque quod erat
...in oculis Domini, iuxta omnia quæ fece-
...Amaſias pater eius. Et exquiſiuit* Dominum*
...Zachariæ intelligētis & videntis Deū:
...requireret Dominū, direxit eum in o-
.... Denique egreſſus eſt, & pugnauit con-
...Philiſthiim, & deſtruxit murū Geth, & murū
...murūmque Azoti: ædificauit quoque op-
...in Azoto, & * Philiſthijm. Et adiuuit eum
...contra Philiſthiim, & cōtra Arabes qui ha-
...in Gur-baal, & contra Ammonitas.

Samaria vſque ad Beth-horon, & percuſſerunt ex
eis tria millia, diripuerūntq; ingentem prædam.
¶Quum verò Amazias rediſſet à cæde Idumæo-
rum, [9]adduxit quoque deos filiorum Seir, con-
ſtituitque eos ſibi deos, procubuitque ante eos, &
adoleuit eis. Irritatus eſt autē furor Domini con-
tra Amaziam, miſitque ad eū prophetam qui di-
ceret ei, Cur[10] quæſiuiſti deos populi, qui non e-
ripuerūt populū ſuum de manu tua? Cōtigit au-
tē quū loqueretur [11]ipſe ad eū, vt diceret ei, [12]Nū
conſtituerūt te conſiliariū regis? [13]ceſſa tibi, cur
enim te[14] cædant? propheta verò[15] ceſſans dixit,
Scio q; conſilium inierit Deus vt perdat te quòd
hoc feciſti, neq; acquieuiſti cōſilio meo. ¶Ama-
zias verò rex Iehuda conſilio inito miſit ad Ioas
filium Iehoahas filij Iehu regem Iſraelis huiuſ-
modi mandata, Age ſpectemus nos mutuo corā.
Tum miſit Ioas rex Iſraelis ad Amaziam regem
Iehuda huiuſmodi mandata, [16]Carduus qui eſt
in Libano miſit ad cedrū quæ eſt in Libano, di-
cens, Da filiam tuam filio meo vxorem, & præ-
terijt fera quæ erat in Libano, & cōculcauit car-
duū: [17]dicis, En [18]tu percuſſiſti Edom, & extollit
te cor tuū [19]vt glorietur: mane igitur domi tuæ,
cur [20]prouocas malū, vt tu cadas & Iehuda te-
cū? At Amazias non audiuit, quoniam à Deo e-
rat, vt traderet eos in manum [hoſtis,] eo quòd
[21]quæſierant deos Edom. Aſcendit itaque Ioas
rex Iſraelis, [22]& ſeſe mutuo corā ſpectarūt, ipſe
& Amazias rex Iehuda in Beth-ſemes quæ eſt in
Iehuda. Corruit autem Iehuda coram Iſraele, &
fugerunt quiſque in tentoriū ſuum. Amaziam
verò regem Iehuda filiū Ioas filij Iehoahas ap-
prehendit Ioas rex Iſraelis in Beth-ſemes, & in-
troduxit eum in Ieruſalē, & dirupit murū Ieru-
ſalem à porta Ephraim vſque ad portā [23]anguli
quadringentis cubitis. [24]Omne quoque aurum
& argentū & omnia vaſa quæ inueniebantur in
domo Dei [25]apud Obed edom, & theſauros do-
mus regis, & [26]filios obſidum [27]reduxit in Sama-
riam. Vixit autem Amazias filius Ioas rex Iehu-
da poſt mortē Ioas filij Iehoahas regis Iſraelis,
quindecim annis. Reliquū geſtorū Amaziæ prio-
ra & poſtrema, nonne hæc ſcripta ſunt in libro
regū Iehuda & Iſraelis? Ab eo tēpore autē quo
defecit Amazias à Domino, conſpirarunt contra
eum conſpirationē in Ieruſalē: quūmq; is[28] fu-
giſſet in Lachis, miſerūt poſt eū in Lachis, & in-
terfecerūt eum illic, Vexerūntq; eum equis, & ſe-
pelierunt eum cū patribus ſuis in [29]ciuitate Ie-
huda.

CAP. XXVI.

Ceperūt autē omnis Iehuda [1]Vſiā, qui nat⁹
erat ſedecim annos, & conſtituerūt eum re-
gē loco patris ſui Amaziæ. Is ædificauit [2]Eloth,
& reduxit eam ad Iehudam poſtquam dormi-
uit rex cum patribus ſuis. Quum [3]regno inau-
guraretur Vſias, natus erat ſedecim annos, re-
gnauitq; Ieroſolymis quinquagintaduobus an-
nis: nomē matris ei⁹ fuit Iecholia de Ieruſalē.
Fecit autem quod rectū erat in oculis Domini,
iuxta omnia quæ fecit Amazias pater eius. [4]Et
factum eſt vt quæreret Deum in diebus Zacha-
riæ, [5]qui intelligens erat in videndo Deum, &
in iſtis diebus in quibus quærebat Dominū, de-
dit ei Deus proſperū ſucceſſum. Nā egreſſus pu-
gnauit cōtra Paleſthinos, & rupit murum Gath,
...murū Iabnæ, & murū Azoti, & ædificauit ciuitates in Azoto, & in Paleſthina. Contulit quo-
...Deus auxilium aduerſus Paleſthinos, & contra Arabes habitātes in Gur-baal & Hameunim.

¶9 vt, tunc ad-
duxit ¶10 con-
ſuluiſti deos
ſtius populi,
¶11 ſub. prophe-
ta. ¶12 q.d. nō.
Hic rex de ſe in
tertia perſona
loquitur.
¶13 i. diſcede,
vade abi.
¶14 ſub. ſatelli-
tes regij. q.d. de-
ſine, vel dabis
pœnas.
¶15 recedens
¶16 vt, Spina q.
¶17 dixiſti. ſub.
In corde tuo.
¶18 q.d. repor-
taui victoriam
de Idumæis.
¶19 vt magnū
honorem am-
bires. vr. vt ma-
gno honore te
dignum puta-
res: ¶20 Heb.
contendes [vt, ſi
haberis. ſub.
mecum] in ma-
lum, ¶21 con-
ſuluiſſent
¶22 & præbue-
runt ſeſe viden-
dos de facie. i.
deſcenderūt in
certamen.
¶23 Doctus in-
ter Hebræos di-
cit ita dici q
præbeat ſeſe vi-
ſendam in dua-
bus partibus.
¶24 ſub. cepit.
¶25 i. apud v-
num ex nepotī-
bus Obed-edō,
qui præfuerat
theſauris.
¶26 filios pi-
gnorum. i. fili-
os oppignera-
tos. Chaldæus
paraph. in Re-
gib⁹ vertit fili-
os principum,
ſiue magnatū.
ita etiam expo-
nit doctus in-
ter Hebræos.
¶27 & reuerſus
eſt in &c.
¶28 ſub. intelle-
cta conſpira-
tione.
¶29 Hic ciuita-
tem Dauid, vo-
cat vrbem Iu-

...conſulentiam. XXVI. ¶1 Hic vocatur in Regibus Azarias. ¶2 Ciuitas ad mare Rubrum, vnde fi-
...nicus. ¶3 regnare cœpiſſet ¶4 Heb. Et fuit in conſulendo Deo. q.d. totus in hoc fuit occupatus vt con-
...Dominum. ¶5 Heb. intelligentis in viſionibus Dei. i. periti in videndis viſionibus diuinis.

Digitized by Google

¶6 Heb. ad introitum AEgypti, ¶7 Heb. fortificatus eſt vſque in excelſum.i. fortiter egit ſupramodum. ¶8 muniuit ¶9 vl, excidit ciſternas multas, ¶10 Heb.numerationis ſuæ.i. quo quiſque recenſitus fuerat. ¶11 principum familiarum ¶12 ex fortibus robore. vl,fortium robore ¶13 Heb.cũ potentia roboris, ¶14 vl, lapides fundarũ. ¶15 Heb. machinas [ſuppoſitinæ] cogitationẽ cogitãtis.i. arte doctiſſimi opificis factas. ¶16 angulis ¶17 Heb. ad iuuandum ſemetipſũ.i.ad comparandas vires quibus iuuaretur. ¶18 vl,Cum autem fortificatus eſt, exaltatum eſt cor eius, ¶19 potius ſubaudiendum [ſeſe, vl, mores ſuos] ¶20.i. ſecundã partem templi vbi erat altare thymiamatis. ¶21 ſub. aliquot. ¶22 Heb. filiorum roboris ¶23 Heb. Nõ ad te. ſub. pertinet. ¶24 adolere thus ¶25.i.nepotes. ¶26 vl, apud Dominũ Deũ. ¶27.i.quũ iraſceretur ſacerdotibus. ¶28 Heb. lepra erat in fronte eius, ¶29 Heb. feſtinare fecerunt eum.i.feſtinanter egredi coegerunt

Dederunt etiã Ammonitæ munus Vſiæ,& diuul-
gatũ eſt nomen eius donec veniret [6]ad AEgyptũ
vſque:'nã[7]ſupra modũ fortiter egit.'AEdificauit
quoque Vſias turres in Ieruſalẽ iuxta portã an-
guli,& iuxta portã vallis,& iuxta angulos,&[8]fir
mauit'eas.AEdificauit turres in deſerto,&[9]effo-
dit puteos multos,'quia habuit pecora multa tã
in vallibus quàm in planis locis: agricolas & vi
nitores non ſolũ in mõtibus, ſed & locis planis
fertilibus:ſtudioſus enim fuit agriculturæ. Ha-
buit quoque Vſias copias quæ belligerabant , &
quæ turmatim in prælium egrediebantur iuxta
numerũ[10]præfecturæ eorũ,'ſub manu Iehiel ſcri
bæ,& Maaſiæ præfecti,& ſub manu Hananiæ qui
erat ex principibus regis.Omnis numerus[11]præ-
cipuorum patrum[11] & fortiſſimorũ heroum'duo
millia ſexcenti.Et ſub manu eorũ fuit exercitus
militaris trecẽtorũ millium, atque ſeptẽ milliũ
& quingentorũ qui belligerabant [12]ſtrenua virtu
te,'vt auxilio eſſent regi contra hoſtes. Præpara
uit quoq; eis Vſias omni ſcilicet exercitui clype-
os,haſtas,galeas,loricas,arcus &[14]fundas pro la
pidibus.' Et fecit in Ieruſalẽ[15]ingenioſe excogi-
tata quædã tormenta aut machinas,' quæ eſſent
in turribus &[16]mœnijs' ad eiaculandũ ſagittas
& lapides magnos.exijt ergo nomen eius ad re-
motas[loca,][17]eo quòd mirifice ſibi auxilia para-
uit,'donec fortiſſimus fieret . ¶[18]At in fortitu-
dine ſua elatũ eſt cor eius,' donec[[19]omnia']pe-
deret: nã tranſgreſſus eſt contra Dominũ Deum
ſuum, ingreſſus[20]in tẽplum' Domini, vt adole-
ret ſuffitũ in ara incenſi.Ingreſſus eſt autẽ poſt
eũ Aſarias ſacerdos,cũmq; eo[21]ſacerdotes' Domi
ni,[nẽpe][22]virorũ ſtrenuorum' octoginta.Stete-
rũntq; iuxta Vſiã regem, & dixerunt ad eũ,[23]Nõ
[licet]tibi' ô Vſia,[24]vt ſuffitũ facias' Domino, ſed
ſacerdotũ[eſt]qui[25]filij' ſunt Aharonis,qui cõſe-
crati ſunt ad adolendũ : egredere igitur ex ſan-
ctuario:trãſgreſſus enim es, quod tibi ad gloriã
nõ[cedet][26]à Domino Deo.'Iratus ergo Vſias,tha
buit autẽ in manu ſua incenſum vt illud adole
ret,&[27]in hac ira ſua contra ſacerdotes' exorta
eſt lepra in fronte eius corã ſacerdotibus in do-
mo Domini iuxta arã incenſi.Et reſpexit eũ Aſa
rias ſummus ſacerdos & omnes ſacerdotes,& ec
ce [28]leproſus erat fronte ſua,' & [29]deturbarunt
eũ'ex illo loco,[30]cõpulſúſq; vt egrederetur:' quo
niã Dominus percuſſerat eũ. Fuit itaq; Vſias rex
leproſus vſq; ad diẽ mortis ſuæ , habitauitq; in
domo[31]libera,'leproſus, quia[32]ſecluſus'erat à do
mo Domini . porrò Iothã filius eius erat ſuper
domũ regis,ius dicens populo terræ. Reliquum
geſtorũ Vſiæ priora & poſteriora,ſcripſit Ieſaias
filius Amoz,propheta. Dormiuitq; Vſias cũ patri
bus ſuis , & ſepelierunt eũ cum patribus ſuis in
agro[33]ſepulturæ,qui[ſeparatus erat]regibus.'dixe-
runt enim,Leproſus eſt. & regnauit Iothã filius
eius loco ipſius.

CAP. XXVII.

IOtham quũ'regno inaugurareretur' natus erat
viginti quinq; annos, regnauítq; ſedecim an-
nis Ieroſolymis : nomẽ matris eius erat Ieruſa,
quæ filia fuit Zadoc. Fecit autẽ quod rectũ erat
in oculis Domini,iuxta omnia quæ fecerat pater
eius Vſias,excepto q nõ ingreſſus eſt tẽplũ Domi
ni:populus quoq; adhuc[2]peruerſè agebat.[3]Is ædi
ficauit portã domus Domini[3]ſuperiorẽ,[4]&in mu
ri ꝓpugnaculis'multa ædificauit.AEdificauit præ
terea ciuitates in mõtanis Iehuda,& in [5]nemo-

Appendebántque Ammonitæ munera Oziæ:&
diuulgatum eſt nomen eius vſque ad introitum
AEgypti, propter crebras victorias.'AEdificauit
quoque'Ozias turres in Ieruſalem ſuper portam
anguli,& ſuper portam vallis,& reliquas,in eo-
dem muri latere,firmauitque eas. Extruxit etiã
turres in ſolitudine , & effodit ciſternas pluri-
mas,eo quòd haberet multa pecora tam in cam-
peſtribus,quàm in eremi vaſtitate:vineas quo-
habuit & vinitores in montibus,& in Carmelo:
erat quippe homo agriculturæ deditus.Fuit au-
tem exercitus bellatorum eius,qui procedebant
ad prælia ſub manu Iehiel ſcribæ,& Maaſiæ
ctoris,& ſub manu Hananiæ qui erat de duci-
regis.Omniſque numerus principum per fami-
lias,virorum fortium, duorum millium ſexcen-
torum. Et ſub eis vniuerſus exercitus trecẽ-
& ſeptem millium quingentorum:qui erãt
ad bella,& pro rege contra aduerſarios di-
bant.Præparauit quoque eis Ozias,id eſt cun-
exercitui,clypeos & haſtas & galeas & lori-
cúſque & fundas ad iaciendos lapides.Et fecit
Ieruſalem diuerſi generis machinas,quas in
ribus collocauit,& in angulis murorum,vt
terent ſagittas,& ſaxa grandia: egreſſum
nomen eius procul,eo quòd auxiliaretur e
minus, & corroboraſſet illum. ¶Sed cum
ratus eſſet , eleuatum eſt cor eius in inte-
ſuum,& neglexit Dominum Deum ſuũ, in-
ſúſque templum Domini, adolere voluit in-
ſum ſuper altare thymiamatis . Statimque
greſſus poſt eum Azarias ſacerdos, & cum
cerdotes Domini octoginta, viri fortiſſimi,
ſtiterunt regi , atque dixerunt , Non eſt
ficij Ozia, vt adoleas incenſum Domino:ſe
cerdotũ,hoc eſt filiorũ Aarõ, qui cõſecrati
ad huiuſcemodi miniſterium: egredere de
ctuario,ne contẽpſeris: quia nõ reputabitur
in gloriam hoc à Domino Deo. Iratúſque O
& tenens in manu thuribulum vt adoleret
ſum,minabatur ſacerdotibus: ſtatimque o
lepra in fronte eius coram ſacerdotibus, in
mo Domini ſuper altare thymiamatis. Cũ
reſpexiſſet eum Azarias pontifex, & omne
liqui ſacerdotes: viderunt lepram in fronte
& feſtinatò expulerunt eum: ſed & ipſe per
tus accelerauit egredi,eo quòd ſenſiſſet illi
gam Domini. ¶Fuit igitur Ozias rex lepro
que ad diem mortis ſuæ , & habitauit in d
ſeparata plenus lepra,ob quam eiectus fue
domo Domini. porrò Ioathã filius eius re
mum regis,&'iudicauit'populum terræ.Re
autem ſermonum Oziæ priorum & nouiſſi
ſcripſit Eſaias filius Amos,propheta.Dormi
Ozias cum patribus ſuis, & ſepelierunt e
agro regalium ſepulchrorũ, eo quòd eſſet
ſus:regnauitque Ioatham filius eius pro e

CAP. XXV

VIgintiquinque annorum erat Ioatham
regnare cœpiſſet , & ſedecim annis r
uit in Ieruſalem : nomen matris eius Ier
lia Sadoc. Fecitque quod rectum erat cor
mino iuxta omnia quæ fecerat Ozias pater
excepto quòd non eſt ingreſſus templum
mini: & adhuc populus delinquebat . Ipſe
ficauit portam domus Domini excelſam :
muro Ophel multa conſtruxit.Vrbes quoque
dificauit in montibus Iuda : & in ſaltibus

eum, hoc eſt extruſerunt eum. ¶30 ipſe quoque feſtinauit egredi. ¶31.i.ſeparata ab alijs domibus. ¶32 ex ...
¶33 vl,ſepulchrorum regiorum. Nõ ſepultus fuit in ſepulchris regijs,ſed in agro vbi erant regia illa ſepulchra
XXVII. ¶1 regnare cœpit ¶2 Heb.corruperat vias ſuas.i.erat corruptis morib9. ¶3 altiſſimã.Est ...
... Oriẽtalis. ¶4 & in muro turris.ſub.eius quæ Ophel ab altitudine dicitur. ¶5 ſaltibus amœnis

Digitized by Google

...it cõtra regẽ filio
...neq; ei filij Ammõ
...gẽti, & decẽ millia
... hordei: hęc ei præ-
...anno ſecũdo & tertio.
...am, eo quòd direxiſſet
...Deo ſuo. Reliqua autem
...omnes pugnæ eius, & ope
...ro regum Iſrael & Iuda.
...orum erat cum regnare cœ
... annis regnauit in Ieruſalem.
...atham cum patribus ſuis, & ſe-
... in Ciuitate-Dauid: & regnauit
...s pro eo.

CAP. XXVIII.

...annorum erat Achaz cum regnare
...: & ſedecim annis regnauit in Ie-
...on fecit rectum in conſpectu Domi-
...uid pater eius. Sed ambulauit in vijs
...el, inſuper & ſtatuas fudit baalim.
...i adoleuit incenſum in Valle-ben-en
...rauit filios ſuos in igne iuxta ritum
... quas interfecit Dominus in aduentu
...rael. Sacrificabat quoque, & thymia-
...debat in excelſis, & in collibus, & ſub
...o frondoſo. Tradiditque eum Domi-
...ius in manus regis Syriæ, qui percuſ-
...gnámque prædam cepit de eius im-
...duxit in Damaſcum: manibus quo-
...ſrael traditus eſt, & percuſſus plaga
...ecidítq; Phacee filius Romeliæ, de In
... viginti millia in die vno, omnes vi-
...res: eo quòd reliquiſſent Dominum
...um ſuorum. ¶Eodem tempore occi-
... vir potens ex Ephráim, Maaſiam fi-
..., & Ezricam ducem domus eius, El-
...oque ſecundum à rege. Ceperúntque
... de fratribus ſuis ducenta millia mu-
...orum, & puellarum, & infinitam præ-
...ulerúntque eam in Samariam. ¶Ea
... erat ibi propheta Domini, nomine
...greſſus obuiam exercitui venienti in
..., dixit eis, Ecce iratus Dominus Deus
...ſtrorum contra Iudam, tradidit eos
...s veſtris, & occidiſtis eos atrociter, ita
...um pertingeret veſtra crudelitas. In-
...s Iuda, & Ieruſalem vultis vobis ſubij-
...uos & ancillas, quod nequaquam fa-
...ſt: peccaſtis enim ſuper hoc Domino
.... Sed audite conſilium meum, & re-
...iuos quos adduxiſtis de fratribus ve
... magnus furor Domini imminet vo-
...runt itaque viri de principibus filio-
...áim, Azarias filius Iohanan, Barachi-
...oſollamoth, Ezechias filius Sellum, &
... filius Hadali, contra eos qui veniebant
..., Et dixerunt eis, Non introducetis huc
...ne peccemus Domino. quare vultis ad-
...per peccata noſtra, & vetera cumulare
...rande quippe peccatum eſt, & ira furo
...ni imminet ſuper Iſrael. Dimiſerúnt-
... Iſrael bellatores prædam, & vniuer-
...perát coram principibus & omni mul-
... Steterúntque viri quos ſuprà memora
... apprehendẽtes captiuos, omnéſq; qui
...nt, veſtierunt de ſpolijs, cúmque veſtiſ-
...& calceaſſẽt, & refeciſſent cibo ac potu,

tibus[5] extruxit[6] arces[7] & turres. ¶Is etiam bellum geſſit cum rege Ammonitarũ, quibus etiam ſuperior factus eſt, ita vt darẽt ei Ammonitę eodẽ anno centum talenta argenti, & decem mille coros tritici, atque hordei decem mille. hæc tribuerunt ei Ammonitæ, & deinceps anno ſecundo & tertio. Roboratus eſt ergo Iotham, quoniam[8] præparauit vias ſuas corã Domino Deo ſuo. Reliquum geſtorum Iotham, & omnia bella eius, & viæ eius, ecce hæc ſcripta ſunt in libro regum Iſraelis & Iehuda.[9] Vigintiquinque annos natus erat quum regnare cœpiſſet, & regnauit ſedecim annis Ieroſolymis. Et dormiuit Iotham cum patribus ſuis, & ſepelierunt eum in ciuitate Dauidis, & regnauit Ahas filius eius pro eo.

CAP. XXVIII.

AHas natus erat viginti annos quũ[1] regno inauguraretur, regnauítq; ſedecim annis Ieroſolymis, nec fecit quod rectũ erat in oculis Domini quemadmodum Dauid pater eius. Ambulauit enim in vijs regũ Iſraelis, & etiam fecit ſufilia[2] baalim. Is etiam adoleuit incenſum in valle Hinnam, &[3] concremauit filios ſuos igne, iuxta abominationes Gentium quas eiecerat Dominus ante filios Iſrael. Sacrificauit quoque & adoleuit in excelſis, & in collibus, atque ſub omni arbore[4] frondoſa. Tradidit ergo eum Dominus in manũ regis Syrorũ qui percuſſerunt eum,[5] & duxerũt ab eo multos captiuos, duxerúntque Damaſcũ: traditus quoque eſt in manũ regis Iſraelitici, qui percuſſit eum cæde magna. ¶Occidit enim Peca filius Romeliæ in Iehuda vno die ſ[vi rorũ] centum & viginti millia,[6] qui omnes ſtrenui[ſ fuerunt] bellatores, eo quòd deſeruiſſent Dominũ Deum patrũ ſuorum. ¶Occidit deinde Sichri[7] heros fortis Ephraita Maaſiã filium regis, & Aſricam præfectũ prætorio: & Elcana, qui ſecundus erat à rege. Ceperũt quoq; filij Iſrael de fratribus ſuis ducẽta millia mulierum, filiorum & filiarũ,[8] diripuerũtque eis multã prædam, & aduexerunt prædã in Samariã. ¶Fuit autẽ illic propheta Domini, cui nomen erat Oded, qui egreſſus in conſpectum exercitus introeuntis Samariam, dixit ad eos, En Dominus Deus patrum veſtrorũ[9] in furore [quo concitus eſt] aduerſus Iehudã, tradidit eos in manus veſtras, quos in ira occidiſtis, [10 quæ res] ad cælum vſque peruenit. Quin inſuper ſtatuiſtis ſubijcere vobis Iehudã & Ieruſalem, vt ſerui ſint & ancillæ,[11] annon obnoxios culpæ vos redditis apud Dominũ Deum veſtrũ? Audite ergo me, & remittite captiuos quos cepiſtis de fratrib⁹ veſtris: quoniã Dominus iratus eſt vobis. Surrexerunt ergo viri de primoribus filiorũ Ephraim, Aſarias filius Iehohanan, Berechias filius Meſillemoth, Ezechias filius Sallum, & Amaſa filius Hadlai aduerſus eos qui è militia veniebant. Et dixerunt ad eos, Ne introducatis[12] captiuos huc:[13] nam ſtatuitis nobis culpam obtrudere coram Domino, vt adiiciatis ad peccatum noſtrũ & ad culpam noſtram,[14] quũ alioqui ſatis delicti ſit nobis, & atrox ira contra Iſraelem. Dimiſit igitur[15] exercitus captiuos & prædam coram principibus & toto cœtu. Et ſurrexerunt viri[16] nominibus expreſſi, & apprehenſis captiuis, veſtierunt eos qui nudi inter eos erant ex ſpolijs, veſtierunt inquam eos, & induerunt eos calceos: cibum & potum dederunt

¶6 vel, palatia. ſiue, ædes ſumptuoſas,
¶7 ſub. coronæ.
¶8 vel, direxit. i. inculpate vixit coram Deo.
¶9 Repetit quæ dixerat i principio capitis.

XXVIII.

¶1 regnare inciperet.
¶2 idolis. quæ dicebantur baalim. Numero ſingulari vnũquodque illorũ dicebatur baal.
¶3 vel, luſtrauit
¶4 virente. vel, viridi. Per hoc intelligit lucos in quibus ſacrificabant Iudæi idolis.
¶5 Heb. & ceperunt ab eo captiuitatem magnam,
¶6 omnes [autem erant] filij roboris. i. robuſtiſſimi. q. d. præter impedimenta belli.
¶7 Heb. fortis Ephraim. i. fortiſſimus inter Iſraelitas, qui erat magnę authoritatis apud Ephraim.
¶8 diripuerũt inſuper
¶9 vel, propter iram. i. quòd Iudæis eſſet iratus. q. d. vos nõ debetis vobis arrogare victoriam, ſed Deo illam tribuite.
¶10 vel, [qui furor] q. d. in furore veſtro maximo eos occidiſtis: res ea, maxima eſt, cuius extremum vſque ad cęlum peruenit.
¶11 Heb. nõne verè vos vobiſcũ delicta [que dã ſunt] contra &c. q. d. peccauerunt filij Iu[dæ] quoq; peccauiſtis. Illi victi ſunt propter ſua peccata: videte ne idẽ vobis eueniat: nã nõ caretis culpa. Nõne [ſub. tales] vt vobiſcũ ſint peccata?
¶12 captiuitatem illã. i. filios Iuda captiuos.
¶13 Heb. nam in delictum [contra] Dominum ſuper nos. [ſub. erit.] vos ſtatuiſtis [ſub. illos adducere in Samariam,] vt addatis
¶14 Heb. quia multum delictum noſtrum, & ira furoris [Domini] ſuper Iſraelem.
¶15 Heb. miles armatus
¶16. i. prædicti.

eis, deinde vnxerunt eos, & duxerunt aſinis eos omnes qui[17]debiles'erant, & [18]introduxerunt Ierecho ciuitatẽ palmarũ ad fratres eorũ,'reuerſiq́ ſunt ipſi in Samariã. ¶Sub id tempus[19]miſit'rex Ahas[20]ad reges'Aſſur, vt ei auxilio eſſent, [21]Venerunt enim rurſus Edomæi,'& ſtragẽ fecerunt in Iehuda, abduxerũtq́ captiuos, ſed & Paleſthini irruperunt in ciuitates cãpeſtres, &[22]ad Meridiẽ Iehuda,'ceperũtq́ Beth-ſemes & Aialon, & Gederoth, atque Socho & viculos eius, Thimna & viculos ei⁹, Gimzo & viculos eius, habitauerũtque ibi. Humiliauerat enim Dominus ipſum Iehuda propter Ahas regẽ[23]Iſrael,'quoniam[24]denudauerat Iehudã,' & tranſgreſſione tranſgreſſus erat aduerſus Dominũ. [25]Venit autem cõtra eũ' Thilgalt-pilneſer rex Aſſyrius, qui eũ[26]obſedit,' nec[27]roborauit'eũ, [28]Tametſi Ahas partẽ de æde Domini, déq́ domo regis & principũ dederit' regi Aſſyrio, nõ tamẽ tulit ei auxiliũ. [29]Porrò rex ipſe Ahas eo tempore quo eſſet in anguſtijs addidit & hoc, vt tranſgrederetur cõtra Dominũ,' ſacrificauit nãque dijs Darmaſci, qui eum[30]percuſſerant,'& dixit, Quandoquidẽ dij regũ Syriæ auxiliũ eis ferunt, ſacrificabo & ego eis, vt & mihi opẽ ferant: quũ tamen hi ei & toti Iſraeli[31]offendiculo' fuerint. Collegit quoque Ahas vaſa domus Dei, &[32]cõminuit'vaſa domus Dei, [33]clauſit'oſtia domus Domini: & fecit ſibi altaria Ieroſolymis in omni angulo, Sed & in ſingulis vrbibus Iehuda fecit[34]excelſa' ad adolendũ dijs alijs, irritans Dominum Deum patrum ſuorum. Reliquũ verum eius, & omnes viæ eius priores & poſteriores, ecce hæc ſcripta ſunt in libro regũ Iehuda & Iſrael. Dormiuitque Ahas cum patribus ſuis, & ſepelierunt eum[35]in ciuitate Ieruſalem:' non autem intulerunt eũ in ſepulchra regũ Iſrael, regnauítque pro eo Ezechias filius eius.

CAP. XXIX.

Ezechias quũ[1]regno inauguraretur' nat[2] erat vigintiquinque annos, regnauitq́ vigintinouẽ annis Ieroſolymis. Nomen matris eius erat Abia, quæ erat filia Zachariæ. Is fecit quod rectũ erat in oculis Domini, iuxta omnia quæ fecerat Dauid[2]pater'eius. Ipſe regni ſui anno primo mẽſe primo aperuit oſtia domus Domini, & reparauit ea. Et introduxit ſacerdotes & Leuitas, colligens eos in [3]plateam Orientalem.' Dixitque ad eos, Audite me[4]Leuitæ,'& ſanctificamini[5]nunc,' atque ſanctificate ædẽ Domini Dei patrum veſtrorum, & efferte de ſanctuario [6]immunditiam:' Nam patres noſtri tranſgreſſi ſunt, & malum deſignarũt in oculis Domini Dei noſtri, deſeruerunt eũ, & auerterunt facies ſuas à tabernaculo Domini, & præbuerunt ſe tergum. Quin & oſtia veſtibuli clauſerunt, & extinxerunt lucernas, incenſum non adoleuerunt, nec holocauſtũ ſacrificarũt in ſanctuario, Deo Iſraelis: hinc venit ira Domini ſuper Iehudam & Ieruſalem, ita vt traderet eos commouendos & vexandos, vtque ſtupori & ſibilo ſint quemadmodum cernitis oculis veſtris. Et ecce patres noſtri corruerunt[7]gladio,' filij noſtri, filiæ noſtræ, atque vxores noſtræ hanc ob cauſam in captiuitatem

vnxiſſentque propter laborẽ, & adhibuiſſent eis curam: quicunque ambulare non poterant, & erant imbecillo corpore, impoſuerũt eos iumentis, & adduxerunt Iericho Ciuitatem-palmarũ ad fratres eorum, ipſique reuerſi ſunt in Samariam. ¶Tempore illo miſit rex Achaz ad regem Aſſyriorum, poſtulans auxiliũ. Venerũnque Idumæi, & percuſſerũt multos ex Iuda, & ceperunt prædam magnam. Philiſthijm quoque diffuſi ſunt per vrbes campeſtres, & ad Meridiem Iudæ: ceperũntque Beth-ſames, & Aialõ, & Gaderoth, Socho quoque, & Thamnan, & Gamzo cum viculis ſuis: & habitauerunt in eis. Humiliauerat enim Dominus Iudam propter Achaz regem Iuda, eo quòd nudaſſet eum auxilio, & cõtemptu habuiſſet Dominum. Adduxitque contra eum Thelgath-phalnaſar regem Aſſyriorum, qui & afflixit eum, & nullo reſiſtẽte vaſtauit. Igitur Achaz ſpoliata domo Domini, & domo regum, & principum, dedit regi Aſſyriorum munera: & tamen nihil ei profuit. Inſuper & tempore anguſtiæ ſuæ auxit contemptum in Dominum, ipſe per ſe rex Achaz. Immolauit dijs Damaſci victimas, percuſſoribus ſuis, & dixit, Dij regum Syriæ auxiliantur eis, quos ego placabo hoſtijs, & aderunt mihi. cum econtrario ipſi fuerint ruinæ ei, & vniuerſo Iſrael. Direptis itaque Achaz omnibus' vaſis Domus Dei, atque cõfractis, clauſit ianuas templi Dei:'& fecit ſibi altaria in vniuerſis angulis Ieruſalem. In omnibus quoque vrbibus Iuda extruxit aras ad cremãdum thus, atque ad iracundiam prouocauit Dominũ Deum patrum ſuorum. Reliqua autem ſermonum eius, & omnium operũ ſuorum priorum, & nouiſſimorum ſcripta ſunt in Libro regũ Iuda & Iſrael. Dormiuitque Achaz cũ patribus ſuis, & ſepelierunt eum in ciuitate Ieruſalem: neque enim receperunt eum in ſepulchra regum Iſrael. Regnauitque Ezechias filius eius pro eo. CAP. XXIX.

Igitur Ezechias regnare cœpit, cum viginti quinque eſſet annorum, & viginti nouem annis regnauit in Ieruſalem: Nomen matris eius Abia, filia Zachariæ. Fecitque quod erat placitum in conſpectu Domini, iuxta omnia quæ fecerat Dauid pater eius. Ipſo'anno & menſe primo regni ſui aperuit valuas domus Domini, & inſtaurauit eas. Adduxitque ſacerdotes, atque Leuitas, & congregauit eos in plateam Orientalem. ¶Dixitque ad eos, Audite me Leuitæ, & ſanctificamini, mundate domum Domini Dei patrum noſtrorum,' & auferte omnem immunditiam de ſanctuario. Peccauerunt patres noſtri, & fecerunt malũ in conſpectu Domini Dei noſtri, derelinquentes eum: auerterũt facies ſuas à tabernaculo Domini, & præbuerunt dorſum. Clauſerunt oſtia quæ erant in porticu, & extinxerunt lucernas: incenſúmque non adoleuerunt, & holocauſta non obtulerunt in ſanctuario Deo Iſrael. Concitatus eſt itaque furor Domini ſuper Iudã & Ieruſalem: tradiditq́ eos in commotionem, & in interitũ, & in ſibilum, ſicut ipſi cernitis oculis veſtris. En, corruerũt patres noſtri gladijs: filij noſtri, & filiæ noſtræ, & cõiuges captiuæ

¶17 vel, vacillantes. aut, nutantes ¶18 deduxerunt[eos vſq; ad] Iericho ciuitatem palmarum iuxta fratres ſuos, &c. Ciuitatem palmarum vocat in qua erant palmæ excellẽtes. ¶19 ſub. legatos. ¶20. i. ad vnum è regibus. ¶21 Heb. Et prætera Idumæi venerunt. ſub. contra regem Iuda. ¶22. i. in vrbes Meridionales Iudæ. ¶23 Hic Iſrael capitur pro omnibus tribubus: & regem Iuda vocat regem Iſraelis. ¶24 ceſſare fecerat in Iuda, .i. auocauerat populum in Iuda à cultu veri Dei. Alij minus rectè, nudauerat populum. ſub. bonis operibus. ¶25 Venit itaque ad eum. i. vt ei ferret opem: erat enim oppreſſus bellis. ¶26 oppreſſit. vel, affecit angoribus. i. fuit illi oneri, reduxitq́ eũ ad ſummam penuriam pecuniæ: nam exhauſit eam totam. Doct⁹ inter Hebræos, intranſitiue exponit, & affectus eſt doloribus & angoribus. ¶27 vel, fortificauit. q. d. nec reſtituere potuit illi vrbes quas Palæſthini ceperunt. ¶28 Diuiſit enim Ahas domum[.i. opes domus] Domini, & domum regis, & principũ, & dedit. ſub. illam pecuniam. ¶29 Heb. Tempore autem quo afflixerunt eum[vel doloribus & anguſtijs affectus eſt]addidit præuaricari in Dominum. ipſe eſt rex Achaz. ſub. de quo talia loquimur. ¶30 ſub. opinione ſua: nam ita ſibi perſuadebat. ¶31 vel, ruinæ ¶32 confregit ¶33 ne quis ſcilicet ingreſſus adoraret Dominum. ¶34 altaria ¶35 in ipſa vrbe, nempe Ieruſalem: XXIX. ¶1 regnare cœpit ¶2. i. annus. ¶3 Platea erat in Ieruſalem quæ ſpectabat Orientem. ¶4 Hoc nomine comprehendit & ſacerdotes. ¶5 q. d. mortuo iam Achaz ſub quo cultus Dei fuit ſuppreſſus. ¶6 idola intelligit præſertim, & ea quibus ſacerdotes idolorum vtebantur in idolorum cultu. ¶7 vel, in gladium illum. i. in bellis illis, de quibus meminit capite præcedente.

Digitized by Google

ductæ ſunt propter hoc ſcelus. Nunc ergo placet mihi vt ineamus fœdus cum Domino Deo Iſrael, & auertat à nobis furorẽ iræ ſuæ. Filij mei nolite negligere: vos elegit Dominus vt ſtetis coram eo, & miniſtretis illi, colatiſque eum, & cremetis ei incenſum. ¶Surrexerũt ergo Leuitæ: Mahath filius Amaſai, & Ioel filius Azariæ, de filijs
8 Caath: Porrò de filijs Merari, Cis filius Abdi, & Azarias fili⁹ Ialaleel: de filijs autẽ Gerſon, Ioah filius Zemma, & Eden filius Ioah: At verò, de filijs Eliſaphan, Samri & Iahiel: de filijs quoque Aſaph, Zacharias & Mathanias: Necnon de filijs Heman, Iahiel & Semei: ſed & de filijs Idithun, Semeias & Oziel. Congregauerũtque fratres ſuos, & ſanctificati ſunt, & ingreſſi ſunt iuxta mandatũ regis & imperium Domini, vt expiarent domũ Dei. Sacerdotes quoque ingreſſi templum Domini, vt ſanctificarent illud, extulerũt omnem immunditiam, quam intro repererant in veſtibulo domus Domini: quam tulerunt Leuitæ, & aſportauerunt ad Torrẽtem-cedron foras. Cœperunt autẽ prima die menſis primi mũ
9 dare, & in die octauo eiuſdẽ mẽſis ingreſſi ſunt porticum domus templi Domini: expiauerũtque templum diebus octo, & in die ſextadecima menſis eiuſdem, quod cœperant impleuerunt. Ingreſſi quoque ſunt ad Ezechiam regem, & dixerunt ei, Sanctificauimus omnem domum Domini, & altare holocauſti, vaſáque eius, necnon & mẽſam propoſitionis cum omnib⁹ vaſis ſuis, Cunctámque tẽpli ſupellectilẽ quam polluerat rex Achaz in regno ſuo, poſtquã præuaricatus eſt: & ecce expoſita ſunt omnia corã altari Domini. ¶Cõſurgẽnſq; diluculo Ezechias rex, adunauit omnes principes ciuitatis, & aſcẽdit in domum Domini: obtulerũntque ſimul tauros ſeptẽ, & arietes ſeptem, agnos ſeptẽ, & hircos ſeptẽ pro peccato, pro regno, pro ſanctuario, pro Iuda: dixitque ſacerdotib⁹ filijs Aaron vt offerrent ſuper altare Domini. Mactauerũt igitur tauros, & ſuſceperunt ſanguinẽ ſacerdotes, & fuderunt illum ſuper altare: mactauerunt etiã arietes, & illorum ſanguinem ſuper altare fuderũt: immolauerunt agnos, & fuderunt ſuper altare ſanguinem: Applicuerunt hircos pro peccato corã rege, & vniuerſa multitudine: impoſuerũntque manus ſuas ſuper eos: Et immolauerunt illos, ſacerdotes, & aſperſerũt ſanguinem eorum coram altari pro piaculo vniuerſi Iſraelis: pro omni quippe Iſrael præceperat rex vt holocauſtũ fieret, & pro peccato. Cõſtituit quoque Leuitas in domo Domini cũ cymbalis & pſalterijs, & citharis ſecundũ diſpoſitionẽ Dauid regis, & Gad vidẽtis, & Nathan prophetæ: ſiquidẽ Domini præceptũ fuit per manũ prophetarum eius. Steterũntq; Leuitæ tenẽtes organa Dauid, & ſacerdotes tubas. Et iuſſit Ezechias vt offerrẽt holocauſta ſuper altare: cũmq; offerrẽtur holocauſta, cœperũt laudes canere Domino, & clãgere tubis, atque in diuerſis organis quæ Dauid rex Iſrael repererat, cõcrepare. Omni autẽ turba adorante, cãtores, & ij qui tenebãt tubas, erãt in officio ſuo, donec cõpleretur holocauſtũ. Cũmq; finita eſſet oblatio, incuruat⁹ eſt rex, & omnes qui erant cũ eo, & adorauerũt. Præcepitq; Ezechias, & principes Leuitis, vt laudarẽt Dominũ ſermonibus Dauid & Aſaph videntis: qui laudauerũt Deũ magna lætitia, & incuruato genu adorauerunt. Ezechias autẽ etiam hæc addidit, Impleſtis

[8]abductæ ſunt.] Nunc igitur [9]conſtitui[ſ]in corde meo pangere [10]fœdus cum Domino Deo Iſraelis, vt auertat à nobis iram furoris ſui. Filij mei, [11]nolite molles eſſe, quia vos elegit Dominus vt ſtetis ante cõſpectum eius, & miniſtretis ei, vt ſitis eius miniſtri, & qui adoleãt incenſum. ¶Surrexerunt igitur Leuitæ, nẽpe Mahath filius Amaſai, Ioel filius Aſariæ, de filijs Cahathitarũ: de filijs verò Merari, Kis filius Abdi, & Aſarias fili⁹ Iehalelel: de filijs deniq; Gerſunitarũ, Ioah fili⁹ Zimma, & Edem filius Ioah: De filijs quoq; [12]Eliſaphan, Simri & Iehiel: de filijs Aſaph, Zacharias & Mathanias: De filijs Heman, Iehiel, & Simei: de filijs Ieduthun, Semaia & Vſiel: Hi cõgregauerũt [13]fratres ſuos, & ſanctificauerunt ſe, veneruntq; iuxta præceptũ regis, & [14]verba Domini, vt mũdarẽt domũ Domini. Ingreſſi autẽ ſacerdotes interiora ædis Domini vt eã mũdarẽt, extulerunt omnẽ immunditiã, quam inuenerũt in templo Domini, in atriũ domus Domini, quã receperunt Leuitæ vt efferrent foras ad torrentem Kidron. Cœperũt autem prima menſis primi ſanctificare, octauo verò die mẽſis illius venerunt ad porticũ Domini, ſanctificauerũtque ædem Domini diebus octo, die autẽ decimaſexta menſis primi perfecerũt. Introgreſſi autem ad regẽ Ezechiam, dixerũt, Mundauimus totam domũ Domini, altare holocauſti, & omnia vaſa eius, atque mẽſam [15]diſpoſitionis, & omnia vaſa eius, Sed & cuncta vaſa quæ [16]dimiſit rex Ahas in regno ſuo, quum eſſet [17]præuaricatus, præparauimus & ſanctificauimus, & ecce ea ſunt coram ara Domini. ¶Cõſurgẽs ergo ſummo mane rex Ezechias, cõgregauit principes vrbis, & aſcendit in ædẽ Domini. Adduxerũt autem iuuencos ſeptẽ, arietes ſeptem, oues ſeptẽ, atq; hircos ex capris ſeptem in ſacrificium pro peccato, pro regno, pro ſanctuario, & pro Iehuda: dixitq; ad ſacerdotes filios Aharonis, vt [18]ſacrificarẽt in ara Domini. [19]Et mactãtes boues illos, ſacerdotes exceperũt ſanguinem, & ſparſerũt ſuper aram: ſic & arietes mactãtes ſparſerunt ſanguinem ſuper arã: mactantes denique agnos, ſparſerũt ſanguinem ſuper aram: Quũmque adduxiſſent hircos pro peccato corã rege & multitudine, impoſuerũt eis manus ſuas: Mactantẽſque eos ſacerdotes, [20]expiauerunt ſanguine eorũ altare, vt recõciliarẽt totum Iſraelem: quia pro omni Iſraele iuſſit rex fieri holocauſtum, & ſacrificium peccati. Conſtituit præterea Leuitas in domo Domini cũ cymbalis, & nablis, atque citharis, iuxta præceptum Dauidis & Gad videntis regis, atq; Nathan prophetæ: [21]nã hoc [fuit] præceptum illud per manum Domini, & per manum prophetarum eius. [22]Steterũntque Leuitæ [23]cum inſtrumẽtis Dauidis, & ſacerdotes cum tubis. Iuſſit autẽ Ezechias ſacrificare holocauſtũ in ara: [24]& ſub idẽ tempus quo cœpit holocauſtũ, cœpit & canticum [25]Domini [26]& tubæ, atque inſtrumẽta Dauidis regis Iſrael. Vniuerſus verò cœtus [27]procidebat, [28]canebãt alij cãtica, alij clãgebãt tubis, ꝗ totũ [durabat] donec abſolueretur holocauſtum. Quũmq; finẽ [29]facerent [30]ſacrificãdi, proni inclinarũt & rex & omnes qui aderant cũ eo, & [31]adorarunt. Dixit ergo rex Ezechias, & principes ad Leuitas, vt laudarent Dominum iuxta verba Dauidis & Aſaph videntis. [32]Et illi laudarunt donec gaudium [fieret,] & inclinantes adorarunt. Ezechias [33]reſpondens, dixit, Nunc conſecraſtis ma-

¶8 Alij ſubaudiunt, ceciderũt in eã captiuitatem. cui⁹ ſcilicet meminit capite præcedẽte. ¶9 Heb. [eſt] cũ corde meo ¶10 ſub. aliquod. ¶11 ne erretis. vel, nolite peccare per ignorantiã. ¶12. Iſte Eliſaphan fuit ex nepotib⁹ Caath vt vides 1. Paralip. 6. ¶13. i. alios Leuitas. ¶14 in [vel, de] rebus Domini. Alij, cũ verbis Domini. ¶15. i. in qua diſponebãtur panes ꝓpoſitionis. ¶16 neglexit [repudiauit] rex Achaz tempore regni ſui. ¶17 ſub. in Dominum. ¶18 vel, offerrẽt. ſub. illa aĩalia. ¶19 Mactantes itaque ¶20 expiando ſparſerũt ſanguinẽ eorũ ſuper altare, ad expiãdũ ¶21. i. quia illud præceptũ, fuit à Domino & prophetis eius traditũ. Hebræi ſic exponũt, quia præceptũ illud, [quod datum eſt] per manũ prophetarum Dei, eſt præceptũ datũ per manũ Dei. q. d. præcepta quæ tradũtur per prophetas Dei, ſũt à Domino Deo. ¶22 ſub. in domo Dei. ¶23. i. cũ inſtrumẽtis muſicis à Dauide inuentis. ¶24 tẽpore autẽ quo ¶25. i. quo canere cœperũt Domino. ¶26 & [cum] tubis, & per manus inſtrumentorũ [muſicorũ] ¶27 vel, adorabat. ſub. Dominum. ¶28 Heb. & [domini] cãtici, cãtabat: & [domin⁹] tuberũ, clãgebat tubis. i. cãtores canebãt, & tubicines tubis canebãt. ¶29 feciſſent ¶30 offerendi. ſub. holocauſta. ¶31 ſub. Dominum. ¶32 Laudauerunt itaque Dominũ vſque ad lætitiam. q. d. cum magna animi lætitia. ¶33 alloquens. ſub. illos.

num veſtram Domino, adeſte ergo, & inferte ſacrificia & gratiarumactiones in domũ Domini.
[14]adduxitque cœt[us] ſacrificia & gratiarumactiones, [15]& holocauſta etiam quicunq; liberali erãt corde. Fuit autẽ numerus holocauſtorũ quæ adduxerant multitudo, boues ſeptuaginta, arietes centũ, oues ducentæ, quæ omnia erãt pro holocauſto Domini. Porrò ſanctificatorũ erant boues ſexcenti, & ouiũ tria millia. Iam ſacerdotes pauciores erãt, quàm qui poſſent omnium holocauſtorum detrahere pelles, at fratres eorũ Leuitæ opem tulerũt illis donec opus perficerent, &[16]donec ſanctificarẽt ſe ſacerdotes, nã Leuitæ maiorem cordis[17]integritatem habuerant ad ſe ſanctificãdũ quàm ſacerdotes. Fuerũt & holocauſtorũ ingẽs copia, cum adipibus pacificorũ & libaminibus holocauſti, & præparatũ eſt miniſterium domus Domini. Lætatus eſt itaq; Ezechias & omnis populus, q̃ Deus populũ[18]præparariſſet, & quòd res ilico perfecta erat. CAP. XXX.

M[1]Iſit præterea Ezechias ad vniuerſum Iſraelẽ & Iehudã, & ſcripſit epiſtolas ad Ephraim & Manaſſe, vt venirent Ieroſolyma in ædem Domini, [2]& facerent Paſa Domino Deo[3]Iſraelis. [4]Et inijt rex conſiliũ cum principibus ſuis, atq; vniuerſo cœtu in Ieruſalem, vt facerent Paſa in menſe ſecũdo, non enim tunc tẽporis facere poterãt, eo q̃ ſacerdotes non eſſent ſatis ſanctificati, neq; populus congregatus in Ieruſalẽ. Placuit hæc res in oculis regis, & in oculis totius multitudinis. Et conſtituerũt rem, [5]vt edita voce diuulgaretur per omnem Iſraelem, à Beer-ſeba vſque Dan, vt venientes facerẽt Paſa Domino Deo Iſraelis in Ieruſalẽ, quia [6]non ſatis fecerãt iuxta præſcriptũ. ¶Abierũt ergo curſores cũ epiſtolis quas ſacceperãt de manu regis & principum eius per vniuerſum Iſraelẽ & Iehudã, & iuxta præceptũ regis dicebãt, Filij Iſrael, reuertimini ad Dominum Deum Abrahæ, Iſaac & Iſraelis, ipſeque reuertetur ad reliquias quæ reſiduæ vobis ſunt de manu regũ Aſſur. Nolite eſſe ſicut patres veſtri, & ſicut fratres veſtri, qui tranſgreſſi ſunt cõtra Dominũ Deum patrũ ſuorum, & tradidit eos [7]in deſolationem quẽadmodũ vos cernitis. Nũc itaque ne[8]induretis ceruicem veſtrã ſicut patres veſtri, [9]date manũ Domino, & venite in ſanctuarium eius, quod ſanctificauit in æternũ, & ſeruite Domino Deo veſtro, [10]vt recedat à vobis ira furoris ſui. Si enim reuerſi fueritis ad Dominũ, fratres veſtri & filij veſtri [11]miſerationes ſinuenient coram illis qui eos captiuos tenent, [12]reuertentúrque in terrã iſtam, quoniã clemens & miſericors eſt Dominus Deus veſter, nec auertet[13]faciem à vobis, ſi ad eum fueritis cõuerſi. Tranſibant itaq; curſores de ciuitate in ciuitatẽ in terre Ephraim & Manaſſe vſq; ad Zebulõ, at iſti deridebant eos & ſubſannabant eos. ¶Verũtamen viri quidam ex Aſer, Manaſſe atq; Zebulon ſubmiſſiores facti, venerũt Ieroſolyma. In Iehuda quoque fuit[14]manus Dei vt daret eis cor vnũ, ad exequendũ[15]præceptum regis & principũ iuxta verbum Domini. [16]Et congregati ſunt in Ieruſalem popul[us] multus, vt facerent ſolẽnitatem azymorum in menſe ſecũdo, [17]aderátq; cœtus maximus. Et[18]ſurgentes abſtulerũt altaria quę erãt in Ieruſalẽ, &[19]cuncta vaſa quib[us] adolebatur, tulerunt, & abiecerunt ea in torrentem Kidron. Et mactarunt Paſa quartadecima[20]menſis ſecundi.

manus veſtras Domino, accedite, & offerte victimas, & laudes in domo Domini. Obtulit ergo vniuerſa multitudo hoſtias, & laudes, & holocauſta mente deuota. Porrò numerus holocauſtorũ quæ obtulit multitudo, hic fuit, Tauros ſeptuaginta, arietes centum, agnos ducentos. Sanctificauerúntq; Domino boues ſexcẽtos, & oues tria millia. Sacerdotes verò pauci erant, nec poterãt ſufficere vt pelles holocauſtorum detraherent: vnde & Leuitæ fratres eorum adiuuerunt eos, donec impleretur opus, & ſanctificarentur antiſtites: Leuitæ quippe faciliori ritu ſanctificantur, quàm ſacerdotes. Fuerũt ergo holocauſta pluri ma, adipes pacificorum, & libamina holocauſtorum: & completus eſt cultus domus Domini. Lætatúſque eſt Ezechias, & omnis populus, eo quòd miniſterium Domini eſſet expletum. de repente quippe hoc fieri placuerat. CAP. XXX.

M Iſit quoque Ezechias ad omnem Iſrael & Iudam: ſcripſitq; epiſtolas ad Ephraim & Manaſſen vt venirent ad domũ Domini in Ieruſalem, & facerent phaſe Domino Deo Iſrael. Inito ergo conſilio regis, & principum, & vniuerſi cœtus Ieruſalem, decreuerunt vt facerent phaſe menſe ſecundo. Non enim occurrerant facere in tempore ſuo: quia ſacerdotes qui poſſent ſufficere, ſanctificati non fuerãt, & populus nõdum congregatus fuerat in Ieruſalẽ. Placuitque ſermo regi & omni multitudini. Et decreuerunt vt mitterent nũtios in vniuerſum Iſrael de Berſabee vſque Dan, vt venirent & facerent phaſe Domino Deo Iſrael, in Ieruſalem: multi enim non fecerant ſicut lege præſcriptũ eſt. ¶Perrexerũntque curſores cum epiſtolis ex regis imperio, & principũ eius, in vniuerſum Iſrael & Iudam iuxta id quod rex iuſſerat, prædicantes, Filij Iſrael reuertimini ad Dominũ Deum Abrahã, & Iſaac, & Iſrael: & reuertetur ad reliquias quæ effugerũt manus regis Aſſyriorũ. Nolite fieri ſicut patres veſtri & fratres qui receſſerũt à Domino Deo patrũ ſuorum, & tradidit eos in interitũ, vt ipſi cernitis. Nolite indurare ceruices veſtras, ſicut patres veſtri, tradite manus veſtras Domino, & venite ad ſanctuariũ eius quod ſanctificauit in æternũ: ſeruite Domino Deo patrũ veſtrorũ, & auertetur à vobis ira furoris eius. Si enim vos reuerſi fueritis ad Dominũ, fratres veſtri, & filij habebunt miſericordiã corã dominis ſuis qui illos duxerũt captiuos, & reuertẽtur in terrã hãc: pi[us] enim & clemẽs eſt Domin[us] Deus veſter, & nõ auertet faciẽ ſuã à vobis, ſi reuerſi fueritis ad eũ. Igitur curſores pergebãt velociter de ciuitate in ciuitatẽ per terrã Ephraim & Manaſſe, vſque ad Zabulon, illis irridentibus & ſubſannãtibus eos. ¶Attamen quidã viri ex Aſer & Manaſſe & Zabulon acquieſcẽtes conſilio, venerũt Ieruſalẽ. In Iuda verò facta eſt manus Domini, vt daret eis cor vnũ vt facerent iuxta præceptũ regis & principum, verbũ Domini. Congregatique ſunt in Ieruſalẽ populi multi, vt facerent Solennitatẽ azymorum in menſe ſecũdo. Et ſurgentes deſtruxerunt altaria quæ erãt in Ieruſalem: atque vniuerſa in quibus idolis adolebatur incẽſum ſubuertẽtes, proiecerũt in Torrentẽ-cedron. Immolauerunt autẽ phaſe quartadecima die menſis ſecũdi.

¶ 14 adduxit itaq; ¶ 15 Heb. & omnis liberali, corde ſc. adduxit holocauſta. q.d. quotquot erãt animo liberali, adduxerũt victimas quæ cremarentur in holocauſtum. ¶ 16 i. donec alij ſacerdotes qui nõdũ erant ſanctificati, ſanctificarentur. ¶ 17 vt, rectitudinem &c. q.d. Leuitæ erãt promptiores ad ſanctificandũ ſeipſos, quàm ſacerdotes. ¶ 18 Heb. præparaſſet, q. de repente fuerat ea res. i. q̃ dediſſet gratiã populo vt cito perficeretur res tota.

XXX.

¶ 1 Ezechias quũ rex ſolius Iudæ eſſet, inuitauit tamẽ etiã Iſraelitas vt paſcha celebrarẽt ſimul. ¶ 2 ad celebrãdũ paſcha ¶ 3 Hic Iſrael, pro omnibus tribubus capitur. ¶ 4 Conſiliũ autẽ inierat rex ¶ 5 Heb. vt trãſire facerent vocem. ſub. præconis. i. vt voce præconis promulgarent. ¶ 6 non multo ſiam tẽpore fecerant ſub. paſcha. ſicut ſcriptum erat. ¶ 7 vt. in ſtuporem. i. fecit vt omnes mirarẽtur calamitatẽ eorũ, ac miſeriã miſerarentur. ¶ 8 Metaphora à bobus iugũ detrectantibus & nõ obtemperantib[us]. ¶ 9 In ſignũ ſcilicet obedientiæ. q.d. parete.

6 Laudes. Numer. ſacrificia. ¶ ſeptem.

¶ Dei. Phaſe. Eccl.

¶ 10 & recedet ¶ 11 Heb. ſerũt in miſerationẽ. i. miſericordiã conſequentur. ¶ 12 vt reuertentur ¶ 13 i. fauorẽ. ¶ 14 Manus pro fauore & gratia Dei qui nos reddit aptos operib[us] bonis. q.d. Iudã quoque ſuo fauore & gratia proſequutus eſt De[us]. ¶ 15 nẽpe, vt celebrarẽt paſcha. ¶ 16 Cõgregati ſunt itaq; ¶ 17 vt, ſſnlect[a] quãmaximo. ¶ 18 Surgere, magnam alacritatẽ ſignificat. q.d. magna animi alacritate remouerũt altaria extructa ad honorẽ idolorũ. ¶ 19 omnes aras in quibus &c. ¶ 20 Quia fuerãt præpediti menſe primo, idcirco diſtulerũt feſtũ in ſecundum menſem.

Digitized by Google

quoque, atque Leuitæ tãdem ſancti-
[...]lerunt holocauſta in domo Domini.
Steteruntque in ordine ſuo iuxta diſpoſitionem
& legem Moyſi hominis Dei: ſacerdotes verò ſu
ſcipiebant effundendum ſanguinem de mani-
bus Leuitarum. Eo quòd multa turba ſanctifica-
ta non eſſet: & idcirco immolarent Leuitæ pha-
ſe his qui non occurrerãt ſanctificari Domino.
Magna etiam pars populi de Ephraim & Manaſ
ſe & Iſſachar & Zabulon, quæ ſanctificata non
fuerat, comedit phaſe, non iuxta quod ſcriptum
eſt: & orauit pro eis Ezechias, dicens, Dominus
bonus propitiabitur cũctis qui in toto corde re-
quirunt Dominum Deum patrũ ſuorum: & non
imputabit eis quòd minus ſanctificati ſunt. Quẽ
exaudiuit Dominus, & placatus eſt populo. Fece
runtque filij Iſrael qui inuenti ſunt in Ieruſalẽ,
Solennitatem azymorum ſeptem diebus in læti
tia magna, laudantes Dominum per ſingulos
dies, Leuitæ quoque & ſacerdotes per organa,
quæ ſuo officio congruebant. ¶Et locutus eſt E-
zechias ad cor omnium Leuitarum qui habebãt
intelligentiam bonam ſuper Domino: & come-
derunt ſeptem diebus Solennitatis immolantes
victimas pacificorum, & laudantes Dominum
Deum patrum ſuorum. Placuitque vniuerſæ
multitudini vt celebrarent etiam alios dies ſe-
ptem: quod & fecerunt cum ingenti gaudio. E-
zechias autem rex Iuda præbuerat multitudi-
ni mille tauros, & ſeptem millia ouium: princi-
pes verò dederant populo tauros mille, & oues
decem millia: ſanctificata eſt ergo ſacerdotum
plurima multitudo. Et hilaritate perfuſa omnis
turba Iuda tam ſacerdotum & Leuitarũ, quàm
vniuerſæ frequentiæ quæ venerat ex Iſrael: pro-
ſelytorum quoque de terra Iſrael, & habitantiũ
in Iuda. Factáque eſt grandis celebritas in Ieru
ſalem, qualis à diebus Salomonis filij Dauid re-
gis Iſrael in ea vrbe non fuerat. Surrexerunt au
tem ſacerdotes atque Leuitæ benedicentes popu
lo: & exaudita eſt vox eorum, peruenitque ora-
tio in habitaculũ ſanctum cæli. CAP. XXXI.

Cumque hæc fuiſſent rite celebrata, egreſſus
eſt omnis Iſrael, qui inuentus fuerat in vrbi-
bus Iuda, & fregerunt ſimulachra, ſucciderúntq;
lucos, demoliti ſunt excelſa, & altaria deſtruxe-
runt: non ſolũ de vniuerſo Iuda & Beniamin, ſed &
de Ephraim quoq; & Manaſſe, donec penit⁹ euer
terent: reuerſíq; ſunt omnes filij Iſrael in poſſeſ
ſiones & ciuitates ſuas. ¶Ezechias autẽ cõſtituit
turmas ſacerdotales, & Leuiticas per diuiſiones
ſuas, vnũquenq; in officio proprio, tã ſacerdotũ
videlicet, quàm Leuitarũ, ad holocauſta & pacifi
ca, vt miniſtrarẽt & confiterentur canerentque
in portis caſtrorũ Domini. Pars autem regis co-
rum erat, vt de propria eius ſubſtãtia offerretur
holocauſtũ mane ſemper & veſpere, Sabbathis
quoque, & Calẽdis, & Solennitatibus cæteris, ſi-
cut ſcriptũ eſt in lege Moyſi. ¶Præcepit etiã po
pulo habitantium Ieruſalem, vt darent partes

& ſacerdotes & Leuitæ[21] cum verecundia ſe ſan-
ctificarunt, & intulerunt in ædẽ Domini holo-
cauſta, Stabant quoque in ſtationibus ſuis, iuxta
ritum ſuũ, iuxta legem Moſis viri Dei, [&] ſacer-
dotes ſpargebant ſanguinem [acceptum] a manu
Leuitarum. Multi enim erãt in cœtu qui nõ erãt
ſanctificati, & Leuitæ [inſiſtebant] mactationi Pæ
ſa[22] pro omni eo qui nõ erat mũdus, vt ſanctifi-
carẽt[23] [eũ] Domino. Multi eni ex populo, & plu
res ex Ephraim, Manaſſe, Iſaſchar & Zebulõ[24] nõ
fuerũt purificati, qui tamen Paſa comederunt,
[25] non ſecũdum præſcriptũ,[26] quoniam Ezechias
orauit pro eis hiſce verbis, Dominus qui bonus
eſt[27] expiabit omnẽ qui cor ſuũ præparauit ad
quærẽdum Deum, Dominum inquã Deum patrũ
ſuorum, etiamſi nõ ſit mundatus iuxta purifica-
tionem[28] ſanctuarij. Et Dominus exaudiuit Eze-
chiam,[29] ſanauitque populum. Fecerunt itaq; fi
lij Iſrael qui præſentes erant in Ieruſalem ſolẽ-
nitatem azymorum ſeptem diebus cum magno
gaudio, & laudabant Dominũ ſingulis diebus, Le
uitæ & ſacerdotes[30] inſtrumentis potẽtiam Do-
mini [canebant.] ¶[31] Loquutúſq; eſt Ezechias in
cor omniũ Leuitarum[32] qui cordati erant, qui re
cte ſentiebãt de Domino,[33] vt ederẽt ſtata iſta ſo
lennitate ſeptem diebus,[34] offerrẽntq; ſacrificia
gratulatoria, & laudarent Dominũ Deum patrũ
ſuorum. Inito autẽ cõſilio vniuerſus cœtus [ſta-
tuit] vt &[35] poſteriores ſeptẽ dies facerent,[36] quod
& fecerunt,[37] idque cum gaudio. Quoniã Ezechias
rex Iehuda [ſeorſim ex munificentia] dedit cœ-
tui mille iuuencos, & ſeptem millia ouiũ, quin
& principes[37] ſepararunt pro multitudine iuuẽ-
cos mille, & ouium decẽ millia,[38] & multi ſacer-
dotum ſanctificati ſunt. Et læta eſt vniuerſa
cõgregatio Iehuda, ſacerdotes & Leuitæ, inſuper
& vniuerſa congregatio quæ ex Iſraele venerat:
ſed & aduenæ qui venerãt de terra Iſrael, & qui
habitabant in Iehuda. Factáq; eſt lætitia magna
in Ieruſalẽ, quoniã à dieb⁹ Solomonis filij Daui-
dis regis Iſraelis nõ fuit[39] tale [gaudiũ] in Ieruſa
lem. Et ſurgẽtes ſacerdotes [atq;] Leuitæ bona im
precati ſunt populo,[40] auditáq; eſt vox eorum,
& oratio eorũ peruenit[41] ad firmũ habitaculũ
ſanctitatis eius in cælum. CAP. XXXI.

Quumq; hæc omnia [1] abſoluta eſſent, egreſſi
ſunt omnes Iſraelitæ qui præſentes fuerãt
[2] ex ciuitatib⁹ Iehuda, & cõfregerũt ſta
tuas, demoliti ſunt lucos, & diruerũt excelſa atq;
altaria per totã [terrã] Iehuda & Beniamin, in E-
phraim quoq; & Manaſſe, donec õnia[3] abolerẽt.
tũ reuerſi ſunt omnes filij Iſrael,[4] quiſq; ad poſ
ſeſſionẽ ſuã & ciuitates ſuas. ¶Porrò Ezechias
conſtituit[5] ordines ſacerdotũ & Leuitarũ[6] ad or-
dines ſuos quiſq; pro officio ſuo & ſacerdotes &
Leuitas, [ſæpe vt ſacrificarent] holocauſtum,[7] gra
tulatoria ſacrificia, vt miniſtrarent, vt[8] cõfiterẽ-
tur &[9] laudarent[10] in portis caſtrorum Domini.
Portio verò regis de ſubſtantia eius[11] erãt quoti-
diana holocauſta mane & veſpere, item[12] holo-
cauſta pro ſabbatis, neomenijs & ſtatis ferijs, vt
ſcriptum eſt in lege Domini. ¶Præcepit etiam populo qui habitabat Ieroſolymis, vt darent partem

¶21 vel, pudore
ſuffuſi. pudebat
enĩ eos ſuæ ne-
gligentiæ, quũ
viderẽt populũ
tam alacrem.
¶22 Qui nõ mũ
dauerat ſe, abſ-
tinebãt ab im-
molatiõe agni
paſchalis, & p
ijs immolabat
Leuitæ. ¶23 [eas]
ſub. victimas. i.
vt pie & ſancte
offerrẽt eas Do
mino. Ordo eſt,
Leuitæ inſtã-
bãt vel præerat
mactationi. vt
ſanctificarent
eas Domino.
¶24 non mun-
dauerant ſeſe,
¶25 vel, nõ agen
do iuxta id qđ
ſcriptum eſt,
¶26 vel, ſed
¶27 ſit propi-
tius omni qui
¶28 ſanctitatis.
vel, ſanctã. quã
ſcilicet inſtituit
Moſes. q. d. ſi
ſpectes animũ,
erãt mundi: ſi
ritum & cere-
monias, nõ itẽ.
Dominus reſpi
cit internã mũ
ditiẽ. ¶29 ſub.
ab impuritate
ſua. i. pro mun
do & purificato
habuit eum.
¶30 cũ inſtru-
mẽtis fortitudi
nis, Dominum.
ſub. laudabant.
Inſtrumẽta for
titudinis vocat,
tubas quarũ ſo
nitus erat vehe
mẽtior. ¶31. i.
Allocut⁹ eſt eos
lenibus verbis.
¶32 Heb. intelli
gentiũ intelli-
gẽtiã bonã Do-
mino. i. qui in
arte muſica e-
rãt peritiſſimi.
Per intellectũ
bonum intelligit hic peritiam. q. d. qui docte cõcinebãt pſalmos in honorem Domini. ¶33 Heb. comederunt itaque
celebritatẽ. i. hoſtias illi⁹ ſolẽnitatis. ¶34 immolãtes ſacrificia pacifica, & gratias agẽtes Domino Deo ¶35 vel, alios
i. vt celebrarẽt feſtũ ſeptẽ alijs diebus. ¶36 & fecerunt ſeptẽ dies. ſub. alios. i. celebrarũt feſtũ ſeptẽ diebus. ¶37 ob-
tulerunt [. i. tradiderunt] ipſi cœtui ¶38 Iam autẽ ſanctificauerãt ſeſe ſacerdotes in magna copia. i. quàm plurimi, vt
ſatis eſſe poſſent ad immolandas victimas. ¶39 tale quippiam ¶40 exaudiuitq; [Dominus] vocẽ eorũ, ¶41. i. in ſa-
crũ habitaculũ Dei. hic relatiuũ loco antecedentis, hoc eſt in cælum ipſum. XXXI. ¶1 perfeciſſent,
¶2 in ciuitatibus ¶3 Hebraice ad verbũ, compleſſent. vel, abſoluiſſent. ¶4 Ordo inuerſus, pro, in vrbes ſuas, nempe
quiſque in poſſeſſionẽ ſuam. ¶5 Heb. diuiſiones. i. vices, ordines. ¶6 ſecundũ diuiſiones ſuas. vel ordines ſuos
¶7 pacifica ¶8 gratias agerent ¶9 ſub. Dominum. ¶10. i. in templo quo omnes Iudæi conueniebant. Deſcribitur
hic miniſterium ſacerdotum & Leuitarum. ¶11 potius, erat ad offerendum ¶12 [ſcilicet] holocauſta

Digitized by Google

ſacerdotibus & Leuitis, vt[13] tenaces eſſent' in lege Domini.[14] Quúmq; hoc verbum [regis] diuulgatum eſſet,' auxerunt filij Iſrael primitias frumenti, vini, olei, mellis, & omnis prouentus agri: ſed &[15] cunctas' decimas attulerunt, idq; affatim. Filij quoque Iſrael & Iehuda, qui habitabant in ciuitatibus Iehuda, etiã ipſi decimas boum & ouium, atque decimas ſanctas quæ erãt conſecrata Domino Deo ſuo attulerunt,[16] & dederũt plures aceruos.' Mẽſe tertio cœperũt[17] [dare] aceruos vt fundamentũ iacerent,' & ſeptimo menſe abſoluerunt.[18] Venientes autẽ Ezechias & principes viderunt aceruos, &[19] gratias egerũt' Domino & populo eius Iſrael.[20] Interrogauit etiam' Ezechias à ſacerdotib⁹ & Leuitis[21] de aceruis.' Cui reſpõdens Aſarias ſacerdos ſummus, de domo Zadoc, ait,[22] Quando cœptũ eſt' afferri dona in domum Domini,[23] comeſtũ eſt ad ſatietatem vſq;, multúmque ſuperfuit,' quoniã Dominus benedixit populo ſuo,[24] vt reliqua ſit tãta copia.' Iuſſit autẽ Ezechias vt pararẽt[25] cellas' in æde Domini, & præparauerũt. Bona igitur fide intulerũt primitias & decimas, & quæ erãt cõſecrata, cõſtitutúſq; eſt ſuper ea Chonanias Leuita, & Semei frater ei⁹[26] ſecũdus:[27] Et Iehiel,' Aſaſia, Nahath, Aſael, Ierimoth, Ioſabad, Eliel, Iſmachias, Mahath, & Benaias, præfecti erãt[28] per Chonaniã & Semeiam fratrẽ eius' iuſſu Ezechiæ regis:[29] Aſarias autem princeps erat in domo' Domini. Core autẽ filius Iimna Leuita ianitor[30] ad Ortũ,' erat [conſtitutus][31] ſuper ea quæ ſponte offerebantur Deo,' &[32] ſuper ſeparata dona Domini, & ſuper ſancta ſanctorũ.[33] Ad illius manũ' erãt Eden, Miniamin, Ieſua, Semaia, Amarias, & Sechanias, in ciuitatibus ſacerdotũ[34] ſub fide [cõſtituti,] vt darent fratribus ſuis[35] iuxta ordines,' vt maiori, ita & minori:[36] Exceptis quos recẽſuerat in marib⁹ ab eo qui natus erat tres annos & ſuprà, omni ſcilicet qui ingrediebatur domũ Domini, iuxta demẽſum cuiuſq; diei:[37] pro miniſterio eorum, pro cuſtodijs eorũ, & pro ordinib⁹ eorũ:' Et[38] his qui inter ſacerdotes reputati erãt per domos patrũ ſuorũ, & Leuitis,' ab eo qui nat⁹ erat annos viginti & ſuprà,[39] per cuſtodias ſuas & ordines ſuos:' Deinde[40] his qui in pube eorũ cenſebãtur,' vxorib⁹ quoq; eorũ, filijs & filiab⁹ eorũ,[41] pro omni multitudine:' nã fide illorũ[42] ſanctificabantur ſancta:' Filijs quoq; Aharonis ſacerdotib⁹ qui erãt in agris ſuburbanis ciuitatũ ſuarũ, per ſingulas ciuitates, viri qui expreſſi ſunt[43] nominatim,' vt darẽt portiones omni mari in ſacerdotib⁹,[44] & oĩb⁹ qui cẽſi erãt inter Leuitas.' Ad hũc modũ fecit Ezechias in õni Iehuda: fecitq; quod[45] bonum, rectũ & verum' erat corã Domino Deo ſuo. In omni opere quod cœpit in miniſterio domus Dei, & in lege &[46] præceptis, quærebat Deũ ſuum, fecitq; [illud] toto corde:' & proſpere ceſſit.

ſacerdotibus & Leuitis, vt poſſent vacare legi Domini. Quod cum percrebruiſſet in auribus multitudinis, plurimas obtuliſſe primitias filij Iſrael, frumẽti, vini, & olei, mellis quoque: & omnium quę gignit humus decimas obtulerũt. Sed & filij Iſrael & Iuda, qui habitabant in vrbibus Iuda, obtulerunt decimas boum & ouium, decimáſque ſanctorum quæ vouerant Domino Deo ſuo: atq; vniuerſa portãtes, fecerunt aceruos plurimos. Menſe tertio cœperunt aceruorum iacere fundamẽta, & menſe ſeptimo compleuerũt eos. Cúmque ingreſſi fuiſſent Ezechias & principes eius, viderunt aceruos, & benedixerunt Domino ac populo Iſrael. Interrogauitque Ezechias ſacerdotes & Leuitas cur ita iacerent acerui. Reſpõdit illi Azarias ſacerdos primus de ſtirpe Sadoc, dicens, Ex quo cœperunt offerri primitiæ in domo Domini, comedimus, & ſaturati ſumus, & remanſerunt plurima: eo quòd benedixerit Dominus populo ſuo: reliquiarũ autem copia eſt iſta, quam cernis. Præcepit igitur Ezechias vt præpararent horrea in domo Domini. Quod cum feciſſent, intulerũt tam primitias quàm decimas, & quæcunque vouerant, fideliter. Fuit autẽ præfectus eorum Chonenias Leuita, & Semei frater eius, ſecundus, Poſt quẽ Iahiel, & Azarias, & Nahath, & Aſael, & Ierimoth, Iozabad quoque & Eliel, & Ieſmachias, & Mahath, & Banaias, præpoſiti ſub manibus Choneniæ & Semei fratris ei⁹, ex imperio Ezechiæ regis & Azariæ pontificis domus Dei, ad quos omnia pertinebant.' Core verò filius Iemna Leuites, & ianitor Orientalis portæ, præpoſitus erat ijs quæ ſpõte offerebantur' Domino,' primitijſque & conſecratis in Sancta ſanctorũ. Et ſub cura eius Eden & Beniamin, Ieſue & Semeias, Amarias quoque & Sechenias, in ciuitatibus ſacerdotum: vt fideliter diſtribuerent fratribus ſuis partes, minoribus atque maioribus: Exceptis maribus ab annis tribus & ſuprà, cunctis qui ingrediebãtur templum Domini, & quicquid per ſingulos dies' conducebant' in miniſterio atque obſeruationib⁹ iuxta diuiſiones ſuas: ſacerdotibus per familias, & Leuitis à viceſimo anno & ſuprà, per ordines & turmas ſuas, vniuerſæq; multitudini tã vxoribus quàm liberis eorum vtriuſque ſexus, fideliter cibi de his quæ ſanctificata fuerant præbebãtur: Sed & filiorum Aaron per agros, & ſuburbana vrbium ſingularum diſpoſiti erant viri, qui partes diſtribuerent vniuerſo ſexui maſculino, de ſacerdotibus & Leuitis.' Fecit ergo' Ezechias vniuerſa quæ diximus in omni Iuda: operatúſque eſt bonum & rectum, & verũ coram Domino Deo ſuo in vniuerſa cultura miniſterij domus' Domini,' iuxta legem & ceremonias, volens requirere Deum ſuum in toto corde ſuo: feciτque, & proſperatus eſt.

Decim[illegible] gen[illegible] tude.

G

¶13 Heb. fortificarent ſeſe. i. vt alacrius fungerẽtur ſuo officio, implerẽtq; legẽ Domini. ¶14 Heb. Quum autẽ multiplicata fuiſſet res iſta. vł multiplicatus fuiſſet ſermo iſte, &c. ¶15 vł, omnium ¶16 Heb. & poſuerũt aceruos aceruos. i. fecerunt plurimos aceruos ex illis. ¶17 Heb. fundare aceruos illos. i. iecerũt prima fundamẽta illorũ aceruorũ: hoc eſt, cœperũt facere illos aceruos decimarũ in victũ ſacerdotũ & Leuitarũ. ¶18 ſub. in templum. ¶19 Heb. benedixerũt. Benedicere Domino, eſt gratias illi agere. Benedicere autẽ populo, eſt oĩa proſpera & fœlicia illi precari. ¶20 Interrogauit itaq; ¶21. i. qua ratione factũ eſſet vt tot acerui primitiarũ & decimarũ haberẽtur illic. ¶22 vł, Ex quo cœperunt. aut cœpit. ſub. populus. ¶23 vł, comedim⁹ & ſaturati ſumus, & reliquim⁹. ſub. nos ſacerdotes. Tria ſunt infinitiua, Hebraice, ꝓ indicatiuis. ¶24 Heb. & multitudini huic reſiduæ. Ad populũ refertur. Quidã Hebræorũ minus rectè ad inanimata referũt, quũ exponũt benedixit reliquis his frugib⁹. ¶25 vł, horrea. exhedras. ſiue, gazophylacia ¶26. i. ſecũdæ dignitatis ab illo: hoc eſt, vicari⁹ ei⁹. ¶27 Iehiel autẽ. ¶28 Heb. de manu Choneniæ & Semeiæ fratris ei⁹. i. erãt inſtituti à Chonenia &c. ¶29 & Azariæ ducis ædis &c. Quẽ hîc vocat ducẽ domus Dei, ſuprà appellauit ſacerdotẽ ſummũ. ¶30 vł, ad Orientẽ. i. qui præerat portæ Oriẽtali. ¶31 Heb. ſuper liberalitates Dei, ¶32 Heb. vt daret [vel diſtribueret] oblationes Domini, & ſancta ſanctorũ. i. & ea quæ Deo erant cõſecrata & dicata. ¶33. i. In poteſtate illius, & illi ſubdit⁹. ¶34 cũ fide. i. ho[illegible] ſpectatæ fidei. ¶35 vł, per turmas. ſiue diuiſiones, & vices, ¶36 Hic verſus ex ſuperiore pẽdet, & ex Hebræo ſic vertẽdus, inuerſo paulũ ordine, Rẽ diei in die ſuo [.i. portionẽ quotidianã] omni ingredienti in domũ, præter ꝓgeniẽ eorũ in marib⁹ [.i. ſexus maſculini] ab eo qui nat⁹ erat tres annos & ſuprà. ¶37 vł, ꝓpter miniſteriũ, [aut, in miniſterio] eorũ, in ceremonijs [vł obſeruationib⁹] ſuis, [&] in turmis [vł diuiſionib⁹] ſuis: ¶38 Subaudiẽdum verbũ [vt diſtribuerẽt inquam] progeniei ſacerdotũ per familias ſuas, & Leuitarum, ¶39 vł, in obſeruationibus ſuis & in turmis ſuis. ¶40 Heb. progeniei in omnib⁹ paruulis eorũ, &c. ¶41 Heb. omni cœtui. vł, id eſt omni cœtui. ¶42 ſanctificabant ſeſe ſanctificatione ſancta. q. d. dependebant ab illis. ¶43 nominibus. i. ſuprà nominati. ¶44 & omni progeniei in Leuitis. ¶45 Bonum, reſpicit Ezechiam: Rectum, ſacerdotes: Veritas, Deum. q. d. rectè ſe geſſit erga Deum & proximum. ¶46 præcepto, vt requireret Deum ſuum ex toto corde fecit, &c.

Digitized by Google

CAP. XXXII.

Poſt quæ & huiuſcemodi veritatem, venit Sénacherib rex Aſſyriorum: & ingreſſus Iudã, obſedit ciuitates munitas, volẽs eas capere. Quod cum vidiſſet Ezechias, veniſſe ſcilicet Sennacherib, & totum belli impetum verti contra Ieruſalem, inito cum principibus cõſilio, viriſque fortiſſimis, vt obturarent capita fontium qui erant extra vrbem, & hoc omnium decernente ſententia, Congregauit plurimã multitudinem, & obturauerunt cunctos fontes, & riuum qui fluebat in medio terræ, dicentes, Ne veniant reges Aſſyriorũ, & inueniant aquarum abundantiam. Ædificauit quoque agẽs induſtriè omnem murum qui fuerat diſſipatus, & extruxit turres deſuper, & forinſecus alterum murum: inſtaurauitque Mello in Ciuitate-Dauid, & fecit vniuerſi generis armaturam & clypeos. Conſtituitque principes bellatorum in exercitu. Et conuocauit vniuerſos in platea portæ ciuitatis, ac locutus eſt ad cor eorum, dicens, Viriliter agite, & confortamini: nolite timere, nec paueatis regem Aſſyriorum, & vniuerſam multitudinem quæ eſt cũ eo: multo enim plures nobiſcũ ſunt, quàm cum illo. Cum illo enim eſt brachium carneum, nobiſcum Dominus Deus noſter qui auxiliator eſt noſter, pugnáſque pro nobis. confortatúſque eſt populꝰ huiuſcemodi verbis Ezechiæ regis Iuda. ¶ Quæ poſtquã geſta ſunt, miſit Sennacherib rex Aſſyriorũ ſeruos ſuos in Ieruſalem (ipſe enim cum vniuerſo exercitu obſidebat Lachis) ad Ezechiam regem Iuda, & ad omnem populum qui erat in vrbe, dicens, Hæc dicit Sennacherib rex Aſſyriorum, In quo habentes fiduciam, ſedetis obſeſſi in Ieruſalem? Num Ezechias decepit vos, vt tradat morti in fame & ſiti, affirmans quòd Dominus Deus veſter liberet vos de manu regis Aſſyriorum? Nunquid nõ iſte eſt Ezechias qui deſtruxit excelſa illius, & altaria, & præcepit Iudæ & Ieruſalem, dicens, Coram altari vno adorabitis, & in ipſo comburetis incenſum? An ignoratis quæ ego fecerim, & patres mei cũctis terrarũ populis? nunquid præualuerunt dij Gentium, omniúmque terrarum liberare regionem ſuam de manu mea? Quis eſt de vniuerſis dijs Gentium, quas vaſtauerunt patres mei, qui potuerit eruere populum ſuum de manu mea, vt poſſit etiam Deus veſter eruere vos de hac manu? Non vos ergo decipiat Ezechias, nec vana perſuaſione deludat, neque credatis ei. Si enim nullus potuit Deus cunctarũ Gẽtium atque regionum liberare populũ ſuum de manu mea, & de manu patrum meorũ, conſequẽter nec Deus veſter poterit eruere vos de hac manu mea. Sed & alia multa locuti ſunt ſerui eius cõtra Dominũ Deũ, & contra Ezechiam ſeruum eius. epiſtolas quoque ſcripſit plenas blaſphemiæ in Dominũ Deũ Iſrael, & locutus eſt aduerſum eũ, Sicut dij Gentium cæterarum non potuerunt liberare populum ſuum de manu mea, ſic & Deus Ezechiæ eruere nõ poterit populum ſuum de manu iſta. Inſuper & clamore magno, lingua Iudaica, cõtra populum qui ſedebat in muris Ieruſalem, perſonabat, vt terreret eos, & caperet ciuitatem.

CAP. XXXII.

Poſt illa geſta[1] & fidem illam, venit Sanherib rex Aſſyriorum: & ingreſſus Iehudã, caſtrametatus eſt aduerſus ciuitates munitas, [2]ſtatuitque illas abruptas ſibi [vendicare.] Videns ergo Ezechias quòd Sãherib veniſſet, [3]& ſtatuiſſet etiã ipſi Ieruſalem bellũ inferre, Iniit conſiliũ cum principibꝰ ſuis & cũ[4] heroibus ſuis, vt obturarẽt aquas fontiũ, qui extra vrbem erant: & hi[5] auxilio ei fuerunt. Cõgregatus[6] enim eſt multus populus, & obſtruxerũt omnes fontes, ſimúlque torrentẽ qui inundat in medio[7] terræ, dicẽtes, [8]Cur venirent reges Aſſyriæ, & inuenirent aquas multas? [9]Roboratus itaque [Ezechias,] [10]ædificauit omnes muros ruptos, [11]& excitauit [munitiones] ſuper turres, [12]aliúmque murũ foris, [13]roborauitque Millo in ciuitate Dauidis: fecit quoque multa tela & clypeos. Cõſtituit præterea imperatores ſuper populũ qui bellũ gererent, cõgregauitque eos ad ſe in platea[14] portæ ciuitatis, [15]loquutúſque eſt in cor eorũ huiuſmodi verbis, Fortes eſtote, &[16] agite ſtrenue: ne timueritis, neque animo frãgamini metu Aſſyrij regis, aut metu totiꝰ multitudinis quæ cũ eo eſt, [17]apud nos enim plures ſunt quàm cũ illo. Cũ illo eſt[18] brachiũ carneũ, nobiſcũ autẽ, Dominꝰ Deꝰ noſter, vt auxilietur nobis, & pugnet noſtras pugnas. populꝰ ergo nixus eſt verbis Ezechiæ regis Iehuda. ¶ Poſt hæc miſit Sãherib rex Aſſyriorũ legatos ſuos Ieroſolyma, ([19]nã ipſe oppugnabat Lachis, cúmque eo quidquid roboris habebat,) ad Ezechiã regẽ Iehuda, & ad omnẽ Iehuda, qui fuerũt Ieroſolymis, huiuſmodi mandatis, Sic dicit Sanherib rex Aſſyriorũ, Quo nitimini vos, qui habitatis in obſeſſa Ieruſalem? An verò Ezechias [20] vobis perſuadet vt tradatis vos morti, fame & ſiti, his [ſæpe] ſermonibus, Dominus Deus noſter liberabit nos de manu regis Aſſur? Annon Ezechias is eſt qui abſtulit excelſa [21]eius atque aras eius, & ait ad Iehudã & Ieruſalẽ, dicens, [22]Dũtaxat corã [hac] vna ara adorabitis, & ſuper hãc incenſũ adolebitis? An ignoratis quid ego fecerim & patres mei, omnibꝰ populis[23] terrarũ? Potuerúntne, [24]vel etiã maxime ſe poſſe extimarint, dij Gẽtiũ terrarũ liberare terrã eorũ de manu mea? Quis verò eſt ex oibꝰ dijs Gẽtiũ illarum quas exciderunt patres mei, qui liberare potuerit populũ ſuũ de manu mea, quòd Deꝰ veſter poſſit vos liberare de manu mea? [25]Ne ergo ſeducat vos Ezechias, [26] neque lactet vos ſic, ne credatis ei: [27]quoniã nullus eſt Deus cuiuſcũque nationis aut regni, qui potuerit aſſerere populũ ſuum de manu mea, & de manu maiorum meorũ, quanto minus Deus veſter [28]aſſerere poterit vos de manu mea? Et alia quædam loquuti ſunt legati eius cõtra Dominũ Deum, atque cõtra Ezechiam ſeruum eius. Adhæc ſcripſit epiſtolas, in quibus blaſphemauit Dominum Deum Iſraelis, [29]loquutúſque eſt contra eũ, dicẽs, Sicut dij Gentium[30] terrarũ non potuerũt liberare populum ſuũ de manu mea, ſic Deus Ezechiæ nõ[31] aſſeret populum ſuũ de manu mea. Clamauerũt etiã voce magna Iudaicè cõtra populum Ieroſolymitanũ qui in muris [excubabãt,] vt terrerent eos, pauidóſque redderent, ſicque vrbem caperent.

¶1 & veritatem iſti. i. q.d. His geſtis quæ veriſſima ſunt. ¶2 Heb. dixitque illas perrumpere ſibi. i. ſtatuit eas capere ſibi, ruptis muris. ¶3 Heb. & facies eius eſſet ad bellũ cõtra Ieruſalem. i. & vidiſſet Sennacherib veniſſẽ recta vt oppugnaret Ieruſalem. ¶4 Heb. fortibꝰ ¶5 ſub. in obturandis illis aquis. ¶6 itaque ¶7 vl, regionis. ¶8 q.d. Quare cõmittemus vt quũ venerit reges Aſſyriæ, inueniãt aquas multas? ¶9 i. Bono & forti animo præditꝰ. ¶10 i. inſtaurauit. ¶11 Heb. & aſcendere fecit [ſub. medelam] ſuper turres. i. turres dirutas inſtaurauit. ¶12 q.d. & altero muro cinxit vrbem, quæ iã erat mœnibus cincta. ¶13 i. inſtaurauit. vl, & muniuit plateã illã quæ dicebatur Millo quæ erat iuxta vrbẽ Dauidis. i. Sion. Nã Millo erat platea intra vrbem iuxta mœnia. ¶14 i. quæ adiacebat portæ vrbis. ¶15 q.d. allocutus eſt eos blãdis verbis, cõſolãs eos. ¶16 cõfortamini: ¶17 q.d. trahit ſecum magnũ exercitum hominũ: at tamen erit nobis lõge maior exercitus angelorũ: aderit nobis longe maior exercitus quàm qui eſt cũ illo. ¶18 i. homines quorũ vires ſunt imbecilles. ¶19 Heb. ipſe autẽ erat iuxta Lachis, & vniuerſum regnũ eius cũ eo. i. vniuerſus populus regni eius cũ eo. q.d. obſidebat Lachis ingẽti exercitu. ¶20 imponit vobis. Verbũ Hebraicũ hic ſignificat ſuadẽdo decipere. Propriè ſignificat ſuadere, ſiue perſuadere. ¶21 ſub. Dei quo nitimini. Vtitur hic Sennacherib falſis pro veris, vt probet quod vult. neque enim ſuſtulerat Ezechias altaria Dei, ſed tantũ idolorum. ¶22 Heb. Coram altari [hoc] vnico ¶23 vl, regionũ ſub. ab Aſſyriis deuictarũ. ¶24 Heb. valẽdo, ¶ [vt dicatis] pro Deꝰ. vl, vt Deꝰ ¶25 Nunc ergo, ne ¶26 Heb. neque perſuadeat vobis ſicut hoc. i. tale quidpiã. ¶27 Heb. ſi non potuit vllus Deus omniũ Gentiũ & regnorum eripere ¶28 eripere ¶29 dicendo cõtra eum ad hunc modum, ¶30 vl, regionum. ſub. à maioribus meis deuictarum. ¶31 eripiet

Digitized by Google

¶12 Lel' regionis in qua colebitur ea idola. ¶13 vl, vociferati ſunt ad Deū. ¶14 Heb. omnē potētem virib', .i. fortiſſimos quoſque. ¶15 .i. filij eius. ¶16 ſub. aliorū. ¶17 Heb. deduxit eos à circuitu eorum. q.d. ſua miſericordia ita ſeruauit eos, vt nō timerent ſibi ab ijs qui erant in circuitu eorū. ¶18 autem ¶19 Heb. factus eſt & exiſtimatus maximus ¶40 In tēpore illo ¶41 vl, vſque ad mortē, ¶42 ſub. Domino. i. precatus Dominū vt ſcilicet daret ei ſignum. ¶43 vl, ſignū. ſiue. portentū ¶44 iuxta retributionē ſup ipſum. i. beneficiorū acceptorū à Domino nō eſt recordatus Ezechias, quiuis in eum multa contuliſſet Dominus. ¶45 ſub. Dei. ¶46. Heb. i ſuperbia cordis ſui. i. poſtea quā ſuperbiuit, vl, ſubmiſſior factus eſt à ſuperbia cordis ſui. ¶47 & non venit ¶48 & fecit ¶49 vl, aromatum, ¶50 Heb. d. ſ[illegible]i. i. omnis ſupellectilis pretioſæ.

¶51 vl, Apothecas. aut. Horrea; ſ[illegible] fecit ſibi. ¶52 Heb. præſepia. aut. ſtabula omni beſtiæ & beſtiæ, & ordines præſepi-

loquutique ſunt contra Deum Ieruſalē, ſicut contra deos populorum[12] terræ,' qui erant opus manuū hominū. ¶Orauit ergo Ezechias rex & Ieſaias filius Amoz propheta gratia huiꝰ rei, &[13] clamauerunt in cælum.' Miſit autē Dominus angelum, & perdidit[14] omnes heroes bellatores,' duces & principes in caſtris regis Aſſyrij, reuerſuſque eſt ipſe cū ignominia in regionē ſuā: & ingreſſus eſt phanum Dei ſui, vbi eum proſtrauerūt gladio[15] hi qui de viſcerib' eius exierāt.' Seruauit itaque Dominus Ezechiam, & ciues Ieroſolymitanos à manu Sanherib regis Aſſyrij, & à manu[16] omniū,' &[17] tutatus eſt eos circūquaque.' Multi[18] etiam' attulerūt Ieroſolyma munera Domino, dona quoq; pretioſa ipſi Ezechiæ regi Iehuda, &[19] euectus eſt' poſt hæc corā omnibus[ſiliis] gētibus.[40] Quodā verò tēpore' ægrotabat Ezechias[41] letaliter, & orauit ad Dominū, qui loquutus[42] ei,' dedit[43] prodigiū:' at Ezechias nō rependit[44] iuxta hoc quod ei impēſum erat,' quin potius elatū eſt cor eius, ita vt[45] indignatio' excitaretur cōtra Iehuda & Ieruſalē. Verūtamen ſubmiſſior factus eſt Ezechias[46] quum elatū fuiſſet cor eius,' ipſe videlicet & ciues Ieroſolymitani,[47] vt nō veniret' ſuper eos indignatio Domini in diebꝰ Ezechiæ. ¶Erat autē Ezechias opulētꝰ, cui etiā acceſſit inſignis gloria,[48] parauerat enim' ſibi theſauros argēti, auri, lapidum pretioſorū,[49] odorum,' clypeorū, omniūmque vaſorum[50] ex quibus voluptas capitur.[51] Repoſitoria' inſuper ad prouentū frumenti, vini & olei,[52] ſepta quoq; pro omnis generis pecoribꝰ, & ſepta pro gregibus.' Parauit quoque ſibi ciuitates, & pecudes, & boues, eāſq; multos, quoniā Deus dederat ei ſubſtātiam valde multā. Is Ezechias obſtruxit[54] ſcaturigines aquarū Gihō ſuperioris, & direxit eas deorſum' ad Occidentē ciuitatis Dauidis, & proſpere ceſſit Ezechiæ in omni opere ſuo.[55] Quūmque principes Babylonis miſiſſent ad eū oratores interrogatum de portēto quod fuerat in terra,' dereliquit eum Deus, vt tētaret eū,[56] vt nōſſetque fieret quidquid fuit in corde eiꝰ. ¶Reliquū verum Ezechiæ, &[57] beneficētiæ' eius, en hæc ſcripta ſunt in prophetia Ieſaiæ filij Amoz prophetæ, in libro regum Iehuda & Iſraelis. Dormiuit itaque Ezechias cum patribus ſuis, & ſepelierunt eum in inſigniorib' ſepulchris filiorū Dauidis, gloriam ei exhibētes in morte ſua omnis Iehuda & ciues Ieroſolymitani, regnauitque Manaſſes filius eius pro eo.

CAP. XXXIII.

Duodecim annos natus erat Manaſſes quū regnare cœpiſſet, regnauitq; annis quinquagintaquinq; Ieroſolymis. Deſignauit autē malū in oculis Domini iuxta abominandas res Gētium, quas eiecerat Dominus ante filios Iſraelis. Reædificauit enim excelſa quæ diruerat Ezechias pater eius, & excitauit aras baalim, & fecit lucos, adorauit omnē militiam cælorū, & coluit eam.[1] Extruxit' deinde aras in æde Domini,[2] quum tamē Dominus dixiſſet,' In Ieruſalē erit nomen meū perpetuò. Aedificauit quoq; altaria vniuerſæ[3] militiæ cælorū' in duobus atrijs ædis Domini. Et traduxit filios ſuos per ignē in valle filiorū Hinnom:[4] erat mathematicꝰ, veneficus, maleficus,' pythonē cōſulebat, magiā exercebat.

Locutūſque eſt cōtra Deū Iſrael' ſicut aduerſum deos populorum terræ, opera manuū hominū. ¶Orauerunt igitur Ezechias rex, & Eſaias filius Amos prophetes, aduerſum hāc blaſphemiā, ac vociferati ſunt vſque in cœlū. Et miſit Dominus angelū ſuum' qui percuſſit omnē virum robuſtum, & bellatorē, & principem exercitus regis Aſſyriorū. Reuerſuſque eſt cū ignominia in terram ſuā. Cúmque ingreſſus eſſet domū Dei ſui, filij qui egreſſi fuerant de vtero eius, interfecerūt eum gladio. Saluauitq; Dominus Ezechiā & habitatores Ieruſalem, de manu Sēnacherib regis Aſſyriorum, & de manu omniū, & præſtitit ei quietem per circuitū. Multi etiā deferebāt hoſtias, & ſacrificia Domino in Ieruſalem, & munera Ezechiæ regi Iuda: qui exaltatus eſt poſt hæc corā cunctis gentibus. ¶In diebus illis ægrotauit Ezechias vſque ad mortē, & orauit Dominū: exaudiuitque eū, & dedit ei ſignum. Sed non iuxta beneficia quæ acceperat, retribuit, quia eleuatum eſt cor eius: & facta eſt contra eum ira, & cōtra Iudam & Ieruſalē. Humiliatúſq; eſt poſtea, eo quòd exaltatū fuiſſet cor eiꝰ, tā ipſe, quàm habitatores Ieruſalem: & idcirco nō venit ſuper eos ira Domini in diebus Ezechiæ. ¶Fuit autem Ezechias diues, & inclytus valde, & theſauros ſibi plurimos cōgregauit argenti & auri & lapidis precioſi, aromatum, & armorum vniuerſi generis, & vaſorum magni pretij. Apothécas quoque frumēti, vini, & olei, & præſepia omniū iumentorū, cauláſq; pecorū, & vrbes ſex' ædificauit ſibi. habebat quippe greges ouiū & armentorū innumerabiles, eo q dediſſet ei' Dominꝰ ſubſtātiam multam nimis. Ipſe eſt Ezechias qui obturauit ſuperiorem fontē aquarum Gihon, & auertit eas ſubter ad Occidētē Vrbis-Dauid: in omnibus operibus ſuis fecit proſpere quæ voluit. Attamen in legatione principū Babylonis, qui miſſi fuerant ad eū, vt interrogarent de portento quod acciderat ſuper terram, dereliquit eum Deus vt tentaretur, & nota fierēt omnia quæ erant in corde eius. ¶Reliqua autē ſermonū Ezechiæ, & miſericordiarū eius ſcripta ſunt in viſione Eſaiæ filij Amos, prophetæ, & in Libro regū Iuda & Iſrael. Dormiuitq; Ezechias cū patribus ſuis, & ſepelierūt eum ſuper ſepulchra filiorum Dauid: & celebrauit eius exequias vniuerſus Iuda, & omnes habitatores Ieruſalē: regnauitq; Manaſſes filius eius pro eo.

CAP. XXXIII.

Duodecim annorum erat Manaſſes cum regnare cœpiſſet: & quinquagintaquinque annis regnauit in Ieruſalem. Fecit autem malum coram Domino, iuxta abominationes Gētium, quas ſubuertit Dominus coram filijs Iſrael. Et conuerſus, inſtaurauit excelſa quæ demolitus fuerat Ezechias pater eius: conſtruxitque aras baalim, & fecit lucos: & adorauit omnem militiam cæli, & coluit eam. Aedificauit quoque altaria in domo Domini, de qua dixerat Dominꝰ, In Ieruſalē erit nomen meū in æternum. Aedificauit autem ea cuncto exercitui cæli, in duobus atrijs domus Domini. Tranſireque fecit filios ſuos per ignē, in Valle-ben-ennom: obſeruabat ſomnia, ſectabatur auguria, maleficis artibꝰ inſeruiebat: habebat ſecū magos & incantatores

bus. i. fecerat ſtabula in quibus habebat varia animalia: & ea ſtabula diſpoſuerat & collocarat certo quodam ordine. ¶54 exitum aquarū fontis Gihon ſuperiorē, & recta deduxit eas ſubter &c. Gihon, nomen eſt fontis qui non procul aberat ab vrbe Ieruſalem. ¶55 Heb. Et ſic propter legatos[vl interpretes, Gallice. Les truchemans] principū Babylonis qui miſerant[illos]ad eū vt quærerent portentū quod factum fuerat in ea regione. ſub. propter Ezechiā. vl, quod dicebatur factū fuiſſe in illa regione, &c. ¶56 Heb. vt ſciret. ſub. Deus &c. vl, vt omnes ſcirent quid haberet in animo. ¶57 vl, miſericordiæ XXXIII. ¶1 ſub. in honorē idolorū. ¶2 de qua dixerat Dominꝰ, ¶3 Multitudinem ſtellarum intelligit per militiā cæli. ¶4 obſeruabat tempora, augurabatur, & diuinationi vacabat.

Digitized by Google

Malúque male operatus eſt coram Domino, vt B irritaret eum. ſculptile quoque, & conflatile ſignum poſuit in domo Domini, de qua locut⁹ eſt Dominus ad Dauid, & ad Salomonem filium eius, dicẽs, In domo hac, & in Ieruſalẽ quam elegi de cũctis tribubus Iſrael, ponam nomen meũ in ſempiternum. Et mouere non faciam pedem Iſrael de terra quam tradidi patrib⁹ eorum: ita duntaxat ſi cuſtodierint facere quæ præcepi eis, cunctámque legem, & ceremonias atque iudicia per manũ Moyſi. Igitur Manaſſes ſeduxit Iudam & habitatores Ieruſalem, vt facerent malum ſuper omnes Gentes quas ſubuerterat Dominus à facie filiorũ Iſrael. ¶Locutúſque eſt Dominus ad eum, & ad populum illius: & attendere noluerunt. Idcirco ſuperinduxit eis principes exercitus regis Aſſyriorum: ceperúntque Manaſſen, & vinctum catenis, atque C compedibus duxerũt in Babylonem. ¶Qui poſtquam coangustatus eſt, orauit Dominum Deum ſuum: & egit pœnitentiam valde coram Deo patrum ſuorum. Deprecatúſque eſt eum, & obſecrauit intẽte: & exaudiuit orationem eius, reduxítque eum Ieruſalem in regnum ſuum. & cognouit Manaſſes quòd Dominus, ipſe eſſet De⁹. Poſt hæc ædificauit murum extra Ciuitatem Dauid, ad Occidentem Gihon, in conualle: ab introitu portæ piſcium per circuitum vſque ad Ophel, & exaltauit illum vehementer: conſtituítque principes exercitus in cunctis ciuitatibus Iuda munitis. Et abſtulit deos alienos, & ſimulachrum de domo Domini: aras quoque quas fecerat in monte domus Domini, & in Ieruſalem: & proiecit omnia extra vrbem. Porrò inſtaurauit altare Domini, & immolauit ſuper illud victimas, & pacifica, & laudem: præcepítque Iudæ vt ſeruiret Domino Deo Iſrael. Attamen adhuc populus immolabat in excelſis Domino Deo ſuo. Reliqua autem geſtorũ Manaſſæ: & obſecratio eius ad Deũ ſuum: verba quoque videntium qui loquebãtur ad eum in nomine Domini Dei Iſrael, cõtinen- D tur in ſermonibus regum Iſrael. Oratio quoque eius & exauditio, & cuncta peccata, atque contẽptus, loca etiam in quibus ædificauit excelſa, & fecit lucos, & ſtatuas antequam ageret pœnitentiam, ſcripta ſunt in Sermonibus Hozái. Dormiuit ergo Manaſſes cum patribus ſuis, & ſepelierũt eum in domo ſua: regnauítque pro eo filius eius Amon. ¶Viginti duorũ annorum erat cum regnare cœpiſſet: & duob⁹ annis regnauit in Ieruſalem. Fecítque malũ in conſpectu Domini, ſicut fecerat Manaſſes pater eius: & cunctis idolis quæ Manaſſes fuerat fabricatus, immolauit, atque ſeruiuit. Et non eſt reueritus faciem Domini, ſicut reueritus eſt Manaſſes pater eius: & multo maiora deliquit. Cúmque coniuraſſent aduerſus eum ſerui ſui, interfecerunt eum in domo ſua. Porrò reliqua populi multitudo, cæſis ijs qui Amon percuſſerant, conſtituit regẽ Ioſiam filium eius pro eo.

CAP. XXXIIII.

Octo annorũ erat Ioſias cum regnare cœpiſſet: & triginta & vno anno regnauit in Ieruſalem. Fecítque quod erat rectũ in cõſpectu Domini, & ambulauit in vijs Dauid patris ſui: non declinauit neque ad dexterã, neque ad ſiniſtrã. Octauo autẽ anno regni ſui, cũ adhuc eſſet puer, cœpit quærere Deũ patris ſui Dauid: & duodecimo anno poſtquã regnare cœperat, mũdauit Iudam & Ieruſalẽ ab excelſis, & lucis, ſimulachriſque, & ſculptilibus. Deſtruxerúntque coram eo

[In ſumma,] multa mala deſignauit in oculis Domini, quib⁹ eũ irritabat. Poſuit inſuper ſculptile ſimulachrum quod fecerat in ædem Dei, [6] quũ tamen Deus dixiſſet ad Dauidem & ad Solomonem filiũ eius, In æde iſta & in Ieruſalem, quam elegi præ omnibus tribubus Iſraelis, ponã nomen meũ in æternum, Nec vltra auferã pedem Iſraelis de terra quam cõſtitui patribus veſtris, modo obſeruent & faciant cuncta quæ præcepi eis [7] in vniuerſa lege, ritib⁹ atque iudicijs per Moſen. Manaſſes itaque in errorẽ abduxit Iehudã & ciues Ieroſolymitanos, [8] vt malitia Gentes ſuperarẽt, quas deleuit Dominus ante filios Iſraelis. ¶[9] Loquutus eſt autẽ Domin⁹ ad Manaſſen, & ad populũ eius, at nõ attẽderũt: adduxit igitur Dominus contra eos principes exercitus regis Aſſyriorum, qui [10] ceperũt Manaſſen cõpedibus, vinxerúntque eũ catenis duabus, ducentes eum in Babyloniã. ¶Quum verò in anguſtias adductus eſſet, precatus eſt faciẽ Domini Dei ſui, admodũ ſubmiſſus factus in cõſpectu Dei patrũ ſuorum. Quúmque oraſſet eũ, exaudit⁹ eſt: exaudiuit enim ſupplicationẽ eius, & reduxit eũ Ieroſolyma in regnũ ſuum. tum cognouit Manaſſes quòd Domin⁹ eſſet Deus. [11] Poſt hæc ædificauit murum exteriorem ciuitati Dauidis, ad Occidentẽ Gihon in valle, [12] & vbi itur ad portã piſciũ, [13] & circũ Ophel, & valde altum fecit [14] eũ: poſuit quoque duces exercitus in omnibus ciuitatibus munitis per Iehudã. Abſtulit etiam deos alienos, & ſimulachra ex æde Domini, & cũcta altaria quæ extruxerat in monte ædis Domini, & in Ieruſalẽ, proiecítque extra ciuitatẽ. Reparauit itẽ altare Domini, & immolauit ſuper ipſum ſacrificia pacificorũ & gratiarũ actionis: præcepítque ipſi Iehuda, [15] vt ſeruirẽt Domino Deo Iſraelis. Verũtamen popul⁹ adhuc ſacrificabat in excelſis, [16] licet Domino Deo ſuo. Reliquũ geſtorũ Manaſſis, & oratio eius ad Deũ ſuum, & ſermones videntiũ qui ad eũ ſunt loquuti in nomine Domini Dei Iſraelis, en hæc ſcripta ſunt in rebus regũ Iſraelis. Oratio quoque eius, & quomodo exauditus ſit, omnia peccata eius, trãſgreſſio eius, loca in quib⁹ ædificauerat excelſa, & lucos cõſtituerat atque ſimulachra anteq̃ ſe ſubmitteret, en iſta ſcripta ſunt [17] in verbis videntiũ. Dormiuit autẽ Manaſſes cũ patrib⁹ ſuis, ſepelierúntque eũ [18] in domo ſua, & regnauit Amon fili⁹ eius pro eo. ¶Natus erat Amõ vigintiduos annos quũ [19] regno eſſet inauguratus, regnauítque duob⁹ annis Ieroſolymis. Deſignauit autẽ malum in oculis Domini, quẽadmodũ deſignauerat pater eius: nã omnibus ſculptilib⁹ quæ fecerat pater eius, ſacrificauit Amon, & coluit ea. Sed non eſt ſubmiſſior factus [20] in cõſpectu Domini ſicut Manaſſes pater eius ſubmiſſus factus fuerat, quin Amõ iſte [21] auxit delictũ. Cõſpirarũt autẽ aduerſus eũ ſerui eius, interfecerúntque eũ in domo ſua, popul⁹ autẽ terræ percuſſerũt omnes illos qui conſpirauerãt cõtra regem Amon, & cõſtituerũt regẽ idẽ popul⁹ terræ Ioſiam filium eius pro eo.

CAP. XXXIIII.

Octo annos natus erat Ioſias quum inciperet regnare, regnauítque in Ieruſalẽ annis triginta vnũ. Is rectũ fecit in oculis Domini, & inceſſit in vijs Dauidis patris ſui: nõ receſſit neque ad dexterã, neque ad ſiniſtrã. Octauo anno regni ſui, quũ adhuc puer eſſet, cœpit quærere Deũ Dauidis patris ſui: anno verò [1] duodecimo cœpit expurgare Iehudam & Ieruſalẽ ab excelſis, lucis, ſculptilibus & fuſilibus. Diruerúntque coram eo

[5] vel eſt ſingulare pro pluralis. [6] de qua dixerat Deus [7] id eſt vniuerſam legẽ & ſtatuta & iudicia per Moſen. q. d. modo diligenter adimpleuerint omnia quæ præcepi illis per Moſen: omnia inquã quæ præcepi illis, id eſt vniuerſam legem & ſtatuta & iudicia. [8] Heb. vt facerent malũ præ Gentibus, [9] ſub. per prophetas. [10] i. captum Manaſſen conſtrinxerunt cõpedib⁹. [11] nempe quũ redijſſet ad cor, & reliquiſſet cultum idolorum. [12] vt, quæ itur ad portã piſciũ. Ita dicebatur quòd per eã inferrentur piſces: aut ad eam venderentur piſces. [13] Heb. & circundedit, ſub. muro arcẽ dictã Ophel. Arx erat magna & inſignis in Ieruſalem. [14] ſub. murũ. Relatiuum ſine antecedente. [15] ſub. poſtea, relictis idolis. [16] duntaxat [17] i. in commentarijs prophetarum. vel, in verbis Hoſai. vt ſit nomẽ proprium prophetæ illius temporis, aut alterius viri. [18] i. in regia, ſiue in horto regiæ. quia fuerat impi⁹ rex, non fuit ſepultus cum alijs regibus. [19] regnare cœpit, [20] à conſpectu

[1] multiplicauit delictum. i. multa ſcelera patrauit. XXXIIII. [1] ſub. à vijs Dauidis [2] ſub. regni ſui. i. quum iam attigiſſet viceſimum annum. [3] i. eo ſpectante.

altaria [4]baalim,[5]& ſimulachra quę ſuperiori æ-
tate ſuper illa fuerunt,' demolitus eſt: lucos etiā,
& ſculptilia, & fuſilia contriuit atque cōminuit,
&[6]ſparſit' ſuper ſepulchra eorū qui ſacrificaue-
rant eis. Oſſa quoque[7]ſacerdotum' combuſſit [8]in
altaribus eorū,' & mūdauit[9]Iehudā & Ieruſalē.
Id[ſ]fecit[in ciuitatib' Manaſſe, Ephraim, & Sime-
on vſq; in Naphtali in[10]deſolatis locis eorū' cir-
cūquaq;. Diruit itaque altaria atq; lucos, & ſcul-
ptilia cōminuit & cōtriuit, cūctaq;[11]ſimulachra'
confregit per vniuerſam terram Iſraelis, reuer-
ſuſq; eſt Ieroſolyma. ¶ Regni ſui anno duodeui-
geſimo quū expurgaſſet terram atque ædē, mi-
ſit Saphan filium Azaliæ, & Maaſiā præfectum
vrbis, & Ioah filium Ioahas[12]à memoria,' vt in-
ſtaurarēt ædem Domini Dei ſui. Veniētēſque ad
Hilkiam ſacerdotē magnum,[13]dederūt' pecuniā
quæ illata fuerat in ædem Dei, quam collegerāt
Leuitæ cuſtodes liminis de manu [14]Manaſſe &
Ephraim,' atq; ab vniuerſis reliquijs Iſraelis, &
ab omni Iehuda ac Beniamin, reuerſiq;[15]ſunt' Ie
roſolyma: Dederūt [inquam][16]in manū eorū qui
faciundo operi in æde Domini inſpectores con-
ſtituti erant,' qui dederunt eā facientibus opus,
laborantibus in æde Domini,[17]inſtaurātibus ſar
ta tecta ædis: 'Dederūt inquā[18]artificibus & ſtru-
ctoribus:' vt compararent lapides exciſos, & li-
gna[19]ad compages & axes domorū,' quas vaſta-
uerant reges Iehuda. Viri autē huiuſmodi,[20]fa-
ciebant opus bona fide:' præpoſitique eis erant
Iahath, Obadias Leuitæ, de[21]filijs' Merari: Zacha-
rias & Meſullam, de filijs Cahathitarum:[22]qui ſo
licitarēt opus: [23]ſed & Leuitæ omnes qui eruditi
erant in inſtrumētis muſicis. [23]Super baiulos ve
rò' &[24]ſollicitatores omniū qui opus faciebāt, &
ſingula miniſteria, ex Leuitis erant quidā & ſcri
bis, ex præfectis & ianitoribus.' Quūmq;[25]effer-
rent' pecuniam illatā in ædem Domini, inuenit
Hilkias ſacerdos librum legis Domini, [[26]qui da
tus erat][27]miniſterio' Moſis. [28]Reſpōdens autem
Hilkias, dixit Saphan ſcribæ,' Librum legis inue
ni in æde Domini. deditque Hilkias librum ipſi
Saphan, Saphā verò portauit librum ad regem:
referens ſimul ad regem[29]negotiū' hiſce verbis,
Quidquid datum eſt in manum ſeruorū tuorū,
ipſi perficiunt. [30]Conflabāt autem' pecuniam in-
uentam[31]in æde Domini,' dederūntq; eā in ma-
num[32]inſpectorū,' inque manū facientium op'.
Indicauit præterea Saphan ſcriba, regi, dicens,
Librum dedit mihi Hilkias ſacerdos. legitque in
eo Saphan corā rege. Quū verò rex audiſſet ver-
ba legis, diſcidit veſtimenta ſua. Præcepitq; rex
Hilkiæ, & Ahicam filio Saphan, atq; Abdon filio
Micheæ, & Saphā ſcribæ, & Aſaiæ ſeruo[33]regis,'
huiuſmodi mādatis, Ite, cōſulite Dominum pro
me. & pro reliquijs [34]Iſraelis' & Iehuda, ſuper
verbis libri qui eſt inuētus: quoniā magn' eſt fu
ror Domini, qui cōflatus eſt contra nos, eo q pa
tres noſtri non cuſtodierūt verbū Domini, vt a-
gerēt iuxta omnia quæ ſcripta ſunt i libro iſto.
Abijt itaq; Hilkias[35]& quib' rex[mandauerat] ad
Huldam propheciſſam, vxorem Sallum filij Toc-
hath, filij Haſra cuſtodis[36]veſtiū,' (habitabat[37]e-
nim' illa Ieroſolymis[38]in ſecunda[parte,]') & loquuti ſunt ad eā[39]ad hūc modū.' Dixit autem illa, Sic
dicit Dominus Deus Iſraelis, Dicite viro qui miſit vos ad me, Sic dicit Dominus, Ecce ego[40]adduco'

aras baalim: & ſimulachra quæ ſuperpoſita fue-
rant, demoliti ſunt: lucos etiā, & ſculptilia ſucci-
dit atq; cōminuit: & ſuper cumulos eorū qui eis
immolare conſueuerāt, fragmēta diſperſit. Oſſa
præterea ſacerdotū combuſſit in altaribus idolo
rū, mūdauitque Iudā & Ieruſalē. Sed & in vrbi-
bus Manaſſæ, & Ephraím, & Simeō vſque Neph-
thali cūcta ſubuertit. Cūmque altaria diſſipaſſet,
& lucos, & ſculptilia cōtriuiſſet in fruſta, cūctá-
que delubra demolitus eſſet de vniuerſa terra Iſ
rael, reuerſus eſt in Ieruſalē. ¶ Igitur anno octa
uodecimo regni ſui, mundata iam terra, & tem-
plo Domini, miſit Saphan filiū Eſeliæ, & Maaſi-
am principem ciuitatis, & Ioha filiū Ioachaz, à
commentarijs: vt inſtaurarent domum Domini
Dei ſui. Qui venerunt ad Helciam ſacerdotē ma-
gnum: acceptáque ab eo pecunia, quæ illata fue
rat in domum Domini, & quam congregauerāt
Leuitæ & ianitores de Manaſſe, & Ephraim, &
vniuerſis reliquijs Iſrael, ab omni quoque Iu-
da, & Beniamin, & habitatoribus Ieruſalem,
tradiderunt in manibus eorū qui præerant o-
perarijs in domo Domini, vt inſtaurarent tem-
plum, & infirma quæque ſarcirent. At illi dede-
runt eam artificibus, & cæmentarijs: vt emerent
lapides de lapicidinis, & ligna ad cōmiſſuras ædi
ficij, & ad contignationem domorū, quas deſtru
xerant reges Iuda. Qui fideliter cuncta faciebāt.
Erant autem præpoſiti operantiū, Iahath & Ab-
dias de filijs Merari: Zacharias & Moſollam de
filijs Caath: qui vrgebāt opus: omnes Leuitæ ſci-
entes organis canere. Super eos verò, qui ad di-
uerſos vſus onera portabant, erant ſcribæ & ma
giſtri de Leuitis, ianitores. Cūmque efferrēt pe-
cuniam quæ illata fuerat in templum Domini,
reperit Helcias ſacerdos librū legis Domini, qui
datus fuerat per manum Moyſi. Et ait ad Saphā
ſcribam, Librum legis inueni in domo Domi-
ni: & tradidit ei. At ille intulit volumen ad re-
gem & nunciauit ei, dicens, Omnia quæ dedi-
ſti in manu ſeruorum tuorum, ecce complentur.
Argentum quod repertum eſt in domo Domi-
ni, conflauerunt: datúmque eſt præfectis artifi-
cum, & diuerſa opera fabricantiū. Præterea tra-
didit mihi Helcias ſacerdos hunc librum. Quem
cū rege præſente recitaſſet, audiſſetque ille ver-
ba legis, ſcidit veſtimenta ſua: & præcepit Hel-
ciæ, & Ahicam filio Saphan, & Abdon filio Mi-
cha, Saphan quoque ſcribæ, & Aſaa ſeruo regis,
dicens, Ite, & orate Dominum pro me, & pro re-
liquijs Iſrael & Iuda, ſuper vniuerſis ſermonibus
libri iſtius qui repertus eſt: magnus enim furor
Domini ſtillauit ſuper nos, eo quòd non cuſto-
dierint patres noſtri verba Domini, vt facerent
omnia quæ ſcripta ſunt in iſto volumine. Abijt
ergo Helcias, & hi qui ſimul à rege miſſi fuerāt,
ad Oldā propheridē, vxorem Sellū filij Thecuath,
filij Haſra cuſtodis veſtiū: quæ habitabat in Ie-
ruſalem in Secunda: & locuti ſunt ei verba quæ
ſuprà narrauimus. At illa reſpondit eis, Hæc di-
cit Domin' Deus Iſrael, Dicite viro qui miſit vos
ad me, Hæc dicit Dominus, Ecce, ego inducam

[?]idolorum, ¶5 & ſimulachrorū factorum in honorē ſolis, quæ ſuperpoſita erant illis [altaribus,] ¶6 ſub. illa. ¶7 ſub. qui coluerāt idola illa. ¶8 ſup aras eorū. ſub. ſimulachrorū, vt ſic illas contaminaret. nā id contaminabatur quod cadauer attigiſſet. ¶9 .i. regionē, vel vrbes Iuda. ¶10 malleis ſuis ¶11 ſimulachra in honorem ſolis ¶12 à commentarijs, ¶13 Helcias ſcilicet & miniſtri eius. ¶14 Hic p tribub' ponunt ¶15 erāt ¶16 He. i manū facientiū opus[ſ.i. architectorū] qui præpoſiti erant in domo Do. ¶17 ad ſarciendas ruinas, & ad inſtaurādū tēplum ipſum: ¶18 .i. fabris ferrarijs & fabris lignarijs. ¶19 ad cōmiſſuras faciēdas, & ad cōpingēdas domos, &c. Per cōmiſſuras intelligit ea quę fiunt cōmiſſis lignis & cōpoſitis. q.d. ad opera lignea tradiderunt ligna. ¶20 operabātur eam fide [vt fideliter] in ipſo opere. ſub. templi. ¶21 .i. nepotib'. ¶22 qui exigebant operas: ¶23 [ex] Leuitis oīs intelligens in inſtrumētis cātici. i. oēs periti ac docti organorū, ſeu inſtrumētorū muſicorū pulſandorū. ¶23 [Et it] & ſuper baiulos ¶24 qui vrgebāt oēs qui faciebāt op' in ſingulis miniſterijs: è Leuitis autē [erāt] ſcribæ & præfecti & ianitores. ¶25 vt, depromerēt ¶26 ſubaudiēdū poti', [illatæ] ¶27 Heb. in manu ¶28 Locutus eſt autē Helcias, dicēs ad Saphan ſcribā, ¶29 vt, reſpōſum ¶30 vt, Curarūt autē fundendā ¶31 ſub. quæ inuēta fuerat. ¶32 cōſtitutorū. i. eorū qui erāt præpoſiti. ¶33 .i. ſuo. Antecedens pro relatiuo. ¶34 Per Iſraelem, decē tantū trib' intelligit. ¶35 Heb. & qui [ſer it] regis. i. miniſtri regis. ¶36 ſub. ſacerdotaliū: vel vt alij vertunt, regiarū. ¶37 autem ¶38 Heb. in ſchola. vt, in loco ſecūdæ dignitatis à templo: quo loco dabatur opera eruditioni & diſciplinæ. Chaldæus paraph. in domo diſciplinæ. ¶39 .i. talia quæ dicta ſunt. ¶40 vt, adducturus ſum

[illegible] ſuper habitatores eius, [illegible] ſcripta ſunt in libro hoc, [illegible] Iuda. Quia dereliquerũt [illegible] alienis, vt me ad iracũ[illegible] operibus manuũ ſua[illegible] furor meus ſuper locũ iſtũ, [illegible] Ad regem autẽ Iuda, qui miſit [illegible] deprecando, ſic loquimini, [illegible] dicit Dominus Deus Iſrael, Quoniã audiſti verba voluminis, atque emollitum eſt cor tuũ, & humiliatus es in conſpectu Domini ſuper his quæ dicta ſunt cõtra locum hunc, & habitatores Ieruſalem, reueritúſque faciẽ meã, ſcidiſti veſtimenta tua, & fleuiſti corã me: ego quoque exaudiui te, dicit Dominus. Iã enim colligã te ad patres tuos, & inferẽris in ſepulchrũ tuũ in pace: nec videbũt oculi tui omne malũ quod ego inducturus ſum ſuper locũ iſtũ, & ſuper habitatores eius. Retulerunt itaque regi cuncta quæ dixerat. At ille conuocatis vniuerſis maioribus natu Iuda, & Ieruſalem, Aſcẽdit in domũ Domini, vnáque omnes viri Iuda & habitatores Ieruſalem, ſacerdotes & Leuitæ, & cũctus populus à minimo vſque ad maximum. Quibus audiẽtibus in domo Domini, legit rex omnia verba voluminis. Et ſtans in tribunali ſuo, percuſſit fœdus coram Domino, vt ambularet poſt eum, & cuſtodiret præcepta, & teſtimonia, & iuſtificationes eius in toto corde ſuo, & in tota anima ſua, faceretque quæ ſcripta ſunt in volumine illo quod legerat. Adiurauit quoque ſuper hoc omnes qui reperti fuerant in Ieruſalem & Beniamin: & fecerunt habitatores Ieruſalem iuxta pactum Domini Dei patrum ſuorum. Abſtulit ergo Ioſias cunctas abominationes de vniuerſis regionibus filiorum Iſrael: & fecit omnes qui reſidui erant in Iſrael, ſeruire Domino Deo ſuo. Cunctis diebus vitæ eius non receſſerunt à Domino Deo patrum ſuorum.

CAP. XXXV.

Fecit autẽ Ioſias in Ieruſalem Phaſe Domino, quod immolatũ eſt quartadecima die menſis primi. Et cõſtituit ſacerdotes in officijs ſuis: hortatúſque eſt eos vt miniſtrarent in domo Domini. Leuitis quoque, ad quorũ eruditionẽ omnis Iſrael ſanctificabatur Domino, locutus eſt, Ponite arcã in ſanctuario templi, quod ædificauit Salomon filius Dauid rex Iſrael: nequaquã enim eam vltra portabitis: nũc ergo miniſtrate Domino Deo veſtro, & populo ei⁹ Iſrael: Et præparate vos per domos & cognationes veſtras in diuiſionibus ſingulorũ, ſicut præcepit Dauid rex Iſrael, & deſcripſit Salomon filius eius: Et miniſtrate in ſanctuario eius per familias turmáſq; Leuiticas, & ſanctificati immolate Phaſe: fratres etiam veſtros, vt poſſint iuxta verba quæ locutus eſt Dominus in manu Moyſi facere, præparate. Dedit præterea Ioſias omni populo qui ibi fuerat inuentus in ſolennitate Phaſe, agnos & hœdos de gregibus, & reliqui pecoris triginta millia, boũ quoque tria millia: hæc de regis vniuerſa ſubſtãtia. Duces quoq; eius ſponte quod vouerãt, obtulerunt, tã populo, quàm ſacerdotibus & Leuitis.

malum ſuper locum iſtum, & ſuper habitatores illius omnes maledictiones, quæ ſunt ſcriptæ in libro quem legerũt coram rege Iehuda, Eo quòd dereliquerunt me, & adoleuerũt dijs alijs, vt me prouocarent in cunctis operibus manuum ſuarum: vnde & furor meus [41] ſtillabit ſuper locum iſtum, nec [42] reſidebit. Ad regem autem Iehuda qui miſit vos ad conſulendum Dominum, ſic dicetis inquam ad eum, Sic dicit Dominus Deus Iſraelis, [43] Quandoquidem [propter] verba quæ audiſti, cor tuum molle eſt factũ, & ſubmiſſior factus es in conſpectu Dei, quum [44] audiuiſti [45] verba eius ſuper locum iſtum, & ſuper habitatores eius: ſubmiſſior factus es [inquam] coram me, & diſcidiſti veſtimenta tua, atque fleuiſti in conſpectu meo, [46] audiui & ego, dicit Dominus. Ecce ego [47] colligam te ad patres tuos, colligeriſque [48] intra ſepulchra tua [49] in pace, nec videbunt oculi tui [50] omne malum quod ego [51] induco ſuper locum iſtum, atq; ſuper habitatores eius. Illi ergo retulerunt regi [52] ſermonem. [53] Miſit ergo rex & congregauit omnes ſeniores in Iehuda & Ieruſalem, [54] Aſcenditque rex in ædem Domini, ſimúlque omnes viri Iehuda & ciues Ieroſolymitani: [55] ſed & ſacerdotes & Leuitæ, & omnis populus à maiore ad minorẽ vſque, & legit in aurib⁹ eorũ omnia verba libri fœderis huius inuenti in æde Domini, Stetitq; rex in ſtatione ſua, & pepigit fœdus corã Domino, [56] vt ambularẽt poſt Dominũ, [57] vtque cuſtodirẽt præcepta eius, teſtimonia eius, & ſtatuta eius in toto corde ſuo, atque in tota anima ſua, [58] & facerent verba fœderis huius, quæ ſcripta ſunt in libro iſto. [59] Fecit etiã ſta[re in] pacto,] quicũque Ieroſolymis & in Beniamin erãt: & fecerũt habitatores Ieroſolymitani [60] fœdus Dei, Dei [inquam] patrum ſuorum. Abſtulit quoque Ioſias [61] omnes abominationes ex omnibus terris filiorum Iſraelis, & [62] trãſtulit cunctos quos repererat in Iſraele, [63] vt ſeruirẽt Domino Deo ſuo: nec receſſerunt à Domino Deo patrum ſuorum cunctis diebus eius.

CAP. XXXV.

Fecit autem Ioſias Ieroſolymis Paſa Domino, mactarúntque Paſa decimaquarta mẽſis primi. Et conſtituit ſacerdotes in cuſtodijs ſuis, cõfirmauitque eos in miniſterio ædis Domini. Ait autem ad Leuitas, qui erudiebant omnem Iſraelem, quíque ſancti erant Domino, Ponite arcam ſanctitatis in domo quam ædificauit Solomõ filius Dauidis rex Iſraelis, [1] ne[ſit] vobis onus in humeris: nunc [ergo] ſeruite [2] Domino Deo veſtro, & [3] populo eius Iſraelitico. Præparate [vos] ſecũdum domos patrum veſtrorũ [4] in ordinibus veſtris, iuxta præſcriptum Dauidis regis Iſraelis, & ſecundum ſcriptum Solomonis filij eius. State [5] in ſanctitate ſecundum [6] diſtinctionem domus patrum, [7] iuxta fratres veſtros filios populi, [8] in ordine domus patrum Leuitarum, immolate Paſa, ſanctificamini atque præparate fratres veſtros, vt [9] faciãt iuxta verbũ Domini [10] per Moſen. [11] Segregauit autem [ex munificentia] Ioſias filijs populi oues, agnos & hœdos caprarũ, omnia [12] ad Paſa, pro omni eo qui præſens erat, numero triginta millia, boũ autẽ tria millia, [13] atq; de ſubſtantia regis. Principes quoque eius [14] ſponte populo & ſacerdotibus atque Leuitis [15] ſegregauerunt:

¶41 liquefactus eſt ¶42 vl, extinguetur. ¶43 Heb. [nempe] verba quæ audies, [ſub. ô rex,] Propterea quòd cor tuum &c. Prius alloquebatur eos qui miſſi erãt à rege: deinde cõuertit orationẽ ſuã ad regẽ, &c. ¶44 audiſſes ¶45 .i. comminationem. ¶46 ſub. orationem tuam. ¶47 ſub. morte ¶48 .i. ad vnũ è ſepulchris tuis. Vel vtitur plurali, propter magnitudinẽ ſepulchri. ¶49 q. d. antequam adducã afflictionẽ illã qui adducturus ſum. ¶50 .i. vllam afflictionem, ſiue aliquid calamitatis eius magnæ quam ego &c. ¶51 adducturus ſum ¶52 vl, reſponſum. ſub. propheciſſæ. ¶53 ſub. nũtios ¶54 Aſcendit itaque ¶55 Heb. & ſacerdotes. Aut redũdat &, aut pro id eſt poſitum eſt. ¶56 .i. de ambulando poſt Dominum, ſiue de adimplẽdo legẽ Domini. vl vt ambularet ¶57 déque cuſtodiendo. vl, vt cuſtodiret ¶58 vt faceret ¶59 Heb. Et ſtatuit. vl ſtare fecit. ſub. in loco ſuo, aut in ſtatione. ¶60 iuxta fœdus

¶61 ſub. quæ remanſerant. ¶62 ſubiugauit. vl, ſubiecit & coegit quotquot inuenit in terra Iſrael. q. d. non tantum Iudæos, ſed etiam quotquot inuenti ſunt in Iſraele, coegit ſeruire Deo &c. ¶63 ſeruire XXXV. ¶1 non [erit] vobis onus in humeris. ſub. veſtris. q. d. poſthac non erit vobis ferenda humeris, vt antea. ¶2 ſub. canticis. ¶3 ſub. mactãdo victimas oblatas ab eo. ¶4 vl, iuxta claſſes veſtras, ¶5 in ſanctuario. vl ſtatione ſancta ¶6 claſſes [vl diuiſiones] familiarum ¶7 fratrum veſtrorum filiorum populi. Alij minus recte vertunt, fratribus veſtris filiis populi. ¶8 [& ſecundum] diuiſionẽ domus patris. i. familiæ &c. ¶9 vl, faciatis ¶10 ſub. datum. ¶11 Obtulit [ſ.] i. in victimas paſchales. ¶13 iſta. ſub. omnia, data fuerunt de opibus regis. ¶14 Heb. cum liberalitate. i. libere & vltro. ¶15 obtulerunt. vl, largiti ſunt:

[15]Hilkias,' Zacharias atque Iehiel principes ædis Dei, dederunt ſacerdotibus ad paſchales hoſtias duo millia & ſexcenta [pecudum,] boues verò trecentos. Chonanias autem & Semaias & Nethaneel fratres eius, atque Haſabias, Iehiel, & Ioſabad principes Leuitarũ[17] ſegregauerũt pro Leuitis hoſtias paſchales' [pecudũ] quinque millia, & quingẽtos boues.[18] Parato itaq; miniſterio,' ſtete runt ſacerdotes in ſtatione ſua. Leuitæ quoq; in ſuis ordinibus iuxta mandatũ regis. Et immolauerunt[19] Paſa,' & ſparſerant ſacerdotes [ſanguinem acceptũ][20] de manu Leuitarum,' Leuitæ verò[21] expoliabant.[22] Suſtulerunt autem holocauſtum, vt' darent ea[23] ordinibus' ſecundum domos patrum[24] ex filijs' populi,[25] adducerẽtq;' Domino quemadmodum ſcriptum eſt in libro Moſis,[26] eodẽ modo cum bobus.[27] Coxerũt' quoq;[28] Paſa' igne iuxta morẽ,[29] quæ verò ſanctificata fuerunt,' coxerunt in ollis, ahenis & caldarijs, & feſtinatò [diſtribuerunt] oibus[30] filijs populi,[31] Deinde parauerunt ſibi' & ſacerdotibus, nam ſacerdotes,[32] filij' ſcilicet Aharonis, in ſacrificandis holocauſtis & adipibus [occupati erant] ad noctem vſque,[33] parauerunt ergo' Leuitæ ſibi & ſacerdotibus filijs Aharonis. Cantores denique filij Aſaph erant in ſtatione ſua iuxta præceptum Dauidis, Aſaph, Heman & Ieduthun[34] videntis' regis. Et ianitores erant ad ſingulas portas, nec licebat eis recedere de miniſterio ſuo, quoniam fratres eorum Leuitæ[35] parauerunt' eis. Paratum itaque eſt omne miniſteriũ Domini in die illa, vt facerent Paſa, & ſacrificarent holocauſta ſuper aram Domini, iuxta præceptum regis Ioſiæ. Fecerunt ergo filij Iſrael qui præſentes erant Paſa tempore illo, & feſtum diem azymorum ſeptem diebus. Et non eſt factum tale Paſa in Iſraele, à diebus Samuelis prophetæ, quin nullus regum Iſraelis tale Paſa fecerat quale fecit Ioſias, & ſacerdotes, & Leuitæ, & omnis Iehuda ac Iſrael qui[36] præſẽtes erant,' vnà cũ ciuibus Ieroſolymitanis. Anno decimooctauo regni Ioſiæ[37] factũ eſt Paſa illud. ¶ Poſt omnia iſta quã Ioſias præparaſſet[38] domũ,' aſcendit Necho rex Aegypti, vt bellum gereret in[39] Charchemis' ad Euphratẽ, egreſſuſq; eſt Ioſias obuiam ei.[40] Qui' mittẽs ad eum legatos, ait,[41] Quid negotij mihi tecũ eſt' rex Iehuda?[42] ne ſis hodie cõtra te,[43] nã contra domum bellũ meum,' & Deus dixit vt feſtinarem,[44] caue' tibi à Deo, qui mihi adeſt, ne te perdat. At non reflexit Ioſias faciem ſuam ab eo, quin potius prælio eum adgreſſurus[45] mutauit habitũ.' nec obtemperauit ſermonibus Necho[46] ex ore Dei,' & profectus eſt cũ eo pugnaturus in campo Megiddo. Iaculatores autẽ petierunt regem Ioſiam ſagitta, dixitque rex ſeruis ſuis.[47] Transferte me,' quoniam vehemẽter ſaucius ſum. Tranſtulerunt igitur eum ſerui ſui de[48] curru,' & impoſuerunt eum currui ſecundo quem habebat, vexerũtque eũ Ieroſolyma: mortuus autẽ eſt & ſepultus[49] in ſepulchris' patrũ ſuorũ, omniſque Iehuda & Ieruſalẽ[50] luxerunt Ioſi[am].

Porrò Helcias & Zacharias & Iahiel p[ontifices do]mus' Domini,' dederunt ſacerdotibus ad faciendum phaſe, pecora cõmixtim duo millia ſexcenta, & boues trecentos. Chonenias autem, & Semeias etiam, & Nathanael fratres eius: necnon Haſabias, & Iehiel, & Ioſabad principes Leuitarũ, dederunt cæteris Leuitis ad celebrãdum phaſe quinq; millia pecorum, & boues quingentos. Præparatũmque eſt miniſterium, & ſteterũt ſacerdotes in officio ſuo: Leuitæ quoq; in turmis iuxta regis imperium. Et immolatum eſt phaſe: aſperſerũtq; ſacerdotes manu ſua ſanguinem: & Leuitæ detraxerũt pelles holocauſtorũ. Et ſeparauerunt ea vt darent per domos & familias ſingulorum, & offerrẽtur Domino, ſicut ſcriptũ eſt in libro Moyſi. de bobus quoq; fecerunt ſimiliter. Et aſſauerunt phaſe ſuper ignẽ, iuxta quod in lege ſcriptũ eſt: pacificas verò hoſtias coxerũt in lebetibus, & cacabis, & ollis: & feſtinantò diſtribuerunt vniuerſæ plebi. Sibi autem, & ſacerdotibus poſtea parauerũt. nam in oblatione holocauſtorũ & adipum, vſque ad noctẽ ſacerdotes fuerũt occupati: vnde Leuitæ ſibi, & ſacerdotibus filijs Aaron parauerũt nouiſſimis. Porrò cantores filij Aſaph ſtabãt in ordine ſuo, iuxta præceptũ Dauid, & Aſaph, & Heman, & Idithun' prophetarum' regis' Dauid.' Ianitores verò per portas ſingulas obſeruabãt, ita vt nec puncto quidẽ diſcederent à miniſterio: quã ob rem & fratres eorũ Leuitæ parauerunt eis cibos. Omnis igitur cultura Domini ritè cõpleta eſt in die illa, vt facerẽt phaſe, & offerrẽt holocauſta ſuper altare Domini, iuxta præceptũ regis Ioſiæ. Fecerũtq; filij Iſrael qui reperti fuerãt ibi, phaſe in tẽpore illo, & ſolẽnitatẽ azymorũ ſeptẽ diebus. Nõ fuit phaſe ſimile huic in Iſrael, à diebus Samuelis prophetæ: ſed nec quiſquam de cũctis regibus Iſrael fecit phaſe ſicut Ioſias, ſacerdotibus, & Leuitis, & omni Iudæ, & Iſrael qui repertus fuerat, & habitãtib' in Ieruſalẽ. Octauodecimo ãno regni Ioſiæ, hoc phaſe celebratũ eſt. ¶ Poſtquã inſtaurauerat Ioſias tẽplũ, aſcendit Nechao rex Aegypti ad pugnandum in Charcamis iuxta Euphratẽ: & proceſſit in occurſum eius Ioſias. At ille miſſis ad eum nuncijs, ait, Quid mihi & tibi eſt rex Iuda? nõ aduerſum te hodie venio, ſed cõtra aliã pugno domũ, ad quã me Deus feſtinatò ire præcepit: deſine aduerſum Deũ facere, qui mecũ eſt, ne interficiat te. Noluit Ioſias reuerti, ſed præparauit contra eũ bellũ: nec acquieuit ſermonibus Nechao ex ore Dei: [ſ]verũ perrexit vt dimicaret in cãpo Mageddo. Ibiq; vulneratus à ſagittarijs, dixit pueris ſuis, Educite me de prælio, quia oppidò vulneratº ſum. Qui trãſtulerũt eũ de curru in alterum currum, qui ſequebatur eum more regio: & aſportauerunt eum in Ieruſalem, mortuuſque eſt: & ſepultus in mauſoleo patrum ſuorũ: & vniuerſus Iuda & Ieruſalem luxerunt eum.

¶16 Deſcribit particulariter quæ dixerat in genere. ¶17 largiti ſũt vel, obtulerunt Leuitis pro victimis paſchal[i]b[us]. ¶18. i. Præparatis iis quæ erãt neceſſaria ad celebritatem paſchæ. ¶19 vel, agnũ paſchalẽ. i. victimas paſchales. ſingulare pro plurali. ¶20 Leuitæ enĩ mactabãt victimas, & ſanguinẽ excipiebãt: quẽ deinde tradebant ſacerdotibus ipſũ ſparſuris ſup altare. ¶21 detrahebãt pelles. ſub. victimarũ quas offerebant ſacerdotes. ¶22 Abſoluerũt autẽ [illa dei] holocauſto, vt &c. Remouerũt inquit illa. i. pecudes, agnos, &c. hoc eſt, Nõ obtulerũt in holocauſtũ pecudes, agnos, hœdos, & boues quos populo dederãt Ioſias & principes. non autẽ vult ſignificare, in hac celebritate ceſſaſſe holocauſtũ, vt patebit paulo poſt. ¶23 vel, claſſibus ¶24 filiorum ¶25 offerrẽtq; d[omino] ſub. ſacrificia. ¶26 & ſic [fecerũt] de bobus. q. d. nõ fecerũt de bobus holocauſta, ſed eos tradiderũt populo.

¶27 Aſſauerunt. Vox Hebræa, in omnibus Sacræ ſcripturę locis ſignificat elixare preterquàm hîc, vbi aſſare ſignificat. ¶28. i. agnos paſchales. ¶29. i. hoſtias cõſecratas Deo. ¶30. i. plebeijs. ¶31 q. d. Poſteaquã aſſauerũt agnos paſchales, & alias victimas coxerũt aqua, parauerũt ſibi eſcã. ¶32. i. nepotes. ¶33 ſub. eſcã. ¶34 vel, prophetæ ¶35 parabãt. ſub. cibos. ¶36 ſub. Ieroſolymis. ¶37. i. celebrata eſt celebritas illa paſchalis. ¶38. i. templũ Domini. ¶39 Hæc vrbs nõ procul ſita ab Euphrate, erat Aſſyriorũ, in quàm pugnaturus erat Necho. Verebatur autẽ Ioſias ne Necho per Iudæã iter faciens, ipſam occuparet. ¶40 ſub. Pharao Necho. ¶41 Heb. Quid mihi & tibi &c. q. d. Quid mihi in hac re commune eſt tecũ? nõ trãſeo per regionẽ tuã vt tibi inferã bellũ. ¶42 nequaquã contra te hodie. ſub. dimicaturus ſum. Hebraice legitur, non cõtra te, teipſum hodie. ¶43 Heb. ſed cõtra familiã belli mei. i. mihi inimicã, cõtra quã bellum gero. ¶44 deſine. deſiſte. q. d. nõ gero bellũ aduerſum te. Præterea vide ne reſiſtere velis Deo, à quo mittor cõtra regẽ Aſſyriorum: noli reſiſtere Deo qui mecum eſt. ¶45 Gallice, Il ſe deſguiſa. ¶46. i. quæ profecta erant ex ore Dei. ¶47 vel, Educite me. ſub. hinc. ¶48 ſub. illo de quo pugnabat. ¶49. i. in ſepulchro ſumptuoſiſſimo & pulcherrimo. vel, in vno ſepulchrorum ¶50 vel, lugebant. ſiue, erant in luctu magno propter Ioſiam.

Digitized by Google

Ieremias maxime: cuius omnes cãtores atq; cantatrices, vſque in præſentẽ diẽ lamentationes ſuper Ioſia replicát, & quaſi lex obtinuit in Iſrael: Ecce ſcriptum fertur in lamentationibus. Reliqua autem ſermonum Ioſiæ & miſericordiarũ eius, quæ lege præcepta ſunt Domini, Opera quoque illius prima & nouiſſima, ſcripta ſunt in Libro regum Iuda & Iſrael.

CAP. XXXVI.

Tulit ergo populus terræ, Ioachaz filiũ Ioſiæ: & conſtituit regẽ pro patre ſuo in Ieruſalẽ. Viginti trium annorũ erat Ioachaz cum regnare cœpiſſet: & tribus mẽſibus regnauit in Ieruſalem. Amouit autẽ eum rex Ægypti cum veniſſet in Ieruſalẽ, & condemnauit terrã centũ talentis argenti, & talento auri. ¶ Cõſtituitq; pro eo regem Eliacim fratrẽ eius, ſuper Iudam & Ieruſalem: & vertit nomẽ eius Ioacim. ipſum verò Ioachaz tulit ſecum, & abduxit in Ægyptũ. Viginti quinque annorum erat Ioacim cum regnare cœpiſſet, & vndecim annis regnauit in Ieruſalem: fecitq; malũ coram Domino Deo ſuo. Contra hunc aſcẽdit Nabuchodonoſor rex Chaldæorũ: & vinctum catenis duxit in Babylonẽ. Ad quam & vaſa Domini tranſtulit, & poſuit ea in tẽplo ſuo. Reliqua autẽ verborũ Ioacim, & abominationũ eius quas operatus eſt, & quæ inuẽta ſunt in eo, continẽtur in Libro regum Iuda & Iſrael. Regnauit autem Ioachin filius eius pro eo. Octo annorum erat Ioachin cum regnare cœpiſſet: & tribus menſibus, ac decem diebus regnauit in Ieruſalẽ, fecitq; malũ in conſpectu Domini. Cũmque anni circulus volueretur, miſit Nabuchodonoſor rex nuntios, qui & adduxerũt eũ in Babylonẽ, aſportatis ſimul pretioſiſſimis vaſis domus Domini. regem verò conſtituit Sedeciã patruum eius ſuper Iudam & Ieruſalẽ. Viginti & vnius anni erat Sedecias cum regnare cœpiſſet: & vndecim annis regnauit in Ieruſalem. ¶ Fecitque malũ in oculis Domini Dei ſui: nec erubuit faciem Ieremiæ prophetæ loquẽtis ad ſe ex ore Domini. A rege quoq; Nabuchodonoſor receſſit, qui adiurauerat eũ per Deũ: & indurauit ceruicẽ ſuã & cor, vt nõ reuerteretur ad Dominũ Deũ Iſrael. Sed & vniuerſi principes ſacerdotũ, & populus, præuaricati ſunt inique iuxta vniuerſas abominationes Gentiũ: & polluerunt domũ Domini, quã ſanctificauerat ſibi in Ieruſalem. Mittebat autem Dominus Deus patrum ſuorum ad illos, per manum nuntiorum ſuorum, de nocte conſurgens, & quotidie cõmonens: eo quòd parceret populo & habitaculo ſuo. At illi ſubſannabant nuntios Dei, & paruipẽdebãt ſermones eius, illudebantque prophetis: donec aſcenderet

[51] Compoſuit autem Ieremias lugubre carmẽ de Ioſia, quod cecinerunt omnes cantores & cantatrices in lamentationibus ſuis propter Ioſiam vſque hodie: [52] quin & morem hunc inſtituerunt in Iſraele, Et ſcripta ſunt [53] hæc [54] in lamentationibus. Reliquum rerum Ioſiæ, & [55] beneficentiæ eius, ſecundum quod ſcriptum eſt in lege Domini, Verba quoque eius tum priora tum poſteriora, ecce hæc ſcripta ſunt in libro regum Iſraelis & Iehuda.

CAP. XXXVI.

Tulit autem populus terræ Iehoahas filiũ Ioſiæ, conſtituerũtque eum regem pro patre ſuo in Ieruſalẽ. Vigintitres annos natus erat Iehoahas quũ cœpiſſet regnare, & regnauit tribus menſibus Ieroſolymis, quem [regno] mouit rex Ægypti [2] in Ieruſalẽ, & impoſuit mulctã ſuper terrã, argenti centum talenta, & auri vnũ. ¶ Cõſtituit autem rex Ægypti ipſum Eliaxim fratrẽ [3] eius regẽ ſuper Iehudã & [4] Ieruſalẽ, mutauitq; ei nomẽ Iehoiaxim, Ioahas autẽ fratrẽ eius, tulit Necho, & duxit eũ in Ægyptum. Iehoiaxim quũ [5] regno inauguraretur natus erat vigintiquinque annos, regnauitq; Ieroſolymis annis vndecim, & deſignauit malũ i oculis Domini Dei ſui. Aſcendit ergo cõtra eũ Nebucad-nezar rex Babylonis, vinxitq; eũ catenis duab⁹, vt duceret eũ in Babylonẽ. [6] De vaſis quoq; ædis Domini intulit Nebucad-nezar in Babylonem, & repoſuit ea in phano ſuo in Babylone. Porrò reliqua geſta Iehoiaxim, & [7] abominationes quas fecit, quódque [8] in eo inuentũ eſt, ecce hæc ſcripta ſunt in libro regũ Iſraelis & Iehuda. regnauitq; Iehoiachin filius eius pro eo, [9] Octo annos erat natus Iehoiachin quũ [10] inauguraretur regno: [11] regnauitq; tribus mẽſibus & decẽ dieb⁹ in Ieruſalẽ, & deſignauit malũ in oculis Domini. [12] Vertẽte anno miſit rex Nebucad-nezar, & duxit eũ i Babylonẽ, [13] vnà cũ deſyderabilibus vaſis domus Domini, conſtituitq; Zedexiam [14] fratrem eius regem ſuper Iehudam & Ieruſalem. Erat autem Zedexias quum [15] regno inauguraretur, natus vigintivnũ ãnos, regnauitq; [16] in Ieruſalẽ vndecim annis. Et [17] deſignauit malum in oculis Domini Dei ſui, [18] nec ſe ſe ſubmiſit coram Ieremia propheta [qui loquebatur] ex ore Dei. Quin & aduerſus regem Nebucad-nezar rebellis fuit, [19] qui eum ſacramento Dei adegerat: ſed ille indurauit ceruicem ſuam, & [20] obſtinauit cor ſuũ, vt nõ reuerteretur ad Dominum Deum Iſraelis. Sed & omnes [21] principes, ſacerdotes, & populus ipſe auxerunt præuaricationem, præuaricantes iuxta cũctas abominationes Gentiũ, & inquinantes domum Domini, quã [22] ſanctificauerat in Ieruſalem. Miſit autem Dominus Deus patrum eorum [23] ad eos mane ſurgendo & nuntios ſuos mittendo: quoniã parcere [cupiebat] populo ſuo, atque habitaculo ſuo. At illi ſubſannabant [24] nuntios Dei, & contemnebant verba eius, illudentes prophetis eius, donec aſcenderet

¶51 Hebr. Et lamentatus eſt Ieremias propter Ioſiã: dixeruntque omnes cantores & cantatrices in lamẽtationibus ſuis ſuper Ioſiam. i. meminerũt Ioſiæ. ¶52 He. & verterunt illas [lamẽtationes] in ſtatutum. vel conſuetudinẽ &c. q. d. mos fuit poſtea eas lamẽtationes cãtu celebrare. ¶53 i. ea verba lamentationũ. ¶54 in [libro] lamentationum. ¶55 vel, miſericordiæ. Intelligit beneficia quæ cõtulit in ſubditos ſuos & alios, iuxta id quod ſcriptũ eſt in lege Domini.

XXXVI. ¶1 Tertio mẽſe à morte Ioſiæ rex Necho potitus eſt vrbe Ieruſalem: nõ mirum igitur ſi Ioahas dicitur regnaſſe tantũ tribus menſib⁹: nam captus eſt à Necho. ¶2 Vel ſubaudiendũ aliquid cuiuſmodi. ne regnaret in Ieruſalẽ. Aut In Ieruſalẽ, ſignificat, quum potitus eſſet vrbe Ieroſolymitana, quum iam eſſet in Ieruſalem. ¶3 ſub. Ioahas. ¶4 Addidit Ieruſalẽ, quòd eſſet præcipua ſedes regni. ¶5 regnare cœpiſſet ¶6. i. De ſupellectile. ¶7 cultum idolorum & defectionem à vero Deo intelligit. ¶8 vel, ſuper eum. i. in corpore ei⁹, quum iã mortuus eſſet. Intelligunt ſtigmata quædam impreſſa corpori eius, qualia imprimere ſolent impoſtores hominibus credulis & ſuperſtitioſis. ſolebãt ſibi imprimere [notas] idolorum quibus ſeruiebãt. Sic etiã Iudæi noſtri temporis ſolent ſibi quædã imprimere. ¶9 Capite 24, quarti Regũ, dicitur iſtum natũ fuiſſe annos octodecim, quũ regnare cœpiſſet. Doctiores Hebræi, dicunt Iehoiachin regnaſſe cũ patre decem annos: & ſine patre. i. mortuo patre, ſolum tres mẽſes. Natus igitur erat octodecim annos quũ regnare cœpiſſet ſolus, vt dicitur in libris Regum. tantum illic non adduntur decem dies quos hic author adiecit, tum quòd tã pauco tempore hic rex regnaſſet mortuo patre, tũ quòd id prætermiſſum eſſet in Regibus. ¶10 regnare cœpiſſet. ſub. cũ patre. ¶11 ſub. poſt mortẽ patris. ¶12 In reuolutione anni. vel, Poſt reuolutionẽ illi⁹ anni: reuoluto ãno à captiuitate Iehoiachin. ¶13 i. vnà cũ pretioſiſſima ſupellectile tẽpli, quæ habebatur in maximo pretio. ¶14 i. patruũ eius vt eſt in Regib⁹. Late eni patet fratris ſignificatio apud Hebræos. ¶15 regnare inciperet, ¶16 i. ſuper Iudã & Beniamin. ¶17 Hoc de idololatria intelligẽdũ. ¶18 q. d. non egit pœnitentiã adhortante eum & admonente Ieremia verbis Domini. ¶19 qui eum adiurauerat per Deum. q. d. qui pollicitus erat ipsi Nabuchodonoſor ſe ei ſeruaturum fidem interpoſito iureiurando. ¶20 Hebr. fortificauit ¶21 principes ſacerdotum, ¶22 præſentia ſua ſcilicet, & ſignis, prodigiiſque. nam illic Dominus oſtendebat ſigna præſentiæ ſuæ. ¶23 Heb. per manum nuntiorum ſuorum mane ſurgendo & mittendo. i. quotidie exhortando & admonẽdo eos per prophetas ſuos quos mittebat ad eos. Metaphora à diligenti patrefamilias. ¶24 i. prophetas.

Digitized by Google

furor Domini aduerſus populū ſuum,[25]& donec nullū eſſet remediū.' Adduxit enim cōtra eos regem Chaldæorum,qui occidit iuuenes eorū gladio[26]in domo ſanctuarij eorum,'& non pepercit vlli iuueni,nec virgini,nec ſeni,nec decrepito,omnes[27]tradidit'in manus eius.Omnia deniq; vaſa domus Dei,magna & parua,theſauros domus Domini,theſaurósque regis[28]& principum eius' omnia tulit Babylonem.Et combuſſerunt domū Dei, atque confregerunt murum Ieruſalem, & [29]omnia palatia eius' combuſſerūt igne,[30]vaſtatis omnibus vaſis eius deſyderabilibus.' Quod reliquum fuit à gladio, tranſtulit Babylonem, factique ſunt[31]ei' & filijs eius,ſerui,[32]vſque dū Perſa potiebatur regno:' Vt impleretur verbum Domini[33]in ore Ieremiæ,donec[34]placitum eſſet terræ in ſabbathis ſuis: cunctis enim annis deſolationis quietē egit,[35]donec implerentur' ſeptuaginta[36]anni. ¶[37]Anno autem primo Cyri regis Perſarum,[38]quum conſummatum eſſet' verbum Domini [prolatū] per os Ieremiæ,excitauit Dominus[39]ſpiritum' Cyri regis Perſarum,[40]qui edictum diuulgauit'per totum regnum ſuū,[41]idque ſcripto,'in hanc ſententiam,Sic dicit Cyrus [42]rex Perſarū,'Omnia regna[43]terræ' dedit mihi Dominus Deus cælorum,& ipſe[44]cōmiſit' mihi vt ædificem ei[45]ædem' in Ieruſalem quæ eſt in Iehuda: [46]quicunque ergo in vobis eſt' de vniverſo poulo eius,[47]ſit Dominus Deus cum eo,[48]atque aſcendat.

furor Domini in populū eius,& eſſet nulla curatio. Adduxit enim ſuper eos regem Chaldæorū, & interfecit iuuenes eorum gladio in domo ſanctuarij ſui: nō eſt miſertus adoleſcētis, & virginis,& ſenis,nec decrepiti quidem: ſed omnes tradidit in manibus eius. Vniuerſáque vaſa domus Domini tam maiora,quàm minora, & theſauros templi,& regis,& principū, tranſtulit in Babylonem. Incenderunt hoſtes domum Dei, deſtruxerúntque murū Ieruſalem: vniuerſas turres combuſſerunt,& quicquid pretioſum fuerat, demoliti ſunt. Siquis euaſerat gladium, ductus in Babylonem ſeruiuit regi & filijs eius, donec imperaret rex Perſarum. Et compleretur ſermo Domini ex ore Ieremiæ: & celebraret terra ſabbatha ſua: cunctis enim diebus deſolationis egit ſabbathū,vſq; dum cōplerentur ſeptuaginta anni. ¶ Anno autem primo Cyri regis Perſarum,ad explendum ſermonem Domini, quē locutus fuerat per os Ieremiæ, ſuſcitauit Dominus ſpiritum Cyri regis Perſarum: qui iuſſit prædicari in vniuerſo regno ſuo, etiam per ſcripturā, dicens, Hæc dicit Cyrus rex Perſarum,Omnia regna terræ dedit mihi Dominus De[us] cæli: & ipſe præcepit mihi vt ædificarē ei domū in Ieruſalē, quæ eſt in Iudæa:quis ex vobis eſt in omni populo eius?ſit Dominus Deus ſuus cū eo,& aſcendat.

¶25 Heb. ita vt non eſſet curatio.i. donec aſcenderet furor Dei icurabilis. ¶26.i.in tēplo ſuo.nam templū polluerāt, propterea i eo cæſi fuerunt. ¶27 ſub.Deus. ¶28 ſubaudi ex verſu præcedēti,poſuit in manu eius. vl, & intulit omnia vaſa dom[us] Domini,&c.omnia inquā illa intulit in Babylonem. ¶29.i.omnes ædes magnificas ac ſumptuoſas quæ in ea erāt. ¶30 Heb. & omnia vaſa deſyderiorū ei[us], ad delendū.i. omnē ſupellectilē eius pretioſam cōbuſſerunt, ita vt delerēt & perderent omnia. ¶31 ſub.regi Chaldæorū.Relatiuū pro antecedente. ¶32 Heb.donec regnauit regnum Perſidis.i.donec regnum Chaldæorum tranſlatum fuit ad Perſas.Cyrus enim Perſarum rex inuaſit & obtinuit illud regnum Babylonicū. ¶33 vl. per os.ſub. pronunciatum: nam prædixerat Dominus per Ieremiam fore,vt populus Iſrael ſeruiret ſeruitutem apud Babylonios. ¶34 perficeret terra [ſub.Iuda] ſabbatha ſua:[.i.ſeceſſiones ſuas:] omnibus diebus quibus deſolatā fuit,quieuit.Terra quādiu eſt deſerta dicitur ceſſare,feriari & facere ſabbatha ſua. ¶35 vt implerentur ¶36 ſub.captiuitatis,ſeu tranſmigrationis in Babylonem. ¶37.i.quo Cyrus regnauit apud Chaldæos. ¶38 vt perficeretur ¶39.i.cor,animum. ¶40 Heb.& tranſire fecit vocem.ſub.præconis. ¶41 Heb.& etiā per ſcripturam.ſiue diplomata, ¶42 q.d.& nunc imperator Babylonis.quia nuper inuaſerat regnum Babylonicum,ideo hic retinuit nomen dignitatis priſtinæ,nempe,Rex Perſarum. ¶43 ſub. huius. ¶44 præcepit ¶45 ſub.aliquā. ¶46 Hebraice legitur interrogatiue,quis eſt ex vobis,[id eſt]ex vniuerſo populo eius, &c. ¶47 cum quo ſit Dominus eius.i. quem incitet,ſiue moneat vt reuertatur:ſub.veniat. ¶48 ſub. in Ieruſalem.q.d.facio illi poteſtatem vt aſcendat.Vide hunc finem initio 1.lib.Eſd.

Oratio Manaſſæ regis Iuda,cum captus teneretur in Babylone.

Domine omnipotens Deus patrū noſtrorum,Abraham,& Iſaac,& Iacob,& ſeminis eorum iuſti, qui feciſti cælum & terram cum omni ornatu eorum,qui ligaſti mare verbo præcepti tui, qui concluſiſti abyſſum,& ſignaſti eam terribili & laudabili nomine tuo, quē omnia pauent,& tremūt à vultu virtutis tuæ: quia importabilis eſt magnificentia gloriæ tuæ,& inſuſtentabilis ira comminationis tuæ ſuper peccatores:immēſa verò & inuueſtigabilis miſericordia promiſſionis tuæ:quoniam tu es Dominus,altiſſimus,benignus,longanimis,& multum miſericors,& pœnitēs ſuper malitias' hominum:Tu Domine,ſecundum multitudinem bonitatis tuæ promiſiſti pœnitētiam, & remiſſionem ijs qui peccauerunt tibi, & multitudine miſerationum tuarum decreuiſti pœnitentiam peccatoribus,in ſalutem: Tu igitur Domine Deus iuſtorum, non poſuiſti pœnitentiam iuſtis,Abraham,& Iſaac,& Iacob,ijs qui tibi non peccauerunt: ſed poſuiſti pœnitentiam propter me peccatorem: quoniam peccaui ſuper numerum arenæ maris: multiplicatæ ſunt iniquitates meæ Domine, multiplicatæ ſunt iniquitates meæ, & non ſum dignus intueri & aſpicere altitudinē cæli,præ multitudine iniquitatum mearum:incuruatus ſum multo vinculo ferreo,vt non poſſim attollere caput meum,& non eſt reſpiratio mihi: quia excitaui iracundiam tuam,& malum coram te feci:nō feci voluntatem tuam,& mandata tua non cuſtodiui:ſtatui abominationes & multiplicaui offenſiones: Et nunc flecto genu cordis mei,precans à te bonitatē.Peccaui Domine,peccaui,& iniquitates meas agnoſco.Quare peto rogans te,remitte mihi Domine,remitte mihi: & ne ſimul perdas me cum iniquitatibus meis:neque in æternum,iratus,reſerues mala mihi, neque damnes me in infima terræ loca: quia tu es Deus,Deus inquam pœnitentium: & in me oſtendes omnem bonitatem tuam:quia indignum ſaluabis me ſecundum magnam miſericordiam tuam,& laudabo te ſemper,omnibus diebus vitæ meæ:quoniā te laudat omnis virtus cælorum, & tibi eſt gloria in ſecula ſeculorū. Amen.

Digitized by Google

Eſdræ liber primus.

V.

CAP. I.

IN ANNO primo Cyri regis Perſarum, vt compleretur verbũ Domini ex ore Ieremiæ, ſuſcitauit Dominus ſpiritum Cyri regis Perſarum: & traduxit vocem in omni regno ſuo, etiam per ſcripturam, dicens, Hæc dicit Cyrus rex Perſarũ, Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cæli, & ipſe præcepit mihi vt ædificaré ei domum in Ieruſalem, quæ eſt in Iudæa. Quis eſt in vobis de vniuerſo populo eius? Sit [8]Dominus [9]illius cum ipſo. Aſcendat in Ieruſalem quæ eſt in Iudæa, & ædificet domum Domini Dei Iſrael: ipſe eſt Deus, qui eſt in Ieruſalem. Et omnes reliqui in cunctis locis vbicũque habitant, adiuuent eũ viri de loco ſuo, argento & auro, & ſubſtantia, & pecoribus, excepto quod volũtarie offerunt templo Dei, quod eſt in Ieruſalẽ. ¶Et ſurrexerũt principes patrum de Iuda & Beniamin, & ſacerdotes & Leuitæ, & omnis cuius Deus ſuſcitauit ſpiritum, vt aſcenderet ad ædificandũ templum Domini, quod erat in Ieruſalem: Vniuerſique qui erant in circuitu, adiuuerũt manus eorum in vaſis argenteis & aureis, in ſubſtantia & iumentis, in ſupellectili, exceptis his quæ ſponte obtulerant. Rex quoque Cyrus protulit vaſa templi Domini, quæ tulerat Nabuchodonoſor de Ieruſalem, & poſuerat ea in templo Dei ſui. Protulit autem ea Cyrus rex Perſarum per manum Mithridatis filij Gazabar, & annumerauit ea Saſabaſar principi Iudæ. Et hic eſt numerus eorũ, Phialæ aureæ triginta, phialæ argenteæ mille, cultri vigintinouem, Scyphi aurei triginta, ſcyphi argentei ſecundi, quadringenti decem: vaſa alia mille. Omnia vaſa aurea & argentea, quinque millia quadringẽta: vniuerſa tulit Saſabaſar cũ his qui aſcendebant de tranſmigratione Babylonis in Ieruſalem.

CAP. II.

HI ſunt autẽ prouinciæ filij, qui aſcenderunt de captiuitate quã tranſtulerat Nabuchodonoſor rex Babylonis in Babylonẽ, & reuerſi ſunt in Ieruſalẽ & [1]Iudæam, [2]vnuſquiſque in ciuitatem ſui. Qui venerũt cũ Zorobabel, Ieſua, Nehemia, Saraia, Rahelaia, Mardochai, Belſan, Meſphar, Beguai, Rehum, Baana. ¶Numerus virorum populi Iſrael: Filij Pharos duo millia centum ſeptuagintaduo. Filij Sephatia, trecenti ſeptuaginta-

N.

CAP. I.

ANNO primo [1]Cyri regis Perſarũ ([2]vt perficeretur [3]verbũ Domini [4]ex ore Ieremiæ,) [3]excitauit Domin[us] [4]ſpiritũ Cyri regis Perſarũ, [5]ita vt diuulgari faceret [5]vocẽ in toto regno ſuo, [6]idque ſcripto [6]in hãc ſententiã, Sic dicit Cyrus rex Perſarũ, Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cæli, ipſeque [7]mãdauit mihi vt [8]ædificetur ei ædes [12]in Ieruſalẽ quæ eſt in Iehuda. Quicunque ergo ex vobis ex omni populo eius [fuerit,] [9]ſit Deus eius cum eo, aſcendátque Ieroſolyma quæ eſt in Iehuda, & [10]ædificet ædẽ Domini Dei Iſraelis, [11](ipſe eſt Deus) [12]qui eſt in Ieruſalẽ. Et omnis qui [13]reliquus fuerit in omnib[us] locis in quibus [14]cõmoratus incola fuit, [15]ſuccurrant illi [16]homines loci eius argento, auro, [17]ſupellectile, & iumentis, [18]cũ munere ſpontaneo ad ædẽ Dei quæ eſt in Ieruſalem. ¶Surrexerũt ergo [19]capita patrũ Iehuda & Beniamin, ſacerdotes quoque & Leuitæ, & omnes quorũ ſpiritum Deus excitarat vt aſcenderent, [20]& ædificarent ædẽ Domini quæ erat in Ieruſalem. Omnes præterea [21]qui circum eos erãt, [22]corroborarũt man[us] eorũ vaſis argẽteis & aureis, [23]ſupellectile, [24]iumentis atque [25]muneribus, præter id quod ſponte quiſque offerebat. Rex inſuper Cyrus deprõpſit vaſa ædis Domini, quæ [26]auexerat Nebucad-nezar Ieroſolymis, poſueratque ea in phanũ Dei ſui: Deprompſit ea[ſ]inquã] Cyrus rex Perſarũ [27]ad manum Mithridatis, qui fuit à theſauris, qui [28]numerauit ea ipſi Seſbazar primario Iehuda. Erat autẽ hic numerus eorum, Phialarũ aurearũ triginta: phialarũ argentearum mille: cultrorum vndeuiginti: [29]Peluium aurearum triginta: peluiũ argentearum alterius formæ, quadringentæ decem: aliorum vaſorum, mille. Omniũ [in ſumma] vaſorum aureorum & argenteorũ erant quinque millia & quadringẽta. [hæc] omnia [30]auexit [31]Seſbazar [32]vnà cum his qui captiui fuerant, & aſcendebant è Babylone Ieroſolyma.

CAP. II.

HI autẽ filij ſunt [1]prouinciæ, qui aſcẽderũt de captiuitate [2]trãſmigrationis, quos tranſtulerat Nebucad-nezar rex Babylonis in Babylonẽ, & reuerſi ſunt Ieroſolyma & in Iehuda, quiſque in ciuitatẽ ſuã. Qui venerũt [3]cum Serobabele, Ieſu, Nehemia, Seraia, Reelaia, [4]Mardochæo, Bilſan, Miſpar, Biguai, Rehum, Baana. ¶Numer[us] virorũ populi Iſraelis: [5]Filiorũ Pareos duo millia, centũ & ſeptuagintaduo. Filiorũ Sephatiæ trecẽti ſeptua-

¶[1]Vide finẽ 2. libri Paralip.
¶1 Is Cyrus eſt qui primus deuicto Aſtyage trãſtulit regnum Medorũ ad Perſas. Agit de reductione populi Iſraelitici in patriã ſub ipſo Cyro rege Perſarũ. Primo igitur anno quo Cyrus regnare cœpit in Babylone ſup Chaldæos, qui antea regnabat in Perſide.
¶2 dũ cõpleret .i. quãdo incipiebat cõpleri prophetia Domini dicta per Ieremiã. tũc enim cœpit Dominus viſitare populũ ſuum.
¶3 ſub. quod extiterat. Vide Iere. 29.
¶4 .i. voluntatem.
¶5 Heb. & trãſire fecit .i. voce præconis ſignificauit in toto imperio ſuo Babylonico.
¶6 Heb. & etiã ſcripto .i. ſcriptis literis. q.d. idẽ quoque ſignificauit miſſis literis.
¶7 Quidã Hebræorũ p conſtituit accipit.
¶8 ædificem ei ædẽ
¶9 vl, cũ quo ſit Deus, aſcẽdat .i. q ab eo incitetur & impellatur, vt reuertatur in Ieruſalẽ, aſcẽdat. q.d. p me illi licet reuerti, do illi facultatẽ reuertẽdi. ¶10 vl, inſtauret ¶11 q.d. qui eſt verus ille ac ſolus Deus. ¶12 quæ. ſub. ædes, eſt vel erat, aut extructus in Ieruſalẽ. ¶13 vl, remanſerit .i. cogetur remanere propter inopiã rerũ neceſſariarũ. ¶14 peregrinatur, .i. eſt aduena & peregrinus. ¶15 vl, dono donent eum ¶16 .i. conciues eius. Per homines loci, ſiue conciues, noſtri intelligunt Gentes: Hebræi verò Iudæos qui decreuerant remanere in Chaldæa. neminẽ enim cogebat Cyrus abire. ¶17 vl, ſubſtantia. ſiue, omnibus diuitijs, ¶18 .i. cum eo quod ſponte offerent. Hoc eſt, præter id quod liberaliter conciues illi mittent per manus illorum pro inſtaurando templo. q.d. non tantũ permitto vobis reditum in patriã, ſed etiã vt diſcedatis cũ muneribus amplis. ¶19 .i. qui in tribubus illis erant primæ authoritatis ac dignitatis. ¶20 ad inſtaurandũ ¶21 .i. vicini eorũ. ¶22 vl, firmauerunt .i. omnes vicini eorũ ornarunt eos donis ac muneribus: ab eis acceperunt multa dona ac munera. ¶23 opibus, ¶24 vl, pecoribus ¶25 rebus pretioſis, ¶26 vl, extulerat Nabuchodonoſor de Ieruſalem, ¶27 per manum .i. opera. ¶28 .i. numero reddidit. ¶29 Crateres aurei triginta: crateres argentei ſecundi .i. alij ab illis. Vl, Cochlearia aurea &c. Vaſa alia .à ſupradictis ſcilicet. Hoc verſu & præcedẽte intelligit de magnis vaſis tẽpli tantũ, vt ait quidã Hebræorũ. ¶30 vl, extulit. aut, exportauit ¶31 Vox Chaldæa. ita vocatur Zorababel apud Chaldæos. ¶32 Heb. quum aſcendere faceret captiuitatem è Babel in Ieruſalem .i. quãdo qui tranſmigrauerunt in Babylonẽ, ſummo deſyderio, ſummáque diligentia, atque animi alacritate aſcenderunt vt reuerterentur in Ieruſalem. Vox Hebræa ſignificat ſtudiũ quoddã, in coniug. 2. II. ¶1 .i. qui diu habitauerunt in Chaldæa. vel, qui nati ſiue orti erant regione Iſrael. ſignificat enim aut incolatum, aut natiuitatem. Vide Nehemiæ caput VII. ¶2 .i. eorũ qui demigrauerant in Babylonem, quos &c. ¶3 .i. ducibus Zorobabele, &c. ¶4 Quidã dicunt hunc fuiſſe patruũ Eſther. alij alium eſſe aſſerunt. ¶5 Quoties hæc dictio בני .i. filij, iungitur cum nominibus proprijs virorum, ſignificat natiuitatem: quando verò cum nominibus locorum, ſignificat habitationẽ. Prius enim ſignificat filios, nepotes, poſteros. Poſterius: homines, ciues, incolas.

Digitized by Google

gintaduo. Filiorũ Arah ſeptingenti ſeptuaginta quinque. Filiorũ [6]ducis Moab, [7]de filijs Ieſua'& Ioab duo millia octingenti & duodecim. Filiorũ Elam mille ducẽti quinquagintaquatuor. Filiorum Sathu nongẽti quadragintaquinque. Filiorum Sachai ſeptingenti & ſexaginta. Filiorũ Bani ſexcenti quadragintaduo. Filiorũ Bebái, ſexcenti vigintitres. Filiorum Aſgad, mille ducenti & vigintiduo. Filiorum Adonicam, ſexcenti & ſexagintaſex. Filiorum Bicuái duo millia quinquagintaſex. Filiorũ Adin quadringenti & quinquagintaquatuor. Filiorum Ater [8] de Ezechia,' nonagintaocto. Filiorum Bezái, trecenti viginti tres. Filiorũ Iorá cẽtũ & duodecim. Filiorũ Haſchum, ducenti & vigintitres. Filiorum Gibbar, nonagintaquinque. [9]Filiorum' Beth-lehem, centum & vigintitres. Virorum Netopha, quinquagintaſex. Virorum Anathoth, centum & viginti octo. Filiorũ Aſmaueth, quadragintaduo. Filiorũ [10]Kiriath-arim,' Kephira & Beeroth, ſeptingẽti & quadragintatres. Filiorum Harama & Gaba, ſexcenti & vigintivnus. Virorũ Michmas, centum & vigintiduo. Virorum Beth-el & Haái, ducenti & vigintitres. Filiorũ [11]Nebo,' quinquagintaduo. Filiorum Magbis, centum & quinquagintaſex. Filiorum Elam [12]alterius,' mille ducenti & quinquagintaquatuor. Filiorum Harim, trecenti & viginti. Filiorum Lod, Halid & Ono, ſeptingenti & vigintiquinque. Filiorum [13]Iericho,' trecenti & quadragintaquinque. Filiorum Sanaa, tria millia ſexcenti & triginta. ¶[14]Sacerdotes' filiorum Iedaia [15]de domo Ieſua,' nongenti & ſeptuagintatres. Filiorũ Immer, mille quinquagintaduo. Filiorum Paſhur, mille ducenti & quadragintaſeptem. Filiorum Harim, mille decem & ſeptem. ¶Leuitæ: Filiorum Ieſua & Cadmiel [16]de filijs Hodauiæ,' ſeptuagintaquatuor. ¶Cantores: Filiorum Aſaph, centũ & vigintiocto. ¶Filij Ianitorum: Filij Sallum, filij Ater, filij Talmon, filij Akub, filij Hatita, filij Sobai: omnes hi centũ trigintanouem. ¶[17]Nethinæi:' filij Ziba, filij Haſupha, filij Tabbaoth. Filij Keros, filij Siaha, filij Padon. Filij Lebana, filij Hagaba, filij Acub. Filij Hagab, filij Salmái, filij Hanan. Filij Giddel, filij Gahar, filij Reaia. Filij Rezin, filij Necoda, filij Gazam. Filij Vſa, filij Paſeah, filij Beſái. Filij Aſna, filij Meonim. Filij Nephuſim, filij Bacbuc, filij Hacupa. Filij Harhur, filij Bazluth, filij Mehira. Filij Harſcha. Filij Barcos, filij Siſera, filij Themah. Filij Nezia, filij Hatipha, [18]filij ſeruorũ Salomonis:' filij Sotái, filij Sophereth,' filij Peruda. Filij Iaala, filij Darcon, filij Giddel. Filij Sephatia, filij Hattil, filij Pochereth, Hazbaim, filij Ami. omnium Nethinæorum & filiorum ſeruorum Salomonis, trecenti & nonagintaduo. Iſti verò aſcenderunt de Thel-melah, & de Thel-harſa, Cherub, Addan & Immer, & non poterant indicare familiam patrum ſuorum, atque [19]ſemen' ſuum, ex Iſraeléne eſſent. Filij Delaia, filij Tobia, filij Necoda, ſexcenti & quinquagintaduo. Et de filijs ſacerdotum: filij Habaia, filij Hacoz, filij Barſillái, qui duxit de filiabus Barſillái Gileaditæ vxorem, vocatúſque eſt [20]iuxta nomen' eorum. Hi quæſierunt ſcriptum [21]ſuum, vt ſeſe in familiam [aliquam] insererent,' at non ſunt [22]inuenti,' ideo reiecti ſunt à ſacerdotio. Dixitque [23]Hathirſchata' eis, ne ederent [14]de Sancto ſanctorum,

duo. Filij Area, ſeptingenti ſeptuagintaquinque. Filij Phahath-moab, filiorũ Ioſue Ioab duo millia octingenti duodecim. Filij Ælam, mille ducenti quinquagintaquatuor. Filij Zethua, nongẽti quadragintaquinque. Filij Zachai, ſeptingenti ſexaginta. Filij Bani, ſexcenti quadragintaduo. Filij Bebai, ſexcenti vigintitres. Filij Azgad, mille ducẽti vigintiduo. Filij Adonicam, ſexcenti ſexagintaſex. Filij Beguai, duo millia quinquaginta ſex. Filij Adin, quadrigẽti quinquagintaquatuor. Filij Ater, qui erant ex Ezechia, nonagintaocto. Filij Beſai, trecẽti vigintitres. Filij Iora, centum duodecim. Filij Haſum, ducenti vigintitres. Filij Gebbar, [9]nongentiquinque.' Filij Beth-lehem, centum vigintitres. Viri Netupha, quinquagintaſex. Viri Anathoth, centum vigintiocto. Filij Azmaueth, quadragintaduo. Filij Cariath-iarim, Cephira, & Beroth, ſeptingẽti quadragintatres. Filij Rama & Gabaa, ſexcẽti vigintivn[us]. Viri Machmas, centum vigintiduo. Viri Beth-el & Hai, ducenti vigintitres. Filij Nebo, quinquagintaduo. Filij Megbis, centum quinquagintaſex. Filij Ælam alterius, mille ducenti quinquagintaquatuor. Filij Harim, trecẽti viginti. Filij Lod-hadid & Ono, ſeptingẽti vigintiquinque. Filij Iericho, trecenti quadragintaquinq[ue]. Filij Senaa, tria millia ſexcenti triginta. ¶Sacerdotes: filij Iadaia in domo Ieſue, nongenti ſeptuagintatres. Filij Emmer, mille quinquagintaduo. Filij Pheſhur, mille ducenti quadragintaſeptem. Filij Harim, mille decẽ & ſeptem. ¶Leuitæ: Filij Ieſue & Cedmiel filiorum Oduiæ ſeptuagintaquatuor. ¶Cantores: Filij Aſaph, centum vigintiocto. ¶Filij Ianitorũ: Filij Sellum, filij Ater, filij Telmon, filij Accub, filij Hatita, filij Sobai: vniuerſi centũ trigintanouem. ¶Nathinæi: filij Siba, filij Haſupha, filij Tebbaoth, Filij Ceros, filij Siaa, filij Phadon, filij Lebana, filij Hagaba, filij Accub, Filij Hagab, filij Semlai, filij Hanan, filij Geddel, Filij Gaher, filij Raaia, Filij Raſin, filij Necoda, filij Gazam, filij Aza, filij Phaſea, filij Beſee, Filij Aſena, filij Munim, Filij Nephuſim, filij Bacbuc, filij Hacupha, filij Harhur, filij Beſluth, filij Mahida, Filij Barſa, Filij Bercos, filij Siſara, filij Thema, Filij Naſia, filij Hatipha, filij ſeruorum Salomonis, filij Sotai, filij Sophereth, filij Pharuda, Filij Iala, filij Dercon, filij Geddel, Filij Saphatia, filij Hatil, filij Phochereth, qui erant de Aſebaim filij Ami. omnes Nathinæi, & filij ſeruorũ Salomonis, trecẽti nonagintaduo. Et hi qui aſcenderunt de Thel-mela, Thel-harſa, Cherub, & Adon, & Emer: & non potuerunt indicare domũ patrũ ſuorum & ſemen ſuũ, vtrũ ex Iſrael eſſent. Filij Dalaia, filij Tobia, filij Necoda, ſexcenti quinquagintaduo. Et de filijs ſacerdotũ: filij Hobia, filij Accos, filij Berzellai, qui accepit de filiabus Berzellai Galaaditis vxorem, & vocatus eſt nomine eorum. Hi quæſierunt ſcripturam genealogiæ ſuæ, & non inuenerũt, & eiecti ſunt de ſacerdotio. Et dixit Athersatha eis vt non comederent de Sanctoſanctorum

¶[6] Pahat-moab. Nomẽ proprium viri.
¶[7] .i. qui erant ex filijs, ſiue ex nepotib[us] Ieſua &c. vel qui originẽ ducebant, aut gen[us] ſuũ referebãt ad &c. Ieſue ille & Ioab fuerunt ſuo tẽpore viri inſignes & clariſſimi.
¶[8] vt, ipſi Ezechiæ .i. qui erant ex nepotib[us] Ezechiæ viri cuiuſdã clariſſimi, qui quidẽ erat illorum auus, vt ſuprà, verſu ſexto.
¶[9] .i. Virorum, ſiue ciuium & incolarum. Nomina ſunt locorum quæ ſequuntur.
¶[10] Nomina locorum.
¶[11] Nomina ſũt virorum.
¶[12] ſub. à ſuprà enumerato. totidẽ enim fuerunt filij alterius.
¶[13] Nomina locorum.
¶[14] .i. Sequitur catalogus ſacerdotũ qui reuerſi ſũt de Babylone in Ieruſalẽ. Prius ẽni recẽſuit filios Iuda & Bẽiamin: nunc tranſit ad filios Leui, incipiens à ſacerdotibus.
¶[15] .i. q erãt de familia Ieſua, viri inſignis & clariſſimi.
¶[16] filiorũ Hodauiæ. vt ſuprà verſu ſexto.
¶[17] Ita dicti quaſi dati ſiue donati aut ordinati .i. cõſecrati miniſterio tẽpli. Ipſi enim traxerũt originẽ à Gabaonitis: fuerúntque cõſtituti primùm à Ioſue deinde à Dauide, in hoc ſcilicet vt cæderent ligna, & comportarent aquam in vſum ſacrificiorum.
¶[18] Hi erant [...] reparationibus ſiue inſtauratione templi, fuerúntque annumerati cum Nathinæis.
¶[...] Videtur potius eſſe cognomen ita inditum vel ab euentu quodam, quàm nomen proprium viri: aut eſt nomen mulieris, matris ſcilicet illorum.
¶[19] vt, genus
¶[20] vt, de nomine
¶[21] Heb. eorum qui per genealogias deſcripti erant. vt, quorum genealogia deſcripta erat .i. diligenter ſcrutati ſunt catalogum genealogiæ ſuæ.
¶[22] ſub. in eo catalogo.
¶[23] Hattirſatha, [...] nomen officij, aut dignitatis apud Chaldæos, vel nomen viri cuiuſdam apud Iudæos, puta Nehemiæ.
¶[24] de ſanctitate ſanctitatum .i. de ſacroſanctis ſacerdotum eſcis.

Digitized by Google

donec ſurgeret ſacerdos doctus atque perfectus. Omnis multitudo quaſi vir vnus, quadragintaduo millia treceti ſexaginta: Exceptis ſeruis eorum & ancillis, qui erant ſeptem millia treceuti trigintaſeptem: & in ipſis cantores atque cantatrices ducenti. Equi eorum ſexcenti trigintaſex. muli eorum, duceuti quadragintaquinque. Cameli eorū, quadringenti trigintaquinque. aſini eorum, ſex millia ſeptingenti viginti. Et de principibus patrum cum ingrederentur templū Domini quod eſt in Ieruſalem, ſponte obtulerūt in domū Dei ad extruendā eam in loco ſuo. Secundum vires ſuas dederūt impenſas operis, auri ſolidos quadraginta millia & mille, argēti mnas quinque millia, & veſtes ſacerdotales centū. Habitauerunt ergo ſacerdotes, & Leuitæ, & de populo, & cantores, & ianitores, & Nathinæi in vrbibus ſuis, vniuerſúſq; Iſrael in ciuitatibus ſuis.

CAP. III.

IAmque venerat menſis ſeptimus, & erant filij Iſrael in ciuitatibus ſuis: congregatus eſt ergo populus quaſi vir vnus in Ieruſalem. Et ſurrexit Ioſue filius Ioſedec, & fratres eius ſacerdotes, & Zorobabel filius Salathiel, & fratres eius: & ædificauerunt altare Dei Iſrael, vt offerrēt in eo holocautomata, ſicut ſcriptum eſt in lege Moyſi viri Dei. Collocauerunt autem altare Dei ſuper baſes ſuas, deterrētibus eos per circuitum populis terrarū: & obtulerūt ſuper illud holocauſtum Domino mane & veſpere. Feceruntque ſolennitatē tabernaculorū, ſicut ſcriptū eſt: & holocauſtum diebus ſingulis per ordinē ſecundū præceptum, opus diei in die ſuo. Et poſt hæc holocauſtum iuge, tam in Calendis, quàm in vniuerſis ſolennitatibus Domini quæ erant cōſecratæ, & in omnibus in quibus vltro offerebatur munus Domino. A primo die mēſis ſeptimi cœperūt offerre holocauſtū Domino: porrò templū Dei nondū fundatū erat. Dederunt autē pecunias latomis & cæmentarijs: cibū quoque, & potū, & oleū Sidonijs, Tyrijſq;, vt deferrent ligna cedrina de Libano ad mare Ioppen, iuxta quod præceperat Cyrus rex Perſarū eis. Anno autem ſecundo aduētus eorum ad templū Dei in Ieruſalē, menſe ſecundo, cœperūt Zorobabel filius Salathiel, & Ioſue filius Ioſedec, & reliqui de fratribus eorū ſacerdotes, & Leuitæ, & omnes qui venerant de captiuitate in Ieruſalem: & cōſtituerunt Leuitas à viginti annis, & ſuprà, vt vrgerent opus Domini. Stetitque Ioſue & filij eius & fratres eius, Cedmiel & filij eius, & filij Iuda, quaſi vir vnus, vt inſtarent ſuper eos qui faciebant opus in templo Dei: filij Henadad, filij eorū, & fratres eorum Leuitæ. Fūdato igitur à cæmētarijs templo Domini, ſteterunt ſacerdotes in ornatu ſuo cū tubis: & Leuitæ filij Aſaph in cymbalis, vt laudarēt Deū per manus Dauid regis Iſrael. Et concinebant [in] cymbalis

donec [15]ſacerdos ſtaret cū vrim, & thummim. [26]Vniuerſæ multitudinis ad vnū vſque, quadragintaduo millia, trecenti & ſexaginta, Præter ſeruos eorum & ancillas eorū, quorum erant ſeptē millia, trecenti & trigintaſeptē: erántq; eis cantores & cantatrices ducenti. Equi eorum ſeptingēti & trigintaſex: muli eorum ducenti & quadraginta quinque. Cameli eorum quadringenti trigintaquinque: aſinorum ſex millia, ſeptingenti & viginti. Et ex [27]præcipuis patribus quum veniſſent ad ædem Domini quæ erat Ieroſolymis, [28]liberales ſe exhibuerūt pro domo Dei, vt [29]collocarēt eam ſuper baſi ſua. [30]Pro virib⁹ ſuis dederūt ad theſaurum [31]operis, aurearum drachmarū vnum & ſexaginta millia, & argenti minas quinquies mille, & veſtes ſacerdotales centum. [32]Conſederúntque ſacerdotes illi, & Leuitæ, & [33]quidam ex populo, cātores, & ianitores, atq; Nethinæi [34]in ciuitatibus ſuis, & cūctus Iſrael in vrbibus ſuis.

CAP. III.

QVúmq; iam [1]appeteret [2]ſeptimus menſis, eſſéntque filij Iſraelis in ciuitatibus, congregatus eſt populus [3]ad vnum vſq; Ieroſolymis. Tum ſurrexit Ieſua fili⁹ Iozadec, & fratres eius ſacerdotes, atque Serobabel [4]filius Sealtielis, & fratres eius, & extruxerūt altare Dei Iſraelis, [5]vt ſacrificarēt in eo holocauſta, ſicut ſcriptum eſt in lege Moſis viri Dei. Firmarunt autē altare illud ſuper baſes ſuas, [6]quoniā terror populorum nationum erat ſuper eos: & ſacrificarunt in eo holocauſta Domino, holocauſta [ſinquam] matutina & veſpertina. Celebrarunt etiā diem feſtum tabernaculorū ſicut ſcriptum eſt, & holocauſta ſingulis dieb⁹ [7]pro numero & ritu & pro demenſo cuiuſque diei. [8]Deinde & holocauſtum iuge, [9]& in neomenijs, & in ſingulis ſtatis ferijs Domino conſecratis, & in omnibus quæ ſpōte & liberaliter offerebāt Domino. ¶ [10]A primo die menſis ſeptimi cœperunt ſacrificare holocauſta Domino, [11]templo Domini nondū fundato. Dederunt autē pecuniam [12]latomis & artificibus, cibum, potū, & oleū Zidonijs & Tyrijs, vt adducerēt ligna cedrina, de Libano [13]ad mare Iapho, [14]quemadmodum Cyrus rex Perſarū eis indulſerat. Anno autē ſecundo [15]quum veniſſent ad ædem Dei in Ieruſalem, mēſe ſecundo cœperunt Serubabel filius Sealtielis, & Ieſua filius Iozedec, & reliqui fratres eorū ſacerdotes & Leuitæ, atque omnes qui venerant [16] ex captiuitate Ieroſolyma, & conſtituerunt Leuitas qui erant nati viginti annos & plus, vt [17] vrgerent opus ædis Domini. Stetit ergo Ieſua & filij eius atque fratres eius, Cadmiel quoq; & filij eius, filij Iehuda [18]ad vnū vſq;, [19]vrgētes eos qui faciebant opus in æde Dei: [&] filij Henadad, [&] filij eorum, atque fratres eorū Leuitæ. Quúmq; ſtructores fūdamēta iacerent tēpli Domini, ſtatuerunt ſacerdotes [aliquot] indutos cū tubis, & Leuitas filios Aſaph [20]cymbalis [20]laudātes Dominū, [21]quēadmodū cōſtituerat Dauid rex Iſrael. [22]Viciſſim itaq; canebāt

¶25 Hic obiter prædicit aduētū Chriſti qui fuit plenus ſapientia, & qui peccatū nō fecit. Per Vrim enim quod ſonat lumina, ſignificatur perfecta ſciētia ſiue ſapientia. Et per Thūmim, integritas vitæ ſiue inculpata vita. q.d. donec adueniat vnus qui dignus ſit, geſtare Vrim & Thummim, ſicut tēpore primi tēpli. ea enī poſuerat Moſes in ipſo Rationali.
¶26 Heb. Omnis congregatio tā quā [vir] vnus. i. ſimul, ſiue in vnā collecta.
¶27 Heb. principibus patrum
¶28. i. ſponte ſua, liberaliter & non coacte obtulerunt de opibus ſuis munera ac dona ī domum Dei.
¶29 vt, erigerēt. i. vt inſtaurarēt eā à fundamētis ipſis.
¶30 Intelligit de tota cōgregatione vnà cū principibus, & ijs q de regno Cyri ſpōte obtulerant de opibus ſuis.
¶31. i. templi.
¶32 Habitauerunt itaque
¶33. i. pars aliqua populi, ſiue aliquot ex plebe.
¶34. ſub. ſinguli in &c.

III. ¶1 aduenifſet ¶2 Is eſt mēſis Iiſri qui reſpondet partim noſtro Septēbri, partim Octobri. ¶3 Heb. tāquā vir vnus ¶4 nō natura, ſed educatione. educauerat enim eū Sealthiel patruus ſuus. erat itaq; pater ipſius nutritius. ¶5. i. vt cū oblatione holocauſtorū precarentur Dominū. ¶6 [id] enim [fecerūt] ob timorē [qui erat] ſuper eos à populis terrarū. i. præ timore quo tenebantur ob vicinos hoſtes populos. ¶7 Heb. in numero, ſecundū cōſuetudinē operis diei in die ſuo: i. ſeruata ratione numeri victimarū, pro ratione & dignitate dierū. alia enim erant ſacrificia in ſolennitatibus, quàm in alijs diebus. ¶8. i. Poſt feſtū tabernaculorū, fecerunt, ſiue obtulerūt holocauſtum. ¶9 & [holocauſtū] neomeniarū, & [holocauſtū] omniū aliarū ſolennitatū Domini ſanctificatarū. & [holocauſtū] omnis qui ſpōte offerebāt ſpontaneū [vel munus liberale] Domino. Solēnitates Domini ſanctificatas vocat in honorē Domini inſtitutas & cōſecratas. ¶10 q.d. Non ſolū cœperunt à feſto illo tabernaculorum, ſed à primo die menſis. ¶11 q.d. attamen nondū iacta erāt fundamēta tēpli Domini. ¶12 vel, fabris lignarijs ¶13. i. ad portū maris Ioppe, quod erat proximū ipſi Ieruſalē. ¶14 Heb. ſecundū voluntatē Cyri regis Perſarū ſuper eos. ¶15 ex quo venerant ¶16 ſub. illa Babylonica. ¶17 præeſſent operi tēpli. ſub. inſtaurādi. ¶18 Heb. tanquā [vir] vnus. i. ſimul. ¶19 vt præeſſent facientibus ¶20 ad laudādū ¶21 Heb. per manus Dauidis regis &c. i. recitando ac decantādo pſalmos Dauidis. ¶22 Canebant itaque laudando Dominum, & confitendo Domino, [dicentes,]

Digitized by Google

in laude & confeſſionibus Domini,[13][ſnépe]quòd bonus eſſet, & quòd [14]in æternum' beneficentia eius ſuper Iſraelem. porrò vniuerſus populus vociferabatur iubilo magno [15] laudãdo Dominum [::]quòd fundaretur ædes' Domini. Multi quoque ex ſacerdotibus & Leuitis, atque præcipuis patribus & [16]ſenioribus,' qui viderant domum priorẽ, quum iſta domus coram oculis eorum fundaretur, flebant voce magna: multi contrà vocẽ extollebant cum iubilo [17]& gaudio:' Ita vt populus non poſſet diſcernere vocem [18]iubili & gaudij' à voce fletus populi: nam populus iubilum ingentem edebat, ita vt vox procul audiretur.

CAP. IIII.

AVdiuerũt autẽ hoſtes Iehuda & Beniamin, q [1]hi qui ex captiuitate redierant,' ædificarent templum Domino Deo Iſraelis. Et accedentes ad Serubabelem & ad [2]præcipuos patres,' dixerunt ad eos, [3]Aedificabimus' vobiſcum: [4]quæremus enim perinde ac vos Deum veſtrum,' & [5]ſacrificamus' ei à diebus Eſar-haddon regis Aſſyrij, qui nos huc[6]tranſtulit.' Dixit ergo eis Serubabel atque Ieſua, & reliqui præcipui patres Iſraelis, [7]Non cõuenit' vt vos nobiſcum ædificetis ædem Deo noſtro: ſed[8]nos ſimul' ædificabimus Domino Deo Iſraelis, quemadmodum præcepit nobis rex Cyrus, [9]rex Perſarum. ¶Factum ergo eſt vt populus illius regionis[10]infirmarent' manus populi Iehuda, & [11]deterrerent eos ab ædificando.' Conduxerunt inſuper contra eos [12] conſultores, [13]qui irritum faciebant' conſilium eorum cunctis diebus Cyri regis Perſarum, vſque ad regnum Darij regis Perſarum. Et in regno Aſueri, initio regni eius, ſcripſerunt [14]accuſationẽ' contra habitantes in Iehuda & Ieruſalem. [15]In diebus verò Artaxerſis' ſcripſit [16]biſlam,' Mithridates, Tabeel, [17]& reliqui eius conſilij' ad Artaxerſem regem Perſarum: eratque ſcriptura [18]exemplaris' ſcripta Syriaco, & [19]explicatio quoque Syriaca.' Rehum [20]author epiſtolæ,' & Simſai ſcriba, ſcripſerunt epiſtolam quandam [21]de' Ieruſalem, ad Artaxerſem regem [22] iſto tenore. Tunc Rehum [20]author epiſtolæ' & Simſai ſcriba, & reliqui[23]cõplices' eorum, [24]Dinæi, Apharſathchæi, Tarpelæi, Apharſæi, Archauæi, Babylonij, Suſanechæi, Dehauæ, [25]Elamitæ,' Et reliqui populi quos trãſtulit[26]Aſnapar' magnus & [27]glorioſus,' & [28]collocauit illos in ciuitatibus Samariæ, [29]vnà cum alijs qui ſunt trans flumen & vltra[::]. Hoc eſt exemplar epiſtolæ quam miſerunt [30]ad Artaxerſem' regem, Serui tui, viri [ſcilicet] trans flumen [31]& vltra.' Notum ſit regi, quòd Iudæi qui aſcenderunt à te ad nos, venerunt in Ieruſalẽ vrbem rebellem & peſſimã: quã ædificant, & [32]muros eius è fundamentis ducunt,' & fundamenta[33]inclu-

in hymnis, & confeſſione Domino, Quoniam bonus, quoniam in æternũ miſericordia eius ſuper Iſrael. omnis quoque populus vociferabatur clamore magno in laudando Dominũ, eo quòd fũdatum eſſet templũ Domini. Plurimi etiã de ſacerdotibus & Leuitis & principes patrum, & ſeniores qui viderant templũ prius cum fundatũ eſſet, & hoc templũ in oculis eorũ, flebant voce magna: & multi vociferantes in lætitia, eleuabãt vocem. Nec poterat quiſquam agnoſcere vocem clamoris lætantium, & vocẽ fletus populi: cõmixtim enim populus vociferabatur clamore magno, & vox audiebatur procul. CAP. IIII.

AVdierunt autem hoſtes Iudæ & Beniamin, quia filij captiuitatis ædificarent templũ Domino Deo Iſrael. Et accedentes ad Zorobabel, & ad principes patrum, dixerunt eis, Aedificemus vobiſcum, quia ita vt vos, quærimus Deũ veſtrũ: [*]ecce nos immolauimus' victimas à diebus Aſor-haddan regis Aſſur, qui adduxit nos huc. Et dixit eis Zorobabel, & Ioſue, & reliqui principes patrum Iſrael, Non eſt vobis & nobis vt ædificemus domũ Deo noſtro: ſed nos ipſi ſoli ædificabimus [*]Deo noſtro, ſicut præcepit nobis Cyrus rex Perſarum. ¶Factũ eſt igitur vt populus terræ impediret manus populi Iudæ, & turbaret eos in ædificando. Conduxerunt autem aduerſus eos conſiliatores, vt deſtruerent conſilium eorum omnibus diebus Cyri regis Perſarum, & vſque ad regnum Darij regis Perſarum. [In regno autẽ Aſueri' ipſe eſt Artaxerxes,' in principio regni eius ſcripſerunt accuſationem aduerſus habitatores Iudæ & Ieruſalem. Et in diebus Artaxerxis ſcripſit beſelam Mithridates, & Tabeel, & reliqui qui erant in conſilio eorum, ad Artaxerxem regem Perſarum. epiſtola autem accuſationis ſcripta erat Syriace, & legebatur ſermone Syro. Reum Beel-teem, & Samſai ſcriba ſcripſerunt epiſtolam vnam de Ieruſalem Artaxerxi regi, huiuſcemodi, REVM BEEL-TEEM, & Samſai ſcriba, & reliqui conſiliatores eorũ, Dinæi, & Apharſathachæi, Terphalæi, Apharſæi, Erchuæi, Babylonij, Suſanechæi, Dieui, & Aelamitæ, Et cæteri de gentibus quas tranſtulit Aſenaphar magnus & glorioſus, & habitare eas fecit in ciuitatibus Samariæ, & in reliquis regionibus trans Flumen in pace: (Hoc eſt exemplar epiſtolæ, quã miſerũt ad eũ) Artaxerxi regi, ſerui tui, viri qui ſunt trans Fluuiũ, ſalutem dicunt. Notum ſit regi quia Iudæi qui aſcenderunt à te ad nos, venerunt in Ieruſalẽ ciuitatẽ rebellẽ & peſſimã: quam ædificant extruentes muros eius, & parietes componentes.

¶13 Heb. Quoniã bon[9], quoniam &c. Principiũ eſt Pſalmi 117, ſecundũ LXX: ſecundũ Hebræos verò, 118. ¶14 ſub. appareat, vl permaneat. ¶15 .i. dum decantarent pſalmum illum in honorem Domini. ¶:: vl, quòd iacta eſſent fundamenta ædis ¶16 .i. qui iam erant prouecta ætate. ¶17 præ lætitia ¶18 Heb. clamoris lætitiæ .i. vociferationis. quæ erat index lætitiæ animi.

IIII.

¶1 Heb. filij trãſmigrationis .i. qui tranſmigrauerant in Babylonem, & illinc redierant iubẽte ac permittente Cyro rege Perſarũ. ¶2 Heb. capita patrum, ¶3 vl, Aedificemus. ſub. templũ Domino. ¶4 .i. colemus Deum veſtrum vt vos facitis. Id non dicebãt ex animo: ſed vt imponerent illis, & hac ratione impedirent illos, & auerterẽt ab ædificatione tẽpli.

¶5 ſacrificauimus ¶6 poſteaquam ſcilicet abductæ fuiſſent decem tribus in Aſſyriam per Salmanaſar. ¶7 Heb. Nihil vobis & nobis .i. nobiſcum. ſub. commune eſt. q.d. Vos eſtis idololatræ, nos autem colimus Deum verum. ¶8 ſub. Iudæi, nos omnes vnanimi conſenſu. ¶9 .i. qui antequam aſſecutus eſſet regnum Babylonicum, rex erat Perſarum. ¶10 diſſoluerent .i. debiles ac remiſſas redderent. q.d. adimebant animos: conabantur ac ſtudebant auertere eos ab ædificatione. ¶11 turbarent eos, ne ædificarent. ¶12 vl, conſiliarios [quoſdam] .i. mittebant qui conſulerent vt deſiſterent ab incœpto. ¶13 vt diſſiparent, vl diſſoluerẽt .i. vt diſſuaderẽt illis ne ædificarent. ¶14 Heb. ſcripturã. ſub. odij .i. epiſtolã plenam odij & inimicitiarum. ¶15 .i. Nam tẽpore Artaxerxis. is eſt Aſſuerus. Artaxerxes, Perſicum eſt nomen. Alij dicunt hunc fuiſſe Cambyſem filium Cyri. ¶16 in pace .i. tempore pacis, hoc eſt nondum odio detecto ac patefacto. ¶17 Heb. & reſiduum ſocietatum eius. ſub. Mithridatis. Societates vocat turmas. ¶18 [eius] epiſtolæ ¶19 expoſita [vl, explicata] Syriace. q.d. epiſtola illa ſcripta erat literis & ſermone Chaldæis. ¶20 Heb. magiſter ſapientiæ .i. qui erat à conſilijs. Gallice, Le chancelier. ¶21 contra ¶22 vl, ad hunc modum, ¶23 ſocij ¶24 Nomina ſunt populorum qui adhibiti ſunt in conſilium contra Iudæos. ¶25 Chald. Helmaia. ſiue Helmæi. forte, Elamitæ. ¶26 .i. Sennacherib. ¶27 vl, inclytus, ¶28 .i. adduxit in locũ decem tribuum. fuerat enim antea ſedes decem tribuum. ¶29 & reliqui populi qui habitant trans flumen & Chebẽneth. Nomen eſt gentis, ſiue populi. Flumen vocat Euphraten, per excellentiam. Euphrates ſeparabat terram Iſrael à ditione Babylonica, dicebanturque populi iſti qui tunc habitabant in vrbibus Samariæ, habitare trans Euphraten reſpectu Babyloniorum. ¶:: ſub. ſcripſerunt ad regẽ. ¶30 Chald. ad eum, nempe ad Artaxerxem ¶31 & Chebẽneth. ſub. ſalutem tibi dicunt. ¶32 vl, murorum fundamenta iecerunt, ¶33 Chald. Heb. conſuerunt .i. compegerunt,

Digitized by Google

C Nunc igitur notũ ſit regi quia ſi ciuitas illa ædificata fuerit, & muri eius inſtaurati, tributũ, & vectigal, & annuos reditus non dabunt, & vſque ad reges hæc noxa perueniet. Nos autẽ memores ſalis quod in palatio comedimus: & quia læſiones regis videre nefas ducimus: idcirco miſimus & nunciauimus regi, vt recẽſeas in libris hiſtoriarum patrũ tuorum, & inuenies ſcriptũ in commẽtarijs, & ſcies quoniam vrbs illa, vrbs rebellis eſt, & nocẽs regibus & prouincijs, & bella concitantur in ea ex diebus antiquis: quam ob rẽ & ciuitas ipſa deſtructa eſt. Nunciamus nos regi quoniã ſi ciuitas illa ædificata fuerit, & muri ipſius inſtaurati, poſſeſſionem trans Fluuium non habebis. ¶Verbum miſit rex ad Reum Beelteem, & Samſai ſcribam, & ad reliquos qui erãt in conſilio eorum habitatores Samariæ, & cæteris trans Fluuium, ſalutẽ dicens & pacem. ACCVSATIONEM quã miſiſtis ad nos, manifeſtè lecta eſt coram me. & à me præceptum eſt,
D & recenſuerunt, inueneruntque quoniam ciuitas illa à diebus antiquis aduerſum reges rebellat, & ſeditiones & prælia concitantur in ea. Nã & reges fortiſſimi fuerunt in Ieruſalem: qui & dominati ſunt omni regioni quæ trans Fluuiũ eſt. Tributum quoque, & vectigal, & reditus accipiebant. Nũc ergo audite ſententiam, Prohibeatis viros illos, vt vrbs illa nõ ædificetur, donec ſi forte à me iuſſum fuerit. Videte ne negligenter hoc impleatis, & paulatim creſcat malũ cõtra reges. ¶Itaq; exemplũ edicti Artaxerxis regis lectum eſt corã Reũ Beel-teem & Samſai ſcriba, & cõſiliarijs eorum: & abierũt feſtini in Ieruſalem ad Iudæos, & prohibuerũt eos in brachio & robore. Tũc intermiſſum eſt opus domus Domini in Ieruſalem, & non fiebat vſque ad annũ ſecũdum regni Darij regis Perſarum. CAP. V.

PRophetauerunt autem Aggæus propheta, & Zacharias fili' Addo, prophetãtes ad Iudæos qui erant in Iuda & Ieruſalem, in nomine Dei Iſrael. Tũc ſurrexerũt Zorobabel filius Salatiel, & Ioſue filius Ioſedec: & cœperunt ædificare tẽplum Dei in Ieruſalem, & cum eis prophetæ Dei adiuuantes eos. In ipſo autẽ tempore venit ad eos Thathanái qui erat dux trãs Flumẽ, & Stharbuzanái, & conſiliarij eorũ: ſicque dixerunt eis, Quis dedit vobis conſiliũ vt domum hanc ædificaretis, & muros eius inſtauraretis? Ad quod reſpondimus eis, quæ eſſent nomina hominũ authorum ædificationis illius. Oculus autẽ Dei eorum factus eſt ſuper ſenes Iudæorum, & nõ potuerunt inhibere eos. Placuitque vt res ad Dariũ referretur, & tunc ſatiſfacerent aduerſus accuſationem illam. ¶Exemplar epiſtolæ quam miſit

Nunc igitur notum ſit regi, ſi ciuitas iſta reædificatur, & muri eius fuerint inſtaurati, [34]mun', tributum & vectigal minime dabũt: [35]idque regijs pẽſionibus incõmodabit. Nunc ergo [36]quũ hæc omnia præſentia ſunt, tẽplum omnino deſtruximus, [37]neque potuimus ignominiã regis diutius videre, & idcirco miſimus, & regi indicauimus. Vt [38]inquirat in libro hiſtoriarũ patrũ tuorum, & inuenies in libro hiſtoriarũ, cognoſcẽſque vrbem hanc rebellẽ eſſe, & incommodãtem regibus & prouincijs, quòdq; in ea vrbe [39]retro temporibus fuerũt, qui ad defectionem ſollicitarunt: quã ob cauſam & vrbs hæc vaſtata eſt. Inſuper & hoc indicamus regi, ſi vrbs hæc fuerit reædificata, & muri [40]ex fundamentis refecti, [41]nullã partem vltra flumẽ habebis. ¶Miſit autem rex [42]mãdatũ ad Rehũ qui erat [20]à cõmẽtarijs, Simſai ſcribã, atq; [43]reliquos eiuſdem conſilij qui habitabant [44]in Samaria, & ad reliquos qui erãt trans fluuiũ, [45]Pacem [46]& lõgæuitatẽ, EPISTOLA quã ad nos miſiſtis, explicata eſt lectáque corã me. [47]Datum eſt autẽ à me decretũ, & inquiſierũt atq; inuenerunt, q̃ ciuitas iſta [48]retro tẽporib' ſeſe eleuauit cõtra reges, quòdque in ea rebellio & defectio [48]facta eſt. Ad hęc, fuerũt in Ieruſalẽ reges præpotẽtes, [49]qui imperiũ obtinuerũt in omni [regione] transfluuiana, datũq; eſt illis tributũ, ſtipendiũ & vectigal. Interponite ergo [50]mãdatũ, vt viri iſti ceſſent, neque vrbs iſta reædificetur, donec à me [51]mãdetur. [52]Cauti eſtote, vt iſtud fiat: cur enim [53][hinc] naſceretur dãnum quod regibus incommodaret? [54]¶Mox vt exẽplar epiſtolæ Artaxerſis regis lectũ eſt coram Rehũ & Simſai ſcriba, atque [55]alijs eiuſdẽ cõſilij cõplicib', abierũt feſtinãter Ieroſolyma ad Iudæos, & impedierunt eos [56]brachio & vi. Tum [57]impeditum eſt opus ædis Dei in Ieruſalem, [58]ceſſatũmq; eſt vſq; ad ſecundũ annum regni Darij regis perſarum. CAP. V.

PRophetauit autẽ Haggæus propheta, & Zacharias [1]filius Iddo, qui fuerũt prophetæ ad Iudæos in Iudæa & Ieruſalẽ, in nomine Dei Iſraelis [1]prophetantes] eis. Tum [2]ſurrexerũt Serubabel filius Sealtielis, & Ieſua filius Iozadac, & cœperũt ædificare ædem Dei in Ieruſalẽ, erántque cum eis prophetæ Dei, [eos] [3]fulcientes, Eodẽ tempore venit ad eos Thathanai, qui [4]præfectus erat trans fluuiũ, & præfectus militũ, atq; complices eorum, & ſic dixerunt ad eos, Quis dedit vobis [5]mandatũ hanc domũ ædificandi, murõſq; eius à fundamẽtis reficiendi? Tum [6]iuxta tenorem diximus ei, [7]quæ eſſent nomina virorũ qui hoc ædificium reficerent. Atqui oculus Dei eorũ [8]fuit ſuper ſeniores Iudæorũ, [9]vt non potuerint eos impedire, [10]donec cauſa perueniret ad Da-

rium, tum & ipſi Iudæi per epiſtolam reſpõderunt de hac re. Porrò exemplar epiſtolæ quam miſit

¶34 tributũ, vectigal, & redditus annuos &c. Alij pro vectigali, cẽſum vertũt qui dabatur pro ſingulis capitib'. Reddit' annuos intelligit doctus inter Hebręos illa munera quæ dari ſolẽt regibus in aduentu ipſorũ, aut quãdo iter faciunt per aliquã regionem.
¶35 Chald. & tributũ regũ lædes. i. imminues, ſi id permiſeris. vel, lædet. ſub. hæc vrbs, ſi inſtaurata fuerit. ¶36 Chald. ꝓpterea q̃ deſtructionẽ templi. ſub. q̃d erat in Ieruſalem. i. fuimus cauſaq; templũ deſtructũ ſit. Verti etiam poteſt, ꝓpterea q̃ ſale palatij ſaliti ſumus. i. q̃ ſal è palatio allatũ comedim'. i. q̃ in palatio educati fuimus.
¶37 Chald. & cõtẽptũ regis nõ eſt pulchrũ nobis &c. i. nõ decet neque cõuenit nobis.
¶38 ſub. aliquis mãdãte ac iubẽte rege
¶39 Chal. à diebus ſeculi. i. ab omni æuo.
¶40 extructi fuerint,
¶41 Chald. ob id, portio quæ eſt in [tibi] regiõe quæ eſt trãs fluuiũ, nõ erit tibi. i. nullã hæreditatẽ ſiue poſſeſſionẽ habitur' es in regione quæ eſt vltra Euphratẽ. i. in Iſraele, quã Euphrates ſeparat ab imperio Babylonico. ¶42 Chald. verbũ. i. reſpõſum ¶43 ſocios eorum ¶44. i. in vrbibus ꝓuinciæ Samariæ, ¶45. i. miſit epiſtolã qua dicebat illis ſalutẽ. ¶46 & Chebeth. i. & ad populũ qui dicebatur Chebeth. per cõtractionẽ. Paulò ſuperi' integre ponitur, Chebeneth. ¶47 vel, Lata eſt à me ſententia. q. d. ego ſtatui ac decreui q̃ legerẽtur hiſtoriæ. ¶48 fit. vel, fieri ſolet. ¶49 Chal. fuerunt domini omniũ qui habitabãt vel, omni regioni quæ eſt vltra flumen, tributũmq; vectigal & reddit' annuus dabatur illis. ¶50 ſtatuitẽ vt ceſſare faciãt hoies iſtos. i. ſtatuite vel decernite vt &c. ¶51 præceptũ poſitũ ſit. vel, decretũ, ſiue ſtatutũ. ſub. aliud. i. donec à me aliter ſtatutũ fuerit. ¶52 Chal. Cauete vt errorẽ faciatis. vel, cõmittatis. i. Videte ne erretis. ¶53 Chal. accreſcet deſtructio in perniciẽ regũ? i. quare veſtra culpa, ſi id permittatis, dãnũ accreſcet regibus? ¶54 Chald. Tũc ex quo. i. Cũ primũ autẽ. ¶55 ſocijs eorũ. vel, ſocietate ¶56 robore. i. vi & armis. ¶57 ceſſauit ¶58 intermiſſum eſt inquã V. ¶1. i. nepos. ¶1 Chald. ſup eos. i. qui erat cũ eis. afflabantur enim ſpiritu Dei. Alij. quod inuocatũ erat ſup eos. ¶2 moti ſcilicet adhortationib' ꝓphetarũ. ¶3 adiuuãtes. ¶4 dux [vel, prex] eorũ qui habitabãt vltra flumen [. i. Euphratẽ.] & Setharboznái & ſocij ¶5 vel, decretum. ſiue ſtatutũ. i. Cuius poteſtate ac edicto freti ædificatis hoc templũ? Aut, permiſſione cuius inſtauratis templũ &c. ¶6 adhuc ¶7 Quæ ſunt nomina virorũ qui hoc ædificium ædificant. Verba ſunt Thathanái & ſociorũ ei'. Inducit enim author libri eos adhuc loquẽtes ¶8 erat. Per oculũ, prouidẽtiam & fauorẽ Dei intelligit. ¶9 q. d. Thathanái & ſocij eius nõ potuerũt efficere vt illi intermitterent opus tantiſper dum negotium referretur ad Darium. ¶10 tantiſper dum

Digitized by Google

¶11 Chald.(Verbũ miſerunt ad eum,)& iuxta hoc ſcriptum erat in medio eius.i. Epiſtolã enim miſerũt ad eum & ſic erat ſcriptũ in ea. ¶12 Chald. omnis.q.d. Dario regi ſalutẽ plurimã dicũt &c. ¶13 marmoreis, ¶14 ligna.i. parietes teguntur tabulis ligneis, hoc eſt.cedrinis.
¶15 vel, illos,

¶16 Heb.fuerat ante hos multos annos.vl, multis annis ãtea, ¶17 ſub. Salomon.
¶18 vl,perfecerat.aut, cõſummauerat.
¶19 Verũtamẽ ex quo. vl, Sed poſteaquam.
¶20 Chald. Chaldæi.i. qui regnabat in Chaldæa.
¶21 vt domum Dei hãc ædificarent.ſub.Iudæi. ¶22 ſub. transmigrationis.i. eorũ qui de captiuitate Babylonica reuertebantur in Ieruſalem ac Iudæam.
¶23 i loco ſuo. .i. vbi antea fuerat. ¶24 & ex eo tempore
¶25 Chald. ſi regi bonũ eſt.i.ſi videatur,& ei placuerit,
¶26 Chald.in domo theſaurorũ.Olim duplices fuerunt bibliothecæ:aliæ erãt in qui-

Thathnai præfectus vltra flumẽ, & [4]dux militũ cõplicéſque[6] eius Arphaſechæi, qui erãt trans fluuiũ,ad Dariũ regẽ,[11]Et intra hoc ſcripta erat cauſa quã miſerunt ad eũ,' DARIO REGI,Pax [12]integra.'Notũ ſit regi quòd profecti ſumus ad prouinciam Iudæorũ,ad domũ Dei magni, quæ ædificatur lapidibus[13]ingẽtibus,'[14]trabes'quoque ponuntur in parietibus, opúſq; ipſum fit mira celeritate , & feliciter ſuccedit per manus eorũ. Tũc interrogauimus ſenes'[15]illorũ,'& hũc in modũ diximus ad eos,Quis dedit vobis mandatum reædificãdi hanc domũ, & muros iſtos ex fundamẽtis reficiendi? Sed & nomina eorũ interrogauimus ab eis:vt indicaremus tibi,& vt ſcriberem* nomina virorũ qui capita ſunt inter eos. Hi verò hoc modo reſpõderunt,dicẽtes, Nos ſumus ſerui illius,qui Deus eſt cæli & terræ:& ædificamus domũ quæ extructa retro temporibus[16]erat ante multos annos,'quam[17]rex Iſraelis magnus' ædificauerat & '[18]fundauerat.'[19]Quandoquidẽ verò'patres noſtri irritarunt Deũ cæli,tradidit eos in manũ Nabuchodonoſoris regis Babylonici & [20]Chaldæorũ:'qui ædẽ hanc deuaſtauit,& populũ eius tranſtulit captiuũ in Babylonẽ.Atqui anno primo Cyri regis Babylonis rex Cyrus poſuit edictũ[21]de hac domo Dei vt reædificaretur.'Quin & vaſa tẽpli Dei aurea & argentea, quæ Nabuchodonoſor ſuſtulerat è tẽplo Ieroſolymitano, & abduxerat ea in phanũ quod erat in Babylone,ea protulit Cyrus rex de phano Babylonis:quæ tradita ſunt ei, cui nomẽ Seſbaſar, quẽ'[22]ducem' cõſtituerat,Dixitque ad eũ,Tolle vaſa iſta,& abi, atque repone ea in tẽplo quod eſt Ieroſolymis: domúſque Dei ædificetur[23]in baſi ſua.'Venit ergo tũ Seſbaſar iſte,& iecit fundamenta ædis Dei quæ eſt in Ieruſalẽ:[24]abq; eodẽ tẽpore' vſque in præſens ædificatur, nõdũ abſoluta eſt.Nũc itaque'[25]ſi regi videtur,'perquiratur[26]i repoſitorio theſaurorũ'regis,quod eſt iſthic in Babylone,ſitne hoc à rege Cyro conſtitutũ,decretũ,'[27]vt reædificetur ędes Dei in Ieruſalẽ,'atque de hac re animum regis nobis mittat.

CAP. VI.

TVm'cõſtituit Darius rex mandatũ, [1]vt quærerẽt in bibliotheca, in eo loco vbi theſauros reponebãt in Babylone,' inuentúmq; eſt in'[3]Ahmatha,' in arce quæ eſt in regione Medorũ,volumẽ quoddã,in quo ſic memoriæ proditũ erat, ANNO PRIMO Cyri regis cõſtituit Cyrus rex [4]decretũ' de tẽplo Dei in Ieruſalẽ, vt domus [5]in loco vbi ſacrificent'ędificetur,[6]& fundamẽta eius perficiãtur,' altitudine ſexaginta cubitorũ, & latitudine ſexaginta cubitorũ.[7]Ordines lapidũ ingentium'tres,'ordo verò lignorũ[9]vnus:'& [10]quidquid deeſt,' ex domo regis ſuppeditetur. Sed & vaſa tẽpli Dei aurea & argẽtea, quæ auexerat Nabuchodonoſor de tẽplo quod fuit Ieroſolymis,intuleráteque ea Babylonem, [11]reſtituantur,[12]inferantúrq;' in templũ Ieroſolymitanum in locum ſuum,[13]collocatóq;'ea in ædẽ Dei.Nũc itaque tu Thathnai'[14]præfectus trãs fluuiũ, tũq; imperator exercitus & cõplices horũ,'vos Aphar

Thathanái dux regionis trans Flumẽ,& Sthar-buzánai , & conſiliatores eius Arphaſachæi qui erãt trãs Flumen,ad Darium regem.Sermo,quẽ miſerant ei,ſic ſcriptus erat, DARIO REGI, pax omnis. Notum ſit regi iſſe nos ad Iudæam prouinciam,ad domum Dei magni:quæ ædificatur lapide impolito,& ligna ponuntur in parietibus:opúſque illud diligenter extruitur,& creſcit in manibus eorũ. Interrogauimus ergo ſenes illos,& ita diximus eis,Quis dedit vobis poteſtatem vt domum hanc ædificaretis, & muros hos inſtauraretis?Sed & nomina eorum quæſiuimus ab eis, vt nunciaremus tibi : ſcripſimúſque nomina eorum virorum,qui ſunt principes in eis.Huiuſcemodi autem ſermonem reſponderũt nobis,dicentes, Nos ſumus ſerui Dei,cæli & terræ,& ędificamus templum quod erat extructum ante hos annos multos:quòdque rex Iſrael magnus ædificauerat & extruxerat. Poſtquam autem ad iracundiam prouocauerũt patres noſtri Deum cæli, tradidit eos in manus Nabuchodonoſor regis Babylonis Chaldæi:domum quoque hanc deſtruxit,& populum eius tranſtulit in Babylonem.Anno autem primo Cyri regis Babylonis, Cyrus rex propoſuit edictum vt domus Dei ædificaretur.Nam & vaſa templi Dei aurea & argẽtea,quæ Nabuchodonoſor tulerat de templo, quod erat in Ieruſalem , & aſportauerat ea in templum Babylonis, protulit Cyrus rex de templo Babylonis,& data ſunt Saſſabaſar vocabulo, quem & principem conſtituit,Dixitque ei, Hæc vaſa tolle,& vade:& pone ea in templo,quod eſt in Ieruſalem : & domus Dei ædificetur in loco ſuo. Tunc itaque Saſſabaſar ille venit, & poſuit fundamenta templi Dei in Ieruſalem , & ex eo tempore vſque nunc ædificatur, & necdum completum eſt . Nunc ergo ſi videtur regi bonum, recenſeat in bibliotheca regis, quæ eſt in Babylone,vtrumnam à Cyro rege iuſſum fuerit vt ædificaretur domus Dei in Ieruſalem,& voluntatem regis ſuper hac re mittat ad nos.

CAP. VI.

TVnc Darius rex præcepit:& recenſuerunt in bibliotheca librorum , qui erant repoſiti in Babylone:& inuentum eſt in Ecbatanis,quod eſt caſtrum in Medena prouincia, volumen vnum, taliſque ſcriptus erat in eo commẽtarius, ANNO PRIMO Cyri regis, Cyrus rex decreuit vt domus Dei ædificaretur , quæ eſt in Ieruſalẽ, in loco vbi'immolant' hoſtias,& vt ponant fundamenta ſupportantia altitudinem cubitorum ſexaginta,& latitudinem cubitorum ſexaginta, ordines de lapidibus impolitis tres , & ſic ordines de lignis nouis : ſumptus autẽ de domo regis dabuntur.Sed & vaſa templi Dei aurea & argentea , quæ Nabuchodonoſor tulerat de templo Ieruſalem,& attulerat ea in Babylonẽ, reddantur,& referantur in templũ in Ieruſalẽ in locum ſuum,quæ & poſita ſunt in tẽplo Dei. Nunc ergo Thathanái dux regionis quæ eſt trans Flumen,Sthar-buzanái, & cõſiliarij veſtri Aphar-

bus reſeruabantur libri, qui ſpectabant ad eruditionem : aliæ verò in quibus reponere ſolebant libros qui ſpectabant ad rem nũmariam.etiam alij ſunt libri rationũ,& alij libri ſapientiæ ac philoſophiæ. Hic autem loquitur de libris rationũ. ¶27 vl,de reædificanda Ieruſalẽ. VI. ¶1 vl,fecit Darius rex edictũ.ſub.vt requirerent an iura res haberet. ¶2 Chald. & quæſiuerunt in domo librorum theſaurorũ qui poſiti erant ibi in Babylone.i. in bibliotheca,vbi theſauros reponere ſolebãt &c. ¶3 in ſcrinio, ¶4 Alij incipiũt hic decretũ,hoc modo,Domus Dei quæ eſt in Ieruſalẽ,domus inquam ædificetur.vl, ædificabitur. ¶5 Chald.quæ eſt locus in quo immolant victimas. vl, quæ erit locus in quo immolabũt hoſtias ¶6 & parietes eius colligerentur.Alij legunt,fundamenta eius contingentur.vl,contingentur, ¶7 Parietes ex lapidibus marmoreis &c.vl,Ordines.ſub.parietũ,ſint,vel, erunt ex &c. ¶8 Parietes verò è lignis nouis.vl,recẽtibus.In libris Regũ dicitur,è tabulis cedrinis. ¶9 vl,interior: ¶10 ſumptus.vl,expenſa.q.d.Permitto vt tẽplũ Ieroſolymitanũ inſtauretur, idq; ſumptu proprio. ¶11 reſtituãt.ſub.miniſtri ac ſerui regis qui illa cuſtodiũt. ¶12 proficiſcantúrq;.ſub. vaſa illa.i.referantur. ¶13 Mutat perſonã,& conuertit ſermonẽ ad Zorobabelem. ¶14 proręx eorũ qui ſunt trans flumẽ, Sethazboznái, & ſocij eorum.i.veſtri.

Digitized by Google

...thai, qui eſtis trans Flumen, procul recedite ab illis,& dimittite fieri templum Dei illud à duce Iudæorum & à ſenioribus eorum, & domus Dei illa ædificetur in loco ſuo. Sed & à me præceptũ eſt quid oporteat fieri à presbyteris Iudæorum illis, vt ædificetur domus Dei, ſcilicet vt de arca regis, id eſt de tributis quæ dantur de regione trans Flumen,ſtudioſe ſumptus dentur viris illis,ne impediatur opus.Quod ſi neceſſe fuerit,& vitulos, & agnos, & hædos in holocauſtum Deo cæli,frumentum,ſal,vinum,& oleum, ſecũdum ritum ſacerdotum qui ſunt in Ieruſalem, detur eis per ſingulos dies: ne ſit in aliquo querimonia.Et offerãt oblationes Deo cæli,orẽtque pro vita regis,& filiorum eius. A me ergo poſitũ eſt decretum, Vt omnis homo qui hanc mutauerit iuſſionem, tollatur lignũ de domo ipſius, & erigatur, & configatur in eo:domus autem eius publicetur. Deus autem qui habitare fecit nomen ſuum ibi, diſſipet omnia regna, & populũ qui extenderit manum ſuam vt repugnet,& diſſipet domum Dei illam,quæ eſt in Ieruſalem.Ego Darius ſtatui decretum,quod ſtudioſe impleri volo.¶Igitur Thathanai dux regionis trans Flumen,& Sthar-buzanai,& conſiliarij eius,ſecundum quod præceperat Darius rex,ſic diligẽter executi ſunt. Seniores autem Iudæorum ædificabant,& proſperabantur iuxta prophetiam Aggæi prophetæ,& Zachariæ filij Addo:& ædificauerunt & conſtruxerunt,iubente Deo Iſrael,& iubẽte Cyro & Dario, & Artaxerxe regibus Perſarum.Et compleuerunt domum Dei iſtam, vſq; ad diem tertium mẽſis Adar,qui eſt annus ſextus regni Darij regis. ¶Fecerunt autem filij Iſrael ſacerdotes & Leuitę,& reliqui filiorũ transmigrationis, dedicationem domus Dei in gaudio. Et obtulerunt in dedicatione domus Dei,vitulos centum,arietes ducentos,agnos quadringentos,hircos caprarum pro peccato totius Iſrael,duodecim,iuxta numerum tribuum Iſrael. Et ſtatuerunt ſacerdotes in ordinibus ſuis,& Leuitas in vicibus ſuis ſuper opera Dei in Ieruſalem,ſicut ſcriptum eſt in libro Moyſi.¶Fecerunt autem filij Iſrael transmigrationis,Paſcha,quartadecima die menſis primi.purificati enim fuerant ſacerdotes & Leuitæ quaſi vnus:omnes mũdi ad immolandum paſcha vniuerſis filijs transmigrationis,& fratribus ſuis ſacerdotibus, & ſibi. Et comederunt filij Iſrael qui reuerſi fuerãt de trãſmigratione,& omnes qui ſe ſeparauerãt à coinquinatione Gẽtium terræ ad eos,vt quærerent Dominum Deum Iſrael.Et fecerunt ſolẽnitatem azymorũ ſeptem diebus, in lætitia:quoniam lætificauerat eos Dominus,& conuerterat cor regis Aſſur ad eos , vt adiuuaret manus eorum in opere domus Domini Dei Iſrael.

CAP. VII.

Poſt hęc autem verba in regno Artaxerxis regis Perſarũ.Eſdras filius Saraiæ,filij Azarię, filij Helcię,Filij Sellum,filij Sadoc,filij Achitob, Filij Amariæ,filij Azarię,filij Maraioth, filij Za-

ſechæi qui eſtis trans fluuium , procul abſiſtite [15]iſthinc.'Relinquite'[16]opus'ædis Dei hui⁹,[17]præfectus' Iudæorum,ſeniſque ipſi Iudæorũ ædificent ædem illã Dei in loco ſuo. A me conſtitutũ eſt decretũ,[18]quid faciatis'cum ſenioribus Iudæorum illis in ędificando ædem illam Dei,[nempe] vt de facultatibus regis , quas habet ex tributo trans flumen,[19]diligentiſſime expenſæ ſuppeditentur' viris iſtis, [20]nec quiſquam impediat.' Et quidquid neceſſarium fuerit,ſiue vituli ſint,ſiue arietes,ſiue agni ad holocauſta Deo cæli, frumẽtum,ſal,vinũ, & oleum iuxta quod dixerint ſacerdotes qui ſunt Ieroſolymis , hæc dentur eis [21]ſuo quoque die demẽſum ſuũ, idque abſq; vlla cunctatione,'Vt [habeant vnde]offerant[22]ſuaueolentia'Deo cæli,vtque orent pro vita regis & filiorũ eius.Eſt præterea & à me tale conſtitutũ decretũ, vt quicunque mortalium hoc edictum mutarit,[23]tollatur trabs' de domo eius,in quam erectam ſuſpendatur: inſuper & domus eius huius rei gratia in ſterquilinium redigatur . Deus quoque,qui nomen ſuũ illic collocauit,extirpet omnem regẽ & populũ,qui manũ ſuam admolitus fuerit , vt vel mutet vel lædat domũ iſtam Dei quæ eſt Ieroſolymis . Ego Darius hoc edictũ ſtatui, vt[24] diligenter & exacte' fiat. ¶Tũ Tathnai præfectus regionis transfluuianæ, imperator exercitus,& cæteri complices eorũ, mox[25]vt Darius rex huiuſmodi miſerat,exacte'ſunt exequuti.Seniores ergo Iudæorũ ædificabãt,& proſpere illis ſucceſſit[26]per prophetiã'Haggæi prophetæ,& Zachariæ filij Iddo,ædificabant inquã, [27]fundamentũ iacientes' ex decreto Dei Iſraelis, & ex decreto Cyri & Darij,([28]qui & Artaxerſes,') regis Perſarũ . Abſoluta eſt autẽ ædes iſta [29]die tertio' menſis Adar, [30] anno ſexto' regni Darij regis.¶Fecerunt itaque filij Iſrael,ſacerdotes & Leuitę,reliquiq; qui ex captiuitate redierãt.[31]initiationẽ'ædis Dei huius cũ gaudio. Obtulerũntque ad [32]initiationẽ' domus Dei huius iuuencos centũ,arietes ducentos,agnos quadringentos,& [33]hircos'caprarũ[34]pro expiatione totius Iſraelis' duodecim,iuxta numerũ tribuũ Iſraelis.Et ſacerdotes ſtatuerunt in[34]ordinibus'ſuis,& Leuitas in ſuis partitionibus [35]pro miniſterio Dei qui[colitur]in'Ieruſalẽ,quemadmodũ ſcriptũ erat in libro Moſis. ¶Celebrarunt quoque qui ex captiuitate redierant Paſa in [36]quartadecima mẽſis primi.' nã & ſacerdotes & Leuitæ mũdati erant, erãtque omnes[37]pariter'puri.mactarunt itaq;[38]Paſa'omnibus qui è captiuitate redierãt, & fratribus ſuis ſacerdotibus,& ſibiipſis.Comederunt ergo filij Iſraelis qui è captiuitate redierãt,& quicũque[39]ſegregatus erat' ab immũditia Gentiũ terræ,[veneratq;] ad eos, vt quæreret Dominũ Deũ Iſraelis. Et fecerunt ſolẽnitatem azymorum ſeptem diebus in gaudio.quandoquidẽ exhilarauerat eos Dominus,[40]cõuerteratq; cor regis Aſſur ad eos,'vt cõfortaret manus eorum in opere ædis Dei,Dei videlicet Iſraelis.

CAP. VII.

Poſt hæc geſta[erat]in[1]regno Artaxerſis regis Perſarum'Eſras'filius Seraiæ, filij Aſariæ,filij Helkiæ, Filij Sallum, filij Zadoc, filij Ahitub , Filij Amariæ, filij Aſariæ, filij Meraioth, filij Se-

¶15.i.ab Ieruſalẽ vbi ædificatur templũ. q. d. nolite eſſe impedimento ijs qui ædificãt tẽplũ Dei in Ieruſalẽ. ¶16 ſub. [vt fiat]op⁹ &c. ¶17 ſub. ſinite inquam vt præfectus ¶18 de eo quod facturi eſtis.i. quid vos facere velim. ¶19 feſtinanter ſumptus [vel redditus]detur ¶20 Chald. ne faciãt ceſſare. ſub. eos qui ædificãt tẽplum. ¶21 per ſingulos dies, ita vt nullus ſit error . Solebãt hæc omnia adhiberi & cõmiſceri ſacrificijs, oblationibus,& libaminibus. ¶22 ſuffimenta ¶23 Chald. diruatur lignum .i.diruẽdo extrahãtur ligna ¶24 feſtinanter. ſiue,celeriter ¶25 Chald.iuxta id quod miſerat Darius rex,ſic illud &c. ¶26 ſecũdũ prophetiã. vel,in prophetia Aggæi &c. per quos Dominus iuſſerat ac mandauerat vt inſtauraret tẽplũ. ¶27 perficientes illud ¶28 vel,& Artaxerxis . Dicunt hũc Artaxerxẽ fuiſſe filiũ Darij:& tẽpore illius abſoluta fuiſſe quæcũq; pertinebant ad ornatũ templi. ¶29 Chald. vſq; ad diẽ tertium &c. Non fuit abſoluta vſque ad &c. Menſis Adar eſt duodecimus , qui reſpondet partim noſtro Februario, partim Martio. ¶30 qui erat annus ſextus ¶31 dedicationẽ ¶32.ſub.filios ¶33 Chald.pro peccato,pro toto Iſrael.i.in ſacrificiũ pro peccato. ¶34 vel,diuiſionibus.Fecerũt ex ſacerdotibus diuerſas claſſes iuxta quas viciſſim agerent rẽ ſacrã Deo in tẽplo:ſimiliter & ex Leuitis,vt ipſi per vices ſuas miniſtrarent in tẽplo ipſo. ¶35 Chald. ſuper opus Dei quod[faciendũ erat]in &c. ¶36 ſub.die. ¶37 Heb.tanquam vnus ¶38.i.agnũ paſchalẽ. ¶39 vel,ſeparauerat ſeſe.i. qui de infidelitate Gentiũ conuerſi erant ad fidẽ.i. proſelyti. ¶40.i. reddiderat illũ eis propitiũ qui antea erat animo infenſo in eos.Meminit autẽ hic regis Aſſyriorũ,quòd tunc qui rex Perſarum,etiã rex erat Aſſyriorum. at rex Aſſyriorũ abduxerat decẽ tribus captiuas. VII. ¶1 Hebræi dicũt omnes reges Perſarũ vocatos fuiſſe Athaſaſtha,id eſt Artaxerxes. ¶1 Hic deſcribitur genealogia Eſdræ,quæ aſcendit vſq; ad Aaronẽ primũ illũ ac ſummum & præcipuum ſacerdotem,à quo ille deſcendit.

¶2 vl, velox.i. legiſperitus, ſiue legiſdoctor doctiſſim⁹, exercitatiſſimus in lege Dei. hi enim ſcribæ dicebantur, quòd officium eorũ eſſet deſcribendi legem. Qui Matth. 22. & Luc. 10, legiſperitus, ſiue doctor legis, idẽ Marc. 12, dicitur ſcriba.

¶3 Heb. iuxta manum Domini Dei ſui ſuper eum. i. pro magno illo fauore quo proſequebatur Deus ipſum Eſdram, prout fauit illi Deus. ¶4 ſub. vnà cum eo aliquot

¶5 Heb. ipſe eſt annus ſeptim⁹ regis. ſub. ipſius Darij. ¶6. i. profectionis ac reditus

¶7 Heb. iuxta manum Dei ſui bonam ſuper eum. i. per gratiam &c.

¶8 Heb. præceptum & iudicium. i. præcepta iudicialia.

¶9 vl, epiſtolæ quam ¶10 cõſummato, & ipſi Chelieneth ſub. ſalutem plurimam dicit. i. doctiſſimo, & omnibus numeris abſoluto.

¶11 vl, mitteris ¶12 vt inquiras in Iudæam & Ieruſalem propter legem &c. i. in incolas Iudææ an ſeruẽt legem quam habes in promptu.

rahcia, Filij Vſi, filij Buxi, Filij Abiſue, filij Pinhas, filij Eleaſari, filij Aharonis ſacerdotis ſummi. Hic Eſras aſcẽdit de Babylone, idẽmq; ſcriba erat [2]promptus' in lege Moſis, quam dederat Dominus Deus Iſraeli. Huic rex dedit ('quandoquidem manus Domini Dei ſui erat cum eo,)' quidquid ipſe petebat. [4]Aſcenderũtque' de filijs Iſraelis, de ſacerdotib⁹ & Leuitis, cantoribus, ianitoribus & Nethinæis in Ieruſalem, anno ſeptimo Artaxerſis regis. Venit autem Ieroſolyma mẽſe quinto, [5]ſeptimo anno regis.' Prima enim [die] menſis primi inchoatus eſt [6]aſcenſus' è Babylone, & prima [die] menſis quinti venit Ieroſolyma, [7] quandoquidem manus Dei ſui bona erat cum eo.' Siquidem Eſras parauerat cor ſuum vt inquireret legem Domini, & vt [eam] faceret, ſitque doceret in Iſraele [8]ceremonias & iudiciũ.' ¶Hoc eſt autem exemplar [9]ſcripti quod dedit Artaxerſes Eſræ ſacerdoti & ſcribæ, ſcribæ [inquã] verborũ & præceptorũ Domini, atque ſtatutorũ ei⁹ in Iſraele. ARTAXERSES rex regũ Eſræ ſacerdoti & ſcribæ legis Dei cæli, [10]incolumitatẽ & diuturnitatẽ.' Conſtitutũ eſt à me decretũ, vt quicunque ſponte voluerit in regno meo de populo Iſrael, ſacerdotibus & Leuitis, proficiſci Ieroſolyma, is tecum proficiſcatur, Eo quòd tu à rege, & ſeptem cõſiliarijs eius [11]miſſus ſis, [12]vt inuiſas Iehudã & Ieruſalẽ in lege' Dei tui quæ eſt in manu tua: Et vt [ſecum] feras argentum & aurum quod rex & conſiliarij eius ſponte offerunt Deo Iſraelis, cui⁹ domicilium eſt in Ieruſalem. Omne inſuper argentũ & aurum quod inueneris in vniuerſa prouincia Babyloniorũ, cum his quę populus ſponte dederit, quæque ſponte obtulerint ſacerdotes ad ædẽ Dei ſui quæ eſt in Ieruſalem, Vt ea pecunia celeriter coemas iuuencos, arietes & agnos, deinde [13]cibaria eorũ ſacrificia,' & eorũ libamina, & [14]afferas ea ad arã' domus Dei [15]veſtri,' quæ eſt Ieroſolymis. De reliquo argenti & auri agite quod tibi & fratribus tuis viſum fuerit, iuxta voluntatẽ Dei veſtri. Et [16]vaſa quæ tradita ſunt tibi ad cultũ ædis Dei tui, reſtitue in conſpectũ Dei in Ieruſalẽ.' Porrò reliquũ quod neceſſarium fuerit pro æde Dei tui, 'quod tibi expendẽdũ [17]acciderit, [18]expendas è theſauris regis.' Equidem à me Artaxerſe rege edictum promulgatũ eſt ad omnes qui theſauris præfecti ſunt trans fluuium, vt quidquid poſtulauerit à vobis Eſras ſacerdos [19]ſcriba' legis Dei cæli, illico fiat. Vſque ad argenti talenta centũ, & vſque ad tritici coros centũ, ad vini batos centum, & vſque ad olei batos centũ, [20]ſal verò ne ſcribatur.' Et quidquid denique eſt quod præceptũ eſt à Deo cæli, fiat diligenter [21]domui' Dei cæli, [22]ne iraſcatur' ſuper regnũ, regem & filios eius. Et id quoque vobis notum facimus, ne [23]vobis ſumatis authoritatẽ imperãdi eis' tributũ, [24]ſtipẽdiũ aut vectigal, omnib⁹ inquã ſacerdotibus,' Leuitis, cãtoribus, ianitoribus, Nethinæis atque miniſtris ædis Dei huius. Et tu Eſra pro ſapientia Dei tui, [25]quæ eſt in manu tua,' ex me [cõſtitue] iudices & [26]cauſidicos, [27] qui iudicent' vniuerſum populũ tranſfluuianũ, omnes eos qui nouerũt leges Dei tui: qui verò nõ nouerũt, eos [28]doceatis.' Quicũq;

rabiæ, filij Ozi, filij Bocci, filij Abiſue, filij Phinees, filij Eleazar, filij Aaron ſacerdotis ab initio. Ipſe Eſdras aſcendit de Babylone, & ipſe ſcriba velox in lege Moyſi, quam Dominus Deus dedit Iſrael: & dedit ei rex ſecundum manum Domini Dei eius ſuper eum, omnem petitionem eius. Et aſcenderunt de filijs Iſrael, & de filijs ſacerdotum, & de filijs Leuitarum, & de cãtoribus, & de ianitoribus, & de Nathinæis in Ieruſalem anno ſeptimo Artaxerxis regis. Et venerunt in Ieruſalem menſe quinto, ipſe eſt annus ſeptimus regis. Quia in primo die mẽſis primi cœpit aſcẽdere de Babylone, & ĩ primo die mẽſis quinti venit in Ieruſalẽ, iuxta manũ Dei ſui bonam ſuper ſe. Eſdras autem parauit cor ſuum, vt inueſtigaret legẽ Domini, & faceret & doceret in Iſrael præceptum & iudicium. ¶Hoc eſt autem exemplar epiſtolæ edicti, quod dedit rex Artaxerxes Eſdræ ſacerdoti, ſcribæ erudito in ſermonibus & præceptis Domini, & ceremonijs eius in Iſrael. ARTAXERXES rex regum Eſdræ ſacerdoti, ſcribæ legis Dei cæli doctiſſimo, ſalutem. A me decretum eſt, vt cuicunque placuerit in regno meo de populo Iſrael, & de ſacerdotibus eius, & de Leuitis ire in Ieruſalem, tecum vadat. A facie enim regis, & ſeptem conſiliatorum eius miſſus es, vt viſites Iudæã & Ieruſalem in lege Dei tui, quæ eſt in manu tua: & vt feras argẽtum & aurũ quod rex & cõſiliatores eius ſponte obtulerunt Deo Iſrael, cuius in Ieruſalem tabernaculũ eſt. Et omne argentum & aurum quodcunque inueneris in vniuerſa prouincia Babylonis, & populus offerre voluerit, & de ſacerdotibus qui ſpõte obtulerint domui Dei ſui, quæ eſt in Ieruſalem, libere accipe, Et ſtudioſe eme de hac pecunia vitulos, arietes, agnos, & ſacrificia & libamina eorum, & offer ea ſuper altare templi Dei veſtri quod eſt in Ieruſalem. Sed & ſiquid tibi & fratribus tuis placuerit de reliquo argento & auro vt faciatis, iuxta voluntatem Dei veſtri facite. Vaſa quoque quæ dantur tibi in miniſteriũ domus Dei tui, trade in conſpectu Dei in Ieruſalem. Sed & cætera quibus opus fuerit in domum Dei tui quantumcunque neceſſe eſt vt expẽdas, dabis de theſauro, & de fiſco regis, & à me. Ego Artaxerxes rex ſtatui atque decreui omnibus cuſtodibus arcæ publicę, qui ſunt trans Flumen, vt quodcũq; petierit à vobis Eſdras ſacerdos, ſcriba legis Dei cæli, abſq; mora detis, Vſque ad argenti talenta centũ, & vſque ad frumenti coros centũ, & vſque ad vini batos centum, & vſque ad batos olei centũ, ſal verò abſque menſura. Omne quod ad ritum Dei cæli pertinet, tribuatur diligenter in domo Dei cæli: ne forte iraſcatur cõtra regnũ regis, & filiorũ eius. Vobis quoq; notũ facimus de vniuerſis ſacerdotibus & Leuitis, & cãtoribus & ianitoribus, Nathinæis, & miniſtris domus Dei huius, vt vectigal & tributum, & annonas non habeatis poteſtatẽ imponendi ſuper eos. Tu autem Eſdra ſecundum ſapientiam Dei tui, quæ eſt in manu tua, cõſtitue iudices & præſides, vt iudicent omni populo qui eſt trans Flumen, his videlicet qui nouerunt legem Dei tui, ſed & imperitos docete liberẽ. Et omnis qui non

¶13 oblationes eorum, ¶14 vl, offeras ſuper aram ¶15. i. qui tibi cõmunis eſt cum popularibus tuis. ¶16. i. vaſa quæ concredita ſunt fidei tuæ vt cedant in vſum templi Dei tui, depone coram Deo in Ieruſalem. h. ſ, coram Deo Ieruſalem. i. ciuium Ieruſalem, qui colitur in Ieruſalem. ¶17 conuenerit, ¶18 q. d. cape omnia ex theſauris regis. ¶19 vl, ſ. & ſcriba. i. doctor ¶20 Heb. & ſal quod non ſcriptum eſt. vl, ſalis quantum non eſt ſcriptum. i. ſalis menſuram non præſcriptam, ſed quantum volet. ¶21 vl, in domo. i. in templo ¶22 Heb. cur enim ſ. ommittemus vt ſit ira Dei &c. vl, Cur enim erit &c. ¶23 Heb. præfectus [vllus] imponat. q. d. nolo quẽpiam eſſe qui poſſit imponere illis &c. ¶24 vectigal & redditum annuũ cuiquã ex ſacerdotibus &c. q. d. volo eos omnes eſſe immunes. ¶25. i. quam habes in promptu, ¶26 vl, præſides, ¶27 vl, vt iudicent ¶28 vl, docebitis.

Digitized by Google

fecerit legē Dei tui, & legē regis diligenter, iudicium erit de eo, ſiue in mortem, ſiue in exilium, ſiue in cōdemnationem ſubſtantiæ eius, vel certe in carcerem. ¶Benedictus Dominus Deus patrum noſtrorum, qui dedit hoc in corde regis vt glorificaret domum Domini quæ eſt in Ieruſalem, Et in me inclinauit miſericordiam ſuam coram rege & conſiliatoribus eius, & vniuerſis principibus regis potentibus: & ego confortatus manu Domini Dei mei quæ erat in me, congregaui de Iſrael principes qui aſcenderēt mecum.

CAP. VIII.

HI ſunt ergo principes familiarum & genealogia eorum qui aſcēderunt mecum in regno Artaxerxis regis, de Babylone. De filijs Phinees, Gerſom. De filijs Ithamar, Daniel. De filijs Dauid, Hattus. De filijs Sechenïæ, & de filijs Pharos, Zacharias. & cum eo numerati ſunt viri centum quinquaginta. De filijs Phahath-moab, Elioenai filius Zarehe, & cum eo ducenti viri. De filijs Sechenïæ, filius Ezechiel. & cū eo trecēti viri. De filijs Adan, Abed filius Ionathan. & cum eo quinquaginta viri. De filijs Alam, Iſaias filius Athaliæ: & cum eo ſeptuaginta viri. De filijs Sephatiæ, Zebedia filius Michael. & cum eo octoginta viri. De filijs Ioab, Obedia filius Iahiel: & cum eo ducenti decem & octo viri. De filijs Selomith, filius Ioſphiæ. & cum eo centum ſexaginta viri. De filijs Bebai, Zacharias filius Bebai. & cum eo viginti octo viri. De filijs Azgad, Iohanan filius Eccetan. & cum eo centum & decem viri. De filijs Adonicam, qui erant nouiſſimi, & hæc nomina eorum, Eliphelet, & Iehiel, & Samaias: & cū eis ſexaginta viri. De filijs Begui, Vthai, & Zachur: & cum eis ſeptuaginta viri. Cōgregaui autem eos ad fluuium qui decurrit ad Ahaua, & manſimus ibi tribus diebus: quæſiuiq; in populo, & in ſacerdotibus de filijs Leui, & nō inueni ibi. Itaq; miſi Eliezer, & Ariel, & Semeiam, & Elnathan, & Iarib, & alterum Elnathan, & Nathan, & Zachariam, & Moſollam principes: & Ioiarib, & Elnathan ſapientes. Et miſi eos ad Eddo, qui eſt primus in Chaſphiæ loco: & poſui in ore eorum verba quæ loquerentur ad Eddo, & fratres eius Nathinæos in loco Chaſphiæ, vt adducerent nobis miniſtros domus Dei noſtri. Et adduxerunt nobis per manum Dei noſtri bonam ſuper nos, virum doctiſſimum de filijs Moholi filij Leui, filij Iſrael, & Sarabiam & filios eius, & fratres eius decem & octo: & Haſabiam, & cum eo Iſaiam de filijs Merari, fratréſque eius, & filios eius viginti. Et de Nathinæis quos dederat Dauid, & principes ad miniſteria Leuitarum, Nathinæos ducentos viginti. omnes hi ſuis nominibus vocabantur. ¶Et prædicaui ibi ieiunium iuxta fluuium Ahaua, vt affligeremur coram Domino Deo noſtro, & peteremus ab eo viam rectam nobis & filijs noſtris, vniuerſæq; ſubſtantiæ noſtræ. Erubui enim petere regem auxilium & equites, qui defenderent nos ab inimico in via. quia dixeramus regi, Manus Dei noſtri eſt ſuper omnes qui quærunt eū in bonitate: & imperium eius & fortitudo eius, & furor ſuper omnes qui derelinquūt eum.

autē [9]facere noluerit legē Dei tui, atque legē regis, [10]de hoc illico fiat iudiciū, ſiue ad mortem, ſiue ad eradicationem, ſiue vt facultatibus mulctetur, ſiue vt vinciatur. ¶Laudādus Dominus Deus patrum noſtrorū, qui indidit [11]hoc cordi regis, vt ornaret ædē Domini quæ eſt Ieroſolymis: Quique inclinauit ad me [12]beneficentiā coram rege, conſiliarijs eius, atque cunctis principibus [13]& heroibus regis. porrò ego corroboratus ſum, [14]quādoquidē manus Domini Dei fuit mecum, &congregaui de Iſrael [15]præcipuos quoſque qui [16]aſcēderent mecum.

CAP. VIII.

HI autem ſunt [1]præcipui patres eorū, [2]& qui genealogiam ſuā indicarunt, qui aſcenderunt mecum, [3]in regno Artaxerſis regis, de Babylone. Ex filijs Pinhas, Gerſom: de filijs Ithamar, Daniel: de filijs Dauidis, Hattus. De filijs Sechaniæ, [4]de filijs Pharos, Zacharias, & cū eo [5]qui recenſiti ſunt, virorum centum quinquaginta. De filij [6]Ducis Moab, Eliehoenai filius Zerahiæ, & cū eo viri ducenti. De filijs Sechaniæ, filius [7]Iaheſiel, & cū eo trecenti viri. De filijs Adin, Ebed filius Ionathan, & cum eo quinquaginta viri. De filijs Elam, Eſaias filius Athaliæ, & cū eo ſeptuaginta viri. De filijs Sephatiæ, Sabadias filius Michaelis, & cum eo octoginta viri. De filijs Ioab, Obadias filius Iehiel, & cū eo ducenti decem & octo viri. De filijs Selomith, filius Ioſiphia, & cum eo centum & ſexaginta viri. De filijs Bebai, Zacharias filius Bebai, & cum eo vigintiocto viri. De filijs Aſgad, Iohanan filius Hakatan, & cum eo centum & decem viri. De filijs Adonikam, qui erāt [8]nouiſſimi, quorum nomina hæc ſunt, Eliphælet, Iehiel & Semeia, cúmque eis viri ſexaginta: De filijs Biguái, Vthái, & Sabud, & cū eo ſeptuaginta viri. Congregaui autē eos ad fluuiū [9]qui venit ad Ahaua, manſimúſq; illic tribus diebus. quúmq; [10]conſiderarē populū atq; ſacerdotes, [11]de filijs Leui nullū ibi reperi. [12]Miſi igitur ad Elieſer, Arielē, Semeiā, Elnathan, Iarib, Elnathan, Nathā, & ad Sachariā & Meſullā primores, deinde & ad Ioiarib & Elnathan prudentes. Et dedi eis mandatum ad Iddo [13]primorem in loco Caſpio. [14]poſuique in os eorum verba quæ loquerētur ad Iddo, [ſc; ad] [15]fratres eius Nethinæos in loco Caſpio, vt adducerent ad nos miniſtros ædis Dei noſtri. Et adduxerūt nobis ([16]vt manus Dei noſtri bona erat ſuper nos) virum [17]intelligentem de [18]filijs Mahali, filij Leui, filij Iſraelis, & Serebiam, filios eius atque fratres eius decem & octo, Sed & Haſabiam, & cum eo Eſaiam de filijs Merari, fratres eius & filios eorū viginti. Et de Nethinæis, quos inſtituerat Dauid & principes, vt miniſtrarent Leuitis, Nethinæos ducentos viginti, qui omnes [19]expreſſi erant nominibus. ¶Indixi quoq; illic ieiunium ad fluuium Ahaua, vt [20]affligeremus nos coram Deo noſtro, & [21]inquireremus ab eo viā rectā, nobis, pubi noſtræ, & [22]omnibus rebus noſtris. Puduit enim me poſtulare à rege exercitū & equites, qui tutarentur nos ab hoſtibus in itinere. nam ſic dixeramus regi, [23]Manus Dei noſtri eſt ſuper omnes qui quærunt eū [24]in ſimplicitate: potentia verò & furor eius cōtra omnes qui derelinquūt eum.

¶29 non fecerit ¶30.i. volo vt moriatur, aut mittatur in exilium, vel mulctetur multa pecuniaria, aut retrudatur in carcerem, pro modo peccati. ¶31 ſimile. vel, tale quidpiam ¶32 miſericordiam. i. qui me reddidit gratioſum regi. ¶33 Heb. regis potentibus. ¶34 Heb. iuxta manum Domini Dei ſuper me. i. Tunc cœpi eſſe forti animo, pro gratia & fauore quo me proſequebatur Deus meus &c. ¶35 Heb. principes. ſub. familiarū ¶36 ſub. de Babylone in Ieruſalem

VIII.

¶1 Heb. principes patrum. i. principes familiarum ¶2 & [hæc eſt] genealogia illorum ¶3. i. regnante Artaxerxe ¶4 ſub. qui erat ¶5 Heb. genealogia maſculorum &c. i. qui dux erat, & ſecum ducebat turmam 150. virorū inſigniū, & egregiorū. ¶6 Pahathmoab. ¶7 Subticet nomē proprium iſtius. ¶8. i. qui poſtremo loco ſequuti ſunt Eſdram. ¶9. i. incurrit, influit, & exoneratur in Ahaua. ¶10 Gallice, Faiſant la reueue.

¶11 ſub. qui nō erāt ſacerdotes. ¶12 vel, Miſi igitur Eliezer, Arielem &c. ¶13 Heb. caput ſiue, principem in Chaſiphiah loco. i. qui præerat loco illi fortiſſimo & munitiſſimo, & fortaſſe inexpugnabili. ¶14. i. dictaui illis quæ loquerentur. Ponere aliquid in ore alicuius, pro Admonere aliquē eorū quæ dicturus ſit. ¶15 fratrē eius Nethinim in Chaſiphiah. ¶16 Heb. ſecūdū manū Dei noſtri boni &c. i. pro fauore Dei noſtri erga nos. quo nos proſequebatur. ¶17 Heb. intellectus. i. ſapientiſſimum ac prudētiſſimum. ¶18. i. nepotibus qui priores reſierūt è Babylone. ¶19 deſignati, ſiue expoſiti ¶20. i. hac ratione teſtaremur nos peccatores eſſe, & peccaſſe in Dominum. ¶21 vt quæreremus &c. i. & peteremus ab eo vt oſtenderet nobis viam rectam, ¶22 vel, vniuerſæ ſubſtantiæ noſtræ. ¶23 q.d. Scit Deus noſter tueri ac protegere quotquot requirunt eum: & oſtendere fortitudinem ſuam, & furorē ſuum contra omnes qui deficiunt ab ipſo. ¶24 Heb. In bonum. vel, in bonitate.

¶25. i. fecimus petitionem noſtram ad Deum noſtrū vt oſtenderet nobis viā rectam.
¶26 vl, placat⁹ [i. exorat⁹] eſt nobis.
¶27. i. ex ijs qui inter ſacerdotes primas tenebāt.
¶28. i. Appenſum tradidi. Tradidi in pondere.
¶29 Intellige, tā rude quàm ſignatum.
¶30 & vaſa illa oblationē &c. i. quæ mihi cōcredita fuerāt, appoſitiue oblationem dom⁹ ſiue templi &c.
¶31 quam obtulerunt
¶32. i. qui erant. ſub. in Babylone.
¶33 Appēdi inquam
¶34 Qui quam Hebræorū ſic exponūt, vt vaſa argentea fuerint cētum, & vas vnūquodque appenderet vnum talentū q.d. vaſa argentea cētum, totidem talentorum. Alij dicunt omnia ſimul vaſa argētea appendiſſe centum talenta &c.
¶35 vl, & cochlearia aurea
¶36 drachmarū mille.
¶37 Heb. æris fulgētis boni. i. æris fului, coloris auri pretioſi & probati.

Ieiunauimus itaque, & [25]inquiſiuimus à Deo noſtro hac de re, & [26]exaudiuit nos. Tū ſeparaui[27] de principibus ſacerdotū duodecim, Serebiā, Haſabiā, & decē cū eis de fratribus eorū: [28]Appendiq́; eis [29]argentū, & aurū, [30]& vaſa th'uma ædis Dei noſtri, [31]quæ ſeparatim cōtribuerūt rex, cōſiliarij ei⁹, & principes ei⁹, vniuerſuſq; Iſrael, [32]qui tū inuenti erāt: [33]Et appēdi in manū eorū argēti talēta ſexcenta & quinquaginta, vaſorū argenteorū [34]centū talēta, auri centū talenta. [35]pelues aureas viginti, [36]habētes ſolidos millenos, & vaſa [37]ænea auricoloria elegantia duo, expetibilia vt aurū. Dixiq; ad eos, Vos eſtis [38]cōſecrati Domino: [39]& vaſa quoq; ſanctificata ſunt, aurū & argētum iſtud [40]ſpōte data ſunt Domino Deo patrū veſtrorū. [41]Vigilate & cuſtodite, quouſque [42]appenderitis corā præcipuis ſacerdotibus, Leuitis, & [43]præcipuis patrib⁹ Iſraelis in Ieruſalē, in [44]gazophylacijs ædis Domini. Acceperūt itaque ſacerdotes illi & [45]Leuitæ pōdus argenti & auri, [46]atque vaſa, vt [47]ferrent Ieroſolyma in ædem Dei noſtri. ¶ Profecti autē ſum⁹ de flumine Ahaua, duodecima mēſis primi, vt iremus Ieroſolyma: [48]manūſque Dei noſtri fuit ſuper nos, & eripuit nos de manu hoſtium & inſidiatorū in itinere. Quūmque veniſſemus Ieroſolyma, manſimus ibi tribus diebus: Die verò quarto [49]appēſum eſt argētū & aurū, atque vaſa illa in æde Dei noſtri per manū Meremoth filij Vriæ ſacerdotis: erátque cū eo Eleaſarus filius Pinhas: atq; cū illis [erāt] Ioſabad fili⁹ Ieſua, & Noadia fili⁹ Binnui Leuitæ. [50]Iuxta numerū & pōdus omniū ſcriptū eſt vniuerſum illud pōdus eodē tēpore. Porrò hi qui de captiuitate [51]redierāt, obtulerunt holocauſta Deo Iſraelis, iuuēcos duodecim pro vniuerſo Iſraele, arietes nonagintaſex, oues ſeptuagintaſeptem, hircos pro peccato, duodecim, [52]omnia in holocauſtū Domini. Dederūt autem edicta regis ſatrapis [53]regis atque præfectis, qui erant trans [54]fluuiū, qui [55]ſuſceperunt populum & domum Dei.

CAP. IX.

Qvum hæc eſſent abſoluta, acceſſerunt ad me principes, dicētes, [1]Populus Iſrael, ſacerdotes & Leuitæ nō ſunt ſeparati à populis [2]nationū, [quin] iuxta earū abominationes [fecerunt,] [3]nempe Chananæorum, Hithæorum, Pherizæorum, Iebuſæorum, Ammonitarum, Moabitarū, Ægyptiorū, & Amorrhæorū. Duxerūt enim ſibi & filijs ſuis de filiabus eorū: & commixtū eſt ſemen ſanctum cum populis [4]nationum, & [5]manus quidē principum & magiſtratuū prima fuit in hac præuaricatione. Quum verò audiſſem hāc rē, diſcidi veſtē meā, & chlamydē meā, euulſi [6]crines capitis mei atq; barbæ meæ, ſediq́ue [7]deſolatus. Cōgregati ſūt itaq; ad me omnes qui formidarunt ad verba Dei Iſraelis, ob trāſgreſſionem

E Ieiunauimus autem, & rogauimus Deum noſtrū pro hoc, & euenit nobis proſpere. Et ſeparaui de principibus ſacerdotum duodecim, Sarabiam, & Haſabiam, & cum eis de fratribus eorum decem: Appendique eis argentum & aurum, & vaſa cōſecrata domus Dei noſtri, quæ obtulerat rex & conſiliatores eius, & principes eius, vniuerſuſque Iſrael eorum qui inuenti fuerant: & appendi in manibus eorum argenti talenta ſexcenta quinquaginta, & vaſa argentea centum, auri centum talenta: & cratēres aureos viginti, qui habebant ſolidos millenos: & vaſa æris fulgentis optimi duo, pulchra vt aurum. Et dixi eis, Vos ſancti Domini, & vaſa ſancta, & argētum & aurum quod F ſponte oblatum eſt Domino Deo patrū noſtrorum: Vigilate & cuſtodite, donec appendatis coram principibus ſacerdotum, & Leuitarum, & ducibus familiarum Iſrael in Ieruſalem, in theſaurum domus Domini. Suſceperūt autem ſacerdotes & Leuitæ pondus argenti, & auri, & vaſorū, vt deferrent Ieruſalē in domū Dei noſtri. ¶ Promouim⁹ ergo à flumine Ahaua, duodecimo die menſis primi, vt pergeremus Ieruſalem: & manus Dei noſtri fuit ſuper nos, & liberauit nos de manu inimici & inſidiatoris in via. Et venimus Ieruſalem, & manſimus ibi tribus diebus: Die autem quarta appenſum eſt argentum, & aurum, G & vaſa in domo Dei noſtri per manū Meremoth filij Vriæ ſacerdotis: & cum eo Eleazar filius Phinees: cúmque eis Iozabed filius Ioſue, & Noadaia filius Bennoi Leuitę. Iuxta numerum & pondus omnium, deſcriptúmque eſt omne pondus in tempore illo. Sed & qui venerant de captiuitate filij tranſmigrationis, obtulerunt holocautomata Deo Iſrael, vitulos duodecim pro omni populo Iſrael, arietes nonagītaſex, agnos ſeptuagintaſeptem, hircos pro peccato, duodecim. omnia in holocauſtum Domino. Dederunt autē edicta regis ſatrapis qui erant de conſpectu regis & ducibus trans flumen, & eleuauerunt populum & domum Dei.

CAP. IX.

Poſtquam autem hæc cōpleta ſunt, acceſſerūt ad me principes, dicentes, Non eſt ſeparatus populus Iſrael & ſacerdotes & Leuitæ, à populis terrarum, & de abominationibus eorum, Chananæi videlicet, & Hethæi, & Pherezæi, & Iebuſæi, & Ammonitarum, & Moabitarum, & Ægyptiorum, & Amorrhæorum. tulerunt enim de filiabus eorum ſibi, & filijs ſuis: & commiſcuerunt ſemen ſanctum cum populis terrarum. Manus etiam principum & magiſtratuum fuit in tranſgreſſione hac, prima. Cúmque audiſſem ſermonem iſtum, ſcidi pallium meum & tunicam, & euelli capillos capitis mei & barbæ, & ſedi mœrens. Conuenerunt autem ad me omnes qui timebant verbum Dei Iſrael, pro tranſgreſſione eorum

¶38 Heb. ſanctitas Domini, & vaſa illa ſanctitas, ¶39 Heb. i. ſunt dicata ac cōſecrata Domino. q.d. Par eſt ergo vt rem conſecratā Deo curetis deferendā in templū ſuum. ¶40 vl, liberaliter ¶41 q.d. Ego committo illa fidei veſtræ. ¶42. i. in pondere tribueritis ac reddideritis & depoſueritis. ¶43 Heb. principibus familiarum ¶44 vl, exhedris ¶45 qui ſcilicet adiuncti erant illis ſacerdotibus. ¶46 vl, atque vaſorum. ¶47 vl, deferenda curarent ¶48. i. gratia, fauor, auxilium. q.d. Deus noſter auxiliatus eſt nobis. ¶49. i. in pōdere redditum ¶50 In numero & pondere per omnia: & deſcriptum fuit ¶51 ſub. Babylonica cum Eſdra. Hebraice, venientes de captiuitate filij tranſmigrationis. Filios tranſmigrationis vocat eos qui tranſmigrauerant in Babylonem, vnde poſtea vnà cum Eſdra reuerſi erant. ¶52 ſub. illa obtulerunt. ¶53 .i. eius. ¶54 ſub. Euphraten. ¶55 exaltauerunt. i. ſatrapæ regis & duces illi fauerunt quàm maximè populo & templo Dei ſui: ſingulari fauore proſequuti ſunt. IX. ¶1 Intellige plebem & vulgum. ¶2. i. aliarum regionum ac prouinciarum, hoc eſt, Chananæorum & infidelium. ¶3 Heb. in abominationibus eorum. i. opera eorum mala ſimilia ſunt operibus Chananæorum. eadem faciunt quæ facere ſolebant Chananæi, &c. ¶4. i. terrarum infidelium. Mulieres illæ alliciebant & pertrahebāt viros ſuos ad cultum deorum alienorum. ¶5. i. principes quidem & magiſtratus, omnium primi cœperunt hoc facto tranſgredi legem Dei & præuaricari in eam. ¶6 de pilis. i. partem pilorū ¶7 vl, ſtupens. aut, attonitus. ſub. præ admiratione. q.d. ſciſſione veſtimentorum meorum &c. volui oſtendere ac teſtari dolorem cordis mei, & zelum quem habebam ob tranſgreſſionem legis Dei.

Digitized by Google

B qui de captiuitate venerant: & ego ſedebam triſtis, vſque ad ſacrificium veſpertinum. Et in ſacrificio veſpertino ſurrexi de afflictione mea, & ſciſſo pallio & tunica, curuaui genua mea, & expandi manus meas ad Dominum Deum meum, Et dixi, Deus meus confundor & erubeſco leuare faciem meam ad te: quoniam iniquitates noſtræ multiplicatæ ſunt ſuper caput noſtrum, & delicta noſtra creuerunt vſque ad cælum, A dieb[us] patrum noſtrorum. ſed & nos ipſi peccauimus grauiter vſque ad diem hanc, & in iniquitatibus noſtris traditi ſumus ipſi & reges noſtri & ſacerdotes noſtri in manum regum terrarum, & in gladium, & in captiuitatem, & in rapinam, & in confuſionem vultus, ſicut & die hac. Et nunc quaſi parum & ad momentum facta eſt deprecatio

C noſtra apud Dominum Deum noſtrum, vt dimitterentur nobis reliquiæ, & daretur nobis pax illius in loco ſancto eius, & illuminaret oculos noſtros Deus noſter: & daret nobis vitam modicam in ſeruitute noſtram: Quia ſerui ſumus, & in ſeruitute noſtra non dereliquit nos Deus noſter: & inclinauit ſuper nos, miſericordiam coram rege Perſarum, vt daret nobis vitam, & ſublimaret domum Dei noſtri, & extrueret ſolitudines eius, & daret nobis ſpem in Iuda & Ieruſalem. Et nũc quid dicem[us] Domine Deus noſter poſt hęc? Quia dereliquimus mãdata tua, Quæ præcepiſti in manu ſeruorum tuorum prophetarum, dicens, Terra ad quam vos ingredimini vt poſſideatis eam, terra immunda eſt iuxta immunditiam populorum, cæterarũmque terrarum, abominationibus eorum qui repleuerunt eam ab ore vſque ad os in coinquinatione ſua. Nunc ergo filias veſtras ne detis filijs eorum, & filias eorum ne accipiatis filijs veſtris: & non quæratis pacẽ eorum, & proſperitatem eorum vſque in æternum: vt confortemini, & comedatis quæ bona ſunt terræ, & hæredes habeatis filios veſtros vſque in ſeculum. Et poſt omnia quæ venerunt ſuper nos in operib[us] noſtris peſſimis, & in delicto noſtro magno, quia tu Deus noſter liberaſti nos de iniquitate noſtra, & dediſti nobis ſalutem ſicut eſt hodie, vt non conuerteremur, & irrita faceremus mandata tua, neque matrimonia iungeremus cum populis abominationum iſtarum: Nunquid iratus es nobis vſq; ad cõſummationẽ, ne dimitteres nobis reliquias ad ſalutẽ? Domine De[us] Iſrael iuſt[us] es tu: quoniã derelicti ſum[us], qui ſaluaremur ſicut die hac. Ecce corã te ſumus in delicto noſtro. nõ enim ſtari poteſt coram te ſuper hoc.

CAP. X.

Sic ergo orante Eſdra, & implorante Deum, & flente, & iacente ante tẽplũ Dei, collect[us] eſt

[8] eorum qui captiui fuerant, ſedique ego [9] deſolatus [10] vſque ad ſacrificium veſpertinum. Et [11] in ſacrificio veſpertino ſurrexi ab afflictione mea, [12] cum ſciſſura veſtis meæ atque pallij mei, flexi genua mea, expandique manus meas ad Dominum Deum meũ, Et dixi, Mi Deus, pudore ſuffundor, & erubeſco faciem meã attollere ad te Deus meus: quoniam iniquitates noſtræ caput noſtrũ tranſcendunt, & delictum noſtrum increuit [13] ad cælos vſque, [14] A diebus patrum noſtrorum ſumus in magna culpa in hunc vſque diem: & in iniquitatibus noſtris traditi ſumus nos, reges noſtri & ſacerdotes noſtri in poteſtatem regum nationum, in gladium, in captiuitatem, in [15] deſpectionem, & vt pudefieremus facie, vt hæc dies ſ[te]tatur.] [16] Et nunc quidem [17] non adeo pridem ſubita miſeratione dignatus eſt nos Domin[us] Deus noſter, [18] vt reliquas faceret nobis reliquias quaſdam: & vt daret nobis [19] clauum [20] in loco ſuo ſãcto: vt illuminaret oculos [21] noſtros Deus noſter: vtque daret nobis vel [22] modicam reſpirationem in ſeruitute noſtra, Serui enim ſumus nos, & in ſeruitute noſtra nõ deſeruit nos Deus noſter: ſed inclinauit ſuper nos [23] beneficentiam in conſpectu regum Perſarum, vt daret nobis [24] viuificationem ad erigẽdum ædem Dei noſtri, & ad inſtaurandum [25] vaſtitates eius: & vt daret nobis [26] murum in Iehuda & Ieruſalẽ. Quid verò nũc poſt hæc dicemus Deus noſter? [27] Quandoquidem deſeruimus mandata tua, Quæ mandaſti [28] per manum ſeruorum tuorum prophetarum, dicẽs, Terra quam vos ingredimini vt eam poſſideatis, terra eſt immunda, propter impuritatem populorũ regionũ: propter abominationes inquam eorũ, [29] quibus impuritatibus ſuis eam impleuerũt ad ſummum vſque: ne ergo elocetis filias veſtras filijs eorum, neque filias eorum nuptui tradatis filijs veſtris: [30] neque quæratis pacem eorũ, aut bonum eorum perpetuò: vt [31] roboremini, & comedatis bonum terræ: vtque illam hæreditate capiatis filijs veſtris in æternum. Poſteaquam verò omnia illa ſuper nos venerunt propter opera noſtra mala, & propter ingẽtia delicta noſtra, ([32] tu tamen ô Deus noſter pepercisti, ne [nos] deprimeres ob iniquitates noſtras: quin dediſti nobis [33] reliquias, quemadmodum hoc [declarat,]) [34] Nũ ergo relabi nos [cõueniebat] vt irrita faceremus pręcepta tua, & affinitatem contraheremus cum populis abominationum illarum? Annon [merito] [35] iraſcẽris contra nos, donec [nos] conſumas, ita vt neque reliquiæ [ſuperſint,] nec qui euadant? Domine Deus Iſraelis, tu iuſtus es, [36] quoniam relictæ ſunt nobis reliquiæ quædam, id quod hodierna dies [declarat,] ecce nos ſumus corã te [37] in delictis noſtris, [38] & ob id ne conſiſtere quidem poterimus in conſpectu tuo.

CAP. X.

Qvum ergo Eſras oraret, flẽnſque [1] confiteretur, [2] & proſtratus iaceret ante ædem Dei, [3] congregati

¶8 Heb. trãſmigrationis. i. eorum qui tranſmigrauerãt in Babylonem, vnde tamen poſtea redierãt duce Zorobabele ¶9 ſtupens. vel, attonitus ¶10. i. vſq; ad tẽpus quo offerri ſolet ſacrificiũ veſpertinum. ¶11. i. tempore ſacrificij veſpertini. ¶12 cũmq; ſcidiſſẽ veſtẽ meã & tunicã meã, ¶13. i. adeò creuerũt vt pertingãt cęlũ ipſum. ¶14 q. d. Nõ ſolum hoc tempore cœpimus peccare in Deũ &c. ¶15 rapinam, ¶16 q. d. Cũ magna & multa eſſent peccata noſtra. ¶17 Heb. iuxta paruum [vel modicum] momentum, facta eſt ſup nos miſericordia à Domino Deo noſtro. i. ſubito ac repẽte miſert[us] eſt Dominus De[us] noſter &c. ¶18 Hebr. vt relinqueret nobis [homines] euaſionis. i. vt ex nobis aliquot euaderent, ſeruarentur ac liberarentur: ¶19 vel, paxillũ. i. ſedes certas, fixas, ſtabiles, ac permanentes. ſolẽt enim q certas & ge-

tas ſedes incolunt, paxillos in parietibus figere & ex illis depẽdere veſtes & cætera huiuſmodi. ¶20. i. in Iudæa, vel Ieruſalẽ, aut tẽplo, ¶21. i. animi noſtri ac mentis noſtræ: hoc eſt, vt oſtẽderet nobis iuſtitiã ſuã ac miſericordiã, & ita agnoſceremus peccata noſtra, ac tandẽ reſipiſceremus. ¶22 Hebr. modicũ vitæ. i. reſpirationis, refrigerij, & ſolatij. ¶23 miſericordiam ¶24 vel, vitam. i. vt ſineret nos viuere, & aliquantulum reſpirare: vt in hac vita noſtra [ſiue] nobis viuentibus, extrueretur ac erigeretur templum &c. ¶25 vel, ruinas ¶26 ſepem. i. vt tuti incoleremus Iudæam & Ieruſalem citra iniuriam hoſtium. ſolent enim ſepes arcere feras ab agris. ¶27 vel, Quum dereliquerimus ¶28 q. d. non potuimus ignorare. ¶29 Heb. quibus repleuerũt eam ab ore vſq; ad os iniquitate ſua. Metaphora à vaſe quod plenum eſt ad labra vſque. ¶30. i. ne curetis ſalutem. ¶31. i. fortiores illis ſitis. vt fortiores facti, poſſitis illis reſiſtere. ¶32 Parentheſis eſt, (quia tu Deus noſter prohibuiſti ne eſſemus deorſum ob &c. i. cohibuiſti iram tuam: hoc eſt, non puniuiſti nos pro ratione peccatorum noſtrorum. ¶33 Heb. euaſionem ſecundum hoc. i. talem, hoc eſt qualis nunc apparet, Finis eſt parentheſis. ¶34 Heb. Nunquid conuertemur ad diſſipandum. vel, Reuertemúrne vt diſſipemus. Iungitur verbis præcedentibus, Poſteaquam &c. ¶35 ſub. ſi hæc fecerimus. ¶36 Hebr. quum reſidui ſumus euaſio. vel, euaſionis. ſub. [ſilli] ſecundũ diem hic. q. d. multi quidẽ ex nobis perierunt, idq; iuſto Dei iudicio: aliquot tamẽ ſeruati ſunt magna ipſius Dei noſtri miſericordia, vt hodie apparet. ¶37. i. peccatores. ¶38 Hebr. non enim eſt ſtare corã te contra hoc. i. non licet nobis conſiſtere in conſpectu tuo contra hoc. q. d. non ſunt in nobis vires, ſiue bona opera, vt poſſimus reſiſtere tibi, & quibus tegere poſſimus hanc noſtram tranſgreſſionẽ ac præuaricationem.

X. ¶1 vel, fateretur. ſub. peccata ſua & populi. ¶2 vel, deprimens ſeſe. vel, demittens. ſub. in terram.

Digitized by Google

ſunt ad eum ex Iſraelitis cœtus valde magn[9] virorum, mulierum & puerorum: quoniam populus [3]fleuit magno fletu. [4]Reſpondens autem Sechanias filius Iehiel de [5]filijs Elam, dixit ad Eſrã, Nos præuaricati ſumus contra Deum noſtrum, quòd [6]collocauimus [nobis] vxores exteras de populis terræ: at [7]ſpes eſt Iſraeli, quòd ad hanc rem attinet. [8]feriemus [enim] iam fœdus cum Deo noſtro, & [9]eijciemus cunctas [10]vxores, [11]cúmque ipſis & prolem iuxta conſilium Domini, & eorum qui trement ad præcepta Dei noſtri, ſiátque iuxta legem. [12]Surge, quoniam hoc negotium [13]tibi ſſincumbit, [nóſque tibi [14]aderimus, [15]fortis ergo ſis, & [rem] aggredere. Surrexit itaque Eſras, & [16]ſacramento adegit principes, [17]ſacerdotes, Leuitas & vniuerſum Iſraelem, [18]vt agerẽt iuxta hoc verbum: & iurarunt. Surrexit itaque Eſras [19]ante ædem Dei, & ingreſſus eſt in cameram Iehohanã filij Eliaſib: quúmque illuc eſſet ingreſſus, nec panem comedit, nec aquã bibit, [20]quòd mœſtus eſſet ob tranſgreſſionem eorum qui è captiuitate redierant. Proclamarunt autem [21]voce per Iehudam & Ieruſalem, [22]vt congregarentur Ieroſolymis cuncti qui abducti fuerant: Quicunque verò non veniret intra triduum, iuxta cõſilium principum atque ſeniorum, [23]publicaretur vniuerſa ſubſtantia eius, ipſéque ſepararetur à cœtu eorũ qui è captiuitate redierunt. Cõgregati ſunt itaque omnes viri Iehuda & Beniamin Ieroſolymis intra tres illos dies, menſe nono, vigeſima menſis: ſederúntque vniuerſus populus in platea domus Dei, trementes hac de re, & propter [24]pluuias. Surgẽs autem Eſras ſacerdos, dixit ad eos, Vos præuaricati eſtis, [25]collocaſtiſque [vobis] vxores exteras, vt [26]adijceretis delicto Iſraelis. Nunc igitur date laudem Domino Deo patrum veſtrorum, & facite volũtatem eius, & ſeparemini à populis terræ, atque ab vxoribus exteris. Reſponderunt autem cuncta multitudo, & dixerunt voce magna. [27]Omnino quemadmodum loquutus es ad nos, faciemus: At populus multus eſt, & tempus pluuium, nec poteſt [populus] ſtare in platea foris: ad hæc, opus hoc nõ eſt diei vnius aut duorum. [28]nam hac re multum peccauimus. [29]Præficiatur quæſo principes noſtri vice totius cœtus: & quicunque eſt in ciuitatibus noſtris, qui [30]collocauit vxores exteras, veniat is præfinitis temporibus, ſintque cum eis ſeniores cuiuſlibet ciuitatis atque iudices [31]eius, quouſque [32]auertant furorem iræ Dei noſtri à nobis, [33]quantum ad hoc negotium attinet. Præfecti ſunt autem huic negotio Ionathan filius Aſahelis, & Iahſia fili[9] Thicua: quibus auxilio erant Meſullam & Sabbetai Leuites. Fecerunt ergo ſic qui è captiuitate redierãt, & ſeparati ſunt Eſras ſacerdos, & viri, [34]præcipui ſcilicet patres, [35]iuxta domos patrum ſuorũ, quiſque [36]nomine [ſuo,] [37]ſederũtq; die prima mẽſis decimi, vt [38]inquirerẽt rẽ ipſã. Exequuti autẽ ſunt [negotiũ hoc] cũ omnib[9] viris q [39]collocauerãt [ſibi] vxores exteras, [39]vſq; ad diẽ primũ mẽſis primi. Et deprẽhẽſi ſũt de filijs ſacerdotũ qui [ſibi] collocauerãt vxores exteras. De filijs Ieſua filij Ioſedec, & [40]de fratrib[9] ei[9], Maeſia & Elieſer: Iarib atq; Gedalia. Et [41]dederũt man[9] ſuas vt eijcerẽt

ad eum de Iſrael cœtus grandis nimis virorum & mulierum & puerorum: & fleuit popul[9] fletu multo. Et reſpondit Sechenias filius Iehiel de filijs Aſlam, & dixit Eſdræ, Nos præuaricati ſum[9] in Deum noſtrum, & duximus vxores alienigenas de populis terræ: & nunc ſi eſt pœnitentia in Iſrael ſuper hoc, percutiamus fœdus cum Domino Deo noſtro, vt proijciamus vniuerſas vxores, & eos qui de his nati ſunt, iuxta voluntatem Domini, & eorum qui timent præceptum Domini Dei noſtri: ſecundum legem fiat. Surge, tuum eſt diſcernere, nóſque erimus tecum: confortare, & fac. Surrexit ergo Eſdras, & adiurauit principes ſacerdotum & Leuitarum, & omnem Iſrael, vt facerent ſecundum verbum hoc: & iurauerũt. Et ſurrexit Eſdras ante domum Dei, & abijt ad cubiculum Iohanan filij Eliaſib, & ingreſſus eſt illuc: panem non comedit, & aquam non bibit: lugebat enim tranſgreſſionem eorum qui venerant de captiuitate. Et miſſa eſt vox in Iuda & in Ieruſalem omnibus filijs tranſmigrationis, vt cõgregarentur in Ieruſalem: Et omnis qui non venerit in tribus diebus iuxta conſilium principũ & ſeniorum, auferetur vniuerſa ſubſtantia eius, & ipſe abijcietur de cœtu tranſmigrationis. Cõuenerunt igitur omnes viri Iuda & Beniamin in Ieruſalem tribus diebus, ipſe eſt mẽſis nonus, vigeſima die mẽſis: & ſedit omnis populus in platea domus Dei, trementes pro peccato & pluuijs. Et ſurrexit Eſdras ſacerdos, & dixit ad eos, Vos tranſgreſſi eſtis, & duxiſtis vxores alienigenas, vt adderetis ſuper delictum Iſrael. Et nunc date confeſſionem Domino Deo patrum veſtrorum, & facite placitum eius: & ſeparamini à populis terræ, & ab vxoribus alienigenis. Et reſpondit vniuerſa multitudo, dixitque voce magna, Iuxta verbum tuum ad nos, ſic fiat. Veruntamen quia populus multus eſt, & tempus pluuiæ, & non ſuſtinemus ſtare foris, & opus non eſt diei vnius vel duorum (vehementer quippe peccauimus in ſermone iſto) conſtituantur principes in vniuerſa multitudine: & omnes in ciuitatibus noſtris qui duxerunt vxores alienigenas, veniant in temporibus ſtatutis, & cum his ſeniores per ciuitatem & ciuitatem, & iudices eius, donec auertatur ira Dei noſtri à nobis ſuper peccato hoc. Igitur Ionathã filius Azahel, & Iaazia filius Thecuæ ſteterunt ſuper hoc, & Meſollam & Sebethai Leuitæ adiuuerunt eos: feceruntque ſic filij tranſmigrationis. Et abierunt Eſdras ſacerdos, & viri principes familiarum in domos patrum ſuorum, & omnes per nomina ſua: & ſederunt in die primo menſis decimi, vt quærerent rem. Et conſummati ſunt omnes viri qui duxerant vxores alienigenas, vſque ad diem primam menſis primi. Et inuenti ſunt de filiis ſacerdotum, qui duxerant vxores alienigenas. De filijs Ioſue filij Ioſedec, & fratres eius, Maaſia & Eliezer, & Iarib & Godolia: Et dederunt manus ſuas vt eijcerent vxo-

¶3 vl, flebat ¶4 Locutus autem ¶5 i. nepotibus ¶6 vl, duximus ¶7 Heb. nũc autem eſt ſpes Iſraeli ſuper hoc i. Nunc autem adhuc eſt ſpei aliquid Iſraeli conuertendi ſe ad Dominum, & reſipiſcendi. q.d. Nos quidẽ peccatores ſumus, at De[9] noſter miſericors eſt. ¶8 Heb. Et nunc [nunc ergo] feriamus ¶9 abijciamus. q.d. reſipiſcamus abijciẽdo ¶10 ſub. alienigenas. ¶11 Heb. & natos ex eis. i. liberos earam. ¶12 iacebat enĩ humi. ¶13 ad te pertinet. i. tuum eſt id facere. ¶14 i. feremus tibi opẽ. ¶15 q.d. Forti animo aggredere rem ipſam. His verbis vtuntur Hebræi ad exhortationẽ. ¶16 vl, adiurauit ¶17 ſacerdotũ & Leuitarũ ¶18 i. vt ſic facerẽt. ¶19 Heb. à cõſpectu tẽpli ¶20 vl, Mœrebat enim ¶21 ſub. præconis. i. Voce præconis ſignificarunt &c. ¶22 Heb. omnibus filiis tranſmigrationis vt congregarent ſeſe in Ieruſalem. ¶23 perderetur ¶24 erat enim tunc tempus pluuioſũ. ¶25 vl, duxiſtiſq; ¶26 i. vt delicta Iſrael auctiora ac maiora redderetis. ¶27 Heb. Sic ſecundũ verbũ tuũ, ſuper [ad] nos eſt vt faciamus. i. ita vt dicis debemus ſiue tenemur facere. ¶28 Heb. quia multiplicauimus trãſgredi in hac re. i. quamplurimi ſumus qui tranſgreſſi ſumus præceptũ Domini in hac re. ¶29 Heb. Stent obſecro principes noſtri in vniuerſo cœtu. i. præficiãt principes noſtri vniuerſo cœtui. ¶30 duxit ¶31 earũ, ¶32 potius, auerti faciamus ¶33 vſq; ad hãc rem. i. pœnitentiam noſtrã. q.d. donec propoſita reſipiſcentia noſtra, vel [per reſipiſcẽtiam noſtram] placemus Dominum iratum in nos. Quidam Hebræorum vertit hoc ordine, Adhuc ſtent principes noſtri in hac re. i. cognoſcant de hoc negotio, donec &c. ¶34 Heb. principes patrum. ¶35 i. per familias ſuas, ¶36 per nomina [ſua] i. nominatim ¶37 i. cœperunt ſedere ¶38 i. cognoſcerent de hoc negotio. ¶39 q.d. perſtiterunt in hoc negotio per tres menſes, nempe à prima die menſis decimi, vſque ad initium menſis primi. ¶40 fratrum eius, ¶41 i. tunc eiecerunt vxores ſuas alienigenas &c.

Digitized by Google

ra ſuas,& pro delicto ſuo arieté de ouib⁹ offerrét. Et de filijs Emmer, Hanani & Zebedia. Et de filijs Harim, Maaſia & Elia & Semeia, & Iehiel & Oziam. Et de filijs Phaſhur, Elioenai, Maaſia, Iſmahel, Nathanael, Iozabed & Elaſa. Et de filijs Leui tarū, Iozabed & Semei & Celaia, (ipſe eſt Calita.) Phataia, Iuda & Eliezer.) Et de cātoribus, Eliaſib. Et de ianitoribus, Sellum & Telem & Vri. Et ex Iſrael, de filijs Pharos, Remeia & Iezia & Melchia & Miamin & Eliézer & Melchia & Banea. Et de filijs Aſlam, Mathania, Zacharias & Iehiel & Abdi & Ierimoth & Elia. Et de filijs Zethua, Elioenai, Eliaſib, Mathania & Ierimuth & Zabad & Aziza. Et de filijs Bebai, Iohanā, Hanania, Zabbai, Athalai. Et de filijs Bani, Moſollam & Melluch & Adaia, Iaſub & Saal & Ramoth. Et de filijs Phaheth-moab, Edna & Chalal, Bananias & Maaſias, Mathanias, Beſeleel, Bennui & Manaſſe. Et de filijs Herem, Eliézer, Ieſue, Melchias, Semeias, Simeō, Beniamin, Maloch, Samarias. Et de filijs Haſom, Mathanai, Mathatha, Zabad, Eliphelet, Ierimai, Manaſſe, Semei. De filiis Bani, Maadi, Amram & Vel, Baneas & Badaias, Cheliau, Vania, Marimuth & Eliaſib, Mathanias, Mathanai, & Iaſi, & Bani & Bennui, Semei & Salmias & Nathan & Adaias, & Mechnedebai, Siſai, Sarai, Ezrel, & Selemias, Semeria, Sellum, Amaria, Ioſeph. De filijs Nebo, Iehiel, Mathathias, Zabad, Zabina, Ieddu, & Ioel, & Banaia. Oēs hi acceperāt vxores, alienigenas, & fuerūt ex eis mulieres quę pepererāt filios.

vxores ſuas,'& [42]expiarent delictum ſuum ariete ouiū.' Et[43]de filijs Immer Honani & Sebadia.' De filijs Harim, Maaſias & Elias, Semaias, Iehiel & Vſias. De filijs Paſhur. Elioenái, Maeſia, Iſmael, Nethaneel, Ioſabad, Eleaſa. De Leuitis autē Ioſabad, Simei, Kelaia, ([44]qui & Kelita') Petahia, Iehuda atque Elieſer: Et de cantoribus, Eliatib. & de ianitoribus, Sallum & Tælem atque Vri. [45]Ex Iſraele.' de filijs Pharhos, Ramia, Ieſia, Malxia, Miamin, Eleaſar, Malxia, atque Benaia. De filijs Elā, Mathania, Zacharias, Iehiel, Abdi, Ierimoth & Elias. De filijs, Zatthu, Elioenái, Eliaſib, Mathanias, Ierimoth, Sabad, Aziſa. Et de filijs Bebái, Iehohanan, Hanania, Sabái & Athlái. De filijs Bani, Meſullam, Malluch, Adaia, Iaſub, Seal & Ieramoth. De filijs[46]ducis Moab,' Adna, & Chelal, Benaia, Maeſia, Mathania, Bezaleel, Binnui & Manaſſe. Filij verò Harim, Elieſer, Iſſia, Malxia, Semahia & Simeō, Biniamin, Malluch, & Semaria: De filijs Haſum, Mathenái, Mathatha, Sebad, Eliphelet, Ieremái, Manaſſe & Semei: De filiis Bani, Maedái, Amram, & Vel, Benaia, Bedia, & Cheluhu, Vania, Meremoth, Eliatib, Mathania, Mathenái & Iaeſái, Bani, Binnui, & Semei, Selemia, Nathan, & Adaia, Machnadbái, Saſai, & Sarái, Aſreel, Selemia & Semaria, Sallū, Amaria, & Ioſeph. De filiis Nebo, Iehiel, Mathatias, Sabad, Sebina, Iaddái, Ioel & Benaia. Omnes iſti duxerant vxores exteras, & [47]ex his quædam erant quæ liberos pepererant.'

¶42 Heb. & delinquentes venerunt cum ariete pecorum pro delicto ſuo. vel, & ſdederunt] qui deliquerāt, arietem ouium ſvel, gregis. i. ex pium è grege] in expiationem delicti, quod ſcilicet admiſerāt in ducendis vxoribus alienigenis. ¶43 ſub. inuenti ſunt ¶44. i. qui alio nomine dicitur Kelita. ¶45. i. de plebe, ſiue plebeis ¶46 Heb. Pahath-moab ¶47 Heb. & erāt ex eis ſaliquot quibus erant] vxores ſalienigenæ,]&ſillæ] poſuerant liberos ſuos. i. [...]os. i. hi procreauerant liberos qui electi fuerunt vnà cum matribus. Alij exponunt, & expoſuerant filios ſuos. i. expoſuerunt eos arbitrio ac voluntati iudicum vt eijcerent eos aut retinerent.

Liber Nehemiæ, qui & Eſdræ ſecundus dicitur.

CAP. I.

VERBA Nehemiæ filij Hechelię. & factū eſt in mēſe Caſleu, anno viceſimo, & ego eram in Suſis caſtro. Et venit Hanani vn⁹ de fratribus meis, ipſe, & viri* Iuda: & interrogaui eos de Iudæis qui remanſerant, & ſupererant de captiuitate, & Ieruſalem. Et dixerūt mihi, Qui remanſerunt, & derelicti ſunt de captiuitate ibi in prouincia, in afflictione magna ſūt, & in opprobrio: & murus Ieruſalem diſſipatus eſt, & portæ eius cōbuſtæ ſunt igni. Cúmque audiſſem verba huiuſcemodi, ſedi, & fleui, & luxi diebus multis: & ieiunabam, & orabam ante faciem Dei cæli. Et dixi, Quæſo Domine Deus cæli fortis, magne atq; terribilis, qui cuſtodis pactū, & miſericordiā cū his qui te diligūt, & cuſtodiūt mandata tua, Fiāt aures tuæ auſcultātes, & oculi tui aperti, vt audias orationē ſerui tui, quā ego oro corā te hodie, nocte & die pro filijs Iſrael ſeruis tuis: & cōfiteor pro peccatis filiorū Iſrael, quib⁹ peccauerūt tibi: & ego, & domus patris mei peccauimus, vanitate ſeducti ſumus, & nō cuſtodiuimus mādatū tuū, & ceremonias, & iudicia quæ præcepiſti Moyſi famulo tuo. Memēto verbi qđ mādaſti Moyſi ſeruo tuo, dicēs, Cū trāſgreſſi fue

CAP. I.

VERBA[1] Nehemiæ filij Hachaliæ. & factum eſt in mēſe[2] Kiſleu,[3] anno viceſimo, [4]fui ego in Suſan arce, [5]veniſque' Hanani vnus ex[6] fratribus' meis, ipſe[7] & viri[..] de Iehuda, quos interrogaui de Iudæis [8]qui reliqui erāt ex captiuitate, & de Ieruſalem.' Dixerūt autem mihi, Qui reliqui ſunt [9]relicti de captiuis, ſunt ibi per prouinciam in afflictione magna.' & in opprobrio: ad hæc, eſt murus Ieruſalē interrupt⁹, & portæ eius exuſtæ igne. Et factum eſt quū hęc audiſſem, [10] ſedi [11] & fleui,' & mœſtus ſaliquot] diebus: ieiunaui, & oraui coram Deo cæli, & dixi, Obſecro Domine Deus cæli, [12]Deus magne,' & terribilis, ſeruās fœderis & beneficentiæ his qui te diligūt, & mandata tua obſeruāt, ſit quæſo auris tua attenta, & oculi tui aperti, vt audias orationē ſerui tui, quā ego oro coram te hodie, die noctéq; pro filijs Iſraelis ſeruis tuis, & cōfiteor peccata filiorū Iſraelis quę peccauimus cōtra te, quin ego & dom⁹ patris mei[13] peccauimus. [14]Omnino diſſoluti ſumus tibi,' neq; cuſtodiuimus præcepta, ceremonias & iudicia quę[15] præcepiſti Moſi' ſeruo tuo. Memineris quæſo [16]verbi quod' mādaſti Moſi ſeruo tuo, dicēs, Vos quū[17] perfide

¶1. i. Sequuntur ſermōes vel geſta ¶2 is eſt mēſis nonus, Nouēber. ¶3 ſub. regni Artaxerxis. Hebræi dicunt fuiſſe Darium. ¶4 erā. i. quū eſſem in Suſis regia. vel, palatio. ¶5 ſub. in Suſan ¶6. i ſociis, ſiue ſodalib⁹, Iudæis. ¶7 ſub. aliquot. q. d. vnà cū aliquot comitib⁹. ¶[..] Venit inquā è Iudæa, refert ad initium verſus. ¶8 Heb. euaſionis, qui remāſerāt de captiuitate, ſſub. Babylonica.] & de Ieruſalē. i. de rebus ac ſtatu Iudæorū qui euaſerant & ſalui redierant in Terrā ſanctā & de ſtatu vrbis Ieruſalem. ¶9 qui remanſerūt de captiuitate ibi in ipſa prouincia, ſunt in malo magno. Prouinciā Iudæā dicit. ¶10 ſub. humi, vel in cinere, more lugentiū. ¶11. i. deploraui miſeriam ac calamitatem fratrū. ¶12 vel. fortis, magne ¶13 ſub. tibi. ¶14 Heb. Perdendo perdidimus tibi ſub. præcepta tua. nā qui peccat, vidētur perderere ſiue corrumpere præcepta ac mādata. Tibi inquit, id eſt in dedecus tuū. Vertere potes, corrūpendo corrupimus. Hic pro peccare accipiēdū eſt verbū Hebraicū, Peccādo peccauimus &c. ¶15. i. quæ tradidiſti ac præcepiſti nobis per Moſen &c. ¶16 vel, eī tei quam ¶17 trāſgrediemini. ſub. præcepta mea. Hebraice legitur, trāſgrediemini, ego vero &c. q. d. vt veſtrum eſt, & vobis peculiare præuaricari in me, & trāſgredi præcepta mea: ita meū eſt, meáq; intereſt vos punire & affligere.

Digitized by Google

agetis,' ego diſpergã vos inter Gẽtes: q ſi reuerſi fueritis ad me, & cuſtodieritis præcepta mea, feceritiſque ea, etiamſi [18] propulſi fueritis vſque ad extremitatem cælorum,' illinc congregabo eos, & adducam eos ad locum quem elegi, vt ibi collocem [19] nomen meum.' Et illi quidem ſerui tui ſunt, & populus tuus, quẽ redemiſti virtute tua magna, & manu tua valida. Obſecro Domine, ſit quæſo auris tua intenta ad orationem ſerui tui, & ad precationem ſeruorum tuorum, qui cupiũt timere nomẽ tuum: & [20] proſpere age hodie quæſo, cum ſeruo tuo, & fac vt miſericordiam inueniat coram viro illo.' equidem ego eram regia poculis.

CAP. II.

Contigit ergo in menſe Niſan, viceſimo anno Artaxerſis regis,[1] vt vinum eſſet' ante eũ, egóque leuato[2] vino' præberem illud regi, neque fueram [antea] triſtis coram eo. Tum dixit rex ad me, Cur triſtis eſt vultus tuus, quum non ægrotes?[3] non poteſt id fieri quin corde habeas quod doleat.' ego verò vehementer[4] timui,' Dixique ad regem, Rex viuat[5] in æternum: quur verò vultus meus triſtis non eſſet, quum vrbs[6] domus' ſepulchrorum patrum meorum vaſtatæ ſint, portæ verò eius[7] igni exuſtæ?' Tum ait rex ad me, Quid ergo tu[8] poſtulas?' (ego [interim] orabam ad Deum cæli.) Reſpondi ego regi, Si placet regi, ſique ſeruus tuus gratiam nanciſcitur in cõſpectu tuo, [ſpecto] vt mittas me in Iudæam ad ciuitatem ſepulchrorum patrum meorum, vt illam ædificem. Dixit ergo rex ad me ſedẽte penes eũ vxore,' Quãtum temporis ſumet ſibi profectio tua?' aut quãdo tandem redibis? placuit ergo regi, & dimiſit me, & conſtitui ei certum[10] tempus.' Dixique regi, Si viſum fuerit regi, [11] dentur mihi literæ' ad duces qui ſunt vltra fluuium, qui me transducãt donec veniam in Iudæam. Deinde &[12] epiſtola' ad Aſaph cuſtodem regij[13] ſaltus,' vt det mihi ligna [14] pro tignis ad portas[15] palatij [16] quod eſt iuxta tẽplum,' & ad [17] muros' ciuitatis, atque pro domo [18] ad quã venio. [19] dedit' ergo rex mihi[20] iuxta manum Dei mei, quæ bona erat erga me.' ¶ Quũ autem venirem ad præfectos trans fluuium, dedi illis epiſtolas regis, [21] miſerat' autem rex mecum imperatores exercitus & equites. Quúmque audiſſet Sanballat Horonites, & Tobias [22] ſeruus ille Ammonites,' admodum diſplicuit eis, quòd veniſſet[23] homo[24] qui ſtuderet commodis Iſraelitarum.' ¶ Veni ergo Ieroſolyma, & manſi illic tres dies: Surrexique noctu ego, & viri pauci mecum, nec vlli hominum indicaui quid Deus meus indidiſſet cordi meo vt facerem [25] Ieroſolymis:' ne iumentum quidem mecum erat, niſi iumentum cui inſidebã. Egreſſus autem portam[26] vallis' noctu[27] coram Fonte draconum,' ad portam ſterquilinij, conſyderaui muros Ieruſalem qui rupti erant, & portas quæ igne erant conſumptæ: Trãſiui ad portam fontis atque[28] piſcinam' regis, neque locus erat iumẽto ſubter me vt tranſiret. Aſcendi autẽ noctu per torrẽtẽ, & [ſurſus] cõſyderabã murũ ipſum: reuerſúſq; veni per portã vallis, &[29] redij

ritis, ego diſperdã vos in populos. & ſi reuertamini ad me, & cuſtodiatis præcepta mea, & faciatis ea: etiã ſi abducti fueritis ad extrema cæli, inde cõgregabo vos, & reducam in locũ quem elegi, vt habitaret nomen meũ ibi. Et ipſi ſerui tui & popul' tuus, quos redemiſti in fortitudine tua magna, & in manu tua valida. Obſecro Domine ſit auris tua attendens ad orationẽ ſerui tui, & ad orationem ſeruorum tuorum, qui volunt timere nomen tuum: & dirige ſeruum tuum hodie: & da ei miſericordiam ante virum hũc. ego enim eram pincerna regis.

CAP. II.

Factum eſt autem in menſe Niſan, anno viceſimo Artaxerxis regis, & vinum erat ante eum, & leuaui vinum, & dedi regi: & eram quaſi languidus ante faciem eius. Dixitque mihi rex, Quare vultus tuus triſtis eſt, cum te ægrotum non videam? non eſt hoc fruſtra: ſed malũ neſcio quod in corde tuo eſt. & timui valde, ac nimis: Et dixi regi, Rex in æternum viue: quare nõ mœreat vultus meus, quia ciuitas domus ſepulchrorum patris mei deſerta eſt, Et portæ eius combuſtæ ſunt igni? Et ait mihi rex, Pro qua re poſtulas? Et oraui Deũ cæli: Et dixi ad regem, Si videtur regi bonum, & ſi placet ſeruus tuus ante faciem tuam, vt mittas me in Iudæam ad ciuitatem ſepulchri patris mei, & ædificabo eam. Dixitque mihi rex, & regina quæ ſedebat iuxta eum, Vſque ad quod tempus erit iter tuum, & quando reuerteris? Et placuit ante vultum regis, & miſit me: & conſtitui ei tempus. Et dixi regi, Si regi videtur bonum, epiſtolas det mihi ad duces regionis trans Flumen, vt traducãt me, donec veniam in Iudæam: Et epiſtolam ad Aſaph cuſtodem ſaltus regis, vt det mihi ligna, vt tegere poſſim portas templi, turres domus, & muros ciuitatis, & domum quam ingreſſus fuero. & dedit mihi rex iuxta manum Dei mei bonam mecum. ¶ Et veni ad duces regionis trans Flumen, dedique eis epiſtolas regis. miſerat autem rex mecum principes militum, & equites. Et audierunt Sanaballat Horonites, & Tobias ſeruus Ammanites: & contriſtati ſunt afflictione magna, quòd veniſſet homo qui quæreret proſperitatem filiorum Iſrael. Et veni Ieruſalẽ, & eram ibi tribus diebus: Et ſurrexi nocte ego, & viri pauci mecum, & nõ indicaui cuiquam quid Dominus' dediſſet in corde meo vt facerẽ in Ieruſalem: & iumentum non erat mecum, niſi animal cui ſedebam. Et ingreſſus ſum per portã vallis nocte, & ante fontem draconis, & ad portam ſtercoris: & cõſyderabam murum Ieruſalem diſſipatum, & portas eius conſumptas igni. Et tranſiui ad portam fontis, & ad aquæductum regis, & non erat locus iumento cui ſedebam, vt tranſiret. Et aſcendi per torrentem nocte, & conſyderabam murum: & reuerſus veni ad portã vallis, & redii.

¶18 Heb. fuerit expulſio veſtra in extremo cæli. Singulare pro plurali, Si fuerint expulſi veſtri. i. ſiqui à patria veſtra eiecti fuerint in regionem remotiſſimã, & quæ videatur contingere cælum ipſũ. nam finitor, ſiue horizon noſtri hemiſpherij, videtur contingere eam regionem quam terminat.
¶19. i. gloriam nominis mei.
¶20 ſucceſſum da proſperũ hodie ſeruo tuo. & da eũ in miſericordias coram viro iſto. ſub. Artaxerxe. i. fac vt ei' miſereatur vir iſte. Finis eſt orationis: quæ quidem plena eſt pietatis, & ſacræ eruditionis. Sequentia pertinẽt ad caput ſequens, Ego autem erã pincerna regis &c. i. eram à poculis regijs.

II.

¶1 Quidam Hebræorum exponit, attulerunt vinum.
¶2. i. calice vini pleno. ¶3 Heb. non eſt hoc niſi malum cordis. i. malitia animi. ¶4 ne [illegible] liceet rex quidpiam mali ac ſiniſtri de me ſuſpicaretur.
¶5. i. quam diutiſſime. ¶6. i. locus, per appoſitionem dictum. ciuitas in qua ſunt ſepulti maiores mei. ¶7 q.d. magno illo incendio quo expugnata quum flagrabat, fuit. ¶8 ſub. à me. ¶9 Heb. Vſquequo erit iter tuum? i. Quãtum temporis inſumes in eo itinere faciendo. ¶10 ſub. aliquod quo reuerſurus eram. ¶11 dent mihi [ſcribæ regis] literas ¶12 epiſtolam, ſub. dent. ¶13 vl, paradiſi ¶14 Heb. ad contignandum portas. Vox Hebræa ſignificat componere tigna & trabes. Templum quidem extructum erat, ſed appendices templi nondum erant extructæ. Ad extruendas portas palatij quæ &c. ¶15 vl, domus. i. templi Dei. ¶16 quæ erant domui, ¶17 murum. i. ad portas muri quo cingitur mons Sion, in quo extructum eſt templum. ¶18 quam ingreſſus fuero. i. in qua habitem cum illuc peruenero. ¶19 ſub. epiſtolas. ¶20. i. pro fauore magno quo proſequebatur me Deus meus. ¶21. i. mandauerat vt mitterent, ſub. qui me tuto deducerent. ¶22 q.d ſeruus ille peſſimus qui erat de genere filiorũ Ammõ. ¶23 aliquis ¶24 Heb. vt requireret bonum filijs Iſrael. ¶25 vl, ipſi Ieruſalem: ¶26 ſub. Ioſaphat. i. per quam ibatur ad vallẽ Ioſaphat. ¶27. i. ad locum qui erat e regione Fontis draconum. ¶28 vl, aquæductum ¶29 potius pertinet ad ſequentia, hoc modo, cúmque reuerſus fuiſſem, magiſtratus &c.

Digitized by Google

Magiſtratus autem neſciebant quò abiſſem, aut quid ego facerem: ſed & Iudæis & ſacerdotib⁹, & optimatibus, & magiſtratibus, & reliquis qui faciebant opus, vſque ad id loci nihil indicaueram. ¶Et dixi eis Vos noſtis afflictionem in qua ſumus, quia Ieruſalem deſerta eſt, & portæ eius conſumptæ ſunt igni: venite, & ædificemus muros Ieruſalem, & non ſimus vltrà opprobriũ. Et indicaui eis manũ Dei mei quòd eſſet bona mecũ, & verba regis quæ locutus eſſet mihi: & aio, Surgamus, & ædificemus. Et confortatæ ſunt manus eorum in bono. Audierunt autem Sanaballat Horonites, & Tobias ſeru⁹ Ammanites, & Goſem Arabs: & ſubſannauerunt nos, & deſpexerunt, dixerũtq; Quæ eſt hæc res quam facitis? numquid contra regem vos rebellatis? Et reddidi eis ſermonem, dixique ad eos, Deus cæli ipſe nos iuuat, & nos ſerui eius ſumus: ſurgamus, & ædificemus: vobis autem non eſt pars, & iuſtitia, & memoria in Ieruſalem.

CAP. III.

ET ſurrexit Eliaſib ſacerdos magnus, & fratres eius ſacerdotes: & ædificauerũt portam gregis: ipſi ſanctificauerunt eam, & ſtatuerũt valuas eius, & vſque ad turrim centum cubitorum ſanctificauerunt eam, vſq; ad turrim Hananeel. Et iuxta eum ædificauerũt viri Iericho, & iuxta eum ædificauit Zacchur filius Amri. Portam autẽ piſcium ædificauerunt filij Aſnaa: ipſi texerunt eam, & ſtatuerunt valuas eius, & ſeras, & vectes. Et iuxta eos ædificauit Marimuth filius Vriæ, filij Accus. Et iuxta [9]eum' ædificauit Moſollam filius Barachiæ, filij Meſezebel: & iuxta eos ædificauit Sadoc filius Baana: Et iuxta eos ædificauerunt Thecueni: optimates autem eorum: nõ ſuppoſuerunt colla ſua in opere Domini [8]Dei' ſui. Et portam veterem ædificauerũt Ioiada filius Phaſea, & Moſollam filius Beſodia: ipſi texerũt eã, & ſtatuerunt valuas eius, & ſeras & vectes: Et iuxta eos ædificauerunt Meltias Gabaonites, & Iadon Meronathites, viri de Gabaõ & Maſpha, pro duce qui erat in regione trans Flumen: Et iuxta eum ædificauit Eziel filius Araia aurifex: & iuxta eum ædificauit Ananias filius pigmentarij: & dimiſerunt Ieruſalem vſque ad murum plateæ latioris: Et iuxta eum ædificauit Raphaia filius Hur, princeps vici Ieruſalem: Et iuxta [9]eum' ædificauit Iedaia filius Haromaph contra domũ ſuam: & iuxta eum ædificauit Hattus filius Haſeboniæ. Medi i partem vici ædificauit Melchias filius Herem, & Haſub filius Phahath-moab, & turrim furnorum. Et iuxta [9]eos' ædificauit Sellũ filius Alohes princeps mediæ partis vici Ieruſalem, ipſe & filiæ eius. Et portam vallis ædificauit Hanum, & habitatores Zanoe: ipſi ædificauerunt eã, & ſtatuerũt valuas eius, & ſeras & vectes, & mille cubitos i muro, vſq; ad portã ſterquilinij

Porrò magiſtratus[10] neſciebãt quò ego abij aut quid[11] facerem: 'imò nec Iudæis, nec ſacerdotibus, nec nobilibus, nec magiſtratibus, nec quis[12] qui opus faciebãt,' hactenus indicaue ¶Dixi ergo ad eos, Vos videtis calamitatẽ ſumus, quomodo Ieruſalem vaſtata ſit, & p eius igni exuſtæ: adeſte igitur, & ędificem rum Ieruſalem, ne vltra ſimus probro. Ind præterea eis[13] manum Dei mei ꝙ hæc bon erga me, 'ſimiliter & verba regis quę dixer hi. illi autem dixerunt, [14]Surgamus' igitur dificemus. roborauerũtque manus ſuas [15] num.' Audiens autem Sãballat Horonites, bias ſeruus ille Ammonites, & Gæſem Arab ſannarunt nos, & illuſerunt nobis, dicẽtes, eſt hæc res quam vos facitis? annon aduer gem paratis defectionem? Ego verò reſpo illis dixi ad eos, Deus cæli[16] dat' nobis pro ſucceſſum, [17]& nos' ſerui eius conſurgentes ficamus:' vobis autem non eſt[18] pars, [19]neq neque memoria in Ieruſalem.

CAP.

SVrrexit autem Eliaſib ſacerdos magnu 'fratres eius' ſacerdotes, & ædificauerũ tam' gregis:' hi' ſanctificauerunt' eam, & c runt oſtia eius, & vſque ad turrim [4]Mea' ſ ficarũt' eam, & vſque ad turrim Hananeel: manum eius' ædificauerũt [6]viri Iereho:' & num eius ædificauit Sachur filius Imri. P autem piſcium ædificauerunt filij [7]Senaa,' [8]trabes eius poſuerũt,' & collocauerunt oſ ſeras eius, & repagula eius: Ad manũ eor mauit' Meremoth filius Vriæ filij Hacoz manum illorum [9]ædificauit' Meſullam fili rechiæ filij Meſeſabeel: ad illorũ manus [9] uit' Zadoc filius Baana: Ad quorum manu ficauerunt Thecoitæ: [10]magnates' verò eor [11]inſeruerũt' collũ ſuũ in opus [12]domini ſu tã verò [13]veterẽ inſtaurarũt Ioiada filius P Meſullã filius Beſodiæ: hi poſuerunt trabe collocarũt oſtia eius, ſeras eius, atq; vecte Ad illorũ manũ ędificauit Melatia Gibeo Iadon Meronotites [14]viri Gibeon' & Mizp Kiſſe præfecto trans fluuium:' Ad illorũ ædificauit Vziel fili⁹ Harhaia[15] ex metalla cuius manũ ædificabat Hananias filius [17] him:' & [18]reliquerũt' Ieruſalẽ vſq; ad mur Porrò ad manũ iſtorũ ædificauit Rephai Hur, primarius [17]dimidiæ partis Ieruſalẽ xta illorũ manũ ædificauit Iedaia filius maph, & iuxta domum eius: ad illius ma dificauit Hattus fili⁹ Haſabnia. Alterã [20]p ſtaurauit Malchia filius Harim & Haſſub cis Moab,' atque turrim [21]Tanurim:' Ad bulus [22]ædificauit' Sallũ filius [24]Halohe ſch' rius dimidiæ' partis' Ieruſalem, ipſe & fi Portam [26]vallis' reparauit Hanun & hab Sanoah: ipſi ædificauerunt eam, & coll oſtia eius, ſeras eius, & vectes eius, & mille cubitos in muro vſque ad portam [27]ſtercoris.

modo & quo ordine murus Ieruſalem inſtauratus ſit, & à quibus. ¶2 Forte per hanc portã vrbẽ. ¶3.i. inſignẽ & clarã ædificio reddiderũt. Alij vertũt, apparauerũt ¶4.i. centum. ¶5.i cho intelligit. ¶7 potius eſt cognomen ſiue agnomen ꝙ nomẽ propriũ: quod tamen pr tur. ¶8 vſ, tigna eius appoſuerũt. i. tignis ac trabibus cõtexerunt eã. ¶9 Heb. fortificauit. ms. i. præclariſſimi & inſigniores eorũ. Quidã Hebræorũ interpretatur diuites eorũ. i. qui ¶10 Heb. adduxerũt. vſ, immiſerũt. ſub. i iugũ ¶11. i. præfecti ſui, qui ſcilicet præfectus fuer ratiõe muri vrbis, hoc eſt nõ paruerunt Domino ac præfecto ſuo mandanti ac præcipient ratione muri. Metaphora à bobus & alijs iumentis qui colla ſua in iugũ inſerũt vt labore vſ. antiquæ. ſub. piſcinæ: cuius ſcilicet meminit Eſaias cap. 22. ¶14. i. ciues Gabaon, ¶15 pro vſ, vſq; ad ſoliũ ducis regionis ſitæ trans Euphraten. ¶16 qui erat de familia Iorphim. i. a nomẽ eſt familiæ. ¶17. i. aromatariorũ. ſiue pigmentariorũ. nomẽ eſt familiæ. ¶18 [illegible] tunt ¶19 Ieruſalem diſtributa erat in regiones vt Roma quoque olim: quarum dimidiæ ¶20 ſub. muri, quæ proxima erat illi quæ iã inſtaurata erat ab Hattus. ¶21 Pahath-moab rorũ. Nomen turris. ¶23 inſtaurauit. ſub. murum. ¶24 Cognomen potius quàm nomen incantatorem. ¶25 vſ, regionis ¶26 ſub. Ioſaphat. ¶27 vſ, ſterquilinij.

Digitized by Google

verò ſtercoris reparauit Malxia filius Rechab
princeps [18]collegij' Beth-carem: ipſe inſtaura-
uit eam, & poſuit valuas eius, ſeras eius, atque
vectes eius. Portam fontis reparauit Sallum fili⁹
Calhoſe, primarius [28]collegij' Mizpa: is inquam
ædificauit eam, cõtexit eam, collocauit oſtia ei⁹,
ſeras eius, & vectes eius: ſed & murũ piſcinæ [29]Se
lah' verſus hortum regis, & vſque ad gradus de-
ſcẽdentes à ciuitate Dauidis. Poſt eum ædificauit
Nehemias fili⁹ Aſbux, primarius [30]dimidij colle
gij' Beth Zur, vſq; ad[locum]ẽ regione [31]ſepulchro
rum Dauidis,' & vſq; ad piſcinam factam, & vſq;
ad [32]domum fortium.' Poſt hunc ædificauerunt
Leuitæ, Rehum filius Bani. & ad eius manum æ-
dificabat Haſabia primarius [34]collegij' Keila in
[33]collegio ſuo.' Poſt hunc ædificabant fratres eo-
rum Banai filius Henadad, primarius [34]collegij'
Kehila: Et ad hui⁹ manũ ædificabat Aſer fili⁹ Ie-
ſua, princeps Mizpa, partẽ alterã è regione [35]aſcẽ
ſus armamẽtarij' angularis. Poſt hũc [36]idignatio-
ne quadã motus' ædificauit Baruch filius Sachai
alteram partem ab angulo vſq; ad oſtium dom⁹
Eliaſib ſacerdotis magni. Poſt hũc ædificauit Me
remoth filius Vriæ, fili⁹ [37]Haxoz' [38]mẽſurã ſecũdã'
ab oſtio domus Eliaſib, vſque ad finem domus E-
liaſib. Poſt illũ ædificauerũt ſacerdotes, [39]viri pla-
nitiei.' Et [40]poſt illum [41]ædificabat' Beniamin &
Haſſub [42]contra domum ſuam:' poſt hunc ædifica
uit Aſarias filius Maaſiæ filij Ananiæ iuxta do-
mum ſuã: Poſt hunc ædificabat Binnui filius He
nadad [43]menſuram ſecundam' à domo Aſariæ vſ
que ad angulum & vſque ad [44]flexuram.' Palal
deinde filius Vſai [45]à conſpectu anguli' & tur-
ris prominentis à domo regis [46]ſuperiori,' quæ
erat iuxta atrium carceris: poſt eũ Pedaias filius
Pareos. Porrò Nethinæi[qui]habitabant in mu-
nitione,[inſtaurauerunt] [47]vſque ad proſpectum
portæ' aquarum ad Orientem, & turrim promi-
nentem. Poſt illum ædificabãt Tecoitæ alteram
[48]menſuram [49]à proſpectu' turris magnæ promi
nentis, vſque ad murum [50]munimenti.' Porrò à
porta equorum ædificabant ſacerdotes, quiſq; è
regione domus ſuæ. [51]Poſt illum' ædificabat Za-
doc filius Immer è regione dom⁹ ſuæ: & poſt eũ
ædificauit Semeias filius Sechaniæ cuſtos portæ
Orientalis. Poſt hunc ædificauit Hanania filius
Selemiæ, & Hanũ filius Zalaph [52]ſextus, [53]mẽſurã
alteram.' poſt eũ ædificauit Meſchulã filius Be-
rechiæ eregione [54]cameræ ſuæ:' poſt illũ ædifica
uit Malxia filius [55]aurifabri' vſq; ad domum Ne
thinæorũ & negotiatorũ, cõtra portã Miphcad
vſq; ad [56]cœnaculũ anguli flexi:' Inter cœnacu-
lũ verò anguli flexi vſq; ad portã gregis ædifi-
cauerũt [57]aurifabri & negotiatores. CAP. IIII.

Qvũ verò audiſſet Sanballat q ædificaremus
murũ, irã mouit ei, vehementerq; indigna-
tus eſt: ſubſannans ergo Iudæos, Dixit
corã fratribus ſuis & militibus Samariæ: [1]ſic au
tẽ dixit,' Quid faciunt [2]imbecilles Iudæi?' [3]nũ per-
mittetur[hoc]eis?' nũ ſacrificabunt?' nũ[[4]vno] die
perficient?' nũ lapides ex aceruis pulueris qui cõ-
buſti ſunt [5]excitabunt?' Erat antẽ Tobias Ammo
nites [6]penes' eum, & ait, [7]Ædificent sanè: vulpes

Et portam ſterquilinij ædificauit Melchias filius
Rechab, princeps vici Beth-acharam: ipſe ædifi-
cauit eam, & ſtatuit valuas ei⁹, & ſeras & vectes.
Et portam fontis ædificauit Sellum filius Chol-
hoza, princeps pagi Maſpha: ipſe ædificauit eã,
& texit, & ſtatuit valuas eius, & ſeras, & vectes, &
muros piſcinæ Siloë in hortum regis, & vſq; ad
gradus qui deſcendunt de Ciuitate-Dauid. Poſt
eum ædificauit Nehemias filius Azboc princeps
dimidiæ partis vici Beth-ſur, vſque cõtra ſepul
chrum Dauid, & vſque ad piſcinam quæ grandi
opere conſtructa eſt, & vſque ad Domum fortiũ.
Poſt eum ædificauerunt Leuitæ, Rehum filius Ba
ni: poſt eos ædificauit Haſebias princeps dimi-
diæ partis vici Ceilæ in vico ſuo. Poſt eum ædifi
cauerunt fratres eorum Bauai filius Henadad,
princeps dimidiæ partis Ceilæ. Et ædificauit iu-
xta eũ Azer filius Ioſue, princeps Maſpha men-
ſuram ſecundam, contra aſcẽſum firmiſſimi an-
guli. Poſt eum in monte ædificauit Baruch fili⁹
Zachai menſuram ſecundam, ab angulo vſq; ad
portam domus Eliaſib ſacerdotis magni: Poſt eũ
ædificauit Merimuth filius Vriæ filij Haccus mẽ-
ſuram ſecundam, à porta domus Eliaſib, donec
extenderetur domus Eliaſib: Et poſt eum ædifi-
cauerunt ſacerdotes viri de campeſtribus Iorda-
nis. Poſt eos ædificauit Ben-iamin & Haſub cõ-
tra domum ſuam: & poſt eos ædificauit Azarias
filius Maaſiæ filij Ananiæ contra domũ ſuam:
Poſt eum ædificauit Bennui filius Henadad mẽ-
ſuram ſecundam, à domo Azariæ vſque ad fle-
xuram, & vſque ad angulum. Poſt eum ædifi-
cauit Phalel filius Ozi contra flexuram, & tur-
rim quæ eminet de domo regis excelſa, id eſt in
atrio carceris: poſt eum Phadaia filius Pharos.
Nathinæi autẽ habitabant in Ophel, vſque con-
tra portã aquarum, ad orientem, & turrim quæ
prominebat. Poſt eos ædificauerunt Thecueni
menſuram ſecundam eregione, à turre magna
& eminenti vſque ad murum templi. Surſum au-
tem ad portam equorum ædificauerunt ſacerdo
tes, vnuſquiſque contra domum ſuam: Poſt eos
ædificauit Sadoc filius Emmer contra domũ ſu-
am. & poſt eum ædificauit Semaia filius Secha-
niæ, cuſtos portæ Oriẽtalis. Poſt eum ædificauit
Hanania filius Selemiæ, & Hanum filius Seleph
ſextus menſuram ſecundam: poſt eum ædifica-
uit Moſollam filius Barachiæ, contra gazophy-
lacium ſuum: Poſt eum ædificauit Melchias fili⁹
aurificis, vſque ad domum Nathinæorum, & ſcru-
ta vendentium contra portam Iudicialem, & vſ-
que ad cœnaculum anguli. Et inter cœnaculum
anguli in porta gregis ædificauerunt artifices
& negotiatores. CAP. IIII.

FActum eſt autem, cum audiſſet Sanaballat q
ædificaremus murum, iratus eſt valde: & mo-
tus nimis ſubſannauit Iudæos, et dixit corã fra-
tribus ſuis, & frequentia Samaritanorum, Quid
Iudæi faciunt imbecilles? num dimittent eos gẽ-
tes? Nũ ſacrificabũt, & cõplebunt in vna die? Nũ-
quid ædificare poterunt lapides de aceruis pul-
ueris, qui combuſti ſunt? Sed & Tobias Ammani-
tes pximus eius, ait, Ædificẽt: ſi aſcẽderit vulpes,

[18] regionis. vel, vici [29] ſignificat hortũ arborũ pomiferarũ: ab extẽſione, q huc atque illuc extẽdit ramos ſuos ſiue ppagines ſuas fructiferas. [30] dimidiæ regiõis. vel, dimidij vici [31] Nomen loci. [32] Loci etiã nomen. [33] in regione ſua: [34] Heb. dimidiæ regionis [35] Heb. Haloth-haneſec. i. aſcẽſus ſiue gradus armorũ. Fortaſſe i eo reponebãt arma. [36] .i. iratus in ſeipſum q nõdũ inſtauraſſet murum. [37] potius eſt cognomẽ q̃ nomen propriũ, ponitur tamen p nomine proprio. [38] .i. alij portionẽ [39] .i. qui habitabãt in planitie, ſiue in campeſtribus Iordanis habebant tamen etiam domos in vrbe Ieruſalẽ. [40] .i. poſt vltimum ſacerdotum illorũ, ſiue ex ſacerdotibus illis. [41] inſtaurauit [42] vel, eregione dom⁹ ſuæ. [43] .i. portionẽ alteram [44] ſub. illam inſignem. Poſterior iſta particula ponitur per expoſitionem, quòd nomen illud ſit generalius. [45] Inſtaurauit] à loco qui erat eregione illius anguli, ſiue flexuræ [46] altæ ſiue altiſſimæ [47] vel, vſque eregione portæ [48] vel, portionem [49] eregione illius [50] arcis. i. quo cingebatur arx illa. [51] .i. poſt vltimũ illorũ. [52] filiorũ eius [ſub]. Habuerat enim Salaph multos filios, quorũ ille erat ſextus [53] .i. portionẽ alterã quę proxima erat ei quã inſtaurabat Hanania. [54] cubiculi ſui: [55] cõflatoris. Cognomẽ eſt, nõ nomen propriũ. [56] Nomẽ loci. [57] .i. ij qui cognomine dicebãt aurifices & negotiatores. IIII. [1] vel, dixit inquã, [2] q.d. fruſtra laborãt & perdunt operã. [3] Heb. nõ fortificabuntur? nũ ſuppetent illis vires ad abſoluendũ opus illud? num offerent hoſtias in dedicatione vt ſolebant? [4] potius ſubaudiendum, illa. i. nũ perficere poterũt die illa qua ſtatuerunt ſe perfecturos opus illud? [5] Heb. viuificabũt? i. reſtituẽt in priſtinũ ſtatũ? [6] vel, iuxta [7] Heb. Etiã quod ipſi ædificãt, ſi aſcẽderit vulpes[aliqua,]diruet murum lapideũ eorum. Antecedens pro relatiuo, ſi aſcenderit vulpes murũ, diruet illũ.

… murum eorum lapideū. Et dixit Nehe-
mias, Audi Deus noſter, quia facti ſumus deſpe-
ctui: conuerte opprobrium ſuper caput eorum,
& da eos in deſpectionem in terra captiuitatis.
Ne operias iniquitatem eorum, & peccatum eo-
rum coram facie tua non deleatur: quia irriſe-
B runt ædificantes. Itaque ædificauimus murum,
& coniunximus totum vſque ad partem dimi-
diam: & prouocatum eſt cor populi ad operan-
dum. Factū eſt autem, cum audiſſet Sanaballat,
& Tobias, & Arabes, & Ammanitæ, & Azotij, q
obducta eſſet cicatrix muri Ieruſalem, & quòd
cœpiſſent interrupta concludi, irati ſunt nimis.
Et congregati ſunt omnes pariter vt venirent, &
pugnarent contra Ieruſalem, & molirentur in-
ſidias. Et orauimus Deum noſtrum, & poſuimus
cuſtodes ſuper murum die ac nocte contra eos.
Dixit autem Iudas, Debilitata eſt fortitudo por-
tantis, & humus nimia eſt; & nos nō poterimus
ædificare murum. Et dixerunt hoſtes noſtri, Ne-
ſciant & ignorent, donec veniamus in medium
C eorum, & interficiamus eos, & ceſſare faciamus
opus. ¶ Factū eſt autem venientibus Iudæis qui
habitabant iuxta eos, & dicentibus nobis per de-
cem vices, ex omnibus locis quibus venerant ad
nos, ſtatui in loco poſt murum per circuitū po-
pulum in ordinem cum gladijs ſuis, & lanceis,
& arcubus. Et perſpexi atque ſurrexi: & aio ad
optimates & magiſtratus, & ad reliquam partē
vulgi, Nolite timere à facie eorum. Domini ma-
gni & terribilis mementote, & pugnate pro fra-
tribus veſtris, filijs veſtris, & filiabus veſtris &
vxoribus veſtris & domibus veſtris. Factū eſt au-
tem, cum audiſſent inimici noſtri nunciatū eſſe
nobis, diſſipauit Deus conſilium eorum. Et reuer-
ſi ſumus omnes ad muros, vnuſquiſque ad opus
ſuum. Et factum eſt à die illa, media pars iuue-
num eorum faciebat opus, & media parata erat
ad bellum: & lanceæ, & ſcuta, & arcus, & loricæ:
& principes poſt eos in omni domo Iuda ædifi-
cantium muros, & portantium onera, & im-
ponentium: vna manu ſua faciebat opus, & al-
tera tenebat gladium. ædificantium enim vnuſ-
quiſque gladio erat accinctus renes. Et ædifica-
bant, & clangebant buccina iuxta me. Et dixi ad
optimates, & ad magiſtratus, & ad reliquā par-
tem vulgi, Opus grande eſt & latum, & nos ſe-
parati ſumus in muro procul alter ab altero. In
loco quocunque audieritis clangorem tubæ, il-
luc concurrite ad nos. Deus noſter pugnabit pro
nobis. Et nosipſi faciamus opus: & media pars
noſtrum teneat lanceas ab aſcenſu auroræ, do-
nec egrediantur aſtra. In tempore quoque illo
dixi populo, Vnuſquiſque cū puero ſuo maneat
in medio Ieruſalem, & ſint vobis vices per no-
ctem, & diem, ad operandum. Ego autem & fra-
tres mei & pueri mei, & cuſtodes qui erant poſt
me, non deponebamus veſtimenta noſtra: vnuſ-
quiſque tantum nudabatur ad baptiſmum.

aſcendet, & murū eorū lapideum dirumpet. Au-
di Deus noſter, [8] deſpecti enim ſumus: tu repen-
de [9] opprobrium eorum in caput eorū, & fac eos
[10] deſpectos in terra captiuitatis eorum. [11] Ne o-
perias iniquitatē eorum, & peccatum eorū corā
facie tua [12] nō deleatur: quia ad indignationem
irritarūt ædificātes ipſos. Aedificauim⁹ itaq; mu-
rū, & [13] colligatus eſt totus murus vſq; ad dimi-
diā partē eius, & populus animū habuit ad ædi-
ficandū. Factum verò eſt quum audiſſet Sanbal-
lat, & [14] Tobia, & Arabes, Ammonitæ & Azotij q
[15] murus Ieroſolymitanus reparatus eſſet, quòd
cœpiſſent interruptiones [16] obſtrui, vehementer
irati ſunt. Conſpirarunt itaq; pariter omnes, vt
proficiſcerētur & oppugnarēt Ieroſolyma, [17] ne-
gotiūmq; [18] ei facesſerent. At nos [19] orauimus ad
Deū noſtrū, & [20] cōſtituimus cuſtodiā cōtra eos,
die noctūq; [21] propter eos. [22] Dixit autem Iehuda,
Robur baiulorū elanguit, interim [23] plurimū ru-
deris eſt, vt non poſſimus ædificare [24] in muro.
Ad hæc, dixerūt hoſtes noſtri, [25] Neſciāt neq; vi-
deāt, donec venerimus inter eos, & interfeceri-
mus eos, effecerimúſq; vt ceſſet opus. ¶ Cōtigit
quoq; ut venientes Iudæi qui iuxta illos habita-
bāt, dicerēt nobis [26] decies, [27] ex omnibus locis ex
quib⁹ ad nos diuerterēt. Cōſtitui ergo ab [28] infe-
rioribus locis poſt murū [29] in loca munitiora,
collocaui inquā populū per familias cū gladijs
ſuis, cū lāceis ſuis, atq; arcub⁹ ſuis. Quūmq; [30] vi-
diſſem, ſurrexi, & dixi ad nobiles & ad [31] magna-
tes, & ad reliquū populū, Ne timueritis ab illis:
memineritis poti⁹ domini magni, & [32] terribilis,
pugnatéq; pro fratrib⁹ veſtris, filijs veſtris, filia-
bus veſtris, vxorib⁹ veſtris, atq; domibus veſtris.
Quū verò audiſſent hoſtes noſtri [33] rem nobis co-
gnitā eſſe, irritū fecit Deus conſiliū eorū, nóſq;
omnes reuerſi ſumus ad murū, quiſque ad opus
ſuū. Ab eodē die pars iuuenum opus faciebant,
pars eorū tenebant lanceas, ſcuta, arcus & lori-
cas: principes verò [erant] [34] poſt vniuerſam do-
mum Iehuda. Porrò qui murū extruebant & ba-
iulatores, ac qui onera imponebāt, altera manu
ſua opus faciebant, altera verò telū tenebant. Et
ædificantiū ſinguli accincti erāt gladijs ſuis ſu-
per lumbos ſuos, ſimúlq; ædificabant: [35] clangor
verò tubæ penes me erat. Dixi autem ad nobiles
& ad [36] magnates reliquúmq; populū, Opus hoc
ingēs eſt & amplū, nos verò ſuper muro diſperſi
ſumus lōgius quiſq; ab alio. Quocūq; ergo loco
ſonitū cornu audieritis, illuc congregemini ad
nos, & De⁹ noſter pugnabit pro nobis. [37] Nos o-
peri inſiſtemus, cæterū pars illorū lanceas tene-
bit ab aſcēſu auroræ, donec ſtellæ oriātur. Tum
quoq; dixi ad populū, Quiſque cum puero ſuo
pernoctet in medio [vrbis] Ieroſolymæ, vt noctu
ſint nobis excubiæ, interdiu autē [38] in opus. Por-
rò ego, fratres mei, pueri mei, viriq; [39] qui excu-
babāt retro me, nos [inquam] veſtes noſtras non
exuebamus, [40] ne meiendi quidem gratia.

¶ 8 q deſpecti ¶ 9 vl, ignomi-
niā ¶ 10 præ-
dam. i. abeāt in
captiuitatē, &
diripiātur bo-
na eorum.
¶ 11 q.d. verſe-
tur tibi ſemper
ob oculos.
¶ 12 .i. habe il-
lud ſemper an-
te oculos vt ſē-
per memineris
eius. ¶ 13 vl, cō
pactus
¶ 14 ſub. ſeruus
ille Ammoni-
tes. ¶ 15 Heb. q
aſcendiſſet ma-
lagma (ſiue em
plaſtrū, aut me
dicina) ſuper
muros Ieruſa-
lem. i. quòd in-
ſtaurati ac re-
parati eſſēt mu
ri. Metaphora
à chirurgis qui
impoſito mala
gmate ſiue em-
plaſtro vulnera
curant, qua dū
coeunt, ſanan-
tur: ita muri cū
obthurantur,
inſtaurantur,
& videntur ſa-
nari.
¶ 16 vl, obthura-
ri. i. coniungi,
¶ 17 Heb. erro-
rémque. i. red-
derent eos pa-
latos & erran-
tes ac vagātes
ſiue inopes cō-
ſilij & neſcien-
tes quid factu-
ri eſſent
¶ 18 Refert rela
tiuū iſtud Ne-
hemiā, vel po-
pulum Ieroſo-
lymitanum.
¶ 19 ego ſcilicet
& principes po
puli. Plebs enī
deſpōdebat ani
mū, & deſpera-
bat de viribus. ¶ 20 vl, collocauimus cuſtodes iuxta &c. vl, ſuper eos. ¶ 21 Heb. à facie eorū. ſub. qui laborabāt in in-
ſtauratiōe tēpli. ¶ 22. i. Dixerūt autē Iudæi. ¶ 23 Heb. &puluis mult⁹. i. calx cū arena ex qua fit interitū, cōportāda ad
murū ipſū. ¶ 24 murū ipſū. ¶ 25 ſub. quid eis moliamur, neq; videāt nos, ¶ 26. i. frequēter. Numerus certus pro
incerto. ¶ 27 In omnibus locis vnde reuertemini, [volūt venire] ad nos. i. ad vos. nō enim ſeparant ſeſe iſti ab alijs
Iudæis. i. volunt adoriri imprudentes ac incautos, & nil tale cogitātes. Vnde reuertemini, tēpore ſcilicet quo cib⁹ ca-
pi ſolet. vl, ſub noctē. ¶ 28 inferioribus [partibus] loci. ¶ 29 Heb. in excelſis. i. in ipſis ſummitatib⁹ ſaxorū. ¶ 30 ſub.
aciē inſtructā ¶ 31 vl, magiſtratus, ¶ 32. i. qui cuiuis metū ac terrorē incutere poteſt. ¶ 33. i. eorū inſidias eſſe nobis
detectas ¶ 34. i. vrgebant eos vt diligētius operarētur. vl, præerāt illis. ¶ 35 qui verò clangebat tuba, [erat] apud me.
¶ 36 magiſtratus. ¶ 37 Nos interim faciebamus opus, & media pars eorū tenebat lāceas, ab aſcenſu auroræ vſq; ad
exitū ſtellarū. i. vſquedū apparere inciperent ſtellæ. Vidētur enim antea eſſe in cubiculis ſiue thalamis in quibus de-
liteſcāt. Hoc eſt, ab aurora vſq; ad noctē. ¶ 38. i. noctu cuſtodiāt nos, & interdiu operentur in muro. ¶ 39 Heb. cuſto
des qui erāt poſt me. i. qui ſequebātur me. ¶ 40 Heb. cuiuſq; depoſitio [veſtiū erat ad] aquas expiatorias ſcilicet. i.
quiſque exuebat veſtes ſuas tantum quum vellet ſeſe emundare & ſanctificare. Vel, cuiuſque enſis [erat in manu
ſua etiam ad] aquas illas expiatorias ſcilicet. i. quando ibat ad aquas illas. hoc eſt, quum vellet ſeſe &c.

Digitized by Google

¶1 ſub. pretio. ¶2 dam' pignori vt accipiam' frumentum in fame. Damus. i. parati ſumus dare. ¶3 q. d. nos & illi eadẽ caro ſumus, id eſt ex eodẽ genere: ipſi tamẽ aſpernant' carnẽ ſuam, & nulli rationẽ noſtri habent, neque volũt ſubuenire inopiæ ac neceſſitati noſtræ. ¶4 ſubijcimus .i. ſubijcere cogimur præ inopia. ¶5 Heb. neque eſt virt' in manibus noſtris.' ſub. ad redimẽdũ. i. non licet nobis illas opibus redimere, quas nullas habem'. ¶6 Heb. conſilium inijt cor meũ in me .i. capto apud memetipſum conſilio contẽdi, &c. ¶7 Vſuri vnuſquiſque à fratribus veſtris accipitis. ¶8 Heb. & poſui contra eos congregationẽ magnã. Vt ſcilicet viſa tanta multitudine, puderet eos ſceleris ſuorum. ¶9 vſ, pro virili noſtra, ¶10 .i. illos ¶11 Heb. & vendentur nobis? ¶12 vſ, ambulare debetis, ¶13 .i. ne male audiam' apud Gẽtes q̃ oderũt nos ¶14 dedim' ¶15 vſ, vſuram hanc. aut, debitũ hoc. ¶16 tu dicis. ¶17 vſ, vt dictum eſt. ¶18 ſinũ .i. orã ſiue ſimbriam veſtis meæ.

CAP. V.

ORtus autem eſt ingens clamor populi & vxorum eius cõtra fratres ſuos Iudæos. Erãt enim qui dicerent, Filiorum noſtrorum, filiarũ noſtrarum, noſtrũmque plures ſunt: frumẽtum ergo [1] accipere [cogimur,] vt comedamus & viuamus. Erant deinde qui dicerẽt, Agros noſtros, vineas noſtras, & domos noſtras [2] oppignorauim', vt in fame frumẽtũ acciperem'.' Erãt poſtremò qui dicerẽt, Mutuo accepim' pecuniã, vt tributũ regi [ſpenderemus,] ſuper agros noſtros & vineas noſtras. Et ecce [3] caro noſtra eſt ſicut caro fratrũ noſtrorũ,' & filij noſtri ſicut filij eorũ, & ecce [4] in ſeruitutẽ redegerunt' nos, filios noſtros & filias noſtras vt ſeruiant: ſũtq; quædã ex filiabus noſtris ſeruituti ſubiectæ, [5] neq; ſuppetit nobis facultas:' deinde & agros noſtros & vineta noſtra alij habẽt. Doluit hoc mihi vehementer quũ audiuiſsẽ clamorẽ eorũ, & huiuſmodi verba: Et [6] conſiliũ cepi in corde meo,' obiurgauiq; magnates & proceres, dixiq; ad eos, [7] Vos imponitis onus quiſq; ſuper fratrẽ ſuũ. [8] Indixi etiã eis magna comitia:' Dixiq; ad eos, Nos redemim' fratres noſtros Iudæos, qui vẽditi fuerũt Gẽtib', [9] quantũ quidẽ potuimus,' & vos [iterũ] vẽdetis [10] fratres veſtros [11] qui à nobis redẽpti ſunt?' illi verò tacuerũt, nec inuenerũt quid reſpõderẽt. Et dixit [Nehemias,] Quod vos agitis, nõ eſt bonum: annõ in timore Dei noſtri [12] ambularetis, [13] propter probrũ Gentiũ quæ nos odiũt?' Et ego, & fratres mei, atq; pueri mei, commodato [14] damus' eis pecunias & frumentũ, remittamus quæſo [15] hæc onera.' Reſtituite quæſo eis hodie agros ſuos, vineas ſuas, oliueta ſua, & domos ſuas, & cẽteſimã pecuniæ & frumẽti, vini & olei, quã [per vſuram] ab eis exigitis. Tum illi dixerũt, Reſtituemus, nec ab eis exigemus: faciemus quemadmodũ [16] dixiſti.' aduocaui autẽ ſacerdotes, iuramentóq; illos adegi vt facerẽt [17] iuxta verbũ iſtud.' Ad hæc excuſſi [18] gremiũ' meũ, & dixi, Sic excutiat Deus omnẽ virũ qui nõ [19] ratũ habuerit' verbũ iſtud, [20] de domo ſua, [21] & de labore ſuo', vt ſic excuſſus ſit & vacuus. dixitq; tota concio, Amẽ: laudauerũtq; Dominũ: & fecit populus iuxta verbũ iſtud. Quin ab ea die, qua me [22] cõſtituit' vt dux eorũ eſſem in terra Iehuda, ab anno viceſimo vſq; ad annũ triceſimũ ſecundũ Artaxerſis regis, annis nẽpe duodecim, ego [23] cũ fratribus meis' cibum [24] præfectoſ [debitũ] non comedi. Priores autẽ duces qui ante me fuerant, [25] grauarunt populũ,' acceperũntq; ab eis [26] panẽ & vinũ, [27] tandẽ etiã' argenti quadraginta ſiclos: quin & pueri eorũ tyrannidẽ exercuerũt in populũ: ego verò ſic nõ feci propter timorẽ Dei. Inſuper [28] & hunc murum operando' inſtauraui, nec agrũ [29] emimus:' ſed cuncti pueri mei cõgregati ſunt ibi [30] ad opus.' Porrò Iudæi & magiſtratus centũ & quinquaginta viri, & qui veniebant ad nos ex gentibus quæ circum nos ſunt, [31] [ſedebant] in mẽſa mea. [Hinc factum eſt,] vt ſingulis dieb' pararetur bos vnus, oues [32] electæ' ſex: ſed & aues parabantur mihi: decimo quoque die [33] dabatur omnibus vinum affatim:' nec tamen hac in re panem præſidis [debitum] exegi: nam [34] aggrauata erat' ſeruitus illa ſuper populũ iſtũ. Memineris mei De' meus [35] ad bonum, [36] quodcunq; feci populo huic.

CAP. V.

ET factus eſt clamor populi & vxorum eius magnus, aduerſus fratres ſuos Iudæos. Et erant qui dicerẽt, Filij noſtri & filiæ noſtræ multæ ſunt nimis: accipiamus pro pretio eorũ frumentũ, & comedamus, & viuamus. Et erant qui dicerent, Agros noſtros, & vineas. & domos noſtras opponamus: & accipiamus frumentum in fame. Et alij dicebãt, Mutuo ſumamus pecuniam in tributa regis, demuſq; agros noſtros & vineas. Et nunc ſicut carnes fratrũ noſtrorũ, ſic carnes noſtræ ſunt: & ſicut filij eorum, ita & filij noſtri: ecce nos ſubiugamus filios noſtros, & filias noſtras in ſeruitutem, & de filiabus noſtris ſunt famulæ, nec habem' vnde poſſint redimi, & agros noſtros & vineas noſtras alij poſſident. Et iratus ſum nimis, cum audiſſem clamorem eorũ ſecundũ verba hæc: Cogitauitque cor meum', & increpaui optimates & magiſtratus, & dixi eis, Vſuráſne ſinguli à fratribus veſtris exigatis? Et congregaui aduerſum eos concionem magnã, Et dixi eis, Nos, vt ſcitis, redemim' fratres noſtros Iudæos qui venditi fuerãt Gentibus, ſecundũ poſſibilitatẽ noſtram: & vos igitur' vẽdite' fratres noſtros,' & redimemus eos? & ſiluerunt, nec inuenerunt quid reſponderent. Dixiq; ad eos, Non eſt bona res quam facitis: quare non in timore Dei noſtri ambulatis, ne exprobretur à Gẽtibus inimicis noſtris? Et ego & fratres mei & pueri mei commodauimus plurimis pecuniam & frumentum: non repetamus in commune iſtud, æs alienũ concedamus quod debetur nobis. Reddite eis hodie agros ſuos, & vineas ſuas, & oliueta ſua, & domos ſuas: quin potius & centeſimam pecuniæ, frumenti, vini & olei, quam exigere ſoletis ab eis, date pro illis. Et dixerunt, Reddem', & ab eis nihil quæremus: ſicque faciemus vt loqueris. & vocaui ſacerdotes, & adiuraui eos, vt facerent iuxta quod dixerã. Inſuper excuſſi ſinum meũ & dixi, Sic excutiat Deus omnem virum qui non compleuerit verbũ iſtud, de domo ſua & de laboribus ſuis: ſic excutiatur, & vacuus fiat. & dixit vniuerſa multitudo, Amẽ: & laudauerunt Deũ. Fecit ergo populus ſicut erat dictum. A die autẽ illa qua præceperat rex mihi vt eſſẽ dux in terra Iuda, ab anno viceſimo vſque ad annũ triceſimũ ſecundũ Artaxerxis regis, per annos duodecim, ego & fratres mei annonas quæ ducibus debebantur, non comedimus. Duces autem primi, qui' fuerunt' ante me, grauauerunt populũ, & acceperunt ab ejs in pane, & vino, & pecunia quotidie ſiclos quadraginta: ſed & miniſtri eorũ depreſſerant populum: ego autem non feci ita, propter timorem Dei: quin potius in opere muri ædificaui, & agrum non emi, & omnes pueri mei congregati ad opus erant. Iudæi quoque & magiſtratus centum quinquaginta viri, & qui veniebant ad nos de Gẽtibus quæ in circuitu noſtro ſunt, in menſa mea erant. Parabatur autem mihi per dies ſingulos bos vnus, arietes ſex electi, exceptis volatilibus: & inter dies decem vina diuerſa, & alia multa tribuebam: inſuper & annonas ducatus mei non quæſiui. valde enim attenuatus erat populus. Memẽto mei Deus meus in bonũ ſecundũ omnia quæ feci populo huic.

¶19 vſ, cõpleuerit ¶20 Refertur ad excutiat. ¶21 .i. de opibus ac facultatibus quas opere ſuo pepe[rit]. ¶22 ſub. rex Artaxerxes. ¶23 Heb. & fratres mei ¶24 .i. qui ſolitus erat præberi ducibus. ¶25 .i. graue onus vſ tributũ impoſuerunt populo. ¶26 Heb. pro pane & vino. ſub. ſummam quandam. ¶27 Heb. poſt. ¶28 Heb. in opere muri huius inſtauraui. ſub. quidpiã. ¶29 ſub. à pauperibus. ¶30 defendendo ſcilicet eos qui operabantur. vſ, operantes & ipſi. ¶31 q. d. nihilominus tamen cogebar facere magnas expenſas. ¶32 .i. pingues: quòd eligãtur quæ pinguiores ſunt. ¶33 [excipiebã eos] cũ omni [genere] vini in magna copia. Alijs enim diebus dabatur vinum menſura certa. ¶34 grauis erat ¶35 .i. vt benefacias mihi. ¶36 Heb. ſecundum omnia quæ feci &c.

Digitized by Google

CAP. VI.

Actum eſt autem cum audiſſet Sanaballat, & Tobias, & Goſſem Arabs, & cæteri inimici no ſtri, quòd ædificaſſem ego murum, & nõ eſſet in eo reſidua interruptio (vſq; ad tempus autem illud valuas non poſueram in portis) miſerunt Sanaballat, & Goſſem Arabs ad me, dicentes, Veni & percutiamus fœdus pariter in vitulis in Campo Ono. ipſi autem cogitabant vt facerent mihi malum. Miſi ergo ad eos nuntios, dicens, Opus grande ego facio, & non poſſum deſcendere: ne forté negligatur, cum venero, & deſcendero ad vos. Miſerunt autem ad me ſecundum verbum hoc per quatuor vices: & reſpondi eis iuxta ſermonem priorem. Et miſit ad me Sanaballat iuxta verbum prius quinta vice puerum ſuum, & epiſtolam habebat in manu ſua ſcriptã hoc modo: IN GENTIBVS auditũ eſt, & Goſſem dixit, quòd tu, & Iudæi cogitetis rebellare: & propterea ædifices murum, & leuare te velis ſuper eos regem: propter quam cauſam & prophetas poſueris qui prædicent de te in Ieruſalem, dicẽtes, Rex in Iudæa eſt: Auditurus eſt rex verba hęc: idcirco nunc veni, vt ineamus cõſilium pariter. Et miſi ad eos, dicens, Non eſt factũ ſecũdum verba hæc quæ tu lóqueris: de corde enim tuo tu componis hæc. Omnes enim hi terrebant nos, cogitantes quòd ceſſarent manus noſtrę ab opere, & quieſceremus. quam ob cauſam magis cõfortaui manus meas: Et ingreſſus ſum domum Semeiæ filij Dalaiæ filij Metabeel ſecretò. qui ait, Tractemus nobiſcum in domo Dei in medio templi, & claudamus portas ædis: quia venturi ſunt vt interficiant te, & nocte venturi ſunt ad occidẽdum te. Et dixi, Num quiſquam ſimilis mei fugit? & quis vt ego, ingredietur tẽplum, & viuet? non ingrediar. Et intellexi quòd Deus non miſiſſet eum: ſed quaſi vaticinans locutus eſſet ad me, & Tobias & Sanaballat conduxiſſent eũ. Acceperat enim pretium, vt territus facerẽ, & peccarem, & haberent malũ quod exprobrarẽt mihi. Memento mei Domine pro Tobia & Sanaballat, iuxta opera eorũ talia: ſed & Noadię prophetæ & cæterorum prophetarum qui terrebãt me. Completus eſt autem murus viceſimoquinto die menſis Elul, quinquagintaduob⁹ diebus. ¶Factũ eſt ergo cum audiſſent omnes inimici noſtri, vt timerent vniuerſæ gentes quæ erant in circuitu noſtro, & conciderent intra ſemetipſos, & ſcirẽt quòd à Domino factum eſſet opus hoc. Sed & in diebus illis multæ optimatũ Iudæorum epiſtolæ mittebantur ad Tobiam, & à Tobia veniebãt ad eos. Multi enim erant in Iudæa habentes iuramentum eius, quia gener erat Secheniæ filij Area: & Iohanan filius eius acceperat filiam Moſollam filij Barachiæ. Sed & laudabant eum corã me, & verba mea nuntiabant ei: & Tobias mittebat epiſtolas vt terreret me.

CAP. VI.

FActum eſt præterea quum auditum eſſet à Sanballat & Tobia, à Gæſem Arabe, reliquiſque hoſtibus noſtris, q murũ ædificaſſem, ita vt nulla in eo intereſſet ruptura, (licet ad hoc vſq; tempus valuas nõdum collocauiſſem in portis,) miſit Sanballat & Gæſem [1]ad me huiuſmodi mãdatis, Veni, & [2]conſultabimus inter nos in vicul[i]s [qui ſunt] in planitie Ono. hi autem moliebãtur me afficere malo. Ego igitur miſi nũtios ad eos, qui dicerent, Opus ingens ego facio, nec potero [3]deſcẽdere: cur enim [4]interquieſceret op⁹ [quod fieret,] ſi remitterẽ, & ad vos deſcenderẽ. Ad hũc modũ quater ad me miſerunt: ego verò eis iuxta hunc modum reſpõdi. Tum rurſum miſit ad me Sanballat quintò puerũ ſuum eiſdẽ verbis, qui epiſtolam apertã habebat in manu ſua, In qua ſcriptũ erat, AVDITVM EST in Gẽtib⁹, atq; Gæſem hoc dixit, te cũ Iudæis defectionẽ meditari, & in hoc te extruere murũ, vt rex eorũ fias: [[5]& alia] in hanc ſententiam: Ad hæc inſtitueris prophetas, qui prædicent de te in Ieruſalẽ, dicẽtes, [6]Rex eſt in Iehuda: nũc verò huiuſmodi ſermones apud regem audientur: veni igitur, vt inter nos conſultemus. ¶Tũ miſi ad eum, dicens, Non eſt factum ſecundum verba iſta quæ tu dicis: quin tu ea ex corde tuo comminiſceris. Omnes enim [8]terrebant nos, dicentes, [9]Diſſoluantur manus eorũ ab opere ipſo, [10]ne abſoluatur. nũc igitur [ô Deus,] corrobora manum meam. Ego quoque veni in domum Semaiæ filij Delaiæ, filij Mehetabel, qui erat [11]clauſus, & dixit, [12]Cõueniamus ad domũ Dei in medio templi, claudamúſque oſtia tẽpli: quoniam veniunt vt te occidant, atq; [14]noctu venient te interfecturi. Tum reſpondi, Num vir qualis ego ſum fugiet? num quiſpiã qualis ego ſum, templũ ingredietur vt vitã tueatur? nequaquam ingrediar. Tum cognoui quòd Deus non miſiſſet eum, [15]vt ad me prophetaret: ſed q Tobias & Sanballat mercede eum conduxerant: [16]Atque in hoc erat cõductus iſte, vt territus id facerẽ, peccarẽmque, [17]vt famam [ſc. mei] malam haberent, [18]quam mihi probro obijcerent. Memineris ô Deus meus, Tobiæ & Sanballat, quemadmodũ illa fecerint, ſed & [19]Noadiæ prophetiſſæ, & reliquorũ prophetarũ, qui [20]me terruerunt. ¶Abſolut⁹ eſt itaque murus vigeſimaquinta [die] [21]Elul, [22]poſt quinquageſimum ſecundum diem. Poſtquã verò [23]audiſſent omnes hoſtes noſtri, [24]vidiſſéntque omnes gentes quæ circum nos erant, cadebant valde in oculis ſuis, cognouerúntque à Deo factum eſſe opus hoc. Etiã eiſdem temporibus [25]illuſtres quidam in Iehuda [26]frequẽter miſſitabant epiſtolas ſuas ad Tobiã, & rurſum à Tobia [27]volitabant ad iſtos. Nã multi in Iehuda [28]confœderati ei erant, quòd gener eſſet Sechaniæ filij Arah: deinde & filius eius Iehohan duxerat filiam Meſullam filij Berechiæ. Quin & [29]bonitatẽ eius corã me prædicabant, & rurſus verba mea [30]foris ſpargebant apud eũ, vt mitteret Tobias epiſtolas ad me terrendum.

¶1 ſub. & alij. ¶2 conueniamus pariter. Gallice, pour parlementer enſemble. ¶3 ſub. ad vos. Ieruſalem ſita erat in loco eminẽtiore: ppterea deſcẽdere dicit. ¶4 inter mittetur opus ipſũ, quũ deferã illud vt deſcẽdã ad vos? ¶5 Heb. iuxta verba hæc. quæ ſcilicet narrantur inter Gentes. Quidã Hebræorum iũgit hæc verba cũ principio verſ⁹, In qua ſcriptum erat iuxta hæc verba. ¶6 q.d. Iã habem⁹ regẽ pter Artaxerxẽ ¶7 ſub. puerũ, vl' epiſtolam ¶8 vl', terrent. ſub. Gẽtes. Quidã Hebræorum vertit, [vos] terretis nos, &c. ¶9 Debilitabũtur. i. Debiles factæ deſiſtent ¶10 & nõ fiet. ¶11 Ex ingẽti affectu incidit in orationẽ ad Deum. Hebræi ſubaudiũt ô Sãballat, hoc modo, Confirma manus meas ô Sanballat confortãdo me ad opus ipſum, rõ deterrẽdo. q.d. Tu potiꝰ cohortare me ad op⁹ q deterrẽdo auoces me ab eo ¶12 ſub. in domo ſua. i. qui continebat ſe domi. Vel q abſtinebat ſe ab omnibus voluptatibus & delicijs vt ſolẽt pphetæ. Narrat Nehemias alias inſidias quas ſibi parauerãt hoſtes p prophetas. ¶13. i. Recipiamus nos in &c. vl', Cõfugiamus ad &c. ¶14 hac nocte ¶15 ſed prophetiã illã locutus erat aduerſum me, Tobiáſq; &c. ¶16 Heb. [Hæc inquã dicebat] ppterea q mercede cõductus erat. vt timerẽ & facerẽ ſic. i. vt metu ac timore incuſſo cogerer id facere quod dicebat. ¶17 Heb. eſſétq; illis ad nomẽ malũ. ſub. aduerſum me. i. haberẽt quod mihi tanquã crimẽ, impingere poſſent. ¶18 Heb. vt probris me afficerẽt. Cũ ſcilicet me, illorũ metu auſugiſſe cognoſcerẽt. ¶19 Nomẽ mulieris quæ etiã ſibi pphetæ nomẽ ſumebat. ¶20. i. terrore conati ſunt auocare me ab opere ipſo. ¶21 Mẽſis eſt qui partim noſtro Auguſto reſpondet partim Septembri. ¶22 vl', quinquageſimoſecundo die: Poſtquam ſcilicet miſit Sãballat eppiſtolam illã ad Nehemiã. ¶23 ſub. murum eſſe perfectũ. ¶24 timuerunt omnes gentes quæ circum nos habitabãt, & conciderũt &c. i. humiliati ſunt valde. q.d. exiſtimauerũt ſe iacturam magnam feciſſe nominis ſui & rerũ ſuarum. ¶25 vl', optimates ¶26 Heb. multiplicabãt epiſtolas ſuas eũtes ad &c. ¶27 veniebant. ſub. epiſtolæ. ¶28 Heb. habebant iuramentum eius, ¶29 vl', beneſacta. ſiue, munificentias ¶30 Heb. referebant ei, quòd ſcilicet miſiſſet &c. i. quòd epiſtolas quaſdam miſiſſet Tobias, vt eo mihi metum ac terrorem incutiens deſiſterem ab inſtauratione muri.

Digitized by Google

¶1 valuas. ſub. portarum,
¶2 vl,palatij. ſub. regis
¶3 de Ieruſalẽ .i. de portis Ieruſalem claudendis & aperiendis ſuo tẽpore. Alij, de cuſtodiẽdis portis Ieruſalem.
¶4 verax
¶5 & adhuc ipſis [cuſtodibus] ſtãtibus [in portis] claudent fores, & tenebũt. vl, claudant fores & apprehẽdant. ſub. valuas illas, donec ſcilicet vectib⁹ clauſerint eas.
¶6 Heb. & ſtatui cuſtodias habitatores Ieruſalẽ, quenq; &c. i. conſtitui circũ Ieruſalẽ cuſtodes habitatores ei⁹, quẽque e regione, ſiue exaduerſo domus ſuæ.
¶7 Heb. Ciuitas autem ipſa lata erat locis, [vl, ſpatijs] & ingens, populus verò ¶8 vl, magiſtratu.
¶9 Heb. vt recenſerentur ſecũdum ſeriem generationis.
¶10 generationis. Liber iſte generationis nõ eſt ille qui deſcriptus eſt Eſdræ. ca. 2, ſed. ſcript⁹ fuit aliquot annis poſt eum. non enim cõueniunt inter ſe in aliquot numeris particularibus filiorum, quòd ſucceſſu temporis, multi aucti fuerint liberis, alij orbati. ¶11 .i. regionis Iudææ. Reliqua omnia require in libro Eſdræ ca. 2.

CAP. VII.

Et factum eſt poſtquam extructus eſſet murus, collocaui & [1]oſtia,' & conſtitui ſunt ianitores, cantores atque Leuitæ. Tum præcepi Hanani fratri meo, & Hananiæ principi [2]arcis [3]Ieroſolymitanæ,' (erat enĩ is vir[4]fidelis' & Dei, præ multis, metuens,) dixi inquam ad eos, Ne aperiantur portæ Ieruſalẽ donec ſol incaluerit, [5]donec verò ſteterint [in excubijs,] claudantur portæ firmenturque: [6]erant enim conſtitutæ cuſtodiæ ex ciuibus Ieroſolymitanis, quiſq; [ſcilicet] in cuſtodia ſua, & quiſque è regione domus ſuæ.' ¶[7]Nã ciuitas vtrinq; ampla erat & magna, populúſque' paucus in ea, & domus non erant extructæ. Dedit inſuper Deus meus in cor meum, vt conuocarem optimates, [8]magnates,' & populum, [9]vt familias ſuas indicarent,' inueniique librum [10]proſapiæ' eorum qui primum aſcenderant, inueniique in eo ſcriptum. ¶Hi ſunt filij [11]prouinciæ,' qui aſcẽderunt de captiuitate trãſmigrationis, quos trãſtulerat Nabuchodonoſor rex Babylonis, & reuerſi ſunt Ieroſolyma & in Iehudã, quiſque in ciuitatem ſuam. Qui venerũt cum Serubabele, Ieſua, Nehemias, [12]Aſarias, Raamias,' Nahamani, Mardochái, Bilſan, [13]Miſpereth,' Biguái,' [14]Nehum,' Baana. ¶Numerus virorum populi Iſrael. Filiorũ Pharos, duo millia, centum & ſeptuagintaduo. Filiorum Sephatiæ, trecenti & ſeptuagintaduo. Filiorum Arah, ſexcenti & quinquagintaduo. Filiorum [15]ducis Moab,' filiorum Ieſua & Ioab, duo millia octingenti, decem & octo. Filiorum Elam, mille ducenti & quinquagintaquatuor. Filiorum Zathu, octingẽti quadraginta quinque. Filiorum Sachái, ſeptingenti & ſexaginta. Filiorum Binnui, ſexcẽti quadragintaocto. Filiorum Bebái, ſexcenti vigintiocto. Filiorum Aſgad, duo millia trecenti & vigintiduo. Filiorum Adonicam, ſexcẽti & ſexagintaſeptem. Filiorũ Biguái, duo millia ſexcenti & ſeptem. Filiorum Adin, ſexcenti & quinquagintaquinque. Filiorũ Ater ex [16]Hiſxia,' nonagintaocto. Filiorum Haſum, trecenti vigintiocto. Filiorũ Bezai, trecenti vigintiquatuor: Filiorum Hariph, cẽtum & duodecim. ¶[17]Filiorum Gibeon,' nonagintaquinq;. Virorum Bethlehem & Netopha, centum & octogintaduo: Virorum Anathoth, centum & vigintiocto. Virorũ Bethaſmaueth, quadragintaduo. Virorũ Kiriath, Iearim, Kephira & Beeroth, ſeptingenti & quadragintatres: Virorum Rama & Geba, ſexcenti & vigintivnus. Virorum Michmas, centum & vigintiduo. Virorum Bethel & Hai, cẽtum vigintitres. Virorum Nebo [18]alterius,' quinquagintaduo. Filiorum [19]Elam' alterius, mille ducẽti & quinquagintaquatuor. Filiorum Harim, trecenti & viginti. Filiorum Iericho, trecenti & quadragintaquinque: Filiorum Lod, Hadid, & Ono, ſeptingenti & vigintivnus. Filiorum Senaa, tria millia nongenti & triginta. ¶[20]Sacerdotes.' Filiorum Iedaiæ de domo Ieſua, nongenti & ſeptuaginta tres. Filiorũ Immer, mille & quinquagintaduo. Filiorum Paſhur, mille ducenti & quadragintaſeptem. Filiorum Harim, mille atque decem & ſeptem. ¶Leuitæ. Filiorum Ieſua ex Cadmiel, & ex filijs [21]Hodua,' ſeptuagintaquatuor. ¶Cantores. Filiorũ Aſaph, cẽtum & quadragintaocto. ¶Ianitores. Filij Sallum, filij Ater, filij Talmon, filij Accub, filij Hatita, filij Sobái: [omniũ illorũ] centum trigintaocto. ¶Nethinæi. Filij Ziha, filij Haſupha, filij Tabaoth. Filij Keros, filij Sia, filij Padon. Filij Lebana, filij Hagaba, filij Salmái. Filij Hanan,

CAP. VII.

Poſtquam autem ædificatus eſt murus, & poſui valuas, & recenſui ianitores, & cantores, & Leuitas: præcepi Hanani fratri meo, & Hananiæ principi domus de Ieruſalẽ (ipſe enim quaſi vir verax & timens Deum plus cæteris videbatur) & dixi eis, Non aperiantur portæ Ieruſalẽ vſque ad calorem ſolis. Cũmque adhuc aſſiſterent, clauſæ portæ ſunt, & oppilatæ: & poſui cuſtodes de habitatoribus Ieruſalem, ſingulos per vices ſuas, & vnũquenq; cõtra domũ ſui. ¶Ciuitas autẽ erat lata nimis & grandis, & populus paruus in medio eius, & nõ erant domus ædificatæ. ¶Deus autẽ dedit in corde meo, & congregaui optimates, & magiſtratus & vulgus, vt recenſerẽ eos: & inueni librũ cenſus eorũ qui aſcẽderant primũ, & inuentum eſt ſcriptum in eo. ¶Iſti filij prouinciæ, qui aſcenderant de captiuitate migrantium, quos trãſtulerat Nabuchodonoſor rex Babylonis, & reuerſi ſunt in Ieruſalem, & in Iudæam, vnuſquiſque in ciuitatem ſuam. Qui venerant' cũ Zorobabel, Ioſue. Nehemias, Azarias, Raamias, Nahamani, Mardochæus, Belſan, Meſpharath, Begoai, Nahum, Baana. ¶Numerus virorũ populi Iſrael. Filij Phares, duo millia centũ ſeptuagintaduo. Filij Saphatia, trecenti ſeptuagintaduo. Filij Area, ſexcenti quinquagintaduo. Filij Phahath-moab filiorũ Ioſue & Ioab, duo millia octingẽti decẽ & octo. Filij Ælam, mille octingenti quinquagintaquatuor: Filij Zethua nongẽti quadragintaquinq;. Filij Zachai, ſeptingẽti ſexaginta. Filij Bannui, ſexcenti quadragintaocto. Filij Bebai, ſexcẽti vigintiocto. Filij Azgad, duo millia trecenti vigintiduo. Filij Adonicã, ſexcenti ſexaginta ſeptem. Filij Beguai, duo millia ſexaginta ſeptem. Filij Adin, ſexcenti quinquagintaquinque. Filij Ater, filij Hezeciæ, nongentiocto.' Filij Haſem, trecẽti vigintiocto. Filij Beſai, trecẽti vigintiquatuor. Filij Hareph, centũ duodecim. ¶Filij Gabaon, nonagintaquinque. Filij Beth-lẽhẽ & Netupha, centum octogintaocto. Viri Anathoth, centũ vigintiocto. Viri Beth-azmoth, quadragintaduo. Viri Cariath-iarim, Cephira, & Beroth, ſeptingenti quadragintatres. Viri Rama & Nebo,' ſexcenti vigintivnus. Viri Machmas, centũ vigintiduo. Viri Beth-el & Hai, centum vigintitres. Viri Nebo alterius, quinquagintaduo: Viri Ælam alterius, mille ducenti quinquagintaquatuor. Filij Harem, trecenti viginti. Filij Iericho, trecenti quadragintaquinque. Filij Lod-hadid & Ono, ſeptingenti vigintivnus, Filij Senaa, tria millia nongenti triginta. ¶Sacerdotes. Filij Idaia in domo Ieſua, nongenti ſeptuagintatres. Filij Emmer, mille quinquagintaduo. Filij Phaſhur, mille ducenti quadragintaſeptem. Filij Arem, mille decem & ſeptem. ¶Leuitæ. Filij Ioſue & Cedmiel filiorum Oduiæ, ſeptuagintaquatuor. ¶Cantores. Filij Aſaph, centum quadragintaocto. ¶Ianitores. Filij Sellum, filij Ater, filij Telmon, filij Accub, filij Hatita, filij Sobai, centũ trigintaocto. ¶Nathinæi. Filij Soha, filij Haſupha, filij Tebbaoth, filij Ceros, filij Siaa, filij Phadon, filij Lebana, filij Hagaba, filij Selmai. filij Hanan,

¶12 Iſti dicũt in Eſdra, Seraia & Rehelaia ¶13 In Eſdra, Miſpar. ¶14 In Eſdra, Rehũ. ¶15 Pahath-moab ¶16 .i. qui erat de domo & familia Hiſxia. ¶17 .i. Ciuiũ, ſiue incolarum. ſic in ſequentibus. ¶18 erant enim duæ vrbes eiuſdẽ nominis. ¶19 Nomen eſt vrbis, aut vici. ¶20 .i. Sequuntur ſacerdotes. vl, Filij ſacerdotum. Aut, nomina ſacerdotũ. Siue, Sequitur numerus &c. Sic infrà de Leuitis, Cantoribus, Ianitoribus, Nathinæis. ¶21 In Eſdra, Hodauiæ.

Digitized by Google

filij Geddel, filij Gaber, filij Raaſa, filij Raſin, filij
Necoda, filij Gezem, filij Aſa, filij Phaſea, filij Be-
ſai, filij Manim, filij Nephuſſim, filij Becbuc, filij
Hacupha, filij Harhur, filij Beſloth, filij Mahida, fi-
lij Harſa, filij Bercos, filij Siſara, filij Thema, filij
Natia, filij Hatipha, filij ſeruorum Salomonis, fi-
lij Socái, filij Sophéret, filij Pharida, filij Iahala, fi-
lij Darcon, filij Ieddel, filij Saphatia, filij Hatil, fi-
lij Phocheret, qui erat ortus ex Sabaim filio A-
mon. Omnes Nathinæi, & filij ſeruorum Salomo-
nis, trecenti nonagintaduo. Hi ſunt autem qui aſ-
cenderunt de Thelméla, Thel-harſa, Cherub, Ad-
don, & Immer: & non potuerunt indicare domũ
patrum ſuorum, & ſemen ſuum, verum ex Iſrael
eſſent. Filij Dalaia, filij Tobia, filij Necoda, ſexcẽ-
ti quadragintaduo. Et de ſacerdotib⁹, filij Habia,
filij Accos, filij Berzellai, qui accepit de filiabus
Berzellai Galaaditis vxorem: & vocatus eſt nomi-
ne eorum. Hi quæſierunt ſcripturam ſuam in cen-
ſu, & non inuenerunt: & eiecti ſunt de ſacerdo-
tio. Dixitque Atherſatha eis vt non manducarẽt
de ſanctis ſanctorum, donec ſtaret ſacerdos do-
ctus & erudit⁹. Omnis multitudo quaſi vir vnus
quadragintaduo millia⁹ ſexcẽti ſexaginta: Abſq;
ſeruis & ancillis eorum, qui erant ſeptem millia
trecenti trigintaſeptem: & inter eos cantores, &
cantatrices, ducẽti quadragintaquinque. Equi eo-
rũ, ſeptingẽti trigintaſex: muli eorũ, ducẽti qua-
dragintaquinque. Cameli eorũ, quadringẽti tri-
gintaquinq;: aſini, ſex millia ſeptingẽti viginti.

filij Giddel, filij Gabar. Filij Rehaia, filij Rezin, fi-
lij Necoda. Filij Gaſam, filij Vſa, filij Paſeah. Filij
Beſái, filij Meunim, filij Nephuſim. Filij Bacbuc, fi-
lij Hacupha, filij Harhur. Filij Bazlith, filij Mehi-
da, filij Harſa. Filij Barcos, filij Siſera, filij Tha-
mah. Filij Nezia, filij Hatipha. Filij ſeruorũ Salo-
monis, filij Sotái, filij Sophereth, filij Pherida. Fi-
lij Iaala, filij Darcon, filij Giddel, filij Sephatia, fi-
lij Hattil, filij Pochereth Zebaim, filij Amon. Om-
nium Nethinæorum & filiorum ſeruorum Salo-
monis, trecenti & nonagintaduo. Iſti verò [ſunt]
qui aſcenderunt de Thel-mela, Thel-harſa, Che-
rub, Addo & Immer: & nõ potuerũt indicare do-
mum patrum ſuorum, atque [11] ſemẽ ſuũ,' an ſcili-
cet ex Iſraele eſſent. Filij Delaiæ, filij Tobiæ, filij
Necoda, ſexcẽti & quadragintaduo. Et de ſacerdo-
tibus, filij [13] Habaia,' filij Hacoz, filij Barſil, qui du-
xit vxorẽ de filiabus Barſillái Gileaditæ, & voca-
tus eſt nomine earũ. Illi quæſiuerũt [14] ſcripturã
ſuã & lineam generationis,' ſed non ſunt [15] inuen-
ti:' ideo [16] repudiati' ſunt à ſacerdotio. Dixitq; ad
eos [17] Hathirſatha,' ne comederẽt de [18] ſancto ſan-
ctorum,' donec [19] conſurgeret' ſacerdos [20] in Vrim
& Thumim.' Totius igitur multitudinis ad vnũ
vſq;, quadragintaduo millia, trecẽti & ſexaginta.
Præter ſeruos eorũ atque ancillas eorũ: quorum
fuerũt ſeptẽ millia, trecẽti trigintaſeptem. fuerũt
& inter eos cantores & cãtatrices, [nempe] ducen-
ti & quadragintaquinque. Equi eorum erant ſe-
ptingenti trigintaſex: & muli eorũ ducẽti qua-
dragintaquinque. Cameli, quadringenti trigin-
taquinque: aſinorum ſex millia ſeptingenti & viginti.

[12] i. gen⁹ ſuũ vnde ducebant originem. [13] vſ, Hobaia, [14] i. librũ id quo deſcripti erãt hi qui per ſeriẽ generationum recenſiti erant. Vel, librũ eorũ qui per ſeriem &c. [15] ſub. in eo libro. vſ, ne vnus quidem eorum fuit inuẽtus in ea ſcriptura, ſiue in eo libro. Verti etiam poteſt, & non eſt inuenta. ſub. ea ſcriptura. [16] eiecti. i. priuati fuerunt dignitate ſacerdotali. [17] i. Nehemias, qui ita dictus eſt ſermone Ch[aldaico]. po[nitur] enim vicecognominis, aut eſt nomen magiſtratus, ſiue dignitatis apud Chaldæos. Hebræi aiũt ita dictum fuiſſe, quòd licuerit ei bibere de vino Gentilium, quòd eſſet pincerna regis Artaxerxis.

Hucuſque refertur quid in commentario ſcriptum fuerit: exin Nehemiæ hiſtoria texitur.

B ¶Nonnulli autem de principibus familiarũ de-
derunt in opus, Atherſatha dedit in theſaurum,
auri drachmas mille, phialas quinquaginta, tu-
nicas ſacerdotales quingẽtas triginta. Et de prin-
cipibus familiarum dederunt in theſaurum ope-
ris, auri drachmas viginti millia, & argẽti mnas
duo millia ducẽtas. Et quod dedit reliquus popu-
lus, auri drachmas viginti millia, & argẽti mnas
duo millia, & tunicas ſacerdotales ſexagintaſe-
ptem. Habitauerũt autem ſacerdotes & Leuitæ,
& ianitores & cantores, & reliquũ vulgus, & Na-
thinæi, & omnis Iſrael in ciuitatibus ſuis.

C A P. V I I I.

ET venerat menſis ſeptimus: filij autem Iſra-
el erant in ciuitatibus ſuis. Congregatúſque
eſt omnis populus quaſi vir vnus ad plateã, quæ
eſt ante portam aquarum, & dixerunt Eſdræ ſcri-
bæ vt afferret librum legis Moyſi, quam præcepe-
rat Domin⁹ Iſraeli. Attulit ergo Eſdras ſacerdos
legem coram multitudine virorum & mulierũ,
cunctiſque qui poterãt intelligere, in die prima
mẽſis ſeptimi. Et legit in eo aperte i plateã, quæ
erat ante portam aquarũ, de mane vſque ad me-
dium diem, in conſpectu virorum, & mulierum,
& ſapientium: & aures omnis populi erant ere-
ctæ ad librum. Stetit autem Eſdras ſcriba ſuper
gradum ligneum, quem fecerat ad loquendum:
& ſteterunt iuxta eum Mathathias, & Semeia, &
Ania, & Vria, & Helcia, & Maaſia, ad dextram e-
ius: & ad ſiniſtram, Phadaia, Miſael, & melchia, &

¶Pars autẽ præcipuorũ [11] patrum' dederunt pro
opere, Hathirſatha dedit in [12] theſaurum' auri [13] ſo-
lidos' mille, [14] pelues' quinquaginta, tunicas ſa-
cerdotales quingentas & triginta. Et [15] ex præci-
puis patribus' dederunt pro theſauro operis, au-
ri [16] ſolidos' viginti mille, & argẽti minas bis mil-
le ducentas. Quod autem reliqui ex populo de-
derunt, auri [16] ſolidi viginti mille,' & argenti mi-
næ bis mille, & tunicæ ſacerdotales ſexagintaſe-
ptem. Habitauerúntque ſacerdotes & Leuitæ, ia-
nitores, cantores, & ex populo, Nethinæi quoque
& omnis Iſrael in ciuitatib⁹ ſuis: acceſſitque, mẽ-
ſis ſeptimus, & filij Iſrael erant in [17] ciuitatibus
ſuis.'

C A P. V I I I.

COngregatus eſt autem vniuerſus popul⁹ [1] ad
vnum vſque in plateam,' quæ erat ante por-
tam aquarum, & dixerunt ad Eſram [2] ſcribam' vt
afferret librum legis Moſis, quã præceperat Do-
minus Iſraeli. Attulit ergo ſacerdos Eſra [3] legem'
corã multitudine [quæ erat] ex viris & mulieri-
bus, & [4] quicũque intelligentes erant vt audirent,'
in prima mẽſis ſeptimi. Et legit in eo [5] in platea'
quæ erat ante portam aquarum, à luce [matuti-
na] vſque ad meridiẽ, in conſpectu virorũ & mu-
lierum [6] intelligẽtium:' erántque aures totius po-
puli [intentæ] [7] in librum legis.' Et ſtetit Eſras ſcri-
ba ſuper [8] turriculam ligneam,' quam [9] ad hanc rẽ'
fecerant: ſtetitque penes eum Mathathias, Sema,
Anaia, Vrias, Hilkias, & Maaſias, ad dexteram e-
ius: ad leuam verò eius Pedaia, Miſael, Malkia,

[18] i. de cibis ſacerdotũ qui ſacroſancti erant. [19] vſ, veniret [20] vſ, cum Vrim &c. Per Vrim, quod ſonat lumen, ſiue lumina, ſignificatur ſapiẽtia: & per Thummim, quod perfectionẽ ſignificat, ſiue perfectiones, integritas vitæ denotatur. Neceſſario autem locus ille intelligitur de Chriſto: nã Vrim & Thũmim, quæ Moſes poſuerat in Rationali, non fuerũt in ſecundo tẽplo, hoc eſt, non fuerunt poſtea poſita. [11] vſ, familiarũ [12] operis ſcilicet [13] drachmas [14] vſ, crateras [15] vſ, [aliquot] ex principib⁹ familiarũ [16] drachmarũ viginti millia, [17] Vide reliqua in Eſdra. VIII [1] Heb. tanquam vir vnus ſ. i. ſimul [in plateã] [2] vſ, legiſperitũ. Nomẽ doctrinæ eſt ac eruditionis. [3] i. librũ legis [4] & omni intelligẽte audiẽdo. i. oib⁹ qui ſi per ætatẽ audita intelligere ac percipere poterãt. Vox Hebræa hic nõ indicat ſciẽtiam aut eruditionẽ, ſed ætatẽ. pertinet enim hæc particula ad iuniores, ſuperior vero ad eos qui erãt prouectioris ætatis. [5] Ante plateã. Innuit ſuggeſtũ fuiſſe collocatũ, nõ in meditullio plateæ, ſed in extremitate quadã, vnde tamẽ facile ab omnibus conſpici poterat. [6] & intelligentiũ. i. eorũ qui (vt iam dictũ eſt) per ætatẽ audita intelligere poterãt. [7] i. ad ea quæ ex libro legebãtur. [8] ſuggeſtum vocat turrim, q præſeferret figurã turris, eſſetque figuræ orbicularis. [9] ... vnde legere poſſent in libro legis audiente populo.

Haſum, Haſbaddana, Zacharias, & Meſullā. Et aperuit Eſras ſcriba librū in cōſpectu totius populi, (eminebat enim ſupra vniuerſum populū:) quūmq; illum aperuiſſet, [10]ſtetit' vniuerſus populus. Et laudauit Eſra Dominū Deū magnū: reſponditq; cunctus populus, Amē, amen: [11]ſublatiſque manibus ſuis,'inclinatóque vertice & facie terram verſus adorarunt Dominū. Porrò Ieſua, Bani, Serebia, Iamin, Accub, Sabethai, Hodia, Maaſia, Kelita, Aſaria, Ioſābad, Hanan, Pelaia, atque Leuitæ [12]docebant populum in lege,' & populus erat in ſtatione ſua. Et legerunt in libro, [id eſt] in lege Dei [13]luculenter, explicantes ſenſum, & erudientes inter legendum.' Dixit autem Nehemias (qui & Hathirſchatha, & Eſras ſacerdos ac ſcriba, & Leuitæ (qui [14]erudiebant' populum,) ad omnem populū, Dies [hodiernus]' 'ſanctus eſt' Domino Deo veſtro: ne ergo luctu voſipſos conficiatis, neque fleatis, (flebat enim omnis populus quū audirent verba legis:) Dixit ergo ad eos, Ite &[16]comedite pinguia, & bibite dulcia, & mittite partes ei cui nihil eſt paratū:' dies enim [hodiernus] ſanctus eſt Domino noſtro: neque doleatis: nam gaudiū Domini[17]eſt robur veſtrū.' Porrò Leuitæ compeſcebant omnē populum, dicentes, Silete, quoniā dies iſte ſanctus eſt: nolite ergo triſtes eſſe. ¶ Abiit itaque cūctus populus, vt comederet & biberet, & mitteret partes, & faceret gaudiū magnum: intellexerāt enim verba quæ [18]manifeſtauerāt eis'. Poſtero die rurſus collecta ſunt capita[19]patrū' toti[us] populi, ſacerdotes & Leuitæ ad Eſram ſcribā, [20]vt erudiret [eos]' in verbis legis. Inueneruntq; ſcriptum in lege quā Dominus præceperat per manū Moſis, vt filii Iſraelis [21]ſedeant in tentoriis in ſolennitate menſis ſeptimi. [22]Et vt diuulgēt edita voce' per cunctas ciuitates ſuas, & per Ieruſalem, dicētes. Egredimini in montem, & afferte frōdes oleæ, & frondes ligni [23]pinguis,' frondes [24]hadas.' frondes palmarū, & frondes denſæ arboris, [25]vt fiāt' tētoria ſicut ſcriptum eſt. Exierūt itaque populi & attulerunt, feceruntque ſibi tabernacula, vnuſquiſq; ſuper tectum ſuū, & in atriis ſuis, atque in atriis domus Dei, & in platea portæ aquarum, & in platea portæ Ephraim. Fecerunt ergo omnis multitudo eorū qui reuerſi fuerāt ex captiuitate, tabernacula, ſederūntq;[26]ſub tabernaculis:' quoniam non fecerant[27] ſic' à diebus Ioſue filii Nun, filii Iſraelis, vſq; in illū diē, fuitque gaudiū admodū magnū. Legit præterea [Eſras] in libro legis Dei ſingulis diebus, à die primo vſque ad diem vltimum, & fecerunt feſtum diem ſeptem diebus: octauo die [28]erat concio pro more. CAP. IX.

RVrſum die viceſimaquarta huius menſis cōgregati ſunt filii Iſrael 'in ieiunio, & in ſaccis,' puluerémque ſuper ſe [habebant.] Separatique ſunt qui erant de ſemine Iſraelis, à cunctis filiis extraneis, & [2]ſtantes' confeſſionem fecerunt de peccatis ſuis, & iniquitatib[us] patrū ſuorum. Et [3]ſurrexerunt in ſtationibus ſuis': legerūntque in libro legis Domini Dei ſui quater per diem, quaterque[4]confitebantur & adorabant' Dominū Deū ſuum. Et [5]ſurrexit' ſuper[6]gradum Leuitarum' Ieſua, & Bani, Cadmiel & Sebania, Bunni & Serebia

Haſum, & Haſbadana, Zacharia, & Moſollam. Et aperuit Eſdras librū coram omni populo: ſuper vniuerſum quippe populū eminebat. Et cū aperuiſſet eū, ſtetit omnis populus. Et benedixit Eſdras Domino Deo 'voce magna:' & reſpōdit omnis populus, Amen, amen: eleuās manus ſuas. & incuruati ſunt, & adorauerūt' Deū' proni in terrā. Porrò Ioſue, & Bani & Serebia, Iamin, Accub, Sebthái, Odia, Maaſia, Celita, Azarias, Iozabed, Hanan, Phalaia, Leuitæ, ſilentiū faciebāt in populo ad audiendā legem: populus autē ſtabat in gradu ſuo. Et legerunt in libro legis Dei diſtinctè, & apertè ad intelligendū: & intellexerūt cū legeretur. ¶ Dixit autē Nehemias (ipſe eſt Atherſatha) & Eſdras ſacerdos & ſcriba, & Leuitæ interpretātes vniuerſo populo, Dies ſanctificat' eſt Domino Deo 'noſtro,' nolite lugere, & nolite flere. Flebat enim omnis populus, cū audiret verba legis. Et dixit eis, Ite, comedite pinguia, & bibite mulſum, & mittite partes 'his qui non præparauerūt' ſibi: quia ſanctus dies Domini eſt, & nolite contriſtari. gaudiū etenim Domini eſt, fortitudo 'noſtra.' Leuitæ autē ſilentiū faciebant in omni populo, dicentes. Tacete, quia dies ſanctus eſt, & nolite dolere. ¶ Abiit itaq; omnis popul[us], vt comederet, & biberet, & mitteret partes, & faceret lætitiā magnam: quia intellexerant verba quæ docuerat eos. ¶ Et in die ſecūdo cōgregati ſunt principes familiarū vniuerſi populi, ſacerdotes & Leuitæ ad Eſdram ſcribā, vt interpretaretur eis verba legis. Et inuenerunt ſcriptum in lege, præcepiſſe Dominū in manu Moyſi, vt habitent filii Iſrael in tabernaculis, in die ſolenni, menſe ſeptimo: & vt prædicent, & diuulgent vocem in vniuerſis vrbibus ſuis, & in Ieruſalē, dicentes. Egredimini in montē, & afferte frondes oliuæ, & frondes ligni pulcherrimi, frōdes myrti, & ramos palmarū, & frondes ligni nemoroſi, vt fiant tabernacula. ſicut ſcriptū eſt. Et egreſſus eſt 'omnis' populus, & attulerunt. Feceruntq; ſibi tabernacula vnuſquiſq; in domate ſuo, & in atriis ſuis, & in atriis domus Dei, & in platea portæ aquarū, & in platea portæ Ephráim. Fecit ergo vniuerſa eccleſia eorū qui redierāt de captiuitate, tabernacula, & habitauerunt in tabernaculis: non enim fecerāt à diebus Ioſue filii Nun taliter filii Iſrael. vſque ad diē illū: & fuit lætitia magna nimis. Legit autē 'Eſdras' in libro legis Dei per dies ſingulos, à die primo vſq; ad diē nouiſſimū. & fecerūt ſolennitatē ſeptē diebus, & in die octauo collectā iuxta ritum. CAP. IX.

IN die autē viceſimoquarto menſis huius conuenerunt filii Iſrael in ieiunio, & in ſaccis, & humus ſuper eos. Et ſeparatū eſt ſemen filiorum Iſrael ab omni filio alienigena: & ſteterūt, & cōfitebantur peccata ſua, & iniquitates patrū ſuorū. Et cōſurrexerunt ad ſtandū: & legerūt in volumine legis Domini Dei ſui, quater i die, & quater confitebātur, & adorabant Dominū Deū ſuū. Surrexerunt autem ſuper gradū Leuitarum Ioſue, & Bani, & Cedmiel, Sabania, Bonni, Sarebias

¶ 10 .i. erexit ſe in pedes honoris cauſa, ſiue erectus ſtetit ¶ 11 Heb. cum eleuatione manuum ſuarum, ¶ 12 Heb. intelligere faciebant populū legē .i. attēdere faciebant legi. ¶ 13 explicite, [ſcil. diſtincte] & appoſuerunt intellectū, & intellexerunt ſcripturā .i. aduerterunt animū, & intellexerunt quod legebatur. ¶ 14 Heb. intelligere faciebant .i. attendere faciebāt ad legē, vel legi. ¶ 15 Declarat Nehemias vniuerſo populo diem illam ſanctificatā eſſe atque cōſecratam Domino .q. d. Agite hodie feſtū cū gaudio & lætitia. ¶ 16 .q. d. comedite eſcas pingues & opiparas, & mittite portiones iis q nullas habent eſcas paratas. ¶ 17 .i. Diuino gaudio efficiemini fortiores animis & alacriores. ¶ 18 vel, docuerant ipſos. ¶ 19 vel, familiarum ¶ 20 Heb. & ad intelligendum .i. vt audirent & intelligerent. Vacat &. ¶ 21 ſederēt .i. celebrādum eſſe feſtū tabernaculorū mēſe ſeptimo. ¶ 22 Heb. Et audiri facerēt, trāſire q; vocē .i. vt voce præconis promulgarēt in omnibus vrbibus ſuis. Quidam Hebræorum vertit, Præceperunt ergo, vt ſignificarent &c. ¶ 23 Per lignum pingue quidam intelligunt balſamum, alii pinum, alii cedrum. ¶ 24 Quidam dicunt vocem iſtam Hebræam ſignificare ſpeciem myrti fortaſſe quam Plinius vocat exoticam: quam aſſerit variis frondium ordinibus conſtare. ¶ 25 vt fa[ciatis] ciatis ¶ 26 vel, in ipſis tabernaculis: ¶ 27 .i. talia tabernacula ¶ 28 [fecerunt] collectam iuxta ritum. Collectā non à collectione pecuniæ, ſed à congregatione populi in vnum: id eſt concionē, ſiue feſtiuitatem celeberrimam

IX. ¶ 1 .i. ieiuni & induti ciliciis. Notabis q feſtum tabernaculorū celebrabatur decimaquinta die, menſis ſeptimi. & collecta, viceſimaſecūda eiuſdē. Separauerūt igitur ſeſe filii Iſrael ab alienigenis viceſima tertia die, & viceſimaquarta cōuenerunt ieiuni &c. ¶ 2 ſub. corā Domino. ¶ 3 .i. māſerūt in loco ſuo ſtantes. ¶ 4 cōfeſſi ſunt [ſua] peccata ſua,] & adorauerūt ¶ 5 .i. ſtetit ¶ 6 .i. ſuggeſtū in quo ſtare ſolebant Leuitæ. ſtabant enim in loco altiore populus. hoc eſt, erecti ſteterunt &c.

Bani, & Chanani: & clamauerũt voce magna ad Dominũ Deũ ſuũ. Et dixerũt Leuitæ Ioſue & Cedmiel, Bonni, Haſebnia, Serebia, Odaia, Sebnia, Phathahia, Surgite, benedicite Domino Deo noſtro ab æterno vſque in æternum: & benedicant nomini gloriæ tuæ excelſo in omni benedictione & laude. ¶ Tu ipſe Domine, ſolus tu feciſti cœlum, & cœlum cœlorum, & omnem exercitũ eorum: terram, & vniuerſa quæ in ea ſunt: maria, & omnia quæ in eis ſunt: & tu viuificas omnia hæc, & exercitꝰ cœli te adorat. Et dixit Eſdras, Tu ipſe Domine Deus, qui elegiſti Abram, & eduxiſti eum de igne Chaldæorum: & poſuiſti nomen eius Abrahã. Et inueniſti cor eius fidele coram te. & percuſſiſti cũ eo fœdus, vt dares ei terram Chananæi, Hethæi, & Heuæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Iebuſæi, & Gergeſæi, vt dares ſemini eiꝰ: & impleſti verba tua, quoniã iuſtus es. Et vidiſti afflictionẽ patrum noſtrorum in Aegypto: clamorémque eorum audiſti ſuper Mare rubrum. Et dediſti ſigna atque portenta in Pharaone, & in vniuerſis ſeruis eius, & in omni populo terræ illius: cognouiſti enim quia ſuperbe egerant contra eos: & feciſti tibi nomen, ſicut & in hac die. Et mare diuiſiſti ante eos, & tranſierunt per mediũ maris in ſicco: perſecutores autẽ eorũ proiecisti in profundũ, quaſi lapidem in aquas validas. Et in columna nubis ductor eorũ fuiſti per diẽ, & in colũna ignis per noctẽ: vt appareret eis via per quam ingrediebãtur. Ad montẽ quoq; Sinai deſcendiſti, & locutus es cum eis de cœlo: & dediſti eis iudicia recta, & legem veritatis, ceremonias, & præcepta bona. Et ſabbathum ſanctificatum tuum oſtendiſti eis, & mandata, & ceremonias, & legẽ præcepiſti eis in manu Moyſi ſerui tui. Panem quoque de cœlo dediſti eis in fame eorum, & aquam de petra eduxiſti eis ſitientibus: & dixiſti eis vt ingrederentur & poſſiderẽt terram ſuper quam leuaſti manum tuam vt traderes eis. Ipſi verò, & patres noſtri ſuperbe egerunt, & indurauerunt ceruices ſuas, & non audierunt mãdata tua. Et noluerunt audire: & nõ ſunt recordati mirabilium tuorum quæ feceras eis: & indurauerunt ceruices ſuas, & dederunt caput vt conuerterentur ad ſeruitutem ſuam, quaſi per contentionem. tu autem Deus propitius, clemens, & miſericors, longanimis, & multæ miſerationis non dereliquiſti eos. Et quidem cum feciſſent ſibi vitulum conflatilem, & dixiſſent, Iſte eſt Deus tuus, qui eduxit te de Aegypto: feceruntque blaſphemias magnas: Tu autem in miſericordijs tuis multis non dimiſiſti eos in deſerto: columna nubis non receſſit ab eis per diem, vt duceret eos in viam: & columna ignis per noctẽ, vt oſtenderet eis iter per quod ingrederẽtur. Et Spiritũ tuũ bonũ dediſti qui doceret eos, & manna tuum nõ prohibuiſti ab ore eorum, & aquam dediſti eis in ſiti. Quadraginta annis pauiſti eos in deſerto, nihilque eis defuit: veſtimenta eorum non inueterauerunt, & pedes eorum nõ ſunt attriti. Et dediſti eis regna & populos: & partitus es eis ſortes: & poſſederunt terrã Sehon,

Bani & Chenani: clamaueruntq; voce magna ad Dominũ Deum ſuũ. Et dixerũt Leuitæ, [ſuper] Ieſua & Cadmiel, Bani & Haſabnia, Serebia & Hodia, Sebania & Pethahia, [7]Surgite & laudate Dominũ Deũ veſtrũ à ſæculo vſq; in ſæculum: & [8]benedicãt nomini [9]maieſtatis tuæ [10]quod exaltatũ eſt ſuper omnẽ benedictionẽ & laudem. ¶ Tu ſolus es [1]Dominꝰ, tu feciſti cœlũ, & [12]cœlos cœlorum, atque omnẽ exercitũ eorum: terrã & omnia quæ ſunt ſuper eam: maria & quidquid in eis eſt: & tu [13]viuificas iſta omnia: ſed & exercitus cœlorũ te adorat. ¶ Tu es [14]Dominus [15]Deus qui elegiſti Abram, & eduxiſti eum ex Vr Chaldæorũ, & impoſuiſti ei nomẽ [16]Abraham: Inueniſtiq; cor eius fidele corã te, [17]vt ferires cum eo fœdus, vt dares ei terram Chananæorum, Hithæorũ, Amorrhæorũ, Pheriſæorum, Iebuſæorũ, & Girgeſæorũ, vt traderes inquam [eam] ſemini eius, & [18]rata feciſti verba tua: quoniã iuſtꝰ es tu. [19]Vidiſti quoquoq; afflictionẽ patrũ noſtrorũ in Aegypto, clamorémq; eorũ audiſti iuxta mare [20]carectoſum. Ediſti inſuper ſigna & portẽta in Pharaone & in cũctis ſeruis eius, atque in omni populo terræ eius, tu enim noueras quàm [21]petulanter cum eis agerẽt, feciſtiq; tibi nomen, quẽadmodũ hæc dies [teſtatur.] Diſſecuiſti mare ante faciem eorũ, vt tranſirẽt per mediũ maris in ſicco, perſequutores autẽ eorũ deiecisti in profundũ, veluti quũ lapis [deijcitur] in [22]validiſſimas aquas. Sed & per columnã nubis duxiſti eos interdiu, & per colũnã igneã noctu, vt illuſtrares eis viã in qua [23]incedebant. Deſcendiſti in montem Sinai, loquens cum eis è cœlo, & dediſti eis [24]iudicia recta, & leges veras, ceremonias, & bona præcepta. [25]Oſtendiſti eis ſabbatum tuum ſanctum, & præcepiſti eis mandata [26]ceremoniae, & leges per manum Moſis ſerui tui. Dediſti inſuper eis panem è cœlo [17]in fame eorum, & aquam eduxiſti eis de petra in ſiti eorum: & promiſiſti eis vt ingrederẽtur & poſſiderent terram hanc, pro qua [18]leuaſti manũ tuam vt dares illis. Ipſi vero & patres noſtri [19]petulanter egerunt, & indurarunt [20]ceruicẽ ſuam, nec audierunt præcepta tua. Quin audire renuerunt, neque memores fuerunt mirabilium tuorũ quæ feciſti cũ eis: ſed indurauerunt ceruicẽ ſuã, & [21]elegerunt ducem, vt reuerterentur in ſeruitutem ſuam in [22]contumacia ſua. ſed tu ô Deꝰ propitiationũ, clemẽs, miſericors, [23]longanimis, & multæ beneficentiæ, non deſeruiſti eos. Sed & quum fabricaſſent ſibi vitulũ fuſilem, dixiſſentque, Iſti ſunt dij tui qui eduxerũt te de terra Aegypti, & deſignaſſent ingentes blaſphemias, Tu [24]in miſerationibus tuis multis non dereliquiſti eos in deſerto: [nam] columna nubis interdiu non receſſit ab eis, [25]quo minus dirigeret eos in via: nec columna ignis noctu, [26]quo minus luceret eis, in via per quam incedebant. Spiritum quoque tuum bonum dediſti ad erudiendũ eos: nec Man tuum prohibuiſti ab ore eorum, quin & aquam dediſti eis, vt ſitim ſuam [reſtinguerent.] Aluiſti eos in deſerto quadraginta annos, vt nihil eis deeſſet: veſtimenta eorum non ſunt vetuſtate detrita, nec [27]intumuerũt pedes eorum.

Dediſti eis inſuper regna & populos: & diuiſiſti eos [28]per terminos, vt poſſiderent terram Sihon,

¶7 Verbũ eſt vice aduerbij hortãdi: particula hortãtis aliquẽ ad opꝰ. q. d. agite, rũpite moras. Solebãt tamen ſtare cum orabãt. ¶8 cõuertit ſermonẽ ad Deũ. q. d. Dicite corã eo oẽs &c. ¶9 gloriæ tuæ .i. nõi tuo glorioſo. ¶10 & [ſit] exaltatum ſub. nomen. vl, exalteris. ¶11 vl, ô Domine, ¶12 Hebræi quidã p cœlũ intelligũt firmamẽtũ: & p cœlum cœli, ſiue cœlos cœlorũ ſphæras cœleſtes. Chriſtiani verò per cœlũ, firmamẽtũ & ſphæras illas cœleſtes: & p cœlos cœlorũ, cœlũ empyreũ, in quo ſcilicet ſũt ſpiritꝰ cœleſtes. Et p vniuerſum exercitũ eorũ, Hebræi intelligũt vniuerſam multitudinem ſtellarũ. Chriſtiani verò multitudinẽ tã ſtellarũ q̃ ſpirituũ cœleſtiũ. ¶13. q. d. q ſtant, mouẽtur, & viuũt, hoc habẽt à te. ¶14 ô Domine ¶15 ſub. ille verus ¶16 Abrã ſignificat excelſum: Abrahã verò patrẽ magnæ multitudinis. i. multarũ gẽtiũ. quaſi אב רב המון cõponitur eni ex vno itegro & duobus corruptis. ¶17 & percuſiſti cum eo fœdus illud ¶18 confirmaſti impleſti .i. ſteciſti promiſſa. ¶19. i. conſideraſti ¶20 Vl, iuncoſum. Heb. Suph. ¶21 ſuperbe ¶22. i. pfundas ¶23 ingrederẽtur. ſiue ambularent. ¶24. Per iudicia, intelligunt iudicialia: per leges, moralia, ſiue quæ pertinẽt ad mores: & p ſtatuta, ceremonialia: Præcepta autẽ eſt nomẽ generale. ¶25 vl, indicaſti, aut notum feciſti. i. docuiſti. ¶26 ſtatuta vl, ritus, ¶27. i. quum ipſi eſurirent, ¶28 more ſcilicet iurãtis ¶29 ſuperbe ¶30 vl, ceruices ſuas. i. fuerunt rebelles, inobedientes, & cõtumaces. Metaphora ab equis q nolũt obedire ſeſſoribꝰ, & alijs animãtibꝰ. ¶31 Heb. poſuerũt caput [ſuũ] vt &c. i. cõuerſi ſũt vt reuerterẽt in Aegyptũ. ¶32 vl, rebelliõe ¶33 vl, tarde ad irã, ¶34 vl, p miſericordias tuas multas. i. iſtinitas. ¶35 vt deduceret eos ¶36 vt illuſtrares [ſiue illuminares] viã p quã ambulaturi erãt. ¶37 ſub. lõginquitate itineris ¶38 ad angulũ. ſiue i angulos. i. diſperſiſti eos i varias partes orbis aduẽtãte Iſraele, ad cuiꝰ aduẽtũ illi aufugerũt.

Digitized by Google

¶39 ſub.eius ¶40 vl, ciſternas exciſas. ¶41 Heb. delicijs affluxerũt ꝓpter bonitatẽ tuã magnam. ¶42 Heb. ad iracundiam prouocantes te, rebelles fuerunt tibi, ¶43 Heb. qui teſtificabãtur contra eos vt conuerterẽt eos ad te. i. qui admonebãt eos teſtibus adhibitis, vt conuerterent eos. Solebant prophetæ quum admonerẽt populũ, inuocare teſtes cœlũ & terram, & alios. ¶44 Heb. fecerunt conuitia grandia. ¶45 ſeruauerũt ¶46 vl, teſtificatus es cõtra eos .i. admonuiſti eos quaſi adhibitis teſtibus, ac conuocatis. ¶47 quæ faciẽs homo, viueret per ea: ¶48 Heb. recedentem. vl, refugum. i. fugiẽtem onus. hoc eſt, ſubtraxerunt humeros ſuos ab onere, more ferarum & animalium indomitorum. ¶49 Heb. & nõ audierunt. & ꝑ id eſt, poſitum. ¶50. i. ſuſtinuiſti ac expectaſti eos multo tẽpore nũ reuerterentur ac reſipiſcerent, ¶51 miſericordiam, ¶52 ne parua res ſit. i. ne tibi videatur res parua, noli parui pendere ¶53 qui ſcilicet captiuas abduxerũt decem tribus

& terram regis Heſbon, & terrã Og regis Baſan. Filios eorum multiplicaſti vt ſtellas cæli, & introduxiſti eos in terram, de qua dixeras patrib⁹ eorum, quòd eſſent ingreſſuri & occupaturi. Ingreſſi itaque ſunt filij, & poſſederunt terrã, & tu ſubieciſti in conſpectu eorũ habitatores terræ, Chananæos, & tradidiſti eos in manum eorum vnà cum regibus eorum & populis [39] terræ, vt facerẽt cum eis pro voto ſuo. Ceperunt vrbes munitas & humum pinguem, poſſederũntque domos omni bono plenas, [40] puteos exciſos, vineas, olineta, arbores frugiferas, [idque] in copia: comederunt & ſaturi, adeòque pingues facti, [41] delicate vixerunt in iſta tua magna bonitate. Illi autem [42] rebelles facti defecerunt à te, & abiecerunt legem tuam poſt tergum ſuum, & occiderũt prophetas tuos, qui eos [43] obteſtantes, conabantur eos ad te reducere. [In ſumma] [44] inſigniter [te] irritarunt. Tu igitur tradidiſti eos in poteſtatem hoſtium ſuorum, qui eos preſſerunt: & in tempore preſſuræ ſuæ clamauerunt ad te, túque eos è cælo exaudiſti, & in miſerationibus tuis multis dediſti eis ſeruatores, qui eos [45] aſſeruerunt de manu hoſtium ſuorum. Quámque [data eſſet] eis requies, rurſus malum deſignarunt in conſpectu tuo: tu igitur dereliquiſti eos in manu hoſtium ſuorũ, qui tyrannidem in eos exercuerunt: quúmque iterum cõuerſi ad te clamarent, exaudiſti eos de cælo, liberaſtiq́ eos iuxta miſerationes tuas, [idq́] multis tẽporibus. [46] Et obteſtat⁹ es eos, vt reduceres eos ad legem tuam, ipſi autem ſuperbe egerunt, nec audierunt præcepta tua, ſed peccarunt in iudicia tua, [47] in quibus homo, ſi faceret ea, viueret: præbuerúntque humerũ [ſuũ] [48] rebellẽ, & indurarunt ceruicẽ ſuam, [49] ne audirẽt. [50] Diſtuliſti etiã cũ eis annis multis, obteſtãs eos ſpiritu tuo per manũ prophetarũ tuorũ: ſed nõ auſcultarũt, ideo tradidiſti eos in manum populorum nationum. At pro tua ingenti miſeratione nõ perdidiſti eos totos, neque dereliquiſti eos, quòd Deus es clemens & miſericors. Nunc igitur Deus noſter, Deus magne, fortis & tremẽde, qui ſeruas fœd⁹ & [51] benignitatẽ, [52] ne ſit vulgaris in conſpectu tuo omnis hæc calamitas, quæ deprehendit & nos & reges noſtros, principes noſtros, ſacerdotes noſtros, prophetas noſtros, patres noſtros, & cunctũ populum tuũ, à diebus [53] regũ Aſſyriacorũ, in præſentem vſque diem. Equidem tu iuſtus es in omni eo quod accidit nobis: quoniam [54] fideliter egiſti, nos autem impie egimus. Reges noſtri, principes noſtri, ſacerdotes noſtri, & patres noſtri nõ fecerunt legẽ tuam, neque attẽderũt præcepta tua, & teſtimonia tua quæ cõteſtatus es eis. Et ipſi in regno ſuo, [55] & in bonitate tua magna quã exhibuiſti eis, & in terra lata atque fertili quam dediſti coram eis, nõ ſeruierũt tibi, neque auerſi ſunt [56] à ſtudijs ſuis peſſimis. En nos hodie ſerui ſum⁹, & terra quam dediſti patribus noſtris, vt ederent fructum eius & bona eius, ecce nos ſerui ſumus in ea. Hæc prouentum ſuum [57] regibus multũ edit, quos poſuiſti ſuper nos propter peccata noſtra, qui dominãtur in corpora noſtra, in pecora noſtra pro ſua libidine, [58] vt ſimus in magnis anguſtijs. [59] Atque in his omnib⁹ ferimus [fœdus] ſirmũ, & ſcribim⁹. [60] idque obſignatũ [per] principes noſtros, Leuitas noſtros, & ſacerdotes noſtros.

& terram regis Heſebon, & terram Og regis Baſan. Et muciplicaſti filios eorum ſicut ſtellas cæli, & adduxiſti eos ad terram de qua dixeras patribus eorum vt ingrederentur & poſſiderent. Et venerunt filij, & poſſederunt terram, & humiliaſti coram eis habitatores terræ, Chananæos, & dediſti eos in manu eorum, & reges eorum, & populos terræ, vt facerent eis ſicut placebat illis. Ceperũt itaque vrbes munitas & humum pinguem, & poſſederunt domos plenas cunctis bonis: ciſternas ab [a] eis fabricatas, vineas, & oliueta, & ligna pomifera multa: & comederunt, & ſaturati ſunt, & impinguati ſunt, & abundauerunt delicijs in bonitate tua magna. Prouocauerunt autem te ad iracundiam, & receſſerunt à te, & proiecerunt legem tuam poſt terga ſua: & Prophetas tuos occiderunt, qui conteſtabantur eos vt reuerterentur ad te: fecerúntque blaſphemias grandes. Et dediſti eos in manum hoſtium ſuorum, & affixerũt eos: & in tempore tribulationis ſuæ clamauerũt ad te, & tu de cælo audiſti, & ſecundum miſerationes tuas multas dediſti eis ſaluatores, qui ſaluarent eos de manu hoſtium ſuorum. Cúmq́ requieuiſſent, reuerſi ſunt vt facerent malum in cõſpectu tuo: & dereliquiſti eos in manu inimicorũ ſuorum, & poſſederunt eos. Conuerſíque ſunt, & clamauerunt ad te: tu autem de cælo exaudiſti, & liberaſti eos in miſericordijs tuis, multis temporibus. Et conteſtatus es eos vt reuerterentur ad legem tuam: ipſi verò ſuperbe egerunt, & non audierunt mandata tua, & in iudicijs tuis peccauerunt, quæ faciet homo, & viuet in eis: & dederũt humerum recedentem, & ceruicem ſuam indurauerũt, nec audierunt. Et protraxiſti ſuper eos annos multos, & cõteſtatus es eos in Spiritu tuo per manum prophetarum tuorum: & non audierũt, & tradidiſti eos in manum populorum terrarũ. In miſericordijs autem tuis plurimis non feciſti eos in conſumptionem, nec dereliquiſti eos, quoniam Deus miſerationum, & clemens es tu. Nunc itaque Deus noſter magne, fortis & terribilis, cuſtodiens pactum & miſericordiam, ne auertas à facie tua omnem laborem qui inuenit nos, reges noſtros, & principes noſtros, & ſacerdotes noſtros, & prophetas noſtros, & patres noſtros, & omnem populum tuũ à diebus regis Aſſur, vſque in diem hanc. Et tu iuſtus es in omnibus quæ venerunt ſuper nos: quia veritatem feciſti nobis, nos autem impie egimus. Reges noſtri, principes noſtri, ſacerdotes noſtri, & patres noſtri non fecerunt legem tuam, & non attenderunt mandata tua, & teſtimonia tua quę teſtificatus es in eis. Et ipſi in regnis ſuis bonis, & ĩ bonitate tua multa quam dederas eis, & in terra latiſſima & pingui quam tradideras in conſpectu eorum, nõ ſeruierunt tibi, nec reuerſi ſunt à ſtudijs ſuis peſſimis. Ecce noſipſi hodie ſerui ſumus, & terra quã dediſti patribus noſtris vt comederent panem eius & quæ bona ſunt eius, & noſipſi ſerui ſumus in ea. Et fruges eius multiplicantur regibus, quos poſuiſti ſuper nos propter peccata noſtra, & corporibus noſtris dominantur, & iumentis noſtris ſecundum voluntatem ſuam, & in tribulatione magna ſumus. Super omnibus ergo his noſipſi percutimus fœdus, & ſcribimus, & ſignant principes noſtri, Leuitæ noſtri, & ſacerdotes noſtri.

¶54 veritatẽ feciſti. i. merito & iuſte nos afflixiſti. ¶55. i. in bonis & opib⁹ illis ingẽtibus ¶56 ab operibus ¶57. i. in gratiã & vtilitatẽ regũ externorũ ¶58 & ſumus in tribulatione maxima. q. d. in ſumma, tribulationẽ magnã ſuſtinemus. Cõmẽdat iuſtitiã Dei, & dãnat iniuſtitiã hominũ. ¶59 Et tamẽ &c. i. Quãuis magnã hãc tribulationem patiamur, nos percutimus, vel, percuſſim⁹ fœdus fidelitatis, hoc eſt de ſeruãda fidelitate cũ Deo noſtro, & ſcribimus, vel, ſcripſimus fœdus illud in libello: vel ſcripſimus libellum obligatoriũ: & in libello illo obſignato ſunt principes noſtri &c. i. deſcripta, ſunt nomina principum noſtrorũ. q. d. adiecerũt ſigna ſua nominibus ſuis, ſignaueruntque libellum illum. ¶60 Heb. & in [libello] illo obſignato [ſunt] principes noſtri, Leuitæ noſtri, & ſacerdotes noſtri.

CAP. X.

SIgnatores autem fuerunt, Nehemias, Atherſatha fili[us] Hachelai, & Sedecias, Saraias, Azarias, Ieremias, Pheſhur, Amarias, Melchias, Hattus, Sebenia, Melluch, Harem, Merimuth, Obdias, Daniel, Genthon, Baruch, Moſollam, Abia, Miamin, Maazia, Belgai, Semaia: hi ſacerdotes. Porrò Leuitæ, Ioſue filius Azaniæ, Bennui de filijs Henadad, Cedmiel: & fratres eorum, Sebenia, Odaia, Celita, Phalaia, Hanan, Micha, Rohob, Haſebia, Zachur, Serebia, Sabania, Odaia, Bani, Baninu. Capita populi, Pharos, Phahath-moab, Aelam, Zethu, Bani, Bonni, Azgad, Bebai, Adonia, Begoai, Adin, Ater, Hezecia, Azur, Odaia, Haſum, Beſai, Hareph, Anathoth, Nebai, Megphias, Moſollam, Hazir, Meſizabel, Sadoc, Ieddua, Pheltia, Hanan, Anaia, Oſee, Henania, Haſub, Alohes, Phalea, Sobec, Rehũ, Haſebna, Maaſia, Echaia, Hanan, Anan, Melluch, Harã, Baana. Et reliqui de populo, ſacerdotes, Leuitæ, ianitores, & cantores, Nathinæi, & omnes qui ſe ſeparauerunt de populis terrarum ad legem Dei, vxores eorum, filij eorum, & filiæ eorũ, *omnes qui poterant ſapere ſpõdentes pro fratribus ſuis, optimates eorum, & qui veniebant ad pollicẽdum & iurãdum vt ambularent in lege Domini, quã dederat in manu Moyſi ſerui ſui, vt facerent & cuſtodirent vniuerſa mandata Domini Dei noſtri, & iudicia eius & ceremonias eius, Et vt non daremus filias noſtras populo terræ, & filias eorum non acciperemus filijs noſtris. Populi quoque terræ, qui important venalia, & omnia ad vſum, per diem ſabbathi vt vendant, non accipiemus ab eis in ſabbatho, & in die ſanctificato. Et
C dimitteremus annum ſeptimum, & exactionẽ vniuerſæ manus. Et ſtatuemus ſuper nos præcepta, vt demus tertiam partem ſicli per annum ad opus domus Dei noſtri, Ad panes propoſitionis, & ad ſacrificium ſempiternum, & in holocauſtum ſempiternum in ſabbathis, in calendis, in ſolennitatibus, & in ſanctificatis, & pro peccato: vt exoretur pro Iſrael, & in omnem vſum domus Dei noſtri. Sortes ergo miſimus ſuper oblationem lignorum inter ſacerdotes, & Leuitas, & populũ, vt inferrentur in domum Dei noſtri per domos patrum noſtrorum, per tempora, à temporibus anni vſque ad annum: vt arderent ſuper altare Domini Dei noſtri, ſicut ſcriptũ eſt in lege Moyſi. Et vt afferremus primogenita terræ noſtræ, & primitiua vniuerſi fructus omnis ligni ab anno in annum, in domo Domini. Et primitiua filiorũ noſtrorum, & pecorum noſtrorum, ſicut ſcriptũ
B eſt in lege: & primitiua boum noſtrorum, & ouium noſtrarum, vt offerantur in domo Dei noſtri, ſacerdotibus qui miniſtrãt in domo Dei noſtri. Et primitias ciborum noſtrorum & libaminum noſtrorũ, & poma omnis ligni, vindemiæ quoque, & olei afferemus ſacerdotibus ad gazophylacium Dei noſtri, & decimam partem terræ noſtræ Leuitis: ipſi Leuitæ decimas accipient ex omnibus ciuitatib[us] operũ noſtrorũ. Erit autẽ ſacerdos filius Aaron cum Leuitis in decimis Leuitarum, & Leuitæ offerent decimam partem decimæ ſuæ in domo Dei n[o]ſtri, ad gazophilaciũ in domo theſauri. Ad gaz[o]phylacium enim deportabunt filij Iſrael, & filij Leui primitias frumen

CAP. X.

ATque hi[s dati] ſunt ad obſignandum,[1] Nehemias Hachirſatha, fili[us] Hachaliæ & Zedexias. Seraias, Aſarias, Ieremias. Paſhur, Amaria, Malxia. Hattus, Sebania, Malluch. Harim, Meremoth, Obadias. Daniel, Ginthon, Baruch. Meſullã, Abia, Mijamin. Maaſias, Bilgai, & Semahia. hi ſacerdotes. Leuitæ verò Ieſua fili[us] Aſanias, Binnui:[2] de filijs Henadat, Kadmiel. Et fratres eorum, Sechania, Hodia, Kelita, Pelaia, Hanã. Micha, Rehob, Haſabia. Sachur, Serebia, Sebania. Hodia, Bani & Beninu. Capita autẽ populi fuerũt, Parhos[3] dux Moab, Elam, Satu, Bani. Bũni, Aſgad, Bebai. Adonia, Bigai, Adin. Ater, Ezechias, Aſur. Hodia, Haſum, Bezai. Hariph, Anathoth, Nebai. Magpias, Meſullã, Heſir. Meſeſabeel, Zadoc, Iaddua. Pelatia, Hanã, Anaia. Hoſea, Hanania, Haſſub. Halohes, Pilha, Sobec. Rehum, Haſabna, Maaſia. Abia, Hanan, Anan. Malluch, Harim atque Baana, Et reliqui de populo, ſacerdotibus, Leuitis, ianitoribus, cãtoribus & Nethinæis, &[4] quicunque erat ſeparatus à Gentibus nationũ ad legẽ Dei, vxores eorũ, filij eorũ, & filiæ eorum, &[5] quicũque intelligẽtia valebat, Hi[6] ratum habebãt cum fratribus ſuis optimatibus ſuis,[7] veniebántque in e[xec]rationem & iuramentum,[8] vt ambularẽt in [l]ege Dei, quæ data erat per manũ Moſis ſerui Dei, & cuſtodirẽt atque facerent cũcta præcepta Domini Dei noſtri, & iudicia eius, atque ſtatuta eius, Et quòd nõ elocaremus filias noſtras populis terræ, neq;[9] duceremus filias eorũ filijs noſtris. Ad hæc ſi[10] populi terræ afferrẽt merces aut venale quid in die ſabbati ad vendẽdum,[11] ne acciperemus ab eis in ſabbato & in die ſancto. Deinde[12] vt remiſſionẽ faceremus ſeptimo anno in omnis generis onerib[us],[13] Itẽ vt cõſtitueremus ſuper nos præcepta, vt imponeretur nobis ſingulis annis tertia pars ſicli pro miniſterio domus Dei noſtri, Pro panibus qui[14] ordinãtur, pro iugi ſacrificio, p[ro] holocauſto iugi,[15] [in] ſabbatis, neomenijs & ſtatis ferijs, pro ſanctificatis & hoſtia pro peccato ad expiandũ Iſraelẽ, & [ad] omne opus domus Dei noſtri. Iecimus & ſortes ſacerdotes, Leuitæ & populus[16] de adductione lignorũ, vt inferrẽtur in domũ Dei noſtri, iuxta domos patrũ noſtrorũ, tẽporib[us] cõſtitutis ſingulis annis,[17] ad cremãdũ in altari Domini Dei noſtri, quemadmodũ ſcriptum eſt in lege, Vtque afferremus[18] primitiuos fructus telluris noſtræ, primitiuos [ſcilicet] fructus omniũ fructuũ cuiuſcũque arboris, [idq;] ſingulis annis, in domũ Domini. Primogenita quoq; filiorũ noſtrorũ, & pecorũ noſtrorũ, ſicut ſcriptũ eſt in lege, primogenita boũ noſtrorũ, & ouiũ noſtrarũ, vt ea [ſcilicet] inferremus in domũ Dei noſtri pro ſacerdotib[us] miniſtrãtib[us] i[n] domo Dei noſtri. Primitiua quoq;[19] eſculẽtorũ noſtrorũ, & munificarũ ſeparationũ noſtrarũ, fructũ cũctę arboris, vinũ & oleũ afferrem[us] ſacerdotib[us] in[20] penuaria dom[us] Dei noſtri, & decimas telluris noſtræ Leuitis, vt Leuitæ decimas haberẽt in o[mn]ib[us] vrbib[us] in quib[us] opus noſtrũ exercem[us].[21] Et vt ſacerdos filius Aharonis cũ Leuitis partẽ habeat in decimis Leuiticis: & Leuitæ ipſi[22] adducẽt decimã partẽ decimæ in domũ Dei noſtri,[23] in penuaria & gazophylacia. Quoniã in penuaria[24] inferre debent filij Iſrael & filij Leui

¶1 Hebr. Et inter ſignatos illos fuerũt &c. i.q. d. nomina autem eorum qui deſcripti ſunt in libello illo, hæc ſunt ¶2 i. nepotib[us] ¶3 Pahath-moab ¶4 i. qui relictis populis alienigenis conuerſi fuerãt ad Deum, hoc eſt proſelyti.
¶5 Heb. [in ſum ma] omnis ſciẽs & cognoſcens. i. quotquot prædici erãt cognitione & intellectu. ¶6 Hebr. Apprehẽderũt. vel, Amplexati ſunt. i. approbauerunt libellũ illum obſignatum. ¶7 veneruntque ¶8 ad ambulandum. i. execrati ſunt & iurauerunt, ſiue promiſerunt iuramento adhibito, ſe ambulaturos ¶9 acciperemus ¶10 i. infideles ¶11 quòd non acciperemus. i. emeremus
¶12 Hebr. & quod dimitteremus annum ſeptimũ, & exactionem vniuerſæ manus. i. quòd anno ſeptimo nihil colligeremus, neque coleremus terrã, ſed relinqueremus pauperib[us] quicquid terra ipſa eo anno ſponte ac vltro proferret: dimitteremus prætereà omnia debita. ¶13 Et ſtatuimus ſuper nos præcepta vt imponerent nobis tertiam partem ſicli eo anno in opus &c. i. Recepimus nos daturos ac ſoluturos hoc anno vltra ſummam, tertiam partem ſicli pro neceſſarijs templi. ¶14 Heb. diſpoſitionis. i. propoſitionum, ¶15 [in] ſabbatha, & nouilunia, & ſolẽnitates, & ad ſancta, & in ſacrificia. &c. In ſabbatha. i. in omne quod fieri ſolet ſabbathis. ¶16 vel, ſuper oblationem lignorum, ¶17 i. ad fouendum ignem illum cæleſtem qui erat in altari. ¶18 Primitias terræ intelligunt Hebræi manipulum & duos panes. ¶19 paſtarum [vel, conſperſionum] noſtrarum, & oblationum noſtrarũ, ¶20 vel, gazophylacia ¶21 Aderit autem ſacerdos filius Aaronis cum Leuitis quando decimam accipient Leuitæ. accipient decimas vnà cum eis. ¶22 offerent ¶23 ad cubicula [vel, gazophylacia] in domo theſauri. Cubicula erant in templo. ¶24 Heb. afferent

Digitized by Google

[25] muniſicã donũ quod ſeparant de frumento, vino & oleo, vbi vaſa ſunt' ſanctuarij & ſacerdotes miniſtrantes, ianitores & cantores, [26] ne derelinquamus ædem' Dei noſtri.

CAP. XI.

HAbitauerunt autem principes populi in Ieruſalem: reliquus autem populus proiecit ſortem, [1] vt decimus quiſque habitaret' in Ieruſalẽ ciuitate ſancta, nouẽ autẽ [alias] partes in oppidis. [2] Laudabátque populus omnes viros qui ſe ſpontaneos præbuerunt' vt habitarent in Ieruſalem. Iſti autem ſunt primores prouinciæ qui habitauerũt in Ieruſalẽ, & in [alijs] ciuitatib' Iuda, quiſq; in poſſeſſione ſua & in ciuitatib' ſuis Iſraelitæ, ſacerdotes, Leuitę, Nethinęi, & [3] filij ſeruorũ' Salomonis. ¶ In Ieruſalem habitauerũt [4] de filijs Iuda,' de filijs Beniamin. de filijs Iuda, Athaia fili' Vſiæ, filij Sachariæ, filij Amariæ, filij Sephatię, filij Mahalaleel, [5] de filijs Parez'. Maaſia filius Baruch, filij [6] Chalhoſe,' filij Haſaiæ, filij Adaię, filij Ioiarib, filij Sachariæ, [7] filij Silonitæ.' Hi omnes filij erãt Parez, habitãtes in Ieruſalẽ, eorũ quadringenti ſexagintaocto [8] fortes viri.' ¶ Iſti autem ſunt filij Beniamin, Sallu fili' Meſullam, filij Ioed, filij Pedaiæ, filij Kolaię, filij Maaſiæ, filij Ithiel, filij Eſaiæ, Et poſt eum Gabái, Sallái, nõgenti & vigintiocto. Ioel verò filius Sichri præfect' erat illis, & Iudas filius [9] Haſnua [10] erat [præfectus] ſuper alteram partẽ vrbis'. ¶ De ſacerdotibus, Iedaia filius Ioiarib, Iachin. Seraia filius Hilkiæ, filij Meſullã, filij Zadoc filij Meraioth, filij Abitub princeps domus Dei. Et fratres eorum facientes opus domus, octingenti & viginti duo. & Adaia filius Ieroham filij pelalie, filij Amzi, filij Zachariæ, filij Paſhur, filij Malchia. Et fratres eorum [11] præcipui patres', quorum erant ducẽti & quadragintaduo. ¶ Amaſſai autẽ filius Aſreel, filij Ahſai, filij Meſilemoth, filij Immer. Et fratres eorum [12] heroes fortes', centum & vigintiocto: ſuper hos præfectus erat Sabdiel fili' [13] magnatum'. ¶ De Leuitis Semaias filius Haſub, filij Aſricam, filij Haſabiæ, filij Buni: Et Sabethái, Ioſabad, erant ſuper opus [14] externum' domus Dei ex capitibus Leuitarũ. Mathanias filius Micha, filij Sabdi, filij Aſaph, [15] præcipuus erat qui præibat in confeſſione & oratione'. Et Bacbukia [16] ſecundus' ex fratribus ſuis, & Abda filius Sammua filij Galal, filij Ieduthun. Omnium Leuitarum in ciuitate ſancta, ducenti octogintaquatuor. ¶ Ianitores autem, Accub, Talmõ & fratres eorum [17] cuſtodes pro portis', centum & ſeptuagintaduo. ¶ Reliquorum autem Iſraelitarum, ſacerdotum & Leuitarum in cunctis oppidis Iuda, quiſque erat in hæreditate ſua. Porrò Nethinæi habitabant in [18] Ophel', & Ziha ac Gipſa erant ſuper Nethinæos. Præfectus Leuitarum in Ieruſalem erat Vſi filius Bani, filij Haſabiæ, filij Mathaniæ, filij Micha. De filijs Aſaph, cãtores [19] è regione operis' domus Dei. [Erat] enim præceptum regis [20] de illis, & firma [conſtitutio] de cantoribus, cuique diei ſuũ demẽſum'. Adhæc erat Pethahia filius Meſeſabeel [21] de filijs Særa, filij Iuda, [22] ad manum regis in omni negotio quod cum populo [agendum erat.] [23] Et ad villas & agros eorum, de filijs' Iuda habitauerunt in Kiriath Arbe & viculis eius,

ti, vini & olei: & ibi erũt vaſa [Domini] ſanctificata, & ſacerdotes, & cãtores, & ianitores, & miniſtri, & nõ dimittem' domũ Dei noſtri.

CA. XI.

HAbitauerunt autem principes populi in Ieruſalẽ: reliqua verò plebs miſit ſortẽ, vt tolleret vnam partẽ de decem qui habitaturi eſſent in Ieruſalem ciuitate ſancta, nouem verò partes in ciuitatibus. Benedixit autem populus omnibus viris qui ſe ſponte obtulerant vt habitarẽt in Ieruſalem. Hi ſunt itaque principes prouinciæ qui habitauerunt in Ieruſalem, & in ciuitatibus Iuda. Habitauit autem vnuſquiſq; in poſſeſſione ſua, in vrbibus ſuis, Iſrael, ſacerdotes, Leuitæ, Nathinæi, & filij ſeruorũ Salomonis. ¶ Et in Ieruſalẽ habitauerũt de filijs Iuda, & de filijs Ben-iamin. de filijs Iuda, Athaias filius Arian, filij Zachariæ, filij Amariæ, filij Saphatię, filij Malaleel. de filijs Phares, Maaſia filius Baruch, filius Chol-hoza, filius Haia, filius Adaia, fili' Ioiarib, fili' Zachariæ, filius Silonitis. omnes hi, filij Phares, qui habitauerunt in Ieruſalem, quadringenti ſexaginta [nouem] viri fortes. ¶ Hi ſunt autẽ filij Bẽ-iamin: Sellu filius Moſollam, filius Ioed, filius Phadaia, filius Colaia, filius Maſia, filius Etheel, filius Iſaia, Et poſt eum Gebbái, Sellái: nõgẽti vigintiocto. Et Ioel filius Zechri præpoſitus eorum, & Iudas filius Senua ſuper ciuitatem ſecundus. ¶ Et de ſacerdotibus, Idaia filius Ioarib, Iachin, Saraia filius Helciæ, filius Moſollam, fili' Sadoc, filius Meraioth, filius Achitob princeps dom' Dei. Et fratres eorum facientes opera templi: octingenti vigintiduo. & Adaja filius Ieroham, filius Phelelia, filius Amſi, filius Zachariæ, filius Phaſhur, filius Melchiæ, & fratres ei' principes patrum: ducenti quadragintaduo. ¶ Et Amaſſai filius Azreel, filius Ahazi, filius Moſollemoth, filius Emmer. Et fratres eorum potentes nimis: centum vigintiocto. & præpoſitus eorum Zabdiel filius potẽtium. ¶ Et de Leuitis Semeia filius Haſub, filius Azaricam, filius Haſabia, filius Boni: Et Sabathái, & Iozabed, ſuper omnia opera quæ erant forinſecus in domo Dei, à principibus Leuitarum. Et Mathania filius Micha, fili' Zebedei, filius Aſaph princeps ad laudandum, & ad cõfitendum in oratione, & Becbecia ſecundus de fratribus eius, & Abda filius Sammua, filius Galal, filius Idithun. omnes Leuitæ in ciuitate ſancta, ducenti octoginta quatuor. ¶ Et ianitores, Accub, Thelmon, & fratres eorum, qui cuſtodiebant oſtia: centum ſeptuagintaduo. ¶ Et reliqui ex Iſrael ſacerdotes & Leuitæ in vniuerſis ciuitatib' Iuda, vnuſquiſque in poſſeſſione ſua. Et Nathinæi qui habitabãt in Ophel, & Siaha & Gaſpha de Nathinæis. Et epiſcopus Leuitarũ in Ieruſalem, Azzi filius Bani, filius Haſabiæ, filius Mathaniæ, filius Michæ. De filijs Aſaph, cantores in miniſterio domus Dei. Præceptum quippe regis ſuper eos erat, & ordo in cantorib' per dies ſingulos. Et Phathahia filius Meſezebel de filijs Zara filij Iuda in manu regis, iuxta omne verbũ ppli. Et in domib' p omnes regiões eorũ, de filijs Iuda habitauerũt i Cariath-arbe & in filiab' ei',

¶ 25 primitias frumẽti, vini & olei, & ibi erãt vaſa. ¶ 26 Heb. & non dimittemus domũ. i. cultum templi

XI.

¶ 1 Heb. vt adducerent vnum è decem ad habitandũ. ¶ 2 Heb. Benedixitque ipſe popul' omnib' viris qui ſponte ſua ſeſe obtulerunt ¶ 3 .i. nepotes ¶ 4 .i. aliquot ex hominibus tribus Iudæ, ¶ 5 .i. qui erat ex nepotibus Phares. ¶ 6 Cognomẽtum vir: nominis proprij, ¶ 7 .i. q cognomento dicebatur Silonites, quòd eſſet è Silo. ¶ 8 hoc eſt, bellicoſi. aut poti' animum reſpicit. ¶ 9 vſ, Senũa. Aut eſt nomen mulieris, aut cognomẽtũ viri quod ponitur vice nominis pprij. ¶ 10 Hebr. ſuper ciuitatem ſecundus. dignitate ſcilicet à principe. vicarius principis. ¶ 11 principes patrum. i. familiarum. ¶ 12 Heb. potentes robore. i. viri bellicoſi. ¶ 13 .i. vnius ex magnatibus, hoc eſt magnis & claris viris. ¶ 14 hoc eſt, quod fiebat extra templum. ¶ 15 Principis, [quis] initio pſalmi cõfitebatur, ſiue laudabat in oratione. i. principis muſicorũ, qui pſallẽdo primus laudare ſolebat Dominũ tẽpore orationis publicæ. q.d. q princeps erat muſicorum & præcentor. ¶ 16 ſub. ab Aſaph. ¶ 17 vl, qui cuſtodiebant portas, ¶ 18 arce. ſub. illa notiſſima quæ erat in Ieruſalem. ¶ 19 ſuper opus. i. præerant reparationibus tẽpli ¶ 20 Heb. ſuper eos: & fidelitas ſuper cantores [erat] res diei in die ſuo. Ordo, & res diei in die ſuo, [erat] fidelitas ſuper cantores. i. Rex enim præceperat illis, & fidelis erat de curandis templo neceſſarijs: & quæ quotidie neceſſaria erãt, cãtorib' ipſis erant concredita. Vel, fidelitas ſup cãtores erat, vt pferrent pecuniã è theſauro regio p his quæ quotidie neceſſaria erãt in tẽplo. ¶ 21 [qui erat] de filijs ¶ 22 .i. cuius opera vtebatur rex in omni re pro qua conuenire ſolebat populum. ¶ 23 Et in villis, viculis ſuis habitauerunt pars filiorum. aliquot ex filijs.

Digitized by Google

& in Dibon & in filiabus eius, & in Cabſeel & in viculis eius, & in Ieſue, & in Molada, & in Beth-phalet, & in Haſerſual. Et in Berſabee, & in filiabus eius, & in Siceleg, & in Mochona, & in filiabus eius. Et in Remmon, & in Saraa, & in Ierimuth, Zanoa, Odollam & in villis earum, Lachis & in regionibus eius, Azeca & in filiabus eius. Et manſerunt in Ber-ſabee vſque ad Vallem-Ennom. Filij autem Ben-iamin, à Geba, Mechmas, & Hai, & Beth-el, & filiabus eius: Anathoth, Nob, Anania, Aſor, Rama, Gethaim, Hadid, Seboim, & Neballat, * & Ono-valle-artificum. Et de Leuitis portiones Iudæ & Beniamin.

CAP. XII.

HI ſunt autem ſacerdotes & Leuitæ qui aſcenderunt cum Zorobabel filio Salathiel, & Ioſue: Saraia, Ieremias, Eſdras, Amaria, Melluch, Hattus, Sebenias, Rehum, Merimuth, Addo, Genthon, Abia, Miamin, Madia, Belga, Semeia, & Ioiarib, Idaia, Sellum, Amoc, Helcias, Idaia. Iſti principes ſacerdotum, & fratres eorũ in diebus Ioſue. Porrò Leuitæ, Ieſua, Bennui, Cedmiel, Sarebia, Iuda, Mathanias, ſuper hymnos ipſi & fratres eorũ: & Becbecia atque Hanni, & fratres eorum vnuſquiſque in officio ſuo. Ioſue autem genuit Ioacim, & Ioacim genuit Eliaſib, & Eliaſib genuit Ioiada, & Ioiada genuit Ionathan, & Ionathan genuit Ieddoa. In diebus autem Ioacim erant ſacerdotes & principes familiarũ. Saraiæ, Maraia: Ieremiæ, Hanania: Eſdræ, Moſollam: Amariæ, Iohanan: Milicho, Ionathan: Sebeniæ, Ioſeph: Haram, Edna: Maraioth, Helci: Adaiæ, Zacharia: Genthon, Moſollam: Abiæ, Zechri: Miamin & Moadiæ, Phelci: Belgæ, Sammũa: Semaiæ, Ionathan: Ioiarib, Mathanai: Iodaiæ, Azzi: Sellai, Celai: Amoc, Heber: Helciæ, Haſebia: Idaiæ, Nathanael. Leuitæ in diebus Eliaſib, & Ioiada, & Iohanan, & Ieddoa ſcripti principes familiarũ, & ſacerdotes in regno Darij Perſæ. Filij Leui principes familiarum, ſcripti in Libro Verborum dierum, & vſque ad dies Ionathan filij Eliaſib. Et principes Leuitarum, Haſebia, Serebia & Ieſue filius Cedmiel: & fratres eorum per vices ſuas, vt laudarent & confiterentur iuxta præceptum Dauid viri Dei, & obſeruarent æquè per ordinem. Mathania, & Bec.becia, Obedia, Moſollã, Telmon, Accub, cuſtodes portarum & veſtibulorum ante portas. Hi in diebus Ioacim filij Ioſue, filij Ioſedec, & in diebus Nehemiæ ducis, & Eſdræ ſacerdotis ſcribæque. ¶ In dedicatione autẽ muri Ieruſalem requiſierunt Leuitas de omnibus locis ſuis, vt adducerent eos in Ieruſalem, & facerent dedicationem & lætitiam in actione gratiarum, & cantico, & in cymbalis, pſalterijs, & citharis. Cõgregati ſunt autem filij cantorum, de campeſtribus circa Ieruſalem, & de villis Netuphati, Et de domo Galgal, & de regionibus Geba & Azmaueth: quoniam villas ædificauerunt ſibi cantores in circuitu Ieruſalem. Et mundati ſunt ſacerdotes & Leuitæ, & mundauerunt populũ, & portas, & murum. Aſcendere autem feci principes Iuda ſuper murum, & ſtatui duos magnos choros laudantiũ. Et ierunt ad dexterã ſuper murũ ad portam ſterquilinij. Et iuit poſt eos Oſaias, & media pars principũ Iuda. & Azarias, Eſdras, & Moſollam, Iuda, & Ben-iamin, & Semeia, & Ieremias. Et de filijs ſacerdotũ in tubis Zacharias filius Ionathã, filius Semeiæ, filius Mathaniæ, filius Michaiæ,

& in Dibon & viculis eius, in Iecabzeel & viculis eius, In Ieſua, in Molada, & in Beth Palet. In [14] villa Sual,' in Beer-ſeba atque viculis eius, in Ziclag & Mechona atque in viculis eius. In En Rimon, in Zorha, in Iarmuth, In Zanoah, Adulli & villis eius in Lachis & agris eius, in Aſeca & viculis eius, habitarũtq; à Beerſeba vſque ad vallem Hinnom. Et filij Beniamin [15] à Gæba, Michmas, Aia, Bethel & [16] filiæ eius, [17] Anathoth, Nob, Anania. Hazor, Rama, Hithaim. Hadid, Zeboim, Neballad. Lod & [18] Onovalle artificum. [19] Leuitæ vero habebant poſſeſſionem tam in Iuda quàm in Beniamin.

CAP. XII.

ISti ſunt ſacerdotes & Leuitæ qui [1] aſcenderunt cũ Serubabele filio Sealtielis, & Ieſua: Seraia, Ieremias & Eſras. Amaria, Malluch, Hattus. Sechania, Rehum, Meremoth. Iddo, Ginthoi, Abia. [2] Mijami,' Maadia, Bilga. Semaia, Ioiarib, Iedaia. Sallu, Amoc, Hilkia & Iedaia. Iſti fuerunt præcipui ſacerdotes & fratres eorum in diebus Ieſua. Leuitæ vero, Ieſua, Binnui, Cadmiel, Serebia, Iehuda, Mathania ſuper [3] laudes' ipſe & fratres ei⁹. Bacbukia & Hunni fratres eorum è regione ipſorum ad Cuſtodias. Ieſua autẽ genuit Ioiakim, Ioiakim genuit Eliaſib, & Eliaſib genuit Ioiada. Ioiada genuit Ionathan, Ionathan genuit Iadua. In diebus Ioiakim fuerũt hi ſacerdotes capita patrum: [4] ipſi Seraia, Meraia:' ipſi Ieremiæ, Hanania: ipſi Eſræ, Meſullam: ipſi Amariæ, Iehohanan. Ipſi Melichu, Ionathan: ipſi Sebaniæ, Ioſeph. Ipſi Harim, Adna: ipſi Meraioth, Helcai. Ipſi Iddo, Zacharias: ipſi Ginthon, Meſullã. Ipſi Abiæ, Sichri: ipſi Miniamin & Moadia, [5] Piltai.' Ipſi Bilga, Sammua: ipſi Semaiæ, Iehonathan. Ipſi Ioiarib, Mathenái: ipſi Iedaiæ, Vſi. Ipſi Sallái, Callái: ipſi Amoc, Eber. Ipſi Hilkiæ, Haſabia: ipſi Iedaia, Nethaneel. Porrò Leuitæ in diebus Eliaſib, Ioiada, Iohanan, & Iaddua [6] conſcripti præcipui patres' & ſacerdotes ad regnum Darij Perſæ. Filij Leui [7] præcipui patres cõſcripti in libro Annalium, & ad tẽpora' Iohannan filij Eliaſib. Capita Leuitarũ, Haſabia, Serebia, & Ieſua filius Cadmiel, & fratres eorũ è regione ipſorũ ad laudãdum & confitẽdum iuxta præceptũ Dauidis viri dei, [8] cuſtodia è regione cuſtodiæ.' Mathania, Bacbukia, Obadia, Meſullam, Talmon, Acub, [9] obſeruantes portas, cuſtodias [eorum] erat pro liminibus portarũ.' Hi fuerunt in diebus Ioiakim filij Ieſua, filij Iozádac, & in diebus Nehemiæ præfecti, atque Eſræ ſacerdotis & ſcribæ. ¶ Et in dedicatione muri Ieruſalẽ [10] quæſiuerunt' Leuitas de omnibus locis ſuis, vt adducerẽt eos Ieroſolyma, vt facerent dedicationem, & gaudiũ, [11] in gratiarum actione' & cantico, in cymbalis, nablis & citharis. Congregatiq; ſunt [12] filij cãtorum, [13] & ex planitie circum' Ieruſalem, & ex villis Netophati, Sed & de [14] domo Gilgal,' & de regionibus Gæba atque Aſmaueth: nam cãtores extruxerant ſibi villas circum Ieruſalem. Purificati etiam ſunt ſacerdotes & Leuitæ, & purificarũt etiam populũ, portas & muros. Tum adduxi principes Iuda ſuper murum, & conſtitui duos magnos [choros] laudantium, [15] euntes ad dexteram' ſuper murũ verſus portam [16] ſterquilinij.' Poſt eos' [17] ibat' Hoſaia & pars principum Iuda, Aſaria quoque, Eſras & Meſullam, Iuda & Beniamin, Semeia & Ieremia. Et de filijs ſacerdotum cum tubis, Sacharias filius Ionathan, filij Semaiæ, filij Mathaniæ, filij Michaiæ,

¶14 Haſerſual. ¶15 [habitauerunt] à Geba in Michmas, ¶16 viculis ei⁹ ¶17 In Hanathoth. ¶18 Heb. Ono ghe haharaſim. nomen loci. ¶19 Heb. Et de Leuitis [in] diuiſionib⁹ Iuda & Beniamin. i. Aliquot autẽ ex Leuitis habitauerũt in confinio terræ Iuda & Beniamin, ea parte qua diuiditur terra Iuda à terra Bẽiamin.

XII.

¶1 ſub. è Babylone ¶2 Is erat ſummus ſacerdos. ¶3 vl, laudationes. Præerat laudib⁹ diuinis. i. pręcentor. ¶4 in [cuſtodia] Seraia [erat] Meraia. i. ĩ claſſe Seraiæ, aut vice Seraiæ erat Meraia, princeps familiarum. Sic infra. ¶5 Hic erat duarũ claſſium: vel ſubticetur nomẽ ei⁹ q erat in priori claſſe. ¶6 ſcripti [fuerũt] principes familiarum ¶7 principes familiarũ [ſunt vt fuerunt] in libro verborũ dierũ, vſq; ad dies ¶8 .i. viciſſim. ſiue per vices. ¶9 Heb. [erant] cuſtodes & ianitores in cuſtodia ſua in liminibus portarum. ſub. tẽpli. ¶10 vl, accerſierunt ¶11 Heb. in confeſſione. .i. laudibus diuinis ¶12 .i. cãtores, ¶13 aut &, vacat: aut ſic vertendum, & [venerunt] de planitie [quæ eſt] circum &c. ¶14 Beth-hagilgal. ¶15 & progreſſiones. ſiue progreſſus. aut proceſſiones, ſub. primi chori, progreſſæ ſunt ad dexteram &c. q. d. quorum alterum iuſſi procedere ad dexteram &c. ¶16 Gallice de la voirie. ¶17 vl, ambulauit. ſiue, profectus eſt

filij Sacur, filij Aſaph. Et fratres [18] eius' Semaia, Aſreel, Milelái, Gilelái, Maái, Nethaneel, Iehuda atque Hanani cũ inſtrumentis muſicis [19] Dauidis' viri Dei, & [20] Eſræ ſcribæ ante eos.' Iuxta portam fontis aſcenderunt è regione ipſorũ per gradus [11] ciuitatis Dauidis' in aſcẽſu muri, ſuperne [12] ad domũ' Dauidis, vſq; ad portã aquarũ ad Orientẽ. Alter iam cœtus laudantiũ ibat ex aduerſo quẽ ego ſequebar, [13] & pars populi' ſuper murũ, [14] vltra turrim' furnorũ vſq; ad murum latiorẽ, Et vltra portam Ephraim, & ad portã [15] veterem,' & ad portam piſcium, & turrim Hananeel, & turrim Mea, vſque ad portã gregum: & conſtiterũt ad portam cuſtodiæ. Steterunt itaque duo chori laudantiũ in domo Dei, & ego, & pars magnatum mecũ. Sacerdotes quoque, Eliaxim, Maaſia, Miniamin, Michaia, Elioenai, Sacharia, & Hanania cum tubis. Et Maaſia, Semaia, Eleaſar, Vſi, Iehohanan, Malxia, Elam & Aſer, & cantores [26] reſonauerunt,' quibus erat præfectus Iizrahias. Obtulerunt ergo eodem die magna ſacrificia, & lætati ſunt: quoniam Deus exhilararat eos magna lætitia: ſed & mulieres & pueri gauiſi ſunt, auditũque eſt procul gaudiũ Ieroſolymorũ.

¶ Cõſtituti ſunt deniquè illo die viri ſuper [27] gazophylatia ad munifica dona, ad primitias & decimas,' quas inferebant in ea ex agris ciuitatũ, portiones [ſcilicet] legales [28] ſacerdotibus '& Leuitis. quoniam gaudium Iehudæ fuit [29] ſacerdotibus' & Leuitis qui ſtabant. Et obſeruabant cuſtodiam Dei ſui, & cuſtodiã [30] puram,' cantores & ianitores: ſecundum præceptum Dauidis & Solomonis filij eius. Quoniam temporibus Dauidis & Aſaph [31] retro temporibus' [conſtituti fuerant] qui cantarent canticum laudis & [32] confeſſionum' Deo. Et omnes Iſraelitæ in dieb⁹ Serubabelis atque temporibus Nehemiæ partes dabant cantoribus & ianitoribus [33] quoque die ſuum demenſum, [34] & ſanctificabãt Leuitas, Leuitæ verò ſanctificabant filios Aharonis.' CAP. XIII.

Eodem die lectum eſt in libro Moſis audiente populo, & inuentum eſt ſcriptum in eo, quòd Ammonites & Moabites [1] non ingredi debeant in cœtum Dei' perpetuò: Quòd non [2] anteuertiſſent filios Iſraelis pane' & aqua, quin [ſpopulus ille] conduxit aduerſus [3] eum' Bileam, vt execraretur [4] [Iſraelem.]' verum Deus noſter [5] vertit execrationem iſtam in benedictionẽ.' Factũ ergo eſt quum illi audiſſent legem, ſepararunt omnem [6] commixtionem' ex Iſraele. [7] Ante verò illud' Eliaſib [8] ſacerdos [9] poſitus erat in camera domus' Dei noſtri, qui propinquus fuit ipſi [10] Tobiæ.' Et fecit ei [11] cameram magnã,' vbi antea reponebant ſacrificia cibaria, thus, [12] vaſa,' decimas frumenti & vini & olei, [13] quæ ex præcepto, erãt Leuitarum,' cantorũ atq; ianitorũ, item [14] Thruma' ſacerdotum. [15] In his autem omnibus' non [16] fui' Ieroſolymis, quia anno triceſimoſecundo Artaxerxis regis Babylonis veni ad regẽ, [17] & poſt dies exactos [18] reuocatus ſum à rege.' Rediẽs autẽ Ieroſolyma, intellexi malũ quod deſignauerat Eliaſib propter Tobiã, [ſnẽpe] quòd feciſſet ei camerã in atrijs domus Dei. Et [19] doluit' mihi vehementer,

filius Zechur, filius Aſaph, Et fratres ei⁹ Semeia & Azareel, Malalai, Galalai, Maai, Nathanael, & Iuda, & Hanani, in vaſis cantici Dauid viri Dei: & Eſdras ſcriba ante eos In porta Fõtis. & cõtra eos aſcenderunt in gradibus ciuitatis Dauid in aſcenſu muri ſuper domũ Dauid, & vſq; ad portam Aquarũ ad Orientẽ. Et chorus ſecũdus gratias referentiũ ibat ex aduerſo, & ego poſt eum, & media pars populi ſuper murũ & ſuper turrim furnorũ, & vſq; ad murum latiſſimũ, Et ſuper portã Ephraim, & ſuper portã antiquã, & ſuper portã piſcium & turrim Hananeel, & turrim Emath, & vſq; portã gregis: & ſteterunt in porta cuſtodiæ, ſteterũtq; duo chori laudantiũ in domo Dei, & ego, & dimidia pars magiſtratuũ mecum. Et ſacerdotes, Eliacim, Maaſia, Miamin, Michæa, Elioenai, Zacharia, Hanania in tubis, Et Maaſia, & Semeia, & Eleazar, & Azzi, & Iohanã, & Melchia, & Aelam, & Ezer. & clare cecinerunt cantores, & Iezraia præpoſitus: Et immolauerũt in die illa victimas magnas, & lætati ſunt: Deus enim lætificauerat eos lætitia magna. Sed & vxores eorũ & liberi gauiſi ſunt, & audita eſt lætitia Ieruſalẽ procul. ¶ Recẽſuerũt quoq; in die illa viros ſuper gazophylacia theſauri, ad libamina, & ad primitias, & ad decimas, vt introferrent per eos principes ciuitatis in decore gratiarum actiones, ſacerdotes & Leuitas: quia lætificatus eſt Iuda, in ſacerdotibus, & Leuitis aſſtantibus. Et cuſtodierunt obſeruationem Dei ſui, & obſeruationẽ expiationis, & cantores, & ianitores iuxta præceptũ Dauid, & Salomonis filij ei⁹. Quia in dieb⁹ Dauid & Aſaph ab exordio erant principes conſtituti cantorũ in carmine laudantium, & confitentiũ Deo. Et omnis Iſrael in diebus Zorobabel, & in diebus Nehemiæ dabant partes cantoribus, & ianitoribus per dies ſingulos, & ſanctificabant Leuitas: & Leuitæ ſanctificabant filios Aaron. CAP. XIII.

In die autẽ illo lectum eſt in volumine Moyſi audiẽte populo: & inuentũ eſt ſcriptũ in eo, quòd nõ debeant introire Ammonites & Moabites in eccleſiã Dei, vſq; in æternũ: Eo quòd nõ occurrerint filijs Iſrael cũ pane & aqua: & conduxerint aduerſum eos Balaã ad maledicẽdũ eis: & cõuertit De⁹ noſter maledictionẽ in benedictionẽ. Factũ eſt autẽ, cũ audiſſent legẽ, ſepararũt omnẽ alienigenã ab Iſrael. Et ſuper hoc erat Eliaſib ſacerdos qui fuerat præpoſit⁹ in gazophylacio domus Dei noſtri, & proxim⁹ Tobiæ. Fecit ergo ſibi gazophylaciũ grande, & ibi erant ante eum reponentes munera, & thus, & vaſa, & decimam frumenti, vini & olei, partes Leuitarum, & cãtorũ, & ianitorũ, & primitias ſacerdotales. In omnibus autẽ his nõ fui in Ieruſalẽ: quia anno triceſimoſecũdo Artaxerxis regis Babylonis veni ad regem: & in fine dierum rogaui regem. Et veni in Ieruſalem, & intellexi malum, quod fecerat Eliaſib Tobiæ vt faceret ei theſaurũ in veſtibulis domus Dei. Et malũ mihi viſum eſt valde.

¶ 18 ſub. Zachariæ ¶ 19 .i. quibus vtebatur Dauid in canẽdis pſalmis. ¶ 20 Eſdra ſcriba [erat] ante eos. i. præcedebat. ¶ 21 .i. montis Sion ¶ 22 Heb. à domo ¶ 23 .i. vnà cũ altera parte populi &c. Chorus ille ſecundus progreſſus eſt ordine oppoſito ab eo q deſcriptus fuit capite tertio. ¶ 24 à turri ¶ 25 veteris. vel, antiquæ. ſub. piſcinæ. ¶ 26 Heb. audire fecerũt .i. clare cecinerunt. ¶ 27 vl, cubicula ſvt eſſent illi theſauros oblationum primitiarum & decimarũ. i. in quibus reponerentur oblationes &c. ¶ 28 .i. quæ pertinebant ad ſacerdotes &c. ¶ 29 ſuper ſacerdotibus &c. ¶ 30 purificationis. ¶ 31 ab exordio ¶ 32 vl, laudationum. ¶ 33 Heb. rẽ diei in die ſuo .i. quotidie. ¶ 34 .i. populus ipſe dabat Leuitis decimas ſacras, quæ dicatæ & conſecratæ erãt Deo (id enim hic ſignificat ſanctificare aliquem .i. dare illi rem aliquam ſacrã: cuiuſmodi ſũt decimæ) & Leuitæ dabant filiis Aaronis. i. ſacerdotibus, decimas, nempe decimam ex decima.

XIII. ¶ 1 .i. non debeant recipi & admitti inter filios Iſrael. ¶ 2 veniſſent obuiam filijs Iſraelis cum pane &c. qui ſcilicet offerri ſolet hoſpitibus laſſis. ¶ 3 ſub. Iſraelem ¶ 4 Heb. eum, nempe Iſraelem. ¶ 5 q.d. qui venerat vt malediceret, cœpit benedicere, ita volente ac diſponente Deo. ¶ 6 .i. omnes alienigenas qui ſe immiſcuerant Iſraelitis. ¶ 7 .i. ante hanc ſeparationem ¶ 8 ſub. ille magnus. i. ſummus pontifex ¶ 9 præpoſitus fuerat cubiculo domus. i. ædis ¶ 10 ſub. hoſti Iudæorum. ¶ 11 cubiculũ magnũ. Sic infra vertendũ. ¶ 12 ſub. illa quibus opus erat in templo. ¶ 13 Heb. præceptũ Leuitarũ &c. .i. quos Deus præceperat dari Leuitis &c. ¶ 14 oblationẽ ¶ 15 .i. Dũ autẽ hæc fierẽt. q.d. totũ hoc factũ eſt me abſẽte ¶ 16 eram ¶ 17 Heb. & in fine dierũ. i. exacto anno vno: q annus integer ac cõpletus conſtet omnibus ſuis diebus. ¶ 18 Heb. poſtulaui à rege. i. magnis precibus egi cũ rege vt daret mihi facultatẽ reuertẽdi in Ieruſalẽ. hoc eſt, vt liceret mihi per eum reuerti in Ieruſalem. Propterea voce paſſiua vtitur Hebraica. ¶ 19 Heb. diſplicuit

Digitized by Google

B Et proieci vaſa domus Tobiæ foras de gazophy
lacio, Præcepique, & emundauerunt gazophyla-
cium: & retuli ibi vaſa domus Dei, ſacrificium &
Leui thus. ¶Et cognoui quòd partes Leuitarũ nõ fuiſ
ta ſent datæ: & fugiſſet vnuſquiſque in regionem
ſuã de Leuitis, & cantoribus, & de his qui mini-
ſtrabant: Et egi cauſam aduerſum magiſtratus,
& dixi, Quare dereliquimus domũ Dei? Et cõgre-
gaui eos, & feci ſtare in ſtationibus ſuis. Et om-
nis Iuda apportabat decimã frumenti, vini & o-
lei in horrea. Et cõſtituimus ſuper horrea Sele-
miam ſacerdotẽ, & Sadoc ſcribã, & Phadaiam de
Leuitis. & iuxta eos Hanan filiũ Zachur, filiũ Ma
thaniæ: quoniam fideles cõprobati ſunt, & ipſis
credita ſunt partes fratrum ſuorũ. Memẽto mei
De⁹ me⁹ pro hoc, & ne deleas miſerationes meas
quas feci in domo Dei mei, & in ceremonijs ei⁹.
¶In diebus illis vidi in Iuda calcantes torcula-
ria in Sabbatho, portantes aceruos, & oneran-
tes ſuper aſinos vinum, & vuas, & ficus, & omne
onus, & inferentes in Ieruſalem die Sabbathi. Et
C conteſtatus ſum vt in die qua vẽdere liceret, ven
derent. Et Tyrij habitauerũt in ea, inferentes pi-
ſces, & omnia venalia: & vendebant in Sabbathis
filijs Iuda & Ieruſalem: & obiurgaui optimates
Iuda, & dixi eis, Quæ eſt hæc res mala quam vos
facitis, & prophanatis diẽ Sabbathi? Nũquid nõ
hæc fecerunt patres noſtri, & adduxit Deus no-
ſter ſuper nos omne malum hoc, & ſuper ciuita
tem hanc? Et vos additis iracundiam ſuper Iſrael
violando Sabbathum. Factum eſt autẽ, cũ quie-
uiſſent portæ Ieruſalem in die Sabbathi, dixi: &
clauſerunt ianuas, & præcepi vt non aperirent
eas vſque poſt Sabbathum: & de pueris meis con
ſtitui ſuper portas, vt null⁹ inferret onus in die
Sabbathi. Et manſerunt negotiatores, & vẽdentes
vniuerſa venalia, foris Ieruſalem ſemel & bis. Et
cõteſtatus ſum eos, & dixi eis, Quare manetis ex
aduerſo muri? ſi ſecundò hoc feceritis, manum
mittam in vos. itaque ex tempore illo nõ vene-
runt in Sabbatho. Dixique Leuitis vt munda-
rentur, & venirent ad cuſtodiẽdas portas, & ſan-
ctificandã diem Sabbathi. & pro hoc ergo me-
D mento mei Deus meus, & parce mihi ſecundum
multitudinẽ miſerationum tuarum. ¶Sed & in
dieb⁹ illis vidi Iudæos ducẽtes vxores Azotidas,
Ammonitidas, & Moabitidas. Et filij eorum ex
media parte loquebantur Azotice, & neſciebãt
loqui Iudaice, & loquebantur iuxta linguã po-
puli & populi. Et obiurgaui eos, & maledixi. &
cecidi ex eis viros, & decaluaui eos, & adiuraui
in Deo vt non darent filias ſuas filijs eorum, &
non acciperent de filiabus eorum filijs ſuis, & ſi-
bimetipſis, dicens. Nunquid non in huiuſcemo
di re peccauit Salomõ rex Iſrael? & certe in gẽ-
tibus multis non erat rex ſimilis ei: & dilectus
Deo ſuo erat, & poſuit eum Deus regem ſuper
omnem Iſrael: & ipſum ergo duxerunt ad pec
catum mulieres alienigenæ. Nunquid & nos in-
obedientes faciemus omne malum grande hoc,
vt præuaricemur in Deo noſtro, & ducamus vxo
res peregrinas? De filijs autẽ Ioiada filij Eliaſib
ſacerdotis magni, gener erat Sanaballat Horoni
tes, quẽ fugaui à me. ¶Recordare Domine Deus
me⁹ aduerſum eos qui polluũt ſacerdotiũ, iúſq;
ſacerdotale & Leuiticum. Igitur mundaui eos
ab omnibus alienigenis: & conſtitui ordines ſa
cerdotum, & Leuitarum, vnumquenque in mini
ſterio ſuo: & in oblatione lignorum in tempo-
ribus conſtitutis, & in primitijs. memento mei
Deus meus in bonum. Amen.

eiecique omnia vaſa domus Tobiæ foras ex ca-
mera, Præcepique vt mundarent cameras, & re-
ſtitui illuc vaſa domus Dei, vnà cum ſacrificio
cibario & thure. ¶Reſciui inſuper quòd partes
Leuitarum non fuerant[20] datæ, & quod Leuita-
rum & cantorũ, qui facere debebãt[21] opus, quiſ-
que fugiſſet in agrum ſuũ. Increpans ergo ma-
giſtratus, dixi, Cur derelinquitur domus Dei?
[22] congregauiq; eos, &[23] collocaui eos in gradum
ſuum: & omnis Iehuda adduxit decimas frumẽ
ti, vini & olei in repoſitoria. Conſtitui autem ſu
per theſauros, Selemiã ſacerdotem, & Zadoc ſcri
bam, & Pedaiam de Leuitis; & ad manum eo-
rum Hanan filius Sachur, filij Mathaniæ: fidi e-
nim habiti ſunt: in horum poteſtate erat diſtri
buere partes fratrib⁹ ſuis. Memineris mei ô De⁹
meus hãc ob rem, nec ſinas aboleri[24] beneficen-
tiam meã, quam exhibui in domo Dei mei, & in
[25] obſeruãtijs eius. ¶Sub idẽ tẽpus vidi[26] Iudæos
calcantes in torcularibus in ſabbato, & inferen-
tes manipulos [frugum], onerãtẽſque aſinos, in-
gerentes denique die ſabbati in [vrbem] Ieruſalẽ
vinũ, vuas, ficus: [breuiter] omne on⁹: [27] quos ego
[grauiter] obteſtatus ſum eodẽ ipſo die quo ven
debant ipſi victũ. Tyrij quoq; habitabant in ea,
qui inferebant piſces, & omnis generis merces,
& vẽdebant Ieroſolymis filijs Iehuda in ſabba-
to. Tum obiurgaui optimates Iehuda, & dixi ad
eos, Quæ eſt hæc res mala quam deſignatis, pro-
phanãtes diem ſabbati? Annon idẽ fecerunt pa
tres veſtri, & adduxit Deus noſter omne malum
illud ſuper nos, & ſuper ciuitatem iſtã? vos autẽ
adijcitis iram ſuper Iſraelẽ, quum prophanatis
ſabbatũ. Cõtigit deinde vt [28] incidẽtibus vmbris
in portis Ieruſalẽ ante ſabbatum, iuberẽ oſtia
claudere: nec iuſſi reſerare ea vſque poſt ſabba-
tum: conſtitui præterea ex pueris meis quoſdã
pro portis, ne inferretur onus die ſabbati. Perno
ctarunt itaque negotiatores, & qui omnia vena
lia venum exponebant, extra Ieruſalẽ ſemel at-
que iterum. [29] Obteſtatus igitur eos, dixi eis, Cur
vos pernoctatis ante mœnia? ſi denuo feceritis,
iniiciam vobis manus. ab eo tempore non vene-
runt in ſabbato. Dixi quoq; ad Leuitas vt ſe pu-
rificarent, & venientes cuſtodirẽt portas ad ſan
ctificandũ diem ſabbati. etiam[30] huius memine-
ris erga me Deus meus, & parce mihi ſecũdum
multitudinẽ[31] beneficentiæ tuæ. ¶Vidi præterea
in diebus illis Iudæos, qui[32] collocauerant [ſibi]
vxores Aſoticas, Ammoniticas & Moabiticas:
Quorũ filij loquebãtur partim Aſotice, nec Iu-
daice loqui norãt, ſed[33] lingua populi ac populi.
Obiurgaui igitur eos, & execratus ſum eos, per-
cuſſiq; quoſdã ex eis, & depilaui eos, iurẽq; iurã
do aſtrinxi eos[34] per Deum, [Ne ſi unquã,] dederitis
filias veſtras filijs eorũ, nec duxeritis ex filiabus
eorũ filijs veſtris & vobis. Annõ Solomon rex Iſ
raelis in illis peccauit? quũ tamen in multis gen
tibus nõ eſſet rex ei ſimilis, imò qui dilectus e-
rat Deo ſuo, & quẽ conſtituerat Deus regẽ ſuper
cunctũ Iſraelem, nihilo tamẽ ſecius exteræ mu-
lieres in peccatum pertraxerũt. [35] An verò vobis
hoc nunquã eſt auditũ, vt vniuerſum iſtud tam
grãde malũ deſignetis, & præuaricemini contra
Deũ noſtrum ducendo vxores alienigenas? De fi-
lijs porrò Ioiadæ filij Eliaſib ſummi ſacerdotis
quidã gener factus eſt ipſi Sanballat Horonitæ,
quẽ ego à me fugaui. ¶Memineris eorũ ô Deus
meus, qui polluunt ſacerdotiũ atq; pactũ ſacer-
dotij & Leuitarum. Purificaui igitur eos ab om-
nibus extraneis, & cõſtitui cuſtodias ſacerdotum
& Leuitarũ, quenq; in ſuo opere: [36] Et pro addu-
ctione lignorum temporibus cõſtitutis: & pro primitijs, memento mei Deus meus[37] ad bonum.

¶20 ſub. ab Iſ-
raelitis iuxta
præceptũ Dei.
¶21 ſub. Dei in
templo. i. cultũ
diuinum.
¶22 ſub. canto-
res & Leuitas.
¶23. i. reſtitui
eos in locum
ſum in quo fue
rant antea.
¶24 Heb. miſe-
ricordias meas
quas
¶25 ceremonijs
¶26 in Iudæa
¶27 Heb. & te-
ſtificatus ſum
die qua vende-
bant eſcas. i. ad
hibitis teſtibus
admonui eos
die qua vende-
bant eſcas, ne
quoquo pacto
id facerent.
¶28 Heb. cũ ob-
tenebratæ eſſẽt
portæ. i. iam ap
petente ac im-
minente ſabba
tho: quod qui-
dem incipiebat
à veſpera in oc
caſum ſolis. Hic
indicat quanta
ſolicitudine ac
diligentia cura
uerit ſeruãdum
ſabbathum.
¶29. i. teſtes vo-
caui & acceſſi-
ui contra eos,
hoc eſt adhibi-
tis teſtibus in-
terminat⁹ ſum
¶30 ob id quo-
que ¶31 miſe-
ricordiæ
¶32 duxerãt [ſi-
bi] ¶33. i. ſermo-
ne ſingulorum
populorum.
¶34 ſub. in hũc
modum.
¶35 Heb. Et vo-
bis nũquid mo
rem geremus,
¶36. i. Et conſti
tui ordines in
oblatione li-
gnorum, ad fo-
uendum cæle-
ſtem illũ ignẽ
perpetuum, qui
perpetuo arde-
bat in altari.
¶37. i. poſtea
mihi benefa-
cias.

Digitized by Google

Liber Eſdræ tertius, qui inter apocrypha ponitur.

N. CAP. I.

CVM Ioſias agitaret [1]paſcha Domino Ieroſolymis, cõſtitutiſq;, & iuxta quotidianas functionum vices adornatis in tẽplo Domini ſacerdotib⁹, [2]paſcha quartadecima luna mẽſis primi immolaret, iuſſit Leuitas ſacrorum Iſraeliticorum miniſtros conſecrare ſe Domino, ad ſacram eius arcam in tẽplo, quod Dauidis filius rex Salomon ædificarat, collocandam. Non erit, ait, cur eã veſtris geſtetis humeris, ſed iam inde Dominum Deum noſtrum colite, populóque eius Iſraelitico date operam. Comparate autem vos ſecundũ familias & tribus veſtras, iuxta præſcriptum Dauidis regis Iſraelitici, & magnificam deſcriptionem filij eius Salomonis, inque templo prout quæque familiarum veſtrarum Leuiticarum primatum ſortita eſt, in conſpectu fratrum veſtrorum Iſraelitarum ſtantes ordine [3]paſcha immolate, victimáſque parate ipſis, & [4]paſcha iuxta præceptum Domini Moſi datum obite. Donauit autẽ Ioſias populo, quàm frequens aderat, agnorum & hœdorum triginta millia, triáque millia vitulorũ, quæ de [5]pecuarijs regijs ex pollicito data fuerant populo, ſacerdotibus & Leuitis. Largiti ſunt item Helcias, Zacharias, & [6]Iehiel ædiles templi, ad obeundũ paſcha, ſacerdotibus ouium duo millia ſexingentas cum vitulis trecentis. Iechonias inſuper, Schamaias & Nathanael frater, & [7]Haſchabias, & Ieiel, & Iozabad tribuni largiti ſunt ad celebrandum paſcha Leuitis, ouium quinque millia, & vitulos [8]quingentos. Dum hæc gerebantur eleganter ſtabãt ſacerdotes & Leuitæ ſecundũ tribus, & eum quẽ quiſque ſortitus erat à patrib⁹ primatum, tenentes in conſpectu populi panes azymos, quos Domino ſecundum præſcriptum libri Moſaici conſecrarant. [9]Et hæc ita matutino tempore. Torrebant autem igni paſcha, vt par erat, victimas vero lixabant in ahenis & lebetibus [10]odore grátiſſimo, totique cœtui deferebant. Poſt hæc itẽ ſibi, & prognatis Aarone ſacerdotibus fratrib⁹ ſuis dapem apparabant. Sacerdotes enim adolebant adipes, donec tempus opportunum exijſſet: Leuitæque ſibi, ſacerdotibúſque prognatis Aarone fratribus ſuis dapem parabant. Et ſacri cantores poſteri Aſaph ſuum munus obibant ordine, prout erat ipſis à Dauide conſtitutum, nempe Aſaph, [11]Zacharias, & [12]Iedutbun à rege deſignatus. Oſtiariorum autem pro ſingulis portis excubantium non licebat vlli vicem ſuam deſerere: fratres enim illorum Leuitæ dapem ipſis apparabant. Quæ igitur pertinebant ad ſacrificium Domini, paſchate agitando, victimiſque ad aram Dei immolandis die illo conſummata ſunt ſecundum mandatum regis Ioſiæ. Et egerunt Iſraelitæ, quàm frequentes aderant paſcha, diémque feſtum azymorum per ſeptem dies: nec tale paſcha celebratum eſt in Iſrael iam inde à tẽporibus Samuelis prophetæ. Neque vero tale paſcha celebrauerunt vlli reges Iſraelitici, quale Ioſias egit, & ſacerdotes ac Leuitæ, Iudæi & Iſraelitæ omnes, quàm tum numeroſi Ieroſolymis commorabantur. Octauodecimo anno regni Ioſiæ celebratum eſt hoc paſcha, rectéque conformata fuerunt inſtituta Ioſiæ in conſpectu Domini ſui, quippe ex animo pleno pietatis. Cæterum hiſtoria rerum ipſi coniunctarum eſt in priſcorum ſeculorum annalibus cõſcripta de ijs qui peccauerãt, & impietate in Dominum ſuperarunt omnes gentes & regna, [13]eáq; quib⁹ offenderunt ipſum ſtudia, adeo vt oracula Dei inualeſcerẽt aduerſus Iſraelem. Et poſt omnem hunc actũ Ioſiæ accidit vt rex Ægypti Pharao profectus bellũ moueret aduerſus Carchamyſm, quæ eſt ad Euphratẽ, cúmq; obuiam illi proceſſiſſet Ioſias, miſit ad eũ rex Ægypti qui dicerent, Quid tibi rei mecũ eſt rex Iu-

¶1.i. diem feſtum paſchatis.
¶2.i. agnũ paſchalẽ.
¶3.i. agnũ paſchalẽ.
¶4.i. Solẽne paſchatis.
¶5 vt, fiſco regio
¶6 ὁ ὑψηλος
¶7 ὁ σαβίας, καὶ ὁ κινῆλος, καὶ ἰωράμ. al, Chorabæ.
¶8 al, ſeptingentos.
¶9 ובן לבקר & item vitulos ſcilicet offerẽtes, alij legerunt לבקר
¶10 בצלחות .i. in catinis. Septuaginta à צלח .i. gratioſus fuit.
¶11 ὁ Ζαχαρίας.
¶12 Al, Ἰδιθυν
¶13 vt, eáq; quib⁹ offẽderũt eum per cultũ rerum ſenſibilium.

V. CAP. I.

ET FECIT Ioſias Paſcha in Ieroſolymis Domino, & immolauit phaſe quartadecima luna primi menſis, ſtatuens ſacerdotes per vices dierum ſtolis amictos in tẽplo Domini: & dixit Leuitis ſacris ſeruis Iſrael, vt ſanctificarent ſe Domino in poſitione ſanctæ arcæ Domini, in domo, quã ædificauit Salomon filius Dauid rex. Non erit vobis tollere ſuper humeros eã. Et nunc deſeruite Domino veſtro, & curam agite gentis illius Iſrael, ex parte ſecundum pagos & tribus veſtras, ſecundum ſcripturam Dauid regis Iſrael, & ſecũdum magnificentiam Salomonis filij eius, omnes in templo, & ſecũdum particulam principatus paternam veſtrorum qui ſtant in conſpectu fratrum filiorum Iſrael. Immolate paſcha, & ſacrificia parate fratribus veſtris, & facite ſecundum præceptũ Domini, quod datum eſt Moyſi. Et donauit Ioſias in plebem quæ inuenta eſt, ouium, agnorum, & hœdorum, & caprarum triginta millia, vitulos tria millia. hæc de regalibus data ſunt ſecũdum promiſſionem populo: & ſacerdotibus in paſcha, oues numero duo millia, ac vituli cẽtum. Et Iechonias, & Semeias, & Nathanael fratres, & Haſabias, & Oziel, & Corabe in Phaſe, oues quinque millia, vitulos quingentos. Et hæc cum fierent eleganter, ſteterunt ſacerdotes & Leuitæ, habentes azyma per tribus. Et ſecundum partes principatus patrum, in conſpectu populi offerebant Domino, ſecũdum ea quæ in libro Moyſi ſcripta ſunt: & aſſauerũt phaſe igni prout oportebat: & hoſtias coxerunt in [1]ænolis, & in ollis cũ beneuolentia: & attulerũt omnibus qui erãt ex plebe. & poſt hæc parauerũt ſibi & ſacerdotibus. Sacerdotes enim offerebant adipes, vſque dum finita eſſet hora: & Leuitæ parauerunt ſibi, & fratribus ſuis filijs Aaron. Et ſacri cãtores filij Aſaph erant per ordinem ſecundum præceptũ Dauid, & Aſaph, & Zacharias, & Ieddimus, qui erat à rege. Et oſtiarij per ſingulas ianuas, ita vt non præuaricaretur vnuſquiſque ſuam: fratres enim illorum parauerunt illis. Et conſummata ſunt quæ pertinebant ad ſacrificium Domini. In illa die egerunt phaſe, & offerebant hoſtias ſuper Domini ſacrificium, ſecundum præceptum regis Ioſiæ. Et egerunt filij Iſrael, qui inuenti ſunt in tempore illo, phaſe: & diem feſtum azymorum per dies ſeptem: & non eſt celebratum phaſe tale in Iſrael, à temporibus Samuel prophetæ & omnes reges Iſrael non celebrauerũt tale paſcha, quale egit Ioſias, & ſacerdotes, & Leuitæ, & Iudæi, & omnis Iſrael, qui inuenti ſunt in commoratione Ieroſolymis. Octauodecimo anno, regnante Ioſia, celebratũ eſt phaſe. Et directa ſunt opera Ioſiæ in conſpectu Domini ſui in corde pleno timoris: & quæ circa illum quidẽ conſcripta ſunt in priſtinis temporibus de eis qui peccauerunt, quique irreligioſi fuerunt in Dominũ præ omni gẽte, & qui non quæſierunt verba Domini ſuper Iſrael. Et poſt omnem actum hunc Ioſiæ, aſcẽdit Pharao rex Ægypti, veniens in Charcamis ab itinere ſuper Euphratem, & exijt obuiã illi Ioſias. Et miſit rex Ægypti ad Ioſiã, dicens, Quid mihi & tibi eſt rex Iu-

das? Non ſum miſſus à Domino vt pugnem contra te: ſuper Euphrátem enim bellum meum eſt: feſtinans deſcende. Et non eſt reuerſus Ioſias ſuper currum ſuum: ſed expugnare eum conabatur, non attédens verbum prophetæ ex ore Domini: ſed conſtituit ad eum bellum in campo Mageddo. Et deſcenderunt principes ad regé Ioſiam. Et dixit rex pueris ſuis, Amouete me à prælio: infirmatus ſum enim valde. Et ſtatim amouerunt eum pueri ipſius de acie. Et aſcendit ſuper currum ſecundarium ſuum: & perueniens Ieroſolymam, vita functus eſt: & ſepultus eſt in paterno ſepulchro. Et in tota Iudæa lugebant Ioſiam: & qui præſidebant, cum vxoribus lamentabant eum vſque in hanc diem. Et datū eſt hoc fieri ſemper in omne genus Iſrael. Hæc autem præſcripta ſunt in libro hiſtoriarum regum Iudæ: & ſingula geſta actus Ioſiæ, & ei⁹ gloria, & intellectus eius in lege Domini: quæque geſta ſunt ab eo, & quæ non ſcripta ſunt in libro regum Iſrael & Iudæ. Et aſſumentes, qui erāt ex gente Iechoniam filium Ioſiæ, ſubſtituerunt regem pro Ioſia patre ſuo, cum eſſet annorum trigintatrium. Et regnauit ſuper Iſrael menſibus tribus. Et amouit eum rex Ægypti, ne regnaret in Ieroſolymis: & multauit gentem argenti talentis centum, & auri talentum vnum. Et conſtituit rex Ægypti Ioacim fratrem ipſius, regem Iudæ & Ieruſalem: & alligauit magiſtratus Ioacim, & Zarazelem fratrem ſuum, & apprehendens reduxit in Ægytum. Annorū erat Ioacim vigintiquinque, cum regnare cœpiſſet in terra Iuda & Ieruſalem: & fecit malum in conſpectu Domini. Poſt hūc autem aſcendit Nabuchodonoſor rex Babylonis, & alligans eum in æreo vinculo, perduxit in Babylonem: & ſacra vaſa Domini accepit Nabuchodonoſor, & tulit, & conſecrauit in templo ſuo in Babylone. Et de immunditia illius, & irreligioſitate ſcriptum eſt in libro temporum regū. Et regnauit Ioachin filius eius pro eo. Cum autem conſtitutus eſſet rex, erat annorum decem & octo. Regnauit autem menſes tres, & dies decem in Ieruſalem, & fecit malum in conſpectu Domini: & poſt annum mittens Nabuchodonoſor, tranſmigrauit eum in Babyloniam ſimul cum ſacris vaſis Domini. Et conſtituit Sedeciam regem Iuda, & Ieruſalem, cum eſſet annorum viginti vni⁹. regnauit autem annis vndecim. Et fecit malum in conſpectu Domini, & non eſt veritus verbis quæ dicta ſunt ab Ieremia propheta ex ore Domini: & adiuratus à rege Nabuchodonoſor, periurans diſceſſit: & indurata ceruice ſua, & corde ſuo, tranſgreſſus eſt legitima Domini Dei Iſrael. Et duces populi Domini multa inique geſſerunt, & impie egerūt ſuper omnes immūditias gentium: & polluerunt tēplum Domini, quod ſanctum erat in Ieroſolymis. Et miſit Deus patrum ipſorum per angelum ſuū reuocare eos, propter quod parcebat illis, & tabernaculo ſuo. Ipſi verò ſubſannabant in angelis ſuis: & qua die locutus eſt Domin⁹, erant illudentes prophetis eius. Qui vſque ad iracūdiam concitatus eſt ſuper gentem ſuam, propter irreligioſitatem ſuam: & præcepit aſcendere reges Chaldæorum. Hi occiderunt iuuenes eorum in gladio, in circuitu ſancti templi eorum, & non pepercerunt iuueni, & ſeni, & virgini, & adoleſcenti: ſed omnes traditi ſunt in manus ipſorum: & omnia ſacra vaſa Domini, & regales apothecas reſumentes, tulerunt in Babyloniam: & incenderunt domū Domini, & demolierunt muros Ieruſalem: & turres eius incenderunt igne, & cōſummauerunt omnia honorifica ei⁹, & ad nihilum redegerūt, & re-

dæ? Nequaquā aduerſus te à Domino Deo miſſus ſum, ſed bellum ad Euphratem eſt mihi, iámque adeo mecū facit Dominus, idémque feſtinabundus mecum properat: à me tibi tempera, neque obſiſtas illi. Nō tamen auertit ſe Ioſias ad currum ſuum, ſed parabat prælio decernere non acquieſcens reſponſis ex oraculo Domini Ieremiæ prophetæ, & pugnā cum eo commiſit in campo Megeddo: cúmq; ¹⁴deſcendiſſent ad regem Ioſiam principes, ſeruis ſuis, Auferte me, clamat, è prælio: nam grauiter ſauciatus ſum. protinúſque eum ex acie ſerui eius ſuſtulerunt. & cum aſcendiſſet currum ſuum ſecundarium, reuectus Ieroſolymam, vitam cum morte commutauit: & ſepultus eſt in paterno ſepulchro. Per totam itaque Iudæam luctus ſecutus eſt Ioſiam, & defleuit eum Ieremias etiam propheta, proceréſque vnà cum vxoribus lamentati ſunt eum ad hunc vſque diē: traditúſque adeò mos eſt hoc faciendi perpetuus in omne genus Iſraeliticum. Verum hæc annalibus regum Iudaicorum perſcripta ſunt, quid rerum ſingillatim patratum ſit ab Ioſia, quæ fuerit eius gloria, quanta demum ad legem Domini dexteritas ingenij. Ipſius autem antefacta, & quæ nunc commemorauimus, prodita ſunt annalibus regum Iſraeliticorum & Iudaicorum. Porrò populares aſſumptum Ioachaz Ioſiæ filium, regem loco patris ſui declarauerunt, vigintitres annos habentem. Is tribus menſibus regnauit in Iudæa & Ieroſolymis, vſque dum ei regnum Ieroſolymitanū abrogauit rex Ægypti, populóque talentis argenti centum, vnóque auri multato, regem Iudææ & Ieroſolymæ conſtituit Ioakim fratrem ipſius, qui in vincula coniecit magiſtratus, ipſe vero Zaracen fratrem eius comprehenſum ¹⁵abduxit in Ægyptum. Cæterum annos viginti quinque natus erat Ioakim cum regnum Iudaicum & Ieroſolymitanum adeptus eſt, & impie ſe geſſit erga Dominū, adortúſque eſt eum bello Nabuchodonozor rex Babylonis, & catenis conſtrictum Babylonem abduxit, ſacrorúmque vaſorum Domini ablatam partem in tēplo ſuo Babyloni collocauit. Verum huius hiſtoria, impuritas, & ignominia regum annalibus perſcripta eſt. Succeſſit autem in regnum ei Ioachin filius. Etenim octodecim iam annos habebat, cum rex conſtitueretur. Regnauit autem menſes tres & decem dies Ieroſolymis, & impie ſe geſſit erga Dominum, exactóque anno miſſis copijs tranſtulit eum Nabuchodonozor Babylonem vnà cum ſacris vaſis Domini, & conſtituit Zedechiam regem Iudææ & Ieroſolymæ vigintiunum annos natum, qui regnauit annis vndecim, & grauiter offendit Dominum, nec reuerit⁹ eſt ſermones ab Ieremia propheta ex oraculo Domini pronunciatos, ſed iureiurando adactus in verba regis Nabuchodonozoris defecit perfide, & obdurata ceruice, obfirmatóque animo ſuo leges Domini Dei Iſraelitici violauit. Adhæc principes populi ſacerdotúmque inique multa perpetrauerunt, exceſſerúntque genus omne impuritatis omnium gentium, templúmque Domini ſacroſanctum Ieroſolymis profanauerūt. Et miſit Deus maiorum ipſorum legatum ſuū per quem reuocaret eos, propterea quòd parceret illis, atque tabernaculo ſuo. At illi ridere legatos eius, & quoties loqueretur Dominus, prophetis eius illudere, donec ira commotus in populum ſuum propter impia facta, mandaret conſurgere in eum reges Chaldæorum, qui iuuenes eorum per loca templo ſuo ſacroſancto circumiecta gladio trucidauerunt. Non pepercere iuueni, non virgini, non ſeni, non adoleſcenti, ſed vniuerſi traditi ſunt in manus

illorum. Omnia vero ſacra vaſa Domini magna ſimul & parua, inſtrumentáque arcæ Dei, ac ſublatos theſauros regios Babylonem aſportauere: templum Domini ſuccenderunt, muros Ieroſolymæ demoliti ſunt, ignem intulerunt turribus eorum, omnibúſque ornamentis vrbis conficiendo perfundatis, ſuperſti-

¶14 ... videntu... giſſe Se... aginta ... ...i ſum...

¶15 Sept... ginta ta... men hab... ἐνήγαγ... ἐξ αἰγύ... πτυ. Sed haud du... bie men... doſe.

Liber Eſdræ tertius, qui inter apocrypha ponitur.

N. CAP. I.

CVM Ioſias agitaret [1]paſcha Domino Ieroſolymis, cõſtitutiſq;, & iuxta quotidianas functionum vices adornatis in tẽplo Domini ſacerdotib⁹, [2]paſcha quartadecima luna mẽſis primi immolaret, iuſſit Leuitas ſacrorum Iſraeliticorum miniſtros conſecrare ſe Domino, ad ſacram eius arcam in tẽplo, quod Dauidis filius rex Salomon ædificarat, collocandam. Non erit, ait, cur eã veſtris geſtetis humeris, ſed iam inde Dominum Deum noſtrum colite, populóque eius Iſraelitico date operam. Comparate autem vos ſecundũ familias & tribus veſtras, iuxta præſcriptum Dauidis regis Iſraelitici, & magnificam deſcriptionem filij eius Salomonis, inque templo prout quæque familiarum veſtrarum Leuiticarum primatum ſortita eſt, in conſpectu fratrum veſtrorum Iſraelitarum ſtantes ordine [3]paſcha immolate, victimáſque parate ipſis, & [4]paſcha iuxta præceptum Domini Moſi datum obite. Donauit autẽ Ioſias populo, quàm frequens aderat, agnorum & hœdorum triginta millia, triáque millia vitulorũ, quæ de [5]pecuarijs regijs ex pollicito data fuerunt populo, ſacerdotibus & Leuitis. Largiti ſunt item Helcias, Zacharias, & [6]Iehiel ædiles templi, ad obeundũ paſcha, ſacerdotibus ouium duo millia ſexingentas cum vitulis trecentis. Iechonias inſuper, Schamaias & Nathanael frater, & [7]Haſchabias, & Ieiel, & Iozabad tribuni largiti ſunt ad celebrandum paſcha Leuitis, ouium quinque millia, & vitulos [8]quingentos. Dum hæc gerebantur eleganter ſtabãt ſacerdotes & Leuitæ ſecundũ tribus, & eum quẽ quiſque ſortitus erat à patrio⁹ primatum, tenentes in conſpectu populi panes azymos, quos Domino ſecundum præſcriptum libri Moſaici conſecrarant. [9]Et hæc ita matutino tempore. Torrebant autem igni paſcha, vt par erat, victimas vero lixabant in ahenis & lebetibus [10]odore gratiſſimo, totique cœtui deferebant. Poſt hæc itẽ ſibi, & prognatis Aarone ſacerdotibus fratrib⁹ ſuis dapem apparabant. Sacerdotes enim adolebant adipes, donec tempus opportunum exijſſet: Leuitæque ſibi, ſacerdotibúſque prognatis Aarone fratribus ſuis dapem parabant. Et ſacri cantores poſteri Aſaph ſuum munus obibant ordine, prout erat ipſis à Dauide conſtitutum, nempe Aſaph, [11]Zacharias, & [12]Iedutḥun à rege deſignatus. Oſtiariorum autem pro ſingulis portis excubantium non licebat vlli vicem ſuam deſerere: fratres enim illorum Leuitæ dapem ipſis apparabant. Quæ igitur pertinebant ad ſacrificium Domini, paſchate agitando, victimiſque ad aram Dei immolandis die illo conſummata ſunt ſecundum mandatum regis Ioſiæ. Et egerunt Iſraelitæ, quàm frequentes aderant paſcha, diẽmque feſtum azymorum per ſeptem dies: nec tale paſcha celebratum eſt in Iſrael iam inde à tẽporibus Samuelis prophetæ. Neque vero tale paſcha celebrauerunt vlli reges Iſraelitici, quale Ioſias egit, & ſacerdotes ac Leuitæ, Iudæi & Iſraelitæ omnes, quàm tum numeroſi Ieroſolymis commorabantur. Octauodecimo anno regni Ioſiæ celebratum eſt hoc paſcha, rectéque conformata fuerunt inſtituta Ioſiæ in conſpectu Domini ſui, quippe ex animo pleno pietatis. Cæterum hiſtoria rerum ipſi coniunctarum eſt in priſcorum ſeculorum annalibus cõſcripta de ijs qui peccauerũt, & impietate in Dominum ſuperarunt omnes gentes & regna, [13]eaq; quib⁹ offenderunt ipſum ſtudia, adeo vt oracula Dei inualeſcerẽt aduerſus Iſraelem. Et poſt omnem hunc actũ Ioſiæ accidit vt rex Aegypti Pharao profectus bellũ moueret aduerſus Carchamym, quæ eſt ad Euphratẽ, cúmq; obuiam illi proceſſiſſet Ioſias, miſit ad eũ rex Aegypti qui diceret, Quid tibi rei mecũ eſt rex Iu-

[1] i. diem feſtum paſchatis.
[2] i. agnũ paſchalẽ.
[3] i. agnũ paſchalẽ.
[4] i. Solẽne paſchatis.
[5] vl, fiſco Regio
[6] ὁ ὑψηλος
[7] ὁ σαβίας, καὶ ὁ κιήλος, καὶ ἰωραμ. al, Choraba.
[8] al, ſeptingentos.
[9] ובן לבקר & item vitulos ſcilicet offerẽtes, alij legerunt, לבקר
[10] בצלחות .i. in cacabis. Septuaginta à צלח .i. gratioſus fuit.
[11] ὁ Ζαχαρίας.
[12] Al, ἐδίνους
[13] vl, eáq; quib⁹ offẽderũt eum per cultũ rerum ſenſibilium.

V. CAP. I.

ET FECIT Ioſias Paſcha in Ieroſolymis Domino, & immolauit phaſe quartadecima luna primi menſis, ſtatuens ſacerdotes per vices dierum ſtolis amictos in tẽplo Domini: & dixit Leuitis ſacris ſeruis Iſrael, vt ſanctificarent ſe Domino in poſitione ſanctæ arcæ Domini, in domo, quã ædificauit Salomon filius Dauid rex. Non erit vobis tollere ſuper humeros eã. Et nunc deſeruite Domino veſtro, & curam agite gentis illius Iſrael, ex parte ſecundum pagos & tribus veſtras, ſecundum ſcripturam Dauid regis Iſrael, & ſecũdum magnificentiam Salomonis filij eius, omnes in templo, & ſecũdum particulam principatus paternam veſtrorum qui ſtant in conſpectu fratrum filiorum Iſrael. Immolate paſcha, & ſacrificia parate fratribus veſtris, & facite ſecundum præceptũ Domini, quod datum eſt Moyſi. Et donauit Ioſias in plebem quæ inuenta eſt, ouium, agnorum, & hœdorum, & caprarum triginta millia, vitulos tria millia. hæc de regalibus data ſunt ſecũdum promiſſionem populo: & ſacerdotibus in paſcha, oues numero duo millia, ac vituli cẽtum. Et Iechonias, & Semeias, & Nathanael fratres, & Haſabias, & Oziel, & Corabus in Phaſe, oues quinque millia, vitulos quingentos. Et hæc cum fierent eleganter, ſteterunt ſacerdotes & Leuitæ, habentes azyma per tribus. Et ſecundum partes principatus patrum, in conſpectu populi offerebant Domino, ſecũdum ea quæ in libro Moyſi ſcripta ſunt: & aſſauerũt phaſe igni prout oportebat: & hoſtias coxerunt in [14]emolis, & in ollis cũ beneuolentia: & attulerũt omnibus qui erãt ex plebe: & poſt hæc parauerũt ſibi & ſacerdotibus. Sacerdotes enim offerebant adipes, vſque dum finita eſſet hora: & Leuitæ parauerunt ſibi, & fratribus ſuis filijs Aaron. Et ſacri cãtores filij Aſaph erant per ordinem ſecundum præceptũ Dauid, & Aſaph, & Zacharias, & Ieddimus, qui erat à rege. Et oſtiarij per ſingulas ianuas, ita vt non præuaricaretur vnuſquiſque ſuam: fratres enim illorum parauerunt illis. Et conſummata ſunt quæ pertinebant ad ſacrificium Domini. In illa die egerunt phaſe, & offerebant hoſtias ſuper Domini ſacrificium, ſecundum præceptum regis Ioſiæ. Et egerunt filij Iſrael, qui inuenti ſunt in tempore illo, phaſe: & diem feſtũ azymorum per dies ſeptem: & non eſt celebratum phaſe tale in Iſrael, à temporibus Samuel prophetæ: & omnes reges Iſrael non celebrauerũt tale paſcha, quale egit Ioſias, & ſacerdotes, & Leuitæ, & Iudæi, & omnis Iſrael, qui inuenti ſunt in commoratione Ieroſolymis. Octauodecimo anno, regnante Ioſia, celebratũ eſt phaſe. Et directa ſunt opera Ioſiæ in conſpectu Domini ſui in corde pleno timoris: & quæ circa illum quidẽ conſcripta ſunt in priſtinis temporibus de eis qui peccauerunt, quique irreligioſi fuerunt in Dominũ præ omni gẽte, & qui non quæſierunt verba Domini ſuper Iſrael. Et poſt omnem actum hunc Ioſiæ, aſcẽdit Pharao rex Aegypti, veniens in Charcamis ab itinere ſuper Euphrátem, & exijt obuiã illi Ioſias. Et miſit rex Aegypti ad Ioſiã, dicens, Quid mihi & tibi eſt rex Iu-

dæ? Non ſum miſſus à Domino vt pugnem contra te: ſuper Euphrátem enim bellum meum eſt: feſtinans deſcende. Et non eſt reuerſus Ioſias ſuper currum: ſed expugnare eum conabatur, non attêdens verbum prophetæ ex ore Domini: ſed conſtituit ad eum bellum in campo Mageddo. Et deſcenderunt principes ad regê Ioſiam. Et dixit rex pueris ſuis, Amouete me a prælio: infirmatus ſum enim valde. Et ſtatim amouerunt eum pueri ipſius de acie. Et aſcendit ſuper currum ſecundarium ſuum: & perueniens Ieroſolymam, vita functus eſt: & ſepultus eſt in paterno ſepulchro. Et in tota Iudæa lugebant Ioſiam: & qui prætidebant, cum vxoribus lamentabantur eum vſque in hanc diem. Et datû eſt hoc fieri ſemper in omne genus Iſrael. Hæc autem præſcripta ſunt in libro hiſtoriarum regum Iudæ: & ſingula geſta actus Ioſiæ, & ei⁹ gloria, & intellectus eius in lege Domini: quæque geſta ſunt ab eo, & quæ non ſcripta ſunt in libro regum Iſrael & Iudæ. Et aſſumentes, qui erât ex gente Iechoniam filium Ioſiæ, conſtituerunt regem pro Ioſia patre ſuo, cum eſſet annorum triginta trium. Et regnauit ſuper Iſrael menſibus tribus. Et amouit eum rex Ægypti, ne regnaret in Ieroſolymis: & mulctauit gentem argenti talentum centum, & auri talentum vnum. Et conſtituit rex Ægypti Ioacim fratrem ipſius, regem Iudæ & Ieruſalem: & alligauit magiſtratus Ioacim, & Zaracelem fratrem ſuum, & apprehendens reduxit in Ægyptum. Annorû erat Ioacim viginti quinque, cum regnare cœpiſſet in terra Iuda & Ieruſalem: & fecit malum in conſpectu Domini. Poſt hûc autem aſcendit Nabuchodonoſor rex Babylonis, & alligans eum in æreo vinculo, perduxit in Babylonem: & ſacra vaſa Domini accepit Nabuchodonoſor, & tulit, & conſecrauit in templo ſuo in Babylone. Hæ de immundicia illius, & irreligioſitate ſcriptum eſt in libro temporum regû. Et regnauit Ioachin filius eius pro eo. Cum autem conſtitutus eſſet rex, erat annorum decem & octo. Regnauit autem menſes tres, & dies decem in Ieruſalem, & fecit malum in conſpectu Domini: & poſt annum mittens Nabuchodonoſor, transmigrauit eum in Babyloniam ſimul cum ſacris vaſis Domini. Et conſtituit Sedeciam regem Iuda, & Ieruſalem, cum eſſet annorum viginti vni⁹. regnauit autem annis vndecim. Et fecit malum in conſpectu Domini, & non eſt veritus à verbis quæ dicta ſunt ab Ieremia propheta ex ore Domini: & adiuratus à rege Nabuchodonoſor, periurans deſceſſit: & indurata ceruice ſua, & corde ſuo, tranſgreſſus eſt legitima Domini Dei Iſrael. Et duces populi Domini multa inique geſſerunt, & impie egerût ſuper omnes immûditias gentium: & polluerunt têplum Domini, quod ſanctum erat in Ieroſolymis. Et miſit Deus patrum ipſorum per angelum ſuû reuocare eos, propter quod parcebat illis, & tabernaculo ſuo. Ipſi verò ſubſannabant in angelis ſuis: & qua die locutus eſt Domin⁹, erant illudentes prophetis eius. Qui vſque ad iracûdiam concitatus eſt ſuper gentem ſuam, propter irreligioſitatem ſuam: & præcepit aſcendere reges Chaldæorum. Hi occiderunt iuuenes eorum in gladio, in circuitu ſancti templi eorum, & non pepercerunt iuueni, & ſeni, & virgini, & adoleſcenti: ſed omnes traditi ſunt in manus ipſorum: & omnia ſacra vaſa Domini, & regales apothecas reſumentes, tulerunt in Babyloniam: & incenderunt domû Domini, & demolierunt muros Ieruſalem: & turres eius incenderunt igne, & côſummauerunt omnia honorifica ei⁹, & ad nihilum redegerût, & re-

dæ? Nequaquâ aduerſus te à Domino Deo miſſus ſum, ſed bellum ad Euphratem eſt mihi, iámque adeo mecû facit Dominus, idémque citabundus mecum properat: à me tibi tempera, neque obſiſtas illi. Nô tamen auertit ſe Ioſias ad currum ſuum, ſed parabat prælio decernere non acquieſcens reſponſis ex oraculo Domini Ieremiæ prophetæ, & pugnâ cum eo commiſit in campo Megeddo: cúmq; [14] deſcendiſſent ad regem Ioſiam principes, ſeruis ſuis, Auferte me, clamat, è prælio: nam grauiter ſauciatus ſum. procinctúſque eum ex acie ſerui eius ſuſtulerunt. & cum aſcendiſſet currum ſuum ſecundarium, reuectus Ieroſolymam, vitam cum morte commutauit: & ſepultus eſt in paterno ſepulchro. Per totam itaque Iudæam luctus ſecutus eſt Ioſiam, & defleuit eum Ieremias etiam propheta, proceréſque vnà cum vxoribus lamentati ſunt eum ad hunc vſque diê: traditúſque adeò mos eſt hoc faciendi perpetuus in omne genus Iſraeliticum. Verum hæc annalibus regum Iudaicorum perſcripta ſunt, quid rerum ſingillatim patratum ſit ab Ioſia, quæ fuerit eius gloria, quanta demum ad legem Domini dexteritas ingenij. Ipſius autem antefacta, & quæ nunc commemorauimus, prodita ſunt annalibus regum Iſraeliticorum & Iudaicorum. Porrò populares aſſumptum Ioachaz Ioſiæ filium, regem loco patris ſui declarauerunt, viginti tres annos habentem. Is tribus menſibus regnauit in Iudæa & Ieroſolymis, vſque dum ei regnum Ieroſolymitanû abrogauit rex Ægypti, populóque talentis argenti centum, vnóque auri mulctato, regem Iudææ & Ieroſolymæ conſtituit Ioakim fratrem ipſius, qui in vincula coniecit magiſtratus, ipſe vero Zaracen fratrem eius comprehenſum [15] abduxit in Ægyptum. Cæterum annos viginti quinque natus erat Ioakim cum regnum Iudaicum & Ieroſolymitanum adeptus eſt, & impie ſe geſſit erga Dominû, adortúſque eſt eum bello Nabuchodonosor rex Babylonis, & catenis conſtrictum Babylonem abduxit, ſacrorúmque vaſorum Domini ablatam partem in têplo ſuo Babyloni collocauit. Verum huius hiſtoria, impuritas, & ignominia regum annalibus perſcripta eſt. Succeſſit autem in regnum ei Ioachin filius. Etenim octodecim iam annos habebat, cum rex conſtitueretur. Regnauit autem menſes tres & decem dies Ieroſolymis, & impie ſe geſſit erga Dominum, exactóque anno miſſis copijs tranſtulit eum Nabuchodonozor Babylonem vnà cum ſacris vaſis Domini, & conſtituit Zedechiam regem Iudææ & Ieroſolymę viginti vnum annos natum, qui regnauit annis vndecim, & grauiter offendit Dominum, nec reuerit⁹ eſt ſermones ab Ieremia propheta ex oraculo Domini pronunciatos, ſed iureiurando adactus in verba regis Nabuchodonozoris defecit perfide, & obdurata ceruice, obfirmatóque animo ſuo leges Domini Dei Iſraelitici violauit. Adhæc principes populi ſacerdotúmque inique multa perpetrauerunt, exceſſerúntque genus omne impuritatis omnium gentium, templúmque Domini ſacroſanctum Ieroſolymis profanauerût. Et miſit Deus maiorum ipſorum legatum ſuû per quem reuocaret eos, propterea quòd parceret illis, atque tabernaculo ſuo. At illi ridere legatos eius, & quoties loqueretur Dominus, prophetis eius illudere, donec ira commotus in populum ſuum propter impia facta, mandaret conſurgere in eum reges Chaldæorum, qui iuuenes eorum per loca templo ſuo ſacroſancto circumiecta gladio trucidauerunt. Non pepercere iuueni, non virgini, non ſeni, non adoleſcenti, ſed vniuerſi traditi ſunt in manus hoſtium. Omnia vero ſacra vaſa Domini magna ſimul & parua, inſtrumentáque arcę Dei, ac ſublatos theſauros regios Babylonem aſportauere: templum Domini ſuccenderunt, muros Ieroſolymæ demoliti ſunt, ignem intulerunt turribus eorum, omnibúſque ornamentis vrbis conficiendo penitus fundatis, ſuperſti-

[14] ... videntur ... giſſe Sept... aginta pr... ... lac... laſi ſunt.

[15] ... Sept... ginta ta... men hab... ... ſed haud du... bie men... doſe.

tes gladio Babylonem abduxerunt, vbi regi ſeruierunt, & filijs ipſius, vſque dum regnum occuparent Perſæ, vt impleretur quod Dominus per os Ieremiæ prædixerat: vſq; dū terra ſuauiter acquieuiſſet in ſabbathis ſuis, egiſſetque ſabbathum omni tempore vaſtitatis ſuæ, vſque ad exactos annos ſeptuaginta. CAP. II.

ANno primo Cyri Perſarum regis præſtaturus quod prædixerat per os Ieremiæ Domin⁹, excitauit animum eiuſdem regis Perſarum Cyri, vt edictum in toto regno ſuo publicaret, ſcriptis ſimul etiā in hæc verba diplomatib⁹, Hæc edicit Perſarum rex Cyrus, Regem me cōſtituit orbi Domin⁹ Iſraeliticus, Dominus celſiſſimus: mandauitq; mihi templū ſibi Ieroſolymæ, quæ eſt in Iudæa, ædificandum. Si quis eſt itaque veſtrū de gente ipſius, adſit illi Dominus ille, dominus ipſius, & Ieroſolymam, quæ eſt in Iudæa, profectus, tēplum Domino Iſraelitico ædificet. Hic eſt ille Dominus, qui tabernaculum habuit Ieroſolymis. Quotquot igitur hinc inde habitant, adiuuent eos incolæ cuiuſque loci tam auro & argento, quàm donarijs, equis, iumentis, ſimul & alijs rebus in templo Domini Ieroſolymitano ex voto dedicādis. Tum principes tribuum & familiarum Beniamin cum ſacerdotibus & Leuitis, omnéſque adeò quorum excitauit Dominus animū coorti ſunt in profectionem, ad ædificādum templum Domini Ieroſolymitanum: & vicini circū populi ferebant opem omni ratione, argēto, auro, equis, iumentis, & votiuis donarijs cōpluribus multorum, quibus ea mens iniecta fuerat. Rex quoque Cyrus protulit ſacra vaſa Domini, quæ Nabuchodonozor trāſtulerat Ieroſolymis, & in delubro ſuo collocarat: ea inquam, prolata Cyrus rex Perſarum Mithridati tribuno ærarij ſui tradidit, ab eóq; rurſum [1]Saſſabaſſaro præſidi Iudææ commendata fuerunt, quorū hic erat numerus: Crateres argentei libaminibus dicati, mille, & itē mille aureirpelues ſacrificæ argēteæ vigintinouē: phialæ aureæ triginta, argentearum verò [2]duo millia quadringētæ & decem, aliáque vaſa mille. In vniuerſum autē vaſorū tam aureorum quàm argenteorum quinq; millia, quadringenta ſexagintanouem perlata fuerunt, & à Saſſabaſſaro vnà cū ijs qui Babylone Ieroſolymā redierunt è captiuitate, reportata. Porrò Artaxerxi, quibus Perſarū rex erat tēporibus, Biſchlemus, Mithridates, Tabel, Rahumus, Beelteemus, & ſcriba [3]Semellius, eorūmque collegæ cæteri tam Samariæ quàm aliorum locorū incolæ ſubiectam hanc ſcripſerūt epiſtolam. REGI Artaxerxi Domino ſerui tui, Rahumus à commentarijs, & ſcriba Semellius, tum reliqui eiuſdem curiæ collegæ ipſorum, ac iudices in Cœleſyria Phœniciáque. Iam nunc Dominus rex certum habeto Iudæos iſtinc ad nos profectos, vbi venerunt Ieroſolymam in ciuitatem illam perfidam & malitioſam, & ædificare fora, & muros inſtaurare, templúmq; reſtituere. Quod ſi hæc vrbs ædificata fuerit, muríque conſummati, nequaquam ſuſtinebunt tributū pendere, ſed regibus reſiſtent etiam. Et quia feruet opus circa templum, rectè factū arbitramur, rem talem nō neglexiſſe, ſed Domino noſtro regi declaraſſe, vt ſi videatur tibi, quæratur in maiorum tuorum annalibus. Etenim inuenies in monumentis de his ſcripta quædam, & cognoſces rebellatricē fuiſſe ciuitatem illā, grauē regibus ac ciuitatib⁹: ipſos quoq; Iudæos perfidos bellis conflādis in ea deditos iam inde ab æuo: qui ob cauſam & vrbs illa deuaſtata eſt. Nūc ergo ſignificamus tibi Domine rex, ſi vrbs hæc reſtituta fuerit, muriq; eius inſtaurati, non datū iri tibi poſthac in Cœleſyriā ac Phœniciā reditionē. Tūc reſcripſit rex Rahumo à cōmētarijs, & Beelteemo, tū ſcribę Semellio, cæteriſq; collegis eiuſdē ordinis, & incolis Samariæ, Syriæ Phœniciæq;, quæ ſubſequuntur, EPISTOLAM quam mihi miſiſtis legi, cūq; decreuiſſem vt res ingrereť, inuētū eſt ciuitatē illā iā inde ab æuo aduerſus

¶1 ששבצר 1.Eſd.1.

¶2 משנים 1.Eſd.1.

¶3 1.Eſd.2. שמשי Vnde Græce Semeſi⁹, & corruptius Semellius.

liquos à gladio duxerūt in Babylonem. Et erāt ſerui illius vſque dum regnarent Perſæ in repletione verbi Domini in ore Ieremię: quouſque benignè ageret terra ſabbatha ſua, omni tempore deſertionis ſuæ ſabbathizauit in applicatione annorū ſeptuagintaſeptem. CAP. II.

REgnante Cyro rege Perſarum in cōſummatione verbi Domini in ore Ieremiæ, ſuſcitauit Dominus ſpiritum Cyri regis Perſarum, & prædicauit in toto regno ſuo ſimul per ſcripturam, dicēs, Hæc dicit Cyrus rex Perſarum, Me conſtituit regem orbi terrarum Dominus Iſrael, Dominus excelſus, & ſignificauit mihi ædificare domum ſibi in Ieruſalem, quæ eſt in Iudæa. Siquis eſt ex genere veſtro, dominus ipſius aſcendat cum eo in Ieruſalē. Quotquot ergo circa loca habitant, adiuuēt eos qui ſunt in loco ipſo, in auro & argento, in dationibus cum equis & iumentis, cūmque alijs quæ ſecūdum vota apponuntur in ædem Domini quæ eſt in Ieruſalem. Et ſtantes principes tribuum, pagorum, & Iudææ ex tribu Bēiamin, & ſacerdotes, & Leuitæ, quos excitaui⁹ Dominus aſcendere, & ædificare domum Domini, quæ eſt in Ieruſalē, & qui erant in circuitu eorū, adiuuerunt in omni auro & argento equis, & iumentis, & votis cōpluribus multi quorū ſenſus excitatus eſt. Et Cyrus rex protulit vaſa ſacra Domini, quæ tranſtulit Nabuchodonoſor rex Babylonis ex Ieruſalem, & conſecrauit ea idolo ſuo. & proferens ea Cyrus rex Perſarum, tradidit Mithridato, qui erat ſuper theſauros ipſius. Per hunc autem tradita ſunt Salmanaſaro præſidi Iudææ. Horum autem hic numer⁹: Libatoria argētea duo millia quadringenta, athiſcæ argenteæ triginta: phialæ aureæ triginta, item argenteæ, duo millia quadringentæ, & alia vaſa mille. omnia autem vaſa aurea & argentea, quinque millia octingenta ſexaginta. Et enumerata ſunt Salmanaſaro ſimul cum his qui ex captiuitate Babyloniæ venerant in Ieroſolymā. ¶In Artaxerxis autem regis Perſarum temporibus ſcripſerunt ei de his qui habitabant in Iudæa & Ieruſalem, Balſamus, & Mithridatus, & Sabellius, & Rathimus, Balthemus, Samellius ſcriba, & reliqui habitantes in Samaria, & cæteris locis, ſubiectam epiſtolā regi Artaxerxi. DOMINE, pueri tui Rathimus ab accidentibus, & Sabellius ſcriba, & reliqui curiæ tuæ iudices in Cœleſyria & Phœnice. Et nunc notum ſit Domino regi quoniam Iudæi qui aſcenderunt à vobis ad nos, venientes in Ieruſalem ciuitatem refugam & peſſimam, ædificant furnos eius, & ſtatuunt muros, & templum ſuſcitant. Quòd ſi ciuitas iſta, & muri conſummati fuerint, non ſolum tributa non ſuſtinebunt pēdere, ſed etiam regibus reſiſtent. Et quia id agitur circa templum, rectè habere arbitrati ſumus non deſpicere hoc ipſum: ſed notū facere Domino regi, vt ſi videbitur, rex, quæratur in libris patrū tuorum, & inuenies in admonitionibus ſcripta de his, & ſcies quoniam ciuitas iſta fuit refuga, & reges & ciuitates concutiens, & Iudæi refugæ, & prælia committētes in ea ab æterno: ob quam cauſam ciuitas iſta deſerta eſt. Nūc ergo notum facimus domine rex, quoniam ſi ciuitas hæc ædificata fuerit, & huius muri erecti fuerint, deſcenſus tibi non erit in Cœleſyriam & Phœnicem. Tunc ſcripſit rex Rathimo, qui ſcribebat accidentia, & Balthemo, & Sabellio ſcribæ, & cæteris conſtitutis, & habitantibus in Syria & Phœnice, ea quæ ſubiecta ſunt. LEGI epiſtolā quam miſiſtis mihi. Præcepi ergo inquiri, & inuentū eſt quoniam ciuitas illa eſt ab æuo regibus reſiſtens, & homines re-

Digitized by Google

fuga, & prælia in ea efficientes, & reges fortiſſimi erant in Ieruſalem dominantes, & tributa exigentes à Cœleſyria & Phœnice. Nunc ergo præcepi prohibere homines illos ædificare ciuitatem, & prohibere nequid vltra hæc fiat: ſed nec procedant in plurimũ, ex quo ſunt malitiæ, ita vt regibus moleſtia importetur. Tunc recitatis his quæ à rege Artaxerxe ſcripta fuerant, Rathimus, & Sabellius ſcriba, & qui cum his conſtituti erant iungentes feſtinanter venerunt in Ieruſalem cũ equitatu, & turba, & agmine: cœperúntque ædificantes prohibere: & vacabant ab ædificatione templi in Ieruſalem, vſque ſecũdo anno regni Darij regis Perſarum.

CAP. III.

REx Darius fecit cœnam magnam omnibus vernaculis ſuis, & omnib⁹ magiſtratibus Mediæ & Perſidis, & omnibus purpuratis, & prætoribus, & cõſulibus, & præfectis ſub illo ab India vſque Aethiopiam, centum vigintiſeptem prouincijs. Et cum mãducaſſent & bibiſſent, & ſatiati reuerterẽtur, tũc Darius rex aſcendit in cubiculum ſuum, & dormiuit, & expergefactus eſt. Tũc illi tres iuuenes corporis cuſtodes, qui cuſtodiebant corpus regis dixerunt alter alteri, Dicamus vnuſquiſque noſtrum ſermonẽ qui præcellat: & cuiuſcunque apparuerit ſermo ſapientior alterius, dabit illi rex Darius dona magna, purpura cooperiri, & in auro bibere, & ſuper aurũ dormire, & currum aureo fræno, & cydarim byſſinam, & torquem circa collum: & ſecundo loco ſedebit à Dario propter ſapientiam ſuam, & cognatus Darij vocabitur. Tunc ſcribentes ſinguli ſuum verbum ſignauerunt, & poſuerunt ſubtus ceruical Darij regis, & dixerunt, Cùmque ſurrexerit rex, dabunt illi ſcripta noſtra: & quodcunque iudicauerit rex è tribus, & magiſtratus Perſidis, quoniam verbum eius ſapientius eſt, ipſi dabitur victoria ſicut ſcriptum eſt. Vnus ſcripſit, Forte eſt vinum. Alius ſcripſit, Fortior eſt rex. Tertius ſcripſit, Fortiores ſunt mulieres: ſuper omnia autem vincit veritas. Et cum ſurrexiſſet rex, acceperunt ſcripta ſua, & dederunt illi, & legit. Et mittens vocauit omnes magiſtratus Perſarum, & Medos, & purpuratos, & prætores, & præfectos: & ſederunt in concilio: & lecta ſunt ſcripta coram ipſis. Et dixit, Vocate adoleſcentes, & ipſi indicabunt verba ſua. Et vocati ſunt, & introierunt. Et dixit illis, Indicate nobis de his quæ ſcripta ſunt. Et cœpit prior, qui dixerat de fortitudine vini, & dixit, Viri, quàm præualet vinũ omnibus hominibus qui bibunt illud? ſeducit mẽtem. Eiuſque regis & orphani facit mentem vanam. Itẽ ſerui ac liberi, pauperis ac diuitis, & omnem mentem conuertit in ſecuritatem & iucũditatem, & nõ meminit omnem triſtitiam & debitum, & omnia præcordia facit honeſta, & nõ meminit regem, nec magiſtratum, & omnia per talẽta loqui facit. Et nõ meminerunt, cum biberunt, amicitiam, nec fraternitatem: ſed non multum pòſt, ſumunt gladios: & cum à vino merſerint & ſurrexerint, non meminerunt quæ geſſerunt. O viri, num præcellit vinũ? qui ſic cogitat facere? Et tacuit hoc dicto.

CAP. IIII.

ET inchoauit ſequens dicere, qui dixit de fortitudine regis, O viri, num præcellunt homines, qui terram & mare obtinent, & omnia quæ in eis ſunt? Rex autem ſuper omnia præcellit, & dominatur eorum: & omne quodcũque dixerit illis, faciũt. Et ſi miſerit illos ad bellatores, vadunt, & demoliũt montes, & muros, & turres. Iugulantur, & iugulãt, & regis verbum non prætereunt. nam ſi vicerint, afferunt regi omnia quæcunque prædati fuerint. Similiter & alij omnes, & quotquot non militant, nec pugnant, ſed colunt terram: rurſum cũ fuerint alia quæ ſis deferunt. Et ſi qui non militant, neque

regibus, & populum eius rebellionum ac bellorum eſſe ſtudioſum, regẽſque potẽtes ac prægraues fuiſſe Ieroſolymis in Cœleſyriam & Phœniciã tributis exigendis dominatos. Nunc ergo præcipiendũ putaui, vt vrbis ædificatione prohibeatur ille popul⁹, & prouideatur vt ne quid fiat his amplius, neque procedat vlterius ad obturbãdum regibus malitia. Tunc recitatis ijs quæ à rege Artaxerxe ſcripta fuerant, Rahumus & ſcriba Semellius, hiſque cooptati collegæ cum cõſcendiſſent, Ieroſolymam feſtinarũt cum equitatu & agmine frequenti, ædificiũmq; cœperunt prohibere: inhibitáque eſt ædificatio templi Ieroſolymitani vſque ad annum ſecundum regni Darij regis Perſarum.

CAP. III.

REgnum autem adeptus Darius, celebrauit conuiuium magnum popularibus ſuis omnibus, & vernaculis, ac magiſtratib⁹ Mediæ & Perſidis, præfectis, imperatoribus, & inferioribus à ſe præſidib⁹ omnibus, ab India vſq; ad Aethiopiam, per cẽtum vigintiſeptem prouincias. Hi cũ cibo potúque ſatiati reuerterentur, rex quoq; Darius ſe recepit in ſuũ cubiculũ, & dormiuit donec expergiſceretur. Tum tres iuuenes ſatellites cuſtodes regij corporis dixerunt alius alij, Proponamus quiſque noſtrũ dictum aliquod eximium: vt cuiuſnã viſa fuerit oratio cæteris ſapientior, donet eũ rex Darius muneribus ac præmijs ampliſſimis, vt induatur purpura, bibat ex auro, in auro dormiat, infrenatis auro bigis vehatur, & cum cidari byſſina, collóque torquatus, ſecũdus à Dario propter ſapiẽtiam ſuam ſedeat, cognatúſque Darij vocetur. Tum ſcriptũ ſinguli dictum ſuum cũ conſignaſſent, ceruicali Darij regis ſuppoſuere. Etenim dicebant, Cũ experrectus fuerit rex, hæc ei ſchedula dabitur: & quẽ quidẽ iudicarit rex & tres principes Perſidis, de dicto ſuo ſapiẽtiſſimũ, ei præmium palmæ dabitur, quo ſcriptum eſt modo. Scripſit autem vnus, Potentiſſima res eſt vinũ. Alter ſcripſit, Rex eſt res potentiſſima. Tertius ſcripſit, Res potentiſſima ſunt mulieres: ante omnia verò vincit veritas. Cùmque ſurrexiſſet rex, ſumptóſque codicillos ei exhibuiſſent, legit eos: miſitque cõuocatum omnes Perſidis & Mediæ proceres, præfectos, imperatores, præſides, conſules. Cùmq; pro cõcilio ſediſſet, lecta coram illis ſchedula, Vocate, inquit, iuuenes ipſos, vt ſua dicta ipſi nobis ediſſerãt. Vt ergo vocati introierũt, dixit illis, Diſſerite nobis de ſcriptis his. Tũ cœpit primus qui de potẽtia vini dixerat, & ita locutus eſt, Quantopere præualet, ô viri, vinũ omnibus qui bibunt illud, hominibus? Errorẽ enim offundit menti: regiſq; & pupilli, ſerui & liberi, pauperis atq; diuitis vniuſmodi reddit animũ, omniũmq; adeo voluntatẽ conuertit in oblectamenta conuiualia, & hilaritatẽ, vt nemo meminerit vllius moleſtiæ, aut æris alieni. Siquidẽ diuitijs implet animos omniũ, vt nemo rationẽ habeat aut regis aut præfecti: & facit ⸢vt talentis enunciem⁹ omnia.⸣ Præterea nõ meminere, qui adbiberũt, amicos amicis & fratrib⁹ præſtare ſe, ſed non multo poſt diſtringunt gladios: cæterum vino liberati nõ recordantur quæ geſſerint. Annõ igitur, ô viri, præcellit virtute vinũ, quod vim affert talia perpetrandi? Ita locutus conticuit.

CAP. IIII.

ET orſus eſt loqui ſecũdus, cui⁹ erat dictũ de regia potẽtia, Nõnne, ô viri, eximia potẽtia eſt hominum, cum terrã mareq; teneant, cũctáque his cõprehenſa? Atqui rex longe eſt potentior, vt qui dominetur illis & imperet omnib⁹, & quæcũque præceperit eis, exequuntur. Si quib⁹ edixerit vt bellum inferant alij alijs, faciunt: ſi miſerit eos in hoſtes, eunt, demoliuntur mõtes, muros & turres, trucidãt, & trucidãtur, nec regis excedũt imperium. Quod ſi vicerint, omnia regi tã quæ præda parta ſũt, quàm belligerãt, ſed exercẽt agriculturã, hi rurſum, cũ quod

¶1.i. vt omnia vocemus ad talẽtorũ ſummã, & mera crepem⁹ talẽta, quaſi ditiſſimi quales nobis videmur per ebrietatem. al. facit vt quis æquo põdere loquatur omnia, id eſt citra diſcrimen, & pari põdere. al. cũ pondere, id eſt grandiloqua, & quaſi ταλαντιαῖα. al. omnia cũ pondere & molimine propter linguæ grauitatem. Sed prim⁹ ſenſus optime videt quadrare.

ſeminarant meſſuerint, regi ferunt: & alij compellentes alios, vectigal pendunt eidem, quanuis ipſe ſit vnicus. Si iuſſit occidere, occidunt: ſi dimittere, dimittunt: iuſſit ferire, feriunt: iuſſit deuaſtare, deuaſtant: iuſſit ædificare, ædificant: iuſſit excindere, excindunt: iuſſit plantare, plantant: omniſque populus, & poteſtates eius, vnum audiunt. Adhæc autem ipſe recumbit, edit, bibit, & dormit: illi vero circa eum agunt vndique cuſtodiam, nec poteſtatem habet diſcedendi quiſquam, réſque ſuas agendi, quo minus dicto ſit audiens. Quid eſt, ô viri, cur non ſit rex potentiſſimus, cui tanta præſtatur obedientia? Cúmque tacuiſſet hic, tertius inde qui de mulieribus & veritate propoſuerat, (is autem erat Zorobabel,) loqui cœpit. O viri, nequaquam magni regis, aut multorum hominum, vinive ſuprema eſt potentia. Quid igitur ſuperius eſt, aut dominatur illis? nônne mulieres? Mulieres regem ipſum, omnémque populum qui terra marique dominatur, genuerunt. Ex his nati ſunt, & ab ipſis educati iidem illi plantatores vinearum, è quibus vinum gignitur. Hæ veſtes hominũ conficiunt, hæ decus hominibus conciliãt, nec poſſunt homines carere mulieribus. Quod ſi qui congeſſerint aurum aut argentum, aut quicquid eſt rerum conſpicuarũ, nônne mulieris vnius pulchritudine formáque præſtãtis amore capti, relictis his omnibus, ora conuertunt in eam, & hiantes reſpiciunt? omnéſque eam exoptant magis quàm vel aurum, vel argentum, aut quicquam rerum elegantium? Relinquit homo patrem ſuum qui enutriuit ipſum, &[1]proprium ſolum,[1] & ad vxorem ſuam adhæreſcit. Cum vxore vitam ponit, & nec patris, nec matris, neque patriæ deſiderio tangitur. Vel hinc cognoſcatis dominari vobis mulieres. Nônne laboratis & molimini, omniáque datis & defertis mulieribus? Quid? quòd homo in viam accepto gladio ſuo, ad latrocinia furtáque perpetranda, aut ad mare flumináque nauiganda, progreditur, aut in conſpectum leonis it, aut per tenebras ambulat? deinde furando, rapiendo, compilandóque parta aſportat ad amicam, adeóque vxorem ſuã magis quàm patrem aut matrẽ homo diligit. Iámque ex aſpectu mulierũ dementes facti ſunt multi, aut propter eaſdem in ſeruitutem redacti ſunt: perierunt item, lapſi ſunt, & peccauerũt mulierum cauſa plurimi. Quapropter nũc mihi credite. Nônne rex poteſtate ſua magnus eſt? nônne omnes terræ reformidant eum tangere? Atqui ſpectabam hunc ipſum, & Apamen[2]Bartaci[2] illius admirandi filiam pellicem regiam, ſedentem ad dexteram eius, & auferẽtem diadema de capite regio, ſibique imponentẽ, atque etiam feriebat regem ſiniſtra: ille vero ſuper his contemplabatur eam ore hianti. Si arriſerit ei, ridet: ſin indignata fuerit, blanditur eidem, vt ſibi reconcilietur. Quid eſt, ô viri, cur mulieres non ſint præpotentes, cum deſignent talia? Tum rex & proceres alius aliũ intuebantur. Porrò autem aggreſſus eſt de veritate dicere, Nônne, ô viri, præpotentes ſunt mulieres, ingens autem terra, cælum excelſum, & ſol curſu rapidus? nam in orbe cæli vertitur, rurſúmque recurrit vno die in locum priſtinum. nônne qui facit hæc magnus eſt? Atqui maior eſt veritas, & ante omnia potentiſſima. Veritatem[3]prædicat[3]vniuerſus orbis, cælum etiã ipſam celebrat, omniſque rerum natura exhorreſcit eam, & tremiſcit: nec[4]vitioſi[4] quicquam illi coniunctum eſt.[5]Vitioſum eſt[5] vinum, vitioſus rex, vitioſæ mulieres, vitioſa omnis hominum progenies, vitioſaque opera ipſorum omnia, nec eſt in eis[6]integritas,[6] vitióque adeò ſuo peribunt: veritas autem manet & viget in æternum, viuit, & in omne ſeculum exuperat, neque eſt apud ipſam reſpectus perſonarum aut diſcrimen, ſed quæ iuſta ſunt peragit, ab omni iniuſtitia & improbitate ſibi temperans. Facta eius nemo non approbat, neque eſt vlla in iudicio eius iniquitas. Ipſa denique & virtus eſt, & regnum, & poteſtas

¶1 vl, patriam ſuã.

¶2 Al, Bezacis.

¶3 vl. inuocat.

¶4 vl, iniqui.

¶5 הבל habet Ioſephus Hebr. i. Vanum.

¶6 vl, verſus.

metentes, afferunt tributa regi: & ipſe vnus ſolus ſi dixerit, Occidite, occidunt: dixerit, Remittite, remittũt: dixerit, Percutite, percutiunt, dixerit, Exterminate, exterminãt: dixerit, Aedificate, ædificãt: dixerit, Excidite, excidunt: dixerit, Plantate, plantant: & omnis plebs, & virtutes eum obaudiunt, & ſuper hoc ipſe recumbit, & bibit, & dormit. Hi autem cuſtodiunt in circuitu eum, & non poſſunt ire ſinguli, & facere opera ſua, ſed in dicto obaudientes ſunt ei. Viri, quomodo non præcellit rex, qui ſic diffamatur? Et tacuit. Tertius qui dixerat de mulieribus & veritate, (hic eſt Zorobabel,) cœpit loqui. Viri, non magnus rex, & multi homines, nec vinũ præcellit. Quis eſt ergo, qui dominatur eorum? Nônne mulieres genuerunt regem, & omnem populum, qui dominatur mari & terræ: & ex illis nati ſunt, & ipſæ educauerunt eos qui plantauerũt vineas ex quibus vinum fit? Et ipſæ faciunt ſtolas omniũ hominum, & ipſæ faciunt gloriam hominibus, & non poſſunt homines ſeparari à mulieribus. Si congregauerint aurum & argentum, & omnem rem ſpecioſam, & viderint mulierem vnam bono habitu & bona ſpecie, omnia hæc relinquentes in eam intendunt, & aperto ore conſpiciunt, & eã alliciunt magis quàm aurum & argẽtum, & omnem rem precioſam. Homo patrem ſuum relinquit qui enutriuit illum, & ſuam regionem, & ad mulierem ſe coniungit. Et cum muliere remittit animam: & neque patrem meminit, neque matrem, neque regionem. Et hinc oportet vos ſcire, quoniam mulieres dominantur veſtri. Nônne doletis? Et accipit homo gladium ſuum: & vadit in viam facere furta, & homicidia, & mare nauigare & flumina, & leonẽ videt, & in tenebris ingreditur: & cum furtum fecerit, & fraudes, & rapinas, amabili ſuæ affert. Et iterum, diligit homo vxorem ſuam magis, quàm patrẽ aut matrem. Et multi dementes facti ſunt propter vxores ſuas: & ſerui facti ſunt propter illas, & multi perierunt & iugulati ſunt, & peccauerũt propter mulieres. Et nũc credite mihi, quia magnus eſt rex in poteſtate ſua: quoniã omnes regiones verentur tangere eum. Videbam tamen Apemen filiam Bezacis mirifici concubinam regis, ſedentem iuxta regem ad dexteram, & auferẽtem diadema de capite eius, & imponẽtem ſibi, & palmis cædebat regem de ſiniſtra manu. Et ſuper hæc aperto ore intuebatur eam: & ſi arriſerit ei, ridet. nam ſi indignata ei fuerit, blanditur, donec reconcilietur in gratiam. O viri, cur non ſunt fortiores mulieres? Magna eſt terra, & excelſum eſt cælũ: quis iſta agit? Et tunc rex, & purpurati intuebãtur in alterutrum. Et inchoauit loqui de veritate. O viri, nônne fortes ſunt mulieres? Magna eſt terra, & excelſum eſt cælum: & velox curſus ſolis conuertit in gyro cælum in locum ſuum in vna die. Nônne magnificus eſt qui hæc facit, & veritas magna, & fortior præ omnibus? Omnis terra veritatem inuocat, cælũ etiam ipſam benedicit, & omnia opera mouentur & tremunt eam, & non eſt cum ea quicquam iniquum. Vinum iniquum, iniquus rex, iniquæ mulieres, iniqui omnes filij hominum, & iniqua illorum omnia opera, & nõ eſt in ipſis veritas, & in ſua iniquitate peribũt, & veritas manet, & inualeſcit in æternum, & viuit, & obtinet in ſecula ſeculorum. Nec eſt apud eam accipere perſonas, neque differentias: ſed quæ iuſta ſunt facit omnibus, iniuſtis ac malignis, & omnes benignantur in operibus eius. Et non eſt in iudicio eius iniquũ, ſed fortitudo, & regnũ, & poteſtas [illegible]

& maieſtas omnium æuorum. Benedictus Deus ve
ritatis. Et deſijt loquendo. Et omnes populi clama
uerunt, & dixerunt, Magna eſt veritas, & præualet.
Tunc rex ait illi, Pete, ſi quid vis amplius, quàm quę
ſcripta ſunt, & dabo tibi, ſecundum quod inuentus
es ſapientior proximis, & proximus mihi ſedebis,
& cognatus meus vocaberis. Tunc ait regi, Memor
eſto voti tui, quod vouiſti, ædificare Ieruſalem, in
die qua regnum accepiſti: & omnia vaſa quæ accepta
ſunt ex Ieruſalem, remittere, quę ſeparauit Cy
rus, quando mactauit Babyloniam, & voluit remit-
tere ea ibi. Et tu vouiſti ædificare tẽplum, quod in-
cenderunt Idumæi, quando exterminata eſt Iudæa
à Chaldæis. Et nunc hoc eſt quod poſtulo Domine,
& quod peto, hoc eſt maieſtas quod à te poſtulo, vt
facias votum quod vouiſti regi cæli ex ore tuo. Tūc
ſurgens Darius rex, oſculatus eſt illum: & ſcripſit
epiſtolam ad omnes diſpenſatores, & præfectos, &
purpuratos, vt deducerent eum, & eos qui cum illo
erant, omnes aſcendentes ædificare Ieruſalem. Et
omnibus præfectis qui erant in Syria, & Phœnice,
& Libano ſcripſit epiſtolas, vt traherent ligna cedri
na à Libano in Ieruſalem, vt ædificarent cum eis ci
uitatem. Et ſcripſit omnibus Iudæis qui aſcende-
bant à regno in Iudæam pro libertate, omnem po
tentem, & magiſtratum, & præfectum non ſuper-
uenire ad ianuas ipſorum, & omnẽ regionem quã
obtinuerant immunem eſſe eis, & Idumæi relin-
querent caſtella quæ obtinent Iudæorum, & in ſtru-
cturam templi dare per ſingulos annos talenta vi-
ginti, vſque dum perædificaretur: & ſuper ſacrariũ
holocautomata vſtulare quotidie, ſicut habent præ-
ceptum: alia talenta decem offerre per ſingulos an
nos, & omnibus qui procedunt à Babylonia con-
dere ciuitatem: vt eſſet libertas tam ipſis quàm fi-
liis eorum, & omnibus ſacerdotibus qui præcedũt.
Scripſit autẽ & quantitatem, & ſacram ſtolam iuſ-
ſit dari in qua deſeruirent: & Leuitis ſcripſit dare
ſumptus, vſque in diem qua conſummabitur do-
mus, & Ieruſalem extruetur: & omnibus cuſtodien
tibus ciuitatem, ſcripſit dari ei ſortes & ſtipendia.
Et dimiſit omnia vaſa quæcunque ſeparauerat Cy-
rus à Babylonia: & omnia quæcunque dixit Cyrus,
& ipſe præcepit fieri, & mitti Ieruſalem. Et cũ pro-
ceſſiſſet ille adoleſcens, eleuans faciem in Ieruſalẽ,
benedixit regem cæli, & dixit, Abs te eſt victoria, &
abs te eſt ſapientia & claritas. Et ego ſeruus tuus
ſum. Benedictus es, qui dediſti mihi ſapientiam, &
tibi confitebor Domine Deus patrum noſtrorum.
Et accepit epiſtolas, & profectus eſt in Babyloniam.
Et venit, & nũtiauit fratribus ſuis omnibus qui fue
runt in Babylonia: & benedixerunt Deum patrum
ſuorum, quoniam dedit illis remiſſionem & refri-
gerium, vt aſcenderent & ædificarent Ieruſalem, &
templum vbi nominatum eſt nomen eius in ipſo:
& exultauerunt cum muſicis & lætitia diebus ſe-
ptem.

CAP. V.

Poſt hæc autem electi ſunt, vt aſcenderent prin-
cipes pagorum per domos, & tribus ſuas, & vxo
res illorum, & filij & filiæ eorum, & ſerui & ancil-
læ ipſorum, & pecora eorũ. Et Darius rex miſit vnà
cum eis equites mille, donec deducerent eos in Ie-
ruſalem cum pace, & cum muſicis, & cũ tympanis
& tibijs: & omnes fratres erant ludentes, & fecit eos
aſcendere ſimul cum eis. Et hæc ſunt nomina viro-
rũ, qui aſcẽderũt per pagos ſuos in tribus, & in par
tem principatus ipſorũ. ¶ Sacerdotes: Filij Phinees,
filij Aaron, Ieſus filius Ioſedec, Ioacim filius Zoro-
babel filij Salathiel de domo Dauid, ex progenie
Phares, de tribu Iuda, qui locut' eſt ſub Dario rege

& maieſtas omnium ſeculorum. Perbeatus eſt Deus
veritatis. His dictis cũ conticuiſſet, exclamauit vni-
uerſus populus, & pronũciauit, Ingens eſt veritas,
& potiſſima. Tum rex dixit illi, Pete ſi quid vis am
plius etiã quàm quæ ſcripta ſunt, & tibi dabimus:
propterea quòd repertus es cæteris ſapientior, & ſe
debis mihi proximus, cognatúſq; meus vocaberis.
Tum ille regi, Memẽto, inquit, voti illius, quod eo-
dem, quo regnum adeptus es, die nuncupaſti pro
ædificandis Ieroſolymis, próque vaſis quæ indidem
ablata fuerant, remittendis, quæ Cyrus excepit (cum
de excindenda Babylone vota feciſſet,) & illuc ſe re
miſſurum nuncupauit. Vouiſti enim ædificaturum
te templum illud quod incenderunt Idumæi, cum
Iudæa à Chaldæis deuaſtata eſt. Nunc igitur hoc
eſt quod abs te poſtulo Domine rex, & contendo:
hæc eſt illa quam abs te peto magnificentia: oro,
inquam, vt votum ſoluas, quod te regi cæli redditu
rum ore tuo vouiſti. Ibi tum exurrexit Darius rex,
& oſculatus eſt illum: ſcripſitque in gratiam eius
ad omnes diſpenſatores, præſides, imperatores &
præfectos epiſtolas, vt & eum & omnes ad ædificã-
dam Ieroſolymam cum eo proficiſcentes deduce-
rent. Epiſtolas item omnibus præſidibus in Cœleſy
ria, in Phœnicia, & in Libano ſcripſit, vt curarent li
gna cedrina transportanda à Libano Ieroſolymã,
& eum ad ædificandam vrbem adiutarent. Prater-
ea libellum dedit immunitatis ergò Iudæis omni-
bus è regno in Iudæam proficiſcẽtibus, ne quiſquã
poteſtatem gerens, præſes, præfectus, aut diſpenſa-
tor ad fores eorum accederet, ſed tota quam poſſi-
derent regio immunis ipſis eſſet, vtque Idumæi ca-
ſtellis Iudæorũ quæ inſidebant, decederent. In ſtru-
cturam quoque templi vt tribuerentur vicena in
ſingulos annos talenta, vſque dum perędificaretur,
& ad ſacrificanda ſuper aram holocauſta ſingulis
diebus (quibus immolandi ſeptenadena præceptum
habebant,) alia in ſingulos annos dena talenta. Ad
hæc vt omnes ad vrbẽ condẽdam è Babylonia pro-
ficiſcentes libertatem haberent tam ipſi, quàm ip-
ſorũ progenies, & item ſacerdotes omnes qui pro-
ficiſcerentur. Perſcripſit autẽ & ſumptum, ſacrũm-
que ſacris obeundis veſtitum Leuitis, donec tem-
plum abſolueretur, & Ieroſolyma extrueretur, ſup
peditandum. Cuſtodiam inſuper vrbis agentibus
penſiones & ſtipendia cõſtituit, & omnia vaſa quæ
Cyrus Babylone extulerat, miſſa fecit: atque adeo
quæcunque Cyrus edixerat, ipſe quoque præſtanda
mandauit, & Ieroſolymam amittenda. Egreſſus er-
go iuuenis, ſublata in cælum facie, Ieroſolymã ver
ſus, regem cæli ſalutauit his verbis, Abs te victoria,
abs te ſapientia, & abs te gloria proficiſcitur: ego
vero ſeruus tuus ſum. Tu prædicãdus es, qui ſapien
tiam mihi contuliſti. Itaque tibi gratias ago Domi
ne Deus patrum noſtrorum. Cúmque ſumptis epi-
ſtolis profectus veniſſet Babylonem, & nũcium fra
tribus ſuis attuliſſet omnibus, laudauerũt illi Deum
maiorum ſuorum, quòd dediſſet ipſis miſſionem &
laxamentum ad proficiſcẽdum, & Ieroſolymam ac
templum de nomine ipſius percelebratũ ædifican-
dum: atque exultabundi cantibus & lætitia dies ſe-
ptem conſumpſerunt.

CAP. V.

His rebus actis, delecti fuerunt in profectionem
principes fam illarum paternarum, iuxta tri-
bus ſuas cum vxoribus, filijs & filiabus, ſeruis & an
cillis, ac iumentis ſuis: miſitque vnà cum eis Darius
mille equites, quibus commendauit deducendos il-
los, donec eos tuto reſtituiſſent Ieroſolymam, cum
cantibus, tympanis & tibijs: omnes enim fratres ip-
ſorum ludebant. ¶ Sacerdotes prognati Phinees
filio Aaronis. Ieſus filius Ioſedec Saraia prognati. Et Ioachim filius Zorobabelis Salathie-
le nati de genere Dauidico, ex progenie Phares, tribulis autem Iudæ: qui ſub Dario rege

Digitized by Google

rſarum ſermones ſapientes habuit, anno regni
us ſecundo, menſe primo Niſan. Hi ſunt autẽ Iu-
ri reduces ab exilio captiuitatis, quos Babylonem
duxerat Nabuchodonozor rex Babylonis, vnde
uerti ſunt Hieroſolymam & in reliquam Iudæã,
ſuam quiſque ciuitatem profecti cũ Zorobabele
Ieſu, cum Neemia &[1]Zacharia, Reeſaia,[2] Enenio,
ardochæo, Belſano, Miſpharaſo, Reelia, Rehumo,
Baana ducibus ſuis. ¶ Numerus gentilium, & du-
s eorum. Prognatorum Phareos, duo millia cen-
m ſeptuagintaduo. Prognati Schaphatia[2] trecenti
ptuagintaduo. Prognati Areh, ſeptingenti quin-
aginta [3] ſeptem.[3] Prognatorum Phahathmoab,
um prognatis Ieſchua Ioab,] duo millia octingen
duodecim. Prognati Elam, mille ducenti quin-
aginta quatuor. Prognati Zathui, noningẽti qua-
aginta quinq;. Prognati Corbe, ſeptingenti quin-
e. Prognati Bani, ſexingenti quadraginta [..] octo.[']
rognati Bibai, ſexingenti viginti tres. Prognato-
m[4] Azgad,[+] tria millia ducenti viginti duo.[']Pro-
nati Adonicam, ſexingenti ſexaginta[5] ſeptẽ.[']Pro-
natorũ[6] Bagoi,[']duo millia ſexaginta ſex. Prognati
Adin,[']quadringẽti quinquaginta quatuor. Progna
Ater Ihezecia, nonaginta[8] octo.['] Prognati Cellã,
Azeta, ſexaginta ſeptem. Prognati [9]Azuran, qua-
ringenti triginta duo.[']Prognati Anania, centum.
nus prognatorum Arom. Prognati Bazai, trecenti
ginti [..] tres.['] Prognati Arſiphurith, cẽtum & duo.
rognatorum Meterus, tria millia quinque. Oriũ-
i ex Bethlehem, centũ viginti tres. Oriundi ex Ne-
phah, quinquaginta[+] quinque.['] Oriundi ex Ana-
oth,[10] centum[']viginti octo. Oriundi ex Bethſcha-
os, quadraginta duo. Oriundi ex Cariathiarim, vi
inti quinque. Oriundi ex Chaphirah & Beroth, ſe-
tingenti quadraginta tres. Oriundi ex Pirah, ſe-
tingenti.[11] Oriũdi ex Chadias,[']& Ammidioi, qua-
ringenti viginti duo. Oriundi ex Haramah, & Ga-
aa, ſexingenti viginti vnus. Oriundi ex[']Macamos[']
entum viginti duo. Oriundi ex[12] Bethel, quinqua-
inta duo. Oriũdi ex[13] Nebo,['] centum quinquagin-
a ſex. Oriundi [..]Calamolao,[']& Ono, ſeptingenti vi-
inti quinque. Oriundi Ierecho, trecenti quadragin
a quinq;. Oriundorum[14] Sanaah,[']tria millia trecẽ-
triginta. Sacerdotes. Ab Iedaia Ieſu prognato
filios[15] Sanaſib[']propagati noningenti ſeptuagin
[+] duo. Prognati[16] Emer,[']mille quinquaginta duo.
rognati[17] Phaſchhur,[']mille quadraginta ſeptem.[']
rognati[18] Charim, mille ſeptẽdecim. Leuitæ. Pro-
nati Ieſchue, & Cadmiel, & Banne, & Suia, ſeptua-
inta quatuor filij. Cãtores ſacri. Prognati Aſaph,
entũ quadraginta octo. Oſtiarij. Prognati Scha-
m. Prognati[19] Ater. Prognati Talmon. Prognati
Acub. Prognati Hateta. Prognati[21] Schobi. Vniuer
centum triginta nouem. [22]Sacrorum miniſtri.
rognati Zeha, prognati Haſchupha, prognati Ta-
oth, prognati Ceros, prognati [23]Suia,['] prognati
Phaleu. prognati Labana, prognati Hagaba, pro-
ati[15] Acub,[']prognati Vta, prognati Cetab. progna
Hagab, prognati[16] Sibai,['] prognati Hanan, pro-
ati [17] Cathua.['] prognati, [18] Geddur,['] prognati
Raia,[']prognati[10] Daiſan,[']prognati[31] Necoda,[']pro-
nati Chaſeba, pgnati[32] Gazema,[']prognati[33] Azia,[']

Perſarũ ſermones mirificos in ſecundo anno regni
ipſius menſe Niſan primo. Sunt autẽ hi, qui aſcẽde-
runt ex Iudæa de captiuitate trãſmigrationis, quos
tranſmigrauit Nabuchodonoſor rex Babylonis in
Babylonẽ, & reuerſus eſt in Ieruſalem. Et reliquam
partem Iudææ vnuſquiſque in ciuitatem ſuam, qui
venerunt cum Zorobabel & Ieſu, Nehemias, Atte-
res, Elimeo, Emmanio, Mardocheo, Beelſuro, Me-
pſatochor, Olioro, Emonia vnus de principibus eo-
rum. ¶ Et numerus à gentilibus eorum, ex præpoſi-
tis eorum. Filij Phares, duo millia centum ſeptua-
gintaduo. Filij Ares, tria millia centũ quinquagin-
ta ſeptem. Filij Phœmo, cẽtum quadraginta duo.
filijs Ieſu & Ioabes, mille trecenti duo. Filij Den-
duo millia quadringenti ſeptuaginta. Filij Cho-
ba, ducenti quinque. Filij Banica, centum ſexagin-
ta octo. Filij Bebech, quadringẽti tres. Filij A
quadringẽti viginti ſeptem. Filij Chan, trigin-
ptem. Filij Zoroar, duo millia ſexaginta ſeptem.
lij Adin, quadringenti ſexaginta vnus. Filij A
ctis, centum octo. Filij Ciaſo & Zelas, cẽtum ſeptem
Filij Azoroc, quadringenti triginta nouem. Filij
darbone, centum triginta duo. Filij Anania,
triginta. Filij Aſoni, nonaginta. Filij Maſer,
dringẽti viginti duo. Filij Zaberus, nonagin
que. Filij Sepolemon, centum viginti tres. Fi
popes, quinquaginta quinque. Filij Hec'hana
tum quinquaginta octo. Filij Cebethamus,
triginta duo. Filij Crearpatros, qui Enocadies, &
dix, quadringenti viginti tres: qui ex Grama
bea, centum viginti vnus: qui ex Beſſelon, & C
ge, ſexaginta quinque: qui ex Baſtaro, cẽtum vi
ti duo. Qui ex Bechenobes, quinquaginta quin
Filij Liptis, cẽtũ quinquaginta quinq;. Filij L
ni, trecenti quinquaginta ſeptem. Filij Sichem,
centi ſeptuaginta. Filij Suadon, & Cliomus,
ti ſeptuaginta octo. Filij Ericus, duo millia ce
quadraginta quinque. Filij Annas, trecenti ſe
ginta. Sacerdotes. Filij Ieodus, filij Euther,
liaſib, trecenti ſeptuaginta duo. Filij Emerus, d
ti quinquaginta duo. Filij Phaſurij, trecenti qu
quaginta ſeptem. Filij Caree, ducẽti viginti ſep
Leuitæ. Filij Ieſu in Caduhel, & Bamis, & Sere
& Edias, ſeptuaginta quatuor. Omnis numerus à
decimo anno, triginta millia quadringenti ſe
gintaduo. Filij, & filiæ, & vxores, omnis comp
tio, quadraginta millia ducenti quadragin
Filij ſacerdotũ, qui pſallebant in tẽplo. Filij Aſa
centũ viginti octo. Oſtiarij verò. Filij Eſmenu
Azer. [..]ilij Amõ, Filij accuba, Tope filij Tobi. O
cẽtum triginta nouẽ. Sacerdotes ſeruientes in
plo. Filij Sel, filij Gaſpha, filij Tobloch, filij Cari
lij Su, filij Hellu, filij Labana, filij Armacha, filij A
cub, filij Veha, filij Oetha, filij Aggab, filij Obd,
Anani, filij Canna, filij Geddu, filij An, filij Rad
lij Deſanon, filij Nachobe, filij Caſeba, filij Gaz
lij Ozui, filij Sinone, filij Attre, filij Haſtem,
ſiana, filij Manei, filij Naiſſim, filij Accuſu, fi
ſta, filij Azui, filij Fauõ, filij Phaſalon, filij Me
filij Phuſa, filij Caree, filij Barcus, filij Sare,
Coeſi, filij Naſith, filij Agiſti, filij Pedõ. Salomõ

ognati[34] Phinees,[']prognati[35] Aſara,['] prognati[36] Baſtai,['] prognati Aſenah, prognati Meunim, progn
Naphiſim. prognati[37] Bacubuc,['] prognati Hacupha, prognati Harhur, prognati[38] Pharacim.['] progn
raloth, prognati Mehida, prognati[39] Cutha,['] prognati Chareſcha, prognati[40] Barcus,['] prognati Aſ
r.['] prognati Thomoth, prognati[41] Nazib,[']prognati Hatipha. Prognati[42] ſerui Salomonis.[']

t in Græcis. ¶14 Al, ἀννάας. ¶15 Al, Eliaſib. ¶[+] 1. Eſd. 2. tres. ¶16 Sic recti[9] vet[9] interpres. ¶17 Sic
rp. ¶[3] 1. Eſd. 2. n47. ¶18 χαρημ lego. חרב ¶[+] Ita Neem. 7. 1. Eſd. 2. n28. ¶19 Ita recti[9], vt vet[9] interp
ta correcti[9] vetus interpres. ¶21 Propior ita recto vet[9] interp. ¶22 נתנים ¶23 סיעאין ¶24 Al,
vet[9] interpres. ¶26 Vet[9] interpres Obai. ¶27 Vet[9] interpres Cãne. ¶28 Heb. גדל ¶29 ראיח
poſitũ, ἀῖρου. ¶30 Vet[9] interp. Deſana. ¶31 Ita emẽdati[9] ſecũdũ Latinũ veſtigiũ. ¶32 גזם ¶33 עזא
rpres Sinone. ¶35 Al, Attre. ¶36 Al, Haſtem. ¶37 Pro quo corrupte vetus interpres Accuſu. ¶38 Vet
anon. ¶39 Al, Phuſa. ¶40 Ita emẽdatius Latina vetera. ¶41 סיסרא ¶42 נציח ¶43

D eius filij Aſophot, filij Phazida, filij Celi, filij Dedon, filij Geddahel, filij Sephegi, filij Aggia, filij Sachareth, filij Sabathen, filij Caroneth, filij Malſith, filij Ame, filij Saſus, filij Addus, filij Suba, filij Eura, filij Rabotis, filij Phaſphat, filij Malmon. omnes ſacro ſeruientes, & pueri Salomonis, quadringenti octogintaduo. Hi ſunt filij qui aſcenderunt à Thelmela, Thel-harſa: principes eorum, Carmellam, & Careth: & nõ poterãt edicere ciuitates ſuas & progenies ſuas, quemadmodum ſint ex Iſrael. Filij Dalari, filij Tubal, filij Nechodaici. ex ſacerdotibus, qui fungebantur ſacerdotio, & non ſunt inuenti, filij

E Obia, filij Achiſos, filij Addin, qui accepit vxorẽ ex filiabus Phargeleu: & vocati ſunt nomine eius. & horum quæſita eſt generis ſcriptura in prædatura, & non eſt inuenta, & prohibiti ſunt ſacerdotio fungi. Et dixit illis Nehemias & Aſtharas, Ne participentur ſancta, donec exurgat põtifex doctus in oſtenſionem & veritatem. Omnis autem Iſrael erat, exceptis ſeruis & ancillis, quadragintaduo millia trecenti quadraginta. Serui horum & ancillæ, ſeptẽ millia trecenti triginta ſeptem. Cantores & cantatrices, ducenti ſexagintaquinque. Cameli, quadringenti trigintaquinque. Equi, ſeptem millia triginta ſex. Muli, ducenta millia quadragintaquinque. Subiugalia, quinque millia vigintiquinque. Et de propoſitis ipſis per pagos, dum venirẽt in tẽplum Dei, quod erat in Ieruſalem, innouare & ſuſcitare templum in loco ſuo, ſecundum ſuam virtutem: & dare in templum theſaurum operum ſacrum auri mnas duodecim millia, & mnas argẽti quinque millia, & ſtolas ſacerdotales centum. Et habitauerunt ſacerdotes & Leuitæ, & qui exierant de plebe in Ieruſalem & in regione: & ſacri cantores, & oſtiarij, & omnis Iſrael in regionibus ſuis. Inſtãte autem ſeptimo menſe, cùmque eſſent filij Iſrael vnuſquiſque in ſuis rebus, conuenerunt vnanimes in atriũ, quod erat ante ianuam oriẽtalem. Et ſtantes Ieſus filius Ioſedec, & fratres eius ſacerdotes, & Zorobabel filius Salathiel, & huius fratres, parauerunt altare, vt offerrent ſuper illud holocautomata, ſecundum quæ in libro Moyſi hominis Dei ſcripta ſunt. Et conuenerunt ibi ex alijs nationibus terræ, & erexerunt ſacrarium in loco ſuo omnes gentes terræ: & offerebãt hoſtias, & holocautomata Domino matutina. Et egerunt ſcenopegiam, & diem ſolẽnem, ſicut præceptum eſt in lege: & ſacrificia quotidie, ſicut oportebat: & poſt hæc oblationes inſtitutas, & hoſtias ſabbathorum, & neomeniarum, & dierũ ſolemnium omnium ſanctificatorũ. Et quotquot vouebant Domino à neomenia ſeptimi menſis, cœperunt hoſtias offerre Deo, & templum Domini nondum erat ædificatum. Et dederunt pecuniam lapidarijs & fabris, & potum & pabula cum gaudio. Et dederunt carra Sidonijs & Tyrijs, vt tranſueherent illis de Libano trabes cedrinas, & facerent rates in Ioppe portu, ſecundum decretum quod ſcriptum erat eis à Cyro rege Perſarum. Et in ſecundo anno venientes in templum Dei in Ieruſalem, menſe ſecundo inchoauit Zorobabel filius Salathiel, & Ieſus filius Ioſedec, & fratres ipſorum, & ſacerdotes & Leuitæ, & omnes qui venerant de captiuitate

Prognati [44] Hazophoreth, prognati Pharuda, prognati [45] Ieelab, prognati [46] Lozon, prognati [47] Giddael, prognati Saphetia, prognati Agia, prognati Phacareth, prognati [48] Zabin, prognati [49] Sarothie, prognati [50] Maſias, prognati [51] Gar, prognati Addus, prognati Subah, prognati [52] Apherra, prognati [53] Barodis, prognati [54] Sabat, prognati [55] Allom. Vniuerſi verò miniſtri ſacrorum, prognatique ſeruis Salomonis, trecenti ſeptuagintaduo. Hi ſunt qui aſcenderunt à [56] Thelmelah, & Thelharſcha, quorum dux erat [57] Charaathalar, & Aalar: nec poterant familiã aut genus ſuũ quod ab Iſraele ducerẽt, edere. Prognati [58] Dalaia Tubia nato, prognati Necoda, ſexingenti quinquagintaduo. Et è ſacerdotibus, qui ſacerdotio fungebãtur, [59] nec authorem habuerunt, prognati [60] Hobia, prognati Hacoz, prognati [61] Addus, qui duxit Augiam vxorẽ è filiabus Barzillai, & ipſius nomine vocatus eſt. Hi quæſita generis ſui aſſignatione in catalogo, nec inuenta, ſacrificando ſummoti ſunt: & interdixit illis Nehemias & [62] Hatharias, ne ſacris participarẽt, donec exiſteret pontifex inſtructus [63] doctrina & veritate. Cæterum vniuerſi oriundi ab Iſrael, à duodecim annos natis & ephebis, conſtituebant quadraginta millia, præter ſeruos & ancillas: duo millia trecẽti ſexaginta ſerui iſtorum, & ancillarum ſeptẽ millia trecẽtæ quadragintaſeptem: cantores & pſaltriæ, ducenti quadragintaquinque: & equi ſeptingenti trigintaſex. Muli, ducenti quadragintaquinque: aſinorũ quinque millia quingenti vigintiquinque. Porrò è proceribus familiarũ fuerũt qui cum veniſſent ad templum Dei Ieroſolymitanum, vouerent ſe templum illud ſuo loco extructuros pro ſuis quiſq; viribus, & in ſanctum theſaurũ operis erogaturos mille mnas auri, & argenti minarum quinque millia, centúmque veſtes ſacerdotales. Deinde ſacerdotes & Leuitæ ac populares tam Ieroſolymis, quàm in reliqua regione, atque etiam ſacri cantores, & oſtiarij, omnéſque Iſraelitæ ſedes in oppidis ſuis accepere. Inſtante vero menſe ſeptimo, cũ iam Iſraelitæ ſua ſinguli poſſiderent, conueniſſéntque vnanimes in atriũ, quod erat [64] ante portam orientalem, coorti Ieſus filius Iozadec, & fratres eius ſacerdotes, vnáq; Zorobabel filius Salathielis, & fratres eius, altare Dei Iſraelitici holocauſtis ſuper eo immolãdis parauerũt, ſecundum ea quæ in libro Moſis viri illius diuini ſunt imperata. Et quãuis cõueniretur aduerſum eos ex alijs gẽtibus terræ, quæ inimicitias haberent cũ eis, omnéſque gentes terræ vim in eos facerent: aram tamẽ loco ſuo erigebãt, & immolabant hoſtias ſuo tẽpore, holocauſtáq; Domino tam matutina quàm veſpertina: etiã agitabant ſcenopegia ſolenne, vt lege præceptum eſt, ſacrificiáque quotidie, vt cõueniebat, atque inſuper ſacrificia perennia, immolationéſq; ſabbathis, calendis & ſolennibus omnibus ſacratis. Porrò quicũq; vouerant Deo votũ, à calendis ſeptimi menſis cœperunt ei ſacrificia facere, quãuis templum eius [65] nõdum eſſet extructum: pecuniã autem lapicidis & fabris [66] attribuerũt, tum cibaria & potionẽ, carráq; Sidonijs & Tyrijs, vt è Libano materiã cedrinã ratibus in portum Ioppes trãſportatam aduherẽt, ſecundũ edictum ipſis à Cyro Perſarũ rege perſcriptũ. Secũdo [illegible] anno, [67] poſtquã venit ad templum Dei Ieroſolymitanũ menſe ſecundo, Zorobabel filius Salathielis, & Ieſus filius Iozedec cũ fratribus ſuis, ſacerdotéſq; & Leuitę, omnéſque adeo Ieroſolymã è captiuitate

¶44 Cui ſimplior vetus interp. quàm quod in Græco.
¶45 יעלח
¶46 דרקן vnde Latina & Græca corrupta videntur.
¶47 Vnde corruptũ quod eſt in Latino.
¶48 צבינ
¶49 Latin. Charoneth
¶50 Al. Maſith.
¶51 Al. Ame, Saſus.
¶52 Al. Eura. ¶53 Al. Rabotis.
¶54 Al. Phaſphat.
¶55 Al. Malmon.
¶56 Ita emẽdatius, quàm vt Græca.
¶57 Al. Carmellam, & Careth.
¶58 Ita emendatius iuxta veteris iterpretationis veſtigium.
¶59 Nec inuẽti ſunt.
¶60 חביח
¶61 Al. Addin.
¶62 התרשתא
¶63 I. qui doctrina & veritate genus eorum edoceret עד עמד כהן לאורים ולתמים Ita 1. Eſd. 2 vt, põtifex Vrim & Thummim gerens, quod videtur fuiſſe inſigne quoddam in pectorali hoc titulo qui ſacerdotes admoneret officij ſui, quorum in primis eſt doctrinam & veritatem Dei edocere. Et quia hoc quod erat in ſacerdote præcipuum indicabat, ideo per ſynecdochen aliquando ponitur pro ipſo pontifice habitu pontificali inſtructo, vt 1. Reg. 28. aliquando pro toto habitu pontificali in quo conſulere Dominum iuſſi ſunt, vt Num. 27. Deut. 33. Cui etiam ſanctimoniam tribuebant, quòd Deus eo habitu conſultus potiſſimum reſponderet, propter inſtitutum ſuum. Quare 1. Reg. 30. Dauid Ephod requirit. ¶ 1. Eſd. 2. 6720. ¶64 πρὸ[illegible]. ¶65 οὔπω. ¶66 ἔδωκαν. ¶67 לבואם אל בית

reuerſi cœperunt fundaméta ædis Dei iacere, calen
dis ſecundi menſis anni ſecundi, quàm in Iudæã &
Ieroſolymam peruenerant: & Leuitas ab anno æta
tis viceſimo operi Domini præfecerunt. Inſtabant
¶67. 1. eſd. 3 ergo Ieſus cum filijs & fratribus, & Cadmiel[67] fra-
ובניו ter,' filijque Madiabun, & Iodæ illius Heliadune na
¶68 vſ, opi ti cum filijs & fratribus, vno animo Leuitæ omnes
fices vrgen [68] cientes opus,' & ad ædis Dei fabricationem incũ-
tes, quod bentes. Cúmque iam extruerẽt ædem Domini opi-
1. Eſdr. 5. fices, ſacerdotes ſtolati ſtabant cum inſtruméts mu
על עשה ſicis & tubis: & item Leuitæ oriundi ab Aſaph te-
המלאכו nentes cymbala, & decantantes Dominum, atque
more Dauidis regis Iſraelitici prædicantes. Siqui-
dem voces iactabant cum carminibus ei gratulan-
tes, Quippe bonitas eius & gloria per omnem Iſrae
lem perpetua. Omnis autem populus tubis canebat,
& clamitabat magna voce decantando laudes Do-
mini propter extructionem ædis ipſius. Et venie-
bant è ſacerdotibus & Leuitis, ac proceribus fami-
liarum ipſorum, qui priſtinum templum viderant
ætate prouectiores ad ædificationem huius, cum fle
tu magnáque laméntatione, multique cum tibijs ac
ingenti clamore lætabundi, adeò vt populus præ
mentis illis tubas exaudire non poſſet, alioqui tur-
ba erat ingens tuba canentium, quæ procul audi-
retur. Quare cum ſonitum accepiſſent hoſtes tri-
buum Iuda & Beniamin, veniſſentque exploratum,
quidnam ſibi vox ea tubarum vellet, vbi compere-
runt manumiſſos è captiuitate ædem ædificare Do-
mino Deo Iſraelitico, aditis Zorobabele, Ieſu, & fa-
miliarum proceribus, Vna vobiſcum, inquiunt, ædi
ficabimus. ſimiliter enim atq; vos auſcultamus Do-
¶69 ὑμῶν, mino[69] veſtro,' & ipſi ſacrificamus iam inde à tem-
¶70 1. Eſd. poribus [70] Aſcazareth' regis Aſſyriorũ, qui nos huc
4. deduxit. Quibus reſpondit Zorobabel, Ieſus, & pro-
אסר ceres familiarum Iſraeliticarum. Non conuenit no
חדן bis vobiſcum ad ædem Domino deo noſtro ædifi-
candam. Nos enim ædificabimus ſoli Domino Iſ-
raelitico, prout Cyrus Perſarum rex nobis impe-
rauit. At incolæ terræ languidos reddebãt Iudæos,
& oppugnantes eos arcebant ædificando: tum inſi-
dias, factiones atque coitiones moliendo, quo mi-
nus ædificiũ abſolueretur obſtabant per omne tem
pus vitæ Cyri regis. Itaque per biennium prohibiti
ſunt ædificatione, vſq; ad regnũ Darij. CAP. VI.
¶1 Super ANno vero ſecundo regni Darij. Aggæo & Za-
eos. charia, qui filius erat Addo, prophetis' fata ſua'
Iudæis & incolis Iudææ ac Ieroſolymæ, nomine Do
mini Dei Iſraelitici vaticinantibus, eo, inquam, té-
pore Zorobabel Salathiele natus, & Ieſus filius Io-
ſedec extruere cœperunt ædem Domini Ieroſoly-
mitaram, adiungentibus ſe prophetis Domini, &
eos adiuuantibus. Eodem tempore præſto fuerunt
eis Siſennes præfectus Syriæ Phœniciæque, & Sa-
thrabuzanes cum collegis ſuis, & eos interrogaue
runt, Cuiuſnam decreto freti templum hoc ædifi-
catis? & ſtructuram hanc reliquáque omnia moli-
mini? aut qui ſunt opifices iſta perpetrantes? Gra-
tiam tamen ſeniores Iudæorũ conſecuti ſunt à Do
mino, (qui reduces è captiuitate reſpiciebat,) vt nõ
prohiberentur ædificatione, donec ad Dariũ de ipſis
relatum fuiſſet, & renunciatum. ¶Exemplum epi-
ſtolæ ad Dariũ ſcriptæ & miſſæ. SISENNES præ-
fectus Syriæ & Phœniciæ, & Sathrabuzanes, ac col-
legæ in Syria Phœniciáque præſides, regi Dario ſa-
lutem. Omnino notũ eſto domino noſtro regi, nos
Iudææ fines ingreſſos, vbi Ieroſolymam vrbẽ per-
uenimus, deprehendiſſe obnoxios captiuitati ſe-
niores Iudæorum in eadem vrbe Ieroſolyma con-
dentes ædem Domino magnam & nouã politis la-
pidibus pretioſis, tignáq; iam iniuncta parietibus, atque opera ipſa maturari inſtãter, & negotium
ſuccedere ſub manus ipſis ſumma cum magnificentia diligentiáq; perficiẽdum. Cúmque interroga[ſſemus]
ſeniores his verbis, Cuiúſnã iuſſu ædificatis ædem hanc, aut hæc opera ſtatuiſtis? Cum, inquã, ſciſcitat[...]

in Ieruſalem: & fundauerũt tẽplum Dei nouilunio
ſecundi menſis ſecundi anni, cum veniſſent in Iu-
dæam & Ieruſalem. Et ſtatuerunt Leuitas à viginti
annis, ſuper opera Domini: & ſtetit Ieſus & filius
eius, & fratres omnes Leuitæ conſpirantes, & exe-
cutores legis, facientes opera in domo Domini. Et
ſteterunt ſacerdotes habentes ſtolas cum tubis: &
Leuitæ filij Aſaph, habentes cymbala, collaudantes
Dominum, & benedicẽtes ſecundum Dauid regem
Iſrael. Et cantabant canticum Domino, quoniã dul
cedo eius, & honor in ſecula ſuper omnem Iſrael.
Et omnis populus tuba cecinerunt, & proclamaue-
runt voce magna, collaudantes Dominum in ſuſci-
tatione domus Domini. Et venerunt ex ſacerdoti-
bus & Leuitis, & præſidentibus ſecundum pagos ſe-
nioribus, qui viderant priſtinam domum: & ad hu-
ius ædificationem cum clamore & planctu magno,
& multi cum tubis & gaudio magno: intantum vt
populus non audiret tubas propter planctum po-
puli. Turba enim erat tubis canẽs magnificẽ, ita vt
longe audiretur. ¶ Et audierunt inimici tribus Iu-
dæ, & Beniamin: & venerunt ſcire quæ eſſet vox tu-
barum. Et cognouerunt, Quoniam qui erant ex ca-
ptiuitate ædificant templum Domino Deo Iſrael.
Et accedẽtes ad Zorobabel & Ieſum, præpoſitos pa-
gorum, dixerunt eis, Aedificabimus vnà vobiſcum:
ſimiliter enim audiuimus Dominum veſtrũ, & [...]
pariter incedimus à diebus Aſbazareth regis A[ſſy-]
riorum, qui tranſmigrauit nos huc. Et dixit illis [Zo-]
robabel, & Ieſus, & principes pagorum Iſrael, [...]
eſt nobis & vobis ædificare domum Dei noſtri. [...]
enim ſoli ædificabimus Domino Iſrael ſecũdum [...]
quæ præcepit nobis Cyrus rex Perſarum. Gentes [...]
tem terræ incumbẽtes his qui ſunt in Iudæa, & [...]
nantes opus ædificationis & inſidias, & populos [...]
ducentes, prohibebant eos ædificare, & aggreſſu[s]
exercentes impedierunt, ne conſummaretur ædi[fi-]
ciũ omni tempore vitæ Cyri regis, & protraxer[unt]
ſtructuram per biennium vſque ad Darij regn[um.]

CAP. VI.

IN ſecundo autem anno regni Darij prophet[auit]
Aggæus, & Zacharias filius Addin, propheta[e a-]
pud Iudæam & Ieruſalem in nomine Dei Iſrael [...]
per eos. Tunc ſtans Zorobabel filius Salathiel, & I[e-]
ſus filius Ioſedec, inchoauerunt ædificare do[mum]
Domini, quæ eſt in Ieruſalem: cũ adeſſent eis p[ro-]
phetæ Domini, & adiuuarent eos. In ipſo temp[ore]
venit ad illos Siſennes ſubregulus Syriæ, & Phœ[ni-]
cis, & Satrabuzanes, & ſodales eius, & dixerunt [...]
Quo præcipiente vobis domum hanc ædificatis, [&]
tectum iſtud, & alia omnia perficitis? Et qui ſ[unt]
ſtructores qui hæc ædificant? Et habuerunt grat[iam]
viſitatione facta ſuper eos, qui erant ex captiui[tate]
à Domino ſeniores Iudæorum, & nõ ſunt impe[diti]
ædificare, donec ſignificaretur Dario de omni[bus]
iſtis, & reſponſum acciperetur. ¶Exemplum epi[ſto-]
læ quam miſerũt Dario. SISENNES ſubregul[us]
Syriæ, & Phœnicis, & Satrabuzanes, & ſodales [...]
in Syria & Phœnice præſides, regi Dario ſalu[tem.]
Omnia nota ſint Domino regi, quòd cum veni[ſſe-]
mus in regionem Iudææ, & introiſſemus in Ieru[ſa-]
lem, inuenimus ædificantes domum Dei magn[am,]
& templum ex lapidibus politis, & magnis & p[re-]
tioſis materijs in parietibus: & opera illa in[...]
fieri, & ſuffragare, & proſperare in manibus eo[rum,]
& in omni gloria quàm diligentiſſime perfici. T[unc]
interrogauimus ſeniores, dicentes, Quo permi[ſſu]
vobis ædificatis domum iſtam, & opera hæc fund[a-]
tis? Ideo autem interrogauimus eos, vt notum [...]

Digitized by Google

eremus tibi homines & præpoſitos: & nominum ſcripturam præpoſitorũ poſtulauimus illos. At illi reſponderunt nobis, dicentes, Nos ſumus ſerui Do-
4. mini, qui fecit cœlum & terrã: ¶ & ædificabatur hæc domus ante annos iſtos multos à rege Iſrael magno & fortiſſimo, & conſummata eſt. Et quoniam patres noſtri exacerbantes erant, & peccauerunt in Deum Iſrael, ¶ tradidit eos in manus Nabuchodonoſor regis Babyloniæ, regis Chaldæorum: & domum illam demolientes incenderunt, & populum captiuum duxerunt in Babylonem. ¶ In primo anno regnante Cyro rege Babyloniæ, ſcripſit Cyrus rex domum hanc ædificare: & illa ſacra vaſa aurea & argentea quæ extulerat Nabuchodonoſor de domo quæ eſt in Ieruſalem, & conſecrauerat ea in ſuo téplo, rurſus protulit ea Cyrus rex de templo quod erat in Babylonia, & tradita ſunt Zorobabel, & Salmanaſaro ſubregulo: & præceptum eſt eis vt offerrent hæc vaſa, & reponerent in templo, quod erat in Ieruſalem, & ipſum téplum Dei ædificare in loco ſuo. Tunc Salmanaſarus ſubiecit fundaméta domus Domini, quæ eſt in Ieruſalem: & exinde vſque nunc ædificatur, & non accepit conſummationem. Nunc ergo ſi iudicatur à te ô rex, perquiratur in regalibus bibliothecis Cyri regis quæ ſunt in Babylonia. & ſi inuentum fuerit conſilio Cyri regis cœptã eſſe ſtructuram domus Domini, quæ eſt in Ieruſalem, & iudicatur à domino rege noſtro, ſcribat de his nobis. ¶ Tunc Darius rex præcepit inquiri in bibliothecis: & inuentus eſt in Ecbathanis oppido, quod eſt in Media regione, locus vnus in quo ſcripta erant iſta, ANNO PRIMO regnante Cyro rex Cyrus præcepit domum Domini quæ eſt in Ieruſalem ædificare, vbi incédebant igni aſſiduo: cuius altitudo ſit cubitorum decem, & latitudo cubitorum ſexaginta, quadratum lapidibus politis tribus & meniano ligneo eiuſdem regionis, & menia ... nouo: & impendia dari de domo Cyri regis: & ſacra vaſa domus Domini tã aurea quàm argentea, quæ extulit Nabuchodonoſor in domũ Domini, quæ eſt in Ieruſalem, vbi erant poſita, vt ponerentur illic. Et præcepit curã agere Siſennem ſubregulum Syriæ, & Phœnicis, & Sathrabuzanem, & ſocios eius, & qui ordinati erant in Syria & Phœnice præſides, vt abſtinerent ſe ab eodem loco. Et ego ... præcepi in eorum ædificare: & proſpexi, vt ... eos qui ſunt ex captiuitate Iudæorũ, donec conſummetur templum ædis Domini: & à vexa... tributorum Cœleſyriæ & Phœnicis, diligéter ... dari his hominibus ad ſacrificium Domini, Zorobabel præfecto, ad tauros, & arietes, & ... ſimiliter autem & frumentum, & ſal, & vinum, & oleum inſtanter per ſingulos annos, prout ... qui ſunt in Ieruſalem, dictauerunt conſumi quotidie ſine vlla dilatione, vt offerantur libationes ſummo Deo pro rege & pueris eius, & orent pro ipſorum vita: & denũtietur, vt quicunque tranſgreſſi fuerint aliquid ex his quæ ſcripta ſunt, ... accipiatur lignum de ſuis proprijs, ... pendantur, & bona ipſorum regi aſcribãtur. ... & Dominus, cuius nomen inuocatum eſt ... exterminet omnem regem & gentem, qui manum ſuam extenderit prohibere, aut male tractare ... Domini illam quę eſt in Ieruſalem. Ego ... rex decreui quàm diligentiſſime ſecundum ...

CAP. VII.

Tunc Siſennes ſubregulus Cœleſyriæ & Phœnicis, & Sathrabuzanes, & ſodales obſecuti his quę ... rege erant decreta, inſiſtebant ſacroſanctis operibus diligentiſſime, cooperantes cum ſenioribus Iudæorum principibus Syriæ, & proſperè ... ſanctis inſtabant operibus, ſenioribus ſacerdotũ ædilibúſq; tépli ferétes auxiliũ. Et ſucce-

mus viros his rebus authores tibi ſignificandi, ſcribendiq; cauſa, & nomina ducum ab ipſis deſcribenda popoſciſſemus, illi nobis in hæc verba reſponderunt, Nos creatoris cœli terræque Domini ſerui ſumus. ¶ Cum autẽ conditum fuiſſet téplum multis antehac annis à rege Iſraelitico magno & præpotente, & eſſet conſummatum, cœleſtis Dominus Iſraelis patres noſtros, quia peccatis exacerbarũt ipſum, tradidit in manus Nabuchodonozoris regis Babyloniæ Chaldæorũ: qui templum hoc demoliti concremauerunt, & populum captiuũ abduxerunt Babylonem. Cyrus autẽ rex anno primo quàm regnum obtinuit in Babylonia regione, diplomata dedit vt téplum hoc ædificaretur, ſacráq; vaſa tam aurea quàm argentea, quæ de templo Ieroſolymitano Nabuchodonoſor abſtulerat, & collocarat in delubro ſuo, ea rurſus inde rex idem Cyrus extulit è delubro illo Babylonico. Fuerunt autẽ attributa Zorobabeli & 'Sanabaſſaro' præfecto, cum mãda- ¶1 1. Eſd.
tis vt eadẽ aſportata vaſa in templo Ieroſolymita- eſt Schaſ
no reponeret, in templo inquam Domini ſuo loco baʒar.
reſtituendo. Tum Sanabaſſarus ille cũ huc aduenisſet, fundaméta iecit ædis Domini Ieroſolymitanæ, quæ cum ex illo ædificetur vſque adhuc, nõdum eſt cõſummationem cõſecuta. Nunc ergo ſi regi videtur, inquiratur in regijs Cyri bibliothecis: & ſi inueniatur decreto Cyri regis cœptam eſſe ſtructurã ædis Domini Ieroſolymitanæ, regique domino noſtro videatur, de his nobis renunciet. Tum rex Darius præcepit vt inquireretur in regijs bibliothecis
quæ ſunt in Babylonia: & inuẽtum eſt in 'Ecbatha- ¶2
nis vrbe,' quæ eſt in regione Media, volumen vnũ, אחמתא
in quo hæc erant memoriæ prodita: Cyrus rex an- 1. Eſdr. 6.
no regni ſui primo mãdauit ædem Domini Ieroſolymis, vbi igni perenni ſacrificetur, ædificandam: cuius altitudo ſit cubitorũ ſexaginta, totidẽmque cubitorum latitudo, cum domicilijs è lapide polito tribus, & vno ex indigena nouóq; ligno domicilio: Vtque de domo Cyri regis tribuãtur impẽdia: & ſacra ædis Domini vaſa, tã aurea quàm argẽtea, quæ templo Ieroſolymitano Nabuchodonoſor extulit, & aſportauit Babylonem, vt reſtituta in idem templum Ieroſolymitanum, quo collocata fuerãt loco reponãtur. Iniunxit autem curã agendam Siſennæ præfecto Syriæ & Phœniciæ, ac Sathrabuzanæ, collegiſq; & delegatis per Syriam Phœniciámq; præſidibus, vt loco abſtineãt: ſinant autẽ Zorobabelem ſeruum Domini & præfectum Iudææ, ſenatũmque Iudæorũ ædem illam Domini eo in loco extruere. Porrò autem ego præcipiẽdum putaui, vt perficiatur ædificium, & auxiliũ accuretur ferendum reducibus à captiuitate Iudæis, donec ædes Domini fuerit abſoluta. Præterea ex tributo Cœleſyriæ & Phœniciæ ſtipẽdium diligẽter præbendũ ijſdem hominibus & præfecto Zorobabeli in ſacra facienda Domino, in tauros, in arietes, in agnos: itẽmq; frumenti, ſalis, vini & olei annua continua, prout ſacerdotes Ieroſolymitani renũciarint inſumi quotidie citra cõtrouerſiam, vt Deo ſummo pro rege & liberis eius ferãtur libamina, & pro vita eorum ſupplicetur. Ad hæc ſancitum eſt, vt quicunque tranſgreſſi fuerint aliquid ſupradictorũ aut ſcriptorum, aut etiam minuerint, vt lignũ tollatur è poſſeſſionibus eorũ, in quo ſuſpendãtur, bonáq; ipſorum regi addicantur. Proindẽque adeò Dominus ille, cuius eſt illic nomẽ percelebratum, aboleat omnem regem aut populum, qui manum ſuam ad prohibendum aut affligendum ædem illam Domini Ieroſolymitanam protenderit. Hæc ego rex Darius decreui, vt ſecundum ea exacte procuretur.

CAP. VII.

Tum Siſennes prefectus Cœleſyriæ Phœniciæq;, & Sathrabuzanes ac collegæ mãdata regis Da-

Digitized by Google

debant opera ſacra propheticoſmunere fungenti-
bus Aggæo & Zacharia vatibus, & ad finem perdu-
cta ſunt iuxta mandatum Domini Dei Iſraelitici,
& decretum Cyri, Darij & Artaxerxis regum Per-
ſicorum, vſque ad ſextum annum regis Darij, quo
templum illud ſacroſanctum conſummatū eſt, ter
tia & viceſima die mēſis Adar, anno ſexto Darij re
gis. Fecerunt autem poſteri Iſraelis tam ſacerdotes
ac Leuitæ, quàm reliqui reduces è captiuitate ſocij
ſecundum præcepta libri Moſaici, & conſecrarunt
in dedicationē templi Dominici tauros centum, du
centos arietes, agnos quadringentos, & pro pecca-
tis totius populi Iſraelitici hœdos duodecim, pro
numero duodecim tribuum Iſraeliticarum, ſacer-
dotibus & Leuitis adornatis iuxta tribus, ſtantibus
in opere Domini Dei Iſraelitici ſecundum præſcri
ptum libri Moſaici, itémque pro ſingulis portis o-
ſtiarijs. Et egerunt Iſraelitæ reduces à captiuitate

¶1.i.ſolenne paſchatis.

¹paſcha² die menſis primi quartadecima, quando lu
ſtrati ſunt ſacerdotes & Leuitæ vnà cum omnibus
ab exilio reducibus. Nam luſtrabantur, & immola

¶1.i.hoſtiā paſchatis.

bāt ¹paſcha² omnibus reuerſis è captiuitate, vnáque
cum omnibus luſtrabātur, & mactabāt paſcha om-
nibus tam fratribus ſuis ſacerdotibus, quàm ſibi-
metipſis. Epulati ſunt itaque Iſraelitæ ab exilio re
duces omnes abalienati à piaculis gentium terræ,
Dominique ſectatores, & celebrauerunt diem feſtū
azymorum ſeptem diebus lætabundi in conſpectu
Domini, quòd conſilium regis Aſſyrici erga eos in-
clinaſſet, vt eis ad manus operibus Domini Dei Iſ-
raelitici admonendas author eſſet. Cap. VIII.

POſt hæc peracta regnante Artaxerxe rege Per-
ſarum, aduenit Eſdras natus Saraia filio Aza-
riæ, filij Helciæ, filij Schalum, filij Zadoc, filij Achi-

¶1 ἐζίου mendoſe, p ἰζερίου. * עזי

tob, filij Amariæ, filij ¹Azariæ, ² filij Merioth, filij Za-
chariæ, filij *Sauia, ¹ filij Bocci, filij Abiſchua, filij
Phinees, filij Eleazar, filij Aaronis primi ſacerdotis.
Hic Eſdras aſcendit è Babylone, ſcriba ingenioſus
in lege Moyſis, quæ data eſt à Deo Iſraelitico: & or
nauit eū rex honoribus, vt qui gratia apud ipſum
in omnibus poſtulatis ſuis valuiſſet. Aſcenderūt au
tem vnà cum eo è poſteris Iſraelis tam ſacerdotes
& Leuitæ, quâm oſtiarij & miniſtri ſacrorum Iero

¶1 Corruptū ita Græcum cōtextum reſtituimus ex Hebræo 1. Eſd. 7.

ſolymam: anno ſeptimo regni Artaxerxis, [² perue
nerūntq; Ieroſolymam] menſe quinto, eodē anno
ſeptimo regni. Nam profecti Babylone noua luna
primi mēſis, [noua luna quinti] Ieroſolymam pro
dato ſibi à Domino ſucceſſu itineris peruenere. Et-
enim Eſdras hic magna pollebat ſcientia, vt nihil
prætermitteret eorum quæ eſſent inſtituenda ex le

¶1 Ratio cur vnà cū eo aſcenderint ſacerdotes, &c.

ge præceptiſque Domini, vtq; omnem Iſraelem ri-
tus omnes & iura edoceret. Huic Eſdræ ſacerdoti, ac
profeſſori legis Dominicæ ſcriptum diploma Arta
xerxis regis oblatū eſt, cuius ſubiectum eſt exem-
plū. ¶REX Artaxerxes Eſdræ ſacerdoti, legiſq; Do
minicæ profeſſori ſalutē. Ego adductus officijs hu-
manitatis, ſtatuendū putaui, vt quiuis ex gente Iu
dæorum ſacerdotes & Leuitæ, qui eſſent in regno
noſtro, quibúſque ita gratū foret, vnà tecum profi-
ciſcerētur in terrā Iſraeliticam. Si quibus igitur eſt
animus, vt mihi & ſeptē amicis meis cōſiliarijs pla
cuit, vnà conſurgant in profectionē: vt ſecundū ea
quæ lex Domini cōtinet, procurent res Iudaicas &
Ieroſolymitanas. Ferant autē Ieroſolymam Domi-
no Iſraelitico munera, quę ego & amici voto nun-
cupauimus, & aurum atq; argentum omne quod in
terra Babylonica cōparari potuerit, Domino ferant
Ieroſolymam, & quod donarijs populi collatū fue-
rit, in templum Domini dei ſui Ieroſolymitanū: v
tam aurū quàm argentū cogatur in tauros, in arie
tes, in agnos, & his ſimilia, ad hoſtias Domino Ie-
roſolymis ad arā eiuſdē Domini dei eorū immolan
das. Ad hæc omnia quęcūque tu cum fratribus tuis

rata ſunt ſacroſancta opera, prophetantibus Ag-
gæo & Zacharia prophetis. Et conſummauerūt om
nia per præceptum Domini Dei Iſrael, & ex conſi-
lio Cyri, & Darij, & Artaxerxis regis Perſarum. Et
conſummata eſt domus noſtra vſque ad tertiam &
viceſimam diem menſis Adar, ſexto anno Darij re
gis. Et fecerunt filij Iſrael, & ſacerdotes & Leuitæ,
& cæteri qui erāt ex captiuitate, qui appoſiti ſunt,
ſecundū ea quæ ſcripta ſunt in libro Moyſi. Et ob-
tulerunt in dedicationem templi Domini, tauros
centum, arietes ducentos, agnos quadringentos, &
hœdos pro peccatis vniuerſi Iſrael, duodecim, ſecū
dum numerum tribuum Iſrael. Et ſteterunt ſacer-
dotes & Leuitę amicti ſtolis per tribus ſuper omnia
opera Domini Dei Iſrael ſecundum librum Moyſi,
& oſtiarij per ſingulas ianuas. Et egerūt filij Iſrael
cum his qui erant ex captiuitate illud phaſe quar-
tadecima luna menſis primi, quando ſanctificati
ſunt ſacerdotes & Leuitæ. Omnes filij captiuitatis
non ſunt ſimul ſanctificati, quia Leuitæ omnes ſi-
mul ſanctificati ſunt. Et immolauerunt phaſe vni-
uerſi filij captiuitatis, & fratribus ſuis ſacerdoti-
bus, & ſibimetipſis. Et manducauerunt filij Iſrael
qui erant ex captiuitate omnes qui remiſerant ab
omnibus execrationibus gentium terrę quærentes
Dominum, & celebrauerunt diem feſtum azymo-
rum ſeptem diebus epulantes in conſpectu Domi-
ni: quoniam conuertit conſilium regis Aſſyriorum
in eos, confortare manus eorum ad opera Domini
Dei Iſrael. CAP. VIII.

ET poſt hunc regnante Artaxerxe Perſarum re-
ge acceſſit Eſdras filius Azariæ, filij Helciæ, filij
Solome, filij Sadoc, filij Achitob, filij Ameri, filij
zahel, filij Bocci, filij Abiſue, filij Phinees, filij Ele-
zari, filij Aaron primi ſacerdotis: hic Eſdras aſcen-
dit de Babylonia, cum eſſet ſcriba & ingenioſus in
lege Moyſi, quæ data eſt à Domino Deo Iſrael
cere & facere. Et dedit ei rex gloriam, quòd inue-
ſet gratiam in omni dignitate & deſyderio in con-
ſpectu eius. Et aſcenderunt ſimul cum ipſo ex
Iſrael, & ſacerdotibus, & Leuitis, & ſacris canto-
bus templi, & oſtiarijs, & ſeruis templi in Ieruſ
Anno ſeptimo regnante Artaxerxe in quinto m
ſe, (hic annus ſeptimus eſt regni,) exeūtes de Ba
lonia nouilunio quinti menſis, venerunt Ieroſ
mam iuxta præceptum illius ſecundum proſp
tem itineris à Domino ipſorum datam eis. In
enim Eſdras magnā diſciplinā obtinebat, ne p
termitteret quicquam eorū, quæ eſſent ex lege
mini & præceptis, & docendo vniuerſum Iſrael
nem iuſtitiam & iudicium. Accedentes autem
ſcribebant ſcripta Artaxerxis regis, tradiderūt
ptum quod obuenerat ab Artaxerxe rege ad E
ſacerdotem, & lectorem legis Domini, cuius ex
plum ſubiectū eſt. ¶REX Artaxerxes Eſdræ ſa
doti & lectori legis Domini, ſalutē. Humanior
iudicans in beneficijs, præcepi eis qui deſyder
gente Iudæorum ſua ſponte, & ex ſacerdotib
Leuitis, qui ſunt in regno meo, comitari tecum
Ieruſalem. Siqui ergo cupiūt ire tecum, conu
& proficiſcantur ſicut placuit mihi & ſeptem a
cis meis conſiliarijs: vt viſitent ea quæ agunt
cundum Iudæam & Ieruſalem, obſeruātes ſicut
bes in lege Domini, & ferant munera Domino
Iſrael, quæ voui ego & amici, Ieruſalē, & omne
rum & argētum, quod inuentum fuerit in regi
Babyloniæ Domino in Ieruſalem cū illo, quod
donatum pro ipſa gēte in tēplum Domini e
quod eſt in Ieruſalem: vt colligatur hoc aurū
gentum ad tauros, & arietes, & agnos, & hœdo
quæ his ſunt cōgruentia, vt offerant hoſtias D
no ſuper altare Domini ipſorū quod eſt in Ieru
lem. Et omnia quæcūque volueris cū fratribus

Digitized by Google

faceres auro & argẽto, perfice pro voluntate tua ſecundam præceptum Domini Dei tui: & ſacroſancta vaſa, quæ data ſunt tibi ad opera domus Domini Dei tui, quæ eſt in Ieruſalem, & cætera quæcunque tibi ſubuenerint ad opera tẽpli Dei tui, dabis de regali gazophylacio: cũ volueris, fratribus tuis facere auro & argento, perfice ſecũdum voluntatẽ Domini. Et ego quidẽ rex Artaxerxes præcepi cuſtodibus theſaurorum Syriæ & Phœnicis, vt quæcunque ſcripſerit Eſdras ſacerdos, & lector legis Domini, diligẽter detur ei vſque ad argẽti talenta centum, ſimiliter & auri: & vſque ad frumenti modios centum, & vini amphoras centum, & alia quæcunque abundant ſine taxatione. Omnia ſecundum legem Dei fiant Deo altiſſimo: ne forte exurgat ira in regno regis, & filij, & filiorum eius. Vobis autem dicitur, vt omnibus ſacerdotibus, & Leuitis, & ſacris cãtoribus, & ſeruis templi, & ſcribis tẽpli huius nullum tributum, neque vlla alia indictio irrogetur, nec habeat quiſquam poteſtatem obijcere eis quicquam. Tu autẽ Eſdra ſecundum ſapiẽtiam Dei conſtitue iudices & arbitros in tota Syria & Phœnice: & omnes qui legem Dei tui non nouerunt, doce: vt quotquot tranſgreſſi fuerint legem, diligenter plectantur ſiue morte, ſiue cruciatu, ſiue etiã pecuniæ mulctatione vel abductione. Et dixit Eſdras ſcriba, Benedictus Deus patrũ noſtrorum, qui dedit hanc voluntatem in cor regis, clarificare domum ſuã quæ in Ieruſalem: & me honorificauit in conſpectu regis, & cõſiliariorũ, & amicorũ, & purpuratorum eius: & ego conſtans animo factus ſum ſecundum adiutationem Domini Dei mei, & congregaui ex Iſrael viros, vt ſimul aſcenderent mecũ. Et hi ſunt præpoſiti ſecũdum ſuas patrias, & principatus portionales eorũ qui mecum aſcenderunt de Babylonia in regno Artaxerxis. Et ex filijs Phares, Gerſomus: ex filijs Siemarith, Amenus: filiorũ Dauid, Accus filius Scecliæ: ex filijs Phares, Zacharias, & cũ ipſo recẽti ſunt viri centum quinquaginta: ex filijs ducis Moabilionis Zaraei, & cũ ipſo viri ducenti quinquaginta: ex filijs Zachues, Iechonias Zechoeli, & cũ ipſo viri ducenti quinquaginta: ex filijs Sala, Maſias Gotholiæ, & cũ ipſo viri ſeptuaginta: ex filijs Saphatię, Zarias Micheli, & cũ ipſo viri octoginta: ex filijs Iob, Abdias Iecheli, & cũ ipſo viri ducẽti duodecim: ex filijs Banię, Salimoth, filius Ioſaphię, & cum ipſo viri centum ſexaginta: ex filijs Beer, Zacharias Bebei, & cum ipſo viri ducenti [illegible]: ex filijs [illegible], Iohannes Eccetan, & cum ipſo viri centum [illegible]: ex filijs Adonicam ipſis poſtremis, & hęc ſunt nomina eorũ, Eliphalam, filius Gebel, & Semeias, & cum ipſo viri ſeptuaginta. Et congregaui eos ad flumẽ qui dicitur Thia, & metati fuimus illic triduo, & recognoui eos. Et ex filijs ſacerdotum & Leuitarum non inueni illic. Et miſi ad EleaZarum, & [illegible], & Maſman, & Maloban, & Enaathan, & [illegible], & Ioribum, Nathan, Enuagan, Zachariam, Moſolamum ipſos ductores & peritos: & dixi eis vt venirent ad Loddeum, qui erat apud locum gazophylacij. Et mandaui eis vt dicerent Loddeo & fratribus eius, & illis qui erant in gazophylacio, vt mitterent nobis eos qui ſacerdotio fungerentur in domo Domini Dei noſtri, & adduxerunt nobis ſecundum manum validam Domini Dei noſtri viros peritos: ex filijs Moholi, filij Leui, filij Iſrael, Sebebiam, & filios & fratres, qui erant decẽ & octo: Aſebiam & Amin ex filijs filiorum Chananæi, & filiorum viri viginti. Et ex his qui templo ſeruiebant, quos dedit Dauid, & ipſi principes ad operationem Leuitis templo ſeruientiũ ducenti viginti.

tam auro quàm argento effecta volueris, pro voluntate Dei tui perficito, ſacráque vaſa Domini in vſum templi Dei tui quod eſt Ieroſolymis, tibi data ibidem corã deo tuo collocato. Itémque reliqua, quæcunque tibi venerint in mentem, ad templum Dei tui neceſſaria de regali theſauro ſuppeditabis. Etenim ego rex Artaxerxes quęſtoribus Syriæ Phœniciæque præcepi, vt quæcunque petitum miſerit Eſdras ſacerdos, legiſque ſummi Dei profeſſor, ea diligenter ipſi vſque ad talẽta argenti centum tribuant, ſimiliter autem & vſque ad frumenti coros centum, vinique metretas totidem. Et alia verò large omnia ſecundum legem diuinam ſummo Deo peragantur: vt ne contrahatur offenſio regno regis & filiorum eius. Porrò autem vobis denunciatum eſto, vt ne vllis ſacerdotibus, Leuitis, ſacris cantoribus, oſtiarijs, ſacrorum miniſtris, aut huic templo nauantibus operam vllis vllum tributũ aut vectigalis genus aliud irrogetur, neque poteſtatem quiſquam habeat his quicquam imponẽdi. Tu vero Eſdra pro diuina ſapiẽtia, iudices deſigna & arbitros, qui ius dicãt in tota Syria Phœniciáque, legis Dei tui peritos omnes: imperitiores autẽ doceto, vt quicũque legem diuinam aut regiam violarint, ſedulo plectãtur ſiue morte, ſiue cruciatu, ſiue multa pecuniaria, ſiue [4]abductione. Tũ Eſdras ſcriba, Gratulor, inquit, ſoli Domino Deo patrũ meorum, qui hanc iniecit regi mentẽ, vt gloria ornaret ædem ipſius Ieroſolymitanã, & honore mihi apud regẽ conſiliarióſque, amicos omnes & proceres eius tribuit, vnde ope Domini dei mei fretus audacior euaderem: tum autẽ qui cõgregauit viros ex gente Iſraelitica, qui [5]mecum proficiſcerentur. ¶Hi ſunt autẽ proceres familiarum iuxta ſuum quiſque primatum, qui mecũ Babylone profecti ſunt, tempore regni regis Artaxerxis. E prognatis Phinees, Gerſom: è prognatis Ithamar, [::]Gamael: è prognatis Dauid [6]Hettus, filius Sechaniah: è prognatis [7]Phoros, Zacharias, & cum eo deſcripti viri centũ quinquaginta: è prognatis [8]Pahat Moab Elihoenai filius Zarachiæ, & cum eo viri ducenti: è prognatis Zathoe, Secheniah filius Iehziel, & cum eo viri trecenti: è prognatis Adin, Obed filius Ionathan, & cum eo viri ducẽti quinquaginta: è prognatis Elam, Ieſaias filius [9]Gotholiæ, & cum eo viri ſeptuaginta: è prognatis Saphatiah, [*]Zaraiah filius Michael, & cũ eo viri [10] octoginta: è prognatis Ioab, Obadiah filius [11]Iehhiel, & cũ eo viri ducẽti duodecim: [12]è prognatis Banidah, Salomith filius Ioſaphiæ, & cum eo viri centum ſexaginta: è prognatis [13] Babi, Zacharias filius Bebai, & cum eo viri vigintiocto: è prognatis Azgad, Iohanan filius [14]Haccatan, & cum eo viri centũ & decem: è prognatis Adonicam, poſtremi, quorũ hæc ſunt nomina, Eliphalat, Ieiel, [15]Semaias, & cum ipſis viri ſeptuaginta: è prognatis [16]Bagoi, Vthi filius [17]Iſtacuri, & cum eo viri ſeptuaginta. Hos congregaui ad fluuium [18]Theran dictũ, vbi poſitis tentorijs triduum morati ſumus, dũ eos recognoſcebam. Cum autem è progenie ſacerdotũ ac Leuitarum nullos illic inueniſſem, miſi accertitum (qui ecce & venerunt) Eleazarum, Maaſman, Alnathan, Samaian, Ioribum, Nathan, Elnathan, Zachariã, & [19]Moſollam, proceres & rerũ peritos. Hos ego iuſſi cõferre ſe ad [20] Addæum principẽ in loco [21]Gazophylacij, cum mãdatis quæ referrẽt ad Addæũ & fratres eius, & eos qui eſſent in loco illo Gazophylacij, vt mitterẽt ad nos, qui in æde Domini noſtri fungerentur ſacerdotio. Adduxerũt itaq; nobis, [+]quę eſt manus Domini noſtri potẽtia, viros peritos, è prognatis Mohli filio Leui filij Iſraelis Serebiam cũ filijs ſuis & fratribus numero decẽ & octo: Haſebiam atq; [+]Annon cũ Ieſaia fratre è filijs Chananæi, quorũ filij viri viginti: è ſacrorũ autem miniſtris, quos Dauid cõſtituerat, qui præibãt ad opus Leuiticũ, ſacrorũ, inquam, miniſtros ducẽtos & viginti,

¶4 Scillicet in ſeruũ.
¶5 vl, mecum aſcenderent.
¶:: 1. Eſd. 8. Daniel.
¶6 Græce Αττους, emendoſe, pro χ.
¶7 פעושׁ
¶8 Ita rectius iuxta veterẽ interp. Panath, id eſt dux.
¶9 עתליה
¶* 1. Eſdr. 8 זבדיה
¶10 11 Vt vetus interpres recti.
¶12 Vetus interp. ex filijs Banię
¶13 בבי quod aſ. Bebai, aſ. Bibai, aſ. Babi.
¶14 הקטן
¶15 Vt rectius vetus interpr.
¶16 בגוי
¶17 וזכור idẽ legiſ יוכור
¶18 Vetus interpr. Thia.
¶19 משלם
¶20 אדו
¶21 כספיא
¶+ vl, pro potentia manus Domini noſtri.
¶+ Vetus interpr. Amin.

debant opera ſacra propheticoſmunere fungentibus Aggæo & Zacharia vatibus, & ad finem perducta ſunt iuxta mandatum Domini Dei Iſraelitici, & decretum Cyri, Darij & Artaxerxis regum Perſicorum, vſque ad ſextum annum regis Darij, quo templum illud ſacroſanctum conſummatū eſt, tertia & viceſima die mēſis Adar, anno ſexto Darij regis. Fecerunt autem poſteri Iſraelis tam ſacerdotes ac Leuitæ, quàm reliqui reduces è captiuitate ſocij ſecundum præcepta libri Moſaici, & conſecrarunt in dedicationē templi Dominici tauros centum, ducentos arietes, agnos quadringentos, & pro peccatis totius populi Iſraelitici hœdos duodecim, pro numero duodecim tribuum Iſraeliticarum, ſacerdotibus & Leuitis adornatis iuxta tribus, ſtantibus in opere Domini Dei Iſraelitici ſecundum præſcriptum libri Moſaici, itémque pro ſingulis portis oſtiarijs. Et egerunt Iſraelitæ reduces à captiuitate [1]'paſcha' die menſis primi quartadecima, quando luſtrati ſunt ſacerdotes & Leuitæ vnà cum omnibus ab exilio reducibus. Nam luſtrabantur, & immolabāt [1]'paſcha' omnibus reuerſis è captiuitate, vnàque cum omnibus luſtrabātur, & mactabāt paſcha omnibus tam fratribus ſuis ſacerdotibus, quàm ſibimetipſis. Epulati ſunt itaque Iſraelitæ ab exilio reduces omnes abalienati à piaculis gentium terræ, Dominique ſectatores, & celebrauerunt diem feſtū azymorum ſeptem diebus lætabundi in conſpectu Domini, quòd conſilium regis Aſſyrici erga eos inclinaſſet, vt eis ad manus operibus Domini Dei Iſraelitici admonendas author eſſet. Cap. VIII.

¶1.i. ſolenne paſchatis.

¶1.i. hoſtiā paſchatis.

POſt hæc peracta regnante Artaxerxe rege Perſarum, aduenit Eſdras natus Saraia filio Azariæ, filij Helciæ, filij Schalum, filij Zadoc, filij Achitob, filij Amariæ, filij 'Azariæ,' filij Merioth, filij Zachariæ, filij *Sauia,' filij Bocci, filij Abiſchua, filij Phinees, filij Eleazar, filij Aaronis primi ſacerdotis. Hic Eſdras aſcendit è Babylone, ſcriba ingenioſus in lege Moyſis, quæ data eſt à Deo Iſraelitico: & ornauit eū rex honoribus, vt qui gratia apud ipſum in omnibus poſtulatis ſuis valuiſſet. Aſcenderūt autem vnà cum eo è poſteris Iſraelis tam ſacerdotes & Leuitæ, quàm oſtiarij & miniſtri ſacrorum Ieroſolymam. anno ſeptimo regni Artaxerxis, [2]perueneruntq; Ieroſolymam] menſe quinto, eodē anno ſeptimo regni. Nam profecti Babylone noua luna primi mēſis, [noua luna quinti] Ieroſolymam pro dato ſibi à Domino ſucceſſu itineris peruenere. Etenim Eſdras hic magna pollebat ſcientia, vt nihil prætermitteret eorum quæ eſſent inſtituenda ex lege præceptiſque Domini, vtq; omnem Iſraelem ritus omnes & iura edoceret. Huic Eſdræ ſacerdoti, ac profeſſori legis Dominicæ ſcriptum diploma Artaxerxis regis oblatū eſt, cuius ſubiectum eſt exemplū. ¶REX Artaxerxes Eſdræ ſacerdoti, legiſq; Dominicæ profeſſori ſalutē. Ego adductus officijs humanitatis, ſtatuendū putaui, vt quiuis ex gente Iudæorum ſacerdotes & Leuitæ, qui eſſent in regno noſtro, quibúſque ita gratū foret, vnà tecum proficiſcerētur in terrā Iſraeliticam. Si quibus igitur eſt animus, vt mihi & ſeptē amicis meis cōſiliarijs placuit, vnà conſurgant in profectionē: vt ſecundū ea, quæ lex Domini cōtinet, procurent res Iudaicas & Ieroſolymitanas. Ferant autē Ieroſolymam Domino Iſraelitico munera, quę ego & amici voto nuncupauimus, & aurum atq; argentum omne quod in terra Babylonica cōparari potuerit, Domino ferant Ieroſolymam, & quod donarijs populi collatū fuerit, in templum Domini dei ſui Ieroſolymitanū: vt tam aurū quàm argentū cogatur in tauros, in arietes, in agnos, & his ſimilia, ad hoſtias Domino Ieroſolymis ad arā eiuſdē Domini dei eorū immolandas. Ad hæc omnia quęcūque tu cum fratribus tuis

¶1 ἐξίου mendoſe, pro ἐζρίου. * עזי

¶2 Corruptū ita Grę cum cōtextum reſtituimus ex Hebræo 1. Eſd. 7.

¶3 Ratio cur vnà cū eo aſcenderint ſacerdotes, &c.

rata ſunt ſacroſancta opera, prophetantibus Aggæo & Zacharia prophetis. Et conſummauerūt omnia per præceptum Domini Dei Iſrael, & ex conſilio Cyri, & Darij, & Artaxerxis regis Perſarum. Et conſummata eſt domus noſtra vſque ad tertiam & viceſimam diem menſis Adar, ſexto anno Darij regis. Et fecerunt filij Iſrael, & ſacerdotes & Leuitæ, & cæteri qui erāt ex captiuitate, qui appoſiti ſunt, ſecundū ea quæ ſcripta ſunt in libro Moyſi. Et obtulerunt in dedicationem templi Domini, tauros centum, arietes ducentos, agnos quadringentos, & hœdos pro peccatis vniuerſi Iſrael, duodecim, ſecundum numerum tribuum Iſrael. Et ſteterunt ſacerdotes & Leuitę amicti ſtolis per tribus ſuper omnia opera Domini Dei Iſrael ſecundum librum Moyſi, & oſtiarij per ſingulas ianuas. Et egerūt filij Iſrael cum his qui erant ex captiuitate illud phaſe quartadecima luna menſis primi, quando ſanctificati ſunt ſacerdotes & Leuitæ. Omnes filij captiuitatis non ſunt ſimul ſanctificati, quia Leuitæ omnes ſimul ſanctificati ſunt. Et immolauerunt phaſe vniuerſi filij captiuitatis, & fratribus ſuis ſacerdotibus, & ſibimetipſis. Et manducauerunt filij Iſrael qui erant ex captiuitate omnes qui remiſerant ab omnibus execrationibus gentium terrę quærentes Dominum, & celebrauerunt diem feſtum azymorum ſeptem diebus epulantes in conſpectu Domini: quoniam conuertit conſilium regis Aſſyriorum in eos, confortare manus eorum ad opera Domini Dei Iſrael. CAP. VIII.

ET poſt hunc regnante Artaxerxe Perſarum rege acceſſit Eſdras filius Azariæ, filij Helcir, filij Solome, filij Sadoc, filij Achitob, filij Ameri, filij Azahel, filij Bocci, filij Abiſue, filij Phinees, filij Eleazari, filij Aaron primi ſacerdotis: hic Eſdras aſcendit de Babylonia, cum eſſet ſcriba & ingenioſus in lege Moyſi, quæ data eſt à Domino Deo Iſrael docere & facere. Et dedit ei rex gloriam, quòd inueniſſet gratiam in omni dignitate & deſyderio in conſpectu eius. Et aſcenderunt ſimul cum ipſo ex filijs Iſrael, & ſacerdotibus, & Leuitis, & ſacris cantoribus templi, & oſtiarijs, & ſeruis templi in Ieruſalem. Anno ſeptimo regnante Artaxerxe in quinto menſe, (hic annus ſeptimus eſt regni,) exeūtes de Babylonia nouilunio quinti menſis, venerunt Ieroſolymam iuxta præceptum illius ſecundum proſperitatem itineris à Domino ipſorum datam eis. In enim Eſdras magnā diſciplinā obtinebat, ne prætermitteret quicquam eorū, quæ eſſent ex lege Domini & præceptis, & docendo vniuerſum Iſrael omnem iuſtitiam & iudicium. Accedentes autem ſcribebant ſcripta Artaxerxis regis, tradiderūt ſcriptum quod obuenerat ab Artaxerxe rege ad Eſdram ſacerdotem, & lectorem legis Domini, cuius exemplum ſubiectū eſt. ¶REX Artaxerxes Eſdræ ſacerdoti & lectori legis Domini, ſalutē. Humaniter iudicans in beneficijs, præcepi eis qui deſyderant ex gente Iudæorum ſua ſponte, & ex ſacerdotibus & Leuitis, qui ſunt in regno meo, comitari tecum in Ieruſalem. Siqui ergo cupiūt ire tecum, conueniant & proficiſcantur ſicut placuit mihi & ſeptem amicis meis conſiliarijs: vt viſitent ea quæ aguntur ſecundum Iudæam & Ieruſalem, obſeruātes ſicut habes in lege Domini, & ferant munera Domino Deo Iſrael, quæ voui ego & amici, Ieruſalē, & omne aurum & argētum, quod inuentum fuerit in regione Babyloniæ Domino in Ieruſalem cū illo, quod donatum pro ipſa gēte in tēplum Domini eorum quod eſt in Ieruſalem: vt colligatur hoc aurū & argentum ad tauros, & arietes, & agnos, & hœdos, quæ his ſunt cōgruentia, vt offerant hoſtias Domino ſuper altare Domini ipſorū quod eſt in Ieruſalem. Et omnia quæcūque volueris cū fratribus tuis

Digitized by Google

facere auro & argēto, perfice pro voluntate tua ſecundum præceptum Domini Dei tui: & ſacroſancta vaſa, quæ data ſunt tibi ad opera domus Domini Dei tui, quæ eſt in Ieruſalem, & cætera quæcunque tibi ſubuenerint ad opera tēpli Dei tui, dabis de regali gazophylacio: cū volueris, fratribus tuis facere auro & argento, perfice ſecūdum voluntatē Domini. Et ego quidē rex Artaxerxes præcepi cuſtodibus theſaurorum Syriæ & Phœnicis, vt quæcunque ſcripſerit Eſdras ſacerdos, & lector legis Domini, diligēter detur ei vſque ad argēti talenta centum, ſimiliter & auri: & vſque ad frumenti modios centum, & vini amphoras centum, & alia quæcunque abundant ſine taxatione. Omnia ſecundum legem Dei ſunt Deo altiſſimo: ne forte exurgat ira in regno regis, & filij, & filiorum eius. Vobis autem dicitur, vt omnibus ſacerdotibus, & Leuitis, & ſacris cantoribus, & ſeruis templi, & ſcribis tēpli huius nullum tributum, neque vlla alia indictio irrogetur, nec habeat quiſquam poteſtatem obijcere eis quicquam. Tu autē Eſdra ſecundum ſapiētiam Dei conſtitue iudices & arbitros in tota Syria & Phœnice: & omnes qui legem Dei tui non nouerunt, doce: vt quotquot tranſgreſſi fuerint legem, diligenter plectantur ſiue morte, ſiue cruciatu, ſiue etiā pecuniæ mulctatione vel abductione. Et dixit Eſdras ſcriba, Benedictus Deus patrū noſtrorum, qui dedit hanc voluntatem in cor regis, clarificare domum ſuā quæ eſt in Ieruſalem: & me honorificauit in conſpectu regis, & cōſiliariorū, & amicorū, & purpuratorum eius. Et ego conſtans animo factus ſum ſecundum opitulationem Domini Dei mei, & congregaui ex Iſrael viros, vt ſimul aſcenderent mecū. Et hi ſunt præpoſiti ſecūdum ſuas patrias, & principatus portionales eorū qui mecum aſcenderunt de Babylonia in regno Artaxerxis. Et ex filijs Phares, Gerſom: ex filijs Siemarith, Amenus: filiorū Dauid, Accus filius Secciliæ: ex filijs Phares, Zacharias, & cū ipſo reuerti ſunt viri centum quinquaginta: ex filijs ducis Moabilionis Zaraei, & cū ipſo viri ducenti quinquaginta: ex filijs Zachues, Iechonias Zechoeli, & cū ipſo viri ducenti quinquaginta: ex filijs Sala, Ieſias Gotholiæ, & cū ipſo viri ſeptuaginta: ex filijs Saphatię, Zarias Michelj, & cū ipſo viri octoginta: ex filijs Iob, Abdias Iehelj, & cū ipſo viri ducēti duodecim: ex filijs Banię, Salimoth, filius Ioſaphię, & cum ipſo viri centum ſexaginta: ex filijs Beer, Zacharias Bebai, & cum ipſo viri ducenti octo: ex filijs Azad, Iohannes Eccetan, & cum ipſo viri centum decem: ex filijs Adonicam ipſis poſtremis, & hęc ſunt nomina eorū, Eliphalam, filius Gebel, & Semeias, & cum ipſo viri ſeptuaginta. Et congregaui eos ad fluuiū qui dicitur Thia, & metati fuimus illic triduo, & recognoui eos.' Et ex filijs ſacerdotum & Leuitarum non inueni illic. Et miſi ad EleaZarum, & Ecelon, & Maſman, & Maloban, & Enaathan, & Samaian, & Ioribum, Nathan, Enuagan, Zachariam, & Moſolamum ipſos ductores & peritos: & dixi eis vt venirent ad Loddeum, qui erat apud locum gazophylacij. Et mandaui eis vt dicerent Loddeo & fratribus eius, & illis qui erant in gazophylacio, vt mitterent nobis eos qui ſacerdotio fungerentur in domo Domini Dei noſtri, & adduxerunt nobis ſecundum manum validam Domini Dei noſtri viros peritos: ex filijs Moholi, filij Leui, filij Iſrael, Aſebian, & filios & fratres, qui erant decē & octo: Aſebiam & Amin ex filijs filiorum Chananæi, & filiorum viri viginti. Et ex his qui templo ſeruiebant, quos dedit Dauid, & ipſi principes ad operationem Leuitis templo ſeruientiū ducenti viginti.

tam auro quàm argento effecta volueris, pro voluntate Dei tui perficito, ſacráque vaſa Domini in vſum templi Dei tui quod eſt Ieroſolymis, tibi data ibidem corā deo tuo collocato. Itémque reliqua quæcunque tibi venerint in mentem, ad templum Dei tui neceſſaria de regali theſauro ſuppeditabis. Etenim ego rex Artaxerxes quęſtoribus Syriæ Phœniciæque præcepi, vt quæcunque petitum miſerit Eſdras ſacerdos, legiſque ſummi Dei profeſſor, ei diligenter ipſi vſque ad talēta argenti centum tribuant, ſimiliter autem & vſque ad frumenti coros centum, vinique metretas totidem. Et alia verò large omnia ſecundum legem diuinam ſummo Deo peragantur: vt ne contrahatur offenſio regno regis & filiorum eius. Porrò autem vobis denunciatum eſto, vt ne vllis ſacerdotibus, Leuitis, ſacris cantoribus, oſtiarijs, ſacrorum miniſtris, aut huic templo nauantibus operam vllis vllum tributū aut vectigalis genus aliud irrogetur, neque poteſtatem quiſquam habeat his quicquam imponēdi. Tu vero Eſdra pro diuina ſapiētia, iudices deſigna & arbitros, qui ius dicāt in tota Syria Phœniciaque, legis Dei tui peritos omnes: imperitiores autē doceto, vt quicūque legem diuinam aut regiam violarint, ſedulo plectātur ſiue morte, ſiue cruciatu, ſiue mulcta pecuniaria, ſiue [4]abductione.' Tū Eſdras ſcriba, Gratulor, inquit, ſoli Domino Deo patrū meorum, qui hanc iniecit regi mentē, vt gloria ornaret ædem ipſius Ieroſolymitani, & honore mihi apud regē conſiliariōſque, amicos omnes & proceres eius tribuit, vnde ope Domini dei mei fretus audacior euaderem: tum autē qui cōgregauit viros ex gente Iſraelitica, qui [5]mecum proficiſcerentur.' ¶ Hi ſunt autē proceres familiarum iuxta ſuum quiſque primatum, qui mecū Babylone profecti ſunt, tempore regni regis Artaxerxis. E prognatis Phinees, Gerſom: è prognatis Ithamar, [5]Gamael:' è prognatis Dauid [6]Hettus,' filius Sechenlah: è prognatis [7]Phoros,' Zacharias, & cum eo deſcripti viri centū quinquaginta: è prognatis [8]Pahat' Moab Elihoenai filius Zarachiæ, & cum eo viri ducenti: è prognatis Zathoe, Secheniah filius Iehziel, & cum eo viri trecenti: è prognatis Adin, Obed filius Ionathan, & cum eo viri ducēti quinquaginta: è prognatis Elam, Ieſaias filius [9]Gotholiæ,' & cum eo viri ſeptuaginta: è prognatis Saphatiah, 'Zaraiah' filius Michael, & cū eo viri [10]octoginta:' è prognatis Ioab, Obadiah filius [11]Iehhiel,' & cū eo viri ducēti duodecim: [12]è prognatis Banidah,' Salomith filius Ioſaphiæ, & cum eo viri centum ſexaginta: è prognatis [13]Babi,' Zacharias filius Bebai, & cum eo viri vigintiocto: è prognatis Azgad, Iohanan filius [14]Haccatan,' & cum eo viri centū & decem: è prognatis Adonicam, poſtremi, quorū hæc ſunt nomina, Eliphalat, Ieiel, [15]Semaias,' & cum ipſis viri ſeptuaginta: è prognatis [16]Bagoi,' Vthi filius [17]Iſtacuri,' & cum eo viri ſeptuaginta. Hos congregaui ad fluuium [18]Theran' dictū, vbi poſitis tentorijs triduum morati ſumus, dū eos recognoſcebam. Cum autem è progenie ſacerdotū ac Leuitarum nullos illic inueniſſem, miſi accerſitum (qui ecce & venerunt) Eleazarum, Maaſman, Alnathan, Samaian, Ioribum, Nathan, Elnathan, Zachariā, & [19]Moſollam,' proceres & rerū peritos. Hos ego iuſſi cōferre ſe ad [20]Addæum' principē in loco [21]Gazophylacij,' cum mādatis quæ referrēt ad Addæū & fratres eius, & eos qui eſſent in loco illo Gazophylacij, vt mitterēt ad nos, qui in æde Domini noſtri fungerentur ſacerdotio. Adduxerūt itaq; nobis, [+]quę erit manus Domini noſtri potētia,' viros peritos. è prognatis Mohli filio Leui filij Iſraelis Serebiam cū filijs ſuis & fratribus numero decē & octo:

Haſebiam atq; [+]Annon' cū Ieſaia fratre è filijs Chananæi, quorū filij viri viginti: è ſacrorū autem miniſtrorū, quos Dauid cōſtituerat, qui præibāt ad opus Leuiticū, ſacrorū, inquam, miniſtros ductos & viginti,

N.

ſcriptione nominatim omnium celebrata. Ibi tũ
ieiunium coram domino Deo noſtro ex voto indi-
iuuenib⁹, vt iter inoffenſum ab eo nobis comi-
ntibúſque nos liberis noſtris & iumẽtis peteréſ.
erebar enim petere à rege pedites, aut equites, aut
omitatum, quo ab infeſtantibus nos tuti eſſemus.
ixeramus enim regi virtutem Domini noſtri af-
ore ſectatoribus ipſius ad omnia recte conſtituen-
a. Rurſum itaq; ſuper his Domino ſupplicauimus:
nacti ſumus propitium. Cúmque ſelegiſſem è
ibunis & ſacerdotibus viros duodecim, nempe Se-
biam & Haſabiã, & cum eis viros è fratribus ipſo-
um decem: appendi illis argentum & aurum, ſa-
áque vaſa ædis Domini noſtri, tum donaria regis
: conſiliariorum eius, & procerum, populique Iſ-
aelitici vniuerſi. His, inquam, appenſa talenta ar-
enti ſexingenta quinquaginta attribui, & vaſa ar
entea centum talentorum, aurique centum talen
a cum viginti vaſis aureis: tũ ex ære præſtanti in-
tar auri ſplendentia duodecim: & verbis inſuper
dieci, Vos conſecrati eſtis Domino, & item vaſa ſa
roſancta, aurũmq; hoc & argẽtum Domino patrũ
noſtrorum voto dicatum eſt. Ergo vigilate, & cu-
todiam agite donec ea tribunis ſacerdotum & Le
uitarum, familiarũmq; Iſraeliticarum proceribus
Hieroſolymis ad exhedras ædis Dei noſtri reſtitue-
ritis: & ſacerdotes ac Leuitæ receptum idem argen
tum & aurum, atque vaſa Hieroſolymis in templũ
Domini intulerint. Cum verò à fluuio Thera mo-
uiſſemus die menſis primi duodecima, Hieroſoly-
mam peruenimus, potẽte manu Domini nos pro-
tegente. Nã ab ingreſſu itineris Dominus nos cõ-
ſeruauit ab omni hoſte, & venimus Hieroſolymam.
Cúmque tertium ibi conſumpſiſſemus diem, quar-
to iam die argẽtum & aurum appenſum in æde Do
mini noſtri [11] Marimoth filio Vriæ ſacerdoti attribu
tum eſt, ſimul & Eleazaro filio Phinehes, ac colle-
gis Iozabad filio Ieſu, & Noodiæ Bannui filio [11] Leui
tis: ad numerum, inquã, & pondus vniuerſa eodẽm-
que tempore pondus eorum omne deſcriptum eſt.
Porrò reduces à captiuitate victimas obtulere Do-
mino Deo Iſraelitico, pro vniuerſo Iſraele, tauros
duodecim, arietes nonagintaſex, agnos ſeptuagin-
ta duos, hircóſque piaculares duodecim, omnia Do
mino ſacrificanda. Cúmque mandata regia regijs
diſpenſatoribus & præfectis Cœleſyriæ Phœniciæq;
obtuliſſent, factũ eſt vt illi honorẽ populo tẽploq;
Dei exhiberẽt. His peractis adierũt me proceres his
verbis, Nec principes gẽtis Iſraeliticæ, nec ſacerdo-
tes, nec Leuitæ ab alienigenis terræ populis, aut ab
impuritatib⁹ gentiũ Chananæorũ, Hettæorũ, Phe-
rezæorũ, Iebuſæorũ, Moabitarũ, Aegyptiorũ, Idu-
mæorũmq; abſtinuere. Cum filiab⁹ enim iſtorũ iũ-
xère connubia tã ipſi quàm eorundẽ filij, & ſemen
ſanctũ alienigenis terræ populis permixtũ eſt: cui
præque huius participes facti ſunt ipſi principes &
proceres iã inde ab huiuſce rei primordio. Hęc ſimul
ac intellexi, cũ veſtimẽtis ſacráq; tunica conſciſſa,
crines capitis barbæq; vellicãs ſederẽ cogitabũd⁹ ac
mœrẽs, cõuenerũt ad me ſuper hoc piaculo lugẽtes
quicũq; verbo Domini Dei Iſraelitici permouebãtur.
Cũ verò mœſt⁹ vſq; ad ſacrificiũ veſpertinũ ſediſſem
[2] à ieiunio cõſurrexi, ſciſſáque gerẽs veſtimẽta, ſa-
cráq; tunicã, ſummiſſis genib⁹, manus ad Dominũ
tendẽs, Vereor, inquã, & erubeſco conſpectũ tuum
Domine, quia peccata noſtra exuperauerunt capi-
ta noſtra, & inſcitia noſtrorum iam inde à tempo
ribus maiorum noſtrorum ad cœlum vſque perti-
git, grauique adeò in culpa ſum⁹ etiam hodie. Et
enim ob peccata tã noſtra quàm patrum noſtrorũ,
ad cædẽ, captiuitatẽ, & prædam vnà cum fratrib⁹, cũ
regibus, & cũ ſacerdotib⁹ noſtris, regib⁹ terræ igno
minioſè vſq; ad hodiernũ diẽ ſum⁹ expoſiti. Nunc

V.

Omnia nomina ſignificata ſunt in ſcripturis. Et vo
ui illic ieiuniũ iuuenibus in conſpectu Dei, vt quæ-
rerem ab eo bonum iter nobis, & qui nobiſcum e-
rant, & filijs, & pecoribus propter inſidias. Erubui
enim petere à rege pedites & equites in comitatu,
tutelæ gratia contra aduerſarios noſtros. Dixim⁹
enim regi, quoniã virtus Domini erit cum eis qui
inquirunt eum in omni affectu. Et iterum depreca-
ti ſumus Dominum Deum noſtrum ſecundũ hæc:
quem & propitium habuimus, & compotes facti ſa
mus Deo noſtro. Et ſeparaui ex plebis præpoſitis,
& ſacerdotibus templi viros duodecim, & Sedebiã,
& Aſannam, & cum eis ex fratrib⁹ eorum viros de-
cem. & appendi eis aurum & argentum & vaſa ſa-
cerdotalia domus Dei noſtri, quæ donauerat rex,
& conſiliarij eius, & principes, & omnis Iſrael. Et
cum appendiſſem, tradidi argenti talenta centum
quinquaginta, & vaſa argentea talentorum centũ,
& auri talenta centum, & vaſorum aureorum ſe-
pties viginti, & vaſa ærea de bono æramento ſplẽ-
dentia, duodecim, auri ſpeciem reddentia: & dixi
eis, & vos ſancti eſtis Domino, & vaſa ſunt ſancta,
& aurum, & argentum votum eſt Domino Deo pa-
trum noſtrorum. Vigilate & cuſtodite, donec tra-
datis ex plebis præpoſitis, & ſacerdotibus, & Leui-
tis, & principibus ciuitatum Iſrael in Ieruſalem, in
paſtophorio domus Dei noſtri. Et hi qui ſuſceperũt
ſacerdotes & Leuitæ aurum & argentum & vaſa, in-
tulerũt in Ieruſalem in templum Domini. Et pro-
mouimus à fluuio Thia, die duodecima menſis pri-
mi, vſquequo introiuimus in Ieruſalem. Et cum
factus fuiſſet tertius dies, quarta autem die ponde-
ratum aurum, & argentum traditum eſt in do
Domini Dei noſtri Marimoth filio Iori ſacerdoti
cum ipſo erat Eleazar filius Phinees: & erant cu
ipſis Ioſadus filius Ieſu, & Medias, & Bani filius
uitæ, ad numerum, & ad põdus vniuerſa. Et ſcrip
eſt pondus ipſorum eadem hora. Qui autem ve
runt ex captiuitate, obtulerunt ſacrificium Do
no Deo Iſrael, tauros duodecim pro omni Iſrael,
rietes octoginta ſex, agnos ſeptuaginta duos, hi
cos pro peccato duodecim, & pro ſalute vaccas
decim, omnia in ſacrificium Domini. Et relegeru
præcepta regis regalibus diſpenſatoribus, & ſ
regulis Cœleſyriæ, & Phœnicis: & honorificauer
gentem, & templum Domini. Et conſummatis
acceſſerunt ad me præpoſiti, dicentes, Non ſe
gauerunt genus Iſrael, & principes, & ſacer
& Leuitæ, & alienigenæ gentes, & nationes
immunditias ſuas à Chananæis & Hethæis &
rezæis, & Iebuſæis & Moabitis & Aegyptijs &
mæis: coniuncti enim ſunt filiabus eorum &
& filij eorum: & miſtum eſt ſemen ſanctum ali
genis gentibus terræ: & participes erant præpo
ti, & magiſtratus iniquitatis eius ab initio ip
regni. Et mox vt audiui iſta, conſcidi veſtim
ſacram tunicam: & lacerans capillos capitis &
bam, ſedi dolens & mœſtus. Et conuenerunt
quot tunc mouebantur in verbo Domini Dei
ad me lugentem ſuper iniquitatem iſtam: &
bam triſtis vſque ad ſacrificium veſpertinũ. Et
ſurgens à ieiunio, conſciſſa habens veſtim
ſacram tunicam, ingeniculans, & extendens
ad Dominum dicebam, Domine cõfuſus ſum
ueritus ſum ante faciem tuam. Peccata enim
multiplicata ſunt ſuper capita noſtra, & iniqu
tes noſtræ exaltatæ ſunt vſque ad cœlum: quo
à temporib⁹ patrum noſtrorum ſumus in
peccato vſque ad diẽ hunc. Et propter pecca
ſtra, & patrum noſtrorum ſumus traditi cum
tribus noſtris, & cum ſacerdotibus noſtris re
terræ in gladium & captiuitatem, & deprædat
cum confuſione vſque in hodiernum diem. E

Digitized by Google

quantum eſt hoc quod contigit nobis miſericordia
abs te domine Deus, & relinque nobis radicem, &
nomen in locum ſanctificationis tuæ, detegere lu-
minare noſtrum in domo Domini Dei noſtri, da-
re nobis cibum in omni tẽpore ſeruitutis noſtræ.
Et cum ſeruiremus, non fuimus derelicti à Domi-
no Deo noſtro: ſed conſtituit nos in gratia, ponens
nobis reges Perſarum dare cibum, & clarificare tem
plum Domini Dei noſtri, & ædificare deſerta Sion,
dare nobis ſtabilitatem in Iudæa & Ieruſalem. Et
nunc quid dicimus Domine habentes hæc? Tranſ-
greſſi enim ſum* præcepta tua, quæ dediſti in ma
nu puerorum tuorum prophetarum, ¶dicens, Quo-
niam terra, in quam introiſtis poſſidere hæredita-
tem eius, terra polluta eſt coinquinationibus alie-
nigenarum terræ, & immunditiæ illorum repleue-
runt eam totam immunditia ſua. Et nunc filias ve
ſtras non cõiungeritis filijs eorum, & filias eorũ non
accipietis filijs veſtris, & non inquiretis pacem ha-
bere cum illis omni tempore, vt inualeſcentes mã
ducetis optima terræ, & hæreditatem diſtribuatis fi
lijs veſtris vſque in æuum. Et quæ contingunt no-
bis, omnia fiunt propter opera noſtra maligna, &
magna peccata noſtra. Et dediſti nobis talem radi-
cem, & rurſum reuerti ſumus tranſgredi legitima
tua, vt commiſceremur immunditiæ alienigenarũ
gentium terræ huius. Nõnne iraſceris nobis per-
dere nos, quoad vſque non relinquatur radix & no
men noſtrum? Domine Deus Iſrael verax es. Dere-
licta eſt enim radix vſque in hodiernum diem. Ec-
ce nunc ſumus in cõſpectu tuo in iniquitatibus no
ſtris. Non eſt enim adhuc ſtare ante te in his. ¶Et cũ
adorando cõfiteretur Eſdras flens, humi proſtratus
ante templum, congregati ſunt ante eum ex Ieru-
ſalem turba magna valde, viri & mulieres & iuue-
nes & iuuenculæ. Fletus enim erat magnus in ipſa
multitudine. Et cum clamaſſet, Iechonias Iecheli ex
filijs Iſrael, dixit Eſdræ, Nos in Dominum peccaui-
mus, quòd collocauimus nobis in matrimoniũ mu
lieres alienigenas ex gentibus terræ. Et nunc es ſu
per omnem Iſrael. In his ergo ſit iuſiurandũ à Do
mino expellere omnes vxores noſtras quæ ex alie-
nigenis ſunt, cum filijs earum. Sicut tibi decretum
eſt à maioribus ſecundum legem Domini exurgẽs
explica. Ad te enim ſpectat negotium, & nos tecum
ſumus. viriliter fac. Et exurgens Eſdras adiurauit
principes ſacerdotũ & Leuitas, & omnem Iſrael fa-
cere ſecundum hæc: & iurauerunt.

CAP. IX.

Et exurgens Eſdras ab ante atrium templi, abijt
in paſtophorium Ionathæ filij Naſabi: & hoſpi
tatus illic non guſtauit panem, nec aquam bibit ſu
per iniquitatem multitudinis. Et facta eſt prædica
tio in omni Iudæa, & in Ieruſalem omnibus qui
erant ex captiuitate in Ieruſalẽ congregati, vt qui-
cunque non occurrerit biduo vel triduo diei ſecun
dum iudicium aſſidentium ſeniorum, tollerentur
facultates ſuæ, & ipſe alienus iudicaretur à multitu
dine captiuitatis. Et congregati ſunt omnes qui e-
rant ex tribu Iuda, & Ben-iamin in tribus diebus
in Ieruſalem. hic menſis eſt nonus, dies menſis vi-
ceſimus. Et ſedit omnis multitudo in area templi
trementes propter hyemem præſentem. Et exur-
gens Eſdras dixit illis, Vos inique feciſtis collocan
tes vobis in matrimonium vxores alienigenas, vt
adderetis ad peccata Iſrael. Et nunc date confeſſio-
nem, & magnificentiam Domino Deo patrum no-
ſtrorum: & perficite voluntatem ipſius, & diſcedi-
te à gentibus terræ, & ab vxoribus alienigenis. Et
clamauit omnis multitudo, & dixerunt voce ma-
gna, Sicut dixiſti, faciemus. ſed quoniam multi-
tudo magna eſt, & tempus hybernum, & non poſ-
ſumus inſubſidiati ſtare: & hoc opus non eſt nobis

tamen veniam aliquatenus abs te Domine conſecu
ti ſumus, vt ſupereſſet nobis radix & nomen in ſa-
croſancto loco tuo, vtq; denuo nobis effulgeret lux
in æde Domini Dei noſtri, & alimenta nobis præbe
rentur tempore ſeruitutis noſtræ. Nam ſeruientes,
abs te Deo noſtro nõ fuimus deſerti, ſed reddidiſti
nos apud reges Perſarum gratioſos, vt nobis alimẽ
ta tribuerent, templóque Domini noſtri decernerẽt
honorem, tum vt inſtauraretur deſerta Zion, ſedeſ-
que ſtabilis in Iudæa & Hieroſolymis nobis conce-
deretur. Iam verò cum hæc nobis obtigerint, quid
dicemus? Nam violauimus præcepta tua, quę nobis
per interpretes ſeruos tuos prophetas tradidiſti, di
cens, Terra in quã poſſidendam proficiſcimini ter
ra eſt contaminata impuritate gentium terræ alie
nigenarum, quæ eã ſua fœditate repleuerunt. Qua-
propter filias eorum ne iungatis matrimonio filijs
veſtris, nec filias veſtras filijs ipſorum nuptui collo
cetis: adeóque ne pacem quidem habere cum ipſis
curetis vllo tẽpore, vt cõfirmati opima terra frua
mini, eámque filijs veſtris hæreditate perpetua tra-
datis. Ergo omnes hi caſus propter improba faci-
nora, grauiáq; peccata noſtra nobis euenerunt. Tu
enim Domine alleuaſti peccata noſtra, & talem no
bis dediſti propaginem: nos autem rurſum ad vio
landam legem tuã iter reflexímus admiſcendo nos
impuritati gentiũ terræ. Nõnne potuiſſes iraſci no
bis vt perderes nos adeò vt neque radix, neque ſe-
men, neque nomẽ nobis ſuperſtes eſſet? Verax es, ô
Domine Iſraelitice: nam reliqua radix eſt etiã ho-
die. Ecce nunc in conſpectu tuo ſumus cum ſceleri
bus noſtris, neque enim poſſumus ſubſtare iam co
ram te cum hac cauſa. Hæc cum Eſdras præcabun-
dus & flens atque proſtratus humi ante templũ te
ſtaretur, cõgregata eſt ad eũ Hieroſolymitana tur-
ba perquàm frequẽs virorũ fœminarũ & puerorũ:
ingẽs enim erat ploratus multitudinis. Tũ procla-
mãs Sechonias Iehiele natus Iſraelita, Nos, inquit,
Eſdra in Dominũ Deũ peccauimus, vt vxores alie-
nigenas è gentibus terræ domum duxim*, & nunc
¶ſuſpẽſus eſt omnis populus Iſraeliticus. Domino
igitur nos hoc obſtringam* iureiurãdo, repudiatu
ros nos omnes, quas ex alienigenis duximus, vxo-
res noſtras, vnà cum liberis earum, ſi tibi videatur,
& omnibus legi Dei obtemperantibus. Exurge &
rem perage. Nam tuum hoc munus eſt, & nos tibi
aderimus: tu te fortem præbeto. Exurrexit ergo Eſ-
dras, & iureiurãdo adegit principes ſacerdotum ac
Leuitarum, totiúſque Iſraelis, ſecundum hæc eſſe fa
cturos: & iuſiurandum dederunt. CAP. IX.

Porrò Eſdras Poſtquam ab atrio templi exurre-
xit, contulit ſe in exhedram Iohanan filij Elia
ſib, ibique moratus eſt, ne¶panẽ guſtans, nec aquã
bibens, quòd ſuper grauibus populi criminib* luge
ret. Cúmque indictus eſſet publicè in tota Iudæa &
Hieroſolymis omnib* à captiuitate reducibus con
uentus Hieroſolymã, & quicunq; intra biduũ aut tri
duũ præſto nõ eſſent, iuxta primorũ ſenũ ſanctio-
nẽ, illorũ iumenta cõſecrarẽtur, ipſique ſegregarẽ
tur à cõmercio reducum à captiuitate, congregati
ſunt Hieroſolymã omnes tribules Iudæ & Bẽiamin
intra triduum die viceſima noni menſis, & vniuer-
ſa multitudo cõſedit in area templi tremens pro-
pter vrgentẽ hyemem. Ibi cum exurrexiſſet Eſdras,
allocutus eſt eos, Cũ vos nefas admiſeritis, eo quòd
vxores duxeritis alienigenas, Iſraelẽ peccatis red-
dẽtes auctiorẽ, iam nunc cõfeſſione tribuite gloriã
Domino Deo patrũ noſtrorũ, & voluntati eius obtẽ
perantes voſipſos à gentib* terrę, vxoribúſq; alieni-
genis ſegregate. Tũ exclamauit vniuerſa multitu-
do, & magna voce, Sic, inquit, vt monuiſti, faciem*
ſed cũ multitudo frequẽs ſit, & tẽpeſtas hyemalis, nec
ſub dio ſtare valeam*, pręſertim cũ nõ ſit hoc nobis

¶u ἐπ' ἐκείνῳ ἐστι quod 1. Eſd. 9. e. ישמקוה לישראל id eſt, expectatiõe ſuſpẽſus eſt quid fiat, & quomodo peccatũ hoc corrigatur.

¶1, Vel cibum iuxta Heb. לחם

Digitized by Google

vnius aut duorum dierum opus,(nã latè patet no-
ſtrum hac in re peccatum,)conſtituantur qui præ-
ſint multitudini:& quicunque è noſtris contuber-
nijs vxores habẽt alienigenas,capto tẽpore præſto
ſint vnà cũ loci cuiuſq; ſenioribus & iudicibus,do-
nec placetur nobis ira Domini ſuper hoc pręcepto.
Suſceperunt itaque munus hoc Ionathan Aſabelis
filius,&[1]Iahzias'filius Thecuæ,adminiſtros ſe præ-
bentibus Moſolla,Leui,& Sabbathai,reducẽſque a-
deò à captiuitate ſe geſſerunt ſecundum hæc om-
nia.Eſdras verò ſacerdos viros ſibi cooptauit pri-
marios è patribus ipſorum nominatim omnes,qui
tum noua luna mẽſis decimi inquiſitioni huius ne
gotij conſediſſent.cauſæ virorũ vxores alienigenas
habentiũ noua luna primi menſis ad exitũ perdu-
ctæ ſunt. Inuenti ſunt autem è ſacerdotibus qui
ſibi alienigenas vxores adiunxerant . E prognatis
Ieſu filio Iozedec,& fratribus,'Maſeias,' Eliazer,Io
rib,& Ioadaius.Hi vxores ſuas repudiare,[4]errorẽm
que'ſuũ arietibus expiare aggreſſi ſunt.E progna-
tis Emmer, Hanani,Zabdiah,'Eanes,'Sameias,[6]Ie-
reel,'Azarias.E pgnatis Phæſhur,Elionai,Maaſias,
Ieſmael,Nathanael,[8]Ocidelus,' & Alaſah.E Leuitis
autẽ,Iozabad, Semei, Collas,(is eſt Calitas,)Pathe-
ias,Iohudas,&[7]Ionas.' E ſacris cãtorib',[8]Eliaſib,'&
Bacchurus.Ex oſtiarijs,Sallũ,& Tolbanes. Ex Iſrae-
litis:è prognatis Phoros,Remias,Eddias,Melchias,
[9]Maelus,'Eleazar,[10]Aſibias,'Banaias.E prognatis E-
lam,Mathanias,Zacharias,Iehiel,Ieremoth, &[11]He
lias.'At è prognatis [12]Zathoe,'Eliadas,[13]Eliſib,'Mo-
thonias,Iarimoth,Zabad,&[14]Sardaius.'E prognatis
Bebai,Iohanan,& Hananias,&[15]Ioſabadus, & Ema
theis.'E prognatisBani,[16]Olamus,'Maluch,Iedaias,
Iaſub,'[17]Iaſael,'& Ieremoth.Et è prognatis Addin,
Naathus,& Mooſias,[18]Laccunus,'& Banaias,& Ma-
thanias,& Bezelel,& Bãnui,& Manaſſes.E progna-
tis[19]Annas,'Elionas,Aſeas,Melchias, Sammaias,Si-
mõ Choſameos.Et è prognatis Haſam,Mathanias,
Mathathias,[20]Bãnaias,Eliphalath,Manaſſes,Semei.
E prognatis[21]Banni,'Ieremias,[22]Moadi,'[23]Amram,'
Iuel, Banaias,Bedias,[24]Ionias,'Marimoth, Eliaſib,
Mathnias,Mathanai,Eliaſis,Bannui,Elialei,Samei,
Selemias,Nathanias.Et è pgnatisOzora,Seſi,Ezrel,
Azael,Samaros,Zambis,Ioſeph.Et è prognatis[25]No
be,'Mathithias, Zabad, Idei, Iuel,Banaias. Omnes
iſti adiunxere ſibi vxores alienigenas, & eaſdẽ vnà
cum liberis repudiauere. Iam autem ſacerdotes &
Leuitæ,& Iſraelitæ Ieroſolymis,& in ea regione ha
bitabant noua luna menſis ſeptimi, domiciliaque
ſua incolebant.cum vnanimis cõuenit omnis mul-
titudo in aream ad portã templi, quæ eſt obuerſa
Orienti:& Eſdram ſacerdotẽ & recitatorẽ ad legem
Moyſis à Domino Deo Iſraelitico traditã proferen
dam inuitauit . Protulit igitur Eſdras pontifex le-
gem noua luna ſeptimi menſis,vt legẽ au[illegible]ret vni-
uerſus cœtus tam virorũ q̃ fœminarũ,& omnes ſa-
cerdotes.& recitauit eam in prima ad ſacrã portam
area, à prima luce vſq; ad meridiẽ corã viris & mu
lieribus,vniuerſa multitudine animũ ad legẽ attẽ-
dente, Stabat autẽ Eſdras ſacerdos & recitator le-
gis in præparato ſuggeſtu ligneo, & aſtabãt ei Ma
thathias, [6]Sanus,'Ananias.Azarias.Vrias.Ezechias
& [27]Balaſamus'à dextera: à ſiniſtra verò Phadaias,
[28]Miſael,'Malachias,[29]Aotaſuphos,Nabarias:'& Eſ-
dras aſſumpto libro legis coram multitudine, (pri
mus enim ſedebat honorificè in conſpectu omniũ,
omnibus rectis inter explicandam legem ſtanti-
bus,) Eſdras, inquam, gratulabatur Domino Deo
ſummo , Deo exercituum omnipotenti vniuerſa
multitudine Amen acclamante . Et ſublatis in cæ-
lum manibus,procumbentes humi Dominum a-

¶1 Ita re-
ctius iuxta
veterẽ in-
terpr.
¶3 Ita re-
ctius vetus
interpres.
¶4 ἀγνοί-
ας lego.
¶5 Vet' in-
terpr.Eſſes.
¶6 & Iee-
lech.
¶[illegible].Eſd.vl.
Iozadab.
¶7 Vetus
interpr.
Elionas , &
2.Eſdr. vlt.
אליעזר
¶8 Ita re-
ctius vetus
interpr.
¶9 Vet' in
terpr . Mi-
melus.
¶10 & Iam
mebias.
¶11 Ita re-
ctius vetus
interpr.
¶12 ita re-
cti' vetus
interpr.
¶13
אלישיב
¶14 Vetus
interpr.Te
bedias.
¶15 Vet' in-
terpr.Zab-
dias&Emẽs
¶16 משלם
¶17 ושאל
¶18 Vetus
interpr.
Caleus
כלל
¶19 Vetus
interpr.
Nuae.1.Eſ.
10. חרם
¶20 Ita re-
ctius iuxta
veterẽ in-
terpr.
¶21 22 23 24
Hic mul -
ta rectius
iuxta ve-
terem in -
terpr.qui-
uis corru-
pta& illá.
¶25 Græcẽ
mẽdoſum
eſt ἔθμα.
Rectius ve
t' interp.
¶26 שמעיה

vnius diei,neque bidui: multũ enim in his peccaui
mus:ſtent præpoſiti multitudinis,& omnes qui no
biſcũ inhabitant, & quotquot habent vxores apud
ſe alienigenas , & aſſiſtãt accepto tempore ex omni
loco presbyteri,& iudices,vſquequo ſoluãt irã Do-
mini negotij huius. Ionathas autẽ fili' Ezeli,& O-
zias Thecã ſuſceperunt ſecundũ hæc:& Boſoram',
& Leuis, & Sabbathæus ſimul cooperati ſunt cũ fi-
lijs. Et ſteterũt ſecũdũ hæc omnia vniuerſi qui erãt
ex captiuitate . Et elegit ſibi viros Eſdras ſacerdos G.
principes magnos de patribus eorũ ſecundũ nomi
na:& conſederunt nouilunio menſis decimi exami
nare negotium iſtud.Et determinatum eſt de viris
qui habebant vxores alienigenas , vſq; ad neome-
niam primi menſis:& inuenti ſunt ex ſacerdotibus
permiſti qui habebãt alienigenas vxores. Ex filijs
Ieſu filij Ioſedec,& fratribus eius,Maſeas, & Eliaze
rus,& Ioribus,& Ioadeus,& iniecerũt manus vt ex
pellerent vxores ſuas, & ad litandum in exorationẽ
arietẽ pro ignorantia ſua. & ex filijs Semmeri,Ma
ſeas & Eſſes & Ieelech Azarias.& ex filijs Foſere, Li
moſias,Hiſmaenis,& Nathanee,Iuſſio,Redd',& Tal
ſas.& ex Leuitis,Iorabdus,&Semeis,& Colnis,& Ca
litas,& Facteas,& Coluas,& Elionas.& ex ſacris cã-
toribus,Eliaſib,Zaccarus.& ex oſtiarijs, Salumus,&
Tolbanes.& ex Iſrael: ex filijs Foro, Ozi,&Remias
& Geddias & Melchias & Michelus,Eleazarus & I-
mebias & Bannas.& ex filijs Iolamã,Chamas & Za-
charias & Iezrelus & Ioddius & Erimoth & Helias.
& ex filijs Zatholm,Eliadas & Liaſumus,Zochias &
Larimoth & Zabdis & Tebedias.& ex filijs Zebes,Io
hannes & Amanias & Zabdias & Emeus.& ex filijs
Bãni:Olamus & Maluchus & Ieddeus & Iaſub & A-
zabus & Ierimoth.& ex filijs Addin,Naathus & Mo
oſias & Caleus & Raanas,Maaſeas,Mathathias & Be
ſeel & Bonus & Manaſſes.& ex filijs Nuae. Noneas
& Aſeas & Melchias & Sameas & Simon,Ben-iamin
& Malchus & Marras. & ex filijs Aſom, Carlaneus,
Mathathias & Bann' & Eliphalach & Manaſſes & Se
mei. & ex filijs Banni,Ieremias & Moadias & Abra
mus & Iohel & Baneas & Pelias & Ionas & Mari-
moth & Eliaſib & Mathaneus & Eliaſis & Orizas &
Dielus & Semedius & Zambris & Ioſephus.& ex fi-
lijs Nobei,Idelus & Mathathias Sabadus & Zeche-
[illegible] Sedmi & Ieſſei, Baneas . omnes iſti coniunxe-
runt ſibi vxores alienigenas , & dimiſerunt eas cũ
filijs.Et inhabitauerant ſacerdotes & Leuitæ:& qui
erant ex Iſrael in Ieruſalem,& in tota vna regione
nouilunio menſis ſeptimi.Et erant filij Iſrael in cõ
morationibus ſuis. Et cõgregata eſt omnis multi
tudo ſimul in aream,quæ eſt ab oriente portæ ſa-
cræ: & dixerunt Eſdræ pontifici, & lectori,vt affer-
ret legem Moyſi , quæ tradita eſt à Domino Deo
Iſrael.Et attulit Eſdras pontifex legem omni mul-
titudini eorum à viro vſque ad mulierem, & om-
nibus ſacerdotibus audire legem nouilunio men-
ſis ſeptimi.Et legebat in area,quæ eſt ante ſacram
portam templi.à prima luce vſque ad veſperam co
ram viris & mulieribus.Et dederũt omnes ſenſum
ad legem.Et ſtetit Eſdras ſacerdos,& lector legis ſu
per ligneum tribunal. quod fabricatum erat & ſte-
terunt ad eum Mathathias,& Samus,Ananias,Aza
rias,Vrias,Ezechias & Balſamus ad dexteram & ad
ſiniſtram Faldeus,Miſael,Malachias, Abuſthas,Sa-
bus, Nabadias & Zacharias . Et aſſumpſit Eſdras li-
brum coram omni multitudine: (præſidebat enim
in gloria in cõſpectu omnium.) Et cum abſolniſ-
ſet legem, omnes erecti ſteterunt: & benedixit Eſ-
dras Dominum Deum altiſſimum, Deum Sabaoth
omnipotentem.Et reſpondit omnis populus,Amẽ.
Et eleuatis ſurſum manibus procidẽtes in terram,

¶27 מעשיה ¶28 Ita rectius iuxta veterem interp. ¶29 Vetus interp.Abuſthas.Sabus,Nabad[illegible], & Zacharias.

...Domini. Ieſus & Banaeus & Sarebias ... Iaddinus & Accubus & Sabbathæus & Calithes ... Azarias & Ioradus & Ananias & Philias Leuitæ, ... docebant legem Domini, & in multitudine le... ... legem Domini, & præferebant ſinguli eos, ... intelligebât lectionem. Et dixit Atharathes Eſ... ... pontifici, & lectori, & Leuitis qui docebât mul... ...tudinem, dicens, Dies hic ſanctus eſt Domino. Et ... omnes flebant, cū audiſſent legem. Et dixit Eſdras, Digreſſi ergo māducate pinguiſſima quæque, & bi... ...te dulciſſima quæq;, & mittite munera his q non ... habent. Sanctus enim eſt hic dies Domini, & nolite ... mœſti eſſe. Dominus enim clarificabit vos. Et Leuitę ... enunciabant in publico omnibus, dicētes, Dies hic ... ſanctus eſt, nolite mœſti eſſe. Et abierūt omnes mā... ...ducare, & bibere, & epulari, & dare munera his qui ... nō habebāt, vt epularētur. Magnificè enim ſunt ex... ...altati verbis quibus edocti ſunt. Et congregati ſunt ... vniuerſi in Ieruſalem celebrare lætitiam, ſecundū te... ...ſtamentum Domini Dei Iſrael.

adorabant Ieſus, [10] Baui, [1] Sarebias, Iaminus, Acub, Sabbathai, Hudaias, Maaſaias, Calita, Azarias, Iozabad, Hanan & [11] Philaias Leuitæ, & edifferebant legem Domini, quæ recitata fuerant interim illuſtrantes. Porrò Hatharſates Eſdram pontificem ac recitatorem, omnéſque Leuitas populum docentes ſic eſt allocutus, Cum hic dies Domino conſecratus ſit, omnes autem dum legem audierunt, lachrymis ſe dediderint, digreſſi cibos lautiores ſumite, & potui dulciori indulgētes fercula non habentib[9] miſſitate. Nam Domino ſacer eſt hic dies, vt ne mœſti ſitis: Dominus enim illuſtrabit vos. Eadem hæc omnia Leuitæ quoque populum hortabantur dictitātes, Dies hic ſacer eſt eſt Domino, ne mœreatis. Itaque diſceſſerunt omnes vt cibum & potum ſumerent, & gaudia celebrarent, fercula non habentibus per ſummam lætitiam miſſitantes. Adhuc enim erant imbuti ſermonibus, quibus inſtituti fuerant, & in cœtu detenti.

10 Vet[9] interpret. Banaeus.
11 Ita retius vetus interpr.

Liber Eſdræ quartus, qui inter apocrypha ponitur.

CAP. I.

LIBER Eſdræ prophetæ ſecundus, filij Sarel, filij Azarei, filij Helciæ, filij Sadaniæ, filij Sadoch, filij Achitob, filij Achiæ, filij Phinees, ... Heli, filij Ameriæ, filij Aſiei, filij Marimoth, filij ...na, filij Oziæ, filij Borith, filij Abiſei, filij Phinees, ... Eleazar, filij Aaron ex tribu Leui, qui fuit captiu...s in regione Medorū, in regno Artaxerxis regis ...ſarum. Et factum eſt verbum Domini ad me, di...ns, Vade, & nuncia populo meo facinora ipſorū, ... filijs eorum iniquitates, quas in me admiſerunt, ...narrent filijs filiorum: quia peccata parētum i... ...ſorū in illis creuerūt. Obliti enim mei ſacrificaue... ...t dijs alienis. Nōnne ego eduxi eos de Terra Æ...gypti de domo ſeruitutis? Ipſi autē irritauerūt me, ... conſilia mea ſpreuerunt. Tu autem excute comā ...pitis tui, & proijce omnia mala ſuper illos: quo...niam non obedierunt legi meæ. Populus autem eſt ...indiſciplinat[9]. Vſquequo eos ſuſtinebo, quibus tāta ...beneficia contuli? Reges multos propter eos ſubuer... Pharaonem cum pueris ſuis, & omnem exercitū ...percuſſi. [3] Omnes gētes à facie eorum perdidi, ... orientę prouinciarū duarum populos Tyri & ...donis diſſipaui, & omnes aduerſarios eorū interfeci. Tu verò loquere ad eos, dicens, Hæc dicit Domi...nus, Nempe ego vos per mare tranſtraieaui, & pla...teas vobis initio munitas exhibui: ducem vobis de... Moyſen, & Aaron ſacerdotem: [1] lucem vobis per ...lumnam ignis præſtiti, & magna mirabilia feci ... vobis: vos autem mei obliti eſtis, dicit Dominus. ...c dicit Dominus omnipotēs: [3] Coturnix vobis in ...gno fuit, caſtra vobis ad tutelam dedi, & illic mur...muraſtis: & non triumphaſtis in nomine meo de ...perditione inimicorum veſtrorum, ſed adhuc nunc ...que murmuraſtis. Vbi ſunt beneficia, quæ præſti...ti vobis? Nōnne in deſerto cum eſuriretis, procla...maſtis ad me, dicētes, [1] Vt quid nos in deſertū iſtud ...duxiſti interficere nos? melius nobis fuerat ſer...uire Ægyptijs, quàm mori in deſerto hoc. Ego do...lui gemitus veſtros, & dedi vobis manna in eſcam. ...Panem angelorum manducaſtis. [1] Nōnne cum ſiti...retis, petram excidi, & fluxerunt aquæ in ſaturitatem? Propter æſtus folijs arborū vos texi. Diuiſi vobis ...terras pingues: Chananæos, & Pherezæos, & Philiſthæos à facie veſtra proieci: [1] quid faciā vobis adhuc? ...dicit Dominus. Hæc dicit Dominus omnipotens: [1] In ...deſerto cum eſſetis in flumine Amorrhæo ſitientes,

CAP. I.

LIBER ſecundus Eſdræ prophetæ, filij Saraia, filij Azariæ, filij Helciæ, filij Sadaniæ, filij Zadoc, filij Ahhitob, filij Achiæ, filij Phinees, filij Heli, filij Ameriæ, filij Aſiel, filij [1] Marimoth, filij Arna, filij Oziæ, filij [1] Borith, [1] filij Abiſei, [1] filij Phinees, filij Eleazar, filij Aaron, ex tribu Leui, qui fuit captiuus in Media regione, in regno Artaxerxis regis Perſarum. Editum eſt mihi oraculum Domini his verbis, Abi, & declara populo meo facinora ſua, & filijs eius ſcelera quæ in me commiſerunt, vt narrent ea nepotibus, quia peccata parētum ipſorum in ipſis audacta ſunt. Obliti enim mei ſacrificauerunt dijs alienis. Nōnne ego eduxi eos è terra Ægypti, è domicilio ſeruitutis? Ipſi autem irritauerunt me, & conſilia mea ſpreuerunt. Tu igitur excute comam capitis tui, & omne genus malorum ſuper illos proijce, quoniam legi meæ non paruerunt, ſed populus ſunt contumax. Quandiu feră eos, quibus tanta contuli beneficia? Reges multos ſubuerti propter eos: cecidi Pharaonem cū ſeruis ſuis, & omnem eiuſdem exercitum: omnes gentes è conſpectu eorum profligaui, & [3] in Oriente [1] duarum prouinciarum populos Tyri & Sidonis diſſipaui, omnéſque hoſtes eorum interfeci. Tu ergo alloquere eos, dicens, Hæc ait Dominus, Nempe ego vos traduxi per mare, & [4] viam [1] vobis initio tutam exhibui: ducem vobis dedi Moſen, & Aaron ſacerdotem: lucem vobis præſtiti per columnam igneam, & magna inter vos edidi miracula, vos autem mei obliti eſtis, ait Dominus. Hæc dicit Dominus omnipotēs, Coturnix vobis ſigno fuit, caſtra vobis dedi præſidio: ibi verò fremuiſtis, nec meo nomine triūphaſtis de interitu inimicorū veſtrorū, ſed adhuc uſq; fremuiſtis. Vbi ſunt beneficia quę præſtiti vobis? Nōnne in deſerto cum eſurientes ad me vociferati eſſetis dictitantes, Cur nos in deſertum hoc induxiſti peremptos? præſtiterat nobis ſeruiſſe Ægyptijs, quàm in hoc deſerto mortē oppetere: ego dolui gemitus veſtros, & manna dedi vobis eſui, panémque angelorum eſitauiſtis? Nonne cum ſitiretis, excidi petram, & profluxerunt aquæ ad ſatietatem? Ab æſtu folijs arborum protexi vos, terráſque vobis opimas diſtribui, Chananęos, Pherezæos & Philiſthæos, è cōſpectu veſtro profligaui: quid faciā vobis ampli[9]? ait Domin[9]. Hæc dicit Dominus omnipotēs, In deſerto cum eſſetis ad flumen, [5] Amorrhæum [1] ſitientes

1 Al. Marioth.
2 Al. Boc i, filij Abiſchua.
3 Quid ſi, Orientē?
4 plateas
5 מרה corruptū videtur. Si gnificat autem Marah Exod. 15. locum vbi Iſraelitæ pro amaritudine aquarū ſitim paſſi ſunt.

Digitized by Google

N.

& obtrectantes nomen meũ, non rependi vobis ignẽ
pro obtrectationibus, ſed miſſo in aquã ligno dul
ce flumen effeci. Quid tibi faciã Iacob? Obedire no-
luiſti Iuda. Transferam me ad gentes alias, quibus
cõmittam nomen meũ, vt ſeruent leges meas. Quo-
niam me dereliquiſtis, ego quoque dereliquã vos.
Petentibus à me veniam vobis, non dabo: cum in-
uocabitis me, ego vos nõ exaudiam. Fœdaſtis enim
ſanguine manus veſtras, & impigri ſunt pedes ve-
ſtri ad homicidia committẽda. Tametſi non dereſeru
iſtis me, ſed voſipſos, ait Dominus. Hæc dicit Domi-
nus omnipotẽs, Nónne ego vos rogaui vt pater fi-
lios, vt mater filias, & vt nutrix puerulos ſuos, vt eſ
ſetis mihi populus, ſicut ego vobis Deus? & vos mi-
hi loco filiorũ, ſicut ego vobis loco patris? Ita vos
collegi, vt gallina pullos ſuos ſub alas. Porrò autẽ
quid faciam vobis? Proijciam vos à conſpectu meo.
Cũ mihi munera attuleritis, auertam faciem meã
à vobis. Dies enim feſtos veſtros, neomenias, & cir-
cũciſiones repudiaui. Ego miſi ſeruos meos prophe
tas ad vos, quos abreptos interfeciſtis, & laniaſtis
corpora eorum. Horũ ſanguinem ego vindicabo ait
Dominus. Hæc dicit Dominus omnipotens, Domus
veſtra deſerta eſt. Proijciam vos, ſicut ventus ſtipu-
lam: ne: filij ſobolem propagabunt: quoniã negle-
xerunt mãdatum meum, & quod inuiſum eſt mihi
perpetrauerũt. Tradam domos veſtras populo ven
turo, & qui cũ me non audiãt, credant: cum eis mi
racula non ediderim, exequantur quæ præcepi: cũ
prophetas non viderint, ſcelera ſua deteſtentur. Te
ſtatam volo populi venturi gratiam, cuius puerali
exultant lætabundi, qui me corporeis oculis non vi
dent, ſed animo credunt quæ locutus ſum. Nũc er-
go frater aſpice, quãta gloria, & contẽplare popu-
lum ab Oriente venientem, cui dabo ductores A-
braham, Iſaac, Iacob, Oſee, Amos, Micheam, Ioel,
Abdiam, Ionam, Naum, Habacuc, Sophoniam, Ag-
gæum, Zachariam & Malachiam, qui & angelus
Domini vocatus eſt.

CAP. II.

HAEc dixit Dominus, Ego eduxi populum iſtũ
è ſeruitute, & ad eum mandata dedi ſeruis meis
prophetis quos audire noluerunt, & conſilia mea
ſunt aſpernati. Mater quæ generauit eos, dicit il-
lis, Ite filij, quia ego vidua ſum & derelicta. Edu-
caui vos cum lætitia, & cum luctu triſtitiáque ami
ſi vos, quoniam peccaſtis in Dominum Deum veſtrũ
& quod diſplicet ipſi perpetrauiſtis. Nunc igitur
quid faciam vobis? Ego vidua ſum & derelicta: ite
filij, & veniam à Domino petite. Ego vero te pater
teſtor de matre filiorum, qui teſtamentum meum
ſeruare noluerunt, vt exponas eos ad ignominiam,
& matrem eorum ad direptionem, ne genus eorum
propagetur. Diſpergantur in gentes nomina eo-
rum, deleantur de terra, quoniam ſacramentum
meum ſpreuerunt. Væ tibi Aſſyria, quoniam pe-
nes te latebram præbes iniuſtis. Memoria repete
gens improba, quomodo animaduerterim in So-
domam & Gomorram, quarum terra iacet in gle-
boſo bitumine, aggeribúſque cinerum. Ita multa-
bo eos qui me non audierunt, ait Dominus omni-
potens. Hæc dicit Dominus Eſdræ, Nuncia popu-
lo meo, me daturum eis regnum Hieroſolymæ,
quod daturus eram Iſraeli, mihique gloriam ex i-
pſis comparaturum, æternáque daturum eis taber-
nacula quæ illis præparaueram. Lignum vitale re-
dolens vnguentum, præſto erit his: non labora-
bunt, nec fatigabuntur. Ite, & accipietis. Rogate vo-
bis ad paucos redigi dies qui in mora ſunt: iam pa-
ratum eſt vobis regnum: vigilate. Conteſtare cœlum
& terrã: nam aboleui malum, & creaui bonum, quia
viuo ego, ait Dominus. Amplectere filios tuos ma-
ter: educa illos cum lætitia, inſtar columnæ confirma pedes eorum, quoniam te elegi, dicit Dominus.

V.

& blaſphemantes nomẽ meũ, non ignem vobis pro
blaſphemijs dedi, ſed mittẽs lignum in aquam, dul
ce feci flumen. Quid tibi faciam Iacob? Noluiſti o- gas
bedire Iuda. Transferam me ad alias gentes, & da-
bo eis nomen meum, vt cuſtodiant legitima mea.
Quoniam me dereliquiſtis, & ego vos dereliquam.
Petentibus vobis à me miſericordiam, non miſe-
rebor. Quando inuocabitis me, ego non exaudiam Eſa
vos. Maculaſtis enim manus veſtras ſanguine, &
pedes veſtri impigri ſunt ad committenda homi-
cidia. Non quaſi me dereliquiſtis, ſed voſipſos dicit
Dominus. Hæc dicit Dominus omnipotens, Nónne
ego vos rogaui, vt pater filios, & vt mater filias, &
vt nutrix paruulos ſuos, vt eſſetis mihi in populũ,
& ego vobis in Deum: & vos mihi in filios, & ego
vobis in patrem? Ita vos collegi, vt gallina pullos
ſuos ſub alas ſuas. Modo autem quid faciam vobis?
Proijciam vos à facie mea. Oblationẽ cum mihi at-
tuleritis, auertam faciem meam à vobis. Dies enim
feſtos veſtros, & neomenias & circunciſiones repu-
diaui. Ego miſi pueros meos prophetas ad vos, quos
acceptos interfeciſtis, & laniaſtis corpora eorum,
quorum ſanguinem exquirã, dicit Dominus. Hæc
dicit Dominus omnipotens, Domus veſtra deſerta
eſt. Proijciam vos ſicut ventus ſtipulam, & filij pro-
creationem non facient: quoniam mandatum meũ
neglexerũt, & quod malum eſt coram me, fecerũt.
Tradam domos veſtras populo venienti, qui me nõ
audientes credunt: quibus ſigna non oſtendi, facie[illegible]
quæ præcepi. Prophetas nõ viderunt, & memorab[illegible]
tur iniquitatũ eorum. Teſtor populi venientis grati[illegible]
cuius paruuli exultant cum lætitia, me non vide[illegible]
tes oculis carnalibus, ſed ſpiritu credẽtes quæ dix[illegible]
& nunc frater aſpice, que gloria: & vide populũ ve-
nientem ab oriente, quibus dabo ducatum Abrahã,
Iſaac, & Iacob, & Oſee, & Amos, & Michææ, & Ioel, &
Abdiæ, & Ionæ, & Naum, & Habacuc, Sophoniæ, Ag-
gæi, Zachariæ, & Malachiæ, qui & angelus Domini
vocatus eſt.

CAP. II.

HAEc dicit Dominus, Ego eduxi populum iſtum
de ſeruitute, quibus mandata dedi per pueros
meos prophetas quos audire noluerunt, ſed irrita
fecerunt mea conſilia. Mater quæ eos generauit
dicit illis, Ite filij, quia ego vidua ſum & dereli[illegible]
Educaui vos cum lætitia, & amiſi vos cum luctu [illegible]
triſtitia, quoniam peccaſtis coram Domino Deo [illegible]
ſtro, & quod malum eſt coram eo feciſtis. Modo [illegible]
tem quid faciam vobis? Ego vidua ſum & dereli[illegible]
ite filij, & petite à Domino miſericordiam. Ego [illegible]
tem te pater teſtem inuoco ſuper matrem filio[illegible]
qui noluerunt teſtamentum meum ſeruare, vt d[illegible]
eis cõfuſionem, & matrem eorum in direptione[illegible]
ne generatio eorũ fiat. Diſpergantur in gentes no-
mina eorum, deleantur à terra: quoniam ſpreu[illegible]
ſacramẽtum meum. Væ tibi Aſſur, qui abſcondis i[illegible]
quos penes te. Gens mala, memorare quid fecer[illegible]
Sodomæ & Gomorrhæ, quorũ terra iacet in pi[illegible]
glebis & aggeribus cinerũ. Sic dabo eos, qui me [illegible]
audierunt, dicit Dominus omnipotẽs. Hæc dicit [illegible]
minus ad Eſdrã, Nuncia populo meo, quoniam d[illegible]
bo eis regnum Ieruſalem, quod daturus eram I[illegible]
rael. Et ſumam mihi gloriã illorum, & dabo eis [illegible]
bernacula æterna, quæ præparaueram illis. Lign[illegible]
vitæ erit illis in odore vnguenti, & non laborab[illegible]
neque fatigabuntur. Ite, & accipietis. Rogate vo[illegible]
dies paucos, vt immorentur. Iam paratum eſt vo-
bis regnum: vigilate. Teſtare cælum & terram[illegible]
Contriui enim malum, & creaui bonum, quia v[illegible]
uo ego dicit Dominus. Mater amplectere filios tu[illegible]
educa illos cum lætitia. Sicut columba conf[illegible]
pedes eorum: quoniam te elegi dicit Dominus.

Et reſuſcitabo mortuos de locis ſuis, & de monu-
mentis educam illos: quoniã cognoui nomen meũ
in Iſrael. Noli timere mater filiorum, quoniam te
elegi dicit Dominus. Mittam tibi adiutorium pue-
ros meos Iſaiam & Ieremiam, ad quorum conſiliũ
ſanctificaui, & paraui tibi arbores duodecim gra-
uatas varijs fructibus, & totidẽ fontes fluentes lac
& mel, & montes immenſos ſeptẽ, habentes roſam
& lilium, in quibus gaudio implebo filios tuos. Vi-
duam iuſtifica, pupillo iudica, egenti da, orphanũ
tuere, nudum veſti, confractum & debilem cura,
claudum irridere noli, tutare mãcum, & cæcum ad
viſionem claritatis meæ admitte. Senem & iuuenẽ
intra muros tuos ſerua: mortuos vbi inueneris ſi-
gnans commenda ſepulchro, & dabo tibi primam
ſeſſionem in reſurrectione mea. Pauſa & quieſce po
pulus meus, quia veniet requies tua. Nutrix bona
nutri filios tuos, cõfirma pedes eorum. Seruos quos
tibi dedi, nemo ex eis interiet: eos ego enim requi-
ram de numero tuo. Noli fatigari. Cũ enim vene-
rit dies preſſuræ & anguſtiæ, alij plorabunt & tri-
ſtes erunt: tu autem hilaris & copioſa eris. Zelabũt
gentes, & nil aduerſus te poterunt, dicit Dominus.
Manus meæ tegent te, ne filij tui gehennam vide-
ant. Iucundare mater cũ filijs tuis, quia ego te eri-
piam, dicit Dominus. Filios tuos dormiẽtes memo-
rare, quoniam ego eos educam de lateribus terræ,
& miſericordiam cũ illis faciam: quoniam miſeri-
cors ſum, dicit Dominus omnipotens. Amplectere
natos tuos vſque dum venio, & præſtem illis miſe-
ricordiam: quoniã exuberant fontes mei, & gratia
mea non deficiet. Ego Eſdras præceptum accepi à
Domino in monte Oreb, vt irem ad Iſrael: ad quos
cum venirem, reprobauerũt me, & reſpuerunt mã-
datum Domini. Ideóq; vobis dico gẽtes, quæ audi-
tis & intelligitis, Expectate paſtorem veſtrum, re-
quiem æternitatis dabit vobis: quoniã in proximo
eſt ille qui in fine ſeculi adueniet. Parati eſtote ad
præmia regni, quia lux perpetua lucebit vobis per
æternitatẽ temporis. Fugite vmbram ſeculi huius:
accipite iucunditatem gloriæ veſtræ. Ego teſtor pa
lam ſaluatorẽ meum. Cõmendatum donum accipi-
te & iucũdamini, gratias agẽtes ei qui vos ad cæle-
ſtia regna vocauit. Surgite, & ſtate, & videte nume
rũ ſignatorũ in conuiuio Domini. Qui ſe de vmbra
ſeculi tranſtulerũt, ſplẽdidas tunicas à Domino ac
ceperunt. Recipe Sion numerũ tuum, & cõclude cã-
didatos tuos qui legẽ Domini compleuerũt. Filio-
rum tuorũ quos optabas plenus eſt numerus. Roga
imperiũ Domini, vt ſanctificetur populus tuus qui
vocatus eſt ab initio. Ego Eſdras vidi in mõte Sion
turbam magnã, quam numerare non potui, & om
nes canticis collaudabãt Dominũ. Et in medio eo-
rum erat iuuenis ſtatura celſus, eminentior omni-
bus illis, & ſingulis eorum capitibus imponebat co
ronas, & magis exaltabatur. Ego autẽ miraculo te
nebar. Tũc interrogaui angelum, & dixi, Qui ſunt
hi Domine? Qui reſpondens, dixit mihi, Hi ſunt qui
mortalẽ tunicam depoſuerunt, & immortalẽ ſum-
pſerunt, & cõfeſſi ſunt nomen Dei. Modo coronan-
tur, & accipiunt palmas. Et dixi angelo, Ille iuuenis
quis eſt, qui eis coronas imponit, & palmas in ma-
nus tradit? Et reſpondens dixit mihi, Ipſe eſt filius
Dei, quẽ in ſeculo confeſſi ſunt: ego autem magni-
ficare eos cœpi, qui fortiter pro nomine Domini
ſteterunt. Tunc dixit mihi angelus, Vade, annun-
tia populo meo, qualia & quanta mirabilia Domi-
ni Dei vidiſti.

CAP. III.

ANno triceſimo ruinæ ciuitatis eram in Babylo-
ne, & conturbatus ſum ſuper cubiculo meo re-
cumbẽs, & cogitationes meæ aſcendebãt ſuper cor
meum: quoniã vidi deſertionem Sion, & abundan-
tiam eorum qui habitabãt in Babylone. & ventila-

Et reſuſcitabo defunctos de locis ſuis, & de monu-
mentis educam illos: quoniã agnoui nomen meũ
in Iſrael. Ne quid timeas mater filiorum, quoniam
te elegi, dicit Dominus. Mittam tibi auxilio ſeruos
meos Eſaiam & Ieremiã, ex quorum conſilio conſe
craui, & paraui tibi arbores duodecim varijs grauа-
tas fructibus, totidémq; fontes fluẽtes lacte & mel-
le, & montes immenſos ſeptem ferentes roſas & li
lia, quibus filios tuos exhilarabo. Ius dicito viduæ,
cauſam pupilli iudicato, eroga in egenum, orbum
tuere, veſti nudum, cura confractum & infirmum,
claudum ne irriſeris, mancũ tutare, & admitte cæ-
cum in conſpectum meæ claritatis. Serua iuuenem
& ſenem intra muros tuos, defunctos inuentos cõ-
ſigna ſepulchro, & dabo tibi primã in reſuſcitatio
ne mea ſeſſionem. Manedũ, & interquieſce mi po-
pulus, quia veniet requies tua. Nutri filios tuos bo-
na nutrix, confirma pedes eorum. Seruorũ quos ti-
bi dedi, nemo interibit: nã ego eos de numero tuo-
rum requiram. Ne fatigeris: cum enim venerit dies
difficultatis & anguſtiarum, alij plorabunt, & mœ-
rebunt: tu autem hilareſces, & copijs afflues. Inui-
debunt gẽtes, nec quicquam valebunt aduerſus te,
ait Dominus. Manus meæ te protegent, ne filij tui
gehẽnam videant. Lætare mater cũ filijs tuis, quia
ego ero liberator tuus, ait Dominus. Memento fi-
liorum tuorũ dormiẽtium, quoniam ego eos edu-
cam è lateribus terræ, & clemẽter agam cum illis:
quoniam miſericors ſum, dicit Dominus omnipo-
tens. Amplectere natos tuos vſque dum veniam, &
præſtem illis miſericordiã: quoniam fontes mei ex-
uberant, & gratia mea non deficiet. Ego Eſdras mã
datum accepi à Domino in mõte Oreb, vt irem ad
Iſraelitas, qui me, cum veniſſem, reiecerunt, man-
datúmque Domini reſpuerũt. Itaque vobis dico gẽ
tes quæ auditis & intelligitis. Expectate paſtorem
veſtrum, qui dabit vobis æternam requiẽ: quoniam
in propinquo eſt ille venturus finiente ſeculo. Pa-
rati eſtote ad præmia regni, quia lux perpetua lu-
cebit vobis per æuum ſempiternũ. Vmbram huius
mundi fugite, percipite gloriæ veſtræ iucũditatem.
Ego ſeruatorem meum palàm teſtor. Cõmẽdatum
donum accipite, & lætamini, gratias agentes ei qui
vos ad regna cœleſtia vocauit. Surgite, ſtate, & vide-
te numerum ſignatorum in conuiuio Domini, qui
ſe auerterunt ab vmbra mundi, & ſplendidas à Do
mino tunicas acceperunt. Recipe Sion numerũ tuũ,
& circuncludе candidatos tuos, qui legem Domini
compleuerunt. Plenus filiorum tuorum, quos exo-
ptabas, eſt numerus. Roga numen Domini, vt con-
ſecretur populus tuus, qui vocatus eſt ab initio. Ego
Eſdras vidi in monte Sion turbam magnam & in-
numerabilem, quæ omnis decantabat Dominum.
In medio autẽ eius erat iuuenis proceritate ſtatu-
ræ ſupereminens omnes alios, qui coronas impo-
nebat capitibus ſingulorum, ipſe cæteris excelſior:
ego autem tenebar admiratione. Tum interrogaui
angelum, & dixi, Qui ſunt hi domine? Qui reſpon-
dens, mihi, Hi ſunt, inquit, qui depoſita mortali tu-
nica, immortalẽ aſſumpſerũt, nomẽnque Dei pro-
feſſi ſunt. Ij nunc coronantur, & palmas accipiunt.
Rurſum rogaui angelum, Quis eſt ille iuuenis qui
coronas imponit eis, & palmas tradit in manus? Et
reſpondens mihi, Is eſt, inquit, filius Dei, quem in
mundo profeſſi ſunt: ego autẽ cœpi eos magni fa-
cere, qui fortiter ſtetiſſent pro nomine Domini.
Tum mihi angelus, Vade, ait, annũtia populo meo,
qualia & quanta Domini Dei miracula videris.

CAP. III.

ANno ab excidio vrbis triceſimo, cũ eſſem Baby-
loni cõturbatus recumbebã ſuper cubili meo, &
cogitatiões ſubibãt animũ meũ, quod viderẽ vaſtatio-
nem Zion, & abũdantiã incolarũ Babylonis, & val-

Digitized by Google

agitabar animo. Tum religioſis verbis affari cœ-
altiſſimum, O rex dominator, inquam, Domine,
præcepiſti ab initio cum fundaſſes terrã, atque
eó ſolus, & imperaſti populo, cum dediſſes Ada-
o corpus inanimũ, ipſum quoque manuũ tuarũ
ificium: cúmque ſpiritum ei vitalem inſlauiſſes,
coram te vitã adeptũ in paradiſum dextera tua
ntequam terra prodiret, conſitũ induxiſſes: huic,
quam, vt viã tuam obſeruaret mãdauiſti. Verum
m eã præteriiſſet, mortem protinus irrogaſti il-
ſimul & eiuſdem progeniei. Inde natæ ſunt gẽ-
s, nationes, populi, & innumeræ cognationes. Cũ
item vnaquæque gens ſuã ſequeretur libidinem,
mmitteréntque mira coram te, præceptáque tua
erent, ſuperinducto rurſum ſuo tempore di-
uio, habitatores orbis deleuiſti: & accidit quod
ortalitate Adamo, hoc ſingulis iſtorum diluuio.
num tamen reliquum feciſti Noe cum domo ſua,
de nati ſunt omnes iuſti. Accidit autem cũ mul-
plicari cœpiſſent incolæ orbis, creſceréntque nume
s liberorum, populorũ, & multarum gẽtium, vt
ior illorum impietas, poſteriore horum repetita
perararetur. Euenit igitur, cũ iniuſtè agerent corã
, vt ſeligeres tibi virum ex illis, cui nomen erat
raham. Eum dilexiſti, tuámque volũtatem indi-
uiſti ſoli: conſtituiſti cum eo pactũ æternum, pol
itus ei te ſemen eius nũquam derelicturũ. Cúm-
e dediſſes ei Iſaac, rurſúmque Iſaac dediſſes Ia-
b & Eſau: delegiſti tibi Iacob, & Eſau reieciſti: &
creuit Iacob in numerũ ingentẽ. Porrò poſtquã
uctum ex Ægypto ſemẽ eius. In mõtẽ Sina per-
xiſti, ibi ſummiſiſti cælos, deñxiſti terrã, orbem
mouiſti, concuſſiſti profunda, mundũ cõturbaſti,
tranſijt maieſtas tua per quatuor portas igneas
m terræmotu, vẽto & rigore, vt dares legem ſe-
ni Iacob, & progeniei Iſraelis quod diligẽter cu
et. Nõ tamen exemiſti eis animũ malitioſum, vt
tua fructũ ab eis impetraret. Nam animo ma-
oſo præditus Adam ſuperatus eſt & victus, & o-
es ex eo prognati: & perſedit infirmitas cõiun-
legi ad cor populi cum malitia radicis, defecit-
e quod bonum eſt, & relictũ eſt malum. Interim
ſa ſunt tempora, ceſſerũtq; anni, donec excita-
tibi ſeruum nomine Dauid, cui mandauiſti vrbẽ
mini tuo ædificandã, in qua tibi thure muneri-
ſque ſupplicaretur. Quod vbi factũ eſt annis mul
incolæ vrbis ſtudium Adã & omnis nationis ip
imitari defecerunt, vt qui animo præditi forẽt
pti malitioſo: quiobrem ciuitatem tuã in man*
micorũ tuorum tradidiſti. Sed nunquid meliora
uũtur incolæ Babylonis, vt ideo Sioni dominẽ-
? Equidem poſtquã veni huc, & impia facta vidi
numera, (nam delinquentes multos animaduer
ũc iam annũ triceſimũ,) deſpondi animũ: quo-
m vidi quomodo toleres eos peccãtes, & parcas
pie agẽtibus, cum populũ tuum perdideris con-
uatis inimicis tuis, nec ſignificaris. Equidẽ non
uenio quomodo poſſit hæc expediri ratio. Nun-
id meliora ſunt facta Babylonis q̃ Sionis? ánne
a gẽs agnouit te præter Iſraeliticã? aut quæ na-
nes fidẽ habuerũt teſtificationibus tuis, ſicut Ia-
b? Non comparuit merces harum, nec labor fru-
m adeptus eſt. Permeaui enim gẽtes, & peragra
vitq; florere eas, nec mãdatorum tuorum me-
niſſe. Nunc ergo ſtatera ponderato ſcelera no-
a & incolarum mũdi, nec inuenietur mẽtio tui,
i inter Iſraeliticas. Aut quãdo non peccauerunt in
nſpectu tuo qui terram habitant? aut quæ gens
eó mandata tua ſeruauit? Hos quidem mandata
a ſeruaſſe nominatim comperies: gentes autem
n item.

CAP. IIII.

Cum reſpondit angelus ad me miſſus, cui nomẽ
erat Vriel, & dixit, Supra modum effuſæ ſunt

tus eſt ſpiritus meus valde, & cœpi loqui ad altiſſi-
mum verba timorata, & dixi, O dominator Domi-
ne, tu dixiſti ab initio, quando plantaſti terram, &
hoc ſolus, & imperaſti populo, & dediſti Adam cor
pus mortuũ: ſed & ipſum figmẽtum manuum tua-
rum erat, ¶ & inſufflaſti in eum ſpiritũ vitæ, & fact* Gen
eſt viuens coram te, & induxiſti eũ in paradiſo, quẽ
plãtauerat dextera tua antequam terra adueniret,
Et huic mãdaſti diligere viam tuam, & præteriuit
eam, & ſtatim inſtituiſti in eo mortẽ, & in nationi-
bus eius, & natæ ſunt gẽtes, & trib*, & populi, & co
gnationes quarum nõ eſt numerus. ¶ Et ambulauit Gen
vnaquæq; gens in voluntate ſua, & mira agebãt co
ram te, & ſpernebãt præcepta tua. ¶ Iterum autẽ in Gen
tempore induxiſti diluuiũ ſuper inhabitantes ſecu
lum, & perdidiſti eos. Et factũ eſt in vnoquoque eo-
rum, ſicut Adæ mori, ſic his diluuiũ. Dereliquiſti au
tem vnũ ex his ¶ Noe cũ domo ſua, & ex eo iuſti o-
mnes. Et factũ eſt, cum cœpiſſent multiplicari, qui
habitabant ſuper terrã, & multiplicauerunt filios,
& populos, & gentes multas: & cœperunt iteratò
impietatẽ facere plus quàm priores. Et factum eſt,
cum iniquitatẽ facerent corã te, ¶ elegiſti tibi virũ
ex his cui nomen erat Abrahã. Et dilexiſti eũ, & de-
monſtraſti ei ſoli voluntatẽ tuam: & diſpoſuiſti ei
teſtamentũ æternum, & dixiſti ei vt nõ vnquã dere
linqueres ſemen ei*. Et dediſti ei Iſaac: & Iſaac de-
diſti Iacob & Eſau. ¶ Et ſegregaſti tibi Iacob, Eſau au
tẽ ſeparaſti. Et factus eſt Iacob in multitudine ma-
gna. Et factum eſt cũ educeres ſemen eius ex Ægy
pto, adduxiſti ſuper mõtem Sina. Et inclinaſti cæ-
los, & ſtatuiſti terrã, & commouiſti orbẽ, & treme-
re feciſti abyſſos, & cõturbaſti ſeculũ, & tranſijt glo
ria tua portas quatuor ignis & terræmotus, & ſpi-
ritus & gelu, vt dares ſemini Iacob legem, & gene-
rationi Iſrael diligentiã. Et nõ abſtuliſti ab eis cor
malignũ, vt faceret lex tua in eis fructũ. ¶ Cor enim
malignũ baiulans primus Adam tranſgreſſus & vi
ctus eſt, ſed & omnes qui de eo nati ſunt. Et facta
eſt permanẽs infirmitas, & lex cũ corde populi, cũ
malignitate radicis: & diſceſſit quod bonũ eſt, & mã
ſit malignum. Et tranſierũt tempora, & finiti ſunt
anni: & ſuſcitaſti tibi ſeruum nomine ¶ Dauid, & di-
xiſti ei ædificare ciuitatẽ nominis tui, & offerre ti-
bi in eadem thus & oblationes. Et factũ eſt hoc an-
nis multis, & dereliquerunt qui habitabãt ciuitatẽ,
in omnibus facientes ſicut fecit Adam & omnes ge
nerationes eius. vtebantur enim & ipſi corde mali-
gno. Et tradidiſti ciuitatem tuam in manibus inimi-
corum tuorum. Nũquid meliora faciunt, qui habi-
tãt Babylonẽ: & propter hoc dominabitur Sion. Fa
ctum eſt, cum veniſſem huc, & vidiſſem impietates,
quarum nõ eſt numerus: & delinquentes multos vi
dit anima mea hoc triceſimo anno, & exceſſit cor
meum: quoniã vidi quomodo ſuſtines eos peccan-
tes, & pepercíſti impie agẽtibus, & perdidiſti popu
lum tuũ, & conſeruaſti inimicos tuos, & non ſigni-
ficaſti. Nihil memini quomodo debeat derelinqui
via hæc. Nunquid meliora facit Babylon, q̃ Sion?
¶ aut alia gẽs cognouit te præter Iſrael? aut quæ tri
bus crediderũt teſtamentis tuis, ſicut Iacob? Quarũ
merces nõ comparuit, neq; labor fructificauit. Per-
tranſiens enim pertranſiui in gẽtibus, & vidi abun-
dantes eas, & nõ memorantes mandatorũ tuorum.
Nunc ergo pondera in ſtatera noſtras iniquitates,
& eorum qui habitant in ſeculo: & non inuenietur
nomen tuum, niſi in Iſrael. Aut quãdo non pecca-
uerunt in cõſpectu tuo, qui habitant terrã? aut quæ
gens ſic obſeruauit mandata tua? Hos quidẽ per no
mina inuenies ſeruaſſe mandata tua: gentes autem
non inuenies.

CAP. IIII.

Et reſpõdit ad me angelus, qui miſſus eſt ad me,
cui nomẽ Vriel, & dixit mihi, Excedens exceſſit

cor tuum in ſeculo hoc, & cōprehēdere cogitas viā altiſſimi. Et dixi, Ita Domine meus. Et reſpondit mihi, & dixit, Tres vias miſſus ſum oſtendere tibi, & tres ſimilitudines proponere coram te: de quibus mihi ſi renuntiaueris vnam ex his, & ego tibi demonſtrabo viam quam deſyderas videre, & docebo te vnde ſit cor malignum. Et dixi, Loquere Domine meus. Et dixit ad me, Vade, pondera mihi ignis pondus, aut menſura mihi flatum venti, aut reuoca mihi diem quæ præteriit. Et reſpondi, & dixi, Quis natorum poterit facere, vt me interroges de his? Et dixit ad me, Si eſſem interrogans te, dicens, Quantæ habitationes ſunt in corde maris, aut quātæ venæ ſunt in principio abyſſi, aut quantæ venæ ſunt ſuper firmamentū, aut qui ſunt exitus paradiſi, diceres mihi fortaſſis, In abyſſum non deſcendi, neque in infernum adhuc, neque in cælum vnquā aſcendi. nunc autem non interrogaui te niſi de igne, & vento, & die, per quem tranſiſti, & à quibus ſeparari non potes: & non reſpondiſti mihi de eis. Et dixit mihi, Tu quæ tua ſunt, tecum coadoleſcentia, non potes cognoſcere: & quomodo poterit vas tuū capere altiſſimi viā, & iam exteri⁹ corrupto ſeculo intelligere corruptionem euidentem in facie mea? Et dixi illi, Melius erat nos nō eſſe, quàm adhuc viuentes viuere in impietatibus, & pati, & non intelligere de qua re. Et reſpondit ad me, & dixit, Proficiſcens profectus ſum ad ſyluā lignorum cāpi, & cogitauerunt cogitationē, & dixerunt, Venite, & eamus, & faciamus ad mare bellū, vt recedat coram nobis, & faciamus nobis alias ſyluas. Et ſimiliter fluctus maris & ipſi cogitauerūt cogitationem, & dixerunt, Venite aſcendentes, debellemus ſyluas campi, vt & ibi cōſummemus nobiſmetipſis aliam regionem. Et factus eſt cogitatus ſyluæ in vanum. venit enim ignis, & cōſumpſit eam. Similiter & cogitatus fluctuum maris. ſtetit enim arena, & prohibuit eos. Si enim eſſes iudex horum, quem inciperes iuſtificare, aut quē cōdēnare? Et reſpōdi, & dixi, Vtique vanā cogitationem cogitauerūt. terra enim data eſt ſyluæ, & mari locus portare fluctus ſuos. Et reſpondit ad me, & dixit, Bene tu iudicaſti: & quare non iudicaſti tibimetipſi? Quemadmodum enim terra ſyluæ data eſt, & mare fluctib⁹ ſuis: ſic qui ſuper terram inhabitant, quæ ſunt ſuper terrā intelligere ſolummodo poſſunt: & qui ſuper cælos, quæ ſuper altitudinem cælorum. Et reſpōdi, & dixi, Deprecor te Domine, vt mihi detur ſenſus intelligendi. nō enim volui interrogare de ſuperioribus tuis: ſed de his quæ pertranſeunt per nos quotidie, propter quid Iſrael datus in opprobrium gētibus: quē dilexiſti populum, datus eſt tribubus impijs, & lex patrum noſtrorum in interitum deducta eſt, & diſpoſitiones ſcriptæ nuſquam ſunt: & pertranſiuimus de ſeculo, vt locuſtæ, & vita noſtra ſtupor & pauor: & nec digni ſumus miſericordiam conſequi. Sed quid faciet nomini ſuo quod inuocatum eſt ſuper nos? Et de his interrogaui. Et reſpondit ad me, & dixit, Si fueris plurimū ſcrutatus, frequenter miraberis: quoniam feſtinans feſtinat ſeculum pertranſire, & non capit portare quæ in futuris tēporibus iuſtis repromiſſa ſunt: quoniam plenum iniuſtitia eſt ſeculum hoc & infirmitatibus. De quib⁹ autem interrogas, dicam: ſeminatum enim eſt malū, & nondum venit deſtructio ipſius. Si ergo nō inuerſum fuerit quod ſeminatum eſt: & diſceſſerit locus vbi ſeminatum eſt malum, non veniet vbi ſeminatum eſt bonum. Quoniā gramen ſeminis mali ſeminatum eſt in corde Adam ab initio: & quantum impietatis generauit vſque nūc, & generat vſq; dū veniat area? Aeſtima autem apud te gramen mali ſeminis, quantū fructū impietatis generauit: quādo ſecatæ fuerint ſpicæ, quarum nō eſt numerus,

vires animi tui in hoc mundo, dum rationes altiſſimi cogitas cōprehendere. Verum, inquam, mi Domine. Et reſpondens mihi, Tres, inquit, vias miſſus ſum vt oſtendam tibi, & vt tibi proponā tres ſimilitudines: è quibus ſi vnam mihi expedieris, ego quoq; tibi commonſtrabo viā quam cupis exploratam, & docebo te vnde nā ſit animus malitioſus. Et ego, Loquere, inquam, mi Domine. Tum ille, Vade, inquit, examina mihi pondus ignis, aut flatū venti metire mihi, aut reuoca mihi diem elapſam. Et reſpondēs ego, Quis, inquam, mortaliū præſtare poſſit quod à me requiris ſuper his? Rurſus ille, Si te, inquit, interrogarem dicēs, ' Quanta ' domicilia ſint in meditullio maris, aut quantæ in principio profundi ſcaturigines, aut quantæ venæ ſuper cœleſte ſolū, aut qui ſint termini paradiſi, diceres mihi fortaſſis, In profundū non deſcēdi, nec ad inferos adhuc, nec in cælum aſcēdi vnquam. nūc autem non interrogaui te, niſi de igne, & vento, dieque quem trāſmiſiſti, à quibus abeſſe non potes, nec tamen illa mihi expediuiſti. Præterea dixit mihi, Tu quæ tua ſunt, quæ tecū adoleſcūt, cognoſcere nō potes, quomodo ergo poſſit vas tuū capere rationes altiſſimi, aut corrupto iam extrinſecus mūdo intelligere patentem conſpectui meo corruptionē? Cui ego, Præſtiterat nobis nō eſſe, quàm in impietate viuere ſuperſtites, & affligi, nec quamobrem intelligere. Reſpōdit ille mihi, ac dixit, Iter faciens perueni ad ſyluam campeſtrē, cuius arbores inibant conſilium & aiebant, Venite, profectæ inferamus bellum mari, vt cedat nobis, & alias nobis ſyluas cōſtituam⁹. Similiter autē fluctus maris cōſilium ceperūt, ac dixerunt, Adeſte, aſcendamus, & debellemus ſyluas cāpi, vt & ibi vaſtatā nobiſmetipſis aliam regionem occupemus. Porrò cecidit ad irritum cōſiliū ſyluæ. exortus eſt enim ignis, & conſumpſit eam. Similiter & conſilium fluctuū maris. obſtitit enim arena, & inhibuit eos. Quòd ſi fores iudex horum, ſecūdū vtrum iudicares, aut vtrum condēnares? Tum reſpōdens ego, Vtique vanū, inquam, cōſilium inierunt. Terra enim ſyluæ deputata eſt, & mari loc⁹ quo fluctus ſuos ſuſtineat. Reſpondens ille mihi, Bene, inquit, iudicaſti: ſed cur nō ita iudiciū facis de temetipſo? Quēadmodū enim terra ſyluæ aſſignata eſt, & mare fluctibus ſuis, ita qui terrā habitant, quæ terrena ſunt intelligere tantū poſſunt: & cœlites quæ ſuper altitudinem cælorū. Et reſpondi, ac dixi, Precor abs te domine mihi dari iudicium intelligens. Non enim illa tua ſuperiora putaui ſciſcitāda, ſed ea quæ geruntur apud nos quotidie, quapropter Iſraelitæ expoſiti ſint ad opprobrium gētibus: cur dilectus tibi populus obiectus ſit impijs nationibus: cur lex maiorum noſtrorum adducta ſit in abolitionem, & præſcripti ritus interciderint, cur iactemur in orbe more locuſtarū in vita noſtra pauidi [illegible] : nec digni iudicemur qui conſequa[illegible] . Sed quid faciet nomini ſuo, quo nos [illegible]? Hæc ego ſciſcitatus ſum. Reſpondens ille mihi, Quò plura ſcrutatus fueris, inquit, eo crebrior te capiet admiratio: quoniam feſtinatò properat effugere mūdus, nec capere ſuſtinet quæ in futurum tēpus promiſſa ſunt iuſtis: quoniā plenus eſt iniuſtitia mundus hic, & infirmitate. Cæterum vt exponā ea quæ ſciſcitaris, Seminatū quidē eſt malum, ſed nondū venit eius interitus. Niſi ergo euerſum fuerit quod ſeminatū eſt: & abolitus ſit locus vbi ſatum eſt malum, non ſuccedet quod bono conſitum eſt. Nam granum mali ſeminis iactum eſt in corde Adam ab initio, & quantum impietatis generauit vſque adhuc, & vſque dum acceſſerit meſſis, generabit? Aeſtima autem apud te granum mali ſeminis, quàm multū impietatis fructū attulerit: cúmq; reſecandi culmi fuerint innumeri,

¶ 1 vt, Quo &c.

Digitized by Google

quàm ſit ampla meſſis apparanda. Tum reſpõdens
ego dixi, Quomodo, aut quódnam hæc? Cur pau-
ci ſunt, & infelices anni noſtri? Et reſpondit ille mi-
hi, ac dixit, Ne contẽdas ſupra altiſſimum: nam fru-
ſtra conaris ſuperare ipſum, quamuis ſit vehemens
tua cõtentio. Nónne hæc eadem ſciſcitati ſunt ani-
mi iuſtorũ in penetralibus ſuis, cum dicerẽt, Quo-
uſque tandem ſpe tali ducor, aut quando obueniet
nobis fructus metendæ mercedis noſtræ? Et reſpon-
dit ad ea Ieremiel archangelus his verbis, Cũ com-
pletus fuerit numerus ſeminum in vobis. Quoniã
ſtatera ponderatum eſt æuum, menſura temporum
inita eſt, numero determinata ſunt ſecula, nec cõ-
mouebuntur, aut percellentur vſque dũ impleatur
ſupradicta mẽſura. Et reſpõdẽs ego, O Dominator,
inqui, Domine, atqui nos omnes pleni ſumus im-
pietate, vt forte propter nos non impleatur meſſis
iuſtorum, propter peccata terrã habitantium. Rur-
ſum reſpondit ille mihi, ac dixit, Vade & interro-
ga prægnantem, an impletis nouem mẽſibus ſuis
adhuc poſſit matrix eius retinere partum in ſemet-
ipſa. Et ego, Non poteſt, inquam, Domine. At ille,
Apud inferos, inquit, animarũ promptuaria ſunt
matrici ſimilia. Quemadmodũ enim feſtinat par-
turiens pariendi neceſſitatẽ euadere, ſic & illa pro-
perant reddere quæ ſibi commendata ſunt. Ab ini-
tio tibi demonſtrabuntur quæ cupis cognoſcere.
Cui reſpondi & dixi, Si hac apud te gratia valeo, &
ſi fieri poteſt, aut ego ſum idoneus, indica mihi, v-
trum plus quàm præterierit futuri maneat, aut plu-
ra præterierint quàm ſint futura. Quid præterierit,
ſcio: quid autem futurum ſit, ignoro. Tum ille, Cõ-
ſiſte, inquit, ad dexteram, & ſimulachrum interpre- ¶ vl, inter pretationẽ typicam. i. typicã interrogatæ rei declarationem.
tibi cõmonſtrabo. Cúmque conſtitiſſem, ſpectaui:
& ecce fornax ardens tranſijt coram me: porrò au-
tem cum eſſet prætérlapſa flamma, ſpectabam, &
ecce fumus ſuperabat. Poſtea præteriijt corã me nu-
bes imbre grauida, quæ demiſit pluuiam impetu
multam: cum autẽ procella pluuiæ tranſijſſet, ſub-
ſecutæ ſunt eam guttæ. Tum ille, Ratiocinare tecũ,
inquit: ſicut effuſior eſt pluuia quàm guttæ, & i-
gnis quàm fumus, ita exuperare prætérlapſam por-
tionem. Superabant autem guttæ & fumus, cum ro-
gaui ac dixi, Cenſen me vitam vſque ad illa tem-
pora producturum, aut quid futurum eſt illis tem- ¶
poribus? Reſpondẽs ille mihi, dixit, Præſagitiones מאותיו. i. indicia, vaticinia ſeu prædictiones.
eorum de quibus me interrogas ex parte poſſum ti-
bi dicere: de vita vero tua non ſum miſſus vt dicam
tibi, nec habeo cognitam.

CAP. V.

De præſagitionibus autẽ: ecce tempora venient,
quibus qui terram incolunt magnis copijs cir- ¶ i. magno numero, vel magnis diuitijs.
cumuenientur, & occultabitur via veritatis, orbis la-
borabit ſterilitate fidei, & multiplicabitur iniuſti-
tia ſupra quàm nũc vides, aut olim audiuiſti: erit-
que cum impoſito veſtigio quam nũc vides regnũ
obtinere regionem videre liceat deſertam. Quod ſi
tibi viuere dederit altiſſimus, videbis vt poſt tertiã
tubam lumen recipiat ſubito ſol noctu, & luna ter
interdiu. Sanguis ſtillabit de ligno, & lapis mittet
vocem ſuam, populique commouebũtur. Regnabit
quem non ſperãt incolæ terræ, volucres loca com-
mutabunt. Mare Sodomiticum piſces eijciet, & ſo-
nitum edet noctu multis incognitũ: ſonitum autẽ
eius omnes audient. Dehiſcent multa loca, & ignis
frequenter emicabit. Feræ locum mutabunt, & mu-
lieres menſtruales monſtra parient. In dulcibus a-
quis inuenientur ſalſæ, & omnes amici inter ſe pu-
gnabunt. Tunc abſcõdet ſe ſenſus, & intellectus re-
cedet in penetrale ſuum: quæretur à multis, nec in-
uenietur: & multiplicabitur iniuſtitia & inconti-
nẽtia ſuper terram. Interrogabit regio proximam
ſibi, & dicet, Num per te tranſijt iuſtifica iuſtitia? Illa verò negabit. Et accidet illo tempore vt ſperent

quàm magnam aream incipient facere? Et reſpon-
di, & dixi, Quomodo, & quando hæc? Quare modici
& mali anni noſtri? Et reſpondit ad me, & dixit mi-
hi, Non feſtines tu ſuper altiſſimum. Tu enim feſti-
nas inaniter eſſe ſuper ipſum. nam exceſſus tuus
multus. Nónne de his interrogauerũt animæ iuſto-
rum in promptuarijs ſuis dicentes, Vſquequo ſpe-
ro ſic? & quando veniet fructus areæ mercedis no-
ſtræ? Et reſpondit ad ea Ieremiel archangelus, & di-
xit, Quãdo impletus fuerit numerus ſeminũ in vo-
bis, quoniam in ſtatera ponderauit ſeculũ, & men-
ſura menſurauit tẽpora, & numero numerauit tem-
pora, & non cõmouit, nec excitauit vſquedum im-
pleatur prædicta menſura. Et reſpõdi, & dixi, O Do-
minator Domine, ſed & nos omnes pleni ſumus im-
pietate. Et ne forte propter nos nõ impleantur iu-
ſtorum areæ, propter peccata inhabitantium ſuper
terram. Et reſpondit ad me, & dixit, Vade, & inter-
roga prægnantem, ſi quando impleuerit nouẽ men-
ſes ſuos, adhuc poterit matrix eius retinere partum
in ſemetipſa. Et dixi, Non poteſt, Domine. Et dixit
ad me, In inferno promptuaria animarum matri-
ci aſſimilata ſunt. Quemadmodũ enim illa feſtinat
quæ parit, effugere neceſſitatẽ partus, ſic & hæc fe-
ſtinat reddere ea quæ cõmendata ſunt. Ab initio ti-
bi demonſtrabitur de his quæ cõcupiſcis videre. Et
reſpõdi, & dixi, Si inueni gratiã ante oculos tuos,
& ſi poſſibile eſt, & ſi idoneus ſum, demonſtra mi-
hi, ſi plusquã præteritum ſit habet venire, aut plu-
ra pertranſierint ſupra quàm futurũ eſt. Quid per-
tranſiuit, ſcio: quid autẽ futurum ſit, ignoro. Et di-
xit ad me, Sta ſuper dexterã partem, & demonſtra-
bo tibi interpretationẽ ſimilitudinis. Et ſteti, & vi-
di: & ecce fornax ardẽns tranſijt coram me. & fa-
ctum eſt, cum tranſiret flamma, vidi: & ecce ſuperauit fu-
mus. Poſt hæc tranſijt corã me nubes plena aquæ, &
immiſit pluuiam impetu multã. & cum tranſijſſet
impetus pluuiæ, ſuperauerunt in ea guttæ. Et dixit
ad me, Cogita tibi: ſicut creſcit pluuia amplius quàm
guttæ, & ignis quàm fumus, ſic ſuperabũdauit quæ
tranſiuit menſura. Superauerunt autẽ guttæ, & fu-
mus: & oraui, & dixi, Putas viuo vſque in diebus il-
lis? vel quid erit in diebus illis? Reſpondit ad me, &
dixit, De ſignis, de quibus me interrogas, ex parte
poſſum tibi dicere: de vita autẽ tua non ſum miſ-
ſus dicere tibi: ſed neſcio.

CAP. V.

De ſignis autem: ecce dies venient, in quibus ap-
prehendẽtur qui inhabitant terram in cenſu
multo: & abſcõdetur veritatis via: & ſterilis erit fi-
de regio: & multiplicabitur iniuſtitia ſuper hanc
quam ipſe tu vides, & ſuper quam audiſti olim: &
erit impoſito veſtigio quam nũc vides regnare re-
gionem, & videbunt eã deſertam. Si autem tibi de-
derit altiſſimus viuere, videbis poſt tertiã tubam,
reluceſcet ſubito ſol noctu, & luna ter in die: & de
ligno ſanguis ſtillabit, & lapis dabit vocem ſuã, &
populi cõmouebuntur: & regnabit, quem non ſpe-
rant qui inhabitant ſuper terrã, & volatilia com-mi-
grationem facient: & mare Sodomiticum piſces
eijciet, & dabit vocem noctu, quã non nouerant mul-
ti: omnes autẽ audient vocem eius. & chaos fiet per
loca multa, & ignis frequẽter remittetur: & beſtiæ
agreſtes tranſmigrabunt, & mulieres menſtruatæ
parient mõſtra: & in dulcibus aquis ſalſæ inuenien-
tur, & amici omnes ſemetipſos expugnabũt: & ab-
ſcondetur tunc ſenſus, & intellectus ſeparabitur in
promptuarium ſuũ: & quæretur à multis, & nõ in-
uenietur: & multiplicabitur iniuſtitia, & inconti-
nentia ſuper terrã. Et interrogabit regio proximã
ſuã, & dicet, Nunquid per te pertrãſijt iuſtitia iuſtũ
faciens? Et hoc negabit. Et erit in illo tẽpore, & ſpe-

Digitized by Google

...bunt homines, & non impetrabunt: laborabũt, & non dirigentur viæ eorũ. Hæc ſigna dicere tibi permiſſum eſt mihi. & ſi oraueris iterũ & ploraueris, ſicut & nunc, & ieiunaueris ſeptẽ diebus, audies iterato horum maiora. Et euigilaui, & corpus meum horruit valde: & anima mea laborauit, vt deficeret: & tenuit me qui venit angelus, qui loquebatur in me, & cõfortauit me, & ſtatuit me ſuper pedes. Et factum eſt in nocte ſecũda, & venit ad me Salathiel dux populi, & dixit mihi, Vbi eras? & quare vultus tuus triſtis? An neſcis, quoniã tibi creditus eſt Iſrael in regione tranſmigrationis eorum? Exurge ergo, & guſta panem, & nõ derelinquas nos, ſicut paſtor gregem ſuũ in manibus luporum malignorum. Et dixi ei, Vade à me, & non appropies ad me. Et audiuit vt dixi: & receſſit à me. & ego ieiunaui dieb⁹ ſeptem vlulãs & plorans, ſicut mihi mandauit Vriel angelus. Et factum eſt poſt dies ſeptem, & iterũ cogitationes cordis mei moleſtæ erant mihi valde: & recepit anima mea ſpiritũ intellectus, & iterum cœpi loqui corã altiſſimo ſermones, & dixi. Dominator Domine, ex omni ſylua terræ, & omnibus arboribus eius, elegiſti vineã vnicam: & ex omni terra orbis, elegiſti tibi foueã vnam: & ex omnib⁹ floribus orbis, elegiſti tibi lilium vnũ: & ex omnibus abyſſis maris, repleſti tibi riuum vnũ: & ex omnib⁹ ædificatis ciuitatibus, ſanctificaſti tibimetipſi Sion: & ex omnibus creatis volatilibus, nominaſti tibi columbam vnam: & ex omnibus plaſmatis pecoribus, prouidiſti tibi ouem vnã: & ex omnibus multiplicatis populis, acquiſiuiſti tibi populũ vnum, & ab omnibus probatã legem donaſti huic, quem deſyderaſti populo. Et nũc Domine, vt quid tradidiſti vnum pluribus? Et præparaſti ſuper vnam radicem alias, & diſperdidiſti vnicũ tuum in multis: & conculcauerunt eum, qui contradicebant ſponſionibus tuis, quique tuis teſtamẽtis non credebãt. Et ſi odiẽs odiſti populũ tuum, tuis manibus debet caſtigari. Et factum eſt, cũ locutus eſſem ſermones, & miſſus eſt angelus ad me, qui antè venerat ad me præterita nocte, & dixit mihi, Audi me, & inſtruã te: & intende mihi, & adijciam corã te. Et dixi, Loquere Domine meus. Et dixit ad me, Valde tu in exceſſu mẽtis factus es pro Iſrael: an plus dilexiſti eum, quàm qui eum fecit? Et dixi ad eũ, Non Domine, ſed dolens locutus ſum. Torquent enim me renes mei per omnem horã, quærentem apprehẽdere ſemitã altiſſimi, & inueſtigare partem iudicij eius. Et dixit ad me, Non potes. Et dixi, Quare Domine? Ad quid naſcebar, aut quare non fiebat matrix matris meæ mihi ſepulchrũ, vt non viderem laborem Iacob, & fatigationẽ generis Iſrael? Et dixit ad me, Numera mihi quæ necdũ venerũt, & collige mihi diſperſas guttas, & reuiride mihi aridos flores, & aperi mihi clauſa promptuaria, & produc mihi incluſos in eis flatus: demonſtra mihi vocis imaginẽ, & tũc oſtendã tibi laborem, quẽ rogas videre. Et dixi, Dominator Domine, quis enim eſt qui poteſt hæc ſcire, niſi qui cũ hominib⁹ habitationẽ nõ habet? Ego autem inſipiẽs: & quomodo potero dicere de his, quibus me interrogaſti? Et dixit ad me, Quo modo nõ potes facere vnũ de his quæ dicta ſunt, ſic nõ poteris inuenire iudiciũ meũ, aut in fine charitatẽ, quã populo promiſi. Et dixi, Sed ecce Domine, tu prope es his qui in fine ſunt: & quid facient, qui ante me fuerunt, aut nos, aut hi qui poſt nos? Et dixit ad me, Coronæ aſſimilabo iudiciũ meũ. Sicut non nouiſſimorum tarditas, ſic nec priorũ velocitas. Et reſpõdi, & dixi, Nec poteras facere eos qui facti ſunt, & qui ſũt & qui futuri ſunt, in vnũ, vt celeri⁹ iudiciũ tuũ oſtẽderes? Et reſpõdit ad me, & dixit, Non poteſt feſtinare

...productus, vt celerius iudicium tuum oſtenderes?

homines, nec impetrent: laborent, nec inſtituta ipſorum ſuccedãt. Has eloqui tibi prædictiones permiſſum eſt mihi. quòd ſi oraueris denuo & ploraueris vt modò, ſeptémque dies ieiunio tranſegeris, rurſum his audies maiora. Tum experrectus ſum, & corpus meum valde inhorruit, labaſcebátque animus meus, ac deficiebat: ſuſtentabat autem me cum acceſſiſſet angel⁹ qui mecum loquebatur: is confirmauit me, & erexit in pedes. Porrò nocte inſecuta venit ad me Salathiel dux populi, & interrogauit me, Vbi fuiſti? atque cur es vultu triſti? An neſcis cõmiſſos eſſe tibi in regione peregrinitatis ſuæ Iſraelitas? Exurge ergo, & ſume cibum, nec derelinquas nos vt paſtor gregẽ ſuũ [1] inter manus luporum truculẽtorum.' Cui ego, Recede à me, nec acceſſeris ad me comin⁹. Hoc vbi dictũ audiuit, receſſit à me: ego vero dies ſeptem tranſegi ieiunio lamentãs & plorans, ſicut mihi mãdarat Vriel angelus. Accidit autẽ vt exactis ſeptẽ diebus, perquàm moleſtæ denuo eſſent animo meo cogitationes. Tum deintegro inceſſit mentẽ meam cupido ratiocinandi: iterũmque cœpi verba facere coram altiſſimo, & dicere, Dominator Domine, ex omni ſylua terræ, & omnibus eius arboribus vnã tibi vineam elegiſti: ex omni terra orbis optaſti tibi foueam vnã: & ex omnibus, floribus eius vnũ tibi lilium deſumpſiſti: ex omni profũdo maris repleſti tibi riuũ vnũ. & ex omnibus ædificatis vrbibus Siõ tibimetipſi cõſecraſti: vnam tibi nominaſti colũbam ex omnibus creatis volucribus: & ex omnib⁹ formatis pecoribus ouem vnã tibi deſignaſti: vnum tibi populum comparaſti ex omni populorũ multitudine, & probatã omnibus legem huic præoptatæ genti dediſti. At nũc Domine cur vnum pluribus tradidiſti? conſtituiſti ſuper vnã radicem alias, & diſperdidiſti vnicum tuum in multos. Cõculcauerunt eũ qui cõtradicunt pollicitationibus tuis, & qui teſtificationib⁹ tuis non credunt. Quòd ſi adeò proſequebaris odio populum tuũ, tuis debebat manibus caſtigari. Hæc cũ ſermonibus agitauiſſem, miſſus ad me angelus, qui ante mihi præſto fuerat nocte præterita, Audi me, inquit, vt inſtruam te: & attende vt te doceã pluribus. Tum ego, Loquere, inquàm, mi domine. Et ille, Supra modũ animo cõmouẽris, inquit, propter Iſraelẽ. nũ charior eſt tibi quàm creatori ſuo? Cui reſpondi, Nõ Domine: ſed præ dolore locutus ſum. [2] Diſcruciantur enim viſcera mea continuò, dũ contendo cõprehendere conſilium altiſſimi, & partem iudicij eius inueſtigare. Tum ille, Nõ poteris, inquit. Cui ego, Cur inquã, Domine? Quorſum natus ſum? aut cur nõ fuit mihi vterus matris meæ ſepulchrum, ne viderem laborem Iacob, aut languorem generis Iſraelitici? Rurſum ille, Numera, inquit, mihi quæ nondum euenerunt, aut diſperſas guttas mihi collige, aut fac aridi flores mihi reuireſcant: aperi mihi clauſa penetralia, & produc incluſos in eis ventos: cõmonſtra mihi vocis imaginem, & ediſſeram tibi quod rogas, & laboras cognoſcere. Cui ego, Quis enim poteſt hæc ſcire dominator, ô Domine, niſi qui cum hominibus non habitet? Ego verò cum ſim inſipiens, quomodonam potero dicere de his, quæ à me petiuiſti? Reſpondit ille mihi, Sicut non potes præſtare vnum eorum quæ dicta ſunt, ita non poteris iudicium meum, aut vltimam quam populo promiſi benignitatem inueſtigare. Rurſum ego, Tibi verò ecce Domine, inquam præſto ſunt vltima: quid tandem fiet ijs qui anteceſſerunt me, aut nobis, aut poſteris noſtris? Et dixit ille mihi, Circulo iudicium meum libet aſſimilare. vt nulla eſt [3] poſteriorum tarditas,' ita nulla priorum velocitas. Tum reſpondi ego, ac dixi, Annon poteras eos qui fuerunt, qui ſunt, & qui futuri ſunt ... Et reſpõdens mihi, Non poteſt, inquit, quod crea-

¶2. i. inter manus co... rũ qui tru... culẽtia lu... pi ſunt.

¶3 ...אחרונים

tur præcurrere creatori, nec mundus vniuerſos in
eo creandos capere. Et dixi, Quo modo docuiſti ſer
uum tuũ te vegetatorem in vitã produxiſſe ſimul
creatum abs te opificiũ, ipſũmq; ſuſtinuiſſe, ita poſ
ſet & nunc præſentes vniuerſos capere. Et ille, In-
terroga, inquit, vterũ mulieris his verbis, Cur vte-
ris tractu tẽporis ad pariẽdum? aut roga eũdem, vt
edat denos vno partu. Reſpõdi, Non vtique poterit,
ſed tẽporis interuallis. Tum dixit mihi, Ego quoq;
diuiſi temporibus vterũ terræ ſeminibus ſuperin-
iectis. Vt enim infans nõ parit ea quæ ſenum ſunt,
ita ego creatũ à me tẽpus diſpoſui. Rurſum inter-
rogaui, & dixi, Cũ iam indicaris mihi viã, pergam
loqui corã te, Num mater noſtra quã dixiſti mihi
adhuc eſſe iuuenem, propinquat ſenectuti? Reſpon-
dens ille mihi, Interroga, inquit, parientem, vt dicat
tibi. Rogabis autẽ eã, Quare quos peperiſti nuper,
non ſunt natis ante te ſimiles, ſed ſtatura humi-
liores? & dicet illa tibi, Alij in vigẽte iuuentute na-
ti ſunt: alij ſub tempus ſenectutis vtero deficiente
procreati. Ergo cõſidera tu quoq; humiliori eſſe ſta
tura vos iis qui vos anteceſſerunt: & rurſum poſte-
ros veſtros q̃ vos breuiori, vtpote ſeneſcẽtibus re-
bus creatis, vigorẽmque iuuẽtutis prætereuntibus.
Et dixi, Rogo domine, ſi hanc in cõſpectu tuo nã-
ciſcor gratiam, declara ſeruo tuo, per quem opifi-
cium tuum viſites.

CAP. VI.

ET dixit ille mihi, Ab origine orbis terrarũ, &
antequam termini mũdi conſtituerentur, ante-
quam flarẽt concurſus ventorum, antequam rebo-
arent ſonitus tonitruum, antequam coruſca mica-
rent fulgura, antequã fundamenta paradiſi confir
marentur, antequam decori flores apparerent, an-
tequam mobiles virtutes ſtabilirentur, antequam
innumerabilis colligerentur agmina angelorum,
antequam extolleretur ſublimitas aeris, antequam
menſuræ cælorum nominarẽtur, antequam æſtua-
rent camini in Sion, antequã præſentes anni inue-
ſtigarentur, antequam eorũ qui nunc peccant ab-
alienarentur ſtudia, conſignarẽtúrque qui theſau-
rum fidei comparauerunt, tum hæc cogitaui, & fa-
cta ſunt per me ſolum, nec per alium: eadem per
me, nec per aliũ abſoluenda. Cui reſpondens ego,
Quæ, inquam, erit ſeparatio tẽporum? aut quando
prioris finis, aut cõſequẽntis initium? Et ille, Ab A-
braham, inquit, vſque ad Iſaac: cum ex eo nati eſ-
ſent Iacob & Eſau, manus Iacob tenebat ab initio
calcaneũ Eſau. Finis enim huius æui Eſau, & initiũ
ſequẽtis Iacob. Hominis manꝰ inter calcaneũ & ma
num. Aliud ne ſciſciteris Eſdra. Rurſum ego, O Do-
minator, inquã, Domine, ſi qua ſum tecũ in gratia,
abſoluas obſecro ſeruo tuo declarare prædictiones
tuas, quarũ partem mihi ſignificaſti nocte ſuperio-
ri. Tum reſpõdens ille mihi, Surge, inquit, in pedes
tuos, & audi vocẽ ſonitus pleniſſimã. Præbebitur au
tem ſpecies terræmotus, nec tamẽ cõmouebitur lo
cus in quo cõſtiteris. Ideo dũ loquitur, ne expaueas:
quoniã de fine ſermo, & de fundamẽto terræ intel
ligitur, ideóq; inter ſermonẽ de ipſis contremiſcit
& commouetur: ſcit enim ſe tandẽ eſſe cõmutandũ.
His auditis cũ exurrexiſſem in pedes meos, auſcul-
taui, & ecce vox loquebatur cuius ſonus erat ſimi-
lis ſonitui aquarũ multarum, & dicebat, Ecce tẽpo-
ra veniunt, & erit cũ aduentabo ad inquirẽdum in
habitatores terræ. Cum autẽ incipiã in eos, qui in-
iuſti ſua iniuſtitia pernicioſi fuerũt, quærere, & cũ
afflictio Sion fuerit impleta: ſeculũmq; deſignabi-
tur quod vergat ad interitũ, hæc ſigna edam. Libri
aperientur in conſpectu cæli vniuerſis inſpectãti-
bus: infantes anniculi ſuis loquentur vocibus: præ-
gnãtes abortiuos parient fœtus trimeſtres aut qua-
drimeſtres, & viuẽt ſuſcitati. Tũ loca ſeminibus cõ-
ſita ſubito apparebunt deſtituta, plenáque prom-

creatura ſuper creatorem, nec ſuſtinere ſeculũ eos
qui in eo creandi ſunt, in vnum. Et dixi, Quomo-
do dixiſti ſeruo tuo, quoniã viuificans viuificaſti à
te [illegible] creaturam in vnũ, & ſuſtinebat creatu-
ra, [illegible] & nunc portare præſentes in vnũ. Et di-
xit ad me, Interroga matricẽ mulieris, & dices ad
eam, Et ſi paris, quare per tẽpus? Roga ergo eam, vt
det decem in vnum. Et dixi, Nõ vtique poterit, ſed
ſecũdum tẽpus. Et dixit ad me, Et ego dedi matri-
cem terræ his qui ſeminati ſunt ſuper eam per tẽ-
pus. Quemadmodũ enim infans non parit ea, quæ
ſenum ſunt, ſic ego diſpoſui à me creatũ ſeculum.
Et interrogaui, & dixi, Cũ iam dederis mihi viam,
loquar corã te: nam mater noſtra, de qua dixiſti mi
hi, adhuc iuuenis eſt, iam ſenectuti appropinquat.
Et reſpõdit ad me, & dixit, Interroga eã quæ parit,
& dicet tibi. Dices enim ei, Quare quos peperiſti,
nunc non ſunt ſimiles his qui ante te, ſed minores
ſtatura? Et dicet tibi & ipſa, Alij ſunt qui in iuuen-
tute virtutis nati ſunt: & alij qui ſub tempore ſene-
ctutis deficiente matrice ſunt nati. Conſydera [illegible]
& tu, quoniam minori ſtatura eſtis præ his qui an-
te vos: & qui poſt vos, minori quàm vos, quaſi iam
ſeneſcẽtes creaturæ, & fortitudinẽ iuuentutis [illegible]
tereuntes. Et dixi, Rogo Domine, ſi inueni gratiam
ante oculos tuos, demonſtra ſeruo tuo per quem [illegible]
ſites creaturam tuam.

CAP. VI.

ET dixit ad me, Initio terreni orbis, & anteq[illegible]
ſtarent exitus ſeculi, & antequam ſpirarent [illegible]
uentiones vẽtorum, & antequã ſonarent voces [illegible]
nitruum, & antequam ſplẽderent nitores coruſ[illegible]
tionum, & antequã confirmarentur fundamẽta [illegible]
radiſi, & antequam viderentur decori flores, & [illegible]
tequam cõfirmarentur motæ virtutes, & anteq[illegible]
colligerẽtur innumerabiles militiæ angelorum, [illegible]
antequã extollerentur altitudines aeris, & anteq[illegible]
nominarẽtur mẽſuræ firmamentorũ, & anteq[illegible]
æſtuarent camini in Sion, & antequã inueſtiga[illegible]
tur præſentes anni, & antequã abalienarentur [illegible]
rum qui nunc peccant adinuentiones, & cõſig[illegible]
eſſent qui fidem theſaurizauerunt, tunc cogitaui [illegible]
facta ſunt per me ſolum, & non per alium: & [illegible]
per me, & nõ per aliũ. Et reſpondi, & dixi, Quæ [illegible]
ſeparatio tẽporum? aut quando prioris finis, & [illegible]
quẽtis initium? Et dixit ad me, Ab Abraham vſ[illegible]
ad Iſaac: quãdo nati ſunt ab eo Iacob & Eſau, [illegible]
nus Iacob tenebat ab initio calcaneum Eſau: [illegible]
enim huius ſeculi Eſau, & principium ſequenti[illegible]
cob. Hominis manus inter calcaneũ & manũ. A[illegible]
noli quærere Eſdra. Et reſpondi, & dixi, O Domi[illegible]
tor Domine, ſi inueni gratiã ante oculos tuos, [illegible]
vt demonſtres ſeruo tuo finẽ ſignorum tuorũ, [illegible]
rum partem mihi demõſtraſti nocte præcedẽ[illegible]
reſpõdit, & dixit ad me, Surge ſuper pedes tuo[illegible]
audi vocem pleniſſimã ſonitus. Et erit ſicut c[illegible]
tio, nec cõmouebitur locus, in quo ſtes ſuper [illegible]
Ideo cũ loquitur, tu non expaueas: quoniam d[illegible]
ne verbum & fund[illegible]tum terræ intelligitur [illegible]
niam de ipſis ſermo tremiſcit & commouetur. [illegible]
enim quoniã finem eorum oportet cõmutari. [illegible]
ctum eſt, cũ audiſſem, ſurrexi ſuper pedes meos [illegible]
audiui, & ecce vox loquẽs, & ſonus eius ſicut ſo[illegible]
aquarũ multarum, & dixit, Ecce dies veniũt, & [illegible]
quando appropinquare incipiã, vt viſitem habi[illegible]
tes in terra: & quãdo inquirere incipiam ab e[illegible]
iniuſtè nocuerunt iniuſtitia ſua, & quãdo ſup[illegible]
fuerit humilitas Sion. & cũ ſuperſignabitur ſe[illegible]
quod incipiet pertranſire, hæc ſigna faciã. Libri [illegible]
rientur ante faciẽ firmamenti, & omnes vide[illegible]
mul: & anniculi infantes loquentur vocibus ſ[illegible]
prægnantes immaturos parient infantes trium [illegible]
quatuor menſiũ, & viuent, & ſuſcitabũtur. Et ſubi[illegible]
apparebũt ſeminata loca nõ ſeminata, & plena [illegible]

Digitized by Google

ptuaria ſubito inuenientur vacua: & tuba canet cũ
ſono, quam cũ omnes audierint, ſubito expaueſcẽt.
Et erit in illo tẽpore, debellabunt amici amicos vt
inimici, & expaueſcet terra cum his: & venæ fontiũ
ſtabunt, & non decurrent in horis tribus. & erit, o-
mnis qui derelictus fuerit ex omnibus iſtis quibus
prædixi tibi, ipſe ſaluabitur, & videbit ſalutare me-
um, & finẽ ſeculi veſtri. Et videbũt qui recepti ſunt
homines, qui mortem non guſtauerũt à natiuitate
ſua, & mutabitur cor inhabitãtium, & conuertetur
in ſenſum aliũ. Delebitur enim malũ, & extinguetur
dolus. Florebit autem fides, & vincetur corru-
ptela, & oſtendetur veritas quæ ſine fructu fuit die-
bus tantis. Et factũ eſt cum loqueretur mihi, & ecce
paulatim intuebar ſuper eũ ante quem ſtabã, & di-
xit ad me hæc, Veni tibi oſtendere tempus venturæ
noctis. Si ergo iterũ rogaueris, & iterum ieiunaue-
E ris ſeptẽ diebus, iterum tibi renũtiabo horum ma-
iora per diem quã audiui. Audita eſt enim vox tua
apud Altiſſimũ. Vidit enim fortis directionem tuã,
& prouidit pudicitiã, quam à iuuentute tua habui-
ſti: & propter hoc miſit me demonſtrare tibi hæc
omnia, & dicere tibi, Confide, & noli timere, & noli
feſtinare cum priorib⁹ tẽporibus cogitare vana, vt
non properes à nouiſſimis tẽporibus. Et factum eſt
poſt hæc, & fleui iterũ: & ſimiliter ieiunaui ſeptem
diebus, vt ſupplerẽ tres hebdomadas, quæ dictæ ſunt
mihi. Et factũ eſt in octaua nocte, & cor meum tur-
babatur iterato in me, & cœpi loqui coram Altiſſi-
mo. Inflãmabatur enim ſpiritus meus valde, & ani-
ma mea anxiebatur, & dixi, O Domine, loquens lo-
cutus es ab initio creaturæ in primo die, dicens,
Fiat cælum & terra: & tuum verbũ opus perfectũ.
Et erat tũc ſpiritus, & tenebræ circunferebãtur, & ſi-
lentium, ſonus vocis hominis nondum erat abs te.
Tũc dixiſti de theſauris tuis proferri lumen lumi-
noſum, quo appareret opus tuũ. Et die ſecũdo crea-
ſti ſpiritũ firmamenti, & imperaſti ei vt diuideret
& diuiſionẽ faceret inter aquas, vt pars quædam ſur-
ſum recederet, pars verò deorſum maneret. Et ter-
tia die imperaſti aquis congregari in ſeptima par-
te terræ: ſex verò partes ſiccaſti & conſeruaſti, vt ex
his ſint corã te miniſtrantia ſeminata à Deo, & cul-
ta. Verbũ enim tuum proceſſit, & op⁹ ſtatim fiebat.
Proceſſit enim ſubito fructus multitudinis immẽ-
ſa, & concupiſcẽtiæ guſtus multiformes, & flores
colore immutabili, & odores odoramẽti inueſtiga-
bili. & die tertia hæc facta ſunt. Quarta autem die
imperaſti fieri ſolis ſplẽdorem, lunæ lumen, ſtella-
rum diſpoſitionẽ: & imperaſti eis, vt deſeruirẽt fu-
turo plaſmato homini. ¶Quinto autem die dixiſti
ſeptimæ parti, vbi erat aqua congregata, vt pro-
crearet animalia, & volatilia, & piſces: & ita fiebat.
Aqua muta, & ſine anima quæ Dei nutu iubeban-
tur, animalia faciebat, vt ex hoc mirabilia tua na-
tiones enarrent. Et tunc conſeruaſti duas animas:
nomen vni vocaſti Henoch, & nomẽ ſecundæ voca-
ſti Leuiathan, & ſeparaſti ea ab alterutro. Nõ enim
poterat ſeptima pars, vbi erat aqua congregata, ca-
pere ea. Et dediſti Henoch vnam partem quæ ſicca-
ta eſt tertio die, vt habitet in ea: vbi ſunt montes
mille. Leuiathan autem dediſti ſeptimam partẽ hu-
midam, & ſeruaſti eam, vt fiat in deuorationẽ qui-
bus vis, & quãdo vis. Sexto autem die imperaſti ter-
ræ, vt crearet coram te iumenta, & beſtias, & repti-
lia: & ſuper his Adam, quem conſtituiſti ducem ſu-
per omnibus factis quæ feciſti, & ex eo educimur
nos omnes, quẽmque elegiſti populũ. Hæc autem
omnia dixi corã te Domine, quia propter nos crea-
ſti ſeculum: reſiduas autem gentes ab Adam natas
dixiſti eas nihil eſſe, & quoniam ſaliuæ aſſimilatæ
ſunt, & quaſi ſtillicidiũ de vaſe ſimilaſti abundan-
tiam eorum. Et nũc Domine, ecce, iſtæ gentes quæ in

ptuaria repẽte vacua deprehendentur, & tuba clãgore
canet: qua audita, mox omnes expaueſcant. Accidet
autẽ illo tẽpore, vt belligerẽt amici cũ amicis vt ini-
micis, & expaueſcat terra cũ ipſis: ſcaturigines fon-
tiũ ſubſiſtẽt, & trib⁹ horis nõ manabũt. Porrò qui-
cũq; ſuperfuerit ex omnib⁹ iſtis quæ prædixi tibi,
is ſeruabitur, & videbit [1]ſalutẽ meã, & finẽ ſeculi ve-
ſtri. Videbunt, inquã, qui recepti ſunt homines, qui
ex quo nati ſunt, mortẽ non guſtauerũt. Tũ muta-
bitur animus inhabitãtiũ, & ad aliã ſententiã cõuer-
tetur. Delebitur enim malũ, & dol⁹ extinguetur: flo-
rebit autẽ fides, corruptela ſuccũbet, & emerget ve-
ritas quæ tanto tẽpore fructu caruit. Cum autẽ hæc
mihi dicerẽtur, ecce paulatim reſpectabã ad ipſum
corã quo conſtiterã, qui dixit mihi, Veni vt tibi tẽ-
pus futuræ noctis ſignificarẽ. Si ergo precatus de-
nuo fueris, & iterũ ieiunio tranſegeris ſeptẽ dies,
alia tibi renũtiabo his maiora [2]per diẽ quam audi-
ui. Exaudita eſt enim vox tua ab altiſſimo. nã vidit
ille potẽs recta facta tua, & pudicitiã quã à iuuentu-
te conſeruaſti, perſpexit: propterea miſit me vt hæc
omnia tibi declararẽ & eloquerer. Fac præſenti ſis
animo, nec quicquã timeas, neq; te præcipites in va-
nam priorũ ſeculorum reputationẽ, vt ne magis quã
[3]poſteriora tẽpora feſtines. Poſt hæc fleui denuo,
& ieiunio ſimiliter ſeptẽ dies peregi, vt tres hebdo-
madas mihi præſcriptas cõplerẽ. Accidit autẽ octaua
nocte, vt animus meus rurſum perturbaretur, & ſer-
monẽ inſtituerẽ coram altiſſimo. Inflãmabar enim
ſtudio magno, & anxius eram animo: itaq; dixi, In
prima creatione diſertis verbis locutus es, ô Domi-
ne, primo die, cũ preciperes, Fiat cælum & terra: &
opus cõſecutũ eſt imperiũ ſuũ. Erat autẽ tũc ſpirit⁹
circunfuſæq; tenebræ, ac ſilẽtium, necdum vocis hu-
manæ ſonus erat abs te creatus. Tũc iuſſiſti de cel-
lis tuis prodire lumen prælucidũ, quod opus tuum
illuſtraret. Die ſecundo ſpiritũ cæli creaſti, & impe-
raſti vt intercedẽs aquas intercluderet: vt parte ſur-
ſum abeunte, pars infra ſubſideret. Tertia vero die
aquas in ſeptimã terræ partem cõfluere iuſſiſti: ſex
vero partes cum ſiccaſſes, reſeruaſti, vt ex eis eſſent
quæ tibi miniſtrarẽt conſitæ diuinitus & cultæ. Nã
ſimul ac verbũ tuum prolatum fuerat, protinus o-
pus ipſum agebatur. Siquidẽ exorta eſt ſubito co-
pia immẽſa fructuum, & oblectamẽta palati mul-
tiformia, tum flores colore perẽni, & odoramenta
miris modis fragrantia. Et hæc quidẽ die tertia fa-
cta ſunt. Porrò die quarta illuſtre lumẽ ſolis & lu-
næ, ſtellarũmq; ſeriẽ imperio tuo creauiſti, ſimulac
præcepiſti eis, vt opificio tuo futuro homini deſer-
uirẽt. Quinto deinde die iuſſiſti partem ſeptimam
in quã aqua confluxerat, animalia volucres ſcilicet
& piſces procreare: quod ita factũ eſt. Siquidẽ aqua
muta & inanima nutu diuino iuſſa gignebat ani-
mãtia, vt populi inde miracula tua haberent præ-
dicanda. Tum quoque animantia duo paraſti, quo-
rum vni nomẽ impoſuiſti Enoch, alterum vocaſti
Leuiathã, & alterũ ab altero ſeparauiſti: non enim
poterat pars ſeptima quo aqua ſe collegerat, ea ca-
pere. Vnã partẽ aſſignaſti Enoch, quæ tertio die ſic-
cata eſt, vt habitet in ea: milleq; mõtes eã intercur-
rũt. Leuiathã autẽ tribuiſti ſeptimã partẽ humidã,
quã belluã paraſti, vt eſſet quæ deuoraret quos vel-
les, & quãdo velles. Sexto demũ die imperaſti terræ,
vt iumẽta corã te, beſtias & ſerpẽtes procrearet: at-
que inſuper Adam, quẽ cõſtituiſti dominũ omnib⁹
operibus abs te creatis. Ab eo ducimus omnes ori-
ginẽ, atq; adeo populus quẽ elegiſti. Hæc omnia cõ-
memoraui corã te Domine, quia propter nos crea-
uiſti mũdũ: reliquas autẽ gentes prognatas ab Adã
declarauiſti abs te nihilipẽdi, atq; adeo ſaliuæ cõpa-
rari. Quippe ſtillæ de vaſe fluxæ opes earũ putaui-
ſti cõferẽdas. Nũc tamẽ, ecce domine, gẽtes iſtæ pro

¶1 vł, opus ſalutare.

¶2 vł, quæ per diem audiuerã.

¶3 אחרונים vel, vt ne feſtinando à poſterioribus tẽpo ribus recedas. i. à cõſideratione eorum: vł, feſtines. i. anxius ſis.

nihilo putatæ cœperunt dominio grauare nos & deuorare: nos autẽ populus tuus, quẽ primogenitũ & vnigenitum tui ſtudioſum vocaſti, traditi ſumus in manus eorũ. Atqui ſi propter nos creatus eſt mũdus, cur non habemus in eo poſſeſſionem, aut quãdiu talia feremus?

CAP. VII.

HIs cum ego dictis finẽ impoſuiſſem, euenit vt angelus, qui prioribus ad me noctibus demiſſus fuerat, ad me mitteretur, qui me ſic eſt allocutus: Surge Eſdra, & auſculta ſermones quos veni tibi relaturus. Tum ego, Loquere, inquã, mi Deus. Et ille, Mare, inquit, poſitum eſt in ſpatioſo loco, vt altum eſſet & immenſum: cõſtituatur autẽ eius in anguſto loco introitus, qui fluminib⁹ ſit ſimilis. Quis quæſo in mare colluſtrandi illius, aut in poteſtatẽ ſuam redigẽdi cauſa, affectãs iter, niſi tranſierit anguſtias, in apertũ æquor inuehi poterit? Atque iterum, Vrbs eſt ædificata, & ſita in loco campeſtri, eademq; omni bonorũ copia inſtructa: introitus eius anguſtus, inque præcipiti poſitus, arctante cũ igni à dextera, aquarũmq; altitudine à ſiniſtra, & vnica inter ea ſemita intercedente: nẽpe inter ignẽ & aquam, ſpatio tãtum veſtigij vnius hominis capace. Hæc vrbs ſi cui obtingat hæreditate, ſi ille nũquam obiectum penetrauerit periculũ, quomodo hæreditatẽ ſuã adipiſcetur? Tum ego, Ita eſt, inquã, Domine. At ille mihi, Sic ſe habet, inquit, & ſors Iſraelitarũ. Propter eos enim creaui mũdũ: cum autem Adam præſcripta mea trãſgreſſus eſt, tum accidit factum huiuſmodi, & adducti ſunt introit⁹ hui⁹ mũdi in anguſtũ, vt eſſent pleni doloris & laboris, paucique ac deterrimi, tum periculoſi, & vehemẽter ærumnoſi. Nã ſpatioſi & tuti erãt æui ſuperioris introitus, fœcũdique fructu immortalitatis. Niſi ergo qui viuunt per anguſta hæc & caduca cõtenderint ingredi, non poterũt adipiſci quæ ſunt recondita. Quæſo igitur quare teipſum crucias, cũ ſis caduc⁹: aut quid cõmoueris, cũ ſis mortalis? Quare nõ pertractas animo tuo quæ futura ſunt, potius quàm præſentia? Reſpõdi, & dixi, Dominator Domine, cũ lege tua conſtitueris vt iuſti poſſiderent hæc, impij verò perirent: iuſtíne anguſta perferẽt ampla ſperãtes? Etenim & qui ſe geſſerũt impiè, anguſta perpeſſi ſunt, ampla tamen illa non videbunt. Et dixit mihi, Null⁹ eſt iudex Deo iuſtior, nec quiſquã ſapiẽtior altiſſimo. Pereũt enim in præſenti vita multi, propter neglectũ præſcriptæ legis diuinæ. Nã etiã atque etiã præmonuit Deus veniẽtes, quoties venerãt, quibus factis vitã adipiſcerẽtur, & quid obſeruãdo ſuppliciũ euitarent. At illi nõ acquieuerunt, ſed contradixerũt ei, confinxerũt ſibi cõmenta vaniſſima, & inſtitutis flagitioſis ſeipſos circumuenerũt. Negarũt numen altiſſimi, nec vias eius animaduerterũt, ſpreuerũt legẽ eius, & recuſarunt teſtificationes, iura eius violarũt perfidè, nec opera eius executi ſunt. Quapropter Eſdra inania inanibus, & plena plenis. Ecce tempus veniet, & erit cũ edentur ſigna quæ tibi prædixi: & apparebit ſponſa, emergẽſq; exiſtet quæ nũc ſepulta latet ſub terra: & quiſquis è prædictis malis euaſerit, ipſe miracula mea videbit. Apparebit enim fili⁹ me⁹ Ieſus cũ comitib⁹ ſuis, & gaudia celebrabũt qui reliqui fuerint, intra annos quadringẽtos. Porrò poſt annos hos morietur fili⁹ me⁹ Chriſtus, & omnes ſpiritũ trahẽtes hoĩes: & mũdus cõuertetur in antiquũ ſilentiũ diebus ſeptẽ, ſicut & [1]iudicijs priorib⁹,[1] donec nemo ſuperſit. Eueniet autẽ poſt dies ſeptẽ, vt excitetur adhuc ſopitum ſeculũ, & corruptũ intereat. Tum terra reddet quæ in ea dormiunt, & puluis quæ latẽt in eo ſilentia, & promptuaria depoſitas apud ſe animas reſtituent. Apparebit pro tribunali ſedens altiſſimus, miſeriæ præteribunt, & [1]finis[1] imponetur patientiæ: iuſtitia vero ſola remanebit, veritas ſtabit,

q s vt. fatis, vt ſcilicet ... ſluit ant... quã conde... retur, vel tẽporibus Noe.

q t ADN

nihilum deputatę ſunt, cœperunt dominari noſtri, & deuorare: nos autẽ populus tuus, quẽ vocaſti primogenitum vnigenitum æmulatorem tuũ, traditi ſumus in manibus eorum: & ſi propter nos creatũ eſt ſeculum, quare non hæreditatem poſſidemus cũ ſeculo? Vſquequo hæc?

CAP. VII.

ET factum eſt, cũ finiſſem loqui verba hæc, miſſus eſt ad me angelus qui miſſus fuerat ad me primis noctibus, & dixit ad me, Surge Eſdra, & audi ſermones quos veni loqui ad te. Et dixi, Loquere Deus meus. Et dixit ad me, Mare poſitum eſt in ſpatioſo loco, vt eſſet altum & immenſum: erit autẽ ei introitus in anguſto loco poſitus, vt eſſet ſimilis fluminibus. Quis enim volens voluerit ingredi mare, & videre eum vel dominari eius: ſi nõ trãſierit anguſtum, in latitudinem quomodo venire poterit? Itẽ aliud, Ciuitas eſt ædificata, & poſita in loco campeſtri: eſt autem plena omniũ bonorum: introitus eius anguſtus & in præcipiti poſitus, vt eſſet à dextris quidẽ ignis, à ſiniſtris aqua alta: ſemita autẽ eſt vna ſola inter eos poſita, hoc eſt inter ignem & aquam, vt nõ capiat ſemita, niſi ſolummodo veſtigium hominis. Si autem dabitur ciuitas homini in hæreditatẽ, ſi nũquam ante poſitũ periculum pertrãſierit, quomodo accipiet hæreditatẽ ſuam? Et dixi, Sic Domine. Et dixit ad me, Sic eſt & Iſrael pars. Propter eos enim feci ſeculũ: & quando tranſgreſſus eſt Adam cõſtitutiones meas, iudicatũ eſt quod factum eſt. Et facti ſunt introitus hui⁹ ſeculi anguſti, & dolentes, & laborioſi: pauci autẽ & mali, & periculorum pleni, & labore magnopere fulti. nã maioris ſeculi introitus ſpatioſi & ſecuri, & facientes immortalitatis fructũ. Si ergo ingredientes nõ introierunt ingreſſi qui viuunt, anguſta & vana hæc, non poterũt recipere quæ ſunt repoſita. Nũc ergo quare tu conturbaris, cũ ſis corruptibilis? & quid moueris tu, cum ſis mortalis? Et quare nõ accepiſti in corde tuo quod eſt futurũ, ſed quod in præſenti? Reſpondi & dixi, Dominator Domine, ecce diſpoſuiſti lege tua, quoniam iuſti hæreditabũt hæc, impij autem peribũt: iuſti autem ferent anguſta, ſperãtes ſpatioſa. qui enim impie geſſerũt, & anguſta paſſi ſunt, & ſpatioſa non videbũt. Et dixit ad me, Nõ eſt iudex ſuper Deum, neq; intelligẽs ſuper Altiſſimũ. Pereũt enim multi præſentes, quia negligitur quæ antepoſita eſt Dei lex. Mandãs enim mãdauit Deus venientibus, quãdo venerũt, quid facientes viuerent, & quid obſeruantes nõ punirẽtur. Hi autẽ non ſunt perſuaſi, & contradixerũt ei, & conſtituerũt ſibi cogitamen vanitatis, & propoſuerũt ſibi circumuentiones delictorũ, & ſuperdixerunt Altiſſimo non eſſe, & vias eius nõ cognouerunt, & legem eius ſpreuerunt, & ſponſiones eius abnegauerunt, & in legitimis eius fidem nõ habuerũt, & opera eius non perfecerunt. propter hoc Eſdra vacua vacuis, & plena plenis. Ecce tẽpus veniet, & erit quando venient ſigna quæ prædixi tibi, & apparebit ſpõſa, & apparens oſtẽdetur quæ nunc ſubducitur terra: & omnis qui liberatus eſt de prædictis malis, ipſe videbit mirabilia mea. Reuelabitur enim filius meus Ieſus cum his qui cũ eo ſunt, & iucundabũtur qui relicti ſunt in annis quadringẽtis. Et erit poſt annos hos, & morietur filius meus Chriſtus, & omnes qui [illegible] ramentum habent homines: & conuertetur ſeculum in antiquum ſilẽtium diebus ſeptẽ, ſicut in prioribus iudicijs, ita vt nemo derelinquatur. Et erit poſt dies ſeptem, & excitabitur quod nõdum vigilat ſeculum, & morietur corruptũ. & terra reddet qui in ea dormiũt, & puluis qui in eo ſilentio habitant, & promptuaria reddent quæ eis cõmendatæ ſunt animæ. Et reuelabitur Altiſſimus ſuper ſedem iudicij, & pertranſibũt miſeriæ, & longanimitas congregabitur. Iudiciũ autem ſolũ remanebit, [illegible]

Digitized by Google

& fides conualeſcet, & opus ſubſequetur, & merces oſtendetur, & iuſtitiæ vigilabũt, & iniuſtitiæ nõ dominabũtur. Et dixi, Primus Abrahã propter Sodomitas orauit, & Moyſes pro patribus qui in deſerto peccauerunt, & qui poſt eũ pro Iſrael in diebus Achaz, & Samuelis, & Dauid pro confractione, & Salomon pro eis qui venerũt in ſanctificationẽ, & Elias pro his qui pluuiã acceperunt, & pro mortuo vt viueret, & Ezechias pro populo in diebus Sennacherib, & multi pro multis. Si ergo modò quando corruptibile increuit, & iniuſtitia multiplicata eſt, & orauerũt iuſti pro impijs: quare & nunc ſic non erit? Et reſpondit ad me, & dixit, Præſens ſeculũ nõ eſt finis, gloria in eo frequẽs manet: propter hoc orauerũt pro inualidis. Dies enim iudicij erit finis tẽporis huiꝰ, & initiũ tẽporis futuræ immortalitatis, in quo tranſiuit corruptela: ſoluta eſt intẽperantia, abſciſa eſt incredulitas, creuit autẽ iuſtitia, orta eſt veritas. Tũc enĩ nemo poterit ſaluare eũ qui perijt, neq; demergere qui vicit. Et reſpõdi, & dixi, Hic eſt ſermo meꝰ primus & nouiſſimꝰ, quoniã meliꝰ erat nõ dare terrã Adã, vel cũ iam dediſſet, coercere eũ vt nõ peccaret. Quid enĩ prodeſt hominibꝰ in præſenti viuere in triſtitia, & mortuos ſperare punitionem? O tu quid feciſti Adã? Si enim tu peccaſti, nõ eſt factus ſolius tuus caſus, ſed & noſter qui ex te aduenimus. Quid enim prodeſt nobis ſi promiſſum eſt nobis immortale tẽpꝰ: nos autẽ mortalia opera egimus? Et quoniã prædicta eſt nobis perẽnis ſpes: nos verò peſſimi vani facti ſumus. Et quoniam repoſita ſunt nobis habitacula ſanitatis & ſecuritatis: nos verò male conuerſati ſumus. Et quoniã repoſita eſt gloria Altiſſimi protegere eos qui tardè conuerſati ſunt: nos autẽ peſſimis vijs ambulauimus. Et quoniam oſtẽdetur paradiſus, cuiꝰ fructus incorruptus perſeuerat, in quo eſt ſecuritas & medela: nos verò nõ ingrediemur. In ingratis enim locis cõuerſati ſumus. Et quoniã ſuper ſtellas fulgebunt facies eorũ qui abſtinẽtiã habuerũt: noſtræ autẽ facies ſuper tenebras nigræ. Nõ enim cogitauimus viuẽtes quãdo iniquitatẽ faciebamus, q incipiemus poſt mortem pati. Et reſpõdit, & dixit, Hoc eſt cogitamẽtum certaminis quod certabit qui ſuper terrã natus eſt homo, vt ſi victus fuerit, patiatur quod dixiſti: ſi autẽ vicerit, recipiet quod dico: quoniã hæc eſt vita quã Moyſes dixit cum viueret, ad populũ, dicens, Elige tibi vitã, vt viuas. Non crediderũt autem ei, ſed nec poſt eum prophetis: ſed nec mihi qui locutus ſum ad eos, quoniã nõ eſſet triſtitia in perditionem eorum, ſicut futurum eſt gaudiũ ſuper eos, quibꝰ perſuaſa eſt ſalꝰ. Et reſpõdi, & dixi, Scio Domine, quoniam vocatus eſt Altiſſimus miſericors in eo, quòd miſeretur his qui nõdum in ſeculo aduenerunt, & quòd miſeretur illis qui cõuerſionem faciunt in lege eius. Et lõganimis eſt: quoniã longanimitatem præſtat his qui peccauerunt quaſi ſuis operibus: & munificus eſt, quoniã quidem donare vult pro exigentijs. & multæ miſericordiæ: quoniam multiplicat magis miſericordias his qui præſentes ſunt: & qui præterierunt, & qui futuri ſunt. Si enim non multiplicauerit miſericordias ſuas, nõ viuificabitur ſeculum cum his qui inhæreditabũt in eo. & donat: quoniam ſi non donauerit de bonitate ſua, vt alleuentur hi qui iniquitatem fecerunt, de ſuis iniquitatibus nõ poterit decies milleſima pars viuificari hominum. & iudex ſi non ignouerit his qui curati ſunt verbo eius, & deleuerit multitudinem cõtentionum: nõ fortaſſis derelinquerentur in innumerabili multitudine, niſi pauci valde.

CAP. VIII.

ET reſpondit ad me, & dixit, Hoc ſeculũ fecit Altiſſimus propter multos, futurũ autem propter paucos. Dicam autẽ coram te ſimilitudinem Eſdra.

fides confirmabitur, opus ſubſequetur, merces comparebit, rectè facta vigebũt, ſceleráq; dominari deſinent. Tum dixi, Primus Abrahã orauit pro Sodomitis, deinde Moyſes pro patribus qui peccauerũt in deſerto, & poſteri eius pro Iſraelitis, tẽporibus Achaz & Samuelis, Dauid pro clade, Salomon pro ijs qui venirent in ſacrũ, Elias pro ijs qui pluuiam acceperunt, & pro mortuo vt reuiuiſceret, & Ezechias pro populo tẽporibus Sennacherib, atq; adeò multi pro multis: quòd ſi qui nunc poſtquã inualuerunt vitia, & iniuſtitia abundat, iuſti orauerint pro impijs, cur nõ idem effectus nũc quoque conſequatur? At ille mihi reſpondẽs, Præſens, inquit, vita non eſt extremum, honor in ea frequenter retinetur: propterea pro infirmis eſt precatio. Sed dies iudicij finis erit huius æui, & initiũ futuræ immortalitatis, quo tẽpore iam ceſſarit omnis corruptela, intẽperantia exoleuerit, diffidẽtia fuerit amputata, adoleuerit autẽ iuſtitia, & veritas exorta fuerit. Tũc enim nemo poterit ſeruare perditũ, nec victorẽ opprimere. Reſpondi ac dixi, Hoc eſt ſermonis mei initium & finis, præſtare nõ datã eſſe terram Adamo, aut cum data eſſet, eũ coercuiſſe, ne peccaret. Quorſum enim attinet homines præſentem vitam agere in triſtitia, & mortuos ſupplicium metuere? Ah tu quid egiſti Adam? Quod enim tu peccaſti, non in tuum vnius caſum redundauit, ſed in noſtrũ quoque, qui ex te orti ſumus. Quid enim prodeſt nobis promiſſam eſſe vitam immortalem, ſi nos facinora mortifera patrauimus? Quid propoſitam nobis eſſe ſpem perennitatis, ſi nos pernicioſa vanitate ſumus obligati? Quid deſignatas eſſe nobis incolumes & tutas habitationes, ſi nos flagitioſè viximus? Quid repoſitam eſſe gloriam altiſſimi ad cõſeruandum eos qui cũ patientia vitam egerũt, ſi nos peſſimis itineribus inceſſimus? Quid patefaciendũ eſſe perennem incorrupto fructu paradiſum, in quo eſt incolumitas & ſalubritas, ſi nos non ingrediemur? In ingratis enim locis verſati ſumus. Quid ſtellis ſplẽdidiores futuras eſſe facies eorum qui vſi ſunt abſtinentia, ſi noſtri vultus erũt tenebris atriores? Non enim cogitauimus in vita, dum iniuſtè agebamus, poſt mortem ſubeundas eſſe pœnas. Reſpõdit ille, & dixit, Hæc eſt ratio certaminis, quo decertabit homo natus in terra, vt ſi victus fuerit, patiatur quod dixiſti: ſin vicerit, quod dico recipiat: quoniã hæc eſt vita de qua Moyſes, cum viueret, locutus eſt apud populum, dicens, Elige tibi vitam, vt viuas. At illi non crediderũt ei, ac ne ſecutis quidem eũ prophetis: adeòque nec mihi qui teſtatus ſum eis, non tam in perniciem ipſorum ſpectare triſtem caſum, quàm manere læta eos, quibus perſuaſa ſalus eſt. Reſpondi, & dixi, Scio Domine, miſericordem eſſe vocatum altiſſimũ ex ea re, quòd miſereatur eorũ qui ſeculum illud nondũ attigerunt, quòdq; ijs qui verſantur in lege ipſius tribuat miſericordiam. Lenis quoque eſt: quoniã lenitate vtitur erga eos qui peccauerunt, vt erga opificia ſua. munificus eſt: quoniã erogare cupit quantũ opus eſt. clementia multus: quoniã multiplici clementia ſuperat tam eos qui nunc ſunt quàm qui fuerũt, aut ſunt futuri. Niſi enim clementia ſua largus eſſet, nõ viuiſceret mundus cum ijs qui conſequuntur in eo poſſeſſionem. Ignoſcẽs eſt: nã niſi bonitate ſua tribueret vnde leuamentum ſcelerum præſtaretur ijs qui iniquè egerunt, non poſſet decies milleſima pars hominũ vitam retinere: & iudex ipſe niſi verbo ſuo curatis ignoſceret, & copiam aboleret criminum, fortaſſis ex innumerabili multitudine vix perpauci ſeruarentur.

CAP. VIII.

TVm reſpondẽs ille mihi, Hoc æuũ, inquit, propter multos cõdidit altiſſimꝰ, futurũ autẽ propter paucos. Ediſſerã autẽ tibi ſimilitudinẽ Eſdra.

Digitized by Google

N.

Enimuero ſicut ſciſcitẽti terra dicat tibi, ſe gignere perquàm copioſam quidẽ humũ fingẽdis fictilibus, paucũ autem puluerẽ vnde fiat aurum: ita ſe habet præſentis æui negotiũ, vt cũ multi creati ſint, pauci tamen ſeruẽtur. Reſpondẽs ego, Ergo anime, inquã, hauri cognitionẽ, & vora ſapientiã. pactus eni es obedire, & vis agere prophetã. Neq; enim tibi datum eſt amplius quàm vitæ tantũ ſpatiũ. Ah Domine, niſi concedas ſeruo tuo, vt exoremus te, vt præſtes ſemen cordi noſtro, ſenſuiq; cultũ, vnde fruct° oriatur, quo viuat omnis corrupt°: quis ſe opponat pro homine? Solus enim es, & vnũ opificiũ manuũ tuarũ nos ſumus, ſicut ipſe locutus es. Etenim cum iam in vtero formatũ eſt corpus, eique mẽbra præſtitiſti, opificiũ tuum igni & aqua conſeruatur, & opus formatũ abs te nouem mẽſibus patitur tuum in ſe creatũ opificiũ: ipſum autem quod continet & quod continetur, vtraq; ſeruari ſolent, ſeruatũſque tandẽ vterus iterũ reddit quæ in ipſo adoleuerũt. Conſtituiſti enim ex ipſis mẽbris, nempe mammillis lac fœtui mãmillis deſtinato præbendum, vt nutriatur id quod creatum eſt aliquãdiu, donec eum tuæ benignitati deſtines: enutris eũ iuſtitia tua, lege tua erudis, iudicioq; tuo corripis. Interimis eũ, vt rem abs te creatam: & vitã das eidem, vt opificio tuo. Si ergo perdis eũ qui tãtis conformatus eſt laboribus: tuo iuſſu conſtitui facile eſt, vt & id quod factum eſt ſeruetur. Nũc itaque loquar Domine, De vniuerſitate hominũ tu poti° videris, de populo verò tuo, ob quem doleo: de poſſeſſione tua, ob quam lugeo: de Iſraele, propter quẽ contriſtor: de Iacob, propter quem mœreo: de eis preces coram te inſtituam, tã pro me quàm pro ipſis: quoniam video lapſus noſtros, qui terrã inhabitamus. Sed celeritatẽ audi futuri iudicis. Ideo vocẽ meam auſculta, & ſermonem meũ accipe, quem loquar coram te. ¶ Initium dictorũ Eſdræ antequã aſſumeretur. Qui degis æuum, inquã, Domine, qui ſublimis ſupera intueris, & aeria, cuius ineſtimabile ſoliũ, & maieſtas eſt incõprehenſibilis, cui tremebũdum aſtat agmen angelorũ, quorum in vento & igni verſatur cuſtodia: cuius verbum verũ, & dicta ſunt conſtãtia: cui° imperiũ vehemens, & terribilis adminiſtratio: cui° aſpectus exiccat profunda, mõteſque labefactat indignatio, vt res ipſa teſtificatur: exaudi orationẽ ſerui tui, opificiſque tui precationẽ auribus accipe. Dũ enim viuo, loquar: 'vocẽmq; mittã,' dum ſentio. Ne ſpectes delicta populi tui, poti° quàm tibi fideliter ſeruientes: nec attẽdas impia hominũ ſtudia, poti° quàm eos qui teſtificationes tuas per ærũnas ſeruauerũt. Ne cõplectaris cogitatione eos qui in cõſpectu tuo mala fide verſati ſunt, potius quàm memineris eorũ qui voluntatẽ tuã ſunt reueriti: nec velis perditos eos qui ſe geſſerũt more pecudum, poti° q̃ reſpicias eos qui legẽ tuã præclarè docuerũt. Ne indigneris eis qui beſtijs peiores viſi ſunt, potius q̃ diligas eos qui ſemper freti ſunt tua iuſtitia maieſtateq;. Quoniã nos cũ patrib° noſtris talibus morbis laboramus: tu autẽ propter nos ſceleroſos ſoles vocari miſericors. Si enim afficiaris vt nobis præſtes miſericordiam, ita demũ miſericors diceris, nobis vtique iuſta facta nõ habentibus. Iuſti enim quibus ſunt opera copioſè parta, propriorũ operũ mercedem recipiãt. Quid tandẽ eſt homo, ꝙ ei ſuccenſes? aut genus mortale, ꝙ te tam amarũ reddit? Reuera enim nemo natus eſt, qui nõ impiè ſe geſſerit: nec te 'profeſſus,' qui nil deliquerit. Enimuero hoc ipſo prædicabitur iuſtitia, bonitãſque tua Domine, cum ignoueris eis qui rectè factorũ carent ſubſtantia. Et reſpondẽs ille mihi, Sunt, inquit, quæ rectè locutus es, & ſecũdum ſermones tuos res habebit: quoniã quidem non animaduertã in facta ſceleroſorũ ante mortem, ante iudicium, ante interitum, ſed ſtu-

¶ אענה:

¶ vl, laudes aut gratias agens.

V.

Quomodo autẽ interrogabis terrã, & dicet tibi, quoniam dabit terrã multam magis vnde fiat fictile, paruum autẽ puluerem vnde aurum fit: ſic & actus præſentis ſeculi. Multi quidẽ creati ſunt, pauci autem ſaluabuntur. Et reſpondi, & dixi, Abſorbe ergo anima ſenſum, & deuora quod ſapit. conueniſti enim obaudire, & prophetare volens. Nec enim tibi datũ eſt ſpatiũ, niſi ſolummodo viuere. O Domine, ſi non permittes ſeruo tuo, vt oremus corã te, & des nobis ſemen cordi, & ſenſui culturam, vnde fructus fiat, vnde viuere poſſit omnis corruptus, qui portabit locum hominis? Solus enim es, & vna plaſmatio nos ſumus manuũ tuarũ, ſicut locutus es: & quemodo nunc in matrice plaſmatũ eſt corpus, & præſtas membra: conſeruatur in igne & aqua tua creatio & nouẽ menſibus patitur tua plaſmatio tuã creaturam quæ in ea creata eſt: ipſum autẽ quod ſeruat, & quod ſeruatur, vtraque ſeruabuntur: ſeruatique quandoque iterum reddit matrix, quæ in ea creuerunt. Imperaſti enim ex ipſis mẽbris, hoc eſt mamillis præbere lac fructui mamillarũ, vt nutriatur id quod plaſmatum eſt vſque in tempus aliquod, & poſtea diſponas eũ tuæ miſericordiæ. Enutriſti eũ tua iuſtitia, & erudiſti eũ in lege tua, & corripuiſti eum tuo intellectu: & mortificabis eum, vt tuã creaturam: & viuificabis eũ, vt opus tuum. Si ergo perdideris eum qui tantis laboribus plaſmatus eſt, [illegible] iuſſu facile eſt ordinari, vt & id quod fiebat ſeruaretur. Et nũc Domine dicã, de omni homine tu magis ſcis: de populo autẽ tuo, ob quẽ doleo: & de hæreditate tua, propter quã lugeo: & propter Iſrael, propter quem triſtis ſum: & de Iacob, propter quem doleo: ideo incipiã orare corã te pro me, & pro [illegible] quoniã video lapſus noſtros qui inhabitamus terram. Sed audiui celeritatẽ iudicis qui futurus [illegible] Ideo audi vocem meã, & intellige ſermonem [illegible] & loquar coram te. ¶ Initiũ verborũ Eſdræ p[illegible] quã aſſumeretur: & dixi Domine, qui inhabitas [illegible] culum, cuius oculi eleuati in ſuperna & aere: & [illegible] ius thronus ineſtimabilis, & gloria incõprehenſibilis: cui aſtat exercitus angelorũ cũ tremore, quorum ſeruatio in vẽto & igni cõuertitur: cuius verbum verum, & dicta perſeuerãtia: cui° iuſſio fortis, & [illegible] ſpoſitio terribilis: cuius aſpectus areſacit abyſſos [illegible] indignatio tabeſcere facit montes, & veritas teſtificatur: exaudi orationẽ ſerui tui, & auribus percipe precationẽ figmenti tui. Dum enim viuo, loquar [illegible] dum ſapio, reſpõdebo. Nec reſpicias populi tui delicta, ſed qui tibi in veritate ſeruiunt. Nec intendas impia gentiũ ſtudia, ſed qui tua teſtimonia cũ [illegible] loribus cuſtodierũt. Nec cogites qui in cõſpectu [illegible] falſè conuerſati ſunt, ſed memorare qui ex voluntate tua timorem cognouerũt. Neque volueris per[illegible] te, qui pecudum mores habuerũt: ſed reſpicias [illegible] qui legem tuã ſplendidè docuerunt. Nec indigneris eis qui beſtijs peiores iudicati ſunt: ſed diligas eos qui ſemper in tua iuſtitia confidunt, & glo[illegible] Quoniã nos & patres noſtri talibus morbis languimus: tu autẽ propter nos peccatores miſericors [illegible] caberis. Si enim deſyderaueris vt noſtri miſe[illegible] ris, tũc miſericors vocaberis, nobis autẽ non habentibus opera iuſtitiæ. Iuſti enim, quibus ſunt opera multa repoſita, ex proprijs operibus recipiẽt mercedẽ. Quid eſt enim homo, vt ei indigneris? aut genus corruptibile, vt ita amar° ſis de ipſo? In veritate enim nemo de genitis eſt qui nõ impie geſſit, & [illegible] confitẽtibus qui nõ deliquit. In hoc enim annunciabitur iuſtitia tua, & bonitas tua Domine, cũ miſertus fueris eis qui non habẽt ſubſtantiã bonorũ. Et reſpondit ad me, & dixit, Rectè locutus es [illegible] quæ & iuxta ſermones tuos ſic & fiet. quoniã [illegible] verè cogitabo ſuper plaſma eorum qui peccauerunt ante mortẽ, ante iudicium, ante perditionẽ: ſed [illegible]

Digitized by Google

...endabor ſuper iuſtorū figmentum, & memorabor
peregrinationis quoq;, & ſaluationis, & mercedis re
ceptionis. Quomodo ergo locut⁹ ſum, ſic & eſt. Sicut
enim agricola ſerit ſuper terram ſemina multa, &
plātationes multitudinis plātat, ſed non in tēpore
omnia quæ ſeminata ſunt, ſaluātur, ſed nec omnia
quæ plātata ſunt, radicabūt: ſic & qui in ſeculo ſe-
minati ſunt, nō oēs ſaluabūtur. Et reſpōdi, & dixi,
Si inueni gratiā, loquar. Quo modo ſemē agricolæ
ſi nō aſcēderit, aut nō acceperit pluuiā tuā i tēpore,
aut ſi corruptū fuerit multitudine pluuiæ: ſic perit
& ſimiliter homo qui manib⁹ tuis plaſmatus eſt, &
tu ei imago nominat⁹: quoniā ſimilatus es ei, ꝓpter
quē omnia plaſmaſti, & ſimilaſti ſemini agricolæ.
Nō iraſcaris ſuper nos, ſed parce populo tuo, & mi
ſerere hæreditati tuæ. Tu autē creaturæ tuæ miſere
ris. Et reſpondit ad me, & dixit, Quæ ſunt præſen-
tia præſentibus, & quæ futura futuris. Multū enim
tibi reſtat, vt poſſis diligere meam creaturā ſuper
me. Sibi autē frequenter & ipſi proximaui, iniuſtis
autē nunquā. Sed & in hoc mirabilis es corā Altiſſi
mo, quoniam humiliaſti te ſicut decet te: & nō iudi
caſti te, vt inter iuſtos plurimum glorificeris. Pro-
pter quod miſeriæ multæ, & miſerabiles efficientur
eis qui habitāt ſeculū in nouiſſimis: quia in multa
ſuperbia ambulauerunt. Tu autē pro te intellige, &
de ſimilibus tuis inquire gloriā. Vobis enim apert⁹
eſt paradiſus, plantata eſt arbor vitæ, præparatū eſt
futurū tempus, præparata eſt abūdantia, ædificata
ciuitas, probata eſt requies, perfecta eſt bonitas
& perfecta ſapientia. Radix mali ſignata eſt à vo-
bis, infirmitas, & tinea à vobis abſcōſa eſt: & in in-
fernū fugit corruptio in obliuione. Tranſierūt do-
lores, & oſtenſus eſt in fine theſaur⁹ immortalita-
tis. Noli ergo adijcere inquirendo de multitudine
eorū qui pereunt. Nā & ipſi accipiētes libertatem,
ſpreuerunt Altiſſimū, & legem eius cōtēpſerunt, &
vias ei⁹ dereliquerūt. Adhuc autē iuſtos eius cōcul-
cauerūt, & dixerūt in corde ſuo nō eſſe Deū: & qui-
dem ſciētes quoniā moriuntur. Sicut enim vos ſu-
ſcipiēt quæ prædicta ſunt: ſic eos ſitis & cruciatus,
quæ præparata ſunt. non enim voluit hominē di-
perdi. Sed & ipſi qui creati ſunt, coinquinauerunt
nomē ei⁹ qui fecit eos: & ingrati fuerūt ei qui præ-
parauit eis vitā. Quapropter iudiciū meū modo ap
propinquat. Quæ nō omnib⁹ demōſtraui, niſi tibi,
& tui ſimilib⁹ paucis. Et reſpōdi, & dixi, Ecce nunc
Domine demonſtraſti mihi multitudinē ſignorū,
quæ incipies facere in nouiſſimis: ſed non demon-
ſtraſti mihi quo tempore. CAP. IX.

Et reſpōdit ad me, & dixit, Metiēs metire tēpus
in ſemetipſo: & erit, cū videris, quādo tranſierit
pars quædā ſignorū quæ prædicta ſunt, tūc intelli-
ges quoniā ipſum eſt tēp⁹, in quo incipiet Altiſſim⁹
viſitare ſeculū qđ ab eo factū eſt. Et quādo videbi-
tur in ſeculo motio locorū, & populorū turbatio,
tunc intelliges quoniā de his erat Altiſſim⁹ locut⁹ à
diebus qui fuerūt ante te ab initio. Sicut eni omne qđ
factū eſt in ſeculo initiū habet, pariter & cōſumma
tionē, & conſummatio eſt manifeſta: ſic & Altiſſimi
tēpora initia habēt manifeſta in prodigijs & virtu-
tibus, & cōſummationes in actu & in ſignis. Et erit
omnis qui ſalu⁹ fact⁹ fuerit, & qui poterit effugere per
opera ſua, & per fidē, in qua credidiſtis, relinquetur
de prædictis periculis, & videbit ſalutare meū i terra
mea, & i finib⁹ meis, quoniā ſāctificaui me à ſeculo.
Et tūc miſerebūtur qui nūc abuſi ſūt vias meas: & i
tormētis cōmorabūtur hi qui eas proiecerūt in cō-
temptu. Qui eni nō cognouerūt me, viuētes beneficia
conſecuti, & qui faſtidierūt legē meā, cū adhuc erant
habentes libertatē, & cū adhuc eſſet eis apertus pœ-
nitentiæ locus non intellexerūt, ſed ſpreuerūt: hos
oportet poſt mortem in cruciamento cognoſcere.

diſs iuſtorum oblectabo me, & memor ero peregri
nationis quoq;, conſeruationis, & perfruendæ mer-
cedis. Quo ergo modo locutus ſum, ita ſe res habet.
Sicut enim agricola multa ſemina terræ mandat,
plātáſq; diſponit copioſè, nec tamen ad tēpus ſuū
euadunt omnia quæ ſeminata ſunt, neq; adeò quæ
plantata ſunt ſolēt omnia radices agere: ita etiam
non omnes in mundū editi ſeruabūtur. Tum reſpō
dens ego, ſi gratū eſt, inquā, tibi loquar. Quādoqui-
dem ſementis agricolæ niſi ſuccreuerit, aut pluuiā
tuā acceperit in tēpore, aut ſi imbrium copia corru
ptū fuerit, itidē perit vt homo quoq; qui manibus
tuis format⁹ eſt, cuius tu dictus es archetypus, ꝗ ad
imaginē tui ſit creatus, propter quem creaſti om-
nia, & ſementi agricolæ cōparaſti: ne iraſcaris no-
bis, ſed parce populo tuo poſſeſſioniſque tuæ miſe-
rere: tu enim is es qui opificij tui miſerearis. Et re-
ſpōdit ille mihi, ac dixit, Quæ ſunt præſentia præ-
ſentibus, & quæ futura futuris. Multū enim abes, vt
me amore erga opificiū meum ſuperes: cæterū ad
te frequenter & ipſum propius acceſſerim, ad iniu
ſtos autem nunquā. Enimuero eo mirabilis es altiſ
ſimo, quoniā vt te decet ſummiſiſti te: nec eū te iu-
dicaſti, qui inter iuſtos magnopere gloriareris. Et-
enim miſeriæ multæ calamitatéſq; manēt eos qui
vitā incoluerint temporib⁹ ³poſteriorib⁹,' ꝗ ſe per- ³ אחרונים nouiſſimis vel poſte-
quàm ſuperbe geſſerint. Tu autē diſce pro te, tuique rioribus,
ſimilium gloriā ſciſcitare. Vobis enim patet paradi
ſus, vitalis arbor eſt plantata, præparatū eſt futurū
æuum, præparata abūdātia, ædificata vrbs, requies
explorata, perfecta bonitas, & abſoluta ſapiētia. Ra-
dix mali ⁴repugnata' receſſit à vobis, à vobis infir- ⁴ quaſi notatione perempta.
mitas & tinea diſperijt, corruptio proripuit ſe ad
inferos in obliuionem, dolores abierunt, tādémque
cōparuit theſaurus immortalitatis. Ne pergas igi-
tur ſciſcitari de multitudine pereuntiu. Nam ipſi
quoque libertatē adepti ſpreuerūt altiſſimum, con
tempſerūt legē eius, & vias eius dereliquerūt. Præ-
terea autem iuſtis eius proculcatis, corde ſuo Deū
eſſe negarunt, & quidem ſciētes ſe morituros. Vt e-
nim vos excipiēt quæ prædicta ſunt, ſic eos ſitis &
cruciatus, quæ ſunt præparata. Nō enim voluit De⁹
perire hominem, ſed ipſi poſtquā creati ſunt, pro-
fanarūt nomē creatoris ſui, & in eū qui vitā ipſis
parauerat, ingrati fuerūt. Quapropter iudicata mea
iam propinquāt, quæ nō quibuſuis expoſui, ſed ti-
bi, paucíſq; tui ſimilibus. Tum reſpondēs ego, Ecce ⁵ vt, prædictiones.
nūc, inquā, Domine, multa declaraſti mihi ⁵miracu-
la,' quæ pares deſignare ſeculis ⁶poſterioribus.' quo ⁶ אחרונים
verò ſeculo, mihi non expoſuiſti. CAP. IX.

At ille mihi reſpōdēs, ait, Dimetiēdo cōfer tēp⁹
cū ſemetipſo: & porro cū videris aliquā prædi-
ctorum ſignorū ⁷præteriiſſe partē, intelliges ipſum ⁷ vt, miraculorū, vel prædictionum.
eſſe tēpus, quo parat altiſſimus in mundū à ſe con
ditum inquirere. Cū igitur percipietur in orbe ter-
ræmotus, & tumultuatio populorū, tunc intelliges
de his pronunciaſſe altiſſimū, iam inde à tēporibus
quæ ante te fuerunt ab initio. Sicut enim quicquid
creatū eſt in mundo, habet initium pariter & con-
ſummationē, & conſummatio manifeſta eſt: ſic &
tēpora altiſſimi exordia habēt euidētia prodigijs &
efficacia, & deſinunt cū effectibus & miraculis. Por
rò quicūq; euaſerit ſalu⁹, & per opera ſua fidēmq;
qua credidiſtis, potuerit effugere, is prædicta peri-
cula ſuperabit, & ſalutem meā videbit in terra mea
finibúſque meis, quoniā me ſanctum à mūdo rece-
pi. Tum miſerabuntur ſe, qui nunc vijs meis abuſi
ſunt: & in tormētis agent, qui eas contēptim repu-
diarunt. Qui enim viui beneficia cōſecuti nō agno-
uerūt me, quiq; legē meā faſtidierūt, cū adhuc præ-
ſenti libertate fruerētur, & qui patentē etiāduam ſi-
bi pœnitētiæ locū noluerūt intelligere, ſed ſpreue-
runt: eos oportet poſt obitum in cruciatu erudiri.

N.

Tu vero ne ſciſciteris curioſè quomodo cruciandi
ſint impij, ſed quomodo iuſti ſeruidi ſint inquire,
& quorũ ſit mundus, aut propter quos mundus, &
& quãdo. Et reſpondi, ac dixi, Dudum locutus ſum
quod & nũc dico, & porrò dicturus ſum, plures eſſe
qui pereant, quàm qui ſeruidi ſint, quanto maior
eſt fluctus quàm gutta. Tum reſpõdens ille mihi,
Qualis ager eſt, inquit, talia fuerũt & ſemina: qua-
les flores, tales & colores: qualis opifex, tale & opifi
cium: & qualis agricola, talis erit & cultura: quoniã
mundi tẽpus erat. Sanè cum ijs qui nũc viuunt nõ-
dum creatũ mundum quẽ incolerent, pararem: ne-
mo mihi cõtradicebat, (tunc enim quiſq; ſparebat,)
at nunc creatorum in hoc cõdito mũdo mores ſe-
mẽte perpetua, & lege inexplicabili corrupti ſunt.
Exploraui autẽ mundum, & ecce periculoſus erat,
propter ſtudia quæ in eo exorta ſũt: quod cũ vidiſ-
ſem, peperci ei ſedulo, acinũmque de botro ſeruaui
mihi, plãtámque de gente numeroſa. Pereat ergo
fruſtra nata multitudo, ſeruetúrq; acinus & planta
mea, quã multo labore excolui. Tu autẽ ſi porrò in-
termiſeris ſeptẽ dies alios, (nõ tamen agitabis ieiu-
niũ, verum in floridũ cãpum, vbi nulla domus ædi
ficata ſit, profectus, de floribus cãpi tantũ comedes:
nõ guſtabis carnẽ, nec bibes vinũ ſed flores tãtum,
& precaberis altiſſimũ ſine intermiſſione,) tum ve-
niã, & loquar tecũ. Ergo profectus ſum, vt me iuſſe
rat, in cãpum nomine Ardath, & in floribus ibi ſe-
dens herbas agri eſitaui, & attulit mihi cibus eatũ
ſaturitatẽ. Exactis autem diebus ſeptem, cum recũ-
bẽti in herba mihi cœpiſſet animus vt antea pertur
bari, os meũ adaperui, cœpiq; loqui corã altiſſimo,
& dicere, Oſtenſurus te nobis, ô Domine, maioribus
noſtris ex Aegypto migrãtibus oblatus es in deſer
to inuio ac infructuoſo: & etiã atq; etiam præcepi-
ſti ipſis, dicẽs, Tu Iſrael audi me, ſemẽnq; Iacob at-
tẽde ſermonibus meis. Ecce enim legẽ meã ſemino
in vobis, vt fructũ in vobis afferat, & gloriã ſempi-
ternam ex eo cõſequamini. Nam patres veſtri legẽ
quã acceperũt, non ſeruauerũt, nec cuſtodierũt iura
mea, nec fructus legis cõparuit, nec potuit, quoniã
tuus erat. Nã qui acceperunt, non cuſtodito ſemine
quod ſibi mandatũ erat, perierunt. Verum ecce fieri
ſolet, vt cũ acceperit terra ſemen, vel mare nauem,
vel vas aliquod cibũ aut potũ: eo in quo ſemina-
tũ eſt, aut cui quid immiſſum eſt, pereũte, ſimul id
quod ſeminatũ eſt aut immiſſum, ſiue quę ſuſcepta
ſunt, intereãt, nec iam cõprehẽſa penes nos perma
neãt. Sed in nobis hoc nõ accidit. Siquidẽ nos qui le
gem accepimus, peccãdo perijmus ſimul & cor no-
ſtrũ quod eã acceperat: verũ lex ipſa nõ interijt, ſed
retinuit vim ſuã. Hæc cũ in corde meo diſputans o-
culos meos cõuertiſſem, mulierẽ in dextera parte cõ
ſpicatus ſum, quę ecce lugebat, magnáq; voce lamẽ
tabũda cõſciſſis veſtimẽtis ſuis, capiteq; puluere cõ
ſperſo, animo ſupra modũ angebatur. Tum dimiſ
ſis quibus intẽtus eram cogitationibus, cõuerſus ad
eam, Quid fles, inquã, aut quid animo cruciaris? At
illa mihi reſpõdẽs, Sine me, inquit, mi Domine, de-
flere meipſam, doloriq; indulgere: quoniã perquã
amaro ſum animo, & ſupra modũ afflicto. Ruſſum
ego, Quid, inquã, accidit tibi? dic mihi. Reſpõdit illa
mihi, Sterilis ego fui ancilla tua, nec peperi, vſa ma
rito annis triginta. Cúmque per ſingulas horas &
dies ſingulos, annis illis triginta noctes & dies pre-
catus eſſem altiſſimũ, euenit exactis annis trigin
ta, vt exaudiret me Deus ancillam tuã, & afflictio-
nem meã reſpiceret, & attenderet ærumnã, ac daret
mihi filium. Tum gaudiũ ſuper eo magnũ celebra
ui vnà cũ viro meo, ciuibúſq; meis omnibus, & ho
norem magnũ tribuimus omnipotẽti. Enutriui au
tem eũ multo cum labore: & cum adultus vxorem
ducendi tẽpus attigiſſet, diem epularẽ celebraui.

V.

Tu ergo noli adhuc curioſus eſſe, quomodo impij
cruciabũtur: ſed inquire quomodo iuſti ſaluabun-
tur, & quorũ ſeculum, & propter quos ſeculum, &
quãdo. Et reſpõdi, & dixi, ❡ Olim locutus ſum, & nũc 4.
dico & poſtea dicã, quoniã plures ſunt qui pereũt,
quàm qui ſaluabũtur: ſicut multiplicatur fluctus ſu
per guttã. Et reſpõdit ad me, & dixit, Qualis ager,
talia & ſemina: & quales flores, tales & tinctura: &
qualis operator, talis & creatio: & qualis agricola,
talis cultura: quoniam tempus erat ſeculi. Et nunc
cũ eſſem parans eis his qui nũc ſunt, antequam fie
ret ſeculum, in quo habitarẽt: & nemo mihi cõtra-
dixit. tunc enim quiſque, & nũc creator in mundo
hoc parato, & meſſe indeficiẽti, & lege inueſtigabi
li corrupti ſunt mores eorũ. Et conſyderaui ſeculũ,
& ecce erat periculum propter cogitationes quæ in
eo aduenerũt. Et vidi, & peperci ei valde: & ſeruaui
mihi acinum de botro, & plantationẽ de tribu mul
ta. Pereat ergo multitudo quæ ſine cauſa nata eſt,
& ſeruetur acinus meus, & plãtatio mea: quia cum
multo labore perfeci. Tu autẽ ſi adhuc intromiſeris
ſeptem dies alios, ſed nõ ieiunabis in eis, ibis in cã-
pum florũ, vbi domus non eſt ædificata: & mãduca
bis ſolũmodo de floribus campi, & carnẽ nõ guſta-
bis, & vinũ non bibes, ſed ſolummodo flores. depre
care Altiſſimũ ſine intermiſſione, & veniam, & lo-
quar tecũ. Et profectus ſum, ſicut dixit mihi in cã-
pum, qui vocatur Ardath, & ſedi ibi in floribus. Et
de herbis agri mãducaui, & facta eſt eſca earũ mihi
in ſaturitatẽ. Et factum eſt poſt dies ſeptem, & ego
diſcũbebam ſupra fœnum, & cor meũ iterum tur-
babatur ſicut ante. Et apertũ eſt os meũ, & inchoa-
ui dicere corã Altiſſimo, & dixi, ❡ O Domine, te no-
bis oſtẽdens oſtẽſus es patribus noſtris in deſerto,
quod nõ calcatur: & infructuoſo, quando erant ex-
euntes de Aegypto: & dicens dixiſti, Tu Iſrael audi
me, & ſemen Iacob intende ſermonibus meis. Ecce
enim ego ſemino in vobis legẽ meã, & faciet in vo-
bis fructũ, & glorificabimini in eo per ſeculũ. Nam
patres noſtri accipiẽtes legem, nõ ſeruauerũt, & le-
gitima mea nõ cuſtodierunt, & factus eſt fructus le-
gis nõ parens: nec enim poterat, quoniã tuus erat.
❡ Nam qui acceperũt, perierũt, nõ cuſtodiẽtes quod
in eis ſeminatũ fuerat. Et ecce, conſuetudo eſt, vt
acceperit terra ſemen, vel nauem mare, vel vas ali-
quod eſcam vel potũ: cum fuerit exterminatũ id,
quo ſeminatũ eſt, vel in quod miſſum eſt, ſimul
quod ſeminatum, vel miſſum eſt, vel quæ ſuſcepta
ſunt, exterminãtur, & ſuſcepta iam nõ manẽt
nos. ſed nobis ſic non factum eſt. Nos quidẽ qui le-
gem accepimus peccãtes periuimus, & cor noſtrum
quod ſuſcepit eam: ❡ nã lex non perijt, ſed perma-
in ſuo labore. Et cũ loquerer hæc in corde meo,
ſpexi oculis meis, & vidi mulierẽ in dextera parte,
& ecce hæc lugebat, & plorabat cũ voce magna,
animo dolebat valde, & veſtimẽta eius diſciſſa, &
nis ſuper caput eius. Et dimiſi cogitatus, in quibus
eram cogitãs, & cõuerſus ſum ad eam, & dixi ei,
quid fles? & quid doles animo? Et dixit ad me, Di-
te me Domine meus, vt defleam me, & adijciã do-
rem: quoniã valde amaro ſum animo, & humiliata
ſum valde. Et dixi ei, Quid paſſa es? dic mihi. Et di-
xit ad me, Sterilis fui ego famula tua, & nõ peperi
habens maritũ annis triginta. Ego enim per ſingu-
las horas, & per ſingulos dies, & annos hos trigin-
ta deprecor Altiſſimũ nocte ac die. Et factũ eſt, poſt
triginta annos exaudiuit me Deus ancillam tuam,
vidit humilitatem meam, & attendit tribulationi
meæ, & dedit mihi filium: & iucundata ſum ſuper
eum valde ego, & vir meus, & omnes ciues mei, &
honorificabamus valde Fortem. Et nutriui eũ cum
labore multo. Et factum eſt, cum creuiſſet, & veniſ-
ſet accipere vxorem, feci diem epuli.

Digitized by Google

CAP. X.

ET factum eſt, cum introiſſet filius meus in thalamo ſuo, cecidit, & mortuus eſt: & euertimus omnes lumina, & ſurrexerunt omnes ciues mei ad conſolandum me, & quieui vſque in alium diem vſque nocte. Et factum eſt, cum omnes quieuiſſent vt me cōſolarentur vt quieſcerem: & ſurrexi nocte, & fugi: & veni ſicut vides in hoc campo: & cogito iam non reuerti in ciuitatē, ſed hic conſiſtere: & neque manducare, neq; bibere, ſed ſine intermiſſione lugere, & ieiunare uſque dum moriar. Et dereliqui ſermones in quibus eram, & reſpondi cum iracundia ad eam, & dixi, Stulta ſuper omnes mulieres, nō vides luctum noſtrū, & quæ nobis contingunt? Quoniam Sion mater noſtra omni triſtitia cōtriſtatur, & humilitate humiliata eſt, & luget validiſſime. Et nunc quoniā omnes lugemus, & triſtes ſumus: quoniam omnes contriſtati ſumus, tu autē contriſtaris in vno filio? Interroga enim terram, & dicet tibi: quoniā hæc eſt, quæ debeat lugere caſum tātorum ſuper eam germinātium. Et ex ipſa ab initio omnes nati, & alij venient: & ecce, penè omnes in perditionem ambulant, & exterminiū fit multitudo eorum. Et quis ergo debet lugere magis, niſi hæc quæ tam magnam multitudinē perdidit, quàm tu, quæ pro vno doles? Si autē dicis mihi, Quoniam non eſt planctus meus ſimilis terræ, quoniā fructum ventris mei perdidi, quem cū mœroribus peperi, & cū doloribus genui: terra autē ſecundum viam terræ, abiitque in ea multitudo præſens, quo modo euenit: & ego tibi dico, Sicut tu cum labore peperiſti, ſic & terra dat fructum ſuum homini ab initio ei qui fecit eam. ¶Nunc ergo retine apud temetipſam dolorē tuum, & fortiter fer qui tibi contigerūt caſus. Si enim iuſtificaueris terminū Dei, & cōſilium eius recipies in tempore, & in talibus collaudaberis. Ingredere ergo in ciuitatem ad virum tuum. Et dixit ad me, Non faciam, neque ingrediar ciuitatē, ſed hic moriar. Et appoſui adhuc loqui ad eam, & dixi, Noli facere hunc ſermonē, ſed conſenti perſuadenti. Quot enim caſus Sion? Conſolare propter dolorem Ieruſalem. Vides enim quoniā ſanctificatio noſtra deſerta effecta eſt, & altare noſtrum demolitum eſt, & tēplum noſtrum deſtructum eſt, & pſalteriū noſtrum humiliatum eſt, & hymnus conticuit, & exultatio noſtra diſſoluta eſt, & lumen candelabri noſtri extinctum eſt, & arca teſtamēti noſtri direpta eſt, & ſancta noſtra contaminata ſunt, & nomen quod inuocatū eſt ſuper nos, penè prophanatū eſt, & liberi noſtri cōtumeliam paſſi ſunt, & ſacerdotes noſtri ſuccēſi ſunt, & Leuitæ noſtri in captiuitatē abierūt, & virgines noſtræ coinquinatæ ſunt, & mulieres noſtræ vim paſſæ ſunt, & iuſti noſtri rapti ſunt, & paruuli noſtri perditi ſunt, & iuuenes noſtri ſeruierunt, & fortes noſtri inualidi facti ſunt, & quod omniū maius, ſignaculum Sion, quoniā reſignata eſt de gloria ſua. nā & tradita eſt in manibus eorū qui nos oderunt. Tu ergo excute tuam triſtitiā multam, & depone abs te multitudinē dolorū, vt tibi repropitietur Fortis, & requiē faciet tibi Altiſſimus requietionē laborum. Et factū eſt, cū loquebar ad eam, facies eius fulgebat ſubito & ſpecies coruſcus fiebat viſus eius, vt eſſem pauēs valde ad eam, & cogitarem quid eſſet hoc. Et ecce, ſubito emiſit ſonitū vocis magnū timore plenū, vt cōmoueretur terra à mulieris ſono. & vidi: & ecce, ampliꝰ mulier nō cōparebat mihi, ſed ciuitas ædificabatur, & locus demōſtrabatur de fundamētis magnis: & timui, & clamaui voce magna, & dixi, Vbi eſt Vriel angelus, qui à principio venit ad me? quoniā ipſe me fecit venire in multitudine in exceſſu mētis huius, & factus eſt finis meꝰ in corruptionē, & oratio mea in improperiū. Et cū eſſem loquēs ego hæc, ecce ve-

CAP. X.

ACcidit autē vt cū filius meus introiiſſet in thalamum, prolapſus moreretur: cúmque omnes ciues mei euerſis lucernis ſurrexiſſent ad conſolandum me, acquieui vſq; ad noctem diei cōſequentis: & poſtquam omnes cōſolandi me finem fecerunt, quieti me tradidi. Noctu vero ſurrexi, & aufugi, & in hunc campum, vt vides, perueni: adeòque cogito iam nō reuerti in ciuitatem, ſed hic permanere, & nec edens nec bibens lugere ſine intermiſſione, ieiunio me macerando vſq; dum moriar. Tum miſſos feci ſermones quos inſtitueram, & reſpondens ei iracundè, Omnium, inquam, mulierum ſtultiſſima, an nō vides luctum noſtrū, aut quæ nos patiamur? Nam Sion mater noſtra ſumma triſtitia cōficitur, & afflictione deiecta luget acerbiſſimè. Ergo ne nūc cum lugeamus omnes, mœſtique ſimus, vt qui experiamur triſtia, tu etiam ſuper vno filio mœreas? Nam interroga terrā, & dicet tibi ſe eſſe illam quæ debeat lugere caſum tam multorū in ipſa naſcentium. Etenim ab initio omnes ex ipſa nati ſunt, naſcentúrq; alij: & ecce penè omnes in perditionem abeunt, & profligatiſſima eſt multitudo eorū. Verū igitur par eſt lugere magis, hanccine quæ tantam amiſit multitudinem, an te vicem vnius dolētem? Quòd ſi mihi dicis, Atqui nō eſt planctus terræ meo ſimilis: quoniā ego amiſi fœtum vteri mei, quē peperi cum ærūnis, & cum doloribus genui: terra autem pro more terræ, abiitq; in ea multitudo præſens, vt aſſolet: viciſſim ego tibi dico, Sicut tu cū labore peperiſti, ita terrā ferre fructum homini, qui eam iam inde ab initio [1]exercuit.[1] Nunc ergo comprime apud temetipſam dolorē tuum, & qui tibi caſus obuenere fortiter perferas. Si enim iuſtum iudicaris propoſitū Dei, cōſiliúmque ipſius ſuo tempore admiſeris, laudem ex ea re inuenias. quapropter in vrbem ad virū tuum ingredere. At illa, Non faciā, inquit, neq; ingrediar vrbem, ſed hic moriar. Tum ſermonem rurſum inſtitui cum ea, & dixi, Ne proſequaris dictū hoc, ſed acquieſce ſuadēti. Quot enim ſunt caſus Sion? vel præ mœrore Ieroſolymæ te conſolare. Nam, vt vides, [2]ſanctitas[2] noſtra ad ſolitudinem eſt redacta, altare noſtrum euerſum eſt, & tēplum noſtrum deſtructum: pſalterium noſtrū elanguit, & hymnus conticuit: iacet exultatio noſtra, & lumen lucernæ noſtræ extinctum eſt: arca fœderis noſtri direpta eſt, ſacráque noſtra contaminata: penè profanatum eſt numen in nos inuocari ſolitum, & liberi noſtri contumeliam paſſi ſunt: cremati ſunt ſacerdotes noſtri, Leuitæq; noſtri abducti in captiuitatem: virgines noſtræ contaminatæ ſunt, & vim paſſæ mulieres noſtræ. Abrepti ſunt iuſti noſtri, & paruuli noſtri diſperditi: iuuenes noſtri ſeruiūt, & fracti ſunt fortes noſtri: & quod omnium eſt maximum, inſigne decus Sion reſignatā ſuam amiſit gloriam: nam peruenit in manus eorum qui nos oderūt. Tu ergo excute multam tuam triſtitiam, & depone copiam dolorum, vt tibi reconcilietur qui potens eſt, & requiem tibi præbeat altiſſimus, laborúmque laxamentum. Hæc me cum ea loquente, accidit vt ſubito refulgeret facies eius & figura, aſpectúſque coruſcaret, adeò, vt vehementer eam expaueſcerem. Dúmque quidnam id eſſet cogitarem, ecce repente vocem emiſit perquàm ſonoram & terribilē, adeò vt terra concuteretur præ ſonitu mulieris: & ſpectante me, ecce iam vltra mulier nō comparebat, ſed vrbs ædificabatur, latéque locus pateſcebat fundamentis. Extimui, & magna voce clamans, Vbi eſt Vriel, inquam, angelus, qui præſto mihi fuit à principio? quoniam ipſe me adduxit in ſummam hanc mētis extremitatem, peruenitque finis meus ad corruptionē, & oratio mea ad opprobrium. Hæc adhuc loquente me, ecce ve-

¶1 ἰργάϑαι, facere & colere, vt & עבד

¶2 vl. ſanctuarius

ait ad me ille: cúmque vidiſſet me coram iacentem vt mortuũ, & alienatum animo, apprehẽſa dextera mea, cõfirmatum me in pedes ſtatuit, & ſic eſt allocutus, Quid tibi eſt? aut quare mẽs tua, animive tui ſenſus perturbatus eſt? aut quámobrem commoueris? At ego, Quoniã, inquam, me dereliquiſti, poſtquam ego ſanè iuſſa tua executus ſum, & exiui in cãpum, vbi vidi, ecce & video quod nõ poſſum enarrare. Tũ ille, Conſiſte viriliter, inquit, & te commonebo. Loquere tu mecum, inquam, mi Domine, neq; me deſeras, vt ne temerè moriar, quoniã vidi quæ neſciebam, & ignota audio. Aut num ſenſus meus fallitur, ſublimiſve meus errat animus? Nunc ergo oro te, vt ſeruo tuo declares hoc miraculum. Reſpondẽs ille mihi, Auſculta me, inquit, vt doceam te, & diſſeram tibi de ijs quæ metuis, quoniam altiſſimus tibi reuelanda putauit multa myſteria. Vidit rectum inſtitutũ tuũ, qui pro populo tuo mœreas ſine intermiſſione, & propter Sion vehemẽter lugeas. Hæc igitur eſt interpretatio viſi, quod tibi dudũ oblatũ eſt. Quam vidiſti lugentẽ conſolari inſtituiſti: at nũc iam ſpeciẽ mulieris non vides, verum vrbe ædificari tibi viſa eſt: & quoniam narrabat tibi de caſu filij ſui, hæc eſt explicatio. Hæc mulier quam vidiſti, Sion eſt: & quod dixit tibi ea quam & nunc cernas vt vrbem ædificatã, quod inquam dixit tibi, ſe annos triginta fuiſſe ſterilem, eò pertinet, quòd vtiq; fuerint anni triginta, quibus nõ fuit adhuc factitatum in ea ſacrificiũ. Porrò exactis annis triginta cũ Salomon ædificaſſet vrbẽ, ſacrificiáque faceret, tum fuit tẽpus quo peperit ſterilis filium. Quod autem tibi dixit, ſe illum educaſſe cum labore, habitatio fuit Ieroſolymis. Rurſúmque quod tibi retulit filiũ ſuum ingreſſum thalamũ ſuum fortuito caſu concidiſſe mortuũ, ea eſt quæ contigit ruina Ieroſolymæ. En tibi quod vidiſti ſimulachrũ eius, quã quia filium lugebat, cõſolari inſtituiſti, & ea quæ contigerunt, quæ tibi fuerũt aperiẽda. Iam vero videns altiſſimus te cõtriſtatum eſſe ex animo, totóque corde dolere vicẽ eius, oſtendit tibi ſplẽdorem gloriæ eius, decorisq; pulchritudinẽ: propterea enim iuſſi te manere in campo vbi domus non eſſet ædificata. Sciebã enim quòd altiſſimus hæc tibi pararet oſtendere, propterea iuſſi te venire in agrũ fundamẽto ædificij vacuum. Neq; enim poterat opus humanæ ſtructuræ ſuſtineri loco, vbi foret vrbs altiſſimi demõſtranda. Tu ergo ne ſis timidus, neq; animo tuo expaueſcas, ſed ingreſſus contẽplare ſplendorem, amplitudinẽmque ædificij, quantum potes oculorũ tuorũ obtutu perluſtrare: & poſtea audies quãtum vales auriũ tuarum auditu percipere. Tu enim beatus es præ multis, & inter paucos nominatus apud altiſſimum. Cæterum nocte craſtina manebis hic, & repræſentabit tibi altiſſimus viſa ſublimia rerũ earum, quas idem editurus eſt in habitatores terræ temporibus ' poſterioribus.'

אחרונים vſ, nouiſſimis.

CAP. XI.

Cvmque ſomno me tradidiſſem nocte illa, & craſtina, vt me iuſſerat, vidi ſomniũ, & ecce aſcendebat aquila de mari, cui duodecim erant alæ pennatæ, & tria capita. Et ſpectante me, ecce expandebat alas ſuas in omnẽ terram omnibus ventis cæli flantibus in eam, & collectis. Et vidi de pennis eius naſcẽtes alias in contrariũ pennas, quæ euadebant in pinnulas minutas & exiguas. Cæterũ capita eius quieſcebãt, & mediũ inter ea caput maius erat alijs capitibus, & ipſum tamẽ cum illis quietẽ capiens. Porrò inſpiciẽte me, ecce aquila ſubuolauit pennis ſuis, & regnauit in terra & in eius habitatoribus: vidique ſubiecta ei quæ ſub cælo ſunt omnia, nec quẽquam illi cõtradicere, ne vnũ quidem eorũ qui in terra procreati ſunt. Deinde intuente me, ecce cum aquila 'conſtitiſſet' in vngues ſuos, vocẽ miſit pennis ſuis, dicens, Ne ſimul omnes vigiletis, ſed

יקום ſ.

ait ad me, & vidit me: & ecce eram poſitus vt mortuus, & intellectus meus alienat' erat, & tenuit dexterã meam, & cõfortauit me, & ſtatuit me ſuper pedes meos, & dixit mihi, Quid tibi eſt? & quare conturbatus eſt intellectus tuus, & ſenſus cordis tui? & quare conturbaris? Et dixi, Quoniã dereliquiſti me, ſed ego quidẽ feci ſecũdum ſermones tuos, & exiui in campum: & ecce vidi, & video quod nõ poſſum enarrare. Et dixit ad me, Sta vt vir, & cõmonebo te. Et dixi, Loquere Domine meus tu in me, noli me derelinquere, vt non fruſtra moriar: quoniam vidi quæ nõ ſciebam, & audio quæ nõ ſcio. Aut nũquid ſenſus meus fallitur, & anima mea ſomniat? Nunc ergo deprecor te, vt demõſtres ſeruo tuo de exceſſu hoc. Et reſpõdit ad me, & dixit, Audi me, & doceam te, & dicã tibi de quibus times: quoniam Altiſſimus reuelauit tibi myſteria multa. Vidit rectam viã tuã, quoniam ſine intermiſſione contriſtaberis pro populo tuo, & valde lugebas propter Sion. Hic ergo intellectus viſionis quę tibi apparuit ante pauluũ. Quam vidiſti lugentẽ, inchoaſti cõſolari eam. Nũc autẽ iam ſpeciem mulieris non vides, ſed apparuit tibi ciuitas ædificari: & quoniã enarrabat tibi de caſu filij ſui, hæc abſolutio eſt. Hæc mulier quam vidiſti, hæc eſt Sion: & quoniã dixit tibi quam & nũc cõſpicies, vt ciuitatẽ ædificatam. Et quoniam dixit tibi, quia ſterilis fuit triginta annis: propter quod erãt anni ſcilicet triginta, quando non erat in ea adhuc oblatio oblata. Et factum eſt poſt annos triginta, ædificauit Salomon ciuitatẽ, & obtulit oblationes: tunc fuit quando peperit ſterilis filium. Et quod tibi dixit, quoniã nutriuit eum cum labore, hoc erat, habitatio in Ieruſalem. Et quoniã dixit tibi, quòd filius meus veniens in ſuo thalamo mortuus eſſet, & contigiſſet ei caſus, hoc erat, quæ facta eſt ruina Ieruſalẽ. Et ecce, vidiſti ſimilitudinẽ eius, & quoniam filiũ lugeret, inchoaſti cõſolari eam: de his quæ cõtigerunt, hæc erant tibi aperienda. Et nunc videt Altiſſimus, quoniã ex animo contriſtatus es, & quoniã ex toto corde pateris pro ea, oſtendit tibi claritatẽ glorię eius, & pulchritudinem decoris eius. Propterea enim dixi tibi vt maneres in campo vbi domus non eſt ædificata. Sciebam enim ego, quoniam Altiſſimus incipiebat tibi oſtendere hæc: propterea dixi tibi vt venires in agrũ vbi non eſt fundamentum ædificij. Nec enim poterat opus ædificij hominis ſuſtineri in loco, vbi incipiebat Altiſſimi ciuitas oſtendi. Tu ergo noli timere, neq; expaueſcat cor tuũ: ſed ingredere, & vide ſplendorem & magnitudinẽ ædificij, quãtum capax eſt tibi viſus oculorũ videre: & poſt hæc audies quantum capit auditus aurium tuarum audire. Tu enim beatus es prę multis, & vocatus es apud Altiſſimũ ſicut & pauci. Nocte autem quæ in craſtinũ futura eſt manebis hic: & oſtẽdet tibi Altiſſimus eas viſiones ſupremorũ, quæ faciet Altiſſimus his qui habitant ſuper terrã à nouiſſimis diebus. Et dormiui illa noctem & aliam, ſicut dixerat mihi.

CAP. XI.

ET vidi ſomniũ, & ecce aſcẽdebat de mari aquila, cui erant duodecim alæ pennarum, & capita tria. Et vidi, & ecce expãdebat alas ſuas in omnem terrã, & omnes venti cæli inſufflabãt in eã, & colligebãtur. Et vidi, & de pẽnis eius naſcebantur contrariæ pennæ, & ipſæ fiebant in pẽnaculis minutis & modicis. Nam capita eius erant quieſcẽtia, & quod medium caput erat maius aliorũ capitum, ſed ipſum quieſcebat cũ eis. Et vidi, & ecce aquila volauit pẽnis ſuis, & regnauit ſuper terrã, & ſuper eos qui habitãt in ea. Et vidi, quoniã ſubiecta erant ei omnia ſub cælo, & nemo illi contradicebat, neq; vel vnus de creatura quæ eſt ſuper terrã. Et vidi, & ecce ſurrexit aquila ſuper vngues ſuos, & miſit vocẽ pennis ſuis, dicens, Nolite omnes ſimul vigilare, dormite

ruuſquiſq; in loco ſuo, & per tēpus vigilate. Ca
a autē in nouiſſimo ſeruētur. Et vidi, & ecce vox
a exibat de capitibus eius, ſed de medietate cor-
ris eius. Et numeraui cōtrarias pēnas eius, & ecce
e erāt octo. Et vidi, & ecce à dextera parte ſurre
vna pēna, & regnauit ſuper omnē terrā. Et factū
cū regnaret, venit ei finis, & nō apparuit locus
s: & ſequens exurrexit, & regnabat. Ipſa multū
uit tēpus. Et factum eſt cū regnaret, & veniebat
is eius, vt non appareret ſicut prior. Et ecce vox
ſſa eſt illi, dicens, Audi tu quæ tanto tēpore te-
ſti terrā. hęc annuntio tibi antequā incipias nō
parere. Nemo poſt te tenebit tēpus tuū, ſed nec
midiū eius. Et leuauit ſe tertia, & tenuit principa
m ſicut & priores: & non apparuit & ipſa. Et ſic
tingebat omnibus alijs ſingulatim principatum
rere, & iterū nuſquam comparere. Et vidi, & ecce
tempore ſequentes pennæ erigebātur à dextera
rte, vt tenerēt & ipſæ principatū: & ex his erant
æ tenebant, ſed tamē ſtatim non comparebant.
m & aliquæ ex eis erigebantur, ſed nō tenebant
incipatū. Et vidi poſt hæc, & ecce nō cōparuerunt
odecim pennæ, & duo pennacula: & nihil ſuper-
t in corpore aquilæ, niſi duo capita quieſcentia
ſex pennacula. Et vidi, & ecce ſex pennaculis di-
ſæ ſunt duæ, & manſerūt ſub capite quod eſt ad
xteram partem. Nam quatuor manſerūt in loco
o. Et vidi, & ecce ſubalares cogitabāt ſe erigere &
nere principatus. Et vidi, & ecce vna erecta eſt,
d ſtatim non cōparuit. Et ſecūdæ velocius, quàm
iores nō comparuerunt. Et vidi, & ecce duæ quæ
peranerūt apud ſemetipſas cogitabāt & ipſæ re-
are: & in eo cum cogitarēt, ecce vnū quieſcentiū
pitū quod erat mediū, euigilabat. hoc enim erat
orū capitum maius. Et vidi quoniā cōpleta ſunt
o capita ſecum: & ecce cōuerſum eſt caput cū his
i cum eo erāt, & comedit duas ſubalares quæ co
itabant regnare. Hoc autem caput perconterruit
nnē terrā, & dominabatur in ea his qui habitant
rram cū labore multo, & poteſtatum tenuit orbis
rrarū ſuper omnes alas quæ fuerunt. Et vidi poſt
ac, & ecce medium caput ſubito nō comparuit, &
c ſicut alæ. Superauerūt autem duo capita, quæ
t ipſa ſimiliter regnauerūt ſuper terram, & ſuper
os qui habitant in ea. Et vidi, & ecce deuorauit ca
ut à dextera parte illud quod à læua. Et audiui vo
m dicentem mihi, Conſpice cōtra te, & conſydera
uod vides. Et vidi, & ecce ſicut leo cōcitatus de ſyl
a rugiens: & vidi quoniā emittebat vocē hominis
d aquilam. Et dixit, dicēs, Audi tu, & loquar ad te,
t dicet Altiſſimus tibi, Nōnne tu es qui ſuperaſti
e quatuor animalibus, quæ fecerā regnare in ſecu
o meo, & vt per eos veniret finis tēporum eorū? Et
uartus veniens deuicit omnia animalia quæ trāſ-
erant, & poteſtatu tenuit ſeculum cū tremore mul
o, & omnē orbem cum labore peſſimo, & inhabita-
it tot tēporibus orbem terrarū cum dolo. Et iudi-
aſti terram nō cum veritate. Tribulaſti enim mā-
ſuetos, & læſiſti quieſcentes, & dilexiſti mendaces,
& deſtruxiſti habitationes eorum qui fructificabāt,
& humiliaſti muros eorum qui te non nocuerunt.
Et aſcendit contumelia tua vſque ad Altiſſimum, &
ſuperbia tua ad Fortem. Et reſpexit Altiſſimus ſu-
perba tēpora, & ecce finita ſunt, & ſcelera eius com
pleta ſunt. Propterea nō appareas tu aquila, & alæ
tuæ horribiles, & pennacula tua peſſima, & capita
tua maligna, & vngues tui peſſimi, & omne corpus
tuum vanum, vti refrigeretur omnis terra, & reuer
tatur libera de tua vi, & ſperet iudicium & miſeri-
cordiam eius qui fecit eam.

ſuo quæque loco dormiatis, & vigiletis per ſucceſ-
ſiones: capita vero reſeruētur ad extremū. Cum au
tem contēplarer, ecce vox nō edebatur è capitibus
eius, ſed de medio corporis. Tum numeraui pēnas
eius aduerſas, cúmq; animaduertiſſem eas eſſe octo,
ſpectante me, ecce à dextera parte ſurrexit vna pē-
na, & regnū occupauit per omnē terram. Porrò cū
regnaret, aduenit finis eius, ac ne locus quidē eius
comparuit. Tum altera exurrexit, & regnauit, lon-
góque tēpore rerum potita eſt. Accidit autē vt dum
regnaret, veniret finis eius, & euaneſceret vt prior.
Et ecce vox ad illam miſſa eſt, dicens, Audi tu quæ
terrā tanto tempore tenuiſti. Hæc annūtio tibi an-
tequam pares è medio faceſſere. Nemo poſt te tem-
pus tuu obtinebit, ac ne dimidium quidem eius. Et
exorta eſt tertia, quæ principatum obtinuit ſicut &
priores, & ipſa quoq; euanuit. Idem cōtigit & om-
nibus alijs ſingulatim, vt principatū gererent, rur-
ſúmque interirent. Deinde ſpectante me, ecce per
interualla tēporis ſequentes pennæ ſurrigebātur à
dextera parte, vt occuparēt & ipſæ principatu: ve-
rum ex eis quædā obtinebant, ſtatim tamē euane-
ſcentes: quædam autē ex eis erigebātur quidē, ſed
imperio nō potiebantur. Poſt hæc cū cōtemplarer,
ecce non cōparebant duodecim pennæ, nec duę pin
nulæ: nec quicquam ſupererat in corpore aquilæ,
pręter duo capita quieſcētia, & ſex pinnulas. Et in-
tuente me, ecce de ſex pinnulis duæ receſſerūt, & ſe
collocauerūt ſub capite quod erat ad partē dexte-
ram. nā quatuor manſerūt in loco ſuo. Porrò inſpi
ciente me, ecce pēnæ ſubalares cogitabant erigere
ſe, & occupare principatū: atq; adeò vidi protinus
erectam vnā, ſed ſtatim deſijt apparere. Quæ autem
ſubſecutę ſunt, citius quàm priores extare deſierūt.
Spectabam autē, & ecce duæ quæ ſupererant, apud
ſemetipſas cogitabāt & ipſæ regnare: & quū in ea
cogitatione eſſent, ecce vnū quieſcētium capitum
quod erat mediū, expergefactum eſt. Id enim erat
maius duobus capitibus. Et vidi coniūcta eſſe cum
illo duo capita, & ecce cōuerſum eſt caput illud cū
ijs quæ cum eo cōiuncta erāt, & comedit duas ſub-
alares regnare cogitātes. Hoc etiā caput perterruit
omnē terram, & in ea dominabatur habitatoribus
eius cū multa vexatione, & imperiū tenebat orbis
terrarum amplius, quàm omnes alæ quę anteceſſe-
rant. Poſt hæc dum intuebar, ecce mediū caput in-
terijt ſubito & ipſum ſicut alæ. Supererāt autē duo
capita, quæ & ipſa ſimiliter imperio terrā & inco-
las eius tenuerūt. Deinde contēplante me, ecce ca-
put dexterū deuorauit alterū quod erat ad læuam.
Tum audiui vocē mihi dicētem, Proſpice in aduer
ſum, & quod vides conſidera. Itaq; proſpexi, & ecce
imago leonis è ſylua cōcitati rugiebat: hunc vidi
mittētem vocem humanā ad aquilam, & loquētem
his verbis, Audi tu, nā tecū loquar verbis altiſſimi.
Nōnne tu es illud reliquū de quatuor animalibus
(quæ deſignaui ad regnādum in orbe meo, vt ſua-
ipſorum tēpora exigerēt,) quod quarto loco exor-
tum deuicit omnia animalia quæ tranſierūt, & im-
perio perquàm horrēdo mūdum tenuit, omnémq;
orbem cū vexatione grauiſſima, quódq; tanto tem
pore orbē terrarum fraudulēter inhabitauit? Nam
iudicē te præbuiſti terræ nequaquam integrū. Ve-
xauiſti enim mites, quietos male tractauiſti, dile-
xiſti mēdaces, habitationes frugi hominū deuaſta-
ſti, & deieciſti muros eorū qui tibi nō nocuerunt.
Cōtumelia tua aſcēdit vſq; ad altiſſimū, & ſuperbia
tua ad potētē. Deſpexit altiſſimus in tēpora ſuper-
ba, & ecce finita ſunt, & ſcelera eorū conſummata.
Propterea euaneſcas tu aquila vnà cū alis tuis hor-
ribilibus, cū pennis deterrimis, cū capitibus mali-
tioſis, cum vnguibus ſceleratiſſimis, adeóque cū totius corporis tui vanitate, vt refocilletur omnis ter-
ra, & à tua violentia liberata ſe recipiat, ac in iuſtitia clementiáque conditoris ſui ſpem collocet.

CAP. XII.

ACcidit autẽ leone his verbis cum aquila loquẽte, cum ego cõtemplarer, vt repẽte caput quod ſuperauerat, euaneſceret vnà cum quatuor alis illis quæ tranſierãt ad ipſum, & ad regnãdum exurrexerant, quarũ regnum erat exile ac tumultuoſum. Cum, inquam, ſpectarem, ecce abibit è conſpectu, omnéq; corpus aquilæ cõflagrabat, terra vehementer expaueſcẽte. Tum ego à perturbatione, & mẽte attonita, magnóq; timore expergefactus animum meum incuſabã, Ecce tu mihi huius rei author es, eo quòd ſcrutaris vias altiſſimi. Ecce laſſo ſum etiãdum animo, & ſpiritu vehementer imbecilli, vt ne paululũ quidẽ in me ſuperſit virtutis præ magno terrore, quo hac nocte perculſus ſum. Nunc ergo orabo altiſſimũ, vt me ad finem vſq; reddat confirmatũ. Ergo dixi, Si quã in conſpectu tuo gratiã nactus ſum dominator Domine, ſi me apud te iuſtiorem multis iudicas, aut ſi certe ſub aſpectũ tuum preces meæ valent aſcẽdere, fac me corrobores mihique ſeruo tuo viſum hoc horrendũ diſtincta interpretatione declares, vt pleniſſime cõſoleris animum meũ: quidoquidem dignũ me, cui ¹ poſteriora ¹ tẽpora repræſentares, cẽſuiſti. Tum ille, Hæc eſt, inquit, huius viſi interpretatio, Aquila quã de mari vidiſti aſcendẽtem, regnũ eſt illud quod Danieli fratri tuo per viſum repræſentatũ eſt, ſed non interpretatũ: ideo ego tibi nũc id interpretor. Veniũt ecce tẽpora, quibus exiſtet regnũ in terra, cuius terror erit acrior omnibus regnis quæ ipſum anteceſſerint. Regnabunt autẽ in eo reges duodecim, alius poſt alium, quorũ ſecundus regnũ adeptus diutius tenebit quàm quiſquã è duodecim. Hæc eſt interpretatio duodecim alarũ quas vidiſti. Porrò vocis quam audiſti loquẽtem, nõ è capitibus eius, ſed de medio corporis editæ, hæc eſt ſignificatio, quòd exacto tẽpore regni illius exoriẽtur cõtentiones nequaquã exiguæ, & ipſum ruina periclitabitur, necdum tamen cadet, ſed in integrũ iterũ reſtituetur. Subalariũ autẽ octo pẽnarum, quas vidiſti alis eius adhærẽtes, hæc eſt interpretatio, Exiſtẽt in illo reges octo, quorũ erunt tẽpora breuia, & anni citati. Et duo quidẽ ex ipſis peribũt, appropinquãte vero tẽpore medio quatuor ſeruabũtur ad tẽpus, donec acceſſerit tẽpus ² eius, ² vt finiatur, ad extremum vero duo reſeruabũtur. Deinde triũ capitũ quieſcẽtium quæ vidiſti, hæc eſt cõiectatio, Temporibus eius nouiſſimis tria regna ſuſcitabit altiſſimus, & reuocabit in ea multa, & dominabũtur terræ & eius habitatoribus cũ vexatione graui ſuper omnia quæ ipſa anteceſſerint, propterea ipſa vocata ſunt aquilæ capita. Nam impias fraudes eius iſta cõſummabũt, & extremũ imponẽt ei faſtigiũ. Quod autẽ caput maius euanuiſſe vidiſti, hoc innuit, vni ex eis in lecto ſuo eſſe moriẽdũ, & tamẽ cũ tormẽtis. Nã duos qui ſuperfuerint gladius hauriet. Vnius enim gladius hauriet alterũ, qui tamẽ & ipſe tandẽ occũbat gladio. Præterea duarũ pẽnarũ ſubalariũ quas ad caput in dextera parte ſitũ trãſijſſe vidiſti, hæc eſt ſignificatio, Hi ſunt quos in finẽ ſuũ cõſeruauit altiſſimus, quorũ eſt regnũ exile turbarũmq; plenũ, vt vidiſti. Leo deniq; quẽ vidiſti de ſylua excitatũ, rugiẽtẽ, & alloquentẽ aquilã, deq; iniuſtè factis ipſius arguẽtẽ per omnes ſermones quos audiuiſti: is eſt vẽtus quẽ reſeruauit altiſſimus ad extremũ in illos, & impias fraudes eorũ, & redarguet eos, & regeret in eos direptiones eorũdẽ. Siſtet enim eos iudicio viuos, & in cõuictos animaduertet. Nã per ærũnas eripiet reſiduos populi mei qui in fines meos euaſerint, & oblectabit eos quoad vltima iudicij dies aduentat, de qua tibi ab initio locutus ſũ. Hoc eſt ſomniũ quo viſus es, & hæ ei⁹ interpretationes. Enimuero ſolus dign⁹ es habit⁹ qui hæc ſecreta altiſſimi cognoſceres.

¹ אחרונים vt. nouiſſima.

² ſub. tẽporis: vel, donec acceſſerit tẽpus cuiuſque, vt, &c.

CAP. XII.

ET factum eſt, dum loqueretur leo verba hæc ad aquilã, & vidi: & ecce quod ſuperauerat caput, & non comparuerũt quatuor alæ illæ quæ ad eum tranſierunt, & erectæ ſunt vt regnarent: & erat regnum eorũ exile, & tumultu plenum. Et vidi, & ecce ipſa nõ apparebant, & omne corpus aquilæ incẽdebatur, & expaueſcebat terra valde, & ego à tumultu & exceſſu mentis, & à magno timore vigilaui, & dixi ſpiritui meo, Ecce tu præſtitiſti mihi hoc in eo, quòd ſcrutaris vias Altiſſimi. Ecce adhuc fatigatus ſum animo, & ſpiritu meo inualidus ſum valde, & nec modica eſt in me virtus à multo timore, quam expaui nocte hac. Nunc ergo orabo Altiſſimum, vt me cõfortet vſq; in finem. Et dixi, Dominator Domine, ſi inueni gratiã ante oculos tuos, & ſi iuſtificatus ſum apud te præ multis, & ſi certè aſcendit deprecatio mea ante faciẽ tuam, conforta me, & oſtẽde ſeruo tuo mihi interpretationẽ & diſtinctionem viſus horribilis huius, vt pleniſſime cõſoleris animam meam. Dignum enim me habuiſti oſtẽdere mihi tẽporum nouiſſima. Et dixit ad me, Hæc eſt interpretatio viſionis huius, Aquilam quã vidiſti aſcẽdentem de mari, hoc eſt regnum quod viſum eſt in viſione ‖ Danieli fratri tuo. Sed nõ eſt illi interpretatũ, quoniam ego nunc tibi interpretor. Ecce dies veniũt, & exurget regnum ſuper terram, & erit timor acrior omniũ regnorũ quæ fuerunt ante eum. Regnabũt autem in ea reges duodecim, vnus poſt vnũ. Nam ſecundus incipiet regnare, & ipſe tenebit amplius tempus præ duodecim. Hæc eſt interpretatio duodecim alarũ quas vidiſti. Et quã audiſti vocem quæ locuta eſt, nõ de capitibus eius exeũtem, ſed de medio corporis eius, hæc eſt interpretatio, Quoniã poſt tempus regni illius naſcẽtur contentiones non modicæ, & periclitabitur vt cadat: & nõ cadet tunc, ſed iterũ conſtituetur in ſuum initiũ. Et quoniã vidiſti ſubalares octo cohærẽtes alis eius, hæc eſt interpretatio, Exurgẽt in ipſo octo reges, quorũ erũt tempora leuia, & anni citati, & duo quidẽ ex ipſis periẽt. Appropinquante autẽ tempore medio, quatuor ſeruabũtur in tempore, cum incipiet appropinquare tẽpus eius vt finiatur: duæ verò in finem ſeruabũtur. Et quoniã vidiſti tria capita quieſcẽtia, hæc eſt interpretatio, In nouiſſimis eius ſuſcitabit Altiſſimus tria regna, & reuocabit in ea multa, & dominabũtur terrã, & qui habitãt in ea, cum labore multo ſuper omnes qui fuerũt ante hos. propter hoc ipſi vocati ſunt capita aquilæ. Iſti enim erũt qui recapitulabunt impietates eius, & qui perficient nouiſſima eius. Et quoniam vidiſti caput maius non apparẽs, hæc eſt interpretatio eius, Quoniam vnus ex eis ſuper lectũ ſuum morietur, & tamẽ cum tormẽtis. Nam duo qui perſeuerauerint, gladius eos comedet. Vnius enim gladius comedet qui cũ eo: ſed tamẽ hic gladio in nouiſſimis cadet. Et quoniam vidiſti duas ſubalares traijcientes ſuper caput quod eſt in dextera parte, hæc eſt interpretatio, Hi ſunt quos cõſeruauit Altiſſimus in finem ſuũ, hoc eſt regnum exile, & turbationis plenũ. Sicut vidiſti & leonem, quẽ vidiſti de ſylua euigilãtem & rugiẽtem, & loquentẽ ad aquilam, & arguẽtem eã, & iniuſtitias ipſius per omnes ſermones eius ſicut audiſti: hic eſt vẽtus quẽ ſeruauit Altiſſimus in finẽ ad eos, & impietates ipſorũ, & arguet illos, & incutiet corã ipſis diſceptiones eorũ. Statuet enim eos in iudicio viuos. & erit, cũ arguerit eos, tũc corripiet eos. nam reſiduum populi meum liberabit cũ miſeria, qui ſaluati ſunt ſuper fines meos, & iucũdabit eos quoadusq; veniet finis dies iudicij, de quo locutus ſum tibi ab initio. Hoc ſomniũ quod vidiſti, & hæ interpretationes. Tu ergo ſolus dignus fuiſti ſcire Altiſſimi ſecretũ hoc.

Scribe ergo omnia iſta in libro quæ vidiſti, & pone
ea in loco abſcondito: & docebis ea ſapientes de po
pulo tuo, quorum corda ſcis poſſe capere & ſeruare
ſecreta hæc. Tu autem adhuc ſuſtine hic alios dies
ſeptem, vt tibi oſtendatur quicquid viſum fuerit Al
tiſſimo oſtẽdere tibi. Et profect' eſt à me. Et factum
eſt, cũ audiſſet omnis popul' quoniã pertranſierũt
ſeptẽ dies, & ego nõ fuiſſem reuerſus in ciuitatẽ, &
congregauit ſe omnis à minimo vſq; ad maximũ:
& venit ad me, & dixerunt mihi dicentes, Quid pec
cauimus tibi, & quid iniuſte egim' in te, quoniã de-
relinquens non ſediſti in loco hoc? Tu enim nobis
ſuperes ſolus ex omnib' populis, ſicut botrus de vi-
nea, & ſicut lucerna in loco obſcuro, & ſicut portus
& nauis ſaluata à tẽpeſtate. Aut non ſufficiunt no
bis mala quæ contigerunt? Si ergo tu nos dereliquer
is, quanto nobis erat melius ſi eſſemus ſuccenſi &
nos cum incendio Sion? Nec enim nos ſumus melio
res eorum qui ibi mortui ſunt. Et plorauerunt voce
magna. Et reſpondi ad eos, & dixi, Confide Iſrael,
& noli triſtari tu domus Iacob. Eſt enim memoria
veſtri coram Altiſſimo, & Fortis non eſt oblitus ve-
ſtri in tentatione. Ego enim non dereliqui vos, ne-
que exceſſi à vobis: ſed veni in hunc locum, vt de-
precarer pro deſolatione Sion, vt quærerem miſe-
ricordiam pro humilitate ſanctificationis veſtræ. Et
nunc ite vnuſquiſque veſtrum in domum ſuam, &
ego veniam ad vos poſt dies iſtos. Et profectus eſt
populus, ſicut dixi ei, in ciuitatem. ego autẽ ſedi in
campo ſeptem diebus, ſicut mihi mandauit, & man
ducabam de floribus ſolummodo agri, de herbis fa
cta eſt eſca mihi in diebus illis. CAP. XIII.
ET factũ eſt poſt dies ſeptẽ, & ſomniaui ſomniũ
nocte. Et ecce, de mari vẽtus exurgebat, vt cõturba
ret omnes fluctus eius. Et vidi, & ecce, conualeſce-
bat ille homo cum millibus cæli: & vbi vultum ſuũ
conuertebat vt conſyderaret, tremebãt omnia quæ ſub
eo videbantur: & vbicunque exibat vox de ore eius,
ardeſcebant omnes qui audiebant voces eius, ſicut
quieſcit terra quãdo ſenſerit ignẽ. Et vidi poſt hæc,
& ecce congregabatur multitudo hominum, quo-
rum non erat numerus, de quatuor ventis cæli, vt de-
bellarent hominem qui aſcẽderat de mari. Et vidi,
& ecce ſibimetipſũ ſculpſerat montem magnum, &
volauit ſuper eum. Ego autem quæſiui videre regio
nem, vel locũ vnde ſculptus eſſet mons, & nõ potui.
Et poſt hæc vidi, & ecce, omnes qui congregati ſunt
ad eum, vt expugnarẽt eum, timebant valde: tamen
audebant pugnare. Et ecce, vt vidit impetum multi
tudinis venientis, nõ leuauit manum ſuam, neque
frameam tenebat, neque aliquod vas bellicoſum,
niſi ſolummodo vt vidi, quoniam emiſit de ore ſuo
ſicut flatum ignis, & de labijs ei' ſpiritus flammæ,
& de lingua eius emittebat ſcintillas & tempeſtates,
& commiſta ſunt omnia ſimul, hic flatus ignis, & ſpi-
ritus flammæ, & multitudo tempeſtatis: & concidit
ſuper multitudinem in impetu, quę præparata erat
pugnare, & ſuccendit omnes, vt ſubito nihil videre
tur de innumerabili multitudine, niſi ſolummo-
do puluis, & fumi odor: & vidi, & extimui. Et poſt
hæc vidi ipſum hominem deſcendentem de mõte,
& vocantem ad ſe multitudinem aliam pacificã, &
accedebat ad eum vultus hominũ multorũ quorũ-
dam gaudentium, quorundã triſtantiũ: aliqui verò
alligati, aliqui adducẽtes ex eis qui offerebantur. &
ægrotaui à multitudine pauoris, & expergefactus
ſum, & dixi, Tu ab initio demõſtraſti ſeruo tuo mi
rabilia hæc, & dignũ me habuiſti vt ſuſciperes de-
precationẽ meã: & nunc demonſtra mihi adhuc in-
terpretationẽ ſomnij huius. Sicutenim exiſtimo in
ſenſu meo, væ qui derelicti fuerunt in diebus illis:
& multo plus væ his qui non ſunt derelicti. Qui e-
nim non ſunt derelicti, triſtes erant. Intelligo nunc
quæ ſunt repoſita in nouiſſimis diebus, & occurrent eis, ſed & his qui derelicti ſunt. Propter hoc ve-

Hæc ergo quæ vidiſti libro perſcribe omnia, & re-
conde in locum ſecretum, doceáſq; ea ſapientes po
puli tui, quorũ animos ſcis hæc arcana capere poſ-
ſe, & conſeruare. Mane autem hic alios adhuc ſe-
ptẽ dies, vt oſtẽdatur tibi quicquid altiſſimo viſum
fuerit tibi ſignificare. Tum ille à me diſceſſit. Por-
rò cũ audiſſet vniuerſus populus elapſos eſſe ſeptẽ
dies, quibus non eſſem reuerſus in ciuitatem, cõgre
gatus à minimo ad maximũ vſque vniuerſus venit
ad me, & me his verbis compellauit, Quid in te pec
cauimus, aut qua te læſimus iniuria, q derelictis no
bis in hoc loco conſediſti? Nam tu ſolus reliquus es
nobis ex omni populo, vt botrus è vinea, vt lucerna
in obſcuro loco, & vt portus ac nauis ſeruata à tem
peſtate. Annon ſufficiunt nobis præſentes malorũ
caſus? Quòd ſi tu nos dereliqueris, quanto præſtite
rat nobis vnà cũ incẽdio Sion conflagraſſe? Neq;
enim [3]feliciores ſum' ijs qui ibi ſunt mortui, & ma-
gna voce cõplorauerũt. Tũ ego reſpõdi illis, ac dixi, ¶3 vel, me-
Bene ſperetis Iſraelitæ, neq; triſteris tu dom' Iacob. liores.
Eſt enim memoria veſtri apud altiſſimũ, & qui po-
tens eſt nõ eſt oblitus veſtri in tentatione. Neq; ve
rò ego vos deſerui, aut auerti me à vobis, ſed cõceſſi
in hunc locũ, vt precarer pro deſolata Sion, & veniã
peterẽ afflictioni veſtrę [4]ſãctitatis. Ergo nũc domũ ¶4 vel, reli
ſuã redite quiſq; veſtrũ, & ego poſt hoſce dies ali- gionis, vel
quot ad vos reuertar. Tũ populo vt iuſſeram, in vr- ſacrarij, vel
bẽ reuerſo, ego reſedi in cãpo ſeptẽ dieb', ſicut ma- ſacroſan-
datũ habebã, floribus tantũ veſcens ſylueſtribus, & cti loci.
herbis pro cibo vtens diebus illis. CA. XIII.
ACcidit autem poſt dies ſeptem vt viderer ſomnio
noctu. & ecce exurgebat de mari vẽtus, qui cie-
ret omnes fluctus eius. Cúmq; ſpectarẽ, ecce euade-
bat ille in hominẽ cũ millibus cæli: cúmq; vultum
ſuũ ad contemplandũ conuerteret, tremebant quæ
ſub eo cernebãtur omnia: & quoties vox ex ore ei'
ederetur, incendebantur omnes qui audiſſent ſonos
eius, ſicut terra [5]deuaſtatur, cũ corripitur incendio.
Deinde cũ contemplarer, ecce congregabatur mul- ¶5 חשבת
titudo hominũ innumerabilis à quatuor ventis cæ quieſcit: vel
li, ad oppugnandum hominẽ qui de mari aſcende- diſperit.
rat. Is autẽ inſpiciẽte me, ecce ſibimetipſũ mõtẽ in-
gentem exciderat, ſuper quẽ auolauit. Ego verò cu-
piebã videre regionẽ & locũ vnde mons exciſus eſ-
ſet, nec potui. Porrò autem intuebar, & ecce qui ve-
nerant oppugnatũ eum, omnes metuebant vehe-
menter, & tamen audebãt impugnare. At ille vbi vi
dit impetum veniẽtis multitudinis, manũ quidem
ſuam non leuauit, vt qui nec gladiũ teneret, nec vl
lum inſtrumentum bellicum, ſed quantum vidi ſo
lũ emiſit ex ore ſuo ſpeciẽ flatus igniti, & è labijs
ſuis ſpiritũ flammantẽ, lingua ſua vibris ſcintillas
& tẽpeſtates. Hæc ſimul cõmiſta omnia, nẽpe flatus
ignitus, ſpiritus flammans, & vis tẽpeſtatis ingrue
runt impetu ſuper paratam pugnare multitudinẽ,
& concremauerunt vniuerſos, adeò vt repẽte ex in
numerabili multitudine nihil præterquam puluis
tantum & fumus olidus compareret. Hæc vidẽs ex
timui. Poſtea verò hominem illum vidi de monte
deſcendentem, & multitudinem aliam ad ſe vocan
tem pacificam, & accedebãt ad eum homines mul-
ti vultu alij hilari, alij verò triſti, & alij vincti, alij
quoſdam oblatos adducentes: & præ vi pauoris æ-
grotare cœpi, & expergefactus ſum, ac dixi, Tu ab
initio hęc miracula ſeruo tuo declarauiſti, & dignũ
me iudicaſti cuius precationem admitteres: itaque
nunc etiam explica mihi ſomnium hoc interpreta-
tione. Quantum enim animo meo conijcio, væ [1]reli ¶1.i.ſu-
ctis [1]illo tempore, ſed multo magis væ [2]non relictis. perſtitib'.
Qui enim nõ ſunt relicti triſtes erãt. Intelligo nũc ¶2.i.mor-
quæ ſint repoſita in tempora [4]poſteriora, & quæ e- tuis.
uentura ſint illis, ſimul & relictis, propterea quòd ¶4 אחרונים

Digitized by Google

in magna pericula, calamitateſq; multas deuenerint, ſicut hæc ſomnia repræſentāt. Attamē tolerabilius eſt periclitantē in hæc incidere, & præuidere nunc quæ futura ſunt in poſterū, quàm trāſire ſicut nubē è mundo. Tū reſpondens ille mihi, Et viſum, inquit, interpretabor tibi, & ea de quibus locutus es explicabo apertius. Quandoquidem mentionē feciſti relictorū, res ſic eſt accipienda. Qui pertulerit periculū illo tēpore, is ſe ſeruauerit: qui in periculū inciderunt, ij ſunt qui præſtāt opera & fidē altiſſimo. Scito ergo beatiores eſſe relictos quàm mortuos. Hæ ſunt interpretationes viſi. Quod vidiſti virū aſcendere è medio maris, is eſt quē multis temporib⁹ conſeruat altiſſimus, qui per ſemetipſum liberabit opificium ſuū, & ipſe curā capeſſet relictorū. Quod autē ex ore eius vidiſti prodeuntē ſpeciem flatus cū igne & tēpeſtate: quod itē nec gladium tenebat, nec telū aliud bellicū, ſed impetu ſuo diſperdidit multitudinē, quæ oppugnatū ipſum venerat, ſic eſt interpretandū, Ecce tempora veniūt, quib⁹ ad incolas terræ liberandos accedet altiſſimus, & mentes habitatorū orbis pauore aduētus ſui ſtupefaciet. Alij in alios bella molientur, ciuitas in ciuitatē, locus in locum, gēs aduerſus gentē, & regnū aduerſus regnū. Cum autē hæc gerentur, deſignabuntur ea quæ antea tibi declaraui miracula: & tūc oſtendetur filius meus, quem vt virū aſcendentē vidiſti, cuius cū gentes omnes vocē audierint, eueniet vt in ſua quæque regione bellū, quod inter ſe gerunt, omittāt: & colligetur in vnū multitudo innumerabilis, animo parata ire ad oppugnandū eum ſtantē ſuper cacumen montis Sion. Sion autem exiſtet, & parata ædificatáq; monſtrabitur omnibus ſicut vidiſti montē exciſum ſine manibus. Ipſe autē filius me⁹ arguet impia cōmenta gentium earū, quæ propter mala ſtudia ſua deuenerunt in tempeſtatem, & cruciatus flāmæ ſimiles, quibus cruciandi deſtinabuntur, nullóque negotio perdet eas per legem igni aſſimilatā. Cæterū quod vidiſti colligere eū ad ſe multitudinē aliam pacificam, hæ ſunt decem tribus quæ captiuę abductæ ſunt è terra ſua tēporibus Oſeæ regis, quē captiuum abduxit rex Aſſyriorum Salmanaſar, qui trāſtulit illas vltra fluuium, & deduxit in terrā alienam. Illæ cū communi cōſilio decreuiſſent ſe à vulgo gentium ſubducere, & proficiſci in vlteriorē regionem humano generi nunquā habitatam, & vel ibi ſeruare iura ſua, quæ neglexiſſent in patria: per anguſtos introit⁹ fluminis Euphratis ingreſſę ſunt. Nam edidit eis tū miracula altiſſimus, & ſcaturigines fluminis inhibuit, donec trāſijſſent. Lōgo enim per eā regionē itinere proficiſcendū erat anno vno & dimidio: nā[a] Arſareth[1] illa regio vocatur. Tum ibi ſedē acceperunt vſque ad tempus nouiſſimum: vnde cū iam redire parabunt, altiſſimus ſcaturigines fluminis denuo ſiſtet, vt pateat ipſis trāſit⁹: hinc eſt quòd multitudinem pacificā vidiſti. At verò qui de populo tuo relicti ſunt, ij ſunt qui intra terminum meum inueniūtur. Fiet igitur vt cum aggrediatur multitudinē collectarum gentiū perdere, protegat eum qui ſuperauit populū, cui tum miracula quàmplurima oſtēſurus eſt. Tū ego, Dominator, inquam, Domine, declara mihi hoc, quamobrē mihi viſus ſit vir è medio mari aſcendere. Reſpondit ille mihi, Vt quæ ſunt in profundo maris inueſtigare nō potes aut cognoſcere: ita non poterit quiſquam in terra videre filium meum aut comites eius, niſi tempore [6] diei illius[1]. Hæc eſt interpretatio ſomnij quod vidiſti, & de quo ſolus hic perſpicuè doctus es. Omiſſa enim lege tua meæ vacauiſti, ac ſtuduiſti. Vitam enim tuam inſtituiſti ſapienter & intelligentiam tibi matrem nūcupauiſti, quapropter oſtendi

Fortaſ- Ararath gendum Arme- ia.

[6] היום

merunt enim in pericula magna, & neceſſitates multas, ſicut oſtendunt ſomnia hęc. Attamē facilius eſt periclitantem venire in hunc, quàm pertranſire, ſicut nubem à ſeculo, & nunc videre quæ contingunt in nouiſſimo. Et reſpondit ad me, & dixit, Et viſionis interpretationem dicam tibi: & de quibus locutus es, adaperiam tibi. Quoniam de his dixiſti qui derelicti ſunt, hæc eſt interpretatio, Qui aufert periculum illo tempore, hic ſe cuſtodiuit. qui in periculo inciderunt, hi ſunt qui habent opera & fidem ad Fortiſſimum. Scito ergo quoniam magis beatificati ſunt, qui derelicti ſuper eos qui mortui ſunt. Hæ interpretationes viſionis, Quia vidiſti virū aſcendentem de corde maris, ipſe eſt quē conſeruat Altiſſimus multis temporibus, qui per ſemetipſum liberabit creaturā ſuā: & ipſe diſponet, qui derelicti ſunt. Et quoniam vidiſti de ore eius exire, vt ſpiritum, & ignem, & tempeſtatē: & quoniam non tenebat framea, neque vas bellicoſum: corrupit enim impetus eius multitudinem, quæ venerat expugnare eū: hæc eſt interpretatio, Ecce dies veniūt, quando incipiet Altiſſimus liberare eos qui ſuper terrā ſunt, & veniet in exceſſu mentis ſuper eos qui inhabitant terrā. Et alij alios cogitabūt debellare: ciuitas ciuitatem, & locus locum, & gens aduerſus gentem, & regnum aduerſus regnum. Et erit, cum fient hæc, contingent ſigna quæ antē oſtendi tibi: & tunc reuelabitur filius meus, quem vidiſti, vt virum aſcendentem. Et erit quando audierint omnes gentes vocem eius, & derelinquet vnuſquiſq; in regione ſua bellum ſuum, quod habent ad alterutrum: & colligetur in vnum multitudo innumerabilis, ſicut volētes venire, & expugnare eū. Ipſe autem ſtabit ſuper cacumen mōtis Sion. Sion autem veniet, & oſtēdetur omnibus parata & ædificata, ſicut vidiſti montē ſculpi ſine manibus. Ipſe autē filius meus arguet quæ adinuenerunt gentes, impietates eorum has quæ tempeſtati appropinquauerunt propter mala cogitamenta eorum & cruciamenta, quibus incipient cruciari: quæ aſſimilatæ ſunt flāmæ, & perdet eos ſine labore per legē quæ igni aſſimilata eſt. Et quoniam vidiſti eum colligentem ad ſē aliā multitudinem pacificam, hæ ſunt decem tribus, quæ captiuæ factæ ſunt de terra ſua in diebus Oſee regis, quem captiuum duxit Salmanaſar rex Aſſyriorum: & tranſtulit eos trans flumen, & trāſlati ſunt in terram aliam. Ipſi autem ſibi dederūt conſilium hoc vt derelinquerēt multitudinem gentiū, & proficiſcerentur in vlteriorē regionē, vbi nunquā inhabitauit gen⁹ humanū: vel ibi obſeruare legitima ſua, quæ nō fuerant ſeruātes in regione ſua. Per introitus autē anguſtos fluminis Euphráten introierūt. Fecit enim eis tunc Altiſſim⁹ ſigna, & ſtatuit venas fluminis vſque dum trāſirent. Per eā enim regionē erat via multa itineris, anni vni⁹ & dimidij: nā regio illa vocatur Arſareth. Tūc inhabitauerūt ibi vſq; in nouiſſimo tempore: & nūc iterū cum cœperint venire, iterū Altiſſimus ſtatuet venas fluminis, vt poſſint tranſire: propterea hæc vidiſti multitudinem cum pace. Sed & qui derelicti ſunt de populo tuo, hi ſunt qui inueniuntur intra terminum meū. Factum erit ergo, quando incipiet perdere multitudinē earū, quæ collectæ ſunt gentes, proteget eos qui ſuperauerunt populum: & tunc oſtendet eis multa plurima portenta. Et dixi ego, Dominator Domine, hoc mihi oſtēde, propter quod vidi virū aſcendentē de corde maris. Et dixit mihi, Sicut non potes hæc vel ſcrutari, vel ſcire quæ ſunt in profundo maris: ſic non poterit quiſquam ſuper terram videre filium meum, vel eos qui cum eo ſunt, niſi in tēpore diei. Hæc eſt interpretatio ſomnij quod vidiſti, & propter quod illuminatus es tu ſolus. Dereliquiſti enim tuā, & circa meam vacaſti legē, & quæſiſti. Vitā enim tuā diſpoſuiſti in ſapiētia, & ſenſum tuū vocaſti matrē: & propter hoc oſte

tibi merces apud Altiſſimum. erit enim poſt alios
tres dies, ad te alia loquar. & exponam tibi gra-
uia & mirabilia. Et profectus ſum, & tranſij in cam-
pum, multum glorificans & laudans Altiſſimum de
mirabilibus quæ per tempus faciebat: & quoniam
gubernat ipſum, & quæ ſunt in temporibus illata,
& ſedi ibi tribus diebus. CAP. XIIII.

ET factũ eſt tertio die, & ego ſedebam ſub quer-
cu. Et ecce, vox exiuit contra me de rubo, & di-
xit, Eſdra Eſdra. Et dixi, Ecce ego Domine. Et ſurre-
xi ſuper pedes meos. Et dixit ad me, Reuelãs reue-
latus ſum ſuper rubũ, & locutus ſum Moyſi, quãdo
populus meus ſeruiebat in Aegypto, & miſi eũ, & e-
duxi populum meũ de Aegypto, & adduxi eum ſu-
per montẽ Sina, & detinebã eũ apud me dieb' mul-
tis: & enarraui ei mirabilia multa, & oſtendi ei tem-
porũ ſecreta & finẽ: & præcepi ei, dicens, Hæc in pa-
lam facies verba, & hæc abſcondes. Et nũc tibi dico,
ſigna quæ demõſtraui, & ſomnia quæ vidiſti, & in-
terpretationes quas tu vidiſti, in corde tuo repone:
tu enim recipieris ab omnibus, conuerteris reſi-
duus cũ conſilio meo & cum ſimilib' tuis, vſquequo
finiantur tempora. quoniã ſeculum perdidit iuuen-
tutem ſuã, & tempora appropinquãt ſeneſcere. Duo-
decim enim partibus diuiſum eſt ſeculũ, & tranſie-
runt eius decima & dimidium decimæ partis: ſuper-
ſunt autẽ eius poſt mediũ decimæ partis. Nũc ergo
diſpone domum tuã, & corripe populum tuum, &
conſolare humiles eorũ, & renuntia iam corruptio-
ni, & dimitte abs te mortales cogitationes, & proijce
abs te pondera humana, & exue te iam infirmam
naturam, & repone in vnam partẽ moleſtiſſima tibi
cogitamenta, & feſtina tranſmigrare à temporib'
his: quæ enim vidiſti nunc contigiſſe mala, iterum
horũ deteriora facient. Quantum enim inualidũ fiet
ſeculum à ſenectute, tantum multiplicabũtur ſu-
per inhabitantes mala. Prolongauit enim ſe magis
veritas, & appropinquauit mendaciũ. Iam enim fe-
ſtinat venire, quã vidiſti viſionem. Et reſpõdi, & di-
xi coram te Domine, Ecce enim ego abibo, ſicut præ-
cepiſti mihi, & corripiam præſentẽ populum. Qui
autem iterum nati fuerint, quis commonebit? Poſi-
tum eſt ergo ſeculum in tenebris, & qui inhabitant
in eo ſine lumine. Quoniam lex tua incẽſa eſt, pro-
pter quod nemo ſcit quæ à te facta ſũt, vel quæ in-
cipiet opera. Si enim inueni in te gratiam, immit-
te in me ſpiritum ſanctum, & ſcribam omne quod
factum eſt in ſeculo ab initio, quæ erant in lege tua
ſcripta, vt poſſint homines inuenire ſemitã: & qui
voluerint viuere in nouiſſimis, viuant. Et reſpõdit
ad me, & dixit, Vadens congrega populũ, & dices ad
eos vt nõ quærant te dieb' quadraginta. Tu autem
præpara tibi buxos multos, & accipe tecũ Sareã, Da-
briã, Salemiã, Echanũ, & Aſiel, quinq; hos qui parati
ſunt ad ſcribendũ velociter: & venias huc, & ego ac-
cendã in corde tuo lucernã intellect', quæ nõ extin-
guetur quoadusq; finiãtur quæ incipies ſcribere. Et
cum perfeceris quædã palàm facies, quædã ſapientib'
abſconſe trades. in craſtinũ enim hac hora incipies
ſcribere. Et pfect' ſum, ſicut mihi præcepit, & cõgre-
gaui omnẽ populũ, & dixi, Audi Iſrael verba hæc: Pe-
regrinati ſunt patres noſtri ab initio in Aegypto,
& liberati ſunt inde: & acceperũt legẽ vitæ, quã nõ
cuſtodierũt, quam & vos poſt eos tranſgreſſi eſtis: &
data eſt vobis terra in ſortẽ, & terra Siõ, & patres ve-
ſtri, & vos iniquitatem feciſtis, & non ſeruaſtis vias
quas præcepit vobis Altiſſim': & iuſtus iudex cum
ſit, abſtulit à vobis in tempore quod donauerat. Et
nunc vos hic eſtis, & fratres veſtri introrſum ve-
ſtrum ſunt. Si ergo imperaueritis ſenſui veſtro, &
erudieritis cor veſtrum, viui conſeruati eritis, & poſt
mortem miſericordiã conſequemini. Iudiciũ enim
poſt mortẽ veniet, quãdo iterũ reuiuiſcem': & tunc

tibi ⁷præmia' apud altiſſimũ. Cæterũ exactis tribus ¶7 vi, opes
dieb' alijs, alia tibi differã, & grauia tibi explicabo
ac mirabilia. Tũ profect' recepi me in campũ, ma-
gnopere celebrans & laudans altiſſimũ ſuper rebus
mirabilibus quas peracturus eſſet per tempus, quod
ipſe diſpenſat ſimul & ea quæ incurrũt in tempo-
ra: & tribus diebus ibi reſedi. CAP. XIIII.

POrrò tertio die cum ſederẽ ſub quercu, ecce per-
lata eſt ad me vox è rubo, quæ vocabat, Eſdra,
Eſdra. Et ego, Ecce me, inquam, Domine: ſimul & in
pedes meos exurrexi. Tũ ille ſic ait, Ego manifeſtiſ-
ſimè videndum me exhibui ſuper rubum, & locutus
ſum Moyſi, ſcũ populus meus ſeruiret in Aegypto:
miſique eũ & ex eadẽ Aegypto eduxi populũ meũ.
In Sina montẽ perduxi eum, multiſq; diebus apud
me detinui. Multa narraui ei mirabilia ſecretáque
temporũ & finẽ ſignificaui, ac præcepi ei, dicẽs, Hæc
verba palàm facies, hæc autem celabis. Idẽ nunc ti- ¶1 vl, præ-
bi dico, ¹ſigna' quæ tibi monſtraui, & ſomnia quib' dictiones:
viſus es, interpretationeſque quas audiuiſti, vt repo- vel, miracu
nas animo tuo: tu enim ²eximeris' ex omnibus, & in la.
reliquũ cum cõſilio meo, tuiq; ſimilibus ³cõuerſabe- ¶2 ſcilicet
ris, ' donec tẽpora finiantur. Quoniã æuum iuuẽtu- morte.
tem ſuã amiſit, & tẽpora declinant ad ſenectutem. ¶3 ἀναστρέ
Duodecim enim partibus diuiſum eſt æuũ, elapſæq; ψῃ.
ſunt decẽ, partiſq; decimæ dimidiũ: ſupereſt autem
quantũ eius eſt poſt dimidiũ decimæ partis. Nũc er-
go cõſule domui tuæ, caſtiga populum tuũ, cõſolare
afflictos in eo, renũcia iam corruptelæ, mortales co-
gitationes miſſas facito, proijce abs te humanas mo-
leſtias, infirmã tandẽ naturã exue, moleſtiſſimiſque
ſepoſitis ſeorſum meditationibus propera migrare
ex hoc ſeculo. His enim quæ vidiſti iã cõtigiſſe ma-
lis alia rurſum patrabũtur deteriora. Quo enim ma-
gis præ ſenectute mũd' elanguerit, eo plura erunt
mala inhabitantiũ. Recedit enim magis magiſque
integritas, & accedit vanitas. Iã enim accelerat eue-
nire viſum quod cõſpicatus es. Tũ reſpondi, ac dixi
corã te Domine, Ego quidem ecce abibo, ſicut mihi
præcepiſti, & præſentem populũ caſtigabo: verũ eos
qui poſthac nati fuerint quis cõmonebit? Poſitus eſt
⁴enim' mũdus in tenebris, & lumine carẽt eius in- ¶4 כי
colæ. Quoniã lex tua cõcremata eſt, quapropter ne-
mini nota ſunt facta tua, aut quæ futura ſint ope-
ra. Quòd ſi gratiam apud te nactus ſum, imbue me
ſpiritu ſancto, vt perſcribam omnia quæ acta ſunt
ab æuo condito, quæ in lege tua ſcripta fuerunt, vt
homines poſſint inuenire viam, & viuant qui volue-
rint ⁵in poſterũ' viuere. Reſpondens ille mihi, Pro- ¶5
fectus, inquit, cõuoca populum, & interdicas ei ne אחרונים
quærat te diebus quadraginta: tu autem cõpara ti-
bi tabellas buxeas quamplurimas, & adſcitis tibi Sa-
rea, Dabria, Salemia, Echano, & Aſiel, hiſquinq; ſcri-
ptu præceleri promptis, huc redeas: & ego accendã
in animo tuo lucernã intelligentiæ, quæ non extin-
guatur, quoad abſoluta fuerint, quæ ſcribere cœpe-
ris. Ea vbi perfecta fuerint alia palàm facies, alia
clã trades ſapientibus. Porrò hac hora craſtina ſcri-
bendi facies initiũ. Tum profect' vt iuſſus eram, o-
mni populo conuocato dixi, Audi quæ dicã Iſrael,
Maiores noſtri ab initio peregrini fuerũt in Aegy-
pto, & inde liberati cũ legẽ vitalẽ accepiſſent, nõ ſer-
uauerũt eam: atq; etiã vos eã poſt illos violauiſtis.
Cúmq; ſorte diuiſa vobis eſſet terra, & terra Sion,
& patres veſtri, & voſipſi admiſiſtis iniquitatẽ, nec
perſtitiſtis in itinerib' quæ cõſtituerat vobis altiſſi-
mus. qui cũ ſit iuſtus iudex, abſtulit à vobis in præ-
ſentia quod donauerat. Nunc vero vos hic adeſtis,
& vnà vobiſcum fratres veſtri. Si ergo imperaueritis
ſenſui veſtro, & animum veſtrum in officio conti-
nueritis, conſeruabimini viui, & poſt obitum ve-
niam cõſequemini. Manet enim nos poſt obitũ iu-
dicium, cum denuo reuixerimus, tum palàm fient

nomina iuſtorum , & facta impiorum proferētur. Nunc igitur nemo accedat ad me, nec me requirat ante exactos quadragita dies. Tū aſcitis mihi quinque viris, vt in mandatis habebam, vnà profecti ſumus in campum, & ibi manſimus, & ecce poſtridie vox me vocauit, dicēs, Eſdra, aperi os tuum, & bibe quod tibi dabo potui. Cúmque aperuiſſem os meū, ecce poculum plenū mihi porrigebatur, plenū quidé illud ſicut aqua, ſed colore ſuo igni ſimile. Hoc acceptum bibi: cúmq; ex eo bibiſſem, cor meum torquebatur meditatione, & pectus meum increſcebat ſapiētia: nam animus meus memoria vegetabatur. Tum erupit os meum, nec eſt cōpreſſum poſtea. Altiſſimus præbuit intellectum quinq; viris, qui ſcri-

לחם׳ו pſerunt quæ dictabātur mira per noctem, quæ neſciebant. Cæterum noctu ᵇcibum ᵃſumebant, ego autem loquebar per dié, & noctu non tacebam. Scripti ſunt itáque per quadraginta dies ducenti quatuor libri. Exactis auté quadraginta dieb⁹, locutus eſt altiſſim⁹ his verbis, Priores quos ſcripſiſti palàm pro pone legendos dignis & indignis: poſteriores auté ſeptuaginta reſeruabis, vt tradas eos ſapiētibus populi tui. In his enim eſt ſcatebra intelligentiæ, ſapientiæ fons, & flumen ſcientiæ. Hoc ita ſum executus.

CAP. XV.

*vl, certi. Ecce loquere audiente populo meo ſermones vaticinos quibus os tuum imbuero, ait Dominus; & charta ſcribēdos accurato, quoniam *fideles ſunt & veri. Ne timeas à ſtudijs aduerſariorū, nec turbet te frequens contradicentium diffidentia: quoniam omnis diffidens per diffidentiam ſuam morietur. Ecce ego, ait Dominus, induco ſuper orbē terrarū mala, gladiū, famem, mortē, interitū, propterea q̄ abunde polluit iniquitas omnē terrā, & pernicioſa incolarū facinora ad ſummū perducta ſunt. Quapropter ait Dominus, Iam non diſſimulabo impia facta eorum quæ irreligioſe perpetrant, nec iniuſta facinora ſuſtinebo: ecce ſanguis innoxius triſtis clamores tollit ad me, & animę iuſtorū vociferātur perſeuerāter. Grauiter vlciſcar illos, ait Dominus, & omnem ſanguinē innoxiū ab illis ad me afferam. Ecce populus meus quaſi grex ad cædem ducitur, iam non patiar illum habitare in terra Ægyptiaca, ſed manu potenti, brachióque ſublimi educam eum, omnem autem terram illam clade feriam, & deuaſtabo vt antea. Lugebit Ægyptus, & fundamēta eius affecta clade & ſupplicio, quæ Deus illi irrogabit. Lugebunt colentes eam agricolæ, quoniam deficient eos ſemina præ vredine, præ grandine, & terribili ſideratiōe. Væ orbi & incolis eius, quia gladius imminet, & interitus eorum, & inſurget gens in prælium contra gentem, quarum manus telis armatæ ſunt. Nam ſeditione conflictabuntur homines, alij inuadent alios, nec regem ſuum reuerebūtur, principéſque rationem actuum ſuorum potentia ſua metientur. Erit enim cum quis cupiat in vrbem commeare, nec poſſit. Propter ſuperbiam enim illorum ciuitates turbabuntur, domus euertentur, & homines trepidabunt. Non miſerebitur quiſquā proximi ſui, quo minus ferro deleantur domus ſingulorum, bonáque diripiantur per penuriam panis, & multiplicem calamitatem. Ecce ego cōuoco, dicit Deus, ad me timendum omnes reges terræ, ab Oriente, ab Auſtro, ab Euro, & à Libano, vt regerantur ipſis, & reddantur quæ illis intulerunt: qualia in electos meos agunt etiam hodie, talia faciam, & rependam in ſinum ipſis. Hæc ait Dominus De⁹, Non parcet dextera mea ſceleroſis, nec deſiſtet gladius meus ab effundentibus ſanguinem innoxium in terra. Erupit ignis præ ira eius, & hauſit fundamenta terræ, & ſceleroſos quaſi ſtramen incenſum. Væ peccantibus, & mandata mea non ſeruantibus, ait Dominus: non parcam illis. Decedite poteſtate ô filij, ne contaminetis ſanctitatem meam,

iuſtorum nomina parebunt, & impiorū facta oſtēdentur. Ad me igitur nemo accedat nunc, neque requirat me vſque dies quadraginta. Et accepi quinque viros, ſicut mādauit mihi, & profecti ſumus in campum, & manſimus ibi. Et factus ſum in craſtinum, & ecce vox vocauit me, dicens, Eſdra aperi os tuū, & bibe quo te potauero. Et aperui os meum, & ecce calix plen⁹ porrigebatur mihi. Hoc erat plenū ſicut aqua: color autem eius vt ignis ſimilis. Et accepi, & bibi: & in eo cum bibiſſem, cor meum cruciabatur intellectu, & in pectus meum increſcebat ſapientia. Nam ſpiritus meus conſeruabatur memoria. Et apertum eſt os meum, & non eſt clauſum amplius. Altiſſimus dedit intellectum quinque viris, & ſcripſerunt quæ dicebantur exceſſiones noctis quas non ſciebant. Nocte autem manducabant panem, ego autem per diem loquebar, & per noctē nō tacebam. Scripti ſunt autem per quadraginta dies libri ducenti quatuor. Et factū eſt cū compleuiſſent quadraginta dies, locutus eſt Altiſſimus, dicens, P[...] quæ ſcripſiſti, in palàm pone, & legant digni & in[...] digni: nouiſſimos autem ſeptuaginta conſeru[...] vt tradas eos ſapiētibus de populo tuo. In his e[...] eſt vena intellectus, & ſapiētiæ fons, & ſcientiæ [...]men. Et feci ſic.

CAP. XV.

Ecce loquere in aures plebis meæ ſermones prophetiæ, quos immiſero in os tuum, dicit Dominus: & fac vt in charta ſcribantur, quoniā fideles [...] veri ſunt. Ne timeas à cogitationibus aduerſ[...] nec turbent te incredulitates dicentium: Quo[...] omnis incredulus i incredulitate ſua morietur. [...]ce ego induco, dicit Dominus, ſuper orbem ter[...] mala, gladium, & famem, & mortem, & inter[...] propter quod ſuperpolluit iniquitas omnem [...]rā, & adimpleta ſunt opera nociua illorū. Prop[...]ea dicit Dominus, Iam non ſilebo de impieta[...] eorū quę irreligioſē agūt, nec ſuſtinebo in his [...] inique exercent: ecce ſanguis innoxius & iuſtu[...]mat ad me, & animæ iuſtorum clamant perſe[...]ter. Vindicans vindicabo illos dicit Dominus, & [...]cipiam omnem ſanguinē innoxiū ex illis ad [...] Ecce populus me⁹ quaſi grex ad occiſionē duc[...] iam non patiar illum habitare in Terra-Ægy[...] ſed educam eum in manu potenti & brachio [...]ſo, & percutiam plaga ſicut prius, & corrump[...]nem terram eius. Lugebit Ægyptus, & fund[...]ta eius plaga verberata, & caſtigatione quas [...]cet ei Deus. Lugebunt cultores operantes terr[...] niā deficient ſemina eorū ab vredine & grād[...] à ſydere terribili. Væ ſæculo, & qui habitāt in [...] quia appropinquauit gladius & contritio eo[...] & exurget gens contra gentem ad pugnam, & [...]phæa in manibus eorum. Erit enim incon[...]tio hominibus, & alij alijs inualeſcentes non c[...]bunt regem ſuum, & principes viæ geſtorum [...]rum in potentia ſua. Cōcupiſcet enim homo i[...]uitatem ire, & non poterit. Propter ſuperbiā [...] eorum ciuitates turbabuntur, domus exter[...] homines metuent. Non miſerebitur homo pr[...]mum ſuum ad irritū faciendum domos eoru[...] gladium, ad diripiendas ſubſtantias eorū prop[...] famem panis & tribulationē multam. Ecce ego [...]uoco, dicit Deus, omnes reges terræ ad me ve[...] qui ſunt ab Oriente, & ab Auſtro, ab Euro, & à [...]no, ad cōuertendos in ſe, & reddere quæ ded[...] illis: ſicut faciunt vſq; hodie electis meis, & fa[...] & reddā in ſinu eorū. Hæc dicit Dominus De[...] parcet dextera mea ſup peccatores, nec ceſſa[...]phæa ſuper effundentes ſanguinē innoxium ſ[...] terram. Exijt ignis ab ira eius, & deuorauit fu[...]menta terræ, & peccatores quaſi ſtramē incen[...] Væ eis qui peccant, & nō obſeruant manda[...] dicit Dominus: non parcam illis. Diſcedite fil[...] teſtate. Nolite contaminare ſanctificationem [...]

Digitized by Google

quoniam nouit Domin⁹ omnes qui delinquunt in
illum. propterea tradidit eos in mortem & in occi
ſionem. Iam enim venerunt ſuper orbem terrarum
mala, & manebitis in illis. non enim liberabit vos
Deus, propter quod peccaſtis in eum. Ecce viſio hor-
ribilis, & facies illius ab Oriente. Et exient nationes
draconum Arabum in curribus multis, & ſicut fla-
tus, eorum numerus fertur ſuper terram, vt iam ti-
meant & trepident omnes qui illos audient. Carmo
nij inſanientes in ira, & exiẽt vt apri de ſylua, & ad-
uenient in virtute magna, & cõſtabunt in pugnam
cũ illis, & vaſtabunt portionẽ terræ Aſſyriorum. Et
poſt hæc ſuperualeſcẽt dracones natiuitatis ſuæ me
mores, & cõuertent ſe conſpirãtes in virtute magna
ad perſequendos eos. Iſti turbabũtur & ſilebunt in
virtute illorum, & conuertẽt pedes ſuos in fugam,
& à territorio Aſſyriorum ſubſeſſor obſidebit eos, &
conſumet vnũ ex illis, & erit timor & tremor in ex-
ercitu illorũ, & contentio in reges ipſorũ. Ecce nu-
bes ab Oriente, & à ſeptentrione vſque ad meridia-
num, & facies earum horrida valde, plena iræ & pro-
cellæ, & collident ſe inuicem, & collident ſydus co-
pioſum ſuper terram, & ſydus illorũ, & erit ſanguis
à gladio vſque ad ventrem, & fimus hominis vſque
ad ſubſtramẽ cameli, & erit timor & tremor mult⁹
ſuper terrã, & horrebunt qui videbũt iram illam, &
tremor apprehendet illos: & poſt hæc mouebuntur
nimbi copioſi à meridiano & ſeptentrione, & portio
alia ab Occidente: & ſuperinualeſcẽt venti ab Oriẽte,
& recludent eã, & nubem quam ſuſcitauit in ira, &
ſydus ad faciendã exterritationem ad orientalẽ ven
tum & Occidentẽ violabitur: & exaltabuntur nubes
magnæ & validæ plenæ iræ, & ſydus, vt exterreant
omnem terrã, & inhabitantes eam, & infundent ſu-
per omnem locũ altum & eminentẽ ſydus terribi-
le, ignem & grandinẽ, & rhomphæas volantes, & a-
quas multas, vt etiã impleantur omnes campi, & o-
mnes riui plenitudine aquarum multarũ. & demo-
lientur ciuitates, & muros, & montes, & colles. & li-
gna ſyluarum, & fœnum pratorum, & frumẽta eo-
rum. Et tranſibunt conſtantes vſque Babylonẽ, & ex-
terrebunt eã: conuenient ad ipſam: & circuibunt eã, &
effundent ſydus & omnẽ iram ſuper eam, & ſubibit
puluis & fumus vſque in cælũ, & omnes in circui-
tu lugebunt eam: & qui ſub ea remanſerint, ſeruiẽt
his qui exterruerunt. Et tu Aſia cõcors in ſpem Ba
bylonis, & gloria perſonæ eius, væ tibi miſera pro-
pter quod aſſimilaſti ei, & ornaſti filias tuas in for
nicatione ad placendum & gloriandũ in amatori-
bus tuis, qui tecum cupierũt ſemper fornicari. Odi-
bilem imitata es in omnibus operibus eius, & in ad
inuentionibus eius: propterea dicit Deus, Immittã
tibi mala, viduitatem, paupertatẽ, & famem, & gla-
dium, & peſtem, ad deuaſtandas domos tuas à viola-
tione, & morte, & gloria virtutis tuæ. Sicut flos ſic-
cabitur, cũ exurget ardor qui emiſſus eſt ſuper te.
Infirmaberis vt paupercula plagata & caſtigata à
mulieribus, vt non poſſint te ſuſcipere potentes &
amatores. Nunquid ego ſic zelabor te, dicit Domi-
nus, niſi occidiſſes electos meos in omni tẽpore, ex-
altans percuſſionẽ manuũ, & dicens ſuper mortem
eorum, cum inebriata eſſes, Exorna ſpeciẽ vultus tui?
Merces fornicationis tuæ in ſinu tuo, propter hoc
redditionem accipies. Sicut facies electis meis, dicit
Domin⁹, ſic faciet tibi Deus, & tradet te in malum.
Filii tui fame interient: & tu rhomphæa cades,
& ciuitates tuæ contereñtur, & omnes tui in campo
gladio cadent. Et qui ſunt in montibus, fame peri-
bunt, & manducabunt carnes ſuas, & ſanguinẽ bi-
bent à fame panis & ſiti aquæ. Infelix per maria ve-
nies, & rurſum accipies mala. Et in tranſitu allidẽt
ciuitatẽ occiſam, & exterent aliquam portionẽ ter-
ræ tuæ, & partẽ gloriæ tuæ exterminabunt, rurſum

quoniã nouit Dominus omnes qui delinquunt in
ipſum, propterea tradidit eos in mortẽ & ad occi-
ſionẽ. Iam enim occuparũt orbem terrarũ mala, in
quibus hærebitis: nõ enim liberabit vos Deus, pro-
pterea ꝙ in eum peccauiſtis. Ecce aſpect⁹ horribilis,
& facies illius ab Oriente. Frequẽs exibit progenies
draconum Arabum cum copia curruum, quorũ nu
merus more venti feretur ſuper terram, a quo ti-
meant & trepident omnes audientes illos ira veſa-
nos Carmanij: exibunt, inquam, vt apri de ſylua, &
inuadentes magna vi, congredientur in præliũ cũ
illis, & partem Aſſyricæ terræ vaſtabunt. Poſtea ve
rò dracones inualeſcent naturę ſuæ memores, & cõ
ſpirantes magna vi ſe conuertent ad perſequendũ
illos: illi autem turbabuntur, & ¹domabuntur' ho- ידמו ו׳
rum potentia, pedibus ſuis in fugã conuerſi. A pri-
mis Aſſyriorum finibus oppugnator obſidebit eos,
quorum perdomitis vnis terror & horror in exer-
citum ipſorum ingruet, & in reges eorũ diſſenſio.
Vrgent ecce nubes ab Oriente & Septentrione vſq;
in Auſtrũ facie vehementer horrida, furioſa & pro
celloſa, quæ inter ſe colliſæ deturbabũt ſtellam plu
rimam in terram, adeòque ſidus ipſorum: ſanguis
præ cæde ventre tenus inundabit, & illuuies homi-
nis vſque ad cingulam cameli. Pauor & terror plu-
rimus inuadet terram, horrebunt qui viderint fu-
rorem illum, & tremore corripientur. Deinde mo-
uebuntur nimbi frequentes ab Auſtro Septentrio-
neq;, & alia portio ab Occidente, & inualeſcent in-
ſuper ab Oriente venti, qui ²recludãt' eam, & nubem ¶2 vl, inter
illam furioſè concitatam: & ſidus exortum ad terri cludant.
tandum orientalem ventum & Occidentem viola-
bitur, & attollentur nubes ingentes, vehementes &
furioſæ, ſimul & ſidus, quæ omnem terram & ha-
bitatores eius perterreant. Effundent ſuper om-
nem locum altum & excelſum terribilem ſideratio
nem, ignem, grandinem, volantes gladios, & vim
aquarum copia ſui omnes campos & riuos omnes
inundantem. Ciuitates quoque, muros, montes, col-
les, arbores ſyluarum, fœnum pratorum & frumen
ta diſijcient. Babylonem vſque impetu continuato
permeabunt, & euertent eam, illuc collectæ circui-
bunt eã, ſiderationẽ & omnẽ iram in eã effundent,
excitabitur puluis & fumus ad cœlum vſq;, omnes
eam circumcirca lugebunt, & relicti in ea ſeruient
eiuſdem euerſoribus. Porrò autem, ô Aſia, Babyloni
cæ ſpei ſocia, & gloria perſonæ ei⁹, væ tibi miſera,
propterea ꝙ imitata es illam, & ornaſti filias tuas
per meretriciũ vt placerent, & venditarent ſe ama-
toribus tuis, quibus ſcortari tecũ ſemp fuit anim⁹. ¶* vl, Odio
*Inuiſam,' per omnia facta ſtudiáq; ipſi⁹ es imita- dignam.
ta: propterea Dicit Deus, Immittã tibi mala, viduita
tem, paupertatẽ, famẽ, gladiũ, & peſtẽ, vt violatione ¶3 .i. ſcor-
domus tuæ, & cæde, & ³ipſa virtutis tuæ gloria' deua tatione.
ſtetur. More floris areſcentis, cũ inualuerit æſtus q
te feriat, ægrotabis vt paupercula plagis affecta, &
mulctata à mulieribus, vt non ſuſtineant te admit-
tere potentes & amatores. Nunquid ego tantopere
ſæuijſſem in te, ait Domin⁹, ſi nõ ictibus manuum
ex alto delatis interemiſſes electos meos omni tem ¶4 .i. Quia
pore, & inebriata poſt cædẽ eorũ tibi dixiſſes, ⁴'Spe ego fron-
ciẽ vult⁹ tui exorna?' Propterea præmiũ ſcortatio- tẽ exporri
nis tuæ in ſinum tuum regeſtum recipies. Sicut ele go lætat?
ctos meos tractare ſoles, ait Dominus, ita te tracta-
bit Deus, & te dabit in malum. Nati tui interibunt
fame, tu verò gladio cades, & vrbes tuæ excinden-
tur. Quicunq; tuorũ in cãpo fuerint, occũbent gla-
dio: qui verò fuerint in mõtibus, fame peribũt, ſua
ipſorũ carnes edent, & præ penuria ⁵panis', ſitiq; ¶5 vl, cibi.
aquæ bibent ſanguinẽ. Infelix permeabis maria, &
mala rurſum accipies. In tranſitu allident mactatã
morte ciuitatẽ, & proterẽt aliquã terræ tuæ portio-
nẽ, gloriæq; tuę partem abolebunt, euerſam denuo

Digitized by Google

ſubuertentes. Diruta ſtipulæ vicem præbebis illis, & ipſi tibi viciſſim ignis: haurient te ſimul & ciuitates tuas, tum terram, montes ſyluáſque tuas omnes, & arborem fructiferam igni comburent. Filios tuos ducent captiuos, cenſum tuũ prædæ habebunt, & delebunt aſpectus tui gloriam. CAP. XVI.

VAE tibi Babylon & Aſia, væ tibi Ægypte & Syria. Accingite vos ſaccis & cilicijs, lamentate filios veſtros, & dolete, quoniam imminet contritio veſtri. Immiſſus eſt in vos gladius, & quis auertat illum? Immiſſus eſt in vos ignis, & quis extinguat illum? Immiſſa ſunt in vos mala, & quis repellat illa? Nunquis fugabit in ſylua leonem eſurientem? aut extinguet ignem in ſtipula, vbi ſemel exarſerit? Nunquis arcebit ſagittam à robuſto miſſam ſagittario? Cum Dominus ille potens immittit mala, quis illa repellat? Ignem erumpentem ex eius iracundia, quis extinguat? Illo coruſcante, quis non timeat? tonante, quis non expaueat? comminante, quis non funditus è cõſpectu eius diſpereat? Terra contremiſcit, & fundamenta eius: mare fluctus ciet è profundo, & vndæ eius ſimul & piſces diſturbari ſolent à conſpectu Domini, & præ potentiæ ipſius magnificentia: quoniam dextera eius qua tendit arcum, robuſta eſt, & acutæ ſagittæ quibus iaculatur, non elangueſcunt vbi ſemel in fines terræ emiſſæ, fuerint. Ecce mala mittuntur, donec ſuper terrã inciderint nũquam reprimẽda. Ignis accẽditur, donec fundamẽta terræ conſumpſerit, nũquam extinguendus. Quemadmodum redire neſcit ſagitta à robuſto ſagittario miſſa, ita acta in terram mala non reprimentur. Væ mihi, væ mihi: quis me liberabit temporibus illis? Ingruunt dolores, & multi gemitus: ingruit fames, & frequens interitus: ingruent bella, & poteſtates formidabunt: ingruent mala, & trepidabunt omnes. In his malis quid faciam cum venerint? Ecce fames, clades, ærumna & anguſtiæ caſtigationis cauſa miſſa ſunt flagella: per omnia tamen hæc nemo ſe recipiet à ſceleribus ſuis, neq; rationem vnquam habebit flagellorum. Ecce vilis erit annona in terra, adeò vt videatur eſſe parta proſperitas: ſed tum mala pullulabunt in orbe, gladius, fames, & ingens perturbatio. Nam plurimi terram inhabitantiũ fame interibũt, reliquos autem fami ſuperſtites perdet gladius, & cadauera iacebunt vt ſtercora, nec erit qui 'miſereatur' eorum. Derelinquetur enim terra deſerta, & vrbes eius euertentur. Non relinquetur qui colat terram, aut ei mandet ſemina. Arbores ferent fructus, at quis leget illos? Vua ſi maturuerit, quis calcabit illam? Magna enim erit ſolitudo locorum, homo aſpectũ hominis, & vocem quam audiat deſiderabit. Supererũt de ciuitate decem, & duo ab agro, qui delituerint in denſis nemoribus, hiatibúſque rupium, non ſecus quàm in olineto, ſingulisve arboribus relictæ tres, aut quatuor oliuæ, aut vt racemi in vinea vindemiata à diligentibus perſcrutatoribus ipſius præteriti: ita temporib⁹ illis tres aut quatuor relinquentur ab ijs qui domos gladio ſcrutabuntur. Relinquetur terra deſerta, obſoleſcent agri eius, viæ ſimul & omnes eius ſemitæ ſpinis germinabunt, nemine per eas commeante. Lugebunt virgines ſponſis carentes, lugebũt viris amiſſis mulieres, lugebunt & auxilio deſtitutæ earundem filiæ, quarum ſponſi conſumentur bello, & viri fame conficientur. Audire verò iſta ſerui Domini, & ea cognoſcite. Ecce verbum Domini, vos illud excipite: 'nec iis' credatis de quibus dicit Dominus, Ecce mala propinquant, nec cunctantur. Quemadmodum cum prægnans filium ſuum nono menſe paritura eſt duabus aut tribus horis antequam pariẽdi ſibi tempus acceſſerit, ventrem eius dolores circũueniunt, & prodeũte ex eo fœtu vno puncto non

Margin notes: ¶ ינחם ¶ (beside "miſereatur"); ¶ Al. ne dijs. (beside "nec iis")

reuertentes ad Babylonem ſubuerſam. Et demolita eris illis pro ſtipula, & ipſi erũt tibi ignis: & deuorabũt te & ciuitates tuas, terram tuã & mõtes tuos, omnes ſyluas tuas & lignum fructiferum igni cõburent. Filios tuos captiuos ducent, & cenſum tuũ in prædam habebunt, & gloriam faciei tuæ exterminabunt. CAP. XVI.

VAE tibi Babylon & Aſia, væ tibi Ægypte & Syria. Præcingite vos ſaccis & cilicijs, & plangite filios veſtros, & dolete: quoniã appropinquauit cõtritio veſtra. Immiſſus eſt vobis gladius, & quis eſt qui auertat illũ? Immiſſus eſt in vobis ignis, & quis eſt qui extinguat illũ? Immiſſa ſunt vobis mala, & quis eſt qui repellat ea? Nũquid repellet aliquis leonẽ eſurientẽ in ſylua, aut extinguet ignẽ in ſtipula mox quãdo cœperit ardere? Nũquid repellet aliquis ſagittã à ſagittario forti miſſam? Domin⁹ fortis [illegible] mittit mala, & quis eſt q repellat ea? Exiit ignis ex iracundia eius, & quis eſt qui extinguat eũ? Coruſcabit, & quis non timebit? Tonabit, & quis non pauebit? Dominus comminabitur, & quis non funditus contereretur à facie ipſius? Terra tremuit & fundamenta eius: mare fluctuat de profundo, & fluctus eius diſturbabuntur, & piſces eius à facie Domini & à gloria virtutis eius: quoniã fortis dextera [illegible] quæ arcum tendit: ſagittæ eius acutæ quæ ab ipſo mittuntur, non deficient cum cœperint mitti in fines terræ. Ecce mittuntur mala, & non reuertentur donec veniãt ſuper terram. Ignis ſuccẽditur, & non extinguetur, donec conſumat fundamenta terræ. Quemadmodum non redit ſagitta miſſa à valido ſagittario: ſic non reuertentur mala quæ miſſa fuerint in terram. Væ mihi, væ mihi: quis me liberabit in illis diebus? Initium dolorum & multi gemitus, initiũ famis & multi interitus, initiũ bellorũ & formidabunt poteſtates, initium malorũ & trepidabunt omnes. In his quid faciã cũ venerint mala? Ecce fames & plaga & tribulatio & anguſtia miſſa ſunt flagella in emendatione, & in his omnibus ſe non conuertent ab iniquitatibus ſuis, neq; flagellorum [illegible] mores erunt ſemper. Ecce, erit annonæ vilitas ſuper terrã, ſic vt putẽt ſibi eſſe directã pacem, & tunc germinabũt mala ſuper terrã, gladius fames, & magna cõfuſio. A fame enim plurimi qui inhabitant [illegible] interiẽt, & gladius perdet cæteros qui ſuperauerint à fame, & mortui ſicut ſtercora proijcientur, & non erit qui cõſoletur eos. derelinquetur enim terra deſerta, & ciuitates eius deijcientur. Nõ derelinquetur qui collat terrã, & qui ſeminet eã. Ligna dabũt fruct⁹, & quis vindemiabit illa? Vua matura fiet, & quis calcabit illã? Erit enim locis magna deſertio [illegible] enim homo hominẽ videre, vel vocẽ eius audire. Relinquẽtur enim de ciuitate decẽ, & duo de agro, qui abſconderint ſe in denſis nemoribus, & ſciſſuris petrarũ. quemadmodum derelinquũtur in oliueto & ſingulis arboribus tres aut quatuor oliuæ, aut ſicut in vinea vindemiata racemi relinquũtur ab his qui diligenter vineã ſcrutantur: ſic relinquẽtur in diebus illis tres aut quatuor ab ſcrutãtibus domos eorũ in rhomphæa. Et relinquetur terra deſerta, & agri eius inueterabũt, & viæ eius & omnes ſemitæ eius germinabũt ſpinas, eò quòd non tranſibunt homines per eã. Lugebunt virgines non habẽtes ſponſos, lugebũt mulieres nõ habentes viros, lugebunt filiæ earũ non habentes adiutorium. ſpõſi earũ in bello conſumentur, & viri earũ in fame exterẽtur. Audite verò iſta, & cognoſcite ea ſerui Domini. Ecce verbũ Domini, excipite illud: ne dijs credatis de quibus dicit Domin⁹. Ecce appropinquãt mala, & nõ tardãt. Quẽadmodũ prægnãs cũ parit in nono menſe filiũ ſuũ, appropinquãte hora partus ei⁹ ante horas duas vel tres, dolores circumeũt ventrẽ eius, & prodeunte infante de ventre nõ tardabũt vno puncto: [illegible]

Digitized by Google

morabuntur mala ad prodeundum ſuper terram, & ſeculum gemet, & dolores circumtenebunt illud. Audite verbum, plebs mea, Parate vos in pugnam, & in malis ſic eſtote, quaſi aduenæ terræ. Qui vendit, quaſi qui fugiat: & qui emit, quaſi qui perditurus. Qui mercatur, quaſi qui fructum non capiat: & qui ædificat, quaſi non habitaturus. Qui ſeminat, quaſi non metet: ſic & qui vineam putat, quaſi non vindemiaturus. Qui nubunt, ſic quaſi filios non facturi: & qui non nubunt, ſic quaſi vidui. Propter quod qui laborant, ſine cauſa laborant. Fructus enim illorum alienigenæ metent, & ſubſtantiam illorum rapient, & domos euertent, & filios eorum captiuabunt, quia in captiuitate & fame generant natos ſuos. Et qui negotiantur in rapina, quantum diu exornant ciuitates & domos ſuas, & poſſeſſiones & perſonas ſuas, tanto magis adzelabor eos ſuper peccata ſua, dicit Dominus. Quomodo zelatur fornicaria mulierem idoneam & bonam valde, ſic zelabitur iuſtitia iniquitatem cũ exornat ſe, & accuſat eam in facie, cum venerit qui defendat exquirentem omne peccatũ ſuper terram. Propterea nolite ſimilari ei, nec operibus eius: quoniã adhuc puſillũ, & tolletur iniquitas à terra, & iuſtitia regnabit in vobis. Non dicat peccator ſe non peccaſſe: quoniam carbones ignis comburet ſuper caput eius qui dicit, Non peccaui corã Domino Deo & gloria ipſius. Ecce Dominus cognoſcet omnia opera hominũ, & adinuentiones illorũ, & cogitationes illorũ, & corda illorũ. Dixit enim, ‖Fiat terra, & facta eſt: fiat cælum, & factum eſt. Et in verbo illius ſtellæ fundatæ ſunt, & ipſe nouit numerũ ſtellarũ. Qui ſcrutatur abyſſum, & theſauros illarũ: qui menſus eſt mare, & conceptũ eius. Qui cõcluſit mare in medio aquarum, & ſuſpendit terrã ſuper aquas verbo ſuo. Qui extendit cælum quaſi camerã, ſuper aquas fundauit eũ. Qui poſuit in deſerto fõtes aquarum, & ſuper verticem montiũ lacus ad emittendum flumina ab eminentia, vt potaret terrã. Qui finxit hominem, & poſuit cor ſuũ in medio corporis, & miſit ei ſpiritum, vitam, & intellectũ, & ſpiramen Dei omnipotentis qui fecit omnia, & ſcrutinat omnia abſcõſa in abſconſis terræ. Hic nouit adinuentionem veſtram, & quæ cogitatis in cordibus veſtris, peccantes, & volẽtes occultare peccata veſtra. Propter quod Dominus ſcrutinando ſcrutinauit omnia opera veſtra, & traducet vos omnes, & vos cõfuſi eritis cũ proceſſerint peccata veſtra corã hominibus, & iniquitates erunt accuſatores ſtabũt in die illo. Quid facietis? aut quomodo abſcondetis peccata veſtra coram Deo & angelis eius? Ecce iudex Deus, timete eũ. Deſinite à peccatis veſtris, & obliuiſcamini iniquitates veſtras agere eas in ſempiterno, & Deus educet vos, & liberabit de omni tribulatione. Ecce enim incẽditur ſuper vos turbæ copioſæ, & rapient quoſdã ex vobis, & cibabũt idolis occiſos: & qui conſenſerint erunt illis in deriſum, & in improperium, & in conculcationem. erit enim locis locus, & in vicinas ciuitates exurrectio multa ſuper timentes Dominũ. Erunt quaſi inſani, nemini parcentes ad diripiendum & deuaſtandum adhuc timẽtes Dominũ: quia deuaſtabunt & diripient ſubſtantias, & de domibus ſuis eos eiicient. Tunc parebit probatio electorum meorum, vt aurum quod probatur ab igne. Audite dilecti mei, dicit Dominus, Ecce adſunt dies tribulationis, & de his liberabo vos. Ne timeatis, nec hæſitetis: quoniã Deus dux veſter eſt. Et qui ſeruat mãdata & præcepta mea, dicit Dominus Deus, ne prægrauent vos peccata veſtra, ne ſupereleuent ſe iniquitates veſtræ. Væ qui conſtringuntur à peccatis ſuis, & obteguntur ab iniquitatibus ſuis, quemadmodum ager conſtringitur à ſylua, & ſpinis tegitur ſemita eius per quam non tranſit homo, & excluditur, & mittitur ad deuorationem ignis.

ceſſant: ita mala non morabũtur, quominus in orbem inuadãt gemente mundo, doloribúſq; circumuallato. Audi verbũ, mi populus, Para te in pugnã, & te in malis ita gere, vt peregrin⁹ in terra. Qui vẽdit, quaſi fugiturus: & qui emit, quaſi perditurus. Qui mercatur, quaſi non percepturus fructũ: & qui ædificat, quaſi nõ inhabitaturus. Qui ſeminat, quaſi non meſſurus: & qui putat vineã, quaſi non vindemiaturus. Qui ducũt vxores, quãſi nõ genituri filios: & cælibes ſint quaſi vidui: propterea quòd qui laborant, fruſtra laborant. Fruges enim illorũ metẽt alienigenæ, bona diripiẽt, domos euertent, & captiuitate prement filios eorũ: quia in captiuitate & fame generabunt illos. Auarè negotiantes, quò diutius exornant vrbes, domos, poſſeſſiones, & perſonas ſuas, eò magis excãdeſcã in eos ob peccata ipſorũ, ait Dominus. Vt meretrix odit mulierẽ honeſtã, & probitate præſtantẽ: ita iuſtitia iniuſtitiæ ſeipſam exornanti ſuccenſebit, & palàm accuſabit eam, cum venerit qui authorẽ omnis peccati in terra coerceat. Propterea ne vos conformetis ad illã, aut factis eius: quoniam breui futurũ eſt, vt iniuſtitia tollatur de terra, & regnet in vobis iuſtitia. Nõ dicat peccator ſe non peccaſſe: quoniã carbones ignitì cõburẽtur ſuper caput eius qui dicit, Non peccaui corã Domino Deo, aut gloria ipſius. Ecce Domin⁹ cognoſcit omnes actiones hominũ, ſtudia, cogitationes, ſimul & corda illorum. Nam ſimulac dixit, Fiat terra, facta eſt: fiat cælũ, creatum eſt. Verbo ipſius ſtellæ firmatæ ſunt, ipſeq; nouit earum numerum. Qui ſcrutatur profunda, &³receſſus' eorũ: qui menſus eſt mare, & eius capacitatem: qui mare concluſit in medio aquarum, & verbo ſuo terrã ſuſpendit ſuper aquas: qui expandit cælum quaſi cameram, & ſuper aquas fundauit illud: qui poſuit in deſerto fõtes aquarũ, & lacus ſuper verticem montiũ, vt de celſa rupe demittãt ad irrigandam terram flumina: qui finxit hominẽ, qui collocauit in medio corporis cor eius, qui ſpiritũ ei, qui vitam, qui intellectũ, &⁴ diuinũ afflatũ' immiſit omnipotẽs, q creauit omnia, qui omnia rimatur: quæ in latebris terræ abſtruſa ſunt: hic nouit cõmẽta veſtra, & quæ inſtituatis in cordibus veſtris, dũ peccatis, peccatáq; veſtra cupitis occultare. Quapropter Domin⁹ exactè ſcrutatus omnes actiões veſtras traducet omnes vos: & erubeſcetis palàm factis in cõſpectu hominũ peccatis veſtris, & ſcelerib⁹ ipſis illo die ad accuſationẽ veſtri ſtantib⁹. Quid facietis? aut quomodo peccata veſtra clã Deo & angelis eius habebitis? Ecce iudex eſt Deus: eũ timete, & deſiſtite à peccatis veſtris, iniuſtáq; veſtra facinora obliuione ſempiterna dediſcite, & Deus educet vos, & liberabit ex omni afflictione. Ecce enim excandeſcit in vos ardor turbæ frequentis eorũ qui rapient aliquot è vobis, & ſimulachris in cibũ mactabũt: qui autẽ conſenſerint eis, erũt illis deriſui, ludibrio, & obtritui. Erit enim⁵locis ſingulis,' & ĩ vicinis ciuitatib⁹ frequẽs in timẽtes Dominũ conſurrectio. Tanquã inſani nemini parcẽtes ruent ad deprædandũ, & conficiendũ porrò timẽtes Dominũ: nam deuaſtabũt & diripiẽt facultates ipſorũ, & domib⁹ ſuis eos eiiciẽt. Tũ edent experimentũ electorum meorũ, vt aurũ igni probatur. Audite chari mihi, ait Domin⁹, Ecce præſto ſunt tempora calamitoſa, & ex illis liberabo vos. Ne timeatis, aut hæſitetis: quoniã Deus dux veſter eſt. Et qui mãdata mea præceptáque ſeruatis, ait Dominus, ne prægrauent vos peccata veſtra, nec ſcelera ſuperſcandant. Væ iis qui peccatis ſuis conſtringuntur, ſceleribúſque ſuis operti ſunt, quemadmodum ager impeditur ſylua, & ſpinis obducta ſemita, inuia fit, & intercluditur, ignique tãdem cremanda ſubiicitur.

¶3 אוצרות

¶4 vt, diuinam animam.

¶5 מקום למקום

H. CAP. I.

LIBER hiſtoriarum Tobiæ, filij Tobielis, nati Hananiele, filio [1]Aduelis qui Gabaele ort⁹ eſt è ſemine Aſaelis, è tribu Nephthalim, qui tẽporib⁹ [2]Salmanaſaris regis Aſſyriorũ captiu⁹ fuit abduct⁹ è [3]Thiſbe, quæ eſt à dextera Cades Nephthalim in Galilęa ſupra [4]Aſer ſita. Ego Tobias omni tẽpore vitæ meæ itinerib⁹ integritatis incedebã & iuſtitiæ, multáq; benignè in fratres gẽtis meę, qui mecũ Niniuẽ, quæ eſt in Aſſyria regione, deuenerãt, erogabã. Nã cũ eſſem in patria mea, in terra Iſraelitica iuuenis adhuc, & paterna mea trib⁹ Nephthalim vniuerſa defeciſſet à tẽplo Hieroſolymæ illi⁹, quæ ex omnib⁹ Iſraeliticis tribubus ad ſacrificia omniũ ſelecta fuit, vbi templũ illud domiciliũ altiſſimi cõſecratũ erat, & ad omnes ætates æui ædificatũ: cúmq; tribus omnes ſociæ defectionis [5]Baali illi iuuencæ, quã Ieroboã rex Iſrael ſtatuerat, ſacrificarẽt, atque etiã patria dom⁹ Nephthalim, ego ſolus Hieroſolymã, vt præcepto ſẽpiterno præſcriptũ eſt omni populo Iſraelitico, frequẽter cõmeabã, primicias gerẽs & decimas fructuũ, vnà cũ ijs quæ primũ detõſa fuerãt, & ea ſacerdotibus poſteris Aaronis ad arã offerebã. Primas omniũ [6]fructuũ decimas tradebã ſacerdotibus prognatis Aarone miniſtrãtibus Hieroſolymæ: alteras decimas vendebã, & profect⁹ quæ inde cõfeciſſem Hieroſolymis erogabã annis ſingulis: & tertias dabã ijs quibus par erat, prout à Debbora [7]matre patris mei præceptũ habebã, vtpote pupillus à patre meo relict⁹. ¶Cũ autẽ euaſiſſẽ vir, Anna vxore de ſtirpe generis mei ducta, Tobiã ex ea progenui, ſeúmq; ab infantia docui reuereri Deũ, & ab omni peccato abſtinere. ¶Cúmq; captiu⁹ Niniuẽ cũ vxore, & filio, omniq; tribu mea eſſem abductus, omnibus generis mei fratribus de cibis gentiũ eſitãtibus, ego tamẽ ne veſcerer illis genio meo tẽperaui: quòd religionẽ Dei animo meo toto colerẽ. Gratioſum ergo me reddidit altiſſimus, & ſpecioſum corã [8]Salmanaſare, adeo vt me [9]opſonatore vteretur, ſdaréτq; mihi poteſtatẽ eundi quocũque vellẽ, & quicquid libuiſſet faciẽdi libertatẽ. Quapropter cõmeabã ad quoſuis captiuitatis ſocios, & eos monitis ſalutarib⁹ inſtituebã. ¶In Mediã autẽ profect⁹ Gabaeli Gabriæ fratri, ſquẽ inter multos de genere meo tribulẽ meũ egere videbã, decẽ argenti talẽta, ſquæ ex honorario munere regis habebã, accepto chirographo cõcredidi. Porrò cum [10]Salmanaſar obiſſet, ſucceſſit ei in regnũ filius Sennacherib: cuius cum turbulentæ res eſſent, non poteram in Mediã porrò iam cõmeare. Cæterũ & Salmanaſaris temporibus plurima vtebar in fratres meos benignitate, panes meos erogabã in eſurientes, & veſtes in nudos, atq; ſi quẽ generis mei conſpicatus eram defunctũ, circũmq; muros proiectũ in vrbe Niniue, ſepeliebã illum: & ſi quos Sẽnacherib occiderat, cũ ſaccepta clade, qua De⁹ eũ propter numinis obtrectationẽ ipſi⁹ affecerat, fugiens è Iudæa rediјſſet, furtim ſepulchro mandabam eos, (multos enim furor illius perdidit,) vt cum conquirerentur à rege cadauera, nõ cõparerẽt. Cum verò Niniuitarum quidam profectus indicium regi feciſſet me illos ſepelire, latitaui: & cũ ad necẽ requiri me cognouiſſem, metu perculſus ceſſi. Direptæ fuerunt itaque omnes facultates meæ, nec quicquam mihi reliqui factũ eſt, præter Annam vxorem meã, & filium Tobiam. ¶Cæterũ nondum erãt elapſi quinquagintaquinq; dies, cum illũ duo ipſius filij interfecerunt. Cũ ergo in montes Ararath migraſſem, qui illi in regnũ ſucceſſerat [11]Sarchedonus eiuſdem filius, [12]Achiacharũ [13]Anaelis fratris mei filiũ præfecit omnibus patris ſui rationibus, totiq; diſpenſationi: cúmq; Achiacharus mea cauſa poſtulaſſet, Niniuen remeaui. Nã Achiacharus à poculis erat, & ab annulo ſignatorio, tum à rationibus, ac diſpenſator, vicariũmque ſibi Sarchedonus eum adſciuerat, nempe è fratre meo natum.

CAP. II.

PORrò cum rediјſſem domum meam, & Anna vxor mea, ſimul & filius Tobias mihi reſtitutus eſſet, ſolenni Pentecoſtes, quod eſt ſeptem hebdomadarum ſacrum, cum lautum mihi foret conuiuium, cibo ſumendo decubui. Ibi cum opſoniorum copiam viderem, filio meo, Abi dico, acceſſe quemuis egenum è fratribus noſtris inuentum, cui cordi ſit Dominus: interim ego te ecce expectauero. Cúmq; ab-

V. CAP. I.

TOBIAS ex tribu & ciuitate Nephthali, quę eſt in ſuperiorib⁹ Galileæ ſupra Naaſõ, poſt viã quæ ducit ad Occidẽtem, in ſiniſtro habẽs ciuitatẽ Sephet: ſcũ captus eſſet in dieb⁹ Salmanaſar regis Aſſyriorũ, in captiuitate tamẽ poſitus, viã veritatis nõ deſeruit: ita vt omnia quę habere poterat, quotidie cõcaptiuis fratrib⁹, qui erãt ex ei⁹ genere, impertiret. Cúmq; eſſet iunior omnib⁹ in tribu Nephthali, nihil tamẽ puerile geſſit in opere. Deniq; cũ irent omnes ad vitulos aureos, ſquos Ieroboã fecerat rex Iſrael, hic ſolus fugiebat cõſortia omniũ: & pergebat in Ieruſalẽ ad templũ Domini, & ibi adorabat Dominũ Deũ Iſrael, omnia ſprimitiua ſua, & decimas ſuas fideliter offerens, ita vt in tertio anno proſelytis & aduenis miniſtraret omnẽ decimationẽ. Hæc & his ſimilia ſecundũ legẽ Dei puerulus obſeruabat. ¶Cũ verò factus fuiſſet vir, accepit vxorẽ Annã de tribu ſua: genuitq; ex ea filiũ nomen ſuũ imponẽs ei, quẽ ab infãtia timere Deũ docuit, & abſtinere ab omni peccato. ¶Igitur cũ per captiuitatẽ deueniſſet cũ vxore ſua & filio in ciuitatẽ Niniuẽ, cũ omni tribu ſua: & cum omnes ſederent ex cibis gentiliũ, iſte cuſtodiuit animã ſuam, & nunquã contaminatus eſt in eſcis eorũ. Et quoniã memor fuit Domini in toto corde ſuo, dedit illi Deus gratiã in cõſpectu Salmanaſar regis: & dedit illi poteſtatẽ quocunq; vellet, ire, habẽs libertatẽ quæcũque facere voluiſſet. Pergebat ergo ad omnes qui erãt in captiuitate, & monita ſalutis dabat eis. ¶Cũ autẽ veniſſet in Rages ciuitatẽ Medorũ, & ex his quibus honoratus fuerat à rege, habuiſſet decẽ talenta argẽti: & cũ in multa turba generis ſui Gabelũ egẽtem videret qui erat ex tribu ei⁹, ſub chirographo dedit illi memoratũ pondus argenti. ¶Poſt multũ verò tẽporis mortuo Salmanaſar rege, cũ regnaret Sennacherib filius eius pro eo, & filios Iſrael exoſos haberet in cõſpectu ſuo, Tobias quotidie pergebat per omnem cognationem ſuam, & conſolabatur eos, diuidebátque vnicuiq; prout poterat, de facultatibus ſuis. eſurientes alebat, nudiſque veſtimẽta præbebat, & mortuis atque occiſis ſepulturã ſolicitus exhibebat. ſDenique cum reuerſus eſſet rex Sennacherib fugiens à Iudæa plagam, quam circa eum fecerat De⁹ propter blaſphemiam ſuam, & iratus multos occideret ex filijs Iſrael, ſTobias ſepeliebat corpora eorũ. At vbi nunciatũ eſt regi, iuſſit eum occidi, & tulit omnem ſubſtantiã eius. Tobias verò cũ filio ſuo, & cũ vxore fugiens, nudus latuit, quia multi diligebant eũ. Poſt dies verò quadragintaquinq; occiderunt regem filij ipſius, & reuerſus eſt Tobias in domũ ſuã, omniſq; facultas eius reſtituta eſt ei.

CA. II.

POſt hæc verò cum eſſet dies feſtus Domini, & factum eſſet prãdium bonũ in domo Tobiæ, dixit filio ſuo, Vade, & adduc aliquos de tribu noſtra timentes Deum, vt epulentur nobiſcum. Cúmque ab-

¶[1] In Tobia qui hodie Hebraice circunfertur eſt אריאל
¶[1] ἐνεμεσσάρῳ.
¶[2] Vet⁹ interpres ꝑ hac, Septiẽ memorat. Hebr. סתרשבי
¶[3] De qua Ioſ. 20. al. κυδίως τ̃ νεφθαλείμ correctiores κυρίως: vt ſit, à dextera ꝓpriè dictæ vrbis Nephthalim.
¶[4] Vet⁹ interpres, Naaſon.
¶[5] τῇ βααλ τῇ δαμάλει, al. τῷ βαὰλ τῇ δυνάμει.
¶[6] vl, fœtuum.
¶[7] Id eſt, auia mea.
¶[8] ἐνεμεσσάρῳ.
¶[9] vl, emptore, aut potius, diſpenſatore
¶[10] ἐνεμέσσαρος.
¶[11] Al. Archirdonus, Pſa. 37. Eſarhadon dicitur. vt & in Tobia qui hodie extat Hebraice.
¶[12] Hebr. אקיקר
¶[13] חננאל

iſſet, reuerſus nunciauit ei vnum ex filijs Iſraël iu
gulatum iacere in plateâ. Statímque exiliens de ac-
cubitu ſuo, relinquens prandium, ieiunus perue-
nit ad corpus: tollenſque illud portauit ad domum
ſuam occultè, vt dum ſol occubuiſſet, cautè ſepeli-
ret eum. Cúmque occultaſſet corpus, manducauit
panem cum luctu & tremore, memorans illum ſer-
monem quem dixit Domin' per Amos prophetam,
Dies feſti veſtri conuertentur in lamẽtationem &
luctum. Cum verò ſol occubuiſſet, abijt, & ſepeliuit
eum. Arguebant autem eum omnes proximi eius,
dicentes, Iam huius rei cauſa interfici iuſſus es, &
vix effugiſti mortis imperium, & iterũ ſepelis mor
tuos? Sed Tobias plus timens Deum quàm regem,
apiebat corpora occiſorum, & occultabat in domo
a, & medijs noctib' ſepeliebat ea. ¶Cõtigit autẽ,
quadam die fatigatus à ſepultura, veniens in do-
um ſuam, iactaſſet ſe iuxta parietẽ, & obdormiſ-
& ex nido hirundinũ dormienti illi calida ſter-
a inciderent ſuper oculos eius, fieretque cæcus.
c autem tentationẽ ideo permiſit Dominus eue
e illi, vt poſteris daretur exemplũ patientiæ eí',
& ſancti Iob. Nam cũ ab infantia ſua ſemper
timuerit, & mandata eius cuſtodierit, nõ eſt
triſtatus contra Deum, quòd plaga cæcitatis eue
ei: ſed immobilis in Dei timore permanſit, a-
gratias Deo omnibus diebus vitæ ſuæ. Nam ſi-
beato Iob inſultabant reges: ita iſti parentes &
ati eius irridebant vitam eius, dicentes, Vbi eſt
tua, pro qua eleemoſynas & ſepulturas facie-
Tobias verò increpabat eos, dicens, Nolite ita lo
quoniam filij ſanctorum ſumus, & vitam illam
ctamus, quã Deus daturus eſt his qui fidẽ ſuam
mutant ab eo. ¶Anna verò vxor eius ibat
textrinum quotidie: & de labore manuum
victum, quem conſequi poterat, deferebat.
factum eſt, vt hœdum caprarum accipiens de-
domi. Cuius cum vocem balantis vir eius au
dixit, Videte ne fortè furtiu' ſit: reddite eum
is ſuis, quia non licet nob' aut edere ex fur-
quid, aut cõtingere. Ad hæc vxor eius irata re-
Manifeſtè vana facta eſt ſpes tua, & eleemo
tuæ modò apparuerunt. Atque his, & alijs hu
odi verbis exprobrabat ei. CAP. III.
c Tobias ingemuit, & cœpit orare cũ lachry-
dicens, Iuſtus es Domine, & omnia iudicia
ſunt: & omnes viæ tuæ, miſericordia, & ve
iudicium. Et nũc Domine memor eſto mei,
vindictam ſumas de peccatis meis, neq; remi-
s delicta mea, vel parentum meorum. Quo-
n obediuimus præceptis tuis, ideo traditi ſu
direptionẽ, & captiuitatẽ, & mortẽ, & in fa-
& in improperium omnibus nationibus, in
diſperſiſti nos. Et nunc Domine magna iu-
, quia non egimus ſecũdum præcepta tua,
ambulauimus ſynceriter coram te. Et nunc
ſecũdum voluntatem tuam fac mecum, &
in pace recipi ſpiritum meum. Expedit e-
mihi mori magis quàm viuere. ¶Eadẽ itaque
tigit vt Sara filia Raguelis in Rages ciuitate
um, & ipſa audiret improperiũ ab vna ex an
patris ſui, quoniam tradita fuerat ſeptem vi-
rmonium nomine Aſmodæus occiderat eos
t ingreſſi fuiſſent ad eam. Ergo cũ pro culpa
eparet puellam, reſpõdit ei, dicens, Amplius
videam' filium, aut filiam ſuper terrã, in-
x virorũ tuorũ. Nũquid & occidere me vis,

iſſet, reuerſus, Quidam, inquit, ô pater, è gente no-
ſtra præfocatus iacet in platea. Tum ego, priuſquã
cibum guſtaſſem, exilij, & ſublatum [1]domũ abdidi,
donec ſol occidiſſet: deinde reuerſus laui, cibúmque
meum ſumpſi cum mœrore, recordatus vaticinij A-
mos, vt dixiſſet, Solennia veſtra conuertentur in lu-
ctum, & omnes lætitiæ veſtræ in lamentationes. Lu-
gens itaque poſtquam ſol occidit, abij, illúmque ef-
foſſo ſepulchro mandaui. Tum vicini per ridiculũ,
Non metuit, aiebant, iſte iam interfici propter hoc
facinus: qui tametſi fugam ceperat, mortuos tamẽ
ecce ruſum ſepelit. [Ego tamẽ Deum magis quàm
regem timens, corpora ſurripiebam occiſorum, eáq;
que domi meæ occultata, medijs noctibus ſepelie-
bã.] ¶Eadẽ verò nocte cum reuerſus à ſepultura, pol-
lutus ad parietẽ atrij me quieti tradidiſſem, nec ve-
laſſem faciem, [2]paſſeres,' quos in pariete latere ne-
ſciebam, ſtercus calidum in apertos oculos meos de-
miſerunt: vnde natis in oculis meis albuginibus,
cum medicos adijſſem, nihil me iuuarunt. [Cæte-
rum hac tentatione periclitari Tobiam Dominus i-
deo permiſit, vt poſteris exemplum patientiæ, qua-
le ſancti Iob eſt, proderet. Nã cum ab infantia ſua,
Deum ſemper eſſet reueritus, eiúſque mandata ſer-
uaſſet, nihil ei ſuccenſuit, quòd clade cæcitatis eſſet
affectus, ſed conſtans in religione ipſius, agẽdis ei-
dem gratijs per omne vitæ ſuæ temp' perſtitit. Nã
ſicut beato Iob reges inſultabãt, ita vitam huius af-
fines eius & cognati habebant ludibrio, dictitantes,
Vbi eſt ſpes tua, qua [3]exercebas beneficentiam,' & ſe-
peliebas? Tobias verò reprehendebat eos, dicens, Ne
talia loquamini: quoniam filij ſumus ſanctorũ, &
vitam expectamus illã, quam Deus ijs qui fidem cũ
eo nunquam mutarint, daturus eſt.] Porrò Achia-
char' alebat me, donec in Elymaida profectus ſum.
¶Anne verò vxor mea opera muliebria faciẽda cõ-
duxerat, [vnde victũ parabat qua poterat induſtria:]
cúmq; dominis ea miſiſſet, perſoluto illi pretio, hæ-
dum inſuper addidere: qui poſtquam peruenit ad
me, cœpitq; balare, Vnde nã eſt hic hædus? inquio:
Nequis furtiuus eſt? reſtitue illũ dominis, neq; enim
furtiuũ licet edere. At illa, Dono mihi ſuper merce-
dẽ additus eſt, inquit. Ego verò nõ credẽs illi, iube-
bã eum reddi dominis, atque eius cauſa erubeſcebã.
Tum illa mihi reſpõdens, Vbi ſunt, inquit, benignæ
erogationes illæ, iuſtéque facta tua? [4]en vt in te cõ-
parent omnia.' [His atque alijs huiuſcemodi verbis
illa me inceſſere.] CAP. III.

TVm contriſtatus ego, plorans ac dolẽs his verbis
precatus ſum, Iuſtus es Domine, & omnia facta
tua, inſtitutáq; omnia [1]miſericordia' ſunt, & integri-
tas, iudiciúmque integrũ & iuſtum exerces in per-
petuum. Memento mei, & me reſpice, ne expetas à
me pœnas peccatorum, aut etiã erratorum meorũ,
patrúmve meorum qui coram te peccauimus. Nam
præceptis tuis aures occluſimus, quãobrem ad præ-
dam & captiuitatem, ad necem & fabulã, & ad op-
probrium nos omnibus, inter quos diſiecti ſumus,
expoſuiſti. Iã verò iuſtæ tibi cauſæ ſunt, & idoneæ
multæ, cur mecũ agas ſecundũ peccata mea, paren-
túmq; meorũ: quia non ſeruauimus præcepta tua,
neq; nos erga te ſyncerè geſſim'. Ergo nũc age pro
volũtate tua mecũ, & iube ſpiritũ meũ eximi, vt de-
cedã, atq; reſoluar in terrã. Præſtat enim eſſe mor-
tuo mihi q̃ viuere: quãdoquidẽ audiui exprobratio
nes immeritas, & multo ſum in mœrore. Præcipe iã
nũc me his anguſtijs excedere in locũ æternũ, nec a-
uertas à me faciẽ tuã. ¶Eadẽ illa die cõtigit, vt filia
lis Sara [1]Ecbatanis, 'quæ ſunt in Media, contumeliã & ipſa ab ancillis patris ſui pateretur, q ſeptẽ
iſſet cõiuncta, & cacodæmon Aſmodæus eos, priuſquã vxorio more cõgreſſi fuiſſent cum illa, in-
iſſet. [Ergo cum quis puellã pro culpa ipſius increparet,] An neſcis, aiebãt, te viros tuos præfocauiſ-
ſeptẽ iam habuiſti viros, nec vel vnius fuiſti cognominata. Quid nos propter eos verberas. Si mortui
ad illos faceſſe hinc, vt nec filium videamus ex te nec filiam in æternum: [aut num occidere nos vis,

¶1 εἰς οἴκημα, al. εἰς τι οἴκημα

¶2 Heb. צפרים aues.

¶3 vl, erogabas ipau peres.

¶4 vl, en cõparẽt in te omnia. Ironice.

¶1 vl, benignitas, חסד

¶1 Al, Ragis.

vt iam ſeptem viros occidiſti?] His auditis vehementer cōtriſtata, adeò vt præfocare ſe cogitaret, dicebat tamen, Equidē patri meo ſum vnica, & hoc ſi perpetrarem, probroſum ei foret, ac ſenectutem eius ad inferos cū mœrore deducerem. Porrò autē[cum in cœnaculum domus ſuæ aſcendiſſet, tribus diebus, ac noctib⁹ totidem nec edit nec bibit, ſed in oratione perſiſtens, Deū precabatur cū lachrymis, vt ipſam ab hoc opprobrio vindicaret. Die vero tertio conſummans precationē, Deóque laudes agens, ac]orās iuxta feneſtrā, Celebrandus es Domine mi Deus, inquit, & numen glorioſum tuū, ſanctū & auguſtum illud in æuū prædicandum eſt, [qui quamuis iratus fueris, clementē tamē te præſtare ſoleas, & tempore afflictionis inuocātibus te peccata remittere.]Te celebrēt omnia opera tua in perpetuū. Ecce nūc, ô Domine, defixi oculos meos ac vultū in te: aufer obſecro me de terra, vt ne ſim poſthac in exprobratiōe. Tu ſcis Domine integram eſſe me ab omni flagitio virili, [animúmque meū mundum ab omni concupiſcentia,] & me nec meum nomē nec paternum in terra captiuitatis meæ fœdauiſſe. [Nunquam ludentib⁹ miſcui me, neq; me ſociam leuitati deditis adiunxi. Viro autē religione tui, non per libidinē conſenſi nubere: & aut ego fui indigna illis, aut illi fortaſſis me non digni, quia me forſitan alij viro deſtinaſti: neque enim eſt humani capt⁹ conſiliū tuum. Verum hoc certū habet omnis cultor tui, vitam ſuā, ſi probata fuerit, eſſe coronandam, & liberādam in afflictione: quòd ſi correctionem meditetur, veniā abs te poſſe conſequi. Non enim delectaris interitu noſtro, ſed tranquillitatē præſtas poſt tempeſtatē, atque effuſam à lachrymis fletúque lætitiā. Nomen tuum, ô Deus Iſrael, in æuum celebretur.]Vnigenita patri meo ſum, nec eſt ei puellus, qui hæreditatem ipſius adeat, adeòq; ne frater quidem propinquus, aut è tali natus filius, cui me cōſeruem vxorē. Iam mihi ſeptē interierūt, quid eſt cur ego viuā? Quòd ſi tibi minus videor occidēda, fac habeatur ratio mei, nec audiā cōtumeliā amplius. ¶His amborū precib⁹ à maieſtate magni Dei exauditis, Raphael ad medēdū vtrique miſſus eſt: ad Tobiā, vt abſtergeret albugines: ad Sarā vero filiam Raguelis, vt Tobiæ nato Tobiæ traderet vxorem, vincirétque cacodæmonem Aſmodæū, quòd Tobiā habere eam oporteret. Eodē illo tempore reuerſus Tobias domū ſuam ingreſſus eſt, & Sara filia Raguelis è cœnaculo ſuo deſcendit.

CAP. IIII.

ILla die Tobię venit in mentem argenti, quod Ragis in Media Gabaeli crediderat, & ſecum, Cum ego mortem petierim, inquit, quin filium meū Tobiam voco priuſquam moriar commonendū? Cúmque vocaſſet eum, dixit, [Audi mi fili quæ dicam verba, eáque corde tuo repone quaſi fundamentū.] Defunctum me, fili, ſepelias: deinde matrem tuam ne deſpicias, ſed honorem ei præſtes per omne temp⁹ vitæ, faciáſque quod gratum ei ſit, nec contriſtes ipſam. Memento, fili, quàm multa pericula te geſtās in vtero ſubierit, cúmque obierit, ipſam iuxta me eodem ſepulchro ſepelias. ¶Fili, obſerua Dominū noſtrum omni tempore, nec peccare inducas animum, aut præcepta ipſius negligere, ſed per omnem vitam tuam cole iuſtitiam, nec itineribus iniuſtitiæ inceſſeris. Nam dum integritati ſtudueris, ſucceſſus tibi per omnia inſtituta tua dabitur, adeòque omnibus iuſtitiæ ſtudioſis. ¶De facultatibus tuis [1]exerce beneficentiam, ' nec malignè ſe gerat oculus tuus in præſtanda benignitate. Ne auertas faciem tuam ab vllo paupere, vt Deo nec à te auerſuro faciem. Prout fueris ad copiam inſtructus, benignitatem exerceſſi multum tibi fuerit, large tribuas: parum ſi tibi fuerit, ne verearis è pauco præſtare benignitatē: theſaurum enim boni recondes tibi in diem neceſſitatis. [2]Beneficentia enim' vindicat à morte, nec permittit immergi tenebris. Donū enim eximium eſt[3]beneficētia' coram altiſſimo omnibus eā exercētibus. ¶Caue tibi, fili, ab omni ſcortatione, [nec præter vxorem tuā cum vlla cōſueſcas flagitioſē,]ſed vxorē ante omnia ducito de ſtirpe maiorum tuorū, nec tibi coniungas alienigenā è tribu paterna tua non ortā: ſiquidem prophetis prognati ſumus: & Noe, atq; Abrahā, tū Iſaac & Iacob noſtri ſunt priſci maiores. Nos autem fili memēto duxiſſe vxores è cognatis ſuis, & in liberis ſuis fata felicia cōſecutos, ſemēq; ipſorū terrā poſſeſſurum. Nunc itaq;, fili, fratres tuos ama, nec ipſos filios filiáſve tuæ nationis aſperneris per ſuperbiam, quo minus vxorē tibi deſumas ex illis. [¶Superbiā nūquā patiaris in animo aut ſermone tuo dominari

ſicut iam occidiſti ſeptem viros? Ad hanc vocē perrexit in ſuperius cubiculum domus ſuæ: & tribus diebus, & trib⁹ noctibus non māducauit, neque bibit: ſed in oratione perſiſtēs cum lachrymis deprecabatur Deū, vt ab iſto improperio liberaret eā. Factum eſt autē die tertia dū compleret orationē, benedicens Dominū, dixit, Benedictū eſt nomē tuū Deus patrū noſtrorū: qui cū iratus fueris, miſericordiam facies, & in tempore tribulationis peccata dimittis his qui inuocāt te. Ad te Domine faciē meā conuerto, ad te oculos meos dirigo. Peto Domine vt de vinculo improperij huius abſoluas me, aut certè deſuper terrā eripias me. Tu ſcis Domine quia nunquā concupiui virū, & mundā ſeruaui animā meā ab omni concupiſcētia. Nunquam cū ludentib⁹ miſcui me: neq; cum his qui in leuitate ambulāt, participē me præbui. Virū autē cum timore tuo, nō cū libidine mea conſenſi ſuſcipere. Et aut ego indigna fui illis, aut illi forſitan mihi nō fuerūt digni: quia forſitā viro alij conſeruaſti me. Nō eſt enim in hominis poteſtate conſiliū tuum. Hoc autē pro certo habet omnis qui te colit, quòd vita eius, ſi in probatione fuerit, coronabitur: ſi autem in tribulatione fuerit, liberabitur: & ſi in corruptione fuerit, ad miſericordiā tuā venire licebit. Non enim delectaris in perditionib⁹ noſtris: quia poſt tēpeſtatē trāquillū facis, & poſt lachrymationem & fletū, exultationē infundis. Sit nomē tuum De⁹ Iſrael benedictū in ſecula. ¶In illo tēpore exauditæ ſunt preces amborū in cōſpectu glorię ſummi Dei: & miſſus eſt angelus Domini ſanctus Raphael vt curaret eos ambos, quorū vno tēpore ſunt orationes in cōſpectu Domini recitatæ.

CAP. IIII.

IGitur cū Tobias putaret orationē ſuam exaudiri vt mori potuiſſet, vocauit ad ſe Tobiam filium ſuū, dixitque ei, Audi fili mi verba oris mei, & ea in corde tuo quaſi fundamētum cōſtrue. Cum acceperit Deus animam meam, corpus meum ſepelito: & honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ illius. memor enim eſſe debes quæ & quanta pericula paſſa ſit propter te in vtero ſuo. Cū autem & ipſa compleuerit tempus vitæ ſuæ, ſepelias eā circa me. ¶Omnibus autē diebus vitæ tuæ in mente habeto Deū: & caue ne aliquando peccato conſentias, & prætermittas pręcepta Domini Dei noſtri. ¶Ex ſubſtantia tua fac eleemoſynam, & noli auertere faciem tuam ab vllo paupere: ita enim fiet vt nec à te auertatur facies Domini. ¶Quomodo potueris, ita eſto miſericors. Si multū tibi fuerit, abundanter tribue: ſi exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri ſtude. ¶Præmiū enim bonum tibi theſaurizas in die neceſſitatis. ¶quoniam eleemoſyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras. Fiducia magna erit coram ſummo Deo, eleemoſyna omnibus facientibus eā. ¶Attende tibi fili mi ab omni fornicatione: & præter vxorem tuā nunquam patiaris crimē ſcire. ¶Superbiam nunquam in tuo ſenſu, aut in tuo verbo dominari

¶1 vl, erogā i pauperes. Hebraice custodex quæ nuper i lucem prodijt, habet צדקה .i. iuſtitiā, pro eo quod Græc⁹ paſſim habet ἐλεημοσύνην.

¶2 vl, Erogatio enim in pauperes.

¶3 vl, erogatio i pauperes.

permittas:[in ipſa enim initiũ ſumpſit omnis pdi-
tio. ¶Quicũq; tibi aliquid operatus fuerit,ſtatim ei
mercedẽ reſtitue, & merces mercenarij tui apud te
omnino nõ remaneat. ¶[Quod ab alio oderis fieri
tibi,vide ne tu aliquãdo alteri facias. ¶Panẽ tuũ cũ
eſurientibus & egenis comede: & de veſtimẽtis tuis
nudos tege. ¶Panẽ tuũ,& vinum tuũ ſuper ſepultu
ram iuſti conſtitue,& noli ex eo manducare,& bi-
bere cũ peccatoribus. ¶Cõſiliũ ſemper à ſapiente
perquire. ¶Omni tẽpore benedic Deũ:& pete ab eo vt
vias tuas dirigat, & omnia cõſilia tua in ipſo per-
maneant. ¶Indico etiã tibi fili mi dediſſe me decẽ ta
lenta argenti, dum adhuc infantulus eſſes,Gabelo,
in Rages ciuitate Medorum, & chirographum eius
apud me habeo:& ideo perquire quomodo ad eum
peruenias, & recipias ab eo ſuprà memoratum põ-
dus argenti,& reſtituas ei chirographũ ſuũ. ¶Noli
timere fili mi:pauperẽ quidẽ vitã gerim⁹,[ſed mul
ta bona habebimus ſi timuerimus Deũ, & receſſeri-
mus ab omni peccato,& fecerimus bene. C A P. V.

Tunc reſpõdit Tobias patri ſuo, & dixit,Omnia
quæcunq; præcepiſti mihi faciã pater. Quomo-
do autẽ pecuniã hanc requirã, ignoro. Ille me ne-
ſcit,& ego eũ ignoro:quod ſignũ dabo ei?Sed neq;
viam per quã pergatur illuc,aliquãdo cognoui. Tũc
pater ſuus reſpõdit illi, & dixit, Chirographũ qui-
dem illius apud me habeo,quod dũ illi oſtẽderis, ſta
tim reſtituet. Sed perge nunc,& inquire tibi aliquẽ
fidẽ virum,qui eat tecũ ſalua mercede ſua,dũ ad-
huc viuo,vt recipias eã. ¶Tũc egreſſus Tobias,inue
nit iuuenẽ ſplendidũ, ſtantem,præcinctũ, & quaſi
paratũ ad ambulãdum. Et ignorans quòd angelus
Dei eſſet,ſalutauit eũ, & dixit,Vnde te habemus bo-
ne iuuenis?At ille reſpõdit,Ex filijs Iſrael. Et Tobias
dixit ei, Noſti viã quæ ducit in regionẽ Medorum?
Cui reſpondit, Noui,& omnia itinera eius frequen-
ter ambulaui, & manſi apud Gabelũ fratrem noſtrũ
qui moratur in Rages ciuitate Medorũ, quæ poſita
eſt in monte Ecbatanis. Cui Tobias ait, Suſtine me
obſecro,donec hæc ipſa nũtiẽ patri meo. ¶Tũc in-
grediens Tobias,indicauit vniuerſa hæc patri ſuo. Su
per quæ admirat⁹ pater, rogauit vt introiret ad eũ.
Ingreſſus itaque ſalutauit eum,& dixit,Gaudiũ tibi
ſit ſemper. Et ait Tobias, Quale gaudiũ mihi erit,qui
in tenebris ſedeo, & lumẽ cæli nõ video?Cui ait iu
uenis, Forti animo eſto:in proximo eſt vt à Deo cu
reris. Dixit itaq; illi Tobias, Nũquid poteris perdu-
cere filium meũ ad Gabelum in Rages ciuitatẽ Me-
dorum? & cum redieris,reſtituam tibi mercedem tuã.
Et ait ei angelus, Ego ducam,& reducã eũ ad te.
Cui Tobias reſpõdit,Rogo te,indica mihi. De qua do
mo, aut de qua tribu es tu? Cui Raphael angel⁹ dixit,
Genus quæris mercenarij:an ipſum mercennariũ qui
cum filio tuo eat?Sed ne fortè ſolicitum te reddã,ego
ſum Azarias Ananiæ magni fili⁹. Et Tobias reſpon-
dit, Ex magno genere es tu. Sed peto ne iraſcaris q
voluerim cognoſcere gen⁹ tuũ. Dixit autẽ illi ange
lus, Ego ſanum ducã,& ſanũ tibi reducã filium tuũ.

Nam ſuperbiæ coniunctus eſt interitus,multáq; per-
turbatio,& ferocitati offenſio,atq; ingẽs egeſtas:ſi-
quidẽ mater famis eſt ferocitas. ¶Ne moretur apud
te merces vilius hominis,cui⁹ opera vſus fueris: ſed
eam protinus illi depẽde : etenim tibi quoque Deũ
coleti gratia referet. ¶In omnibus factis tuis circũ
ſpectus eſto,fili,atque in omni actione vitæ tuæ cõ
ſultus:& quod oderis ipſe,ne cui feceris. ¶Vinũ ne
bibas ad ebrietatem, nec illa tibi comes ſit itineris.
¶Eſurienti impertire panem tuũ,& nudis veſtiũ tua
rum aliquid, Quicquid redũdarit,eroga in paupe-
res,nec cruciet oculos tuos benigna erogatio. Effun
de panes tuos ſuper ſepulchrum iuſtorũ, nec illum
ſceleroſis impertias. ¶Cõſiliũ ſemper petas à ſapiẽ
te,nec vllũ aſperneris vtile conſiliũ. ¶Saluta Domi
nũ Deũ tuũ omni tẽpore, & ab eo pete vt vias tuas
& veſtigia conformet, fortunétque conſilia. Neque
enim conſilio pollet vlla gens,ſed ipſe Dominus o-
mnium bonorum author eſt,& quem vult quo vult
modo deprimit. Ergo nunc, ô fili,meminẽris præ-
ceptorũ meorũ,nec ex animo tuo deleantur. ¶Hoc
inſuper, ô fili, nunc putaui tibi ſignificandum,me
decem argenti talenta Gabaeli fratri Gabriæ Ragis,
quæ ſunt in Media,[te puero] concrediſiſſe, ſatque
ipſius apud me habeo chirographum. Ideo rationẽ
inito, quo modo peruenias ad illum , & recepto ab
eo ſupradicto argenti pondere,chirographũ ei ſuũ
reſtituas.] ¶Ne tibi metũ afferat, ô fili, quòd pau-
perem vitam egerimus:ſunt tibi bona multa,ſi Deũ
reuerit⁹ fueris,& quod gratũ ei ſit,ſtudueris facere.
C A P. V.

Tum reſpondens Tobias,ait,Quæcũque præce-
piſti mihi faciam pater : ſed quomodo hoc ar-
gentum adipiſ.i potero, cum ille mihi ſit ignot⁹?
[aut quodnam ei ſignum dabo ? Cui pater, Equidẽ
apud me habeo chirographum illius, quod vbi pri
mum illi oſtenderis,argentum reſtituet.]Ergo tra-
didit illi chirographum,&, Quære tibi hominẽ,in-
quit,qui tecum vnà proficiſcatur,dum viuam,(nam
ego dabo mercedem illi,)& profectus argentum re
pete. ¶Cũ igitur ad quærendum hominem abijſſet,
Raphaelem inuenit[ſtantem,iuuenem elegantẽ at-
que accinctum,& tanquã paratum proficiſci,]quem
angelum eſſe ignorãs [ſalutatum] interrogauit,[Vn
de nobis aduenis bone iuuenis? Cui ille, E filijs Iſ-
rael, reſpondit. Rurſum interrogauit eum Tobias,]
Num potero te comitẽ habere vſq; Raga, quæ ſunt
in Media? aut num locorum illorum es peritus? Et
angelus, Comitem me habebis, inquit: [ego viam
noui, illáque frequenter cõmeaui,]vt qui apud Ga-
baelem fratrem noſtrum habitauerim, [qui mora-
tur Ragis,quæ eſt vrbs Medorum in monte Ecbata-
nis ſita.]Tũ Tobias, Mane me,inquit,dum patri re-
nũtiẽ. Et ille,Abi,inquit,&ne cunctẽris. ¶Ingreſſus
itaq;[rem omnẽ patri nuncians,]En pater,ait,inue
ni qui mecũ proficiſcatur. Tum ille [miratus,]Voca
eũ,inquit, ad me,vt cognoſcã de qua tribu ſit,& an
fidum ſis habiturus comitem. Cũ ergo vocatus in-
greſſus eſſet ille,& inter ſe conſalutaſſent,[dixit iu-
uenis,Precor tibi gaudium perpetuum. Cui Tobias, Quale gaudium mihi ſit,inquit, cum ſedeam in te-
nebris, nec lumen cæli videam? Cui iuuenis, Fac ſis forti animo: nam prope adeſt cum à Deo curaberis.
Tum] interrogauit eum Tobias, Num poteris filium meum ad Gabaelem vſque Raga vrbem Mediæ per-
ducere? cæterum vbi redieris, mercedem tuam tibi numerabo. Reſpondit illi angelus, Equidem ducam
eum, & ad te reducam. Rurſum]Tobias interrogauit, Ex qua tribu,aut ex qua familia ortus es frater?ex-
pone mihi. At ille, Tribũmne & familiã,inquit,quæris,an mercenarium qui filio tuo comes ſit itineris?
Et Tobias,Velim,inquit,frater genus tuum & nomen cognoſcere. Tum ille,[Ne te ſolicitum habeam,]
genus ab Azaria duco,& magno Anania,fratribus tuis. Ibi Tobias, Saluus ſit,ait,aduentus tuus fra-
ter:nec mihi ſuccenſeas quòd ſim genus tuum & familiam ſciſcitatus. Sanè quidem frater meus es ex ho
neſta bonáque progenie. Ananiam enim & Ionathan magni illius Samaiæ filios ego noui,iam tum cum
Hieroſolymam vnà adorandi, & primogenia decimáſque fructuum cõſecrandi cauſa proficiſceremur:: ô
nec hi in errorem cognatorum noſtrorum abducti fuerunt. E ſtirpe magna natus es,ô frater. Sed dic quã
tibi dẽ mercedẽ,an drachmã in dies ſingulos cũ neceſſarijs,vt & filio meo?cæterũ ſi redieritis incolumes,
mercedem tibi amplificabo.[Rurſum dixit illi angelus,Ego ſaluum tibi deducã filium,atq; reducam.]

Digitized by Google

ta eū conuenīſſet, Tobiæ dixit, Pera te idneri, & fe-
lix ſit veſtra profectio. Parauit itaq; fili⁹ in viam ne-
ceſſaria, [& patri ſimul & matri valedixit.] Cui pa-
ter, Cū iſthoc homine proficiſcere, inquit: cæterum
habitator cæli De⁹ felix reddat iter veſtrū, & angel⁹
eius adiūgat ſe vobis comitē. ¶ Cū ergo egreſſi am-
bo proficiſcerētur, vnáq; cū illis canis adoleſcētis,
Anna mater ei⁹ plorās cū Tobia expoſtulauit. Qua-
re filium noſtrū dimiſiſti? Nōnne ſcipio man⁹ erat
noſtræ, qui nos ultro citróq; duceret? Argentū non
acceſſiſſet argēto, verum pro filio noſtro fuiſſet re-
iectaneū. Quantum enim à Domino victui datum
eſt nobis, id nobis ſufficit. [& aſpectum filij diuitias
noſtras eſſe deputaſſemus.] At Tobias, Nihil ſolicita
ſis mea ſoror, inquit, redibit incolumis, oculiq; tui
videbunt illum. Angelus enim bonus illi comes eſt,
& viſus itinere proſpero ſaluus reuertetur. Tum [ad
hanc orationem mater adoleſcentis] finē fecit plo-
randi. [& tacuit.]

¶ ι ἐν τῷ πεπορίνεσθαι, καὶ ἐκπορίνεσθαι.

CAP. VI.

AT illi itinere faciūdo ad Tigrim fluuiū peruene-
re veſperi, & ibi morati ſunt. Cūmq; adoleſcēs
abluendi ſe cauſa deſcendiſſet, piſcis [immanis] ē flu-
uio proſilijt, abſorbere eū conatus: [quē expaueſcēs
Tobias voce magna clamauit, dicēs, Inuadit me Do-
mine.] Cui angelus, Piſcē, inquit, apprehēde [bran-
chijs, & ad te extrahe.] Apprehēſum ergo piſcē ado-
leſcens, in terrā extraxit [ante pedes ipſius palpitā-
tē.] Cui rurſum angel⁹, Exentera piſcē, ait, & aſſum-
ptū cor & hepar vnà cū felle tutò ſepone: [ná vſum
præſtāt vtilis medicamenti.] Et fecit adoleſcēs vt ab
angelo iuſſus erat, piſcē autem aſſatū ederunt, [in-
déq; tulerūt in viam ſecū, ſaléq; conſperſerūt quā-
tum ipſis ſufficeret, donec Raga Medorū vrbē per-
uenirent.] ¶ Cū autē itinere progreſſi propinquaſ-
ſent Ecbatanis, rogauit adoleſcēs angelū, Quid ſibi
vult, Azaria frater, cor iſtud & hepar, atq; fel piſcis?
[aut quo remedio pollent quæ ſeruari iuſſiſti?] Cui
dixit, Corde & hepate, ſicui moleſtus ſit cacodæmō,
aut mal⁹ genius, corā viro fœminàue ſuffitū feciſſe
cōuenit, (neq; enim moleſtus poſtea fuerit,) fel autē
oculis hominis albugines habentis illiniuiſſe: etenī
remediū ſentiet. ¶ Vbi vero Ragis propinquauerūt,
[cū Tobias interrogaſſet, Quo nam vis vt diuerta-
mur?] dixit angel⁹ adoleſcēti, hodie, frater, Raguelis
vtemur hoſpitio. Is cognatus eſt tuus, & filiā habet
vnicā noīe Sarā, de qua verba faciā, vt tibi cōmittat
vxorē. [Pete ergo eā à patre ipſius, ᵗvt det⁹ tibi eā in
matrimoniū.] Nā tibi debētur oēs facultates ei⁹, vt
qui ſol⁹ ſuperſis ex genere ipſius: & puella pulchra
eſt & cordata. Quapropter auſculta nunc mihi, &
ego cū patre ipſius agā, vt Ragis reuerſuri nuptias
celebremus. Nā Raguelē ego noui, vt qui iuxta legē
Moſaicā minime ſit eā collocaturus alij, aut certe ſi-
bi cōtracturus perniciē, quoniā hæreditatē tibi ce-
dere cōuenit, poti⁹ q̄ vlli alij. Tūc reſpondit adole-
ſcēs angelo, Equidē audiui frater Azaria, puellā in
matrimoniū fuiſſe datā ſeptē viris, qui oēs in thala-
mo nuptiali perierint. Iā vero ego patri meo ſum
vnic⁹, & metuo ne ingreſſus interea, quēadmodū il-
li priores: q̄ dæmō amet eā, qui neminē lædit, præ-
ter eos qui cū illa cōcubuerint. Quāobrē nūc vereor
vt moriar, & vitā parentum meorū cū dolore de me
deducā ad ſepulchrū, nec filius qui ſepeliat ipſos ſit
ois alius. Cui rurſum angel⁹, [Audi me, & declarabo tibi in quos poteſtatem habeat cacodæmon. [illegible]
in matrimoniū ita conueniūt, vt Deo à ſe menteq; ſua excluſo, equi muliq; brutorū animaliū mo[illegible]
cent libidini, ij ſunt in cacodæmonis poteſtate.] Annō meminiſti præceptorū quæ pater tibi dedit, de [illegible]
re ex genere tuo ducēda? Quare nūc audi me frater, (nā vxor tua futura eſt,) nec de dæmone ſis [illegible]
quidē hac nocte in matrimoniū tibi collocabitur. Sed ingreſſurus thalamum, [per tres dies abſtine[illegible]
ea, & nihil aliud q̄ precibus cū ea vacabis: ipſa autē nocte] prunā ſumes ſuffimēto, & impoſita de co[illegible]
hepate piſcis parte ſuffitū facies, quo olfacto dæmon ille aufugiet ſempiternis ſeculorū ætatibus [illegible]
uerſurus. [Secūda vero nocte admitteris in ſocietatē ſanctorū patriarcharū: tertiaq; felicitatē ei c[illegible]
ris, vt incolumes è vobis liberi procreentur.] Cæterū [trāſacta nocte tertia] cōuentui ſurgite ambo, & [illegible]
ſericordem Deū inuocate, qui miſertus veſtri ſeruabit vos. [Tum adiūges tibi virginem cum timore [illegible]

¶ ι vt, etenim dabit.

Reſpōdēs autē Tobias, ait, Bene ambuletis, & ſit De⁹
in itinere veſtro, & angelus eius comitetur vobiſcū.
Tunc paratis omnibus quæ erāt in via portāda, fe-[illegible]
cit Tobias vale patri ſuo & matri ſuæ & ambulaue-[illegible]
rūt ambo ſimul. ¶ Cūmq; profecti eſſent, cœpit ma-[illegible]
ter eius flere, & dicere, Baculum ſenectutis noſtræ [illegible]
tuliſti, & transmiſiſti à nobis. Nūquam fuiſſet ipſa
pecunia, pro qua miſiſti eum. Sufficiebat enim no-
bis paupertas noſtra, vt diuitias cōputaremus, hoc
quòd videbamus filiū noſtrū. Dixitque eis Tobias,
Noli flere, ſaluus perueniet filius noſter, & ſaluus
reuertetur ad nos, & oculi tui videbunt illum. Cre-
do enim quòd angel⁹ Dei bonus comitetur ei, & be-
ne diſponat omnia quæ circa eum geruntur, ita vt
cū gaudio reuertatur ad nos. Ad hanc vocem ceſſa-
uit mater eius flere, & tacuit.

CAP. VI.

PRofectus eſt autē Tobias, & canis ſecutus eſt [illegible]
& manſit prima manſione iuxta fluuiū Tig[illegible]
Et exiuit vt lauaret pedes ſuos, & ecce piſcis im[illegible]
nis exiuit ad deuorādum eum. Quē expaueſcēs To-
bias, clamauit voce magna, dicēs, Domine, inua[illegible]
me. Et dixit ei angelus, Apprehēde brāchiam eiu[illegible]
& trahe eū ad te. Quod cum feciſſet, attraxit eum i[illegible]
ſiccum, & palpitare cœpit ante pedes eius. Tūc di[illegible]
ei angelus, Exentera hunc piſcē: & cor eius, & fel, & [illegible]
iecur repone tibi. ſunt enim hæc neceſſaria ad [illegible]
dicamēta vtiliter. Quod cum feciſſet, aſſauit ca[illegible]
eius, & ſecū tulerunt in via: cætera ſalierūt qua[illegible]
ſufficerent eis, quouſque peruenirēt in Rages ci[illegible]
Medorum. ¶ Tūc interrogauit Tobias angelū, & [illegible]
xit ei, Obſecro te Azaria frater, vt dicas mihi, [illegible]
remediū habebūt iſta quæ de piſce ſeruare iu[illegible]
Et reſpōdēs angelus, dixit ei, Cordis ei⁹ partic[illegible]
ſi ſuper carbones ponas, fumus eius extricat [illegible]
genus dæmoniorū, ſiue à viro, ſiue à muliere, [illegible]
vltra nō accedat ad eos. Et fel valet ad vngen[illegible]
culos in quibus fuerit albugo, & ſanabūtur. [illegible]
xit ei Tobias, Vbi vis vt maneamus? Reſpōdē[illegible]
gel⁹, ait, Eſt hîc Raguel nomine, vir propinqu[illegible]
tribu tua, & hic habet filiā nomine Saram, ſed [illegible]
maſculum, neque fœminā vllam habet aliā p[illegible]
eam. Tibi debetur omnis ſubſtantia eius, & op[illegible]
eā te accipere coniugem. Pete ergo eā à patre [illegible]
& dabit tibi eam in vxorē. Tunc reſpondit To[illegible]
& dixit, Audio quia tradita eſt ſeptē viris, & [illegible]
tui ſunt: ſed & hoc audiui, quia dæmoniū occ[illegible]
los. Timeo ergo, ne fortè & mihi hæc eueniāt: [illegible]
ſim vnicus parentibus meis, deponā ſenectu[illegible]
lorū cum triſtitia ad inferos. Tūc angelus Ra[illegible]
dixit ei, Audi me, & oſtēdā tibi qui ſunt quib⁹ [illegible]
valere poteſt dæmoniū. Hi namq; qui coniugi[illegible]
ſuſcipiunt, vt Deū à ſe, & à ſua mente exclu[illegible]
ſuæ libidini ita vacent, ſicut equus & mulus, [illegible]
bus nō eſt intellectus, habet poteſtatē dæmoni[illegible]
per eos. Tu autē cum acceperis eam, ingreſſus [illegible]
culū, per tres dies cōtinēs eſto ab ea, & nihil [illegible]
niſi orationibus vacabis cū ea. Ipſa autē nocte [illegible]
cenſo iecore piſcis, fugabitur dæmoniū. Secū[illegible]
dò nocte, in copulatione ſanctorū patriarch[illegible]
admitteris. Tertia autē nocte benedictionē [illegible]
quēris, vt filij ex vobis procreētur incolumes. T[illegible]
acta autē tertia nocte, accipies virginem cū [illegible]

te Domini, amore filiorū magis quàm libidine ductus, vt in ſemine Abrahæ benedictionem in filijs conſequaris.

CAP. VII.

INgreſſi ſunt autē ad Raguelē, & ſuſcepit eos Raguel cum gaudio. Intuēnſq; Tobiā Raguel, dixit Annæ vxori ſuę, Quàm ſimilis eſt iuuenis iſte cōſobrino meo? Et cū hęc dixiſſet, ait, Vnde eſtis iuuenes fratres noſtri? At illi dixerunt, Ex tribu Nephthali ſumus, ex captiuitate Niniue. Dixitq; illis Raguel, Noſtis Tobiā fratrē meū? Qui dixerūt, Nouim⁹. Cūq; multa bona loqueretur de eo, dixit angel⁹ ad Raguelē, Tobias, de quo interrogas, pater iſti⁹ eſt. Et miſit ſe Raguel, & cū lachrymis oſculat⁹ eſt eū, & plorans ſupra collū eius, dixit, Benedictio ſit tibi fili mi,
3 quia boni & optimi viri fili⁹ es. Et Anna vxor eius, & Sara ipſorū filia lachrymatæ ſunt. ¶ Poſtquā autē locuti ſunt præcepit Raguel occidi arietē, & parari cōuiuiū. Cūmq; hortaretur eos diſcūbere ad prādiū, Tobias dixit, Hîc ego hodie nō manducabo neque bibā, niſi prius petitionē meā cōfirmes, & promittas mihi dare Sarā filiam tuā. Quo audito verbo Raguel, expauit ſciēs quid euenerit illis ſeptem viris qui ingreſſi ſunt ad eā: & timere cœpit ne for-
8 te & huic ſimiliter cōtingeret. Et cū nutaret, & nō daret petenti vllū reſpōſum, dixit ei angelus, Noli timere dare eā iſti, quoniā huic timēti Deū debetur cōiux filia tua: propterea alius nō potuit habere illam. Tūc dixit Raguel, Non dubito q̄ Deus preces & lachrymas meas in cōſpectu ſuo admiſerit. Et credo quoniā ideo fecit vos venire ad me, vt iſta cōiungeretur cognationi ſuæ ſecūdum legem Moyſi: & nunc noli dubiū gerere q̄ tibi eam tradā. ¶ Et apprehēdēs dexterā filiæ ſuæ, dextræ Tobiæ tradidit, dicens, Deus Abrahā, & Deus Iſaac, & De⁹ Iacob vobiſcum ſit, & ipſe cōiungat vos, impleátq; benedictionē ſuam in vobis. Et accepta charta, fecerūt cōſcriptionē coniugij. Et poſt hæc epulati ſunt, benedicentes Deū. Vocauitq; Raguel ad ſe Annā vxorē ſuā & præcepit ei vt præpararet alterū cubiculū. Et introduxit illuc Sarā filiā ſuā, & lachrymata eſt. Dixitq; ei, Forti aio eſto filia mea: Domin⁹ cæli det tibi gaudiū pro tædio qđ perpeſſa es.

CAP. VIII.

POſtquam verò cœnauerūt, introduxerunt iuuenē ad eā. Recordatus itaq; Tobias ſermonū angeli, protulit de caſſidili ſuo partē iecoris, poſuitque eā ſuper carbones viuos. Tūc Raphael angelus apprehēdit dæmoniū, & religauit illud in deſerto ſuperioris Ægypti. Tūc hortat⁹ eſt virginē Tobias, dixitq; ei, Sara, exurge, & deprecemur Deū hodie, & cras, & ſecūdū cras: quia his trib⁹ noctib⁹ Deo iūgimur: tertia autē tranſacta nocte, in noſtro erim⁹ coniugio. Filij quippe ſanctorū ſum⁹, & nō poſſum⁹ ita cōiungi ſicut gētes quæ ignorāt Deum. Surgētes autē pariter, inſtāter orabāt ambo ſimul, vt ſanitas daretur eis. Dixitq; Tobias, Domine Deus patrū noſtrorum, benedicant te cæli & terræ, mareq; & fontes, & flumina, & omnes creaturæ tuæ quę in eis ſunt. Tu feciſti Adam de limo terræ, dediſtique ei adiutoriū Heuā. Et Domine tu ſcis quia nō luxu-

mini, liberorū amore magis q̄ libidine ductus, vt felicitatē in liberis per ſemē Abrahæ cōſequaris.] Ne metuas, quoniā ea tibi fuit ab æuo cōdito deſtinata: quare conſeruabis eam, tecúmque proficiſcetur: exiſtimóque adeò te liberos ex ea ſuſcepturum. His auditis Tobias, amore illius captus eſt, & animū ad eam vehementer applicuit.

CAP. VII.

CVm autē peruenîſſent Ecbatana, & ad ædes Raguelis acceſſiſſent, Sara obuiā eis egreſſa, facta vtrinq; inter ſe ſalutatione, introduxit eos in ædes, & Raguel excepit eos cū gaudio, intuitúſq; Tobiā,
¹Ednæ vxori ſuæ, Quàm ſimilis eſt, inquit, hic iuue- ¶1 Al, Annæ. Hebr.
nis Tobiæ cōſobrino meo: ſimúlq; rogauit eos, Vn- עדנה
de nā adeſtis fratres? At illi, A prognatis Nephthalim, inquiūt, captiuis in Niniue. Rurſū ille, Noſtiſne, inquit, Tobiā fratrē noſtrū? Nouimus, inquiunt. Et ille, Valétne? ait. Et viuit, & valet, inquiunt. Porrò autē cū ille multa de ipſo bona prędicaret, Tobias, Pater meus eſt, inquit. Tū exiliēs Raguel oſculatus eſt eū cū lachrymis, & collo eius hærēs, bene precatus eſt illi, Eia tu macte felicitate, ait, hominis prę-clari boniq; fili. Cū autē audiſſet oculorū vſum amiſiſſe Tobiā, cōtriſtatus vnà cū ²Edna vxore ſua, Sarā- ¶2 Al, Anna
que filia collachrymauit. ¶ Cæterū propēſo animo tractarūt illos, & mactato de grege ariete, opſonia large appoſuerūt. Tū Tobias Raphaeli, Iniice mentionē, inquit, Azaria frater, eorū de quib⁹ egiſti in itinere, vt res conficiatur. Ita ille Rагueli rē aperit: qua intellecta Raguel expauit, ſciēs quid ſeptē viris illis ingreſſis ad eā accidiſſet, & ne fortè idē vſuueniret huic pertimeſcebat. Dubitāte ergo illo, nec vllū petēti reſpōſum dāte, angel⁹, Ne metuas, inquit, eā iſti deſpōdere, quoniā ei, vtpote religioſo cultori Dei, cōiūx filia tua debetur, ideóq; nemo ali⁹ ea frui potuit. Tū Raguel, Nō dubito, ait, quin De⁹ preces & lachrymas meas reſpexerit, credóq; adeò ipſum huc adduxiſſe vos, vt hæc ſecundū legē Moyſi viro cognatiōis ſuæ iūgeretur. Itaq; ne dubites iā, quin eā ſim illi deſpōſurus. Hortat⁹ eſt ergo Raguel Tobiā, vt ederet & biberet, ac ſe præberet hilarē. Nā te, inquit, par eſt filiā meam vxorē ducere. Attamē qđ verū eſt tibi declarabo. Ego filiā meā ſeptē viris collocaui, qui ſub eā noctē qua erāt cū illa concubituri, interierūt: tu tamē ³fac animo pręſenti ſis & le- ¶3 τὸν νῦν
to. Tū Tobias, Equidē hic, ait, haud quicquā guſtauero, ἔχον, al,
donec petitione mea cōfirmata nuc ſtatueritis τὸ νῦν ἔ-
eā, mihiq; collocaueritis. ¶ Cui Raguel, Dehinc iā, χον.i. in
vt par eſt, vxorē eā habeas, ſiquidē inter vos interce- præſentia.
dit cognatio: porrò miſericors ille De⁹ det vobis ſucceſſus proſperrimos. Vocauit ergo Sarā filiā ſuā: quā vt ad ſe venit apprehēſa manu, vxorem Tobiæ dicauit, dicēs, Hāc ecce ſecundū legē Moſis habeas, & ad patrē tuū abducas: ſimul illis bene precat⁹ eſt, ſic dixit, Deus Abrahā, Deus Iſaac, De⁹ Iacob adſit vobis, ipſe coniūgat vos, & beneficiū ſuū in vobis impleat.]
Deinde vocata ⁴Edna vxore ſua, ſumptoque libello ¶4 Al, Anna
ſyngraphā cōſcripſit: qua cōſignata, Deū celebrantes epulari cœperūt. Rurſum Raguel vocata ⁵Edna ¶5 Al, Anna
vxore ſua, Para ſoror, inquit, alterū cubiculū, & hāc introducas. Quæ cū feciſſet vt ille iuſſerat, & introduxiſſet eam illuc lachrymātem, lachrymas filiæ ſolata eſt, ac dixit, Bono animo eſto filia, Dominus cæli & terræ hanc tuam triſtitiam in gaudium conuerterit, quamobrem ſecura ſis ô filia.

CAP. VIII.

PEracta deinde cœna, Tobiā ad eam introduxerūt: qui abiens ſermonū Raphaelis recordatus, cum prunam ad ſuffimentū ſumpſiſſet, prolato è pera ſua, & ſuperpoſito corde piſcis ac hepate, ſuffitū fecit,
cuius odore percepto, cacodæmon aufugit in ¹vltimā Ægyptū, vbi angelus eū conſtrinxit vinculis. Poſt- ¶1 vt, ſupremam.
quam autē ambo cōcluſi fuerūt, ſurrexit è cubili Tobias, ſimul &, Exurge ſoror, inquit, & Dominū vt nobis miſereatur, precemur ſtā hodie, quàm cras & perendie, quia tribus his noctib⁹ Deo conciliādi ſumus: tranſacta vero nocte tertia, noſtro fruemur cōiugio. Liberi quippe ſanctorū ſumus, nec fas eſt ita coniungi nos, vt gētes quæ Deū neſciūt. Cū ergo ſurrexiſſent vnà, inſtāter orabāt ambo vt incolumitatē cōſequerētur. Ipſeq; exorſus, Celebrādus es, inquit, ô De⁹ patrū noſtrorū, nomēnq; tuū ſanctū ac glorioſum in æuū prædicādū eſt. Te cæli & terræ, atq; in his fōtes ac flumina, opificiaq; tua vniuerſa celebrent. Tu creauiſti Adā, & ei adiutricē Euā vxórē iūxiſti pro adminiculo, è quib⁹ hominū gen⁹ pgnatū eſt. Tuū eſt dictū, Nō expedit homini viuere ſolitario, condamus ei adiumētum ipſi ſimile. Nunc ergo Domine, nō cauſa libi-

Digitized by Google

ďinis hanc mihi adiũgo ſororem meã, ſed ſyncero
animo,[ſolóq; deſiderio poſteritatis, in qua nomen
tuũ per omnes ſeculorũ ætates celebretur.]Te itaq;
¶ 1 συγκαταγηρᾶσαι με.
mihi clemẽtẽ exhibe, vt [1]cũ hac cõſeneſcã.'Tũ illa cũ
eo ſubiecit, Amen. ¶Porrò cũ illa nocte ambo cõcu
buiſſent, Raguel exurrexit,[& circa galli cãtum ac-
cerſitis ſeruis ſuis,] egreſſus, ſepulchrũ effodit, q di
ceret, Fortaſſis & hic mortẽ oppetierit [vt & cæteri
ſeptem illi qui ad ipſam ingreſſi ſunt.] Cúmq; do-
¶ 3 Aĩ, Annæ
mum ſuã reuerſus eſſet, [3]Ednę'vxori ſuę, Mitte quã-
piam. inquit, ancillarũ exploratum, ſi viuat ille: ſi
minus, vt eũ [antequã dies illuceſcat,] ſine teſte ſe-
peliã. Ancilla ergo,[quã illa miſerat,] recluſo oſtio
ingreſſa, dormiẽtes ambo deprehẽdit[ſaluos & inco
lumes,]regreſſáq; nũtiauit illis hominẽ viuere. Tũ
R:guel[cũ vxore ſua]Deo gratulans, ait, Omni lau-
dc pura ſanctáq; celebrãdus es ô De⁹, tẽq; adeò ſan-
cti tui celebrent, opificiáq; tua vniuerſa: te omnes
angeli & electi tui per omnia ſecula prædicent. E-
quidẽ tibi gratulor, q exhilararis me, nec acciderit
mihi quod verebar, ſed q nobiſcũ clemẽter egeris,
duos vnigenitos miſeratus, [aſpuleriſq; à nobis ho
ſtem, qui nos perſequebatur.] Porrò autẽ Domine,
exhibe te benignũ his, vt vitã ſuã exigãt cum ſani-
tate & lætitia, tuáq; miſericordia,[vt ipſi te celebrẽt
pleni⁹, & ſacrificio laudis afficiãt: vnde omnib⁹ gẽ-
tibus appareat, te ſolũ eſſe Deũ per omnẽ terram.]
¶Iuſſit ergo ſeruos ſuos ſepulchrũ obruere[priuſ-
quã luceſceret: vxori autẽ præcepit vt cõuiuiũ in-
ſtrueret, vtq; viaticum omne & cibos ad iter agẽdũ
neceſſarios appararet. Duas quoq; vaccas pingues,
& quatuor arietes mactãdos curauit, epuláſq; om-
nibus vicinis ſuis atq; amicis apparãdas,]& nuptias
illis quatuordecim diebus celebrauit. Nam Raguel
¶ 4 vĩ, iureiurãdo affirmarat, nõ paſſurũ diſcedere Tobiã, &c.
ante exactos nuptiarũ dies illos [4]iureiurãdo Tobiã
adegerat, nõ diſceſſurũ,' donec ijdẽ illi quatuorde-
cim nuptiales dies fuiſſent elapſi: tum demũ acce-
pto bonorũ ſuorũ dimidio, ad patrẽ remearet in-
columis, reliquis poſt obitũ ipſius & vxoris potitu-
rus,[cuius rei & ſyngrapham fecerat.]

CAP. IX.

VOcauit ergo Raphaelẽ, [quẽ hominẽ putabat,]
Tobias, ac dixit, [Auſculta quæſo verbis meis,
¶ 1 q.d. tantũ abeſt vt æquũ ſit te mihi præſtare obſequium, aut famulari.
Si ego tibi famuler, nõ ſim dignus tua [1]prudentia:'
tamen hoc te rogo,]Adiũge tibi ſeruũ, frater Aza-
ria, & duos camelos, atq; ad Gabaelũ Raga, quæ ſũt
in Media, profectus, argẽtum ab eo[reddito ipſi chi
rographo ſuo]recipe, ipſúmq; adducito ad nuptias.
Nam deierauit Raguel me nõ diſceſſurũ: [nec poſ-
ſum iuramẽtum eius ſpernere.]Pater autẽ meus,[vt
ſcis,]dies numerat: & ſi morã[vel vnius diei]interpo
ſuero, dolorẽ ſane quàm magnũ capiet. ¶Raphael
itaq;[aſſumptis quatuor è ſeruis Raguelis, & duob⁹
camelis, Raga quæ eſt vrbs in media,]profectus eſt,
& ad Gabaelũ diuertit: cúmq; chirographũ ei exhi
buiſſet, loculos ille ꝓtulit obſignatos, atq; ipſi tra-
didit ¶Deinde[cũ Raphael eũ de reb⁹ Tobię certio-
rẽ feciſſet,] mane vnà profecti venerũt ad nuptias.
[& domũ Raguelis ingreſſi Tobiã inuenerũt diſcũ-
bentẽ: cúmq; exiliſſet, atq; inter ſe cõſalutaſſent o-
ſculo, lachrymæ Gabaelo obortæ ſunt, Deóq; gratu
labũdus, Felicẽ te reddat Deus Iſraelis, inquit: quia
fili⁹ es optimi viri, iuſti, religioſi, & in egenos be-
nefici. Felix dicatur vxor tua, parẽtẽſq; veſtri, vt fi-
lios è vobis & filios filiorũ veſtrorũ videatis in ter-
tiam vſque & quartã ætatem. Felicitatẽ conſequa-
tur ſemen veſtrũ à Deo Iſraelis per omnes ſeculo-
rum ætates regnãte. Cúmq; ſubieciſſent omnes A-
men, ad cõuiuium nuptiale cum timore Domini ce
lebrandum acceſſerunt,]& Tobias vxorem ſuam fecit grauidam.

tiæ cauſa accipio ſororem meam coniugem, ſed ſo-
la poſteritatis dilectione, in qua benedicatur nomẽ
tuum in ſecula ſeculorum. Dixit itaque Sara, Miſe-
rere nobis Domine, miſerere nobis, & conſeneſca-
mus ambo pariter ſani. ¶Et factum eſt circa pullo-
rum cantum, accerſiri iuſſit Raguel ſeruos ſuos, &
abierunt cum eo pariter vt foderent ſepulchrũ. Di-
cebat enim, Ne fortè ſimili modo euenerit ei, quo
& cæteris illis ſeptẽ viris qui ſunt ingreſſi ad eam.
Cúmq; paraſſent foſſam, reuerſus Raguel ad vxorẽ
ſuã, dixit ei, Mitte vnam ex ancillis tuis, & videat ſi
mortuus eſt, vt ſepeliã eum antequã illuceſcat dies.
At illa miſit vnã ex ancillis ſuis. Quæ ingreſſa cubi-
culum, reperit eos ſaluos & incolumes, ſecum pari-
ter dormientes. Et reuerſa, nunciauit bonũ nuntiũ:
& benedixerũt Dominũ, Raguel videlicet & Anna
vxor eius, & dixerũt, Benedicimus te Domine Deus
Iſrael, quia nõ contigit quemadmodũ putabamus.
Feciſti enim nobiſcũ miſericordiã tuã, & excluſiſti
à nobis inimicũ perſequentẽ nos. Miſertus es autẽ
duobus vnicis. Fac eos Domine plenius benedicere
te: & ſacrificiũ tibi laudis tuæ, & ſuæ ſanitatis offer-
re, vt cognoſcat vniuerſitas gẽtiũ quia tu es De⁹ ſo-
lus in vniuerſa terra. ¶Statimque præcepit ſeruis
ſuis Raguel, vt replerẽt terra foſſam quam fecerat,
priuſquã eluceſceret. Vxori autem ſuæ dixit vt in-
ſtrueret cõuiuiũ, & præpararet omnia quę in cibos
erãt iter agentibus neceſſaria. Duas quoq; pingues
vaccas, & quatuor arietes occidi fecit, & parari epu-
las omnibus vicinis ſuis, cũctiſq; amicis. Et adiura-
uit Raguel Tobiã, vt duas hebdomadas moraretur
apud ſe. De omnibus autẽ quæ poſſidebat Raguel,
dimidiã partem dedit Tobiæ, & fecit hanc ſcriptu-
ram, vt pars dimidia quæ ſupererat poſt obitũ eo-
rum, Tobiæ dominio deueniret.

CAP. IX.

TVnc vocauit Tobias angelum ad ſe, quẽ quidem
hominẽ exiſtimabat, dixitq; ei, Azaria frater,
peto vt auſcultes verba mea. Si meipſum tradã tibi
ſeruũ, non ero cõdignus prouidentiæ tuæ. Tamen
obſecro te vt aſſumas tibi animalia ſiue ſeruitia,
vadas ad Gabelũ in Rages ciuitatẽ Medorum: red-
dáſq; ei chirographũ ſuum, & recipias ab eo pecu-
niã, & roges eũ venire ad nuptias meas. Scis enim
ipſe quoniã numerat pater meus dies: & ſi tardauero
vna die plus, cõtriſtatur anima eius. Et certè vi-
des quomodo adiurauit me Raguel, cui⁹ adiuramen-
tum ſpernere nõ poſſum. ¶Tunc Raphael aſſumens
quatuor ex ſeruis Raguelis, & duos camelos, in Ra-
ges ciuitatẽ Medorũ perrexit: & inueniens Gabelum
dedit ei chirographũ ſuum, & recepit ab eo omnem
pecuniã. Indicauitque ei de Tobia filio Tobiæ, om-
nia quæ geſta ſunt: fecitq; eum ſecũ venire ad nu-
ptias. ¶Cúmq; ingreſſus eſſet domũ Raguelis, inue-
nit Tobiã diſcũbentẽ: & exiliẽs, oſculati ſunt ſe inui-
cẽ: & fleuit Gabelus, benedixitq; Deũ, & dixit, Bene-
dicat te Deus Iſrael: quia fili⁹ es optimi viri, & iu-
ſti, & timentis Deũ, & eleemoſynas facientis: & dica-
tur benedictio ſuper vxorẽ tuã, & ſuper parentes ve-
ſtros. & videatis filios veſtros, & filios filiorum ve-
ſtrorum, vſque in tertiã & quartam generationem:
ſit ſemen veſtrũ benedictũ à Deo Iſrael, qui regnat
in ſecula ſeculorũ. Cúmque omnes dixiſſent amen,
acceſſerũt ad conuiuiũ: ſed & cũ timore Domini nu-
ptiarum conuiuium exercebant.

CAP. X.

CVm verò moras faceret Tobias, cauſa nuptiarum,
ſolicit⁹ erat pater eius Tobias, dicẽs, Putas quare
moratur fili⁹ me⁹, aut quare detẽt⁹ eſt ibi? Putáſne
Gabel⁹ mortu⁹ eſt, & nemo reddet illi pecuniam?

CAP. X.

POrrò Tobias pater dies computabat ſingulos: cúmq; præſcripti peregrinationi dies eſſent exacti, nec
illi rediret,[Tobia morã cauſa nuptiarũ faciente, ſolicitus ait, Curnam moratur filius meus, aut quid
ipſum illic detinet?]Num fortè fruſtra ſunt, inquit, aut mortuus eſt Gabael, & argẽtum illi nemo reddit.

Digitized by Google

Cœpit autē cōtriſtari nimis ipſe & Anna vxor eius cum eo: & cœperūt ambo ſimul flere, eò q die ſtatuto minime reuerteretur filius eorū ad eos. Flebat igitur mater eius irremediabilibus lachrymis, atq; dicebat, Heu heu me fili mi, vt quid te miſim⁹ peregrinari, lumen oculorum noſtrorū, baculū ſenectutis noſtræ, ſolatiū vitæ noſtræ, ſpem poſteritatis noſtræ? Omnia ſimul in te vno habentes, te nō debuimus dimittere ire à nobis. Cui dicebat Tobias, Tace, & noli turbari: ſanus eſt filius noſter: ſatis fidelis eſt vir ille cū quo miſimus eum. Illa autē nullo modo cōſolari poterat, ſed quotidie exiliens circūſpiciebat & circuibat vias omnes per quas ſpes remeādi videbatur, vt procul videret eum, ſi fieri poſſet, venientē. ¶ At verò Raguel dicebat ad generū ſuū, Mane hic, & ego mittā nūtium ſalutis de te ad Tobiam patrē tuum. Cui Tobias ait, Ego noui quia pater meus & mater mea modo dies cōputāt, & cruciatur ſpirit⁹ eorū in ipſis. Cúmq; verbis multis rogaret Raguel Tobiā, & ille eum nulla ratione vellet audire, tradidit ei Sarā, & dimidiam partem omnis ſubſtantiæ ſuæ in pueris, in puellis, in pecudibus, in camelis, & in vaccis, & in pecunia multa: & ſaluum atque gaudentē dimiſit eū à ſe, dicens, Angelus Domini ſanctus ſit in itinere veſtro, perducátque vos incolumes, & inueniatis omnia rectè circa parentes veſtros, & videant oculi mei filios veſtros priuſquā moriar. Et apprehendētes parentes filiam ſuā, oſculati ſunt eam, & dimiſerūt ire: monentes eam honorare ſoceros, diligere maritū, regere familiam, gubernare domum, & ſeipſam irreprehenſibilem exhibere.

CAP. XI.

Cumque reuerterentur, peruenerūt ad Charan quæ eſt in medio itinere cōtra Niniuen, vndecimo die. Dixitq; angelus, Tobia frater, ſcis quemadmodū reliquiſti patrē tuum. Si placet itaque tibi, præcedamus, & lēto gradu inſequātur iter noſtrum familiæ, ſimul cū coniuge tua, & cum animalibus. Cúmque hoc placuiſſet vt irēt, dixit Raphael ad Tobiā, Tolle tecū ex felle piſcis: erit enim neceſſariū. Tulit itaque Tobias ex felle illo, & abierūt. ¶ Anna autem ſedebat ſecus viā quotidie in ſupercilio mōtis, vnde reſpicere poterat de lōginquo. Et dum ex eodem loco ſpecularetur aduētum eius, vidit à longe, & illico agnouit venientē filium ſuū: currēnſq; nunciauit viro ſuo, dicens, Ecce venit fili⁹ tuus. ¶ Dixitq; Raphael ad Tobiā, At vbi introieris domum tuā, ſtatim adora Dominum Deū tuum: & gratias agens ei, accede ad patrem tuū, & oſculare eum. Statimq; lini ſuper oculos ei⁹ ex felle iſto piſcis, quod portas tecū. Scias enim quoniā mox aperientur oculi eius, & videbit pater tuus lumen cæli, & in aſpectu tuo gaudebit. ¶ Tunc præcucurrit canis, qui ſimul fuerat in via: & quaſi nūtius adueniens, blādimento ſuæ caudæ gaudebat. Et conſurgens cæcus pater eius, cœpit offendens pedibus currere: & data manu puero, occurrit obuiam filio ſuo. Et ſuſcipiens oſculatus eſt eum cum vxore ſua, & cœperunt ambo flere præ gaudio. Cúmque adoraſſent Deum, & gratias egiſſent, conſederunt. ¶ Tunc ſumens Tobias de felle piſcis, liniuit oculos patris ſui. Et ſuſtinuit quaſi dimidiā ferè horam: & cœpit albugo ex oculis eius, quaſi membrana oui, egredi.

Cōtriſtatus eſt ergo vehemēter ſvnà cū vxore, & flere cœperūt ambo, q fili⁹ ipſorū die cōſtituto nō rediiſſet,] dixitq; ei vxor, Actum eſt de filio, quandoquidē moram fecit. cūmq; lamentari cœpiſſ lachrymis irremediabilibus,] ſimul ac, Nihil iam mihi ſtudio eſt, inquit, mi fili: quandoquidē amiſi te lumen oculorū meorū, ſſcipionē ſenectutis noſtræ, vitæq; ſolatiū, & ſpem noſtræ poſteritatis. Heu me, heu mi fili, quare te peregre miſimus? omnia nobis erāt in te ſita: te à nobis dimittere nō debebamus.] At Tobias, Deſine, inquit, ne ſis ſollicita: eſt enim incolumis, ſſatis fidus eſt vir ille, quē vnà cū eo miſimus.] Cui illa, Tace, inquit, ne me ludifices: fili⁹ meus interiit: ſnec admittebat vllā cōſolationem.] Egrediebatur autē quotidie foras in viam qua diſceſſerāt, ſ& quacūq; remeandi ſpes dabatur, circūſpiciebat, an procul videre poſſet venientē:] cibū nō ſumebat interdiu, noctéſq; totas filiū ſuū Tobiā deflebat indeſinēter, donec quatuordecim dies illi nuptiarum quos eū illic acturū eſſe Raguel iurarat, elapſi ſūt. ¶ Ibi tū Tobias Raguelí, Dimitte me, ait: quoniā parētes mei iā deſperāt ſe me viſuros. Verū ſocer hortabatur eū, Mane apud me, & ego ad patrē tuū mittam, qui faciāt eū de reb⁹ tuis certiorē. Rurſum Tobias, Nequaquā, inquit: ſed ad patrem me dimitte. ſNā ſcio parentes meos cōputare dies, & animo valde cruciari. Ita quiuis Raguel multis verbis oraret Tobiā, nulla tamen ratione perſuadere illi potuit.] Exurrexit ergo Raguel, & cum ei Saram vxorē ipſius cū dimidio facultatum tam mācipiorum & iumentorū, quàm argēti tradidiſſet, bene ominando dimiſit eos, dicēs, Deus cæleſtis deducat vos feliciter, ſ& videant oculi mei liberos veſtros,] priuſquā ego moriar. ſAngelus Domini ſanctus adſit vobis comes itineris, & deducat vos incolumes, vt res parentū veſtrorum omnes integro ſtatu reperiatis.] Filiæ autē ſuæ hæc dixit, Honora ſoceros tuos, qui nūc parētes tui ſunt, & fac nuntium de te bonum accipiam. ſMaritū tuum ames, cures familiā, & domū excolas, téque ipſam exhibeas inculpatā.] ſimul eos oſculatus eſt. Inſuper autē [1]Edna [1]ſic eſt Tobiam allocuta, Reducē te faciat, chare frater, Dominus ille cæleſtis, & det mihi videre liberos tuos è Sara filia mea, vt coram ipſo gaudeā. Ecce cōcredo tibi filiam meā tanquā depoſitum, vt ne tractes eam moleſtius. Poſt hæc profectus eſt Tobias Deo gratulās, quòd iter proſperū ſibi cōceſſiſſet. Cūmq; vale dixiſſet Raguelí & [2]Ednæ vxori eius, perrexit, donec ſitinere faciūdo vndecimo die Charan, quæ eſt in medio itinere verſus] Niniuē propinquarēt.

¶1 Al, Anna

¶2 Al, Annæ

CAP. XI.

Tum Raphael dixit Tobiæ, Scis frater vt patrē tuū reliqueris. ſSi itaq; tibi videtur,] præcurramus vxorē tuā, & domū præparemus: ſfamilia verò cū coniuge tua & iumētis noſtra veſtigia lento gradu ſequatur.] Cæterū vt fel piſcis ad manū habeas, ſvtpote vſui nobis futurū.] Itaq; prægreſſi ſūt, & canis eos ponè ſecut⁹. ¶ Anna vero ſedebat ſſecūdū viā quotidie in ſupercilio mōtis, vnde procul poterat intueri,] filium ſuū proſpectu in viam petens, & venientē eum cōſpicata, ſvt agnouit primū,] patri eius renūtiauit, Ecce fili⁹ tuus aduenit vnà cū homine qui comes ei profect⁹ eſt. ¶ Porrò Raphael, Equidem ſcio, inquit, patrē tuum viſum eſſe recuperaturum. Itaq; tu ſdomū tuā primum ingreſſus, vbi Dominum Deū tuum ſalutaris, actiſque ei gratiis ad patrē acceſſeris, oſculatus eum, quod habes apud te] fel hoc oculis eius illine, & cōpunctus ille detritu abolebit albugines, ſprotinúſq; illuſtratis oculis ſuis pater tuus lumen cæli] & te videbit. Accurrens autē Anna ſe in collum filii ſui cōiecit, dicens, Poſtquā te vidi fili, dehinc iā mori cōtēta ſum: & ambo cōplorauerūt. ¶ ſCanis verò qui viā vnà cū illis cōfecerat, præcurrit, & quaſi nūtio veniēs blādimēto caudæ gratulabatur.] Et Tobias ſmanu puero permiſſa, obuiā filio] progrediebatur ad fores offenſans, filiūſq; accurrēs eū apprehēdit: ſquē ille cōplex⁹, itidē vt vxor, oſculatus eſt lachrymis præ gaudio obortis: cūmq; Deū adoraſſent, gratiis actis cōſederūt. ¶ Tū felle in oculos patris aſperſo, [1]iuſſit eum bono eſſe animo, ſcirciter ſemihoram expectās.] Cūmq; oculi cōpungi ſibi cœpiſſent, cōfricuit eos, donec ab hirquis albugines inſtar ſquamarum ſ& membranarum oui] receſſerunt:

¶1 λέγων

Digitized by Google

ſquas cū Tobias cōprehenſas ab oculis eius auulſiſ-
ſet, viſum ille recepit.] Ibi cū filiū ſuū cōſpicatus,
collū ei⁹ amplexu petijt, ſimul ac. [Deum vnà cum
vxore, præſentibúſq; omnibus collaudās,] Celebrā-
dus es, ô Deus, inquit, nomēnq; tuū in æuum prædi
candū eſt: & beati ſancti angeli tui vniuerſi. quoniā
me flagellaſti, & idē miſeratus es. q ecce filiū meū
Tobiā aſpicio. Lætus itaq; ingreſſus filius ipſius pa
tri narrauit ſomnia beneficia Dei per hominē illū
itineris ſui ducē ſibi præſtita, &] quæ in Media ma-
gnifica cōtigiſſet. ¶ Tobias ergo [poſt ſeptē dies, cū
Sara & omnis familia cū ſaluis pecoribus ac came-
lis, & cū multa pecunia, etiā illa à Gabaelo recepta
aduenirēt,] obuiā nurui ſuæ Deo gratulās ad portā
Niniues egreſſus eſt, mirātibus qui videbāt ipſum
eūtem, q viſum recepiſſet. Ipſe vero palàm teſtaba
tur omnibus Deū ſui miſertū eſſe: cúmq; nurui ſuæ
propinquaſſet, ſalutauit ei his verbis, Saluus ſit ad-
uētus tuus ô filia. Deo primū gratulor, qui te per-
duxit ad nos, tū etiā [1]tuis parentibus.' Attulit autē
gaudiū hæc res fratribus, qui Niniue erant omni-
bus. & aduenerūt [2]Achia-harus & Naſbas' filius fra-
tris ipſius [gratulatum de omnibus beneficijs quæ
Deus in ipſum cōtuliſſet,] nuptiæq; Tobiæ cū læti-
tia ſeptē diebus celebratæ ſunt. CAP. XII.

¶1 ὁ πα-τὴρ σου, καὶ ἡ μητήρ σου.

¶2 Al. Achior & Nabath.

POrrò Tobias vocato filio ſuo Tobia, Deſpice, in-
quit, fili mercedē homini qui te comitatus eſt,
atq; etiā opus auctario fuerit. At ille, Nihil grauor,
inquit, pater ei dare eorū quę attuli dimidiū. [Nam
quod præmiū demus ei? aut quid beneficijs ipſius
dignū poſſimus ei rependere?] quandoquidē me tibi
reduxit incolumē, & vxoris meæ curā habuit, [fe-
citque me ipſius cōpotem, deinde abacto dæmone,
gaudiū attulit parētibus eius, & me è faucibus pi-
ſcis eripuit,] atq; attulit argentū meū [à Gabaelo,]
tibiq; ſanitatē reſtituit, [& effecit vt lumē cœli vi-
deres, ſumúſq; adeò per eū bonis omnibus locuple
tati. Quid poterimus illi referre dignū his? Peto er
go abs te mi pater, vt roges eum an forte dignetur
dimidiū eorū quæ allata ſunt accipere.] Tū ſenex,
Iure debetur ei, inquit: atq; angelo acceršito, Acci-
pito dimidiū, ait, omniū quæ attuliſtis, & ſalu⁹ ito.
¶ Et ille ſeuocatis ſeorſum ambob⁹, Deum celebra-
te, inquit, ipſique gratulamini: magnificē prædica-
te eum. & coram viuis omnibus quæ vobis præſti-
terit fatemini. Præclara res eſt prædicare Deū, & no
men ipſius extollere. Quamobrē facta Dei honori-
ficis celebrate ſermonib⁹, nec dubiteris ei laudes a-
gere. Arcana regis cælaſſe pulchrū eſt: cōtrà verò o-
pera Dei palàm proferre honorificū. Si quod bonū
eſt exercueritis, malū vobis non accidet. Bonæ ſunt
preces quæ cū ieiunio, benignitate & iuſtitia cōiū-
ctæ ſunt. Parū cū iuſtitia ſatius eſt, q̃ multū cū in-
iuſtitia.[1]Beneficentiā exercere'præſtat, q̃ aurū the-
ſauro recōdere.[2]Beneficētia vindicat à morte,' om-
néq; peccatū expiat [atq; impetrata venia perducit
ad vitā æternā.] Qui[3]exercēt beneficentiā & iuſtitiā,
vitā plenā cōſecuturi ſunt: ſceleroſi verò ſuæ ipſo-
rū vitæ ſunt inimici. Haud ego vos quicquā cælaue
ro, [ſed dicā quod verū eſt.] Dixi autē, arcana regis
cælaſſe pulchrum eſſe: cōtrà verò opera Dei palàm
protuliſſe honorificū. Ego cū tu [lachrymans, nurúſque tua Sara oraretis, memoriam precū veſtrarū co-
ram illo Sācto retuli: cúmq; defunctos ſepelires, ego tibi ſimiliter aderā: cū item exurgere te nō pigrū
deſertóq; prandio tuo ad ſabſcondēdū interdiu noctúq;] cōtumulandū defunctū abire, beneficiū tuū m
nequaquā latuit, ſed apud te præſens aderā. [Sed quia Deo gratus eras, neceſſe fuit vt tētatione proba-
ris.] Itaq; me nunc Deus ad medēdū tibi, ſimul & ad Sarā nurū tuā [ſcatodæmone liberandā] demiſit. Ego
ſum Raphael vn⁹ è ſeptē ſanctis angelis, qui preces ſanctorū referūt, & illius ſanctæ maieſtatis ſunt a
ſſeclæ. Tū illi perturbati ſunt ambo, proniq; prociderūt metu conſternati. At ille, Ne metuatis, inquit, quo-
niam res veſtra tranquilla erit, ſed Deo gratulamini, quia nō veni mea gratia, ſed eiuſdem Dei veſtri vo-
lūtate, quapropter ipſum celebrate in omne æuū. Omnib⁹ diebus ſpectrū vobis exhibui, neq; enim ede-
bam aut bibebā, ſed vobis ita viſum eſt: [nā ego cibo potúq; ſub aſpectū cadētibus nō vtor.] Nūc ergo agi
te Deo gratias, [nā ego aſcēdo ad eū qui miſit me,] & ſcripſeis quæ geſta ſunt mādare omnia. Porrò cū ſe
rexiſſent, nec vſquā iam ille cōpareret, [in faciē proſtrati per tres horas Deum laudarunt: cúmq; emer-
ſiſſent,] opera Dei magna & admirāda celebrauerūt, ſimul & quo pacto viſus eſſet ipſis angelus Domini.

¶1 vl, erogare i pauperes. Hebraicus codex habet צדקה vt & in sequēti verſu.

¶2 Iuſtitia enim vindicat à morte, &c.

¶3 vl, Qui erogant in pauperes, &c.

Quā apprehēdens Tobias traxit ab oculis eius, ſta-
timq; viſum recepit. Et glorificabāt Deū, ipſe vide-
licet & vxor eius, & oēs qui ſciebāt eū. Dicebátq; To
bias, Benedico te Domine Deus Iſrael, quia tu caſti-
gaſti me, & tu ſaluaſti me: & ecce, ego video Tobiā
filiū meū. ¶ Ingreſſa eſt etiā poſt ſeptē dies Sara v-
xor, filij ei⁹, & ois familia & pecora ſana, & cameli,
& pecunia multa vxoris, ſed & illa pecunia quā re-
ceperat à Gabelo: & narrauit parētib⁹ ſuis ōnia be-
neficia Dei quæ feciſſet circa eū per hominē qui eū
duxerat. Venerúntq; Achior & Nabath conſobrini
Tobiæ, gaudētes ad Tobiam, & cōgratulantes ei de
omnibus bonis quæ circa illum oſtenderat De⁹. Et
per ſeptem dies epulantes, omnes cum gaudio ma-
gno gauiſi ſunt. CAP. XII.

TVnc vocauit ad ſe Tobias filiū ſuum, dixitq; ei,
Quid poſſumus dare viro iſti ſancto, qui venit
tecū? Reſpōdēs Tobias, dixit patri ſuo, Pater, quam
mercedē dabimus ei? aut quid dignū poterit eſſe be
neficijs ei⁹? Me duxit & reduxit ſanū, pecuniā à Ga
belo ipſe recepit, vxorē ipſe me habere fecit, & dę-
moniū ab ea ipſe cōpeſcuit, gaudiū parētib⁹ ei⁹ fe-
cit, meipſum à deuoratione piſcis eripuit, te quoq;
videre fecit lumē cæli, & bonis oībus per eū repleti
ſumus. Quid illi ad hæc poterimus dignū dare? Sed
peto te pater mi, vt roges eū, ſi forte dignabitur me-
dietatem de oībus quæ allata ſunt, ſibi aſſumere. Et
vocātes eū, pater ſcilicet & fili⁹, tulerūt eū in parte,
& rogare cœperūt vt dignaretur dimidiā partē om-
niū quæ attulerāt, acceptā habere. ¶ Tunc dixit ei
occulte, Benedicite Deū cæli, & corā oīb⁹ viuētib⁹ cō
fitemini ei, quia fecit vobiſcū miſericordiā ſuā. Et-
enim ſacramētū regis abſcōdere, bonū eſt: opera au
tē Dei reuelare & cōfiteri, honorificū eſt. Bona eſt
oratio cū ieiunio & eleemoſyna magis q̃ theſauros
auri recōdere. quoniā eleemoſyna à morte liberat.
& ipſa eſt quæ purgat peccata, & facit inuenire mi
ſericordiā & vitā æternā. Qui autē faciūt peccatū &
iniquitatē, hoſtes ſunt animæ ſuæ. Manifeſto ergo
vobis veritatē, & nō abſcōdā à vobis occultū ſermo-
nē. Quādo orabas cū lachrymis, & ſepeliebas mor-
tuos, & derelinquebas prādiū tuū: & mortuos abſcō
debas per diē in domo tua, & nocte ſepeliebas eos,
ego obtuli orationē tuā Domino. Et quia acceptus
eras Deo, neceſſe fuit vt tētatio probaret te. Et nūc mi-
ſit me dominus vt curarē te, & Sarā vxorē filij tui à
dæmonio liberarē. Ego enim ſum Raphael angel⁹
vn⁹ ex ſeptē, qui aſtamus ante Dominū. Cúmq; hæc
audiſſent, turbati ſunt, & tremētes ceciderūt ſuper
terrā in faciē ſuā. Dixitq; eis angel⁹, Pax vobis, no-
lite timere. Etenim cū eſſem vobiſcū, per voluntatem
Dei erā: ipſum benedicite, & cātate illi. Videbar qui-
dē vobiſcū manducare, & bibere: ſed ego cibo inuiſi-
bili, & potu, qui ab hoīb⁹ videri nō poteſt, vtor. Tem-
pus eſt ergo vt reuertar ad eū qui me miſit: vos au-
tem benedicite Deū, & narrate omnia mirabilia e-
ius. Et cū hæc dixiſſet, ab aſpectu eorū ablatus eſt, &
vltrà eum videre nō potuerunt. Tunc proſtrati per
horas tres in faciem, benedixerunt Deum: & exur-
gentes narrauerunt omnia mirabilia eius.

Digitized by Google

CAP. XIII.

APeriēs autē Tobias ſenior os ſuū, benedixit Dominū, & dixit, Magnus es domine in æternū, & in omnia ſecula regnū tuū: quoniā tu flagellas, & ſaluas: deducis ad inferos, & reducis: & nō eſt qui effugiat manū tuā. Cōfitemini Domino filij Iſrael, & in cōſpectu gētiū laudate eū: quoniā ideò diſperſit vos inter gētes, quæ ignorāt eū, vt vos enarretis mirabilia eius, & faciatis ſcire eos quia nō eſt alius Deus omnipotēs præter eū. Ipſe caſtigauit nos propter iniquitates noſtras, & ipſe ſaluabit nos propter miſericordiā ſuā. Aſpicite ergo quæ fecit no-
B biſcum, & cū timore & tremore cōfitemini illi: regémq; ſeculorū exaltate in operibus veſtris. Ego autem in terra captiuitatis meæ cōfitebor illi: quoniā oſtēdit maieſtatē ſuā in gētem peccatricē. Conuertimini itaq; peccatores, & facite iuſtitiā corā Deo, credētes q faciat vobiſcū miſericordiam ſuā. Ego autem, & anima mea in eo lætabimur. Benedicite Dominū omnes electi eius: agite dies lætitiæ, & cōfitemini illi. ¶Ieruſalē ciuitas Dei, caſtigauit te Domi-
C nus in operibus manuū tuarū. Cōfitere Domino in bonis tuis, & benedic Deum ſeculorū, vt reædificet in te tabernaculū ſuū, & reuocet ad te omnes captiuos, & gaudeas in omnia ſecula ſeculorū. Luce ſplēdida fulgebis, & omnes fines terræ adorabūt te. ¶Nationes ex lōginquo ad te venient: & munera deferentes, adorabūt in te Dominū, & terrā tuā in ſanctificationē habebūt. Nomen enim magnū inuocabunt in te. Maledicti erūt qui contēpſerint te: & condemnati erunt omnes qui blaſphemauerint te: benedictiq; erūt qui ædificauerint te. Tu autē lætaberis in
D filijs tuis, quoniā omnes benedicentur, & cōgregabūtur ad Dominū. Beati omnes qui diligunt te, & qui gaudēt ſuper pace tua. Anima mea benedic Dominum, quoniā liberauit Ieruſalē ciuitatem ſuā à cunctis tribulationib⁹ ei⁹, Dominus Deus noſter. Beat⁹ ero, ſi fuerint reliquiæ ſeminis mei ad vidēdā claritatē Ieruſalē. ¶Portę Ieruſalē ex ſapphiro & ſmaragdo ædificabūtur: & ex lapide pretioſo omnis circuitus murorū eius. Ex lapide cādido, & mūdo omnes plateæ ei⁹ ſternentur: & per vicos ei⁹ hallelu-ia cātabitur. Benedict⁹ Dominus, qui exaltauit eā, vt ſit regnū ei⁹ in ſecula ſeculorū ſup eā. Amē. CAP. XIIII.

ET cōſummati ſunt ſermones Tobiæ. Et poſtquā illuminatus eſt Tobias, vixit annis quadragintaduob⁹, & vidit filios nepotū ſuorū. Cōpletis itaq; annis centū duobus, ſepultus eſt honorifice in Niniue. Quinquaginta nāq; & ſex annorū lumē oculorū amiſit: ſexagenarius verò recepit. Reliquū vero vitæ ſuæ in gaudio fuit, & cū bono profectu timoris Dei perrexit in pace. ¶In hora autē mortis ſuæ vocauit ad ſe Tobiā filiū ſuum, & ſeptē iuuenes filios ſuos nepotes ſuos, dixitque eis, Propè erit interitus Niniue. non enim excidit verbū Domini: & fratres noſtri qui diſperſi ſunt à terra Iſrael, reuertentur ad eā. Omnis autē deſerta terra eius replebitur, & domus Dei, quæ in ea incenſa eſt, iterū reædificabitur: ibique reuertentur omnes timentes Deum,

CAP. XIII.

SCripſit autē Tobias [ſenior pronunciatā ore ſuo] [1]meditationē gratulatoriā his verbis, Celebrandus eſt Deus ille viuus in æternū, ſimul & regnum ipſius [omnibus ſæculis.] Quoniam ipſe flagellat & miſeratur: deducit ad inferos, & reducit, nec eſt qui manū eius effugiat. Huic laudes agite vos poſteri Iſraelis corā gentibus, quoniā ipſe vos diſperſit in eas. [2]Ibi enarrate' magnificētiam ipſius, & eū apud omnes viuos extollite, [ac docete nullū eſſe alium Deum omnipotentē quàm ipſum.] Nam ipſe Dominus & Deus noſter eſt, ipſe pater noſter per omnia ſæcula. Propter noſtram iniuſtitiā flagellabit nos, rurſúmq; miſerabitur, & nos ex omnibus gētibus, inter quas diſperſi ſumus, congregabit. Si toto corde, totóque animo ad eū cōuerſi fueritis, vt integritati corā eo detis operam, ipſe quoq; ſe cōuertet ad vos, nec faciē ſuam à vobis auertet, ſed quę vobiſcū agat, videbitis. Gratulamini ipſi pleno ore veſtro, Dominū iuſtitiæ celebrate [cū timore ac tremore, operibúſq; veſtris] extollite regē æternitatis. Ego certe in terra captiuitatis meæ laudes agā ipſi, gētiq; peccatis deditæ potētiā ei⁹ & magnificētiā ediſſerā. In viā redite ſceleroſi, & exercete corā ipſo iuſtitiā. Quis ſcit an voluntatē adijciat ad vos, tribuátq; vobis veniā? Ego extollā Deū meū, & animus me⁹ regi cæli gratulabitur. Omnes magnificētiā ipſi⁹ prædicēt, [dies lætos celebrēt,] & laudes agāt ei nomine iuſtitiæ. Te Hieroſolyma ſacroſancta ciuitas propter facta [3]filiorū tuorum' flagellabit, iuſtorúmq; filios denuo miſerabitur. Cōmemora bonitatē Domini, regémq; ſæculorū celebra, vt rurſum extruatur in te tabernaculū eius cū lætitia, & captiuos tuos exhilaret in te, atq; calamitoſos in gratiam recipiat in omnes ſæculorū ætates. [Luce ſplendida fulgebis, & omnes fines terræ adorabūt te.] Ad nomē Domini Dei plurimæ gētes è longinquo aduenient, afferētes donaria manib⁹, donaria regi cæleſti. Nationes crebræ laudabūt te, tibiq; gratulabūtur. [Adorabūt in te Dominū, terrámq; tuā habebūt cōſecratā: nomen enim magnum in te inuocabūt.] Omnes oſores tui merebūtur execrationē, [& damnationē omnes impiè cōtumelioſi in te,] omnes autē amātes te felicitatē ſempiternam. Lætare & exulta ſuper filijs iuſtorū: quoniā [fortunati] Dominū iuſtorū celebraturi cōuenient. O beatos diligētes te, vt qui voluptatē tranquillitatis tuæ percepturi ſint. Beati qui ſuper flagris, quæ paſſa es, indoluerūt: quoniā tua cauſa gaudebūt cū viderint omnē gloriam tuā, & in æternū lætabuntur. Anima mea Deum regē illum magnū prædicet, [quoniā Hieroſolymā ciuitatē ſuā liberauit cunctis afflictionibus ipſius, dominus ille Deus noſter. Beatus fuero, ſi reliquię ſeminis mei ſuperauerint, quæ videāt claritatē Hieroſolymæ.] quoniā Ieruſalē ſapphiro & ſmaragdo lapidibúſq; pretioſis ædificabitur. Auro puro cōſtruentur muri tui cū arcibus & propugnaculis, & plateæ Hieroſolymę beryllo, carbunculo, lapide [4]Ophirio.' Omnes vici eius Halleluia cōcinēt, & laudes agētes, Celebrādus Deus, inquient, qui eā per omnia ſæcula ſublimē cōſtituit,

[vt regno potiatur per omnia ſæcula. Amen.] Atq; hic finem fecit Tobias gratulādi. CAP. XIIII.

CÆterum annos natus erat quinquagintaocto cū amiſit viſum, & eūdem poſt exactos annos 'octo' recepit, [vixitq; poſtquā cæcitate liberatus eſt, annos quadragintaduos: & completis annis cētum duobus, Niniue honorifice ſepultus eſt.] Porrò ſubleuabat inopes, & pergebat Dominū Deum religioſe colere atq; celebrare. Cum autē ad ſummā ſenectutem perueniſſet, [ſub horā mortis] vocato filio ſuo, & [1]ſex' ex eo nepotibus, Aſſume filios tuos, inquit, ô fili, (nam ecce [illegible] ui, & iam exceſſui vitæ vicinus ſum,) & commigra in Mediam, mi fili. [Prope iam adeſt cum interibit Niniue, neq; enim verbum Domini inciderit.] Nam [1]perſuaſa habeo' quæ Ionas propheta de Niniue vaticinatus eſt, vt euertēda ſit: in Media vero res fore ad tēpus pacatiores. Quinetiam fratres noſtros in orbē ex opima terra eſſe diſijciēdos, deſolādámque Hieroſolymam, & in ea concrematā ædem Dei, ad tempus deſerēdam. Rurſum autē Deum miſeratū illos reducturū in patriam, vbi tēplum extruant, priori tamē diſſimile, cū impletū fuerit tēpus illius, quo exacto paſſim redeāt è captiuitate, qui magnifice Hieroſolymā ædificent: cū ædes illa Dei præclara ad omnes ætates ſeculorū ſtructura cōdetur in ea, quēadmodū de ipſa vaticinati ſūt prophetæ,

¶1 תפלה precationē ſignificat, & omnē de rebus diuinis cōſultationē, meditationē, ac diſputationem, à פלל iudicauit.

¶2 Al, vt ibi enarretis.

¶3 Al, manuum tuarum

¶4 Alicubi, σωφειρ vertunt Septuaginta, quod Heb. eſt Ophir.

¶1 Al, ſex

¶1 Al, ſeptem

¶1 Vl, intellexi

ſvm omnes gẽtes ſe conuertent ad Dominũ Deum
ſyncera religione colendũ, ſimulachráq; ſua defo-
dient,ſac Hieroſolymã venient habitatũ:]cum Do-
minũ celebrabũt omnes nationes,Deóque populus
ipſius gratulabitur,cũ Dominus populum ſuũ eue
xet, & omnes Domino Deo integritate iuſtitiáque
gratificantes,benignitatẽmq; præſtantes fratribus
ſuis lætabũtur.¶Quamobrẽ nunc,ô fili,excedas Ni
niue. nã eueniẽt omnino quæ prædixit Ionas pro-
pheta,ſ& video fore vt interitũ afferat ipſi ſua ini-
quitas.] Tu vero legem preceptáque ſerues,& mi-
ſericordem te præbeas & iuſtum,vt bene tecũ aga-
tur. ſDeum in memoria habeas,& eum omni tem-
pore ſummóque ſtudio celebres.] Me autẽ honeſtẽ
ſepelias,& matrem tuam mecum,nec Niniue diu-
tius moremini. Cogita fili,quomodo nutritiũ ſuũ
Achiacharum tractarit Aman, quomodo eũ ex lu-
ce deduxerit in tenebras, & quam ei gratiam retu
lerit:cæterum Achiacharũ eſſe ſeruatum, vicem ve
ro relatam illi,vt in tenebras ipſe deſcenderet. Ma
naſſes exercuit miſericordiã,& euaſit è laqueo mor
tifero,quem ipſi defixerãt, Aman autem incidit in
laqueum,ac periit.Quare nunc vide fili,quid faciat
miſericordia,& qualem ſe liberatricẽ iuſtitia præ-
beat.¶Hæc cum dixiſſet,animã expirauit in lecto,
ætate annorum centũ quinquagintaocto: & ille ho
norificẽ ſepeliuit ipſum,atque item Annam cum mortem obiiſſet, ſepulchro patris mandauit: ipſe au-
tem vnà cum vxore liberiſque ſuis ad Raguelem ſocerũ ſuum migrauit Ecbatana.Cúmq; honorificẽ cõ-
ſenuiſſet,ſoceris ſuis,ſquos admodũ ſenes inuenerat,officiiſque fuerat proſecutus,] mortuis,glorioſéque
ſepultis,facultatũ ipſorum ſimul & paternarũ relictus hæres,annos[1]centum viginti ſeptẽ habens Ecba-
tanis,quæ eſt vrbs Mediæ,defunctus eſt,ſpoſtquam vidit nepotes ſuos in quintam vſq; ætatem.] Audiuit
autẽ priuſquam moreretur interitũ Niniues,quæ à Nabuchodonoſore & Aſſuero capta eſt, & ante obitũ
ſuum ſuper ea gauiſus eſt. ſOmnis autẽ cognatio & progenies ipſius in probitate vitæ,ſanctiſque ſtudiis
perſtitit,adeò vt tam apud Deum quàm apud homines,omnĩſque incolas terræ eſſent gratioſi.]

& relinquẽt gẽtes idola ſua,& venient in Ieruſalẽ,
& inhabitabunt in ea:& gaudebũt in ea omnes re-
ges terræ,adorantes Regem Iſrael. ¶Audite ergo
filii mei patrem veſtrum: ſeruite Domino in veri-
tate,& inquirite vt faciatis quæ placita ſunt illi: &
filiis veſtris mandate vt faciant iuſtitias & eleemo-
ſynas,vt ſint memores Dei,& benedicant eũ in om
ni tẽpore in veritate,& in tota virtute ſua.¶Nunc
ergo filii audite me,& nolite manere hic: ſed qua-
cũque die ſepelieritis matrem veſtram circa me in
vno ſepulchro, ex eo dirigite greſſus veſtros vt ex-
eatis hinc.Video enim quia iniquitas eius finẽ da-
bit ei.¶Factum eſt autem poſt obitum matris ſuæ,
Tobias abſceſſit ex Niniue cum vxore ſua,& filiis,
& filiorum filiis,& reuerſus eſt ad ſoceros ſuos.In-
uenítque eos incolumes in ſenectute bona : & cu-
ram eorum geſſit , & ipſe clauſit oculos eorum: &
omnem hæreditatẽ domus Raguelis ipſe percepit:
viditque quintam generationem,filios filiorũ ſuo-
rum.Et completis annis nonagintanouem in timo
re Domini cum gaudio ſepelierunt eum.Omnis au
tem cognatio eius , & omnis generatio eius in bo-
na vita, & in ſancta conuerſatione permanſit , ita
vt accepti eſſent tam Deo, quàm hominibus,& cun
ctis habitantibus in terra.

Liber Iudith.

CAP. I.

CVM Arphaxadſperdomitis multis gẽtibus,]
regnũ Medorum teneret Ecbatanis,& lapidi-
bus ternos cubitos latis, longiſq; ſenos cubi-
tos, cæſimque deformatis murũ altitudine cubito-
rum ſeptuaginta,[1]quinquaginta[1] vero cubitorũ la-
titudine Ecbatanis circũdediſſet,turres item in por
tis ipſius cẽtenorum cubitorũ ad [2] ſexagenos cubi-
tos[2]latitudinis fundatas extruxiſſet ſingulas:cúmq;
portas ipſius latitudine quadragenos cubitos,ad fa
cilem exitũ potentiſſimis copiis ſuis,ordinibúſque
reditum præbendum,patentes extuliſſet ad ſeptua
genorum cubitorum altitudinem.¶ſIamque quaſi
confirmatus exercitus ſui potentia, magnificẽtiá-
que quadrigarum ſuarum gloriaretur:] Nabucho-
donoſor rex anno regni ſui duodecimo, quo in vr
be ampliſſima Niniue dominabatur , bello regem
eundem Arphaxad adortus eſt in campo illo ſpa-
tioſo,qui eſt in finibus Ragau. Cõſociarunt autem
ei ſe omnes incolæ montanæ regionis,& qui acco-
lebant Euphratem, Tibrim, Hydaſpen, & campum
Arioch regis Elymeorum,multæque gentes natio-
nis Gelod iunxere copias . Nabuchodonoſor vero
rex Aſſyriorum ſauctus imperio , & animo elatus]
accerſiuit omnes incolas Perſidis,tractũmque occi-
dentalem tenentes omnes,habitatores Ciliciæ,Da-
maſci,Libani & Antilibani,tum omnes agentes in
ora maritima,gentéſque colẽtes Carmelum, ſ& Ce
dar,] & Galaad, & ſuperiorem Galilæam , & latum
agrum Eſdrelon, & item omnes in Samaria,eiúſque vrbibus,tránſque Iordanem. Hieroſolymam vſque
& Bethauen,& Chellus,& Cades,& fluuium Ægypti,& Taphnes,& Rameſſe,& vſque ad omnem terram
Geſem ſedes habentes,vltra Tanim vſque Memphimque, omnẽſque adeò incolas Ægypti vſque ad fines
Æthiopiæ pertinentes . Omnes tamen illi terrarum iſtarum habitatores mandatum Nabuchodonoſo-
ris regis Aſſyriorum fruſtrati ſunt , nec arma cum eo conſociarunt , quòd non metuerent ipſum , ſed
vt virum vnicum deſpicerent:quapropter legatos eius infecta re ignominioſẽ à conſpectu ſuo remiſere.

CAP. I.

ARPHAXAD itaque rex Medorum ſubiu-
gauerat multas gentes imperio ſuo , & ipſe
ædificauit ciuitatẽ potentiſſimam, quam ap
pellauit Ecbatanis. Ex lapidibus quadratis & ſectis
fecit muros eius in altitudinem cubitorũ ſeptua-
ginta,& in latitudinem cubitorum triginta:turres
verò eius poſuit in altitudinẽ cubitorum centum.
Per quadrum verò earum latus vtrunque vicenorũ
pedum ſpatio tẽdebatur. poſuitque portas eius in
altitudinem turrium. Et gloriabatur quaſi potens
in potẽtia exercitus ſui, & in gloria quadrigarum
ſuarum.¶Anno igitur duodecimo regni ſui,Nabu
chodonoſor rex Aſſyriorũ,qui regnabat in Niniue
ciuitate magna,pugnauit cõtra Arphaxad: & obti
nuit eum in campo magno,qui appellatur Ragau,
circa Euphráten , & Tigrin , & Iadaſon in campo
Erioch regis Elicorum. Tũc exaltatum eſt regnum
Nabuchodonoſor,& cor eius eleuatũ eſt:& miſit ad
omnes qui habitabant in Cilicia, & Damaſco,& Li
bano:& ad gẽtes quæ ſunt in Carmelo, & Cedar,&
inhabitãtes Galilæam in campo magno Eſdrelon:
& ad omnes qui erant in Samaria & trans flumen
Iordanem vſq; ad Ieruſalem , & omnẽ terrã Ieſſe,
quouſque perueniatur ad terminos Æthiopiæ. Ad
hos omnes miſit nũtios Nabuchodonoſor rex Aſ-
ſyriorum: qui omnes vno animo contradixerunt,
& remiſerunt eos vacuos,& ſine honore abiecerũt.

Tunc indignatus Nabuchodonoſor rex ad omnem terrã illam, iurauit per thronũ & regnum ſuum q̃ defenderet ſe de omnib⁹ regionib⁹ his. CAP. II.

ANno tertiodecimo Nabuchodonoſor regis, vigeſima & ſecunda die menſis primi, factum eſt verbũ in domo Nabuchodonoſor regis Aſſyriorũ, vt defenderet ſe. Vocauitque omnes maiores natu, omnéſq; duces, & bellatores ſuos, & habuit cum eis myſteriũ cõſilij ſui. Dixitque cogitationẽ ſuam in eo eſſe vt omnem terram ſuo ſubiugaret imperio. Quod dictum cũ placuiſſet omnibus, vocauit Nabuchodonoſor rex Holofernẽ principẽ militiæ ſuæ, & dixit ei, Egredere aduerſum omne regnum Occidentis: & cõtra eos præcipue qui cõtempſerunt im-

B perium meum. Non parcet oculus tuus vlli regno, omnémq; vrbem munitã ſubiugabis mihi. Tũc Holofernes vocauit duces, & magiſtratus virtutes Aſſyriorum: & dinumerauit viros in expeditionẽ, ſicut præcepit ei rex, cẽtum viginti millia peditum pugnatorũ, & equites ſagittarios duodecim millia. Omnémque expeditionẽ ſuam fecit præire in multitudine innumerabiliũ camelorum, cum his quæ exercitibus ſufficerẽt copioſe: boum quoq; armenta, gregéſque ouiũ, quorum nõ erat numerus. Frumentum ex omni Syria in tranſitu ſuo parari cõſti-

C tuit. Aurum verò & argentũ, de domo regis aſſumpſit multũ nimis. Et profectus eſt ipſe & omnis exercitus, cũ quadrigis & equitibus, & ſagittarijs: qui cooperuerunt faciẽ terræ, ſicut locuſtæ. Cúmq; pertranſiſſet fines Aſſyriorum, venit ad magnos montes Ange, qui ſunt à ſiniſtro Ciliciæ: aſcẽditque omnia caſtella eorũ, & obtinuit omnẽ munitionem. Effregit autẽ ciuitatem opinatiſſimã Melothi, prædauitque omnes filios Tharſis & filios Iſmahel, qui erant cõtra faciẽ deſerti, & ad auſtrũ terræ Cellon.

D Et tranſiuit Euphratẽ, & venit in Meſopotamiã: & fregit omnes ciuitates excelſas quæ erãt ibi, à torrẽte Mambre, vſq; quo perueniatur ad mare: & occupauit terminos ei⁹, à Cilicia vſq; ad fines Iapheth, qui ſũt ad auſtrũ. Abduxitq; omnes filios Madiã, & prædauit omnẽ locupletationẽ eorũ, omnéſq; reſiſtentes ſibi occidit in ore gladij. Et poſt hæc deſcẽdit in cãpos Damaſci in dieb⁹ meſſis, & ſuccẽdit omnia ſata, omnéſq; arbores & vineas fecit incidi: & cecidit timor illi⁹ ſuper oẽs inhabitãtes terrã. CAP. III.

TVnc miſerũt legatos ſuos vniuerſarũ vrbiũ, ac prouinciarũ reges ac principes, Syriæ ſcilicet & Meſopotamiæ, & Syriæ Sobal, & Libyæ, atq; Ciliciæ,

Tunc Nabuchodonoſor ira vehemẽti aduerſus omnes terras illas cõmotus, per ſolium regni ſui iurauit, certo ſe vlturũ omnes fines Ciliciæ, Damaſci, Syriæque, ferróque ſuo peremptur ũ omnes incolas terræ Moabiticæ, nationes Ammon, Iudæos omnes & Aegyptios, donec ad terminos duorũ mariũ penetrauiſſet. Suis itaq; copijs decertauit aduerſus Arphaxad regẽ. anno decimoſeptimo: cúmq; extitiſſet prælio ſuperior, omni exercitu Arphaxad, equitatúq; eius ac currib⁹ omnib⁹ in fugã verſis, expugnatíſq; vrbib⁹ eius Ecbatana vſq; peruaſit: tũ captis vi turribus vrbis, plateíſq; peruaſtatis, decus ei⁹ cõmutauit ignominia: cúmq; ipſum Arphaxad in mõtibus Ragan aſſecutus iaculis ſuis cõfixiſſet, poſtquã eũ illo die toto perſecut⁹ profligauit, Niniuen ipſe cũ omni turba ſuorũ, frequẽtiſſimáq; virorũ bellicoſorũ multitudine reuerſus, otia ibi cõuiuiáq; cũ exercitu ſuo per dies cẽtũ viginti agitauit. CAP. II.

POrrò anno 'octauodecimo' die primi menſis viceſimaſecũda, in domo Nabuchodonoſoris regis, Aſſyriorum, habitus eſt ſermo de ſupplicio ab omni terra, vt locutus ille fuerat, expetẽdo. Cúmq; cõuocauiſſet omnes obnoxios ſibi, proceréſq; ſuos omnes, arcanáque conſilij ſui cõtuliſſet cum ipſis, atq; omnẽ terræ militiam ore ſuo repetitã expoſuiſſet, illi cenſuerũt omnes homines imperio oris ipſius nõ obſecutos, eſſe perimendos. Euenit igitur vt finita cõſultatione ſua Nabuchodonoſor rex Aſſyric⁹ accerſito Holopherni magiſtro copiarũ ſuarum à ſe poteſtate ſecundo hæc ediceret, Hæc imperat rex ille magnus dominus totius terræ. Ecce tu à cõſpectu meo profectus, adiũges tibi è viris robore pollentibus peditum ad centum viginti millia, equorúmq; cũ equitibus millia duodecim, & expeditione inuades omnes terras occidẽtales, quòd imperio meo nõ paruerint. Illis denũciabis, vt terras & aquas parẽt mihi, qui furore meo ſim eos inuaſurus, omnéq; ſolũ terræ operturus pedibus copiarum mearũ, quibus ipſos daturus ſim diripiendos, ita vt ſaucij valles & torrẽtes impleãt, effuſáq; exundẽt præ cadaueribus ipſorũ flumina: tum etiam me captiuorũ gregem ex ipſis in vltimas quaſque terras abacturum. Tu verò mihi prægreſſus præoccupabis omnes fines eorũ, & dedẽtes ſe tibi in diem diſceptationis cũ ipſis mihi cõſeruabis: rebelles autem oculo tam ignoſcenti nõ reſpicies, quo minus eos in omni terra tua cædi permittas ac direptioni. [Nõ parces vlli regno, ſed omnẽ vrbẽ munitam ditioni meæ ſubiges.] Quoniã per vitam meã, regníq; mei potentiã quæ loquutus ſum, mea manu perſequar omnia. Tu verò caue vel vnũ mandatorum Domini tui prætereas, ſed ea quẽadmodum præcepi tibi, ſumma cura cõfice, nec morã quo minus exequaris ea, interpone. Tum Holophernes à cõſpectu domini ſui egreſſus, cõuocatis omnibus poteſtatibus, ducibus & copiarũ Aſſyricarum præfectis, delectum virorũ, vt à domino ſuo mandatũ acceperat, in expeditionẽ habuit, ad cẽtũ viginti millia, equitúmq; ſagittariorũ ad millia duodecim: quibus quomodo militares copiæ digeri ſolẽt, inſtructis, & magna vi camelorũ, aſinorúmq; geſtandis ſarcinis, inq; expeditione ouib⁹, bobus ac capris innumerabilibus, tum cõmeatu pro vniuerſa multitudine militũ cõparatis, [præter frumẽtũ quod ex omni Syria in trãſitu cogere cõſtituerat,] ſimul & auro & argẽto de domo regia quàm plurimo, ipſe cũ omnibus copijs ſuis ſe cõmiſit itineri, vt regẽ Nabuchodonoſorẽ prægreſſus omne ſolũ occidẽtaliũ terrarũ curribus & equitibus, delectíſq; peditib⁹ ſuis operiret. Profectũ eſt autẽ vnà promiſcuum vulgus frequẽtiſſimũ inſtar locuſtarũ, & arenæ terreſtris: neq; enim erat multitudo ipſius numerabilis. Cum ergo triũ à Niniue dierũ profectione in ſolũ cãpeſtre Bectileth peruentũ eſſet, à Bectileth ad mõtem [Ange,] à ſiniſtra Ciliciæ ſuperioris ſitũ, caſtris promotis, indéq; aſportatis omnib⁹ copijs ſuis pedeſtrib⁹ & equeſtribus cũ currib⁹ perrexit in mõtanã regionẽ, [cuius omnia caſtella inuaſit, munitionibúſq; expugnatis in vrbẽ celeberrimã Melothũ irrupit.] Phud & Lud excidit, omnéſq; populos 'Raſes' & Iſmael verſus deſertũ ad auſtrinũ Chellæorũ lat⁹ habitãtes peruaſtauit. Deinde Euphrate traiecto, trãſijt per Meſopotamiã, & omnes vrbes excelſas ad torrentẽ 'Arbonai' ſitas euertẽdo ad mare vſq; penetrauit, ſubegitq; fines Ciliciæ, & omnes ſibi reſiſtẽtes cecidit. Porrò autẽ peruaſit ad fines Iapheth, obiectos Auſtro Arabiæq;, omnéſq; populos Madiã obeũdo tabernacula ipſorũ incẽdit omnia, caſáſq; peruaſtauit: tũ deſcẽdit in cãpos Damaſci tẽpore meſſis triticeæ, igníq; omnibus agris eius illato, [ſuccíſíſq; vineis & arborib⁹,] greges & armẽta abſũpſit, & vrbes ei⁹ deprædat⁹, ac populatus agros, iuuenes ei⁹ oẽs cecidit acie gladij. CAP. III.

¶ Al, tertiodecimo Nabuchodonoſoris regis

¶ Al, Tharſis

¶ Al, Mãbre

INgruit ergo metus & terror ipſius incolẽtes orã maritimã Sidonios ac Tyrios, atq; itẽ in omnes incolas Sur, Ocina, & Iemnaan, ciuéſq; Azoti & Aſcalonis illum vehemẽter expaneſcebãt. Miſerũt itaque reges omniũ vrbium ac prouinciarum, & principes Syriæ, Meſopotamiæ, Syriæ Sobal, Lyciæ, Ciliciæque

Digitized by Google

legatos ad ipſum, qui pacē in hæc verba peterent,
Ecce nos ſerui Nabuchodonoſoris magni regis ti-
bi ante oculos coràm ſumus propoſiti, vt nobiſcū
agas prout tibi viſum fuerit. Ecce domicilia noſtra
[cum montibus & collibus,] totúſque ager noſter,
& cāpus frumētarius, tum greges [tam ouiū quàm
caprarū,] & armēta [boum, equorū, ac camelorum,]
omniáq; ſepta ſtabulorū noſtrorū, [omnes faculta
tes & familiæ noſtræ] in poteſtate tua ſunt: quod ti
bi libuerit, facias. Ecce etiā vrbes noſtræ & ciues ea-
rum ſerui tui ſunt. Veniēs ita te geras erga illos, vt
tibi viſum fuerit cōmodum. [Deſine nobis indigna
ri. Præſtat enim nos ſeruire magno regi Nabucho
donoſori, tibiq; parēre viuos, quàm morientes vnà
cū ſeruitutis interitu perniciē incurrere.] Cum ve-
rò hi viri perueniſſent ad Holophernem, & hæc ei
mādata expoſuiſſent, ille cū copiis ſuis deſcēdit ad
oram maritimam, & vrbes excelſas illas muniuit
præſidijs, atq; ex omnibus delectum egit virorū au
xiliariū. Tum illi [vniuerſi ciues vrbiū illarū. prin-
cipes ac proceres vnà cū populis perculſi metu,] to-
táque circumiacens regio cū coronamentis & cho-
reis, tympaniſq; eum excipere [obuiā egreſſi cū lam
padibus & tibijs:] ipſe vero deuaſtare omnes fines
eorū, lucóſque ſuccidere, [adeo animi ferocitatem
eius, quāuis hæc facerent, mitigare nō potuerunt.]
Erat enim decretū ei [ex mādato regis Nabuchodo-
noſoris,] diſperdere omnes deos terræ, vt omnes
gentes colerēt ipſum ſolū & Nabuchodonoſorem,
linguæque ſimul & nationes omnes deū ipſum ſa-
lutarent. Porrò autē [cum Syriā Sobal tranſiſſet, &
omnē Apameam, Meſopotamiámq;, ad Idumæam]
venit in cōſpectum Eſdraelon [1] prope Dotaim, quæ
eſt exaduerſum [2] aditus magno Iudææ, & inter Gæ-
ba & Scythópolin caſtrametatus, totū menſem ibi
[captis vrbibus illis,] moratus eſt, dum vaſa copia-
rum ſuarum omnia colligeret. CAP. IIII.

TVm incolentes Iudæam Iſraelitæ, poſtquam au
dierunt quæ omnia Holophernes magiſter co-
piarū Nabuchodonoſoris regis Aſſyriorū deſigna-
uiſſet in gētes, vtq; omnia illarū templa deprædа-
tus deleuiſſet, timuerūt ab eo vehementer, & pro-
pter Ieruſalem templúmq; Domini Dei ſui pertur
bati ſunt, [ne in hæc admitteret, qualia in alias vr-
bes tēpláque earū exempla ediderat,] quoniā recen
tes redierāt è captiuitate, & nuper vniuerſus popu
lus cōuentum è Iudæa celebrauerat, vaſáque ſimul
& altare cum tēplo fuerāt à profanatione expiata.
Ergo in omnes fines ac vicos Samariæ, & Bethorō,
& Belmen, & Iericho, & Choba, & Eſora, atq; in val
lem Salem dimiſerūt, qui præoccupatis montiū ex-
celſorū iugis omnibus, vicos ibi muris includerēt,
& annonā in apparatū belli recōderent: nam meſ-
ſis recēs facta erat in agris ipſorū. Scripſitq; [3] Ioa-
chim pōtifex, qui tū tēporis Hieroſolymis erat, ad
incolas Bethuliæ & Bethomeſtā, quæ exaduerſum
Eſdraelon ſita eſt in proſpectu campi vicini Do-
thain, iubens vt inſiderēt aſcēſus montium, quibus
in Iudæam pateret introitus, & ſubeūtes illos pro-
hibere facile eſſet, binorū ad ſummum virorū ca-
paci trāſitus anguſtia. Fecerunt igitur Iſraelitæ vt
cōſtituerat ipſis ſacerdos Ioachim: ſenatus autem
vniuerſi populi Iſraelitici, qui conſederat Hieroſo
lymis, omnéſque viri Iſraelitici Deum magna con
tentione inuocare, vitam ſuam perquàm rigide affligendo [ieiunijs & precationibus,] vnáque cum vxo-
ribus, liberis, iumentis, inquilinis omnibus, mercenarijs, mancipiiſque ſuis lumbos ſuos cilicijs accinge-
re: viriqué ac mulieres omnes, vnà cum liberis, ciuéſque Hieroſolymitani ante [4] tēplum proſtrati, cōſper-
ſis puluere capitibus, in conſpectu Domini cilicia protendere: tum etiam ipſum altare cingere cilicio, &
implorare Deū contētione vnanimi, ne direptioni liberos ſuos aut vxores prædæ, aut excidio vrbes ſuas
hæreditarias, ſacráve profanationi ludibrióque, quod oblectationi foret gentibus, vellet exponere. [Ipſe
quoque ſummus Domini pontifex Ioachim Iſraelitas omnes obambulando verbis animabat, dictitans,
Scitote Dominum preces veſtras exauditurum, ſi cōſtanter in ieiunijs & precationibus coram ipſo per-
ſtiteritis. Mementote ſerui Domini Moyſis, qui Amalec confiſum robore, potentia, exercitu, clypeis,

[1] al. πλησίον τῆς ἰουδαίας.
[2] τὸ πρίονος videtur ſignificare quod eſt חרוץ Hebræis, q̃ alibi ſerrā interpretātur, vt Eſa. 28. g. & poteſt ſignificare aditū inter montes anguſtum: q. d. rupturam.
[3] al. Eliachim
[4] Partem templi quæ היכל dicitur.

qui venientes ad Holofernem, dixerūt, Deſinat indi-
gnatio tua circa nos. Melius eſt enim vt viuentes ſer
uiamus Nabuchodonoſor regi magno, & ſubditi ſi-
mus tibi, quàm morientes cū interitu noſtro ipſi ſer
uitutis noſtræ damna patiamur. Omnis ciuitas no-
ſtra, omniſq; poſſeſſio, omnes mōtes, & colles, & cā-
pi, & armenta boum, gregéſque ouiū & caprarum, B
equorúmq; & camelorū, & vniuerſæ facultates no-
ſtræ atq; familiæ in cōſpectu tuo ſunt. Sint omnia
noſtra ſub lege tua. Nos etiā & filij noſtri, ſerui tui
ſumus. Veni nobis pacificus Dominus, & vtere ſer-
uitio noſtro, ſicut placuerit tibi. Tunc deſcendit de
mōtibus cū equitibus in virtute magna, & obtinuit
omnem ciuitatē, & omnē inhabitantē terrā. De vni C
uerſis autē vrbibus aſſumpſit ſibi auxiliarios viros
fortes, & electos ad belliū. Tantúſque metus prouin-
cijs illis incubuit, vt vniuerſarū vrbium habitatores
principes, & honorati ſimul cum populis exirēt in
obuiā venienti, excipiētes eū cum coronis, & lampa
dibus ducētes choros in tympanis & tibijs. Nec ista
tamē faciētes, ferocitatē eius pectoris mitigare po-
tuerunt. Nam & ciuitates eorum deſtruxit, & lucos
eorū excidit. Præceperat enim illi Nabuchodono- D
ſor rex, vt omnes deos terræ exterminaret, videli-
cet vt ipſe ſolus diceretur deus ab his nationibus
quæ potuiſſent Holofernis potētia ſubiugari. Per-
tranſiens autē Syriam Sobal, & omnem Apameam,
omnémq; Meſopotamiā, venit ad Idumæos in ter-
ram Gabaa, accepitq; ciuitates eorū, & ſedit ibi per
triginta dies, in quibus diebus adunari præcepit v-
niuerſum exercitum virtutis ſuæ. CAP. IIII.

TVnc audiētes hæc filij Iſrael, qui habitabant in
terra Iuda, timuerunt valde à facie eius. Tre-
mor etiā & horror inuaſit ſenſus eorū, ne hoc face
ret Ieruſalem & tēplo Domini, quod fecerat cæte-
ris ciuitatibus & tēplis earum. Et miſerūt in omnē
Samariam per circuitū vſq; Iericho, & præoccupa-
uerūt omnes vertices mōtium. Et muris circūdede-
runt vicos ſuos, & cōgregauerūt frumēta in præ-
parationē pugnæ. Sacerdos etiam Eliachim ſcripſit
ad vniuerſos qui erāt contra Eſdrelon, quæ eſt con
tra faciem cāpi magni, iuxta Dothain, & vniuerſos B
per quos viæ trāſitus eſſe poterat, vt obtinerēt aſcē-
ſus mōtium, per quos via eſſe poterat ad Ieruſalē,
& illic cuſtodirēt vbi anguſtū iter eſſe poterat in-
ter montes. Et fecerūt filij Iſrael ſecundū quod con
ſtituerat eis ſacerdos Domini Eliachim. Et clamauit
omnis populus ad Dominū inſtātia magna, & hu-
miliauerūt animas ſuas in ieiunijs & orationibus,
ipſi & mulieres eorū. Et induerūt ſe ſacerdotes cili
cijs, & infantes proſtrauerūt cōtra faciē templi Do-
mini, & altare Domini operuerūt cilicio. Et clama-
uerunt ad Dominū Deum Iſrael vnanimiter, ne da- C
rentur in prædā infantes eorū, & vxores eorum in
diuiſionē, & ciuitates eorū in exterminiū, & ſancta
eorū in pollutionē, & fierent in opprobriū genti-
bus. Tunc Eliachim ſacerdos Domini magnus cir-
cuiuit omnē Iſrael, allocutúſq; eſt eos, dicēs, Scito-
te quoniā exaudiet Dominus preces veſtras, ſi ma-
nentes permanſeritis in ieiunijs & orationibus in
cōſpectu Domini. [Memores eſtote Moyſi ſerui Do
mini, qui Amalec confidentem in virtute ſua, & in
potentia ſua, & in exercitu ſuo, & in clypeis ſuis, D

& in curribus ſuis, & in equitibus ſuis, non ferro pugnando, ſed precibus ſanctis orando deiecit. ſic erunt vniuerſi hoſtes Iſrael, ſi perſeueraueritis in hoc opere quod cœpiſtis. Ad hanc igitur exhortationem eius deprecantes Dominum, permanebant in conſpectu Domini, ita vt etiam hi qui offerebãt Domino holocauſta, præcincti cilicijs offerrent ſacrificia Domino, & erat cinis ſupra capita eorum. Et ex toto corde ſuo omnes orabant Deum, vt viſitaret populum ſuum Iſrael.

CAP. V.

NVnciatúmq; eſt Holoferni principi militiæ Aſſyriorum, quòd filij Iſrael præpararẽt ſe ad reſiſtẽdum, ac montiũ itinera concluſiſſent: & furore nimio exarſit in iracũdia magna: vocauítq; omnes principes Moab & duces Ammon, & dixit eis, Dicite mihi quis ſit populus iſte, qui mõtana obſidet: aut quæ, & quales, & quantæ ſint ciuitates eorum: quæ etiã ſit virtus eorum, aut quę ſit multitudo eorum, vel quis rex militiæ illorũ: & quare præ omnibus qui habitãt in Oriẽte, iſti contẽpſerunt nos, & non exierunt in obuiam nobis, vt ſuſciperẽt nos cum pace. ¶Tũc Achior dux omniũ filiorum Ammon reſpondẽs, ait, Si digneris audire Domine mi, dicam veritatẽ in cõſpectu tuo de populo iſto, qui in montanis habitat, & non egredietur verbũ falſum ex ore meo. Populus iſte ex progenie Chaldæorum eſt. ¶Hic primum in Meſopotamia habitauit, quoniam noluerunt ſequi deos patrũ ſuorum, qui erãt in terra Chaldæorũ. Deſerentes itaq; ceremonias patrũ ſuorum, quæ in multitudine deorũ erant, vnũ Deum cæli coluerũt, qui ¶& præcepit eis vt exirent inde, ¶& habitarent in Charan. Cúmque operuiſſet omnem terram fames, deſcenderunt in Ægyptũ, ¶illícque per quadringẽtos annos ſic multiplicati ſunt, vt dinumerari eorũ non poſſet exercitus. Cúmque grauaret eos rex Ægypti, atque in ædificationibus vrbiũ ſuarum in luto & latere ſubiugaſſet eos, clamauerũt ad Dominum ſuũ, & percuſſit totã terram Ægypti plagis varijs. ¶Cúmque eiecíſſent eos Ægyptij à ſe, & ceſſaſſet plaga ab eis, & iterũ eos vellent capere, & ad ſuum ſcruitium reuocare, fugientibus his Deus cæli mare aperuit, ita vt hinc inde àquæ quaſi murus ſolidarentur, & iſti pede ſicco fundũ maris perambulando tranſirent. In quo loco dum innumerabilis exercitus Ægyptiorũ eos perſequeretur, ita aquis coopertus eſt, vt nõ remaneret vel vnus qui factũ poſteris nũtiaret. ¶Egreſſus etiã mare rubrũ, deſerta Sina montis occupauerũt, in quibus nũquam homo habitare potuit, vel filius hominis requieuit. Illic fõtes amari obdulcati ſunt eis ad bibendũ, & per annos quadraginta annonam de cælo conſecuti ſunt. Vbicũque ingreſſi ſunt ſine arcu & ſagitta, & abſq; ſcuto & gladio, Deus eorum pugnauit pro eis, & vicit. Et non fuit qui inſultaret populo iſti, niſi quando receſſit à cultu Domini Dei ſui. Quotieſcunque autem præter ipſum Deum ſuum, alterum coluerũt, dati ſunt in prædam, & in gladiũ, & in opprobriũ. Quotieſcũque autem pœnituerũt ſe receſſiſſe à cultura Dei ſui, dedit eis Deus cæli virtutem reſiſtẽdi. Denique ¶Chananæum regem, & Iebuſæum, & Pherezæum, & Hethæum, & Heuæum, & Amorrhæum, & omnes potentes in Heſebon proſtrauerunt, & terras eorum & ciuitates eorũ ipſi poſſederunt: & vſque dum non peccarent in cõſpectu Dei ſui, erant cum illis bona. Deus enim illorum odit iniquitatem. ¶Nam & ante hos annos cum receſſiſſent à via

curribus, equitibúſque ſuis, non ferro pugnando, ſed ſanctis precibus inſtando debellauit. Idem accidet omnibus hoſtibus Iſraelitarum, ſi in inſtituto perſeueraueritis. Hac exhortatione confirmati in precibus ad Dominũ erant aſſidui.] Exaudiuit itaq; Deus preces eorũ, & reſpexit afflictionem, populo ante ſanctuaria omnipotẽtis Domini dies complures agẽte ieiunijs per totam Iudæam & Hieroſolymam, Ioachim autẽ ſummo pontifice, & qui aſtabant corã Domino ſacerdotibus omnibus, iiſq; qui miniſterio dominico fungebantur, accinctis circa lumbos ſuos cilicijs, holocauſtúmque illud perenne ſacrificantibus, vnáque cũ votiuis' voluntariiſq;' populi donarijs, ac conſperſis puluere mitris ſuis, Dominum ſummopere implorantibus, vt omnẽ domum Iſraeliticã benigne reſpiceret. ¶3 vl, gr tuius

CAP. V.

CVm autem Holopherni copiarum Aſſyricarum magiſtro nũciatum eſſet, bellũ apparare Iſraelitas, trãſitibúſque montiũ intercluſis, ac iugis eorum munitis omnibus, obſtacula cãpis oppoſuiſſe, exarſit furore vehementi, omnibúſque principibus Moab, & ducibus Ammon, atq; omnibus præfectis oræ maritimæ conuocatis, Exponite mihi tandem, inquit, vos Chananæi, quis ſit populus iſte montanam regionẽ inſidens, quas, [quales & quantas] vrbes habitet, quãto polleat copiarũ numero, in quare conſiſtat robur ipſius & potentia, quis nam rex eius, aut militiæ dux ſit cõſtitutus, aut quo motus conſilio mihi non ante omnes Occidentalium terrarum incolas proceſſerit obuiam, [pacificéque nos exceperit.] Tum Achior dux omnis nominis Ammonitici reſpondit illi, Rem quæſo ex ore ſerui ſui Dominus meus accipiat. etenim vera tibi narrabo de populo hoc montanam iſtam regionẽ tibi vicinam incolente, nec proferetur ore ſerui tui mendacium. Populus hic à Chaldæis eſt oriũdus, & primum vſus hoſpitio Meſopotamię, quòd deos paternos ſuos, qui in terra Chaldæorũ colebantur, ſequi recuſaret. Cũ ergo declinaſſet de via parẽtum ſuorum, [quæ in multitudine deorũ ſita erat,] & Deum cæli, Deum ſibi nouum adoraret, à cõſpectu deorum illorum eiectus profugit in Meſopotamiam: cuius hoſpitio longo tempore vſus eſt, donec iuſſit eum Deus ipſius demigrare peregrinitate ſua, & proficiſci in terrã Chanaan. Ibi habitauit, & magnis tam auri quàm argẽti iumentorũmq; locupletatus acceſſionibus deſcendit in Ægyptum, quòd fames occupaſſet totam terram Chanaan, & cõſedit ibi [per quadringẽtos annos,] donec cœpit' diuexari.' Nam cum ibi vehemẽter aucti eſſent, & iam numerũ gẽnus ipſorũ excederet, commotus aduerſus eos rex Ægypti, dolo circũuentos labore & opere lateritio [vrbibus ædificandis] afflictauit, ſibique ſeruos adſciuit. Cum ergo Deum ſuũ implorauiſſent, & is totam terrã Aegyptiacam cladibus affeciſſet inſanabilibus, Ægyptij eos à conſpectu ſuo eiecerũt, [cladibúſque liberati rurſum perſecuti ſunt eoſdem, vt eos retraherent in ſeruitutem.] Tum Deus ille mare rubrum deſiccauit coram eis, [& aquas inſtar muri ſtatuit vtrinque, vt hi pede ſicco permearent vada maris, eodẽmque in loco innumerabilis perſequentiũ Ægyptiorum exercitus aquis obrueretur, ita vt ne vnus quidem euaderet, qui rem narraret poſteris:] atq; ita eos ad montẽ Sina Cadẽſque Barne traduxit, [per loca homini inhabitabilia, vbi fontes amari ad potum edulcati fuerũt, pérque annos quadraginta exhibita de cælo cibaria.] Hi eiectis omnibus incolis deſerti, ſubſedere in terra Amorrhæorum. Cúmque omnes incolas Eſebon profligaſſent, trangreſſi Iordanem, montanam regionem omnem poſſedere. [Quacunq; ingrediebantur, idque ſine arcu, ſagitta, ſcuto, gladio, Deus ipſorũ pugnabat pro ipſis, ac vincebat.] Iidem Chananæo, & Pherezæo, & Iebuſæo, & Sichem, omnibúſq; Gergeſæis [ac potentibus Heſebon] præ ſe exactis terram illam longo tempore tenuerunt. Et quandiu quidem in Deum ſuum non peccabant, agere feliciter (quòd Deus ille odio proſequens iniuſtitiã, faueret eis:) vbi autẽ à via ¶1 διεξ φθείρε.

Digitized by Google

quam præſcripſerat eis deflexere, ſpretéque eum deum coluere alium,] multis bellis ſupra modum attriti ſunt, ſatque expoſiti prædæ, cædi, ludibrio,] & captiui in terram alienam abducti, tum templū Dei ipſorum ſolo æquatum eſt, vrbéſque eorum ab hoſtibus occupatæ. Nunc autē ad Deum ſuum conuerſi à diſpertione qua diſiecti fuerant, ſe recepere: & Hieroſolyma ſede religionis ſuæ recuperata, in mōtana regione, quæ deſerta fuerat, denuo conſedere. Nam quotieſcūque ipſos deſertæ religionis Dei ſui pœnituit, confirmauit eos idē Deus ille cæli ad ſubſiſtendum. Nunc ergo dominator domine, an quis in hoc populo ſit error quo peccet in Deum ſuum, exploremus. Nam is erit ei offenſioni, & aſcendemus, eúmque debellabimus. [Omnino enim Deus illorum in manus tuas tradet eos, & iugo potētiæ tuæ ſubijciētur.] Sed ſi nulla eſt in hac gente iniuſtitia, prætereat dominus meus, ne fortè Domino & Deo ipſius decertante pro ea, nos totius orbis vituperationem ſubeamus. CAP. VI.

His habitis ſermonib⁹, cum cōticuiſſet Achior, vniuerſus qui tabernaculum circūſtabat populus fremere, & proceres Holophernis, omnéſque oram maritimam & Moab incolentes concidendum eſſe ipſum clamitare, [ac dicere, Quis eſt iſte qui homines inermes Iſraelitas & imbelles, artiſque militaris expertes, affirmet regi Nabuchodonoſori & copijs eius poſſe reſiſtere?] Non enim conſpectum Iſraelitarū expaueſcemus, cum ecce populus ſit imbellis, nulloq́ aduerſus validam aciē robore. Quapropter aſcendamus, [vt ſciat Achior ſe falſa ferre nobis, & expugnatis potentibus illorum, cū iiſdem trāſuerberetur gladio, vt ſciant omnes gentes deū terræ eſſe Nabuchodonoſorem, nec præter eum alium,] ſiquidem illos exercitus tuus omnis, ô domine Holophernes, abſorpſerit. Poſtquā ergo fremitus virorum conſeſſum illum circūſtantium ſedatus eſt, Holophernes copiarum Aſſyricarum magiſter, coram omni alienigenarum populo, Moabitis & ſtipendia merentibus Ephraim, Achiorem ſic eſt allocutus, Quis tādem es tu Achior, qui prophetam egeris inter nos hodie, & gen⁹ Hieroſolymitanum bello inuictum eſſe dixeris, quòd Deus ipſius defendat illud? aut quis Deus eſt præter Nabuchodonoſorē? Hic miſſa potentia ſua, de ſolo terræ delebit illos, nec tuebitur eos Deus ipſorum: ſed nos ſerui eius perinde ac virum vnum eos delebimus, nec illi vim equorū noſtrorum ſubſiſtere poterūt. His enim eos proculcabimus, & montes eorum ſanguine ipſorum inundabuntur, cāpique implebuntur cadaueribus, nec veſtigio pedum ſuorum ſubſtiterint cōſpectum noſtrum, vt quibus clade pereundum eſſe dixerit rex ille Nabuchodonoſor dominus totius terræ. Nequid, inquit, dictorum meorum cadat ad irritum. Tu vero Achior, qui ſtipendia meres Ammonitis, quandoquidē ſermones hos die iniuſtitiæ tuę protuliſti, ex hoc iam inde die in conſpectum meum nō venies, donec profectorum ex Ægypto genus iſtorum vltus fuero. Tum ferrum exercitus mei, populúſque mihi ſeruiens perfodiet latera tua, & cades inter cæſos illos, cum eos in fugam conuertero. Serui enim mei te in montanam regionem abductum collocabūt in aliqua vrbium quæ ſunt in aſcenſu, nec interibis prius quàm vnà cum illis extinguaris. Quod ſi ſpem alis animo, fore vt expugnentur illi, non eſt cur vultu ſis adeò conſternato, [pallorem qui faciem tuam obtinet, e cute, ſi hæc verba mea non putas effectum conſecutura.] Dixi, nec quicquam dictorū meorum intercid[...] Imperauit ergo Holophernes ſeruis ſuis tabernaculo ſuo aſtantibus, vt cōprehenſum Achior abducerent ad Bethuliam, & eum traderēt in manus Iſraelitarum. Tum ſerui eius arreptū Achiorem, & in medium cāpum extra caſtra eductum, in mōtanam inde regionem aſportauerunt. Cúmq́ peruenſſent ad [...] Bethuliæ ſubiectos, cōſpicati eos in vertice mōtis oppidani, acceptis armis ſuis & funditoribus omnibus in faſtigiū montis ex oppido contēdere, aſcenſúque occupato lapidibus illos protelare. Subierunt [...] montē hi, & cum Achiorem vinculis [manibus ac pedibus iniectis ad arborem] conſtrinxiſſent, ſub radice mōtis deſeruerunt iacentē, & ad dominū ſuū reuerſi ſunt. ¶ Iſraelitæ autem cum ex oppido ſuo deſcendiſſent, circūſtantes ſoluerūt eum, abductúmque Bethuliam, ſtatuerūt principibus oppidi, qui tum temporis erant, Ozias Michma natus è tribu Simeon, & Chabris Gothonielis, Charmiſque Melchielis filius

quam dederat illis Deus, vt ambularent in ea, exterminati ſunt prælijs à multis nationibus, & plurimi eorū captiui abducti ſunt in terram non ſuā.
¶ Nuper autē reuerſi ad Dominum Deum ſuum, ex D
diſperſione qua diſperſi fuerant, adunati ſunt, & 1.Eſd.
aſcēderunt montana hæc omnia, & iterū poſſident Ieruſalem, vbi ſunt ſanctaſanctorū. Nunc ergo mi domine, perquire ſi eſt aliqua iniquitas eorum in cōſpectu Dei eorum, & aſcēdamus ad illos: quoniā tradēs tradet illos Deus eorū tibi, & ſubiugati erūt ſub iugo potētiæ tuę. Si verò nō eſt offenſio populi huius coram Deo ſuo, nō poterimus reſiſtere illis: quoniam Deus eorū defendet illos, & erimus in opprobrium vniuerſæ terræ. Et factū eſt cum ceſſaſſet loqui Achior verba hæc, irati ſunt omnes magnates Holofernis, & cogitabant interficere eum dicentes ad alterutrū, Quis eſt iſte, qui filios Iſrael poſſe dicat reſiſtere regi Nabuchodonoſor & exercitibus eius homines inermes, & ſine virtute, & ſine peritia artis pugnę? Vt ergo agnoſcat Achior quoniā fallit nos, aſcēdamus in mōtana: & cū capti fuerint potētes eorū, tunc cum eiſdē gladio tranſuerberabitur: vt ſciat omnis gens quoniā Nabuchodonoſor deus terræ eſt, & præter ipſum alius nō eſt. CAP. VII.

Factum eſt autem cum ceſſaſſent loqui, indignatus Holofernes vehementer, dixit ad Achior, Quoniam prophetaſti nobis, dicēs, quòd gens Iſrael defendatur à Deo ſuo, vt oſtēdam tibi quoniam nō eſt Deus, niſi Nabuchodonoſor: cum percuſſerimus eos omnes ſicut hominem vnū, tunc & ipſe cum illis Aſſyriorum gladio interibis, & omnis Iſrael tecum perditione diſperiet: & probabis quoniam Nabuchodonoſor dominus ſit vniuerſæ terræ. túncque gladius militiæ meæ tranſiet per latera tua, & confixus cades inter vulneratos Iſrael, & non reſpirabis vltrà, donec extermineris cum illis. Porrò autē ſi prophetiam tuā veram exiſtimas, non concidat vultus tuus: & pallor qui faciem tuam obtinet, abſcedat à te, ſi verba mea hæc putas impleri non poſſe. Vt autem noueris quia ſimul cum illis hæc experieris, ecce ex hac hora illorum populo ſociaberis: vt dum dignas mei gladij pœnas exceperint, ipſe ſimul vltioni ſubiaceas. Tunc Holofernes præcepit ſeruis ſuis vt comprehenderent Achior, & perducerent eum in Bethuliam, & traderent eum in manus filiorum Iſrael. Et accipientes eum ſerui Holofernis, profecti ſunt per campeſtria: ſed cū appropinquaſſent ad montana, exierunt contra eos fundibularij. Illi autem diuertentes à latere montis, ligauerunt Achior ad arborem manibus & pedibus, & ſic vinctum de reſtibus dimiſerunt eum, & reuerſi ſunt ad dominū ſuum. ¶ Porrò filij Iſrael deſcendentes de Bethulia, venerunt ad eum. Quem ſoluentes duxerunt ad Bethuliam, atque in medio populi illum ſtatuentes, percunctati ſunt quid rerum eſſet quòd illum vinctum Aſſyrij reliquiſſent. In diebus illis erant illic principes, Ozias filius Micha de tribu Simeon, & Charmi, qui & Gothoniel.

Digitized by Google

In medio itaque ſeniorum, & in conſpectu omniũ, Achior dixit omnia quæ locutus ipſe fuerat ab Holoferne interrogatus: & qualiter populus Holofernis voluiſſet propter hoc verbum interficere eum, & quemadmodum ipſe Holofernes iratus iuſſerit eũ Iſraelitis hac de cauſa tradi: vt dũ vicerit filios Iſrael, tunc & ipſum Achior diuerſis iubeat interire ſupplicijs, propter hoc quòd dixiſſet, Deus cæli defenſor eorũ eſt. Cúmque Achior vniuerſa hæc expoſuiſſet, omnis populus cecidit in faciem, adorantes Dominum, & cõmuni lamentatione & fletu vnanimes preces ſuas Domino effuderunt, dicẽtes, Domine Deus cæli & terræ, intuere ſuperbiam eorum, & reſpice ad noſtrã humilitatem, & faciem ſanctorũ tuorum attẽde, & oſtende quoniam nõ derelinquis præſumẽtes de te: & præſumẽtes de ſe, & de ſua virtute gloriãtes, humilias. Finito itaque fletu, & per totam diem oratione populorũ completa, cõſolati ſunt Achior, dicẽtes, Deus patrũ noſtrorũ, cuius tu virtutẽ prædicaſti, ipſe tibi hãc dabit viciſſitudinẽ, vt eorũ magis tu interitũ videas. Cũ verò Dominus Deus noſter dederit hanc libertatẽ ſeruis ſuis, ſit & tecũ Deus in medio noſtri: vt ſicut placuerit tibi, ita cũ tuis omnibus cõuerſeris nobiſcũ. Tunc Ozias, finito cõſilio, ſuſcepit eũ in domũ ſuã, & fecit ei cœnam magnã. Et vocatis omnib' presbyteris, ſimul expleto ieiunio refecerũt. ¶ Poſtea verò cõuocatus eſt omnis populus, & per totã noctẽ intra eccleſiã orauerũt petẽtes auxilium à Deo Iſrael. CAP. VII.

Holofernes autẽ altera die præcepit exercitibus ſuis vt aſcẽderent cõtra Bethuliam. Erant autẽ pedites bellatorũ centum viginti millia, & equites viginti duo millia, præter præparationes virorum illorũ quos occupauerat captiuitas, & abducti fuerant de prouincijs, & vrbibus vniuerſæ iuuentutis. Omnes parauerũt ſe pariter ad pugnam contra filios Iſrael, & venerũt per crepidinem mõtis vſque ad apicem, qui reſpicit ſuper Dothain, à loco qui dicitur Belma vſq; ad Chelmon, qui eſt cõtra Eſdrelon. ¶ Filij autẽ Iſrael vt viderunt multitudinẽ illorum, proſtrauerũt ſe ſuper terrã, mittentes cinerem ſuper capita ſua, vnanimes orantes vt Deus Iſrael miſericordiã ſuam oſtenderet ſuper populum ſuũ. Et aſſumẽtes arma ſua bellica, ſederũt per loca quæ ad anguſti itineris tramitẽ dirigũt inter mõtes, & erãt cuſtodientes ea tota die & nocte. ¶ Porrò Holofernes, dũ circuit per gyrũ, reperit quòd fons qui influebat, aquæductum illorũ à parte Auſtrali extra ciuitatem dirigeret, & incidi præcepit aquæductũ illorum. Erant tamẽ non longe à muris fontes, ex quibus furtim videbãtur haurire aquam ad refocillandum potius, quàm ad potãdum. Sed filij Ammon & Moab acceſſerũt ad Holofernem, dicentes, Filij Iſrael non in lancea, nec in ſagitta confidunt, ſed mõtes defendũt illos, & muniũt illos colles in præcipitio cõſtituti. Vt ergo ſine cõgreſſione pugnæ poſſis ſuperare eos, pone cuſtodes fontium, vt non hauriant aquam ex eis, & ſine gladio interficies eos, vel certe fatigati tradẽt ciuitatem ſuam, quã putant in montibus poſitã ſuperari non poſſe.

Hi cum cõuocaſſent omnes ſeniores oppidanos, iuuenẽſque omnes ipſorum, ſimul & mulieres cõcurriſſent in concionem, Ozias Achiorem in medio totius populi cõſtitutum, ſuper eo quod acciderat interrogauit. Tum reſpõdens Achior res actas in conſeſſu corã Holopherne, & ſermones à ſe inter principes Aſſyriæ habitos, & quæcũque cõtra templum Hieroſolymitanũ ſuperbe gloriatus eſſet Holophernes, ipſis expoſuit. [Se penè propter ſermones ſuos à populo Holophernis interfectum, atque ab irato Holopherne Iſraelitis tradi iuſſum, vt victis ipſis, ſe quoq; varijs curaret excruciãdum ſupplicijs, quòd dixiſſet, Deus cæleſtis defenſor eſt ipſorũ.] Procidit itaq; populus vniuerſus, & Deum adoratũ implorauit [cum lamẽtis & fletu] dicẽs, Intuere Domine Deus cæleſtis arrogãtiam iſtorũ, generiſque noſtri ſupplicis miſerere, & reſpice hodie faciẽ eorũ qui tibi cõſecrati ſunt, [tum declara te nunquam deſerere eos qui ſpem in te collocarint, ſua vero virtute gloriantes, & ſeipſis fretos deprimere.] Achiorem autem cõſolati ſunt, & collaudauerunt vehemẽter, ſic dixerũt, Deus patrum noſtrorum, cuius tu prædicaſti virtutem, hanc tibi vicem rependet, vt illorum tu potius interitũ videas. Cum vero Dominus Deus noſter donarit hac libertate ſeruos ſuos, adſit tibi Deus idem inter nos, vt pro voto tuo nobiſcũ cum tuis omnibus conuerſeris.] ¶ Deinde cũ Ozias eum ex cõcione domũ ſuam deduxiſſet, 'cõuiuióq;' excepiſſet cum ſenioribus, auxilium Dei Iſraelitici per totã illam noctẽ implorauerũt. CAP. VII.

Poſtridie vero Holophernes omni exercitui ſuo, populóque, qui arma cũ eo ſocia iunxerat, edixit vt caſtra moueret Bethuliam, aſcenſúſque montium præoccuparet, & bellũ inferret Iſraelitis. Profectúſque eſt illo die robuſtiſſimus quiſq; ipſorum, & virorum bellicoſorũ copiæ, peditum cẽtum '²ſeptuaginta' millia, equitúmque millia ³'duodecim,' præter impedimẽta, viróſq; pedibus ſequentes perquàm frequẽti multitudine, [captiuos è prouincijs & vrbibus. Hi omnes ad pugnã parati per crepidinem montis ad apicẽ vſq; ſupra Dothain euaſere,] & caſtra locauerũt ad fontem in valle vicina Bethuliæ, & ³in' Dothain vſq; Belmaim longe latéque Bethulia vſq; Cyamonem Eſdraeloni obiectam caſtra poſuerũt. ¶ Iſraelitæ vero vbi horũ videre multitudinem, perturbari vehementer, [humíque proſtrati puluere capita ſua conſpergere, implorãtes Deum Iſraeliticum vnanimes, vt in populo ſuo miſericordiam ſuam declararet, & alius alij dicere, Hi nunc ⁴occupabunt' ſolum totius terræ, adeo vt nec montes excelſi, nec colles, nec valles moli ſuſtinẽdæ ſufficiant. Armis itaq; belli quiſque ſumptis [loca, quibus iter anguſtiſſimo tramite mõtes interiacebat, inſidentes,] & accenſis ignibus excubãtes per totam noctẽ illam turribus ſe cõtinuere. ¶ Poſtridie vero Holophernes educto omni equitatu ſuo in conſpectum Iſraelitarũ Bethuliæ cõmorantium, explorauit aſcenſus ad vrbem ipſorũ, aquæductus [qui verſus auſtrinũ latus ex vrbe porrigebantur,] obiuit & præoccupauit, iiſque [intercidi iuſſis] impoſito virorũ bellicoſorũ præſidio, ipſe caſtra populi ſui reduxit. [Non procul tamen à muris fontes erãt, è quibus furtim aquas haurire videbãtur, quibus ſe refocilarẽt potius quàm ſitim extinguerẽt.] Tum adierunt Holophernẽ omnes principes poſterorũ Eſau, & [...] & populi Moabitici proceres omnes cũ ducibus oram maritimã colẽtibus, ac dixerũt, Audiat ſermo[nem] dominus noſter, nequid exercitus tuus detrimẽti capiat. Nã fiducia populi iſtius Iſraelitici nõ cõſiſtit [in] haſtis, ſed in iugis mõtiũ quos habitat: neq; enim ad vertices montiũ [quos munierũt] ſubire facile eſt. [Nu]nc igitur vt nullus vir cadat de populo tuo, ne adoriaris eos prælio quod quidẽ inſtructa committatur [aci]e: ſed de caſtris tuis contine, vt cõſerues omnes viros copiarũ tuarũ. Serui vero tui ⁶'fontanas' aquas è [ra]dice mõtis promanãtes aſſeruẽt cuſtodijs, (aquas enim inde petũt omnes incolæ Bethuliæ,) ita ſitis enecabit eos, aut adiget ad deditionẽ vrbis, [quã nunc putãt in mõtibus ſitã, eſſe inexpugnabilẽ.] Nos autẽ cũ [po]pulo noſtro in vicinos mõtiũ vertices aſcẽdemus, ibiq; vallũ iaciem* præſidio futurũ nequis vrbe egrediatur, vt cũ vxoribus & liberis ſuis cõtabeſcant fame, & antequã gladius in eos ſæuiat, intereãt in plateis [do]meſticis, vicémq; pernicioſam repẽdas ipſis, eo q ſeditionẽ moliti ſint, nec nutui tuo placide obſecuti.

¶1 [Hebrew] poculis ue cõui[...]
¶2 Al. ſeginti
¶3 Al. viginti du[o]
¶5 ἐπὶ. ſupra
¶4 ἐκκ. συγ. al. λήψεται
¶6 τῆς πηγῆς

Horum oratio grata fuit Holopherni, ſeruiſque ipſius omnibus, adeoq; ſecũdum ipſorũ dicta res decreuit inſtituẽdas, [& cẽteni vndiq; ad ſingulos fontes dimiſſi ſunt.] ¶ Profecti ſunt ergo Ammonitæ cũ quinq; millibus Aſſyriorũ: & caſtris in valle poſitis aquas Iſraelitarũ, & aquæductus præoccupauerunt. Genus autẽ Eſau & Ammonitæ aſcenderũt in regionẽ mõtanam, caſtráq; locauerũt e regione Dothaim, parte ſuorũ miſſa ad Auſtrũ & Subſolanum aduerſus Ecrebel, iuxta Chuſi, quæ ſuper torrẽtem Mochmur ſita eſt. Reliquus Aſſyriorũ exercitus caſtra in cãpo habuit, totámq; terræ ſolũ operuit, vt cuius latiſſime paterẽt multitudine ſua tentoria & impedimẽta. Iſraelitæ autẽ inuocabãt Dominũ Deũ ſuũ collapſi animis, q ab hoſtibus vndiq; concluſi eſſent, nec haberẽt è medio ipſorũ effugiũ. Iámque ¹triginta quatuor dies' omnis multitudo Aſſyriorũ tam peditũ quàm equitum cũ curribus ſuis eos vndique obſederat, cũ aquæ defecerũt omnes incolas Bethuliæ, vaſaq; ipſorũ omnia, vt omnibus ciſternis exhauſtis, ne in vnã quidẽ diẽ aquã haberẽt bibendam ad ſatietatẽ, ſed mẽſura potũ acciperent. Quiobrem cũ infantes eorũ linquerẽtur animo, mulieres & iuuenes præ ſiti deficerẽt, atq; conciderent in plateis vrbis portarũmq; tranſitu, nec ſupereſſet in ipſis vllum robur, populus vniuerſus, & iuuenes, & vnà cũ liberis mulieres ad Oziam & principes ciuitatis cõuenerũt, magnáq; voce clamitantes corã ſenioribus omnib', dixerũt, Diſceptet Deus inter nos & vos, quoniã nos magna affeciſtis iniuria, qui nõ egeritis amice cũ Aſſyrijs. Nunc enim nõ eſt qui nobis opẽ ferat, ſed Deus nos illis mancipauit, vt corã ipſis ſiti & clade maxima occũbamus. Vel nunc igitur accerſite illos, & vrbẽ totã populo Holophernis & copijs eius omnibus deprædandã dedite. Præſtat enim nos cedere direptioni illorũ, quàm perire ſiti. Serui enim erimus illorũ, vitáq; noſtra conſeruabitur, nec [cum dedecore apud omnes homines] mortẽ infantiũ noſtrorũ ante oculos, aut vxores liberóſq; noſtros animã exhalantes intuebimur. Obteſtamur autẽ nobis cælum & terrã, ſimul ac Deum patrũ noſtrorũ peccata tam noſtra quàm patrum noſtrorũ in nos vindicãtem, ne hæc in nos omnia cõuertat hodie. [Vrbẽ dedatis in poteſtatẽ exercitus Holophernis, vt acie gladij cito cadamus potius, quàm ſiti lõga torridi.] Simul autẽ cõploratio magna & concors per totũ cœtum orta eſt Dominum Deũ magna voce implorãtium, [ac dicentiũ, Peccauimus cũ patribus noſtris, iniuſte egimus, admiſimus iniquitatẽ. Tu qui clemẽs es miſerere noſtri, aut iniuſtitiã noſtrã tuo flagello vindica, nec velis eos qui te prædicant, populo qui te ignorat, tradizos, vt ne dicatur inter gẽtes, Vbi eſt Deus eorũ? Talibus clamorib' fletibúſq; tãdẽ fatigati cõticuere.] Tũ Ozias [cũ exurrexiſſet, obortis lachrymis] ſic eos affatus eſt, Præſenti animo eſtote fratres, & dies adhuc ⁷quinq;' duremus, intra quos Dominus ſuã in nos cõuertet miſericordiã. [Forſitã enim irã ſuã remittet, & gloriã nominis ſui curabit:] neque enim nos omnino deſeret. Sin elapſi fuerint illi dies, nec auxiliũ nobis feratur, poſtulata veſtra curabo. Ita dimiſſo ad vallũ ſuũ populo, in muros & turres [illegible] abiere ſinguli, vxoribúſq; & liberis domos ſuas remiſſis, ſeipſos in vrbe vehemẽter afflictauerũt. CA. [illegible]

HAec audiuit temporibus illis Iudith filia Merari, filij ¹Ox,' filij Ioſeph, filij ²Oziel, filij Helcia, [illegible] Ananiæ,' filij Gedeon, filij Raphaim, filij ³Acitho, filij Eliæ, filij Eliab, filij Nathanael, filij Samaliel, [illegible] lij Salaſadal, filij Iſraelis.' Huius vir fuit Manaſſes eiuſdem cũ ea tribus & familiæ, qui tẽpore meſſis [illegible] deaceæ mortem obierat. Cum enim inſtaret in agro manipulos legẽtibus, ingruẽs in caput eius [illegible] lectum cõiecit eum, & in vrbe Bethulia mortuus eſt, interq; maiores ſuos ſepultus in agro qui [illegible] cet Dothaim & Balamo. Egerat ergo Iudith domi ſuæ vidua tres annos & ⁴quatuor' mẽſes: & tabernaculo in cœnaculo domus ſuæ ſibi cõſtructo, [in quo cũ puellis ſuis clauſa morabatur,] accincta circa lumbos ſuos cilicio, veſtẽſq; viduitatis ſuæ gerẽs, dies omnes, quib' fuerat vidua, ieiunijs trãſegerat, excepta ſabbathis, & dieb' ſabbatha nouáſq; lunas proxime præcedẽtibus, tũ dom' Iſraeliticæ ſolẽnibus, ac [illegible],
Erat autẽ elegãti forma, eximiáq; ſpectãda pulchritudine. Præterea reliquerat ei marit' ipſius Manaſſes aurũ & argẽtum, ſeruos & ancillas, iumẽta & agros, quæ poſſidebat: [eráque probata per omnia [illegible]]

¹ Al, vigintiquatuor dies
⁷ πέντε
¹ al, Idox
² Al, Oziæ, filij Elai, filij Iãnor,
³ Al, Achitob, filij Melchiæ, filij Enan, filij Nathaniæ, filij Salathiel, filij Simeon, filij Ruben.
⁴ Al, ſex

Et placuerunt verba hæc corã Holoferne, & corã ſatellitibus eius, & cõſtituit per gyrũ centenarios per ſingulos fontes. ¶ Cúmque iſta cuſtodia per dies viginti fuiſſet expleta, defecerũt ciſternæ, & collectiones aquarũ omnibus habitãtibus Bethuliam, ita vt nõ eſſet intra ciuitatẽ vnde ſatiarentur vel vna die, quoniam ad menſuram dabatur populis aqua quotidie. Tunc ad Oziam cõgregati omnes viri, fœminæque, iuuenes, & paruuli, omnes ſimul vna voce dixerũt, [Iudicet Deus inter nos & te, quoniã feciſti in nos mala, nolens loqui pacifice cum Aſſyrijs, & propter hoc vẽdidit nos Deus in manibus eorũ. Et ideo nõ eſt qui adiuuet, cũ proſternamur ante oculos eorũ in ſiti & perditione magna. Et nunc cõgregate vniuerſos qui in ciuitate ſunt, vt ſponte tradamus nos omnes populo Holofernis. Melius eſt enim vt captiui benedicamus Dominum viuentes, quàm moriamur, & ſimus opprobriũ omni carni, cũ viderimus vxores noſtras & infantes noſtros mori ante oculos noſtros. Cõteſtamur hodie cælum & terrã, & Deum patrũ noſtrorum, qui vlciſcitur nos ſecũdum peccata noſtra, vt iam tradatis ciuitatem in manu militiæ Holofernis, vt ſit finis noſter breuis in ore gladij, qui longior efficitur in ariditate ſitis. Et cũ hæc dixiſſent, factus eſt fletus & vlulatus magnus in eccleſia omnibus, & per multas horas vna voce clamauerũt ad Deum, dicentes, [Peccauimus cũ patribus noſtris, iniuſte egimus, iniquitatem fecimus. Tu quia pius es, miſerere noſtri: aut in tuo flagello vindica iniquitates noſtras, & noli tradere cõfitentes te populo qui ignorat te, vt nõ dicant inter gẽtes, Vbi eſt Deus eorũ? Et cum fatigati his clamoribus, & his fletibus laſſati ſiluiſſent, exurgens Ozias, infuſus lachrymis, dixit, Aequo animo eſtote fratres, & hos quinque dies expectemus à Domino miſericordiã. Forſitan enim indignationẽ ſuam abſcindet, & dabit gloriã nomini ſuo. Si autẽ tranſactis quinq; diebus nõ venerit adiutoriũ, faciemus hæc verba quæ locuti eſtis. C

C A P. VIII.

ET factũ eſt, cũ audiſſet hæc verba Iudith vidua, quæ erat filia Merari, filij Idox, filij Ioſeph, filij Oziæ, filij Elai, filij Iamnor, filij Gedeon, filij Raphaim, filij Achitob, filij Melchiæ, filij Enan, filij Nathaniæ, filij Salathiel, filij Simeon, filij Ruben: & vir eius fuit Manaſſes, qui mortuus eſt in dieb' meſſis hordeaceæ. inſtabat enim ſuper alligãtes manipulos in campo, & venit æſtus ſuper caput eius, & mortuus eſt in Bethulia ciuitate ſua, & ſepultus eſt illic cum patribus ſuis. Erat autem Iudith relicta eius vidua iam annis tribus, & menſibus ſex. Et in ſuperioribus domus ſuæ fecit ſibi ſecretũ cubiculum, in quo cum puellis ſuis clauſa morabatur: & habens ſuper lumbos ſuos ciliciũ, ieiunabat omnibus diebus vitæ ſuæ, præter ſabbatha, & neomenias, & feſta domus Iſrael. Erat autem eleganti aſpectu nimis, cui vir ſuus reliquerat diuitias multas & familiam copioſam, ac poſſeſſiones armentis boum, & gregibus ouium plenas. Et erat hæc in omnibus famoſiſſima, quoniam timebat Dominum valde,

nec erat qui loqueretur de illa verbũ malum. [Hæc itaq; cum audiſſet quoniã Ozias promiſiſſet q traſ-acto quinto die traderet ciuitatẽ, miſit ad preſbyte-
B ros Chabri & Charmi. Et venerũt ad illã, & dixit il-lis, Quod eſt hoc verbũ, in quo cõſenſit Ozias, vt tra-das ciuitatẽ Aſſyrijs, ſi intra quinq; dies nõ venerit vobis adiutorium? Et qui eſtis vos, qui tẽtatis Dominum? Nõ eſt iſte ſermo qui miſericordiã prouocet: ſed poti⁹ qui irã excitet, & furorẽ accẽdat. Poſuiſtis vos tẽpus miſerationis Domini, & in arbitrium veſtrum diẽ cõſtituiſtis ei. Sed quia patiens Dominus eſt, in hoc ipſo pœniteamus, & indulgẽtiã eius fuſis lachrymis poſtulemus. non enim quaſi homo, ſic Deus cõminabitur: neq; ſicut filius hominis ad iracũdiam inflãmabitur. Et ideo humiliemus illi animas noſtras: & in ſpiritu cõſtituti humiliato, ſeruiẽtes illi dicamus flentes Domino, vt ſecundũ voluntatẽ ſuam ſic faciat nobiſcũ cito miſericordiam ſuã: vt ſicut cõturbatum eſt cor noſtrũ in ſuperbia eorũ, ita etiã de noſtra humilitate gloriemur, quoniam nõ ſumus ſecuti peccata patrũ noſtrorũ qui dereliquerũt Deum ſuum, & adorauerũt deos alie-
Ab. nos; pro quo ſcelere dati ſunt in gladiũ, & in rapinam, & in cõfuſionẽ inimicis ſuis. nos autẽ alterũ
C deum neſcimus præter ipſum. Expectemus humiles cõſolationem eius, & exquiret ſanguinẽ noſtrũ de afflictionibus inimicorũ noſtrorũ: & humiliabit omnes gẽtes, quæcunq; inſurgũt cõtra nos, & faciet illas ſine honore Domin⁹ Deus noſter. Et nũc fratres, quoniã vos eſtis preſbyteri in populo Dei, & ex vobis pẽdet anima illorũ, ad eloquiũ veſtrũ corda eorũ erigite, vt memores ſint quia tẽtati ſunt patres noſtri, vt probarẽtur ſi vere colerẽt Deũ ſuũ. Memores eſſe debẽt, *quomodo pater noſter Abraham tẽtatus eſt, & per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus eſt. Sic Iſaac, ſic Iacob, ſic Moyſes: & omnes qui placuerũt Deo, per multas tribulationes tranſierũt fideles. Illi autẽ qui tẽtationes nõ ſuſceperũt cũ timore Domini, & impatiẽtiam ſuam, & improperiũ murmurationis ſuæ cõtra Dominũ protulerũt, exterminati ſunt ab exterminatore, & à ſerpẽtibus perierunt. Et nos ergo non vlciſcamur nos pro his quæ patimur: [ſed reputãtes peccatis noſtris hæc ipſa ſupplicia minora eſſe flagella Domini, quibus quaſi ſerui corripimur, ad emẽdationẽ, & nõ ad perditionẽ noſtrã euueniſſe credamus. ¶ Et dixerunt illi Ozias & preſbyteri, Omnia quæ locuta es, vera ſunt, & nõ eſt in ſermonibus tuis vlla reprehenſio.

nec erat qui in ea quicquã daret criminis, q Deum religioſe coleret. Hæc ergo cũ ſermones populi ad principẽ habitos audiſſet, q eſſet fracto præ inopia aquarũ animo, cum, inquã, intellexiſſet Iudith omnem orationẽ quã habuiſſet Ozias ad populũ, qua iuraſſet ei ſe poſt exactos quinq; dies vrbẽ dediturum Aſſyrijs, miſſa ancilla ſua, quæ omnibus facultatibus ipſius præerat, accerſiuit Oziam, Chabrim, & Charmim ſenatores ciuitatis: cũmque veniſſent, ſic eos allocuta eſt, Audite principes populi Bethuliam incolentis, Minime recta eſt oratio veſtra quã habuiſtis hodie coram populo, interpoſitòque inter Deũ & vos iureiurãdo conſtituiſtis, ac dixiſtis, vrbẽ vos hoſtibus noſtris eſſe dedituros, ni intra dies hoſce Dominus ſe ad ferendã nobis opẽ cõuerterit. At qui tãdem eſtis vos, qui Deũ hodierno die tẽtandũ putaueritis, Deiq; partes inter genus humanũ præoccupãdas? [Non eſt iſte ſermo qui miſericordiam impetret, ſed iram excitabit potius, & accẽdet indignationẽ. Vóſne Domino tẽpus præſcribere miſerationis? vos pro arbitrio veſtro diẽ ei conſtituere?] Quòd ſi nũc in diſquiſitionẽ vocetis omnipotentẽ Dominũ, nihil pernoſcetis in æternũ. Cum profundũ cordis humani perueſtigare, & rationes mentis eius cõprehendere nõ poſſitis, quomodo penetretis in notitiã Dei creatoris horũ, perdiſcatis mentem ei⁹, aut rationes deprehẽdatis? Nullo modo fratres. Itaq; Dominũ Deũ noſtrũ ne prouocetis ad irã. Nã ſi minus voluerit intra quinq; dies hoſce nobis opitulari, poteſtatẽ habet ipſe quibus vult, omnibúſq; adeo diebus protegẽdi nos, aut etiã ante oculos hoſtium noſtrorũ diſperdẽdi. Vos autẽ ne obſtringatis cõſilia Domini Dei noſtri: quoniã non eſt vt homo Deus, qui minis moueatur, nec vt homine natus, qui ſubeat iudiciũ. Quin potius [quãdoquidem patiẽs eſt Dominus, ob hoc ipſum agamus pœnitẽtiam,] ab ipſo ſalutẽ expectãtes opem eius imploremus, vt ſi viſum ipſi fuerit, vocẽ noſtram exaudiat. [Ideo ſummittamus illi animos noſtros, & demiſſis ſpiritibus ad ſeruiẽdum ei prõpti ſupplicemus cũ lachrymis, vt pro ſua voluntate nobis impertiatur miſericordiã ſuam: vt ſicut animus noſter ſuperbia illorũ cõſternatus eſt, ita rurſum ex afflictione noſtra cõſequamur gloriam.] Quoniã nõ extitit ætate noſtra, nec extat hodie tribus aut familia, aut populus, aut ciuitas è nobis, quæ adoret deos manu factos, vt cõtigit tẽporibus ſuperioribus, propter quæ patres noſtri, [qui Deo ſuo relicto, deos alienos adorauerãt,] ad cædem & prædam fuerũt expoſiti, claderique magna corã hoſtibus noſtris occubuerũt. Nos vero deũ alium nõ agnouimus, vt ſperare debeamus ipſum nos nõ eſſe neglecturum, nec quẽquam è noſtro genere, [ſed ſanguinẽ noſtrum vindicaturum ab oppreſſione hoſtiũ noſtrorũ, ac domiturum omnes gẽtes quæ in nos cõſurrexerint, Dominúmq; Deũ noſtrum effecturũ eas inglorias.] Neque vero nomen ſuum, vbi capti fuerimus, manebit Iudææ, ſed ſacra noſtra diripientur, & Deus profanationẽ ſuam ab ore noſtro vindicabit, tum metũ fratrum noſtrorũ, ſimul & emancipationẽ terræ, poſſeſſioniſque noſtræ deſertionem nobis repẽdet in caput noſtrũ inter gentes, [illegible] ſeruitum ierimus, & offenſionẽ ac dedecus apud omnes dominos noſtros ſubibimus. Neque enim ad [illegible] euaſerit ſeruitus noſtra, ſed Dominus ille Deus noſter infamẽ eam reddiderit. Quóobrem nũc fratres, [qui populi Dei ſenatores eſtis,] exẽplum præferamus fratribus noſtris, quoniam à nobis pendet illorum animus, ſacráque ſimul & tẽplum, altaréque nobis nititur: [quapropter animos illorum noſtro alloquio erigamus.] Ante autẽ hæc omnia gratias agamus Domino Deo noſtro, qui tentat nos, quẽadmodum & maiores noſtros, [an vere Deum ſuũ colerent.] Mementote quæ cũ Abraham egerit, [qui per multas afflictiones probatus, amicus eius factus eſt:] quibus modis proberit Iſaac, & quot caſus Iacob paſcẽtis oues Laban auunculi ſui in Meſopotamia Syriaca: [quot item Moſis, & omniũ qui Deo placuerunt, per [illegible] multas ærumnas fideles penetrauerint. Nam qui tentationes nõ ſuſceperunt cũ religione Domini, [illegible] prodiderunt impatientiam ſuã, & indignum contra Dominum fremitũ, ij à peremptore deleti ſunt, & à ſerpẽtibus diſperditi. Et nos ergo ne vlciſcamur noſipſos pro ijs quę patimur, ſed reputãtes hæc ipſa ſupplicia eſſe flagella Domini peccatis noſtris minora, quibus quaſi ſerui caſtigamur, credamus ad emendationẽ illa, & nõ ad diſperditionem noſtri pertinere. ' Etenim' ſicut illos expiriũdi cordis ipſorum gratia, ita probat nos, & nõ vlciſcitur, ſed cõmonitionis cauſa Domin⁹ plectit aſpirãtes ad ipſum. ¶ Reſpõdit [illegible] Ozias, Quæcũq; dixiſti, ex animo bono profecta ſunt omnia, nec eſt qui ſe tuis opponat ſermonibus. Quoniam nõ hodie primum ſe prodit tua ſapientia, ſed omnis populus tuã intelligẽtiam à primis temporibus habet cognitã, quòd bona ſit animi tui cõmentatio. Sed populus magna ſiti cruciatus ſecundum ea quæ diximus, nos ſecum coegit agere vt nos obſtringeremus iureiurando, quod minime violabimus.

¶ ὅτι ἦν, lego.

Quare tu nunc, cum mulier pia ſis, pro nobis ſupplica, vt Dominus pluuiam demittat implendis lacunis noſtris, ne ſiti deficiamus. Rurſum Iudith, Audite me, inquit, & facinus edam, quod ad poſteros generis noſtri continuis ætatibus perueniat. ſSicut autem quod loqui mihi datũ eſt, eſſe diuinũ agnouiſtis: ita quod agere conſtitui à Deõne proficiſcatur, perpendite, & orate eum vt conſilium meũ ratum faciat.] Vos ad portã hac nocte ſtabitis, egóque cum ancilla mea egrediar [vobis orãtibus,] vt intra dies poſt quos dixiſtis vos vrbẽ hoſtibus noſtrĩs eſſe dedituros, Dominus Iſraelitis per manũ meã ſubueniat. Vos autẽ quid ego ſim actura ne ſciſcitemini: neq; enim vobis, priuſquã confectũ fuerit, quid decreuerim agere declarauero. [Interim nil aliud inſtituatur, prærerquã pro me ad Dominum Deum noſtrum precatio.] Cui Ozias, ſimul & proceres reſpõderunt, Abi feliciter, & Dominus Deus præeat tibi ad vltionẽ hoſtium noſtrorum: ſimul cõuerſi è tabernaculo, ad ſtationes ſuas diſceſſerũt. CAP. IX.

Tum Iudith [illis abſcedentibus, dicatam precibus ædiculam ſuam ingreſſa,] in faciem procubuit: cúmque caput ſuum conſperſiſſet puluere, nudato quo induta erat cilicio, cum iam odores illius veſperæ adoleſcerẽtur in æde Domini Hieroſolymis, magna voce exclamãs, dixit, Domine Deus patris mei Simeonis, cui tradidiſti gladiũ ad vlciſcendum alienigenas, qui virginis vtero ad fœditatẽ recluſo, & ad turpitudinẽ nudato femore, locos probro profanarãt, (tu enim interdixiſti ne id fieret,) & ea patrarant, ob quæ ad cædem expoſuiſti principes eorum, vt decepti ſtratum ſuum ⸢rigarẽt⸣ ſanguine, cum ſeruis ſuper principes, principibúſque in ſedibus ſuis trucidatis, vxores eorũ in prædam, inque captiuitatẽ filias, & omnia ſpolia tradidiſti diuidẽda charis tibi filiis, iis qui indignatione tua accenſi oblatũ ſanguini ſuo vitiũ abominati ſunt, & opem tuã implorauerũt: tu Deus ille mi Deus me etiam exaudiui viduam. Tu enim & ea quæ priora ſunt illis, & illa, & quæ ſecuta ſunt deſignaſti: tu præſentia quoque & futura præmeditatus es. Tibi aſtant quorũ iniiſti cõſilium, & ecce præſto ſumus, inquiunt. In expedito enim ſunt inſtituta tua, & prouiſa iudicia. [Intuere nunc caſtra Aſſyriorũ, ſicut olim Ægyptiorum caſtra intueri dignatus es, quãdo ſeruos tuos armati perſequebãtur, freti quadrigis & equitatu ſuo, militũmq; multitudine. Vbi vero ſuper caſtra eorũ deſpexiſti, tenebræ fatigarunt illos, pes eorũ hæſit in profundo, & aquis obruti ſunt. Hoc idemq; his quoque cõtingat Domine.] Ecce Aſſyrii ſua potẽtia multi ſunt, equóque ſimul elati & equite, tum lacertis peditum inſoleſcentes, ſcuto, geſo, arcu, fundáq; fidunt, nec agnoſcunt te Dominum bellorũ eſſe ⸢diſſipatorẽ, nomine tuo Dominum. Tu robore tuo infringe vires eorũ, [exere vt olim, brachiũ tuum,] iráq; tua cõquaſſa potentiam. Nam decreuerũt profanare ſacra tua, & tabernaculum ſedem nominis tui glorioſi polluere, cornúque altaris tui ferro deturbare. Superbiam ipſorum intuẽs demitte iram tuã in capita ipſorũ, inſertóq; viduæ manui meæ robore, quod animo cõcepi, per labia ⸢falſa⸣ mea ſeruum ſuper principẽ, ſup [er]que principẽ ſeruum trucidando, manu fœminæ frãge ipſorũ ferociam. [Iugula ſuperbũ illum gladio ſuo, & fac vt per me capiatur laqueo oculorũ ſuorum. Cõfirma animũ meũ, vt contẽnam illum, & qua perdã illum virtute me corrobora. Pertinebit enim hoc ad memoriã nominis tui, ſi eũ fœminea manus proſtrauerit.] Non enim in multitudine ſitum eſt robur tuum, ⸢neq; potẽtia tua in robuſtis: [equorum vires nõ expetis, nec vnquã ſuperbi tibi placuerunt:] ſed humiliũ es Dominus, inferiorũ adiutor, præſidiũ infirmorũ, deploratorũ defenſor, ac ſeruator deſperatorum. Eia age mi paterne Deus, Deus poſſeſſionis Iſraeliticæ, [Domine cælorũ & terræ, creator aquarum, rex rerum abs te creatarũ omniũ, tu exaudi preces meas, [quæ miſericordia tua freta ſum, & fœderis tui Domine memẽto,] cõuerte ſermonẽ meum in fraudẽ, & vulnus, ac flagellum eorũ, qui contra teſtamentum tuũ, contráq; ædem ſacrã tuã, cõtra verticẽ Sion, cõtra domum poſſeſſam à filiis tuis dira ceperant cõſilia. [Cõfirma cõſilium in animo meo, vt ædes tua religionẽ tuã tueatur.] Prode exẽplũ in omni gẽte, tribu tua, quo palàm fiat, te omnis virtutis & potẽtiæ Deum eſſe, nec aliũ præter te defenſorẽ gẽtis Iſraeliticæ.

ι ηρδιύ-ιντο. al. λύσαν-το.

ϛι απά-της. al. αγάπης.

ϛι ϗδὲ ἡ δυναςεία σȣ ἐν ἰσχύ-ȣσι:

Nunc ergo ora pro nobis, quoniam mulier ſancta es, & timens Deum. Et dixit illis Iudith, Sicut quod potui loqui, Dei eſſe cognoſcitis: ita quod facere diſpoſui, probate ſi ex Deo eſt: & orate vt firmum faciat Deus conſilium meum. Stabitis vos ad portam nocte iſta, & ego exeam cum abra mea: & orate, vt ſicut dixiſtis, in diebus quinque reſpiciat Dominus populum ſuũ Iſrael. Vos autem nolo vt ſcrutemini actum meũ: & vſque dum renũciem vobis, nihil aliud fiat, niſi oratio pro me ad Dominum Deũ noſtrum. Et dixit ad eam Ozias princeps Iudæ, Vade in pace, & Dominus ſit tecũ in vltionem inimicorũ noſtrorum. Et reuertẽtes abierunt. CAP. IX.

Quibus aſcendentibus, Iudith ingreſſa eſt oratorium ſuum: & induẽs ſe cilicio, poſuit cinerem ſuper caput ſuum: & proſternens ſe Domino, clamabat ad Dominum, dicens. Domine Deus patris mei Simeon, qui dediſti illi gladiũ in defenſionẽ alienigenarum qui violatores extiterũt in coinquinatione ſua, & denudauerunt femur virginis in confuſionem: & dediſti mulieres illorũ in prædam, & filias illorum in captiuitatem: & omnẽ prædam in diuiſionẽ ſeruis tuis qui zelauerunt zelum tuum: ſubueni quæſo te Domine Deus meus mihi viduæ. Tu enim feciſti priora, & illa, poſt illa cogitaſti: & hoc factum eſt quod ipſe voluiſti. Omnes enim viæ tuæ paratę ſunt, & tua iudicia in tua prouidentia poſuiſti. Reſpice caſtra Aſſyriorũ nũc, ſicut tunc caſtra Ægyptiorum videre dignatus es, quando poſt ſeruos tuos armati currebant, cõfidentes in quadrigis, & in equitatu ſuo, & in multitudine bellatorum. Sed aſpexiſti ſuper caſtra eorũ, & tenebræ fatigauerunt eos. Tenuit pedes eorũ abyſſus, & aquæ operuerunt eos. Sic fiant & iſti Domine qui cõfidũt in multitudine ſua, & in curribus ſuis, & in contis, & in ſcutis, & in ſagittis ſuis, & in lanceis gloriantur, & neſciunt quia tuipſe es Deus noſter qui conteris bella ab initio, & Dominus nomen eſt tibi. Erige brachium tuum, ſicut ab initio: & allide virtutem illorũ in virtute tua: cadat virtus eorum in iracundia tua qui promittũt ſe violare ſancta tua, & polluere tabernaculum nominis tui, & deiicere gladio ſuo cornu altaris tui. Fac Domine, vt gladio proprio eius ſuperbia amputetur, capiatur laqueo oculorũ ſuorum in me, & percuties eum ex labiis charitatis meæ. Da mihi in animo cõſtantiam, vt contemnam illum: & virtutem, vt euertam illum. Erit enim hoc memoriale nominis tui, cum manus fœminæ deiecerit eum. Non enim in multitudine eſt virtus tua Domine, neque in equorum viribus voluntas tua eſt, nec ſuperbi ab initio placuerunt tibi: ſed humilium, & manſuetorum ſemper tibi placuit deprecatio. Deus cælorum, creator aquarũ, & Dominus totius creaturæ, exaudi me miſeram deprecantem, & de tua miſericordia præſumentem. Memento Domine teſtamẽti tui, & da verbum in ore meo, & in corde meo conſilium corrobora, vt domus tua in ſanctificatione tua permaneat: & omnes gentes agnoſcant quia tu es Deus, & non eſt alius præter te.

CAP. X.

FActum eſt autẽ, cum ceſſaſſet clamare ad Dominum, ſurrexit de loco in quo iacuerat proſtrata ad Dominũ. Vocauítque abram ſuã, & deſcendens in domum ſuã, abſtulit à ſe ciliciũ, & exuit ſe veſtimẽtis viduitatis ſuæ, & lauit corpus ſuum, & vnxit ſe myrro optimo, & diſcriminauit crinẽ capitis ſui, & impoſuit mitram ſuper caput ſuum, & induit ſe veſtimẽtis iucunditatis ſuæ, induítque ſandalia pedibus ſuis, aſſumpſítque dextraliola, & lilia, & inaures, & annulos, & omnibus ornamẽtis ſuis ornauit ſe. Cui etiã Dominus cõtulit ſplendorem: quoniam omnis iſta cõpoſitio non ex libidine, ſed ex virtute pẽdebat: & ideo Dominus hãc in illã pulchritudinẽ amplíauit, vt incõparabili decôre omniũ oculis appareret. Impoſuit itaq; abræ ſuæ 'aſcopam' vini, & vas olei, & polentã, & palathas, & panes, & caſeum, & profecta eſt. Cúmque veniſſent ad portam ciuitatis, inuenerũt expectantẽ ‖Oziam, & preſbyteros ciuitatis. Qui cum vidiſſent eã, ſtupentes mirati ſunt nimis pulchritudinẽ eius. Nihil tamen interrogantes eam, dimiſerũt tranſire, dicentes, Deus patrũ noſtrorum det tibi gratiã, & omne conſiliũ tui cordis ſua virtute corroboret, vt glorietur ſuper te Ieruſalem, & ſit nomẽ tuum in numero ſanctorũ & iuſtorum. Et dixerũt hi qui illic erant, omnes vna voce: Fiat fiat. Iudith verò orans Dominũ, tranſiuit per portas ipſa & abra eius. ¶ Factum eſt autẽ, cum deſcenderet mõtem, circa ortum diei, occurrerunt ei exploratores Aſſyriorũ, & tenuerũt eam, dicentes, Vnde venis, aut quò vadis? Quę reſpõdit, ‖Filia ſum Hebræorum, ideo ego fugi à facie eorũ, quoniã futurum agnoui, quòd detur vobis in deprędationẽ, pro eo quòd cõtemnentes vos, noluerunt vltro tradere ſeipſos, vt inuenirẽt miſericordiam in cõſpectu veſtro. Hac de cauſa cogitaui mecũ, dicens, Vadam ad faciẽ principis Holofernis, vt indicem illi ſecreta illorum, & oſtendã illi quo aditu poſſit obtinere eos: ita vt nõ cadat vir vnus de exercitu eius. Et cum audiſſent viri illi verba eius, cõſyderabant faciẽ eius: & erat in oculis eorum ſtupor, quoniã pulchritudinem eius mirabãtur nimis. Et dixerunt ad eã, Conſeruaſti animã tuã, eo quòd tale reperiſti cõſilium, vt deſcenderes ad dominum noſtrũ. Hoc autẽ ſcias, quoniã cum ſteteris in conſpectu eius, bene tibi faciet, & eris gratiſſima in corde eius. Duxerúntque illam ad tabernaculũ Holofernis, annunciantes eã. Cúmque intraſſet ante faciẽ eius, ſtatim captus eſt in ſuis oculis Holofernes. Dixerúntque ad eũ ſatellites eius, Quis cõtemnat populum Hebræorũ qui tã decoras mulieres habent, vt nõ pro his merito pugnare cõtra eos debeamus? ‖Vidẽs itaque Iudith Holofernem ſedentẽ in conopœo, quod erat ex purpura, & auro, & ſmaragdo, & lapidibus precioſis intextum: & cũ in faciem eius intẽdiſſet, adorauit eũ, proſternens ſe ſuper terrã. Et eleuauerũt eam ſerui Holofernis, iubente domino ſuo.

CAP. XI.

TVnc Holofernes dixit ei, Æquo animo eſto, & noli pauere in corde tuo: quoniã ego nũquã nocui viro qui voluit ſeruire Nabuchodonoſor regi.

CAP. X.

CVm autẽ Deum Iſraeliticũ inuocandi finẽ feciſſet, & hęc verba peregiſſet omnia, ſurrexit procubitu: & ancilla ſua vocata, cũ in domicilium, vbi ſabbathis & diebus feſtis ſuis verſabatur, deſcendiſſet, detracto quo fuerat induta cilicio, veſtibúſque viduitatis ſuæ depoſitis, corpus aqua prius ablutũ, vnguento pingui perunxit, tum capillis capitis ſui digeſtis mitra ſuperimpoſita, veſtes feſtiuas ſuas, quib' ornari viuo Manaſſe viro ſuo ſolebat, induit: cúmque ſandalia ſumpſiſſet pedibus, atq; armillas, brachialia, annulos, inaures, mũdúmque ſuũ omnẽ aſciuiſſet, vultum ad capiẽdos intuentiũ eam virorum oculos perquàm venuſte cõpoſuit. [Cõtulerat autẽ ipſi Dominus quoque ſplẽdorem, quòd omnis ornatus iſte nõ ex laſciuia, ſed ex virtute proficiſceretur.] Poſtremo cum vinariũ vtrem vino, & lagenam oleo plenã ancillæ ſuę tradidiſſet, pera farina, maſſa caryicarũ, [caſeo,] puríſque panibus impleta, & omnibus vaſis ſuis cõuolutis, eidémq; impoſitis, egreſſæ ad portã Bethulię vrbis, Oziam & ſenatores ciuitatis Chabrim & Charmim ſtantes ibi repererunt: qui vt viderunt eã, & vultum eius alium, habitúmque immutatũ, pulchritudinẽ eius admirati vehementer, ſic eã allocuti ſunt, Deus, Deus ille patrũ noſtrorũ reddat te gratioſam, & inſtituta tua perducat ad gloriã Iſraelitarum, & excellẽtiam Hieroſolymæ, [vt nomẽ tuum in numero ſanctorũ & iuſtorum celebretur. Et qui tum aderãt, omnes vna voce ſubiecerunt, Eſto, fiat,] ſimúlq; Deũ adorauerũt. At illa, Portam vrbis, inquit, iubete aperiri mihi, vt egrediar, & ſermones quos mecũ habuiſtis, re comprobẽ. Tum illi iuuenibus imperarũt vt aperirent, quẽadmodum illa poſtularat. Quod cũ feciſſent illi, Iudith vnà cũ ancilla ſua egreſſa eſt, oculis proſequentibus eã oppidanis, cum de monte [circa lucis ortum] deſcẽderet, donec vallem peruadẽtem eã è cõſpectu amitterẽt. ¶ Ita profectæ ſunt illæ recta per vallem, donec in Aſſyrios, qui in ſtatione pro caſtris erãt, inciderẽt: qui cõprehenſam interrogauerũt eã, Cuias es? & vnde venis, aut quò tẽdis? Et illa, Hebræis orta ſum, & tranſfugi ab ipſis, quoniã vobis tradentur diripiẽdi, [propterea quòd cõtemptis vobis vltro ſe dedere, vt veniam à vobis impetrarent, noluerunt.] In cõſpectum autẽ Holophernis magiſtri copiarũ veſtrarum venio, vt ei vera dicta referam, viámque cõmonſtrem ante oculos, per quam ingreſſus tota mõtana regione potiatur, nec vllius corporis militum ſuorum, aut animalis ſpiritus patiatur incõmodum. His verbis eius auditis, viri illi cõtemplati vultum ipſius, admirationéq; vehemẽti pulchritudinis eius capti, dixerunt illi, Conſeruaſti vitam tuã, quæ tali vſa cõſilio, [in cõſpectum domini noſtri properaris deſcendere. Quapropter nunc perge ad tabernaculũ eius: deducẽt enim te aliquot è nobis, donec te in manus eius tradiderint. Verum vbi coram eo conſtiteris, ne cõſterneris animo, ſed ſecũdum hæc dicta tua perage narrationẽ, & bene tractabit te, [eríſque animo ipſius gratiſſima.] Selegerũt ergo ex ſe viros cẽtum, qui iuncto ipſi ſimul & ancillæ curru, ad tẽtorium Holophernis eã aſportauerunt. Tum cõcurſu totis caſtris facto, quòd fama aduentus ipſius permanauiſſet in tabernacula, turba venientium circumfundere ſe illi, extra tabernaculũ Holophernis expectãti, dum illi de ipſa afferretur nuncius, & mirari pulchritudinẽ ipſius, adeóque propter ipſam ſtupere Iſraelitas, & alius alij dicere, Quis autem contẽnat populũ iſtum, qui tales alit apud ſe mulieres? [pro quibus non immerito cũ illis depugnemus.] Sanè nõ eſt vtile vel vnũ relinqui virũ ex illis, qui dimiſſi facile queant totũ orbẽ in fraudem pellicere. Porrò progreſſi excubitores Holophernis & omnes ſerui ei', introduxerũt illã in tabernaculũ. Fortè tũ Holophernes quieſcebat ſuper lecto ſuo in conopæo intertexto purpura, auro, ſmaragdo, lapidibúſq; precioſis: cúmque accepiſſet de illa nũtium, prodijt in veſtibulũ tabernaculi, præcedẽtibus eum lãpadibus argẽteis. Ibi cum Iudith in cõſpectum eius, & miniſtrorũ ipſius veniſſet, omnes venuſtatẽ vultus eius mirati ſunt, [& aſpectu primo captus Holophernes:] illa vero procubuit in faciẽ, & eũ adorauit.

CAP. XI.

CVmque ſerui Holophernis releuaſſent eã, ipſe ſic eſt eam allocutus, Bene ſpera mulier, nec expaueſcas animo, neque enim ego quenquã afflixi, qui regi totius terræ Nabuchodonozori ſeruire voluit.

Quod niſi me contempſiſſet populus iſte tuus montanã regionem inſidens, non vtique erexiſſem haſtã meam aduerſus eũ: ipſe autẽ horũ ſibi cauſa eſt. Iã verò dic tu mihi qua de cauſa transfugeris ab illis, & huc adueneris: venis enim ſalutariter. Bono animo eſto, vtpote victura hac nocte, atque deinceps. neq; enim eſt qui tibi faciat iniuriã, ſed bene tractaberis, quemadmodũ tractari ſolent ſerui domini mei regis Nabuchodonozoris. Cui reſpondit Iudith, Accipe dicta ancillæ tuæ, vt famula tua coram te verba faciat: nec mendacium hac nocte domino meo enunciauero. Quòd ſi ancillæ tuæ monita ſecutus fueris per omnia, Deus rẽ tecum conficiet, nec dominus meus excidet inſtitutis ſuis. Teſtor enim vitã regis totius terræ Nabuchodonozoris, & poteſtatẽ eius qui te mittit ad reſtitutionẽ viuorũ omniũ, non ſolũ fore vt homines illi 'per te' ſeruiant, ſed feræ quoque agreſtes, & pecudes, volucréſque cœli per potentiam tuã ſub Nabuchodonozoris totiúſq; domus ipſius viuãt imperio. Nã ſapientiã tuam, & calliditatem animi tui nos audiuimus, totáq; terra diuulgatũ eſt, te ſolũ eſſe eximiũ in omni regno ſcientiáq; præſtantẽ, & diſciplina militari admirãdũ. Iam verò ſermonẽ quoq;, quẽ in conſeſſu tuorũ Achior habuit, & quæ verba fecerit intelleximus, [ſtum etiam quibus eum modis tractãdum curaris.] Adepti ſunt enim eum incolæ Bethuliæ, quibus omnia quæ apud te locut⁹ eſſet, retulit. Quapropter monita eius domine dominator, ne fueris aſpernatus, ſed corde tuo recõdas ea, quoniã vera ſunt. Nõ enim obnoxium eſt ſupplicio genus noſtrũ, nec valet aduerſus ipſum gladius, niſi peccatis Deũ ſuum offenderit. [Conſtat autem eũ iam peccatis noſtris ſic eſſe offenſum, vt per prophetas ſuos mãdata dederit ad populum, ſe propter peccata pœnis eũ eſſe dediturum. Et quoniã Iſraelitæ ſciunt ſe Deũ ſuum infenſum ſibi reddidiſſe, timore tui correpti ſunt.] Iam verò ne dominus meus ſpe decidat, néve diſcedat infecta re, ſed mors faciem illorũ impetat, tale peccatum inuaſit eos, quo irritabunt Deũ ſuũ, ſi nefas admiſerint. Quoniã enim defecerunt eos alimẽta, & laborant inopia aquarũ, iumenta ſua decreuerunt inuadere, [& bibere ſanguinẽ illorũ,] & quorumcunque cibo Deus legibus ſuis interdixit illis, ea conſumere ſtatuerũt: primitiáſque adeò frugũ, & decimas vini atque olei, quas cõſecratas reſeruarant ſacerdotibus Hieroſolymis in conſpectu Dei noſtri miniſtrantibus, eas conficere conſtitutũ habent: cum eas ne manibus quidem fas ſit quenquã è populo contingere. Miſerunt autem Hieroſolymam, (nam & ipſius incolæ patrauere talia) qui ſibi licentiam referant à ſenatu. Accidet igitur vt, cum hoc accepto reſponſo fecerint, illa die tibi tradantur ad interitũ. Quapropter ego ancilla tua cognitis his omnibus, transfugi ab ipſis, & miſit me Deus [iratus illis] ad conficiendã tecum rẽ, quæ terras omnes, ad quas ea fama permanarit, ſtupore afficiet. Religioſa enim eſt ancilla tua, Deúmq; colit noctes & dies. Quare nũc apud te morabor domine, & egredietur ancilla tua in vallem noctu, Deóque ſupplicabo, vt mihi renunciet quando peccata ſua commiſerint: tum accedam, & rẽ ad te referam, & exũpes cum omnibus copijs tuis, nec erit quiſquam illorum qui tibi reſiſtat, egóque te ducam per mediã Iudæã, donec peruenias in conſpectum Hieroſolymæ, ſedémque tuam in medio illius collocẽ. Ita illas vt oues paſtore deſtitutas ages, ac ne canis quidẽ lingua ſua tibi obganniet. Hæc enim mihi per prænotionẽ dicta ſunt & enunciata, tibiq; renunciatũ ea miſſa ſum. Hi ſermones eius placuerunt Holopherni, & miniſtris ipſius omnib⁹, & ſapientiã eius mirati ſunt, dicentes, Nõ eſt mulier 'ab extremo ad extremũ terræ' venuſtate vultus & peritia dicendi ſimilis: ſimul Holophernes eam ſic eſt allocutus, 'Bene fecit' Deus ille, qui te præmiſit iſti populo, vt afferres robur manib⁹ noſtris, cõtemptoribúſque domini mei perniciem. Sane quidẽ tu venuſta es aſpectu, & ad dicendũ bene cõparata: quòd ſi perfeceris quæ pollicita es, De⁹ erit mihi deus ille tu⁹: tu verò ſedebis in domo regis Nabuchodonozoris, & per totã terrã celebraberis. CA. XII.

Tum iuſſit eam introduci in cellam argenteæ ſuæ ſupellectilis, déque cibarijs ſuis menſam ei conſternendam, & potum de vino ſuo præbendum conſtituit. At Iudith, De his non edam, inquit, ne qua ei trahatur offenſio, ſed de eis quæ mecum delata ſunt, mihi miniſtrabitur. Cui Holophernes, Si verò defecerint hæc quæ penes te ſunt, vnde petemus quæ tibi demus his ſimilia? Nihil enim nobis è genere tu ſuppetit. Reſpondit illi Iudith, Vt animam tuam mi domine viuere verũ eſt, ita non conſumet ancill

ϛ1 λ.α.. (margin)

ϛ1 ἀκ' ἄκρου ἕως ἄκρου τῆς γῆς (margin)
ϛ1 τῷ ἐποίησεν (margin)

Populus autem tuus ſi non contempſiſſet me, nõ eleuaſſem lanceam meam ſuper eum. Nunc autẽ dic mihi, qua ex cauſa receſſiſti ab illis, & placuit tibi vt venires ad nos? Et dixit illi Iudith, Sume verba ancillæ tuæ: quoniam ſi ſecutus fueris verba ancillæ tuæ, perfectã rem faciet Dominus tecum. Viuit enim Nabuchodonoſor rex terræ, & viuit virtus eius quæ eſt in te ad correptionem omnium animarũ errantium: quoniam non ſolum homines ſeruiunt illi per te, ſed & beſtiæ agri obtemperant illi. Nuntiatur enim animi tui induſtria vniuerſis gentibus, & indicatũ eſt omni ſeculo quoniam tu ſolus bonus & potẽs es in omni regno eius, & diſciplina tua omnibus prouincijs prædicatur. Nec hoc latet quod locutus eſt Achior, nec illud ignoratur quod ei iuſſeris euenire. Conſtat enim Deum noſtrũ ſic peccatis offenſum, vt mandauerit per prophetas ſuos ad populum, quòd tradat eũ pro peccatis ſuis. Et quoniam ſciunt ſe offendiſſe Deum ſuũ filij Iſrael, tremor tuus ſuper ipſos eſt. Inſuper etiam fames inuaſit eos, & ab ariditate aquæ iam inter mortuos cõputantur. Denique hoc ordinant, vt interficiãt pecora ſua, & bibant ſanguinẽ eorũ: & ſancta Domini Dei ſui quæ præcepit Deus, non contingi, in frumento, vino, & oleo, hæc cogitauerunt impẽdere, & volunt conſumere quæ nec manibus deberent cõtingere. ergo quoniam hæc faciũt, certum eſt quòd in perditionem dabũtur. Quod ego ancilla tua cognoſcẽs, fugi ab illis, & miſit me Dominus hæc ipſa nuntiare tibi. Ego enim ancilla tua Deum col etiam nunc apud te: & exiet ancilla tua, & orab Deum, & dicet mihi quãdo eis reddat peccatũ ſu & veniẽs nuntiabo tibi, ita vt ego adducã te per m diã Ieruſalem, & habebis omnẽ populum Iſrael, ſicut oues quibus non eſt paſtor, & non latrabit v vnus canis contra te, quoniam hæc mihi dicta ſu per prouidentiã Dei. Et quoniã iratus eſt illis Deu hæc ipſa miſſa ſum nuntiare tibi. Placuerunt au omnia verba hæc coram Holoferne, & coram pu ris eius, & mirabantur ad ſapientiam eius, & dic bant alter ad alterũ, Non eſt talis mulier ſuper t ram in aſpectu, in pulchritudine, & in ſenſu verbo rũ. Et dixit ad illam Holofernes, Benefecit Deus q miſit te ante populum, vt des illum tu in manib noſtris. & quoniam bona eſt promiſſio tua, ſi fec rit mihi hoc Deus tuus, erit & deus meus, & tu in domo Nabuchodonoſor magna eris, & nomen tuũ nominabitur in vniuerſa terra. CA. XII.

Tunc iuſſit eam introire vbi repoſiti erant theſauri eius, & iuſſit illic manere eã, & conſtituit quid daretur illi de cõuiuio ſuo. Cui reſpondet Iudith, & dixit, Nunc nõ potero [] mãducare ex his quæ mihi præcipis tribui, ne veniat ſuper me offenſio: ex his autẽ quæ mihi detuli, mãducabo. Cui Holofernes ait, Si defecerint tibi iſta quæ tecũ detuliſti, quid faciem⁹ tibi? Et dixit Iudith, Viuit anima tua domine meus, quoniã nõ expẽdet omnia hæc ancilla

Digitized by Google

tuæ, donec faciat Deus in manu mea hæc quæ co-
B gitaui. Et induxerunt illam ſerui eius in taberna-
culum quod præceperat. Et petijt dum introiret, vt
daretur ei copia nocte & ante lucem egrediendi fo-
ras ad orationem, & deprecandi Dominum. Et præ-
cepit cubiculariis ſuis, vt ſicut placeret illi, exiret &
introiret ad adorãdum Deum ſuum per triduum.
Et exibat noctibus in vallem Bethuliæ, & baptiza-
bat ſe in fonte aquæ. Et vt aſcendebat, orabat Do-
minum Deum Iſrael, vt dirigeret viam eius ad libe-
rationem populi ſui. Et introiens, munda manebat
in tabernaculo, vſque dum acciperet eſcam ſuã in
C veſpere. ¶ Et factũ eſt in quarto die Holofernes fe-
cit cœnam ſeruis ſuis, & dixit ad Vagao eunuchum
ſuum, Vade, & ſuade Hebræam illam vt ſponte con-
ſentiat habitare mecum. Fœdum eſt enim apud Aſ-
ſyrios, ſi fœmina irrideat virum agendo, vt immu-
nis ab eo tranſeat. Tunc introiuit Vagao ad Iudith,
& dixit, Non vereatur bona puella introire ad do-
D minũ meũ, vt honorificetur ante faciem eius, vt mã-
ducet cũ eo, & bibat vinũ in iucũditate. Cui Iudith
reſpondit, Quæ ego ſum, vt contradicam domino
meo? Omne quod erit ante oculos eius bonũ & opti-
mũ, faciam. Quicquid autẽ illi placuerit, hoc mihi
erit optimũ omnibus diebus vitæ meæ. Et ſurrexit,
& ornauit ſe veſtimẽto ſuo, & ingreſſa ſtetit ante fa-
ciẽ eius. Cor autẽ Holofernis cõcuſſum eſt: erat enim
ardẽs in cõcupiſcẽtia eius. Et dixit ad eã Holofernes,
Bibe nũc, & accumbe in iucũditate: quoniã inueniſti
gratiã corã me. Et dixit Iudith, Bibã domine, quo-
niã magnificata eſt anima mea hodie præ omnibus
dieb⁹ meis. Et accepit, & mãducauit, & bibit corã ipſo
ea quæ parauerat illi ancilla eius. Et iucũdus factus
eſt Holofernes ad eã, bibitque vinũ multum nimis,
quãtũ nunquã biberat in vita ſua. CA. XIII.

VT autem ſero factũ eſt, feſtinauerũt ſerui illius
ad hoſpitia ſua; & cõcluſit Vagao hoſtia cubicu-
li, & abijt. Erãt autẽ omnes fatigati à vino. Erátque
Iudith ſola in cubiculo: porrò Holofernes iacebat in
lecto, nimia ebrietate ſopitus. Dixitq; Iudith puellæ
ſuæ vt ſtaret foris ante cubiculũ, & obſeruaret. Ste-
titque Iudith ante lectũ, orãs cum lachrymis, & la-
biorũ motu in ſilẽtio, dicens, Confirma me Domine
Deus Iſrael, & reſpice in hac hora ad opera manuũ
mearũ, vt ſicut promiſiſti, Ieruſalẽ ciuitatem tuã e-
rigas: & hoc quod credens per te poſſe fieri cogita-
ui, perficiã. Et cum hęc dixiſſet, acceſſit ad colũnam,
quæ erat ad caput lectuli eius, & pugionem eius qui
in ea ligatus pendebat, exoluit. Cúmque euaginaſ-
ſet illum, apprehendit comam capitis eius, & ait, Cõ-
firma me Domine Deus in hac hora. & percuſſit bis
in ceruicẽ eius, ¶ & abſcidit caput eius, & abſtulit co-
nopeũ eius à columnis, & euoluit corpus eius trun
cum. Et poſt puſillum exiuit, & tradidit caput Holo
fernis ancillæ ſuæ, & iuſſit vt mitteret illud in pe-
ram ſuã. Et exierunt duæ, ſecundum conſuetudinẽ
ſuam, quaſi ad orationem, & tranſierunt caſtra: &
gyrãtes vallẽ, venerũt ad portã ciuitatis. ¶ Et dixit
Iudith à longe cuſtodibus murorũ, Aperite portas,
quoniã nobiſcũ eſt Deus qui fecit virtutẽ in Iſrael.

tua quæ mihi ſunt, priuſquam Dominus per manũ
meã conſiliũ ſuũ fuerit executus. Introduxerũt igi-
tur ei ſerui Holophernis in tabernaculum: vbi cũ
in mediam vſq; noctẽ dormiuiſſet, ſub matutinã vi-
giliã exurrexit, & miſit ad Holophernẽ qui diceret,
Iubeat iã Dominus meus ancillã ſuã emitti ad pre-
cationem. Cúmq; edixiſſet Holophernes ſtipatori-
bus corporis ſui, ne prohiberẽt ipſam, mãſit in ca-
ſtris trib⁹ diebus, noctu in vallẽ Bethuliæ egrediẽs,
& aqua ſe abluẽs in fonte qui erat in caſtris: cúmq;
aſcenderet, orabat Dominũ Deum Iſraeliticũ vt in-
ſtitutũ ſuum ad leuandũ genus populi ſui feliciter
proueheret: & regreſſa, in tabernaculo munda per-
manebat, donec cibũ ſuũ caperet ſub veſperi. ¶ Eue-
nit autẽ die quarto vt celebraret Holophernes cõui-
uiũ cũ ſeruis ſuis ſolis, nec ad cõcœnationẽ quẽquã
inuitaſſet eorũ qui præerãt negotijs. Tũ Holopher
nes Bagoæ eunucho præfecto facultatibus ſuis om-
nib⁹, I, ait, perſuade iſti mulieri Hebrææ quæ penes
te eſt, vt veniat ad nos, & nobiſcũ edat ac bibat. Nã
ecce perſonæ noſtræ fuerit ignominioſũ, ſi talẽ mu
lierẽ ſine habita cum ea cõſuetudine prætermiſe-
rimus: & ſi minus eã attraxerimus, nos irridebit e-
tiã. Egreſſus ergo à cõſpectu Holophernis Bagoas,
& ad illam ingreſſus, Ne pigeat, inquit, ancillã for
moſam hanc adire dominũ meũ, corámque eo de-
corari gloria, tum vinũ nobiſcũ bibere ad hilarita-
tẽ, & hac die more filiarum Aſſyricarũ, quæ in do-
mo Nabuchodonozoris aſſiſtunt, ſe gerere. Cui Iu-
dith, Quænã ego ſum, vt quid domino meo denegẽ?
quin quicquid ei placuerit, gratúmque fuerit, pro-
pere faciam, quod mihi vſque ad diẽ obitus mei ſit
gloriationi: ſimul exurgens ſe veſtitu, & omni mun
do muliebri exornauit: acceſſitq; ancilla eius, & ex
aduerſo Holopherni ſtrauit ei pelles humi, quas à
Bagoa in vſum quotidianũ ſuũ acceperat, vt ſuper
ijs recumbens cibũ caperet. Cúmque acceſſiſſet Iu-
dith, ac diſcubuiſſet, exarſit cor Holophernis in eam,
animúſque cõmotus eſt, vt congreſſum ipſius vehe-
menter appeteret. Iam enim ex quo primũ die cõ-
ſpicatus eã fuerat, obſeruabat occaſionẽ, qua eã⁴ abu
teretur. Hortabatur igitur eã Holophernes, Bibe iã,
& præbe te nobiſcum hilarem, [quoniam nacta es
apud me gratiam.] Et Iudith, Sanè bibam, inquit,
domine, quoniam magnificẽtiam adepta eſt in me
hodie vita mea maiorem, quàm vllo ex quo nata
ſum tẽpore. ſimul edere coram eo biberéque cœpit,
quæ ſibi ab ancilla ſua parata fuerant. Lætatus eſt
itaque propter eam Holophernes. & vini quamplu
rimum bibit, quantũ nunquã aliàs biberat vno die
ex quo natus fuerat. CAP. XIII.

CVm autem iam ſerum eſſet, feſtinarunt ſerui ei⁹
ſe recipere, & Bagoas foris occluſit tabernaculũ,
præſentéſque omnes à cõſpectu domini ſui dimiſ-
ſi, ſua quiſq; cubilia petiere, quòd omnes defeſſi eſ-
ſent lõga cõpotatione. Relicta eſt itaque Iudith in
tabernaculo ſola, & Holophernes proiectus in lecto
ſuo, quòd perfuſus eſſet ebrietate. Iuſſerat autẽ Iu-
dith ancillam ſuam aſtare extra cubiculũ, & ſe pro
quotidiano more obſeruare exeũtem. Dixerat enim
ſe exituram ad precationẽ ſuam, & in eandẽ ſenten
tiam cũ Bagoa loquuta fuerat. Cũ ergo omnes è conſpectu ipſius diſceſſiſſent, nec quiſquam relictus eſſet
in cubiculo paruus aut magn⁹, Iudith apud lectum illius ſtans in animo ſecum, Domine Deus omnis vir-
tutis, inquit, reſpice hac hora ad opera manuũ ¹ mearũ, ²vt extollatur Hieroſolyma ſicut promiſiſti.] Quo- ¹ μου.
niã nunc tẽpus eſt adiuuãdi poſſeſſionẽ tuã, & ſorte ex fiducia in te] inſtituta ¹ mea ²perficiendi, ad cõquaſ- ² μου αἱ
ſationẽ hoſtiũ, qui in nos coorti ſunt: ſimul acceſſit ad columellã lecti quæ erat ³ ad caput ³ Holophernis, &
acinacẽ illius inde deſumpſit. Cúmq; lecto ſe applicuiſſet, coma capitis ei⁹ apprehẽſa, Corrobora me ho ³ πρὸς κεφαλῆς
die Domine Deus Iſraelis, inquiẽs: inflixit duos ictus in ceruicẽ eius quantũ poterat, & caput amputauit:
tũ deinde corpore eius de ſtrato deuoluto, ablatóq; de columnis conopœo, paulo poſt egreſſa caput Holo
phernis ancillæ ſuæ tradidit: quod cũ illa in perã cibariã ſuã immiſiſſet, egreſſæ ſunt ambæ ſimul, quò ad
precationẽ more ſolebãt. Ita è caſtris euadẽtes vallẽ illã ambierũt, mõtémq; Bethuliæ cõſcẽderũt. ¶ Cúmq;
ad portas ei⁹ perueniſſent, Iudith procul clamauit portarũ vigilib⁹, Aperite agite portã, aperite: adeſt nobis
Deus De⁹ ille noſter, robur adhuc exercẽs Hieroſolymis, & cõtra hoſtes potẽtiã, quẽadmodũ fecit & hodie.

Digitized by Google

Hac voce ipſius exaudita, oppidani ad portam vrbis ſuæ propere deſcenderunt: cúmq; ſenatores ciuitatis conuocaſſent, concurſu vná omnium à minimo vſque ad maximũ facto, (quoniam inſperatum erat ipſis reditus) ignéque cauſa lucis acceſſo, aperta porta receptas illas circũſteterũt. Ipſa verò [cum in editũ locum aſcendiſſet, ſilentio facto] magna voce, Laudate Deũ, inquit, & prædicate eum, quoniã miſericordiã ſuã Iſraeliticæ domui non ſubtraxit, [nec deſeruit ſperãtes in ſe,] ſed hoſtes noſtros hac nocte mea manu conquaſſauit. Simul caput è pera prolatũ illis oſtẽdebat, dicẽs, Ecce caput Holophernis magiſtri copiarum Aſſyricarũ, ecce & conopeũ in quo recubabat ebrius, cũ eum Dominus manu fœminea cæderet. Viuit illum Dominũ, qui me per viam qua ſum ingreſſa cõſeruauit, teſtor illũ mea facie deceptum in perniciẽ ſuam, nullũ in me fœdum aut turpe patrauiſſe flagitiũ. [Dominꝰ me vobis lætã, victricem & incolumem liberatis vobis reſtituit. Ipſum prædicate omnes, quia benignus eſt, & miſericordia eiꝰ ſempiterna.] Tũ populꝰ vehemẽter obſtupuit: cúmq; Deũ inclinatꝰ adoraſſet, ſimul omnis, Celebrãdus es Deus noſter, inquit, qui hoſtes populi tui hodierno die ad nihilũ redegeris. Illi verò dixit Ozias, Beneficio Dei altiſſimi felix es, ô filia ſupra omnes mulieres terræ, & celebrãdus eſt Dominꝰ Deus ille cœli terræq; conditor, qui te direxit ad caput ducis hoſtiũ noſtrorũ conquaſſandũ. Quoniã non abſcedet vnquam ſpes tua ab animo hominum potentiam Dei cõmemorantium. Hoc ergo tibi cõferat Deus ad ſempiternam excellentiã vt te bonis locupletet, eo quòd vitæ tuæ non peperciſti, cum affligeretur genus noſtrum, ſed rectam coram Deo noſtro viã ingreſſa, ruinæ noſtræ ſubueniſti. Et ſubiecit vniuerſus populus, Eſto, fiat.

ꝭ id eſt, memoria pei tuæ. ꝭ vt. adſit ibi beneolus.

CAP. XIIII.

Porrò autẽ allocuta eſt eos Iudith, Audite me fratres, & acceptũ caput hoc in pinna murorũ noſtrorũ ſuſpendite: cúmq; diluxerit dies, ac ſol ſuper terrã emerſerit, arma belli veſtra quiſq; capietis, & ex vrbe viri valẽtes omnes cũ duce vobis dato erumpetis, vt in campũ deſcenſuri ad primã ſtationẽ Aſſyriorũ, nec tamẽ deſcendẽtes. Tũ illi ſumptis vniuerſis armis ſuis, cõtendent in caſtra ſua, duces copiarũ Aſſyricarum excitaturi, & ad tabernaculũ Holophernis curſum dirigẽt: quo nõ inuento ſed trũco in ſanguine volutato, [terror ingruet in illos, & à conſpectu veſtro diffugient. Tum vos inſequentes vná cũ omnibus qui fines Iſraeliticos incolunt, per vias ſuas illos proſternite. [Dominus enim pedibus veſtris cõculcandos eos ſubijciet.] ¶ Verũ antequàm hæc fiant, accerſite mihi Achiorẽ Ammonitam illũ miſſum ad nos tãquam ad interitum vt conſpectũ agnoſcat domus Iſraeliticæ contemptorem. Vocatus eſt ergo Achior ex domo Oziæ, qui vt venit, & caput Holophernis in manu viri cuiuſdã in cõcione populi vidit, in faciẽ prolapſus eſt, & defectus animo: releuatúſq; accidit ad pedes Iudith, & cũ faciem eius adoraſſet, dixit, Celebranda es per omnia Iudę tabernacula, & apud omnes gentes, quæ fama nominis tui commotæ fuerint. Sed recenſe mihi nũc quæ per hos dies geſſeris. Et recitauit ei Iudith in media cõcione quæcũque geſſiſſet, ex qua primum die fuerat egreſſa, vſque ad tempus quo loquebatur apud illos. [Deus Iſraeliticus, inquit, quem tu teſtatus es ſe vindicaturum de inimicis ſuis, is hac nocte caput omnium impiorum amputauit mea manu: quod ita eſſe probat caput hoc Holophernis, qui ſuperbo cõtemptu vituperauit Deum Iſraeliticum, & interitũ tibi minatus eſt cum diceret, Expugnato populo Iſraelitico, præcipiam latera tua gladio trãſuerberari.] Poſtquam autem dicendi finem fecit, populꝰ magna voce iubilans, lætos per vrbem ſuã clamores iactauit. ¶ Achior verò quæ Deus Iſraeliticus feciſſet videns omnia, Deo magnopere fiſus eſt, et trũcoq; præputij ſui circũciſa, cõiunctꝰ domui Iſraeliticæ [cũ omni generis ſui poſteritate] vſque in præſentẽ diem. ¶ Cũ autem dies illuxiſſet, capite Holophernis de muris ſuſpenſo, omnes viri ſumptis armis in ſpiram circumeuntes ad deſcenſum mõtis egreſſi ſunt.

Et factum eſt, cũ audiſſent viri vocem eiꝰ, vocauerũt preſbyteros ciuitatis. Et occurrerũt ad eam omnes, à minimo vſque ad maximũ: quoniam ſperabant eã iam nõ eſſe venturam. Et accendentes luminaria congyrauerunt circa eam vniuerſi: illa autem aſcendens in eminẽtiorem locum iuſſit fieri ſilentiũ. Cúmque omnes tacuiſſent, dixit Iudith, Laudate Dominũ Deũ noſtrũ qui nõ deſeruit ſperantes in ſe: & in me ancilla ſua adimpleuit miſericordiã ſuam, quã promiſit domui Iſrael: & interfecit in manu mea hoſtẽ populi ſui in hac nocte. Et proferens de pera caput Holofernis, oſtendit illis, dicens, Ecce caput Holofernis principis militiæ Aſſyriorum: & ecce conopeũ illius, in quo recũbebat in ebrietate ſua, vbi per manum fœminæ percuſſit illũ Dominus Deus noſter. C
Viuit autẽ ipſe Dominus, quoniã cuſtodiuit me angelus eius & hinc euntem, & ibi cõmorantem, & inde huc reuertentem: & nõ permiſit me Dominus ancillam ſuã coinquinari, ſed ſine pollutione peccati reuocauit me vobis gaudentẽ in victoria ſua, in euaſione mea, & in liberatione veſtra. ¶ Confitemini illi omnes, quoniã bonus, quoniam in ſeculũ miſericordia eius. Vniuerſi autẽ adorantes Dominũ, dixerunt ad eã, Benedixit te Dominus in virtute ſua, quia per te ad nihilũ redegit inimicos noſtros. Porrò Ozias princeps populi Iſrael, dixit ad eam, Benedicta es tu filia à Domino Deo excelſo præ omnibus mulieribꝰ ſuper terrã. Benedictus Dominus qui creauit cœlum & terrã, qui te direxit in vulnera capitis principis inimicorũ noſtrorũ, qui hodie nomẽ tuum ita magnificauit, vt nõ recedat laus tua de ore hominum qui memores fuerint virtutis Domini in æternum, pro quibus nõ pepercisti animæ tuæ propter anguſtias & tribulationẽ generis tui, ſed ſubueniſti ruinæ ante conſpectũ Dei noſtri. Et dixit omnis populꝰ, Fiat fiat. ¶ Porrò Achior vocatus venit, & dixit ei Iudith, Deus Iſrael cui tu teſtimoniũ dediſti quòd vlciſcatur ſe de inimicis ſuis, ipſe caput omniũ incredulorũ incidit in hac nocte in manu mea. Et vt probes quia ita eſt, ecce caput Holofernis, qui in cõtẽptu ſuperbiæ ſuæ Deũ Iſrael cõtempſit, & tibi interitũ minabatur, dicens, Cũ captus fuerit populus Iſrael, gladio perforari præcipiã latera tua. Videns autẽ Achior caput Holofernis, anguſtiatus præ pauore cecidit in faciẽ ſuam ſuper terrã, & æſtuauit anima eius. Poſtea verò quàm reſumpto ſpiritu recreatus eſt, procidit ad pedes eiꝰ, & adorauit eã, & dixit, Benedicta tu à Deo tuo in omni tabernaculo Iacob, quoniã in omni gẽte quę audierit nomen tuũ, magnificabitur ſuper te Deꝰ Iſrael.

CA. XIIII.

Dixit autem Iudith ad omnẽ populũ, Audite me fratres: Suſpẽdite caput hoc ſuper muros noſtros: & erit, cum exierit ſol, accipiat vnuſquiſq; arma ſua, & exite cum impetu: nõ vt deſcendatis deorſum, ſed quaſi impetum facientes. Tunc exploratores neceſſe erit vt fugiant ad principẽ ſuum excitandum ad pugnã. Cúmq; duces eorum cucurrerint ad tabernaculũ Holofernis, & inuenerint eum truncum in ſuo ſanguine volutatũ, decidet ſuper eos timor. Cúmq; cognoueritis fugere eos, ite poſt illos ſecuri, quoniam Dominus cõteret eos ſub pedibus veſtris. ¶ Tũc Achior vidẽs virtutẽ quã fecit Deus Iſrael, relicto gentilitatis ritu, credidit Deo, & circũcidit carnẽ præputij ſui, & appoſitus eſt ad populũ Iſrael, & omnis ſucceſſio generis eius vſque in hodiernũ diẽ. ¶ Mox autẽ vt ortus eſt dies, ſuſpẽderunt ſuper muros caput Holofernis, accepitq; vnuſquiſq; vir arma ſua, & egreſſi ſunt cum grandi ſtrepitu & vlulatu.

Digitized by Google

Quod videntes exploratores, ad tabernaculũ Holofernis cucurrerũt. Porrò hi qui in tabernaculo erãt venientes, & ante ingreſſum cubiculi perſtrepẽtes, excitandi gratia, inquietudinẽ arte moliebantur, vt nõ ab excitãtibus, ſed à ſonantib' Holofernes euigilaret. nullus enim audebat cubiculũ virtutis Aſſyriorũ pulſando aut intrando aperire. Sed cũ veniſſent eius duces ac tribuni, & vniuerſi maiores exercitus regis Aſſyriorũ, dixerũt cubiculariis, Intrate, & excitate illũ: quoniam egreſſi mures de cauernis ſuis, auſi ſunt prouocare nos ad præliũ. Tunc ingreſſus Vagao cubiculũ eius, ſtetit ante cortinã, & plauſum fecit manibus ſuis: ſuſpicabatur enim illũ cũ Iudith dormire. Sed cũ nullum motũ iacentis ſenſu auriũ caperet, acceſſit proximãs ad cortinã, & eleuans eã, vidẽſq; cadauer abſq; capite Holofernis in ſuo ſanguine tabefactũ iacẽre ſuper terrã, exclamauit voce magna cũ fletu, & ſcidit veſtimẽta ſua. Et ingreſſus tabernaculũ Iudith, nõ inuenit eã, & exiliit foras ad populũ, & dixit, Vna mulier Hebræa fecit confuſionẽ in domo regis Nabuchodonoſor. ecce enim Holofernes iacet in terra, & caput eius non eſt in illo. Quod cũ audiſſent principes virtutis Aſſyriorũ, ſciderunt omnes veſtimẽta ſua, & intolerabilis timor & tremor cecidit ſuper eos, & turbati ſunt animi eorum valde. Et factus eſt clamor incõparabilis in medio caſtrorum eorum.

CAP. XV.

CVmq; omnis exercitus decollatũ Holofernẽ audiſſet, fugit mens & conſiliũ ab eis, & ſolo tremore & metu agitati, fugæ præſidiũ ſumunt, ita vt nullus loqueretur cũ proximo ſuo, ſed inclinato capite, relictis omnib', euadere feſtinabant Hebræos, quos armatos ſuper ſe venire audierãt, fugiẽtes per vias camporũ & ſemitas colliũ. Videntes itaq; filii Iſrael fugiẽtes, ſecuti ſunt illos. Deſcẽderũtq; clangentes tubis, & vlulãtes poſt ipſos. Et quoniã Aſſyrii nõ adunati, in fugã ibãt præcipites: filii autẽ Iſrael vno agmine perſequẽtes, debilitabãt omnes quos inuenire potuiſſent. Miſit itaq; Ozias nũtios per omnes ciuitates & regiones Iſrael. Omnis itaq; regio, omniſq; vrbs, electã iuuẽtutẽ armatã miſit poſt eos, & perſecuti ſunt eos in ore gladii, quouſq; peruenirent ad extremitatẽ finiũ ſuorũ. Reliqui autẽ qui erãt in Bethulia, ingreſſi ſunt caſtra Aſſyriorũ, & prædã quã fugiẽtes Aſſyrii reliquerãt, abſtulerũt, & onuſtati ſunt valde. Hi verò qui victores reuerſi ſũt ad Bethuliã, omnia quæ erant illorũ abſtulerũt ſecũ, ita vt nõ eſſet numer' in pecoribus, & iumẽtis, & vniuerſis mobilib' eorũ, vt à minimo vſq; ad maximũ omnes diuites fierẽt de prædationibus eorũ. ¶ Ioachim autẽ ſummus põtifex, de Ieruſalẽ venit in Bethuliã cũ vniuerſis preſbyteris ſuis, vt videret Iudith. Quæ cũ exiſſet ad illũ, benedixerũt ei oẽs vna voce, dicentes, Tu gloria Ieruſalẽ, tu lætitia Iſrael, tu honorificentia populi noſtri, quia feciſti viriliter, & cõfortatum eſt cor tuũ, eo quòd caſtitatẽ amaueris, & poſt virũ tuũ, alterũ neſcieris: ideò & man' Domini cõfortauit te, & ideò eris benedicta in æternũ. Et dixit omnis populus, Fiat, fiat. Per dies autem triginta, vix collecta ſunt ſpolia Aſſyriorũ à populo Iſrael. Porrò autẽ vniuerſa quę Holophernis peculiaria fuiſſe probata ſunt, dederũt Iudith in auro, & argẽto, & veſtibus & gẽmis, & omni ſupellectili, & tradita ſũt omnia illi à populo. Et omnes populi gaudebãt cũ mulieribus, & virginib', & iuuenib', in organis, & citharis.

quos cõſpicati Aſſyrii, nuncios ad centuriones ſuos dimittere, illiq; porrò contẽdere ad duces & tribunos, omnẽſq; principes ſuos: qui cũ ad tabernaculũ Holophernis perueniſſent, curatori omnis ſupellectilis ei' dicere, Excita verò dominũ noſtrũ: quoniã ſerui iſti ad nos in pugnã deſcẽdere auſi ſunt, vt deleãtur funditus. [Porrò ante veſtibulũ cubiculi tumultuãtes, cauſa illius excitandi ſtrepitũ edebãt de induſtria, vt nõ excitantiũ, ſed perſtrepẽtium opera potius excitaretur. nemo enim cubiculum Aſſyricæ maieſtatis pulſare audebat, aut vt introiret aperire. Tum ingreſſus Bagoas pulſauit atriũ tabernaculi, quòd eũ cũ Iudith dormire ſuſpicaretur. Cum autẽ eũ nemo exaudiret, dimotis forib' in cubiculũ ingreſſus: vt inuenit illũ proiectũ in lecto, & adẽpto capite mortuũ, exclamãs voce magna cũ fletu, gemitu, vociferationẽq; valida veſtimẽta ſua dilacerat, atq; in tabernaculũ etiã, vbi Iudith ſolebat recũbere, ingreſſus, vbi nec eã inuenit: ad populũ proſilit vociferãs, Nefas admiſere ſerui, vnã mulier Hebræa ignominiã in domũ regis Nabuchodonozoris intulit. nã ecce humi proſtrat' Holophernes, truncúſque capite. Hæc verba cũ audiſſent principes exercitus Aſſyrici, dilacerauerũt tunicas ſuas, & animo vehemẽter cõſternati ſũt, clamórq; & vociferatio magna in mediis caſtris exorta eſt.

CAP. XV.

TVm etiam qui in tabernaculis erant, hoc audito facinore, [animo conſiliõq; deſtituti.] obſtupeſcere, ingruente in eos metu & terrore, nec iam eſſe quiſquam qui in conſpectu alterius perſiſteret, ſed ſimul omnes perculſi, per omnes vias tam campeſtris quàm montanæ regionis diffugere, [deiecto capite, relictiſque rebus omnibus, Hebræos, quos inſtare armatos acceperant, effugere feſtinantes:] atque ii quoq; qui circa Bethuliam in mõtoſo loco ſe vallo munierant, in fugam conuerſi ſunt. Tunc ergo bellicoſiſſimi quique Iſraelitarum ſe in eos effuderũt, [cum clãgore tubarum & clamore: & quoniã Aſſyrii palantes in fugã ruebant præcipites, Iſraelitæ autem eos agmine iuncto perſequebantur: conficiebant quoſcunque poſſent apprehẽdere.] Et miſit Ozias Bethomaſtam, Bebai, Chobai, Cholam, & in omnes fines Iſraeliticos, qui perferrẽt geſtæ rei nũtium, vt ad cædem hoſtium cuncti prorumperent. Quo accepto nũtio Iſraelitæ, ſimul omnes irruerũt in illos, & cædendo vſque Choba perſecuti ſunt. Aduenerunt item & Hieroſolymitani, & ex tota montana regione, (nam ad eos quoq; nuntius rerum in caſtris hoſtium geſtarum peruenerat,) atque etiam Galaaditæ & Galilæi, qui eos magna clade vltra Damaſcũ vſque & fines ipſius exterminarunt. Reliqui verò incolæ Bethuliæ caſtra Aſſyriorum inuaſerũt, & ex præda illorũ magnas adepti ſunt diuitias. Reliquiis potiti ſunt Iſraelitæ à cęde reuerſi, vicique ac ciuitates tam montanæ quàm campeſtres magnam vim obtinuerunt ſpoliorum, quorum ingẽs erat copia. ¶ Venerũt autẽ Ioachim põtifex maximus, & ſenatus Iſraelitarum Hieroſolymis cõmorantium, 'cõfirmaturi beneficia' quib' Deus Iſraelitas affecerat: tum etiam viſuri Iudith, benignéque ſalutaturi: qui ad ipſam ingreſſi vno ore gratulati ſunt ei, ac dixerunt, Tu excellentia Hieroſolymæ, tu ingens Iſraelitarum lætitia, tu præclara generis noſtri gloriatio, tu hæc omnia confeciſti manu tua hiſque Iſraelitas affeciſti beneficiis, & Deus ea fauore ſuo proſequutus eſt. [Cõfirmatum eſt cor tuum, eo quòd caſtitatem amaueris, nec poſt virũ tuum admiſeris aliũ, ideo manus Domini te confirmauit.] Beata ſis apud Dominum omnipotentẽ in æuum ſempiternum. Et ſubiecit vniuerſus populus, Eſto. Cæterũ populus caſtra diebus triginta deprædatus, tabernaculum Holophernis & omne argẽtum, lectos, pelues, omnẽmque ſupellectilem eius dicauit Iudith: quæ accepta, illa mulæ ſuæ, iunctiſque plauſtris cõgeſta impoſuit. Tum concurrere viſandæ eius cauſa mulieres omnes Iſraeliticæ, & prædicare illã, vnáque chorum illi ſtatuere: ipſaq; thyrſos manibus acceptos, mulieribus, quæ vnà ſecum aderant, diſtribuit: & impoſita ſibi ſociiſque ſuis corona oleagina, choream coram vniuerſo populo ducens, præibat mulieribus omnibus, ſubſequẽtibus armatis omnibus viris Iſraeliticis cum coronis, [organis, citharis] & hymnis, quos ore decantabant.

¶: id eſt, te ſtata redditurі.

¶: τῇ μετ' αὐτῆς.

CAP. XVI.

Præiuit autē Iudith hoc carmē gratulatoriū inter omnes Iſraelitas, & vniuerſus popul⁹ hāc laudem clara voce decantauit, cœpitque Iudith,
Ordimini Deo meo tympanis, Dominóq; meo cymbalis incinite: modulamini carmen ei, extollite laudem, & nomen eius inuocate.
¶1 ὁ θεὸς. Quoniam profligator bellorū eſt Dominus, qui ¹poſuit in medio populi caſtra ſua, & me vindicauit de manu perſequentium.
Venit Aſſyri⁹ è mōtib⁹ ab Aquilone, venit cū copiarū ſuarū myriadib⁹, quarū multitudo torrētes interclusit, vallésque equitatus operuit.
Aiebat ſe fines meos igni vaſtaturum, iuuenibúſque meis gladio peremptis, alliſiſque ſolo lactentib⁹, prædæ daturum infātes meos, abducturúmque virgines. Domin⁹ omnipotēs manu fœminæ fruſtratus eſt eos.
Neque enim iuuenum opera robuſtus occubuit, nec ceciderunt eū nati Titanibus, nec excelſi gigātes aggreſſi ſunt, ſed Iudith Merari filia pulchritudine faciei ſuæ diſſipauit ipſos.
¶1 πονούντων. Cum enim exuiſſet veſtitū viduitatis ſuæ, [veſtéſque feſtiuas induiſſet,] vt ¹laborantes¹ Iſraelitas eueheret, facie ſua vnguento perunctâ, & redimitis mitra capillis ſuis, ſtoláque quam ſumpſit lineam, decepit illum.
Sandalium eius oculum hominis rapuit, & pulchritudine hui⁹ captus eſt illius animus, ceruicem ipſius penetrauit acinacis.
Perſæ exhorruerunt audaciam eius, ſtupuerúntque Medi fiduciam.
Tum iubilauerunt humiles mei, & infirmi exclamauerunt [ſiti torridi,] territique ſunt illi, & ſublato clamore in fugam conuerſi.
Filij puellarū cōfoderūt illos, & vt ſeruos fugitiuos, vulnerauerūt prælio Domini Dei mei diſperditos.
Carmē & laudē cātabo Domino, Magnus es Domine & glorioſus, admirandus viribus, & inuictus.
Tibi ſeruiat vniuerſum opificium tuum, quoniam iuſſiſti, & extitit: miſiſti ſpiritum tuum, & prodijt, nec eſt quod voci tuæ reſiſtat.
Mōtes enim à fundamentis emouebuntur cū aquis, petræque in modum ceræ liqueſcent à conſpectu tuo, cum ſis ijs qui te metuunt propitius.
Quoniam paruū eſt omne quamuis gratum odorē ſacrificium, omniſque holocauſto crematus adeps minimus, præ eo qui reueretur Dominum, & per omnia magnus eſt.
Væ gentibus in genus meum cōſurgentibus, Dominus omnipotens vindicabit eas die iudicij, cū immittet corporibus eorum ignem & vermes quorum perpetuo ſenſu lugeant.
¶Vt autē venerunt Hieroſolymā, adorauerūt Dominū, & luſtrato populo holocauſta ſua, gratuitáq; donaria, ac munera obtulerunt. Et dedicauit Iudith omnē ſupellectilē Holophernis à populo ſibi traditā, & conopæū quod ipſa cubiculo ei⁹ abſtulerat, donariū Domino cōſecrauit. Cúmq; populus celebrando lætitiam, Hieroſolymis in cōſpectu ſacrorū tres mēſes peregiſſet, Iudith ibidē permanſit. Exactis autem diebus illis ad ſuam quiſq; poſſeſſionē reuectus eſt, remeauitq; Iudith Bethuliā, & in bonis ſuis habitauit. Fuit autē ætate ſua per totā terram inclyta, procóſq; multos habuit: nullus tamē vir eā potitus eſt omni tēpore vitæ eius, poſtquā Manaſſes marit⁹ ei⁹ morte obita ſepulturæ gētis ſuæ mādat⁹ fuerat.
¶Proceſſit inquā ad claritatē eximiā donec in domo viri ſui ad cēteſimūquinqū annū ætatis peruenit, & manumiſſa ancilla ſua, & obijt Bethuliæ, & ſepulchro viri ſui Manaſſis mādata eſt. Luxitq; eā dom⁹ Iſraelitica ſeptem dieb⁹. Cæterū antequam moreretur, bona ſua Manaſſi viro ſuo ſibiq; genere proximis diſtribuit. Nō extitit autē in vita Iudith qui perterreret Iſraelitas, nec poſt obitum eius multis temporibus. [Porrò dies huius victoriæ ſolennis in numerum ſacrorum dierū adſcriptus ab Hebræis, ex eo tempore ad præſentem vſq; diem cultus eſt ab Iſrael

CAP. XVI.

Tunc cantauit canticū hoc Domino Iudith, dicēs, Incipite Domino in tympanis, cantate Domino in cymbalis, modulamini illi pſalmum nouum, exultate & inuocate nomen eius.
Dominus conterens bella, Dominus nomen eſt illi.
Qui poſuit caſtra ſua in medio populi ſui, vt eriperet nos de manu omnium inimicorum noſtrorū.
Venit Aſſur ex montibus ab Aquilone in multitudine fortitudinis ſuæ: [cuius multitudo obturauit torrentes, & equi eorum cooperuerunt valles.
Dixit ſe inceſſurum fines meos, & iuuenes meos occiſurum gladio, infantes meos dare in prædam, & virgines in captiuitatem.
Dominus autem omnipotens nocuit eum, & tradidit eum in manus fœminæ, & confodit eum.
Non enim cecidit potens eorum à iuuenib⁹, nec filij Titan percuſſerunt eum, nec excelſi gigantes impoſuerūt ſe illi, ſed Iudith filia Merari in ſpecie faciei ſuæ diſſoluit eum.
Exuit enim ſe veſtimēto viduitatis, & induit ſe veſtimento lætitiæ in exultatione filiorum Iſrael.
Vnxit faciē ſuā vnguēto, & colligauit cincinnos ſuos mitra, accepit ſtolam nouā ad decipiendū illum.
Sandalia eius rapuerūt oculos eius, pulchritudo eius captiuam fecit animam eius, amputauit pugione ceruicem eius.
Horruerūt Perſæ cōſtantiā ei⁹, & Medi audaciā
Tunc vlulauerunt caſtra Aſſyriorum, quando ruerunt humiles mei, areſcentes in ſiti.
Filij puellarum compunxerūt eos, & ſicut pueros fugientes occiderunt eos, perierunt in prælio à facie Domini Dei mei.
Hymnum cantemus Domino, hymnum nouum temus Deo noſtro.
Adonai Domine magnus es tu, & præclarus in virtute tua, & quem ſuperare nemo poteſt.
Tibi ſeruiat omnis creatura tua: quia dixiſti, & facta ſunt: miſiſti ſpiritum tuum, & creata ſunt, & non eſt qui reſiſtat voci tuæ.
Montes à fundamentis mouebūtur cum aquis, petræ ſicut cera liqueſcent ante faciem tuam.
Qui autē timent te, magni erūt apud te per omnia.
Væ gēti inſurgēti ſup gen⁹ meū: Domin⁹ enim omnipotēs vindicabit in eis, in die iudicij viſitabit
Dabit enim ignē & vermes in carnes eorum, vt tur & ſentiant vſque in ſempiternum.
¶Et factū eſt poſt hæc, omnis popul⁹ poſt victoriam venit in Ieruſalē adorare Dominū: & mox vt purificati ſunt, obtulerūt omnes holocauſta, & vota, & repromiſſiōes ſuas. Porrò Iudith vniuerſa vaſa bellica Holofernis quæ dedit illi popul⁹, & conopæū quod ipſa ſuſtulerat de cubili ipſi⁹, [obtulit in anathema obliuionis. Erat autē popul⁹ iocūdus ſecundū faciem ſanctorū, & per tres mēſes gaudiū hui⁹ victoriæ celebratū eſt cū Iudith. Poſt dies autē illos vnuſquiſque redijt in domū ſuā, & Iudith magna facta eſt in Bethulia, & præclarior erat vniuerſæ terræ Iſrael. Erat etiā virtuti caſtitas adiūcta, ita vt nō cognoſceret virū omnib⁹ dieb⁹ vitæ ſuæ, ex quo defunctus eſt Manaſſes vir ei⁹. Erat autē dieb⁹ feſtis procedēs cum magna gloria. ¶Māſit autē in domo viri ſui annos centū quinq; & dimiſit abram ſuā liberā, & defuncta eſt, ac ſepulta cū viro ſuo in Bethulia. [Luxítq; illam omnis popul⁹ dieb⁹ ſeptē. In omni autē ſpacio vitæ eius nō fuit qui perturbaret Iſrael, & poſt mortem eius annis multis. Dies autē victoriæ hui⁹ feſtiuitatis ab Hebræis in numero ſanctorū dierū accipitur, & colitur à Iudæis ex illo tempore vſque in præſentem diem.

Digitized by Google

Liber Eſther.

V. CAP. I.

IN DIEBVS Aſſueri qui regnauit ab India vſq; Aethiopiã ſuper cẽtũ vigintiſeptẽ prouincias: quãdo ſedit in ſolio regni ſui, Suſan ciuitas regni eius exordiũ fuit. Tertio igitur anno imperij ſui fecerat grãde cõuiuiũ cũctis principib', & pueris ſuis, fortiſſimis Perſarũ, & Medorũ inclytis, & præfectis prouinciarũ corã ſe, vt oſtẽderet diuitias gloriæ regni ſui, ac magnitudinẽ, atq; iactãtiã potẽtiæ ſuæ, multo tẽpore, cẽtũ videlicet & octoginta diebus. Cúmq; implerẽtur dies conuiuij, inuitauit omnẽ populũ qui inuẽt' eſt in Suſan à maximo vſq; ad minimũ: & iuſſit ſeptẽ diebus cõuiuiũ præparari in veſtibulo horti, & nemoris, quod regio cultu & manu cõſitũ erat. Et pẽdebant ex õni parte tẽtoria aerei coloris, & carbaſini ac hyacinthini, ſuſtentata funib' byſſinis, atq; purpureis qui eburneis circulis inſerti erãt, & colũnis marmoreis fulciebãtur. lectuli quoq; aurei & argẽtei, ſuper pauimẽtũ ſmaragdino & pario ſtratũ lapide, diſpoſiti erãt: quod mira varietate pictura decorabat. Bibebãt autẽ qui inuitati erãt, aureis poculis, & aliis atq; alijs vaſis cibi inferebãtur. Vinũ quoque, vt magnificẽtia regia dignũ erat, abũdãs & præcipuũ ponebatur. Nec erat qui nolẽtes cogeret ad bibẽdũ: ſed ſicut rex ſtatuerat, præponẽs mẽſis ſingulos de principib' ſuis vt ſumeret vnuſquiſq; quod vellet. ¶Vaſthi quoque regina fecit conuiuiũ fœminarũ in palatio, vbi rex Aſſuerus manere cõſueuerat. Itaq; die ſeptimo, cũ rex eſſet hilarior, & poſt nimiã potationẽ incaluiſſet mero, præcepit Mauman & Bazatha & Harbona & Bagatha & Abgatha & Zethar & Charchas, ſeptẽ eunuchis qui in cõſpectu ei' miniſtrabãt, vt introducerẽt reginã Vaſthi corã rege, poſito ſuper caput eius diademate, vt oſtẽderet cũctis populis & principib' pulchritudinẽ illius: erat enim pulchra valde. Quæ renuit, & ad regis imperiũ, quod per eunuchos mãdauerat, venire cõtẽpſit. Vnde irat' rex, & nimio furore ſuccẽſus, interrogauit ſapientes qui ex more regio ſemper ei adhærebãt, & illorũ faciebat cũcta cõſilio, ſciẽtium leges, ac iura maiorũ: (erant autẽ primi & proximi, Charſena & Sethar & Admãtha & Tharſis & Mãres & Marſana & Mamuchan, ſeptẽ du-

N. CAP. I.

FACTVM eſt in dieb' Aſueri, (is eſt Aſuerus qui imperitabat ab India vſque ad Aethiopiam centũ & vigintiſeptem prouincijs,) [1] in diebus inquam illis [2] quũ ſederet rex ipſe Aſuerus in ſolio regni ſui quod erat in Suſan metropoli. Anno tertio regni ſui apparauit cõuiuium cũctis principib' ſuis atque ſeruis ſuis, [3] robur Perſarũ atque Medorũ, [4] cum ducibus & præſidib' prouinciarũ erat corã eo: [5] Ipſe verò oſtentabat opes & gloriã regni ſui, & rarũ ſplendorem magnificentiæ ſuæ, idque diebus multis, [6] nẽpe centum octoginta diebus. Exactis autem illis dieb', [7] parauit rex populo quoq;, omni ſcilicet qui inuentus fuit in Suſan metropoli, [8] ſiue ſummi eſſent ſiue infimi, conuiuiũ ſeptem diebus [9] in atrio hortorum domus regis. [Erãt illic aulæa] cãdida, [10] carbaſina [&] [11] hyacinthina, [12] funibus byſſinis & purpureis ſuſpenſa ſuper arcus argenteos [qui innitebatur] columnis marmoreis. [13] lectuli erant aurei & argẽtei ſuper pauimentum [14] [cõſtratum lapide] marmoris Parij & varicolore. [15] Potabant ex vaſis aureis, [16] mutabãtque vaſa alia poſt alia: & vinum [17] [dabatur] regium, idque copioſum iuxta imperiũ regis. Erat & [18] lex bibendi, vt neminem quis cogeret: nã ſic ordinarat rex per omnes qui præerant in domo ſua, vt facerent iuxta cuiuſque volũtatẽ. ¶Sed & Vaſthi regina apparauit cõuiuium fœminarum in domo regia quæ erat regi Aſuero. [19] Die ſeptimo quũ cor regis à vino [20] exhilaratũ eſſet, [21] dixit ad Mehumã, Bizthã, Harbonam, Bigtham, Abagtham, Zethar & Charcas ſeptem [22] cubicularios, qui miniſtrabant in cõſpectu regis Aſueri, vt introducerent Vaſthi reginam [23] in cõſpectum regis cum corona regia, vt oſtenderet populis & principib' pulchritudinem eius: [24] eleganti enim erat forma. At regina Vaſthi renuit venire [25] iuxta imperium regis per cubicularios: hinc rex vehemẽter iratus eſt, ita vt exardeſceret furor eius in eo. Tum ait rex ad ſapiẽtes, [26] peritos tẽporũ, (hũc enim [27] morẽ habebat rex ante omnes qui legũ & iudiciorũ gnari erant. ex intimis autẽ [conſiliarijs] qui ei aſſidebãt, tum erant Carſchan, Sethar, Admatha, Tharſis, Meres, Marſena & Memuchan, ſeptẽ ſcilicet princi-

¶1 ſub. euenit. ſiue cõtigit. Hæc hiſtoria geſta fuit tẽpore captiuitatis Babylonicæ, quando oẽs Iudæi apud Perſas, Medos, Aſſyrios & Chaldæos in exilio agebãt. Quis iſte fuerit Aſſuerus qui Eſther Iudæã vxorẽ duxit, dubiũ eſt. Hebræi vno cõſenſu ſentiunt iſtũ Aſſuerũ genuiſſe ex Eſther Dariũ Perſam, cui' regni anno ſecundo fuit extructũ tẽplũ Ieroſolymitanũ. Fuit & alius Dari' Medus, ſed q iſtũ aliquot annis præceſſerit. Dicunt & Mardochæũ fuiſſe huius hiſtoriæ ſcriptorẽ: quod colligũt ex fine capitis noni hui' libri quo capite finit liber Eſther apud Hebræos. ¶2 q.d. quũ reb' ſumma trãquillitate, & alta pace frueretur, quũ victis hoſtibus ſederet in ſolio ſuo, quod erat in Suſan vrbe illa regia metropolitana.

¶3 Ante hãc vocẽ ponẽdũ eſt punctũ. q.d. facto & abſoluto cõuiuio, vires Perſidis. i. Potẽtiſſimi quiq;. ¶4 Heb. ſatrapæ & principes prouinciarũ [erãt] corã illo. i. remãſerunt in aula cum rege facto cõuiuio potẽtiſſimi quiq;, tantiſper dum oſtẽderet illis potentiã regni ſui. Per appoſitionẽ dictũ, robur Perſarũ & Medorũ ſatrapæ & principes prouinciarũ. ¶5 Heb. In facere videre ipſum opes. i. tãtiſper dũ oſtẽtaret illis diuitias. ¶6 nẽpe C L X X X dieb' quib' oſtẽtauit opes & gloriã regni. q.d. poſtquã oſtẽtauit opes &c. ¶7 apparauit rex ipſe oĩ populo ¶8 Heb. à magno vſq; ad paruũ. Hoc refertur ad gradũ. q.d. cuiuſcũque cõditionis hoĩes. ¶9 vt, in veſtibulo horti [palatij regis. i. ſui. antecedẽs ꝑ relatiuo. ¶10 & viridia ¶11 i. rubri coloris, Gallice, cõme d'ung oillet. ¶12 tẽta [vt, alligata] in circulis argẽteis & colũnis. i. aulæa erãt funib' byſſinis alligata ſemicirculis argẽteis, qui infixi erãt columnis marmoreis. vel potius tenebãtur & cõprehendebantur aulæa illa funib' byſſinis ſuper ſemicirculos argẽteos. i. funib' traiectis ꝑ circulos argenteos, ſiue fibulas argẽteas, [&] ſuper colũnas marmoreas. i. qui funes byſſini fulciebãtur & retinebãtur columnis marmoreis. His tẽtorijs tã pretioſis protegebantur ab iniuria ſolis. ¶13 Lectis veteres ad cõuiuia vtebãtur, iacẽteſque cibũ ſumebãt. ¶14 prophiriticũ, & marmoreũ, & Pariũ & hyacinthinũ. ¶15 Heb. Propinabãt autem in ¶16 Heb. & vaſa à vaſis [erãt] diuerſa. i. vaſis aureis diuerſis porrigebãt vinũ. ¶17 Heb. regni erat multũ iuxta manũ regis. i. regiũ vinũ abundabat, pro facultate & magnificentia regis. Gallice, ſelon le pouoir du Roy, ou, cõme appartiene a vng Roy. ¶18 Heb. potatio ſecũdũ legẽ, nemo erat cogẽs: quia ſic fundauerat [. i. præceperat] rex oĩ præfecto dom' ſuæ vt facerẽt pro volũtate viri & viri. i. potatio certa quadã lege erat inſtituta: nemo erat qui cogeret ſodalẽ bibere: quia ſic firmiſſime ſeruãdũ præceperat rex, ne ſcilicet vllus cogeretur: præceperat inquã vnicuique præfecto domus ſuæ vt facerẽt pro volũtate & arbitrio vniuſcuiuſq;. ¶19. i. poſtremo die illius cõuiuij ab Aſſuero celebrati. ¶20 vt, redditũ eſſet [ſolito] lætiꝰ, ¶21 pro, mãdauit ipſi &c. ¶22 eunuchis, ¶23 Hebraiſmus, pro ad ſe. ¶24 Heb. quia bona erat aſpectu. ¶25 Heb. in verbo regis quod erat i manu eunuchorũ. i. ad imperiũ regis quod mãdauerat per eunuchos. ¶26. i. qui callebãt quæ retroactis tẽporib' geſta fuerãt à maiorib', qui vetuſta multa exẽpla tenebãt memoria. ¶27 Hæc parẽtheſis finitur ante hæc verba, Quid fiet &c. ſic autẽ vertẽdũ dictionib' aliquot ſubauditis, quia ſic erat mos regis [ponẽdi in deliberationẽ quid fieri deberet] corã omnibus peritis legũ & iuriũ. proximi autẽ illi, ſcilicet Aſſueri, erant Carſan &c. i. talis erat conſuetudo regũ Perſidis deferendi ardua ad peritos legũ & iuriũ. qui etiam tum erant primæ apud illum authoritatis, iſti ſunt Carſan &c.

Digitized by Google

pes Perſiæ & Mediæ,[27]intuẽtes vultũ regis,[28]qui primas obtinebant in regno,) Quid ſiet reginæ Vaſthi[30]iuxta legẽ, quòd non fecit imperiũ regis Aſueri, quod [ſimperauit] per[31]cubicularios? Reſpõdit Memuchã coram rege & principibus, Regina Vaſthi nõ in ſolum regẽ peccauit, ſed & cõtra omnes principes, & contra omnes populos qui ſunt in omnib[us] prouincijs regis Aſueri.[32]Diuulgabitur enim factũ reginæ apud omnes mulieres,[33]vt cõtẽnant maritos ſuos[34]in oculis ſuis,[35]dicẽtes, Rex Aſuerus iuſſit introduci Vaſthi reginam in cõſpectum ſuũ, at illa nõ venit. Quin &[36]hoc ipſo die vxores principũ Perſarũ & Medorum, quæ factũ reginæ audierunt, dicẽt cunctis principibus regis, &[37]ſatis erit cõtẽptus ac indignationis. Si igitur bonũ videtur regi, exeat edictum regiũ[38]à conſpectu eius, ſcribatúrque[39]iuxta decreta Perſarum & Medorum, (quę tranſgredi fas non eſt,)[40]vt Vaſthi in cõſpectũ regis Aſueri nõ ingrediatur, deinde dignitatem regiam quã ipſa habuit det rex ſociæ ipſius, quę melior ipſa eſt. Audietur hæc ſententia regis, quã[41]edet per vniuerſum regnum ſuũ, ([42]quod magnũ eſt,) & in pretio habebũt omnes mulieres maritos ſuos,[43]quę ſummæ fuerint ſiue inſimę. Placuit hoc verbũ[44]tam regi quàm principibus: fecitque rex quẽadmodum loquutus erat Memuchan, Mittẽs epiſtolas per omnes prouincias[45]regis, in ſingulas inquã prouincias[46]ſecundũ ſcripturam eius [prouinciæ:] ad ſingulos etiã populos[47]iuxta linguã eorũ, vt quiſque maritus[48]imperitaret in domo ſua:[49]loqueret[ur] itaque eſt iuxta linguã cuiuſq; populi. CAP. II.

POſt hæc geſta, quum furor regis Aſueri reſediſſet, mẽtionem fecit ipſius Vaſthi, & eorũ quæ commiſerat, & ſententiæ quæ in eam lata erat. Dixerũntque pueri regis qui ei miniſtrabant, Quærant regi puellas virgines formoſas. Conſtituit itaq; rex inſpectores quoſdã per omnes prouincias regni ſui,[4]qui cõgregarent omnes puellas virgines elegãti forma, ad Suſan[5]regiam arcẽ[6]in gynæcium, ſub manũ Hege eunuchi regis cuſtodis mulierũ,[8]qui daret [eis][9]mundum muliebrẽ: Quæ vero puella[10]placeret oculis regis,[11]regina ſieret pro Vaſthi. placuit hæc res regi,[12]vt ſic faceret. ¶Erat tũ[13]Iudæus quiſpiam in Suſan regia arce, cui[us] nomen Mardochæus, ſilius Iair, ſilij Simei, ſilij Kis,[14]vir Iemini, qui abductus fuerat[15]Ieroſolymis cũ tranſmigratione ea quæ abducta fuerat cũ Iechonia rege Iehuda,[16]quẽ captiuum abduxit Nabuchodonoſor rex Babylonius. Is[17]enutriebat Hadaſa quæ & Eſter, ſiliã patrui ſui: quãdoquidẽ nec patrẽ habuit nec matrem. erat autem puella[18]venuſta forma, & elegãti aſpectu, quam Mardochæus poſt mortẽ patris eius & matris eius ſibi in ſiliam adoptauerat. ¶Quũ ergo præceptũ regis & decretum eius[19]euulgatũ eſſet, cõgregarentúrque puellæ multæ in Suſan regiã arcẽ[20]ſub manũ Hegai,[21]recepta eſt & Eſther i[n] ædes regias ſub manũ

ces Perſarũ, atq; Medorũ qui videbãt faciem regis, & primi poſt eũ reſidere ſoliti erãt, cui ſententiæ Vaſthi regina ſubiaceret, quę Aſueri regis imperiũ, quod per eunuchos mãdauerat, facere noluiſſet. Reſpõditq; Mamuchan, audiente rege, atq; principibus, Non ſolũ regẽ læſit regina Vaſthi, ſed & omnes populos, & principes qui ſunt in cũctis prouincijs regis Aſueri. Egredietur enim ſermo reginæ ad omnes mulieres, vt contẽnant viros ſuos, & dicãt, Rex Aſuerus iuſſit vt regina Vaſthi intraret ad eum, & illa noluit. Atq; hoc exẽplo omnes principũ coniuges Perſarum atq; Medorũ, paruipendent imperia maritorũ. vnde regis iuſta eſt indignatio. Si tibi placet, egrediatur edictũ à facie tua, & ſcribatur iuxta legem Perſarũ atq; Medorum, quã præteriri illicitũ eſt, vt nequaquã vltra Vaſthi ingrediatur ad regẽ, ſed regnum illius, altera quę melior eſt illa, accipiat. Et hoc in omne (quod lattiſſimũ eſt) prouinciarũ tuarũ diuulgetur imperiũ, & cũctæ vxores tã maiorum quã minorũ deferant maritis ſuis honorem. Placuit cõſiliũ eius regi & principibus: fecitque iuxta cõſiliũ Mamuchan, & miſit epiſtolas ad vniuerſas prouincias regni ſui, vt quæq; gens audire & legere poterat, diuerſis linguis & literis, eſſe viros principes ac maiores in domibus ſuis: & hoc per cunctos populos diuulgari. D

CAP. II.

HIs itaque geſtis, poſtquã regis Aſueri indignatio deferbuerat, recordatus eſt Vaſthi, quæ feciſſet, vel quæ paſſa eſſet: Dixerũntq; pueri regis, ac miniſtri eius, Quærãtur regi puellæ virgines ac ſpecioſæ, & mittãtur qui conſiderẽt per vniuerſas prouincias puellas ſpecioſas & virgines: & adducãt eas ad ciuitatem Suſan, & tradant eas in domũ fœminarũ ſub manu Egei eunuchi, qui eſt præpoſitus & cuſtos mulierum regiarũ: & accipiant mũdũ muliebrẽ, & cætera ad vſus neceſſaria. Et quæcũq; inter oẽs oculis regis placuerit, ipſa regnet pro Vaſthi. placuit ſermo regis & ita vt ſuggeſſerant, iuſſit ſieri. ¶Erat vir Iudæ[us] in Suſan ciuitate, vocabulo Mardochæus, ſili[us] Iair, ſilij Semei, ſilij Cis, de ſtirpe Iemini qui tranſlat[us] fuerat de Ieruſalẽ eo tẽpore quo Iechoniã regẽ Iuda, Nabuchodonoſor rex Babylonis tranſtulerat, qui fuit nutrici[us] ſiliæ fratris ſui Edißæ, quæ altero noĩe vocabatur Eſther: & vtrũque parẽtẽ amiſerat: pulchra nimis, & decora facie. Mortuiſq; patre ei[us] ac matre, Mardochæ[us] ſibi eã adoptauit in ſiliã. ¶Cũmq; percrebruiſſet regis imperiũ, & iuxta mãdatũ illius multæ pulchræ virgines adducerẽtur Suſan, & Egeo traderẽtur eunucho: Eſther quoque inter cæteras puellas ei

¶28.i. qui verſabãtur in cubiculo regis, & erant eius familiares. ¶29 Heb. qui ſedebãt primum in regno .i. qui in adminiſtratione regni primas tenebant. Hic eſt ſinis parẽtheſis. ¶30.i. ſecundum rationẽ legum. ¶31 eunuchos ¶32 Heb. Egredietur enĩ verbũ ¶33 Heb. ad faciendum ſpernere .i. quæ anſa & occaſio erit vt contemnãt, & vnde ſiet vt ſpernãt &c. ¶34.i. arroganter, impudẽter, & magno faſtu. qui declaratur per oculos. magno ſupercilio. q.d. vnde ſiet vt abiecto pudore ſpernãt mulieres viros ſuos. ¶35 Heb. in dicere ipſos. ſub. narratores. Phraſis Hebraica: relatiuũ ſine antecedente .i. dũ dicetur, nẽpe q[uod] rex Aſſuerus &c. ¶36 quo ſcilicet facinus Vaſthi peruenerit ad aures illarũ. Aut potius vertendum eſt, Et de die illo loquentur principes mulieres Perſidis & Mediæ, quæ audierint facinus reginæ, cunctis &c. i. hanc diẽ in ore habituræ ſunt, & de eo quod factũ eſt hoc die cõmentabuntur apud omnes maritos ſuos. ¶37 abũde magnus [erit] contẽptus & furor .i. tũc eueniet vt vxores contẽnãt viros ſuos, & mariti excandeſcãt in vxores ſuas. ¶38.i. pronũcietur nomine eius. ¶39 inter leges Perſidis & Mediæ, & non tranſeat .i. ſcribatur in libro cõſtitutionũ Perſidis & Mediæ, neq; obliteretur. q.d. ſcribatur ſentẽtia irreuocabili. ¶40 vſ. nẽpe q[uod] nũquã ventura ſit regina Vaſthi in conſpectũ regis Aſſueri: quódq; daturus ſit rex ſodali ſuæ regiã eius dignitatẽ meliori ipſa. ſiue præſtantiori. ¶41 ſub. aduerſus Vaſthi. ¶42 quiuis magnũ ſit. Imperabat enim multis ſatrapis & prouincijs. ¶43 Heb. à maximo vſq; ad minimũ .i. tam paruos quàm magnos. ¶44 Heb. in oculis regis & principum: ¶45 Antecedẽs pro relatiuo. ibi ſubſtãtas ¶46.i. characterib[us] quib[us] vti ſolebãt illæ prouinciæ: ¶47.i. eo idiomate quo vtebãtur ſinguli populi. ¶48 eſſet dominus ¶49 Heb. & loquerẽtur ſermone populi ſui .i. vernaculo. hoc eſt, & promulgarẽt lingua propria edictũ regiũ vxoribus, vt ab illis intelligi poſſet. II. ¶1 Heb. meminit. Iſtud nõ ſolum ad mẽtem refertur, ſed etiã ad ſermonem. q.d. ſermonẽ habuit de facinore illius in cõſpectu ſuorũ miniſtrorum. ¶2 ſub. quæſitores .i. hi quibus id oneris impoſitum fuerit. ¶3 Et cõſtituat rex præfectos ¶4 & cõgregent ¶5 vrbẽ metropolitanam ¶6 vſ. in domum mulierũ. ¶7 ſub. regiarũ ¶8 & largiatur ¶9 mũdatoria earum .i. ea quib[us] ſordes corporis detergere ſolẽt, & cutẽ ſuam curare, ſeque ornare. ¶10 placuerit ¶11 regnet ¶12 fecitq; ſic. ¶13.i. de tribu Iuda ¶14.i. de ſtirpe Beniamin. hoc dicit vt oſtẽdat eũ fuiſſe de ſemine regio. ¶15 vſ. ab Ieruſalẽ ¶16 quã captiuitatẽ abduxerat ¶17 nutriuerat ¶18 pulchra ſpecie. hoc refertur ad habitum corporis. ¶19 Heb. auditum ¶20.i. ad Hegai ¶21 vſ. aſſumpta

Digitized by Google

traditæ eſt, vt ſeruaretur in numero fœminarũ.
Quæ placuit ei, & inuenit gratiã in conſpectu il
5 lius: & præcepit eunucho vt acceleraret mũdum
muliebrẽ, & traderet ei partes ſuas, & ſeptẽ puel
las ſpecioſiſſimas de domo regis, & tam ipſam, quã
pediſſequas eius ornaret atq; excoleret. Quæ no-
luit indicare ei populũ & patriã ſuã: Mardochæus
enim præceperat ei vt de hac re omnino retice-
ret: qui deãbulabat quotidie ante veſtibulum do
mus, in qua electæ virgines ſeruabãtur, curã agẽs
ſalutis Eſther, & ſcire volens quid ei accideret.
¶Cum autẽ veniſſet tẽpus ſingularũ per ordinẽ
puellarũ, vt intrarent ad regẽ, expletis omnibus
quæ ad cultũ muliebrẽ pertinebãt, mẽſis duode-
cimus vertebatur: ita dũtaxat, vt ſex mẽſibus oleo
vngerẽtur myrtino, & alijs ſex quibuſdã pigmẽ
tis & aromatibus vterẽtur. Ingredientẽſq; ad re
gẽ, quicquid poſtulaſſent ad ornatũ pertinẽs, ac
cipiebãt: & vt eis placuerat, cõpoſitæ, de triclinio
fœminarũ ad regis cubiculũ tranſibãt. Et quæ in-
trauerat veſpere, egrediebatur mane, atq; inde in
ſecũdas ædes deducebãtur quæ ſub manu Saſa-
gazi eunuchi erãt, qui concubinis regis præſide
bat: nec habebat poteſtatẽ ad regẽ vltrà redeun
di, niſi voluiſſet rex, & eã venire iuſſiſſet ex nomi
ne. ¶Euoluto autẽ tempore per ordinẽ, inſtabat
dies quo Eſther filia Abihaíl fratris Mardochæi,
quẽ ſibi adoptauerat in filiã, deberet intrare ad
regẽ. quæ non quæſiuit muliebrẽ cultũ, ſed quæ-
cunq; voluit Egeus eunuchus cuſtos virginũ, hæc
ei ad ornatũ dedit. erat enim formoſa valde, &
incredibili pulchritudine, omniũ oculis gratio-
ſa & amabilis videbatur. Ducta eſt itaq; ad cubi-
culũ regis Aſſueri mẽſe decimo qui vocatur Te-
beth, ſeptimo anno regni eius. Et adamauit eã rex
plus quàm omnes mulieres, habuitque gratiã &
miſericordiã coram eo ſuper omnes mulieres,
et poſuit diadema regni in capite eius, fecitque
eã regnare in loco Vaſthi. Et iuſſit cõuiuiũ præ-
parari permagnificũ cũctis principibus, & ſeruis
ſuis pro cõiũctione, & nuptijs Eſther. Et dedit re
quiẽ vniuerſis prouincijs, ac dona largitus eſt iu
xta magnificentiã principalẽ. ¶Cũmq; & ſecũ-
do quærerentur virgines & cõgregarẽtur, Mar-
dochæus manebat ad ianuã regis. necdũ prodi-
derat Eſther patriã & populum ſuũ, iuxta man-
datũ eius. quicquid enim ille præcipiebat, obſer
uabat Eſther: & ita cũcta faciebat vt eo tempore
ſolita erat quo eam paruulã nutriebat. ¶Eo igi
tur tempore quo Mardochæus ad regis ianuam
morabatur, irati ſunt Bagathan & Thares duo
eunuchi regis qui ianitores erãt, & in primo pa
latij limine reſidebãt: volueruntq; inſurgere in
regẽ, & occidere eũ. Quod Mardochæũ nõ latuit:
ſtatimq; nũciauit reginæ Eſther: & illa regi ex
nomine Mardochæi qui ad ſe rẽ detulerat. Quæſitũ eſt, & inuentũ: & appenſus eſt vterque eorum
in patibulo. Et iuſſit rex vt in libro memoriali ſcriberetur, vt pro vita ſua aliquid repenſaret ei.

Hegai cuſtodis mulierũ. Placuit hæc puella ocu-
lis[21] eius, [22]conciliauitq; ſibi gratiã in conſpectu
eius, feſtinánſq; dedit ei[23] mundũ eius & [24]partes
eius, atq; [curauit] vt ei darẽtur ſeptẽ puellæ [25]accõ
modæ ex ædib' regijs, & [26]in gynæcio mutauit
eam & puellas eius, idq; bonoſearum. Porrò E-
ſter nõ indicabat populum ſuũ, & [27]natalẽ ſuum
ſolũ, quoniã Mardochæus præceperat ei ne in-
dicaret. Singulis autem dieb' deambulabat Mar
dochæus ante [28]atriũ gynæcij, vt reſciret [29]vale-
retne Eſter, & quid ei fieret. ¶Quũq; [30]appeteret
tẽpus cuiuſq; puellæ, vt ingrederetur ad regem
Aſuerum, (exactis videlicet duodecim mẽſibus,
[31]quibus vnicuique fiebat iuxta ritũ mulierum.
nã ſic [32]abſoluebantur dies quib' ſe comebãt: ſex
mẽſes ſcilicet [33]in vnctione myrrhina, & ſex mẽ
ſes [34]odoribus & mũdo muliebri:) [35]Cũ hac ita-
que [præparatione] ingrediebatur [36]puella ad re
gem, & [37]quancunq; diceret, dabatur ei, vt cum
ea ingrederetur è gynæcio in ædes regias. Veſpe
re [38]ingrediebatur, & mane reuertebatur ad gy
næciũ [39]aliud, ſub manũ Saaſgas eunuchi regis
cuſtodis cõcubinarũ: [40]nec ingrediebatur vltra
ad regẽ, niſi rex eã [41]vellet, vocaretúrq; nomi-
natim. ¶Quũ itaq; appeteret [42]tẽpus Eſter filiæ
Abihail patrui Mardochæi, (qui eã ſibi filiã ado
ptauerat,) vt ingrederetur ad regẽ, [43]nihil po-
ſtulauit, niſi quod [44]diceret Hegai eunuchus re
gis cuſtos mulierũ. [45]ſiquidẽ Eſter gratiã conci-
liauit ſibi in oculis omniũ qui eam intuebãtur.
Recepta eſt itaq; Eſter ad regẽ Aſuerum in ædes
eius regias mẽſe decimo, is eſt mẽſis [46]Tebeth,
anno ſeptimo regni eius. Adamauit autẽ rex ip
ſam Eſter præ cũctis mulieribus, nactáq; eſt gra
tiã & [47]beneficentiã in cõſpectu eius ſupra om-
nes virgines, [adeo] vt imponeret capiti eius dia
dema regiũ, faceretq; eam reginam loco Vaſthi.
Et apparauit rex cõuiuium magnũ cunctis prin
cipib' ſuis & ſeruis ſuis, [48]cõuiuiũ Eſter,
[49]remiſitque prouincijs, & dedit [50]fercula [regia]
pro regia [51]munificentia. ¶Quũq; [52]denuo cõgre
garentur virgines, ſedebat Mardochæus pro por
ta regis, [53]Eſter vero non indicauerat natale ſuũ
ſolũ, nec populum ſuum, quẽadmodum præce-
perat ei Mardochæus: quin & iuſſum Mardochæi
faciebat Eſter, quẽadmodũ [ante] dũ fuerat [54]ſub
educatione eius. ¶Sub idem tẽpus quũ Mardo-
chæus ſederet pro porta regis, iratus eſt Bigthan
& Thæres, duo eunuchi regis ex cuſtodibus [55]li-
minis, [56]conãtes manus inferre regi Aſuero. Co
gnita eſt hæc res à Mardochæo, qui indicauit
[hoc] Eſter reginæ, Eſter autẽ dixit [hoc] regi no-
mine Mardochæi. Et inquiſitione facta, inuentũ
eſt negotium hoc, amboque [57]in crucẽ acti ſunt:

¶21 ſub. Hegai. i. gratiſſima fuit illi eunucho. ¶22 Heb. accepitque gratiã. i. inije gratiam ab illo. ¶23 purificatoria eius. i. quæ erãt illi neceſſaria ad curandã cutem ¶24. i. quæcũq; conſtituerat rex vt daret, tradidit illi. ¶25 dignæ ipſa. i. quæ dignæ erant, vt illi miniſtrarẽt. q. d. tradidit illi non tantũ quæ ad ornatũ corporis erãt neceſſaria, verumetiã ad comitatum.

¶26 mutauit eã & puellas ei' in meliorẽ partẽ dom' mulierũ. i. derelicto & mutato priſtino domicilio trãſtulit eã vnà cũ puellis in præſtantiorẽ partem totius domicilij. Poteſt & ſic verti, & mutauit eã & puellas eius in meli'. i. in meliorem habitũ. hoc eſt reddidit eas formoſiores, & elegãtiores in gynæcio. ¶27 cognationem ſuam. ¶28 vel, fores, ſiue veſtibulum ¶29 Heb. pacem. i. qua valetudine eſſet ¶30 adueniſſet ¶31 He. iuxta legẽ mulierũ. i. iuxta legẽ de mulierib' latã. ¶32 explebãt dies purificationis ſuæ. i. quo ſe purificare debebant. ¶33 Heb. cũ oleo myrteo. ſic eſt', quã myrrheo. Duodecim mẽſes præteribãt antequã mulieres accederẽt ad regẽ. interim dabãt operã curãdæ cuti priorib' ſex mẽſib', oleo myrteo: poſteriori ſemeſtri, aromatib' vngi ſolebãt. ¶34 cũ aromatib' & cũ mũdificatio-nib'. quib' ſcilicet mulieres vti ſolebãt ad curãdã cutẽ. ¶35 Heb. Et in hoc. i. poſt hoc, hoc eſt facta hac purificatiõe. ¶36 De ſingulis puellis loquitur: per plurale verte oĩa. ¶37 quicqd poſtulabat [ſub. ab eunucho, vt elegantior eſſet] dabat illi, vel [ſub. qd dabat ei] veniret cũ ea. i. ſecũ ipſa aſportaret quãdo proficiſceretur è gynæcio &c. ¶38 ſub. ad regẽ. ¶39 ſecũdũ. ita qdã Hebræorũ. Erãt eni duo gynæcia, vnũ vxorũ, alterũ cõcubinarũ. Doct' inter Hebræos vertit ſecũdo, hoc modo, accedebãt ad regẽ, & iterũ reuertebãtur in domũ mulierũ. ¶40 vel, nõ ſolebat venire ¶41 deſideraret illã, ¶42 vel, ſeries, ſiue ordo. quo ordine deducẽda erat ad regẽ, Gal. le tour. ¶43 quo ſe elegãti' ornaret, aut elegãtior facies eius appareret. q. d. cõtẽta erat ſuo ornatu, cõtẽnebat omnẽ fucũ. Solebãt eni mulierib' intraturis ad regẽ dare quæ ipſæ optabãt vt placerẽt regi. ¶44 dixiſſet ¶45 Heb. & fuit Eſther ferẽs gratiã &c. ¶46 Hic mẽſis dicitũ à nobis Decẽber. ¶47 fauorẽ. i. cõciliauit ſibi gratiã & fauorẽ illi'. ¶48. i. quod celebrabat propter Eſther nouã coniugẽ. ¶49 Heb. quietẽ fecit. i. minuit tributa prouinciarũ propter ipſã Eſther. ¶50 munera ¶51 vel, magnificẽtia. ſiue, facultate. ¶52 ſiue, ſecundò. Iſtud refertur ad tẽp' ſecũdarũ nuptiarũ, habita ratione priorũ nuptiarũ Vaſthi, & poſteriorũ ipſius Eſther. i. tẽpore ſecũdarũ nuptiarũ. ¶53 [Et tũc] Eſther nõ indicabat progeniẽ ſuã. i. neq; Eſther idicabat, hoc eſt tacebat gentẽ ſuã. ¶54 He. in educatione cũ illo. i. cũ educabat apud illũ. ¶55 Quidã dicũt vocẽ Hebræã accipi pro ſupellectile: ſic hic erit ſenſus, duo ex cuſtodibus ſupellectilis, i. vaſorum aureorum. ¶56 quærẽtes. ¶57 ſuſpenſi ſunt in ligno.

Digitized by Google

& ſcriptũ eſt [58] hoc in libro annalium coram rege.'

CAP. III.

POſteaquã hæc eſſent geſta, 'euexit' rex Aſuer[9] Haman filiũ Hamedatha [1] Agagæũ,' & extulit eũ, poſuitq; ſoliũ eius ſupra oẽs principes quos habebat ſecũ. Et oẽs ſerui regis qui erãt [3] pro porta regis' genu flectebãt & procidebant corã Hamã, (ſic enim de eo præceperat rex,) Mardochæ[9] vero nec genu flectebat, nec [4] procidebat.' Dixerũt ergo ſerui regis qui erãt pro porta regis ad Mardochæũ, Quare tu præteris [5] præceptũ regis?' Quũmq; quotidie [ſic] loquerẽtur ad eum, nõ audiebat eos: quod illi ipſi Haman indicarũt: [6] vt viderẽt num res Mardochæi cõſiſterent: 'indicauerat enim eis ſe [7] Iudæũ eſſe.' ¶Videns itaq; Hamã q Mardochæus nõ genu flecteret nec [8] ante eum procũberet,' repletus eſt furore, [9] Lenẽque ducebat' inferre manus ſoli Mardochæo: indicauerãt enim ei' [10] populũ Mardochæi. [11] quin Haman conatus eſt omnes Iudæos delere,' qui in vniuerſo regno Aſueri erãt, [12] & qui erãt de populo Mardochæi.' Mẽſe primo, hic eſt mẽſis [13] Niſan,' anno duodecimo regis Aſueri, [14] curauit iacere [15] pur, hoc eſt ſortẽ,' corã Haman, idq; [16] quotidie' & [17] ſingulis mẽſibus,' vſque in mẽſem duodecimũ, hic eſt mẽſis [18] Adar. [19] Dixit ergo' Haman regi Aſuero, [20] Eſt popul[9] quidã diſiectus & [21] diſperſus' inter populos per oẽs prouincias regni tui, quorũ leges variãt ab omniũ populorũ [ſ] legib[9],] qui nec regis decreta faciunt, nec [22] expedit' regi vt illos [23] [ſic]' dimittat. Si ergo bonũ videtur regi, [24] ſcriptos [ſ] edictũ [ſ] promulgetur, vt hi perdãtur,' decẽq; millia talẽtorũ argẽti appendã per manus eorum qui opus [25] [hoc] exequentur, vt inferãtur in theſauros regis.' Et tulit rex annulũ ſuũ de manu ſua, deditq; eũ Haman filio Hamedatha Agagæo hoſti Iudæorũ: [26] Aitq;' rex ad Haman, Pecunia [27] data ſit' tibi, ſimúlque popul[9] iſte, vt agas cũ illo quod tibi viſũ fuerit. ¶Scribæ igitur regis vocati ſunt mẽſe primo, decimatertia die eiuſdem, & ſcriptũ eſt ſicut præcepit Haman ad oẽs [28] præfectos' regis, & ad duces qui præerãt ſingulis prouincijs, & ad principes ſingulorũ populorũ, [29] ad vnãquãq; prouinciã ſecũdũ ſcripturam ei[9], & ad quẽq; populũ ſecũdũ linguã ei[9]:' ſcriptũ autẽ [30] eſt' noie regis Aſueri, obſignatũq; annulo regis. Miſſæ autẽ ſunt literæ [31] per man[9] curſorũ' ad oẽs prouincias regis, ad delẽdũ, occidẽdũ & perdẽdũ oẽs Iudæos, tã iuuenẽ q̃ ſenẽ, pueros quoq; & mulieres, idq; vno eodẽq; die, ſ. ſpe decimatertia die mẽſis duodecimi. q eſt mẽſis Adar, [32] vtq; eorũ facultates eorũ prædæ paterẽt. Exẽplar [33] ſcripti erat, vt affigeretur edictũ in oib[9] & ſingulis prouincijs, vulgaretúrque vniuerſis populis,' vt eſſẽt parati [34] ad illũ diẽ.' Egreſſi itaq; curſores impulſi ĩperio regis, & [35] affixũ eſt decretũ in Suſã arce regia. porrò rex & Hamã ſedebãt [36] & bibebãt, quũ interim [37] ciuitas' Suſã pplexa eſſet.

mandatúmque eſt hiſtorijs, & annalibus traditum coram rege.

CAP. III.

POſt hæc rex Aſſuerus exaltauit Aman filium Amadathi qui erat de ſtirpe Agag: & poſuit ſoliũ eius ſuper omnes principes quos habebat. Cunctíq; ſerui regis qui in foribus palatij verſabãtur, flectebãt genua, & adorabãt Aman: ſic eni præceperat eis imperator. ſolus Mardochæ[9] nõ flectebat genu, neq; adorabat eũ. Cui dixerunt pueri regis qui ad fores palatij reſidebant, Cur præter cæteros nõ obſeruas mandatã regis? Cũque hoc crebri[9] dicerẽt, & ille nollet audire, nũciauerunt Aman, ſcire cupiẽtes vtrũ perſeuraret in ſententia. dixerat enim eis ſe eſſe Iudæũ. ¶Quod cũ audiſſet Aman, & experimento probaſſet q Mardochæ[9] nõ flecteret ſibi genu, nec ſe adoraret, iratus eſt valde, Et pro nihilo duxit in vnũ Mardochæũ mittere manus ſuas. audierat enim q eſſet gentis Iudææ. magiſque voluit omnẽ Iudæorũ, qui erant in regno Aſſueri perdere nationẽ. Mẽſe primo (cuius vocabulũ eſt Niſan) ãno duodecimo regni Aſſueri, miſſa eſt ſors in vrnã, quæ Hebraicè dicitur phur, corã Aman, quo die & quo menſe gens Iudæorũ deberet interfici: & exiuit menſis duodecimus qui vocatur Adar. Dixitque Aman regi Aſſuero, Eſt populus per omnes prouincias regni tui diſperſus, & à ſe mutuò ſeparatus, nouis vtẽs legib[9] & ceremonijs, inſuper & regis ſcita contẽnens: & optimè noſti q nõ expediat regno tuo vt inſoleſcat per licentiã. Si tibi placet, decerne vt pereat, & decem millia talẽtorũ appẽdã arcarijs gazæ tuæ. Tulit ergo rex annulũ quo vtebat, de manu ſua, & dedit eũ Aman filio Amadathi de progenie Agag hoſti Iudæorũ, Dixitque ad eũ, Argentũ quod polliceris, tuũ ſit: de populo age quod tibi placet. ¶Vocatique ſunt ſcribæ regis menſe primo Niſan, tertiadecima die e'uſdẽ menſis: & ſcriptũ eſt, vt iuſſerat Aman, ad omnes ſatrapas regis, & iudices prouinciarũ, diuerſarũmque gentiũ, vt quęque gens legere poterat, & audire pro varietate linguarũ, ex nomine regis Aſſueri: & literæ ſignatæ ipſius annulo, Miſſæ ſunt per curſores regis ad vniuerſas prouincias, vt occiderẽt atq; delerẽt oẽs Iudæos, à puero vſque ad ſenẽ, paruulos & mulieres, vno die, hoc eſt tertiodecimo mẽſis duodecimi qui vocatur Adar, & bona eorũ diriperent. Sũma autẽ epiſtolarũ hæc fuit, vt omnes prouinciæ ſcirẽt & pararẽt ſe ad prædictã diẽ. Feſtinabant curſores qui miſſi erãt regis imperiũ explere: ſtatimque in Suſan pependit edictum, rege & Aman celebrante conuiuiũ, & cunctis' Iudæis' qui in vrbe erant, flentibus.

¶58.i. beneficiũ illud quod præſtitit Mardochæus regi.

III.

¶1 Heb. magnificauit ¶2.i. de ſtirpe & cognatione ipſius Agag. ¶3.i. illi quib[9] cuſtodia corporis ipſius regis demandata erat ¶4 ſub. ante Hamã. ¶5 quo ſcilicet præcepit honorẽ deferri ipſi Haman. ¶6.i. vt periculũ facerent an perſeueraturus eſſet Mardochæus in ſententia ſua. ¶7 Hac indicatione oſtẽdebat id Iudæis nõ licere, nẽpe deferre talẽ honorẽ creaturæ, potiſſimũ arrogãti, qualis erat Hamã: qui honos ſoli Deo debebatur. ¶8 Gallice, & ne luy faiſoit poit la court. ¶9 Heb. Et cõtẽpſit in oculis ſuis.i. pro nihilo duxit, flocci pendit ¶10.i. illum eſſe Iudæũ. ¶11 Heb. & [tunc] quæſiuit Haman &c. .i. omne ſtudiũ ſuũ poſuit in hoc vt perderet totã gẽtem Iudæorũ. ¶12 He. populũ Mardochai. ſub. Iudæos inquã, appoſitiue populũ Mardochæi. .i. de quorũ gente erat Mardochæus. ¶13 Sic dicitur apud Hebræos Martius. ¶14 Heb. miſit. ſub. mittẽs.i. aliquis. q.d. miſſæ ſunt ſortes inſpectãte Haman, vt ſcilicet deligeret ſibi & mẽſem & diẽ quo perderet Iudæos: tãdem inuenit q menſe XII poſſet fieri voti cõpos. ¶15 Heb. pur, ipſa eſt goral.i. ſors, quæ lingua Hebræa dicitur goral. Pur enim vox eſt Perſica idẽ ſignificãs. ¶16.i. à primo die mẽſis vſque ad diẽ decimũtertiũ menſis. ¶17 Heb. à menſe. ſub. primo. ¶18 Hic reſpõdet noſtro Februario. ¶19 ſub. miſſis iam ſortib[9]. ¶20 Heb. Eſt ille popul[9] vnus. Abũdat ille. Præterea vnus pro quidã. Sic Galli, Il ya vng peuple. ¶21 q.d. ꝓpter ſeditiones ſimul habitare nequeũt. ſunt enim ſeditioſi. ¶22 vtile eſt ¶23 poti[9] ſubaudi in pace ¶24 ſcribatur [ſ. ad ꝓuincias] vt ꝑdãtur.i. mittãtur literæ regis ad ſatrapas quib[9] præcipiatur vt hi perdãtur. ¶25 Iſtud hoc, nõ erat ſubaudiẽdũ. Hebraice legitur, per man[9] faciẽtiũ op[9]. Per faciẽtes op[9] intelligit theſaurarios. ita enim Hebræi loquũtur. q.d. ſoluã theſaurarijs qui ea perferãt in ærariu regis. ¶26 Reſpõditq; ¶27 data eſt.i. pecunia illa quã polliceris, tibi datur, ſeruato eã tibi: ſimúlque do tibi populũ quẽ petis. ¶28 principes ¶29 Heb. prouinciæ & prouinciæ iuxta ſcripturã eius, & populi & populi ſecundũ linguã eius. Genus dicẽdi Hebraicũ, pro, iuxta ſcripturã ſingularũ prouinciarũ, & iuxta idioma ſingulorum populorũ. ¶30 erat. ſub. quod ſcriptũ erat. ¶31.i. opera curſorũ ¶32 vtque diriperẽt [ſ. perderẽt] prædã eorũ.i. vt diriperẽt bona eorũ. Ordo inuerſus apud Hebræos. ¶33 literarũ erat vt daretur [ſ.i. promulgaretur] lex quædã in ſingulis prouincijs, (ſ. exẽplar inquã) innotuit oib[9] populis) vt &c. ¶34.i. XIII diẽ mẽſis XII. ¶35 Heb. data fuit lex .i. promulgata fuit ¶36 Heb. ad bibendũ.i. interim indulgebãt genio. ¶37.i. Iudæi qui erãt in Suſan, turbati erãt admodum propter legem aduerſus eos latam. Continens pro contento: multi erãt Iudæi in Suſan.

Digitized by Google

CAP. IIII.

Qve cũ audiſſet Mardochæus, ſcidit veſtimẽta ſua, & indut⁹ eſt ſacco, ſpargẽs cinerẽ capiti: & in platẽa mediæ ciuitatis voce magna clamabat, oſtendens amaritudinẽ animi ſui, Et hoc eiulatu vſq; ad fores palatij gradiẽs. Nõ enim erat licitũ, indutũ ſacco aulã regis intrare. In oĩbus quoq; prouincijs, oppidis ac locis, ad quæ crudele regis dogma peruenerat, plãctus ingẽs erat apud Iudæos, ieiuniũ, vlulat⁹, & fletus, ſacco & cinere multis pro ſtrato vtentib⁹. ¶ Ingreſſæ autẽ ſunt puellæ Eſther & eunuchi, nũciaueruntq; ei. quod audiẽs cõſternata eſt: & veſtẽ miſit, vt ablato ſacco induerent eũ: quã accipere noluit. Accitóq; Athach eunucho, quẽ rex miniſtrũ ei dederat, præcepit ei vt iret ad Mardochæũ, & diſceret ab eo cur hoc faceret. Egreſſúſq; Athach, iuit ad Mardochæũ & inuenit eũ ſtantẽ in platẽa ciuitatis, ante oſtiũ palatij. Qui indicauit ei oĩa quæ acciderãt, quomodo Aman promiſiſſet vt i theſauros regis pro Iudæorũ nece inferret argẽtũ. Exẽplar quoq; edicti quod pẽdebat in Suſan, dedit ei vt reginæ oſtenderet, & moneret eã vt intraret ad regẽ, & deprecaretur eũ pro populo ſuo. Regreſſus Athach, nunciauit Eſther oĩa quæ Mardochæus dixerat. Quæ reſpõdit ei, & iuſſit vt diceret Mardochæo, Oẽs ſerui regis, & cũctæ quę ſub ditione ei⁹ ſunt, norũt prouinciæ, ꝙ ſiue vir, ſiue mulier nõ vocat⁹, interius atriũ regis intrauerit, abſq; vlla cũctatione ſtatim interficiatur: niſi fortè rex aureã virgã ad eũ tetẽderit pro ſigno clemẽtiæ, atque ita poſſit viuere. Ego igitur quomodo ad regẽ intrare potero quæ triginta iam diebus nõ ſum vocata ad eũ? Quod cũ audiſſet Mardochæus, rurſum mãdauit Eſther, dicẽs, Ne putes ꝙ animã tuã tãtũ liberes, quia in domo regis es præ cũctis Iudæis. Si enim nũc ſilueris, per aliã occaſionẽ liberabũtur Iudæi: & tu, & domus patris tui peribitis. & quis nouit vtrũ idcirco ad regnũ veneris, vt in tali tẽpore parareris? Rurſũmq; Eſther hæc Mardochęo verba mãdauit, Vade, & cõgrega oẽs Iudęos, quos in Suſã reppereris, & orate ꝓ me. Nõ comedetis, & nõ bibetis tribus dieb⁹, & trib⁹ noctib⁹: & ego cũ ancillis meis ſimiliter ieiunabo, & tũc ingrediar ad regẽ, cõtra legẽ faciẽs, nõ vocata, tradẽnſque me morti & periculo. Iuit itaque Mardochæus, & fecit omnia quæ ei Eſther præceperat. C. V.

Die autẽ tertio induta eſt Eſther regalib⁹ veſtimẽtis, & ſtetit in atrio dom⁹ regiæ, quod erat interius, cõtra baſilicã regis: at ille ſedebat ſuper ſoliũ ſuũ in cõſiſtorio palatij, cõtra oſtiũ domus. Cũmq; vidiſſet Eſther reginã ſtantẽ, placuit oculis eius, & extendit cõtra eam virgã auream quam tenebat manu: quæ accedens, oſcu-

CAP. IIII.

Qvum vero Mardochæ⁹ cognouiſſet oĩa quæ fiebãt, diſcidit veſtimẽta ſua, induítq; ſaccũ [1]cũ cinere, & egreſſus in mediũ vrbis, clamauit clamore magno & amaro. Et peruenit [2]vſq; ad portas regis, ([3]nõ enim ingredi audebat portas regis quũ ſacco indut⁹ eſſet.) Quin & in omni prouincia, [4]regione & loco, quo [5]verbũ regis & decretum eius peruenerat, luct⁹ erat magn⁹ apud Iudæos, ieiuniũ, fletus, lamẽtũ, ſacc⁹ & [6]puluis ſtratũ[erat] multis. ¶ Veniẽtes autẽ puellæ Eſter & eunuchi eius, [7]nunciauerũt ei [8]& conſternata eſt regina vehementer, & miſit veſtes quas indueret Mardochæus, depoſito à ſe ſacco ſuo, ſed non accepit. Vocauit ergo Eſter Hathach quẽdã ex eunuchis regis, [9]quos rex conſtituerat, [vt miniſtrarent] ante eã, & dedit ei mãdatũ [10]ad Mardochæũ, vt reſciret quid hoc negotij eſſet, aut cur hoc [faceret.] Exiuit igitur Hathach ad Mardochæũ [11]in plateã ciuitatis, [12]quæ erat ante portã [13]regis. Indicauit ergo ei Mardochæus quidquid ſibi acciderat, [14]explicationem quoq; pecuniæ quã pollicit⁹ erat Haman ſe [15]appẽſurũ in theſauros regios cõtra Iudæos vt perderẽtur. Sed & exẽplar [16]regij decreti, quod affixũ erat in Suſan ad perdẽdũ eos, dedit ei, vt oſtẽderet ipſi Eſter, [17]indicarẽtq; ei. & mandaret ſimul illi vt ingrederetur ad regẽ, [18]obſecrarẽtq; corã eo pro populo ſuo. Ingreſſ⁹ ergo Hathach, nunciauit ipſi Eſter verba Merdochæi. Dixitque Eſter ipſi Hathach, [19]deditq; ei mandata ad Mardochæũ, Omnes ſerui regis, & [20]populi prouinciarũ regis ſciũt, ꝙ quicũq;, vir ſit ſiue mulier, introierit ad regẽ in atriũ interius inuocatus, [21]vnã de eo ſententiã eſſe vt interficiatur: [22]is tãtum viuet, cui rex ſceptrũ aureũ porrexerit. iã ego vocata nõ ſum [23]hiſce triginta diebus, vt regem adeam. Hæc verba Eſter, [24]renũciarunt ipſi Mardochæo. Dixit autẽ Mardochæus [25]vt renunciarẽt ipſi Eſter[ad hũc modũ,] Ne putes [26]te animam tuã ſeruaturã in domo regis præ omnib⁹ Iudæis: Si enim omnino tacueris hoc tẽpore, aliũde [27]oborietur Iudęis reſpiratio & liberatio, tu vero & dom⁹ patris tui peribitis: & quis ſcit, [28]ſi ad hãc opportunitatẽ ad regnũ perueneris? Dixit autẽ Eſter, [29]vt nũciarent Mardochæo, Vade, & cõgrega omnes Iudæos qui ſunt in Suſan, & ieiunate [30]pro me, ne comedatis, neq; bibatis tribus dieb⁹ & [31]tribus noctib⁹, ego etiã cũ ancillis meis ieiunabo ſic, [32]tũ ingrediar ad regẽ, (qđ [tamen] [33]in more nõ eſt,) [34]etiãſi mihi omnino pereũdum fuerit. Abiens igitur Mardochæus, fecit iuxta omnia quæ præceperat ei Eſter. C. V.

Factũ eſt autẽ die tertio, vt indueretur Eſter regio [1][cultu,] & ſtarẽtq; in atrio interiori dom⁹ regię [2]e regiõe ędiũ regiarũ, ſedẽte rege ſup ſoliũ regni ſui [3]in palatio regni cõtra oſtiũ dom⁹. Quãq; videret rex Eſter reginã ſtãtẽ i atrio [4]cõciliauit ſibi gratiã i oculis ei⁹, porrexitq; rex aureũ ſceptrũ qđ manu ſua tenebat ipſi Eſter: & accedẽs Eſter,

¶1 & cinere. ſub. aſperſus eſt. ¶2 vſque ad locũ qui erat ante portã regis, ¶3 vł, nõ enim licebat ingredi portas regis indutum ſacco. ¶4 Heb. ad quẽ locũ. i. ad quas ¶5 i. edictum ¶6 cinis ſternebatur multis. i. multi vtebãtur loco ſtrati cinere, & ſacco. hoc eſt, induti ſacco iacebãt in cinere. ¶7 quomodo ſcilicet Mardochæus eſſet indutus ſacco. ¶8 doluit ¶9 quẽ ſtare fecerat rex ante illam. i. cui ſeruã dũ dederat reginã. ¶10 de Mardochæo, ¶11 qui erat in platea ¶12 ſub. platea ¶13 i. palatij regij. ¶14 expoſitionẽ. i. oblatam pecuniã. ¶15 Olim enim appẽdebant æs quod dabatur. ¶16 legis, vł, ordinationis[quę data fuerat. i. lata. ¶17 ſub. quod geſtũ fuerat. ¶18 vt deprecaretur illũ, & quæreret à cõſpectu illius pro &c. i. vt petitionẽ faceret à maieſtate regia pro ſalute populi ſui. ¶19 Heb. præcepitq; illi. nẽpe vt illa quæ præcipiebat illi, renunciaret Mardochæo, & diceret quæ ſequũtur.

¶20 Reperi debet[omnis] more Hebraico, & omnis populus. Iſta ſunt verba reginæ. ¶21 vnicã legem eius eſſe ad interficiendũ. i. quòd vnica lege lata à rege, interfici debet. q. d. vnica lege ſanciuit rex vt omnis interficeretur qui ad ipſum ingrederetur non vocatus. ¶22 Heb. præter eũ ad quẽ porrexerit rex ſceptrũ. is enim viuet. i. ſeruabitur. ¶23 vł, abhinc triginta dieb⁹. ¶24 ſub. nũtij miſſi, ab Eſther. ¶25 Heb. ad reſpondẽdũ. i. reſpõdẽdo. Gallice, pour luy faire reſpõſe. ¶26 Heb. in animo tuo ad ſeruari. Infinitiuus eſt ſeruari. i. Ne putes apud temetipſam ſeruari te poſſe. q. d. Ne exiſtimes te ſeruatã iri alijs pereũtib⁹. ¶27 Heb. ſtabit. i. emerget, eueniet. i. alia ratione Iudæi liberabũtur. ¶28 Heb. ſi propter tẽpus iſtud. i. vt hoc tẽpore calamitoſo liberares populum tuum. ¶29 Heb. ad reſpõdendũ. i. reſpõdẽdo. vt reſpõderet. Gallice, pour luy faire reſpõſe. ¶30 propter me, ¶31 Heb. nocte & die. i. trib⁹ dieb⁹ integris. Ieiuniũ hoc dicitur triduanũ per ſynecdochẽ. quia tertio die abiecit Eſther ſaccũ, & poſtea induta veſtibus regalib⁹ adijt regẽ: quia prima dies ieiunij cõſtitit tãtũ altera parte diei naturalis. cœperũt enim ieiunare à prãdio cũ primũ expoſuit rem ipſam illis, quod factũ eſt die nõ nocte. ¶32 & ſic ¶33 eſt præter legem. ¶34 Heb. & quando peribo, peribo. i. ſi cõtingat me perire, lubẽs peribo. Præterita ſunt apud Hebræos pro futuris. q. d. Lubens periclitabor de vita pro ſalute populi mei. V. ¶1 vł, indumẽto. Verbale nomẽ eleganter ſuppletur ab Hebræis, quod in verbo includitur, vt hic vides. ¶2 i. & atriũ erat e regione, &c. ¶3 in domo [id eſt] regia, e regione oſtij domus. ſub. regis. ¶4 Heb. tulit gratiã &c. i. Eſther viſa à rege inijt gratiam ab illo.

Digitized by Google

¶5.i.Quid tibi negotij eſt apud me, & quā nam petis?
¶6 ſub. pete.
vl, ſit petitio tua. ¶7.i. morem gerat ipſi Eſther. ¶8.i.inter pocula.ſiue inter bibendū.
¶9 ſub.pete.
¶10 placeat dare petitionem meā.& facere
¶11.i. faciā quicquid rex voluerit. Vel melius, die craſtino proponi quæſtionem meā corā rege, iuxta verbum ipſius regis.i.vt rex præcepit. ¶12 ſub. à conuiuio.
¶13 propter honorem ſibi impenſum à regina Eſther, cū ad conuiuium inuitaſſet vnà cum rege.
¶14 aſſurrexiſſet illi, neque mouiſſet ſeſe loco.i quòd nō ceſſiſſet illi.
¶15 ſub.nūtios.i.miſſis nuntijs accerſiuit ad ſe ¶16 &.p id eſt.q.d.quāto honore affeciſſet illū rex, extollendo eū ſupra principes &c.
¶17 accerſiuit. vl.inuitauit
¶18 non conducit mihi.i. nihil me iuuat hoc eſt, hæc omnia, parua mihi videntur.
¶19 Heb.omni tēpore.i.quandocūq;. ¶20 faci-nt.vl. præparent,ſub. famuli

attigit ſummitatem ſcepteri. Atque rex ad eam, [5]Quid eſt tibi Eſter regina, & quæ petitio tua? [6]vſque ad dimidiū regni,' & dabitur tibi. Reſpondit Eſter, Si regi bonū viſum fuerit, veniat rex & Haman hodie ad cōuiuiū quod apparaui ei. Dixitq; rex, Adducite cito Haman, vt[7]faciat verbū Eſter.' venit igitur rex & Haman ad conuiuium quod apparauerat Eſter. Dixitq; rex ad Eſter[8]in conuiuio vini,' Quæ eſt poſtulatio tua, & dabitur tibi? & quæ petitio tua?[9]vſque ad dimidium regni,' & fiet. Reſpondēs Eſter, ait, Petitio mea & poſtulatio[hæc eſt,] Si nacta ſum gratiā in oculis regis, & ſi regi bonū viſum fuerit,'[10]vt annuat petitioni meæ & præſtet' quod peto, Veniat rex & Haman ad conuiuiū quod parabo eis, cras autem[11]faciā iuxta verbum regis. ¶[12]Egreſſus' itaque Hamā eodē die[13]lætus' & hilari corde. quūq; Haman videret Mardochæū in porta regis, & [q] nec[14]ſurgeret, nec terreretur ab eo,' tunc impletus eſt Haman furore aduerſus Mardochæū. Diſſimulauit autē Haman, & veniens domū ſuam, [15]miſit' & aduocauit amicos ſuos, & Sares vxorē ſuam. Et recenſuit Haman eis gloriā opum ſuarum, & multitudinē filiorum ſuorū, & cuncta in quibus rex eū euexerat,[16]&' quòd extuliſſet eum ſupra principes & miniſtros regis. Dixitq; Haman, Etiā regina Eſter neminē[17]introduxit' cum rege ad conuiuium quod parauerat, præter me: quin & cras inuitatus ſum ab ea vnà cū rege: at hoc totum [18]haudquaquā commodum mihi eſt, [19]quantiſper' Mardochæū Iudæum video ſedentem pro porta regis. Ait autē ad eū Sares vxor eius, atque omnes amici eius,[20]Fiat' lignū quod altitudine ſit quinquaginta cubitorum, & facto mane[21]loquere cum rege, vt ſuſpendant Mardochæum in eo,' tu vero lætus[22]ingredere cum rege' ad cōuiuium. Placuitque hæc res ipſi Haman, & curauit vt pararetur lignum.

CAP. VI.

Nocte iſta fugit ſomnus[1]regē,[2]iuſſitq;' vt afferrent librum[3]rerū memorabiliū [4][atque] annales,' qui lecti fuerūt coram rege. Inuetū eſt autem ſcriptū, quomodo Mardochæus indicarit de Bigthana & Thares duobus eunuchis regis [5]qui cuſtodes erant[6]liminis,' ſcilicet hi conati fuiſſent manus inferre regi Aſuero. Dixitq; rex, Qualis honor aut magnificētia Mardochæo exhibita eſt hui' rei gratia? Reſponderūt pueri regis[7]qui ei' miniſtrabāt,[8]Ne tantillū quidē ei repenſum eſt.' Et dixit rex, Quis eſt in atrio? (Venerat autē Haman in atriū[9]exterius' ædium regiarū, vt loqueretur cū rege de ſuſpendēdo Mardochæo[10]in lignum quod illi parauerat.) Dixerunt ergo pueri regis ad eū, Ecce Haman ſtat [11]in atrio.' Dixit ergo rex, Ingrediatur. Et quū Hamā eſſet ingreſſus, dixit ad eū rex, Quid faciendū eſt viro quē[12]voluerit' rex honore afficere?[13]Cogitauit' autē Haman in corde ſuo,[14]Quem vellet rex honore afficere quàm me?' Reſpōdit ergo Hamā regi, Vir quem[15]dignatur' rex honore proſequi, [16]Hunc introducāt, & regio veſtitu veſtiāt quo rex ſolet indui, deinde & equo[vehatur] quo ſolet vehi rex, imponatq́ue corona regia in capite eius.' Dent inſuper [17]veſtimentū' & equum in manu

lata eſt ſummitatē virgæ eius. Dixitq; ad eā rex, Quid vis Eſther regina? quæ eſt petitio tua? etiā ſi dimidiā partē regni petieris, dabitur tibi. At illa reſpondit, Si regi placet, obſecro vt venias ad me hodie, & Aman tecū ad conuiuiū quod paraui. Statimq; rex, Vocate, inquit, cito Aman, vt Eſther obediat voluntati. venerūt itaq; rex & Aman ad conuiuiū quod eis regina parauerat. Dixitq; ei rex, poſtquā vinum biberat abūdanter, Quid petis vt detur tibi? & pro qua re poſtulas? etiā ſi dimidiā partem regni mei petieris, impetrabis. Cui reſpōdit Eſther, Petitio mea, & preces ſunt iſtæ: Si inueni in cōſpectu regis gratiā, & ſi regi placet vt det mihi quod poſtulo, & meam impleat petitionē: Veniat rex & Aman ad cōuiuiū quod paraui eis, & cras aperiā regi voluntatem meā. ¶Egreſſus eſt itaq; illo die Amā lætus & alacer. cūmq; vidiſſet Mardochæū ſedentē ante fores palatij, & nō ſolum nō aſſurrexiſſe ſibi, ſed nec motū quidē de loco ſeſſionis ſuæ, indignatus eſt valde. Et diſſimulata ira reuerſus in domū ſuā, cōuocauit ad ſe amicos ſuos, & Zares vxorē ſuā. Et expoſuit illis magnitudinē diuitiarū ſuarū, filiorūmq; turbā, & quāta eū gloria ſuper oēs principes & ſeruos ſuos rex eleuaſſet. Et poſt hæc ait, Regina quoq; Eſther nullū aliū vocauit ad conuiuiū cū rege, præter me: apud quā etiam cras cū rege pranſurus ſum. & cū hæc omnia habeā, nihil me habere puto, quandiu videro Mardochæū Iudæū ſedentē ante fores regias. Reſpōderūntq; ei Zares vxor eius, & cæteri amici, Iube parari excelſam trabē, habentē altitudinis quinquaginta cubitos: & dic mane regi vt appendatur ſuper eā Mardochæus, & ſic ibis cū rege lætus ad conuiuiū. Placuit ei cōſilium, & iuſſit excelſam præparari crucē.

CAP. VI.

Noctem illā duxit rex inſomnē, iuſſitque ſibi afferri hiſtorias & annales priorū tēporū. Quæ cū illo præſente legerentur, ventū eſt ad illum locū vbi ſcriptū erat quomodo nunciaſſet Mardochæus inſidias Bagathan & Thares eunuchorū, regem Aſſuerū iugulare cupientiū. Quod cum audiſſet rex, ait, Quid pro hac fide honoris ac præmij Mardochæus cōſecutus eſt? Dixerūt ei ſerui illius ac miniſtri, Nihil omnino mercedis accepit. Statimque rex, Quis eſt, inquit, in atrio? (Aman quippe interi' atriū dom' regiæ intrauerat, vt ſuggereret regi, & iuberet Mardochæū affigi patibulo quod ei fuerat præparatū.) Reſpōderūt pueri, Aman ſtat in atrio. Dixitq; rex, Ingrediatur. Cūmque eſſet ingreſſus, ait illi, Quid debet fieri viro, quē rex honorare deſyderat? Cogitās autē in corde ſuo Aman, & reputās nullum aliū rex, niſi ſe, velle honorare, reſpondit, Homo quē rex honorare cupit, debet indui veſtibus regijs: & imponi ſuper equū qui de ſella regis eſt, & accipere regiū diadema ſup caput ſuū. Et primus de regijs principib' ac tyrānis teneat

¶21.i.precare regem vt ſinat illū appendi patibulo. ¶22 Imperatiuum pro futuro, ingredieris. vl, ibis.q.d. quo facto ibis cū rege lætus, &c. VI. ¶1 regis.i.noctem illā rex duxit inſomnē. ¶2 dixitq;.dicere pro iubere. ¶3 vl, hiſtoriarū. ſiue monumentorū. vt ſcilicet lectione illorū falleret tēpus nocturnum. ¶4 potius ſubaudiendū, id eſt. Nā per appoſitionē dictum eſt, liber rerum memorabiliū, id eſt annales. ¶5 qui de cuſtodibus erant. ¶6 ſupellectilis.i. vaſorū aureorū. ¶7 ſubaudienda coniūctio eſt, hoc modo, & qui ei &c. ¶8 Heb. non factū eſt cū eo quicquā.i. nihil prorſus honoris accepit à rege, neque mercedis. ¶9 Nō interius dixit, quò non licebat ingredi niſi vocatis. ¶10 vl, in cruce, quam &c. ¶11 in atrio illo. ſub. exteriori in quo ſtabant qui ad regem ingreſſuri erāt. ¶12 cupit ¶13 Heb. Dixit ¶14 Heb. Cui optauerit rex facere honorē pluſquā mihi?.i. quē rex maiore honore afficeret meipſo? q.d. neminē. ¶15 cupit ¶16 Afferāt veſtē regiam qua induitur rex, & [adducant] equū quē equitat rex, & in cuius ſe qui capite corona regni poni ſolet, &c. Nam apud Perſas, inquit quidam Hebræorum, ſolebat equus deferre diadema regni. & certe poſtea non meminit coronæ: vt conijcere liceat, huius Hebræi opinionē eſſe veram. ¶17 veſtem illam

Digitized by Google

equum eius: & per plateam ciuitatis incedens, clamet & dicat, Sic honorabitur, quemcũque voluerit rex honorare. Dixitque ei rex, Feſtina: & ſumpta ſtola & equo, fac vt locutus es, Mardochæo Iudæo qui ſedet ante fores palatij. Caue ne quicquã de his quæ locut⁹ es prætermittas. ¶Tulit itaque Aman ſtolã & equũ, indutúmq; Mardochæum, in plateã ciuitatis, & impoſitum equo præcedebat, atq; clamabat, Hoc honore cõdign⁹
B eſt, quemcũq; rex voluerit honorare. Reuerſúſq; eſt Mardochæus ad ianuã palatij: & Aman feſtinauit ire in domũ ſuam, lugens & operto capite: narrauítq; Zares vxori ſuæ, & amicis omnia quæ euenißent ſibi. cui responderunt ſapientes quos habebat in cõſilio, & vxor eius, Si de ſemine Iudæorũ eſt Mardochæus, ante quem cadere cœpiſti, nõ poteris ei reſiſtere, ſed cades in conſpectu eius. Adhuc illis loquẽtibus, venerunt eunuchi regis, & cito eum ad conuiuiũ quod regina parauerat, pergere cõpulerũt. CAP. VII.

INtrauit itaq; rex & Aman, vt biberẽt cũ regina. Dixitque ei rex etiã ſecũda die, poſtquã vino incaluerat, Quæ eſt petitio tua Eſther, vt detur tibi? & quid vis fieri? etiã ſi dimidiã partem regni mei petieris, impetrabis. Ad quẽ illa reſpondit, Si inueni gratiam in oculis tuis ô rex, & ſi tibi placet, dona mihi animã meã pro qua
B rogo, & populũ meum pro quo obſecro. Traditi enim ſumus ego & popul⁹ meus, vt cõteramur, iugulemur, & pereamus: atq; vtinã in ſeruos & famulas vẽderemur, eſſet tolerabile malũ, & gemens tacerem. Nũc autẽ hoſtis noſter eſt, cuius crudelitas redundat in regẽ. Reſpondẽnſq; rex Aſſuerus ait, Quis eſt iſte: & cuius potẽtiæ, vt hæc audeat facere? Dixitq; Eſther, Hoſtis & inimicus noſter peßimus iſte eſt Aman. quod ille audiẽs, illico obſtupuit, vultũ regis ac reginæ ferre non
C ſuſtinens. Rex autẽ iratus ſurrexit, & de loco cõuiuij intrauit in hortũ arboribus cõſitũ: Aman quoq; ſurrexit, vt rogaret Eſther reginã pro anima ſua. intellexit enim à rege ſibi paratum malũ. Qui cum reuerſus eſſet de horto nemoribus cõſito, & intraſſet conuiuij locũ, reperit Amã ſuper lectulum corruiſſe, in quo iacebat Eſther, & ait, Etiã reginã vult opprimere, me præſente, in
D domo mea. necdũ verbum de ore regis exierat, & ſtatim operuerũt faciẽ eius. Dixitq; Harbona, vnus de eunuchis, qui ſtabant in miniſterio regis: En lignũ quod parauerat Mardochæo, qui locutus eſt pro rege, ſtat in domo Aman, habẽs altitudinis quinquaginta cubitos. cui dixit rex, Appendite eum in eo. Suſpenſus eſt itaque Aman in patibulo quod parauerat Mardochæo: & regis ira quieuit. CAP. VIII.

DIe illo dedit rex Aſſuerus Eſther reginæ domum Aman aduerſarij Iudæorũ, & Mardochæus ingreſſus eſt ante faciẽ regis. confeſſa eſt enim ei Eſther q̃ eſſet patruus ſuus. Tulitq; rex annulũ quẽ ab Aman recipi iuſſerat, & tradidit

alicuius, qui ex principib⁹ eſt &[18] ſatrapis' regis, vt induant virũ illum quem rex honore [19] vult' proſequi, [20] hũc imponãt ſuper equũ in platea' ciuitatis, & clamẽt ante eũ, Sic fiet ei quẽ rex honore [19] vult' proſequi. Tum dixit rex ad Haman, Illico cape veſtimentũ & equum illum, & quẽadmodũ loquutus es, ſic facias Mardochæo Iudæo ſedẽti pro porta regis: ne ſinas excidere vel verbulũ ex omnib⁹ quæ loquut⁹ es. ¶Tũ accepit Haman veſtimentum & equum, & induit Mardochæum & [21] vexit eũ equo' per plateã vrbis, & exclamauit coram eo, Sic fiet ei quem rex honore [19] vult' proſequi. Reuerſus eſt autẽ Mardochæus ad portã regis, & Haman [22] impulſus ad domum' ſuã, mœſtus &[23] cooperto capite.' Narrauit autẽ Haman Sares vxori ſuæ, & omnib⁹ amicis ſuis omne quod ei acciderat. & dixerunt ad eum [24] ſapientes' ſui & Sares vxor eius, Si de ſemine Iudæorũ eſt Mardochæus [25] corã quo cadere cœpiſti,' non poteris [26] eũ ſuperare,' ſed [27] cadendo cades' ante conſpectũ eius. Quũmque adhuc loquerentur cũ eo, [28] aſſuerũt eunuchi regis, & ſategerunt introducere' Haman ad cõuiuium quod parauerat Eſter. CAP. VII.

INgreſſus eſt itaq; rex & Hamã [1] vt biberẽt cũ Eſter regina.' Et ait rex ad Eſter etiã altera die [2] in cõuiuio vini,' Quæ eſt poſtulatio tua Eſter regina, & dabitur tibi? quæ petitio tua? [3] ad dimidiũ vſq;' regni, & fiet. Reſpondẽs Eſter regina, dixit, Si nacta ſum gratiã in oculis tuis ô rex, ſiq; bonũ viſum fuerit regi, detur mihi [4] anima' mea in petitione mea, & populus meus in petitione mea. vẽditi enim ſumus ego & popul⁹ meus, vt [nos [5] excindãt & perdãt: [6] & vtinã vẽditi eſſemus in ſeruos' & ancillas, tum enim tacuiſſem, [7] verũ hoſtis non ſupputat' dãnũ regis. Reſpõdens autẽ rex Aſuerus, dixit ad Eſter reginã, Quis eſt iſte? & vbi eſt iſte, [8] qui corde ſuo plene ſtatuerit hoc facere?' Eſter ait, Vir aduerſarius & hoſtis eſt iſte malus Haman. [9] territus eſt autẽ Haman corã rege & regina.' Et ſurgẽs rex à [10] potatiõe' vini [11] in furore ſuo, [abijtq; [12] in hortos iuxta palatiũ:' Haman autẽ [13] ſtãs rogabat Eſter' pro vita ſua. animaduertebat enim [14] ſibi malum omnino definitũ eſſe' à rege. Quũ vero rex ex hortis palatij rediiſſet in locũ in quo cõuiuiũ vini fuerat, corruerat Haman ſuper lectũ ſuper quo Eſter [ſedebat.] Tũ ait rex, An vero & reginã comprimere [15] [vult] in domo me præſente? quum ſermo iſte exiſſet ex ore regis, faciem ipſius Haman [16] operuerũt.' Dixit autem Harbona, vnus ex eunuchis regis corã rege, [17] En lignum quoq;' quod parauit Haman Mardochæo, ([18] qui ſalutẽ regis curauit,') ſtat in domo Haman, altitudine quinquaginta cubitorum. dixit ergo rex, Suſpendite eum in illo. Suſpẽderũt ergo Haman in ligno quod parauerat Mardochæo, reſeditque furor regis. CAP. VIII.

IPſo eodem die dedit Aſuerus rex Eſter reginæ [1] domũ' Haman hoſtis Iudæorũ, [2] venitq; Mardochæus in cõſpectum regis:' Eſter enim indicauerat [3] qualiter ei eſſet [iunctus.] Tulitq; rex annulũ ſuum quẽ ab Haman abſtulerat, & tradidit eum

¶18 anteſignanis. qui ſcilicet exercitus ducere ſolent. vl, vt alij volunt, vox Hebræa ſignificat eos, qui abſente imperatore exercitui præſunt. Alij vertunt, in manum vnius ex principibus Euphratis. i. qui trans Euphratem habitabãt. ¶19 optat ¶20 Heb. & equitare faciãt illũ ſuper equũ per plateam, &c. ¶21 equitare fecit illũ ¶22 feſtinauit. vl, præcipuit ſeſe domũ ¶23 demiſſo ſcilicet pileo, more hominũ triſtium. ¶24 Hic vocat ſapiẽtes, quos vocauerat amicos. i. quorum cõſilio vti ſolebat. ¶25. i. quo cœpiſti eſſe inferior. ¶26 aduerſus eũ. i. non poteris eo eſſe ſuperior. ¶27. i. indubiẽ ſuperaberis ab illo. ¶28 Heb. ſuperuenerunt, & feſtinauerunt ad faciendũ venire. i. coegerunt Haman vt cito veniret ad conuiuium &c.

VII.

¶1. i. ad cõuiuiũ paratum ab Eſther ¶2. i. inter pocula, inter bibendũ. ¶3 ſub. pete. ¶4. i. vita. q. d. peto vt mihi & populo meo Iudaico liceat viuere, hoc eſt, ne pereamus. ¶5 vl, diſperdãt & iugulent & deleãt: ¶6 vl, quòd ſi in ſeruos &c. tacuiſſem. ¶7 quãuis inimicus nequaquã cõpenſare poßit &c. ſub. pecunia oblata. hoc dicit quia Hamã pecunias regi obtulerat. rex autẽ feciſſet magnã iacturã pereũtibus Iudæis: nã multa ab illis tributi noĩe accipiebat. ¶8 Heb. cuius cor perſuaſit ipſi vt ſic faceret? ¶9 obſtupuit à cõſpectu regis & reginæ. i. vltrà cõſpectũ regis & reginæ ſuſtinere non potuit. ¶10 cõuiuio ¶11. i. iratus mirũ in modũ diſceſſit à cõuiuio. ¶12 in hortulũ palatij. ¶13 Heb. ſtetit ad quærẽdũ ab Eſther. i. vt petitionẽ faceret ab Eſther. ¶14 Heb. q̃ cõſũmata ſibi eſſet afflictio &c. i. pulciẽ & malũ ipẽderet ſibi à rege. ¶15 [vis] ¶16 ſub. ſerui regis. ſolebãt enĩ Perſæ operire faciẽ ei⁹ in quẽ rex iratus eſſet. q. d. occultauerũt illũ miniſtri regis, ne poſthac videret ab eo & magis ſuccẽſeret illi. Alij vertũt, facies Hamã tecta fuit. i. ipſe præ pudore texit faciẽ ſuam. Alij, corruit facies ei⁹. i. effect⁹ eſt triſtis admodũ. ¶17 Etiã ſanẽ patibulũ ¶18 Heb. quiſtamẽ bonũ de rege eſt locut⁹. i. q de rege bene merit⁹ eſt: detexerat enĩ inſidias Mardochæus quas regi ſtruxerãt eunuchi duo. VIII. ¶1. i. familiã q. d. nõ ſolũ priuat⁹ eſt vita, ſed etiã bonis. ¶2. i. admiſſus eſt in familiã regiã, & exaltat⁹. ¶3 Heb. quid eſſet ipſi. Sic Gallice, qui luy eſtoit. q. d. indicauit eſſe ſuũ patruelẽ. nã erat filia patrui Mardochæi.

Digitized by Google

Mardochæo, & cõſtituit Eſter Mardochæũ ſuper
domũ Haman. Rurſum quoq; Eſter,[4]loquuta eſt'
[5]corã rege,'accidit q; pedib[9] eius, flẽs & obſecrãs
eũ vt[6]tolleret'malũ Hamã Agagæi,& machinatio
nẽ eius quã excogitauerat contra Iudæos. Porre
xit autẽ rex ſceptrum aureũ ipſi Eſter,ſurgẽnſ-
que Eſter ſtabat corã rege,Dixitque,Si regi [7]pla-
cuerit,'& ſi nacta ſum gratiã in cõſpectu ei[9], ſi-
que hęc res[8]cõmoda'videtur regi,& ego[9]bona[ſiu
dicata fuerim]in oculis eius,' ſcribatur vt reuo-
cẽtur literæ[quæ cõtinent]machinationẽ Haman
filij Hamedatha Agagæi, quas ſcripſit ad perden
dum Iudæos qui ſunt in vniuerſis prouincijs re-
gis. Quomodo enim[10]potero[ferre]& videre'cala
mitatẽ quæ deprehẽdet populum meũ? aut qui
poſſum[[11]ferre']& videre perditionẽ gẽtis meæ?
Ait itaque rex Aſuer[9] ad Eſter reginã,& ad Mar-
dochæũ Iudæum, Ecce domũ Haman[12]dedi Eſter,
quẽ egerunt in crucem,eo quòd intulit manum
ſuã Iudæis, vos iam ſcribite ad Iudæos quod bo
nũ vobis videtur nomine regis,& [13]obſignate'an
nulo regis:ſcriptũ enim quod exaratũ eſt nomi
ne regis,& obſignatũ annulo regis,nemo audet
reſtingere. ¶Vocati ſunt ergo eodẽ tẽpore ſcri-
bæ regis mẽſe tertio, is eſt mẽſis [14]Siuan,' vice-
ſimatertia eiuſdem, & ſcriptum eſt iuxta omnia
quæ præcepit Mardochæ[9], ad Iudæos & ad ſatra
pas,præfectos & principes prouinciarũ,quę ſunt
ab India vſque ad Aethiopiã,[15]prouincijs cẽtum
atque viginti ſeptẽ,'cuique prouinciæ[16]ſecũdum
ſcripturã eius,' & cuique populo ſecundũ linguã
eius, Iudæis etiã iuxta ſcripturam & linguã eo-
rũ. Scripſit[17]autẽ' nomine regis Aſueri, & obſi-
gnauit annulo regis, miſitque literas per manũ
curſorum, [18]qui vehebãtur equis velocib[9], vere-
dis & iuuenibus mulis,' Quòd rex daret Iudæis,
qui in omnib[9]& ſingulis ciuitatibus eſſent,facul
tatem ſeſe congregandi & [19]ſtandi pro vita ſua,'
ad [20]excindendum, ad trucidandum & perden-
dum omnes copias, populum, prouinciam,qui
eos affligũt,' & pubem, [21]& mulieres, 'prædám-
que eorum [22] diripiendi. [23]Idque vno eodẽmque
die'per omnes prouincias regis Aſueri, nẽpe de-
cimatertia die mẽſis duodecimi,is eſt mẽſis[24]A-
dar. [25] Exemplar' autẽ ſcripti erat, [26] vt affigere-
tur edictum' in omnibus & ſingulis prouincijs,
[27]vulgaretúrque omnibus populis, vt Iudæi pa-
rati eſſent in diem illum, [28] ad ſeſe aſſerendum
ab hoſtib[9] ſuis.'Porrò curſores [29]qui vehebantur
velocibus veredis, [30] feſtinanter'egreſſi ſunt[31]im
pulſi præcepto'regis. [32]edictũ autem affixum eſt
in Suſan arce regia.' Mardochæus quoque egreſ
ſus eſt [33] à rege' cultu regio ornatus,hyacinthi-
no videlicet & candido,corona quoq; aurea eã-
que magna,pallio deinde byſſino atq; purpureo,
iubilãte & exultante vrbe Suſan. Ortáque eſt lux
Iudæis[34]&'gaudiũ,exultatio & honor. In omnib[9]
deniq; & ſingulis prouincijs,& in omnib[9]ac ſin-
gulis ciuitatibus quò peruenerat[35]'verbum'regis
& [36]decretũ'eius,habebãt Iudæi gaudium & exultationẽ,conuiuium & [37]diem bonum:'multi quo-
que[38]ex populis terræ[39]ſimulabãt ſe Iudæos:'quandoquidẽ [40]pauor Iudæorũ ceciderat ſuper eos.'

Mardochæo. Eſther autẽ cõſtituit Mardochæũ ſu-
per domũ ſuã. Nec his cõtenta,procidit ad pedes
regis:fleuitq;,& locuta ad eũ orauit vt malitiã A
man Agagitæ,& machinatiões ei[9] peſſimas,quas
excogitauerat cõtra Iudæos,iuberet irritas fieri.
At ille ex more ſceptrũ aureũ protendit manu,
quo ſignũ clementiæ mõſtrabatur. Illáq; cõſur-
gẽs ſtetit ante eum,Et ait,Si placet regi,& ſi inue
ni gratiã in oculis eius, & deprecatio mea nõ ei
videtur eſſe contraria,obſecro vt nouis epiſtolis
veteres Aman literæ inſidiatoris & hoſtis Iudæo B
rum, quib[9] eos in cũctis regis prouincijs perire
præceperat,corrigãtur. Quomodo enim potero
ſuſtinere necẽ & interfectionẽ populi mei? Re-
ſponditq; rex Aſſuerus Eſther reginæ,& Mardo-
chæo Iudæo,Domũ Amã cõceſſi Eſther reginæ:
& ipſum iuſſi affigi cruci,quia auſus eſt manum
mittere in Iudæos. Scribite ergo Iudæis,ſicut vo
bis placet,ex regis nomine, ſignãtes literas an-
nulo meo. Hæc enim cõſuetudo erat, vt epiſtolis
quæ ex regis nomine mittebãtur,& illius annu-
lo ſignatæ erãt,nemo auderet cõtradicere. ¶Acci
tiſq; ſcribis & librarijs regis(erat autẽ temp[9] ter
tij mẽſis,qui appellatur Siban) viceſima & tertia
die illius ſcriptæ ſunt epiſtolæ, vt Mardochæus
voluerat, ad Iudæos & ad principes, procurato-
rẽſque & iudices,qui cẽtum vigintiſeptem pro-
uincijs ab India vſque ad Aethiopiam præſide- C
bãt: prouinciæ atq; prouinciæ,populo & popu-
lo iuxta linguas & literas ſuas, & Iudæis, prout
legere poterãt,& audire. Ipſæq; epiſtolæ,quæ ex
regis nomine mittebãtur,annulo ipſius obſigna
tæ ſunt,& miſſæ per veredarios: qui per omnes
prouincias diſcurrentes,veteres literas nouis nũ
tijs præuenirent. Quib[9] imperauit rex,vt cõueni
rẽt Iudæos per ſingulas ciuitates,& in vnũ præ-
ciperent cõgregari,vt ſtarẽt pro animabus ſuis,
& omnes inimicos ſuos cũ coniugibus ac liberis
& vniuerſis domib[9] interficerẽt atque delerent.
Et cõſtituta eſt per omnes prouincias vna vltio-
nis dies,id eſt tertiadecima die mẽſis duodeci-
mi Adar. Summáq; epiſtolæ hæc fuit, vt in om-
nibus terris ac populis,qui regis Aſſueri ſubiace
bãt imperio, notũ fieret paratos eſſe Iudæos ad D
capiendã vindictã de hoſtib[9] ſuis. Egreſſiq; ſunt
veredarij celeres nũtia perferentes, & edictũ re-
gis pependit in Suſan. Mardochæus autẽ de pala-
tio, & de cõſpectu regis egrediens fulgebat veſti
b[9] regijs,hyacinthinis videlicet & aëriis,coronã
aureã portãs in capite,& amict[9] ſerico pallio at-
que purpureo: omniſq; ciuitas exultauit,atq; læ
tata eſt. Iudæis autẽ noua lux oriri viſa eſt,gau-
diũ,honor,& tripudiũ. Apud omnes populos,vr
bes atq; prouincias, quocũq; regis præcepta venie
bant, mira exultatio,epulæ atq; cõuiuia,& feſtus
dies:intantũ vt plures alterius gẽtis & ſectæ,eo-
rũ religioni & ceremonijs iungerentur. grandis
enim cunctos Iudaici nominis terror inuaſerat.

¶4.i. priori petitioni addidit hæc quæ ſequũtur. ¶5.i. audiente rege. ¶6 Heb. trãſire faceret.i.vt abigeret à ſe & à populo Iudaico calamitatẽ illam & inſidias quas parauerat ipſis Iudæis. ¶7 Heb. bonum videt. ¶8 bona. ſiue, recta ¶9.i. ſi placeo regi & grata illi ſũ. ¶10 Heb. potero & videbo.i. Quomodo potero videre, vel, Quomodo potero.ſub. viuere,& videbo.i. ſi videam. ¶11 vl, viuere. ¶12 .q.d. quid vltra quæritis? ¶13 ſub. literas. ¶14 Hic menſis reſpondet noſtro Maio aut parti ei[9]. ¶15 vl, ad pricipes inquam] centum & vigintiſeptẽ prouinciarum. ¶16.i. characteríb[9] quibus vti ſolebãt. ¶17 i- gitur.ſub. Mardochæ[9] vel ſcriba. ¶18. Heb. equitantiũ diuitias,mulos filios equarum .i. equitantium opes regis,hoc eſt, animalia magni pretij, vel velociſſima, appoſitiue mulos natos ex equab[9]. ¶19.i. tuendi vitam ſuam. ¶20 vl, excindendo,iugulando & perdendo omnem exercitum populi & prouinciæ.[omnem inquam exercitum] oppugnantium ipſos. ¶21.q.d. nemini parcendo. ¶22 vl, diripiendo. ¶23 Verſus iſte pendet à ſuperiore,nempe,ſcripſit quòd rex permiſerit Iudæis vt congregarent ſeſe,& ſtarẽt pro anima ſua vno die,&c. ¶24 Hic menſis reſpondet noſtro Februario, aut parti eius. ¶25 ſiue,Summa. ¶26 vl, ederetur lex,ſiue decretum. ¶27 Heb.[poneretur inquã lex] manifeſta.i.vt promulgaretur lex omnib[9] populis. vl, vt ſeceretur lex quæ nota eſſet omnibus populis. ¶28 ad vindictam ſumendã de iniurijs ſuis. ¶29 illi equitantes animalia magni pretij [vel velociſſima, appoſitiue] mulos. ¶30 more ſcilicet turbatorum. hoc ſignificat verbum Hebraicum. ¶31 vl, ad mandatum. ſiue imperiũ ¶32 & lex illa [ſiue conſtitutio] promulgata fuit in Suſan metropoli. ſiue vrbe regia. ¶33 .i. è cubiculo regio. ¶34 hic coniunctio &, explicat quid per lucem intellexerit, nempe gaudium. ¶35 vl, mãdatum ¶36 lex.ſiue conſtitutio. ¶37 diem feſtũ Iudæi appellant diẽ bonum. ¶38.i regionis Aſueri. ¶39 Heb. Iudaizabant.i. cœperant ſtare à partibus Iudæorum. vel addixerant ſeſe religioni & ritibus Iudæorum. Aut ſecundum alios, cœperant contrahere affinitatem cum Iudæis. ¶40.i. quia timebant ſibi à Iudæis.

CAP. IX.

Igitur duodecimi mẽſis, quẽ Adar vocari antè iam diximus, tertiadecima die, quãdo cunctis Iudæis interfectio parabatur, & hoſtes eorũ inhiabant ſanguini, verſa vice Iudæi ſuperiores eſſe cœperunt, & ſe de aduerſarijs vindicare. Congregatiq; ſunt per ſingulas ciuitates & oppida & loca, vt extẽderent manum cõtra inimicos, & perſecutores ſuos: nullúſque auſus eſt reſiſtere, eo quòd omnes populos magnitudinis eorũ formido penetraret. Nã & prouinciarũ iudices, & duces, & procuratores, omniſq; dignitas quæ ſingulis locis ac operibus præerat, extollebant Iudæos timore Mardochæi: quẽ principem eſſe palatij, & plurimum poſſe cognouerãt. fama quoque nominis eius creſcebat quotidie, & per cunctorum ora volitabat. Itaque percuſſerũt Iudæi inimicos ſuos plaga magna, & occiderunt eos, reddentes eis quod ſibi parauerãt facere: intãtũ vt etiã in Suſan quingentos viros interficerent, extra decẽ filios Amã Agagitæ hoſtis Iudæorũ: quorum iſta ſunt nomina, Pharſandátha, & Delphon, & Eſphátha, & Phorátha, & Adalia, & Aridatha, & Phermẽſta, & Ariſai & Aridai, & Iezatha: quos cũ occidiſſent, prædas de ſubſtãtijs eorũ agere noluerunt. Statimq; numerus eorũ qui occiſi erant in Suſan, ad regẽ relatus eſt. Qui dixit reginæ, In vrbe Suſan interfecerunt Iudæi quingẽtos viros, & alios decẽ filios Aman: quãtam putas eos exercere cædem in vniuerſis prouincijs? Quid vltrà poſtulas, & quid vis vt fieri iubeam? Cui illa reſpõdit, Si regi placet, detur poteſtas Iudæis: vt ſicut fecerũt hodie in Suſan, ſic & cras faciant, & decẽ filij Aman in patibulis ſuſpendantur. Præcepitq; rex vt ita fieret: ſtatimq; in Suſan pependit edictũ, & decẽ filij Aman ſuſpẽſi ſunt. Cõgregatis Iudæis quartadecima die menſis Adar, interfecti ſunt in Suſan trecenti viri: nec eorum ab illis direpta ſubſtãtia eſt. Sed & per omnes prouincias quæ ditioni regis ſubiacebant, pro animabus ſuis ſteterũt Iudæi, interfectis hoſtibus ac perſecutoribus ſuis: Intãtũ vt ſeptuagintaquinq; millia occiſorum implerẽtur, & nullus de ſubſtantijs eorũ quicquã contingeret. Dies autem tertiuſdecimus mẽſis Adar vnus apud omnes interfectionis fuit, & quartadecima die cædere deſierũt. Quẽ conſtituerũt eſſe ſolennẽ, vt in eo omni tempore deinceps vacarẽt epulis, gaudio atq; cõuiuijs. At hi qui in vrbe Suſan cædem exercuerãt, tertiodecimo & quartodecimo die eiuſdẽ menſis in cæde verſati ſunt: quintodecimo autẽ die percutere deſierũt. Et idcirco eundẽ diem cõſtituerunt ſolẽnem epularũ atque lætitiæ. Hi verò Iudæi qui in oppidis non muratis ac villis morabãtur, quartũdecimũ diẽ menſis Adar cõuiuiorum & gaudij decreuerũt, ita vt exultent in eo, & mittant ſibi mutuò partes epularũ & ciborũ. Scripſit itaq; Mardochæus omnia hæc, & literis cõprehẽſa miſit ad Iudæos qui in omnib' regis prouincijs morabãtur, tam in vicino poſitis quàm procul, vt quartãdecimã & quintamdecimam diem mẽſis Adar pro feſtis

CAP. IX.

Menſe igitur duodecimo, qui eſt menſis Adar, decimatertia die eiuſdẽ, ([1]quũ iam appeteret [tempus]) vt verbũ regis & decretum eius perficeretur,' eo ſcilicet die quo hoſtes Iudæorũ [2]ſperabant ſe tyrannidẽ exercere in eos,' [3]verſæ ſunt vices,' vt Iudæi dominarẽtur i hoſtes ſuos.) [4]Cõgregati enim erãt' Iudæi in ciuitatibus ſuis in omnibus prouincijs regis Aſueri, vt inferrẽt manum in eos qui mala eis machinabãtur, [5]nec potuit quiſquã corã eis cõſiſtere,' quoniã [6]pauor eorũ inciderat ſuper omnes populos.' Sed & cũcti principes prouinciarum, ſatrapæ & duces, & [7]qui exequebãtur opera [regia,'] honore proſequebãtur Iudæos, [8]eo q̃ pauor Mardochæi inciderat ſuper eos.' Erat enim Mardochæus magn' in domo regis, & fama eius [9]exierat' per oẽs prouincias, quia vir ille Mardochæus promouebat & [10]magn' fiebat.' Percuſſerũt itaq; Iudæi oẽs hoſtes ſuos [11]ictu gladij, [ſedẽtes] cædẽ & perditionẽ,' agentes cũ hoſtibus ſuis pro voto ſuo. Porrò in Suſan arce regia interfecerũt Iudæi, & perdiderũt quingentos viros. Super hæc Parſandatha, Dalphõ, Aſphata, Poratha, Adalia, Aridata, Parmaſta, Ariſai, Aridai, & Vaizatha decẽ filios Haman filij Hamedatha hoſtis Iudæorũ, interfecerunt, [12]in prædã autẽ manũ ſuã nõ iniecerũt.' Illo eodẽ die peruenit numer' occiſorũ in Suſan arce [13]in conſpectũ regis.' Dixitq; rex ad Eſter reginã, In arce Suſan interfecerũt & perdiderunt Iudæi quingentos viros, atq; decẽ filios Haman, quid fecerũt [putas] in reliquis prouincijs [14]regis? [15]Quæ vero' eſt poſtulatio tua quæ detur tibi? aut quæ eſt [16]adhuc petitio tua, & fiet? Reſpondit Eſter, Si regi placet, [facultas] detur etiã cras Iudæis qui ſunt in Suſan, vt faciãt iuxta [17]decretũ' hui' diei, ſuſpẽdántq; decẽ filios Hamã in ligno. Et annuit rex vt ſic fieret, [18]& affixũ eſt decretũ' in Suſan: & ſuſpenderũt decẽ filios Haman. Congregati enim Iudæi qui erãt in Suſan, etiã decimaquarta die mẽſis Adar, interfecerũt trecentos viros, at in prædã manum ſuã nõ iniecerũt. Reliqui quoq; Iudæi qui erãt in prouincijs regis, cõgregati [19]ſteterũt pro anima ſua,' & [20]vt tranquilli eſſent ab hoſtibus ſuis, interfecerũt' ex hoſtib' ſuis ſeptuagintaquinque millia, nec [21]iniecerunt manũ ſuã prædæ.' [22]Decimatertia die' mẽſis Adar [[23]hoc fiebat,'] quieuerunt vero die decimaquarta eiuſdẽ, celebrantes eũ diem conuiuio & gaudio. At Iudæi qui erãt in Suſan cõgregati ſunt decimatertia eiuſdem, [24]atq; decimaquarta eiuſdẽ,' decimaquinta vero eiuſdẽ quieuerunt, & [25]eodẽ die habuerũt conuiuiũ & gaudium.' Ideo Iudæi [26]in rure & vicis habitantes' celebrãt decimumquartũ diem mẽſis Adar [27]cum gaudio & conuiuio, & feſtũ agunt diem, ad hæc quiſq; portiones mittit proximo ſuo. [28]Cõſignauit' autẽ Mardochæus geſta iſta, & miſit literas ad omnes Iudæos qui erant in vniuerſis prouincijs regis Aſueri, ſiue prope eſſent, ſiue procul, [29]vt cõſtitutionem facerẽt ſuper ſe,' vt celebrarent decimũquartum diẽ menſis Adar, atq; decimũquintum

¶1 Heb. in quo die deuenerat mãdatum regis & lex eius [ſiue ordinatio] vt fieret. i. die quo mãdari executioni debebat præceptũ & lex regis de interimẽdis Iudæis. ¶2 Heb. expectauerãt dominari illis. ¶3 Heb. & conuerſum fuit hoc. ſub. in contrariã partẽ. ¶4 Heb. Cõgregati ſunt &c. iſtud pendet à principio ſuperioris verſus, menſe igitur duodecimo &c. & parentheſis obſeruanda eſt. ¶5 He. & nemo ſtetit corã illis. i. nemo illis reſiſtere potuit. ¶6. i. ſibi à Iudæis timebãt omnes gentes. ¶7. i. procuratores negotiorum regis. ¶8. i. ſibi timebant à Mardochæo. ¶9 volitabat. vagabatur. ſpargebat. ¶10 creſcebat. ¶11 Heb. pcuſſione gladij & occiſionis & interit'. ¶12. i. non diripuerũt bona aliorũ quæ illis erãt promiſſa. ¶13. i. ſtatim reſcitur numerũ interfectorum in Suſan. ¶14. i. meis. de ſe loquitur in tertia perſona. ¶15 & quænam &c. q. d. & tamẽ ſi iſtud tibi nõ ſatiſfacit, pete quod vltra volueris, & dabo tibi. ¶16 vltrã

¶17 ritũ. i. quẽadmodũ fecerũt hodie. q. d. permittat illis occidere aduerſarios, vt hodie interfecerũt. ¶18 Heb. & data eſt. i. pmulgata [fuit] lex. ſiue ordinatio. ¶19. i. defenderũt ſeſe. ¶20 quieuerũt ab inimicis ſuis: interfecerũt autẽ &c. ¶21. i. illorũ bona nõ diripuerũt. ¶22 Hic verſus pẽdet à ſuperiori, Ergo decimatertia &c. Quidã volũt cõiũctionẽ Hebraici quæ verbũ נוח præcedit, pro quo quieuerũt verſum eſt, ſuperfluere, & verſum iſtũ nõ pẽdere à ſuperiori, legẽtes hoc modo, Decimotertio die mẽſis Adar quieuerũt &c. ¶23 poti' ſubaudiẽdũ, interfecerũt inimicos &c. ¶24 Duobus dieb' licuit Iudæis in Suſan interficere inimicos ſuos, nẽpe XIII & XIIII mẽſis duodecimi. ¶25 Heb. & fecerũt ipſũ diẽ, [ſ. diem] cõuiuij & lætitię. i. indulſerũt genio XV die. ¶26 nõ cincti muris, habitãtes in vrbib' carẽtib' muris. ¶27 Heb. [celebrãt inquã diẽ] lætitiæ & cõuiuij, & diẽ bonũ, & [diẽ] miſſiones partiũ quiſq; ſocio ſuo. i. celebrant XIIII diẽ cũ lætitia & cõuiuijs, diẽ feſtũ agẽtes, & mittẽtes munera, ſiue particulas cibariorũ amicis ſuis. Nos etiã diẽ feſtũ, vocamus Vng bõ iour, quẽadmodũ & Hebræi. ¶28 Scripſit. hinc colligũt Iudæi Mardochæũ huius libri authorẽ eſſe. ¶29 Vt inſtitueret [ſiue præciperet] illis. Verſus iſte pendet à ſuperiori.

Digitized by Google

eiuſdem, idque ſingulis annis.[30]Hos inqui dies' [31]quibus requiē ſibi parauerant' Iudæi ab hoſtibus ſuis,&[32]mēſem illum' qui verſus eis fuerat à triſticia in lætitiā, & à luctu in diē[33]bonum,' vt celebrarēt illos dies[34]cōuiuio & gaudio,& mitteret quiſque portiones proximo ſuo,' & dona pauperibus.[35]Suſceperūt' hoc Iudæi,quod & ipſi cœperant facere,& quod Mardochæus ſcripſerat ad eos,[36]Quomodo' Hamā filius Hamedatha[37]Agagæi' hoſtis omniū Iudæorum[38]molitus fuerit' perdere Iudæos, & [39]quomodo idem pur,id eſt' ſortem,iecerit ad delendū eos,& ad perdendum eos:[40]præterea quomodo[Eſter]introierit in cōſpectum regis.dixeritq; vt literis refringeretur' machinatio eius mala quam excogitauerat contra Iudæos,[recideretq;]in caput eius,vt ſuſpēderent eū & filios eius in ligno. Hac de cauſa[41]vocauerunt' dies illos Purim,[42]propter nomen ſortis, [43]propter omnes ſermones huius epiſtolæ,' &[44]quidquid ipſi viderant in hoc negotio, & quidquid eis acciderat. [45]Ratū ergo habuerūt & ſuſceperunt' Iudæi ſuper ſe & ſuper ſemen ſuū, atque ſuper omnes qui eis [46]iuncti fuerint, [47]vt nemo negligat quin hos duos dies celebret, vt ſcripti ſunt & deſtinatī' omnib' & ſingulis annis.[48]Dies enim memoriales ſunt,' celebrēſq; in omnem poſteritatem & generationē, per ſingulas prouincias & ciuitates.Dies purim illi[49]nūquam obliuioni tradentur' inter Iudæos, [50]memoriáq; eorum nūquam recedet à ſemine ipſorum.' Scripſit [51]prætereá' Eſter regina filia Abihail, & Mardochæus Iudæus[52]ſumma diligētia,' [53]vt ratam haberēt hanc ſecundā epiſtolam purim.' Miſitq; literas ad oēs Iudæos, ad centū viginti ſeptē prouincias regni Aſueri,[54]pax[vobis] & firmitas.[55]Firmiter ſeruandi ſunt dies illi Purim[56]ſuis tēporibus,' quemadmodū [57]eos inſtituit illis' Mardochæus Iudæus,& Eſter regina:& quemadmodum ipſi[58]obligarunt animas ſuas, & poſteros ſuos ad ieiunia & preces:' &[59]vt Eſter ſermone cōfirmauit negotium iſtarum purim, & in libro conſignauit.'

CAP. X.

PORRÒ Aſuerus rex vectigal impoſuit terræ & inſulis marinis. Geſta quoq; cuncta' fortitudinis & roboris ſui,' deinde' inſignis claritas magnificentiæ Mardochæi, qua eum euexerat' rex, annō hæc ſcripta ſunt in libro annalium regū Medorum & Perſarum? Erat enim Mardochæus Iudæus ſecundus à rege Aſuero, & magnus inter Iudæos, acceptus denique multitudini fratrū ſuorum, 'ſtudens ſaluti populi ſui.' ſalutémque ac pacem curans omnibus poſteris ſuis.

ſuſciperent, & reuertēte ſemper anno ſolēni celebrarēt honore: quia in ipſis diebus ſe vlti ſunt Iudæi de inimicis ſuis, & luctus atq; triſtitia in hilaritatem gaudiúmq; conuerſi ſunt, eſſentque dies iſti epularum atque lætitiæ, & mitterēt ſibi inuicē ciborū partes, & pauperibus munuſcula largirentur. Suſceperúntq; Iudæi in ſolenné ritum cūcta quæ eo tēpore facere cœperāt, & quæ Mardochæus literis facienda mādauerat. Aman enim, fili' Amadathi ſtirpis Agag. hoſtis & aduerſarius Iudæorum, cogitauit cōtra eos malū, vt occideret illos, atque deleret: & miſit phur, quod noſtra lingua vertitur in ſortē. Et poſtea ingreſſa eſt Eſther ad regē, obſecrans vt conatus eius, literis regis irriti fierent: & malū quod cōtra Iudæos cogitauerat, reuerteretur in caput ei': deniq; & ipſum & filios eius affixerunt cruci, atque ex illo tempore dies iſti appellati ſunt phurim, id eſt ſortiū: eo q phur, id eſt ſors, in vrnam miſſa fuerit. & cuncta quæ geſta ſunt, epiſtolæ, id eſt libri hui' volumine cōtinētur: quæque ſuſtinuerūt, & quę deinceps immutata ſunt, ſuſceperūt Iudæi ſuper ſe & ſemen ſuū, & ſuper cunctos qui religioni eorum voluerūt copulari, vt nulli liceat duos hos dies abſq; ſolēnitate tranſigere: quos ſcriptura teſtatur, & certa expetūt tēpora annis ſibi iugiter ſuccedentibus. Iſti ſunt dies, quos nulla vnquā delebit obliuio: & per ſingulas generationes cūctæ in toto orbe prouinciæ celebrabunt: nec eſt vlla ciuitas, in qua Dies phurim, id eſt ſortiū, non obſeruētur à Iudæis, & ab eorū progenie, quæ his ceremoniis obligata eſt. Scripſerúntq; Eſther regina filia Abihail, & Mardochæus Iudæ' etiā ſecūdā epiſtolā, vt omni ſtudio dies iſta ſolēnis ſanciretur in poſterū. Et miſerūt ad omnes Iudæos, qui in centū viginti ſeptē prouinciis regis Aſſueri verſabantur, vt haberēt pacē, & ſuſciperēt veritatē, obſeruantes Dies ſortiū, & ſuo tēpore cū gaudio celebrarēt: ſicut cōſtituerāt Mardochæ' & Eſther, & illi obſeruāda ſuſceperūt à ſe, & à ſemine ſuo ieiunia, & clamores & Sortiū dies, & oīa quę libri huius, qui vocatur Eſther, hiſtoria cōtinētur.

CAP. X.

REx verò Aſſuerus omnem terram, & cunctas maris inſulas fecit tributarias. Cuius fortitudo & imperiū, & dignitas atque ſublimitas, qua exaltauit Mardochæū, ſcripta ſunt in libris Medorum atque Perſarū: Et quomodo Mardochæus Iudaici generis ſecundus à rege Aſſuero fuerit: & magnus 'apud' Iudæos, & acceptabilis plebi fratrum ſuorū, quærēs bona populo ſuo, & loquēs ea quæ ad pacem ſeminis ſui pertinerent.

dies, nēpe XIIII & XV. ¶42 de nomine ſortis. i. deductione facta à pur. ¶43. i. propter oīa quæ in h... dicūtur geſta eſſe. ¶44 &[propter] id quod viderūt[ſub. Iudæi.] ſuper hoc, & [propter] id quod peruenit ad ... rumore. ¶45[Propterea inqui]ſtatuerūt, ſiue receperūt ¶46 ſeſe adiūcturi eſſent. i. q erāt acceſſuri ad ri... onē eorū. ¶47 Heb. neq; id pertrāſibit vt eſſent facturi duos dies illos, iuxta ſcripturā eorū & iuxta tēpo... t. i. ſtatuto irreuocabili ſtatuerūt & receperūt ſe celebraturos hos dies, & lecturos hanc epiſtolā lingua He... ie XIII & XIIII, & tēpore præfixo omnib' & ſingulis annis. ¶48 Et dies illi erūt ſolēnes, ¶49 Heb. ... i. ppetuo celebrabūtur à Iudæis. ¶50. i. poſteri Iudæorū etiā hos dies celebraturi ſunt. ¶51 autē ¶52 Heb... l fortitudine. i. omni ſtudio, ſumma authoritate. ¶53 vt cōfirmaret[ſiue approbatā redderet]epiſtolam ... ſcriptā. epiſtolā inquā ſecūdā. Quidā Hebræorū ſcribūt Iudæos aliquando intermiſiſſe celebrare hos dies, ... ier & Mardochæū denuo ſcripſiſſe vt cōfirmarēt epiſtolā de ſortib' ſcriptā, vt celebrarēt dies illos. ¶54 Heb. ... acis & veritatis. i. miſit epiſtolas plenas humanitatis & veritatis. hoc eſt, humanas & veras. Verſus iſte pēde... ori. ¶55 Heb. Vt approbarēt dies ſortiū iſtos. i. vt celebrādo ſuſciperēt. ¶56 vi, quoad viuerēt, ¶57 inſtitu... is ¶58 receperāt ſuper animas ſuas & ſuper ſemē ſuū. [Gallice idē dicim', Auoyēt promis ſur leurs ame... it pro ſe & pro ſemine ſuo: ſe obſeruaturos] ieiunia & clamorē eorū. i. vt eſſent memores calamitatis Iudæo... adhuc ante hos dies ieiunare Hebræi. ¶59 ſermo Eſther approbauit verba ſortiū iſta, & ſcript' fuit ī libro ... auit & inſtituit hos dies ſortiū, & ſermo ille mādatus fuit annalibus. X. ¶1. i. quæ fortiter geſſit ... declaratio magnitudinis Mardochæi qua magnificauit eū rex. i. quē reddidit magnū, hoc eſt quē rex ... ummas dignitates. ¶3 Heb. quærens bonū populo ſuo, & loquēs pacē omni ſemini ſuo. i. ſtudēs cōmodo ... populi ſui, comitérque alloquēs omnes populares ſuos. Quidā legunt, loquens pacē omni ſemini eius. i. ... ç eſt, comiter alloquens omnes ſuos populares & familiares ex populo ſuo.

Digitized by Google

Quæ habentur in Hebræo, plena fide expreſſi. Hæc autem quæ ſequũtur, ſcripta reperi in editione vulgata, quæ Græcorũ lingua & literis cõtinentur: & interim poſt finem libri hoc capitulum ferebatur quod iuxta conſuetudinem noſtram obelo, id eſt veru prænotauimus.

Dixitque Mardochæus, A Deo facta ſunt iſta. Recordatus ſum ſomnij quod videram, hæc eadem ſignificantis: nec eorũ quicquam irritum fuit. Paruus fons qui creuit in fluuium, & in lucem, ſolémque conuerſus eſt, & in aquas plurimas redundauit Eſther eſt, quam rex accepit vxorem, & voluit eſſe reginam. Duo autẽ dracones: ego ſum, & Aman. Gẽtes quæ conuenerant: hi ſunt qui conati ſunt delere nomen Iudæorum. Gens autem mea: Iſrael eſt, quæ clamauit ad Dominum, & ſaluũ fecit Dominus populum ſuum: liberauitque nos ab omnibus malis, & fecit ſigna magna atque portenta inter gentes: & duas ſortes eſſe præcepit, vnam populi Dei, & alteram cunctarum gentium. venitque vtraque ſors in ſtatutum ex illo iam tempore diem coram Deo vniuerſis gentibus: & recordatus eſt Dominus populi ſui, ac miſertus eſt hæreditatis ſuæ. Et obſeruabuntur dies iſti in mẽſe Adar quartadecima, & quintadecima die eiuſdem menſis, cum omni ſtudio, & gaudio in vnum cœtum populi congregati, in cunctas deinceps generationes populi Iſrael.

CAP. XI.

Anno quarto regnãtib^9 Ptolemæo & Cleopatra, attulerũt Doſithæus, qui ſe ſacerdotẽ, & Leuitici generis ferebat, & Ptolemæus filius eius hanc epiſtolam phurim, quam dixerunt interpretatum eſſe Lyſimachum Ptolemæi filium in Ieruſalem.

Hoc quoq; principiũ erat in editione vulgata, quod nec in Hebræo, nec apud vllum fertur interpretũ.

Anno ſecundo, regnãte Artaxerxe maximo, prima die menſis Niſan, vidit ſomnium Mardochæus, filius Iairi, filij Semei, filij Cis de tribu Beniamin: homo Iudæus, qui habitabat in vrbe Suſis, vir magn^9, & inter primos aulæ regiæ. Erat autem de eo numero captiuorum, quos tranſtulerat Nabuchodonoſor rex Babylonis de Ieruſalem cum Iechonia rege Iuda: & hoc eius ſomnium fuit, Apparuerunt voces, & tumultus, & tonitrua, & terræmotus, & conturbatio ſuper terram: & ecce duo dracones magni, paratique contra ſe in prælium. Ad quorum clamorem cunctæ concitatæ ſunt nationes, vt pugnarent contra gentem iuſtorum. Fuitque dies illa tenebrarum & diſcriminis, tribulationis & anguſtiæ, & ingens formido ſuper terram. Cõturbatáque eſt gens iuſtorũ timentium mala ſua, & præparata ad mortem. Clamaueruntque ad Deum: & illis vociferantibus fons paruus creuit in fluuium maximum, & in aquas plurimas redundauit. Lux & ſol ortus eſt, & humiles exaltati ſunt, & deuorauerũt inclytos. Quod cum vidiſſet Mardochæus, & ſurrexiſſet de ſtrato, cogitabat quid Deus facere vellet: & fixum habebat in animo, ſcire cupiens quid ſignificaret ſomnium.

CAP. XII.

Morabatur autem eo tempore in aula regis cũ Bagatha & Thara eunuchis regis, qui ianitores erãt palatij. Cúmque intellexiſſet cogitationes eorum, & curas diligentius peruidiſſet, didicit quòd conarentur in regem Artaxerxem manus mittere, & nunciauit ſuper eo regi. Qui de vtroque habita quæſtione, confeſſos iuſſit duci ad mortem. Rex autem quod geſtum erat, ſcripſit in commentarijs: ſed & Mardochæus rei memoriam literis tradidit. Præcepitque ei rex, vt in aula palatij moraretur, datis ei pro delatione muneribus. Aman verò filius Amadathi Bugæus erat glorioſiſſimus coram rege, & voluit nocere Mardochæo, & populo eius pro duobus eunuchis regis, qui fuerant interfecti.

Tum Mardochæus, A Deo facta ſunt hæc, inquit. Venit enim in mentẽ mihi ſomnij, quod mihi ſuper his rebus videre viſus ſum, quarum nihil quicquam cecidit ad irritum. Exiguus ille fons, qui euaſit fluuius, ſimul autẽ erat lux, ſol & aqua plurima. Eſther eſt, inquam, ille fluuius, quam rex duxit vxorem, & reginam conſtituit. Duo vero dracones, ego & Amã ſumus. Gentes autẽ ſunt, quæ ad delendum nomen Iudaicum conuenere: mea vero gens, Iſraelitæ ſunt ij, qui Deum inuocauerunt, & ſeruati ſunt. Nam Dominus populum ſuũ ſeruauit, Dominus nos ex omnibus malis iſtis eripuit, Deus edidit ea ſigna miraculáq;, quæ nunquam aliàs inter gẽtes fuerunt deſignata, Nempe cum duas ſortes conſtituiſſet, vnam populo Dei, cunctiſq; gentibus alteram. ad horam, tempus ac diem iudicij hæ ſortes ambæ coram Deo præſto fuerunt inter omnes gentes. Deus autẽ populi ſui non fuit immemor, & poſſeſſionẽ ſuã aſſeruit. Itaq; ſolennes erũt iſti dies, mẽſis Adar decimaquarta, eiuſdémq; decimaquinta dieb^9, cũ celebritate, lætitia iucũditatéque corã Deo in populo ipſius, omnibus ſæculorum ætatibus.

CAP. XI.

Anno quarto regni Ptolemæi & Cleopatræ, qui ſe ſacerdotẽ & Leuitã ferebat, Doſithæ^9, & Ptolemæus eiuſdẽ filius prodiderũt hãc præſentẽ epiſtolam ¹Phurim, ²quã aiebant interpretatũ eſſe Lyſimachum Ptolemæi filium Hieroſolymitanum. ¶ τ. ἰδὼν φρουρίμ. al. ἰδὼν φρουραί.

Anno regni magni illi^9 Artaxerxis ſecũdo, prima die menſis Niſan, ſomnio viſus eſt Mardochæus natus Iaro filio Semei è ¹Ciſæo nati, è tribu Beniamin, homo Iudæus in vrbe Suſis habitans, vir magnus, munus gerẽs in aula regia. Erat autẽ conſors captiuitatis, quam rex Babylonis Nabuchodonoſor cũ Iechonia rege Iudæ deduxerat Hieroſolymis. Hoc autẽ fuit eius ſomniũ, Exorto in terra ſubito ſonitu tumultuoſo cum tonitruis, terræmotu & tẽpeſtate: ecce duo dracones immanes inter ſe concertare parati prodierũt. Edebant autem ſonitum ingentẽ, quippe quo omnis gens ad bellũ genti iuſtorũ inferendum excitetur, repentéq; tenebroſa dies extitit & caliginoſa, calamitas item & anguſtia, tũ afflictio magnúſque tumultus ſuper terram. Perturbata itaque gens omnis iuſta, mala ſibi metuens, cũ ſe comparaſſet ad occubendum, clamorem ad Deum ſuſtulit, præ quo clamore ingens velut è paruo fonte fluuius, & magna vis aquarum promanauit, lux & ſol effulſit, humiles euecti ſunt, & ſuperbos abſorbuerunt. Hoc ſomnium & inſtitutum Dei ſibi repræſentatum experrectus Mardochæus mente recondidit, omnes eius partes cupide explorans, donec nocteſceret. ¶ τ. Al. Cis.

CAP. XII.

Cum autẽ Mardochæus habitaret in regia cũ ¹Gabatha & Thara duobus eunuchis regijs aulæ cuſtodibus, audiuit conſilia eorũ, curas explorauit, & intellexit quo pacto Artaxerxi regi manus afferre cogitarẽt. Hoc cũ ipſe regi renũtiaſſet, rex duos eunuchos ſuos curauit conquirẽdos. quibus, cũ crimẽ cõfeſſi eſſent, multatis ſuſpẽdio, rex quod geſtũ erat retulit in cõmẽtarios, & Mardochæ^9 quoq; hiſtoriã eam ſcriptis mãdauit. Iuſſit autẽ rex eũ fungi munere aulico, & donis eũ ornauit pro delatione. Tũ Aman Amadathu filius, qui in magno honore erat apud regem, Mardochæo eiuſdémque populo, propter duos eunuchos regios, malum dare machinatus eſt. Hoc autem erat exemplar epiſtolæ. ¶ τ. Al. Bagatha

Hucuſque prœmium.

Quæ ſequuntur, in eo loco poſita erant, vbi ſcriptum eſt in volumine, Et diripuerunt bona, vel ſubſtantias eorum. quæ in ſola vulgata editione reperimus.

Epiſtolæ autem hoc exemplar fuit.

CAP. XIII.

Ioſeph. Antiq. lib. 11.cap.6.

HAec ſcribit rex magnus Artaxerxes centum viginti&ſeptem prouinciarũ ab India ad Aethiopiam vſque principibus, imperióque ſuo ſubiectis præſidibus. Cum dominio multarum gentiũ, & totius orbis imperio potitus eſſem, non putaui faciẽdum temere vt me efferrẽ potentia, ſed vt clementius & mitius eos qui mihi ſubiecti ſunt vſque tractando, in tranquillam per omnia vitam collocarẽ, regnũmque mihi redderem ad extimos vſque fines quietum ac peruium, & exoptatam omnibus hominibus pacem renouarem. Cæterum ſuper hoc cum conſiliarijs conſultante me, quomodo res perficeretur: vir apud nos ſapientia præcellentiſſimus, deinde conſtanti beneuolentia, firmáque fide probatiſſimus, & honorem regni ſecundum adeptus Aman nobis indicauit, omnibus per orbẽ nationibus permixtum eſſe populum quẽdam inimicum, legibus omni genti contrarium, & aſſiduum regiorum edictorum contemptorem, vt iam cõſtitutum à nobis imperium non poſſit inoffenſum ſtatum obtinere. Perpenſum igitur habentes vnicam hanc gentem per omnia in eo eſſe poſitam, vt ſumme refragetur hominibus, inſtituto legum peregrino differre, à noſtris diſſidere rationibus, maláque maxima deſignare, quo minus regnum conſequatur ſtabilitatem: præcipiendũ putauimus, vt quicunque ſcriptis Aman, qui rerum adminiſtrationi præfectus eſt, & à nobis ſecũdus, ſignificati vobis fuerint, vnà cum vxoribus & liberis omnes hoſtilibus gladijs citra vllam miſericordiam & veniam extirpentur radicitus, idque die mẽſis duodecimi Adar anni præſenti[...] cimaquarta: vt iampridem & etiamnum inimici violenter demiſſi ad inferos, in poſterum quiet[...] bis, & tranquillas omnino res exhibeant.

CAP. XIII.

REx maximus Artaxerxes ab India vſq; Aethiopiam, centum vigintiſeptem prouinciarũ principibus, & ducibus, qui eius imperio ſubiecti ſunt, ſalutem. Cum plurimis gẽtibus imperarem, & vniuerſum orbem meæ ditioni ſubiugaſſem, volui nequaquam abuti potentiæ magnitudine, ſed clementia & lenitate gubernare ſubiectos: vt abſq; vllo terrore vitam ſilentio tranſigentes, optata cũctis mortalibus pace fruerentur. Quærente autẽ me à conſiliarijs meis quomodo poſſet hoc impleri, vnus qui ſapientia & fide cæteros præcellebat, & erat poſt regem ſecũdus, Aman nomine, indicauit mihi in toto orbe terrarum populum eſſe diſperſum, qui nouis vteretur legibus, & contra omnium gentium conſuetudinem faciens, regum iuſſa contẽneret, & vniuerſarum concordiam nationũ ſua diſſenſione vi[...]laret. Quod cum didiciſſemus, videntes vnam gentem rebellem ad[u]erſus omne hominũ genus p[...] nerſis vti legibus, noſtriſq; iuſſionibus contra[...] turbare ſubiectarum nobis prouinciarũ pacem [...] que concordiam: iuſſimus vt quoſcũque Aman [...] omnibus prouincijs præpoſitus eſt, & ſecũdus [...] ge, & quem patris loco colimus, monſtrauerit, [...] coniugibus ac liberis deleãtur ab inimicis ſuis, [...] luſque eorũ miſereatur quartadecima die [...] mi menſis Adar, anni præſentis: vt nefarij [...] nes vno die ad inferos deſcendentes, reddant [...] perio noſtro pacem, quam turbauerant.

Hucuſque exemplar epiſtolæ.

¹Quæ ſequũtur, poſt eum locum ſcripta reperi, vbi legitur, Pergẽſque Mardochæus, fecit omnia [...] ei mandauerat Eſther. Nec tamen habentur in Hebraico, & apud nullum penitus feruntur interpre[...]

Precatus eſt autem Mardochæus ad Dominũ, omniáque ipſius facta cõmemorans, Domine Domine rex omnipotens, inquit, (ſiquidem in poteſtate tua ſunt omnia, nec eſt qui decretis cõtra te proficiat, ſi tu ſeruatos velis Iſraelitas: ſiquidẽ tu cœli terræq; creator es, & omniũ quæ cælo ſubiecta ſunt mirabiliũ, tu Domin⁹ es omniũ, nec eſt qui ante te Dominũ ſubſiſtat, tibiq; nota ſunt omnia) tu Domine ſcis neq; per cõtumeliã, neq; per ſuperbiã, nec per ¹ambitionẽ feciſſe me quo minus ſuperbũ Aman adorarẽ, (pro ſalute enim Iſraelitarũ etiã plãtas pedũ eius oſculari peruoluiſſem,) ſed eò factũ eſſe hoc, ne diuinæ maieſtati gloriã humanã anteponerẽ, néve præter te Domine quenquã adorarẽ: tantũ abeſt vt hoc vlla ſuperbia fecerim. Quãobrem nũc Domine Deus & rex, caue populo tuo, quoniã illi exitiũ noſtrum ſpeculãtur, & affectant primã tui poſſeſſionẽ delere. Ne negligas peculium tuũ, quod tibi è terra Aegyptiaca aſſeruiſti. Exaudi precationẽ meam, & eſto ſorti tuæ propitius. Luctum noſtrum conuerte in gaudium, vt viui prædicemus nomẽ tuum Domine, nec ora laudãtium te deleas. Tales clamores ſumma vi tollebãt omnes Iſraelitę, quòd mors ipſis ante oculos obuerſaretur.

¹ vl, arrogantiam.

CAP. XIIII.

ESther quoq; regina anxio metu mortis perculſa cõfugit ad Dominum, exutas magnificas veſtes ſuas mutauit triſtibus & lugubribus, pro ſuperbis delicijs puluere ſordibuſq; oppleto capite ſuo, corpus ſuũ vehemẽter afflictauit, omnẽ locũ feſtiuitatis ſuæ capillis intortis ſuis conſperſit, & implorans Dominũ Deum Iſraeliticũ, Tu ſolus rex noſter es, inquit, mi Domine: fer opẽ mihi deſtitutæ, cui adiutor præter te nullus eſt, quoniam mihi præſto eſt meũ periculũ. Equidem à prima ætate audiui in tribu cognationis meæ, te Dominũ Iſraelitas ex omnibus gẽtibus, & patres noſtros ex omnibus maio-

Mardochæus autẽ deprecatus eſt Dominum, [...]mor omnium operũ eius, & dixit, Domine Do[...]ne rex omnipotẽs: in ditione enim tua cuncta [...] poſita: & nõ eſt qui poſſit tuæ reſiſtere volun[tati ſi] decreueris ſaluare Iſrael. Tu feciſti cælum & t[erram] & quicquid cæli ambitu continetur: Dominus [o]mniũ es, nec eſt qui reſiſtat maieſtati tuæ. Cuncta [noſ]ti, & ſcis quia nõ pro ſuperbia & contumelia, [&] qua gloriæ cupiditate fecerim hoc vt nõ adora[rem] Aman ſuperbiſſimum: (libẽter enim pro ſalute [Iſ]rael etiã veſtigia pedum eius deoſculari parat[us eſ]ſem) ſed timui ne honorẽ Dei mei transferrẽ a[d ho]minẽ, & ne quẽquam adorarem excepto Deo [...] Et nunc Domine rex Deus Abrahã miſerere p[opuli] tui, quia volũt nos inimici noſtri perdere, & h[ære]ditatem tuã delere. Ne deſpicias partem tuã q[uam] redemiſti tibi de Aegypto. Exaudi deprecatio[nem] mei, & propitius eſto ſorti & funiculo tuo, & [con]uerte luctũ noſtrum in gaudium, vt viuentes [lau]demus nomen tuũ Domine, & ne claudas ora t[e ca]nentium. Omnis quoque Iſrael pari mente & [ob]ſecratione clamauit ad Dominum, eo quòd ei[s certa] mors impenderet.

CAP. XII[II.]

EStber quoque regina confugit ad Dominũ, [pa]uens periculum quod imminebat. Cúmque [de]poſuiſſet veſtes regias, fletibus & luctui apta [indu]menta ſuſcepit, & pro vnguẽtis varijs, cinere & [ſter]core impleuit caput, & corpus ſuũ humiliauit [ieiu]nijs: omniáque loca in quibus antea lætari c[onſue]rat, crinium laceratione compleuit. Et depreca[batur] Dominum Deũ Iſrael, dicẽs, Domine mi, qui re[x no]ſter es ſolus, adiuua me ſolitariã, & cuius præ[ter te] nullus eſt auxiliator alius. Periculũ meũ in ma[ni]bus meis eſt. Audiui à patre meo q; tu Domin[e tu]liſſes Iſrael de cunctis gẽtibus, & patres noſtros [ex] omnibus retro maioribus ſuis, vt poſſideres h[...]

Digitized by Google

ditatem ſempiternã, feciſtique eis ſicut locutus es.
Peccauimus in conſpectu tuo, & idcirco tradidiſti
nos in manus inimicorum noſtrorum: coluimus e-
nim deos eorum: iuſtus es Domine. Et nunc nõ eis
ſufficit quòd duriſſima nos opprimũt ſeruitute, ſed
robur manuum ſuarum, idolorum potentiæ depu-
tantes, volunt tua mutare promiſſa, & delere hære
ditatem tuam, & claudere ora laudantium te, atq;
extinguere gloriam tẽpli & altaris tui, vt aperiant
ora gentium, & laudent idolorum fortitudinem, &
prædicent carnalem regem in ſempiternũ. Ne tra
das Domine ſceptrum tuum his qui non ſunt, ne ri
deant ad ruinam noſtram: ſed conuerte conſilium
eorum ſuper eos, & eum qui in nos cœpit ſæuire,
diſperde. Memento Domine, & oſtende te nobis in
tempore tribulationis noſtræ, & da mihi fiduciam
Domine rex deorum, & vniuerſæ poteſtatis: tribue
ſermonem cõpoſitum in ore meo in cõſpectu leo-
nis, & transfer cor illius in odium hoſtis noſtri, vt
& ipſe pereat, & cæteri qui ei conſentiunt. Nos au-
tem libera in manu tua, & adiuua me, nullũ aliud
auxilium habentem, niſi te Domine qui habes om-
nium ſcientiam, & noſti quia oderim gloriam ini-
quorum, & deteſter cubile incircunciſorum, & om-
nis alienigenæ. Tu ſcis neceſſitatem meã, quòd ab-
ominer ſignum ſuperbiæ & gloriæ meæ, quod eſt
ſuper caput meum in diebus oſtentationis meæ, &
deteſter illud quaſi pannum menſtruatæ, & nõ por
tem in diebus ſilentij mei, & quòd non comederim
in menſa Aman, nec mihi placuerit conuiuium re
gis, & non biberim vinum libaminum: & nũquam
læta ſit ancilla tua, ex quo huc trãſlata ſum vſq;
in præſentem diem, niſi in te Domine Deus Abra-
ham. Deus fortis ſuper omnes, exaudi vocẽ eorum
qui nullam aliã ſpem habent, & libera nos de ma-
nu iniquorum, & erue me à timore meo.

ribus ſuis in ſempiternam elegiſſe poſſeſſionem, &
habitos ad ipſos ſermones te cõprobauiſſe: adeóq;
nunc cũ in te peccauimus, tradidiſti nos in manus
hoſtium noſtrorũ, eo q deos eorũ coluerimus. Iuſte
tu quidem egiſti Domine, verũ illi iam nõ contẽti
ſunt amara ſeruitute noſtra, ſed dexteras dexteris
idolorũ ſuorum cõmiſerunt, ſe fidem ore ſuo datã
executuros, tuámq; abolituros poſſeſſionẽ, tum ob-
ſtructuros ora laudãtium te, & ſplendorẽ ædis atq;
tuæ extincturos, ora gẽtium aperturos ad virtutes
vanorũ prædicandas, regíque corporeo perpetuam
conciliaturos admirationẽ. Ne tradas Domine ſce-
ptrum tuũ ijs qui nulli ſunt, nec cõtingat iſtis ride
re ſuper ruina noſtra, ſed retorque in ipſos conſi-
lium eorũ, & ede exẽplum in eũ qui nobis horum
author eſt. Memẽto Domine dare ſignificationem
tui tẽpore afflictionis noſtræ, & me cõfirma rex gẽ
tium, & omnis imperij dominator. Imbue os meũ
ſermone facũdo coram leone, & conuerte cor eius
in odium oppugnãtis nos ad interitũ ipſius, & aſti-
pulatorum eiuſdem: nos vero manu tua vindica, &
mihi deſtitutæ, nec aliũ præter te adiutorẽ habẽti
ſuccurre. Omnia tibi nota ſunt Domine, ſcis odiſſe
me gloriã iniuſtorum, & lectũ incircunciſorũ, om-
niſq; alienigenæ abominari. Scis impoſitam mihi
neceſſitatem: nam deteſtor ſuperbum hoc inſigne
meum, quod diebus ijs quibus procedo in conſpe-
ctum populi, gero capite meo, vt pannũ menſtrua-
lem deteſtor illud. Neque enim geſto illud quibus
diebus à publico ferior. Ancilla tua de mẽſa Aman
cibũ non ſumpſit, cõuiuium regiũ non magnifeci,
vinũ libaminũ non bibi, nec ex quo ſorte mutata
ſum vſq; adhuc, ancilla tua lætata eſt niſi nomine
tuo Domine Deus Abrahã. Exaudi vocẽ deploratorũ
Deus omniũ potẽtiſſime, aſſere nos à manu impro
borum hominum, & me hoc metu libera.

Hæc quoque addita reperi in editione vulgata.

CAP. XV.

ET mandauit ei (haud dubium quin Eſther Mar-
dochæus) vt ingrederetur ad regem, & rogaret
pro populo ſuo & pro patria ſua. Memorare (inquit)
dierum humilitatis tuæ, quomodo nutrita ſis in ma-
nu mea, quia Aman ſecundus à rege locutus eſt cõ
tra nos in mortem: & tu inuoca Dominum, & lo-
quere regi pro nobis, & libera nos de morte.

CAP. XV.

E[T dedit ei negotium (haud dubie Mardochæus
Eſther) vt ad regem ingreſſa ei pro populo pa-
triáque ſua ſupplicaret. Memento (inquit) tẽporum
humilis ſortis tuæ, & quomodo mea manu fueris
enutrita. Quãdoquidem Aman à rege ſecũdus mor
tem nobis minatus eſt, inuoca tu Dominum, & re-
gem affare pro nobis, vt nos à morte protegas.] Ioſephus Antiquit. lib. 11. ca. 6.

Necnon & iſta quæ ſubdita ſunt.

Die autẽ tertio depoſuit veſtimenta ornatus ſui,
& circundata eſt gloria ſua. Cúmque regio fulge-
ret habitu, & inuocaſſet omnium rectorem & ſalua
torem Deum, aſſumpſit duas famulas: & ſuper vnã
quidem innitebatur, quaſi præ delicijs & nimia te-
neritudine corpus ſuum ferre non ſuſtinens: altera
autem famularum ſequebatur dominam, defluen-
tia in humum indumenta ſuſtentans. Ipſa autem
roſeo colore vultum perfuſa, & gratis ac nitẽtibus
oculis triſtem celabat animum, & nimio timore cõ
tractum. Ingreſſa igitur cuncta per ordinem oſtia,
ſtetit contra regem, vbi ille reſidebat ſuper ſolium
regni ſui, indutus veſtibus regijs, auróque fulgẽs &
pretioſis lapidibus, erátq; terribilis aſpectu. Cúm-
que eleuaſſet faciem, & ardentibus oculis furorem
pectoris indicaſſet, regina corruit, & in pallorẽ co-
lore mutato, laſſum ſuper ancillulam reclinauit ca
put. Conuertítque Deus ſpiritum regis in manſue
tudinem, & feſtinus ac metuens exiliuit de ſolio: &
ſuſtentans eã vlnis ſuis, donec rediret ad ſe, his ver-
bis blandiebatur, Quid habes Eſther? ego ſum fra-
ter tuus, noli metuere. non morieris: nõ enim pro
te, ſed pro omnibus hæc lex cõſtituta eſt. Accede igi
tur, & tange ſceptrum. Cúmque illa reticeret, tulit
auream virgã, & poſuit ſuper collum eius, & oſcu-
latus eſt eam, & ait, Cur mihi non loqueris? Quæ
reſpondit, [Vidi te domine quaſi angelum Dei, & conturbatum eſt cor meum præ timore gloriæ tuæ,

Porrò die tertio quàm orandi finem fecerat, cum
exutas veſtes lugubres ſplendidis ſuis mutauiſſet, il
luſtrata illis poſtquam rerum omniũ inſpectorem
& ſeruatorem inuocauit, duabus ancillis adhibitis,
quarũ alteri quaſi delicate ſe gerẽs, innitebatur: al
tera ponè ſequebatur ſuſtẽtans veſtem. Ipſa formæ
præſtãtia rubẽs, hilaríq; & tãquam amorẽ inuitãti
vultu prædita, corde interim timore contracto, per
omnes ianuas ingreſſa in cõſpectu regis conſtitit.
Sedebat autẽ ille in regali ſolio ſuo, indutus omni
habitu maieſtatis ſuæ, totúſq; collucẽs auro & gem
mis, &' perquàm terribilis.' Cúmq; elata quæ maie- q; vi. perq̃ ſtupendus.
ſtate ardebat facie, acriter ferocitérq; tueretur, regi
na collapſa eſt, & colore præ defectione mutato, ſu
per præcedẽtis ancillæ caput ſe demiſit. Tũ Deus ad
lenitatẽ mutauit regis animũ, vt anxius ſolio exi-
liẽs illam vlnis ſuis exciperet: cúmq; ad ſe rediſſet,
cõſolaretur inſuper eam verbis blandis, ac diceret,
Quid hoc rei eſt Eſther? ego frater tuus ſum: eſto bo
no animo, ne morere, quoniã cõmune nobis eſt im
periũ: accede. ſimul elatũ ſceptrũ aureũ ſuum ceruĩ
ci illius applicuit, & eã amplexatus, Quin metũ lo-
queris, inquit? Tum illa ſic eũ allocuta eſt, Tanquã
angelum Dei te domine conſpexi[?] ſum: quapropter
cor meum pauore maieſtatis tuæ perturbatum eſt.

Nam admirādus es dominé, totáque tua facies re-
lucet dignitate. Hæc cum loqueretur, illa præ defe-
ctione corruit, & perturbatus eſt rex, totúſque ſa-
tellitum ipſius cœtus eam conſolabatur.

Valde enim mirabilis es domine, & facies tua ple-
na eſt gratiarum. Cúmque loqueretur, rurſus cor-
ruit, & penè exanimata eſt. Rex autē turbabatur, &
omnes miniſtri eius conſolabantur eam.

Exemplar epiſtolæ regis Artaxerxis, quam pro Iudæis ad totas regni ſui prouincias miſit: quod & ip-
ſum in Hebraico volūmine non habetur.

CAP. XVI.

REX magnus Artaxerxes ab India ad Aethio-
piam vſque præfectis centum vigintiſeptē pro-
uinciarum, & principibus imperio noſtro paren-
tibus, ſalutem dicit. Multi crebra benignitate be-
neficorum hominū ſæpius ornati, cum ſupra mo-
dum elati nō ſolum ijs qui nobis ſubiecti ſunt ma
lum dare nitantur, vt qui lætam copiam moderate
ferre nequeant, cúmque bene de ſe meritis molian
tur inſidias, neque gratitudinem ſolum ex homi-
num vita tollant, ſed etiā quaſi qui beneficio nul-
lo ſint affecti, faſtu tumeant, tamē inſpectoris om-
nium Dei vltrices malorum pœnas ſemper ſe cre-
dunt effugituros. Sæpe autem & multos quibus cō
miſſa poteſtas, & adminiſtrandæ res amicorū con-
creditæ fuerant, vana ſpes participes ſanguinis in-
nocentis factos calamitatibus inuoluit immedica-
bilibus: dum ſimplici benignitate principum, men
dacij peruerſitate frauduleter abutitur. Hoc quod
propoſuimus non tam licet ex rerum veterum mo
numentis intelligere, quàm ex ijs quæ, ſi quæras, in
pedes incurrunt, & à peſte indigne dominantium
impie patrata ſunt. Quare prouidendum eſt in po
ſterum, vt mutationibus vſi tranquillum reddamus
regnum omnibus hominibus: & quæ incurrunt in
oculos, leniter obuiā eūdo diſcutiamus. Ergo poſt-
quam Aman Amadathu Macedo, reuera alienus à
ſanguine Perſico, multúmque remotus à noſtra bo
nitate, vſus hoſpitio noſtro, humanitatéq; noſtra,
quam omnibus gentibus præſtamus, adeo fretus,
vt pater noſter appellaretur, & adoraretur ab om-
nibus, ſecundámque regij ſolij perſonam gereret:
hanc excellentiam moderate ferre non valens, no-
bis principatum & ſpiritum conatus eſt adimere,
eo quód ſeruatorem noſtrum, & per omnia benefi
cum Mardochæū, inculpatámque regni noſtri ſo-
ciam Eſther, cum vniuerſa iſtorum gente multipli
cibus fallaciarum vijs expetiuit ad interitum, (nam
his modis ſperabat, vbi nos deſertos oppreſſiſſet, ſe
Perſarum imperium ad Macedonas trāſlaturum,)
nos vero Iudæos ab hoc peſtilentiſſimo viro neci
deſtinatos, minime maleficos eſſe comperimus: ſed
iuſtiſſimis vtentes legibus, ſummi, maximi viuique
Dei, qui nobis & maioribus noſtris regnū in pul-
cherrimum ſtatum redegit, filios eſſe: recte ſanè fe
ceritis, ſi literis ab Aman Amadathu miſſis nō pa-
reatis. Nam harum author ipſe ad Suſorum por-
tas cum omni familia cruci affixus eſt, quia Deus
omnipotens ſubito dignas ei pœnas rependit. Cæ-
terum huius epiſtolæ exemplari in omni loco pro-
poſito, Iudæos ſinatis libere ſuis vti legibus, & ad-
iuuetis eos, vt eos qui inſidias ipſis tempore cala-
mitoſo moliti ſunt, vlciſcātur, idque ipſa die duo-
decimi menſis Adar decimatertia. Siquidem hanc
Deus omnipotens in gaudium conuertit ipſis pro
generis electi internecione. Deinde vero vos inſi-
gnem hanc diem ferijs veſtris illuſtribus celebrate
cum ſumma lætitia: vt id & nūc & in poſterum no
bis amicíſque noſtris Perſis, ſalutis: inſidiatoribus
autem noſtris, exitij ſit monimentum. Porrò ciui-
tas omnis, aut in vniuerſum regio, quæ ſecundum
hæc ſe non geſſerit, ferro ignique per indignatio-
nem deuaſtabitur: & non ſolum hominibus inuia
reddetur, ſed etiam feris & volucribus in tempus
ſempiternum infeſta.

CAP. XVI.

REX magnus Artaxerxes, ab India vſq; Aethio
piam centum vigintiſeptem prouinciarum du
cibus ac principibus, qui noſtræ iuſſioni obediunt,
ſalutem dicit. Multi bonitate principum & hono
re qui in eos collatus eſt, abuſi ſunt in ſuperbiam:
& non ſolum ſubiectos regibus nituntur opprime
re, ſed datam ſibi gloriam non ferētes, in ipſos qui
dederunt, moliuntur inſidias. Nec contenti ſunt
tias non egere beneficijs, & humanitatis in ſe iu
violare, ſed Dei quoque cuncta cernentis arbitr
tur ſe poſſe fugere ſententiam. Et in tantum
niæ proruperunt, vt eos qui credita ſibi officia
genter obſeruant, & ita cuncta agunt vt om
laude digni ſint, mendaciorum cuniculis co
ſubuertere, dum aures principum ſimplices, &
ſua natura alios æſtimantes, callida fraude
piunt. Quæ res & ex veteribus probatur
& ex his quæ geruntur quotidie, quomodo
quorundam ſuggeſtionibus regum ſtudia
uentur. Vnde prouidendum eſt paci omni
uinciarū. Nec putare debetis, ſi diuerſa iub
ex animi noſtri venire leuitate. ſed pro q
& neceſſitate temporum, vt reipublicæ p
litas, ferre ſententiam. Et vt manifeſtius quod
mus intelligatis, Amā filius Amadathi, &
& gēte Macedo, alienúſque à Perſarum ſang
& pietatem noſtram ſua crudelitate comm
peregrinus à nobis ſuſceptus eſt: & tanti in
pertus humanitatem, vt pater noſter voca
adoraretur ab omnibus, poſt regem ſecun
in tantum arrogantiæ tumorem ſublatus
gno priuare nos niteretur & ſpiritu. Nam
chæum, cuius fide & beneficijs viuimus, & co
regni noſtri Eſther cum omni gēte ſua no
buſdam atq; inauditis machinis expetiuit
tem: hoc cogitās vt illis interfectis inſidia
ſtræ ſolitudini, & regnum Perſarum tra
in Macedonas. Nos autē à peſſimo mortali
dæos neci deſtinatos, in nulla penitus culpa
rimus, ſed econtrario iuſtis vtētes legibus,
Altiſſimi & maximi, ſempérque viuentis Dei
beneficio & patribus noſtris & nobis regnū
ditum, & vſque hodie cuſtoditur. Vnde eas
quas ſub nomine noſtro ille direxerat, ſci
irritas. Pro quo ſcelere ante portas hu9 vrbis
Suſan, & ipſe qui machinatus eſt, & omnis c
tio eius pendet in patibulis: nō nobis, ſed De
dente ei quod meruit. Hoc autem edictū q
mittimus, in cunctis vrbibus proponatur, vt
Iudæis vti legibus ſuis. Quibus debetis eſſe a
culo, vt eos qui ſe ad necem eorum parauer
ſint interficere tertiadecima die mēſis duod
qui vocatur Adar. hanc enim diem, Deus om
tens, mœroris & luctus, eis vertit in gaudium
& vos inter cæteros feſtos dies, hanc habete
& celebrate eam cum omni lætitia, vt & in p
rum cognoſcatur, omnes qui fideliter Perſis
diunt, dignam pro fide recipere mercedem
tem inſidiantur regno eorum perire pro
Omnis autē prouincia & ciuitas quæ nolu
lennitatis huius eſſe particeps, gladio & ign
eat, & ſic deleatur, vt non ſolum hominibus
tiam beſtijs inuia ſit in ſempiternū, pro c
contemptus & inobedientiæ.

VIR ERAT in Terra-Hus, nomine Iob: & erat vir ille ſimplex & rectus, ac timens Deum & recedens à malo. Natique ſunt ei ſeptem filij & tres filiæ. Et fuit poſſeſſio eius ſeptem millia ouium, & tria millia camelorum, quingenta quoque iuga boum, & quingentæ aſinæ, ac familia multa nimis: eratque vir ille magnus inter omnes orientales. Et ibant filij eius, & faciebant conuiuia per domos, vnuſquiſq; in die ſuo: & mittentes vocabant tres ſorores ſuas, vt comederent & biberent cum eis. Cùmque in orbem tranſiſſent dies conuiuij, mittebat ad eos Iob, & ſanctificabat illos: conſurgénſque diluculo, offerebat holocauſta per ſingulos. Dicebat enim, Ne fortè peccauerint filij mei, & benedixerint Deo in cordibus ſuis. Sic faciebat Iob cunctis diebus. ¶Quadam autem die, cum veniſſent filij Dei vt aſſiſterent coram Domino, affuit inter eos etiam Satan. Cui dixit Dominus, Vnde venis? Qui reſpondens, ait, Circuiui terram, & perambulaui eam. Dixitque Dominus ad eum, Nunquid conſyderaſti ſeruum meum Iob, quòd non ſit ei ſimilis in terra, homo ſimplex & rectus ac timens Deum, & recedens à malo? Cui reſpondens Satan, ait, Nunquid Iob fruſtra timet Deum? nónne tu vallaſti eum, ac domum eius, vniuerſámque ſubſtantiam eius per circuitum: operibus manuum eius benedixiſti, & poſſeſſio eius creuit in terra? Sed extende paululum manum tuam, & tange cuncta quæ poſſidet: niſi in faciem benedixerit tibi. Dixit ergo Dominus ad Satan, Ecce vniuerſa quæ habet, in manu tua ſunt: tantum in eum ne extendas manum tuam. Egreſſúſq; eſt Satan à facie Domini. ¶Cum autem quadam die filij & filiæ eius comederent & biberent vinum in domo fratris ſui primogeniti, nuntius venit ad Iob, qui diceret, Boues arabant, & aſinæ paſcebantur iuxta eos: & irruerunt Sabæi, tulerúntque omnia, & pueros percuſſerunt gladio: & euaſi ego ſolus, vt nuntiarem tibi. Cùmque adhuc ille loqueretur, venit alter, & dixit, Ignis Dei cecidit è cælo, & tactas oues puerósque conſumpſit: & effugi ego ſolus, vt nuntiarem tibi. Sed & illo adhuc loquente venit alius, & dixit, Chaldæi fecerunt tres turmas, & inuaſerunt camelos, & tulerunt eos, necnon & pueros percuſſerunt gladio: & ego fugi ſolus, vt nuntiarem tibi. Adhuc loquebatur ille, & ecce alius intrauit, & dixit, Filijs tuis & filiabus veſcentibus & bibentibus vinum in domo fratris ſui primogeniti, repente ventus vehemens irruit à regione deſerti, & concuſſit quatuor angulos domus, quæ corruens oppreſſit liberos tuos, & mortui ſunt: & effugi ego ſolus, vt nuntiarem tibi. Tunc ſurrexit Iob, & ſcidit vestimenta ſua, & tonſo capite corruens in terram, adorauit, & dixit, Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſicut Domino placuit, ita factum eſt: ſit nomen Domini benedictum. In omnibus his non peccauit Iob labijs ſuis, neque ſtultum quid contra Deum locutus eſt.

FVIT in regione Vz vir [quidam] nomine[1] Iob, integer & prob[us] & religioſus ac vitans malum. Eique nati ſunt filij ſeptem, & tres filiæ. [3] Poſſeſſio autem pecoris ipſius fuit ſepties mille oues, & ter mille cameli, & iuga boum quingenta, necnon quingentæ aſinæ, & permagnum famulitium: ita vt vir ille cunctos orientales antecelleret. [4] Solebant autem ipſius filij apparare conuiuia quiſq; domi ſuæ per vices dierum: ac miſſo nuntio accerſebant ſuas tres ſorores, vt vnà ederent ac biberent. Quumque vices conuiuij exhibendi circulum abſoluiſſent, Iob miſſo nuntio [accerſebat] &[6] ad rem diuinam præparabat eos: manéque ſurgens offerebat holocauſta totidem, quot ipſi numero erant. Cogitabat enim Iob apud ſe, Fortaſſe filij mei peccauerunt, [7] & indigna cogitarunt de Deo: ſicque faciebat Iob omni tempore. ¶[8] Accidit autem quodam die, vt [9] filij Dei venientes ſiſterent ſe Domino: inter quos venit etiam Satanas. Dixitq; Dominus ad Satanam, Vnde venis? Et reſpondens Domino Satanas, ait, A peruagando & obambulando in terra. Et dixit Dominus ad Satanam, [10] Obſeruaſtine cultorem meum Iob [11] (ſiquidem illi nemo par eſt in terra) virum integrum, & probum, & religioſum, & vitantem malum? Reſpondens autem Satanas Domino, inquit, Num Iob gratis veneratur Deum? an non tu ſepiſti eum vndique, & domum eius, & omnia quæ habet? Nonne quicquid agit, fortunas: & poſſeſſio eius longe latéque obtinuit regionem? Verum iniecta manu tua, quæcunque habet affligito: [12] [& male mihi ſit] niſi te in faciem tuam vituperauerit. Dixit itaq; Dominus ad Satanam, Ecce permitto arbitratui tuo quæcunque poſſidet: veruntamen ipſi manum tuam haud inijcias. Et egreſſus eſt Satanas à conſpectu Domini. ¶[13] Accidit autem die quodam, vt ipſius filij & filiæ comederent ac biberent vinum in domo fratris ſui primogeniti. Venitque nuntius ad Iob, dicens, Quum boues ararent, & [14] iuxta illos paſcerent aſinæ, irruentes Sabæi [15] rapuerunt eos, & pueros occiderunt gladio: ego autem ſolus euaſi, qui tibi nuntiarem. Adhuc iſto loquente, venit alius nuntians, Ignis Dei cælo decidit, & comburens boues atque pueros, abſumpſit eos: ego autem ſolus euaſi, qui nuntiarem tibi. Adhuc iſto loquente, venit alius dicens, Chaldæi [16] tribus turmis diuiſi, camelos inuadentes rapuerunt, & pueros occiderunt gladio: ego autem ſolus euaſi, qui tibi nuntiarem. Adhuc illo loquente, ali[us] venit nuntians, Tui filij & filiæ comedebant ac bibebant vinum in domo fratris ſui primogeniti: & ecce validus ventus à regionibus vltra deſertum poſitis veniens, [17] colliſit quatuor angulos domus, quæ corruens oppreſſit iuuenes, & mortui ſunt. Sol[us] autem ego euaſi, qui tibi nuntiarem. Surrexit itaq; Iob, & lacerauit ſuum pallium, capútque totondit, & cadens in terram [18] ſeſe incuruauit. Dixit autem, Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, nudus etiam illuc reuertar: Domin[us] dederat, & Dominus abſtulit: laudetur nomen Domini. Iob in hoc toto [negotio] minime peccauit, neque inſulſum aliquid attribuit Deo.

¶1 Vs, ſiue Hus, regio eſt proxima Idumeæ, vt Thren. 4. d, Gaude Edom quæ habitas in terra Hus. ¶2 De hoc Ezechiel loquitur, cap. 14. e, Si fuerint tres, &c. Noe, Daniel, & Iob. Et Iacob. 5. Sufferentiam Iob audiſtis, &c. Vnde nemini dubium eſſe debet hanc eſſe veram hiſtoriam, non fictam. Ex filijs Eſau videtur fuiſſe, quod indicare videtur nomen regionis, Hus. ¶3 Peculium autem ipſi[us] ¶4 Heb. Et ibant filij eius, & faciebant conuiuium in domo cuiuſq; die ſuo. ¶5 Heb. Et factum eſt, quum circumiuiſſent dies conuiuij, ¶6 Heb. ſanctificabat eos .i. iubebat eos ſanctificari abſtinendo à cibis & operib[us] carnis. ¶7 Heb. Et benedixerunt Deum in corde ſuo. Benedicere pro maledicere, vt & 4. Re. 21, Benedixit Naboth Deo & regi. ¶8 Proſopopœia, qualis eſt 3. reg. 22, Egreſſ[us] eſt ſpirit[us] & ſtetit, &c. ¶9 .i. angeli boni, qui Deo ſe ſiſtebant, parati ad exequendum quod præciperet. ¶10 Heb. Poſuiſtine cor tuum ſuper ſeruum meum Iob. ¶11 vel, quod non ſit ſimilis in terra,

¶12 Heb. ſi non in faciem tuam maledixerit tibi. Quidam ſubaudiunt, Et videbis ſi non, &c. Alij, emoriar ſi non. Alij aliud. ¶13 Heb. Et fuit dies, & filij eius

¶14 Heb. in locis ſuis .i. vbi ſolitæ erant paſcere.
¶15 abegerunt
[*] tantum, ego [*] Sic ij.

¶16 Heb. tres duces poſuerunt, & ca. &c. q. d. fecerunt tres acies, quibus præfecerunt duces ſiue imperatores.

¶17 percuſſit

¶18 vel, adorauit.

Digitized by Google

CAP. II.

ACcidit autem die quodam, vt venientes filij Dei ſiſterent ſe Domino: inter quos etiã Satanas venit vt ſe Domino ſiſteret. Dixitque Dominus ad Satanã, Vnde venis? Ac reſpondẽs Satanas Domino, ait, A peruagando & obambulando in terra. Et dixit Dominus Satanæ, [1]Obſeruaſtíne cultorem meum Iob (ſiquidem illi nõ par eſt in terra) virum integrum, & probum, & religioſum, & vitantem malum, & qui etiamnum retinet integritatẽ ſuam? túque inſtigaſti me, vt abs re [2]deuorarem ipſum. Et reſpõdẽs Domino Satan, inquit, Cutem [alienam] pro cute [ſua,] & omnia quæ habet quiſque, dabit, [3]vt conſeruet vitã ſuam. Verũ iniecta manu tua, ipſummet & carnẽ eius affligito: [4][& male ſit mihi,] niſi te in faciem tuã vituperauerit. Dixitque Dominus Satanæ, Ecce arbitratui tuo permittitur: verum [ea conditione] vt vitã eius ſerues. ¶Egreſſus eſt Satanas à cõſpectu Domini, ac percuſſit Iob [5]vlcere peſſimo à plãta pedis vſque ad verticẽ. Et accepit teſtã, qua ſeſe fricaret, ſeditque [6]in puluere. Vxor autem illius dixit ei, Adhúcne retines integritatẽ tuam? Quin [7]ſupplica Deo vt moriaris. Ad quã ille inquit, Loqueris vt vna ex ſtolidis mulieribus: etiã bonũ [8]accipiebamus à Deo, & malũ nõ acciperemus? In hoc toto [negotio] Iob ſuis labiis non peccauit. ¶Porrò quũ tres amici Iob audiuiſſent vniuerſa mala hæc quæ acciderãt ei, Eliphaz Themanita, Baldad Suhita, & Sophar Naamathita: venerũt quiſque à [9]loco ſuo. Cõuenerat enim inter eos, vt [10]vnà viſerent eũ, atque conſolarẽtur. Ac procul ſuos oculos tollẽtes, nõ agnouerũt eũ, [11]altáque voce plorauerũt, & lacerarũt quiſque palliũ ſuũ, puluerẽ quoque ſupra capita ſua ſparſerunt [12]in cælũ. [13]Humi autẽ adſederunt ei ſeptẽ dies & ſeptem noctes, vt nullus ei vel verbũ loqueretur. videbãt enim dolorẽ vehementer auctũ eſſe.

CAP. III.

POſt hæc Iob os ſuũ aperuit, & [1]cõqueſtus eſt de ſuis temporibus. Ac reſpõdens Iob, dixit,

[2]Pereat dies quo natus ſum: & nox [3]qua [nuntius] dixit [4]marem conceptum eſſe.
Dies [4]ille, [5]ſit tenebricoſus, [6]nec Deus eum ſuperne requirat, neque illum ſplẽdor aliquis illuſtret.
[6]Coinquinent eum tenebræ & vmbra [7]dẽſiſſima, nubéſque illum occupet: perterrefaciãt eũ [8]flagrantiſſimi ardores dierum [canicularium.]
[9]Sit is nox perpetua, & caligo auferat illũ: [10]nõ addatur diebus anni, neque veniat in numerum [11]menſium.
Ecce nox illa [12]ſolitaria ſit, neque incidat in eam [13]iubilus.
Deteſtẽtur eã [14]ſoliti execrari dies, qui [15]excitaturi ſunt balenas.
Obtenebreſcant in eius crepuſculo ſtellæ, ita vt lucem expectet, neque veniat, nec intueatur [16]palpebras auroræ.
Quoniam oſtia [17]vẽtris materni non clauſit, & non abſcondit moleſtiam ab oculis meis.
Quare non moriebar [ſtatim editus] ex vtero, & [non] expirabam, vt ſum egreſſus ventre?
Quare me genua exceperunt [obſtetricis]? quare vbera, vt ſugerem?

CAP. II.

FActum eſt autem cum quadam die veniſſent filij Dei, & ſtarent corã Domino, veniſſet quoque Satan inter eos, & ſtaret in conſpectu eius, vt diceret Dominus ad Satan, Vnde venis? Qui reſpõdens ait, Circuiui terram, & perambulaui eam. Et dixit Dominus ad Satan, Nunquid conſyderaſti ſeruum meũ Iob, quod non ſit ei ſimilis in terra, vir ſimplex & rectus, ac timẽs Deũ, & recedens à malo, & adhuc retinens innocentiam? Tu autem commouiſti me aduerſus eum, vt affligerem eum fruſtra. Cui reſpõdens Satan, ait, Pellem pro pelle, & cũcta quæ habet homo, dabit pro anima ſua: alioquin mitte manum tuam, & tange os eius & carnem, & tunc videbis quòd in faciem benedicat tibi. Dixit ergo Dominus ad Satan, Ecce, in manu tua eſt, veruntamen animam illius ſerua. ¶Egreſſus igitur Satan à facie Domini, percuſſit Iob vlcere peſſimo, à planta pedis vſque ad verticem eius: qui teſta ſaniem radebat, ſedens in ſterquilinio. ¶Dixit autẽ illi vxor ſua, Adhuc tu permanes in ſimplicitate tua? benedic Deo, & morere. Qui ait ad illam, Quaſi vna de ſtultis mulieribus locuta es. ſi bona ſuſcepimus de manu Dei, mala quare non ſuſtineamus? In omnibus his non peccauit Iob labijs ſuis. ¶Igitur audiẽtes tres amici Iob omne malum quod accidiſſet ei, venerũt ſinguli de loco ſuo, Eliphaz Themanites, & Baldad Suhites, & Sophar Naamathites. Condixerant enim vt pariter venientes viſitarent eum, & conſolarentur. Cúmque eleuaſſent procul oculos ſuos, non cognouerũt eum: & exclamantes plorauerunt: ſciſſiſque veſtibus ſparſerunt puluerem ſuper caput ſuum in cælum. Et ſederunt cũ eo in terra ſeptem diebus & ſeptẽ noctibus, & nemo loquebatur ei verbum. videbant enim dolorẽ eſſe vehementem.

CAP. III.

POſt hæc aperuit Iob os ſuum, & maledixit diei ſuo, & locutus eſt,
Pereat dies in qua natus ſum, & nox in qua dictum eſt, Conceptus eſt homo.
Dies ille vertatur in tenebras: non requirat eum Deus deſuper, & non illuſtretur lumine.
Obſcurent eum tenebræ & vmbra mortis: occupet eum caligo, & inuoluatur amaritudine.
Noctem illã tenebroſus turbo poſſideat: non cõputetur in diebus anni, nec numeretur in menſibus.
Sit nox illa ſolitaria, nec laude digna: maledicant ei qui maledicunt diei, qui parati ſunt ſuſcitare leuiathan.
Obtenebrẽtur ſtellæ caligine eius, expectet lucem & non videat, nec ortũ ſurgentis auroræ,
Quia nõ concluſit oſtia vẽtris qui portauit me, nec abſtulit mala ab oculis meis.
Quare non in vulua mortuus ſum, egreſſus ex vtero non ſtatim perij?
Quare exceptus genibus? cur lactatus vberibus?

Satan ... Deo ... perſeu... tatum ... tiendi ... pus ...

¶1 Vide cap. præcedenti numero 10.

¶2 perderem
¶3 Heb. pro anima ſua.
¶4 Vide cap. 1. numero 11.
¶5 Vox Hebræa ſcabiem fœdiſſimã ſignificat, qualis eſt elephãtiaſis, & quam Indicã ſcabiem vocãt ſeu morbum Gallicũ. ¶6 in medio cineris. Is erat mos lugẽtium, vt & cilicio indui. ¶7 Alij, Benedic Deo, & morere. i. morieris. q. d. falleris. nam etiã ſi benedicas Deo, & ipſũ laudes, tamẽ morieris. fruſtra igitur es integer. Dictio Hebræa precari etiam ſignificat.
¶8 ſuſcipimus à Deo, & malum nõ accipiemus? ¶9 Locus pro regione ¶10 ſimul accederẽt ad condolẽdum ei, ¶11 Sub. aliquot vocem, Et quũ propius acceſſiſſent, & eum agnouiſſent, alta voce, &c.
¶12 i. puluere ſurſum verſus iacto ſparſerunt capita ſua. Heb. ¶13 Lugentes ſolebant in terra aut ĩ puluere ſedere.

III.

¶1 Vox Hebræa, nõ tantũ execrari, ſed etiam vituperare ac dicere mala ſignificat.
¶2 q. d. vtinã eximatur è memoria hominum, nec celebretur natalis ille dies. ¶3 quæ dixit. i. dicere potuit. ¶4 i. dies illi cõſimilis. ¶5 i. Deus in ſupernis cælis habitãs, ne faciat eum redire. ¶6 Deturpent ¶7 Heb. mortis.
¶8 æſtus diei. i. vapores calidi qui interdũ aſſurgere ſolent, & diem obſcurare. ¶9 Heb. Noctẽ eã occupet [ſ. i. tibi vẽdicet] caligo. i. reddat obſcuriſſima. ¶10 vel, ne gaudeat inter dies ¶11 Heb. lunarium. quibus ſcilicet mẽſes conſtãt.
¶12 i. careat hominum lætis & iucundis congreſſibus. vel, nequis ea nocte ſe itineri cõmittat, ne ſuperueniat ei aliquid. aut ſi ſe commiſerit, taceat: ſit ea triſtis admodum.
¶13 cantus. clamor lætus.
¶14 q ſcilicet infœlici die nati ſint vt ego, illi etiã huic diei meo maledicãt. ¶15 q. d. Sit piſcatoribus inauſpicata & deteſtabilis, propter nubilũ cælũ & tẽpeſtates. Ita nõnulli. at vox Hebraica לויתן nõ eſt nomẽ piſcis, & ponit [illegible]. vnde vertẽdũ. q parati ſunt excitare luctũ ſuũ. i. cõqueri de die ſuo infœlici. ¶16 i. radios, q ſic dicunt q præcedãt aurorã ipſã. ¶17 Heb. vẽtris mei. i. matris meæ in quo cõceptus ſum. q. d. q ea nocte tã infauſta cõcept' ſũ. ¶18 q fuit mihi principiũ huius calamitatis

Nũc enim dormiens ſilerẽ, & ſomno meo requieſcerem
Cum regibus & conſulibus terræ, qui ędificant ſibi ſolitudines:
Aut cum principibus qui poſſident aurũ, & replent domos ſuas argento:
Aut ſicut abortiuũ abſconditũ nõ ſubſiſterem, vel qui concepti non viderunt lucẽ.
Ibi impij ceſſauerunt à tumultu, & ibi requieuerunt feſſi robore,
Et quondam vincti pariter ſine moleſtia, non audierunt vocem exactoris.
Paruus & magnus ibi ſunt, & ſeruus liber à domino ſuo.
Quare miſero data eſt lux, & vita his qui in amaritudine animæ ſunt,
Qui expectant mortem, & non venit: quaſi effodientes theſaurum,
Gaudéntque vehementer cum inuenerint ſepulchrum?
Viro cuius abſcondita eſt via, & circundedit eum Deus tenebris?
Antequam comedam, ſuſpiro: & tanquam inundantes aquæ, ſic rugitus meus:
Quia timor quem timebam, euenit mihi: & quod verebar accidit.
Nõne diſſimulaui? nõne ſilui? nõne quieui? & venit ſup me indignatio. CA. IIII.

RESpondens autem Eliphaz Themanites, dixit,
Si cœperimus loq tibi, forſitã moleſtè accipies, ſed cõceptũ ſermonẽ tenere qs poterit?
Ecce, docuiſti multos, & manus laſſas roboraſti
Vacillantes confirmauerunt ſermones tui, & genua trementia confortaſti.
Nunc autem venit ſuper te plaga, & defeciſti: tetigit te, & conturbatus es.
Vbi eſt timor tuus, fortitudo tua, patientia tua, & perfectio viarum tuarum?
Recordare, obſecro te, quis vnquam innocens perijt? aut quãdo recti deleti ſunt?
Quin potius vidi eos qui operantur iniquitatẽ, & ſeminãt dolores, & metũt eos,
Flante Deo periſſe, & ſpiritu iræ eius eſſe conſumptos.
Rugitus leonis & vox leænæ, & dentes catulorum leonum contriti ſunt.
Tigris perijt, eo quòd non haberet prædã: & catuli leonis diſſipati ſunt.
Porrò ad me dictum eſt verbum abſcõditum, & quaſi furtiuè ſuſcepit auris mea venas ſuſurri eius.
In horrore viſionis nocturnæ, quãdo ſolet ſopor occupare homines,
Pauor tenuit me, & tremor, & omnia oſſa mea perterrita ſunt.
Et cum ſpiritus me pręſente tranſiret, inhorruerunt pili carnis meæ.
Stetit quidam, cuius nõ agnoſcebam vultum, imago coram oculis meis, & vocẽ quaſi auræ lenis audiui,

Nunc enim iacerem, [19] & ſecur⁹ otiarer, ac dormirem: ſic enim quietus agerem
Cum regibus, & [20] conſultiſſimis hominibus in terra, qui ſibi ſolitudines [21] excoluerunt ædificijs.
[22] Necnon cũ principibus habẽtibus aurũ, quique domos ſuas argẽto referſerũt.
Aut nullus omnino eſſem tanquam abortiuus fœtus [23] qui celatur, & tanquã infantes qui non aſpexerunt lucem.
[24] Ibi temerarij & iquieti homines [25] tumultuari deſinũt, & ibi quieſcũt [26] delaſſati.
[27] Vincti ſaliquãdo] opulenti ac beati ſũt, & nemo audit vocem exactoris.
Paruus & magnus ibi ſunt pares, & ſeruus [28] manumittitur.
Quare [Deus] moleſtijs affecto concedit lucem, & vitam ægris animo?
Qui expectant mortem, & non contingit, & ſcrutãtur eã ſtudioſius quã theſauros?
[29] Qui læti olim & exultantes, nũc gauderent adepti ſepulchrum?
[30] Viro cuius [31] via eſt occultata, [32] quémque Deus circunſepſit?
[33] Quum enim cibum ſum capturus, ingemiſco, & eiulat⁹ edo lachrymis aquarum ritu manantibus.
[34] Equidem ſummopere expaui quod mihi euenit: & quod exhorrui, accidit mihi.
Nõ fœlix fui, non ſecur⁹ egi, nõ vitã quietam traduxi, [35] & tamen hæc tempeſtas coorta eſt. CAP. IIII.

ELiphaz ergo Themanita excipiẽs eũ, dixit,
Num erit tibi moleſtum, ſi tentemus verba tibi facere? quanquam ſermones cohibere quis poſſet?
[2] Ecce plurimos ipſe erudiuiſti, & cõfirmaſti manus remiſſas.
Labentẽ erexerunt tui ſermones, & genua procumbentia roborauiſti.
Nunc quum tibi aliquid vſu venit, ſuccũbis: & quum te [nonnihil] attigit, perturbaris.
[4] Videlicet ex tuo metu prodijt tua fiducia, tua ſpes & integritas in via tua.
[5] Cogita quæſo quis innocẽtium perierit, aut vbi homines probi extincti ſint.
[6] Equidem quoties vidi arantes vanitatẽ, & ſeminantes moleſtiã: [vidi etiam] quod idipſum meſſuerunt.
Afflatu [enim] Dei perierunt, & [7] a vento iræ ipſius abſumpti ſunt.
Rugit⁹ leonis, & vox leopardi [8] comprimitur,] & leunculorũ dentes excerpuntur.
Perit [9] tigris inopia prædæ, catuliq; [10] leænę [11] diſſipantur.
[12] Ad hæc res arcana perlata eſt ad me, ex qua modicũ quiddã [14] pcepit auris mea.
Inter cogitationes [quæ oriebantur] è viſis nocturnis, quum ſopor hoĩes occuparet,
Ingruit mihi pauor & tremor, ac terrefecit [15] quantum eſt oſſium meorum.
Spirit⁹ namque ante me hinc inde cõmeabat, & pili per totũ corpus meum horruerunt,
Quũmq; cõſiſteret, non agnoſcebã ei⁹ faciem, [obuerſabatúrque] meis oculis imago, [16] & erat ſilentium: ac vocem [eiuſmodi] percepi,

¶19 & quieſcerem ac dormirem. tũc requies fuiſſet mihi cũ, &c. Putabat mortẽ eſſe ſinẽ malorum, iuxta vulgi opinionẽ. ¶20 cõſiliarijs terræ. Loquit de his quorũ cõſilio gubernat terra. ¶21 ædificabãt. i. ędes collapſas inſtaurabãt vt facerẽt ſibi nomẽ dũ viuerẽt. ¶22 Aut ¶23 abſcõditus. i. q dũ adhuc eſſet i viſcerib⁹ matris perijt. ¶24 In morte videlicet, vt in ſepulchro. ¶25 incutere metum. ſub. ſubditis. ¶26 feſſi robore. i. quorũ vires afflictę ſunt. ¶27 Simul vincti pacati ſũt: nec audiũt, &c. De vinctis q addicebãt laborib⁹, vt q dãnabant ad metalla. q oẽs, nullo excepto, mortui nõ afficiũtur moleſtia, nec audiũt vocẽ illius qui rigide nimiũ ab illis exigebat op⁹. ¶28 Heb. liber à Domino ſuo. ¶29 Heb. Qui lætant de gaudio, exultãt cũ inuenerint ſepulchrũ. i. Qui gaudẽt quãdo gaudendũ eſt, exultãt &c. ¶30 Sub. vt qd inquã cõcedit ſiue dat Deus lucẽ, viro, &c. Quidã iũgunt præcedẽti verſui, adepti ſepulchrũ viri cui⁹ via occultata, &c. q. d. Qui lætari ſolẽt de reb⁹ de qb⁹ gaudẽdũ eſt, lætari ſolẽt cu icide rit in ſepulchrũ hoĩs afflicti, quũ recordant hoĩs mortui q dũ viueret iſœlix erat, gaudẽt iquã de ei⁹ morte q ſit liberat⁹ à tãtis afflictionib⁹. ¶31 i. q neſcit quod iter tenẽdũ ei ob iſœlicitatẽ. ¶32 & præcluſit (ſub. viã) De⁹ pper eũ vt il li? i. qui nũquã aſſequit quod optat: quod pprium eſt infœlicis. nã videt De⁹ ponere obicẽ tráſuerſum ne obtineat quod petit. ¶33 Heb. Quia ante panẽ meũ gemitus me⁹ veniet, & ſtillabũt ceu aquæ, rugitus mei. ¶34 Quia. Ratio tanti luctus. ¶35 & euenit timor. i. ſemp qd timui euenit mihi.

IIII.

¶1 reſpõdens ¶2 Occupatio. Ededit quidẽ Iob præclara opera, verũ ex ſimulata ſanctimonia. ¶3 tibi euenit. ſub. calamitas. ¶4 Heb. pfecto timor tuus erat ſpes tua: & ſimplicitas viarũ tuarũ erat expectatio tua. Id eſt, timebas Deũ, integréque & innocẽter viuebas, quia ſperabas aliquid emolumenti ab eo: igitur fucatus eras & hypocrita. Ordo dictionũ inuerſus apud Hebræos. ¶5 Quatuor rationibus hoc capite & ſequẽti oſtendere nititur Eliphaz, Iob eſſe ob ſua peccata percuſſum à Deo. Primo, Quotquot mulctantur malis, ob ſuam culpã mulctãtur. ¶6 Heb. Vt vidi, aratores iniquitatis & ſeminatores afflictionis, meſſuerũt eã. i. Dantes operã iniquitati, dãnantur & pereũt. Metaphora ab aratoribus ¶7. i. ſi vel paululũ iraſcatur. ¶8 vl. perit. De omnibus qui tyrannidẽ exercent intelligit qui tandẽ pereũt poſt minas & afflictiones. ¶9 leo ¶10 leonis. i. filij tyrãnorũ. ¶11 diſpergunt. ¶12 Secũdo, Diuina reuelatione pditum eſt Eliphazi cogitãti de reb⁹ Iobis, q ob peccata ſit miſer, quũ & angeli nõ pſtiterint in ſua perfectione. ¶13 res [Hieroſolim] me latebat, cæterũ ex ea modicũ, &c. ¶14. i. reuelatiõe Do p angelũ. ¶15 Heb. multitudinẽ. Deſcribit pulchre aduentum Spiritus ſancti. ¶16 ſilentium & vocem audiui. i. vocem tenuem & ſubmiſſam. ſub. dicentem ſequentia.

Digitized by Google

¶17.q.d. De[9]iuſtior eſt hoīe:iuſtéq; ōnia facit.ergo iuſte affligit: & ita tu peccator es.male tamē argumētat̃ Eliphaz. nā multi affligunt̃ vt ꝓbētur à Deo ¶18 i angelis ſuis nō poſuit veritatē,nec i angelis ſuis poſuit lucē exactiſſimā .q.d. angeli nō ſūt creati à Deo i oī moda veritate ſine perfectiōe abſolutiſſima:q̨ ſi conferant̃ cū Deo,ſunt velut tenebræ. ¶19 ſic legūt quidā Hebræorū q.d.angeli Deo collati vident̃ iſipiētes. ¶20.i.corpora terreſtria. 2.cor.5.a, Si terreſtris domus noſtra,&c. ¶21 Heb. cōminuēt eos ante tineam.i. priuſquā à vermib[9]abſumant̃ à ſepulchro, vt veſtis à tinea. ¶22 A mane vſq; ad veſperā.i. ſingulis dieb[9] ꝑpetuo patent periculis, ¶23 eo q nō ſit qui ponat[ſub.ſup cor].i.qui adijciat animū.q.d.incanti & imprudētes pereūt. ¶24 abducit̃ dignitas eorū [ſiue quæ in eis eſt. aut,ab eis].i. præclara portio quæ eſt in eis, hoc eſt anima aufertur ab eis.

V.

¶1 Vociferare. Clama. ¶2 & ad quē ſanctorū[ſub.angelorū]te cōuerteſq̨ te ſcilicet dignet̃ ſua reſpōſione.q.d.nullus eſt angelorū quilibet paruus q nō ſit te ſuperior,quiq; te dignet̃ alloqui.Oſtēdit hominē eſſe angelis multo inferiorem.quanto magis Deo? ¶3 Profecto ira. Oſtēdit mala homini accidere ꝓpter peccata:Eſtque tertia ratio qua Eliphaz probat Iob fuiſſe impiū q affligat̃ vt ipſi & ſtulti.Ira, inquit, interficit ſtultū.i.frequenter fit vt hoīes iracūdia pereāt,q fruſtrent̃ deſyderijs ſuis. ¶4 cupiditas habendi [auiditas ad rē]interſicit cupidū.ſiue auidū ad rē. ¶5 Heb. maledixi habitaculo eius .i. mox cenſui, reputaui fore vt habitaculo ei[9] male cederet, ¶6.i. ab auxilio Diuino. ¶7 cōterant̃ ¶8.i.palàm,i loco publico . in portis cauſæ publicæ & priuatæ iudicabātur. ¶9 Ordo inuerſus apud Hebræos, ſic ordinat̃, Facultas eorū [deuoluetur]ad eum cuius meſſem eſuriens comedet,& eū q è ſpinis accipiet eā:& imminebit illi prædo.Extremam hoīs infœlicitatē deſcribit. q.d.Opes poſterorū impij,deuoluent̃ ad eū cui[9] meſſem eſuriētes deuorabunt.i.ad hominē infœlicē,& ad eū q è ſpinis accipiet eā meſſem,& meſſi illi inhiabit prædo. Morē furū ſignificat q noctu ſegetes furant̃ tēpore famis i locis pulcherrimis & fertilib[9], relicta ſegete quæ eſt iter ſpinas,quā etiā colligit q eā prim[9] accipere poterit.i.etiā illi ꝑdo imminebit. ¶10 iniquitas.q.d.nō ob iniquitatē ipſi[9] terræ,ea fit ſterilis,ſed ob iniquitatē hoīs.Hęc quarta eſt ratio, q Iob ꝓpter peccata affligat̃.Originale peccatū cauſa eſt omniū ærūnarū:igit̃ actuale,peculiariū: ¶11 terra, ¶12 puſtitas.vl̃,afflictio & dolor. ¶13 vl̃, Sed hō ad laborē nat[9] eſt vt filij carbonis eleuāt ſeſe volādo. aut volatu.q.d.ꝓpter peccatū primi parētis homo eſt labori obnoxi[9],vt natura ſcintillę ſurſum ſeſe attollūt. ¶14 Vtiq; ego requirerē Deū [ſub.ſi talia paterer]& ad Deū diſponerem eloquiū meū.i. Deū ꝓcarer.Hortat̃ eū ad reſipiſcentiā. ¶15 Heb.ſup faciē plateарū. ¶16 & triſtes exaltentur ope.ſub.Diuina. vel, & abiecti ſiue cōtēpti exaltent̃ in ſalutē.i.in locū tutū & inacceſſū.aut in ſublimi.i.in ſumma dignitate attollat De[9] abiectos & viles,q ſibi nihil tribuūt. ¶17 ne quod decreuerūt, ¶18 vl̃, reddit̃ irritū. ¶19 impingant in tenebras.i.in re clariſſima deſtituant̃ prudētia. ¶20 gladio ore eorū .i.à calumnijs eorū quę ſunt veluti gladi[9] vtrinq; ſcindēs. ¶21 vl̃,in quo ſperet. ¶22 Heb.& iniquitas occluſit os ſuū.i. iniqui autē cogūt̃ tacere cōfuſi. ¶23 ꝑinde correptionē Omnipotētis ne ſpreueris. ¶24 vulnerat,& manus ei[9] ſanāt. ſub.vuln[9]ab eo iflictū.Metaphora à chirurgis. ¶24 Finiti nūeri ꝓ iſinitis.q.d.omni tēpore liberabit te à noxa.Aut referāt̃ ad tribulatiōes ſiue pericula quę poſtea receſſet. ¶25 imò vero[vel, atq; adeò]in ſept. ¶26 dū ꝑuagabit̃ lingua .i.dū impij pios deferēt apud tyrānos, nō accuſaberis cū reliquis. ¶27 depopulatio.

Num [7]iuſtior eſſet homo quā Deus? num vir eſſet purior ſuo conditore?
Ecce[8]in ſuis miniſtris non firmū opus retinuit,[9]angeliſque ſuis indidit vaſaniā.
Quanto magis [à perfectione abſunt] qui [20]domos luteas[incolunt, & quorū fundamentū eſt è puluere,quóſque[res mul ta]cōminuunt, [21]priuſquam cōficiantur à tineis?
[22]Inter mane ac veſperam'cōteruntur:[23]& qui non reſipiſcunt,' æternum pereunt.
An nō[24]poſteritas illorum interit,'& moriūtur deſtituti ſapientia?

CAP. V.

VOca'obſecro, num ſit qui tibi reſpondeat,[1]& ad quēlibet ſāctorū reſpicito.
[3]Nempe furor' ſtultum occidit, ac [4]leuem perimit indignatio.'
Vidi equidem ſtultū radices agentē,& ſtatim[5]male ominatus ſum domui eius,'
Fore vt eius liberi lōge abſint[6]à ſalute, ac [7]ſeſe perdāt[8]in porta,'nec ſit qui eripiat:
[9]Vt eius meſſem deuoret famelicus,eāmque rapiat è medijs ſpinis,& ſitibundus auide hauriat ipſius opes.'
Etenim[10]vanitas'non prodijt ex[11]puluere,' neque[11]moleſtia'germinauit è tellure.
[13]Sed Adæ irrogatum eſt, vt generaret ad moleſtiā,& ſcintillæ in altū euolent.'
[14]Verum à Deo ipſo rationes petā, & meā orationem ad Deum conferam,'
Qui edit ingētia opera, eáq; inueſtigabilia,& res mirandas illáſque innumeras,
Qui dat pluuiam ſuperficiei telluris, & aquas immittit [15]vicis:'
Vt humiles in alto loco ponat, ac [16]mœſti obtineant arcem ſalutis:'
Cogitationes callidorum irritas facit, [17]vt nihil ſolidi' efficiant manus eorum.
Qui capit ſapiētes in ipſorum calliditate, & conſilium verſutorum[18]ſubuertitur:'
Ita vt interdiu[19]verſentur in tenebris,& in meridie palpent ceu in nocte.
Seruat etiā pauperē à [20]gladio,& ore illorum,'è manu potentioris.
Et eſt afflicto [21]ſpes reliqua,[22] & iniqui nō habent quod vituperent aut querantur.'
Ecce beatum hominē, quem arguit Deus: [23]neque tu reijcies caſtigationē Dei optimi maximi.'
Pariter enī dolores infligit,& obligat vulnera:[24]verberat idē,eiúſq; man[9]medent̃.
[24] Sex periculis eripiet te, [25] & in ſeptimo' non attinget te malum.
Tempore famis redimet te à morte, & in bello à gladio.
Abſcōderis[26]a flagro linguæ:'neque timebis quum inciderit [27]calamitas.'

Nunquid homo,Dei comparatione iuſtificabitur, aut factore ſuo purior erit vir?
Ecce qui ſeruiunt ei, nō ſunt ſtabiles,& in angelis ſuis reperit prauitatem.
Quanto magis hi qui habitant domos luteas,qui terrenum habent fundamentū, conſumentur velut à tinea?
De mane vſque ad veſperam ſuccidentur: & quia nullus intelligit,in æternum peribunt.
Qui autem reliqui fuerint , auferentur ex eis:morientur,& non in ſapientia.

CAP. V.

VOca ergo ſi eſt qui tibi reſpondeat, & ad aliquem ſanctorum conuertere.
Virum'ſtultum interficit iracūdia, & paruulum occidit inuidia.
Ego vidi ſtultum firma radice, & maledixi pulchritudini eius ſtatim.
Longe fient filij eius à ſalute,& conterentur in porta,& non erit qui eruat.
Cuius meſſem famelic[9] comedet, & ipſum rapiet armatus,& bibent ſitientes diuitias eius.
Nihil in terra ſine cauſa fit, & de humo non'egredietur'dolor.
Homo naſcitur ad laborem,& auis ad volatum.
Quam ob rem ego deprecabor Dominū,' & Deum ponam eloquium meum.
Qui facit magna & inſcrutabilia & mirabilia,abſque numero.
Qui dat pluuiam ſuper faciem terræ, & irrigat aquis vniuerſa.
Qui ponit humiles in ſublime,& mœrentes erigit ſoſpitate.
Qui diſſipat cogitationes malignorum,ne poſſint implere manus eorum quod cœperant.
Qui apprehendit ſapientes in aſtutia eorum,& conſilium prauorum diſſipat.
Per diē incurrent tenebras,& quaſi in nocte,ſic palpabunt in meridie.
Porrò ſaluum faciet egenū à gladio oris eorum, & de manu violenti pauperem.
Et erit egeno ſpes , iniquitas autem contrahet os ſuum.
Beatus homo qui corripitur à Deo: increpationem ergo Domini ne reprobes.
Quia ipſe vulnerat,& medetur:percutit,& manus eius ſanabunt.
In ſex tribulationib[9] liberabit te, & in ſeptima non tanget te malum.
In fame,eruet te de morte: & in bello,de manu gladij.
A flagello linguæ abſconderis:& nō timebis calamitatem cum venerit.

Digitized by Google

In vaſtitate & fame ridebis: & beſtias terræ non formidabis.
Sed cum lapidibus regionum pactū tuū: & beſtiæ terræ pacificæ erunt tibi:
Et ſcies quòd pacem habeat tabernaculum tuū:& viſitans ſpeciē tuam,nō peccabis.
Scies quoque quoniam multiplex erit ſemen tuum, & progenies tua quaſi herba terræ.
Ingredieris in abūdātia ſepulchrum,ſicut infertur aceruus tritici in tempore ſuo.
Ecce,hoc vt inueſtigauimus, ita eſt: quod auditum,mente pertracta.

CAP. VI.

Reſpondens autem Iob,dixit,
Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui: & calamitas quam patior,in ſtatêra:
Quaſi arena maris hęc grauior appareret: vnde & verba mea dolore ſunt plena,
Quia ſagittæ Domini in me ſunt:quarum indignatio ebibit ſpiritum meum,& terrores Domini militant contra me.
Nūquid rugiet onager cum habuerit herbam? aut mugiet bos,cum ante præſepe plenum ſteterit?
Aut poterit comedi inſulſum,quod nō eſt ſale conditum? aut poteſt aliquis guſtare,quod guſtatum affert mortem?
Animæ enim eſurienti etiam amara dulcia eſſe videntur:
Quę prius nolebat tāgere anima mea,nūc præ anguſtia,cibi mei ſunt.
Quis det vt veniat petitio mea:& quod expecto,tribuat mihi Deus:
Et qui cœpit,ipſe me conterat: ſoluat manum ſuam,& ſuccidat me?
Et hæc mihi ſit conſolatio, vt affligēs me dolore,non parcat: nec cōtradicam ſermonibus Sancti?
Quæ eſt enim fortitudo mea, vt ſuſtineā? aut quis finis meus, vt patienter agam?
Nec fortitudo lapidum fortitudo mea,nec caro mea ænea eſt.
Ecce,non eſt auxilium mihi in me, & neceſſarij quoque mei receſſerunt à me.
Qui tollit ab amico ſuo miſericordiam, timorem Domini dereliquit.
Fratres mei præterierunt me,ſicut torrens qui raptim tranſit in conuallibus.
Qui timent pruinā,irruet ſuper eos nix.
Tempore quo fuerint diſſipati, peribunt: & vt incaluerint,ſoluentur de loco ſuo.

[28] Ad calamitatē & famem ridebis,' neque metues animalia terreſtria:
[29] Nā cū lapidib' ruris erit tibi fœdus, [30] & feræ adigētur vt ſeruēt pacem erga te.'
[31] Senties etiā tabernaculū tuum ipſam incolumitatem eſſe:& recēſendo tuum domicilium non peccabis.'
Senties & prolem tuam augeri,& poſteros tuos ceu gramen terræ.
Peruenies[denique] [32] ſoſpes adhuc ad ſepulchrum,quemadmodum frugum aceruus [33] increſcit' ſuo tempore.
[34] Atq; hęc fermè ſūt,quæ reb' accurate ꝑpēſis decreuim' ꝓponere,ſūtq; certiſſima: proin velis ea percepta æquo aīo apud teipſū diiudicare.

CAP. VI.

Ad quæ reſpondens Iob,dixit,
O ſi exactiſſime appenderetur [1] indignatio' mea,ſimúlque [2] mea conditio in ſtateram poneretur:
Tum enim [3] grauior eſſet quàm arena maris: quocirca [4] pro magnitudine rerum parcè ac moderatè queſtus ſum.'
Nam [5] Dei optimi maximi' ſagittæ in me ſunt,quarum [6] feruor' ebibit [7] ſpiritū meum,' & terrores [8] Dei' acie inſtructa me inuaſerunt.
Num rudit onager herba præſente? num [9] bos mugit appoſita farragine?
[10] Poteſtne inſulſum edi non conditū ſale? num ſapit cuiquam [11] ſaliua' albuminis?
Quæ meus animus [12] renuit' contingere,ea ſunt [13] mihi pro cibo fœtido'.
Vtinam eueniat quod peto,ac deus concedat quod [14] ſpero.
[15] Deúſque aliter ſtatuat de me, vt me cōminuat, excuſſáque manu velut neruo ſindat me.'
[16] Adhuc enim mihi ſolatium erit: etſi terreſtiā ægrotatione, ita vt mihi non parcatur,minime tamen negabo verba ſancti[Dei.]'
Verum quod robur meum eſt, vt [17] durare poſſim?& quis finis [expectandus] mihi, ſi vitam longius producam?
Num robur mihi lapideum?nū caro mea calybea?
[18] Quid ſi ferēdo nō ſum, [19] & facultas ſubſiſtendi me deſtituit?
[20] Decebat amicos exhibere beneficētiam miſero amico:ſed[me,vt vos dicitis]religio Dei optimi maximi deſeruit.'
Fratres mei [21] fidem fefellerunt' vt torrens, [22] vtque vallem tranſeunt torrentes.
Qui turbidi ſunt [23] à glacie [24] & niue, quæ in eos reſoluitur'.
Tempore autem quo [25] areſcunt abolentur, [26] & per calores auferentur' è loco ſuo.

¶28.q.d.floccipendes vaſtitatem & famem.
¶29.i.lapides nō lædēt te quaſi ex pacto. Solebāt olim nudis pedib' ambulare,vnde ſæpius lædebātur. ¶30 Heb. & beſtia agri erit tibi pacifica.q.d. non nocebunt tibi feræ agreſtes, ſi occurrerint tibi. Pſal.90,Sup aſpidē & baſiliſcū ambulabis. ¶31 Heb.Et ſcies ꝙ pax erit ī tabernaculo tuo, viſitabiſque tabernaculū tuū, & non peccabis .i.diligentiſſime conſyderabis familiam tuā vt nihil mali agat,& non peccabis indulgendo familiæ tuæ. Verti poteſt, & ſcito tabernaculū tuū fore ī ſūma pace poſteaq̄ viſitaueris familiā tuā,nec peccaueris.ſub. cōniuēdo ad peccata eorū. ¶32 in ſenio.q.d. non morieris ante mortē naturalē.ſenex morieris. ¶33 excidit ¶34 Heb. En hoc[quod]ꝑquiſiuimus, & ita res habet:audi illud, & tu ſcito tibi.i.acquieſcito illi, & commendato memoriæ.

VI.

¶1 vl,querela,querimonia ¶2 afflictionē meā in ſtatera [ſub.poſitā]attollāt.In ſtatera.i.in altera lance ſtateræ. ¶3 ſub.afflictio. ¶4 Heb.verba mea abſorpta ſunt.i. vix loqui poſſum.vox mea faucibus adhæret. ¶5 Omnipotētis.i.acutiſſimæ. vt cedri Dei .i.altiſſimæ. ¶6 venenū.ſolent eni aciē ſagittæ inūcere veneno. ¶7.i.partē illā vitalem. ¶8.i.maximi.hoc eſt ægritudines illæ quæ maximū mihi terrorē incutiūt.De dolore, quē ſuſtinebat , videt intelligere. ¶9.q.d.Putáſne ſine cauſa me cōqueri,quū ne animalia qdē ipſa cōquerant quum habent quod volunt? ¶10 Probat quæ dixerat,ſimilitudine ducta à minori ad maius. deeſt autē altera pars argumētationis, quāto min' amarū comedi poteſt?q.d.natura homo nō poteſt edere cibum inſipidū:multo minus vehemētes dolores,qualis eſt hic quē patior. ¶11 ſapor.q.d.nō:ꝙ natura ſit inſipidum.multo minus amarū. ¶12 renuebat ¶13 Heb.ſicut fœtores panis mei.vl,velut ægritudines carnis meæ.i.ꝓxima mihi ſunt vt ſunt ægritudines corporis, neq; magis à me ſeparari poſſunt afflictiōes,q̄ à corpore ægritudines. ¶14 nēpe mortē:vt ſequēti verſu declarat. ¶15 Velitq; Deus me cōterere:ſoluere manū ſuā,& ſuccidere me.Manus ligata videt quādo parcit.Morte repētina ꝑdi optat. ¶16 Heb.Et eſt adhuc cōſolatio mea,& calefaciā me ī dolore,[qui]nō parcit[mihi]ꝙa nō ſuppreſſi verba ſācti.i.Quāuis adhuc habeā quo me cōſolari poſſim, tametſi vrar dolore,q crudeliſſime exercet me,nēpe ꝙ nō ſuppreſſerim verba Dei,nō cōtradixerim verbis ei',nō fuerim ī eū blaſphem'. ¶17 ſperare.ſub. liberos.reſpōdet ad verba Eliphaz ī fine ꝑced.cap.Senties & prolē tuā augeri.q.d.fruſtra ſperē liberos. ¶18 Heb.Nōnne nō auxiliū meū ī me[fuit].i.nōnne quoad potui,me iuui? ¶19 &[nūqd]officiū impulſum[fuit]à me?q.d.nōnne ſēper me cōtinui ī formula recte viuēdi? ¶20 Heb.[an]diſſolutio,à ſodali ſuo cōuitiū[ferit]& nūqd dicet ꝙ timorē Omnipotentis deſeruerit?Miratur impudētiā amicorū,qui pro cōſolatione cōuitiū dicāt.Quidā īter Hebræos ſic legūt,Nōnne dicetur ab amico, quòd timorē & miſericordiam Omnipotētis deſeruerit?q.d. fierine poteſt vt amicus dicat amico ſuo,quòd deſeruerit,&c. ¶21 Heb.præuaricati ſunt,ſub. in me.i.fefellerunt. Inconſtantes amicos torrētibus cōparat, qui tempore veris aucti niualibus aquis,magno impetu feruntur,æſtate exareſcunt. ad quos mercatores ſitibundi accurrētes ſpe potus, falluntur. ¶22 & inundatio torrentium [qui] prætereunt.i.qui ad tempus decurrunt. ¶23 ſub. liquefacta in aqua. ¶24 Heb.ſuper eos abſconditur nix. vl,in quibus abſconditur nix.i.in quos torrētes nix liquefacta in aquam immiſcetur & immittitur. ¶25 Heb.incaleſcunt,delentur. vl, defluendo imminuuntur & delentur. ¶26 & dum incaleſcit, [ſub. tempus] extenuantur.

[17]Concutiũtur itinera' per quæ feruntur:
[18]cæterum euanescunt', ac penitus intereunt.
[19]Viderunt' [eos aliquando] [20]qui proficiſcuntur in regionem Thema,[21] & qui Sabæos adeunt ſpem habent de eis:'
Pudefiunt autem, quia ſpem [in eis] poſuerunt: & poſtquam peruenerunt ad locũ iſtum, erubeſcunt.
[22]Eiuſmodi' mihi torrentem planè exhibetis, q cõſpectis meis ærũnis extimuiſtis.
Dixine vt mihi conferatis aliqd, & è facultatib' veſtris largiamini p me munera?
Vtque me liberetis [23]ab hoſte, & [24]redimatis' me ex manu [25]tyrannorum?
[26]Docete me,' & tacebo: indicate mihi in quo errem.
[27]Quàm plena firmáq; ſunt, rectè pronũtiata: vel quid à vobis allatum vim aliquam habet argumenti?
[28]Num excogitaſtis ſermones & verba, idque inaniter, quibus me deſperationis conuincatis?
[29]Præterea pupillo imponere ſtudetis, & amico veſtro foditis decipulam.'
Nũc igit[40] recti' æſtimate ré, & meas atq; veſtras rationes inſpicite, an mentiar.
[41]Redite quæſo in viam, & ne ſit [in vobis] iniquitas, redite: nam etiam nũc ſalua eſt mea iuſtitia.
[42]Non eſt in lingua mea iniquitas, neque palatum meum non ſentit malos ſapores.

CAP. VII.

AN non' militia' homini eſt in terra, & dies eius velut' mercenarij dies?'
Vt ſeruus anhelat ad[4] vmbrã,' vtq; mercenarius præſtolatur ſuam mercedem:
[5]Ita mihi eſt iniũctũ agere mẽſes inanes, & moleſtas noctes numerauerunt mihi.
Vbi me in lectum collocaui, dico, Quando ſurgam? [6]quámque menſuram ad veſperum extendi, ſaturor iactationib' vſque ad crepuſculum.'
Induit caro mea vermes & [7]puluerẽ glebarum' ritu cohæreſcentem, cutiſque mea rupta eſt, ac[8] mihi diſplicet.'
Dies mei velocius fugiũt quàm [9]tela, & trama deficiente finiuntur.'
[10]Cogita' vitam meam eſſe vẽtum, quòdq; meus oculus nõ iterũ videbit pſperitatẽ.
Non [11]aſpiciat' me [poſt hac] oculus cernẽtiũ me. ſed tui oculi. [12]vt ſuſpites nõ ſim,'
Quẽadmodũ nubes deficit ac præterit: ſic q deſcẽdit in ſepulchrũ, [13]non aſcendet,'
Non redibit vltra in domũ ſuã, neque [14]loci eius [homines] agnoſcent eum.'
Proinde non cohibebo meũ os, quin loquar aliquid in animi mei anguſtijs, & [15]querulum quiddam loquar in ægritudine mea.'

Inuolutæ ſunt ſemitæ greſſuũ eorũ: ambulabunt in vacuum, & peribunt.
Conſyderate ſemitas Thema, itinera Saba, & expectate paulisper.
Confuſi ſunt, quia ſperaui: venerunt quoque vſq; ad me, & pudore cooperti ſunt.
Nunc veniſtis: & modo videntes plagam meam timetis.
Nũquid dixi, Afferte mihi, & de ſubſtantia veſtra donate mihi?
Vel, Liberate me de manu hoſtis, & de manu robuſtorum eruite me?
Docete me, & ego tacebo: & ſi quid forte ignoraui, inſtruite me.
Quare detraxiſtis ſermonibus veritatis, cum è vobis nullus ſit qui poſſit arguere me?
Ad increpandum tantum eloquia concinnatis, & in ventum verba profertis.
Super pupillum irruitis, & ſubuertere nitimini amicum veſtrum.
Veruntamen quod cœpiſtis explete: præbete aurem, & videte an mentiar.
Reſpondete obſecro abſque contentione: & loquentes id quod iuſtum eſt, iudicate:
Et non inuenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis ſtultitia perſonabit.

CAP. VII.

MIlitia eſt vita hominis ſuper terram, & ſicut dies mercenarij, dies eius.
Sicut ſeruus deſyderat vmbram, & ſicut mercenari' præſtolatur finẽ operis ſui:
Sic & ego habui menſes vacuos, & noctes laborioſas enumeraui mihi.
Si dormiero, dicam, quãdo conſurgam? & rurſum expectabo veſperã, & replebor doloribus vſque ad tenebras.
Induta eſt caro mea putredine & ſordibus pulueris: cutis mea aruit, & contracta eſt.
Dies mihi velocius tranſierũt, quàm à texente tela ſuccidit̃ur, & cõſumpti ſunt abſque vlla ſpe.
Memento quia ventus eſt vita mea, & non reuertetur oculus meus vt videat bona.
Nec aſpiciet me viſus hominis: oculi tui in me, & non ſubſiſtam.
Sicut conſumitur nubes, & pertranſit: ſic qui deſcenderit ad inferos, nõ aſcendet.
Nec reuertetur vltra in domum ſuã, neque cognoſcet eum amplius locus eius.
Quapropter & ego non parcam ori meo, loquar in tribulatione ſpiritus mei: cõfabulabor cũ amaritudine animæ meæ.

¶17 [ſcil.] auertuntur ſemitæ [ſub. ipſorũ torrentiũ.] ¶18 Heb. & aſcendunt in vacuum. ¶19 Cõſyderauerũt. ſub. illos torrẽtes, vt darẽt potũ ſibi & iumẽtis. ¶20 Heb. ſemitæ Arabiæ deſerti. i. mercatores q adibãt Arabiam deſertã. ¶21 Heb. itinera Sabeæ expectauerũt ſibi. i. qui Arabiã fœlicem adibãt, ſperabãt ſe hauſuros ex illis aquã. ¶22 Heb. Quia nũc fuiſtis [ſimiles] vnicuique illorũ. ¶23 Heb. de manu tribulatiõis. i. à tribulatiõe. ¶24 eripiatis ¶25 ſub. corrũpẽdo illos muneribus. ¶26 ſub. in quo videatis me impiũ. ¶27 Quã [tamẽ] fortia ſũt eloquia rectitudinis? ſed quid argumẽtando conficiet diſceptatio ex vobis? q.d. Fortis eſt veritas, facile cõcludit quæ vera ſunt: at ex falſis vera concludere non poteſtis, qa me dicitis impiũ.

¶28 An diſceptãdo [i. cũ diſceptare vultis] reputare debetis eloquia eius qui deſpõdit animũ, verba mera & ventũ? q.d. an diſceptãdo debetis flocci pẽdere verba mea, qui animũ ob afflictiões deſpõdiſſe vobis videor? Nõ ſũt paruipẽdẽda eloquia hoĩs afflicti. ¶29 Etiã pupillo iraſceremini, (vel pupillũ cõdemnaretis) quũ fodiatis (ſub. fraudes. i. machinemini) aduerſus sociũ veſtrũ. vel, amicũ. ¶40 Heb. velitis [&] aſpicite ad me, & videte an mẽtiar in cõſpectu veſtro. i. nũc placeat vobis oculos conijcere in me, & periculũ facite an mẽtiar vobis præſentib'. q.d. lõgè ero vobis diſſimilis. ¶41 Reuertimini nũc, & nõ ſit iniqtas: iterũ inquã reuertimini, adhuc iuſtitia mea erit in ea. Relatiuũ ſine antecedẽte, ſub. diſceptatione vel reſponſione. i. Rurſum aſſumpto ſermone diſceptate mecũ citra vllã iniquitatem: adhuc in hac ſecunda diſceptatione inueniar iuſtus. ¶42 An eſt in lingua mea iniquitas? an palatũ meũ non intelliget tribulationes? q.d. An falſa dico dum tueor iuſtitiam meam? Dicat aliquis, Quare ergo ita turbaris? Reſpondeo. An palatum meum non ſentiet calamitates? Intelligere pro ſentire. ac ſi dicat, Vt fieri non poteſt vt palatum non fugiat ſaporem amarũ: ita fieri non poteſt vt pars ſenſitiua non refugiat dolorem. Eam vocat hic palatum. VII. ¶1 Vel, Certe. ¶2 tempus præfixum. ¶3 ſub. ſunt præfixi, quibus ſeruire debet. q.d. tribulatio mea maxima eſt, & vita hominis eſt breuis: qui fieri igitur poteſt vt nõ conquerar? Deſcribit humanæ vitæ breuitatem. ¶4. i. noctem, ¶5 Hebr. Sic hæreditaui mihi [vel, in hæreditatẽ accepi] menſes vanitatis, & noctes laboris ennumerauerũt mihi. ſub. numeratores. Dilucidius ſic, vt ſubaudiatur ך ante יחדי Sic quaſi iure hæreditario tradit' ſum mihi (.i. in damnũ meũ,) mẽſibus mẽdacibus, & noctes laborioſas parauerunt mihi. ſub. illi menſes. Aut, nã noctes, &c. Menſes mendaces vocat, quia in illis ſperabat requiem quam nõ eſt aſſecutus. q.d. ſingulis menſibus expectaui requiem, quam non inueni. nam illis menſibus grauia paſſus ſum ſingulis noctibus. Declarat ſeipſum ſequenti verſu. ¶6 Heb. & menſurauit (ſub. cor meum) veſperam, & ſaturatus ſum rebus aſpernãdis (vel fœditatibus) vſque ad crepuſculum. q.d. oẽs horas noctis numeraui, & vſq; ad aurorã ad ſaturitatem vſq; repletus ſum fœditatib'. quod ſequẽti verſu declarat. ¶7 ramẽta pulueris. q.d. ſcatuit caro mea vermib'. & furfuribus. alludit ad ſcabiẽ. ¶8 facta eſt abominabilis. ¶9 radius textorius, & finiũt abſq; ſpe. ſine expectatiõe. ¶10 Cõuertit ad Deum. q.d. Si ita eſt vt ait Eliphas, ô Domine reuoca i memoriã, &c. ¶11 aſpiciet ¶12 [ſi mox] non ero ¶13 i. nõ reuertet in vitam. ſub. ante reſurrectionẽ. ¶14 Heb. agnoſcet eũ amplius locus ei'. Dicũt Hebræi habitacula hoĩm agnoſcere, quando ea agnoſcunt homines. ¶15 Heb. loquar de amaritudine animæ meæ.

Digitized by Google

Núquid mare ego ſum, aut cetus, quia circundediſti me carcere?
Si dixero, Cóſolabitur me lectulus meus, & reuelabor loqués mecú in ſtratu meo:
Terrebis me per ſomnia, & p viſiones horrore concuties.
Quam ob rem elegit ſuſpendium anima mea, & mortem oſſa mea.
D Deſperaui, nequaquam vlerá iam viuam: parce mihi, nihil enim ſunt dies mei.
Quid eſt homo, quia magnificas eum? aut quid apponis erga eum cor tuum?
Viſitas eum diluculo, & ſubito probas illú: vſquequo non parcis mihi, nec dimittis me vt glutiam ſaliuam meam?
Peccaui, quid faciá tibi ô cuſtos hominú? quare poſuiſti me contrarium tibi, & factus ſum mihimetipſi grauis?
Cur non tollis peccatum meum, & quare non aufers iniquitatem meam? ecce, núc in puluere dormiá: & ſi mane me quæſieris, non ſubſiſtam. CAP. VIII.

Reſpondens autẽ Baldad Suhites, dixit, Vſquequo loquẽris talia, & ſpiritꝰ multiplex ſermonis oris tui?
Nunquid Deus ſupplantat iudicium? aut Omnipotens ſubuertit quod iuſtum eſt?
Etiam ſi filij tui peccauerunt ei, & dimiſit eos in manu iniquitatis ſuæ:
Tu tamẽ ſi diluculo cóſurrexeris ad Deum, & Omnipotentem fueris deprecatus:
Si mundus & rectus inceſſeris, ſtatim euigilabit ad te, & pacatum reddet habitaculum iuſtitiæ tuæ,
Intantum vt ſi priora tua fuerint parua, & nouiſſima tua multiplicentur nimis.
Interroga enim generationé priſtinam, & diligenter inueſtiga patrú memoriá:
(Heſterni quippe ſumꝰ, & ignoramꝰ quoniam ſicut vmbra dies noſtri ſunt ſuper terram)
Et ipſi docebunt te: loquentur tibi, & de corde ſuo proferent eloquia.
Nunquid virere poteſt ſcirpus abſque humore? aut creſcere carectum ſine aqua?
Cum adhuc ſit in flore, nec carpatur manu, ante omnes herbas areſcit:
Sic viæ omnium qui obliuiſcuntur Deum, & ſpes hypocritæ peribit:
Non ei placebit vecordia ſua, & ſicut tela aranearum fiducia eius.
Innitetur ſuper domum ſuam, & non ſtabit: fulciet eam, & non conſurget.
Humectus videtur antequam veniat ſol, & in ortu ſuo germen eius egredietur.
D Super aceruum petrarum radices eius denſabũtur, & inter lapides commorabitur.
Si abſorbuerit eum de loco ſuo, negabit eum, & dicet, Non noui te.

Num pelagus ſum, num cetus ſum, [16] quod mihi obices circundediſti?
Quum apud me dico, Lectus meus aliquid ſolatij adferet, cubile meú [17] muſſitandi adimet [aliquid moleſtiæ:]
Tunc [18] ſomnijs me terres, & viſionibus exagitas me.
Quapropter anima mea ſuſpendium elegit, & mortem [19] præ oſſibus meis.
[20] Recuſo equidem perpetuò viuere, tandẽ finem meum facito, ſiquidem mei dies ſunt ipſa [21] vanitas.
Quid eſt homo, quod [22] eum tractas tam magnifice, & animum adijcis ad eum?
Et [23] mane inuiſis eum, ſingulíſque momẽtis explores eum?
Quidiu nõ me facies miſſum, & nõ cõcedes reſpirãdi ſpatiú, vt meã ſaliuã glutiam?
[24] Peccaui: quomodo me geram erga te, ſi hominis facta obſeruare velis? quare me poſuiſti [25] obiectum tibi? ita vt mihimet oneri ſim?
Quare non [26] tollis meum ſcelus, & auferſ iniquitatem meá? [27] vbi enim iacuero in puluere, ſi mane requiras me, non ero ſuperſtes. CAP. VIII.

Cvi reſpondens Baldad Suhita, dixit, Quidiu tandẽ loqueris talia, & [1] verba oris tui ſonabunt pertinaciam?
Nõ Deus [2] puerteret iudiciú? num [3] Optimus maximus peruerſe ageret cõtra iuſtitiá?
[4] Quia liberi tui peccauerunt in eú, [5] pmiſit eis euenire quod ſcelꝰ eorú poſtulabat.
Quod [6] ſi ipſe mature ad Deum redieris, & ſupplicaueris Optimo maximo:
Si purus probúſque fueris, tui gratia tum ſurget, [7] ac proſperitate ſumma donabit tuum domicilium ob iuſtitiam:
Eritque prior tua ſors modica, & poſterior tua ſors valde augeſcet.
Sciſcitare quæſo [8] ex priſco æuo, [9] téq; cõpone ad perueſtigationẽ patrú ipſorum:
(Nos enim nuper nati ſumus, & rerum ignari ſumus: quum dies noſtri ſint in terris velut vmbra.)
[9] An non illi te erudient, ac dicent tibi, & ex corde ſuo proferent ſermones?
[10] Adoleſcitne ſcirpus abſque palude? creſcẽtne [11] carex abſque aquis?
Dú adhuc in virore ſuo eſt, nõ ſuccidet? & tamen ante omnia virentia exareſcet:
[12] Ita cõtingit omnibus qui Deú obliuiſcũtur, & ſpes hypocritæ intercidit:
Cuius [13] fiducia per negligentiá interit, & illud i quo ſpẽ collocat, eſt [14] domꝰ araneæ.
[15] Qui enim domui eius innitetur, non conſiſtit: quique prehendit eam, non ſtabit.
[16] Cæterum plátæ in ſe humorẽ continẽtis etiam quum in ſole ſtat, propago tenera prodibit in horto.
[17] Et in cõgerie lapidú radices ipſiꝰ dẽſe ĩplicabũtur, ſpectabitque domũ lapide ſtructã.
[18] Quúmq; ſtirpitus è loco ſuo eijcietur, vt quis neget, ſe vnquam vidiſſe illam:

¶16 Heb. quod ponas mihi cuſtodiá? q.d. An vires meæ ſunt tã fortes quàm vires maris & ceti, quod me affligis tanta afflictione quæ eſt mihi vice cuſtodiæ? Verba impatientis. ¶17 lamẽtationẽ meã auferet. i. nonnihil luctus mei. ¶18 Extremam tentationẽ deſcribit, quæ in ſpiritu fit tẽpore nocturno. ¶19 potius quàm oſſa mea. i. quàm corpus meum. mauult anima mea relinquere corpus morte violenta aut naturali, quàm remanere in tribulatione. ¶20 Heb. Abominatus ſum [vitam meá, quia] non in æternú victurꝰ eſſem: recede à me. q.d. vt diutiſſime viuã, paulo poſt moriendú mihi eſt: noli me igit vltra vexare, ſiquidẽ. &c. ¶21 .i. breuiſſimi. ¶22 Heb. magnifices eum, vt apponas erga eú cor tuú? i. vt tibi facias eú, nempe vt cures res eius. q.d. nõ eſt tanti vt eum debeas curare. Debile argumẽtum: nã Deꝰ mortalia curat habita ratione miſericordiæ ſuæ, non hominum. ¶23 i. ſingulo mane ¶24 vt, [Eſto] peccauerim, quid feci tibi, &c. q.d. Eſto peccauerim vt dicit Eliphaz, qua in re propterea potui incõmodare tibi, ô tu qui ſeruas homines? ¶25 in offendiculú. i. in quem ſemper impingas, & tantopere affligas, in quẽ vnú iacula tua intorqueas: quú multi alij peccauerint grauius. Verba deſpondentis animum. ¶26 aufers. Auferre peccatum Hebræis eſt parcere. Satis inquit pœnarú ſumpſiſti de me. ¶27 Heb. quia núc in puluere iacebo, & requires me, & non cõparebo. i. mox enim in terra dormiã, breui ſum moriturus. quod ſi poſtea me quæras vt mihi benefacias, non poteris, quia non ſubſiſtam.

VIII.

¶1 Heb. ſpiritus validus verba oris tui? i. quouſq; tam graui & vehemẽti oratione culpam tuã excuſabis? ¶2 q.d. non, ſed omnia facit ſumma æquitate. ergo iuſte affligit te. ¶3 Omnipotens. ¶4 Heb. Si, pro quia. ¶5 eiecit eos [ſub. è mũdo] ppter trãſgreſſionem ſuã. Hebraice, in manu ſceleris ſui. ¶6 Heb. mane quæſieris Deú, & Omnipotentẽ deprecatus fueris. ¶7 Hebr. Et pacificabit domiciliú tuæ iuſtitiæ. i. animú qui iuſtitiæ eſt ſtudioſus. Vel, habitaculum in quo iuſtitiæ ſtudioſus habitaturus es. ¶8 .i. maiores. crede ea quæ maiores dicẽt tibi. Exẽplo maiorú probat Deú maiorẽ fortunã reſtituere reſipiſcẽti. ¶9 vt, Certe. ¶10 Parabola oſtẽdit proſperitatẽ Iobis diuturnã non fuiſſe, quia ſimulatæ ſanctitatis fuerit. ¶11 pratú. herba prati. ¶12 Heb. ſic ſemitæ omniú obliuiſcẽtiú Dei. ¶13 .i. conſilia & adinuentiones impiorú. ¶14 .i. tela. ¶15 Heb. Impetu nititur ſuper domú ſuã, & nõ conſiſtet: firmat ſe ſuper eã, & non pmanet. i. tela araneæ rũpitur & corruit, ſi ipſa aranea illi telę impetu nitat. ¶16 Alia ſimilitudine plãtę naturali humore præditæ quæ in aſperis locis viget, ſolidam oſtẽdit fœlicitatẽ eſſe illorú, qui verè pij ſunt. Hebraice legit, Viridis eſt ante ſolẽ, & ſupra hortú rami eius extendunt ſe. i. Arbor quædam viridis ſoli expoſita, expandit propagines ſuas ſuper hortum in quo plãtata eſt. ¶17 Hebr. Iuxta fontem (.i. locum humidú) radices eius implicantur, & [radix eiꝰ] implicatur [ſicut] domꝰ lapidú. i. inſtar rupis magnæ. ¶18 Heb. Si abſorbeat eã [ſub. agricola] de loco ſuo, & inſcĩdo dicat [arbor] de loco illo, Non vidi te. i. Nunquam fui plantata in te. q.d. ſi nihil de ea arbore in eo loco remaneat in quo erat plantata: profecto, &c. Sententia perficitur ſequenti verſu.

Digitized by Google

[19]Gaudebit ſe ad eum modum tractari, & ex humo alia [10]prouenient.'
Ecce Deus non aſpernatur integrũ, neque [rurſum] [11]prehenſat manum prauorũ.
[12]Quoad os tuũ riſu impleat, & labia tua iubilo:
Inimici tui pudore [13]afficiãt, [14]tabernaculũ vero impiorum non duret. CAP. IX.

AD quæ reſpondens Iob, dixit,
Enimuero noui quòd [1]res ita habeat: [2]quid autem homo iuſtitia contenderet cum Deo?
Si enim [3]velit cum eo litigare, non reſpõdebit ei [4]ad vnum ex mille.
Eſt nanque ſapiens corde, & præualidus viribus: [5]cui autẽ cecidit fœliciter, qui ſe illi peruicaciter oppoſuit?
Qui tranſponit montes, [6]neque præſenſerunt illi, quos in ira ſua ſubuertit,'
Qui commouet è loco ſuo terram, ita vt eius columnæ [7]quatiantur,'
Quo imperante, ſol non oritur, [8]& ſtellas velut appoſito ſigillo claudit.'
Qui ſolus extendit cælos, pérque [9]ſummitates maris incedit.
Qui fecit Arcturum, Cynoſuram, & Pleiadas, & [10]Auſtri penetralia.'
Qui opera ingentia edit, éaque inueſtigabilia, & res mirandas eáſq; innumeras.
Ecce [11]præteribit me, vt non videã: & commeabit vltro citróq;, vt eũ nõ intelligã.'
Ecce [12]ſiquid raptim auferet, quis illud recuperabit? aut quis dicet ei, Quid agis?
[13]Niſi Deus reprimat iram ſuã, [14]ei ſuccumbent conſpiratores potentiſſimi.'
Quanto magis ego, ſi cõmuteẽ cũ eo verba, & [15]coner apud eum vti verbis ſelectis?
[16]Cui minime reſpõſarẽ, etiãſi iuſtus eſſem, verum iudici meo ſupplex forem.
[17]Quum inuocaui eum, & reſpõdit mihi, non tamen credo quòd auribus vocem meam perceperit:'
Poſtquam me ſubuertit turbine, & abs re mihi plurima vulnera inflixit,
Neq; mihi concedit vt reſpirẽ, [quoniam] exatiauit me amarulẽtia calamitatum.
Si [18]viribus agendum ſit,' ecce præualidus eſt: [19]ſi iure agendum, quis mihi patrocinabitur?
[20]Si me pro iuſto geram, os meum damnabit me impietatis: ſique integritatem mihi arrogem, opprimet me.
[21]Integer ſanè ſim: attamen animã meam non perſpectã habeo,' mihique diſplicet vita mea.
[22]Vnum illud eſt, ad quod oſtendendum mea omnis tendit oratio, quòd Deus perpetuò ſui ſimilis pariter integrum & impium conficit.'
[23]Quòd ſi flagrũ inferendo ſtatim occidit, innocentium afflictionẽ ſannis proſequetur?

Hæc eſt enim lætitia viæ eius, vt rurſum de terra alij germinentur.
Deus non proijciet ſimplicem, nec porriget manum malignis,
Donec impleatur riſu os tuum, & labia tua iubilo.
Qui oderũt te, induẽtur cõfuſione: & tabernaculũ impiorũ nõ ſubſiſtet. CAP. IX.

ET reſpondens Iob, ait,
Verè ſcio quòd ita ſit, & quòd non iuſtificetur homo [*]compoſitus [*]Deo.
Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei reſpondere vnum pro mille.
Sapiens corde eſt, & fortis robore: quis [*]reſtitit [*]ei, & pacem habuit?
Qui tranſtulit montes, & [*]neſcierũt [*]hi quos ſubuertit in furore ſuo.
Qui commouet terram de loco ſuo, & columnæ eius concutiantur.
Qui præcipit ſoli, & non oritur: & ſtellas claudit quaſi ſub ſignaculo.
Qui extẽdit cælos ſolus, & graditur ſuper fluctus maris.
Qui facit Arcturum, & Oriona, & Hyadas, & interiora Auſtri.
Qui facit magna, & incomprehẽſibilia, & mirabilia, quorum non eſt numerus.
Si venerit ad me, non videbo eum: ſi abierit, non intelligam[*].
Si repente interroget, quis reſpõdebit ei? vel quis dicere poteſt, Cur ita facis?
Deus cui[us] iræ nemo reſiſtere poteſt, & ſub quo curuantur qui portant orbem.
Quantus ergo ſum ego, vt reſpõdeã ei, & loquar verbis meis cum eo?
Qui etiam ſi habuero quippiã iuſtum, nõ reſpondebo, ſed meũ iudicẽ deprecabor.
Et cum inuocantem exaudierit me, non credo quòd audierit vocem meam.
In turbine enim conteret me, & multiplicabit vulnera mea etiam ſine cauſa.
Non cõcedit requieſcere ſpiritum meum, & implet me amaritudinibus.
Si fortitudo quæritur, robuſtiſſimus eſt: ſi æquitas iudicij, nemo audet pro me teſtimonium dicere.
Si iuſtificare me voluero, os meum condemnabit me: ſi innocentem oſtendero, prauum me comprobabit.
Etiã ſi ſimplex fuero, hoc ipſum ignorabit anima mea, & tædebit me vitæ meæ.
Vnum eſt quod locutus ſum, & innocentẽ & impium ipſe conſumit.
Si flagellat, occidat ſemel, & non de pœnis innocentum rideat.

¶19 ſub. ea arbor ita tráſplantari. Heb. pfectò id eſt Lætitia vitæ eius: & de terra alia germinabũt. Cõparat afflictionẽ hoĩs pij tráſplãtationi arboris, quæ tranſplantatio cedit ipſi arbori in bonũ. Profectò inquit, fœlicius ſecũdo loco plãtata puenit, & de illa terra alia, multi prouentũt ſtolones. ¶10 ſub. ſtolones, aut rami multi. ¶11 vt ſcilicet ferat illis auxilium. ¶12 vl, Adhuc implebit os tuũ riſu. ſub. poſt has tribulatiões. ¶13 vl, afficientur. ¶14 & tentoriũ impiorũ nõ extabit .i. Deus nũq̃ inſtaurabit tẽtoriũ impiorũ, vt eſt inſtauraturus tabernaculũ piorũ. IX.

¶1 nẽpe Deum eſſe iuſtiſſimũ. ¶2 Heb. quomodo autẽ iuſtificabit ſe homo cum Deo? .i. quomodo iuſtus inuenietur, ſi confertatus cũ Deo? ¶3 ſub. homo, vt tueatur ſuam innocẽtiã. ¶4 ſub. argumentũ, ex mille argumentis. q.d. tãti non eſt homo vt eũ Deus ſua reſponſione dignet. ¶5 Heb. quis dura loquetur ei, & pace fruetur? q.d. nemo .i. quis verbis duris cũ eo contẽdet, & pmanebit in pace? ¶6 nec agnoſcunt [ſub. hoĩes imperiti] qs ſubuerterit eos furore ſuo. ¶7 tremãt. agitẽtur. ¶8 Heb. & p ſtellis ſigillabit. vl, & ſtellas ſigillat .i. abſcondit à nobis: efficit vt ſtellæ nõ luceant nobis. ¶9 excelſa .i. altos fluct[us] marinos. Alij intelligunt aerẽ, q voluitur ad motũ cæli. ¶10 .i. Meridiei. Penetralia vocat, quia ſtellæ circa polũ auſtrinũ non apparẽt habitanti b[us] in oppoſito hemiſpherio. q.d. q fecit oĩa ſigna tam auſtralia q̃ meridionalia. ¶11 trãſitit corã me, & non video: ptérit ante me, nec intelligo illũ .i. Deus me pſente multa facit quæ non aſſequor, nec ipſe eſſe illarum rerũ authorẽ dephendo. non cognoſcimus illũ p opera ſua. ¶12 Heb. capiet [ſub. quẽ voluerit] & quis reuocabit eũ? .i. ſiquem de medio volet tollere, nemo reuocabit eum à pposito. ¶13 Deus nõ reuocabit irã ſuã. ſub. metu, aut increpatione hominis. ¶14 ſub. eo deprimũtur adiutores ſupbiæ .i. q cũ arrogãtia & ſupbia auxiliũ alijs pollicentur. Id videre licet in Iſraelitis, q quotieſcũq; pepẽderũt ab Ægyptiis, perierũt. ¶15 Heb. eligã verba mea cũ eo. ¶16 Alij per interrogationẽ, Quẽ etiã iuſt[us] ſim, alloqui nõ auſim: iudicantẽ me deprecabor? ſub. propter peccata mea, tua opiniõe. q.d. male ſuades ſi de me vera ſunt quę dicis. nam ſi impi[us] ſum, vt dicis, nõ dignabitur me alloqui. cur ergo illũ deprecer? ¶17 Si inuocauero [illũ] & reſpõderit mihi, nõ credã q, &c. Verba diffidẽtis de bonitate Dei. ac ſi dicat, Putáſne hominẽ tanti eſſe, vt Deus illum ſuo alloquio dignetur? Argumẽtũ ab indignitate humana. ¶18 ad virtutẽ. ſub. ſpectẽt verba tua .i. ſi de virtute loquaris. ¶19 ſi vero ad iudicium, qs conuenire me cũ eo faciet? .i. quis efficiat vt cũ eo deſcẽdã in certamẽ? ¶20 Heb. Si iuſtus fuero, os meũ cõdemnabit me: & ſi immaculatus, prauũ me reddet .i. ſi cauſa mea ſit iuſta, ſermo meus efficiet vt dicar à vobis improbus, & prauus. ¶21 Deficio [Cõſumptus ſum] nec noui animã mei .i. non agnoſco animã mei fungi munerib[us] ſuis. ¶22 Vnica [ſub. via eſt] ppterea dixi, immaculatum & improbũ ipſe cõſumit. Verba ſunt derelicti à Deo, q.d. ſi ita res habeat vt dicis, afflictiones omnes immitti ob peccata, dicam vnicã eſſe viam. ¶23 .i. Si Deus tantum ob ſcelera affligit, ſequitur vt oppreſſionẽ innocẽtium ſtatim puniturus ſit. Hebraice legitur, Si flagellum occidat ſubito [ſub. impios] tentationem innocentium ridebit? Confutat hic Iob verba Baldad, qui dixiſſet pœnam piorum prorogari, impios autem ſubito perimi. quòd ſi ita res ſe haberet, multo grauior eſſet pœna piorum, vnde & ipſi impij poſſent pios ridere. Tentationem vocat caſtigationem, & correptionem.

Digitized by Google

Terra data eſt in manus impij, vultum iudicum eius operit. quòd ſi non ille eſt, quis ergo eſt?

Dies mei velociores fuerunt curſore: fugerunt, & non viderunt bonum.

Pertranſierunt quaſi naues poma portantes, ſicut aquila volans ad eſcam.

D Cum dixero, Nequaquã ita loquar: commuto faciem meam, & dolore torqueor.

Verebar omnia opera mea, ſciẽs quòd nõ parceres delinquenti.

Si autem & ſic impius ſum, quare fruſtra laboraui?

Si lot⁹ fuero quaſi aquis niuis, & fulſerint velut mundiſſimæ manus meæ:

Tamẽ ſordibus intinges me, & abominabuntur me veſtimenta mea.

Neque enim viro qui ſimilis mei eſt, reſpõdebo: nec qui mecũ in iudicio ex æquo poſſit audiri.

Non eſt qui vtrunque valeat arguere, & ponere manum ſuam in ambobus.

Auferat à me virgam ſuam, & pauor eius non me terreat.

Loquar, & non timebo eum: neque enim poſſum metuens reſpõdere. CAP. X.

TÆdet animam meã vitæ meæ, dimittam aduerſum me eloquiũ meum, loquar in amaritudine animæ meæ.

Dicam Deo, Noli me condemnare: indica mihi cur me ita iudices.

Nunquid bonũ tibi videtur, ſi calumnieris me, & opprimas me opus manuum tuarum, & conſilium impiorum adiuues?

Nũquid oculi carnei tibi ſunt: aut ſicut videt homo, & tu videbis?

Nunquid ſicut dies hominis dies tui, & anni tui ſicut humana ſunt tempora,

Vt quæras iniquitatem meam, & peccatum meum ſcruteris?

B Et ſcias quia nihil impium fecerim, cũ ſit nemo qui de manu tua poſſit eruere.

Manus tuæ fecerunt me, & plaſmauerunt me totum in circuitu: & ſic repẽte præcipitas me?

Memento quæſo quòd ſicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me.

Nõnne ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeũ me coagulaſti?

Pelle & carnib⁹ veſtiſti me, oſſibus & neruis compegiſti me,

Vitam & miſericordiam tribuiſti mihi, & viſitatio tua cuſtodiuit ſpiritum meũ.

C Licet hæc celes in corde tuo, tamen ſcio quia vniuerſorum memineris.

Si peccaui, & ad horam pepercisti mihi: cur ab iniquitate mea mundum me eſſe non pateris?

24 Atqui terræ gubernatio impio permittitur, qui faciem iudicum eius obuelat: ſi hæc Deus non agit, cedo vbi alius ſit qui agat?

Cæterum dies mei velocius q̃ curſor elapſi ſunt, fugerũtq; vt nihil læti viderint.

Præteruolarunt æquantes celoces celeritate, vtque inuolat aquila in eſcam.

Siquando apud me dixi, Obliuiſcar meditationis meæ, & deponam vultus[tri ſtes,] mẽque continebo:

Timui omnes labores meos, ſciẽs q me [ſpeccantem] non dimitteres impunitum.

Impius igitur eſſem? quorſum iſtos labores fruſtra exantlaui?

Si enim aquis niualib⁹ me lauero, & puritate manus meas emundauero:

Si me foueæ immerſeris, mea veſtimenta fœdabunt me.

Non enim vir eſt vt ego, cui reſpondere audeam, vtque ſimul in ius ambulemus.

Non enim eſſet inter nos arbiter, qui cõtrouerſiam noſtram dirimeret.

Auferat [autem] virgam ſuam à me, neque terrore ſuo me exagitet:

Tum loquar, neque verebor quòd cauſa mea infirma ſit. CAP. X.

A Ctum eſt de vita mea, quare dum viuo, mihi permittam muſſitationẽ, & loquar in ægritudine mea.

[Tũc] dicã Deo, ne dãnes me [impietatis:] doceto me [potius] de qua re mecũ litiges.

Conducẽtne tibi, ſi opprimas violenter, ſi opus tuarum manuum aſperneris, & impiorum conſilium illuſtres?

Habẽſne oculos carneos? inſpicisne res humano more? ſũtne dies tui, vt dies hominis? num anni tui vt dies viri?

Vt inueſtigare velis meam iniquitatem, & inquirere peccatum meum?

Te aduoco teſtem, è cui⁹ manu nemo poteſt eripere, quòd non ſim impius.

Tuæ manus elaborauerunt me, ac me fecerunt qualitus quantus ſum: & tamen deuoraſti me.

Cogita quæſo q me velut argillam finxeris, mẽque redacturus ſis in puluerem.

An non veluti lac fudiſti me, & velut caſeum me coagulaſti?

Cute & carne veſtiuiſti me, oſſibus etiã & neruis me contexiſti.

10 Vita & beneficentia me proſecutus es, tuáque prouidentia ſeruauit meum ſpiritum.

Atque hæc in tuo corde repoſuiſti, nec me fallit quòd hæc tuo nutu gerantur.

Siquid peccaui, annotauiſti mihi, neque ſiuiſti meam iniquitatem abire impune.

¶24 Heb. Terra data eſt in manum impij. ¶25 ſub. terræ. i. qui omnia impune facit cõniuentibus iudicibus: efficit vt iudices diſſimulent ſe videre ipſi⁹ flagitia. ¶26 Heb. ſin minus, vbinã eſt, & quis eſt? i. q ſi quis eſt qui dicat rẽ aliter ſe habere, vbinã eſt ille qui hoc dicat: & quis eſt, quũ quod dixi, omniũ calculo cõprobatũ ſit? ¶27 Heb. præterierunt cũ nauibus voluntatis. i. voluntarijs. hoc eſt tã cito prætereũt, q velociſſimæ naues quæ pro voluntate noſtra quàm celerrime currunt p mare. ¶28 querelæ. querimoniæ ¶29 vl, irã meã, & recreabor. aut confirmabo. ſub. cor meũ. ¶30 mũdares me. i. non eſſes me abſoluturus. ¶31 [Si] ego, impius ſim, quare in vanum laborabo? Dixerat Baldad, Si eſſem impius vt tu, deprecater Deũ. cui nũc reſpõdet Iob Si impius ſum vt vis: fruſtra Deũ deprecabor, quũ impios non exaudiat. Verba ſunt hominis à Deo derelicti. credentes Deus exaudit, etiã ſi peccatores. ¶32. i. ſi nemo affligitur niſi ob ſcelus ſuũ, actum eſt de ſanctis. nã integerrim⁹ homo intricatus miſeriæ, ſtatim exit impius. ¶33 re puriſſima ¶34 Tunc in foueã immerges me, & abominabũtur me veſtes meæ. i. ſi id facias, interficies me. cũ vita mea ſit breuiſſima: & veſtimenta mea abhorrebunt à me tãquã à mortuo: nã mortuum non decent veſtimenta. ¶35 Hebr. [nec eſſet] qui poneret manũ ſuã ſuper nos ambos. ¶36 quia non ſic ego apud me. i. non ſũ talis qualẽ me eſſe putatis.

X.

¶1 Heb. Exciſa eſt anima mea in vita mea: relinquã ſup me querimoniã meã, & loquar in amaritudine animæ meæ. Reddit rationem tantæ querimoniæ. Cohæret autem ſentẽtia huius verſus cum præcedẽtibus, Plenus (inquit) virib⁹, morior, propterea non coercebo os meũ. i. laxis habenis conquerar, ob tam grauẽ cruciatũ: vrgeor amaritudine animæ loqui. ¶2 contendas. i. quare ſic me affligas. Secundum rationem carnis loquitur, nõ ſpiritus. ¶3 Heb. An bonum tibi [ſerit] quòd opprimas me? i. Nũquid proderit tibi, iuuaberis, vtilitatẽ capies, &c. ¶4. i. ſi conſilio impiorũ faueris. q.d. ſi res ita haberet vt dixerũt ſocij mei, tu videreris fauere conſilio illorum qui male de me loquuntur. Hic videtur argumentari contra Baldad. ¶5. i. nunquid paruo tempore perduras? ¶6 Heb. Secundum ſcire tuum: nam impius non ſum: [& tamen] non eſt qui de manu tua eripiet me. Priorem verſus partem iungunt Hebræi fini præcedentis verſus, ſic, & inquirere peccatum meum iuxta opinionẽ tuam? i. iuxta animi tui ſententiã, & nõ pro veritate, vt homines corrupti iudicij faciunt? q.d. nequaquam. Quamuis non ſim impius, tamẽ ita me affligis, vt nemo me poſſit eripere de manu tua. ¶7 pariter per circuitum, & perdes me? i. fecerunt me omnino. q.d. mirum eſt q ita me affligas, quũ ſim opus tuum. ¶8 & in puluerem reduces me? Interrogatiue legendum. ¶9 liquefeciſti me. i. velut è liquido lacte feciſti me. nã ſemẽ genitale eſt candidũ & liquidum. Generationẽ hominis deſcribit. ¶10 Vitã & miſericordiã feciſti mecum. i. mẽbris formatis infudit Deus animam. & quia mirũ eſt fœtũ viuere in aluo matris, adiecit miſericordiam. nã miſericordia Dei fit vt fœtus viuat in aluo. ¶11 Heb. viſitatio tua. i. cõſtitutio tua. ¶12 Heb. quòd iſtud eſt apud te. ¶13 in carcerem coniicies me, & ab iniquitate mea non emũdabis me? Quàm ita ſit pugna carnis cum ſpiritu, docet hic Iob. Sunt hic verba carnis non ſatis patienter ferentis afflictiones. Eſto peccauerim, an par ſit propterea me perpetuo affligi, nec condonari mihi iniquitatem meam? vel pœnas iniquitati meæ debitas? ita Hebræi.

Digitized by Google

Siquid impie geſſi, [14] væ mihi: [15] ſin colui
iuſtitiā, nō tamen audeo caput attollere,
ſatis ac ſuper contumelijs affectus, quare
meam deiectionem reſpicias.'
16 Quæ vtinam inualeſ.at, vt me ceu leopar-
dus veneris, iterúmque portentoſa cala-
mitate conficias me.'
17 P.oducas cõtra me nouos teſtes tuos, tuę-
que indignationis gladius in me [ſtrin-
gatur,] & malorum inuicem ſuccedentiū
agmen inuadat me.
Cur autem eduxiſti me ex vtero? vtinā [18] ex
piraſſem, 'vt me nullus oculus aſpiciat.
Vtinā, vt aliquando fui, [19] nullus fuiſſem: vtinā
à ventre ad ſepulchrum elatus eſſem.
20 An nō dierū meorū portio modica deſi-
net? ſaltē abſiſtat à me, vt paululū reſpirē:
Priuſquā in regionem tenebris & denſiſſi-
ma vmbra obſitam abeo non rediturus:
Ad regionē obſcurā, qualis eſt caligo & vm
bra denſiſſima, [21] quæ nō habet ordines:
[22] quúmq; illuxit, perinde eſt atque ſi ca-
ligo eam obtineat.' CAP. XI.

Cui reſpondens Zophar Naamathita, in-
quit, Non reſpondendum eſſet ad mul
titudinē verborum? 'aut homo loculeius
cauſam euicit?
3 Videlicet tibi ſoli hoīes tacebūt, vt te ſan-
nionē agentem nemo ſuffundat pudore.
4 Dixiſti autē, [4] Diſciplina mea ſyncera eſt,
& ego purus ſum tuo iudicio.
Sed vtinā Deus loquatur, & [5] aduerſum te
aperiat ſua labia:
Reſerétq; tibi arcana ſapientiæ: ſunt enim
Deo iudiciorū [6] duo genera: ad hęc ſcito q
Deus pœnā iniquitati tuæ debitā diſtulit.
Túne perueſtigando inuenires Deum? tú-
ne inuenires [7] Dei optimi maximi perfe-
ctionem conſummatam?
8 Quę quū altitudines cęlorū ęquet, 'qd effi-
cies? quū profundior ſit inferis, q̄d itelliges?
Cuius quantitas longior eſt terra, & lati-
tudo eius maior quàm mare.
Quis autē remorabitur eum, [*] variè res ver
ſantem, vt alias recludat, alias in publicā
notitiam edat?
9 Quúmq; nouerit homines nihili, cernát-
que vanitatem, 'non conſyderaret?
Attamen vir [10] inanis deſipit, homóque na
ſcitur [vt] pullus onagri.'
Quòd ſi tuum cor rectè compones, & ad i-
pſum [Deum] manus tuas expandes:
11 Siqua vanitas eſt in manu tua,' procul eā
abijcito, & non concedito iniquitati do-
micilium in tuis tabernaculis.
Tūc enim faciē tuā attolles [12] citra vitiū, e-
risq; vallo munit', nec timebis quēquā.
Obliuiſceris enim moleſtię, vt non magis
recorderis quàm prӕterlabentis aquæ.
Totúmq; tempus [vitæ] perſtabit ſerenius q̄
meridies: [13] aut ſi obſcuritas incidet tibi,
rurſum clarum mane illuceſcet.'
14 In ſpem ſummam adduceris, [15] & iacebis ſecurus velut foſſa circundatus.'

Et ſi impius fuero, væ mihi eſt: & ſi iuſtus,
non leuabo caput, ſaturatus afflictione
& miſeria.
Et propter ſuperbiam quaſi leænā capies
me, reuerſúſque mirabiliter me crucias.
Inſtauras teſtes tuos contra me, & multi-
plicas iram tuam aduerſum me, & pœnæ
militant in me.
Quare de vulua eduxiſti me? qui vtinam cō-
ſumptus eſſem, ne oculus me videret.
Fuiſſem quaſi non eſſem, de vtero tranſla-
tus ad tumulum.
Nunquid nō paucitas dierum meorum fi-
nietur breui? dimitte ergo me, vt plangā
paululum dolorem meum.
Antequam vadam, & non reuertar, ad ter-
ram tenebroſam, & opertam mortis ca-
ligine,
Terram miſeriæ & tenebrarum, vbi vmbra
mortis, & nullus ordo, ſed ſempiternus
horror inhabitans.' CAP. XI.

Reſpondens autem Sophar Naamathi-
tes, dixit,
Nunquid qui multa loquitur, non & audiet?
aut vir verboſus iuſtificabitur?
Tibi ſoli tacebunt homines? & cum cæteros
irriſeris, à nullo confutaberis?
Dixiſti enim, Purus eſt ſermo meus, & mū-
dus ſum in conſpectu tuo.
Atque vtinā Deus loqueretur tecum, & a-
periret labia ſua tibi:
Vt oſtenderet tibi ſecreta ſapientiæ, & quòd
multiplex eſſet lex eius: & intelligeres
quòd multò minora exigaris ab eo, quā
meretur iniquitas tua.
Forſitan veſtigia Dei comprehendes, & vſ-
que ad perfectū, Omnipotentem reperies?
Excelſior cælo eſt, & quid facies? profundior
inferno, & vnde cognoſces?
Longior terra menſura eius, & latior mari.
Si ſubuerterit omnia, vel in vnum coar-
ctauerit, quis contradicet ei? vel quis di-
cere ei poteſt, Cur ita facis?
Ipſe enim nouit hominum vanitatem, &
videns iniquitatem, nōnne conſyderat?
Vir vanus in ſuperbiam erigitur, & tanquā
pullum onagri ſe liberum natum putat.
Tu autem firmaſti cor tuum, & expandiſti
ad eum manus tuas.
Si iniquitatem quæ eſt in manu tua abſtu-
leris à te, & non manſerit in tabernacu-
lo tuo iniuſtitia,
Tunc leuare poteris faciem tuā abſque ma-
cula, & eris ſtabilis, & non timebis.
Miſerię quoque obliuiſceris, & quaſi aqua-
rum quæ præterierunt recordaberis.
Et quaſi meridianus fulgor conſurget ti-
bi ad veſperam: & cum te conſumptum
putaueris, orieris vt lucifer.
Et habebis fiduciam propoſita tibi ſpe, &
defoſſus ſecurus dormies.

¶14 .i. maledictus ſum: ¶15
Heb. ſi vero iuſtus ſum, nō at-
tolli (vl, non tamen auſim at-
tollere) caput meū exaturatus
ignominia, & videns afflictio
nem mei. ¶16 [vtinā] auge-
ſcat [dolor meus] & vt leo ra-
pias me: at reuerteris, & mirè
apparebis in me. q.d. Optarim
vt tu De' me ſubito perderes,
ita fœliciſſimus mihi viderer,
at nō ita facturus es, ſed mul
tis afflictionibus me afficies.
¶17 Innouabis plagas tuas cō
tra me, & multiplicabis iram
tuā mecū, mutationes & exer-
citus mecū. i. tu nouis plagis
cruciabis me vt me perdas, &
multiplicabis irā tuā quā cō-
cepiſti aduerſum me: variæ &
multę afflictiones me exagi-
tant. Sunt qui legant, Inno-
uabis teſtes tuos: quòd di-
ctio Hebræa vtrunque ſignifi-
cet. Dicūtur autē plagæ teſtes
Dei, q iram ipſius teſtentur.
¶18 interijſſem, ¶19 fuiſſem
tanquā nō fuiſſem. i. vtinā ab
vtero perijſſem. hi videtur nō
fuiſſe, qui ꝓrimus vita priuan
tur. ¶20 Certe paucitas quid
ſunt dies mei: deſine & dimit
te me, & confortabo paululū.
ſub. cor meū. vl, cōfortabor.
¶21 .i. in qua nullus ordo, ſed
omnimoda cōfuſio. ¶22 lu-
cet ſicut caligo. i. lumē habet
ſimile caligini. Alij legūt, &
obſcurata eſt ſicut caligo.

XI.

¶1 Heb. & an vir labiorū iuſti
ficabitur? i. an garrulitate & lo
quacitate tua ꝑſuadebis te iu
ſtum eſſe? ¶2 Heb. Nugæ tuę
hoīes tacere faciunt: & quum
ſubſannes alios, nemo eſt qui
te cōfundat. i. vincat. ¶3 ſub.
Deo. ¶4 Puri ſunt mores
mei, & purus ſum in oculis
tuis. q.d. multis verbis cona-
ris oſtendere mores tuos eſſe
puros, etiā Deo iudice. ¶5 .i.
aperto ore loquatur tecū. ¶6
ſæpe iudicia aperta & occul-
ta. Alij legūt, quia duplo ma
iora ſecūdum legem [ſub. pa-
ri deberes] ꝓinde ſcito quòd
De' latere facit te [aliquid] de
iniquitate tua. i. Deus ꝑmittit
vt aliquid iniquitatū tuarū
te lateat. vel, Scito q Deus re-
miſit tibi partē iniquitatum
tuarū, ſiue pœnarum peccatis
tuis debitarū. ¶7 Omnipotētis ¶8 Alij legūt, Altitudinib' cæli quid facies? itē ꝓfundiorē iferno quō deprehēdes? i.
qua ratione putas te poſſe deprehēdere altitudinē cæli? q.d. ſi humana aſſequi nō potes, diuina quomodo aſſequeris?
¶* ſi exterminare velit, & detrudat in carcerē, aut congreget. ſub. in vnum locū. ¶9 Quia nouit homines vanita-
tis. & contemplatur vanitatem, & [eum qui] non intelligit. i. Nouit quàm vani & nequam ſint homines, & quàm non
curent intelligere quæ Dei ſunt. ¶10 vanus reddetur cordatus, quāuis naſcatur, &c. i. quamuis homo naſcatur cæ-
cus & expers omnium ſcientiarum & omnis cognitionis, vt pullus onagri, tamen per Dei gratiam redditur intelli-
gens. ¶11 .i. ſi opera tua ſunt iniqua. ¶12 vl. è macula, eriſque fixus, nec timebis. i. Tunc efficieris immaculatus &
mundus coram Deo. ¶13 vl, ſplendeſces, & ſicut mane ipſum eris. Deſcribit fœlicitatem hominis reſipiſcentis. Tem-
pus matutinū ſubinde redditur illuſtrius vſq; ad meridiē: ita fœlicior reddetur reſipiſcens. ¶14 vl, Et confides, quòd
ſuperſit ſpes: q ſi fodias, confidenter dormies. Id eſt, Confides ſpem magnā reliquam eſſe tibi: in ſumma ſpe oīs boni
viues. q ſi fodiendo remaneas in agro, procul à tentorijs tuis, tamen illic in ſumma fiducia dormies. ¶15 q. d. tan-
tum abeſt vt aliquid timere debeas.

Digitized by Google

Requieſces, & non erit qui te exterreat: & deprecabuntur faciem tuam plurimi.
Oculi autem impiorum deficient, & effugiũ peribit ab eis, & ſpes illorum abominatio animæ.

CAP. XII.

Reſpondens autem Iob, dixit,
Ergo vos eſtis ſoli homines, & vobiſcũ morietur ſapientia?
Et mihi eſt cor ſicut & vobis, nec inferior veſtri ſum: quis enim hæc quæ noſtis ignorat?
Qui deridetur ab amico ſuo ſicut ego, inuocabit Deum, & exaudiet eum: deridetur enim iuſti ſimplicitas.
Lampas contempta apud cogitationes diuitum, parata ad tempus ſtatutum.
Abundant tabernacula prædonum, & audacter prouocant Deum, cum ipſe dederit omnia in manus eorum.
Nimirum interroga iumenta, & docebũt te: & volatilia cæli, & indicabunt tibi.
B Loquere terræ, & reſpondebit tibi, & narrabunt piſces maris.
Quis ignorat quòd omnia hæc manus Domini fecerit,
In cuius manu anima omnis viuentis, & ſpiritus vniuerſæ carnis hominis?
Nonne auris verba dijudicat, & fauces comedentis, ſaporem?
In antiquis eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia.
Apud ipſum eſt ſapiẽtia & fortitudo, ipſe habet conſilium & intelligentiam.
C Si deſtruxerit, nemo eſt qui ædificet: ſi incluſerit hominẽ, nullus eſt qui aperiat.
Si continuerit aquas, omnia ſiccabũtur: *ſi emiſerit eas, ſubuertent terram.
Apud ipſum eſt fortitudo & ſapientia: ipſe nouit & decipiẽtem, & eũ qui decipitur.
Adducit conſiliarios in ſtultum finem, & iudices in ſtuporem.
Baltheum regum diſſoluit, & præcingit fune renes eorum.
Ducit ſacerdotes inglorios, & optimates ſupplantat,
D Commutans labium veracium, & doctrinam ſenum auferens.
Effundit deſpectionem ſuper principes, & eos qui oppreſſi fuerant releuans.
Qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem vmbram mortis.
Qui multiplicat gentes & pdit eas, & ſubuerſas in integrum reſtituit.
Qui immutat cor principũ populi terræ, & decipit eos vt fruſtra incedãt p inuiũ,
Palpabunt quaſi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quaſi ebrios.

CAP. XIII.

Ecce omnia hęc vidit oculus me⁹, & audiuit auris mea, & intellexi ſingula.
Secundum ſcientiam veſtram & ego noui: nec inferior veſtri ſum.
Sed tamen ad Omnipotentẽ loquar, & diſ-

Cubabis denique, vt nemo exterreat, multique tibi ſupplices erunt.
Oculi autem impiorum [16]fruſtrabũtur, eiſque adimetur effugium, & ſpes illorũ erit [17]vaniſſima.

CAP. XII.

Ad hæc reſpondens Iob, dixit,
[1]Enimuero vos eſtis hominum vniuerſitas, & vobiſcum ſapientia morietur.
Eſt & mihi cor nõ minus quàm vobis, [2]neque cedo vobis vlla in re: quis autem nõ tenet quæ vos iactatis?
[3]Ridiculoſum amicis, verũ vltionẽ Dei poſcit, q & annuit, ridere iuſtũ & integrũ,
[4]Lucernam contemptã iudicio hois opulẽti, quæ idonea eſt greſſibus dirigendis.
[5]Fœlicia tabernacula prædones habẽt, & in magna ſecuritate agũt qui res Dei interturbant, quiq; Deum portant manu ſua.
Verũ iterroga quæſo pecudes, & vnaqueq; docebit te: & volucrẽ cæli q referet tibi:
Vel inſtitue colloquium cum terra, & docebit te, piſces etiam maris narrabũt tibi:
Quis ignorat [7]hæc omnia, quòd manus Domini condiderit iſta,
In cuius manu ſita eſt anima omniũ quæ vita prædita ſunt, & ſpirit⁹ vniuerſæ humanæ carnis?
An non auris probat ſermones, & [8]palatũ guſtat cibos?
Eſt in ſenibus ſapientia, [9]& longa ætas affert peritiam.
Cum ipſo [Deo] ſapientia eſt & fortitudo, ei conſilium eſt & peritia.
Ecce demolietur, quod non ædificabitur: cõcludet virum, & [10]non aperietur [ei.]
Ecce cohibebit aquas, & exareſcẽt: rurſumque illas demittet, ac terram euertent.
Cum ipſo robur eſt & [11]ſubſiſtẽtia, ei [ſubeſt] [12]errans & decipiens.
Qui [13]conſiliarios abducit vt prædam, & iudices vertit in amentiam.
Qui ſoluit [14]diſciplinam regum, & vinculo conſtringit lumbos eorum.
[15]Sacerdótes vt prædam abducit, & potentes ſubuertit.
[16]Fidis hominibus eripit eloquẽtiã, & iudicium aufert ſenibus.
Effundit contemptum in principes, & [17]zonam potentium laxat.
[18]Abſtruſa profert in apricũ è tenebris, & [19]denſiſſimam vmbram educit ad lucem.
Auget gentes, eáſque perdit: [20]extendit gẽtes, eaſque compeſcit.
Adimitque cor primatibus populi terræ, eóſq; facit errare [21]per ſolitudinẽ inuiã:
Vt palpent in tenebris, & luce careant, facitque errare illos tanquam ebrios.

CAP. XIII.

En omnia [hæc] vidit oculus me⁹, & auris mea audiuit, eáque [1]cõſyderauit.
[2]Nõ minorem habeo notitiam quàm vos, nec cedo vobis.
[3]Verum ad Deum locutus ſum, & cum Deo

¶16 deficient. ſub præ timore aut expectatione. ¶17 afflictio animæ.

XII.

¶1 Sane [putatis] quòd vos ſitis populus. i. ſpecimen totius orbis. ¶2 Heb. non cado ego à vobis: & cum quo nõ, ſicut iſta? i. quis talia dicere nõ poſſit qualia dicitis? ¶3 Heb. Sũ riſus amico eius qui inuocat Deũ, & reſpõdet illi: iuſtus pfect⁹ eſt deriſio. Derideor inquit ab amico hominis fœliciſſimi, cui Deus largit omnia p voto: q abſoluta iuſtitia eſt prædit⁹, derideri ſolet. ¶4 Lucernã cõtemptã cogitationib⁹ opulenti, paratã nutãtibus pede. Similitudo eſt quæ vnam cauſam oſtendit, ob quã Deus affligit integros hoies, vt alij diſcãt, ſi hoc fit in viridi, quid fiet in arido? Alij legunt, Qui parat⁹ eſt ad lapſus pedis, eſt velut torris [lignũ ardẽs] & cõtemptus apud cogitationẽ hominis parati. i. Qui mox caſurus eſt, cuiuſq; fortuna mutat, eſt velut lignũ ardẽs quod ſe abſumit, & alios pdit, & contẽptus iudicio hois fœlicis, & in ſumma tranquillitate viuẽtis. q. d. fugitur à fœlicioribus tãquã ignis. fœlices habẽt infœlices p re abiectiſſima: iuxta illud, Tẽpora ſi fuerit nubila, ſolus eris. ¶5 irritãt Deũ ii-que q accipiũt in manus ſuas Deũ. i. qui manu ſua tractant idolũ quod colũt. Alii legũt, q venire faciũt Deũ in manum ſuã. i. qui manib⁹ ſuis fingũt & formãt idola q̃ colũt. Idololatris oia pſpera. Argumentatẽ cõtra ea quæ dixerat Sophar in fine ſuperioris capitis. ¶6 ſub. ſapientiã diuinã. q. d. vis agnoſcere ſapientiã Dei? contemplare ipſas creaturas. ¶7 de omnibus his, ¶8. q. d. vt palatum cibũ diſcernere ſolet ita auris ſermonẽ. Oportet ſermonẽ probari ad regulã auris & ſpirit⁹. Taxat ſocios ſuos quaſi iuniores. ¶9 Repetitio. q. d. fateor quod ante dixiſti, ſeniũ authoritatem eſſe ſacroſanctã, modo cõſentiat cũ iudicio ſpirit⁹. Poteſt hic verſus ſequẽti cõiũgi, vt dicat, fateor in ſenibus eſſe ſapientiam, ſed tamen non eſt conferenda cũ ſapientia Dei. nam cũ ipſo, &c. ¶10 non ſoluetur. q. d. ſiquẽ deijciat in carcerem, nulla vi humana ex illo extrahi poterit. ¶11 æquitas. i. penes illum eſt robur quo æquiſſime vtitur. ¶12. q. d. iuſto iudicio permittit nos errare, & decipi per pſeudoprophetas. ¶13. i. priuat conſilio ſapientes. ¶14 Heb. vinculum. i. poteſtatem à tyrannis aufert, & nonnunquam populum à tyrannide liberat, cõiecto in vincula tyranno. ¶15 Heb. Ducit principes ſpoliatos. q. d. priuat & ſpoliat authoritate ſua eos qui antea valebant authoritate. ¶16 vſ. veracibus. i. reddere ſolet mutos etiam eloquentiſſimos. ¶17 cingulum [vel robur] fortium debilitat. ¶18 Heb. Reuelat profunda. i. reuelando educit è tenebris. abſtruſa edit in lucem. ¶19. i. rem latentiſſimam reddit conſpicuam. ¶20 vſ. dilatat gentes, & reducit eas. ſub in locum ſuum. ¶21 Hebr. in vano. & non in via. i. per locum vbi non eſt iter, & non per viam. XIII. ¶1 intellexit. ¶2 Hebr. Secundum ſcire veſtrum ſciui etiam ego. ¶3 Certe ego loquar cum Omnipotente, & opto diſputare cum Deo. q. d. ſcio cauſam meam iuſtam, propterea optarim cum verace, non cum mendace diſceptare.

Digitized by Google

¶4 cōſolatores intelligit.q.d.ex veris falſum cōcludictis, & vanā conſolationē affertis. ¶5 Heb.& erit vobis ad ſapiētiam. ¶6 Heb. lites labiorū meorū.i.diſceptationē meā. ¶7.i.vt defēdatis Deū me affligentem citra iniquitatē? ¶8 Heb.An faciem eius accipietiſ?i.an debetis habere reſpectū perſonæ quū de Deo agitur? ¶9 An bonum fuerit vt pbet vos: & an ſicut mentitur[quis]de homine, mētiemini de eo?q.d.aliud dicitis, aliud cogitatis: nūquid vtile vobis fuerit vt ſcrutet̄ vos & probet?an debetis tueri mendacijs iuſtitiā Dei, vt ſolemus aliquando iuſtitiā amici noſtri tueri mēdacijs? ¶10 Heb. Corripiendo corripiet vos ſi accipiatis faciem in occulto.i.in cogitatione veſtra. ¶11 Heb. Memoriæ veſtræ ſūt ſermones cineris.i. reſponſiones veſtræ pereunt & collabuntur. Quidam per memoriā, famā & nomē intelligūt: alij imagines. Alij vertunt, Memoriæ veſtræ ſunt ſimiles cineri.i.memoria veſtra tā cito perit quàm cinis. ¶12 Hebr. Tacete à me,& ego loquar,& tranſeat ſuper me qduis.q.d.Ne curetis qd mihi eueniat,tātummodo ſinite me loqui. ¶13.i.nō ſum ita crudelis vt totus perdi velim.Hebraice legit̄, Cur aufero carnem meam dentibus meis, & pono animam meā in manibus meis?Conqueritur de ſua afflictiōe. ſunt autem verba doloris.ac ſi dicat, Cur cogor pre nimio dolore lacerare carnē meam,variáq; picula ſubire? ¶14 Si[De⁹] interficiat me,non expectabo.ſub.poſthac vllum bonū. Legitur,Etiā ſperabo in eū. ¶15 verūtamē caſtigabo vias meas ad faciem eius.i. dabo operam vt innocēter viuam coram eo. ¶16 Hebr. Etiam ipſe erit mihi in ſalutem:nō enim in cōſpectum eius flagitioſus eſt venturus. Rationē præcedentis reddit, Spero enim fore mihi auxiliatorem.

diſceptare volui.
Atqui vos eſtis mendacij concinnatores, & vniuerſi vos inepti [4]medici.'
Vtinam prorſus taceretis, [5]quod ſapientiæ veſtræ poſſet attribui.'
Audite quæſo argumentationem meam, & [6]contentionem meam' auſcultate.
An oportet iniquitatē vos loqui [7]ob Deū?
& eius gratia dolum loqui conuenit?
8 An illi gratificari vultis,' & pro ipſo litigabitis?
9 An iuuabit, ſi vos ſcrutetur? num illudetis ei, vt illuditur homini?'
10 Qui certiſſime vos arguet, ſi occulte in gratiam cuiuſquam diſcedetis à recto.
An nō excellētia ipſius terret vos, & illius formido vos inuadit?
11 Meminiſſe oportebat vos ſimiles eſſe cineri,& corpora veſtra,corporib⁹ argillaceis.
12 Silete mihi, & ego loquar meo periculo, quicquid tandem ſit mihi euenturum.'
13 Cur ferrē carnem meā in meis dentib⁹, & animā meā ponerem in palma mea?
14 Si me occiſurus eſſet, nō expectarē: [15]tamē apud eum diſputo de vitæ meæ ratione.'
16 Ipſe enim & mihi ſaluti eſt, quum in eius conſpectum nullus hypocrita veniat.'
Attente audiatis meum ſermonem, & meā [17]expoſitionem'[capite]auribus veſtris.
18 Quum enim cauſam meā informauero, ſcio quòd abſoluar.
19 Quiſquis igitur mecum litigaturus eſt, [id faciat:]quandoquidem iam tacebo,& expirabo.
Tantum [20]duo'non mecum agas, túncque à facie tua non abſcondar:
Manum tuam remoue procul à me, & formidine tua ne terrefacito me.
21 Et te accuſante ego defēſoris partes agā:' vel ego loquar,& tu mihi reſpondeto.
22 Quantū mihi eſt iniquitatū & peccatorū? ſcelus meū & peccatū meū indica mihi.
Quare abſcondis faciem tuam, & me inimicum tuum exiſtimas?
An folium impulſum [23]concuties,& ſtipulā aridam perſequeris?
24 Si aduerſū me ſcripſiſti offenſas,'& iniquitates adoleſcētiæ meæ [25]impingis mihi:'
26 Et poſitis meis pedibus in cippo prohibes ne quò effugiam, qui radicibus pedum meorum veſtigia imprimit:'
27 Quum ipſe velut putrida res vetuſtate cōficiendus ſim,'& ſicut veſtis quæ comeditur à tinea.

CAP. XIIII.

HOmo natus mulieris,'viuens breuiori tempore, in omnibus ſuis diebus affatim habens turbarum,'
Vt floſculus oritur & ſuccíditur, fugitque velut vmbra, neque perſiſtit.

putare cum Deo cupio:
Prius vos oſtendens fabricatores mēdacij, & cultores peruerſorum dogmatum.
Atque vtinam taceretis, vt putaremini eſſe ſapientes.
Audite ergo correptiones meas, & iudiciū labiorum meorum attendite. B
Nunquid Deus indiget veſtro mēdacio, vt pro illo loquamini dolos?
Nunquid faciem eius accipitis, & pro Deo iudicare nitimini?
Aut placebit ei quem celare nihil poteſt? aut decipietur, vt homo, veſtris fraudulentijs?
Ipſe vos arguet, quoniam in abſcondito faciem eius accipitis.
Statim vt ſe commouerit, turbabit vos, & terror eius irruet ſuper vos.
Memoria veſtra comparabitur cineri,& redigentur in lutum ceruices veſtræ.
Tacete pauliſper, vt loquar quodcūque mihi mens ſuggeſſerit.
Quare lacero carnes meas dentibus meis, & animā meam porto in manibus meis? C
Etiam ſi occiderit me, in ipſo ſperabo: verū tamen vias meas in cōſpectu eius arguā.
Et ipſe erit ſaluator meus: non enim veniet in conſpectu eius omnis hypocrita.
Audite ſermonē meum, & ænigmata percipite auribus veſtris.
Si fuero iudicatus, ſcio q iuſtus inueniar.
Quis eſt qui iudicetur mecum? veniat: quare tacens conſumor?
Duo tantum ne facias mihi,& tunc à facie tua non abſcondar.
Manū tuam lōge fac à me, & formido tua non me terreat.
Voca me,& ego reſpondebo tibi: aut certe loquar, & tu reſponde mihi.
Quātas habeo iniquitates & peccata, ſcelera mea & delicta ostende mihi. D
Cur faciem tuam abſcondis, & arbitraris me inimicum tuum?
Contra folium quod vento rapitur, oſtendis potentiam tuam, & ſtipulam ſiccam perſequeris.
Scribis enim contra me amaritudines, & conſumere me vis peccatis adoleſcentiæ meæ.
Poſuiſti in neruo pedē meum, & obſeruaſti omnes ſemitas meas, & veſtigia pedū meorum conſyderaſti:
Qui quaſi putredo cōſumēdus ſum, & quaſi veſtimētum quod comeditur à tinea.

CAP. XIIII.

HOmo nat⁹ de muliere, breui viuens tēpore, repletur multis miſerijs.
Qui quaſi flos egreditur & cōteritur, & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu permanet.

¶17 Heb. annunciationē meam.i.quod dicturus ſum vobis. ¶18 Heb. Ecce nunc ſi ordinauero iudicium, ſcio quòd ego iuſtificabor.i.Si cauſam meam ex ordine dixero, certo ſcio quòd iuſtus reperiar. ¶19 Heb. Quis eſt qui contendat mecum?nunc enim tacebo,& expirabo.i. Vtinam eſſet aliquis qui vellet mecum contendere.nam vos me indicta cauſa dānaſtis.nunc enim ſi tacuero, efflabo animam. ¶20 ſub.quæ ſequūtur. ¶21 Hebr. Et voca,& ego reſpondebo. Optionem dat Deo vt ipſi vel actoris vel rei partes concedat. ¶22 Quot mihi ſunt iniquitates & peccata?q.d.recenſe numerum peccatorum meorum. ¶23 conteris?vt̄,conterere ſiue confringere ſtudes? aut confringendum ducis? ¶24 Nam ſcribis aduerſum me amaritudines.ſ.imputas mihi flagitia quæ dolorem animi mihi pariunt. ¶25 Hebr. poſſidere me facis.i.aſcribis mihi: quarum tamen non recordor amplius. ¶26 Heb. Et ponis in compede pedes meos, & cuſtodis omnes ſemitas meas, ſuper radices pedum meorum excauatus eſt. Radicem pedum intelligit craſſitiem crurum infimorum. Legi etiam poteſt, cuſtodit, ſiue cohibet, ſub.compes, omnes ſe.meas. ¶27 Quum ipſum[ſub.folium] ſit ſicut putredo, quæ vetuſtate conſumitur. Hic verſus refertur ad illud, An folium impulſum.q.d. Mirum eſt quòd totus ſis in conterendo homine qui ſimilis eſt folio quod vento rapitur, & eſt ſicut putredo,&c. XIIII. ¶1 Heb. breuibus diebus, & ſatur ira. vl,timore, ſiue perturbatione.i.breui tempore viuit, pleníſque eſt perturbationibus.

Digitized by Google

Et dignum ducis ſuper huiuſcemodi aperire oculos tuos, & adducere eũ tecum in iudicium?
Quis poteſt facere mundum de immundo conceptum ſemine? nõne tu qui ſolus es?
Breues dies hominis ſunt, numerus menſium eius apud te eſt: cõſtituiſti terminos eius qui præteriri non poterunt.
Recede paululum ab eo vt quieſcat, donec optata veniat, ſicut mercenarij, dies ei⁹.
Lignum habet ſpẽ: ſi præciſum fuerit, rurſum vireſcit, & rami eius pullulant.
Si ſenuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius,
Ad odorem aquæ germinabit, & faciet comã quaſi cum primũ plantatum eſt:
Homo verò cum mortuus fuerit, & nudatus atque conſumptus, vbi quæſo eſt?
Quomodo ſi recedãt aquæ de mari, & fluuius vacuefactus areſcat:
Sic homo cum dormierit nõ reſurget: donec atteratur cælum nõ euigilabit, nec conſurget de ſomno ſuo.
Quis mihi hoc tribuat, vt in inferno protegas me, & abſcõdas me, donec pertrãſeat furor tuus, & conſtituas mihi tempus in quo recorderis mei?
Putáſne mortu⁹ homo rurſum viuet? cunctis diebus, quibus nũc militto, expecto donec veniat immutatio mea.
Vocabis me, & ego reſpondebo tibi: operi manuum tuarum porriges dexteram.
Tu quidẽ greſſus meos dinumeraſti, ſed parce peccatis meis.
Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea, ſed curaſti iniquitatem meam.
Mons cadens defluit, & ſaxum transfertur de loco ſuo,
Lapides excauant aquæ, & alluuione paulatim terra cõſumitur: & homines ergo ſimiliter perdes.
Roboraſti eum paululũ, vt in perpetuum tranſiret: immutabis faciem eius, & emittes eum.
Siue nobiles fuerint filij eius, ſiue ignobiles, non intelliget.
Attamen caro eius dum viuet, dolebit, & anima illius ſuper ſemetipſo lugebit.

CAP. XV.

Respondens autem Eliphaz Themanites, dixit,
Nunquid ſapiens reſpondit quaſi in ventum loquens, & implebit ardore ſtomachum ſuum?
Arguis verbis eum qui non eſt æqualis tibi, & loqueris quod tibi non expedit.
Quãtum in te eſt, euacuaſti timorẽ, & tuliſti preces coram Deo.

Aperis etiã oculos tuos ſuper [2]tali, [3]vt me in ius voces?'
Quis [4]proferet' purum ex immunda [maſſa] ne vnus quidem [proferri poterit.]
Si dies eius exacte pfiniti ſunt, & numer⁹ menſiũ ipſius penes te eſt, eique terminos præfixiſti, quos prẽterire nõ poteſt:
Abſiſte ab illo, [5]vt deſinat quum iam grato animo excipiet diẽ fatalem tanquam mercenarius.'
[6]Ligno enim ſpes reliqua eſt' quòd repullulet quũ exciſum fuerit, teneráq; propago eius non deficiat:
Quum radix eius conſenuerit in terra, & ſtirps eius in humo emortuus fuerit,
[7]Attracto humore aqueo iterũ germinat, exhibétque fructus decerpẽdos, vt plantæ ſolent:'
Et vir languore cõfectus morietur, [8]& homo expirabit, vt nuſpiam ſuperſtes ſit?
[9]Cum recedentibus aquis Oceani flumina ſiccabũtur & areſcent: homines poſt obitum nõ reſurgent, quoad cælum non ſit, neq; expergiſcentur & excitabuntur è ſomno ſuo.
Vtinam in ſepulchro me recondas & occultes, donec remittat ira tua, mihíque terminum præſcribas, ad quem recorderis mei.
Reuiuiſcẽtne homo, vbi mortuus fuerit? equidẽ omnib⁹ dieb⁹ [10]militiæ meæ præſtolabor, donec viciſſitudo mea veniat,'
[11]Quando vocanti tibi reſpondebo, túque opus manuum tuarum expetes.
Nunc enim greſſus meos [12] numeras,' [&] non [13]obſeruas' peccatum meum.
[14]Quum [enim] ſcelus meum conſignatum ſit, adſuẽſne aliquid iniquitati meæ?
[15]Porrò mons cadens marceſcit, & ſaxum de loco ſuo cedit:'
[16]Aquæ cauant lapides, túque ſummergis alluuionibus tellurem: & ſpem homini calamitoſo adimis.'
[17]Quin viribus veteris in eo ſuperando, vt migret mutãs faciẽ ſuã, & dimittas eũ,'
[18]Ignorẽtq; an filij ipſi⁹ in ampla fortuna ſint, & nõ curet eos quũ ãguſtia pmunt:
[19]Tantum dolebit dum carnem ſuam geſtat, animáq; ipſius mærebit dum in ipſo agit.'

CAP. XV.

Ad hæc [1]reſpondens' Eliphaz Themanites, inquit,
[2]Nũ vir ſapiens reſpondẽdo proferet ventoſam ſcientiã? & orientalis ventus implebit eius ventrem?
Afferétque argumẽta quæ nõ [3]congruũt,' & ſermones quibus [4]nihil efficit?
Præterea [5]ſoluis religionem, & preces ad deum prohibes.'

¶2 hunc ¶3 Heb. & me adduces in iudicium tecum? ¶4 Heb. dabit. i. quis edat operationẽ mũdã de corde impuro? ¶5 & degat [vitam] donec exoptet tanquã mercenarius diem ſuum. q.d. noli eum affligere, cũ vita humana ſit breuiſſima, donec perueniat ad ſenium quo tẽpore tẽdebit illũ viuere. ¶6 vl. De arbore enim eſt ſpes aliqua. ¶7 Heb. Ab odore aquarũ germinabit, & faciet meſſẽ ſicut planta. i. pducet multos ramos, ſicut nouellẽ plãtẽ ſolent. Quidam vertũt, ſicut ſurculus. ¶8 Heb. At homo morietur, & deficiet, & interibit homo, & vbinam erit? q.d. homo quantũuis robuſtus, ſi ſemel moriatur, non reuiueſcet, non poſtea reuertetur in vitã, ſine miraculo. ¶9 Heb. [vt] Receſſerunt aquæ à mari, & flumen ſiccatur & exareſcit: ſic homo obdormit, & non ſurget, donec nõ fuerint cæli, nõ expergiſcentur [homines] & nõ excitabũtur è ſomno ſuo. Hic vtitur alia ſimilitudine qua comparat infirmitatem humanam aquis decurrentib⁹ quẽ nunquam redeũt vnde diſceſſerunt. Vt aquæ relinquũt alueum arentem, nũquam reuerſuræ: ſic homo moritur, nec reſurget donec cælũ nõ fuerit. ¶10 vitæ meæ expectarẽ donec veniret immutatio mea. i. expectarẽ ſortem meam mutari in meliorem, ſi mortuus reuiuiſceret ante reſurrectionẽ. ¶11 Alij hũc verſũ à ſuperiori disiungũt, vertũntque, Vtinam clames, & ego reſpõdeam tibi: deſyderares [perdere] op⁹ manuũ tuarũ? i. Vtinam mihi liceret tecum verba vltro citróq; facere: dicerem tibi, deſyderare debeas perdere opus tuũ? ¶12. i. in numerato habes q̃ hactenus à me geſta ſunt: tãtum abeſt vt op⁹ tuũ diligas more opificũ ¶13 reſeruas [vl. in aliud tempus differs] pœnas peccatis meis debitas.

¶14 Obſignata eſt [velut] in faſciculo iniquitas mea, & aſſuis aliquid iniquitati meæ. Ac ſi dicat, Videris eſſe diligẽtiſſimus cuſtos iniquitatis meæ, imò eam reddere maiorẽ. ¶15 Hi duo verſus iungũtur, ſic, Et ſane [vt] mons cadẽs marceſcit, & [vt] rupes [quæ] transfertur è loco ſuo [marceſcit] ¶16 [Et vt] lapides cõminuuntur aqua, [vtque] impet⁹ aquarũ inundat quæ ſponte fundit puluis terræ: ſic ſpẽ hominis perdis. Cõparat afflictionẽ caſui montiũ, & inundationib⁹ aquarũ, Vt (inquit) mõs collapſus marceſcere ſolet, ſimiliter & rupes: vtq; gramina & herbæ q̃ ſpõte naſcũtur, pereunt alluuione: ſic pditurus es hoiem vt nullã de eo ſpẽ hoies ſint habituri. ¶17 Heb. Præualebis ei in æternũ, & abibit: mutabis faciẽ eius, & eijcies eũ à te. Homo, inquit, tibi nõ poteſt reſiſtere, abibit, ſiue morietur, & morte faciẽ eius mutabis, eijciẽſq; eũ à te per mortẽ. ¶18 Multiplicabũtur liberi eius, eo ignorãte: aut diminuẽtur, & nõ aduertet ad eos. Ac ſi dicat, Eo mortuo, ſi creuerint filij eius, ſi diminuti fuerint, id latebit eũ. Loquitur de carne mortua. ¶19 Hebr. verũ caro ei⁹ dũ ſuper eũ fuerit, dolores ſentiet: & aĩa eius in eo, lugebit. i. Quãdiu viuet, dolores ſentiet, & mœſtitia afficietur: poſt mortẽ nihil horũ ſentiet. His rationib⁹ vult oſtẽdere mortẽ optabiliorẽ eſſe afflictionibus. XV. ¶1 Reſpõdere p loqui more Hebraico, Tũc loqui cœpit Eliphaz dicẽs. ¶2 Heb. Nũquid ſapiẽs loquetur ſciẽtiã vẽti, & replebit vẽto Oriẽtali vẽtrẽ ſuũ? Aſſerit hic oĩa Iobi argumẽta vana eſſe. Debẽtne q vult haberi ſapiẽs, loqui verba vana, taléſq; de ſe opinionẽ vanã cõcipere? Per ventrẽ, mẽtẽ intellige: & per ventũ Orientalem, vanã opinionẽ. ¶3 proſunt. ¶4 nõ proficiet? ¶5 tollis timorẽ [Dei] & ſubtrahis preces coram Deo. Ac ſi dicat, Tu videris tollere Dei prouidentiam: qua ablata quis illum timebit, aut illum in afflictione deprecabitur?

Digitized by Google

Nam[f] iniquitas inſtruit os tuũ, & linguã
callidorum vſurpare tibi placet.
7 Arguat autẽ te[ſimpietatis]os tuũ, & non
ego: tuáq; labia[g] teſtimonium reddent
aduerſus te.
9 Omniúmne hominum tu primus natus
es, & formatus es ante colles?
Nũ auſcultator fuiſti diuinorũ arcanorũ,
10 & ſapiẽtia ſuos terminos vltra te non
porrigit?
Quid noſti quod nos ignoremus? aut qd
intelligis, cuius nos ſimus imperiti?
Eſt & inter nos canus & ſenex, etiã proue
ctioris ætatis quàm pater tuus.
11 Num dedignaris cõſolationes diuinas,
& res occulta tibi videtur?
12 Quantũ ſeduxit te cor tuum? & quiſtam
elationem animi ſignificant oculi tui,
13 Quia contra Deum erigit animũ tuum,
proterſque ſermones ex ore tuo?
14 Quid eſt homo, vt[à ſcelere]purus ſit, &
vt natus mulieris iuſtus ſit?
Ecce in ſanctis ſuis[angelis]15 firmũ opus
non produxit[Deus,] ac ne cœli quidẽ
ſunt in eius oculis ſine macula:
Quãto magis homo abominabilis &16 inu-
tilis, qui velut aquas ibibit iniquitatem?
Explicabo tibi, modo auſcultes mihi: &
17 quod perſpexi, tibi recenſebo,
Quod ſapiẽtes hoĩes retulerũt,18 & à maio
ribꝰ ſuis acceptũ bona fide tradiderũt.
Quibꝰ ſolis19 permiſſa fuit rerũ publicarũ
gubernatio, neq; infeſtauit eos hoſtis.
20 Impius omni tempore ſibi adſciſcit do
lores parturientis fœminæ, & numerus
annorum abſconditur tyranno.
Voces21 terrificæ[inſonant] auribus eiꝰ: &
quũ pax agitur, ei ſuperuenit vaſtator.
Nõ credit ſe iterum exiturum è tenebris,
22 & è ſpecula proſpectat gladium.
23 Satagit, vbiuis panẽ inueniat: ſcit[enim]q
ſuis factis piculoſa tẽpora accerſiuerit:
Eúmque terrent 24 anguſtia & circunuel-
latio, & eum circunſtant vt regem con
fertis globis præliaturum.
Nã aduerſus deũ intẽdit manũ ſuã, &25 vi
res promit aduerſus Optimũ maximũ.
26 Qui cũ eo concurrens collũ inuadit, ac
denſiſſimos clypeos conuellit.
27 Nam adeps illiꝰ obduxit faciem eius, &
obeſitatem contraxit circum ilia,
28 Quare habitat in vrbibus quæ deſtruũ-
tur, & domos ſuas non inhabitat, quæ in congeries lapidum vertendæ ſunt,
Non diteſcet, neque ſtabiles erunt illius opes,29 neque ad plenũ creſcet in terra.

Docuit enim iniquitas tua os tuum, & imi
taris linguam blaſphemantium.
Condemnabit te os tuum, & non ego: &
labia tua reſpondebunt tibi.
Nunquid primus homo tu natus es, & an
te omnes colles formatus?
Nunquid conſiliũ Dei audiſti, & inferior
te erit eius ſapientia?
Quid noſti quod ignoremus? quid intelli
gis quod neſciamus?
Et ſenes & antiqui ſunt in nobis multo
vetuſtiores, quàm patres tui. B
Nunquid grãde eſt vt conſoletur te Deꝰ?
ſed verba tua praua hoc prohibent.
Quid te eleuat cor tuum, & quaſi magna
cogitans, attonitos habes oculos?
Quid tumet contra Deũ ſpiritus tuus, vt
proferas de ore tuo huiuſcemodi ſermões?
Quid eſt homo, vt immaculatus ſit, & vt
iuſtus appareat natus de muliere?
Ecce inter ſanctos eius nemo immutabi
lis, & cœli nõ ſunt mũdi ĩ cõſpectu eiꝰ:
Quãto magis abominabilis & inutilis ho
mo, qui bibit quaſi aquã iniquitatem?
Oſtendam tibi, audi me: quod vidi narra-
bo tibi. C
Sapientes confitentur, & non abſcõdunt
patres ſuos,
Quibus ſolis data eſt terra, & non tranſ-
iuit alienus per eos.
Cunctis diebus ſuis impiꝰ ſuperbit, & nume
rus annorũ incertꝰ eſt tyrannidis eius.
Sonitꝰ terroris ſemper in auribꝰ illiꝰ: & cũ
pax ſit, ille ſemper inſidias ſuſpicatur.
Nõ credit q reuerti poſſit de tenebris ad
lucẽ, circunſpectans vndique gladium.
Cum ſe mouerit ad quærendum panem,
nouit quòd paratus ſit in manu eiꝰ te-
nebrarum dies.
Terrebit eũ tribulatio, & anguſtia valla-
bit eũ, ſicut regẽ q præparatur ad præliũ.
Tetẽdit enim aduerſus Deũ manũ ſuam,
& contra Omnipotentẽ roboratus eſt.
Cucurrit aduerſus eũ erecto collo, & pin-
gui ceruice armatus eſt.
Operuit faciem eius craſſitudo, & de late
ribus eius aruina dependet.
Habitauit in ciuitatibꝰ deſolatis, & in do
mibꝰ deſertis, q in tumulos ſũt redactę.
Non ditabitur, nec perſeuerabit ſubſtan-
tia eiꝰ, nec mittet in terra radicẽ ſuam.

¶6 .q.d. non eſt opus vt te doceam in quo pecces, ipſe ſermo tuus te docet iniquũ eſſe, cũ nõ ſine delectu vtaris ſermone aſtutorũ.i. ſermone & argumentatione fallaci. ¶7 Condemnabit ¶8 Heb. loquentur ¶9 vl, An prior Adamo &c. q ſcilicet toties exprobres meis iuuentutẽ? ¶10 Heb. & [an] cõtines[cohibes] apud te ſapientiã[omnẽ?] vl, & diminuetur intra te ſapientia? .i. an ſolꝰ ſapis, ita vt te pereunte, ſit ipſa ſapiẽtia peritura? ¶11 Heb. An parũ ſint tibi conſolationes iſtorũ, & an res ſecreta ſit apud te? Ac ſi dicat, An minores ſũt conſolationes iſtorũ quàm vt te conſolari poſſint? an eſt aliquid ſecreti quod illapſum ſit in animũ tuũ? ¶12 He. Cur cepit te cor tuũ & cur oculi tui annuunt, ¶13 Vt reſpondeas Deo ſpiritum tuũ, & proferas ex ore tuo verba? Duo iſti verſus cõiunguntur, Quæ, inquit, dementia cepit te, & quid oculi tui tibi annuunt.i. ſigno quodã approbare volunt tui innocentiã, q tam cõſtanter audeas pro voluntate tua, ſiue arbitrio tuo reſpondere Deo, & depromere verba ex ore tuo? ¶14 .q.d. Qui fieri poteſt vt coram Deo purus ſit homo? probat nullũ hominẽ eſſe purum. ¶15 non poſuit veritatẽ.i. perfectionem abſolutam. Adeo vt ſi cum Deo cõferantur ſint impij.

¶16 putidus. fœtidus ¶17.i. ex his quæ vidi vſu euenire in hoc mundo, probabo tibi Deum curã habere rerum mortalium. ¶18 Heb. neque celauerunt à patribus ſuis. ¶19 data erat terra, neque tranſiuit alienus per eos.i. quibus ſapientibus., vel quibus maioribus ſapientum data erat tota regio adminiſtranda, quam ita rexerunt, vt inuicti perſtiterint. ¶20 Hebr. Omnibus diebus improbus ipſe dolore cruciatur, & numero annorum qui abſconditi ſunt violento.i. & toto tempore vitæ tyranni. quamuis omnia fœliciter ſuccedere ei videantur. Anni dicuntur abſcõditi in mẽte Diuina, q ſolus Deus ſciat numerum annorum noſtrorum. ¶21 ſub. armorum. ¶22 Heb. & erit aſpectus gladio.i. videbitur à gladio. Hebraiſmus, pro, impendebit illi periculũ à gladio. ¶23 Heb. Vagabitur ad panem[quærẽdum] vbinam: & ſciet quòd paratus ſit in manu eius dies tenebrarum. Recidet, inquit, in ſummã paupertatem: ita vt cogatur mendicare, & quærere vbinam inuenire poſſit panem quo viuat. tunc certo ſciet tẽpus tenebrarũ.i. afflictionis ſibi impendere. res enim quæ in manu eſt, in propinquo eſt. ¶24 Tribulatio & anguſtia præualebit illi ſicut rex, futuro in globũ.i. homini redigendo in globũ vt demergatur. q.d. vt rex præualet illi cui vt demergatur, caput cum pedibus ligatur in formam ſphæræ: ita ab anguſtia vincetur, eritque intolerabilis. Legi etiam poteſt, circundabit eum inſtar regis præparati ad bellum quod dicitur Chidor. Quidam exiſtimant eſſe genus præludij quod nos Galli Tournay dicimus. ¶25 Heb. contra Omnipotentem fortificatus eſt.i. ſummo conatu Omnipotẽti reſiſtere voluit. ¶26 Heb. Curret ad eum in collum, in craſſitudinem corporum ſcutorum eius.i. in laminas quibus clypei conſtant. q.d. Inuolabit in collum eius, & incurret in denſiſſimas partes clypeorum eius. nullis armis poterit reſiſtere Deo. ¶27 Quia operuit faciem ſuam adipe ſuo, & contraxit rugas ſuper ilia. Præ pinguedine ſcilicet.i. quia dedit operam delicijs, bene curauit cutem ſuam in hoc mundo. ¶28 Et habitauit vrbes deletas, & domos vbi non habitabant[prius homines:] quæ &c. vertendæ erant.i. quia curauit inſtaurandas vrbes deletas, nominis gratia, curauitque inſtaurari domos quæ collapſuræ erãt. Duo præcedẽtes verſus iunguntur ſequenti, Quia operuit &c. Et habitauit &c. ideo nõ diteſcet &c. ¶29 Heb. neque tradet terræ conſummationẽ eorum. ſub. ædificiorum. vl, earũ, domorum.i. nõ abſoluet hoĩbꝰ regionis ædificia illa quæ cœperat inſtaurare.

Nõ recedet de tenebris: ramos eius areſaciet flãma, & auferetur ſpiritu oris ſui.
Non credet fruſtra errore deceptus, quòd aliquo pretio redimendus ſit.
Antequam dies eius impleantur, peribit: & manus eius[c] areſcent.
Lædetur quaſi vinea, in primo flore botrus eius, & quaſi oliua proijciens florem ſuum.
Congregatio enim hypocritæ ſterilis, & ignis deuorabit tabernacula eorũ qui munera libenter accipiunt.
Concepit dolorem & peperit iniquitatem, & vterus eius præparat dolos.

CAP. XVI.

Reſpondens autem Iob, dixit,
Audiui frequenter talia: cõſolatores oneroſi omnes vos eſtis.
Nunquid habebunt finem verba ventoſa? aut aliquid tibi moleſtũ eſt ſi loquaris?
Poteram & ego ſimilia veſtri loqui: atque vtinã eſſet anima veſtra pro anima mea,
Conſolarer & ego vos ſermonibus, & mouerem caput meum ſuper vos.
Roborarem vos ore meo: & mouerem labia mea, quaſi parcens vobis.
Sed quid agã? ſi locutus fuero, non[c] quieſcet dolor meus: & ſi tacuero, non recedet à me.
Nunc autem oppreſſit me dolor meus, & in nihilum redacti ſunt omnes artus mei.
Rugæ meæ teſtimonium dicunt cõtra me, & ſuſcitatur falſiloquus aduerſus faciẽ meam contradicens mihi.
Collegit furorem ſuum in me, & comminans mihi, infremuit contra me dentibus ſuis: hoſtis meus terribilibus oculis me intuitus eſt.
Aperuerunt ſuper me ora ſua, & exprobrantes percuſſerunt maxillam meam, ſatiati ſunt pœnis meis.
Concluſit me Deus apud iniquum, & manibus impiorum me tradidit.
Ego ille quondam opulentus repentè cõtritus ſum: tenuit ceruicem meam, confregit me, & poſuit me ſibi quaſi in ſignum.
Circũdedit me lanceis ſuis, conuulnerauit lũbos meos, & nõ pepercit, & effudit in terra viſcera mea.
Cõcidit me vulnere ſuper vulnus, irruit in me quaſi gigas.
Saccum conſui ſuper cutem meã, & operui cinere carnem meam.
Facies mea intumuit à fletu, & palpebræ meæ caligauerunt.
D Hæc paſſus ſum abſque iniquitate manus meæ, cũ haberẽ mundas ad Deũ preces.
Terra ne operias ſanguinem meum, ne-

Nũquam euadet[10] tenebras, [&][11] flãma tenerã ei[9] propaginẽ areſaciet: [12] abibit autẽ per indignationẽ quã ore ſuo efflat.
[13] Vanitate [autem] deceptus nõ fidet [Deo,] quũ felicitas eius in cõtrariũ mutatur.'
Abſumetur [14] ante fatale tẽpus,' & ramus eius non florebit.
Vt vitis, violẽter abijciet ſuos [15] botros immaturos, & vt oliua ſuũ florẽ abijciet.
Nam hypocritæ [16] congregatio erit ſolitaria,' & ignis deuorabit tabernacula [17] muneribus referta:'
[18] Concipiendo moleſtiam, & pariẽdo vanitatẽ, venter eius concinnabit dolum.'

CAP. XVI.

Ad quæ reſpondens Iob, dixit,
Sæpius audiui talia, vniuerſi eſtis conſolatores [1] moleſti.'
Quãdo tandẽ finis imponetur vẽtoſis verbis? [2] aut quid te iuuat, quũ [me] vexas?'
Poſſem & ego loqui more veſtro. [3] ô ſi vos eo loco eſſetis quo ego ſum: [4] vobis enim aptum ſermonem accõmodarem, & motu capitis teſtarer dolorem meum ex veſtra miſeria:'
Vóſque confirmarem ore meo, & conſolatio meorum labiorum dolores veſtros minueret.
Ego autem ſi loquar, dolor meus non minuitur: ſiue omitto [loqui,] & quid decedit mihi?
[5] Verum iampridem ærumnis onerauit me [Deus:] [6] & ſanè cunctas meas facultates ſtupefeciſti.'
[7] Rugis quoque arauiſti me, vt teſtimonij vim habeat, & amiſſa priſtina forma mihi diſſimilis ſũ, ita vt pali arguat me.
[8] Ira ſua lacerat, ac hoſtiliter mecum agit, frẽdit in me ſuis dẽtib[9], hoſtiſque meus oculis ſuis micat aduerſum me.'
Diſtendũt contra me os ſuũ, & contumelioſe [9] præcidunt' maxillã meam, [10] & in malis meis voluptatẽ ſuam expleuerũt.'
Conſtrictum me Deus [11] iniquo' tradidit, & [12] per impios proſtrauit me.
[13] Beatus fui, ſed difiecit me:' ac mea ceruice cõprehenſa minutatim cõfregit me: ſcopum denique me ſibi conſtituit,
[14] Vt me ſagittæ illius vndique feriant, & renes meos diſſecet, ac non parcat, & in terram effundat fel meum.
[15] Ita me vulnerauit, vt cõtinuum vulnus ſit,' [&] in me fecit impetum ſicut gigas.
Conſui ſaccum ſuper cutẽ meam: & cornu meum [16] depreſſi humum.'
Facies mea [17] intumuit' fletu, & palpebras meas obduxit caligo denſiſſima:
[18] Quum tamẽ nulla violẽtia ſit in palmis meis, & óratio mea ſit munda.
[19] O tellus, ne celes mea ſcelera capitalia,

¶10 .i. afflictiões. ¶11 .i. tribulatio ſiue afflictio poſteritatem eius abſumet. ¶12 [ſimõ] recedet flatu oris ei[9]. ſub. Dei. Alij, mouebitur loco ſuo etiam proprio flatu .i. veniet ad eam tenuitatẽ carnis qui pinguiſſimus erat, vt flatu loco ſuo moueri poſſit. ¶13 Qui errat in vanitate, non credit ꝙ permutatio ei[9] futura ſit [ſinera] vanitas. i. Deditus vanitati nõ credit ſe deuenturum ad vanitatem meram.
¶14 Heb. in non die ſuo. i. ante vltimũ vitæ terminũ. ¶15 filios intelligit per botros: & pueros per florem. ¶16 .i. priuabit liberis ſuis hypocrita. ¶17 muneris. vel doni. i. tabernacula quæ muneribus ſunt extructa. ¶18 .i. facultas, nõ voluntas peccãdi ablata eſt. Hebraice [Nam] Cõceperunt iniuriã, & pepererũt iniquitatem, & venter eorum preparauit dolũ. Infinitiui apud Hebræos pro præteritis. Ratio eſt præcedẽtis verſus, Quia mente & opere ſunt ĩprobi, excogitauerunt ſemper aliquam fraudem.

XVI.

¶1 vani. ¶2 quid corroborabit te quũ loqueris? i. qua re cõfirmabis opinionem tuam, ſi loquaris? ¶3 Heb. ſi eſſet anima veſtra loco animæ meæ. i. ſi talia pateremini qualia ego patior. ¶4 ſocietatẽ vobiſcũ inirem cũ verbis, & mouerẽ ſuper vos caput meũ. i. adiungerem me vobis ſermonibus veracib[9]. ¶5 Certe nunc fatigauit me [ſub. Deus]. i. ad fatigationẽ vſq; afflixit me. Iã reſpõdet argumento Eliphaz, Tu videris cõcludere eum eſſe impium qui affligitur, ſed erras. ¶6 deſolaſti omnem congregationem meã. Perſonæ mutatio. i. familiam meam: quia liberi eius perierunt. Alij exponunt, omnem cõgregationem membrorum meorum. i. omnia mẽbra mea. ¶7 Hebr. corrupiſti quoque me; in teſtẽ fuit: & extitit in me macies mea, & in facie mea teſtificabitur .i. in rugas cutem meã contraxiſti: quę ſingulæ ſunt vice teſtis doloris mei: & macies quæ in corpore meo apparet, & in facie mea, teſtabitur me vehementer fuiſſe afflictũ. ¶8 Ira eius [ſub. Dei] rapuit me, & odio proſecutus eſt me, frenduit aduerſum me dẽtibus ſuis, hoſtis meus acuit oculos ſuos in me. Multis verbis deſcribit vim afflictionis ſuæ. ¶9 percuſſerunt ¶10 ſimul contra me coadunati ſunt. vt ſcilicet perdant me. ¶11 vl, mendaci ¶12 in manus impiorum declinare fecit me. Alij exponunt, declinare fecit me, ſub. à ſorte mea, per manus ſiue opera improborum. ¶13 vl, Tranquillus eram, & atteriuit me: ¶14 Heb. Circundederunt me ſagittarij eius, diſſecuit renes meos, & non pepercit, effudit ictu ſagittæ fel meum. ¶15 Heb. Confregit me confractione ante conſpectum confractionis. i. confregit me crebris cõfractionibus & inuicẽ ſibi ſuccedentibus. hoc dicit ꝙ quaſi in pũcto tã multa mala illi acciderãt. ¶16 oneraui puluere. Lugentium erat aſpergere caput puluere. ¶17 lutulẽta facta eſt. ſolẽt enim lachrymis facies deturpari quaſi luto infectæ eſſent. ¶18 Heb. Non ob iniuriã palmarum mearum: quinimò oratio mea fuit pura. i. hæc euenerũt citra vllam meam iniquitatem quam admiſerim, aut ꝙ aliquid mali loquutus ſim. ¶19 Hebr. O terra ne tegas ſanguinem meum, & ne vllus inueniatur locus clamori meo. vbi ſcilicet quieſcat. q. d. Optarim afflictionem meam notam eſſe omnibus, & clamorem meum.

Digitized by Google

& nō ſit locus vbi lateāt querelæ de me.
[10] Nunc etiam ecce' teſtem habeo in cælo, &[11] conſcium in excelſis.'
[12] Quúmque amici mei rhetorica oratione contra me agant, manantibus lachrymis Dei opem imploro.
[13] Is enim palàm proferret, ſiquid peccatū eſt à viro contra Deum, & à filio hominis in proximum ſuum.'
[14] Nam anni adnumerati ſuccedūt, ac iter ſemel peragendum ingrediar.

CAP. XVII.

[1] IAm quidem ago animam, & dies mei ritu lucernæ deficiunt, méque ſepulchrum manet.'
[2] Si nō illuſores agunt mecū, &[3] in mœrore quo me iſti afficiūt, nox trāſigēda eſt
[4] Depoſito quæſo [pignus,] [5] & da fideiuſſorem in cauſa quæ mihi tecū eſt:[6] & quis erit, qui mecum ſponſionem faciat?
Quia [7] excluſiſti' cor eorum ab intelligentia, iccirco[8] negotium hoc nō magnam laudem eis pariet,'
[9] Qui amicos numerat inter bona ſua, eius filij non inuenient quod expectabant.
Nam me quidem [Deus] poſuit exēplum populis, [10] & celeberrimæ famæ ero in poſterum.'
Cuꝰ oculꝰ prę indignatiōe caligat, [11] meáq; mēbra vniuerſa vmbræ ſimilia ſūt.'
Ob quam rem[12] probi ſtupebunt,' & innocens[13] aduerſus' hypocritam excitabitur: [14] iuſtúſque inſiſtet viæ ſuæ, & innocens magis magíſque progredietur.'
[15] Tantum vos vniuerſi domum redite, & abite quæſo: quandoquidem inter vos nullum ſapientem reperio.'
Dies mei præterierūt, &[16] conatus mei intercepti ſunt, quæque animo præſumere poſſem.'
[17] Noctem vertēt in diem, & lux ſubſequetur eueſtigio tenebras.'
[18] Si expectarem, infernus [tamen eſt] domꝰ mea, & in tenebris ſtraui lectū meū.
[19] Foueam appello patrem meum: & vermem, matrem & ſororem meam.
[20] Vbi eſt igitur, vbinam ſpes mea? & ſpē meam quis ſpectabit?
[21] Quæ ſi mecum in puluerem demitteretur, vectes ſepulchri ſubſiderent.

que inueniat in te locū latendi clamor meus.
Ecce enim in cælo teſtis meus, & conſcius meus in excelſis.
Verboſi amici mei, ad Deum ſtillat oculus meus.
Atque vtinam ſic iudicaretur vir cū Deo, quomodo iudicatur filius hominis cum collega ſuo.
Ecce enim breues anni tranſeunt: & ſemitam, per quam non reuertar, ambulo.

CAP. XVII.

SPiritus meꝰ attenuabitur, dies mei breuiabuntur, & ſolum mihi ſupereſt ſepulchrum.
Non peccaui, & in amaritudinibus moratur oculus meus.
Libera me, & pone me iuxta te, & cuiuſuis manus pugnet contra me.
Cor eorū lōge feciſti à diſciplina, & propterea non exaltabuntur.
Prædam pollicetur ſocijs, & oculi filiorū eius deficient.
Poſuit me quaſi in prouerbium vulgi, & exemplum ſum coram eis.
Caligauit ad indignationē oculus meus, & membra mea quaſi in nihilum redacta ſunt.
Stupebūt iuſti ſuper hoc, & innocens cōtra hypocritam ſuſcitabitur.
Et tenebit iuſtus viam ſuam, & mundis manibus addet fortitudinem.
Igitur omnes vos cōuertimini, & venite, & non inueniā in vobis vllū ſapiētem.
Dies mei trāſierunt, cogitationes meæ diſſipatæ ſunt, torquentes cor meum:
Noctem verterūt in diem, & ruſum poſt tenebras ſpero lucem.
Si ſuſtinuero, infernus domus mea eſt, & in tenebris ſtraui lectulum meum.
Putredini dixi, Pater meꝰ es: Mater mea, & ſoror mea, vermibus.
Vbi eſt ergo nunc præſtolatio mea, & patientiam meam quis conſyderat?
In profundiſſimum infernum deſcēdent omnia mea: putáſne ſaltem ibi erit requies mihi?

¶10 Etiam nunc ſane ¶11 teſtem in excelſis. ſub. ſedibus. i. in cælo qui poſſit reddere teſtimonium innocentiæ meæ. ¶12 Heb. O colloquutores mei amici mei, ad Deū lachrymatur oculus meus. i. O amici mei qui loquimini & diſſeritis mecū, ad Deū lachrymas fundo qui teſtis eſt innocētiæ meæ, nō ad vos qui cupitis eam labe factare. ¶13 Hebr. [vtinam] & diſceptare poſſit homo cū Deo, vt filius hominis cū ſocio ſuo. ¶14 Quia anni numeri aduenient, & ſemitam inibo, nō reuertar. i. anni illi pauci quibus adhuc victurus ſum, aduenient, q. d. breui moriturus ſum.

XVII.

¶1 Hebr. Spiritus meus conſumptus eſt, & dies mei ſunt præciſi, ſepulchra mihi. Hoc eſt, Oēs vires corporis mei ſunt fractæ, & dies vitæ meę præciſi ſunt, ſepulchra me manent. i. breui ſepeliar. ¶2 Si non impoſtores [ſint] mecum. Subaudiēda eſt aliqua dictio, Diſperēā, aut ſimilis. Diſperam niſi amici mei ſtudeant mihi imponere. nā volunt perſuadere mihi, me eſſe peccatorē. Quidam Hebræorū exponunt, Nō optarim vt Deus mecū diſceptaret, niſi iſti impoſtores eſſēt. ¶3 & oculus meus commoratus eſt dum illi exacerbarēt me. i. cōſpicatus eſt irritationes eorum ¶4 Heb. Appone nunc, Sub. cor tuum. i. aduerte quęſo animū verbis meis. ¶5 da mihi fideiuſſorem mecū. i. fideiubeas mecum, q ſis mecum diſceptaturus. ¶6 Hebr. quis eſt qui tangat manū meam? i. quis eſt qui tactu manus meæ polliceatur mihi Deum mecum diſceptaturum? nam cū illis diſceptare nolo, q ſint ſtulti. ¶7 Heb. abſcondiſti. q. d. priuaſti ſenſu cōmuni mentem & animū eorū: ſtulti ſunt. ¶8 Heb. nō exaltabis. Iſte verſus ſequenti iūgitur, Non exaltabis eū qui renūciabit, &c. ¶9 Heb. [eum] qui renūciabit cogitatus ſuos adulādi cauſa: & oculi filiorū eius deficient. i. non exaltabis eum qui adulandi gratia dicere ſolet quicquid venerit ei in mentem: & filij, ſiue nepotes deficient cum viderint interitum parentis. ¶10 vt loquantur populi, qui prius eram dominus, ſiue princeps. Vide Daniel. 3. Redit ad afflictionem ſuam. Fecit me Deus fabulam vulgi. ¶11 & cogitationes meæ omnes ſunt ſimiles vmbræ. ¶12 vt, recti obſtupuerunt. cum ſcilicet viderēt me affligi. ¶13 propter hypo. quū videat impios tam fœliciter agere, & pios ita vexari. ¶14 Heb. & arripuit iuſtus viā ſuam, & mundus manibus auxit robur. Tamen, inquit, iuſtus non receſſit propterea à mādatis Dei: & is cuius opera ſunt munda, maximis viribus dedit operā pietati. ¶15 Heb. At vero omnes reuertimini, & adeſte nunc, & non inueniam in vobis ſapientem. i. vt oſtendam neminem veſtrum recte dicere. ¶16 Heb. cogitationes meæ ſublatæ ſunt. Sub. à me, violentia nempe afflictionis. Tres dictiones quæ ſequuntur, poſſeſſiones cordis mei, ad principium ſequētis verſus pertinent. Cogitationes autem ita vocat, quòd ſint veluti poſſeſſiones cordis. ¶17 Hebr. poſuerunt diem, noctē lucē propinquā propter tenebras. Id eſt, Cogitationes meæ verterunt diem ipſum in noctē: hoc eſt res lucidas reddiderunt dubias & ancipites. verterunt etiam in noctē lumen propinquum. i. auroram, propter tribulationes, quæ verè dicuntur tenebræ. ¶18 Cohærēt ſequentes verſus, qui ſic leguntur Hebraice, Si expectauero [quòd] infernus ſit domus mea, & in tenebris ſternem lectum meum. i. Si expectem donec moriar, & recūbam in ſepulchro. ¶19 Quid clara voce dicam ſcrobi, Pater meus es. & vermibus, Mater mea & ſoror mea. i. Si expectē donec habitem in ſepulchro, vnà cum vermibus. Periphraſis eſt ſepulchri. ¶20 Vbinam mox [erit] ſpes mea: & expectationem mei quis videbit? Ac ſi dicat, Quando tandem eueniet mihi quod iubebas me expectare à Deo? quiſnā videbit me conſecutum quod expectaueram? q. d. fruſtra expectarem beneficia à Deo. Promittitis vos amici, quæ moribundi conditio non capit. Ironia, vt nonnulli volunt. ¶21 Ad fulcra vſque inferni deſcendent: ſi ſemel in terra quies. Per infernum, intelligit locum infimum. i. Spes & expectatio mea in infima & centrum terræ mecum deſcēdent, & euaneſcent, cū in ea quieuero, ac ſi dicat, & ego & ſpes meæ ſimul morientur. Fruſtra igitur ſperem quicquam à Deo, cum ſim periturus.

Digitized by Google

CAP. XVIII.

Reſpondens autẽ Baldad Suhites, dixit,
Vſq; ad quem finem verba iactabitis? intelligite prius, & ſic loquamur.
Quare reputati ſumus vt iumenta, & ſorduimus coram vobis?
Quid perdis animam tuã in furore tuo? nunquid propter te derelinquetur terra, & transferentur rupes de loco ſuo?
Nónne lux impij extinguetur, nec ſplendebit flamma ignis eius?
Lux obtenebreſcet in tabernaculo illius: & lucerna quæ ſuper eũ eſt, extinguetur.
Arctabuntur greſſus virtutis eius, & præcipitabit eum conſilium ſuum.
Immiſit enim in rete pedes ſuos, & in maculis eius ambulat.
Tenebitur planta illius laqueo, & exardeſcet contra eum ſitis.
Abſcondita eſt in terra pedica eius, & decipula illius ſuper ſemitam.
Vndique terrebũt eum formidines, & inuoluent eum pedes eius.
Attenuetur fame robur eius, & inedia inuadat coſtas illius.
Deuoret pulchritudinẽ cutis eius, & conſumat brachia illi' primogenita mors.
Auellatur de tabernaculo ſuo fiducia ei', & calcet ſuper eum, quaſi rex, interitus.
Habitent in tabernaculo illius ſocij eius qui non eſt, aſpergatur in tabernaculo eius ſulphur.
Deorſum radices eius ſiccẽtur, ſurſum autem atteratur meſſis eius.
Memoria illius pereat de terrã, & nõ celebretur nomen eius in plateis.
Expellet eum de luce in tenebras, & de orbe transferet eum.
Non erit ſemen eius, neque progenies in populo ſuo, nec vllæ reliquiæ in regionibus eius.
In die eius ſtupebũt nouiſſimi, & primos inuadet horror.
Hæc ſunt ergo tabernacula iniqui, & iſte locus eius qui ignorat Deum.

CAP. XIX.

Reſpondens autem Iob, dixit,
Vſquequo affligitis animam meam, & atteritis me ſermonibus?
En, decies confunditis me, & non erubeſcitis opprimentes me.
Nempe etſi ignoraui, mecum erit ignorantia mea.
At vos cõtra me erigimini, & arguitis me opprobrijs meis.
Saltem nunc intelligite quia Deus nõ æquo iudicio afflixerit me, & flagellis ſuis me cinxerit.

CAP. XVIII.

Ad hæc Bildad Suhita reſpõdens, dixit,
Quando tandẽ ſermonibus imponetis finem? [1]intelligite, & poſtea loquamur.'
Quare ſimiles pecori æſtimamur, [2]& vobis obſtinati videmur?'
Tu qui [3]per furorẽ,' diſcerpis animam tuã, [4]deſeretúrne' terra propter te, & rupes è loco ſuo cedet?
[5]Certè' lux' impiorum extinguitur, neque ſplendet' [7]flamma ignis [8]ipſius.'
In [9]ei' tabernaculo lumẽ obtenebreſcet, ac lucerna illi' [10]quæ lucet ei,' extinguet.
[11]Greſſus virtutis illius anguſti erũt, [12]ſuũque cõſilium deijciet eum.
Quia miſſus eſt ſuis pedib' in rete, & [13]iuxta implicitam ſepem' obambulat.
Laqueus comprehendet calcaneum illius, eũmque [14]ſitibundus' ſuperabit.
Eius funis in terra eſt abſcõſus, & decipula eius in ſemita.
Vndique terrebunt eum pauores, & [15]quocunque gradietur, comminuent eum.
[16]Famelica erit virtus eius, & [17]pernicies ei parata eſt ab vtroque latere.
[18]Deuorabit vectes cutis ſuæ, deuorabit vectes eius primogenitus mortis.'
[19]Euelletur ipſius tabernaculo id cui potiſſimũ fidebat, eáque res adducet eum ad regem terrorum.
[20]Habitabit in tabernaculo ei' nulla propinquitate attingens eum,' & ſulphur [21]ſpargetur in caſam eius.'
Infernè radices illius exareſcent, & ſupernè [22]meſſis' eius ſuccidetur.
Memoria eius interibit de terra, neq; famam celebrem habebit in platea.
[23]Propellent' eum [24]ex luce ad tenebras,' & ex orbe illum fugabunt.
Nõ filiũ neque nepotẽ habebit in populo ſuo, nõ ſuperſtitem in ſuis domicilijs.
Stupefiẽt poſteri [25]ad fata illius,' & [26]priores' inuaſit horror.
Atque hæc tabernacula [27]duntaxat impij ſunt,' & is eſt locus ignorantis Deum.

CAP. XIX.

Ad hæc reſpondens Iob, dixit,
Quandiu cruciabitis animũ meum, & ſermonibus [1]enecatis' me?
Iam decies [2]contumelias mihi intuliſtis: [3]an non pudet vos quòd prorſum alios mihi vos exhibetis?'
[4]Etenim ſi omnino erro, conſtat mihi ratio, quæ in errorem abduxit.'
[5]Quòd ſi omnino magnũ quiddam in me oppugnando efficere conamini, & per calamitatem meam, veſtrã intẽtionẽm fulcire:'
Scitote nunc, quòd deus [6]me potentia ſua premat, quódque ſuo [7]inſtrumento venatorio' circundederit me,

¶1 inſtruite [nos] & poſtea loquemur. Sub. vobiſcum.
¶2 Heb. ſuim' ſtupidi in oculis veſtris. Id eſt, videmur vobis ſtupidi. Legi etiã poteſt, ſorduimus in oc. ve. i. quare vobis videmur viles & polluti. Alludit ad id quod dixerat Iob ſuperiori capite, Abſcõdiſti cor eorũ ab intelligẽtia.
¶3 i. impatiẽtia. Tertia pſona eſt Hebræis; p ſecũda.
¶4 Sub. à Deo. q. d. an tui gratia dicemus Deũ non curare mortalia? an Deum ſaepẽ immutabilẽ, dicemus propter te factũ mutabilẽ?
¶5 Etiam
¶6 i. prudẽtia
¶7 ſcintilla ignis. i. prudentia & cõſiliũ.
¶8 Mutatio numeri, p vniuſcuiuſq; ipſorũ.
¶9 Singulare pro plurali, eorum. Idem dicit quod præcedenti verſu, In mẽte eorũ cõſiliũ peribit.
¶10 Heb. ſup eũ. i. q̃ in eo eſt.
¶11 i. nõ ſunt facturi quæ facere vellent & poſſent.
¶12 & amãdabit illũ à ſeſe cõſiliũ eius. i. deſtituet proprio cõſilio.
¶13 ſuper rete. i. ſuapte ſpõte conijcit ſe in rete.
¶14 graſſator. vel, prædo.
¶15 diffugere facient illũ pedibus ſuis. Id eſt, proprijs. nõ alienis pedibus cõijciet ſe in rete.
¶16 i. nõ aſſequetur qđ cupit. Hebræi. virtutẽ, liberos interpretãtur: q homines in virtute & robore ſuo gignere ſoleãt.
¶17 cõfractio parata erit coſtæ illius. i. ipſemet varijs malis cruciabitur.
¶18 Abſumet ramos cutis eius, abſumet [inquam] mẽbra eius primogenit' mortis. Ramos cutis, vocat mẽbra. Alij liberos intelligunt. Per primogenitum mortis, intelligit grauiſſimũ morbum. ac ſi dicat, Erit obnoxius cũ ſua poſteritate grauiſſimis morbis. Quidã Hebræorũ, primogenitum mortis interpretãtur angelum qui præeſt ipſi morti. Alij mortẽ quæ præuenit tẽpus ſuũ. Alij, primas infirmitates q̃ illi obueniũt.
¶19 Heb. Abrũpetur de tẽtorio eius ſpes eius. & incedere facies eum ad &c. Sub. conſilium eius, Id eſt, peribunt liberi & opes eius in quibus cõfidebat: & proprio conſilio deuehet in poteſtatẽ rei maxime terribilis.
¶20 Heb. Habitabit in tẽtorio eius. [ſub. timor,] eo q nõ ſit ipſius. Id eſt, Perpetuo timebit: eo q tentoriũ illud factũ ſit rebus nõ pertinentibus ad ipſum, ſed ex rapina.
¶21 i. peribit igni tabernaculũ eius.
¶22 rami
¶23 Sub. morbi, & afflictiones.
¶24 i. de vita ad mortẽ.
¶25 Heb. ſuper die eius. i. ob caſum eius.
¶26 i. præſentes qui viuunt tempore Iobis.
¶27 vel, certe ſunt hominis iniqui. Id eſt, talia accidunt iniquis, & ignorantibus Deum.

XIX. ¶1 conficietis. attenuabitis. atteretis.
¶2 confudiſtis me. i. iã ſatis ſupérque, ſæpius conati eſtis falſis argumentationibus me confundere, & oſtendere impium.
¶3 non erubeſcitis, perfricuiſtis frontem mihi. vt ſcilicet me iniquum eſſe concludatis. Alij vertunt, non pudet vos, indurati eſtis mihi. i. induraſtis facies veſtras cõtra me.
¶4 Sed eſto errauerim: mecũ moretur error me'. Ac ſi dicat, Si peccauerim, quid ad vos? ego ipſe luã pœnas, nõ vos.
¶5 Hebr. Si vero aduerſum me magnificetis [ſub. errorẽ meum,] & arguendo adducatis aduerſum me opprobrium me i. Perficitur hic verſus ſequenti, Scitote &c. i. Si quæratis errorẽ meum verbis exaggerare, & arguẽdo cõcludere velitis peccatorem me eſſe, & propterea affligi.
¶6 Heb. peruertit me. i. ſi ſolos peccatores affligeret, vt dicitis, inique & peruerſe mecum ageret, affligendo me: cum ſim iuſtus.
¶7 reti. q. d. ſcitote me non mea culpa incidiſſe in retia. Verba hominis derelicti à Deo, & non ſentientis vltra auxilium ipſius.

Digitized by Google

8 Si clamē vim inferri mihi, non reſpondetur mihi: ſi vociferer, non retineo ius meum.
Semitam[enim]meā ſepſit, vt euadere nequeam, & vijs meis offudit tenebras.
Detraxit mihi[9]gloriam meam, &[10]coronam mei capitis abſtulit.
[11]Euulſit me circūquaque[12]vt peream, abſtulitq; ſpem meam[13]vt[euulſæ]arbori.
Exarſit in me ira illius, meq; habet in hoſtium numero.
Simul venerunt[14]milites eius, &[15]viā muniuerūt aduerſum me, & caſtra poſuerunt circum mea tabernacula.
Fratres meos abſtraxit à me, quiq; me nouerant, etiam alienos ſe mihi offerunt.
Propinqui mei[16]deſeruerūt me, & neceſſarij mei obliti ſunt me.
17 Familiares mei & ancillæ meæ cenſent me peregrinum, eiſque videor externus.
Quū voco ſeruū meum, & ore meo[18]peto ab eo aliqđ officiū, non reſpōdet mihi.
Halitus meus offendit vxorem meam,[19]filijs etiam ventris mei ſupplex ſum.
Etiam homines nequam aſpernātur me; [quibus] quum aſſurgo, iaciunt in me ſcommata.
Omnes[20]amici intimi abominantur me, & quos dilexi aduerſantur mihi.
Cuti & carni meæ adhæret[21]os meum, &[22]euaſi dentium meorum cute comite.
Benignius mecū agite, benignius mecum agite vos amici mei, quoniā diuina manus tetigit me.
Quare me perſequimini vt Deus? &[23]carne mea non ſaturamini?
24 Vtinam ſcribantur mei ſermones, vtinā in libro exarentur,
Styloque ferreo incidātur in plumbū aut ſaxum, quo perpetuò durent.
Noui & ego quòd vindex me[us] viuit, &[25]nouiſſimo [tempore] adhibebit ſuam vim puluerī.
Poſtquam vero circundederint[26]hoc mea cute, ſpectabo Deum ē carne mea.
Quem ego[27]mihi contemplabor, & oculi mei videbunt, & non alius:[28]quod vnicum meum eſt deſyderium.
29 Nam [olim] dicetis, Cur eum perſequebamur, in quo fundamenta negotij [ſalutis] deprehendebantur?
30 Timete igitur gladium vobis imminenteſ, quia ira iniquitates, [iniquitas parit] vltionem Dei: quoniam intelligetis eſſe iudicem.

CAP. XX.

AD hæc reſpōdens[1]Zophar Naamachita, dixit,
[2]Igitur cogitationes meæ impellunt me

Ecce, clamabo vim patiēs, & nemo audiet: vociferabor, & non eſt qui iudicet.
Semitam meam circumſepſit, & tranſire non poſſum, & in calle meo tenebras poſuit. B
Spoliauit me gloria mea, & abſtulit coronam de capite meo.
Deſtruxit me vndique, & pereo, & quaſi euulſæ arbori abſtulit ſpem meam.
Iratus eſt contra me furor eius, & ſic me habuit quaſi hoſtem ſuum.
Simul venerunt latrones eius, & fecerunt ſibi viam per me, & obſederunt in gyro tabernaculum meum.
Fratres meos longe fecit à me, & noti mei quaſi alieni receſſerunt à me.
Dereliquerunt me propinqui mei: & qui me nouerant obliti ſunt mei.
Inquilini domus meæ, & ancillæ meæ ſicut alienum habuerūt me, & quaſi peregrinus fui in oculis eorum. C
Seruum meū vocaui, & non reſpōdit, ore proprio deprecabar illum.
Halitum meum exhorruit vxor mea, & orabam filios vteri mei.
Stulti quoque deſpiciebant me: & cum ab eis receſſiſſem, detrahebant mihi.
Abominati ſunt me quondam conſiliarij mei: & quem maxime diligebam, auerſatus eſt me.
Pelli meæ, conſumptis carnibus, adhæſit os meum, & derelicta ſunt tantummodo labia circa dentes meos.
Miſeremini mei, miſeremini mei, ſaltē vos amici mei, quia manus Domini tetigit me.
Quare perſequimini me ſicut Deus, & carnibus meis ſaturamini?
Quis mihi tribuat vt ſcribantur ſermones mei? quis mihi det vt exarentur in libro
Stylo ferreo, & plumbi lamina, vel certe ſculpantur in ſilice?
Scio enim quòd Redemptor meus viuit, & ī nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum:
Et rurſum circūdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum:
Quem viſurus ſum egoipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius. repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo.
Quare ergo nunc dicitis, Perſequamur eum, & radicem verbi inueniamus contra eum?
Fugite ergo à facie gladij, quoniam vltor iniquitatum gladius eſt: & ſcitote eſſe iudicium.

CAP. XX.

REſpondēs autem Sophar Naamathites, dixit,
Idcirco cogitationes meæ variæ ſuccedūt

¶8 Hebr. Ecce clamabo iniuriam, [ſub. mihi fieri] & non reſpondebor: exclamabo, & non erit mihi iudiciū. i. nemo vindicabit illatam mihi iniuriā. ¶9 Gloriam ſuā vocat opes ſuas. ſpoliauit me opibus meis. ¶10. i. liberos meos. Ita in Prouerb. Corona ſenum, ſunt filij filiorū. ¶11 Deſtruxit. Solet perire arbor ſi ſimul ex parte effodiatur radix eius. ¶12 & abiui. euanui. perij. ¶13 tanquam arboris. Sub. ſpem. i. priuauit me omni ſpe mea vt arbor deſtituitur ſpe ſua ſi euelluntur radices eius omni ex parte. ¶14 copiæ eius. i. exercitus tribulationum miſſarum ab eo, inuaſerunt me. ¶15 atriuerunt viam ſuam ſuper me. i. tam frequentes inuaſerūt me tribulationes, vt viam quaſi tritā reddiderit more tranſeuntiū. ¶16 deſeruerunt me. ſub. viſitare & conſolari. ¶17 Heb. Habitatores domus meæ.

¶18 deprecor. vel, peto beneficium. Hic oſtendit, Deo nobis irato, omnia nobis eſſe contraria. ¶19 Heb. & gratificatus ſum propter filios ventris mei. i. quāuis illi ſtudeā gratificari propter filios ventris mei, hoc eſt vt ex ea ſuſcipiā liberos. q. d. ob rē honeſtā, vt ex ea alios procreē liberos. ¶20 viri ſecreti mei. i. quotquot oli erāt mihi à ſecretis. ¶21 Singulare pro plurali. Redactus ſum ad extremam maciē. ¶22 Heb. & ſeruatus ſum in cute dentium meorū. q. d. ſola cutis qua tegūtur dentes mei, illæſa remāſit, & integra. ¶23. i. calumnia mea. q. d. abūde calūniati eſtis me, iam deſinite obſecro. ¶24 q. d. tantum abeſt vt credam verba mea quibus tueor iuſtitiā meam, eſſe falſa, vt cupiam ſcribi in materia incorruptibili. ¶25 nouiſſimus ſuper terrā conſiſtet. i. quòd ſit futurus omniū nouiſſimus, hoc eſt, ꝙ in æternum ſit victurus. ¶26 Demonſtratiuum eſt HOC: quòd ob deformitatem ſummam, non liceret corpus dicere. Et circundederint. i. Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Alij vertūt, Et poſt pellem meam, [ſub. attritam] fregerunt [ſub. dolores mei] hoc: & ex carne mea videbo Deum meū. ac ſi dicat, Scio Deum meum æternū: nihilominus deprehēdo doloribus eū me affligere & vexare. nā poſt pellem meā cōtritam, dolores fregerūt etiam iſtud os, id eſt oſſa mea: & ex afflictione quam ſentio in carne mea, video Deum. i. ſentio Deum eſſe qui me affligat: ne putes me illū ignorare. ¶27. i. bono meo: ad commodum meum. cuius conſpectu aliquando fruar: hac ſpe ſum in media tribulatione. ¶28 Hebr. & [tamen] defecerunt renes mei in ſinu meo. i. quamuis præ afflictione defecerint omnia inteſtina mea. ¶29 Quin dicitis, Quare perſequemur eum? quum radix rei inueniatur in me. i. Cur non dicitis apud vos, Iam ſatis afflíximus eum: quum ipſa rei veritas inueniatur in me. hoc eſt quum reuera ſim innocens? ¶30 Timete vobis à facie gladij, quia ira eſt [ex] iniquitatibus gladij: vt ſciatis fore iudicium. Id eſt Timete vobis à ſupplicio gladii, quia prouocatio ad iram citra meritum prouenit ex iniquitatibus quæ ſolent puniri gladio. hæc dico, vt ſciatis futurum aliquando iudicium quo tale peccatum punietur.

XX. ¶1 vertendum, Tunc cœpit loqui. non enim reſpondet his quæ Iob dixerat capite ſuperiore: ſed his quæ dicta erant ab Iobo cap. 12. dixerat enim in ſumma pace viuere homines improbos qui alios depopulentur. Illis reſpondet nunc Sophar. ¶2 Sane. Hic ponitur exordium more ſolito, Verum quidem eſt impios florere in hoc ſeculo, ſed hoc ad tempus.

Digitized by Google

ſibi, & mens in diuerſa rapitur.
Doctrinam qua me arguis audiam, & ſpiritus intelligẽtiæ meę reſpõdebit mihi.
Hoc ſcio à principio, ex quo poſit° eſt homo ſuper terram,
Quòd laus impiorum breuis ſit, & gaudium hypocritæ adinſtar puncti.
Si aſcenderit vſque ad cælum ſuperbia eius, & caput eius nubes tetigerit:
Quaſi ſterquilinium in fine perdetur: & qui eum viderant, dicent, Vbi eſt?
B Velut ſomnium auolans non inuenietur, tranſiet ſicut viſio nocturna.
Oculus qui eum viderat, non videbit: neque vltra intuebitur eum locus ſuus.
Filij eius atterentur egeſtate, & manus illius reddent ei dolorem ſuum.
Oſſa eius implebuntur vitijs adoleſcentiæ eius, & cum eo in puluere dormient.
Cum enim dulce fuerit in ore eius malũ, abſcondet illud ſub lingua ſua:
Parcet illi, & non derelinquet illud, & celabit in gutture ſuo.
Panis eius in vtero illius vertetur in fel aſpidum intrinſecus.
Diuitias quas deuorauit euomet, & de ventre illius extrahet eas Deus.
C Caput aſpidum ſuget, & occidet eum lingua viperæ.
Non videat riuulos fluminis, torrẽtes mellis, & butyri.
Luet quæ fecit omnia, nec tamen conſumetur: iuxta multitudinem adinuẽtionum ſuarum, ſic & ſuſtinebit:
Quoniam confringens nudauit pauperis domum: rapuit, & non ædificauit eam.
Nec eſt ſatiatus vẽter eius: & cum habuerit quæ cõcupierat, poſſidere nõ poterit.
Non remanſit de cibo eius, & propterea nihil permanebit de bonis eius.
Cum ſatiatus fuerit, arctabitur, æſtuabit, & omnis dolor irruet ſuper eum.
Vtinam impleatur venter eius, vt emittat in eum iram furoris ſui, & pluat ſuper illum bellum ſuum.
D Fugiet arma ferrea, & irruet in arcũ ęreũ.
Eductus, & egrediens de vagina ſua, & fulgurans in amaritudine ſua: vadent, & venient ſuper eum horribiles.

ad reſpondendum, [3]& propterea in me feſtinatio exiſtit.
Audiã tamẽ ex te correptionem coniunctam cum mea ignominia: tametſi me conſcientia hic conſolabitur.'
Nõnne ſcis illud omnibus ſeculis obſeruatum, ex quo [Deus] impoſuit terræ homines,
Quòd iubilatio impiorum [4]cito finiatur,' & lætitia hypocritæ ſit [5]temporaria?'
Si [6]exaltatio' ipſius in cælũ vſq; aſcẽderit, [7]ſuũmq; caput extulerit vſq; ad nubes:'
Peribit tamen [8]tandem' vt ipſius ſtercus: & qui [paulo ante] videbant eum, dicent, Vbinam is eſt?
Auolabit vt ſomnium, & non reperient eum, & fugabitur vt viſio nocturna.
Oculus qui eum intuitus eſt, non iterum videbit, neque amplius [9]cernent eũ [homines] ſui loci.'
Liberi eius [10]placabunt pauperes,' & manus illius reſtituẽt [11]opes per vim adẽptas.
[12]Adoleſcentiæ vitia tenaciſſime illi inhærent, eũmque comitantur ad [ſepulchri] puluerem.'
[13]Quũmque malũ dulceſcat in ore illius, recondit ipſum ſub lingua ſua:'
[14]Eique parcit, vt non demittat, idque detinet in medio palato ſuo:'
Panis eius in viſcerib° ipſius [15]vertitur in in bilem aſpidis intra illum.'
[16]Opes deuorat, quas reuomet, [Deo] extrahente illas ex ventre ipſius.'
[17]Venenum aſpidum ſuget, eũmque occidet lingua viperæ.
[18]Non videbit riuos fluminum torrentiũ mellis & butyri.'
[19]Quæ labore acquiſiuit, reddet, minimẽque deuorabit, velut merces permutatorias, nec illis gaudebit.'
[20]Attriuit enim, & reliquit pauperes: domũmque diripuit, nec ædificauit eam.
[21]Nõ ſentiet in vẽtre ſuo quòd opulentus eſt, neque cõſeruare' poterit res optatas.
[22]Cibo illius nõ aderit vis nutriendi, quocirca bonum ipſius inſtabile eſt.
[23]Etſi rebus omnibus affatim abũdet, angitur tamen, & omnib° partib° laborioſi hominis fungitur.
[24]Eſto autem vt impleat ventrem ſuum,'
[Deus tamen] immittet ei feruorem iræ ſuæ, & [25]depluet' in eum, [&] in [26]cibũ illius:'
Eũmque fugientem arma ferrea excipiet arcus chalybeus.
[27]Strinxit gladiũ, q corp° trãſfigat, ac micet per fel adactus, eiq; occurſant res terrificę.

¶3 Hæc particula verſus iũgitur ſequẽti, hoc modo, Et propterea q feſtiã in me Caſtigationẽ ignominiæ meæ [quam] audiui [a te] & ſpirit° intelligentię meæ reſpõdere me facit. Sic habẽt Hebræa. Duabus cauſis (inquit) cogor tibi reſpõdere: partim ppter ignominiã qua me affeciſti, q male me habeat ignominia qua me affeciſti: partim etiã doctrina illa mea me cogit, quòd exiſtimem me ſatis habere doctrinæ & eruditionis vt tibi reſpondeam. ¶4 Heb. eſt à propinquo. i. à paruo tẽpore. ad preteritum refert. q. d. nõ diu eſt q ea fœlicitate fruitur. ¶5 ad momentũ, ad punctũ tẽporis. ¶6. i. ſiquãdo in ſũma dignitate cõſtituatur. ¶7 & caput ei° nubẽ attingat ¶8 in ppetuũ ¶9 Heb. cernet eũ locus eius. i. cõgregatio illa in qua habitabat: ita Hebræi exponũt. ¶10. i. vſque adeò miſeri erũt, vt cogantur placare iratos tenuis fortunæ hoĩes. Alij vertũt, ambibunt gratiã tenuis fortunę hominũ. ac ſi dicat, Improb° etiãſi diuites filios reliquerit, tamẽ ad extremã paupertatẽ redigenẽ. ¶11 Heb. rapinã ipſius. vl, robur eius. i. qđ vi ac violentia eripuit pauperib°. ¶12 Heb. Oſſa eius repleta ſunt occultis ipſi°: & cũ eo iacebit [ſub. iniquitas ei°] in puluere. Occulta ipſius vocat peccata q admiſit in adoleſcentia ſua. q. d. ꝑterea ita deſeret eũ De° vt non conuertatur, ſed moriatur in peccatis ſuis. ¶13 Si dulce fuerit in ore eius malũ, [&] abſcõderit illud ſub lingua ſua. vt ſcilicet occultare ſolem° res dulces ſub lingua noſtra. ¶14 [Et] pepercerit illi, neq; dereliquerit illud, ſed potius retinuerit in medio palati ſui. i. Si tãtopere placuerit illi malum, quãtopere res dulces placent delicato palato. ¶15 vertetur: fel aſpidũ in medio illius. Panis, inquit, induet naturã contrariã, fietq; noxius: & erit ei velut venenũ aſpidũ intra eũ. ¶16 Heb. Facultates deuorauit, quas euomet: de ventre eius expellet illas. ſub. Deus. ¶17 Id eſt, Venenũ hauriet quo morietur: cogetur tandem reſtituere res furto ablatas: & tandẽ male peribit. ¶18 Hoc eſt, in magna rerũ copia egebit. Verti poteſt. Non videbit riuos & fluuios torrentium mellis, &c. Per mel & butyrũ, intelligit res omnes ſuaues quæ habẽtur in delicijs. Per riuulos, copiã & abũdãtiã. q. d. õnia facit vt res aſſequatur ſuaues, quas nunq aſſequetur. ¶19 Heb. Reſtituet laborem, & nõ deuorabit illũ, iuxta facultates permutationis eius, & nõ gaudebit. i. Reſtitutionẽ faciet ex opibus ſuo labore partis, nec fruetur labore illo ſuo: reſtitutionẽ inquã faciet iuxta menſuram facultatũ quas vi aut furto abſtulit ab alijs, neque fruetur labore ſuo. ¶20. i. Adeò attriuit res aliorũ, vt eos ad paupertatem redegerit: diripuítque domũ quam non ædificauerat. ¶21 Sane non agnoſcet tranquillum in ventre ſuo: non ſeruabit de deſyderabili ſuo. Non ſolum, inquit, priuabitur labore ſuo, ſed & ſentiet ægritudines mirabiles in corpore ſuo: nec quippiam eorum quæ habet in delicijs, ſeruabit ſibi. ¶22 Heb. Non eſt reliquum quippiam ad comedendũ illud: propterea non proſperabitur bonũ eius. vl, Nullæ ſunt reliquiæ quæ comedi poſſint: propterea nõ multiplicabuntur bona eius. i. Redigetur ad ſummã paupertatem. ¶23 Heb. Cum implebitur ſufficientia eius, arctabitur: omnis manus iniqui [vl, hoĩs parati ad iniuriam inferendam] ueniet illi. i. Cum habebit quod ſufficiat ei ad vitam tuendam, incidet tamẽ in anguſtias: & inuadent eum omnes iniqui parati ad iniuriam inferẽdam. ¶24 Heb. Erit ad implendũ vẽtrem eius. Subaudiendũ ſi. ſi fuerint illi opes quibus explere poſſit vẽtrem. ¶25 Sub. infinita mala. ¶26 in corpus eius. Iobum inſimulare videt. q. d. erit miſerrim°. ¶27 Heb. Extrahet ſagittã [aliquis] & exibit è pharetra, & reſplẽdebit ex felle eius, & veniẽt ſup eũ terrores. ſub. mortis. Præterita ſunt apud Hebræos ꝓ futuris. Adeò, inquit, infœlix erit, vt cũ primũ extraxerit quis ſagittã è pharetra, feriat ea ſagitta, quæ tingetur felle eius: timebitq; ſibi, ſentiẽs ſe vicinũ morti. Alij de enſe, nõ de ſagitta exponũt, Protinus vbi aliquis euaginauerit gladiũ, trãſmittet eũ in corp° ipſius: qui tinctus felle ipſius exibit ex ipſo corpore.

Digitized by Google

[26]Vniuerſæ tenebræ repoſitæ ſunt in locis illius abſtruſis: quem ignis deuorat nõ ſollibus excitandus, [&] quicquid eſt reſiduũ in domo ipſius, malo inuoluitur.
Cæli[27]produũt illius iniquitatem, terráque in eum inſurgit.
[28]Prouentus domus eius,' quãdo iram ſuã Deus promet, migrabit vt aquæ effuſæ.
[29]Hæc impij hominis ſors eſt ex Deo, [30]& præmiũ paratum à Deo ipſius blaſphemiis.

CAP. XXI.

AD hæc reſpondens Iob, dixit,
[2]Attẽtius meos ſermones audite, idq; pro conſolatione vobis imputabitur.'
Ferte me, & ego loquar: & poſtquam locutus fuero, ſannis exagitate.
[3]Num colloquium ad hominem inſtitui? aut quare nõ affect⁹ animi mei ꝑmerẽt?
Aſpicite me, & obſtupeſcite, ac manũ ori imponite.
[4]Nam cogitatione obiens quæ mihi acciderunt, perturbor, & totum corpus meũ horrore concutitur.
Quare impij viuũt, & cõſeneſcunt, & pollent opibus?
[5]Semen eorum[4]ipſis ſpectantibus fœliciter eis prouenit, [5]& propagines eorũ ob oculos ipſorum.
[6]Domus eorũ ſalua eſt extra metum,'neque in eos ſæuit Dei virga.
Taurus eorum[7]init pecus, & nõ eſt iners:' vacca eorũ parit, & non[8]eſt ſterilis.'
[9]Edunt greges infantium,' eorũmque liberi ſaltitant.
Ad tympanum & citharam[10]ducunt choros,' & læti agunt ad ſonum fidiculæ.
Omnẽque ſuum æuum tranſigũt beate, & momento[11]demittũtur ad ſepulchrum.
Qui quidem Deo[12]dicẽt,' Recede à nobis: nec enim cupimus ſcire tuas viuẽdi ꝓręceptiones.
Quid eſt [13]Optimus maximus,'vt ei ſeruiamus? aut quid vtilitatis capiemus, ſi[14]ei occurramus ſupplices?
[15]Quam certe fœlicitatem ſuam nõ operibus ſuis adepti ſunt: cæterum ſententia impiorum longe à me diſcrepat.'
[Rurſum]quoties impiorũ[16]lucerna extinguitur,' eiſq; ſuperuenit ſuã pernicies,
[17][Domino]diſtribuẽte partes in ira ſua?
[18]Vt ſint'velut palea ad vẽtũ, & velut quiſquiliæ quas turbo aufert.
[19]Abſcõdit deus virtutem illius filijs ſuis, [&]rependit ei, vt ſentiat.'
[19]Videtq; oculi ei⁹ detrimẽtũ ipſi⁹, ac bibit aliquantũ furoris Dei optimi maximi.'
[20]Quam vero in domo ſua voluptatem relinquit poſt ſe? poſtremo, dimidium menſium eius ſubtrahitur.'
[Et quũ hæc ita habeãt,]num eſt qui Deum velit docere ſciẽtiam, qui excelſos iudicat?

Omnes tenebræ abſcõditæ ſunt in occultis eius: deuorabit eũ ignis qui nõ ſuccẽditur: affliget relict⁹ in tabernaculo ſuo.
Reuelabunt cæli iniquitatem eius, & terra conſurget aduerſus eum.
Apertum erit germen domus illius, detrahetur in die furoris Dei.
Hæc eſt pars hominis impij à Deo, & hæreditas verborum eius à Domino.

CAP. XXI.

REſpondens autem Iob, dixit,
Audite quæſo ſermones meos, & agite pœnitentiam.
Suſtinete me, vt & ego loquar: & poſt mea, ſi videbitur, verba, ridete.
Nunquid contra hominẽ diſputatio mea eſt, vt merito non debeam contriſtari?
Attendite me, & obſtupeſcite, & ſuperponite digitum ori veſtro.
Et ego quando recordatus fuero, pertimeſco, & concutit carnem meam tremor.
Quare ergo impij viuũt, ſublevati ſunt, confortatique diuitijs?
Semen eorum permanet coram eis, propinquorum turba, & nepotum in conſpectu eorum.
Domus eorũ ſecuræ ſunt & pacatæ, & non eſt virga Dei ſuper illos.
Bos eorum concepit, & nõ abortiuit: vacca peperit, & non eſt priuata fœtu ſuo.
Egrediũtur quaſi greges paruuli eorum, & infantes eorum exultant luſibus.
Tenent tympanum, & citharam, & gaudent ad ſonitum organi.
Ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt.
Qui dixerunt Deo, Recede à nobis, & ſcientiam viarum tuarum nolumus.
Quis eſt Omnipotens, vt ſeruiamus eiẽ? quid nobis prodeſt ſi orauerimus illũ?
Verũtamẽ quia nõ ſunt in manu eorũ bona ſua, conſiliũ impiorum longe ſit à me.
Quoties lucerna impiorum extinguetur, & ſuperueniet eis inundatio, & dolores diuidet furoris ſui?
Erunt ſicut paleæ ante faciem venti, & ſicut fauilla quam turbo diſpergit.
Deus ſeruabit filijs illius dolorem patris: & cum reddiderit, tunc ſciet.
Videbunt oculi eius interfectionem ſuam, & de furore Omnipotentis bibet.
Quid enim ad eũ ꝑtinet de domo ſua poſt ſe? & ſi numerus mẽſiũ eius dimidietur?
Nunquid Deum docebit quiſpiam ſcientiam, qui excelſos iudicat?

¶26 Heb. Omnes tenebræ ſũt recõditæ occultis illius: deuorabit illũ ignis nõ excitatus: attereretur ſuperſtes in tẽtorio eius. i. Omnia mala eũ manẽt ꝓpter occulta peccata eius: deuorabit eũ ignis diuinus q̃ follibus nõ excitatur, cõterentur quotquot ſuperſtites fuerint ĩ tabernaculo ei⁹. ¶27 Vl̃ ꝑ futurũ, ꝓdẽt, & inſurget. i. terra in perniciem eius multa ꝓducet, aut denegabit ei fructũ. ¶28 Germẽ domus eius. i. poſteritas eius aliò demigrabit. ¶29. i. Hæc ſunt q̃ impius expectare debet à Deo pro ſua portione: ¶30 Heb. & [hæc eſt] hęreditas ſermonis illi⁹ de Deo. i. Hæc eſt merces quã reportat ipi⁹ ꝓpter ſuas ĩ Deũ blaſphemias

XXI.

¶2 Hebr. Audite audiẽdo ſermonẽ meũ: & erit hoc cõſolationes veſtræ. i. Attente me audite, & hoc veſtrũ ſilentiũ erit mihi vice magnæ cõſolationis. ¶3 Hebr. An ego ad hominẽ eloquiũ meũ? quòd ſi, quare nõ abbreuiabit̃ ſpiritus me⁹? Mirũ dicẽdi gen⁹ Hebraicũ, ꝓ, Nũquid cũ hoĩe mihi ſermo eſt? q̃ ſi ita eſt vt Deũ alloquar, non hominẽ: quare nõ deſpõderẽ animũ, ſi locuturus eſſem falſa? quomodo auderẽ Deo præſente falſa loqui? Alij, cũ Deũ alloquar, nec mihi reſpõdeat, quare nõ anxiaretur ſpiritus meus? q. d. mirũ nõ debet vobis videri ſi cõquerar. ¶4 Heb. Si reuocẽ in memoriã, [ſub. afflictionẽ meã] ꝑturbor: & accipit carnẽ meã tremor. ¶5 eſt paratũ cõre ipſos cũ eis. Loquitur de opibus telluris: poſtea vero de liberis. Alij ꝑ metaphorã interpretãtes, ſic legũt Semẽ eorũ rectũ cũ illis in cõſpectu eorũ: & nepotes eorũ ſunt in oculis eorũ. q. d. Liberi impiorũ in ſumma pace viuunt, & cũ ſummo conſenſu viuunt apud parentes. ¶5 & nepotes eorum in oculis ipſorum. Subaudiendum aliquid, cuiuſmodi. pacifice degunt. in oculis ipſorum. i. ipſis videntibus. ¶6 Heb. In domibus eorum eſt pax à timore. i. quæ nihil timoris habet ſibi annexi. ¶7 impręgnat, & non perdit ſemen genitale. i. grauidas reddit vaccas: nec ſemẽ eius eſt inutile, nam vaccæ quas impręgnauit, pariunt. Abunde exprimit humanam fœlicitatem. Armẽta eius ſunt admodũ fœcũda. ¶8 abortit. ¶9 Emittũt veluti gregem ouium paruulos ſuos. Hoc verſu declarat copiam liberorum, & ſanitatem eorundem. ¶10 leuant. attollunt. ſub. pedes: aut vocem. vociferantur. ¶11 Vl̃, corrumpuntur in ſepulchro. ¶12 Vl̃, dicũt. q. d. hi ſunt contemptores Dei. ¶13 Omnipotẽs, ¶14 oremus illũ? ¶15 Sane bonum eorum non eſt in manu illorũ: conſilium impiorũ procul eſt à me. i. Nõ ſunt hęc bona in poteſtate ipſorum, vt ea in alterum ſeculũ deferre poſſint: ſub. ꝓpterea, quia hoc nõ poſſunt, cõſilium, &c. q. d. fœlices ſunt, ſed momẽtanea fœlicitate: ideo cõſiliũ eorũ nõ mihi placet. ¶16 futura ſunt apud Hebræos. Lucernã, intelligit fœlicitatẽ. Extinctionẽ autẽ, finẽ fœlicitatis. Miratur autem & cũ admiratiõe exprimit impiorũ interitũ. ¶17 [&] dolores diſtribuet [De⁹ ſuꝑ eos] in ira ſua. i. iratus ¶18 erũt velut, &c. ¶19 Deus abſcondet filijs eius robur eius. q. d. Tu forte dices mihi, Deũ puniturũ rapinã ipſi⁹ in filijs ipſi⁹. Res nõ ita habet: fili⁹ nõ portabit iniquitatẽ patris: ipſe pater puniet̃ q rapuit. ¶19 retribuet [illi] & cognoſcat. i. puniat eũ De⁹: & cognoſcat pœnas à Deo illi eſſe inflictas ob rapinã. ¶19 Videãtq; oculi ei⁹ cõfractionẽ ei⁹, & de furore Oĩpotẽtis bibat. i. Ipſe ſuis oculis videat ſuã calamitatẽ, & de calice iræ Dei bibat. ¶20 Quia q̃ erit voluntas ei⁹ de domo ſua poſt ſe, quũ nũer⁹ mẽſiũ ei⁹ trũcat⁹ ſit? i. qd curabit de familia ſua ſe mortuo, cũ iã ſit mortuus

Digitized by Google

Ille moriē robuſt⁹ & ſanus, diues & fœlix,
Viſcera eius plena ſunt adipe, & medullis oſſa illius irrigantur:
Alius verò moritur in amaritudine animæ ſuæ abſque vllis opibus:
D Et tamē ſimul in puluere dormient, & vermes operient eos.
Certè noui cogitationes veſtras, & ſententias contra me iniquas.
Dicitis enim, Vbi eſt domus principis? & vbi tabernacula impiorum?
Interrogate quēlibet de viatoribus, & hęc eadem illum intelligere cognoſcetis.
Quia in diem perditionis ſeruatur malus, & ad diem furoris ducetur.
Quis arguet coram eo viam eius? & quę fecit, quis reddet illi?
Ipſe ad ſepulchra ducetur, & in congerie mortuorum vigilabit.
Dulcis fuit glareis Cocyti, & poſt ſe omnē hominē trahet, & ante ſe innumerabiles.
Quomodo igitur cōſolamini me fruſtra, cum reſponſio veſtra repugnare oſtenſa ſit veritati?

CAP. XXII.

Reſpondens autem Eliphas Themanites, dixit,
Nunquid Deo poteſt comparari homo, etiam cum perfectæ fuerit ſcientiæ?
Quid prodeſt Deo ſi iuſt⁹ fueris? aut quid ei confers ſi immaculata fuerit via tua?
Nunquid timens te, arguet te, & veniet tecum in iudicium,
Et non propter malitiam tuam plurimā, & infinitas iniquitates tuas?
Abſtuliſti enim pignus fratrum tuorum ſine cauſa, & nudos ſpoliaſti veſtibus.
Aquam laſſo non dediſti, & eſurienti ſubtraxiſti panem.
In fortitudine brachij tui poſſidebas terram, & potentiſſimus obtinebas eam.
Viduas dimiſiſti vacuas, & lacertos pupillorum comminuiſti.
Propterea circundatus es laqueis, & conturbat te formido ſubita.

Alius moritur[11] integris viribus, totus opulentus & fœlix:'
Cuius mammæ lacte ſunt plenæ, & medulla[12] oſſium ipſius bibitur.'
Alius moritur in ægritudine animi, [13] qui nunquam lætus comedit.'
Pariter autem iacent in puluere, ac vermis eos tegit.
Ecce non me latent cogitationes veſtræ, & [14] conatus ad me inuadendum.'
Dicitis enim, Vbi eſt domus[15] boni & liberalis hominis?' &[16] vbi tentorium tabernaculorum impiorum?'
An nō[17] percontamini facientes iter, eōſq; ex notis eorum[externis] nō æſtimatis?'
[18] Etenim prauis parcitur ad diem pernicici, & ad diem irarum adducuntur.
[19] Quis autem pronuntiare poſſet ex facie terū ipſius de vitæ ratione? aut quis rependet ei quæ geſſit?
[30] Efferetur nimirū ad ſepulchrum, & in aceruo vigilabit.
[31] Vt ei dulces ſint ceſpites torrentis, eúmque ſequentur omnes homines, quemadmodum innumeri præceſſerunt.'
Quomodo igitur me conſolamini reb⁹ vanis, [32] & in veſtris reſponſionibus ſcelus adhibitum eſt?

CAP. XXII.

Ad hęc reſpondens Eliphas Themanites, dixit,
[1] Num deo commodabit vir fortis? nā qui ſapiunt, ſibi commodant.
Num[2] Optimo maximo[2] voluptati eſt, ſi iuſt⁹ ſis? aut lucro eſt, ſi vitā integrā agas?
An [3] ob metum tui' arguit te, ac tecum in ius ambulauit?
[4] An nō potius ob vitioſitatem tuam magnam, & infinitas iniquitates tuas?
Nam pignus à fratre tuo accepiſti abs re, ac nudis detraxiſti veſtimenta.
Non præbuiſti poculum aquæ laſſo, & famelico negaſti panem.
[5] Violentus vir poſſidet terram, & habens authoritatem inhabitat eam.
Viduas dimiſiſti vacuas, & [6] lacerti pupillorum attriti ſunt.'
Ideirco laquei circundati ſunt tibi, & terror ſubitus perturbat te.

¶11 Heb. in fortitudine perfectionis ſuæ, totus trāquillus & quiet⁹. ¶12 irrigātur oſſa eius. ¶13 Hebr. nec comedit in bono. ¶14 & conceptus quos inique excogitatis aduerſum me. Vt ſcilicet me cōfundatis. Alij, Noui cogitat⁹ quos aduerſū me ſupprimitis vt cauſam veſtrā añuereтis, mea deſtructa. q. d. vos nō agitis mecū iuxta legē diſſerendi: quæ enim ſubſeruiūt veſtræ cauſæ, ea tātū dicitis, vt meam ſupprimatis. ita enim dicitis, timere ſemp impios ſibi, etiam ſi exterius illis nihil mali accidat.

¶15 principis? Per domū, intelligit arcem munitiſſimā magno ſumptu ædificatā .i. Vbinā inuenies qui ædificarit ſibi arcē, q ſibi ab hoſtib⁹ timeat? q. d. nuſquā eſt. Videmini dicere, pios nō timere: ppterea nō ædificare ſibi domos. impios autē ſibi ædificare domos quib⁹ ſe tueantur. Per principē, virū pium intelligit, qui ſua ſpōte, non coact⁹ Deo ſeruit. Alij ad hūc modū exponunt, Noui cogitationes veſtras: quia dicitis Vbinā eſt dom⁹ principis? .i. meā. vbinā eſt tentorium impiorū? q. d. euerſam dicitis, & deſtructā domū meā ppter impietatē. Vocabāt enim Iobum principē, à munificentia, p ironiā & antiphraſim, eo q diues fuiſſet & potens, ideoq; princeps haberet, nec tamē haberet quæ requirun tur in principe. Et in hunc ſenſum ſequētia exponūtur ¶16 .i. Vbinā videas ipſos ſecure habitare i ſuis ampliſſimis tabernaculis? q. d. timorē putatis eſſe pœnā iniquitatis. ¶17 interrogaſtis trāſeuntes viam, & ſigna eorum nō denegaſtis? .i. nōnne interrogare potuiſtis viatores qui peregre proficiſcētes, vidēt ea quæ in hoc mūdo fiunt, & ſigna quæ dare ſolēt, nōnne vera eſſe potuiſtis agnoſcere? quomodo ſcilicet pereāt pbi, & improbi ſeruētur. Vel vt ad Iobū referat, Nōnne interrogaſtis de me viatores, & ſigna eorū q dixerūt vobis de iuſtitia mea, nō poteſtis negare? ¶18 Hebr. Quia die cōfractiōis phibetur malus, & die quo furores aduehūtur .i. tēpore calamitoſo ipſus ſeruatur incolumis, & tēpore quo Deus iratus ſæuit in mortales. ¶19 Heb. Quis renūtiabit in facie ei⁹ viā eius: & quod fecerit quis retribuet illi? .i. qs illi in faciē dicet viā ei⁹, & poſt mortē retribuet ei quæ fecerit mala, quū iā delat⁹ ſit ad ſepulchrum? Perficitur hic verſus ſequēti. ¶30 Et ipſe ad ſepulchra efferetur, & iuxta aceruum frugum maneat. Hic verſus iūgitur præcedēti, Quis retribuet ei, cū iā ſit ſepultus in ſepulchro quod eſt in agro iuxta areā in quā deponitur fruges, & in tumulo moretur aſſidue more mortuorū? Aceruū frugū alij tumulū metaphorice ſignificare dicūt, alij pyramidē ſepulchralē. Tantū vult dicere, eū eſſe mortuū. ¶31 Dulces ſunt illi glebæ torrētis, & poſt illū omnes hoies trahet[ſub. mors] & ante illū[ſ. traxit] nō numer⁹ .i. Glebæ torrētis vbi ſepultus eſt, nullū negotiū illi faceſſunt, hoc eſt, nullū malū ſentit poſt mortē: ppterea poſt illū mors trahet oēs hoies, & ante ipſum innumeros iā traxit homines. Alij p glebis rupturas vertūt: vt Rupturā torrētis vocet foueā ſuapte natura factā in torrēte. q. d. Si dices, illi eſſe pœnā q moriatur: reſpōdeo omnibus hoc accidere. ¶32 & reſponſiones veſtræ relictæ ſunt mendaciū? .i. cum omnes reſpōſiones veſtræ oſtendātur fallaces eſſe & vanæ? XXII. ¶1 Heb. An Deo proderit vir, quū proderit ſibi homo prudēs? .i. Nū aliquid vtilitatis accedet Deo ſi vir prudēs cōſulat ſuæ vtilitati & ſaluti? Nū Deo profuerit vir, ſua iuſtitia, & operū ſuorum rectitudine? q. d. nō: ſed ſibi ſoli pfuerit. Eliphas nit⁹tur conuellere rationes Iobi, deinde illū ad reſipiſcentiam hortatur. Dixerat Iob impios quādoq; tranquille viuere: cōtrà verò, pios ſæpiſſime affligi. Vtráque rationē cōfutat, oſtendens id Dei prouidētia fieri, qui expectet impios ad reſipiſcentiam, & inuitet. ¶2 Opoteīni ¶3 .i. an q timeat ſibi ab operib⁹ malis ſtatim corripit ipſos, & cōdēnat? q. d. nō: ſed tardus eſt ad irā, vt impiū ad pœnitentiā puocet: ſtatim punit iuſtū vt illū pbet. Cōniuet enī aliquādo, more patris, q vt filiū ſeruet, differt afflictionē: nōnūq vero affligit, vt inſperato iudiciū ſuū pmat. q. d. Tu ex diuturna fœlicitate impij, vis concludere Deū nō curare mortalia: ſed hoc falſū eſt. quū tamē hoc nollet dicere Iob. ¶4 vl, Nōne afflictio tua eſt multæ iniquitatib⁹ tuis nō eſt finis. Nōne, p ſane. q. d. fateor equidē te grauiter affligi. ¶5 Heb. At viro brachij ſe. eſt terra: & cui⁹ facies acceptatur, habitat in ea. Virū brachij vocat potētē. q. d. Pauperes nō dignaris pane, at potētibus poſſeſſiones tuas offers, & ijs quos magnifaciūt hoies ppter authoritatē eorū. Hæc ſunt peccata grauiſſima q cō reputās hoies. ¶6 .i. vires ac facultates pauperū atterūtur te vidēte & ſciente.

Digitized by Google

[7]Aut tenebras non vides? & inũdationem aquarum, quæ operit te?'
Nónne Deus cælum altum tenet? ſpectato enim verticem ſtellarum, quàm ſublimes ſunt.
[8]Dixiſti etiam, 'Quid Deus ſciret? an per caliginem iudicaret?
[9]Nubes ei latebræ ſunt, vt non videat, [10]& in ſphæra cæleſti verſatur.
[11]An non obſeruaſti mundi viã, quam homines nihili ingreſſi ſunt?
[12]Qui ariditate conſtricti ſunt in rugas, quũ potuiſſent diutius perſiſtere, & fundamentum eorum vt flumen diffluxit.'
Qui dicebant Deo, Faceſſe à nobis: & quid [13]'Optimus maximus' faceret [14]nobis?'
Atqui domos eorum bonis referſerat: [15]cæterum ab impiorum conſilio longe diſcrepat mea ſententia.'
Quos inſpicientes iuſti lætantur, & innocens irridet illos:
[16]Quũ ſubſiſtẽtia noſtra nõ ſit exciſa. [17]reliquias autẽ iſtorũ ignis abſumpſerit.'
[18]Quapropter accõmoda te illi, & pacẽ cũ eo cõiice, per quæ fœlicitas prouenlet tibi.'
Accipe oro legem ab ore illius, & reponito in corde tuo eloquia ipſius.
Si te cõuerteris ad [19]Optimũ maximũ, [20]ædificaberis, [ſi] procul [21]abiges' iniquitatẽ à tuo tabernaculo.
[22]Ponétq; [Deus] in puluere munitionem, & torrẽtes auri Ophirei tanquã ſaxum.'
[23]Optim⁹ maxim⁹ etiã inuadet hoſtes tuos, [24]túque habebis argentũ purgatiſſimũ.'
Tũc enim in Optimo maximo te oblectabis, & [25]palmas tuas' leuabis ad Deum.
Exorabis eum, & audiet te, tuáque vota [26]exolues.'
Quæcunq; rem decreueris, rata erit, & [27]in vijs tuis lumen ſplendebit.
[28]Deprimuntur enim, quos dicebas elatos eſſe. & ſummiſſos Deus ſeruare ſolet.
[29]Liberabit inſulam innocentis: liberaberis autẽ per mũditiam manuum tuarũ.

CAP. XXIII.

AD hæc reſpondens Iob, dixit,
[1]Etiamnũ triſti oratione vtor: quanq̃ mea calamitas ſuperat gemitus meos.'
Vtinam [2]ſciam, & inueniam eum, & veniam ad ſolium eius:
[3]Informarem [enim] ante illũ cauſam meã, & os meum argumentis [4]inſtruerem:'
Sermones [quoque] cognoſcerem, quibus mihi reſponderet: ac intelligerem quid mihi diceret.
Num [5]virtutis magnitudine' litigabit mecum? non, ſed ipſus [6]mihi [vires] conferet.'

Et putabas te tenebras nõ viſurũ, & impetu aquarũ inundantiũ non oppreſſum iri?
An cogitas quòd Deus excelſior cælo ſit, & ſuper ſtellarũ verticem ſublimetur?
Et dicis, Quid enim nouit Deus? & quaſi per caliginem iudicat.
Nubes latibulum eius, nec noſtra conſyderat, & circa cardines cæli perambulat.
Nunquid ſemitam ſeculorũ cuſtodire cupis, quam calcauerunt viri iniqui,
Qui ſublati ſunt ante tempus ſuũ, & fluuius ſubuertit fundamentum eorum
Qui dicebant Deo, Recede à nobis: & quaſi nihil poſſit facere Omnipotẽs, æſtimabant eum,
Cum ille impleſſet domos eorum bonis? quorum ſententia procul ſit à me.
Videbunt iuſti & lætabuntur, & innocens ſubſannabit eos.
Nõnne ſucciſa eſt erectio eorum, & reliquias eorum deuorauit ignis?
Acquieſce igitur ei, & habeto pacẽ, & per hæc habebis fructus optimos.
Suſcipe ex ore illius legẽ, & pone ſermones eius in corde tuo.
Si reuerſus fueris ad Omnipotentem, ædificaberis, & longe facies iniquitatem à tabernaculo tuo.
Dabit pro terra ſilicem, & pro ſilice torrẽtes aureos.
Eritque Omnipotẽs contra hoſtes tuos, & argentum coaceruabitur tibi.
Tum ſuper Omnipotentẽ delicijs affluens, & eleuabis ad Deum faciem tuam.
Rogabis eum, & exaudiet te, & vota tua reddes.
Decernes rem, & veniet tibi, & in vijs tuis ſplendebit lumen.
Qui enĩ hũiliat⁹ fuerit, erit in gloria: & qui inclinauerit oculos ſuos, ipſe ſaluabit.
Saluabitur innocẽs, ſaluabitur autẽ in munditia manuũ ſuarũ.

CAP. XXIII.

REſpondens autem Iob, ait,
Nunc quoque in amaritudine eſt ſermo meus, & manus plagæ meæ aggrauata eſt ſuper gemitum meum.
Quis mihi tribuat vt cognoſcam & inueniam illũ, & veniam vſque ad ſoliũ ei⁹?
Ponam coram eo iudicium, & os meũ replebo increpationibus,
Vt ſciã verba quæ mihi reſpondeat, & intelligam quid loquatur mihi.
Nolo multa fortitudine contendat mecũ, nec magnitudinis ſuę mole me premat.

¶7 Heb. Aut tenebræ, nec vides: & copia magna aquarũ obruit te. i. Aut tenebræ afflictionum perturbauerunt te, nec vidiſti: & tribulationũ copia te obruit. q.d. propter peccata quæ recenſuimus, omnia hæc mala acciderunt tibi. ¶8 Dicéſne idcirco. q.d. an propterea q tantũ chaos ſit inter nos & Deũ licet eum nõ poſſe videre, & ſic iudicare quæ à nobis fiunt? ¶9 Sub. Et an dices, ꝑ nubes, &c. ¶10 & in circuitu cæli deambulat. i. tantũ curat cæleſtia, nõ terrena ¶11. i. Non obſeruaſti quid euenerit hoĩbus prauis, vt quos diluuiũ aut flamma perdidit? Alij vertunt, Nunquid ſemitã ſeculi ſeruabis, quam calcauerũt hoĩes iniquitatis? Semitam ſeculi, vocat opinionem antiquorum qui erãt tẽpore diluuij. q.d. Viſne tueri opinionẽ illam antiquorũ, tẽpore diluuij, qui omnes cenſebãt tollendam eſſe diuinã prouidentiã? ¶12 Qui exterminati ſũt, quum non aduenißet tempus: & fluuius effuſus fuit in fundamentũ eorum. i. Ante tempus, morte violenta perierunt aquis diluuij.

¶13 Omnipotens ¶14 Heb. illis? Tertia perſona pro prima, nobis. ¶15 Hebr. & [vel, proinde] conſiliũ improborum longe eſt à me. Verba ſunt Eliphaz, vt nonnullis placet: alij verba Iobi eſſe volũt, & ſubaudiũt, propterea. Poteriſne propterea dicere, Conſilium impiorum procul eſt à me? i. Nũ poteris dicere, te nõ ſentire cum improbis, quũ tu, vt ipſi, prouidentiam Dei tollas? ¶16 Sane nõ fuit deleta ſubſiſtẽtia noſtra. Vel, inſtauratio noſtra. i. Noe, qui genus noſtrũ inſtaurauit, nõ periijt in diluuio. ¶17 reliquias aũt iſtorũ deuorauit ignis. Sub. de cælo emiſſus, q Sodomã & alias vrbes deuorauit. ¶18 vel, Aſſueſce quæſo cũ illo, & habebis pacẽ: in illis eueniet tibi bonũ. i. Aſſueſce ambulare in via Dei, & viues in pace: in illis, ſub. vijs Domini (relatiuũ ſine antecedente) euenient tibi omnia fœlicia. ¶19 Omnipotentem, ¶20. i. rurſum aſſequêris eam fœlicitatẽ quam habebas: rurſum habebis filios. ¶21 vel, abige ¶22. i. Adeò creſcere te faciet Deus vt munitionẽ ſiue turrim ædifices in terra, ob ingentem auri copiã. Alij legunt, Et pones ſuper puluerem aurum: & inſtar rupis torrentium aurum obrizũ. Imperatiuum eſt Hebræis pro futuro. Vſqueadeò abundabis auro, vt illud ſis, tanquam rem viliſſimã, depoſiturus in terra: & inſtar petræ magnæ fluminũ erit tibi aurum Ophir. q.d. non pluris facies aurũ quàm lapides. Alij, Habebis tiaram auri, vt æquare poſſis montem vnde oriuntur multa flumina. ¶23 vel, Et aurum tuũ erit Omnipotens. i. multum & ingens. Ita enim res exaggerant Hebræi addito nomine Dei. hoc eſt cumulus aureorũ tuorum erit ingens. ¶24 & argentũ duplex erit tibi. i. Abũdabis multo amplius argẽto q̃ prius. ¶25 faciem tuã ¶26 cũ ſcilicet eris voti cõpos. q.d. reddet te voti cõpotẽ. ¶27. i. fauebit tibi Deus, in ſumma fœlicitate ambulabis. ¶28 Cũ humiliabuntur [ſub. alij, tun] dices, Exaltatio [mihi eſt] nã humilẽ oculis ſeruare ſolet. Sub. Deus. ¶29 Innocẽs ſeruare ſolet totã regionem, & ſeruabitur [ſub. regio] ob puritatẽ manuum tuarũ. i. ob integritatem operum ſuorum. Manus pro operibus.

XXIII. ¶1 Heb. Et: i. hodie [quo] exacerbatio eſt eloquiũ meum, manus mea grauis eſt ſupra gemitũ meũ. i. Etiã hodie quo grauiſſime ſtomachor, plaga mihi illata grauior eſt quã vt eam querimonia explicare poſſim. Deſcribit grauitatem afflictionis ſuę. ¶2 Vtinam ſcirẽ. ſub. vbi Deus ſit. q.d. Vtinã mihi negotiũ eſſet cũ Deo cui nihil ignotum: non cum hominibus, quos multa latent. ¶3 Heb. diſponerẽ ¶4 Heb. replerem. ¶5 multitudine virtutis. Aſſerit Deum iuſtiſſimum eſſe, vt qui certare velit ratione, non potentia & viribus. ¶6 Heb. ponet in me. Sub. vires,

Digitized by Google

Proponat æquitatem contra me, & perue niet ad victoriam iudicium meum.
Si ad Orientem iero, non apparet: ſi ad Occidentem, non intelligam eum.
C Si ad ſiniſtram, quid agam? non apprehẽdam eum. ſi me vertam ad dexteram, non videbo illum.
Ipſe vero ſcit viam meam, & probabit me quaſi aurum quod per ignem tranſit.
Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus, viam eius cuſtodiui, & non declinaui ex ea.
A mandatis labiorum eius non receſſi, & in ſinu meo abſcondi verba oris eius.
D Ipſe enim ſolus eſt, & nemo auertere poteſt cogitationẽ eius: & anima ei⁹ quodcunque voluit, hoc fecit.
Cùmque expleuerit in me voluntatẽ ſuã, & alia multa ſimilia præſto ſunt ei.
Et idcirco à facie eius turbatus ſum: & cõſiderans eum, timore ſolicitor.
Deus molliuit cor meum, & Omnipotens conturbauit me.
Non enim perij propter imminẽtes tenebras, nec faciem meam operuit caligo.

CAP. XXIIII.

AB Omnipotente non ſunt abſcondita tempora: qui autem nouerãt eum, ignorant dies illius.
Alij terminos tranſtulerunt, diripuerunt greges, & pauerunt eos.
Aſinum pupillorum abegerunt, & abſtulerunt pro pignore bouem viduæ.
Subuerterunt pauperum viam, & oppreſſerunt pariter manſuetos terræ.
Alij quaſi onagri in deſerto egrediuntur ad opus ſuum, vigilantẽſque ad prædã, præparant panem liberis.
B Agrum non ſuum demetunt: & vineam eius, quem vi oppreſſerint, vindemiant.
Nudos dimittunt homines, indumẽta tollentes, quibus non eſt operimentum in frigore:
Quos imbres montium rigant: & non habentes velamen, amplexantur lapides.
Vim fecerũt deprædantes pupillos, & vulgum pauperem ſpoliauerunt.
Nudis & incedentibus abſque veſtitu, & eſurientibus tulerunt ſpicas.
Inter aceruos eorum meridiati ſunt, qui calcatis torcularibus ſitiunt.

[7]Ibi cum eo probus diſceptabit, [8]ac tandẽ aſſeram [meam animam] à iudice meo.
Si ad [9]Oriẽtem eam, nuſpiam ille apparet. aut [10]in Occaſum, non animaduerto eũ.
[11]Dum agit quippiam ad læuam, ego non ſpecto: [12] & ad partem dexterã ſe abdit, vt non videam.
[13]Nam viam [meam] perinde nouit atque ego: captòque experimẽto de me, vt aurum prodij.
Pes meus tenuit greſſum illius, [&] vias illius obſeruaui, [14]neque deflexi.
[15]Non remoui etiam præcepta labiorũ illius ab inſtituto meo, [&] eloquia oris eius recondidi.
[16]Et quum perpetuò ſui ſimilis ſit, quis ab eo rationem exiget? quod expetiuit anima illius, fecit.
[17]Quicunque perfecerit quod de me decreuerat, fecit quod aliàs ſæpe ab eo factum eſt.
[18]Quòobrẽ percellebar metu ab eo, [19]præcogitabam [hæc,] & timebam eum.
Meúmque cor [20]molliuit Deus, & Optimus maximus turbauit me.
Non enim excisſus ſum [21]malo improuiſo: [22]neque caligo faciem meam operuit.

CAP. XXIIII.

QVare [1]ab Optimo maximo [2]nõ ſunt abſcõdita tempora, & agnoſcentes eũ non ſpectarunt dies eius?
Sunt enim qui limites remouent, qui gregem rapiunt & paſcunt:
Qui aſinum pupillorum abigunt, qui loco pignoris accipiunt bouem viduæ:
Qui pauperes pellunt ex via, ita vt in latebras abdantur, quotquot in terra humiles ſunt.
Ecce velut onagri [3]exeunt in ſolitudinem ad opus ſuum peruestigantes prædam: [4]quibus deſertum panem profert ad liberos alendos.
In agro [5]farraginem ſuam demetũt, & in vineas [alienas] vindemiant impij.
[6]Nudum adigunt, vt pernoctet ſine veſtimento, & careat indumẽto per frigus:
[7]Vt madeant homines in mõtibus à nimbo, & ſaxum amplexentur non habentes ſuffugium.
[8]Rapiunt pupillo, quod poſt vaſtationem relictum fuerat, [9] & cum iniuria humilium pignus accipiunt.
Cogunt etiam nudum incedere ſine veſtimento, [9]& famelici geſtant manipulum.
Intra muros [10]eorum exprimunt oleum, quique in torcularibus calcant, ſitiunt.

¶7 Illic. aduerbiũ loci pro aduerbio temporis, tunc: cũ ſcilicet dederit mihi vires ſubſiſtendi cum illo. ¶8 & liberabo meipſum in perpetuũ à iudicante me. i. ab hominibus dicentib⁹ me impium eſſe, vt vltra nõ ſit opus diſceptatione. ¶9 Heb. partem anteriorem. q.d. Optarem diſceptare cũ Deo: ſed vbi inueniã? ¶10 Heb. retro. vl, ad partem poſteriorem. Dicit Deum cõſilio humano non inueniri, nec eum habere certam ſedem. ¶11 [Si] ad ſiniſtrã dum operatur, nec videbo. i. Si eã ad Septentrionẽ (qui reſpiciendo ad Orientem eſt in ſiniſtra) vbi mirabilia operat, nec tamẽ eũ videre potero. ¶12 Heb. abſcondit dexterã, & nõ videbo. ¶13 Si cognoſcat viam quæ eſt apud me, & probet me, egrediar vt aurũ. i. Si noti habuerit Deus rationem vitæ meæ, & probauerit: egrediar à conſpectu eius ſicut aurum puriſſimum: nullam inueniet in me maculã. ¶14 Hæc verba, Neque deflexi, iũgi poſſunt ſequenti verſui, A præcepto labiorum eius.
¶15 Heb. A præcepto labiorũ eius [iungitur præcedenti] neque deſerui. [ſub. præcepta eius] abſcondi [in corde meo] verba oris eius diligẽtius qui neceſſaria mea. i. chariora mihi fuerũt præcepta Dei, quàm id quo anima mea fouetur & tuetur. Præceptum labiorũ Dei vocat id quod Deus ore ſuo p̃cepit. ¶16 Heb. Et ipſe [erit] in vno, & quis auertet illũ? i. ſi fuerit in vna ſentẽtia, quis auertet illum? Reſpondere videt̃ tacitę obiectioni, Quomodo audes tueri innocentiam aduerſus Deum? ac ſi dicat, Optarem diſceptare cum Deo, quamuis ſciam eum eſſe Omnipotentem & immutabilem. ¶17 Quia perfecit neceſſaria mea: & ſicut hæc multa ſunt apud illum. Optarim inquam cum Deo diſceptare: nam perfecit quicquid mihi erat opus: ipſe corporis mei artifex, & omnium quæ in me ſunt: & ſicut hæc, id eſt huiuſmodi multa ſunt apud illum, talia multa facere ſolet in ipſis animantibus & alijs rebus. ¶18 Propterea à facie eius timere debueram. ita verti debet futurum ex Hebræo. i. hac ratione quia Deus eſt Omnipotens, debueram perturbari. ¶19 conſyderabo & timebo illum. i. Si cõſyderarem maieſtatem illius, timere deberem mihi ab illo. ¶20 Sub. varijs afflictionibus. ¶21 Heb. ante tenebras. i. afflictionem. ¶22 neque abſcondit caliginem ante me. i. neque texit afflictionem meam.

XXIIII. ¶1 ab Omnipotente. Hic Iob perſonam induit eius qui prouidẽtiam Dei non agnoſcat, aut certe de ea dubitet. ac ſi dicat, Vos dicitis Deo nihil eſſe abſconditum, & ego quæro à vobis, quomodo illi tempora, & ea quæ ſunt in tempore, non ſunt abſcondita, cũ videamus impios hoĩes libere graſſari in innocẽtes, &c. Nullam habet Deus affinitatẽ cũ tẽpore: quare igitur ea quæ ſub tempore fiunt agnoſceret, quũ ij qui maiorem de eo habent cognitionem, non viderint illum obnoxium tempori? æternus in cælis agit, nihil curans quæ in hoc mũdo agãtur. ¶3 in deſerto, exeunt. i. Illi ſunt feri & crudeles more ferarũ ſurgẽtes mane ad parandã ſibi prædã. ¶3. i. illi omnes furto & rapto viuunt. ¶4 pabulum eius. ſub. inopis. ¶5 Heb. Nudus pernoctat. ¶6 Heb. Humectantur inundatione montium: & abſq; protectione habitant in rupe. i. madẽt aqua quæ è montibus defluit: & eo q̃ nihil habeãt quo ſe tueri poſſint ab iniurijs cæli, habitant in cauernis. ¶7 vl, Deprædantur præ depopulãdi cõſuetudine, aut, Pupillũ deprædantur ab vbere. i. eũ qui adhuc pendet ab vbere. ¶8 & accipiunt in pignus quod eſt ſuper pauperem. ¶9 & famelici ſunt qui portauerũt manipulos. i. redigũt ad extremam paupertatem eos qui tempore meſſis collegerant ſegetes quibus viuerẽt. ¶10 Sub. impiorũ. Alij vertunt inter muros ſuos oleũ exprimũt, & torcularia calcãt, & ſitiũt. i. In domo ſua in qua prelum eſt, pauperes exprimunt oleum iſtorũ impiorum, nec eos potu dignantur.

Digitized by Google

Clamant homines oppidani, & anima vulneratorũ vociferatur: quæ qdé abſurda De' hoſtes haudquaquã ppoſuit.

Ipſi autẽ facti ſunt rebelles in lucé, neq; vias eius agnoſcunt, neque ſedent in ipſius ſemitis.

[14] Prima luce homicida ſurgit, & occidit humilem atque pauperem: noctu autẽ ſimilis erit furi.

Oculus etiam mœchi obſeruat crepuſculum, dicens, Non cernet me oculus. & faciemque palliat.

Perfodiunt domos nocte, quas interdiu ſibi notarunt, minimeq; lucẽ probant.

[17] Vniuerſis ipſis matutina lux æque ſiniſa eſt atq; denſiſſima caligo mortis: ſiqs enim cognoſcat eos, affert terrores denſiſſimæ caliginis.

Quiſq; illorũ diffugit per aquas, & portioni eorum maledicitur in terra, neq; deflectunt ad viã ducentem ad vineas.

[20] [Vt q;] terra torrida & calor abſumunt aquas niuales, [ita] inferus eos qui peccauerunt.

Obliuiſcitur eiuſmodi hominis ad miſericordiam procliuis, eiq; dulcis cibus vermiũ, nec vlla memoria ipſi relinquetur, ac velut arbor iniquitas cõfringitur.

Qui ſterilem quæ non pariebat, afflixit, neque exhilarauit viduam.

[27] Quin & potentes verſat ſua potẽtia, attamen ab illis euectus nõ fidit ſuę vitæ.

[28] Siquis etiam ei donet vt tutò agere poſſit, ac nitatur illi, oculi eius ſpeculãtur vias eius [ad nocendum.]

[29] Quãmq; breui tẽpore in faſtigio fuerit, nulli erunt, ac redigetur ad paupertatem, vtque [alij] omnes contrahuntur, & vt caput ſpicarum ſucciduntur.

[30] Quis autẽ me cõuincet mendacij, q̃ hæc ita non habeant? & quis ſermonẽ meũ confutabit? CAP. XXV.

AD hæc reſpõdẽs Bildad Suhita, dixit. Imperiũ & formido eſt penes illũ, q pacem conficit in ſublimi ſuo loco.

Nũ eius milites numero cõprehẽduntur? aut cui lux illius non oritur?

Et quid iuſtitiæ ſibi arroget homo friuolus Deo cõparatus? & quid purus eſſet natus mulieris?

[5] Ecce facit vt non exiſtat lux vſque ad lunam, & ſtellæ non ſunt puræ in oculis eius:

[6] Quanto minus homo friuolus, qui putredo cenſeri poteſt & filius hominis, qui vermiculus?

De ciuitatibus fecerunt viros gemere, & anima vulneratorũ clamauit, & Deus inultum abire non patitur.

Ipſi fuerũt rebelles lumini, neſcierũt vias eius: nec reuerſi ſunt per ſemitas eius.

Mane primo conſurget homicida, interficiet egenum & pauperem: per noctem verò erit quaſi fur.

Oculus adulteri obſeruat caliginẽ, dicẽs, Non me videbit oculus: & operiet vultum ſuum.

Perfodit in tenebris domos, ſicut in die cõdixerant ſibi, & ignorauerunt lucem.

Si ſubito apparuerit aurora, arbitrantur vmbram mortis: & ſic in tenebris quaſi in luce ambulant.

Leuis eſt ſuper faciem aquæ: maledicta ſit pars eius in terra, nec ambulet per viam vinearum.

Ad nimium calorem trãſeat ab aquis niuium, & vſq; ad inferos peccatũ illius.

Obliuiſcatur eius miſericordia: dulcedo illius, vermes: non ſit in recordatione, ſed cõteratur quaſi lignum infructuoſum.

Pauit enim ſterilem & quæ non parit, & viduæ bene non fecit.

Detraxit fortes in fortitudine ſua: & cum ſteterit, non credet vitæ ſuæ.

Dedit ei Deus locũ pœnitentiæ, & ille abutitur eo in ſuperbiam. oculi autem eius ſunt in vijs illius.

Eleuati ſunt ad modicum, & nõ ſubſiſtẽt, & humiliabũtur ſicut õnia, & auferẽtur & ſicut ſummitates ſpicarũ contererẽtur.

Quòd ſi non eſt ita, quis me poteſt arguere eſſe mentitum, & ponere ante Deum verba mea? CAP. XXV.

REſpõdẽs autem Baldad Suhites, dixit, Poteſtas & terror apud eũ eſt qui facit concordiam in ſublimibus ſuis.

Nunquid eſt numerus militũ eius? & ſuper quem non ſurget lumen illius?

Nunquid iuſtificari poteſt homo comparatus Deo, aut apparere mundus natus de muliere?

Ecce luna etiam non ſplendet, & ſtellæ nõ ſunt mundæ in conſpectu eius:

Quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis?

¶11 de vrbe sub. ob iniuriã. Incipit narrare quę faciãt in vrbibus, declaratis ijs quæ in agris. ¶12 Heb. & Deus non ponit inſulſum. i. nihil agit ſine ratione. q. d. ſi ita res haberet vt dixis, nẽpe Deum non affligere impios vt lauitet ad reſipiſcẽtiam: pios autẽ affligere vt exploret & probet: quomodo poſſes Deũ tue. [illegible] ab iniuria, qui tamen nihil agit ſine ratione: nã hoc pacto incõmodaret pijs qui affligerẽtur ab impijs. Docti quidam Hebræorum legunt, Et Deus nõ ponet prohibitionem. i. non prohibet eorũ opera: non obſiſtit eis.

¶13 ſunt ex his qui rebelles ſunt luci. i. Deo, vel legi. ¶14 Sub. lucem. Appetente luce. ¶15 i. veſpertinũ tempus. primas tenebras, ad ſuũ cõmodum adulterio perpetrando. Obſeruant inquit: vt videas illos nõ peccare infirmitate, ſed malitia.

¶16 Heb. adijciet mihi abſconſionem faciei. i. reddet me incognitum. ¶17 Heb. Quia ſimul mane eſt illis vt illis vmbra mortis. i. ipſi abhorrent à luce matutina, tanquã à morte. ¶18 Heb. quum cognoſcet, terrores vmbræ mortis [ſunt] illis. i. Quum agnoſcere poteſt vnus alterum, hoc eſt appetente luce matutina vbi vident lucem aduenisse, triſtantur ad mortem vſque. ¶19 Heb. Leuis eſt ſuper faciem aquæ: maledicta eſt portio eorũ in terra: neque recedit [vllus] via vinearũ. Velociter, inquit, mane ſe ad mare recipiunt, in loca maledictioni obnoxia. i. agentia & inculta: nec recedunt via regia, ne agnoſcãtur. Quidã vertunt, Nemo aſpicit viam vinearũ. ¶20 . q. d. Ita eſt vt dicimus: & tamẽ Deus patienter eos ſuſtinet, nec quicquã mali ſentiũt ne in ipſa quidem morte: nullas dant pœnas in hoc mundo. ¶21 ſepulchrum ¶22 vt, amic', ¶23 os vermis eſt illi. ſub. dulce. q. d. nihil à morte ſentit doloris, celerrime abſumunt eum vermes. ¶24 quæ ſcilicet vi aliqua tẽpeſtatis frangi ſolet. ¶25 pariet. i. quæ nunquã paritura eſt. ſterilem vxorem afflixit ob ſterilitatem. ¶26 & viduam [ſub. opprimit, cui] nemo benefacturus eſt. Vt vt alij, & viduæ non benefaciet. ¶27. i. ſuo arbitratu euehunt ac redigunt in ordinem quoſlibet impij. Alij vertunt, [Et tamen ſecũ] trahit fortes viribus ſuis: ſurget, non credet vitæ. i. Tantis pollet viribus vt fortiſſimos robore vincat, & abducat quo velit: ſi inſurrexerit in aliquem, & adoriatur, is quem adortus fuerit, non ſperabit ſe vltra victurum. ¶28 Heb. Dat illi ad cõfidentiã, & innitetur illi: & oculi eius ſunt ſuper vias eorũ. Solent boni dare illis munera vt confidẽter habitent inter illos: at poſtea inſidiantur illis à quibus munera acceperunt. ¶29 vt, Diſcedunt paululũ, & non eſt, & illi humiliantur ſicut quiuis: obthurantur, & vt ſummitas ſpicæ ſucciduntur. i. Cum illi qui munera dederunt impio, diſceſſerint paululũ ex vrbe, nuſquã comparet impius quo abierit, quia ſequitur illos, & humiliantur illi vt alij à quibus improbi munera non acceperunt: obthurantur ora eorũ ab improbo ne clament, & occiduntur. ¶30 Heb. Quòd ſi non [ſita ſit,] vbinã eſt qui me mẽdacij arguat, & rediget in nihilum ſermonem meum? q. d. nemo. Quòd ſi dicas rem aliter ſe habere, quis eſt qui poſſit me in hac re mendacem oſtendere? XXV. ¶1 Dominatio & timor qui apud illum eſt, facit pacẽ in excelſis eius. Nititur Baldad defendere iuſtitiã diuinam, & improbum Iob cõprobare. Fieri non poteſt, inquit, vt Deum dicamus iniuſtũ: is enim eſt ad cuius nutum conſiſtunt cæleſtia. ſumpto argumento à potentia. Dominatio, & reuerenda quædam maieſtas quæ apud illum eſt, facit vt corpora cæleſtia ſine vllo diſſidio fungantur ſuis officijs, & moueantur. ¶2. q. d. Omnes lumine diuino illuſtrantur: de plenitudine gratiæ eius omnes accipiunt. ¶5 Heb. Ecce vſque ad lunam non lucebit. Latine, Sed ne luna quidem lucida eſt cum Deo collata. Futurum pro præſenti. ¶6 vt, Quanto magis homo qui eſt vermis? Sub. eſt immundus coram Deo. ¶5 Repetitio.

Digitized by Google

CAP. XXVI.

RESpondens autem Iob, dixit,
Cuius adiutor es? nunquid imbecillis? & ſuſtentas brachium eius qui non eſt fortis?
Cui dediſti conſilium? forſitan illi qui non habet ſapientiam, & prudentiam tuam oſtendiſti plurimam.
Quem docere voluiſti? nonne eum qui fecit ſpiramentum?
Ecce gigantes gemunt ſub aquis, & qui habitant cum eis.
Nudus eſt infernus coram illo, & nullum eſt operimentum perditioni.
Qui extendit Aquilonem ſuper vacuum, & appendit terram ſuper nihilum.
Qui ligat aquas in nubibus ſuis, vt non erumpant pariter deorſum.
Qui tenet vultum ſolij ſui, & expandit ſuper illud nebulam ſuam.
Terminum circundedit aquis vſque dum finiantur lux & tenebræ.
Columnæ cœli contremiſcunt, & pauent ad nutum eius.
In fortitudine illius repente maria congregata ſunt, & prudentia ei⁹ percuſſit ſuperbum.
Spiritus ei⁹ ornauit cœlos: & obſtetricante manu ei⁹, eductus eſt coluber tortuoſus.
Ecce, hæc ex parte dicta ſunt viarum ei⁹: & cum vix paruam ſtillam ſermonis eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri? CAP. XXVII.

ADdidit quoque Iob, aſſumens parabolam ſuam, & dixit,
Viuit Deus, (qui abſtulit iudicium meũ, & Omnipotens qui ad amaritudinem adduxit animam meam,)
Quia donec ſupereſt halitus in me, & ſpiritus Dei in naribus meis,
Non loquentur labia mea iniquitatẽ, nec lingua mea meditabitur mendacium.
Abſit à me vt iuſtos vos eſſe iudicem: donec deficiam, non recedam ab innocentia mea.
Iuſtificationem meã quam cœpi tenere, non deſeram: neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea.
Sicut impius inimicus meus, & aduerſarius meus quaſi iniquus.
Quæ eſt enim ſpes hypocritæ ſi auarè rapiat, & non liberet Deus animam eius?
Nunquid Deus audiet clamorem eius, cũ venerit ſuper eum anguſtia?
Aut poterit in Omnipotente delectari, & inuocare Deum omni tempore?
Docebo vos per manum Dei quæ Omnipotens habeat, nec abſcondam.

CAP. XXVI.

AD hæc reſpondens Iob, dixit, [1]Cui opẽ ferſ?num ei qui vires non habet? [2]quem ſeruaſtin eum qui non habet potens brachium?
[3]Cui das conſiliũ? eine, qui ſapiẽtia caret? [4]cúmq; doces, qui affluit ſapientia?
[5]Cuinam ſermones narras? [6]aut cui⁹ ſpiritus egreditur ex te?
[7]Res emortuæ [ſũ Deo] formantur ſub aqs, & in vicinis locis.
[8]Nudus ante illum extat infernus, neque interitus habet velamentum.
Qui Aquilonem extendit ſuper inane, & terram ſuſpendit ſuper nihilum.
Qui [9]cohibet aquas in ſuis nubibus, neque nubes rumpitur [10]ab eis.
Qui [11]cõſtruxit faciem ſolij, [12] ſuper quod expandit nubem ſuam.
Terminum præſtituit aquis, [13] dum conſummentur lux cum tenebris.
Columnæ cœli concutiũtur, & [14]ſtupeſiũt ab illius increpatione.
[15]Sua potentia ſcindit mare, & intelligẽtia ſua compeſcit [eius] ferociam.
[16]Suóque ſpiritu adornauit cælos, [&] manus eius formauit [17]ſerpentem vectem.
[18]Atque iſta duntaxat extrema ſunt viarũ ei⁹: & quantulã portionẽ audiuim⁹ de iſto negotio? quis autem tonitru potẽtiæ illius cognoſceret? CAP. XXVII.

VLterius quoque ſermonem ſuũ proſequens Iob, [1]dixit,
[2]Per Deum viuentẽ, [3]qui me præter meritũ afflixit: & per [4]Optimum maximũ, qui me in triſtitiam coniecit:
Nunquam dum in me halitus erit, & [5]flatus Dei in naſo meo,
Labia mea loquentur iniquitatẽ, & lingua mea dolum meditabitur.
Abſit à me, vt [6]veſtram ſententiã probem: [7]donec expirabo minime adimam mihimet integritatem:
Sed iuſtitiam meam retinebo, & non deponam eam, [8]neq; cõmittam vt me vnquam culpet cor meum.
Qui mihi aduerſat [hac i cauſa] ipſi⁹: & qui ſe mihi opponit, iniquus habendus eſt.
Quid enim hypocritæ ſperandũ eſt, [9] quũ Deus extrahet illius animam, ſi cõmoda ſua compararet?
Num clamorem eius audiet deus, quum pericula ei accident?
Num in [10] Optimo maximo ſeſe oblectabit, omniq; tempore inuocabit Deum?
Docebo vos [11]per Dei gratiam, neq; celabo [12]vt res diuinæ comparatæ ſint.

¶1 Hebr. Quid adiuuiſti, in quo nõ eſt robur vllũ? Iob ridet quodámodo argumẽta Baldad: propterea non reſpondet, quũ ad ſimilia iam reſponderit. In qua re, inqt, adiuuiſti ſententiã tuam de prouidentia Dei particulari, in qua nullæ ſunt vires? ¶2 ſaluaſti brachio infirmo. i. putaſti eam cõfirmare ratione infirma & inualida. ¶3 Quare decreuiſti ſine ſapiẽtia? i. quãobrẽ imprudenter id conſilij cepiſti, roborare hãc tuã ſentẽtiã inſipientẽ? quod tibi cedet ad imprudentiã. ¶4 notificaſti abunde ordinationem. Ironia. Aperte notam feciſti prouidentiã diuinã. q.d. notã nõ reddidiſti prudẽtiã tuã hac re. ¶5 q.d. putáſne te ſermonẽ facere cũ hoĩe imperito? ¶6 & anima egreſſa eſt ex te? i. cuius animus exiuit à te? i. quis te talia docuit? quẽ ſequut⁹ hæc dixiſti? ¶7 Quæ vitæ expertia ſunt, naſcũtur ſub aquis, ſub habitatorib⁹ earum. De metallis loquitur. q.d. Extendit ſe prouidẽtia Dei ad profunda maris, & ſub piſcibus qui habitãt ipſas aquas, vbi gignuntur ipſa metalla. ¶8 Infernũ intelligit cẽtrũ terræ. q.d. infernus & pditio nota ſunt Deo, carent velamẽto. Infernum & perditionẽ pro eodem accipit, id eſt locũ in quẽ res quæ deſcendũt, pereunt. ¶9 colligat ¶10 ſub ipſis. ſub aquis. ¶11 Cõſtringit faciem ſolij. i. aerem & vaporem exiſtentẽ in media regione ſublimi, qui eſt ante faciẽ ſolij eius, hoc eſt cæli. ¶12 ſuper eũ. ſub. aerem regionis frigidæ. illic vapores conſtringuntur in nubẽ. ¶13. i. quandiu erit mũdus. ¶14 cõmouentur ¶15 vł, virtute eius quieſcit mare ipſum. ¶16 Heb. Spiritu eius cæli [ſunt] ipſa pulchritudo. i. ſunt pulcherrimi. ¶17 colubrum fugacẽ. Viam illã lacteã ſignificat, quæ refert colubrũ: & per hoc reliqua ſigna intelligit. q.d. creauit omnes imagines cæleſtes. ¶18 Heb. Ecce hæc, partes ſunt viarum eius: ſed quàm exigua eſt res de qua audiamus? & vim potentiarũ eius quis conſyderabit? Profectò, inquit, hæc quæ dixiſti, ſunt portio aliqua eorũ quæ facit Deus: ſed quàm exigua res eſt de qua audiamus alios loquentes & diſſerentes? & magnitudinem potentiæ eius quis agnoſcet? XXVII. ¶1 Heb. Et addidit Iob aſſumere parabolam ſuam, & dixit. i. Reſumpſit Iob ſermonem, & diſceptationem intermiſſam. conquieuerat enim Iob⁹ paululum, dum alij loquerentur. ¶2 Heb. viuit Deus. ¶3 Heb. abſtulit iudicium meũ. i. qui ſinit me affligi citra culpam meam, & propterea videtur ius meum auferre. Vł, qui me iuſte affligit iuxta opinionem veſtram pro peccatis. ¶4 Omnipotentem, ¶5. i. quandiu ſpirauero ¶6 Heb. vos iuſtificem. i. dicam opinionem veſtram eſſe iuſtam. ¶7 .i. quandiu vixero, non abnegabo innocentiam meam. ¶8 Heb. non declinabit cor meum à diebus meis. i. non auertetur aliò mens mea toto tempore vitæ meæ. ¶9 quum furatus fuerit, quum pacatam reddiderit Deus animam eius? i. Quem ſpem de hypocrita concipere debemus ſi congreget multas diuitias, quum rapina & furto rem ſuam auxerit? quæ item ſpes erit hypocritæ quum Deus permiſerit animæ eius vt viuat in hac vita in ſumma fœlicitate? Certe nulla: nam nõ eſt duratura illa fœlicitas externa. q.d. quamuis ego dixerim impios fœliciter agere, non tamen laudo ſortem & conditionem eorum: nam malus eos manet exitus. ¶10 Omnipotente ¶11 Heb. in manu Dei. i. Deo iuuante & ſubminiſtrante facultates. Alij, quod Deus facere ſolet quotidie. ¶12 vos id quod eſt penes Omnipotẽtẽ. i. id quod Omnipotens quotidie facere ſolet. Repetitio.

Digitized by Google

¶13 Heb. Ecce vos omnes vidiſtis: quare in vanitate vaneſcitis? i. Cũ videatis quæ ego docebo vos, quare vanam opinionem in vanum conamini defendere? q.d. Cum dicebã improbos fœliciter agere: nõ de omnib⁹ intelligebam, ſed de aliquibus tantũ. ¶14 portio improbi hominis cum Deo. i. quod ſequitur, recipere ſolet impius à Deo. ¶15 Heb. Si multiplicentur filij eius, erunt gladij. ¶16 Superſtites eius ſepelientur in ipſa morte. i. qui euaſerint, ſepelientur adhuc viui mori bundi. vel, confecti morbo diuturno. ¶17. i. tantũ veſtium parauerit, quantũ eſt luti. ¶18. i. non lõgiori tẽpore duraturũ, quàm dom⁹ tineæ i ligno putrido, aut veſtimento. ¶19 morietur, & non colligetur. i. nõ deferetur ad ſepulchrum. ¶20 aperiet oculos[ſuos ali quis]& non extabit. ac ſi dicat, in puncto temporis deſinet eſſe impius. ¶21. i. Eurus. ¶22 vt tempeſtates auferet eum. i. vt res tempeſtate auferri ſolẽt, magno impetu. ¶23 Et immittet in eum[ſub. multa mala]nec illi parcet: à manu eius fugiẽdo fugiet. i. Ob plagam Domini cogetur fuga ſibi conſulere. ¶24 Comp'odet ſup eũ man⁹ ſuas, & ſibilabit ſuper eũ de loco ſuo. Quicũq; inquit, audierit talia accidiſſe ipſis, præ admiratione collidet manus, & ſibilabit.

XXVIII.

¶1 Heb. Certe eſt argento egreſſio: & auro vnde eliciũt illud. Hic Iobus docet cur idẽ probis & improbis eueniat: nempe quia mundus ſubiectus eſt mutationib⁹. His verſiculis oſtendit quotidie aliqd noui accidere. Nunc eruũtur ex aliquo loco aurum & argẽtum vnde prius non educebantur.

Ecce[13] autem, quum vos omnes ſpeculationibus[theologicis]operã dederitis, quare tam vanas opiniones habetis?
Hæc eſt[14] pars ipſi hominis ex Deo, & hæc hæreditas, quam percipiunt tyranni ab Optimo maximo.
14 Si numerum liberorum adauxerint, gladio perimentur, & poſteri eorum nõ ſaturabuntur pane.
15 Reliqui facti, lue perempti ſepeliẽtur, & ipſorum viduæ non lugebunt.
16 Si coacervet[impius] argẽtum vt puluerẽ, &[17] paret veſtem vt argillam:
Parabit ille quidem, at iuſt⁹ induet, ac innocens diuidet argentum.
Ædificabit domum ſuam[18] vt tinea, vtq; cuſtos[hortorum]conſtruit tugurium.
Diues[19] decumbet, nec honorifice funerabitur:[20] aperiet oculos, & nemo aderit ei.
Ingruent in eum terrores vt aqua, & noctu furtim auferet illum tempeſtas.
Auferet eũ[21] ventus orientalis, vt abeat, & de loco ſuo[22] deturbabit eum.
23 Inuehẽtq; illi affatim malorũ, quæ magno ſtudio effugere molitur.
Quo ſublato plauditur, & homines loci eius illũ exſibilant. CAP. XXVIII.

H[1]Abet argentum venas, & aurum locum in quo conflant.
Ferrum è puluere tollitur, & lapis[2] vt æs funditur.
Tenebris poſuit[Deus]terminũ,[4] & ad omnem perfectionẽ ipſe ſcrutatur lapidẽ in caligine & dẽſiſſima vmbra abditũ.
Erumpit[alicubi]torrens, qui accolas non fert:[6] rurſum exareſcunt torrentes, vt à pede non ſentiantur: ſuperant etiã hominis ſtaturam, & qui poterant vadari.
Eſt terra in qua[7] panis prouenit.[8] alterius autem eruta ignem exhibet.
Eſt locus, [cuius]lapides[ſunt]ſapphir⁹, habetq;[9] auri pulueres:
10 Eſt ſemita, quam ignorat volucris, neq; illam conſpexit oculus milui.
11 Non calcarũt eam feræ, non leopardus ambulauit per eum.
12 Immittit ſuam manum ſilici, ac montes funditus euertit.
13 Rupibúſq; exciſis educit riuos, &[tamen] quicquid pretioſum eſt, cernit ocul⁹[14] ei⁹.
15 E guttis flumina colligit, & rem abſtruſam profert in lucem.
Vnde autem ſapientia[16] petẽda eſt? aut vbi eſt locus intelligentiæ?
Ignorat homo pretium illius, neq; inuenietur in terra viuentium.

Ecce, vos omnes noſtis, & vt quid hæc ſine cauſa vana loquimini?
Hæc eſt pars hominis impij apud Deum, & hæreditas violentorum, quam ab Omnipotente ſuſcipient.
Si multiplicati fuerint filij eius, in gladio erũt, & nepotes ei⁹ nõ ſaturabũtur pane.
Qui reliq fuerint ex eo, ſepelientur in interitu, & viduæ illius non plorabunt.
Si comportauerit quaſi terram argẽtũ, & ſicut lutum præparauerit veſtimenta:
Præparabit quidem, ſed iuſtus veſtietur illis, & argentum innocens diuidet.
Ædificauit ſicut tinea domum ſuam, & ſicut cuſtos fecit vmbraculum.
Diues cum dormierit, nihil ſecum auferet: aperiet oculos ſuos, & nihil inueniet.
Apprehendet eum quaſi aqua inopia, nocte opprimet eum tempeſtas.
Tollet eum ventus vrens, & auferet, & velut turbo rapiet eum de loco ſuo.
Et mittet ſuper eum, & nõ parcet: de manu eius fugiens fugiet.
Stringet ſuper eum manus ſuas, & ſibilabit ſuper illũ, intuẽs locũ ei⁹. XXVIII.
H Abet argentũ, venarũ ſuarum principia: & auro loc⁹ eſt in quo conflatur.
Ferrum de terra tollitur: & lapis ſolutus calore, in æs vertitur.
Tempus poſuit tenebris, & vniuerſorũ finem ipſe conſyderat, lapidem quoq; caliginis, & vmbram mortis.
Diuidet torrens à populo peregrinante, eos quos oblitus eſt pes egentis hominis & inuios.
Terra de qua oriebatur panis in loco ſuo, igni ſubuerſa eſt.
Locus ſapphiri lapides eius, & glebæ illi⁹ aurum.
Semitam ignorauit auis, nec intuitus eſt oculus vulturis.
Non calcauerunt eam filij inſtitorum, nec pertranſiuit per eam leæna.
Ad ſilicem extendit manum ſuam, ſubuertit à radicibus montes.
In petris riuos excidit, & omne pretioſum vidit oculus eius.
Profunda quoq; fluuiorum ſcrutatus eſt, & abſcondita in lucem produxit.
Sapientia verò vbi inuenitur? & quis eſt locus intelligentiæ?
Neſcit homo pretiũ eius, nec inuenitur in terra ſuauiter viuentium.

¶2 effundit chalybem. i. ex terra quæ concreuit in lapidem, efficitur chalybs. Aut, è lapide fuſo tollitur æs. ¶3 Tenebras vocat quæ non ſunt. q.d. facit Deus eſſe, quæ prius nõ erant. ¶4 & omni fini quem inquirit, [poſuit finem]lapidem caliginis & vmbræ mortis. i. Omni rei obnoxiæ fini, & corruptioni poſuit finem: fecit quod erat, non eſſe. Lapidẽ caliginis & vmbræ mortis vocat materiã informem. Sunt qui vertant, Et omni perfectioni, lapidem &c. i. Deus ponit finem rei formatæ, cuius author eſt: ponit inquam illi rei formatæ materiam informem. ¶5 Heb. Erumpit fluuius iuxta accolam. vel, habitatorem. Magna abundantia erumpit fluuius in locum habitabilem. hoc eſt, locus habitabilis ſtatim fit inhabitabilis propter abundantiam aquarum. ¶6 Heb. aquæ traditæ obliuioni à pede, & quæ altiores erant homine, abſcedunt. vel, euaneſcunt. i. aquæ per quas nullo tempore pes vllus ambulauerat, quæ tranſiri non poterant, quòd homine altiores eſſent, abſcedunt & exareſcunt. ¶7. i. fertilis & ferax. ¶8 & quod ſub ea eſt vertitur in quendam velut ignem. i. areſcit, & fit infœcunda. ¶9. i. quæ eſt ferax auri. ¶10 Heb. Semitam non cognoſcet illi auis, neq; aſpiciet eam oculus volucris. Illi, inquit, qua eunt ad eam. q.d. Poſtea regio illa deſeritur, & fit inhabitabilis etiam ipſis auibus: ſed ne à longe quidem aſpicitur ab ipſis volucribus. Vides variã mutationem huius ſeculi. ¶11 Non calcabũt eam filij ſuperbiæ, nec tranſibit per ei leo. Filios ſuperbiæ vocat beluas truces & immanes. Ne à leonibus quidẽ habitabitur. ¶12. i. lapidem duriſſimum comminuit. ¶13 In rupibus erumpere facit flum ſua. q.d. quum vult, facit exundare totam regionem ita vt aquis ſubuertatur: qui tamen quicquid pretioſum eſſet, cerneretur in ea regione. ¶14 ſub. regionis. ¶15 Heb. [Poſtea]à fletu fluminum coerceт: & abſconſionẽ educet in lucem. Coercet, inquit, rupes. i. ſiſtit flumina quæ erumpere ſolent è montibus. Poſtea efficit ne rupes flumina effundant: & reddit regionem obrutã aquis, aridam, & ſubiectam oculis omnium. His omnibus oſtendit omnia ſubiecta eſſe corruptioni & mutationi: idem neminem eſſe fœlicem vel infœlicem. ¶16 inuenietur? Oſtendit tandem fœlicitatem quæ ſolis probis contingit, quæ æterna eſt, ſita in ſola in Deum fiducia.

Digitized by Google

Abyſſus dicit, Non eſt in me: & mare loquitur, Non eſt mecum.
Nó dabitur aurum obrizum pro ea, nec appẽdetur argentum in commutatione eius.
Non conferetur tinctis Indiæ coloribus, nec lapidi ſardonycho pretioſiſſimo, vel ſapphiro.
Non adæquabitur ei aurum vel vitrum, nec commutabuntur pro ea vaſa auri.
Excelſa & eminentia non memorabũtur comparatione eius: trahitur autem ſapientia de occultis.
Non adæquabitur ei topazius de Aethiopia, nec tincturæ mundiſſimæ componetur.
Vnde ergo ſapientia venit? & quis eſt locus intelligentiæ?
Abſcondita eſt ab oculis omnium viuentium, volucres quoque cæli latet.
Perditio & mors dixerunt, Auribus noſtris audiuimus famam eius.
Deus intelligit viam eius, & ipſe nouit locum illius.
Ipſe enim fines mũdi intuetur: & omnia quæ ſub cælo ſunt reſpicit,
Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in menſura.
Quando ponebat pluuijs legem, & viam procellis ſonantibus:
Tunc vidit illam, & enarrauit, & præparauit, & inueſtigauit.
Et dixit homini, Ecce timor Domini, ipſa eſt ſapientia: & recedere à malo, intelligentia.

CAP. XXIX.

Addidit quoque Iob, aſſumens parabolam ſuam, & dixit,
Quis mihi tribuat, vt ſim iuxta menſes priſtinos, ſecundũ dies quibus Deus cuſtodiebat me,
Quando ſplẽdebat lucerna eius ſuper caput meum, & ad lumen eius ambulabã in tenebris?
Sicut fui in dieb⁹ adoleſcentiæ meæ, quãdo ſecretò Deus erat in tabernaculo meo?
Quando erat Omnipotens mecũ: & in circuitu meo pueri mei?
Quando lauabam pedes meos butyro, & petra fundebat mihi riuos olei?
Quando procedebã ad portam ciuitatis, & in platea parabant cathedrã mihi?
Videbant me iuuenes, & abſcondebãtur: & ſenes aſſurgentes ſtabant.
Principes ceſſabant loqui, & digitum ſuperponebant ori ſuo.
Vocem ſuam cohibebant duces, & lingua eorum gutturi ſuo adhærebat.
Auris audiens beatificabat me, & oculus videns teſtimonium reddebat mihi:

[17]Abyſſus enim inquit. In me non eſt. ac mare dicit, Mecum non eſt.'
Non dabitur[18]pro illa, quod in theſauris concluſum habetur,' neq; argẽtum expendetur in pretium eius.
[19]Non illi præponderabit aurũ Ophireũ,' aut[20]onyx pretioſus,' aut ſapphirus.
Non pretium illius æquabit aurum aut vitrum, nec cũ ea permutabitur vas ex auro obrizo.
Nulla mentio fiet[21]ramoth & gabis,[22] ſapientia quoq; margaritis præpõderat.'
Non[23]topazius' Aethiopiæ pretium illius æquabit,[24]nõ aurum puriſſimum præponderabit.'
Vnde igitur veniet ſapientia? aut vbi eſt locus intelligentiæ?
[25]Eſt quidem abſtruſa' ab oculis omnium viuentium, & recondita, vt lateat volucrem cæli.
[26]Perditio & mors dixerunt,' Audiuimus auribus noſtris famam eius.
Deus viã[27]eius[28]monſtrat,' quippe qui nouit locum eius.
Is enim in partes terræ extremas proſpicit, omniáque ſub cælo videt:
[29]Vt vento etiam pondus adhibeat, & aquas menſura comprehendat:
[30]Præfigendo pluuiæ terminum, & viam fulguri atque tonitruis:
Tunc[31]vidit, &[32] recenſuit eam,[33]parauitq; illam, &[34]perueſtigauit eam.
[35]Dixit autem homini,' Ecce timor Dei[36]eſt ſapientia,' & vitare malum eſt intelligentia.

CAP. XXIX.

V[1]Lterius quoq; ſermonem ſuum proſequens Iob, dixit,
[2]Vtinã eo loco ſint res meæ, quo fuerunt' prioribus menſibus, & ijs, quibus me cuſtodiebat Deus:
Quum[3] eius lucerna in capite meo luceret:[4]ad cuius lumẽ ibam per tenebras?'
Qualis fui tempore[5]hyemis meæ,[6] quum Deo eſſet arcta neceſſitudo cum meo tabernaculo.'
Quum adhuc[7]Optim⁹[8]maximus' eſſet mecum, &[8]iuuenes mei circum me.'
Quando[9]pedes meos' butyro abluebam, &[10]ſaxum' apud me fundebat riuos olei.
Quando[11] per oppidum ad portam prodibam,' & in platea parabam ſellã meam:
Et me conſpicati iuuenes abſcõdebantur, ſenéſq; aſſurgentes adſtabant.
Principes autem à ſermone abſtinebant, orique ſuo imponebant manum:
Procerúmq; vox[12]premebatur,' & lingua eorum adhærebat palato.
Nam auris quæ[13]audiuerat,' beatum prædicabat me: & oculus qui viderat,[14] teſtimonium mihi reddebat:

¶17 .q.d. ſapientia iſta, cæleſtis eſt, non terrena. ¶18 pro illa aurum .i. nullo auro, neque argento acquiritur ſapientia iſta cæleſtis. ¶19 Non æſtimabitur auro Ophir .i. auro aduecto ex Ophir regiõe. nullo auro, quantumuis puro, æſtimari poteſt, nec vllis gemmis, aut lapillis. ¶20 cryſtallus. Alij dicunt vocem Hebræam ſignificare lapidem multo pretioſiorem auro, quum ei poſtponatur. ¶21 Nomina ſũt lapidum pretioſiſſimorum. negligentur, inquit, pretioſiſſimi lapides, ſi incidamus in mentionem ſapientiæ. Quidam vertunt, corallia, & gabis. ¶22 Heb. & tractio eius eſt multo præſtantior margaritis .i. acquiſitio ſapientiæ. ¶23 vł, ſmaragdus ¶24 non auro defæcatiſſimo æſtimabitur. ¶25 vł, Cum abſtruſa ſit &c. ¶26 .q.d. Materia ipſa informis oſtendit quodammodo ſapientiã diuinã. ita Hebræi exponunt. Alij melius, Perditio & mors .i. homo perdit⁹ & corruptus, propter peccatum Adæ. q.d. relucet ſapientia in homine, qui eſt filius mortis. voluit enim Deus ſapiẽtia ſua ſaluare hominem, qui perditus erat & mortu⁹. ¶27 ſub. ſapientiæ. ¶28 intelligit. q.d. Deus author eſt eius ſapientiæ, & nouit vbi habitet. ¶29 .i. vt faciat aerem ſeruare ſuam proportionẽ; & aquã ſimiliter ſuã proportionem. Per ſynecdochẽ autẽ intelligit de oĩbus elementis. ¶30 Dum faceret pluuiæ ſtatutũ, & viam coruſcationi & tonitruo .i. dũ præſcriberet leges pluuiæ (oportet enim eam defluere certa portione, & certo tẽpore) & dum faceret viam coruſcationi tonitruorum, quæ fieri ſolet tempore tonitrui. ¶31 Sub. ab æterno ¶32 ſcripſit .i. voluit eã perpetuo ſeruari in iſtis rebus inferioribus. ¶33 vt ſcilicet perpetuo duraret. ¶34 inquiſiuit illam .i. hanc voluit ſtudioſe obſeruare. q.d. fecit omnia iſta in ſapientia. ¶35 q.d. Dum hæc faceret, viſus eſt quaſi dicere homini, & admonere hominem. ¶36 .i. quæ ducit ad ſapientiam. XXIX. ¶1 Heb. Et addidit Iob aſſumere ſermonem ſuum .i. Rurſum cœpit loqui & dicere. ¶2 Heb. Quis ſtatuat me ſicut &c. ¶3 vł, ſuam lucernam ſplendeſcere faceret ſuper caput meum .i. Dum ſummo fauore proſequeretur me. ¶4 & ad lumen eius ambulabam per tenebras. Hoc eſt, Dum vincebam fauore illius ſummas tribulationes. Tenebras, rerum difficultates & tribulationes intelligit. Dum per gratiã eius nihil mihi erat difficile. ¶5 adoleſcentiæ. Vox Hebræa propriè ſignificat autumnũ: & per metaphorã, adoleſcentiam, quia vt autũno ſemina terræ mandantur, ita in adoleſcẽtia homines facile generãt. ¶6 & dũ eſſet ſocietas Dei ſuper tabernaculum meum .i. dum Deus per gratiam ſuã habitaret in tentorio meo. dum faueret mihi. Multis verbis deſcribit fauorem Dei. ¶7 Omnipotens ¶8 .i. Dum adhuc ſtiparer famulis meis. ¶9 veſtigia mea. vł, itinera mea .i. dum adeſſet mihi ſumma copia rerum omniũ. ¶10 rupes .i. dum mihi eſſet tanta copia olei vt videretur æquare ſummos fluuios. ¶11 egrediebar per portam iuxta vrbem. Deambulaturus ſcilicet circa vrbis mœnia, vt fit ſub noctem tempore æſtatis. ¶12 abſcondebatur .i. vnà cum voce abſcondebãtur. aut ſilentes proripiebant ſe. q.d. ne hiſcere quidẽ audebant, me præſente, tanta erat mei reuerentia. ¶13 ſub. quæ faciebam. ¶14 ſub. de innocentia vitæ meæ.

Digitized by Google

Quia[15] humilem clamantē aſſerebam, & or-
phanum cui nemo ferebat opem.'
[16]Qui paulò min' perierat, laude me pro-
ſequebatur,' & cor viduæ [17] commoue-
bam ad iubilum,
[18]Induebam iuſtitiam, & iudiciū meū ve-
ſtiebat me vt pallium & tiara.
Fuiſquoq;]ocul' cæco, & vice pedū claudo.
Pater fui pauperum: & cauſam forenſem,
[19]quam ignorabam,'indagaui.
Et iniqui hominis molares contriui, atq;
prædam extraxi [20]è rictu ipſius.
[21]Cogitabā igitur[22]me in nido meo expi-
raturum eſſe, ac more phœnicis multos
dies victurum.
[23]Diffuſa fuit' mea radix ad aquas, & ros
[24]in meſſe mea eſt moratus.
[25]Mea dignitas mihi recens perſtitit, & ar-
cus meus in manu mea recepit vires.
Me audito[26]expectabant[homines,]& tace-
bant ad meum conſilium.'
Poſtquam dixiſſem, non iterabāt ſermo-
nem,[27]& ſermo meus in eos ſtillabat:'
Atq;[28]velut pluuiā expectabant, & os ape-
riebant ſuū velut[29]ad pluuiam ſerotinā.
Siquādo iocarer apud eos,[30]nō credebant,
[31]& in qibus morigerari mihi ſtudebāt.
[32]Accommodaui me illorum morib' cū iu-
dicio, tenuiq; primos accubitus, ac inter
eos verſatus ſum, vt rex inter militē ſeu
ſtodiam,]& quomodo quiſpiam mœſtos
conſolaturus. CAP. XXX.

NVnc autem me rident minores me æ-
tate, quorū patres dedignat' fuiſſem
adiungere canibus gregis mei.
[1]Quorum robur collatum quid mihi attu-
liſſet? quibus vigor omnis fuit perdit':'
Qui rerū inopia & fame adacti[2]profuge-
runt in ſolitudinem ac locū torridum,
ac nuper in egeſtate ſumma erant:'
Ac[3]decerpſerunt maluam apud arbuſtum
aliquod: eiſque radix iuniperorum pa-
nis fuit.
Quiq; pulſi fuerant[4]è medio,' clamantib'
aduerſus eos hoīb' tāquā aduerſus furē:
Vt degerent' in horridis locis' torrentiū, &
in ſpeluncis terræ ac petrarum:
Vt ruderent inter arbuſta [velut onagri,]
ſeq; contraherent[6]ſub vepreto aliquo.'
[7]Deniq; nihili homunciones & inglorij,
qui in terra viuere non deberent:'
Illis nūc carmē ſum, & illis[8]fabula ſum:'
Mēq; abominātur[omnes,]& longe diſce-
dunt à me, neq; ſputū continent à me.
Nam poſtquā [Deus]'emiſſo neruo me af-
flixit,'[10]effrænes in me feruntur:
Et adoleſcentes ad dextrum[latus]inſurgunt, meoſq; pedes[11]ſubuertunt:[12]viam quoque
in me munierunt vt incommodent.

Eo quòd liberaſſem pauperem vociferan-
tem, & pupillum, cui non eſſet adiutor.
Benedictio perituri ſuper me veniebat, &
cor viduæ conſolatus ſum.
Iuſtitia indut' ſum, & veſtiui me, ſicut ve-
ſtimento & diademate, iudicio meo.
Oculus fui cæco, & pes claudo.
Pater eram pauperum: & cauſam quā ne-
ſciebam, diligentiſſime inueſtigabam.
Conterebam molas iniqui, & de dentibus
illius auferebam prædam.
Dicebámq;, In nidulo meo moriar, & ſicut
palma multiplicabo dies.
Radix mea aperta eſt ſec' aquas, & ros mo-
rabitur in meſſione mea.
Gloria mea ſemper innouabitur, & arcus
meus in manu mea inſtaurabitur.
Qui me audiebāt, expectabant ſententiā, &
intenti tacebant ad conſiliū meum.
Verbis meis addere nihil audebant, & ſu-
per illos ſtillabat eloquium meum.
Expectabāt me ſicut pluuiā, & os ſuū ape-
riebant quaſi ad imbrem ſerotinum.
Siquando ridebam ad eos, non credebāt, &
lux vultus mei non cadebat in terram.
Si voluiſſem ire ad eos, ſedebam primus:
cúmq; ſederē quaſi rex circumſtante ex-
ercitu, eram tamen mœrentium conſo-
lator. CAP. XXXI.

NVnc autem derident me iuniores tem-
pore, quorum nō dignabar patres
ponere cum canibus gregis mei:
Quorum virtus manuū mihi erat pro ni-
hilo, & vita ipſa putabantur indigni.
Egeſtate & fame ſteriles, qui rodebāt in ſo-
litudine, ſqualentes calamitate & miſeria.
Et mādebant herbas, & arborū cortices, &
radix iuniperorum erat cibus eorum:
Qui de conuallibus iſta rapiētes, cū ſinga-
la reperiſſēt, ad ea cū clamore currebāt.
In deſertis habitabant torrentiū, & in ca-
uernis terræ, vel ſuper glaream.
Qui inter huiuſcemodi lætabantur, & eſſe
ſub ſentibus delicias computabant.
Filij ſtultorum & ignobelium, & in terra
penitus non parentes.
Nunc in eorum canticum verſus ſum, &
factus ſum eis in prouerbium.
Abominantur me, & longè fugiunt à me,
& faciem meam cōſpuere non verentur.
Pharetram enim ſuam aperuit, & afflixit
me, & frænum poſuit in os meum.
Ad dexterā orientis calamitatis meæ illico
ſurrexerunt: pedes meos ſubuerterūt, &
oppreſſerunt quaſi fluctib' ſemitis ſuis.

¶15 pauperem vociferantem eripiebam, & pupillū, &[eū] cui non erat adiutor. ¶16 Heb. Benedictio pereuntis veniebat ſuper me. i. Cōmendabar ab hominib' qui periiſſent niſi illis ſuccurriſſem. ¶17 exhilarabā. quum ſcilicet opem illi ferrem.

¶18 Induebam &c. i. iuſticia erat mihi quaſi veſtis quæ nunquā recedit à me: eram obſeruātiſſimus iuſticiæ: & iudiciū meū (.i. iuſticia. repetitio eſt) erat mihi tāquā pallium & velamē capitis: nullo tempore recedebat à me iuſticia. ¶19 vl, quā nō ſatis nouerā. hoc eſt, volebam ſcire cuius cauſa eſſet iuſta. ¶20 è dētibus ¶21 Fretus ſcilicet integritate vitæ meæ. ¶22 Efflabo animam in nido meo: & multiplicabo dies tāquā arenā. i. Subito moriar citra moleſtiā lōgæ ægritudinis, in medio liberorum meorum, ſiue liberis meis ſuperſtitib', & diutiſſime viuā. ¶23 Expoſita eſt m. r. ad aq. hoc eſt, in aquoſo loco eſt. q. d. quæ ſūt mihi neceſſaria ad vitā, abūde adſunt. ¶24 pernoctat [vl permanet] in ramis meis. Ros, proſperam fortunā ſignificat: Rami, fructum. q. d. etiam filij mei felicíſſime habebunt. ¶25 vl, Gloria mea innouabitur apud me: & arcus meus in manu mea innouabitur. i. quotidie augebitur gloria mea: & robur meum inſtaurabitur, maiúſque reddetur. ¶26. i. pendebant à me, & ſilendo acquieſcebant conſilio meo. ¶27 ſed ſuper eos ſtillabat ſermo me'. i. id qđ dixeram, alter alteri renunciabat. ¶28 ſub. neceſſariā ſemētis tempore ſiccitatis. ¶29. i. ore aperto petierunt meū cōſiliū quanto deſyderio pluuia in Autūno expectari ſolet. De pluuia quæ ad frugū maturitatē deſyderari ſolet, loquit̄, quū veſperi, aut tēpore nocturno cadit. Oſtendit autē quātæ integritatis ſit vitæ authoritas. ¶30. i. putabāt me ſerio loqui. ¶31 Heb. & lumē vult' mei non deijciebāt. i. authoritatē meā non ſpernebāt. nihilominus me reuerebātur. ¶32 Heb. Deligebā viā eorū, & ſedebā in capite, & habitabā ſicut rex in ipſo exercitu, ſicut is qui conſolatur lugentes. Siquādo inquit, me illis adiūgeb̄, ſedebā in loco principe. vl, Præſcribebā illis viā quā tenere debebāt, & primas tenebā inter illos: mēq; tāto honore proſequebātur, quāto milites regem: & habitabā inter illos ſicut qui conſolatur lugētes, qui pendere ſolent ab ore conſolatoris. XXX. ¶1 Heb. Etiā virtus manuum illorū ad quid mihi? ſup eos periit tēpus. i. qđ erat eorū potētia collata meæ? Vel vt alij, etiā opera eorū ad quid mihi vtilis fuiſſet? vixerūt inutiles. ¶2 ſolitarij erāt: qui fugiebāt ad ſiccitatē, ad tenebras, vaſtitatē, & deſolationē. Nemo, inqt, accedebat ad eos: & contrà ſunt fugiebāt ad locū ſiccū & arentē, ad vaſtas ſolitudines. ¶3 Decerpebāt maluā iuxta arbuſta. q. d. vtebātur cibo abiectiſſimo. ¶4. i. è media vrbe. ¶5 Heb. i ſciſſura. vl, ruptura. ¶6 vl, ſub carduis. aut, arborib' aculeatis. dū ſcilicet cuperēt vitare frigoris iniuriam. ¶7 Heb. filij ſtulti, filij hominū nomine carētiū: qui humiliati ſunt pl' q̄ terra ipſa. ſunt etiā, inquit, filij ſtultorū, etiā hoim obſcurorū & ignobiliū, qui terra ipſa q̄ ab hoīb' calcat̄, abiectiores ſunt. ¶8 Heb. i ſermonē. ¶9 Heb. funē meū diſſoluit, & afflixit me. i. abſtulit ex animis illorū reuerētiā, qua erāt velut obligati vt me reuererētur. ¶10 & frænū à facie mea excuſſerūt. Frænū, vocat timorē: qa vt fræno cohibent̄ equi, ita & hoīes timore continētur in officio. q. d. depoſuerunt timorem, quo continebātur in officio, nempe præſentia mea. ¶11 impellunt. vt ſcilicet præcipitent me in terram. ¶12 & calcant ſuper me ſemitas confractionis ſuæ. i. aſſiduis contritionibus & damnis quærunt me perdere: reddunt vias ſuas tritas frequenti diſcurſatione vt me damnis conficiant.

Diſſipauerunt itinera mea, inſidiati ſunt mihi: & præualuerunt, & non fuit qui ferret auxilium.

C Quaſi rupto muro, & aperta ianua irruerunt ſuper me, & ad meas miſerias deuoluti ſunt.

Redactus ſum in nihilum: °abſtuliſti' quaſi ventus deſyderiũ meum: & velut nubes pertranſijt ſalus mea.

Nunc autem in memetipſo marceſcit anima mea, & poſſident me dies afflictionis.

Nocte os meum perforatur doloribus: & qui me comedunt, non dormiunt.

In multitudine eorum conſumitur veſtimentum meum, & quaſi capitio tunicæ ſuccinxerunt me.

Comparatus ſum luto, & aſſimilatus ſum fauillæ & cineri.

Clamo ad te, & non exaudis me: ſto, & non reſpicis me.

Mutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tuæ aduerſaris mihi.

Eleuaſti me, & quaſi ſuper ventum ponẽs eliſiſti me valide.

D Scio quia morti trades me, vbi conſtituta eſt domus omni viuenti.

Veruntamen non ad conſumptionẽ eorũ emittis manum tuam: & ſi corruerint, ipſe ſaluabis.

Flebam quondam ſuper eo qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi.

Expectabam bona, & venerunt mihi mala: præſtolabar lucem, & eruperunt tenebræ.

Interiora mea efferbuerunt abſque vlla requie, præuenerunt me dies afflictionis.

Mœrens incedebam, ſine furore, conſurgens, in tuba °clamaui.'

Frater fui draconum, & ſocius ſtruthionum.

Cutis mea denigrata eſt ſuper me, & oſſa mea aruerunt præ caumate.

Verſa eſt in luctum cithara mea, & organum meum in vocem flentium.

CAP. XXXI.

PEpigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine.

Quam enim partem haberet in me Deus deſuper, & hæreditatem Omnipotens de excelſis?

Nunquid non perditio eſt iniquo, & alienatio operantibus iniuſtitiam?

Nonne ipſe conſyderat vias meas, & cunctos greſſus meos dinumerat?

Si ambulaui in vanitate, & feſtinauit in dolo pes meus:

Viam quoque meam [13]corruperunt, [14]ac promouent ad lædẽdum me, vt eis adiutore nihil opus ſit.

[15]Irruũt vt latum flumen ruptis aggeribus, & impetu conuoluunt ſeſe.'

Factóque in me impetu terrores [16]animã meã beneficentiæ ſtudioſam' perſequũtur vt ventus, meáque ſalus vt nubes præterijt.

Nunc etiam anima mea in me [17]inuertitur, ſibíque me vendicant tempora calamitoſa.'

Noctu [18]perforantur oſſa mea à me, nec quieſcunt [vermes] digredientes à me.'

Veſtimẽtum meũ [19]vi malorũ [20]faciem ſuã mutauit, quæ velut [21]capitiũ' togæ meæ cingunt me.

*Deduxit me ad argillæ [vilitatem,] 'mihique videor ſimilis pulueri ac cineri.

Dum clamito ad te, non exaudis me, [22]ac perſeuerantem minime curas.'

Mutatus es mihi in crudelem [hoſtem,] & robore tuæ manus [23]aduerſaris mihi.

Extuliſti me, [24]ac vento [impoſitum] vexiſti me: [25]ſed [rurſum] liquefeciſti me in mea ſubſiſtentia.

Scio enim quód [26]mors reſtituet me, & domus deſtinata omnibus viuentibus.

[27]Non ſanè iniiciet manus aceruo [defunctorũ,] aut clamãt aliqui poſt obitũ ſuũt

[Quidlibet mali obtingat] ſi non defleui [28]calamitoſos,' & anima mea non dolore cõmota eſt ob aliorũ paupertatem.

[29]Proin expectaui bonũ, & euenit malũ: præſtolatus ſum lucẽ, & venit caligo:

Inteſtina mea [30]efferbuerunt,' & non quieuerunt, [31]méque apprehenderunt calamitoſa tempora.

[32]Lugubri habitu inceſſi, vt ſolẽ non ſentiens, ſtans etiam in cœtu clamitabam [eiulans.]

[33]Fuique frater draconum [34]& ſocius ſtruthionum:

Cutis mea in me denigrata eſt, & oſſa mea præ ſiccitate [35]exaruerunt:'

Meáque cithara verſa eſt in luctum, & [36]fidicula mea' in vocem plorantium.

CAP. XXXI.

F[1]OEdus pepigi cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine.

Quæ enim pars Dei ſuperne [2]'erit,' & quæ hæreditas' Optimi maximi ſ'é ſublimibus [cælis?]

An non [3]'pernicies' iniquo [parata eſt,] & afflictio patrantibus ſcelus?

An nõ ipſe videt meas vias, & omnes gradus meos adnumerat?

Si [5]fraudes commiſi, & pes meus feſtinauit ad dolum:

¶13 ſubuertunt. i. reddunt ſtudium meum irritum: impedimento mihi ſunt quo minus aſſequar quod cupio. ¶14 deſtructionẽ meam adiuuant, quibus non erat olim adiutor. Ac ſi dicat, cadẽtem me, impellũt: & meam infœlicitatem adiuuant ij qui antea omni ope erant deſtituti. ¶15 Tãquam per rupturam latam inuadunt me: ſub calamitate deuoluti ſunt. ſub. ad me. Vtitur ſimilitudine ducta à fluuio qui cũ impetu fugit ſupra ripa. Illi veniũt, inquit, aduerſum me magno impetu vt fluuius ſolet rupto aggere: Vbi viderunt me obrutum aliqua calamitate, voluerunt me perdere, nacti occaſionẽ, aduoluti ſunt ad me latenter. ¶16 Heb. victoriam meam. vl, principem meam. i. animã meam nobilẽ & inclytã ¶17 effuſa eſt: arripuerunt me dies afflictionis. i. pene ſum exanimatus: nunc vehemẽtiſſime affligor. ¶18 oſſa mea perforauit [ſub. dolor] ſuper me: & arteriæ meæ non cõquieuerunt. i. noctu ſentio grauiſſimũ dolorem: neque pulſus me° redditur minor tẽpore nocturno: qui tamẽ minui deberet, quia calor retrahitur in partẽ interiorem. Grauitatem morbi deſcribit. ¶19 præ multitudine roboris. ſub. morbi. i. per nimia morbi grauitate.

¶20 q ſcilicet inficeret ſanie nimia. ¶21 ora. i. ſuperior veſtis pars. vtebantur antiquitus veſtibus omni ex parte conſutis: atq; ita foramẽ erat in ſupremo veſtis, quod collum cingebat. & hoc, vocatur os. ¶* Deiecit me in lutum. ſub. morbus ille. ¶22 ſto, & non conſyderas. i. quum ſto tacendo, nihil me curas. ¶23 odiſti me. i. perinde percuſſiſti me atque ſi me odiſſes. ¶24. i. me ſublatũ, celerrime aliò me trãſtuliſti. ¶25 & abſtuliſti à me rectã viuẽdi rationẽ. q. d. viſus es ita me affligere quaſi nunquã permiſiſſem in officio. Deſcribit deſperationẽ in quam incidunt qui à Deo deſeruntur. ¶26 reuerti facies me ad mortem, & ad domum conſtitutam omnibus viuentibus. i. ad ſepulchrum. q. d. Nihil mihi verſatur ob oculos præter mortem. ¶27 Sane precatio non porriget manũ: [quanuis] in confractione illius [ſit] clamor. i. Tunc certe non proderũt preces ad Deum: quanuis ſoleãt homines tempore calamitatis clamare ad eum. ¶28 difficilem die. vl, durum die. i. miſerum & calamitoſum. ¶29 Quando expectaui bonum, tunc &c. ¶30 magno æſtu agitata ſunt, ¶31 Hebr. anticipauerunt me dies afflictionis. ¶32 Ater ambulaui, non ob ſolem: ſteti in pedes in congregatione, & vociferatus ſum. q. d. Facies mea fuit admodum nigra, non propter ſolem, ſed propter afflictionem & grauitatem morbi interioris: quum deberem ſilere, nempe in congregatione & conſilio, coactus ſum erumpere in vocem doloris. ¶33. i. naturam draconum ſum imitatus, ſemper emiſi vocem lugubrem. ¶34 ſocius fui filijs ſtruthionum. Vox Hebræa ſignificat genus auis deſerta incolentis, cuius cantus eſt lugubris. ¶35 Heb. incaluerunt. i. contraxerunt calorem præter naturam. ¶36 organum meum. q. d. lætitia mea verſa eſt in luctum. XXXI. ¶1 Dum hic tuetur innocentiam ſuam, depingit officium viri ſancti. q. d. fuit maxima concordia carnis & ſpiritus mei. ¶2 vel, manet illos qui talia aguntnempe corruptores virginũ. q. d. cur cogitaſſem de virgine corrũpenda, quũ ſcirem quã mercedẽ ſoleat Deus huiuſmodi hominibus dare? ¶3 Omnipotentis. ac ſi dicat, ſi homines hæc ſpectent, deterrebũtur à peccando. ¶4 calamitas ¶5 Heb. ambulaui in mẽdacio.

Digitized by Google

Appẽdat me in ſtatera iuſtitiæ,' & cognoſcat meam integritatem[Deus.]
Si deflexit greſſus meus à via,[6] & cor meũ ſecutum eſt appetitionẽ rei viſæ,&[7] macula' palmis meis adhæſit:
Ego ſeminem, & alius comedat, [8]meique poſteri' euellantur radicitus.
[9]Si concupiſcentiæ vxoris alienæ obnoxium fuit cor meum,' & ante oſtiũ ſodalis mei ſum[10] inſidiatus:
[11]Permolat vxorem meam alius, [12]& ſubigant eam alij.
[13]Hoc enim grande flagitium eſt, & iniquitas capitali actione perſequenda.
[14]Ignis enim eſt, qui ad interitum vſque voraret,' ac omnem prouentum meum radicitus euelleret.
[15]Si detrectaui iudicia, quum ſeruus meus aut ancilla vellent mecum litigare:
[16]Quid enim facerem Deo conſurgente[ad iudicium,] & quid ei reſponderẽ animaduerſuro?
An non idem qui condidit me in ventre, condidit & illum, & formauit [17]eum in vno vtero?
[18]Si fraudaui genium inopum, & viduas lactaui vana ſpe'
Et ſolus edi cibum meum, nec orphanus de illo comedit.
[19]Nam à primis annis educauit me[benignitas]velut parens, & quamprimũ editus ſum in lucem, eam mihi vitæ magiſtram conſtitui.
Siquem [20]veſte carentem' perire vidi, & deeſſe indumentum pauperi:
Si non gratias egerũt mihi[21]femora eius,' & non vellere agnorum meorũ calefactus eſt,[non recuſo quin malũ patiar.]
[22]Si minitatus ſum orphano, quum non ignorarẽ me valere plurimũ in porta:'
Excidat armus meus ab humero, & brachium meum frangatur[23]in oſſibus.'
Mihi enim adfuit met' calamitatis à Deo iniiciẽdæ,[24]quam perferre non poſſem.'
Si poſui ſpem meam in auro, & maſſæ aureæ dixi[25]meum eſſe præſidium.'
Si creſcẽtibus opibus meis, &[26]quum adipiſcerer ingẽtes diuitias,' gauiſus ſum:
[27]Si videns lucem[ſolis]ſplendidam, & lunam claram incedentem:
[28]Et occulte cor meum mihi perſuaſit, vt manus mea ori applicaretur.'
Nam & ea iniquitas [29]eſt iudicio capitali digna':Deũ enim qui ſupra eſt negaſſẽ.
Si gaudium percepi ex infortunio inimici mei, & exulcaui cũ ei malũ obueniſſet.
[30]Sed ne hactenus quidem permiſi meo palato peccare, vt ei malum imprecaretur.
Si non dixerunt [31]familiares mei,[32]Vtinam liceat iſtius carnibus ſatiari.
Non [enim] hoſpes pernoctauit foris, & oſtia mea[33]peregrinanti aperui.

Appẽdat me in ſtatera iuſtã, & ſciat Deus ſimplicitatem meam.
Si declinauit greſſus meus de via, & ſi ſecutus eſt oculus meus' cor meum, & ſi in manibus meis adhæſit macula:
Serã, & alius comedat, & progenies mea eradicetur.
Si deceptum eſt cor meum ſuper muliere:& ſi ad oſtiũ amici mei inſidiat' ſum:
Scortũ alterius ſit vxor mea, & ſuper illam incuruentur alij.
Hoc enim nefas eſt, & iniquitas maxima.
Ignis eſt vſque ad perditionem deuorãs, & omnia eradicans genimina.
Si contempſi ſubire iudicium cum ſeruo meo, & ancilla mea, cum diſceptarent aduerſum me:
Quid enim faciam cum ſurrexerit ad iudicandum Deus? & cum quæſierit, quid reſpondebo illi?
Nunquid non in vtero fecit me, qui & illum operatus eſt: & formauit me in vulua vnus?
Si negaui quod volebant pauperibus, & oculos viduæ expectare feci:
Si comedi buccellam meam ſolus, & non comedit pupillus ex ea:
(Quia ab infantia mea creuit mecum miſeratio: & de vtero matris meæ egreſſa eſt mecum)
Si deſpexi pereuntem, eo quòd non habuerit indumentum, & abſque operimento pauperem:
Si non benedixerunt mihi latera eius, & de velleribus ouium mearum calefactus eſt:
Si leuaui ſuper pupillum manum meam, etiam cum viderem me in porta ſuperiorem:
Humerus me' à iũctura ſua cadat, & brachiũ meũ cũ ſuis oſſibus cõfringatur.
Sẽper enim quaſi tumentes ſuper me fluctus timui Deum, & pondus eius ferre non potui.
Si putaui aurum robur meum:& obrizo dixi, Fiducia mea.
Si lætat' ſum ſuper multis diuitijs meis, & quia plurima reperit manus mea.
Si vidi ſolem cum fulgeret, & lunam incedentem clarẽ:
Et lætatum eſt in abſcondito cor meum, & oſculatus ſum manũ meã ore meo.
Quæ eſt iniquitas maxima, & negatio cõtra Deum altiſſimum.
Si gauiſus ſum ad ruinã eius qui me oderat:& exultaui quòd inueniſſet eũ malũ.
Non enim dedi ad peccandũ guttur meum, vt expeterem maledicẽs animã ei'.
Si non dixerũt viri tabernaculi mei, Quis det de carnibus eius, vt ſaturemur?
Foris non manſit peregrinus, oſtium meum viatori patuit.

¶6 Heb.& poſt oculos meos ambulauit cor meũ.i.ſi cõcupiui quod videbãt oculi mei ¶7 vl, quicquã.nã duplex eſt lectio.qđ ſcilicet ſit alienũ. ¶8 Vel poſt', meaq; germina. ¶9 Heb.Si deceptũ fuerit cor meũ ſup muliere aliena.i.ſi turpi amore vxoris alienæ corrept' & decept' fuerit animus me'. ¶10 ad corrũpẽdã ſcilicet vxorẽ eius, q̃ in oſtio ſtare ſolet. ¶11 Molat alteri vxor mea.i.eripiatur mihi, & alteri famuletur. Solebãt mulieres in familijs in quibus nõ erãt ſerui, molere, & panẽ cõquere. ¶12 & ſup eã incuruẽt ſe alij.i.rẽ habeãt cũ ea. ¶13 Heb.Eſt enim ſcelus & eſt iniquitas[ex iniquitatibus] quæ iã iudicatæ ſunt.q.d.ſine cõtrouerſia grauiſſimum peccatum eſt adulterium. ¶14 Nã ignis ipſe[ſub.à Deo miſſus]ad imũ vſque deuoraſſet.ſub.omnia bona mea. ¶15 Heb.Si reſpui iudiciũ ſerui mei & ancillæ meæ, in litigãdo eos mecũ. Omittitur autẽ, vt & in aliis nõnullis, pœna quæ i hac poni debet cõditione. ¶16 Quid enim feciſſem cum ſurrexiſſet Deus: & quũ viſitaſſet me quid reſpõdiſſem illi? Cũ ſurrexiſſet inquit, vt ſcilicet iudicaret inter me & illos. Et quũ viſitaſſet, ſub.mores meos. ¶17 nos vnicus in matrice.i. me & ſeruũ meũ ſolus Deus formauit in matrice matrũ noſtrarũ. ¶18 Heb.Si prohibui ab eo quod optabãt pauperes, & oculos viduæ deficere feci.i. Si denegaui quicquã pauperibus quod optarẽt, & præ expectatione deficere fecerim oculos viduæ. q.d. ſi non ſtatim ſuccurri. ¶19 Heb.Nã à pueritia mea adoleuit mecum[ſub.orphanus]tãquã apud patrẽ: & ab vtero matris deduxi illam. Sub viduã.q.d.A pueritia foui pupillos: & ab vtero matris fact' ſum dux viduarũ.

¶20 quòd abſque veſtimento eſſet ¶21 latera ei'.ſub. quæ operui. ¶22 Heb.Si leuaui cõtra pupillũ manũ meã quũ viderẽ auxilium meũ in porta.i.ſi percuſſi pupillum, quum viderem auxilium meum paratum, ſi vellet inſurgere:& impune id facere poſſem. ¶23 à canna. Canna eſt os longum à flexura cubiti vſque ad humerum. ¶24 nam propter eius maieſtatem nõ potuiſſem. Sub.eripi è manibus eius. ¶25 vl, fiduciam meã eſſe. ¶26 Heb.q manus mea inueniſſet facultates.ſub.multas. ¶27 Si vidi ſolem quando ſplendebat:& lunam[ſã qua]abire ſolet [lumen] pretioſum.i.quæ ſubinde priuatur lumine.ſi conſyderaui ſolem ſplendentem, & lunam, vt eos adorarem tãquam Deos.q.d.nunquã ſuſpicatus ſum ſolem eſſe Deum. ¶28 Et deceptum fuit in occulto cor meum, & oſculata eſt manus mea os meũ. De ſeductione ſiue idololatria tacita loquitur.q.d.ſi quum vidi ſolem, deceptus fui vt ſuſpicarer illum eſſe Deum, & in ſignũ venerationis poſui manũ meã ad os meũ. ¶29 fuiſſet iudicata: ¶30 Heb.Et nõ dedi ad peccãdũ palatũ meũ, vt peterẽ i maledictione animã eius.i.quũ ne habenas quidẽ laxarim ori meo vt de illo maledicerẽ, & dura ei imprecarer. ¶31 Heb.homines tẽtorij mei.i.domeſtici & familiares mei. ¶32 Heb.Quis dabit de carne ei'? nõ ſaturabimur.ſub.donec periērit. Verba ſunt domeſticorum Iobi quos nimiũ fatigabat in tractãdis hoſpitibus.q.d. ſtudioſiſſime ſuſcepi aduenas & peregrinos, adeo vt præ faſtidio laboris quem in eis tractandis faceſſebã famulis meis, mala mihi imprecarentur ipſi famuli. ¶33 Heb.ad iter.aut iuxta iter.i.vt facilius declinarent in domum meam peregrini.

Digitized by Google

Si abſcondi quaſi homo peccatum meū,
& celaui in ſinu meo iniquitatem meā.
Si expaui ad multitudinem nimiam, &
deſpectio propinquorum terruit me: &
nō magis tacui, nec egreſſus ſum oſtiū.
Quis mihi tribuat adiutorem, vt deſyde-
rium meum audiat Omnipotens: & li-
brum ſcribat ipſe qui iudicat,
Vt in humero meo portem illum, & cir-
cundem illum quaſi coronam mihi?
Per ſingulos gradus meos pronuntiabo il
lum, & quaſi principi offeram eum.
Si aduerſum me terra mea clamat, & cum
ipſa ſulci eius deflent,
Si fructus eius comedi abſque pecunia, &
animam agricolarum eius afflixi:
Pro frumento orietur mihi tribulus, &
pro hordeo ſpina.

CAP. XXXII.

OMiſerunt autem tres viri iſti reſpon
dere Iob, eo quòd iuſtus ſibi videre-
tur. Et iratus, indignatúſque eſt Eliu filius
Barachel Buzites de cognatione Ram: ira-
tus eſt autem aduerſum Iob, eo quòd iu-
ſtum ſe eſſe diceret coram Deo. Porrò ad-
uerſum amicos eius indignatus eſt, eo
quòd non inueniſſent reſponſionem ra-
tionabilem, ſed tantummodo cōdemnaſ-
ſent Iob. Igitur Eliu expectauit Iob lo-
quentem: eo quòd ſeniores eſſent qui lo-
quebatur. Cum autem vidiſſet quòd tres
reſpondere non potuiſſent, iratus eſt ve-
hementer. Reſpōdénſque Eliu filius Bara-
chel Buzites, dixit,
Iunior ſum tempore, vos autē antiquio-
res: idcirco demiſſo capite veritus ſum
vobis indicare meam ſententiam.
Sperabam enim quòd ætas prolixior lo-
queretur, & annorum multitudo doce-
ret ſapientiam.
Sed vt video, Spirit' eſt in hominibus, &
Inſpiratio Omnipotētis dat itelligētiā.
Non ſunt lōgæui ſapientes, nec ſenes in-
telligunt iudicium.
Ideo dicam, Audite me, oſtendam vobis
etiam ego meam ſapientiam.
Expectaui enim ſermones veſtros, audi-
ui prudentiam veſtram, donec diſcepta
remini ſermonibus veſtris:
Et donec putabam vos aliquid dicere, con
ſyderabam: ſed vt video, nō eſt qui poſ
ſit arguere Iob, & reſpondere ex vobis
ſermonibus eius,
Ne fortè dicatis, Inuenimus ſapientiam,
Deus proiecit eum, non homo.
Nihil locutus eſt mihi, & ego non ſecun-
dum ſermones veſtros reſpondebo illi.
Extimuerunt, nec reſpōderūt vltrà, abſtu
lerúntque à ſe eloquium.
Quoniam igitur expectaui, & nō ſunt lo-
cuti: ſteterunt, nec vltrà reſponderunt:
Et expectaui, donec loqui poſſent: reſtiterunt enim, vt non amplius reſpondeant.

Si occultaui [14]vt Adam' ſcelus meum, vt
iniquitatem meam in [15]receſſu meo re
conderem.
[16]Si reformidaui turbam magnam, & cō-
temptus familiarum deterruit me, vt ta
cerem, & non domo exirem.
[17]Vtinam ſit mihi auditor, ipſeque Opti-
mus maximus dictet mihi, quod pro
mea parte adnotandum ſit, aduerſari'
autem meus librum perſcribat.
Quem niſi humero meo portauero, & mi
hi velut corollas [18] appoſuero, [quiduis
patiar.]
[19]Eúmque per ſingulos gradus recitabo,
& eum adibo tanquam principem.
Si clamat contra me [40]tellus' mea, ſimulq;
lachrymantur [41]ſulci eius:
[42]Si opes illius edi abſque pecunia, & cul
tores eius nimijs operis confeci:
Proueniat [43]paliurus' pro frumēto, & [44]lo-
lium' pro hordeo.

[45]Finita ſunt verba Iob.

CAP. XXXII.

CEſſauerunt igitur tres iſti viri reſpon-
dere Iob, quia ſibi iuſt' videbatur.
Iratus eſt autem Elihu filius Barachel Bu
zita de familia Ram, ipſi Iob ſuccenſens,
[1]quòd ſibi maiorem iuſtitiam arrogaret,
quàm Deus ferre poſſet. Tribus autem a-
micis eius ſuccenſuit, q non [2]ſuppeterent
eis rationes idoneæ, & tamen Iob dam-
naſſent [impietatis.] Nam Elihu [3]expecta-
uit dum Iob finem loquendi feciſſet: eo
q iſti ætate illum ſuperabāt. Videns autē
Elihu [4] tres iſtos nihil argumentorū ha-
bere, [5]ſuccenſuit. Et reſpondens Elihu fi-
lius Barachel Buzita dixit,
Quum ego ætate minimus ſim, vos autē
ſenes, [5]veritus ſum, [6]ac timui apud vos
meam ſententiam proferre.
[6] Cogitaui enim par eſſe vt ſenes loquā-
tur, & grandæui diſſerant de ſapientia.
Verum Spiritus [7]ipſe agit in hominibus,
& afflatus Optimi maximi docet eos.
[8]Et ſit, vt magnates non ſapiant, nec ſe-
nes oſtendant iudicium.
Quamobrem dixi, Audito me, & ego etiā
prodam quod ſentio.
Ecce verba veſtra expectaui, & aures præ-
bui, [9] quandiu moliti eſtis apparatum
veſtrum & ſermones afferre:
Dúmque vobis attēdo, ecce nullus veſtrū
Iobum refellit, neque reſpondet ad ip-
ſius verba.
[10]Neque eſt vt dicatis, Attigimus ſapien-
tiā: [nempe] De' proſtrauit ipſum [Iob,]
& non homo.
Cætera me quidē aciē diſputationis [Iob]
non direxit, neque illi reſpondebo ver
bis veſtris.
Expauerunt, nec reſponderunt amplius,
[11]& ſermones defecerūt illos [prouocatores.]

¶14 vl, ſicut homines. ſub. re
liqui. ¶15 ſinu. i. penes me.
¶16 Nā fregiſſem turbā mul
tā, & deſpectio familiarū hu
miliabat me, & ſilebā, neq; e
grediebar domū. q. d. nemi-
nē timebā. poterā eni frāge-
re maximā turbā, q polleré
viribus: tamē quū abiectiſſi-
mus quiſque ignominia me
afficeret, tacebā, meq; domi
cōtinebā. ¶17 Quis det mi-
hi audientem me? pfecto ſi-
gnū meū eſt, quòd Omnipo
tens reſpondebit mihi, & li-
ber quē ſcripſit homo cōtē-
ti ōis meæ. i. Vtinā haberē q
meā cauſā audiret. ſanè ar-
gumētū innocētiæ meæ eſt,
quòd Domin' teſtimoniū red
diturus eſt illi. liber itē quē
ſcripſit aduerſarius meus. q.
d. tātum abeſt vt amicorum
meorū dicta labefactēt inno
cētiā meā, vt ea opeарé ſemp
ferre. ¶18 colligauero. q. d. li
brū illū quē aduerſum me
ſcripſerūt aduerſarij mei, ge
ſtabo, eritque mihi ornamē
to vt corollæ: vt oēs videant
quæ adduxerūt contra me.
¶ 39 Numerū greſſuū meo-
rū narrabo illi: & accedā ad
illū tāquā ad ducē. id eſt cū
ſūma reuerētia accedā ad il-
lū qui paratus fuerit audire
cauſam meam, eo modo quo
principes adire ſolemus.
¶40 Tellurē pro colonis po
ſuit. q. d. ſi colonis mercedē
non pſoluerim. Vel vt alij, ſi
non iure poſſideo terrā quā
habeo. ¶41 i. ſi coegerim vi-
aut violentia arare terram
meā, denegādo victū & mer
cedē agricolis meis. ¶42 Si
comederim abſque argento
virtutē ei', & afflixerim ani
mā eorū qui colunt eā. i. Si
fructū illi' terræ comederim
nō reddita mercede agrico-
lis, imò afflixerim ipſos qui
coluerūt eā. ¶43 vl, ſpina,
aut carduus. ¶44 vl tribul'.
Alij vertūt, ſemen fœtidū &
putidū. ¶45 vl, pfecta ſunt
verba Iobi. i. abſoluta eſt diſ
ceptatio Iobi cū amicis. Clau
ſula eſt forēſis, vt Latini rhe
tores adhibēt, Dixi. vel Dicta
eſt cauſa.

XXXII.

¶1 propterea quòd iuſtifica-
ret animam ſuā ſupra Deū.

¶i. diceret ſe iuſtum magis quàm Deum. dicebat enim ſe iuſtum: Deum non item, quòd affligeret eum citra culpam.
¶2 inueniebāt reſpōſionē. q. d. cōdēnabāt Iobū nulla ratione adducti. ¶3 Heb. expectauit Iobū in verbis. i. ſuſtinuit
loquētē. ¶4 Heb. q nō eſſet [reſpōſio] in ore triū virorū, ¶5 expaui ¶6 Heb. Dixi, Dies loquētur, & multitudo anno
rū notā reddēt ſapiētiā. i. Cogitabā apud me quod ſequitur, Prouecti ætate, & ānoſi ſapiētes loquētur ſapiēter de re
propoſita. q. d. putabā ab ętate petēdā eſſe ſapiētiā, ſed à Spiritu Dei eſt petēda. ¶7 eſt i hoie. q. d. quos aliquādo putam'
eſſe viliſſimos, habēt Spiritū Dei. nō ex ætate cōparatur ſciētia: ſed à Spiritu ſancto pficiſcitur. ¶8 Heb. Nō magnates
ſapiētes, & ſenes nō itelligūt iudiciū. i. nō cōtinuo fit vt qui magnates ſunt, ſint ſapiētes: neq; qui ſenes, itelligāt qđ
rectū eſt. ¶9 donec audirē itelligētias veſtras, donec iueſtigaretis verba. i. donec audirē quid ſētiretis: dūque exco-
gitaretis quid eſſetis locuturi. ¶10 Heb. Ne forte dicatis, Inuenim' ſapiētiā, De' exagitat illū, nō homo. Ne inqt, poſta
hæc dicatis, fecim' de induſtria: nō oportet hominem exagitare Iobum: ſatis eſt q à Deo exagitetur. nam res nō it
habet: hoc dicere nō poteſtis. ¶11 Heb. remouerunt à ſeſe verba. i. tacuerunt. ¶12 at quia non loquuntur, ſed ſub-
ſtiterunt, nec vltra reſpondent: Reſpondebo etiam &c. iungitur ſequenti verſui.

Digitized by Google

13 Quare & ego reſpondebo pro mea parte, & quod ſentio ipſe quoque proferã.
Plenus enim ſum ſermonibus, & ſpiritus ventris mei angit me.
Nam venter meus 14 rumperetur vt noui vtres, quum vino ſpiraculũ nõ aperitur.
Loquar itaque, 15 vt animi anguſtias remo neam, & aperiẽs labia mea reſpõdebo,
16 Neque vero perſonæ cuiuſquam hominis aliquid tribuã, nec honorificis appellationibus cuiquam blandiar.
17 Nam ſi ad gratiã loqui inſtituã, neſcio an opifex meus cito me ſublaturus ſit.

CAP. XXXIII.

Qvamobrem audi quæſo Iob ſermones meos, & omnia verba mea auſcultato.
Ecce quæſo, aperui os meũ, & linguã mea loquetur in palato meo:
3 Verbáque mea proficiſcẽtur ex corde ſyncero, & ſciẽtiã purã loquẽtur labia mea.
Nam & me Dei Spiritus condidit, & afflatus Optimi maximi vitã mihi indidit.
Si vales, mihi reſpondeto, & acie directa mecum congredere, ac fortiter obtine gradum tuum.
4 Ecce apud Deum tibi æquor, & ego ex luto fictus ſum.
Ecce metus nullus ex me turbabit te, ac ſi incũberẽ i te tot', nõ grauiter premerẽ.
Dixiſti nanque me audiente, atque ſermonum iſtorum voces percipiente:
Purus ſum, & ſine ſcelere, irreprehenſibilis ſum, & vaco iniquitate.
Ecce [enim Deus] occaſionem captatã aduerſus me reperit, ac me ſibi iudicauit inimicum:
Et coniecit pedes meos in cippum, cuſtodiens omnia itinera mea.
7 Qua quidem in re non iuſte agis, tibique planum faciam quòd Deus longe ſuperat friuolum hominem.
8 Cur litigas cum eo, quem omnium negotiorum ſuorum reddere rationem non oportet?
9 Etenim ſemel Deus loquetur, & iterum, ſi [homo] id non animaduertat,
10 In ſomnis, i viſo nocturno, quãdo ſopor hoĩes opprimit, dum in lecto dormiunt.
Tunc aurem hominibus vellit, & diſciplinã eorũ velut impreſſo ſigillo conſignat,
11 Vt homini adimat factum [prauum,] & viro ſuperbiam detegat:
13 Prohibétque animam eius à fouea, & vitã eius ne progrediatur ſub telorum iactũ.
14 Caſtigabitur etiam [homo] cruciatu ſuper lectum ſuum, & quantum eſt oſſium illius, vehementiſ[morbo:]
15 Et vita eius faſtidit panem, animáque eius cibum ſuauem antea:
16 Vt abſumatur caro eius pre videatur: & 17 promineant illius oſſa quæ [prius] nõ videbãtur
Proximéque 18 foueam accedit anima eius, & vita eius 19 pollinctoribus:
20 Quũ obtingit ei nuntius orator vnus ex mille, vt homini exponat officium ſuum.

Reſpondebo & ego partem meam, & oſtendam ſcientiam meam.
Plenus ſum enim ſermonibus, & coarctat me ſpiritus vteri mei.
En venter meus quaſi muſtum abſque ſpiraculo, quod lagunculas nouas diſrũpit.
Loquar, & reſpirabo paululum: aperiam labia mea, & reſpondebo.
Non accipiam perſonam viri, & Deum homini non æquabo.
Neſcio enim quandiu ſubſiſtam, & ſi poſt modicum tollat me factor meus.

CAP. XXXIII.

Avdi igitur Iob eloquia mea, & omnes ſermones meos auſculta.
Ecce aperui os meum, loquatur lingua mea in faucibus meis.
Simplici corde meo ſermones mei, & ſententiam puram labia mea loquentur.
Spiritus Dei fecit me, & Spiraculum Omnipotentis viuificauit me.
Si potes, reſpõde mihi, & aduerſus faciem meam conſiſte.
Ecce, & me ſicut & te fecit Deus, & de eodẽ luto ego quoque formatus ſum.
Veruntamen miraculum meum nõ te terreat, & eloquẽtia mea nõ ſit tibi grauis.
Dixiſti ergo in auribus meis, & vocẽ verborum tuorum audiui,
Mundus ſum ego, & abſque delicto: immaculatus, & non eſt iniquitas in me.
Quia querelas in me reperit, ideo arbitratus eſt me inimicum ſibi.
Poſuit in neruo pedes meos, cuſtodiuit omnes ſemitas meas.
Hoc eſt ergo in quo non es iuſtificatus. reſpondebo tibi, quia maior ſit Deus homine.
Aduerſus eum contendis, quòd non ad omnia verba reſponderit tibi?
Semel loquitur Deus, & ſecũdũ id ipſum non repetit.
Per ſomnium in viſione nocturna, quando irruit ſopor ſuper homines, & dormiunt in lectulo:
Tunc aperit aures virorũ, & erudiẽs eos inſtruit diſciplina,
Vt auertat hominem ab his quæ facit, & liberet eum de ſuperbia:
Eruens animam eius à corruptione, & vitam illius vt non tranſeat in gladium.
Increpat quoque per dolorẽ in lectulo, & omnia oſſa eius marceſcere facit.
Abominabilis ei fit in vita ſua panis, & animæ illius cibus antè deſyderabilis.
Tabeſcet caro eius, & oſſa quæ tecta fuerant, nudabuntur.
Appropinquabit corruptioni anima eius, & vita illius mortiferis,
Si fuerit pro eo angelus loquens vnus de ſimilibus, vt annũtiet hominis æquitatẽ.

¶13 Reſpondebo [vel, loquar] etiam ¶14 eſt tanquam vinum quod non eſt apertũ, & crepat ſicut vtres noui.i. Venter meus eſt velut vter plenus muſto, cui non datur ſpiraculũ: & dirũpetur ſicut vtres noui pleni muſto. ſolẽt enim ꝓpter calorẽ vini facile rũpi. ¶15 & recreatio erit mihi: ¶16 He. Nequaquã ſuſcipiã faciẽ viri: & ad hominẽ mutato nomine non vtar.i. Nequaquã loquar ad gratiã, nec adulatorũ more vſurpabo glorioſos titulos, vt appellẽ hominẽ ſapiẽtẽ, prudẽtẽ, aut iuſtũ. ¶17 He. Nõ enim noui mutato nomine alloqui: ilico perdet me creator meus. ſub. ſi vtar nomine mutato.

XXXIII.

¶1 He. Rectitudo cordis mei ſermones mei. ¶2 Heb. Spiraculũ Omnipotẽtis viuificauit me. ¶3 Heb. Diſpone orationẽ tuã, & cõſiſte ante me. ¶4 Ecce ego iuxta os tuũ ꝓ Deo. Dixerat Iob, veniat Deus & ne me terreat, diſputabo cũ eo. propter hoc dicit, En ego adſum ꝓ Deo. q.d. Inuenisti diſputatorẽ talẽ qualẽ optaſti. ¶5 Heb. & manus mea nõ erit tibi grauis.i. neque ego percutiã te: nõ nocebo tibi. ¶6 nitidus ¶7 Heb. Ecce hac ratione nõ es iuſtificatus: reſpõdebo tibi quòd maior eſt Deus homine. ¶8 Cur aduerſus eũ cõtẽdis? nõ enim omnia verba ſua loquitur.i. nõ omnia ſua arcana reuelat. ac ſi dicat, omnia i vſum noſtrũ facit, licet nõ intelligamus. ¶9 Heb. Quia vna [via] loquitur Deus, & duabus ei qui non viderit eã.i. vna via ſiue ratiõe loquitur Deus, aut etiã duabus ei qui priorẽ loquẽdi rationẽ nõ intellexerit. q.d. Duobus modis homines alloquitur Deus, Per ſomnũ, & per morborũ immiſſionem. ¶10 In ſomnio viſionis noctis.i. viſionibus noctu factis per quietem. ¶11 aperit, & caſtigationem eorum quam ſigillauit.i. ſolet alloqui hoĩes, & inſpirare illis caſtigationem qua eſt eos caſtigaturus: quam tanquam ſententiam ſigillauit. ¶12 Vt auferat [ſã ſe] homo opus, & vt abſcondat ab homine ſuperbiam. q.d. Hoc facit Deus vt reuocet hominẽ ab opere & inſtituto prauo, & humiliet eum ſub manu ſua. ¶13 Remouebit [ſub. hac ratione] animam ſuam à corruptione: & vitam ſuam ne tranſeat in gladium. Hac ratione ſeipſum ſeruabit ne pereat gladio. ¶14 Hic loquitur de ſecunda illa via qua Deus homines reuocat à malis. ¶15 Et abhorrere faciet eũ vita eius panem: & anima eius cibum deſyderij.i. deſyderabilem. q.d. Anima eius deficiet, ita vt abhorreat ille à pane & cibo. ¶16 Deficiet caro eius à viſione.i. deſinet videri caro eius, hoc eſt reddetur macilentus. ¶17 extabunt. prominebunt ¶18 corruptioni accedet.i. morietur. ¶19 Heb. mortiferis.i. ijs qui tradunt homines morti. hoc eſt morbis. ¶20 Heb. Si ſit apud eum angelus [bonus] interpretans vnum ex mille, vt annunciet homini rectitudinem eius. Coniungitur hic verſus ſequentibus.i. ſi tunc adſit angelus bonus qui ponat ante oculos hominis milleſimam partem beneficiorum Dei, vt annunciet ſiue inſpiret homini ipſi Deum iuſte omnia facere: & homo acquieſcat: tunc miſerebitur eius Deus &c.

Digitized by Google

Miſerebitur eius, & dicet, Libera eum, vt non deſcendat in corruptionem: inueni in quo ei propitier.

Conſumpta eſt caro eius à ſupplicijs, reuertatur ad dies adoleſcentiæ ſuæ.

Deprecabitur Deum, & placabilis ei erit: & videbit faciem eius in iubilo, & reddet homini iuſtitiam ſuam.

Reſpiciet homines, & dicet, Peccaui, & verè deliqui: & vt erã dignus, non recepi.

Liberauit animam ſuam ne pergeret in interitum, ſed viuens lucem videret.

Ecce, hæc omnia operatur Deus tribus vicibus per ſingulos,

Vt reuocet animas eorum à corruptione, & illuminet luce viuentium.

Attende Iob, & audi me: & tace, dum ego loquor.

Si autem habes quod loquaris, reſponde mihi, loquere: volo enim te apparere iuſtum.

Quòd ſi non habes, audi me: tace, & docebo te ſapientiam.

CAP. XXXIIII.

Pronuntians itaque Eliu, etiam hæc locutus eſt.

Audite ſapientes verba mea, & eruditi auſcultate me:

Auris enim verba probat, & guttur eſcas guſtu dijudicat.

Iudicium eligamus nobis, & inter nos videamus quid ſit melius.

Quia dixit Iob, Iuſtus ſum, & Deus ſubuertit iudicium meum:

In iudicando enim me, mendacium eſt: violẽta ſagitta mea abſq; vllo peccato.

Quis eſt vir vt eſt Iob, qui bibit ſubſannationem quaſi aquam,

Qui graditur cum operantibus iniquitatem, & ambulat cum viris impijs?

Dixit enim, Non placebit vir Deo, etiam ſi cucurrerit cum eo.

Ideò viri cordati audite me, abſit à Deo impietas, & ab Omnipotente iniquitas.

Opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias ſingulorum reſtituet eis.

Verè enim Deus nõ condemnabit fruſtra, nec Omnipotens ſubuertet iudicium.

Quem conſtituit alium ſuper terram? aut quem poſuit ſuper orbem quem fabricatus eſt?

Si direxerit ad eum cor ſuum, ſpiritum illius & flatum ad ſe trahet:

Deficiet omnis caro ſimul, & homo in cinerem reuertetur.

Si habes ergo intellectum, audi quod dicitur, & auſculta vocem eloquij mei.

Nunquid qui non amat iudicium, ſanari poteſt? & quomodo tu eum qui iuſtus eſt, intantum condemnas,

Qui dicit regi, apoſtata: qui vocat duces impios?

[21] [Deus] beneficio eũ proſequitur, ac dicit, Redime illum, ne deſcendat in foueam: inueni expiationem:

[22] Recipitque caro eius vegetabilem vim, etiam maiorem quàm in pueritia habuit, ac redit ad dies adoleſcentiæ ſuæ.

Deum exorabit, [13] qui bene volet ei, faciẽmque ſuam oſtẽdet lætam, ac reddet homini ſuam iuſtitiam.

[14] Vt reſpiciat in homines, [15] ac dicat, Peccaui, & præuaricatus ſum à probitate, nec pœnas condignas dedi:

[16] Sed redemit animã meam, ne pergeret ad foueã: & vitam meã, vt lucẽ aſpiciat.

Ecce oĩa hæc Deus agit bis aut ter cũ viro:

Vt reuocet animam eius à fouea, vtque illuſtretur luce [17] viuifica.

Attendito Iob, audito me: ſileto, & ego loquar.

Aut ſi ſuppetunt ſermones, reſpondeto mihi: loquere, nam cupio [18] vt te poſſis defendere.

Sin minus, auſcultato mihi, [&] ſileto, atq; ego te ſapientiam docebo.

CAP. XXXIIII.

PLuribus autem differens [1] Elihu, dixit, Audite ſapientes viri meos ſermones, & eruditi auſcultate mihi:

Nam auris ſermones explorat, & palatũ [2] ſaporem ciborum dijudicat.

Ac cum iudicio agere nobis placeat, [3] & cognoſcamus inter nos quid bonũ ſit.

Dixit enim Iob, Iuſt' ſum, & Deus [4] me tractat indignis modis:

[5] Falſus ſum expectatione iudicij mei, quũ ſagitta mihi dolorem inflixerit abſque vllo meo ſcelere.

Quis autem vir eſt Iobo conferendus, qui [6] bibet irriſionem velut aquas?

[7] Et conſors eſt malorum quæ facinoroſis debentur, ac verſatur in conditione impiorum.

Dixit enim, [8] Vir non faciet paria, ſi cum Deo curſu contendat.

Quocirca [9] viri cordati auſcultate mihi: [10] Abſit vt in Deũ hæreat aliquid impietatis, aut in Optimum maximum aliquid iniquitatis.

Rependit enim homini quod geſſerit, [11] vt illud aſſequatur ad quod contẽdit quiſq;.

Proculdubio aũt Deus nihil [12] temere agit, & Optim' maximus nulli facit iniuriã.

Quis enim [13] cum illo inuiſit terrã? & quis condidit totum orbem?

[14] Si ei ſuus animus ſuggereret reuocare ſpiritum & flatum ſuum:

[Protinus] omnis caro ſimul expiraret, ac homo conuerteretur in puluerem.

Siquid igitur intelligẽtiæ habes, hoc audi, & auſculta vocem meorũ ſermonũ.

An qui odit iudicium, [15] chirurgos imitaretur? [16] illúmne impietatis ſugillabis, qui iuſtus & potens eſt?

[17] Num rex appellandus eſt apoſtata? & principes impij?

¶21 Tunc miſerebitur eius, & dicet [angelo] Redime illũ ne deſcẽdat in corruptionẽ: inueni redemptionẽ. Et dicet, inquit, Deus angelo ſuo, Vindica illũ ab interitu. q.d. curabit Deus illum ſeruandum per angelũ. Inueni, inquit, Deus, rationẽ qua illi ſim propitius. ¶22 Succulentior erit caro ei' quàm erat in iuuẽtute: & reuertetur ad dies adoleſcẽtiæ ſuæ. ¶23 Heb. qui diliget eum, & videbit faciẽ ei' cũ iubilo. i. fauore ſummo proſequetur eum, concedẽtque ei oĩa optata. ¶24 Contemplabitur homines, ſub. Deus. vel, intuetur: expectat donec reſipiſcamus, & reuertamur ad eum. ¶25 & [quicunque] dicet. Peccaui, & rectum peruerti, & non placuit mihi. ſub. rectitudo. perficitur ſententia verſu ſequenti. ¶26 Redimet animã ſuã ne tranſeat in corruptionẽ: & anima eius lucem videbit. i. vindicabit ſe homo ab interitu. Vl, Deus vindicabit eũ. poteſt vtrunque intelligi. ¶27 Viuentium. i. vt tandem conſpicuus ſit in medio viuentium. ¶28 te iuſtificare. i. te iuſtum oſtendere, non impium.

XXXIIII.

¶1 Heb. Et reſpondit. i. ſermonẽ perſequens. ¶2 Heb. guſtat ad comedendum. ¶3 Heb. Iudiciũ eligam' nobis. i. conſtituam' inter nos diſceptationẽ. ¶4 Heb. abſtulit iudicium meum. i. iuſtitiam meam: hoc eſt, non agit mecum pro æquitate mea: affligit me immerito. ¶5 Super iure meo mentiri debeo? doloroſa eſt ſagitta mea ſine tranſgreſſione. Ius vocat ſuã iuſtitiam & æquitatem. An, inquit, par eſt vt mentiar ſuper innocentia mea? tacerẽne debeo meam innocentiã? vulnus meũ plenũ eſt doloribus, vulnus inquã quod accepi à Deo nullo meo merito. ¶6 Bibere ſubſannationẽ velut aquã, eſt plenum eſſe ſermonibus ridiculis. ¶7 Et ambulauit in ſocietate cũ operantibus iniquitatem, & qui ineſt paratus ſit [cũ hominibus impietatis. i. qui ſecutus ſit operãtes iniquitatẽ, videaturq; aſſentiri opinionibus improborũ. Nam dicit &c. ¶8 Non prodeſt ipſi homini dũ ambulat cum Deo. ¶9 viri cordis. i. ſapiẽtes. ¶10 Abſit à Deo facere iniquitatẽ: & ab Omnipotente vt faciat vanitatẽ. vel, committat flagitium. q.d. fieri non poteſt vt Deus aliquid inique agat. ¶11 & iuxta viã hominis inuenire faciet eum. i. faciet homini iuxta id quod facit. ¶12 impie agit, & Omnipotens non peruertet iudiciũ. ¶13 viſitauit ſuper eũ terrã: & quis diſpoſuit orbem terræ vniuerſum? i. quis eo ſuperior, vel quis poſt illum viſitauit terram vt eam rectius diſponeret? ¶14 Si apponeret ad illum hominẽ cor ſuũ, ſpiritũ ei' & animã ei' ad ſeſe colligeret. i. ſi Deus vellet oẽm hoiem perdere, vita ſpoliaret vnũquenque. q.d. Nemo eſt quẽ Deus vita priuare nõ poſſit. ¶15 Vl, obligabit vuln'? i. vt chirurgus etiã ſecans & vrẽs, ſanitati hominis cõſulit, ita De' affligẽs. Alij ex commẽtarijs Hebræorũ vertunt, an qui odit iudiciũ, regnabit? i. dignúſne eſt qui regnet? q.d. non. ¶16 & an iuſtũ inſignẽ, pronũciabis impiũ? ¶17 Nunquid dicere [æquum eſt] regi, O inique? & principibus, O inique?

Digitized by Google

18 Qui perſona principum non mouetur,
neq; diſcrimen ponit inter [19] munificū,'
& tenuem: vniuerſi enim opus ſunt
manuum ipſius.
Repente morientur, & media nocte [20] ve-
lut torrēte auferentur populi, vt intere-
eant, auferántque [angeli] validum nul-
lo negocio.'
Oculi enim eius coniecti ſunt ad vias cu-
iuſque, omnéſq; gradus hominis videt.
Non ſunt tenebrę neq; denſiſſima caligo,
vbi abſcondi poſſint flagitioſi.
23 Nec enim Deus impingit cuiquā quod
non fecit, vt cum Deo in ius ambulet.
Conteritque potētes infinitos, & eis ſuf-
ficit alios.
22 Quamobrem ad notitiam proferet ope-
ra illorum, & [diem] vertet in noctem,
vt conterantur.
23 Quos in loco celebri collidit, propterea
quòd impij ſunt:
Siquidem ab eo defecerunt, & omnes vias
eius ignorarunt:
24 Vt extorquerent clamorem inopi ad ip-
ſum peruenientem, vtque clamorem hu
milium exaudiret.
Porrò ipſo tranquillitatem conſtituente,
quis turbabit? & [25] abſcōdente faciē tam
à gente quā ab homine, quis eū aſpiciet?
26 Ne regnet homo hypocrita, [ſeu] laquei
ſint quibus populus capiatur.
27 Ad Deum enim pertinet dicere, Cōdo-
naui noxam, & non vaſtabo.
28 Siquid reliquum eſt quod non perſpe-
xi, tu indicato mihi: ſiquam iniquita-
tem patraui, non iterabo.
29 An à te [ſortam diſputationem alius] ab-
ſoluet, quia tu reieciſti? tua enim eſt o-
ptio [hic,] non mea: proin ſiquid noſti,
eloquere.
30 Homines cordati loquantur mihi, & vir
ſapiens qui mihi auſcultauit.
31 Iob [ſane] imperite locutus eſt, ac verba
ſua imprudenter [effutiuit.]
32 Hæc autem in mediū affero, vt res Iobis
diſcutiātur exactiſſime, quo paratę ſint
reſponſiones contra prauos homines.
33 Nō enim defuturus eſſet, qui ſcelus pec-
cato cumulans inter nos plauderet, ac
verbis cum Deo litigaret.

CAP. XXXV.

Proſequēs igitur Elihu ſermonē, dixit,
1 An cum iudicio id ſtatuis quod di-
cis, Iuſtitiæ meæ apud Deum nulla eſt
ratio?
Dixiſti enim, [2] Quid cōmodabit, quā vti-
litatem capiam, ſi non peccem?
Ad quod tibi & tuis amicis tecum reſpondebo.
Contemplare [enim] cælos, & vide: & aſpice æthera, quanto ſit altior te.

Qui non accipit perſonas principum:
nec cognouit tyrannum, cum diſcepta-
ret contra pauperem: opus enim ma-
nuum eius ſunt vniuerſi.
Subito morientur, & in media nocte tur-
babuntur populi, & pertranſibunt, & au-
ferent violentum abſque manu.
Oculi enim eius ſuper vias hominum, &
omnes greſſus eorum conſyderat.
Non ſunt tenebræ, & non eſt vmbra mor-
tis, vt abſcondantur ibi qui operantur
iniquitatem.
Neque enim vltrà in hominis poteſtate
eſt, vt veniat ad Deum in iudicium.
Conteret multos, innumerabiles, & ſtare
faciet alios pro eis.
Nouit enim opera eorum: & idcirco indu-
cet noctem, & conterentur.
Quaſi impios percuſſit eos i loco vidētiū.
Qui quaſi de induſtria receſſerunt ab eo,
& omnes vias ei⁹ intelligere noluerunt,
Vt peruenire facerent ad eum clamorem
egeni, & audiret vocem pauperum.
Ipſo enim concedente pacem, quis eſt qui
condemnet? ex quo abſcōderit vultum,
quis eſt qui contempletur eum & ſuper
gentes & ſuper omnes homines?
Qui regnare facit hominem hypocritam
propter peccata populi?
Quia ergo ego locutus ſum ad Deum, [te]
quoque non prohibebo.
Si erraui, tu doce me: ſi iniquitatem locu-
tus ſum, vltrà non addam.
Nunquid à te Deus expetit eam, quia di-
ſplicuit tibi? tu enim cœpiſti loqui, & nō
ego: quòd ſiquid noſti melius, loquere.
Viri intelligentes loquantur mihi, & vir
ſapiens audiat me.
Iob autem ſtultè locutus eſt, & verba il-
lius non ſonant diſciplinam.
Pater mi, probetur Iob vſque ad finem:
ne deſinas ab homine iniquitatis.
Qui addidit ſuper peccata ſua blaſphe-
miam: inter nos interim cōſtringatur,
& tunc ad iudicium prouocet ſermoni-
bus ſuis Deum.

CAP. XXXV.

Igitur Eliu hæc rurſum locutus eſt,
Nunquid æqua tibi videtur tua cogi-
tatio, vt diceres, Iuſtior ſum Deo?
Dixiſti enim, Non tibi placet quod rectū
eſt: vel qd tibi proderit, ſi ego peccauero?
Itaque ego reſpondebo ſermonibus tuis,
& amicis tuis tecum.
Suſpice cælum & intuere, & contemplare
æthera quòd altior te ſit.

¶18 Sub. Quanto magis ei qui &c. ¶19 principem ¶20 cō mouebuntur populi, & præteribunt: & amouebunt fortem non manu. i. non potentia. quia ſępe à famulis interficiuntur tyranni. ¶21 Heb. Quia non ſuper hominē poſuit quod futurū eſt: vt ambulet ad Deum cū iudicio. i. nō cōmiſit homini quod futurū eſt (q. d. futura ſibi reſeruauit) vt homo cū Deo poſſit contēdere. ¶22 Heb. propter ea cognoſcere faciet opera ſua: & vertet ſeſe nox, & cōterētur. i. efficiet vt homines cognoſcant opera ſua: nam exacta nocte conterentur omnes illi. ¶23 Pro iniquis percutit eos in loco videtium. i. Tāquam improbos ſolet eos percutere videntibus omnibus. ¶24 Vt peruenire faciat ad ſeſe clamorem pauperis, & vt clamorē pauperū exaudiat. Sub. ſic percutit impios. i. eos percutit vt oppreſſi fugiant ad illum tanquam ad anchoram ſacram.
¶25 ſi abſconderit faciē, quis intuebitur illum? & ſuper gentes, & ſuper hominem ſimul. ſub. eueniunt mala. i. ſi abſconderit faciem ſuam alicui, quis eum dignabitur intueri? q. d. nemo, & nationi vni, & ſingulis eueniunt mala, eo quòd regnet hypocrita &c. Sequenti verſu perficitur hic verſus. ac ſi dicat, Et vni nationi & ſingulis eueniunt mala duabus de cauſis: aut propter peccata noſtra, quòd ſint offendicula populi: & ꝓpter regis iniquitates
¶26 Eo quòd regnet homo hypocrita: [&] ob offēdicula populi. ¶27 Sane ad Deum qui dicere poteſt, Remiſi iniquitatem, non deſtruam. Sane, inquit, par erat vt diceres Deo, quæ ſequūtur verſu ſequenti, Nempe, Quáuis neſciam me peccaſſe, &c. Deo inquam cuius eſt remittere iniquitatem, & non deſtruere.
¶28 Abſque hoc quod videā, [ſub. doce me] ſi iniquitatem feci, non addam. i. Dicere debueras, Quáuis neſciam me peccaſſe, opto tamen vt doceas me qua ratione peccarim. ¶29 Hebraice ad verbum, An ex te, vt perficiat illam? nam abominatus es, quia elegiſti, & non ego: & quid noſti loqui? Multa ſubaudienda, An ex te prouenire debet vt Deus perficiat afflictionem illam? vel, An in cauſa eſſe debes vt Deus te perfecte puniat? nam abominatus es vitam tuam, elegiſtíque mori, & non ego. & quid adhæc reſpondere poſſis? ¶30 Heb. Homines cordis dicēt mihi: & homo ſapiens audiet me. q. d. Mea ſententia viris cordatis probabitur. Dicent mihi. i. in gratiā meā, fauendo cauſæ meæ: & homo ſapiens audiet verba mea, in gratiam mei, dicendo, Iob &c. ¶31 Iob non in cognitione loquitur: & verba eius non in intelligentia. ¶32 Heb. Vtinam probetur Iob in æternū pro reſponſionibus in hoib⁹ iniqtatis. i. Vtinam longo tēpore probetur patientia Iob, vt habeam⁹ quod reſpondere poſſimus hominibus iniquis. Quidam vertunt. Pater mi [Deus] da vt probetur Iob. Verti etiam poteſt, Voluntas mea vt &c. ¶33 Nam addet ſuper iniquitatem ſuā, præuaricationē: inter nos explodet, & multiplicabit verba ſua Deo. i. Si vltra probetur, addet peccatum peccato, loquendo contra Deum, vt facere ſolent impii, explodet opinionem noſtram. XXXXV. ¶1 Heb. An hoc putas ad iudicium: dixiſti, Iuſtitia mea plus quàm Dei. i. An hoc iuſtum eſſe putas quòd dixeris, Iuſtitia mea maior eſt quàm iuſtitia Dei? vel, dixiſti te iuſtiorē Deo, & eum te citra culpam affligere. ¶2 Quid proderit tibi, quem fructum capiam de expiatione mea? Enallage perſonæ ſecūda tibi pro mihi. i. quid emolumenti capiam ſi ſtuduero emendare vitam meam, cum me affligas ac ſi peccaſſem?

Digitized by Google

Si peccaueris, quid ei nocebis?& ſi multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum?
Porrò ſi iuſtè egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet?
Homini qui ſimilis tui eſt, nocebit ĩpietas tua, & filiũ hoĩs adiuuabit iuſtitia tua.
Propter multitudinem calumniatorum clamabunt: & eiulabunt propter vim brachij tyrannorum.
Et non dixit, Vbi eſt Deus qui fecit me, qui dedit carmina in nocte?
Qui docet nos ſuper iumenta terræ, & ſuper volucres cæli erudit nos.
Ibi clamabunt, & non exaudiet, propter ſuperbiam malorum.
Non ergo fruſtra audiet Deus, & Omnipotens cauſas ſingulorum intuebitur.
Etiam cum dixeris, Non conſyderat: iudicare coram illo, & expecta eum.
Nunc enim nõ infert furorem ſuum, nec vlciſcitur ſcelus valde:
Ergo Iob fruſtra aperit os ſuum, & abſq; ſcientia verba multiplicat.

CAP. XXXVI.

Addens quoq; Eliu, hæc locutus eſt,
Suſtine me paululum, & indicabo tibi: adhuc enim habeo quod pro Deo loquar.
Repetam ſcientiam meam à principio, & operatorem meum probabo iuſtum.
Verè enim abſq; mendacio ſermones mei, & perfecta ſcientia probabitur tibi.
Deus potentes non abijcit, cum & ipſe ſit potens.
Sed non ſaluat impios, & iudicium pauperibus tribuit.
Non auferet à iuſto oculos ſuos, & reges in ſolio collocat in perpetuum, & illic eriguntur:
Et ſi fuerint in catenis, & vinciantur funibus paupertatis.
Indicabit eis opera eorum & ſcelera eorum, quia violenti fuerunt.
Reuelabit quoque aurem eorum, vt corripiat: & loquetur, vt reuertantur ab iniquitate.
Si audierint & obſeruauerint, cõplebunt dies ſuos in bono, & ãnos ſuos in gl̃ia.
Si autem non audierint, tranſibunt per gladium, & conſumentur in ſtultitia.
Simulatores & callidi prouocant irã Dei, neque clamabunt cum vincti fuerint.
Morietur in tempeſtate anima eorum, & vita eorum inter effœminatos.

Si pecces, [3]quid ages in illum?& ſi augeſcant ſcelera tua, quid ei facies?
Si iuſt⁹ ſis, quid dabis illi, aut quid ex manu tua accipiet?
[4]Sed virum tuæ cõditionis impietas tua, & filiũ hominis iuſtitia tua attingit.
[5]Cur igitur clamant multi ob magnitudinem oppreſſionum? & vociferantur propter violentiam magnatum?
Nempe quia nullus dicit, Vbi eſt Deus qui me condidit, [6]qui noctu dat cantus?
Nóſque maiori doctrina donauit quàm pecudes terreſtres: & ſapientiam nobis maiorem conceſſit quàm auibus cæli?
Tũ clamant, [7]quũ improborũ hominũ inſolẽtia premuntur, & [Deus] nõ exaudit.
Verum deus [8]vanitatẽ iſtam [precum] non audit, nec Optim⁹ maximus reſpicit eã.
Etiam ſi dicas [9]q eum non videas, nihilominus [10]eſt apud eum iudiciũ, tuũmque fuerit expectare illum.
[11]Quia enim iam non animaduertit iratus, neq; pro enormitate ſcelerum pœnam irrogauit.
[12]Iob erupit in verba inania, & imperite grauibus ſermonibus vtitur.

CAP. XXXVI.

Rurſum quoque dixit Elihu, Suffer me pauliſper, & [1]explicabo tibi, quia plura habeo quæ [2]pro Deo dicam.
[3]Afferam enim quod cognitum habeo: verũ non preſſius agens, & conditori meo iuſtitiam vendicabo.
Nam planè ſermones mei carent mendacio, [4]& ſcientia integra præditus tecum agit.
Ecce deus [5]potens quum vires habeat animo pares, [vniuerſitatis gubernationẽ] non detrectat.
[6]Non impio vitam concedet, & iudiciũ humilium aget.
Nõ retrahit oculos ſuos à iuſto, & [7] ſolio imponit reges, vt aliqui perpetuò celſitudinem retineant.
Quũmque vincti compedibus fuerint, [8]ac irretiti funibus miſere vixerint:
[9]Refert eis quid facto fuerit opus, & ſcelera ipſorum, quia ſuperbierunt:
Eíſque [10]peruellit aurem, [11]vt caſtigẽtur, & dicit vt à vanitate diſcedant.
Quòd ſi obediuerint, ac [eum] coluerint, exigent dies ſuos proſpere, annóſque ſuos ſuauiſſime.
Sin minus obtẽperauerint, [12]pergent ſub telorum iactum, & expirabũt [13]propter imprudentiam.
Cæterũ [14]hypocritæ falſi cordis irã coaceruabũt, & nõ clamabunt cũ eos cõſtrinxerit.
Quare anima eorũ morietur [15]per iuuenilẽ ſtoliditatẽ, & vita eorũ cũ ſcortatoribus.

¶3 .i. qua in re lædes illum? q.d. neq; prodeſt, neque obeſt Deo ſi mali aut boni fuerimus. ¶4 Hebr. Viro ſicut tu, [erit] impietas tua: & filio hominis erit iuſtitia tua. i. Si benefeceris, bono tuo id feceris: & ſi male, etiam damno tuo id feceris. Aut ĩpietas tua nocebit viro tibi ſimili: & iuſtitia tua proderit filio hoĩs: q.d. ſi bona egerim⁹, noſtro bono: ſi mala, noſtro malo. ¶5 De multitudine oppreſſorũ, quos clamare faciunt, & vociferãtur propter brachiũ fortiũ. Sub. nemo reſipiſcit, nemo ſapit, neq; dicit, Vbi eſt, & cætera in ſequẽti verſu. Videbatur Iob innuere, Deum non curare hæc mortalia, q permitteret pios affligi, impios vero fœliciter agere. Retorquet hæc verba Eliu: dicens id fieri, & eos ſæpe opprimi à potentibus, eo quòd non recurrãt ad Deũ, neque inuocent eum. ¶6 Heb. qui ponit carmina ĩ nocte. i. qui creauit ſtellas lucẽtes nocte, quæ nos ad laudẽ Dei debẽt inuitare. ¶7 Heb. propter ſuperbiam malorũ. i. ꝑpter vehementiã malorũ. q.d. dices fortaſſe eos clamare cum malis premuntur, ſed nõ implorãt Dei opem ex animo: quare Deus non exaudit illos. ¶8 .i. vanas preces quæ non funduntur ex animo.

¶9 .i. quãuis difficile perſuadeas tibi, Deũ te videre: tamẽ videt te. ¶10 vl potiꝰ ſic, iudica te in cõſpectu ei⁹: & ſperes in eo. Nam oportet prius agnoſcere culpã ſuã: deinde ſpem ſui collocare in Deo. ¶11 Nunc autẽ [ſcito] q nihil eſt id quod viſitauit ira ei⁹: neq; nouit [Iob] multũ admodum mali. i. ſcito Deum non agere tecũ pro rigore iuſtitiæ: neque &c. ¶12 Igitur Iob ĩ vanitate aperit os ſuũ: & abſq; ſciẽtia verba multiplicat. i. in vanũ loquitur, & imprudẽter.

XXXVI. ¶1 ſub. quod ſentio. ¶2 .i. quib⁹ poſſim defendere iuſtitiã Dei. ¶3 Heb. Aſſumã ſententiam meã de longe: & factori meo dabo iuſtitiã. i. Vtar ſentẽtia quadã longe petita, qua oſtendã Deũ eſſe iuſtiſſimũ. ¶4 perfectus eſt ſciẽtijs apud te. i. iudicio tuo De⁹ eſt ſapiẽtiſſimus. q.d. cõuenit mihi tecũ in hoc, Deũ eſſe ſapiẽtiſſimũ. ex hoc facile ꝓbabo Deũ nõ ſpernere hoĩes, ſed ꝓſequi eos ſummo amore & fauore: quũ ſit quædã affinitas inter Deũ & hoĩes. ¶5 vel, fortis, nõ abijciet fortẽ corde. q.d. Deus eſt inſignis magn⁹ & fortis, valẽs intelligentia, qui nouit omnia: nõ abijciet igitur hominẽ qui valet vi intellectus. De⁹ nõ poteſt ſui ſimilẽ ſpernere. ¶6 Heb. Nõ viuificabit improbũ: & iudiciũ pauperũ dabit. i. Nõ cõſeruabit impiũ in vita, pios autẽ cõſeruabit. Vnde cõcludo, Deũ omnia iuſtiſſime facere. ¶7 cũ regib⁹ in ſolio ſedere faciet in ꝑpetuũ, & exaltabunt. Exponit quid ſit, cũ regib⁹ ſedere faciet, quũ dicit, & exaltabunt. ¶8 aut irretiti fuerint funib⁹ paupertatis. Reſpõdet tacitæ obiectiõi, Qui fieri poteſt vt hæc vera ſint, quũ videam⁹ iuſtos aliquãdo premi ſumma egeſtate, & tribulatiõib⁹ vexari? Hoc fit, inquit, bono ipſorũ. Sequẽti verſu ꝑficitur ſentẽtia. ¶9 Tũc iudicabit illis opus ipſorũ, & [iudicabit] quòd trãſgreſſiões eorũ inualeſcãt. Quòd, iquit, eos affligat, illud fit bono ipſorũ: nã tũc illis renũtiat opera eorũ eſſe mala: & q pœnæ trãſgreſſionũ ipſorũ inualeſcãt niſi reſipuerint. hoc modo à peccatis eos reuocat, cõmiſſis & cõmittẽdis. ¶10 reuelat aurẽ. Reuelare aurẽ, admonere in aurem, & inſpirare. ¶11 ad correctionẽ. i. correctionis gratia. ¶12 in gladium trãſibũt. i. gladio peribũt. ¶13 abſque ſciẽtia. i. in ſumma ignorãtia excæcabit illos Deus. ¶14 ſcelerati corde attribuũt [ſub. Deo] irã. i. dicunt Deũ hęc immittere q iratus ſit. ¶15 in iuuentute. q.d. morientur in iuuẽtute, dum adhuc cum ſcortatoribus viuunt, nam ea ætas procliuior eſt ad ſcortationem.

16 Quum affligit humilem ſua miſeria, vellit ei aurem per afflictionem.
17 Quinetiam ſi te reuocarit è faucibus periculi, [ſupereſt] lata vorago quæ fundamento caret, vt mēſa tua referta pinguedine peſſum eat:
18 Tuque impij iudiciū expleueris, iudiciū & ius retinebunt ſuum vigorem.
19 Quia minime te ira defendet, etiam ſi complosione manuū fueris minitatus: neq; munerum multitudo aſſeret te.
20 Num magni æſtimaret amplitudinem tuam? nō munitionem, nec omnia quæ vires confurunt, [æſtimat.]
21 Ne anheles noctu, quum populi ſua in ſede permanentes incrementa capiūt.
22 Caue te vertas ad res nihili, quibus coneris te ex miſeria extricare.
23 Ecce Deus arcem potentiæ tenet: quis legumlator ei conferendus eſt?
24 Quis cum eo inſpexit viā illius? & quis dicet, Iniquitatem patraſti?
Tu memineris vt opus illius [25]amplifices, quod homines intuentur:
Quod omnes homines ſpectant, & mortales cōtēplantur, [quanquam] eminus.
Ecce Deus modis omnibus maximus eſt,
26 vt ignoremus numerū annorum ei9, & viam eum perueſtigandi.
27 Nam prohibet guttas aquarum, [quæ rurſum] fundēt pluuiam ex vapore ſuo [coactam,]
28 Vt defluant ab æthere, ac deſtillent in multos homines.
29 Siquis etiam animaduertat expanſiōes nubis, [ſūt velut] laquearia tugurij ſui.
30 Ecce illi ſuperexpandit lucem ſuam, & radices maris operit.
31 Illis enim iudicium exercet in populos, vt det cibum copia magna.
32 Nubibus includit exhalationē igneam: eique præcipit vt tendat contra occurrentem vaporem:
33 Nuntiátque illi ſocia eius quòd indignetur [vapori] aſcendenti.

CAP. XXXVII.

A[1] D quam etiam rem cor meum expauēſcit, ac [2] luxatur è loco ſuo.
Audite attentius [3] fremitum vocis illius, & ſonum qui egreditur [4] ex ipſius ore.

Eripiet de anguſtia ſua pauperem, & reuelabit in tribulatione aurem eius.
Igitur ſaluabit te de ore anguſto latiſſimè, & non habente fundamentū ſubter ſe: requies autem mēſæ tuæ erit plena pinguedine. C
Cauſa tua quaſi impij iudicata eſt, cauſam iudiciúmque recipies.
Non te ergo ſuperet ira, vt aliquē opprimas: nec multitudo donorū inclinet te.
Depone magnitudinē tuam abſque tribulatiōe & omnes robuſtos fortitudine.
Ne protrahas noctem, vt aſcendant populi pro eis.
Caue ne declines ad iniquitatem: hanc enim cœpiſti ſequi poſt miſeriam.
Ecce, Deus excelſus in fortitudine ſua, & nullus ei ſimilis in legiſlatoribus.
Quis poterit ſcrutari vias eius? aut quis audet ei dicere, Operatus es iniquitatē?
Memento quòd ignores opus eius de quo cecinerunt viri.
Omnes homines vident eum, vnuſquiſq; intuetur procul.
Ecce Deus magnus vincens ſciētiā noſtrā: numerus annorum eius inæſtimabilis.
Qui aufert ſtillas pluuiæ, & effundit imbres adinſtar gurgitum
Qui de nubibus fluunt, quæ prætexunt cuncta deſuper.
Si voluerit extendere nubes quaſi tentorium ſuum,
Et fulgurare lumine ſuo deſuper, cardines quoque maris operiet.
Per hęc enim iudicat populos, & dat eſcā multis mortalibus.
In manibus abſcondit lucem, & præcipit ei vt rurſus adueniat.
Annuntiat de ea amico ſuo, quòd poſſeſſio eius ſit, & ad eam poſſit aſcendere.

CAP. XXXVII.

SVper hoc expauit cor meum, & emotum eſt de loco ſuo.
Audiet auditionem in terrore vocis eius, & ſonum de ore illius procedentem.

¶16 Liberabit pauperē à paupertate [vel afflictione] ſua: & reuelabit aurē eorū in afflictione. Id eſt, per afflictionē peccatū ſuum agnoſcent, & reſipiſcent. ¶17 Iſte verſus cum ſequēti ſic leguntur in Hebręo, Quinetiā [ſub. ſi non peccaſſes] depoſuiſſet te [De9] de ore anguſtię, in locū latitudinis, ſub qua [latitudine] nulla eſt anguſtia: & quod requieſcit ſuper mēſam tui, fuiſſet plenum pinguedine. Sēſus eſt, Tu fœliciter ageres ſi non peccaſſes: & quod ſuperponitur menſæ tuæ, eſcis pinguibus & delicatis eſſet plenum. ¶18 At vero iudicio improbi repleuiſti iuſtitiā & iudiciū, quæ replēt omnia. i. At vero ſequutus iproborum iudiciū dixiſti iuſtitiā Dei qua omnia cōſeruat, eſſe iniuſtitiam. ¶19 Iraſcitur enim [Deus] ne tollat te de medio plagá: nec multitudo redēptionis declinare te faciet. Certe, īquit, iratus De9 te affligit, ne te vehementi afflictione omnino perdat à qua afflictiōe quantūuis magnū pretium eripere te non poteſt. ¶20 An æquipollebunt diuitiæ tuæ? non aurū, & oēs vires potētiæ. q. d. An illi pœnæ & afflictiōi æquipollebūt tuæ diuitiæ? An vllis opib9 vitare poſſis punitionē Dei? Reſpondet, Nō aurum, neq; vllæ vires quantūuis magnæ, poterunt te eripere ab ira Dei & punitione.

¶21 Ne cōſyderes nocte quòd exterminētur populi ſub ipſis. i. in loco ſuo. q. d. Tēpore nocturno quando mens tua vacua eſt curis, noli meditari quomodo gētes aliquæ perierint, aliæ vero non. ¶22 Caue tibi ne cōijcias oculos ad iniquitatē: quia hoc elegiſti præ paupertate. Vide, inquit, ne reſpicias ad id quod te inducere poſſit vt dicas Deū aliquid iniuſte egiſſe: nam quod id elegeris. i. in ea ſis ſentētia vt De9 aliquid iiuſte facere videat tibi, hoc accidit ex tenuitate ingenij tui. ¶23 Ecce Deus ꝓtegit virtute ſua: qs eſt ſimilis illi docēs? De9 ſolet protegere hoīes ne pereant: & quis ſimilis eſt illi Deo qui docet nos vitare pericula ne pereamꝰ? ¶24 Quis ſup illū viſitauit viā eius? i. qs maior illo corrigere poſſit illa quæ fecit? ¶25 magnifices ¶26 & nō cognoſcem9 [ſub. eū neq;] numerū annorū ei9, neq; eſt inueſtigatio. vel. & numerus annorū ei9 cōprehēdi nō poteſt. q. d. à nobis ꝑfecte cognoſci nō poteſt: eſt enim incōprehēſibilis. In ſequētib9 narrat miracula Dei, qb9 incōprehētibilē eū eſſe oſtēdat. ¶27 Cū prohibuerit ſtillas aquæ, ſtillabūt pluuiā ad vaporē ei9. In ſumma, inquit, ſiccitate & ſummo calore nubes ſtillabūt pluuiā ad vaporē quē ſubduxit in mediā regionē aeris. Aliquādo in ſumma ſiccitate educitur vapor copioſus vnde generatur pluuia. ¶28 Nā ſtillabūt è cælo, & ſtillant ſuper multos homines. Vel, Nā defluere ſolent aquæ è cælo, quæ ſtillant ſup plurimos homines. ¶29 Nunquid intelliget [homo] differentias nubiū, & fremitus tentorij eius? i. Nunquis poſſit comprehendere omnes differentias nubium? nam aliquādo grādo, aliquando nix generatur: illic enim fiunt miracula magna. Et an intelligere poteſt homo fremitus nubiū eius? nam nubes dicuntur eſſe Deo vice tentorij. ¶30 Ecce extēdit ob id lucem ſuā: & radices maris tegit. Vt eliciat, ait, vaporē, extēdit radios ſolares ſuper mare. Declarat quomodo educātur nubes. Radices intelligit ſuperficiē maris. vocat aūt radices, propter fluct9 vagos qui in diuerſa ſcindunt more radicis. i. vapor copioſus cōſurgit è mari ꝓpter radios ſolis: vnde fit pluuia. ¶31 Quia per ea iudicat ppłos: & dat eſcā in copia. Per eas, inquit, aquas aliquādo punit populos, aliquando dat eſcā copioſiſſimam. nam ex copioſa pluuia proueniunt fruges. ¶32 Super nubes tegere ſolet lumen: & præcipit propter illā de occurrēte. i. In media regione aeris aliquādo educit vaporē magnū, id eſt calorē ſiccum & calidū, vnde fiunt fulgura: tunc Deus præcipit vt ei vapori occurrat alia exhalatio frigida, & impellatur: donec inflāmata violēter rumpat nubē. Metaphora ducta à ducibus bellū cōmiſſuris. ¶33 Socius eius annūtiat de ea: [& tūc] acquiſitio iræ ſuper aſcendentē. ſub. exhalationē. i. tunc iraſcitur exhalatio illa quæ aſcēdit. Metaphora de prælio ſumpta. q. d. Vapor ille frigidus colligit oēs ſuas copias, videtūrq; quodāmodo annūciare hoſtē vaporem calidū adueniſſe. vnde petit ſibi ſuccurri: tūc exhalatio illa calida iraſcitur, quæ nata eſt aſcēdere in ſupremā regionē aeris: & colluctantē, ſitque fulgur. XXXVII. ¶1 Inſuper ad id. i. ꝓpter tonitrua ¶2 exiliet. i. ſubſultat cor meū intra me præ metu. ¶3 terrorem ¶4 ac ſi dicat tonitru eſſe vocem Dei quæ terret homines.

ſubter omnes cælos ipſe cõſyderat, & lumen illius ſuper terminos terræ.
Poſt eũ rugiet ſonitus, tonabit voce magnitudinis ſuæ, & non inueſtigabitur, cum audita fuerit vox eius.
Tonabit Deus in voce ſua mirabiliter, qui facit magna & inſcrutabilia.
Qui præcipit niui vt deſcendat in terrã, & hyemis pluuijs, & ĩbri fortitudinis ſuæ.
Qui in manu omnium hominum ſignat, vt nouerint ſinguli opera ſua.
Ingredietur beſtia latibulum ſuum, & in antro ſuo morabitur.
Ab interioribus egredietur tempeſtas, & ab Arcturo frigus.
Flante Deo concreſcit gelu, & rurſum latiſſimè funduntur aquæ.
Frumentũ deſyderat nubes, & nubes ſpargunt lumen ſuum.
Quæ luſtrant cuncta per circuitum quocunq; eas voluntas gubernantis duxerit, ad omne quod præceperit illis ſuper faciem orbis terrarum,
ſiue in vna tribu, ſiue in terra ſua, ſiue in quocũque loco miſericordiæ ſuæ eas iuſſerit inueniri.
Auſculta hæc Iob: ſta, & conſydera mirabilia Dei.
Nunquid ſcis quando præcepit Deus pluuijs, vt oſtẽderent lucem nubium eius?
Nunquid noſti ſemitas nubium magnas, & perfectas ſcientias?
Nonne veſtimenta tua calida ſunt, cum perflata fuerit terra Auſtro?
Tu forſitan cum eo fabricatus es cælos, qui ſolidiſſimi quaſi ære fuſi ſunt.
Oſtende nobis quid dicamus illi: nos quippe inuoluimur tenebris.
Quis narrabit ei quæ loquor? etiam ſi locutus fuerit homo, deuorabitur.
At nũc nõ vident lucẽ: ſubito aer cogetur in nubes, & vẽtus tranſiens fugabit eas.
Ab Aquilone aurũ venit, & ad Deum formidoloſa laudatio.
Digne eum inuenire non poſſumus: magnus fortitudine & iudicio, & iuſtitia, & enarrari non poteſt.
Ideo timebũt eũ viri, & non audebũt cõtemplari oẽs qui ſibi videnť eſſe ſapiẽtes.

[5] Quẽ dirigit per omnia ſpatia ſub cælo, &[6] lucẽ eius [7] ad extremas partes terræ.
[8] Poſt illum rugiet tonitru,[9] tonabitque voce maieſtatis ſuæ:[10] nec differet alia, poſtquam audita fuerit vox eius.
Tonabit Deus voce ſua mirifice, qui res maximas gerit quas ignoramus.
Niui enim dicit, Sis in terra: & [11] nimbo, vt modica pluuia, & pluuijs ſuæ potentiæ, vt ſint nimbus.
[12] Intra domos cogit omnes homines, vt cuncti mortales ſciant opus ſuum:
Feráque ſubit luſtrum ſuum, & degit in ſuis cubilibus.
[13] Ex penetralibus [nubis] venit turbo,[14] & nubium diſperſionem ſequitur frigus.
[15] Flatuque Dei dabit [nubes] glaciẽ, & latũ ſpatiũ aquarum [16] pro fundamento.
[16] Nubi quoque negotium rigandi dat, ac diſſipat nubum ſuæ pluuiæ.
[17] Atq; ipſe verſatur in orbibus tenẽs gubernacula, vt opera ſua perficiant quæcunq; mandat eis ad orbem ac terram.
[18] Siue vni tribui, ſiue terræ ſuæ, ſiue homini alicui beneficium conferat.
Hæc Iob auribus accipito, &[19] reſiſte, con ſyderans Dei miracula.
[20] Sciebáſne, quum Deus iſtis leges imponeret, ac proferret lucem ſuæ nubis?
[21] Num intelligis miſturas nubis,[22] & illa miracula perfectiſſimæ ſcientiæ?
[23] Vt tuæ veſtes caleant, quum terræ quietem ac trãquillitatẽ inducit à Meridie?
[24] An cum ipſo extendebas æthera ita ſolidum, vt videatur res fuſilis?
Oſtende nobis qđ ei dicamus:[25] nos enim ſum[us] imparati ob tenebras [ignorãtiæ.]
Si [enim] loquar,[26] num ei narrabitur?[27] q ſi quiſquam loquatur, eſt illud tamen imperfectum.
[28] Iam vero quum lucem non viderunt, hoc eſt ſerenitatem in æthere, ventus flans ſerenabit eum:
Venitque à Septentrione ſerenitas auro ſimilis,[29] ad Deum reuerendiſſimũ pertinet confeſſio.
[30] Qui quum ſit Optimus maximus, non inueniemus eum: quũmq; ſit ampliſſimus potentia & iudicio, & eximiæ iuſtitiæ, non reſpondebit.
Quapropter metuũt eũ hoies,[31] q minime curat qđ oẽs machinenť q ſibi ſapere videnť.

¶5 vel, Quã [nubem] irrigat. i. efficit vt nubes illa quæ operit totũ cælũ, aliquãdo vertatur ĩ ĩbrẽ. q. d. ex illa nube decidunt aquæ, poſtea apparent fulgura: quia ĩ illa nube eſt exhalatio calida & ſicca, vnde educiť fulgur. ¶6 lumen eius, ſub. nubis, vel Dei. hoc eſt, fulgur ei[us] diſſoluitur ſuper extrema terræ. ¶7 Heb. ad alas ¶8 Poſt illud [ſub. lumen ſiue fulgur] rugit voce. Prius enim apparent fulgura, deinde tonitru. & tamẽ prius ſit tonitru, quòd viſio ſiat citra motũ in momento: tonitru aũt ſit cũ motu. oportet enim diſtãtiã eſſe vt percipiatur ¶9 tonãtq; voce ſuperbiæ ſuæ. i. ſono maximo & ĩgẽti: ¶10 neq; retardabiť [ſub. tonitrua] quũ audieť tonitru ei[us]. q. d. illa tonitrua excipiunt fulgura, mox audiũtur tonitrua, modo ſint ĩ ea diſtãtia vt exaudiri poſſint. ¶11 & imbri pluuiæ, & imbri pluuiarũ fortitudinis. Sub. dicit, Eſto ſup terrã. Imbrẽ pluuię vocat imbrem tenuem. Imbrem vero pluuiarũ fortitudinis intelligit imbrẽ impetuoſiſſimũ. q. d. imperat imbri tenui & impetuoſo vt deſcendat in terrã. ¶12 Omnẽ hominẽ recludit, quominus cognoſcat oẽs homines operis ſui. q. d. pluuiarũ abũdantia cogit Deus hoies remanere domi ſuę, quomin[us] poſſint exire vt inuiſant operarios ſuos. ¶13 Miratur q deſcẽdat tonitru ex ĩtima nube.
¶14 & à diſpergentibus venit frig[us]. i. à vẽtis Aqlonarib[us] nã ſolet Aquilo reddere aerẽ nitidũ & mũdũ: ꝓpterea dicitur ſcopæ cæli. Verti poteſt, Et de inundationẽ facientę prodit frigus. i. & nõnunquã nube quæ inũdationẽ facere ſolet, prodit frigus. Hoc eſt, nubes illa aliquãdo vertiť in grandinẽ vel niuẽ ¶15 Et ex [...]lãtate ¶15 in anguſtia. ſub. ponet. Hoc dicitur de pruina & minuta pluuia, quæ eſt pluuia lata, facilẽq; cõgelatur.
[1]6 vel, Præterea ſerenitas, fatigat nubẽ, & diſpergit nubẽ luminis ei[us]. i. Nõnunquã nubes diſſoluiť, & cælũ redditur [ſe]renũ ꝓpter fulgur: qa tũ ſit nubi vis. & ea ſerenitas ſiue claritas diſpgit nubẽ quæ cõſtat exhalatiõe calida & ſicca, [q]uæ diciť lumẽ, qa ex ea facile ſuſcitať lumẽ. i. fulgur. Poſterior verſus pars declarat ꝓcedentẽ. ¶17 Ipſa quoq; vertur machinis ei[us]: vt faciãt q̃cũq; ꝓcepit illis ſup faciẽ orbis terrarũ. Nubes, ĩquit, ipſa certis de cauſis opera ipſi[us] Dei [ve]rtiť nũc in aquã, nũc in grãdinẽ: vt faciãt &c. ¶18 Siue ꝑ flagello, ſiue ꝓpter terrã ſuã, ſiue in gratiã [aut miam] [ex]iſtere facit illã. Sub. nubẽ. q. d. Efficit vt nubes ferať ĩ diuerſa, aliquãdo vltiõis cauſa, vt affligat mortales: vel vt det [n]eceſſaria telluri: aut vt incremẽtũ mai[us] accipiãt q̃ ſunt in terra. ¶19 ſta ¶20 Nunqd noueras, cũ diſponeret De[us] de [h]is nubib[us], & quũ oſtẽderet lumẽ nubis ſuæ? i. eráſne quũ De[us] indidit nubi ſuæ naturã vt verti poſſet quaſi in ignẽ, [e]t ex ea educi fulgur? ¶21 Nunqđ noſti differẽtias nubis? vel, varietates nubiũ? q. d. nũ noſti quomodo De[us] cõuertet nubes nũc in niuẽ, nũc in grãdinẽ, nũc in pluuiã? Poteſt etiã legi, Nũqd noſti libramẽta nubiũ? i. quõ nubes pendeant ĩ aere? ¶22 ſub. [nũqd noſti] mirabilia ꝑfecti ſciẽtijs? i. ſecreta Dei ſapiẽtiſſimi? ¶23 vel, Quòd veſtes tuæ [erũt] [ca]lidæ, quũ quieſceret à Meridie? Noueráſne, inqt, futurũ vt calidę eſſẽt veſtes tuæ quũ nubes venirẽt à Meridie. i. quũ [So]l eſſet ĩ ſignis Septẽtrionalib[us] & nõ Auſtralib[us] ſiue æſtiuis? q. d. Quòd aer ſit calidus flante Auſtro, oib[us] eſt notum: [se]d illud mirať quũ null[us] eſt vẽt[us] à Meridie, ſed poti[us] à parte oppoſita. ¶24 Nũqd extẽdiſti cũ illo cælos fortes [&] [qui] ſunt velut aſpect[us] rei fuſæ? i. ita ꝑſpicui vt vitrũ ꝑſpicuũ eſt? ¶25 Heb. nõ diſponem[us] cũ illo. ſub. ſermonẽ, quaſi [di]ſputaturi. ¶26. i. nũqd op[us] habet interprete q annũtiet ei q̃ loqmur? q. d. nõ, qa oia ſunt ei nota. ¶27 an loqtur [qu]iſq; [cũ illo] cũ ꝑderetur? i. qs reſiſtere poterit Deo volẽti aliquẽ ꝑderet? q. d. nemo. ¶28 Nũc quoq; nõ vidẽt lumẽ clarũ quod eſt ĩ nubib[us]: & ſpũs tranſijt, & repurgat illas. Miraculũ quod ſit ĩ cælo, ꝑſtringit. Fit, inqt, iterdũ vt nubes no[b]is intercipiãt lumẽ ſolis: ſed quas vẽt[us] Aquilonaris iterũ diſpellit, ſerenitatẽ afferẽs aeris. Lumẽ clarũ vocat ſolẽ. [¶29 ...]o & laus eſt ſup Deũ terribilẽ. i. hac rõne laudať De[us] mirabilis ĩ opib[us]. ¶30 Oipotẽs quẽ nõ ĩueniem[us]. i. incõꝑhẽſi[bilis] [...]i. is ꝗ eſt potẽtiſſim[us], & magn[us] iudicio, & multitudine iuſtitiæ, [ꝓpterea] nõ affliget. ſub. nos libẽter, ſed quaſi inuitus. [¶3]1 Heb. nõ aſpicit oẽs ſapiẽtes corde. i. nõ habet reſpect[um] ĩ perſonarũ, affligit etiam eos qui ſibi videnť ſapientes.

Digitized by Google

CAP. XXXVIII.

R[1]Eſpondens autem Dominus ipſi Iob [2]ex turbine,[3]dixit,
Quis eſt ille, qui[4]ſermonibus imperitis offundit tenebras conſilio[ſdiuino?]
[5]Accinge queſo lumbos tuos vt vir fortis: & demonſtra mihi quæ te rogabo.[6]
Vbi eras, quum terræ fundaméta iacerem? expone,[7]ſiquid tenes ſcientiæ.[8]
Quis adhibuit ei menſuras, [8] ſi modo noſti?[7]quis eam ad regulam extruxit?[8]
In quo fundamento fixæ ſunt baſes eius? aut quis demiſit lapidé eius angularé?
Quum ſimul iubilarent ſtellæ[8]matutinæ,[9] & exultarent omnes[9]filij Dei?
Et[quis]cohibuit mare valuis, [10]quũ erumperet vt egrederetur ex vtero?
[11]Quando nubem ei pro veſtimento appoſui, & caliginem pro faſcia:
Proculique meum decretũ in illud, & obicem atque valuas oppoſui:
Ac dixi, Hucuſque peruenies, nec vlterius, [12]& hic depones tuos tumentes fluctus.
[13]Túne ſtatim vt extitiſti, matutino téporí dediſti præcepta, & auroræ ſuum locum aſſignaſti,
[14]Vt obtineat extremas partes terræ,[15]& ex ea[15]pellantur impij?
[16]Atq; transformentur vt argilla, cui ſignum imprimitur,[17]ſibiq;[ſparũ]cõſtẽt vt veſtis.
[18]Eripitur etiam impijs lux ipſorũ, & brachium elatum confringitur.
Num perueniſti ad[19]guttas[20] maris, &[20]in perueſtigationem abyſſi penetraſti?
Súntne tibi oſtenſæ[21]portæ mortis? aut nũ vidiſti[22]portas vmbræ mortis?
[23]Num conſyderando aſſecutus es terræ latitudiné? edíſſere, ſi hoc vniuerſũ noſti.[24]
[24]Qua parte[mundi]lux habitat, & vbi eſt locus tenebrarum:
[25]Vt ea reuoces intra ſuos terminos, vtque noueris vias quę ducunt ad domũ eorũ.
[26]Habéſne cognitum tempus quo naſcebaris, & quantus ſit numerus dierũ tuorũ?
[27]Perueniſtíne ad theſauros niuis, aut theſauros grandinis inſpexiſti?
Quæ reſeruaui ad tempus [28] hoſtis [perſequendi,] ad diem conflictus & belli.
[29]Qua parte lux[fulguris] erumpet, quam ventus orientalis in terram diſpergit?

CAP. XXXVIII.

REſpondens autẽ Dominus Iob de turbine, dixit,
Quis eſt iſte inuoluens ſententias ſermonibus imperitis?
Accinge ſicut vir lumbos tuos, interrogabo te, & reſponde mihi.
Vbi eras quando ponebã fundamenta terræ? indica mihi, ſi habes intelligentiam.
Quis poſuit méſuras eius ſi noſti? vel quis tetendit ſuper eam lineam?
Super quo baſes illius ſolidatæ ſunt? aut quis[9]demiſit[9]lapidem angularem eius,
Cum me laudarent ſimul aſtra matutina, & iubilarent omnes filij Dei?
Quis concluſit oſtijs mare, quando erumpebat quaſi de vulua procedens,
Cũ ponerẽ nubẽ veſtimẽtũ eius, & caligine illud quaſi pãnis infãtiæ obuoluerẽ?
Circũdedi illud terminis meis, & poſui vectem & oſtia,
Et dixi, Vſque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.
Nunquid poſt ortum tuum præcepiſti diluculo, & oſtendiſti auroræ locũ ſuum?
Et tenuiſti cõcutiens extrema terræ, & excuſſiſti impios ex ea?
Reſtituetur vt lutum ſignaculum, & ſtabit ſicut veſtimentum.
Auferetur ab impijs lux ſua, & brachium excelſum confringetur.
Nunquid ingreſſus es[9]profundum[9] maris, & in nouiſſimis abyſſi deambulaſti?
Nunquid apertę ſunt tibi portæ mortis, & oſtia tenebroſa vidiſti?
Nunquid conſyderaſti[9]latitudinem[9]terræ? indica mihi, ſi noſti, omnia,
In qua via lux habitet, & tenebrarũ quis locus ſit,
Vt ducas vnumquodque ad terminos ſuos, & intelligas ſemitas domus eius.
Sciebas tunc quòd naſciturus eſſes? & numerum dierum tuorum noueras?
Nunquid ingreſſus es theſauros niuis, aut theſauros grandinis aſpexiſti,
Quæ præparaui in tempus hoſtis, in diem pugnæ & belli?
Per quam viã ſpargitur lux, diuiditur æſtus ſuper terram?

[1] Hebraiſmus eſt, pro Alloquutus autem Dominus Iob, [2] vł, de ipſa caligine, i. qua videtur nobis deliteſcere. Dicit Hebræi Deũ habitare in caligine. i. nõ poſſe cognoſci qualis eſt. nã & materia ipſa qua includimur, ipedit quo minus cognoſcam[9]Deũ perfecte. ¶3 Hebr. obſcurat conſilium verbis ſine cognitione. i. qs eſt ille qui ſic loquitur obſcure? ¶4. i. appara te ad futurã diſceptationem. ¶5 Heb. ſi noſti intelligentiam. i. ſi peritus ſis tãtarũ rerum. ¶6 q noſcas? Miratur quomodo ſtet terra in medio aeris. q.d. eam méſurã habet terra qua nulla alia aut maior, aut minor debuerit eſſe. ¶7 aut quis extẽdit ſuper eam lineam? .i. quis deſignauit veluti fune, fundaméta ipſius terræ? ¶8 luminis. i. lucidæ, planetæ. ¶9. i. angeli. q. d. vbi eras in prima mũdi creatiõe? ¶10. i. quis ſtatim poſt creationem aquarum, concluſit maria quaſi foribus oppoſitis? ¶11 vł, Cum texi maria nubibus. ¶12 ponet in elatione fluct[9]tuos. Ponet, ſubaudi vẽtus. In elatione, quã maxime intumueris.

¶13 Hebr. An in diebus tuis præcepiſti mane. i. feciſti lucem matutinã. ¶14 Vt arriperet angulos terrę? i. vt appareret in iſto loco æſtate, hyeme vero in alio? ¶15 vł, excutiantur. quia ſcelerũ patratores oderũt lucem, & illatebrant ſe: aut tenebriones iſti ſumunt perſonã bonorum virorum, vt cera omnẽ figurã ſigilli impreſſi capit. Alij vertũt, & vt arripiãt impij ex ea? quia ex ea mutatione ſolis varij morbi oriũtur. Alij, & excutiuntur impij ex ea. ſub. terra, propter varios morbos ob illã ſolis mutationem. ¶16 vł, Mutatur[ſub. terra]ſicut lutum ſigilli. q. d. Terra eſt ſuſceptibilis variorũ affectuũ ſicut terra mollis quæ admittere poteſt impreſſionem. ¶17 & ſtabunt[ſub. hoĩes]ſicut veſtimentum. Quod ſcilicet ſubinde mutari ſolet. hoc dicit propter diuerſum ſolis occaſum: vario nãque modo tunc afficiũtur hoĩes, quemadmodum & terra varios ſuſcipit affectus. ¶18 Heb. Et prohibebitur ab improbis lumen ipſorum, &c. i. cadẽt improbi à fœlicitate ſua. & vires eorum inſignes debilitabuntur. ¶19 profunda. i. an tibi totum mare perſpectũ eſt? ¶20 & in vado abyſſi deambulaſti? . i. in fundo abyſſi, vt poſſis noſſe quæ fiant illic? q. d. Oportet iudicem noſſe ea de quibus iudicaturus eſt: tu vero iudicas de operibus meis, quum ea nõ cognoſcas. ¶21 Portas mortis intelligit viſcera terræ. ac ſi dicat, an noſti quę fiunt in viſceribus terræ? ¶22 Idem ſignificat quod Portæ mortis. Hoc dicit quia corpora illa cæleſtia influunt in mortalia. ab illis dicimus vitam pendere: à terra vero mortem, id eſt corruptionẽ quæ à terra prouenit. propterea vocat mortem viſcera terrę. ¶23 Num conſyderaſti vſque ad latitudines terræ? annuntia ſi noſti totam ipſam. ſub. terrã. i. nunquid cõſyderaſti ea quæ fiunt ſub polis ipſis? an fuiſti in eo loco in quo annus conſtat vnico die naturali? Si perſpectam habes totã ipſam terrã, indica quæ ſit via, &c. perficitur ſentẽtia verſu ſequẽti. ¶24. i. ſi noſti, indica mihi vbi dies ſit lõgiſſimus, & lõgiſſima nox. Quãdo enim ſol accedit ad polos: in æſtate q habitãt ſub polo antarctico, habẽt dies p ſex menſes, & noctẽ per totidẽ menſes. quãdo vero ſol accedit ad oppoſitũ polũ, uſque ad tropicũ cãcri, idẽ illis cõtingit oppoſito modo. ¶25[An]q acceperis eã in regionẽ ſuã, & intelligas ſemitas domus eius? Pẽdet ex pcedẽti hic verſus, & ſubaudiendũ, an noſti qua parte mũdi habitet lux, noſti inquã, ppterea q eã lucẽ acceptã collocaueris in regionẽ ſuã, & intelligas ſemitas domus ipſius luminis? q. d. non. tu non feciſti lucẽ vt eſt in ea regione, vt poſſis ſcire vbinã ſint dies illi lõgiſſimi. & q recedẽte lumine fiãt tenebræ. ¶26[An]q tũc naſcereris, & numerus dierum tuorũ ſit multus? q. d. an noſti propterea q tũc cũ creata eſt lux, natus eſſes, ſicq; tã lõgæuus ſis? ¶27. i. An noſti locũ in quo fiat nix, quomodo hyeme nix fiat, æſtate vero grãdo? ¶28 tribulationis. ac ſi dicat, qua grãdine vtor vice flagelli. ¶29 Heb. Quænã ſit via illa in qua diuiditur exhalatio, [&] ſpargit ventũ ſuper terram? Sub. an noſti vbi diuidatur exhalatio (quæ Hebraice dicitur lux, q facile cõcipiat lumẽ, facileq; inflãmetur: hinc aliquando fiũt ſtellæ currentes, aliquando cometæ criniti) ex qua exhalatione fit ventus qui ſpargitur ſuper terram.

Quis dedit vehemẽtiſſimo imbri curſum, & viam ſonantis tonitrui,
Vt plueret ſuper terram, abſque homine in deſerto, vbi null⁹ mortaliũ cõmorat̃,
Vt impleret inuiam & deſolatam, & produceret herbas virentes?
Quis eſt pluuiæ pater? vel quis genuit ſtillas roris?
De cuius vtero egreſſa eſt glacies? & gelu de cælo quis genuit?
D In ſimilitudinem lapidis, aquæ durantur, & ſuperficies abyſſi conſtringitur.
Nunquid cõiungere valebis micantes ſtellas Pleiadas, aut gyrum Arcturi poteris diſſipare?
Nunquid producis Luciferum in tempore ſuo, & Veſperum ſuper filios terræ conſurgere facis?
Nunquid noſti ordinem cæli, & pones rationem eius in terra?
E Nunquid eleuabis 'in nebula' vocẽ tuam, & impetus aquarum operiet te?
Nunquid mittes fulgura, & ibunt: & reuertentia dicent tibi, Adſumus?
Quis poſuit in viſceribus hominis ſapientiam? vel quis dedit gallo intelligentiã?
Quis enarrabit cælorum rationem, & concentum cæli quis dormire faciet?
Quãdo fundabat̃ puluis in terra, & glebæ cõpingebantur? CAP. XXXIX.

Nunquid capies leænæ prædam, & animam catulorum eius implebis,
Quando cubant in antris, & in ſpecubus inſidiantur?
Quis præparat coruo eſcam ſuam, quando pulli eius clamant ad Deum, vagantes, eo quòd non habeant cibos?
Nunquid noſti tempus partus ibicum in petris, vel parturiẽtes ceruas obſeruaſti?
Dinumeraſti menſes conceptus earum, & ſciſti tempus partus earum?
Incuruantur ad fœtum, & pariũt, & rugitus emittunt.
Separantur filij earum, & pergunt ad paſtũ: egrediũtur, & nõ reuertẽtur ad eas.
Quis dimiſit onagrum liberum, & vincula eius quis ſoluit?
Cui dedi in ſolitudine domum, & tabernacula eius in terra ſalſuginis.
Contemnit multitudinẽ ciuitatis, clamorem exactoris non audit.

10 Quis corriuauit aquæductũ inundationi? & quis viam aperuit fulgetræ, cum qua eduntur tonitrua?
Vt pluat in terram, in qua vir non eſt: & in deſertũ, in quo null⁹ homo verſatur:
12 Vt copioſe inſtruat locum vaſtum & deſolatum, ac prouentũ herbæ producat.
Habẽtne parentem pluuia? aut quis genuit guttas roris?
E cuius ventre egreſſa eſt glacies? & quis genuit pruinam cæli?
14 Aquæ in ſpeciem lapidis vertũtur, & ſuperficies abyſſi conſtringitur gelu.
15 Num vinculis colligabis Pleiades? aut cohærentes ſtellas Cynoſuræ diſiunges?
16 Tũne Hyades ſuo tempore produces, & reges Arcturum cum ſuis filijs?
17 Sciſne leges cæli? aut dominiũ eius terræ imponis?
18 Clamabiſne ad nubem alta voce, ita vt aquarum inundatio te operiat?
Tũne fulgura emittes, vt eant, ac tibi dicant, Ecce adſumus?
Quis indidit renibus ſapiẽtiam? aut quis indidit 40 cordi intelligentiam?
41 Quis ſapientia ſuaætheri dictabit quæ faciat? & lagenas cæli quis ſiſtet?
43 Quum puluerẽ fundunt ad ſolũ, & glebæ velut conglutinatæ cohæreſcunt?
44 An tu leænæ venaberis prædam, & paſtũ ſufficiẽtẽ exhibebis catulis leoninis,
Quum in cubilibus iacent, atque inſidiantur in luſtro?
45 Quis parat ſuum venatum coruo, quum eius pulli ad Deum clamant, & cibo carentes oberrant? CAP. XXXIX.

Noſtine tẽpus quo pariũt ibices? obſeruaſtine fœturam ceruarum?
Nũ poſſes numerare quanto ſpatio menſes ſuos impleãt? aut noſti tempus quo pariunt?
4 Incuruatæ hinnulos ſuos enituntur, ac fœtus ſuos cum dolore edunt.
Hinnuliq; earũ pigueſcũt, & creſcũt à frumẽto, 6 vt diſcedũt, nec reuertant̃ ad eas.
Quis liberum dimiſit aſinũ ſylueſtrem? & quis onagri vincula ſoluit?
Cuius domum ſolitudinem poſui, & cubilia eius 7 locum ſterilem:
8 Ridẽtque turbã oppidanã, nec audit clamores agaſonis.

¶10 Quis diuiſit inundationi eductum? i. deſignauit aquæductum aquæ vehemẽti? q.d. cui⁹ arbitrio ĩ aliqua regione ſit pluuia maxima, poti⁹ quàm in alia? cur ex vna nube potius quàm ex alia? ¶11 & [quis dirigit] viã fulguris [&] tonitrui? i. quis iubet ĩ aliqua patria fieri tonitrua & non in alia? ita vt aliquãdo pluat ĩ terra deſerta, &c. perficitur ſententia ſequenti verſu. Duo ſunt ſubſtantiua Hebraice, ſine coniunctione, fulguris tonitrui. Qui ſine cõiunctione legunt, ſic vertũt, quis aſſignauit viam fulguri coruſcationũ, ita vt pluat ſuper terram, &c. ¶12 Heb. Vt ſatiet vaſtitatẽ & deſolationẽ: & vt germinare faciat ſcaturiginẽ terræ. i. ita vt ad ſaturitatẽ vſq; irriget terrã deſertã, & germinare faciat terrã ipſã. ¶13 ſub. præter me? ¶14 He. Inſtar lapidis aq̃ cõcretæ deliteſcunt: & aſpectus abyſſi cõgelãtur. Aquæ (inq̃t) induũt aliam faciem, vt iam non videãtur eſſe aquæ, quũ inſtar lapidis indurantur: & ſuperficies aquarũ conſtringuntur & congelantur.

¶15 Num prohibebis delicias Pleiadũ: aut cõtractiões Orionis aperies? Delicias Pleiadũ ſiue Vergiliarũ vocat flores quæ Vere oriuntur. Orionis ſydus tẽpore hyberno naſcitur, qui ſuo frigore prohibet ne flores erumpant. q.d. Nemo eſt præter Deũ qui prohibere poſſit ne flores tẽpore Veris erũpant: aut qui poſſit efficere vt tempore hyberno floreãt. ¶16 Nũ educes ſigna cæleſtia tẽpore ſuo? & Arcturũ cũ filijs ſuis deduces? i. An efficere poſſis ꝑ volũtate tua vt ſigna Zodiaci oriantur? an deduces Arcturũ per circulũ ſuũ cũ ſtellis q̃bus cõſtat? vl̃ cũ ſtellis ſibi ꝓpinquis? intelligit polares ſtellas, id eſt Vrſam cũ ſtellis quibus cõſtat. Progreditur à Zodiaco ad Polũ arcticũ. ¶17 An iura cæli noſti, diſponiſq; ĩperiũ eius in terra? q.d. Non tuo imperio, ſed Dei, corpora cæleſtia ius habent in hæc inferiora. ¶18 q.d. Nõ tuo imperio deſcendet abũdantia aquarũ. ¶39 ita Chaldæus paraphraſtes vertit. Hebraice legitur, viſceribus. i. in abditis hominũ, hoc eſt in cordibus. ¶40 ita etiã Chaldæus paraphraſtes reddidit Hebraicam vocem, quæ intellectũ ſignificat. ¶41 Quis numerauit cælos in ſapientia? i. quis tã prudenter fecit cælos eo numero quo ſunt? ¶42 vl̃, faciet iacere? i. quis repellit nubes, quũ terra ſatis cõpluta eſt? Rectius tamẽ ex Hebræo vertes, & quæ deſcendũt de cælo quis quieſcere fecit? De centro terræ loquitur, locutus de fulgure & de his quæ ſiũt in ſublimi, in quib⁹ oportet eſſe aliqua grauia. q.d. quis effecit vt grauia conſiſtant in terra quaſi in centro, niſi ego? ¶43 Cum dureſceret puluis in duritiã illam, & glebæ ſibi inuicem adhæſerunt? Hic verſus iungendus præcedenti. Cũ dureſceret, inquit, propter grauitatẽ ipſa terra in duritiã illam inſignẽ quã præ ſe fert terra: & glebæ, &c. q.d. quis dedit terræ cũ facta eſt, vt deſcẽderet ex ſublimi in imũ? ¶44 Heb. Nunquid apparas leoni prædã, & animam (.i. appetitũ) leonũ imples? i. quis dat eſcã leonibus præter Deũ? ¶45 Heb. Quis præparat coruo eſcã ſuã, quando pulli eius ad Deũ vociferãtur, & errant ꝓpter non cibũ? i. eo q̃ careãt eſca. XXXIX. ¶1 Heb. petrarũ capræ. i. ibices habitãtes in rupib⁹. ¶2 & obſeruabis parturire ceruas? q.d. obſeruarẽne potes quo tẽpore părere ſoleant ceruæ, vt illis opẽ feras? nã hæc aĩalia magna cũ difficultate pariũt. ¶3 menſes quibus fœtũ [vl̃. cõceptũ] adimplẽt? ¶4 Heb. Accũbũt, fœtus ſuos confringũt, dolores ſuos remittũt. Ac ſi dicat, Cæteræ aĩalia optime ſeſe cõponũt vt facile pariãt: at iſta ſeſe alio modo diſponũt. incuruãt enĩ ſe præ dolore, & in terrã ꝓſternũt vt fœtus ſuos emittãt, quod faciũt maximo cũ dolore. nã mẽbranas cõfringũt quæ ſunt in vẽtre ſuo. ſiquãdo natura conetur emittere fœt⁹, vidẽtur reſiſtere: nõ adiuuãt ipſã naturã. Dolores ſuos, vocat partus ſuos. Pſalmo 29. fit mẽtio de difficultate partus earũ. ¶5 vl̃. cõualeſcũt. ſani euadũt. ¶6 ſub dio exeũt, neq; redeũt ad illas: Exeũt ſub. à matribus, neq; ad matres reuertũtur, & Deus paſcit illos. ¶7 Heb. terrã ſalſã. i. aridã, in qua nihil creſcit. Repetitio eſt. ¶8 i. Nõ timet ſibi etiã ſi magna multitudo ĩpetat eũ. ¶9 Heb. exactoris. i. nõ audit clamores ei⁹ qui vult eũ redigere in ſeruitutẽ more exactoris qui aliquid ab aliquo exigit. q.d. nõ poteſt cicurari.

Digitized by Google

Paſcua illius ſunt, quod in montibus cō
quirit, omniſque generis virentes her-
bas ſectatur.
Voléſne [11]rhinoceros' tibi ſeruire? an mora-
bitur ad præſepe tuum?
12 Alligabiſne rhinocerotē loro, vt aran-
do porcas faciat? num te ſubſequens in
profundis ſulcis glebas franget?
13 Fidéſne illi, quia multum habet roboris?
14 num ei permittes laborem tuum?
An credes ei, q ſemētem tuam [15]cōuehet,'
ac [fruges] areæ tuæ congregabit?
16 Penna ſtruthiocameli primatū obtinet,
ſi ei conferas alam aut plumā ciconiæ.'
17 Quum in terra deſerit oua ſua, in pulue
re calfacere ſolet:'
Ac obliuiſcitur, [18]quū pes prouoluit, ac fe
ra conculcat ea:
19 Duritérque tractat pullos ſuos, perinde
atq; non eſſent illius: & ſecura eſt, perin
de quaſi labor eiꝰ ſuperuacaneus foret.'
Quoniā Deus [20]eripuit ei cogitationē de ſa
pientia,' neq; impertit' eſt ei intelligētiā.
21 Poſtquā vero adultus alas attollit,' [tūc]
[22]ridet equum & illum qui eo vehitur.
23 An tu equo dediſti vt ſit generoſ' & bella
tortnū collo ipſi [24]hinnitū accōmodabis?
24 Num excitabis eum vt locuſtā, cuius na
res etiam ferociam ſpirant?
25 Foditq; in valle, ac gaudet fortitudine,
vt obuiam vadat aduerſus arma.
Deridet [quoque] timorē, nec paueſcit, ne-
que retrocedit ob gladium.
26 Quūmque pharetra apud eum reſonat,
& micat haſta, ac geſum:
27 Dūmque fremitus & tumultus oritur, fo
dit terram, nec credit eſſe tubæ ſonū.'
Quum tubæ ſigna canūt, dicit, Heha: & e-
minus bellum, & [28]clamorem' ducum, &
claſſicum odoratur.
Nunquid [29]per tuam intelligentiam' factū
eſt, vt accipiter alas ſuas moueat, ac ver
ſus Auſtrum pennas ſuas expendat?
Nunquid [30]ad tuum imperium' aquila vo-
lat in altū, [31]& in ſublimi loco nidulat?
32 Habitátque in petra, & moratur in præ-
ruptis ſaxis & loco inacceſſo?
Indéq; ſpeculatur vt cibum nanciſcatur,
cuius oculi proſpiciunt lōginquas res:
Eiúſque pulli ſanguinē lambūt, & vbicun
que ſunt cadauera, eum locū frequētat.
Reſpōdēs etiā Dominꝰ ipſi Iob, dixit,
33 Satiſne rationum allatum eſt ab Optimo
maximo ad te conuincendum?
34 Ad quod reſpōdere illum oportebit, qui
cum Deo altercari vult.
Porrò Iob reſpōdēs Domino, dixit,
Ecce [35]leuior ſui,' & quid tibi reſpondeam? Imponam ori meo manum meam.
36 Semel locutus ſum, nec reſponſabo: aut bis, nec iterum faciam.

Circumſpicit montes paſcuæ ſuæ, & viren
tia quæque perquirit.
Nūquid volet rhinoceros ſeruire tibi, aut
morabitur ad præſepe tuum?
Nunquid alligabis rhinocerota ad arā-
dum, loro tuo? aut cōfringet glebas val-
lium poſt te?
Nunquid fiduciā habebis in magna for-
titudine eiꝰ, & derelinques ei labores tuos?
Nunquid credes illi quoniam ſementem
reddat tibi, & aream tuam congreget?
Penna ſtruthionis ſimilis eſt pennis hero
dij, & accipitris.
Quando derelinquit oua ſua in terra, tu
forſitan in puluere calefacies ea?
Obliuiſcitur quòd pes conculcet ea, aut be
ſtia agri conterat.
Duratur ad filios ſuos quaſi non ſint ſui,
fruſtra laborauit nullo timore cogēte:
Priuauit enim eā Deus ſapientia, nec de-
dit illi intelligentiam.
Cum tempus fuerit, in altum alas erigit:
deridet equum & aſcenſorem eius.
Nūquid præbebis equo fortitudinem, aut
circundabis collo eius hinnitum?
Nūquid ſuſcitabis eum quaſi locuſtas? glo
ria narium eius terror.
Terram vngula fodit, exultat audacter: in
occurſum pergit armatis.
Contemnit pauorem, nec cedit gladio.
Super ipſum ſonabit pharetra, vibrabit
haſta & clypeus.
Feruens & fremens ſorbet terram, nec re-
putat tubæ ſonare clangorem.
Vbi audierit buccinam, dicit, Vah. procul
odoratur bellum, exhortationem ducū,
& vlulatum exercitus.
Nunquid per ſapientiam tuam plumeſcit
accipiter, expādens alas ſuas ad Auſtrū?
Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur
aquila, & in arduis ponet nidum ſuum?
In petris manet, & in præruptis ſilicibus
commoratur, atque inacceſſis rupibus.
Inde contemplatur eſcam, & de longe ocu
li eius proſpiciunt.
Pulli eius lambunt ſanguinem: & vbicun
que cadauer fuerit, ſtatim adeſt.
Et adiecit Dominꝰ, & locutꝰ eſt ad Iob.
Nunquid qui contendit cum Deo, tam fa-
cile cōquieſcit? vtique qui arguit Deum,
debet reſpondere ei.
Reſpōdēs autē Iob Domino, dixit,
Qui leuiter locutꝰ ſum, reſpōdere quid poſ-
ſum? manum meā ponā ſuper os meū.
Vnum locutus ſum, quod vtinam non di-
xiſſem, & alterū, quibus vltrà nō addam.

¶10 Heb. inueſtigatio montium paſcua eius: & poſt omne virens perquirit. ¶11 vel, monoceros ¶12 Heb. Nūquid ligabit rhinocerota in ſulco lorū eius: & nūquid arabit valles poſt te? ¶13 i. ſperáſne te araturū terram tuam viribus eius? q.d. non: qui non vult ſubmittere colla iugo. ¶14 Repetitio. ¶15 Heb. redire faciet. aut, reddat. i. q delaturus ſit ſementem tuam ad terras tuas?

¶16 Heb. Penna exultantium ſeu iubilantium afficitur lætitia. Periphraſis eſt pennæ ſtruthionis, ex qua criſtā ſibi faciūt hoīes iubilantes ac læti. Alij ex cōmentarijs Hebræorū ſic legunt hunc verſum, Ala pauonū eſt læta: & an ala ſtruthiocameli & pluma. ſub. eſt læta? Pauones veniunt in obliuionem ſui, cōſyderatione alarum ſuarum & caudæ: qua pulchritudine alarum caret ſtruthiocamelus: & tamē obliuiſcitur ſui, nempe ouorum ſuorum. ¶17 Derelinquit enim in terra oua ſua, & ſuper puluerē calefacit illa. i. Ponit oua humi, illiſq; incubat. ¶18 q pes cōculcabit illa, & fera campi conteret illa. Nec meminit, inquit: aut non venit illi in mentē q pes, &c. ¶19 vel, Obliuiſci facit [illam] pullorum ſuorū [in loco] in quo nō ſerūt ei [pulli: ſed] in vanū erit labor eius ſine pauore. i. Obliuiſcitē loci illius i quo recōdidit oua ſua: i quo loco nullos pullos habebit, ſed inanis futurus eſt labor eius: n. ī ſine timore humi reliquit. & tamē Deus cōſeruat hāc ſpeciē. Quidā vertunt, Ipſe tam durus ſit erga pullos ſuos ac ſi nō ſint ſui: fruſtra laborat ipſe ſine timore. ¶20 obliuiſci eā facit prudētiā. i. aufert ab ea prudētiam eī naturalē quā habent cæteræ aues. ¶21 He. Quū tēpꝰ fuerit, i ſublime eleuat ſeſe. i. adueniente aliquo fugit. curſu cōſulit ſaluti ſuæ. nō eni volat, neq; deſerit terrā, ſed tantū currit pedibus. ¶22 i. vincit curſu equū, & velociſſimū equitē. ¶23 Heb. Nunquid dabis ipſi equo robur: & nūquid indues collū eius tonitru? Daréne, inquit, potes ipſi equo: aut nūquid dediſti ipſi equo robur & fortitudinē qua præditus eſt? nūquid adornare potes guttur eius hinnitu vehementi? quē vocat tonitru. q.d. non meū eni eſt illud facere. ¶24 Heb. Nūqd mouiſti illū ſicut locuſtā? gloria naris eiꝰ eſt terror. i. Nūquid effeciſti vt ſeſe moueat tāq̄ locuſta? feciſtine equū agilē tanq̄ locuſtā? hinnitu ſuo terrere poteſt hoīes. Alij aliter exponūt, Nūquid efficies vt tremitu nariū ſuarum terreat hoīes? ¶25 Fodiūt [ſub. pedes eius] vallē, ac lætatur fortitudine ſua: egredietur hoībus armatis. Vallē, terram mollem intelligit. Deſc. ibit ingeniū equi. ¶26 Propter eū ſtridebit pharetra, ferrū, haſtæ, & lanceæ. i. quia ipſe equus gladio euaginato nō cedit, ſolēt eū hoīes ſagittis appetere, vel haſta, aut lācea. ¶27 Cū īmpetu & ira deglutit terrā: neq; credet q ſit vox tubæ. Tāta, inquit, velocitate currit, vt terrā abſorbere videatur: neq; aliquid curat tubæ vocē. ¶28 tonitru. i. impetū ¶29 i. quā dederis illi ¶30 Heb. iuxta os tuū ¶31 Heb. & quū exaltaue: it nidū ſuū. Hic verſus, ſequēti iūgitur. ¶32 In rupe habitat, & moratur in prominētia rupis & arcis? q.d. hāc naturā à me habet, nō ab homine. ¶33 Heb. Nūquid cōtēdere cum Oīpotēte, eſt eruditio? vel, caſtigatio. Aut, eſt caſtigare? ſub. ſeipſum. q.d. qui ſolēt caſtigare ſeipſos, qui eruditi ſunt ſapientia Diuina, nō ſolēt cōtēdere cū Deo, nō ſolēt obſtrepere Deo caſtigāti. ¶34 Qui diſceptat cū Deo, reſpōdeat ad illud. i. qui conatꝰ eſt vincere Deū, reſpōdeat ad hāc interrogationē, nēpe, An cōtendere cū Deo, ſit ſeipſum caſtigare. ¶35 vilis ſum, abiectꝰ, contemptibilis. ¶36 i. Semel atque iterum locutus ſum: ſed vltra non ſum id facturus.

Digitized by Google

CAP. XL.

Reſpondens autẽ Dominus Iob de turbine, dixit.
Accinge ſicut vir lumbos tuos: interrogabo te, & indica mihi.
Nunquid irritum facies iudicium meum: & condemnabis me, vt tu iuſtificeris?
Et ſi habes brachium ſicut Deus, & ſi voce ſimili tonas?
Circunda tibi decorem, & in ſublime erigere, & eſto glorioſus, & ſpecioſis indue te veſtibus:
Diſperge ſuperbos in furore tuo, "& confunde eos:' & reſpiciens omnẽ arrogantem humilia:
B Reſpice cunctos ſuperbos, & cõfunde eos, & contere impios in loco ſuo:
Abſcõde eos in puluere ſimul, & facies eorum demerge in foueam:
Et ego confitebor quòd ſaluare te poſſit dextera tua.
Ecce, behemoth quem feci tecum, fœnum quaſi bos comedet:
Fortitudo eius in lumbis eius, & virtus illius in vmbilico ventris eius.
Stringit caudam ſuam quaſi cedrum, nerui teſticulorum eius perplexi ſunt.
Oſſa eius velut fiſtulæ æris, cartilago illius quaſi laminæ ferreæ.
C Ipſe eſt principium viarum Dei qui fecit eum, applicabit gladium eius.
Huic montes herbas ferunt: omnes beſtiæ agri ludent ibi.
Sub vmbra dormit in ſecreto calami, & locis humentibus?
Protegunt vmbræ vmbram eius, circũdabunt eum ſalices torrentis?
Ecce, abſorbebit fluuium, & non mirabitur: & habet fiduciam quòd influat Iordanis in os eius.
In oculis eius quaſi hamo capiet eum, & in ſudibus perforabit nares eius.
An extrahere poteris leuiathan hamo, & fune ligabis linguam eius?
D Nunquid pones circulum in naribus eius, aut armilla perforabis maxillam eius?
Nunquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia?
Nunquid feriet tecum pactum, & accipies eum ſeruum ſempiternum?
Nunquid illudes ei quaſi aui? aut ligabis eum ancillis tuis?
Cõcidẽt eũ amici, diuidẽt illũ negotiatores?

CAP. XL.

Reſpondens autem Dominus è turbine ipſi Iob, dixit,
Accingere quæſo lũbos tuos vt vir[fortis,] &'demonſtra mihi'quę te interrogabo.'
[2]Túne etiã reſcindes à me iudicata, mẽq; temerarium pronũtiabis vt tu appareas iuſtus?
[3]Etenim ſi tibi tã potens eſt brachiũ quàm Deo, ede quoque ritu illius tonitrua.
Induito quæſo[4]excellentiam, & celſitudinẽ,'tẽque veſtito gloria & magnificẽtia:
[5]Effunde iræ tuæ efferueſcentiam,'ac circũſpice õnes ſuperbos, eóſque deprime:
Circunſpice omnes ſuperbos, & ſubige illos, &[6]ſubuerte'impios [7]in loco ſuo:'
Abſconde illos ſimul in puluere, & cõſtringe facies eorum[8]in loco abſtruſo.
[9]Et ego quoque prædicabo te heroa, q poſſis te viribus tuis defendere.
[10]Ecce quæſo te, vt elephas, quem æque vt te condidi, fœnum comedat ritu bouis.
Ecce virtus eius exiſtit in lũbis eius, & robur illius in [11]vmbilico ventris ſui.
[12]Stringit'caudam ſuã[13]vt cedrũ, & nerui teſtium eius[14]perplexi ſunt.
Oſſa eius[referunt] [15]fiſtulã æris,'& ſolidiora oſſa baculum ferreum.
[16]Is prima rerũ origine à Deo cõdit' eſt,'& qui fecit eũ,[17]admouet'ei gladium ſuũ.
Ei enim mõtes ferunt pabulum, & omnes feræ ludunt[18]apud eum:
[19]Iacẽtque[ferẽ]ſub arbuſtis, in latibulo arundinum & paludis:
[20]Quẽ arbuſta tegunt vmbra ſua, eũmq; circundant ſalices ad torrentẽ ſtantes.
[21]Ecce fluuium hauriet, nec præcipitanter aget, ſperãs etiam Iordanem in os eius influxurum.
[22]Et tamen oculorũ læſione capitur, & vincula traijciũtur per eius promuſcidem.
Nunquid cetũ hamo extrahes, [23]& funem alte immittes linguæ ipſius?
Imponéſne[24]vncum' illius naſo: & ſpina perforabis maxillam eius?
[25]An multis precibus eblandietur ex te beneficium? num verbis demulcebit te?
Feriẽtne tecum fœdus, vt eum tibi mancipes ſeruum perpetuum?
Ludẽſne cum illo tanquam cum auicula? eũmve alligabis[26]puellis tuis?
[27]Concident eum ſocij, & partientur inter mercatores?

¶1 Heb. reſponde mihi ¶2 Heb. Nũqd cõdẽnabis iudiciũ meũ, & cõdẽnabis me vt iuſtificeris? q.d. Qui fieri põt vt iuſtifices teipſum, & cõdẽnes me? Quia Iob dicebat ſe pati pter culpã, propterea videbatur Deũ dicere iniuſte adminiſtrare hæc inferiora & iniuſtũ eſſe. ¶3 Sed an eſt tibi brachiũ ſicut Deo? &[an]in voce ſicut ille, tonabis? i. an ſunt tibi tantę vires quantæ Deo? an tantis viribus polles? poteſne tonare vt ille tonat? q.d. De' eſt potentiſſim': fieri nõ poteſt vt nõ ſeruet iuſtitiã in oibus. ¶4 exaltationẽ. maieſtatẽ. q.d. ſi poſſis, colligе oẽs vires tuas, & pde ipſos, vt ego facio. Verſus iſte ſequẽti iũgit. ¶5 Heb. Diſperge furores iræ tuæ. i. oſtẽde irã tuã. ¶6 cõculca ¶7 .i. in habitaculis ſuis. ¶8 .i. ĩ carcere, vl' ſepulchro. hoc eſt fac ſepeliãt. ¶9 Heb. Ego quoq; fatebor tibi q ſalutẽ paritura ſit dextera tua. i. dicã te potẽtẽ, nõ tamẽ potẽtiſſimũ ¶10 En tibi elephas quẽ feci tecũ, more boũ herbã comedit. Vocẽ Hebræã BEHEMOT, Hebręi dicũt ſignificare elephãtẽ: quem ita appellãt à mole elephãtis: q ſit inſtar multorũ animaliũ, hoc eſt ingẽtis molis. Quẽ, iquit, feci tecum. i. vt tecum habitaret. Oſtẽdit Deũ eſſe optimum & maximum, p creaturas quas creauit: ſimul ingeniũ elephantis oſtẽdit. q.d. En tibi elephas animal maximũ qd cicurari poteſt, quẽ creaui in vſũ tuũ vt habitaret tecũ, veſcitur herba more boum. ¶11 Quæ partes ſunt debiles in cęteris aiantib', in elephãte ſunt fortes admodum. ¶12 celeriter mouet ¶13 q̃ eſt vt cedr'. i. quę magnitudine videtur æquare cedrũ. Hyperbolica locutio. ¶14 implicati ſunt. i. multis inter ſe plicatis neruis cõnexi ſunt teſtes ei'. ¶15 laminã chalybis ¶16 Heb. Eſt principiũ viarũ Dei. i. inter animãtes quas Deus creauit, habet primas partes. q.d. eſt ſpecimẽ omniũ animaliũ q̃ creauit Deus. Gallice, c'eſt ſon chef d'œuure entre les beſtes. ¶17 applicabit. i. inuadet eum gladio. q.d. nemo præter Deũ, audebit eũ gladio appetere. ¶18 illic. Vbi ſcilicet paſcitur. q.d. nõ timẽt illũ. ¶19 Subaudiẽda interrogatio, Nũ vl' Nũquid: hoc pacto, Nũquid ſub arborib' iacet, & in abdito arundinis, & in limo? q.d. tãtæ eſt magnitudinis, vt eũ arbores ſua vmbra tegere nõ poſſint, neq; poteſt latere in arũdineto, neq; in loco lutoſo. vt aliquæ animãtes latere ſolẽt. ¶20 [An]tegent eũ arbores vmbriferæ, vt ſint vmbra eius? [an]circũdabunt eũ ſalices torrẽtis? q.d. nõ. Laudat elephantẽ à magnitudine. Arbores eũ tegere nõ poſſunt, vt deliteſcat ſub vmbra earũ: neq; ſalices quæ in torrẽtib' naſci ſolẽt, poſſunt eũ circũquaq; tegere. ¶21 Ecce calũniatur fluuiũ, [ita vt]nõ feſtinet vltra: confidit ſe attracturũ Iordanẽ in os ſuũ. Ea, inquit, vi rapiet aquas & bibet, vt qui volũt ab alijs extorquere pecuniã, calũniantur vt facilius extorqueãt: ita inquã fluuiũ rapiet, vt fluuius curſũ ſuũ ſiſtere videatur eo bibẽte: tãtáq; eſt animal vt putet ſe hauſurũ & ebibiturũ oẽs aquas Iordanis. ¶22 Heb. In oculis ſuis[eſt q]accipiet illũ: [&]offendiculis pforabit naſũ ſuũ. i. Reputat ſe poſſe recipere totas aquas Iordanis: tantáq; auiditate bibit aquas ãnis, vt naſũ vſq; in fundũ ipſi' amnis immergat, ita vt offendat aliquid qd lædat nares ei'. ¶23 & fune, [quẽ] demerſeris ad linguam eius? i. vt hęreat linguæ eius. Potentia Dei per ea q facta ſunt cognoſcit': ideo hic ceti aialis marini meminit. ac ſi dicat, De' eſt maximus, qui creauit tantũ animal, cetum piſcẽ, omnium aquatiliũ belluam maximã, vt elephas inter aialia terreſtria. ¶24 hamũ ¶25 Heb. Nũqd multiplicabit tibi preces? an loquetur tibi dulcia? ſub. ne eũ lædas? q.d. Nũq ad te ſupplex accedet, neq; adulabit' tibi ne eũ lædas. expugnari, neq; vinci põt: ea eſt fortitudine. ¶26 .i. an puellæ tuæ ludẽt illo, vt recreent animũ ſuũ? q.d. nõ. ¶27 Nũqd cœnabũt pter illũ mercatores, & diuidẽt illũ inter ſe? Declarat quid facere ſoleãt mercatores vẽdituri alijs mercatoribus aliquid: ſolẽt enim celebrare cõuiuia, vt melius merces ſuas vendere poſſint: & interim loquũtur de mercib' vendẽdis. Nũqd, ait, pter illum, vt illũ vendãt cetarij, & diſtribuant alijs, celebrabũt cõuiuia? q.d. non: nam capi non poteſt arte humana.

Digitized by Google

18 Implebiſne ſudes pelle ipſius, aut ei⁹ capite fiſcellam piſcariam?
19 Memineris tibi eſſe bellũ paratũ, ſi ei manũ admoliaris, vt nõ iterũ velis facere.
20 Spes eũ capiẽdi fallax eſt: nũ etiã deijcietur, vt ſpecies ei⁹ oſtẽtat? CAP. XLI.

NEmo tã[1] crudelis eſt, q eũ prouocet: [2]& quis ante me cũ illo cõgreſſus eſt?
3 Quis me anteuertit? & præmiũ dabo, vſq mihi omniũ qui ſub cęlo ſunt præſtantiſſimus habebitur.
Non ſilentio præteribo eius membra, [4]& quantum fortitudine polleat, ac quàm pulchre inſtruat copias ſuas.
5 Quis detracto veſtimento eum nudauit? quis pertinget inter vtrãque maxillam eius, vt frænum adhibeat?
Quis oſtia[6] oris illius aperuit, [7]quum ipſi ordines dentiũ eius terrorẽ incutiant?
8 Superbit autem ſquamis cõtinuis, vt alueorũ fluctus continentes ſunt, quibus corp⁹ inſtar clypeorũ defenditur, ſimulq arctiſſime cõcluſę velut ſigno impreſſo:
9 Alteráque alteram attingit, vt ne ventus quidem inter eas penetrare poſſit:
10 Eſt vna alteri cõmiſſa, & ſeſe mutuũ cõplectũtur, nec ſe mutuũ diuelli ſinunt.
In ſternutationibus eius lumẽ collucet, eiúſque oculi referunt palpebras auroræ.
E cuius ore lãpades egrediuntur, & igneæ ſcintillæ promicant.
E narib⁹ eius prodit fumus velut ab efferuente aheno & olla.
Cuius halitus carbones ignitos reddit, flãmáque egreditur ex ore ipſius.
In cuius collo[11] agit robur,[12] & gaudiũ ei affert ſi timeatur.
13 Pulpæ carnis eius cohærent, ac in eo ſolidiores ſunt, vt non moueantur.
Cor eius durum eſt vt lapis, & durum vt inferioris lapidis molaris fragmen.
14 Quũque ſe cõmouet, fortiſſimi etiam expaueſcant, ac animis conſternati, neſciunt quò ſe vertant.
15 Siquis eum aggrediatur, nõ reſiſtet gladius, aut haſta penetrabilis, aut lorica.
Ferrum [enim] æſtimat paleas, & chalybẽ lignum putridum.
Quem nõ fugabit[16] ſagitta, & lapides funda in eum excuſſi vertuntur in ſtipulã.
Catapultæ habentur ei pro ſtipula, ridétque[17] geſum frendens:
18 Cui ſubiecta ſunt acuta teſtarũ fruſta, & luto inſternit rem acutam.
19 Ac profundũ eruit, vt bulliat velut lebes, ipſũq mare cõmiſcet velut mortariũ.
20 Poſt ſe quoque relinquit veſtigium, vt quis putet abyſſum canicie obductam.
Non eſt in terra[21] dominium cui pareat, ita factus vt neminem metuat.
Quicquid eſt ſublime,[22] id reſpicit, ipſéque regem agit in feroces vniuerſos.

Nunqd implebis ſagenas pelle eius, & gurguſtium piſcium capite illius?
Pones ſuper eum manum tuam: memento belli, nec vltrà addas loqui.
Ecce, ſpes eius fruſtrabitur eũ, & videntibus cũctis præcipitabitur. CAP. XLI.

NOn quaſi crudelis ſuſcitabo eũ: quis enim reſiſtere poteſt vultui meo?
Et quis antè dedit mihi, vt reddam ei? omnia quæ ſub cælo ſunt, mea ſunt.
Non parcam ei, verbis potentibus, & ad deprecandum compoſitis.
Quis reuelabit faciem indumenti eius? & medium oris eius quis intrabit?
Portas vultus eius quis aperiet? per gyrũ dentium eius formido.
Corpus illius quaſi ſcuta fuſilia, compactũ ſquamis ſe prementibus:
Vna vni coniungitur, & ne ſpiraculũ quidem incedit per eas:
Vna alteri adhærebit, & tenẽtes ſe nequaquam ſeparabuntur.
Sternutatio eius ſplendor ignis, & oculi eius vt palpebræ diluculi.
De ore eius lampades procedunt ſicut tędæ ignis accenſæ.
De naribus eius procedit fumus ſicut ollę ſuccenſæ, atque feruentis.
Halitus eius prunas ardere facit, & flamma de ore eius egreditur.
In collo eius morabitur fortitudo, & faciem eius præcedit egeſtas.
Membra carniũ eius cohærentia ſibi: mittet contra eum flumina, & ad locum alium non ferentur.
Cor eius indurabitur tãquã lapis, & ſtringetur quaſi malleatoris incus.
Cum ſublatus fuerit, timebunt angeli, & territi purgabuntur.
Cum apprehenderit eum gladius, ſubſiſtere nõ poterit neque haſta, neq thorax:
Reputabit enim quaſi paleas ferrum, & quaſi lignum putridum, æs.
Non fugabit eum vir ſagittarius, in ſtipulam verſi ſunt ei lapides fundæ.
Quaſi ſtipulam æſtimabit malleũ, & irridebit vibrantem haſtam.
Sub ipſo erũt radij ſolis, & ſternet ſibi aurum quaſi lutum.
Ferueſcere faciet quaſi ollam, profundũ mare ponet quaſi cũ vnguenta bulliũt.
Poſt eum lucebit ſemita, æſtimabit abyſſum quaſi ſeneſcentem.
Non eſt ſuper terrã poteſtas, quæ cõparetur ei, qui factus eſt vt nullum timeret.
Omne ſublime videt, ipſe eſt rex ſuper vniuerſos filios ſuperbiæ.

¶18 Nũqd incides cuteris [vl, iſtrumẽtis ferreis] pellẽ ei⁹, & fuſcina piſciũ caput eius? Dicit tantã eſſe duriciẽ cutis ei⁹, vt aciẽ ferri reſpuat: neque caput eius incidi fuſcina qua capi ſolent piſces. ¶19 Heb. Pone ſup eũ manũ tuã, & non addes meminiſſe vltra prælij ei⁹. i. Si ſemel inuaſeris illũ, & inieceris in illũ manũ: nõ vltra eris dimicatur⁹ cũ alio: iterficiet enĩ te. ¶20 Heb. Sane ſpes ei⁹ eſt fallax: credíſne q ad aſpectũ ei⁹ conſternatur ſub. homo. Spes inquit, quã hoĩes habẽt de illo capiẽdo, eſt fallax. nõ enĩ capi poteſt. nõ mihi videris credere q hoĩes excidãt tãq exanimati eo viſo. ſolo illi⁹ aſpectu terrentur homines.

X L I.

¶1 Heb. audax, vt ſuſcitet illũ. i. qui auſit eũ laceſſere. ¶2 quis ergo qui ante me cõſiſtere poſſit? Hic vau, pro ergo poſitũ. Ante me, inquit, qui creaui beſtiã illã. ¶3 Quis anteuertit me, & perfeci? quicquid eſt ſub cælo, meũ eſt. i. Quis oſtẽdit mihi viã i creatione toti⁹ mũdi? quẽ habui ſociũ? q. d. neminẽ. quicqd, &c. ¶4 & ſtatũ viriũ, & gratiam diſpoſitionis eius. i. dicam quã egregie, quã cõcinne membra eius cõpoſita ſint. ¶5 Heb. Quis reuelauit faciẽ veſtimẽti eius, & cũ duplicitate freni ei⁹ quis accedet ad illũ? i. quis ſpoliare audeat eũ pelle? quũ ſit tã mirabile & terrificũ? quis cũ duplicato fræno audeat ipſũ accedere? quis audeat illi frænũ inijcere, etiã fortiſſimũ? ¶6 faciei. Oſtia faciei vocat maxillas. ¶7 He. in circuitu dẽtiũ ei⁹ eſt terror. i. habet dẽtes terrificos. ¶8 Heb. Fortia ſcutorũ eius, ſupbia: clauſa eſt ſigillo arcto. i. fortia ſcuta ei⁹ ſunt ſupba, hoc eſt, res magnifica. Squamas vocat ſcuta propter magnitudinẽ, & fortitudinẽ. Squamę illius perduræ ſũt & fortes admodum: ſingulæ ſunt aſtrictæ & cõcluſæ ſigillo arcto: optimẽ ſũt diſpoſitæ. ¶9 Heb. Vnum [ſcutum] alteri appropinquat: & ſpiritus nõ inſinuabit ſeſe inter illas. ¶10 Heb. Vnumquodque cũ fratre ſuo adhærẽt, ſeſe tenẽt, & nõ ſeparãtur. ¶11 moratur. i. collũ habet robuſtiſſimũ. ¶12 Heb. corã illo gaudebit mœror. i. in lætitiã vertetur mœror. q. d. nihil eſt quod illi triſtitiã afferre poſſit. ¶13 Heb. decidua. i. partes illæ carnis quæ in alijs aĩalibus laxæ ſunt & propendẽt, in hoc ſunt firmæ. ac ſi dicat, eſt corpore admodũ ſolido. ¶14 Heb. Præ dignitate eius timebũt fortes: & præ cõſternationib⁹ purgabũt ſeſe. i. Præ magnificẽtia & excellẽtia eius fortes timebũt: præq; metu maximo ſoluetur illis aluus. ¶15 [Ei] q attigerit illũ, gladi⁹ nõ permanebit, haſta, telũ, & lorica. vl, Qui attigerit illũ, non permanebit gladius eius, haſta, &c. i. frãgetur gladius ei⁹. q. d. nullo telo lædi poteſt. ¶16 Heb. filius arcus. ¶17 vibrationẽ lanceæ. i. Non læditur lancea ſiue haſta. ¶18 Heb. Sub eo ſunt teſtæ acutæ: ſternit [ſibi] rẽ acutã in luto. q. d. cutis ei⁹ dura eſt admodũ: nã vbi iacet, innititur rei acutæ, & tamẽ nõ læditur. ¶19 Feruere facit velut ollã profundũ: ponit mare ſicut ollã. Sub. pigmẽti. i. in qua decoquũtur vnguẽta. Hoc dicit quia ſolet eijcere per canalẽ quẽdã quẽ geſtat in capite, aquas in altũ: tũ videtur mare bullire. ¶20 Poſt ſe lucere facit ſemitã: reputabit ſub. aliqs abyſſum eſſe hominẽ ſenij. i. Relinquit poſt ſe aquã albicãtẽ, vel reddit aquã à tergo albã, vt quis putet aquas caneſcere. ¶21 vl, ſimilitudo illi: quã fecerũt ſine timore. Verbũ plurale, propter trinitatẽ. i. quẽ fecit Deus vt nihil timeat. Quidã vertunt, Nõ eſt dominatio eius in terra. ſub. ſed in mari. ¶22 deſpicit: & eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ. i. omnes alias beſtias ſpernit: & rex eſt ſuper omnes vaſtas bellnas.

CAP. XLII.

Reſpondens autem Iob Domino, dixit,

Scio quia omnia potes, & nulla te latet cogitatio.

Quis eſt iſte qui celat conſiliũ abſque ſciẽtia? ideo inſipienter locutus ſum, & quæ vltra modum ⁴excederent' ſcientiã meã.

Audi, & ego loquar: interrogabo te, & ⁵reſponde' mihi.

Auditu auris audiui te: nunc autem oculus meus videt te.

Idcirco ipſe me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla & cinere.

Poſtquam autem locutus eſt Dominus verba hæc ad Iob, dixit ad Eliphaz Themaniten, Iratus eſt furor meus in te, & in duos amicos tuos, quoniam nõ eſtis locuti coram me rectum, ſicut ſeruus me⁹ Iob. Sumite ergo vobis ſeptem tauros, & ſeptem arietes, & ite ad ſeruum meũ Iob, & offerte holocauſtum pro vobis: Iob autem ſeruus meus orabit pro vobis: faciem ei⁹ ſuſcipiã, vt non vobis imputetur ſtultitia: neque enim locuti eſtis ad me recta' ſicut ſeruus meus Iob. Abierunt ergo Eliphaz Themanites, & Baldad Suhites, & Sophar Naamathites: & fecerunt ſicut locutus fuerat Dominus ad eos, & ſuſcepit Dominus faciẽ Iob. Dominus quoq; conuerſus eſt ad pœnitentiam Iob, cum oraret ille pro amicis ſuis. Et addidit Dominus omnia quæcunque fuerãt Iob, duplicia. Venerunt autem ad eum omnes fratres ſui, & vniuerſæ ſorores ſuæ, & cuncti qui nouerant eum prius: & comederunt cum eo panem in domo eius: & mouerunt ſuper eum caput, & conſolati ſunt eum ſuper omni malo quod intulerat Dominus ſuper eũ. Et dederũt ei vnuſquiſq; ouem vnã, & inaurem aureã vnã. Dominus autẽ benedixit nouiſſimis Iob magis quàm principio ei⁹. Et facta ſunt ei quatuordecim millia ouium, & ſex millia camelorũ, & mille iuga boum, & mille aſinæ. Et fuerunt ei ſeptem filij, & tres filiæ. & vocauit nomen vnius Diem, & nomen ſecũdæ Caſſiam, & nomen tertiæ Cornuſtibij. Non ſunt autem inuentæ mulieres ſpecioſæ ſicut filiæ Iob in vniuerſa terra: dedítque eis pater ſuus hæreditatem inter fratres earum.

Vixit autem Iob poſt flagella' hæc, centũ quadraginta annis, & vidit filios ſuos, & filios filiorum ſuorum, vſque ad quartam generationem, & mortuus eſt ſenex, & plenus dierum.

CAP. XLII.

Reſpondens autem Iob Domino, dixit,

Scio quòd omnia poſſis, & q' nullus conatus tuus impediatur.'

Quis eſt iſte qui occulit conſilium ²imperitè' [nempe ego:] ³ſiquidẽ narraui quæ non intellexi, & negotia miranda quæ ſuperant captum meum, neq; cognoui.

Audi quæſo, & ego loquar: te [poſthac] interrogabo, vt erudias me.

⁴Famam enim aliquam de te perceperã:' nunc autem ⁵oculus' meus te conſpicit.

⁶Quare [factum meum] improbo, & pœnitẽtia ductus [iaceo] in puluere & cinere.

Factum eſt autem poſtquam Dominus locutus eſt hæc verba cum Iob, vt Dominus dixerit Eliphazi Themanitæ, Excanduit ⁷naſus' meus in te atq; duos amicos tuos, quia non recte locuti eſtis ⁸apud me, vt ſeruus meus Iob.' Proinde capite nunc vobis iuuencos ſeptem, & arietes ſeptem, & adeuntes ſeruũ meum Iob, holocauſtum pro vobis offerte: Iob autẽ ſeruus meus pro vobis orabit: ⁹nam ipſi⁹ reſpectu vos non tractabo pro flagitij veſtri magnitudine,' quia nõ recte apud me locuti eſtis vt ſeruus meus Iob. Iuerũt igitur Eliphaz Themanita, & Bildad Suhita, [&] Zophar Naamathita, feceruntque quẽadmodum eis locutus eſt Domin⁹, ¹⁰& Dominus gratificatus eſt ipſi Iob.' Dominus etiã ¹¹poſtliminio reſtituit Iob,' quum pro amicis ſuis oraret, ac duplo auxit Dominus omnia quæ Iob prius habuerat. Cõuenerunt quoq; ad illũ oẽs fratres ei⁹, & oẽs ſorores ei⁹, & oẽs qui prius eũ nouerãt, & conuiuati ſunt apud eũ domi ſuæ, ¹²eũmque ſedulò' conſolati ſunt de omni malo quod ei Dominus intulerat: necnõ ei dederunt ſinguli ¹³numum' & inaurem auream. Cæterum Dominus fortunauit Iob amplius poſtero tempore quàm priori, vt haberet quaterdecies mille oues, & ſexies mille camelos, & mille iuga boũ, & mille aſinas. Habuit etiã ſeptem filios, & tres filias. Indidit autem nomen ¹⁴vni Iemima,' & alteri nomen ¹⁵Kezia,' & nomen tertiæ ¹⁶Keren haphuch.' Neque repertæ ſunt in tota regione tam formoſæ fœminæ q̃ filiæ Iob: quas pater ipſarum hæredes inſtituit cum fratribus ſuis. Poſthæc autem Iob vixit annos centum quadraginta, & vidit ſuos liberos, & liberorum ſuorum liberos per quatuor ætates. Eſtq; Iob mortuus ſenex & ¹⁷prouectæ ætatis.

¶ 1 nõ prohibebitur à te cogitatio. i. ſcio te facere poſſe quęcũq; cogitaueris, & animũ induxeris. ¶ 2 ſine ſciẽtia. i. quis eſt q dicit aliqua fieri in hoc ſeculo ſine conſilio Dei? certe ego imprudenter id dicebam. ¶ 3 propterea annuntiaui [multa, &] non intelligebã: occultata à me, nec ſciebã. i. propterea fateor me multa dixiſſe quæ non intelligebam, nec cognoſcebã illa perfecte. ¶ 4 Heb. Auditu auris audiueram te. q. d. Audiuerã te de tuis operib⁹ loquentem: ſed nihil præter auditum habebam. oportet enim hominẽ interne doceri per Spiritum tuũ. Sæpius audiui diſputare de prouidentia tua: & nihil intellexi, donec fui edoctus à Spiritu tuo. ¶ 5 ſub. mentis meæ. q. d. nunc ego ſapio. ¶ 6 Propterea abominor, & pœnitet me ſuper puluerẽ & cinerem. Propterea, inquit, repello à me ſententiam illam qua dicebam te non curare iſta particularia. & putabam aliqua fieri ſine tuo conſilio: pœnitétq; me huius ſententiæ, ſedentẽ in puluere & cinere more lugentium. ¶ 7 furor ¶ 8 mihi (vł, propter me) vt ſeruus meus Iob. ſub. poſtquam reſipuit. Nam illi volebant tueri iuſtitiam Dei, at rationibus humanis: ex ignorantia autem peccabat Iob. ¶ 9 Heb. quãdoquidẽ ſuſcipiã faciẽ ei⁹ ne afficiã vos ignominia. ſub. ꝓpter hanc culpam. Suſcipere faciem alicuius dicitur Deus, quum illum exaudit. ¶ 10 Heb. Et Dominus ſuſcepit faciẽ Iob. i. admiſit preces eius. ¶ 11 Heb. conuertit captiuitatem Iob. Qua ſcilicet detinebatur à Satana. ¶ 12 & cõdoluerũt illi & conſolati &c. ¶ 13 Chaldeus paraphraſtes vertit ouẽ, ſiue agnã. ¶ 14 prima יְמִימָה, Iemima. i. diuturna. vł in dies. ¶ 15 קְצִיעָה Keſiah. i. abraſio. ¶ 16 קֶרֶן הַפּוּךְ Keren-hapuch. i. cornu conuerſionis. Voluit nimirũ Iob iſtis nominibus cõſignare memoriã vtriuſq; fortunæ ſuæ, proſperæ & aduerſæ. Chaldæus paraphraſtes aliam adijcit rationem quare eas his appellarit nominibus. Vocauit, inquit, vnam Iemima, quòd pulchra eſſet vt dies: alteram Keſia, quòd nobilis eſſet ſicut ſpecies aromatica, quam caſſiam vocant: & tertiam, Keren-hapuch. i. cornu ſtibij, propter elegantiam vultus eius. ¶ 17 Heb. ſatur dierum. vł, plenus dierum. i. longam ætatem & fœliciſſime.

Digitized by Google

Liber Pſalmorum, Hebraice [1]Thehilim.

¶1 Præterita & futura trium priorum verſuum verti poſſunt ... [illegible]

¶2 improborū. vox Hebræa ſignificat eos q ſine vlla quiete impie agunt.
¶3 Via pro inſtituto & ratione viuēdi. q.d. qui nō cōſiſtit in inſtituto ſceleratorū, & nō amplectit eorū viuēdi rationē.
¶4 elatorū. oblocutorum.
¶5 Hebræi gaudent repetitis. pro, dēq; ea meditatur aſſidue
¶6 ſtabunt. vel cōſiſtēt, ſub. cū iuſtis: ſeparabūtur ab eis. mat. 25.
¶7 agnoſcet .i. ꝓbabit ¶8 .i. improbabitur.
II.
¶1 turmatim cōgregabūtur gētes. ¶2 Aſtabunt ¶3 qui regib[9] ſunt a cōſiliis ¶4 habitat ¶5 Pater loqtur. ¶6 enim
¶7 Narrabo inſtitutū .q.d. qd ſequitur, tā ſolicite promulgabo, vt abeat mihi in cōſuetudinē. Quidā legunt, Narrabo decretū Domini. ¶8 vł, paſces ¶9 diſperges ¶10 .i. amplectimini filium toto mentis affectu. vł, Subditi eſtote filio. oſculum enim manuū ī Palæſthina, ſignū ſubiectionis erat. ¶11 .q.d. pereat via veſtra. vt pſal. 1, via impiorum peribit.

Beatus vir ille qui nec[1] ambulauit in conſilio[2] impiorum,[3] nec in via peccatorū ſtetit, nec in conſeſſu[4] irriſorum ſedit:
Sed in lege Domini voluntas eius, [5] inq; lege eius meditabitur die ac nocte.
Erit hic veluti arbor plantata ſecus riuos aquarum quæ fructum ſuum ſuo reddit tempore, cuius folium non defluit. & quodcunq; ediderit, proſpere cadet.
Non ſic impij, ſed tanquam quiſquilię, quas diſpellit ventus.
Idcirco non[6] ſurgent impij in iudicio, neq; peccatores in cœtu iuſtorum.
Quoniam[7] nouit Dominus viam iuſtorū, via autem impiorum[8] peribit. HYMNVS II.

Quare cum tumultu Gentes cōcurrūt,[1] & Populi inane meditantur?
[2] Concurſant reges terræ, & principes vnà conſultant aduerſus Dominum & aduerſus Chriſtum eius.
Rumpamus vincula eorum, & lora eorum à nobis abijciamus.
Qui[3] ſedet in cælis ridet, Domin[9] ſubſānabit eos.
Tum loquetur ad eos in ira ſua, & in furore ſuo terrebit eos.
[5] Ego[6] vero conſtitui regem meū ſuper Sion mōtem meum ſanctum.
[7] Recenſebo decretum, Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te.
Poſtula à me, dabôq; Gētes, vt ſint hęreditas tua, & terminos terræ, vt ſint poſſeſſio tua.
Sceptro ferreo[8] confringes eos, veluti vaſa figulina [9] comminues eos.
Nūc ergo ſapite, ô reges, erudimini iudices terrę
Seruite Domino in timore, & exultate cum tremore.
[10] Oſculamini Filiū, ne iraſcat, &[11] pereatis à via.
[12] breui exardeſcet furor eius. beati omnes qui ſperant in eum.

¶ Oda ſeu carmen Dauidis, quum fugeret metu Abſalom filij ſui. III.

Quàm multi ſunt, ô Domine,[1] hoſtes mei? q̄ multi qui aduerſus me inſurgunt?
Multi dicūt[2] animæ meæ, [3] Nulla eſt iſti ſalus in Deo.[3] Sela.
At tu Domine clypeus es pro me, gloria mea, quique caput meum extollis.
Voce mea ad Dominum clamabo, & reſpondebit mihi de monte ſancto ſuo. Sela.
Ego[4] iacui & dormiui, atque euigilaui, quoniam Dominus me ſuffulcit.
Non[5] metuo à decem millibus populi, qui circūquaque me obſident.
Exurge Domine ſerua me Deus meus, quoniam [6] percuſſiſti omnes hoſtes meos in maxillam, dentes impiorum contriuiſti.
Domini eſt[7] ſalus, ſuper populum tuum [8] benedictio tua. Sela.

¶ Carmen Dauidis [9] præfecto cantorū ad inſtrumenta muſica. IIII.

O[1] Deus iuſtitia mea, qui me exaudis ad te clamantem, & in anguſtijs cōſtitutum in latitudinem educis, miſerere mei, & exaudi orationem meam.

Beatus vir qui non abijt in conſilio impiorum, & in via peccatorum nō ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit.
Sed in lege Domini volūtas eius: & in lege eius meditabitur die ac nocte.
Et erit tanquam lignum quod plātatum eſt ſecus decurſus aquarum: quod fructum ſuū dabit in tempore ſuo,
Et folium eius non defluet: & omnia quæcūque faciet, proſperabuntur.
Non ſic impij, non ſic: ſed tāquam puluis quem proijcit ventus à facie terræ.
Ideo non reſurgunt impij in iudicio: neque peccatores in concilio iuſtorum.
Quoniam nouit Domin[9] viam iuſtorum: & iter impiorum peribit. PSAL. II.

Quare fremuerunt Gentes: & Populi meditati ſunt inania?
Aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduerſus Dominum & aduerſus Chriſtum eius.
Dirumpamus vincula eorum, & proijciamus à nobis iugum ipſorum.
Qui habitat ī cælis irridebit eos: & Domin[9] ſubſannabit eos.
Tunc loquetur ad eos in ira ſua: & in furore ſuo conturbabit eos.
Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctū eius, prædicans præceptū ei[9].
Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te.
Poſtula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatē tuā, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.
Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos.
Et nunc reges intelligite: erudimini qui iudicatis terram.
Seruite Domino in timore: & exultate ei cū tremore.
Apprehendite diſciplinam: nequando iraſcatur Dominus, & pereatis de via iuſta.
Cum exarſerit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eo.

¶ Pſalmus Dauid cum fugeret à facie Abſalon filij ſui. 2. Reg. 15. III.

Domine quid multiplicati ſunt qui tribulant me? multi inſurgunt aduerſum me.
Multi dicūt animę meæ, Nō eſt ſal[9] ipſi ī Deo ei[9].
Tu autē Domine ſuſceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum.
Voce mea ad Dominū clamaui: & exaudiuit me de monte ſancto ſuo.
Ego dormiui, & ſoporat[9] ſum, & exurrexi: quia Dominus ſuſcepit me.
Non timebo millia populi circundantis me: exurge Domine, ſaluum me fac Deus meus.
Quoniam tu percuſſiſti omnes aduerſantes mihi ſine cauſa: dentes peccatorum contriuiſti.
Domini eſt ſalus: & ſuper populum tuum benedictio tua.

¶ In finē in carminib[9], Pſalmus Dauid. IIII.

Cum inuocarem exaudiuit me Deus iuſtitiæ meæ: in tribulatione dilataſti mihi:
Miſerere mei, & exaudi orationem meam.

¶12 quum derepente. vł, ſi vel paululū exarſerit. III. ¶1 qui perſequūtur me? ¶2 de anima mea .i. de me. ¶3 .i. Deus eam nō liberabit. ¶3 Sela, eleuationem & exclamationē ſignificat. quotiēſq; in pſalmis ponebat, admonebāt cātores intēdēdā eſſe vocē in cātione & harmonia, diligentiq; meditatiōe expēdēdū quod præceſſiſſet. tanq̄ ſic hîc exclames, O grauē calamitatē. & paulo poſt, O ſūmā Dei benignitatē q iplorātes ſic exaudiat. ¶4 decubabo, & dormiā, & expgiſcar. q.d. ſecur[9] dormiā: qa Deo defēſore fido. Alij vertūt, Equidē iacebā ac dormiebā: experrect[9] autē ſum, qa &c. ¶5 metuā. vł metui. ¶6 ſub. olim. vł p futurū, pcuties. ¶7 ſeruare. Sal[9] p auxilio & liberatiore. ¶8 Benedictio, p fauore & oi genere beneficiorū. IIII. ¶9 præfecto citharœdorū pitiſſimo ad neginoth. i. pſalm[9] Dauidis q ſequit, cōmiſſus eſt pfecto citharœdorū pitiſſimo vt decātaret ad iſtrumētū muſicū qd noiabat neginoth. ¶1 Deus iuſtitiæ meæ. i. author vel teſtis innocentiæ meæ. Alij vindex iuſtitiæ meæ. Nam Elohim iudices ſignificat.

Digitized by Google

Filij hominum vſquequo graui corde? vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?
Et ſcitote quoniã mirificauit Domin⁹ ſãctũ ſuũ: Domin⁹ exaudiet me cum clamauero ad eum.
Iraſcimini, & nolite peccare: quæ dicitis in cordib⁹ veſtris, & in cubilib⁹ veſtris, cõpũgimini.
Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ, & ſperate in Domino. multi dicũt, Quis oſtendit nobis bona?
Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine: dediſti lætitiam in corde meo,
A fructu frumenti, vini, & olei ſui multiplicati ſunt.
In pace in idipſum dormiam & requieſcam,
Quoniam tu Domine ſingulariter in ſpe conſtituiſti me.

¶In finem, pro ea quæ hæreditatem conſequitur, Pſalmus Dauid. V.

Verba mea auribus percipe Domine: intellige clamorem meum.
Intẽde voci orationis meæ, rex me⁹ & De⁹ me⁹.
Quoniam ad te orabo: Domine mane exaudies vocem meam:
Mane aſtabo tibi & videbo: quoniam non Deus volens iniquitatem tu es:
Neque habitabit iuxta te malignus: neque permanebunt iniuſti ante oculos tuos.
Odiſti omnes qui operantur iniquitatem: perdes omnes qui loquuntur mendacium.
Virum ſanguinũ & doloſum abominabitur Dominus.
Ego autem in multitudine miſericordiæ tuæ introibo in domũ tuam: adorabo ad templũ ſanctum tuum in timore tuo.
Domine deduc me in iuſtitia tua propter inimicos meos: dirige in cõſpectu tuo viam meam.
Quoniam non eſt in ore eorum veritas: cor eorum vanum eſt.
Sepulchrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſe agebant, iudica illos Deus.
Decidãt à cogitationibus ſuis, ſecundũ multitudinem impietatũ eorum expelle eos, quoniã irritauerunt te Domine.
Et lætentur omnes qui ſperant in te: in æternum exultabunt, & habitabis in eis.
Et gloriabuntur in te omnes qui diligũt nomẽ tuum: quoniam tu benedices iuſto.
Domine: vt ſcuto bonæ voluntatis tuæ coronaſti nos.

¶In finem in carminibus, Pſalmus Dauid pro octaua. VI.

Domine, ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua corripias me.
Miſerere mei Domine, quoniã infirmus ſum: ſana me Domine, quoniã cõturbata ſũt oſſa mea
Et anima mea turbata eſt valde: ſed tu Domine vſquequo?
Conuertere Domine, & eripe animã meam: ſaluum me fac propter miſericordiam tuam,
Quoniam non eſt in morte qui memor ſit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi?
Laboraui i gemitu meo, lauabo per ſingulas noctes lectũ meum, lachrymis meis ſtratũ meum rigabo.
Turbatus eſt à furore ocul⁹ meus: inueteraui inter omnes inimicos meos.
Diſcedite à me omnes qui operamini iniqtatẽ: quoniam exaudiuit Domin⁹ vocẽ fletus mei.
Exaudiuit Dominus deprecationem meam: Dominus orationem meam ſuſcepit.

[2]O viri[1] quouſque gloriam meam ad [3]ignominiã? quouſque diligetis vanitatem, & mendacium quæretis? Sela.
Et ſcitote q Dominus ſelegerit ſibi bonum, Dominus exaudiet quum clamauero ad eum.
Contremiſcite, & ne peccetis, cogitate in corde veſtro in cubili veſtro, & ſilete. Sela.
Sacrificate ſacrificia iuſtitiæ, & ſperate in Domino.
Multi dicunt, Quis det[4] bona videre? leua ſignũ ſuper nos, ſnempe] lucem vult⁹ tui ô Domine.
[5]Dediſti lætitiam in corde meo, à tempore quo frumentum eorum atque muſtum eorum aucta ſunt.
In pace ſimul iacebo & dormiam, quoniã tu Domine ſolus es qui me in tuto collocas.

¶Carmen Dauidis lyricum præfecto cantorum. V.

Auſculta verbis meis ô Domine, murmur meum intellige.
Attende vocem clamoris mei rex meus & Deus meus, quoniam ad te orabo.
O Domine mane audies vocem meã, ſquia] mane accommodabo me tibi, & ſpeculabor.
Quoniam tu non es Deus cui placeat [4]impietas, non habitabit tecum malitia.
Non conſiſtent coram oculis tuis inſani, tu odiſti omnes qui operantur iniquitatem.
Perdes eos qui loquuntur mendacium, virũ ſanguinarium & fraudulentum auerſatur Dominus.
Ego autem fretus multitudine [5]bonitatis tuæ ingrediar domum tuam, adorabo [6]ad templum ſanctum tuum in timore tuo.
Domine duc me in iuſtitia tua propter aduerſarios meos, & [7]muni coram me viam tuam.
Quoniam nihil recti eſt in ore [8]eius, intimũ eorum corruptiones, guttur eorum ſepulchrum apertum, lingua ſua blandiuntur.
[9]Perage eos reos, ô Deus, cadant à conſilijs ſuis, propter multitudinem ſcelerum ſuorum propelle eos: nam rebelles in te fuerunt.
[10]Et lætentur omnes qui te fidunt, perpetuô vocibus lætis perſtrepent, te eos protegente, [11]exultabunt in te qui diligunt nomen tuum.
Quoniam tu [12]benedices iuſto ô Domine, [13]velut lanceam cinget eum bona voluntas ſtua.]

¶Carmen Dauidis præfecto cantorũ ad inſtrumenta muſica in octaua. VI.

Domine ne in furore tuo me arguas, neq in æſtu tuo me caſtiges.
Miſerere mei Domine, quoniã [2]deformatus ſum: ſana me Domine, quoniam cõtremefacta ſunt oſſa mea.
Sed & anima mea territa eſt vehemẽter, & tu Domine quouſque?
Redi Domine, eripe animam meam, propter bonitatem tuam ſerua me.
Quoniam non eſt memoria tui in morte, in ſepulchro qui te celebret.
Defatigatus ſum in gemitu meo, [6]fluctuare facio tota nocte lectũ meũ, lachryma mea grabbatum meum liquefacio.
[7]Corroſa eſt facies mea præ indignatione, atque [8]vetuſta facta eſt propter omnes hoſtes meos.
Diſcedite à me quotquot operamini iniquitatẽ, quoniã Domin⁹ exaudiuit vocem fletus mei.
Audiuit Dominus ſupplicationem meam, Dominus orationem meam ſuſcepit.

¶1 Apoſtropha ad hoſtes, reticentiam habet cum indignatione aut commiſeratione. conamini deducere, vel aliquid tale intelligitur. Hebraice legitur, Filij viri. i. potentes & principes. ¶3 Vox Hebr. HASID, ſignificat hic miſericordem, eũ in quem miſericordia exercetur. aliàs ſignificat virũ bonũ propẽſum animo benemereri de oĩbus, etiã hoſtibus. De ſe autem Dauid loquitur in tertia perſona. ¶4 .i. quis det vt optatis potiamur? vt Dauidem electũ regno videam⁹ ¶5 ac ſi dicat, Tuo dono id habeo, vt corã fœlicitate gaudeã, nõ dolei.

V.

¶1 ad hãnehiloth. erat inſigne aliquod inſtrumentum muſicũ, quod nomen habebat à ſibilo apum quem ſono imitabat. ¶2 oro. ¶3 pparabo tibi (ſub. orationẽ meã) & expectabo. ſub. te, vt ſcilicet eã exaudias. ¶4 Impietas & malitia, metonymia pro impijs & malis. ¶5 miſericordiæ ¶6 verſus. Solus põtifex adytũ ingrediebatur: reliqui oẽs verſus templum. i. oculis fixis in tabernaculũ fœderis orabant.

¶7 dirige. i. fac me ſic ambulare in via tua, vt nũquã oculos deflectã ab ea. ¶8 eius, ſcilicet hoſtis. ſubinde mutat numerũ. ¶9 Condẽna illos. vl, Perde illos ¶10 Et pro vt. ¶11 vt exultẽt ¶12 benefacies ¶13 veluti parma, ipſa bona voluntate coronabis (vl cinges) eũ. i. beneuolẽtia tua velut clypeo munies eũ. VI. ¶1 Ad neginoth ad octauã. i. intẽtiſſimo tono & clariſſima voce. ¶2 debilis. imbecillis ¶3 ſub. ſines me tam difficili & ſæuo morbo conflictari? vl, differes auxiliũ tuũ. plena affectus reticentia. ¶4 miſericordiam ¶5 quis celebrabit te? Repetitio eſt. nã in morte, ſicut & in ſepulchro idẽ ſunt. ¶6 natare ¶7 Caligauit præ turbatiõe oculus meus. ¶8 obtenebrata eſt. vl euanuit

Digitized by Google

¶9 terrebuntur ¶10 abeuntes pudeſient in momento.
¶1 Siggaion.i. Pſalmus Dauidis decãtat[9] ad numeros canti lenæ vulgaris, cuius initium erat Siggaion.
¶2 propter ea quæ dixerat vl perpetrauerat Chus.i.Saul Bẽ iaminita.
¶3 per reticentiã intelligit id quod Saul ſuſpicabatur, vel qđ ei adulatores de Dauide ſuggerebãt, q ſcilicet ambiret regnũ, aut capiti eius inſidiaretur.
¶4 Manus pro factis.i.ſi ſiqua perpetraui aduerſus Saulẽ.
¶5 Alij nudaui: vel,ſi nõ liberaui,eripui. ¶6.i. mori me faciat vl, ita extinguat,vt nulla mei memoria ſit apud ſupſtites & poſteros. Memoria iuſtorũ nõ caret gloria apud hoies.
¶7 propter furores ¶8 obius.i. vt iure meo potiar, regnũ meũ conſequar.vl,vt regno potiar,qđ iudicio tuo mihi decreuiſti, reiecto Saule.
¶9 Nã congregatio populorum circũdat te:itaq; aduerſus eam in altũ reuertere .i. cõſcende tribunal. ¶10 ſiquidẽ probas corda & renes.
¶11 ſub. aduerſus impium.

Pudeſient[igitur]&[9]conſternabuntur valde cuncti hoſtes mei,[10]vertentur & ſubito pudeſiẽt.
¶'Arcanum' Dauidis, quod cecinit Domino[1] de negotijs Chus filij Iemini. VII.
Domine Deus meus in te confiſus ſum, ſerua me ab omnibus qui me perſequuntur, & eripe me.
Ne corripiat iſte tanquam leo animam meã, dilaceret nemine eripiente.
Domine Deus meus ſi[3] iſtuc commiſi,ſi eſt peruerſitas[4]in manibus meis:
Si ei qui mihi pacis fœdere iunctus fuit,malum rependi, imò ſi 'deſtitui' infeſtantem me abſque cauſa:
Perſequatur hoſtis animã meam, & aſſequatur, & conculcet in terram vitã meam, &[6]deducat gloriam meam in puluerem. Sela.
Exurge Domine in furore tuo, exaltare[7]in commotionibus'hoſtium meorum, & excitare ad me[8]iudicio[quod]præcepiſti.
[9]Et cœtus populorum te circunſtet, huiúſq; rei gratia in altum reuertere.'
Dominus iudicet populos, me quoque iudica, ô Domine,ſecundum iuſtitiam meã, & ſecundũ integritatem meam quæ eſt in me.
Ceſſet quæſo malitia impiorũ, iuſtúmq; dirige, [10]explorator cordium & renum' ô Deus iuſte.
Clypeus meus in Deo eſt, ſeruatore eorum qui candido ſunt pectore.
Deus iudex iuſtus eſt,& Deus[11]commouetur indignatione per ſingulos dies.
Si non[12]conuerſus fuerit,'[ſed]expolierit gladiũ ſuũ,arcum ſuum tetenderit, & inſtruxerit eũ:
Et parauerit ſibi [13] iacula letifera,' ſagittas ſuas [+]ardentes'fabricatus fuerit:
En parturiet vanitatem:nam concepit moleſtiã, & pariet[14]mendacium.'
Foueam excîdit & effodit eam, & incidit in foueam quam fecit.
[15]Ærumna quam mihi intendit, recidet in caput eius, & violentia, qua me opprimere voluit, in verticem ipſius recumbet.
'Celebrabo Dominum[16]ſecundum iuſtitiam' eius, & canam nomini Domini altiſſimi.
¶Carmen Dauidis'de torcularibus'præfecto cãtorum. VIII.
Domine Dominus noſter, q̃ magnificum eſt nomen tuũ in vniuerſa terra,'vt des'laudem tuam ſupra cælos!
Ex ore infantium & lactentium'fundaſti robur propter inimicos tuos, vt retundas hoſtem, & ſeſe vindicantem.
[4]Equidem ſuſpiciam' cælos tuos, opus digitorũ tuorum,lunam & ſtellas, quas tu præparaſti:
Ecquid eſt homo mortalis, vt memoriã eius habeas:& filius hominis,[5]vt eum inuiſas?
[6]Paululum ſiquidem eſt quo Deo inferiorem illum feciſti,' tanta eũ gloria & decore cinxiſti.
Dominũ eũ operũ, quæ manus tuæ[parauerũt,] conſtituiſti, cuncta eius pedibus ſubdidiſti.
Greges & armenta vniuerſa, etiam iumenta cãpeſtria.
Volucres quæ in aere, & piſces qui in mari[verſantur,] & quidquid per maris itinera tranſit.
Domine Dominus noſter,quàm magnificum eſt nomen tuum in vniuerſa terra!

Erubeſcant,& conturbentur vehementer omnes inimici mei: conuertantur & erubeſcant valde velociter.
¶Pſalmus Dauid quẽ cantauit Domino pro verbis Chuſi filij Iemini.2.Reg.16.d. VII.
Domine Deus me[9] in te ſperaui: faluũ me fac ex oibus perſequentibus me,& libera me.
Nequando rapiat vt leo animam meã, dum non eſt qui redimat,neque qui ſaluum faciat.
Domine Deus meus ſi feci iſtud, ſi eſt iniquitas in manibus meis,
Si reddidi retribuentibus mihi,mala: decidã merito ab inimicis meis inanis:
Perſequatur inimicus animam meã, & comprehendat,& conculcet in terra vitã meam,& gloriam meam in puluerem deducat.
Exurge Domine in ira tua: & exaltare in finib[9] inimicorum meorum.
Et exurge Domine Deus me[9] in præcepto qđ mãdaſti:& ſynagoga populorum circũdabit te.
Et propter hanc in altũ regredere:Dominus iudicat populos:
Iudica me Domine ſecundũ iuſtitiam meam, & ſecundum innocentiam meam ſuper me.
Conſumetur nequitia peccatorum,& diriges iuſtum,|ſcrutans corda & renes Deus.
Iuſtum adiutorium meum à Domino,qui ſaluos facit rectos corde.
Deus iudex iuſtus,[+]fortis,& patiens,nũquid iraſcitur per ſingulos dies?
Niſi conuerſi fueritis, gladium ſuum[+]vibrauit,' arcum ſuum tetendit,& parauit illum:
Et in eo parauit vaſa mortis:ſagittas ſuas ardentibus effecit:
|Ecce parturit iniuſtitiam,concepit dolorem: & peperit iniquitatem.
Lacum aperuit,& effodit eum,& incidit in foueã quam fecit.
Conuertetur dolor eius in caput eius: & in verticem ipſius iniquitas eius deſcendet.
Confitebor Domino ſecundum iuſtitiam ei[9]: & pſallam nomini Domini altiſſimi.
¶In finẽ p torcularibus,Pſalmus Dauid.VIII.
Domine Dominus noſter, quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra!
Quoniam eleuata eſt magnificentia tua ſuper cælos.
|Ex ore infantium & lactẽtium perfeciſti laudẽ propter inimicos tuos: vt deſtruas inimicum & vltorem.
Quoniã videbo cælos tuos opera digitorũ tuorum:lunam & ſtellas quæ tu fundaſti:
Quid eſt homo,quòd memor es eius:aut fili[9] hominis,quoniam viſitas eum?
|Minuiſti eum paulomin[9] ab angelis: gloria & honore coronaſti eum, & cõſtituiſti eũ ſuper opera manuum tuarum:
|Omnia ſubieciſti ſub pedib[9] eius: oues & boues vniuerſas:inſuper & pecora campi,
Volucres cæli & piſces maris,qui perambulãt ſemitas maris.
Domine Dominus noſter, quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra!

Alij vertunt,Deus iudicat iuſtũ & ſpernentẽ Deum omni die. ¶12.i. ſi nõ fuerit cõuerſus Saul à prauitate ſua,ſed ſic perget vt cœpit.Cõminatur pœnã impœnitenti:interim deſcribit ingeniũ & mores hoſtis. ¶13 Hebraice legitur,vaſa mortis. ¶+ perſequẽtibus,ſub.me.i.vt eas tradat ijs qui me perſequũtur. ¶14 rem inanem.i.conatus eius ſucceſſum nõ habebit. ¶15 Hebraice legitur,Peruerſitas[vl labor] eius cõuertetur in caput eius, & violentia eius in &c. ¶16 pro iuſtitia eius. VIII. ¶1 ſup githith.i.cantãdũ iuxta melodiã quæ githith in vrbe Palæſthinorũ dicebatur.Quidã dicunt eſſe nomẽ inſtrumẽti muſici ſic ab vrbe Palæſthinæ Gad cognominati,in qua inuẽtum. Chald. Paraphr.vertit ad citharã aduectã è Gad. ¶2 qui eti i poſueris.q.d. tã in cælo quàm in terra magnifica eſt potẽtia tua. ¶3 .i.ſtabile eſſe declaraſti.quæ agis in infantibus oſtendũt potẽtiam tuã,vt cõfundantur hoſtes tui. ¶4 Quã video.ſententia perficitur ſequenti verſu. ¶5 vt rationem eius habeas? ¶6 Nam feciſti eum angelis paulo inferiorem:ſed tamen gloria & honore ornaſti eum veluti corona.

Digitized by Google

¶In finé pro occultis filij, Pſalmus Dauid. IX.

CONfitebor tibi Domine in toto corde meo: narrabo omnia mirabilia tua,
Lætabor & exultabo in te, pſallam nomini tuo Altiſſime,
In conuertendo inimicum meũ retrorſum: infirmabuntur, & peribunt à facie tua.
Quoniam feciſti iudicium meũ & cauſam meã: ſediſti ſuper thronum qui iudicas iuſtitiam.
Increpaſti Gentes, & periјt impius: nomen eorũ deleſti inæternum & in ſeculum ſeculi.
Inimici defecerunt frameæ in finem: & ciuitates eorum deſtruxiſti.
Periјt memoria eorum cum ſonitu, & Dominus inæternum permanet:
Parauit in iudicio thronum ſuũ: & ipſe iudicabit orbem terræ in æquitate, iudicabit populos in iuſtitia.
Et factus eſt Dominus refugium pauperi: adiutor in opportunitatibus, in tribulatione.
Et ſperent in te qui nouerunt nomen tuũ: quoniam non dereliquiſti quærentes te Domine.
Pſallite Domino qui habitat in Sion: annunciate inter Gentes ſtudia eius:
Quoniam requirens ſanguinem, eorum recordatus eſt: non eſt oblitus clamorem pauperum.
Miſerere mei Domine: vide humilitatem meam de inimicis meis,
Qui exaltas me de portis mortis, vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion.
Exultabo in ſalutari tuo: infixæ ſunt Gentes in interitu quem fecerunt:
In laqueo iſto quem abſconderunt, comprehenſus eſt pes eorum.
Cognoſcetur Dominus iudicia faciẽs: in operibus manuum ſuarum comprehenſus eſt peccator.
Conuertantur peccatores in infernũ, omnes Gẽtes quæ obliuiſcuntur Deum.
Quoniam non in finem obliuio erit pauperis: patientia pauperum non peribit in finem.
Exurge Domine, non cõfortetur homo: iudicẽtur Gentes in conſpectu tuo.
Conſtitue Domine legiſlatorem ſuper eos: vt ſciant Gentes quoniam homines ſunt.

¶Secundum Hebræos hic incipit decimus pſalmus.

Vt quid Domine receſſiſti longe, deſpicis in opportunitatibus, in tribulatione?
Dum ſuperbit impius, incenditur pauper: cõprehenduntur in conſilijs quibus cogitant.
Quoniam laudatur peccator in deſyderijs animæ ſuæ: & iniquus benedicitur.
Exacerbauit Dominum peccator, ſecũdum multitudinem iræ ſuæ non quæret.
Non eſt Deus in conſpectu eius: inquinatæ ſunt viæ illius in omni tempore.
Auferuntur iudicia tua à facie eius: omniũ inimicorum ſuorum dominabitur.
Dixit enim in corde ſuo, Non mouebor à generatione in generationem, ſine malo.
Cuius maledictione os plenum eſt, & amaritudine, & dolo: ſub lingua eius labor & dolor.
Sedet in inſidijs cum diuitibus: in occultis, vt interficiat innocentem:
Oculi eius in pauperem reſpiciunt: –

¶Carmen Dauidis[1] ad erudiendum puellarum chorum[2] præfecto cantorum. IX.

CElebrabo Dominum in toto corde meo, omnia admiranda [opera] tua narrabo.
Lætabor & exultabo[2] in te,[2] canam nomini tuo, ô Supreme,
[3]Dum agũtur hoſtes mei retrorſum, impingẽt, & à facie tua peribunt.[3]
[4]Quoniam tu iudicium meum & litem meã iudicaſti,[5]ſediſti pro tribunali[5] iudex iuſte.[5]
Increpuiſti Gentes, perdidiſti impiũ, nomen eorum aboleuiſti[6] in ſempiternum.
[7]Vaſtitates, ô hoſtis,[7] in vniuerſum finem habẽt: [8]vrbes excidiſti, periјt memoria eorum cum ipſis.[8]
[9]At Dominus perpetuò[10] regnat,[9] parauit tribunal ſuum ad iudicium.
Et is[11] iudicabit orbem in iuſtitia, & populis ex æquitate ius dicet.
Aſylum erit Dominus oppreſſo, aſylum inquam [12]temporibus afflictis.
Te nitentur qui nouerunt nomen tuum, non enim deſeris, ô Domine, eos qui te ſtudioſe quærunt.
Canite Domino qui habitat in Sion, annunciate in populis[13] conſilia[13] eius.
Quoniam requirens[14] ſanguines memor eorum erit, neque obliuiſcitur clamoris afflictorum.
Miſerere mei Domine, reſpice afflictionẽ me-ã,[ ] [quam] ab ijs qui me odio habẽt [perfero,] [15]attolle me de portis mortis.
Vt narrẽ omnes laudes tuas in portis[16] filiæ[16] Siõ: exultabo in ſalute tua.
Defixæ ſunt Gentes in fouea quam pararunt, reti quod abſconderant, irretitus eſt pes eorũ.
[17]Notus factus eſt Dominus iudicium faciẽs,[17] in opere manuum ſuarum irretitus eſt impius.
[18]Higaion. Sela.
Relabentur impij ad inferos omnes, gentes quæ obliuiſcuntur Dei.
Neque enim perpetuò obliuioni dabitur inops, [[19]neque] vana ſemper erit[19] expectatio afflictorum.
Exurge Domine, ne præualeat mortalis, iudicẽtur Gentes in conſpectu tuo.
[20]Præfice illis magiſtrum,[20] ô Domine, diſcãt Gẽtes ſe mortales eſſe. Sela. X.

CVr tam procul abſiſtis ô Domine? cur abſcõdis [te][1] tempore quo affligimur?
[2]In inſolentia impij ardet afflictus.[2] comprehẽdantur in ſceleratis conſilijs quæ cogitant.
Quoniam [3]laudat impium pro deſyderio animi ſui,[3] auarũ beatũ dicit,[4] blaſphemat[4] Dominũ.
Impius[5] in altitudine naſi ſui nil penſi habet. in omnibus ſceleratis cogitationibus ſuis non eſt Deus.
[6]Inſtituta eius cruciatum afferunt,[6] idque omni tempore:[7] alte ſublata[7] ſunt è conſpectu eius iudicia tua, in omnes aduerſarios ſuos[8] efflat.[8]
Dicit corde ſuo, Non nutabo: quia per ſecula ero abſque incommodo.
Os eius periurio, dolis &[9] vſura[9] ſcatet, ſub lingua eius afflictio &[10] vanitas.[10]
Sedet in[11] atrijs[11] inſidians, clã trucidat innocentẽ, oculi eius ad inopum turbam intenti ſunt.

¶1 ad Muth labben. i. ad modos cantilenæ, cuius Initium erat, Muth labben. Alij putãt Labben nomẽ fuiſſe cuiuſdã principis Philiſthæi, quo cæſo pro conceſſa victoria fuit iſte editus pſalmus. Alij Almuth, pro conſonantia exponunt. Sic pſal. 46. & 2. Para. 15. al almuth. ¶2 propter te ¶3 Propterea quòd inimici mei conuerſi ſint retro, & quod impegerint, & perierint ante te. Pendet à præcedenti verſu. ¶4 ſubaudi, celebrabo inquã, quoniam &c. ¶5 vel, iudex iuſtitiæ. ¶6 Hebraice legitur, in ſeculum & vſque. ¶7 Videtur Dauid inſultare hoſti victo, qui ſibi omnia vaſtare & excindere in animo propoſuerat. Sarcaſmos eſt, Tã abeſt vt tibi pro voto ſuccedat, vt potius hoſtiũ memoria abolita ſit cum ipſis. ¶8 & earum ipſarum vrbiũ quas deſtruxiſti periјt memoria.

¶9 Nam ¶10 Heb. ſedet. ¶11 futura quæ per præſens verti poſſint. ¶12 Heb. in tẽporibus in anguſtia. i. temporibus quibus eſt in ipſa tribulatione.

¶13 egregia facta ¶14 cædes, ipſarum meminit. i. eas innocentiũ cædes vlciſcitur ſuo tempore. ¶15 tu qui exaltas. i. eripis à morte imminente. ¶16 congregationis ¶17 Vel, Notum eſt Dominum feciſſe iudicium. ¶18 Higaion. i. meditatio intenta. q. d. res proculdubio digna quæ imo animo reponatur. ¶19 Hebr. expectatio afflictorum peribit in ſeculum. Negatio præcedens debet repeti, non peribit. ¶20 Alij legunt, Incute illis metum.

X. ¶1 Heb. ad tẽpora in afflictione? ¶2 Præ arrogãtia improbus proſequitur pauperẽ. ¶3 iactat ſe improbus de deſyd. ¶4 prouocat ſuo cõtemptu ad iracundiam. ¶5 Heb. præ altitudine naris ſui nõ requirit, non eſt Deus, ſunt omnes cogitationes eius. i. præ faſtu nõ implorat Deum: quia omnes eius cogitationes ſunt quod non ſit Deus qui res mortaliũ curet. ¶6 Viæ eius proſperant. ita Chald. paraph. ¶7 Heb. in excelſo ſunt. i. remota. ¶8 Quaſi minis & flatu proſtratus. ¶9 technis, vel, fraudibus ¶10 vexatio. i. de vexatiõe tãtũ cogitat. ¶11 Alij cortes intelligũt aut villas

Inſidiatur in occulto quemadmodum leo in luſtro, inſidias ſtruit, vt corripiat afflictum: afflictum inquam corripiat, dum in rete ſuũ pertraxerit.
[12]Conteritur, opprimitur,' ac cadit[13]viribus eius' miſerorum turba.
Dixit corde ſuo, Deus oblitus eſt, auertit faciem ſuam ne vnquam videat.
Exurge ô Domine Deus, attolle manum tuã, afflictorum ne obliuiſcaris.
Cur enim impius[14]blaſphemaret Deum, diceretque'in corde ſuo, ſte[15]non requiſiturum?
At vidiſti, etenim tu afflictionem &[16]indignationem intueris, [17]vt des manibus tuis: tibi miſerorum turba ſe cõmittit, qui pupillo ſoles eſſe adiutor.
Contere brachium impij,[18] malúmque cum impietate eius inquires, nec inuenies.'
Dominus rex in ſempiternum &[19]vltra,' Gentes de terra eius interierunt.
[20]Vota' pauperum audiuiſti Domine, tu diriges cor eorum, auris tua illos attendet,
Vt vindices pupillum & attritum, ne vltra mortalis[prognatus]è terra[21]graſſetur.'

¶Dauidis[carmen]præfecto cantorum. X I.

IN Domino ſperaui: quomodo dicitis animæ meæ, Deuola è monte veſtro[ceu]volucris?
Nam ecce impij tetenderunt arcũ, aptarunt ſagittas ſuas ad neruũ, vt integros corde in caligine iaculentur.
Quoniam[1]retia fracta ſunt, iuſtus quid fecit?'
Dominus in ſacroſancta regia ſua, Domini ſoliũ in cælis eſt, oculi eius inſpiciunt, palpebræ ei[2] filios hominum explorant.
Dominus probat iuſtum, impium autem & violentiæ amantem odit animus eius.
Pluet ſuper impios laqueos, ignem & ſulphur, ventum tempeſtuoſum ardentem:[1]hæc ſors calicis illorum.'
Quoniam iuſtus Dominus iuſtitias diligit, rectũ [3]vultu ſuo intuetur.'

¶Carmen Dauidis præfecto cantorum[1]ad octauam.' X I I.

SErua Domine, quoniam[2]deeſt beneficus,' veraces ac fideles[3]inter mortales'defecerunt.
Vana loquuntur quiſque cũ proximo ſuo, labio blando, at[4]corde duplici ac diuerſo loquũtur.'
Excindet Dominus omnia labia falſo blandiloqua, linguam grandiloquam.
Qui dicunt, Linguis noſtris[5]perrumpemus.' labia noſtra nobiſcũ ſunt, quis Dominus noſter?
Propter vaſtitatem afflictorum, propter gemitum inopum nunc exurgã, dicit Dominus,[6] ſalutiq; reſtituam, & reſpirare eum faciam.'
[7]Eloquia'Domini eloquia munda, [vt] argentum excoctum[8]in catino terreo,' ſepties depuratũ.
Tu Domine[9]ſerue illos,'cuſtodi hunc à generatione iſta in ſempiternum.
Circunquaq; enim oberrant impij,[10] quum euehuntur qui inter homines perditiſſimi ſunt.

¶Præfecto cantorum carmen Dauidis. X I I I.

QVouſque obliuiſceris mei ô Domine? num perpetuò? quouſque faciem tuã à me abſcondis?
Quouſque volutabo conſilia in animo meo,[1]laborem[2]quotidie'in corde meo?quouſque ſuperior me erit hoſtis meus?

inſidiatur in abſcõdito quaſi leo i ſpelũca ſua.
Inſidiatur vt rapiat pauperem: rapere pauperem dum attrahit eum
In laqueo ſuo: humiliabit eum, inclinabit ſe, & cadet cum dominatus fuerit pauperum.
Dixit enim in corde ſuo, Oblitus eſt Deus, auertit faciem ſuam ne videat in finem.
Exurge Domine Deus, & exaltetur manus tua: ne obliuiſcaris pauperum.
Propter quid irritauit impius Deum? dixit enim in corde ſuo, Non requiret.
Vides, quoniam tu laborem & dolorem conſyderas: vt tradas eos in manus tuas.
Tibi derelictus eſt pauper: orphano tu eris adiutor.
Cõtere brachium peccatoris & maligni: quæretur peccatum illius, & non inuenietur.
Domin' regnabit in æternum & in ſeculum ſeculi: peribitis Gentes de terra illius.
Deſyderium pauperum exaudiuit Domin': præparationem cordis eorum audiuit auris tua,
Iudicare pupillo & humili: vt nõ apponat vltra magnificare ſe homo ſuper terram.

¶In finem, Pſalmus Dauid. X.

IN Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ, Transmigra in montem ſicut paſſer?
Quoniam ecce peccatores intenderunt arcũ: parauerunt ſagittas ſuas in pharetra, vt ſagittent in obſcuro rectos corde.
Quoniam quæ perfeciſti deſtruxerunt: iuſtus autem quid fecit?
::Dominus in templo ſancto ſuo, Dominus in cælo ſedes eius:
Oculi eius in pauperem reſpiciunt: palpebræ ei' interrogant filios hominum.
Dominus interrogat iuſtum & impiũ: qui autem diligit iniquitatem, odit animam ſuam.
Pluet ſuper peccatores laqueos: ignis, & ſulphur, & ſpiritus procellarum, pars calicis eorum.
Quoniam iuſtus Dominus & iuſtitias dilexit: æquitatem vidit vultus eius.

¶In finem pro octaua, Pſalmus Dauid. XI.

SAluum me fac Domine, quoniam defecit ſanctus, quoniam diminutæ ſunt veritates à filijs hominum.
Vana locuti ſunt vnuſquiſq; ad proximum ſuũ labia doloſa, in corde & corde locuti ſunt.
Diſperdat Dominus vniuerſa labia doloſa & linguam magniloquam.
Qui dixerunt, Linguam noſtram magnificabimus: labia noſtra à nobis ſunt, quis noſter Dominus eſt?
Propter miſeriam inopum & gemitum pauperũ, nunc exurgam, dicit Dominus.
Ponam in ſalutari: fiducialiter agam in eo.
Eloquia Domini, eloquia caſta: argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum ſeptuplum.
Tu Domine ſeruabis nos: & cuſtodies nos à generatione hac in æternum.
In circuitu impij ambulant: ſecundum altitudinem tuam multiplicaſti filios hominum.

¶In finem, Pſalmus Dauid. X I I.

VSquequo Domine obliuiſceris me in finem? vſquequo auertis faciem tuam à me?
Quandiu ponam conſilia in anima mea, dolorem in corde meo per diem?

¶12 Atterit ſeſe & deijcit. vł, cõtritum, humilémque ſe oſtẽdit. ¶13 in robuſta eius. i. vngues, in quibus conſiſtit fortitudo leonis. ¶14 præ contemptu prouocat Deũ: dum dicit. ¶15 Heb. Non requires. ¶16 ſub. improborum aduerſus probos. ¶17 vt ponas in manib' tuis. ſub. eam afflictionem. i. vt ſemper paratus ſis ad rependendam iniuriam & afflictionem illatã pijs: vt habeas illam ſemper præ manibus tuis. ¶18 & mali: quæſtionem inſtitue de improbitate eius & nõ inuenies. Sub. improbũ illum: nõ ſiſtet ſe in conſpectũ tuũ, vt cauſam defendat. ¶19 in perpetuũ. ¶20 Deſyderium ¶21 terreat. ſub. pupillum. vł, ne formidet vltra afflictus in terra.

X I. ¶1 fundamẽta (vł perfugia) deſtructa ſunt: iuſtus autem quid admiſit? Propter quod ſcilicet nullum tutũ locũ inueniat? Hactenꝰ verba amicorũ Dauidis. ¶2. i. talia bibent. ¶3 aſpicere ſolet facies eius. i. non ſolet auertere oculos à pijs ſuis.

X I I. ¶1 ad ſeminith, id eſt ad inſtrumentum muſicum, ſic dictum quòd octo chordis conſtaret. ¶2 defijt eſſe miſericors. i. nulli ſunt amplius qui ſtudeant commodis aliorum. ¶3 Heb. à filijs hominum. ¶4 Heb. corde & corde loquũtur. ¶5 præualebimus. ¶6 Heb. ponã in ſalute eum cui laqueũ inſidit. i. Vindicabo pauperem ab iniuria eius qui illi parat laqueum. ¶7 pollicitationes. ¶8 à domino terræ. vł, in terra præſtantiſſima. ¶9 Alij legunt, Serua ſermones tuos. ¶10 quum exaltãtur, vilitas eſt filijs hominum. i. reliqui homines abiecti & viles reputantur. vł, vilia, ſordida & fœda ſectantur homines, adigentibus illos improbis qui rerum potiuntur.

X I I I. ¶1 dolorem. vł, anxietatem. ¶2 per diem. vł, interdiu.

Digitized by Google

Vſquequo exaltabitur inimicus meus ſuper me?
  reſpice,& exaudi me Domine,Deus meus,
Illumina oculos meos ne vnquam obdormiam
  'in morte:'nequãdo dicat inimicus meus,Pre-
  ualui aduerſus eum.
Qui tribulant me,exultabũt ſi motus fuero: ego
  autem in miſericordia tua ſperaui.
Exultabit cor meum in ſalutari tuo:cãtabo Do-
  mino qui bona tribuit mihi: & pſallam nomi
  ni Domini altiſſimi.

¶In finem,Pſalmus Dauid. XIII.

DIxit inſipiens in corde ſuo,Non eſt Deus.
  Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt
  in ſtudijs ſuis:non eſt qui faciat bonum,non
  eſt vſque ad vnum.
Dominus de cælo proſpexit ſuper filios homi-
  nũ:[vt videat ſi eſt intelligẽs aut requirẽs Deũ.
Omnes declinauerunt,ſimul inutiles facti ſunt:
  nõ eſt qui faciat bonũ, non eſt vſq; ad vnum.
[Sepulchrũ patens eſt guttur eorũ: linguis ſuis
  doloſe agebãt, venenũ aſpidũ ſub labijs eorũ.
[Quorum os maledictione & amaritudine ple-
  num eſt: veloces pedes eorum ad effundẽdum
  ſanguinem.
Contritio & infœlicitas in vijs eorum,& viã pa-
  cis non cognouerunt: non eſt timor Dei ante
  oculos eorum.
Nonne cognoſcent omnes qui operãtur iniqui-
  tatem,qui deuorãt plebẽ meã ſicut eſcã panis?
Dominum non inuocauerunt,illic trepidauerũt
  timore vbi non erat timor.
Quoniam Dominus in generatione iuſta eſt,cõ-
  ſilium inopis confudiſtis: quoniam Dominus
  ſpes eius eſt.
Quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael? cum auerte-
  rit Dominus captiuitatem plebis ſuæ, exulta-
  bit Iacob,& lætabitur Iſrael.

¶Pſalmus Dauid. XIIII.

DOmine quis habitabit in tabernaculo tuo?
  aut quis requieſcet in monte ſancto tuo?
Qui ingreditur ſine macula,& operatur iuſtitiã:
Qui loquitur veritatẽ in corde ſuo, qui nõ egit
  dolum in lingua ſua:
Nec fecit proximo ſuo malum,& opprobriũ nõ
  accepit aduerſus proximos ſuos:
Ad nihilum deductus eſt in conſpectu eius ma-
  lignus: timentes autem Dominum glorificat:
Qui iurat proximo ſuo,& nõ decipit, qui pecu-
  niam ſuã non dedit ad vſuram, & munera ſu-
  per innocentem non accepit:
Qui facit hæc,non mouebitur in æternum.

¶Tituli inſcriptio ipſi Dauid. XV.

COnſerua me Domine, quoniã ſperaui in te.
  dixi Domino,Deus meus es tu,quoniã bo-
  norum meorum non eges.
Sanctis qui ſunt in terra eius mirificauit omnes
  voluntates meas in eis.
Multiplicatæ ſunt infirmitates eorũ: poſtea ac-
  celerauerunt.
Nõ cõgregabo cõuenticula eorũ de ſanguinib⁹:
  nec memor ero nominũ eorũ per labia mea.

Reſpice,reſponde mihi Domine Deus meus,
  mina oculos meos,ne in morte obdormiam
Ne dicat hoſtis meus,Præualui ei: ne geſtiãt
  me infeſtant,ſi nutauero.
At ego'tua bonitate nitor,'[hinc] exultat co
  um⁴tua ſalute:'cantabo Domino, quoniã
  pendit mihi.'

¶Dauidis præfecto cantorum. XII

DIxit'ſtolidus'in corde ſuo,Nõ eſt Deus: c
  rupta & abominanda ſtudia ſectãtur,
  mo eſt qui quod bonum ſit faciat.
Dominus è cælis ſuper filios hominum proſ
  xit,vt videret nũ eſſet qui aut ſaperet, aut ſ
  dioſus Dei eſſet.
Sed cuncti defecerãt, omnes pariter'corrupti
  ſunt,'nullus erat qui quod bonum eſt facer
  ne vnus quidem.
An non'cognouerunt?' omnes facinoroſi deu
  rant populum meum ac ſi panem vorarẽt,
  minum non inuocant.
⁴Illic'pauore conſternabuntur:nam Deus eſt
  natione iuſtorum.
Conſilium afflicti pudefacitis, quòd Domin⁹
  ſpes eius.
⁵O vtinam è Sion ſalus[contingat]Iſraeli,vt D
  minus reducat captiuitatem populi ſui, ve
  tetur Iacob,gaudeátque Iſrael.

¶Carmen Dauidis. X

DOmine quis habitabit in tabernaculo tu
  quis'in monte tuo ſancto'requieſcet?
Qui ambulat integer,& quod iuſtum eſt oper
  tur,quiq; in corde ſuo veritatem loquitur,
Non obtrectat lingua ſua, nec malefacit pro
  mo ſuo,'nec ſuſtinet probro indigne affici
  cinum ſuum:
³Contemptus eſt in oculis eius reprobus,' eos
  tem qui Dominum timent,honorat: ⁴ quòd
  iurauerit , etiamſi id damnoſum ſibi fueri
  non mutat:'
Pecuniam ſuam non exponit ad fœnus, mun
  aduerſus innocentẽ nullum accipit:qui his
  bus ſtuduerit, is in æternum nunquã nutabi

¶'Inſigne aureolum'Dauidis. XV

SErua me Deus,quoniam in te'ſperaui.'
  Dixiſti[ô anima mea]Domino,Dominus m
  es tu,'bonum meum nihil ad te.'
⁴Sanctis qui in terra ſunt, & præclaris, ijs to
  animo delector.
⁵Multiplicent ſanè idola ſua, cupide ſectẽtur
  lienum, ego tamen non libabo libamina e
  rum[quæ ſunt] de ſanguine, neque⁶aſſuma
  nomina eorum in labia mea.
Dominus eſt portio partis meæ,& calicis mei,
  ſortem meam⁷ſuſtines.'
¹⁰Funiculi[menſoris]ceciderũt mihi in amœnis [
  cis,]quia inſignis mihi hæreditas obuenit.'
Laudabo Dominum qui mihi conſuluit,ſed &
  nes mei me noctu erudiunt.
Propono mihi Dominum perpetuò: ⁸ à dext
  enim mihi eſt,ne nutem.'

Dominus,pars hæreditatis meæ & calicis mei,tu es qui reſtitues hæreditatem meam mihi.
Funes ceciderunt mihi in præclaris:etenim hæreditas mea præclara eſt mihi.
Benedicam Dominum qui tribuit mihi intellectum, inſuper & vſque ad noctem increpuerunt
  renes mei.
¹⁰Prouidebam Dominum in conſpectu meo ſemper:quoniam à dextris eſt mihi,ne commouear.

XVI. ¶1 Michtam.i.pſalmus Dauidis decantãdus ad numeros vulgaris carminis cuius ini
.i.aurum.fuit autem inſignis melodia,ob id ita appellata. ¶2 ſpero. ¶3 Alij ſic,bonũ meum ni
nima dicat,Tu es Dominus meus & bonum meum,& præter te nihil bonum eſt. Hebr.legitur, b
ad te.ſub.peruenit.i. facultatibus meis non habes opus. ¶4 Subaudiendum [ſed:] vt præceden
tur.q.d.beneficia mea nihil te iuuãt,ſed ſanctos,qb⁹ ea largior,quos ſumma proſequor amicitia.
turſvt multiplicentur]dolores eorum qui ad alienum[ſub.Deum]feſtinant:ego non &c. ¶6.i.ne
nominis eorum. ¶7 .i.patrimonium meum es & fundus hæreditarius. ¶10 Subaudi ex præced
habeam pro hæreditate,certe optima pars agri obtigit mihi. ¶8 quia à dextera mea eſt, non di

Digitized by Google

¶9 gloria.i.animam. quòd ea ſit maximo honori. ¶10 miſericors ſvl ſanctus]tuus videat corruptionem.i.ſentiat corruptionẽ, ita vt ſit expers reſurrectionis.

XVII.

¶*.i.fer ſentẽtiã i cauſa mea. cõſtitu te arbitrũ. ¶1 vl, examiaſti & exploraſti me velut metalla igni probari ſolent.

¶2 Hoc eſt, cogitationes nõ diſſident à verbis. ¶3 Hebr. Ad opera hominũ, per verbũ labiorũ tuorũ ꝓhibui vias temerarij vel latrõis.i. Quãtũ ad facta hominũ ſpectat, iuxta præcepta tua prohibui nequis graſſatorẽ ageret, & vim inferret alteri. ¶4 Segregaſ[vl Subtrahe]miſericordias tuas tu qui liberas ſperantes[ſub. in te] ab ijs qui inſurgunt cõtra dexteram tuam.

¶5 in animam meam cingunt me.i. vt vita me priuent.

¶6.i.Diuitijs ſuis mihi omnia itinera obſtruũt & concludunt. Alij, Præ pinguedine ſua præcluſerunt.ſub.os ſuũ: ob id ſuperbe loquuntur.

¶7 ſub.caſſes & ret ia quib[9] me capiãt. ¶8 Eſt, ſcilicet hoſtis meus, vel quiſque illorum.

¶9 ſub.hoſtem ¶10 incurua ¶11 Libera me,

Propterea gaudebit cor meum, & exultabit[9] lingua[1] mea: quin & caro mea in tuto quieſcet.
Neque enim deſeres animam meam apud ſepulchrum, neque permittes vt[10] beneficus[1] tuus videat foueam.
Oſtendes mihi ſemitam vitæ, ſatietas gaudiorũ in conſpectu tuo eſt, iucunditates in dextera tua perpetuò.

¶Precatio Dauidis. XVII.

AVdi Domine iuſtitiam, attẽde clamorẽ meũ, auſculta precationi meæ de labijs minime doloſis[prodeunti.]
*Prodeat à cõſpectu tuo iudicium meum, oculi tui quæ recta ſunt expendant.
Exploraſti cor meum, inuiſiſti nocte,[1] excoxiſti me, nihil deprehendiſti: cogitationes meæ os meum non ſunt[2] tranſgreſſæ.[1]
[3]Ego in humanis negotijs propter verbũ labiorum tuorum caui ſemitas graſſatoris.[1]
Firma greſſus meos in orbitis tuis, ne pedes mei nutent.
Ego te inuoco, nam ſoles mihi annuere ô Deus: præbe aurẽ tuã mihi, exaudi ſermonem meũ.
[4]Inſigniter oſtẽde mihi bonitatem tuam, tu qui ſeruas dextera tua, ſperãtes[in te]ab ijs qui inſurgunt.[1]
Cuſtodi me vt oculi pupillam, ſub vmbra alarũ tuarum me abſconde.
Ab impijs qui me deuaſtare ſolent,[ab] hoſtibus meis qui[5] animam meam circunuallant.
[6]Pinguedine ſua concluſerũt, ore ſuo faſtoſa loquuntur.
Modo itinera noſtra obſident, oculos ſuos intẽdunt, vt[7] tendant[1] in terra.
Vt leo[8] eſt[1] qui prædæ inhiat, & ſicut leuncul[9] qui in luſtro latitet.
Surge Domine, anteuerte[9] illum,[10] deijce[1] illum, libera animam meam ab impio, qui gladius tuus eſt.
A[11] mortalibus iſtis, qui[12] manus tua[1] ſunt, ô Domine, à mortalibus[13] huic ſeculo addictis,[14] qui partem ſuam in hac vita experunt,[1] & de[15] tuo penu[1] imples ventrem eorum,[16] vt ſatis habeãt filij eorũ, ſitq; quod nepotibus ſuis relinquit.[1]
At ego[17] in iuſtitia[1] contemplabor faciem tuam, ſatiabor[18] quum euigilauero, ſpecie tua.

¶[Carmen]præfecto cãtorum, ſerui Domini Dauidis, qui loquutus eſt Domino verba carminis huius, eo die quo liberauit eum Dominus de manu cunctorum inimicorũ eius, & de manu Saulis. Et dixit, XVIII.

EX intimis viſceribus diligam te ô Domine robur meum.
Dominus petra mea, propugnaculum meum, & ereptor meus: Deus meus[1] rupes mea, illo nitar, clype[9] me[9], & cornu ſalutis meæ, arx mea.
Dominum laude dignum inuocabo, & ab inimicis meis ſeruabor.
Circundederũt me[2] funes mortis, &[3] torrẽtes quidam hominum perditorum[1] terruerant me:
Circuncinxerant me[4] funes[1] inferorum,[1] laquei mortis anteuerterant me:
Dum itaque augebar inuocabam Dominum, & ad Deum meum clamabam, & exaudiuit de tẽplo ſuo vocem meam,[5] vt primũ[1] clamor meus ad aures eius peruenit.
Commouebatur ac contremiſcebat terra, fundamenta montium concutiebantur & conquaſſabantur, quoniam ipſe iraſcebatur.

Propter hoc lætatum eſt cor meum, & exultauit lingua mea: inſuper & caro mea requieſcet i ſpe.
Quoniam non derelinques animam meam in inferno: nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem.
Notas mihi feciſti vias vitæ: adimplebis me lætitia cum vultu tuo: delectationes in dextera tua vſque in finem.

¶Oratio Dauid. XVI.

EXaudi Domine iuſtitiam meam: intende[1] deprecationem meam:[1]
Aurib[9] percipe orationẽ meã, nõ in labijs doloſis.
De vultu tuo iudicium meũ prodeat: oculi tui videant[11] æquitatem.[1]
Probaſti cor meũ, & viſitaſti nocte igne me examinaſti, & non eſt inuenta in me iniquitas.
Vt non loquatur os meũ opera hominũ: ꝓpter verba labiorũ tuorũ ego cuſtodiui vias duras.
Perfice greſſus meos in ſemitis tuis: vt non moueantur veſtigia mea.
Ego clamaui, quoniam exaudiſti me Deus: inclina aurem tuam mihi, & exaudi verba mea.
Mirifica miſericordias tuas, qui ſaluos facis ſperantes in te,
A reſiſtentibus dexteræ tuæ: cuſtodi me vt pupillam oculi:
Sub vmbra alarum tuarum protege me à facie impiorum qui me afflixerunt.
Inimici mei animam meã circundederunt, adipem ſuum concluſerunt, os eorũ locutum eſt ſuperbiam.
Proijcientes me, nunc circundederunt me: oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terram.
Suſceperunt me ſicut leo paratus ad prædam, & ſicut catulus leonis habitans in abditis.
Exurge Domine, præueni eum, & ſupplanta eũ, eripe animam meam ab impio, frameam tuã ab inimicis manus tuæ.
Domine, à paucis de terra diuide eos in vita eorum: & de abſconditis tuis adimpletus eſt venter eorum.
Saturati ſunt filijs: & dimiſerunt reliquias ſuas paruulis ſuis.
Ego autem in iuſtitia apparebo cõſpectui tuo: ſatiabor cum apparuerit gloria tua.

¶In finem puero Domini Dauid, qui locut[9] eſt Domino verba cantici huius, in die qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saul. Et dixit, XVII.

DIligam te Domine fortitudo mea: Domin[9] firmamentũ meum, & refugium meũ, & liberator meus.
*Deus meus adiutor meus: & ſperabo in eum:
Protector meus, & cornu ſalutis meæ, & ſuſceptor meus.
Laudans inuocabo Dominũ: & ab inimicis meis ſaluus ero.
Circundederunt me dolores mortis, & torrẽtes iniquitatis conturbauerunt me.
Dolores inferni circundederunt me: præoccupauerunt me laquei mortis.
In tribulatione mea inuocaui Dominum, & ad Deum meum clamaui:
Et exaudiuit de templo ſancto ſuo vocem meã, & clamor meus in conſpectu eius, introiuit in aures eius.
Commota eſt & contremuit terra: & fundamẽta montium conturbata ſunt, & cõmota ſunt, quoniam iratus eſt eis.

repetendũ per zeugma. ¶12.i.flagellũ tuum. ¶13 Heb.de mundo.vl, de tempore.i.temporarijs. ¶14 quorũ portio eſt in ipſa vita.i.quorum fœlicitas tota ſita eſt in hoc vt viuant, vel in tẽporarijs voluptatibus. ¶15 Heb.abſcondito tuo.i.opib[9] tuis.vl theſauro. ¶16 & ſaturãtur filijs, relictuſq; ſunt reliquias ſuas paruulis ſuis. ¶17.i.iuſtitiæ ſtudioſior, q̃ rerũ fluxarum. ¶18 Alij legũt.quũ euigilauerit ſimilitudo tua.i.quũ homo ad ſimilitudinẽ tuã conditus, reſurrexerit. XVIII. ¶1 robuſtiſſimus, ſperabo in eo. ¶2 dolores ¶3 torrentes iniqui.vl impietatis.i. afflictionum vis ab impijs inflicta. ¶4 dolores ſepulchri.i.lethales, qui homines ad ſepulchrum detrudant. ¶5 Heb.&

Aſcendit fumus in ira eius: & ignis à facie eius exarſit: carbones ſuccenſi ſunt ab eo.
Inclinauit cælos, & deſcendit: & caligo ſub pedibus eius.
Et aſcẽdit ſuper cherubim, & volauit: volauit ſuper pennas ventorum.
B Et poſuit tenebras latibulum ſuũ, in circuitu ei⁹ tabernaculũ ei⁹: tenebroſa aqua ĩ nubib⁹ aeris.
Præ fulgore in conſpectu eius nubes tranſierũt, grando, & carbones ignis.
Et intonuit de cælo Dominus, & Altiſſimus dedit vocem ſuam grando & carbones ignis.
Et miſit ſagittas ſuas, & diſſipauit eos: fulgura multiplicauit, & conturbauit eos.
Et apparuerũt fontes aquarum, & reuelata ſunt fundamenta orbis terrarum
Ab increpatione tua Domine, ab inſpiratiõe Spiritus iræ tuæ.
Miſit de ſummo, & accepit me: & aſſumpſit me de aquis multis.
Eripuit me de inimicis meis fortiſſimis, & ab his qui oderũt me: quoniã cõfortati ſunt ſup me.
Præuenerunt me in die afflictionis meæ: & fact⁹ eſt Dominus protector meus.
Et eduxit me in latitudinem: ſaluum me fecit, quoniam voluit me.
Et retribuet mihi Dominus ſecundum iuſtitiam meam, & ſecũdum puritatem manuum mearum retribuet mihi:
Quia cuſtodiui vias Domini, nec impie geſſi à Deo meo:
Quoniam omnia iudicia eius in cõſpectu meo: & iuſtitias eius non repuli à me.
Et ero immaculat⁹ cũ eo: & obſeruabo me ab iniquitate mea.
Et retribuet mihi Dominus ſecundum iuſtitiam meam: & ſecundum puritatem manuũ mearũ in conſpectu oculorum eius.
Cum ſancto ſanctus eris, & cum viro innocente innocens eris,
Et cũ electo elect⁹ eris: & cũ puerſo peruertẽris.
Quoniam tu populum humilem ſaluum facies: & oculos ſuperborum humiliabis.
Quoniam tu illuminas lucernam meã Domine: Deus meus illumina tenebras meas.
Quoniam in te eripiar à tentatione, & in Deo meo tranſgrediar murum.
Deus meus impolluta via eius: eloquia Domini igne examinata: protector eſt omnium ſperãtium in ſe.
Quoniam quis Deus præter Dominum? aut quis Deus præter Deum noſtrum?
Deus qui præcinxit me virtute: & poſuit immaculatam viam meam.
Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum: & ſuper excelſa ſtatuens me.
Qui docet manus meas ad prælium: & poſuiſti vt arcum æreum brachia mea:
Et dediſti mihi protectionem ſalutis tuæ, & dextera tua ſuſcepit me:
Et diſciplina tua correxit me in finẽ, & diſciplina tua ipſa me docebit.
D Dilataſti greſſus meos ſubtus me: & nõ ſunt infirmata veſtigia mea:
Perſequar inimicos meos, & comprehendã illos: & non conuertar donec deficiant.
Confringã illos, nec poterunt ſtare: cadent ſubtus pedes meos.
Et præcinxiſti me virtute ad bellum: ſupplantaſti inſurgentes in me ſubtus me.
Et inimicos meos dediſti mihi dorſum: & odientes me diſperdidiſti.
Clamauerunt, nec erat qui ſaluos faceret: ad Dominum, nec exaudiuit eos.

Aſcendebat fumus[6] è naribus ipſius, [7] & vorans ignis ex ore eius, ita vt de eo carbones incenderentur.
Flectebat cælos atque deſcendebat, ſub pedibus eius caligo.
Vehebatur ſuper Cherub, ac volabat, latus ſuper alas venti.
[7] Circũquaque iuxta ſe tenebras poſuerat latibulo ſuo inſtar tabernaculorum, aquas atratas, denſiſſimas nubes.
De fulgore qui coram eo erat, nubes eius pertrãſierunt, grando & carbones igniti.
Tonabat è cælis Domin⁹, & altiſſimus edebat vocem ſuam, grãdinem atque carbones ignitos.
Sagittas ſuas eiaculabatur, [8] diſijciebátque' eos: & fulgura multa qb⁹ cõſternatos eos reddidit.
Tum apparebant [9] profundiſſima aquarum receptacula,' retegebãtur orbis fundamẽta ab increpatione tua Domine, à reſpiratione flatus naſi tui.
Et ſublimi demiſſa manu arripiebat me, atq; ex aquis vehementibus extrahebat:
Eripiebat me ab hoſtibus potentibus, de oſorib⁹ meis [10] qui' me ſuperiores erant,
Qui me tempore calamitatis meæ præuerterãt: at Dominus fuit mihi fulcrum.
Educebat me in locum ſpatioſum, eripiebat me: fauebat enim mihi.
Repẽdebat mihi Domin⁹ iuxta iuſtitiã meã, & iuxta puritatẽ manuũ mearũ mihi retribuebat.
Obſeruaueram enim vias Domini, neque impie à Deo meo defeceram.
Coram me enim cuncta eius inſtituta [teneo,] & [11] mores' eius à me non abijcio.
Integre & cãdide verſor coram illo, & ſeruo me nequid praui deſignem.
Rependit itaque mihi Dominus iuxta iuſtitiã meã, & iuxta puritatem manuũ mearũ [12] [quæ fuit] coram oculis eius.
[13] Qui bonitati ſtudet, ei benigne facies, & erga virum ſimpliciter integrũ, integrũ te exhibes.'
[14] Cum candido candide agis: cũ eo vero qui prauus & incuru⁹ incedit, tu quoq; puerſe incedis.
Etenim populum afflictum tu ſeruas, & oculos ſublimes deprimis.
Quoniam tu illuminas [15] lucernam' meã, Domin⁹ Deus meus tenebras meas illuſtrat.
Quoniam [15] in te militares cuneos perrumpo,' & in Deo meo murum tranſilio.
Via Dei integra eſt, eloquium Domini [16] repurgatum: ſcutum eſt omnium in ſe ſperantium.
Quis enim Deus præter Dominum? aut quis eſt petra præter Deum noſtrum?
Deus eſt qui me [17] inſtruit heroica virtute,' & viã meam [18] expeditam' facit.
Pedes meos pares facit [pedibus] ceruarum, & [19] in editis meis me collocat.
Inſtruit manus meas ad pugnam: dátque vt arcum chalybeum brachijs meis confringam.
Tu [20] protẽdis mihi clypeum ſalutis tuæ,' dextera tua ſuffulcit me, & ex mãſuetudine tua [21] auguſtum me reddis.
Dilatas paſſum meum ſubtus me, ne [22] vertebræ meæ' vacillent.
Perſequebar inimicos meos, & aſſequebar eos: nec reuertebar donec eos internecioni darem.
Concido eos quo minus ſurgere poſſint, cadántque ſubtus pedes meos.
[23] Inſtruis me ad bellum virtute heroica,' proſternis ſub me quotquot contra me inſurgunt.
[14] Efficis vt terga vertant mihi hoſtes mei,' & vt perdam oſores meos.
Clamabãt, nec erat ſeruator: ad Dominum, nec reſpondit eis.

¶6 in ira ei⁹. i. dum iraſceret. ¶7 Heb. Poſuit tenebras latibulum ſuũ, in circuitu ſuo tabernaculũ ſuũ conſtituit: tenebroſitas aquarum & nubes cæli. Tabernaculũ Dei vocat tenebroſitatẽ aquarum, ſiue nubes denſas aeris. ¶8 diſp debat. diſſipabat. ¶9 aluei aquarum.
¶10 qa ¶11 ſtatuta ¶12 i. quã vidit, & qua illo iudice præditus ſum.
¶13 Cum benefico, benignus eſſe ſoles: & cũ homie ſyncero ſyncere agere. vl, Cũ liberali, &c. ¶14 Cũ mũdo mũdus eris: (vl, Cum puro, purus eris:
¶15 Lucerna pro reb⁹ ſecũdis: & Tenebræ, p aduerſis. q. d. p te mihi ſecũda eueniũt, & tribulatiões in pſperitatẽ vertis.
¶15 Alij, in te [vl ope tua] expeditus miles curro. ¶16 velut igni examinatũ. ¶17 accingit me fortitudine. vl, fortitudie bellica.
¶18 perfectã. i. iculpatã ¶19 ſup excelſa mea ſtare facit me. i. ſtabilit, ne corruam.
¶20 Das mihi clypeũ ſalutẽ tuam. i. Tu me auxilio tuo defendis velut clypeo. ¶21 multiplicas me. vl, auges, aut magnificas. i. ſuperiorem me reddis hoſtibus meis.
¶22 pedes mei vl, crura mea.
¶23 Accinxiſti me robore ad bellũ. ¶24 He. Et inimici mei dediſti mihi ceruicẽ eorum.

Contundo eos vt puluerem ante ventum, vt lutum platearum eos comminuo.
Tu[14]eripis'me de contentionibus Populi,& conſtituis me caput Gentium:populus quem non noui ſeruit mihi.
[16]Mox vt aurib' percipiebant, obſequebãtur mihi,filij exteri[17]mẽdaciter' ſe mihi[ſubijciebãt.]
Alienigenę marceſcebant,pauebántque in penetralibus ſuis.
Viuat Dominus, & laudetur qui eſt petra mea, [18]altus vehatur Deus ſalutis meæ.'
Deus eſt[19]qui donat vt vlciſcar me,& ſubijcit mihi populos.
Qui[20]educit'me ex hoſtibus meis,tu [ô Domine] [21]in ſublime ducis me ab his qui contra me inſurgunt,'ab eo viro qui mihi vim & iniuriam intentat eripis me.
Hanc ob cauſam celebrabo te in Gentibus ô Domine,& nomini tuo canam,
[22]Propter magnitudinem ſalutis qua regem tuũ [ditas,] & beneficijs proſequeris chriſtum tuũ Dauidem,& ſemen eius in perpetuum.

¶Carmen Dauidis præfecto cantorum. XIX.

CAEli enarrant gloriam Dei:&'extenſio,'opus manuum eius annuntiat.
Dies diei[[2]ſuccedẽs]eloquitur ſermonem, & nox nocti indicat ſcientiam.
Non eſt [illis] ſermo, non verba, neque auditur vox eorum:
In omnem[tamen]terram exiuit'regula'eorum, & in fines orbis verba eorum.
Soli[poſuit]tentorium[3]in eis,'& is velut ſponſus ex vmbraculo ſuo ꝓdit, læt' velut heros[quiſpiam]ad decurrendam viam.
Ab extremo cælorum egreſſus eius, recurſus ei' vſq; ad extrema eorum, nec eſt qui ſe ab æſtu illius abſcondat.
[4]Lex Domini integra eſt,conuertens animã: teſtimonium Domini[5]verum,'imperitis ſapientiam ſuppeditans.
Decreta Domini recta ſunt, cor exhilarantia: præceptum Domini repurgatum, illuminans oculos.
Timor Domini[6]mundus' perſtans perpetuò, iudicia Domini vera ſimúlque iuſta.
Magis expetibilia quàm ſit aurum vel præſtantiſſimum atque plurimũ, & dulciora melle & fauo ſtillantibus.
Etiam ſeru' tuus[7]perſpicue illis admonetur,' in illorum obſeruantia multa merces eſt.
Errores quis animaduertat?ab occultis meis repurga me.
Quin &[8]flagitia'auerte à ſeruo tuo,ne dominẽtur mihi:tum integer ero, & innocens à quouis grandiori ſcelere.
Sint verba oris mei,& meditatio cordis mei grata in conſpectu tuo, ô Domine, petra mea & [9]vindex' meus.

¶Carmen Dauidis præfecto cantorum. XX.

EXaudiat te Dominus quum in anguſtia fueris,in tuto collocet te nomen Dei Iacob.
E ſanctuario ſuo auxilium tibi ferat,atq; è Sion te ſuffulciat.
[1]Memor ſit omnium munerum tuorum,& holocauſtum tuum[2]pingue æſtimet. Sela.
Det tibi iuxta cor tuum,& omne conſilium tuum perficiat.

Et comminuam eos vt puluerem ante faciẽ venti:vt lutum platearum delebo eos.
Eripies me de contradictionibus Populi: conſtitues me in caput Gentium:
Populus quem nõ cognoui,ſeruiuit mihi:in auditu auris obediuit mihi.
Filij alieni mentiti ſunt mihi, filij alieni inueterati ſunt,& claudicauerunt à ſemitis ſuis.
Viuit Dominus,& benedictus Deus meus, & exaltetur Deus ſalutis meæ.
Deus qui das vindictas mihi, & ſubdis populos ſub me, liberator meus de inimiçis meis iracundis.
Et ab inſurgentibus in me exaltabis me: à viro iniquo eripies me.
Propterea confitebor tibi in Nationibus Domine:& nomini tuo pſalmum dicam,
Magnificans ſalutes regis eius, & faciens miſericordiam chriſto ſuo Dauid, & ſemini eius vſque in ſeculum.

¶In finem,Pſalmus Dauid. XVIII.

CAEli enarrant gloriam Dei,& opera manuũ eius annuntiat firmamentum.
Dies, diei eructat verbum: & nox nocti indicat ſcientiam.
Non ſunt loquelæ neque ſermones, quorum nõ audiantur voces eorum.
In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.
In ſole poſuit tabernaculum ſuum: & ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo.
Exultauit vt gigas ad currendam viam.à ſummo cælo egreſſio eius,
Et occurſus eius vſque ad ſummum eius:nec eſt qui ſe abſcondat à calore eius.
Lex Domini immaculata,conuertens animas:teſtimonium Domini, fidele, ſapientiam præſtans paruulis.
Iuſtitiæ Domini rectæ,lætificantes corda:præceptum Domini.lucidum,illuminans oculos.
Timor Domini ſanctus permanens in ſeculũ ſeculi: iudicia Domini , vera, iuſtificata in ſemetipſa.
Deſyderabilia ſuper aurum & lapidem pretioſum multum:& dulciora ſuper mel & fauum.
Etenim ſeruus tuus cuſtodit ea, in cuſtodiendis illis retributio multa.
Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me,& ab alienis parce ſeruo tuo:
Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero,& emundabor à delicto maximo.
Et erunt vt complaceãt eloquia oris mei & meditatio cordis mei in conſpectu tuo ſemper,
Domine adiutor meus & redemptor meus.

¶In finem,Pſalmus Dauid. XIX.

EXaudiat te Dominus in die tribulationis: protegat te nomen Dei Iacob.
Mittat tibi auxiliũ de ſancto: & de Siõ tueatur te.
Memor ſit omnis ſacrificij tui: & holocauſtum tuum pingue fiat.
Tribuat tibi ſecundum cor tuum: & omne conſilium tuum confirmet.

¶15 vel per præteritum,Tu eripuiſti. ¶16 Heb. Ad auditionẽ auris collegerunt ſe mihi: filij alieni mentiti ſunt mihi .i.propter me fœdus cũ alijs ictũ ruperunt & ad me deſciuerũt.vel,negauerũt ſe vnquã quicquã molitos contra me. ¶17.i.ficto animo. ¶18 exaltetur Deus qui me ſeruauit. ¶19 Heb.Deus qui dat mihi vindictas. ¶20 eripit ¶21 exaltas me præ aduerſarijs meis, ¶22 Heb. Magnificauit ſalutes regis ſui.& fecit miſericordiã vncto ſuo Dauidi & ſemini eius in perpetuũ. De ſe loquitur in tertia perſona.q. Magnifice me iuuit &c.

XIX.

¶1 ipſa expanſio.i.aer. ¶2 SVCCEDENS appoſui, nequis diẽ diei narrare putet,ſed nobis.Hoc eſt.ſinguli dies nobis loquũtur potẽtiã Dei,poſterior dies ſemp auget ſcientiã. Quum quotidie nouus oriatur dies,quotidie noua loquetur. Alij vertũt Dies de die eructat verbum.i. dies vna,qualis altera ſit futura denuntiat. ſiue dies vna alteram abunde docet quàm potens & magnus,ſit Dominus.q.d.ſinguli dies oſtendunt potentiam Dei.Sic Nox de nocte.Singuli dies & ſingulæ noctes prędicãt Dei prouidentiã.Vbi illuxit dies.q.d.oſtenditur Dei prouidentia:idẽ oſtẽdit & nox vbi aduenit. ¶3 amuſſis eorum.i.ſtructura eorum ad amuſſim facta. ¶[3] ſub.cælis.i.domicilium circunſcripſit in cælis ipſi ſoli. ¶4 præſtantiſſima eſt mũdi machina,& ſuo quodam modo cæleſte opificium ſapientiam ac omnipotentiã Dei eloquitur: at verbum Dei hæc omnia exuperat,vt nihil ſint ſi ad illud comparentũr. ¶5 Poteſt etiam dici, fidum, conſtans,firmum. ¶6 purus. vel, puritatem afferens.ſiue purus debet eſſe. ¶7 redditur cautior per illa. ¶8 ſuperbias. ¶9 redemptor.vel.liberator XX. ¶1 Vtinã olfaciat omnia munera tua.i.grata habeat. thus enim incendebatur in munere. ¶2 Quæ pinguia erãt,grata eſſe ſolebant.Alij,in cinerem vertat.i.igni cælitus immiſſo abſumat ,ſub.Deus.deut.9. 3.reg.17.

Lætabimur in ſalutari tuo: & in nomine Dei no ſtri magnificabimur.
Impleat Domin' omnes petitiones tuas: nũc co gnoui quoniã ſaluũ fecit Domin' Chriſtũ ſuũ
Exaudiat illum de cælo ſancto ſuo: in potentatibus, ſalus, dexteræ eius.
Hi in curribus, & hi in equis: nos autem in nomi ne Dei noſtri inuocabimus.
Ipſi obligati ſunt & ceciderunt: nos autem ſurreximus & erecti ſumus.
Domine ſaluum fac regem, & exaudi nos in die qua inuocauerimus te.

¶ In finem, Pſalmus Dauid. XX.

Domine in virtute tua lætabitur rex: & ſuper ſalutare tuum exultabit vehementer:
Deſyderium cordis eius tribuiſti ei: & voluntate labiorum eius non fraudaſti eum.
Quoniã præueniſti eũ in benedictiõib' dulcedinis: poſuiſti in capite eius coronã de lapide pretioſo.
Vitam petijt à te, & tribuiſti ei longitudinẽ dierum in ſeculum & in ſeculum ſeculi.
Magna eſt gloria eius in ſalutari tuo: gloriam & magnum decorem impones ſuper eum:
Quoniam dabis eum in benedictionẽ in ſeculũ ſeculi: lætificabis eũ in gaudio cum vultu tuo.
Quoniam rex ſperat in Domino, & in miſericordia Altiſſimi: non commouebitur.
Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis: dextera tua inueniat omnes qui te oderunt.
Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui: Dominus in ira ſua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis.
Fructum eorum de terra perdes: & ſemẽ eorum à filijs hominum.
Quoniam declinauerunt in te mala: cogitauerunt conſilia quæ non potuerunt ſtabilire.
Quoniã pones eos dorſum: in reliquijs tuis præparabis vultum eorum.
Exaltare Domine in virtute tua: cantabimus & pſallemus virtutes tuas.

¶ In finem, pro ſuſceptione matutina, Pſalmus Dauid. XXI.

Deus Deus me' reſpice in me: quare me dereliquiſti? longe à ſalute mea verba delictorum meorum.
Deus meus clamabo per diem, & non exaudies: & nocte, & non ad inſipientiam mihi.
Tu autem in ſancto habitas, laus Iſrael.
In te ſperauerunt patres noſtri: ſperauerunt, & liberaſti eos.
Ad te clamauerunt, & ſalui facti ſunt: in te ſperauerunt, & non ſunt confuſi.
Ego autem ſum vermis & non homo: opprobriũ hominum & abiectio plebis.
Omnes videntes me, deriſerunt me: locuti ſunt labijs, & mouerunt caput,
Sperauit in Domino, eripiat eum: ſaluum faciat eum, quoniam vult eum.
Quoniam tu es qui extraxiſti me de ventre: ſpes mea ab huberibus matris meæ, in te proiect' ſum ex vtero:
De ventre matris meæ Deus me' es tu: ne diſceſſeris à me:
Quoniam tribulatio proxima eſt, quoniam non eſt qui adiuuet.

[3]Onabimus in 'ſalute tua, & in nomine Dei noſtri ſigna triumphantes[4]erigemus: perficiet enim' Dominus omnes petitiones tuas.
[5]Nunc agnoſco quòd Dominus vnctũ ſuum ſeruarit, quódq; exaudierit eum de cælis[6]ex ſanctuario ſuo, virtute ſaluifica dexteræ ſuæ.'
[7] Hi in curribus, illi in equis[fidant,] nos autem [8]nominis Domini Dei noſtri mẽtionẽ faciem'.
Illi ſuccubuerunt & corruerunt: nos autem[9]perſtitimus & corroborati ſumus.
[10]Dominus ſeruabit regem: 'quo die inuocauerimus, nos exaudiet.

¶ Camen Dauidis præfecto cantorum. XXI.

Domine'in virtute tua'lætabitur rex, & in ſalutari tuo quàm impendio geſtiet.
Deſyderium cordis ſui dediſti ei, &[2]quæ precat' eſt labijs ſuis,'non negaſti. Sela.
Nam benedictionibus optimis præueniſti eum, impoſuiſti capiti eius coronam auream.
Vitam petijt abs te, & dediſti illi longitudinem dierum in ſeculum & vltra.
Magna eſt gloria eius ' propter ſalutem quam ei contuliſti,'honorem & ſplendorem poſuiſti ſuper eum:
Quoniam[4]poſuiſti eum vt omni genere bonorum perpetuò affluat,' exhilaraſti eũ gaudio vultu tuo.
Nam rex fidit Domino, & in bonitate Altiſſimi non nutabit.
[5]Offendit manus tua omnes hoſtes tuos, dextera tua offendit omnes qui te odio habuerunt.
Velut accenſam fornacem reddidiſti eos[6]in tẽpore iræ tuæ,'Dominus in ira ſua deuorauit eos, & ignis conſumpſit eos.
[7]Fructum eorũ è terra perdidiſti, & ſemen eorũ de filijs hominum.
Quoniam moliti ſunt aduerſus te malum, cogitarunt ſcelus quod[perficere]non poterant:
Poſuiſti enim illos[8]humerũ,'& neruo tuo in faciem eorum collimaſti.
[9]Euchere Domine virtute tua,' canemus & celebrabimus potentiam tuam.

¶ Præfecto cantorum carmen Dauidis'de cerua matutina.' XXII.

Deus meus, De' me', cur deſeruiſti me?[1]vt lõge[abes]à ſalute mea, à verbis rugit' mei!
Deus meus inuoco per diẽ, & non reſpondes: per noctem, nec eſt ſilentium mihi.
Et tu[3]ſanctus ſeſſor laudum Iſraelis.
In te ſperauerunt patres noſtri, ſperauerunt, & liberaſti eos.
Ad te clamauerunt, & liberati ſunt: te fidebant, neque pudefacti ſunt.
Ego autem vermis ſum, & nõ vir, opprobriũ hominum, & contemptus à populo.
Quicunque me aſpiciunt ſubſannant me, diſtendunt labia, mouent caput: [Dicentes,]
[4]Retulit'[omnia]ad Dominum, eripiat eum, liberet eum, quoniam deamat eum.
At tu is es qui me ex vtero extraxiſti,[5] in te fiſus ſum pendens adhuc ab vberibus matris meæ.
[6]In te cõiect' ſum à partu, ab vtero matris meæ [7]Deus meus es tu.
Ne ſubducas te longius à me, quoniam afflictio adeſt, nec eſt qui adiuuet.

¶3 Vtinã oueamus de &c. ¶4 erigamus: vtinã inq̃ pficiat Domin' &c. ¶5 ſub. Sic dicet quiſq; è pplo, Nũc &c. ¶6 ſui a ſanctis: in potẽtijs dexteræ eius eſt ſalus. .i. i forti dextera ei' eſt ſalus. ¶7 Conceſſio ſeu permiſſio eſt. Sperent illi in creaturis, nos duntaxat Dei nomen inuocabimus. ¶8 nomẽ Domini Dei noſtri iuocabim' ¶9 ſurreximus & erexim' nos ¶10 Domine ſerua[nos]: rex ille inclyt' quo &c. XXI. ¶1 de fortitudine tua. i. de ope tua. ¶2 He. prolationẽ labiorum eius ¶3 Heb. in ſalute tua. ¶4 Heb. poſuiſti eũ benedictiões ppetuo. i. vt nõnullis placet, effeciſti vt alij per eũ benedictionis formulã accipiãt: nã dicturi ſunt, Perinde diligat te Deus atq; Dauidem dilexit: tãto rerũ ſucceſſu polleas, quãto Dauid. Siue, feciſti vt ſit exemplar benedictionũ quibus afficis pios. ¶5 Videtur apoſtropha eſſe ad regem, vel ad Deum qui hæc per Dauidẽ fecit. Verti poteſt Satis eſt man' tua omnibus inimicis tuis: dextera tua ſufficit oib' odio habẽtib' te. Dextera pro poteſtia. ¶6 Heb. in tẽpore vult' tui. ¶7. i. ſic eos deleſti, vt poſteri nõ ſupſint. ¶8 Humerus pro aggere. alij legunt, Poſuiſti eos partẽ, vel ſeorſum. ¶9 Exurge Domine per potentiam tuam. i. oſtende potentiã tuã auxiliũ ferendo regi, vt canam' &c. XXII. ¶1 ad Ceruã auroræ. i. matutinã. hoc eſt ad modos cãtilenæ vulgaris cuius initium erat Cerua matutina. ¶2 Vel, verba rugitus mei longe à ſalute mea. ¶3 ô ſancte & permanens, & laudes Iſraelis. i. author vt multi laudent Iſraelem. Sub. exaudi me. Alij legunt, Tu ſanctus es, habitans inter laudes Iſraelis. ¶4 Deuoluit. i. Commiſit omnes res ſuas Domino. ¶5 Heb. Qui feciſti me ſperare. i. quũ effeceris vt iam tum à puero omnem fiduciã in te haberem. ¶6 .i. Expoſititius veluti tibi fui. vel, ſtatim atq; in lucem editus ſum, tuæ curæ ſum concreditus. ¶7 El. i. fortis Deus.

Digitized by Google

Tauri [8] multi circumdederunt me,[9] prævalidi ex
Baſan vndique cinxerunt me.
Aperuerunt contra me os ſuum, ſicut leo rapiẽs
& rugiens.
Effuſus ſum velut aqua, diſſociantur omnia oſſa
mea, factúmq; eſt cor meum ſicut cera, lique-
factum intra viſcera mea.
Exaruit vt teſta virt⁹ mea, lĩgua mea adhæreſcit
faucib⁹ meis, &[10] ĩ puluerẽ mortis redegiſti me,
Nam circũdederũt me canes, cœtus malorũ cin-
xit me, ceu leo[11] manus meas & pedes meos.
[12] Numerarem omnia oſſa mea, hi vero cũ vo-
luptate intuentur & aſpiciunt.
Partiti ſunt ſibi veſtimenta mea, & de veſte mea
ſortiti ſunt.
Sed tu ô Domine, ne ſis procul: ô virtus mea, vt
me adiuues propera.
Eripe à gladio animam meam, de [13] manu canis
vnicam meam.
Serua me ab ore leonis, & à cornibus vnicorniũ
[14] eripe me.
Narrabo nomen tuum fratribus meis, in media
congregatione laudabo te.
Qui timetis Dominum, laudate eum: omne ſe-
men Iacob celebrate eum, metuite eum omne
ſemen Iſraelis.
Quia non deſpexit nec auerſatus eſt adflictionẽ
pauperis, neq; auertit ab eo faciem ſuam, ſed
quum clamaret ad eum, audiuit.
De te eſt laus mea in cõcione magna, vota mea
coram timentibus ipſum perſoluam.
Comedẽt humiles & ſatiabuntur, laudabũt Domi-
nũ qui quærũt eũ, viuet cor [16] veſtrũ in ſæculũ.
Memores erunt, & cõuertentur ad Dominum
omnes fines terræ, proſternent ſe ante faciem
tuam omnes familiæ Gentium:
Quia Domini eſt regnũ, & ipſe Gẽtib⁹ dominatur.
Comedent & adorabunt oẽs pingues terræ, corã
eo genua flectent oẽs qui in puluerẽ deſcen-
dunt, quia animã ſuam nõ in vita [17] ſeruauit.
Poſteritas ſeruiet ei, accenſebitur Domino [18] ad
nationem.
Venient & annuntiabunt populo naſcituro iu-
ſtitiam eius [19] quam præſtitit.

¶ Carmen Dauidis. XXIII.

Dominus paſtor meus eſt, non egebo.
In paſcuis herbidis accubare me facit, & ad
aquas tranquillas me minat.
Animam meam revocat, ducit me ĩ orbitis[1] iu-
ſtitiæ propter nomen ſuum.
Etiam ſi eundũ mihi ſit per vallem vmbræ mor-
talis, nihil mali timebo, nam tu mecũ es: vir-
ga tua & pedum tuum ipſa me conſolantur.
Inſtrues coram me menſam, è regione hoſtium
meorum, vnguẽto caput meum delibutũ red-
des, & calix meus erit exuberans.
Sed & bonitas & benignitas [tua] proſequetur me
cunctis diebus vitæ meæ, & habitabo in domo
Domini longiſſimis diebus.

¶ Carmen Dauidis. XXIIII.

Domini eſt terra, & quidquid ea continet:
orbis & qui eum inhabitant.
Ipſe enim ſuper maria fundauit eam, & ſuper
flumina præparauit eam.
Quis conſcendet montẽ Domini? aut quis in lo-
co ſanctuarij eius conſiſtet?
Qui innocentes [habet] manus, & cor repurgatũ,
[1] qui animum ſuum ad vanitatem non extu-
lit, inque fraudem non iurat.

Circundederunt me vituli multi: tauri pingues
obſederunt me.
Aperuerunt ſuper me os ſuum, ſicut leo rapiens
& rugiens.
Sicut aqua effuſ⁹ ſũ, & diſperſa ſũt oĩa oſſa mea.
Factum eſt cor meum tanquam cera liqueſcens
in medio ventris mei.
Aruit tanquam teſta virtus mea, & lingua mea
adhæſit faucibus meis: & in puluerem mortis
deduxiſti me.
Quoniam circundederunt me canes multi: conci-
lium malignantium obſedit me.
Foderunt manus meas & pedes meos, dinumera-
uerunt omnia oſſa mea:
Ipſi verò conſyderauerunt, & inſpexerunt me:
diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtẽ
meam miſerunt ſortem.
Tu autẽ Domine ne elongaueris auxiliũ tuum
à me: ad defenſionem meam conſpice.
Erue à framea Deus animam meam: & de ma-
nu canis vnicam meam.
Salua me ex ore leonis: & à cornibus vnicorniũ
humilitatem meam.
Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio
eccleſiæ laudabo te.
Qui timetis Dominum laudate eum: vniuerſum
ſemen Iacob glorificate eum.
Timeat eum omne ſemen Iſrael: quoniam non
ſpreuit, neq; deſpexit deprecationẽ pauperis.
Nec auertit faciem ſuam à me: & cum clamarẽ
ad eum, exaudiuit me.
Apud te laus mea in eccleſia magna: vota mea
reddam in conſpectu timentium eum.
Edent pauperes, & ſaturabuntur: & laudabunt
Dominum qui requirunt eum: viuent corda eo-
rum in ſeculum ſeculi:
Reminiſcentur & conuertentur ad Dominum
vniuerſi fines terræ,
Et adorabunt in conſpectu eius vniuerſæ fami-
liæ Gentium:
Quoniam Domini eſt regnum: & ipſe domina-
bitur Gentium.
Manducauerunt & adorauerũt omnes pingues
terræ: in conſpectu eius cadent omnes qui de-
ſcendunt in terram.
Et anima mea illi viuet: & ſemẽ meũ ſeruiet ipſi.
Annuntiabitur Domino generatio ventura: &
annuntiabunt cæli iuſtitiam eius populo qui
naſcetur, quem fecit Dominus.

¶ Pſalmus Dauid. XXII.

Dominus regit me, & nihil mihi deerit: in
loco paſcuæ ibi me collocauit.
Super aquam refectionis educauit me: animam
meam conuertit.
Deduxit me ſuper ſemitas iuſtitiæ, propter no-
men ſuum.
Nam etſi ambulauero in medio vmbræ mortis,
non timebo mala: quoniam tu mecum es.
Virga tua & bacul⁹ tuus, ipſa me cõſolata ſunt.
Paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus eos
qui tribulant me.
Impinguaſti in oleo caput meum: & calix meus
inebrians quàm præclarus eſt!
Et miſericordia tua ſubſequetur me omnibus
diebus vitæ meæ:
Et vt inhabitem in domo Domini, in longitudi-
nem dierum.

¶ Pſalmus Dauid prima ſabbathi. XXIII.

Domini eſt terra, & plenitudo eius: orbis ter-
rarum & vniuerſi qui habitant in eo.
Quia ipſe ſuper maria fundauit eum: & ſuper flumina præparauit eum.
Quis aſcendet in montem Domini? aut quis ſtabit in loco ſancto eius?
Innocẽs manibus & mũdo corde, qui nõ accepit in vano animã ſuã, nec iurauit in dolo proximo ſuo.

¶8 fortes ¶9 prægrãdes. ſub. tauri, iqui q paſcũtur in Baſan.
10 i. proxime ad mortẽ adegiſti me.
¶11 Cinxerunt, vel momorderũt, itellige. Alij legũt, foderũt man⁹ meas & pedes meos, quorũ exẽplaria KARV habuerũt. ¶12 Numerare licet. vel numerari poſſunt. ¶13 Hoc eſt, à violẽtia, & rabie. ¶14 Alij, reſponde mihi .i. fer opẽ, aſſere. ¶15 Mutatio pſonæ. ¶16 Sub. bonitatis Dei.
¶17 Sub. Chriſtus. Alij legũt & animã ſuam nõ viuificauit. Mutatio nũeri pro viuificauerũt. i. cũ nemo eorũ vitã ſuã ſeruare potuerit. ¶18 Alij legũt, in ppetuũ. ¶19 qa fecit. i. ãnũtiabũt q iuſt⁹ ſit & bon⁹, quia fecerit erga me q̃ fecit. vel, annũciabũt q iuſtum ſe oſtenderit præſtando quod promiſerat.
XXIII.
¶1 quiſcere facit. vel trãquillam reddit.
¶1 rectis. vel cõplanatis. q.d. nõ deducit me de mõte in mõtẽ vt me fatiget.
XXIIII.
¶1 Quũ admonit⁹ eẽt Dauid, tẽplũ extruẽdũ ĩ mõte Moria, ĩcõparabilẽ dei erga Iſraelitas bonitatẽ canit, ĩter quos ſedẽ ſibi peculiarẽ delegerat, quũ oĩs terra ei⁹ eſſet. Oſtẽdit prætera quib⁹ vere in loco ſãcto Dei loc⁹ pateat.

¶1 Qui vanis rebus non inhiauit, aut intentus fuit. Hebraice legitur, nec aſſumit fruſtra animã ei⁹. Sub. Dei. Animã pro nomine poſuit, vt nõnullis placet. i. qui per Deũ temere non iurat. Amos 6, Iurauit Dominus in anima ſua.

Digitized by Google

Hic accipiet benedictionem à Domino, & miſericordiam à Deo ſalutari ſuo.
Hæc eſt generatio quærentium eum, quærentiũ faciem Dei, Iacob.
Attollite portas principes veſtras, & eleuamini portæ æternales: & introibit Rex gloriæ.
Quis eſt iſte Rex gloriæ? Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio.
Attollite portas principes veſtras, & eleuamini portæ æternales: & introibit Rex gloriæ.
Quis eſt iſte Rex gloriæ? Dominus virtutum ipſe eſt Rex gloriæ.

¶ In finem, Pſalmus Dauid. XXIIII.

א AD te Domine leuaui animam meã: ב Deus meus in te confido, non erubeſcam.
Neque irrideãt me inimici mei: ג etenim vniuerſi qui ſuſtinent te, non confundentur.
Confundantur oẽs iniqua agentes ſuperuacue.
ד Vias tuas Domine demonſtra mihi: & ſemitas tuas edoce me.
ה Dirige me in veritate tua, & doce me: quia tu es De⁹ ſaluator meus, & te ſuſtinui tota die.
ז Reminiſcere miſerationum tuarum Domine, & miſericordiarũ tuarũ quæ à ſeculo ſũt.
ח Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris.
Secundum miſericordiam tuam memento mei tu, propter bonitatem tuam Domine.
ט Dulcis & rectus Dominus: propter hoc legẽ dabit delinquentibus in via.
י Diriget manſuetos in iudicio: docebit mites vias ſuas.
כ Vniuerſæ viæ Domini, miſericordia & veritas, requirẽtib⁹ teſtamẽtũ ei⁹, & teſtimonia eius.
ל Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo: multum eſt enim.
מ Quis eſt homo qui timet Dominum? legem ſtatuit ei in via quam elegit.
נ Anima eius in bonis demorabitur: & ſemen eius hæreditabit terram.
ס Firmamentum eſt Dominus timentibus eũ: & teſtamentum ipſius vt manifeſtetur illis.
ע Oculi mei ſemper ad Dominum: quoniam ipſe euellet de laqueo pedes meos.
פ Reſpice in me, & miſerere mei: quia vnicus & pauper ſum ego.
צ Tribulationes cordis mei multiplicatæ ſunt: de neceſſitatibus meis erue me.
ר Vide humilitatem meam & laborem meum: & dimitte vniuerſa delicta mea.
ר Reſpice inimicos meos, quoniam multiplicati ſunt, & odio iniquo oderunt me.
ש Cuſtodi animam meam, & erue me: nõ erubeſcam, quoniam ſperaui in te.
ת Innocentes & recti adhæſerunt mihi: quia ſuſtinui te.
פ Libera De⁹, Iſrael, ex oib⁹ tribulationib⁹ ſuis.

¶ In finem Pſalmus Dauid. XXV.

IVdica me Domine, quoniã ego in innocentia mea ingreſſus ſum: & in Domino ſperans nõ infirmabor.
Proba me Domine, & tenta me: vre renes meos & cor meum.
Quoniã miſericordia tua ante oculos meos eſt: & complacui in veritate tua:
Non ſedi cum concilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo.
Odiui eccleſiã malignãtiũ: & cũ impijs nõ ſedebo.
Lauabo inter innocentes manus meas: & circundabo altare tuum Domine,
Vt audiam vocem laudis, & enarrẽ vniuerſa mirabilia tua.
Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.

Is accipiet benedictionem à Domino, & iuſtitiã à deo ſeruatore ſuo.
Hæc natio eſt eorum qui eum inquirunt, Iacob ſunt[3] qui quærunt faciem tuam. Sela.
[4] Tollite ô portæ capita veſtra, [5] attollimini fores ſempiternæ, & ingredietur Rex ille glorioſus.
Quis eſt ille Rex, ille glorioſus? Dominus fortis & heros, Dominus[6] virtute bellica inſignis.
Tollite ô portæ capita veſtra, attollimini fores ſempiternæ, & ingredietur Rex ille glorioſus.
Quis eſt ille Rex, ille glorioſus? Dominus exercituum, is Rex eſt ille glorioſus. Sela.

¶ Dauidis. XXV.

א AD te ô Domine animum meum attollo.
ב Deus meus in te ſpero, ne pudefiam, ne lætentur de me inimici mei.
ג Quin & [1] non pudefient quicunque te expectant: [2] pudefient autem hi qui præuaricantur abs te.
ד Vias tuas notas mihi fac ô Domine, & [3] aſſuefacito me ſemitis tuis.
ה Duc me ĩ veritate tua, & [4] aſſuefac me, quoniã tu Deus ſeruator me⁹ es, te expecto tota die.
ז Memor ſis miſerationum tuarum ô Domine, & bonitatis tuæ, quoniam à ſeculo ſunt.
ח Peccatorum adoleſcentiæ meæ ac ſcelerum meorum ne ſis memor, memor autem mei ſis iuxta benignitatem tuam, propter bonitatem tuam ô Domine.
ט Bonus & rectus eſt Dominus, propterea docebit peccatores[5] in via.
י Diriget mãſuetos[6] in iudicio, & [7] aſſuefaciet manſuetos viæ ſuæ.
כ Cunctæ viæ Domini benignitas ſunt & veritas ijs qui fœd⁹ & teſtimonia eius obſeruãt.
ל Propter nomen tuum [8] ô Domine, propitius ſis iniquitati meæ: multa enim eſt.
מ [9] Quicunque timet Dominum, hunc diriget in via quam eliget.
נ Animus eius in bonis morabitur, & ſemen eius hæreditario poſſidebit terram.
ס Secretum Domini[10] timentibus ipſum, & fœdus ſuum illis notum faciet.
ע Oculi mei perpetuò ad Dominũ: ille enim explicat è reti pedes meos.
פ Reſpice in me, & miſerere mei: nam vnicus & afflictus ſum.
צ Anguſtiæ cordis mei latiſſimæ factæ ſunt, ex anguſtijs meis educito me.
ר Aſpice afflictionem & moleſtiam meam, & aufer omnia peccata mea.
ר Conſydera hoſtes meos: nam multi ſunt, & violento odio oderunt me.
ש Cuſtodi animam meam & libera me: ne pudefiam, quandoquidem ſpem in te colloco.
ת Integritas & æquitas cuſtodiant me, quia te expecto.
פ Redime ô Deus Iſraelem ex omnibus afflictionibus ſuis.

¶ Dauidis. XXVI.

[1] IVdica me Domine, quoniam [2] innocenter [3] ambulaui: & Domino confiſus non nutabo.
Explora me Domine & tenta me, [3] excoque renes meos & cor meum.
Nam bonitas tua mihi ob oculos eſt, & ambulo in veritate tua.
Non [4] ſedeo cum hominibus [5] vanis, & [6] ad fucatos non ingredior.
Cœtum malorum odi, & cum impijs nõ ſedebo.
Lauabo in innocentia manus meas, & [7] circundabo altare tuum Domine,
Vt [8] edã vocẽ laudis, & enarrem oĩa mirabilia tua.
Domine dilexi habitationem domus tuæ, & locum tabernaculi[9] gloriæ tuæ.

¶3 .i. ſoli veri Iſraelitæ. ¶4 Templũ alloquitur. i. tollite limina veſtra ſuperiora, vt ingrediatur arca fœderis. ¶5 .i. in quibus perpetuo, hoc eſt vſque ad deſtructionẽ tẽpli habitatura eſt. ¶6 potens bello. robuſtus bellator.

¶1 ne pudefiãt ¶2 pudefiant ¶3 doce me ſemitas tuas. ¶4 doce. ¶5 viam illam. ¶6 per iudiciũ ipſũ. i. efficiet vt recte & ex ordine viuant. ¶7 docebit mãſuetos viã ſuã. ¶8 ô Domine [ſub. pepeciſti mihi] & remiſiſti peccatũ meũ, quãuis graue eſſet. ¶9 Legunt alij interrogatiue, Quis eſt vir ille qui metuit Dominum? ¶10 Sub. reuelatur. aut, reuelari ſolet.

¶1 Vindica me. vel, ius dicito mihi, ¶2 Hebr. in perfectione mea ¶3 examina. ¶4 habito, hoc eſt, nullã familiaritatem aut ſocietatẽ cũ illis habeo. ¶5 fallacib⁹. ¶6 Heb. Ad abſconditos, hoc eſt, qui ſciunt ſimulare & diſſimulare omnia. Verti poteſt, cum quærẽtibus in tenebras. vt ſcilicet male agãt. ¶7 ſub. offerẽdo ſacrificia ¶7 habitabo. ¶8 Heb. auditã faciam. ¶9 vel, glorioſi.

Digitized by Google

Ne colliges cum peccatoribus animam meam, & vitam meam cum ſanguinarijs:
In quorum manibus ſcelus [præmeditatum] eſt, & dextera eorũ plena eſt [corruptorio] munere
At ego innocenter ambulo, redime me, &[10] beneficus mihi eſto.
Pes meus in recto conſtat: in cœtibus laudabo Dominum.

¶ Dauidis. XXVII.

Domin⁹ lux mea & ſal⁹ mea, à quo nã timerẽ? Domin⁹ robur vitę meæ, à quo expaueſcerẽ?
Dum [1] aciem inſtruerent aduerſum me mali,[1] vt deuorarent carnem meã hoſtes mei atque inimici mei, ipſi impegerunt & corruerunt.
Si [2] obſideant me caſtra[2], non timebit cor meum: ſi ingruerit aduerſum me præliũ, hac re nitar.
Vnum quiddam poſtulaui à Domino, idque requiram, vt habitem in æde Domini cunctis diebus vitæ meæ, vt videam [3] amœnitatem Domini, &[4] luſtrem templum eius.[3]
Quoniam abſcondet me in tabernaculo ſuo, in die aduerſitatis: occulet me in abdito tentorij ſui, in rupem extollet me:
Et [5] nunc [6] extollet caput meũ ſuper hoſtes meos qui circum me ſunt, & ſacrificabo in tentorio eius ſacrificia cum iubilo, canam & hymnum dicam Domino.
Audi ô Domine vocem meam qua te inuoco:[7] beneficus eſto mihi,[7] & exaudi me.
[8] Tibi dixit cor meum, O vultus mei, quærite [Dominum,] faciẽ tuã Domine [9] placare conabor.[9]
Ne abſcondas faciem tuam à me, neque auerſeris in ira ſeruum tuũ: tu es auxilium meum, ne derelinquas me, neque deſeras me Deus ſeruator meus.
[10] Nam vbi pater me⁹ & mater mea deſtituũt me, Dominus colliget me.
Doce me Domine viam tuam, & ducito me in ſemita recta, propter eos qui mihi inſidiantur.
Ne [11] permittas me libidini eorum qui mihi infeſti ſunt:[11] conſtiterunt enim cõtra me teſtes mẽdaces, & qui [12] efflat iniuriam.[12]
Si non [13] crediditiſſem me viſurum [cum voluptate] bonum Domini in terra viuentium.
Expecta Dominum, [14] forte ſit & roboretur cor tuum, & expecta Dominum.

¶ [1] Dauidis. XXVIII.

Ad te Domine ô petra mea clamo, ne [1] obſurdeſcas:[1] ne ſi fortè obmuteſcas, ſimilis reddar his qui in [2] foueam [2] deſcendunt.
Exaudi vocem deprecationum mearum dũ clamo ad te, dum attollo manus meas ad adytum ſanctuarij tui.
[3] Ne me repures inter impios,[3] & inter eos qui patrant iniquitatem: qui cum proximis ſuis pacifice quidem loquuntur, ſed malum [meditantur] cordibus ſuis.
Da illis iuxta opus ſuum, & ſecundum malitiam ſtudiorum ſuorũ, ſecundũ opus manuũ eorũ redde illis, redde illis talionem dignam illis.
Quoniam non aduerterunt animum operationibus Domini, neque ad facturam manuũ eius, diruet eos, & non extruet eos.
Laudandus Dominus, quoniam exaudiuit deprecationem meam.
Dominus robur meum & clypeus meus, in ipſo ſperauit cor meum, & adiutus ſum: hinc geſtit cor meum, & cantico meo eum celebro.
Dominus robur eſt [4] illorum, & robur ſalutarium vncti ſui ipſe eſt.
Serua populum tuũ, & benedic hæreditati tuæ: paſce eos, & euehe illos in ſempiternum.

Ne perdas cum impijs [1] Deus [1] animam meam, & cum viris ſanguinum vitam meam:
In quorum manibus iniquitates ſunt: dextera eorum repleta eſt muneribus.
Ego autem in innocentia mea ingreſſus ſum: redime me, & miſerere mei.
Pes [1] enim [1] meus ſtetit in directo: in eccleſijs benedicam te Domine.

¶ Pſalmus Dauid prius quã liniretur. XXVI.

Dominus illuminatio mea, & ſalus mea: quẽ timebo?
Dominus protector vitæ meæ: à quo trepidabo?
Dum appropiant ſuper me nocentes, vt edãt carnes meas:
Qui tribulãt me inimici mei, ipſi infirmati ſunt & ceciderunt.
Si conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meum.
Si exurgat aduerſum me prælium, in hoc ego ſperabo.
Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitẽ in domo Domini omnib⁹ diebus vitæ meæ,
Vt videam [1] voluntatem [1] Domini, & viſitem templum eius.
Quoniam abſcondit me in tabernaculo ſuo in die malorum: protexit me in abſcondito tabernaculi ſui:
In petra exaltauit me: & nunc exaltauit caput meum ſuper inimicos meos:
Circuiui, & immolaui in tabernaculo ei⁹ hoſtiã vociferationis: cãtabo & pſalmũ dicã Domino.
Exaudi Domine vocem meam qua clamaui [1] ad te[1]: miſerere mei, & exaudi me.
Tibi dixit cor meum, exquiſiuit [1] te [1] facies mea: faciem tuam Domine requiram.
Ne auertas faciem tuam à me, ne declines in ira à ſeruo tuo.
Adiutor me⁹ eſto: ne derelinquas me: neque deſpicias me Deus ſalutaris meus.
Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me: Dominus autem aſſumpſit me.
Legem pone mihi Domine in via tua: & dirige me in ſemita recta propter inimicos meos.
Ne tradideris me in animas tribulantium me: quoniam inſurrexerunt in me teſtes iniqui, & mentita eſt iniquitas ſibi.
Credo videre bona Domini in terra viuentium.
Expecta Dominum, viriliter age: & confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum.

¶ Huic Dauid. XXVII.

Ad te Domine clamabo, Deus meus ne ſileas à me: nequando taceas à me, & aſſimilabor deſcendentibus in lacum.
Exaudi Domine vocem deprecationis meæ dum oro ad te, dum extollo manus meas ad templum ſanctum tuum.
Ne ſimul [1] tradas [1] me cum peccatoribus:[1] & cum [1] operantibus iniquitatem ne perdas me:
Qui loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autem in cordibus eorum.
Da illis ſecundum opera eorum, & ſecundũ nequitiam adinuentionum ipſorum:
Secundum opera manuum eorũ tribue illis: redde retributionem eorum ipſis:
Quoniã nõ intellexerũt opera Domini, & in opera manuũ ei⁹: deſtrues illos, & nõ ædificabis eos.
Benedictus Dominus: quoniam exaudiuit vocem deprecationis meæ.
Dominus adiutor meus, & protector meus: [1] & in ipſo ſperauit cor meum, & adiutus ſum.
Et refloruit caro mea: & ex voluntate mea confitebor ei.
Dominus fortitudo plebis ſuæ: & protector ſaluationum chriſti ſui eſt.

Saluum fac populũ tuũ Domine, & benedic hæreditati tuæ: & rege eos, & extolle illos vſq; in æternũ.

¶ 10 tracta me clementer.

XXVII.

¶ 1 appropiquarẽt mihi noxij. ¶ 2 cõſiſtat aduerſũ me exercit⁹. ¶ 3 pulchritudinẽ ¶ 4 Seu, vt mane inuiſã templum eius. ¶ 5 mox ¶ 6 Extollere caput, eſt ſuperiorem reddere, & priſtinæ dignitati reſtituere. ¶ 7 miſerere mei, ¶ 8 De te dixit cor meũ, Exquirite faciẽ meã. i. iugiter verſaui in corde meo hęc verba tua q̃ dixiſti, Exquirite. Alij vertũt, Pro te dixit, ſub. mihi, &c. i. vice tui. hoc eſt Tu mihi dicis in corde meo. ¶ 9 requiram. ¶ 10 Quando ¶ 11 Heb. tradas me animæ inimicorum meorũ. ¶ 12 loquitur iniuſtitiã. ¶ 13 Supple, defeciſſẽ iter tot calamitates. ga apoſiopeſis eſt. ¶ 14 fortis eſto: & corroborabit cor tuũ.

XXVIII.

¶ 1 Hebr. A me, additur, quem pleonaſmũ vitaui. ¶ 2 ſepulchrũ ¶ 3 Hebr. Ne tradas me cũ impijs. i. ne pertrahas me ad mortẽ tẽpore vindictę cũ improbis, ¶ 4 ſub. hominũ qui mecum ieiũ [?]e ad bellũ: & lõge impares fuerũt hoſtib⁹ ſuis, & tamẽ auxilio Dei ꝑualuerũt illis. Alij vertũt, Domin⁹ fortitudo illis [ſub. ſit, quẽadmodum fuit] robur ſalutũ vncti ſui ipſe. i. iuuet Domin⁹ populum meũ, ſicuti per ſæpe iuuit me.

Digitized by Google

¶Pſalmus Dauid in conſummatione taberna-
culi. XXVIII.

Afferte Domino filij Dei: afferte Domino filios arietum.
Afferte Domino gloriam & honorem, afferte Domino gloriam nomini eius: adorate Dominũ in atrio ſancto eius.
Vox Domini ſuper aquas, Deus maieſtatis intonuit: Dominus ſuper aquas multas.
Vox Domini in virtute: vox Domini in magnificentia.
Vox Domini confringentis cedros: & confringet Dominus cedros Libani,
Et comminuet eas tanquam vitulum Libani: & dilectus quemadmodum filius vnicornium.
Vox Domini intercidentis flammam ignis: Vox Domini concutientis deſertum, & commouebit Dominus deſertum Cades.
Vox Domini præparantis ceruos, & reuelabit cõdenſa: & in templo eius omnes dicent gloriã.
Dominus diluuiũ inhabitare facit: & ſedebit Dominus rex in æternum.
Dominus virtutem populo ſuo dabit: Dominus benedicet populo ſuo in pace.

¶Pſalmus cantici in dedicatione domus Dauid, XXIX.

Exaltabo te Domine, quoniam ſuſcepiſti me: nec delectaſti inimicos meos ſuper me.
Domine Deus me⁹ clamaui ad te: & ſanaſti me.
Domine eduxiſti ab inferno animã meam: ſaluaſti me à deſcendentibus in lacum.
Pſallite Domino ſancti eius: & confitemini memoriæ ſanctificatis eius.
Quoniam ira in indignatione eius: & vita in voluntate eius.
Ad veſperum demorabitur fletus: & ad matutinum lætitia.
Ego autem dixi in abundantia mea, Non mouebor in æternum.
(Domine, in volũtate tua præſtitiſti decori meo virtutem)
Auertiſti faciẽ tuã à me, & factus ſum cõturbat⁹
Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor.
Quæ vtilitas in ſanguine meo dum deſcendo in corruptionem?
Nunquid confitebitur tibi puluis, aut annunciabit veritatem tuam?
Audiuit Dominus, & miſertus eſt mei: Dominus factus eſt adiutor meus.
Conuertiſti planctum meum in gaudium mihi: cõcidiſti ſaccũ meũ, & circũdediſti me lætitia:
Vt cantet tibi gloria mea, & non compungar: Domine Deus meus in æternũ confitebor tibi.

¶In finem, pſalmus Dauid pro extaſi. XXX.

In te Domine ſperaui, non confundar in æternum: in iuſtitia tua libera me.
Inclina ad me aurẽ tuam: accelera vt eruas me.
Eſto mihi in Deum protectorem, & in domum refugij: vt ſaluum me facias.
Quoniam fortitudo mea & refugiũ meũ es tu: & propter nomẽ tuũ deduces me & enutries me.
Educes me de laqueo hoc quem abſconderunt mihi: quoniam tu es protector meus.
In manus tuas commendo ſpiritum meum: redemiſti me Domine Deus veritatis.
Odiſti obſeruantes vanitates ſuperuacue.

Carmen Dauidis. XXIX.

Tribuite Domino[1] qui virtute præſtatis,[2] tribuite Domino gloriam & robur.
[3] Tribuite nomini Domini gloriam, adorate Dominum[3] in decore ſancto.
[4] Vox Domini ſuper aquas, De⁹ glorioſus tonat, Dominus ſuper aquas multas.
Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia.
Vox Domini confringit cedros, cõfringit inquã Dominus cedros Libani:
Et ſubſilire facit eas ſicut vitulum, Libanum quoque & Sirion ſicut filium vnicornium.
Vox Domini[5] diſſectas flammas ignis eiaculatur.
Vox Domini[6] parturire facit deſertum, parturire facit Dominus deſertum Cades.
Vox Domini parturire facit ceruas, renudat ſyluas: at in templo eius cuncti gloriam dicunt.
[7] Dominus ſedet in diluuio, ſedetque Dominus rex in æternum.
Dominus dat fortitudinem populo ſuo, Dominus populũ ſuum bonitate & pace pſequitur.

¶[1] Carmẽ dedicatiõis ædis, oda Dauidis. XXX.

Exaltabo te ô Domine q me attriuiſti, at nõ paſſus es vt de me hoſtes mei gauderent.
Domine Deus meus clamaui ad te, & ſanaſti me.
O Domine[2] reuocaſti[3] ab inferis animam meam,
[4] reſtituiſti me quo min⁹ in foueã deſcẽderẽ.
Canite Domino hymnum, qui experti eſtis[5] bonitatem eius,[5] celebrem reddite memoriã ſanctitatis eius.
Nam[6] momentanea eſt ira eius,[7] vita vero in beneplacito eius: [8] ad veſperam accedat fletus[ſlicet,][ſub auroram tamen[redit]] lætitia.
Equidem ego dicebam quum eſſem in fœlicitate mea, In ſempiternum nunquam nutabo.
(Tu enim Domine in beneuolentia tua[9] collocaueras robur monti meo)[protinus] vt abſcondiſti faciem tuam, conturbabar.
[Hic] ad te Dominum clamabam, & ad Dominũ meum deprecabar.
[10] Quis vſus eſt ſanguinis mei[10] ſi in foueã deſcenderim? num celebrabit te, aut veritatem tuam annunciabit puluis?
Exaudi me Domine, &[11] benefic⁹ eſto mihi, ô Domine ſis mihi auxilio.
Conuertiſti mihi planctum meum in chorum, ſoluiſti mihi[12] ſaccũ,[12] & amiciuiſti me gaudio.
Propterea[13] canet tibi[quiſque] gloriã, & non ſilebit: Domine De⁹ me⁹ in æternũ celebrabo te.

¶Præfecto cantorũ carmẽ Dauidis. XXXI.

In te ô Domine ſpero, ne vnquã ſinas me[1] pudefieri, eripe me[2] in tua iuſtitia.
Inclina ad me aurem tuam, illico libera me: ſis mihi rupes firma, dom⁹ munita, vt me ſerues.
Nã petra mea & arx mea tu es: ideo propter nomen tuum ducito & minato me.
Educ me è reti quod abſconderunt mihi, quoniã tu es robur meum.
In manum tuam committo ſpiritum meum: redemiſti[enim] me ô Domine Deus verax.

...cendentibus in lacum. vl, ſepulchrum. ¶5 miſericordiã ei⁹. Hebraice legitur, boni eius. vel miſeric... ¶6 Hebr. Quoniam momentum in ira eius. 7 .i. tempus vitæ longiſſimæ eſt in beneuolentia eius ...giſſimo tempore. vel per omnẽ vitã nobis bene vult, & breuiſſimo tẽpore nos affligit. ¶8 Heb. in ...neat[ſub. aliquis] in fletu: at i ipſo mane exultatio erit. ſub. ei. q. d. ſi forte flebile aliquid acciderit ſu... ipſa aurora in gaudium commutabitur. ¶9 Heb. ſtare feceras montẽ meũ in fortitudine. i. regnũ... rem tuum in robore ſtabilieras. ¶10. vl, quodnam emolumentum eſt vitæ meæ? ¶11 miſerere ... id eſt, omnem materiã lugendi abſtuliſti. ¶13 canet tibi gloria mea. hoc eſt, lingua: quòd præcip... nũ & decus ſit facultas loquendi. Alij gloriam intelligunt animum & mentem. XXXI ¶1 ... contingit quod petit, repulſamque patitur. ¶2 .i. per tuam iuſtitiam obſecro vt me eripias.

Digitized by Google

Odio habui obſeruantes [1] funes vanitatis,[2] ego autem in Domino ſperaui.
Exultabo & gaudebo de[4]bonitate[3]tua, qui reſpexiſti afflictionem meam, & in anguſtijs animam meam agnouiſti:
Nec in manu hoſtis me incluſiſti, ſed ſtatuiſti pedem meum in loco ſpatioſo.
5 Beneficus eſto mihi[5]Domine, nam anguſtia mihi eſt:[6] corroſus[6]eſt præ indignatione oculus meus, anima mea atque venter meus:
7 Detrita eſt[7] præ dolore vita mea, & anni mei præ gemitibus:[8]corruit præ iniquitate robur meum, & oſſa mea contabuerunt.
9 A cunctis hoſtibus meis probrum factus ſum, maxime etiam vicinis meis, familiaribus meis fui [10]horrori: & qui me viderunt foris, à me fugerunt.
Obliuioni datus ſum ex corde ſicut mortuus: factus ſum veluti vas quod perit.
Audiui enim crimina mihi à multis [intendi,] formido vndique me[circumſtetit,] dum illi vnà contra me conſultarent, & vt caperent animam meam callide cogitarent.
Ego vero in te ſperaui ô Domine, dixi, De[us] meus es tu.
In manu tua ſunt tẽpora mea, libera me de manu inimicorum meorum, & à perſecutoribus meis.
11 Illumina[11]vultum tuum ſuper ſeruum tuum, ſaluum me fac per bonitatem tuam.
Domine ne patiaris me[12]pudefieri,[12]quoniam te inuoco: pudefiant potius impij, & [13]compeſcantur apud inferos.
Obmuteſcant labia mẽdacia, quæ loquuntur[14]veteratorie[14], ſuperbe & contemptim aduerſus iuſtum.
Quàm ampla ſunt quæ metuentibus te bona repoſuiſti, & quæ iam effeciſti [15]coram filijs hominum qui in te ſperant.
Abſcondes illos in latibulo [16]faciei tuæ, à cõſpirationibus cuiuſcunque, abſcondes eos in tabernaculo,[17]à contentione linguarum.
Laudandus Dominus: nam[18] inſigniter bonitatẽ ſuam mihi in vrbe munita oſtendit.[18]
Ego cum præceps fugerem cogitabam, Proiectus ſum [19]abs te:[19] at tu exaudiſti vocem deprecationis meæ, quum ad te clamarem.
Diligite Dominum omnes[20]boni[20]eius: fideles tuetur Dominus, & rependit [21]cumulate[21]ſuperbe agenti.
Eſtote fortes, roborabit ille cor veſtrum, quicunque ſperatis in Domino.

¶[1] Erudiens[carmen]Dauidis. XXXII.

Beatus is eſt[2]qui exoneratus eſt tranſgreſſione; & cuius peccatum tectum eſt.
Beatus homo cui Dominus iniquitatem non imputat, nec eſt in ſpiritu eius[3]dolus.
4 Dũ m quotidie nũc tacitus mecum cogito, nũc voce infremo, contabuerunt oſſa mea.
Nam dies noctéſq; ingraueſcebat ſuper me manus tua, verſus eſt ſuccus meus in ſiccitates æſtiuas. Sela.
[At[5]poſtquam] peccatum meum tibi notum feci, & iniquitatem meam non celaui, [poſteaquam][5]cogitarã, Fatebor contra me trãſgreſſionem meam Domino: tu[protinus] remiſiſti iniquitatem peccati mei. Sela.

Ego autem in Domino ſperaui: exultabo & lætabor in miſericordia tua.
Quoniam reſpexiſti humilitatem meam, ſaluaſti de neceſſitatibus animam meam:
Nec concluſiſti me in manibus inimici mei: ſtatuiſti in loco ſpatioſo pedes meos.
Miſerere mei Domine quoniam tribulor: conturbatus eſt in ira oculus meus, anima mea, & venter meus:
Quoniã defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus:
Infirmata eſt in paupertate virtus mea, & oſſa mea conturbata ſunt.
Super omnes inimicos meos factus ſum opprobriũ[a]vicinis meis valde, & timor notis meis.
Qui videbant me, foras fugerunt à me: obliuioni datus ſum, tanquam mortuus, à corde.
Factus ſum tãquam vas perditum: quoniam audiui vituperationem multorũ commorantiũ in circuitu:
In eo dum conuenirent ſimul aduerſum me, accipere animam meam conſiliati ſunt.
Ego autem in te ſperaui Domine: dixi, De[us] meus es tu, in manibus tuis ſortes meæ.
Eripe me de manu inimicorũ meorum, & à perſequentibus me.
Illuſtra faciem tuam ſuper ſeruum tuum, ſaluũ me fac in miſericordia tua:
Domine non confundar, quoniam inuocaui te.
Erubeſcant impij, & deducantur in infernum: muta fiant labia doloſa
Quæ loquuntur aduerſus iuſtum iniquitatẽ in ſuperbia & in abuſione.
Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abſcondiſti timentibus te,
Perfeciſti eis qui ſperant in te, in conſpectu filiorum hominum!
Abſcondes eos in abſcondito faciei tuæ à conturbatione hominum.
Proteges eos in tabernaculo à contradictione linguarum.
Benedictus Dominus: quoniam mirificauit miſericordiam ſuam mihi in ciuitate munita.
Ego autem dixi in exceſſu mentis meæ, Proiectus ſum à facie oculorum tuorum.
Ideo exaudiſti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te.
Diligite Dominum omnes ſancti eius: quoniam veritatem requiret Dominus, & retribuet abundanter facientibus ſuperbiam.
Viriliter agite, & confortetur cor veſtrum, omnes qui ſperatis in Domino.

¶Ipſi Dauid intellectus. XXXI.

Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata.
Beatus vir cui nõ[b]imputauit[b] Dominus peccatũ, nec eſt in ſpiritu eius dolus.
Quoniam tacui, inueterauerunt oſſa mea, dum clamarem tota die.
Quoniam die ac nocte grauata eſt ſuper me manus tua: conuerſus ſum in ærumna mea, dum configitur ſpina.
Delictum meum cognitum tibi feci: & iniuſtitiam meam non abſcondi.
[Dixi, Confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam Domino: & tu remiſiſti impietatem peccati mei.

¶[3] vanitates mendacij. i. vanitates fallaces. Hoc eſt, qui rebus friuolis, aut malis artibus intenti ſunt, vt magicis & ſuperſtitioſis. ¶4 miſericordia ¶5 Miſerere mei ¶6 caligauit. vel, contabuit. ¶7 Defecit ¶8 debile redditũ propter delictum meum &c. Delictũ vocat pœnam quam ſuſtinebat propter peccata ſua. ¶9 Propter omnes hoſtes meos. i. pr̃ter ea quæ faciunt mihi hoſtes mei, & hoc neceſſit vt eſſem opprobrio etiam vicinis. vel, metu hoſtiũ vituperarunt me etiam vicini. ¶10 pauori: ¶11 Lucere fac. ¶12 Pudefieri, eſt ſpe ſua fruſtrari. ¶13 ſileant in ſepulchro. i. ſilentes efferantur ad ſepulchrum. Vel, excidantur in ſepulchrum. i. poſteaquã perierint, deferantur ad ſepulchrum. ¶14 durum. i. verba atrocia. ¶15 Vel, ijs qui te fidunt corã filijs hominũ. ¶16 Hebr. ab arrogantijs virorum, ¶17 à rixa linguarũ. . i. à calumnijs linguæ.

¶18 Heb. mirificauit miſericordiam ſuam [quaſi fuiſſem] in ciuitate munita. i. miro quodã modo oſtẽdit miſericordiã ſuã in me, cũ me ſeruauit perinde ac ſi fuiſſẽ in vrbe muniti ſſima. ¶19 Hebr. à conſpectu oculorum tuorum: ¶20 miſericordes eius. i. quoquot ſenſiſtis miſericordiam eius. ¶21 reſiduo. ſub. hominum. XXXII. ¶1 Dauidis eruditio. i. pſalmus Dauidis eruditione plenus. vel, Maſchil Dauidis. i. pſalmus Dauidis decantãdus ad modos carminis, cuius initium erat maſchil. ¶2 cui condonatum eſt ſcelus. ¶3 Vel, fucus, aut ſimulatio. ¶4 Hebr. Dum ſilui [vel cogitaui] putruerunt oſſa mea in fremitu meo omni die. i. dum tacitus mecum conſyderaui, vel potius conſydero peccatum meum, prorſus perijt vel perit virtus mea eiulatu meo quotidiano. ¶5 dixeram

Digitized by Google

Pro hac orabit ad te oīs ſanctus ī tēpore opportuno
Veruntamen in diluuio aquarum multarum, ad eum non approximabunt.
Tu es refugiū meū à tribulatione quæ circūdedit me: exultatio mea, erue me à circūdantib' me.
Intellectū tibi dabo, & inſtruā te in via hac qua gradieris: firmabo ſuper te oculos meos.
Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus nō eſt intellectus.
In camo & fræno maxillas eorum cōſtringe qui non approximant ad te.
Multa flagella peccatoris: ſperantem autem in Domino miſericordia circundabit.
Lætamini in Domino & exultate iuſti: & gloriamini omnes recti corde.

¶ In finem. Pſalmus Dauid XXXII.

EXultate iuſti in Domino: rectos decet [1]collaudatio.'
Confitemini Domino in cithara: in pſalterio decem chordarum pſallite illi.
Cantate ei canticum nouum: bene pſallite ei in vociferatione.
Quia rectum eſt verbum Domini, & omnia opera eius in fide.
Diligit miſericordiam & iudicium: miſericordia Domini plena eſt terra.
Verbo Domini cœli firmati ſunt: & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum:
Congregans ſicut in vtre aquas maris: ponens in theſauris abyſſos.
Timeat Dominum omnis terra: ab eo autē commoueantur omnes inhabitantes orbem:
Quoniam ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mādauit, & creata ſunt.
Dominus diſſipat conſilia gentium: reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat conſilia principum.
Conſiliū autē Domini in æternū manet: cogitatiōes cordis ei' in generatiōe & generationē.
Beata gens cuius eſt Dominus, Deus eius: populus quem elegit in hæreditatem ſibi.
De cœlo reſpexit Domin': vidit oēs filios hominū.
De præparato habitaculo ſuo reſpexit ſuper omnes qui habitant terram.
Qui finxit ſigillatim corda eorum: qui intelligit omnia opera eorum.
Non ſaluatur rex per multam virtutem: & gigas non ſaluabitur in multitudine virtutis ſuæ.
Fallax equus ad ſalutem: in abundantia autē virtutis ſuæ non ſaluabitur.
Ecce oculi Domini ſuper metuētes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius,
Vt eruat à morte animas eorū, & alat eos ī fame.
Anima noſtra ſuſtinet Dominum, quoniam adiutor & protector noſter eſt.
Quia in eo lætabitur cor noſtrum: & in nomine ſancto eius ſperauimus.
Fiat miſericordia tua Domine ſuper nos, quemadmodum ſperauimus in te.

¶ Dauidi cū immutauit vultum ſuum corā Abimelech, & dimiſit eum, & abijt. 1. Reg. 21. d. XXXIII.

א BEnedicam Dominū in omni tēpore: ſemper laus eius in ore meo.
ב In Domino laudabitur anima mea: audiāt manſueti, & lætentur.
ג Magnificate Dominum mecum: & exaltemus nomen eius in idipſum.
ד Exquiſiui Dominum, & exaudiuit me: & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.
הו Accedite ad eum, & illuminamini: & facies veſtræ non confundentur.

Idcirco orabit ad te quiſquis eſt bonus, in tēpore [6]dū inuenire licet: equidē [7]inūdatio aquarū immanium, ad eum non pertinget.'
Tu latibulum es mihi, [idcirco] ab afflictione cuſtodies me: [8]iubilis quibus ouare ſolēt elapſi,' circuncinges me. Sela.
Erudiam te, & docebo te viam qua gradiaris, [9]oculo meo' tibi conſulam.
Ne ſitis velut equus & mulus, quibus non eſt intellectus, [10]quorū maxillas lupato ac fræno niſi conſtringas, tibi non appropinquant.'
Multi dolores [11]impium,' nitentem autem Domino beneficentia circundabit.
Gaudete in Domino, & exultate iuſti, iubilate quotquot eſtis recto corde. XXXIII.

O[1]Vate iuſti in Domino, laus decet rectos.
Celebrate Dominū cithara, nablo [2]decachordo pſallite ei:
Canite ei carmen nouum, [3]ſuauiter ludite inſtrumentis muſicis, cum clangore tubæ:
Quoniam [4]rectum eſt verbum Domini, & omne opus eius [5]firmum.'
Amat iuſtitiam & iudicium, terra [6]bonitate' eius repleta eſt.
Verbo Domini cœli facti ſunt, & ſpiritu oris eius omnis exercitus eorum:
Cōgregat aquas maris vt cumulum, reponit [7]in penetralia abyſſos.
Timeat Dominum omnis terra, metuant ab eo vniuerſi qui habitant orbem:
Quia [quū] ipſe dicit, fit: & quum præcipit, extat.
Dominus irritum facit conſilium gentium, & cogitationes populorum [8]differt:'
Conſilium autem Domini in ſempiternum perſtat, cogitata cordis eius per omnia ſecula.
Fœlix ea gēs quæ Dominū pro Deo habet, & populus quem ille ſibi loco poſſeſſionis hæreditariæ elegerit.
E cœlis deſpicit Domin', ituetur oēs filios hominis:
De firmo domicilio habitationis ſuæ cunctos habitatores terræ ſpeculatur.
Ipſe omnium corda pariter finxit, intelligit omnia opera eorum.
Haud ſeruatur rex, eo quòd multū habuerit exercitum: heros nequaquam per multam virtutem ſuam pericula euadit.
Res [9]fallax eſt equus ad præſtandam ſalutē:' quālibet multo præditus robore, neutiq̄ eripiet.
Ecce oculus Domini [intendit] in eos qui ſe reuerentur, & ad eos qui [10]bonitatē eius expectāt:'
Vt liberet à morte aīas eorū, & alat eos in fame.
Animæ [igitur] noſtræ expectent Dominum: ipſe enim eſt auxilium noſtrum & clypeus noſter.
Nam in ipſo gaudebit cor noſtrum, eo quòd ſancto ipſius nomine nitimur.
Sit [11]bonitas' tua ô Domine ſuper nos, quēadmodum [12]abs te pendemus.

¶ Dauidis, cū mutaret [1]habitū ſuū' āte Abimelech, cūq; eū expelleret atq; is abiret. XXXIIII.

א LAudabo Dominum omni tēpore, ſemper laus eius in ore meo.
ב In Domino gloriabitur anima mea: audiēt afflicti & lætabuntur.
ג Magnificate Dominum mecum, & extollamus vnà nomen eius.
ד Anxie quærebam Dominum, & exaudiuit me: ex omnibus pauoribus meis eripuit me.
הו Reſpicient [2]ad illū, & [3]confluent, nec ſuffundentur pudore facies eorum.

¶6 Hebr. inueniendi. i. quod ab ipſo inuentū fuerit ad eū rem idoneum, tēpore quo inueniri ſoles. Eſa. 55. Quærite Dominū dū inueniri poteſt. ¶7 Heb. in inūdatione aquarū multarū, ad eū (ſub. ſanctū) non accedent, Sub. aquæ. ¶8 Heb. iubilis euadēdi, vel liberationis. ¶9. i. pſpectiōe mea: ipſe diſpiciam qd tibi vtile ſit. vel, oculo meo. i. p ea quę vidi oculis meis. ¶10 Heb. in lupato & fræno os ei' [ſub. equi & muli] ad claudendū [vel coercendū] non accedere ad te. Sub. [niſi] in principio. Niſi ī lupato, &c. ¶11 ſub. manēt. vel, ſunt impio.

XXXIII. ¶1 Chald. para. Cum gaudio & lætitia celebrate Dominum. ¶2 Alij ſeparāt decachordum à nablo. ¶3 Heb. benefacite pulſando. ¶4. i. Quicquid agit & loquitur Domin' rectū eſt. DABAR enim nō verbū tātum, ſed & rē ſignificat. ¶5 Heb. in fide. ¶6 mia ¶7 in theſauris. (vel, in abditis locis ¶8 irrita facit. ¶9 Heb. Mēdacium equus ad ſaluandum. ¶10 ſperant in mīa eius. ¶11 mia ¶12 de te cōfidimus.

XXXIIII. ¶1 ſenſū ſuū. i. cū fingeret ſenſum ſuū immutatū eſſe: ſimularet ſtultitiā. ¶2 ad illū, ſcilicet Deū. ac ſi dicat, Quandoquidē De' audiit me & liberauit, fit vt & alij ad eū reſpiciāt, nec fruſtrant preces eorū. Quidā [ad illum] ad Dauidē referunt, vt aſpecto & cōſyderato Dauide dicāt, Is afflictus inuocauit Deū, & liberatus eſt: nos quoque clamabimus, & exaudiet nos. ¶3 illuminabuntur. vel, ſplendebunt.

Digitized by Google

ז Afflictus iſte inuocauit, & Dominus exaudiuit eum, & ex omnibus anguſtijs eius ſeruauit eum.
ח Caſtra figit angelus Domini circum eos qui ipſum timent, & eripit eos.
ט Guſtate & videte quòd bonus ſit Dominus: fœlix ille vir qui ſperat in eum.
י Reueremini Dominum ſancti eius: quoniã nihil deeſt his qui eum timent.
כ [4]Leunculi penuria & fame laborant: qui autem Dominum inquirunt, nullo bono deſtituuntur.
ל Adeſte filij, me audite, timorem Domini docebo vos.
מ [5]Quicũque vitæ cupidus es, & videre dies bonos optas:'
נ Obſerua linguam tuam à malo, & labia tua ne dolum loquantur:
ס Recede à malo, & fac bonum: inquire pacem, & eam conſectare.
ע Oculi Domini [intenti ſunt] ad iuſtos, & aures eius ad eorum preces.
פ [6]Vultus' Domini contra eos qui malum faciũt, vt de terra memoriam eorum excindat.
צ [7]Clamant,' & Dominus exaudit, & ex omnibus anguſtijs eorum liberat eos.
ק Prope adeſt Dominus his qui ſunt [8]confracto corde, & ſeruat ſpiritu contritos.'
ר Multa mala [accidunt] iuſto, ex omnibus tamẽ liberat illum Dominus:
ש Cuſtodit omnia oſſa eius, vt ne vnum ex eis confringatur.
ת At impium perdet [9]malũ:' & qui iuſtos odio habent, deuaſtabuntur.
פ Redimet Dominus animam ſeruorum ſuorũ, nec [10]deuaſtabuntur' omnes qui in eũ ſperãt.

¶Dauidis. X X X V.

S[1]Vſcipe Domine litem meam,' [2]oppugna oppugnantes me.
Arripe ſcutum & lanceam, & conſurge ad auxilium meum.
[3]Expedi haſtam, & prodi obuiam perſequutoribus meis:' dic animæ meæ, Salus tua ego ſum,
Pudore afficiãtur & ignominia qui quærunt animam meam: agantur retrorſum & pudefiant qui mihi malum cogitant.
Fiant ſicut[4] puluis' ante vẽtum, & angelus Domini impellat [eos.]
Sit via illorum tenebris & lubricitate [obſita,] & angelus Domini perſequatur eos.
Nam immerito mihi abſconderunt foueam [5]retis ſui: præter cauſam[6] foderunt animæ meæ.
Eueniat ei calamitas quam non præuidit, & rete eius quod abſcondit, capiat eum, [7]cadat in calamitatem.'
Anima autem mea exultabit in Domino, in ſalute eius lætabitur.
Omnia oſſa mea dicent, Domine, quis eſt ſimilis tibi, qui eripis afflictum ab eo qui præualet ei, afflictum & inopem ab eo qui eum diripit?
Surgebant teſtes violenti, quæ nunquam cogitaram rogabant me:
Malum pro bono mihi rependebant, [8]orbitatem animæ meæ:
At ego, quum ipſi ægrotarẽt, ſacco veſtiebar, ieiunióque affligebam animam meam, & oratio mea in ſinum meum[9] vertebatur.
Perinde ac ſi amicus atq; frater meus [fuiſſet] ſic inceſſi, vti qui luget matrẽ pullat' incuruabar:
At [11]in claudicatione mea gaudebãt & congregabantur, congregabantur [inquam] contra me claudi, quod minime [10]putaram: [11]proſcindebant [me,] nec ſilebant,

ז Iſte pauper clamauit, & Domin' exaudiuit eũ: & de õnib' tribulationibus eius ſaluauit eũ.
ח Immittet angelus Domini in circuitu timentium eum: & eripiet eos.
ט Guſtate, & videte quoniam ſuauis eſt Dominus: beatus vir qui ſperat in eo.
י Timete Dominum omnes ſancti eius: quoniã non eſt inopia timentibus eum.
כ Diuites eguerũt & eſurierunt: inquirentes autem Dominum non minuẽtur omni bono.
ל Venite filij, audite me: timorem Domini docebo vos.
מ Quis eſt homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos?
נ Prohibe linguam tuã à malo, & labia tua ne loquantur dolum.
ס Diuerte à malo, & fac bonum: inquire pacem, & perſequere eam.
ע Oculi Domini ſuper iuſtos: & aures ei' in preces eorum.
פ Vultus autem Domini ſuper faciẽtes mala: vt perdat de terra memoriam eorum.
צ Clamauerunt iuſti, & Dominus exaudiuit eos: & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos.
ק Iuxta eſt Dominus ijs qui tribulato ſunt corde: & humiles ſpiritu ſaluabit.
ר Multæ tribulationes iuſtorum: & de omnibus his liberabit eos Dominus.
ש Cuſtodit Dominus omnia oſſa eorum: vnum ex his non conteretur.
ת Mors peccatorum peſſima: & qui oderunt iuſtum delinquent.
פ Redimet Dominus animas ſeruorum ſuorum: & non delinquent omnes qui ſperant in eo.

¶Huic Dauid X X X I I I I.

I Vdica Domine nocentes me: expugna impugnantes me.
Apprehende arma & ſcutum: & exurge in adiutorium mihi.
Effunde frameam, & conclude aduerſus eos qui perſequuntur me: dic animæ meæ, Salus tua ego ſum.
Confundantur & reuereantur quærentes animam meam.
Auertantur retrorſum & confundantur cogitantes mihi mala.
Fiant tanquam puluis ante faciem venti, & angelus Domini coarctans eos.
Fiant viæ illorum tenebræ & lubricum: & angelus Domini perſequens eos.
Quoniã gratis abſcõderũt mihi interitum laquei ſui: ſuperuacue exprobrauerũt animã meam.
Veniat illi laqueus quẽ ignorat, & capcio quam abſcondit apprehendat eum: & in laqueum cadat in ipſum.
Anima autem mea exultabit in Domino: & delectabitur ſuper ſalutari ſuo.
Omnia oſſa mea dicẽt, Domine, quis ſimilis tibi,
Eripiens inopem de manu fortiorum eius: egenum & pauperem à diripientibus eum?
Surgentes teſtes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me:
Retribuebant mihi mala pro bonis: ſterilitatem animæ meæ.
Ego autẽ cũ mihi moleſti eſſẽt, induebar cilicio,
Humiliabam in ieiunio animam meam: & oratio mea in ſinu meo conuertetur.
Quaſi proximum, & quaſi fratrem noſtrum, ſic complacebam: quaſi lugens & contriſtatus ſic humiliabar.
Et aduerſum me lætati ſunt, & conuenerunt: congregata ſunt ſuper me flagella, & ignoraui.

¶4 Per leunculos, violẽtos & tyrãnos intelligit, audaces, & iniuſtos. Quidã Hebræorũ ſimpliciter de leonibus intelliguũt, ac ſi dicat, Fit nõnunquã vt leones iuniores qui validiſſimis viribus ſunt, egeãt & eſuriant: at qui, &c. ¶5 He. Quis eſt vir ille q̃ optat ſibi vitam? ſub. lõgæuã, quis inquã vir ille eſt q̃ optat ſibi dies, ſub. multos] vt videat bonũ? i. fruatur bonis? ¶6 Vult' p ira. ¶7 Scilicet iuſti. ¶8 Eadem ſunt, Confract' corde, & contritus ſpiritu. ¶9 malitia. vel iniquitas. ¶10 deſolabunt

¶1 Hebr. diſcepta cum diſceptantib' mecũ. ¶2 Alij legunt, deuora deuorãtes me. ¶3 Heb. Deprome haſtã & ſpiculũ cõtra pſecutores meos. Alij, Educ lanceã, & intercludo, [ſub. viã] ex aduerſo eorum qui perſequũtur me. ne ſcilicet poſſint vltra pgredi. ¶4 gluma ¶5 i. in qua rete ſuũ expãderunt. ¶6 Sub. foueam. alij legũt, probro notarũt animam meam. ¶7 cũ fragore corruat in illud. ¶8 i. priuabãt me vita. ¶9 vſ. vertatur. ac ſi dicat, Si q̃ mala illis imprecor, in me recidant. vſ. Adeò bene imprecabar illis, vt orationem meã cupiam redire in meipſum.

¶11 q.d. Siquido paululũ infirmabar, vt ſi forte claudicarẽ, lætabãtur, etiã abiecti hoĩes, qui morbo inſanabili dam di erãt. ¶10 ſciebam: ¶11 aperiebant. ſub. os ſuum. i. diſcerpebant me.

Digitized by Google

Diſſipati ſunt nec compuncti, tẽtauerũt me, ſubſannauerunt me ſubſannatione: frẽduerunt ſuper me dentibus ſuis.
Domine quando reſpicies? reſtitue animã meam à malignitate eorum, à leonibus vnicã meam:
Cõfitebor tibi in eccleſia magna, in populo graui laudabo te.
Nõ ſupergaudeãt mihi qui aduerſãtur mihi inique, qui oderunt me gratis & annuũt oculis.
Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur: & in iracũdia terræ loquentes, dolos cogitabant.
Et dilatauerunt ſuper me os ſuum: dixerunt, Euge, euge, viderunt oculi noſtri.
Vidiſti Domĩe, ne ſileas: Domĩe ne diſcedas à me.
Exurge & intẽde iudicio meo: Deus meus, & Dominus meus in cauſam meam.
Iudica me ſecũdum iuſtitiam tuã Domine Deus meus: & non ſupergaudeant mihi.
Non dicant in cordibus ſuis, Euge euge animæ noſtræ, nec dicant, Deuorabimus eum.
Erubeſcant & reuereantur ſimul qui gratulãtur malis meis.
Induãtur confuſione & reuerentia qui maligna loquuntur ſuper me.
Exultent & lætẽtur qui volunt iuſtitiam meam: & dicant ſemper, Magnificetur Dominus, qui volunt pacem ſerui eius.
Et lingua mea meditabitur iuſtitiam tuam, tota die laudem tuam.

¶ In finem, ſeruo Domini Dauid X X X V.

Dixit iniuſtus vt delinquat in ſemetipſo, non eſt timor Dei ante oculos eius.
Quoniam doloſe egit in conſpectu eius: vt inueniatur iniquitas eius ad odium.
Verba oris eius iniquitas & dolus: noluit intelligere vt bene ageret.
Iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo: aſtitit omni viæ non bonæ, malitiã autẽ non odiuit.
Domine in cælo miſericordia tua: & veritas tua vſque ad nubes.
Iuſtitia tua ſicut montes Dei: iudicia tua abyſſus multa.
Homines & iumẽta ſaluabis Domine: (quemadmodũ multiplicaſti miſericordiã tuam Deus!)
Filij autem hominum in tegmine alarum tuarum ſperabunt.
Inebriabuntur ab hubertate domus tuæ: & torrente voluptatis tuæ potabis eos.
Quoniam apud te eſt fons vitæ: & in lumine tuo videbimus lumen.
Prætende miſericordiam tuã ſcientibus te, & iuſtitiam tuam his qui recto ſunt corde.
Non veniat mihi pes ſuperbiæ: & manus peccatoris non moueat me.
Ibi ceciderunt qui operãtur iniquitatẽ: expulſi ſunt, nec potuerũt ſtare.

¶ Pſalmus ipſi Dauid X X X V I.

א Noli æmulari in malignantibus, neq; zelaueris facientes iniquitatem,
Quoniã tanquam fœnũ velociter areſcẽt: & quẽadmodum olera herbarum cito decident.
ב Spera in Domino, & fac bonitatem, & inhabita terram, & paſcẽris in diuitijs eius.
Delectare in Domino: & dabit tibi petitiones cordis tui.

[12] Cum hypocritis illuſionum placentæ, qui frendebant contra me dentibus ſuis.
Domine quouſq; [13] aſpicies? reduc animã meam à calamitatib⁹ eorũ, à leunculis [14] vnicã meã.
Celebrabo te in cœtu magno, in populo [15] valido laudabo te.
Ne gaudeant de me qui [16] immerito mihi hoſtes ſunt: [17] ne annuant oculis qui me abſque cauſa odiunt:
Nam nihil pacificum loquũtur, quin cõtra [18] eos qui quieti ſũt in terra, verba doloſa excogitãt.
Diſtendunt contra me os ſuum, dicunt, Hæhæ, [19] vidit oculus noſter.
Vidiſti & tu Domine, ne diſſimules, ne velis abeſſe procul.
Exurge, euigila, vt ius mihi dicas, Deus meus & Dominus meus, vt cauſam meam [20] afferas.
Ius mihi redde pro tua iuſtitia ô Domine Deus, & ne[ſpatiaris] vt de me gaudeant.
Ne dicant in corde ſuo, Hæhæ, [21] pro animi noſtri ſentẽtia nobis ſucceſſit. ne dicãt, Vorauim⁹ eũ.
Erubeſcãt, & ſimul probro afficiãtur, qui de malo meo gaudẽt: pudore & ignominia amiciãtur, qui [22] magnifica contra me iactitant.
Ouent & gaudeant qui volunt iuſtitiam meam, & dicant, Semper magnificetur Dominus, [23] qui vult pacem ſerui ſui.
Et lingua mea ſedulo reſonabit iuſtitiam tuam, quotidie laudem tuam.

¶ Præfecto cantorũ, Dauidis ſerui Dei[ſcarmen.] X X X V I.

Teſtatur [1] in corde meo ſcelus impij, nullũ eſſe illi timorem Dei.
Nam ſibiipſi blãditur, donec ſummo odio digna iniquitas eius euadat.
Verba oris ſui iniqua ſunt & doloſa: doceri renuit vt bene agat.
In lecto ſuo prauitatem excogitat, [2] ſtatuit inde ſe in viam nõ bonam, malum non auerſatur.
Domine [3] in cælis bonitas tua, & [4] veritas tua ad æthera vſque.
Iuſtitia tua ſicut [5] mõtes Dei. [6] iudicia tua abyſſus magna[q;] hominẽ & iumentũ ſerues Domine.
Quã præclara eſt ô Deus [7] bonitas tua, [8] & filij hominum [9] qui tuæ ſe fidei, velut vmbræ alarum, committunt.
Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & de torrente deliciarum tuarum potum dabis eis.
Penes te enim [10] vitæ vena eſt, in luce tua videbimus lucem.
[11] Obtende bonitatẽ tuam his qui te cognoſcunt, & iuſtitiam tuam his qui recto ſunt corde.
Ne veniat mihi [12] pes ſuperbiæ, & manus impiorum ne commoueat me.
[13] Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem: impulſi ſunt, nec potuerunt ſtare.

¶ Dauidis. X X X V I I.

א Ne [1] ſuccenſeas ob malos, [2] neq; vrat te æmulatio ob facientes iniquitatem:
Nam veluti fœnum ſubito decidentur, ac veluti virens herba marceſcent.
ב Tu ſpera in Dominum, & quod bonum eſt facito: inhabita terram, & [3] paſce fidem:
Tunc oblectaberis te in Domino, & is dabit tibi petitiones cordis tui.

¶ 12.i. cum viris voluptuoſis, qui indulgent ventri & ſuis concupiſcẽtijs. Alij vertunt, Cũ ſimulatorib⁹ deriſionum vanitatis frendebãt &c.i. Cum hypocritis ſannis dedítis, ſannis inquam futilibus & vanis frẽdebant, &c. ¶ 13 Sub. iſtud, & tacebis? ¶ 14.i. animam ¶ 15 multo ¶ 16 Heb. in mẽdacio. ¶ 17 ne ſubinde nictẽt. i. ne præbeatur illis cauſa nictu teſtandi voluptatẽ quam ex meis malis capiunt. ¶ 18 He. humiles [vł manſuetos] terræ. ¶ 19 ſub. quæ optauerat videre. ¶ 20 agas. vł vindices ¶ 21 anima noſtra vł, votum noſtrũ. ¶ 22 He. magnificãt ſeſe cõtra me. i. ſeſe attollunt cõtra me, & totis viribus contendũt me perdere. ¶ 23. i. cui grata eſt tranquillitas ſerui ſui.

X X X V I. ¶ 1 Ad verbũ, Dixit ſcel⁹ impij ĩ medio cordis mei, nõ timor Dei corã oculis eius. Nam blanditur ſibi in oculis ſuis ad inueniẽdum iniquitatem ſuam ad odium. Alij vertũt, Dicit præuaricatio ipſi impio ĩ medio cordis mei, Nõ &c. ac ſi dicat, Sic cogito apud me, ĩ aio meo, neſpe improbitatẽ dicere vł ſuggerere ĩprobo, nihil eſſe quãobrẽ timere Deũ debeat. Quia blanditur (ſub. tãſgreſſio impio) in oculis ipſius, ad odio habẽdũ. Sub. viam bonã. Id eſt, perſuadet improbitas improbo mala eſſe bona, vt naſciſcatur occaſionẽ male agendi ad faſtidium vſq;. ¶ 2 ſtat in via nõ bona. ¶ 3 vſq; ad cælos mĩa tua. Erũpit in admirationẽ. ¶ 4 fides tua. i. fidelis proſpectio ac cura tua. ¶ 5 Aut, mõtes fortitudinis. id eſt fortiſſimi mõtes, aut maximi. ¶ 6 Iudicia. i. prouidentia qua tu mũdũ regis. ¶ 7 clementia. vł mĩa. ¶ 8 propterea ¶ 9 in vmbra alarũ tuarũ ſperabunt. ¶ 10 Vł. fons vitalis ac perẽnis. ¶ 11 Extende. Protrahe. ¶ 12. i. ne inuadant me ſuperbi. ¶ 13 Illuc cadẽt perpetrãtes iniquitatẽ, impellẽtur, &c. Illuc, quò ſcilicet impellere conabantur. X X X V I I. ¶ 1 Ne admiſceas te cũ impijs. i. ne ſocietatẽ ineas cũ illis. &c. ¶ 2 q. d. ne te torqueat fœlicitas iniquorũ: nihil te moueat ſi illos videris diuites. ¶ 3. i. nutri te fide & veritate. vł, doce alios fidẽ. Verti poſſet, Paſcẽris ĩ veritate. i. vere paſcẽris beneficijs di...
~~animæ eſurientis perpetuo diuite.~~

¶4 Hoc eſt, cōmitte ei iuſticiā vitæ tuæ cū certa fiducia in eum: & ipſe omnia efficiet, ad optatum finē omnia perducet, ſucceſſū dabit, &c. ¶5 Iudiciū, pro recta vitæ ratione.
¶6 Silere eſt quietū eſſe, trāquillū, obediētem, non rebellare, non reluctari, nō reſponſare Domino. ¶7 Hebr. ne cōmercium ineas cū eo cui oia ſuccedūt, cū homine iniquā patrāte ſcelera
¶8 ne ſocietatē ineas cū illis ad perperam agēdum. ¶9 vl, afflicti, aut humiles, modeſti.
¶10 Heb. Et oblectabūt ſe multitudine pacis.
¶11 ſuſtentat
¶12 integrorū
¶13 .i. quo tēpore ſint illis ſuppetiæ ferendæ.
¶[13] Quo tēpore
¶14 pingue agnorum
¶15 in fumū ipſum euaneſcēt.
¶16 vl, manu ſua ſuffulcit.
¶17 Hebr. Et ſemen eius ad benedictionem .i. ab omnib' laudantur.
¶18 miſericordes ſuos .i. quos fauore ſuo pſequitur.
¶19 Heb. condēnabit eū .i. non ſinet eū iniuria iudiciorum opprimi, dum cauſa eius agetur.
¶20 forte, & viretē inſtar lauri viridis.
¶21 Heb. itegrū, & cōſydera rectū: qa finis viri [huiuſmodi] eſt pax.
¶22 Heb. poſtremum impij eſt exterminium.

ג Deuolue ſuper Dominum[4] viam tuā,' & eo nitere, vt ipſe faciat.
Et iuſtitiā tuam ceu lumē in apertum producet, & iudicia[5] tua ceu meridiem.
ד [6] Sile Domino, & præſtolare eū: [7] ne ſuccenſeas ei viro cui inſtitutum ſuū fœliciter ſuccedit dum ſcelus deſignat.'
ה Remitte irā, miſſum fac furorem: [8] ne ſuccenſeas vt malefacias.
Quoniam malefaciētes excindentur: qui vero Dominum præſtolati fuerint, illi terram hæreditario poſſidebunt.
ו Paululū adhuc, & nuſquam erit impius: quūque aduerteris locum eius, nullus ſupererit.
[9] Manſueti [interim] hæreditario terram poſſidebunt, & [10] oblectabuntur plurimo rerum ſucceſſu.'
ז Molitur impius contra iuſtum, frendet contra eum dentibus ſuis.
At Dominus ridet illum, quoniā proſpicit aduenire diem eius.
ח Gladium ſtringunt impij, intendunt arcum ſuum, vt afflictum & inopem deijciāt, vt recte gradientes iugulent:
At gladius eorum cor ipſorum tranſuerberabit, & arcus eorum confringentur.
ט Præſtat pauxillum quod iuſtus habet, opibus multis impiorum inſignium:
Nam brachia impiorum confringentur: iuſtos autem[11] fulcit' Dominus.
י Nouit Dominus [12] innocentium' quoque[13] tempus.' & hæreditas eorum perpetua erit.
In aduerſo tempore haudquaquam pudeſient, & fame inualeſcente ſatiabuntur:
כ [13] Quū' impij peribūt, & hoſtes Domini vt [14] pretioſi agni' abſumētur, [15] in fumo abſumētur.'
ל Impius æs alienum conflat, nec diſſoluit: iuſtus vero beneficus eſt & dat.
Nam benedicti ipſius hæreditario poſſidebunt terram, & execrati eius excindentur.
מ A Domino diriguntur greſſus viri, & via eius grata eſt [ei.]
Cum ruit, non corruit: Dominus enim[16] ſuffulcit manum eius.'
נ Iuuenis fui, & nunc ſenui, nec vidi iuſtum deſertū, aut poſteros eius mendicātes panem.
Quotidie beneficus eſt & mutuum dat, & poſteri eius[17] optime habent.
ס Recede à malo, & facito quod bonū eſt, & habita perpetuò.
Quia Dominus amat iudicium, nec deſeret[18] beneficos ſuos, in ſempiternum cuſtodientur, poſteri autem impiorum excindentur.
ע Iuſti hæreditario poſſidebunt terram, & habitabunt ſuper eam in ſeculum.
פ Os iuſti de ſapientia diſſerit, & lingua eius iudicium loquitur:
Lex Dei eius in corde ipſius: [idcirco] non nutabunt greſſus eius.
צ Impius iuſtū obſeruat, & quærit vt eū occidat:
[At] non permittet eum manui illius, nec[19] permittet eum impietatis conuinci,' quum iudicabitur.
ק Expecta Dominum, & viā eius obſerua, & exaltabit te, vt hereditario terrā poſſideas: quum impij excindentur, tu videbis [cum gaudio.]
ר Vidi impium [20] violentum & ſeſe diffundentem inſtar lauri frondoſæ:'
Et tranſiuit, & ecce non erat: quæſiui eū, & non eſt inuentus.
ש Obſerua[21] integritatem, & ſpecta id quod rectum eſt: nam ei viro tandem pax [erit.]
Scelerati autē pariter vaſtabūtur, &[22] impij tandem excindentur.

ג Reuela Domino viam tuam, & ſpera in eo: & ipſe faciet.
Et educet quaſi lumen iuſtitiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem: ד ſubditus eſto Domino, & ora eum.
Noli æmulari in eo qui proſperatur in via ſua, in homine faciente iniuſtitias.
ה Deſine ab ira, & derelinque furorē: noli æmulari vt maligneris.
Quoniā qui malignantur, exterminabūtur: ſuſtinentes autē Dominū ipſi hæreditabūt terrā.
ו Et adhuc puſillum, & nō erit peccator: & quæres locum eius, & non inuenies.
[Manſueti autem hæreditabunt terrā, & delectabuntur in multitudine pacis.
ז Obſeruabit peccator iuſtum: & ſtridebit ſuper eum dentibus ſuis.
Dominus autem irridebit eum: quoniam proſpicit quòd veniet dies eius.
ח Gladium euaginauerunt peccatores, intenderunt arcum ſuum,
Vt[23] decipiant' pauperem & inopem, vt trucident rectos corde.
Gladius eorum intret in corda ipſorum: & arcus eorum confringatur.
ט Melius eſt modicum iuſto ſuper diuitias peccatorum multas.
Quoniam brachia peccatorum conterentur: confirmat autem iuſtos Dominus.
י Nouit Dominus dies immaculatorum: & hæreditas eorum in æternum erit.
Nō cōfundētur in tēpore malo, & in dieb' famis ſaturabūtur: כ quia peccatores peribūt.
Inimici verò Domini mox vt honorificati fuerint & exaltati: deficientes quemadmodum fumus deficient.
ל [24] Mutuabitur' peccator, & non ſoluet: iuſtus autem miſeretur & tribuet.
Quia benedicentes ei hæreditabunt terram: maledicentes autem ei diſperibunt.
מ Apud Dominum greſſus hominis' dirigentur: & viam eius volet.
Cum ceciderit, non collidetur: quia Dominus ſupponit manum ſuam.
נ [Iunior fui, etenim ſenui: & non vidi iuſtum derelictum, nec ſemen eius quærēs panem.
Tota die miſeretur & commodat: & ſemen illius in benedictione erit.
ס Declina à malo, & fac bonū, & inhabita in ſeculum ſeculi.
Quia Dominus amat iudicium: & non derelinquet ſanctos ſuos: in æternū conſeruabūtur.
Iniuſti punientur: & ſemen impiorū peribit.
ע Iuſti autem hæreditabunt terram: & inhabitabunt in ſeculum ſeculi ſuper eam.
פ [Os iuſti meditabitur ſapientiam, & lingua eius loquetur iudicium.
Lex Dei eius in corde ipſius: & non ſupplantabuntur greſſus eius.
צ Conſyderat peccator iuſtum: & quærit mortificare eum.
Dominus autē non derelinquet eū in manibus eius: nec dānabit eum cum iudicabitur illi.
ק Expecta Dominum, & cuſtodi viam eius: & exaltabit te vt hæreditate capias terrā: cū perierint peccatores videbis.
ר Vidi impium ſuperexaltatum, & eleuatum ſicut cedros Libani.
Et tranſiui, & ecce non erat: & quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius.
ש Cuſtodi innocētiam, & vide æquitatem: quoniam ſunt reliquiæ homini pacifico.
Iniuſti autem diſperibunt ſimul: reliquiæ impiorum interibunt.

Digitized by Google

Salus autem iuſtorum à Domino: & protector eorum in tempore tribulationis.
Et adiuuabit eos Dominus, & liberabit eos: & eruet eos à peccatorib⁹, & ſaluabit eos: quia ſperauerunt in eo.

¶Pſalm⁹ Dauid in rememoratiõe, die ſabbathi.

XXXVII.

Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.
Quoniam ſagittæ tuæ infixæ ſunt mihi, & confirmaſti ſuper me manum tuam.
Non eſt ſanitas in carne mea à facie iræ tuæ: nõ eſt pax oſſibus meis à facie peccatorũ meorũ.
Quoniã iniquitates meę ſupergreſſæ ſunt caput meũ: & ſicut onus graue grauatæ ſũt ſup me.
Putruerũt & corruptæ ſunt cicatrices meæ, à facie inſipientiæ meæ.
Miſer factus ſum & curuatus ſum vſque in finẽ: tota die contriſtatus ingrediebar:
Quoniam lumbi mei impleti ſunt illuſionibus: & non eſt ſanitas in carne mea.
Afflictus ſum & humiliatus ſum nimis: rugiebã à gemitu cordis mei.
Domine, ante te omne deſyderium meum: & gemitus meus à te non eſt abſconditus.
Cor meum conturbatũ eſt in me, dereliquit me virtus mea: & lumen oculorum meorum & ipſum non eſt mecum.
Amici mei & proximi mei, aduerſum me appropinquauerunt & ſteterunt:
Et qui iuxta me erant, de longe ſteterunt: & vim faciebant qui quærebant animam meam:
Et qui inquirebant mala mihi, locuti ſunt vanitates, & dolos tota die meditabantur.
Ego autem tanquam ſurdus nõ audiebam: & ſicut mutus non aperiens os ſuum.
Et factus ſum ſicut homo non audiens, & nõ habens in ore ſuo redargutiones.
Quoniam in te Domine ſperaui, tu exaudies me Domine Deus meus.
Quia dixi, Nequãdo ſupergaudeant mihi inimici mei: & dum commouẽtur pedes mei, ſuper me magna locuti ſunt.
Quoniam ego in flagella paratus ſum: & dolor meus in conſpectu meo ſemper:
Quoniam iniquitatem meam annuntiabo: & cogitabo pro peccato meo.
Inimici autẽ mei viuunt, & cõfirmati ſunt ſuper me: & multiplicati ſunt qui oderũt me inique.
Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebant mihi, quoniam ſequebar bonitatem.
Ne derelinquas me Domine Deus meus: ne diſceſſeris à me.
Intende in adiutorium meum, Domine Deus ſalutis meæ.

¶In finem pro Idithun canticum Dauid.

XXXVIII.

Dixi, Cuſtodiam vias meas: vt non delinquam in lingua mea.
Poſui ori meo cuſtodiam cum conſiſteret peccator aduerſum me.
Obmutui & humiliat⁹ ſum, & ſilui à bonis: & dolor meus renouatus eſt.
Concaluit cor meum intra me: & in meditatione mea exardeſcet ignis.
Locutus ſum in lingua mea, Notũ fac mihi Domine finem meum,
Et numerum dierum meorum quis eſt: vt ſciam quid deſit mihi.
Ecce menſurabiles poſuiſti dies meos, & ſubſtantia mea tanquam nihilum ante te.
Veruntamẽ vniuerſa vanitas, omnis homo viuẽs.
Veruntamẽ in imagine pertranſit homo: ſed & fruſtra conturbatur.

Salus iuſtorum à Domino, qui & fortitudo eorum eſt in tempore afflictionis:
Adiuuabit illos Dominus, & liberabit eos, liberabit eos ab impijs, & ſeruabit eos: nam ſperauerunt in eum.

¶Carmen Dauidis [1] ad commemorandum.

XXXVIII.

Domine ne in ira tua me arguas, néve caſtiges me in feruore tuo.
Quoniam ſagittæ tuæ in me [1] defixæ ſunt, & [2] depreſſa eſt ſuper me manus tua.
Nihil integrũ eſt in carne mea propter indignationem tuam, nõ eſt [3] pax oſſibus meis propter peccatum meum.
Nam iniquitates meæ tranſcendunt caput meũ, ceu graue onus grauiores ſunt [4] quã ſim ferẽdo.
Computruerunt & ſanie diffluunt [5] vlcera mea, propter ſtultitiam meam.
Incuruus incedo & depreſſus admodum, quotidie [6] atratus obambulo:
Quoniã [7] coxendicẽ meũ penitus occupauit fœdũ [vlcus,] nec integri quidquam in carne mea:
[8] Iactatus ſum, & nimiũ attritus, præ fremitu cordis mei rugio.
Domine coram te eſt omne deſyderiũ meum, & ſuſpiria mea te minime latent.
Cor meum [9] palpitat, deſtituit me robur meum, [10] & ipſum oculorũ meorũ lumẽ nõ eſt mecũ.
Amici mei & ſodales mei ſtant è regione plagæ meæ, & propinqui mei procul conſiſtunt:
Laqueos [interim] tendunt qui quærunt animam meam, & qui malum mihi inquirunt, loquuntur prauitates, & aſſidue dolos [11] meditantur:
At ego velut ſurdus nihil audio, ac ceu mut⁹ qui os ſuum non aperit:
Similis ſum [inquam] viro nihil audienti, & non habenti in ore ſuo [12] quod pro ſe reſpondeat.
[13] Te enim expecto Domine, tu reſpondebis Domine Deus meus.
Nã cogitabã, Ne de me [14] lætentur, qui ſimul atq; nutat pes me⁹, [15] magnifica iactitãt contra me.
Quia iam ita cõparatus ſum vt claudus viuam, & dolor meus [16] à me nunquam recedat:
Quia iniquitatem meam fateor, & ob peccatum meum [17] ſolicitor.
At [interim] hoſtes mei viuunt & robuſti ſunt, & [18] creſcunt qui me iniuria odio habent.
Et qui maleficium rependunt pro beneficio, aduerſantur mihi, propterea q bonum ſector.
Ne deſeras me Domine, Deus meus ne procul à me abſiſtas.
Propera vt me adiuues, ô Domine ſalus mea.

¶Præfecto cantorum ipſi Ieduthun carmẽ Dauidis.

XXXIX.

Dicebam, Obſeruabo vias meas ne peccem lingua mea, cohibebo os meum [1] capiſtro dum corãm fuerit impius.
Factus [diutino] ſilentio mut⁹, vt ne de bonis quidem rebus loquerer, at interim dolor me⁹ incrudeſcebat:
Incaleſcebat cor meũ intra me, ignis quidam dũ mecum immurmuro, exardeſcebat, [tandem] lingua mea [2] loquutus ſum,
Indica mihi Domine finem meum, & quiſnam ſit [3] modus dierum meorum, vt ſciam [4] quanto tempore mihi in miſerijs viuendum ſit.
Ecce tu [5] conſtituiſti dies meos palmi minoris lõgitudine, quin æuum meum [6] ſic eſt quaſi non ſit, præſertim tibi collatum: tenera prorſus nihili eſt homo quiuis, quamlibet firmus conſiſtere videatur. Sela.
[7] Quin in imagine vadit homo, [8] temere tumultuatur, congerit, & neſcit [9] cui ea congreget.

¶[1] Sub. beneficiũ Dei quo à morbo liberat⁹ fuerat.
¶[1] contortæ
¶[2] deſcendit
¶[3] quies
¶[4] Heb. à me.
¶[5] liuores mei,
¶[6] facie ſubnigra. mœſtus.
¶[7] Alij, Quoniã impleti ſũt lumbi mei contemptibili. alij, ilia legunt.
¶[8] Diſſolutus
¶[9] circũcurſat. circũagitatur.
¶[10] & lumẽ oculorũ meorũ, etiã ipſi [ſub. oculi] non ſunt mecũ. i. nõ funguntur officio ſuo.
¶[11] Alij, immurmurãt.
¶[12] Heb. redargutiones. reſpõſiones. confutationes.
¶[13] Quia te
¶[14] Sub. hoſtes mei.
¶[15] inſultant mihi. vt, criſtas erigũt.
¶[16] Heb. perpetuò corã me eſt.
¶[17] anxi⁹ ſum.
¶[18] aucti ſunt viribus

¶[1] fiſcella. Gallice, muſellere.
¶[2] ſub. quæ ſequuntur.
¶[3] menſura
¶[4] Heb. quandiu mundanus ero. vt, quantĩ æui ego.
¶[5] Heb. palmares dediſti dies meos.
¶[6] Heb. tanquam nihil coram te: vtiq; vniuerſa vanitas omnis homo ſtans.
¶[7] Profecto in calamitate verſat⁹
¶[8] fruſtra
¶[9] qui ea congregaturus ſit, ſub. ad ſe,

Digitized by Google

¶10.i. de malo meo nõ ſũ conqueſtus. ¶11 vl, plagã tuã. ¶12 vl, bello. cõfli-ctu ¶13 obiurgationib⁹ corripis ¶14 ſub.ve ſtẽ pdere ſolet. ¶15 vl, adeo. aut certe friuola res eſt homo.

X L.

¶1 declinauit ad me, ¶2 ẽ ciſterna ſtrepit⁹ .i. in quã aquæ magno cũ impetu decidunt. ¶3 Hebr. & ſtatuit ſuper petrã pedes meos ¶4 ſpẽ. fiduciã ¶5 Hebr. Multa feciſti tu Domine Deus me⁹ mirabilia tua, & conſilia tua ſũt ppter nos, neque licet in ordinem redigere corã te: narrabo & dicam: plura fuerũt ꝙ vt ea narrare potuerim. ¶6 Aures perfodere, ſymbolica oratione eſt in ſeruitutem mancipare. vel pfodiſti, vt exaudire poſſim præcepta tua. ¶7 in volumine. i. lege & pphetis q in mẽbranis in rotũdũ complicatis ſcribũtur apud Iudæos. ¶8.i. i intimis: meis ſcripta eſt. ¶9 Heb. veritatẽ[vl fidelitatẽ] tuã & ſalutem tuã dixi: miam &c. ¶10 He. nõ abſcõdi in cœtu multo. ¶11 Tu ergo ne ſubtrahas ¶12 cuſtodiant. ¶13.i. pœnæ iniquitatib⁹ meis debitæ. ¶14 p mercede ignominiæ ipſorũ. i. ꝙ me afficere ignominia conati ſũt. ¶15.i. gaudent auxilio tuo.

Et nunc quid expecto Domine? in te certe ſpes mea recumbit.
Ab omnibus ſceleribus meis libera me: ne exponas me ludibrio ſtolidis hominibus.
[10]Obmutui,' nec apui os meũ: tu eni iſthuc feciſti
Aufer ergo à me[11]flagellum tuum: ab [12]exagitatione' manus tuæ ego exanimatus ſum.
Etenim dum tu hominẽ ob iniquitatem[13]obiurgãs caſtigas,' ilico tabeſcere facis, velut[14]tinea,
Quicquid eſt in eo deſyderabile:[15]quin vanitas eſt omnis homo.' Sela.
Audi precationem meam ô Domine, auribus accipe clamorem meum, ad lachrymam meã ne obſurdeſcas: peregrinus enim ſum apud te, inquilinus quales fuerunt oẽs progenitores mei.
Deflecte à me, vt me recipiã, priuſquam abeam & nuſquam ſim.

¶Præfecto cantorum carmen Dauidis. X L.

QVum diu ſollicite expectaſſem Dominũ, ſtã dẽ[1]attẽdit me,' exaudiuitq; clamorẽ meũ:
[2]Subduxit me'è puteo illo calamitoſo,' & dẽſo luto,[3]in petra erectum me in pedes meos collocauit, greſſus meos corroborauit:
Et iſeruit ori meo carmẽ nouũ, laudẽ Deo noſtro
Videbunt[id] multi, & timebunt, atque ſperabunt in Dominum.
Fœlix ille vir, qui Dominum[4]tutelam'ſuam poſuerit, nec reſpexerit ad faſtoſos, & ad eos qui ad mendacium deflectunt.
[5]Plurima patraſti tu Domine Deus meus, admirandorum facinorum, & conſiliorum tuorum erga nos non poteſt iniri ratio: quæ ſi enarrare & eloq coner. plura ſunt ꝙ numerari queãt.
Victimam & ſacrificium cibarium nõ amas,[6]aures autem perfodiſti mihi,' holocauſtum & hoſtiam pro peccato non poſtulaſti.
Tum dixi, En ipſe adſum, [7]in pagina' libri ſcriptum eſt de me,
Vt faciam quæ tu probas ô Deus meus: collibuit, & lex tua[8]in medio viſcerum meorum.
Deprædicaui iuſtitiã tuã i cœtu magno, en labia mea haudquaꝗ cohibui, noſti tuipſe ô Domine.
Iuſtitiam tuam nõ occului in medio cordis mei, [9]conſtãtiam tuã[in promiſſis] & ſalutem tuam annunciaui: bonitatẽ tuam & veritatem tuam [10]ebuccinare cõcioni frequẽti minime ceſſaui.
[11]Neque tu ô Domine continuiſti' à me miſerationes tuas: benignitas tua & veritas tua perpetuò me[12]cuſtodiunt.'
Quoniam adobruerãt me tot mala, vt ea nequirent numerari: occupauerant me [13]iniquitates meæ,' vt non potuerim[ea] videre: plura fuerũt ꝙ pili capitis mei: inde deſtituit me cor meũ.
Libeat tibi ô Domine, vt liberes me: ô Domine ppera vt me adiuues.
Pudefiant & afficiantur opprobrio pariter qui quærunt animam meã vt extinguant eam: retro agantur & pateant ignominiæ, quicunque malo meo delectantur.
Vaſtentur[14]pro eo quòd me pudefacere conabantur,' qui dicunt mihi, Hæhæ, hæhæ,
Lætẽtur & gaudeant in te quicunque te quærũt, & dicãt perpetuò (Magnificetur Dominus) qui [15]amant ſalutem tuam.'
Ego autẽ afflictus ſum & inops, Dominus cogitat pro me, auxilium meum & liberator meus tu es, Deus meus ne moram feceris.

¶Præfecto cantorum oda Dauidis. X L I.

BEatus eſt qui[1]prudenter agit cum ægro: dum tẽp⁹ fuerit aduerſum, eripiat eũ Dominus.
Dominus cuſtodiat eum, valetudinẽ reſtituat ei, vt[2]ſecundis adhuc rebus fruatur' in terra,[3]nec enim permittes' eum libidini inimicorũ eius.

Theſaurizat: & ignorat cui congregabit ea.
Et nũc quæ eſt expectatio mea? nõne Dominus? & ſubſtantia mea apud te eſt.
Ab omnibus iniquitatibus meis erue me: opprobrium inſipienti dediſti me:
Obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu feciſti: amoue à me plagas tuas.
A fortitudine manus tuæ ego defeci: in increpationib⁹ propter iniquitatẽ, corripuiſti hoiem.
Et tabeſcere feciſti ſicut araneam animã eius: verumtamen vanè conturbatur omnis homo.
Exaudi orationem meã Domine, & deprecationem meam auribus percipe: lachrymas meas
Ne ſileas: quoniam aduena ego ſum apud te, & peregrinus, ſicut omnes patres mei.
Remitte mihi, vt refrigerer prius quàm abeam, & amplius non ero.

¶In finem, Pſalmus ipſi Dauid X X X I X.

EXpectãs expectaui Dominũ, & intẽdit mihi.
Et exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu miſeriæ, & de luto fæcis.
Et ſtatuit ſuper petrã pedes meos, & direxit greſſus meos.
Et immiſit i os meũ cãticũ nouũ, carmẽ Deo noſtro.
Videbũt multi, & timebũt: & ſperabũt i Domino.
Beatus vir cuius eſt nomen Domini ſpes eius: & non reſpexit in vanitates & inſanias falſas.
Multa feciſti tu Domine Deus me⁹ mirabilia tua: & cogitationib⁹ tuis nõ eſt qui ſimilis ſit tibi.
Annuntiaui & locutus ſum: multiplicati ſunt ſuper numerum.
Sacrificium & oblationem noluiſti: aures autem perfeciſti mihi.
Holocauſtum & pro peccato non poſtulaſti: tunc dixi, Ecce venio.
In capite libri ſcriptum eſt de me vt facerẽ voluntatem tuam, Deus meus: volui, & legẽ tuam in medio cordis mei.
Annũciaui iuſtitiã tuam in eccleſia magna, ecce labia mea non prohibebo, Domine tu ſciſti.
Iuſtitiam tuam non abſcondi in corde meo: veritatem tuam & ſalutare tuum dixi.
Non abſcondi miſericordiam tuam & veritatem tuam à concilio multo.
Tu autem Domine ne longè facies miſerationes tuas à me: miſericordia tua & veritas tua ſemper ſuſceperunt me.
Quoniam circundederũt me mala quorum non eſt numerus: comprehenderũt me iniquitates meæ, & non potui vt viderem.
Multiplicatæ ſunt ſuper capillos capitis mei: & cor meum dereliquit me.
Cõplaceat tibi Domine vt eruas me: Domine ad adiuuandum me reſpice.
Confundantur & reuereantur ſimul, qui quærũt animam meam vt auferant eam.
Cõuertãtur retrorſum & reuereantur ſimul qui volunt mihi mala.
Ferant confeſtim confuſionem ſuam, qui dicunt mihi, Euge, euge.
Exultẽt & lætentur ſuper te omnes quærẽtes te: & dicant ſemper, (Magnificetur Dominus) qui diligunt ſalutare tuum.
Ego autẽ mendicus ſum & pauper: Dominus ſollicitus eſt mei.
Adiutor meus & protector meus tu es: De⁹ meus ne tardaueris.

¶In finem, Pſalmus ipſi Dauid X L.

BEatus vir qui intelligit ſuper egenum & pauperem: in die mala liberabit eũ Dominus.
Dominus conſeruet eum, & viuificet eum, & beatum faciat eum in terra: & non tradat eum in animam inimicorum eius.

X L I. ¶1 profuicit ægroto. Proſpera precatur Dauid pſpicientibus ægroto ¶2 Heb. beat⁹ ſit ¶3 nec tradas. mutatio perſonæ, pro, nec permittat eum, &c.

Digitized by Google

Dominus opé ferat illi ſup lectū doloris ei⁹: vniuerſum ſtratū ei⁹ verſaſti in infirmitate eius.
Ego dixi, Domine miſerere mei: ſana animam meam, quia peccaui tibi.
Inimici mei dixerunt mala mihi, Quando morietur & peribit nomen eius?
Et ſi ingrediebatur vt videret, vana loquebatur: cor eius congregauit iniquitatem ſibi.
Egrediebatur foras, & loquebatur: in idipſum
Aduerſum me ſuſurrabant omnes inimici mei: aduerſum me cogitabant mala mihi.
Verbum iniquum conſtituerunt aduerſum me, Nūquid qui dormit nō adijciet vt reſurgat?
Etenim homo pacis meæ in quo ſperaui, qui edebat panes meos: magnificauit ſuper me ſupplantationem.
Tu autē Domine miſerere mei, & reſuſcita me: & retribuam eis.
In hoc cognoui quoniam voluiſti me: quoniam non gaudebit inimicus meus ſuper me.
Me autem propter innocentiam ſuſcepiſti: & cōfirmaſti me in conſpectu tuo in æternum.
Benedictus Dominus Deus Iſrael à ſeculo & vſq; in ſeculum: fiat, fiat.

¶ In finem, intellectus filijs Core. XLI.

Quemadmodū deſyderat ceruus ad fontes aquarū: ita deſyderat anima mea ad te De⁹.
Sitiuit anima mea ad Deū fontē viuum: quando veniam & apparebo ante faciem Dei?
Fuerūt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte: dum dicitur mihi quotidie, Vbi eſt Deus tuus?
Hæc recordat⁹ ſum, & effudi in me animā meā, quoniam trāſibo in locum tabernaculi admirabilis, vſque ad domum Dei,
In voce exultationis & cōfeſſionis, ſon⁹ epulātis.
Quare triſtis es aīa mea? & quare conturbas me?
Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi: ſalutare vultus mei, & Deus meus.
Ad meipſum anima mea cōturbata eſt, propterea memor ero tui de terra Iordanis, & Hermoniim, à monte modico.
Abyſſus abyſſum inuocat in voce cataractarum tuarum.
Omnia excelſa tua & fluctus tui ſup me trāſierūt
In die mādauit Dominus miſericordiam ſuam, & nocte canticum eius
Apud me, oratio Deo vitæ meæ: dicam Deo, Suſceptor meus es,
Quare oblitus es mei? & quare contriſtatus incedo, dum affligit me inimicus?
Dum cōfringuntur oſſa mea, exprobrauerūt mihi qui tribulant me inimici mei:
Dum dicunt mihi per ſingulos dies, Vbi eſt Deus tuus? quare triſtis es anima mea? & quare conturbas me?
Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi: ſalutare vultus mei, & Deus meus.

Dominus fulciat eū in lecto ægritudinis [decumbentem,] totum ſtratum eius[4] commutabis' in infirmitate eius.
[5]Hinc ego quoq; dico, Beneficus eſto mihi' ô Domine, ſana animam meam: nam aduerſum te peccaui.
Inimici mei[6] male precabātur mihi, dicentes,' Quando [tandem] morietur, & interibit nomen eius?
Cūmque [quiſpiam ex eis] veniret me inuiſurus, [7]vanum loquebatur, corde ſibi praua colligebat, egreſſus foras [ea] loquebatur.'
Inter ſe oſores mei contra me pariter muſſabāt, aduerſum me malum cogitabant, [nempe,]
[8]Perfudit iſtum graue aliquod ſcelus:' & iſte decumbens haudquaquam poſthac ſurget.
Quin[9] & is quocum mihi arctiſſima fuit familiaritas,' cui fidebam, quique cibo meo victitabat, [10]ſublato pede, velut calce, me petebat.
Tu ergo Domine beneficus ſis mihi, & erige me, vt illis rependam.
In hoc cognoui [11]fauere te mihi,' q hoſtis meus de me non iubilat,
[12]Quódque ſum incolumis: ſuffulcies porró me,' atque ſtatues coram te in ſempiternum.
Collaudetur Dominus Deus Iſraelis, à ſeculo vſque in ſeculum.[13]Amen & amen.

¶ [a]Præfecto cantorum, [b]erudiens [carmen] filiorum Corah. XLII.

Vt cerua[1] mugit ad torrētes aquarum, ſic anima mea mugit ad te ô Deus.
Sitit anima mea Deum,[2] Deum viuū:' quādo [demum] veniam, vt appaream in conſpectu Dei?
Fuit mihi lachryma mea pro cibo dies noctéſq;, dum mihi dicerent quotidie, Vbinam eſt Deus tuus?
[3]Animam meam effundo, ſimul atque recordor qualiter in ſumma illos ouantes & collaudantes, feſtiuātem ſcilicet ac celebrem cœtum, ad domum Dei deducebam.'
Quid deiecta es ô anima mea, & intra me[3] tumultuaris? ſpera in Deum, quia[4] adhuc pro ſalute reddita coram conſpectu eius gratias agam.'
Deus meus deijcit ſe anima mea intra me, propterea quòd tui recordor in terra trans Iordanem, atque ab Hermonim[5] monte puſillo.'
[6]Abyſſus abyſſum aduocat, ad vocem cataractarū tuarum, cuncti fluctus tui & procellæ tuæ ſuper me tranſierunt.
[7]Interdiu præcepit Dominus benignitati ſuæ, & nocte cāticū eius mecū, oratio ad Deū viuum.'
Dicā Deo petræ meæ, Quare obliuiſceris mei? cur [8]hoſte opprimente atratus ingredior?
[9] Perinde eſt ac ſi adigerēt gladium in oſſa mea' dum hoſtes mei contumelijs me afficiunt, dicūntque ad me quotidie, Vbi eſt Deus tuus?
Quid deiecta es ô anima mea, & cur ſic intra me tumultuaris? ſpera in Deum, quia adhuc celebrabo eum[10] pro ſalute ante conſpectū meum reddita, & quòd Deum meum [ſe eſſe oſtendit.]

¶4 vertas. ſub. in ſanitatē. mutatio perſonæ, pro vertat, vel commutet. ¶5 Ego dixi, [ſub. quum ægrotarē,] Miſerere mei. ¶6 dicunt malum de me, ¶7 vana loquebatur corde: egreſſus foras, loquebat. Sub. alia quàm locutus fuerat palàm. ¶8 Res praua tenaciter adhæret illi. i. ſcelus aliquod grāde, ſeu vitio grandis cuiuſpiam ſceleris penit⁹ occupauit eū, vt eū hoc morbo neceſſe ſit cōfici. Alij intelligunt de grauiſſimo morbo q eū occuparit. ¶9 Hebr. Homo pacis meæ. ¶10 He. magnificauit aduerſū me calcaneum. ¶11 quòd diligas me, ¶12 Vl, In innocentia mea [hoc eſt, qa innocēs ſum & integer] ſuffulcies me. ¶13. i. ſtabile ſit & ſtabile, verū & verum, ſit ita.

XLII.

¶a Vide Pſal. 4. ¶b. i. Pſalmus eruditione plen⁹, cōſcript⁹ de Dauide ab vno è poſteris Core. Alij vertūt, Præfecto cātorum maſchil, filijs Core. i. Pſalm⁹ eruditus præſuli cātorum, qui eundem tradidit poſteris Core etiam muſices peritis, decantandum ad modulos cantilenæ vulgatis cuius initium erat Maſchil. ¶1 Vox Hebræa A R A G, proprie ceruis tribuitur, quū anhelantes & inhiantes à venatoribus agitantur, & aquam quærunt. Quidam glocitare vocant. ¶2 Alij legunt, ad fortem, viuum. ¶3 Heb. Hæc quum recordor, effundo ſuper me animam meam, quòd tranſibam olim in caterua, & quòd læto gradu incedebam cum eis ad domum Dei, in voce exultationis & laudis, in turba feſtum agente. vl, tripudiante & læta. Aut, deducens inquā turbam feſtiuātem. Effundere animam, eſt laxatis dolori habenis, omnes ſemel affectus, omnem animi æſtum, & quaſi ipſum cor effundere. ¶3 infremis? ¶4 Heb. celebrabo eū ob ſalutes faciei ei⁹. Id eſt, ab eo miſſas. Hoc eſt ob multiplex auxilium quod mihi hilari & læto vultu feret, ¶5 Alij legunt, & de monte Miſar. i. in terris remotiſſimis à domo tua, in quibus tibi non poſſum ſacrificare. ¶6. i. Tribulatio vna ſecum alteram trahit, te pluente ſuper me tribulationes. ¶7 Hebr. In die mandabit Dominus benignitatem ſuam, & noctu canticum ſuum erit mecum, & oratio ei qui eſt author vitæ meæ. Subaudiendum aliquid, Ita apud me cogito. Efficiet Deus vt interdiu fruar ſua benignitate, & noctu canam, &c. ¶8 mœrens incedam ob tribulationem inimici? ¶9 Hebr. Vt occiſio eſt [vt, Quaſi gladius] in oſſibus meis dum. &c. ¶10 Hebr. eſt [enim] ſalutes faciei meæ, eſt inquam Deus meus. Salutes faciei meæ. i. eſt coram me ſalus. vl Eſt mihi præſentiſſima ſalus. Aut, eſt auxilium expromptum & expoſitum, poſitum ante oculos meos. Vel, ſalus ſiue auxilium quo ſolet vultus reddi hilarior.

Digitized by Google

XLIII.

IVdica me Deus, & ſuſcipe cauſam meã à gente [1]parũ pia,[′] à viro doloſo & prauo eripe me:
[2]Nã tu Deus meus es robur meũ,[′] quare depuliſti me? quare pullat[9] ingredior,[3]inimico obterẽte?[′]
Mitte[4]lucem tuam & veritatẽ tuam,[′] hæc deducãt me, ad montem ſanctum tuum me introducant, atque ad habitacula tua:
Vt ingrediar ad aram Dei,[5]ad Deum, qui eſt gaudium & exultatio mea,[′] & celebrem te cithara Deus Deus meus.
Quid deiecta es ô anima mea, & cur tumultuaris intra me? ſpera in Deum, quoniam adhuc celebrabo eum, [6]de ſalute qua faciem meam exhilarabit, Deũmque ſe meum declarabit.

¶Carmen[+]erudiens filiorũ Korah præfecto cantorum. XLIIII.

AVribus noſtris audiuimus, ô Deus, patres noſtri commemorauerunt nobis, opera illa quę temporibus illorum operatus es, retrôque temporibus.
Tu manu tua Gentes expuliſti, & [3]eos plantaſti: afflixiſti populos, hos autẽ[′]germinare feciſti.[′]
Nec enim gladio ſuo terram occuparunt, nec ipſorum brachio ſalus eorum parta eſt: ſed dextera tua, & brachio tuo, &[1]luce vultus tui,[′] quia illos amabas.
Tu ipſe Rex meus es ô Deus, tu [4]diſpone[′] ſalutes ipſi Iacob.
Per te infeſtos nobis[5]excutiemus,[′] per nomẽ tuũ conculcabimus eos qui in nos inſurgunt.
Non enim ſperabo in arcu meo, & gladius meus minime me ſeruabit:
Sed tu[6]ſeruas[′]nos ab aduerſarijs noſtris, & pudefacis eos qui nos odio proſequuntur.
In Deo gloriamur quotidie, & nomen tuum in ſempiternum celebramus. Sela.
[7]At tu depuliſti nos, & ignominia affeciſti, nec inter copias noſtras vnà egrederis.
[8]Vertis nos in fugã coram hoſte: & qui odio nos proſequuntur auferunt ſibi[ſprædam.]
Poſuiſti nos velut oues cibo[ſſelectos,] & inter gẽtes[ſillas] nos diſperſiſti.
Vendidiſti populum tuũ nullis opibus,[9]nec auxiſti pretia eorum[ſin licitando.]
Exponis nos probro vicinis noſtris, illuſioni & ludibrio his qui circum nos habitant.
Facis vt fabula ſim[9] Gẽtibus, & [10]ſanna[′]populis.
Quotidie ignominia mea coram me eſt, &[11]pudor obtegit faciem meam:[′]
Propter vocẽ exprobrãtis & conuitiantis, & propter inimicum & vlciſcendi auidum.
Hæc omnia eueniunt nobis, attamen nequaquã tui obliuiſcimur, nec pfidi ſum[9] i fœdere tuo:
Nõ deflexit retro cor noſtrũ, nec declinauerunt à ſemitis tuis greſſus noſtri,
Quum attereres [12]nos in loco draconum,[′] atque vmbra mortali nos obtegeres.
Si obliuiſceremur nominis Dei noſtri, & expanderemus animas noſtras ad Deum alienum:
Annõ Deus hoc inquireret? ipſe enim nouit abſcondita cordis.
Sed propter te occidimur quotidie, æſtimamur ceu grex mactationi deſtinatus.
Euigila, quare obdormis Domine? euigila, ne [13]depellas[′]perpetuò.
Quare abſcondis faciẽ tuam, cur afflictionis noſtræ & oppreſſionis noſtræ obliuiſceris?
Quoniam deiecta eſt ad puluerẽ anima noſtra, terræ adhæret venter noſter.
Conſurge, adiuua nos, & redime nos propter bonitatem tuam.

¶Carmen amatorium erudiens, [1]filiorum Corah, præfecto cantorũ, [2]de liliis. XLV.

¶Pſalmus Dauid. XLII.

IVdica me Deus, & diſcerne cauſam mei de gẽte non ſancta, ab homine iniquo & doloſo eruę me,
Quia tu es De[9] fortitudo mea: quare me repuliſti? & quare triſtis incedo, dũ affligit me inimic[9]?
Emitte lucem tuam, & veritatem tuam: ipſa me deduxerunt, & adduxerunt in montem ſanctũ tuum, & in tabernacula tua.
Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam.
Confitebor tibi in cithara Deus, Deus meus: quare triſtis es anima mea? & quare cõturbas me?
Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi: ſalutare vultus mei, & Deus meus.

¶In finę pro filijs Core ad intellectũ. XLIII.

DEus aurib[9] noſtris audiuimus: patres noſtri annunciauerunt nobis
Opus quod operatus es in diebus eorum, [′]&[′] in diebus antiquis.
Manus tua Gẽtes diſperdidit, & plantaſti eos: afflixiſti populos, & expuliſti eos.
Nec enim in gladio ſuo poſſederunt terram, & brachium eorum non ſaluauit eos,
Sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui: quoniam complacuiſti in eis.
Tu es ipſe rex meus & Deus meus: qui mãdas ſalutes Iacob.
In te inimicos noſtros ventilabimus cornu, & in nomine tuo ſpernemus inſurgẽtes [′]in nobis.[′]
Non enim in arcu meo ſperabo: & gladius meus non ſaluabit me.
Saluaſti enim nos de affligentibus nos: & odientes nos, confudiſti.
In deo laudabimur tota die: & in nomine tuo cõfitebimur in ſecula.
Nunc autẽ repuliſti & confudiſti nos: & nõ egredieris [′]Deus[′]in virtutibus noſtris.
Auertiſti nos retrorſum poſt inimicos noſtros: & qui oderunt nos diripiebant ſibi.
Dediſti nos tanquam oues eſcarum, & in Gentibus diſperſiſti nos.
Vendidiſti populum tuum ſine pretio: & nõ fuit multitudo in commutationibus eorum.
Poſuiſti nos opprobriũ vicinis noſtris, ſubſannationẽ & deriſũ his qui ſũt in circuitu noſtro.
Poſuiſti nos in ſimilitudinem Gentibus: commotionem capitis in populis.
Tota die verecundia mea contra me eſt, & confuſio faciei meæ cooperuit me
A voce exprobrantis & obloquentis, à facie inimici & perſequentis.
Hæc omnia venerũt ſuper nos, nec obliti ſumus te: & iniquè non egimus in teſtamento tuo.
Et non receſſit retrò cor noſtrum: & declinaſti ſemitas noſtras à via tua.
Quoniam humiliaſti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos vmbra mortis.
Si obliti ſumus nomen Dei noſtri, & ſi expandimus manus noſtras ad Deum alienum,
Nõnne Deus requiret iſta? ipſe enim nouit abſcõdita cordis.
Quoniam propter te mortificamur tota die: æſtimati ſumus ſicut oues occiſionis.
Exurge, quare obdormis Domine? exurge, & ne repellas in finem.
Quare faciem tuam auertis, obliuiſceris inopiæ noſtræ & tribulationis noſtræ?
Quoniã humiliata eſt in puluere anima noſtra: conglutinatus eſt in terra venter noſter.
Exurge Domine adiuua nos: & redime nos propter nomen tuum.

¶In finẽ, pro ijs qui commutabũtur, filijs Core ad intellectũ, canticũ pro dilecto. XLIIII.

¶1 nõ ſicta. nõ miſericorde. ¶2 Cũ ſis De[9] fortitudinis meæ. ¶3 p̃ oppreſſiõe inimici? ¶4 .i. opẽ, & qã pollicit[9] es. ¶5 He. ad Deum, gaudiũ exultationis meę. ¶6 Vide poſtremum verſum pſalmi præcedentis.
¶+ Vide pſal. 42.
¶1 Eos, ſcilicet patres noſtros. ¶2 feciſti mittere. ſub. radicẽ. Alij legunt, eieciſti eos. ſub. populos. ¶3 .i. fauore tuo. ¶4 p̃cipe. i. iube ſeruet verus Iſrael: eripe eũ. ¶5 cornu petem[9]. Quidã hæc õnia legunt in p̃terito impfecto: alij in futuro. q. d. Si tu nos vt oli fauore pſequerẽris, facile poſſemus hoſtes pellere. Sed tu iã repuliſti nos, &c. ¶6 ſeruabis ¶7 Etiã repellis. Reticentia eſt, Nũc nõ ſolum non audis p̃ces noſtras, ſed etiã repellis, &c. ¶8 He. Facis nos redire retrorſũ ab hoſte. ¶9 nec auxiſti [ſub. rẽ tuam] propter pretia eorũ. q. d. tã vili nos vẽdis, vt rem tuã augere non poſſis. ¶10 cõmotio capitis. Cõmotiõe capitis Chriſt[9] illuſ[9] eſt, marc. 15. c. ¶11 pudor faciei meæ obtegit me. i. pudor quo vult[9] meus ſuffunditur, totã faciem occupat. ¶12 .i. i regiõe in qua habitãt hoies feritate draconib[9] ſimiles. ¶13 elonges te.
XLV.
¶1 Vide Pſa. 42. ¶2 ſuper ſoſanim. Inſtrumentũ muſicũ, aut principiũ vulgaris alicuius cãtilenæ, ad cuius modos decantatus fuit hic pſalmus.

Digitized by Google

ERuctauit cor meum verbum bonũ: dico ego
opera mea regi.
Lingua mea calamus ſcribę velociter ſcribentis.
Speciosus forma pre filijs hoim, diffuſa eſt gratia
in labijs tuis: ꝑpterea benedixit te De⁹ i ęternũ.
Accigere [+]gladio tuo ſup femur tuũ, potẽtiſſime,
Specie tua & pulchritudine tua. intende proſpe-
re, procede, & regna.
Propter veritatem & mãſuetudinem & iuſtitiã:
& deducet te mirabiliter dextera tua.
[5]Sagittæ tuæ acutæ (populi ſub te cadent) in cor
da inimicorum regis.
Sedes tua Deus in ſeculũ ſeculi: virga directio-
nis virga regni tui.
Dilexiſti iuſtitiã, & odiſti iniquitatem: propterea
[::]vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ cõ-
ſortibus tuis.
Myrrha & gutta & caſia à veſtimẽtis tuis, à domi
bus eburneis, ex quibus delectauerunt te. filiæ
regum in honore tuo,
Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato,
circundata varietate.
[+]Audi filia, & vide, & inclina aurẽ tuam: & obli-
uiſcere populum tuum, & domum patris tui.
Et concupiſcet rex decorem tuum: quoniam ipſe
eſt Dominus Deus tuus, & adorabunt eum.
Et filiæ Tyri, in muneribus vultum tuum depre-
cabuntur [::]omnes' diuites plebis.
Omnis gloria filiæ regis abintus, in fimbrijs au-
reis, circumamicta varietatibus.
Adducentur regi, virgines poſt eam: proxime e-
ius afferentur tibi.
Afferentur in lætitia & exultatione: adducentur
in templum regis.
Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij, cõſtitues eos
principes ſuper omnem terram.
[*]Memores erunt' nominis tui in omni generatio
ne & generationem.
Propterea populi confitebuntur tibi in æternũ,
& in ſeculum ſeculi.

¶In finẽ filijs Core pro arcanis Pſalmus. XLV.

DEus noſter refugiũ & virtus: adiutor in tri-
bulationibus quæ inuenerunt nos nimis.
Propterea nõ timebimus dum turbabitur terra,
& transferentur montes in cor maris.
Sonuerunt & turbatæ ſunt aquæ eorum: contur
bati ſunt montes in fortitudine eius.
Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei: ſancti
ficauit tabernaculum ſuum Altiſſimus.
Deus in medio eius, non commouebitur: adiuua
bit eam Deus mane diluculo.
Cõturbatæ ſunt gentes, & inclinata ſunt regna:
dedit vocem ſuam, mota eſt terra.
Dominus virtutum nobiſcum: ſuſceptor noſter
Deus Iacob.
Venite, & videte opera Domini, q̃ poſuit ꝓdigia
ſuper terrã: auferẽs bella vſq; ad finem terræ.
Arcum conteret, & confringet arma: & ſcuta cõ-
buret igni.
Vacate, & videte quoniam ego ſum Deus: exalta-
bor in gentibus, & exaltabor in terra.
Dominus virtutum nobiſcum: ſuſceptor noſter
Deus Iacob.

¶In finem, pro filijs Core Pſalmus. XLVI.

OMnes gẽtes plaudite manibus: iubilate Deo
in voce exultationis,
Quoniam Dominus excelſus, terribilis, Rex ma-
gnus ſuper omnem terram.
Subiecit ꝑplos nobis: & gẽtes ſub pedib⁹ noſtris.
Elegit nobis hæreditatem ſuam, ſpeciem Iacob
'quam' dilexit.

ERuctat cor meum boni quippiã, dedico ego
opera mea regi: lingua mea ceu ſtylus eſt
ſcribæ expediti.
Perelegans es præ cunctis mortalibus, effuſa eſt
gratia in labia tua, 'eo quód' Deus te ſempiter-
nis ornauit beneficijs.
Cinge '[2]ô heros' gladio tuo femur tuum, '[3]decore
tuo & magnificentia tua.'
[4]Et in magnificẽtia tua proſpere inequita 'ſuper
verbũ veritatis, manſuetudinis & iuſtitiæ, do-
cebitque te [tunc] dextera tua admiranda.
Sagittæ tuæ præacutæ [5]cor hoſtiũ regis [penetra-
bunt,] populi ſub te cadent.
Solium tuum in ſempiternũ & perpetuo [ſtabit]
ô Deus: ſceptrũ regni tui eſt ſceptrũ æquitatis.
Amas iuſtitiam, impietatẽ odis, propterea quód
te Deus, Deus tuus vnxit oleo lætitiæ præ con-
ſortibus tuis.
Mirrhã, aloen & [6]caſſiam '[redolent] omnia veſti-
menta tua, ẽ palatijs eburneis [deprompta,] [7]vt
te exhilarent.'
Filiæ regum inter nobiles tuas: aſtat coniunx ad
dexterã tuam [ornata] auro ex Ophir optimo.
Audi filia, & vide, inclina aurẽ tuam, obliuiſcere
populi tui, & domus patris tui:
Et concupiſcet rex formam tuã: quia ipſe eſt Do-
minus tuus, [8]ipſum adorabis.
[::]Filia quoque Tyri cum munere, & quique opu-
lentiores populi, faciem tuam precabuntur.
[9]Omnis gloria filiæ regis intus eſt,' indumẽtum
eius ex auro intexto.
In veſtib⁹ acupictis adducetur regi, virgines pe-
diſſequæ eius, ſodales ei⁹ vnà tibi adducentur.
Adducentur cum gaudio & lætitia, & venient in
palatium regis.
In locum patrum tuorũ ſuccedẽt [10]tibi filij, 'quos
principes in omni terra conſtitues.
Memorabo nomẽ tuũ ꝑ omnia ſecula, propterea
celebrabũt te populi in ſempiternũ, & ꝑpetuo.

¶[*]Præfecto cantorum, carmen filiorum Corah
ad Almoth. XLVI.

DEus nobis '[1]ſuffugium' & robur eſt, premente
aduerſitate auxilium '[2]præſentiſſimum.'
Propterea nihil timebimus etiã ſi loco [3]moue-
tur terra, '&[4]nutent mõtes ſiti in medio mari.
Infremant & 'limum egerant' vndæ eius, contre-
miſcant montes in eleuatione eius: Sela.
Riui tamen fluminis exhilarabunt ciuitatẽ Dei,
[6]ſacrarium' tabernaculorum Altiſſimi.
Deus eſt in medio eius, ideo minime nutabit, o-
pem illi feret Deus [7]ante auroram.'
Tumultuentur gẽtes, motus concitent regna, &
tellus, dato fragore, defluat:
Dominus [tamen] exercituũ à nobis ſtat, arx ſub-
limis eſt nobis Deus Iacob. Sela.
Huc agite, & cõtemplamini opera Domini, quaſ-
nam [8]ſolitudines fecerit in terra.
Facit ceſſare bella ad fines vſque terræ, cõfringit
arcus, detruncat haſtas, igni currus exurit.
[9]Remittite, '& agnoſcite quód ego ſum Deus, ex-
celſus in gentibus, [10]excelſus' in terra.
Dominus exercituum nobiſcũ, arx ſublimis no-
bis Deus Iacob. Sela.

¶[::]Carmẽ filiorũ Corah ꝑfecto cãtorũ. XLVII.

OMnes populi plaudite manib⁹, iubilate Deo
voce 'ouante.'
Excelſus enim eſt Dominus, tremendus, rex ma-
gnus ſuper omnem terram,
Subijcit ꝑplos nobis, & natiões ſub pedes noſtros.
Selegit nobis hæreditatem noſtram, '[2]præſtantiã'
Iacob quem diligit. Sela.

¶1 ſub. ꝑpterea dico ego quód &c. ¶2 ô potẽs, ¶3.i. quo gloriã & dec⁹ tibi pares. ¶4 Dec⁹ autẽ tuũ eſt perrumpere, [ſub. Gentes] & equitare, &c. q.d. decus tibi conparabis, ſi verbo tuo velut equo veharis ad Gentes, & doceas eas verbũ illud quod docet veritatem, &c. tũc perpetrabit mirabilia dextera tua. ¶5 Mutatio ꝑſonę. pro, cor inimicorũ tuorum, ô rex, penetrabũt, tibi ꝑplos ſubijcies. ¶6 caſſiam aromaticã intelligit & ligneã, q̃ ſolo corticę eſt cõmendabilis. ¶7 vnde te exhilarãt. ¶8 inclina te ei. ¶::.i. Tyrij alienigenę & Iudæi allatis muneribus petẽt amicitia tecũ iũgi. ¶9 Tota inclyta eſt filia regis intrinſecus. i. Splẽdidiſſima eſt regina quæ agit in intima regia familiariter cum rege. ¶10 filij tui. ¶[*]Præfecto cãtorũ filijs Core ſuper alamoth .i. Præfecto cãtorum datus vt curaret decãtari per poſteros Core ad modos vulgaris cantilenæ cuius initium erat Alamoth. vl, ſuper inſtrumẽtũ muſicũ, cui⁹ nomẽ eſt alamoth.

XLVI.

¶1 protectio ¶2 inueniemus abũde. ¶3 moueat terram, ¶4 vl, deuoluãtur montes in mediũ maris. ¶5 turbentur

¶6 hoc eſt loc⁹ ſãctior iter habitacula Altiſſimi. q.d. Oĩs terra Iſrael eſt habitaculũ Dei, ſed ſãctior loc⁹ habitaculi eſt Ieruſalẽ. ¶7 He. dũ mane aſpiciet eã. i. appetẽte mane. ¶8 Sũt qui legũt, q̃ ſtupẽda in terra deſignat: & videtur magis quadrare. ¶9 Deſiſtite, ¶10 exaltabor XLVII. ¶::Inſigni pſalli filiorũ Core. i. Pſalm⁹ cõmiſſus ꝑfecto nepotũ Core, vt curaret illũ decãtãdũ. ¶1 exultatiõis. i. læta. ¶2 gloriã. i. q̃ eſt materia gloriãdi vero Iſraeli.

¶ 1 q.d. illata eſt tandem arca in tẽplũ Domini.
¶ 4 quotquot intelligitis.
¶ 5 Quidam legũt vt ſit appoſitio, Munifici populorũ collecti ſunt, videlicet popul⁹ Dei Abrahæ. Alij ſic vertunt, Principes populorum adiunxerũt ſe, [ſub. illi Deo. &] populus Dei Abrahæ: q2 Dei ſunt clypei terræ: maxime exaltat⁹ eſt. i. Principes cũ populo Dei in quem credidit Abrahã, adiunxerũt ſe Deo, ꝙ ipſe eos defendat in terra: ergo ſũm⁹ eſt & potẽtiſſim⁹. ¶ 6 Heb. diis clypeis. Hic principes dicũtur clypei populi, quia eorũ eſt tueri, & noxia auertere.

XLVIII.
¶ 1 laudandus
¶ 2 Vel, in monte ſanctuarij eius. i. in Siõ mõte ſancto.
¶ 3 qui in aquilonari latere vrbis regis magni eſt ſitus,
¶ 4 clima,
¶ 5 ſcilicet ciuitatis, ¶ 6 de ciuitate ¶ 7 perpendimus. tunc ſcilicet quũ ſic fugaſti hoſtes.
¶ 8 ſub. i hoſtes tuos. ¶ 9. i. vrbes
¶ 10 Heb. roborate ¶ 11 iſte,
¶ 12 Alij dicũt, in ſempiternũ. Alij, ſicut i pueritia. ſub. direxit nos.

XLIX.

Aſcẽdit De⁹ cũ iubilo, Dñs⁹ cũ ſonitu buccinarũ.
Pſallite Deo, pſallite: pſallite Regi noſtro, pſallite:
Quoniã Rex vniuerſę terrę De⁹, pſallite erudite.
Regnat De⁹ ſup gẽtes, De⁹ ſedet i ſolio ſuo ſãcto.
Munifici populorum adiunguntur populo Dei Abrahæ: quoniã dijs protectoribus terræ longe ſuperior eſt.

¶ Canticũ, Pſalmus filiorũ Corah. XLVIII.

MAgnus Dominus & laudatus plurimũ, in ciuitate Dei noſtri, in monte ſancto eius.
Mõs Siõ, i cui⁹ aqlonari latere vrbs magni regis eſt, elegãs eſt regio, & gaudiũ vniuerſæ terræ.
De⁹ i palatijs ei⁹ agnit⁹ eſt, [ꝙ ſit ſuis] arx ſublimis:
Nam ecce reges conuenerant, tranſierant vnà:
Quum vidiſſent, ſic obſtupuerũt, perterriti ſunt, & in præceps acti ſunt,
Sic corripuit eos illic trepidatio & dolor, vt parturientem.
Quomodo ventus oriẽtalis confringere ſolet marinas naues.
Quemadmodum audiuimus, ita vidimus, [6] in ciuitate Domini exercituum, [6] in ciuitate Dei noſtri, Deus illam firmauit in ſeculum. Sela.
Animo [7] concipiebamus ô Deus bonitatem tuam in medio templi tui.
Vti nomẽ tuũ ô Deus, ita & laus tua ꝑtingit vſq ad fines terræ. [na] iuſtitia [8] dextera tua abũdat.
Gaudet mõs Sion, & exultent filiæ Iuda propter iudicia tua.
Circuite Siõ, cingite eam, numerate turres eius:
Adhibete animum ad propugnaculum eius, [10] videte vt ſint celſa palatia eius, vt enarretis generationi poſteræ.
Nã [11] hic, eſt Deus, Deus noſter eſt in ſempiternũ, & perpetuo ipſe diriget nos [12] ad mortẽ vſque.

¶ Carmẽ filiorũ Corah præfecto cãtorũ. XLIX.

AVdite hoc omnes populi, auſcultate his omnes qui orbem inhabitatis,
Tã plebei, quàm dignitate aliqua pollentes, vnà diues cum paupere.
Os meum ſapientiam loquetur [3] & meditatio cordis mei prudentiam.
Accommodabo ad parabolam aurẽ meam, exponam [4] adhibita cithara ænigma meum.
Cur timeam [5] in aduerſo tempore ? iniquitas [6] calcaneorum meorum circundaret me.
Ex illis qui nituntur opulentia ſua, & in multitudine diuitiarum ſuarum gloriantur,
Nemo fratrẽ ſuũ [7] vlla ratione redimere poteſt, neque Deo [8] pretiũ redẽptionis eius perſoluere:
Nimij ſiquidẽ pretij eſt redimi à morte animas illorum, [9] vt æuo viuant perpetuo,
Et vitam in ſempiternum proferãt, ſepulchrum nunquam viſuri.
Equidem videre eſt [10] vt ſapientes æque moriantur ac ſtulti, & ſtupidi intereant, & opes ſuas alijs relinquant.
Sepulchrum [11] domus eorum in perpetuum, & habitacula eorum per ſecula, [12] nomina ſua vocarunt in terris.
At homo in [13] pretio nõ diu permanet, ſimilis erit pecudibus quæ prorſus intereunt.

Aſcẽdit De⁹ in iubilo, & Dominus in voce tubæ. 1. Reg. 6.
Pſallite Deo noſtro, pſallite: pſallite Regi noſtro, pſallite.
Quoniã Rex omnis terræ Deus: pſallite ſapiẽter.
Regnabit Deus ſuper Gẽtes: Deus ſedet ſuper ſedem ſanctam ſuam.
Principes populorum congregati ſunt cum Deo Abraham: quoniam dij fortes terræ, vehementer eleuati ſunt.

¶ Pſalmus cantici, filijs Core ſecunda ſabbati. XLVII.

MAgnus Dominus & laudabilis nimis in ciuitate Dei noſtri, in monte ſancto eius.
Fundatur exultatione vniuerſæ terræ mõs Sion, latera Aquilonis, ciuitas Regis magni.
De⁹ in domib⁹ eius cognoſcetur, cũ ſuſcipiet eã.
Quoniam ecce reges terræ congregati ſunt: conuenerunt in vnum.
Ipſi videntes ſic admirati ſunt, conturbati ſunt, commoti ſunt: tremor apprehendit eos.
Ibi, dolores vt parturientis: in ſpiritu vehementi conteres naues Tharſis.
Sicut audiuimus ſic vidimus in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei noſtri: Deus fundauit eam in æternum.
Suſcepimus Deus miſericordiam tuam in medio templi tui.
Secundum nomen tuum Deus, ſic & laus tua in fines terræ: iuſtitia plena eſt dextera tua.
Lætetur mons Sion, & exultent filiæ Iudæ, propter iudicia tua Domine.
Circundate Sion, & complectimini eam: narrate in turribus eius.
Ponite corda veſtra in virtute eius: & diſtribuite domos eius, vt enarretis in progenie altera.
Quoniam hic eſt Deus, Deus noſter in æternum & in ſeculũ ſeculi: & ipſe reget nos in ſecula.

¶ In finem, filijs Core Pſalmus. XLVIII.

AVdite hæc omnes gẽtes: auribus percipite omnes qui habitatis orbem,
Quique terrigenæ & filij hominum: ſimul in vnum diues & pauper.
Os meum loquetur ſapientiam: & meditatio cordis mei prudentiam.
Inclinabo in parabolam aurem meam, aperiã in pſalterio propoſitionem meam.
Cur timebo in die mala ? iniquitas calcanei mei circundabit me:
Qui confidunt in virtute ſua, & in multitudine diuitiarum ſuarum gloriantur.
Frater non redimit, redimet homo: nõ dabit Deo placationem ſuam,
Et pretium redemptionis animæ ſuæ: & laborabit in æternum. & viuet adhuc in finem.
Non videbit interitum, cũ viderit ſapientes morientes: ſimul inſipiens & ſtultus peribunt.
Et relinquent alienis diuitias ſuas: & ſepulchra eorum domus illorum in æternum.
Tabernacula eorum in progenie & progenie, vocauerunt nomina ſua in terris ſuis.
Et homo cum in honore eſſet, non intellexit: cõparatus eſt iumẽtis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.

¶ * Præfecto filiorũ Core Pſalm⁹. ¶ 1 Heb. Etiã filij hoĩs, etiã filij viri. ¶ 2 nã meditatio cordis mei ſunt intelligẽtia. i. quę cogito, ad rectã intelligẽtiã pertinẽt. ¶ 3 q.d. tã obſcura & difficilia dicturus ſum vt me quoq diligẽter attẽdẽdũ ſit. ¶ 4 ad citharã cecinit Dauid res iſtas obſcuras. ¶ 5 Heb. in dieb⁹ mali. Propoſitio ſub interrogatione ꝓponitur, Nõ eſt timendũ temporariũ malum. ¶ 6 Calcaneus pro fine propoſito & intentione. q.d. ſi aliũ finẽ mihi proponerẽ, ſi alium ſpectarem, quã Deũ, ſi alij fiderem tẽpore aduerſo ꝗ illi, inique agerẽ. Quidã vertunt hunc verſum cũ quatuor ſequẽtibus, ad hunc modũ, Ecquid pertimeſcerẽ in diebus malis, dũ me circũuenit iniquitas meorũ ſupplãtatorũ, Qui reb⁹ fidũt ſuis, opẽſq ſuas grãdes oſtẽtãt, Si frater neminẽ redimere, nec Deo quiſquã reconciliare põt Tãti quippe redẽptio taliũ cõſtat aĩarũ, vt omittere cogat id ꝑpetuo, Etiã ſi viuat diutiſſime, nec intereat. ¶ 7 Heb. redimẽdo redimet, ¶ 8. i. à morte liberare, nec ĩpetrare fratri longiorẽ vitã. ¶ 9 Hebr. & deſijt in æternũ. i. nũquã fiet vt diues perpetuo viuat. ¶ 10 Heb. ꝙ ſapiẽtes moriãtur, ſimul ſtulti & bardi intereãt. ¶ 11 Alij legũt, Interã ſe cogitãt ꝙ dom⁹ eorũ ſint ſẽpiternę. & habitacula eorũ ꝑpetua, extulerũt noĩa ſua in terris. vel, vocauerũt noĩb⁹ ſuis terras. ¶ 12. i. regiones de noĩbus ſuis vocauerunt, ad perpetuanda ſua noĩa. ſtuduerunt gloriæ. ¶ 13 honore

Digitized by Google

Hæc via illorum, ſcandalum ipſis: & poſtea in ore ſuo complacebunt.
Sicut oues ĩ inferno poſiti ſũt: mors depaſcet eos.
(Et dominabũtur eorũ iuſti in matutino) & auxiliũ eorũ veteraſcet in inferno à gloria eorũ.
Veruntamen Deus redimet animã meam de manu inferi, cum acceperit me.
Ne timueris cum diues factus fuerit homo: & cũ multiplicata fuerit gloria domus eius.
Quoniam cum interierit, non ſumet omnia: neque deſcendet cum eo gloria eius.
Quia anima eius in vita ipſius benedicetur: confitebitur tibi cum benefeceris ei.
Introibit vſque in progenies patrũ ſuorum: & vſque in æternum non videbit lumen.
Homo cum in honore eſſet, non intellexit: comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.

¶ Pſalmus Aſaph. XLIX.

Deus deorum Dominus locutus eſt: & vocauit terram
A ſolis ortu vſq; ad occaſum: ex Sion ſpecies decoris eius,
Deus manifeſtè veniet, Deus noſter, & nõ ſilebit.
Ignis in conſpectu eius exardeſcet: & in circuitu eius tempeſtas valida.
Aduocauit cælum déſurſum: & terrã diſcernere populum ſuum.
Congregate illi ſanctos eius: qui ordinant teſtamentum eius ſuper ſacrificia:
B Et annũtiabunt cæli iuſtitiã eius: quoniam Deus iudex eſt.
Audi populus meus, & loquar: Iſrael, & teſtificabor tibi: Deus Deus tuus ego ſum.
Non in ſacrificijs tuis arguam te: holocauſta autem tua in conſpectu meo ſunt ſemper.
Non accipiã de domo tua vitulos: neque de gregibus tuis hircos.
Quoniam meæ ſunt omnes feræ ſyluarũ, iumenta in montibus & boues.
Cognoui omnia volatilia cæli: & pulchritudo agri mecum eſt.
C Si eſuriero, non dicam tibi: meus eſt enim orbis terræ, & plenitudo eius.
Nunquid manducabo carnes taurorum: aut ſanguinem hircorum potabo?
Immola Deo ſacrificium laudis: & redde Altiſſimo vota tua.
Et inuoca me in die tribulationis: & eruam te, & honorificabis me.
Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamẽtum meum per os tuum?
Tu verò odiſti diſciplinam: & proiecisti ſermones meos retrorſum.
Si videbas furem, currebas cum eo: & cum adulteris portionem tuam ponebas.
D Os tuum abundauit malitia: & lingua tua cõcinnabat dolos.
Sedẽs aduerſus fratrem tuum loquebaris, & aduerſus filium matris tuæ ponebas ſcandalum: hæc feciſti & tacui.
Exiſtimaſti iniquè quòd ero tui ſimilis: arguam te, & ſtatuam contra faciem tuam.
Intelligite hæc qui obliuiſcimini Deum: nequando rapiat, & non ſit qui eripiat.
Sacrificium laudis honorificabit me: & illic iter, quo oſtendam illi ſalutare Dei.

[12]Hoc illorum inſtitutum, planè ſtultitia illorum eſt: & tamen poſteri eorum quod illi dictant, approbant. Sela.
Vt greges apud inferos collocabuntur, mors paſcet eos, [14]mane [exorta luce] recti in eos dominabũtur: forma eorum [15]inueteraſcet, fouea eſt eorum domicilium.
At Deus animam meam de poteſtate inferorum liberabit: [16]nam ſuſcepit me. Sela.
Nihil metuas quum ditatus fuerit quiſpiam, aut quum gloriam domus ſuæ auxerit:
Haud enim ſumet [17]omnia ſecum quum morietur, neque gloria eius eum comitabitur.
Quoniam animam ſuam in vita ſua beatam dicet: & quum [18]benefecerit ei, celebrabunt te.
[19]Concedent iſti ad nationem patrum ſuorum, & nunquam luce fruentur.
At homo quũ ſit pretioſus & nobilis, nõ expẽdit: ſimilis [ergo] erit iumẽtis quę prorſus intereũt.

¶ Carmen [ipſi] Aſaph. L.

Deus [1]iudicũ Dominus loquutus eſt, & cõuocauit [2]terrã, ab ortu ſolis vſq; ad occaſũ ei[9].
[3]De Sion conſummatę pulchritudinis, Deus illuſtris emicabit:
Veniet Deus noſter, neque [4]diſſimulabit, ignis vorax ante ipſum [præcedet,] circa eũ vndique turbo vehemens.
Aduocabit [5]cælum deſuper & terram, vt [6]iudicio contendat cum populo ſuo.
Cõgregate mihi [7]bonos meos, & qui mecũ inierunt fœdus de ſacrificandi ratione.
Et annuntiabunt cæli iuſtitiam eius: [8]nam Deus ipſe iudex erit. Sela.
Audi popule mi, nam loquar: [9]ô Iſrael, nam [10]te conteſtabor: ego ſum Deus Deus tuus.
Non reprehendã te ſacrificiorũ tuorũ cauſa: [11]holocauſta enim tua iugiter ſunt coram me.
[12]Non eſt vt accipiam de domo tua iuuẽcum, nec de caulis tuis hircos.
Meæ ſiquidem ſunt omnes feræ ſyluarum, pecudes [13]in mille montibus.
Noui cunctas in montibus volucres, [14]penes me ſunt animantes agreſtes.
Si eſuriero, non eſt vt tibi indicem: quũ meus ſit orbis, & [15]quidquid ille continet.
Num comeſturus ſum carnem taurorum? & ſanguinem hircorum bibiturus?
[16]Sacrifica Deo laudem, & perſolue Altiſſimo vota tua.
Premente aduerſitate, inuoca me: & quum te eripio, gloriam meam celebra.
Impio autem dicit Deus, [17]Quid tibi vis quòd cõmemoras ceremonias meas, cur ore tuo fœdus meum iactas,
Quum odio habeas diſciplinã, & verba mea poſt te abijcias?
Si furẽ vſquã videris, [18]eo oblectaris, & cũ adulteris eſt pars tua:
Os tuũ [19]addixiſti malo, & lĩgua tua dolũ cõcinnat.
[20]Sedes, & contra fratrem tuum loqueris, filium matris tuæ probro afficis.
Hæc feciſti, [21]quũmque ego diſſimulo, fingis me plane tui ſimilem eſſe: diſceptabo itaque tecũ, & ordine [22]proponam ante oculos tuos.
Iſthuc quæſo intelligite, qui obliti eſtis Dei: nequum rapiam, non ſit qui eripiat.
Qui laudem ſacrificat, is me glorificat: & [23]hæc eſt via per quam oſtendam ei ſalutem Dei.

¶[12] Heb. Hæc [eſt] via illorũ [nam] ſtultitia ineſt illis, & poſteri eorum os illorum approbãt. .i. pręcepta illorũ de coaceruãdis diuitijs ſequũtur. ¶14 Mane, dies iudicij, ſerenũ illud quum lux oritur iuſtis. Alij mane, exponũt propediẽ. ¶15 Heb. [vt] abſumat eam ſepulchrũ, egredietur de habitaculo ſuo. i. & anima eorum & corp⁹ interibũt. ¶16 vl, quũ vocauerit me. ſub. ad ſe. ¶17 quicq̃ ¶18 benefeceris tibi, [ſub. ô diues] ¶19 Deueniet [ſub. aĩa] eius vſq; ad, &c. i. tãdẽ morietur cũ maiorib⁹ ſuis.

L.

¶1 Heb. deorũ. i. iudicũ. vl, fortiſſimus Deus Dom. ¶2. i. habitatores terrę. ¶3 vl, de Sion conſummationem pulchritudinis reſplẽdere faciet Deus. ¶4 He. tacebit. ¶5. i. poteſtates cæleſtes & terreſtres. ¶6 Heb. Iudicet populũ ſuũ. ¶7 ſanctos meos qui pepigerunt pactũ mecũ vnà cum ſacrificio. i. adhibita hoſtia. hoc eſt inuiolabiliter. fœdera enim ſine hoſtijs nõ ſanciebantur. Sanctos ſuos vocat qui volebãt videri quòd eum colerẽt, aut qui debebãt pij eſſe erga eũ. ¶8 q Deus iudex eſt. ¶9 Sub. audi inquam. ¶10 teſtis ero cõtra te: ¶11 nec ſuper holocauſta tua q nõ fuerint iugiter corã me. ¶12 q.d. Nõ indigeo ſacrificijs tuis. ¶13. i. infinitis. Alij legũt, in mõtibus & boues. ¶14. i. ſunt mihi notæ. ¶15 Heb. & omnis plenitudo eius. ¶16. i. vice ſacrificij laudibus me effer. vel age mihi gratias. ¶17 Hebr. Quid tibi enarrare iuſtitias meas? i. qua fronte audes narrare leges & placita mea? ¶18 vl, curris cũ eo, ¶19 mittis in malũ. i. laxas ad malos ſermones. ¶20 Sub. cũ alijs ¶21 Heb. & tacui: exiſtimaſti me, &c. ¶22 ſub. facinora tua. ¶23 qui diſponit viam [ſub. ſuam] oſtendam ei ſalutem Dei. i. qui innocenter diſpoſuerit viam ſuam, ſalutem conſequetur, ſiue iuuabo.

Digitized by Google

¶Carmen Dauidis præfecto cantorum, quum ad eum veniſſet Nathan propheta, poſteaquã ingreſſus fuerat ad Beth-ſabam. LI.

M[1]Iſerere mei De[2] pro[3] bonitate tua, pro ingenti miſericordia tua dele ſcelera mea.
Laua me plurimum ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me.
Nam tranſgreſſiones meas agnoſco, & peccatũ meum aſſidue mihi obuerſatur.
In te, in ſolum te peccaui, & malum[hoc] in oculis tuis admiſi [4]propterea vere iuſtus agnoſceris in verbis tuis, & purus quum[4] iudicaueris.
En ego in iniquitate formatus ſum, & in peccato[5] concepit me mater mea.
Ecce veritatem[6] diligis in intimis, &[7] in abſtruſo ſapientiam mihi manifeſtam facis.
Expia me hyſſopo, & mũdus ero: laua me, & niue ero candidior.
Fac vt audiam lætitiam & gaudium, exultent oſſa quæ tu contriuiſti:
Abſconde faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele.
Cor mundum crea mihi Deus, & ſpiritum[8] firmum intra me innoua.
Ne abijcias me à facie tua, nec ſpiritum tuũ ſanctum à me auferas.
Reſtitue mihi lætitiam [9]ſalutaris tui, & ſpiritu [10]principali fulci me:
Docebo tranſgreſſores vias tuas, & peccatores ad te conuertentur.
Libera me [11] de ſanguinibus Deus Deus ſalutis meæ, lingua mea reſonabit cum ouatione iuſtitiam tuam.
Aperi Domine labia mea, vt os meum laudem tuam prædicet:
Ni hoſtijs nõ delectaris, alioqui eas obtuliſſem: holocauſtum non vis.
Sacrificia[12] Deo ſpiritus confractus: cor confractum & contritum Deus non deſpicies.
[13]Benigne fac ex beneuolentia tua Sioni, ædifica muros Ieruſalem.
Tunc delectaberis[14] hoſtijs ſacrificio & holocauſto iuſtitiæ: tunc aræ tuæ[15] vitulos imponent.

¶Præfecto cantorum erudiens [carmen] Dauidis, quum veniſſet Doeg Idumæus ad Saulem, eique nũtiaſſet atque dixiſſet, Venit Dauid ad domum Abi-melech. LII.

Q Vid [1]gloriaris, in malitia potens: bonitas Dei[exetat]quotidie.
[2]Corruptelas cogitat lingua tua, perinde vt nouacula exacuata[3] aberrans.
[4]Amas nocere potius quàm benefacere, mentiri potius quàm quod iuſtum eſt loqui. Sela.
[5]Amas loqui quæcũque perniciem afferunt, [6]lingua doloſa.
Etiam te Deus diſſipabit in æternum, tollet te, & abradet te de tabernaculo, ac radicem tuam è terra viuentium. Sela.
Quod quum videbunt iuſti, timebunt, déque illo ridebunt.
En [dicent] virum qui nõ poſuit Deũ robur ſuũ: ſed in multitudine diuitiarum ſuarum ſpem poſuit, &[7] roborauit ſe prauitatibus.
At ego ſimilis oleæ [8] frondoſæ in domo Dei, ſpem poſui in bonitate Dei in ſempiternum & perpetuo.
Celebrabo te in ſeculum, quoniã[9] feciſti: & præſtolabor[10] nomen tuum: [11] quoniam ante bo-

¶In finem, Pſalmus Dauid cum venit ad eũ Nathan propheta, quando intrauit ad Beth-ſabee. 2. Reg. 11. LI.

M Iſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam,
Et ſecundum multitudinem miſerationum tuarum dele iniquitatem meam.
Amplius laua me ab iniquitate mea: & à peccato meo munda me.
Quoniam iniquitatẽ meã ego cognoſco: & peccatum meum contra me eſt ſemper.
Tibi ſoli peccaui, & malũ corã te feci: [vt iuſtificeris in ſermonib[us] tuis, & vincas cũ iudicaris.
Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum: & in peccatis concepit me mater mea.
Ecce enim veritatem dilexiſti: incerta & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi.
Aſperges me Domine hyſſopo, & mundabor: lauabis me, & ſuper niuem dealbabor.
Auditui meo dabis gaudium & lætitiam: & exultabunt oſſa humiliata.
Auerte faciem tuã à peccatis meis: & omnes iniquitates meas dele.
Cor mundum crea in me Deus: & ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis.
Ne proijcias me à facie tua: & Spiritum ſanctũ tuum ne auferas à me.
Redde mihi lætitiã ſalutaris tui: & ſpiritu principali confirma me.
Docebo iniquos vias tuas: & impij ad te conuertentur.
Libera me de ſanguinib[us] Deus, Deus ſalutis meæ: & exultabit lingua mea iuſtitiam tuam.
Domine, labia mea aperies: & os meum annunciabit laudem tuam.
Quoniam ſi voluiſſes ſacrificium, dediſſem vtique: holocauſtis non delectaberis.
Sacrificium Deo, ſpiritus contribulatus: cor contritum, & humiliatum, Deus non deſpicies.
Benignè fac Domine in bona voluntate tua Sion vt ædificentur muri Ieruſalem.
Tunc acceptabis ſacrificium iuſtitiæ, oblationes & holocauſta: tunc imponent ſuper altare tuum vitulos.

¶In finem, intellect[us] Dauid, [cum venit ad Saul] Doeg Idumæus, & annuntiauit Sauli, & dixit. Venit Dauid in domum Achi-melech. LI[I].

Q Vid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?
Tota die iniuſtitiam cogitauit lingua tua: ſicut nouacula acuta feciſti dolum.
Dilexiſti malitiam ſuper benignitatem: iniquitatem magis, quàm loqui æquitatem.
Dilexiſti omnia verba præcipitationis, lingua doloſa.
Propterea Deus deſtruet te in finem: euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentium.
Videbunt iuſti & timebunt, & ſuper eum ridebunt: & dicent, Ecce homo qui nõ poſuit Deũ adiutorem ſuum:
Sed ſperauit in multitudine diuitiarum ſuarũ & præualuit in vanitate ſua.
Ego autem ſicut oliua fructifera in domo Dei, ſperaui in miſericordia Dei in æternum, & in ſeculum ſeculi.
Confitebor tibi in ſeculum quia feciſti: & expectabo nomen tuum, quoniam bonũ eſt: in con

labiorum, gratiarum actiones. Oſee 14.b. LII. ¶1 vł, gloriaris de malo, ô potens. ¶2 Perniciem. ¶3 .i. vt nouacula adhibita barbæ, aberrat, & iugulũ petit. Alij legũt, facit dolum. ſub. lingua tua. Ne ſua imprudẽtes lædit. ¶4 Heb. Amaſti malum præ bono. ¶5 Heb. Amaſ cũcta verba perditionis. ¶6 linguis. i. ſermonẽ fraudulentũ. ¶7 roboratur in pernicie [illegible] hoc putat ſe fortẽ, ſi alios læſerit. ¶8 vel, facturus es. ſub. quæ promiſiſti. ¶10. i. auxilium, fauorẽ. ¶11 quia bonũ eſt [ſub. nomen tuum: celebrem te] coram ſanctis tuis. vł in cœtu eorum quos miſericordia afficis.

Digitized by Google

ſpectu ſanctorum tuorum.

¶In finem, pro Amaleth intelligentia Dauid. LII.

Dixit inſipiens in corde ſuo, Non eſt Deus. Corrupti ſunt & abominabiles facti ſunt in iniquitatibus: non eſt qui faciat bonum.
Deus de cælo proſpexit ſuper filios hominū: vt videat ſi eſt intelligens, aut requirens Deum.
Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt: non eſt qui faciat bonum, nō eſt vſq; ad vnū.
Nonne ſcient omnes qui operantur iniquitatē, qui deuorant plebem meam vt cibum panis?
Deum non inuocauerunt: illic trepidauerunt timore vbi non erat timor,
Quoniam Deus diſſipauit oſſa eorum qui hominibus placent: confuſi ſunt, quoniam Deus ſpreuit eos.
Quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael? cū conuerterit Deus captiuitatem plebis ſuæ, exultabit Iacob, & lætabitur Iſrael.

¶In finem, in carminibus intellectus Dauid, cū veniſſent Ziphæi, & dixiſſent ad Saul, Nonne Dauid abſconditus eſt apud nos? LIII.

Deus, in nomine tuo ſaluum me fac: & in virtute tua iudica me.
Deus exaudi orationem meam: auribus percipe verba oris mei.
Quoniam alieni inſurrexerunt aduerſum me, & fortes quæſierunt animam meā: & non propoſuerunt Deum ante conſpectum ſuum.
Ecce enim Deus adiuuat me: & Dominꝰ ſuſceptor eſt animæ meæ.
Auerte mala inimicis meis: & in veritate tua diſperde illos.
Voluntariè ſacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum eſt:
Quoniam ex omni tribulatione eripuiſti me: & ſuper inimicos meos deſpexit oculus meus.

¶In finē, in carminibꝰ intellectꝰ Dauid. LIIII.

Exaudi Deus orationem meam, & ne deſpexeris deprecationem meam: intende mihi, & exaudi me,
Contriſtatus ſum in exercitatione mea: & conturbatus ſum à voce inimici, & à tribulatione peccatoris.
Quoniam declinauerunt in me iniquitates: & in ira moleſti erant mihi.
Cor meum cōturbatū eſt in me: & formido mortis cecidit ſuper me.
Timor & tremor venerunt ſuper me: & contexerunt me tenebræ:
Et dixi, Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ: & volabo, & requieſcam?
Ecce elongaui fugiens: & manſi in ſolitudine.
Expectabam eum qui ſaluum me fecit à puſillanimitate ſpiritus, & tempeſtate.
Præcipita Domine, & diuide linguas eorū: quoniam vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate.
Die ac nocte circundabit eam ſuper muros eius: iniquitas & labor in medio eius, & iniuſtitia.
Et non defecit de plateis eius vſura & dolus.
Quoniam ſi inimicus meus maledixiſſet mihi, ſuſtinuiſſem vtique.
Et ſi is qui oderat me, ſuper me magna locutus fuiſſet: abſcondiſſem me forſitan ab eo.
Tu verò homo vnanimis, dux meꝰ & notus meꝰ,

nos tuos bonum eſt.

¶Præfecto cantorum carmen erudiens Dauidis 'de miſeria.' LIII.

Dixit ſtolidus in corde ſuo, Non eſt Deus: ſob id[¹conſceleratam & abominandam deſignarunt iniquitatem: non eſt qui quod bonū eſt faciat.
Deus è cælo proſpexit ſuper filios hominum, vt videret num eſſet prudens aliquis, & qui Deū quæreret.
Cuncti pariter deflexerunt, corrupti ſunt: nemo eſt qui quod bonum eſt faciat, ne vnus quidē.
³An non cognouerunt, operarij iniquitatis, qui populum meum vorant vt qui panem deuorant, ⁴[&]Deum non inuocant?'
Illic pauore conſternantur, 'vbi pauor non eſt,' quia Deus diſſipat oſſa obſidētis te: pudefeciſti. [eos], quoniam Deus auerſatus eſt illos.
O⁶vtinam è Sione ſalus Iſraelis[contingat,]vt Deꝰ captiuitatē populi ſui finiat, vt lætetur Iacob, gaudeat Iſrael.

¶Erudiens carmen Dauidis præfecto cantorum 'ad inſtrumenta muſica:' quum venirent Ziphæi, & dicerēt Sauli, An non Dauid apud nos latitat? LIIII.

Deus per nomen tuum ſaluum me fac, & virtute tua 'vindica' me:
Deus audi precem meam, ſermoni oris mei auſculta.
Nam alieni contra me inſurrexerunt, & ³tyranni' quærunt animam meam, non habentes ob oculos Deum. Sela.
En Deus adiuuat me, Dominus ⁴cum ijs adeſt qui me ſuffulciunt.'
Rependet malum aduerſarijs meis, ⁵in veritate tua' extermina eos.
⁶Voluntarium ſacrificium faciam tibi,' & celebrabo nomē tuum Domine, ⁷quoniam bonū eſt.'
Nam ex omni afflictione eripuit me, & in hoſtibus meis[⁸optata]videbit oculus meus.

¶Erudiens carmen Dauidis præfecto cantorum "ad inſtrumenta muſica.' LV.

Auſculta Deus precationi meæ, à deprecatiōe mea ne te ſubducas.
Attēde & reſpōde mihi, 'querulor in prece mea' & infremo,
Propter vociferationem hoſtium, propter diuexationem impiorum, qui mihi iniquitatē 'obtrudunt,' & in ira mihi aduerſantur.
Cor meum intra me affligitur, & terrores mortis irruerunt in me:
Timor & tremor inciderūt in me, & horror me adobruit:
Et dixi, Vtinā eſſent mihi alæ [tam celeres quàm ſunt] columbæ: auolarem[enim,] & quieſcerē.
En longe profugerem, commorarer in ipſo deſerto. Sela.
³Properarem vt à vento turbinoſo & tempeſtate euaderem.'
⁴Degluti [eos] ô Domine, & ⁵ finde linguas eorum:' quoniam vidi violentiam & lites in ipſa ⁶ciuitate:'
[Hæc]illam dies noctēſq; in muris eius circumeunt, intra eam iniquitas & moleſtia:
⁷Corruptelæ intra eam, à plateis eius impoſtura & ⁸dolus' nunquam declinant.
Neque enim hoſtis erat qui me probro afficiebat, alioqui tuliſſem: neque ⁹extulit ſe contra me,' qui præ ſe ferebat odium mei, abſcondiſſem enim me ab illo:
Sed tu homo ¹⁰æqualis mihi,' dux meus, & notus meus:

¶1 ſuper mahalath. Inſtrumētū muſicū: aut cātici vulgaris initiū ¶2 perdūſſe[ſe]& abominabiles reddunt iniquitate. vt, corruperunt[ſub. vias ſuas] & abominādam &c. ¶3 .q.d. an vſqueadeo ignorantes ſunt? ¶4 .i. nec reſipiſcunt? ¶5 [cui ſimilis]nō fuit timor .i. pauore inaudito. ¶6 Heb. Quis det ex Sion ſalutes Iſraelis in conuertendo Deum captiuitatē populi ſui exultabit Iacob, [&] lætabitur Iſrael.

LIIII. ¶1 ſuper neginoth. Vide pſal. 4. ¶2 iudica me .i. tuere ius meum. ¶3 præpotentes ¶4 eſt inter eos qui tutantur animā meam. ¶5 .i. vt verus appareas in promiſſis. ¶6 Sponte [liberali animo] ſacrificabo tibi. ¶7 vt, quia bonus es. ¶8 vt, vltionē

LV. ¶" ad, vt ſuper neginoth. Vide pſal. 4. ¶1 dum cōqueror in lamentatione mea, [vt, lamentando]& infremo. ¶2 imputant. vel, comminiſcuntur aduerſum me iniquitatem. ¶3 Feſtinarem effugium mihi velocius vēto qui excitatur à tempeſtate. ¶4 vt, Perde. ſub. conſilium eorum. ¶5 .i. diſſipa ſententias eorum varias. ¶6 Sub. Ceila. ¶7 Prauitates eius ¶8 fœnus ¶9 Heb. magnificauit ſe in me, ¶10 iuxta pretium meum .i. quem tanto pretio habebam, quanto me haberi cupio. Aut, iuxta æſtimationem meam dux meus .i. quantū ego iudicare potui. Singularem quendam in vrbe Ceila alloquitur.

Digitized by Google

[11]Mutuo enim & ſuauiter ſecreta communicaba mus:[1]in domum Dei in cœtu vnà ibamus.
[12]De repente mors ſuper illos irruat,[1] deſcẽdant viui ad inferos: nam mala ſunt in[13]habitacu lis[1]eorum, in intimis eorum.
Ego ad Deum clamabo, & Domin[9] ſeruabit me.
Veſpere & mane & meridie[14]precor,[1] & importu nus ſum, & ipſe vocem meam exaudiuit.
Redemit animam meam à prælio quod mihi[15]in tentatur,]pacẽmq; donauit: nam[16]plurimi fue runt mecum.[1]
Audiet De[9], & affliget eos, q ſedet[16]ab initio: Sela.
Nã non eſt [ſpes] q illi mutẽtur, nec Deũ timeãt.
Iniecit ille manum ſuã[17]in eos quibuſcũ pacem [ſimulauerat,][1]& prophanauit fœdus ſuum:
Os habet butyro mollius, ſed corde bellum [ge rit:]verba eius oleo magis lenia, quã ſint ſtri cti gladij.
[18]Reijce in Dominũ ſarcinã tuã, & ipſe te ſuffulciet: non pmittet vt iuſtus[19]perpetuò labaſcat.[1]
Tu interim, ô De[9],[10]detrudes ſanguinarios iſtos & fraudulentos in puteum interitus: non[1]per ducent ad dimidium dies ſuos, ego autẽ ſpem meam in te collocabo.

¶Præfecto cantorum[1]de vexatione manipuli alienigenarum.[1]Inſigne aureolũ Dauidis,[1] quũ eum Philiſtini cõprehẽdiſſent in Gath. L V I.

MIſerere mei Deus: nã me homo[1][ſere]abſorpſit, quotidie oppugnans me obteriuit.[1]
[3]Abſorbent me[1]hoſtes mei omni tempore: multi nanque pugnant contra me ô Excelſe.
Quo.ũque tempore timor me inuadit, ego ſpem meam in te colloco.
[5]In Deo[1]laudabo verbum eius: in Deum ſperaui, nihil metuo quid mihi caro faciat.
[6]Perpetuò verba mea[1]calumniabitur: omnes cogitationes eorum in hoc erant, vt malum mi hi pararent.
[7]Concurrũt, ſpeculãtur ipſi,[1] & veſtigia mea obſeruant, quandoquidem animæ meæ inhiant.
[8]Vanitate ſperant ſeſe euaſuros:[9] at Deus eſt qui in ira populos deijcit.[1]
Fugas meas tu numeratas habes,[10] lachrymas meas repone in lagũculam tuam, an non [1]in rationario tuo?[1]
Quoties[te]inuoco, hoſtes mei retrocedũt: in hoc certus ſio quòd tu es Deus meus.
[11]In Deo laudabo verbũ, in Domino laudabo ſer monem.
In Deũ ſpero, non metuã qd faciat mihi homo.
[12]Vota nucupabo tibi ô Deus,[1] reddã laudes tibi:
Quoniam eripuiſti animam meam à morte, an non & pedes meos à lapſu? vt incedam in con ſpectu Dei[14]in luce viuentium.[1]

¶Præfecto cantorum,[1] Ne perdas.[1] Inſigne aureolum Dauidis,[1] quũ à Saule fugiſſet in ſpecum. L V I I.

MIſerere mei Deus, miſerere mei, quoniã in te cõfiſa eſt anima mea, & in vmbra ala rũ tuarũ ſpero donec tranſeat[1]corruptela.[1]

Qui ſimul mecum dulces capiebas cibos: in domo Dei ambulauimus cum conſenſu.
Veniat mors ſuper illos: & deſcendant in infernum viuentes.
Quoniã nequitiæ in habitaculis eorum in medio eorum.
Ego autem ad Deum clamaui: & Dominus[1]ſaluabit[1]me.
Veſpere & mane, & meridie narrabo & annunciabo, & exaudiet vocem meam.
Redimet i pace animã meã ab his qui appropinquãt mihi: quoniam inter multos erãt mecũ.
Exaudiet Deus, & humiliabit illos, qui eſt ante ſecula.
Non enim eſt illis commutatio, & nõ timuerũt Deum: extendit manum ſuam in retribuendo.
Cõtaminauerunt teſtamentũ eius, diuiſi ſunt ab ira vultus eius: & appropinquauit cor illius.
Molliti ſunt ſermones eius ſuper oleum: & ipſi ſunt iacula.
Iacta ſuper Dominũ curã tuam, & ipſe te enutriet:[`]& nõ dabit in æternũ fluctuationẽ iuſto.
Tu verò Deus deduces eos in puteum interitus.
Viri ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies ſuos: ego autem ſperabo in te Domine.

¶In finem, pro populo qui à ſanctis longè fact[9] eſt. Dauid in tituli inſcriptione, ſcum tenuerunt eum Allophyli in Geth. L V.

MIſerere mei Deus, quoniã conculcauit me homo: tota die impugnãs tribulauit me.
Conculcauerunt me inimici mei tota die: quoniam multi bellantes aduerſum me,
Ab altitudine diei timebo: ego verò i te ſperabo.
In Deo laudabo ſermones meos, in Deo ſperaui: non timebo quid faciat mihi caro.
Tota die verba mea execrabantur: aduerſum me omnes cogitationes eorum, in malum.
Inhabitabunt & abſcõdent: ipſi calcaneum meũ obſeruabunt.
Sicut ſuſtinuerunt animã meam pro nihilo ſaluos facies illos: in ira populos confringes.
Deus, vitã meã annunciaui tibi: poſuiſti lachrymas meas in conſpectu tuo,
Sicut & in promiſſione tua: tunc conuertentur inimici mei retrorſum,
In quacunque die inuocauero te: ecce cognoui quoniam Deus meus es.
In Deo laudabo verbũ, in Domino laudabo ſermonem: in Deo ſperaui, non timebo quid faciat mihi homo.
In me ſunt Deus vota tua, quæ reddam,[1]laudationis[1]tibi.
Quoniam eripuiſti animam meam de morte, & pedes meos de lapſu, vt placeam coram Deo in lumine viuentium.

¶In finem, Ne diſperdas, Dauid in tituli inſcriptione, ſcum fugeret à facie Saul[`]regis Iſrael,[`] in ſpeluncam L V I.

MIſerere mei Deus, miſerere mei: quoniã in te confidit anima mea.

...antilenæ ad quam multi pſalmi decantati fuerunt. Quidam accipiunt pro inſignibus & dignitate mi... ...eglutire me vult: quotidie oppugnans me diuexat. ¶4 Abſorbere me volunt ¶5 Sub. ſperabo, & lauda... ...us commendabo promiſſionem quam ab eo accepi per Samuelem de regno Iſraelis. vl, Laudabo Deum ...bum ſuum quo ille me confortauit. Quidam verbum pro quacunque re accipiunt, & legunt, Boni conſu... ...id Deus immiſerit mihi. ¶6 Heb. Tota die verba mea dolorem mihi faciunt. i. quòd futurum me 1... ...regem vident hoſtes mei, hoc mihi negotium exhibet. ¶7 Congregãtur, delitefcunt. vel, delitefcendo... ...ant. ¶8 Heb. Pro iniquitate liberabis eos? i. num quia peccarunt, ſeruabis eos? q. d. non: imò deſtrues p... ...ira, ô Deus, populos deijce. Sub. de gradu & dignitate. ¶10 q. d. memor eſto lachrymarum mearum. ...tuo. Sub. ſcriptæ, aut annotatæ ſunt? ¶11 Vide quartũ verſum. ¶12 Heb. In me ſunt ô Deus vota tua. i. ...erſoluere vota quæ tibi nuncupaui. voui te laudatũ iri à me, quod ſum facturus etiã publice. ¶... ...L V I I. ¶1 Sub. me. Petit à Deo ne ab hoſtibus occidatur. Quidã putant Al-taſcheth, eſſe initiũ ca... ...tri, ad cuius modos hic pſalmus ſit decantatus. ¶2 Dauidis ad micheam. vide pſal. 56. Hic canit, vt deſi... ...u cum ſuis, Domino ſe committens, omne periculum euaſerit, & quanto ſtudio ob id Domino grati... ...deſcriptione malitiæ & odij in ſe hoſtium ſuorum. ¶3 calamitas. vl contritio. i. tempus afflictionis...

in umbra alarum tuarum ſperabo, donec tranſeat iniquitas.
Clamabo ad Deum altiſſimum: Deum qui benefecit mihi.
Miſit de cælo, & liberauit me: dedit in opprobrium conculcantes me.
Miſit Deus miſericordiam ſuam & veritatẽ ſuã, & eripuit animam meã de medio catulorum leonum: dormiui conturbatus.
Filij hominum, dentes eorum arma & ſagittæ: & lingua eorum, gladius acutus.
Exaltare ſuper cælos, Deus: &[6] in omni terra’ gloria tua.
Laqueum parauerunt pedibus meis: & incuruauerunt animam meam.
Foderunt ante faciem meam foueam: & inciderunt in eam.
Paratum cor meum Deus, paratum cor meum: cantabo, & pſalmum dicam Domino.’
Exurge gloria mea, exurge pſalterium & cithara: exurgam diluculo.
Confitebor tibi in populis Domine: & pſalmũ dicam tibi in Gentibus:
Quoniam magnificata eſt vſque ad cælos miſericordia tua, & vſque ad nubes veritas tua.
Exaltare ſuper cælos Deus: & ſuper omnem terram gloria tua.

¶ In finem, ne diſperdas, Dauid in tituli inſcriptione. LVII.

SI verè vtique iuſtitiam loquimini:[2] rectè iudicate filij hominum?
Etenim in corde iniquitates operamini: in terra iniuſtitias manus veſtræ concinnant.
[3] Alienati ſunt peccatores à vulua: errauerunt ab vtero, locuti ſunt falſa.
Furor illis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis: ſicut aſpidis ſurdæ, & obturantis aures ſuas,
Quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis ſapienter.
Deus conteret dentes eorum in ore ipſorum: molas leonum confringet Dominus.
Ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrẽs: intendit arcum ſuum donec infirmentur.
Sicut cera quę fluit auferẽtur: ſupercecidit ignis, & non viderunt ſolem.
Priuſquam intelligerent ſpinæ veſtræ rhamnũ: ſicut viuentes ſicut’ in ira abſorbet eos.
Lætabitur iuſtus cum viderit vindictam: manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris.
Et dicet homo, Si vtique eſt fructus iuſto? vtique eſt Deus iudicans eos in terra.

¶ In finem, Ne diſperdas, Dauid in tituli inſcriptione, quando miſit Saul, & cuſtodiuit domũ eius vt interficeret eum. LVIII.

ERipe me de inimicis meis De[us] meus: & ab inſurgentibus in me libera me.
Eripe me de operantibus iniquitatem: & de viris ſanguinum ſalua me.
Quia ecce ceperunt animam meam, irruerunt in me fortes.

Inuocabo Deum excelſum, ad Deum qui[4] me perficit.’
è cælo mittet, & liberabit me opprobrio[5] me abſorbente perpetuò: mittet Deus ſuam bonitatem & fidem ſuam.’
Anima mea eſt in medio leonum, iaceo inter homines qui flammis exurunt, quorum dentes lanceæ & ſagittæ ſunt, & lingua gladius acutus.
Extolle te ò Deus ſuper cælos, ſuper omnem terram[6] gloria tua.’
Rete pararunt greſſibus meis,[7] incuruata eſt anima mea:’ foderunt ante me foueam, & inciderunt in eam. Sela.
Paratum[8] eſt cor meum ò Deus, paratũ eſt cor meum, cantabo & pſallam,
Expergiſcere ò[9] gloria mea,’ expergiſcere nablũ & cithara,[10] mature ſurgam.’
Celebrabo te in populis ò Domine, canam te in nationibus:
Quoniam bonitas tua ingens eſt, ad cælos vſque [pertingit,] &[11] fides’ tua ad æthera vſque.
Extolle te ò Deus ſuper cælos, & ſuper omnẽ terram gloria tua.

¶ Præfecto cantorum,[1] Ne perdas.’ Inſigne aureolum Dauidis. LVIII.

NVm vere, ò manipule, quod iuſtum eſt pronuntiatis,[2] rectè iudicatis mortalibus?’
Quin potius iniquitates in corde concinnatis in terra:[3] violentiam manus veſtræ appendunt.’
Abalienati ſunt impij [iſti] ab eo tempore quo vuluam egreſſi ſunt: errãt iam inde ex quo è ventre prodierunt, loquentes mendacium.
Virus eſt illis vt virus ſerpentis, vt[4] aſpidis ſurdæ auremque ſuam obturantis,
Ne cogatur audire vocem incantantium, incantatoris inquam artibus magicis præſtantis.
Contere ò Deus, dentes oris iſtorum, maxillares dentes iuuenum iſtorum leonum contunde ò Domine.
Liqueant ceu aquæ[6] quæ dilabuntur,[7] vt cui tenſo arcu ſagittæ diffringuntur.
Inſtar limacis colliqueſcentis[8] diffluant,’ velut abortiuum mulieris, quod ſolem nunquam aſpexit.
[9] Priuſquam ſpinæ veſtræ in rhamnum adoleſcant, repente viuos ſicut acerrimo furore tollat eos turbo.’
Lætabitur iuſtus quum viderit vltionem, pedes ſuos in ſanguine impij[10] lauabit.’
Et dicet homo, Certe iuſtum manet ſuus fruct[us]: certe eſt Deus iudicans in terra.

¶ Præfecto cantorum,[1] Ne perdas. Inſigne aureolum Dauidis, quum miſiſſet Saul ad obſeruandũ domum eius, vt eum occiderẽt. LIX.

ERipe me ab inimicis meis Deus meus, ab ijs qui contra me inſurgunt[2] protege me.
Eripe me ab his qui ſcelerate agũt, & à viris ſanguinarijs ſerua me:
Nam[3] ecce’ animæ meæ inſidiantur, conſpirant aduerſum me[4] feroces:’ non ob iniquitatem meam, nec ob peccatum meum, ò Domine.

¶ 4 perficit mihi. Sub. quod cœpit. præſtat quæ quæro. ¶ 5 me abſorbere volentis: ſela. mittet Deus miſericordiam ſuam & veritatẽ ſuã. i. re ipſa declarabit quàm verax & fidus ſit in præſtāda ſæpe promiſſa. ¶ .i. oſtende opem tuam, vt te attollant homines. ¶ 6 Sub. extendatur. ¶ 7 vel, depreſſit [ſub. Saul, aut quiſq; eorum] animam meam. ¶ 8 Firmum. Stabile. q.d. non dubito de tua ope: ſum firmo animo & fidenti. ¶ 9 .i. anima mea. Alibi, Lauda aīa mea Dominũ. ¶ 10 quũ expgiſcar mane. Quidā pro lingua exponunt, q ſermone præcipua hominis dignitas conſtet. ¶ 11 veritas. i. vbique omnes te veracem & fidelem experiantur.

LVIII. ¶ 1 Vide præcedentem pſalmum. ¶ ò cõgregatio. vel, in cõgregatione. Inuehitur in aſſentatores Saulis. q.d. dũ conuenitis vt conſultetis de rebus pub. nũquid quæritis quod iuſtũ eſt? non. omnia in gratiam Saulis facitis. Partim criminatio eſt Saulis & aulicorum eius qui non ſeruabāt iuſtitiam: & ſimul imprecatio, vt Deus eos perdat, qui toti in hoc erāt vt pij opprimerẽtur, quorum vltione prædicit iuſtos mire exhilarādos. ¶ 2 æquitates iudicatis ò filij hominum? ¶ 3 vim manuum veſtrarum ponderatis. i. quaſi in pondere & æquitate factum videri vultis, quod per vim agitis. ¶ 4 Quidā regulum legunt. ¶ 5 Modũ precandi habent hæc, ſed magis ſunt prædictiones aut vaticinia pœnarum, quæ impijs certo euenient. ¶ 6 abeant ſibi. i. euaneſcant. irriti ſint conatus illorũ. ¶ 7 dirigat [vnuſquiſque eorum] ſagittas ſuas, ſed ſint velut fractæ. ¶ 8 euaneſcant. de limace recens nata intelligit, quæ parua cauſa vertitur in humorem anteq̃ perueniat ad iuſtum incrementũ. ¶ 9 Prædicit impios celerrime perdendos antequam eorum peruerſitas adoleſcat. Heb. Antequam ſentiant lebetes veſtri ignem rhamni, ſicut carno cruda, ſic ira vt turbo perdat eum. Ordo inuerſus ſic ordinatur, Quemadmodum carnes crudæ ſunt tantiſper, dũ ollæ veſtræ ſentiunt ſpinas: ſic ira tollat eum. id eſt, eos. pereant ipſi. q.d. quàm celer & velox eſt ignis è ſpinis excitatus, ita vt citius extinguatur, quàm carnes incaleſcant & coquantur: tã celeriter Deus perdat iſtos ipios. ¶ 10 lauerit. i. tã grauẽ vltionẽ vt eorũ ſanguis fundatur. Tũc agnoſcent hoīes non eſſe inutile viuere iuſte, quum viderint Deum ſumere pœnas de improbis. LIX. ¶ 1 Vide pſal. 57. ¶ 2 extolle me. vel, ſtatue me ī loco alto. i. tuto. ¶ 3 certe

¶ 4 fortes

Digitized by Google

[5]Nulla iniquitate[ſmea adductiſ]accurrūt,' inſtruxerunt ſeſe:exurge ergo vt mihi ſuccurras,& reſpice,
Et tu ô Domine De[9]exercituū,De[9] Iſraelis,euigila,vt viſites oēs Gētes, neq; miſericordē te exhibeas omnib[9] ſcelerate præuaricantib[9]. Sela.
Reuertuntur ad[6]veſperam,'fremunt vt canes, & vrbem circuncurſant.
Ecce loquuntur ore ſuo, & gladij ſunt in labijs eorum:[7]nam[::]Quis audiat?
At tu ô Domine ridebis eos, cum ſanna cunctas Gentes excipies.
Robur[8]illi,'at te obſeruabo:nam Deus[9]vice arcis ſublimis eſt mihi.'
[10]Bonitas' tua, ô Deus meus, anteuertat me: fac Deus[ſoptata]in hoſtibus meis videam.
Ne[ſſubito] interimas illos, ne fortè obliuiſcatur popul[9]meus:[11]redde eos vagos in populo tuo,' & deijce eos,protector noſter Domine.
Propter peccatū oris eorū,& ob ſermonē labiorum ipſorum,in ſuperbia ſua capiantur,[11] ob periurium & mendacium quod loquuntur.
Conſume in furore,conſume vt non ſint:vt ſciant quòd Deus in Iacob, & vſq; ad fines terræ dominetur. Sela.
Ad veſperam[+] reuertuntur,fremunt' vt canes,& vrbem[11]circuncurſant.
Hi ipſi pro cibo vagabūtur, nec ſatiati cubabūt.
Ego autem cantabo fortitudinē tuā,mane[14]ouabo de bonitate tua,' q; arx ſublimis mihi fueris:& dum premeret me aduerſitas,perſugiū.
O robur meum tibi canam,quoniā Deus arx ſublimis mihi eſt,& Deus[15]bonitatis meæ.
¶Præfecto cantorū[1]ſuper roſa teſtimonij,[2]inſigne aureū Dauidis[3]ad docendū. Dum bellum gereret cōtra eam partem Syriæ, quæ Meſopotamia vocatur:& cōtra Syriæ partem,quæ vocata eſt Zoba: & quū Ioab reuerſus percuſſiſſet Edomitarū in Valle ſalis duodecim millia. LX.

DEus repuleras nos,diſieceras nos, irat[9] eras: at[4]redhibebas rurſus te nobis placatum.
Concuſſeras terrā,& diruperas eam:cura fracturas eius,vacillat enim.
Dura feciſti[5]experiri[6]populum tuum:potum dediſti nobis vinum letale:
At ſuſtuliſti rurſus timentibus te ſignū, vt[6]triūpharent,[7]idque propter veritatem.' Sela.
Vt eripiantur dilecti tui,ſerua dextera tua & exaudi me.
Deus loquutus eſt[8]in ſanctuario ſuo,' [ſquòd] lætabor,[& quòd]diuidam Sichem,& vallem Succoth[9]dimetiar.'
Meus eſt Galaad,& meus eſt Manaſſes:Ephraim [10]robur capitis mei,Iuda[11]legiſlator meus.'
Moab[11]lebes ablutionis meæ.ſuper Edom[::] projiciam calceamentum meum,[13]ambi ô Palæſthina amicitiam meam.
Quis ducet me in ciuitatem munitam? quis me vſque in Edom deducet?
An non tu ô Deus,qui nos repuleras, & tu Deus qui nō egrediebaris cum exercitibus noſtris?
Fer nobis auxilium in anguſtia:nam hominum auxilium inane eſt.
In Deo[14]fortiter faciemus,' & ipſe cōculcabit hoſtes noſtros.
¶Præfecto cantorū[1]ad inſtrumenta muſica[ſcarmen]Dauidis. LXI.

AVdi Deus clamorem meum, orationi meæ auſculta.

Neque iniquitas mea,neque peccatum meū Domine:ſine iniquitate cucurri & direxi.
Exurge in occurſum meum,& vide:& tu Domine Deus virtutum,Deus Iſrael,
Intēde ad viſitandas omnes Gentes:non miſerearis omnibus qui operantur iniquitatem.
[¶]Conuertantur[1]ad veſperam: & famem patientur vt canes,& circuibunt ciuitatem.
Ecce loquentur in ore ſuo, & gladius in labijs eorum:quoniam quis audiuit?
Et tu Domine deridebis eos:[~]&[1]ad nihilum deduces omnes Gentes.
Fortitudinem meam ad te cuſtodiam,quia Deus ſuſceptor meus es:Deus meus, miſericordia eius præueniet me.
Deus oſtendit mihi ſuper inimicos meos: ne occidas eos,nequando obliuiſcantur populi mei.
Diſperge illos in virtute tua:& depone eos protector meus Domine:
Delictum oris eorum, ſermonem labiorū ipſorum,& comprehendantur in ſuperbia ſua.
Et de execratione & mendacio annunciabuntur in conſummatione:in ira conſummationis,& non erunt.
Et ſcient quia Deus[9]dominabitur[1]Iacob, & finium terræ.
Conuertentur ad veſperam,& famem patientur vt canes:& circuibunt ciuitatem.
Ipſi diſpergentur ad manducandum: ſi verò nō fuerint ſaturati,& murmurabunt.
Ego autem cantabo fortitudinem tuam, & exaltabo mane miſericordiam tuam:
Quia factus es ſuſceptor meus,& refugium meū in die tribulationis meæ.
Adiutor meus tibi pſallam,quia Deus ſuſceptor meus es:Deus meus miſericordia mea.
¶In finem,pro ijs qui immutabuntur in tituli inſcriptione ipſi Dauid in doctrinam, cum ſuccendit Meſopotamiam Syriæ & Sobal, & conuertit Ioab,& percuſſit Idumæam in valle ſalinarum duodecim millia. LIX.

DEus repuliſti nos,& deſtruxiſti nos: iratus es, & miſertus es nobis.
Commouiſti terram,& conturbaſti eam:ſana contritiones eius,quia commota eſt.
Oſtendiſti populo tuo dura:potaſti nos vino compunctionis.
Dediſti metuentibus te ſignificationem:vt fugiant à facie arcus:
Vt liberentur dilecti tui:ſaluum fac dextera tua, & exaudi me.
De[9] locut[9] eſt in ſancto ſuo,lætabor & partibor Sichimā,& cōuallem tabernaculorū metibor:
Meus eſt Galaad,& me[9] eſt Manaſſes:& Ephraim fortitudo capitis mei.
Iuda Rex meus:Moab olla ſpei meæ.
In Idumæam extendam calceamentum meum: mihi alienigenæ ſubditi ſunt.
Quis deducet me in ciuitatē munitam? quis deducet me vſque in Idumæam?
Nōnne tu Deus qui repuliſti nos:& non egredieris Deus in virtutibus noſtris?
Da nobis auxilium de tribulatione: & vana ſalus hominis.
In Deo faciemus virtutem: & ipſe ad nihilū deducet tribulantes nos.
¶In finem,in hymnis Dauid. LX.

EXaudi Deus deprecationem meam: intende orationi meæ.

¶5 Heb.In non iniquitate currūt. ¶6 ſub.ſequentē.i.eūt & redeunt iuxta præceptū Saulis,domū meā exploraturi. ¶7 ſub. dicunt intra ſe. ¶[::] ſub. q̄ dicimus.q.d. nec Deus, nec hoīes. ¶8 Sub. Sauli. Quidā legunt,fortitudinē eius tibi cuſtodiā.vt de ſe loquatur ī tertia perſona.i. apud te habet fortitudinem ſuā repoſitam. ¶9 Heb. eleuatio mea eſt. ¶10 Miſericordia.Heb.Deus miſericordiæ meæ excipiet me.i.qui ſua bonitate& mia me dignat, excipiet me fugiētē. ¶11 vſ,cōmoue eos fortitudine tua. ¶12 enarrēt de maledictione [ſipſorū]& macie.i.ſint fabula vulgo:dicat popul[9] q; à te maledicti ſunt & macie confecti. ¶[+]vſ,reuertātur.& latrēt ¶13 vt ſcilicet parēt ſibi victum.

¶14 clara voce laudabo miſericordiam tuam. ¶15 miſericordiæ meæ.i. qui me ſua mia dignat. LX. ¶1 ſup ſuſan eduth. nomen inſtrumēti muſici. ¶2 Vide pſal.55. ¶3 quia in hoc multa docentur quæ ad ſalutē animæ. ¶4 cōuertebaris[ſrurſū] ad nos. ¶5 Heb. videre. ¶6 Heb. vt ſeſe rurſus erigerēt. ¶7.i. vt oſtenderes te veracē in ꝓmiſſionibus. ¶8 per ſanctitatē ſuā.i.per Spiritū ſuū ſanctū,nūtio Samuele. ¶9.i.Domin[9] totius terræ ſanctæ ero. ¶10.i.firmamētū regni. ¶11.i.regio Iuda eſt regnū meū. ¶12.i. Moabitæ mihi ſeruiliter ſubditi erūt,velut lebes & peluis in qua pedes lauare ſoleo. ¶[::] projicere calceamentū,eſt immittere pedē.q.d.calcabo Edō tāquā mihi ſubiectā. ¶13 aduerſum me Palæſthina iubila. Superbiā Palæſthinorū taxat.q.d.nō poteris iubilare, quia fortior te ſum.Alij,cū plauſu veni ad me Palæſthina. ¶14 faciemus militiā.i. fauente Deo pugnabimus, egregia edemus facinora. LXI. ¶1 ſuper neginoth.Vide pſal.4. Pſalmus de Dauide exulante metu Saulis.

Digitized by Google

A finibus terræ ad te clamaui : dum anxiaretur cor meum, in petra exaltaſti me,
Deduxiſti me, quia factus es ſpes mea: turris fortitudinis à facie inimici.
Inhabitabo in tabernaculo tuo in ſecula: protegar in velamento alarum tuarum.
Quoniã tu Deus [1]meus[1] exaudiſti orationẽ meã: dediſti hæreditatem timentibus nomen tuũ.
Dies ſuper dies Regis adijcies : annos eius vſque in diem generationis & generationis.
[2]Permanet in æternum in conſpectu Dei: miſericordiam & veritatem eius quis requiret?
Sic pſalmum dicam nomini tuo in ſeculum ſeculi: [3]& reddam vota mea de die in diem.

¶In finem, pro Idithũ, Pſalmus Dauid. LXI.

NOnne Deo ſubiecta erit anima mea? ab ipſo enim ſalutare meum.
Nam & ipſe Deus meus, & ſalutaris meus: ſuſceptor meus, non mouebor amplius.
Quouſque irruitis in hominem? interficitis vniuerſi vos: tanquam parieti inclinato, & maceriæ depulſæ?
Veruntamen pretium meum cogitauerũt repellere, cucurri in ſiti: ore ſuo benedicebãt, & corde ſuo maledicebant.
Veruntamen Deo ſubiecta eſto anima mea: quoniam ab ipſo patientia mea.
Quia ipſe Deus meus & ſaluator meus : adiutor meus non emigrabo.
In Deo ſalutare meum, & gloria mea: Deus auxilij mei, & ſpes mea in Deo eſt.
Sperate in eo omnis congregatio populi, effundite coram illo corda veſtra: Deus adiutor noſter in æternum.
Veruntamen vani filij hominum, mendaces filij hominum in ſtateris: vt decipiant ipſi de vanitate in idipſum.
Nolite ſperare in iniquitate, & rapinas nolite cõcupiſcere : diuitiæ ſi affluant nolite cor apponere.
Semel locutus eſt Deus, duo hæc audiui, quia poteſtas Dei eſt, & tibi Domine miſericordia : [quia tu reddes vnicuique iuxta opera ſua.

¶Pſalmus Dauid, [cum eſſet in deſerto Idumææ. 1.Reg.22. LXII.

DEus Deus meus ad te de luce vigilo.
Sitiuit in te anima mea, quammultipliciter tibi caro mea
In terra deſerta, & inuia, & inaquoſa: ſic in ſancto apparui tibi, vt viderem virtutem tuam & gloriam tuam.
Quoniam melior eſt miſericordia tua ſuper vitas: labia mea laudabunt te.
Sic benedicam te in vita mea: & in nomine tuo leuabo manus meas.
Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea: & labijs exultationis laudabit os meum.
[2] Sic memor fui tui ſuper ſtratum meum, in matutinis meditabor i te: quia fuiſti adiutor me⁹.
Et in velamento alarũ tuarũ exultabo, adhæſit anima mea poſt te: me ſuſcepit dextera tua.
Ipſi verò in vanum quæſierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ: tradẽtur in manus gladij, partes vulpium erunt.
Rex verò lætabitur in Deo [3]laudabuntur omnes qui iurant[3] in eo, quia obſtructum eſt os loquẽtium iniqua.

Ab extremo terræ ad te clamabo, dum cor meũ ferè exanimatum eſt: in rupem altiorẽ, quàm vt in eam poſſim conſcendere, ſubduc me:
Tu enim es aſylum meum, turris prævalida, quà ab hoſte [ſeruor.]
Habitem in tentorio tuo perpetuò, tutus agam in latibulo alarum tuarum. Sela.
Tu enim Deus exaudiſti [1]vota mea,[1] dediſti hæreditatem timentibus nomen tuum.
Dies diebus [2]regis[2] adijcies, annos eius in multa ſecula produces:
Sedebit coram Deo in ſeculum, bonitatem & veritatem para quæ eum cuſtodiant.
Sic pſallam nomini tuo in perpetuum, vt perſoluam vota mea per ſingulos dies.

¶Præfecto cantorum [1]pro Ieduthun, oda Dauidis. LXII.

V[2]Tique[2] ad Deum [3]ſilens reſpicit[3] anima mea, [quia] ab ipſo ſalus mea.
[2]Vtique[2] ipſe eſt petra mea & ſalus mea, ipſe arx ſublimis mea : ideo non labaſcam admodum grauiter.
Quouſque [4]inſidias ſtruitis[4] quibus ſuis? vos omnes interficiemini, perinde vt paries inclinatus, & maceria impulſa.
[5] Vtique ne ipſe exaltetur conſultant vt impellatur: diligunt mendacium, ore ſuo bene precãtur, corde [6]deuouent.[6] Sela.
[7] Veruntamen reſpice ad Deum ſilens[7], ô anima mea: nam ab ipſo [pendet] ſpes mea.
Vtique ipſe eſt petra mea, & ſalus mea, arx mea, non nutabo.
A deo [pẽdet] ſalus mea & gloria mea, [8]petra[8] fortitudinis meæ, [9]refugium meum[9] in Deo eſt.
Collocate ſpem in eum omni tempore ô populi, effundite ante conſpectum eius cor veſtrũ, Deus refugium nobis. Sela.
[10] Veruntamen filij hominum vani ſunt, mendaces filij viri: ſi ſimul ponantur in bilance, ipſa vanitate leniores erunt.
Ne collocetis ſpem in iniuria [11]& rapina, [12]nolite vos dedere vanitati:[12] opes ſi affluãt, ne cor apponatis.
[13] Semel[13] atque iterum loquutus eſt Deus, idque audiui, Deo eſſe robur:
Quòd & tibi Domine [14] bonitas[14] adeſt: quòdq; tu rependis cuique iuxta opus ſuum.

¶Pſalmus Dauidis quum eſſet in deſerto Iuda. LXIII.

D[1]Eus Deus meus[1] tu, ſummo diluculo te quæro : te ſitit anima mea, te concupiſcit caro mea, in hac terra torrida & ſiticuloſa, cui deſunt aquæ,
[2]Sic vt te contempler in ſanctuario tuo, vt videã virtutem tuam & gloriam tuam.
Nam [2]bonitas[2] tua ipſa vita optabilior eſt, labijs meis te laudabo.
[3] Sic[3] benedicam te in vita mea, [4] in nomine tuo attollo manus meas.[4]
Tanquam adipe & pinguedine [5]ſatiabitur anima mea, vnde ouabũt labia mea, laudabit os meũ,[5]
Simul atque tui memor fuerõ in lecto meo, de te meditatus fuero in vigilijs nocturnis.
Tu etenim es qui mihi fers auxilium, & in vmbra alarum tuarum [6]ouabo.
Tibi adhæſit aĩa mea, dextera tua me ſuffulcit.
Iſti qui animam meam deuaſtare quærunt, [7] ſubibunt infima terræ:
[8] Adigent eos in aciem gladii, ſors vulpibus erunt.[8]
Rex autem in Deo lætabitur, gloriabitur quiſquis per ipſum iurauerit: nam os illorum, qui mẽdacium loquuntur, obſtruetur.

¶2.i. [pces meas
¶3 De ſe loquitur i tertia pſona.
LXII
¶1.i. vt committeretur decantandus ipſi Iduthũ peritiſſimo muſices.
¶2 Duntaxat
¶3 ſilet ¶4 cogitatis praua
¶5 Tãtũmodo ab excellentia [vel magnitudine] ei⁹ [ſub. Dei] conſultant vt depellãt. i. cõſilia ineũt quomodo depellãt vnũquenque à fiducia quã habent in Deum.
¶6 maledicũt.
¶7 Tãtũmodo ad Deum ſile. i. cũ ſũma tranquillitate excipe quæ Deus immiſerit.
¶8 robur
¶9 ſpes noſtra
¶10 Tantũ vanitas ſunt filij hoim. Filios hominum vocat plebeios & infimæ ſortis. Filios viri, principes, optimates, præſtantes.
¶11 opib⁹. i. rapina & vi partis. ¶12 Hebr. ne euaneſcatis.
¶13 Auguſtin⁹ ſemel, exponit ꝑ firmiter, inconcuſſe: licet, inquit, ꝑ vno verbo etiã intelligi poſſit. hoc eſt ſępe cõteſtatus eſt De⁹ in lege & prophetis ſe eſſe potẽtiſſimum.
¶14 mia.
LXIII
¶1 vel, De⁹ fortis me⁹. ¶2 vel, Sic ĩ ſãcto videre te cupiã. Aut, videre te cupio i loco ſãctitati tuæ dicato, vt experiar fortitudi. &c. Locũ Nobe ĩtelligit, vbi erat tũ arca, vbi potẽtiam & decus ſuum exerebat.

¶1 miſericordia. ¶3 ſub. vt nunc te laudo. ¶4. i. inuocando nomen tuum attollam manus meas more ſupplicum. ¶5 vel per præſens, ſatiatur anima mea, quando labijs laudationum laudat te os meum, Et quum memor ſum &c. ¶6 lætabor. ¶7. i. morientur & peribunt. ¶8 Heb. Occident eum per manus gladij. Id eſt gladio fundent illorum ſanguinem. ſingulare pro plurali. & cadauera eorum vorabuntur à feris.

Digitized by Google

¶ Præfecto cantorum oda Dauidis. LXIIII.

AVdi Deus vocem meã in querimonia mea, ſerua vitam meam ab hoſtis formidine:
Abſconde me à conſilio malorum, & à tumultu operantium iniquitatem:
Qui linguam ſuam inſtar gladij exacuũt, & ceu tẽſo arcu amara verba pro ſagittis eiaculãtur:
Vt in abſconditis innocentem[1] feriant, ſubito ſeriant eum, nec quicquam metuunt.
[3] Corroborant ſe in re mala: commentantur inter ſe de abſcondendis laqueis, dicunt enim, Quis videbit eos?
Veſtigant malitias, peruestigatam veſtigationem [4] abſcõderũt quiſq; in intimo, cordeq; ꝓfundo.
[At] Deus ſagitta illos ſubito feriet, qua plagis afficientur:
Proſternẽtque[5] ſuper ſe linguam ſuam: quicũque aſpexerint eos, ſtupefacti faceſſent.
Videbunt[id] cuncti mortales, & narrabunt opus Dei, & opera eius[6] prudenter expendent.
Lætabitur iuſtus in Domino, & ſe fidei illius cõmittet: & omnes recti corde[7] gloriabuntur.

¶ Præfecto cantorum pſalmus Dauidis & canticum. LXV.

TIbi ô Deus[1] ſilentium laus in Sion,[2] tibi perſoluetur votum.
Tu exaudis precẽ: [ſiinc] omnis caro ad te venit.
[3] Ratio iniquitatum ſuperarat nos, tu vero tranſgreſſiones noſtras expiaſti.
Beatus quem tu elegeris, quem tibi adhibueris: habitabit ille in atrijs tuis: [4] ſatiabitur bonis domus tuæ, & ſacris[5] templi tui.
[6] Terribilia in iuſtitia reſpondebas nobis,[7] ô Deus ſalus noſtra, ô aſylum omnium finium terræ, quique remoti in mari degunt.
Qui mõtes virtute ſua firmat, accinctus potẽtia:
[8] Qui compeſcit ſtrepitum marium, ſtrepitum vndarum eorum, & fremitum populorum.
Et timebunt à ſignis tuis, quicunque extremos fines inhabitãt: facis ouare[9] exitus matutini & veſpertini [temporis.]
Viſitaſti terram[10] & irrigaſti eam, ditaſti eã ampliter,[11] riuus Dei aquis exuberat: tu paras[12] eis frumentum, quandoquidẽ ſic illam[13] inſtruis.
[14] Irrigas liras eius, &[15] quieſcere facis ſulcos eius: facis eam[16] guttis colliqueſcere, &[17] germen eius fœliciter prouenire facis.
[18] Coronas annum tuis bonis, &[19] vehicula tua ſtillant pinguedinem.
[20] Stillant [pinguedine] ſpecioſa paſcua deſerti,[21] colleſque exultatione accinguntur.
Veſtientur campi gregibus, & valles amicientur frumento, iubilabunt atque canent.

¶ Præfecto cantorum canticũ pſalmi. LXVI.

IVbilate Deo omnis terra,[1]
Canite[2] gloriã nõi ei,[3] reddite gloriã laudi ei.
Dicite Deo,[4] Quàm ſuſpiciendus es in operibus tuis, ob amplitudinem virtutis tuæ[5] ſupplices tibi erunt [ſcilicet falſò] hoſtes tui.

¶ In finem, Pſalmus Dauid. LXIII.

EXaudi Deus orationem meam cũ deprecor: à timore inimici eripe animam meam.
Protexiſti me à conuentu malignantium: à multitudine operantium iniquitatem.
Quia exacuerunt vt gladium linguas ſuas, intenderunt arcum rem amaram: vt ſagittent in occultis immaculatum.
Subito ſagittabunt eum, & non timebunt: firmauerunt ſibi ſermonem nequam:
Narrauerunt vt abſconderent laqueos: dixerũt, Quis videbit eos?
Scrutati ſunt iniquitates: defecerunt ſcrutantes ſcrutinio.
Accedet homo ad cor altũ: & exaltabitur Deus.
Sagittæ paruulorum factæ ſunt plagæ eorum: & infirmatæ ſunt contra eos linguæ eorum.
Conturbati ſunt omnes qui videbant eos: & timuit omnis homo.
Et annũciauerũt opa Dei: & facta eiꝰ itellexerũt.
Lætabitur iuſtus in Domino, & ſperabit in eo: & laudabuntur omnes recti corde.

¶ In finem, Pſalmus Dauid, Canticum Ieremiæ, & Ezechiæ populo transmigrationis, quando incipiebant proficiſci. LXIIII.

TE decet hymnus Deus in Sion: & tibi reddetur votum in Ieruſalem.
Exaudi orationem meã: ad te omnis caro veniet.
Verba iniquorum præualuerũt ſuper nos: & impietatibus noſtris tu propitiaberis.
Beatus quem elegiſti & aſſumpſiſti: inhabitabit in atrijs tuis.
Replebimur in bonis domus tuæ: ſanctum eſt templum tuum, mirabile in æquitate.
Exaudi nos Deus ſalutaris noſter: ſpes omnium finium terræ, & in mari longe.
Præparans montes in virtute tua, accinctus potentia: qui conturbas profundum maris, ſonũ fluctuum eius.
Turbabuntur Gentes, & timebunt qui habitant terminos, à ſignis tuis: exitus matutini & veſperæ delectabis.
Viſitaſti terram, & inebriaſti eam: multiplicaſti locupletare eam.
Flumen Dei repletum eſt aquis: paraſti cibũ illorum: quoniam ita eſt præparatio eius.
Riuos eius inebria, multiplica genimina eius: in ſtillicidijs eius lætabitur germinans.
Benedices coronæ anni benignitatis tuæ: & campi tui replebuntur ubertate.
Pingueſcent ſpecioſa deſerti: & exultatione colles accingentur.
Induti ſunt arietes ouium, & valles abundabũt frumento: clamabunt, etenim hymnũ dicent.

¶ In finẽ, Canticũ pſalmi reſurrectionis. LXV.

IVbilate Deo omnis terra, pſalmum dicite nomini eius: date gloriam laudi eius.
Dicite Deo, Quàm terribilia ſũt opa tua Domine: in multitudie virtutis tuæ mẽtientur tibi inimici tui.

¶ 1 ſagittis impetant. ¶ 2. i. nõ eſt apud ipſos religio. Timor enim Dei religio eſt. ¶ 3 Heb. Roborant ſibi verbũ malum. i. multis technis verbum ſuũ corroborare ſtudẽt. ¶ 4 He. ꝑficiũt: & intimũ viroꝝ. & cor ꝓfundũ. i. abſoluunt quicquid inueniri poteſt humana diligẽtia, & quicquid cogitare poteſt homo. ¶ 5. i. ſuis delatiõibꝰ peribũt. ¶ 6 intelligent. ¶ 7 ſub. q Deꝰ opé mihi tulerit.

LXV. ¶ 1. i. tacet laus. q. d. tanta ſunt opa tua, vt nemo te laudare digne poſſit in eccleſia. Alij vertũt, Te manet laus. te expectat laus. i. Te ſuis laudibꝰ ꝓdicãdũ expectat eccleſia. ¶ 2. i. gratiæ agẽtur. ¶ 3 He. Verba iniquitatũ ꝑualuerunt mihi. De ſe loqtur in perſona oim. nos prius opprimebamur mole peccatorũ: à quibꝰ nos liberaſti. ¶ 4 ſatiabimur. à tertia perſona trãſit ad primã, vt ſe pijs adiũgat. ¶ 5 i ſacrario templi tui. i. i eccleſia tua ſancta.

¶ 6 Pro tua iuſtitia per ſtupẽda miracula exaudiebas nos. i. quia ita vaticinati ſũt prophetæ, & verax es, oſtẽdiſti nos exauditos per ſequentia mirabilia. ¶ 7 ſpes. fiducia. ¶ 8 Quidam ſubaudiunt vt, ſic, Vt compeſcit &c. ſic etiam fremitum populorum. ¶ 9. i. orientales & occidentales. Alij ſubaudiũt ob, vel propter, ſic, Facis vt homines exultẽt ob conſpectum ſolis, lunæ, & ſtellarum. ¶ 10 poſteaquam deſyderare eam feciſti. q. d. prohibuiſti pluuiam, quoad illam terra deſyderaret: ea deſyderata, dediſti ei imbrem. ¶ 11 Singulare pro plurali. i. riui magni exuberant aquis. ¶ 12 Eis, ſcilicet hominibus. i. efficis vt fœliciter veniat eorum triticum. ¶ 13 præparas. i. fertilem eam reddis copia pluuiarum. ¶ 14 He. Inebrias ¶ 15 deſcendere facis [ſub. pluuiã] per ſulcos eius. vl, deducis aquas per ſulcos eius. ¶ 16 imbribus ¶ 17 Hebr. germini eius benedicis. ¶ 18 Cumulas [ſub, bonis omnibus] annum bonitatis tuæ. i. quo bonitatem tuam notam facis. Alij, Exornas annum bonitate tua. Aut, bono tuo. ¶ 19 Alij nubes legunt, alij ſemitas. Sed nubes dicuntur vehicula Dei, quòd ijs nobis Deus hubertatem inferat, & quaſi plauſtris aduehat.
¶ 20 Stillant [ſub. ſemitæ tuæ ſuper] paſcua &c. ¶ 21. i. replentur frugibus lætificantibus corda hominum.
LXVI ¶ 1. i. quicũque habitatis orbẽ ¶ 2 gloriæ nominis. i. glorioſo nomini eius. celebrate nomẽ eius glorioſũ.
¶ 3 ponite gloriam laudem eius. i. pro ſumma gloria ducite Deum laudare. eò tendant omnes laudes veſtræ.
¶ 4 Hebr. Tremenda ſunt opera tua. ¶ 5 mentientur tibi inimici tui. i. ibunt inficias ſe afflixiſſe tuos, cum viderint fortitudinem tuam. vl, mendaciter & fucate ſe ſubijcient tibi, potentia tua coacti, vt faciunt hypocritæ.

Digitized by Google

Omnis terra adoret te,& pſallat tibi : pſalmum dicat nomini tuo.
Venite,& videte opera Dei:terribilis in conſilijs ſuper filios hominum.
Qui conuertit mare in aridam , in flumine pertranſibunt pede:ibi lætabimur in ipſo.
Qui dominatur in virtute ſua in æternum,oculi eius ſuper Gentes reſpiciunt: qui exaſperāt non exaltentur in ſemetipſis.
Benedicite Gentes Deum noſtrum,& auditam facite vocem laudis eius,
Qui poſuit animam meam ad vitam:& non dedit in commotionem pedes meos.
Quoniam probaſti nos Deus:igne nos examinaſti,ſicut examinatur argentum.
Induxiſti nos ī laqueū,poſuiſti tribulationes in dorſo noſtro:īpoſuiſti hoīes ſup capita noſtra
Tranſiuimus per ignem & aquam : & eduxiſti nos in refrigerium.
Introibo in domum tuam in holocauſtis : reddā tibi vota mea, quæ diſtinxerūt labia mea,
Et locutum eſt os meum in tribulatione mea.
Holocauſta medullata offeram tibi cum incenſo arietum:offeram tibi boues cum hircis.
Venite,& audite : & narrabo(omnes qui timetis Deum)quanta fecit animæ meæ.
Ad ipſum ore meo clamaui,& exaltaui ſub lingua mea.
Iniquitatem ſi aſpexi in corde meo , non exaudiet Dominus.
Propterea exaudiuit Deus,& attēdit voci deprecationis meæ.
Benedictus Deus qui non amouit orationē meā, & miſericordiam ſuam à me.

¶In finem,in hymnis Pſalmus cantici Dauid. LXVI.

Deus miſereatur noſtri,& benedicat nobis:illuminet vultum ſuum ſuper nos,& miſereatur noſtri:
Vt cognoſcamus in terra viam tuam : in omnibus gentibus ſalutare tuum.
Cōfiteanť tibi ppl̄i Deus:cōfiteātur tibi ppl̄i oēs.
Lætentur & exultent gentes,quoniā iudicas populos in æquitate,& gentes in terra dirigis.
Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes,terra dedit fructum ſuum.
Benedicat nos Deus Deus noſter, benedicat nos Deus:& metuant eum omnes fines terræ.

¶In finē,Pſalmus cātici ipſi Dauid. LXVII.

Exurgat Deus,& diſſipētur inimici eius: & fugiant qui oderunt eum,à facie eius.
Sicut deficit fumus,deficiant:ſicut fluit cera à facie ignis,ſic pereant peccatores à facie Dei.
Et iuſti epulentur,& exultent in conſpectu Dei: & delectentur in lætitia.
Cātate Deo,pſalmū dicite nomini ei⁹:iter facite ei qui aſcēdit ſup occaſum:Domin⁹ nomē illi.
Exultate in conſpectu eius, turbabuntur à facie eius,patris orphanorū, & iudicis viduarū.
Deus in loco ſancto ſuo: Deus qui inhabitare facit vnius moris in domo:
Qui educit vinctos in fortitudine , ſimiliter eos qui exaſperant,qui habitant in ſepulchris.
Deus cum egredereris in cōſpectu populi tui, cū pertranſires in deſerto:
Terra mota eſt,etenim cæli diſtillauerunt à facie Dei Sinai,à facie Dei Iſrael.

Te adorabunt omnes[habitatores]terræ,& pſallent tibi,pſallent nomini tuo. Sela.
Huc agite,contēplamini opera dei, quàm [6]ſtupēda ſint eius conſilia ſuper filios hominum.
Mutauit mare in aridam, fecit vt pedibus flumē tranſierint,[7]ibi in eo lætabamur.
Virtute ſua ab æterno imperat,oculi eius gentes contemplantur,defectores haudquaquam ſeſe exaltabunt. Sela.
Prædicate ô populi Deum noſtrum,& efficite,vt audiatur vox laudis eius.
Hic eſt qui[8]animam noſtrā ſeruauit in vita, nec permiſit vacillare pedes noſtros.
Etiam ſi[9]explores nos ô Deus,& excoquas nos vt argentum excoquitur:
Inducas nos in laqueum,[10]catenam ponas in lūbis noſtris:
[11] Patiaris vt homines ſup capita noſtra inequitent,veniamus[12]in ignem & aquam: educis tamen nos in[13]refrigerium.
Ingrediar[ergo]domum tuam cum holocauſtis, vota mea tibi perſoluam,
Quæ[14]effecerunt vt aperirem labia mea, & vt loqueretur os meum quum eſſem in anguſtijs.
Holocauſta[15]pinguia offeram tibi, cum incenſo arietum ,[16]faciam bobus & hircis. Sela.
Venite,audite quotquot Deum timetis,narrabo quænam animæ meæ fecerit.
Ad ipſum ore meo clamaui , & ſub lingua mea [17] exaltatus eſt.
Si[18]iniquitatem reſpexiſſem in corde meo , non exaudiſſet Dominus.
Iam autē exaudiuit Deus, & vocem precationis meæ attendit.
Laudādus Deus, qui nec precem meam repulit, nec bonitatem ſuam à me[19]ſubduxit.

¶Præfecto cantorum[1]pſalmus & carmen[2] ad inſtrumenta muſica. LXVII.

Deus miſereať noſtri,& benedicat nobis,[3]atq; illuſtret inter nos lumen vultus ſui: Sela.
Vt cognoſcatur in terra[4]via tua, in omnibus gētibus ſalus tua.
Celebrēt te ppl̄i ô De⁹,celebrēt te ppl̄i vniuerſi.
Gaudeāt natiōes & ouēt, quòd[5]ius reddas ex æquitate ppl̄is,& natiōes ī terra deducas, Sela.
Celebrēt te ô De⁹ ppl̄i,celebrēt te ppl̄i vniuerſi.
[6]Terra vero reddat prouentum ſuum,& benedicat nobis Deus,Deus inquam noſter.
Benedicat nobis Deus,& metuant eum quicūque ad fines orbis vſque habitant.

¶Præfecto cantorum pſalmus & canticum Dauidis. LXVIII.

Simul atque[1]exurgit Deus,inimici eius diſpergentur, & fugiēt à cōſpectu eius qui ipſum odio habent.
Quemadmodum diſpellitur fumus, tu diſpelles [eos:]& ſicut cera colliqueſcit ab igne ,ſic diſpereunt impij à conſpectu Dei.
Iuſti autem coram Deo gaudent & lætantur, & præ gaudio geſtiunt.
Cantate Deo,pſallite nomini eius:[2]munite viam ei[3]qui ſupremo cælo inequitat, in Ia nomine eius,exultate coram illo.
Pater eſt pupillorū,& cauſam agit viduarū,De⁹, [quāuis habitet][4]in habitaculo ſanctitatis ſuæ.
Deus[4]qui orbis reſtituit familiā, educit qui vincti tenentur catenis: deſertores autem[5]terram torridam inhabitabunt.

Deus quum tu ante populum tuum progredereris,quum incederes per deſertum, Sela.
Terra mouebatur,& cæli deſtillabant coram Deo,quemadmodum[tremuit]iſte[6]Sinai,coram Deo,

¶6 terribilis ſit, ppib⁹ ¶7.i.vt,illic ob id lætati ſūt,ſub. patres noſtri. ¶7 vł orbi.mundo. ¶8.i. icolumes ī tantis periculis ſeruauit. ¶9 vertere potes exploraueris, excoxeris,induxeris,venerim⁹, &c.educturus tamen &c. ¶9 examines nos, vt argentū examinari ſolet. Trāſit à tertia pſona ad ſecūdā. ¶10 arctū vinculū ¶11 Heb. ipoſuiſti hoiem capiti noſtro.i.facias vt viuamus ſub tyrannide hoim q te ſolū habebam⁹ regē. ¶12.i. ī extrema picula. ¶13 irriguū.Sub. regionē.i.in terram ſictā. ¶14 Heb. aperuerūt lab. .i.q̄ diductis labijs voui,& nūcupaui quū &c. ¶15 medullatorū.ſub.agnorū. ¶16 boues cum hircis.i.ſacrificabo tibi boues ¶17.i.id quod eſt ſub lingua mea,hoc eſt cor meum exaltauit eū.Rectius, Lingua mea extuli eū laudib⁹. Ipſū inuocam⁹ in neceſſitate,& ad ipſū accurrim⁹ vt opē ferat. Hæc gloria Dei eſt. ¶18 fucū.i. ſi cū fuco,ore tātū,& non corde oraſſē.q.d. ꝑratio mea nō fuit ſimulata. ¶19 Repetitur HESIR ꝑ reugma.i.repulit.
LXVII. ¶1.i.q idē pſalmus eſt & cāticū. Vł, cōpoſit⁹ inſtar cantici. ¶2 ad neginoth vide pſal.4. ¶3 vł illuſtret faciē ſuā erga nos.i.beneuolētiā ſuā declaret benigno aſpectu,& ſplēdido vultu. 4 Via,inſtitutū,ratio viuēdi,diſciplina.religio. ¶5 Alij,iudices ¶6.i.fideles ea faciāt q̄ à nobis requirit De⁹. LXVIII ¶1 poſſūt hęc dici quaſi ꝑcetur Dauid,aut quaſi vaticinetur,exurgat &c. ¶2 exaltate eū qui &c. ¶3.i.cōmēdate eū à Ia noie eius.dicit enim Ia, ꝗ oia creauerit.Alij legūt,in Ia nomē ei⁹,hoc eſt,nomen eius eſt Ia. ¶4 Heb.Qui facit habitare vnicos ī domo. ¶5 Heb.in ſicco.i.regiōe aridi. ¶6 Alij legūt,à Deo illo Sinai.& intelligit verbū aliquod,cōtremuit,vł tale aliquod.

Digitized by Google

19 Ex munificentia, ô Deus, pluuiam deſtillabas,[7] hæreditati tuæ,&[8] laborantem confirmabas:
Vt[9] in ea habitaret[10] grex tuus præparaſti pro bonitate tua[11] pauperi ô Deus.
Dominus dabat verbum annunciatricibus[12] magni exercitus[13].
Reges[13] ingẽtibus copijs inſtructi,[1] fugerunt, fugerũt inquã:[14] q domi deſidebãt diuiſerũt ſpolia.
Etiãſi[haɗtenus]habitaſtis inter[15] ollas[eritis poſthac vt]pennæ columbæ[16] argento obductæ: cuius alæ[17] fuluæ ſunt auro puriſſimo.
Quum diſſiparet omnipotens[18] in ea reges, candeſcebat veluti nix[19] in Salmon.
20 Mons Dei[eſt ſicut]Baſan:[21] mons qui caſeis[abundat,]mons Baſan.
22 Quare inuideritis vos montes quãtumuis cliuoſi, mõti huic, quẽ Deo volupe ſit habitare in eo? quin[hunc]perpetuò inhabitabit Dominus.
23 Equitatus Dei[habet]bis dena millia, multa millia[angelorum:]Dominus inter eos[ſicut]in Sinai,[24] in ſanctuario.
25 Aſcendiſti in altum, cepiſti captiuitatem, accepiſti dona in hominibus, etiam defectores,[26] vt habitet Dominus Deus.
Laudandus Dominus, qui[27] nos quotidie cumulat[beneficijs,][28] Deus ſalutis noſtræ. Sela.
Deus noſter,[29] Deus ad ſalutes, & Domino Deo exitus[30] mortis:
35 Verũtamẽ vulnerat Deus caput hoſtium ſuorũ, verticẽ capillatũ eorũ qui in delitijs ambulãt.
Dixerat Dominus,[31] Reſtituam[meos, velut olim].
ex Baſan, reſtituã[vt olim]ex profundis maris.
Propterea pes tuus, & lingua canum tuorũ ſanguine rubet ab inimicis,[33] ab ipſo.
Viderunt[34] inceſſus tuos ô Deus, inceſſus Dei mei, regiſque mei, qui eſt in ſanctuario.
Præcedebãt cantores, poſt[hos]ludẽtes muſicis inſtrumẽtis: in medio, puellæ tympana[pulſãtes.]
Vos qui eſtis de[35] vena Iſraelis, in cœtibus laudate Dominum Deum.
Ibi Ben-iamin paruulus, qui poteſtate inter eos fungebatur: principes Iuda[36] lapis illorũ, principes Zebulon, principes Naphtali.
37 Mandauit Deus tuus robur tuum,[1] [38] robora ô Deus quod feciſti nobis.

Pluuiam voluntariam ſegregabis, Deus, hæreditati tuæ & infirmata eſt, tu verò perfeciſti eã.
Animalia tua habitabunt in ea paraſti in dulcedine tua pauperi, Deus.
Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa.
Rex virtutum dilecti dilecti: & ſpeciei domus diuidere ſpolia.
Si dormiatis inter medios cleros, pẽnæ columbæ deargẽtatæ, & poſteriora dorſi eius in pallore auri.
Dum diſcernit cæleſtis reges ſuper eã, niue dealbabuntur in Selmon: mons Dei, mõs pinguis.
Mons coagulatus, mons pinguis: vt quid ſuſpicamini montes coagulatos?
Mons in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo: etenim Dominus habitabit in finem.
Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium: Dominus in eis in Sinai in ſancto.
Aſcendiſti in altum, cepiſti captiuitatem: accepiſti dona in hominibus:
Etenim non credentes, inhabitare Dominũ Deũ.
Benedictus Dominus die quotidie: proſperum iter faciet nobis, Deus ſalutarium noſtrorum.
Deus noſter Deus ſaluos faciendi: & Domini Domini exitus mortis.
Verũtamẽ Deus confringet capita inimicorũ ſuorũ: verticẽ capilli perambulãtiũ in delictis ſuis.
Dixit Dominus, Ex Baſan conuertam, conuertã in profundum maris:
Vt intingatur pes tuus in ſanguine: lingua canũ tuorum ex inimicis, ab ipſo.
Viderũt ingreſſus tuos Deus, ingreſſus Dei mei, regis mei qui eſt in ſancto.
Præuenerunt principes coniuncti pſallentibus, in medio iuuencularum tympanistriarum.
In eccleſijs benedicite Deo Domino, de fontibus Iſrael.
Ibi Ben-iamin adoleſcentulus in mentis exceſſu.
Principes Iuda, duces eorum: principes Zabulõ, principes Nephthali.
Manda, Deus, virtuti tuæ: confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis.
A tẽplo tuo i Ieruſalẽ, tibi offerẽt reges munera.
Increpa feras arundinis, congregatio taurorum

39 A templo tuo Hieroſolymis, tibi offerant[1] reges munera.
40 Increpa cœtum haſtatorum, cœtum validorum, cum vitulis populorũ qui ſeſe contumaces pr-

¶7 Heb. Pluuiã munificẽtiarũ[vel, liberalitatũ]eleuabas ô De⁹ &c. Pluuiã intelligit q dat Deo tẽpore nõ exigẽte, pluuiã copioſam. ¶8 feſſũ recreabas: ¶9 hæreditate ſcilicet, vel in Ieruſalẽ ¶10 armẽtum tuũ. fera tua, aut cœtus, ſiue congregatio. ¶11 vel, miſero. ſcilicet poplo. ¶12 i. quæ pdicarent victoriã exercit⁹ Iſraeli ticimagni. Alij diſtinguũt poſt verbũ: vertũtq; renũciatrices ſũt exercit⁹ magn⁹. i. De⁹ dabat vt diceretur reges potẽtiſſios fugiſſe à facie ppli ſui: pterea, tãta erat victoria, vt etiam mulieres illã loquerẽtur & renunciarent.

¶13 Heb. exercituũ. ¶14 & habitatrix dom⁹ .i. mulieres imbelles, quę domi habitare ſolẽt. ¶15 chytropodes. i. i loco i quo reponũt ollæ & caldariæ. q.d. etiã ſi iacueritis inter vaſa plena fuligine. hoc eſt, etiã ſi oppreſſi fueritis magna calamitate, eritis &c. Ex ſũma miſeria ſũmã fœlicitatẽ venierẽ oſtendit. ¶16 quæ tecta eſt argẽto. i. quæ ob cãdorẽ operta videtur argẽto. ¶17 tectę ſũt auro fuluo. i. accedũt ad colorẽ auri fului: aut ſplẽdẽt vt aurũ fuluũ. ¶18 in ea. ſcilicet terra, vel, pter eã. ¶19 Mõs Salmõ dicitur hybernis niuibus ſemper albere. Alij vertũt, albeſcebas tãquã nix, q[antea] eras in tenebris. hoc eſt, cãdorẽ niuis præteferebas, ſũma fœlicitate fruebaris, qui prius eras ſquallidus, ô Iſrael. Aut, Reddebas eos cãdidos inſtar niuis qui erãt prius ſquallidi, ô Deus. ¶20 Mõs Siõ eſt mõs Dei, qui eſt vt mõs Baſan, pinguis ſcilicet & fertiliſſimus. ¶21 Heb. mõs excelſorũ mõs Baſan. id eſt mõs Baſan eſt velut vn⁹ ex altiſſimis. Aut, mõs Baſan eſt mõs in iuga aſſurgẽs & gibboſus. ¶22 Apoſtropha eſt ad mõtes, id eſt reges hoſtes. Legũt quidã, Cur ſaltatis montes excelſi? i. cur vobis placetis? mons iſte de quo loquor, eſt mons in quo deſyderat Deus habitare.
¶23 Alij, currus legũt. oſtẽdit vnde fuerit victoria. ¶24 Vel. in ſacrario. i. in hoc mõte Dei ſãcto eſt. ¶25 .i. cõſequut⁹ es honorẽ excellentẽ, abduxiſti quos captiuos haberes, viciſti: ipſi hoĩes dediderunt ſe tibi: etiam rebelles accepiſti, vt inhabitẽt tabernaculũ Domini Dei. i. tuũ. ¶26 vt inhabitẽt[ſub. tabernaculũ] Domini Dei. ¶27 quotidie cõfert nobis. ſub. aliquid. vel, onerat nos. ſub. bonis. ¶28 Vel, Deus ſeruator noſter, aut ſalus noſtra. ¶29 vel. Deus ſalutariũ, vt quidã volũt: vel ſalutũ, ſi ita liceat. i. à quo nihil niſi ſalutẽ pcipim⁹. Quidã vertũt, De⁹ ipſe eſt nobis De⁹ i ſalutes .i. ſeruare ſolet nos. ¶30 ſũt ad mortẽ. i. multas vias habet qb⁹ pdat ipſos. ¶31 Tãtũ. i. ſol⁹ De⁹ ſine auxilio cuiuſq;.
¶32 Videt ſimilitudo eſſe, reſtituã vt olim. Num. 21. & Exod. 14. Alij legũt, Auertam ex Baſan hoſtes Syros cum alijs.
¶33 .i. ab hoſtib⁹ & ipſo duce effluxo. Alij legũt, Ita vt pes &c. rubeat ſanguine inimicorum, & eius. i. regis eorũ. vel ducis exercit⁹. ¶34 .i. q ſpectare voluerũt, viderũt ĩceſſũ & põpã populi tui tibi ob victoriã publice gratias agẽtis.
¶35 vel, fõs. hoc eſt, q emanauiſtis vt è fõte ex Iacob. periphraſis eſt Iudęorũ. ¶36 Lapis p robore. Alij vertũt, collectio eorũ. i. cõgregatio pricipũ Iuda. ¶37 .i. ſuppeditauit tibi tãtũ robur. Iſraelẽ alloqtur: mox cõuertit ad Deũ. ¶38 robur iſtud ô De⁹, feciſti nobis. ¶39 A tẽplo tuo[ſub. pdeat auxiliũ]ſup Ieruſalẽ: [ob id]offerẽt &c. Alij. In tẽplo tuo [quod eſt] in Ieruſalẽ tibi offerãt &c. Alij, pl⁹ quã in tẽplo[quod eſt]in Ieruſalẽ, tibi &c. hoc ſub Chriſto factum.
¶40 Heb. Diſpde cõgregationẽ cãnę[vel, arũdinis]cõgregationẽ taurorũ cũ vitulis: [donec vnuſquiſq; eorũ ſit]cõculcat⁹ cum fragmentis argenti. i. Perde gentem armatã longis fuſtibus inſtar arundinis, duces itẽ & validos milites, ita vt pvoluãt ſe ad pedes tuos, afferãtq; tibi argẽtũ ſignatũ, tãq; tributarij. Quidã p pteritũ vertũt, vt loquat de victoria iã parta. Alij vertũt, Increpa cœtũ viuẽtiũ aromate, cœtũ pplorũ i ãbitu pplorũ, & ſupplicẽtem i portionib⁹ argẽti.

In vaccis populorũ: vt excludant eos qui probati ſunt argento.
Diſſipa gentes quæ bella volunt: venient legati ex Aegypto: Aethiopia præueniet manus eius Deo.
Regna terræ cantate Deo: pſallite Domino,
Pſallite Deo qui aſcendit ſuper cælum cæli, ad orientem.
Ecce dabit voci ſuæ vocem virtutis, date gloriam Deo, ſuper Iſrael magnificentia eius, & virtus eius in nubibus.
Mirabilis Deus in ſanctis ſuis, Deus Iſrael ipſe dabit virtutem & fortitudinem plebi ſuæ, benedictus Deus.

¶ In finem, pro ijs qui commutabuntur, Dauid. LXVIII.

Saluum me fac Deus, quoniam intrauerũt aquæ vſque ad animam meam.
Infixus ſum in limo profundi: & non eſt ſubſtantia.
Veni in altitudinem maris, & tempeſtas demerſit me.
Laboraui clamãs: rauca factæ ſunt fauces meæ: defecerunt oculi mei, dum ſpero in Deũ meũ.
Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei qui oderunt me gratis.
Confortati ſunt qui perſecuti ſunt me inimici mei iniuſte: quæ non rapui, tunc exoluebam.
Deus tu ſcis inſipientiam meam: & delicta mea à te non ſunt abſcondita.
Non erubeſcant in me qui expectant te Domine: Domine virtutum,
Non confundantur ſuper me qui quærũt te, Deus Iſrael:
Quoniam propter te ſuſtinui opprobrium: operuit confuſio faciem meam.
Extraneus factus ſum fratribus meis, & peregrinus filijs matris meæ.
Quoniam zelus domus tuæ comedit me: & opprobria exprobrantium tibi, ceciderunt ſuper me.
Et operui in ieiunio animam meam: & factum eſt in opprobrium mihi.
Et poſui veſtimentum meum cilicium: & factus ſum illis in parabolam.
Aduerſum me loquebantur qui ſedebant in porta: & in me pſallebant qui bibebant vinum.
Ego verò orationem meam ad te Domine: tempus beneplaciti Deus.
In multitudine miſericordiæ tuæ exaudi me, in veritate ſalutis tuæ:
Eripe me de luto, vt non infigar: libera me ab ijs qui oderunt me, & de profundis aquarum.
Non me demergat tempeſtas aquæ, neque abſorbeat me profundum: neq; vrgeat ſuper me puteus os ſuum.
Exaudi me Domine quoniam benigna eſt miſericordia tua: ſecundum multitudinem miſerationum tuarum reſpice in me.
Et ne auertas faciem tuam à puero tuo: quoniã tribulor, velociter exaudi me.
Intende animæ meæ, & libera eam: propter inimicos meos eripe me.
Tu ſcis improperium meum, & confuſionẽ meam, & reuerentiam meam:
In conſpectu tuo ſunt omnes qui tribulant me, improperiũ expectauit cor meũ & miſeriam.
Et ſuſtinui qui ſimul contriſtaretur, & non fuit: & qui conſolaretur, & non inueni.

bent, vt cum fragmẽtis argenti [veniant,] diſſipa gentes, quibus bella cordi ſunt.
Veniẽt [propter hoc] optimates ex Aegypto, Aethiopia celeriter manus ſuas Deo protendet.
Regna terræ cantate Deo, pſallite Domino. Sela.
Equitanti ſuper cælos cælorum[41] ab initio, en edit[42] vocem ſuam, vocem præualidam.
[43] Tribuite Deo fortitudinem, cuius magnificentia eſt ſuper Iſraelem, cui[9] fortitudo eſt in æthere.
Tremendus es ô Deus[44] de ſanctuarijs tuis, Deus Iſraelis ipſe dat robur populo, [proptereà] laudandus Deus.

¶ Præfecto cantorum ſuper[1] lilijs [carmen Dauidis. LXIX.

Seruato me Deus, quoniam penetrarũt[2] aquæ ad animam vſque.
Demerſus ſum in limum profundiſſimum,[3] in quo non eſt fundum: decidi in profundiſſimas aquas, & vndæ obruunt me.
[4] Delaſſatus ſum vociferando, aridum factũ eſt guttur meum: defecerunt oculi mei,[5] ſuſpiciẽdo ad Deum meum.
Qui me immerito odio proſequũtur, plures ſũt quàm capilli capitis mei: præualuerunt qui abſque cauſa me obterunt, inimici mei, vt quæ nõ rapui, rependere cogar.
Tu noſti ô Deus[6] quæ per ignorantiam admiſi, & delicta mea te haudquaquam latent.
Ne[7] pudefiant in me ô Domine Domine exercituũ qui te expectant, ne ignominia afficiãtur in me ô Deus Iſraelis qui te ſtudioſe quærũt:
Nam tui cauſa [hoc] opprobrium fero, faciẽ meã ignominia obtexit:
Alienus factus ſum fratribus meis, extraneus filijs matris meæ.
[8] Aemulatio enim pro domo tua exedit me,[9] & probra eorum qui te probro afficiunt, in me reciderunt.
[ſiquãdo] fletu & ieiunio affligebam[10] me, idipſum quoque probro mihi vertebatur.
Sacco me pro veſte inuoluebam: ſic quoque fabula illis fiebam.
De me fabulantur qui deſident in porta, & carmina [canunt] qui ſiceram bibunt.
At ego[11] precem meam ad te ô Domine,[12] ſiquando tempus ſit ô Deus, quo ob multam bonitatem tuam propitium te exhibeas, annue mihi pro fide tua qua opem ferre ſoles.
Eripe me è luto ne demergar, [fac] eripiar ab his qui me odio proſequũtur, & ab aquis profũdis:
[13] Ne me adobruant vndæ aquarum, nève deglutiat vorago, neque ſuper me os ſuum puteus claudat.
Annue mihi ô Domine, quandoquidem benigna eſt bonitas tua: reſpice ad me iuxta multitudinem miſerationum tuarum:
Et ne faciem tuam à ſeruo tuo abſcondas, nam affligor: propera, annue mihi.
Accedito propius ad animam meam vt eã[14] adſeras: libera me[15] propter inimicos meos.
Tu noſti quid ferã opprobrij, quid pudoris, quid ignominiæ,[16] coram te ſunt qui me infeſtant.
Opprobrium frangit cor meum, afflictor: & expecto ſiquis [mei cauſa][17] circumcurſitet: ſed nemo eſt: conſolatores nec inuenio.

¶41 antiquitatis. i. regente celũ ampliſſimũ quod tale eſt & durat ab initio ¶42. i. tonitru. ¶43. i. referte Deo acceptas vires oẽs. vel, laudate Deũ à potentia, qui non minus eſt mirabilis in ijs quæ in gratiã Iſraelis facit, quàm quæ in nubibus. q. d. magnificẽtia & poteſtas Dei apparet in Iſraele, vt etiã robur ipſius in cælo ipſo. ¶44 Vel, de ſanctuario tuo. plurale pro ſingulari. i. à templo tuo, hoc eſt propter opera quæ videtur perficiſci à te habitãte i tẽplo tuo.

LXIX

¶1 Ferijs forſã vernalibus cantatus. Alij dicũt vocem Hebreã ſoſanim inſtrumẽtum eſſe muſicum ¶2 Hoc eſt, eò veni, vt de vita pericliter. ¶3 & non eſt [vllũ membrorũ meorũ] quod ſubſiſtere queat. ¶4 Heb. laboraui. ¶5 dum expectarem Deum meũ. ¶6 Heb. ſtultitiam meã .i. ſiquid ſtulte egerim. ¶7 Cauſã ſuam communem facit cum omnibus pijs. Si me qui à te pẽdeo non exaudis, cæteri quoque omnes i te ſperãtes pudeſiẽt, pudeſit. q repulſã patitur ¶8 Aemulatio, Zelus, ingẽs ſtudium quod gero pro gloria tua. ¶9 Hoc eſt, probra quæ impij in te eiaculantur, me vrunt: probra quibus te afficiunt, me tam male habent, ac ſi in me iacta fuiſſent. ¶10 Heb. Animam meam, hoc eſt meipſum. vel corpus meum. Nam anima Hebræis ſæpe pro corpore ponitur. ¶11 Sub. effundo ¶12 tempore beneplaciti. vel, tempus eſt beneplaciti Deus: propter multitudinem miſericordiæ tuæ exaudi me, propter veritatem ſalutis tuæ. i. oſtendẽdo te veracẽ, præbendo auxiliũ quod te præſtaturũ es pollicitus. ¶13. i. fac ne peream in hac tribulatione. ¶14 redimas. liberes. ¶15 i. ne ſcilicet poſſint dicere Deũ deſeruiſſe ſeruos ſuos in calamitatibus. ¶16. i. tu noſti eos. ¶17 condoleat, vel, conſoletur.

Digitized by Google

Et dederunt in cibo meo fel: & quum ſitirem, po tarunt me aceto.
Sit illis[18] menſa ſua laqueus: [19]& vbi pacem ſperant, illic impingunt:
[20]Obtenebrentur oculi eorum ne videant, & lumbos eorum fac ſemper labaſcere.'
Effunde ſuper eos furorem tuũ, & æſtus iræ tuæ apprehendat illos:
Palatium eorum deſolatum reddatur, nec ſit qui tabernacula eorum inhabitet:
Nam eum quem tu percuſſiſti, perſequuntur, & [21] ad dolorem vulneratorum tuorum adme tiuntur.'
Fac vt illis iniquitas iniquitati accumuletur, nec vnquam veniant in iuſtitiam tuam.
Deleantur de Libro viuentium, & inter iuſtos nõ ſcribantur.
Me vero, quandoquidem afflictus ſum & dolẽs, ſalus tua[22] protegat ô Deus.
Laudabo nomen Dei cum cantico, & extollam illud celebri laude.
Gratius id erit Domino, quàm ſi bouem ſoffe ramſaut vitulum cornua producentem & vngulas.
Videbunt[hæc][23] manſueti, & gaudebunt: [24]qui ſedulo quæritis Deum, & viuet cor veſtrum:
Nam audit inopes Dominus: & vinctos ſuos minime ſpernit.
Laudent eum cæli & terra, maria, & quicquid re ptat in illis.
Nam ſeruabit Deus Sionem, & vrbes Iuda inſtaurabit: ibi habitabunt, [terrámque] iſtam hæreditario poſſidebunt.
Poſteri ſeruorum eius in hæreditatem illam accipient: quicunque diligunt nomen eius, in illa habebunt ſedem ſuam.

¶Præfecto cantorum Dauidis' ad commemorandum. L X X.

Deus vt me liberes, Domine vt me adiuues propera.
Pudore & probro afficiantur qui vitæ meæ inſidiantur: agantur retro, & ignominiæ pateãt, qui malis meis delectantur.
Repellantur' eo ꝙ me pudefacere conantur,' qui dicunt, Hæhæ, hæhæ.
Exultent & lætentur in te quicunque te ſedulo quærunt: & qui' amant ſalutem tuam,' dicant iugiter, Magnificetur Deus.
Ego ô Deus afflictus ſum & inops, ꝑpera ad me, adiutor & ereptor meus tu es, Domine ne moreris. L X X I.

In te Domine ſperaui, ne ſinas vt vnquam' pudeſiam.
Pro tua iuſtitia erue me, & libera me: inclina ad me aurem tuam, & me ſeruato.
Sis mihi vice robuſtiſſimæ rupis, ad quam iugiter confugiam,' conſtituiſti vt me ſeruares: nã petra mea & arx mea tu es.
Eripe me ô Deus meus de manu impij, de vola peruerſi & violenti.
Quoniam tu es à quo pendeo, Domine Deus tu is es quo à puero nitor.
Te nitor ab vtero, ex viſceribus matris meæ tu es extractor meus, de te laus mea iugiter.
Factus ſum ceu portẽtum multis:' at tu' aſylum meum es præualidum.'
Replebitur os meũ laude tua, quotidie magnificentia tua.
Ne abijcias me tempore ſenectutis, quum defecerit robur meum, ne me deſeras:
Quoniã hoſtes mei de me loquuti ſunt, quique obſeruant animam meam, vnà conſultarunt:

Et dederunt in eſcam meã fel: & in ſiti mea potauerunt me aceto.
Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum, & in ' retributiones, & in ſcandalum.
Obſcurentur oculi eorum ne videant: & dorſum eorum ſemper incurua.
Effunde ſuper eos iram tuam: & furor iræ tuæ comprehendat eos.
¶Fiat habitatio eorum deſerta: & in tabernaculis eorum non ſit qui inhabitet.
Quoniam quem tu percuſſiſti, perſecuti ſunt: & ſuper dolorem vulnerum meorũ addiderunt.
Appone iniquitatem ſuper iniquitatem eorum: & non intrent in iuſtitiam tuam.
Deleantur de Libro viuentium: & cum iuſtis nõ ſcribantur.
Ego ſũ pauper & dolẽs: ſal⁹ tua De⁹ ſuſcepit me.
Laudabo nomen Dei cum cantico: & magnificabo eum in laude:
Et placebit Deo ſuper vitulum nouellũ cornua producentem & vngulas.
Videant pauperes & lætentur: quærite Deum, & viuet anima veſtra:
Quoniam exaudiuit pauperes Dominus: & vinctos ſuos non deſpexit.
Laudent illum cæli & terra, mare, & omnia reptilia in eis.
Quoniam Deus ſaluam faciet Sion: & ædificabũtur ciuitates Iudæ.
Et inhabitabunt ibi, & hæreditate acquirent eã.
Et ſemen ſeruorum eius poſſidebit eã, & qui diligunt nomen eius habitabunt in ea.

¶In finẽ, Pſalm⁹ Dauid, in rememoratiõe quòd ſaluum fecerit eum Dominus. L X I X.

Deus in adiutorium meum intende: Domine ad adiuuandum me, feſtina.
Confundantur & reuereantur qui quærunt animam meam:
Auertantur retrorſum & erubeſcant qui volunt mihi mala.
Auertantur ſtatim erubeſcentes: qui dicunt mihi, Euge, euge.
Exultent & lætentur in te omnes qui quærunt te, & dicant ſemper, Magnificetur Dominus: qui diligunt ſalutare tuum.
Ego verò egen⁹ & pauper ſum: Deus adiuua me.
Adiutor meus & liberator meus es tu: Domine ne moreris.

¶Pſalmus Dauid, filiorum Ionadab, & priorum captiuorum. L X X.

In te Domine ſperaui, non confundar in æternum: in iuſtitia tua libera me, & eripe me.
Inclina ad me aurem tuam: & ſalua me.
Eſto mihi in Deum protectorem, & in locũ munitum: vt ſaluum me facias,
Quoniam firmamentum meum, & refugiũ meum es tu.
Deus meus eripe me de manu peccatoris, & de manu contra legem agentis & iniqui:
Quoniam tu es patientia mea Domine, Domine ſpes mea à iuuentute mea.
In te confirmatus ſum ex vtero: de vẽtre matris meæ tu es protector meus:
In te cantatio mea ſemper. tanquam prodigiũ factus ſum multis, & tu adiutor fortis.
Repleatur os meum laude vt cantem gloriã tuã, tota die magnitudinem tuam.
Ne proijcias me in tempore ſenectutis: cum defecit virtus mea, ne derelinquas me:
Quia dixerunt inimici mei mihi: & qui cuſtodiebant animam meam, conſilium fecerunt in vnum,

¶18 Menſa prodigena voluptate. q. d. vnde voluptatẽ ſperãt, i eo capiãt. ¶19 He. & quod ad paces, in offendiculũ. i. pereant iis rebus quas putabant ſibi fore ſaluti. ¶20. i. Adimat eis omne iudicium rationis, & agẽdi vires. ¶21 narrãt dolorẽ vulneratorũ tuorũ. i. ſermone iactãt ſe dolore afficere eos quos vulnerari iubeas. videnĩ ſibi hæc facere zelo tuo. ¶22 eleuet. i. i loco ſublimi, pinde tuto, ſtatuat me. hoc eſt, tu auxilio tuo me iuues. ¶23 Vſ. afflicti. ¶24 Vi debitis, repetẽdũ eſt. nã crebræ ſunt mutationes pſonarũ.

L X X.

¶1. i. memoria dignus. vſ, ad narrãdũ. Videt hoc adijcere qa formulam orãdi continet hic pſalmus, quẽ ſe qui debẽt fideles. ¶1 p mercede pudoris eorũ. i. fruſtrati ſpe ſua abeãt, pro mercede pudoris quo me afficere ſtuduerũt. ¶3. i. q abs te opem quærunt.

L X X I.

Sine titulo eſt, ꝙ idem habeat argumentũ cũ ſuperiore. nam hũc ſcripſit Dauid cũ premeretur coniuratione filij ſui Abſalom.
¶1 Hoc eſt, ne ſinas vt fruſtrer ſpe mea.
¶2 mandes vt me ſeruẽt. ſub. angeli tui. Vel, [quemadmodum] mandaſti vt me ſeruarent. ¶3. i. admirati ſunt ꝙ quũ ſemper fiduciam meã in te collocem, ſim à te deſtitutus. ¶3 fiducia mea præualida. ¶4. i. te pleno ore laudabo: & tota die extollam ſplendorem tuum.

Digitized by Google

Dicentes,Deus dereliquit eum: perſequimini,& comprehendite eum:quia non eſt qui eripiat.

Deus ne elongeris à me:Deus meus in auxilium meum reſpice.

C Confundantur & deficiant detrahentes animæ meæ:operiantur cõfuſione & pudore qui quærunt mala mihi.

Ego autem ſemper ſperabo:& adijciam ſuper omnem laudem tuam.

Os meum annunciabit iuſtitiam tuam: tota die ſalutare tuum.

Quoniam non cognoui literaturam, introibo in potẽtiam Domini:Domine memorabor iuſtitiæ tuæ ſolius.

Deus docuiſti me à iuuentute mea:& vſque nũc pronuntiabo mirabilia tua.

Et vſque in ſenectam & ſenium,Deus,ne derelinquas me,

Donec annuntiem brachium tuum generationi omni quæ ventura eſt:

D Potentiam tuam & iuſtitiam tuam,Deus, vſque in altiſſima quæ feciſti magnalia.Deus quis ſimilis ſit tibi?

Quantas oſtendiſti mihi tribulationes multas & malas:& conuerſus viuificaſti me:& de abyſſis terræ iterum reduxiſti me:

Multiplicaſti magnificentiam tuam: & conuerſus conſolatus es me.

Nam & ego confitebor tibi in vaſis pſalmi veritatẽ tuã,Deꝰ:pſalli tibi in cithara,ſanctꝰ Iſrael.

Exultabunt labia mea cum cantauero tibi:& anima mea quam redemiſti.

Sed & lingua mea tota die meditabitur iuſtitiã tuam:cum confuſi & reueriti fuerint qui quærunt mala mihi.

¶ Pſalmus in Salomonem. LXXI.

Deus iudicium tuum regi da:& iuſtitiã tuam filio regis,

Iudicare populũ tuũ in iuſtitia,& pauperes tuos in iudicio.

Suſcipiãt montes pacẽ populo, & colles iuſtitiã.

Iudicabit pauperes populi,& ſaluos faciet filios pauperum:& humiliabit calumniatorem.

Et permanebit cum ſole & ante lunam in generatione & generationem.

Deſcendet ſicut pluuia in vellus: & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram.

Orietur in diebus eius iuſtitia & abundantia pacis:donec auferatur luna.

Et dominabitur à mari vſque ad mare: & à flumine vſque ad terminos orbis terrarum.

Coram illo prõcident Æthiopes:& inimici eius terram lingent.

Reges Tharſis & inſulæ munera offerent: reges Arabum & Saba dona adducent:

Et adorabunt eum omnes reges terræ: omnes Gentes ſeruient ei:

Quia liberabit pauperem à potente, & pauperẽ cui non erat adiutor.

Parcet pauperi & inopi:& animas pauperum ſaluas faciet.

Ex vſuris & iniquitate redimet animas eorũ: & honorabile nomen eorum coram illo.

Et viuet, & dabitur ei de auro Arabiæ, & adorabunt de ipſo ſemper:tota die benedicent ei.

Et erit firmamentum in terra in ſummis montium, ſuperextolletur ſuper Libanum fructus eius:& florebunt de ciuitate ſicut fœnũ terræ.

Dicunt,Deus deſeruit eum,perſequimini,apprehendetis eum:nec enim erit qui eripiat.

Deus ne ſis procul à me: Deus mi vt me adiuues propera.

Afficiantur pudore,pereant qui vitæ meæ aduerſantur:obtegantur probro & ignominia quotquot ſtudent me malo afficere.

At ego iugiter expectabo,&[5]omnibus laudibus tuis adijciam.

Os meum[6]enumerabit iuſtitiam tuam, quotidie ſalutem tuam:neque enim[7]numerum noui.

[8] Veniã in fortitudinibus Domine Deus,memor ero iuſtitiæ tuæ ſolius.

Deus tu docuiſti me à puero,& vſque in pſens, admiranda facinora tua deprædicabo.

Quin & in ſenectã vſque & canos [9]haudquaquã deſeres me, ô Deus, donec prædicem brachiũ tuum generationi [præſenti,] fortitudinẽ tuã omni poſteritati.

[10]Et iuſtitiã tuã,ô Deus, in altũ efferã, qui tam ingentia patraſti: quis tibi,ô Deus,cõferẽdus?

Qui[11]feciſti experiri me afflictiões multas & malas:rurſum conuerſus vitæ me reſtitues, & ex abyſſis terræ rurſum ſubduces me:

Augebis dignitatem meam,&[12]rurſum me conſolaberis.

Et ego quoque celebrabo[13]tibi inſtrumento nablo fidem tuam Deus meus,pſallam tibi cithara,ô ſancte Iſraelis.

Ouabunt labia mea quum canam tibi,& anima mea quam redemiſti:

Quin & lingua mea quotidie de tua iuſtitia loquetur,quum pudore & probro affecti fuerint quicunque malo me afficere ſtudent.

¶Solomoni vel Solomonis. LXXII.

Da Deus regi[1]iudicia tua,& iuſtitiam tuam filio regis:

Vt ius dicat poplo tuo ex iuſtitia,& afflictis tuis in iudicio.

[2] Ferant mõtes pacem populo, & colles iuſtitiã.

Vindicabit afflictos in populo,ſeruabit [3]pauperes,& violentum calumniatorem contundet.

[4] Timebunt te dum ſol & luna lucebunt,in omne æuum.

Deſcendat ceu pluuia ſuper deſectum [pratum,] vt guttæ imbris ſenſim irrigantis terram.

[5]Floreant ipſo regnante iuſti, multáque pax ſit, donec luna deſierit.

Imperitet à mari ad mare vſque, & à flumine vſque ad terminos terræ.

Coram illo procumbant[6]accolæ deſerti, & inimici eius puluerem lingant.

Reges[7]mediterranei maris & inſularum munera afferant,reges[8]Scheba & Seba honoraria adducant:

Et adorẽt eũ omnes reges,oẽs gẽtes ſeruiant ei:

Nam liberabit pauperem clamantem,& afflictũ cui deeſt adiutor.

[∷] Beneficus erit in attritos & inopes: & animas pauperum ſeruabit.

Redimet animas eorum [9]à fœnore & violentia, & precioſus erit ſanguis eorum in oculis eius.

[10] Et viuet,& [11]dabitur ei de auro Scheba: [12]orabũt pro eo iugiter,& quotidie[13]eũ laudabunt.

Et erit pugillꝰ frumenti in terram in verticibus montium proiectus, vt fructus ex eo prognatus[14]agitetur vt Libanus:[15]progerminabũtq; è ciuitate inſtar herbæ terræ.

¶5 ſub. quibꝰ te laudare ſolebã. ¶6 narrabit ¶7 Heb. numeros.ſub.beneficiorũ tuorũ.i. quia tot ſũt beneficia tua,vt nullo numero cõprehẽdi poſſit. Verti poteſt, quãuis numerũ non nouerim. ¶8.i.aggrediar narrare fortia facta tua.Quidã vertũt,Veniã [ad bellũ] in fortitudinibꝰ Domini Dei.q.d. veniã ad præliũ fretꝰ tua potẽtia, nõ mea. ¶9 ne deſeras ¶10 Nã iuſtitia tua ô Deus, vſq; ad cælos.Sub.magna eſt. ¶11 Hebr. Qui feciſti me videre,vt oſtendiſti mihi &c. ¶12 conuerſus. placatꝰ. ¶13.i. in laudẽ tuam, canam te fidelẽ, qui exhibeas quæ pmittis.

LXXII Author incertꝰ eſt,videt autem Dauidis eſſe futuris negotijs proſpicientis. Cõpoſitũ carmẽ in pſona populi fidelis,q fauſtiſſima quæq; regi ſuo Solomoni iprecatur Per tropologiã ad reſpub.& bonũ magiſtratũ accõmodari poteſt: pſcribitur enim forma pijs principibꝰ. ¶1 Alij legunt tua gubernacula.vt,iudicia.id eſt iudicandi formulas. ¶2 Alij legunt. hæc ſequẽtia in futuro,vt ſit pdictio ſiue prophetia. montes vocat apoſtolos annũtiãtes pacẽ p Chriſtũ, & veram iuſtitiam. ¶3 Heb.filios inopia.i.inopes ipſos. ¶4 Hebr.Timebunt te cum ſole & coram luna in generationẽ generationũ. ¶5 Hebr.Floreat i diebus eius iuſtus. ¶6 Zim,Troglodite eſſe videtur. ¶7 Alij,Tharſis legũt. ¶8.i.reges Arabiæ fœlicis,& reges Æthiopiæ. ¶∷ Miſerebit pauperis & inopis. ¶9 à dolo & iniuria.ſub. diuitum. ¶10 Sub.pauper,etiam ſi opprimatur. ¶11.i.Deus dabit pauperi neceſſaria ad victum ¶12 orabit.Sub.Chriſtus,pro paupere. ¶13 benedicet ei.Sub.Chriſto pauper.i.pauperes Chriſtum prædicabunt pro beneficijs acceptis. ¶14.i.ita creſcat vt ſe agitet more cedrorum Libani. ¶15 Heb.florebũtque in ciuitate

Digitized by Google

[16] Heb eorum
e filiabitur
nõ ei'.i.no
ei' erit me-
moriale ei'.q.
vt filius eſt
memoriale pa
s, ita & no-
men eius & fa
ma erit ꝑpetua
ſius memo-
quandiu ſol
lucebit.Chriſt'
liſt poſteris
mã geſtorũ
orũ in perpe
ã ſui memo-
i,vt filius ſo-
t eſſe memo-
a patris ſui.
17 prædicabũt
illũ ¶18 Vſ,
ficiuntur.Hoc
dictũ fuit ab
s q pſalmos
ordinẽ rede
erũt. Aut re-
rtur ad vota
auid.q.d.hoc
maxime in vo
s habebat Da
id vt veniret
Meſſias Chriſt'

LXXIII
1 In tanta de
pſalmorum
authoribus a-
pud Hebræos
controuerſia, ꝑ-
ſtat vt Dauidi
is aſcribantur
citra vllã con-
trouerſiã : vt O
da,ſiue pſalm'
Aſaph dicatur,
qui traditus ſit
ipſi Aſaph cã-
tori decãtãdus.
2 Certe
3 i.inuidebã
ſtultis tantam
fœlicitatem.

Nomen eius perpetuò celebre erit,[16] dum ſol lu
xerit,propagabitur nomen eius:' beatóſque ſe
[17] cenſebunt in eo cunctæ gẽtes, & beatum eũ
prædicabunt.
Laudandus Dominus Deus,Deus Iſraelis,qui ſo-
lus mira edit facinora.
Nomẽ gloriæ eius perpetuò laudetur,& implea
tur gloria eius vniuerſa terra. Amen & amen.
[18] Finem habent precationes Dauidis filij Iſai.

¶[1] Oda Aſaph. LXXIII.

A[2] Tteamen bonus eſt Deus Iſraeli,his nempe
qui mundo ſunt corde.
Parum abſuit quin nutarint pedes mei, ferè ef-
fuſi ſint greſſus mei:
Nam[3] vrebat me æmulatio propter ſtultos,quum
proſperitatem impiorum viderem.
Neque[4] enim ſunt eis nexus ad mortẽ,quin[5] pin
gues ſunt & prævalidi.'
Nulla[6] eos, vt reliquos mortales, ꝑmit moleſtia:
malorũ qb' alij hoĩes afficiũtur,imunes ſunt.
Hinc fit vt ſuperbia eos[7] totos poſſideat,&[8] ceu ve
ſte inuoluantur violentia.'
Præ pinguedine oculi eorum exeunt, [9]in imagi
nationibus cordis pergunt.
[10] Contabuerunt, loquuntur violentiam & in-
iuriam è ſublimi loquuntur.'
[11] Protendunt os ſuum in cælum:& lingua eorũ
orbem peruagatur.
Propterea [12]reuertitur populus eius huc,& aquæ
fœcundi[calicis]exprimuntur eis.
Quin & dicere audent,Quomodo[hæc]cognoſce
ret Deus? eſtne cognitio apud Altiſſimum?
En iſti impij ſunt, & tamen fœlices ſunt in hoc
ſeculo, aſſequuti diuitias.
Profectò fruſtra purum ſeruaui cor meũ,&[fru-
ſtra]manus meas innocentia abluo.
[13] Plagáſque quotidie perfuli,ſingulíſque diebus
mane reprehenſus.
[14] Quum ad hunc inquam modum mecum re-
putarem, parum abfuit quin à natione filio-
rum tuorum defeciſſem.
[15] Inſtituebam cogitationem, ſi poſſem hæc co-
gnoſcere,'ſed idipſum moleſta res erat in ocu
lis meis:
Donec[16] in ſecretiora Dei adyta penetraui,& in-
tellexi[17] vt poſtremo eſſent quique habituri.'
Certe velut in lubrico conſtituiſti eos, deijcies il
los præcipites,[18] vt plane vaſtentur.
[19] Quàm ſubita calamitate oppreſſi ſunt,'perie-
runt,& terroribus conſumpti ſunt?
Non aliter ꝙ ſomnium,[quod auolat]poſteaquam quis euigilauerit,Domine[20] deſpicatas reddes in
ciuitate imagines illorum.

Sit nomen eius benedictum in ſecula : ante ſolẽ
permanet nomen eius.
Et benedicentur in ipſo omnes tribus terræ:om
nes gentes magnificabunt eum.
Benedictus Dominus Deus Iſrael ,qui facit mira-
bilia ſolus:
Et benedictum nomen maieſtatis eius in æter-
num,& replebitur maieſtate eius omnis terra.
fiat,fiat.
Defecerunt laudes Dauid filij Ieſſe.

¶ Pſalmus Aſaph. LXXII.

QVàm bonus Iſrael Deus his qui recto ſunt
corde!
Mei autẽ penè moti ſunt pedes,penè effuſi ſunt
greſſus mei.
Quia zelaui ſuper iniquos,pacẽ peccatorũ vidẽs.
Quia non eſt reſpectus morti eorum : & firma-
mentum in plaga eorum.
In labore hominum non ſunt,& cum homini-
bus non flagellabuntur:
Ideo tenuit eos ſuperbia,operti ſunt iniquitate
& impietate ſua.
Prodijt quaſi ex adipe iniquitas eorum:tranſie-
runt in affectum cordis.
Cogitauerunt, & locuti ſunt nequitiam:iniqui-
tatem in excelſo locuti ſunt.
Poſuerunt in cælum os ſuum: & lingua eorum
tranſiuit in terra.
Ideo conuertetur populus meus hîc: & dies ple
ni inuenientur in eis.
Et dixerunt,Quomodo ſcit Deus,& ſi eſt ſcientia
in excelſo?
Ecce ipſi peccatores & abũdantes in ſeculo,obti
nuerunt diuitias.
Et dixi,Ergo ſine cauſa iuſtificaui cor meum, &
laui inter innocentes manus meas:
Et fui flagellatus tota die , & caſtigatio mea in
matutinis.
Si dicebam,Narrabo ſic:ecce nationem filiorum
tuorum reprobaui.
Exiſtimabã vt cognoſcerẽ hoc:labor eſt ãte me,
Donec intrem in ſanctuariũ Dei : & intelligam
in nouiſſimis eorum.
Veruntamen propter dolos poſuiſti eis:deieciſti
eos dum alleuarentur.
Quomodo facti ſunt in deſolationem?ſubitò
defecerunt,perierunt propter iniquitatem ſuã.
Velut ſomnium ſurgentium Domine,in ciuita-
te tua imaginem ipſorum ad nihilũ rediges.

¶4.i.nullis morbis quaſi vinculis ad mortem trahũtur.q.d.nullis vexãtur morbis ante mortẽ. ¶5 pingues ſunt & fortes vt palatiũ.Alij,fortitudo eorũ eſt integra & ſana. ¶6 Heb.Ad verbũ,In labore hominũ nõ ſunt,& cũ hominib' nõ flagellãtur. ¶7 vt torquis cingat.' ¶8 induãtur veſte violẽtiæ.i.per violẽtiã parta.Quidã vertũt,Operiet ſe vt latebris]vt tollat ꝑdã ſibi. ¶9 ſuperãt cogitationes cordis.Sub.bona ꝙ illis obueniũt.q.d.nã plura recipiũt à Deo quã optãt:oia ex voto ſuccedũt. ¶10 Heb.Diſſoluũt,& loquunt maliciose calũniã: imò de excelſitudine loquũtur.i. demiſſos reddũt aĩos fideliũ,quoniã de iniuria ĩferẽda loquũtur,& de calumnia:imò ne à Deo quidem abſtinent. ¶11.q.d.Deo & hominibus detrahunt. ¶12.i.iſti diuites habent ſuos qui ad eos diuertunt,& illos ſectantur, vtilitatem ab eis ſperãtes:qui ſimul cum ipſis diuitibus plectuntur. Alij verſum iſtum cum ſequenti ad pios referũt.quos, quum videant impijs exprimi aquas fœcundi calicis, & tantum rerum ſucceſſum dari, redire facit Deus huc.i.ad hanc cogitationem,vt cogitẽt ſe non eſſe illi curæ quos tãtopere affligat: & dicant,quomodo noſſet De',quũ tot res præter æquũ & bonum fiant?Vertunt autẽ ſic, Propterea redire facit populum ſuũ huc, quò aquæ fœcundi [calicis] exprimantur eis. Vt dicant,Quomodo cognoſceret Deus,& eſſe poſſet cognitio in excelſo?Id eſt in Deo.de his ſcilicet quæ hic geruntur. ¶13 vl',Nã quotidie plagas fero:ſinguliſque matutinis afflictio mea eſt.i. affligor ſingulis diebus. ¶14 Heb.Si dixi,Narrabo ſic vt generatio filiorum tuorum:ecce præuaricatus ſum.q.d.Siquando apud me ſtatui pronuntiare de hac re, ꝙ ſcilicet fideles tuos non cures, vt pronuntiare ſolent ij quorum etiam pater es,qui à te proceſſerũt,& tamẽ te non putant habere curam ſui:ſenſi vtique me defeciſſe à fide in te.Itaque cœpi ſtatim diligentius tractare hoc argumentũ,ſed re vera nihil potui aſſequi. ¶15 Itaque anxie cogitabam vt ſcirem iſtud.ſcilicet an omnia Dei prouidentia gerantur. ¶16 Hebr.intraui in ſacraria Dei.i.contuli me ad conſyderanda Dei arcana. ¶17 Hebr.finem eorum.ſ.impiorum.q.d. contemplatione ſecretorum diuinorum, veritatem huius quæſtionis deprehendi. ¶18 Heb. ad vaſtationes.aliqui legunt, ad ſeductiones. ¶19 Vt vaſtati ſunt penè in momento temporis.Admirantis. ¶20 quum ſuſcitabis, [ſub.mortuos]imaginem eorum ſperues.i.in reſurrectione animam eorum ad tuam imaginẽ formatam perdes.q.d.in hoc ſeculo pereũt interitu repẽtino:in futuro autem, ſempiterno.

Digitized by Google

Quia inflammatum eſt cor meum, & renes mei cōmutati ſunt: & ego ad nihilum redactus ſum, & neſciui,

D Vt iumentum factus ſum apud te: & ego ſemper tecum.

Tenuiſti manū dexteram meam: & in voluntate tua deduxiſti me, & cum gloria ſuſcepiſti me.

Quid enim mihi eſt in cælo? & à te quid volui ſuper terram?

Defecit caro mea & cor meum: Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.

Quia ecce, qui elongant ſe à te, peribunt: perdidiſti omnes qui fornicantur abs te.

Mihi autem adhęrere Deo bonum eſt, ponere in Domino Deo ſpem meam:

Vt annuntiem omnes prædicationes tuas in portis filiæ Sion.

¶Intellectus Aſaph. LXXIII.

VT quid Deus repuliſti in finem: iratus eſt furor tuus ſuper oues paſcuæ tuæ?

Memor eſto congregationis tuæ, quam poſſediſti ab initio.

Redemiſti virgam hæreditatis tuæ: montē Sion in quo habitaſti in eo.

Leua manus tuas in ſuperbias eorum in finem, quanta malignatus eſt inimicus in ſancto!

Et gloriati ſunt qui oderunt te: in medio ſolennitatis tuæ.

Poſuerunt ſigna ſua, ſigna: & non cognouerūt ſicut in exitu ſuper ſummum.

Quaſi i ſylua lignorū ſecuribus exciderunt ianuas eius in idipſum: in ſecuri & aſcia deiecerūt eā.

Incenderunt igni ſanctuarium tuum: in terra polluerunt tabernaculum nominis tui.

Dixerunt in corde ſuo cognatio eorum ſimul, Quieſcere faciamus oēs dies feſtos Dei à terra,

Signa noſtra non vidimus, iam non eſt propheta: & nos non cognoſcet amplius.

Vſquequo Deus improperabit inimicus, irritat aduerſarius nomen tuum in finem?

Vt quid auertis manum tuam, & dexteram tuam de medio ſinu tuo in finem?

C Deus autem rex noſter ante ſecula: operatus eſt ſalutem in medio terræ.

Tu confirmaſti in virtute tua mare: contribulaſti capita draconum in aquis.

Tu confregiſti capita draconis: dediſti eum eſcā populis Aethiopum.

Tu dirupiſti fontes & torrentes: tu ſiccaſti fluuios ethan.

Tuus eſt dies, & tua eſt nox: tu fabricatus es auroram & ſolem.

Tu feciſti omnes terminos terræ: æſtatem & ver tu plaſmaſti ea.

b Memor eſto huius, inimicus improperauit Domino: & populus inſipiēs incitauit nomē tuū.

[21] Quum efferueſceret fermenti inſtar cor meū, & renes mei acuebantur,'

[22] Bardus erā, nec quicquam intelligebā, & eram apud te veluti pecus:

Semper[tamen]tecum eram, manū[autem] dexteram meam tu apprehendiſti,

[23] Cōſilio tuo me deduxiſti, & poſtea[24] in gloriā me recipies.'

Quis mihi[25] in cælis? &[26] in terra tecū nullo oblector.

[27] Conſumitur caro mea & cor meum:[28] Deus autem petra eſt cordis mei, & portio mea in æternum.

[29] Nam ecce[30] qui à te procul recedunt,' peribūt: perdes omnem illum qui à te deficit.

Ego itaque bonum mihi duxi Deo me adiungere, poſui Dominum Deum[31] aſylum meū,' vt enarrem[32] omnia opera eius.'

¶Erudiens[carmen][1] Aſaphi.' LXXIIII.

ECquare Deus perpetuò[2] nos repellis?' cur fumat[3] naſus tuus' in gregem paſcuæ tuæ?

Memor ſis cœtus tui, quem[4] iam pridem' comparauiſti: &[5] ſortis hæreditariæ,' quam[6] vendicaſti:' montis Sionis, in quo habitare es ſolitus.

Leua greſſus tuos, vt funditus vaſtes omnes hoſtes qui malum inferunt ſanctuario tuo.

Rugierunt aduerſarij tui in medio[7] ſynagogarū tuarum:' ſigna ſua poſuerunt[8] pro ſignis.

[9] Vt olim eorum qui ſecuribus cædebant denſa arborum ad ſtructuram templi, inſigne & nobile opus erat.'

[10] Ita habetur modo ſiquis ſculpturas eius pariter bipenni & malleis comminuit.

Sanctuaria tua[11] igni incenderunt:' ad terrā [[12] affligentes'] tabernaculum nominis tui profanarunt.

Dixerunt in cordibus ſuis,[13] Sæuiemus in eos' pariter: exuſſerūt[14] cūctas ſynagogas Dei in terra.'

[15] Signa' noſtra nō videmus, nullus ſupereſt propheta: nemóque nobiſcum qui ſciat quouſque tandem.

Quàm diu ô Deus probra ī nos iaciet hoſtis,[16] blaſphemabit' hoſtis nomen tuum perpetuo?

Quare[17] manum tuam & dexteram' tuam retraxiſti?[18] è ſinu plene profer eam.

Equidem Deus rex meus ab initio, qui[19] ſalutes in medio terræ operatur.'

Tu virtute tua mare[20] diſſipaſti, capita[21] draconū in aquis confregiſti.

Tu[22] confregiſti capita ceti grandis, & in cibum tribuiſti eum populo deſertum incolenti.

Tu[23] excidiſti fontem & fluuium,' tu fluuios præualidos exiccaſti.

Tuus eſt dies, tua etiam nox, tu[24] lucem' & ſolem præparaſti.

Tu cunctos fines orbis conſtituiſti, æſtatem & hyemem tu finxiſti.

Sis memor huius, q hoſtis probris afficit Dominum, & populus ſtolidus nomen tuum execratur.

¶21 Profecto quaſi aceto acri pfundebat cor meū: & vterq; renū meorū quaſi telo acuto pūgebatur. Sub. prius quā intelligerē quomodo Deus ſe gereret erga pios. ¶22 q.d. donec porrexiſti mibi manū, non antea intellexi hanc quæſtionē. ¶23 In cōſilium tuū deduxiſti me. i. in cognitionē conſilij tui. ¶24 cum honore excepiſti me. ¶25 ſub. erat quem pro Deo coluiſſem? ¶26 Hoc eſt, præter te, neminem, neque in cælo neque in terra colo. ¶27 Alij ſic, Lāguet tui deſyderio caro mea & cor meum ô robur cordis, &c. Alij, [Quia] finē habitura eſt caro &c. Sub. ideo te colui. ¶28 at rupes cordis mei & portio mea, [portio] Dei, erit in æternū. i. ſtabilitas cordis mei, hoc eſt anima, & portio illa, quā in me diuinā habeo. i. mea aīa q facta eſt ad imaginē Dei, ppetuo viuet. ¶29 Sed certe qui à te &c. ¶30 Heb. qui à te ſcortantur, hoc eſt, te deſerto, aliū Deū tibi pferūt. ¶31 in ſpē meā, ¶32 oēs artes tuas. LXXIIII ¶1 ipſi Aſaph. ſub. traditus vt decātaret ¶2 abes? ¶3 ira tua. furor tuus ¶4 ab āntiquo ¶5 virgæ hæreditatis tuæ. i. portiōis quę iure hæreditario tua eſt. perticis aut funiculis diuidebatur terra apud Palæſthinos. ¶6 acquiſiuiſti. redemiſti. ſub. de manu Pharaonis. ¶7 Alij legunt, in ſtatis ferijs tuis. Alij, templi tui. ¶8 Pro ſignis, ſcilicet bonitatis diuinæ: vel, pro trophæis. in ſignum partæ victoriæ. Rectius vertas, Aſtruxerunt ſigna ſua. Ezech. 21, traditur quomodo conſuluerint exta cum in deſtructionem templi ſancti proficiſcerentur. q.d. crediderūt ea ſigna quibus adducti ſunt vt crederent ſeſe capturos templum, eſſe ſigna vera. ¶9 Heb. Qui adhibebat ſecures in perplexitate arborū, notus erat ſicut qui offerret in ſublime. i. Qui in ſylua denſa abſcindebat arbores ad ædificiū tēpli, videbatur rē tam gratam agere, quàm ſi obtuliſſet coram Deo in cælo. ¶10 Nūc autē cælaturas eius ſimul oēs ſecuribus & malleis conterunt. q.d. tanto ſtudio deſtruunt, quanto extructum fuerat templum. ¶11 Heb. Miſerūt in ignem ſanctuaria. vel Immiſerunt. ¶12 vel deturbātes ¶13 Interficiamus eos. Depopulemur ¶14 totū tēplū Dei in terra. i. terrenum. nam cæleſte nō poſſunt. Alij legūt, omnes ſtatas ferias. ¶15 vel, prodigia. quæ ſcilicet olim faciebat Deus noſtra cauſa. ¶16 ſpernet. contemnet ¶17. i. vtranque manum. i. quare ceſſas eos percutere? ¶18 Heb. arce manus tuas à ſinu tuo. i. manus tuas exertas habe, donec percuſſeris inimicos. metaphora à ceſſatoribus, qui reponūt manus in ſinum. ¶19. i. fers mihi opem in media hoſtium ditione. ¶20 per præſētia legi poſſunt. ¶21. i. duces Aegyptiorum, in mari Rubro. ¶22 interitum Pharaonis deſcribit. ¶23. i. perfracta rupe eduxiſti fontem. ¶24. i. lunam.

Digitized by Google

Ne obijcias aīam turturis tuæ cœtui[ſ hoſtiū,][15]cœtus afflictorū tuorū ne perpetuò obliuiſcaris.
Reſpice ad fœd[9], [16]quoniā tenebricoſæ habitationes terræ violentia & iniuria repletæ ſunt.
[17]Ne patiant ignominiæ qui contriti ſunt repulſam à te paſſi,'afflicti & inopes [potius]laudēt nomen tuum.
Exurge Deus, defende cauſam tuam, memor ſis opprobrij tui, quo te quotidie ſtolidi homines afficiunt.
Ne obliuioni tradas vocem infeſtorum tuorū: tumultus eorum qui contra te inſurgunt iugiter[18]creſcit.

¶ Præfecto cantorum oda carminis [1]Aſaphi.[2]Ne perdas. L X X V.

CElebrabimus te Deus, celebrabimus: etenim prope eſt[3]nomen tuum[4]illis qui miranda facinora[5]tua enumerant.
Quum[6]ſtatutū tēpus nactus fuero,[7]ego quod æquum & rectum eſt iudicabo.
[6] Diſſluxerat[7]terra, & quicūq; eam inhabitabāt: ego columnas eius ſuffulſi. Sela.
Dixi ſtolidis, Nolite inſanire: & impijs, Nolite attollere cornu.
Nolite in ſublime attollere cornu veſtrum, nolite collo[7]præfracto[8]loqui.
Nam nec ab Oriente, nec ab Occidente, neque à [8]Meridie[9]exaltatio contingit:
De[9] ſiquidē iudex eſt: is hūc deijcit, illū extollit.
Nam calix in manu Domini eſt [10] vino meraco plene adornatus,[11]è quo fundet[8]attamē feces eius exugent ac epotabunt oēs impij in terra.
Ego autem in perpetuum annunciabo, pſallāq; Deo Iacob.
Confringā quoque omne cornu impiorū, cornua vero iuſtorū erigentur. L X X V I.

¶[1] Oda carminis Aſaphi ad inſtrumenta muſica[2]præfecto cantorum.

NOtus ī Iuda De[9], p̄clarū nomē ei[9] ī Iſraele.
In Salem eſt tabernaculum eius, & manſio eius in Sione.
Illic confregit ignita iacula arcus, clypeū, gladium & bellum. Sela.
[2]Illuſtrior es & magnificentior q̄ montes in quibus laceratur.[3]
[3] Prædæ ſe expoſuerunt magnanimi, [4]conſopiti ſunt ſomno ſuo,[5]nihil[virium] inuenientes in manibus ſuis omnes viri fortes.[5]
Ab increpatione tua Deus Iacob conſopitus eſt [6] currus & equus.[6]
Tu terribilis es, tu inquam, & quis conſiſteret coram facie tua, ſimul atque ira tua[exarſerit?]
E cælo feciſti audire iudicium: terra timuit, & ſiluit,
Quum exurgeret ad iudicandū Deus, ad ſeruandum omnes afflictos terræ. Sela.
Etenim furor hominis [7] cedet in laudem tuam: quódque reliquum eſt irarum [8]conſtringes.
[9] Nuncupate vota, & perſoluite ea Domino Deo veſtro: quotquot eſtis in circuitu eius, offerte munera terribili,
Qui[10]intercipit[9]ſpiritum principum, & eſt terribilis regibus terræ.

¶[1] Pſalmus Aſaph pro Ieduthun præfecto cantorum.[1] L X X V I I.

VOce mea quū clamarē ad Deum, ad Deum quum[clamarem]voce mea, aurem præbuit mihi.
[2]Quo tempore anguſtum mihi erat,[3]Dominū quærebam,[3]manus mea noctu ſparſa erat ſine ceſſatione, renuebat conſolari anima mea.
Dei memoriam quum repeterem, infremebam,[3]querulabar, &[4]deficiebat[5]ſpiritus meus. Sela.

Ne tradas beſtijs[6]animas confitentiū tibi: & animas pauperū tuorum ne obliuiſcaris in finē.
Reſpice in teſtamentū tuum: quia repleti ſunt, qui obſcurati ſunt terræ domibus iniquitatū.
Ne auertatur humilis factus confuſus: pauper & inops laudabunt nomen tuum.
Exurge Deus, iudica cauſā tuā: memor eſto improperiorū tuorū, eorū q̄ ab inſipiēte ſūt tota die.
Ne obliuiſcaris voces inimicorum tuorū: ſuperbia eorum qui te oderunt aſcendit ſemper.

¶ In finē Ne corrūpas, Pſalmus cantici Aſaph. L X X I I I I.

COnfitebimur tibi Deus: confitebimur, & inuocabimus nomen tuum.
Narrabimus mirabilia tua: cum accepero tempus, ego iuſtitias iudicabo.
Liquefacta eſt terra, & omnes qui habitāt in ea: ego confirmaui columnas eius.
Dixi iniquis, Nolite inique agere: & delinquentibus, Nolite exaltare cornu:
Nolite extollere in altum cornu veſtrum: nolite loqui aduerſus Deum iniquitatem:
Quia neq; ab Oriēte, neque ab Occidēte, neque à deſertis montibus: quoniam Deus iudex eſt.
Hunc humiliat, & hunc exaltat: quia calix in manu Domini vini meri plenus miſto:
Et inclinauit ex hoc in hoc: verūtamē fæx eius non eſt exinanita: bibent oēs peccatores terræ.
Ego autē annūciabo in ſeculū: cātabo Deo Iacob.
Et omnia cornua peccatorum confringā, & exaltabuntur cornua iuſti.

¶ In finem in laudibus, Pſalmus Aſaph, canticū ad Aſſyrios. L X X V.

NOtus in Iudæa De[9]: ī Iſrael magnū nomē ei[9].
Et fact[9] eſt ī pace loc[9] ei[9]: & hitatio ei[9] ī Siō.
Ibi cōfregit potētias arcuū, ſcutū, gladiū, & bellū.
Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis: turbati ſunt omnes inſipientes corde.
Dormierunt ſomnum ſuum: & nihil inuenerūt omnes viri diuitiarum in manibus ſuis.
Ab increpatione tua Deus Iacob dormitauerunt qui aſcenderunt equos.
Tu terribilis es, & quis reſiſtet tibi? ex tūc ira tua.
De cælo auditum feciſti iudicium: terra tremuit & quieuit
Cum exurgeret in iudicium Deus, vt ſaluos faceret omnes manſuetos terræ.
Quoniam cogitatio hominis cōfitebitur tibi: & reliquiæ cogitationis diem feſtum agent tibi.
Vouete, & reddite Domino Deo veſtro: omnes q in circuitu eius affertis munera
Terribili & ei qui aufert ſpiritum principū, terribili apud omnes reges terræ.

¶ In finē p̄ Idithun, Pſalm[9] Aſaph. L X X V I.

VOce mea ad Dominum clamaui: voce mea ad Deum, & intendit mihi.
In die tribulationis meæ Deum exquiſiui, manibus meis nocte contra eū: & nō ſum deceptus:
Renuit cōſolari aīa mea, memor fui Dei, & delectat[9] ſum, & exercitat[9] ſū: & defecit ſpūs me[9].

¶15.i.cōgregationis fidelis q̄ eſt quaſi turtur imbellis.
¶16 Heb. quia repletæ ſunt tenebroſitates terræ habitaculis iiquitatis. i. q̄a terra tenebris obruta, plena eſt hominibus ſtudentibus iniuriæ.
¶17 Heb. Ne reuertatur cōteritus confuſus.
¶18 He. aſcēdit
L X X V
¶1. i. ipſi Aſaph ſub. traditus vt decantaretur.
¶2. q. d. hoc pſalmo precor ne p̄das populū tuum.
¶3. i. auxiliū & robur.
¶4 & [ſub. liberati à te] mirabilia &c.
¶5 quū accepero cœtū. i. eccleſiā meam. Verba Dei voce p̄phetæ reſpondētis.
¶6 Diſſluet [ſub. præ metu. tantū abeſt vt mihi poſſint reſiſtere, vt merito diffluāt p̄ę timore: quia is ſum qui mūdū creaui.
¶7 pingui. duro. i. cū faſtu & ſup̄be.
¶8 Heb. deſerto
¶9. q. d. à ſolo Deo paret excellētia, potentia, dignitas.
¶10 & vinum [quod ī eo eſt] rubet. plenus eſt miſto. i. vino diluto. Calix, pro vitiōe. Quidā vertūnt pro rubet, turbidum & turbulentum eſt.
¶11 & effundet hinc inde.

L X X V I

¶1 Pſalmus cātici ipſi Aſaph, ad neginoth. Vide pſal. 4. Pſalmus cantici. i. pſalmus. ¶2 Conſpicuus es, &[ſimilis]robuſto[leoni qui] in montibus prædæ. i. ad prædam idoneis. ¶3 [Propterea][ſ]poliati fuerunt, prædæ fuerunt fortes corde. i. animoſi. ¶4. i. mortui ſunt. ¶5 Hebr. nec inuenerunt manus ſuas cuncti homines virtutis. i. nec vlli bellicoſi manus promptas & expeditas habuerunt vt ſeſe tuerentur, qui prius erant inſtructi arte bellica. ¶6. i. qui curribus & equis vehebant. ¶7 Hebr. celebrabit te. i. qui prius tibi erant irati. laudabunt te. ¶8. i. quaſi vinculo cohibebis ne quis poſthac iraſcatur tibi. ¶9. i. propterea agite Deo gratias. ¶10 Hebr. vindemiat. i. aufert animum principibus.

L X X V I I ¶1 Præfecto cantorum nimirum Ieduthun, ipſi Aſaph, pſalmus. ¶2 Heb. In die anguſtiæ meæ.
¶3 Alij legunt, virtus mea vacillabat. Alij, plaga mea defluebat. ¶3 loquebar, ¶4 obruebatur. operiebatur

Digitized by Google

Anticipauerũt vigilias oculi mei:turbatus ſum, & non ſum locutus.

Cogitaui dies antiquos:& annos æternos in mẽte habui.

B Et meditatus ſum nocte cum corde meo:& exercitabar,& ſcopebam ſpiritum meum.

Nunquid in æternum proijciet Deus, & non apponet vt complacitior ſit adhuc?

Aut in finem miſericordiam ſuam abſcindet, à generatione in generationem?

Aut obliuiſcetur miſereri Deus? aut continebit in ira ſua miſericordias ſuas?

Et dixi,Nunc cœpi:hęc mutatio dexterę Excelſi.

Memor fui operum Domini : quia memor ero

C ab initio mirabilium tuorum,

Et meditabor in omnib⁹ operibus tuis:& in adinuentionibus tuis exercebor.

Deus in ſancto via tua : quis Deus magnus ſicut Deus noſter?tu es Deus qui facis mirabilia.

Notam feciſti in populis virtutem tuam:redemiſti in brachio tuo populum tuum,filios Iacob & Ioſeph.

Viderunt te aquæ Deus,viderunt te aquæ : & timuerunt,& turbatæ ſunt abyſſi.

D Multitudo ſonitus aquarũ: vocẽ dederũt nubes.

Etenim ſagittæ tuæ tranſeunt: vox tonitrui tui in rota.

Illuxerunt coruſcationes tuæ orbi terrę:commota eſt & contremuit terra.

In mari via tua,& ſemitæ tuæ in aquis multis: & veſtigia tua non cognoſcentur.

Deduxiſti ſicut oues populum tuum in manu Moyſi & Aaron.

¶Intellectus Aſaph. LXXVII.

ATtendite popule meus legem meam: inclinate aurem veſtram in verba oris mei.

Aperiam in parabolis os meum:loquar propoſitiones ab initio.

Quanta audiuimus & cognouimus ea : & patres noſtri narrauerunt nobis.

Nõ ſut occultata à filijs eorũ ĩ generatiõe altera

Narrantes laudes Domini,& virtutes eius, & mirabilia eius quæ fecit.

Et ſuſcitauit teſtimonium in Iacob:& legem poſuit in Iſrael,

Quanta mandauit patribus noſtris nota facere ea filijs ſuis:vt cognoſcat generatio altera,

Filij q naſcẽtur,& exurgẽt,& narrabũt filijs ſuis

Vt ponant in Deo ſpem ſuam, & non obliuiſcantur operum Dei,& mandata eius exquirant,

Ne fiant ſicut patres eorum, generatio praua & exaſperans,

Generatio quæ non direxit cor ſuum,& non eſt creditus cum Deo ſpiritus eius.

E Filij Ephrem intendentes & mittentes arcum : conuerſi ſunt in die belli.

Non cuſtodierunt teſtamẽtum Dei: & in lege ei⁹ noluerunt ambulare.

Et obliti ſunt benefactorum eius, & mirabilium eius quæ oſtendit eis.

Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Aegypti,in campo Taneos.

Interrupit mare , & perduxit eos: & ſtatuit aquas quaſi in vtre.

Et deduxit eos in nube diei:& tota nocte in illuminatione ignis.

Interrupit petram in eremo:& adaquauit eos velut in abyſſo multa:

Tu tenebas vigilias oculorum meorum:[5] attonitus eram,vt loqui non poſſem.

[Tunc]repetebam retro tempora,& annos[priorum]ſeculorum:

In memoriam reuocabam [6]carmina mea noctu, cum corde meo colloquebar, ſpiritus meus [7]rimatus eſt,

Num perpetuò [8]repudiabit Dominus? [9]num vnquam placidus fiet vltra?

Periitne in perpetuum bonitas eius?finémne habet in omnes ætates [10]oraculum?

Oblitus eſtne miſereri Deus? continebitne in ira miſericordias ſuas? Sela.

[Tandem] cogitabam, [11]Hæc mea eſt infirmitas, [12]dextera Excelſi vices mutat.

Recordabar operum Domini , memoria repetebã mirabilia facinora tua quæ [13]olim edidiſti.

Meditabar quoque in omnibus operibus tuis, & de [14]conſilijs tuis loquebar.

[15] O Deus [15]viæ tuæ ſunt in ſanctitate , quis Deus magnus vt Deus?

Tu Deus es qui admiranda facis, claram reddidiſti in populis virtutem tuam.

[16] Vindicaſti in [17]brachio populum tuũ,filios[ſcilicet]Iacob & Ioſeph. Sela.

Viderunt te aquæ ô Deus, viderunt [18]te aquæ,& [19]viribus deſtitutæ ſunt, conterritę etiam ſunt [20] abyſſi.

Denſæ nubes nimbos depluerunt , nubes ediderunt tonitru,quin & [21]ſagittę tuæ diſcurrerũt.

Vox tonitrus tui in [22]rota, fulgura in orbem emicuerunt,tremuit ac mota eſt tellus.

In mari viæ tuæ, & ſemitæ tuæ in aquis prævalidis, [23]& veſtigia tua non deprehenſa ſunt.

Ducebas velut gregem populum tuum, [24]per manum Moſis & Aaronis.

¶E.udiens[carmen][1]Aſaphi. LXXVIII.

AVſculta popule mi inſtitutionem meam,inclinate aures veſtras ad ſermones oris mei.

Aperiam [2]ad inſignia quædam facta os meũ,eloquar abſtruſa quædam[temporis]priſci:

Quæ audiuimus,quęque cognouimus,&[quæ]patres noſtri narrauerunt nobis.

Neque nos[ergo]celabimus[ea]filios eorum, ætatibus poſteris narrabimus laudes Domini, robur eius,ſtupendáque opera eius quæ geſſit.

Conſtituit enim [3]conteſtatione [quadam] in Iacob, & legem tulit in Iſraele,qua præcepit patribus noſtris,vt ea nota facerent filijs ſuis:

Vt cognoſcat ætas poſtera,filij[ſcilicet]qui [4]naſcituri ſunt,quũ adoleuerint,narrẽt[eadem]filijs ſuis:

[Indéque]in Deo fiduciã ſuã ponãt,nec obliuiſcãtur operum Dei, mandatáque eius obſeruent:

Nec euadant ſimiles patrib⁹ ſuis,nationi deficiẽti & rebelli,nationi quæ recte cor ſuum haudquaquam inſtituit, & cuius ſpiritus nunquam vere Deo credidit.

Filij Ephraim armati,iaculantes arcu, verterunt [terga]in die belli.

Non obſeruarunt fœdus Dei , & in lege eius noluerunt ambulare:

Sed obliti ſunt factorum eius,& admirandorum facinorum eius quæ illis oſtenderat.

Coram patribus eorum ſtupenda opera fecit in terra Aegypti in campo [5]Soan.

Secuit mare,& traduxit illos: conſiſtere iuſſit aquas velut aceruum.

Et deduxit eos interdiu nube,& ſingulis noctib⁹ per lumen ignis.

Secuit rupes in deſerto, & potum[eis]dedit [6]vt ex magna abyſſo:

¶5 contritus eram, ¶6.i.quæ noctu canebam præ lætitia. ¶7 ſcrutabatur ſub.ſequentia. ¶8 elongabit ſe.vſ, repellet ¶9 nec addet eſſe beneuolus vltra? ¶10 verbum? ſub.conſolationis ei⁹. ¶11 Interitus meus eſt.i.cœpi cogitare quod in hac calamitate interitur⁹ eſſem. ¶12 ſtũc recordat⁹ ſum annorum dexteræ Excelſi.i. Dei.q.d. in tanta deſperatione recordabar temporis quo Deus dexteram ſuam manifeſtabat, ſuiſque ſuccurrebat. Seipſũ poſtea declarat. ¶13 ab initio. in liberandis patrib⁹ noſtris ¶14 ſtudijs ¶15 Subaudi, Tunc cępi dicere.O &c. ¶15 Viæ pro inſtitutis & conſilijs Dei,quæ ſãctimoniæ plena ſunt.nihil enim agit ſine ſancto conſilio & iuſto iudicio. Alij ſanctitatem templũ ſiue cælum interpretantur. ¶16 Redemiſti ¶17 ſub. extento.i. aperta vi. ¶18.i. potentiã tuam. ¶19 trepidauerunt. ¶20.i. profunditates aquarum. q.d. Iſraelitæ virtute Diuina trãſierunt mare. ¶21 lapilli tui. .i.grando vehemẽs diſcurrit. ¶22 ſphæra.i. aere.nã aer eſt formæ circularis. ¶23 quia tranſmiſſo Iſraele mare mox coniunctũ. ¶24.i.opera Moſis &c.vel ducibus Moſe & Aarone. LXXVIII ¶1 ipſi Aſaph. ¶2 in parabolam.i.dicturus ſum parabolas. ¶3 teſtimonium.ſtatutum.decretũ.i.ſtatuit decreto quodam in populo fideli,inter vos vt poſteri veſtri ſciant facinora diuina quorum fuiſtis ſpectatores. ¶4 naſcituri ¶5 Id eſt.in agro Tanitico.Soan enim putãt,quam latini Tanim vocant,metropolim Aegypti. ¶6 Hebr.i voraginibus magnis.

Digitized by Google

Et eduxit riuos è petra, & fecit decurrere tanquã flumina aquas.
Adhuc tamen peccarunt ei, & exaſperarunt excelſum in ſolitudine:
Et tentauerunt Deum in corde ſuo, quum poſcerent cibum[8]animabus ſuis.
Et contra Deum loquuti ſunt, dicentes, Num poteſt Deus menſam inſtruere in deſerto?
En petram percuſſit, & effluxerunt aquæ, & fluuij inundarunt: num & panem dare poterit? num parare carnes poterit populo ſuo?
Idcirco Dominus [hæc] audiuit, & exarſit, & ſucceſus eſt ignis cõtra Iacob, & ira cõtra Iſraelem aſcendit:
Quòd non credidiſſent Deo, & in[9]ſalute eius non ſperauiſſent.
Et mãdauit nubib[us] ſuperne, & oſtia cæli aperuit:
Et depluit illis Man vt ederent, & frumentũ [9]cæleſte dedit eis.
Panem[10]fortium edit homo, demiſit illis cõmeatum ad ſaturitatem vſque.
[11]Cælo mouebat Eurum, & virtute ſua Africum adduxit:
Et depluit ſuper eos carnem tanquam puluerẽ, & alatas volucres, velut arenam maris,
Quas deiecit in medium caſtrorum illorũ, & circum tabernacula eorum.
Et ederunt, ſaturatique ſunt abunde, &[11]ſatiſfecit gulæ eorum,
[12]Nõ ſunt fraudati deſyderio ſuo: erátque adhuc cibus eorum in ore ipſorum,
Quum ira Dei deſæuire in eos inciperet, occidérétque[13]pingues eorum, atq; ſelectiores in Iſraele deijceret.
[14]Super hæc omnia iterũ cõtra eum peccauerũt, nec ſtupendis eius factis fidem habuerunt.
[15]Temere ergo finiuit dies eorum, & annos eorum celeriter.
Quum trucidaret eos, quærebant ipſum,[16]ac mature ad Deum [ſupplicando] reuertebantur:
Tum recordabantur Deum eſſe ipſorum petram, & Deum excelſum eſſe eorum redemptorem.
Ore ſuo blanditi ſunt ei, lingua autẽ ſua ei mentiebantur:
Cor eorum non erat rectum erga illum, nec fidi fuerunt in fœdere eius.
Ipſe tamen, ad miſericordiã propenſus,[17]propitius fuit iniquitati [eorum,] nec diſperdidit, & [18]ſæpenumero reuocauit iram ſuam, nec omnem ſuam[19]excandeſcentiam excitauit:
Memor quòd caro eſſent ipſi, &[20]ventus qui abit, nec redit.
Quoties exaſperarunt eum in deſerto, & moleſti ei fuerunt in ſolitudine,
Vt auerſi tentarent Deũ, ſanctũque Iſraelis[21]circunſcriberent?
Nõ fuerunt memores manus eius, nec temporis illius quo eos ex anguſtijs redemit:
[23]Signorũ quoque eius quæ fecit in Ægypto, & portentorum [quæ edidit] in territorio Soan:
Quum lacus eorum verteret in ſanguinem, & riuos eorum, ne biberent.
Immiſit in eos[24]turbam inſectorum, quæ vorarunt illos, &[25]ranas quæ eos perdiderunt.
Et dedit brucho prouentum eorum, & laborem eorum locuſtis.
Perdidit vineas eorum grandine, &[26]ſycomoros eorum concretis ex nube lapidibus.
Tradidit quoque grandini iumenta eorũ, &[27]pecora eorum igniteis iaculis.
Immiſit in eos æſtum[28]naſi ſui, impetũ, indignationẽ & anguſtiam, cacodæmonũ incurſiones.

Et eduxit aquam de petra: & deduxit tanquã flumina aquas.
Et appoſuerunt adhuc peccare ei: in iram excitauerunt Excelſum in inaquoſo.
Et tentauerunt Deum in cordibus ſuis vt peterẽt eſcas animabus ſuis.
Et male loquuti ſunt de Deo: dixerũt, Nunquid poterit Deus parare menſam in deſerto?
Quoniam percuſſit petram, & fluxerũt aquæ, & torrentes inundauerunt:
Nũquid & panem poterit dare, aut parare menſam populo ſuo?
Ideo audiuit Dominus, & diſtulit: & ignis accenſus eſt in Iacob, & ira aſcendit in Iſrael:
Quia non crediderunt in Deo, nec ſperauerũt in ſalutari eius.
Et mãdauit nubib[us] deſup, & ianuas cæli aperuit.
Et pluit illis manna ad manducandum, & panẽ cæli dedit eis.
Panem angelorum manducauit homo: cibaria miſit eis in abundantia.
Tranſtulit Auſtrum de cælo: & induxit in virtute ſua Africum.
Et pluit ſuper eos ſicut puluerem carnes: & ſicut arenam maris volatilia pennata.
Et ceciderunt in medio caſtrorum eorum, circa tabernacula eorum.
Et manducauerunt & ſaturati ſunt nimis, & deſyderium eorum attulit eis: non ſunt fraudati à deſyderio ſuo.
Adhuc eſcæ eorum erant in ore ipſorum: & ira Dei aſcendit ſuper eos.
Et occidit pĩgues eorũ, & electos Iſrael ĩpediuit.
In omnibus his peccauerunt adhuc: & non crediderunt in mirabilibus eius.
Et defecerũt in vanitate dies eorum: & anni eorum cum feſtinatione.
Cum occideret eos, quærebant eũ: & reuertebantur, & diluculo veniebant ad Deum:
Et rememorati ſunt quia Deus adiutor eſt eorũ: & Deus excelſus redemptor eorum eſt.
Et dilexerunt eũ in ore ſuo, & lingua ſua mẽtiti ſunt ei:
Cor autem eorum non erat rectum cum eo: nec fideles habiti ſunt in teſtamento eius.
Ipſe autem eſt miſericors, & propicius fiet peccatis eorum: & non diſperdet eos.
Et abundauit vt auerteret iram ſuam: & non accendit omnem iram ſuam:
Et recordatus eſt quia caro ſunt: ſpiritus vadẽs, & non rediens.
Quoties exacerbauerunt eum in deſerto, in iram concitauerunt eum in inaquoſo?
Et conuerſi ſunt, & tentauerũt Deum: & ſanctum Iſrael exacerbauerunt.
Nõ ſunt recordati manus eius, die qua redemit eos de manu tribulantis,
Sicut poſuit in Ægypto ſigna ſua, & prodigia ſua in campo Taneos:
Et cõuertit in ſanguinẽ flumina eorum, & imbres eorum, ne biberent.
Miſit in eos cynomyiam, & comedit eos, & ranã, & diſperdidit eos.
Et dedit ærugini fruct[us] eorũ: & labores eorum locuſtæ.
Et occidit in grandine vineas eorum: & moros eorum in pruina.
Et tradidit grandini iumẽta eorum: & poſſeſſionem eorum igni.
Miſit in eos irã indignationis ſuæ: indignationem, & iram, & tribulationẽ: immiſſiones per angelos malos.

¶7.i. ſibi. vel, & deſyderio ſuo. [vel] pro ſua libidine. ¶8.i. opem ¶9 cæli.i.è cælo, ex aere deſcendens. ¶10.i. cælorum, vel nubium. Chaldæus paraph. vertit cibũ qui deſcendit de habitaculo angelorũ. ¶11 Excitauit ventũ orientalẽ in cælo. vel, In aerẽ ipſum immiſit vẽtum oriẽtẽ. ¶[12] Heb. adduxit illis deſyderiũ eorum.i. reddidit illos voti cõpotes. ¶12 Hebr. Non erãt alienati à deſyderio ſuo.i. nondum cõquieuerat eorum deſyderium. ¶13.i. præſtantiores inter eos pinguiculos. ¶14 vel, In iſtis omnib[us]. Inter hæc omnia. ¶15 Heb. Cõſumpſit igitur dies eorũ in vanitate, ¶16 ac reuertebantur, [reſipiſcebant] & diluculo quærebant Deũ.i. fundebãt preces ad Deũ. ¶17 condonauit iniquitatẽ ¶18 Hebr. multiplicauit vt auerteret. ¶19 iram ¶20 ſpiritus.i. quod ſpiritus eorũ ſtatim diſcederet è corpore, nec vnquam eſſet reuerſurus præterquam in reſurrectione. ¶21 Hebr. Et reuerſi ſunt & tẽtauerunt.i. vt identidẽ & ſæpi[us] tẽtarẽt Deũ. ¶22 Vel, limitem Deo præſcriberent? quum ſcilicet dicerẽt eũ aliqua poſſe, non omnia. ¶23 Sub. nõ fuerunt inquam memores. ¶24 turbam miſcellaneam ferarum. vel, muſcarum venenatarũ. ¶25 omnia reptilia hoc nomine intelliguntur. ¶26 ſycaminos ¶27 poſſeſſiones eorum prunis ignis. ¶28 iræ ſuæ,

Vbi fecit ſemitæ iræ ſuæ, & nõ pepercit à morte
aiabus eorũ, & iumẽta eorũ in morte cõcluſit,
Et percuſſit omne primogenitũ in Terra-Ægy
pti: primitias omnis laboris eorum in taberna
culis Cham.
Et abſtulit ſicut oues populum ſuum: & dedu-
xit eos tanquam gregem in deſerto:
Et eduxit eos in ſpe, & non timuerunt: & inimi-
cos eorum operuit mare.
Et induxit eos in montem ſanctificationis ſuæ,
montem quem acquiſiuit dextera eius.
Et eiecit à facie eorum Gẽtes: & ſorte diuiſit eis
terram in funiculo diſtributionis:
Et habitare fecit i tabernaculis eorũ trib⁹ Iſrael.
Et tentauerunt, & exacerbauerunt Deum excel-
ſum: & teſtimonia eius non cuſtodierunt.
Et auerterunt ſe, & nõ ſeruauerunt pactũ: quem-
admodum patres eorum, conuerſi ſunt in ar-
cum prauum.
In iram concitauerũt eum in collibus ſuis: & in
ſculptilibus ſuis ad æmulationem eum prouo
cauerunt.
Audiuit Deus, & ſpreuit: & ad nihilũ redegit val
de Iſrael:
Et repulit tabernaculũ Silo, tabernaculũ ſuum
vbi habitauit in hominibus.
Et tradidit in captiuitatem virtutem eorũ: & pul
chritudinem eorum in manus inimici.
Et concluſit in gladio populum ſuum: & hæredi-
tatem ſuam ſpreuit.
Iuuenes eorum comẽdit ignis: & virgines eorum
non ſunt lamentatæ.
Sacerdotes eorum in gladio ceciderũt: & viduæ
eorum non plorabantur.
Et excitatus eſt tanquã dormiens Dominus, tan-
quam potens crapulatus à vino:
Et percuſſit inimicos ſuos in poſteriora: oppro-
brium ſempiternum dedit illis.
Et repulit tabernaculũ Ioſeph: & tribum Ephrẽ
non elegit:
Sed elegit tribũ Iuda, montem Sion quẽ dilexit.
Et ædificauit ſicut vnicornium ſanctificium ſuum
in terra quam fundauit in ſecula.
Et elegit Dauid ſeruum ſuum, & ſuſtulit eum de
gregibus ouium: de poſt fœtantes accepit eum,
Paſcere Iacob ſeruum ſuum, & Iſrael hæredita-
tem ſuam.
Et pauit eos in innocentia cordis ſui: & in intel-
lectibus manuum ſuarum deduxit eos.

¶ Pſalmus Aſaph. LXXVIII.

Deus venerunt Gentes in hæreditatem tuam,
polluerunt templum ſanctũ tuum: poſue-
runt Ieruſalem in pomorum cuſtodiam.
Poſuerũt morticina ſeruorum tuorũ eſcas vola-
tilib⁹ cæli: carnes ſanctorũ tuorũ beſtijs terræ.
Effuderunt ſanguinem eorum tanquam aquã in
circuitu Ieruſalem: & non erat qui ſepeliret.
Facti ſumus opprobrium vicinis noſtris: ſubſan
natio & illuſio his qui in circuitu noſtro ſunt.
Vſquequo Domine iraſcẽris in finem, accẽdetur
velut ignis zelus tuus?
Effunde iram tuã in Gẽtes, q̃ te nõ nouerũt: &
in regna quæ nomen tuum non inuocauerũt:
Quia comederũt Iacob, & locum ei⁹ deſolauerũt.
Ne memineris iniquitatũ noſtrarum antiqua-
rum, cito anticipẽt nos miſericordiæ tuæ: quia
pauperes facti ſumus nimis.

[29]Librauit ſemitam irę ſuæ, animæ illorũ à mor
te nõ pepercit, ſed vitam eorũ peſti[30] deuouit.
Percuſſitque omne primogenitum in Ægypto,
[31]primitias dolorum, in tentorijs Cham:
Et traduxit populum ſuum tanquam gregẽ, mi-
nauit eos vt gregem per deſertum:
Deduxit eos tuto vt non expaueſcerẽt: hoſtes ve
ro eorum mare obtexit.
Et introduxit eos ad terminum [32] ſanctuarij ſui
ad montem iſtũ, quẽ[33] vendicauit dextera eius.
Expulit ante eos Gẽtes, [34]admenſus eſt eis hære-
ditatem fune, & fecit habitare in tentorijs il-
lorum tribus Iſrael.
Attamẽ tentarunt & exaſperarunt Deum excel-
ſum, &[35] teſtimonia eius non ſeruarunt:
Sed deflexerunt, & perfide egerunt quemadmo-
dũ patres eorum, [36] retroacti, vt arc⁹ qui fallit.
Prouocauerunt eum ad iram excelſis ſuis, & ſcul
ptilibus ſuis eum ad ęmulationẽ accenderunt.
Audiuit Deus, & commotus eſt, & admodũ[37] auer
ſatus eſt Iſraelem:
Vt deſereret tabernaculum Silo, tentoriũ in quo
inter homines habitabat.
[38]Permiſit capi[39] virtutem ſuam, & tradidit ma-
gnificentiam ſuam in manum hoſtis:
Tradidit populum ſuũ in gladium, & contra hæ
reditatem ſuam indignatus eſt.
Iuuenes[40] eius vorauit ignis, & virgines eius nõ
ſunt[41] laudatæ.
Sacerdotes eius gladio ceciderunt, & viduæ eius
non[42] fleuerunt.
Et euigilauit ac ſi dormiſſet Dominus, tanquam
heros aliquis fortis, præ vino iubilans:
Et percuſſit hoſtes ſuos[43] in podicem, ſempiterno
opprobrio eos affecit.
Et repudiauit tentoriũ Ioſeph, & tribũ Ephraim
non elegit:
Sed tribum Iuda elegit, montẽ Sion, quẽ dilexit.
Et extruxit ſanctuarium ſuum tanquam excelſa
[palatia,] veluti terram quam fundauit, vt per-
petuò ſubſiſtat.
Et elegit Dauidem ſeruum ſuum, à caulis ouium
tulit eum,
Poſt fœtas [euntem] abduxit eũ, vt paſceret Iacob
populũ ſuũ, & Iſraelem hæreditatem ſuam.
[44] Pauit igitur eos pro integritate cordis ſui, &
minauit eos manibus ſuis in prudentia.

¶[+] Pſalmus Aſaphi. LXXIX.

Venerunt Deus Gentes in hæreditatem tuam,
polluerũt regiam [1]ſanctuarij tui, redege-
runt Ieruſalem in aceruos.
Dederunt cadauera ſeruorum tuorum, cibum vo
lucribus cælorũ, & carnem[2] beneficorũ tuorum
beſtijs terræ.
Effuderunt ſanguinem eorum circa Ieruſalẽ ve-
lut aquam: nec eſt qui ſepeliat.
[3]Probro fuimus vicinis noſtris, irriſioni & ludi-
brio his qui circum nos habitant.
Quouſque tãdem ô Domine? [4]ſuccenſebiſne per-
petuò? ardebitne ceu ignis æmulatio tua?
Effunde iram tuam in Gẽtes, quæ te non agno-
ſcũt: & in regna, quæ nomẽ tuũ non inuocãt:
Nam vorarunt Iacob, & [5] habitaculum eius va-
ſtarunt.
Ne ſis[6] nobis memor iniquitatum priorum, ſubi-
to anteuertat nos miſericordia tua: nam vehe
menter attenuati ſumus.

¶29 i. adæquauit, muniuit ſemitã irę ſuæ, vt citra impedimentum exagitaret impios. ¶30 tradidit. ¶31 Primitiæ dolorũ, primogenita ſunt. Alij legunt, primitias fortitudinũ. i. primogenita illa quę ſuſceperant in prima iuuentute. ¶32 ſãctitatis ſuæ. i. in regionẽ promiſſam à ſanctitate ſua. vel, in qua volebat coli & haberi pro Deo. ¶33 acquiſiuit ¶34 Heb. & iecit eis in fune hæreditatem. Alij legũt, & cadere fecit eas in funiculo hæreditatis. i. proſtrauit eos in ſua hęreditate. q.d. gẽtiles parti expulit, partim in ſuis funibus occidit. ¶35 i. præcepta, quæ ſunt teſtimonia volũtatis diuinæ. ¶36 cõuerſi ſ[unt] ſub. ad ingenium ſuũ] vt arc⁹ ſagittarióis. i. apt⁹ ad ſagittas emittendas. De arcubus rigidis loquitur, q ſtatim ab emiſſione ſagittæ, redeunt in priſtinum ſtatum. ¶37 abhorruit ab Iſraele. ¶38 Hebr. Dedit in captiuitatẽ ¶39 Arcam vocat robur ſuum aut virtutem & magnificẽtiam ſuã, quia ſymbolum fuit potentiæ & bonitatis ac præſentiæ diuinæ.

¶40 Eius, ſcilicet populi Iſraelitici. ¶41 epithalamijs ſcilicet nuptialibus. i. permanſerunt innuptæ. virgines eius impuberes & iuuenes perierunt. ¶42 q.d. ſtatim mœrore perierunt. ¶43 i. egit eos in fugam, & hoſtis percuſſit eos qui erant in poſtrema acie. ¶44 Alludit ad paſtores qui manu & pedo oues dederunt. V[el], manibus ſuis. i. rebus ſuis geſtis.

LXXIX. ¶+ Ipſi Aſaph. ¶1 ſanctitatis tuæ. i. regiam ſanctam tuam. ¶2 miſericordium tuorum. i. qui experti ſunt miſericordiam tuam, vel in alios fuerunt benefici. ¶3 i. vicini habuerunt nos opprobrio. ¶4 Quouſque tandem Domine iraſceris in æternum, [ſ. i. ira implacabili] ardebit velut ignis indignatio tua? ¶5 V[el], templum. Alij vrbem intelligunt. ¶6 i. in perniciem noſtram.

Digitized by Google

¶7 I quo eſt noſtra ſal⁹, ¶8 cõdona peccata noſtra, ¶9.i. Cur faceres vt dicerẽt. ¶10 palã fiat.diuulget ¶11 redde vitæ. cõſerua in vita

L X X X.

¶1 Præfecto cãtorũ ſuper ſoſanim, eduth, ipſi Aſaph. Eduth, ſpecies melodiæ Hebræis. ¶2.i.qui pollicitus es auxilium è propitiatorio quod eſt ſuper arcam inter cherubim ¶3 Hebr. fumabis.vel fumaſti. hoc eſt, Cur in ira aucrſariſo-rationẽ noſtrã? ¶4 Heb. Pane lachrymæ, hoc eſt, lachrymoſo flebili. Alij par nam mẽſuram intelligunt, vt quę tribus digitis aut vola capi poſſit. ¶5 vſ,litigandi. Hebr. poſuiſti nos cõtradictionẽ, aut litẽ vicinis noſtris. ¶6 ante eam,& radicare feciſti radices eius, & repleuit terrã. q.d.in loco elapidato ſtatuiſti eam, & dediſti incrementum radicibus ei⁹, ita vt terrã totã occuparit. ¶7 vt cedri Dei. .i.altiſſimæ.nã Hebræi quicqd magnum eſt, & excellens,Dei vocant. ¶8.i. Euphratẽ. Longitudinẽ terræ ſanctę & latitudinẽ deſcribit. ¶9 Sub. viſita inquam

Auxiliare nobis ô Deus [7] ſalutis noſtræ, propter
gloriã nominis tui: & libera nos, & [8] propitius
ſis peccatis noſtris propter nomen tuum.
[9] Cur dicerent Gẽtes, Vbi eſt Deus eorum? [10] nobi-
lis euadat inter Gentes, nobis videntibus, vltio
ſanguinis ſeruorum tuorum qui effuſus eſt.
Penetret in conſpectũ tuum gemitus vinctorũ:
pro magnitudine brachij tui [11] fac ſuperſtites
eos qui morti iam addicti ſunt.
Repende vicinis noſtris ſeptuplũ in ſinũ eorum,
opprobriũ eorum quo te ô Domine affecerũt:
Et nos populus tuus, & grex paſcuorum tuorum
te celebrabimus in ſeculum, & per omne æuũ
prædicabimus laudes tuas.

¶ [1] Teſtimoniũ & Pſalmus Aſaphi præfecto cantorum ſuper liliis. L X X X.

O Paſtor Iſraelis auſculta, q minas velut gregem Ioſeph, [2] qui[que] inſides cherubi, affulge.
Ante Ephraim, Beniamin, & Manaſſe potentiam
tuam excita, & veni ad ſeruandum nos.
Deus reſtitue nos, & fac illuceſcere faciem tuam,
& ſalui erimus.
Domine Deus exercituum, quouſque tãdem [3] exandeſces in oratione populi tui?
[4] Lachrymis velut pane cibaſti eos, & pro potu
propinaſti eis lachrymas maxima menſura.
Poſuiſti nos vt materia ſimus vicinis noſtris [5] iurgandi, vtque hoſtes noſtri nobis illudant.
O Deus exercituũ reſtitue nos, fac illuceſcere fa
ciem tuam, & ſalui erimus.
Vitem ex Ægypto traduxiſti, quam electis Gen-
tibus plantaſti.
Repurgaſti [6] diligenter ſuperficiem eius, & quum
radices ſuas egiſſet, terram occupauit.
Vmbra ei⁹ mõtes obtexit, rami eius [7] cedros Dei.
Extendebat ad mare palmites ſuos, & vſque ad
[8] fluuium pampinos ſuos.
Quare rupiſti ſepem eius, vt ex ea decerpãt qui-
cunque illac tranſeunt?
Aper è ſaltu eã vaſtat, & omnis generis feræ quę
in agris degunt, eam depaſcuntur.
Deus exercituum redi obſecro, intuere è cælis, a-
ſpice, & inuiſe vineam iſtam:
[9] Vitiarium quod plantauit dextera tua, & propa
ginem ipſam quam [10] tibi roboraſti.
Exuſta eſt igni, amputatáque: ab [11] increpatione
vultus tui peribunt.
Sit [11] manus tua cum viro dexteræ tuæ, cum filio
hominis quem tibi corroboraſti.
Et non retroflectemus à te, [12] [dum] vitam nobis
reſtituis, in nomine tuo innocabimus.
O Domine Deus exercituum, reſtitue nos, fac illu
ceſcere faciem tuam, & ſalui erimus.

¶ [1] Aſaphi præfecto cantorum ſuper torcularibus. L X X X I.

IVbilate Deo robori noſtro, [2] claſſicũ canite Deo
Iacob:
Sumite pſalmum, date tympanũ, citharam ſua-
uem cum nablo:
Clangite cornu noua luna, [3] ſtato die ſacrificij
noſtri.
Hic enim ritus eſt Iſraeli, [4] ius Deo Iacob:
[5] Teſtimonium hoc poſuit in Ioſeph, quum exi-
ret de terra Ægypti [vbi] labium quod nõ co-
gnoram, audiebam.

Adiuua nos Deus ſalutaris noſter: propter gloriã
nominis tui Domine libera nos, & propiti⁹ e-
ſto peccatis noſtris propter nomen tuum:
Ne forte dicant in Gẽtibus, Vbi eſt Deus eorũ? &
innoteſcat in nationibus coram oculis noſtris
Vltio ſanguinis ſeruorũ tuorũ qui effuſus eſt: in-
troeat in conſpectu tuo gemitus cõpeditorũ.
Secũdum magnitudinem brachij tui poſſide fi-
lios mortificatorum.
Et redde vicinis noſtris ſeptuplũ i ſinu eorũ: im-
properiũ ipſorũ qđ exprobrauerũt tibi Domine.
Nos autem populus tuus & oues paſcuæ tuæ cõ-
fitebimur tibi in ſeculum,
In generatione & generationem annũciabimus
laudem tuam.

¶ In finem, pro iis qui commutabuntur, teſtimo
nium Aſaph, Pſalmus. L X X I X.

QVi regis Iſrael, intẽde: qui deducis velut o-
uem, Ioſeph.
Qui ſedes ſuper cherubim, manifeſtare
coram Ephraim, Ben-iamin & Manaſſe.
Excita potentiã tuã, & veni vt ſaluos facias nos.
De⁹ cõuerte nos: & oſtẽde faciẽ tuã, & ſalui erim⁹.
Domine Deus virtutum, quouſq[ue] iraſceris ſuper
orationem ſerui tui?
Cibabis nos pane lachrymarum: & potum dabis
nobis in lachrymis in menſura?
Poſuiſti nos in contradictionem vicinis noſtris:
& inimici noſtri ſubſannauerunt nos.
Deus virtutum conuerte nos: & oſtende faciem
tuam, & ſalui erimus.
Vineam de Ægypto tranſtuliſti: eieciſti Gentes,
& plantaſti eam.
Dux itineris fuiſti in conſpectu eius, & plantaſti
radices eius, & impleuit terram.
Operuit mõtes vmbra ei⁹: & arbuſta ei⁹ cedros Dei.
Extendit palmites ſuos vſque ad mare: & vſque
ad flumen propagines eius.
Vt quid deſtruxiſti maceriam eius, & vindemiãt
eam omnes qui prætergrediuntur viam?
Exterminauit eam aper de ſylua: & ſingularis fe
rus depaſtus eſt eam.
Deus virtutum cõuertere: reſpice de cælo, & vide,
& viſita vineam iſtam.
Et perfice eam quam plantauit dextera tua: & ſu-
per filium hominis quem confirmaſti tibi.
Incẽſa igni & ſuffoſſa, ab increpatiõe vultus tui
peribunt.
Fiat manus tua ſuper virũ dexteræ tuæ: & ſuper
filium hominis quem confirmaſti tibi.
Et non diſcedimus à te: viuificabis nos, & nomẽ
tuum inuocabimus.
Domine Deus virtutum conuerte nos: & oſten-
de faciem tuam, & ſalui erimus.

¶ In finẽ pro torcularibus Pſalmus ipſi Aſaph,
quinta ſabbathi. L X X X.

EXultate Deo adiutori noſtro: iubilate Deo
Iacob.
Sumite pſalmum, & date tympanum: pſalterium
iucundum cum cithara.
Buccinate in Neomenia tuba, in inſigni die ſo-
lennitatis veſtræ,
Quia præceptũ in Iſrael eſt, & iudiciũ Deo Iacob.
Teſtimoniũ in Ioſeph poſuit illud, cũ exiret de
Terra Ægypti: liguã quã nõ nouerat audiuit.

¶10.i. viribus adornaſti in honorem tuum. ¶11.i. propter iram quam facie tua declaras, peribunt hi qui per vitem ſignificantur. ¶12.i. auxilium tuum ſit ſuper eos quos hactenus protexiſti. ¶13 viuifica nos, [tum] inuocabimus nomen tuum. L X X X I. ¶1 Præfecto cantorum, ſuper gittith, ipſi Aſaph. Gittith, inſtrumentum muſicũ allatũ è Geth vrbe Palæſthinæ. ¶2 iubilate, ¶3 ſtatuto tempore, [nimirũ] die feſto, quod ſolẽniter celebram⁹. ¶4.i. mos iuſte inſtitutus in honorẽ Dei Iacob. Quidã legũt, ius à Deo Iacob. ſub. profectũ. ¶5 Vice teſtimonij i Ioſeph poſuit illud [ſtatutũ] dũ egrederetur ipſe ſuper terram Ægypti, [vbi] ſermonẽ ignotũ audiui. Ac ſi dicat. De⁹ poſuit ritũ illũ, ſtatutũ illud, in populo Iſraelitico, vt teſtificaretur omnia iſta beneficia ſibi debere accepta referri. Statuit inquã dum egrederetur ſuper terram Ægypti. i. dum pararet vindicare populũ ſuũ, ſeruientẽ in Ægypto, vbi ſermonẽ quẽ nõ nouerã, audiui. i. audiuerũt Iſraelitæ, audierunt maiores ſermonem Ægyptiũ illis incognitum.

Digitized by Google

Diuertit ab oneribus dorſum eius: manus ei⁹ in cophino ſeruierunt.
In tribulatione inuocaſti me, & liberaui te, exaudiui te in abſcondito tempeſtatis: probaui te apud aquam contradictionis,
Audi populus meus, & conteſtabor te: Iſrael ſi audieris me, non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum.
Ego enim ſum Dominus Deus tuus qui eduxi te de Terra-Ægypti: dilata os tuum, & implebo illud.
Et non audiuit populus meus vocem meam: & Iſrael non intendit mihi.
Et dimiſi eos ſecūdum deſyderia cordis eorum, ibunt in adinuentionibus ſuis.
Si populus me⁹ audiſſet me: Iſrael ſi in vijs meis ambulaſſet:
Pro nihilo forſitan inimicos eorū humiliaſſem: & ſuper tribulantes eos miſiſſem manū meā.
Inimici Domini mentiti ſunt ei: & erit tēpus eorum in ſecula.
Et cibauit eos ex adipe frumēti: & de petra, melle ſaturauit eos.

¶Pſalmus Aſaph. LXXXI.

Deus ſtetit in ſynagōga deorū: in medio autem deos dijudicat.
Vſquequo iudicatis iniquitatem: & facies peccatorum ſumitis?
Iudicate egeno & pupillo: humilem & pauperē iuſtificate.
Eripite pauperē: & egenum de manu peccatoris liberate.
Neſcierūt, neq; intellexerunt, in tenebris ambulant: mouebuntur omnia fundamenta terræ.
Ego dixi, Dij eſtis, & filij Excelſi omnes.
Vos autē ſicut homines moriemini: & ſicut vnus de principibus cadetis.
Surge Deus, iudica terrā: quoniam tu hæreditabis in omnibus Gentibus.

¶Canticum Pſalmi Aſaph. LXXXII.

Deus quis ſimilis erit tibi? ne taceas, neque cōpeſcaris Deus,
Quoniam ecce inimici tui ſonuerunt: & qui oderunt te, extulerunt caput.
Super populum tuum malignauerunt cōſilium: cogitauerunt aduerſus ſanctos tuos.
Dixerunt, Venite, & diſperdamus eos de gente: & non memoretur nomen Iſrael vltrá.
Quoniā cogitauerunt vnanimiter: ſimul aduerſum te teſtamentum diſpoſuerunt, tabernacula Idumæorum & Iſmahelitæ,
Moab, & Agareni, Gebal, & Ammon, & Amalec: alienigenæ cum habitantibus Tyrum.
Etenim Aſſur venit cum illis: facti ſunt in adiutorium filijs Lot,
Fac illis ſicut Madian & Siſaræ: ſicut Iabin in torrente Ciſſon.
Diſperierunt in Endor: facti ſunt vt ſterc⁹ terræ.
Pone principes eorū ſicut Oreb & Zeb, & Zebee, & Salmana,
Omnes principes eorum: qui dixerūt, Hæreditate poſſideamus ſanctuarium Dei.
Deus meus pone illos vt rotam, & ſicut ſtipulam ante faciem venti:

[6]Subduxi oneri humerum eius: manus eius ab ollis [conficiendis] transibant.
In anguſtijs inuocabas me, & eripiebā te: [8]clam per tonitru reſpondebam tibi: periculum tui faciebam ad aquas iurgij. Sela.
Audi popule meus, [9]cōteſtabor enim te, O Iſrael, ſi me audieris,
[10]Non erit in te Deus alienus, neq; adorabis Deū peregrinum,
[11]Ego ſum Dominus Deus tu⁹, qui eduxi te de terra Ægypti: [12]dilata os tuū, & implebo illud.
At populus meus vocem meam non audiuit, Iſrael noluit me.
Permiſi igitur eos [13]libidini cordis ipſorū, vt irent iuxta conſilia ſua.
O ſi populus meus audiſſet, ſi Iſrael in vijs meis ambulaſſet:
Quàm breui inimicos eorum deieciſſem, & cōtra infeſtantes eos vertiſſem manum meam.
Qui odio habent Dominū, [14]eſſent illis ſeruiliter ſupplices, ipſorū autem [15]æuū perpetuū eſſet:
Et cibaret eum [16]medulla tritici, & [17]melle de petra te ſatiaſſem.

¶[1]Oda Aſaphi. LXXXII.

Deus cōſiſtit in cœtu Dei, in medio deorum [2]iudicem agit:
Quouſque tandem [inquiens] iudicabitis inique, & [3]facies impiorum ſuſcipietis? Sela.
[4]Vindicate pauperem & pupillum, afflictū & miſerum abſoluite.
Eripite tenuē, & inopē de manu īpiorū liberate.
[5]Nihil norūt, nec intelligūt, in tenebris ambulant: [6]nutant cuncta fundamenta terræ.
[Egō] dixerā, Vos [7]dij eſtis, & vos oēs filij Excelſi:
Veruntamen ſicut [reliqui] homines moriemini, & ſicut vnus [8]ex principibus cadetis.
Surge Deus [9]iudica terrā: [10]nā tibi vniuerſæ gentes hæreditario iure debentur.

¶[1]Carmen pſalmi [2]Aſaphi. LXXXIII.

Ne te in ſilentio cōtineas ô Deus: [3]ne diſſimules, néve ceſſes, ô Deus.
Ecce enim hoſtes tui tumultuātur: & qui te odio habent, extollunt caput:
Aduerſus populum tuū vafre conſultarunt, contra [4]abſconditos tuos inierunt conſilium.
Dixerūt, Agite, deleam⁹ eos, ne ſint āplius gēs, vt ne mētio quidem ſit vltra nominis Iſraelitici.
Quoniā vnā ex corde conſpirarunt, fœdus aduerſus te icerunt,
Tentoria Edom & Iſmahelitarum, Moabitarum & Hagarenorum,
Gebalitæ, Ammonitæ & Amalecitæ, Palæſthini cum Tyrijs.
Aſſyrij quoque illis iuncti ſunt, [5]brachiū fuerunt filijs Lot. Sela.
Fac illis vt Madianitis, vt Siſeræ, vt Iabin ad torrentem Kiſon,
Qui [6]fracti ſūt in Endor, facti ſterquiliniū terræ.
Fac vt ipſi principéſque eorum habeant ſicut Oreb, & ſicut Zeeb: ſicut Zebah & Salmuna cuncti illorum duces:
Qui dixerūt, Vendicemus nobis habitacula Dei.
Deus meus, redige huc illos vt ſint ceu [7]rota, & vt ſtipula coram vento:

¶6 Verba Dei. I. excuſſi ſeruitutem Iſraeli. ¶7 receſſerunt. ¶8 in ſecreto. [ſub. orātē præ metu] exaudiui te, tonitru edito. ¶9. i. aperiā tibi voluntatem meā. ¶10 [Et ſi] non fuerit ¶11 [Et ſi] ego fuero Domin⁹ .i. ſi me Deum tuū agnoueris. ¶12 Dilatare os, eſt ampliter & large petere. q. d. pete quicquid voles, & impetrabis. ¶13 fortitudini. pertinaciæ. obſtinationi. ¶14 mētiti fuiſſent illi. ſub. præ nimio timore. i. negaſſēt ſe aliqd molitos cōtra ipſū. Alij mētiti fuiſſēt. i. ſupplices fuiſſent, ſed fucato corde. ¶15 fœlicitas durasset in æternū. Gallice, Ilz euſſēt eu le tēps à tout iamais. ¶16 adipe frumēti. i. pane lectiſſimo. Adeps ſignificat electū & optimū cuiuſcunq; rei. per tranſlationē. ¶17 i. rē infœcundā feciſſem abūdare oib⁹ ad vitā neceſſarijs. infœcunda natura, reddidiſſem fœcunda.

LXXXII. ¶[1] Pſalmus ipſi Aſaph. ¶1. i. magno, & frequēti, & magnifico. vel, i cœtu potentis id eſt potētū. hoc eſt in ſenatu q ſolet valere authoritate.

¶2. i. iudicū. Iudices etiā Elohim dicuntur, quod recte iudicādo, & ius ſuū vnicuique reddēdo, vices Dei suppleant, & obtineāt. Deus publicis iudicijs adeſſe ſolet, vt inſpiret q̄mo iudicādū. q. d. quū De⁹ cœtui veſtro adſit, ô iudices, qui fit vt ſpernatis q̄ ille ſuggerit? ¶3 Perſonā vel faciē ipiorū ſuſcipere, eſt eis deferre, & in gratiā eorū peruertere iudiciū. ¶4 Heb. Iudicate pauperi & pupillo: pauperē & egenū iuſtificate. Iudicare, pro ius dicere. Iuſtificare, pro ſua ſentētia oppreſſū abſoluere. ¶5 ſub. iudices. q. d. ita iudicāt, vt nihil ſcire videantur. ¶6. i. vniuerſus orbis vacillat, oīs cōuerſatio hoīm perit, vbi vera iudicia ceſſant. ¶7 q. d. ſi fungimini veſtro officio, fungimini officio Dei. ¶8 Alij legūt, ſicut aliqs tyrānorū vel violentorū. Alij, Et ſicut vnus [. i. priuat⁹] vos ô principes cadetis. ¶9 ius redde populis habitātibus terram. ſub. quā nulli recte iudicent. ¶10 vel, nā in oī gente quaſi iure hæreditario poſſides. ſub. electos quos è manu opprimētiū liberes. LXXXIII. ¶1. i. Pſalmus. duæ voces pro vna. ¶2 ipſi Aſaph. ¶3 Heb. ſileas, néve quieſcas. ¶4. i. quos tegis, & ſub alis tuis deliteſcūt. vel, qui modo videntur deſeri à te, quū tamē illos protegas. ¶5. i. auxilio fuerunt Ammonitis & Moabitis. ¶6 perierunt ¶7. i. redde eos inſtabiles vt rota in loco decliui.

Digitized by Google

¶8 q.d. ꝑde eos omnino vt ꝑdi ſolet ſylua quę flagrat incẽdio quod extingui non poteſt: tã-quam flammã quę i ipſis mõ-tibus adurit ar bores & herbas ¶9 ꝙ tu, ô Do-mine, ſolus es, [&] nomen tuũ [ſolum eſt:& ꝙ] ſolus, &c. Alij vertũt, ꝙ tu cu ius ſoli⁹ nomẽ eſt Domin⁹, ſis altiſſim⁹ ſuper, &c. i. cui ſoli cõ petit nomen Adonai. Alij, ꝙ tu ſolus es no-mẽ tuum, [& ꝙ ſis] altiſſimus, &c. i. ſolus es id qđ diceris, hoc eſt ſol⁹ ver⁹ De⁹.

L X X X I I I I. ¶1 Præfecto cã-torum filijs Co re ad gitth pſalmus. Vo-lunt quidã hũc pſalmum com poſitum à Co-rah, vel potius à Dauide quũ ob iteſtina bel-la ipſe Dauid cogebatur abeſ ſe à domo Do-mini, incenſus deſyderio ve-niendi in cœtũ ſacrũ Iſraelis. ¶2 Concupiſcit ¶3 .i. tua. perſo næ mutatio. ¶4 exultant. i. ꝑ gaudio mens mea, os meũ, & cor meum edũt vocem in hono rẽ Dei viuentis. ¶5 De varijs il-lis altarib⁹ quæ paſſim ædifica-bantur, intelli-git. Subaudi igi

[8]Vt ignis incẽdens ſyluam, & vt flamma mõtes comburens,
Sic perſequitor eos procellis tuis, & turbine tuo conſterna illos.
Perfunde facies eorum ignominia, vt requirant nomen tuum Domine.
Pudefiant & conſternantur in omne æuum, pu-dore afficiantur & pereant.
[9]Vt cognoſcãt ꝙ tu, cuius nomẽ Dominus, ſolus es excelſus ſuper omnem terram.

¶[1]Pſalmus filiorum Corah, præfecto cantorum ad torcularia. L X X X I I I I.

Q Vàm ſunt amabilia, ô Domine exercituũ, ta bernacula tua.
[2]Ardet, [3]& etiam deperit anima mea ad atria [3]Domini, [3]cor meum & caro mea [4]clamãt ad Deum viuum.
Etiam [5]paſſer [5]inuenit ſibi domicilium, & hirun-do nidũ vbi reponat pullos ſuos, [ſnẽ pe]altaria tua ô Domine virtutũ, rex meus & Deus meus.
Beati qui in domo tua habitant, perpetuò te lau dabunt. Sela.
Fœlices illi homines, quorum robur i te ſitũ eſt, [6]in quorum cordibus ſemitæ[ſtuæ]ſunt.
Tranſeuntes vallem [7]fletus, [7]fontibus [abundan-tem]reddent, etiam piſcinas replebit pluuia.
Ibunt [8]de virtute in virtutem, cõparebit [quiſque eorum]apud Deum in Sion.
Domine Deus exercituũ exaudi orationem meã, auſculta Deus Iacob. Sela.
Clype⁹ noſter aſpice De⁹, & intuere faciẽ vncti tui:
Quia potior eſt dies in atrijs tuis, qui [alibi]mil-le: malo ad limen deſidere domus Dei mei, ꝙ habitare in tentorijs impiorum:
Nam [9]ſol & clypeus [9]eſt Dominus Deus, dabit Do-minus gratiam & gloriam: nullo bono deſti-tuit eos qui in integritate ambulant.
O Domine exercituũ, fœlix homo q in te cõfidit.

¶[1]Pſalmus filiorum Corah præfecto cantorum. L X X X V.

P [1]Ropitius eris ô Domine terrę tuæ, [2]captiuita-tem Iacob auertes.
Auferes iniquitatẽ populi tui, obteges cuncta ip ſorum peccata. Sela.
Tolles omnẽ [3]æſtũ [3]tuũ, [4]feruorẽ iræ tuæ ſedabis.
[5]Reſtitue [5]nos Deus ſalutis noſtræ, [6]ſolue [6]tuã er-ga nos indignationem.
Num [7]continẽter [7]ſuccenſebis nobis? extrahes fu-rorem tuum in omne æuum?
An nõ tu is es, qui conuerſus, vitæ nos reſtitues, & populus tuus in te lætabitur?
Oſtende nobis ô Domine [8]bonitatem [8]tuam, & ſa-lutem tuam da nobis.
Audiam quid Dominus Deus loquatur: quoniam [9]loquetur pacem ad populum ſuum, & ad [10]be neficos [10]ſuos, ne recidant ad ſtultitiam.
Profecto ſalus eius prope adeſt ijs qui ipſum ti-ment, vt inhabitet [11]gloria in terra noſtra.
[12]Bonitas [12]& veritas ſibi inuicem occurrẽt, iuſtitia & pax ſe mutuo oſculabuntur.

Sicut ignis qui comburit ſyluam, & ſicut flamma comburens montes:
Ita perſequèris illos in tempeſtate tua, & in ira tua turbabis eos.
Imple facies eorum ignominia: & quærent no-men tuum Domine.
Erubeſcant & conturbentur in ſeculum ſeculi: & confundantur & pereant.
Et cognoſcant quia nomen tibi Dominus, tu ſo-lus altiſſimus in omni terra.

¶In finem pro torcularibus filijs Core Pſalmus. L X X X I I I.

Q Vàm dilecta tabernacula tua Domine virtu tum: concupiſcit & deficit anima mea in atria Domini.
Cor meũ & caro mea exultauerunt in Deũ viuũ.
Etenim paſſer inuenit ſibi domum: & turtur ni-dum ſibi, vbi ponat pullos ſuos,
Altaria tua Domine virtutũ, rex me⁹ & De⁹ me⁹.
Beati qui habitant in domo tua Domine: in ſe-cula ſeculorum laudabunt te.
Beatus vir cuius eſt auxilium abs te: aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit, in valle lachrymarũ in loco quem poſuit.
Etenim benedictionẽ dabit legiſlator, ibũt de vir tute in virtutẽ: videbitur Deus deorũ in Sion.
Domine Deus virtutum exaudi orationẽ meam: auribus percipe Deus Iacob.
Protector noſter aſpice Deus, & reſpice in faciem Chriſti tui:
Quia melior eſt dies vna i atrijs tuis ſuꝑ millia.
Elegi abiectus eſſe in domo Dei mei, magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum.
Quia miſericordiam & veritatem Diligit Deus: gratiam & gloriam dabit Dominus.
Non priuabit bonis eos qui ambulant in inno-centia: Domine virtutum, beatus homo qui ſpe rat in te.

¶In finem filijs Core Pſalmus. L X X X I I I I.

B Enedixiſti Domine terram tuam: auertiſti ca-ptiuitatem Iacob.
Remiſiſti iniquitatem plebis tuæ: operuiſti om-nia peccata eorum.
Mitigaſti omnem iram tuã: auertiſti ab ira indi-gnationis tuæ.
Conuerte nos Deus ſalutaris noſter: & auerte iram tuam à nobis.
Nunquid in æternũ iraſceris nobis? aut extendes iram tuam à generatione in generationem?
Deus tu conuerſus viuificabis nos: & plebs tua læ tabitur in te.
Oſtende nobis Domine miſericordiam tuam: & ſalutare tuum da nobis.
Audiã quid loquatur in me Dominus Deus: quo-niam loquetur pacem in plebem ſuam.
Et ſuꝑ ſanctos ſuos, & in eos q cõuertũtur ad cor.
Veruntamen prope timẽtes eum ſalutare ipſius: vt inhabitet gloria in terra noſtra.
Miſericordia & veritas obuiauerunt ſibi: iuſti-tia & pax oſculatæ ſunt.

tur, At mihi ad illa altaria, vel tabernacula nullus patet aditus. Quidã legunt turtur inuenit, &c. ¶6 .i. quibus iter ad tabernacula tua. q.d. qui ſtatuunt ſe ituros ad tabernaculum tuũ. vl, qui nihil aliud cogitãt quàm quomodo ad te perueniant. ¶7 fontis[.i. fontibus ſcatentẽ,]reddent eam vallẽ quaſi eſſet vnus fons. Alij rectius vertunt, vallem mori arboris. i. per vallem moris abundãtem. in loco enim arido morus naſci ſolet. Affirmat autẽ illis qui adibũt tabernaculũ Domini, nihil defuturum in itinere, quantumuis arido. Aut per vallem ſitientem, & ob id ad fletũ ex-citantẽ. ¶8 Heb. de turma ad turmam. i. turmatim. q.d. nunquam quieſcent, donec eo perueniant vbi audiant lau-des Dei: & tandem vnuſquiſque apparebit in Sion. ¶9 .i. lux humanæ vitæ, & hominum propugnator.

L X X X V. ¶1 Præfecto cantorum filijs Core Pſalmus. ¶2 Redibis in gratiam ô Domine, cum terra tua, ¶3 indignationem tuam ¶4 Hebr. reduxiſti à furore faciem tuam. ¶5 Conuerte ¶6 diſcute. diſſipa. Metapho-ra à nubibus quæ vento diſſipantur. ¶7 Hebr. in æternum. ¶8 miſericordiam ¶9 .i. omnia fœlicia de popu-lo ſuo & de ſanctis ſuis dicturus eſt: nec vnquam poſtea reuerſuri ſunt ad impietatem, quam per ſtultitiam intelli-git. ¶10 ſanctos. miſericordes ¶11 .i. Chriſtus inter nos homines. ¶12 Miſericordiæ. q.d. tempore Chriſti erit in-ter miſericordiam, veritatem, pacẽ, & iuſtitiam maximus conſenſus: omnia erunt plena miſericordiæ veritatis, iu-ſtitiæ & pacis.

Digitized by Google

Veritas de terra orta eſt: & iuſtitia de cælo proſpexit.
Etenim Dominus dabit benignitatẽ: & terra noſtra dabit fructum ſuum.
Iuſtitia ante eũ ambulabit: & ponet in via greſſus ſuos.

¶Oratio ipſi Dauid. LXXXV.

INclina Domine aurẽ tuã, & exaudi me: quoniam inops & pauper ſum ego.
Cuſtodi animam meam, quoniam ſanctus ſum: ſaluum fac ſeruum tuum Deus meus ſperantem in te.
Miſerere mei Domine, quoniam ad te clamaui tota die: lætifica animam ſerui tui, quoniã ad te Domine animam meam leuaui.
Quoniam tu Domine ſuauis & mitis, & multæ miſericordiæ omnibus inuocantibus te.
Auribus percipe Domine orationem meã: & intende voci deprecationis meæ.
In die tribulatiõis meæ clamaui ad te: quia exaudiſti me.
Non eſt ſimilis tui in dijs Domine: & nõ eſt ſecundum opera tua.
Omnes Gentes quaſcunque feciſti, veniẽt, & adorabunt coram te Domine: & glorificabunt nomen tuum:
Quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia: tu es Deus ſolus.
Deduc me Domine in via tua, & ingrediar in veritate tua: lætetur cor meum vt timeat nomen tuum.
Confitebor tibi Domine Deus meus in toto corde meo, & glorificabo nomẽ tuum in æternũ:
Quia miſericordia tua magna eſt ſuper me: & eruiſti animam meam ex inferno inferiori.
Deus, iniqui inſurrexerunt ſuper me, & ſynagõga potentium quæſierunt animam meã: & nõ propoſuerunt te in conſpectu ſuo.
Et tu Domine Deus miſerator & miſericors, patiens, & multæ miſericordiæ, & verax,
Reſpice in me, & miſerere mei, da imperiũ tuũ puero tuo: & ſaluum fac filium ancillæ tuæ.
Fac mecum ſignum in bonũ, vt videant qui oderunt me, & confundantur, quoniam tu Domine adiuuiſti me, & conſolatus es me.

¶Filijs Core Pſalmus cantici. LXXXVI.

FVndamenta eius in montibus ſanctis: diligit Dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula Iacob.
Glorioſa dicta ſunt de te, ciuitas Dei.
Memor ero Raab, & Babylonis ſcientium me.
Ecce alienigenæ, & Tyrus, & populus Aethiopũ, hi fuerunt illic.
Nunquid Sion dicet, Homo, & homo natus eſt in ea: & ipſe fundauit eam Altiſſimus?
Dominus narrabit in ſcripturis populorum, & principum, horum qui fuerunt in ea.
Sicut lætantium omnium habitatio eſt in te.

[13]Fides è terra progerminabit, & iuſtitia è cælis proſpiciet.
Etiam Domin[us] dabit bonitatem, & terra noſtra reddet prouentum ſuum.
Iuſtitia ante ambulabit[14]coram eo,' & ponet in via greſſus ſuos.

¶Precatio Dauidis. LXXXVI.

PRæbe mihi Domine aurem tuã, & annue mihi: nam afflictus ſum & miſer.
Cuſtodi vitam meam, quoniam [1]beneficus' ſum: ſerua tu Deus me[us] ſeruũ tuũ, qui in te cõfidit.
Beneficus eſto mihi ô Domine, quoniam te quotidie inuoco.
Exhilara animum ſerui tu[i]: nam ad te ô Domine animum meum attollo.
Etenim tu Domine bonus es & propitius, ampla [2]bonitate' in omnes qui te inuocant.
Auſculta Domine precationi meæ, & attende vocem deprecationis meæ.
Quo die in anguſtijs ſum, te inuoco: nam ſoles mihi annuere.
Non eſt tibi ô Domine inter Deos quiſquam cõferendus, nec eſt qui faciat opera qualia tu facis.
Cunctæ Gentes quas feciſti venient, & adorabũt coram facie tua ô Domine, & nomen tuum cũ gloria prædicabunt:
Quandoquidem magnus tu, quiq; ſtupenda edis facinora, tu ſolus es Deus.
[4]Dirige me Domine in vijs tuis, '[tunc] ambulabo in[5] veritate tua:[6] coge pectus meus,' vt timeat nomen tuum.
Celebrabo te Domine Deus meus ex toto corde meo, & nomen tuum perpetuò cum gloria celebrabo:
Magna ſiquidem eſt in me[7]bonitas' tua, & liberaſti animam meam[8]ex inferno inferiori.'
Deus ſuperbi inſurrexerunt aduerſus me, & cœtus violentorum quærunt animam meã, & nõ propoſuerunt te in conſpectu ſuo.
At tu Domine Deus pronus es ad miſericordi[am], propenſus ad beneficentiam, tardus ad iram, [9]multæ bonitatis & fidei.'
Reſpice ad me, &[10]beneficus' eſto mihi: da robur tuum ſeruo tuo, & ſerua filium ancillæ tuæ.
Ede ſignũ aliquod bonitatis erga me tuæ: vt qui me odio habent, pudore ſuffundantur, quũ viderint quòd tu ô Domine me iuueris, & conſolatus ſis me.

¶[1]Pſalmus & canticũ filiorũ Corah. LXXXVII.

FVndamenta eius in montibus ſanctis.
Diligit Dominus [2]portas' Sionis, præ omnibus[3]tabernaculis Iacob.
Præclara[4]in te' dicuntur, ô ciuitas Dei. Sela.
[5]Faciam meminiſſe Rahab & Babylonis, hos qui me nouerunt, en Palæſthina & Sor cum Aethiopibus, ille natus eſt in ea.'
At de Sione dicetur, [6]Vir & vir' natus eſt in ea, & ipſe excelſus confirmat eam.
[7]Dominus conſcribendo numerabit populos, inſignis ille natus eſt in ea.' Sela.
[8]Cantores ſimul cum ducentibus chorum,' omnes[9]ſcaturigines meæ' in te.

¶13 Veritas. Veraces erũt homines, & illos Deus iuſtificabit. ¶14.i. coram vnoquoq; Chriſtiano.i. vnuſquiſq; iuſte viuet, & ambulabit per viã, ſub. rectã. Verti poteſt, [Homo] iuſtitię ambulabit coram eo. Scilicet Deo.i. ſyncere viuet. vt Noe coram Deo ambulabat.

LXXXVI.
¶1 ſanct[us].i. ſanctitati ſtudeo. ¶2 miſericordia.i. valde miſericors. ¶3 me exaudire. ¶4 Doce me Domine viam tuã, ¶5.i. mandatis tuis quæ ſine fuco ſunt. vel, fidam promiſſis tuis, ¶6 vni cor meum, ¶7 miſericordia ¶8.i. à morte æterna. ¶9 Heb. multus mia & veritate .i. miam ſemper pſtãs ſecũdũ promiſſiones tuas. ¶10 miſericors

LXXXVII.
¶1 Filijs Core pſalmus cantici: cuius [pſalmi] fundamentum eſt de mõtibus ſanctis.i. de Ieruſalem quæ fundata eſt in montibus, monte Moria, vbi erat templũ, & mõte Siõ, vbi erat regia. Ita doctiores inter Hebræos vertunt, qui primum verſum, pſalmi argumẽtũ & inſcriptionẽ cõtinere dicunt. q.d. pſalmus iſte eſt de dignitate & excellẽtia Ieruſalẽ. ¶2 Portæ pro vrbib[us] per ſynecdochã. ¶3.i. præ alijs locis in qb[us] Iacob habitarit. ¶4 de te ¶5 Ordo inuerſus ſic leget, Ecce, [ſi] memorẽ de AEgypto & Babylone apud cognitores meos, de Tyro & Palæſthina cũ AEthiopia: [tũc dicet] iſte nat[us] eſt ibi.i. Si verba facerẽ de AEgypto & Babylone ad eos q eas norũt p inde vt ego noui, vel apud eos qui ſeſe horũ peritos iactitãt, itẽ de Palæſthina, Tyro & AEthiopia: dicẽt q in illis regionib[us] vnus & alter vir excellẽs & clar[us] nat[us] ſit. cõtrà de Siõ. q.d. In Tyro, Babylone &c. vix vnus aut alter inuenitur qui verum Deũ colat: at Ieruſalẽ quamplurimos veri Dei cultores habet. ¶6.i. quamplurimi veri & vnici Dei cultores in ea nati ſunt. ¶7 Dominus dum deſcriberet populos, [tunc] ſcripſit quòd iſte ibi naſceretur. q.d. Hoc tribuẽdũ eſt Deo. Dominus enim dũ quaſi in annales referret acta ſingulorũ populorũ, dũ videret ante ſecula quid acturi eſſent hoies: ſcripſit q in vna è ſupradictis regionibus vnus aut alter pius naſceretur extra Ieruſalem, & ad fidem accederet. ¶8 Sub. [At in Sion] Cantores erunt vt tibicines. q.d. Tam facile erit inuenire in Ieruſalem præcones diuinarum laudum, quàm in alijs regionibus tibicines. Verti poteſt, Tot cantores erunt [in Sion] quot tibicines. [ſub. in alijs regionibus.] abundantiam fidelium Deum laudantium deſcribit. ¶9 fontes mei. q.d. in eccleſia, omnium ſcientiarum fontes inuenientur.

Digitized by Google

¶Carmen Pſalmi filiorum Korah, præfecto cātorum[1] de miſeria ad affligendū, erudiēs[carmen]ipſius Hemā Ezrahitæ. LXXXVIII.

DOmine Deus ſalus mea, die ac nocte clamo coram te.
[2]Veniat precatio mea in conſpectum tuum,' inclina aurem tuam clamori meo:
Nam anima mea ſatiata eſt malis,[3] & vita mea vſque ad ſepulchrum pertigit:'
[4]Quin iam reputor inter eos qui in foueam ſubeunt,'ſum vt vir cui nihil eſt virtutis:
Vt liber [à rebus huius vitæ, annumeratus ſum] mortuis, velut interempti qui dormiunt in ſepulchro,[5]quorum nulla amplius ſupereſt memoria,' quiq;[6]à manu tua'abſciſi ſunt.
Collocaſti me in foueam inferiorem, in loca tenebroſa[7]atque profunda.'
Incubuit in me feruens indignatio tua, omnibꝰ fluctibus tuis[8]deiecisti me. Sela.
Effeciſti vt noti mei procul à me diſcederēt, reddidiſti me illis abominandum: cōcluſus ſum, vt egredi non poſſim.
Dolet oculus meus præ afflictione: inuoco te ô Domine tota die, ad te expando manus meas.
[9]Edisne admiranda facinora mortuis?'num mortui reſurgent, & celebrabunt te? Sela.
Num annuntiabitur in ſepulchro bonitas tua? aut fides tua in[10]interitu?'
Num cognoſcentur mirabilia tua[11]in tenebris?' aut iuſtitia tua in terra, vbi [omnium rerum] eſt obliuio?
At ego ad te ô Domine clamaui, & oratio mea mane te[12]præueniet.'
[13]Cur repulis animam meam ô Domine? abſcondis à me faciem tuam?
Afflictꝰ ego ſum, &[14]tāquā moriēs animā ago'ab adoleſcētia: &[15]animi dubius terrores tuos fero.'
Super[16]me tranſierūt furores tui,'& terrores tui me confecerunt:
Circundederunt me velut aquæ quotidie, cinxerunt me pariter.
Effeciſti vt procul à me ſint amici & proximi, vt noti mei ſint[17]in tenebris.'

¶[1]Erudiens Ethan Ezrahitæ.' LXXXIX.

B[2]Onitates' Domini perpetuò canā:[3] fidē tuā' ore meo notam faciam in omne æuum.
Sic enim[apud me][4]ſtatui,[5]Bonitas tua perpetuò [5]ædificabit,[6]in ipſis cælis fidē tuā cōfirmaſti.'
[7]Pepigi' fœdus cum electo meo,[8] iuraui' Dauidi ſeruo meo:
Semen tuum in æternum cōfirmabo, &[9]ſtabiliā ſolium tuum ad omnem poſteritatem. Sela.
[10]Cæli'admiranda facinora tua celebrent ô Domine, quin & fidem tuā in[11]cœtu ſanctorum.'
Quis enim i æthere æquabitur Domino? aut[quis] inter filios[12]fortium'Domino aſſimiletur?
Deus vehementer formidādus in cōcilio ſanctorū, & tremēdus[13]ſuper oēs' qui circa ipſū ſunt.
Domine Deus exercituū quis vt tu, præſtās[14]virtute ô exiſtens?[15]omnia circum te, fides ſunt.'

¶Cātícū pſalmi filijs Core i finē ꝓ Mahaleth ad reſpōdēdū, intellectꝰ Emā Ezrahitæ. LXXXVII.

DOmine Deus ſalutis meæ, in die clamaui & nocte coram te:
Intret in conſpectu tuo oratio mea: inclina aurē tuam ad precem meam:
Quia repleta eſt malis anima mea: & vita mea inferno appropinquauit.
Aeſtimatus ſum cum deſcendentibus in lacum: factꝰ ſum ſicut homo ſine adiutorio, inter mortuos liber:
Sicut vulnerati dormientes in ſepulchris, quorū non es memor ampliꝰ: & ipſi de manu tua repulſi ſunt.
Poſuerunt me in lacu inferiori: in tenebroſis, & in vmbra mortis.
Super me cōfirmatus eſt furor tuus: & omnes fluctus tuos induxiſti ſuper me.
Longe feciſti notos meos à me: poſuerunt me abominationem ſibi.
Traditus ſum, & non egrediebar: oculi mei languerunt præ inopia.
Clamaui ad te Domine tota die: expandi ad te manus meas.
Nunquid mortuis facies mirabilia: aut medici ſuſcitabunt, & confitebuntur tibi?
Nunquid narrabit aliquis in ſepulchro miſericordiam tuam, & veritatem tuā in perditione?
Nūquid cognoſcētur in tenebris mirabilia tua: & iuſtitia tua in terra obliuionis?
Et ego ad te Domine clamaui: & mane oratio mea præueniet te.
Vt quid Domine repellis orationem meā: auertis faciem tuam à me?
Pauper ſum ego, & in laboribꝰ à iuuētute mea: exaltatus autē, humiliatus ſum & conturbatꝰ.
In me tranſierunt iræ tuæ: & terrores tui conturbauerunt me.
Circundederunt me ſicut aqua: tota die circundederunt me ſimul.
Elongaſti à me amicum & proximum: & notos meos à miſeria.

¶Intellectus Ethan Ezrahitæ. LXXXVIII.

MIſericordias Domini in æternum cantabo.
In generatione & generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo.
Quoniā dixiſti, In æternū miſericordia ædificabitur: in cælis præparabitur veritas tua in eis.
Diſpoſui teſtamētum electis meis, iuraui Dauid ſeruo meo, Vſq; in æternū ꝓparabo ſemē tuū.
Et ædificabo in generatione & generationem ſedem tuam.
Confitebuntur cæli mirabilia tua Domine: etenim veritatem tuam in eccleſia ſanctorum.
Quoniam quis in nubibꝰ æquabitur Domino, ſimilis erit Deo in filijs Dei?
Deus qui glorificatur in cōcilio ſanctorū: magnꝰ & terribilis ſuper oēs qui in circuitu eiꝰ ſunt.
Domine Deus virtutum, quis ſimilis tibi? potens es Domine, & veritas tua in circuitu tuo.

¶1 ſuper mahalath, ad canendum, [canticū: inquam]eruditione plenum, ipſi Hemā Ezrahitæ, ſub. traditum. Cogitationes Dauidis quas in morbo aut perſecutione grauiſſima conceperat, exprimit hic Heman, ſiue potiꝰ ipſe Dauid. ¶2 .i. exaudiat à te ¶3 vł, adeo vt vicinus ſim morti. ¶4 .q.d. amici iā de me actum eſſe putant, vt de mortuis ōnes exiſtimant. ¶5 quorū non meminiſti amplius. vł, quorum nōdū meminiſti .i. quos nondū reſuſcitaſti. ¶6 .i. à tutela tua. quos auxilio deſtituis. ¶7 in ꝓfunditatibus. ſub. maris.

¶8 afflixiſti ¶9 Nūquid facies miraculū mortuis? .i. nū reſuſcitabis mortuos ōnes ante generalē illam reſurrectionē? q.d. nō. eripe me igiť vt te laudem. nam vita hac functi, te non poſſunt laudare. ¶10 perditione? .i. in ſepulchro. repetitio eſt. q.d. nūquid defuncti narrabunt ꝓmiſſa tua vera? ¶11 Hæc oia ſepulchrum ſignificāt. ¶12 præuenit .i. ſummo mane te precor, quicquid alij agāt. ¶13 ſub. cū te inuoco. ¶14 deficiens. vł, moribūdus, & quaſi animā efflans. ¶15 .i. ſum ſemꝑ in dubio ne pereā. ¶16 .q.d. ira tua multiplex me oppreſſit. ¶17 .q.d. in domibꝰ ſuis deliteſcūt, neq; ꝓdeūt in publicū, vt mihi opē ferāt. LXXXIX. ¶1 Eruditione plenꝰ[pſalmus, traditus] ipſi Ethan Ezrahitæ [vt decātaretur.] Hic pſalmꝰ de inſigni illo fœdere Dei nobiſcū ꝑ Chriſtū inito tractat. Docet omniū ſeculorū homines, ne in afflictionibꝰ deficiant, ſed certa fide fœderi inter Deū & hoies icto, tanq̄ ſacræ anchoræ hæreant. Cōprehendit promiſſionē Dauidi factā 2. Reg. 7. Typus Chriſti. ¶2 .i. multiplices & varias miſericordias. ¶3 veritatē tuā .i. ꝓmiſſa tua fida & vera. ¶4 cogitaui, ¶5 .i. inſtar ædificij ſumma arte cōſtructi durabit. ¶6 .q.d. tādiu duratura ſunt ꝓmiſſa tua quādiu cæli ipſi. Verti poteſt, velut depoſitū dediſti cælis ipſis veritatē tuā .i. pura & illæſa manet veritas ꝓmiſſionū tuarū queadmodū ipſi cæli. ¶7 Sub. dixiſti enim. ¶8 vł, iureiurādo ꝓmiſi. ſub. ſequētia, ſemē illius fore perpetuū. ¶9 .i. ſoliū regni tui ſempiternū reddā. Hæc Dauidi cōpetūt quatenꝰ Typus eſt Chriſti, cuiꝰ regni nō erit finis. ¶10 .q.d. nō ſolū hoies, ſed etiā ipſi angeli, miraculū Dei laudāt, q Chriſtꝰ filꝰ Dei carnē aſſumpſerit. Hebræi hūc locū de cælis interpretātur: & miraculū Dei. cæli perpetuū motū. ¶11 [Celebrāt] repetendū. Alij, Etiā veritas tua [ſub. verſatur] in congregatione ſanctorum. ¶12 .i. fortis Dei. Chald. paraph. vertit, inter turbas angelorum fortiū. ¶13 omnibus. vł, ab omnibus ¶14 fortitudine ô Deꝰ. Heb. Ia, ¶15 & fides tua eſt in circuitu tuo .i. qui in circuitu tuo ſunt, teſtes ſunt fidei tuę. vel abs te nunq̄ recedit fides tua .i. ſemper ſtas promiſſis.

Digitized by Google

Tu dominaris poteſtati maris: motum autẽ fluctuum eius tu mitigas.
Tu humiliaſti ſicut vulneratum, ſuperbũ: in brachio virtutis tuæ diſperſiſti inimicos tuos.
Tui ſunt cæli, & tua eſt terra, orbem terræ & plenitudinem eius tu fundaſti: aquilonẽ & mare tu creaſti.
Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt: tuum brachium cum potentia.
Firmetur manus tua, & exaltetur dextera tua: iuſtitia & iudicium præparatio ſedis tuæ.
Miſericordia & veritas præcedent faciem tuam: beatus populus qui ſcit iubilationem.
Domine, in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in iuſtitia tua exaltabuntur.
Quoniam gloria virtutis eorum tu es, & in beneplacito tuo exaltabitur cornu noſtrum.
Quia Domini eſt aſſumptio noſtra, & ſancti Iſrael regis noſtri.
Tunc locutus es in viſione ſanctis tuis, & dixiſti, Poſui adiutorium in potente: & exaltaui electum de plebe mea.
Inueni Dauid ſeruum meum: oleo ſancto meo vnxi eum.
Manus enim mea auxiliabitur ei: & brachium meum confortabit eum.
Nihil proficiet inimicus in eo: & filius iniquitatis non apponet nocere ei.
Et concidam à facie ipſius inimicos eius: & odientes eum, in fugam conuertam.
Et veritas mea, & miſericordia mea cum ipſo: & in nomine meo exaltabitur cornu eius.
Et ponam in mari manum eius: & in fluminib' dexteram eius.
Ipſe inuocauit me, Pater meus es tu: Deus meus & ſuſceptor ſalutis meæ.
Et ego primogenitum ponam illũ: excelſum prę regibus terræ.
In æternum ſeruabo illi miſericordiam meã: & teſtamentum meum fidele ipſi.
Et ponam in ſeculum ſeculi ſemen eius: & thronum eius ſicut dies cæli.
Si autem dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint,
Si iuſtitias meas prophanauerint, & mandata mea non cuſtodierint:
Viſitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum.
Miſericordiam autem meam non diſpergam ab eo, neque nocebo in veritate mea,
Neque prophanabo teſtamentũ meum, & quæ procedunt de labijs meis non faciam irrita.
Semel iuraui in ſancto meo, ſi Dauid mentiar: ſemen eius in æternum manebit.
Et thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo, & ſicut luna perfecta in æternum: & teſtis in cælo fidelis.
Tu vero repuliſti & deſpexiſti: diſtuliſti Chriſtum tuum.

Tu poteſtatem exerces[19] in faſtum maris: quum attollit fluctus ſuos, tu compeſcis eos.
Tui contudiſti tãquam[20] cadauer[21] ſuperbũ:[22] brachio roboris tui diſperſiſti inimicos tuos.
Tui ſunt cæli, & tua eſt terra, orbẽ, &[23] quidquid in eo eſt, tu fundaſti.
Aquilonem &[24] meridiem tu condidiſti,[25] Tabor & Hermon[26] in nomine tuo ouabunt.
[27] Tu brachium habes omnipotentia præditum, roboras manum tuam, attollis dexteram tuã:
[28] Iuſtitia & æquitate ſtabilitum eſt regale ſoliũ tuum:[29] bonitas & fides antecedũt faciem tuã.
O [igitur] fœlicẽ populũ qui agnoſcit[30] clangorẽ: ô Domine [tales][31] in lumine vult' tui incedẽt:
In nomine tuo quotidie exultabunt, &[32] in iuſtitia tua ſeſe attollent.
Tu enim[33] decus es fortitudinis eorum, & pro beneuolentia tua extolles[34] cornu noſtrum.
[35] Quoniam Domini eſt clypeus noſter, &[36] Sãcti Iſraelis rex noſter.
Tum loquutus es per viſum[37] bonis tuis, & dixiſti,[38] Auxilium ſuppeditabo heroi, extuli electum è populo.
Inueni Dauidem ſeruum meum,[39] oleo meo ſancto vnxi eum:
[40] Vt manus mea firma eſſet cum eo, quin & brachium meum[41] roboraret eum.
Hoſtis non[42] imponet ei,[43] prauus nõ affliget eũ.
Conteram ante faciem eius hoſtes eius, & odientes illum conficiam.
[44] Fides mea & bonitas mea cum ipſo erunt, &[45] in nomine meo altum erit cornu eius.
[46] Ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius.
Ipſe inuocabit me, [dicẽs,] Pater meus es tu, De' meus, &[47] petra ſalutis meæ.
Etiam ego[48] primogenitum conſtituam illũ, celſiorem regibus terræ.
In ſempiternum cuſtodiam illi bonitatem meam, & fœdus meum firmum ei permanebit.
Efficiam vt perpetuum ſit ſemen eius, & ſolium eius ſicut[50] dies cæli.
Si filij eius legem meam deſeruerint, & in[51] iudicijs meis non ambulauerint:
Si ſtatuta mea prophanarint, & præcepta mea non cuſtodierint:
Præuaricationes eorum virga viſitabo, & iniquitates eorum flagellis.
At bonitatem meam non auferã ab eo,[52] nec fallam illi fidem meam:
Non prophanabo fœdus meum, quódque egreſſum eſt de labijs meis, nunquam mutabo.
Semel per ſanctitatẽ meam[53] iuraui,[54] haudquaquam Dauidem fefellero.
Semen eius in æternum erit, ſolium eius coram me[55] vt ſol perſtabit,
Firmum vt luna manebit, quæ eſt certus in æthere[56] teſtis. Sela.
[57] At tu repuliſti, auerſatus es, ſuccenſúſque ira contra Chriſtum tuum:

¶19 .i. In mare procelloſũ. Seipſum ſtatim declarat. ¶20 intereẽptum .i. nõ aliter ac ſi gladio eſſet intereẽpti, fluctibus maris cõfeciſti Aegyptios. ¶21 vel, Aegyptũ .i. Aegyptios. ¶22 Dictiões inuerſæ pro fortitudie brachij tui. ¶23 Heb. & plenitudinẽ eius. ¶24 Heb. dexterã, quòd verſus ad Orientẽ, ſit meridies ad dexteram. ¶25 Tabor mõs in occidente, & Hermon in oriente, pro ijs partibus mũdi accipi poſſunt. ¶26 .i. de fauore tuo exultãt. ¶27 Tuũ [vt ſibi] eſt brachiũ cum potentia, man' tua [ſub. ſiniſtra] pollet viribus, dextera tua exaltata eſt. Et tamẽ clemẽtia & æquitate regis oĩa. hoc ad ſequẽtẽ verſum ptinet. ¶28 Heb. Iuſtitia & æquitas locus ſolii tui ſunt .i. ſolium regni tui ſitũ eſt in iuſtitia & æqtate. ¶29 .i. omnia regis pro tua bonitate.

¶30 Clangor aut iubilus ſignũ eſt præſentiæ diuinæ. Alij, qui nouit iubilationem. .i. nouit te laudare ob victoriã per te parti. ¶31 .i. freti fauore tuo, alacriter inuadẽt hoſtes ſuos. ¶32 .i. qa iuſtis benefacere ſoles. ¶33 ornamẽtũ .q.d. tibi omnẽ ſuã potẽtiã referũt acceptã. ¶34 .i. vires noſtras. reddes nos hoſtib' noſtris ſuperiores. ¶35 .i. quòd protegimur, quòd regimur, Domino debemus. ¶36 .i. Dei patris quẽ Iſrael ſanctificare debet .q.d. à Deo habemus eum regem. Vide 2.reg.7. ¶37 miſericordi. vel, ſancto tuo .i. Samueli. incipit declarare promiſſionem factam Samueli. ¶38 Heb. poſui auxiliũ in potente .i. cõſtitui fortem quendam qui futurus eſt auxilio populo meo. Dauidem intelligit, & Chriſtum per eum. ¶39 Quidam ſubaudiunt, [quẽ dignũ duxi,] vt vngerem .i. regem conſtituerem. ¶40 Cum quo manus mea firmabitur .i. potentia mea firmiter & in perpetuũ erit. ¶41 roborabit ¶42 vel potius, exiget ab eo. ſub. tributa. ¶43 Heb. filius iniquitatis ¶44 .i. præſtabo me illi fidelem in promiſſis, benigne agam cum eo. ¶45 .i. me authore robur & dignitas illius exaltabitur. ¶46 Hoc eſt, Subijciam potentiæ eius mare, & flumina imperio eius. vel, Protendã poteſtatem eius ad mare. Laudat regnum Dauidis ab amplitudine. ¶47 .i. auxiliũ meum inſuperabile. ¶48 .i. habebo illum loco primogeniti. hoc dicit, quia ius ſepulturæ ſemper fuit in honore. ¶50 .i. tandiu durabit quãdiu cælũ ipſum. ¶51 Iudicia, ſunt pronũciata diuina, & quæcũq; præcepit Deus. ¶52 .i. ſemper ſtabo promiſſis. ¶53 Iurare Dei, pmittere eſt iuramẽto adhibito. ¶54 Heb. ſi Dauidi mẽtiar. Sub. hoc vel illud mihi accidat. ¶55 .i. tãdiu quãdiu ſol ¶56 nẽpe duratiõis illi' regni. ¶57 Hactenus fœderis admonuit & pmiſſionũ. Iã tẽpus oſtẽdit turbulẽtiſſimũ, vbi oĩa cũ promiſſionib' diuinis ex diametro pugnãt, ſimulq; tẽtationẽ & agitationẽ piæ mẽtis aperit.

Digitized by Google

[59]Diſſoluiſti foedus quod cum ſeruo tuo pepigi-
ſti,humi contaminaſti diadema[59]eius:
Dirupiſti omnes ſepes eius,[60] munitiones eius
contriuiſti.
Diripiunt eum quicunque tranſeunt viam, op-
probrio factus eſt vicinis ſuis.
[61]Extuliſti dexteram eorum qui ei infeſti ſunt,
cunctos hoſtes eius exhilaraſti.
Etiam retudiſti aciem gladij eius, nec[62]ſuperio-
rem feciſti eum in praelio.
Effeciſti vt ceſſarit dignitas eius, & ſolium eius
in terram colliſiſti.
Praeciſiſti dies[64]iuuentutis eius, obtexiſti eum
ignominia. Sela.
Quouſq; abſcōderis[65]ô Domine, ánne in perpe-
tuū[66]ardebitne vt ignis feruēs idignatio tua?
Memor ſis[67]quātuli aeui ego ſim:[68] num fruſtra
condideris vniuerſos homines?
Quis enim vir eſt qui viuat, & non[69]moriatur?
qui eripiat vitā ſuā[70]à violētia ſepulchri? Sela.
Vbi ſunt ô Domine bonitates tuae priſtinae,quas
Dauidi[71]ex fide tua iuraſti?
Memor ſis ô Domine,[72]opprobrij quod ferūt ſer
ui tui:[73] tuli[74]in ſinu meo cuncta [opprobria]
multorum populorum,
[75]Quibus nos affecerunt inimici tui ô Domine,
quibus affecerunt veſtigia Chriſti tui.
Laudandus Dominus in aeternū.[76] Amen & amē.

¶Oratio Moſis viri Dei. XC.

Domine tu habitaculum nobis fuiſti per om
nia ſecula.
Priuſquam montes naſcerentur, & terra forma-
ret ac orbis,[2]à ſeculis vſq; ad ſecula tu es De[us].
Tu reducis hominem[3]donec conteratur, ac tum
dicis,[4]Reuertimini ô mortales.
Nam mille anni[5]coram te ſunt vt dies heſterna
qui praeterijt, imò vt noctis vigilia.
[7]Ceu nimbum dilabi illos impetu quodā facis,
ſunt velut ſomniū: mane velut herba[8]imutat.
[Quae] mane floret ac vires accipit, veſperi areſa
cta reſecatur.
Etenim[10]ira tua deficimus, & feruente indigna-
tione tua[11]terremur.
Iniquitates noſtras[12]in cōſpectum tuum collo-
caſti,[13]occulta noſtra in lumen faciei tuae.
Nam cuncti dies noſtri te iraſcente dilabuntur,
annos noſtros finimus[14]dicto citius.
Dies annorum noſtrorum quibus[viuimus]ennai
ſunt ſeptuaginta,[15]aut ad ſummum octogin-
ta:[16]iam praeſtātiſſimū horum labor eſt & mo
leſtia: velociter[17]tranſit, nóſque auolamus.
Quis vim irae tuae nouit?[18]vt te quiq; timent, ita
[in eos indignatio tua ſaeuit.]
Vt ergo dierū noſtrorū numerū ſciam, tu nobis
planè indica,[19]vt ſapiētiae animū intēdamus.

Auertiſti teſtamentum ſerui tui: prophanaſti in
terra ſanctuarium eius.
Deſtruxiſti omnes ſepes eius: poſuiſti firmamen
tum eius formidinem.
Diripuerunt eum omnes tranſeuntes viam: fa-
ctus eſt opprobrium vicinis ſuis.
Exaltaſti dexteram deprimentium eum: laetifi-
caſti omnes inimicos eius.
Auertiſti adiutorium gladij eius: & non es auxi-
liatus ei in bello.
Deſtruxiſti eum ab emundatione: & ſedem eius
in terra colliſiſti.
Minoraſti dies temporis eius: perfudiſti eum cō
fuſione.
Vſquequo Domine auertis in finem: exardeſcit
ſicut ignis ira tua?
Memorare quae mea ſubſtantia: nunquid enim
vane conſtituiſti omnes filios hominum?
Quis eſt homo qui viuet, & non videbit mortē:
eruet animam ſuam de manu inferi?
Vbi ſunt miſericordiae tuae antiquae Domine ſi-
cut iuraſti Dauid in veritate tua?
Memor eſto Domine opprobrij ſeruorū tuorum
(quod cōtinui in ſinu meo) multarum Gentiū.
Quod exprobrauerūt inimici tui Domine, quod
exprobrauerunt commutationem Chriſti tui.
Benedictus Dominus in aeternum: fiat fiat.

¶Oratio Moyſi hominis Dei. LXXXIX.

Domine, refugium factus es nobis à genera-
tione in generationem.
Priuſquam montes fierent, aut formaretur ter-
ra, & orbis: à ſeculo & in ſeculum tu es Deus.
Ne auertas hominem in humilitatē: & dixiſti,
Conuertimini filij hominum.
Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam
dies heſterna quae praeterijt,
Et cuſtodia in nocte: quae pro nihilo habentur,
eorum anni erunt.
Mane ſicut herba tranſeat, mane floreat & tranſe-
at: veſpere decidat, induret, & areſcat.
Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo turba-
bati ſumus.
Poſuiſti iniquitates noſtras in conſpectu tuo: ſae-
culum noſtrum in illuminatione vultus tui.
Quoniam omnes dies noſtri defecerūt: & in ira
tua defecimus.
Anni noſtri ſicut aranea meditabūtur: dies an-
norum noſtrorum in ipſis, ſeptuaginta anni.
Si autem in potentatibus, octoginta anni: & am-
plius eorum, labor & dolor.
Quoniā ſuperuenit māſuetudo, & corripiemur.
Quis nouit poteſtatē irae tuae, & prae timore tuo
iram tuam dinumerare?
Dexteram tuam ſic notam fac: & eruditos corde
in ſapientia.

¶58 Abieciſti. Neglexiſti. ¶59 Ei, ſcilicet regis, aut Chriſti, aut regni totius. Diadema vocat dignitatem regiam. ¶60 Heb. poſuiſti munitiones eius contritionem. vel, formidinem. i. feciſti vt etiam in propugnaculis ipſis formidarēt milites Dauidis. ¶61 illud. ſub. ſoliū, ſiue regnum tuū. ¶62 Effeciſti ne laſſaretur dextera &c. i. tuliſti opem inimicis eius, & ope tua potiti ſunt victoria. ¶63 Heb. erexiſti eum. vel, non reddidiſti eum ſtabilē. i. nō ad fuiſti ei praeliāti. ¶64. i. faelicitatis, & tēporis quo pollebat authoritate, vel quo florebat. Abbreuiaſti tēp[us] regni ei[us]. ¶65 vel, ô Domine, in aeternum? i. ita vt videaris ppetuo id factur[us]?

¶66 vel, [quouſque] exardeſcet ¶67 Heb. ego quod tēpus. i. reuoca in memoriam quid ſit tēpus vitae meae. ¶68 cur fruſtra creaſti. Verba impiorū vt ſequēs verſus indicat. vel, cur videris [ſub. infidelibus] fruſtra creaſſe &c. Fruſtra videretur De[us] creaſſe hominē, niſi velit eū ſeruare. ¶69 viſurus ſit mortem. i. nō ſit moriturus? ¶70 de manu. i. poteſtate. ¶71 in veritate tua. per fidem tuam. i. ſerib. ¶72 dum ſcilicet dicuntur deſeri à te. ¶73 ſub. memor inquam ſis quòd tolerem &c. ¶74. i. patiētiſſime ¶75 ſub. [Memor eſto inquā] Quòd probris afficiūt nos inimici tui, ô Domine, q[uod] pbro afficiūt calces Chriſti tui. i. morā exprobrant nobis, q[uod] morā faciat Chriſtus, qui non veniat cito vt eripiat nos. ¶76 veritas eſt, veritas eſt. q. d. certiſſime eueniet quod dixi. XC. ¶1. i. diuini, vel clariſſimi. Quidam dicūt legendum eſſe, Oratio filijs Moyſi commiſſa decantanda. i. Leuitis quibus incumbebat munus decātandi odas. ¶2. i. prius quàm mundus eſſet, & poſtea qui deſinet mundus eſſe, es Deus: vnde perpetuum refugium nobis eris. ¶3 vſque ad rem minutiſſimam. i. in puluerem. ¶4 ſub. in terram veſtram. q. d. iuſſu tuo omnia reuertūtur in puluerē. Alij melius intelligūt de reſurrectione, hoc modo, Licet hominē conuertas in minutiſſimū puluerem, illū tamen poſtea es excitaturus. ¶5 ſub. vitae humanae. vel, Tempus reſurrectionis videbitur hominibus longū, ſed tibi erit breue. nā mille annos nihili facis, vt homo vnū diem nihili facit. In hunc ſenſum, 2. Pet. vltimo. ¶6. i. tibi videntur tanquā dies &c. ¶7 Heb. Inundas eos, ſomnium ſunt. i. quaſi immiſſa inundatione ſubito rapis eos de mundo, & velut ſomniū traditur obliuioni. ¶8 praeteream. ¶9 Alij referūt ad hominē, qui mane. i. in iuuētute floret, & veſperi. i. in ſenio moritur. Breuitas hūanae vitae declaratur. ¶10. i. te irato ppter pctā ¶11 ſub. terrore illo mortis. ¶12 ſub. ne tradas obliuiōi, ſed punias. ¶13 vel, adoleſcētias noſtras. i. cōmiſſa in adoleſcentia. ¶14 Heb. velut ſermonem. qui ſcilicet tantū eſt dū fit. ¶15 Heb. & ſi in fortitudinibus ſit, ſub. natura noſtra. i. ſi viuaciores ſumus. ¶16 Heb. & ſuperbia eorū. vel, robur ſiue vigor eorum annorū, in quo ſupbire ſolem[us]. ¶17 ſub. ſuperbia illa vitae & faelicitas. ¶18 Heb. quā timor tui ſit indignatio tua? i. quā videatis in eos pro eo q[uod] te colunt & timēt, indignari. q. d. quis habet perſpectū modū irae tuae? null[us], nā quo quis eſt religioſior, eo in eum ira tua videtur eſſe atrocior. ¶19 Heb. & adducemus cor in ſapientiam.

Digitized by Google

Conuertere Domine, vſquequo? & deprecabilis eſto ſuper ſeruos tuos.
Repleti ſumus mane miſericordia tua:& exultauimus,& delectati ſumus in oib[9] dieb[9] noſtris.
Lætati ſumus pro diebus quibus nos humiliaſti:annis quibus vidimus mala.
Reſpice in ſeruos tuos,& in opera tua: & dirige filios eorum.
Et ſit ſplẽdor Domini Dei noſtri ſuper nos,& opera manuum noſtrarum dirige ſuper nos: & opus manuum noſtrarum dirige.

¶Laus cantici Dauid. XC.

Qui habitat in adiutorio Altiſſimi,in protectione Dei cæli commorabitur.
Dicet Domino,Suſceptor meus es tu,& refugium meum, Deus meus ſperabo in eum.
Quoniam ipſe liberauit me de laqueo venãtiũ, & à verbo aſpero.
[4]Scapulis ſuis obumbrabit tibi:& ſub pennis ei[9] ſperabis.
Scuto circundabit te veritas eius: non timebis à timore nocturno,
A ſagitta volante in die, à negotio perambulãte ĩ tenebris,ab ĩcurſu & dæmonio meridiano.
Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis:ad te autem non appropinquabit.
Veruntamen oculis tuis conſyderabis: & retributionem peccatorum videbis.
Quoniam tu es Domine ſpes mea:altiſſimũ poſuiſti refugium tuum.
Non accedet ad te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.
Quoniam angelis ſuis mandauit de te vt cuſtodiant te in omnibus vijs tuis.
In manibus portabũt te:ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.
Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.
Quoniam in me ſperauit,liberabo eum: protegam eum, quoniam cognouit nomen meum.
Clamauit ad me,& ego exaudiam eum: cũ ipſo ſum in tribulatione: eripiam eum, & glorificabo eum.
Longitudine dierum replebo eum: & oſtendam illi ſalutare meum.

¶Pſalmus cantici in die ſabbathi. XCI.

Bonum eſt cõfiteri Domino,& pſallere nomini tuo Altiſſime:
Ad annunciandum mane miſericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem,
In decachordo,[4]pſalterio,cũ cantico,in cithara.
Quia delectaſti me Domine in factura tua: & in operibus manuum tuarum exultabo.
Quàm magnificata ſunt opera tua Domine! nimis profundæ factæ ſunt cogitationes tuæ.
Vir inſipiens non cognoſcet,& ſtultus non intelliget hæc.
Cum exorti fuerint peccatores ſicut fœnũ, & apparuerint omnes qui operantur iniquitatem,

Redi ô Domine,quouſque? placare ſeruis tuis.
Satia nos[10] mane bonitate tua,[11] ouabimus & lætabimur cunctis diebus noſtris.
Exhilara nos[12] pro diebus quibus nos afflixiſti, [13] pro annis quibus mala ſumus experti.
Effulgeat in ſeruis tuis[14] opus tuum, glorĩaque tua in filijs eorum.
[15]Decor Domini Dei noſtri adſit nobis,& op[9] manuum noſtrarum[16] in nobis cõfirma, opus[inquam]manuum noſtrarum confirma. XCI.

S[1]Edens in abdito Excelſi,ſub vmbra Omnipotentis commoratur.
[2]Dicam Domino,Aſylum meum & arx mea,Deo meo nitar.
[3]Nam is à laqueo venatoris, & à peſte exitiali te liberabit:
Alis ſuis te obteget,ſub pẽnis eius tutus eris,[4] tectus fide eius tanquam lancea & parma:
Vt neque nocte metuendum ſit tibi à terroribus, neque interdiu[5] à ſagitta volante:
Nõ à peſte quæ in obſcuro graſſatur,non[6] ab exterminio vaſtante meridie.
[7]Cadant[licet]à latere tuo mille,& à dextris tuis decem millia,ad te tamen non[8] pertinget.
[9]Duntaxat[10] talionem impijs reddi videbis,& inſpicies tuis ipſius oculis:
[11]Quoniam tu ô Domine aſylum mihi es quo nitor,in edito collocaſti habitationem tuam:
Non accidet tibi malum,neque [12]plaga tabernaculo tuo appropinquabit.
Nam angelis ſuis[13] tua cauſa præcipiet, vt in omnibus vijs tuis te cuſtodiant:
Manibus te geſtabunt, ne ad lapidem pes tuus impingat.
[14]Pardum calcabis &[15] aſpidem, conculcabis leunculum atque draconem.
Quandoquidem me[16] amplexus eſt, eruam eum, [17]ſuperiorem eum faciam: agnouit enim[18] nomen meum.
Me inuocabit,ideo eũ exaudiã,adero ei in afflictione eripiam eũ & glorioſum eum reddam.
Vita longæua ſatiabo eum,& exhibebo ei[19] ſalutem meam.

¶Oda carminis[1] ad diem ſabbati: XCII.

C[2]Ommodũm nunc eſt celebrare Dominum, & pſallere nomini tuo[3] ô Altiſſime,
Prædicare mane bonitatem tuam, &[4] fidem tuã [5]in noctibus,
Ad decachordum,ad nablum,ad higgaion,cum cithara.
Tu enim ô Domine[6] operibus tuis me exhilaras, in factis manuum tuarum ouabo.
Quàm magna ſunt facta tua ô Domine,[7] vehementer profunda conſilia tua.
Vir ſtupidus[[8]iſtuc]non cognoſcit,[9]neque ſtultus intelligit,
Quòd quum impij ſicut herba germinãt, in hoc floreant cuncti facinoroſi, vt in perpetuum excindantur.

¶10.i.iam inde ab ineunte ætate imple nos ad ſaturitatem vſque tua clementia. ¶11 vt exultem[9] & lætemur ¶12 ſecũdum dies.i. pro portiõe & ratione temporis quo &c. ¶13 Repetitio. ¶14 miraculũ tuum.i.edito ſigno oſtende te fauere tuis, & eorũ poſteris.

¶15 vl,Magnificentia.i.magnifice & pclare agat nobiſcum. ¶16 ſup nos dirige.i. fac fœliciter cedat quicquid facere cœperimus:& quicquid inſtituerim[9],te authore ſit fauſtũ & fœlix. Idẽ bis dicit XCI.

¶1 Vndecim hos pſalmos.i. nonageſimum & ſequentes Hebræi tribuunt Moyſi: Tres primos verſus ſic ex Hebræorum cõment. vertas licet: in quibus à tertia perſona ad ſecundã fit tranſitus. Qui habitat in abdito Altiſſimi,[&]qui commoratur ſub vmbra[alarũ] Altiſſimi. ¶2[Il li]dicam[vl, auſim polliceri] de Domino ſpe mea & arce mea. & de Deo quo nitor. Sequẽti verſu pſi cil ſentẽtia ¶3 Quòd ipſe te liberatur[9] ſit de laqueo aucupis,[vl venatoris] & à peſte exitiorũ.i.exitiali. Meminit laquei & peſtis: quia nõ eſt facile parũ attentũ nõ incidere in illa. ¶4 veritas eius[erit]tibi clypeus & parma.i.ſeruabit te promiſſione ſua fideli. ¶5.i.à ſubito periculo. ¶6 à lue.à pernicie. ¶7 ſub.peſte,aut alijs malis. ¶8 ſub. telum vllum,aut peſtis.i.permanebis illæſus. ¶9.q.d.te nihil moliente,nec agẽte,ſed tantum ſpectante. ¶10 retributionem. ¶11 Pius ſeſe conſolatur protectione Dei,qui Deus domiciliũ in edito poſuit, extra omnem telorum tactum,in qua habitatione pius cõmoratur. Alij ſic vertunt, & ſequenti verſui iungunt,dirigitũrque ſermo ad pium, Quoniam tu Dominum qui tutela mea eſt[& eſt etiam]Altiſſimus,poſuiſti refugium tuum,Non accedet ad te malum &c. ¶12 afflictio.q.d.tu cum tota familia tua ſeruaberis. ¶13 vel mandauit tui curam. ¶14 vl,Leonem ¶15 vl baſiliſcum.q.d.ferociſſima quæque animalia parebunt tibi,nihil tibi nocebunt. ¶16 concupiſcit.vehementiſſime amat.adhæret mihi. ¶17 vl,in loco inacceſſo ponam eum. ¶18 nomen pro numine.i. nititur ope mea. ¶19 .i.tandem donabo eũ vita æterna. XCII. ¶1 vl, pro die.i.vt die ſabbathi decantaretur qui dicat[9] erat laudibus diuinis. ¶2 vl,Conueniens. æquum.præclarum. ¶3 vl,altiſſimo, excellentiſſimo . ¶4 veritatem tuam .i.promiſſa tua quæ vera ſunt. ¶5 .i.in multam noctem. Vide pſal.134. ¶6.i.contemplatione operum. ¶7 vltra modum.q.d. tuæ agendi rationes ſuperant humanum captum. ¶8 ſub.quod dicturus ſum, nẽpe quomodo fiat vt impij tranquille,probi vero in afflictionibus viuant. ¶9 vl,neque ſtultus intelligere poteſt.

Digitized by Google

¶ 10 in ſublimi. in excelſo. tanquā ſcilicet ſpeculator, & curam omniū gerēs. ¶ 11 extolles.i. vires meas exaltabis. ¶ 12 vſ, fragrāti.aut, præſtantiſſimo.
¶ 13.i.tanquam plantati perſiſtēt iuſti in domo &c. ¶ 14 Meminit domus & atriorum, q domus Domini haberet duo atria, atriū ſacerdotum & aerium populi.
¶ 15 fruct⁹ perferent, ¶ 16 viridi, pleni vigore. ¶ 17 rectus.iuſtus

XCIII.

¶ 1 ſplēdorem. decorē.i.veſtibus regijs ornatur. ¶ 2.i. fortitudie ceu veſte ornatur ¶ 3 ſub.robore ¶ 4 ſtabile. firmū ¶ 5 fluminavocat hoſtes qui magno impetu irruunt in populū Dei. ¶ 6 fortiū, fortior eſt. vſ, admirabiliū, admirabilior eſt. ¶ 7 Aut ſic lege, Teſtimonia tua valde firma ſunt : domum tuā decet ſanctitas ô Domine in longos dies.i. Oracula quib⁹ per pphetas pmiſiſti, & affirmaſti te laturū opē populo, vera ſunt: itaq; tui debent perpetuo ſanctitati ſtudere.

XCIIII.

¶ 1. q.d.videntibus omnibus pœnas ſume de ſceleratis.

Tu autem[10] excelſus es in ſempiternū ô Domine.
Nam ecce inimici tui ô Domine, ecce inquā inimici tui pereunt, diſperduntur quicunque dediti ſunt iniquitati.
Meū vero cornu[11] extolletur vt monocerotis, delibutus ero oleo[12] virenti:
Videbit[optata] oculus meus in inſidiantibus mihi: audiet de his qui in me inſurgūt[grata] auris mea.
Iuſtus vt palma florebit, & ſicut cedrus in Libano in altum ſuccreſcet.
[13] Plantati in domo Domini, in[14] atrijs Dei noſtri florebunt.
Adhuc in ſenecta[15] germinabūt, ſucculēti &[16] virentes:
Ad prædicandum q[17] æquus ſit Dominus, petra mea, neque vlla ſit in eo prauitas. XCIII.

Dominus rex eſt, induit[1] celſitudinem,[2] induit inquam Dominus robur, ſeque[3] accinxit: quin & orbis[ſic][4] firmatus eſt, vt non nutet.
Iam inde ab exordio conſtitutū eſt ſolium tuū, tūque ab æterno es.
Suſtulerunt flumina ô Domine, ſuſtulerunt inquam[5] flumina ſtrepitum ſuum, ſuſtulerūt flumina fluctus ſuos:
At plus quàm ſtrepitus aquarum immaniū, procellarūmque maris[6] admirabilium, potens eſt Dominus qui in excelſo[præſidet.]
[7] Quæ enim tu teſtatus es ſuper domo tua pulchra & ſancta, vera & firma permanebūt ô Domine in longiſſima tempora. XCIIII.

Domine Deus[ſcelerum]vltor, Deus vltor,[1] cōſpicuus appare:
Attolle te ô iudex terræ, redde talionē ſuperbis.
Quouſque impij Domine, quouſque impij petulanter exultabunt,
Effutient, loquentur[2] grandia, iactabunt ſeſe omnes flagitioſi?
Populum tuū Domine atterunt, & quos tibi hæreditario iure vendicaſti affligunt:
Viduas & aduenas occidunt, & pupillos interimunt.
Interim dicunt,[3] Dominus non videt, neq; Deus Iacob intelligit.
Intelligite ſtupidi in populo, & ſtulti quādo demum ſapietis?
Is qui aurem condidit, [quomodo]non audiret? qui oculum finxit, [quo pacto]non videret?
Qui[ſtoties]Gentes[4] corripit, quiq; homines ſcīētiam docet, [vos]non argueret?
Nouit Domin⁹ cogitationes hominū vanas eſſe.
Fœlix vir quē tu ô Domine caſtigaueris, & quē[5] in lege tua inſtitueris,
Vt tranquillitatem illi pares à tempore aduerſo, dum interim impio fodiatur[6] fouea.
Non enim abijciet Dominus populum ſuum: & quos ſibi in hæreditatē aſſumpſit, non deſeret:
[7] Donec ad iuſtitiæ normam reſtituat iudicium, hanc ſectabuntur omnes qui recto ſunt corde.
Quis conſurgat pro me contra impios? aut quis conſiſtat[8] mecum contra ſceleratos?
Niſi Dominus auxilio mihi fuiſſet, breui[9] apud inferos habitaſſet anima mea.

Vt intereant in ſeculum ſeculi, (tu autem altiſſimus in æternum Domine)
Quoniam ecce inimici tui Domine, quoniam ecce inimici tui peribūt: & diſpergentur omnes qui operantur iniquitatem.
Et exaltabitur ſicut vnicornis cornu meū: & ſenectus mea in miſericordia vberi.
Et deſpexit oculus me⁹ inimicos meos: & ab inſurgentibus in me malignantibus, audiet auris mea.
Iuſt⁹ vt palma florebit: & ſicut cedr⁹ Libani multiplicabitur.
Plantati in domo Domini, in atrijs domus Dei noſtri florebunt.
Adhuc multiplicabūtur in ſenecta vberi, & bene patientes erunt: vt annuncient
Quoniam rectus Dominus Deus noſter, & nō eſt iniquitas in eo.
¶ Laus cantici ipſi Dauid in die ante ſabbathū. quando fundata eſt terra. XCII.

Dominus regnauit, decorem indut⁹ eſt: indutus eſt Domin⁹ fortitudinē, & præcinxit ſe.
Etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur.
Parata ſedes tua ex tunc: à ſeculo tu es.
Eleuauerunt flumina Domine, eleuauerunt flumina vocem ſuam:
Eleuauerunt flumina fluctus ſuos à vocibus aquarum multarum.
Mirabiles elationes maris: mirabilis in altis Dominus.
Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis: domum tuam decet ſanctitudo Domine in longitudine dierum.
¶ Pſalmus ipſi Dauid quarta ſabbathi. XCIII.

Deus vltionum Dominus: Deus vltionum libere egit.
Exaltare qui iudicas terram: redde retributionem ſuperbis.
Vſquequo peccatores Domine, vſquequo peccatores gloriabuntur,
Effabuntur & loquentur iniquitatem, loquentur omnes qui operantur iniuſtitiam?
Populum tuum Domine humiliauerunt: & hæreditatem tuam vexauerunt.
Viduam & aduenam interfecerūt: & pupillos occiderunt.
Et dixerunt, Non videbit Dominus: nec intelliget Deus Iacob.
Intelligite inſipiētes in populo: & ſtulti, aliquādo ſapite.
Qui plantauit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non conſyderat?
Qui corripit Gentes, non arguet, qui docet hominem ſcientiam?
Dominus ſcit cogitationes hominum quoniam vanæ ſunt.
Beatus homo quē tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum.
Vt mitiges ei à diebus malis: donec fodiatur peccatori fouea.
Quia non repellet Dominus plebem ſuā, & hæreditatem ſuam non derelinquet:
Quoadusque iuſticia conuertatur in iudicium: & qui iuxta illam? omnes qui recto ſunt corde.
Quis conſurget mihi aduerſus malignātes? aut quis ſtabit mecum aduerſus operantes iniquitatem?
Niſi quia Dominus adiuuit me: paulominus habitaſſet in inferno anima mea.

¶ 2 dura.ſuperba ¶ 3 Heb.Ia.i.Deus à quo oīa habent vt ſint. ¶ 4.i. de Gētibus ſumit vindictā.vt in diluuio & euerſione Sodomorum. ¶ 5 de lege.q.d.vir ille qui corripitur, & intelligit per legem eam correptionem eſſe à Deo, beatus. ¶ 6 ſepulchrum.i.ad exitium vſque affligitur. ¶ 7.i. donec ex æquo bono iudicetur: ex æquitate ſiāt iudicia. Alij vertunt, Quia vſque ad iuſtitiam[t idem]perueniet iudicium.vſ, iudiciū iunctū erit iuſtitiæ.i.quia Deus aliquādo in hoc mundo etiam iuſtos pœna afficit: quod dum facit, æquo iudicio facit: & iudicium illud amplectuntur iuſti, quòd ſciāt illud à Deo proficiſci. ¶ 8 Heb.mihi.i.pro me.mea cauſa. mecum.q.d.quis mecum adoritur operatores iniquitatis? ¶ 9 in ſilentio.vſ, cum ſilentibus.i.cum mortuis.

Digitized by Google

D Si dicebam, Mot[9] eſt pes meus: miſericordia tua Domine adiuuabat me.
Secūdū multitudinē dolorū meorū ī corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animā meā.
Nunquid adhæret tibi ſedes iniquitatis: qui fingis'laborem'in præcepto?
Captabunt in animam iuſti: & ſanguinem innocentem condemnabunt.
Et factus eſt mihi Dominus in refugium, & De[9] meus in adiutorium ſpei meæ.
Et reddet illis iniquitatem ipſorum: & in malitia eorum diſperdet eos, diſperdet illos Dominus Deus noſter.

¶Laus cantici ipſi Dauid. XCIIII.

Venite, exultemus Domino, iubilemus Deo ſalutari noſtro:
'Præoccupemus'faciem eius in confeſſione: & in pſalmis iubilemus ei:
Quoniam Deus magnus Dominus, & rex magn[9] ſuper omnes deos:
Quia in manu eius ſunt fines terræ: & altitudines montium ipſius ſunt.
Quoniam ipſi[9] eſt mare, & ipſe fecit illud: & ſiccam manus eius formauerunt.
Venite, adoremus, & procidam[9], & ploremus ante Dominum qui fecit nos: quia ipſe eſt Dominus Deus noſter,
Et nos populus paſcuæ eius, & oues manus eius.
Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra
Sicut in irritatiōe ſecūdū diē tētatiōis ī deſerto,
Vbi tentauerunt me patres veſtri: probauerunt, & viderunt opera mea.
Quadraginta annis offenſus fui generationi illi: & dixi, Semper hi errant corde.
Et iſti non cognouerunt vias meas: vt iuraui in ira mea, Si introibunt in requiem meam.

¶Canticum ipſi Dauid, quando domus ædificabatur poſt captiuitatem. XCV.

Cantate Domino canticū nouum: cantate Domino omnis terra.
Cantate Domino, & benedicite nomini eius: annunciate de die in diem ſalutare eius.
Annunciate inter Gentes gloriam eius: in omnibus populis mirabilia eius.
Quoniam magnus Domin[9], & laudabilis nimis: terribilis eſt ſuper omnes deos.
Quoniam omnes dij Gentium, dæmonia: Dominus autem cælos fecit.
Confeſſio & pulchritudo in conſpectu eius: ſanctimonia & magnificētia in ſanctificatiōe ei[9].
Afferte Domino patriæ Gentium, afferte Domino gloriam & honorem, afferte Domino gloriam nomini eius.
Tollite hoſtias, & introite in atria eius: adorate Dominum in atrio ſancto eius.
Commoueatur à facie eius vniuerſa terra: dicite in Gentibus quia Dominus regnauit.
Etenim correxit orbem terræ qui non commouebitur: iudicabit populos in æquitate.
Lætentur cæli & exultet terra, cōmoueatur mare & plenitudo eius: gaudebunt campi, & omnia quæ in eis ſunt.
Tunc exultabūt omnia ligna ſyluarū à facie Domini, quia venit, quoniā venit iudicare terrā.

[10]Quum dicerē, '[Nunc] lapſus eſt pes meus: bonitas tua ô Domine me ſuſtentabat.
[11]Pro æſtu multarū cogitationum intra me, 'recrearunt animam meam conſolationes tuæ.
[12]Num tibi quidquam commune eſt cum ſolio tyrannico, quod afflictionem fingit prætextu legis?'
[13]Concurſant'aduerſus animam iuſti, & ſanguinem innoxium [impietatis] damnant.
At Domin[9] pro arce eſt mihi, & Deus meus, [14]petra in qua fido.'
Et [15]rependet illis'iniquitatem ipſorū, & [16]in malitia eorū'perdet ipſos, Dominus [inquam] Deus noſter eos perdet. XCV.

Adeſte'omnes Domino,' [1]petræ ſalutis noſtræ'iubilemus.
[2]Laude faciem eius anteuertamus,' odis ei iubilemus.
Nam Dominus[4]Deus'magnus eſt, & rex magn[9] præ omnibus dijs.
In cuius manu ſunt abſtruſiſſima terræ, ei[9] ſunt montium cacumina:
Cuius eſt mare: nam fecit illud, & continentem manus eius finxerunt.
Agite ergo proſternamur, incurui procūbamus, genua ſubmittamus ante conſpectum Domini factoris noſtri.
Nam ipſe eſt Deus noſter, nos vero populus[5]paſcuorum eius, & grex manus eius,' ſi hodie voci eius[6]auſcultaueritis.'
Ne induretis cor veſtrū, vt in[7]Meriba,' vt in die Maſſā in deſerto:
[8]Quum'patres veſtri me tentarunt, [9] explorarūt me,'ac etiam viderunt opera mea.
Annos quadraginta[10]cum tædio pertuli gētem illam,'ita vt dicerem, Popul[9] iſte corde errat, ipſique[11]vias meas ignorant.'
[12]Quibus'iuraui iratus, [13] Nunquam'ingredientur in requiem meam. XCVI.

Canite Domino canticum nouum, canite Domino quicunque habitatis terram:
Cantate Domino, laudate'nomen' eius, euangelizate ſingulis diebus[2]ſalutem eius.'
[3]Gloriā eius inter Gentes narrate,'ſtupenda eius facta in omnibus populis.
Nam magnus eſt Dominus, & plurima laude dignus, tremendus ipſe præ omnibus[4]dijs.'
Siquidem cuncti dij populorum [5]nihili ſunt:'at Dominus cælos condidit.
[6]Coram ipſo'decus eſt & honor, potentia & magnificentia in[7]ſanctuario' ſuo.
Tribuite Domino familiæ populorum, tribuite Domino[8]gloriam ac potentiam.'
[9]Tribuite Domino gloriam nomini eius dignā: [10]ferte munus, & venite in atria eius.'
Proſternite vos Domino in magnifico & ſplēdido ſacrario, metuite ab ipſo quotquot in terra habitatis.
[11]Dicite in Gentibus, Dominus regnat, & orbis firmabitur ne nutet,'ius dicet populis cum æquitate.
Lætētur cæli, exultet terra, reboet mare, & quidquid eſt in eo:
Exultet ager & quidquid in eo continetur: tum quoque cunctæ arbores ſaltus[12]ouent.'

¶10.i. Siquādo cogitabam. Dei beneficia cōmemorat. ¶11 In multitudine cogitationum mearum.i. Dū multa tacitus mecum reuoluo, ſiue voluerem. ¶12 Heb. An ſociabitur tibi tribunal confractionū, quod creat iniuriā in præcepto. vel, de more, ſiue conſuetudine: q.d. nihil habes commune cū tribunali iniuſto, cū iudicibus improbis, qui ſolent alijs iniuriam facere. ¶13 Turmatim conueniunt. ¶14 rupes fiduciæ meæ.i. in qua tutus & ſecur[9] ago. ¶15 cōuertet contra eos ¶16 malo ſuo.i. illis artibus peribunt quibus iuſtos perdere volebant.

XCV.

¶1 vel, exultemus de Domino. ¶2.i. in honorem ei[9] qui eſt nobis vice propugnaculi in quo tuti ſumus. ¶3 vel, prodeamus in cōſpectū eius cū laude.i. ante illum narremus beneficia quæ ab illo accepimus. ¶4 vel, potens & ¶5.i. quē velut gregem tractat, & oues quas propria manu deducit. ¶6 perſonæ mutatio, pro, ſi audierimus vocem ei[9] hoc tempore reuelati Euangelij. ¶7 Meriba, contentio. vide Nume.14. Maſſa, tentatio. vide Exod.17.b. ¶8 vbi.i. in quo deſerto. ¶9 de me periculum fecerunt, ¶10 rixatus ſum cum generatione illa. vel, contendi. ¶11.i. ea quæ feci, miracula per me edita in deſerto. ¶12 vel, Propterea ¶13 Heb. Si. mod[9] iurādi Hebræorū. q.d. Hoc vel illud mihi accidat. vel, ſic & ſic mihi eueniat. ſi introierint in regionē in qua pollicebar eis requiē. XCVI. ¶1 nomē pro numine poſitū. ¶2.i. auxiliū quod omnibus attulit. ¶3.q.d. date gloriā Deo inter G. ¶4 Sub. Gentium. vel, metuendus eſt cunctis dijs, ſiue idolis. ¶5 non dij. meræ nugæ. nihili. ¶6.q.d. adſunt illi, illis ornatur. ¶7 ſacrario.i. in cælo. ¶8.i. laudem fortitudinis. confitemini Deum eſſe fortem, non deos, & illi fidite. ¶9.i. glorificate Deum pro dignitate. ¶10 Hebraiſmus, pro oportet vos cum venitis in atria eius, afferre munera. ¶11 vel, Promulgate inter Gentes, Dominus regnū ſi[bi] gubernacula ſuſcepit: proinde nō agitabitur orbis, [ſed] pſiſtet per fiduciā in Chriſtū: qui[a] ius dicet ex ſumma æquitate, & ita celi & terræ [.i. omnia] replebuntur gaudio. ¶12 ouabunt.

Digitized by Google

¶11 vl, regat, regat orbem. Iudicare dicit pro regere, quòd iudices olim eam poteſtatem habebant in terra ſancta qui nūc reges. Vnde Iudicum liber.

XCVII.

¶1 ſub. proinde exultet. Vaticinium eſt de regno Chriſti: cuius potentiā terrificam impiis, & gratam piis dicit. ¶2 baſis. q. d. in nube atra exerit potentiam ſuam, dum tonitru terret mundū: & tamen nihil agit niſi quod iuſtū eſt. ¶3 ambulat. graſſatur. ante ſe emittit fulmina. Sic ſequentia verba per pſens verti poſſunt. ¶4 lumine perfundūt, ¶5 videt, ſſub. illa terra fulgura] & formidant quotquot terram inhabitant. ¶5 à præſentia Domini .i. viſis fulminibus à Deo miſſis. ¶6 declarant ¶7 .i. quæ fiunt in aere, hoc eſt fulmina quib⁹ iuſte impios percutit. ¶8 potentiam eius magnificā ¶9 iis qui dij nō ſunt ¶10 adorāt eū omnes dij. ſub. alij. i. qui colūtur pro dijs, vt, ſol, luna, ſtella: omnes deo ſubditi ſunt.

Coram Domino, quoniam venit: nā venit vt terram iudicet, iudicet orbem in iuſtitia, & populos ex fide.

XCVII.

Dominus regnet, [1] exultet terra, & inſularum multitudo lætetur.

Nubes & caligo circum eū ſunt: iuſtitia & æquitas ſunt firmamentum throni ipſius.

Ignis ante eum præcedet, vt circunquaque hoſtes eius inflammet.

Fulgura eius orbem illuſtrarunt: vidit, & dolore conſternata eſt terra.

Montes à conſpectu Domini tanquam cera colliqueſcebant, à facie inquam dominatoris vniuerſæ terræ.

Annunciarunt cæli iuſtitiam eius, & cuncti populi gloriam eius viderunt.

Pudeſiant [propterea] quotquot idola colunt, & in dijs nihili gloriantur, procumbite coram eo dij valuerſi.

Audiuit, & gauiſa eſt Sion, exultauerúntq; filiæ Iuda propter iudicia tua ô Domine.

Nam tu Domine excelſior es omnibus quæ in terra ſunt, plurimū ſuper oēs deos exaltat⁹.

[Propterea] qui amatis Dominum, odio habete maliciam: [nam] ille animas ſuorum qui bonitati ſtudent, cuſtodit, è que manu impiorū eos eripit.

Lux ſata eſt iuſtis, & ijs qui integro ſunt corde lætitia.

Lætamini iuſti in Domino, & [16] gratulamini in commemoratione ſanctitatis eius.

¶Canticum. XCVIII.

CAnite Domino canticum nouum: nam admiranda facinora patrauit, ſalutem ſibi parauit ſola dextera ſua, & brachio ſuo ſctō.

Notam fecit Dominus ſalutem ſuam, in Gentiū oculis iuſtitiam ſuam reuelauit.

Memor fuit bonitatis ſuæ & fidei erga domum Iſraelis: viderunt omnes fines terræ Salutem Dei noſtri.

Iubilate Domino omnis terra, erumpite in vocem: ouate & pſallite:

Pſallite Domino cithara, [6] citharę vocem pſalmi iungite:

Tubis & ſonitu buccinæ iubilate coram rege Domino.

Reboet mare & quidquid in eo cōtinetur: orbis, & qui eum inhabitant,

Flumina manu plaudant, ſimúlq; montes ouēt

[8] Coram Domino, quia venit ad iudicandū terram, iudicabit orbem ex iuſtitia, & populos ex æquitate.

XCIX.

DOmino regnante, [2] cum tumultu populi cōcurrūt: [3] inſidet cherubim, [4] terra mouet.

Dominus in Siō magnus eſt, & ſuper omnes populos ſublimis.

Celebrent nomen tuum: magnum enim & tremendum, [quia] ſacroſanctum eſt.

[6] Robur regis æquitatem diligit: tu [7] æquitates præparaſti, tu quod iuſtum & æquum eſt facis in Iacob.

Exaltate Dominum Deum noſtrum, & proſter-

Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate ſua.

¶Huic Dauid quando terra eius reſtituta eſt ei.

XCVI.

DOminus regnauit, exultet terra: lætētur inſulæ multæ.

Nubes & caligo in circuitu eius: iuſtitia & iudicium correctio ſedis eius.

Ignis ante ipſum præcedet: & inflāmabit in circuitu inimicos eius.

Alluxerunt fulgura eius orbi terræ: vidit, & cōmota eſt terra.

Montes ſicut cera fluxerunt à facie Domini: à facie Domini omnis terra.

Annuntiauerunt cæli iuſtitiam eius, & viderunt omnes populi gloriam eius.

Confundantur omnes qui adorant ſculptilia, & qui gloriantur in ſimulachris ſuis.

Adorate eum omnes angeli eius: audiuit, & lætata eſt Sion.

Et exultauerunt filiæ Iudæ propter iudicia tua Domine:

Quoniam tu Dominus altiſſimus ſuper omnem terram, nimis exaltatus es ſuper omnes deos.

Qui diligitis Dominum, odite malum: cuſtodit Dominus animas ſanctorum ſuorū, de manu peccatoris liberabit eos.

Lux orta eſt iuſto: & rectis corde lætitia.

Lætamini iuſti in Domino: & cōfitemini memoriæ ſanctificationis eius.

¶Pſalmus ipſi Dauid. XCVII.

CAntate Domino canticum nouum: quia mirabilia fecit.

Saluauit ſibi dextera eius: & brachium ſanctum eius.

Notum fecit Dominus ſalutare ſuum: in cōſpectu Gentium reuelauit iuſtitiam ſuam.

Recordatus eſt miſericordiæ ſuæ, & veritatis ſuæ domui Iſrael:

Viderunt oēs termini terræ ſalutare Dei noſtri.

Iubilate Domino omnis terra: cantate, & exultate, & pſallite.

Pſallite Domino ī cithara, ī cithara & voce pſalmi: in tubis ductilibus, & voce tubæ cornea

Iubilate in conſpectu regis Domini: moueatur mare & plenitudo eius: orbis terrarum, & qui habitant in eo.

Flumina plaudent manu, ſimul montes exultabunt à conſpectu Domini: quoniam venit iudicare terram.

Iudicabit orbem terrarum in iuſtitia, & populos in æquitate.

¶Pſalmus ipſi Dauid. XCVIII.

DOminus regnauit, iraſcantur populi: qui ſedet ſuper cherubim, moueatur terra.

Dominus in Sion magnus & excelſus ſuper omnes populos.

Confiteantur nomini tuo magno, quoniā terribile & ſanctū eſt: & honor regis iudiciū diligit.

Tu paraſti directiones: iudicium & iuſtitiam in Iacob tu feciſti.

Exaltate Dominum Deum noſtrum, & adorate

¶11 ſub. quomodo idololatræ confundantur. ¶12 .i. vrbs Ieruſalem metropolis, & aliæ vrbes ribus Iudæ. ¶13 .q.d. omnia ditioni tuæ ſubiecta ſunt. ¶14 ſancti, vel miſericordes ſunt. ¶15 ſub. fidei & veritatis euangelicæ, ſeminata eſt per orbem, vnde iuſti lætantur. ¶16 Heb. confitemini memoriæ ſanctitatis eius. Modus loquendi, pro date gloriam nomini ſancto eius. XCVIII. ¶1 Heb. dextera eius, & brachium ſanctum eius ſeruauit illi. Sub. orbem terræ. i. Chriſtus dextera & brachium Patris, attulit ſalutem mundo, illi. i. in honorem ipſius Patris. De Chriſto dextera Patris, vide Eſa. 59. a. & in Cantico Virginis. ¶2 .i. Chriſtum per quem iuſtificat. ¶3 miſericordiæ ¶4 .i. promiſſionis ¶5 præ gaudio vociferamini ¶6 Heb. cithara, & ſono pſalmi. ¶7 vociferētur ¶8 .i. adueniente Chriſto. ¶9 regendum terram: reget XCIX. ¶1 Heb. Dominus regnat. i. regendi prouinciā ſuſcepit. ¶2 turbentur populi: ¶3 qui ſedebat inter cherubim. ſub. regnat. i. qui ſuam præſentiam exhibere ſolebat inter cherubim, vnde reſponſa dabat. ¶4 agitetur terra. ¶5 .i. ſupereminet omnibus Gentib⁹. vel, vt magnificatur Dominus in Sion: ſic ſublimis eſt .i. ſeſe ſublimem oſtendit inter omnes Gentes. ¶6 Fortitudo regis eſt æquitatis amantiſſima. q. d. à tyrannide abeſt. ¶7 apparas [omnia in] æquitate.

Digitized by Google

ſcabellum pedum eius: quoniam ſanctum eſt.
Moyſes & Aaron in ſacerdocibus eius:& Samuel inter eos qui inuocant nomen eius:
Inuocabant Dominum, & ipſe exaudiebat eos: in columna nubis loquebatur ad eos.
Cuſtodiebant teſtimonia eius,& præceptũ quod dedit illis.
Domine Deus noſter tu exaudiebas eos: Deus tu propitius fuiſti eis, & vlciſcens in omnes adinuentiones eorum.
Exaltate Dominum Deum noſtrũ, & adorate in monte ſancto eius: quoniam ſanctus Domin⁹ Deus noſter.

¶Pſalmus in confeſſione. XCIX.

IVbilate Deo omnis terra: ſeruite Domino in lætitia.
Introite in conſpectu eius in exultatione.
Scitote quoniam Dominus ipſe eſt Deus:ipſe fecit nos,& non ipſi nos,
Populus eius & oues paſcuæ eius.introite portas eius in confeſſione,atria eius in hymnis:confitemini illi,
Laudate nomen eius:quoniam ſuauis eſt Dominus,in æternum miſericordia eius,& vſque in generationem & generationem veritas eius.

¶Pſalmus ipſi Dauid. C.

MIſericordiam & iudicium cantabo tibi Domine:
Pſallam,& intelligam in via immaculata quando venies ad me.
Perambulabam in innocẽtia cordis mei, in medio domus meæ.
Non proponebam ante oculos meos rem iniuſtam:facientes præuaricationes odiui.
Non adhæſit mihi cor prauum:declinantẽ à me malignum non cognoſcebam.
Detrahẽtẽ ſecreto ꝓximo ſuo hũc perſequebar:
Superbo oculo & inſatiabili corde cum hoc non edebam.
Oculi mei ad fideles terræ,vt ſedeant mecũ:ambulãs in via ĩmaculata, hic mihi miniſtrabat.
Non habitabit in medio domus meæ qui facit ſuperbiam: qui loquitur iniqua, non direxit in conſpectu oculorum meorum,
In matutino interficiebã omnes peccatores terræ:vt diſperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.

¶Oratio pauperis cum anxius fuerit, & corã Domino effuderit precem ſuam. CI.

DOmine exaudi orationem meam:& clamor meus ad te veniat.
Non auertas faciem tuam à me:in quacunq; die tribulor,inclina ad me aurem tuam.
In quacunque die inuocauero te, velociter exaudi me.
Quia defecerũt ſicut fum⁹ dies mei: & oſſa mea ſicut cremium aruerunt.
Percuſſus ſum vt fœnum, & aruit cor meũ: quia oblitus ſum comedere panem meum.
A voce gemitus mei adhæſit os meũ carni meæ.
Similis factus ſum pelicano ſolitudinis:

nite vos ad [8]ſcabellum pedum ipſius: ſanctus enim eſt.
Moſes & Aharõ [9]inter ſacerdotes eius, & Samuel [10]inter eos qui inuocãt nomen eius: clamabãt ad Dominum,[11]& exaudiebat eos.
E columna [12]nubis alloquebatur eos, [quia] [13]cõteſtationẽ & ceremonias quas dederat eis, obſeruabant.
Domine Deus noſter tu exaudiebas eos, tu eras [14]eis Deus indulgens,[15] ſtudia quoque eorum vindicans.
Exaltate Dominum Deum noſtrum,& proſternite vos ad montem ſanctitatis eius: eſt enim ſacroſanctus Dominus Deus noſter.

¶Pſalmus [1]ad laudem. C.

IVbilate Domino omnis terra.
Colite Dominum in lætitia,venite in conſpectum eius [2]ouantes.
Agnoſcite quòd Domin⁹ eſt Deus, ipſe nos fecit, & [3]non ipſi nos: ſumus populus eius, & grex paſcuorum eius.
Ingredimini portas eius [4] gratias acturi: & atria eius,cantaturi laudes:celebrate illũ, & nomen eius laudate:
Quoniam bonus eſt Dominus, [5]bonitáſque eius infinita eſt,[6] fidéſque eius in omnes ætates.

¶Pſalmus Dauidis. CI.

B[1]Onitatem & iudicium canam,[2]tibi Domine pſallam.
[3]Prudenter me gerã in via integra donec ad me venias: domi meæ ĩ cordis ĩtegritate verſabor.
Scelus nepharium ante oculos meos quòd deſignem,non proponam,[4]defectores odio proſequar,nec vnquam mihi adhæreſcent.
Cor peruerſum faceſſat à me,[5] malitioſum non agnoſcam.
Qui clàm obtrectat proximo ſuo, eum funditus perdam:qui[6]elatis eſt ſupercilijs,animóque arroganti,hunc non feram.
Oculi mei [intenti erunt] ad eos qui in terra [7]veritati ſtudent,vt mecum verſentur: qui in via innocentiæ ambulat,mihi [8]miniſtrabit.
Nõ habitabit domi meæ qui dolũ facit: qui mẽdacia loquitur,[9]nihil firmi apud me habebit.
[10]Mature perdam omnes impios terræ,vt è ciuitate omnes [11]facinoroſi excindantur.

¶Precatio humili [congruens,] [1]quũ anxius eſt, ac ſuam querimoniam effundit coram Domino. CII.

DOmine exaudi precationem meam, & clamor meus ad te perueniat.
Ne mihi abſcondas faciẽ tuam,[ſed] præbeas aurem tuam quum anguſtia me premit, [&] cito mihi annue quum te inuoco:
Dies enim mei [1] abſumpti ſunt vt fumus, & [3]oſſa mea vt focus exuſta ſunt.
Effectũ eſt vt cor meũ [4]percuſſum exareſcat ſicut fœnũ,[5]vſq; adeo vt ſim oblitus cibum capere.
Oſſa [etiam] mea & [6]caro mea cohæreſcunt [7]præ gemitibus meis.
Similiſque factus ſum [8]onocrotalo [gaudente] ſo-

¶8.i. in tẽplo, vel ante arcam in qua præſentiam ſuam exhibebat Deus. ¶9.i.præclariſſimi ſacerdotũ eius. Ab exemplo maiorum inuitat ad cultũ Dei. ¶10.i. præſtantiſſim⁹ inter eos q &c. 1.Reg.7. ¶11 ſub. ſic vobis continget. ¶12.i.in nube quæ præſeferebat formã columnæ erectæ. ¶13 teſtimon .i.oracula. ¶14 ipſis.i.in gratiã ipſorũ, Moyſi ſcilicet & Aaron.q.d. eo tẽpore parcebas Iſraeli ad preces eorũ: imò vindictam ſumebas ob iniuriam illatam ipſis. ¶15.i.adinuentiones quas alij excogitabant in perniciem eorũ. Alij ſic,Tu eras peccata remittens illis.i.in gratiam Moyſi & Aaron:& tamen ſi Moyſes & Aaron aliqd ſuo ſpiritu agebant, tũ illos puniebas.

C. ¶1 vl, pro laude.ſub.diuinæ miſericordiæ. Decantabatur hic pſalmus quum offerebatur ſacrificiũ hoſtiæ pacificæ. ¶2 cũ exultatione. cum ſummo aĩ gaudio. ¶3 vl, ipſi ſumus.i.ad ipſum pertinemus.Duplex eſt lectio. ¶4 Heb.cum laude. ¶5 miſericordiáq; eius in ſeculum.i.in perpetuum duratura. ¶6 Vox Hebræa EMVNA, veritatem & conſtantiam promiſſorum ſemper ſignificat.

CI. ¶1 Miſericordiam & iuſtitiam canam.i.hanc odam ſcribam de officio boni principis,cuius eſt miſericordiam & iuſtitiam ſeruare. ¶2.i.in honorem tuum. ¶3 Heb.Intelligam in via perfecta,quãdo venies ad me.i.dabo operam ſedulo vt viuam inculpate & perfecte. ſtudebo vt intelligam quid mihi agendum,te docente & inſtituẽte animum meũ. ¶4 Heb.facere declinãtiũ.i.opus eorũ q deficiũt à Deo.infinitiuus pro nomine. ¶5.i. nihil mihi cõmune erit cum homine noxio. ¶6 Heb.altis oculis & lato corde non poſſum. ¶7 fidelitati ¶8.i. eius opera vtar in priuatis & publicis rebus. ¶9 Heb.non firmabitur [vl, ſtabilietur] corã oculis meis.i.ſedem permanẽtem nõ eſt apud me habiturus. ¶10 Heb.Indies.Quotidie ¶11 operatores iniquitatis exterminem. CII. ¶[1] ſub. ob grauem afflictionem. ¶1 Heb.in die [quo] tribulatio mihi. ¶2 euaneſcunt ¶3.i.corpus meũ ¶4 ſub.dolore & triſtitia afflictionis. ¶5 Heb. quia oblitus ſum à comedendo panẽ meũ. ¶6 ſummã cutẽ intelligit. ¶7 Heb.à voce gemitus mei. ¶8 cuculo habitanti in deſerto.q.d.quantũ ad eiulatũ attinet,fact⁹ ſum ſimilis pelicanis vel cuculis, & bubonib⁹:quæ aues lugere potius videntur,q̃ canere.Vel verius,illis ſimilis,q vt illæ, hoĩum conſpectum fugiam præ angore animi.

liudine,'ac buboni[ſegenti]in locis'deſertis.'
[10]Vigilo[ſequidem,]&'ſimilis ſum paſſeri ſeorſim agenti in tecto:
Quotidie[nanque] inimici mei probris me inceſſunt,[&][11]glorianres de me,'per me iurant.'
[13]Nam cinerem vt panẽ comedi, & potum meũ fletu miſcui.
[14]Ob indignationem' tuam & iracundiam tuã, [15]quia me alte ſublatum afflixiſti.
Mei dies[16]inclinauerunt tãquam vmbra,'& ego vt fœnum exarui.
Tu autem Domine in æternũ permanes, & memoria[17]tua'ſempiternis temporibus.
Tu[itaque]exurgẽs [18]miſerearis'ipſius Sion:quia tempus illi benefaciendi,quia[19]præfinitũ tempus'aduenit.
Nã ſerui tui[20]afficiũtur fauore in lapides'eius, &[21]puluerem eius euehere cupiunt.'
[22]Timeantq;'Gentes nomẽ Domini,& omnes reges terræ maieſtatem tuam:
Quia Domin' ædificauit Siõ,[&][23]viſus eſt in ſua maieſtate.'
[24]Ac rationem habuit precationis humiliũ,'neque precationem eorum ſpreuit.
[25]Quod quidem literarum monimentis trãſmittetur ad poſteros:& [26] populus qui creabitur,' laudabit Deum.
Siquidẽ proſpicit è ſublimi ſanctuario ſuo, [&] terram intuetur Dominus è cælo:
Vt audiat gemitum vincti, [&][27]vinculis eripiat morti addictos.
Vt celebrent[homines] nomen Domini in Sion, & laudem eius in Ieruſalem,
Quando ſimul cõgregabuntur populi & regna, vt colant Dominum.
Afflixit[autem][28]in via' meas vires, [atque] præſcidit dies meos.
Dici[ergo,] Mi Deus[29]ne tollas me in media ætate mea:nam tui quidem anni ſempiternis tẽporibus[exiſtunt.]
Nam[30]primum'terræ fundamenta iecisti, & cæli ſunt opus manuum tuarum:
Quæ interibũt,tu autem perſtas: & vniuerſa vt veſtis veteraſcent,[31] teque immutante illa immutantur.
Verũ tu[32]idẽ es'perpetuò, & anni tui nõ finiũtur.
Permaneant & filij ſeruorum tuorum, eorũmq; [33]ſemen ante te firmetur.

¶ Dauidis. C III.

PRædica Dominum anima mea, & omnia viſcera mea'nomen eius ſanctiſſimum.'
Prædica Dominum anima mea,& ne obliuiſcere omnia quæ in te contulit:
Qui condonat omnes iniquitates tuas,qui ſanat omnes morbos tuos.
Qui vindicat[2]ab interitu'vitã tuam,&[3]vndiq; te cumulat[4]benignitate'& miſericordia,
Et[5]os tuum ſuauitate implet,[6]vt recuperes iuuẽtam tuam ſicut aquila.'
Dominus iudicium & iuſtitiam reddit omnibus oppreſſis.
Et monſtrauit Moſi[7]vias ſuas,'ſuáque[8]ſtudia' filijs Iſrael.
Miſericors eſt &[9]beneficus'Dominus,[10]patiens'etiam,& magnæ[11]benignitatis:'

ſum ſicut nycticorax in domicilio.
Vigilaui, & factus ſum ſicut paſſer ſolitarius in tecto.
Tota die exprobrabant mihi inimici mei:& qui laudabant me,aduerſum me iurabant.
Quia cinerem tanquam panem mãducabam, & potum meum cum fletu miſcebam.
A facie iræ[a]indignationis tuæ: quia eleuans alliſiſti me.
Dies mei ſicut vmbra declinauerunt:& ego ſicut fœnum arui.
Tu autem Domine in æternũ permanes: & memoriale tuum in generatione & generationẽ.
Tu exurgens miſereberis Sion:quia tempus miſerendi eius,quia venit tempus.
Quoniam placuerunt ſeruis tuis lapides eius: & terræ eius miſerebuntur.
Et timebunt Gentes[a]nomen tuum Domine,'& omnes reges terræ gloriam tuam.
Quia ædificauit Dominus Sion: & videbitur in gloria ſua.
Reſpexit in orationem humilium: & non ſpreuit precem eorum.
Scribantur hæc[a]in generatione altera:' & populus qui creabitur laudabit Dominum,
Quia proſpexit de excelſo ſancto ſuo, Dominus de cælo in terram aſpexit:
Vt audiret[a]gemitus' compeditorum, vt ſolueret filios interemptorum:
Vt annuntient in Sion nomen Domini,& laudẽ eius in Ieruſalem,
In conueniendo populos in vnũ,& reges vt ſeruiant Domino.
Reſpondit ei in via virtutis ſuæ,Paucitatem dierum meorum nuntia mihi.
Ne reuoces me in dimidio dierum meorum: in generatione & generationem anni tui.
Initio tu Domine terram fundaſti:& opera manuum tuarum ſunt cæli.
Ipſi peribunt, tu autem permanes: & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent.
Et ſicut opertorium mutabis eos,& mutabũtur: tu autẽ idem ipſe es, & anni tui non deficiẽt.
Filij ſeruorum tuorum habitabunt: & ſemẽ eorum in ſeculum dirigetur.

¶ Ipſi Dauid. C II.

BEnedic anima mea Domino: & omnia quæ intra me ſunt nomini ſancto eius.
Benedic anima mea Domino : & noli obliuiſci omnes retributiones eius:
Qui propitiatur omnibus iniquitatib' tuis: qui ſanat omnes infirmitates tuas.
Qui redimit de interitu vitam tuam: qui coronat te in miſericordia & miſerationibus.
Qui replet in bonis deſyderium tuum: renouabitur vt aquilæ iuuentus tua.'
Faciens miſericordias Dominus: & iudicium omnibus iniuriam patientibus.
Notas fecit vias ſuas Moyſi:filijs Iſrael voluntates ſuas.
Miſerator & miſericors Dominus: longanimis & multum miſericors.

¶ 9 ruinoſis.diruptis. ¶ 10 .i. ſumma cura & ſolicitudine contemplatus, deprehẽdi me eſſe ſimilẽ &c. .i.deſtitutũ oi ope. ¶ 11 inſanientes in me.q me inſana mẽte irridẽt. ¶ 12 tanq́ ſcelus p rẽ pnicioſam,dicẽtes, Si hoc fecero,ſiã miſer vt Dauid ¶ 13 Paucula ſubaudienda, & ordo commutãd',[Adeò ſum fract' malis]vt panẽ tanquam cinerem edam:& potũ &c.i.vt panis non magis mihi ſapiat q̃ cinis. ¶ 14 ſub. hæc mihi eueniũt. ¶ 15 quia eleuaſti me, & proieciſti me. .i.extuliſti me, & exaltatum poſtea deieciſti. ¶ 16 ſunt ſicut vmbra inclinata .i. vt ſunt vmbræ iclinato ſole poſt meridiẽ. Legi poteſt, velut vmbra fugax.i.quæ cito abit. ¶ 17 Vel, tui.i.quæ de te habetur,&c.

¶ 18 vl,miſereberis ¶ 19 ſub. à prophetis. ¶ 20 depereunt lapides.i.optãt videre Sion ecclesiam extructam. ¶ 21 pulueris eius miſerect eos.i.loci in quo habitant fideles illi. ¶ 22 vl, Timebũtque ¶ 23.i. colitur magnifice ab oib'. ¶ 24 Heb. Reſpexit ad pcationẽ myricæ.i.humiliũ vt myrica eſt.Ieremias cap.17.ea voce vtit. Alij vertũt,ad precationẽ ſodalis .i.diligẽtis,excitantiſque ſe ad orationẽ. ¶ 25 vl,Iſtud.i.Iſta res,iſta liberatio.Hebraice legitur,Hoc ſcribetur ætati vel ſeculo poſtero.Vaticinatur de vocatione Gentium. ¶ 26.i.poſteritas ¶ 27 Heb.vt ſoluat filios mortis.i. homines morti adiudicatos. ¶ 28.i.dum fugerem.hoc eſt,permiſit vt hoſtes me affligerent, & abbreuiauit tempus vitæ meæ. ¶ 29.q.d.Ne differas iſtam ſalutem.tu enim æternus es,nos autẽ friuoli & temporarij. ¶ 30 Vox Hebræa L E P H A N I M, particula connectendi videtur.Alij vertunt,olim,in principio,antea. ¶ 31 velut indumentum mutabis eos, & mutabũtur.q.d.vt homo mutare ſolet ſubinde veſtimentũ,ſic tu cæloſ[ſi voles]mutabis. ¶ 32 Heb.ipſe. ¶ 33.i.vita æterna donetur. C III. ¶ 1 Heb.nomẽ ſanctitatis ei'. ¶ 2 Heb.à ſepulchro ¶ 3 Heb.coronat te. ¶ 4 vl,clementia. ¶ 5.i.facit vt nihil tibi deſit. ¶ 6[&]innouatur iuuentus tua, vt aquilæ[iuuentus].i. qui facit vt licet ſim ſenex, viribus tamen iuuenis præditus ſim & alacritate.Aquila eſt omniũ viuaciſſima. ¶ 7 inſtituta ſua.i.legẽ ſuam dedit Moyſi. ¶ 8 opera ¶ 9 clemens ¶ 10 tardus ad iram ¶ 11 miſericordiæ:

Digitized by Google

Non in perpetuum iraſcetur: neque in æternum comminabitur.
Non ſecundum peccata noſtra fecit nobis: neq; ſecũdum iniquitates noſtras retribuit nobis.
Quoniam ſecundũ altitudinem cæli à terra: corroborauit miſericordiam ſuam ſuper timentes ſe.
Quantum diſtat ortus ab occidente: longè fecit à nobis iniquitates noſtras.
C Quomodo miſeretur pater filiorum, miſert' eſt Dominus timentibus ſe: quoniam ipſe cognouit figmentum noſtrum.
Recordatus eſt quoniam puluis ſumus, homo ſicut fœnum dies eius: tãquam flos agri ſic efflorebit.
Quoniam ſpiritus pertranſibit in illo, & nõ ſubſiſtet: & non cognoſcet amplius locum ſuum.
Miſericordia autem Domini ab æterno & vſque in æternum ſuper timentes eum:
Et iuſtitia illius in filios filiorum, his qui ſeruãt teſtamentum eius,
D Et memores ſunt mandatorum ipſius ad faciendum ea.
Dominus in cælo parauit ſedem ſuam: & regnũ ipſius omnibus dominabitur.
Benedicite Domino omnes angeli eius: potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem ſermonum eius.
Benedicite Domino omnes virtutes eius: miniſtri eius qui facitis voluntatem eius.
Benedicite Domino oĩa opera eius: in omni loco dominatiõis ei' benedic anima mea Domino.

¶Ipſi Dauid. CIII.

Benedic anima mea Domino: Domine Deus meus magnificatus es vehementer.
Confeſſionem & decõrem induiſti: amictus lumine ſicut veſtimento,
Extendens cælum ſicut pellẽ: qui tegis aquis ſuperiora eius.
Qui ponis nubem aſcenſum tuum: qui ambulas ſuper pennas ventorum.
Qui facis angelos tuos ſpirit': & miniſtros tuos ignem vrentem.
Qui fundaſti terram ſuper ſtabilitatem ſuam: non inclinabitur in ſeculum ſeculi.
Abyſſus ſicut veſtimentum amictus eius: ſuper montes ſtabunt aquæ:
Ab increpatione tua fugient: à voce tonitrui tui formidabunt.
Aſcendunt montes, & deſcendunt campi in locum quem fundaſti eis.
Terminum poſuiſti quem non tranſgredientur: neque conuertentur operire terram.
Qui emittis fontes in conuallibus: inter mediũ montium pertranſibunt aquæ.
Potabunt omnes beſtiæ agri: expectabunt onagri in ſiti ſua.
Super ea volucres cæli habitabunt: de medio petrarum dabunt voces.
Rigans montes de ſuperioribus ſuis: de fructu operum tuorum ſatiabitur terra:
Producens fœnum iumentis, & herbam ſeruituti hominum,
Vt educas panem de terra: & vinum lætificet cor hominis:

[11]Qui non perpetuò ſolet litigare, neque æternum retinet memoriam acceptæ iniuriæ:
Non tractat nos pro peccatis noſtris, neq; rependit nobis quod iniquitates noſtræ merentur.
Nam quanto interuallo cælum altius eſt terra, tantum præualet benignitas eius erga timẽtes ipſum.
Et quàm longe diſtat Ortus ſolis ab Occaſu, tam longe remouit[13] à nobis ſcelera noſtra.
Atque pater miſeretur liberorum, ita Dominus miſeretur timentium eum.
Ipſe enim nouit[14] conditionem noſtram, recordans quòd ſimus puluis.
Hominis ætas fœno ſimilis eſt, floréteque vt flos in agro,
Qui nullus erit, quum eum ventus peruaſerit, [15]neque [nomines] loci eius agnoſcent eum.
Domini autem benignitas erga timentes eũ [durat] ab æterno in ſempiternum tempus, & eius iuſtitia[16] vſque ad filios filiorum,
Qui ſeruant fœdus eius, & memores ſunt conſtitutionum illius, vt eas perficiant.
Dominus in cælo[17] parauit ſolium ſuum, eiúſq; regnum dominatur in omnibus.
Prædicate Dominum angeli eius, qui pollentes virtute[18] exequimini eius negotia[19] obediendo voci verborum eius.
Prædicate Dominũ omnes illius[20] exercitus: qui quum adminiſtri eius ſitis, perficitis ipſius voluntatem.
Prædicate Dominum omnia ipſius opera in omnibus locis ſui dominij: anima mea prædica Dominum. CIIII.

Anima mea[1] prædica Dominũ, [2]Domine Deus meus [rebus geſtis] maximus es, [&] gloriam atque decus [3]induiſti.
[4]Luce [nanque] amictus eſt tanquam veſtimẽto, & cælos vt cortinam extendit.
[5]Qui cœnacula ſua cõtignauit in aquis, [6]poſuítque nubes ſuum vehiculũ, [7]& volat pẽnis vẽti.
Qui[8] legatos ſuos effecit ſpirit', & miniſtros ſuos ignem flammantem.
Terrámque fundauit ſuis baſibus, vt ſempiternis temporibus non moueatur.
[9]Abyſſum [quoque] occultauit quaſi veſtimẽto, vt ſupra montes ſtent aquæ:
[10]Quæ fugiunt ab increpatione tua, & à ſono tonitrui tui præcipites feruntur.
[11]Aſcendúntque montes, & in valles deſcendũt ad eum locum quem eis fundaſti.
Terminúmque præſtituiſti [illis aquis], quẽ trãſgredi nequeunt, [12]ne iterum terram operiãt.
Et[13] emittis fontes, qui ſiũt torrẽtes, vt inter mõtes decurrant:
Vt potent feras omnes, [&][14] onagri leuent ſitim ſuam:
Et iuxta eos degant aues cæli, quæ inter ramos [arborum] vocem edunt.
Qui rigat montes è ſuis[15] cœnaculis, & de fructu operum[16] eius ſatura fit terra:
[Et] producit fœnum pecori, & herbam[17] ad vſum hominis, [18]vt proferat panem de terra,

¶11 Heb. Nõ ad finẽ litigabit. vel rixabitur. ¶13 vel, à ſe. Variat lectio. ¶14 Vox Hebræa IEZER proprie ſignificat opus figlinum. i. ſcit ꝙ fragiles ſimus. vel, propenſionem noſtram ad peccãdum. ¶15 Heb. neque agnoſcit eum vltra locus ipſius. i. ita perit flos vt nequaquam poſtea oſtendere poſſis vbi creuerit. ¶16. i. vſq; ad poſteros pertingit. ¶17 ſtabiliuit ¶18 Heb. facientes verbum ei'. ¶19 Heb. ad audiẽdum in vocem verbi eius. vel, vt pareant voci eius. ſub. homines. ¶20 inuitat aſtra ad laudem Dei.

¶1 vel. gratias age Domino ¶2 Heb. magnificatus es. i. inſignis & magnus admodũ. ¶3. i. ornaris & commendaris magnificentia & ſplendore. ꝙ cælos te decorũ & ſplendidum agnoſcimus, vt hominem per veſtem. ¶4. q. d. ſummopere commendari debet à creatione luminis ¶5 vel, facit velut ſolarium & contignationẽ cœnaculi ſui aquas. i. nubes. ¶6. i. cuius voluntate huc illuc impelluntur nubes, vt auriga currũ agit. ¶7 Heb. ambulat ſuper pẽnas venti. i. imperat ventis. ¶8. i. flatibus ſiue ventis & fulmine ignéque cæleſti vtitur tanquam miniſtris, vt in ſubuerſione Sodomæ. ¶9 Abyſſo, ceu veſte texiſti eam, [ſub. terram adeò vt] ſuper montes ſteterint aquæ. vel, Immenſa vi aquarum operueras eam: & ſuper montes ſteterant. aut ſtabant. Et tamen ab increpatione. ſequenti verſu perficitur ſententia. ¶10 [Et tamen] ab increpatione tua fugerunt [aquæ], à voce tonitrui tui feſtinauerunt. q. d. cum dixiſti, Appareat arida, aquæ fugerunt à voce tua terrifica. i. tonitru tuo terrorem hominibus incutiente, properanter receſſerunt ab arida. ¶11 [Tunc] aſcenderunt montes, & deſcenderunt valles: [& fugerunt aquæ] ad eum &c. i. tunc cœperunt apparere montes in ſublimi, & valles in imo. ¶12 nec reuertẽtur tegere terrã. ¶13 emittit. tertia perſ. ſub. Lauda aĩa mea Dominũ qui emittit &c. ¶14 Meminit onagrorum qui nunquã cicurantur. q. d. etiã ferarũ rationem habet. ¶15. i. cælis ¶16 tuorum. perſonæ mutatio. i. imbre opera tua in nubibus facto ¶17 Alij, ad culturã hominũ. i. adhibita cultura hominũ. ¶18 [idq; facit] vt educat eſcam. vel, dum educit.

¶19 Heb. ad faciē dū nitere faciē ab oleo. i. & ſplēdere facit, vl, nitidiorem reddit vultū q̄ vllū vnguētū. ¶20 ſac ita] panis fulcit cor hoīs. i. eodē beneficio pluuiæ dat De⁹ panē q &c. ¶21. i. excelſæ. ¶22 ſaturāt. . i. abūde irrigāt . ſub. ibre miſſo ¶23 cuniculis. leporib⁹. vl, Excelſi mōtes [ſūt] ꝓfugiū [in]ſicis ſylueſtribus: & rupes cuniculis ¶24 in tēpora. . i. vt mēſes diſtinguat. ¶25. i. nouit qua ex ꝑte occūbere debeat ſingulis anni ꝑtibus: & nouit metiri curſum ſuū iuxta quatuor ānī tēpora, nēpe vt nobis duo ſolſtiçia fiāt. ¶26 repēāt. diſcurrūt: ¶27 Heb. egrediē ad op⁹ ſuū, & ad culturam ſuā vſque &c. ¶28 opib⁹ tuis. vl, rebus ab te geſtis. ¶29 He. magnū & latū manib⁹ . i. ſpatioſū locis ſiue litorib⁹ ¶30 Ibi. i. in eo mari. ¶31 He. iſte leuiathan. Vide Iob. 40. balenā multi intelligunt. ¶32 Hebr. in te ſperāt. ¶33. i. ea deſeras, ¶34 ſub. ī faciē terræ. Hebraice legiē, mittis ſpiritū tuū, & creātur, & renouabis faciē terræ q. d. imittis in faciē terræ ſpiritū tuū, inſpiras i faciē terræ, & creātur aliæ creaturæ & quaſi iſtaurare videris faciē terræ dū illā ornas nouis creaturis. Alij ſic, Si De⁹ afflauerit creaturæ, recreanē in reſurrectione. ¶35 Erit gloria Domini i æternū: lætabiē &c. ¶36 ſupbos ꝗdā intelligūt, quos ſi leniē attingat Domin⁹, i fumū abeūt. ¶37 Alij, Gratus, ſiue dulcis erit ei ſermo meus. ¶38 Deficient ¶39 laudate Dominum. C V. ¶1 Celebrate Dominum. i. laudes ſcribite i honorē ei⁹. ¶2 egregia facinora ei⁹ ꝑdicate ¶3 ſub. ore. ¶4 ſub. iſtrumētis ¶5 Arcā fœderis hic vocat virtutē Domini, q in ea virtus diuina ſe exhiberet. ¶6 etiā facies Dei, diciē arca. quòd i ea De⁹ erat pollicit⁹ ſuā ꝑſentiā. q. d. cōuenite i eū locū vbi De⁹ coli ſolet. ¶7 Iudi. ia vocat q̄ decreto & iperio Dei fiūt. Hebrei exponūt ꝑdicta à Moſe & Aarō. ¶8 vl, Ipſe Dominus eſt Deus &c. ¶9. i. leges. q. d. cui⁹ legib⁹ tota terra regiē. ¶10. i. meminit pacti ſui etiā milleſimæ generationi. q. d. tandē ꝑſtat quod aliquādo ex pacto ꝓmiſit. ¶11 & [meminit] iuramēti ſui [quod fecit] de Iſaac. vl ꝓ Iſaac. ¶12 He. Et ſtare fecit eā Iacobo ad decretū. i. fœd⁹ illud ratū fecit ipſi Iacob, ita vt habeaē vice legis. ¶13 He. ſunē hæreditatis tuæ.

Et vinum quod exhilaret cor hominis,[19] & oleum quod nitidam reddat faciem,' &[20] panem qui cordi vires ſumminiſtret.'
Arboreſque[21] Domini[22] ſucco abundant,' [velut] cedri in Libano quas plantauit,
Vbi aues nidificant, & ciconiæ [quarum] domus eſt in abietibus.
Celſos montes ibicibus, & petras [dedit] confugium[23] alpinis muribus.'
Lunam fecit[24] vt tempora diſtinguat, &[25] ſol nouit ſuum occaſum.
Quum tenebras inducis, fit nox, in qua omnes feræ ſylueſtres[26] prodeunt:'
[Quemadmodum] leonis catuli rugientes ad prædam, & vt quærāt cibū ſuū à Deo [ſibi paratū,]
Vbi ſol ortus eſt, ſeſe recipiunt, & in cubilia ſua cubitum eunt.
Homo autem[27] aggreditur opus ſuum,' & negotio ſuo [inſtat] vſque ad veſperam.
Quanta ſunt opera tua Domine, quæ vniuerſa feciſti per ſapientiam tuā, atque terra plena[28] tuis poſſeſſionibus.
Ipſum mare[29] vaſtū & latiſſimum eſt,' vbi reptilia inumera ſūt, animalia tū parua tūmagna.
30 Illic[30] eunt naues, &[31] iſta balena,' quam formaſti vt in eo ludat.
Vniuerſa autem[32] ex te pendent,' vt eis cibū ſuū des ſuo tempore.
Tēque dante colligunt: & te manum aperiente, ſatiantur bonis.
Si autem[33] abſcondas faciem tuam,' turbātur: ſiq; ſpiritum eis eripias, expirant, & reuertuntur in ſuum puluerem.
[Rurſum animalia] creātur, ſi tuum ſpiritū[34] mittas,' & renoues terræ faciem.
35 Sit Domini maieſtas æterna, & gaudeat Dominus operibus ſuis.
Quo proſpiciente in terram, illa tremit: quo tangente[36] montes illi fumant.
Canam [igitur] Domino quoad viuam, [&] pſallā Deo meo quandiu ſuperſtes ero:
[37] Eritque ſermo me⁹ de illo dulcis,' & ego in Domino gaudebo:
[38] Conficientur autem peccatores de terra, neq; amplius impij ſaperent. prædica Dominū anima mea:[39] hallelu-ia.' C V.

CONfitemini Domino,' inuocate nomē eius, & ſtudia illius edocete inter populos.
Ipſum[3] canite,' [&] ipſū[4] pſallite,' deque illius miraculis ſermones habete.
Gloriamini in eius ſanctiſſimo nomine: ſitq; lætum cor quærentium Dominum.
Inquirite Dominum & eius[5] potentiam,' ſemperque[6] faciem eius quærite.'
Cogitate res mirandas quas geſſit, & illius portēta, &[7] iudicia oris eius.
O ſemen Abrahami cultoris ipſius, ô filij Iacobi [homines] ipſius electiſſimus.
8 Ipſe eſt Dominus Deus noſter, cuius[9] iudicia [extant] in tota terra.
Perpetuò [enim] meminit ſui fœderis, &[10] verbi quod mandauit in mille ætates [obſeruādum,]
Quod [ſanxit] fœdere icto cum Abrahamo, &[11] iuramento quo ſe Iſaac obſtrinxit:'
[12] Eamque rem confirmauit, vt eſſet Iacobo decretum, & Iſraeli fœdus ſempiternum:
Dicens, Tibi tradam Chananæorum terram,[13] vt ſit tibi hæreditaria ſors.

Vt exhilaret faciem in oleo: & panis cor hominis confirmet.
Saturabuntur ligna campi, & cedri Libani quas plantauit: illic paſſeres nidificabunt.
Herodij domus dux eſt eorum, mōtes excelſi ceruis: petra refugium herinacijs.
Fecit lunā in tēpora: ſol cognouit occaſum ſuū. Luna.
Poſuiſti tenebras, & facta eſt nox: in ipſa pertrāſibunt omnes beſtiæ ſyluæ, Sol.
Catuli leonum rugientes vt rapiant, & quærant à Deo eſcam ſibi.
Ortus eſt ſol, & congregati ſunt, & in cubilibus ſuis collocabuntur.
Exibit homo ad opus ſuum: & ad operationem ſuam vſque ad veſperum.
Quàm magnificata ſunt opera tua Domine! omnia in ſapientia feciſti: impleta eſt terra poſſeſſione tua.
Hoc mare magnum, & ſpatioſum manibus: illic reptilia, quorum non eſt numerus,
Aialia puſilla cū magnis: illic naues pertranſibūt.
Draco iſte quem formaſti ad illudendum ei: omnia à te expectant vt des illis eſcam in tēpore.
Dante te illis, colligent: aperiente te manū tuā, omnia implebuntur bonitate.
Auertente autem te faciem, turbabuntur: auferes ſpiritum eorum, & deficient, & in puluerē ſuum reuertentur.
Emittes ſpiritum tuum, & creabuntur: & renouabis faciem terræ.
Sit gloria Domini in ſeculum: lætabitur Dominus in operibus ſuis:
Qui reſpicit terram, & facit eam tremere: qui tāgit montes & fumigant.
Cantabo Domino in vita mea: pſallam Deo meo quandiu ſum.
Iucundum ſit ei eloquium meum: ego verò delectabor in Domino.
Deficient peccatores à terra, & iniqui, ita vt non ſint: benedic anima mea Domino.
¶ Hallelu-ia. C I I I I.

CONfitemini Domino, & inuocate nomē ei⁹: annunciate inter Gentes opera eius.
Cātate ei, & pſallite ei: narrate oia mirabilia ei⁹.
Laudamini in nomine ſancto eius: lætetur cor quærentium Dominum.
Quærite Dominum, & confirmamini: quærite faciem eius ſemper.
Mementote mirabilium eius quę fecit: prodigia eius & iudicia oris eius,
Semen Abrahā, ſerui eius: filij Iacob electi eius.
Ipſe Dominus Deus noſter, in vniuerſa terra iudicia eius.
Memor fuit in ſeculū teſtamenti ſui, verbi quod mandauit in mille generationes,
Quod diſpoſuit ad Abraham: & iuramenti ſui ad Iſaac:
Et ſtatuit illud Iacob in præceptum, & Iſrael in teſtamentum æternum,
Dicens, Tibi dabo Terram-Chanáan, funiculum hæreditatis veſtræ.

Digitized by Google

Cũ eſſẽt numero breui, pauciſſimi, & incolæ ei⁹:
Et pertranſierunt de gente in gentem, & de regno ad populum alterum.
Non reliquit hominem nocere eis: & corripuit pro eis reges,
Nolite tangere chriſtos meos: & in prophetis meis nolite malignari.
Et vocauit famem ſuper terram: & omne firmamentum panis contriuit.
Miſit ante eos virũ: i ſeruũ venũdat⁹ eſt Ioſeph.
Humiliauerũt in compedibus pedes eius, ferrũ pertrãſijt animã eius, donec veniret verbũ ei⁹.
Eloquiũ Domini inflammauit eũ: miſit rex, & ſoluit eum: princeps populorũ, & dimiſit eũ.
Conſtituit eum dominum domus ſuę, & principem omnis poſſeſſionis ſuæ:
Vt erudiret principes ei⁹ ſicut ſemetipſum, & ſenes eius prudentiam doceret:
Et intrauit Iſrael in Ægyptum, & Iacob accola fuit in Terra-Cham.
Et auxit populum ſuum vehementer: & firmauit eum ſuper inimicos eius.
Conuertit cor eorum vt odirent populum eius, & dolum facerent in ſeruos eius.
Miſit Moyſen ſeruũ ſuũ: Aaron quẽ elegit ipſũ.
Poſuit in eis verba ſignorum ſuorum & prodigiorum in Terra-Cham.
Miſit tenebras, & obſcurauit: & nõ exacerbauit ſermones ſuos.
Conuertit aquas eorum in ſanguinem: & occidit piſces eorum.
Edidit terra eorum ranas in penetralibus regũ ipſorum.
Dixit, & venit cynomyia, & ciniſes in omnibus finibus eorum.
Poſuit pluuias eorum grandinem: ignem comburentem in terra ipſorum,
Et percuſſit vineas eorum & ficulneas eorum: & contriuit lignum finium eorum.
Dixit, & venit locuſta & bruchus, cuius non erat numerus:
Et comẽdit omne fœnum in terra eorum: & comẽdit omnem fructum terræ eorum.
Et percuſſit omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum.
Et eduxit eos cum argento & auro: & non erat in tribubus eorum infirmus.
Lætata eſt Ægyptus in profectione eorum: quia incubuit timor eorum ſuper eos.
Expandit nubem in protectionem eorum: & ignem vt luceret eis per noctem.
Petierunt, & venit coturnix: & pane cæli ſaturauit eos.
Dirupit petram, & fluxerunt aquæ: abierunt in ſicco flumina:
Quoniam memor fuit verbi ſancti ſui quod habuit ad Abraham puerum ſuum.
Et eduxit populum ſuum in exultatione, & electos ſuos in lætitia.
Et dedit illis regiones Gentium, & labores Populorum poſſederunt:
Vt cuſtodiãt iuſtificationes ei⁹, & legẽ ei⁹ requirãt.

¶ Hallelu-ia. C V.

CONfitemini Domino quoniam bonus: quoniam in ſeculum miſericordia eius.

[Itaque] quum eſſent [14] numero pauci, [15] & exigua familia, & peregrini ea in terra.
Et migrarent de vna gente ad aliam gentẽ, [&] de regno [quopiam] ad alium populum:
Non permiſit homini cuiquam vt eos opprimeret. ac propter eos reges coarguit,
[Cum diceret,] Ne attingatis [16] homines mihi cõſecratos, & nihil mali [17] ꝓphetis meis inferatis.
[18] Et euocauit famem, vt ea laboraret terra, [&] omnem annonam compreſſit.
Eiſque præmiſit virum, [&] Ioſeph vẽditus eſt in ſeruitutem:
[19] Cuius pedes cõſtrinxerunt cõpede, [&] in ferro periclitata eſt anima eius:
Donec venit [20] verbum eius, [&] eloquium Domini conflando explorauit eum.
[Tunc enim] nuntio miſſo rex eripuit eum, & dominator populorum ſoluit eum:
Eúmque dominũ cõſtituit domus ſuæ, & qui dominaretur in vniuerſa ipſius poſſeſſione:
Vt [21] vinciret principes eius pro ſuo arbitratu, & [22] ſeniores ipſius ſapientiam doceret.
Itaque Iſrael ingreſſus eſt Ægyptum, & [23] Iacob peregrinus egit in terra Cham.
Et valde quidem [Deus] auxit populum ſuum, & potentiorem fecit eum ſuis hoſtibus.
Vertitque cor eorum in odium ſui populi, vt dolum commolirentur in ſeruos ipſius.
Miſit [autem] Moſen ſeruum ſuum, [&] Aharonẽ quem elegerat,
[24] Qui prodigioſa ipſius negotia geſſerũt inter eos, & portenta in terra Cham:
[Et] immiſit tenebras quibus [omnia] obſcurauit, [25] neque reluctati ſunt verbo eius.
Aquas eorum vertit in ſanguinem, & occidit piſces eorum.
Edidit [quoque] terra eorum ranas, in regum arcaniſſima loca penetrantes.
[26] Eius etiam iuſſu venerunt [27] omnis generis inſecta, & pediculi per omnes fines eorum.
[28] Et pro pluuijs eorum dedit grandinẽ, & ignẽ flammantem in ipſorum terra:
Percuſſitque vites eorum & ficus eorum, & confregit arbores per ipſorum fines.
Eius quoque iuſſu venerunt locuſtæ & innumeri bruchi,
Qui depaſti ſunt omnes herbas in ipſorũ regione, depaſti etiam ſunt fruct⁹ telluris ipſorum.
Occidit denique oĩa primogenita ĩ regiõe ipſorũ, [29] primitias [videlicet] vniuerſæ virtutis eorum.
Et eduxit eos onuſtos argento & auro, nec quiſquã fuit infirmus in tribubus eius [Iſraelis.]
Eſtque Ægyptus læta quũ exirent, [30] quia formido eorum inuaſerat eos.
Expandit [quoque] nubem [31] pro velo, & ignẽ qui [32] noctu luceret.
[Populo] petente adduxit coturnices, & pane [33] cæleſti ſaturauit eos.
Poſtremo [34] aquæ profluxerunt aperto ſaxo, quæ decurrerunt per loca arentia vt flumen.
Memor enim fuit [35] ſui verbi ſanctiſſimi ad Abrahamum cultorem ſuum.
Et eduxit populum ſuũ cum lætitia, & delectos ſuos homines cum iubilo,
Ac tradidit eis regiones Gentium, vt poſſiderẽt [36] labore populorum conquiſita:
Nimirum vt ſeruent decreta eius, & leges ipſius teneant. hallelu-ia.

¶ Hallelu-ia. C V I.

COnfitemini Domino, quoniam bonus eſt, quoniam ſempiterna eſt ipſius benignitas.

¶14 Heb. homines numeri. i. quũ adhuc poſſent nũerari ꝓpaucitate ¶15 & quũ pauco tempore peregrini fuiſſent in ea. ¶16 vnctos meos, 17. i. verbũ meũ ꝓpſo meo annunciãtibus. ¶18 Heb. Et vocauit famem ſuper terram, omnem baculum panis fregit. ¶19 Heb. Humiliauerunt compede pedes ei⁹: in ferrũ venit anima eius. i. corpus eius vinctum fuit catenis ferreis. ¶20. i. id quod Deus decreuerat de ipſo Ioſeph: & tum oraculũ Domini. i. interpretatio ſomnij Pharaonis immiſſa à Deo, reddidit illum probatum ipſi Pharaoni. ¶21 Heb. Ad vinciendum principes eius in anima ſua. Alij legunt, vt erudiret principes. ¶22 vl, ſenatores ¶23 Repetitio. ¶24 Poſuerunt in eis verba ſignorũ ei⁹. i. ediderunt inter Ægyptios facta. vl, res ſignorum Dei: hoc eſt miracula. ¶25 nec repugnarunt. ſub. Moſes & Aarõ. i. vt iuſſerat Deus, ita faciebant ſigna. vel, ſigna nõ repugnabant imperio Moſis quod erat à Deo. ¶26 Dixit, & ¶27 feræ oĩs generis. vl, turba miſcellanea ferarũ. ¶28 Heb. Poſuit imbres eorum grandinem, & ignem flãmarum in terra eorum. i. Deus vertit imbres eorum in grandinem, vel pro pluuia dedit grandinem admiſto fulmine. ¶29 Ita exponit primogenita, quæ ſolent gigni cũ parentes valent viribus. ¶30 Heb. Quia formido eorum ceciderat ſup eos. i. quia metuebãt ſibi Ægyptij ab Iſraelitis. ¶31 in tegumentũ, ¶32 illuſtraret noctẽ. ¶33. i. è cælo miſſo. ¶34 Aperuit Dominus rupem, & fluxerunt aquæ. ¶35. i. promiſſionis ſuæ ſanctæ quam fecerat ad &c. ¶36 labores populorum. i. regiones quas ſibi magno labore parauerant Gentes. C V I ¶1 Celebrate Dominũ,

Digitized by Google

Quis ennunciaret fortia facta Domini? aut [2]quis
promeret vniuerſam laudem ipſius?
O beatos qui ſeruant'iudicium,' & faciunt ſemper quod iuſtum eſt.
Memento mei Domine[4]per fauorem erga tuũ populũ,[5]meique rationẽ habeto per tuã ſalutẽ,
Vt[6]videam bonum electis tuis hominibus[parатum,]& gaudeam gaudium gentium tuarum,
& glorier cum hæreditario tuo[populo.]
Peccauimus'æque vt patres noſtri,' egimus inique,impia geſſimus.
[Nam]patres noſtri non prudenter perpenderũt miracula tua in Ægypto,neque memores fuerunt [8]maximorum beneficiorum tuorum,'& immorigeri fuerũt ad mare,ad Mare[inquam] [9]rubrum.
Seruauit tamen eos propter nomen ſuum,vt notiorem faceret fortitudinem ſuam:
Increpuitque Mare-rubrũ,vt exareſceret. ac traduxit eos per[10]abyſſum'tanquã per deſertum:
Et ſeruauit eos eripiens manui hoſtili,ac vindicauit eos à manu inimici.
Aquæ autem operuerũt hoſtes eorum,vt ne vnꝰ quidem ſuperſtes relinqueretur.
Tũncque fidem adhibuerunt verbis eius,[11]vt decantarent laudem ipſius.'
[12]Verum confeſtim obliti ſunt'opera eius, [13]neque morati ſunt conſilium eius:
Et concupiſcentia exarſerunt in deſerto,ac tentauerunt Deum in ſolitudine.
Ac dedit quod popoſcerunt, ſed [ſimul] immiſit [14]macilentiam ipſorum animæ.
[15]Inuiderunt' etiam Moſi in caſtris, & Aharoni [16]ſacroſancto'Domini.
[Quamobrem]terra ſe aperiens abſorpſit Dathã, & operuit congregationem Abiramicam.
Ignis etiam exarſit in cœtu iſtorum, [&] flãma quæ impios corripuit.
Fecerunt & vitulum apud[montem]Horeb,& fuſile ſimulachrum adorauerunt:
Et[17]permutauerunt maieſtatem [Dei] ſui effigie bouis'comedentis herbam,
Súntque obliti Deum, qui eos ſeruauerat, quíque res magnas geſſerat in Ægypto,
Et miracula in terra Cham, réſque terrificas ad Mare rubrum.
[18]Decreuerat autem'delere illos, niſi Moſes vir ipſius electus[19]interceſſiſſet ei,ſedans iram ipſius,'ne perderet.
[20]Reſpuerunt'etiam terram exoptatam,non fidem tribuentes verbo ipſius.
Et obmurmurarunt in ſuis tentorijs,neque obediuerunt voci diuinæ.
[21]Quare iurauit eis' ſe proſtraturũ eſſe ipſos in deſerto.
Proſtraturum etiam ſobolem eorum inter Gentes,&[22]euentilaturum'eos in regiones.
[23]Initiati ſunt etiam velut ſub iugum ipſiꝰ Baal Peor miſſi, & comederunt immolata [24]mortuis[dijs,]
Suíſque[25]ſtudijs'irã[Dei][26]cõflarunt,'ita vt graſſaretur per eos[27]cædes:
[28]Quando Phinehas ſtetit,' ac[29]vindicandum iudicauit,'& cædes[30]prohibita eſt.'
[31]Quod ei eſt imputatum pro iuſtitia'ſempiternis temporibus.
Laceſſiuerunt etiam apud[32]Meneriba,&[33]Moſen[Deus]affecit malo propter ipſos.

Quis loquetur potentias Domini,auditas faciet omnes laudes eius?
Beati qui cuſtodiunt iudicium, & faciunt iuſtitiam in omni tempore.
Memento noſtri Domine in beneplacito populi tui:viſita nos in ſalutari tuo:
Ad videndum in bonitate electorum tuorũ:ad lætandum in lætitia gentis tuæ:vt lauderis cũ hæreditate tua.
Peccauimus cum patribus noſtris: iniuſte egimus:iniquitatem fecimus.
Patres noſtri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua:non fuerunt memores multitudinis miſericordiæ tuæ.
Et irritauerũt aſcendentes in mare,Mare-rubrũ.
Et ſaluauit eos propter nomen ſuum: vt notam faceret potentiam ſuam.
Et increpuit Mare-rubrum, & exiccatum eſt:& deduxit eos in abyſſis ſicut in deſerto:
Et ſaluauit eos de manu odientium: & redemit eos de manu inimici.
Et operuit aqua tribulantes eos:vnus ex eis nõ remanſit.
Et crediderunt verbis eius: & laudauerunt laudem eius.
Cito fecerunt,obliti ſunt operum eius:& nõ ſuſtinuerunt conſilium eius.
Et concupierunt concupiſcentiam in deſerto:& tentauerunt Deum in inaquoſo:
Et dedit eis petitionem ipſorum:& miſit ſaturitatem in animas eorum.
Et irritauerunt Moyſen in caſtris: *Aaron ſanctum Domini.
Aperta eſt terra, & deglutiuit Dathan: & operuit ſuper congregationem Abiron.
Et exarſit ignis in ſynagóga eorum:flãma combuſſit peccatores.
Et fecerunt vitulum in Horeb: & adorauerunt ſculptile.
Et mutauerunt gloriam ſuam in ſimilitudinem vituli comedentis fœnum.
Obliti ſunt Deum qui ſaluauit eos,qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia i Terra-Cham terribilia in Mari-rubro.
Et dixit vt diſperderet eos:ſi non Moyſes electus eius ſtetiſſet in confractione in cõſpectu eius,
Vt auerteret iram eius ne diſperderet eos,& pro nihilo habuerunt terram deſyderabilem:
Non crediderũt verbo eius:& murmurauerũt in tabernaculis ſuis:nõ exaudierũt vocẽ Domini.
Et eleuauit manum ſuam ſuper eos:vt proſterneret eos in deſerto,
Et vt deijceret ſemen eorũ in Nationibus, & diſpergeret eos in regionibus.
Et initiati ſunt Beel-phegor: & comederunt ſacrificia mortuorum.
Et irritauerunt eum in adinuentionibus ſuis: & multiplicata eſt in eis ruina.
Et ſtetit Phinees,&placauit:& ceſſauit quaſſatio
Et reputatum eſt ei in iuſtitiã in generatione & generationem,vſque in ſempiternum.
Et irritauerunt eum ad Aquas-contradictionis & vexatus eſt Moyſes propter eos,

¶1 quis poſſit celebrare omnes laudes eiꝰ? ¶3 æquitatem, ¶4 Hebr. in beneplacito pòpuli tui.i.fauore illo quem pollicitus es tuis. ¶5 viſita me in ſalute tua.i.inuiſe me ope tua ſalutifera. ¶6.i. fruar bono quo fruentur electi tui,& perfundar gaudio illo quo lætantur gentes tuæ: vt tandem glorier &c. ¶7 Hebr. cum patribus noſtris, . ¶8 Heb. multitudinis miſericordiæ tuæ. ¶9 Hebr. Suph.i. caricoſũ.iũcoſũ. dum ſcilicet tráſituri eſſẽt Mare-rubrũ,quod ſane arundinibus abundat & iuncis. ¶10 aquarum imẽſitates ¶11 & cantauerũt laudẽ eiꝰ.i. carmen in laudem illius. ¶12 Heb.Feſtinarũt,obliti ſunt. ¶13 nec expectauerunt conſilium eius.i.vt ipſe ageret omnia pro ſua voluntate. ¶14.i.tabem in corpus eorum. q.d.carnes illæ quibus volebãt corpus ſuum reddere robuſtius, illos macriores reddiderunt. ¶15 Inuiderunt Moyſi quòd ſacerdotiũ Aaroni, quanuis iubente Deo, tribuiſſet. ¶16.i. conſecrato Domino in ſacerdotem. ¶17.i.relicto vero Deo,q erat gloria & decus eorũ,coluerũt ſimulachrũ bouis. ¶18 Hebr.Et dixit ¶19 Hebr.ſtetiſſet in ruptura ad faciẽ eius.i.in puncto iræ occurriſſet Deo. Metaphora à ruptione murorũ obſeſſorum,qua parte hoſtes irrumpunt. ¶20 Aſpernati ſunt ¶21 Heb.Leuauit eis manum ſuam.i.ſublata manu iurauit eis. ¶22 diſperſurum ¶23 Heb.Cõiugati ſunt, népe vt par iumẽtorũ ad iugũ alligatur.quo tropo vtitur & Apoſtolus, Nolite iugũ trahere cũ impijs. q.d.ne adiũgatis vos, ne adhæreatis impijs. ¶24 nã verus Deus viuit. ¶25 operibꝰ.i.ꝓhibita venere ¶26 prouocarũt ¶27 plaga.i.vltio diuina. ¶28 He.Et ſtetit Phinehas,i.Statim exurrexit ¶29 iudicauit.i.præbuit ſe vindicem. nõ expectata iudicum ſententia ſumpſit pœnas de Zamri. ¶30 ſedata eſt.ceſſauit. ¶31 vſ, Hac re habitus eſt iuſtus ¶32 .i.Aquas iurgij,vſ,contentionis & controuerſiæ, ¶33 Hebr.& malum fuit ipſi Moſi propter eos. Quia fruſtratus fuit ingreſſu terræ propter infidelitatem,quando dixit dubitando, Num educet Dominus aquam de petra hac?

Digitized by Google

quia exacerbauerunt ſpiritum eius.
Et diſtinxit in labijs ſuis, Non diſperdiderũt Gẽ
tes quas dixit Dominus illis.
Et commiſti ſunt inter Gentes, & didicerunt ope
ra eorum:& ſeruierũt ſculptilibus eorum:&fa
ctum eſt illis in ſcandalum.
Et imolauerũt filios ſuos, & filias ſuas dæmonijs.
F Et effuderunt ſanguinem innocentem, ſangui-
nem filiorum ſuorum & filiarum ſuarũ, quas
ſacrificauerunt ſculptilibus Chanâan.
Et interfecta eſt terra in ſanguinibus, & conta-
minata eſt in operibus eorũ: & fornicati ſunt
in adinuentionibus ſuis.
Et iratus eſt furore Dominus in populum ſuũ:&
abominatus eſt hæreditatem ſuam.
Et tradidit eos in manus Gentium: & dominati
ſunt eorum qui oderunt eos.
Et tribulauerunt eos inimici eorum, & humilia-
ti ſunt ſub manibus eorum: ſępe liberauit eos.
Ipſi autem exacerbauerunt eum in cõſilio ſuo:
& humiliati ſunt in iniquitatibus ſuis.
G Et vidit cum tribularentur: & audiuit orationẽ
eorum.
Et memor fuit teſtamenti ſui: & pœnituit eum
ſecundum multitudinem miſericordiæ ſuæ.
Et dedit eos in miſericordias in conſpectu om-
nium qui ceperant eos.
Saluos nos fac Domine Deus noſter: & congrega
nos de Nationibus:
Vt confiteamur nomini ſãcto tuo: & gloriemur
in laude tua.
Benedictus Dominus Deus Iſrael à ſeculo & vſ-
que in ſeculũ: & dicet omnis popul⁹, Fiat fiat.
Alleluia. C V I.

CONfitemini Domino quoniam bonus: quo-
niam in ſeculum miſericordia eius.
Dicant qui redẽpti ſunt à Domino, quos redemit
de manu inimici: & de regionib⁹ cõgregauit eos
A Solis ortu & Occaſu, ab Aquilone & Mari.
Errauerunt in ſolitudine in inaquoſo: viam ciui
tatis habitaculi non inuenerunt,
Eſurientes & ſitientes: anima eorũ in ipſis defecit.
Et clamauerunt ad Dominum cum tribularen-
tur: & de neceſſitatibus eorum eripuit eos.
Et deduxit eos in viam rectam: vt irent in ciuita
tem habitationis.
Confiteantur Domino miſericordiæ eius: & mi-
rabilia eius filijs hominum.
¶ Quia ſatiauit animam inanẽ: & animam eſu-
rientem ſatiauit bonis,
Sedentes in tenebris & vmbra mortis: vinctos in
mendicitate & ferro:
Quia exacerbauerunt eloquia Dei: & conſilium
Altiſſimi irritauerunt.
Et humiliatum eſt in laboribus cor eorum: infir
mati ſunt, nec fuit qui adiuuaret.
Et clamauerunt ad Dominum cum tribularen-
tur: & de neceſſitatibus eorum liberauit eos.
Et eduxit eos de tenebris & vmbra mortis: & vin
cula eorum dirupit.
Confiteantur Domino miſericordiæ eius: & mi-
rabilia eius filijs hominum.
¶ Quia contriuit portas æreas: & vectes ferreos
confregit.
Suſcepit eos de via iniquitatis eorum: propter
iniuſtitias enim ſuas humiliati ſunt.

[34] Ita enim diuexarunt animum eius, vt perpe-
ram aliquid loqueretur ſuis labijs.
[Prætereà] non deleuerunt populos, quos Domi-
nus iuſſerat eos [delere.]
Et commercium habuerũt cum Gentibus, ac di-
dicerunt facta ipſorum,
Vt colerẽt ſimulachra eorũ, q̃ fuerũt eis laqueus.
Nam filios ſuos & filias ſuas mactauerunt victi-
mas dæmonibus.
Et fuderunt ſanguinem innoxium, ſanguinem
filiorum ſuorum & filiarum ſuarum, quos ma
ctauerunt victimas ſimulachris Chananæorũ:
terráque polluta eſt [35] capitalibus ſceleribus.'
Ac fuerunt immundi factis ſuis, & ſcortati ſunt
[36] ſtudiis ſuis.'
Et excanduit ira Dominus in populum ſuũ, ab-
horruítque à ſua hæreditate,
Ita vt traderet eos Gentibus in manus, & inimi-
ci eorum dominarentur eis.
Quos afflixerunt hoſtes ipſorum, & [37] ſubegerũt
eos ſuæ poteſtati.
[38] Aliquoties liberauit eos, verum ipſi [39] laceſſiue-
runt ſuo conſilio, & in paupertatem deuene-
runt per ſuam iniquitatem.
Tamen quum cerneret eos in anguſtijs, & audi
ret clamorem ipſorum,
Memor fuit ſui fœderis icti cum eis, & [40] pœni-
tuit eum, [41] vt maxima eſt eius benignitas:
[42] Et fecit eos gratioſos apud victores ſuos vni-
uerſos.'
Serua nos Domine Deus noſter, & congrega nos
ex Gentibus, vt confiteamur nomini tuo ſan-
ctiſſimo, & celebremus te laudibus tuis.
[43] Prædicandus eſt Dominus Deus Iſraelis ab æ-
terno in æternum tempus: & vniuerſus popu
lus dicat, [44] Amen, hallelu-ia. C V I I.

C[1]Onfitemini Domino,' quoniam bonus eſt,
quoniam æterna eſt eius benignitas.
In libertatem vindicati à Domino [2] dicant, q eos
vindicauerit à manu hoſtili.
Quódque congregauerit eos ex regionibus ab
Oriente & Occidente, Aquilone, & à mari,
Qui errabãt in deſerto, i ſolitudine [3] per itinera,
[4] quib⁹ oppidum habitatũ non inueniebant,'
Famelici etiam & ſitibũdi, qui deficiebãt animo.
Clamauerunt Dominum [5] in periculis ſuis,' & eri
puit eos ex anguſtijs ipſorum,
Eóſque deduxit in viam rectam, qua peruenirẽt
ad oppidum habitatum.
[6] Confiteantur [ergo] tribuentes Domino ſuam be
nignitatem & miracula ſua inter homines.
¶ Quia ſaturat animã [7] auidã,' & animam fame-
licam explet [8] rebus bonis.'
[9] Sedentes in tenebris, & [10] denſiſſima caligine,
conſtricti [11] miſeria & ferreo [compede,]
Quia ſermonibus diuinis reluctati ſunt, & floc-
cipenderunt conſilium ſummi [Dei,]
[12] Vnde moleſtias impoſuit, ita vt deſponderent
animum,' & impingerent nemine ferẽte opẽ:
Hi clamauerunt Dominum in ſuis periculis, qui
ſeruauit eos, ex anguſtijs eripiens,
Eóſque eduxit ex tenebris & denſiſſima caligi-
ne, ac perrupit eorum vincula.
[+] Confiteantur [ergo] tribuentes Domino ſuã be-
nignitatem & miracula ſua inter homines:
¶ Quia effregit valuas æreas, & [13] refellit [14] obices
ferreos.
Beati [15] qui ſcelerato vitæ inſtituto & iniquitatibus ſuis morbos ſibi accerſiuerunt:

¶34 Hebr. Quia rebelles fuerũt ſpiritui eius, [vel, rebellare fecerũt. ſub. Moſẽ, ſpiritui eius, ſub. Dei:] tunc pronunciauit labijs ſuis. ſub. verba quæ dubitationem pręſeferebant de promiſſis Dei, nempe, Audite increduli, An de petra &c.
¶35 Heb. ſanguinibus. i. cæde.
¶36 cum operibus ſuis. i. cum idolis. hoc eſt, ardẽti ſtudio adhæſerũt idolis.
¶37 Heb. incuruarunt eos ſub manum ſuam.
¶38 Vicib⁹ multis. Frequenter.
¶39 repugnarunt. ſub. Deo.
¶40. i. quaſi mutaſſet ſententiam, cœpit eos benigne tractare.
¶41 Hebr. ſecundum magnitudinem beneficiorum ſuorum. vel, miſerationum ſuarũ.
¶42 Heb. Et dedit eos in miſerationes ad faciem omnium qui captiuos eos habuerunt. i. fecit vt ij qui eos in captiuitatem abduxerant, cum illis ſumma miſericordia agerent.
¶43 Laude dignus
¶44. i. ita res habet: dignus eſt omni laude.

C V I I

¶1 Laudibus celebrate Dominum.
¶2 vel, dicant [ſub. laudem, gratias in quã agant Deo] q redemit [vel, agant ij] quos redemit &c.
¶3 [a] via. quæ ſcilicet rectã eos ducebat quò volebant.
¶4 Heb. vrbẽ habitationis non inueniebant. i. vrbem habitatã.
¶5 in anguſtia ſua,
¶6 Celebrẽt [ergo] Domino [.i. in gloriã Domini] miſericordiã ipſius, & mirabilia ipſius prædicent filijs hominum. vel, Gratias agant Domino propter benignitatẽ ei⁹, & [narrent] hominibus, vel apud hoĩes mirabilia eius.
¶7. i. ſitibundam. appetentem aquarũ.
¶8. i. eſca ſuauiſſima.
¶9 Quatuor verſus ſequentes cohærent.
¶10 Heb. vmbra mortis
¶11. i. vinculis qb⁹ corp⁹ affligitur.
¶12 Hebr. Et humiliauit in labore cor eorũ. corruerũt [ſub. i captiui ...]
¶+ vide numerũ 6
¶13 cõfregit
¶14 qb⁹ ſcilicet detinebãt i carcerib⁹.
¶15 He. à via ſceleris ſui ſeſe afflixerũt,

Digitized by Google

Ita vt anima ipſorum faſtidiat omnem cibum,
& pertigerint[16]ad portas mortis:'
Clamauerunt etiam Dominum in ſuis pericu-
lis, qui ſeruauit eos eripiens è ſuis anguſtijs:
17 Miſſoque verbo ſuo'ſanauit eos,[18]& aſſeruit ab
ægrotationibus ipſorum.'
Confiteantur [ergo] Domino tribuentes beni-
gnitatem ſui, & miracula ſua inter homines,
Et immolent victimas'[19] confeſſionis,'ac narrent
facta eius cum iubilo.
¶Qui[20]mare nauibus ingrediuntur,' quique ne
gotium ſuum peragunt in vaſtiſſimis aquis,
Illi viderunt opera Domini, & ipſius miracula
in profundo[maris.]
21 Qui ſuo imperio ciet ventum proceſſoſum,'
qui alte'[22]fluctus ip[23]ſius attollit,
Vt modo in cœlū' aſcendant,' modo in abyſſum
deſcendant,[vſque adeo vt]anima ipſorū[24]ma
lis preſſa'colliqueſcat,
Et[25] eant in orbem, ac oberrent'vt ebrij, omniſ-
que[26] ſapientia illis eripiatur.'
Hi etiam clamauerunt Dominum in ſuis pericu
lis, qui educit eos è ſuis anguſtijs.
27 Et ſedata tempeſtate reddit mare tranquillū,
ita vt deſinant fluctus quibus iactabantur:
Et lætantur q quieuerint, ac[Deus]in portum op
tatum eos deduxerit.
Confiteantur [ergo] Domino tribuentes ſuam
benignitatem, & miracula ſua inter homines,
Eūmque extollant in cœtu populi, & laudēt eū
in conſeſſu[28]ſeniorum.'
¶Qui[29]flumina vertit in deſertum, &[30]venas'a-
quarum in loca ſiticuloſa:
Et terram frugiferam in'[31]ſterile ſolum,'propter
incolarum[32]vitioſitatem.'
Qui [contrà] vertit deſertum in ſtagnum aqua-
rum, & torridam terram in venas aquarum:
Ibi collocat famelicos,[33]vt vrbē celebrē extruāt.'
Ac ſementem faciant in aruis, & colant vineas,
34 quæ copioſum fructum proferant:'
Eóſque fortunat, ita vt valde creſcant, nec pecus
eorum minuit.
35 Minuuntur etiam, &[36] decidūt[37]per anguſtiā,'
& malum, &[38]laborem.'
[Nam Deus][39]effundit cōtemptum in principes,
& errare facit eos[40]per vaſtitatem inuiam.'
41 In arce autem collocat pauperem extra miſe
riam, & familias tractat velut oues.
[Quæ]quum vident probi, gaudent,[42]nec habēt
vlli iniqui quod vituperent aut querantur.
43 Quiſquis[igitur]ſapis, cuſtodiet hæc, & benefi-
cia Domini conſyderabit.

¶[1]Carmen, hymnus[2]Dauidis. CVIII.

P[3]Aratum eſt cor meum ô Deus,[?]vt canam, &
pſallam[4]etiam ô gloria mea.
Expergiſcere nablum & cithara:[5]euigilabo equi
dem in aurora,
6 Tibique cōfitebor'inter populos, & te pſallam
inter nationes.
Tua enim benignitas vſqueadeo magna eſt, vt
cælos ſuperet, tuáque[7]veritas'vſque ad æthera
[pertingit.]
8 Sublimior cælo ſis ô Deus,[9]& maieſtas tua[ſublimior ſit]terra,
10 Vt liberentur tui dilecti, ſeruato per dexteram tuam, & annue[11]mihi.'

Omnem eſcam abominata eſt anima eorum: &
appropinquauerunt vſque ad portas mortis.
Et clamauerunt ad Dominum cum tribularen-
tur: & de neceſſitatibus eorum liberauit eos.
Miſit verbum ſuum, & ſanauit eos: & eripuit eos
de interitionibus eorum.
Confiteantur Domino miſericordiæ eius: & mi-
rabilia eius filijs hominum:
Et ſacrificent ſacrificium laudis: & annuncient
opera eius in exultatione.
¶Qui deſcendūt mare in nauibus, facientes ope
rationem in aquis multis.
Ipſi viderunt opera Domini, & mirabilia eius in
profundo.
Dixit, & ſtetit ſpiritus procellæ: & exaltati ſunt
fluctus eius.
Aſcendunt vſque ad cælos, & deſcendūt vſque ad
abyſſos: anima eorum in malis tabeſcebat.
Turbati ſunt, & moti ſunt ſicut ebrius: & omnis
ſapientia eorum deuorata eſt.
Et clamauerunt ad Dominum cum tribularētur:
& de neceſſitatibus eorum eduxit eos.
Et ſtatuit procellam eius in auram: & ſiluerunt
fluctus eius.
Et lætati ſunt quia ſiluerūt: & deduxit eos in por
tum voluntatis eorum.
Confiteantur Domino miſericordiæ eius: & mi-
rabilia eius filijs hominum:
Et exaltent eum in eccleſia plebis: & in cathedra
ſeniorum laudent eum.
¶Poſuit flumina i deſertū: & exit[us] aquarū i ſiti:
Terram fructiferam in ſalſuginē, à malitia in-
habitantium in ea.
Poſuit deſertum in ſtagna aquarum: & terram
ſine aqua in exitus aquarum.
Et collocauit illic eſurientes: & conſtituerunt ci
uitatem habitationis.
Et ſeminauerunt agros, & plantauerunt vineas:
& fecerunt fructum natiuitatis.
Et benedixit eis, & multiplicati ſunt nimis: &
iumenta eorum non minorauit.
Et pauci facti ſunt, & vexati ſunt à tribulatione
malorum & dolore.
Effuſa eſt contentio ſuper principes: & errare fe
cit eos in inuio, & non in via.
Et adiuuit pauperē de inopia: & poſuit ſicut o-
ues familias.
Videbunt recti, & lætabuntur: & omnis iniqui-
tas oppilabit os ſuum.
Quis ſapiens, & cuſtodiet hæc? & intelliget miſe
ricordias Domini?

¶Canticum Pſalmus Dauid. CVII.

P Aratum cor meum Deus, paratum cor meū:
cantabo, & pſallam in gloria mea.
Exurge pſalteriū & cithara: exurgam diluculo.
Confitebor tibi in populis Domine, & pſallam
tibi in nationibus.
Quia magna eſt ſuper cælos miſericordia tua: &
vſque ad nubes veritas tua.
Exaltare ſuper cælos Deus, & ſuper omnem ter-
ram gloria tua: vt liberentur dilecti tui.

¶16 I. proximè ad mortem acceſſerint. ¶17. i. ſolo ſuo iuſſu. ¶18 He. & eruit [eos] de foueis ipſorū. i. de ſepulchris quæ iam illis condendis parata erant. q. d. deploratos, ſolo iuſſu ſanat, cōtrà q̃ faciūt medici. ¶ Vide numerum 6. ¶19 laudis. gratiarum actiōis, ¶20 Heb. Qui in mare nauibus deſcendunt. i. q negotiantur in mari. ſequētib[us] ſeipſū declarat. ¶21 Hebr. Et dixit, & fecit ſtare ventum turbinis. ¶22 ſub. maris ¶23 ſub. nautæ ¶24 Heb. in malo. i. anxietate ¶25 iactentur huc illuc, ac nutent ¶26 peritia eorum euaneſcat. q. d. quāuis nautæ illi ſint periti artis nauticæ, tamen peritia eorum tum nullū habet locum. ¶27 Heb. Statuit procellam in ſilentium, & ſilēt fluctus eorum. ¶ Vide numerum 6. ¶28 vl, ſenatorum. ¶29. i. regionē fluminibus abūdantem, ob id fertilem, cōuertit in regionē infœcūdam ob ariditatem. ¶30 exitus. Repetitio eſt. ¶31 Heb. ſalſuginē ¶32 malitiā. ¶33 Heb. & parauerūt vrbē ſiue oppidū ſedis. vl, habitatiōis. i. i qua habitēt. ¶34 Heb. & fecerūt fructū prouēt[us]. ¶35 ſub. quū à Deo deficiūt. ¶36 deijciūt. i. abiecti reddūtur. ¶37 ob tyrannidē ¶38 diuexationē. ¶39. i. reddit cōtēptibiles qui prius erāt in ſūma authoritate. ¶40 in inani, in quo nō eſt via. q. d. tandē regiones eorū ita euertit, vt nullū veſtigiū appareat. ¶41 [Cæterū] autem erigit pauperē à paupertate: & ponit eum familias inſtar gregis. i. efficit vt ex eo plurimæ exeant familiæ. ¶42 Heb. & omnis iniquitas contraxit os ſuum. vt Iob. 5. ¶43 Heb. Quis ſapiens, & obſeruabit hæc, & aduertet animum ad miſericordias Domini? CVIII ¶1. i. pſalmus. ¶2 Confirmatū ¶3. q. d. conſyderando promiſſa tua, non poſſum non canere. ¶4 etiam gloria mea. i. anima mea. ſub. canit: quæ gloria corporis dicitur, q corpore inanimato nihil ſit abiectius. vl, etiā cū aīa mea. i. ex aīo, ſub. canā. ¶5 cū expergiſcar in aurora. vl ſumo mane. Legi poteſt, cū excitabo [vos] i aurora. i. quū ſumā vos i man[us] ad canēdū i aurora. ¶6 Téq; celebrabo ¶7 vl, fidelitas. ſub. i promiſſis ſeruandis. ¶8. q. d. præſta quod pollicitus es, vt ita extollaris. ¶9 vl, & gloria tua [ſit], vl appareat [ſuper omnē terram. ¶10 Declarat quæ ſit gloria Dei, nēpe liberare dilectos. ¶11 vl, nobis. nā duplex eſt lectio.

Digitized by Google

Saluum fac dextera tua, & exaudi me: Deus locutus eſt in ſancto ſuo,
Exultabo, & diuidam Sichimam: & conuallem tabernaculorum dimetiar.
Meus eſt Galaad, & me⁹ eſt Manaſſes: & Ephraim ſuſceptio capitis mei.
Iuda rex meus: Moab lebes ſpei meæ.
In Idumæam extendam calceamentum meum: mihi alienigenæ amici facti ſunt.
Quis deducet me in ciuitatem munitã? quis deducet me vſque in Idumæam?
Nõnne tu Deus qui repuliſti nos, & non exibis, Deus, in virtutibus noſtris?
Da nobis auxilium de tribulatione: quia vana ſalus hominis.
In Deo faciemus virtutẽ: & ipſe ad nihilum deducet inimicos noſtros.

¶In finem, Pſalmus Dauid. CVIII.

Deus laudem meam ne tacueris: quia os peccatoris, & os doloſi ſuper me apertum eſt.
Locuti ſunt aduerſum me lingua doloſa, & ſermonibus odij circundederũt me: & expugnauerunt me gratis.
Pro eo vt me diligerent, detrahebant mihi: ego autem orabam.
Et poſuerunt aduerſum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea.
Cõſtitue ſuper eum peccatorem: & diabolus ſtet à dextris eius.
Cum iudicatur, exeat cõdemnatus: & oratio eius fiat in peccatum.
Fiant dies eius pauci: & epiſcopatum eius accipiat alter.
Fiant filij eius orphani, & vxor eius vidua.
Nutantes transferantur filij eius, & mẽdicent: & ejiciantur de habitationibus ſuis.
Scrutetur fœnerator omnem ſubſtantiam eius: & diripiant alieni labores eius.
Non ſit illi adiutor: nec ſit qui miſereatur pupillis eius.
Fiant nati eius in interitum: in generatione vna deleatur nomen eius.
In memoriã redeat iniquitas patrũ ei⁹ in cõſpectu Domini: & peccatũ matris ei⁹ nõ deleatur.
Fiant contra Dominum ſemper, & diſpereat de terra memoria eorum: pro eo quòd nõ eſt recordatus facere miſericordiam,
Et perſecutus eſt hominem inopem & mendicũ, & compunctum corde mortificare.
Et dilexit maledictionẽ, & veniet ei: & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo.
Et induit maledictionem ſicut veſtimentũ, & intrauit ſicut aqua in interiora eius, & ſicut oleũ in oſſibus eius.
Fiat ei ſicut veſtimentum quo operitur: & ſicut zona qua ſemper præcingitur.
Hoc opus eorum qui detrahunt mihi apud Dominum: & qui loquuntur mala aduerſus animam meam.
Et tu Domine, Domine, fac mecum propter nomen tuum: quia ſuauis eſt miſericordia tua.
Libera me, quia egen⁹ & pauper ego ſum: & cor meum conturbatum eſt intra me.

De⁹ loquutus eſt [12] in ſanctuario ſuo, [quòd] exultabo, & partiar Sichẽ, ac metiar vallẽ Sucoth.
Meus eſt Gilead, meus eſt Manaſſes. Ephraim autẽ robur [13] capitis mei, & Iuda me⁹ [14] legiſlator.'
[15] Moab [vero] lebes ablutionis meæ, [16] Idumæam pedib⁹ meis emetiar, & ſup Paleſthina iubilabo.
Quis ducet me [17] ad vrbes munitas?' quis ducet me in Idumæam?
An non tu Deus, qui nos repuleras, [18] neque profectus fueras' cum noſtro exercitu?
Fer nobis opẽ [qua defendamur] [19] ab hoſte:' ſiquidem vana eſt ſalus hominis.
[20] Cæterum Deo iuuante res præclaras geremus,' & ipſe conculcabit hoſtes noſtros.

¶Præfecto cantorum, Dauidis hymnus. CIX.

O [1] Deus, qui laudaris à me,' ne taceas.
Nam os impij, & os doloſum [2] patent' contra me, & mecum loquuntur [3] falſa lingua,'
[4] Et verba ex odio profecta me circumuenerunt,' méque oppugnant abs re.
[5] Pro amore autem meo' aduerſantur mihi, ego tamen [intentus ſum] precationi:
Ac [6] reddunt mihi' malum pro bono, [&] odiũ pro dilectione mea.
[7] Conſtitue contra eum impium,' & [8] aduerſarius' ſtet ad dexteram eius.
Quum adductus fuerit in iudicium, pronũtietur impius, & [9] deprecando peccatum admittat.'
Sint dies [vitæ] ipſius pauci, & ipſius [10] functionẽ alius accipiat.
Sint ipſius liberi orphani, & vxor eius vidua.
Oberrent liberi eius & mendicent, ac [victũ] quærant è ruinoſis ſuis ædificijs [prodeuntes.]
[11] Fœnerator nexu obliget õnia quæ habet:' necnon hoſtes diripiant quod labore ipſius partum eſt.
Non obtingat ei qui [12] benignitatẽ proroget,' nec ſit qui benefaciat orphanis quos reliquit.
Poſteritas eius [13] excidio ſit obnoxia,' & in [14] altero ſeculo' deleatur nomen [15] ipſius.'
Reuocetur in memoriam apud Dominũ iniquitas patrum eius, & peccatum matris eius non aboleatur [obliuione,]
Ac ſemper obuerſentur [oculis] Domini, [16] qui deleat' eorum memoriam è terra.
Siquidem [17] non cogitauit benignitatem exhibere,' & perſecutus eſt virum [18] humilẽ & pauperem, & [19] dolentem animo,' vt interficeret.
Ac amauit maledictionem, quæ obuenit ei: & noluit benedictionem, quæ longe receſſit ab eo.
[10] Induitque maledictionẽ vt veſtimẽtum, & ingreſſa eſt in partes ipſius interiores vt aqua, & in oſſa eius vt oleum:
[11] Sit ei pro veſte, quã induat:' & pro cingulo, quo ſemper cingatur.
[12] Atque hæc parata ſunt à Domino meis aduerſarijs,' & eis qui loquuntur malũ aduerſus animam meam.
Tu autẽ Domine Deus meus [13] præſto mihi adſis' [14] propter nomen tuũ: [15] & libera me, ſiquidem benignitas tua optima eſt.'
Ego enim humilis & pauper ſum, & [16] cor meum intra me ſaucium eſt,

¶12 p ſanctitatẽ ſuam. i. p Spiritũ ſuũ ſanctũ nuncio Samuele, quòd exultabo. i. me foreuoti compotẽ: nã habiturus ſum regnum ſuper duodecim trib⁹ Iſrael. ¶13. i. principat⁹ mei. hoc eſt, conſtituar rex regionis Ephrai. ¶14 . i. regnũ meum ſiue ſedes regni mei. ibi Chriſt⁹ naſciturus erat. ¶15 q. d. præterea regno meo accedent regna Gẽtiũ. Moabitæ erũt mihi ſubditi. lebes abl. . i. in qua pedes meos lauabo. ¶16 Hebr. ſuper Edõ pijciã calceamentũ meũ . i. pedẽ meum. hoc eſt conculcabo Idumæã, & ſuperabo. ¶17 Heb. ad vrbẽ munitionis? . i. munitã? Sion intelligit. q. d. quis faciet me potiri vrbe illa? ¶18 vl, nec egrediebaris ¶19 à tribulatiõe: ¶20 Heb. In Deo faciem⁹ fortitudinem,

CIX.

¶1 Hebr. Deus laudis meæ. i. de quo glorior ¶2 aperta ſunt. aperuerũt ſeſe ¶3 ſermone ficto. ¶4 Hebr. verbis odij me circundant. ¶5 vl, Cum diligam eos. ¶6 Heb. Et poſuerũt ſup me ¶7 Præfice illi improbũ. Singulare pro plurali, Præfice illis improbos magiſtratus ¶8 ſatan. i. permitte illos malo ſpiritui, vt illos aſſidue vexet. ¶9 Hebr. & oratio eius ſit in peccatũ. i. reddat illũ iudici magis odioſũ. aut oratio ei⁹ ſit fruſtranea. q. d. patiat repulſã. ¶10 Præfecturam eius. i. quod fidei eius cõmiſſum eſt, opes, liberos, vxorem, quibus præfectus eſt. ſic quidã Hebræi. ¶11 Hebr. Illaqueet fœnerator, &c. q. d. ſiquid ſuperfuerit illis, id omne dolis ſuis extorqueant fœneratores. ¶12 miſericordiam extendat. ¶13 excidatur, ¶14 vl, altera ætate, aut generatione. i. ita tollatur de medio memoria illorũ improborũ, vt in ſequẽti ſeculo nulla ſit memoria eorũ. ¶15 eorũ: Numerus mutatur. ¶16 vl, vt exterminet ¶17 nõ fuit memor facere miſericordiam. aut, neglexit ¶18 pauperem & egenum ¶19 attrito corde. ſub. ob calamitates. ¶20 q. d. ornauit ſe maledictione vt veſtimẽto. vl, in eos veniat maledictio qui ea ſe putãt ornari velut veſtimento. ¶21 q. d. nũquam recedat ab eo, ſed illum ſemper circundet vt veſtis. ¶22 Heb. Hæc operatio aduerſariorũ meorũ, &c. Vl, Hæc merces operum meorũ à Domino. ¶23 Heb. Fac mecũ. ¶24. i. pro fama & excellentia nõis tui quam de te cõceperũt omnes. ¶25 quia miſericordia tua bona eſt [ſub. mihi:] libera me. aut, fer inquam mihi opem. Bona, vl conuenientiſſima aut gratiſſima. ¶26. i. anima mea pene extincta eſt.

Digitized by Google

¶17 inſtabilis factus ſum. cogor ſubinde locum mutare. ¶18 Heb. à ieiunio. De inopia rerũ loquitur. ¶19 Heb. & caro mea mentita eſt à pinguedine. vľ, emarcuit à pinguedine. i. exhauſta eſt à pinguedie. ¶30. i. obruātur ignominia. ¶31 Heb. Ad ſeruandum à iudicantibus animam eius. i. ab iis qui habẽt poteſtatem animę illius. vľ ab iis qui volũt perdere illum.

C X.

¶1. i. donec conijciantur reprobi in tenebras exteriores per te dicẽtem, Ite maledicti, &c. ¶[2] Verba prophetæ, vel Dei Patris loquẽtis de ſe in tertia perſona. q. d. efficiam vt euangeliũ quod eſt robur tuũ, prędicetur vndiq;, ducto initio à Ieroſolymis. vi de Luc. 24. ¶2 pro, dominaberis ¶3 Heb. Populus tu[9] voluntatũ[vľ ſpõtanei] in die roboris tui, i ſplẽdoribus ſanctitatis : ab vtero [&] ab aurora

[Et] abeo vt vmbra quum declinat, ac velut locuſta[17] excutior:

Genuáque mea nutant[18] præ inedia, [19]& detracta pinguedine alius iã habitus eſt corporis mei.

Equidem illis ſum probroſus: qui me cõſpicati, iactant caput ſuum.

Opẽ fer Domine Deus meus, [&] ſeruato me pro tua benignitate.

Et intelligant hanc tuã eſſe potentiam, quòdque tu Dominus hæc facias.

Ipſi quidẽ maledicant, tu autẽ benedicas: ipſi inſurgant. & pudefiant, ſeruus autẽ tu[9] lætetur.

[30] Induant aduerſarij mei ignominiam, & amiciant ſe pudore tanquam pallio.

Ego autem valde cõfitebor Domino ore meo, & in magno cœtu laudabo eum:

Quoniam à dextra ſtetit pauperis, [31] vt ſeruaret animam eius ab iis qui vitæ ac necis arbitriũ in eum ſibi arrogabant.

¶Dauidis hymnus. C X.

Dixit Dominus Domino meo, Sede mihi ad dexteram, [1]donec inimicos tuos ſubdam ſcabellum tuis pedibus.

[2]Dominus emittet virgam tuæ potentiæ è Zion: [2]dominare [ergo] inter inimicos tuos.

[3]Habes promptiſſimũ populum, quũ educes tuas copias: tibi [etiam] eſt ros generationis tuę in ſummo decore & ſanctitate ex vtero auroræ.

[4]Iurauit Dominus, [5]nec pœnitet eum, vt tu ſis ſacerdos æternus ritu Melchi-ſedec.

[6]Domin[9] [ſtat] à dextera tua, [7]qui cõtudit reges, quo die iratus fuit.

[8]Iudicabit [Meſſias] in Gẽtibus, & [omnia] plena cadaueribus erunt, [9]quando contundet capita in multis regionibus.

De[10] torrẽte i via bibet, ac ꝓpterea caput attollet.

¶Hallelu-ia. C X I.

א Confitebor Domino ex toto corde ב in cõcilio & cœtu[2] proborum,

ג Magna ſunt Domini facta, ד [3]quæ inquiruntur ab omnibus qui delectantur ipſis.

ה Opus [4] ipſius eſt gloria & decus, ו & iuſtitia eius æternum perſtat.

ז [5]Memoriæ conſecrauit ſua miracula, ח beneficus & miſericors Dominus,

ט [6]Eſcam dedit ipſum timentibus, י [7] [&] æternum memor eſt ſui fœderis.

כ Potẽtiam operum ſuorum[8] declarauit ſuo populo, ל dando eis hæreditatem Gentium:

מ Sũtque [9]opera manum eius veritas & iudiciũ, [&] נ omnes[10] cõſtitutiones ipſi[9] firmæ ſunt,

ס Súntque ſtabilitæ, vt durent ſempiternis tẽporibus, ע quippe per veritatẽ & rectitudinẽ factæ.

פ Miſit [etiam] ad populũ ſuum צ [11]per quos redimeret, ac præcepit fœdus ſuũ perpetuo [ſeruādũ]

Sicut vmbra cum declinat, ablatus ſum: & excuſſus ſum ſicut locuſtæ.

Genua mea infirmata ſũt à ieiunio: & caro mea immutata eſt propter oleum.

Et ego factus ſum opprobrium illis: viderũt me, & mouerunt capita ſua.

Adiuua me Domine Deus meus: ſaluũ me fac ſecundum miſericordiam tuam.

Et ſciãt q̃a man[9] tua hæc: & tu Domine feciſti eã.

Maledicent illi, & tu benedices: qui inſurgũt in me, cõfundantur: ſeruus autẽ tuus lætabitur.

Induantur, qui detrahunt mihi, pudore: & operiantur ſicut diploide confuſione ſua.

Confitebor Domino nimis in ore meo: & in medio multorum laudabo eum:

Quia aſtitit à dextris pauperis: vt ſaluã faceret à perſequentibus animam meam.

¶Pſalmus Dauid. C IX.

Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis:

Donec ponã inimicos tuos ſcabellũ pedũ tuorũ.

Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Siõ: dominare in medio inimicorum tuorum.

Tecũ principiũ in die virtutis tuæ in ſplẽdoribus ſanctorum: ex vtero ante luciferum genui te.

Iurauit Domin[9], & nõ pœnitebit eũ, Tu es ſacerdos in æternũ, ſecũdum ordinẽ Melchi-ſedec.

Dominus à dextris tuis, confregit in die iræ ſuæ reges.

Iudicabit in nationibus, implebit ruinas: conquaſſabit capita in terra multorum.

De torrẽte i via bibet: propterea exaltabit caput.

¶Hallelu-ia. C X.

א Confitebor tibi Domine i toto corde meo ב in cõcilio iuſtorum & cõgregatione.

ג Magna opera Domini: ד exquiſita in omnes voluntates eius.

ה Confeſſio & magnificentia opus eius: ו & iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi.

ז Memoriã fecit mirabiliũ ſuorũ, ח miſericors & miſerator Dominus: ט eſcã dedit timentibus ſe.

י Memor erit in ſeculum teſtamenti ſui, כ virtutem operũ ſuorũ annuntiabit populo ſuo.

ל Vt det illis hæreditatem Gentium: מ opera manuum eius, veritas & iudicium.

נ Fidelia omnia mãdata eius: ס confirmata in ſeculũ ſeculi, ע facta in veritate & æquitate.

פ Redemptionem miſit populo ſuo: צ mandauit in æternum teſtamentum ſuum.

ros natiuitatis tuæ. Sub. erit. De Apoſtolis miniſtris Euãgelij loquitur. Ac ſi dicat, O Chriſte, Apſi tui ſponte ſua, nõ coacti, volentes prædicabunt Euãgeliũ: & hoc eo tẽpore, quo quaſi virtute bellica mundũ & ſatanã tibi ſubiugabis. Et vbi? In ſplendoribus ſanctitatis. i. in Ieruſalem vrbe ſplendida, vbi primum illuceſcere cœpit Euangelij ſplẽdor. Sequentibus verbis reddit rationem cur ſponte Apoſtoli eſſent Chriſto ſeruituri: quia ô Chriſte, ros natiuitatis tuę. i. gratiæ illæ quæ tibi donabuntur à Patre dum carnem aſſumes, obuenient tibi iam inde ab vtero & à prima natiuitate tua. Per rorem intelligit gratiam quam natus accepit à Patre, de qua Eſa. 9, Puer datus eſt nobis, filius, &c. Aut dicas hoc hemiſtichiũ non pendere à verſu ſuperiori, ſed prophetam plenitudinẽ gratiarum laudare in Chriſto à tempore natiuitatis. His omnibus inſignem fore Chriſti victoriã prædicat propheta. ¶4 vľ, Iurabit ¶5 vľ, non mutabit ſententiam. Oſtenditur Chriſtus mediator Dei & hoim. ¶6 q. d. ſemper tibi præſto eſt vt opem ferat. ¶7 Alij ſubaudiunt [&,] & per futurum vertũt, & vulnerabit in gratiã tuã etiam ſummos reges tempore quo ſe iratum declarabit. ¶8 Iudicium exercebit. Hęc in deſtructione Ieruſalem. ¶9 Heb. percutiet caput ſuper terrã multam. i. principes qui præſunt regionibus amplis & diuitibus. ¶10 q. d. fundetur tantum ſanguinis vt etiam liceat victori bibere è ſanguinis torrente cæſorum, in via. i. dũ perſequetur hoſtes. Propter eam victoriam multum attolletur, & euadet clariſſimus Chriſtus. C X I. ¶1 Euehã laudibus Dominũ ¶2 rectorũ. ¶3 exploratã. i. explorabilia, hoc eſt quæ intelligi poſſunt & cõprehẽdi ab iis qui optãt illa. ¶4 q. d. quicquid facit, omni laude dignũ eſt & decorũ. ¶5 Hebr. Memoriã fecit mirabilibus ſuis. i. talia ſunt quæ fecit vt nunquã poſſint memoria excidere. vľ, vt digna ſint perpetua memoria. ¶6 vľ, prædam. eã ſcilicet quã ſecũ abſtulerunt filij Iſrael recedentes ab Aegypto. exod. 11. ¶7 [idque fecit quia] memor fuit fœderis in æternũ. i. quod olim, hoc eſt retroactis ſeculis pepigerat cũ Abraham. gene. 15. ¶8 Hebr. annuntiauit. i. Opera illa ſua eximia quæ omnipotentiam eius demonſtrant, longo ante tempore prædixit Iſrael, nempe daturum ſe eis, &c. ¶9 q. d. quicquid agit, id agit vt oſtendat ſe veracem in promiſſis: & vt oſtendat ſe iuſtum qui impiis Gẽtibus terram ſuam eripiat vnde eos eiecit. Domini enim eſt terra. ¶10 præcepta ¶11 Hebr. redemptionem. i. redemit populum de captiuitate Aegyptiaca.

Digitized by Google

ק Sanctum & terribile nomen eius: ר initium ſapientiæ, timor Domini.
ש Intellectus bonus omnibus facientibus eum: ת laudatio eius manet in ſeculum ſeculi.
¶ Halleluia, reuerſionis Aggæi & Zachariæ.

C X I.

א Beatus vir qui timet Dominum: ב in mandatis eius volet nimis.
ג Potens in terra erit ſemen eius: ד generatio rectorum benedicetur.
ה Gloria & diuitiæ in domo eius: ו & iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi.
ז Exortum eſt in tenebris lumen rectis: ח miſericors, & miſerator, & iuſtus.
ט Iucundus homo qui miſeretur & commodat, י diſponet ſermones ſuos in iudicio: כ quia in æternum non commouebitur.
ל In memoria æterna erit iuſtus: מ ab auditione mala non timebit.
נ Paratum cor eius ſperare in Domino, ס confirmatum eſt cor eius: non commouebitur, ע donec deſpiciat inimicos ſuos.
פ Diſperſit, dedit pauperibus: צ iuſtitia eius manet in ſeculū ſeculi: ק cornu eius exaltabitur in gloria.
ר Peccator videbit, & iraſcetur, ש dentibus ſuis fremet & tabeſcet: ת deſyderiū peccatorū peribit.
¶ Halleluia.

C X I I.

Laudate pueri Dominum: laudate nomen Domini.
Sit nomen Domini benedictum ex hoc nunc & vſque in ſeculum:
A Solis ortu vſque ad Occaſum, laudabile nomen Domini.
Excelſus ſuper omnes gentes Dominus, & ſuper cælos gloria eius.
Quis ſicut Dominus Deus noſter qui in altis habitat, & humilia reſpicit in cælo & in terra?
Suſcitans à terra inopem, & de ſtercore erigens pauperem:
Vt collocet eum cum principibus, cum principibus populi ſui.
Qui habitare facit ſterilem in domo, matrem filiorum, lætantem.
¶ Halleluia.

C X I I I.

In exitu Iſrael de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro.
Facta eſt Iudæa ſanctificatio eius, Iſrael poteſtas eius.
Mare vidit & fugit: Iordanis conuerſus eſt retrorſum.
Montes exultauerunt vt arietes: & colles ſicut agni ouium.
Quid eſt tibi mare quòd fugiſti: & tu Iordanis, quia conuerſus es retrorſum?
Montes exultaſtis ſicut arietes, & colles ſicut agni ouium?
A facie Domini mota eſt terra, à facie Dei Iacob.
Qui conuertit petram in ſtagna aquarum, & rupem in fontes aquarum.

ק cuius [12] nomē ſanctiſſimum terrificū eſt.'
ר [13] Principium ſapientiæ' eſt timor Domini,
ש [14] & ſalutaris prudentia contingit omnibus qui verſantur in his rebus:' ת [15] quorum laus æternum perſtat.
¶ Halleluia.

C X I I.

א Beatus vir eſt qui timet Dominū, ב & valde præceptis eius delectatur:
ג [Nam] [1] potens erit in terra ſemen eius, [&]
ד [2] proborum natio fortunabitur.
ה Copia rerum & diuitiæ erunt in domo eius,
ו & [3] iuſtitia ipſius æternum perſtabit.
ז Oritur in tenebris lux probis, [4] [homini] ח beneſico, & miſericordi, & iuſto.'
ט Vir bonus confert beneficia, & dat mutuo,
י [5] ſuáſque res obit exactiſſimo iudicio.
כ [6] Quia' nō mouebitur in æternum, ל [7] & memoria iuſti vſque durabit.
מ [8] Ad famā triſtem' non expaueſcet, נ quia cor eius firmum eſt [ac] fretum Domino:
ס Cor ipſius ſtabilitum eſt, vt non expaueſcat,
ע [9] donec ſpectet' in hoſtibus ſuis [quod cupierat.]
פ Spargit [ac] dat pauperibus, צ cuius iuſtitia æternum perſtabit, ק [10] cornúque eius altum erit cum gloria:'
ר Ita vt impius cernens indignetur, ש ſuiſque dētibus frendeat & contabeſcat: ת [11] miniméque impij aſſequentur quod deſyderant.
¶ Halleluia.

C X I I I.

Laudate cultores Domini, laudate nomen Domini.
[1] Prædicandum eſt [enim] nomen' Domini ab hoc tempore vſque in æternum:
Ab Ortu ſolis vſq; ad Occaſum eius laudibus vehendum eſt nomen Domini.
Dominus [enim] [2] ſublimior eſt omnibus Gentibus, & maieſtas ipſius cælo [ſublimior eſt.]
Quis ſimilis eſt Domino Deo noſtro, [3] qui in alto [rebus] præſidet?'
Séque demittit vt inſpiciat quæcunque ſunt in cælo & in terra?
Qui erigit tenuem ex puluere, & pauperē è ſtercore euehit:
Vt [4] collocet [eum] cum principibus,' cum principibus ſui populi.
[5] Qui ſterilem matremfamiliâs efficit matrē gaudentem liberis. halleluia.

C X I I I I.

Quum egrederetur Iſrael ex Aegypto, [&] domus Iacobi à populo diuerſæ linguæ:
Iuda factus eſt [1] eius ſanctuarium,' [&] Iſrael [2] ipſius imperium.'
Quod quū mare vidiſſet, refugit, [&] Iordanis retrorſum repulſus eſt.
[3] Montes' [autem] ſubſilierunt vt arietes, [&] colles vt agni ouium.
Quid accidit tibi ô mare, quòd refugiſti? [quid tibi] ô Iordanis, quòd repulſus es retrorſum?
[Quid vobis] ô montes quòd exiliiſtis vt arietes, & colles vt agni ouium?
[4] Túque terra expaueſcito metu Domini, metu Dei Iacob,
Qui [5] vertit ſaxum in ſtagnum aquoſum, [&] ſilicem in fontem abundantem aquis.

¶ 12. i. qui ſanctus eſt, & talis qui ab omnibus timeri debeat. ¶ 13 Via ad ſapientiam ¶ 14 Heb. intellectus bonus omnibus facientibus ea. i. recte ſapiunt qui implent, ſub. præcepta. ¶ 15 Heb. laus eius. i. cuiuſcūque eorū.

C X I I.

¶ 1 ſtabile ¶ 2 rectorum ¶ 3 q. d. & tamē nullo tempore decidit à bonitate priſtina, quod diuitibus cōtingere ſolet ¶ 4 clemens, & miſericors, & iuſtus. Sub. Dominus. i. ſalus oritur rectis in tenebris, hoc eſt dū maxime affliguntur. & hoc fit, quia clemens. clementia enim Dei eripimur. Lux pro liberatione, & tenebræ pro tribul. ¶ 5 Hebr. metietur [vel, moderabitur] verba ſua i iudicio ¶ 6 Sub. beatus inquam, quia ¶ 7 Heb. ad memoriam ſeculi erit iuſtus. ¶ 8 Heb. Ab auditione mala, &c. i. cū audierit etiā ingētia mala ingruere. ¶ 9. i. expectans vt Dominus ſumat pœnas de hoſtibus ſuis. Aut vertē, & tādem videbit in &c. ¶ 10. i. robur & potentia eius attollitur cum honore. ¶ 11 Heb. deſyderium impiorū peribit.

C X I I I. ¶ 1 vel, Laudibus attollatur nomē ¶ 2 q. d. non ſolum Deus dignitate ſuperat omnes gētes, ſed etiā cælos magnitudine gloriæ ſuæ exuperat adeò vt ne illis quidē gloria eius capi queat. ¶ 3 Heb. qui ſe eleuat ad habitandū. i. in ſummo & ſublimi deligit ſibi ſedem: attollit ſe ſupra cælos vt videat. &c. ¶ 4. i. vt reddat eos æquales principibus, non cuiuſuis populi, ſed ſui, quem elegit. ¶ 5 Heb. Facit ſedere ſterilem domus, matrem liberis lætam ſiue gaudentem. vel, Conſtituit ſterilem, familiam: [conſtituit inquā] matrem filiorum, lætantem. i. efficit vt quæ prius erat ſterilis, amplam habeat familiam: efficit inquā eam matrem multorum filiorum, & propter eos lætantem.

C X I I I I. ¶ 1 in ſanctitatem eius. i. conſecrauit ſibi populum Iuda, hoc eſt Iſraelem, pars pro toto. Exod. 19. Vos eſtis mihi gens ſancta. q. d. dū populum Iſraeliticum eduxit è captiuitate, oſtendit ſe illum in primis delegiſſe. ¶ 2 dominia eius. i. tunc cœpit agere principem populi Iſraelitici. ¶ 3 Plurali vtitur: quia non ſolum mons Sinai, ſed & vicini montes agitati ſunt ob præſentiam Dei. ¶ 4 vel. A conſpectu Domini contremiſcit terra. Reſpōdet hic ſuperioribus author Pſalmi. ¶ 5. i. educere potuit è rupe duriſſima aquas multas: & è ſilice magnam vim aquæ.

C X V.

N[1]On noſtram Domine, non noſtram, ſed tui nominis gloriam amplifices propter tuam benignitatem, & propter veritatem tuam.
Cur[enim] dicãt Gẽtes, Vbi queſo eſt Deus ipſorũ?
Atqui Deus noſter in cælo eſt, qui perficit quicquid voluerit.
[Cæterum] ſimulachra ipſorum ſunt argẽtea & aurea, opus quod manib⁹ hominis producitur.
Habent[enim] os, & non loquuntur: habent oculos, & non vident.
Habent aures, nec audiũt: habent naſum, nec odorantur.
Manus habent, nec palpant: pedes habẽt, nec ambulant, neque ſonum edunt ſuo gutture.
Quibus ſimiles euadant qui ea faciunt, [&] quicunque fidit eis.
O Iſrael fide Domino: quia [2] veſtrum auxilium, & veſtrum ſcutum eſt.
Domus Aharonis fidite Domino: [2] quia veſtrũ auxilium, & veſtrum ſcutum eſt.
Timentes Dominũ fidite Domino: quia veſtrum auxilium, & ſcutum veſtrum eſt.
Dominus memor eſt noſtri, qui [3] fœlicẽ reddet, fœlicem [inquam] reddet domum Iſraelis, fœlicem reddet domum Aharonis.
Fœlices reddet timentes Dominum pariter paruos & magnos.
[4] Cumulabit etiam Dominus vobis beneficia beneficijs: nec ſolum vobis, verũ & liberis veſtris.
[5] Vos quidem fœlices redditi eſtis à Domino, qui condidit cælum & terram.
[Et] [6] cælũ, cælum [inquam] Domino [ſeruatũ eſt,] terram autem dedit hominibus.
Cæterum mortui non laudant Deum, nec omnes quotquot [7] in ſepulchrum deſcendunt:
[8] Nos autem prædicemus Deum ab hoc tempore vſque in æternum. hallelu-ia. C X V I.

D[1]Iligo Dominum, quandoquidem exaudiuit ſupplicem meam vocem.
Quia præbuit mihi aurem ſuam, quem toto vitæ meæ tempore vocabo.
Cinxerant me [2] funes mortis, & anguſtiæ [3] inferni me [4] comprehenderant, ac [5] incideram in periculum & difficultatem:
Vocaui autem nomẽ Domini [dicens] Obſecro Domine, eripito animam meam:
Beneficus Dominus, & iuſtus, & Deus noſter miſericors.
Dominus defendens ſimplices, quum [6] attritus eſſem, me ſeruauit.
[Tunc dixi] Reuertere anima mea [7] ad locum tuũ quietũ, quia Dominus in te beneficiũ contulit:
Quia tu eripuiſti animam meam morti, oculos meos lachrymis, [&] pedes meos lapſui.
[Quare] ſancte vitam degam coram Domino [8] in regionibus viuentium.
[9] Fidem [in Deum] retinui, etiam quum ipſe cogerer dicere, me vehementer deiectum eſſe:
Quum dicerem in præcipiti mea fuga, [10] omnes homines mendaces eſſe.
Quam gratiam referam Domino pro illis omnibus quæ in me contulit beneficijs?
[11] Sumpto calice quo gratiæ aguntur pro accepta ſalute, nomen Domini vocabo,
Meáque [12] vota exoluam Domino nunc coram vniuerſo populo ipſius.
[Nam] apud Dominum mors [13] benignorum ipſius hominum maximi eſt momenti.

Non nobis Domine, non nobis: ſed nomini tuo da gloriam
Super miſericordia tua, & veritate tua: nequando dicant Gentes, Vbi eſt deus eorum?
Deus autem noſter in cælo: omnia quæcunque voluit fecit.
Simulachra Gẽtium, argentum & aurum, opera manuum hominum.
Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt.
Aures habẽt, & non audient: nares habent, & nõ odorabunt.
Manus habent, & non palpabunt, pedes habent, & nõ ambulabũt: nõ clamabũt in gutture ſuo.
Similes illis fiãt qui faciunt ea: & omnes qui cõfidunt in eis.
Domus Iſrael ſperauit in Domino: adiutor eorũ & protector eorum eſt.
Domus Aaron ſperauit in Domino: adiutor eorum & protector eorum eſt.
Qui timent Dominum, ſperauerunt in Domino: adiutor eorum & protector eorum eſt.
Dominus memor fuit noſtri, & benedixit nobis:
Benedixit domui Iſrael, benedixit domui Aarõ.
Benedixit omnibus qui timent Dominum, puſillis cum maioribus.
Adijciat Dominus ſuper vos: ſuper vos & ſuper filios veſtros.
Benedicti vos à Domino qui fecit cælũ & terrã.
Cælũ cæli Domino: terrã autẽ dedit filijs hominum.
Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui deſcendunt in infernum:
Sed nos qui viuim⁹, benedicimus Domino ex hoc nunc & vſque in ſeculum.
¶ Hallelu-ia. C X I I I I.

D[1]Ilexi, quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meæ,
Quia inclinauit aurem ſuam mihi: & in diebus meis inuocabo.
Circundederunt me dolores mortis: & pericula inferni inuenerunt me.
Tribulationem & dolorem inueni: & nomen Domini inuocaui,
O Domine libera animam meam: miſericors Dominus, & iuſtus, & Deus noſter miſeretur.
Cuſtodiens paruulos Dominus: humiliatus ſum, & liberauit me.
Conuertere anima mea in requiem tuam: quia Dominus benefecit tibi:
Quia eripuit animam meam de morte, oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapſu.
Placebo Domino in regione viuorum.
¶ Hallelu-ia. C X V.

C[1]Redidi, propter quod locutus ſum: ego autem humiliatus ſum nimis.
Ego dixi in exceſſu meo, Omnis homo mendax.
Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?
Calicem ſalutaris accipiam: & nomen Domini inuocabo.
Vota mea Domino reddã corã omni populo eius: pretioſa i cõſpectu Domini mors ſanctorũ eius.

¶1 Heb. Nõ nobis Dom. non no. ſed no. &c. q.d. Eripe nos á tyrannide Gentium: nõ vt inde euãdam⁹ clariores, ſed vt nomẽ tuum, illuſtrius reddatur, eripe iquã propter miſericordiam tuam, & vt appareas verax in promiſſis. ¶2 adiutorium eorũ & clypeus eorũ eſt. Ad ſperantes refertur: nã relatiua ſæpe ſine ſubſtantiuis ponũt, quæ ex præcedentib⁹ ſuppleri debent. ¶3 Heb. benedicet. ¶4 Hebr. Adijciet Dom. ſuper &c. i. maiora quàm antea cõferet vobis beneficia. ¶5 He. Benedicti vos à Domino. i. grati eritis Dom. ſub. ſi permanſeritis in timore eius. ¶6 q.d. quando incidimus in mentionem cæli & terræ, de cælo illud dicim⁹, quòd eſt illa mundi pars quam Deus inhabitat, vt terra, ea quam homines incolũt. ¶7 Heb. ad ſilẽtium. Appellãt & Latini poetæ ſilentes mortuos, & regna ſilentum, &c. Lege Eſa. 38. in fine. ¶8 ſub. qui relicti fuerimus in hac vita.

C X V I.
¶1 Heb. in diebus meis.
¶2 dolores. i. erã morti proximus. ¶3 ſepulchri. i. deducentes ad ſepulchrum. ¶4 Heb. inuenerant, ¶5 Hebr. tribulationẽ & anxietatem inueneram: ¶6 Vox Hebræa, tenuis fui, ſignificat: id eſt, viribus deſtitutus ſuccubui. ¶7 i. ad illum apud quem ſummã inuenies tranquillitatem. ¶8 Heb. ambulabo coram Domino, ¶9 Hebr. Credidi quia [vel quando] dixi, afflictus ſum valde. Aut, ad extremam pauperiem redactus ſum. Quando ſcilicet coactus ſum petere panẽ à Nabal. Latini & Græci, Pſalmũ C X V hic notant. ¶10 qui ſcilicet dicerent me nunquã regno mihi promiſſo potiturum: ego autem certo ſcirẽ Deum veracem in promiſſis. ¶11 Heb. Calicem ſalutum tollam. q.d. in conuiuio gratulatorio attollam calicem quo ſignificem conuiuis me illius ope ſeruatum: & ſemper Dominum colem. ¶12 i. ſacrificia quæ voui cum me perſequeretur Saul. ¶13 ſanctorũ. i. qui bonitati ſtudent. De violenta morte loqui videtur. q.d. grauatim fert mortem proborum Dominus. quare ſiquando interficiuntur, non interficiuntur impune

Digitized by Google

O Domine quia ego ſeruus tuus, ego ſeruus tu⁹, & filius ancillæ tuæ.
Dirupiſti vincula mea: tibi ſacrificabo hoſtiā laudis, & nomen Domini inuocabo.
Vota mea Domino reddā in cōſpectu oīs populi eius: in atrijs dom⁹ Doi, in medio tui Ieruſalē.
¶Hallelu-ia. CXVI.

LAudate Dominum omnes Gentes: laudate eum omnes populi.
Quoniam cōfirmata eſt ſuper nos miſericordia eius: & veritas Domini manet in æternum.
¶Hallelu-ia. CXVII.

COnfitemini Domino quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius.
Dicat nunc Iſrael quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius.
Dicat nunc domus Aaron: quoniam in ſeculum miſericordia eius.
Dicant nūc omnes qui timent Dominum quoniam in ſeculum miſericordia eius.
De tribulatione inuocaui Dominum: & exaudiuit me in latitudine Dominus.
Dominus mihi adiutor: nō timebo quid faciat mihi homo.
Dominus mihi adiutor: & ego deſpiciam inimicos meos.
B Bonum eſt confidere in Domino, quàm confidere in homine:
Bonum eſt ſperare in Domino, quàm ſperare in principibus.
Omnes gentes circuierunt me: & in nomine Domini quia vltus ſum in eos.
Circundantes circundederunt me: & in nomine Domini quia vltus ſum in eos.
Circundederunt me ſicut apes, & exarſerūt ſicut ignis in ſpinis: & in nomine Domini quia vltus ſum in eos.
Impulſus euerſus ſum vt caderē: & Dominus ſuſcepit me.
Fortitudo mea & laus mea, Dominus: & factus eſt mihi in ſalutem.
Vox exultatiōis & ſalutis ī tabernaculis iuſtorū.
C Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me, dextera Domini fecit virtutem.
Non moriar, ſed viuā: & narrabo opera Domini.
Caſtigans caſtigauit me Dominus: & morti non tradidit me.
Aperite mihi portas iuſtitiæ, ingreſſus in eas cōfitebor Domino: hęc porta Domini, iuſti intrabunt in eam.
Confitebor tibi quoniam exaudiſti me: & factus es mihi in ſalutem.
Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli.
A Domino factum eſt iſtud: & eſt mirabile in oculis noſtris.
Hæc eſt dies quam fecit Dominus: exultemus, & lætemur in ea.
O Domine saluū me fac, ô Domine bene proſperare: benedictus qui venit in nomine Domini.
Benediximus vobis de domo Domini: Deus Dominus, & illuxit nobis.
Conſtituite diem ſolēnem in condenſis vſque ad cornu altaris.

[14] Ah Domine equidem ſeruus tuus ſum, ego ſeruus tuus ſum, & filius ancillæ tuæ, qui vincula mea [15] ſoluiſti.
Tibi [ergo] mactabo victimā [16] confeſſionis, & nomen [17] Domini vocabo.
Meáque vota exoluam nunc coram vniuerſo populo ipſius,
In atrijs domus Dominicæ, intra te ô Ieruſalem. Hallelu-ia. CXVII.

LAudate Dominum omnes Gentes, prædicate ipſum omnes populi.
Nam [1] benignitas eius erga nos [2] præpollet, ac [3] veritas Domini æternum [permanet:] hallelu-ia. CXVIII.

C[1]Onfitemini Domino quoniā bon⁹ eſt, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Iſrael nunc dicat, quòd ſempiterna ſit ipſius benignitas.
Dicat nūc domus Aharonis, quòd ſempiterna ſit ipſius benignitas.
Dicant nunc timentes Dominū, quòd ſempiterna ſit ipſius benignitas.
Quum in anguſtijs eſſem, vocaui Deum, & Deus annuit mihi [2] in latitudine.
[Proin] Domino à me ſtante, nō timebo quid mihi homo inferre conetur.
Domino [enim] exiſtente inter meos [3] auxiliares, ſpectabo in meis inimicis [quod deſydero.]
[Etenim] ſpē habere in Domino, melius eſt quàm fidere homini:
Spem [inquā] habere in Domino, melius eſt quàm fidere principibus.
Si me omnes gentes circundederint, [ſpero] quòd per nomen Domini exciſurus ſim eas.
[4] Si me circundederint, & ſanè me circundederunt, [ſpero] quòd per nomen Domini ſim eas exciſurus.
Si me circundederint vt [examen] apum, deficient vt ignis ſpinas [corripiens:] & [ſpero] quòd eas per nomen Domini exciſurus ſim.
[5] Prorſus me impuleras vt caderem: ſed tamē Dominus opem mihi tulit.
[Nam] robur meum & [6] carmen meum, & ſalus mea Deus eſt.
Vox iubili & ſalutis [partæ auditur] in tabernaculis iuſtorum, [poſtquam] dextera Domini [7] res præclaras egit.
Dextera Domini ſuperior fuit, dextra Domini [7] res præclaras egit.
Non moriar, ſed viuam, & recenſebo facta Dei:
Me nanque probe caſtigauit Deus, attamen non permiſit vt morerer.
Aperite mihi portas [8] iuſtitiæ, per quas ingreſſus Deo [9] confitebor.
Hæc porta Domini eſt, per quā iuſti ingredientur.
Tibi [enim] cōfitebor, quòd me exaudieris, & mihi ſaluti fueris.
[Nam] lapis quem reiecerunt ędificantes, [10] factus eſt caput anguli.
Quod quidem à Domino factū eſt, & nobis miraculum videtur.
Illa eſt dies quam fecit Dominus, in qua exultemus & lætemur.
[1] Ah Domine ſerua [2] quæſo, ah Domine da quæſo fœlicem ſucceſſum.
[3] Optima quæque illi [4] precamur, qui venit in nomine Domini.
Noſque fauſta imprecamur vobis [5] è domo Domini.
De⁹ Domin⁹ eſt, qui lucē nobis [pſperitatis] intulit. itaq; [6] victimā [7] alligate funibus ad cornua altaris.

¶14 Vtique q. d. veriſſimum eſt quòd Dominus non vult pios interfici: nā me liberauit, qui eum colo. ¶15 rupiſti. ¶16 laudis. i. gratias tibi agā & laudabo. ¶17 pſonæ mutatio, pro, nomen tuū inuocabo. i. nō deſinam te colere.

CXVII. ¶1 miſericordia. ¶2 Hebr. roborata eſt. i. excelluit, maxima fuit: nēpe miſſo Chriſto. ¶3 ſub. in præſtādis pmiſſis.

CXVIII. ¶1 Celebrate Dom. ¶2 ſub. & ſtatuit me in latitudine. i. me liberauit. ¶3 adiutores. ¶4 Heb. Circumdederunt me, etiam circundederūt me. i. frequēter & ſummo ſtudio obſederunt me. ¶5 Heb. Impellendo impuliſti me. Saulem alloquitur. q. d. Summo ſtudio conatus es me impellere vt caderē, &c. ¶6. i. qui materiam ſcribēdorum carminū mihi præbet. Hebraice legitur, carmen eſt Do. mihi: & fuit mihi in ſalutē. vel [&,] p [quia] poſitum. fuit enim mihi auxilio. ¶7 Heb. facit virtutem. i. ſummis virib⁹ pro ſuis decertat ¶8. i. portas templi ſancti, in qua cōueniūt oēs iuſti. Iubet portas aperiri, quę quādiu extorris fuerat, clauſæ illi fuerant. Intelligit autē cœtū fideliū, inter quos cupit celebrare Dominū. ¶9 gratias agam. Sub. de adepta ſalute. ¶10. i. cōſtitutus eſt in excellētiſſimo loco totius ædificij. Oſtēdit Dauid quō cōtēptui habit⁹ ſit ab iis qui tēpore Saulis authoritate pollebāt: quos vocat ædificātes: & tamē cōſtitutus fuit rex ſuper Iſraelē. quod vera fuit de Chriſto prophetia, à ſcribis & Phariſæis repudiato, & eādē cōſtituto in principē & regē. ¶1 O. vl, Obſecro ¶2 vl, nūc, ¶3 He. Benedict⁹. ¶4 vl, cōtingāt ¶5. i. è cœlis. vl, nos qui ſumus è tēplo Dei. i. nos ſacerdotes, & nō tantū plebs. ¶6 Vox Hebræa. H A G, q̄ ferias ſignificat, accipitur p victima q̄ feſto die cæditur. ita & Chald. paraphraſtes. ¶7 ſub. & alligatam adducite vſq; ad cornua altaris holocauſti. ibi ſolebāt cremari victimæ in gratiarū actionem.

Digitized by Google

Tu es Deus meus, tibique confitebor, teque extol lam mi Deus.
[8]Confitemini Domino,[9] quoniam bonus eſt, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.

[1]Aleph א CXIX.

O Beatos[2] quiſvita]integram iter tenent,[3] inceden tes ad præſcriptum legis Domini.
O beatos qui conſeruant[4] obteſtationes[5] ipſius, eſque ex toto corde quærunt.
[1]Nam[2] qui per tuas vias incedút, non patrát iniquitatem.
Tu[nanque]mandaſti[5] conſtitutiones tuas, [6]quas [homines]ſummopere cuſtodiant.[7]
Vtinam ſic viæ meæ parentur, vt cuſtodiam decreta tua.
Tũc [enim]minime pudefiam, quum[7] inſpexero[8] omnia præcepta tua.
[8]Tibique confitebor ex animo ſyncero,[9] vbi didicero[9] iudicia[9] tuæ iuſtitiæ:
Summbq; ſtudio decreta tua ſeruabo,[10] ſi me nõ deſeras.

Beth ב

Quo pacto adoleſcens[1] vitam inculpatam aget? nempe ſi eam cuſtodiat vt dictat verbũ tuum.
Quum autem te quæram ex toto corde meo, ne ſinas me aberrare à mandatis tuis,
Qui repoſui eloquiũ tuum in corde meo, ne peccem in te.
Tu Domine[2] prædicãdus[3] es, doce me decreta tua.
[Nam][1] labijs meis[2] recenſere ſoleus ſum[4] omnia iudicia oris tui.[5]
[Et]incedere per viam obteſtationũ tuarum magis me iuuat, ꝙ omniũ rerũ copia propemodũ.
Ac de tuis conſtitutionibus [6]diſſero,[6] & [7]intueor ſemitas tuas.[8]
Méque oblecto in tuis decretis, nunquam cõmiſſurus vt obliuiſcar verbi tui.

Gimel ג

Hoc beneficium ſeruo tuo confer, vt viuam, & cuſtodiam verbum tuum.
Et velamẽ detrahe oculis meis,[1] vt inſpiciam admirabilẽ ſapiẽtiã quę recõdita eſt in lege tua.[2]
Quũmque[3] peregrinus ſim[4] in terra, ne[5] me celes tua mandata:
[Nam]anima mea omni tempore[4] deſyderio[5] iudiciorum tuorum[5] atteritur.[5]
[6]Increpes[autẽ]ſuperbos, vt execrabiles ſint, aberrantes à præceptis tuis.
Remoue à me probrum & [7]contemptum,[7] quòd obteſtationes tuas conſeruo.
Nam &[8] principes conſident, ac obtrectant mihi, [9]quòd ſeruus tuus diſſerit de tuis decretis.
[10]Quódq; obteſtationes tuæ[8] ſunt meæ deliciæ, & conſiliarij mei.

Daleth ד

[1]Quum humi iaceat anima mea,[2] recrea me[2] ſecundum verbum tuum.
[3]Negotia mea[2] tibi expoſui, túque exaudiſti me: [quare]doceto me decreta tua.

Deus meus es tu, & confitebor tibi: Deus meus es tu, & exaltabo te.
Confitebor tibi quoniam exaudiſti me: & factus es mihi in ſalutem.
Confitemini Domino quoniam bonus: quoniam in ſeculum miſericordia eius.

¶ Alleluia. Aleph א CXVIII.

א Beati immaculati in via: qui ambulant in lege Domini.
א Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius: in toto corde exquirunt eum.
א Non enim qui operãtur iniquitatem, in vijs eius ambulauerunt.
א Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis.
א Vtinã dirigantur viæ meæ ad cuſtodiẽdas iuſtificationes tuas.
א Tunc non confundar, cum perſpexero in omnibus mandatis tuis.
א Confitebor tibi in directione cordis: in eo quod didici iudicia iuſtitiæ tuæ.
א Iuſtificationes tuas cuſtodiam: non me derelinquas vſquequaque.

Beth ב

ב In quo corrigit adoleſcentior viam ſuam? in cuſtodiendo ſermones tuos.
ב In toto corde meo exquiſiui te: ne repellas me à mandatis tuis.
ב In corde meo abſcondi eloquia tua: vt nõ peccem tibi.
ב Benedictus es Domine: doce me iuſtificationes tuas.
ב In labijs meis pronuntiaui oĩa iudicia oris tui.
ב In via teſtimoniorum tuorũ delectatus ſum, ſicut in omnibus diuitijs.
ב In mandatis tuis exercebor: & conſyderabo vias tuas.
ב In iuſtificationib9 tuis meditabor: nõ obliuiſcar ſermones tuos.

Gimel ג

ג Retribue ſeruo tuo, viuifica me: & cuſtodiam ſermones tuos.
ג Reuela oculos meos: & conſyderabo mirabilia de lege tua.
ג Incola ego ſum in terra: non abſcondas à me mandata tua.
ג Concupiuit anima mea deſyderare iuſtificationes tuas in omni tempore.
ג Increpaſti ſuperbos: maledicti qui declinant à mandatis tuis.
ג Aufer à me opprobrium & cõtemptum: quia teſtimonia tua exquiſiui.
ג Etenim ſederũt principes, & aduerſum me loquebãtur: ſeruus autem tuus exercebatur in iuſtificationibus tuis.
ג Nam & teſtimonia tua, meditatio mea eſt: & conſilium meum, iuſtificationes tuæ.

Daleth ד

ד Adhæſit pauimento anima mea: viuifica me ſecundum verbum tuum.
ד Vias meas enuntiaui, & exaudiſti me: doce me iuſtificationes tuas.

¶ 8 Celebrate Dominum. א ¶ 1 Scribitur hic Pſalm9 per octonarios iuxta ordinem alphabeti. quidã hoc factum dicunt memoriæ iuuandę cauſa. Alij pſalmos ita ſolere ſcribi dicũt ob dignitatẽ rei de qua agitur. Viginti duo ſunt octonarij quorũ ſinguli verſ9 iuxta Hebrææ linguæ elegãtiam icipiũt ab vna & eadẽ litera. Nullus eſt verſus in hoc Pſalmo, qui nõ habeat vocem aliquã ſignificantem leges Dei. ¶ 2 Hebr. integros via, ſiue itinere. i. quorũ mores ſũt probi. ¶ 3 teſtimonia. i. ꝓcepta ꝙ nobis teſtantur & refricãt memoriã beneficiorũ Dei. ¶ 4 Vox Hebręa A P H, plerunque ſignificat etiã. hic autem reddit cauſam, ita quoq; Chaldæo paraphraſte interpretante. Alij legũt. Etiam ij [ſub. beati] qui nõ faciunt iniquitatẽ, ſed in vijs eius ambulãt. ¶ 5 Vox Hebræa P I C C V D I M pręcepta naturalia ſignificat, quaſi depoſita apud nos, nobis innata, à quibus natura duce abhorremus. ¶ 6 cuſtodiri ſumma diligentia. ¶ 7. i. dũ præcepta tua ob oculos habuero, aut legã. Dũ enim legem Dei aut legimus, aut audimus, erubeſcimus ſi illã nõ obſeruamus. ¶ 8 Teque celebrabo in rectitudine cordis. ¶ 9 Vox Hebræa M I S P E T I M, ſignificat leges quib9 cũ proximis viuimus. Iudicia tuæ iuſtitiæ. i. leges tuas iuſtas. ¶ 10 vt, propterea ב ¶ 1 puram reddet[emendabit]viã ſuã? ¶ 2 laude dignus ¶ 3 ſub. non ſolũ in corde meo reponere ¶ 4. i. omnes leges tuas quas proprio ore tuliſti. ¶ 5 Heb. In via teſtimoniorũ tuorum gauiſus ſum, ſicut in opulẽtia multa. i. genere viuẽdi quod docent leges tuæ non aliter capior atq; diues opibus copioſiſſimis. ¶ 6 cõfabulor. ¶ 7. i. oculis meis leges tuas ſubijcio vt ad illas vitã meã cõponã. ג ¶ 1 Heb. & cõtemplor mirabilia in lege tua[continentur]. i. mirabilem tuã doctrinã. ¶ 2. i. paruo tẽpore ſim hic manſurus, ¶ 3 abſcõdas à me. i. ne cõmittas vt ignorẽ iuſſa tua, ne facito vt careã peritia legũ tuarũ. ¶ 4 ſub. cognoſcendorũ ¶ 5 debilior fit. ¶ 6 Perdes ſuperbos execrabiles. Prætẽritũ apud Hebræos pro futuro. Atteror deſyderio. quid itatquia perditurus es recedẽtes à te. ¶ 7 ſub. ſuperborum. quibus me afficiunt ſuperbi, quòd ſeruem mandata tua ¶ 8 q. d. non ſolũ à plebeis male audio ꝙ ſeruẽ, &c. ſed etiã à principibus. ¶ 9 at interim ¶ 10 Profecto teſtimonia tua. ד ¶ 1 Heb. Adhæſit puluerĩ. i. terrę, ſepulchro. q. d. quã parũ abſit qui ad ſepulchrũ deferar. ¶ 2 reſtitue me vitę priſtinę vel pollicitus es: ¶ 3 Hebr. Vias meas. i. quæ agere volebam. q. d. vt olim te conſului & exaudiſti me: ita me nunc inſtitue.

Digitized by Google

ד Viam iuſtificationum tuarum inſtrue me: & exercebor in mirabilibus tuis.
ד Dormitauit anima mea præ tædio: confirma me in verbis tuis.
ד Viam iniquitatis amoue à me: & de lege tua miſerere mei.
ד Viā veritatis elegi: iudicia tua nō ſum oblit[9].
ד Adhæſi teſtimonijs tuis Domine: noli me confundere.
ד Viam mandatorum tuorum cucurri cum dilataſti cor meum.

He ה

ה Legem pone mihi Domine viam iuſtificationum tuarum: & exquiram eam ſemper.
ה Da mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuā: & cuſtodiam illam in toto corde meo.
ה Deduc me in ſemita mādatorum tuorū: quia ipſam volui.
ה Inclina cor meum in teſtimonia tua, & non in auaritiam.
ה Auerte oculos meos ne videant vanitatem: in via tua viuifica me.
ה Statue ſeruo tuo eloquiū tuum in timore tuo.
ה Amputa opprobrium meum quod ſuſpicatus ſum: quia iudicia tua iucunda.
ה Ecce concupiui mandata tua: in æquitate tua viuifica me.

Vau ו

ו Et veniat ſuper me miſericordia tua Domine, ſalutare tuum ſecundum eloquium tuum.
ו Et reſpondebo exprobrantibus mihi, verbum: quia ſperaui in ſermonibus tuis.
ו Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vſquequaq;: quia in iudicijs tuis ſuperſperaui.
ו Et cuſtodiam legem tuam ſemper: in ſeculum & in ſeculum ſeculi.
ו Et ambulabam in latitudine: quia mādata tua exquiſiui.
ו Et loquebar in teſtimonijs tuis in conſpectu regum, & non confundebar.
ו Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi.
ו Et leuaui manus meas ad mādata tua quæ dilexi: & exercebor in iuſtificationibus tuis.

Zain ז

ז Memor eſto verbi tui ſeruo tuo, in quo mihi ſpem dediſti.
ז Hæc me conſolata eſt in humilitate mea: quia eloquium tuum viuificauit me.
ז Superbi iniquè agebant vſquequaq;: à lege autem tua non declinaui.
ז Memor fui iudiciorū tuorum à ſeculo Domine: & conſolatus ſum.
ז Defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.
Cantabiles mihi erāt iuſtificationes tuæ in loco peregrinationis meæ.
Memor fui nocte nominis tui Domine: & cuſtodiui legem tuam.
Hæc facta eſt mihi, quia iuſtificatiōes tuas exquiſiui.

Heth ח

ח Portio mea Domine, dixi, cuſtodire legē tuā.

Concede mihi vt norim [4] viam conſtitutionum tuarum, & [ſtunc] diſſeram de tuis miraculis.
[6] Diffluit anima mea præ ſolicitudine, refice me [ergo] ſecundum verbum tuum.
Auerte [7] iter mendax à me, & [8] legem tuam benigne mihi proponito.
[Nam] viam [9] certam elegi: [&] iudicia tua ob oculos habeo.
Quúmque [10] obteſtationibus tuis adhæreō, Domine [11] haudquaquam me pudefacias.
Viam præceptorum tuorum curram, poſtquam in latitudinem [12] eduxiſti cor meum.

He ה

[1] Deduc me Domine in viā tuorum decretorum, vt eam retineam [2] vſque in finem.
Doceto me vt [3] retineam legem tuam, & toto corde illam cuſtodiam.
Deduc me in ſemitam præceptorum tuorum: nā [4] ea mihi placet.
[5] Inclina cor meum ad obteſtationes tuas, & non ad auaritiam.
Auerte oculos meos, ne [6] videant vanitatē, & [7] viuifica me in via tua.
[8] Præſta ſeruo tuo quod eloquium tuum pollicetur habentibus timorem tui.
[Et] [9] prohibe à me probrū quod formido: [10] nam iudicia tua bona ſunt.
Ecce deſydero tuas conſtitutiones: [11] viuifica [igitur] me per tuam iuſtitiam.

Vau ו

Et obueniant mihi Domine [1] tua beneficia, & [2] ſalus tua ſecundum eloquium tuum:
Vt habeam verba quibus reſpondeam exprobranti mihi quòd fidam verbo tuo.
Et ne omnino eripias ab ore meo [3] verbum veritatis: ſiquidem [4] tua iudicia expecto:
Et ſemper temporibúſq; ſempiternis cuſtodiam legem tuam.
Equidem [5] ſpatiabor in latitudine: quia conſtitutiones tuas quæſiui:
Ac loquar de tuis obteſtationibus corā regibus, neque me pudebit [earum.]
Mēque oblectabo in tuis mandatis, quæ amo:
Et [6] admouebo manus meas præceptis tuis, quæ amo: déque decretis tuis diſſeram.

Zain ז

Memor ſis [1] verbi ad ſeruū tuum [prolati] quo me [2] in ſpem adduxiſti.
Hoc [enim] meum ſolatium eſt in meis miſerijs: quia eloquium tuum recreat me.
Quúmque me ſuperbi irrideant ſupra modū, non tamen deflecto à lege tua:
Ac recolens iudicia tua à condito mūdo Domine, ex ijs magnum ſolatium accipio.
Horror inuadit me [cogitantem] de impijs, qui legem tuam deſerunt:
Mihi vero decreta tua [3] ſunt carmina in domo [4] quam incolo.
Et noctu Domine recordor tui nominis, tuámque legem cuſtodio.
[5] Quæ quidē mea eſt, quādoquidē cōſeruo tuas cōſtitutiones.

Heth ח

[1] Dixi Domine meam ſortem eſſe, vt cuſtodiam verba tua.

¶4.i. quanā ratione viuēdum ſit mihi iuxta ea quę mandaſti. ¶5.i. de lege tua quæ continet miranda. ¶6 vl Stillatim perit vita mea. ¶7.i. adulterinū viuendi modū. ¶8 de lege tua miſerere mei.i. cognitione legis tuę dignare me. ¶9 He. fidel. aut, veritatis.i. verū vitæ gen[9] delegi. ¶10.i. verſer aſſidue in teſtimonijs tuis. ¶11.i. ne ſinas me facere aut dicere aliquid vnde merito ridear ab hoſtib[9] legum tuarū. ¶12 vl, eduxeris .i. quū me exhilarateris, tum facile exprimā factis mandata tua.

ה ¶1.i. doce me viuendi rationē quę eſt iuxta leges tuas. ¶2.i. donec viuam. ¶3 obſeruem ¶4 Hebr. ipſam volui. ¶5 q.d. vtinam facias vt cor meum feratur in leges tuas, & non in auaritiam. ¶6.i. ne capiantur amore rerum vanarum. ¶7.i. fac viuam, & non moriar tranſgrediendo legem tuam. ¶8 Heb. Fac ſurgere ſeruo tuo eloquiū tuum, quod eſt ad timorem tuum. .i. confirma ſeruo tuo promiſſum tuū quod ſollicitus es illi de regno, vt filij mei ſuccedāt mihi: ſeruo inquā qui timori ſiue cultui tuo eſt deditus. ¶9 Aufer me opprobriū meū quod timeo. ſub. propter peccatū cū vxore Vriæ. ¶10.i. clemēs in iudicijs tuis eſſe ſoles. ¶11 vl, recrea [refice] me iuſtitia tua.i. abſoluta illa bonitate tua. hoc enim vox Hebræa ſæpe ſignificat.

ו ¶1 miæ tuæ. ¶2.i. auxiliū tuū iuxta promiſſa tua. ¶3.i. verū: ¶4 [ob] iudicia tua (q; ſcilicet exerces in impios) in te ſperaui. ¶5 nihil ſcilicet timēs ab ira tua, vt ſibi min[9] timēt qui regia & lata via ambulāt, in qua multa ſunt effugia. ¶6 Heb. tollā, ſiue leuabo. q.d. dabo operā vt factis exprimā præcepta tua.

ז ¶1.i. promiſſiōis tuæ ¶2 ſperare feciſti.i. iuſſiſti me ſperare in te. ¶3.i. præbēt occaſionē carminū ſcribendorum. ¶4 Heb. peregrinationum mearum.i. dum exulo, & faciē Saulis & Abſalomis declino. ¶5 Hoc mihi euenit, quod cuſtodiui præcepta tua.i. hanc pietatē cōſecutus ſum, quia &c. Vl, hoc mihi euenit vt tui memor eſſem in nocte, quod præcepta tua cuſtodire ſolerē. Hic nox poteſt etiā tribulationes ſignificare.

ח ¶1 vl, Dixi [ſub. quod ſequitur] portio mea eſt Dominus: vt obſeruē mādata tua. Tunc eſt perſonæ mutatio. Aut, O Domine quē habeo pro ſorte mea, decreui cuſtodire verba tua. vt Dixi, pro Decreui poſitū ſit, vt aliās ſæpe.

Suſpicio faciẽ tuã ſupplex toto meo corde, proĩ beneficũ te mihi exhibeas ſecũdũ verbũ tuũ.
Cogitatione obiui meas vias, & reduxi pedes meos ad obteſtationes tuas.
Feſtinaui, & nullam morã feci, vt cuſtodirẽ præcepta tua.
Funes impiorum conati ſunt me abſtrahere, cæterum legis tuæ non ſum oblitus.
Media nocte ſurgo ad confitẽdum tibi propter [7]iudicia tuæ iuſtitiæ:
Súmque omnibus ſocius qui te reuerentur, & cuſtodiunt conſtitutiones tuas.
Benignitate tua Domine plena eſt terra, [quare] doceto me decreta tua.

Teth ט

Benigne cum ſeruo tuo egiſti Domine ſecũdum verbum tuum.
Bene iudicandi facultatẽ & ſcientiam doce me, qui præceptis tuis fidem adhibeo.
Antequam[4] in ærumnas incidiſſem, errabã: nũc autem eloquium tuum cuſtodio.
Tu bonus es, & bene facis, doce [igitur] me decreta tua.
Superbi conſuerunt aduerſum me mendacia, ego [autẽ] toto corde retineo cõſtitutiones tuas:
Quorum[6] cor craſſeſcit vt adeps, ego autem ex lege tua voluptatem capio.
Vtiliſſimum quoque mihi fuit quòd in miſeriã delectus ſum, vt diſcerem decreta tua:
Tuiq; oris lex melior mihi eſt quàm auri & argẽti millenarii.

Iod י

Manus tuæ fecerunt me, & adornauerunt me: erudias me [ergo] vt diſcam præcepta tua:
Vt cernentes me qui te reuerentur, gaudeãt, quia in verbo tuo ſpem habeo.
Scio Domine quòd[1] iudicia tua ſint iuſticia & fides, quum me detruſiſti in miſeriam:
Verum obtingat quæſo mihi tua benignitas, quæ me conſoletur ſecundum eloquium tuũ, [quod ſpem aperuiſti] ſeruo tuo.
Obueniat mihi tua miſericordia vt viuã: ſiquidem lex tua meæ deliciæ ſunt.
Pudefiant [autem] ſuperbi,[4] qui mendacio me opprimere quærunt, quum ego [interim] de conſtitutionibus tuis diſſeram.
Redeant ad me qui te timent, quique norũt obteſtationes tuas.
Sicq; cor meũ integrũ in tuis decretis, [7]propterea non pudefiã.

Caph כ

Defecit anima mea [deſyderans anxie] ſalutem tuam, [quia] in verbo tuo ſpem habeo.
Defecerunt oculi mei [ſpectando] quando veniat [quod pollicetur] eloquium tuũ, ita vt dicam, Quando me conſolaberis?
Similis enim euaſi vtri[4] in fumo pendenti: attamen decreta tua non ſum oblitus.
Quandiu ſeruus tuus expectabit? quando exigẽs pœnas à perſequentibus me?
Superbi foderunt mihi foueas, quod non ſit ſecundum legem tuam.
Omnia tua præcepta ſunt[6] fides. quũ [igitur] iniquè me perſequantur, fer mihi opem.
Parum abfuit quin me[8] confecerint in terra: ego tamen non deſerui tuas conſtitutiones.
[9]Viuifica me pro tua benignitate, & cuſtodiam [10]obteſtationem oris tui.

ח Deprecatus ſum faciẽ tuã in toto corde meo: miſerere mei ſecundum eloquium tuum.
ח Cogitaui vias meas: & conuerti pedes meos in teſtimonia tua.
ח Paratus ſum, & non ſum turbatus: vt cuſtodiam mandata tua.
ח Funes peccatorum circumplexi ſunt me: & legem tuam non ſum oblitus.
ח Media nocte ſurgebam ad confitendũ tibi, ſuper iudicia iuſtificationis tuæ.
ח Particeps ego ſum omnium timentium te & cuſtodientium mandata tua.
ח Miſericordia tua Domine plena eſt terra: iuſtificationes tuas doce me.

Teth ט

ט Bonitatem feciſti cum ſeruo tuo Domine, ſecundum verbum tuum.
ט Bonitatem, & diſciplinam, & ſcientiam doce me: quia mandatis tuis credidi.
ט Priuſquã humiliarer ego deliqui: propterea eloquium tuum cuſtodiui.
ט Bonus es tu: & in bonitate tua doce me iuſtificationes tuas:
ט Multiplicata eſt ſuper me iniquitas ſuperborum: ego autem in toto corde meo ſcrutabor mandata tua.
ט Coagulatum eſt ſicut lac cor eorum: ego vero legem tuam meditatus ſum.
ט Bonum mihi quia humiliaſti me: vt diſcã iuſtificationes tuas.
ט Bonum mihi lex oris tui ſuper millia auri & argenti.

Iod י

י Manus tuæ fecerunt me, & plaſmauerũt me: da mihi intellectum, vt diſcam mandata tua.
י Qui timent te, videbunt me, & lætabũtur: quia in verba tua ſuperſperaui.
י Cognoui Domine quia æquitas iudicia tua: & in veritate tua humiliaſti me.
י Fiat miſericordia tua vt conſoletur me, ſecundum eloquium tuum ſeruo tuo.
י Veniant mihi miſerationes tuæ, & viuam: quia lex tua, meditatio mea eſt.
י Cõfundantur ſuperbi quia iniuſtè iniquitatẽ fecerũt in me: ego autẽ exercebor ĩ mãdatis tuis.
י Conuertantur mihi timentes te: & qui nouerunt teſtimonia tua.
י Fiat cor meum immaculatum in iuſtificationibus tuis, vt non confundar.

Caph כ

כ Defecit in ſalutare tuum anima mea: & in verbum tuum ſuperſperaui.
כ Defecerunt oculi mei in eloquiũ tuum: dicentes, Quando conſolaberis me?
כ Quia factus ſum ſicut vter in pruina: iuſtificationes tuas non ſum oblitus.
כ Quot ſunt dies ſerui tui, quãdo facies de perſequentibus me iudicium?
כ Narrauerunt mihi iniqui fabulationes: ſed non vt lex tua.
כ Omnia mandata tua veritas: iniquè perſecuti ſunt me, adiuua me.
כ Paulominus conſummauerũt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua.
כ Secũdum miſericordiam tuam viuifica me: & cuſtodiam teſtimonia oris tui.

¶1 Deprecat⁹ ſũ faciem tuam ¶3.i. promiſſiões tuas. ¶4 Diligenter expendi meum viuendi modum. ſub. & deprehẽſis peccatis meis reduxi, &c. ¶5 Dolores [vl̃ cateruæ] improborũ ſpoliauerunt me. vel, Moleſtiæ quas paſſus ſũ ab improbis ſpoliauerunt me. ſub. omnibus bonis. Improbi mirũ in modũ me exagitauerunt. ¶6 ſub. quãuis me exagitẽt, tamen nõ timeo etiã noctu ſurgere, &c. ¶7.i. leges tuas iuſtas. ¶8 q.d. id mihi contigit miſericordia tua qua plenus eſt orbis.

ט ¶1.i. promiſſa tua. ¶2 Bonitatem ſenſus ¶3 cognitionẽ. intelligentiam exactiſſimam ¶4 affligerer. ſub. à te. Verti etiã poteſt, pri⁹ quàm loquerer & commentarer. ſub. de lege tua. pri⁹ quàm operã legi tuæ darem, in errore eram. ¶5.i. falſas accuſationes adſcripſerũt mihi. ¶6.i. mens & animus eorũ reddit⁹ eſt ineptus ad intelligenda ſacra. ¶7 millia.i. quã multa talenta numorũ aureorũ & argẽteorũ.

י ¶1.i. quæ mecum agis, hoc eſt q̃ me affligas, iuſte agas.

¶2 & [quòd in] veritate me affligas.i. merito & iure. ¶3 vl̃, vt pollicitus es [mihi] ſeruo tuo. ¶4 quia falsò me peruerterunt.i. me peruerſum eſſe pnuntiauerũt. ¶5 cõmẽter. ſub. inter pios. ¶6 quos ſcilicet ſuperbi illi auerterũt à me. Aut, cõuertitur.i. veniãt ad me frequẽter, vt cõmẽtẽtur mecũ de legib⁹ tuis. ¶7 vl̃, vt nõ cõfundar. ſub. coram

כ ¶1 Defecit ad ſalutẽ tuã aĩa mea.i. p̃ deſyderio maximo opis tuæ defecit aĩa mea. vl̃ vt alij, cõcupiuit ſalutẽ tuã a. mea.i. ſummo ſtudio exoptauit opẽ tuã ſalutiferã animus meus. ¶2 Heb. ad verbũ tuũ ¶3 dum ego dico. vl̃, dicerem ¶4 hoc dicit q̃ eſſet aridus, niger, & cõtractus, præ tædio. Vter enim.i. pelliceũ vas, ſi in fumario ſuſpẽdatur, areſcit & cõtrahitur. ¶5 Heb. Quot dies ſerui tui.i. quãto tẽpore victurus eſt ſeruus tuus in hoc mũdo? q.d. paruo tẽpore. quãdo tandẽ &c. Optat ſibi cito fieri opẽ, quum parũ ſit victur⁹. quando facies in perſequentes me iudicium? ¶6 veritas. Aut, ex veritate.i. vere & recte præcepta ſunt. ¶7 immerito ¶8 perdiderint ¶9 Recrea. Reuoca me à morte ad vitam. ¶10 teſtimonium oris tui.i. quæ iuſſiſti obſeruanda.

Digitized by Google

Lamed ל

ל In ęternũ Domine verbũ tuũ ꝑmanet in cælo.
ל In generatione & generationem veritas tua: fundaſti terram,& permanet.
ל Ordinatione tua perſeuerat dies:quoniam omnia ſeruiunt tibi.
ל Niſi quòd lex tua,meditatio mea eſt: tunc forte perijſſem in humilitate mea.
ל In ęternũ non obliuiſcar iuſtificationes tuas: quia in ipſis viuificaſti me.
ל Tuus ſum ego,ſaluũ me fac:quoniam iuſtificationes tuas exquiſiui.
ל Me expectauerunt peccatores vt perderẽt me: teſtimonia tua intellexi.
ל Omnis conſummationis vidi finem:latũ mandatum tuum nimis.

Mem מ

מ Quomodo dilexi legem tuã Domine? tota die meditatio mea eſt.
מ Super inimicos meos prudentem me feciſti mandato tuo:quia in æternum mihi eſt.
מ Super omnes docentes me intellexi : quia teſtimonia tua,meditatio mea eſt.
מ Sup ſenes intellexi: quia mãdata tua quæſiui.
מ Ab omni via mala prohibui pedes meos:vt cuſtodiam verba tua.
מ A iudicijs tuis non declinaui:quia tu legẽ poſuiſti mihi.
מ Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua,ſuper mel ori meo?
מ A mandatis tuis intellexi : propterea odiui omnem viam iniquitatis.

Nun נ

נ Lucerna pedibus meis verbum tuum : & lumen ſemitis meis.
נ Iuraui,& ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ.
נ Humiliatus ſum vſquequaque Domine: viuifica me ſecundum verbum tuum.
נ Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine: & iudicia tua doce me.
נ Anima mea in manibus meis ſemper : & legẽ tuam non ſum oblitus.
נ Poſuerunt peccatores laqueũ mihi: & de mandatis tuis non erraui.
נ Hæreditate acquiſiui teſtimonia tua in æternum:quia exultatio cordis mei ſunt.
נ Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum propter retributionẽ.

Samech ס

ס Iniquos odio habui:& legem tuam dilexi.
ס Adiutor & ſuſceptor meus es tu : & in verbũ tuum ſuperſperaui.
ס Declinate à me maligni: & ſcrutabor mandata Dei mei.
ס Suſcipe me ſecũdum eloquium tuum, & viuã: & non confundas me ab expectatione mea.
ס Adiuua me,& ſaluus ero:& meditabor in iuſtificationibus tuis ſemper.
ס Spreuiſti omnes diſcedentes à [9] iudicijs' tuis: quia iniuſta cogitatio eorum.

Lamed ל

Verbũ tuum Domine perſtat æternum [1]in cælo:'
[2]Tuaq; fides per vniuerſa ſecula,qui paraſti terram,vt conſiſtat.'
Eáque perſiſtũnt vſque in hodiernum diem [3]tuis iudicijs:' omnia enim tibi ſeruiunt.
Niſi lex tua meæ deliciæ eſſent,perijſſem in [4]miſeria' tua.
Non obliuiſcar æternũ conſtitutiones tuas,quoniam illis [5]recreaſti' me.
[Quum vero] tuus ſim, ſerua me:quia cõſtitutiones tuas exquiſiui.
Me [6]obſeruant' impij,vt me perdant,quum obteſtationes tuas perpendo.
[7]Video finẽ habere omnia etiam perfectiſſima:' tuum autem præceptum latiſſime patet.

Mem מ

Quantum ego tuam legẽ amo? de qua meus ſermo eſt quotidie.
[1]Tu me ſapientiorẽ reddidiſti meis inimicis per tuũ præceptum:'[2]nam id perpetuò meum eſt.'
Plus[etiam]ſapio quàm ij qui me docẽt: quia [3]de obteſtationibus tuis mihi ſermo eſt.'
Et rectius perpendo omnia quàm ſenes, quia cõſeruo tuas conſtitutiones.
Pedes meos prohibeo [4]ab omni via ducẽti ad vitia,'propterea quòd verbum tuum cuſtodio:
Neque à iudicijs' tuis decedo:quia tu [6]viuẽdi normam' præſcripſiſti mihi.
Quàm dulce eſt palato meo eloquiũ tuum?[certè] ori meo[dulcius]melle eſt.
Ex tuis conſtitutionibus [7]rectè res perpendo,' & propterea odi [8]omnem ſemitam fallacem.

Nun נ

Verbum tuum [1]lucerna eſt pedib⁹ meis, & lux ad iter meum.
Iuraui,idque conſtanter præſtabo,vt cuſtodiam iudicia [2]tuæ iuſtitiæ.'
Supra modum [3]deiectus ſum:'quamobrẽ [4]recrea me' Domine ſecundum verbum tuum.
[5]Gratæ igitur ſint tibi Domine oblatiões,quas ſpõte nũcupauit os meũ,' & iudicia tua doce me.
[6]In diſcrimine vitę ſemper verſor:non tamẽ obliuiſcor legis tuæ.
Impij [7]tetenderunt' mihi laqueum:non tamen à conſtitutionibus tuis aberro.
Æterna hæreditate [8]mihi venerũt obteſtationes tuæ:'ſunt enim gaudium cordis mei.
Adieci animum meum decretis tuis, vt exequar illa [9]in finem vſque,& adeò æternum.'

Samech ס

Odi cogitatiões [quibus] [1]diſtrahitur anim⁹:'amo autem legem tuam.
Tu meum [2]confugium' & ſcutum meum es, & in verbo tuo ſpem collocaui.
Recedite à me praui homines: [3]ego enim cõſeruabo mandata' Dei mei.
[4]Suffulci me' [5]eloquio tuo,'& viuam: & ne me pudefacias fruſtratum expectatione mea.
Stabilito me,& ſeruabor,ac ſemper [6]ex contẽplatione decretorum tuorum voluptatẽ capiam.'
Conculcabis omnes quicunque aberrant à decretis tuis:nam [7]fallacia eſt ipſorum vafrities.'

¶1 ĩ ipſis cælis. .i.ipſis cælis teſtibus.q.d.Quæ ſemel dixiſti, nõ ſoles retractare.quod cæli teſtantur qui ꝑmanẽt,quia olim dixeris, Sint cæli. ¶2 Hebr.In generationẽ & generationem veritas tua[eſt].vel[firmaſti terram,& perſtat. q.d. per oẽs ætates conſtitit tua in ꝓmiſſis ſeruãdis durabit:vt perdurat terra orã ſolo verbo firmaſti. ¶3 Hebr.ad tua iudicia.i. tuo verbo & imperio.vel,ad iudicia tua,ſub. implenda, parens tibi vt ſerui heris ſuis obſequi ſolent. ¶4 afflictione ¶5 Heb.viuificaſti.i.à morte ad vitã reuocaſti, hoc eſt ſeruaſti me. ¶6 Hebr. expectarũt. vel, Cum improbi me obſeruarẽt vt ꝑderent,[dedi operã] vt tua oracula intelligerem.q.d.in medio periculo , ſtudui legi tuæ. ¶7 Hebr. Perfectioni omnium rerũ vidi finem. ¶8 ſub. ideo videtur finem habere.

מ ¶1 vel,potius, feciſti vt intelligerem præcepta tua per inimicos meos.i. per inimicos meos reddis me ardentiorem legis tuæ.

¶2 vel,nã perpetuo mea ſunt.i.ea ſemper habeo in aio meo. ¶3 de teſtimonijs tuis[iugiter]cõmẽtor. ¶4 ab omni ſemita mala. ¶5.i.edictis & legibus ¶6 Heb.legẽ ſiue regulam.vel,quia tu[ita]docuiſti me. ¶7 intelligẽtiã mihi cõparo.Alij legũt,mãdata tua cõſydero. ¶8.i.oẽ viuẽdi genus adulterinũ & alienũ à lege tua. נ ¶1.i.Lex tua deducit & docet me quid agendũ mihi. ¶2.i.iud.tua iuſta. ¶3 afflictus ſum.i.nõ peperci labori vt legẽ tuam factis exprimerẽ vt ꝓmiſerã. ¶4.i.fatigatas vires meas reſtitue ſicut pollicitus es. ¶5 Hebr.Spõtanea[ſub.ſacrificia]oris mei grata habe.i.amplectere laudes quas tibi ſponte offero,nõ calamitate q̃ me adducat vel inuitũ ad te laudãdum. ¶6 Heb.Aĩa mea in manu mea ſemper. ¶7 Heb.dederũt. poſuerũt ¶8 accepi teſtimonia tua.i.poſſidere conſtitui quaſi fundũ hæreditariũ leges tuas. ¶9 Heb.in æternum & vſque ad finẽ.ſub.vitæ meæ.i.quãdiu viuã. Quidã vertunt,in æternũ ſiue ſeculũ propter ꝓmiũ. ס ¶1 vel,alienas à lege tua.cõmẽta humana odi.Alij vertũt,Eos qui praua cogitant,odi. ¶2 vel,latibulũ,aut receptus. ¶3 vt cuſtodiã præcepta ¶4 Corrobora ¶5 iuxta verbũ tuũ.i. promiſſa tua. ¶6 conſyderabo ſtatuta tua.vel,narrabo & exponã leges tuas.ſiue,diſſeram de ſtatutis tuis. ¶7 mendacium erit dolus eorum.i.irriti erunt conatus eorum doloſi.

Digitized by Google

Tollis [vt] ſcoriā omnes impios in terra: quamobrem amo tuas obteſtationes.
Perhorreſcit corpus meū præ timore tui, & iu dicia tua reuereor.

Ain ע

Feci iudicium & iuſtitiam: ne [igitur] me tradas oppreſſoribus meis.
Oblecta ſeruum tuū rebus bonis, & ne ſinas vt me opprimant ſuperbi.
Oculi mei defecerunt [anxie ſpectando] ad ſalutem tuam, & eloquium tuæ iuſtitiæ.
Age cū ſeruo tuo pro tua benignitate, & decreta tua doce me.
Seru⁹ tuus ſum, erudi [ergo] me, vt intelligā tuas obteſtationes.
Eſt autem Domino tempus [idoneum] [4] vt agat: ſiquidem ruperunt legem tuam.
Quamobrem præcepta tua amaui magis quàm aurum & obrizum.
Eáque ob rem oēs cōſtitutiones vniuerſas defendo vt rectiſſimas: omnē autem ſemitā fallacē odio pſequor.

Pe פ

Quia mirificæ ſunt obteſtationes tuæ: iccirco anima mea conſeruauit eas.
Ingreſſus verborum tuorum lucē offert, & erudit ſimplices.
Eóque aperio meum os, & traho anhelitū, quia præcepta tua deſydero.
Reſpice ad me, & benigne mecum agito, vt aſſoles facere erga nominis tui amatores.
Formato greſſus meos eloquio tuo, & ne dominetur mihi vlla vanitas.
Redimito me ab oppreſſione humana, vt cuſtodiam tuas conſtitutiones.
Et ſerenum vultum oſtende ſeruo tuo, ac doce me tua decreta.
Riui aquarum deſcēdunt ab oculis meis propter illos qui non cuſtodiunt legem tuam.

Zade צ

Iuſtus es Domine, & rectum iudicium tuum.
Omnino autem præcepiſti iuſtitiam obteſtationum tuarum.
Conficit me indignatio mea, q hoſtes mei obliti ſunt verborum tuorum.
Eſt eloquium tuum purgatiſſimum, idq; ſeruus tuus amat.
Paruus quidem & contemptus ſum: non tamen obliuiſcor conſtitutionum tuarum:
Iuſtitia tua ſempiterna eſt iuſtitia, & lex tua veritas.
Periculum & anguſtia deprehenderunt me, [tamen] præcepta tua meæ deliciæ ſunt.
Iuſtitia obteſtationū tuarū æterna eſt: erudi [ergo] me, vt viuam.

Koph ק

[Quia] clamo toto corde, annue mihi Domine, vt conſeruem decreta tua.
[Quia] te clamo, ſerua me vt cuſtodiam obteſtationes tuas.
In crepuſculo anteuertēs clamo, & habeo ſpem in verbo tuo.
Oculi mei anteuertunt vigilias, vt diſſeram aliquid de tuo eloquio.
Vocem meam exaudi Domine pro tua benignitate, [4] & recrea me ſecundum iudicium tuum.

ס Præuaricātes reputaui omnes peccatores terræ: ideo dilexi teſtimonia tua.
ס Confige timore tuo carnes meas: à iudicijs enim tuis timui.

Ain ע

ע Feci iudicium & iuſtitiam: non tradas me calumniantibus me.
ע Suſcipe ſeruum tuum in bonum: non calumnientur me ſuperbi.
ע Oculi mei defecerunt in ſalutare tuum: & in eloquium iuſtitiæ tuæ.
ע Fac cum ſeruo tuo ſecundum miſericordiam tuam: & iuſtificationes tuas doce me.
ע Seruus tuus ſum ego: da mihi intellectum, vt ſciam teſtimonia tua.
ע Tempus faciendi Domine: diſſipauerūt legem tuam.
ע Ideo dilexi mādata tua ſuper aurū & topazion.
ע Propterea ad omnia mandata tua dirigebar: omnem viam iniquam odio habui.

Phe פ

פ Mirabilia teſtimonia tua: ideo ſcrutata eſt ea anima mea.
פ Declaratio ſermonum tuorum illuminat: & intellectum dat paruulis.
פ Os meum aperui, & attraxi ſpiritum: quia mādata tua deſyderabam.
פ Aſpice in me, & miſerere mei ſecundum iudicium diligentium nomen tuum.
פ Greſſus meos dirige ſecundum eloquiū tuum: & non dominetur mei omnis iniuſtitia.
פ Redime me à calumnijs hominum: vt cuſtodiam mandata tua.
פ Faciem tuam illumina ſuper ſeruum tuum: & doce me iuſtificationes tuas.
פ Exitus aquarum deduxerunt oculi mei: quia non cuſtodierunt legem tuam.

Sade צ

צ Iuſtus es Domine: & rectum iudicium tuum.
צ Mandaſti iuſtitiam teſtimonia tua: & veritatem tuam nimis.
צ Tabeſcere me fecit zel⁹ meus: quia obliti ſunt verba tua inimici mei.
צ Ignitum eloquium tuum vehementer: & ſeruus tuus dilexit illud.
צ Adoleſcentulus ſum ego & contemptus: iuſtificationes tuas non ſum oblitus.
צ Iuſtitia tua, iuſtitia ī æternū: & lex tua veritas.
צ Tribulatio & anguſtia inuenerunt me: mandata tua meditatio mea eſt.
צ Æquitas teſtimonia tua in æternum: intellectum da mihi, & viuam.

Coph ק

ק Clamaui in toto corde meo, exaudi me Domine: iuſtificationes tuas requiram.
ק Clamaui ad te, ſaluum me fac: vt cuſtodiam mandata tua.
ק Præueni in maturitate, & clamaui: quia in verba tua ſuperſperaui.
ק Præuenerunt oculi mei ad te diluculo: vt meditarer eloquia tua.
ק Vocem meam audi ſecundum miſericordiam tuam Domine: & ſecundum iudicium tuum viuifica me.

,verba tua etiā à limine ſalutata, illuminăt. ¶4 q.d. tanto deſyderio legū tuarū ardeo, vt ore aperto .vľ, adeò vehemēti ſtudio legū tuarū flagrat cor meū, vt ſubinde cogar haurire aerē. ¶5 Heb. Para .i. præcepta tua. ¶6 .i. praua doctrina. ¶7 hoim, ¶1 Hebr. Faciē tuā illuſtra in ſeruū tuū. i. faue mihi as me ſtatuta tua. צ ¶1 Heb. rectū tua iudicia. i. ſingula tua iudicia. ſingulare cū plurali ... ia tua mandata iuſta ſunt. ¶2 Hebr. Tu præcepiſti mirū in modū mādata tua iuſtitiam & veritatē. i. præcepiſti obſeruari leges tuas quæ ſunt æquiſſimæ & veriſſimæ. ¶3 q.d. Adeo grauis eſt ira qua ego ...es, &c. vt illa pene me enecet. vľ, zelus, ſiue ſtudiū meum erga illos adeò repēte auctum eſt, vt ipſe vi ...rabuerim. ¶4 .i. vera, & impoſturæ expers. ¶5 Tribulatio ¶6 Teſtimonia tua ſunt iuſtitia q ſemp... ¶7 ſub. in æternū. nā ea dictio repeti debet. ק ¶1 Anteuertens in ipſo diluculo ſub. omnes ... ¶2 ſub. quo promittis ſpem tuis. ¶3 .i. tempus quo homines excubitores ſurgere ſolent. ¶4 ...o ſerua me in vita. i. vt tuos in vita ſeruare ſoles.

ק Appropinquauerunt perſequentes me iniquitati: à lege autem tua longè facti ſunt.
ק Propè es tu Domine: & omnes viæ tuæ veritas.
ק Initio cognoui de teſtimonijs tuis quia in æternum fundaſti ea.

Res ר

ר Vide humilitatem meam, & eripe me: quia legem tuam non ſum oblitus.
ר Iudica iudicium meũ, & redime me: propter eloquium tuum viuifica me.
ר Longe à peccatoribus ſalus: quia iuſtificationes tuas non exquiſierunt.
ר Miſericordiæ tuæ multæ Domine: ſecundum iudicium tuum viuifica me.
ר Multi qui perſequuntur me, & tribulãt me, à teſtimonijs tuis non declinaui.
ר Vidi præuaricantes, & tabeſcebã, quia eloquia tua non cuſtodierunt.
ר Vide quoniã mandata tua dilexi Domine: in miſericordia tua viuifica me.
ר Principium verborum tuorum veritas: & in æternum omnia iudicia iuſtitiæ tuæ.

Sin ש

ש Principes perſecuti ſunt me gratis: & à verbis tuis formidauit cor meum.
ש Lætabor ego ſuper eloquia tua: ſicut qui inuenit ſpolia multa.
ש Iniquitatẽ odio habui, & abominatus ſum: legem autem tuam dilexi.
ש Septies in die laudem dixi tibi ſuper iudicia iuſtitiæ tuæ.
ש Pax multa diligentibus legem tuam: & non eſt illis ſcandalum.
ש Expectabam ſalutare tuum Domine: & mandata tua dilexi.
ש Cuſtodiuit anima mea teſtimonia tua: & dilexit ea vehementer.
ש Seruaui mandata tua & teſtimonia tua: quia omnes viæ meæ in conſpectu tuo.

Thau ת

ת Appropinquet deprecatio mea in conſpectu tuo Domine: iuxta eloquium tuum da mihi intellectum.
ת Intret poſtulatio mea in conſpectu tuo: ſecũdum eloquium tuum eripe me.
ת Eructabunt labia mea hymnum, cum docueris me iuſtificationes tuas.
ת Pronunciabit lingua mea eloquium tuũ: quia omnia mandata tua æquitas.
ת Fiat manus tua vt ſaluet me: quoniam mandata tua elegi.
ת Concupiui ſalutare tuum Domine: & lex tua meditatio mea eſt.
ת Viuet anima mea, & laudabit te: & iudicia tua adiuuabunt me.
ת Erraui ſicut ouis quæ perijt: quære ſeruũ tuũ, quia mandata tua non ſum oblitus.

Propius [ſme] acceſſerũt ſectantes ſcelus, qui longe diſceſſerunt à lege tua:
Tu [quoque] præſto ades Domine, [6] & omnia præcepta tua veritas.
[7] Quod iampridem noui ex obteſtationibus tuis, quoniam æternum eas fundaſti.

Res ר

Reſpice miſeriam meam, & eripe me: quoniã tuæ legis non ſum oblitus.
Age cauſam meam, & me [1] vindica, & recrea me oblato eloquio tuo.
Longe abiſtit ab impijs [2] ſalus: quia [3] decreta tua non inquirunt.
Plurima eſt miſericordia tua Domine, [quocirca] [4] recrea me ſecundum iudicium tuum.
Multos quidẽ habeo perſecutores [5] & hoſtes, non tamen deflexi à tuis obteſtationibus.
Videns præuaricatores [6] meipſum excrucio, eo q eloquium tuum non cuſtodiunt.
Reſpice quòd cõſtitutiones tuas amẽ, [propterea] ô Domine [7] recrea me, pro tua benignitate.
[8] A primo tempore [quo in hominum notitiã venit,] verbum tuum veritas eſt, [9] & omne iudicium tuæ veritatis æternum eſt.

Schin ש

Principes me perſecuti ſunt abs re: [1] cor autem meum reueretur verbum tuum.
Lætor equidem [2] in eloquio tuo tanquam is qui opima ſpolia reperit.
Mendacium odi, & abominor: tuam autem legem amo.
Septies in die laudo ꝓpter [4] iudicia tuæ iuſtitiæ.
[5] Magna fœlicitas parata eſt amantibus legẽ tuã, quique nõ impingunt in aliquod offendiculũ.
[6] Expectaui tuam ſalutem Domine, tuáque [interim] præcepta executus ſum:
[Et] [7] anima mea cuſtodiuit tuas obteſtatiões, quas ego valde amo:
[Et] cuſtodio tuas cõſtitutiones, tuáſque obteſtationes: nã omnes viæ meæ [8] tibi expoſitæ ſunt.

Thau ת

Perueniat meus clamor ad te Domine, [&] exaudi me [1] ſecundum verbum tuum.
Perueniat ad te precatio mea, [&] eripe me [2] ſecundum eloquium tuum.
[3] Promant labia mea laudem, quum docueris me decreta tua.
[4] Reddat lingua mea eloquium tuum: nam omnia tua præcepta ſunt [5] veritas.
Adſit tua manus, quæ mihi opem ferat: quia [6] elegi tuas conſtitutiones.
[7] Deſydero tuam ſalutem Domine, tuáq; lex deliciæ meæ ſunt.
[8] Viuat anima mea, & te laudet, tuúmque iudiciũ ferat mihi opem.
Erraui vt ouis quæ it perditum, [verum] require [9] ſeruum tuum, quoniam præcepta tua [10] non ſum oblitus.

¶5 Alij ſubaudiũt, ad ipſum ſcelus. q.d. qui ſceleris ſunt ſtudioſi, vt ſceleri appropinquét, ea ſunt lõge à lege tua, & tu viciſſim ab illis diſcedis. Quidã hũc verſum ſequenti coniungunt per antitheſim. Qui ſceleri ſtudẽt, ſectantur ſcelus quàproxime, & à lege, &c. Contrà, tu ꝓpinquꝰ ades, ſubaudi, ſtudioſis legis tuę. ¶6 .i. nam omnia promiſſa tua ſũt vera. ¶7 Pridem noui de oraculis tuis quòd fundaueris ea ĩ æternũ .i. vt durent in ęternũ. vl, Iam inde ab initio intellexi de teſtimonijs tuis q velis illa ſẽpiterna eſſe.

ר

¶1 redime, propter verbũ tuũ viuifica me .i. ſerua me in vita propter ꝓmiſſiones tuas factas pijs. ¶2 .i. auxilium hoc merito à te peto: quia vt ſalus remota eſt ab ĩprobis, ita propinqua eſſe debet probis. ¶3 .i. ſtatutorũ tuorũ nõ ſunt ſtudioſi. ¶4 viuifica me ſecũdũ iudicia tua. quibus ſcilicet moderari ſoles orbẽ. vl, recrea me & conſolare pro more tuo ſolito per verba tua. ¶5 Hebr. Multi ſunt [vel robuſti ſunt] perſecutores mei. ¶6 tædio afficior. ¶7 Heb. viuifica me. ſerua me in vita. ¶8 Hebr. Caput verbi tui. vl, A principio .i. à ſeculo. hoc eſt ſemper fuit verbum tuũ verum. ¶9 & in æternũ omne iudicium iuſtitiæ tuæ .i. vniuerſa lex tua iuſta. ſub. vera erit.

ש ¶1 vl, à verbo tuo expauit cor meũ. eſt ẽnim duplex lectio .i. & tamen colo te diligenter, contineo me in officio. ¶2 propter verbum tuum .i. propter promiſſa tua. ¶3 .i. frequenter. ¶4 .i. iudicia tua iuſta, quibus omnia ex æquo moderaris. ¶5 Hebr. Pax multa amantibus legem tuam, & non eis offendiculũ .i. Summa animi trãquillitate fruuntur qui amant legem tuam: nec vnquam ita offenduntur vt à lege tua deſciſcãt. ¶6 vl, Frequẽter expectaui opem tuam. ¶7 .i. Ex animo obſeruaui tua mandata, & dilexi illa vehementer. ¶8 Heb. ante te .i. quicquid ago in hac vita, eſt tibi notum. q.d. vito ſcelera quantum poſſum: quia ſcio illa te non latere.

ת ¶1 .i. da mihi intelligentiam vt pollicitus es. vl, quæ cõueniat mãdatis tuis. ¶2 .i. iuxta ꝓmiſſiones tuas. ¶3 Effundent .i. copioſe te laudabunt. canam pleno ore tuas laudes. ¶4 Loquetur .i. recenſebit promiſſa tua, & merito: nã &c. ¶5 iuſtitia .i. æquiſſima. ¶6 ſub. præ omnibus alijs. ¶7 vl, Maxime opto opẽ tuam. vt ſcilicet liberer ab improbis qui nituntur me auellere à lege tua: quia lege tua valde delector. ¶8 q.d. Fac diutius viuã, vt laudes tuas canam: & fac ſentiam opẽ tuam, dum exercebis iudicia tua in improbos. Vel, & iudicia tua ſint mihi auxilio .i. pro tua æquitate ſemper mihi adſis. ¶9 quæ perit. quæ aberrat. quæ ad gregem redire non poteſt. ¶10 ſub. quamuis peccauerim.

Digitized by Google

¶1 aſcenſions. i. pſalmus decantatus poſt aſcenſum, ſiue reditum ab exilio illo Babylonico. lege pſal. 26. Sunt qui dicunt hūc pſalmum & ſequentes à gradibus appellatos eſſe, quòd varijs tonis & diſtinctis decātati fuerint à vetuſtiſſimis illis Hebræis. Alij exiſtimant hos pſalmos decantatos ad numeros cantionis cui⁹ initiū erat Hamaaloth. i. gradus. ¶2 vt, Ad Do. cū in ſumma tribulatione ſum, clamare ſoleo, & annuit mihi. ¶3 vt, Quid [ſub. ô perfide] dabit tibi, aut quid apponet tibi lingua fraudulenta? i. quem fructum capies ex ſermone fallaci? ¶4 illos dicūt eſſe calidiſſimos, diúque retinere calorē. ¶5 i. inter Arabes, vel in Hetruria. q. d. inter barbaros mihi agere videor, nō inter Iſraelitas fideles. Alij vertūt, peregrinor [in exilio] protractionis. i. diuturno ¶6 per Cedar, Nomades intelligit q nullas fixas ſedes habēt ¶7 Hebr. Ego pax: & quū loquar, ipſi ad bellū. CXXI.

¶Canticum graduum.[1] CXX.

Dominum in magno meo periculo clamaui, qui annuit mihi.[2]

Libera Domine animam meam à labio mendaci, & à lingua doloſa.

[3]Quid inferat tibi [Deus,] aut quam rem adhibeat tibi ô lingua doloſa?

Pariter ſagittis acutis, quas vir fortis intorquet, &[4] carbonibus iuniperorum ſimilis eſt.

Hei mihi qui peregrinor inter[5] Meſech,[6] & ago in tentorijs Cedar.[7]

Diu anima mea degit cum odientibus pacem.

[Nam[7] ſtudeo] paci, ſed quum loquor, ipſi ad bellum [parati ſunt.][7]

¶Canticum graduum. CXXI.

Leuo meos oculos[1] ad montes,[1] vnde nam veniat auxilium meum.

Auxilium meum [venit] à Domino conditore cæli & terræ.

Non ſinet pedem tuum vacillare, neque dormiſcet cuſtos tuus:

Ecce non dormiſcet, neque dormiet qui cuſtodit Iſraelem.

[2]Dominus cuſtodit te, Dominus eſt vmbra tua [adſtans] tibi ad dexteram.

[Ideo] ſol interdiu nō te percutiet [radijs,] neque luna noctu.

Dominus cuſtodiet te, ne accidat vllum malum, [&] cuſtodiet animam tuam.

Dominus cuſtodiet[3] te quæcunque agentē ab hoc tempore in æternum.

¶Canticum graduum Dauidis. CXXII.

Lætor quum mihi dicunt,[1] Eamus ad domū Domini.

[2]Steterunt pedes noſtri ô Ieruſalē in portis tuis.

Ieruſalem[3] ædificata eſt, vt ſit ciuitas in qua ſimul conſocientur homines:[3]

Ad quam aſcendunt tribus [nempe] tribus Dei, [4]ex ob teſtatiōe qua Iſraelitæ obſtricti ſunt, vt confiteantur[4] nomini Domini.

Illic enim cōſtitutæ ſunt ſedes ad iudicium, nēpe ſedes[5] domus Dauidicæ.[5]

Precamini[6] fœlicitatem[6] ipſi Ieruſalē, ac bene ſit ijs qui diligunt eam.

Sit [inquite] pax[7] intra tua ꝓpugnacula,[7] & proſperitas in palatijs tuis.

Propter[8] fratres meos & amicos meos[9] loquar quod tuam fœlicitatem concernat:

[Et] propter domū[10] Domini Dei noſtri quæram, quę ꝓſit tibi. ¶Cātica graduū. CXXIII.

Ad te leuo meos oculos [ad te inquam] qui habitas in cælis.

Ecce quemadmodum oculi ſeruorū [intenti ſunt] ad[1] manum dominorū ſuorum, [&] quemadmodum oculi ancillæ ad manum ſuæ dominæ, ſic noſtri oculi [conuerſi ſunt] ad Dominum Deū noſtrum, donec nobis benefaciat.

Benigne agas nobiſcum Domine, benigne agas nobiſcū, quia valde ſaturati ſumus[2] contēptu.[2]

Multo iam [tempore] anima noſtra ſatiata eſt[3] irriſione opulentorum, [&] contemptu ſuperborum.

¶Canticum graduum. CXIX.

Ad Dominum cum tribularer, clamaui, & exaudiuit me.

Domine libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua doloſa.

Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam doloſam?

Sagittæ potētis acutæ, cū carbonib⁹ deſolatorijs.

Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt: habitaui cum habitantibus Cedar: multū incola fuit anima mea.

Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus: cū loquebar illis, impugnabant me gratis.

¶Canticum graduum. CXX.

Leuaui oculos meos in montes vnde veniet auxilium mihi.

Auxiliū meū à Domino qui fecit cælū & terrā.

Non det in commotionem pedem tuum: neque dormitet qui cuſtodit te.

Ecce non dormitabit neque dormiet qui cuſtodit Iſrael.

Dominus cuſtodit te, Dominus protectio tua ſuper manum dexteram tuam.

Per diem ſol non vret te: neque luna per noctē.

Dominus[1] cuſtodit[1] te ab omni malo: cuſtodiat animam tuam Dominus.

Dominus cuſtodiat introitum & exitum tuum, ex hoc nunc & vſque in ſeculum.

¶Canticum graduum. CXXI.

Lætatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi, In domum Domini ibimus.

Stantes erāt pedes noſtri in atrijs tuis Ieruſalē.

Ieruſalem quæ ædificatur vt ciuitas: cuius participatio eius in idipſum.

Illuc enim aſcēderunt tribus, trib⁹ Domini: teſtimoniū Iſrael, ad confitendū nomini Domini.

Quia illic ſederunt ſedes in iudicio, ſedes ſuper domum Dauid.

Rogate quæ ad pacem ſunt Ieruſalem: & abundantia diligentibus te:

Fiat pax i virtute tua: & abūdātia i turrib⁹ tuis.

Propter fratres meos & proximos meos loquebar pacem de te:

Propter domum Domini Dei noſtri quæſiui bona tibi. ¶Canticū graduum. CXXII.

Ad te leuaui oculos meos, q habitas in cælis. Ecce, ſicut oculi ſeruorum in manib⁹ dominorum ſuorum,

Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ: ita oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrum, donec miſereatur noſtri.

Miſerere noſtri Domine, miſerere noſtri: quia multum repleti ſumus deſpectione,

Quia multum repleta eſt anima noſtra: opprobrium abūdantibus, & deſpectio ſuperbis.

¶Canticum graduum Dauid. CXXIII.

Niſi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Iſrael, niſi quia Dominus erat in nobis,

¶Canticum graduum Dauidis. CXXIIII.

Niſi Dominus[1] qui præſto nobis eſt,[1] [fuiſſet,] dicat nunc Iſrael:

¶1 ſuper mōtes. ſub. cōſtitutus. Exprimit geſtū expectātis auxilij. q. d. Super mōtes cōſtitut⁹ circūſpicio num alicunde &c. deprehēdo autē à Deo ſolo mihi eſſe auxiliū. ¶2 i. vice vmbraculi cōtra ſolis æſtū, hoc eſt protectio tua, nūq à te diſcedens. ¶3 Heb. exire tuū & ingredi tuum. i. Faciet Do. vt oia tua negotia fœliciter cedāt. CXXII. ¶1 Heb. cū dicētib⁹ mihi. ¶2 Stantes ſint. vl, Stātes erūt. præt. pro fut. q. d. cōferamus nos ad eccleſiā ſanctā, & illic permaneamus vel pſiſtemus. Aut, Lætor inq inter eos qui dicūt, Stabūt pedes &c. Per futurū oia verti poſſūt, vt referant ad Ieruſalē typū eccleſię. ¶3 Heb. q ædificata es, [&] velut ciuitas quæ adunata ſibi eſt ſimul. Sub. ſtabim⁹ inq in portis tuis ô Ieruſalē, cui⁹ ædificatio eſt abſolutiſſima, & q es velut vrbs q adunata eſt ſibi. i. cui⁹ ciues vnanimiter viuūt. Referri poteſt ad ædificia. q. d. cui⁹ ædificia pulchro ordīe ſunt cōſtructa. ¶4 qđ eſt teſtimoniū Iſraeli. [ſub. q ſit popul⁹ Dei.] aſcēdūt inq vt celebrēt nomē Do. vl, teſt. Iſraeli vt celebrēt no. Do. i. qđ teſtat Iſraelem debere laudare Do. ſiue, qđ pceptū eſt Iſraeli vt celebret nomen Do. Vide Exod. 23. ¶5 domui Dauid. i. ſolia regalia ¶6 He. pacē ¶7 Heb. in antemurali tuo. Vox Hebræa ſignificat foueā qua cingūtur vrbes. ¶8 Verba Dauidis ¶9 Heb. loquar nūc pacē de te. i. optabo tibi oia proſpera. ¶10 i. quia tēplū Domini eſt in te. CXXIII. ¶1 i. opem. q. d. vt ſerui expectant opē ab heris ſuis. ¶2 ignominia ¶3 qui ſcilicet dicunt nos fruſtrari ſpe, & à te derelictos eſſe. CXXIIII. ¶1 Hebr. qui fuit in nobis,

Digitized by Google

Cum exurgerēt homines in nos, forté viuos deglutiſſent nos:

Cum iraſceretur furor eorum in nos, forſitan aqua abſorbuiſſet nos.

Torrētē pertranſiuit anima noſtra: forſitā pertranſiſſet anima noſtra aquā intolerabilem.

Benedictus Dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.

Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium.

Laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus.

Adiutorium noſtrum in nomine Domini, qui fecit cælum & terram.

¶Canticum graduum. CXXIIII.

Qvi confidunt in Domino ſicut mons Sion: non commouebitur in æternum, qui habitat in Ieruſalem.

Montes in circuitu eius: & Dominus in circuitu populi ſui, ex hoc nunc & vſque in ſeculum.

Quia non relinquet Dominus virgam peccatorum ſuper ſortem iuſtorum: vt non extendāt iuſti ad iniquitatem manus ſuas.

Benefac Domine bonis & rectis corde.

Declinantes autē in obligationes adducet Dominus cū operātib[9] iniquitatē: pax ſuper Iſrael.

¶Canticum graduum. CXXV.

IN conuertendo Dominus captiuitatem Sion, facti ſumus ſicut conſolati:

Tūc repletum eſt gaudio os noſtrum, & lingua noſtra exultatione.

Tunc dicent inter Gentes, Magnificauit Dominus facere cum eis.

Magnificauit Dominus facere nobiſcū: facti ſumus lætantes.

Conuerte Domine captiuitatem noſtram, ſicut torrens in Auſtro.

Qui ſemināt in lachrymis, in exultatiōe metēt.

Euntes ibant & flebant, portantes ſemina ſua.

Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos ſuos.

¶Canticum graduum Salomonis. CXXVI.

NIſi Dominus ædificauerit domum, in vanū laborauerunt qui ædificant eam:

Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra vigilat qui cuſtodit eam.

Vanum eſt vobis ante lucē ſurgere: ſurgite poſtquam ſederitis qui manducatis panē doloris.

Cum dederit dilectis ſuis ſomnum: ecce, hæreditas Domini, filij: merces, fructus ventris.

Sicut ſagittæ in manu potentis: ita filij excuſſorum.

Beatus vir qui impleuit deſyderium ſuum ex ipſis: non confundetur cum loquetur inimicis ſuis in porta.

¶ Canticum graduum. CXXVII.

BEati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in vijs eius:

Labores manuum tuarum quia mãducabis: beatus es, & bene tibi erit.

Niſi Dominus [1]qui præſto nobis eſt, [ſtetiſſet], inſurgentibus in nos hominibus,

Viuos [2]iam nos deglutiuiſſent, quum ira in nos æſtuarunt,

Iam [vt] aquæ nos inundaſſent, & torrens caput noſtrum ſuperaſſet,

Iam [3]aquæ tumidæ ſuperaſſent animā noſtram.

[4]Prædicandus eſt [nobis] Dominus, qui non tradidit nos prædam eorum dentibus.

Anima [enim] noſtra erepta eſt laqueo aucupū, & laqueo perrupto nos erepti ſumus.

Eſt [ergo] noſtrum auxilium in nomine Domini conditoris cæli & terræ.

¶Canticum graduum. CXXV.

QVi fidunt Domino, vt mons Sion, [1]non mouebuntur, [ſed] permanebunt æternum.

[2]Quemadmodum circum Ieruſalē ſunt montes, ita Dominus circum ſuum populum ab hoc tempore in æternum.

Non enim pmanebit impietatis [3]pertica in ſorte iuſtorū, ne iuſti man[9] ſuas admoliātur iniqtati.

Benefac Domine bonis, & [4]eis q ſunt pbi mēte.

Eos autem qui deflectunt ad ſuas prauitates, ducat Domin[9] [damnatos] cum facinoroſis, vt [5]incolumitas ſit Iſraeli.

¶Canticum graduum. CXXVI.

Q[1]Vum Dominus reſtituet poſtliminio ipſam Sion, videbimur nobis per ſomnium [mala pertuliſſe.]

Tūncque os noſtrū riſu [2]implebitur, & lingua noſtra iubilo: tunc [3]dicent inter Gentes, Dominus res maximas cum iſtis egit.

Dominus [reuera] res maximas nobiſcum egit, nóſque læti facti ſumus.

Reduc Domine noſtram captiuitatem, [4] vt torrētes Auſtro [ſiccos.]

Qui [5]ſeminant cum lachrymis, cū iubilo metēt.

Qui [6]portat vas ſeminarium, perget flendo: ſed portans manipulos ſuos ſubinde redibit cum iubilo.

¶Canticum graduum [1]Salomonis. CXXVII.

NIſi Dominus ædificet [2]domum, fruſtra moleſtias perferūt qui eam ædificant: niſi Domin[9] cuſtodiat ciuitatē, fruſtra vigilat cuſtos.

[3]Fruſtra eſt q mane ſurgitis, & ſero quietē capitis, edentes cibum doloribus partum, quum [De[9]] interim charis hominib[9] ſomnū cōcedat.

Ecce liberi ſunt hæreditas Domini, & [4]fruct[9] ventris eſt præmium.

Liberi in iuuentute obtingentes ſimiles ſunt ſagittis [5]manu validi viri miſſis.

Et beat[9] eſt qui [6]pharetram ſuam illis impleuit, [quia] non pudeſient, quum diſceptabūt cum ſuis [8]æmulis in porta.

¶Canticum graduum. CXXVIII.

BEatus eſt qui timet Dominum incedens per vias ipſius:

Nam labore manuum tuarum [parta] edes, beatus eris, & optime habebis.

¶2 Heb. tunc ¶3 Heb. aquæ ſu pbæ .i. magno ipetu fluentes. ¶4 Laudet Do.

CXXV. ¶1 Heb. [qui] nō mouebit, [nā] in æternū permanebit. ¶2 Heb. Ieruſalem montes ſunt in circuitu eius .i. vt Ieruſalem optime munita eſt & cincta montibus, ita &c. ¶3 virga. ſceptrū. q.d. nullus tyrannus diu iuſtis imperabit, ne illi ſiāt iniqui. Ob hanc rem iuſſit Do. perdere eos qui terram ſanctam inhabitabāt, ne Iudæi ſectarentur eorum ſtudia. ¶4 Heb. rectis in cordibus ſuis. ¶5 Heb. pax

CXXVI. ¶1 Heb. In reducēdo Dominū captiuitatem Sion, fuimus quaſi ſomniātes .i. Cum reduceret Do. in patriā eos qui è Sion abducti fuerāt in Babylonē, tāta tenebamus lætitia, vt videremur nobis ſōniare reditū noſtrū verius, q̄ illū re uera fieri putaremus. vt accidit Petro cum egrederetur de carcere Herodis. Act. 12. Per futurū verti poteſt propter ſequētia. Cū reducet &c. ¶2 impletū fuit. ¶3 dixerūt ¶4 vt ſubaudi, [& erit id nobis tā gratum,] quàm torrentes in Auſtro .i. in plaga Meridionali quæ eſt ſicca. ¶5 Similitudo ab iis qui quòd annona ſit cara, cū mœrore animi ſeminãt. ¶6 Heb. Eūdo ibit, & flendo portans pretioſum, [&] veniendo veniet cū exultatiōe reportans ma. ſuos. q.d. vt qui fert ſementē magno pretio emptam ob caritatem annonæ, it ſeminatum triſtis: verum poſtea reuertetur à metendo lætus, q afferat plures manipulos quàm ſperaret. Piorum non erit perpetua triſtitia: ſimiles ſunt agricolis quibus ſementis ſi fuerit triſtis, meſſis erit ſuauiſſima. CXXVII. ¶1 pro Salomone .i. in gratiam Salomonis. ¶2 Domus pro familia. q.d. Niſi Dominus inſtituerit familiam, ſiue gubernarit. vel potius intelligatur de procreatione liberorum: vt ex poſteriorib[9] verſibus intelligitur. ¶3 Heb. Subaudi [vt], hoc modo, Vt fruſtra vobis eſt mane ſurgentibus [ſurgere], & differentibus ſeſſionē [ſedere], comedentibus panem dolorū: ſic dabit dilecto ſuo ſomnū. Cōparatio facta per cōtraria. q.d. Vt fruſtra laboratis qui bene mane ſurgitis, & ſero admodum ſomno vos cōmittitis, & comeditis panē partū cū maxima animi anxietate. quia nunq̄ eritis voti cōpotes: ſic dabit dilecto ſuo ſomnū Domin[9] .i. oīmodā trāquillitatē. Vel, dabit in ſomno dilectis ſuis. aut p ſomnū .i. citra laborē. Perinde ac ſi dicat, Vt fruſtra laboratis &c. ſic citra laborem dilecti à Deo aſſequūtur quæ vos ſummo labore aſſequi nō poteſtis. ¶4 .i. ſoboles donū Dei eſt quo afficit pios. ¶5 Heb. in manu fortis. q.d. vt illæ auxilio ſunt forti, ſic illi erūt patri ſeni, vt eū iuuēt. ¶6 .i. repletā habet domū ſuā talib[9] liberis. ¶7 ſub. tales liberi ¶8 Heb. inimicis. ſub. potentis .i. defendent patrem ſuum acerrime ſi in ius vocetur.

Vxor tua erit ſimilis viti fructiferæ in lateribus domus tuæ, filiique tui ſimiles plantulis oliuarum circum menſam tuam.
Ecce enim ſic fœlix reddetur vir qui timet Dominum.
Fœlicem te reddet Dominus ē Siō,[1] vt ſpectes foſpitatem[2] Ieruſalē omnibus diebus vitæ tuæ.
Et videas filios filiorum tuorum, & ſaluum[3] ſtatum Iſraelis.

¶Canticum graduum. CXXIX.

SÆpius [1]oppugnauerūt[2] me à iuuētute mea, dicat nunc Iſrael:
Sæpius[quidem] oppugnauerunt me à iuuentute mea, cæterum non præualuerunt mihi.
[3]Arauerunt in dorſo meo aratores, & longos duxerunt ſulcos:[3]
Dominus[autem] iuſtus diſſecuit[4] funes impiorū.
Pudefiant, & repellantur retrorſum quotquot odio proſequuntur ipſam[4] Sion.
Et ſimiles euadāt[5] fœno quod in tectis [naſcitur,] quod areſcit antequam[quiſquam] euellat,
[6]Ita vt metens non impleat manum ſuam, neq; ſinum ſuum qui manipulos colligit:
Neque[7] prætereuntes dicunt, Benedictio Domini vobis[obtingat, nec dicunt inquam] bene precamur vobis in nomine Domini.

¶Canticum graduum. CXXX.

EX[1] profundo[malorum] te voco Domine, Domine audi vocem meā, tuæque aures ſint intentæ ad vocem meæ precationis.
Si[enim] iniquitates obſeruare velis ô Deus, Domine quis[2] ſubſiſtet?
[3]Verum apud te clementia eſt, [&] propterea timeris.
[Ideo][4] expectaui Domine, expectauit[&] anima mea, & in verbo tuo ſpem habeo:
Anima mea[expectat] Dominū[5] ab agentib[us] vigilias matutinas vſq; ad agētes vigilias matutinas.[5]
Iſrael præſtoletur Dominum, quia[6] benignitas eſt apud Dominum, & copioſa[7] redēptio apud eum eſt,[7]
Qui redimet Iſraelem ab oībus ſuis iniqtatib[us].

¶Canticum graduum Dauidis. CXXXI.

DOmine cor meum non ſuperbiuit, neque oculi mei elati fuerunt,[1] neque oſtentaui res magnas, nec quæ non conceſſæ fuerant, arrogaui mihi.[1]
[2][Male ſit mihi] ſi non[3] comparaui, & ſimilem iudicaui animam meam puero ablactato apud matrem ſuam:[3] eſtque anima mea in me ſimilis puero ablactato.
Iſrael præſtolare Dominum ab hoc tempore in æternum.

¶Canticum graduum. CXXXII.

MEmento Domine omnium quibus afflictus fuit Dauid.[vt ei bono ſit.]
Qui iurauit[2] Domino, & vouit[2] potēti[Deo] Iacobi
[Male ſit mihi] ſi tabernaculū domus meæ[3] ſubiero,[3] ſi conſcendero ſpondam lecti mei,
Si conceſſero meis oculis ſomnum, & palpebris meis dormitionem,
Donec inueniam[4] locum Domino, & habitacula potenti[Deo] Iacobi,

Vxor tua ſicut vitis abundans in lateribus domus tuæ.
Filij tui ſicut nouellæ oliuarum in circuitu menſæ tuæ.
Ecce ſic benedicetur homo qui timet Dominum.
Benedicat tibi Dominus ex Sion: & videas bona Ieruſalem omnibus diebus vitæ tuæ:
Et videas filios filiorū tuorū, pacē ſuper Iſrael.

¶Canticum graduum. CXXVIII.

SÆpe expugnauerunt me à iuuētute mea, dicat nunc Iſrael.
Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea: etenim non potuerunt mihi.
Supra dorſum meum fabricauerunt peccatores: prolongauerunt iniquitatem ſuam.
Dominus iuſtus concidet ceruices peccatorum: confundantur & conuertantur retrorſum omnes qui oderunt Sion.
Fiant ſicut fœnū tectorum, quod priuſquā euellatur exaruit.
De quo non impleuit manum ſuam qui metit, & ſinum ſuum qui manipulos colligit.
Et non dixerunt qui præteribant, Benedictio Domini ſuper vos: benediximus vobis in nomine Domini.

¶Canticum graduum. CXXIX.

DE profundis clamaui ad te Domine: Domine exaudi vocem meam:
Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ.
Si iniquitates obſeruaueris Domine: Domine quis ſuſtinebit?
Quia apud te propitiatio eſt: & propter legem tuam ſuſtinui te Domine.
Suſtinuit anima mea in verbo eius: ſperauit anima mea in Domino
A cuſtodia matutina vſque ad noctem: ſperet Iſrael in Domino.
Quia apud Dominum miſericordia: & copioſa apud eum redemptio.
Et ipſe redimet Iſrael ex omnibus iniquitatibus eius.

¶Canticum graduum, Dauid. CXXX.

DOmine non eſt exaltatum cor meum, neque elati ſunt oculi mei:
Neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus ſuper me.
Si non humiliter ſentiebam, ſed exaltaui animam meam:
Sicut ablactatus eſt ſuper matre ſua, ita retributio in anima mea.
Speret Iſrael in Domino, ex hoc nunc & vſque in ſeculum.

¶Canticum graduum. CXXXI.

MEmento Domine Dauid, & omnis manſuetudinis eius,
Sicut iurauit Domino, votum vouit Deo Iacob.
Si introiero in tabernaculum domus meæ, ſi aſcendero in lectum ſtrati mei,
Si dedero ſomnū oculis meis, & palpebris meis dormitationem,
Et requiem tēporibus meis: donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob.

¶1.q.d. qui colitur in Sion. ¶2 Heb. & vide in bonū Ieruſalē. i. fruaris fœlicitate Ieruſalē qua hodie eam florere vides. ¶3 Heb. pacem ſuper Iſraelem. vl, in Iſraele.

CXXIX.

¶1 infeſtarunt. anguſtijs affecerūt. ¶2. i. mala & grauia paſſus ſum ab oppugnantib[us] me. diu & vehemēter me afflixerūt. ¶3 iugū intelligit. i. eidem liberauit me à ſeruitute & tyrannide. ¶4. i. Iſraelitas, populum Dei. ¶5 herbæ quæ in tectis [naſcitur] quæ ¶6 Qua[herba] metens nō implet &c. q. d. q ad meſſem nō peruenit. ¶7 Solent prætereūtes meſſoribus bene precari, vt Booz qui dixit Dominus vobiſcum. Nō dicēt igitur meſſoribus, Dominus faueat vobis & meſſi veſtræ. quū nulla ſit, q ea ſit herba infrugifera.

CXXX.

¶1 Heb. De profunditatibus. ſub. rerum aduerſarum. ¶2 ſub. in conſpectu tuo. ¶3 vl, Certe apud te eſt cl. idque vt colaris. Cū ſcilicet ſciente eſſe miſericordē. Aut ſic, Verū adeò clemens es. ſub. vt noſtras iniquitates nō ſis obſeruaturus. ¶4 ſub. opē tuā ¶5 ardentius q excubitores tēpus matutinū, [expecto inquā ardētius q] illi vigiles diē. quo ſcis dormire illis liceat. noctu enim dormire nō licet. Vel, inter eos qui matutinū tēp[us] obſeruāt. vt ſcilicet ſurgāt. ¶6. i. benignus & miſericors eſt. ¶7. i. frequēter redimit & liberat ab aduerſis. CXXXI. ¶1 Heb. neque ambulaui in magnis, nec in mirab. ſuper me. Aut, in occultis à me. i. neq; tētaui aliqd quod eſſet ſupra vires meas, nec aggreſſus ſum itelligere occultiora & obſcuriora q vt à me intelligi poſſent. ¶2 vl. Deus nūquam mihi adſit. Aut, fruſtrer ſpe mea. cōciſus ſermo. ¶3 poſui & ſilere feci animā meā ſicut ablactatus[ſilere ſolet] apud matrē ſuā. Cōfirmat ſuperiora iureiurādo. q. d. fruſtrer ſpe mea ſi nō coercuerim & ſimilē reddiderī animū meū puero nup ablactato, oia expectās à Deo, vt ille à matre ſua. quū ex ſe nihil poſſit. CXXXII. ¶1 Memēto Domine ipſi Dauid omnis afflictiōis ei[us]. i. Memēto ī fauorē Dauidis, oīs afflictiōis ei[us] quā pertulit vt ædificaret tibi tēplū, vel quā paſſus eſt antè q rex eſſet. ¶2. i. tibi, qui poterter eripuiſti Iacob à periculis. ¶3 ſub. lubens. ¶4. i. vbi reponatur arca Domini. hoc eſt, donec conſtruxero templū in quore ponatur arca Dei potentis quem coluit Iacob, vel qui ſeruauit Iacob.

D Hecce audiuimus eam in Ephrátha: inuenimus eã in campis ſyluæ.
Introibimus in tabernaculum eius: adorabimus in loco vbi ſteterunt pedes eius.
Surge Domine in requiem tuam, tu & arca ſanctificationis tuæ.
Sacerdotes tui induantur iuſtitia: & ſancti tui exultent.
Propter Dauid ſeruum tuum, non auertas faciẽ Chriſti tui.
C Iurauit Dominꝰ Dauid veritatẽ, & nõ fruſtrabitur eũ, De fructu ventris tui ponã ſuper ſedẽ tuã.
Si cuſtodierint filij tui teſtamentũ meum, & teſtimonia mea hæc quæ docebo eos:
Et filij eorũ vſq; i ſeculũ ſedebũt ſuper ſedẽ tuã.
Quoniam elegit Dominus Sion: elegit eã in habitationem ſibi.
D Hæc requies mea in ſeculum ſeculi: hic habitabo, quia elegi eam.
Viduam eius benedicens benedicam: pauperes eius ſaturabo panibus.
Sacerdotes eiꝰ induam ſalutari: & ſancti eius exultatione exultabunt.
Illuc producam cornu Dauid, paraui lucernã Chriſto meo.
Inimicos eius induam confuſione: ſuper ipſum autem efflorebit ſanctificatio mea.

¶Canticum graduum Dauid. CXXXII.

Ecce quàm bonum & quàm iucundum habitare fratres in vnum:
Sicut vnguentũ in capite, quod deſcendit in barbam, barbam Aaron,
Quod deſcendit in oram veſtimẽti eius: ſicut ros Hermon, qui deſcendit in montem Sion.
Quoniam illic mandauit Dominus benedictionem, & vitam vſque in ſeculum.

¶Canticum graduum. CXXXIII.

Ecce nunc benedicite Domino omnes ſerui Domini,
Qui ſtatis in domo Domini, in atrijs domus Dei noſtri.
In noctibus extollite manus veſtras in ſancta, & benedicite Domino.
Benedicat te Dominus ex Sion, qui fecit cælum & terram.

¶Hallelu-ia. CXXXIIII.

Laudate nomen Domini, laudate ſerui Dominum.
Qui ſtatis in domo Domini, in atrijs domus Dei noſtri.
Laudate Dominum, quia bonus Dominus: pſallite nomini eius, quoniam ſuaue eſt.
Quoniam Iacob elegit ſibi Dominus, Iſrael in poſſeſſionem ſibi.
Quia ego cognoui quòd magnus eſt Dominus, & Deus noſter præ omnibus dijs.
B Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cælo & in terra, in mari, & in omnibus abyſſis.

[5] Quem audiuimus in Ephratha, & inuenimꝰ eũ in agris ſylueſtribus.
Adeamus habitacula eius, [&][6] adoremus ſcabellum pedum eius.
Surge Domine [peruenturus][7] ad requiem tuã, tu & arca tuæ[8] fortitudinis.
Sacerdotes tui iuſtitiam induãt, &[9] homines tui benigni iubilent.
[10] Non repulſam à te accipiat vnctus tuus propter Dauidem ſeruum tuum.
Iurauit Dominus Dauidi[11] veritatem, neque diſcedet ab ea, De fructu ventris tui [aliquem] ſolio tuo imponam.
Si cuſtodierint filij tui fœdus meum, &[12] obteſtationes illas quas docebo eos, etiã ipſorum filij ſedebunt[13] tibi in ſolio in æternum tempus.
Nam Dominus elegit[14] Sion, [&] expetiuit eam ſibi ſedem,
[Inquiẽs,] Hæc mea eſt[15] requies ſempiterna, hic habitabo, quoniam expetiui eam.
Annonã eius[16] magna fœlicitate cumulabo, [17][&] pauperes eius pane ſaturabo,
Ac ſacerdotes eius[18] induam ſalute,[19] aliíſque benigni homines impenſe iubilabunt.
[20] Ibi[21] cornu Dauidi germinare efficiam, [&] lucernam paraui vncto meo.
Cuius inimicos induã pudore,[22] ſuper ipſum autem efflorebit diadema ipſius.

¶Canticum graduum Dauidis. CXXXIII.

Ecce quàm bonum & quàm iucundum eſt, ſi fratres etiam[1] cohabitent.
[2] Perinde eſt ac ſi vnguentum bonum capiti [infuſum] deſcendat in barbã, in barbam [inquã] Aharonis, quod deſcendat in capitium veſtimentorum eius:
Sicut ros [montis] Hermon, [&[3] vt ros] qui deſcendit in montes Sion: quia Dominus mandauit ibi eſſe benedictionem, & vitam ſempiternam.

¶Canticum graduum. CXXXIIII.

Ecce prædicate Dominum omnes ſerui Domini,[1] qui ſtatis in domo Domini [etiã] noctu
Tollite manus veſtras[2] cum ſanctitate, & prædicate Dominum.
Donet te fœlicitate Dominus è Sion, qui cõdidit cælum & terram.

¶Hallelu-ia. CXXXV.

Laudate nomen Domini, vos ſerui Domini laudate,
[1] Qui ſtatis in domo Domini, in atrijs domus Dei noſtri.
Laudate Deum, quia bonus eſt Dominus: [&] pſallite nomini eius, quia iucundum eſt.
Deus enim elegit ſibi Iacobum, & Iſraelẽ in ſuũ peculium.
Scio enim quòd magnus ſit Dominus, & Dominus noſter antecellat omnes deos:
Qui fecit quæcunque voluit in cælo & in terra, in mari & omnibus abyſſis.

¶5 ſub. Iudæi, vel de quo locuti audiuimus à ſeniorib' qui erant in Bethlehem, quũ adhuc pueri eſſemus, nunc autem intelligimus admonitione Gad prophetæ eſſe in agris ſyluæ. i. ſyluoſis, & multis arboribꝰ cõſitis. Areã Ornã videt intelligere, de qua. 1. Reg. 24. 1. paralip. 21. ¶6 incuruemus nos ſcabello. vel, proſternamus nos ad ſcabellum. i. demittamꝰ nos ad pedes eius. ¶7 i. in eum locũ in quo in perpetuũ permãſura ſit arca. Inuitat Deũ ad ſedendũ ppetuo in tẽplo quod erat ædificãdũ à Salomone. ¶8 i. per quã tuam fortitudinẽ ſæpe demõſtraſti. Iudæi enim arca præſente, hoſtes ſuos vincebãt. ¶9 ſancti tui. i. Leuitæ tui decãtent carmina in laudẽ tuã. ¶10 Heb. Propter Dauid ſeruum, ne a. fa. chr. tui. Quidã referũt ad ſuperiora, Surge inquam, ppter Dauid ſ. t. & ne auerſeris faciẽ vncti tui. i. me qui à te vnctus ſum. hoc eſt exaudi orationẽ meã. ¶11 i. iuramẽtũ veritatis, ſiue verũ. i. q nõ retractabit. Eſt autẽ iſtud iuramẽtũ, Collocabo ſuper thronũ tuum regiũ liberos tuos. quidã intelligũt de Salomone. i. vnũ è liberis tuis. ¶12 oraculũ meũ quod. i. præcepta mea ¶13 vl, ſuper ſoliũ tuum ¶14 Hæc de vera Sion allegorice intelligi debent. ¶15. q. d. arca poſthac locũ ſuũ non eſt mutatura. ¶16 Heb. benedicendo benedicã. ¶17 vl, adeò vt pauperes eius pane ſaturaturus ſim. ¶18. i. protegam & ſeruabo. ¶19 & ſancti eius. i. Leuitæ qui in ea bonitati ſtudẽt. ¶20 ſub. in Sion. ¶21 propagari faciã cornu Dauidi: [& illic] collocabo lucernam vncto meo. i. floridũ efficiam illic robur, regnũ, regiam dignitatẽ, in gratiã Dauidis: & illic collocabo aliquẽ è poſteris Dauidis qui ſemper erit populo velut lucerna: idq; in gratiã Dauidis. poſteritas Dauidis vocatur lucerna, 3. Reg. 11. & 15. ¶22 . i. erit rex fœliciſſimus. CXXXIII. ¶1. i. vnanimes ſint ¶2 Heb. Sicut oleũ optimum ſuper caput, deſcendẽs in barbã, barbam Aaronis, quòdq; deſc. ſuper orã veſt. &c. Vnguẽto ſuauiſſimo & odoratiſſimo inũgebantur reges & ſacerdotes: dicit tamẽ hic cõcordiam fratrũ eſſe ſuauiorem illo vnguẽto. Suauis eſt, inquit, vt vnguentũ illud odoratiſſimũ, quod cũ effunditur ſuper caput, defluit in barbam, nõ cuiuſlibet hoĩs, ſed in barbã Aaronis ſummi ſacerdotis, quod deſcẽdit ſuper orã veſtimentorũ eiꝰ. ¶3 ſub. fœcũdat illos montes: ſic in tales oẽm fœlicitatẽ demittit, & talibus dat vitã æternã. CXXXIIII. ¶1 Leuitarum partes erãt in domo Do. excubias agere: multi tamen etiam ex populo reliquo erãt qui dies noctéſq; templo adhærebãt, & nocturno tẽpore laudes Deo canebãt, quos hic ſtãtes in domo dicit: quod ſtuduiſſe ſanctiores apparet ex 3. verſu pſal. 92. & octonario 19. pſal. 119. & de Anna vidua, Lu. 2. c. Qui, inquit, in tabernaculo noctibꝰ vacatis orationi. ¶2 vl, verſus ſanctuariũ, ſiue ſancta ſctõrum, vbi erat arca, è qua Deus pmiſerat ſe reſpõſa daturũ Iſraeli, per quam Chriſtus intelligebatur. CXXXV. ¶1. q. d. vos ſacerdotes & Leuitæ.

¶3 vapores. exhalatiões. ſub. ab irrigua terra, quæ poſtea vertũtur in nubes. nã ab exhalationibꝰ ſiccæ terræ gignunt̃ vẽti, flatꝰ, toni trua &c. ¶3.i. à mari qđ terrã cingit ¶4 cum multa pluuia. quod eſt mutare naturã rerũ. nã propriũ eſt aquæ extinguere ignẽ. ¶5 è recõditorijs ſuis. nã ſunt inuiſibiles, & neſcimus vnde veniant, & quò eãt, vt Ioh.3. ait Saluator noſter. ¶6 in medio tui ô Ægypte. in gratiã ſcilicet Iſraelis. ¶7 vindicauit ¶8 ſuper ſeruis ſuis pœnitẽtia ductꝰ eſt.i. pœnituit eũ tam multis malis affeciſſe populũ ſuũ, & rediſſe cũ eo i gratiã. ¶9 laudate ¶10 in Sion,

CXXXVI.

¶1 Celebrate Dominũ, ¶2 bonitas. miſericordia. Repetitio hæc in fine ſingulorũ verſuũ, cõmonefacit nos miſericordiæ Dei, inuitátque vt eũ celebremus ex conſideratione creaturarum. ¶3 Deos vocat qui aliqua dignitate pollẽt, quibꝰ omnibus ſuperior eſt Deus. ¶4.i. ſingulari ĩgenio. ſumma induſtria. ¶5 Ita terra continet aquas, vt aquis ſuperior eſſe videatur. ¶6.i. vt illuſtraret orbẽ per diem. ¶7 Suph.i. cariceſum. arundinoſũ. ¶8 p mediũ eiꝰ, ¶9 Excuſſit.i. deiecit.

Qui eleuat nubes ab extremitate terræ, & fulgura conuertit in pluuiam, educitque ventum è ſuis theſauris.
Qui percuſſit primogenita Ægypti pariter in genere hominum, & in pecore.
[Et] immiſit ſigna & portenta Ægypto mediæ, ipſiq; Pharaoni & omnibus ſeruis eius.
Qui percuſſit gentes plurimas, & occidit potentiſſimos reges.
Ipſum [nimirum] Sihon regem Amorrhæorum, & Og regem Baſanitidis, & omnia regna Chananæorum:
Deditque terram ipſorum hæreditariam, hæreditariam ſuo populo Iſrael.
O Domine tuum nomen æternum eſt, ô Domine tua memoria ſempiterna eſt:
Dominus enim iudicabit ſuum populum, & de ſeruis ſuis ſolatium reportabit.
Simulachra Gentium ſunt argentea & aurea, opus quod manibus hominis producitur.
Habent [enim] os, & non loquuntur: habent oculos, & non vident.
Habent aures, & non audiunt. naſum habẽt, nullus tamen flatus eſt in ore ipſorum.
Quibus ſimiles euadant qui ea faciunt, [&] quicunque fidit eis.
O domus Iſrael prædicate Dominũ, domus Aharonis prædicate Dominum:
Domus Leui prædicate Dominũ, ô timentes Dominum, prædicate Dominum.
Prædicandus eſt Dominus è Sion, qui Ieruſalem inhabitat. hallelu-ia. CXXXVI.

Confitemini Domino, quoniam bonus eſt, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Cõfitemini Deo deorum, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Confitemini Domino dominorum, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Qui ſolus edit ingentia miracula, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Qui cælum condidit ſua intelligentia, quoniã benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Qui extendit terram ſuper aquas, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Qui fecit luminaria magna, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Solem qui dominium teneat diei, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
[Et] lunam atque ſtellas, quæ dominium teneant noctis, quoniã benignitas ipſiꝰ ſempiterna eſt.
Qui percuſſit Ægypti primogenita, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Et Iſraelem eduxit è medio ipſorum, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Manu valida, & brachio extento, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
[Et] ſcidit Mare rubrum ſectionibus, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Ac traduxit per illud Iſraelem, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Subuertit autem Pharaonem & eiꝰ exercitum in Mari rubro, quoniam benignitas ipſiꝰ ſempiterna eſt.
Qui deduxit populum ſuum per deſertum, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Qui percuſſit reges magnos, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Et occidit reges potentiſſimos, quoniã benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Ipſum Sihon regem Amorrhæorum, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Et Og regẽ Baſanitidis, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Deditq; terram ipſorum hæreditariam, quoniã benignitas ipſius ſempiterna eſt.

Educens nubes ab extremo terræ: fulgura in pluuiam fecit.
Qui producit ventos de theſauris ſuis: qui percuſſit primogenita Ægypti ab homine vſque ad pecus.
Emiſit ſigna & prodigia in medio tui Ægypte, in Pharaonem, & in omnes ſeruos eius.
Qui percuſſit gentes multas: & occidit reges fortes,
Sehon regem Amorrhæorum, & Og regem Baſan, & omnia regna Chanáan.
Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Iſrael populo ſuo.
Domine nomẽ tuum in æternum: Domine memoriale tuum in generationem & generationem.
Quia iudicabit Dominus populum ſuum, & in ſeruis ſuis deprecabitur.
Simulachra Gentium, argentum & aurum, opera manuum hominum.
Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt.
Aures habent, & non audient: neq; enim eſt ſpiritus in ore ipſorum.
Similes illis fiant qui faciũt ea, & omnes qui cõfidunt in eis.
Domus Iſrael benedicite Domino: domus Aaron benedicite Domino.
Domus Leui benedicite Domino: qui timetis Dominum, benedicite Domino.
Benedictus Dominus ex Sion, qui habitat in Ieruſalem.
¶Hallelu-ia. CXXXV.

Confitemini Domino quoniam bonus: quoniam in æternum miſericordia eius.
Confitemini Deo deorum: quoniam in æternum miſericordia eius.
Confitemini Deo dominorum: quoniam in æternum miſericordia eius.
Qui facit mirabilia magna ſolus: quoniam in æternum miſericordia eius.
Qui fecit cælos in intellectu: quoniam in æternum miſericordia eius.
Qui firmauit terram ſuper aquas: quoniam in æternum miſericordia eius.
Qui fecit luminaria magna: quoniam in æternum miſericordia eius.
Solem in poteſtatem diei: quoniam in æternum miſericordia eius.
Lunam & ſtellas, in poteſtatem noctis: quoniam in æternum miſericordia eius.
Qui percuſſit Ægyptũ cum primogenitis eorum: quoniam in æternum miſericordia eius.
Qui eduxit Iſrael de medio eorũ: quoniam in æternum miſericordia eius.
In manu potenti & brachio excelſo: quoniam in æternum miſericordia eius.
Qui diuiſit Mare-rubrum in diuiſiones: quoniã in æternum miſericordia eius.
Et eduxit Iſrael per medium eius: quoniam in æternum miſericordia eius.
Et excuſſit Pharaonem & virtutẽ eius in Mari-rubro: quoniam in æternũ miſericordia eius.
Qui traduxit populum ſuum per deſertum: quoniam in æternum miſericordia eius.
Qui percuſſit reges magnos: quoniam in æternum miſericordia eius.
Et occidit reges fortes: quoniã in æternum miſericordia eius.
Sehon regem Amorrhæorũ: quoniam in æternum miſericordia eius.
Et Og regem Baſan: quoniam in æternum miſericordia eius.
Et dedit terram eorum hæreditatem: quoniam in æternum miſericordia eius.

Hæreditatem Iſrael ſeruo ſuo: quoniam in æter num miſericordia eius.
Quis in humilitate noſtra memor fuit noſtri: quoniam in æternum miſericordia eius.
Et redemit nos ab inimicis noſtris: quoniam in æternum miſericordia eius.
Qui dat eſcam omni carni: quoniam in æternũ miſericordia eius.
Confitemini Deo cœli: quoniã in æternũ mia ei⁹.
Confitemini Domino dominorum: quoniam in æternum miſericordia eius.

¶Pſalm⁹ Dauid propter Ieremiã. CXXXVI.

SVper flumina Babylonis illic ſedimus & fleuimus, dum recordaremur ˜tui ˈSion:
In ſalicib⁹ ĩ medio ei⁹ ſuſpẽdim⁹ organa noſtra:
Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos, verba cantionum,
Et qui abduxerant nos, Hymnum cantate nobis de canticis Sion.
Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?
Si oblitus fuero tui Ieruſalem, obliuioni detur dextera mea.
Adhæreat lingua mea faucibus meis, ſi non meminero tui,
Si nõ ꝓpoſuero Ieruſalẽ ĩ pricipio lætitiæ meæ.
Memor eſto Domine filiorũ Edõ, ĩ die Ieruſalẽ:
Qui dicunt, Exinanite, exinanite vſque ad fundamentum in ea.
Filia Babylonis miſera: beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuiſti nobis.
[Beatus qui tenebit & allidet paruulos⁹ ſuos ad petram.

¶Ipſi Dauid. CXXXVII.

COnfitebor tibi Domine in toto corde meo: quoniam audiſti verba oris mei.
In conſpectu angelorum pſallam tibi: adorabo ad templũ ſanctũ tuũ, & cõfitebor nomini tuo
Super miſericordia tua & veritate tua: quoniam magnificaſti ſuper omne, nomen ſanctũ tuũ.
In quacũque die inuocauero te, exaudi me: multiplicabis in anima mea virtutem.
Confiteantur tibi Domine omnes reges terræ, quia audierunt ˜omnia ˈverba oris tui:
Et cantent in vijs Domini: quoniam magna eſt gloria Domini.
Quoniam excelſus Dominus: & humilia reſpicit, & alta à longe cognoſcit.
Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me: & ſuper iram inimicorũ meorũ extendiſti manũ tuã, & ſaluũ me fecit dextera tua.
Domin⁹ retribuet pro me: Domine miſericordia tua in ſeculũ, opa manuũ tuarũ ne deſpicias.

¶In finem pſalmus Dauid. CXXXVIII.

DOmine, probaſti me, & cognouiſti me: tu cognouiſti ſeſſionẽ meã, & reſurrectionẽ meã.

Hæreditatem Iſraeli ſeruo ſuo, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Qui memor fuit noſtri[10] quum eſſemus oppreſſi, ˈquoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Nóſque[11] aſſeruit ˈab hoſtibus noſtris, quoniã benignitas ipſius ſempiterna eſt.
[12] Qui cibum dat omnibus animantibus, ˈquoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
[13] Confitemini Deo ˈcæli, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt. CXXXVII.

AD[1] flumina ˈBabylonis ˈſedemus, & lachrymamur, quum ipſius Zion memoria ſubit:ˈ
Noſtráſque citharas ſuſpendimus in ſalices quæ ſunt ˈin ea.ˈ
Ibi enim petierunt à nobis[4] carmina, ˈ& qui velut in aceruos nos redegerũt, lætitiã ſpetierũt,ˈ di-cẽtes.] Canite nobis carmẽ aliquod de Zion.
Quomodo [autem] caneremus carmẽ Domini in terra aliena?
Si tui obliuiſcar ô Ieruſalem, obliuiſcatur[5] dextera mea ˈ[artis muſicæ]
Et hæreat lingua mea palato meo, ſi non tui meminero, [&][6] ſi non meæ lætitiæ memoriam ipſius Ieruſalem infero.ˈ
Memento Domine vt ſe geſſerint filij Edom quũ Ieruſalem vaſtaretur, ˈdicentes, [7] Euacuate, euacuate ˈvſque ad ipſius fundamentum.
O filia Babylonis, [8] quæ vaſtaris, ˈbeat⁹ eſt qui reddet tibi ea quæ nobis[9] intuliſti.ˈ
Beatus qui apprehendet[10] allidétque tuos infantes ad petram.ˈ

¶Dauidis. CXXXVIII.

C[1] Onfitebor tibi ˈtoto corde meo, & corã[2] iudicibus ˈpſallam tibi.
[3] Adorabo in templo tuo ſancto, ˈ& cõfitebor nomen tuum propter benignitatem tuã, & propter veritatem tuam, [4] quia eloquium tuũ excellentius feciſti oĩbus quæ prædicãtur de te.ˈ
Quo die te vocaui, ãnuiſti mihi, [5] [&] animo meo robur amplius indidiſti.ˈ
[Quare] confitebuntur tibi Domine omnes reges terræ, quia[6] ſermones oris tui ˈaudiuerunt.
Et cantabunt[7] vias ˈDomini, quia magna eſt Domini[8] maieſtas.ˈ
Nam Dominus ſublimis exiſtit, & quod humile eſt, ituetur:[9] & quod altũ eſt, emin⁹ cognoſcit.ˈ
Quũ verſabor in medio periculo, [10] recreabis me, [11] [&] manum naſo meorum inimicorum impinges, ˈméque ſeruabit dextera tua.
Dominus perficiet[12] quod in me inchoauit, ˈDomine tua benignitas ſempiterna eſt, nec opera manuum tuarum[13] omittes.ˈ

¶Præfecto cãtorũ, Dauidis hymn⁹. CXXXIX.

DOmine tu me[1] ſcrutatus es, & pernouiſti.ˈ
Tu noſti[2] ſiue ſedeam, ſiue ſurgam, ˈ[&] [3] procul intelligis cogitationem meam.

¶10 Heb. in humilitate noſtr. ¶11 redemit. vĩdicauit. ¶12 He. Qui panẽ dato carni. ¶13 Celebrate iquã Deũ CXXXVII. ¶1 Euphratẽ & Tigrim intelligit ¶2 ſedebam⁹ & flebam⁹, [vl ſedẽtes flebam⁹] dũ recordaremur ipſius Siõ. videtur verba eſſe Leuitarũ & eorũq ſolebãt laudes Dei canere. ¶3 intra eã, ſub. Babylonẽ, ꝑ cuius medium fluit Euphrates ¶4 Hebr. verba cantici. i. cantica. ¶* q capti nos duxerunt nos: & in ſuſpẽſionibus noſtris lætitiã. i. petebãt vt carmẽ aliquod læ[tũ] caneremus ĩ citharis quas tũ ſuſpenderamus ad ſalices. Alij legunt, [& hoĩes] eiulatuũ noſtrorũ [petierũt] lætitiã. i. authores luctuũ & lamẽtationũ noſtrarũ pet, &c. vl, & in luctib⁹ noſtris, petiuerunt &c. ¶5 qua ſcilicet citharã pulſare ſoleo. ¶6 Heb. ſi nõ faciã aſcẽdere Ieruſalem ſuꝑ caput ſſummũ cacumẽ] lætitiæ meæ. i. niſi ꝓcipuũ meũ gaudiũ ponam ĩ recordatione Ieruſalẽ. vl, ſi nõ oĩ lætitiæ prætulero luctũ Ieruſalẽ, ſi nõ ſemper verſetur ob oculos Ieruſalẽ quãdocũque lætitiæ occaſio ſe ingeſſerit, vt antequam lætari incipiã, luctũ & fletũ mihi excitet recordatio Ieruſalem tam turpiter vaſtatæ. ¶7 Nudate, nudate. Repetitio diligentiã ſignificat. ¶8 vl, vaſtãda ¶9 retribuiſti. i. talionem. ¶10. i. crudeliter perdiderit pueros tuos, qb⁹ tamẽ hoſtes parcere ſolẽt. taxat crudelitatẽ qua vſi ſunt Babylonij in paruulos Iſraelitarũ. CXXXVIII ¶1 Celebrabo te. ¶2 Elohim aliquãdo Deũ, aliquãdo angelos, aliquãdo iudices ſignificat. Sæpius autẽ Dauid dicit ſe corã regib⁹ & principib⁹ & ſapientib⁹ Dei res agere. ¶3 Incuruabo me [vl, manus ſupplices tẽdã] verſus tẽplũ tuũ ſacroſanctũ. ¶4 He. magnificaſti in oĩb⁹ verbis tuis nomẽ tuũ. i. ꝓclarũ reddidiſti nomẽ tuũ ꝑ ꝓmiſſiones tuas quas ĩpleſti. vl, in oĩbus [ſiue ꝑ oĩa facta tua] magnificaſti nomẽ tuũ & verbũ tuũ. i. ꝓmiſſiones tuas. Hoc modo ſubaudit &, ſecũdo loco. ¶5 Heb. roboraſti me, [&] ĩ aĩa mea [fuit] virt⁹. i. reddidiſti animã meã fortẽ. ¶6 i. ꝓmiſſa tua. ſub. eſſe ĩpleta. hoc eſt, te mihi ꝓſtitiſſe quod pollicit⁹ eras. reges terræ, intelligit reges Tyri Hiri, & alios vicinos. ¶7 de vijs. i. de his q̃ agũtur à Domino ¶8 gloria. qa ſcilicet ꝓſtat quod pollicetur. vl, quòd cũ ſit in cælo, nõ tamẽ negligit q̃ in terra ſũt. ¶9 He. & altus lõge nota facit. vl, emin⁹. i. è celo nota facere ſolet geſta ſua hic in terra. Alij, A lõge, vel ꝓcul. i. ipſe nõ affixus loco, ſed oĩa ſuperãs. Alij legũt, frangit, vl côterit è lõginquo. i. è cælo, altũ & ſupbũ. i. arrogãtes. ¶10 Heb. viuificabis me. i. incolumẽ me ſeruabis. ¶11 Hebr. [&] cõtra irã inimicorum meorum mittes manum tuam. i. iuitis hoſtibus meis porriges mihi manum. ¶12 Hebr. pro me. i. quæcunque mihi eſt pollicitus. ¶13 vl deſeres. ſub. in afflictione. vt mihi ſemper adfuiſti, ita aderis vel adſis poſthac. CXXXIX ¶1 exploratum & cognitum habes. ¶2. i. omnes actiones meas quas ago ſiue ſedendo ſiue ſtãdo ¶3. i. antequam quicquam cogitem. q. d. non ſolum actiones meæ, ſed etiam conſilia cordis tibi nota ſunt.

Digitized by Google

Inceſſum meum[4] & accubitum meum[5] euentila ſti,' & omnes vias meas exploratas habes.
Quia non eſt verbum in lingua mea, quod non vniuerſum noueris Domine.'
A tergo & à fronte me finxiſti, & mihi admolitus es[6] manum tuam.'
[7] Admirabilem in me formando ſcientiam exhibuiſti, & ſublimiorem quàm vt eã poſſim at tingere.'
Quò diſcedam à ſpiritu tuo? & quò à facie tua fugiam?
Si [enim] aſcendero in cælum, tu ibi es: & [8] ſi ſternam lectum meum in inferno,' tu ades.
Si ſumam[9] pennas auroræ,' & habitem in extrema parte maris:
Etiam[10] ibi manus tua reget me,' & dextera tua [11] prehendet me.'
Et ſi [12] dicam[13] Verùm' tenebræ[14] me' cõtegent: [15] etiam nox ipſa[16] lux eſt circa me.'
Ac ne tenebræ quidem aliquid tibi occulẽt, & nox vt dies[17] lucet: [18] tenebræque & lux tibi luxta habentur.'
Tu enim[19] poſſides renes meos,' & me[20] contexiſti' in ventre matris meæ.
[21] Tibi cõfiteor quòd miris & ſtupẽdis modis formatus ſim, quódque eximia ſint opera tua quę optime nouit anima mea.'
[22] Robur meum non tibi occultatum eſt,' quum in abſtruſo formarer, &[23] velut opere Phrygio' effingerer in[24] nouiſſimis terræ partibus.'
Oculi tui[25] me viderunt quum eſſem fœtus informis,'[26] & in libro tuo vniuerſa [membra] deſcripta fuerunt, quæ [deinceps multis] diebus formarẽtur, quibus ne vnus quidem dies apud te conficitur.
Cæterũ ô Deus,[27] quàm paucas tuas cogitationes aſſequor, & grandes ſummæ excreſcunt?
Quas ſi numerare velim, plures ſunt quàm arenæ:[28] & expergefactus adhuc de te cogito.
[29] Si quidem occidis impium ô Deus, diſcedant à me ſanguinarij.
Qui hoſtes tui loquuntur[30] audaciſſime,' & vſurpant [nomen tuum] temere.
An nõ Domine odiſſem inimicos tuos, &[31] meipſum excruciarem, quum tibi reſiſtunt?'
Imò conſummato odio illos perſequor, mihíq; erunt hoſtes [perpetuò.]'
Scrutare me Deus, & cognoſcito cor meum: proba me, & cognoſcito cogitationes meas:

Intellexiſti cogitationes meas à longe: ſemitam meam & funiculum meum inueſtigaſti.
Et omnes vias meas præuidiſti: quia non eſt ſermo in lingua mea.
Ecce Domine tu cognouiſti omnia, nouiſſima & antiqua tu formaſti me, & poſuiſti ſuper me manum tuam.
Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me: confortata eſt, & non potero ad eam.
Quò ibo à ſpiritu tuo? & quò à facie tua fugiam?
Si aſcendero in cælum, tu illic es: ſi deſcendero in infernum, ades.
Si ſumpſero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris:
Etenim illuc man[us] tua deducet me, & tenebit me dextera tua.
Et dixi, Forſitan tenebræ cõculcabunt me: & nox illuminatio mea in delicijs meis.
Quia tenebræ non obſcurabuntur à te, & nox ſicut dies illuminabitur: ſicut tenebræ eius, ita & lumen eius.
Quia tu poſſediſti renes meos: ſuſcepiſti me de vtero matris meæ.
Confitebor tibi quia terribiliter magnificat[us] es: mirabilia opera tua, & anima mea cognoſcet nimis.
Non eſt occultatum os meum à te quod feciſti in occulto: & ſubſtantia mea in inferioribus terræ.
Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes ſcribentur: dies formabuntur, & nemo in eis.
Mihi autem nimis honorificati ſunt amici tui Deus: nimis confortatus eſt principatus eorũ.
Dinumerabo eos, & ſuper arenam multiplicabuntur: exurrexi, & adhuc ſum tecum.
Si occideris Deus peccatores: viri ſanguinum declinate à me,
Quia dicitis in cogitatione, accipient in vanitate ciuitates ſuas.
Nõnne qui oderunt te Domine, oderam? & ſuper inimicos tuos tabeſcebam?
Perfecto odio oderam illos: inimici facti ſunt mihi.
Proba me Deus, & ſcito cor meũ: interroga me, & cognoſce ſemitas meas:

[4] Heb. Semitam meam. aut, Viam meam. [5] tu cingis. q. d. tu mihi ſemp ades iter faciẽti & iacenti. [5] necdũ eſt ſermo in lingua mea, [&] ecce Domine tu noſti totum ipſum. i. antequã loquar noſti q̃ dicturus ſum. [6] ſub. formãdo me. q. d. tu verbo tuo tã me recte formaſti, quã figulus fingere ſolet vas teſtaceũ manibus ſuis. rationẽ reddit cur oĩa opera ei[us] nota ſint Deo, quia illius figmentũ eſt. [7] Heb. mirabilis ſcientia à me, excelſa eſt, non potero ad eã. i. induſtria illa qua me formaſti, mirabilior eſt q̃ vt illa à me capi poſſit: ſublimior eſt q̃ vt queam intelligere. [8] i. ſi deſcẽdã etiã ad ima, ſi degam in ima terra. alludit ad id quod ſepulchrum mortuis eſt pro lecto. [9] alludit ad celerrimã radiorum ſolis excurſionẽ qui momẽto ab oriẽte ad occidẽtẽ p̃ueniũt. q. d. ſi ab oriẽte ad occidẽtẽ me celerrime proripere velim. [10] illuc deducet me man[us] tua. vt ſcilicet paſtor ouẽ deducere ſolet. [11] q. d. vbicũq; ſum i hoc mũdo, ſemp mihi p̃ſens es vt bonus paſtor. [12] cogitauero [13] Saltẽ [14] i. meas cogitationes & facta [15] Sub. pfecto fallar, nã etiã &c. [16] lucebit propter me. i. vertet in diẽ, vt meas cogitationes detegat in cõſpectu Do. [17] lucida erit. ſub. cora Deo. quatenus illi repetit ad maiorẽ expreſſionẽ, vt doceat Deũ nihil latere poſſe. [18] Heb. ſicut tenebræ ſicut lux. Hebraiſm[us] eſt hic miſſim[us], pro apud Deũ tenebræ ſunt ſimiles luci, & lux tenebris eſt ſimilis [19] i. tui ſunt. q. d. tu noſti oẽs affectus meos & paſſiones meas. [20] i. pellibus & neruis cõpegiſti me. intra ſecũdas meas me finxiſti. [21] Heb. Celebrabo te, eo quòd mirabilia ſunt [ſub. opera tua, adiect. ſine ſubſt.] mirabilis ſum, [&] mirabilia opera tua: & aĩa mea eſt cognoſcẽs valde. vel exactiſſime. i. Celebrabo te propterea quòd mirabiles ſunt cauſæ creationis meæ i vtero matris meæ, & mirabile eſt opificiũ corporis mei, & mirabilia ſunt opera tua in me: & tamẽ anima mea beneficio tuo potest cognoſcere opera illa etiam exactiſſime. [22] vel os. q. d. ne vnũ quidem ex oſſibus meis latuit te cum formarer fortitudo & robur meum. i. corpus. [23] varie, vel varijs membris, inſtar ſcilicet veſtis Phrygionicę. Alij, mira arte, verũ. [24] i. in medio ventre matris meæ. [25] imperfectũ meũ viderũt. i. maſſã illã informẽ. [26] Hebr. & ſuper librum tuũ vniuerſa ſcripta erãt [fut. pro præt.] diebus formata ſunt, & non vnũ ex eis. i. imò omnia mẽbra mea erant tibi perinde nota ac ſi deſcripta fuiſſent in libro poſito ante oculos tuos: & per dies. i. longo pòſt tempore, formata ſunt, ſub. ea mẽbra: & ne vnũ quidẽ ex eis membris extabat adhuc. vel, & ne vnũ quidem ex eis membris erat illi ignotum. Legitur etiam Hebraice, & illi vnus erat in eis. i. Et illi, ſub. Deo, vnus dies erat in eis. hoc eſt, omnes illi dies erant velut vnus dies apud illũ. [27] quàm eximiæ ſunt apud me cogitationes tuæ, & quàm multæ ſunt ſummæ earum. q. d. tam eximia ſunt conſilia tua & agendi rationes tuæ quas in opere hominis declaras, vt eas numero comprehendere non poſſim. [28] euigilaui, & adhuc ego tecum. i. adhuc cogitationes tuas habeo in mente. q. d. dum recordor tuarum cogitationum, in ſomnum vertor: & expergefactus, adhuc contemplor illas tuas cogitationes. q. d. contemplor conſilia tua, & id ſemper ſum facturus ſi occideris improbum. [29] Quidam optãtis orationem eſſe volunt, O ſi Deus interfeceris impios & viros ſanguinarios, quibus dico Diſcedite à me. Alij legunt, Si interfeceris ô Deus improbum, & viros ſanguinarios, [quibus ſcilicet dico] Diſcedite à me. [30] ſcelerate. impie. [31] inſurgentium in te tæderet mei vel, contra inimicos tuos contenderem, aut litigarem?

Et vide ſi via iniquitatis in me eſt: & deduc me in via æterna.

¶In finem, Pſalmus Dauid. CXXXIX.

Eripe me Domine ab homine malo, à viro iniquo eripe me:

Qui cogitauerunt iniquitates in corde, tota die conſtituebant prælia.

Acuerunt linguas ſuas ſicut ſerpentes: venenũ aſpidum ſub labijs eorum.

Cuſtodi me Domine de manu peccatoris: & ab hominibus iniquis eripe me.

Qui cogitauerunt ſupplantare greſſus meos: abſconderunt ſuperbi laqueum mihi:

Et funes extenderunt in laqueum, iuxta iter ſcãdalum poſuerunt mihi.

Dixi Domino, Deus meus es tu: exaudi Domine vocem deprecationis meæ.

Domine Domine virtus ſalutis meæ: obumbraſti ſuper caput meum in die belli.

Ne tradas me Domine à deſyderio meo peccatori: cogitauerũt contra me, ne derelinquas me, ne fortè exaltentur.

Caput circuitus eorum, labor labiorum ipſorũ operiet eos.

Cadent ſuper eos carbones: in ignẽ deijcies eos, in miſerijs non ſubſiſtent.

Vir linguoſus non dirigetur in terra: virũ iniuſtum mala capient in interitu.

Cognoui quia faciet Dominus iudicium inopis, & vindictam pauperum.

Veruntamen iuſti confitebuntur nomini tuo: & habitabunt recti cum vultu tuo.

¶Pſalmus Dauid. CXL.

Domine clamaui ad te, exaudi me: intẽde voci meæ, cum clamauero ad te.

Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo: eleuatio manuum mearum ſacrificiũ veſpertinum.

Pone Domine cuſtodiam ori meo, & oſtium circunſtantiæ labijs meis.

Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excuſandas excuſationes in peccatis,

Cum hominibus operãtibus iniquitatem: & non communicabo cum electis eorum.

Corripiet me iuſtus in miſericordia, & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.

Quoniam adhuc & oratio mea i beneplacitis eorum: abſorpti ſunt iuncti petræ iudices eorũ.

Audient verba mea quoniam potuerunt: ſicut craſſitudo terræ erupta eſt ſuper terram.

Diſſipata ſunt oſſa noſtra ſecus infernum: quia ad te Domine, Domine oculi mei, in te ſperaui, non auferas animam meam.

Et videto[12] num machiner aliquid praui, ac deduc me[13] in viam vniuerſis in mundo calcãdã.

¶Præfecto cantorum hymnus Dauidis. CXL.

Eripe me Domine à prauo homine, [&][1] à violento viro me conſerua.

Qui machinantur in corde mala, [&] quotidie[2] cõcurrunt ad bella:

Suámque linguam acuerunt vt ſerpens, [&] venenum aſpidis eſt[3] in labijs[4] eorum. Sela.

Cuſtodi me Domine à manibus impij, [&] cõſerua me à violento viro, qui cogitant impellere greſſus meos.

Superbi [enim] abſconderunt mihi laqueũ & funes, rete quoque[4] propter tramitem extenderunt, [&] laqueos mihi poſuerunt. Sela.

[Tunc] dixi Domino, Tu es De[us] me[us], Domine percipito auribus vocem mearum precum.

Domine Domine fortitudo[5] ad me ſeruandum,
[6] tu protegis caput meum, quo die arma capienda ſunt.
[7] Ne facias Domine impium deſyderiorum ſuorum compotem, nève conatus eius prouehas, vt ſuperior ſit. Sela.
[8] Tum caput [hoſtium] vndique me prementium, tum alios operiat malũ quod labijs ſuis ſtruxerunt.

Carbones in eos[9] prouoluantur, [& Deus] igne illos proſternat[10] celeriter, ne reſurgant.

Vir linguax[11] non ſit ſtabilis i terra, & virũ violentum malũ venetur, vt præceps impellatur.

Scio q Dominus[12] faciet iudiciũ [in cauſa] humilis, & iudicium [in cauſa] pauperum.

Profecto iuſti[13] cõfitebũtur nomini tuo, [&][14] probi permanebunt in conſpectu tuo.

¶Hymnus Dauidis. CXLI.

Domine te voco, [quare] ad me feſtina, meámque vocem auribus percipe quum ad te clamo.

[1] Valeat precatio mea pro incenſo ante te, [ac] leuatio manuũ mearũ p[ro] veſpertino ſacrificio.

Appone Domine cuſtodiam ori meo,[3] & quod cõſeruet oſtium labiorum meorum.

Ne flectas cor meum ad rem [quancunque] prauam,[4] nequid moliar cum impietate coniunctum, vtens opera facinoroſorum hominum, neque fruar delicijs ipſorum.

Percutiat me iuſtus[5] benignitate,[6] & arguat me: neque vnguentum optimum offendet meum caput: nã ita perſtabo, & precatione vtar, quũ iſti mihi mala ſtruunt.

[7] Demittentur iudices eorum per loca ſaxoſa, &
[8] audient meos ſermones, ſiquidem iucundi erunt.

Oſſa noſtra[9] morti proxima diſperſa ſunt, perinde ac ſiquis [ligna] findat, aut [terram] p[ro]ſcindat.

Ad te enim Domine Domine oculi mei [conlecti ſunt, &] in te ſpẽ habeo: ne [igitur][10] profundas meam animam.

¶12 Hebr. ſi via peruerſa i me. vl, ſi via irritationis aũt rebellionis ſit i me. aut, ſi via idolĩ ſit in me. i. nũ ſecter impiam viuẽdi rationẽ, nũ rebellis ſim, & non lubẽs feram quod immittis. Aut, nũ ſecter idola. quòd ſi ita res habet, moriar.

¶13 Hebr. in viã ſæculi. id eſt mortẽ, quæ Ioſue 23, & 3. Reg. 2, via vniuerſæ terræ dicitur. q. d. per viam qua gradiuntur omnes homines à ſæculo.

CXL

¶1 Heb. à viro iniuriarum

¶2 Heb. congregant bella.

¶3 vl, ſub labijs

¶4 vl, iuxta. Heb. ad manum tramitis vel ſemitæ.

¶5 Heb. meæ ſalutis. i. à quo ſalus mea ſita eſt.

¶6 teges. vl, munies. i. eris mihi inſtar galeæ.

¶7 Heb. Ne des Domine deſideria ſua impio, quod conatus eſt, ne facias prodire, [& ne] exaltentur. i. ne ſinas vt impius ſit voti cõpos, & ne des in lucem, ne ſucceſſũ habeat quod cogitat in ſanctos tuos, ſácq[ue] ne ſuperbiant.

¶8 Heb. Caput circũdantium me, labor labij ſui operiet eos. Doeg fuit caput & anteſignanus perſecutorũ Dauidis, vt pſal. 51. ¶9 decidant. ignẽ è cælo miſſum intelligit. ¶10 in ſcrobes profundas, & ne emergãt. i. è quibus emergere nõ poſſint. ¶11. i. nihil ſuccedat linguaci, quãdiu degit in hoc ſæculo. ¶12. i. quòd ſit vindicaturus afflictos & aſſerturus egenos. ¶13 celebrabunt nomẽ tuum. ¶14 Heb. ſedebunt probi cum facie tua. i. perpetuo viuent.

CXLI ¶1 Heb. Sit ſtabilis oratio mea ſicut incenſum. i. grata ſit ſicut ſuffimẽtũ quod tibi offerri ſolet. exod. 30. ¶2 Oblatio ſiebat mane & veſperi. Nume. 28. ¶3 obſera oſtium lab. meorũ. i. fac tuo fauore vt nũquã impie loquar. ¶4 Heb. ad moliendum ſtudia in impietate, cum viris op. iniquitatem, & ne comedam cibum voluptatum eorum. ¶5 ſub. [& id erit mihi] beneficium. i. vice beneficij. Præfert hic bonorum reprehenſionem ſceleſtorum fauori & beneficijs. ¶6 Heb. & corripiat me, vnguentum primũ, [ſub. id erit mihi] & non franget caput meum: quia adhuc [ero] & oratio mea in mala eorũ. i. ſi percutiat me iuſtus, id erit mihi inſtar beneficij: & ſi corripiat, iſtud erit mihi vice vnguenti optimi & fragrãtis, & nullum mihi detrimentum afferet, ſed plurimum emolumenti: quia quandiu vixero, preces fundam ne ſinat Do. me labi in ſcelera eorum. Quidam ex Hebræis ſic intelligunt, Opto vt me cædant potius iuſti, quàm vt impij primario vnguento reddant delibutũ. i. ſummis delicijs demulceant & omni genere beneficiorum afficiant. quũ enim illi cædunt, beneficiũ eſt: corripiunt enim me. at horũ vnguentũ frangit caput meũ at perdit, & nõ demulcet. ¶7 Heb. Derelinquũtur i manib[us] rupis iudices eorũ. i. rectores eorũ p[ræ]cipitẽtur è ſaxo. pereãt principes eorũ q eos nõ caſtigant. ¶8 ſub. illi impij. ¶9 Heb. ad os ſepulchri. i. ita vires noſtras ipſi fregerũt, i ea diſcrimina nos adduxerũt, vt in ore ſepulchri iã ſimus, & p[ro]pe ad mortẽ acceſſerim[us]. ¶10. i. ne cito perire me ſinas.

Digitized by Google

Cuſtodi me,[8] ne incidam in laqueum[9] quem mihi tetẽderũt, neque in tẽdiculas facinoroſorũ.
Impiique ſimul incidant in caſſes[10] ſuos,[11] ego autem vſque progrediar.'

¶Eruditiuum carmen Dauidis, precatio[videlicet] quum eſſet in ſpelunca. CXLII.

Voce mea Dominum[1] clamabo, meáque voce ad Dominum precabor.
Effundam ante illum[2] eloquium meũ,[3] eique exponam meum periculum.
[3]Quum deficit in me ſpiritus meus, tu nouiſti ſemitam meam, & q laqueum mihi abſconderunt in via per quam ambulo.
Dum reſpecto ad dexteram, &[4] video,[5] nõ eſt[6] index mihi, & effugiũ mihi præcluſum eſt, nec quiſquam rationem habet animæ meæ.'
[Proinde]Domine te clamo,[ac]dico. Tu es[6] meũ confugium,[&][7] ſors mea[8] in terra[9] viuentium.'
Auſculta meũ clamorẽ, quia valde[10] inops ſum, méque à perſecutorib' meis eripito, quia præualuerunt mihi.
[E]educ animam meam[10] è carcere,[11] vt cõfitear nomen tuum,[ac]iuſti[11] coronam imponant ſibi propter me, quia in me beneficia contuliſti.'

¶Carmen Dauidis. CXLIII.

Audi Domine ſupplicationem meam, [&]percipe meas preces, & [1]per tuam fidem[2] atque iuſtitiam tuam exaudi me:
[3] Ne ambules[tamen]in ius cum ſeruo tuo: nullus enim viuens coram te iuſtus eſt.)
Inimicus enim perſequitur animam meã, & vitam meam [3]humũ afflixit,' méque [4]detruſit in loca tenebricoſa[5] velut[6] iam olim[7] mortuos,
Meúſque ſpiritus in me deficit, & cor meum intra me ſtupuit.
Recolo[tamen][6] tempora ſuperiora,[7] & de omnibus factis tuis commentor, ac diſſero de opere manuum tuarum.
Expãdo man⁹ meas ad te, [&] anima mea te[optat]vt terra ſiticuloſa. Sela.
Cito exaudi me Domine, [quia] ſpirit⁹ meus defecit, neq; mihi occultes faciẽ tuam,[7] alioqui ſimilis factus ſum deſcendentibus in foueam.
Fac vt[8] mane audiam[9] benignitatem tuam,' quoniam tibi fido,[&]monſtra mihi viam[10] quam ingrediar,' ſiquidem[11] te affecto.'
Eripe me inimicis meis Domine,[11][nam]apud te [me]abſcondi.
Doce me vt perficiam voluntatem tuam, quia tu es Deus meus: tuúſque ſpiritus bonus deducat me per terram[13] planam.'
[14]Recrea me Domine propter nomen tuum, & animam meã periculo eripe[15] per tuã iuſtitiã.'
Et excinde inimicos meos[16] per tuam benignitatem,' ac perde vniuerſos hoſtes animæ meæ, ſiquidem ſeruus tuus ſum.

¶Dauidis. CXLIIII.

Prædicandus eſt[1] Dominus[2] rupes[3] mea, qui[4] aſſuefacit manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum.
[4] Benignitas[1] mea, & munitio mea, arx mea, & li

Cuſtodi me à laqueo quem ſtatuerunt mihi: & à ſcandalis operantium iniquitatem.
Cadẽt in retiaculo eius peccatores: ſingulariter ſum ego donec tranſeam.

¶Intellectus Dauid,[cum eſſet in ſpelunca oratio. CXLI.

Voce mea ad Dominum clamaui, voce mea ad Dominum deprecatus ſum:
Effundo in conſpectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipſum pronuncio.
In deficiendo ex me ſpiritum meũ, & tu cognouiſti ſemitas meas,
In via hac qua ambulabam, abſconderũt laqueum mihi.
Conſyderabam ad dexteram, & videbam: & non erat qui cognoſceret me.
Periit fuga à me: & non eſt qui requirat animã meam.
Clamaui ad te Domine, dixi. Tu es ſpes mea, portio mea in terra viuentium.
Intende ad deprecationem meam: quia humiliatus ſum nimis.
Libera me à perſequentibus me: quia confortati ſunt ſuper me.
Educ de cuſtodia animam meam, ad confitendũ nomini tuo: me expectant iuſti, donec retribuas mihi.

¶Pſalmus Dauid, [quando perſequebatur eum Abſalom filius eius. CXLII.

Domine exaudi orationem meã: auribꝰ percipe obſecrationem meam in veritate tua, exaudi me in tua iuſtitia:
(Et non intres in iudiciũ cũ ſeruo tuo: quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuẽs.)
Quia perſecutus eſt inimicus animam meã: humiliauit in terra vitam meam:
Collocauit me in obſcuris ſicut mortuos ſeculi, & anxiatus eſt ſuper me ſpiritus meus, in me turbatum eſt cor meum.
Memor fui dierum antiquorum, meditatus ſum in omnibus operibus tuis: in factis manuum tuarum meditabar.
Expandi manus meas ad te, anima mea ſicut terra ſine aqua tibi:
Velociter exaudi me Domine, defecit ſpiritus [meus].
Non auertas faciem tuã à me: & ſimilis ero deſcendentibus in lacum.
Auditam fac mihi mane miſericordiam tuam quia in te ſperaui.
Notam fac mihi viã in qua ambulem: quia ad te leuaui animam meam.
Eripe me de inimicis meis Domine, ad te confugi: doce me facere volũtatem tuam, quia Deus meus es tu.
Spiritus tuus bonus deducet me in terrã rectã: propter nomen tuum Domine viuificabis me in æquitate tua
Educes de tribulatione animam meam: & in miſericordia tua diſperdes oẽs inimicos meos.
Et perdes omnes qui tribulant animam meam: quoniam ego ſeruus tuus ſum.

¶Pſalmus Dauid aduerſ⁹ Goliath. CXLIII.

Benedictus Dominus Deus meus qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum.
Miſericordia mea & refugium meum: ſuſceptor meus, & liberator meus.

...ero iuſtis vice coronæ, vice exẽpli. aut iactabũt ſeſe iuſti tãquã de corona quadã inſigni. Chald. paraph.
... tibi coronã laudis. i. laudabũt te. CXLIII ¶1. i. iuxta tua promiſſa. oſtẽde te veracẽ. ¶2. i. ſed
... necũ ſũmo iure agere: quia ſi tu ſic agas, nullus poterit reperiri q propter iuſtitiã ſuã debeat exaudiri.
... in terrã ¶4. i. coegit me vt deliteſcerẽ in ſpelũca tenebroſa. ¶5 iã pridẽ ¶6 dies antecedẽtes. qbus ſcil
... patribus noſtris. ¶7 Heb. & ſimilis ero deſc. i ſepulchrũ. i. alioq ſimilis ero his q efferũtur ad ſepulchrũ.
... q moriar. ¶8. i. tẽpeſtiue. Mane dixit, qa oratiõi aptũ. aut reſpicit ad illud quod dicit cito ¶9. i. voce tuã
... ficiã tuã. ¶10 qua gradiar ¶11 Heb. ad te leuaui animã meã. i. à te pẽdeo. ¶12 tibi abſcõdi. ſub. cauſã
... mi expono cauſam meã vt ei à quo opẽ expecto. ¶13 rectã. ¶14 He. Viuifica. i. fac incolumẽ eundem
... ũ, vt inde lauderis. ¶15. i. qa æquus iudex es, q ſcias me iuſtũ eſſe, & Saulẽ ipſũ. ¶16 pro tua bonitate.
¶1 vſ, Omni laude dignus eſt ¶2 fortitudo ¶3 docuit. i. dedit vires vt vincerem Philiſthæos.
... rdia. i. qui Deus, contulit in me hoc beneficium.

Protector meus, & in ipſo ſperaui: qui ſubdis populum meum ſub me.
Domine quid eſt homo, quia innotuiſti ei? aut filius hominis, quia reputas eum?
Homo vanitati ſimilis factus eſt: dies eius ſicut vmbra prætereunt.
Domine inclina cælos tuos, & deſcende: tāge mōtes, & fumigabunt.
Fulgura coruſcationem, & diſſipabis eos: emitte ſagittas tuas, & conturbabis eos.
Emitte manum tuā de alto, eripe me, & libera me de aquis multis, de manu filiorū alienorū:
Quorum os locutum eſt vanitatem: & dextera eorum dextera iniquitatis.
Deus canticum nouum cantabo tibi: in pſalterio decachordo pſallam tibi.
Qui das ſalutē regibus: qui redemiſti Dauid ſeruum tuum de gladio maligno: eripe me,
Et erue me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum eſt vanitatem: & dextera eorum dextera iniquitatis:
Quorum filij ſicut nouellæ plantationes in iuuētute ſua.
Filiæ eorum compoſitæ: circumornatæ vt ſimilitudo templi.
Promptuaria eorum plena: eructantia ex hoc in illud.
Oues eorū fœtoſæ, abundātes in egreſſibus ſuis: boues eorum craſſæ.
Non eſt ruina maceriæ, neque tranſitus, neque clamor in plateis eorum.
Beatum dixerunt populum cui hæc ſunt: beatus populus cuius Dominus Deus eius.

¶ Laudatio ipſi Dauid. CXLIIII.

א Exaltabo te Deus meus Rex: & benedicā nomini tuo in ſeculū & i ſeculū ſeculi.
ב Per ſingulos dies benedicam tibi: & laudabo nomen tuum in ſeculū, & in ſeculū ſeculi.
ג Magnus Dominus & laudabilis nimis: & magnitudinis eius non eſt finis.
ד Generatio & generatio laudabit opera tua, & potentiam tuam pronuntiabunt:
ה Magnificentiam gloriæ ſanctitatis tuæ loquentur, & mirabilia tua narrabunt:
ו Et virtutem terribilium tuorum dicēt, & magnitudinem tuam narrabunt.
ז Memoriam abundantiæ ſuauitatis tuæ eructabunt: & iuſtitia tua exultabunt.
ח Miſerator & miſericors Dominus: patiens & multum miſericors.
ט Suauis Dominus vniuerſis: & miſerationes eius ſuper omnia opera eius.
י Confiteātur tibi Domine omnia opera tua, & ſancti tui benedicant tibi:
כ Gloriam regni tui dicent, & potentiā tuam loquentur:
ל Vt notam faciant filijs hominum potētiam tuam, & gloriam magnificentiæ regni tui.
מ Regnum tuum regnum omnium ſeculorū: & dominatio tua in omni generatiōe & generatione.
נ Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis: & ſanctus in omnibus operibus ſuis.
ס Alleuat Dominus omnes qui corruūt, & erigit omnes eliſos.

beator meus, ac clypeus, in quo ſpem habeo, qui mihi ſubdit populum meum.
Domine quid eſt homo, quod rationē illi habeas: [&] filius hominis, quod cogites de eo?
Homo vanitati ſimilis eſt, & dies eius vmbræ prætereunti.
Inclina Domine cælum tuum, & deſcende, tange montes vt fument.
Iaculare fulmen, & diſſipa eos, [&] mitte ſagittas tuas, ac turba eos.
Mitte manibus tuis de excelſo erue me, [ac] eripe [11] aquis multis, [&] manui [12] alienigenarum.
Quorum os [13] loquitur vanitatem, [14] & dextra eorum patrat iniquitatem.
O deus [15] canam tibi nouum carmen, [&] pſallam tibi nablo [16] decachordo.
Qui confert ſalutem regibus, [&] [17] ſubtraxit Dauidem ſeruum ſuum gladio noxio.
Erue me, & eripe me manui [18] alienigenarum, [19] quorū os loquitur vanitatē, & dextera eorū patrat iniquitatem.
10 Vt filij noſtri adoleſcant in iuuentute ſua velut plantæ, [&] filiæ noſtræ ſimiles ſint angonibus, & ornatæ ad formam palatij.
11 Sintque cellæ noſtræ plenæ exhibentes annonam perpetuam, oueſque noſtræ [12] pariāt mille & decies mille in vicis noſtris.
Boues noſtri [13] ſub onere exerceantur, [14] nō ſit ruptura [murorum,] non quiſquam abiēs in exilium, non etiam clamor in plateis noſtris.
Beatum populum [15] cui contigit ita viuere: beatum populum cuius Deus eſt Dominus.

¶ [1] Laus Dauidis. CXLV

א Extollam te, ô mi Deus Rex, & prædicabo nomen tuum ſempiternis temporibus.
ב Quotidie te prædicabo, & nomen tuum laudabo ſempiternis temporibus.
ג Magnus eſt Dominus, & impenſe laudandus cuius magnitudo imperueſtigabilis eſt.
ד [2] Omnia ſæcula laudibus ferunt opera tua, & fortia facta tua referunt.
ה [3] De maieſtatis gloriæ tuæ decore, & rebus tui admirandis diſſeram.
ו Prædicabunt [homines] robur admirandorum operum tuorum, & ego narrabo magnitudinem tuam:
ז Tuæque bonitatis ingentis memoriā [homines] [4] pment, & iuſtitiā tuā læti celebrabū
ח Dominus [enim] beneficus eſt & miſericors [6] patiens & magnæ benignitatis.
ט Bonus eſt Dominus in omnes, & miſericordia eius ſuperat omnia opera ipſius.
י [8] Tibi [ideo] Domine confitentur omnia opera tua, & [9] benigni tui homines te prædica
כ Maieſtatem regni tui narrant [homines,] de tua fortitudine loquuntur,
ל Vt fortia tua facinora, & maieſtatem decoris regni tui [10] exponant hominibus.
מ Regnum tuum regnum eſt ſempiternum, dominium tuū per ſæcula vniuerſa dur
ס [11] Dominus fulcit omnes corruētes, & erig omnes [12] inclinatos.
ע Omnium oculi [13] te morantur, tuque illis bum ſuum præbes [15] tempeſtiue.

Oculi omnium in te ſperant Domine: & tu das eſcam illorum in tempore opportuno.

genere ad genus. i. varia genera annonæ. ¶12 pariāt. Hebraice, ſūt millenātes. i. millenos pariūt ¶1 portādis oneribus. ¶14 nō eſt irruptio. ſub. hoſtiū. q. d. eſt ſūma pax i regno. ¶15 ſub. luctuoſus. i. n hoſtibus. ¶16 Heb. cui ſic ei. Leuit. 26. deut. 28. CXLV ¶1. i. pſalmus laudatorius editus à Dauide ¶ ratiōē narrabit, Laudabit ¶3 Heb. ſplēdorē gloriæ magnificētiæ tuæ, & verba mirabiliū tuorū ctabūt. i. plenis buccis pdicabūt. ¶5 He. iubilabūt. ¶6 He. longus furore. ¶7 mis. ¶8 [ideo] ¶9 ſancti tui. i. pij q te colūt ¶10 He. ſcire faciāt filios Adā. ¶11 Heb. i oi generatiōe & generati ā litera nun incipit, deeſt in Hebraica & Chaldaica ſcriptura, Græci autē iterpretes i ſuo codice fidelis Dominus. ¶13 incuruatos. i. oppreſſos aut morbis, aut certe iniuria diuitum. ¶14 ad ſperant. in te ſperantes reſpiciant. ¶15 in tempore ſuo ad verbū Hebraice legitur in tempore

פ Tu aperis manum tuam, & ſaturas[16] deſyderium omnium animantium.'

צ Iuſtus eſt Dominus in omnibus vijs ſuis, & benignus in omnibus operibus ſuis.

ק Præſto adeſt Dominus omnibus vocantibus eum, omnibus eum vocantibus [17] cum veritate.'

ר Facit[autem]quicquid volent timentes eum, & clamorem eorum exaudit, ac ſeruat eos.

ש Dominus cuſtodit omnes diligentes ipſum, perdit autem omnes impios.

ת Domini laudes[18] proferet os meum, omniſq; caro prædicabit nomen ipſius ſanctum temporibus ſempiternis.

¶Hallelu-ia. C X L V I.

ANima mea lauda Dominum.

Equidem Dominum laudabo dum viuã, & pſallam deo meo dum ſuperſtes ero.

Nolite fidere principibus, [aut]homini, qui ſeruandi facultatem non habet:

[1] Cuius corpus redibit in terram ſuam vbi animam efflauerit, tuncque occidunt'omnes ipſius cogitationes.

Beatus eſt[2] qui Deũ Iacobi habet in ſuis auxilijs,'[3] & ſpem in Domino Deo ſuo,

Qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis ſunt, quique cuſtodit æternum'veritatẽ.

Qui [4]vindicat oppreſſos,' [&] panem præbet famelicis, Dominus ſoluit vinctos.

Dominus aperit oculos cæcorum, Dominus erigit inclinatos, Dominus amat iuſtos.

Dominus cuſtodit peregrinos, 'eundemque'orphanum & viduam, [6] deprauat' autem viam impiorum.

Æternum regnabit Dominus, & per omnia ſecula Deus tuus ô Ziõ. hallelu-ia. C X L V I I.

LAudate Deum, quia Deo noſtro pſallere, bonum, & iucundum eſt, &'decet laudes impendere.'

Dominus[enim]ædificabit Ieruſalem, & congregabit'profugos' Iſraelitas.

Qui ſanat'fractos corde,' &[4] medetur ipſorũ doloribus.'

[5] Qui ſtellas in numerato habet,'ac vniuerſas vocat nominibus.

Magnus eſt Dominus noſter, & ingentis potentiæ, cuius intelligentia innumerabilis eſt.

Domin⁹[enim]euehit mãſuetos, [&]deprimit impios vſque ad terram.

Alternis canite Domino[6] cum gratiarum actione, [&]pſallite Deo noſtro cum citharas

Qui operit cælum nubibus, [&]parat pluuiã terræ, & producit fœnum in montibus:

Qui dat pecori ſuum[7] paſtũ,' [&] pullis coruorũ qui[eum]vocant.

[8] Non probat fortitudinem equi, neque delectatur tibijs viri.

Delectatur autem Dominus timentibus ipſum, quique præſtolantur ipſius benignitatem.

Laudibus Dominum proſequere Ieruſalẽ, tuque Zion lauda Deum tuum:

Quia[9] roborat vectes portarum tuarum,' & filijs tuis qui ſunt intra te fœlicitatem donat.

Qui pacem conſtituit intra fines tuos, & te ſaturat[10] adipe frumenti.'

Qui mittit[11] eloquium ſuum' terræ[11] vt verbũ ei⁹ celeriter currat.'

Qui dat niuem tanquam[13] lanam,' & pruinã ſpargit[14] vt cinerem.'

[Et]proiicit[15] glaciem'ſuam vt[16] laminas:' quis frigus ipſius ſuſtinebit?

ב Aperis tu manum tuam: & imples omne animal benedictione.

צ Iuſtus Dominus in omnibus vijs ſuis: & ſanctus in omnibus operibus ſuis.

ק Propè eſt Dominus omnibus inuocantibus eum: omnibus inuocantibus eũ in veritate.

ר Voluntatem timentium ſe faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & ſaluos faciet eos.

ש Cuſtodit Dominus omnes diligentes ſe: & omnes peccatores diſperdet.

ת Laudationem Domini loquetur os meum: & benedicat omnis caro nomini ſancto eius in ſeculum & in ſeculum ſeculi.

¶Hallelu-ia. Aggæi & Zachariæ. C X L V.

LAuda anima mea Dominum, laudabo Dominum in vita mea, pſallam Deo meo quandiu fuero.

Nolite confidere in principibus: neque in filijs hominum, in quibus non eſt ſalus.

Exibit ſpiritus eius, & reuertetur in terram ſuã: in illa die peribunt omnes cogitationes eorũ.

Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius, ſpes eius in Domino Deo ipſius: qui fecit cælum & terram, mare, & omnia quæ in eis ſunt.

Qui cuſtodit veritatem in ſeculum, facit iudiciũ iniuriam patientibus: dat eſcam eſurientibus.

Dominus ſoluit compeditos: Dominus illuminat cæcos.

Dominus erigit eliſos: Dominus diligit iuſtos.

Dominus cuſtodit aduenas, pupillum & viduam ſuſcipiet: & vias peccatorum diſperdet.

Regnabit Dominus in ſecula Deus tuus Sion, in generatione & generationem.

¶Hallelu-ia. C X L V I.

LAudate Dominum, quoniam bonus eſt pſalmus Deo noſtro: ſit iucunda decoráque laudatio.

Ædificans Ieruſalem Dominus: diſperſiones Iſraelis congregabit.

Qui ſanat contritos corde: & alligat contritiones eorum.

Qui numerat multitudinem ſtellarum: & omnibus eis nomina vocans.'

Magnus Dominus noſter, & magna virtus eius: & ſapientiæ eius non eſt numerus.

Suſcipiens manſuetos Dominus: humilians autem peccatores vſque ad terram.

Præcinite Domino in cõfeſſione: pſallite Deo noſtro in cithara,

Qui operit cælũ nubibus, & parat terræ pluuiã.

Qui producit in montibus fœnum, & herbã ſeruituti hominum.

Qui dat iumentis eſcam ipſorum: & pullis coruorum inuocantibus eum.

Non in fortitudine equi voluntatem habebit: nec in tibijs viri beneplacitum erit ei:

Beneplacitum eſt Domino ſuper timentes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius.

¶Hallelu-ia C X L V I I.

LAuda Ieruſalem Dominum, lauda Deum tuum Sion:

Quoniam confortauit ſeras portarum tuarum, benedixit filijs tuis in te.

Qui poſuit fines tuos pacem: & adipe frumenti ſatiat te.

Qui emittit eloquium ſuum terræ: velociter currit ſermo eius.

Qui dat niuem ſicut lanam: nebulam ſicut cinerem ſpargit.

Mittit cryſtallum ſuam ſicut buccellas: ante faciẽ frigoris eius quis ſuſtinebit?

ubet, & ſtatim ſit. De pluuia, niue, grandine &c. intelligit. 12 Heb. vſque ad celeritatem currit verbum ...ora à curſorib⁹. q. d. celerrime perficiunt iuſſa eius. ¶13 ſub. candidã, inſtar lanæ candidiſſimæ. ¶14 ſi- ¶15 Gallice, verglas. ¶16 bucellas, aut fruſta. tũc enim guttæ pluuiæ nimio frigore vertunt in fruſta.

Emittet verbum ſuũ, & liquefaciet ea: flabit ſpiritus eius, & fluent aquæ.
Qui annuntiat verbum ſuum Iacob: iuſtitias & iudicia ſua Iſrael.
Non fecit taliter omni nationi: & iudicia ſua nõ manifeſtauit eis. Hallelu-ia.

¶Hallelu-ia. CXLVIII.

Laudate Dominum de cælis: laudate eum in excelſis.
Laudate eum omnes angeli eius: laudate eũ omnes virtutes eius.
Laudate eum ſol & luna: laudate eũ omnes ſtellæ & lumen.
[3]Laudate eum cæli cælorũ: & aquæ [4]omnes quæ ſuper cælos ſunt, laudent nomen Domini.
Quia ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandauit, & creata ſunt.
Statuit ea in æternum & in ſeculum ſeculi: præceptum poſuit, & non præteribit.
Laudate Dominum de terra, dracones & omnes abyſſi:
Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarũ, quæ faciunt verbum eius:
Montes & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri.
Beſtiæ, & vniuerſa pecora, ſerpentes, & volucres pennatæ:
Reges terræ, & omnes populi, principes, & omnes iudices terræ:
Iuuenes & virgines, ſenes cum iunioribus, laudent nomen Domini: quia exaltatum eſt nomen eius ſolius.
Confeſſio eius ſuper cælum & terram: & exaltauit cornu populi ſui.
Hymnus omnibus ſanctis eius: filijs Iſrael populo appropinquanti ſibi. Hallelu-ia.

¶Hallelu-ia. CXLIX.

Cantate Domino canticum nouum: laus eius in eccleſia ſanctorum.
Lætetur Iſrael in eo qui fecit eum: & filiæ Sion exultent in rege ſuo.
Laudent nomen eius in choro, in tympano & pſalterio pſallant ei:
Quia beneplacitum eſt Domino in populo ſuo, & exaltauit manſuetos [1]in ſalutem.
Exultabunt ſancti in gloria, lætabuntur in cubilibus ſuis.
[2]Exultationes Dei in gutture eorũ, & gladij ancipites in manibus eorum:
Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis:
Ad alligandos reges eorum in cõpedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis:
Vt faciant in eis iudicium conſcriptum: gloria hæc eſt omnibus ſanctis eius. Hallelu-ia.

¶Hallelu-ia. CL.

Laudate Dominum in ſanctis eius: laudate eũ in firmamento virtutis eius.
Laudate eum in virtutibus eius: laudate eum ſecundum multitudinem magnitudinis eius.
Laudate eum in ſono tubæ: laudate eum in pſalterio & cithara.
Laudate eum in tympano & choro: laudate eum in chordis & organo.
Laudate eum in cymbalis beneſonantibus, laudate eum in cymbalis iubilationis: omnis ſpiritus laudet Dominum. Hallelu-ia.

[17]Miſſoque verbo ſuo liquefacit ea, & vento ſuo afflat [18]vt aquæ fluant.
Nunciat antè [19]verbum ſuum Iacobo, & decreta ſua & iudicia ſua Iſraeli.
Non egit ad hunc modum cum omnibus gentib⁹, [10]neq; manifeſtauit eis iudicia. Hallelu-ia

¶Hallelu-ia. CXLVIII.

Laudate Dominum [1]cælites, laudate eum in excelſis.
Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes exercitus eius.
Laudate eum ſol & luna, laudate eũ omnes ſtellæ [2]claræ.
Laudate eum [3]cæli ſupremi, & aquæ quæ ſupra [4]cælos ſunt.
[Hæc inquam] laudent nomen Domini: ipſo enim iubente creata ſunt.
Eáque ſtabiliuit, vt æternum perſtent: ac [5]legem præſcripſit, quam tranſgredi nequeunt.
Laudate Dominum [5]terreſtres, dracones, & omnes abyſſi:
[7] Ignis & grando, nix & exhalatio, ventus procelloſus, qui [8]verbum eius proſequitur.
Montes & omnes colles, arbor fructifera & omnes cedri.
Beſtia & omne pecus, reptile & auis pennata.
Reges terræ & omnes populi, principes & omnes iudices terræ,
Iuuenes & virgines, ſenes pariter & adoleſcẽtes:
[Hi] laudent nomen Domini, quia nomen ipſius ſolum [9]ſublime eſt, cuius gloria ſuperat terrã & cælum.
Et erexit [10]cornu ſuo populo, [&] laudem omnibus ſuis benignis hominib⁹, filijs Iſrael, populo ipſi coniuncto. hallelu-ia.

¶Hallelu-ia. CXLIX

Canite Domino carmen nouum, [&] laudẽ ei⁹ in cœtu benignorum.
Lætetur Iſrael in conditore ſuo, filiique Ziõ exultent in rege ſuo.
Laudent nomen eius cum tibia, tympano, & cithara pſallant ei.
Dominus enim [1]fauet ſuo populo, [&] ornat manſuetos [2]ſalute.
Geſtiant benigni [3]cum honore, [&] iubilent in ſuis lectis.
Voces Deum extollentes ſint in gutture ipſorũ, [4] & gladius anceps in manu eorum,
[5] Vt in Gentes vlciſcantur, [&] [6] corripiant populos:
Vt vinciant reges illorum manicis, & magnates eorum compedibus [7]ferreis:
[8] Vt [Deus] vlciſcatur in eos, quemadmodũ ſcriptum eſt: quod decori erit omnibus ipſius benignis hominibus. Hallelu-ia.

¶Hallelu-ia. CL.

Laudate Deum [1] in ſanctuario ipſius, laudate eum [2]in firmamento ſuæ potentiæ.
Laudate eum ob fortitudinem ipſius, laudate eũ pro eius eximia magnitudine.
Laudate eum clangore tubæ, laudate eum nablo & cithara:
Laudate eum tympano & [3]tibia, laudate eum organis & fidicula.
Laudate eum cymbalis [4]ſonoris, laudate eũ cymbalis reſonantibus.
[5]Omnis ſpiritus laudet Deum. hallelu-ia.

¶17. I. iubet, & liquefacit. ſolo iuſſu liquefacit ¶18. i, vt in aquam cõuertantur. ¶19 legẽ intelligit per verbum, decreta, & iudicia, ſiue ceremonias. ¶20 Heb. & iudicia non nouerunt. ſub. aliæ gentes.

CXLVIII ¶1 Heb. è cælo. Modus loquendi Hebraicus. ¶2 He. lucis. vel luminis. i. lucidæ. ¶3 He. Cæli cælorũ ſũt veri cæli. Cæli aũt ſimpliciter, dicuntur pro aere, in multis locis ſcripturæ. vt & in ſecunda parte hui⁹ verſus. ¶4. i. aerẽ. ¶5 Heb. decretũ dedit, & nõ præteribit. vel, quod non ceſſabit. ¶6 Hebr. de terra. ¶7. i. fulmina & fulgetra. ¶8. i. iuſſa eius facit. quia mira Deus per turbines efficit. eiuſmodi enim flatu, Pharaonis currus ſubuertit. exo. 14. ¶9 Vel exaltatum ¶10 cornu populi ſui, laus omnibus &c. i. robur & vires populi ſui exaltauit: idque præbebit argumentum laudandi Deum omnibus ſanctis ei⁹, nempe filiis Iſrael, appoſitione populo qui accedit ad Deũ .i. addicto cultui eius. Vel, extulit cornu ſiue vires populi ſui .i. reſtituit vires populo ſuo, erepto illo à captiuitate Babylonica: & hoc erit laus &c.

CXLIX. ¶1 vel, maxime amat populum ſuum. ¶2. i id honoris exhibet manſuetis vt eos dignetur ope ſua. ¶3 in gloria. vel, de gloria. i. q liberati ſint à captiuitate Babyl. tã glorioſe. ¶4 vel, quia gladius &c. Per gladium, inuictã potentiam Iſraelitarum intelligit. nam viguerunt bellica fortitudine poſt liberationem tempore Macchabæorum. ¶5 Heb. Ad faciendum vindictam in Gẽtibus. ¶6 caſtigent ¶7 Vel, cataſtis. ¶8 He. Ad faciendũ in eos iudiciũ ſcriptũ. i. ſcripturis promiſſum CL. ¶1 in ſancto ſ. vel. ſacrario ei⁹. i. vos angeli q ſemp verſamini in cælo. Aut, in ſacrario. i. templo. ¶2. i. vos hoies qui cõtinemini ei⁹ firmamẽto. ĩ quo relucet Dei potẽtia. ¶3 vel fiſtula ¶4 He. auditiõis ¶5. i. qcqd emittit anhelitũ & recipit. qcqd ſpirat & reſpirat.

Liber Prouerbiorum, quem Hebræi *Miſle appellant.

S[1]Ententiæ Solomonis filij Dauidis regis Iſraelis, vnde[2] diſci poteſt ſapiētia &[3] caſtigatio, [4] ad intelligendum verba prudentia, Et percipi eruditio prudenter agendi, [5]iuſtitia denique [6]iudiciū &[7] æquitates. Quæ tradūt [8]ſimplicibus [9]ſolertiā, & [10] imperitis ſcientiā & proſpicientiā. Quas quū audiet[11] ſapiēs, cognitione promouebit: &[12] qui iudicio pollet, induſtriā cōſilia conſequetur: Vt intelliget[13] ſimilitudinem & eloquentiā, verba ſapientū, & acutas eorum ſententias. [14] Timor Domini ſcientiæ initium eſt: ſapientiā & diſciplinā ſtulti contemnunt. Audi fili mi diſciplinā[15] patris tui, & directionē[16] matris tuæ ne repellas. Ea enim gratiam addent capiti tuo, & vice torq̄s erūt collo tuo. ¶Fili mi, ſi te[17] lactauerint peccatores, ne cōſentias. Si dixerint, I nobiſcum, inſidias ſtruemus[18] ſanguini, abſconditi latitabimus contra inſontem[19] abſque cauſa. Denorabimus eos viuos[20] inſtar inferorum, & integros, vt qui deſcendunt in[21] foueam. Omnis generis precioſas opes reperiemus, & implebimus præda domos noſtras. [22]Sortire tu nobiſcū, vnū erit omnibus nobis marſupium. [23][Tu autem] fili mi, ne abeas cum eis in viam, [quin potius] arceto pedē tuum ab illorū ſemita. Pedes enim ipſorū ad malū currūt, ac feſtinant vt effundant ſanguinē. [24] Quoniam fruſtra expanſum eſt rete ante àlati auem: Et hi ſanguini eorū inſidiantur, & abſcōdunt animab[us] eorum. Tales ſunt ſemitæ vniuſcuiuſq;, qui auide lucro inhiat [25]vt tollat vitā ab iis qui eā habēt. ¶Sapiētia[26] foris voce pſtrepit, [27]in plateis edit vocē ſuā.[28] In p̄cipuis comitijs clamitat, pro oſtijs portarū, pérq; vrbē verba ſua [intonat.] & dicit, Quouſq;[29] ſtolidi ſtoliditatē diligitis, & illuſores ſibi illuſione placēt, & ſtulti ſciētiā odio habent? Reſipiſcite ad increpationē meam, en[30] effūdo vobis ſpiritum meum, &[31] manifeſto vobis verba mea. Quādoquidē vocaui, & renuiſtis:[32] manū meā extēdi, & nemo attēdit. Omne cōſiliū meū[33] negligitis, & increpationē meā nō vultis: Ego quoq;[34] ad perniciē veſtrā ridebo, & ſubſannabo quū euenerit vobis id quod formidatis, Quū venerit velut calamitas id quod horretis, & pernicies veſtra inſtar procellæ irruet, quū venerit ſup vos afflictio & anguſtia: Tūc[35] inuocabūt me, & nō exaudiā: maturabunt ad me, ſed nō inuenīēt, Eo quòd odio habuerūt ſciētiā, & timorē Domini nō elegerūt. Nō acquieuerūt cōſilio meo, omnē increpationē meā execrati ſunt. Comedent ergo[36] de fructu viæ ſuæ, & [37] cōſilijs ſuis ſaturabuntur. Occidit enim rerum expertes[38] defectio, & ſtultos perdit proſperitas: Qui autē mihi obtemperat, tutus habitabit, & ſecurus erit à malorum metu.

PArabolæ Salomonis filij Dauid regis Iſrael: ad ſciendam ſapientiam & diſciplinam, ad intelligenda verba prudentiæ, & ſuſcipiendam eruditionem doctrinæ, iuſtitiam, & iudicium, & æquitatem: vt detur paruulis aſtutia, & adoleſcenti ſcientia & intellectus. Audiens ſapiens, ſapientior erit: & intelligens gubernacula poſſidebit. Animaduertet parabolam & interpretationem, verba ſapientum, & ænigmata eorum. Timor Domini, principium ſapientiæ. Sapientiam atque doctrinam ſtulti deſpiciunt. Audi fili mi diſciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ: vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo. ¶Fili mi, ſi te lactauerint peccatores, ne acquieſcas eis. Si dixerint, Veni nobiſcum, inſidiemur ſanguini, abſcondamus tendiculas contra inſontem fruſtra: deglutiamus eum ſicut infernus viuentem, & integrum quaſi deſcendentem in lacum. Omnem precioſam ſubſtantiam reperiemus, implebimus domos noſtras ſpolijs. Sortem mitte nobiſcū, marſupium vnum ſit omnium noſtrum. Fili mi ne ambules cum eis, prohibe pedem tuum à ſemitis eorum. Pedes enim illorum ad malum currunt, & feſtinant vt effundant ſanguinem. Fruſtra autem iacitur rete ante oculos pennatorum. Ipſi quoque contra ſanguinem ſuum inſidiantur, & moliuntur fraudes contra animas ſuas. Sic ſemitæ omnis auari, animas poſſidentium rapiunt. ¶Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem ſuam: in capite turbarum clamitat, in foribus portarum vrbis profert verba ſua, dicens, Vſquequo paruuli diligitis infantiam, & ſtulti ea quæ ſibi ſunt noxia cupient, & imprudentes odibunt ſcientiam? Conuertimini ad correptionem meam: en proferam vobis ſpiritum meum, & oſtendam vobis verba mea. Quia vocaui, & renuiſtis: extendi manum meam, & nō fuit qui aſpiceret. Deſpexiſtis omne conſilium meum, & increpationes meas neglexiſtis: Ego quoque in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo, cum vobis id quod timebatis aduenerit. Cum irruerit repentina calamitas, & interitus quaſi tempeſtas ingruerit: quādo venerit ſuper vos tribulatio & anguſtia. Tunc inuocabunt me, & non exaudiam: mane conſurgent, & non inuenient me: eo quòd exoſam habuerint diſciplinam, & timorem Domini non ſuſceperint, nec acquieuerint conſilio meo, & detraxerint vniuerſæ correptioni meæ. Comedent igitur fructus viæ ſuæ, ſuiſque conſilijs ſaturabūtur. Auerſio paruulorum interficiet eos, & proſperitas ſtultorum perdet illos. Qui autē me audierit, abſque terrore requieſcet, & abundantia perfruetur, timore malorum ſublato.

¶* i. Sententiæ, apophthegmata, gnomæ. ¶1 Titul[us] inſtructus eſt propoſitiōē. Proœmiū nō videt eſſe Salomonis, ſed eius q colligit parabolas. ¶2 Diſcere ſapiētiam, eſt diſcere noſſe Deum. ¶3 vel, eruditio. Scire diſciplinā eruditionē, vel caſtigationē, eſt mortificare carnem. ¶4 vel, ad capiēdā diſciplinā prudentiæ .i. vt intelligat verbum Dei. ¶5 .i. fides iuſtificans. ¶6 .i. cōdēnationē ſui. ¶7 hoc eſt, æquū & rectū: quādo ſcilicet oīa tribuimus Deo. ¶8 eos itelligit q facile huc & illuc ipelluntur. ¶9 calliditatē. Itellige bonā. ¶10 iuueni itelligētiā & cōſiliū vel, cogitationē. ¶11 vt de regina Saba, quæ Salomonē audiuit minor maiorē: & ſapiētior effecta eſt. Audiuit Moyſes ſocerū multo iferiorē, & ſapiētior eſt fact[us]. ¶12 p̄ditus itelligētia, ſolertiam [vel, inuenta ſubtilia, artes] acquiret. ¶13 ſermonē & elocutionē. vel, enarrationem. ¶14 q.d. Qui ſapiētes ac docti vere ſunt, timēt Dominū. Alij, fundamentū & baſis veræ ſciētiæ, eſt timor Do. Aut, Prima & p̄cipua ſciētia eſt timor Domini. ¶15 .i. meā, q i te inſtituēdo ſūgi volo vice patris. ¶16 .i. quā dederit tibi mēs mea. ¶17 decipere ſtudeāt ¶18 .i. hoib[us]. 19 .i. nō laceſſētē nos ¶20 ſicut barathrū. ¶21 vorāginē. Vox Hebræa B O R, ſignificat foueā in qua nō eſt aqua. ¶22 .i. Cōſors noſter ſis. Alij vertūt, Sortē tuā deijcies [vel, mittes] inter nos .i. partē habitur[us] es oīm q̄ nobis hac ratiōe cōparabim[us]. ¶* Verſ[us] iſte refert ad illud quod dixerat pri[us], Fili mi, ſi te lactauerint ¶23 Sic legi debet iſte verſ[us] cū ſequēti, Certe ſ[vel] fruſtra ſparſū eſt rete in cōſpectu oīs p̄diti aliſ: ſic ipſi ſāguini ſuo iſidiāt, & abdūt ſeſe i aias ſuas. q.d. Quēadmodū aues tametſi ſparſum rete āte ſe viderit, nō p̄pterea auolāt, & piculū effugiūt, eſcæ nimiū attētæ: illiſq; eſt exitio ea eſca: ſic pecunia ei ſolet eſſe author necis q furto aut rapto eſt eā cōſecut[us]. ¶24 vitā poſſidētiū ipſū [lucrū] auferet. vel, vitā domini ſui auferūt. ſub. diuitiæ & opes .i. occidūt ipſū dominū q eas poſſidet. ¶25 vel .i vicis ¶26 Plurali vtit, quòd ſapiētia à multis docetur .i. à Moſe & Prophetis. ¶27 In capite turbarū. vel, tumultuātiū .i. in loco editiore turbarū, hoc eſt p̄ foriб[us] vrbiū, in ciuitate, ipſa ſua verba facit. Iudices olim in portis ius dicebāt. ¶28 vel, iperiti. imperitiā ¶29 vel, effūdo [ſ. promo] bis mētē meā. ¶30 vel, doctrinā meā vobis exponā. ¶31 Manū extēdere, p̄ ſilētiū indicere. ¶32 Heb. ceſſare fecit ¶33 in calamitate veſtra ¶34 Mutatio pſonæ, p̄ inuocabitis, & maturabitis, ſiue diſgreſſis ¶35 vel, parte fruct[us] ſtudiorū & operū ſuorū .i. recipient mercedē à Deo iuxta opa ſua. ¶36 .i. vſque ad ſaturitatē veſcentur cōſilijs ſuis. Deus enim deſeret eos vt ſuo ſe conſilio regant. ¶37 requies .i. rebus ſecundis ſtulti ſolent perdi.

Digitized by Google

CAP. II.

Filli mi, ſi ſuſceperis ſermones meos, & man-
data mea abſconderis penes te, vt audiat ſa-
pientiam auris tua: inclina cor tuum ad cogno
ſcēdam prudēciam. Si enim ſapientiam inuoca-
ueris, & inclinaueris cor tuum prudentiæ: ſi quę
ſieris eam quaſi pecuniam, & ſicut theſauros ef-
foderis illam: tunc intelliges timorem Domi-
ni, & ſcientiam Dei inuenies. quia Dominus dat
ſapientiam, & ex ore eius prudentia & ſcientia.
Cuſtodiet rectorum ſalutem, & proteget gradiē
B tes ſimpliciter, ſeruans ſemitas iuſtitię, & vias ſā
ctorum cuſtodiens. Tunc intelliges iuſtitiā & iu
diciū, & ęquitatem, & omnem ſemitā bonam. Si
intrauerit ſapientia cor tuū, & ſcientia aīæ tuæ
placuerit: cōſiliū cuſtodiet te, & prudentia ſerua
bit te, vt eruaris à via mala, & ab homine qui
C peruerſa loquitur, qui relinquunt iter rectum, &
ambulant per vias tenebroſas: qui lætantur cum
malefecerint, & exultant in rebus peſſimis: quo-
rum viæ peruerſæ ſunt, & infames greſſus eo-
rum. Vt eruaris à muliere aliena, & ab extranea
quæ mollit ſermones ſuos, & relinquit ducem
pubertatis ſuæ, & pacti Dei ſui oblita eſt. incli-
D nata eſt enim ad mortem domus eius, & ad in-
feros ſemitæ ipſius. omnes qui ingrediuntur ad
eam, non reuertentur, nec apprehendent ſemi-
tas vitæ. Vt ambules in via bona: & calles iuſto-
rum cuſtodias. Qui enim recti ſunt, habitabunt
in terra, & ſimplices permanebunt in ea. ¶Impij
verò de terra perdentur: & qui iniquè agunt, au
ferentur ex ea. III.

Filli mi, ne obliuiſcaris legis meæ, & præcepta
mea cor tuū cuſtodiat. ¶lōgitudinē enim die-
rum, & annos vitæ, & pacem apponent tibi.
¶Miſericordia & veritas te non deſerant, circun
da eas gutturi tuo, & deſcribe in tabulis cordis
tui: & inuenies gratiam & diſciplinam bonā co-
ram Deo & hominibus. ¶Habe fiduciam in Do-
mino ex toto corde tuo, & ne innitaris pruden-
tiæ tuæ. In omnibus vijs tuis cogita illum, & ip
ſe diriget greſſus tuos. ¶Ne ſis ſapiens apud
temetipſum: time Deum, & recede à malo. ſa-
nitas quippe erit vmbilico tuo, & irrigatio oſ-
ſium tuorum. ¶Honora Dominum de tua ſub-
ſtantia, & de primitijs omnium frugum tuarū
da pauperibus:’ & implebuntur horrea tua ſa-
turitate, & vino torcularia tua redundabunt.
¶Diſciplinam Domini, fili, ne abijcias: nec de-
ficias cum ab eo corriperis. quem enim diligit
Dominus, corripit: & quaſi pater in filio compla
cet ſibi. ¶Beatus homo qui inuenit ſapientiam,
& qui affluit prudentia.’ melior eſt acquiſitio e-
ius negotiatione auri & argenti, primi & puriſ
ſimi fructus eius. pretioſior eſt cunctis opibus
ſapientia:’ & omnia quæ deſyderantur, huic nō
valent comparari. Longitudo dierum in dexte-
ra eius, & in ſiniſtra illius diuitiæ & gloria. Viæ
eius viæ pulchræ, & omnes ſemitæ illi pacificæ.
Lignum vitæ eſt his qui apprehēderint eā: & qui

CAP. II.

Filli mi, ſi acceperis verba mea, & pcepta mea
penes te repoſueris, Vt ſapientiæ aures tuas
accōmodes, &[1]cor tuū inclines[2]inſtitutioni. [3]Nā
ſi aduocaueris intelligentiā, vocēque tua inſtitu-
tionē acceſſiueris: Si velut argentū eam quæſie-
ris, & inueſtigaris eā vt theſauros: tūc intelliges
timorē Domini, & ſcientiā Dei inuenies. Domin⁹
enim largitur ſapientiā, ex illius ore[4]ſcientia &
inſtitutio intelligentiæ.’ Is[5]reponit iuſtis eſſen-
tiam,’ protegit innocenter ābulantes: [6]Vt conſer-
uet ſemitas iudicij, & iter beneficorū ſuorum cu
ſtodiat.’ Tūc intelliges iuſtitiā &[7]iudiciū,’ æqui-
tates, & omnē orbitam bonam. Si ſapientia cor
tuū inuaſerit, & ſcientia animū tuū delectaue-
rit, [8]proſpicientia’ cuſtodiet te, & intelligētię in-
ſtitutio te ſeruabit: [9]Eripiet’ te à via mala, & ab
homine peruerſa loquēte, [Ab his] qui relicto iti-
nere recto, eunt per vias tenebricoſas: Qui gau-
dēt malefacere: In malitijs autem & peruerſitatī
bus exultant: [10]Qui vias ſuas deprauant, & pro-
pudioſi ſunt in orbitis ſuis. Liberabit te[11]à fœmi
na peregrina,’ & ab extera quæ[12]verbis ſuis blā-
ditur: [13]Quæ fœderis Dei oblita, deſerit maritū,
cui in iuuentute ſua deſponſa eſt.’ [14]Nam mor-
tem minatur’ domus eius, & ad[15]damnatos’ [du-
cunt] orbitæ eius. Quotquot ad eam ingrediun-
tur, non redeunt, nec vias vitæ apprehendunt.
[16]Idcirco bonorum itinere incedito, & iuſtorū
ſemitam obſerua. Recti enim inhabitabunt ter-
ram, & integri ſuperſtites in ea erunt. Impij ve-
ro è terra excindentur, & præuaricatores ex ea fun
ditus euellentur. CAP. III.

Noli obliuiſci[1]legis’ meæ fili mi, & præcepta
mea[2]cuſtodiat’ cor tuū. Dies enim & ānos vi-
tæ tibi [prorogabunt,] pacē quoq; ac fœlicitatē
addent. Beneficētia &[3]fides’ ne te deſtituat. [4]liga
eas ad collum tuū, & tabulis cordis tui inſcribi-
to: Nanciſcerisque gratiā & bonū intellectū in
oculis Dei & hominum. ¶Fide Domino in toto
corde tuo, & prudentiæ tuæ ne innitaris. In om-
nibus[5]vijs’ tuis agnoſcito eum: ipſe enim ſemitas
tuas diriget. [6]Ne ſis ſapiens in oculis tuis. Domi
num time, & à malo recede. [7]Sanitas [hinc] erit
vmbilico tuo, & irrigatio oſſibus tuis. [8]Glorifi-
ca Dominum de opibus tuis, & de primitijs om-
nis prouentus tui. Sic enim implebuntur hor-
rea tua ſatietate, & torcularia tua muſto[9]exun-
dabunt.’ ¶Caſtigationem Domini caue auerſeris
fili mi, neque[10]faſtidias ad increpationem eius.
Quem enim amat Dominus, obiurgat, & tanquā
pater[11]in filio delectatur.’ ¶O fœlicē hominem
qui inuenit[12]ſapientiam, [13]& qui eruit pruden-
tiam. Quia potior eſt[14]merx illius merci argen-
ti, & prouentus eius auro puro[15]puro. Gēmis hęc
eſt pretioſior, & omnia quæ expetere potes, æ-
quiparari ei non poſſunt. [16]Ad dexteram eius vi-
tæ eſt diuturnitas, ad ſiniſtram vero eius opes &
gloria. Viæ eius ſunt viæ amœnæ, & omnes ſemi-
tæ eius pacatæ. Hęc lignum eſt vitæ his qui eam

¶1 Per cor, mēs & animus intelligitur i Sacris. ¶2 intelligentiæ. ¶3 Imò ſi ¶4 cognitio & intelligentia. ſub. proficiſcitur, vł exit, aut egreditur. ¶5 recondit [vł ſeruat] iuſtis doctrinam verā: ¶6 Vt cuſtodiāt ſemitas iuſtas: & vitæ inſtitutum miſericordium cuſtodire ſolet. i. eorum quos ipſe miſericordia ſua proſequitur. ¶7. i. condemnationem ſui.

¶8 prudentia ¶9 Hebr. Vt eripiat. vł. liberet. ¶10 Hebr. Quorum ſemitę ſūt obliquæ: & qui peruerſi ſunt ī ſemitis ſuis. Vł, quorum rationes vitæ à recto aberrant, & peruerſitates ſunt in vijs ipſorum. ¶11 Per mulierem alienā intelligit malam doctrinā quæ docet ea q̄ carni placent. ¶12 Hebr. verba ſua emollire ſolet. i. blanditijs allicere.

¶13 Hebr. Quæ deſerit ducem pueritiæ ſuæ, & quæ fœdus Dei ſui oblita eſt. ¶14 Hebr. Nam inclinat ſe ad mortem dom⁹ eius. i. quia illa mulier eſt incli

nata ad mortē. Vel vt alij, Quia illa mulier inclinat ad mortem domum ſuam. i. illa mulier tendit ad mortem. aut, domus eius minatur ruinam. ¶15 Sæpe eſt in Prophetis vt Rephaim pro impijs & damnatis hominibus ponantur, qui iam apud inferos ſunt. Sic & Giborim pro validis corpore hominibus, qui dum viuerent, oppreſſerunt tyrannide pauperes. vt Ezeh. 32. Verti poteſt. ad mortuos ducūt itinera eius. ¶16 Vł, vt ambules in via fidelium, & ſemitas iuſtorum cuſtodias. Sub. eripiet vel liberabit, ex præcedentibus. III ¶1 inſtitutionis ¶2 retineat ¶3 veritas. fidelitas ¶4. i. ſint tibi familiariſſimæ. ¶5. i. negotijs ¶6. i. ne reputes te ſapientem. ¶7 Medela erit vmbilico tuo: & medulla in oſſibus tuis. i. totum corpus tuum bene habebit. Per vmbilicum aluntur pueri in vteris matrū: vnde per eum, totum corpus intelligit. ¶8 vł, Honora. Lex eſt Deute. 26, de oblatione primitiarum. Primitiæ ſignificant inchoationem eſſe à Deo: decimæ vero perfectionem. Deus enim dat incrementum, & perficit. Dando primitias, confitemur nos omnia à Deo accepiſſe. ¶9 Hebr. rumpent ſeſe. ¶10 vł, ne moleſte feras cum te corripit. ¶11 filium [ſub. corripit, quē] amat vnice. ¶12 cognitionem, ſub. Dei, quæ eſt per tribulationem. ¶13 & homo qui haurit [vł aſſequitur] intelligentiam. ¶14 vł negotiatio illius negotiationi ¶15 vł probato. q. d. Studium ſapientiæ longe antecellit ſtudium diuitiarum. ¶16. i. in poteſtate ſapientiæ ſunt longa vita, diuitiæ, & gloria.

Digitized by Google

apprehẽderint: & beatus eſt quiſquis eã nact[9] fuerit. Sapiẽtia fundauit Dominus terrã, cælos autẽ intelligentiâ cõdidit. Scientia illius[17] dehiſcũt abyſſi, & æthera rorẽ deſtillant.[18] Hæc fili mi nũquam ab oculis tuis recedant. obſerua [19] eſſentiam & proſpicientiam: Erunt vita animæ tuæ, & gratia[+] gutturi tuo. Tum ſecure ibis iter tuũ, & pes tuus non impinget. Quum quieſces, non pauebis: quum recumbes, iucundus erit ſomnus tuus. non formidabis repentinos pauores, [20] impiorum, quandocunque venerit, tumultum. Dominus enim aderit lateri tuo, & pedem tuum cuſtodiet quo minus capiaris. ¶[21] Ne prohibeas bonum ei qui potis eſt, [22] dum facultas tibi ſuppetit ad faciendũ. ¶Ne dicas[23] proximo tuo, Abi & redi, cras dabo, quũ[24] modo habeas. ¶Ne machinare proximo tuo malum, [25] quum ille ſecurus tecum habitet. ¶Ne temere litem cũ quoquam ſuſcipias,[26] ſi tibi nihil mali fecit. ¶[27] Ne æmuleris virum violentum, nullã viarum eius eligas: Nam Dominus abominatur [28] deſertorem: cũ rectis autẽ eſt[29] conſilium eius. ¶Execratio Domini eſt in domo impij: habitaculis autem iuſtorũ benedicit.[30] Illuſoribus illudit ipſe: manſuetis autem dat gratiam. [31] Sapiẽtes gloriam, ſtulti autẽ ignominiam, dum euehuntur, hæreditate adquirunt.

CAP. IIII.

Audite filij paternam caſtigationem, & adijcite animum ad cognoſcendam intelligentiam. Doctrinam enim bonam propono vobis, legem meam ne relinquite. [1] Nam & ego filius patris mei quũ eſſem, [2] coram matre quoque mea tenerrimus & vnicus: Ille docebat me, inquiens, [3] Apprehendat verba mea cor tuũ, cuſtodi præcepta mea, & viues. Compara ſapientiam, compara intelligentiam: ne obliuiſcaris, neque declinaueris à verbis oris mei.[4] Seruabit te, ſi non deſerueris eã: cuſtodiet te, ſi eã dilexeris. ¶[5] Ante omnem cognitionem compara ſapiẽtiam, & præ vniuerſis quæ poſſides compara intelligẽtiam. euehito ipſam, & euehet te: glorificabit quoque te, ſi eam amplexus fueris. Dabit capiti tuo[6] additamentum gratiæ, & muniet te magnifica corona. ¶Audi fili mi, & accipe ſermonem meum, & prorogabuntur tibi anni vitæ tuæ.[7] In viã ſapientiæ dirigam te, ducam te in orbitis rectis: Ne tibi iter facienti anguſtiæ greſſum impediãt, aut currẽs impingas. Teneto diſciplinam, ne remittas: obſerua eam, quoniam ipſa eſt vita tua. ¶In ſemitã impiorum ne ingrediaris,[8] & in via malorũ ne te beatũ exiſtimes. Deſere eam,[9] quo minus hac tranſeas: deflecte ab ea, & præteri. Nec enim ſomnum capiunt niſi malum perpetrarint:[10] & fugit ab eis ſomnus, ni ruinam aliquam dederint,[11] Victitãt enim cibo impie quæſito, & bibũt vinum vi extortum. Via autem iuſtorum ſicut lux inclareſcit,[12] quæ ſubinde fit illuſtrior vſque ad perfectum diem. Via impiorũ ceu caligo eſt, neſciunt[13] ad quod impingant. ¶Fili mi, auſculta verbis meis, & ſermonibus meis aurem præbe. Caue excidãt ab oculis tuis, aſſerua eos in medio cordis tui. vitam enim afferunt iis qui eos inuenerint, & eſt[14] medicina vniuerſæ carni ſuæ. ¶Omni cura muni pectus tuũ.[15] inde enim vita egredit. ¶Aufer à te prauitatẽ oris,

tenuerint eam, beati. Dominus ſapientia fundauit terram, ſtabiliuit cælos prudentia. Sapientia illius eruperunt abyſſi, & nubes rore concreſcunt. Fili mi, ne effluant hæc ab oculis tuis. Cuſtodi legem meam atque conſilium meum: & erit vita animæ tuæ, & gratia faucibus tuis. tunc ambulabis fiducialiter in via tua, & pes tuus nõ impinget. ſi dormieris, non timebis: quieſces, & ſuauis erit ſomnus tuus. ne paueas repẽtino terrore, & irruentes tibi potentias impiorum. Dominus enim erit in latere tuo, & cuſtodiet pedem tuum ne capiaris. ¶Noli prohibere benefacere eum qui poteſt: ſi vales, & ipſe benefac. ¶Nec dicas amico tuo, Vade, & reuertere, & cras dabo tibi: cum ſtatim poſſis dare. ¶Ne moliaris amico tuo malum, cum ille in te habeat fiduciã. ¶Ne contendas aduerſus hominem fruſtra, cum ipſe tibi nihil mali fecerit. ¶Ne æmuleris hominẽ iniuſtum, nec imiteris vias eius: quia abominatio Domini eſt omnis illuſor, & cum ſimplicibus ſermocinatio eius. ¶Egeſtas à Domino in domo impij: habitacula autem iuſtorum benedicẽtur. Ipſe deludet illuſores, & manſuetis dabit gratiã. Gloriam ſapientes poſſidebunt: ſtultorum exaltatio, ignominia.

CAP. IIII.

Audite filij, diſciplinam patris, & attendite vt ſciatis prudentiam. Donum bonum tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis. Nã & ego filius fui patris mei, tenellus, & vnigenitus corã matre mea: & docebat me, atque dicebat, Suſcipiat verba mea cor tuũ, cuſtodi præcepta mea, & viues. Poſſide ſapientiam, poſſide prudentiam: ne obliuiſcaris, neque declines à verbis oris mei. Ne dimittas eam, & cuſtodiet te: dilige eã, & cõſeruabit te. ¶Principiũ ſapientiæ, poſſide ſapientiam, & in omni poſſeſſione tua acquire prudentiam. arripe illam, & exaltabit te: glorificaberis ab ea, cũ eam fueris amplexatus. dabit capiti tuo augmẽta gratiarũ, & corona inclyta proteget te. ¶Audi fili mi, & ſuſcipe verba mea. vt multiplicentur tibi anni vitæ. Viam ſapientiæ monſtrabo tibi, & ducam te per ſemitas æquitatis: quas cum ingreſſus fueris, non artabũtur greſſus tui. & currens non habebis offendiculum. Tene diſciplinam, ne dimittas eam: cuſtodi illam, quia ipſa eſt vita tua. ¶Ne delecteris in ſemitis impiorum, nec tibi placeat malorũ via. Fuge ab ea, nec tranſeas per illã: declina & deſere eam. nõ enim dormiunt niſi cum malefecerint: & non rapitur ſomnus ab eis niſi ſupplantauerint. comedunt panem impietatis, & vinum iniquitatis bibunt. Iuſtorum autem ſemita, quaſi lux ſplendens, procedit & creſcit vſque ad perfectam diem. Via impiorum tenebroſa: neſciunt vbi corruant. ¶Fili mi, auſculta ſermones meos, & ad eloquia mea inclina aurem tuam. Ne recedant ab oculis tuis, cuſtodi ea in medio cordis tui: vita enim ſunt inueniẽtibus ea, & vniuerſæ carni ſanitas. ¶Omni cuſtodia ſerua cor tuũ, quia ex ipſo vita procedit. ¶Remoue à te os prauum, & detrahentia

¶17 ruptæ ſũt. eruperunt. De abyſſis quæ ſub terra ſunt, loquitur. i. fontibus, qui ſapientia Dei ſcaturiunt. ¶18 ſub. præcepta ¶19 ſanã doctrinam, & prudentiam. ¶+ vl. collo tuo q. d. Per illas, ſapientiam & intelligentiã, gratus eris & in hoc ſeculo, & in futuro. ¶20 & à deſolatione [vl. internecione] impiorum, quando venerit. ¶21 Hebr. Ne arce beneficium à domino ſuo. i. ab eo qui tali beneficio eſt dignus. Alij, à domino ſuo. à paupere qui eo opus habet. ¶22 Hebr. quando manus tua potẽs eſt vt faciat. ¶23 ſocio. amico ¶24 ſit apud te. ¶25. i. quum ipſe ſibi à te nihil tale metuat ¶26 vl. ne tibi malum rependat. ¶27 Ne imitare virum iniuſtitiæ. vl. rapinæ. ¶28 peruerſum. i. eum qui à via recta aberrat. ¶29 ſecretum. i. rectis cõmunicat ſua ſecreta. Chaldæus paraphraſtes vertit, affabulatio. i. Deus familiariter verſatur cum iuſtis. ¶30 Profecto ſannionẽs ridiculos reddit. ¶31 Hebr. Gloriam ſapientes iure hæreditario aſſequentur: & vnuſquiſque ſtultorum ſuſtinet ignominiam. i. omnes ſtulti afficiuntur ignominia.

IIII. ¶1 Quando erã ¶2. i. delicatus & vnice dilectus matri meæ. ¶3 Fulciat [Teneat] verba mea animus tuus: ¶4 Hebr. Ne dimittas eam, & cuſtodiet te: dilige eã, & conſeruabit te. ¶5 Per principium ſapientiæ compara ſapientiam: & omni poſſeſſione tua acquire intelligentiam. Per principium, ſiue Principio ſapiẽtiæ. i. per timorem Domini, qui eſt principium ſapientiæ. ¶6 vl. augmentum gratiæ. Aut vt alij, ſertum elegans. ¶7. i. docebo te per viam iuſtitiæ incedere. ¶8 Hebr. & ne ambulaueris in itinere malorum. ¶9 nec laudes eam: ¶10 Hebr. & rapitur ſomnus eorum, niſi impingere fecerint. ¶11 Hebr. Comedunt enim panem impietatis: & vinum iniquitatum bibere ſolent. ¶12 Hebr. it [vel. promouet] & ſplendeſcit, vſque ad perfectionem diei. i. vſque ad meridiem. ¶13 vl. in quam rem impingant. ¶14 vl. medela ¶15 Hebr. quia ex ipſo ſunt egreſſus vitæ. i. ab eo egrediuntur vita. hoc eſt, à corde procedunt opera viua & bona.

Digitized by Google

labia ſint procul à te. ¶Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos. ¶Dirige ſemitas pedibus tuis, & omnes viæ tuæ ſtabilientur. Ne declines ad dexteram, neque ad ſiniſtram: auerte pedem tuum à malo. Vias enim quæ à dextris ſunt, nouit Dominus: peruerſæ verò ſunt quæ à ſiniſtris ſunt. Ipſe autem rectos faciet curſus tuos, itinera autem tua in pace producet.

CAP. V.

Fili mi, attende ad ſapientiam meam, & prudentiæ meæ inclina aurem tuam: vt cuſtodias cogitationes, & diſciplinam labia tua conſeruent. Ne intenderis fallaciæ mulieris. Fauus enim diſtillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius. nouiſſima autem illius amara quaſi abſynthium, & lingua eius acuta quaſi gladius biceps. Pedes eius deſcendunt in mortem, & ad inferos greſſus eius penetrant. Per ſemitã vitæ non ambulant, vagi ſunt greſſus eius & inueſtigabiles. Nũc ergo fili mi audi me, & ne recedas à verbis oris mei. Longe fac ab ea viam tuam, & ne appropinques foribus domus eius. Ne des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli. ne fortè impleãtur extranei virib' tuis, & labores tui ſint in domo aliena, & gemas in nouiſſimis quando conſumpſeris carnes tuas & corpus tuum, & dicas, Cur deteſtatus ſum diſciplinã, & increpationibus non acquieuit cor meum, nec audiui vocem docentium me, & magiſtris non inclinaui aurem meam? Penè fui in omni malo, in medio eccleſiæ & ſynagógæ. Bibe aquam de ciſterna tua, & fluenta putei tui. Deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide. Habeto eas ſolus, nec ſint alieni participes tui. ¶Sit vena tua benedicta, & lætare cum muliere adoleſcentiæ tuæ: cerua chariſſima, & gratiſſimus hinnulus: vbera eius inebrient te in omni tẽpore, in amore eius delectare iugiter. ¶Quare ſeduceris fili mi ab aliena, & foueris in ſinu alterius? ¶Reſpicit Dominus viam hominis, & omnes greſſus eius cõſyderat. Iniquitates ſuæ capiunt impium, & funibus peccatorum ſuorũ conſtringitur. Ipſe morietur, quia nõ habuit diſciplinam, & in multitudine ſtultitiæ ſuæ decipietur.

CAP. VI.

Fili mi, ſi ſpoponderis pro amico tuo, defixiſti apud extraneum animam tuã, illaqueatus es verbis oris tui, & captus proprijs ſermonibus. Fac ergo quod dico fili mi, & temetipſũ libera, quia incidiſti in manũ proximi tui. Diſcurre, feſtina, ſuſcita amicum tuum: ne dederis ſomnũ oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ. Eruere quaſi damula de manu, & quaſi auis de manu aucupis. ¶Vade ad formicã ô piger, & conſydera vias eius, & diſce ſapiẽtiã: quæ cũ nõ habeat ducẽ, nec præceptorẽ, nec principẽ, parat in æſtate cibũ ſibi, & cõgregat i meſſe quod comedat. ¶Vſque quo piger dormies, quando cõſurges è ſõno tuo?

& labiorum peruerſitatem longe à te relegato. ¶[16] Oculi tui ad ea ſint intenti q̃ corã te ſunt, & palpebræ tuæ rectà inſpiciant in ea quæ ante te ſunt. ¶[17] Librato orbitam pedũ tuorum, & oẽs viæ tuæ rectè [18] dirigant. Ne declines ad dexterã aut ſiniſtram, ſed reuoca pedẽ tuũ à malo. V.

Filii mi, animum aduerte ſapientiæ meæ, & prudentiæ meæ aurem tuam accommoda: Vt cuſtodias conſilia, & ſcientiam labia tua cuſtodiant. Quoniam fauum ſtillant labia [1] alienæ, & [2] guttur eius blãdius eſt q̃ oleum: Poſtrema verò eius amara ſunt velut abſinthium, & acuta ceu gladius biceps. Pedes eius ad mortem deſcẽdunt, & inceſſus eius ad inferos trahit. [3] Semitã vitæ fortaſſis expendis, vacillant greſſus eius vt non cognoſcas. Nunc igitur filij audite me, & nolite recedere ab eloquijs oris mei. Iter tuum q̃ longiſſime ab illa prohibe, nec appropinques foribus domus eius: Ne fortè des [4] alijs decus tuum, & annos tuos [5] crudeli. Ne fortè ſatientur alieni [6] ijs quæ tuis viribus [parauiſti,] & labores tui [ſint] in domo aliena: Et tu tandem, quum caro tua & viſcera tua cõſumpta fuerint, [7] gemẽs dicas, Cur caſtigationẽ odio ſum proſequutus, & increpationem cum execratione abiecit cor meum? Cur non audiui vocem eorum qui dirigebant me? cur docentibus me non accommodaui aurem meam? [8] Parum abfuit quin lapſus ſim in medium contubernium & cœtum omnis mali. Aquam [9] è puteis tuis bibe, & fluẽta ex fontibus tuis. [10] Deriuentur fontes tui foras, & riuuli aquarum in plateas [promanent:] [11] Sint tibi ſoli, & non alienis tecum. [12] Sit vena tua benedicta, [13] & gaudium quod de vxore [capis] quæ tibi in iuuentute deſpõſa eſt. [14] Sit hæc velut amata cerua, & caprea gratioſa: amores eius omni tempore te reficiat, in dilectione eius perpetuò ſis implicitus. Cur enim mi fili [15] alienæ eſſes implicitus? cur in gremio alienæ adhæreſceres, [16] Quando viæ hominis oculis Domini ſunt expoſitæ, & omnium itinera æqua lance expendat? Impium ſuæ ipſius iniquitates capiunt, & funibus peccatorum ſuorum irretitur. Ipſe morietur [17] abſque diſciplina, & in multitudine ſtultitiæ ſuæ [18] implicabitur.

CAP. VI.

Fili mi, ſi pro [1] proximo tuo ſpopõderis, [2] manúque tua ſtipulaueris pro alieno, [3] Irretitus es verbis oris tui, captus ſermone oris tui. Fac igitè hoc fili mi vt libereris. [3] veniſti eni in manũ proximi tui: Abi ergo, [4] propera, & [5] euehe proximum tuũ. Ne concedas ſomnũ oculis tuis, neque dormitationem palpebris tuis: [6] Elabere velut caprea [7] è manu. & vt auicula è manu aucupis. ¶I ad formicã ô piger, iſpice [8] vias ei', vt ſapiẽs fias. Ea enim quũ neque [9] principẽ, neq; exactorẽ, aut ducem habeat, Tamen æſtate cibũ ſuum parat, & in meſſe alimentũ ſuum comportat. Quandiu piger dormies? ecquando à ſomno tuo ſurges?

¶16 Hebr. Oculi tui in rectũ aſpiciãt: & pupillæ tuæ rectæ ſint coram te. i. Recta aſpiciant oculi tui, & pupillæ dirigant iter tuũ. proinde ac ſi dicat neque ad proſperitatem impiorum reſpicias, neque frangaris aduerſitatibus in via Dei. Hoc eſt non reſpicere neq; ad dextram neque ad ſiniſtram. ¶17 vl, ad libellam adæqua. librare ſemitam pedum. vel adæquare ad libellã, exponũt Hebræi menſurã & modum tenere in omnibus, & nõ pl' ſapere, quã oportet. ¶18 apparẽtur.

V.

¶1 Alienã vocat meretricẽ. ¶2 vl, palatum. per labia & palatũ itelligit verba ipſa. ¶3. i. ſi forte velles apud eã expendere vitæ viam. Quidam interrogatiue exponũt, nũquid ſemitam vitæ fortaſſe expendes? q. d. nõ: nam vagantur ſemitæ eius meretricis adeo, vt cognoſcere non poſſis. ¶4 alienis honorem tuum. Alienas. vocat meretrices. ¶5. i. meretrici q animam enecat. Vel crudeli, peccato carnis: nam venus eneruat vires. ¶6 Hebr. robore tuo. i. facultatibus viribus tuis partis. ¶7 rugiens ¶8 Hebr. Fere fui in omni malo in medio congregationis & cœtus. ſub. fidelium. i. Parum abfuit quin fuerim obrutus omnimoda afflictione cũ eſſem in medio fideliũ. ¶9 de ciſternis tuis. i. cõtẽtus eſto tua vxore. ¶10. i. ex te pdeãt filij q diſcurrãt p plateas. Si de doctrina intelligatur verſ'. Fac doctrinã tuã cõmunẽ. ¶11 ſub. illi liberi ¶12 vl, Sit fons tu' benedict'. i. ppetuo abũdet aqua. dato operã vt Deus benedicat fonti tuo. ¶13 & lætare de vxore q̃ &c. ¶14 He. Cerua amorũ & ibix gratiæ: vbera eius inebrient te omni tempore, & in amore eius delecteris iugiter. Solent magnates habere in delicijs ceruas & capreas. Alij vertunt, vbera eius ſatient te ad ſufficientiam omni tempore. ¶15 delectaberis vl hallucinaberis] in aliena, & amplecteris ſinũ alienæ? ¶16 Hebr. Quoniam coram oculis Domini ſunt viæ ſingulorum: & omnes ſemitas eorum examinat. ¶17 vl, caſtigatione. hoc eſt, quia non voluit caſtigationem & diſciplinam recipere. ¶18 hallucinari ſolet. vel, errare. VI. ¶1 vel, amico ¶2 Hebr. attigeris extraneum manu tua. i. Si attactu manus, ſtipulatus fueris, aut fideiuſſeris & promiſeris. ¶3 etiam ſi incideris in &c. q. d. tametſi amicus & proximus ſit in cuius manus incideris, propere tamen libera te ab ea obligatione: quanto magis feſtinandum tibi eſſet ſi incidiſſes in manus alieni? ¶4 vl, humilia te. ſub. ante eum, cui promiſeris, te quaſi calcandũ præbe. ¶5 robora [ſub. hortatione] amicum tuum. i. inſta, incita amicum tuum vt tuo amico pro quo ſpopondiſti, ſoluat debitum. ¶6 Eripe te ¶7 ſub. venatoris. ¶8. i. morem eius. ¶9 vl, dominũ, neq; præfectũ, aut dominatorẽ

Digitized by Google

[10]Paulułum dormiendum, paululum dormitandum, paululũ complicandæ manus ad dormiendũ: [11]At[ſinterim] [12]ceu viator' veniet egeſtas tua, & inopia tua ceu [2]vir ſcuto munit'. ¶Homo [13]belial' eſt vir vanus, [14]ore peruerſo incedens: [15]Annuit oculis ſuis, indecore pedes ſuos ſuccutit, ſignificat digitis ſuis, Peruerſitates habet in corde ſuo, concinnat malum omni tempore, [16]immittit occaſiones contentionum.' Proinde ſubito veniet interitus eius, ſubitòque ſic conteretur, vt mederi nemo queat. ¶Hæc ſex odit Dominus, [17]ſeptimum autem ex animo deteſtatur: 'Elatos oculos, Mendacem linguam, Manus quę ſanguinem innoxiũ fundunt, Cor iniqua conſilia machinans, Pedes ad malum currendi feſtinos, [18]Teſtem falſum qui ſpirat mendacia, Et eum qui ſerit inter fratres diſſidium. ¶Cuſtodi fili mi, præcepta [19]patris tui, & ne reijcias directionẽ matris tuę: [20]Alliga ea cordi tuo, idque iugiter, & adnecte ea gutturi tuo: [21]Vt te proficiſcẽtem deducant, vt ſuper dormientem excubent: cũmque euigiles, tecum diſſerat.' (Præceptum enim lucerna eſt, & lex lumen: vitæ vero via, correptio & caſtigatio.) [22]Vt caueas à muliere mala, & à blanda lingua ſcorti, Quominus ſpeciem eius in corde tuo cõcupiſcas, neque te 'nutibus' ſuis capiat. Nam propter ſcortum [adigitur] quiſpiam ad [24]libum' panis: [25]mulier autẽ viro iũcta venatur pretioſam animam.' Num quiſpiam ignem in ſinu ſuo fouet, vt veſtimẽta ſua non adurãtur? Aut incedet quis ſuper prunas, vt pedes eius nõ adurantur? Sic qui ingreditur ad coniugem proximi ſui, [26]culpa nõ vacabit,' quiſquis eam tetigerit. [27]Non reputant probro furi, ſi eſuriens furetur [28]vt vitam ſuſtentet: 'Sed deprehenſus [aut] [29]ſeptuplum rependit, [aut] vniuerſam rem familiarem dat: Qui autem adulterium cõmittit cum muliere, excors eſt: [30]& qui hoc facit, animã ſuã perdit. Verbera inſuper & ignominiã inuenit, cuius opprobriũ nũquam poterit deleri. [31]Marit' enim zelotypię impatiẽtia [accenſus] cũ ei vindicandi occaſio offertur, nõ parcit: [32]Neq; vllius interceſſoris faciem recipit,' nec munera, quãtumuis magna, admittit. VII.

Fili mi cuſtodi verba mea, & pręcepta mea tecũ reconde. Serua præcepta mea, & viues, & legem meã ceu oculorum tuorum pupillam. Alligato ea digitis tuis, & tabulis cordis tui inſcribito. Dic ſapientiæ, 'Soror mea tu es, & prudentiam vocato cognatã: Vt cuſtodiant te à muliere extranea, & à [2]peregrina, 'quæ verbis ſuis blanda eſt. ¶Equidem quum [3]de feneſtra ædium mearum per cãcellos proſpicerem, Sub veſpertinum diei crepuſculum, in ipſa obſcuritate atq; caligine noctis, vidi, animaduertiq; inter [4]ſtupidos' filios adoleſcentem quendã vecordem tranſeuntem per plateam, [5]ad angiportum verſus domũ ſcorti incedentem.' Et ecce occurrebat ei mulier

Paululum dormies, paululum dormitabis, paululum conſeres manus "tuas' vt dormias: & veniet tibi quaſi viator egeſtas, & pauperies quaſi vir armatus. "Si verò impiger fueris, veniet vt fons meſſis tua, & egeſtas lõge fugiet à te.' ¶Homo apoſtata, vir inutilis, graditur ore peruerſo, annuit oculis, terit pede, digito loquitur, prauo corde machinatur malum, & omni tempore iurgia ſeminat. huic extemplo veniet perditio ſua, & ſubito conteretur, nec habebit vltra medicinam.

¶Sex ſunt quæ odit Dominus, & ſeptimum deteſtatur anima eius, Oculos ſublimes, Linguã mendacem, Manus effundentes innoxium ſanguinẽ, Cor machinans cogitationes peſſimas, Pedes veloces ad currendum in malum, Proferentẽ mendacia teſtem fallacem, Et eum qui ſeminat inter fratres diſcordias. ¶Conſerua fili mi, præcepta patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ. Liga "eã" in corde tuo iugiter, & circunda gutturi tuo. Cum ambulaueris, gradiantur tecum: cum dormieris cuſtodiant te, & euigilans loquere cum eis (quia mandatum lucerna eſt, & lex lux, & via vitæ increpatio diſciplinæ) Vt cuſtodiãt te à muliere mala, & à blanda lingua extraneæ. Non concupiſcat pulchritudinem eius cor tuũ, ne capiaris nutibus illius, pretium enim ſcorti vix eſt vnius panis: mulier autem viri, pretioſam animam capit. Nunquid poteſt homo abſcondere ignem in ſinu ſuo, vt veſtimenta illius non ardeant? aut ambulare ſuper prunas, vt non comburantur plantæ eius? ſic qui ingreditur ad mulierem proximi ſui, non erit mundus cum tetigerit eam. Non grandis eſt culpa cum quis furatus fuerit. furatur enim vt eſurientem impleat animam: deprehẽſus quoque reddet ſeptuplũ, & omnem ſubſtantiam domus ſuæ tradet, "& liberabit ſe.' Qui autem adulter eſt, propter cordis inopiam perdet animam ſuam: turpitudinem & ignominiam congregat ſibi, & opprobrium illius non delebitur. quia zelus & furor viri non parcet in die vindictę, nec acquieſcet cuiuſquam precibus, nec ſuſcipiet pro redẽptione dona plurima. CAP. VII.

Fili mi, cuſtodi ſermones meos, & præcepta mea reconde tibi. "Fili, honora Dominũ, & valebis: præter eum verò ne timueris alienũ.' Serua mandata mea, & viues: & legem meam quaſi pupillam oculi tui. liga "eam' in digitis tuis, ſcribe illam in tabulis cordis tui. Dic ſapientiæ, ſoror mea es: & prudentiam voca amicam tuam; Vt cuſtodiat te à muliere extranea, & ab aliena quæ verba ſua dulcia facit. ¶De feneſtra enim dom' meæ per cancellos proſpexi "iuuenem.' Et video paruulos, conſydero vecordem iuuenem, qui tranſit per plateas iuxta angulum, & prope viam domus illius graditur in obſcuro, aduesperaſcente die, in noctis tenebris, & caligine. Et ecce occur-

¶10 Hebr. Parũ ſo nnorũ, parũ dormitationũ, parũ cõnexionis manuũ ad dormiẽdum. i. Paru' & frequẽs ſit tibi ſomn', parua, & frequẽs manuũ cõplicatio ad dormiendum. q. d. ſi paululũ dormitaueris, veniet egeſtas, cui reſiſtere nõ poteris. Quidã Hebęorũ ſic interpretãtur, Si parum dormias, & irruerit egeſtas, illa nõ durabit, ſed veluti viator prãtibit, & vt vir armatus q non manet, ſed ſemper pcedit donec pueniat ad belli aciem. ¶11 vl, alioq ceu viator veniet, &c. ¶11. i. ex improuiſo.

¶12 Heb. vir clypei. q. d. ita veniet vt illi reſiſtere nõ poſſis: vt homo inermis viro armato reſiſtere non põt, ſic tu paupertati tuæ. ¶13. i. qui omni ratione, humanitate, religiõe pietate, & omni pbitate deſtitutus eſt. vl, homo nihili, i. pius & inutilis: aut apoſtata, & ſui inſtituti deſertor, qui nihil promouet. ¶14 Heb. q ambulat in prauitate oris ſui. i. qui ſolet mentiri. ¶15. i. cõponit oculos ad ea quæ dicit: & geſticulatione quadã pedũ vtitur vt ſolent pſeudoprophetæ. q. d. cõponit ſeſe totũ, ſingit vultum, &c. vt facilius imponat. ¶16 contentiones immittere ſolet. ¶17 imò ſeptem [ſunt] abominatio animæ eius. i. quæ abominatur ipſe. ¶18 Heb. [Eum qui] loquitur falſa, teſtẽ mendacij. per appoſitionẽ dictũ. ¶19 Vide primũ caput, numero 15 & 16. ¶20. i. ſint ſemper in corde tuo, & in ore tuo, quod per guttur intelligitur. ¶21 Heb. Cũ deambulaueris, deducet te: cũ dormies, ſeruabit te: q ſi experrectus fueris, ipſa loquetur tecũ. Cum deambulaueris, inquit: id eſt, cum verſaberis circa rem familiarem. ¶22 Vt cuſtodiat te ¶23 Heb. pupillis. i. oculis. ¶24 buccellam. Phraſis Hebræa, pro Decoquet omnia vſque ad buccellã panis. ¶25 Heb. mulier viri pretioſam animã capere ſolet. Mulierẽ viri pro adultera poſuit ¶26 Heb. nõ erit mũdus. ¶27 Nõ ſpernere ſolẽt [hoĩes] furẽ, &c. i. Furtum nõ magnopere damnatur ab hoĩbus, & tamen grauiter punitur à Deo. Exod. 22. ¶28 Hebr. vt impleat aĩam ſuã. ¶29 Locus difficilis: q in lege, redditur tantũ quinque. At quidã ex Hebræis recte dicunt intelligẽdum eſſe diſcretiue: fur inuẽtus reddet ſeptuplũ. i. ſi furtũ inueniatur in manu eius, reddẽt duos boues: ſi vẽdiderit, quinq; reſtituet. Exo. 22. ¶30 Heb. corrũpit [vl, interficit] aĩam ſuã q facit illud. Deut. 22. Si dormierit cũ vxore alterius, occidetur. Quidã poſtremã particulã ſic legũt, Ipſe facit eã. ſub. interfectionẽ aĩæ ſuæ. Nã in omni verbo intelligit̃ verbale à ſe deductũ. ¶31 Heb. Quia zel' eſt furor viri: & nõ parcet in die vindictæ. ¶32 Heb. Non acceptabit faciẽ vllius redẽptionis. i. Nullũ pretiũ redẽptionis lubẽs excipiet. VII. ¶1. i. Proſequere ea amore ſapiẽtiã quo ſororẽ ſolem' proſequi & cognatos. ¶2 vl, aliena ¶3 per feneſtrã domus meæ, per feneſtrã mei proſpicerẽ. i. in ſecreto cõſciẽtiæ conſyderarẽ. Exẽplũ fictum pro more: ſic enim ſit vt hic fictum vidiſſe ſe ait. ¶4 ſimplices. imperitos ¶5 Heb. iuxta angulum illius, & per viam domus eius. i. quæ ducit ad domum eius.

eſt illi mulier ornatu meretricio, præparata ad decipiendas animas, garrula & vaga, quietis impatiés, nec valés in domo cõſiſtere pedibus ſuis, nunc foris, nunc in plateis, nunc iuxta angulos inſidians. Apprehenſámque deoſculatur iuuenẽ, & procaci vultu blanditur, dicẽs, Victimas pro ſalute deuoui, hodie reddidi vota mea. Idcirco egreſſa ſum in occurſum tuum, deſyderans te videre, & reperi. Intexui funibus lectulum meum, ſtraui tapetib⁹ pictis ex Aegypto. Aſperſi cubile meũ myrrha, & aloe, & cinnamomo. Veni, inebriemur vberibus, ⁹& fruamur cupitis amplexibus, donec illuceſcat dies.' Nõ eſt enim vir in domo ſua, abijt via longiſſima. ſacculũ pecuniæ ſecum tulit: in die plenæ lunæ reuerſurus eſt in domum ſuam. Irretiuit eum multis ſermonibus, & blanditijs labiorum protraxit illum. Statim eam ſequitur quaſi bos ductus ad victimam, & quaſi agnus laſciuiens, &⁹ignorans`& neſcit' quòd ad vincula ſtultus trahatur: donec transfigat ſagitta iecur eius: velut ſi auis feſtinet ad laqueum, & neſcit quòd de periculo animæ illius agitur. Nũc ergo fili mi, audi me, & attende verbis oris mei. Ne abſtrahatur in vijs illius mens tua, neque decipiaris ſemitis ei⁹. multos enim vulneratos deiecit, & fortiſſimi quique interfecti ſunt ab ea. Viæ inferi domus eius, penetrãtes interiora mortis.

CAP. VIII.

NVnquid non ſapientia clamitat, & prudentia dat vocem ſuam? In ſummis excelſiſque verticibus ſupra viã, in medijs ſemitis ſtãs, iuxta portas ciuitatis in ipſis foribus loquitur, dicens, O viri ad vos clamito, & vox mea ad filios hominum. Intelligite paruuli aſtutiam, & inſipiẽtes animaduertite. Audite, quoniam de rebus magnis locutura ſum: & aperiẽtur labia mea, vt recta prædicent. Veritatem meditabitur guttur meum, & labia mea deteſtabuntur impium. Iuſti ſunt omnes ſermones mei, nõ eſt in eis prauum quid, neque peruerſum, recti ſunt intelligẽtibus, & æqui inuenientibus ſcientiam. Accipite diſciplinam meam, & non pecuniam: doctrinam magis, quàm aurum eligite. Melior eſt enim ſapientia cunctis"opibus' pretioſiſſimis: & omne deſyderabile, ei non poteſt cõparari. Ego ſapientia habito in cõſilio, & eruditis interſum cogitationibus. Timor Domini odit malum: arrogãtiam, & ſuperbiam & viam prauam, & os bilingue deteſtor. Meũ eſt conſilium & æquitas, mea eſt prudentia, mea eſt fortitudo. Per me reges regnant, & legũ conditores iuſta decernunt. Per me principes imperant, & potentes decernunt iuſtitiam. Ego diligentes me, diligo: & qui mane ⁹vigilauerint'ad me, inuenient me. Mecum ſunt diuitiæ & gloria, opes ⁹ſuperbiæ' & iuſtitia. Melior eſt enim fruct⁹ meus auro & lapide pretioſo, & genimina mea argento electo. In vijs iuſtitiæ ⁹ambulo,' in medio ſemitarũ iudicij, vt ditem diligentes me, & theſauros eorum repleam. [Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, antequam quicquã faceret à principio. Ab æterno ordinata ſum, & ex antiquis antequam terra fieret. Nondum erãt abyſſi, & ego iam concepta eram: necdum fontes aquarum eruperant. Necdum montes graui mole conſtiterant, ante"omnes'colles ego parturie-

meretricio habitu, ⁶cauta corde: ⁷Hæc ſtrepera erat & ⁷incõſtans:' cuius pedes domi cõſiſtere neſciunt: Nũc foris erat, nũc in plateis, ad omnem angulum inſidias ſtruẽs. Hæc amplexa iuuenem deoſculabatur eũ, ⁸impudentiq; vultu'dicebat ei, ⁹Sacrificia fuerũt mihi pacificorũ,' hodie reddidi vota mea: Proinde egreſſa ſum tibi obuiã, vt mature vultui tuo [appaterem,] & inueni te. [10] Lectũ meum ſtragulis inſtruxi, tapetib⁹ ac faſcijs Aegyptiacis. Cubile meum odoratum reddidi myrrha, aloe & cinnamomo. Ades, [11] amori indulgebimus'in craſtinum vſq;, [12] amore' nos exhilarabimus. Neq; enim vir domi eſt, ſed procul peregre profectus. Sacculũ pecuniæ accepit in manũ ſuã, [13] certo die' domũ rediturus. [14] Hac verborũ copia flexit illũ,'ac labiorũ ſuorum ſuauitate perpuliẽ eũ, Vt protinus eã ſequeretur, non ſecus q̃ bos qui ad lanienam vadit, & ceu dum compes ſtulto ad caſtigationem [adhibetur:] Donec ſagitta transuerberaret iecur eius, ceu dum auis ad laqueum properat, ignorans q̃ vitæ eius paratus ſit. Nunc ergo filij audite me, & animum aduertite verbis oris mei. [15] Ne pronum ſit'cor tuum ad vias eius, neque oberres in ſemitis eius. Ipſa enim multos vulnerauit ac ſtrauit, & fortiſſimũ quenque trucidauit. [16] Domus eius methodus eſt ad inferos, eorum qui deſcendunt ad penetralia mortis.

CAP. VIII.

ANnõ ſapientia clamat, & prudentia edit vocem ſuam? E ſummis verticibus'ad viam'inter ſemitas ſe conſtituens: ²Ad portas,'ad ingreſſum ciuitatis, vbi introitur per fores, ibi intonat, Ad vos ô viri clamo, & vox mea eſt ad filios hominum: Intelligite ô vos incauti ³ſolertiã, & ⁴inſipientes corde intelligite. Audite, loquar enim ⁵præcipua'quædã, & apertio labiorum meorum ⁶recta: ⁷Veritatem enim meditatur faux mea,'& impietas abominãda eſt labijs meis. ⁸In iuſtitia ſunt õnes ſermones oris mei, nec eſt in eis peruerſum quid aut prauum. Vniuerſi ⁹expoſiti ſunt intelligentibus, & [10] recti'his qui inueniunt ſcientiam. Accipite ergo diſciplinam meam, [11] & non argẽtum, [12] & ſcientiam præ auro puto puro electo. Præſtat enim ſapientia margaritis, & quidquid expetibile eſt, non poteſt illi æquiparari.

Ego ſapientia [13] cohabito ſolertiæ, & ſcientiam conſiliorũ aſſequor. Timor Domini [14] odium mali eſt:'faſtum & arrogantiã, viam malam, & [15] os peruerſum'ego odi. Apud me eſt conſiliũ & [16] eſſentia,'apud me eſt intelligẽtia & fortitudo. Per me regnant reges, & [17] principes'decernunt iuſtitiam. Per me domini dominantur, & [18] omnes iudices terræ munifici ſunt & liberales.' Ego diligẽtes me diligo: & qui me mane quærunt, inuenient me. Mecũ ſunt diuitiæ & gloria, opes duraturæ, & iuſtitia. Fructus meus melior eſt auro puto puro, & auro obrizo, & prouentus meus argento electo. Per iter iuſtitiæ [19] incedo,' atq; adeò in medijs ſemitis iudicij: Vt poſſeſſioné ſubſtãtiæ parẽ diligẽtibus me, theſaurôſq; eorũ cumulem. Domin⁹ poſſedit me initio [20] viæ ſuæ,'ante opera eius [cũſerã.] Ab æterno [21] ordinata ſum, & ab initio ante terrã. Nondũ erãt abyſſi quũ ego eſſem formata, nondũ fontes [22] aquis redundabãt. Prinſquam mõtes [23] mergerentur, ante colles [24] formata

¶6 Heb. ſeruata corde. i. habens cor ſeruatũ, hoc eſt, non mente capta, aſtuta.
¶7 peruerſa. male morata
¶8 Heb. fortiq; facie,
¶9 Carnes pacificorũ ſũt apud me. i. carnes ex ſacrificio pacificorũ relictæ.
¶10 Tapetibus adornaui lectũ meum: [qui cõſtat] lignis cælatis [&] funibus Aegyptijs. Cælata ligna vocat aſſeres inciſos & elaboratos: qui inter texti erant lino Aegyptio quod eſt in ſummo pretio.
¶11 He. inebriemur amore
¶12 vt, di lectionibus
¶13 i die nouilunij
¶14 Strauit [Expugnauit] eum multitudine blanditiarũ ſuarũ.
¶15 Ne declinet
¶16 Viæ inferni domus eius: facientes deſcendere ad penetralia cubicula mortis. Viæ, dicit plurali numero, non viã: quòd multis rationibus cadãt qui ſequuntur eam.

VIII.

¶1 Hebr. iuxta viam. qua ſcilicet ſolent tranſire homines.
¶2 In platea. Hebraice legitur, Ad manũ portarum.
¶3 vt, aſtutiam. ſub. ſanctam.
¶4 vt, ſtolidi intelligite ſcientiam. Aut, facite vt cor veſtrũ intelligat.
¶5 eximia. nobilia
¶6 rectitudines. i. ſermo meus erit de rebus æqualibus, hoc eſt, planis & facilibus.
¶7 Quoniam veritatẽ eloquetur palatũ meum. i. verba quibus efficiemini veraces.
¶8 Iuſti
¶9 obuij intelligẽti. i. intellectu faciles.
¶10. i. rectos reddunt eos qui &c.
¶11. i. præ opibus.
¶12 vt, & ſcientiam [quæ eſt] auro eligibilior. i. quum ſcientia ſit auro optabilior.
¶13 q. d. Nunquam me deſerit aſtutia: ſola inuenio bonos & ſanctos cogitatus.
¶14 odiſſe malũ eſt.
¶15. i. os docens peruerſa & diſſona à verbo Dei.
¶16 doctrina vera. i. quæ non perit.
¶17 vt, conſiliarij
¶18 & nobiles, [&] omnes iudices terræ.
¶19 vt, deducam. ſub. eum qui adhæſerit mihi.
¶20 vt, operũ ſuorũ. q. d. Initio creatiõis erã apud patrẽ, qua oĩa faciebat.
¶21 diſpoſita ſum. vt, principatũ habui. princeps facta ſum. nã poteſtatẽ habet in oĩa quæ facta ſunt.
¶22 abundãtes aqua.
¶23 aquis ſcilicet. Aut potius, immerſi & in terram defixi. i. collocati.
¶24 parturiebar. concepta eram. Chaldæus paraphr. genita eram.

ſum.'Adhuc nō fecerat terrā,&[25]quæ extra ſunt, &[26]caput'puluerum orbis.Quum præpararet ipſe cælos,illic ego eram: quum ipſe[27]conſtitueret globum'ſuper faciem abyſſi: Quum[28]æthera ſuperne figeret, fontéſque abyſſi firmaret: Quum poneret mari legem ſuam, & aquis ne tranſgrederentur[29]littus ſuum,'quum conſtitueret fundamenta terræ:[30]Fida illi aderam quotidie delicijs [ſruens,]ludens coram illo omni tempore.'Ludo præterea in orbe terræ eius,& deliciæ meæ[ſunt] cum filijs hominum. Nūc igitur filij audite me, beati qui vias meas obſeruant. Audite[11]diſciplinam,'& ſapientes[12]eſte,'neque ſitis ignaui.Beatus homo qui me audit,[14]& qui excubat ad fores meas quotidie, & ſtationē obſeruat ad poſtes oſtiorum meorum.' Quoniam qui me inuenerit, vitam inuenit,[15]& prolicìet fauorē Domini. Qui vero in me peccauerit,iniurius eſt animæ ſuæ:& quicunque me odio habent, mortem amant.

C A P. I X.

SApientia ædificauit'domum ſuam,'excidit[2]columnas eius ſeptem.'Mactauit victimam ſuā, miſcuit vinum ſuum,quin &'menſam ſuam inſtruxit. Miſit puellas ſuas inuitatā ad ſummam vrbis arcem, [his verbis,] Quicunque imperitus eſt,huc diuertat.Et vecordi quoque dixit,Venite, comedite panem meum, & bibite vinum[4] quod miſcui. Derelinquite[5]imperiti.i,'& viuite, & incedite in via intelligentiæ. ¶Qui erudit illuſorem,aufert ſibi ignominiam: & qui impium corripit,[6]maculam ſuam.'Noli[ergo]irriſorem corripere,ne te oderit:redargue ſapientem, & amabit te. Da ſapiēti,& ſapientior erit:doce iuſtum, & eruditionem augebit. ¶Principium[7]ſapientiæ,eſt timor Domini,&[8]ſcientia[9]ſanctorum intelligentia.' Per me enim multiplicabuntur dies tui,& adijcientur anni vitæ tuæ. Si ſapueris, tibi ſapueris:ſi vero irriſor fueris,tu ſolus[10]feres.' ¶[11]Mulier ſtulta,[12]clamoſa,[13]perſuaſioneshabet,' ſed nihil nouit. Sedet ad oſtium domus ſuæ,in[14]ſolio,'in editis locis vrbis,vt vocet illos qui illac prætereunt, & qui recta vias ſuas incedunt. [Sic enim clamat,]Qui imperitº eſt,huc diuertat. [15]Ad vecordem autem dixit,' Aquæ furtiuæ[16]dulces ſunt,'& panis clandeſtinus iucundus.[17]Et nō[18]nouit'quòd mortui[19]illic ſunt,'& in profundis inferorum [ſunt]inuitati ab ea.

bat:adhuc terram non fecerat,& flumina,& cardines orbis terræ.Quādo præparabat cælos, aderam:quando certa lege & gyro vallabat abyſſos: quādo æthera firmabat ſurſum, & librabat fontes aquarum. quando circūdabat mari terminum ſuum, & legem ponebat aquis,ne tranſirent fines ſuos: quando appendebat fundamenta terræ,Cum eo eram cuncta componens:& delectabar per ſingulos dies,ludens corā eo omni tempore:'&'ludens in orbe terrarū: & deliciæ meæ, eſſe cum filijs hominum. Nunc ergo filij audite me,Beati qui cuſtodiunt vias meas. Audite diſciplinam,& eſtote ſapiētes,& nolite abijcere eam. Beatus homo q audit me,'&'qui vigilat ad fores meas quotidie, & obſeruat ad poſtes oſtij mei. Qui me inuenerit,inueniet vitam,& hauriet ſalutem à Domino:qui autē in me peccauerit, lædet animam ſuam.Omnes qui me oderunt,diligunt mortem.

C A P. I X.

SApientia ædificauit ſibi domū, excidit columnas ſeptem.Immolauit victimas ſuas,miſcuit vinum, & propoſuit menſam ſuam. Miſit ancillas ſuas vt vocarent ad arcem, & ad mœnia ciuitatis,Siquis eſt paruulus,veniat ad me.Et inſipiētibus locuta eſt,Venite,comedite panem meū, & bibite vinum quod miſcui vobis. Relinquite infantiam,& viuite,& ambulate per vias prudētiæ. ¶Qui erudit deriſorē,ipſe iniuriam ſibi facit:& qui arguit impium,ſibi maculam generat. Noli arguere deriſorem,ne oderit te.Argue ſapientē, & diliget te. Da ſapiēti occaſionem,& addetur ei ſapiētia.Doce iuſtū,& feſtinabit accipere.¶Principium ſapientiæ,timor Domini:& ſcientia ſanctorum prudentia. Per me enim multiplicabuntur dies tui,& addentur tibi anni vitæ. Si ſapiēs fueris,tibimetipſi eris:ſi autem illuſor,ſolus portabis malum. ¶Mulier ſtulta & clamoſa, plenáque illecebris, & nihil omnino ſciens.'Sedet' in foribus domus ſuæ ſuper ſellam in excelſo vrbis loco,vt vocaret tranſeuntes per viam & pergentes itinere ſuo,Quis eſt paruulº, declinet ad me. Et vecordi locuta eſt,Aquę furtiuæ dulciores ſūt, & panis abſconditus ſuauior.Et ignorauit quòd ibi ſint gigantes, & in profundis inferni conuiuæ eius.'Qui enim applicabitur illi, deſcēdet ad inferos:nam qui abſceſſerit ab ea,ſaluabitur.'

Sapiētia ... ſeptem ... vitæ. B C Timor ... B

Parabolæ,ſeu Sententiæ Salomonis.

C A P. X.

SApiens filius exhilarat patrem:at ſtultº filius mœror eſt matri ſuæ.
Non proderunt theſauri impie quæſiti: '[1]iuſticia'autem liberat à morte.
Nō patietur Dominus vt anima iuſti fame laboret,'[2]aſtutiam'vero impiorum[3]propellet.
Qui operatur[4]fraudulenta manu,egenus eſt:manus vero ſedulorum ditat[illos.]

FIlius ſapiens lætificat patrē:filius verò ſtultus mœſtitia eſt matris ſuæ.
Nil proderunt theſauri impietatis: iuſtitia verò liberabit à morte.
Nō affliget Dominus fame animam iuſti, & inſidias impiorum ſubuertet.
Egeſtatem operata eſt manus remiſſa: manus autem fortium,diuitias parat.

¶25 plateas. quidam legunt,tumos, aut extremitates eius. ¶26 verticem ¶27 deſcriberet circulum ſuper &c.i.dū diſponeret centrum terræ. ¶28 firmaret cęlos deſuper.Chaldæº paraphr.vertit nubes. ¶29 He. os eius.i.verbū eius. ſub. Dei: vl. ingreſſum eius,ſcilicet maris. ¶30 Imò cum eo ſum [ve lut]alumnus,& in delicijs quotidie: gaudens coram, &c. Velut alumnº,inquit: velut is q alit iſta inferiora. ¶31 eruditionē, ¶32 Imperatiuum pro futuro.
¶33 neque negligite.ſub.illā eruditionem.
¶34 vl, [ita] vt excubet ad fores meas quotidie, & obſeruet poſtes ianuarū mearū.
¶35 Heb.& hauriet voluntatē à Domino.i.aſſequetur quidquid volet, à Domino.

I X.

¶1.i.eccleſiam.
¶2 Septem columnæ.i. multos apoſtolos & ſanctos doctores. Sic eni ſæpe numerus ſeptenarius in Sacris literis accipitur.
¶3 Prædicationem Euangelij intelligit.
¶4 Verbum Dei tēperatur aqua,quia nō traditur in ſapientia humana.item Deus ſeſe nobis attēperat,vt quū olim in parabolis loqueretur. ¶5 imperiti.vl,ſimplices.Vocatiuº.ſub.ſemitā veſtrā. ¶6 ſub.accipit.vl,aufert. ¶7 De ſapiēte qui nihil ſibi arrogat, loquitur, & de iuſto per fidem. ¶8 Poſſet etiā repeti,Principium ſciētiæ,eſt ſanctorū intelligentia. quare alius traduxit,Summum in prudentia eſt,noſſe diuina. ¶9 Legi etiam poſſet,ſanctarum,fœmin.gen.ſcilicet rerum. ¶10 ſub.pœnas. ¶11 Antitheſis eſt.prius Sapientia clamabat: nunc mulier ſtulta. Stultam dicit,quòd reddat homines ſtultos. ¶12 vl,tumultuans ¶13 imperita. ¶14 ſub.regis. ¶15 vl,[&]quiſquis eſt mente captus. [ſub.diuertat huc inquam]& dicit illi, ¶16 vl, dulciores eſſe ſolent: ¶17 Aliquando propoſitiones integræ in Hebræo deſyderantur,vt hic: quod in ea lingua maxime notandum eſt.Altera nanque huius ſententiæ pars deſyderatur,nempe,Mox acquieuit mulieri fatuæ,& ſecutus eſt illū.quod ex capite ſeptimo deprehendi poteſt. ¶18 ſub. imperitus. ¶19.i.in domo meretricis.

C A P. X. ¶1.i.ſapientia,quæ gignit iuſtitiam. ¶2 calamitatem.damnum.perniciem ¶3 vt ſcilicet cibus veniat. ¶4 vl,manu remiſſa.i.qui malis artibus optat augere rem ſuam: vt ſunt otioſi qui decipiunt alios vt viuant.

Digitized by Google

Qui nititur mendacijs, hic paſcit ventos, idem autem ipſe ſequitur aues volantes.'
Qui congregat in meſſe, filius ſapiens eſt: qui autem ſtertit æſtate, filius confuſionis.
Benedictio Domini ſuper caput iuſti: os autem impiorum operit iniquitas.
B Memoria iuſti cum laudibus: & nomen impiorũ putreſcet.
Sapiens corde præcepta ſuſcipiet: ſtultus cæditur labijs.
Qui ambulat ſimpliciter, ambulat confidenter: qui autem deprauat vias ſuas, manifeſtus erit.
Qui annuit oculo, dabit dolorem: & ſtultus labijs, verberabitur.
Vena vitæ, os iuſti: & os impiorum operit iniquitatem.
Odium ſuſcitat rixas: & vniuerſa delicta operit charitas.
In labijs ſapientis inuenitur ſapientia: & virga in dorſo eius qui indiget corde.
Sapientes abſcondunt ſcientiam: os autem ſtulti confuſioni proximum eſt.
C Subſtantia diuitis, vrbs fortitudinis eius: pauor pauperum, egeſtas eorum.
Opus iuſti, ad vitam: fructus autem impij, ad peccatum.
Via vitæ, cuſtodienti diſciplinam: qui autem increpationes relinquit, errat.
Abſcondunt odiũ labia mendacia: qui profert contumeliam, inſipiens eſt.
In multiloquio non deerit peccatum: qui autem moderatur labia ſua, prudentiſſimus eſt.
Argentum electum, lingua iuſti: cor autem impiorum pro nihilo.
Labia iuſti erudiunt plurimos: qui autem indocti ſunt, in cordis egeſtate morientur.
Benedictio Domini diuites facit, nec ſociabitur eis afflictio.
D Quaſi per riſum ſtultus operatur ſcelus: ſapientia autem eſt viro prudentia.
Quod timet impius, veniet ſuper eũ: deſyderium ſuum iuſtis dabitur.
Quaſi tempeſtas tranſiens nõ erit impius: iuſtus autem quaſi fundamentum ſempiternum.
Sicut acetum dentibus, & fumus oculis, ſic piger his qui miſerunt eum in via.'
Timor Domini apponet dies, & anni impiorum breuiabuntur.
Expectatio iuſtorum, lætitia: ſpes autem impiorum peribit.
Fortitudo ſimplicis, via Domini: & pauor his qui operantur malum.
Iuſtus in æternum nõ commouebitur: impij autem non habitabunt ſuper terram.
Os iuſti parturiet ſapientiam, & lingua prauorum peribit.
Labia iuſti conſyderant placita, & os impiorum peruerſa.

CAP. XI.

Statera doloſa abominatio eſt apud Deum,' & pondus æquum voluntas eius.

Qui congregat in æſtate, prudens eſt: [6] qui vero in meſſe ſtertit, pudori ſe obijcit.
[7] Benedictiones ſunt ſuper caput iuſti:' os autem impiorum [8] operiet violentia.
Memoria iuſti [9] laudem habet:' impiorum vero nomen [10] ſordet.'
Qui ſapiẽs eſt corde, præcepta recipit: ſtultus autem [11] labijs, [12] in varia incurrit.'
Qui integre ambulat, ambulat tuto: qui vero vias ſuas deprauat, deprehendetur.
[13] Qui annuit oculis, negotium faceſſet: ſtultus autem labijs in varia incurrit.'
Vena vitæ eſt os iuſti, os autem impiorum tegit [14] violentiam.'
Odium excitat occaſiones cõtentionum: [15] ſed dilectio omnes præuaricationes obtegit.'
In labijs prudẽtis inuenitur ſapientia: ſed in tergo ſtulti virga.
Sapientes ſcientiam [16] diſſimulant:' os vero ſtulti [17] terrorem acceſſit.
[18] Opibus velut vrbe fortiſſima [ſidit] locuples: pauperes vero ſua ipſorum pauperies timidos reddit.
[19] Opus iuſti adfert vitam: prouentus autem impij cedunt ad peccatum.
[20] Semita quæ ad vitam ducit obſeruat diſciplinam: qui autem correptionem deſerit, ſeducit [ſeſe.]
Qui celat odium labijs mendacibus, & qui infamiam prodit, [is que] ſtultus eſt.
In multitudine verborum nõ aberit tranſgreſſio: qui vero labijs ſuis parcit, prudenter agit.
Lingua iuſti electum eſt argẽtum, [1] quod cor impiorum paruipendit.'
Labia iuſti multos paſcunt: [2] ſtulti autem in vecordia morientur.'
Benedictio Domini ipſa locupletat, nec quidquã moleſtiæ ſecum adfert.
Iocus eſt ſtulto ſcelus deſignaſſe: [3] id vero ſiquis animaduertit, ſapientia eſt.
Impijs accidunt quæ metuunt: iuſtis vero [4] datur quod cupiunt.
[5] Vbi tempeſtas præterit, impius nuſpiam eſt: at iuſti fundamentum perpetuum eſt.'
[6] Quod acetũ eſt dentibus, & fumus oculis, id piger eſt his qui ſe miſerunt.'
Timor Domini adijcit dies: anni autem impiorum ſuccidunturr.
Expectatio iuſtorum gaudium eſt: ſpes autẽ impiorum perit.
Via Domini integro robur eſt, facinoroſis autem [7] pauor.'
Iuſtus perpetuò nõ mouetur loco: impij autem in terra non habitabunt.
Os iuſti [8] propagabit ſapientiam:' at lingua peruerſa excindetur.
Labia iuſti cognoſcunt [9] grata:' os vero impiorũ [10] peruerſa.

CAP. XI.

Bilancem doloſam abominatur Dominus: at [1] integrum pondus placet illi.

ſternatio inopum [eſt] egeſtas eorum. i. diffidunt pauperes propter inopiam ſuam. ¶19. i. Quicquid ... tam afferre ſolet, & eſt ſalutiferum: at quicquid impius agit, pernicioſum eſt. ¶20 Subaudiendum ... ſimilitudinis, [Velut] ſemita [quæ ducit] ad vitam, [eſt] is qui cuſtodit caſtigationem: & qui reſpuit cor... rare facit. ſub. animam ſuam. Quidam ſic vertunt primam verſus partem, Obſeruãtia diſciplinæ eſt ... ¶1 cor impiorũ eſt inſtar rei modicæ. i. eſt nullius aut parui momenti. eſt impuriſſimum. Aut, eſt v... ſub. argenti. ¶2 vt, qui autem relinquunt legem Dei, ob defectum mentis moriuntur. ¶3 Heb. ... eſt viro intelligentiæ. Quidam vertunt, Vt leue eſt ſtulto ſcelus deſignare: ſic ſapienti viro prudenti... aut facilis, propter aſſuetudinẽ. ¶4 ſub. Dominus. Vertere potes, Et deſyderium iuſtorũ concedetu... turbo, ſic nõ erit impius: iuſtus vero erit vt fundamentũ mundi. i. Quàm cito præterit turbo, t. i cito ... pius: iuſtus vero diu permanebit in vita, quemadmodũ fundamentũ mundi perſeuerat. ¶6. i. Vt ac... gidũ noxiũ eſt dentibus calidis, vtque fumus oculis obeſt: ſic piger moleſtus eſt ijs qui mittunt ipſu... cõſternatio. ſub. eſt via ſiue mandatũ Dei. quia ſolet frangere animũ eius qui operatur iniquitatem ... ſolet ſapienti i. i. eloquitur notitiã rerũ diuinarũ. ¶9 beneplacitũ. i. ſcite & apposite loquũtur qu... Deo & hominibus. ¶10 ſub. loquitur. XI. ¶1 Heb. lapis integer. quia lapillis vtebantur vic...

Digitized by Google

[3]Vbi faſtus, illic & ignominia:' ſed apud modeſtos eſt ſapientia.
Integritas rectorũ deducit eos: peruerſitas præuaricatorum vaſtat eos.
Non proderunt diuitiæ in die[4]iræ:'at iuſtitia liberat à morte.
Iuſtitia integri dirigit[4]viam eius:at in impietate ſua cadet impius.
Iuſtitia rectorum liberabit eos: præuaricatores [5]in prauitate capientur.'
In morte hominis impij perit ſpes, & expectatio violentorum interit.
Iuſtus ex aduerſitate eripitur, ſed impius ſuccedit illi.
Hypocrita ore euertit proximum ſuum,[6]iuſti autem per ſcientiam liberabuntur.
Quum bene eſt iuſtis,exultat ciuitas:& quũ pereunt impij,[7]ouat.'
Benedictione rectorum[8]exaltatur ciuitas,[9]ore'autem impiorum euertitur.
Vecors contemnit proximum ſuum,vir prudens autem[10]diſſimulat.'
[11]Qui arcanum reuelat,obambulat vt mercator:' qui autem fideli eſt animo,rem tegit.
[12]Vbi non ſunt conſilia,'cadit populus: [13]vbi autem ſatis conſiliariorum eſt,conſeruatur.
[14]Male affligitur qui ſpondet pro alio: qui vitat ſtipulationes,ſecurus eſt.
Mulier [15]quæ gratia prædita eſt,tuetur gloriam, [16]robuſti autem retinent diuitias.
[17]Beneficus ſuum ipſius ingenium fraudat,[18]crudelis vero proximum ſuum turbat.
Impius facit opus [19]fallax:'qui vero [20]ſerit iuſtitiam,ſolidam mercedem recipiet.
[21]Firmum quiddam eſt iuſtitia ad vitam: qui autem malitiam ſectatur,mortem ſibi[accerſit.]
Abominatur Dominus prauos corde:integris vero conuerſatione delectatur.
[22]Manus manui iuncta non exors erit mali:' ſemen autem iuſtorum[23]euadet.'
Quod monile aureũ eſt in rictu porci,id eſt mulier formoſa[24]inſulſa.'
Iuſti duntaxat bonum deſyderant:expectatio in iuſtorum[25]excandeſcentia.'
[26]Eſt qui liberaliter profundit, ſed nihilominus augeſcunt res eius:eſt æquo ſordidior,qui ſemper eget.
[27]Qui munificus eſt, auctior reddetur:[28]qui irrigat,hic & docet.
Qui annonam [29]abſtrudit,'execratur à populo: [30]qui vero diſtrahit,laudatur.'
Qui mature[31] cõſectatur bonũ: inuenit quæ deſyderat:qui autem malum quærit,eueniet ei.
Qui opibus ſuis fidit,is corruet: iuſti autem[32]ceu folium'florebunt.
Qui [33]perturbat domũ ſuam, ventum hæreditate accipiet:&[34]ſeru' ſtulti ad ſapiẽtẽ corde[erũt.]
Fructus iuſti eſt arbor vitæ,&[35] ſapiẽs aĩas capit.

vbi fuerit ſuperbia,ibi erit & contumelia:vbi autem eſt humilitas,ibi & ſapientia.
Simplicitas iuſtorum diriget eos, & ſupplantatio peruerſorum vaſtabit illos.
Non proderunt diuitiæ in die vltionis: iuſtitia autem liberabit à morte.
Iuſtitia ſimplicis diriget viam eius: & in impietate ſua corruet impius.
Iuſtitia rectorum liberabit eos:& in inſidijs ſuis capientur iniqui.
Mortuo homine impio nulla erit vltrà ſpes, & expectatio ſollicitorum peribit.
Iuſtus de anguſtia liberatus eſt: & tradetur impius pro eo.
Simulator ore decipit amicum ſuum: iuſti autem liberabuntur ſcientia.
In bonis iuſtorum exultabit ciuitas:& in perditione impiorum erit laudatio.
Benedictione iuſtorum exaltabitur ciuitas:& ore impiorum ſubuertetur.
Qui deſpicit amicum ſuum, indigens corde eſt: vir autem prudens tacebit.
Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis eſt,celat amici commiſſum.
Vbi non eſt gubernator, populus corruet:ſalus autem,vbi multa conſilia.
Affligetur malo,qui fidẽ facit pro extraneo:qui autem cauet laqueos,ſecurus erit.
Mulier gratioſa inueniet gloriam, & robuſti habebunt diuitias.
Benefacit animæ ſuæ vir miſericors: qui autem crudelis eſt,etiam propinquos abijcit.
Impius facit opus inſtabile: ſeminanti autem iuſtitiam merces fidelis.
Clemẽtia pparat vitã: & ſectatio malorũ mortẽ.
Abominabile Domino cor prauum, & voluntas eius in iis qui ſimpliciter ambulant.
Manus in manu non erit innocens malus: ſemen autem iuſtorum ſaluabitur.
Circulus aureus in naribus ſuis,mulier pulchra & fatua.
Deſyderium iuſtorum omne bonum eſt:præſtolatio impiorum furor.
Alij diuidũt propria,& ditiores fiunt:alij rapiũt non ſua,& ſemper in egeſtate ſunt.
Anima quæ benedicit, impinguabitur: & q inebriat,ipſe quoque inebriabitur.
Qui abſcondit frumenta, maledicetur in populis:benedictio autẽ ſuper caput vendentium.
Bene conſurgit diluculo qui quærit bona: qui autem inueſtigator malorum eſt, opprimetur ab eis.
Qui confidit in diuitijs ſuis,corruet: iuſti autem quaſi virens folium germinabunt.
Qui conturbat domum ſuam, poſſidebit ventos: & qui ſtultus eſt,ſeruiet ſapienti.
Fructus iuſti lignum vitæ:& qui ſuſcipit animas ſapiens eſt.

¶3 Hebr. Venit faſtus, & venit ignominia.i. ſuperbia comes eſt ignominia. ¶5 ſub. Domini. ¶4.i.omnes eius conatus ac ſtudia dirigere ſolet. ¶5 ob improbitatem.vſ, ob oppreſſionẽ qua alios ſolẽt opprimere. ¶6 vſ, ſcientia iuſtorum liberabit eum. ¶7 exultat.ſub. ciuitas.Aut,iubilus oritur ciuitati. ¶8 vſ, euehitur & floret. ¶9.i.conſilijs & ſermonibus ¶10 Heb. tacet.i. perferre ſolet. ¶11 Heb. Ambulat in delatiõe qui retegit ſecretum.i. Agit delatorem,qui retegit ſecretũ. vſ,Qui agit delatorẽ, retegit ſecretum. ¶12 Hebr. Sine induſtrijs.i. ſine varia ac multiplici iduſtria: quæ ſunt dona Spiritus ſancti. ¶13 Heb.& ſalus eſt i multitudine conſultorũ. ¶14 Ad verbum Hebraice, Contritione conteritur[homo] qui ſpopondit pro extraneo: & q odit ſtipulatores,ſecur' eſt.i. eos q tactu manuũ,aut alios, aut ſe obligãt & obſtringunt.

¶15 vſ,modeſta,aſſequetur gloriam.i.mulier quæ obſequẽs erit marito,cõmendabitur.ad Coloſſ.3. ¶16 ſeueri aſſequentur diuitias.vſ,rigidi.Quidam Hebræorum exponũt formidabiles.ſcilicet vxoribus ſuis.Alij fortes,qui animo ſunt infracto,patientes laboris. ¶17 Benefacit aiæ ſuæ vir miſericors.ſub.in alios. Verti poteſt,Ablactat animam &c.i.defraudat deſyderiũ ſuũ vt in alios ſit miſericors. ¶18 vexat carnẽ ſui crudelis.i.qui claudit viſcera ſua, nec miſeretur pximi,affligit proximũ ſuũ. ¶19 irritum.mendax ¶20.i.facit opera iuſta. ¶21 Sic iuſtitia[eſt]ad vitam.i.hac ratione iuſtitia affert vitã. ¶22 Manus,inſtrumentũ auxilij eſt.impij ſibi mutuo manũ præbent:hoc eſt auxilia iungunt,ſed fruſtra:nõ euadẽt malũ.Hebraice,Manus ad manũ.i.illico,vt alij interpretantur.Ilico non erit inſons malus.Statim reus erit apud Deũ malus. ¶23 ſub.periculũ. ¶24 Heb.eadẽ recedens à ſenſu.i.deficiens cõſilio & ſapiẽtia ¶25 eſt ira.i.Impij expectant irã Dei. ¶26 Heb.Eſt qui diſpergit[rem,]& augetur[res eius]magis: & qui parcit[rei ſuæ]pl' æquo,ſed ad inopiã.i.penuria & egeſtate opprimitur. ¶27 Heb.Anima liberalis impinguatur.i.qui liberalis eſt & beneficus,id cõmodo ſuo facit:nã maiora beneficia ſolet à Deo accipere. ¶28 & qui[ſub.alterius animam]irrigat:etiã ipſe eſt pluuia.i.vice imbris & pluuiæ.q.d.qui docet, ſeipſum quoque docebit.Alij vertunt,qui irrigat,ipſe quoq irrigatur. ¶29 Heb.prohibet.i.qui nõ cõmunicat. ¶30 Heb.benedictio eſt capiti vendentis frumentum. ¶31 inueſtigat beneuolentiam.ſub.Dei. ¶32.i.veluti arbor frondibus ornata. ¶33.i.qui dilapidat rem familiarem,tandẽ nihil eſt habiturus. ¶34 Heb.ſtultus,erit ſeruus ſapiẽti corde.i.qui quid ſtultus poſſidet, habiturus eſt ſapiẽs.Verba inuerſa Hebræis. ¶35 vſ,& qui capit animas,eſt ſapiens.i.qui inducat animos hominum vt Deo ſeruiant.

Digitized by Google

ꝑ.d. Si iuſtus in terra recipit, quanto magis impius & peccator? CAP. XII.

QVi diligit diſciplinam, diligit ſciẽtiam: qui autem odit increpationes, inſipiens eſt.

Qui bonus eſt, hauriet ˋſibi' gratiã à Domino: q autẽ cõfidit i cogitatiõib' ſuis, ipſe agit

Nõ roborabitur homo ex impietate: & radix iuſtorum non commouebitur.

Mulier diligens, corona eſt viro ſuo: & putredo in oſſib' eius quæ cõfuſione res dignas gerit.

Cogitationes iuſtorum, iudicia: & conſilia impiorum, fraudulenta.

Verba impiorum inſidiãtur ſanguini: os iuſtorum liberabit eos.

Verte impios, & non erunt: domus autem iuſtorum permanebit.

B Doctrina ſua noſcitur vir: qui autem van' & excors eſt, patebit contemptui.

ꝑ.d. Melior eſt pauper & ſufficiens ſibi, quàm glorioſus & indigens pane.

Nouit iuſtus iumentorum ſuorum animas: viſcera autem impiorum crudelia.

ꝑ.d. Qui operatur terrã ſuã, ſatiabitur panibus: qui autem ſectatur otium, ſtultiſſimus eſt.

Qui ſuauis eſt in vini' moderationibus,' in ſuis munitionibus relinquit contumeliam.'

Deſyderium impij monimentum eſt peſſimorũ: radix autem iuſtorum proficiet.

Propter peccata labiorum ruina proximat malo: effugit autem iuſtus de anguſtia.

C De fructu oris ſui vnuſquiſq; replebitur bonis, & iuxta opera manuum ſuarũ retribuetur ei.

Via ſtulti recta in oculis eius: qui autem ſapiens eſt, audit conſilia.

Fatuus ſtatim indicat iram ſuam: qui autem diſſimulat iniuriam, callidus eſt.

Qui quod nouit loquitur, 'iudex' iuſtitiæ eſt: qui autem mentitur, teſtis eſt fraudulentus.

Eſt qui promittit, & quaſi gladio pungitur conſciẽtiæ: lingua autem ſapientium ſanitas eſt.

Labiũ veritatis firmũ erit in perpetuũ: qui autẽ teſtis eſt repentin', concinnat linguã mẽdacij.

Dolus, in corde cogitantium mala: qui autẽ pacis ineunt conſilia, ſequitur eos gaudium.

Non contriſtabit iuſtum quicquid ei acciderit: impij autem replebuntur malo.

D Abominatio eſt Domino labia mendacia: qui autem fideliter agunt, placent ei.

Homo verſutus celat ſcientiam: & cor inſipientium prouocat ſtultitiam.

Manus fortium dominabitur: quæ autem remiſſa eſt, tributis ſeruiet.

Mœror in corde viri humiliabit illũ, & ſermone bono lætificabitur.

Qui negligit damnum propter amicum, iuſtus eſt: iter autem impiorum decipiet eos.

Non inueniet fraudulentus lucrum: & ſubſtãtia hominis erit auri pretium.

In ſemita iuſtitiæ, vita: iter autem deuium ducit ad mortem.

[16] Ecce iuſto in terra rependitur, quanto magis impio & peccatori? CAP. XII.

QVi diligit caſtigationem, diligit ſcientiam: qui vero correptionem odit, 'obbruteſcit.'

Bonus[2] proliciet fauorẽ à Domino, [3] ſed ſceleſtus impietatis condemnabitur.

Nemo[4] cum impietate firmus erit:' radix autem iuſtorum non mouebitur.

Mulier[5] virtutibus prædita,[6] corona eſt mariti ſui:' mulier vero[7] pudefaciẽs,' eſt ceu tabo in oſſibus eius.

Cogitationes iuſtorum[8] iudicia ſunt:' impiorum autem conſilia fraudulenta.

Verba impiorum inſidiantur ſanguini: os autem iuſtorum liberat' eos.'

[10] Euertentur impij' vt nuſquam ſint: domus autem iuſtorum perdurat.

Quiſque iuxta prudẽtiam ſuam laudari[11] debet:' qui autem corde[12] diuaricat,' pudefiet.

[13] Obſcurus homo qui ſibi laborat,' præſtat glorioſo qui pane indiget.

[14] Agnoſcit iuſtus animam iumenti ſui,' impiorum autem[15] viſcera crudelia ſunt.'

Qui agrum ſuum colit, ſatur erit panum: qui autem[16] perditos' ſectatur, excors eſt.

[17] Qui impietatem deſyderat, malum venatur: at iuſtorum radix[18] ferax eſt.'

[19] Tranſgreſſione labiorum irretitur malus:' iuſtus autem ex anguſtijs[20] euadit.'

[21] Quiſq; & pro oris fructu bonis fruetur, & pro operis ſui ratione donabitur.

Via ſtulti recta eſt in oculis ſuis: at[22] ſapiens, conſilium audit.

[23] Stult' eo die quo irritatur,' cognoſcetur: at cautus iniuriam diſſimulat.

[24] Qui bona fide loquitur, iuſtitiam indicat: mendax vero teſtis, fallit.

[25] Temere effutire, perinde eſt atque gladio perfodere: at' ſapientum lingua ſalubris eſt.

[26] Verax labium firmum eſt ſemper: mendax vero lingua[27] in momento [variat.]

Dolus eſt in corde eorum qui machinantur malum, & gaudium[28] comitatur eos qui pacata conſulunt.'

Iuſto nulla[29] impendet' iniquitas: at impij[30] malis obruentur.'

Labia mendacia abominatur Dominus:[31] qui autem veritati ſtudet, fauorem habet eius.'

Vir cautus diſſimulat ſcientiam: at cor ſtultorũ deprædicat ſtultitiam.

Sedulorũ manus[32] primas obtinet: ſed fraudulẽta ſub tributo erit.'

Solicitudo quæ eſt in corde viri, deijcit eum: at verbum bonum exhilarat ipſum.

Præſtantior erit iuſtus[33] proximo ſuo:' via autem impiorum ſeducit eos.

Non aduret fraudulentus[34] venationem ſuam: ſubſtantia autem hominis ſeduli pretioſa eſt.

In ſemita iuſtitiæ vita eſt, & hæc ipſa ad mortẽ nequaquam ducet.

¶ 16 vl, Profecto iuſt' in terra retributionẽ capiet. ſub. ob iuſtitiã. vl, punit etiã ob leuia pctã. XII. ¶ 1 ſtultus eſt ¶ 2 haurit gratiã. i. accerſit ſibi beneuolẽtiã. ¶ 3 ſed virum ſceleſtũ cõdemnabit. Sub. Dominus. Aut, virũ prauarũ cogitationum. ¶ 4. i. homo impius nõ perdurabit, ſed cito peribit. ¶ 5 vl, diligens & ſtrenua. ¶ 6. i. ornamento eſt viro ſuo. ¶ 7 vl, dedecoroſa. ¶ 8 ſunt ius. i. iuſtæ. ¶ 9 relatiuũ ſine antecedẽte, eos ſc; q- bus inſidias parãt ipſi. ¶ 10 Apud Hebræos eſt infinitiuus, qui pro oĩ tempore, modo, numero & perſona accipitur. Vertere impios: ꝑ Euertet ipſos ¶ 11 ſolet ¶ 12 peruerſus eſt, erit contẽptui. ſub. Deo. ¶ 13 Abiectus & qui ſeruos habet. i. q diues eſt. ¶ 14. i. nouit quomodo victum iumẽtis. aut iumentorũ ſuorum rationem habet, & curam gerit: quanto magis eorum qui curæ ſuæ ſunt commiſſi? ¶ 15 vl, affectus ſunt ſæui.

¶ 16 ignauos. otioſos ¶ 17 Optat impius rete malorum. i. Optat ſibi dari artes malorum. Vel, munitionem & præſidium malorum: quo ſcilicet tuto poſſit alios lædere. ¶ 18 Hebr. dat. ſub. fructum. ¶ 19. i. ſermone ſuo capitur. ¶ 20 ſub. verbo ſuo. ¶ 21 Heb. De fructu oris cuiuſq; ſatiabitur bono: & retributionẽ manuũ hominis reddet illi. ſub. Deus. q. d. verba & opera accipiunt à Deo retributionem. ¶ 22 vl, qui autem conſilium audit, ſapiens eſt. ¶ 23 Heb. Stulti in ipſa die nota fiet ira: & qui tegit ignominiam callidus eſt. q. d. Stultus ſtatim prodit iram, data occaſione. ¶ 24 Hebr. Qui loquitur veritatem, nuntiat iuſtitiam: & teſtis mendaciorum eſt fraudulentus. i. qui verax eſt, loquitur quę iuſta ſunt: mendax vero eſt fraudulẽtus. ¶ 25 Heb. Eſt qui loquitur quaſi cõpunctiones gladij: at &c. ¶ 26. i. Qui vera loquitur, ſemper ſui ſimilis eſt. ¶ 27 vl, vſque ad momẽtum. ſub. ſtabilis erit. i. ſtatim prodit ſeſe. Quidam Hebræorum vertũt, & [in] perpetuum ceſſare faciã linguam mendacem. ¶ 28 Heb. [in corde] conſulentium pacem. ¶ 29 accidet. i. nulla iniquitas hominis iniuſti poterit lædere virum iuſtum. ¶ 30 pleni ſunt malitia. q. d. non ſolũ læduntur à malitia quæ exterius aduenit, ſed etiam à ſua, qua pleni ſunt, nequitia. ¶ 31 Heb. at factores veritatis, beneplacitum eius. i. veraces ſunt Deo grati. ¶ 32 dominari ſolet. i. qui ſtrenue obeunt munia, ſolent eſſe domini aliorum: contrà, ceſſatores. erunt tributarij iuſtorũ. i. ſeruient iuſtis. ¶ 33 ſub. qui non eſt iuſtus. ¶ 34 vl, eſcã ſuã. i. non eſt habiturus quod ſibi paret vt edat, carebit cibo. aut non diu fruetur partis.

Digitized by Google

CAP. XIII.

S[1]Apiens filius eſt diſciplina patris:[2]irriſor nō audit increpationem.
De fructu oris ſui quiſque bonum comedet:[3]anima autem præuaricatorum violentiam.'
Qui os ſuum cuſtodit, cuſtodit vitam ſuam: qui autem labia ſua[3]laxat, terrebitur.'
[4]Animus ignauorum auet, & nihil[habet:] anima vero ſedulorum[5]impinguabitur.'
Verbum mendax odit iuſtus: at impius[6]probro afficit, &[7]pudefacit.'
[8]Iuſticia obſeruat viam integram: impietas autē deflectit ad peccandum.
[9]Eſt qui ſeſe diuitem ſimulat, quum tamen omnino nihil habeat: eſt rurſus qui fingit ſe pauperem, quum opibus abundet.
[10]Diuitiæ redimunt viro vitam ſuam: at pauper increpationem non audit.
[11]Lux iuſtorum gaudium[affert:] lucerna autem impiorum extinguetur.
[12]Arrogans temeritas nihil quàm rixas excitat:' at cum conſultis eſt ſapientia.
Opes[13]cum vanitate'imminuūtur: quod vero cōgregat quis[14]manu,'augeſcit.
Expectatio dilata cruciat cor: quū vero id venit quod deſyderatur, ceu lignum vitæ eſt.
Qui[15]rem'contemnit, damnum capiet: qui præceptum timet, huic rependetur.
[16]Lex ſapientis eſt fons vitæ, vt recedatur à laqueis mortis.
Bonus intellectus[17]gratiā conciliat: at[18]via' præuaricatorum dura eſt.
Cautus omnia[19]ſcite facit:[20]ſtultus'autem ſtultitiam prodit.
Legatus[21]infidus'corruet in malum: fidus autem legatus ſalutaris eſt.
Egeſtas & ignominia eum[comitatur] qui ſe diſciplinę ſubtrahit: & qui[22]audit' increpationē, honore afficietur.
Quum id adeſt quod deſyderatur, animum oblectat: ſtulti autem auerſantur eum qui à ſcelere recedit.
Qui cū ſapientibus verſatur, ſapiens redditur: at qui cū ſtultis amicitiam iūgit, malo afficietur.
Malum inſectatur peccatores: iuſtis autem bonū[23]rependet,'
[24]Bonū[ſcilicet]quod ad nepotes ſuos trāſmittēt: & opes peccatoris iuſto reponuntur.
Plurimum cibi eſt in nouali pauperū: [25]vbi vero non agitur cum iudicio, inopia eſt.
Qui abſtinet virgam ſuam, odit filium ſuū: qui vero eum amat, mature diſciplinam adhibet.
Iuſtus[26]comedit, & ſatur fit anima eius:'vēter autem impiorum eget.

CAP. XIIII.

S[1]Apiens mulier'ædificat domum ſuam: ſtulta vero[2]manibus ſuis'euertit eam.
[3]Qui timet Dominum, recte ambulat: qui contēnit eum, à via eius diſcedit.
In ore ſtulti[4]baculus ſuperbiæ:' labia autem ſapientum ſeruant eos.
Vbi non ſunt boues, præſepe[5]mundum eſt:[6] ſed vber prouentus, vbi armenti vis eſt.

CAP. XIII.

FIlius ſapiens, doctrina patris: qui autem illuſor eſt, non audit cum arguitur.
De fructu oris ſui homo ſatiabitur bonis: anima autem[a]impiorum'iniqua.
Qui cuſtodit os ſuum, cuſtodit animam ſuam: qui autem inconſyderatus eſt ad loquendum, ſentiet mala.
Vult & non vult piger: anima autem operantiū impinguabitur.
Verbum mendax iuſtus deteſtabitur: impius autem confundit, & confundetur.
Iuſtitia cuſtodit innocentis viam: impietas autē peccatorum ſupplantat.
Eſt quaſi diues cum nihil habeat: & eſt quaſi pauper, cum in multis diuitijs ſit.
Redemptio animę viri, diuitiæ ſuæ: qui autē pauper eſt, increpationem non ſuſtinet.
Lux iuſtorum lætificat: lucerna autem impiorū extinguetur.
Inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt: qui autem agunt omnia cum conſilio, reguntur ſapiētia.
Subſtantia feſtinata minuetur: quæ autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur.
Spes quæ differtur, affligit animam: lignum vitæ deſyderium veniens.
Qui detrahit alicui rei, ipſe ſe in futurum obligat: qui autē timet præceptū, in pace verſabit.
[b]Animæ doloſæ errant in peccatis: iuſti autē miſericordes ſunt & miſerantur.'
Lex ſapiētis fōs vitæ, vt declinet à ruina mortis.
Doctrina bona dabit gratiam: in itinere contemptorum vorago.
Aſtutus omnia agit cum conſilio: qui autem fatuus eſt aperit ſtultitiam.
Nuntius impij cadet in malum: legatus autem fidelis, ſanitas.
Egeſtas & ignominia ei qui deſerit diſciplinā: qui autem acquieſcit arguenti, glorificabitur.
Deſyderium ſi compleatur, delectat animam: deteſtantur ſtulti eos qui fugiunt mala.
Qui cum ſapientibus graditur, ſapiens erit: amicus ſtultorum ſimilis efficietur.
Peccatores perſequitur malum: & iuſtis retribuentur bona.
Bonus relinquit hæredes filios & nepotes: & cuſtoditur iuſto ſubſtantia peccatoris.
Multi cibi in noualibus patrum: &[c]alijs' congregantur abſque iudicio.
Qui parcit virgæ[d], odit filium ſuum: qui autem diligit illum, inſtanter erudit.
Iuſtus comedit, & replet animā ſuam: venter autem impiorū inſaturabilis.

CAP. XIIII.

S[1]Apiens mulier ædificat domum ſuam: inſipiens extructam quoque manibus deſtruet.
Ambulans recto itinere, & timens[e]Deum,' deſpicitur ab eo qui infami graditur via.
In ore ſtulti virga ſuperbiæ: labia autem ſapiētum cuſtodiunt eos.
Vbi non ſunt boues, præſepe vacuum eſt: vbi autem[f]apparent'plurimæ ſegetes, ibi manifeſta eſt fortitudo bouis.

¶1 Oſtenditur effectus paternæ diſciplinæ: vt ſit metonymia. Ex diſciplina patris euadit filius ſapiens. Alij ſub- intelligunt, audit: Fili' ſapiēs audit eruditionem patris. ¶2 .i. p̄uaricatores afficient iniuria. ¶3 temere aperit, cōtritio erit illi. .i. qui temere loquitur, perdetur. ¶4 Deſyderat, & non fit voti compos anima pigri. ¶5 .i. conſequētur quicquid optauerint. ¶6 Heb. fœtere facit. ſub. ſermonem ſuum. ¶7 ſub. ſe & ſuos. ¶8 Iuſtitia cuſtodit perfectū via: impietas autē euertit peccatorē. i. iuſtitia quā parit ſapientia, cuſtodit perfectū ratione viuēdi: at impietas fruſtrat voto ſuo hoiem peccatorem. ¶9 Alij ſic, Sūt qui in penuria rerum omniū diuites eſſe ſciunt: ſunt qui cum immenſis opibus egeāt. ¶10 Heb. Redēptio animæ viri[ſunt] diuitiæ eius. i. Anima viri redimitur diuitijs ſuis: hoc eſt bonis ſi dei. ¶11 Lumē pro intelligentia: de qua Iohan. 8, Qui ſequitur me, nō ambulat in tenebris: ſed habet lumē vitæ. Intelligētia autē impij extinguitur: iuxta illud, Luc. 8. c, Quicūq; nō habet, etiā qđ putat ſe habere, auferet ab eo. ¶12 Heb. Certe in ſupbia excitat[ſub. ſuperb'] cōtētionē. i. peculiare ſuperbo eſt excitare lites. ¶13 vl, per dolo & iniuſte. ſub. partæ. ¶14 hoc eſt, labore. ¶15 vl, verbū. Sub. Dei. ¶16 Legi etiā poteſt, Lex ſapiēti eſt fons vitæ. Aut, lex ſapiens. intelligit autē Dei lex: q omniū ſapiētia ſit à Deo. ¶17 vl, reddit hoiem gratū. ¶18 aut, cōſuetudo. ¶19 cū ſciētia. Scientiā hic accipit pro diſcretione quæ vulgo dicit. ¶20 Latine, ineptus. is eſt qui qđ deceat, nō animaduertit. veluti ſiquis apud imperitā plebeculā diſputet de obſcuris queſtionib', omiſſa interim timoris Dei ac fidei doctrina. ¶21 Heb. impi'. ¶22 vl, obſeruat ¶23 ſub. retributor, qui eſt De'. ¶24 Heb. Benignus hæredes relinquet filios filiorū & repoſitæ ſunt iuſto diuitiæ peccatoris. ¶25 Heb. & eſt qui pereat ob non ius. i. eo q nō rite colit agrū ſuū: quia nō ſeruat leges colendi agrum. ¶26 vl, ad ſaturitatem deſyderij ſui. i. repletur deſyderijs ſuis.

XIIII. ¶1 Heb. Sapiētes mulierū. i. vnaquęq; ex ſapiētib' mulierib'. ¶2. i. opib' ſuis: ſiue exēplo ſuo. ¶3 vl, Qui ambulat in rectitudine ſua, timet Dominū: qui p̄uertit vias ſuas, cōtēnit eū. vl, q abſtrahit à via ei', deſpicit eū. ¶4 Baculus ſiue virga ſuperbiæ, eſt lingua qua cædimus homines, vt virga equos. ¶5. i. vacuū ¶6 & copia prouētuū eſt i fortitudine boū. Hoc eſt, Qui laborat, habet qđ māducet: qui autē otiū ſectatur, egeſtatem habet in domo.

Digitized by Google

Teſtis fidelis non mentietur: profert autem mẽdacium doloſus teſtis.
Quærit deriſor ſapientiam, & non inuenit: doctrina prudentium facilis.
Vade contra virũ ſtultũ, & neſcit labia prudẽtiæ.
Sapiẽtia callidi, eſt intelligere viam ſuam: & prudentia ſtultorum errans.
Stultus illudet peccatum, & inter iuſtos morabitur gratia.
B Cor quod nouit amaritudinem animæ ſuæ, in gaudio eius non miſcebitur extraneus.
Domus impiorũ delebitur: tabernacula verò iuſtorum germinabunt.
Eſt via quæ videtur homini iuſta: nouiſſima autem eius deducunt ad mortem.
Riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudij luctus occupat.
Vijs ſuis replebitur ſtultus, & ſuper eum erit vir bonus.
Innocens credit omni verbo: aſtutus conſyderat greſſus ſuos.
Filio doloſo nihil erit boni: ſeruo autem ſapiẽti proſperi erunt actus, & dirigetur via eius.
Sapiens timet, & declinat à malo: ſtultus tranſilit & confidit.
C Impatiens operabitur ſtultitiam: & vir verſutus odioſus eſt.
Poſſidebunt paruuli ſtultitiam: & expectabunt aſtuti ſcientiam.
Iacebunt mali ante bonos: & impij ante portas iuſtorum.
Etiam proximo ſuo pauper odioſus eſt: amici verò diuitum multi.
Qui deſpicit proximum ſuum, peccat: qui autẽ miſeretur pauperis, beatus erit.
Qui credit in Domino, miſericordiam diligit.
Errant qui operantur malum: miſericordia & veritas præparant bona.
In omni opere bono erit abundantia: vbi autẽ verba ſunt plurima, ibi frequenter egeſtas.
Corona ſapientum, diuitiæ eorum: fatuitas ſtultorum imprudentia.
Liberat animas teſtis fidelis: & profert mendacia verſipellis.
In timore Domini fiducia fortitudinis, & filijs eius erit ſpes.
D Timor Domini fons vitæ, vt declinet à ruina mortis.
In multitudine populi dignitas regis: & in paucitate plebis ignominia principis.
Qui patiens eſt, multa gubernatur ſapiẽtia: qui autem impatiens eſt, exaltat ſtultitiam ſuam.
Vita carnium, ſanitas cordis: putredo oſſium, inuidia.
Qui calũniatur egentẽ, exprobrat factori eius: honorat autem eum, qui miſeretur pauperis.
In malitia ſua repelletur impius: ſperat autem iuſtus in morte ſua.
In corde prudentis requieſcit ſapientia, & indoctos quoſque erudiet.
Iuſtitia eleuat gentem: miſeros autem facit populos peccatum.

Teſtis verax non mentietur: falſus teſtis euomit mendacia.
[7]Illuſor quærit ſapientiam, ſed non [inuenit.] [8] qui autem iudicio pollet, huic obuia eſt ſcientia.
Vade à facie hominis ſtulti, [9]in quo non animaduertis labia ſcientiæ.
Sapientia [10]cauti eſt intelligere viam ſuã: ſtultitia autem ſtultorum [11]dolus.
[12]Stulti excuſant delictum: ſed inter rectos eſt beneplacitum.
[13]Cor nouit amaritudinem animæ ſuæ, & in gaudio eius nihil alienum ſe immiſcet.
Domus impiorum delebitur: tentorium autẽ rectorum [14]florere faciet.
Eſt quæ recta homini [15]via [videtur,] cuius tamen poſtremum iter eſt ad mortem.
Etiã in riſu dolet cor, & finis gaudij eſt triſtitia.
[16]De vijs ſuis ſatiabitur cor peruerſum, & de ijs quoque vir bonus.
Simplex omni ſermoni credit: at cautus prudenter diſponit greſſus ſuos.
Sapiens timet, & recedit à malo: at ſtultus [17]quũ eſt tranſgreſſus, confidens eſt.
Iracundus deſignat ſtultitiam: [18] qui autem circunſpectus eſt, aliter agit.
Imperiti [19]hæreditario poſſident ſtultitiam: ſolertes [20]vero coronat ſcientia.
Incuruantur mali coram bonis, & [21]impij ante portas iuſti.
Etiam ſocio ſuo odio eſt [22]pauper: diuitum amici multi ſunt.
[23]Qui proximum ſuum contẽnit, peccat: qui autem afflictis benigne facit, beatus eſt.
An non [24]errant qui malum machinantur? at benigne & fideliter agetur cum his qui bonum moliuntur.
In omni labore [25]abũdantia eſt: [26]at verba labiorum duntaxat ad egeſtatem [faciunt.]
Diuitiæ ornamento ſunt ſapiẽtibus: ſtultitia autem ſtultorum ſtultitia eſt.
Verax teſtis liberat animas: at teſtis doloſus efflat mendacia.
In timore Domini forte eſt aſylũ: & filijs quoque [27]eius erit perfugium.
Timor Domini vena eſt vitæ, ad vitandos laqueos [28]mortis.
In multitudine populi magnificentia regis eſt: vbi vero nullus eſt populus, [29]formidat princeps.
Longanimis multæ eſt intelligentiæ: iracundus autem [30]excitat ſtultitiam.
[31]Vita carnis, eſt cor ſanans: zelus autem, oſſium tabo eſt.
Vim faciens tenui, probro afficit factorem eius: qui autem pauperi benefacit, honore eum afficit.
[32]Impius in malitia ſua propelletur: iuſtus autẽ in morte ſua ſperat.
In animo intelligẽtis reſidet ſapiẽtia: & in medio ſtultorum ſeſe prodit.
Iuſtitia exaltat gentem, [33]beneficentia autem eſt populis expiatorium ſacrificium.

¶7.i. Is cui verbum Dei eſt cõtẽptui. ¶8 Heb. at cognitio intelligenti facilis eſt. ſub. inuentu. ¶9 quũ non noueris ſermones ſcientiæ. Hoc eſt, nihil ſit tibi commercij cũ ſtulto, ſi inexpertus fueris. ſub. in verbo Dei: ne peruertat te à vera doctrina. ¶10 Vox Hebræa ערום frequenter in hoc libro pro cauto & ſolerti accipitur: aliàs in malam partẽ pro callido & aſtuto. ¶11 Repetendum verbum intelligere. Eſt intelligere dolum. hoc eſt, nihil aliud cogitant ſtulti quàm quo modo alijs imponere poſſint. ¶12 Stulti loquuntur delictũ: at inter rectos eſt beneuolentia. q. d. Siquid male fecerit ſtultus, palàm loquitur: at inter rectos fit ſemper mẽtio charitatis. ¶13 vel, Mens ipſa cognoſcit amaritudinem conſciẽtiæ ſuæ & in gaudio eius non miſcebitur alienus. q. d. mens ipſa cognoſcit amaritudinẽ & lætitiam conſciẽtiæ ſuæ, & non alius. ¶14 ſub. Dominus. Verti poteſt, florebit. ¶15.i. ratio vitæ. vt eſt iuſtitia carnalis quæ homini placet. ¶16.i. Quiſque & malus & bonus vijs ſuis ſatiabitur. Hebraice legitur, Vijs ſuis ſatiatur auerſus corde: & ab eo [auertetur] vir bonus. Hoc eſt, corde auerſus à Dei mãdato, dabit pœnas: & ab eo recedet vir bonus. Quidam Hebræorũ poſteriorem hanc partẽ ſic interpretantur, Et vir bonus ſatiabitur etiam rebus parui momenti. ¶17 iraſcitur & confidit. q. d. ſtomachatur cõtra legem Dei, & confidit quãdo perperam agit. ¶18 qui autem cunctator eſt, odio habetur. ſub. à Deo & hominibus. Hebraice legitur, Vir cogitationum. i. qui ſemper cogitat, & nihil agit. ¶19.i. habent quaſi innatam ſtultitiã. ¶20 coronãt ſe ¶21.i. iuſti colũtur ab impijs. ¶22.i. inſipiens, qui caret ſapientia. ¶23 vel, Spernit sociũ ſuũ peccator. ¶24 vel, fruſtrabũtur ¶25 emolumẽtũ eſt. vel, eſſe ſolet profectus. ¶26. q. d. nullus fructus prouenit ex ſolo ſermone. ¶27 ſub. Dei. vel, eius qui timet Deũ. ¶28.i. diaboli. ¶29 eſt attritio imperij. ¶30 exaltat. i. oſtẽdit. ¶31 Heb. Vita corporis eſt animus lenis: at putredo oſſiũ eſt inuidia. q. d. Salubritas corporis eſt abdicare ſeſe ab ira, & lenẽ eſſe: inuidia vero corrũpit corpus. ¶32 In malitia ſua depellitur impius. i. in afflictione ſuccũbit. Verti etiã poteſt, In malitiã ſuã impelli ſolet impius. i. incidit in malũ quod alteri intẽtat. ¶33 & miſericordia populorũ eſt velut ſacrificiũ pro peccato. i. cauſa eſt vt remittatur peccata. Alij vertunt, & ignominia populorum, [ſub. in Deum] eſt peccatum.

Digitized by Google

¶14 pudore afficit.i.qui nō paret voluntati eius.

XV.

¶1 Heb.doloris .i.asper,atrox, & moleſtus.
¶2.i.ſermo ſapientū eſt plenus eruditiōe.
¶3 pſal.33. Oculi Domini ſuper iuſtos:vult' autem Domini ſuper facientes mala. ¶4 vl, eſt cōtritio ſpiritus.aut corruptio in ſpiritu. Alij intelligūt q̄ peruerſa lingua animū quoque inficiat & corrūpat, vt Paulus ait, Corrūpūt bonos mores colloquia praua. ¶5 at per fructum impii, labefactat.ſub. domus ipſius. ¶.i. per opera q̄ ſunt prouent' impij. ¶6 vl, Spargūt ſcientiam:cor autē ſtultorum non ſic. Solent ſapiētes docere alios: dona Dei non ſunt otioſa.hoc non faciant ſtulti.
¶7 vl, Diſciplina.ſiue Eruditio)eſt grauis & ingrata homini qui viam rectā deſerit. ¶8.q.d. Oia nuda & aperta in oculis Domini. Pſal.138. Quò ibo à ſpiritu tuo? ¶9 He.nec ad ſapientes accedit. ¶10 frigitur.obſcuratur.aut perit & obſoleſcit. ¶11 vl, pauperis .i.inſipiētis,vt interpretantur Hebræi.q.d.Tota vita inſipiētiū miſera eſt:

Placet regi ſeruus prudēs:at [22]ignominioſus' irā eius accendit.

CAP. XV.

Mitis reſponſio auertit iram: ſermo autem [1]aſper' bilem mouet.
[2]Lingua ſapientum apte & commode vtitur ſciētia:os vero ſtultorum ebullit ſtultitiam.
[3]In oī loco oculi Dñi cōtēplātur malos & bonos.
Sanās lingua lignum eſt vitæ: at ea in qua peruerſitas eſt,[4]corruptum animum[arguit.]
Stultus reſpuit caſtigationem patris ſui:qui vero correptionem obſeruat,prudens euadit.
In domo iuſti theſauri multi ſunt:[5]at in prouētibus impij perturbatio.'
Labia ſapientum[6]ferunt ſcientiam:cor autē ſtultorum non eſt ſolidum.'
Sacrificium impiorū abominatur Domin': oratio autem rectorum gratiſſima eſt ei.
Impij viam abominatur Dominus:at ſectantem iuſtitiam diligit.
[7]Deſertorem ſemitæ caſtigatio grauis[manet,]& qui correctionem odit,morietur.
[8]Inferi & perditio coram Domino[ſunt,]quanto magis pectora filiorum hominum?
Illuſor non amat corripientem ſe, nec [9]verſatur cum ſapientibus.
Lætum cor exhilarat vultum:at in mœrore cordis[10]langueſcit' ſpiritus.
Cor intelligentis quærit ſcientiam:os autē ſtultorum paſcitur ſtultitia.
Omnes dies [11]afflicti[hominis]' mali ſunt: cor autem lætum iuge conuiuium eſt.
Melior eſt tenuitas cum timore Domini, quàm theſaurus ingens in quo eſt[12]tumultus.
Præſtat[13]cœnula ex oluſculo cum amicitia,boui ſaginato cum odio.
Vir iracundus excitat contentionem: at longanimis ſedat litem.
Via pigri[14]velut ſentibus obſita ſqualet, via autem rectorum complanata eſt.
Filius ſapiens exhilarat patrem: homo autē ſtultus pudefacit matrem ſuam.
[15]Vecors ſtultitia gaudet:vir autem qui recte inſtitutus eſt, recte incedit.
[16]Fruſtrātur' cogitationes in quib' nō eſt cōſiliū: at in multitudine conſiliatorum[17] firma ſtat.
Gaudet [18]quiſq;' in reſpōſione oris ſui:at ſermo, ſuo prolatus tempore quantum bonum?
Via vitæ ſurſum ducit prudentē, vt deflectat ab inferis qui deorſum ſunt.
Domum ſuperborum demolitur Dominus: ſed viduæ terminum firmat.
Abominatur Dominus[19]conſilia praua:' mūdorū autem ſermones[20]iucundi ſunt.'
Perturbat domum ſuam qui auaritiæ inhiat:qui vero dona odit,viuet.
Cor iuſti[21]meditatur quod reſpondeat:' os vero impiorum effutit mala.
Procul abeſt Dominus ab impijs:at iuſtorū preces exaudit.
[22]Lux oculorū exhilarat cor:' at[23]fama bona' ſaginat oſſa.
Auris quæ increpationi[24]viuificæ' obtemperat, inter ſapientes verſabitur.
Qui negligit diſciplinā,aſpernatur animā ſuā:q vero obiurgationi obtēperat,[25] cor cōparabit.

Acceptus eſt regi miniſter intelligens:iracundiā eius inutilis ſuſtinebit.

CAP. XV.

Reſponſio mollis frangit iram: ſermo durus ſuſcitat furorem.
Lingua ſapientum ornat ſciētiam: os fatuorum ebullit ſtultitiam.
In omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos.
Lingua placabilis,lignum vitæ: quæ autem immoderata eſt,conteret ſpiritum.
Stultus irridet diſciplinam patris ſui: qui autē cuſtodit increpationes,aſtutior fiet.
[In abundanti iuſtitia virtus maxima eſt:cogitationes autem impiorum eradicabuntur.'
Domus iuſti plurima fortitudo:& in fructib' impij conturbatio.
Labia ſapientum diſſeminabunt ſcientiam: cor ſtultorum diſſimile erit.
Victimæ impiorum abominabiles Domino:vota iuſtorum placabilia.
Abominatio eſt Domino via impij:qui ſequitur iuſtitiam,diligitur ab eo.
Doctrina mala deſerentium viam[vitæ:]qui increpationes odit,morietur.
Infernus & perditio coram Domino:quanto magis corda filiorum hominum?
Non amat peſtilens eum qui ſe corripit, nec ad ſapientes graditur.
Cor gaudens exhilarat faciem:in mœrore animi deiicitur ſpiritus.
Cor ſapientis'quæret' doctrinam: & os ſtultorū paſcitur imperitia.
Omnes dies pauperis,mali:ſecura mens quaſi iuge conuiuium.
Melius eſt parū cum timore Domini, quàm theſauri magni & inſatiabiles.
Melius eſt vocari ad olera cum charitate: quàm ad vitulum ſaginatum cum odio.
Vir iracundus prouocat rixas:qui patiens eſt,mitigat ſuſcitatas.
Iter'impiorum'quaſi ſepes ſpinarum: via iuſtorum abſque offendiculo.
Filius ſapiens lætificat patrem: & ſtultus homo deſpicit matrem ſuam.
Stultitia gaudium ſtulto: & vir prudens dirigit greſſus ſuos.
Diſſipantur cogitationes vbi non eſt conſilium: vbi verò ſunt plures conſiliarii,confirmantur.
Lætatur homo in ſententia oris ſui:& ſermo opportunus eſt optimus.
Semita vitæ ſuper eruditum,vt declinet de inferno nouiſſimo.
Domum ſuperborū demolietur Dominus:& firmos faciet terminos viduæ.
Abominatio Domini cogitationes malæ:& purus ſermo pulcherrimus[firmabitur ab eo.']
Conturbat domum ſuam qui ſectatur auaritiā: qui autem odit munera,viuet.
[Per miſericordiā & fidē purgātur peccata: per timorē autē Domini declinat omnis à malo.'
Mens iuſti' meditabitur obediētiam:'os impiorum redundat malis.
Longe eſt Domin' ab impijs :& orationes iuſtorum exaudiet.
Lux oculorum lætificat animam:fama bona impinguat oſſa.
Auris quæ audit increpationes vitæ, in medio ſapientum commorabitur.
Qui abiicit diſciplinā,deſpicit animā ſuam:qui autē acquieſcit increpationib', poſſeſſor eſt cordis.

¶12 cōteritio.i.cū quo ſit afflictio & tribulatio quædam. ¶13 Heb.eſca oleris,& dilectio illic q̄[eſca]bouis ſaginati in quo ſit odiū. ¶14 eſt quaſi ſepes ſpinoſa:at via rectorū eſt eleuata.i.Inſipiēs eſt piger quaſi eſſet ſepe' ſpinis:Sapiēs vero eſt diligēs,quaſi icederet p viā ſtratā lapidib'. ¶15 Stultitia eſt gaudiū carēti corde:at vir cordat' dirigit viā ſuā ad ambulādū.i.Gaudet ſtult' reb' ſecūdis:ſtult' recte ambulat. ¶16 vl, Diſſipātur ¶17 ſub.res.vl negotiū. ¶18 ſub. ſapiens ¶19 cogitationes mali.ſub.viri. ¶20 mūdi ſunt.i.pulchri ſunt corā Deo. ¶21 loquit' quæ ſunt ad vtilitatē. ¶22 vl, Lumen oculorū lætitia afficit mētem.i.Lumen quod oculis percipitur,reddit hominē lætiorē. ¶23 audit' bonus.vl, nunciū bonū ¶24 Heb.vitæ.i. quæ ducit hominē ad vitā. ¶25 poſſidet cor.i.eſt cordatus & ſapiens.

Digitized by Google

Timor Domini, diſciplina ſapientiæ: & gloriam præcedit humilitas.

CAP. XVI.

Hominis eſt animam præparare, & Domini gubernare linguam.

Omnes viæ hominis patēt oculis eius: ſpirituum ponderator eſt Dominus.

Reuela Domino opera tua, & dirigentur cogitationes tuæ.

Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus: impium quoque ad diem malum.

Abominatio Domini eſt omnis arrogās: etiam ſi manus ad manum fuerit, non eſt innocens.

Initium viæ bonæ, facere iuſtitiam: accepta eſt autem apud Deum magis, quàm immolare hoſtias.

Miſericordia & veritate redimitur iniquitas: & in timore Domini declinatur à malo.

Cum placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque eius conuertet ad pacem.

B Melius eſt parum cum iuſtitia, quàm multi fructus cum iniquitate.

Cor hominis diſponit viam ſuam, ſed Domini eſt dirigere greſſus eius.

Diuinatio in labijs regis, in iudicio non errabit os eius.

Pondus & ſtatera iudicia Domini ſunt: & opera eius omnes lapides [a]ſeculi.

Abominabiles regi qui agunt impie: quoniā iuſtitia firmatur ſolium.

Voluntas regum labia iuſta: qui recta loquitur, [a]dirigetur.

Indignatio regis, nuntij mortis: & vir ſapiens placabit eam.

In hilaritate vultus regis, vita: & clementia eius quaſi imber ſerotinus.

C Poſſide ſapientiā, quia auro melior eſt: & acquire prudentiam, quia pretioſior eſt argento.

Semita iuſtorum declinat mala, cuſtos animæ ſuæ ſeruat [a]vitam ſuam.

Contritionem præcedit ſuperbia, & ante ruinā [a]exaltabitur ſpiritus.

Melius eſt humiliari cum mitibus, quàm diuidere ſpolia cum ſuperbis.

Eruditus in verbo reperiet bona: & qui ſperat in Domino, beatus eſt.

Qui ſapiēs eſt corde, appellabitur prudēs: & qui dulcis eloquio, maiora [a]reperiet.

Fons vitæ eruditio poſſidentis: doctrina ſtultorum, fatuitas.

Cor ſapientis erudiet os eius, & labijs eius addet gratiam.

Fauus mellis cōpoſita verba, dulcedo animæ & ſanitas oſſium.

D Eſt via quæ videtur homini recta, & nouiſſima eius ducunt ad mortem.

Anima laborantis laborat ſibi, quia cōpulit eum os ſuum: vir inſipiens fodit malum, & in labijs eius ignis ardeſcit.

Homo peruerſus ſuſcitat lites, & verboſus ſeparat principes.

Vir iniquus lactat amicum ſuum, & ducit eū per viam non bonam.

Timor Domini eſt [26]diſciplina ſapientiæ: & ante gloriam eſt deiectio.

CAP. XVI.

Hominis eſt diſponere cor: à Domino autem, eſt reſponſio linguæ.

Homini omnes viæ ſuæ mundæ videntur in oculis ſuis: Dominus autem [2]diſponit ſpiritus.

[3]Deuolue ad Dominum opera tua, & conſilia tua firmabuntur.

Omnia operatur Dominus propter ſe, [4] impium quoque ad diem malum.

Abominatur Dominus quotquot ſuperbi ſunt corde, [5]etiam manus manui iuncta, nō erit exors mali.

[6]Beneficentia & fide expiatur iniquitas: & in timore Domini receditur à malo.

Dum hominis viæ gratæ ſunt Domino, hoſtes quoque eius conciliat ei.

Puſillum quod cum iuſticia [poſſides,] præſtat immenſis prouentibus iniquæ partis.

Cor hominis [7]deliberat de via ſua: Dominus autem dirigit greſſum eius.

[8]Oracula ſunt quæ de labijs regis procedunt dū pronuntiat: [9]ne ergo præuaricetur os eius.

Statera, bilanx, [10]iudicium Domini ſunt, [11] omnia pondera opus eius ſunt.

Impietatē deſignare abominādū eſſe debet regibus: iuſtitia enim ſoliū [12]fultum eſſe oportet.

Placent regibus labia iuſta, & recta loquentem amant.

Ira regis, mortis eſt nuntius: ſapiens autem placare illam [13]poterit.

Serenus vultus regis vita eſt, & gratia illi[a] velut nubes imbris [14]ſerotini.

[15]Poſſidere ſapientiam multo præſtantius eſt auro puto puro: & intelligentiam poſſidere, præſtantius argento electo.

Semitæ rectorum, eſt diſcedere à malo: & qui cuſtodit [16]viam ſuam, cuſtodit animam ſuam.

Præit comminutionem [17]faſtus, & anteit ruinam ſuperbia animi.

Melius eſt deijci animo cum humilibus, quàm [18]prædam partiri cum elatis.

[19]Prudenter tractans rem, reperiet bona: qui autem Domino fidit, beatus eſt.

Qui ſapiēs habet cor, vocat prudēs: ſuauitas autem [20]labiorū [21]cōmendatiorē reddit doctrinā.

Intellectus [22]vena eſt vitæ ei qui habet: ſtultorū [23]diſciplina ſtultitia eſt.

[24]Sapientis pectus os illius prudenter moderatur, & labijs eius addit doctrinam.

Fauus mellis eſt [25]amœnus ſermo, [26] animi dulcor, & oſſium medela.

Eſt via quæ homini recta videtur, cuius finis via eſt ad mortem.

[27]Homo laborans laborat ſibi, quoniam cogit eum os ſuum.

Vir [28]belial effodit malū, & labia eius velut ignis accenſus.

Vir peruerſus occaſiones contentionis inijcit, & [29]delator ſæpe inter magnates diſſidia cōcitat.

[30]Homo violentus decipit proximum ſuum, ducitque eum per viam haud bonam.

¶26 eruditio. i. per timorē Domini conſequimur eruditionē.

XVI.

¶1 Heb. Hominis ſunt diſpoſitiones cordis: ſed à Domino eſt ſermo linguæ. Id eſt quod vulgo dicitur, Homo proponit, & Deus diſponit. Iſtud in Balaā factū videmus, cuius maledictionē vertit in benedictionē. Nume. 23. ¶2. i. operatur in nobis quæ bona ſunt. ¶3. i. Perfice quicquid agis, in honorē Dei: & non fruſtraberis cogitationibus tuis. ¶4 & etiā impiū [decidet] in diem afflictionis. i. peribit: vt ſcilicet cognoſcatur ira Dei. ¶5. i. mox non habebitur pro inſonte. ſtatim punietur. ¶6 vel, Miſericordia & veritate expiatur iniquitas. i. amoueri ſolet pœna iniquitati debita. ¶7 Heb. excogitat diligenter viam ſuā. i. deliberat.

¶8 Heb. [Velut] diuinatio [eſt] ſuper labia regis. i. diuina quædam loqui debet. Vel, Quū prophetia eſt in labijs regis, tunc non ſolet mentiri, os eius in iudicio.

¶9 in iudicio mentiri nō ſolet os eius. i. recte iudicat. ¶10 iudicij [. i. iuſta] ſunt Domini. q. d. omnia quæ inuenta ſunt ad ſeruandam iuſtitiam inter homines, ſunt à Deo. ¶11 Heb. opus eius ſunt omnes lapides ſacculi. Antiqui deſignabant pōdera lapillis: ideo lapides pro pondere accipiuntur. ſolebant autem aſſeruari in ſacculis. ¶12 confirmari ſolet. ¶13 vel, ſolet. ¶14. i. quæ in vere cadere ſolet. ¶15 vel, Comparare ¶16. i. viam mandatorum Dei. ¶17 vel, ſpiritus elatus. q. d. Calamitas eſt comes ſuperbiæ. ¶18 Partiri prædam, eſt diuitem eſſe. ¶19 Heb. Qui intelligit rem, ¶20. i. ſermonis. ¶21 augebit doctrinam. ¶22 fons ¶23 eruditio ¶24 Cor ſapientis, reddit prudens os ſuum: & in labijs ſuis auget doctrinam. ¶25 vel, elegans ¶26 [qui fauus] eſt dulcis guſtui, & medela oſſibus. Nam mel ſanat languores corporis. ¶27 Anima laborātis laborat ſibi: quia incuruat ſeſe in eū os eius. Vel, innititur ſuper ipſum. i. Ob ſuam neceſſitatem laborat homo: quia adigit eum os ſuum, & poſtulat ab eo eſcam. De labore manuum loquitur qui omnibus hominibus impoſitus eſt vt ſudore vultus acquirant neceſſaria vitæ. ¶28. i. nihili, inquirit malum, vt qui fodiendo quærunt malum: & verba quibus lædit, ſunt velut ignita. ¶29 Heb. ſuſurro ſeparat principē. ¶30 Heb. Vir iniuriæ blandis verbis allicit ſocium.

Digitized by Google

¶u claudit vt excogitet per-uerſitates: agi-tat labia ſua, cōſūmabit ma-lū. Geſtus mali hoīs exprimit. ¶[31] Heb. Corona decoris cani ties: ĩ via iuſti-tiæ inuenieť.

XVII.

¶1 He. victimis contentionis. i. quæ comedunt cū contētione & iurgio. In q-buſdã enim ſa crificijs ſacer-dotes carnis immolatę par-tem accipiebãt. ſolebant enim tū facere cõui-uiñ. ¶2 pude-faciēti. ſub. pa-trem. ¶3. i. hæ reditatis par-tem accipiet. ¶4 Heb. [eſt] cõ-flatorium argē to, & caminus auro: at pbans &c. ¶5 mēda-ci. vano. ¶6 vl, pauperis. ¶7. i. nepotes ſunt ornamēto ſeni bus. ¶8 Hebrai ce, labium ex-cellētiæ. Labiū pro ſermone.

¶9 quoquo ſe verterit, pſpe-rabitur .i. in quancunq; vo-let partem, cor da iudicū ver-tet & inclina-bit munus il-lud. ¶10 Heb. Qui celat pec-catum, quærit amicitiam: qui autem reuelat rem, diſſidere facit principē à principe. i. qui peccatum non impropeꝛat alteri, declarat charitatē. qui autem im-properat, etiā principes ami-cos à ſe auertit

Qui oculos ſuos[u] obfirmat, aliquid peruerſum ſtatuit: qui vero labra cōtrahit, malū perfecit.
[31] Senectus, ſi eam in via iuſticiæ reperias, corona ornatiſſima eſt.
Longanimis forti præſtat: & qui animo ſuo imperat, ei qui expugnat vrbes.
In ſinum deijciuntur ſortes, at omne iudicium earum pendet à Domino. CAP. XVII.

Melius eſt ſiccum fruſtum [panis] cum tranquillitate, q̃ domus plena[1] mactatis [pecoribus] cum contentione.'
Seruus cordatus imperabit filiofamiliâs[2] dedecoroſo,' & inter fratres hæreditatem[3] diuidet.'
[4] Vt excoctor argentum, & fornax aurum, ita explorat corda Dominus.
Malus auſcultat labio[5] iniquo:' mendax obſequitur pernicioſæ linguæ.
Qui pauperi illudit, probro afficit factorem ei[9]: & qui gaudet de pernicie[6] [alterius,]' non feret impune.
[7] Corona ſenū filij filiorum ſunt:' & decus liberorum ſunt patres ipſorum.
Non decet ſtultū[8] magnificus ſermo,' multo minus principem ſermo mendax.
Grata gemma eſt munus in oculis eorum qui ipſum poſſident:[9] ad quencunque verterit, prudentem efficiet.
[10] Qui quærit amicitiã, diſſimulat præuaricationem: qui variat verba, magnates diſſociat.
[11] Cordatum plus terret obiurgatio,' quàm centum plagæ ſtultum.
Rebellis duntaxat malum quærit: hinc[12] crudelis nuntius' mittetur contra eum.
Satius eſt virum occurrere vrſæ orbæ, quàm ſtulto in ſtultitia ſua.
Qui malum pro bono reddit, de illi[9] domo nūquam recedet malum.
[13] Vt qui aquis aperit, ſic qui primum occaſionem litigandi dat: antequam lis commiſceatur, abijcienda eſt.
Ex æquo abominatur Dominus tam eū qui ſceleſtum abſoluit, quàm qui inſontem damnat.
Quorſum ſtulto pretium in manu,[14] qui ne pectus quidem habet, nec ſapientiam ad acquirendum?
Omni tempore diligit amicus, &[15] frater in aduerſitate tandem naſcitur.
[16] Qui ſtipulata manu pro pximo fideiuſſor ſpōdet, imprudens eſt.
[17] Qui diligit præuaricationem, diligit rixã: & qui oſtium ſuum exaltat, quærit cōtritionem.
Qui peruerſus eſt corde, nō inueniet bonū: peruerſus autem lingua ſua, cadet in malum.
Qui generat ſtultum, ſibi mœrorem [[18] accerſit,]' nec gaudebit pater ſtulti.
Cor lætum[19] bonam facit valetudinem:' mens autem triſtis exhaurit oſſa.
Munus[20] ē ſinu' impius accipit, vt deprauet ſemitas iudicij.
Ipſe vult[9] prudentis [præ ſe fert] ſapientiã: oculi autem ſtultorum[21] fines terræ [peruagantur.]'
Filius ſtultus patri ſuo dolorē, & matri ſuæ mœrorem [affert.]
Affligere iuſtum, non bonum eſt: nec percutere principes ob æquitatem.
[22] Qui verbis parcit,' gnarus ac peritus eſt: &[23] nobili ſpiritu' eſt vir intelligens.

Qui attonitis oculis cogitat praua, mordens labia ſua[9] perficiet' malum.
Corona dignitatis ſenectus quæ in vijs iuſtitiæ reperietur.
Melior eſt patiens viro forti: & qui dominatur animo ſuo, expugnatore vrbium.
Sortes mittuntur in ſinum, ſed à Domino temperantur. CAP. XVII.

Melior eſt buccella ſicca cum gaudio, quàm domus plena victimis cum iurgio.
Seruus ſapiens dominabitur filijs ſtultis, & inter fratres hæreditatem diuidet.
Sicut igne probatur argentum, & aurum camino: ita corda probat Dominus.
Malus obedit linguæ iniquæ: & fallax obtemperat labijs mendacibus.
Qui deſpicit pauperem, exprobrat factori eius: & qui ruina lætatur alteri[9], nō erit impunit[9].
Corona ſenum, filij filiorum: & gloria filiorum, patres eorum.
Non decent ſtultum verba compoſita, nec principem labium mentiens.
Gemma gratiſſima, expectatio præſtolãtis: quocunque ſe vertit, prudenter intelligit.
Qui celat delictum, quærit amicitias: qui altero ſermone repetit, ſeparat fœderatos.
Plus proficit correctio' apud prudentem, quàm centum plagæ apud ſtultum.
Semper iurgia quærit malus: angelus autē crudelis mittetur contra eum.
Expedit magis vrſæ occurrere raptis fœtibus, quàm fatuo confidenti ſibi in ſtultitia ſua.
Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum de domo eius.
Qui dimittit aquam, caput eſt iurgiorum: & antequã patiatur cōtumeliam, iudicium deſerit.
Qui iuſtificat impium, & qui condemnat iuſtū, abominabilis eſt vterque apud Deum.
Quid prodeſt ſtulto habere diuitias, cum ſapientiam emere non poſſit?
Qui altam facit domū ſuam, quærit ruinam: & qui euitat diſcere, incidet in mala.'
Omnĩ tēpore diligit qui amicus eſt, & frater in anguſtijs comprobatur.
Stultus homo plaudet manibus' ſuis,' cum ſpoponderit pro amico ſuo.
Qui meditatur diſcordias, diligit rixas: & qui exaltat[9] os ſuum,' quærit ruinam.
Qui peruerſi cordis eſt, non' inueniet' bonum: & qui vertit linguam, incidet in malum.
Natus eſt ſtultus in ignominiam ſuam: ſed nec pater in fatuo lætabitur.
Animus gaudens ætatem floridam facit: ſpiritus triſtis exiccat oſſa.
Munera de ſinu impius accipit, vt peruertat ſemitas iudicij.
In facie prudentis lucet ſapientia: oculi ſtultorum in finibus terræ.
Ira patris filius ſtultus, & dolor matris quæ genuit eum.
Non eſt bonum, damnum inferre iuſto, nec percutere principem qui recta iudicat.
Qui moderatur ſermones ſuos, doctus & prudens eſt: & precioſi ſpiritus vir eruditus.

¶11 Heb. Deſcēdit in cordatū increpatio. ¶12. i. Angel[9] mittetur. ſub. à Deo, vt eum percutiat. Exēplū habem[9] in Pharaone. ¶13 Heb. Qui aperit aquas. q. d. Velut is q aperit ripã fluuij. nã à principio, aquæ exit[9] paru[9] eſt: ſed poſtea fit magnus. ita & in lite. ¶14 vt comparet ſibi ſapiētiã, quum [illi] non ſit cor? ¶15. i. qui in tribulatione fert opē, verũ frater cenſetur. ¶16 Heb. Mēte captus defigit manū, ſpōdetq; ſpōſionē in cōſpectu proximi. Defigere manū, p fideiubere. qui enim pro alijs fideiubent, ſolent dare dexterã. ¶17 Diligit præuaricationē qui diligit litē. i. Placet iniquitas ei qui amat lites: quēadmodū qui in edito loco ædificat, quærit & amat ruinã. ¶18 vl, generat. ¶19 vl. vegeti[9] reddit corpus. Alij, benefaciet vt medicina. ¶20 ſub. diuitis. i. clàm. ¶21 Heb. in extremo terræ. i. ſunt vagi. Prudētis (inquit) ſemper præſto eſt ſapiētia: at ſtult[9] quærit eã, & nō inuenit. ¶22 Qui cohibet verba ſua ¶23 vl, frigid[9] i. qui non facile mouetur ad iram.

Digitized by Google

Stultus quoque ſi tacuerit, ſapiens reputabitur: & ſi compreſſerit labia ſua, intelligens.

CAP. XVIII.

OCcaſiones quærit qui vult recedere ab amico: omni tempore erit exprobrabilis.
Non recipit ſtultus verba prudentiæ, niſi ea dixeris quæ verſantur in corde eius.
Impius cũ in pfundũ venerit peccatorũ, cõtẽnit: ſed ſequitur eum ignominia & opprobrium.
Aqua profunda verba ex ore viri: & torrens redundans fons ſapientiæ.
Accipere perſonam impij in iudicio non eſt bonum, vt declines à veritate iudicij.
Labia ſtulti miſcẽt ſe rixis, & os eiꝰ iurgia pvocat
B Os ſtulti cõtritio eiꝰ, & labia ipſiꝰ ruina aiæ eius.
Verba bilinguis, quaſi ſimplicia, & ipſa perueniunt vſque ad interiora ventris.
Pigrum deijcit timor: animæ autem effœminatorum eſurient.
Qui mollis & diſſolutus eſt in opere ſuo, frater eſt ſua opera diſſipantis.
Turris fortiſſima nomen Domini: ad ipſam currit iuſtus, & exaltabitur.
Subſtantia diuitis vrbs roboris eius, & quaſi murus validus circumdans eum.
Antequam conteratur, exaltatur cor hominis: & antequam glorificetur, humiliatur.
[Qui prius reſpondet quàm audiat, ſtultum ſe
C eſſe demonſtrat, & confuſione dignum.
Spiritus viri ſuſtẽtat imbecillitatẽ ſuam: ſpiritũ verò ad iraſcẽdũ facilẽ quis poterit ſuſtinere?
B Cor prudentis poſſidebit ſcientiam, & auris ſapientium quærit doctrinam.
Donum hominis dilatat viam eius, & ante principes ſpatium ei facit.
Iuſtus prior eſt accuſator ſui: venit amicus eius, & inueſtigabit eum.
Contradictiones comprimit ſors, & inter potentes quoque dijudicat.
Frater qui adiuuatur à fratre, quaſi ciuitas firma: & iudicia quaſi vectes vrbium.
D De fructu oris viri replebitur venter eius, & genimina labiorum ipſius ſaturabunt eum.
Mors & vita in manibus linguæ: qui diligunt eam, comedent fructus eius.
Qui inuenit mulierem bonam, inuenit bonum, & hauriet iucunditatem à Domino.
Qui expellit mulierẽ bonã, expellit bonum: qui autẽ tenet adulteram, ſtultus eſt & inſipiens.
Cum obſecrationibus loquitur pauper, & diues effabitur rigide.
Vir amicabilis ad ſocietatem magis amicꝰ erit, quàm frater.

CAP. XIX.

MElior eſt pauper qui ambulat in ſimplicitate ſua, quàm diues torquẽs labia ſua, & inſipiens.

Stultus quoque ſi ſileat, ſapiens reputatur, & prudens ſi labijs imperet.

CAP. XVIII.

AD[1] deſyderium quæret ſeparatus, in omni eſſentia immiſcet ſe.
Stultus non delectatur intelligentia,[2] ſed in his duntaxat quæ corde ſuo volutat.
[3]Quum venit impietas, venit & contemptus, & cum ignominia probrum.
Verba oris viri velut pfundæ aquæ ſunt: &[4]fons ſapientiæ, velut vberrimum flumen.
Suſpicere perſonam impij,[6] non eſt bonum, vt iuſtum in iudicio deijcias.
[7]Labia ſtulti veniunt in litem, & os eius ad pugnas prouocat.
Os ſtulti[8] ſibi terrori eſt: & labia eius laqueus animæ eius.
Verba ſuſurronis ſunt[9] ac eius qui ſe percuſſum ſimulat, ſed intima ventris penetrant.
[10]Qui friget in opere ſuo, frater eius eſt qui diſſipat.
Turris fortiſſima eſt nomen Domini, quo quum currit iuſtus,[11] extra telorum iactum eſt.
At diues fingit ſibi opes ſuas vrbis fortiſſimæ, ac muri altiſſimi loco eſſe.
Ante[13] comminutionem eleuatur cor hominis, & anteit gloriam delectio.
Qui reſpondet priuſquã audierit,[14] ſtultitiæ hoc ſibi & ignominiæ [datur.]
[15]Mens viro [digna] valetudinẽ eius leuat: mentẽ autem affectam paſſionibus quis leuabit?
[16]Cor prudens ſcientiam parat, & auris ſapientum ſtudet cognitioni.
Donum hominis[17] dilatat ei, & requiem parat ei coram magnatibus.
[18]Iuſtus primus eſt in lite ſua: quum venit proximus eius, ſcrutatur eum.
Sors ſedat contentiones, &[19] prædurος cõponit.
[20]Frater ſi perfidè deſeritur [ira fit vehementior] quàm ciuitas fortiſſima, & contentio vt repagulum arcis.
[21]De fructu oris quiſq; ventrem ſuũ ſatiabit.[22] ſatiabitur quoq; de prouentu labiorũ ſuorum.
[23]Mors & vita in linguæ poteſtate ſunt: & qui diligunt eam, fructu eius fruentur.
Qui inuenit vxorem, rem bonam inuenit:[24] fauorem à Domino impetrauit.
Supplex orat pauper: diues autẽ dure reſpõdet.
[25]Vir aptus amicitiæ, & cui cordi eſt amicitiã colere, plus amat & firmius hæret quàm frater.

CAP. XIX.

MElior eſt pauper qui ambulat in integritate ſua, ꝙ qui praua labia habet & ſtultꝰ eſt.

XVIII.

¶1 Heb. Ob deſyderiũ ꝙrit ſciũctꝰ: in oĩ doctrina vera admiſcet ſeſe. i. Præ amore ſapientiæ ſapiẽs quærit ſapientiã, ſeiũctus ab hominibus, hoc eſt poſthabitis reb' oĩb': & i oĩ doctrina ſana admiſcere ſe ſolet. ¶2 niſi cũ patefit cor illiꝰ. i. cum reuelatur ſtultitia cordis illius. ¶3. i. Impius ſolet contemnere alios: & homo vilis opprobriũ ſecum affert. ¶4 intellige prudentis aut ſapientis. Vt aquæ (ait) pfundæ exhauriri non poſſunt: ſic nec viri ſapientis verba vnquã deficiunt. ¶5 ſub. in corde hominis. Fõs ſapientiæ in corde viri nunquam areſcit. ¶6. i. eſt peſſimũ. Solent Hebræi explicare ſuperlatiuũ per negationẽ. ¶7 vl, Sermones ſtulti deueniũt in litem: & os eiꝰ ad verbera inuitat. ¶8 contritio ſibi: ¶9 vl, ſicut verba percuſſorũ. aut, mulctatorum. ſolẽt enĩ eſſe ſimplices, vt decipiãt. Alij vertũt, Verba detractoris [ſunt] ſicut blãda verba. ¶10 vl, Qui derelinqt opus ſuũ: frater eſt domino perdẽti. ſub. facultates ſuas. Fratrẽ pro ſimili ponit, ꝙ ſoleant fratres eſſe ſimiles. q. d. qui negligens eſt perdit omnia quæ habet. ¶11 Heb. exaltatur. vl, in alto & tuto loco eſt. i. ſeruatur. ¶12 Heb. Diuitiæ diuitis [ſunt velut] vrbs fortiſſima ipſius: & ſicut murus altꝰ in mẽte ſua. ¶13 attritionem. damnũ. q. d. ſuperbi humiliãtur, & humiles exaltantur. ¶14 Heb. ſtultitia eſt illi & pudor. i. pudore & confuſione afficitur. ¶15 Spiritus hominis proferet morbum illius: ſpiritum vero perculſum quis feret? q. d. Spiritus hominis facile perfert morbũ corporis: ſed morbum ſpiritus, id eſt ſuum, nõ poteſt. hoc eſt, Si animus male habeat, nemo eſt qui illum ſanare poſſit. ¶16 vl. Animus prudẽtis cõparare ſolet ſcientiam. i. ſemper occupatur in doctrina. ¶17 parat aditum ſibi: & in conſpectũ magnatum deducit eum. q. d. qui liberalis eſt in erogandis donis, huic aditus patet vſque ad principes & reges. ¶18. i. Iuſtus ſe primum accuſat: tum operam dat vt alij emendẽtur. Alij vertunt, Iuſtus, [eſt] primus in cauſa ſua: quamuis veniat ſocius eiꝰ & inueſtiget eum. i. verba eius. Hoc eſt, Qui prior eſt in lite ſua narrãdo iudici qui corrũpitur muneribꝰ, eſt iuſtus. i. ſuperior eſt in cauſa: quãuis poſtea veniat ſocius qui excutiat cauſam ipſiꝰ qui prior fuit. ¶19. i. qui ſeſe roborãt in contẽtione, inquiunt Hebræi. Alij vertũt, cõtendentes ſeparat. ¶20 Heb. Frater rebellans [ſub. cõtra fratrẽ,] magis ꝙ ciuitas fortis: & lites [ſub. fratrũ, ſunt] velut vectes palatij. q. d. Rebellio fratris durior eſt ꝙ ciuitatis quæ rebellat cõtra principẽ: & lites fratrũ fortes ſunt vt vectes quibus claudũtur fores palatiorũ. ac ſi dicat, Nihil grauiꝰ ſimultatibꝰ & diſſidijs fratrũ. ¶21 Fructũ oris intelligit ſermonẽ. q. d. Linguaces edere ſolẽt de fructu quẽ lingua parit. ¶22 ſub. is qui loquitur. ¶23. i. Lingua poteſt interficere ſermõe ſuo: poteſt & ſeruare: & linguax, qui pclivis eſt ad loquẽdũ, edere ſolet fructũ eiꝰ. ¶[23] ſub. bonã. ¶24 Heb. hauſit fauorẽ à Domino. i. aſſecutꝰ eſt ex dono Dei. ¶25 Heb. Vir amicorũ [ſub. par eſt illis] vt præſtet ſe amicũ: quum ſit qui diligit, cõiũctior fratre. i. Vir qui multos habet amicos, debet ſe illis præſtare amicum, vt eos in amicitia retineat. nam amici ſuperant fratres amicitia.

Digitized by Google

¶1 Heb. Etiam abſque prudẽtia, deſyderiũ peſſima res eſt: & velox pedibus, peccat. Velox, ſub. ad implendũ deſyderiũ ſuũ. ¶2 q. d. ſæpe homo fruſtratur voto ſuo, ꝓpter ſtultitiã ſuam, Deo hoc non faciẽte: ne forte ipſi Deo aliqd iputet. ¶3 He. Viri ꝓclari deprecãtur faciẽ liberalis: & omnis amicus[erit]viri munifici. Cõmẽdat liberalitatẽ in pauperes. q. d. Etiam magnatib⁹ curæ eſt vt ſibi cõcilient amicos liberales: & omnes qui amici ſunt, amabunt virũ munificũ. ¶4 vl. requirit promiſſiones, [&]nullæ ſunt. Interi dũ aliqs eſt diues, multi illi ꝓmiſerũt amici, qui ſi poſtea paup fiat, cõtẽnit ab amicis: q nihil curãt dare q̃ ꝓmiſerũt. ¶5 Heb. Qui cor poſſidet. pro quo vertũt quidã, Qui ſibi cõparat prudẽtiã. nã hic cor, prudentiã ſignificat, q in corde ſita ſit prudentia. ¶6 i. præclare ſecũ agetur. ¶7 Heb. nõ abſoluetur:

¶8 vl, Delectatio. i. Nõ decet ſtultũ pace cõſcientiæ frui, q̃ eſt ſũma lætitia.

[1]Neque bene habet animus imperitus, vt qui feſtinat & pedibus offendit.
[2]Stultitia viam hominis deprauat, ita vt contra Dominum iraſcatur cor eius.
Opes multos parant amicos: pauper vero etiam ab amicis deſeritur.
Teſtis mendax non impune feret, & qui euomit mendacia, non euadet.
[3]Ante faciem munifici multi rogãt, & nemo nõ ſe ſociat largitori munerum.
Omnes fratres pauperis eum oderunt, quanto magis ſodales eius longe ab eo diſcedunt?[4]verba perſequens quæ non ſunt.
Qui[5]cordatus eſt,' diligit animam ſuam: qui prudentiam obſeruat,[6]inueniet bonum.'
Mendax teſtis[7]non impune feret:' & qui euomit mendacia, peribit.
[8]Voluptas'ſtultum non decet, quanto minus ſeruum imperitare principibus?
Prudens homo differt iram ſuã,[9] & delicta diſſimulando maior ac maior fit.'
Ceu fremitus leonis eſt ira regis:[10]gratia' autẽ illius tanquam ros in herba.
Calamitas patris eſt filius ſtultus: vxor autem rixoſa ceu tectum iugiter perſtillans.
Domus ac[11]res paterna hæreditate [obueniunt,]' à Domino autem prudens vxor.
Pigritia ſoporem parit, &[12]animus dolis[ſuetus]fame laborabit.'
Qui præceptum ſeruat, ſeruat animam ſuam: & qui[13]vias ſuas'deſpicit, morietur.
Domino fœnerat, quiſquis benefacit pauperi,[14]ſecundum beneficium eius rependetur ei.'
Caſtiga filium tuum dum[15]ſpes ſupereſt:[16]at vt eum occidas, animum tuum ne inducito.
[17]Si nimium ſeuerus fueris, damnum accipies: ſi liberas, rurſum addet.'
Audi conſilium, & caſtigationẽ amplectere,[18]tandemque ſapies.
Multæ[19]cogitationes ſunt in corde hominis:' at conſilium Domini firmum eſt.
[20]Volupe ſit homini benefacere: melior eſt vir pauper homine negante.'
Timor Domini[afferet]vitam, exaturat:[21]& ſic cõmorari facit, vt malum nullum ingruat.'
[22]Piger manum ſuam in patinã inſerit, nec eam ad os ſuum retrahit.
Illuſorem ſi percutias,[23] imperitus' cautior euadet· prudẽtem ſi corripias,[24] intelliget ſciẽtiã.
[25]Qui patri damnum dat, & matrẽ expellit, dedecoroſus eſt filius & ignominioſus.
Deſine fili mi audire[26]diſciplinam'à verbis ſciẽtiæ ſeducentem.
Teſtis[27]belial interpretabitur iudiciũ,'& os impiorum[28]deuorat iniquitatem.'
Illuſoribus parata ſunt iudicia, & vibices tergo[29]ſtultorum.

CAP. XX.

L[1]Vdicra res eſt vinum, tumultuoſa ebrietas: quicunque in hoc errat, nunquam ſapiet.
Terror regis eſt perinde vt rugitus leonis: qui ſi

Vbi non eſt ſcientia, animæ non eſt bonũ: & qui feſtinus eſt pedibus, offendet.
Stultitia hominis ſupplantat greſſus eius: & contra Deum'feruet animo ſuo.
Diuitiæ addunt amicos plurimos: à paupere autem & hi quos habuit ſeparantur.
Teſtis falſus non erit impunitus: & qui mendacia loquitur, non effugiet.
Multi colunt perſonam potentis, & amici ſunt dona tribuentis.
Fratres hominis pauperis oderunt eum, inſuper & amici procul receſſerunt ab eo.
Qui tãtum verba ſectatur, nihil habebit: qui autem poſſeſſor eſt mentis, diligit animã ſuam, & cuſtos prudentiæ inueniet bona.
Falſus teſtis non erit impunitus: & qui loquitur mendacia peribit.
Non decent ſtultum diuitiæ,' nec ſeruum dominari principibus.
Doctrina viri per patientiam noſcitur, & gloria eius eſt iniqua prætergredi.
Sicut fremitus leonis, ita & regis ira: & ſicut ros ſuper herbam, ita & hilaritas eius.
Dolor patris filius ſtultus: & tecta iugiter perſtillantia, litigioſa mulier.
Domus & diuitiæ dantur à parentibus, à Domino autem proprie vxor prudens.
Pigredo immittit ſoporem, & anima diſſoluta eſuriet.
Qui cuſtodit mandatum, cuſtodit animam ſuã: qui autẽ negligit viam ſuam' mortificabitur.
Fœneratur Domino, qui miſeretur pauperis, & viciſſitudinem ſuam reddet ei.
Erudi filium tuum, ne deſperes: ad interfectionem autem eius ne ponas animam tuam.
Qui enim'impatiens eſt, ſuſtinebit damnum: & cum rapuerit, aliud apponet.
Audi conſilium, & ſuſcipe diſciplinam, vt ſis ſapiens in nouiſſimis tuis.
Multæ cogitationes in corde viri: voluntas autem Domini in æternum'permanebit.
Homo indigens miſericors eſt: & melior eſt pauper iuſtus,' quàm vir mendax.
Timor Domini ad vitam: & in plenitudine commorabitur, abſque viſitatione peſſimi.
Abſcondit piger manum ſuam ſub aſcella, nec ad os ſuum applicat eam.
Peſtilente flagellato ſtultus ſapientior erit: ſi autẽ corripueris ſapientẽ, intelliget diſciplinam.'
Qui affligit patrem, & fugit matrẽ, ignominioſus erit & infelix.
Non ceſſes fili audire doctrinam, nec ignores ſermones ſcientiæ.
Teſtis iniquus deridet iudicium: & os impiorum deuorat iniquitatem.
Parata ſunt deriſoribus iudicia, & mallei percutientes ſtultorum corporibus.

CAP. XX.

LVxurioſa res vinum, & tumultuoſa ebrietas: quicunque his delectatur, non erit ſapiens.
Sicut rugitus leonis, ita & terror regis: qui pro-

¶9 & gloria ei⁹ eſt ꝑterire tráſgreſſiões. i. cõniuere ad tráſgreſſiones fratris ſui. ¶10 beneuolẽtia. clemẽtia. Vt rore herba vireſcit: ita populus clemẽtia regis creſcit, & vires colligit. ¶11 ac diuitiæ, [ſunt]hæreditas patrũ: ¶12 vl, aĩa fraudulẽta fame cõficiet. ¶13 i. officiũ ſuũ ¶14 Heb. retributionẽ ſuã reddit illi. ¶15 fore ſcilicet vt corrigat. ¶16 vl, & ad clamorẽ illi⁹ ne aduertas animũ. q. d. ſine eũ clamare, & ne deſinas caſtigare. ¶17 He. Magn⁹ ira ſuſtinet multã: quia ſi eripias[eũ,]adhuc tamẽ addet. ſub. iracũdia efferueſcere. q. d. Qui impẽſe ꝓclinis eſt ad irã, tandẽ multat. ¶18 Heb. vt ſapiẽs ſias in fine tuo. ¶19 ſub. quæ nõ eueniũt. ¶20 Deſyderiũ hoĩs eſt[vl, eſſe de be]gratia ei⁹[ſub. Dei:]& pſtãtior eſt pauper hoĩe mẽdace. i. hypocrita, qui ſibi aliqd tribuit. Quidã interꝑtant prio rẽ partẽ, Deſyderiũ hoĩs eſt vituperiũ ipſius. quia natura homo ꝓnus eſt ad pctã. ¶21 Heb. & ſatur ꝑnoctabit, nec ſiet recordatio mali. i. is qui timet Deũ, ſatur exiſtẽs, pernoctabit ſecur⁹. ¶22 vl, Abſcõdit piger manũ ſuã in ſinu ſuo:[nec] etiã ad os ſuũ non adducet illã. q. d. nihil habebit quod in os ingerat. ¶23 vl, is q ſimplex eſt. ¶24 i. ſiet prudẽtior. ¶25 vl, Diripit patrẽ, [&]matrem fugat fili⁹ pudore & ꝓbro afficiẽs. ſub. parẽtes. ¶26 inſtitutionẽ ¶27 inutilis[vl. nihili]ſubſannat æquitatẽ. ¶28 Deuorare iniquitatẽ, eſt diſſimulare iniquitatẽ, & tegere mala ĩ corde ſuo. ¶29 Stultos vocat quos ſuperiori verſiculo impios vocauerat. XX. ¶1 Subſannator eſt q vino dedit⁹ eſt: tumultũ facit q ſiceram amat: & omnis indulgens ei non reddetur ſapiens. Sicera Hebræis ſignificat quicquid inebriare poteſt.

Digitized by Google

nocat eum, peccat in animam ſuam.
Honor eſt homini qui ſeparat ſe à cõtentionib⁹: omnes autem ſtulti miſcentur contumelijs.
Propter frigus piger arare noluit: mendicabit ergo æſtate, & non dabitur illi.
Sicut aqua profunda, ſic conſilium in corde viri: ſed homo ſapiens exhauriet illud.
Multi homines miſericordes vocantur: virũ autem fidelem quis inueniet?
Iuſtus qui ambulat in ſimplicitate ſua, beatos
alhq̃t. poſt ſe filios ᵃderelinquit.ᵃ
B Rex qui ſedet in ſolio iudicij, diſſipat omne malum intuitu ſuo.
3.Re.8. |Quis poteſt dicere, Mundum eſt cor meum, pu-
1.Io.1. rus ſum à peccato?
Deu.25. |Pondus & pondus, menſura & menſura, vtrũ-
Mi.6.c. que abominabile eſt apud ᵃDeum.ᵃ
Dominum Ex ſtudijs ſuis intelligitur puer, ſi munda & recta ſint opera eius.
Aurem audientem & oculum videntem, Dominus fecit vtrunque.
Noli diligere ſomnum, ne te egeſtas opprimat: aperi oculos tuos, & ſaturare panibus.
Malum eſt, malum eſt, dicit omnis emptor: & cũ receſſerit, tunc gloriabitur.
C Eſt aurum, & multitudo gemmarum: vas autem precioſum labia ſcientiæ.
Tolle veſtimentum eius qui fideiuſſor extitit alieni, & pro extraneis aufer pignus ab eo.
Suauis eſt homini panis mendacij, & poſtea implebitur os eius calculo.
Cogitationes conſilijs roborantur, & gubernaculis tractanda ſunt bella.
Ei qui reuelat myſteria, & ambulat fraudulenter, & dilatat labia ſua, ne commiſcearis.
Exo.21. |Qui maledicit patri ſuo & matri, extinguetur
Le.20.c. ᵃlumenᵃ eius in medijs tenebris.
18 Hæreditas ad quam feſtinatur in principio, in nouiſſimo benedictione carebit.
D |Ne dicas, Reddam malum ᵃpro malo:ᵃ expecta
L. Dominum, & liberabit te.
Abominatio eſt apud Dominum pondus & pondus, ſtatera doloſa non eſt bona.
A Domino diriguntur greſſus viri: quis autẽ hominum intelligere poteſt viam ſuam?
Ruina eſt homini ᵃdeuotareᵃ ſanctos: & poſt, vota
ᵃretractare.ᵃ
Diſſipat impios rex ſapiẽs, & incuruat ſuper eos fornicem.
Lucerna Domini ſpiraculum hominis, qui inueſtigat omnia ſecreta ventris.
Miſericordia & veritas cuſtodiunt regem, & roboratur clementia thronus eius.
Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas ſenum canities.
Liuor vulneris abſterget mala, & plagæ in ſecre-

lũ prouocat ad iram, peccat cõtra ¹animã ſuã.
Gloria homini eſt, deſiſtere à lite: ²quiſquis ſeſe [illis] miſcet, ſtultus eſt.ᵃ
Præ frigore non arat piger, ⁴ ſed mendicans in meſſe, nihil [ſ auferet.]
Velut aqua profunda eſt ⁵ conſilium in corde viri: ᵃat vir intelligens eliciet illud.
⁶Plærunque homines deprædicant eum qui eis benefacit: at virum fidum quis inueniet?
⁷Iuſt⁹ ambulat in ſua integritate, liberi ei⁹ poſt ipſum beati.ᵃ
Rex ſedens in ſolio iudicij, diſſipat omne malũ intuendo.
Quis dicet, Mundum eſt cor meum? purus ſum à peccato meo?
⁸Diuerſo pondere vel, aut diuerſa menſura, ambo hæc deteſtatur Dominus.
⁹Puer etiam ex ſtudijs ſuis deprehẽditur, an purum & rectum futurum ſit opus eius.
¹⁰Auris auditum & oculi viſum, ᵃambo hæc fecit Dominus.
Ne diligas ſomnum, ne ad egeſtatem adigaris: ¹¹aperi oculos tuos, ᵃvt ſacieris pane.
Malum eſt, malum eſt ait qui emit: quum vero abit, ¹²ſibi ᵃtum laudat.
¹³Os ſcitum, auro, gemmis ac pretioſis vaſis pretioſius eſt.
¹⁴Si alienus ſpoponderit, eripe veſtem ei⁹, vt pro extraneo ſit pignus eius.ᵃ
Dulcis eſt homini panis ¹⁵fraude partus, ᵃat tandem os eius ſcrupulis implebitur.
Cogitationes conſilio ¹⁶diſponũtur: ᵃconſilijs gere bellum.
¹⁷Ne ineas amicitiã cum eo qui ſecretũ reuelat, aut qui [vt] mercator circuit, & blãdiloqu⁹ eſt.
Qui maledicit patri ſuo aut matri ſuæ, ¹⁸ hui⁹ lucerna extinguetur in medijs tenebris.
Hæreditas ¹⁹præpropera ᵃ principio, ²⁰tandẽ non benedicetur.
Ne dicas, Rependam malum: ſed expecta Dominum, is te ſaluabit.
Dominus auerſatur diuerſum pondus, & bilanx doloſa non eſt bona.
Greſſus viri fortis à ²¹Domino, ᵃ& mortalis quomodo intelligeret ²²viam ſuam?
²³Laqueus eſt homini ſanctũ deuorare, & poſtea ad vota conuerti.ᵃ
Diſſipat impios rex ſapiens, & ²⁴rotam vertit ſuper eos.
²⁵Lucerna Domini ſpiraculum hominis, penetrans omnia penetralia ventris.
²⁶Beneficentia & fides ſeruant regem, beneficentia ſuffulcitur ſolium eius.ᵃ
Decus iuuenum eſt robur eorum, & honor ſenũ canities.
Liuores vulneris ¹⁷abſterſio ſunt in aſpero, & pla

¶1 .i. vitã ſuã. hoc eſt, expõit ſe mortis periculo. ¶3 vl, quiſq; eſt ſtult⁹, immiſcet ſe. ſub. i lité. ¶4 ſed mẽdicabit in æſtate, & non erit. ſub. panis. i. nõ inueniet panẽ. Verti põt, & interrogabit [ſub. famulos] de meſſe ſnũ pulchra ſit] & nulla erit. ¶5 q. d. difficile eſt ex mẽte hominis extrahere conſilium. ¶6 vl, Multi inuocãt virum in quẽ cõtulerunt beneficia: vi.ũ autẽ fidelẽ &c. .i. quotuſq; eſt qui inueniẽ memor beneficij accepti, gratus, & q rependat? Alij vertũt Multi volũt dici benefici, ſed fide nõ præſtãt qd dicitur, parũ ſuo noi reſpondentes. ¶7 Heb. Ambulãtis in ꝓbitate ſua iuſti fœlices ſũt filij poſt ipſũ. ¶8 He. Lapis & lapis, epha, & epha abominatio ſũt iſta ambo corã Domino .i. Diuerſa pondera, diuerſi modij. his noib⁹ oẽm mẽſurã intelligit. Sunt q quũ emunt, habent graue pondus: quũ autẽ vendunt, leuius. ¶9 Alij ſic, Etiã opib⁹ ſuis ignot⁹ eſt puer: etiã

ſi purũ & rectũ ſit op⁹ eius. q. d. nõ facile cognoſcit natura pueri ex operib⁹. ¶10 vl, Aurẽ audientẽ, & oculũ videntẽ &c. Audientẽ Dei preceptũ, & videntẽ quæ bona ſunt. ¶11 .i. excute ſomnũ. ¶12 Redũdat ſibi. vel apud ſe ſignificat. i. ſic illã quã emit, habet i honore. Quidã legũt. quũ vero amiſerit, tũ laudat. ¶13 Heb. Eſt aurũ, & multitudo gẽmarũ & [velut] vas pcioſũ eſt ſermo ſciẽtiæ: vl, doct⁹ & erudit⁹. ¶14 He. Accipe veſtẽ ei⁹, qa fideiuſſit ꝓ extraneo: & ꝓ extranea pign⁹ ei⁹. vl, accipe pign⁹ ei⁹, qa fideiuſſit ꝓ extranea. Hic docet nõ eſſe fidẽdũ alienis. Siqs, inqt, fideiuſſerit ꝓ extraneo, qui nõ eſt ex eccleſia, accipe illi⁹ veſtẽ ſiue pign⁹ ꝓ extraneo ſiue extranea. ſi attulerit is q pro extraneo fideiuſſit, veſtẽ ſuã pignori tibi, ne recuſes etiã eã veſtẽ accipere. nã ſuas facultates in periculũ adducit i: q ꝓ alienis fideiuſſerit, q fideles nõ ſunt. Carpit hic qui temere ſuas facultates adducit in periculũ: qđ ꝓdigi & libidinoſi facere ſolẽt. ¶15 Heb. mẽdacij. in ſpeciẽ enĩ bon⁹. Doctrina in ſpeciẽ bona primo placet, ſed tãdẽ valde diſplicet. ¶16 firmitur: ¶17 Heb. Qui reuelat ſecretũ, ambulat [in] delatiõe: & cũ eo q allicit [hoies] verbis ſuis, ne admiſceas te. q. d. Fuge cõſiliũ delatoris, & ꝑterea blãdiẽtis. ¶18 .i. punietur magna ignorãtia. ¶19 præcipitata. vl, cũ præcipitatiõe parta. ¶20 Heb. etiã finis ei⁹ ¶21 ſub. pẽdẽt. vl, dirigunt. ¶22 .i. viã qua incedere deberet? ¶23 He. Scãdalũ hois, deuorat ſanctitatẽ: & poſt vota ꝗrere ſolem⁹. i. Peccatũ hois qđ eſt illi ſcãdalũ, deſtruere ſolet auxiliũ illud Diuinũ qđ vere eſt & maxime ſanctũ: & poſtea ꝗrere ſolem⁹ qd in cauſa fuerit quomin⁹ cõſequuti ſim⁹ qđ petim⁹ votis. ¶24 Gen⁹ ſupplicij quo vtebant Hebræi. ¶25 Heb. Illuminatio Domini [eſt] aĩa hois. vl, in aĩa hois. qa ſpiritus hois ſine ſpiritu Dei ſe nõ agnoſcit. ¶26 Clemẽtia & fidelitas cuſtodiũt regẽ: & firmabit per clemẽtiã soliũ ſuũ. q. d. Oportet regẽ eſſe clemẽtẽ & veracẽ: potior tamẽ eſt clemẽtia. ¶27 [ſunt] medicina in malo: & plagæ in intimis vẽtris. q. d. verberib⁹ emẽdat mal⁹. & plagis profundis quæ penetrãt vſq; ad imã carnẽ. Quidã Hebræorũ ſic interpretatur, Liuorũ vulneris medicina eſt cũ malo. i. dolore: & plagæ etiã intimæ, ſanãtur cũ dolore. hoc eſt, Quẽadmodũ plagæ in ſumma cute & in ima, ſanãtur cũ malo, id eſt cũ dolore: ita & mal⁹ cũ dolore ſanatur.

Digitized by Google

gæ interiorum ventris. CAP. XXI.

COr regis eſt in manu Domini[1] velut riuus aquarum: quocunque volet, inclinat illud.
Sua cuique via recta videtur, Dominus autẽ corda[2] dirigit.
Iuſtitiam facere & iudicium, gratius eſt Domino quàm victima.
Altitudo oculorum, & dilatatio cordis,[3] nouale impiorum peccatum.
[4]Cogitationes ſtrenui dũtaxat ad abundãtiã: oĩs autem præceps nihil q̃ egeſtatem [aſſequitur.]
[5]Qui theſauros colligit linguæ fraudulentia, vanus eſt & inconſtans, mortẽmq; ſibi accerſit.
[6]Damnũ quod dant impij, ad ipſos redibit, quia noluerunt facere quod æquum & iuſtum eſt.
[7]Peruerſi viri via aliena eſt: mũdi autẽ op[us] rectũ.
Præſtat habitare[8] in pinna tecti, quàm cum muliere rixoſa quæ partem ædium habet.
Animus impij cupidus eſt mali,[9] nec inuenit proximus eius miſericordiam coram oculis eius.
[10]Dũ mulctatur irriſor, imperit[us] cautior fit: & cũ prudẽter agis cum ſapiẽte, eruditionẽ accipit.
[11]Erudiat licet iuſtus impiam domum, impij tamen ad ſcelus deflectunt.
Qui obthurat aurẽ ſuam ad clamorem pauperis, clamabit & is, & non exaudietur.
Munus clãdeſtinũ[12] reſtinguit iram: & munus in ſinum[ſreceptum] furorem vehementem.
Gaudet iuſtus facere quod æquum & iuſtum eſt: id quod[13] horror eſt facinoroſis.
Homo qui errat à via prudentiæ,[14] in cœtu mortuorum requieſcet.
[15]Vir tenuis qui[16] lætitię, vino & vnguẽtis indulget, nunquam diteſcet.
[17]Impius expiat pro iuſto, & præuaricator pro rectis.
Satius eſt in terra deſerta verſari, quàm cum muliere rixoſa & iracunda.
Theſaurus expetibilis &[18] oleum in habitaculo ſapientis: ſtultus autem deuorat illum.
Qui iuſtitiam & beneficẽtiam ſectatur, inueniet vitam, iuſtitiam & gloriam.
Fortium vrbem[19] expugnat ſapiẽs, & robur quo fidunt deijcit.
Qui cuſtodit os ſuum & linguam ſuam, cuſtodit animam ſuam ab anguſtijs.
Petulans ſuperbus, cuius nomen illuſor, per iră audax facinus deſignat.
Deſyderium pigri interficit eum: manus enim eius renuunt laborare.
Tota die flagrat cupiditate, iuſtus autem largitur, nec parcit.
[20]Immolatio impiorum abominanda eſt: quanto magis ſi in ſcelere obtulerint eam?
Teſtis mendax peribit, &[21] vir auſcultans perpetuò loquetur.
[22]Obfirmat vir impius vultum ſuum: at[23] rectus vias ſuas dirigit.
Non eſt ſapientia, non prudentia, neque conſilium contra Dominum.
[30]Equus inſtruitur ad diem belli, à Domino autem [datur] ſalus.

tioribus ventris. CAP. XXI.

SIcut diuiſiones aquarũ, ita cor regis in manu Domini: quocũque voluerit, inclinabit illud.
Omnis via viri recta ſibi videtur: appendit autẽ corda Dominus.
Facere miſericordiam & iudicium magis placet Domino, quàm victimæ.
Exaltatio oculorum eſt dilatatio cordis, lucerna impiorum peccatum.
Cogitationes robuſti ſemper in abundantia: omnis autem piger in egeſtate eſt.
Qui cõgregat theſauros lingua mẽdacij, vanus & excors eſt, & impingetur ad laqueos mortis.
Rapinæ impiorum detrahent eos, quia noluerunt facere iudicium.
Peruerſa via viri, aliena eſt à Deo: qui autẽ mũdus eſt, rectum opus eius.
Melius eſt ſedere in angulo domatis, quàm cũ muliere litigioſa, & in domo communi.
Anima impij deſyderat malum, non miſerebitur proximo ſuo.
Mulctato peſtilente ſapientior erit paruulus: & ſi ſectetur ſapientem, ſumet ſcientiam.
Excogitat iuſtus de domo impij, vt detrahat impios à malo.
Qui obthurat aurem ſuam ad clamorem pauperis, & ipſe clamabit, & non exaudietur.
Munus abſconditum extinguit iras: & donũ in ſinu indignationem maximam.
Gaudium iuſto eſt facere iudicium: & pauor operantibus iniquitatem.
Vir qui errauerit in via doctrinæ, in cœtu gigantum commorabitur.
Qui diligit epulas, in egeſtate erit: qui amat vinum & pinguia, non ditabitur.
Pro iuſto dabitur impius: & pro recto iniquus.
Melius eſt habitare in terra deſerta, quàm cum muliere rixoſa & iracunda.
Theſaurus deſyderabilis, & oleum in habitaculo iuſti: & imprudens homo diſſipabit illud.
Qui ſequitur iuſtitiam & miſericordiam, inueniet vitam, iuſtitiam & gloriam.
Ciuitatem fortium aſcendit ſapiẽs, & deſtruxit robur fiduciæ eius.
Qui cuſtodit os ſuum, & linguam ſuam, cuſtodit ab anguſtijs animam ſuam.
Superbus & arrogãs vocatur indoctus, qui in ira operatur ſuperbiam.
Deſyderia occidunt pigrũ: noluerũt enim quicquam manus eius operari: tota die concupiſcit & deſyderat: qui autem iuſtus eſt tribuet, & non ceſſabit.
Hoſtiæ impiorum abominabiles, quæ offeruntur ex ſcelere.
Teſtis mendax peribit: vir obediens loquetur victoriam.
Vir impius procaciter obfirmat vultũ ſuum: qui autem rectus eſt, corrigit viam ſuam.
Non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt cõſilium contra Dominum.
Equus paratur ad diem belli: Dominus autem ſalutem tribuit.

¶1 Metaphora ab his qui colere ſolent hortos irriguos, q quocũque volunt, aquã ipſam deducunt. ¶2 expẽdit. examinat. aut concinnat corda Do. q. d. qui infundit bonam voluntatem, eſt Do. ¶3. i. nouale impiorũ progerminat peccatũ: nempe faſtum & cupiditatem inſatiabilẽ. Alij vertũt. & dilatatio animi, [eſt] op[us] impiorũ[&] peccatorũ. ¶4 vt, Cogitationes ſeduli, profecto[tẽdunt] ad copiam: & omnis ardelio vt præceps profecto [tendit] ad inopiã. ¶5 He. Congregatio theſaurorũ cũ ſermone mendaci[eſt] vanitas[& res] quæ propelli ſolet, tẽdẽtia ad mortem. Res [inquit] quę propelli ſolet à vento. i. nulli cõmodi. ¶6 Heb. Direptio impiorũ perdit eos: quia renuũt facere iudiciũ. ¶7 vt, inuerſa[eſt] via viri & aliena. ſub. à probitate. ¶8 Heb. in angulo tecti, q̃ cũ muliere cõtentioſa, &[in] domo ſocietatis. vt, cõmuni. q. d. præſtat ſolũ habitare ſub dio, in loco ſublimi in quo à vẽtorũ iniuria nõ ſis tut[us], q̃ cũ &c. ¶9. q. d. Impio nullus alius placet: quicquid tandẽ egerit, non reddetur gratus, quibuſcunq; officijs. ¶10 vt, Dum multant[ſub. iudices] deriſorem, ſapiens redditur ſimplex: & quum omnia proſpere cedunt ſapienti, accipit ſcientiam. ¶11 vt, Sapiens redditur iuſtus propter domum impij: peruertit[ſub. Deus] impios in malum. Sapiens, inquit, fit iuſtus propter domum ac familiam impij quam videt perire: quia Dominus peruertit impios vt male pereant. ¶12. i. iratos recõcilliat. ¶13 contritio eſt. i. graue eſt ¶14. i. male perdetur. ¶15 vt [ſtrictè] indigus ¶16 epulis ¶17 Redemptio[eſt] pro iuſto impius, & pro iuſtis præuaricatione afficitur. i. Subducitur periculo iuſtus, & impius pro eo ſubit periculum. ¶18 vt, pinguis & copioſus ¶19 Heb. aſcendit. q. d. Sapientia vincit fortitudinem corporis. ¶20. q. d. Deus abhorret à ſacrificijs impiorum, quod ſummopere gratum illi eſſe deberet: ergo multo magis ab alijs illorum operibus. ¶21. i. is qui teſtatur ea tantũ quæ audiuit, non peribit. Loqui pro ſeruari, & nõ perire, vt Heb. 11. a. Defunct[us] adhuc loquitur. ¶22 ne ſcilicet pudore ſuffundatur. i. peruicaciter hæret ſuæ impietati. ¶23. i. emendare ſolet ſuam viuendi rationem. ¶30 Hoc verſu probat quod dixerat ſuperiore verſu. q. d. Equites impij putant ſibi equos quibus fidant: quum tamen tum ſalus à Deo, non ab equo pendeat.

¶ Iuſtitiam [illegible] ¶ k [illegible] ¶ [illegible] ¶ i. 14 ¶ [illegible]

Digitized by Google

CAP. XXII.

17.2. MVltus eſt nomen bonum, q̃ diuitiæ multę: ſuper argentũ enim & aurũ, gratia bona.
Diues & pauper obuiauerunt ſibi: vtriuſque operator eſt Dominus.
Callidus videt malum, & abſcondit ſe: innocens pertranſijt, & afflictus eſt damno.
Finis modeſtiæ timor Dñi, diuitiæ & glīa & vita.
Arma & gladij in via ſuperbi: cuſtos autẽ animæ ſuæ longe recedit ab eis. ueri
Prouerbium eſt, Adoleſcens iuxta viam ſuam, etiam cum ſenuerit, non recedet ab ea.
Diues pauperibus imperat: & qui accipit mutuũ, ſeruus eſt fœnerantis.
Qui ſeminat iniquitatem, metet mala, & virga iræ ſuæ conſummabitur. lum
Qui pronus eſt ad miſericordiam, benedicetur: de panibus enim ſuis dedit pauperi. lu.c. B
Victoriam & honorem acquiret qui dat munera: animam autem aufert accipientium.
Eijce deriſorem, & exibit cum eo iurgium, ceſſabúntque cauſæ, & contumeliæ.
Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum ſuorum habebit amicum regem.
Oculi Domini cuſtodiunt ſcientiam, & ſupplantantur verba iniqui.
Dicit piger, Leo eſt foris, in medio platearũ occidendus ſum.
Fouea profunda os alienæ: cui iratus eſt Dominus, incidet in eam.
Stultitia colligata eſt in corde pueri, & virga diſciplinæ fugabit eam.
Qui calumniatur pauperem, vt augeat diuitias ſuas, dabit ipſe ditiori, & egebit.
Fili mi, Inclina aurem tuã, & audi verba ſapiẽtium: appone autẽ cor tuũ ad doctrinã meã:
Quæ pulchra erit tibi cum ſeruaueris eã in ventre tuo, & redundabit in labijs tuis.
Vt ſit in Domino fiducia tua, vnde & oſtendam eam tibi hodie.
Ecce deſcripſi eã tibi tripliciter, in cogitatiõib⁹ & ſcientia.
Vt oſtenderem tibi firmitatem & eloquia veritatis, reſpondere ex his illis qui miſerunt te. idetes
Non facias violẽtiam pauperi, quia pauper eſt: neq; conteras egenum in porta, quia iudicabit Dominus cauſam eius, & configet eos qui confixerunt animam eius.
Noli eſſe amicus homini iracundo, neq; ambules cũ viro furioſo: ne fortè diſcas ſemitas ei⁹, & ſumas ſcandalum animæ tuæ.
Noli eſſe cum his qui defigunt man⁹ ſuas, & qui vades ſe offerunt pro debitis. ſi enim non habes vnde reſtituas,
Quid cauſæ eſt vt tollat opimẽtũ de cubili tuo?

CAP. XXII.

FAma præferenda eſt magnis opibus, & gratia auro atque argento melior eſt.
Diues & pauper inter ſe conueniunt, vtorumq; factor Dominus eſt.
Cautus videt malum, & ſeſe abſcondit: ſimplices autem[4] perrumpunt & damnum accipiũt.
Præmium humilitatis eſt timor Domini, diuitiæ, gloria & vita.
[6]Sudes & laquei ſunt in via praui: qui[7] animam ſuam ſeruare velit, procul fugiat ab eis.
[8]Initia puerum iuxta biuium viæ ſuæ, à qua nõ recedet etiam dum conſenuerit.
Diues egenis iperat, &[9] ſeruit obærat⁹ fœneratori.
Qui ſeminat iniquitatem, calamitatem metet, & virga iræ eius[10] perdet eum.
[11]Benignus oculus benedictionem [nanciſcetur,] tribuit enim de pane ſuo pauperi.
Eijce deriſorem, & ſimul exibit contentio, ceſſabitque[12] lis & conuitium.
[13]Rex amicus eius eſt, qui munditiam cordis diligit, & labiorum gratiam.
Oculi Domini obſeruant ſciẽtiam,[14] qui & præuaricatoris verba ſubuertit.
Piger dicit,[15] Leo [ſtat] foris, ĩ medijs plateis interficiar.
[16]Os ſcorti profundus eſt hiatus, in quem cadet cui Dominus iraſcitur.
Stultitia colligata eſt in corde pueri: ſed ferula caſtigatrix longe propellet eam ab illo.
Qui per iniuriam & violentiã opprimit pauperẽ, vt diteſcat ipſe,[17] is dabit diuiti, & egebit.
Accõmoda aurem tuam, & audi verba ſapientũ, & appone cor tuum ad ſcientiam meam.
Iucunda enim eſt, ſi eam in[18] ventrem tuũ recõdideris,[19] aptabuntur ſimul in labijs tuis.
Vt ſit ĩ Domino fiducia tua:[20] oſtẽdi tibi hodie.
[21]Annon præſcripſi tibi triarios, decreta conſiliorum & ſcientiæ?
Vt oſtenderem tibi[22] rectitudinem verborum veritatis, quo reſpondere poſſes verba veritatis his qui ad te mittunt.
Ne diripias pauperem[23] quòd pauper ſit: nec opprimas afflictum[24] in porta.
Dominus enim illorum cauſam defendendam ſuſcipiet, &[25] vim illis faciet, qui animo illorũ vim intulerunt.
Ne contrahas amicitiam cum homine iracũdo, & cum homine furioſo ne verſeris:
[26]Quo minus ad mores illius aſſueſcas, capiáſq; offendiculum animæ tuæ.
[27]Ne ſis inter eos qui ſtipulata manu fideiubent, & ſe pro debito obſtringunt.
Cur enim committeres, vt ſi ſoluendo non eſſes, lectus tuus ſubtus te auferretur?

¶1 bona gratia. vł, bon⁹ fauor. aut, beneuolẽtia. ¶2 ſibi mutuo occurrunt. i. ſunt congregati. ¶3 periculum, ¶4 Heb. tranſeunt, & mulctantur. ¶5. i. abiectiõis ſui. q. d. humilitas parit timorẽ Domini. Quidam legũt, finis humilitatis & timoris Domini, ſũt diuitię, &c. ¶6 Spinæ ¶7 qui cuſtodit animã ſuã, recedet ab illis. i. qui cuſtodit ſe in ſimplicitate, vitat illa. ¶8 Inſtitue. Erudi ab ĩcunabulis. q. d. ſi recte inſtitueris iuuenẽ, ille vſq; ad ſeniũ perſeuerabit. ¶9 ſeruus mutuãs viro accipienti mutuo ¶10 deficiet. q. d. Deus ſecundum opera retribuet vniculq;: & priuabit facientes iniquitatẽ omni authoritate qua vtũtur cũ ſæuitia erga ſubditos.

¶11 Heb. Bon⁹ oculus, ipſe benedicetur. Bonũ oculũ vocat hominẽ liberalẽ, benignũ, & cãdidũ. q. d. qui benigne reſpicit pauperes, fortunabitur à Deo. ¶12 vł, controuerſia & probrum. ¶13 Heb. Amat [ſub. Dominus] eum qui puro eſt corde: propter gratiam labiorum ſuorum ſocius eiuſ eſt ve] rex. i. tanto proſequitur amore amicum ſuum, quanto ſi rex eſſet, quem ne verbo quidem offendere vellet. Chaldæus paraphraſtes vertit, Amat [ſub. Dominum] qui puro eſt corde, & ſtatres: gratia ſermonis ſui ſibi regẽ cõciliat. ¶14 ſed peruertit res præuaricatorũ. Hoc eſt, Deus approbat ea quæ à vere ſapientibus geruntur: reprobat vero res, opera & geſta præuaricatorum. ¶15. q. d. Timeo mihi à leone. ¶16 Heb. Os alienarum. Pro ſermone poſuit os, & Alienam pro ſcorto. ¶17 vł, & qui dat diuiti, proculdubio ad egeſtatem [ſub. id facit. i. pergit ad egeſtatem. ¶18 Per ventrem, interiora, aut penetralia mentis intellige. hoc eſt in corde. continens pro contento. ¶19 & dirigantur ſimul in labijs tuis. vł, parentur & diſponantur. i. frequenter loquaris de illis mãdatis. ¶20 Heb. nota feci tibi hodie, etiam tu. Modus loquendi conciſus apud Hebræos: pro, te docui illa præcepta hodie: etiam tu ſerues illa. Vel, etiã ô tu. ſub. qui audis. ſic quidã exponunt. ¶21 Nõnne ſcripſi tibi terna [ſub. ſcripta:] de conſilijs & ſcientia? Terna, id eſt legem, Prophetas, & Hagiographa. vt loquatur in perſona Dei. vel de tribus libris Salomonis intelligi poteſt. Alij nobilia & egregia vertunt: quia tertius à rege, SALIS dicebatur: qui profecto egregius eſſe ſolet. hic igitur metaphorice pro præcipuis dogmatibus capi puto, vt ſupra octauo capite dicit, Loquar inſignia & præcipua quædam. Et Oſee 8, Præſcripſeram eis axiomata legis meæ. vł præcipua, auguſta. ¶22 veritatem eloquiorum veracium: ¶23. i. quòd iniuriam non poſſit repellere, nec tibi obſiſtere. ¶24 i. in loco publico vbi iura reddũtur, & vbi multos habes amicos. q. d. nec vi opprimas, nec iuris ſpecie. ¶25 Heb. ſpoliabit ſpoliatores eorũ vitæ. ¶26 vł, Ne diſcas ſemitas eius: & accipias laqueũ in animã tuam. i. ne tandem male pereas, & ab alijs interficiaris ¶27 Heb. Ne ſis ex his qui percutiunt manum inter ſponſores pro oneribus. i. Ne ſis ex ijs qui manuum contactu ſolent pro alijs fideiubere. Gallice dicimus, Toucher en la main.

¶13 Heb. ſeculi .i. qui à ſeculo, hoc eſt longo tempore poſiti ſunt. ¶19 He. Si videris virũ feſtinantem in opere ſuo, ante reges ſtabit: nõ ſtabit ãte ignobiles. q.d. qui ſumma diligẽtia funguntur ſuis muneribꝰ, euocãtur ad regum miniſterium.

XXIII.
¶1. q.d. ne cibi voluptate capiaris.
¶2. i. tibi nocebis. Hebraice etiã legitur, pones ſpinas ĩ gutture tuo, ſi habueris aiam .i. præditꝰ cupiditate fueris. hoc eſt, ſi tu nimis edax ſis. Quidam totam hanc ſententiã ſic vertũt, Gulæ tuæ modũ pone: & ſi vis cõpos tui permanere, ne concupiſcas cibos eiꝰ. Alij, pone cultrum in gutture tuo, ſi habes animam. ſub. concupiſcentijs deditam. q.d. reſtringe gulam tuam veluti cultro gutturi immiſſo, & ne laxes concupiſcẽtijs habenas.
¶3 vt, ne concupiſcas cupedias illius: cum ſit eſca fallax.

Ne moueas loco[12]perennes' terminos quos maiores tui conſtituerunt.
[13]Vides vt prompti ad gerendum negotia in aulis regum miniſtrant, & nõ apud priuatos aut obſcuros. CAP. XXIII.
QVum accumbis vt cum principe comedas, [1]aduerte prudẽter quę ãte te poſita ſũt.
Si tu gulæ tuæ indulgere voles, gutturi tuo[2]cultrum intentabis.
[3]Noli deſyderio cibi eiꝰ capi: nã cibus fallax eſt.
Ne allabores vt diteſcas: [4]ceſſa ab hac prudentia tua.
5 Num intenderes oculos tuos in id quod[mox] non eſt? ſumunt enim ſibi alas[diuitiæ,] & velut aquila in aërem auolant.'
Ne edas cibum [6]inuidi,' neque deſyderes edulia eius:
7 Nam intus in animo ſuo metitur, idque faciẽs dicit tibi,' Ede & bibe. cor autem eius non eſt tecum.'
9 Buccellam tuam quam ediſti, euomes, & iucunda perdes verba.
10 Ante aures ſtulti[10]ne loquaris: cõtemnit enim prudentiam ſermonum tuorum.
Ne loco moueas terminos[11]perennes,' & in agrũ pupillorum ne introeas.
Nam vindex eorum fortis eſt, is cauſam eorum defendendam ſuſcipiet aduerſus te.
Accommoda cor tuum[12]diſciplinę,' & aures tuas verbis ſcientiæ.
Ne prohibeas à puero diſciplinam: ſi ferula percuſſeris eum, non morietur.
Verbera ergo eum ferula, animámque eius [13]ab infeeis'eripies.
Fili mi, ſi ſapiens fuerit cor tuũ, [14]gaudebit quoque cor meum.
Exultabunt denique renes mei, quum labia tua recta loquentur.
Ne[15]æmuletur cor tuum peccatores, [16]ſed in timore Domini[perſta]omni tempore.
Quoniam[17]ecce eſt tibi poſteritas, & expectatio tua non excindetur.
Tu ergo auſculta fili mi,[18]& ſape, vt beatũ ſit in via cor tuum.'
Ne ſis inter vini potatores & comeſſatores carnis.
Nam potatores vini & comeſſatores ad inopiã redigẽtur, & dormitatio laceris veſtibꝰ[19]induet.'
Audi patrem tuum qui te genuit, & ne contemnas matrem tuam cum conſenuerit.
Veritatem, ſapientiam, diſciplinam & prudentiã [20] compara, & ne vendas.'
Supra modũ exultabit pater iuſti: & qui genuit ſapientem, lætabitur in eo.
[21] Lætetur ergo pater tuus, exultet & mater tua quæ te peperit.
Mihi ergo fili mi da cor tuum, & placeant oculis tuis viæ meæ.
Scortum enim eſt profunda fouea, & puteus anguſtus meretrix.
Hæc etiam, perinde vt prædones ſolent, inſidias ſtruit, [22]adiungitque[ſibi]homines [præuaricatores.']
Apud quem eſt[23]væ? apud quem eſt[24]dolor?' apud quem contentiones? apud quem [25]nugę?' apud quẽ vulnera ſine cauſa? apud quem rubedo oculorum?

Ne tranſgrediaris terminos antiquos, quos poſuerunt patres tui.
Vidiſti virum velocẽ in opere ſuo? corã regibus ſtabit, nec erit ante ignobiles. XXIII.
QVãdo ſederis vt comedas cũ prĩcipe, diligẽter attẽde q̃ appoſita ſunt ãte faciẽ tuã:
Et ſtatue cultrum in gutture tuo, ſi tamen habes in poteſtate animam tuam.
Ne deſyderes de cibis eiꝰ, ĩ quo eſt panis mẽdacij.
Noli laborare vt diteris: ſed prudẽtiæ tuæ pone modum.
Ne erigas oculos tuos ad opes quas non potes habere: quia facient ſibi pennas quaſi aquilæ, &[a]volabunt'in cælum.
Ne comedas cũ homine inuido, & ne deſyderes cibos eiꝰ: quoniã ĩ ſimilitudinẽ arioli & cõiectoris æſtimat quod ignorat. Comede & bibe, dicet tibi: & mens eius non eſt tecum.
Cibos quos comederas euomes, & perdes pulchros ſermones tuos.
In auribus inſipientium ne loquaris: quia deſpicient doctrinam eloquij tui.
Ne attingas paruulorũ terminos, & agrũ pupillorum ne introeas: propinquus enim illorum fortis eſt: & ipſe iudicabit cõtra te cauſã illorũ.
Ingrediatur ad doctrinam cor tuũ, & aures tuæ ad verba ſcientiæ.
Noli ſubtrahere à puero diſciplinã: ſi enim percuſſeris eum virga, nõ morietur. tu virga percuties eum: & animã eius de inferno liberabis.
Fili mi, ſi ſapiens fuerit animus tuus, gaudebit tecum cor meum: & exultabũt renes mei, cum locuta fuerint recta labia tua.
Non æmuletur cor tuum peccatores, ſed in timore Domini eſto tota die: quia habebis ſpem in nouiſſimo, & prætolatio tua non auferetur.
Audi fili mi, & eſto ſapiens, & dirige in via animum tuum.
Noli eſſe in conuiuijs potatorum, nec in comeſſationibus eorũ qui carnes ad veſcẽdũ conferunt: quia vacantes potibus, & dantes ſymbola conſumentur, & veſtietur pannis dormitatio.
Audi patrem tuum qui genuit te: & ne contemnas cum ſenuerit mater tua.
Veritatem eme, & noli vendere: ſapiẽtiam, & doctrinam, & intelligentiam.
Exultat gaudio pater iuſti: qui ſapiẽtem genuit lætabitur in eo. gaudeat pater tuus, & mater tua, & exultet quæ genuit te.
Præbe fili mi cor tuũ mihi, & oculi tui vias meas cuſtodiãt. fouea enim profunda eſt meretrix, & puteus anguſtus aliena. inſidiatur ĩ via quaſi latro, & quos incautos[b]inuenerit'interficiet.
Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui foueæ? cui ſine cauſa vulnera? cui[c]ſuffoſſio'oculorum? nonne his qui commorantur in vino, & ſtudent

¶4. i. noli inſumere prudentiam tuam in acquirendis diuitijs. ¶5 vt, An conueniat vt conijcias oculos tuos in eas quum nullæ ſint? quoniam parando parabunt ſibi alas, velut aquilæ volabunt in cælum. ¶6 Hebr. maligni oculi. ¶7 Heb. Quia quemadmodum cogitat in aĩa ſua [.i. animo ſuo] ita res habet. Comede & bibe, dicit tibi: at cor illius non eſt tecum. ¶9 q.d. ſi poterit, venenũ tibi adijciet: apponet tibi cibum non ſalutarem, qui tibi nauſeam excitet: & vitiabitur tua doctrina commercio illius. ¶10. i. audiente ſtulto ¶11 Hebr. ſeculi. i. à longo tempore poſitos. ¶12 eruditioni. De inclyta illa eruditione loquitur. ¶13 vt, à perditione ¶14 Hebr. gaudebit cor meum, etiam ego. ſub. exultabo. ¶15 Hoc eſt, ne tibi doleat, ne te cruciet, ſi videris peccatores proſpere habere. ¶16 imò potius[ſub. æmulare virum]timentem Dominum, omni die. i. toto tempore vitæ tuæ. ¶17 reuera præmium eſt. ſub. timenti Dominum. Hebraice legitur finis. præmium autem cenſetur nomine finis: q detur in fine. ¶18 & ſapiens eris: & facies incedere per viam[ſub. regiam] cor tuum. Imperatiui ſunt apud Hebræos pro futuris. ¶19 ſub. hominem. i. pauperem reddet. ¶20. i. da operam vt tibi compares veritatem, & ne reijcias, vt ſolent qui aliquid vendunt. ¶21 Verbum hortandi. i. da operam vt lætetur &c. ¶22 Hebr. & præuaricatores inter homines multiplicat. aut, multiplicare ſolet. ¶23. i. cuinam accidunt incommoda, vnde exclamare ſolet Væ? ¶24 Hebr. væ? quod etiam penuriam ſignificare poteſt. ¶25 murmur?

¶[a] ſub. ¶[b] vid ¶[c] tũ

Sub. 24. a
¶24. b
¶5
D

callibus epotandis?

Ne intuearis vinū quādo flaueſcit, cū ſplēduerit ī vitro color ei⁹: ingredit̃ blāde, & in nouiſſimo mordebit vt coluber, & ſicut regul⁹ venena diffundet. Oculi tui videbūt extraneas, & cor tuū loq̃tur peruerſa. Et eris ſicut dormiēs ī medio mari, & quaſi ſopit⁹ gubernator amiſſo clauo.

Et dices, Verberauerunt me, ſed nō dolui: traxerūt me, & ego nō ſēſi. Quādo euigilabo, & rurſus vina reperiam? CAP. XXIIII.

NE æmuleris viros malos, nec deſyderes eſſe cum eis: quia rapinas meditatur mēs eorū, & fraudes labia eorum loquuntur.

Sapientia ędificabitur domus, & prudentia roborabitur. In doctrina replebuntur cellaria, vniuerſa ſubſtantia pretioſa & pulcherrima.

Vir ſapiēs, fortis eſt: & vir doct⁹, robuſt⁹ & valid⁹

Quia cum diſpoſitione initur bellum: & erit ſalus vbi multa conſilia ſunt.

Excelſa ſtulto ſapiētia, ī porta nō aperiet os ſuū.

Qui cogitat mala facere, ſtultus vocabitur.

Cogitatio ſtulti peccatum eſt: & abominatio hominum detractor.

Si deſperaueris lapſus ī die anguſtiæ: imminuetur fortitudo tua.

b Erue eos qui ducuntur ad mortem: & qui trahūtur ad interitum liberare ne ceſſes.

B Si dixeris, Vires non ſuppetūt: qui inſpector eſt cordis, ipſe intelligit, & ſeruatorē animæ tuæ nihil fallit, reddētq; homini iuxta opera ſua.

Comede fili mi mel, quia bonum eſt, & fauū dulciſſimum gutturi tuo: ſic & doctrina ſapiētiæ, animæ tuæ: quam cum inueneris, habebis in nouiſſimis ſpem, & ſpes tua non peribit.

Ne inſidieris, & quæras ipietatē in domo iuſti, neq; vaſtes requiē ei⁹. ſepties enim in die cadet iuſt⁹, & reſurget: ipſi autē corruēt ī malū.

Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina eius ne exultet cor tuū: ne fortè videat Domin⁹, & diſpliceat ei, & auferat ab eo irā ſuā.

C Ne contendas cū peſſimis, nec ęmuleris impios, quoniam non habent futurorum ſpem mali, & lucerna impiorum extinguetur.

Time Dominum fili mi, & regem: & cum detractoribus non cōmiſcearis: quoniā repēte cōſurget perditio eorū: & ruinā vtriuſq; quis nouit?

Hæc quoque ſapientibus,

d Cognoſcere perſonā in iudicio, nō eſt bonum.

Apud eos nimirum, qui vinum ſectantur, apud eos[16] qui veniunt ſcrutatum vbi miſceatur.

Noli contemplari vinum[17] quum rubet, [18] & quū phiala colorem ſuū reddit, recta procedentē:

Poſtremum enim eius velut ſerpens mordebit, & velut aſpis punget.

[19] Si oculi tui ſpectabunt meretrices, iam pectus quoque tuum peruerſa cogitabit.

Eriſque perinde ac ſi dormias ī medio mari, aut iacens in ſummitate[20] mali.

[Tum dices,] Percuſſerunt me, & non[21] dolui: verberarunt me, ſed non[22] ſenſi. [23] quando expergiſcar, rurſus inquiram illud. XXIIII.

NE æmuleris viros malos neque cupias cū eis verſari:

Nam cor eorum perniciem meditatur: & calamitatem loquuntur labia eorum.

Sapiētia ędificat̃ dom⁹, & ītelligētia[1] abſoluitur.

Scientia implentur penetralia, omnigenis opibus, raris & amœnis.

[2] Vir ſapiēs & prudens virib⁹ pollente præſtat.

[3] Conſilijs enim bella geruntur, & victoria multitudine conſiliariorum [paratur.]

Sapientia [4] ardua res ſtulto, [5] in porta non audet aperire os ſuum.

Qui nihil aliud cogitat q̃ malū perpetrare, [6] vocabitur ſceleratus vir.

[7] Facinus [hominis] ſtulti peccatum eſt, & irriſorem abominantur homines.

[8] Si remiſeris in ipſo neceſſitatis articulo, anguſta eſt fortitudo tua.

[9] Libera eos qui ad mortem rapiuntur, & qui ad cædem ducuntur, neque ceſſes.

[10] Nam ſi dixeris, Ecce ignorauimus illud. an nō cordiū[11] artifex ipſe ītelligit? &[12] obſeruator animæ tuæ ipſe nouit? reddētque homini iuxta opus ſuum?

Mel comedis fili mi, quoniam bonum eſt, & fauum dulce palato tuo:

[13] Sic erit cognitio ſapientiæ animæ tuæ. quam ſi inueneris, erit tibi poſteritas, & expectatio tua non excindetur.

Ne inſidieris, ô impie, habitaculo iuſti, & ne vaſtes cubile eius.

[14] Iuſtus enim etſi ſepties cadat, reſurgit tamē: impij autem in malum corruunt.

Cum lapſus fuerit inimic⁹ tuus, ne læteris: quūque impingit, ne exultet cor tuum:

Ne Dominus videat, & diſpliceat in oculis ſuis, [15] auertātque iram ſuam ab ipſo.

[16] Ne ſuccenſeas propter malos, neque æmuleris propter impios.

[17] Nam malo tandem nihil ſupererit, [18] lucerna impiorum extinguetur.

Time Dominum fili mi, & regem: [19] cū his qui rerum nouarum ſtudioſi ſunt, ne commiſceare.

Subito enim conſurget exitium eorum, & ruinam amborum quis nouit?

[20] Hæc quoque ſapientum ſunt,

[21] Noſſe perſonas in iudicio, [22] non eſt bonum.

¶16 qui eūt ad diſquirendū tēperatū. Proprie miſturā. hic p̃ vino diluto accipit̃: qa in illis calidis regiōib⁹ vtūtur vino ad modum diluto p̃pter aeris itēperiē. ¶17 q̃ rubrū ſit. i. ne capiaris aſpectu p̃pter vini rubore. ¶18 q̃ det ī vitro colorē ſuū, [&] q̃ ſeſe agitet p̃bē. ¶19 Hebr. Oculi tui videbunt. [ſub. viſiões] extraneas: & cor tuū loquet̃ praua. q.d. Si vino deditus fueris, abſurdas viſiones videbūt oculi tui, p̃pter cōfuſionē vaporū aſcēdētiū ad cerebrum. ¶20 ſub. nauis. qui enim illic dormiūt, maxime agitātur p̃pter pulſū nauis. ¶21 vl, ſēſi ¶22 vl, aiaduerti. ¶23 .i. ſurgā vt iterū bibam.

XXIIII

¶1 dirigit̃. ſtabilit̃. firma fit. ¶2 He. Vir ſapiēs ī poteſtate eſt: & vir eruditus fortificat vires ſuas. i. plurimū valet authoritate, & ſubīde ī ea creſcit. ¶3 He. Quia induſtrijs geres bellū: & ſalus eſt ī multitudie cōſiliariorum. i. qa debes gerere bellū induſtria, quā dat ſapiētia, q̃ reddit hoīem cōſultū & induſtriū. ¶4 alta eſt. i. eſt in loco alto ad quē ptĩgere nō poteſt. q.d. deſperat ſe aſſequi poſſe ſapiētiā. ¶5 q.d. ne hiſcere qdē audebit inter ſapiētes. ¶6 vocari ſolet magiſter cogitationū. Gallice dicim⁹, Vng ſōge malice. ¶7 Cogitatio. i. q̃cqd cogitat, eſt malū. ¶8 [Si] ſis deiecto aio in die tribulatiōis, āguſta ęſt virt⁹ tua. i. nō poteris ferre tribulationē. ¶9 vl, Si cohibeas te quominus eripias eos q rapiūtur ad mortē, & eos q vltro p̃gūt ad occiſionē. Hic verſ⁹, ſequēti iūgitur. ¶10 Quādo dices, Profecto &c. ¶11 pōderator. p̃penſor ¶12 ſeruator. i. q poteſtatē habet ſeruādi. ¶13 vl, Sic ſcire ſapiētiā [ſub. ſuaue eſt] animæ tuæ, ſi eā aſſequaris: & erit præmiū &c. vl, merces. ¶14 vl, Quia ſepties cadit iuſt⁹, & reſurgit: ipſi autē corruūt ī piculū. q.d. Frequēter diſcrimini obijcit̃ & euadit piculū iuſt⁹: vt Pſal. 33, Multæ tribulatiões iuſtorū. impij vero primo quoq; periculo ſolēt corruere ¶15 ſub. & tráſferat in te. i. ne malū hoſtis in te recidere faciat De⁹. ¶16 vl, Ne cōtēdas ſtudio quodam imitādi ſceleſtos: nec tenearis zelo imitandi impios. Verti etiam poteſt, Ne ineas amicitiā cum malignis: nec &c. ¶17 vl, Nam malus non habebit poſteritatem, vl prolem. Alij vertunt, Quia non continget finis ipſi malo. i. quia malus ipſe priuandus eſt fine ſuo, propter quem ſcilicet eſt creatus, hoc eſt priuandus eſt regno Dei. ¶18 Per lucernam, aut vitam, aut cognitionem quam habemus de Deo, intelligimus. hic pro vita accipitur: vt dicat, homo malus per ibit ante tempus à Deo determinatum. ¶19 Hebr. cum iterantibus. ſub. iniquitates ſuas. Alij vertūt, cum mutantibus ſeſe. i. inconſtātibus. ¶20 vl, Etiā hæc ſapiētes p̃cipiunt. Aut, etiā iſta ad ſapiētes pertinēt. ¶21 Hebr. Agnoſcere vultū. i. habere rationē p̃ſonarū & dignitatis cuiuſq;. ¶22 Nō bonū dicūt Hebræi, quādo rē peſſimam volunt ſignificare.

[13]Qui dicit impio, Iuſtus es, [o]huic maledicunt populi, hunc nationes deteſtabuntur.
Qui autem arguunt[impium,]grati ſunt, veniét que ſuper eos[14]bona imprecatio.[']
15 Siquis apte reſpondet, perinde eſt ac ſi labijs oſcularetur.
16 Para[o] foris opus tuum, & [17]exerce agrum tuũ, & poſtea ædifica domum tuam.
Ne teſteris[18]temere[']contra proximum tuũ: [19]nũ labijs tuis perſuadebis?'
Ne dicas, Faciam illi quemadmodum fecit mihi, rependam cuique iuxta opus ſuum.
Agrũ hominis pigri præterij, & vineam hominis ſtulti:
Et ecce totã obruerant vrticæ, & faciem eius dumi tegebãt, [20]maceria cũ lapidib[o]diruta erat.
Id ego videns, alta mente repoſui: vidi inquam, & eruditionem accepi.
Paululum dormiendum, paululum dormitãdũ, paululũ complicandæ manus ad dormiendũ:
At interim ceu viator veniet egeſtas tua, & inopia tua ceu vir ſcuto munitus.

CAP. XXV.

Et hæ parabolæ, ſunt Solomonis, quas[huc]'retulerunt'viri Ezechiæ regis Iuda.

Gloria Dei eſt[3]celare verbum: at gloria regũ eſt ſcrutari verbum.
Cælum in ſublimi eſt, terra in profundo: [4] cor autem regis imperueſtigabile.
Auferatur ſcoria ab argẽto, [5]iam exibit excoctori vas:
Auferatur impius à conſpectu regis, [6]iam thronus eius iuſticia firmus erit.
Nolite oſtentare coram rege, &[7] in loco magnatum[o]ne ſteteris.
Præſtat enim vt tibi dicatur, Aſcende huc: quàm te loco deijci coram principe, quem aſpexerant oculi tui.
Ne exeas vt cito litem inſtituas, [8]ne tãdem quid deſignes, quo te ignominioſum reddat proximus tuus.
9 Cauſam tuam age in lite cum proximo tuo, &
10 arcanum alterius ne reueles:'
Ne fortè audiens, à te ſubtrahat beneficentiam: téque [11]infamet, quod amoliri non poſſis.'
Mala aurea[12]in cælatis vaſis argenteis,' eſt verbũ tempeſtiue prolatum.
Torques aureus, & monile aureum eſt, [13]increpatio ſapientis auri obtemperanti.
Sicut[14]frigus niuis'in tempore meſſis, ſic fid[o] legatus ei qui ſe mittit, & reficit animũ heri ſui.
Nubes & ventus abſque imbre eſt, [15]qui magnificè pollicetur, ſed præſtando fallit.
16 Longanimitate perſuadetur'princeps, & lingua mollis frangit[17]oſſa.'
18 Mel vbi repereris, comede quantum ſatis eſt: ne eo ſatiatus, euomas illud.
19 Reuoca pedem à domo proximi tui, ne fortè tui ſatur, odiat te.
Malleus, gladius ac ſagitta acuta eſt vir qui falſum dicit teſtimonium aduerſus proximum ſuum.

Qui dicunt impio, Iuſtus es: maledicẽt eis populi, & deteſtabuntur eos tribus. qui arguũt eũ, laudabuntur, & ſuper ipſos veniet benedictio.
Labia deoſculabitur qui recta verba reſpondet.
Præpara foris opus tuũ, & diligẽter exerce agrũ tuum, & poſtea ædifices domum tuam.
Ne ſis teſtis fruſtra contra proximum tuum, nec lactes quenquam labijs tuis.
Ne dicas, Quo modo fecit mihi, ſic faciã ei: reddam vnicuique ſecundum opus ſuum. Inſ.b.
Per agrũ hois pigri tranſiui, & per vineã viri ſtulti: & ecce totũ repleuerãt vrticæ, & operuerãt ſuperficiẽ ei[o] ſpinæ, & maceria lapidũ deſtructa erat. Quod cũ vidiſſẽ, poſui i corde meo, & exemplo didici diſciplinã. Vſquequo piger dormies? vſquequo de ſõno cõſurges? Parũ inquam dormies, modicũ dormitabis, pauxillũ manus conſeres, vt quieſcas: & veniet tibi quaſi curſor egeſtas tua, & mendicitas quaſi vir armatus. Inſ.b.

CAP. XXV.

Hæ quoque parabolæ Salomonis, quas tranſtulerunt viri Ezechiæ regis Iuda.

Gloria Dei eſt celare verbum, & gloria regũ inueſtigare ſermonem.
Cælum ſurſum, & terra deorſum, & cor regum inſcrutabile.
Aufer rubiginem de argento, & egredietur vas puriſſimum: aufer impietatem de vultu regis, & firmabitur iuſticia thronus eius.
Ne glorioſus appareas corã rege, & in loco magnorum ne ſteteris: melius eſt enim vt dicatur tibi, Aſcende huc, quàm vt humilieris coram principe, 'quæ'viderunt oculi tui.
Ne proferas in iurgio cito: ne poſtea emendare non poſſis, cum dehoneſtaueris amicum tuũ.
Cauſam tuam tracta cum amico tuo, & ſecretũ extraneo ne reueles: ne fortè inſultet tibi cum audierit, & exprobrare non ceſſet.
'Gratia & amicitia liberant, quas tibi ſerua, ne exprobrabilis fias.'
Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore ſuo.
Inauris aurea, & margaritũ fulgens, qui arguit ſapientem & aurem obedientem.
Sicut frigus niuis in die meſſis, ita legatus fidelis ei qui'miſerit'eum, animam ipſius requieſcere facit.
Nubes & ventus, & pluuiæ nõ ſequentes, vir glorioſus, & promiſſa non complens.
Patientia lenietur princeps: & lingua mollis confringet duritiam. Inſ.b.
Mel inueniſti, comede quod ſufficit tibi: ne forte ſatiatus euomas illud.
Subtrahe pedem tuũ de domo proximi tui, nequando ſatiatus oderit te.
Iaculũ, & gladius, & ſagitta acuta, homo qui loquitur cõtra proximũ ſuũ falſum teſtimoniũ.

¶13 i. qui abſoluit impium, & damnat iuſtũ. ¶14 He. benedictio boni. ¶15 Hebr. Labia deoſculabitur, qui reſpondet verba iuſta. i. Qui verax eſt, habetur eo loco vt non ſolũ admittatur ad oſculũ man[o], ſed in arctã amicitiã recipiatur. ¶16 Dirige. vl, Studioſe age. ¶17 præpara illud i agro tibi. vl, cole agrũ tibi. Docet vt i primis curem[o] quæ magis ſũt neceſſaria, ne pposterus ordo in rebus gerẽdis ſeruetur. ¶18 ſine cauſa ¶19 &[ne] allicias verbis tuis. ſub. proximum tuum: vt ſcilicet ferat falſum teſtimonium. Quidam Hebræorũ vertunt, & ne attraſs[ſub. ꝓximũ tuũ]labijs tuis. i. falſo teſtimonio labiorũ tuorum. ¶20 Heb. ſepes lapidum.

XXV.

¶1 congeſſerũt in vnum. Erant enim diſperſæ parabolæ Salomonis in multis libris quos ſcripſit: ſed opera iſtorum ſũt congeſtæ in vnum. ¶2 i. famuli. ¶3 Poteſt eſſe diſſimile, vt Decet Deũ abſcondere verbum vel rem, ita decet reges ſcrutari. multa enim nos in diuinis rebus latent, idque ad gloriam Deus facit. ¶4 q. d. vtrunque eſt in loco definito, ideòque comprehendi vtrunque poteſt: at cor regum nulla diſquiſitione comprehendi poteſt. ¶5 & prodibit argentario vas. ſub. pretioſum ¶6 i. iuſtus erit rex. ¶7 i. in loco vbi debent eſſe magnates, ¶8 vl, ne forte [ſub. inuenias vt neſcias]quid agas in fine eius: [ſub. litis]cum ignominia affecerit te ſocius tuus. quocum ſcilicet contendis. ¶9 Alij legunt, Alius tuam litem dirimat antequam adeas iudicem. ¶10 vl, alteri ne reueles ſecretum. ¶11 Hebr. probris afficiat te: & obloquutio tua non auertatur. i. quod dixeris maneat irreuocabile. ¶12 in cælaturis argenteis. Proprie vox Hebræa ſignificat thecas in quibus lapides pretioſi recluduntur, ita tamen vt videantur. Gallice, cleres voyes. Hæ autem thecæ fiebant argento vbi erant foramina, per quæ poma illa aurea conſpicerentur à Salomone ipſo. ¶13 ſapiens qui increpat aurem obtemperantem. i. hominem cui eſt auris obtemperans. ¶14 i. tantum frigus, quantum eſt tempore niuis, dulce eſt tempore æſtus. ¶15 Heb. vir qui iactat ſeſe de munere mendacij. i. de munere vano quod nunquam eſt daturus. ¶16 Longanimitate iræ lenitur. vl, ferẽdo patienter iram, flecti ſolet. ¶17 i. iram grauem. aut frangibilem inſtar oſſis. ¶18 q. d. Omnibus adde modum. ¶19 Hebr. Rarum facias pedem tuum in domo proximi tui. i. raro accede ad domum &c.

Dens putridus, & pes laſſus, qui ſperat ſuper infi deli in die anguſtiæ.
Et amittit pallium in die frigoris, acetum in nitro,[4] qui cantat carmina cordi peſſimo.
Sicut tinea veſtimento, & vermis ligno: ita triſtitia viri nocet cordi.
d ¶Si eſurierit inimicus tu^9, ciba illum: ſi ſitit, da ei aquam bibere: prunas enim congregabis ſuper caput eius, & Dominus reddet tibi.
b Ventus Aquilo diſſipat pluuias, & facies triſtis linguam detrahentem.
¶Melius eſt ſedere in angulo domatis, quàm cũ muliere litigioſa, & in domo communi.
Aqua frigida animæ ſitienti, & nuntius bonus de terra longinqua.
Fons turbatus pede, & vena corrupta, iuſtus cadens coram impio.
b ¶Sicut q mel multũ comedit, nõ eſt ei bonũ: ſic q ſcrutator eſt maieſtatis, opprimet à gloria.
Sicut vrbs patens & abſque murorum ambitu, ita vir qui nõ poteſt in loquendo cohibere ſpiritum ſuum.

CAP. XXVI.

Quomodo nix in æſtate, & pluuiæ in meſſe: ſic indecens eſt ſtulto gloria.
Sicut auis ad alta tráſuolans, & paſſer quò libet vadens: ſic maledictum fruſtrà prolatũ in quẽpiam ſuperueniet.
Flagellum equo, & camus aſino, & virga in dorſo imprudentium.
Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne efficiaris ei ſimilis.
Reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur.
Claudus pedibus, & iniquitatem bibens, qui mittit verba per nuntium ſtultum.
a Quomodo pulchras fruſtra habet claud⁹ tibias: ſic indecens eſt in ore ſtultorum parabola.
Sicut qui mittit lapidem in aceruum Mercurij: ita qui tribuit inſipienti honorem.
Quomodo ſi ſpina naſcatur in manu temulenti: ſic parabola in ore ſtultorum.
Iudicium determinat cauſas: & qui imponit ſtulto ſilentium, iras mitigat.
¶Sicut canis qui reuertitur ad vomitum ſuum, ſic imprudens qui iterat ſtultitiam ſuam.
Vidiſti hominem ſapientem ſibi videri? magis illo ſpem habebit inſipiens.
Dicit piger, Leo eſt in via, & leæna in itineribus.
Sicut oſtium vertitur in cardine ſuo, ita piger in lectulo ſuo.
¶Abſcondit piger manus ſub aſcella ſua, & c laborat ſi ad os ſuum eas conuerterit.
Sapientior ſibi ſtultus videtur ſeptẽ viris loquẽtibus ſententias.
Sicut qui apprehendit auribus canem, ſic qui tráſit & impatiens, & commiſcetur rixæ alterius.

Dens fractus, & pes[10] luxatus,[11] ꝑuaricatoris ſpes ſunt dum aduerſitas ingruit.
Mœſto cordi carmen canere, perinde eſt atq; detrahere veſtes tempore frigoris, aut nitrũ aceto ſperfundere.]
Si eſuriat qui te odit, ciba illum pane: ſi ſitierit, pota eum aqua.
Sic enim prunam incendes ſuper caput eius, & Dominus reddet tibi.
Ventus aquilonaris pellit pluuias, at[12] vultus ſeuerus linguam[4] delatricem.
Satius eſt[13] in pinna tecti habitare, quàm cũ muliere contentioſa,[14] quę partẽ in domo habet.
Quod aqua frigida eſt laſſo animo, id eſt nuntium bonum è terra longinqua.
Fons conturbatus, & corrupta vena, eſt iuſti[15] lapſus coram impio.
Quemadmodum multum mellis edere nõ eſt bonum, ſic qui gloriam[16] eorum[17] nimium ſcrutatur.
Vrbs[18] mœnibus nudata, eſt vir qui non cohibet[19] ſpiritum ſuum.

XXVI.

Vt in æſtate nix, imberque in meſſe, ſic nec ſtultum decet gloria.
[1] Quemadmodũ auis aufugit, & prætervolat hirundo, ſic friuola execratio non euenit.
Flagellum[3] equo, frenum aſino, virga tergo ſtultorum.
[4] Ne reſpondeas ſtulto ſecũdum illius ſtultitiã, ne & tu quoque par ei fias.
[5] Reſponde ſtulto ſecundum ſtultitiam eius, ne ſapere ſibi videatur.
[6] Truncat pedes, bibitque violentiã, qui per ſtultum aliquid demandat.
[7] Vt exaruerunt crura claudo, ſic prudens & pictu ratus ſermo in ore ſtulti.
Qui ſtultum honore adficit, perinde facit[8] ac qui lapidem in funda ligat.
Vt ſpina[9] creſcens in manu ebrij, ſic[10] parabola in ore ſtultorum.
[11] Egregius aliquis ac magnus vir cõficit [per ſe] omnia: ſtultus autem mercede conducit tranſgreſſores.
Vt canis ad vomitum ſuum redit, ſic ſtultus iterat ſtultitiam ſuam.
Si videas hominẽ qui ſibi ſapere videtur, de ſtulto melius ſperandum quàm de ipſo.
Dicit piger, Pardus eſt in via, leo inter plateas.
Sicut fores voluuntur in cardine ſuo, ſic voluatur piger in lecto ſuo.
Abſcondit piger manum ſuam in[12] patinam, pigẽtque eam reducere ad os ſuum.
Piger videtur ſibi ſapientior, ꝙ ſeptem qui[13] ſententias reſpondent.
Canem auribus[14] tenet, qui tranſiens liti ſe ingerit, quæ ſua nihil refert.

¶10 non conſiſtens. i. non inſiſtens ſuo veſtigio. q.d. vt illa ſunt inutilia, ita & fiducia in homine. ¶11 Heb. [eſt] fiducia præuaricatrix tempore anguſtiæ. ¶12 facies irata ſubaudiendum præcedens verbum, pellit, aut ſimile. q.d. Si non libẽter audias detractorem, facies vt ſtatim obmuteſcat. ¶13 He. abſcõſionis. hoc eſt quæ clàm deſert. ¶13 in angulo tecti. vbi ſcilicet te nihil tueat ab iiuria cœli & vẽtorũ. ¶14 & in familia frequenti. vł, idque in familia frequẽti. Verti etiam poteſt in domo communi, ſiue ſocietatis. ¶15 vł, cedens ipſo. ¶16 ſub. cæleſtiũ, rerũ diuinarum. aut diuerſarum ſcientiarum vnde ſolet peti glia. ¶17 ſcrutatur, [non eſt] gloria. i. non eſt laudabile. ¶18 euerſa, carens muro. ac ſi dicat, Sicuti vrbs cuius murus eſt dirutus, non eſt ab hoſtibus tuta: ſic qui in iram procliuis eſt, neque poteſt eam cohibere, tutus eſſe non poteſt. ¶19. i. iram & impetum. qui animo ſuo non imperat.

XXVI. ¶1 itẽpeſtiua ſcilicet ſunt: ſic intẽpeſtiuus eſt honor qui ſtulto ĩpẽditur. ¶2 He. Vt paſſer [natus] vt fugiat, [&] vt hirundo [nata] vt volet: ſic maledictio immerito [prolata] non veniet. i. non lædet. q.d. Vt paſſer viſo arcu vel homine fugit, ita vt non lædatur: ſic non lædit maledictio quæ immerito mittitur in aliquem. ¶3 ſub. debetur. vel deſtinata ſunt. Vt, inquit, equus flagello, & aſinus fræno emendantur: ſic ſtulti non emendantur ſine plagis. ¶4. i. Si ſtulto loquaris, ne tu etiã ſtulta loquaris. ſi probris afficiat, ne malũ ꝓ malo repẽdas. ¶5. i. redargue ſtultũ propter ſtultitiam ſui, hoc eſt oſtende ei ſtultitiã ſuam. ¶6 Multa in hoc verſu ſubaudienda, [Sicut is qui] præcidit pedes [eius quem aliquò mittit,] iniquitatem bibit: [ſic] qui mittit quidpiam per manum ſtulti. q.d. Qui mittit aliquid per virum ſtultum, eſt velut is qui præcidit pedes eius quem mittit. replet enim ſe iniuria qui hoc facit. Non eſt igitur negotium aliquod ſtulto committendum. ¶7 Heb. Eleuate crura claudi: ſic eſt ſententia in ore ſtultorũ. Subaudiendum aliquid, Eleuate crura claudi vt incedat, & nihil promouebitis, non propterea incedet: ſic &c. ¶8 q.d. vt lapis non hæret in funda, ſed mox eiaculatur: ſic nec honor in ſtulto. Alij ex Hebræo vertunt, Vt [eſt] incluſio lapilli in aceruo lapidum, ſic qui dat ſtulto gloriam. q.d. vt lapillus in pala annuli incluſus, decorus eſt: indecore autem in aceruo aliorum lapidum iacet: ſic ¶9 quæ aſcendit. i. quæ geſtatur manu ebrij. ¶10 ſermo ¶11 Hebr. Princeps coercet omnes: & dat præmium ſtulto, & dat præmium tranſgreſſoribus. i. dat ſingulis quod meruerunt. qualis princeps, tales & ſubditi. Tranſgreſſores vocat nebulones, negligentes, ignauos. ¶12 ſinu, ¶13 reſpondent rationem. i. qui rogati, rationem quæſitorum reddũt. ¶14 apprehendit. i. laceſſit. q.d. Qui tranſiens iraſcitur in lite quæ ad ſe non pertinet, eſt veluti is qui vellicat auriculis canem.

Digitized by Google

¶5 Hebr. Sicut qui ſimulat ſe infirmũ, emittens ſcintillas, iacula & [vaſa] mortis. Perficitur ſententia verſu ſequenti. Vt qui, inquit, ſimulans demẽtiam, ac debilẽ ſe eſſe, emittit ignem ad comburendum domum proximi ſui, iacula & inſtrumenta morifera: ſic &c.

¶6 Carbo prunis, & ligna igni: ſic vir rixoſus ad excitandum litem. Carbo, inquit, congruit prunis, & ligna apta ſunt igni: ex carbone facile fiunt prunæ, carbo facile in prunas vertitur: ita vir &c.

¶7 vl, ſunt velut ſermones verberatorum. qui ſcilicet ſolent eſſe ſimplices & blandi.

¶8 [Vt eſt] argẽtum non repurgatum, ſuperinductum teſtæ: [ſic ſunt] labia feruentia [notam aliquam] & cor hominis mali. q.d. q cor de & ore mali ſunt, ſunt ſimiles argento nõ repurgato ſuperinducto rei vili. ¶9 vl. Sermone ſuo ſtudet ne agnoſcatur qui odit: at intra ſe ſtruit fraudẽ.

[5] Vt q̃ ſeſe fatigat iaculãdo flãmas, tela letalia:
Sic eſt vir doloſus erga proximum ſuum: deinde dicit, Annon ioco feci?
Vbi deſunt ligna, extinguitur ignis: vbi deeſt ſuſurro, ceſſant occaſiones contentionum.
[6] Carbo prunam, & ligna ignem, contentioſus rixas incendit.
Verba ſuſurronis [7] blanditijs ſunt ſimilia, ſed in intima viſcera penetrant.
[8] Vt vas teſtaceum argenti ſcoria obductũ, ita labia ardentia, & cor malum.
[9] Labijs ſuis cognoſcetur oſor, intra ſe dolum recondit:
[10] Quum voce ſua benignus eſt, ne credas ei: [11] ſeptem enim abominanda ſunt in corde eius.
Odium [12] ſi tegitur in vaſtatione, retegetur malitia eius in cœtu.
Fodiens foueam, in eam ruet: & qui ſaxum prouoluit, in ipſum recidet.
[13] Lingua mẽdax odit qui ipſam reprimit, & os blandum facit impulſionem.

CAP. XXVII.

NE glorieris de die craſtino: neſcis enim quid [1] ferat dies.
Laudet te alienum, nõ tuum os: extraneus, & nõ labia tua.
Oneroſus eſt lapis, grauis arena, vtroq; grauior eſt ira ſtulti.
[2] Sæua res eſt æſtus, & furor inundatio, coram æmulatione autem quis conſiſteret?
Melior eſt manifeſta correptio, quàm occulta dilectio.
Fidelia ſunt vulnera inflicta à diligente, [3] coacta autem oſcula odientis.
[4] Anima ſatura faſtidit fauum: eſurienti animæ etiam amarum dulce eſt.
[5] Homo qui de loco ſuo migrat, ſimilis eſt paſſerculo nidum ſuum linquenti.
Vnguentum & ſuffitus cor exhilarant, [6] habere amicum ex animo conſulentem, res dulciſſima eſt.
Amicum tuum, & amicum patris tui ne deſeras, & domum fratris tui tempore calamitatis tuæ ne ingrediaris.
Melior eſt vicinus propinquus, quàm frater procul abſens.
Sapiens eſto fili mi, & [7] gaudebit cor meum, vt reſpondere queam ei qui mihi exprobrat.
Cautus videns periculum abſconditur: ſimplices [8] perrumpunt, & damnum accipiunt.
[9] Si alienus ſpoponderit, eripe veſtem eius, vt pro extraneo ſit pignus eius.
Laudanti proximum ſuum magna voce mane [10] conſurgenti, reputabitur ac ſi execratus eũ fuiſſet.
[11] Tectum perſtillans tempore pluuio, & rixoſa mulier paria ſunt:

Sicut noxius eſt qui mittit ſagittas, & lanceas in mortem: ita vir qui fraudulenter nocet amico ſuo: & cum fuerit deprehenſus dicet, Ludens feci.
Cum defecerint ligna, extinguetur ignis: & ſuſurrone ſubtracto iurgia conquieſcunt.
‖Sicut carbones ad prunas, & ligna ad ignem: ſic homo iracundus ſuſcitat rixas. Eccli 28.b
Verba ſuſurronis quaſi ſimplicia, & ipſa perueniunt ad intima cordis.
Quomodo ſi argento ſordido ornare velis vas fictile, ſic labia tumentia cum peſſimo corde ſociata.
Labijs ſuis intelligitur inimicus, cum in corde tractauerit dolos. quando ſubmiſerit vocẽ ſuam, ne credideris ei: quoniam ſeptem nequitiæ ſunt in corde illius.
Qui operit odium fraudulenter, reuelabitur malitia eius in concilio.
‖Qui fodit foueam, incidet in eam: & qui voluit lapidem, reuertetur ad eum. Eccleſ. 10. eccli 27.
Lingua fallax non amat veritatem: & os lubricũ operatur ruinas.

CAP. XXVII.

NE glorieris in craſtinum, ignorans quid ſuperuentura pariat dies.
‖Laudet te alienus, & non os tuum: extraneus, & non labia tua.
Graue eſt ſaxum, & oneroſa arena: ſed ira ſtulti vtroque grauior.
Ira non habet miſericordiam, nec erumpens furor: & impetum concitati ſpiritus ferre quis poterit?
Melior eſt manifeſta correctio, quàm amor abſconditus.
Meliora ſunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oſcula odientis.
‖Anima ſaturata calcabit fauum: & anima eſuriens etiam amarum pro dulci ſumet.
Sicut auis tranſmigrans de nido ſuo, ſic vir qui derelinquit locum ſuum.
Vnguẽto & varijs odoribus delectatur cor: & bonis amici conſilijs anima dulcoratur.
Amicum tuum, & amicum patris tui ne dimiſeris: & domum fratris tui ne ingrediaris in die afflictionis tuæ.
Melior eſt vicinus iuxta, quàm frater procul.
Stude ſapientiæ fili mi, & lætifica cor meum, vt poſſim exprobranti reſpondere ſermonem.
Aſtutus videns malum, abſconditus eſt, paruuli tranſeuntes ſuſtinuerunt diſpendia.
‖Tolle veſtimentum eius qui ſpopondit pro extraneo, & pro alienis aufer ei pignus.
Qui benedicit proximo ſuo voce grandi, de nocte conſurgens maledicenti ſimilis erit.
Tecta perſtillantia in die frigoris, & litigioſa mu-

¶10 Hebr. Cum gratificabit vocẽ ſuam. i. cũ gratioſe alloquetur te. ¶11 i. multæ ſunt abominationes in corde eius. ¶12 quod abdit ſeſe in ſolitudine: reuelari ſolet &c. ¶13 Heb. [Vir] linguæ mẽdacis odio habet contritum: & os blandum facit lapſum. i. is qui falſò ſocium ſuum criminatur, id odio ipſius ſocij quem lingua ſua flagellat facit: & homo adulator perfundare ſolet hominem quem alloquitur. XXVII. ¶1 pariturus ſit. ¶2 Crudelis eſt ira, & impetuoſa iracundia: at quis conſiſtet ante inuidiam? Vl, Crudelitas ineſt furori, & inundatio quædam iræ: at &c. Aut, Crudelitas iræ: [ſub. competit] & inundatio [ſiue impetus, competit] iracundiæ: at quis &c. q.d. Inuidiæ nõ poſſum' reſiſtere, quamuis iræ poſſimus & impetui iracũdo. ¶3 & in ſpeciẽ bona ſunt oſcula diligẽtis. Vl, denſa, ſpiſſa, fortia, frequentia. ¶4 Anima p deſyderio ſumitur, & pro potentia in qua eſt deſyderiũ. ¶5 Vt auis aufugit à nido ſuo: ſic vir abit à loco ſuo. Vt ſcilicet ſibi paret cibũ. ¶6 at dulce cõſiliũ amici hoĩs, magis [ſub. exhilarat mentẽ hominis] quã conſiliũ animæ. ſub. ppriæ. i. quàm conſiliũ propriũ. ¶7 lætifica ¶8 Heb. tranſeunt. i. exponũt ſe periculo. ¶9 Heb. Accipe veſtẽ eius, quia ſpopõdit p alieno: & [quia ſpopõdit] p peregrina, accipe pignus ei'. i. pro eo qui nõ eſt de eccleſia. nã nõ eſt fidendũ infidelib'. Idcirco ab ijs qui pro eis fideiubẽt ne dubitemus etiã veſtẽ pignori accipere. nã periculũ eſt ne ĩ extremã paupertatẽ incidãt. ¶10 cõſurgendo. Varie exponit hic verſus: quidã ſic, Qui nimis accurate & magnifice laudat aliquẽ, videt' execrare. Alij ſic, Laudare aliquem nimis mane, hoc eſt antequã tibi perſpectus ſit, vitio vertitur. Cõmendatio intẽpeſtiua perinde habebitur ac maledictio. ¶11 vl, Stillicidio aſſiduo, tempore pluuiæ, mulier cõtẽtioſa cõparatur. q.d. vt moleſtũ tale ſtillicidiũ quod expellit hominem domo ſua: ita & mulier contentioſa moleſta eſt, quæ virum è domo ſua expellit.

Digitized by Google

liter cõparantur: qui retinet eam, quaſi qui vẽtum teneat, & oleum dexteræ ſuæ euacuat.

b Ferrum ferro exacuitur, & homo exacuit faciem amici ſui.

Qui ſeruat ficum, comedet fructus eius: & qui cuſtos eſt domini ſui, glorificabitur.

d Quomodo in aquis reſplẽdẽt vultus proſpiciẽtiũ, ſic corda hominũ manifeſta ſũt prudẽtib⁹.

Infernus & perditio nunquam implentur, ſimiliter & oculi hominum inſatiabiles.

h Quo modo probatur in conflatorio argentum, & in fornace aurũ: ſic ꝓbat homo ore laudãtis.

D Cor iniqui inquirit mala: cor autem rectũ inquirit ſcientiam.

Si contuderis ſtultum in pila, quaſi ptiſanas feriente deſuper pilo, non auferetur ab eo ſtultitia eius.

Diligenter agnoſce vultum pecoris tui, tuóſque greges conſydera. non enim habebis iugiter poteſtatem, ſed corona tribuetur tibi in generatione & generationem.

Aperta ſunt prata, & apparuerunt herbæ virentes, & collecta ſunt fœna de montibus.

16.b. Agni ſunt ad veſtimentum tuum: & hœdi, ad agri precium.

Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos, & in neceſſaria domus tuæ, & ad victum ancillis tuis.

CAP. XXVIII.

Fugit impius nemine perſequente: iuſtus autẽ quaſi leo confidens, abſque terrore erit.

Propter peccata terrę multi principes ei⁹: & propter hominis ſapientiam & horum ſcientiam quæ dicuntur, vita ducis longior erit.

Vir pauper calumnians pauperes, ſimilis eſt imbri vehementi in quo paratur fames.

Qui derelinquunt legem, laudãt impium: qui cuſtodiunt, ſuccenduntur contra eum.

Viri mali non cogitant iudicium: qui autem inquirunt Dominum, animaduertunt omnia.

Melior eſt pauper ambulãs in ſimplicitate ſua, quàm diues in prauis itineribus.

Qui cuſtodit legem, filius ſapiens eſt: qui autem

B comeſſatores paſcit, confundit patrem ſuum.

Qui coaceruat diuitias vſuris & fœnore liberali, in pauperes congregat eas.

Qui declinat aures ſuas ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.

Qui decipit iuſtos i via mala, in interitu ſuo corruet, & ſimplices poſſidebunt bona eius.

Sapiens ſibi videtur vir diues: pauper autẽ prudens ſcrutabitur eum.

In exultatione iuſtorũ multa gloria eſt: regnantibus impiis ruinæ hominum.

Qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur: qui autem confeſſus fuerit, & reliquerit ea, miſericordiam conſequetur.

Beatus homo qui ſemper eſt pauidus: qui verò mentis eſt duræ, corruet in malum.

Leo rugiens, & vrſus eſuriẽs, princeps impius ſu

C per populum pauperem.

[12] Qui cohibet eam, ventos cohibet, & dextera ſua oleo occurrit.

[13] Vt ferrum ferro committitur, ſic homo homini conſociatur.

Qui ficum [14] colit, veſcitur fructu eius: ſic qui dominum ſuum [15] obſeruat, honorabitur.

[16] Vt aquarũ facies ad facies, ſic cor hominis ad homines.

Vt [17] inferi & perditio nunquam ſatiantur, ſic [18] oculi hominis nunquam ſatiantur.

[19] Vt argentũ in catino, & aurum in fornace ſexploratur, ſic homo ore laudantis eum.

Stultum ſi contuderis [20] piſtillo in mortario iter ptiſanam, non recedet ab eo ſtultitia eius.

[21] Faciem pecoris tui accurate cognoſce, & adponito cor tuum ad greges.

[22] (Neque enim perpetuus erit theſaurus, neque corona ad perpetuam poſteritatem.)

[23] Vt fœnum prodeat, herba appareat, gramináque montium colligantur.

Oues pro veſtitu tuo, & [24] hirci pro pretio agri.

[25] Num ſat lactis caprarum pro cibo tuo, & cibo domus tuæ, & pro victu ancillarum tuarum?

CAP. XXVIII.

Fugiũt nemine perſequẽte impij: iuſti vt leones [1] confidunt.

Propter ꝑuaricationem eorum qui in terra habitant, fit vt alij ſubinde imperent: quum vero homines prudẽtes ſunt & cordati, firmum eſt, & [3] prorogatur.

Vir pauper qui pauperes violẽtia opprimit, perinde eſt ac imber [5] putrefaciens ſegetem, vt nihil proueniat.

Qui legem deſerunt, impium laudãt: qui autem legem cuſtodiunt, [4] prouocantur contra eos.

Mali homines non intelligũt [5] iudicium: qui autem Dominum quærunt, omnia intelligunt.

Melior eſt pauper q ambulat in integritate ſua, quàm diues qui prauus in viis ſuis incedit.

Qui [6] legem ſeruat, [7] intelligẽtia præditus eſt: qui vero [8] heluonũ ſoci⁹ eſt, ignominia afficit [9] patrem ſuum.

Qui opes ſuas fœnore & vſuris auget, [10] congerit eas homini qui pauperibus benefaciat.

Qui aurem ſuam auocat, quo minus legem audiat, eius precatio quoque abominanda eſt.

Qui ſeducit rectos in viam malam, in foueam ſuam ipſe corruet: integri vero hæreditate conſequentur bona.

Diues ſapere ſibi videtur, at pauper prudẽs [11] explorat eum.

Vbi iuſti exultãt, multa eſt magnificentia: quum vero impij [12] ſurgunt, [13] exploratur homo.

Qui tranſgreſſiones ſuas celat, huic nõ proſpere cadet: qui vero cõfitetur & deſerit, is miſericordiam conſequetur.

Beatus eſt homo qui [14] iugiter pauet: qui autẽ cor ſuum obdurat, corruet in malum.

Ceu leo rugiens, & vrſus [15] cũ fremitu diſcurrens eſt princeps impius pauperculæ plebi.

¶12 Heb. Qui recõdit eã, recõdit vẽtũ, & [ſub. recõdit] dextera ſua oleũ, [qđ] clamabit. Qui, igr, conatur abſcõdere mulierẽ, fruſtra laborat perinde vt q conetur vẽtũ abſcondere, aut vnguẽtũ odoriferũ i manu ſua, quod ſe ſuo odore velut clamore ꝓdet. Perſtat i metaphora mulieris cũ dicit clamabit. nã tribuit vnguento quod mulieri erat tribuẽdũ, nẽpe clamorẽ. ¶13 Enſis enſem acuit: ita vir exacuit irã amici ſui. Cum quo ſcilicet cõtendit. O portet igitur cedere, & dare locũ iræ. ¶14 cuſtodit. i. poſſeſſiões ſuas. ¶15 cuſtodit. i. q non deſerit. ¶16 Quidam ſic intelligũt hunc verſũ: Vt facies i aqua reſplẽdẽs fallit: ita iter ſe corda hominũ. Alij ſic, Vt eadẽ aqua diuerſas reddit facies, ſic alia aliorũ hominũ ſunt corda. Alij tamẽ ex cõmentariis Hebræorũ ſic reddũt, Sicut in ipſa aqua vult⁹ vultui [reſpõdet] ita cor hois. [eordi] homis [ſub. reſpondet. q. d. ſicut cor vni⁹ hominis eſt ad malum, ita & oim aliorũ corda. ſimilia enim ſũt.

¶17 vl, ſepulchrũ & mors. ¶18 Per oculos itelligit cupiditatẽ. ¶19 vl, Cõflatoriũ [ſub. paratur] argẽto, & fornax auro: & vnicuiq; rei ꝓ ſua laude. Aut, dignitate. Conflatorio, iquit, repurgat argẽtũ, & fornace aurũ: & vnaquæque res ꝓ ſua dignitate purgatur à re vitioſa. ¶20 in mortario, in medio leguminũ cõtuſorũ piſtillo: ¶21 Hæc ad œconomiam ptinẽt. Noie pecoris opes itelligit, q antiquis ſitæ erãt i pecorib⁹ ¶22 vl, Quia nõ [duraturæ ſũt] ꝑpetuũ diuitiæ: & nõ corona [ſub. duratura eſt] i generatione & generationẽ. q. d. vſq; ad duas ætates. Coronã regiã itelligit. ¶23 Prodit gramẽ, & apparet herba: demetiunturq; herbę mõdiũ. q. d. Oia à Deo habẽt originẽ. Hæc oia prudẽs & diligẽs paterfamiliâs norit. ¶24 pretiũ agri erũt hirci. i. vendes hircos, & ex pecuniis cõparabis ſeruos q colãt agrũ tuũ ¶25 Eſt ſufficiẽtia lactis. vl, copia. XXVIII. ¶1 vl, cõfidere ſolent. ¶2 ſub. imperium. Hebraice legitur, Propter præuaricationẽ regiõis, multi ſũt principes eius: at propter hominem prudẽtem [. i. propter principem] ac ſciẽtem, ſic diu ꝑmanere ſolet. ſub. terra. ¶3 inundans, & nullus [eſt poſtea] panis. ¶4 vl. ſuccẽſent illis. Sub. deſertoribus. ¶5 ſub. Dei. ¶6 Lex fortaſſe ꝓ modo ponitur. ¶7 Heb. eſt filius ſapiẽs. pro ſapiente. ¶8 paſcit heluones ¶9 Nomine patris, etiam matrẽ intelligit. ¶10 vt effundãtur in vſum pauperũ coaceruat eas. i. vt veri iudices erogent illas pauperib⁹. quaſi dicat, nullum diu poſſe frui diuitiis male partis. ¶11. i. explorare ſolet doctrinã ei⁹. ¶12 vl, ad dignitates euehuntur, ¶13. i. opprimitur ¶14 ne ſcilicet Dominum offendat. ¶15 vl, eſuriens. famelicus.

Digitized by Google

¶16 Heb. Princeps carens prudẽtia, etiam multus eſt in iniurijs. ¶17 Heb. prorogabit dies. Poteſt aliter exponi, vt oratio ſit concisa, ſic, Princeps carẽs prudentia, & multus in iniurijs, non prorogabit dies: ſed qui odit auaritiã, prorogabit dies. Vt ex fine verſ⁹ exponatur eiꝰ principium. ¶18 Heb. Homo qui opprimit [ſub. alios] in ſãguine animæ: vſq; ad ſepulchrum fugit, & non retinebũt eũ. Sanguinem animæ vocat vitã: quia anima in ſanguine conſiſtit. q. d. Quiſquis cõſueuit ſãguinẽ fundere, ſe in mortẽ conijcit, nemine retinẽte. ¶19 vl. otioſos. ¶20 .i. cõficietur inopia

¶21 Heb. multꝰ erit benedictionibꝰ .i. ſolet cõmendari ab hominibus. ¶22 nõ erit inſons .i. ditari ſolet ab hominibꝰ. ¶23 Heb. Feſtinat vt [ſub. concerruet] facultates, vir maligni oculi. .i. vir parcus q ferre non poteſt aliquem auferentẽ aliquid ſuæ ſubſtantiæ.

[16] Sub ſtulto principe crebræ ſunt violentiæ: qui autem auaritiam odit, [17] diu imperabit.
[18] Qui per violentiam ſanguinem fuderit, ad foueam vſq; profugus erit, vt nemo ſuſtẽtet eũ.'
Qui integre ambulat, ſaluabitur: q vero per vias prauas incedit, in vna aliqua corruet.
Qui colit humum ſuam, ſatiabitur pane: qui vero [19] vanos ſectabitur, [20] ſatiabitur egeſtate.
Vir fidelis [21] amplas habet benedictiones:' qui vero feſtinat diteſcere, [22] non feret impune.
Agnoſcere perſonas, non eſt bonum: propter fruſtum panis præuaricatur vir [huiuſmodi.]
[23] Qui properat vt diteſcat, inuidꝰ eſt:' nec animaduertit egeſtatem ſibi imminere.
Qui corripit hominem [24] poſt me: nãciſcetur gratiam plus quàm qui lingua adulatur.
Qui patrem ſuum & matrem ſuam deprædatur, dicitque id nõ eſſe transgreſſionem, ſocius eſt hominis [25] graſſatoris.
[26] Latus animo' excitat contentionẽ: at qui Domino fidit, pingueſcit.
Qui cordi ſuo confidit, deſipit: at qui ſapienter ambulat, [27] liberabitur.'
Qui largitur pauperi, non egebit: qui autẽ auertit oculos ſuos, [28] multam [habebit] egeſtatem.'
Quum euehuntur impij, [29] deliteſcunt homines: quum vero pereunt impij, augeſcunt iuſti.

CAP. XXIX.

Qui aduerſus increpationes dura ceruice eſt, ſubito cõteretur, nec mederi quiſquam poterit.
Quũ iuſti regnant, gaudet populus: quum imperitat impius, ingemiſcit populus.
Qui ſapientiæ amans eſt, exhilarat patrem ſuũ: q autẽ cũ ſcortis amicitiã iũgit,' opes dilapidat.
[3] Iudicio rex ditionem firmam facit: at qui tributa ſextorquet.] euertit eam.'
Qui aſſentatur proximo ſuo, expãdit rete [4] greſſibus eius.
[5] Ipſi malo trãſgreſſio ſua laqueus eſt,' iuſtus autem ouat & gaudet.
[6] Cognoſcit iuſtus miſerorũ cauſas:' impius vero' nihil prudentiæ aut cognitionis habet.
Illuſores [8] illaqueant vrbem:' at ſapientes auertunt' iram.'
Vir ſapiens ſi cum ſtulto diſceptationem ſuſcipiat, [10] ſiue tumultuet, ſiue rideat, nulla quies.'
Viri ſanguinarij oderunt integrum: [11] rectis autem vita eius curæ eſt.
[12] Totum ſpiritum ſuum effundit ſtultus, at ſapiens retrorſum cohibet eum.
[13] Princeps qui animum aduertit ad res vanas ac mendaces, huius miniſtri omnes impij ſunt.
Pauper & [14] fœnerator inter ſeſe conueniunt: vtriuſque autem oculos Dominus illuſtrat.
Rex qui iudicat in veritate pauperes, huius ſoliũ in perpetuum firmum manet.

Dux indigens prudentia, multos opprimet per calumniam: qui autem odit auaritiam, longi fient dies eius.
Hominem qui calumniatur animæ ſanguinem, ſi vſque ad lacum fugerit, nemo ſuſtinet.
Qui ambulat ſimpliciter, ſaluus erit: qui peruerſis graditur vijs, concidet ſemel.
Qui operatur terram ſuam, ſatiabitur panibus: qui autem ſectatur otium, replebitur egeſtate.
Vir fidelis multum laudabitur: qui autem feſtinat ditari, non erit innocens.
Qui cognoſcit in iudicio faciem, non benefacit: iſte & pro buccella panis deſerit veritatem.
Vir qui feſtinat ditari, & alijs inuidet, ignorat q egeſtas ſuperueniet ei.
Qui corripit hominem, gratiam poſtea inueniet apud eũ magis, quàm ille qui per linguæ blandimenta decipit.
Qui ſubtrahit aliquid à patre ſuo, 'vel' à matre, & dicit hoc non eſſe peccatum: particeps homicidæ eſt.
Qui ſe iactat & dilatat, iurgia concitat: qui verò ſperat in Domino' ſaluabitur.'.
Qui confidit in corde ſuo, ſtultus eſt: qui autem graditur ſapienter, ipſe' laudabitur.'
Qui dat pauperi, non indigebit: qui deſpicit deprecantem, ſuſtinebit penuriam.
Cum ſurrexerint impij, abſcondentur homines: cum illi perierint, multiplicabuntur iuſti.

CAP. XXIX.

Viro qui corripientem dura ceruice contẽnit, repentinus ei ſuperueniet interitus: & eum ſanitas non' ſequetur.'
In multiplicatione iuſtorum lætabitur vulgus: cũ impij ſumpſerint principatũ, gemet populus.
Vir qui amat ſapiẽtiam, lætificat patrem ſuum: qui autẽ nutrit 'ſcortum,' perdet ſubſtãtiam.
Rex iuſtus erigit terram, vir auarus deſtruet eã.
Homo qui blandis fictiſque ſermonibus loquitur amico ſuo, rete expandit greſſibus eius.
Peccantẽ virum iniquum inuoluet laqueus, & iuſtus' laudabitur' atque gaudebit.
Nouit iuſtꝰ cauſã pauperũ, impius ignorat ſciẽtiã.
Homines peſtilentes diſſipant ciuitatem, ſapientes verò auertunt furorem.
Vir ſapiens ſi cum ſtulto cõtenderit, ſiue iraſcatur, ſiue rideat, non inueniet requiem.
Viri ſanguinum oderunt ſimplicem: iuſti autem quærunt animam eius.
Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus: ſapiẽs differt & reſeruat in poſterum.
Princeps qui libenter audit verba mendacij, omnes miniſtros habet impios.
Pauper & creditor obuiauerunt ſibi: vtriuſq; illuminator eſt Dominus.
Rex qui iudicat in veritate pauperes, thronus eius in æternum firmabitur.

¶24 .i. vt me ſequatur. Hoc ſub perſona Dei dicitur. Alij ad Salomonem referunt, Qui poſt me increpat & arguit. hoc eſt iuxta leges meas. Poteſt & ſic verti, Qui caſtigat hominem reſilientẽ. ſub. à lege Dei. ¶25 vl. exterminatoris. aut, homicidæ. ¶26 .i. Superbus, Gallice, qui eſt de grãd courage. ¶27 Seruabitur .i. qui omnia agit Diuino conſilio, fœlicia experietur. ¶28 He. eſt multus maledictionibus .i. multorũ maledictionibus eſt obnoxius. ¶29 vt ſcilicet fugiãt perſequutionẽ. XXIX. ¶1 Heb. Vir obiurgationũ indurans ceruicẽ. Metaphora ducta à bobus vel equis, qui ſunt dura ceruice. q. d. qui frequẽter increpatur, & tamen indurat animũ ſuũ. ¶2 Heb. perſcorta. ¶3 Rex ob iudiciũ ſtabilẽ reddit terrã: at vir munerũ euertit eam. i. Dũ rex vnicuiq; quod ſuum eſt reddit, ſtabile ſuum reddit imperiũ: quòd ſi muneribus capiatur, & ob id iniuſte agat, ditionem ſuam euertit. aut, qui nouis ſubinde vectigalibus populum expilat ac deglubit, &c. ¶4 Alij legunt, greſſibus ſuis. i. vt ſe capiat adulator. ¶5 In peccato viri mali eſt laqueus. q. d. capitur ꝓprio laqueo vir malꝰ. ¶6 .i. Ius pauperis eſt curæ iuſto. ¶7 Heb. non intelligit ſcientiam. i. nihil prorſus intelligit. q. d. nõ curat ius pauperis. ¶8 .i. ſunt exitio ciuitati. ¶9 ſub. excitatam à ſannionibus. ¶10 Heb. & iraſcitur, & ridet, & nulla eſt quies. q. d. Si iudiciũ ſubeat vir ſapiens cũ ſtulto, modo ſtultus ridet eum, modo iraſcitur: breuiter, ſtultũ nullo modo ferre poteſt. ¶11 Heb. recti autem quærũt voluntatẽ eius. i. ſtudent ei in oĩbus obſequi. ¶12 Omnẽ iram ſuam effundit ſtultus: ſapiẽs autem poſtea pacat eam. ¶13 Hebr. Principis attendentis ſermoni mendaci omnes miniſtri ſui ſunt impij. ¶14 vl. vir fraudum. Vox Hebræa ſignificat etiam contritionẽ & afflictionẽ: vt ſic legatur, Pauper & afflictus occurrerunt ſibi obuiam. i. conuenerunt. hoc eſt, in eodem pene ſunt gradu. vl. Cum occurrerint inter ſe inops & qui miniſtris oppreſſus eſt, alter alterũ conſolabitur: dat enim Dominus patientiam vtrique.

Digitized by Google

io Virga atq; correctio tribuit ſapientiā: puer autē qui dimittitur volūtati ſuę, cōfundit matrē ſuā.
C In multiplicatione impiorum multiplicabuntur ſcelera, & iuſti ruinas eorum videbunt.
Erudi filium tuum, & refrigerabit te, & dabit delicias animæ tuæ.
Cum prophetia defecerit, diſſipabitur populus: qui verò cuſtodit legem beatus eſt.
Seruus verbis non poteſt erudiri: quia quod dicis intelligit, & reſpondere contemnit.
Vidiſti hominem velocem ad loquendum? ſtultitia magis ſperanda eſt, quàm illius correctio.
io. Qui delicate à pueritia nutrit ſeruū ſuum, poſtea ſentiet eum contumacem.
D Vir iracundus prouocat rixas: & qui ad indignādum facilis eſt, erit ad peccandum procliuior.
Superbum ſequitur humilitas, & humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria.
Qui cum fure participat, odit animam ſuā: adiurantem audit, & non indicat.
Qui timet hominem, cito corruet: qui ſperat in Domino, ſubleuabitur.
Multi requirunt faciem principis, & iudicium à Domino egreditur ſingulorum.
Abominantur iuſti virum impium: & abominantur impij eos qui in recta ſunt via.
Verbum cuſtodiēs filius, extra perditionē erit.

C A P. X X X.

Verba Congregantis filij Vomentis.

Viſio quam locutus eſt vir Cum quo eſt Deus, & Qui Deo ſecum morante Confortatus, ait, Stultiſſimus ſum virorum, & ſapiētia hominum non eſt mecum. Non didici ſapientiam, & noui ſcientiam ſanctorum. Quis aſcendit in cælum, atque deſcendit? quis continuit ſpiritum in manibus ſuis? quis colligauit aquas quaſi in veſtimēto? quis ſuſcitauit omnes terminos terræ? quod nomē eſt eius, & quod nomen filij eius, ſi noſti?
Omnis ſermo Dei ignitus, clypeus eſt omnibus
d. ſperantibus in ſe: ne addas quicquam verbis illius, & arguaris, inueniariſque mendax.
B Duo rogaui te, ne deneges mihi antequam moriar, Vanitatem, & verba mendacia longe fac à me. Mendicitatem, & diuitias ne dederis mihi: tribue tantum victui meo neceſſaria. ne forte ſatiatus illiciar ad negandum, & dicam, Quis eſt Dominus? aut egeſtate compulſus furer, & periurem nomen Dei mei.
Ne accuſes ſeruum ad dominum ſuum: ne forte maledicat tibi & corruas.
Generatio quæ patri ſuo maledicit, & quæ matri ſuæ non benedicit. Generatio quæ ſibi munda videtur, & tamen non eſt lota à ſordibus ſuis. Generatio cuius excelſi ſunt oculi, & palpebræ eius in alta ſurrectæ. Generatio quæ pro dētib⁹ gladios habet, & cōmandit molaribus ſuis, vt comedat inopes de terra, & pauperes ex hoib⁹.
Sanguiſugæ duæ ſunt filię, dicentes, Affer, Affer.

Virga & obiurgatio dat ſapiētiam: puer vero ſibi relictus, pudefacit[15] matrem ſuam.
Quum[16] præſunt impij, creſcit tranſgreſſio: at iuſti caſum eorum intuebuntur.
Caſtiga filium tuum: hoc quietē tibi afferet, deliciaſque animo tuo.
Quū deeſt[17] prophetia, diſſipatur populus: & qui legem obſeruat, beatus eſt.
Seruus nō emēdatur verbis: & quum intelligat, [18]non tamen reſpondet.
Si videas hominem[19] ſermone ſuo præcipitē, iam de ſtulto melius quàm de illo ſperes.
Qui ſeruū ſuum à pueritia delicate educat, [20]poſtremo ius filiorum occupare molietur.
Iracundus excitat occaſionem contentionum, & furibundus multas[21] tranſgreſſiones.
Faſtus deijcit hominem: [22]at ſpiritu humilē tenet gloria.
Odit animam ſuam quiſquis[23] furis ſocius eſt: audit execrationem, & non indicat.
[24] Qui metuit homines, corruet: qui autem in Domino confidit, is extra telorum iactum eſt.
Plærique ambiunt principis faciē: à Domino autem[25] pendet] cuiuſque iudicium.
Abominantur iuſti virum iniquum: impius autē abominatur qui recte incedunt.

C A P. X X X.

Sermones Agur filij Iace, [1]prophetia grauis.

Dixit vir ad Ithielem, ad Ithielem inquam, & Vchal, Stupidior quidem ſum ego quàm quiſquam alius, [3]& humana prudentia deſtitutus. [4]Sapientiam nunquam didici, neque ſanctorum ſcientiam[5] noui. Quis[6] aſcendit ad cælos, aut deſcendit? Quis collegit vētos intra manus ſuas? quis conſtrinxit aquas veſte? quis cōſtituit omnes terminos terræ? quod eſt illi nomen? quod nomen filio eius? ſi modo ſcis.
Omnis ſermo Dei[7] purgatus eſt, ſcutum his qui eo nituntur. Ne addas ſermonibus eius, ne te redarguat, & mendax inueniaris.
Duo ſunt quę abs te poſtulaui, ea ne deneges mihi antequā moriar: Procul à me amoue vanitatem & mēdax verbum: Inopiam & diuitias ne dederis mihi, [8]ſed fac vt decerpam panem demenſi mei, ne ſatiatus aut te negē, & dicam, Quis eſt Deus? aut per inopiā furer, &[9] abiurem nomen Dei mei.
Ne deferas ſeruū apud herum ſuum, [10]ne te execretur, nève te culpæ obnoxium reddas.
Eſt genus quoddam [hominum,] quod maledicit patri ſuo, & matrem ſuam non laudat. Eſt rurſus genus quoddam, quod ſibi mundum videtur, quum tamen à ſordibus ſuis nō ſit lotum. [11]Eſt deniq; gēs quæ oculos ſuos attollit, & palpebras ſuas eleuat. Eſt poſtremo gens, cui⁹ dentes gladii, & cuius molares cultri ſunt, vt deuorent pauperes è terra, & inopes ex hominibus. [12]Sanguiſugæ duæ filiæ [ſunt, nempe] [13]adfer, adfer.

¶15 Noīe matris intelligit vtrūque parentem: vt nomine patris, aliquando vtrūq;. ¶16 He. multiplicantur ¶17 vl, viſio, deficit &c. Prophetiam ſiue viſionē intelligit declarationem verbi Dei. ¶18 .i. contēnit. ¶19 in negotijs ſuis ¶20 Heb. in nouiſſimis ei⁹ erit filius .i. tādē haberi volet pro filio. ¶21 ſub. admittit. frequenter peccat. ¶22 vl, at humilis ſpiritu potietur gloria .i. euehetur ad honores & dignitates. ¶23 Heb. partitur cum fure. q.d. Qui particeps eſt furti, male audit ab hoibus: nec audet conqueri ſe male audire. ¶24 Heb. Pauor hominis inijcit laqueū [ſub. homini] q autem confidit in Domino, exaltabitur. Hic dānat cōſcientias pauidas eorū q ſibi fidūt, & nō Chriſto. Exaltari, eſt ſeruari, quaſi in loco ſublimi. Metaphora ſumpta à militibus qui ſe in loca alta recipiūt. ¶25 vl, [procīciſcitur] ſors vniuſcuiuſque. vel fortuna & conditio.

X X X.

¶1 Quidam Hebræorū putat ætate Salomonis fuiſſe virū quendam integræ vitæ & magnæ ſapiētiæ, nomine Agur: cuius dicta & ſentētias curauit ſuis prouerbijs adſcribi. fuerūt autē huius ꝓphetæ familiares vel diſcipuli Ithiel & Vchal, ad quos ſequētes ſentētias dixit more ꝓphetico. ¶2 vl, difficilis ſentētia, prægnās & excellēs. Alij ſequentib⁹ hæc iungētes, ſic vertūt ex Hebræo, Prophetia dictum viri illius ad Ithielē, &c. i. dicit Prophetia viri illius Agur, qui erat inſignis doctrina & prophetia. Quum Agurū iſtū interrogarent Ithiel & Vchal, reſpondit eis ſequentia. ¶3 nec eſt intelligentia hominis mihi. i. nec mihi tantum eſt intelligentiæ, quantū homini competit. ¶4 ſub. mūdanam. ¶5 vl, aſſequutus ſum, ſub. labore meo. Alij legūt ſine negatione, Sanctorum ſcientiam noui. quaſi diceret, Expers ſum humanarum artium, at diuinarum gnarus ſum. ¶6 vt ſcilicet ea quæ in cælo ſunt cognoſceret, & ea hominibus declararet. ¶7 .i. mendacio caret. ¶8 ſed ale me pane portionis meæ i. ſuppedita mihi cibū conuenientem, vt nec abundem, nec eſuriā. ¶9 vl, impure tractē. i. nō tribuam tantū Domino, quantum tribuere debeo. ¶10 Hebr. ne forte maledicat tibi, & pecces. i. ne poſteaquam peccaueris, cōtingat tibi maledictio. ¶11 Superbia ſeſe oſtēdit oculorum & palpebrarum indicio. ¶12 q.d. hoc genus hominum eſt ſimile hirudini, quæ ſtudio inſatiabili humani cruoris tenetur. perinde ac ſi dicat, quartū hoc genus hominum hirudini merito cōparari poteſt. Per filias ſanguiſugæ intellige duos ſulcos linguæ quibus ſanguinem exugit. habet enim linguā biſulcam. Vide Pliniū. ¶13 da, da.

Digitized by Google

¶14 ſimoꝰ quatuor ſunt, q̃ &c. ¶15 Recipit enĩ ſepulchrũ quot quot cadauera iniiciuntur. ¶16 Vox Hebrea ſignificat orificium anguſtũ quo ſuſcipitur ſemen genitale. Mulierẽ intelligit cuius vuluã concluſit Dominus, & tamẽ cupit habere prolẽ. ¶17 .i. areſacta terra. ¶18 ſignificat diuitias. ¶19 vl, ſuffodient, ¶20 Heb. abſcõdita ſunt à me.

¶21 vl, Sic eſt mos mulieris adulteræ: edit, & tergit, &c. q. d. ſic latere ſolet hoĩs via mulierisq̃ adulterium cõmittẽtis copiam ſui facit, & dicit, non admiſi ſcelus, non ſum adultera. Honeſtis verbis rem turpem .i. adulterium admiſſum, exprimit, cum dicit, edit, & tergit os. ¶22 Propter tria ſtomachatꝰ terra: & propter quatuor nõ poterit ſuſtinere. .i. tẽperare ab ira. ¶23 vl, Propter ſeruũ, &c. ¶24 Heb. ſapientiſſima, docta ſapientiã. ſub. à Deo. ¶25 genꝰ infirmum. ¶26 Hebr. in æſtate .i. tempore meſſis. ¶27 Quidã murem mõtanum eſſe putat. & videtur hic quadrare.

Tria hæc non ſatiantur,[14] & quatuor nunquã dicunt, Satis eſt: [15]Sepulchrum, [16]Vulua cõſtricta, Terra[17] nõ ſatiata aq̃, &[18] Ignis nõ dicit, Satis.
Eius oculũ qui patrem ſubſannat, & matris doctrinam ſpernit, corui torrentis[19] eruant, ac aquilæ pulli deuorent.
Tria hæc[20] excellentia ſunt, ac ſupra captũ meũ, & quartũ penitus ignoro: Viam aquilæ in aere, Viam ſerpentis ſupra petram, Iter nauis in pelago, & viam viri cum adoleſcentula.
[21]Talis eſt & adulteræ via, quæ vbi comederit, extergit os ſuum, & dicit, Nihil mali feci.
[22]Sub tribus cõtremiſcit terra, & ſub quarto nequit conſiſtere. [23] Sub ſeruo qui imperat, Sub ſtulto quũ ſatur eſt panibus, Sub odioſa ſi marito nupſerit, & Sub ancilla quæ hæres facta eſt dominæ ſuæ.
Quatuor iſta minima ſunt inter terreſtria, ſed [24]ſapientia ſuperant vel prudentiſſimos, Formicæ. [25]populus imbecillis, quæ tamẽ[26] in meſſe cibum ſuum parant: [27]Cuniculi, [28]gens minime potens, attamẽ in petra domiciliũ ſuum collocant: Locuſtæ, quæ etſi regẽ non habeant, turmatim tamẽ proficiſcũtur vniuerſæ: [29]Araneus vtrunque latus apprehendit, & eſt in palatiis regum.
Hæc tria bene incedunt, imò quatuor belle incedunt: Leo qui heros eſt inter beluas, nec à cuiuſquam conſpectu fugit: [30] Canis venaticus, Aries, & Rex[31] alcum.
Si ſtulte [32]egiſti efferendo te, aut ſiquid ſcelerati apud te cogitaſti, [pone][33] manum ſuper os.
[34]Lac ſi premas, butyrũ exit: qui nares emũgit, ſanguinẽ elicit: ſic q iras incitat, litẽ producit.

CAP. XXXI.

Verba[1] Lamuelis regis:[2] diſciplinæ grauis, in qua erudiuit eum mater eius.

QVid fili mi? quid fili vteri mei?[3] quid fili votorum meorum? Ne des mulieribus [4]robur tuum, &[5] vias tuas ad delendum reges.
Ne [des] regibus, ô Lamuel, regibus inquam vinũ bibere, aut principibus ſicerã, ne poti obliuiſcantur legis conſtitutæ, & peruertant cauſas omnium afflictorum.
Damnatis date ſiceram, & vinum his qui amaro ſunt animo: Vt poti obliuiſcãtur inopiæ ſuæ, & calamitatis ſuæ non vltra recordentur.
[6]Aperi os tuum muto,[7] in iudicio omniũ eorum qui prouocant. Aperi os tuũ, iudica iuſte cauſam pauperis & egeni.
א [8]Fœminam virtute præditam quiſquis nactus fuerit, mercem habet gemmis procul petitis pretioſiorem.
ב [9]Ei tuto credit cor mariti eius, res quoque nõ decreſcunt.
ג Rependet[10] ei bonum, & nõ malum cunctis diebus vitæ ſuæ.
ד Quærit lanam &[11] linum, & operatur[12] cũ voluptate manibus ſuis.
ה Perinde eſt atque nauis mercatoris, ex lõginquo aduehens victum ſuum.

Tria ſunt inſaturabilia, & quartum quod nunquã dicit Sufficit, Infernus: & Os vuluæ, & Terra quæ non ſatiatur aqua: Ignis verò nũquam dicit Sufficit.
Oculum qui ſubſannat patrẽ, & qui deſpicit partum matris ſuæ, ſuffodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filiæ aquilæ.
Tria ſunt difficilia mihi, & quartũ penitus ignoro, Viam aquilæ in cælo, Viã colubri ſuper terrã, Viam nauis in medio mari, & Viam viri in adoleſcentia.
Talis eſt & via mulieris adulteræ, quæ comedit, & tergens os ſuũ dicit, Nõ ſum operata malũ.
Per tria mouetur terra, & quartum quod nõ poteſt ſuſtinere, Per ſeruum cum regnauerit: Per ſtultum cũ ſaturatus fuerit cibo: & Per odioſam mulierem cum matrimonio fuerit aſſumpta: & Per ancillã cũ fuerit hæres dominæ ſuæ.
Quatuor ſunt minima terræ, & ipſa ſunt ſapientiora ſapientibus: Formicæ populus infirmus, qui præparat in meſſe cibum ſibi: Lepuſculus plebs inualida, q collocat in petra cubile ſuũ: Regem locuſta nõ habet, & egreditur vniuerſa per turmas ſuas: Stellio manibus nititur, & moratur in ædibus regis.
Tria ſunt quæ bene gradiuntur, & quartũ quod incedit fœliciter: Leo fortiſſimus beſtiarum, ad nullius pauebit occurſum: Gallus ſuccinctus lumbos ſuos: & Aries, Nec eſt rex qui reſiſtat ei.
Et qui ſtultus apparuerit poſtquam eleuatus eſt in ſublime: ſi enim intellexiſſet, ori ſuo impoſuiſſet manum.
Qui autẽ fortiter premit hubera ad eliciẽdũ lac, exprimit butyrũ: & q vehemẽter emũgit, elicit ſanguinẽ: & q prouocat iras, pducit diſcordias.

CAP. XXXI.

Verba Lamuelis regis. Viſio qua erudiuit eum mater ſua.

QVid dilecte mi, quid dilecte vteri mei, quid dilecte votorum meorũ? Ne dederis mulieribus ſubſtantiam tuam, & diuitias tuas ad delendos reges.
Noli regibus ô Lamuel, noli regibus dare vinũ: quia nullum ſecretum eſt vbi regnat ebrietas: ne forte bibant, & obliuiſcãtur iudiciorum, & mutent cauſam filiorum pauperis.
Date ſiceram mœrentibus, & vinũ his qui amaro ſunt animo: bibant, & obliuiſcantur egeſtatis ſuæ, & doloris ſui nõ recordentur amplius.
Aperi os tuum muto, & cauſis omnium filiorũ qui pertranſeũt: aperi os tuum, decerne quod iuſtum eſt, & vindica inopem & pauperem.
א Mulierem fortem quis inueniet? procul, & de vltimis finibus pretium eius.
ב Cõfidit in ea cor viri ſui, & ſpolijs nõ indigebit.
ג Reddet ei bonum, & non malũ, omnibus diebus vitæ ſuæ.
ד Quæſiuit lanam & linum, & operata eſt conſilio manuum ſuarum.
ה Facta eſt quaſi nauis inſtitoris dẽlonge portãs panem ſuum.

¶28 genꝰ nõ forte, ¶29 Pro araneo alij legũt ſtellionẽ aut lacertã: nõ inepte. ¶30 Heb. præcinctus lũbos .i. graciles habens lumbos. Canẽ leporariũ intelligit. Gallice, Leurier. ¶31 cui reſiſtere nemo poteſt. ¶32 quid dixeris, ¶33 .i. ſaltem aut ſtatim os cõpeſcito ne erumpat ſcelus. ¶34 Certe [vt] cõcuſſio frequens lactis exprimit butyrum, & vehemens emunctio naſi exprimit ſanguinem: ita & irritatio iræ vehemens excitat contentionem.

XXXI. ¶1 .i. Salomonis qui Lamuel dictꝰ eſt, hoc eſt à Deo, q à Deo fuerit cõſtitutus. ¶2 prophetia qua ¶3 .i. exoptatiſſime, pro quo oĩa vota mea emitto. Subaudiẽdũ autẽ, dicã tibi. Quid dicã tibi? ¶4 hoc eſt, quod præſtantiſſimũ eſt in homine. vt ingeniũ, robur, opes. ¶5 vl, ſtudia tua ad delenda[ſtudia]regũ. ¶6 .i. Patrocinare illi et in cauſa ſua ¶7 in cauſa omniũ filiorũ interitus .i. mortis ¶8 Heb. Mulierẽ virtutis quis inueniet? nã lõginquũ eſt à gẽmis pretiũ eius. q. d. Quotuſquiſq; reperiat mulierẽ maſculã? pretio & dignitate ſuperat omnes gẽmas. Mulierẽ virtutis vocat, quã nos Gallice dicimus, femme vaillante. ¶9 Confidit ei cor mariti eius: & ſpolii[s .i. re domeſtica] non egebit. ¶10 .i. viro ſuo. q. d. ſemper virum ſuum lætitia afficit. ¶11 lina, plurali numero: quia multa ſunt genera linorum. ¶12 Heb. in beneplacito. Gallice, Elle prend plaiſir à beſongner.

Digitized by Google

ו Et de nocte ſurrexit, deditque prædam domeſticis ſuis, & cibaria ancillis ſuis.
ז Conſyderauit agrũ, & emit eum, de fructu manuum ſuarum plantauit vineam.
ח Accinxit fortitudine lumbos ſuos, & roborauit brachium ſuum.
ט Guſtauit & vidit quia bona eſt negotiatio eius, non extinguetur in nocte lucerna eius.
C י Manum ſuam miſit ad fortia, & digiti eius apprehenderunt fuſum.
כ Manũ ſuam aperuit inopi, & palmas ſuas extendit ad pauperem.
ל Non timebit domui ſuę à frigoribus niuis: omnes enim domeſtici eius veſtiti ſunt duplicibus.
מ Stragulatam veſtem fecit ſibi, byſſus & purpura indumentum eius.
נ Nobilis in portis vir eius, quando ſederit cum ſenatoribus terræ.
D ס Sindonem fecit & vendidit, & cingulum tradidit Chananæo.
ע Fortitudo & decor indumentum eius, & ridebit in die nouiſſimo.
פ Os ſuum aperuit ſapientiæ, & lex clementiæ in lingua eius.
צ Conſyderauit ſemitas domus ſuæ, & panem otioſa non comedit.
ק Surrexerunt filij eius, & beatiſſimam prædicauerunt: vir eius, & laudauit eam.
ר Multæ filiæ congregauerunt diuitias: tu ſupergreſſa es vniuerſas.
ש Fallax gratia, & vana eſt pulchritudo: mulier timens Dominum, ipſa laudabitur.
ת Date ei de fructu manuum ſuarum, & laudent eam in portis opera eius.

ו Dum adhuc nox eſt ſurgit, & dat familiæ ſuæ cibum, ac [13]demenſum puellis ſuis.
ז [14]Conſultat de agro, & emit eũ: [15]fructu manuum ſuarum plantat vineam.
ח Fortiter lumbos ſuos accingit, & corroborat brachia ſua.
ט [16]Sentit quã bona ſit negotiatio ſua, nec noctu extinguitur lucerna eius.
י Manum ſuam [17]colo admouet, & volæ eius torquent fuſum.
כ [18]Manum ſuã extendit pauperi, & egeno præbet illam.
ל Non metuit familiæ ſuæ [19]à bruma: vniuerſa enim veſtita eſt [20]duplicibus.
מ Tapetia facit ſibi, ex byſſo ac purpura indumentum.
נ [21]Nobilis eſt in porta maritus eius, dum ſedet [22]inter ſenatores regionis.
ס [23]Sindonem facit ac vendit, cingula quoq; quę dat mercatori.
ע Fortitudo & decus veſtimentum eius, & gaudebit in poſterum.
פ [24]Os ſuum ſapienter aperit, & lex beneficẽtiæ in lingua eius.
צ Speculatur ſtatum domus ſuæ, & [25]cibũ ſuum non edit otioſa.
ק Surgent eius liberi, & prædicabunt eam felicem: maritus quoque eius eam laudat.
ר Multæ filiæ pararunt opes: at tu vniuerſas excellis.
ש Fallax gratia, vana venuſtas: fœmina Dei timens, ea [26]laudabitur.
ת Huic date [27]de fructu manuum ſuarum: hanc prædicent [28]in porta opera illius.

¶13 vl, portionẽ & cibũ definitũ. ¶14 Conſyderat. Contẽplatur agrum, ¶15 .i. labore ¶16 .i. Percipiẽs opus ſuum eſſe frugiferũ, etiã nocte operatur ¶17 verticulo. quo ſcilicet dirigitur fuſus ipſe. ¶18 .i. alteram manum ¶19 Heb. à niue .i. à frigore. ¶20 vl, coccino .i. veſtibꝰ coccineis, hoc eſt precioſis: quanto magis ergo alijs veſtibus quibꝰ frigꝰ arceat? ¶21 Celebris. Clarus ¶22 cũ ſeniori bꝰ .i. pricipibus. nam olim ſeniores, iudices ac principes regionis erãt. ¶23 Linteũ .i. telam texit ¶24 .i. Sapiẽter loquit, & eſt gratioſa. ¶25 Heb. panem ignauię nõ edit. ¶26 vl, laudari ſolet. ¶27 .i. de labore. q.d. laudate illã propter laborem manuũ ſuarũ. ¶28 .i. in locis publicis.

Eccleſiaſtes, qui ab Hebræis Coheleth appellatur.

CAP. I.

Verba eccleſiaſtę filij Dauid regis Ieruſalẽ.
Vanitas vanitatum, dixit eccleſiaſtes: vanitas vanitatum & omnia vanitas. Quid
habet ampliꝰ homo de vniuerſo labore ſuo quo
laborat ſub ſole? Generatio præterit, & generatio
áduenit, terra autem in æternum ſtat. Oritur
B ſol, & occidit, & ad locum ſuum reuertitur:
ibique renaſcens, gyrat per Meridiem, & flectitur
ad Aquilonem: luſtrans vniuerſa in circuitu
pergit ſpiritus, & in circulos ſuos reuertitur.
E Omnia flumina intrant in mare, & mare nõ redundat:
ad locum vnde exeunt flumina, reuer-

SERMONES concionantis filij Dauidis regis in Ieruſalem.
[1]Extrema inanitas, dixit concionans, extrema inanitas, & omnia quidem ſunt inanitas.
[2]Quantum [enim] homini reliquum eſt poſt omnem ſuum laborem, quẽ perfert ſub ſole? [3]Ætas [nanque] præterit, & ætas [alia] ſuccedit: terráque æternũ perſtat. [4]Oritúrque ſol, & occidit ſol, & [5]anhelus rẽdit ad locum ſuum vbi oritur. [6]Diſcedit [vero] ad Auſtrum, & redit ad Aquilonem: [7]à diuerſis quoq; mũdi plagis venti ſurgẽtes meãt, & in ſuos circulos venti reuertuntur. Omnes [etiam] torrẽtes mare ingrediuntur, nec tamẽ mare impletur. [8]nam torrẽtes redeunt ad locum per

I.
¶1 vl, Vaniſſima vanitas, hoc eſt ſumma. ſub. occupat res humanas. Chald. paraphr. Sũma vanitas eſt mũdꝰ iſte. q.d. quicquid eſt in hoc mũdo, eſt vanũ. Vna ſententia damnat omnes omniũ opiniones vt vaniſſimas, qui fœlicitatẽ alibi, quàm in Deo ponũt: aut rationibꝰ alijs attingere moliuntur, quàm per religionẽ Chriſtianã. Eſt autem argumentũ totius libri, Vanitas vanitatũ, &c. Summam huius libri cõplectitur Chriſtus, Matth. 6. his verbis, Ne ſitis ſoliciti in craſtinũ: nam craſtinus dies curabit quę ſua ſunt. Sufficit ſua diei afflictio. Vult enim Salomon nos reddere pacatos & quietis animis in cõmunibus negotijs, & caſibus huius vitæ, vt viuamus contenti præſentibus, ſine cura & cupiditate futurorum, ſicut Paulus ait, Sine cura & ſollicitudine agentes. futurorum enim curam fruſtra affligere. Colligit autem, ſingulorum hominum ſtudia & conatus vanos eſſe & irritos, vt ex ſingularibus, vniuerſalem concluſionem efficiat, & oſtendat hominum omnium ſtudia vana eſſe. Non hic damnantur creaturæ Dei, ſed prauus affectus & cupiditas hominum, qui non ſumus cõtenti præſentibus iſtis creaturis Dei, & earũ vſu, ſed ſemper anxij & ſoliciti accumulare diuitias, honores, gloriam. famã, quaſi perpetuo hic victuri, faſtiditis interim illis quę adſunt, & alia ex alijs ſemper affectãtes. Hæc eſt enim ſumma vanitas & miſeria, ſe vſu bonorum præſentium fraudare, & fruſtra affligi de futuris.
¶2 Heb. Quæ vtilitas homini eſt ex omni labore ſuo quo laborat ſub ſole? Aut, Quid commodi cõtingit hominibus ex omni labore ſuo quo laborare ſolet in mundo? ¶3 .i. homines nati eodẽ tempore labuntur, non durant ad longum tempus: terra autem in longum tempus permãſura eſt. hoc ſignificat, In æternum, hoc loco. vt Exod. 21, Et ſeruient in æternum .i. ad tempus, vſque ad iubileum. ¶4 tribus ſimilitudinibus probat terram durare vſque ad iudicium. Prima à ſole: ſecunda à vento, tertia à fluminibus. ¶5 .i. quaſi cum deſyderio regreditur ad, &c. ¶6 ſub. ab ortu. De vento loquitur. ¶7 Heb. circuit, pergit ventus, & ad circuitus ſuos reuertitur ventus .i. ſubinde circumeũdo mutat locum ventus, & reuertitur vt iterum flet. ¶8 Heb. ad locum, ad quem torrẽtes ipſi defluunt, illuc reuertuntur eundo. Nam à mari educit vapores ſol, qui in media regione aeris in pluuiam reſoluuntur.

Digitized by Google

¶9 Heb. Omnes res ſunt laborioſæ, nec poteſt quiſpiã exprimere. ¶10 q.d. Cupiditas eſt inexplebilis.
¶11 Prior hæc clauſula, de ijs quæ natura fiunt intelligitur: poſterior, de ijs quæ arte humana. ¶12 itaq; nihil quicquã
¶13 Heb. neque apud poſteros qui erũt extremis tẽporibus
¶14 Heb. Et dedi cor meũ ad quærendum
¶15 id quod eſt occupatio miſera quam tradidit Deus hominib⁹ vt occuparẽtur in ea. Per paraphraſim poſitũ. Latine ſic verti poſſet, Nã ea eſt occupatio miſera quã voluit Deus homines occupari. ¶16 Chaldæus paraphr. fractio ſpirit⁹.
¶17 Hebr. Peruerſum nõ poteſt corrigi: & defectus nõ poteſt numero cõprehendi. Hac appoſitione damnat opera hominũ ſine gratia. Quod in reb⁹ humanis eſt peruerſum, nõ poteſt virib⁹ humanis corrigi: & defect⁹ qui in hoim operibus reperitur, non põt numerari.

quem ferebantur. [9]Quibus explicãdis verba idonea deſunt, nec quiſquã ediſſerere poſſet. [10]Non oculus ſaturatur ſpectando, neque auris audiẽdo expletur. [11]Quod [enim] fuit, ipſum etiam erit: & quod factum eſt, ipſum fiet etiam: [12]nec quicquã noui exiſtit ſub ſole. Eſtne res, de qua poſſit quis dicere, Vide illud nouum eſt? & iam aliquot retro ſeculis præterierũt quæ fuerũt ante nos. Nõ [durat etiam] memoria rerũ priorũ, neq; [13]apud poſteros memoria rerũ quæ poſthac erũt, durabit. ¶Ego concionans fui rex Iſraelis in Ieruſalem. Et [14]induxi in meum animum quærere & inueſtigare ſapiẽter per omnia quæ ſub cœlo ſunt facta: ([15]quam occupationem laborioſam Deus hominibus iniunxit, vt ea humiles redderet.) Perſpexi omnia opera quæ ſub cœlo ſunt facta, & ecce omnia ſũt inanitas &[16]animi moleſtia. [Etenim] [17]quod deprauatũ eſt, nõ poterit quiſquam recõcinnare: & quod deeſt, nõ poterit numerari. ¶[18]Subduxi autẽ rationẽ eiuſmodi apud animũ meum. Ecce ego res magnas perfeci, & [19]auxi ſapientiã præ omnibus qui ante me fuerũt in Ieruſalem, ac meum cor vidit plurimã ſapientiam & ſcientiam. Et adieci animum meum ad cognitionem ſapiẽtiæ & cognitionem væſaniæ atque ſtultitiæ: [ac planè] [20]intellexi quòd illud etiã ſit animi moleſtia. Nam cũ plurima ſapientia coniũcta eſt plurima [21]indignatio: & qui auget ſciẽtiam, ſimul auget quod eũ cruciet. CAP. II.

PORrò apud meipſum ita cogitaui, Age quæſo, [1]lætè poculis indulgebo, & experiar quantum in eo bonum ſit: ecce autem, etiam hæc inanitas eſt. [2][Nam] ridere ſtatuo eſſe hominis væſani, & lætitiã neſcio quid parere. [3]Indagaui ergo corde meo, corpus meũ diutina voluptate vini oblectare, & cor meũ aſſuefacere ſapiẽtiæ, hactenúſq; retinere ſtultitiã, dũ cernere poſſem vbinam poſitũ ſit bonũ hominibus, quod ſub cœlo perſequantur quanto tempore viuunt. [4]Perfeci [enim] magna opera, ædificaui mihi domos, [&] plantaui mihi vineas. Conſeui mihi etiã hortos & [5]paradiſos, ac in eis plantaui omnis generis arbores fructiferas. Feci [etiam] mihi piſcinas abũdãtes aqua, vt irrigarem ex eis nemus producẽs arbores. Emi [quoq;] ſeruos & ancillas, & habui [6]vernas: peculiũ etiam habui armentorũ & gregum maius quàm vllus eorũ qui ante me fuerũt in Ieruſalem. Congeſſi etiam mihi argentum & aurum, & [7]mũdum precioſum regũ & prouinciarũ, mihiq; [8]acciui cantores & pſalerias, [9]necnon mulierẽ & mulieres, hominum delicias. Et magnus euaſi, & [10]cumulaui [res ſuaues] præ omnibus qui ante me fuerunt in Ieruſalem, ſimúlq; ſapientia mihi permanſit. Quicquid etiã expetiuerũt oculi mei, non negaui eis, neq; prohibui cor meum ab vlla lætitia: nã cor meũ lætatum eſt in omni labore meo: atque hæc fuit [11]ſors mea ex omni meo labore. Et [12]cõuerſus ſum ad omnia opera quæ peregerunt meæ manus, & ad laborẽ [13]quẽ pertuli: & ecce oia inanitas & animi moleſtia, [14]nec

tantur, vt iterum fluant. Cunctæ res difficiles: nõ poteſt eas homo explicare ſermone. Non ſaturatur oculus viſu, nec auris auditu impletur. Quid eſt quod fuit? ipſum quod futurũ eſt. Quid eſt quod factum eſt? ipſum quod faciendum eſt. Nihil ſub ſole nouum, nec valet quiſquam dicere, Ecce, hoc recens eſt. iam enim præceſſit in ſeculis quæ fuerunt ante nos. Non eſt priorũ memoria: ſed nec eorum quidem quæ poſtea futura ſunt, erit recordatio apud eos qui futuri ſunt in nouiſſimo. ¶Ego eccleſiaſtes fui Rex Iſrael in Ieruſalem, & propoſui in animo meo quærere & inueſtigare ſapienter de omnibus quæ fiunt ſub ſole. Hãc occupationem peſſimam dedit Deus filijs hominum, vt occuparẽtur in ea. Vidi cuncta quæ fiũt ſub ſole, & ecce vniuerſa vanitas, & afflictio ſpiritus. Peruerſi difficile corriguntur, & ſtultorum infinitus eſt numerus. ¶Locutus ſum in corde meo dicens, Ecce magnus effectus ſum, & præceſſi omnes ſapientia, qui fuerunt ante me in Ieruſalem, & mens mea cõtemplata eſt multa ſapienter, & didici. Dedique cor meũ vt ſcirẽ prudentiã atq; doctrinã, erroréſq; & ſtultitiã: & agnoui quòd in his quoq; eſſet labor, & afflictio ſpiritus, eo quòd in multa ſapiẽtia, multa ſit indignatio: & qui addit ſcientiã, addit & laborẽ. CAP. II.

DIxi ergo in corde meo, Vadã, & affluã delicijs, & fruar bonis. Et vidi quòd hoc quoq; eſſet vanitas. Riſum reputaui errorem: & gaudio dixi, Quid fruſtra deciperis? Cogitaui in corde meo abſtrahere à vino carnẽ meam, vt animũ meum transferrem ad ſapiẽtiam, deuitarémque ſtultitiã, donec viderem quid eſſet vtile filijs hominũ, quo facto opus eſt ſub ſole numero dierum vitæ ſuæ. Magnificaui opera mea, ædificaui mihi domos, & plantaui vineas, feci hortos & pomeria, & cõſeui ea cuncti generis arboribus. Et extruxi mihi piſcinas aquarũ, vt irrigarẽ ſyluã lignorũ germinantium. Poſſedi ſeruos & ancillas, multámq; familiã habui: armenta quoque & magnos ouiũ greges vltra omnes qui fuerunt ante me in Ieruſalẽ. Coaceruaui mihi argentũ & aurum, & ſubſtãtias regum & prouinciarũ. Feci mihi cantores, & cantatrices, & delicias filiorũ hominum, ſcyphos, & vrceolos in miniſterio ad vina fundenda. Et ſupergreſſus ſum opibus omnes qui ante me fuerunt in Ieruſalẽ. ſapientia quoque perſeuerauit mecũ. Et omnia quæ deſyderauerũt oculi mei, nõ negaui eis: nec prohibui cor meũ quin omni voluptate frueretur, & oblectaret ſe in his quæ præparaueram: & hanc ratus ſum partem meam, ſi vterer labore meo. Cúmque me conuertiſſem ad vniuerſa opera quæ fecerant manus meæ, & ad labores in quibus fruſtra ſudaueram, vidi in oibus vanitatẽ & afflictionẽ animi, &

¶18 Hebr. Dixi ergo cũ corde meo, dicẽdo. i. Cõſtitui apud me, dicẽdo. ¶19 addidi. i. cõparaui mihi ſapiẽtiã vltra, &c. ¶20 deprehẽdi ¶21 i. eſt multus labor, vnde ſolemus prouocari ad irã. q.d. qui conatur admodũ ſapiens fieri, id nõ cõſequitur ſine grauiſſimo labore & moleſtia animi. II. ¶1 Heb. probabo te in lætitia, & videbo bona. Sumit alterius hoĩs perſonã ſæpe in hoc libro: vt hic. Alloquitur cor ſuũ. q.d. Periculum de te faciã in lætitia, genio indulgebo, viuam opiparè. ¶2 Heb. De riſu dixi, In inſaniã verſus eſt. & de lætitia, Quidnã eſt id quod affert? q.d. videtur mihi inſanire qui ſeſe riſui dedũt: & gaudij extrema ſunt luctus. ¶3 Exploraui in corde meo vt attraherẽ ad vinũ corpus meũ, & vt cor meũ incederet in ſapiẽtia, & teneret ſtultitiã: donec viderẽ quodnã eſſet bonũ hoibus ex his quæ facere ſolẽt ſub cœlo numero dierũ vitæ ſuæ. Noie vini, oẽ genus voluptatis intelligi ſolet in Sacris literis. q.d. Exploraui in aĩo meo qua ratione corpus meũ daret operam voluptati, quoq; modo regeret ſeſe in ſapientia cor meũ: nec tamen interim alienũ eſſet à ſtultitia cor meum, vſquedũ viderẽ, &c. ¶4 Heb. Magnificaui opera mea. i. magnifica opera extruxi. ¶5 in quibus ſcilicet ſunt arbores fructiferæ. ¶6 Heb. filios domus. i. familia mihi fuit. aut etiã, vernæ. i. qui naſcẽtur ex ſeruis. ¶7 theſaurũ. i. pcipuas opes & diuitias. ¶8 cõparaui ¶9 Heb. & delicias hoim electas captiui & captiuas. Quia vrbe aliqua capta ſeligebãt ſibi principes pulcherrimas mulieres: ideo hic per metaphorã noie captiuarũ, intelligit pulcherrimas mulieres. Alij Hebræi, honorabiles mulieres interpretãtur. Alii, voces hebræas Siddah & Siddoth, dicunt fuiſſe nomina inſtrumentorum muſicalium. ¶10 auxi meipſum. i. meam dignitatem. ¶11 portio ¶12 i. cõſyderaui ¶13 Heb. quo laboraui ad operãdum. vel, ad faciendũ. i. vt pararem mihi nomen & opes. ¶14 nihilque præcipuum commodum ſub ſole. vel, nullaque præcipua commoditas ſub ſole.

Digitized by Google

vanitas, atis & vnū eſ ntum. prou.

nihil permanere ſub ſole. ¶Tranſiui ad contemplandū ſapientiā, erroréſq; & ſtultitiā (quid eſt, inquā, homo vt ſequi poſſit regem factoré ſuū?) & vidi quòd tātum præcederet ſapiētia ſtultitiā, quātum differt lux à tenebris. ¶Sapientis oculi in capite eius: ſtultus in tenebris ambulat. Et didici quòd vnus vtriuſque eſſet interitus. Et dixi in corde meo, Si vnus & ſtulti & meus occaſus erit: quid mihi prodeſt ꝙ maiorem ſapiētiæ dedi operā? Locutúſque cum mente mea, animaduerti ꝙ hoc quoq; eſſet vanitas. Non enim erit memoria ſapiētis ſimiliter vt ſtulti in perpetuum, & futura tēpora obliuione cūcta pariter operiēt: moritur doctus ſimiliter vt indoctus. Et idcirco tæduit me vitæ meæ videntē mala vniuerſa eſſe

D ſub ſole, & cuncta vanitatem & afflictionē ſpiritus. ¶Rurſus deteſtat⁹ ſum omnē induſtriā meā, qua ſub ſole ſtudioſiſſimè laboraui, habiturus hęredē poſt me, quē ignoro vtrū ſapiēs an ſtultus futurus ſit: & dominabitur in laborib⁹ meis quibus deſudaui & ſolicitus fui. & eſt quicquā tam vanū? Vnde ceſſaui, renūtiauitque cor meū vltrà laborare ſub ſole. Nā cū alius laboret in ſapiētia & doctrina & ſolicitudine, homini otioſo quæſita dimittit. & hoc quoque vanitas & magnum malum. Quid enim proderit homini de vniuerſo labore ſuo & afflictione ſpiritus, qua ſub ſole cruciatus eſt? Cuncti dies eius doloribus & ærūnis pleni ſunt, nec per noctē mente requieſcit. & hoc nōnne vanitas eſt? Nōnne melius eſt comedere, & bibere, & oſtendere animæ ſuæ bona de laborib⁹ ſuis? & hoc de manu Dei eſt. Quis ita deuorabit, & deliciis affluet vt ego? ¶Homini bono in cōſpectu ſuo dedit Deus ſapientiā & ſcientiā, & intelligentiam: peccatori autē dedit afflictionem & curā ſuperfluā, vt addat & congreget & tradat ei qui placuit Deo. ſed & hoc vanitas eſt & caſſa ſolicitudo mentis.

iam: ſuo iūt tē que unt.

C A P. III.

Omnia tēpus habent, & ſuis ſpatijs tranſeunt vniuerſa ſub cælo.
Tempus naſcendi, & tempus moriendi.
Tēpus plantandi, & tempus euellendi quod plantatum eſt.
Tempus occidendi, & tempus ſanandi.
Tempus deſtruendi, & tempus ædificandi.
Tempus flendi, & tempus ridendi.
Tempus plangendi, & tempus ſaltandi.
Tempus ſpargendi lapides, & tēpus colligendi.
Tēpus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus.
B Tempus acquirendi, & tempus perdendi.
Tempus cuſtodiendi, & tempus abijciendi.
Tempus ſcindendi, & tempus conſuendi.

quicquā ſub ſole fit reliquum. ¶Porrò [illuc] me verti, vt perſpicerē ſapientiā, & væſaniā, atq; ſtultitiam: (¹⁵quid eſt enim, ſi homo ſequatur ipſum regē, quod olim fecerūt?) Et perſpexi quidē ¹⁶potiorem cōditionē propoſitā eſſe ſapientiæ ꝙ ſtultitiæ, quemadmodū præſtantior eſt lux quàm tenebræ. Sapiētis enim ¹⁷oculi ſunt in capite ipſi⁹: ſtultus autē verſatur in tenebris: quanquam ego etiam noui quòd eadē fortuna ¹⁸vniuerſis obtingat. Tunc cogitaui apud meipſum, Eadē fortuna mihi obueniet quæ & ſtulto: quorſum igitur maiorē operam ¹⁹darē ſapientiæ? ſtatui itaque apud me, ꝙ etiā iſta ſit inanitas. Nō enim perpetuò erit eadē memoria ſapientis & ſtulti: ²⁰& ei⁹ quod nūc extat, tēporibus futuris omnino obliuiſcentur [homines:] ²¹& quomodo moreretur ſapiēs ſicut ſtultus? Quapropter odi vitā, quoniam ²²laborioſum eſt mihi opus quod ſub ſole fit: omnia enim ſunt inanitas & animi moleſtia. ¶Odi etiā omnem ²³laborem meū, quē perfero, quē relicturus ſum homini ²⁴qui poſt me erit. Quis enim ſcit vtrū ſapiēs an ſtultus futurus ſit? dominiū tamē habiturus eſt in omnē laborem meū quem pertuli, & quē ſapiēter obiui ſub ſole. etiā illa eſt inanitas. Quare me reuocaui, ²⁵vt ex animo eijcerē cogitationē omnis laboris quem ferrē, & ſapiēter obirē ſub ſole. Eſt nanq; homo qui laborem ²⁶ſuū in ſapientia, & ſciētia, & iuſtitia [excolenda inſumptum] tradat homini ꝙ nihil in ea re elaborauit, ²⁷vt eo fruatur: quod etiam inanitas eſt, & magna moleſtia. Quid enim [vtilitatis] homini exiſtit ex omni labore ſuo, & animi moleſtia quā perfert ſub ſole? Nā ²⁸omne tēpus ipſius [plenū eſt] rebus quæ cruciāt, & indignatione ſuę occupatiōis, vt ne noctu quidē cor eius quieſcat: quę etiā inanitas eſt. ²⁹Nō [enim aliud] homini bonū obuenit ex labore ſuo, ꝙ quod edit ac bibit, animæq; ſuæ bonū, quo fruatur, exhibet: quod etiam video manu Dei [exhiberi.] ³⁰Quis enim comedit, & [ad laborem] quis promptior fuit quàm ego? Nam [Deus] dat homini qui ³¹ei probatur, ſapientiam, & ſcientiam, & lætitiam: ³²aberrāti autem à recto itinere dat negotiū colligendi & cōgregandi, vt tradat ³³ei qui Deo probatur: quæ etiā inanitas eſt, & animi moleſtia.

C A P. III.

Omnibus [ſet enim] tempus præfinitum eſt. eſtque tempus quid velis aut nolis ſub cælo.
[Eſt] tempus naſcendi, & tempus moriendi.
Tēpus plantandi, & tempus euellendi quod plantatum exiſtit.
Tempus occidendi, & tempus medendi:
Tempus demoliendi, & tempus ædificandi.
Tempus lachrymandi, & tempus ridendi:
Tempus lugendi, & tempus ſaltandi.
Tempus ⁴proijciendi lapides, & tempus colligendi lapides:
Tempus ⁵amplexandi, & tempus abſtinendi ab amplexibus.
Tempus ⁶quærendi, & tempus perdendi:
Tempus ⁷cuſtodiendi, & tempus proijciendi.
Tempus ſcindendi, & tempus conſuendi.

¶15 q.d. quid eſt homo vt veniat poſt regē, quod iam fecerunt? Aliquid ſubaudiendū ſic, poſt regē, vt cognoſcat quod illi fecerunt facientes? i. quod geſtum eſt ab hominibus & ſtulte & ſapienter. q.d. quis eſt ille homo priuatus ꝙ exactius perſpicere & cognoſcere poſſit quę geſta ſunt, quā ego cognoſco qui ſum rex? ¶16 Hebr. quòd eſt dignitas [vel excellentia] ſapientiæ ſupra ſtultitiam. i. ꝙ ſapientia longe potior eſſet ſtultitia. ¶17. i. circūſpectus eſt ſapiēs: diligenter videt quid agendum ſit. ¶18. i. ſapienti & inſipiēti ¶19 dedi tūc ſapiētię? q.d. ego videor mihi luſiſſe operā. ¶20 Heb. neque in eo tēpore quod fuit, [.i. neque tēpore præterito] neque dieb⁹ vēturis, oīa obliuioni tradētur. q.d. fere facta antequā fierent erāt i obliuiōe: ea etiā poſteaꝙ facta erunt, obliuiōi tradētur. ¶21 Solet hoc mirari vet⁹ Adā ꝙ iuſtus vt impius moriatur. ¶22 vel, diſplicet mihi. Hebraice, malū eſt mihi. ¶23. i. opes labore meo partas. ¶24. i. hæredi meo. ¶25 Heb. vt efficerē vt tæderet animum meū omnis laboris, &c. i. vt animus meus negligeret omnem laborem meum, hoc eſt opes labore meo partas. ¶26 vel, ſuum quem in ſapientia, & ſciētia, & animi certitudine peregerit, tradat, &c. ¶27 Heb. vt ſit pars eius. ¶28 Heb. oībus dieb⁹ eius dolores & indignatio occupatio eius. i. nuſquā nō inuenit ob quod iure indignetur. ¶29 vel, Annō bonum eſt in homine [.i. in negotio hoīs] quòd edat & bibat, & oſtendat animæ ſuæ bonū ex labore ſuo? hoc quoq; vidi ego ꝙ de manu ipſius Dei eſt. i. hoc vidi Dei donū eſſe, vt homo acceptum referat hoc ipſi Deo. Oſtēdere bonum animæ ſuæ, eſt genio indulgere, ad neceſſitatē. vel, non fraudare geniū, in boni partem accipiendo. ¶30 vel, Quiſnam edere debeat, & quis properare debeat præterquam ego? Properare, inquit, ſub. ad fruitionē talium opum. Aut, quis curare debeat. ſub. fruitionem illarum opū: præter me, qui ſcilicet paraui illas meo labore? q.d. nemo. ¶31 Heb. bonus eſt ante ipſum ¶32 peccatori autem ¶33 Hebr. bono coram Deo. i. in vſus illius quē Deus accipere volet ea quæ ipſe malus congregarit. III. Hebr. omni voluntati. i. inſtituto & propoſito. Deus rebus omnibus præſtituit tempus ſuum. Omnia inſtituta hominum habent tempus ſuum. ¶2 gignendi. i. procreatio liberorum habet ſuum tempus. ¶3 vt 2. paralip. 32, de Sennacherib legimus, qui Ieruſalē deſtruere voluit, nec potuit ante tempus. Titus voluit ſeruare templum, nec potuit. ¶4 ſimul collectos ſcilicet. Hoc intelligit de muro ædificando, aut de lapideo ædificio. ¶5 q.d. quòd contrahamus matrimonium, aut non, pendet à Deo. matrimonium habet ſuum tēpus. ¶6 q.d. Siquid fœliciter quæras, hoc à Deo pēdere. ¶7 ſub. opes: & tempus iacturā faciendi earū.

Digitized by Google

Tempus tacendi, & tempus loquendi.
Tempus diligendi, & tempus odiendi:
Tempus belli, & tempus pacis.
[8]Quid[igitur] agenti ſupereſt obſeruãdum in eo quod laborat? Vidi [ſequidem] occupationẽ quam Deus iniunxit hominibus, [9]vt ea redderet humiles. [10]Omnia[enim] condidit, vt vnumquodque pulchrum ſit ſuo tempore: Deus quoq; mundum ipſum indidit eorum cordi, ne nõ inueniret homo opus, quod Deus condidit à capite vſq; ad finem. [11]Et ſcio q in illis rebus bonum nõ ſit, niſi vt[homo]lætus ſit, & quod bonum eſt agat per vitam ſuam. [12]Etenim quantum omnes homines edunt & bibunt, & bono fruuntur ex omni labore ſuo, iſtuc ipſum eſt munus Dei. Noui [etiam] q æternum permanebit, quicquid Deus cõdidit: cui nec addi quicquam, nec detrahi poteſt: [13]cõdidit autem Deus, vt ipſum[homines] reuereãtur. [14]Quod[olim]fuit, iam extat: & quod futurũ eſt, olim fuit: & Deus [15]requirit quod ab inſequenti propellitur. ¶Porrò ſpectaui ſub ſole [16]iudicii locũ, ibiq; impietas[regnabat:] & iuſtitiæ locũ, ibi quoq; impietas. ¶[17]Et cogitaui apud meipſum, q Deus iuſtũ & impium iudicabit: illic enim tẽpus eſt, quo volũtati omni, & omnib[9] factis[præmium condignum rependetur.] [18]Aeſtimaui autẽ in animo meo cõditionem hominum, vt Deus excellẽtiſſimos creauerit, ſimul cernẽs quomodo ſpũ ſeſe in pecudũ conditionem abijciũt. Eadem enim ſolẽt hominibus & brutis animãtibus euenire: & qualis eſt mors vnius, talis eſt mors alterius, & [19]ſpiritus idẽ omnibus[ineſt:] [20]nec habet homo quicquam præſtantius pecore: ſiquidẽ omnia ſunt inanitas. Omnia tẽdũt ad locum vnũ, omnia exiſtunt è puluere, omniáque reuertuntur in puluerem. [21]Quis autẽ ſcit an ſpiritus hominũ ſurſum aſcendat, & ſpiritus pecoris deorſum in terram deſcendat? Cenſeo igitur, nil eſſe melius, q̃ vt homo lætetur in ſuis factis: ea enim eſt [22]ſors ipſius: [23]quis enim adducet eũ, vt ſpectet quid poſt ipſum futurum ſit? CAP. IIII.

Porrò me[ad alia] [1]cõuertens vidi oppreſſiones omnes quæ fiunt ſub ſole, & ecce [manante] lachryma eorum qui opprimũtur, nemo eſt qui conſoletur: & quia deeſt facultas ſe vindicandi è manu opprimentiũ ipſos, nõ habent qui [efficaciter] cõſoletur. [3]Vt equidem laudẽ mortuos qui iam ſunt mortui, præ viuis qui adhuc viuunt. Vtriſque autẽ beatiorem dico, qui nondũ fuit, [4]qui nõdum expertus eſt moleſta negotia quæ fiunt ſub ſole. Ac vidi omnẽ laborem, [5]& omnẽ induſtriam agendi mutuã eſſe æmulationem: quod quidem etiã inanitas eſt, & animi moleſtia. ¶Stultus cõplicat manus ſuas, [6]editq; carnem ſuã. Quanto potior eſt manus plena cum quiete, [7]quàm vtraque vola plena cum labore & animi moleſtia?

Tempus tacendi, & tempus loquendi.
Tempus dilectionis, & tempus odij.
Tempus belli, & tempus pacis.
Quid habet amplius homo de labore ſuo? Vidi afflictionẽ quam dedit Deus filijs hominum, vt diſtendantur in ea. Cũcta fecit bona in tẽpore ſuo, & mundum tradidit diſputationi eorum, vt non inueniat homo opus quod operatus eſt Deus ab initio vſque ad finẽ. Et cognoui q non eſſet melius niſi lætari, & facere bene in vita ſua. Omnis C
enim homo qui comedit & bibit, & videt bonũ de labore ſuo, hoc donum Dei eſt. Didici quòd omnia opera quæ fecit Deus, perſeuerent in perpetuũ. non poſſumus eis quicquã addere, nec auferre, quæ fecit Deus vt timeatur. Quod factũ eſt, ipſum permanet: quæ futura ſunt, iam fuerũt: & Deus inſtaurat quod abijt. ¶Vidi ſub ſole in loco iudicij impietatem, & in loco iuſtitiæ iniquitatem. Et dixi in corde meo, Iuſtum & impiũ iudicabit Deus, & tempus omnis rei tũc erit. ¶Dixi in corde meo de filijs hominum, vt probaret eos
Deus, & oſtenderet ſimiles eſſe beſtijs. Idcirco vnus interitus eſt hominis & iumentorũ, & æqua D
vtriuſque conditio. ſicut moritur homo, ſic & illa moriũtur. ſimiliter ſpirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius. cuncta ſubiacẽt vanitati. Et omnia pergunt ad vnum locum: de terra facta ſunt, & in terram pariter reuertuntur. Quis nouit ſi ſpiritus filiorũ adam aſcendat ſurſum, & ſi ſpiritus iumentorum deſcendat deorſum? Et deprehendi nihil eſſe melius quàm lætari hominem in opere ſuo, & hanc eſſe partem illius. Quis enim eũ adducet, vt poſt ſe futura cognoſcat? CAP. IIII.

Verti me ad alia, & vidi calumnias quæ ſub ſole geruntur, & lachrymas innocẽtium, & neminem conſolatorem: nec poſſe reſiſtere eorum violentiæ, cunctorum auxilio deſtitutos. Et laudaui magis mortuos, quàm viuentes: & feliciorem vtroque iudicaui qui necdum natus eſt, nec vidit mala quæ ſub ſole fiunt. ¶Rurſum contemplatus ſum omnes labores hominum, & induſtrias animaduerti patere inuidiæ proximi. & in hoc ergo vanitas, & cura ſuperflua eſt. Stultus complicat manus ſuas, & comedit carnes ſuas, dicẽs, Melior eſt pugillus cum requie, quàm plena E
vtraque manus cum labore, & afflictione animi.

¶8 Hebr. Quæ vtilitas facienti, ex eo circa quod ipſe laborat? i. quid præ ipui cõmodi cõtingit homini qui operatur? q.d. nihil prorſus ei continget. ¶9 vt occuparẽtur in ea. vl, vt verſarẽtur i ea. ¶10 [Sub. & cognoui q] õnia fecit pulchra tẽpore ſuo: quinetiã ipſum mũdum poſuit in corde eorũ, tãetſi [vl præterq̃ q] non inuenit homo [.i. nõ intelligit hoies] opera ipſa quæ facit De[9] ab initio vſque ad finẽ. i. perfecte. q.d. Omnia opera Dei bona ſũt & facta in tempore ſuo: & quæ in hoc mundo fiũt, hoc eſt negotia hui[9] mũdi. i. cupiditatẽ & deſyderiũ cognoſcendi res hui[9] mũdi, indidit menti hominũ: & ita in hoc mũdo negotiãtur quaſi ſemper victuri ſint. ¶11 vl, Noui q nulla ſit fœlicitas in eis [ſub. hoibus] niſi vt gaudeãt, & beneficijs afficiant pximos ſuos quandiu viuũt. ¶12 Heb. Et etiã q omnis homo comedat & bibat, & videat bonũ in omni labore ſuo, donũ Dei eſt. Videre bonũ in oi labore ſuo, eſt frui opib[9] ſuo labore partis. ¶13 vl. Deus autẽ facit [ſub. illud] vt timeãt [ſub. hoies] in cõſpectu eius. ¶14 q.d. Id quod fecit, etiã nũc facit, & facturus eſt. ¶15 Quærere p inſtaurare. ſic Iob 3. Deus nõ requirat illum diem. Id eſt, non inſtauret. Legendũ autem per futurũ inſtaurabit, quod præteritũ eſt & abijt. Chaldæus paraph. vertit, Et Deus requiret eum qui paſſus eſt perſecutionem. i. vlciſci enim ſolet: vt legimus de Eſau, Iacob, & Iſraelitis. ¶16 i. vbi iudiciũ eſſe debuerat, & iuſtitia. ¶17 Heb. Dixi in corde meo, Iuſtũ & impiũ iudicabit Deus: quia eſt tẽpus omni rei, idq; iuxta omnia opera illic. q.d. Poſteaquã oia cõſyderaui, per verbũ Dei dixi apud me, iudicaturũ eſſe Deũ iuſtos & impios, iuxta vniuſcuiuſq; opera, illic. i. in die iudicij: quia oia fiunt ſuo tẽpore. ¶18 Hebr. Dixi ego in corde meo ſuper negotio filiorũ hoim. q delegit eos Deus, & propterea q viderẽ eos eſſe[velut]iumẽta ſibi. i. apud ſe. hoc eſt, q tãta vigeat in hoibus ignorãtia vt nõ videantur differre à iumentis. ¶19 & aura vitalis eadẽ eſt omnibus. i. tam hoies, quàm beſtiæ fruuntur aura ſpirabili. ¶20 q.d. humana ratio ſola nõ deprehendit excellẽtiã hois ſupra belluas: quia quicquid videt oculo rationis in homine, eſt vaniſſimũ. ¶21 q.d. quotuſquiſque eſt qui ratione naturali tantũ ductus cognoſcit q ſpiritus hois ſit immortalis? hoc tantũ verbo Dei cognoſci poteſt. ¶22 vl, pars. Nomine partis, intelligitur fœlicitas in Sacris literis. vt Domin[9] pars hæreditatis meæ. i. mea eſt ſumma fœlicitas. ¶23 i. quis rationis humanæ ductu efficere poſſit vt homo aſſequatur quid futurum ſit poſt ſe?

IIII. ¶1 q.d. relicta præcedentium conſyderatione, aliò animum conuerti. ¶2 Hebr. & ecce lachrymæ oppreſſorum, nec eſt eis conſolator: & in manu opprimentium eos eſt potentia, & non eſt illis conſolator. q.d. ne conſolatorem quidem habent. hoc ſolum habent quo ſe tueantur, nempe lachrymas, quum illi qui eos opprimunt ſint potentiſſimi. ¶3 Induit perſonam hominis qui ſolum rationis ductum ſequitur. ¶4 quia non vidit opera mala. ¶5 & omne opus rectum, quòd iſtud eſt inuidia hominis in ſocium ſuum. i. adeò malignus eſt mundus vt ſtatim conflet tibi inuidiam, ſiquid ſis recte operatus. ¶6. i. abſumit omnia ſua, vt tandem fame abſumatur & reddatur ſine ſucco. ¶7. i. quàm ingentes habere diuitias quæ ſine moleſtia retineri non poſſunt?

¶Cōſyderans reperi & aliam vanitatem ſub ſole. vnus eſt, & ſecundum non habet, non filium, non fratrē, & tamen laborare non ceſſat, nec ſatiantur oculi eius diuitijs: nec recogitat, dicens, Cui laboro, & fraudo animam meā bonis? in hoc quoq; vanitas eſt, & afflictio peſſima. Melius eſt ergo duos eſſe ſimul, quàm vnum: habent enim emolumētum ſocietatis ſuæ: ſi vnus ceciderit, ab altero fulcietur. væ ſoli: quia cum ceciderit, non habet ſubleuantem ſe. Et ſi dormierint duo, fouebūtur mutuo: vnus quomodo calefiet? Et ſi quiſpiam præualuerit contra vnum, duo resiſtunt ei: funiculus triplex difficile rumpitur. ¶Melior eſt puer pauper & ſapiēs rege ſene & ſtulto, qui neſcit præuidere in poſterum. Quòd de carcere, catenisque interdum quis egrediatur ad regnum: & alius natus in regno, inopia conſumatur. Vidi cunctos viuentes qui ambulant ſub ſole cum adoleſcente ſecundo qui conſurget pro eo. Infinitus numerus eſt populi omniū qui fuerūt ante eū: & qui poſtea futuri ſunt, non lætabūtur in eo. ſed & hoc vanitas & afflictio ſpiritus. ¶Cuſtodi pedem tuum ingrediēs domum Dei, & appropinqua vt audias. Multo enim melior eſt obedientia, quàm ſtultorum victimæ, qui neſciūt quid faciunt mali.

CAP. V.

NE temerè quid loquaris, neque cor tuum ſit velox ad proferēdum ſermonem corā Deo. Deus enim in cælo, & tu ſuper terram, idcirco ſint pauci ſermones tui. Multas curas ſequuntur ſomnia. & in multis ſermonibus inuenietur ſtultitia. ¶Siquid vouiſti Deo, ne moreris reddere. diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio. ſed quodcunque voueris redde. multòq; melius eſt non vouere, quàm poſt votum promiſſa nō reddere. ¶Ne dederis os tuum vt peccare facias carnem tuā. neque dicas coram angelo, Non eſt prouidentia: ne fortè iratus Deus contra ſermones tuos diſſipet cuncta opera manuum tuarum. Vbi multa ſunt ſomnia, plurimæ ſunt vanitates, & ſermones innumeri: tu verò Deum time. ¶Si videris calumnias egenorum & violenta iudicia, & ſubuerti iuſtitiam in prouincia, non mireris ſuper hoc negotio: quia excelſo excelſior eſt alius, & ſuper hos quoque eminentiores ſūt alij, & inſuper vniuerſæ terræ rex imperat ſeruienti. ¶Auarus non implebitur pecunia:

¶[8]Rurſum contemplatus ſum inanitatē ſub cælo. Eſt [enim] vnus quiſpiam, & non [eſt ei] ſecūdus, qui neque filiū neque fratrem habet. [9]neque finē [propoſitum] omni labori ſuo: cuius oculus non ſatiatur diuitijs, [vt dicat] cui laboro, [10]& meum defraudo genium? Quæ quidem etiam inanitas eſt. & negotium permoleſtum. [11] Melius eſt duos coniunctos viuere, quàm vnum ſolū, quibus merces optima eſt [propoſita] in labore ſuo. Si enim ceciderint, alter ſociùm ſuum eriget: [12]væ autem vni ſi ceciderit, nec [adeſt] alter qui eum erigat. Præterea ſi duo [ſimul] cubent, [13] [ipſis] eis caloris erit: vnus enim quomodo caleſceret? [14]Et ſi vnus quempiam inuaſerit, duo reſiſtent ei: funiculus etiam triplicatus non cito rumpetur. ¶Puer egenus & ſapiens præſtat regi ſeni & ſtulto, qui admonitionem non admittit amplius. Eſt enim qui ad regnum gerēdum prodit è carcere: [15]nam etiam [in] regno ſuo natus eſt pauper. Vidi [etiam] omnes viuentes ſub ſole [16]ſequentes puerum ſecundum, qui loco ipſius [patris] regnum teneret. [Præterea] infinitus eſt populus omnium illorū qui [17]ante iſtos [vixerunt:] [18]poſteri quoque non lætabuntur in eo: [19]nam & hæc inanitas eſt, & animi moleſtia. ¶Cuſtodi pedem tuum [20]cen aditurus domum Dei: [21]accedere nanque audiendi gratia præſtātius eſt, quàm quod ſtulti victimam offerunt, quia ignorant ſe male agere.

CAP. V.

NEquid præcipitāter loquaris, neque feſtinet cor tuum proferre verbum corā Deo: Deus enim [1]in cælo eſt, & tu in terra, quocirca pauca ſint verba tua. [2]Nam in multa occupatione occurrit ſomnium, & in multis verbis ſtulti vox [erumpit.] ¶Quum voueris Deo votum, ne differas ſoluere: non enim [Deus] [3]ſtultis delectatur: [proin] quod voueris, exolue. Melior [nanque] eſt qui nō vouet, eo qui vouet, nec ſoluit. ¶Ne committas [4]vt os tuum præbeat carni tuę occaſionē peccandi: neque dicas coram [5] angelo, per imprudentiam [peccatum eſſe:] quare enim Deus iraſcatur propter vocē tuam, ac [6]deſtruat opus manuum tuarum? [7]Etenim in multis ſomniis, & vanitatibus, & negotijs multis [enitendum eſt maximopere] vt Deum timeas. ¶Siquando videris [8]in regione [9] oppreſſionem pauperis, & violentam præuaricationem iudicij & iuſtitiæ, ne mireris [10] [diuinam] voluntatem: [11] eſt enim cuſtos altior etiam alto, & ipſis [mortalibus] aliqui altiores ſunt. [12] Et poſt omnia terræ Deus ſemper ſui ſimilis expectandus eſt, vt rex agri qui colitur. ¶Qui amat argentum, non ſaturabitur argento:

¶8 Rurſus cōuerſus ſum ego, & vidi vanitatē, &c. Cōuerſus ſum à mediocrib. illis operibus ad cōtemplationem magnorū operū. ¶9 & tamē nullus eſt modus vlli labori eius. ¶10 Hebr. & deficere facio animā meā à bono?

¶11 Hebr. Fœliciores ſunt duo vnico: quia eſt eis merces bona ex labore ſuo. ¶12 Væ ergo illi, nempe vni, quum ceciderit, quia non eſt ei alter, &c. ¶13 tūc calefiet illis caro ipſorū. ¶14 Quòd ſi preualeat [quis] illi vni,

¶15 q.d. Nō eſt mirum, Deum aliquē educere è carcere vt regnet, vt Ioſeph: quū etiam puerū ex vtero educat, pauperem, quē tamen poſtea regnare facit. ¶16 Hebr. cū puero ſecundo qui ſtabit pro eo. i. q ſolēt fauere filio regis (qui ſecūdus eſt à rege) qui ſufficiendus eſt in locū regis. Perſtringere videtur ſeditionē qua deſerto Dauide optimo principe, populus Abſalomē ſecutus eſt. ¶17 i. ante patrē regem & filiū regem. q.d. innumera ſunt ſtudia vulgi. ¶18 i. nec poſteris erit gratus ipſe regis filius. ¶19 vł, in illis etiam [ſub. vulgi ſtudijs] eſt vaniſſimū & afflictio ſpiritus. ¶20 Heb. quando vadis ad domū Dei. i. quādo accedis ad templū Dei oraturus, cohibe affectus tuos, aut rationē tuā humanam, nequid iuxta eā ores Deū: quia ea neſcit quæ petēda ſunt à Deo. id autē tantū petēdū eſt à Deo quod docēt Sacræ literæ. Per pedes, rectè intelligetur ratio: quia vt pedes ſemper hærēt terræ, ita ratio humana iſtis ſemper inferioribus hæret. ¶21 vł, quia propinquior [vł, propenſior] eſt ad audiendū [ſub. preces tuas:] magis quàm [ad ſuſcipiendū] ſacrificiū quod darēt ſtulti: quia neſciūt facere niſi malū. Aut, quia neſciunt facere voluntatem. ſub. Dei. hoc enim poteſt etiam vox Hebræa ſignificare.

V. ¶1 q.d. Deus eſt verax: tu autem mendax, ignorans & inſipiens. ¶2 Hebr. Quia vt venit ſomnium ex multitudine occupationis: ſic vox ſtulti ex multiplicatione verborum. Hoc eſt, Quemadmodum multæ curæ inuehunt ſomnia, ita verba multa prodere ſolent hominis ſtultitiam. Hoc idem Prouerb. 10. dicit, In multiloquio non deerit peccatum. ¶3 i. ſtulti Deo grati non ſunt qui vouent quod non pręſtant. Hoc intelligitur de votis quæ non pugnant cū fide & charitate. ¶4 i. ne laxes habenas ori tuo vt pecces. ¶5 qui te ſcilicet cuſtodit: vt in Euangelio, Angeli eorū ſemper vident faciē Patris, &c. Et Paulus, Propter angelos. q.d. ſi mulier nō reueretur homines, ſaltem angelos qui nobis præſentes ſunt cuſtodes, reuereatur. ¶6 Hebr. maledicet. Dicit autem opus, quia per infidelitatem omnia noſtra opera coram Deo ſunt peccata. ¶7 Quia in multitudine ſomniorum, & vanitatum verba quoque ſunt multa: ſed Deum time. Hoc eſt, vbi ſunt multa verba, illic ſunt multa ſomnia, multæ ſunt vanitates. q.d. Ne temerè loquaris de rebus Dei, ſed Deum time: hoc eſt, ita Deum timere debes, vt illi nunquā obloquaris. ¶8 vł, in prouincia. vbi ſcilicet ſummum ius eſſe debuerat. ¶9 Heb. calumnioſam oppreſſionem. i. quæ per calumniam fit. ¶10 vł, ſuper hac re. quæ ſcilicet fit Diuino nutu. ¶11 quia Excelſus de excelſo obſeruat, & excelſi præſunt illis. i. quia Deus è cælo obſeruat quæcunq; geruntur ab hominibus, & excelſi angeli præſunt illis hominibus. ¶12 Hebr. Porro excellentia terræ ſuper omnia eſt: rex agro ſeruit. q.d. Ratio agriculturæ eſt potiſſima omniū conditionum viuendi. nam ipſe etiam rex colit, aut colendum curat agrū, idque neceſſario. Et conuenit Dei mandato, In ſudore vultus tui veſceris pane. Ita Chald. paraphr.

Digitized by Google

& qui amat[11] diuitias, nullum fructum [percipit:] quæ quidem etiam inanitas eſt. Dum augeſcunt opes, augentur [etiam] qui eas comedant: & quæ vtilitas peruenit ad poſſeſſores ipſarũ, quàm vt oculis ſuis ſpectẽt? Dulcis eſt ſomnus[14] operanti,' ſiue parum ſiue multũ comederit: diuiti autẽ ſatietas nõ cõcedit dormire. ¶ Eſt[15] morbus malus' quem vidi ſub ſole, [nempe] diuitias ſeruatas à ſuis poſſeſſoribus in ipſorum exitium. [16] Quódque perierunt iſtæ diuitiæ per malũ aliquod negotium: [17] vt [diues] generaret filium qui prorſus nihil haberet.' Quemadmodum [homo] egreditur ex ventre matris ſuæ, ita nudus reuertitur, [18] quum abit,' nec quicquã de ſuo labore aufert, [19] quod ſua manu ſecum ducat. [20] Eſtque malus iſte morbus, nam planiſſime vt quiſque [in mundum] venit, ita egredietur: & quod operæpretiũ contingit ei qui vanos labores impendit?' Præterea toto ſuo tempore [diues auarus] comedit in tenebris, [21] & cum multa indignatione, & morbo, & ira. ¶[22] Quamobrẽ vt ego iudico, bonum erit, quod & decorum eſt,' vt quis edat ac bibat. & fruatur bono in omni ſuo labore, quem ſub ſole perfert toto vitæ ſuæ tempore quod ei Deus concedit: nam ea eſt portio ipſius. Hoc etiam muneris diuini eſt, quòd homini cuiuis det Deus diuitias & opes, [23] eámque dominũ præficit vt comedat ex eo,' & auferat portionem ſuã, & lætetur in labore ſuo. Nã [talis homo] non valde [24] recolet' tẽpora vitæ ſuæ: quia Deus [25] lætitia cordis ipſius remunerat eum.

CAP. VI.

EST malum quod vidi ſub ſole, [1] idque principatum inter homines obtinuit:' Eſt vir cui Deus diuitias dedit, & opes, & honorem, [2] vt nulla re careat, qua animus eius delectetur ex omnib' quæ poſſet expetere:' nec tamẽ Deus [3] inſtituit eũ dominum vt comedat ex illis:' ſed exterus quiſpiã ea deuorabit: quæ inanitas eſt, & [4] malus morbus.' ¶ Siquis generet cẽtũ [liberos,] multiſq; annis viuat, & [5] plurimi dies vitæ ipſius extiterit,' animus autem eius non ſaturetur [6] bonis rebus, [7] ſepulchrum denique non habeat.' pronuntio potiori cõditione eſſe quã ille ſit, fœtũ abortiuũ. Is enim [8] vt res inanis prodit,' ac in tenebras abit, tenebræq; nomen ipſius occultant. Non etiã ſolem aſpexit, nec quicquã nouit: cui amplior eſt quies quàm iſti. Si enim bis mille annos viuat, neque bono fruatur, an non omnia tẽdunt [9] ad vnũ locũ? ¶[10] Quũ labor omnis impẽdatur ab homine propter os eius, animæ autẽ deſyderiũ nũquam leuetur: [11] Quid excellentius habet ſapiens q̃ ſtultus, aut [12] quid præſtãtius habet humilis, qui ſcit vitã agere inter viuẽtes? ¶ [13] Melior eſt prouidẽtia, quàm vt quis deſyderium ſequatur:' quæ etiam eſt inanitas, & animi moleſtia. [14] Quiſ[enim] extitit, iam vocatum eſt nomen ipſius, & cognitum eſt q homo ſit, nec poterit iure contendere cũ potẽtiore ſe. [15] Multæ enim ſunt res quæ inanitatem augent, & quod inde operæpretium homini?

& qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis. & hoc ergo vanitas. Vbi multæ ſunt opes, multi & qui comedunt eas. Et quid prodeſt poſſeſſori, niſi quòd cernit diuitias oculis ſuis? Dulcis eſt ſomnus operãti, ſiue parum, ſiue multum comedat: ſaturitas autem diuitis non ſinit eum dormire. ¶ Eſt & alia infirmitas peſſima, quam vidi ſub ſole: diuitiæ conſeruatæ in malum domini ſui. Pereũt enim in afflictione peſſima. generauit filium, qui in ſumma egeſtate erit. Sicut egreſſus eſt nudus de vtero matris ſuæ, ſic reuertetur, & nihil auferet ſecũ de labore ſuo. Miſerabilis prorſus infirmitas: quomodo venit, ſic reuertetur. Quid ergo prodeſt ei q laborauit in ventum? Cunctis diebus vitæ ſuæ comedit in tenebris & in curis multis, & in ærumna atque triſtitia. ¶ Hoc itaque viſum eſt mihi bonũ vt comedat quis & bibat, & fruatur lętitia ex labore ſuo quo laborauit ipſe ſub ſole numero dierum vitæ ſuæ, quos dedit ei Deus. & hæc eſt pars illius. Et omni homini cui dedit Deus diuitias, atque ſubſtãtiam, poteſtatẽmque ei tribuit vt comedat ex eis, & fruatur parte ſua, & lætetur de labore ſuo: hoc eſt donum Dei. Non enim ſatis recordabitur dierũ vitæ ſuæ, eo quòd Deus occupet delicijs cor eius.

CAP. VI.

EST & aliud malũ quod vidi ſub ſole, & quidẽ frequẽs apud homines. Vir cui dedit Deus diuitias, & ſubſtantiam, & honorem, & nihil deeſt animæ ſuæ ex omnibus quæ deſyderat: nec tribuit ei poteſtatem Deus vt comedat ex eo, ſed homo extraneus vorabit illud. hoc vanitas, & miſeria magna eſt. ¶ Si genuerit quiſpiam centum liberos, & vixerit multos annos, & plures dies ætatis habuerit, & anima illius non vtatur bonis ſubſtantiæ ſuæ, ſepulturáque careat: de hoc ego pronuntio quòd melior illo ſit abortiuus. Fruſtra enim venit, & pergit ad tenebras, & obliuione delebitur nomen eius. Non vidit ſolem, neque cognouit diſtantiam boni & mali: etiam ſi duobus millib' annis vixerit, & nõ fuerit perfruitus bonis: nõnne ad vnum locum properant omnia? ¶ Omnis labor hominis in ore eius: ſed anima eius nõ implebitur. Quid habet amplius ſapiens à ſtulto? & quid pauper, niſi vt pergat illuc vbi eſt vita? ¶ Melius eſt videre quod cupias, quàm deſyderare quod neſcias. Sed & hoc vanitas eſt, & præſumptio ſpiritus. Qui futurus eſt, iam vocatum eſt nomen eius: & ſcitur quòd homo ſit, & non poſſit contra fortiorem ſe in iudicio contẽdere. Verba ſunt plurima, multámque in diſputando habentia vanitatem.

¶11 Heb. multitudinẽ: nõ prouẽtus illi. i. qui amát habere famulorum, aut nũmorũ multitudinẽ, nullum ſentiet lucrum. ¶14. i. qui laborare manuũ ſuarũ victũ ſibi parat, parens Dei mãdato. ¶15 vl. malũ atrox qd, &c. ¶16 Heb. Pereũt etiã [vl. quoque] diuitiæ ipſæ in occupatione mala. i. moleſtiarũ plena. ¶17 Hebr. & gignit filios, & nõ eſt in manu ei' quicquã. q.d. Sunt q ſtudẽt opibus cumulandis, dum multos habent liberos: ſed ludunt operã: nã ſæpiſſime fit vt dilapidẽt & excoquãt etiã ea quæ habent. & relinquãt liberos ſuos pauperes, quũ nihil habeãt ipſi. quę certe eſt magna afflictio ſpirit'.

¶18 Hebr. vt diſcedat quẽadmodum venit. ¶19 Hebr. quod venire fecerit [in] manũ ſuã. i. cũ manum admouerit. ¶20 Heb. Iſtud etiam eſt ſuppliciũ doloris plenũ: vt venit, ſic abiturus eſt: quæ igitur vtilitas [erit] illi, q laborarit in ventum?

¶21 q.d. Præ indignatione & ira frequenter incidit in morbũ. ¶22 Heb. En id quod vidi ego, bonũ eſſe & honeſtum, ¶21 Heb. eiq; poteſtatẽ faciẽ comedẽdi ex eis. ¶24 recordari ſolet. q.d. parũ ſollicit' eſt quãtũ vixerit, aut victur' ſit. ¶25 Heb. exaudit [ſub. eum] in lætitia cordis ei'. i. largitur ei lætitiã cordis. Metaphora ſũpta à Deo nos exaudiẽte. vnde exaudire pro largiri accipitur. Vl, exaudit eum in lætitia cordis eius. i. vnde lætandi materiam habet cor eius.

VI. ¶1 Heb. frequens eſt apud hoĩes. ¶2 Heb. vt nõ ſit carẽs aĩæ ſuæ. i. nõ careat vlla re quã cupiat. ¶3 vl. fecit ei poteſtatem comedẽdi ex eis: ¶4 vl. grauis dolor. ¶5 Heb. ſatis ſit illi id quod erũt dies annorũ eius. i. viuat quãdiu volet. ¶6. i. gaudio & lætitia. ¶7. i. ſepultura careat. Hoc videmus impletũ in Achab, qui multos habuit liberos, qui perierũt, & ipſe caruit honore ſepulturæ. ¶8 Hebr. in vanũ, vl in ipſam vanitatẽ. i. in mũdũ qui mera eſt vanitas. ¶9. i. ad mortem. q.d. ille nihilo plus eſt abortiuo fœlicior. ¶10 Heb. Vniuerſus labor hoĩs [ſuſcipitur] ppter os eius: & tamẽ deſyderiũ habẽdi non expleur. Propter os eius. i. vt paret ſibi victũ iuxta Dei verbum, In ſudore vultus, &c. ¶11 Quid enim ¶12 Heb. quid pauperi ſapiẽti pgere ante vitã? q.d. ſi vterque laboret ea cupiditate habẽdi, quid iuuat pauperem doctum apud homines ambulare prudenter corã ipſis hominibus in mũdo viuẽtibus? ¶13 Melior eſt aſpectus oculorũ, quàm q æſtuet anima. Hoc eſt, melius eſt eſſe contentum præſenti fortuna, q̃ multa deſyderare: & modo hoc, modo illud in votis habere. ¶14 Heb. Id quod eſt, iã nominatũ eſt nomẽ eius, & notũ eſt q eſt homo: nec poterit diſceptare cũ eo qui fortior eo eſt. vl, Qua ratione fuit olim, vocatum eſt nomẽ eius. i. qua ex materia olim factus fuerit, nomẽ eius oſtẽdit. Videtur alludere ad ea quæ traduntur Gene. 2, de creatione hominis, Finxit Deus hominẽ è terra. ¶15 vl. Quia ſunt verba multa quæ vanitatem augent: quæ vtilitas homini? q.d. Poſſunt multa philoſophorum verba afferri: ſed quæ nihil quàm augeant vanitatem.

e Secundus [illegible] humana. Moleſtiæ [illegible] Iob 1.d. 1.Tim.6.b. b Anno [illegible] calamum. [illegible] g d

CAP. VII.

Quid neceſſe eſt homini maiora ſe quærere, cum ignoret quid conducat ſibi in vita ſua numero dierum peregrinationis ſuę, & ẽpore quod velut vmbra præterit? Aut quis ei poterit indicare quid poſt eũ futurum ſub ſole ſit? ¶ Melius eſt nomẽ bonũ, quàm vnguẽta pretioſa: & dies mortis die natiuitatis. ¶ Melius eſt ire ad domũ luctus, quàm ad domũ conuiuij. in illa enim finis cunctorũ admonetur hominum, & viuens[1] homo[2] cogitat quid[3] futurũ ſit. ¶ Melior eſt ira riſu: quia per triſtitiã vultus, corrigitur animus delinquẽtis. Cor ſapientiũ vbi triſtitia eſt, & cor ſtultorũ vbi lætitia. ¶ Melius eſt à ſapiẽte corripi, quã ſtultorũ adulatiõe decipi: quia ſicut ſonitus ſpinarũ ardentium ſub olla, ſic riſus ſtulti. ſed & hoc vanitas. ¶ Calũnia cõturbat ſapiẽtem, & perdet robur cordis illi[9]. ¶ Melior eſt finis orationis, quàm principiũ. ¶ Melior eſt patiẽs arrogãte. ¶ Ne ſis velox ad iraſcendũ: quia ira in ſinu ſtulti requieſcit. ¶ Ne dicas, Quid putas cauſæ eſt quod priora tẽpora meliora fuere quàm nunc ſunt? ſtulta enim eſt huiuſcemodi interrogatio. ¶ Vtilior eſt ſapientia cum diuitijs, & magis prodeſt videntibus ſolem. Sicut enim protegit ſapientia, ſic protegit pecunia. hoc autem plus habet eruditio & ſapiẽtia, quòd vitam tribuunt poſſeſſori ſuo. ¶ Conſydera opera Dei, quod nemo poſſit corrigere quem ille deſpexerit. ¶ In die bona fruere bonis, & malam diem præcaue. ſicut enim hãc, ſic & illam fecit Deus, vt non inueniat homo cõtra eũ iuſtas querimonias. ¶ Hæc quoque vidi in diebus vanitatis meę: Iuſtus perit in iuſtitia ſua, & impius multo viuit tempore in malitia ſua. ¶ Noli eſſe iuſtus multum: neq; plus ſapias, quã neceſſe eſt, ne obſtupeſcas. ¶ Ne impiè agas multũ: & noli eſſe ſtultus, ne moriaris in tempore nõ tuo. Bonum eſt te ſuſtentare[a] iuſtum,[b] ſed & ab illo ne ſubtrahas manũ tuã: quia qui timet Deũ, nihil negligit. ¶ Sapientia cõfortauit ſapiẽtem, ſuper decem principes ciuitatis. ¶ Non eſt enim homo iuſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. ¶ Sed & cunctis ſermonibus qui dicũtur, ne accommodes cor tuum: ne fortè audias ſeruum maledicentem tibi. ſcit enim conſcientia tua quia & tu crebro maledixiſti alijs. ¶ Cuncta tentaui in ſapientia. Dixi, Sapiens efficiar: & ipſa longius receſſit à me multo magis quàm erat: & alta profunditas, quis inueniet eam?

CAP. VII.

Quis enim ſcit quid proſit homini in vita eo to curriculo dierum ſuæ friuolæ vitæ, quos[1] tranſigit[2] tanquam vmbram? quis enim homini referet quid poſt ipſum futurũ ſub ſole? ¶[1] Melior eſt bona fama quàm vnguẽtum pretioſum: & dies mortis [melior eſt] die natali. ¶ Melius eſt adire domũ luctuoſam quàm domũ conuiuij,[2] in quo [cernitur] finis omniũ hominũ, & viuẽs [homo] id reponit in corde ſuo.[2] ¶ Melior eſt indignatio riſu: quia[3] ex iſtis vultus pariet lætum cor. [4] Sapientium cor [verſatur] in domo luctus, & cor ſtultorũ in domo lætitiæ. ¶ Melius eſt audire increpatione ſapientis, quàm vt quis audiat carmen[5] ſtultorũ. Qualis etenim eſt ſonus ſpinarũ ſub olla, talis eſt[6] riſus[6] ſtulti: quæ etiã inanitas eſt. ¶[7] Etenim oppreſſio[7] ad inſaniã adigit ſapientẽ,[8] & frãgit cor doctis[9] præclaris ornatũ.[9] ¶ Potior eſt extrema negotij pars principio. ¶[9] Lætus [homo] præſtãtior eſt quàm elatus animo. ¶ Ne ſis præcipiti animo ad ſuccẽſendũ: quia indignatio permanet in ſinu ſtultorum. ¶ Ne dicas, Quid cauſæ eſt quod tẽpora priora meliora fuerunt iſtis [præſentibus?][10] nõ enim à ſapiẽtia [incitatus] hoc percontateris. ¶ Sapiẽtia[11] cũ opibus hæreditarijs[11] bona eſt,[12] & plus cõmodat ſolẽ aſpicientibus.[13] Nã pariter quis ſub vmbra ſapiẽtiæ, & ſub vmbra pecuniarũ cubabit: primatũ tamẽ habet ſciẽtia, eo quod ſapientia vitã cõfert ſuis poſſeſſoribus. ¶ Inſpice opus Dei: quis enim[14] reconcinnare[14] poterit quod ipſe[15] deprauauit? ¶ Tẽpore[16] felici[16] ſis lætus, & tẽpore aſpero[17] circunſpice:[18] nã hęc cum illis Deus tẽperat, nihil [certi] homo poſt ipſum [Deum] inueniat. ¶ Omnia [iſta] vidi per dies [vitæ] meæ inanis quòd iuſtus in iuſtitia ſua occumberet, & impius diutius [vitam] prorogaret in ſua prauitate. ¶ Ne[19] ſis nimiũ iuſtus,[19] neq; maiorẽ ſapientiã tibi arroges, qua teipſum ſtupidũ facias. ¶ Ne ſis[20] impius[20] immodice, neq; ſis[21] ſtultus,[22] ne moriaris ante fatale tempus. Bonũ eſt vt[23] hoc[23] teneas ita, ne manum tuã ab[24] iſto retrahas: nã timens Deũ expediet ſe[25] ex vniuerſis iſtis. ¶ Sapiẽtia plus viriũ ſapienti ſuppeditat, quàm decem[26] potẽtes[26] qui in vrbe agunt. ¶[27] Nõ eſt enim[27] homo iuſtus in terra qui bonũ faciat, & nõ peccet. ¶ Ne[28] animaduertas omnia verba quæ loquuntur [homines,] vt nõ audias etiã ſeruũ tuũ imprecãtem tibi mala. Nouit enim cor tuũ, quod & tu ſæpenumero alijs mala ſis imprecatus. ¶[29] Omne hoc tẽtaui per ſapientiam [cognoſcere,] & propoſui ſapiẽtia vti, quoniã ea res à mea notitia remota fuit.[30] Remotum quiddã eſt & profundiſſimũ, & quotuſquiſq; illud reperiet?

¶[1] He. æſtimat ¶[2] Subaudiendum ſimilitudinis aduerbiũ vt præſtantius eſt nomen vnguẽto bene redolente: ſic dies mortis die quo natus eſt ille ſub. homo. eſt enim hebraiſmus: relatiuum ſine ãtecedẽte. ¶[2] quia [ſub. luctus] eſt finis omnium hominum, & viuens ponet in corde ſuo. Quia, inquit, domus vbi eſt luctus propter mortuũ, nos admonet noſtræ fragilitatis, & viuens perpendet mortem, cum illuc venerit. ¶[3] Heb. per triſtitiam vultus exhilarari ſolet cor. i. per triſtitiam eius qui alteri præeſt, exhilaratur cor alterius. Vt ſi quis videat fratrem peccãtem, per triſtitiam quã pręſe fert vultu, melius illum corrigit, quã ſi illi peccanti arrideat. ¶[4] q.d. Perpetuo cõtemplatur ſuã imperfectionem animus eorum qui apud Deum ſunt ſapiẽtes: hoc eſt, perpetuo dolet, dum ſe conſyderat: At ſtultus non agnoſcens eã, ſemper vult lætari. ¶[5] cantionem. i. blanditias ¶[6]. i. adulationes & blanditiæ, quæ parum durant. ¶[7] Sane oppreſſio. i. diuitiæ vi comparatæ & calumnia. ¶[8] & labefactat animum munus. ¶[9] tardus ad iram ¶[10] vel, quia non prudenter interrogares. ¶[11] Hebr. cum hæreditate ¶[12] & magis apud eos qui vident ſolem. i. viuentibus. Legi poteſt, & excellentia eſt apud videntes ſolem. ¶[13] Hebr. Quia in vmbra ſapientiæ & in vmbra argenti: [ſub. eſt vita hominis. vel, bonũ eſt manere in vmb. &c.] at excellẽtia cognitiõis eſt quod ſapiẽtia vitã affert Domino ſuo. q.d. Duplici noĩe bene audit homo ille: & quòd ſapiens ſit, & quòd diues. ¶[14] corrigere. dirigere ¶[15]. i. quem peruerti ſinit, ſuum auxilium ſubtrahendo. Chald. paraphraſtes exponit, quem permiſit prodire in lucem cum defectu alicuius membri? q.d. nemo. nam non eſt qui poſſit facere vt cæcus videat, &c. ¶[16] Hebr. lætitiæ. i. fruere lætitia quando eam tibi Deus offert. ¶[17] vel, contemplare, ſub. opus Dei, & quaſi immiſerit afflictionem. ¶[18] Heb. & hoc quoque eregione iſtius fecit Deus, in hoc vt non inueniat homo poſt ipſum quicquam. Hoc. i. tempus afflictionis. Iſtius. i. lætitiæ. q.d. non vult Deus hominẽ ſemper frui lætitia: ſed nunc læta, nunc triſtia immittit: ita vt à nullo homine reprehendi poſſit. ne dicat homo, Aberraui ob nimiam lætitiam, & tamen Deus me non reuocauit. ¶[19]. i. ne plus æquo tribuas tibi. ¶[20] Docet nõ eſſe in mala via diu immorandum, vt ait Chaldæus paraph. cito recede à via mala. ¶[21] Stultũ vocat qui nõ redit ad Deũ. ¶[22] Heb. quare morieris ante tempus tuum? i. citra tempus mortis naturalis? ¶[23] nẽpe quod nõ ſis nimiũ iuſtus, ¶[24]. i. à iuſtitia & ſapiẽtia. q.d. cũ dico te nõ oportere eſſe nimiũ ſapientẽ, nõ dico vt ſpernas ſapientiã & iuſtitiã: dãda eſt opera vtriq;: quod fiet ſi timeas Deũ. nã qui timet Deũ, facile cauet ne ſit nimiũ iuſtus, aut ne nõ ſtudeat iuſtitię. ¶[25]. i. vt facile recedat ab extremis: vt nec nimiũ ſit iuſtus, nec careat iuſtitia. ¶[26] vel, principes. quib[us] ſcilicet tutela vrbis cõmiſſa eſt. ¶[27] Profecto nõ eſt iuſtus, &c. ¶[28] q.d. Ne obloquẽtes audias & alteri detrahẽtes: ne de te idẽ etiam audire cogaris. ¶[29] Heb. Omnia iſta probaui per ſapientiã: dixi, ſapiẽs ero: & ipſa fuit remota à me. q.d. omniũ iſtorũ periculũ feci. volui autẽ proprio conatu effici ſapiẽs. at ipſa ſapiẽtia effugit à me. ¶[30] Remotũ eſt id quod fuit: & id quod maxime abſtruſum eſt quis deprehẽdat? q.d. nõ facile eſt ſcire ea quæ præterita ſunt: quis igitur deprehẽdere poterit abſtruſiſſima? Alij per abſtruſũ, intelligũt cõſiliũ hoĩs: quod ſciri nõ põt vt ſit ſenſus: Si cõſilia hoĩm ſciri nõ poſſunt, quis igitur poterit cõſequi viribus humanis prudẽtiã illã cęleſtẽ?

Digitized by Google

¶Obiui equidem[ſei ſpeculatione] corde meo, vt ſcirē, & indagarē, & perquirerē ſapientiā atq; rationē, & ſcire quidem[4] proteruiā ſtulticię,[5] & ſtultitiam vaſaniæ[aſſinē]. Deprehēdi autē fœminā ipſa morte amariorē eſſe, cuius[11] cor[2] eſt venatoriū inſtrumentū & caſſes, manus autē eius vincula: tā qua demū[13] aſſeritur[1] qui Deo charus eſt, peccator autē capietur per eā. ¶Inſpice illud quod deprehēdi, ait cōcionās, vna re cū altera[ſcōparata,][14] vt rationē deprehēderē. Quā &[15] aliud perquiſiuerit anima mea, quod nō deprehēdi: inter mille vnū reperi,[16] qui numeris viri boni abſolutus ſit:[1] inter iſtos autē omnes[17] fœminam non reperi. [18]Tātum hoc inſpice quod deprehēdi, q Deus Adamū probū cōdiderit: ipſi autē plures iam facti, cogitationes[vanas]perſecuti ſunt. VIII.

Quis ſimilis eſt ſapienti? & quis[ſit,]nouit explicationē negotiorū? Sapiētia hominis[1] ſerenū reddit[2] vultum eius, &[3] vultū impudētē remouet. ¶Equidē[moneo,][4] vt[4] os[5] regis obſerues,[5] præſertim propter iuramentū Dei.[6] Ne feſtines abire ex illius cōſpectu, neque perſeueres in re mala: quicquid enim libuerit ei, efficiet. [7]Et quicunq; rē præcipit rex, in ea etiā poteſtatem exercet:[8] & quis dicet ei, Quid agis? ¶[Præterea]qui cuſtodit[8] præceptū,[1] non experietur aliquid mali: & cor ſapientis intelliget[9] tempus & iudicium.[1] Ad omnē enim voluntatem[exequendam] eſt tempus & iudicium: &[10] malū hominis præpollet ei.[1] Neſcit enim quid[ſei] ſit euenturū: quis enim referet ei quādo euēturū ſit? ¶Nō eſt etiā homo præditus poteſtate in[11] ſpiritū, vt[12] cōtineat ſpiritū:[1] neque poteſtatē[habet]in diē mortis:[13] neq;[telorū]emiſſionē in bello, neq; proteruia eripiet ſuos cōſortes.[1] ¶Hoc vniuerſum vidi, [14]& animaduerti[1] omnia opera quæ ſub ſole fiunt: eſt tēpus quo dominatur homo homini in ipſius pernitiē. Simul autē vidi impios[15] ſepultos, & q[16] abierūt, [17]& receſſerūt è loco ſancto, ſ[ūt]q; obliuioni traditi in ea vrbe, in qua quicquid egiſſent, ratū rectūmq; erat:[1] quæ quidē etiā inanitas eſt. ¶Quia nō ſtatim[18] negotiū patrātis ſcelus conficitur,[19] quorūdam hominū cor[ſaudacia] plenū eſt,[1] vt patrent ſcelus. ¶Quia peccator malum patrat cēties, eiq;[Deus]pœnam differt, ego etiā ſcio quòd bonum obueniet timētibus Deū, qui eum reuerentur. Impio autem bonum minime obueniet, neque dies ſuos prorogabit, ſicut vmbra, quòd Deum non reuereatur. ¶Eſt inanitas, quæ vſuuenit in terra, vt ſint iuſti, quibus obtingit quod impij merentur: &[rurſum] impij ſunt, quibus obtingit quod iuſti merentur: [quare]dixi, hanc etiam eſſe inanitatem. ¶[20]Et laudo[1] ſanè lætitiam, quòd nil ſit homini melius ſub ſole, quàm edere & bibere, & gaudere: [21] id quod adipiſcetur[1] ex labore ſuo tēpore vitæ ſuæ, quam Deus illi concedit ſub ſole. ¶Vt appuli animum meum ad notitiam ſapientiæ, & inſpectionem negotiorum quæ in terra fiūt,[22] (quòd nōnulli etiā neq; interdiu, neq; noctu ſomnū capiūt)

¶Luſtraui vniuerſa animo meo vt ſcirem & cōſyderarē, & quærerem ſapientiam & rationem, & vt cognoſcerē impietatem ſtulti, & errorē imprudentium: & inueni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum eſt, & ſagena cor eius, vincula ſunt manus illius. qui placet Deo, effugiet illam: qui autem peccator eſt, capietur ab illa. ¶Ecce hoc inueni, dixit eccleſiaſtes, vnū & alterum, vt inuenirem rationem, quam adhuc quærit anima mea, & non inueni. Virum de mille vnum reperi: mulierem ex omnibus non inueni. Solummodo hoc inueni, q fecerit Deus hominem rectū: & ipſe ſe infinitis miſcuerit quæſtionibus. CAP. VIII.

Quis talis vt ſapiens eſt? & quis cognouit ſolutionem verbi? Sapientia hominis lucet in vultu eius, & potentiſſimus faciem illius commutabit. ¶Ego os regis obſeruo, & præcepta iuramēti Dei. Ne feſtines recedere à facie eius, neque permaneas in opere malo: quia omne quod voluerit faciet: & ſermo illius poteſtate plenus eſt: nec dicere ei quiſquā poteſt, Quare ita facis? ¶Qui cuſtodit præceptū, nō experietur quicquam mali. Tempus & reſponſionem cor ſapientis intelligit. Omni negotio tēpus eſt, & opportunitas, & multa hominis afflictio: quia ignorat præterita, & futura nullo ſcire poteſt nuntio. ¶Non eſt in hominis poteſtate prohibere ſpiritū, nec habet poteſtatem in die mortis, nec ſinitur quieſcere ingruente bello, neq; ſaluabit impietas impium. ¶Omnia hæc conſyderaui, & dedi cor meū in cūctis operibus quæ fiūt ſub ſole: Interdū dominatur homo homini in malū ſuū. Vidi impios ſepultos: qui etiā cū adhuc viuerent, in loco ſancto erāt, & laudabantur in ciuitate quaſi iuſtorum operū. ſed & hoc vanitas eſt. ¶Etenim quia non profertur cito cōtra malos ſententia, abſque timore vllo filij hominū perpetrant mala. ¶Attamē peccator ex eo q centies facit malū, & per patientiā ſuſtentatur, ego cognoui q erit bonum timētibus Deum qui verētur faciē eius. Non ſit bonum impio, nec prolongentur dies eius, ſed quaſi vmbra tranſeāt qui non timent faciem Domini. ¶Eſt & alia vanitas, quæ fit ſuper terram. ſunt iuſti quibus mala proueniūt, quaſi opera egerint impiorū: & ſunt impij qui ita ſecuri ſunt, quaſi iuſtorum facta habeāt. ſed & hoc vaniſſimum iudico. ¶Laudaui igitur lætitiā, q non eſſet homini bonum ſub ſole, niſi quòd comederet, & biberet, atque gauderet: & hoc ſolum ſecum auferret de labore ſuo omnibus diebus vitæ ſuæ quos dedit ei Deus ſub ſole. ¶Et appoſui cor meum vt ſcirem ſapientiam, & intelligerem diſtentionem quæ verſatur in terra. eſt homo qui diebus & noctibus ſomnū nō capit oculis.

¶11 vl. ſtultam impietatem. ¶12 .i. verba q a corde prodeunt, blanditiæ illæ muliebres. ¶13 liberatur ¶14 vt inuenirem certam ac veram ſententiam. Eſt quod vulgo dicitur, reſolutionem. ¶15 Heb. itidē. præterea. adhuc ¶16 Heb. hominem: ¶17 Mille quidem vxores habuit Salomon, inter quas fortaſſe nulli ipſe quoque reperit quæ bonæ & perfectæ fœminæ titulo reſponderet. ¶18 Heb. Seorſū vide iſtud, inueni q fecit Deus hominē rectum: at ipſi quæſiuerūt cogitationes varias. VIII. ¶1 Hoc eſt, Quis æquare poteſt ſapientem dignitate & cognitione? Et q eſt qui cognoſcat quid aſſeri debeat de vnaquaque re? q.d. ſolus ſapiens.

¶1 illuſtrat. i. reddit hominē illuſtrē. ¶3 Heb. duritia vultus eius mutari ſolet. i. arrogantia & impudentia faciei ſapiētis cōmutatur. nam ſapientia reddit hominē abiectum in oculis ſuis: quāuis ab alijs plurimi fiat. ¶4 .i. præceptū ¶5 Heb. & ſuper negocio iuramēti Dei. q.d. Duo præcepta ſunt tibi tradita: primū vt pareas regi, ſiue magiſtratui. (nā per regem, magiſtratū etiam intelligit) præterea ne iures in vanum .i. vt adimpleas quod iuraris: ſi, quæ Deo placent iuraris. Aut docet ſeruandā eſſe fidem quā regi iureiurando præſtiterimus. ¶6 q.d. ſi receſſeris à rege, ſtatim redi in gratiam cū eo: quia Deus permittet vt quicquid voluerit faciat. ¶7 Heb. Vbi eſt verbum regis, ibi eſt dominatio. q.d. quæ imperat, fiūt. ¶8 ſub. ſummi regis. ¶9 .i. occaſionē, & rationem qua quid geri poteſt. ¶10 Heb. quia infœlicitas hominū eſt multiplex in eo. ſub. homine. ¶11 pro anima poſuit ſpiritū ſiue ventum, q ea ſit veluti ventus. ¶12 ne ſcilicet abire poſſit. ¶13 neque eſt[illi] gladius in bellū: & non eripiet impietas poſſeſſores ſuos. De bello ſpirituali intelligit. q.d. nihil eſt quo nos tueri poſſimus contra tentationes. oportet igitur ad verba Dei recurrere. Neq; aſtutia impia valet cōtra Dominum. ¶14 Heb. poſui cor meū ad &c. ¶15 .i. qui dudum ſepulti erant. ¶16 redierunt. ſub. per famā in mundum. i. & fama eorum ſemper fuit recens, ſubinde nomen eorum factū eſt illuſtrius. ¶17 &[ſub. vidi eos qui]in loco ſancti accurate verſati ſunt, & obliuioni traditi ſunt in ea vrbe in qua ſic fecerūt: etiā hoc eſt vanitas. i. qui in loco rei ſanctę, vel Dei ſancti ſtudioſe ac diligenter verſabitur, obliuioni traditi ſunt. q.d. Vanum eſt ita ſibi velle nomen parare. quia ſola iuſti memoria eſt æterna. ¶18 demādatur executioni ſententia ¶19 Heb. ob id totum in hoc eſt cor hominū vt &c. ¶20 Tūc laudaui ¶21 Heb. & id adhærebit illi ex &c. i. accedet. ¶22 Heb. nā etiā interdiu & noctu ſomnū in oculis ſuis non videt. ſub. animus, vel cor. Metaphora ducta à corpore. i. ſunt vires animi quæ nunquam quieuerunt in eo. q.d. Totus ſum in hoc & diu & noctu. Per parentheſim legendum.

Digitized by Google

ta Dei ab ... ine inueſtiga... i.

Et intellexi quòd omniū operū Dei nullam poſ-
ſit homo inuenire rationem eorū quæ fiunt ſub
ſole:& quanto plus laborauerit ad quærendum,
tanto minus inueniat: etiam ſi dixerit ſapiēs ſe
noſſe,non poterit reperire. CAP. IX.

...iuſtitiam ...ū neſcit ...o amo- ...i odio ...us ſit.

OMnia hæc tractaui in corde meo, vt curioſè
intelligerē:Sunt iuſti,atque ſapiētes,& ope
ra eorum in manu Dei:& tamen neſcit homo v-
trū amore,an odio dignus ſit: ſed omnia in fu-
turū ſeruantur incerta,eo ꝙ vniuerſa æque eue
niūt iuſto & ipio,bono & malo, mūdo & immū
do,immolāti victimas & ſacrificia cōtēnenti. ſi-
cut bon⁹,ſic & peccator:vt periur⁹,ita & ille qui
verum deierat.Hoc eſt peſſimū inter omnia quę
ſub ſole fiunt,quia eadem cunctis eueniūt. vnde
B & corda filiorū hominum implentur malitia, &
ducūtur cōtemptu in vita ſua, & poſt hæc ad inferos deducētur. ¶Nemo eſt qui ſemper viuat,& qui hu
ius rei habeat fiduciā:melior eſt canis viuus leo
ne mortuo. Viuentes enim ſciunt ſe eſſe moritu
ros,mortui verò nihil nouerūt amplius, nec ha
bent vltra mercedem: quia obliuioni tradita eſt
memoria eorum. Amor quoque,& odium,& in-
uidiæ ſimul perierunt, nec habēt partem in hoc
...ndū in ...itate. ſeculo,& in opere quod ſub ſole geritur.¶Vade
ergo,& comede in lætitia panē tuum,& bibe cū
gaudio vinū tuum: quia Deo placent opera tua.
C Omni tēpore ſint veſtimēta tua cādida,& oleum
de capite tuo non deficiat. Perfruere vita cū vxo
re quam diligis,cunctis diebus vitæ inſtabilita-
tis tuę,qui dati ſunt tibi ſub ſole omni tempore
vanitatis tuæ.hæc eſt enim pars in vita, & in la-
bore tuo quo laboras ſub ſole.¶Quodcūque fa-
cere poteſt manus tua, inſtanter operare: quia
nec opus,nec ratio,nec ſapientia,nec ſcientia e-
runt apud inferos, quò tu properas. ¶Verti me
ad alīud, & vidi ſub ſole, nec velocium eſſe cur-
ſum,nec fortium bellum,nec ſapientiū panem,
nec doctorū diuitias,nec artificū gratiam:ſed tē
...homi- pus,caſúmque in omnibus. Neſcit homo finem
...ſperat ſuum,ſed ſicut piſces capiūtur hamo, & aues la
queo comprehendūtur: ſic capiuntur homines
in tempore malo, cum eis extemplo ſuperue-
...tiæ cō nerit. ¶Hāc quoq; ſub ſole vidi ſapientiā,& pro-
...tio. baui maximam:Ciuitas parua,& pauci in ea vi-
D ri.venit contra eā rex magnus, & vallauit eam,
extruxítque munitiones per gyrum, & perfecta
eſt obſidio. Inuentúſque eſt in ea vir pauper &
ſapiens, & liberauit vrbem per ſapientiam ſui,
& nullus deinceps recordatus eſt hominis illius
pauperis. Et dicebam ego,meliorem eſſe ſapien-
tiā fortitudine:quomodo ergo ſapientia paupe-
ris contempta eſt,& verba eius non ſunt audita?

Animaduerti omnia opera Dei,ꝙ homo nō poſ
ſit deprehendere[13] opus quod fit ſub ſole,vt mini
me id aſſequatur, in quo elaborat homo vt per-
ueſtiget: [14]& ſi quis etiam ſapientium dicat ſe ſci
re, non tamen inuenire poterit. CAP. IX.

HAEc enim omnia [1]reuocaui ad animi mei
iudiciū,& vt hęc omnia clare diſcernerem,
ꝙ iuſti & ſapientes,& eorū [2]ſerui ſunt in manu
Dei: [3]quódq; pariter amorem & odium ignorat
homo,ipſi autem[Deo]ſunt omnia propoſita.O-
mnibus eadem prorſus vſuueniunt iuſto & im-
pio,bono puróq; & impuro,ſacrificanti & nō ſa
crificanti,bono pariter & peccatori, iurāti iuxta
ac abhorenti à iuramento. Atq; hoc peſſimū eſt
[4]in omnibus quæ ſub ſole fiunt,[5]dū eadē omni-
bus vſuueniunt,ꝙ pectus hominum impletur vi
tioſitate, & vęſania[perdurat] in corde ipſorum
per vitā illorū,vt poſtea[deſcendāt]ad mortuos.
¶[6]Qui enim ſociatur quomodocūq; viuentib⁹,
ei ſpes eſt reliqua: & canis viuens præſtat leoni
mortuo.[7]Verū qui viuunt ſciunt ſe morituros eſ
ſe:at mortui prorſus nihil nouerunt, nec habēt
præmium aliquod reliquum, quia memoria ip-
ſorū deleta eſt. Tum amor ipſorum, tum odium
ipſorū, tum inuidia ipſorū iam abolita eſt, nec
amplius habēt[8] ſortē in mūdo ex omni eo quod
fit ſub ſole.¶ I[ergo,]& lætus ede panē tuum, &
læto corde bibe vinū tuum: iam enim[9] propitius
Deus largitur tibi frui operibus tuis.[10]Nullo nō
tēpore candidæ ſint tuæ veſtes, neq; deſit vnguē
tum capiti tuo.[Et][11] circūſpice vitam[quam tráſ-
igas]cum muliere amata omni tempore friuo-
læ tuæ vitæ, quā[Deus] tibi concedit ſub ſole per
omne tēp⁹ tuū inane: hæc enim eſt[12] ſors tua in
viuis, & ex labore tuo quem perfers ſub ſole.
¶[13]Quicūcunq; potes, agito pro virili tua por-
tione:quia nec opus,nec cogitatio, nec ſcientia,
nec ſapiētia eſt in[14] inferno ad quē tēdis. ¶[15]Rur
ſum ſcrutatus ea quæ ſubſunt ſoli, animaduerti
curſum non eſſe velocium, neque bellum for-
tium,non etiam panē[ſuppetere]ſapientibus,ne
que prudentibus diuitias,neque gratiam peritis
[captatoribus fauoris,] nam tēpus & fortuna v-
niuerſis vſuuenit. Etenim homo etiā ignorat[16] ſu
am futuram ſortem: vtque piſces capiuntur ha-
mo noxio, & vt aues capiuntur laqueo, ita ho-
mines illaqueantur[17] periculoſo tēpore, quū eos
improuiſus caſus obruit. ¶[18]Hoc etiā vidi ſub ſo
le,[nēpe]ſapientiam, quæ maximi pēditur apud
me. Oppidū fuit paruū, & in eo pauci homines:
ad quod acceſſit rex potētiſſimus, & cinxit illud
obſidione, & contra illud extruxit[19] turres maxi
mas: Repertus eſt autē in eo vir pauper& ſapiēs,
qui per ſapientiam ſuam eripuit illud oppidū,
[10]nec quiſquam hominum recordatus eſt iſtius viri pauperis.[11] Vnde iudico quidem ſapientiam
eſſe potiorem fortitudine,[11] & pauperis ſapientiam contemptam, neque audiri ſermones ipſius.

¶13.i. rationē operis ¶14 vſ, quinetiā ſi ſtatuat apud ſe is qui mundo eſt ſapientiſſimus [dare operam] vt cognoſcat:

IX.

¶1 Heb. Quia omne id poſui in corde meo. vt declararē totum hoc [negotiū].i.mecū tacitus reputaui, vt elucidarem &c. ¶2 opera ¶3 præterea amorē,etiam odiū non nouit homo. [quum] omnia[ſint] ante eos.i.homines nec rationē amoris,nec odij nouerunt vt hoīes ſunt: quum omnia quæ eueniunt probis & improbis, ſint ante ipſos.i.ab eis videantur. Hic ſecundū carnē loquit. ¶4 inter omnia.q.d. Hoc peſſime habet humanam naturā, ꝙ eadē omnibus contigāt. ¶5 Heb. ꝙ euentus idē omnib⁹:& pręterea cor filiorum hominū plenum eſt malo, & inſaniæ [ſunt]in corde eorum in vita ſua:&[qui]poſt ipſum,ad mortuos pergit. In vita ſua.i.quādiu viuūt. Et q poſt ipſum.i.

qui ſequitur cor ſuum,hoc eſt inclinationē animi ſui corrupti, tādem moritur morte æterna. ¶6 Heb. Nā quis eſt
qui aſſocietur[mortuos]in omnibus viuis eſt ſpes: quia cani viuo melius eſt ꝙ leoni mortuo.i. Quis eſt ex viuis qui
adiungat ſe ſociū mortuis,quum in mortuis nulla ſit ſpes,de omnib⁹ autem viuentibus ſit aliqua ſpes?quis eſt inꝗ
qui ex viuis deligat ſibi pro ſocio vnū ex mortuis,cuius admonitione reſipiſcere poſſit?Ergo deteriori ſunt condi-
tione mortui viuis hac in parte,viuis inquā etiam peſſimis:quia qui peſſimi ſunt,tamen reſipiſcere poſſunt. Per ca
nē autē intelligit hominē ſortis abiectiſſimæ. Alij per canē,intelligūt voracē:per leonē,rapacē. Aut per canē,eū qui
parū peccauit:per leonē,eū qui magis peccauit. ¶7 Viui enim.q.d. Ad cōtemplationē mortis poſſunt viui reſipiſce-
re:mortui vero nō. ¶8 partē.i.non ſunt participes eorū quæ fiunt in hoc mundo. ¶9 Heb. grata habuit Deus ope-
ra tua. Ex quo ſcilicet receſſiſti à iudicio carnis ad iudiciū ſpirit⁹:ex quo recepiſti eū per fidē. ¶10.q.d. Eſto omni tē
pore lætus. Veſtimētis cādidis notatur lætitia:& etiā vnguētis quib⁹ Hebræi ſolebāt frequenter vti. ¶11 Heb. Vide vi
tam cū vxore ¶12 pars tua ex hac vita ¶13 Omnia quæ inueniet manus tua vt faciat, ¶14 fouea.ſepulchro.q.d.nō
eſt tēpus operandi poſt mortē. ¶15 Heb. Cōuerſus ſum,& vidi ſub ſole,ꝙ nō velocium ſit curſus.&c.q.d. Deprehēdi
celeritatē currēdi nihil afferre cōmodi ad ſalutem,nec fortitudinē bellicā poſſe eripere quenq̄:quódque ſapiētes hu
ius mundi ſæpè careant victu:nec ſemper gratioſos eſſe qui in aliqua arte ſint periti:quia oīa omniū pēdent à for-
tuna. Hæc à ratione humana dicūtur quæ ſtulta eſt. ¶16 Heb. tēpus ſuū.i.tempus mortis ſuæ, aut calamitatis ſuæ.
¶17 infœlici.calamitoſo ¶18 vſ, Hāc quoq; perpēdi ſapiētiā ſub ſole:& magna eſt apud me.q.d. Duplicē deprehendi
eſſe ſapientiā,mūdi & Dei:quæ Dei prudētia,magna,inſignis & præclara viſa eſt mihi. De vera Dei ſapiētia intelli-
gūtur iſti verſiculi. ¶19 vſ, aggeres.aut munitiones ¶20 Heb.& nemo pri⁹ meminerat illi⁹.ſub.pauperis. nemo il
lū nouerat. ¶21 Tūc qdē dixi, ¶22 Quis ſapiētia pauperis ſit ſpreta,& verba ei⁹ nō audiūtur.

Digitized by Google

Sermones[enim]ſapientiū[23]in quiete magis audiuntur, ꝙ clamor dominantis inter ſtultos. Sapientia præpollet inſtrumentis bellicis,[24]& vn⁹ homo perditus ingens bonum corrumpit.

CAP. X.

Vt[enim]muſcæ[1]mortuæ fœtere atque fraceſcere faciunt vnguentū pharmacopolæ, ita modica ſtultitia [perdit] quod pretioſum eſt ex ſapiētia & honore. ¶Cor ſapientis eſt ad dextrā ipſi⁹, & cor ſtulti ad ſiniſtrā ipſi⁹. ¶Etiā quū ſtultus per viā ingreditur, cor ipſius indigū cibus dicit ꝙ ſtult⁹ ſit. ¶Quoties affectus dominatoris[3]in te ortus fuerit, ne deſere[4]ſtationem tuam: nam [5]quiſ[affectus]ſedat, reprimit grandia peccata.
¶Eſt malum quod ſub ſole vidi, [6]quod pronūciſci videtur ex imprudentia tenentis primatum: [7]Stultitia [enim] collocatur ī ſummo faſtigio, & [8]diuites in humili gradu ſedēt. Vidi ſeruos equis [vehi,]& principes in terra incedere tanquā ſeruos. ¶Qui fodit foſſam, incidet in eā: & qui demolitur maceriā, eum[10]ſerpēs mordebit. ¶Qui trāſfert lapides,[11]dolore ab eis afficietur: & qui findit ligna,[12]in eis periclitabitur. ¶[13]Quum ferrum hebes fuerit, nec facies ei polita, [exercitiū poſtulat.]exercitus [etiā requirūt aliquē]qui reddat eos fortiores, ſed maiori ſtudio aptare conueniet ſapientiā. ¶[14]Si ſerpens mordeat abſque ſibilo, nihilo magis incōmodat quàm maledic⁹.
¶Sermones ex ore ſapientis[prodeūtes]gratiam [cōferunt,][15]quam labia ſtulti velut abſorbendo auferūt. [16]Principiū ſermonū oris eius[ſtulti] eſt ſtultitia, & poſtrema pars orationis eius væſania pernicioſa. Stultus multis verbis vtitur,[17] & ignorat homo iſte quorſum eat: quis autē ei indicaret qd ſecuturū ſit? [18]Labor ſtulti ꝙ ignorat viam ducentē ad oppidum, affert ei moleſtiam.
¶Væ tibi ô terra, quum rex tuus puer eſt, & principes tui mane comeſſantur. O te beatam regionem, quum rex tuus[19]generoſus eſt, & tui principes ſuo tempore comedunt[20]ob vires reficiendas, & non vt certent poculis. ¶[21] Per duplicē pigritiam deterior reddetur contignatio, & per[22]remiſſionem manuū perſtillabit domus. ¶[23]Apparant conuiuia cibis magnificè propter voluptatē, & vinū adhibent vt vitā exhilaret: pecuniæ autē ſubigūt oīa. ¶Ne in cogitatione quidē tua[24]vituperaueris regē: nec[25]vituperes in penetralibus lecti

Verba ſapientium audiuntur in ſilentio, plus ꝙ clamor principis inter ſtultos. ¶Melior eſt ſapientia, quàm arma bellica: & qui in vno peccauerit, multa bona perdet. | Sapien. 6.

CAP. X.

Muſcæ morientes perdunt ſuauitatē vnguēti: pretioſior eſt ſapientia & gloria parua ad temp⁹ ſtultitia. ¶Cor ſapiētis in dextera ei⁹, & cor ſtulti in ſiniſtra illius. ¶Sed & in via ſtultus ambulans, cū ipſe inſipiens ſit, omnes ſtultos æſtimat. ¶Si ſpiritus poteſtatem habentis aſcenderit ſuper te, locū tuum ne dimiſeris: quia curatio faciet ceſſare peccata maxima. ¶Eſt malum quod vidi ſub ſole, quaſi per errorem egrediēs à facie principis: poſitum ſtultum in dignitate ſublimi, & diuites ſedere deorſum. Vidi ſeruos in equis: & principes ambulantes ſuper terram quaſi ſeruos. ¶Qui fodit foueā, incidet in eam: & qui diſſipat ſepem, mordebit eum coluber. ¶Qui transfert lapides, affligetur in eis: & qui ſcindit ligna, vulnerabitur ab eis. ¶Si retuſum fuerit ferrū, & hoc nō vt prius, ſed hebetatū fuerit, multo labore exacuetur, & poſt induſtriam ſequetur ſapientia. ¶Si mordeat ſerpens in ſilentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit. ¶Verba oris ſapientis, gratia: & labia inſipientis præcipitabunt eum. Initium verborum eius ſtultitia, & nouiſſimum oris illius error peſſimus. ¶Stultus verba multiplicat: ignorat homo quid ante ſe fuerit: & quid poſt ſe futurum ſit quis ei poterit indicare? Labor ſtultorum affliget eos: qui neſciunt in vrbem pergere. ¶Væ tibi terra, cui⁹ rex puer eſt, & cuius principes mane comedunt. Beata terra, cuius rex nobilis eſt, & cuius principes veſcuntur in tempore ſuo ad reficiendū, & non ad luxuriā. ¶In pigritijs humiliabitur contignatio. & in infirmitate manuū perſtillabit domus. ¶In riſu faciūt panem, & vinum vt epulentur bibentes: & pecuniæ obediūt omnia. ¶In cogitatiōe tua regi ne detrahas, & in ſecreto cubiculi tui ne maledixeris

Margin: Sapientis & ſtulti differentia. | ¶Et gloria, parua ad hæc. | Alia verſio. | B | Prouer. 26. Eccli. 27. a. | Detrahe... | C | Sub ... | D

¶23.i. ſi animo ſedato perpendantur. Aut, ſermones ſapientium placide prolati. ¶24 at peccator vnicus perdere ſolet bonū multum.i. incōmoda multa afferre.

X.

¶[1] Heb. mortis putrere faciunt vnguentum aromatarij, & ædūt fœtorem:[ſic]pretioſum ob ſapientiā & gloriam, ſtultitia modica. ſub. fœtidū reddit.i. Quēadmodum muſcæ quę ſūt parua animalia, & paruæ vitæ, aliquot tantum mēſes viuētes, reddunt vnguētum putidum, & ipſæ putrent & fœtent: ſic modicum inſipiētiæ reddit eum qui prius bene audiebat, male audientem. ¶2.q.d. Sapiens omnia facit dextre ſapientia, & fœliciter: Stultus autem res ſuas præpoſtere adminiſtrat, quemadmodum vtplurimum manus ſiniſtra eſt ad res agendas inepta. ¶2 deficit:& dicit omnibus ꝙ ſtultus ſit i. deſtituitur mēte, & palàm præ ſe fert ſtultitiā, notā eam facit omnibus: diſſimulare eā non poteſt. ¶3 Heb. aſcendet ſuper te ¶4 locum tuum.i. ſtatum priſtinum. ¶5 Heb. lenitas deſerit peccata multa. q.d. qui deſerit ſpiritum dominātis.i. dominium, qui animū regium exuit, vitare ſolet peccata multa in quæ ſolēt reges incidere propter arrogātiam. Poteſt etiam ſic exponi locus iſte, Si ſpiritus.i. ira dominantis.i. poteſtatē habētis, aſcendat.i. ſæuiat aduerſum te, mane ſemper in loco tuo.i. ne cōmoueare: quia qui deſerit iram.i. qui alien⁹ eſt ab ira, vitat peccata multa. ¶6 Heb. ſimile errori qui egreditur à cōſpectu ipſi⁹ Domini. vl, dominatoris. Poteſt intelligi de Deo, & de rege qui per errorem euehit ſtultos ad honorem. ¶7 vl. Cōſtituitur ſtultus in dignitatibus eximijs. ¶8 ſub. ſapientia & virtutibus ¶9 perrumpit ſepem. ſub. proximi ſui. ¶10 ſub. in ea deliteſcens. & ita plus detrimenti accipit ꝙ inferat. ſæpe enim ictus à ſerpente perit. ¶11 vl, affligetur circa illos. ſub. lapides.i. circa tranſlationem illorū lapidum multum laborabit. ¶12 Heb. incaleſcit circa illa. vl, diſcrimini exponet ſeſe in illis. ſub. findendis. Hoc verſu ſignificat citra induſtriam nil fieri poſſe. nā omnis labor citra ſapientiā, eſt moleſtus. q.d. Siue lapides trāſferas, ſiue ligna findas, niſi vtaris induſtria (quod tantum poſſunt qui ſunt ſapiētes) multum laborabis. ¶13 Heb. Si obtuſum ſit ferrū, & ipſe[ſcindēs] nō terſerit vtrunque latus, tūc vires [ſcindentis] euincet[ferrū:] at excellētia rectificationis[ſiue induſtriæ] eſt ipſa ſapiētia. Hic tria ſunt, opus, induſtria, & agens. Induſtria ſine ſapientia cōparatur ſecuri rubiginoſæ, quæ eſt inutilis. q.d. tum plurimum valet induſtria quum ſapientiam ſibi habet comitem. ¶14 Heb. Si mordeat ſerpens citra incātationem: [ſic]non eſt excellentior linguaci. Cōparat naturā corruptam ſerpenti. nam ſicut mordet ſerpens non incātatus, ſic natura noſtra ſi non adſit incantamentum ſapientiæ, mordet.i. alijs detrahit, & aliorum famæ inſidiatur. Et ita nihilo melior eſt blatero ſerpēte: imò eſt peior, quia lædit ſe, & eū quē mordet, imò & eos qui audiunt. ¶15 Alij legunt, At ſermones ſtulti abſumunt eum.i. authorem ſuum perdūt. ¶16 q.d. nulla pars ſermonis ſtultorum caret ſtultitia. ¶17 [ſub. dicitque] Neſcit homo id quod futurum eſt, & quod erit poſt illū quis renūciabit illi? Hoc dicitur à ſtulto, qui non ſolū ſe, ſed & alium perdit, non credens futurum iudicium. q.d. ſecurè viuamus: quia neſcimus quid futurum ſit. ¶18 Heb. Studium ſtultorum defatiget eos: qui[tamen] neſciūt ire ad vrbem. q.d. Stulti verſantur circa arduas quæſtiones, quarum ne vulgares quidē & notas tenent: quod vulgari prouerbio dicit, quum ait eos neſcire viam ad vrbē, quæ vel pueris eſt nota. ¶19 Heb. filius candidorum. Ita dicuntur principes ab albore, hoc eſt cādore morum, ꝙ candido ſint animo. ¶20 Heb. in fortitudine, & non in potatione. ¶21 ſub. corporis & animæ. vl, in præſentib⁹ & futuris. Alij vertūt, Per pigritias propēdet ſtructura trabiū. Pigritias, duale eſt Hebræis. alludit autē ad duas manus. ¶22 vl, deiectionē.i. per otiū. ¶23 Heb[Vt]propter lætitiā faciunt panē, & vinū lætificare ſolet vitā:[ſiue] pecunia præſtat oīa. Propter lætitiā: nēpe ad diſcutiēdā triſtitiā quā parit fames. Quidā exponūt, Et pecunia facit reſpōdere oīa: (ſub. votis hominū).i. pro pecuniā oēs ſiūt voti cōpotes. Satyric⁹, Quid nō regina pecunia donat? ¶24 vl, male p̄cetis regi. ¶25 vl, male p̄cetis diuiti, etiā ſi ī ſecretiſſimo loco fueris.

Digitized by Google

is diuiti: quia & aues cæli portabunt vocẽ tuã, & qui habent pennas annunciabunt ſententiã.

CAP. XI.

Mitte panem tuum ſuper tranſeũtes aquas: quia poſt tempora multa inuenies illum. Da partes ſeptem, necnon & octo: quia ignoras quid futurum ſit mali ſuper terrã. ¶Si repletæ fuerint nubes, imbrem ſuper terrã effundẽt. Si ceciderit lignum ad Auſtrum, aut ad Aquilonem, in quocũque loco ceciderit, ibi erit. ¶Qui obſeruat vẽtum, non ſeminat: & qui conſyderat nubes, nunquã metet. ¶Quo modo ignoras quæ ſit via ſpiritus, & qua ratione compingantur oſſa in ventre prægnantis: ſic neſcis opera Dei qui fabricator eſt omnium. Mane ſemina ſemẽ tuum, & veſpere ne ceſſet manus tua: quia neſcis quid magis oriatur, hoc aut illud: & ſi vtrũque ſimul, melius erit. ¶Dulce lumen, & delectabile eſt oculis videre ſolem. ¶Si annis multis vixerit homo, & in his omnibus lætus fuerit, meminiſſe debet tenebroſi temporis, & dierum multorum: qui cũ venerint, vanitatis arguẽtur præterita. ¶Lætare ergo iuuenis in adoleſcẽtia tua, & in bono ſit cor tuum in diebus iuuẽtutis tuæ, & ambula in vijs cordis tui, & in intuitu oculorum tuorũ, & ſcito q pro omnibus his adducet te Deus in iudicium. Aufer iram à corde tuo, & amoue malitiam à carne tua. Adoleſcentia enim, & voluptas vana ſunt.

CAP. XII.

Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis tuæ, & appropinquent anni, de quibus dicas, Non mihi placent. antequã tenebreſcant ſol, & lumen, & ſtellæ, & luna, & reuertantur nubes poſt pluuiam: quando cõmouebuntur cuſtodes domus, & nutabũt viri fortiſſimi, & otioſæ erũt molentes in minuto numero, & tenebreſcent videntes per foramina. Et claudẽt oſtia in platea, in humilitate vocis molentis, & cõſurgent ad vocem volucris, & obſurdeſcent omnes filiæ carminis. Excelſa quoq timebunt, & formidabunt in via, florebit amygdalus, impinguabitur locuſta, & diſſipabitur capparis: quoniã ibit homo in domum æternitatis ſuæ, & circuibunt in platea plãgentes. Antequam rũpatur funiculus argẽteus, & recurrat vitta aurea, & conteratur hydria ſuper fontem, & cõfringatur rota ſuper ciſternã.

tui [16] diuitem: [17] volucris enim cæli efferet vocẽ, & aleta [auis] renuntiabit ſermonẽ.

CAP. XI.

Mittito panem tuũ in ſuperficiem aquarũ: quia poſt longum tẽpus eum reperies. Da ſeptem [hominibus indigẽtibus] ſuã portionem cuiq, da etiã octo: neſcis enim quid mali terræ impendeat. ¶Quũ nubes impletæ fuerint, pluuiam effundũt in terrã: & quum arbor ceciderit vel ad Auſtrũ vel ad Aquilonẽ, in quẽcũq locũ ceciderit arbor, in eo permanebit. ¶Qui obſeruat ventũ, non ſeminabit: & qui ſpectat nubes, nõ metet. ¶Quẽadmodum ignoras quæ via ſit ſpiritus, aut qualia oſſa i vtero grauidæ: ita ignoras opus Dei quo perficit omnia. [Proinde] mane ſemen tuũ ſemina, & veſperi ne abſtineas manum tuã: neſcis enim vtrũ cõmodius futurũ ſit, an hoc an illud: an vtrũq iuxta fœlix fauſtũmque futurũ ſit. ¶Porrò gratiſſima res eſt lumẽ, & iucundũ oculis [10] aſpicere ſolẽ. ¶Verũ ſi homo annos multos vixerit, & per eos vniuerſos lætus egerit, recordatus autẽ fuerit dierũ [quos aget] in tenebris, quoniã plurimi erũt: [illico] inanitas [videtur] quicquid præterijt. ¶[I nũc] iuuenis, & lætare in adoleſcẽtia tua, & lætum ſit cor tuũ per tempus iuuentutis tuæ, & perſequere quod dictat cor tuũ, quodq appetibile videtur oculis tuis: at ſcito q ob hæc omnia te De⁹ in iudiciũ adducet. Quin remoue perturbatiões ab animo tuo, & tolle vitioſitatẽ à carne tua: quoniã pariter adoleſcentia & iuuẽt⁹ ſunt inanitas.

XII.

Et memẽto cõditoris tui tempore iuuentutis tuæ, antequã accedãt tempora periculoſa, & anni aduenient vt dicas, Non delector illis. Antequã obtenebreſcat ſol & lumẽ, & luna, & ſtellæ, & redeãt nubes poſt pluuiã. Quãdo cuſtodes dom⁹ tremẽt, & viri validi vacillabũt, & deſinẽt molentes, vt parũ molant, & obſcurũ viſum habebũt ſpeculãtes in feneſtris. Et clauditur fores in platea cũ exili voce molẽtis: & ſurget [homo] ad vocẽ [10] auis, & ſupprimẽtur oẽs [11] filiæ cantici. [12] Altũ quoq locũ timẽt [ſenes] & humilia in via, & [13] floret amygdalus, & [14] ſeipſam geſtat cicada, & [15] appetit⁹ reſpuit [res oblatas:] homo eni vadit ad domũ [16] ſuã perpetuam, & circũibunt in platea [17] lugentes. [18] Antequã funis argẽteus [19] ſubtrahat, & [20] diffluat collectio aurei liquoris, & frangatur [21] cadus ad fõtẽ, & [22] rota puteo appoſita curruat.

¶16 Diuitẽ intelligit eũ qui præeſt. ¶17. i. delator aliquis quem non putares, deferet regi maledictionem tuam.

XI.

¶1 Nomine panis intelligit quicquid ad vitam eſt neceſſarium. Hoc verſu vult hominem eſſe liberalem in pauperes. ¶2. i. multis. hoc ſignificat ſeptenarius numerus. ¶3. i. omnib⁹. Luc. 6, Omni petẽti te, tribue. ¶4 vl. effundere ſolẽt. Similitudines duæ: quarum prior, nubis, q benefica, terrã ſitiẽtẽ, irrigat, docet nos liberales eſſe oportere. altera ab arboribus, nõ procraſtinandum. nã in morte vl ad dexterã, vel ad ſiniſtrã homo conſtituit ſublata omni facultate bene operãdi. ¶5 nũquam ¶6. i. vẽti, vel poti⁹ animæ fœtui cõcepto infundẽdæ. ¶7 & qua ratiõe [cõcreſcãt] oſſa i &c. ¶8 ne ſinas quieſcere. i. ſemp operare. ¶9 quòd ſi ambo ſimul, [ſub. ſuccedãt] bona ſunt. Pro [ſimul] Hebræi habẽt, ſicut vnũ: quod idem ſignificat. ¶10 ſubaudiendũ aliquid, Sed tamẽ eſt moriendũ. Cõciſa enim eſt ſentẽtia: quod fit in rebus quas præ mœrore dicere nõ poſſumus. ¶11 Heb. Quia ſi eſ. i. Quãuis] annos multos viuat homo, [&] in omnibus illis lætetur: tamẽ recordabitur dierũ tenebrarum, quia multi erũt, [quòdq] omnis qui naſcitur, eſt vanitas. Vitam ſoli comparauit priori verſu: nunc autem mortẽ tenebris. Recordabitur, pro recordari debet, ſi ſapiat. Nomine dierum, tẽpus intelligit: quia tempus cõſtituitur diebus. ¶12 Heb. ambula in vijs cordis tui, & in viſione oculorum tuorũ. ¶13. i. propter omnia quæ geſſeris in iuuẽtute. ¶14 iracundiã. i. eijce ſuperbiam ¶15 malitiam. q. d. da operã vt ſis caſtus.

XII.

¶1 Heb. dies mali. i. calamitoſi & miſeri. hoc eſt ſenij. ¶2 de quibus dicas, ¶3. i. ante ſeniũ. nam ſenibus videtur obſcurari ſol: q in ſenio, homo reddatur cæcus, vt nec ſolis lumen, nec lunæ videre poſſit: quo tempore habẽt veluti quaſdam nubeculas. Per nubes autẽ, caligo oculorũ intelligitur, quæ ſequi ſolet fletũ in ſenib⁹. Senij deſcriptio eſt. ¶4. i. manus ¶5. i. crura ¶6 dentes intelligit molares ¶7 Vires animæ intelligit quib⁹ videndi poteſtas tribuitur per oculos. ¶8 hoc eſt labra, nares, aut os. ¶9 extrinſecus, propter remiſſionẽ ſoni ipſius molituræ. Quia vltra digerere cibũ non poſſint homines. nã ſono quodam ſolent molere cibum qui valent dẽtibus. ¶10 quãlibet auem intelligit, aut gallum. ¶11 filiæ vocis. i. arteriæ, & fibræ vocales, quæ multum valent ad vocem eliciendã. Alij interpretantur q ſenes nec canant, nec audiendo ſonos delectentur. ¶12 vl, Etiam à re eminente timere ſolent, & fractiones [ſunt illis] in via. Oſtendit crurũ ſenum debilitatem, quæ non poſſunt attollere, & offendũt in via, etiam in feſtucam impingere ſolẽt. ¶13. i. caput conſpergitur canitie. quia ea arbor ſolet ante omnes edere ſuos flores, qui ſunt albi. ¶14 oneri eſt illi locuſta. q. d. vſqueadeo debiles ſunt vires, vt nihil ferre poſſint. ¶15 diſſipatur [vl extinguitur] vis illa cõcupiſcibilis animæ, cui deſyderiũ tribui ſolet. nam cũ corpore excidetur. ¶16 Heb. ſeculi ſui. i. pergit ad ſepulchrũ in quo habitabit vſque ad iudiciũ. ¶17 ſub. hominem mortuũ. ¶18 Sub. memẽto inquam creatoris tui, antequã ¶19 vl, religetur. i. breuior fiat. Per funem argẽteum ſiue album intelligit medullam quæ per ſpinã dorſi tranſmittitur. i. antequã incuruetur dorſum. nã quãdo retrahitur funiculus per quẽ deſcendit medulla, dorſum incuruatur. ¶20 frangatur phiala aurea. i. mẽbrana illa quæ cerebrũ cõtinet, quæ eſt veluti rufa & flaua: ideo cõparatur auro: eſt enim flaui coloris. q. d. anteq̃ moriatur homo. nã hac mẽbrana fracta, hominẽ mori neceſſe eſt. ¶21 hydria. Per hydriã cõceptacula illa ſanguinis intelligit, quæ à iecore recipiũt ſanguinẽ. Per fontẽ autẽ, iecur: quia in iecore fit ſanguis. ¶22 diſſipetur rota ſup ciſternã. vl puteũ. Rota, caput eſt: Puteus, cor. Vt autem rota haurimus aquã: ita in capite oẽs ſenſus cõſtituũtur: ideo attrahit à corde vires vitales.

Digitized by Google

Redeátque puluis in terram qualis fuit, & ſpiritus redeat ad Deum qui [13] dedit illũ. Inanitas extrema, inquit cõcionans, & omnia quidem ſunt inanitas. ¶ Præterea [14] quum eſſet concionãs ſapiens, aſſidue docuit populum ſcientiã, & commouit ſtudiũ doctrinæ, & inueſtigauit, ac multas parabolas compoſuit. Perquiſiuit etiã cõcionans, vt inueniret [15] rationes expetibiliũ rerũ, & [16] præcepta officiorũ, ſermones veriſſimos. ¶ Sapientum [enim] ſermones ſunt velut ſtimuli, [17] & velut claui plantati inter folia collectitia, [quæ] tradita ſunt ab vno [19] paſtore. ¶ [20] Poſtremo fili mi caue admonitus: [nam] libros multos facere, infiniti eſſet operis, & iugis lectio moleſtus labor carnis. ¶ [21] Eteniam [finis] vniuerſi negotij auditus eſt. Deum timeto, & præcepta illius ſeruato: [22] nam in hoc conſiſtit omniũ hominũ perfectio. Deus enim i iudiciũ adducet omne op⁹, [23] cũ omni occulta re, ſiue quid bonũ, ſiue malũ fuerit.

Et reuertatur puluis in terram ſuam vnde erat, & ſpiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Vanitas vanitatum dixit Eccleſiaſtes, & omnia vanitas. ¶ Cũmq; eſſet ſapientiſſimus eccleſiaſtes, docuit populũ, & enarrauit quæ fecerat: & inueſtigans cõpoſuit parabolas multas. Quæſiuit verba vtilia, & conſcripſit ſermones rectiſſimos, ac veritate plenos. ¶ Verba ſapientiũ, ſicut ſtimuli, & quaſi claui in altũ defixi, quæ per magiſtrorũ conſiliũ data ſunt à paſtore vno. ¶ His amplius fili mi ne requiras. Faciendi plures libros nullus eſt finis: frequénſque meditatio, carnis afflictio eſt. Finẽ loquendi, pariter omnes audiamus. Deũ time, & mandata eius obſerua: hoc eſt enim omnis homo. Cũcta quæ fiunt, adducet Deus in iudicium pro omni errato, ſiue bonum, ſiue malum ſit.

[15] Studioſus. i. qd recte literis mãdare poſſet. vl, ſtilo æquabili ſtuduit tradere ſapiẽtiã. ¶ [17] & quaſi claui ... affixus retinet rẽ cui affigitur: ita doctrina hominẽ cõducit. ¶ [18] authorũ collectaneorũ. ſub. ſunt ver... ones eorũ q aſſeruãt multa. vl, quaſi affixi claui ſunt authores collectionũ. ¶ [19] i. Spiritu ſctõ. ¶ [20] vl, ... fili mi caue [ſub. quæras:] faciendi libros multos non eſt finis: & doctrina multa eſt afflictio carnis. vl, ... ut diſquiſitio multa affert laborem carni. ¶ [21] In ſumma, omnia audita ſunt. q. d. oĩa te docui, mũdana ... i vanitatem. ¶ [22] Heb. quia hoc [ſub. ſpectat ad] omnem hominem. ¶ [23] vl, quod erit de omni occulto.

Canticum canticorũ Salomonis, quod Hebraice dicitur Sir haſſirim.

CAP. I.

ECCLESIA.

O [1] Sculetur me oſculis oris ſui: amores eni tui [3] vinum bonitate ſuperant,
Ob odorem vnguentorum tuorum optimorum. eſt autem [4] nomen tuum vnguentum [5] effuſum, idcirco te puellæ amant.
Trahito me, vt curriculo te inſequamur. [6] Introduxit me [quidem] rex ipſe in ſua [6] penetralia: [quamobrem] exultabimus & lætabimur in te, & [7] prædicabimus amores tuos vino præſtantiores, [8] quia familiariſſime tibi æquitas adiuncta eſt.
[9] Fuſca quidem ſum, cæterum [10] amabilis ô fœminæ Hieroſolymitanæ, ſicut tentoria [11] Cedræorum, ſicut Solomonis [12] cortinæ.
Ne me ſpectetis quòd fuſca ſum, eo quòd ſol me [radijs feriendo] intuitus eſt: [13] filij [nanque] matris meæ in me excandeſcentes, [14] poſuerunt me cuſtodem vinearum, ego autem [15] vineam meam non [16] cuſtodiui.
Indica mihi [tu,] quem diligit anima mea, [17] quomodo paſcas, & quomodo cubare facias [pecus] in meridie: [18] ne oberrans per greges conſortium tuorum videar palliolata [meretricula.]

O Sculetur me oſculo oris ſui: quia meliora ſunt vbera tua vino,
Fragrãtia vnguẽtis optimis. oleũ effuſum nomen tuum: ideo adoleſcentulæ dilexerũt te.
Trahe me: poſt te curremus in odorem vnguentorum tuorum: introduxit me rex in cellaria ſua: exultabimus & lætabimur in te, memores vberũ tuorum ſuper vinũ: recti diligunt te.
Nigra ſum, ſed formoſa filiæ Ieruſalem, ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis.
Nolite me conſiderare quòd fuſca ſim, quia decolorauit me ſol, filij matris meæ pugnauerunt contra me, poſuerunt me cuſtodẽ vineis: vineam meam non cuſtodiui.
Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi paſcas, vbi cubes in meridie, ne vagari incipiam poſt greges ſodalium tuorum.

...ſit oĩbus qui cupiũt ex animo. ¶ [2] Per oſculũ, amor & pax ſignificat. q. d. Pacẽ mecũ habeat, & ... deſyderiũ electorũ exprimit, cupientiũ ſcire q̃ propitiũ atq; beneuolũ habeãt ſponſum. Oſculis, plur... ...it, vt vehemẽs deſyderiũ declaret. ¶ [3] Per vinũ intelligit oẽ quod affert hoĩ maximã voluptatẽ. ¶ [4] ...guentũ odorẽ non reddit niſi ſparſum: ita & Chriſti nomẽ, niſi vere prædicatũ. ¶ [5] præteritũ pro fut... ¶ [6] i. arcana ſua reuelabit mihi. ¶ [7] vl, mentionẽ faciemus de amorib⁹ tuis vino præſtãtiorib⁹. A... ...m de re quantũuis ſuaui. ¶ [8] Heb. æquitates [ſiue rectitudines] amauerunt te. Præteritũ pro futuro, ...te. ¶ [9] Fuſcã, ſiue nigrã ſe eſſe dicit ſponſa, propter perſecutiones quas pro Chriſto patitur: at pulchr... ...ſum ſuũ Chriſtum. Per occupationẽ autem hoc dicit, colorem ſuum excuſans: vt oſtendat cõiunctionẽ ...nũ non eſſe æſtimandã ex ſpecie externa ceremoniarum, illuuie peccatorum, cruce & infirmitatibus, ...u interioris hominis, vbi fides, charitas, ſpes, gaudiũ. ¶ [10] vl, venuſta & gratioſa. Nam verbũ Hebraicum ...ã appetere. ¶ [11] Nomades ſignificat ſic dictos à Cedar ſecundo filio Iſmahelis. Hi in ſolitudine Sar... ...bitãt pro q; tẽpore ſedes mutare ſolent, habitãtes in tentorijs, quæ ob id fuſca à ſole fieri ſolẽt. ¶ [12] vl, ...æ foris atra erãt, interne auro & gẽmis reſplendebãt. q. d. Niger eſt popul⁹ Dei tribulationib⁹ hui⁹ mu... ..., haud ſecus quàm tabernacula iniurijs aeris expoſita: at ſi ingreſſus fueris tabernacula, inuenies ea ple... ...ſic electi Dei lux ſunt in Domino, quãtũlibet foris miſeri eſſe videãtur, & aduſti à ſole. ¶ [13] i. fratres me... ...rib⁹ conati ſũt ponere me cuſtodẽ vinearũ adulterinarũ ¶ [15] Heb. vineã meã mihi cõmiſſam. i. cõgrega... ...ã. ¶ [16] nõ cuſtodijſſem. Præteritũ pfectũ pro plus q̃ perfecto. ſub. niſi fuiſſem adiuta auxilio Sponſi me... ...aſcas, vbi accubare &c. ¶ [18] Heb. quòd quare ero ſicut amicta ſuper [vel circũ] greges conſortium tuor... ...itur antiquit⁹, vt patet in Thamar. Gen. 38. Alij legũt ex Hebræo, cur eni ero quaſi quæ declinet & diuer... ...s ſodalium tuorum? Hoc eſt, eorum qui ſe dicunt eſſe tuos ſodales, quum quiduis potius ſint.

Digitized by Google

CHRISTVS. Si ignoras te ô pulcherrima inter mulieres, egredere, & abi poſt veſtigia gregum tuorum, & paſce hœdos tuos iuxta tabernacula paſtorum.
Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te amica mea.
Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis: collũ tuũ ſicut monilia.
Murenulas aureas faciem⁹ tibi, vermiculatas argento.
E C. Dum eſſet rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum.
Faſciculus myrrhæ dilectus me⁹ mihi, inter hubera mea commorabitur.
Botr⁹ cypri dilect⁹ me⁹ mihi, i vineis En-gaddi.
C H. Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es, oculi tui columbarum.
E C. Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decôrus: lectulus noſter floridus.
Tigna domorum noſtrarum cedrina, laquearia noſtra cypreſſina.

C A P. II.

E C. EGo flos campi, & lilium conualliũ. C H. Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias. E C. Sicut malus inter ligna ſyluarum, ſic dilectus meus inter filios: ſub vmbra illius quem deſyderaueram, ſedi: & fructus eius dulcis gutturi meo.
Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem.
Fulcite me floribus, ſtipate me malis: quia amore langueo.
Læua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.
C H. Adiuro vos filiæ Ieruſalem per capreas, ceruóſque camporum, ne ſuſciteteis, neque euigilare faciatis dilectam, quoadusq; ipſa velit.
E C. Vox dilecti mei, ecce iſte venit ſaliẽs in montibus, tranſiliens colles.
Similis eſt dilectus meus capreæ, hinnulóq; ceruorum. en ipſe ſtat poſt parietem noſtrum reſpiciens per feneſtras, proſpiciẽs per cãcellos.
En dilect⁹ meus loquit⁹ mihi, Surge, propera amica mea, columba mea, formoſa mea, & veni.

CHRISTVS. Si ignoras [19] tibi ô pulcherrima
10 fœmina, [21] exito à te, [ſ. ſequẽs] veſtigia gregis, & paſcito [22] hœdos tuos circũ [23] mapalia paſtorũ.
Similem te iudico [24] amica mea [25] equitatui meo inter currus Pharaonis.
Venuſtæ ſunt maxillæ tuæ [26] conuenientibus ornamentis, & collum tuum torquibus.
17 Ornamenta [ſ. enim] conuenientia ex auro faciemus tibi cum [28] notis argenteis.
E C. Dum [29] rex mihi accumbit, nardus mea reddit odorem ſuum.
Eſtque mihi dilectus meus [30] myrrhæ faſciculus, [ſ. qui] morabitur inter [31] hubera mea.
Dilectus meus eſt mihi botrus [32] caphuræ in vineis En-gedi.
CH. Ecce [33] tu amica mea formoſa es, ecce tu formoſa es, & oculi tibi ſunt [34] columbarum.
E C. Ecce tu dilecte mi formoſus es, & [35] iucũdus, & lectus noſter [36] vmbroſus eſt.
17 Suntque noſtræ ædes cedrinæ, & canales noſtri cupreſſini.

C A P. II.

E C. EGo ſum roſa [1] Saron, [2] & liliũ [ſ. gaudẽs] vallibus.
CH. Eſtq; amica mea iter fœminas, vt lilium inter [2] ſpinas.
E C. Qualis eſt [3] malus inter ſylueſtres [ſ. & ſteriles] arbores, talis eſt dilectus meus inter iuuenes:
4 cuius vmbrã expetiui, & [ſ. ſub ea] ſedebo, eſtq; fructus eius palato meo dulciſſimus.
Introduxit me [ſ. Spõſus] in [5] cellam vinariam, [6] cuius vexillum erga me eſt dilectio.
Fulcite me [7] vinaceis, [8] & ſubſternite mihi mala, quia [9] infirma ſum dilectione.
10 Siniſtra ipſius [ſ. ſupponatur] meo capiti, & dextera ipſius [ſ. Sponſi] me amplexetur.
C H. Obteſtor vos ô fœminæ Hieroſolymitanæ
11 per capreas & per ceruas in agris agẽtes, ne excitetis, néve [12] extinguatis [13] amorem, donec ipſa velit.
E C. Vox [14] dilecti mei [ſ. auditur:] ecce ipſe venit ſaliens [15] per mõtes, [ſ. &] raptim accurrẽs [15] per colles.
Eſtque [16] dilectus meus ſimilis capreæ, aut hinnulo ceruorum: ecce ipſe ſtat poſt noſtrum [17] parietem, & proſpicit per feneſtras, ſeque cõſpiciendum exhibet per cancellos.
18 Reſpondens autẽ meus dilectus mihi, dixit [19] Surgito [10] tibi amica mea, formoſa mea, & [11] ito tibi.

¶19 Vacat iſtud tibi. ¶20 fœminarum.
¶21 egredere per veſtigia ipſius gregis. i. veſtigia paſtorũ Apoſtolorum.
¶22 capellas tuas. i. nouitias animas in fide.
¶23 vt, tabernacula. i. i locis quæ delegerunt ſibi paſtores.
¶24 cõſors vel ſocia dici poſſet. ¶25 equæ in vno curruũ ſub. iunctæ. Per equã Pharaõis intelligit equã pulcherrimam. Solet enim Ægypt⁹ alere fortiſſimos equos. 3. Reg. 10. & 2. Paral. 1. ſcribit quod ad Salomonẽ equi de Ægypto, tanquã pulcherrimi, adducerẽt. Mutuis laudib⁹ Spõſi & ſponſæ vt ſit iu amatorio colloquio, quid De⁹ largiatur, & quid viciſſim probet i hoĩbus. & requirat, oſtenditur.
¶26 Heb. inter murenulas: & collum tuum inter monilia. Murenulas, Gallice dicimus atours. ¶27 Murenulas ¶28 clauis ¶29 Sponſa confitet ſe vim mirificam ſentire, dum aſſidet ei ſponſus. Indicatur autẽ veram pœnitentiam oriri ex affatu cæleſti. Alij vertunt, Tantiſper dũ rex fuit in circuitu ſuo. i. cœnaculo. Eſt circuitus in quo ſolebant diſcũbere: quia olim comeſturi, in circuitu ſedebant circa epulas. Circuitũ itelligit eccleſiã in qua eſt Chriſtus. Quãdiu fuit Chriſtus in eccleſia, ſides eccleſiæ dedit odorẽ ſuũ. 2. Corint. 2, Et odorẽ notitiæ ſuæ manifeſtat per nos. Et alibi, Chriſti bonus odor ſumus. ¶30 q. d. fides Chriſti ſponſi mei amara eſt. Nam Qui pie volunt viuere in Chriſto Ieſu, perſecutionẽ patientur, ait Paulus. ¶31 Hubera duo, ſunt duo teſtamenta, in quibus quærendus Chriſtus. ¶32 cypri. Cyprus, nomẽ eſt arboris odoratiſſimæ, quæ eſt i En-ghedi, ſiue En-gaddi loco prope mare mortuũ, vbi creſcit balſamũ. in eo ſunt vites pulcherrimæ. ¶33 q. d. imò tu ¶34. i. ſimplices ſunt. Matth. 10, Eſtote ſimplices vt columbæ. ¶35 vt, dulcis & ſuauis. ¶36 virens eſt. Virides arbores fructum afferre ſolent. q. d. Tua opera fideles in eccleſia multiplicãtur quotidie. quod intelligitur per thorum coniugalem. ¶37 Heb. Trabes ædium noſtrarum [ſunt] cedrinæ: ligna tranſuerſaria noſtra abiegna. Cedrus quæ putredinem non ſentit, & abies quæ ponderi renititur, verbum Dei ſignificat. Ligna tranſuerſaria vocamus Gallice ſolineaux. II. ¶1. i. ſaturitatis. quemadmodum Deus dicitur Sadai, copia omniũ bonorum. Gloriatur ſponſa ſe roſam & lilium, ſed à ſponſo. Matth. 6, Non laborant, neque nent, & pater veſter ea veſtit. Alij vertunt campi. Nonnulli dicunt verba eſſe Sponſi. ¶2 eccleſiam reproborum intelligit. ¶3. q. d. Sponſus meus eſt frugifer & vtilis: reliq autẽ ĩfrugiferi & inutiles, ſi cũ illo conferantur. Cõparauerat ſe ſponſa roſæ & lilio quæ pulcherrima quidem ſunt, ſed nullũ fructũ afferunt: nunc Sponſum comparat malo frugiferæ. ¶4 Hebr. in vmbra eius deſyderaui, [ſub. ſedere] & fruct⁹ eius &c. Fructus: eloquia Dei. ¶5 Cella vinaria: verbũ Dei: Matth. 9, Mittit vinum nouũ in vtres &c. ¶6 Solẽt duces, vexillo poſt ſe trahere milites: ita Sponſus ſpõſam amore tãquã vexillo attraxit. ¶7 Heb. vaſis. ſub. plenis vino illo quod guſtaui i cõclaui Spõſi mei. Odores & vinũ reuocãt deliquium animi. vnde per metaphoram dicit, fulcite. ¶8 corroborate me malis. ¶9 Dicit ſe infirmam dilectione vt infirmus fide dicitur. præcipue cupit ab ipſo Spõſo erigi. ¶10 Geſt⁹ amplexãtis deſcribũtur. ¶11 Venatoriũ eſt iuramẽtũ. Cæterũ illis vocib⁹ ſignificãtur etiã exercit⁹ cæleſtes, & virtutes aliæ. ¶12 vt, expergeſaciatis ¶13. i. amores meos, delicias meas. hoc eſt, ſpõſam. ¶14 In euãgelio Iohã. 10, Oues meæ vocẽ mei audiunt. ¶15 vltra. q. d. ne mõtes quidẽ eum impediũt: per quos peccata intelligũtur, quæ nos à Deo ſeparant vt montes regionem à regione. Rom. 8, Nihil damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto. ¶16 Subitum auxilium Chriſti deſcribit. Vertere potes amaſium. ¶17 Veterẽ hominem intelligit, qui impedit quominus Chriſtum videamus. ¶18 Locutus. ſub. in auribus mentis meæ. ¶19 Vocatio à Deo. ¶20 vacat, tibi. ¶21 veni. vacat tibi.

Digitized by Google

Quoniam ecce[11] hyems[*] præterijt, [&] [12]imber ſe recipiens abijt ſibi.

[Ac][14] flores apparuerunt in terra, [15]appetiuitq; tempus[idoneum]cãtui, ac vox[16] turturis audi tur in terra noſtra.

17 Ficus protruſit groſſos ſuos, & vineæ [18]florentes odorem reddunt: [quamobrem]ſurgito tibi amica mea, formoſa mea, &[19]ito tibi.

O mea columba in cauernis iſtius[10] petræ, [11]in receſſu ſcalarum oſtẽde mihi formam tuam, & mihi ede[12]vocem tuam: vox enim tua[ita erit] mihi ſuauis, & forma tua venuſta.

[13] Capite nobis vulpes[inquam] paruas, quæ vaſtant vineas, quum noſtræ vineæ[14]floreant.

Dilectus meus mihi[proprius erit,]& ego illius, qui paſcit inter[15]lilia.

[16] Dum eſt flagrantiſſimus æſtus diei, & vmbræ fugiunt, reuertere dilecte mi, ſiſque ſimilis capreæ & hinnulo ceruorum in montibus [17]Bather.

CAP. III. EC.

I[1]N lectulo meo in noctibus perquiſiui [eum] quem diligit anima mea: perquiſiui [quidẽ,] ſed non inueni.

2 Surgam nunc, & circũibo in ciuitate, in vicis, & in plateis, [&]perquiram[eum]quem diligit anima mea: perquiſiui[autem]eum, & nõ inueni eum.

Offenderunt [autem]me[4]cuſtodes circumeuntes in[5]ciuitate, [quos percontata ſum,] Num vidiſtis eum quem diligit anima mea?

Statim vero vt eos præterij, inueni eum quẽ diligit anima mea: prehendi eum, nec dimittã eum, [6]donec introducam eum in domum matris meæ, & in conclaue genitricis meæ.

7 Obteſtor vos ô fœminæ Hieroſolymitanæ, per capreas & ceruas in agro agẽtes, [8]ne excitetis, néve extinguatis amorem, donec ipſa velit.

CH. Quid eſt hoc quod aſcẽdit à deſerto[10]ceu fumus altiſſimus & palmarum inſtar, qui generatur ſuffitu myrrhæ & thuris, & omnium puluerum pharmacopolæ?

11 Ecce circum lectum ipſius quem habet Solomon, ſexaginta heroes ſunt ex heroibus Iſraelis.

12 Qui vniuerſi capti ſunt gladio, & bello aſſuefacti, quiſque habens ad femur ſuum gladium ob metum qui in noctibus oritur.

13 Vmbraculum ſibi fecit rex Solomõ ex [14]lignis Libani.

Cuius columnas fecit ex argento, & pauimentũ eius ex auro, eidẽque operimentum ex purpura [15]cuius media pars ſtrata fuit amore fœminarum Ieruſalem.

Iam enim hyems tranſijt, imber abijt, & receſſit.

Flores apparuerunt in terra noſtra, tempus putationis aduẽnit: vox turturis audita eſt in terra noſtra:

Ficus protulit groſſos ſuos, vineæ florentes dederunt odorẽ ſuũ: ſurge, propera amica mea, ſpecioſa mea, & veni.

Columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ, oſtẽde mihi faciem tuam, ſonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decôra. B

Capite nobis vulpes paruulas quę demoliuntur vineas. nam vinea noſtra floruit.

Dilect[us] me[us] mihi, & ego illi, q paſcit inter lilia.

Donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ, reuertere: ſimilis eſto dilecte mi capreæ, hinnuloq; ceruorum ſuper montes Bethel.

CAP. III. EC.

IN lectulo meo per noctem quæſiui quem diligit anima mea: quæſiui illum, & nõ inueni.

Surgam, & circuibo ciuitatẽ: per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea. quæſiui illum, & non inueni.

Inuenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt ciuitatẽ, 3 Num quem diligit anima mea, vidiſtis?

Paululum cum pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima mea: tenui eum: nec dimittam, donec introducã illum in domũ matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.

Adiuro vos filiæ Ieruſalem per capreas, ceruoſque camporum, ne ſuſciteris, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipſa velit. 6

CH. Quæ eſt iſta quæ aſcendit per deſertum, ſicut virgula fumi ex aromatib[us] myrrhę, & thuris, & vniuerſi pulueris pigmentarij?

En lectulũ Salomonis ſexaginta fortes ambiũt ex fortiſſimis Iſrael. omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi: vniuſcuiuſque enſis ſuper femur ſuum propter timores nocturnos.

Ferculum fecit ſibi rex Salomõ de lignis Libani. 9

Columnas eius fecit argenteas, reclinatoriũ aureum, aſcenſum purpureum: media, charitate conſtrauit propter filias Ieruſalem.

¶ ſupra... ¶ ſolu...

¶11 Per hyemẽ infidelitas itelligitur qui diſcuſſit Chriſtus ſua prædicatione. ¶12 vt, imbres euanuerũt, & abierunt, Vacat SIBI. i. terrores, & hoim traditiões. ¶14. i. opera bona & perfect[us] in verbo Dei. ¶15 vt, tẽpus citillatiõis aduenit. hoc eſt, i quo ſolẽt aues cantare. Cãt[us], Euãgeliũ: Terra, fideles. ¶16. i. Vox ſpũs ſancti, q veluti gẽtũ emittere ſolet apud Deũ Rom. 8, poſtulat p nobis gemitib[us] inenarrabilibus. ¶17 Ficus & vineæ, fideles oſtẽdẽtes fructũ ſuũ. ¶18 cũ prima vua. i. cũ minutis & exilib[us]. vuis. ¶19 abi. ¶10. i. Chriſti. Sponſus De[us] Pater oſtẽdit ſibi gratiſſimã fore ſpõſam i petra Chriſto, q pforat[us] i cruce. Zach. 3. cui[us] myſterium etiã repreſẽtarũt ſcalæ Iacob patri noſtro viſæ. gen. 28. ¶11 In abſcõdito grad[us]. i. cochleæ. hoc eſt, p Chriſtũ, per quem ad patrem aſcendimus. ¶12 ſcilicet laudis & confeſſionis. ¶13 Sponſa implorat opem Sponſi contra hæreticos & tyrannos, qui diſſidiũ inter ipſos volunt. ¶14 p:imũ oſtẽdit vuas ſuas. ¶15 Fideles itelligit. ¶16 Hebr. Donec aſpiret dies & fugiãt vmbræ, reuertere &c. vt, Tãtiſper dũ veniat dies illa, & abeãt vmbræ, &c. Quia ineunte die ſolet oriri vẽt[us]. Per vmbras itelligim[us] ignorãtiã. Cũ Reuertere ait, aſcẽſionẽ intelligit q celerrima fuit. ¶17 Alij nolũt eſſe nomẽ loci, & vertũt, ad mõtes diuiſionis. i. ad cælũ, quod ſic dicitur, q diuidat mortales ab immortalibus. III. ¶1 Per lectũ, pacẽ, ſapiẽtiã, & rationẽ humanã itelligit. nã dũ iacemus, in quiete ſum[us]. q. d. in ſapiẽtia humana q̃rebã Chriſtũ, dũ oĩa plena erãt tenebris & ignorãtia Dei. Vnde Paulus, Nox pceſſit, dies autẽ propinquauit. Et Iohã. 1, Et tenebræ eã non comprehenderũt. Tũc enim erãt ſummæ tenebræ quãdo venit Chriſtus. ¶2 Sub. dixi apud me. Sola gratia iuenitur Chriſt[us], nõ opa hoĩs. ¶3 Per ciuitatẽ, ſiue vrbẽ itelligit locũ i quo putat natura hoĩs Chriſtũ inenire. Dicitur autẽ circuire i ciuitate, ſiue luſtrare vrbẽ, quãdo vndecũq; humana ſuffragia requirit. Habem[us] autẽ à natura quoſdã igniculos dilectiõis Dei. ¶4 excubitores ipſi. Intellige eos q pſũt tẽpore ignorãtiæ Dei, vt ſunt Iudæi & alij cæci. ¶5 Ciuitatẽ itelligit locũ i quo iactabãt Chriſtũ eſſe. ¶6. i. donec pdicationibus aut pcibus itroduxero Chriſtum ad iſideles, vt eos cõuertat, à quib[us] ego gen[us] duxi. ¶7 Vide pcedẽti capite numeros. 11. 12. 13. Illic Chriſt[us] de ſpõſa loqtur: Hic autẽ ſpõſa de Spõſo Chriſto. ¶8 Chriſt[us] dormit. i. quieſcit in medio eccleſiæ quãdo nemo eum offẽdit. q. d. ne excitetis amorẽ ipſum. i. ne ſitis illi moleſti, ſed recte viuite. ¶9 Eſt admiratiui ſimilis, vt oẽs in admirationẽ iducat. Verti poteſt p fœmininũ, Quæ eſt iſta q̃ aſcẽdit. ſine me ſcilicet ¶10 Heb. vt colũnæ fumi, [ſub. odorati] ſuffita myrrha & thure, & omni puluere aromatico? Opa bona efficit religio Chriſtiana vt videntes hoies admirẽtur, & glorificẽt patrẽ in cælis. Myrrha & thus nõ effundũt odorẽ ſine igne: ita Chriſtian[us] emittit odorẽ in igne. i. tẽpore tribulationis. Thus, ſuauitas oratiõis. Puluis aromatic[us]: oẽs virtutes. ¶11 Heb. Ecce lectus ei[us] [ſcilicet] q eſt Salomonis, ſexaginta fortes ſunt i circuitu ei[us], ex fortib[us] Iſrael. Loqtur Spõſus de ſe in tertia pſona, vt ſæpe fit, vt Viuit Domin[us], p, ego Dominus viuo. Lect[us]: pax eccleſiæ. Salomõ: Chriſt[us], q nos Patri cõciliauit. Cuſtodiũt pacẽ fortes. i. pdicatores. Et ſunt ex fortib[us] Iſrael. i. ex fidelib[us] q ſunt fortes, vt Deo potius, quàm hominibus pareãt. ¶12 Ita Hebraice: dilucidius tamen ſic vertas licet, Oẽs habẽtes gladiũ apprehẽſum. Gladi[us]: Verbũ Dei. nã ppetua lucta eſt Chriſtianis cũ carne & ſatana. ¶13 Tẽtoriũ. i. eccleſiã. ¶14 Ligna Libani, id eſt cedri, Chriſtiani odoriferi. ¶15 intimũ eius tectũ eſt amore &c. Argẽtũ: puritas, aut verbi claritas. Aurũ, Charitas. Purpura, Sãguis Chriſti. vt autem operimentum ſiue cælum lecti tegit eos qui in lecto ſunt, ita & ſanguis Chriſti nos tegit.

Digitized by Google

Egredimini filiæ Sion, & videte regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater ſua ĩ die deſpõſationis illi⁹, & in die lętitię cordis eius. CAP. IIII. OR.

QVàm pulchra es amica mea, quàm pulchra es/oculi tui, columbarũ: abſq; eo quod intrinſec⁹ latet: capilli tui ſicut greges caprarum quæ aſcenderunt de monte Galaad.

Dentes tui ſicut greges tonſarum, quæ aſcenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtib⁹, & ſterilis non eſt inter eas.

Sicut vitta coccinea labia tua, & eloquium tuum
B dulce: ſicut fragmẽ mali punici, ita genæ tuæ, abſq; eo quod intrinſecus latet.

Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata eſt cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.

Duo hubera tua, ſicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui paſcuntur in lilijs.

Donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ, vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.

Tota pulchra es amica mea, & macula nõ eſt ĩ te.

Veni de Libano ſponſa mea, veni de Libano, ve-
C ni: coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.

Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa, vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui.

Quàm pulchræ ſunt mãmę tuæ ſoror mea ſponſa: pulchriora ſunt hubera tua vino, & odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata.

Fauus diſtillans labia tua ſponſa, mel & lac ſub lingua tua: & odor veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris.

Hortus concluſus ſoror mea ſponſa, hortus concluſus, fons ſignatus.

D Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum cum pomorum fructibus, cypri cum nardo,

Nardus & crocus, fiſtula, & cinnamomum cũ vniuerſis lignis Libani, myrrha & aloe cum omnibus primis vnguentis.

Fons hortorum: puteus aquarũ viuentium, quę fluunt impetu de Libano.

Surge Aquilo, & veni Auſter, perfla hortũ meũ, & fluent aromata illius.

16 Exite fœminæ [vrbis] Zion, & ſpectate Solomonem geſtãtem coronã qua coronauit eum mater eius die ſponſaliorum eius, & die lætitiæ cordis eius. CAP. IIII. CH.

ECce tu formoſa es amica mea, ecce tu formoſa es: oculi tibi columbini ſunt extra comam tuam [ſpromicãtes:] pilus tuus eſt quaſi grex caprarum, quæ glabrum [depaſcendo] reddiderunt montem Gilead.

Dentes tui ſunt ſicut grex [ouium] concinne tõſarum quæ aſcenderunt à lauacro, quæ vniuerſæ gemellos pariunt, nec vlla eſt inter eas effœta.

5 Labia tua ſimilia ſunt filo coccineo, & eloquiũ tuum gratioſum: 6 tẽpora tua ſimilia ſunt fragmini mali punici ex coma tua [ſpromineñtia.]

8 Collum tuum ſimile eſt turri Dauidis ædificatæ ad vſum dirigendi homines, ex qua pendẽt mille clypei, [&] omnia ſcuta heroum.

Geminæ tuæ mammæ ſimiles ſunt hinnulis gemellis capreæ paſcentis inter lilia.

10 Dum eſt flagrantiſſimus æſtus, & fugiunt vmbræ, ibo [mihi] ad montem myrrha [conſitũ] & ad collem thuriferum.

11 Tota tu formoſa es amica mea, & nullum eſt in te vitium.

Mecum à Libano ſponſa, mecum à Libano venias, [&] ſpectes è vertice Amana, è vertice Senir & Hermon, 16 è luſtris leonum, è montibus pardorum.

17 Vendicaſti tibi cor meum ſoror mea ſponſa, vendicaſti tibi cor meum altero tuorum oculorum, alteròque torque colli tui.

18 Quàm pulchri ſũt amores tui ſoror mea ſpõſa, quantum præſtant vino amores tui! & odor veſtimentorum tuorum excellit omnibus aromatibus.

19 Fauum ſtillãt labia tua ô ſponſa, [&] mel & lac ineſt linguæ tuæ, ac odor 20 veſtimentorũ tuorum eſt qualis fragrantia Libani.

21 Hortus concluſus [eſt] ſoror mea ſpõſa, hortus concluſus, [&] fons obſignatus.

22 Emiſſiones tuæ [ſunt] paradiſus malorum punicorũ cũ fructu pomorum, [&] cypiri cũ nardis.

24 Nardus, & crocus, fiſtula, & cinnamomum cum omnib⁹ arborib⁹ thuriferis, myrrha & aloë cũ omnibus præſtantiſſimis aromatibus.

25 Fons hortorum, puteus 26 viuæ aquæ, quæ profluit è Libano.

27 Surge Aquilo, & 28 Auſter veni, [ac] perfla hortum meum, vt fluãt aromata illius.

¶16 q.d. Abnegate vos, & egredimini à vobis, & videte me Chriſtum ornatum corona. i. humanitate: quam accepit à matre ĩ die deſponſationis. i. incarnationis. quo die ſibi eccleſiã deſponſauit Chriſtus.

IIII.

¶1 Heb. per tuã comam. Crines ſunt quos mulieres dependere ſinunt ſuper frõtem. Per oculos, fidei ſimplicitatem denotat. ¶2 quæ aſpiciunt ĩ mõte Galaad. i. quę proponunt ſe ſe ſpectandas. vl. ſpectantur, aut cernuntur. q.d. Capillus te ornat vt grex caprarum adornat montẽ Galaad: à quo ſi deſcenderint, videtur mons acſi eſſet decaluatus. ¶3 Heb. æqualium. ¶4. i. quæ modo lotæ ſunt. Per dentes ĩtelligit fidem: & per fidem omnes æqualiter. ... nam omnes ſumus per fidem filij. Et ea fides nũquã abortit. i. bona ſemp facit opa. ¶5 Labia rubra, eloquiũ plenũ charitate. ¶6 Tẽpora ſiue frõs eccleſiæ, quæ omnib⁹ eſt aperta, intellige rationem viuendi. ¶7 parti. ſub. alteræ. Per mala punica, viuendi rationem intelligit ſecundũ ea quæ Chriſti ſanguinem ſapiunt: ſunt enim ea veluti rubra. ¶8 Collum: prædicatores. Dauid: Chriſtus. Turris: eccleſia in ſummo ædificata indicandi itineris gratia: quia prædicatores docent viam. Clypei: veritates eccleſiæ. Prouerb. 30. Omnis ſermo Dei eſt clypeus ignitus. ¶9. i. quos vno partu peperit caprea. Duæ mammæ, ſiue duo hubera, duo teſtamẽta: quia vt ex huberib⁹ prodit lac, ſic ex vtroque teſtamento procedit cibus noſter. Sunt veluti duo gemelli. i. vtrũque teſtamentũ ortum habet ab eodem. Qui paſcuntur inter lilia. i. teſtamenta retinent ſuam authoritatem quando verſantur inter fideles. Vt gemelli hinnuli pulchriores videntur quando paſcunt inter lilia: ſic nos verſantes in vtroque teſtamento, reddimur meliores coram Deo. ¶10 Heb. Donec aſpiret dies, & fugiant vmbræ. Verba Chriſti ad cælum aſcendentis. Diem reſurrectionis generalis ĩtelligit. Vmbras, errores & aduerſitates intellige. ¶11 vacat mihi. ¶12. i. ad cælum. ¶13 Hoc à Chriſto habet eccleſia, vt ait Paulus Epheſ. 5, Tradidit ſeipſum pro ea, vt exhiberet ſibi eccleſiam glorioſam, ſine ruga & macula. ¶14 Per Libanũ intelligit locum vbi floret eccleſia. Sicut autem dicitur Libanus à candore, ita eſt eccleſia cãdida lauacro Chriſti. ¶15 ſub. me. ¶16. i. è medio infidelium & crudelium. ¶17 Vulneraſti mihi cor ſoror mea ſponſa, vulneraſti mihi &c. Oculus, ſpirituale iudicium quo Deum cognoſcimus. Torques, bona opera quibus ornamur veluti torque. ¶18 Commendat amorem fidelium erga Deum. Odore, famam bonam eccleſiæ intelligit. ¶19. i. ſermo tuus eſt mellifluus, dulcis, vtilis, & gratus. Verbũ Dei eſt lac & mel, quod ex ore fideliũ ſtillat. i. annũtiatur. ¶20 Veſtimẽta, virtutes, iuſtitia, & pax, & veritas. Vide Pſal. 44. Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato &c. ¶21 Animus pius, qui Eſa. 58. hortus dicitur, reddit voluptates & alias vtilitates, munitus cæleſti cuſtodia. in quo perennis fons gratiæ, & plantæ omnigenarum virtutũ. Aut, Hortus eſt eccleſia in qua Deus electos plãtat, vt agricola electas arbores. Matt. 15, Oĩs plãtatio quã nõ plãtauit Pater me⁹ eradicabitur. Et cõcluſus, qa ſeruatur à Deo. nã cuſtodit Domin⁹ oẽs diligẽtes ſe. ¶22 vl. Propagines [aut plãtationes,] tuæ [ſunt veluti] hort⁹ plenus malis punicis. Paradiſus, verbũ eſt Hebraicũ. Propagines, particulares eccleſię. ¶23 He. ſuauitatũ. i. ſuaui. ¶24 Per arbores iſtas, intelligũtur aĩæ fideles quæ fundũt bonũ odorẽ in cõſpectu Dei. nã Chriſti bonus odor ſumus. ¶25. i. quo irrigantur multi horti. ¶26 aquarum viuentium, & quæ fluunt è Libano. ¶27 q.d. matura fugam, cito abi. Aquilo infidelitatem ſignificat. ¶28 Auſter. fides, & feruor fideliũ. aut potius Spiritus ſanctus qui inflammat corda fidelium. ¶29. i. ſermo veritatis, fructus bonorum operum.

Digitized by Google

¶10 Heb. ſuaui-tatē eius. ſub. horti.i.fructū eius ſuauē. Nā grata habebit opera noſtra fa cta i ſide & cha ritate. Vocat au tem fruct⁹ Chri ſti. quia ex no-bis nihil boni poſſum⁹ facere.

V.

¶1 vl. Venio. Ve nit ad eccleſiā Chriſtus, quum eam adiuuat: & comedit fauū & mel, quando approbat ſer-monem eccle-ſiæ. nam p mel verbū Dei dul-ciſſimum intel ligitur. Compa rat autē lacti: quia verbo Dei Chriſtiani alū-tur, vt paruuli lacte: item pa-ni, quo iā pue-riores alūt: & vino quo lætifi cant corda fide lium. Colligit myrrhā, quādo grata habet o-pera noſtra.

¶2 vl. amici.i. epiſcopi & alij Chriſtiani, co-medite lac meū i. date operam eloquijs meis. Inebriamini, vt omnium terre norum obliuiſ camini.

Veniat dilectus meus ad hortū ſuum, & come-dat fructū[10] pomorū ſuorū.' CAP. V. CH.

VEni[1] equidem ad hortum meū ô ſoror mea ſponſa, [&] diſtrinxi myrrham meam cum aromate meo. [ac] comedi fauum meum cum melle meo, [&] bibi vinū meum cū lacte meo: edite[2] ſodales, bibite, & inebriamini ô dilecti.

E C. Ego[3] dormio. & cor meum vigilat: [4]vox dile-cti mei [auditur] pulſantis. CH. Aperi[4] mihi ſo ror mea, amica mea, columba mea, [5]perfecta[5] mea: ſiquidem[6] caput meum repletum eſt ro-re, & cincinni mei guttis nocturnis.

E C. Exui[7] meam tunicam, & quomodo [rurſum] induam illam? laui pedes meos, & quomodo coinquinabo eos?

[Cæterum] dilectus meus immiſit manum ſuam per[8] foramē,' & viſcera mea[9] cōmota ſunt i me.'

Surrexi [ergo] vt[10] aperirem dilecto meo, &[11] ma-nus' meæ ſtillauerunt myrrham, ac digiti mei myrrham[11] probam quæ peſſulum madefecit.

Quumque dilecto meo aperuiſſem [oſtium,] di lectus meus ſubduxerat ſe [&] abierat: quo lo-quente[14] animus meus permotus eſt:' [quapro-pter] perquiſiui eum, & non inueni eum: voca-ui eum, & non reſpondit mihi.

Offendentes [autem] me[15] cuſtodes circūeuntes in ciuitate, percuſſerunt me, [ac] vulnera inflixe-runt mihi. [necnon] cuſtodes murorum[16] ſtolā meam' abſtulerunt à me.

Obteſtor vos ô fœminæ Hieroſolymitanæ, vt ſi offendatis meū dilectum, [17]referatis ei q̄ infir ma ſim dilectione.'

A D O L. [18]Quid inſigne habet tu⁹ dilect⁹ præ aliis dilectis'? ô formoſiſſima fœmina? quid habet inſigne dilectus tuus præ alijs dilectis, q̄ tan-ta grauitate nos obteſtaris?

E C. Dilectus me⁹[20] candidus eſt, &[21] ruber[22] ſub ſi gnis habens exercitum decem millium.

Cuius caput[23] [redimitum eſt] auro obrizo,[24] eiuſ que cincinni [vt] elatæ,[25] nigri vt coruus.

Oculi eius ſunt quales columbarum ſuper al-ueis aquarum quæ ſe abluunt lacte, [&] ſedent ad[27] plenitudinem.

Eius[28] malæ ſimiles ſunt areolis aromatum, [&] [29] turribus ſeplaſiariæ officinæ: labia eius [vt] lilia. [necnon] ſtillantia[30] myrrham' probam.

Manus eius [vt][31] orbes aurei habentes incluſum hyacinthum:[32] viſcera eius [vt] alabaſtrum eburneum ſapphiris contectum.

Veniat dilectus meus in hortum ſuum,' vt come-dat fructū pomorū ſuorū. CAP. V. CH.

VEni in hortum meum ſoror mea ſpōſa, meſ-ſui myrrham meam cum aromatibus meis: comedi fauum cum melle meo, & bibi vinū meum cum lacte meo: comedite amici, & bi bite, & inebriamini chariſſimi.

E C. Ego dormio, & cor meū vigilat: vox dilecti mei pulſantis. CH. Aperi mihi ſoror mea, a-mica mea, colūba mea. immaculata mea: quia caput meum plenum eſt rore, & cincinni mei guttis noctium.

E C. Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?

Dilectus meus miſit manum ſuam per foramē, & venter meus intremuit ad tactum eius.

Surrexi, vt aperirem dilecto meo: manus meæ ſtillauerūt myrrham, & digiti mei pleni myr-rha probatiſſima.

Peſſulum oſtij mei aperui dilecto meo: at ille de clinauerat, atque tranſierat. anima mea lique facta eſt, vt dilectus locutus eſt: quæſiui, & non inueni illum: vocaui, & non reſpondit mihi.

Inuenerunt me cuſtodes qui circuierunt ciui tatem: percuſſerunt me, & vulnerauerunt me, tu lerunt pallium meum cuſtodes murorum.

Adiuro vos filiæ Ieruſalem, ſi inueneritis dile-ctum meū, vt nūcietis ei quia amore langueo.

A D O L. Qualis eſt dilect⁹ tuus ex dilecto, ô pul cherrima mulierum? qualis eſt dilectus tu⁹ ex dilecto, quia ſic adiuraſti nos?

E C. Dilectus meus cādidus & rubicundus, elect⁹ ex millibus.

Caput eius aurum optimum: comæ eius ſicut e-latæ palmarum, nigræ quaſi coruus.

Oculi eius ſicut columbæ ſuper riuulos aquarū, quæ lacte ſunt lotæ, & reſident iuxta fluenta pleniſſima.

Genæ illius ſicut areolæ aromatum conſitæ à pi gmentariis: labia eius lilia diſtillantia myr-rham primam.

Manus illi⁹ tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis: venter eius eburneus, diſtinctus ſapphiris.

¶3 vl. Ego dormiebam, & cor meum vigilabat. Spiritus promptus, caro infirma. Velle (ait Paulus) adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. Vigilate, ne intretis in tentationem. ¶4 Apoca.3. Ego ſto ad oſtium, & pulſo. ſiquis &c. ¶5 vl. immaculata. aut integra ¶6 Caput ſiue capilli.i. ea quæ à Deo proficiſcuntur, & per quæ cōmendari ſolet Deus, hoc eſt gratiæ Chriſti merita. Replentur rore.i. doctrinis malis obſcurantur gratia & merita Chriſti. q.d. me recipe, ne per malam doctrinam obſcuretur gratia mea. ¶7 Veterno preſſa excludit pulſantē ſponſum. Condit piger manum ſub axilla. ¶8 Foramen, caro quæ īpedit nos. q.d. impedimento reiecto, hoc eſt deſyderiis carnis reiectis, ſenſi diuinum auxilium oblatum, ſenſi in me magnā cōmotionem, & repleta ſum Spiritu ſancto. ¶9 vl. infremuerunt ſuper eum.i. ad aduentum illius. ¶10 Aperimus Chriſto cum carnē noſtram mortificamus. ¶11 Manus, boni conatus. q.d. ille meū probauit conatū. Conatus autē meus à gratia Dei me puenīēte proficiſcitur. ¶12 Heb. trāſeuntē p manubria peſſuli.i. myrrhā īterlabētē inter digitos. vl. pbatā. Ita enim dicitur argētū probatū a rgētū trāſiēs, quod ſubinde p man⁹ hoim trāſit. Per peſſulos, itellige carnis deſyderia q̄ īpediūt quominus caro mortificetur. ¶13 Chriſt⁹ ſuos ad tēpus deſerit, vt ma⁹ ſui relinquat deſyderiū. ¶14 Heb. aīa mea egreſſa eſt. Aīa egreditur à nobis quādo oībus abrenūtiam⁹ vt Chriſtū ſequamur. ¶15 Cuſtodes ciuitatis ī nocte, q pſunt eccleſiæ tempore tenebrarū. Vulnerāt eccleſiā, quū malā doctrinā docēt. ¶16 vl. palliū aut velū. hoc eſt fidē. ¶17 Heb. quid nunciabitis illi? quòd lāguēs amore ſum. Solet amātiū ſermo eſſe trūcat⁹. ¶18 Verba ſunt adoleſcētularū. ¶19 Heb. ô pulchra inter mulieres? ¶20 Cādor in ſpōſo, ſignificat puritatē. vnde Sapiē. 7. Cādor eſt lucis æternæ. 1. Iohā. 1. Deus lux eſt, & tenebræ in eo nō ſunt vllæ. ¶21 Per rubrū itelligit humanitatē pter paſſionē. Vnde Eſaias, Quis eſt iſte qui venit de Boſra? quare rubrū eſt veſtimētū tuū? ¶22 vexillat⁹ in decē millib⁹.i. gerēs vexillū inter omnes Chriſtianos. ¶23 vl. eſt aurū obrizū. Sic dictū à fortitudine quæ maxime ī auro pbat. Caput Chriſti eſt Deus. ¶24 cincinni eius denſi. ¶25 In regiōibus calidis multū cōmēdatur nigra coma & barba: ita multū cōmēdātur opa Chriſti. Ergo p nigrorē intellige pulchritudinē. ¶26 Oculi: iudicia Chriſti candida & pura. qa per oculū rē iudicam⁹. Iudicia autem Chriſti pficiſcūtur à plenitudīe Spirit⁹ ſācti, qui per alueos nobis ſignificatur. ¶27.i. iuxta vas plenū lacte. ¶28 Malæ: Sacra ſcriptura: quia vt homo vultu cognoſcit, ita Chriſtus per ſcripturas cognoſci ſolet. Vt in areolis ſunt herbæ multiplices: ita ī ſingulis libris ſacris eſt Chriſtus, quæ ſunt aromata. ¶29.i. pyxides & loculi quales ī officinis & tabernis vnguentariis: vel vbi creſcunt ſpecies aromaticæ. Doctiſſ. inter Hebræos vertit, ſic veluti flores aromatum.i. qui naſcuntur inter aromata. ¶30 Myrrha: veritas quæ amara eſt. ¶31 vl. ānuli. q.d. Opera Dñi ſunt perfectiſſima. ¶32 vl. inteſtina.i. venter. Per ventrem, cor intelligit cādidiſſimū, & affectus. Et hinc verba Chriſti dicūtur candida.

Digitized by Google

rura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ ſunt ſuper baſes aureas: ſpecies eius vt Libani, electus vt cedri.
uttur illius ſuauiſſimũ,& totus deſyderabilis. talis eſt dilectus me⁹,& ipſe eſt amic⁹ me⁹, filiæ Ieruſalẽ. ADOL. Quò abijt dilectus tu⁹ ô pulcherrima mulierũ? quò declinauit dilectus tu⁹,& q̃remus eũ tecũ? CAP. VI. CH.

Dilectus meus deſcendit in hortum ſuum ad areolam aromatum, vt [1]ibi[2] paſcatur in hortis,& lilia colligat.
go dilecto meo,& dilectus meus mihi, qui paſcitur inter lilia.
H. Pulchra es amica mea. ſuauis & decora ſicut Ieruſalẽ: terribilis vt caſtrorũ acies ordinata.
uerte oculos tuos à me, quia ipſi me auolare fecerunt. capilli tui ſicut grex caprarum, quæ apparuerunt de Galaad.
étes tui ſicut greges ouiũ q̃ aſcenderũt de lauacro, oẽs gemellis fœtibus,& ſterilis nõ eſt i eis.
icut cortex mali punici, ſic genæ tuæ abſq; occultis tuis.
exaginta ſunt reginæ, & octoginta concubinæ,& adoleſcentularum non eſt numerus.
na eſt columba mea. perfecta mea: vna eſt matri ſuæ, electa genitrici ſuæ: viderunt eam filiæ,& beatiſſimam prædicauerunt: reginæ & concubinæ,& laudauerunt eam.
uæ eſt iſta quæ progreditur quaſi aurora conſurgens, pulchra vt luna, electa vt ſol, terribilis vt caſtrorum acies ordinata?
C. Deſcendi in hortum nucum, vt viderem poma conuallium, & inſpicerem ſi floruiſſet vinea,& germinaſſent mala punica.
eſciui: anima mea cõturbauit me ꝓpter quadrigas Ami-nadab.
euertere, reuertere Sunamitis: reuertere reuertere, vt intueamur te.
Quid videbis in Sunamite, niſi choros caſtrorũ?
CAP. VII. PVEL.

Qvàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamẽtis, filia principis! iũcturæ feminũ tuorũ ſicut monilia q̃ fabricata ſunt manu artificis.
mbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indi

13 Crura eius [vt] columnæ marmoreæ ſuffultæ baſibus ex obrizo auro: [14]aſpectus eius quaſi Libanus,& ſtatura eminet vt cedri.
15 [5]Palatũ ei⁹ dulcedines ſunt,& quãtus quãtus eſt, res ſunt expetibiles: [6]atq; is eſt me⁹ dilect⁹ ô fœminæ Hieroſolymitanæ,& is eſt meus [17]cõſors.
ADOL. Quò abij[t ſautem] ô formoſiſſima [18]fœmina dilectus tuus? quò ſe vertit dilectus tuus, vt tecum perquiramus eũ? CAP. VI. EC.

Dilectus meus deſcendit [1]ad hortum ſuũ ad areolas aromatum, [3]ad paſcendũ in hortis,& legendum [4]lilia.
Ego dilecti mei ſum,& dilectus meus mihi [pro-prius] eſt paſcens inter lilia.
CH. Formoſa es amica mea vt [5]Thirſa,& [6]amabilis vt Ieruſalem, formidabilis vt [7]acies iſtructæ.
Deflecte oculos tuos [8]ne directe me cõtueãtur, [9]q me ſuperbiorẽ faciũt: capill⁹ tu⁹ ſimilis eſt gregi caprarũ, [10]q̃ glabrauerũt depaſcẽdo Gilead.
Dentes tui ſimiles ſunt gregi [11]ouium quæ aſcenderunt à lauacro, quæ vniuerſæ gemellos pariunt, nec eſt inter eas effœta.
Tempora tua ſimilia ſunt [12]fragmini mali punici promicantia ex coma tua.
13 Sexaginta ſunt reginæ,& octoginta concubinæ,& innumeræ puellæ.
[14]Vna illa eſt columba mea, pfecta mea: vnica illa eſt [15]matri ſuæ, [&] electa genitrici ſuæ: quã conſpicatæ [16]fœminæ, beatam prædicauerunt, & reginæ atque concubinæ laudauerunt eam,
17 Quæ eſt illa q̃ ꝓſpectat ſicut aurora, formoſa vt luna, electa vt ſol, formidabilis vt acies inſtructæ?
EC. Ad hortum nucum [18]deſcendi, vt ſpectarem virentes plantas [19]ad torrentem, vt viderem nũ
20 germinet vitis, [&] nũ floreãt mali punicæ.
Neſcio ſquid rei ſit,] anima mea poſuit me [21]currus Ami-nadib:
ADOL. [22]Reuertere, reuertere ô [23]Sulamith, reuertere, reuertere, vt te ſpectemus.
24 Quid ſpectaretis ipſã Sulamith, quæ ſimilis eſt choreæ caſtrorũ? CAP. VII. PVEL.

Qvàm pulchri ſunt [1]greſſus tui in calceamẽtis ô filia principis! [3]conceptus feminis tui ſimiles ſũt monilib⁹ [4]fabrefactis ab artifice.
Vmbilicus tuus eſt crater [6] rotundus [7]nunquam fœcunditate indigens: venter tuus aceruus fru-

¶13 Crura, fortitudo. Chriſtus eſt petra. q. d. nihil eſt tuti⁹ quã fidere Chriſto. Potẽtiæ ſuæ verbo ſuſtẽtat oïa, quoquò teuerteris. ¶14 vl, ſpecies ei⁹ eſt velut [ſpecies] Libani, elect⁹ vt cedri. Cedrus, arbor ſublimis, non obnoxia putredini. & Chriſtus iam nõ moritur: ideo cedro cõparatur. ¶15 vl Guttur eius dulciſſimũ eſt. Guttur, ſiue palatum: prædicatores Chriſti, qui Chriſtum annũtiant, qui iungunt Chriſtum caput noſtrum cum eccleſia. ¶16 He. imò tot⁹ eſt deſyderia. i. deſyderabilis. ¶17 vl, amicus. ¶18 inter ipſas mulieres. Spõſ⁹ dicit abire, quũ pia præſentiam eius nõ ſentit.

VI.

¶1. i. in eccleſiã. Spõſa refricata notitia Dei, itelligit non foris quærendũ, q vi debatur ſe irat⁹ ſubduxiſſe: ſed intra pectus fidele agere,& plene redintegratũ eſſe amorẽ. ¶2 Chriſt⁹ inuenitur i areolis aromatũ. i. in Sacris libris. ¶3. i. vt delectetur. aut vt paſtorẽ agat. ¶4 Lilia: Fideles. ¶5 Therſa, ſiue Tirſa, Vrbs in alto mõte ſita, qua ꝓ regia vſi ſunt reges Iſrael ante conditã Samariã: de qua 3. Reg. 14. & 16. Vbi eſt gratiæ plenitudo, ibi Chriſtus habitat. hoc ſignificat Therſa ſiue Tirſa. ¶6 decora ¶7 Heb. vexillatæ. ſub. copiæ. Militares copiæ quæ vexilla & ſigna geſtare ſolent. Formidoloſa eſt eccleſia diabolo & reprobis, ſemper parata dimicare cum aduerſarijs. ¶8 Heb. à conſpectu meo. ¶9 quia ipſi vincũt me. vl, fortiores me ſunt. aut, alacriorẽ me reddũt. ¶10 quæ ꝓpoſuerũt ſe ſpectãdas in mõte Galaad. ¶11 agnarum quæ nuper lotæ ſunt. Dẽtes: Fides. Agnæ ſunt ſimplices: ita & fides. Oues inquã nuper lotæ, Chriſtiani ſunt i baptiſmo loti. Fidẽ cõparat ouibus pariẽtib⁹ gemellos vnico partu: vt oſtẽdat fidem ſemper exire in bona opera. Vide caput quartũ. ¶12 Fragmẽ mali punici, Conuerſatio, quæ oïbus patet. & in parte altera mali punici ſunt grana ordinatiſſima: ita Chriſtiani opera. ¶13 Reginæ: Maiores eccleſiæ. Cõcubinæ: particulares. Adoleſcentulæ: Animæ fideles. Vxores ſunt, quæ cum ceremonijs accipiebantur. Cõcubinæ & ipſæ erãt vxores. ſed ſine cõtractu & cõmunibus ceremonijs. Cõcubina & vxor, idem: vt patet de Cethura, gen. 25. ¶14 vl, Vnica [tamẽ] eſt colũba mea [&] integra mea: ¶15 Mater eccleſiæ, eſt ꝓdicatio verbi: q̃ vnica eſt. ad Galat. 4, Filioli mei, quos iterũ parturio donec formet Chriſt⁹ i vobis. ¶16 filiæ. ſub. Ieruſalẽ. ¶17 Verba ſunt reginarũ & cõcubinarũ. Cõparat auroræ eccleſiã, q ea nõdũ habeat ſuæ lucis plenitudinẽ quã habitura eſt i regno Dei. Epheſ. 5, Eratis aliquãdo tenebræ, nũc autẽ lux i Domino. Luna à ſole accipit lumẽ. ita eccleſia à ſole Chriſto. ¶18 deſcẽderã. Spõſæ verba ſunt ꝓbãtis laudes quib⁹ eã Spõſus laudauerat. nux, arbor eſt multis iiurijs obnoxia. ¶19 i conualli. i. i loco per quẽ decurrit fluuius. ¶20 floruiſſet vitis,& nũ floruiſſent &c. ¶21 [velut] vectarios populi mei pricipis. vectarius, omne aïal quo equitam⁹. Gallice, Vne mõture. q. d. me nõ aiaduertẽte, quaſi vectarijs celerrimis vſa ſum: celerrime ad Spõſum meũ redij. Facta ſum velut vectariũ aïal, quo nẽpe velociſſimo vtũtur qui iter populũ meũ nobiliſſimi habẽtur. Nam Ieroſolymis pricipes ac nobiles vtebãtur vectarijs: turba reliqua aſinis. ¶22 Verba ſpõſæ recitãtis verba puellarũ. Subaudiẽdũ, tũc clamauerũt abeũte me, Reuertere, reuertere &c. ¶23. i. Ieroſolymitana. nã olim Ieruſalẽ, dicebat Salẽ. ¶24 Subaudiẽdũ, tũc reſpõdit. Cur aſpicitis Sulamitẽ, velut chor⁹ turmarũ militariũ? i. quẽadmodũ exercit⁹ ſe i duo diuidẽs, aſpicere ſolet, adueniẽte rege, vt illũ honorẽt? VII. ¶1 Reſpõſio puellarũ. Laudat eccleſiam ab alacritate ꝓdicãdi verbi Dei. Paul⁹ ad Epheſ. 6, Calceati pedes i ꝓparationẽ euãgelij. Eſa. 52, Quàm pulchri ſunt pedes &c. Per pedes enim, celeritatẽ annũciãdi verbũ Euãgelij itelligit. ¶2 pedes calceati ¶3 ambit⁹ [vl cirulet] femorũ tuorũ. Per femora, virtutẽ alios generãdi itelligit. q̃ eſt ꝓcioſiſſima. ¶4 Heb. opus manuũ egregij artificis. i. facta ab egregio artifice. ¶5. i. venter tuus eſt plenus verbo Dei. ¶6 He. lunæ. i. eſt formæ lunaris. hoc eſt, rotũd⁹. ¶7 vl, qui non caret temperatura. i. vino aqua diluto: quo ſcilicet in illis regionibus calidis vtebantur.

Digitized by Google

menti circumſeptus lilijs.
8 Geminæ tuæ mãmæ ſimiles ſunt hinnulis gemellis capreæ.
9 Collum tuum ſimile turri eburneæ:[10] oculi tui [vt] piſcinæ in Heſbon [11] apud portam Bath-rabim:[12] facies tua ſimilis eſt turri Libani, quę verſus Damaſcũ ſpectat.
Caput tuũ[13] ſuper te ſimile eſt Carmelo,[14] & ſub tilis euaporatio tui capitis regiæ purpuræ ſimilis eſt, quæ ĩ canalibus[infectorũ]ligata eſt.
Quàm formoſa es & quàm iucunda es[15] ô amor in delicijs [primatum obtinens!]
[Cæterum]hæc ſtatura tua,[16] palmæ ſimilis eſt, & mammæ tuæ botris.
17 Dixi, Conſcendam in palmam, [&] prehendã eius palmites, & ſint quæſo mãmæ tuæ vt[18] botri vitis, & odor naſi tui qualis eſt[19] malorũ,
20 Sitque palatum tuum velut[madens]vino præſtantiſſimo, quod meis amoribus reddat idoneum ad ea quæ rectiſſima ſunt, quódque[diſertum faciens] labia dormientium vituperat.
Ego dilecti mei ſum, & ad me erit illius [21] conuerſio.
Age dilecte mi,[22] prodeamus in rus,[&]pernoctemus in villis.
Mane autem adeuntes vineta videbimus nũ germinet vitis, ac[23] florem protrudat, [&] num floreant mali punicæ:[24] vbi meum amorem totũ erga te profundam.
25 Mandragoræ fragrant, & pro foribus noſtris omnia poma ſunt: tam noua[enim]quàm vetera tibi repoſui. CAP. VIII. EC.

VTinam quaſi frater mihi ſis, ſugens mammas matris meæ: téque foris offendam, [&] oſculer te,[2] neque vero te deſpiciant.
4 Deducam te, [&] introducam te in domum matris meæ,[4] túque docebis me, &[5] te potabo vino aromatite, [&] ſucco mali punici.
Siniſtra eius ſupponatur capiti meo, & dextera eius me amplexetur.
Obteſtor vos ô fœminæ Hieroſolymitanæ, ne excitetis, néve extinguatis[6] amorem, donec ipſa velit.
(A D O L.[7] Quę eſt illa quæ[8] aſcendit à deſerto innixa dilecto ſuo?) Sub malo [arbore][9] te deſtruxi: ibi[10] te parturiuit mater tua, ibi te parturiuit genitrix tua.
11 Ponito me in corde tuo velut ſigillum, & in brachio tuo velut ſigillũ: [12] amor enim validus eſt

gens poculis: venter tuus ſicut aceruus tritici, vallatus lilijs.
Duo vbera tua, ſicut duo hinnuli gemelli capreæ.
Collum tuum ſicut turris eburnea: oculi tui ſicut piſcinæ in Heſebon, quæ ſunt in porta filiæ multitudinis. naſus tuus ſicut turris Libani, quæ reſpicit contra Damaſcum.
Caput tuum vt Carmelus: & comę capitis tui ſicut purpura regis iuncta canalibus.
Quàm pulchra es, & quàm decora chariſſima in delicijs!
Statura tua aſſimilata eſt palmæ, & vbera tua botris.
Dixi, Aſcendam in palmam, & apprehendã fructus eius: & erunt vbera tua ſicut botri vineę: & odores tui ſicut odor malorum.
Guttur tuum ſicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labijſque, & dentib' illius ad ruminandum.
E C. Ego dilecto meo, & ad me conuerſio eius.
Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.
Mane ſurgamus ad vineas, videamus ſi floruit vinea, ſi flores fructus parturiunt, ſi floruerũt mala punica: ibi dabo tibi vbera mea.
Mandragoræ dederunt odorem: in portis noſtris omnia poma: noua & vetera, dilecte mi, ſeruaui tibi. CAP. VIII. EC.

QVis mihi det te fratrem meum, ſugentẽ vbera matris meæ, vt inueniam te ſolã foris, & deoſculer & iã me nemo deſpiciat?
Apprehendam te, & ducam in domum matris meæ, & in cubiculũ genitricis meæ: ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & muſtum malorum granatorum meorũ.
Læua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.
Adiuro vos filiæ Ieruſalem, ne ſuſcitetis, neque euigilare faciatis dilectam donec ipſa velit.
A D O L. (Quæ eſt iſta q̃ aſcendit de deſerto, delicijs affluens, innixa ſuper dilectum ſuum? Sub arbore malo ſuſcitaui te: ibi corrupta eſt mater tua, ibi violata eſt genitrix tua.
C H. Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum: quia fortis

¶8.i. duo teſtaméta quæ ex eodẽ, ſcilicet Deo, procedũt: ſunt velut gemelli. æqualis authoritatis. ¶9 Collũ: Prædicatores, qui eburnei eſſe debẽt. i. cãdidi & puri.

¶10 Oculi: Ii q̃ præſunt eccleſiæ: quos ſemp oportet eſſe plenos verbo Dei, quæ eſt aqua ſalutaris, vt plenæ ſemper erãt piſcinæ quæ erant in Heſebõ. ¶11 iuxta portã congregationis multorũ. i. iuxta plateam quæ magnũ populi numerũ capit, i loco oĩbus expoſito. ¶12 naſus tuus ¶13 in te [eſt] velut coccinũ, ¶14 coma capitis tui [eſt] vt purpura: [& eſt velut] rex ſtipatus canalibus. i. habitans prope canales vbi ſunt aquę. quod erat maxime cõmẽdabile ĩ Terra ſãcta. nam ĩ ſummo pretio erat terra irrigua. ¶15. i. ô tu valde ac ſummopere dilecta. ¶16 Palma arbor ponderi renititur. ¶17. i. Decreui apud me in hũc modũ qui ſequitur. Verba ſunt vniuſcuiuſq; adoleſcẽtulæ. ¶18 ſub. odor. ¶19 vl, & erunt nunc vbera tua velut racemi vineæ. & odor naris tuæ velut pomorum ſub. odor. ¶20 Heb. Et palatũ tuum [eſt] velut vinũ optimum, quod defluit dilecto meo ſuauiſſime, loquenti labijs dormientium. i. ſermone balbutienti ac imperfecto. q. d. ſermo tuus mihi tam ſuauis eſt ô ſponſa, quàm ſuaue eſſe ſolet optimum vinum amico meo, quo epoto non ſatis expedite loqui ſolet. ¶21 deſyderium. q. d. Ego eum diligo, & ille me viciſſim vnice diligit. ¶22 q. d. Sponſe mi, fac vt ab his tumultibus quæ quotidie in vrbe excitantur, aliquantiſper reſpirem. aut præbe te mihi familiariſſimum. ſolent enim familiares eſſe cũ quibus deambulare ſolent. ¶23 aperuerit ſeſe vua recens. aut, vua parua. ¶24 Heb. Ibi concedam amores meos tibi. i. illic poteris frui amoribus tuis. ¶25 Subaudi ex præcedenti, [Et videbimus an] mãdragoræ dederint odorẽ, & iuxta ianuas noſtras omnia [illa]: recentia, etiam vetera, dilecte mi, reſeruaui tibi. Sub. omnia illa. q. d. oĩa feci in honorem tuũ. Mandragora inducit obliuionem doloris. Per mandragoras (quæ herbæ ſunt ferentes poma auellanarũ nucum magnitudine) intelligit euangelizantes, qui induxerunt ſoporem credentibus, ſoporem inquam rerum temporalium. Iuxta ianuas noſtras. intra oſtia noſtra. i. in villis noſtris, ſuauiſſimi & optimi fructus ſunt. VIII. ¶1 Verba ſunt eorũ qui credebant ante Chriſtum natum, exoptãtium eius aduentum. Vtinam naſcaris, & verus homo efficiaris, vtariſque iiſdem cibis quibus alij vtuntur: & conſpicer te in mundo, & approbem doctrinam tuam. ¶2 neque ſpernant [ſub. me] propter te. ¶3 ſub. per orationem & prædicationem. vt Eſa. 64. ¶4. i. poſtquam docueris me, faciam quæ tibi placebunt. ¶5. i. Chriſtianos. quia Quod feciſtis vni ex minimis meis, mihi feciſtis. ¶6 dilectionem ipſam. i. dilectum meum dilectiſſimum. Ne committatis vt veſtris peccatis ille à me diſcedat, inquit Eccleſia. ¶7 Verba filiarum Ieruſalem, parentheſi incluſa, q̃ interrumpatur ſermo Sponſi & ſponſæ. ¶8 veniens de deſerto, commentatur de dilecto ſuo? Superius dicebant puellæ ipſi ſponſæ, Quis eſt tuus amaſius præ alijs amaſijs, q̃ ſemper de eo commentaris? ¶9 Sponſa perſequens orationem, confitetur ſe in cauſa vt filius Dei incarnatus excinderetur. i. moreretur, vt Danie. 9. quòd aliter peccatum guſtati vetiti pomi non potuit deleri. Alij rectius legunt. excitabo te. Sub malo. i. ſub cruce: hoc eſt, credendo te paſſum, excitabo te frequentibus precib'. ¶10 Illic te enixa eſt mater tua, illic enixa eſt, & genuit te. Illic. i. ſub pomo, hoc eſt in paradiſo voluptatis. gene. 3. mater tua: Heua ſecũdum carnẽ. Enixa eſt: fuit cauſa incarnationis tuæ. ¶11 q. d. fac vt ſim ſemper in corde tuo & ob oculos tuos. Sunt verba Sponſi. ¶12 quo ſcilicet te amo. Rom. 8, Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? amor eſt inuincibilis.

Digitized by Google

tis eſt vt mors, dilectio: dura ſicut infern⁹, æmu
latio: lāpades eius, lāpades ignis, atq; flāmarū.
Aquæ multæ non⁹ potuerunt' extinguere charita
tem, nec flumina obruent illam: ſi dederit ho
C mo omnem ſubſtantiā dom⁹ ſuæ pro dilectio
ne, quaſi nihil 'deſpiciet eum.
E C. Soror noſtra parua, & hubera nō habet. quid
faciem⁹ ſorori noſtrę i die quādo alloquēda eſt?
A D O L. Si murus eſt, ædificemus ſuper eū pro-
pugnacula argentea: ſi oſtium eſt, compinga-
mus illud tabulis cedrinis.
E C. Ego murus: & hubera mea ſicut turris, ex
D quo facta ſum coram eo quaſi pacē reperiens.
C H. Vinea fuit Pacifico, in Ea quæ habet popu-
los: tradidit eam cuſtodibus, vir affert pro fru-
ctu eius mille argenteos.
Vinea mea corā me eſt: mille tui Pacifice, & du-
centi his qui cuſtodiunt fructus eius.
Quæ habitas in hortis, amici auſcultant: fac me
audire vocem tuam.
E C. Fuge dilecte mi, & aſſimilare capreæ hinnu
lóque ceruorum ſuper montes aromatum.

vt mors, &[13] zelotypia[14] dura vt[15] ſepulchrū, 'cu
ius carbones[ſunt] igniti[16] à flamma Dei.'
Non aquæ plurimæ poterūt amorem extingue
re, neque flumina inundabunt eum: ſiquis ve
ro det omnes opes domus ſuæ pro amore, om
nes[17] eum' maxime contemnent.
E C. Eſt nobis[18] ſoror parua, quæ nondum habet
mammas.' quid faciemus noſtræ ſorori, [19] quā
do ei colloquendum erit?
A D O L.[10] Si murus eſt, ædificabimus aduerſus
eam propugnaculum argenteum: [11] ſin fuerit
ianua, concludemus eam tabulis cedrinis.
E C. Ego murus ſum, & meæ māmæ ſimiles tur-
rib⁹: [12] qua qdē ſpōſōe viſa ſum ei ſatiſfacere.
C H. Vineam habuit Solomon in[13] Baal-hamon,'
quam vineam tradidit[14] cuſtodibus, [15] vt quiſ-
que impendat mille[nummos] argenteos pro
fructu eius.
Vinea mea quæ me attinet, [16] mihi curæ erit: [17] ti
bique ô Solomon[numerabo] mille, & ducen-
tos cuſtodientibus fructum eius.
[18] Tu ſedens in hortis ede mihi vocem tuam, cō-
ſortibus auſcultantibus.

E C. Fugito dilecte mi, & ſimilis ſis tibi capreæ, hinnulóque ceruorum[19] in montibus aromatum.

¶13 Sanctam. zelotypiā intelligit. ¶14 i. valida ¶15 Sepulchrū omnes vincit: omnes enim moriuntur. ¶16 Heb. flammæ Dei. i. vt flāmæ ardentiſſimæ. Flammæ Dei, vt montes Dei, pro altiſſimis. Vt prunæ adurunt, ita & amor. ¶17 Hebræi referunt ad hominem. Alij ad amorē q. d. nullis opib⁹ cōparari poteſt. ¶18 Soror parua: eccleſia

Gētiū, q̄ neq; vetus, neque nouum teſtamentum habebat. nam Gentes legem non habebant, ait Paulus ad Rom. 2. ¶19 vł, die quo ſermo fiet de ea, ſub. nuptum collocanda. q. d. quibus rebus ita ornabimus ſororem noſtram, vt cū tēpus vocationis eius aduenerit, Sponſo placere poſſit? Alij volunt hæc eſſe verba Chriſti: Eo die quo fiet ſermo de ea mihi locanda? ¶10 Verba adoleſcentularum. i. Apoſtolorum, & Euangeliſtarum, doctorum & prophetarum noui teſtamenti. q. d. Si per electionem idonea ſit & opportuna ad ſuſcipiendum ædificium. i. fidem in Chriſtum: in qua fide tanquam in ſua regia habitare ſolet Chriſtus: ſuper eum murum ædificabimus palatium argenteum, ſiue ædes elegantiſſimas. i. docebimus ſtudioſe ſororem noſtram fidem in Chriſtum, charitatem, & ſpem ¶11 Idem bis dicit: Si fuerit oſtium, muniemus illud tabula cedri. i. ſi electionis fuerit conſors, quæ non aliter fidem admittit in cor & animum hominis, quàm per oſtium admittatur quis i domum aliquam. Aut, ſi oſtium habeat per quod intrare debeat ſponſus cum nubilis erit, & tempus vocationis eius aduenerit, muniemus illud fide, charitate, & ſpe: vt ſi alius ſponſus ſubito ingreſſu velit occupare animum noſtræ ſororis, illi reſiſtant hæ tres virtutes, & nitentem ingredi arceant. ¶12 ex quo in conſpectu eius inueni pacem. i. ex quo tempore me ad ſe per prædicationem euangelij vocabit: quum antea eſſem debilis & infirma. Verba ſunt ſponſæ Gentilis. Nunc peritiſſima ſum veritatis & doctrinæ ſpiritualis quæ me tā fortem reddit quàm murus eſt & turris aliqua ingentibus lapidibus ædificata. ¶13 Propriū nomen loci prope Ieruſalem. ¶14 conductoribus. ¶15 Hebr. ſinguli reddunt pro fructu eius mille argenteos. i. magnam vim argenti. numerus certus pro incerto. ¶16 Heb. eſt ante oculos meos. q. d. vineam meam nō loco excolendam aut cuſtodiendam: ipſe eam excolo & cuſtodio oculis meis, non autem alienis. ¶17 Heb. mille tibi, ſſub. ſint, ô Salomon, & ducenti cuſtodientibus fructum eius. q. d. O Salomon, ſi tantam pecuniam capis è vinea tua exigua, & quæ tibi non tantum laboris, moleſtiæ & ſolicitudinis parit quantum mea mihi: certe plurimos fructus & copioſiſſimum lucrum è mea expectare debeo. ¶18 Sponſus petit vt ſponſa canat quod æmulis doleat, qui gloriæ Chriſti & ſaluti eccleſiæ infenſi ſunt. Alij legunt, O quæ habitas in hortis, ſocij auſcultant vocem tuam, fac me audire. vł, aperte dicito mihi. Sodales, qui ſe ſocios eccleſiæ dicunt, illi ſunt qui Chriſtiani haberi volunt, quum nihil minus ſint. Attendunt voci tuæ: vt explorēt quæ dicas. Dicito palàm me eſſe verū Deū qui in cælū aſcendi. ¶19 ad mōtes aromatum. i. recipe te in cælum. Sunt qui dicunt verſum hunc vltimum complecti vocem quā Chriſtus à ſponſa tacite exigit. quotidiana enim & familiaris deprecatio ſpōſæ eſſe debet, vt Chriſtus ſine mora, & poſita omni intermiſſione ſuos inuiſat, qui hic mōtes aromatum dicūtur: & illos doceat veritatem, arcendo lupos & omnes hoſtes ab eis.

Liber Sapientiæ.

Aſteriſci in noua tranſlatione ſignificant verſum eum vſq; ad finē, in aliquibus, ſed non in omnibus lectum eſſe Græcis codicibus.

Talia ſigna ſeu hami[ ] in eadem, monent ea quæ illis incluſa ſunt, in nullo prorſus à nobis inuenta eſſe Græco exēplari, ſed i veteri tantū interprete lecta, paululúmq; ad noſtrū ſtylū, ne deformis eſſet diſſimilitudo, attēperata.

CAPVT I.

Diligite iuſtitiā, qui iudicatis terram. Sen
tite de Domino in bonitate, & in ſimplici
tate cordis quærite illum: *quoniam inue
nitur ab his qui non tentant illum: apparet au-
tem eis qui fidem habēt in illum. peruerſę enim
cogitationes ſeparant à Deo: probata autem vir-
tus corripit inſipientes. quoniam in maleuolam
B animam non introibit ſapientia, nec habitabit
in corpore ſubdito peccatis. Spūs enim ſanctus
diſciplinę effugiet fictū, & auferet ſe à cogitatio
nibus quæ ſunt ſine itellectu, & corripietur à ſu
perueniēte iniquitate. Benign⁹ eſt enim ſpirit⁹
ſapiētiæ, & nō liberabit maledicū à labijs ſuis:
quoniā renū illi⁹ teſtis eſt De⁹, & cordis illi⁹ ſcru
tator eſt ver⁹, & liguæ ei⁹ auditor. Quoniā Spūs
Domini repleuit orbē terrarū: & hoc quod cōti-

Diligite ſapiētiam rectores terræ, bene ſen
tite de Domino, & ipſum ſyncero corde
quærite: quoniam ab iis qui nō tentāt eū
inuenitur, &[1] iis qui non diffidunt ipſi,' ſe exhibet.
Nempe prauæ cogitationes alienationem à Deo
faciunt: potentia vero dum tentatur, arguit in-
ſipientes. Nam in malitioſam aiam ſapiētia nō
introibit, nec habitabit in corpore peccatis ob-
noxio. Spiritus enim diſciplinæ ſanctus quod
fictum eſt fugit, & recedit ab inſipiētibus cogita
tionibus, [2] cúmque iniuſtitia ſuperueniente vitu
peratur. Nam cū benignus ſit Spiritus ſapiētiæ,
labijs ſuis impie loquentē culpa nō abſoluerit:
vt cuius renum teſtis ſit Deus, cordiſque ver⁹ in-
ſpector, ac auditor linguæ. Etenim Spūs Domi-
ni replet orbē, & cōtinens vniuerſa, notitiā vocis

¶1 Vel, fidem eius non deſerētibus.
¶2 vł, cū ſcilicet &c. vł, atque iniuſtitia ſuperueniēte arguiſ, ſub. quod fictū eſt. vł, iniuſtitia exoriente, ſe pſert, ſcilicet ſpiritus: nempe reſiſtendo.

habet. Quapropter iluſta loques, nequaquā latuerit, nec preterierit eum caſtigās iudiciū. Nā in cōſilia ipſij ingretur, famáq; ſermonū ipſius ad Dominū pueniet, ad nefaria facinora ei⁹ coarguēda. Quoniam auris aeris & indignabunda audit omnia, & rumor fremituū minime clàm fuerit. Quapropter inutili fremitu abſtinete, & obloqui lingua parcite. Quoniā ſermo clādeſtin⁹ nō abibit īpune, atque os mentiēs animā interimit. Ne affectetis mortē errore vitę veſtræ, nec operibus manuū veſtrarū accerſatis perniciē. Neq; enim Deus creauit mortē, nec iteritu viuorū delectaf. Creauit enim vt eſſent oia, & initia mūdi ſaluti fera ſūt: nec ineſt i eis medicamētū pniciosū, nec orci regnū i terra: qppe iuſtitia imortalis eſt. Impij vero manib⁹ ac verbis accerſiuerūt illā, & cōtabuerūt amicā arbitrati, cūq; ea fœdus inierūt, quoniā digni ſūt q ſint partiū illi⁹. CA. II.

Dicūt enim apud ſe nō recte deputātes. Breuis eſt & triſtis vita noſtra, nec eſt remediū cōtra obitū hois, nec cognit⁹ qſquā q ab orco ſit reuerſ⁹, [1]ſed [2]temere [3]nati ſum⁹, poſthac futuri quaſi qui nūquā fuerim⁹. Quoniā fum⁹ eſt ſpūs i naribus noſtris, & [4]ſermo vt ſcintilla, è corde noſtro excitata: [5]quo extincto, corp⁹ noſtrū rediget i cinerē, ſpūs vt laxus aer diffūdetur, nomē noſtrū lapſu tēporis veniet i obliuionē, nec quiſquā factorū noſtrorū memoriā vſurpabit: ſed vt veſtigiū nubis elabet vita noſtra, & ſicut nebula radijs ſolis fugata, eiuſdēq; calore fatigata diſſoluetur. Nam vmbræ ſimilis eſt ætatis noſtræ curſus, nec dat reuocare pedē ab iteritu, quoniā cōſignat⁹ eſt, nec inde quiſquā reuertit. Adeſte ergo, & bonis fruamur pſentib⁹, rebúſq; creatis ſimul ac iuuentute gnauiter vtamur. Vino ptioſo & vnguētis repleam⁹ nos, nec florē [4]auræ preteramus. Roſarum calyculis coronemur antequam marceſcāt, [nullū pratū luxuria noſtra nō peruadat.] Nemo [5]noſtrū noſtrę ſit exors petulātiæ, vbique ſigna lætitiæ reliquam⁹, quoniā hic eſt fructus, hæc ſors noſtra. Pauperē iuſtum opprimamus, nō parcam⁹ viduæ, nec lōgæuos ſenis canos reuereamur. Vis noſtra lex eſto iuſtitię: quod enim infirmū eſt, inutile deprehendit. Circūueniamus ergo iuſtū, quoniā inutilis eſt nobis, factiſq; noſtris aduerſatur. Peccata i legē nobis exprobrat, & nos ob neglectū diſciplinæ noſtrū diffamat. Notionem Dei pdicat habere ſe: adeóq; filiū Dei ſe nominat. Hic cogitationū noſtrarū index extitit, & aſpectui quoq; noſtro grauis eſt. Quoniā diſſimilis aliorum eſt vita ipſi⁹, ſuiſq; differt inſtitutis. Pro adulterinis habemur ab illo, & itinerib⁹ noſtris tāquā ſpurcitijs abſtinet. Extrema iuſtorū prædicat beata, patrēq; Deū iactitat. Videam⁹ an veri ſint ſermones ei⁹, & euētum ei⁹ faciamus periculū, [extremáq; cognoſcam⁹.] Nā ſi filius Dei iuſtus eſt, opē ei feret, ipſúmq; è manu aduerſariorū eripiet. Contumelia cruciatúq; eū exerceam⁹, vt cognoſcam⁹ māſuetudinē eius, pbemúſq; patiētiā. Infami morte cōdēnemus eū: [6]ratio enim ei⁹ iuxta ſermones ipſi⁹ habebitur. Hæc illi cogitāt, & errāt: nā malitia ſua excæcati ſūt, vt nec myſteria Dei norit, nec mercedē ſperent ſāctimoniæ, nec rationē pmij iculpatarū aiarū habeāt. Nā De⁹ creauit hoiem [7]imortalitati, & eū ad imaginē ſuę [8]ppriā fabricauit. [9]Inuidia vero cacodæmonis mors introiuit i mūdū, & qui ſūt partiū illi⁹, experiūtur eā. III.

Iuſtorū autē aiæ in manu Dei ſunt, nec attinget illos cruciat⁹. Inſipientiū iudicio mori videtur, calamitoſus exiſtimat exit⁹ eorū, & diſceſſus à nobis exitialis, cū illi fruantur fœlicitate.

¶1 כי ¶2 vl. ſubito ¶3 legitur & ὀλίγως, in hūc ſēſum, & modica ſcintilla in motu cordis noſtri. vl. dum cor noſtrū mouetur.

¶4 αἰέρος. al. temporis.

¶5 ἡμῶν. al. ὑμῶν, veſtrum.

¶6 Id eſt, tractabitur ſecundum dicta ſua. vel ironice, De⁹ reſpiciet, illum ſcilicet, vt prædicabat.

¶7 Gr. ad naturā nō interitu- rā. & effigiem pprietatis ſuæ fecit illum.

¶8 ἰδιότητος. al. legitur, ἀϊδιότητος.

net oia, ſciētiā habet vocis. Propter hoc q loquit iniqua, nō poteſt latere, nec pteriet illū corripiēs iudiciū. In cogitationib⁹ enim ipſij interrogatio erit: ſermonū autē illius auditio ad Deū veniet, ad correptionē iniquitatū illi⁹. Quoniā auris zeli audit oia, & tumult⁹ murmurationū nō abſcōdetur. Cuſtodite ergo vos à murmuratione q nihil pdeſt, & à detractiōe parcite linguæ. quoniā ſermo obſcur⁹ i vacuū nō ibit: os autē qd mētit, occidit aiam. Nolite zelare mortē in errore vitæ veſt.æ, neq; acquiratis pditionē i operib⁹ manuū veſtrarū. Quoniā Deus mortē nō fecit, nec lętat in perditiōe viuorū. Creauit enim, vt eſſent, oia: & ſanabiles fecit nationes orbis terrarū: & nō eſt i illis medicamētū exterminij, nec iferorū regnū in terra. Iuſtitia enim perpetua eſt, & imortalis. [1]iniuſtitia autē, mortis eſt acqſitio. [2]ipſi autē manib⁹ & verbis accerſierūt illū, & æſtimātes illam amicā, defluxerūt, & ſpōſiones poſuerūt ad illā: quoniam [3]morte [4]digni ſunt qui ſunt ex parte illius. CAP. II.

Dixerūt enim [1]impij [2]cogitātes apud ſe nō recte. Exiguū, & cū tædio eſt tēp⁹ vitæ noſtrę, & nō eſt refrigeriū in fine hois, & nō eſt q agnitus ſit reuerſus ab iferis: quia ex nihilo nati ſumus, & poſt hoc erim⁹ tāquā nō fuerimus: quoniā fum⁹, afflat⁹ eſt in narib⁹ noſtris: & ſermo, ſcintillæ ad cōmouēdū cor noſtrū: qa⁹ extinctus cinis erit corp⁹ noſtrū, & ſpūs diffūdet tāq mollis aer, & trāſibit vita noſtra tāquā veſtigiū nubis, & ſicut nebula diſſoluet, quę fugata eſt à radijs ſolis & à calore illi⁹ aggrauata: & nomē noſtrū obliuionē accipiet p tēpus, & nemo memoriā habebit operū noſtrorū. Vmbræ enim trāſit⁹ eſt tēp⁹ noſtrū, & nō eſt reuerſio finis noſtri: quoniā cōſignata eſt, & nemo reuertit. Venite ergo, & fruamur bonis q ſūt, & vtamur creatura tāq i iuuentute celeriter. Vino ptioſo & vnguētis nos ipleam⁹, & nō ptereat nos flos tēporis. Coronemus nos roſis, antequā marceſcāt: nullū pratū ſit quod nō pertrāſeat luxuria noſtra. Nemo veſtrū exors ſit luxuriæ noſtræ: vbiq; relinquam⁹ ſigna lætitię: quoniā hæc eſt pars noſtra, & hęc eſt ſors noſtra. Opprimam⁹ pauperē iuſtū, & nō parcamus viduæ, nec [1]veterano, nec reuereamur canos multi tēporis. Sit autē fortitudo noſtra, lex iuſtitiæ. quod enim īfirmū eſt, inutile īuenit. Circūueniam⁹ ergo iuſtū, quoniā inutilis eſt nobis, & cōtrari⁹ eſt operibus noſtris, & iproperat nobis peccata legis, & diffamat i nos peccata diſciplinæ noſtræ. Promittit ſe ſciētiā Dei habere, & filiū Dei ſe nominat. Fact⁹ eſt nobis i traductionē cogitationū noſtrarū. grauis eſt nobis etiā ad videndū, quoniā diſſimilis eſt alijs vita illi⁹, & immutatæ ſūt viæ ei⁹. Tāquā nugaces æſtimati ſumus ab illo, & abſtinet ſe à vijs noſtris tāquā ab immūditijs, & pfert nouiſſima iuſtorū, & glīat patrē ſe habere Deū. Videam⁹ ergo ſi ſermones illius veri ſint. & tētem⁹ q vētura ſūt illi, & ſciam⁹ q erūt nouiſſima illi⁹. Si enim eſt ver⁹ fili⁹ Dei, ſuſcipiet illū, & liberabit illū de manib⁹ cōtrariorū. Cōtumelia & tormēto iterrogem⁹ eū, vt ſciamus reuerētiā ei⁹, & pbem⁹ patiētiā illi⁹. Morte turpiſſima cōdēnemus eū: erit enim ei reſpectus ex ſermonib⁹ illi⁹. Hęc cogitauerūt, & errauerūt: excæcauit enim illos malitia eorū. Et neſcierūt ſacramēta Dei, neq; mercedē ſperauerūt iuſtitię. nec iudicauerūt honorē aiarū ſanctarū. Quoniā De⁹ creauit hominē [1]inexterminabilē, & ad imaginē ſimilitudinis ſuæ fecit illū. Inuidia autem diaboli mors introiuit in orbē terrarū. imitantur autem illum, qui ſunt ex parte illius.

CAP. III.

Iuſtorum autem animæ in manu Dei ſunt, & non tanget illos tormentum mortis. Viſi ſunt oculis inſipientium mori: & æſtimata eſt afflictio, exitus illorum. Et ab itinere iuſto abierunt in exterminiū, & quod à nobis eſt iter exterminij: illi autē ſunt i pace. Et ſi corā hominibus tormēta

paſſi ſunt. ¶Spes illorũ ĩmortalitateplena eſt.*In paucis vexati,i multis bene diſponẽtur:*quoniã Deus tẽtauit eos,& inuenit illos dignos ſe. Tãquã aurũ in fornace pbauit illos, & quaſi holocauſti hoſtiã accepit illos,& i tẽpore erit reſpect⁹ illo-
B rũ. ¶Fulgebũt iuſti & tãquã ſcitillæ i arũdineto diſcurrẽt. Iudicabũt natiões,& domiabũtur populis,& regnabit Domin⁹ illorũ in ppetuũ. Qui cõfidũt i illo,intelligẽt veritatẽ: & fideles i dilectione acquieſcẽt illi: quoniã donũ & pax eſt electis eius. Impij autẽ ſecũdũ q̃ cogitauerũt,correptionẽ habebũt: qui neglexerũt iuſtũ,& à Domino receſſerũt. Sapiẽtiã enim,& diſciplinã qui ab
C ijcit,iſfœlix eſt: & vacua eſt ſpes illorũ,& labores ſine fructu,& inutilia opera eorũ. Mulieres eorũ iſenſatæ ſunt,¶& nequiſſimi filij illorũ. Maledicta creatura eorũ: quoniã fœlix eſt ſterilis & incoinquinata q̃ neſciuit thorũ in delicto, *habebit fructũ in reſpectione aiarũ ſanctarũ,& ſpado qui nõ operat᷑ eſt p man⁹ ſuas iniquitatẽ,nec cogitauit aduerſus Deũ nequiſſima. dabit᷑ enim illi
D fidei donũ electũ, & ſors in tẽplo Dei acceptiſſima. Bonorũ enim laborum glorioſus eſt fruct⁹, & q̃ nõ concidit radix ſapiẽtiæ. Filij autẽ adulterorũ in cõſũmatiõe erũt, & ab iniquo thoro ſemẽ exterminabit᷑. Et ſi quidẽ lõgæ vitæ erũt,in nihilũ cõputabũtur,& ſine honore erit nouiſſima ſenectus illorũ. Et ſi celerius defuncti fuerint,non habebunt ſpem,nec in die agnitionis allocutionem. *Nationes enim iniquæ,diræ ſunt cõſummationis.

CAP. IIII.

O Quàm pulchra eſt caſta generatio cũ claritate: ĩmortalis eſt enim memoria illi⁹,quoniã & apud Deũ nota eſt,& apud hoĩes. Cũ pſẽs eſt,imitãtur illã: & deſyderãt eã cũ ſe eduxerit. & in perpetuũ coronata triũphat icoinquinatorũ certaminũ pmiũ vincẽs. Multigena autẽ impiorũ multitudo nõ erit vtilis, & ſpuria vitulamina nõ dabũt radices altas,nec ſtabile firmamẽtũ collocabũt. ¶Et ſi in ramis in tẽpore germinauerint: iſirmiter poſita à vẽto cõmouebũtur,& à ni
B mietate vẽtorũ eradicabũtur. Cõfringẽtur enim rami incõſũmati,& fructus illorũ inutiles. & acerbi ad mãducandũ,& ad nihilũ apti. Ex iniquis enim oẽs filij qui naſcuntur,teſtes ſunt nequitiæ aduerſus parẽtes in iterrogatiõe ſua. Iuſtus autẽ ſi morte pöccupatus fuerit,in refrigerio erit. Senectus enim venerabilis eſt nõ diuturna,neq; annorũ numero cõputata. cani autẽ ſunt ſenſus hominis: & ætas ſenectutis,vita ĩmaculata. ¶Placẽs
C Deo factus dilectus,& viuẽs iter peccatores trãſlatus eſt. rapt⁹ eſt,ne malitia mutaret itellectũ ei⁹, aut ne fictio deciperet animã illi⁹. Faſcinatio enim nugacitatis obſcurat bona, & iõſtãtia cõcupiſcẽtiæ trãſuertit ſẽſum ſine malitia. Cõſũmatus in breui expleuit tẽpora multa. placita enim erat Deo aĩa illi⁹: pter hoc pperauit educere illũ de medio iniquitatũ. populi aũt vidẽtes,& nõ intelligẽtes,nec ponẽtes in pcordijs talia. Quoniã gratia Dei & mia in ſãctos ei⁹,& reſpect⁹ in electos illi⁹. Cõdẽnat autẽ iuſt⁹ mortu⁹ viuos impios. & iuuẽt⁹ celeri⁹ cõſũmata lõgã vitã iniuſti. Videbũt enim finẽ ſapiẽtis,& nõ intelligẽt quid cogitauerit de illo Deus, & quare munierit illũ Domin⁹. videbũt enim,& cõtẽnent eũ: illos autẽ Domin⁹ irridebit. & erũt poſt hæc decidẽtes ſine honore, & in cõtumelia iter mortuos i ppetuũ: quoniã diſrũpet illos inflatos ſine voce,& cõmouebit illos à fũdamẽtis,& vſq; ad ſupremũ deſolabũtur,& erũt gementes,& memoria illorũ peribit. Veniẽt in cogitatiõe peccatorũ ſuorũ timidi,& traducent illos ex aduerſo iniquitates ipſorum.

CAP. V.

Etenim dñ cruciãtur i cõſpectu hoim, ſpẽ alunt plenã ĩmortalitatis,& leuiter vexati ãpla beneficia cõſequẽtur. Quoniã De⁹ tẽtauit eos, & ſe dignos cõperit. Tãquã aurũ i fornace pbauit illos, & vt ſolidũ ſacrificiũ excepit. Itaq; tẽpore viſitatiõis ſuæ effulgebũt,& vt i ſtipulis ſcintillæ diſcurrẽt. Iudicabũt gẽtes,domiabũturq; pplis,& regnabit i eis Domin⁹ i ppetuũ. Qui fidũt ipſo,veritatẽ itelligẽt,& fideles i charitate apud eũ pmanebũt. Quoniã gratia atq; mia cõtiget ſãctis ei⁹, & ratio electorũ ei⁹ habebit᷑. Impij vero multabũtur p cogitationib⁹ ſuis, vt q neglexerint iuſtũ,& à Domio defecerint. Nã qui ſapiẽtiã & diſciplinã nihili pẽdit,iſfœlix eſt,& vana ſpes eſt taliũ,¹iſructuoſi quoq; labores, & opa eorũ inutilia. Vxores eorũ ſtultæ,maliq; liberi: ²gẽnies deniq; eorum eſt execrabilis. Sanè beata eſt ſterilis incõtaminata,q̃ cõcubitũ flagitio nõ nouit: fructũ i ³cognoſcẽda aiarũ cauſa capiet: ⁴ſpado itẽ,qui nefas manu nõ fecerit,nec male cõtra Dominũ cogitarit: nã ei eximia fidei gratia cõferet᷑,& ſors in tẽplo Domini iucũdiſſima. Bonorũ enim laborũ glioſus eſt fruct⁹,nec radix ſapiẽtiæ deperit. Liberi vero adulterorũ ⁵à ſacris arcebũt᷑,& ex illegitimo cõcubitu ſemẽ abolebit᷑. Quod etiã ſi multũ ætate pceſſerit,i nullo erũt ptio, & ingloriã demũ agẽt ſenectutẽ. Sin moriãtur celerius,ſpẽ nullã habẽt,nec die ⁶inquiſitiõis ſolatiũ. Nã iniuſtæ progeniei diri ſunt exit⁹.

IIII.

POtior eſt ſterilitas cõiũcta cũ virtute,vt cuius ĩmortalis ſit memoria: quoniã tã deo q̃ hominib⁹ nota eſt. Hãc imitãtur pſentẽ,abſẽtis aũt deſyderio tenẽtur. Hæc coronata triũphat i ppetuũ,icõtaminata pmia certamine victrix aſſecuta. Sobole ſcẽs vero impiorũ copia nõ pueniet ad frugẽ,nec adulterinæ propagines radices altas agẽt,nec locabũt fũdamẽtũ ſtabile. Nã etiã ſi i ramos ad tẽp⁹ ¹egerminauerint,leuiter tamẽ firmatæ cõmouebũtur vẽto, & pcelloſa vi eradicabunt᷑. Imperfecti circũ rami defringẽtur, fructũſq; eorũ inutilis, & eſui imatur⁹ nullũ pſtabit cõmodũ. Nã ex illegitimo cõcubitu nati liberi nequitiæ teſtes ſũt aduerſ⁹ parẽtes,cũ in eos inquirit᷑. Iuſt⁹ autẽ quãuis pmatura morte obierit,quiete tamẽ fruet᷑. Neq; enim honorifica ſenect⁹ eſt ea,q̃ lõgo tẽpore cõſtat,aut quã ãnorũ numero metiaris: ſed canos hoib⁹ ſapiẽtia cõciliat,& ætas ſenectutis ſine labe vita eſt. Quia Deo placuit ille,charus eſt habit⁹: & cũ iter peccatores viueret,de medio ſublat⁹. Abreptus eſt,ne malitia imutaretur ſenſus eius: neve aia eius fraude circũueniretur. Faſcinũ enim vanitatis q̃ honeſta ſũt,obſcurat: & cõcupiſcẽtia vaga ſyncerã mẽtẽ puertit. Defũctus paucis lõga ĩpleuit tẽpora: nã aia eius ²Deo placebat: quapropter è medio malitiæ ppere ſublatus eſt. Vulg⁹ autẽ vidẽs hoc, nõ itelligit,nec aiaduertit hoc ipſum beneficiũ ac miam in ſanctos ei⁹ eſſe,electorũq; ipſius habitã rationẽ. Cæterũ iuſt⁹ mortu⁹ viuos cõdẽnabit ipios: ³iuuentũſq; celerius exacta,longæui iniuſti ſenectutẽ. Sapiẽtis enim exitũ videbũt quidẽ, ſed quomodo ſit illi cõſultũ,aut quorſũ eũ Domin⁹ ⁴tuto cõſeruarit,nõ itelligẽt: videbũt inquã, eũq; cõtemnẽt. Domin⁹ autẽ irridebit illos,deinde turpiter corruẽt,& ignominia inter mortuos ppetuo laborabũt. Quoniã cõquaſſabit illos ⁵interclusa voce pcipitatos,fũditũſq; cõmouebit. Deſolabũtur extreme,doloreq; vexabuntur,& memoria eorũ iteribit. Prodibũt pauidi peccatorũ ſuorũ reputatione,ſuiſque ſcele ib⁹ corãm conuincentur.

V.

TVm iuſtus corã opp eſſorib⁹ ſuis,laborũque ipſius vituperatorib⁹ multa cũ audacia ſtabit: quo illi viſo,graui pauore pcellentur, & præ

¹ Vl,caſtigati.
¹ ἀνόητοι
³ Vel, in animarum remuneratione
⁴ Vel,orbus iteris
⁵ Vel, imperfecti erunt. i. maturitatem non aſſequentur.
⁶ Vel, diudicationis. ſiue, cognoſcendæ cauſæ. aut,animaduerſionis.
¹ ἐκβλήςῃ.
² χυρίῳ
³ νεότης
⁴ ſecuritate donarit,
⁵ ἀφώνους, aſ ἀφρονας.

TVm ſtabunt iuſti in magna conſtantia aduerſus eos qui ſe anguſtiauerunt,& qui abſtulerunt labores eorum. Videntes turbabuntur timore horribili,& mirabuntur in ſubitatione inſperatæ ſa-

Digitized by Google

Inopinata ſalute ſtupeſcent. Pœnitentia tacti, & pre ãguſtia ſpũs gemẽtes, ſic apud ſe dicent, Hic eſt ille quẽ riſui quõdã habuimus, prouerbiõque cõtumelioſo. Stulti vitã eius exiſtimabamꝰ inſaniã. & exitũ eiuſdẽ ignominioſũ. Itáne vnà cũ filijs Dei ãnumeratus eſt, & ſuã inter ſãctos ſortẽ adeptus? Aberrauimus vtiq; à via veritatis, lumẽ iuſtitiæ nõ fulſit nobis, nec intelligentiæ ſol eſt exortꝰ. Itineribus iniuſtitiæ, & interitus affatim vſi ſumus: peruaſimus in via deſerta, viã vero Domini ignorauimus. Quid ꝓfuit nobis ſuperbia? diuitiæ faſtoſæ quid nobis cõtulerũt? Tãquã vmbra, nũtiúſq; trãſcurrẽs illa prætereierũt omnia, & in modũ nauis fluctuoſas aquas ꝑmeãtis, cuiꝰ elapſæ veſtigiũ nõ inuenias, nec inter fluctꝰ iter meatus illius: aut vt auis aera peruolãs, cuius itineris nulla cõiectura deprehẽdas, vtpote cũ verbere pẽnarũ flagellatus leuis aer, & ſtridente vi ſulcatus, alarũq; motu traiectus eſt, vt nullũ in eo poſtea meatus indicium animaduertas: aut vt cõiecto ad ſcopũ telo, ſectus aer ꝓtinus in ſeipſum denuo coit, vt qua tranſierit, illud nõ appareat. Ita & nos poſtquã nati ſumus, defecimus: nulliúſq; virtutis documẽtũ dare valuimꝰ, ſed in noſtra malitia cõſũpti ſumus. [Atq; talia peccatores apud inferos dixerũt.] Quoniã ſpes impij qualis à vento ſublata lanugo eſt, & iactatæ à procella tenui ſpumæ ſimilis: vt fumus vẽto diffuſus, & tãquã hoſpitis vnius diei memoria præterit. Iuſti aũt viuẽt in ꝑpetuũ, ꝓmiũ eorũ apud Dominũ repoſitũ eſt, & cura eorũdẽ penes Altiſſimũ. Ideo regnũ ꝓclarũ adipiſcẽtur, & de manu Domini diadema pulcherrimũ: quoniã dextera ſua proteget eos, brachióq; [ſãcto ſuo] defendet. Pro omni armatura proferet indignationẽ ſuã, & res creatas ad vltionẽ hoſtiũ armabit. Pro thorace iuſtitiã induet. & galeã ſibi iudiciũ ſyncerũ ſponet. Aſſumet ſcutũ inexpugnabile ſanctimoniã, irã autẽ pro lãcea dirã exacuet: ipſéq; adeo mũdus eũ ad debellãdos inſanos adiuuabit. Prorſus ſtrictim collimata ferẽtur fulminũ iacula, & ad ſcopũ tãquã ab intẽtiſſimo nubiũ arcu deſilient, grãdineſq; cõfertim è furore lapidãte vibrabũtur. Vndæ maris excãdeſcent in illos, & flumina ꝓrupta cõcurrẽt. Vẽtus vehemẽs reſiſtet illis, morẽq; turbinis iactabit eos. Iniquitas terrã omnẽ deſolabit, ſedéſq; potẽtũ euertet malitia. CAP. VI.

P[Otior eſt ſapiẽtia quã vires, & vir prudẽs q̃ robuſtus.] Quapropter audite reges, & attẽdite, diſcite rectores finiũ terræ. Aures ꝓbete, vulgi moderatores, & qui nationũ multitudine glriamini. Quoniã poteſtas vobis à Domino data eſt, & potẽtatus ab Altiſſimo. Is inquiret i actiones veſtras, cõſiliáq; ꝑſcrutabitur. Quia cũ eſſetis regni ipſius adminiſtri, nec iudicaſtis recte, nec ſeruaſtis legẽ, nec cõſiliũ Dei ſecuti eſtis. Horribiliter ſuꝑueniet vobis, & repẽte: quoniã iudiciũ in proceres rigidiſſimũ exercebitur. Nã plebeiꝰ homo venia dignus ſit, in potẽtes autẽ inquiretur acriter. Neq; enim ꝑſonã reformidabit Dominus omniũ, nec amplitudinẽ verebitur. Quoniã tam humilẽ ipſe fecit quàm eminẽtẽ, & omniũ æque curã agit, cæterũ potẽtes vehemẽs manet inquiſitio. Ad vos igitur ſpectãt ſermones mei ô tyranni, vt diſcatis ſapiẽtiã, nec offenſetis. Nã qui ſanctitates ſancte coluerint, ii ſãcti cẽſebũtur, & his inſtituti habebũt excuſationẽ. Facite igitur cupiatis ſermones meos, & expetatis, & eruditionẽ conſequemini. Præclara eſt, nec vnquã marceſcit ſapiẽtia, ab amatoribus ſuis facile cernitur, & à quærẽtibus eã inuenitur. Vltro ſe cupidis offert cognoſcendã, & qui mane petierit eã, nõ laborabit: foribus enim ſuis aſſidẽtem illam inueniet.

lucis, gemẽtes præ ãguſtia ſpũs: dicẽtes intra ſe pœnitẽtiã agẽtes, & præ anguſtia ſpũs gementes, Hi ſũt quos habuimꝰ aliquãdo in deriſũ, & in ſimilitudinẽ improperij. Nos inſẽſati vitã illorũ æſtimabamꝰ inſaniã. & finẽ illorũ ſine honore: ecce quomodo cõputati ſũt inter filios Dei, & inter ſanctos ſors illorũ eſt. Ergo errauimꝰ à via veritatis, & iuſtitiæ lumẽ nõ luxit nobis, & ſol intelligẽtiæ nõ eſt ortus nobis. Laſſati ſumꝰ in via iniquitatis & perditiõis, & ãbulauimꝰ vias difficiles, viã autem Domini ignorauimus. Quid nobis ꝓfuit ſuperbia? aut diuitiarũ iactãtia quid contulit nobis? Trãſierũt omnia illa tanquã vmbra, & tãquã nũtius ꝑcurrẽs: & tãquã nauis q̃ pertrãſit fluctuãtẽ aquã: cuius, cũ ꝑterierit, nõ eſt veſtigiũ inuenire, neq; ſemitã carinæ illius in fluctibus: aut auis q̃ trãſuolat in aere, cuius nullũ inuenitur argumẽtũ itineris illiꝰ, ſed tãtũ ſonitꝰ alarũ verberãs leuẽ vẽtũ: & ſcindẽs per vim itineris aerẽ, cõmotis alis trãſuolauit, & poſt hoc nullũ ſignũ inuenitur itineris illius, aut tanquã ſagitta emiſſa in locũ deſtinatũ, diuiſus aer cõtinuo in ſe reclusus eſt, vt ignoretur trãſitꝰ illiꝰ: ſic & nos nati cõtinuo deſiuimꝰ eſſe, & virtutis quidẽ nullũ ſignũ valuimus oſtẽdere, in malignitate autẽ noſtra cõſumpti ſumus. Talia dixerũt in inferno hi qui peccauerũt: quoniã ſpes impij tanquã lanugo eſt, q̃ à vẽto tollitur: & tãquã ſpuma gracilis, quæ à ꝓcella diſpergitur: & tãquã fumus qui à vẽto diffuſus eſt: & tãquã memoria hoſpitis vnius diei prætereũtis. Iuſti aũt in ꝑpetuũ viuẽt, & apud Dominũ eſt merces eorũ, & cogitatio illorũ apud Altiſſimũ. Ideo accipiẽt regnũ decoris, & diadema ſpeciei de manu Domini: quoniã dextera ſua teget eos, & in brachio ſãcto ſuo defendet illos. Et accipiet armaturã zelus illiꝰ, & armabit creaturã ad vltionẽ inimicorũ. Induet pro thorace iuſtitiã, & accipiet ꝓ galea iudiciũ certũ. ſumet ſcutũ inexpugnabile æquitatẽ: acuet autẽ dirã irã in lanceã, & pugnabit cũ illo orbis terrarũ cõtra inſẽſatos. Ibũt directe emiſſiões fulgurũ, & tãquã à bene curuato arcu nubiũ exterminabũtur, & ad certũ locũ inſilient. Et à petroſa ira plenę mittẽtur grãdines, excandeſcet in illos aqua maris, & flumina cõcurrẽt duriter. Cõtra illos ſtabit ſpiritus virtutis, & tanquã turbo venti diuidet illos: & ad eremum perducet omnẽ terram iniquitatis illorum, & malignitas euertet ſedes potentium. CAP. VI.

M[elior eſt ſapiẽtia, quàm vires: & vir prudẽs, quàm fortis. Audite ergo reges, & intelligite, diſcite iudices finiũ terræ. Præbete aures vos q continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationũ: quoniã data eſt à Domino poteſtas vobis, & virtꝰ ab Altiſſimo, q interrogabit oꝑa veſtra, & cogitatiões ſcrutabitur: quoniã cũ eſſetis miniſtri regni illiꝰ, nõ recte iudicaſtis, nec cuſtodiſtis legẽ iuſtitiæ, neq; ſecũdũ voluntatẽ Dei ãbulaſtis. Horrẽde & cito apparebit vobis: quoniã iudiciũ duriſſimũ in his qui præſunt fiet. Exiguo enim cõceditur miſericordia: potẽtes aũt potẽter tormẽta patiẽtur. Nõ enim ſubtrahet perſonã cuiuſquã Deus, qui eſt omniũ dominator, nec verebitur magnitudinẽ cuiuſquã, quoniã puſillũ & magnũ ipſe fecit. & æqualiter cura eſt illi de oĩbꝰ. Fortioribꝰ autẽ fortior inſtat cruciatio. Ad vos ergo reges ſunt hi ſermones mei, vt diſcatis ſapientiã, & nõ excidatis. Qui enim cuſtodierint iuſtitiã, iuſte iudicabũtur: & qui didicerint iſta, inueniẽt quid reſpõdeãt. Cõcupiſcite ergo ſermones meos, diligite illos, & habebitis diſciplinã. Clara eſt, & q̃ nũquã marceſcit ſapiẽtia, & facile videtur ab ijs q diligũt eã, & inuenitur ab his qui quærũt illã. Præoccupat qui ſe concupiſcũt, vt illis ſe prior oſtendat. Qui de luce vigilauerit ad illã, nõ laborabit: aſſidẽtem enim illã foribꝰ ſuis inueniet.

Digitized by Google

Cogitare ergo de illa, ſenſus eſt cõſũmatꝰ: & qui vigilauerit propter illã, cito ſecurꝰ erit. Quoniã dignos ſe, ipſa circuit quærens, & in vijs oſtẽdet ſe illis hilariter, & in omni ꝓuidẽtia occurret illis. Initiũ enim illius veriſſima eſt diſciplinæ cõcupiſcẽtia. Cura ergo diſciplinæ, dilectio eſt: & dilectio, cuſtodia legũ illius eſt: cuſtoditio aũt legũ, cõſummatio incorruptiõis eſt: incorruptio autẽ, fa
D cit eſſe proximũ Deo. Cõcupiſcẽtia itaq; ſapiẽtiæ deducit ad regnũ ꝑpetuũ. Si ergo delectamini ſedibus, & ſceptris ô reges populi, diligite ſapiẽtiã, vt in ꝑpetuũ regnetis. diligite lumen ſapientiæ oẽs qui ꝑeſtis populis. Quid eſt aũt ſapiẽtia, & quẽadmodũ facta ſit, referã: & nõ abſcõdã à vobis ſacramẽta Dei, ſed ab initio natiuitatis iueſtigabo, & ponã i lucẽ ſciẽtiã illiꝰ, & nõ ꝑteribo veritatẽ: neq; quidẽ cũ iuidia tabeſcẽte iter habebo: quoniã talis homo nõ erit ꝑticeps ſapiẽtiæ. Multitudo autẽ ſapiẽtiũ, ſanitas eſt orbis terrarum: & rex ſapiẽs ſtabilimẽtũ ppli eſt. Ergo accipite diſciplinã ꝑ ſermones meos, & ꝓderit vobis. VII.

SVm quidẽ & ego mortalis homo, ſimilis omnibus, & ex genere terreno illius qui prior factus eſt, & in vẽtre matris figuratꝰ ſũ caro, decẽ mẽſiũ tẽpore. coagulatꝰ ſum in ſãguine, ex ſemine hoĩs, & delectamẽto ſõni cõueniẽte. Et ego natꝰ accepi cõmunẽ aerẽ, & in ſimiliter factã decidi terrã, & primã vocẽ ſimilẽ oĩbus emiſi plorãs. In inuolumẽtis nutritꝰ ſũ, & curis magnis. Nemo enim ex regibꝰ aliud habuit natiuitatis initiũ. Vnus ergo introitꝰ eſt oĩbus ad vitã, & ſimilis exitus. Propter hoc optaui, & datꝰ eſt mihi ſẽſus: & inuocaui, & venit i me ſpũs ſapiẽtiæ. & ꝓpoſui illã regnis & ſedibꝰ, & diuitias nihil eſſe duxi in cõparatiõe illiꝰ. nec cõparaui illi lapidẽ ꝑcioſum: quoniã omne aurũ i cõparatiõe illiꝰ arena eſt exigua, & tãquã lutũ æſtimabit argẽtũ in cõſpectu illiꝰ. Sup ſalutẽ, & ſpeciẽ dilexi illã, & pro
B poſui ꝓ luce habere illã: quoniã inextinguibile eſt lumẽ illius. Venerũt autẽ mihi oĩa bona pariter cũ illa, & innumerabilis honeſtas per manus illius, & lætatus ſum in oĩbus: quoniã ãtecedebat me iſta ſapiẽtia, & ignorabã quoniã horũ oĩm mater eſt. Quã ſine fictiõe didici, & ſine iuidia cõmunico, & honeſtatẽ illiꝰ nõ abſcõdo. Infinitꝰ enim theſaurꝰ eſt hoĩbus: quo qui vſi ſunt, participes facti ſũt amicitiæ Dei, ꝓpter diſciplinæ dona cõmẽdati. Mihi aũt dedit Deꝰ dicere ex ſẽtẽtia, & ꝑſumere digna horũ quæ mihi dãtur: quoniã ipſe ſapiẽtiæ dux eſt, & ſapientiũ emẽdator. In manu enim illiꝰ & nos, & ſermones noſtri, & omnis ſapientiæ & operum ſciẽtiæ diſciplina.
C Ipſe enim dedit mihi horum quæ ſunt, ſcientiã veram, vt ſciã diſpoſitionem orbis terrarũ, & virtutes elemẽtorũ, initium & conſummationẽ & medietatem temporũ, viciſſitudinum permutationes, & conſummationes tẽporũ, morũ mutationes, & diuiſiões tẽporũ. ãni curſus, & ſtellarũ diſpoſitiões, naturas aĩaliũ, & iras beſtiarũ, vim vẽtorũ, & cogitationes hoĩm, differẽtias virgultorũ, & virtutes radicũ, & quæcũq; ſunt abſcõſa & iprouiſa, didici. omniũ enim artifex docuit me ſapientia. Eſt enim in illa ſpũs intelligẽtiæ, ſanctus, vnicus, multiplex, ſubtilis, diſertꝰ, mobilis, incoinquinatꝰ, certus, ſuauis, amãs bonũ, acutꝰ, q nihil vetat benefacere, humanꝰ, benignus, ſtabilis, certꝰ, ſecurꝰ, omnẽ habẽs virtutẽ, oĩa proſpiciẽs, & qui capiat oẽs ſpũs: intelligibilis, mũdus, ſubtilis. Oĩbus enim mobilibus mobilior eſt ſapiẽtia: attingit aũt vbiq; ꝓpter ſuã mũditiã. Vapor eſt enim virtutis Dei, & emanatio quædã eſt claritatis omnipotentis Dei ſyncera: & ideo nihil inquinatum in eam incurrit. candor eſt enim lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula Dei maieſtatis, & imago bonitatis illius. Et cum ſit vna, omnia poteſt: & in ſe permanens omnia innouat, & per nationes in animas ſanctas ſe transfert,

Nẽpe de illa cogitaſſe, ad ꝑfectionẽ ſapiẽtiæ pertinet: & qui vigilauerit ꝓpter eã, cito ſecurꝰ fuerit. Quia ſe dignos ipſa quærit circũeũdo, benigne ſe per vias oſtẽdit illis, ſtudiõq; ſũmo occurrit. Initiũ enim ipſiꝰ eſt veriſſĩa eruditiõis cupiditas: cura vero eruditiõis, amor: amor aũt obſeruatio legũ ipſius: ruſũ obſeruatio legũ, [1]imortalitatis [2]cõſtitutio eſt: imortalitas demũ Deo propinquũ facit: cupiditas itaq; ſapiẽtiæ ad regnum ꝑducit. Si ergo ſolijs & regnis ô reges populorũ delectamini, ſapiẽtiã in ꝑcio habete: vt in perpetuũ regnetis. Quid autẽ ſit ſapiẽtia, & quomodo ſit orta, referã: nec cælabo vos myſteria, ſed à prima origine cognitionẽ eiꝰ iueſtigabo, palãque faciã, nec ꝑteribo veritatẽ. [3]neq; vero cũ tabido inuidia iter habuero: quoniã talis nequaquã fuerit ſapiẽtiæ particeps. Cæterũ multitudo ſapientum, ſalus mundi eſt: & rex ſapiens, populi ſtabilimen. Quapropter verbis meis erudimini, & adiumentum ſentietis. CAP. VII.

SVm equidẽ & ego mortalis homo ſimilis oĩbus, primoq; creato terrigena prognatꝰ. In vtero matris caro decẽ menſiũ tẽpore [1]formatus ſũ, in ſãguine coagulatꝰ, è ſemine viri voluptatẽ ꝑ [2]ſõni comitãte. Quinetiã natus cõmunẽ hauſi aerẽ, & in eiuſdẽ ingenij terrã excidi. Primã vocẽ æq; atq; oẽs flebilẽ edidi, in faſcijs & curis ſum educatus. Nullꝰ enim rex aliud naſcẽdi habuit initiũ: ſed introitꝰ in vitã vnꝰ eſt omniũ, & idẽ exitus. Quapropter optaui, & data eſt mihi itelligentia: precatꝰ ſum, & obuenit mihi ſpũs ſapiẽtiæ. Sceptris & ſolijs antepoſui illã, diuitiáſq; præ illa nihili pendi, nec gẽmarũ [1]pretiũ ei cõparaui: quoniã reſpectu eius aurũ omne arena pauca eſt, & ad rationẽ ipſiꝰ argẽtũ pro luto reputãdũ. Hanc dilexi ſupra ſanitatẽ & formã, vſúq; eiꝰ luci præoptaui, vt cuiꝰ ſplẽdor ſupprimi nõ poſſit. Acceſſerũt autẽ mihi bona ſimul oĩa cũ illa, innumeræq; ſunt in manibus eiꝰ diuitiæ. Lætitiã percepi ex oĩbus, vt quorũ caput ſit ſapiẽtia, ipſam autẽ horũ eſſe matrẽ ignorabã. Hãc citra [4]fruſtrationẽ didici, minimẽq; maligne cõmunico, nec cælo diuitias ipſius. Nã theſaurꝰ hoĩbus inexhauſtꝰ eſt, quo qui fuerint vſi, amicitiã cũ Deo iũxerint, propter dona diſciplinæ cõmẽdati. Deus mihi dedit [5]ſentẽtioſe loqui, dignẽq; datis cogitare: vt qui ſapiẽtiæ dux ſit ipſe, & ſapiẽtũ cõformator. Nã in manu eiꝰ ſumꝰ tã nos quã ſermones noſtri, [6]ſapiẽtia ſimul omnis, & [7]operũ ſciẽtia. Etenim verã rerũ cognitionẽ ipſe mihi dedit, qua mũdi cõſtitutionẽ, & vim elementorũ, initiũ, finẽ & mediũ tẽporũ, [8]ſolſtitiorũq; viciſſitudines, tũ ꝑmutationes tempeſtiuitatũ, atq; annorũ circulos, & ſtellarũ diſpoſitiones, ac naturas aĩaliũ, beſtiarũ [9]affectꝰ, vẽtorũ impetus, ratiocinationes hoĩm, plãtarũ differẽtias, radicũ virtutes itelligerẽ: omniáq; adeò tam occulta cognoſcerẽ quã manifeſta. nã artifex oĩm ſapiẽtia me docuit. ſiquidẽ ſpũs, ineſt ei ſagax, ſctꝰ, vnigenꝰ, multiplex, ſubtilis, vegetꝰ, illuſtris, incõtaminatꝰ, euidẽs, inocuus, boni ſtudioſus, acutꝰ, prohiberi neſcius, beneficꝰ, benignꝰ, ſtabilis, certus, ſecurus, oĩpotẽs, ꝑſpiciens oĩa, omnẽſq; ſpũs rationales & mũdos, etiã ſubtiliſſimos penetrans. Nã omni motu mobilior eſt ſapiẽtia, cũctáq; præ puritate ſua penetrat & peruadit. ſiquidẽ à diuina virtute efflatur, & ſyncere promanat à maieſtate Oĩpotẽtis: quapropter nihil in eam cadit polluti. Etenim æternæ lucis ſplẽdor eſt, limpidiſſimũ diuinæ virtutis ſpeculũ, & imago bonitatis eiꝰ. Præterea cũ vnica ſit, oĩa poteſt: eadẽ permanẽs renouat oĩa: & viciſſitudinibus ætatũ in ſanctas animas ſe trãſferẽs.

¶1 Vl, integritatis ¶2 Vl. integritas

¶3 Vl, neq; vero tabido inuidia conceſſero: qui non poteſt ſanum habere de ſapientia iudicium.

¶1 ἐγλύφην, habent correctiores codices. al, ἐλήφθη.

¶2 vl, concubitus. καὶ ἡδονῆς ὕπνῳ συνελθούσης.

¶1 τιμητόν

¶4 vl, fraudẽ

¶5 vl, ex ſentẽtia

¶6 vl, ratio noſtra,

¶7 vel, artes.

¶8 τροπῶν. al, τρόπων.

¶9 vl, iras,

Digitized by Google

¶ το perſpirat autem ab extremo ad extremũ firmiter, & adminiſtrat omnia commode.

¶ τυ, initiatrix eſt, & operum eius inuentrix.

¶ ι ἴδη.

¶ ι προσίξει.

amicos Dei cõſtituit. & prophetas: neminẽ enim Deus præter ſapientiæ ſtudioſum diligit. Nã hęc ſole ſpecioſior eſt, & omnem aſtrorũ ſeriẽ ſuperat, luciq; cõparata potior deprehẽditur. Siquidẽ nox pellit hanc, ſapientiã autem malitia non vincit: ſed °pertingit ab extremo ad extremũ vſque penitus, & vtiliter omnia diſponit. VIII.

HAnc ego dilexi, & à iuuentute mea quæſiui: Hanc ſtudui ſponſam adiũgere mihi, & pulchritudinis eius amore captus ſum. Nobilitatem generis eius hoc illuſtrat, q cõuictu Dei vtitur, quódq; Dominus omniũ eam diligit. Nã ſciẽtiæ Dei 'ſacerdos eſt, & operũ eius antiſtes.' Quòd ſi diuitiarũ eſt in vita poſſeſſio deſyderabilis, quid operãte omnia ſapiẽtia locupletiꝰ? & ſi opifex omniũ eſt ſapiẽtia, quid illa in rerũ natura eſt artificioſius? Rurſum ſi iuſtitiã quis diligit, labores huius, virtutes ſunt. Temperantiã enim docet & prudentiã, tum iuſtitiã ac fortitudinẽ, quibus nihil eſt hominibus in vita vtilius. Siquis itẽ multarũ rerũ peritiã deſyderat: hæc antiqua nouit, & futura cõiectat: hæc ſermonũ ſtrophas callet, & ænigmatum explicationes. Signa & prodigia præſagit, euentúſq; tempeſtiuitatũ & tẽporum. Hãc ergo decreui mihi vitæ ſociam adiũgere, vt quã mihi bona daturã cõſilia, & curarum triſtitiæq; lenimento fore cognoſcerem. Gloriã in vulgus per hãc 'adipiſcor,' & honorẽ apud ſeniores iuuenis. Acutus cõperior in iudicio, & in conſpectu potẽtũ ſum admirabilis, [ſtupẽtq; me principũ facies.] Tacentẽ me ſuſtinere ſolẽt, & loquẽtẽ 'attẽdere,' pluribúſq; differẽte me manũ ori admouere. Per hãc cõſequar immortalitatẽ, & relinquã æternã poſteris meis memoriã: regimẽ populorũ adminiſtrabo, gentéſq; mihi parebũt: cũ famã meã reges horrẽdi metuent, vulgo bonus apparebo, belloq; fortis: in hac deniq; domũ ingreſſꝰ acquieſcã. Nihil enim amaritudinis habet eius cõmerciũ, nec quicquã doloris cõuictus eiꝰ, ſed lætitiam & gaudiũ. Hæc apud me reputãs, & animo mecũ ſtudioſe perpendens, eſſe ſcilicet in cognatione ſapientiæ immortalitatem, & iucundã in amicitia eius delectationẽ, tum perẽnes in laboribus manuũ ipſius diuitias, atq; prudentiã in vſu colloquij eius, & in communicatione ſermonum eiuſdem famæ claritatem, vt eam mihi cõiungerem quærens circumibam. Eram autem puer ingenio dextero præditus, bonámque ſortitus indolem: imò bonus ipſe cum eſſem, corpus incontaminatum adeptus ſum. Intelligens autem me compotem illius non aliter fore quàm dono Dei (quod quidẽ ipſum erat prudentiæ, ſcire quis author huius foret beneficij) Dominum adij, eúmque precatus ſum, & ſic ex animo toto loquutus, CAP. IX.

DEus patrũ, miſericordiæq; Domine, qui verbo tuo cuncta creauiſti, & hominem tua fabricauiſti ſapiẽtia, vt creatis abs te opificiis dominaretur, & mundum cũ ſanctimonia, iuſtitiáque adminiſtrãs animo recto iudiciũ exerceret: aſſidẽtem ſolio tuo mihi tribue ſapientiã tuam, nec me numero ſeruorum tuorum ſummoueas. Ego enim ſeruus tuus ſum, ancilla tua natus, infirmus homo, breuiq; tempore duraturus, adeóque iunior quàm vt iuſtitiam legéſq; poſſim intelligere. Nã etiamſi quis fuerit ex hominũ progenie cõſummatus, ſapientia tamen tua ſi careat is, nihili fuerit æſtimandus. Tu me populo tuo regem elegiſti, & filiis filiabúſque tuis iudicem. Tẽplum in ſancto mõte tuo iuſſiſti me ædificare, & in vrbe habitationis tuæ aram inſtar ſancti tabernaculi, quod iam inde ab initio paraſti, & vnà tecum artifex operum tuorum ſapientia: quæ tibi mundum creanti præſto fuit, & quid o-

amicos Dei & prophetas cõſtituit. Neminem enim diligit Deus, niſi eum qui cũ ſapientia inhabitat. Eſt enim hęc ſpecioſior ſole, & ſuper omnẽ diſpoſitionẽ ſtellarum, luci cõparata inuenitur prior. Illi enim ſuccedit nox, ſapientiam autem non vincit malitia. CAP. VIII.

ATtingit ergo à fine vſque ad finẽ fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Hanc amaui, & exquiſiui eam à iuuentute mea, & quæſiui ſponſam mihi eam aſſumere, & amator factus ſum formę illius. Generoſitatẽ illius glorificat, contuberniũ habẽs Dei: ſed & omniũ Dominus dilexit illam. doctrix enim eſt diſciplinæ Dei, & electrix operũ illius. Et ſi diuitiæ appetuntur in vita: quid ſapientia locupletius, quæ operatur omnia? Si autẽ 'ſenſus' operatur: quis horum quæ ſunt, magis q̃ illa eſt artifex? Et ſi iuſtitiam quis diligit: labores huius magnas habent virtutes: ſobrietatẽ enim, & prudentiã docet, & iuſtitiã, & virtutem, quibus vtilius nihil eſt in vita hominibus. Et ſi multitudinẽ ſcientiæ deſyderat quis: ſcit præterita, & de futuris æſtimat: ſcit verſutias ſermonũ, & diſſolutiones argumentorũ: ſigna & monſtra ſcit antequã fiant, & euentus temporum & ſeculorum. Propoſui ergo hãc adducere mihi ad conuiuendũ: ſciens quoniam mecũ communicabit de bonis, & erit allocutio cogitationis & tædij mei. Habebo propter hanc claritatẽ ad turbas, & honorẽ apud ſeniores iuuenis: & acutus inueniar in iudicio, & in cõſpectu potentiũ admirabilis ero, & facies principũ mirabuntur me. tacentem me ſuſtinebunt, & loquentẽ me reſpicient, & ſermocinãte me plura, manus ori ſuo imponẽt. Præterea habebo per hãc, immortalitatem: & memoriam ęternã his qui poſt me futuri ſunt, relinquã. Diſponam populos: & nationes mihi erũt ſubditæ. Timebunt me audientes reges horrendi: in multitudine videbor bonus, & in bello fortis. Intrãs in domum meam, conquieſcam cũ illa. nõ enim habet amaritudinem conuerſatio illius, nec tædiũ conuictus illius, ſed lætitiã & gaudiũ. Hæc cogitans apud me, & commemorans in corde meo quoniam °immortalis' eſt in °cogitatione' ſapiẽtię, & in amicitia illius delectatio bona, & in operibus manuũ illius honeſtas ſine defectione, & in certamine loquelę illius ſapientia, & præclaritas in cõmunicatione ſermonũ ipſius: circuibã quærens, vt mihi illam aſſumerem. Puer autem eram ingenioſus, & ſortitus ſum animam bonam. Et cum eſſem magis bonus, veni ad corpus incoinquinatum. Et vt ſciui quoniam aliter nõ poſſem eſſe cõtinẽs, niſi Deus det, & hoc ipſum °erat ſumma ſapientia,' ſcire cuius eſſet hoc donũ: adij Dominum, & deprecatus ſum illum, & dixi ex totis præcordijs meis, CAP. IX.

DEus °patrum meorum,' & Domine miſericordiæ, qui feciſti omnia verbo tuo, & ſapientia tua conſtituiſti hominem, vt dominaretur creaturæ quę à te facta eſt, vt diſponat orbem terrarum in æquitate & iuſtitia, & in directione cordis iudicium iudicet: da mihi ſediũ tuarum aſſiſtricem ſapientiam, & noli me reprobare à pueris tuis: quoniam ſeruus tuus ſum ego, & filius ancillæ tuæ, homo infirmus, & exigui tẽporis, & minor ad intellectum iudicij & legum. Et ſi quis erit conſummatus inter filios hominum, ſi ab illo abfuerit ſapientia tua, in nihilum computabitur. Tu elegiſti me regem populo tuo, & iudicem filiorũ tuorum, & filiarum. & dixiſti me ædificare templum in mõte ſancto tuo, & in ciuitate habitationis tuæ altare, ſimilitudinẽ tabernaculi ſancti tui quod præparaſti ab initio: & tecum ſapientia tua, quæ nouit opera tua, quæ & affuit tunc cum orbem terrarũ faceres, & ſcie-

Digitized by Google

bat quid eſſet placitum oculis tuis, & quid directum in præceptis tuis. Mitte illam de cælis ſanctis tuis & à ſede magnitudinis tuę, vt mecum ſit & mecum laboret, vt ſciam quid acceptum ſit apud te. ſcit enim illa omnia, & intelligit, & deducet me in operibus meis ſobrie, & cuſtodiet me in ſua potentia. Et erunt accepta opera mea, & diſponã populum tuũ iuſte, & ero dignus ſediũ patris mei. ¶Quis enim hominũ poterit ſcire conſilium Dei? aut quis poterit cogitare quid velit Deus? Cogitationes enim mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ noſtræ. Corpus enim quod corrumpitur, aggrauat animam: & terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantẽ. Et difficile æſtimamᵃ quæ in terra ſunt: & quæ in proſpectu ſunt, inuenimus cum labore. Quæ autem in cælis ſunt, quis inueſtigabit? Sẽſum autẽ tuum quis ſciet, niſi tu dederis ſapiẽtiã, & miſeris Spiritum ſanctum tuum de altiſſimis: & ſi correctæ ſint ſemitæ eorum qui ſunt in terris, & quæ tibi placent didiſcerint homines? Nam per ſapiẽtiam ſanati ſunt, quicunque placuerunt tibi Domine à principio.

C A P. X.

HAEC, illum qui primus formatus eſt à Deo pater orbis terrarũ, cũ ſolus eſſet creatus, cuſtodiuit, & eduxit illum à delicto ſuo. ¶ᵇEt eduxit illum de limo terræ:ᶜ ᵈ& dedit illi virtutẽ continendi omnia. Ab hac vt receſſit iniuſtus in ira ſua, ᵉper irã homicidijᶠfraternitasᵍdeperijt. Propter quodʰ cum aqua deleret terram, ſanauit iterum ſapiẽtia, per contemptibile lignum iuſtum gubernans. ¶Hæc & in conſenſu ſuperbiæ, cũ ſe nationes extuliſſent, ſciuit iuſtum, & conſeruauit ſine querela Deo, & in filijsⁱmiſericordiãᵏfortẽ cuſtodiuit. ¶Hæc, iuſtũ à pereuntibus impijs liberauit fugientem, deſcendente igne in pentapolim: quibus in teſtimonium nequitiæ fumigabunda conſtat deſerta terra, & incerto tempore fructus habentes arbores, & incredibilis animæ memoria ſtans figmentum ſalis. Sapientiã enim prætereũtes non tantũ in hoc lapſi ſunt vt ignorarent bona: ſed & inſipientiæ ſuæ reliquerũt hominibus memoriam, vt in his quæ peccauerunt, nec latere potuiſſent. Sapientia autem hos qui ſe obſeruant, à doloribus liberauit. ¶Hæc autem, profugum iræ fratris iuſtũ deduxit per vias rectas, & oſtendit illi regnũ Dei, & dedit illi ſcientiam ſanctorum, honeſtauit illum in laboribus, & compleuit labores illius. In fraude circumuenientium illum affuit illi, & honeſtum fecit illũ. Cuſtodiuit illũ ab inimicis, & à ſeductoribus tutauit illum, & certamen forte dedit illi vt vinceret, & ſciret quoniam omnium potentior eſt ſapientia. ¶Hæc, venditum iuſtum nõ dereliquit, ſed à peccatoribus liberauit eum: deſcenditque cũ illo in foueã, & ¶in vinculis nõ dereliquit illum, donec afferret illi ſceptrum regni, & potentiam aduerſus eos qui eum deprimebant: & mẽdaces oſtendit qui maculauerunt illum, & dedit illi claritatem æternam. ¶Hæc, populũ iuſtum, & ſemen ſine querela liberauit à nationibus quę illum deprimebant. ¶Intrauit in animam ſerui Dei, & ſtetit contra reges horrẽdos in portentis & ſignis. Et reddidit iuſtis mercedẽ laborũ ſuorum, & deduxit illos in via mirabili: & fuit illis in velamentoˡdiei,ᵐ & in luce ſtellarum per noctem. ¶ⁿ&ᵒtranſtulit illos per Mare-rubrum, & trãſuexit illos per aquam nimiam. Inimicos autem illorũ demerſit in mare, & ab altitudine inferorum eduxit illos. ¶Ideo iuſti tulerunt ſpolia impiorũ. ¶Et decantauerunt Domine nomẽ ſanctum tuum, & victricem manum tuam laudauerunt pariter. quoniam ſapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit diſertas.

culis tuis adlubeſcat, quidq; ex præceptis tuis rectum ſit, pernouit. Hanc è ſanctis cælis tuis, & à ſolio maieſtatis tuæ demitte, vt præſens labores meos adiuuet, & quid acceptum apud te ſit cognoſcam. Hæc enim nouit & intelligit omnia, hæc me prudenter deducit in actionibus meis: hæc eadem me maieſtate ſua cuſtodit, vt operibus meis gratioſus ſim, & populum tuum iuſte gubernem, ſoliòque patris mei dignus exiſtam. Quis enim homo conſilium Dei cognoſcat? aut quis voluntatem eius animo perueſtiget? Nam cogitationes mortaliũ ignauæ ſunt. & opiniones noſtræ fallaces. Quandoquidem fragile corpus grauat animam, & terrenum domiciliũ plenam curarum mentem deprimit, vt coniectura vix aſſequamur quæ in terra ſunt, & quæ inter manus verſantur, laborioſe deprehendamus. Ergo quis perueſtiget cæleſtia? aut quis cõſilia tua pernoſcat, niſi cui tu dederis ſapientiã, & è ſublimi Spiritum ſanctum tuum demiſeris? Nam ſic demum viæ incolarum orbis dirigantur, & quæ tibi grata ſunt homines didicerint, tuáque ſeruati fuerint ſapientia.

C A P. X.

HAEC primum in mundo formatũ patrem, ſolúmque creatum conſeruauit. &ᵃvindicauitᵃà lapſu ſuo, eique poteſtatem dedit in omnia dominandi. Hæc rurſum per iram ſuã deſerta, iniuſtus fraterni parricidij furijs interijt: propter quem demerſam diluuio terram denuo ſeruauit ſapiẽtia, dum exiguo ligno iuſti curam habuit. Hæc iuſtum inter Gẽtes malitioſa conſpiratione confuſasᵃnouit,ᵇinculpatum eum Deo cuſtodiuit, & vt erga filium animata conſeruauit conſtantẽ. Hæc pereũtibus impiis ex incẽdio quinque ciuitatibus ingruente fuga iuſtum eripuit: quarum etiamnũ malitiæ teſtimonio fumoſum reſtat ſolum, & plantæ fructum intempeſtiuum ferentes, ſtatuáque ſalis monumento diffidentis animæ conſtituta. Nam contemptores ſapientiæ non ſolũ eo lædũtur, quòd quæ bona ſunt ignorant, ſed etiam in vita relinquunt monumẽtum inſipientiæ, vt cum delictis ſuis latere nullo modo queant, cultores autem ſuos ipſa ſapiẽtia ærumnis liberat. Hæc profugũ ab ira fratris iuſtum in vias rectas deduxit, ipſique regnum Dei monſtrauit, & effecit vt ſanctorũ caperet cognitionem. Per ærumnas locupletauit ipſum, & labores eius compẽſauit hubertate. Cum per auaritiam opprimeretur, præſto fuit, ditauit illum, ex hoſtibus ſeruauit, protexit ab inſidiatoribus, & obeundum ei certamen arduum conſtituit: vt cognoſceret omni re pietatem eſſe potentiorem. Hæc venditum non dereliquit iuſtum, ſed eum à peccato conſeruauit: in foueam vnà cum eo deſcendit, nec in vinculis deſeruit eum, donec attulit ei ſceptrum regium, & in oppreſſores eius poteſtatem, accuſatores etiam eius coarguit mendacij, & gloriam ei conciliauit æternã. Hæc populum ſanctũ, & inculpatum ſemen ab affligente ipſum gente liberauit, intrauit in animã ſerui Dei, & regibus horrendis per miracula ſignáq; reſtitit. Sanctis mercedem laborum ſuorum reddidit, deduxit eos per viam mirabilem, & interdiu tegumẽto fuit ipſis, ſidereíque ſplendoris vicem noctu suppleuit. Dedit eis tranſitũ per Mare rubrum, & per aquas plurimas traduxit eos, vndis autem obruit hoſtes ipſorum, & imas profundi ſcatebras in eos emiſit. Ideo iuſti ſpolia tulerunt ab impiis, nomen ſanctum tuum decantauerunt ô Domine, & victricem manum tuam vno ore laudauerunt. Quoniam os mutorum aperuit ſapientia, & diſertas infantium linguas reddidit.

¶¹ ἐξείλατο

a ἔγνω, al. εὗρε

mm m m iiii.

¶1 vt, ega [Hebrew]

CAP. XI.

SAncti prophetæ 'miniſterio' facta cõformauit illorum, qui per inhabitabile deſertũ iter fecerunt, & in locis inuijs poſuerunt tẽtoria, reſtiterũt hoſtibus, & ſe de inimicis vindicauerũt. Te cum ſitirent inuocauere, & aqua è ſumma rupe data eſt illis, ſitiſque remediũ è duro lapide. Nam per quæ pœnas luerunt inimici ipſorum, [cum potus eis deeſſet, per ea Iſraelitæ abũdantes recreati ſunt:] per eadem & inopia laborantes hi acceperunt beneficium. Etenim pro fonte perẽni fluminis ſanioſo ſanguine, ad exprobrãdum illis de occidendis infantibus edictum, conturbati, aquam huberrimã præter ſpem his exhibuiſti, ſimũlque [2]per ſitim illius tẽporis oſtendiſti quãtopere [tuos extolleres, &] hoſtes ipſorũ excruciauiſſes. Cum enim tentati ſunt, per caſtigationem, quamuis clementem illam quidem, cognouerunt quomodo cum iracunde punirentur, impij fuerint cruciati. Siquidem hos tanquã pater admonens probauiſti: in illos autem inquirens, vt durus rex animaduertiſti. Enimuero abſentes & præſentes eodẽ modo vexabãtur. Duplex enim mœror ceperat illos, & gemitus cum memoria præteritorum. nam cum audirẽt, dum ipſi cruciabantur, bene cum his agi, Dominum ſenſerũt: & quem olim expoſitum, abiectũmque pro deplorato per ridiculum habuerant, eum in extremo rerum euentu mirati ſunt: cum ſiti longe alia quàm iuſti laborarent. Porrò pro inſulſis iniuſtitiæ ipſorum cogitationibus, quibus ſeducti ſerpentes irrationabiles, viléſque beſtias coluerunt, tu irrationabilium animalium vim cauſa vltionis in eos immiſiſti: vt diſcerent per quæ quis peccaſſet, per eadem eſſe puniendum. Nam alioqui omnipotenti manui tuæ, quæ mundũ ex informi materia condidit, facultas non deerat, qua turbam vrſorũ, & leones animoſos, aut recenti furore plenas ac ignotas feras, quæ vel in modum ignis vrentem efflarent ſpiritum, vel ſonantem fumum [3]torquerent, vel [4]micarent horrẽdis oculorũ ſcintillis, in eos immitteres: quarũ non ſolum noxa perimere eos, ſed etiã terribilis aſpectus diſperdere potuiſſet. Quid, quòd etiam ſine his vrgente pœna, & afflatu potentiæ tuæ quaſſante, vno ſpiritu quiuiſſent deijci? Verũ omnia menſura, numero, põderéque temperauiſti. Etenim ampla penes te poteſtas ſemper eſt, & quis robori brachij tui reſiſtat? Quoniã inſtar momenti ſtateræ totus corã te mundus eſt, & veluti gutta matutini roris humi delapſa. Omniũ autem [1]miſereris, vt qui poſſis omnia, & peccata hominũ, vt reſipiſcant, diſſimulas. Quicquid enim rerum eſt diligis, & nihil abs te creatorum odiſti: neq; enim inuiſum tibi quicquam produxiſſes. Aut quonã quid modo permanſiſſet, quod tu noluiſſes? aut quod nõ iuſſiſſes, eſſet conſeruatum? Parcis autem omnibus, quoniam tua ſunt, amator animarum Domine.

¶3 vt, ſiberent
¶4 vt, fulgurarent

¶1 δὴ ὅ. vt, διὸ quapropter.

¶2 Pro eo quod ſcriptũ inueni, καὶ θοίναν αἵματος ἐκ μέσου μύστας θιάσου, καὶ αὐθέντας γονεῖς, &c. & alibi, Καὶ θοίναν αἵματος ἐκ μυσῶν, &c. Ego ſic lego, Καὶ θοίναν αἵματος ἐκ μυσῶν, μύστας θιασομοῦ καὶ αὐθέντας φονεῖς ψυχῶν ἀβοηθήτων, &c.

¶ τοῦ στρατοπέδου σου σφῆκας.

¶ διὰ τοῦ τό-τα, &c.

CAP. XII.

NAm omnibus incorruptus tuus ineſt ſpirit⁹, [1]per quẽ lapſos paulatim coarguis, & in peccatorum memoriam reducendo admones, vt relicta malitia, in te Domine collocent fiduciam. Etenim cum priſcos illos Sanctæ terrę tuæ habitatores odiſſes, vtpote odioſiſſima veneficiorum facinora patrantes, & impijs ſacrificijs deditos, tũ liberorum inclemẽtes paricidas, & humanorum viſcerum, carniũmque voratores: [2]cũmque dapes cruentas ex ſcelere, ſacerdotéſque phanaticos cũ cædis miſerarũ animarum authorib⁹, per manus maiorũ noſtrorũ delere decreuiſſes, vt pretioſiſſima iudicio tuo terra dignam ſeruorum Dei coloniam acciperet, tamen his quoque vt hominibus pepercisti, & tanquam euiſſarios [3]exercitui

CAP. XI.

DIrexit [opera eorum in manibus prophetæ ſancti. Iter fecerunt per deſerta, quæ nõ [habitabantur: & in locis deſertis [fecerũt caſas. Steterunt contra hoſtes, & de inimicis ſe vindicauerunt. [Sitierunt, & inuocauerunt te, & data eſt illis aqua de petra altiſſima, & requies ſitis de lapide duro. Per quæ enim pœnas paſſi ſunt inimici illorũ, à defectione potus ſui: in eis, cum abũdarent filij Iſrael, lætati ſunt: per hæc, cũ illis deeſſent, bene cũ illis actum eſt. Nam pro fonte quidem ſempiterni fluminis, humanũ ſanguinem dediſti iniuſtis. Qui cum minuerentur in traductione infantium occiſorũ, dediſti illis abundantem aquã inſperate: oſtendens per ſitim quæ tũc fuit, quemadmodum tuos exaltares, [& aduerſarios illorum necares. [Cum enim tentati ſunt, & quidem cum miſericordia diſciplinam accipientes, ſcierũt quemadmodum cum ira iudicati [impij tormenta paterentur. Hos quidem tanquam pater monens probaſti: illos autem tanquam durus rex interrogans cõdemnaſti. Abſentes enim & præſentes ſimiliter torquebãtur. Duplex enim illos acceperat tædium, & gemitus cũ memoria præteritorũ. cũ enim audirent per ſua tormenta bene ſecum agi, cõmemorati ſunt Dominum, admirantes in finem exitus. quem enim in expoſitione praua proiectum deriſerunt, in finẽ euentus mirati ſunt: [non ſimiliter iuſtis faciens. Pro cogitationibus autem inſenſatis iniquitates illorum, [quòd quidam errantes colebant mutos ſerpentes, & beſtias ſuperuacuas, immiſiſti illis multitudinem mutorũ animalium in vindictã: vt ſcirẽt quia per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. [Non enim impoſſibilis erat omnipotẽs manus tua, quæ creauit orbem terrarum ex materia inuiſa, immittere illis multitudinem vrſorũ, aut audaces leones: aut noui generis ira plenas, aut ignotas beſtias, aut vaporem igneũ ſpirantes, aut fumi odorẽ proferentes, aut horrendas ab oculis ſcintillas emittentes: quarum non ſolũ læſura poterat illos exterminare, ſed & aſpectus per timorem occidere. [Nam & ſine his vno ſpiritu poterant occidi perſecutionẽ paſſi ab ipſis factis ſuis, & diſperſi per Spiritũ virtutis tuę: ſed omnia in menſura & numero & põdere diſpoſuiſti. Multũ enim valere tibi ſoli [ſupererat ſemper: & virtuti brachij tui quis reſiſtet? Quoniam tanquam momẽtum ſtateræ, ſic eſt ante te orbis terrarum, & tanquam gutta roris antelucani, [quæ deſcendit in terram. [Et miſereris omniũ, quia omnia potes, & diſſimulas peccata hominum propter pœnitentiã. Diligis enim omnia quæ ſunt, & nihil odiſti eorum quæ feciſti: nec enim odiẽs aliquid conſtituiſti aut feciſti. Quomodo autẽ poſſet aliquid permanere, niſi tu voluiſſes? aut quod à te vocatum non eſſet, conſeruaretur? Parcis autem omnibus: quoniã tua ſunt Domine, qui amas animas.

CAP. XII.

O Quàm bonus, & ſuauis eſt Domine ſpiritus tuus in omnibus! Ideòque eos qui exerrant partibus, corripis: & de quibus peccãt, admones & alloqueris: vt relicta malitia, credãt in te Domine. [Illos enim antiquos inhabitatores Terrę ſanctæ tuæ, quos exhorruiſti, quoniã odibilia opera tibi faciebãt per medicamina, & ſacrificia iniuſta, & filiorum ſuorũ necatores ſine miſericordia, & comeſtores viſcerum hominũ, & deuoratores ſanguinis*, & authores parẽtes animarum inauxiliatarũ perdere voluiſti [a medio ſacramento tuo [per manus parẽtum noſtrorum, vt digni perciperent peregrinationẽ puerorum Dei, quæ tibi omnium charior eſt terra. Sed & his tanquã hominibus pepercisti, & miſiſti antecesſores ex-

Exod. 17. a
Exod. 17. c
Numer. 20. b
Exod. 7. A
B Deut.
Exod. 7. A
C

ſtiſti vel? uel veſpas, vt illos paulatim exterminarét.
Non quia impotens eras in bello ſubijcere im-
B pios iuſtis, aut beſtijs ſæuis, aut verbo duro ſimul
u.d. exterminare: ‖ſed partib' iudicans dabas locum
.d. pœnitentiæ: nõ ignorans quoniam nequam eſt
natio eorũ, & naturalis malitia ipſorũ, & quo-
niam non poterat mutari cogitatio illorum in
perpetuum: ſemen enim erat maledictũ ab ini-
tio. Nec timens aliquem, veniam dabas peccatis
Deo nõ illorum. ‖quis enim dicet tibi, Quid feciſti? aut
ēndã. quis ſtabit contra iudiciũ tuum? aut quis in con
p.d. ſpectu tuo veniet vindex iniquorum hominum?
n aſpe- aut quis tibi imputabit, ſi perierint natiões quas
um tu feciſti? Non enim eſt alius Deus quàm tu, ‖cui
4.b. cura eſt de omnibus, vt oſtendas quoniam non
caſti iniuſtè iudicas iudicium. Neque rex, neque tyrã-
nus in conſpectu tuo inquirent de his quos per-
didiſti. Cum ergo ſis iuſtus, iuſtè omnia diſpo-
nis: ipſum quoque qui non debet puniri, cõdem
nas, & exterum æſtimas à tua virtute. Virtus e-
nim tua, iuſtitiæ initium eſt: & ob hoc quòd o-
C mniũ Dominus es, omnibus te parcere facis. Vir-
tutem enim oſtendis tu, qui non crederis eſſe in
virtute conſummatus, & horum qui te neſciunt,
audaciam traducis. Tu autem Dominator virtu-
tis, cum tranquillitate iudicas, & cum magna re-
uerentia diſponis nos. ſubeſt enim tibi cum vo-
tm lueris, poſſe. Docuiſti enim populũ tuum per ta-
lia opera, quoniã oportet iuſtũ eſſe & humanũ,
& bonæ ſpei feciſti filios tuos. quoniã iudicans
ens lo- das locum in peccatis pœnitentiæ. Si enim ini-
pœnité- micos ſeruorum tuorum, & debitos morti, cum
tanta cruciaſti attentione, & liberaſti, dans tem-
pus & locum per quæ poſſent mutari à malitia:
cum quanta diligentia iudicaſti filios tuos, quo-
rum parentibus iuramenta & conuentiones de-
diſti bonarum promiſſionum? Cum ergo das no
bis diſciplinam, inimicos noſtros multipliciter
D flagellas: vt bonitatem tuam cogitemus iudican
tes: & cum de nobis iudicatur, ſperemus miſeri-
cordiam tuam. Vnde & illis qui in vita ſua inſen
ſate & iniuſte vixerunt, per hæc quæ coluerunt,
dediſti ſumma tormenta. ‖Etenim in erroris via
c. diutius errauerunt, deos æſtimantes hæc quæ in
animalibus ſunt ſuperuacua, infantium inſenſa
torum more viuẽtes. Propter hoc tanquã pueris
inſenſatis iudicium in deriſum dediſti. Qui autẽ
pœtiõis ludibrijs & increpationibus nõ ſunt correcti: di-
cepti: gnum Dei iudiciũ experti ſunt. in his enim quæ
patiebantur, moleſte ferebant, in quibus patien-
tes indignabantur, per hæc quos putabãt deos,
in ipſis, cũ exterminarentur videntes, illũ quem
olim negabant ſe noſſe, verũ Deum agnouerũt:
propter quod & finis condemnationis eorum ve
niet ſuper illos.

CAP. XIII.

.b. VAni autẽ ſunt omnes homines, in quibus nõ
eos eſ ſubeſt ſcientia Dei, ‖& de his quæ videntur bo
dit, q na, non potuerũt intelligere eum qui eſt, neque
x ſuis operibus attendentes agnouerunt quis eſſet arti-
us nõ fex, ‖ſed aut ignem, aut ſpiritum, aut citatũ ae-
cogno rem, aut gyrum ſtellarum, aut nimiam aquam,
aut ſolẽ & lunam, rectores orbis terrarum deos
c.17.b putauerunt. Quorũ & ſi ſpecie delectati deos pu
tauerunt: ſciant quanto his dominator eorũ ſpe-
cioſior eſt. ſpeciei enim generator hæc omnia cõ
ſtituit. Aut ſi virtutem, & opera eorum mirati
ſunt: intelligant ab illis quoniam qui hæc fe-
cit, fortior eſt illis. à magnitudine enim ſpeciei
e p B & creaturæ, cognoſcibiliter poterit creator ho-
ras co rum videri. Sed tamen adhuc in his minor eſt
ẽdus. querela: & hi enim fortaſſe errant, Deum quæ-
c. rentes, & volentes inuenire. ‖Etenim cum in o-
peribus illius cõuerſentur, inquirũt: & perſua-
ſum habent quoniam bona ſunt quæ videntur.

tuo præmiſiſti veſpas, quę paulatim illos profli-
garent. Nõ quòd non poſſes dimicatione prælij
in poteſtatẽ iuſtorum redigere impios, aut ſæ-
nis beſtijs, duróve verbo ad vnum eos delere: ſed
ꝑ paulatim puniendo, locum eis dares emẽdan-
di ſe: non ignoris ab origine ſua malos eſſe, in-
genitáq; laborare prauitate, nec cogitationes ip
ſorũ mutari vnquam poſſe, cum ab initio ſemen
eorum execratione deuotum eſſet. Attamẽ nemi-
nem metuẽs, veniam peccatorum eis impertieba
tris. quis enim tibi dicat, Quid egiſti? aut quis ſe
iudicio tuo opponat? quis item de perditis gẽti-
bus abs te creatis te vocet in crimẽ? aut quiſnam
contra te vindex iniuſtorum hominum interce-
dat? Neq; enim præter te Deus eſt alius, qui curã
agat omnium (quo te demonſtras nõ iniuſte iu-
dicare,) neque rex aut tyrãnus vllus pro ijs quos
tu punieris, oculos contra te attollere audeat.
Veruntamen iuſtus cũ ſis, iuſte gubernas omnia:
& eum qui nullam pœnam cõmeritus ſit, condẽ-
naſſe, à tua potentia iudicas alienũ. Nã potentia
tua iuſtitiæ principium eſt, & tuus in omnia do
minatus facit vt parcas omnib'. Cũ enim minus
crederis abſoluta pollere potẽtia, quantũ valeas
declaras, & contumacia præditos redarguis. Cæ-
terũ potentiæ dominus exerces æquum iudiciũ,
& nos cum multa moderatione gubernas. nem-
pe tibi, cum vis, potentia præſto eſt. Verum tali-
bus factis populum tuum doces, iuſtum humanũ
eſſe oportere, & bona ſpe filios tuos imbuis, qui
locum concedas pœnitẽtię peccatorum. Cũ enim
inimicos ſeruorum tuorum mortem cõmeritos
cum tanta moderatione atque attẽtione punie-
ris, tempus & locũ indulgens, quo malitiam de-
ponerent: quanta ſolicitudine rexiſti filios tuos,
quorum patribus bonas promiſſiones iureiuran
do pactionibúſque firmaſti? Cum igitur caſtigas
nos, infinito grauí inimicos noſtros flagellas: vt
bonitatem tuam perpẽdamus ſolicite, & ea per-
penſa, miſericordiam tuã expectemus. Quocirca
& iniuſtos in ſtolida vita verſatos homines per
ſuas ipſorum impuritates excruciauiſti. Etenim
per incerta viarũ longius aberrauerũt, vt qui ſto
lidorum infantium more decepti, quaſdam ani-
mantes, etiam apud hoſtes infames, deos exiſti-
marint. Quamobrẽ illis vt pueris ratione caren-
tibus pœnam ludibrio irrogaſti. At illi probroſis
ludificationibus nihil emendati, pœnas meritas
diuinitus experientur. Nam ijs ipſis rebus, quas
paſſi ſunt indignabundi, cum propter eos quos
deos exiſtimabant, punirentur, quẽ olim ſe noſ-
ſe negabant, ſentientes, verũ eſſe Deum percepe-
runt. Quapropter in extremam inciderũt dam-
nationem.

CAP. XIII.

ETenim natura vani ſunt omnes homines i- ‖ Id eſt, re ip-
gnorantia Dei præditi, qui ex euidẽtibus bo ſa, ſeu reuera.
nis eũ qui eſt, non valuerunt intelligere, nec ex vel, indole vana
operibus conſideratis opificem cognouerũt: ſed
aut ignem, aut ventum, aut citatum aerem, aut
aſtrorum orbem, aut vim aquarũ, aut lumina cæ
li rectores mũdi deos eſſe putauere. Atqui ſi ho
rũ pulchritudine delectati, deos exiſtimauerunt
ipſa: quanto præſtet horum Dominus cognoſce-
re vtique debuerãt. quandoquidem ſummus pul
chritudinis generator ea cõdidit. Sin potentiam
eorum & efficaciam admirati: quanto eſſet horũ
opifex potẽtior, ex ijſdem intelligere. ſiquidem
ex pulchritudinis rerũmq; creatarum excellẽtia,
collatus ijs creator earum ſpectari poteſt. Atta-
men hi paruam reprehẽſionem merentur: nam
quærendi deum, & inueſtigandi ſtudio fortaſſis
errãt. Etenim in operibus ipſius indaganter ob-
uerſantur, eámque viſu induunt perſuaſionem,
eo quòd præclara ſint quæ cadunt ſub aſpectum,

Digitized by Google

Omnino tamen ne hi quidem venia digni fuerint. Si enim eo potuerunt penetrare cognitionis vt mundum coniectura caperent, quomodo non horum dominum potius inuenerunt? Infœlices ſunt autem, & mortua ſpes eſt illorum, qui manuum humanarum opera, aurum & argentum arte fabrefactum, animaliúmq; ſimulachra, aut lapidem inutilem opus antiquæ manus, deos appellauere. Aut cum quis faber materiarius ¹eximiæ ¹arboris ¹ſuccisæ omnem circa corticem ſcite deſtrinxit, & inde vas vſui vitæ profuturum artificioſe, pulchréque fabricauit: opificij vero reciſamentis apparādo cibo conſumptis ſatiatus, reſectum inde nullius vſus ineptū ſumpſit truncum, ramiſque nodoſum per otium ſculpſit diligenter, & vacans perite formauit, adeóque hominis figurauit effigie, aut animalis cuiuſpiam vilis ſimulachrum effinxit. Deinde minium & fucum illinēdo conciliauit ei ruborem, & omnem in eo maculam obleuit: tū in extructo ad id domicilio digno collocauit ad parietem, ferróq; firmauit. Atque ita quidē ille, ne cadere, huic proſpexit, vt qui ſciat illud adiuuare ſeipſum non poſſe, cum ſimulachrum ſit, & opis indigum.

¶1 ἰντηκτον. ¶3 vt, plantæ

Tandem pro poſſeſſionibus, pro nuptijs ſuis, & pro liberis illi vota nūcupās in animo, verba facere non erubeſcit: & nunc pro valetudine inuocat infirmum, nunc pro vita mortuum orat: pro ope, extreme inopi, próque itinere faciundo, ne gradum quidē facere valenti ſupplicat: ad quæſtum denique, ad opus faciundum, manúſq; pretiū & ſucceſſum ab ignauiſſimo manibus rogat nauitatem.

CAP. XIIII.

Rurſum alius adornans nauigationem, & per feros fluctus iter inſtituēs, vehente ſe ligno putrius lignum implorat. Illud enim auiditas ¹quæſtus ¹excogitauit. artifex autē fabricauit ſapiētia, tuáque Pater prouidētia gubernat. Quoniam per mare quoque viam, tutámque per fluctus iter aperuiſti, oſtendens, quamuis poſſis incolumem omni modo præſtare, etiam ſiquis arte carens conſcenderit, non tamen velle te opera ſapientiæ tuæ eſſe otioſa. Quapropter homines perquam exiguo ligno vitā committentes, transmiſſo naui procelloſo mari ſeruantur. Etenim tū primum cum ſuperbi gigantes perirent, ad nauim ſpes mundi cōfugit, tuáque manu regente genitale ſemen æuo reliquit. Fœlix enim lignū eſt per quod iuſtitia exercetur: manufactum autem infœlix eſt tam ipſum quàm eiuſdem fabricator. Hic, vt operis author: illud, vt nomen Dei, cum corruptioni obnoxium ſit, adeptum. Nam æque inuiſi Deo ſunt & impius, & eiuſdem impietas. Etenim opus cum opifice pœnam ſubibit: quapropter & in ſimulachra gētium inquiretur. Quoniam in opificio Dei ad nefas deformata ſunt, ad offenſionem animis hominum, & ad pedes inſipientium illaqueandos. Initium enim ſcortādi excogitatio ſimulachrorum eſt, & eorūdem inuentio vitæ corruptela. Neque enim erant ab initio, neque in æternum manebunt.

¶1 Vt, quæritandi victus cupido

quippe hominum ambitione in mūdum introducta ſunt. & ideo celer interitus eſt ipſis deſtinatus. Nam acerbo luctu præmature abrepti filij dolens pater imagine facta, iam antea mortuum hominem, nunc vt Deū cœpit colere, & ſibi mancipatis ſacra ceremoniáſque tradidit. Deinde lapſu temporis inualeſcens impia cōſuetudo, pro lege ſeruata eſt. Quinetiam ob tyrannorum mādata effigies religioſe cultę ſunt, & quos præſentes honorare non poterant homines, (vtpote procul habitantes) eorum è longinquo petitam ad imaginem honorādi regis euidenter expreſſam figurā repræſentauerunt, vt abſentem ſtu-

Iterum autem nec his debet ignoſci. Si enim tantum ¹potuiſſent ¹ſcire, vt poſſent æſtimare ſeculū: quomodo huius Dominum non facilius inuenerūt? Infœlices autem ſunt, & inter mortuos ſpes illorum eſt, qui appellauerunt deos opera manuum hominum, aurum & argentum, artis inuentionē, & ſimilitudines animalium, aut lapidem inutilem opus manus antiquæ. ¶Aut ſiquis C artifex faber de ſylua lignū rectū ſecuerit, & huius docte eradat omnem corticē, & arte ſua vſus diligenter fabricet vas vtile in conuerſationem vitæ, reliquijs autem eius operis ad præparationem eſcæ abutatur: & reliquum horum quod ad nullos vſus facit lignū curuum, & verticibus plenū ſculpat diligenter per vacuitatē ſuam, & per ſciētiam ſuæ artis figuret illud, & aſſimilet illud imagini hominis, aut alicui ex animalibus illud comparet, perliniens rubrica, & rubicundum faciens fuco colorem illius, & omnem maculā quę in illo eſt perliniens ˋterraˊ: & faciat ei dignā habitationem, & in pariete ponens illud, ˋ&ˊ confirmans ferro, ne fortè cadat proſpiciens illi, ſciens quoniam nō poteſt adiuuare ſe. Imago enim eſt, & opus eſt illi adiutorium. Et de ſubſtantia ſua, & de filijs ſuis, & de nuptijs votum faciēs inquirit. Non erubeſcit loqui cum illo qui ſine anima eſt. ¶Et pro ſanitate quidem infirmum deprecatur, & pro vita rogat mortuum, & in adiutoriū inutilem inuocat: & pro itinere petit ab eo qui ambulare non poteſt: & de acquirēdo, & de operādo, & de omniū rerū euentu petit ab eo qui in omnibus eſt inutilis.

Iſa. 44. b Iere. 10. a.

D

CAP. XIIII.

Iterū alius nauigare cogitans, & per feros fluctus iter facere incipiens, ligno portāte ſe fragilius lignum inuocat. Illud enim cupiditas acquirendi excogitauit, & artifex ſapientia fabricauit ſua. Tua autem Pater, prouidētia ˋabˊ initio cuncta ˊgubernat: quoniā ¶dediſti & in mari viā, & inter fluctus ſemitam firmiſſimam, oſtendens quoniam potens es ex omnibus ſanare, etiam ſi ſine rate aliquis adeat mare. Sed vt nō eſſent vacua ſapientię tuæ opera: propter hoc etiā & exiguo ligno credūt homines animas ſuas, & tranſeuntes mare per ratem liberati ſunt. ¶Sed & ab initio cum perirent ſuperbi gigantes, ſpes orbis terrarum ad ratem cōfugiens, remiſit ſeculo ſemen natiuitatis, quæ manu tua erat gubernata. Benedictū eſt enim lignum, per quod fit iuſtitia. ¶Per manus autē quod fit idolum, maledictū eſt & ipſum, & qui fecit illud: quia ille quidem operatus eſt: illud autem cum eſſet fragile, deus cognominatus eſt. ¶Similiter autē odio ſunt Deo, impius & impietas eius. Etenim quod factū eſt, cū illo qui fecit, tormenta patietur. Propter hoc & in idolis nationum non erit reſpectus: quoniā creaturæ Dei in odium factæ ſunt, & in tentationem ˊanimæ ˊhominum, & in muſcipulam pedibus inſipiētium. Initium enim fornicationis, eſt exquiſitio idolorum: & adinuentio illorum, corruptio vitæ eſt. neque enim erant ab initio, neque erūt in perpetuum. Superuacuitas enim ˊhominum hæc adinuenit ˊin orbem terrarū: & ideò breuis illorū finis eſt inuentus. Acerbo enim luctu dolēs pater, cito ſibi rapti filij fecit imaginē: & illum qui tunc ˋquaſiˊ homo mortuus fuerat, nūc tanquam Deum colere cœpit, & cōſtituit inter ſeruos ſuos ſacra & ſacrificia. Deinde interueniente tempore, conualeſcente ˊantiqua ˊcōſuetudine, hic error tanquā lex cuſtoditus eſt, & tyrannorum imperio colebantur figmenta. Et hos quos in palàm homines honorare non poterāt, propter ˋhocˊ quòd longè eſſent, è longinquo figura eorum allata, euidentem imaginem regis, quem honorare volebant, fecerunt: vt illum

Digitized by Google

qui abeſt,tanquam præſentem colerent ſua ſolicitudine.Prouexit autem ad horum culturam & hos qui ignorabant, artificis eximia diligentia. Ille enim volens ¨plus' placere illi qui ſe aſſumpſit,elaborauit arte ſua,vt ſimilitudinem in melius figuraret. C Multitudo autem hominū ᵃabducta' per ſpeciem operis, eum qui ante tēpus tanquam homo honoratus fuerat, nūc Deum ᵃæſtimauerunt.' Et hæc fuit vitæ humanæ deceptio, quoniā aut affectui,aut regibus deſeruientes homines,incōmunicabile nomen lapidib⁹,& lignis impoſuerunt.Et non ſuffecerat erraſſe eos circa Dei ſcientiam,ſed & in magno viuentes inſciētiæ bello, tot & tā magna mala pacē appellant. ‖Aut enim filios ſuos ſacrificantes, aut obſcura ſacrificia facientes, aut inſaniæ plenas vigilias habentes: neque vitam, neque nuptias mundas iam cuſtodiūt,ſed ¨&' alius alium per inuidiā occidit,aut adulterans cōtriſtat: & omnia cōmiſta D ſunt,ſanguis,homicidiū,furtum & fictio, corruptio & infidelitas,turbatio & periuriū,tumultus bonorum,Dei immemoratio,animarū inquinatio,natiuitatis immutatio, nuptiarum incōſtantia, inordinatio ᵃmœchiæ & impudicitiæ.' Infandorum enim idolorum cultura, omnis mali cauſa eſt,& initium & finis.Aut enim dum lætātur, inſaniunt:aut certè vaticinantur falſa,aut viuūt iniuſtè,aut peierant citò. Dum enim cōfidūt in idolis quæ ſine anima ſunt,male iurantes noceri ſe nō ſperāt.Vtraq; ergo illis euenient dignè, quoniā male ſenſerunt de Deo,attendentes idolis,& iurauerunt iniuſtè in ᵃidolo' contemnentes iuſtitiam.Non enim iurantiū eſt virtus, ſed peccantium pœna perambulat ſemper iniuſtorum præuaricationem. CAP. XV.

TV autem Deus noſter,ſuauis & verus es, patiens, & in miſericordia diſponens omnia. Etenim ſi peccauerimus, tui ſumus, ſciētes magnitudinem tuā: & ſi non peccauerimus,ſcimus quoniā apud te ſumus cōputati. Noſſe enim te, conſummata iuſtitia eſt:& ſcire iuſtitiam,& virtutem tuam radix eſt immortalitatis. Nō enim in errorem induxit nos hominū malæ artis excogitatio, nec vmbra picturæ labor ſine fructu. effigies ſculpta per varios colores, cuius aſpect⁹ inſenſato dat concupiſcentiā, & diligit mortuæ imaginis effigiem ſine anima. Malorum amatores,digni ſunt ¨morte,' qui ſpem habent in talibus,& qui faciunt illos, & qui diligūt, & qui colunt. B ‖Sed & figulus mollē terram premens laborioſe fingit ad vſus noſtros vnūquodque vas, & de eodem luto fingit quæ munda ſunt in vſum vaſa, & ſimiliter quæ his ſunt cōtraria.horū autem vaſorum quis ſit vſus,iudex eſt figul⁹. Et cū labore vano Deum fingit de eodem luto:ille qui paulo ante de terra factus fuerat, & poſt puſillum ᵃreducit ſe' vnde acceptus eſt,repetitus animæ debitum quam habebat. Sed cura eſt illi, non quia laboraturus eſt,nec quoniam breuis illi vita eſt, ſed concertatur aurificibus & argētarijs:ſed & ærarios imitatur,& gloriam præfert, quoniā res ſuperuacuas fingit. Cinis eſt enī cor eius,& terra ſuperuacua ſpes illius,& luto vilior C vita ei⁹:quoniam ignorauit qui ſe finxit, & qui inſpirauit illi animā quæ operatur, & qui inſufflauit ei ſpiritū vitalem.Sed & æſtimauerunt luſum eſſe vitam noſtrā, & cōuerſationem vitæ cōpoſitam ad lucrum, & oportere vndecunq; etiā ex malo acquirere.Hic enim ſcit ſe ſuper omnes delinquere, qui ex terræ materia fragilia vaſa, & ſculptilia fingit.Omnes enim inſipiētes,& infœlices ſupra modum animæ ſuperbi ſunt, inimici populi tui,& imperantes illi:quoniam omnia idola nationum deos æſtimauerunt,‖quibus

dddacta ... æſtimarunt | mala ... ex idololatria. deu. lere.7.a. | mœchia & impudicitia. | io | fidelium ... mi... ediam ..., cuius ... nō ſer... idolis. | idolorum. | ... cie | b.&

dioſe tanquam præſentem ᶜcolerēt.' Porrò ad intēdendū cultum imperitiores prouexit etiā affectata artificis diligentia. Nam ille fortaſſis potēti placere cupiēs elaborauit arte quampulcherrime ſimilitudinē:vulgus autē opificij venuſtate illectum, quem nuper vt hominem honorarat, mox numen exiſtimauit. Præterea hoc quoque vitæ fuit inſidioſum,quòd homines infortunio aut ᶜtyrannide' in ſeruitutem redacti, nomē cum nulla re communicandum lapidibus & lignis impoſuere. Iam vero non ſatis eſt circa cognitionem Dei erratum eſſe, ſed etiā in magno ignorantiæ bello viuentes,tanta mala pacem appellant. Nam aut ſacrificia per parricidia liberorum,aut clādeſtina myſteria, inſanáſve alijs ritibus bacchationes agitando, neque vitam iam, neque connubia tuentur mūda,ſed alius alium aut interficit per inſidias, aut adulterando contriſtat : omnia demum occupat ſine diſcrimine ſanguis & cædes,furtū & dolus,corruptela, infidelitas,tumultus,periurium,perturbatio bonorū, beneficiorum obliuio, animarum contaminatio,alienatio progeniei, cōnubiorum confuſio,adulteriū & laſciuia. Infandorū enim ſimulachrorum cultus omnis mali origo,cauſa & finis eſt.Aut enim illi cū lætentur,inſaniunt,aut falſa vaticinantur, aut viuūt iniuſte, aut ⁴temere' peierāt. Nam inanimatis confiſi ſimulachris malum accepturos ſe,cum peierarint, nō expectant. Cæterum vtraq; de cauſa iuſtam pœnam ſubibunt : & q ſimulachris dediti, male de Deo ſenſerūt,& q ſanctitate ſpreta, iniuſte per dolū iurauere.Nō enim eorū per quos iuratū eſt potentia, ſed vltrix peccatorū iuſtitia praue factorū pœnas ab iniuſtis ſemper expetit. CAP. XV.

TV vero Deus noſter benignus es, & verus, & ¹longa patiētia,' miſericordiáque gubernas omnia. Etenim ſi peccauerimus in te,potentiam tuam nouimus: ²nō peccabimus autē, vt qui nos ³tibi curæ eſſe' ſciamus. Nam noſſe te, conſummata iuſtitia eſt: & tuam intellexiſſe potētiam, radix eſt immortalitatis. Neque enim in errorē nos induxit inſidioſum hominum inuentū, neque labor ⁴pictorū infructuoſus,' figuræ ſcilicet varijs coloribus maculatæ, quarum aſpectus inſipiētibus in ⁵amorē' exit, & ſpeciē imaginis mortuæ ſpiritu vacuam concupiſcit. Malorū amatores ſunt, ⁶taléſque ſpes habere digni' talium opifices, ⁷amatores' & cultores. Nā vbi figulus ⁸mollem terrā' laborioſe preſſans, vſui noſtro quiduis effinxerit, atque etiā ex eadem argilla apta mūdis operibus vaſa, ſimul & his cōtraria quæuis formarit, (quorū in vtroq; genere quis vſus ſit ſingulorum,arbiter ipſe eſt figulus)idem ille peſſime locans operā,deum vanū figurat ex eadem argilla,cum ipſe non pridem è terra natus ſit,in eandē de qua ſumptus eſt,cum animæ debitum ab eo exigetur,breui rediturus. At ille nō qui labores ſe maneant,curat,aut quàm ſibi breuis ſuperſit vita,ſed certat cū aurificibus,argētarióſq; fabros & ærarios imitando,gloriæ ſibi ducit q fingat impoſturas. Puluis eſt cor illi⁹, ſpes item terra vilior, & abiectior argilla vita ipſi⁹: quoniā eū qui finxit ipſum, qui vegetam ei inſpirauit animā, qui ſpiritum vitalem inſflauit, ignorat. Verū iſti ludicram vitā noſtram exiſtimāt, & curſum ætatis lucroſam nundinationē: vt qui dicāt,vndecunq;, atque etiam ex malo rē eſſe faciendam. Alioqui enim nouit ille ſe peccatis omnes ſuperare, dum fragilia vaſa ſimul & effigies ex terrena materia fabricat. Lōge autē inſipientiſſimi, & ⁹ſtultorū animis' miſeriores ſūt oēs populi tui inimici,qui eū potētia premūt, eo q omnia ſimulachra gentiū pro dijs habeāt, cū

¶1 vl, adulare- tur, κολακευόντων. | ¶1 vl, oppreſſione | ¶4 vl, cito | ¶1 vl, lenitate | ¶2 vl, ſiu min⁹, in numero tuorum nos eſſe ſcimus. ¶3 vl, tuos cenſeri | ¶4 σκιογράφων. al, σκιαγραφῶν, id eſt, adumbratio picturarum. | ¶5 ὄρεξιν. al, ὄνειδος. i. probrum. | ¶6 Al, morte digni. | ¶7 ποθοῦντες. al, ποιοῦντες. | ¶8 vl, argillā | ¶9 ψυχάς νηπίων.

Digitized by Google

ſijs neq; vſus oculorum quibus videãt, neq; nares quibus hauriant aerem, neq; aures quibus audiant, neq; manuũ digiti ſint quibus palpẽt, neq; pedes ad greſſum habiles. Quãdoquidẽ homo fabricauit eos, & qui mutuatus eſt ſpiritum, eoſdẽ finxit. enimuero nemo hominũ ſimilẽ ſibi Deũ formare poteſt. Sed mortalis manib⁹ nefarijs eſ fingit mortuũ. cultis enim à ſe rebus præſtantior eſt, vt qui ipſe vitã adeptus ſit, illa nunquã. Quid, q̃ animalia quoq; colũtur odioſiſſima? vt quæ alijs cõparata, deteriora ſint, propter hanc dementiã: quæq; ne animalibus quidẽ eã videãtur pulchra, vt deſyderio eorũ tangantur, quæ Deo deniq; probatore careãt, & fautore. CAP. XVI.

¶1 Redit eò vnde initio cap. 11. digreſſ⁹ eſt.
¶2 δι' ὁμοίων
¶3 Scilicet AEgyptij, vtpote per ranas.
¶4 vl, ortygometram,

P[1]Roptereà [2] per ſimilia meritò[3] puniti ſunt, & per multitudinem beſtiarũ cruciati, cuius cruciatus loco, beneficiũ populo tuo præſtitiſti, cum auidæ ipſius appetentiæ cibũ noui ſaporis parauiſti[4] coturnicem: vt illi appetentia cibi laborantes, indicatum eum qui immiſſus erat, etiã in vrgente fame abominarentur: hi vero penuriam paulisper experti, nouo ſapore impertirẽtur. Oportebat enim illis tyrannide vſis ineuitabilem penuriam accidere: his autẽ oſtẽdi tantũ, quẽ cruciatum hoſtes ipſorũ pertuliſſent. Etenim [5] cum eos ira ſæua beſtiarum inuaſiſſet, cúmque noxiorũ ſerpẽtiũ interimerentur ictibus, ira tua non durauit vſq; ad internecionẽ: ſed per admonitionẽ paulisper fuerunt perturbati, ſignum ſalutis habentes quod memores mãdati legis tuæ redderet. Neq; enim qui reſpexerat, propter rẽ viſam, ſed propter te ſeruatorem omniũ ſeruabatur. Itaq; hoc ipſo hoſtes noſtros docuiſti, te eum eſſe qui ſalutem præſtes ex omni malo, q̃ illos locuſtarum & muſcarũ[6] ictus interemerunt, nec remedium[7] vitæ eorum extitit, q̃ digni eſſent tali ſupplicio. Filios autẽ tuos ne venenatorum quidem draconũ ictus vicerunt. etenim intercesſit miſericordia tua, eóſq; ſeruauit: vt qui ictibus ad memoriã oraculorum tuorũ reuocarentur: celeriter autẽ ſeruabantur, ne in altam obliuionẽ prolapſi, beneficio tuo retrahi nõ poſſent. Neq; enim herba aut malagma medicinã eis attulit, ſed ſermo tuus, ô Domine, ſanans omnia. quippe tu vitæ necíſque poteſtatẽ habes, ad portas inferorum deducis & reducis. Homo quidem malitia ſua mortem intulerit cuipiam, qua elapſus ſpiritus non reuertatur, ſed animã[8] aſſumptam nequaquã diſſoluerit: tuam vero manum effugiſſe, eſt impoſſibile. Nam impij te noſſe negãtes, vi brachij tui flagellati, inſuetis pluuijs, grandinibus, imbribúſque ineuitabilib⁹ diuexati fuerũt, & igne cõſumpti. Quod enim maxime mirum eſt, in aquam etiã natam extinguere omnia, vim ſummam ignis habebat: nam ipſe quoq; mundus iuſtorum vindex eſt. Interim enim miteſcebat flamma, ne immiſſa in impios animalia cõbureret, ſed ipſi ſe iudicio Dei exagitari palàm viderent. interim autẽ etiam inter aquas ſupra vim ignis exardeſcebat, vt progeniem ſceleratæ terræ diſperderet. Pro quib⁹ rebus cibo angelorum populum tuum refeciſti, & panẽ citra laborem paratũ, omni voluptate pollentem, omnique accõmodatũ guſtui, de cælo ipſis demiſiſti. [9] Subſtãtia enim illa tua tuam erga liberos oſtendebat ſuauitatem, & appetitui aſſumentis cuiuſque ſubſeruiens, ad illius qualẽcũque voluntatem ſe temperabat. Præterea nix & glacies vim ignis ſuſtinuerunt, nec liquefacta ſunt: vt cognoſcerẽt, qui ignis ardẽs per grãdines & pluuias coruſcãdo fructus inimicorũ abſumpſiſſet, eundem rurſum alendorũ iuſtorum cauſa virium ſuarum eſſe oblitum. Nam res creata tibi creatori ſubſeruiens, in pœnas iniuſtorũ

¶5 ἐπελθὼν ὁ δεινὸς θυμὸς, &c.
¶6 δήγματα.
¶7 vl, animæ
¶8 Id eſt, ſublimem abeuntẽ
¶9 Scilicet Mã.

neque oculorum viſus eſt ad videndũ, neque nares ad percipiẽdum ſpiritum, neque aures ad audiendum, neque digiti manuũ ad tractandũ, ſed & pedes eorum pigri ad ambulãdũ. homo enim fecit illos: & qui ſpiritũ mutuat⁹ eſt, is finxit illos. nemo enim ſibi ſimilẽ homo poterit Deum fingere. Cum enim ſit mortalis, mortuum fingit manibus iniquis. melior enim eſt ipſe his quæ colit: quia ipſe quidẽ vixit, cũ eſſet mortalis, illi autem nunq̃. Sed & animalia miſerrima colunt: inſenſata enim comparata his, illis ſunt deteriora. Sed nec aſpectu aliquis ex his animalib⁹ bona poteſt conſpicere. Effugerunt autem Dei laudem, & benedictionem eius. CAP. XVI. D

¶ per his

PRopter hæc & his ſimilia paſſi ſũt dignè tormenta, & per multitudinem beſtiarum exterminati ſunt. Pro quibus tormentis bene diſpoſuiſti populũ tuum, quibus dediſti cõcupiſcentiam delectamenti ſui nouum ſaporẽ, eſcam parans eis ortygometram: vt illi quidẽ concupiſcẽtes eſcã propter ea quæ illis oſtẽſa & miſſa ſunt, etiam à neceſſaria cõcupiſcentia auerterentur: hi autem in breui inopes facti, nouã guſtauerunt eſcã. Oportebat enim illis ſine excuſatione quidem ſuperuenire interitum exercẽtibus tyrãnidem: his autẽ tantum oſtendere quẽadmodũ inimici eorum exterminabãtur. Etenim cũ illis ſuperuẽnit ſæua beſtiarũ ira, morſibus peruerſorũ colubrorum exterminabantur. Sed non in perpetuum ira tua permãſit, ſed ad correptionẽ in breui turbati ſunt, ſignũ habentes ſalutis ad cõmemorationem mãdati legis tuæ. Qui enim cõuerſus eſt, non per hoc quod videbat ſanabatur, ſed per te omniũ ſaluatorem. In hoc autẽ oſtẽdiſti inimicis tuis: quia tu es qui liberas ab omni malo. illos enim locuſtarũ, & muſcarum occiderunt morſus, & nõ eſt inuenta ſanitas animæ illorum: quia digni erant ab huiuſmodi exterminari. Filios autem tuos nec draconũ nec venenatorũ vicerunt dẽtes. miſericordia eni tua adueniens ſanabat illos. In memoria enim ſermonum tuorũ exterminabãtur, & velociter ſanabantur, ne in altam incidentes obliuionẽ: nõ poſſent tuo vti adiutorio. Etenim neq; herba, neque malagma ſanauit eos, ſed tuus Domine ſermo, qui ſanat omnia. tu es enim Domine, qui vitæ & mortis habes poteſtatem, & deducis ad portas mortis & reducis. Homo autẽ occidit quidem per malitiã animam ſuã, & cum exierit ſpiritus, non reuertetur, nec reuocabit animã quæ recepta eſt. ſed tuam manũ effugere impoſſibile eſt. Negantes enim te noſſe impij, per fortitudinem brachij tui flagellati ſunt: nouis aquis, & grãdinibus, & pluuijs perſecutionem paſſi, & per ignẽ conſummati. Quod enim mirabile erat: in aqua, quæ omnia extinguit, plus ignis valebat. vindex eſt eni orbis iuſtorũ. Quodã enim tempore manſuetabatur ignis, ne comburerentur quæ ad impios miſſa erant animalia: ſed vt ipſi videntes, ſcirent quoniã Dei iudicio patiuntur perſecutionẽ. & quodam tẽpore in aqua ſupra virtutem ignis exardeſcebat vndique, vt iniquæ terræ nationem exterminaret. Pro quib⁹ angelorum eſca nutriſti populũ tuum, & paratum panẽ de cælo præſtitiſti illis ſine labore omne delectamẽtum in ſe habẽtem, & omnis ſaporis ſuauitatem. Subſtantiã enim tuã & dulcedinem tuã quã in filios habes oſtendebas: & deſeruiens vniuſcuiuſque voluntati, ad quod quiſque volebat cõuertebatur. Nix autem, & glacies ſuſtinebãt vim ignis, & non tabeſcebant: vt ſcirent quoniam fructus inimicorum exterminabat ignis ardens in grãdine & pluuia coruſcans. Hoc autem iterũ, vt nutrirentur iuſti, ignis etiã

Num. 11.
Num. 21.
C
D

ſuæ virtutis oblit⁹ eſt. Creatura enim tibi factori deſeruiens, exardeſcit in tormentū aduerſus iniuſtos: & lenior fit ad benefaciēdū pro his qui in te cōfidunt. Propter hoc & tunc omnia tranſfigurata omniū nutrici gratiæ tuæ deſeruiebant ad voluntatem eorū qui à te deſyderati ſunt: vt ſcirēt filij tui, quos dilexiſti Domine, quoniā nō natiuitatis fructus paſcunt homines, ſed ſermo tuus hos qui in te crediderint conſeruat. Quod enim ab igne nō poterat exterminari, ſtatim ab exiguo radio ſolis calefactum tabeſcebat: vt notum omnibus eſſet quoniam oportet præuenire ſolem ad benedictionem tuam, & ad orientē lucis te adorare. Ingrati enim fides tanquam hybernalis glacies tabeſcet, & diſperiet tāquam aqua ſuperuacua.

CAP. XVII.

MAgna ſunt enī iudicia tua Domine, & inenarrabilia verba tua, propter hoc indiſciplinatæ animæ errauerūt. Dum enim perſuaſum habēt iniqui, poſſe dominari nationi ſanctæ: vinculis tenebrarū, & longæ noctis compediti, incluſi ſub tectis, fugitiui perpetuæ prouidentiæ iacuerunt. Et dum putāt ſe latēre in obſcuris peccatis: tenebroſo obliuionis velamento diſperſi ſunt pauentes horrēdē, & cum admiratione nimia perturbati. neq; enim quæ continebat illos ſpelunca, ſine timore cuſtodiebat: quoniam ſonitus deſcēdēs perturbabat illos, & perſonæ triſtes illis apparentes, pauorem illis præſtabant. Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumē præbere, nec ſyderum limpidæ flāmæ illu-
B minare poterant illā noctem horrēdam. Apparebat autem illis ſubitaneus ignis, timore plenus: & timore percuſſi illius quæ nō videbatur, faciei, æſtimabant deteriora eſſe quæ non videbātur. Et magicæ artis appoſiti erāt deriſus, & ſapiētiæ gloria correptio cū cōtumelia. illi enim qui promittebāt timores, & perturbationes expellere ſe ab anima lāguente, hi cum deriſu pleni timore lāguebant. Nā etſi nihil illos ex monſtris perturbabat: tranſitu animaliū, & ſerpētiū ſibilatione cōmoti, tremebundi peribant, & aerē quem nulla ratione quis effugere poſſet, negantes ſe videre. Frequēter enim præoccupāt peſ-
C ſima, redarguente conſciētia. Cū ſit enim timida nequitia, dat teſtimoniū cōdēnationis. ſemper enim præſumit ſæua perturbata cōſcientia. Nihil enim eſt timor, niſi præſumptionis adiutorium, proditio cogitationis auxiliorū. Et dum ab intus minor eſt expectatio, maiorem cōputat ſciētiam eius cauſæ de qua tormētum præſtat. Illi autem qui in potentē venere noctem, & ab infimis & ab altiſſimis inferis ſuperuenientem eundē ſomnū dormientes, aliquādo monſtrorū exagitabātur timore, aliquando animæ deficiebāt traductione. ſubitane⁹ enī illis, & inſperatus timor ſuperuenerat. Deinde ſi quiſq; ex illis decidiſſet, cuſtodiebatur in carcere ſine ferro recluſus.
D Si enim ruſticus quis erat, aut paſtor, aut agri laborum operarius præoccupatus eſſet: ineffugibilem ſuſtinebat neceſſitatē. Vna enim catena tenebrarum omnes erāt colligati. Siue ſpiritus ſibilans, aut inter ſpiſſos arborū ramos auium ſonus ſuauis, aut vis aquæ decurrentis nimium, aut ſon⁹ validus præcipitatarum petrarum, aut ludentiū animalium curſus inuiſus, aut mugiētium valida beſtiarum vox, aut reſonans de altiſſimis montibus echo: deficientes faciebant illos præ timore. Omnis enim orbis terrarū limpido illuminabatur lumine, & nō impeditis operibus cōtinebatur. Solis autem illis ſuperpoſita erat grauis nox, imago tenebrarum, quę ſuperuentura illis erat. Ipſi ergo ſibi erant grauiores tenebris.

CAP. XVIII.

SAnctis autem tuis maxima erat lux, & horum quidem vocem inimici audiebant, ſed figurā nō

exardeſcit in ... n ... in ſolo ... vinit ... mo. deut. ... mat. 4. a. ... ortum ... pes ... magnitu- ... e iudicio- ... n Dei: qui ... nis mira- ... lb⁹ impios ... ligebat: ... d. w. f. ... 7. d. ... b. ... loriæ ... dēnata ... orātiā ... potentē ... e Iſra- ... m eos ... iente. ... o. f.

exardeſcit: rurſūmque miteſcit ad præſtandum fidentibus te beneficiū. Propterea tum quoq; in quiduis trāſfigurata, almæ benignitati tuæ pro [10] indigentium voto ſubſeruiebat: vt filij tui tibi chari, Domine, diſcerent, hominem nequaquam prouentu fructuū ali, ſed verbo tuo eos qui te fidunt, conſeruari. Quod enim igne non abſumebatur omnino, exiguo ſolis radio calefactum liqueſcebat: quo notum eſſet, ſolē gratijs tibi agēdis præueniendū eſſe, & te ſub lucis ortum ſalutandum. Nam ſpes ingrati, in modum hyemalis glaciei euaneſcet, & more inutilis aquæ diffluet.

CAP. XVII.

NEmpe magna iudicia tua ſunt [ô Domine] & explicatu difficilia [verba tua,] quapropter animæ imperitæ errauerūt. Iniuſti enim gentē ſanctam oppreſſuros ſe rati, vinculis tenebrarū, longæq; noctis compedibus [1] conſtricti, atque incluſi tectis ab æterna prouidentia profugi iacuerunt, occultiſque peccatis obſcuro obliuionis velamento latere ſe poſſe arbitrati, attoniti grauiter, viſiſque perturbati ſunt & diſſipati. Neque enim latebra qua cōtinēbantur, ſecuros reddebat ipſos, ſed ſonitus pauore percellens eos circumſtrepebat, laruæq; [2] triſti aſpectu truces offerebātur. Atque ignis quidem nulla vis lucē præbere poterat, nec fulgentes radij ſyderum illuſtrare noctem illā horrendā valebant: ſed ignes tantum quidam terribiles vltro micabant ipſis: attoniti vero, quæ cernebātur illa non apparente facie peiora iudicabant. Interim ludibria artis magicæ iacebāt vnà cum calumnia per iactātiam ſapiētiæ cōtumelioſa. nam qui ſe promittebant timores & perturbationes animo ægroto depulſuros, ijdem ridicula formidine laborabant. Quòd etiamſi nullū eos monſtrū territaſſet, beſtiarum tamen trāſitu, ſerpentiūmq; ſibilis exagitati perijſſent tremebūdi, ineuitabilem etiam aerem intueri ſe negantes. [Frequenter enim peſſima occupant, conſcientia redarguente.] Etenim formidoloſa res eſt malitia, [3] proprio teſte conuicta, [4] & in conſcientia deliteſcens, mala ſemper [5] præſagit. Nihil enim eſt metus, niſi [temeritatis adiumētū, &] auxiliorum à ratione proficiſcentium defectio, cū intus reſidēs exigua ſpes [6] magis reputat cauſæ cruciatum mouētis implacabilitatē. Ergo illi per impotentē verè noctem ab impotentis orci receſſu profectā, eodem ſomno ſopiti, partim monſtroſis exagitabātur viſis, partim animæ defectione exoluebantur. Repentinus enim illis & inopinatus pauor ingruerat: & hoc deinde modo, quicunq; tādem fuiſſet illic collapſus, in [7] anguſtias citra ferrum cōcluſus cuſtodiebatur. Nā ſiue quis agricola ſiue paſtor erat, ſiue quis laborioſus [8] in deſerto operarius, ineuitabilē quiſque neceſſitatē ſuſtinebat. Siquidē omnes vna tenebrarum catena conſtricti erant, ſiue flatus ſibilās, ſiue dēſos inter ramos canora vox auium, ſiue ſonitus aquarum impetu currentiū, ſiue immanis ruentiū ſaxorū fragor, ſiue viſum effugiens ſaltātium animalium curſus, ſiue rugientiū ſæuiſſimarum ferarum fremitus, ſiue echo mōtium cauernis repercuſſa territando illos percellebant. Totus enī mundus clara luce reſplendebat, & expeditis [9] frequens erat operibus: ſolis illis grauis nox incūbebat, imago tenebrarum, quæ ipſos in poſterū exceptura erant. Ipſi denique ſibi tenebris erāt grauiores.

CAP. XVIII.

SAnctis autē tuis lux ampliſſima ſuppetebat, quorum vocem audientes [1] illi, faciem autē &

¶10 vl, orantiū
¶1 πεδῆται
¶2 ἀμαδήτοις κατηφῆ, &c.
¶3 ἰδίῳ μαρτυρι. al. ἰδίως & μαρτυρεῖ.
¶4 vl, & conſcientiæ coniuncta. συνεχομένη. al. συνερχομένη, cōſciētiæ comes.
¶5 vl, anticipat, προειληφε. al. προκατείληφεν. ſibi repræſentat.
¶6 vl, potētiorē imaginatur implacabilitatē. Nā ἀγνοίαν lego, niſi malis ἄγνοιαν, ignorātiam cauſæ, id eſt, incertam cauſam. vl, ſcelus cauſæ, id eſt ſcel⁹ quod cauſa eſt. Nam ἄγνοιαν LXX vertunt שגג vt Pſalmo 24. Cæterum ἀγνείαν lego, ab ἁγνός, quod ſignificat donis incorruptum, qui à iuſto dimoueri nulla ratiōe poteſt, adeoq; implacabilē.
¶7 vl, carcerē.
¶8 vl, per inopiam
¶9 vl, cōficiebat
¶1 Scilicet Aegyptij.

Digitized by Google

¶ ἐυχαριστοῦν
¶ 2 Id eſt, quòd ſe inimice erga ipſos geſſiſſent. ¶ 3 Vel, propterea quòd. Rationem reddit cur lux ampla ſuppeteret ſanctis. ¶ 4 Scilicet Aegyptij.

habitum non videntes, quòd quidem nõ eadem & ipſi paterentur, beatos prædicabant: quòd autem iniuria laceſſiti non læderent,* gratias agebant ipſis, & inimicitiarum veniam rogabant. Quippe tu columnam igneã itineris ignoti ducem, & ad magnificam peregrinationem ſolem innocuum his exhibuiſti. Nam illi meriti fuerãt, qui luce priuati, cuſtodijs tenebrarum tenerentur, cum filios tuos, per quos integerrimum legis lumen orbi prodẽdum erat, concluſos aſſeruarent. Cæterum cum infantes ſanctorũ tuorum interimendi conſilium cepiſſent, vnúſque expoſitus puer, ad caſtigandos illos eſſet ſeruatus: tu frequentia liberorum orbaſti ipſos, aquarúmque vi ſimul omnes perdidiſti. Præſignificata maioribus noſtris fuit nox illa, vt quibus crediderant iuramentis confiſi, ſecuro bonóque forent animo, populúſque tuus & iuſtorum ſalutem vidit, & hoſtiũ interitum. Cum enim inimicos noſtros vltus es, tum nos conuocatos gloria illuſtraſti. Clàm enim ſacrificabant ſancti bonorum filii, & diuinam legem concorditer ſanciebant, ſanctos eorundem bonorum & periculorum ex æquo conſortes fore. Et patribus iam hymnos præcinentibus, inimicorum contrà clamor inconditus clareſcebat, cõploratióque puerorum miſerabilis exoriebatur. Eadem vero pœna cum domino ſeruus affectus, & plebeius paria cum rege paſſus, vnóque adeo nomine mortis, innumerabiles vnà cuncti defunctos habebant. Neque enim ſepeliendo viui ſufficiebant, quoniam vno momento præſtantiſſima quæque proles ipſorum interierat. Nã cum propter præſtigias omnia credere recuſarent, poſt cladẽ primogenitorum populum [5] Dei filium eſſe confeſſi ſunt. Etenim cum quietum ſilentium teneret omnia, nocte iam curſus ſui media, omnipotens ſermo tuus bellator durus acutum gladiũ minime fictum mãdatum tuum gerens, in medium exitialis terræ [6] ſolio regali de cælo deſiliit, & ſtans omnia morte, cælum partim attingens, partim ſolo [7] inſiſtens, compleuit. Tum illos ſubito dira viſa ſomniorum perturbauerũt, obtulerúntque ſe metus inopinati: & alius alibi iacens ſemiuiuus ob quã moreretur cauſam indicabat. Hoc enim ſomnia illa turbulẽta præſignificarant eis: ne, quam ob cauſam mala paterentur inſcij, perirent. Cæterum iuſtos quoque morte contigit periclitari, & multitudo in deſerto cladem accepit, ſed illa non diu durauit offenſio. Nam [8] propere integerrimus armis miniſterij ſui, deprecatione, placularique ſuffimento prolatis, propugnatorem ſe præſtitit, indignationi interceſſit, & ſeruum ſe tuum probans finem impoſuit calamitati. Attamen [9] interemptorem non robore corporis, nec armorum vi deuicit: ſed iuramenta, pactáque cum maioribus allegans, plectentem ſermone ſuperauit. Nã aceruatim iam alijs ſuper alios collapſis mortuis, hic medius [10] obſiſtens iram præcidit, & ad viuos interclusit aditum. Siquidem omnigenus ornatus [10] tunicæ, qua induebatur, inerat, & patrum decora quadruplici lapidum ordini inſculpta, maieſtáſque tua in diademate capitis ipſi*. His interemptor ille ceſſit, hæc [11] extimuit, quòd ſola indignationis experientia ſufficeret.

¶ 5 Id eſt, Deo chariſſimum
¶ 6 Vel, ſedibus regalibus
¶ 7 Vel, ingrediens,
¶ 8 σπεύσας. al, πρόμος.
¶ 9 ὀλοθρεύοντα. al, ὄχλον. ** γαίς.
¶ 10 ἐπὶ τοῦ ποδήρους. Ita Exod. 28. interpretatum eſt חשן. quaſi hic Ephod innuere videat.
¶ 11 ἐφοβήθη. al, ἐφοβήθησαν.
¶ 1 ἐπιτρέψαντες τοῦ ἀπιέναι.
¶ 2 vel, ſtudioſe deduxiſſent,

CAP. XIX.

IMpios autem indignatio ſæua vſque ad extremum perſecuta eſt, vt quorũ etiã futura facinora præuideret, quòd eoſdem quos [1] liberaſſent ad abeundũ, [2] feſtinãtérque dimiſiſſent, pœnitentia ducti rurſum eſſent perſecuturi. Cum enim recenti adhuc luctu ad ſepulchra mortuorum lamentarentur, conſilium inſanũ aliud ceperunt,

Exod. 14. a. psal. 77. b. 104. d.

videbant: & quia nõ & ipſi eadem perpeſſi erãt, magnificabant te: & qui antè læſi erãt, quia nõ lædebantur, gratias agebant tibi: & vt eſſet differentia, donum petebãt. Propter quod ignis ardentẽ columnã ducem habuerũt ignotæ viæ, & ſolem ſine læſura boni hoſpitij præſtitiſti. Digni quidem illi carere luce, & pati carcerẽ tenebrarum, qui incluſos cuſtodiebãt ſanctos filios tuos, per quos incipiebat incorruptũ legis lumẽ ſeculo dari. Cũ cogitarent iuſtorũ occidere infantes: & vno expoſito filio, ſed liberato, in traductionem illorum, multitudinem filiorũ abſtuliſti, & pariter illos perdidiſti ĩ aqua valida. Illa enim nox antẽ cognita eſt a patribus noſtris: vt verè ſcientes quibus iuramentis crediderant, animæquiores eſſent. Suſcepta eſt autẽ à populo tuo ſanitas quidẽ iuſtorum, iniuſtorũ autem exterminatio. Sicut enim læſiſti aduerſarios noſtros: ſic & nos prouocãs magnificaſti. Abſcõſe enim ſacrificabant iuſti pueri bonorũ, & iuſtitię legem in concordiam diſpoſuerũt: ſimiliter & bona & mala recepturos iuſtos, patri omniũ decãtantes laudes. Reſonabat autẽ inconueniens inimicorum vox, & flebilis audiebatur planct* ploratorũ infantium. Simili autẽ pœna ſeruus cũ domino afflictus eſt, & popularis homo regi ſimilia paſſus. Similiter ergo omnes vno nomine mortis mortuos habebant innumerabiles. Nec enim ad ſepeliendũ viui ſufficiebãt: quoniã vno momento quæ erat præclarior natio illorũ, exterminata eſt. De omnibus enim non credentes propter beneficia, tunc cũ primum fuit exterminium primogenitorũ, ſpopõderũt populum Dei ſe eſſe. Cum enim quietũ ſilentiũ contineret omnia, & nox in ſuo curſu mediũ iter haberet, omnipotens ſermo tuus Domine exiliens de cælo à regalibus ſedibus, dur* debellator in mediã exterminij terram proſiliuit, gladius acut* inſimulatũ imperium tuum portãs, & ſtans repleuit omnia morte, & vſque ad cælum attingebat ſtãs in terra. Tunc cõtinuò viſus ſomniorũ malorũ turbauerunt illos, & timores ſuperuenerũt inſperati. Et alius alibi proiectus ſemiuiuus, propter quã moriebatur cauſam demõſtrabat mortis. Viſiones enĩ quæ illos turbauerũt, hæc præmonebant, ne inſcij quare mala patiebantur, perirẽt. Tetigit autem tunc & iuſtos tentatio mortis, & cõmotio in eremo facta eſt multitudinis: ſed nõ diu permiſit ira tua. Properãs enim homo ſine querela deprecari pro populis, proferẽs ſeruitutis ſuę ſcutũ orationẽ, & per incẽſum deprecationẽ allegans, reſtitit iræ, & finem impoſuit neceſſitati, oſtendẽs quoniam tuus eſt famulus. Vicit autem turbas, nõ in virtute corporis, nec armatura potentiæ, ſed verbo illum qui ſe vexabat ſubiecit, iuramenta parentũ, & teſtamentum cõmemorans. Cũ enim iam aceruatim cecidiſſent ſuper alterutrum mortui, interſtitit, & amputauit impetum, & diuiſit illã quæ ad viuos ducebat viam. In veſte enim podẽris, quam habebat, totus erat orbis terrarũ: & parentũ magnalia in quatuor ordinib* lapidum erant ſculpta, & magnificentia tua in diademate capitis illius ſcripta erat. His autẽ ceſſit qui exterminabat, & hæc extimuit. erat enim ſola tentatio iræ ſufficiens.

Afflictio impiorum Aegyptiorum. Exod. 1. c. 2. b. Exod. 14. f.
B
Exod. 12. a.
C
Exod. 18. b.

CAP. XIX.

IMpiis autem vſque in nouiſſimũ ſine miſericordia ira ſuperuenit. Præſciebat enim & futura illorũ: quoniam cum ipſi reuerſi eſſent, & permiſiſſent vt ſe educerent, & cũ magna ſollicitudine præmiſiſſent illos, cõſequebãtur illos pœnitentiæ actus. Adhuc enim inter manus habẽtes luctũ, & deplorãtes ad monumẽta mortuorũ, aliã ſibi aſſumpſerũt cogitationẽ inſcientiæ:

Digitized by Google

& quos rogantes proiecerant, hos tanquã fugitiuos perſequebantur. ducebat enim illos ad hũc finem digna neceſſitas: & horum quæ acciderãt cõmemorationẽ amittebant, vt quæ deerant tormentis, repleret punitio: & populus quidẽ tuus mirabiliter tranſiret, illi autem nouã mortẽ in-
B uenirent. Omnis enim creatura ad ſuum genus ab initio refigurabatur, deſeruiens tuis præceptis, vt pueri tui cuſtodirentur illæſi. Nã nubes caſtra eorum obumbrabat, & ex aqua quæ antè erat, terra arida apparuit, & in Mari rubro via ſine impedimẽto, & cãpus germinãs de profundo nimio: per quem omnis natio tranſiuit quæ tegebatur tua manu, videntes tua mirabilia & monſtra. Tanquã enim equi depauerunt eſcam, & tanquã agni exultauerũt magnificantes te Domine, qui liberaſti illos. Memores enim erãt adhuc eorum quæ in incolatu illorum facta fuerant, quẽadmodum pro natione animaliũ produxit terra muſcas, & pro piſcibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. ¶Nouiſſime autẽ viderunt nouã creaturã auium, cum adducti cõcupiſcentia poſtulauerunt eſcas epulationis. ¶In
C allocutione enim deſyderij aſcendit illis de mari ortygometra, & vexationes peccatoribus ſuperuenerunt, non ſine illis quæ antè facta erant argumentis per vim fluminum. iuſte enim patiebantur ſecũdum ſuas nequitias. Etenim deteſtabiliorem inhoſpitalitatem inſtituerunt. alij quidem ignotos nõ recipiebant aduenas, alij autem bonos hoſpites in ſeruitutem redigebãt. Et non ſolum hæc, ſed & alius quidem reſpectus illorum erat: quoniã inuiti recipiebãt extraneos. Qui autem cum lætitia receperũt hos, qui eiſdẽ vſi erant inſtitutis, ſæuiſſimis afflixerunt doloribus. ¶Percuſſi ſunt autẽ cæcitate: ſicut illi in fo-
D ribus iuſti cum ſubitaneis cooperti eſſent tenebris, vnuſquiſque trãſitum oſtij ſui quærebat. In ſe enim elementa dum cõuertuntur, ſicut in organo qualitatis ſonus immutatur, & omnia ſuũ ſonum cuſtodiũt: vnde æſtimari ex ipſo viſu certò poteſt. Agreſtia enim in aquatica conuertebantur: & quæcunque erant natantia, in terram tranſibant. Ignis in aqua valebat ſupra ſuã virtutem, & aqua extinguentis naturæ obliuiſcebatur. Flammę econtrario, corruptibilium animalium non vexauerunt carnes coambulantiũ, nec diſſoluebant illam quæ facile diſſoluebatur, ſicut glacies bonam eſcam. In omnibus enim magnificaſti populum tuum Domine, & honoraſti, & non deſpexiſti in omni tempore, & in omni loco aſſiſtens eis.

vt quos extruſerant ſupplicando, eos vt fugitiuos perſequerentur. Etenim merita [1] neceſſitas' ad hunc finem trahebat eos, & priorum caſuũ obliuionem eis inijciebat: vt reliquas cruciatuũ pœnas perſoluerent, & populo tuo inopinatã profectionem tentante, in nouum genus interitus inciderẽt. Siquidem res omnes creatæ cõmiſſæ ſibi curæ ſubſeruientes in ſuo genere, aliam deintegro figuram, vt illæſi filij tui conſeruarentur, induere: vtpote nubes illa quæ caſtra obumbrabat, & quæ aquis prius occupata terra emergens ſicca apparuit, iter item expeditũ è Mari rubro, & herboſus è fluctu violento cãpus: per quẽ vniuerſa gens manu tua protecta, ſtupendáque miracula tua intuita tranſijt. Nam equorum in modum [2] paſti fuerunt,' moréque agnorum exultauere, te liberatorem ſuũ, ô Domine, decantantes. Meminerãt enim adhuc rerum actarum in peregrinitate ſua: quo modo pro ſobole animalium terra protuliſſet [4] pediculos,' & pro piſcibus multitudinem ranarum fluuius euomuiſſet. Tãdem vero nouam auium progeniẽ viderunt, cum delicatos cibos concupiſcẽtia ducti poſtulauiſſent: nam ad placidos eos ſublimis à mari [5] coturnix' aduenit. Porrò [6] ſceleratis' pœnæ, non ſine prægreſſis fulminum vi portentis irrogatæ fuerũt. Iuſte enĩ pro nequitia ſua cruciabantur, qui grauiorem inhoſpitalitatẽ exercuiſſent. Nã alij [7] eos qui errabant' apud ſe, non recipiebant: alij ſeruitute premebant hoſpites bene meritos: nec ſolũ hos, [8] ſed etiam ſiqua eſſet ipſorũ viſitatio,' quoniam alienigenas inimice accipiebant. Alij itẽ quos gaudiorum celebritate recepiſſent, iam in cõſortium eiuſdem iuris admiſſos iniquis laboribus affligebant. Ergo [9] caligine' mulctati fuerunt. vt quondã ad iuſti fores illi, [10] qui' vaſtis tenebris ſepti, ſuarum quiſque forium quærebant exitum. Etenim elemẽta apte tranſponũtur inter ſe, quemadmodum in pſalterio ſoni nomen concentus permutantes, ſonũ tamen ſemper aliquem obtinent: quod licet ex inſpectione rerum actarum exacte conijcere. Aquaticis enim mutabantur terreſtria, [11] & natatui nata in terrã trãſibant. Ignis in aquam [12] præter vim ſuam' valebat, & aqua naturæ extinctricis obliuiſcebatur. Flammæ rurſum animalium, quæ corruptioni obnoxia ſunt, intercedentium corpora nulla tabe affecerunt, nec liquari natum glaciale ambroſij cibi genus [13] liquefecere.' Per omnia enim amplificaſti populum tuum Domine, & cohoneſtaſti: nec ei vllo tẽpore aut loco præſens adeſſe dedignatus es.

¶1 vl, fatũ aut calamitas.
¶2 ἐνεμήθησαν Vide num legẽdũ ſit ἐχρεμέτισαν, id eſt hinnierũt, ſcilicet pre lætitia.
¶4 כנים
¶5 vl, ortygometra ¶6 i. Aegyptijs.
¶7 vl, ignotos ¶8 i. ſed etiam qui eos inuiſerẽt. vel, ſed etiã qui curam eorũ ſuſcepiſſet.
¶9 vl, viſus errore
¶10 ὅτε
¶11 καὶ νηκτὰ μετέβαινεν, &c.
¶12 τῆς ἰδίας δυνάμεως, vbi alibi addit ἐπιλελησμένον, modi ſuarum viriũ imemor.
¶13 εὐτηκτον γένος. lego ἔτηκον.

Eccleſiaſticus ſiue Sapientia Ieſu filii Sirach.

PROLOGVS.

MVltorum nobis & magnorum per Legẽ & Prophetas alióſque qui ſecuti ſunt illos, ſapientia demonſtrata eſt: in quib' oportet laudare Iſraelẽ doctrinæ & ſapiẽtię cauſa: quia non ſolum ipſos loquentes neceſſe eſt eſſe peritos, ſed etiã extraneos poſſe & diſcentes & ſcribẽtes doctiſſimos fieri. Auus me' Ieſus, poſtquam ſe amplius dedit ad diligentiam lectionis Legis, & Prophetarũ, & aliorum librorũ, qui nobis à parentibus noſtris traditi ſunt: voluit & ipſe ſcribere aliquid horum quæ ad doctrinam & ſapientiam pertinent: vt deſyderantes diſcere, & illorum periti fieri, magis magiſque attendant animo, & cõfirmentur ad legitimã vitam. Hortor itaque venire vos cum beneuolentia, & attẽtiori ſtudio lectionem facere: & veniã habere in

CVm multa magnáque nobis per Legem & Prophetas, eóſque ſequutos alios tradita ſint, ob quæ merito laudes Iſraelitas nomine eruditionis atque ſapientiæ, & vnde non ſolũ ipſos lectores euadere doctos oportet, ſed horum ſtudioſi etiam exteris tam dicẽdo quàm ſcribendo vtiles eſſe poſſunt: auus quoque meus cum quàm plurimo tẽpore in lectionem Legis & Prophetarum, aliorúmque à patribus conſcriptorum librorum incubuiſſet, inque his exercitatione ſatis profeciſſet, adduct' eſt & ipſe vt aliquid ad eruditionem & ſapientiã pertinens cõſcriberet: vnde ſtudioſi, & qui ſe his dedidiſſent, multo maiorem ad legitime viuendum profectum facerent. Hortatos itaque vos velim, vt hęc beneuole & attente legatis, atque ignoſcatis no-

Digitized by Google

bis, ſicubi videamur, dum in interpretatione ela borauimus, quarundā dictionum vim nō eſſe aſſecuti. Non enim eandem vim obtinent eadem, quæ ſuo modo Hebraice dicuntur, cum in alienam linguam tranſlata fuerint. Neque vero ſolum hæc, ſed alia quoq;, vtpote Lex ipſa & Prophetæ, cæterique libri non parum intereſt an ſua lingua recitentur. Ergo anno regni Ptolemæi Euergetæ tricetimooctauo, cum in Ægyptum perueniſſem, ibique diu moratus, nō paruæ eruditionis reperiſſem exemplar, faciendum maxime duxi, vt ipſe ſtudium aliquod & induſtriam ad interpretandum hunc librum adhiberem. Etenim multis vigilijs ſtudiòque contendi eo temporis interuallo, vt ad finem perductum librum ederem, vtque ſtudio ſe dedere volentes exules moribus prius inſtitui ſecūdum Legem viuerent.

illis in quibus videmur ſequentes imaginem ſapientiæ, & deficere in verborum cōpoſitione. Nā deficiunt & verba Hebraica quando fuerint trāſlata ad alteram linguā. Non autem ſolum hæc, ſed & ipſa Lex, & Prophetæ, cæteráq; aliorum librorū non paruā habent differentiā quando inter ſe dicuntur. Nā in octauo & triceſimo anno temporibus Ptolemæi Euergetis regis, poſtquam perueni in Ægyptum: & cū multum tēporis ibi fuiſſem, inueni ibi libros relictos nō paruæ, neque contēnendæ doctrinæ. Itaque bonum & neceſſarium putaui & ipſe aliquā addere diligentiam & laborem interpretandi librū iſtū: & multa vigilia attuli doctrinā in ſpatio temporis ad illa quæ ad finem ducunt, librum iſtum dare, & illis qui volūt animum intēdere, & diſcere quemadmodum oporteat inſtituere mores qui ſecundum legem Domini propoſuerint vitam agere.

QVAE SEQVVNTVR, IN ALIO EXEMPLARI
Græco reperta ſic tranſtuli.

Ieſus hic, Sirach quidem fuit filius, ſed cognominis ſibi Ieſu nepos. Vixit autem tēporibus citerioribus, captiuitatem & reſtitutionem ſecutis, adeòque poſt omnes ferè prophetas. Porrò auus eius Ieſus, vt & ipſe teſtatur, induſtrius vir fuit inter Hebræos, & prudentiſſimus: qui nō ſolum aliorum ante ſe prudentium virorum ſapienter dicta collegit, ſed etiam ipſe quædam priuatim multa ſcientia ſapientiáque plena pronunciauit. Poſtquam igitur hoc libro ferè collectitio relicto, primus ille Ieſus de vita deceſſit: Sirach hic poſt eum rurſus acceptum eundem filio ſuo Ieſu reliquit. Is tandē hunc nactus, cōcinne totum coegit in vnum ¹volumen,¹ & Sapiētiam cum ſuo & paterno, adeòque aui nomine inſcripſit: nempe vt ipſo ſapientiæ nomine auditorem ad ipſum librum maiori deſyderio meditationéque pertractādum alliceret. Ergo dicta Sapientiæ & ænigmata ſimilitudinéſque continet, & peculiares quaſdam antiquas ac diuinas de viris Deo probatis hiſtorias, tum orationes & hymnos eiuſdem, atque inſuper quibus beneficijs Deus populum ſuum ſit dignatus, quibúſque malis inimicos eiuſdem cumularit. Sanè hic Ieſus Salomonis ſectator fuit, nihil minus illo ſapiētiæ & eruditionis nomine probatus, vt qui multiſcius verè fuerit, & ſit appellatus.

CAP. I.

A Deo manat omnis ſapiētia, [apud eum ſemper fuit,] & eidē perpetuò cōiuncta eſt. Arenā maris, guttáſve pluuiæ, aut dies æui quis enumeret? Sublimitatē cæli terræq; latitudinē, aut profundū [quis emetiatur?] ſimiliterq; ſapiētiā [Dei, rerū omniū primā] quis peruestiget? Rerū omniū prima eſt ſapiētia creata, & prudēs intelligētia iam inde ab æuo. Fōs ſapiētiæ ſermo Dei celſiſſimus eſt: & adit⁹, ſempiterna eiuſdē præcepta. Cuinam eſt detecta radix ſapiētiæ? aut quis calliditatē eius pernouit? [Quiſnā aperte palàmq; diſciplinā ſapiētiæ edoctus eſt? aut quis multiplices vias eius intellexit?] Vnus eſt ſapiēs, [creator omniū celſiſſimus, omnipotēs,] & perq; terribilis, ſedēs in ſolio ſuo Dominus. Is eā creauit, vidit, ad numerū recenſuit, [& emēſus eſt.] Hanc ſuper omnia opera ſua ſupērq; animātia cuncta effudit pro ſua munificentia, & eā exhibuit ſui ſtudioſis. Religio Domini ipſa gloria eſt, & magnificentia, & lætitia, & corona exultationis. Religio Domini cor delectat, & lætitiæ ac gaudij, longæq; vitæ cōciliatrix eſt. Religionē Domini colēti bene erit ad extremū, & idē die obitus ſui ¹beabitur.¹ Amor Dei præclara eſt ſapientia, cui⁹ qui viderint ſpeciē, eandem perſpectā, & ex miraculis ipſius agnitā diligunt. ²Initiū² ſapiētiæ eſt religio Domini, & vnà cū fidelibus creatur ³in vtero.³ ⁴electas⁴ comitat fœminas, & apud iuſtos ac fideles viſitur. Religio Domini ſanctitas eſt ſcientiæ: ſanctitas autē cor incolume, iuſtúmq; reddet, & eidē iucūditatem afferet atque gaudium.] Nidū fundauit æternū inter homines, eorúmq; progeniei ſe cōcredit. Reuereri Deū vberrima ſapiētia eſt, quæ homines fructib⁹ ſuis exaturat. Omnē domum ⁵ipſorū⁵ delicijs ſuis implet, & ſuis item cellas prouentib⁹: vtræque vero res dona Dei ſunt, quæ faciunt ad proſperitatē. Religio Domini corona eſt ſapientiæ, tranquillitatē pariens, & ſalutarem incolumitatē: cuius

¶1 εὐλογηθήσεται. al. χάριν εὑρήσει.
¶2 Vl. caput. Hebr. ראשית
¶3 ἐν μήτρᾳ. al. ἐν μέτρῳ.
¶4 vl. eximias
¶5 αὐτῶν. al. αὐτῆς.

CAP. I.

Omnis ſapientia à Domino Deo eſt, & cū illo fuit ſemper, & eſt ante æuum. Arenā maris & pluuiæ guttas, & dies ſeculi quis dinumerauit? Altitudinē cæli, & latitudinē terræ, & profundum abyſſi quis dimenſus eſt? Sapiētiam Dei præcedentē omnia, quis inueſtigauit? Prior omnium creata eſt ſapientia, & intellectus prudentiæ ab æuo. Fons ſapiētiæ verbum Dei in excelſis, & ingreſſus illius mādata æterna. Radix ſapientiæ, cui reuelata eſt, & aſtutias illius quis agnouit? Diſciplina ſapientiæ cui reuelata eſt, & manifeſtata? & multiplicationē ingreſſus illius quis intellexit? Vnus eſt Altiſſimus creator ¹omnium,¹ omnipotēs, & rex potens, & metuendus nimis, ſedens ſuper thronum illius & dominās Deus. Ipſe creauit illam in Spiritu ſancto, & vidit, & dinumerauit, & menſus eſt. Et effudit illā ſuper omnia opera ſua, & ſuper omnem carnem ſecūdum datum ſuum, & præbuit illam diligētibus ſe. Timor Domini gloria, & gloriatio, & lætitia, & corona exultationis. Timor Domini delectabit cor, & dabit lætitiā & gaudium ²in² longitudinem dierum. Timenti Dominū bene erit in extremis, & in die defūctionis ſuæ benedicetur. Dilectio Dei, honorabilis ſapiētia. Quibus autem apparuerit in viſu, diligūt eā in viſione, & in agnitione magnalium ſuorum. Initium ſapientiæ, timor Domini, & cū fidelibus in vulua concreatus eſt, & cū electis fœminis graditur, & cum iuſtis & fidelib⁹ agnoſcitur. Timor Domini, ſcientiæ religioſitas. Religioſitas cuſtodiet, & iuſtificabit cor, iucūditatē atque gaudiū dabit. Timenti Dominum bene erit, & in dieb⁹ ³conſolationis³ illius benedicetur. Plenitudo ſapientiæ eſt, timere Deum, & plenitudo à fructibus illius. Omnem domum illius implebit à generationibus, & receptacula à theſauris illius. Corona ſapientiæ, timor Domini, replens pacē, & ſalutis fructum: & vidit, & dinumerauit eam.

B

C

Digitized by Google

Vtraque autem ſunt dona Dei. Scientiam, & in-
tellectum prudentiæ ſapientia compartietur: &
gloriam tenentium ſe, exaltat. Radix ſapientiæ
eſt, timere Dominum: & rami illius longæui. In
theſauris ſapientiæ intellectus, & ſcientiæ reli-
gioſitas: execratio autem peccatoribus ſapien-
tia. Timor Domini expellit peccatum. Nam qui
ſine timore eſt, non poterit iuſtificari. iracundia
enim animoſitatis illius, ſubuerſio illius eſt. Vſ-
D que in tempus ſuſtinebit patiens, & poſtea red-
ditio iucunditatis. Bonus ſenſus vſque in tẽpus
abſcondet verba illius, & labia multorũ enarra-
bunt ſenſum illius. In theſauris ſapientiæ ſigni
ficatio diſciplinæ: execratio autẽ peccatori, cul-
tura Dei. Fili, concupiſcens ſapientiam, conſer-
ua iuſtitiam, & Deus præbebit illam tibi. Sapien
tia enim & diſciplina timor Domini: & quod be
neplacitum eſt illi, fides & manſuetudo, & adim
plebit theſauros illi*. Contumax non ſis, & in-
credibilis timori Dei: & ne acceſſeris ad illũ du-
plici corde. Ne fueris hypocrita in conſpectu ho
minum, & non ſcandalizeris in labijs tuis. At-
tende in illis: ne forte cadas, & adducas animæ
tuæ inhonorationem, & reuelet Deus abſconſa
tua, & in medio ſynagógæ elidat te, quoniã ac-
ceſſiſti maligne ad Dominum, & cor tuum ple-
num eſt dolo & fallacia.

CAP. II.

Fili, accedens ad ſeruitutem Dei, ſta in iuſti-
tia, & in timore, & præpara animam tuam
ad tentationem. Deprime cor tuum, & ſuſtine:
& inclina aurem tuam, & ſuſcipe verba intelle-
ctus, & ne feſtines in tempore obductionis. Su-
ſtine ſuſtentationes Dei: coniungere Deo, & ſu-
ſtine, vt creſcat ĩ nouiſſimo vita tua. Omne quod
tibi applicitum fuerit, accipe: & in dolore ſuſti
ne, & in humilitate tua patientiam habe: quo-
niam in igne probatur aurum & argentum, ho
mines verò receptibiles in camino humiliatio-
nis. Crede Deo, & recuperabit te: & dirige viam
B tuam, & ſpera in illum. Serua timorem illius, &
in illo veteraſce. Metuentes Dominum ſuſtine-
te miſericordiam eius: & non deflectatis ab il-
lo, ne cadatis. Qui timetis Dominum, credite il-
li: & non euacuabitur merces veſtra. Qui timetis
Dominum, ſperate in illũ: & in oblectationẽ ve-
niet vobis miſericordia. Qui timetis Dominum
diligite illum, & illuminabuntur corda veſtra.
Reſpicite filij nationes hominum: & ſcitote quia
nullus ſperauit in Domino, & cõfuſus eſt. Quis
enim permanſit in mandatis eius, & derelictus
eſt? aut quis inuocauit eum, & deſpexit illũ? Quo
C niam pius & miſericors eſt Deus, & remittet in
die tribulationis peccata: & protector eſt omni-
bus exquirentibus ſe in veritate. Væ duplici cor-
de, & labijs ſceleſtis, & manibus malefacientib*,
& peccatori terram ingredienti duabus vijs. Væ
diſſolutis corde, qui non credunt Deo: & ideo nõ
protegentur ab eo. Væ his qui perdiderunt ſuſti
nentiam, & qui dereliquerunt vias rectas, & di-
uerterunt in vias prauas. Et quid facient cum in-
ſpicere cœperit Dominus? Qui timent Dominũ,
b. non erunt incredibiles verbo illius: & qui dili-
gunt illum, conſeruabunt verbum illius. Qui ti-
D ment Dominum, inquirẽt quæ beneplacita ſunt
ei: & qui diligunt eum, replebuntur lege ipſius.
Qui timent Dominum præparabunt corda ſua,
& in conſpectu illius ſanctificabũt animas ſuas.
Qui timent Dominum, cuſtodiunt mandata il-
lius, & patientiam habebunt vſque ad inſpectio
nem illius, dicentes, Si pœnitentiam non egeri
mus, incidemus in manus Domini, & nõ in ma-
nus hominum. Secundum enim magnitudinem
ipſius, ſic & miſericordia illius cum ipſo eſt.

(Margin: ttatio / dentiã / dio reli / . / conſi / dium / tiæ. / odo / a ſa- / . / ſis in- / lis ti- / omi- / Dei / nda / . / 4.a. / h.4.b. / b. / . a. / .17.a / ſpes / . / t)

amatores gloria effuſe exhilarat. [6]Scientiam &
intelligendi [7]artem effundit [8]ſapientia: & ample-
ctentes ſe, gloria extollit. Revereri Dominum ra
dix eſt ſapientiæ, & rami eiuſdem longæuæ æta
tes. [Theſauris ſapientiæ ineſt intelligẽtia, ſciẽ
tiæque ſanctitas: ſed ſceleroſis execrationi eſt
ſapiẽtia.] * Religio Domini peccata depellit: &
quãdiu præſens eſt, irã arcet. [9]Vir iracũdus non
poterit cenſeri iuſtus, nam ruinam ei creat ip-
ſius ad irã procliuitas. Qui patiẽs eſt, vſque [10]ad
tempeſtiuitatem præſtabit tolerantiam, & poſt-
ea exorietur ei lætitia. Idem verba ſua tempeſti
ue ſupprimet, & labia [11]multorum cõſilium eius
prædicabũt. In theſauris ſapientiæ [12]latet ſcien-
tia, ſceleroſo vero pietas eſt execrabilis. Sapien
tiam ſi cupis, fac ſerues præcepta eius, & Domi-
nus eam tibi præbebit, [implebitque theſauros
illius.] Nam ipſa ſapiẽtia & eruditio religio Do
mini eſt, & grata ſunt ei fides ac manſuetudo.
Religioni Domini parere ne recuſes [13]inops, nec
ad eã animo ficto acceſſeris. [14]Ne te cõformes ad
ſermones hominum, [15]nec labijs tuis confidas.
[16] Ne extollas teipſũ, vt ne cadas, animæve tuæ
dedecus contrahas, quãobrem Domin* palã pro
ferat ſecreta tua, & te in [17]medio cœtu proſter-
nat, eo q ad religionem eius nõ acceſſeris [18]ſyn-
cere, ſed animũ doloſum attuleris.

CAP. II.

Fili, cultum Dei aggreſſurus, [fac in iuſtitia
ſolicite perſiſtas, &] animum tuum pares ad
uerſus tentationem. Recte inſtitue cor tuum, &
age fortiter: [admoue aurem tuam, verbaq; cõ-
ſulta percipe:] nequid impetus tempore [1]trepi-
des, [ſed Deum ſuſtineas patienter.] Fac adhæ-
reas Deo, nec deſciſcas, vt extremo tempore tuo
locupleteris. Quicquid inuaſerit te, [2]libens exci-
pe: [in dolore patientem,] & in qua deprimeris
viciſſitudine fortem te præbeas. Quoniam vt au
rum igni probatur, ita homines cõmendabiles
in fornace afflictionis. Confide Deo, vt opem ti-
bi ferat: rectis inſiſte vijs, & illo nitere: [tuere re
ligionem eius, & in ea conſeneſce.] Qui Domi
num reueremini, ſperate benignitatem ei*: nec
deflectatis ab eo vt ne concidatis. Qui Domi-
num reueremini, eodem confidite: nec præmiũ
veſtrum intercidet. Bona ſperate quibus Domi-
nus religioni eſt, lætitiam quoque ſempiternã
& benignitatem. [Religioſi erga Dominum, eũ-
dem diligite: & animis illuſtrabimini.] In priſ-
ca retro reſpicite ſæcula, & hęc cõſiderate. Quis
Domino confiſus eſt, & ignominiam retulit? aut
quis in religione eius perſtitit, & fuit deſertus?
aut quis inuocauit eum, quem deſpexerit? Nam
miſericors & clemẽs eſt Dominus, peccata remit
tit, & tempore afflictionis ſalutem affert, [om-
niũmque adeo eum ſyncere implorantium de-
fenſor eſt.] Væ cordibus ignauis, [ac labijs ſcele
ſtis,] remiſſiſque manibus, & ſceleroſo duab* vijs
ingredienti. Væ cordi collapſo: nam cum nullã
habeat fiduciam, defenſore quoque carebit. Væ
vobis qui amiſiſtis patientiam, [deſertiſque re-
ctis itineribus, ad praua diuertiſtis.] Quid enim
facietis, cum Dominus in vos inquiret? Qui Do-
minum reuerentur, parere verbis eius non recu
ſabunt: & qui diligunt eum, vias eiuſdem obſer-
uabunt. Qui reuerentur Dominũ, ſequentur quæ
grata ſunt illi: & qui diligunt eum, plenam legi
ipſius nauabunt operam. Quibus Dominus reli
gioni eſt, ij corda ſua excolent, & animos ſuos
corã illo ſummittent. [Religioſi in Dominum,
ſeruabunt mandata eius, & donec reſpiciat ip-
ſos, patienter perdurabunt, dictitantes, Si minus
reſipuerimus, in manus Domini [4]incidamus, po-
tius q̃ in manus hominum. Quanta enim ma-
ieſtas eſt ipſius, tanta eſt & eiuſdẽ miſericordia.

¶6 Quod hic addit, καὶ εἶδε καὶ ἐξηρίθμησεν αὐτήν, nõ eſt in emendatiorib* Græcis & ãtiquiorib*.
¶7 vl. peritiã
¶8 ἡ σοφία.
¶9 θυμώδης ἀνήρ. al. θυμὸς ἄδικος.
¶10 vl. ad tẽp*
¶11 πολλῶν. al. πιστῶν.
¶12 vl. iſtæ allegoriæ ſunt, παραβολαί.
¶13 ἐνδεὴς ὤν
¶14 ſub. Sed ad Dei ſapiẽtiam. al. ne ſimulatorẽ agas ĩ cõſpectu hominũ.
¶15 χείλεσί σου μὴ πρόσεχε. al. χείλεσί σου πρόσεχε.
¶16 μη. al. καὶ
¶17 vl. media concione
¶18 ἐν ἀληθείᾳ
¶1 vl. incurſionis
¶2 vl. p̃cipites.
¶3 ἀσμένως.
¶4 vl. incidemus

CAP. III.

¶1 vt, ſoboles aut proles
¶2 κρῖμα τοῦ πατρός. al. ἐμοῦ τοῦ πατρός.
Me patrem audite.
¶3 ἵνα ἐπέλθῃ σοι εὐλογία παρ' αὐτοῦ. al. παρ' ἀνθρώπων.
¶4 πατρὸς ἀτιμία. al. πρὸς ἀτιμίαν
¶5 חסד
¶6 vt, animo ſummiſſis
¶7 ἀφροσύνῃ.
¶8 ὁσίως
¶9 βλέπειν ὀφθαλμοῖς.
¶10 τῶν ἔργων al. τῶν λόγων.
¶11 ἡ ματαία
¶12 ἀπολεῖται. al. ἐμπεσεῖται.
¶13 vt, veſtigijs ſuis euertetur. id eſt, inſtitutis ſuis falletur.
¶14 vt, res arcanas.
¶15 חסד
¶16 ἐκεῖ ὁ κύριος
¶17 αὐτοῦ.
¶1 παρελκύσῃς. al. παροργίσῃς.

FIlij ſapientiæ cœtus iuſtorum ſunt, & [2]fœtus illorum obedientia & charitas.] [1]Sententiam patris audite filij, & exequimini eam, vt ſeruemini. Dominus enim patrem liberis honorabilem reddidit, & ſententiæ matris attribuit authoritatem in filios. Qui reueretur patrem, peccata expiabit: [abſtinebit ab illis, votorúmque quotidianorum compos erit:] & recondit ſibi quaſi theſaurum, qui matrem honorat. Qui patrem reueretur, iucunditatem ex liberis capiet, temporéque precationis ſuæ exaudietur. Qui reueretur patrẽ, longæua vita fruetur: & qui Dominũ audit, matri ſuæ acquieſcet. *Qui Dominum reueretur, patrem honorabit: & parentibus ſuis tanquam Dominis ſeruiet. Tam factis quàm dictis patrẽ atque matrem honora [per ſummam patiẽtiã,] [3]vt bene precetur tibi, [bonáque illius precatio nouiſſimo tẽpore maneat.] Nam bona precatio patris domos liberorũ ſtabilit, dira vero matris imprecatio eruit fundamẽta. Ignominia patris tui ne glorieris: neque enim decori tibi fuerit [4]eius ignominia. Patern9 enim honor gloriã homini cõciliat. & opprobrio liberis eſt mater ignominioſa. Fili, ſenectutẽ patris ſubleua, nec eũ in vita ſua cõtriſtes. Quòd ſi ſẽſib9 fuerit alienat9, boni cõſule, & illũ aſpernari ſũmo caue ſtudio. Neque enim præſtita patri [5]benignitas dabit obliuiõi, ſed aduerſ9 peccatũ extruet tibi ꝓpugnaculo. Recordabit tui tẽpore calamitatis tuæ, & vt ꝑ ſerenitatem glacies, ita peccata tua reſoluentur. Quàm infamis eſt deſertor patris, & execratus Domino, qui matri ſuæ mouet indignationem! ¶Fili, res tuas cũ manſuetudine perage, & domini probato charus eris. Quanto maior es, eo te geras ſummiſſius, vt gratiam initurus apud Dominum. *Multi quidem eximij ſunt & inſignes, ſed myſteria [6]mitibus aperiuntur. Quoniam potentia Domini magna eſt, & gloriam ab humilibus cõſequitur. ¶Difficiliora quàm quibus par ſis ne quæras, & ne ſcruteris [7]ſtulte quæ vires tuas ſuperant. Quæ tibi mandata ſunt [à Deo,] [8]ſancte meditare, [nec plurium operum eius eſto curioſus:] non enim opus eſt vt [9]oculis tuis arcana peruideas. Plura [10]negotijs tuis ne cura, nec ſuperuacua ſcruteris multifariam:] nam plura quàm pro humano captu tibi ſunt patefacta. Multos enim decepit [11]vana ſua opinio, & cõiectura ſenſus ſui praua labefactauit. *Pupillis orbus lumine carebis: cognitionẽ itaque cui9 expers es, ne pñtearis. ¶Cor pertinax malũ tandẽ accipiet: & qui periculũ amat, in illo [12]peribit. [Cor duab9 vijs ingrediẽs nõ impetrabit ſucceſſũ, & cor prauum offenſabit in eis.] Cor pertinax grauabitur laborib9, & ſceleroſ9 peccata peccatis accumulabit. ¶In ſuaſiõe arrogãtis nihil eſt ſani* & [13]greſſus ei9 cõuellẽtur: quia radices egit in eo planta malitiæ, [nec vllius pretij cẽſebitur.] ¶Cor hõis cordati meditat[14] ſermones recõditos, & ſapiens aurẽ attentã expetit. [Cor ſapiẽs & itelligẽs abſtinebit à peccatis, & in operib9 iuſtis ſucceſſu potietr.] ¶Vt aqua ignẽ ardẽtẽ extiguit, ita peccatũ expiat miſericors[15] benignitas, cui[16] Domin9 gratiã redditur* memor erit in poſterũ, vt [author] tẽpore caſus [17]ſui adminiculũ iueniat. IIII.

FIli, ne defraudes victu pauperẽ, nec oculos egenus ſpe diu ꝓduxeris. Ne cõtriſtes animũ eſurientis, nec in inopia ſua [1]ſuſpẽſum quenquam teneas. Cor exacerbatũ ne perturbes magis, nec differas quod erogatur* ſis in egenũ. Supplicem afflictũ ne reijcias, nec faciẽ tuã auertas à paupere. Oculũ [2]per iram ne deijcias ab egeno, nec locũ male tibi precãdi cuiquã deſinã animi præ acerbitate male tibi precãtis orationem creator eius exaudiet. Exhibe te cœtui [pauperũ] amabilẽ, [animũque tuũ ſeniori,] & optimati caput tuũ ſumm

CAP. III.

FIlij ſapientiæ, eccleſia iuſtorum: & natio illorum, obedientia & dilectio. Iudicium patris audite filij, & ſic facite vt ſalui ſitis. ¶Deus enim honorauit patrem in filijs: & iudicium matris exquirens, firmauit in filios. Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, & continebit ſe ab illis, & in oratione dierum exaudietur. Et ſicut qui theſaurizat, ita & qui honorificat matrem ſui. Qui honorat patrem ſuum, iucundabitur in filijs, & in die orationis ſuæ exaudietur. Qui honorat patrem ſuum, vita viuet longiore: & qui obedit patri, refrigerabit matrem. Qui timet Dominũ honorat parentes, & quaſi dominis ſeruiet his qui ſe genuerunt. ¶In opere & ſermone, & omni patientia honora patrem tuum, ¶vt ſuperueniat tibi benedictio à Deo, & benedictio illius in nouiſſimo maneat. Benedictio patris firmat domos filiorum: maledictio autem matris eradicat fundamenta. Ne glorieris in contumelia patris tui: non enim eſt tibi gloria, ſed cõfuſio. gloria enim hominis ex honore patris ſui, & dedecus filij pater ſine honore. Fili, ſuſcipe ſenectam patris tui: & non contriſtes eum in vita illius: & ſi defecerit ſenſu, veniam da, & ne ſpernas eum in virtute tua. eleemoſyna enim patris non erit in obliuione. Nam pro peccato matris reſtituetur tibi bonum, & in iuſtitia ædificabitur tibi, & in die tribulationis commemorabitur tui: & ſicut in ſereno glacies, ſoluentur peccata tua. Quàm malæ famæ eſt qui derelinquit patrem: & eſt maledictus à Deo qui exaſperat matrẽ. ¶Fili, in manſuetudine opera tua perfice, & ſuper hominum gloriam diligẽris. ¶Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam, quoniam magna potentia Dei ſolius, & ab humilibus honoratur. ¶Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris: ſed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita ſemper, & in pluribus operibus eius ne fueris curioſus. non eſt enim tibi neceſſarium ea quæ abſcondita ſunt, videre oculis tuis. In ſuperuacuis rebus noli ſcrutari multipliciter, & in pluribus operibus eius non eris curioſus. Plurima enim ſuper ſenſum hominum oſtenſa ſunt tibi. Multos enim ſupplantauit ſuſpicio illorum, & in vanitate detinuit ſenſus illorum. ¶Cor durũ habebit male in nouiſſimo: & qui amat periculum, in illo peribit. Cor ingrediens duas vias, nõ habebit ſucceſſus, *& prauicordius in illis ſcandalizabitur. Cor nequã grauabitur in doloribus, & peccator adijciet ad peccandum. ¶Synagogæ ſuperborũ non erit ſanitas: frutex enim peccati eradicabitur in illis, & non intelligetur. ¶Cor ſapiẽtis intelligitur in ſapientia, & auris bona audiet cum omni concupiſcentia ſapientiam. Sapiens cor, & intelligibile abſtinebit ſe à peccatis, & in operibus iuſtitiæ ſucceſſus habebit. ¶Ignẽ ardentem extinguit aqua, & eleemoſyna reſiſtit peccatis: & Deus proſpector eſt ei9 qui reddit gratiã: meminit in poſterũ, & in tempore caſus ſui inueniet firmamentũ. CAP. IIII.

FIli, eleemoſynã pauperis ne defraudes, & oculos tuos ne transuertas à paupere. Animã eſurientem ne deſpexeris, & non exaſperes pauperem in inopia ſua. Cor inopis ne afflixeris, & nõ protrahas datum anguſtianti. Rogationẽ contribulati nẽ abijcias: & nõ auertas faciem tuam ab egeno. Ab inope ne auertas oculos tuos propter iram: & non relinquas quærentibus tibi retro maledicere. maledicentis enim tibi in amaritudine animæ exaudietur deprecatio illius. exaudiet autẽ eum qui fecit illum. Congregationi pauperum affabilem te facito, & presbytero humilia animã tuã, & magnati humilia caput tuũ.

De parent. honorandis
Exod. 20.
deut. 5.
ephe. 6. a.

Digitized by Google

Declina pauperi ſine triſtitia aurem tuā, & redde debitum tuū, & reſponde illi pacificè in manſuetudine. ¶Libera eū qui iniuriā patitur, de manu ſuperbi: & non acidè feras in anima tua. In iudicando eſto pupillis miſericors vt pater, & ꝓ viro matri illorū: & eris tu velut filius Altiſſimi obediēs, & miſerebitur tui magis quàm mater. ¶Sapiētia filijs ſuis vitā īſpirat, & ſuſcipit iquirētes ſe, & præibit in via iuſtitiæ. & qui illā diligit, diliget vitā: & qui vigilauerit ad illā, cōplectētur placorem eius. Qui tenuerint illam, vitā hæreditabunt: & quò introibit, benedicet De⁹. Qui ſeruiunt ei, obſequentes erūt Deo: & eos qui diligunt illā, diligit Deus. Qui audit illam, iudicabit gentes: & qui intuetur illā, permanebit confidens. Si crediderit ei, hæreditabit illā, & erūt in confirmatione creaturæ illorū: quoniam in tētatione ambulat cum eo, & in primis eligit eum.
C Timorem & metū, & probationē inducet ſuper illū, & cruciabit illum in tribulatione doctrinæ ſuæ, donec tentet eum in cogitationibus ſuis, & credat animæ illius. Et firmabit illū, & iter adducet directum ad illum, & lætificabit illū. & denudabit abſconſa ſua illi, & theſaurizabit ſuper illum ſcientiam & intellectum iuſtitiæ. Si autem oberrauerit, derelinquet eum, & tradet eum in manus inimici ſui. ¶Fili, conſerua tēpus, & deuita à malo. Pro anima tua ne confundaris dicere verum. eſt enim confuſio adducens peccatum, & eſt confuſio adducens gloriam & gratiā. ¶Ne accipias faciem aduerſus faciē tuā, nec aduerſus animam tuam mendacium. Ne reuerearis proximum tuū in caſu ſuo. ¶Nec retineas verbū in
D tempore ſalutis: non abſcondas ſapientiā tuam in decôre ſuo. In lingua enim ſapientia dignoſcitur: & ſenſus, & ſcientia, & doctrina in verbo ſenſati, & firmamētū in operibus iuſtitiæ. ¶Nō contradicas verbo veritatis vllo modo, & de mēdacio ineruditionis tuę confundere. ¶Nō cōfundaris confiteri peccata tua, & ne ſubijcias te omni homini pro peccato. Noli reſiſtere contra faciē potentis, nec coneris cōtra ictū fluuij. ¶Pro iuſtitia agonizare ꝓ anima tua, & vſq; ad mortem certa pro iuſtitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos. ¶Noli citat⁹ eſſe ī lingua tua: & inutilis: & remiſſus ī operib⁹ tuis. ¶Noli eſſe ſicut leo in domó tua, euertens domeſticos tuos, & opprimēs ſubiectos tibi. ¶Nō ſit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta.

CAP. V.

NOli attendere ad poſſeſſiones iniquas, & ne dixeris, [1]Eſt mihi ſufficiens vita. nihil enim proderit in tēpore vindictæ & obductionis. ¶Ne ſequaris in fortitudine tua concupiſcentiā cordis tui: & ne dixeris, Quomodo potui? aut quis me ſubijciet ꝓpter facta mea? Deus enim vindicans vindicabit. ¶Ne dixeris, Peccaui, & quid mihi accidit triſte? Altiſſimus enim eſt patiens red-
D ditor. ¶De ꝓpitiatu peccatorū noli eſſe ſine metu, neque adijcias peccatū ſuper peccatū. Et ne dicas, [2]Miſeratio Domini magna eſt, multitudinis peccatorū meorū miſerebitur. [3]Miſericordia enim, & ira ab illo cito proximant, & in peccatores reſpicit ira illi⁹. ¶Nō tardes cōuerti ad Dominū, & ne differas de die in diem. ſubito enim ve-
C niet ira illius, & in tēpore vindictæ diſperdet te. ¶Noli anxius eſſe in diuitijs iniuſtis. nō enim proderūt tibi in die obductiōis & vindictę. ¶Nō ventiles te in omnem ventū, & nō eas in omnem viā. ſic enim omnis peccator probatur in duplici lingua. Eſto firmus in via Domini, & in veritate ſenſus tui & ſciētia, & proſequatur te verbū pacis & iuſtitiæ. ¶Eſto manſuet⁹ ad audiēdū verbū Dei, vt intelligas: & cū ſapientia proferes reſponſum verum. ¶Si eſt tibi intellectus, reſpōde

mitte. Præbe aurem tuā pauperi[18] citra moleſtiā, [fungere officio tuo,] & reſponde eidem amice cū māſuetudine. ¶Iniuriā patiētē eripe è manu iniuriā inferētis, nec demittas animū [19]in iudicādo. Inſtar patris eſto pupillis, & loco viri matri illorū, erisq; vice filij Altiſſimo, q te, [20]quā mater tua, chariorē habitur⁹ eſt. ¶Sapiētia filios ſuos extollit, & ſectatores ſuos amplectitur, [eiſdēq; præit via iuſtitiæ.] Qui diligit eā, vitā diligit: & qui[21] eā mane adeūt, replebunt lętitia. Qui ea fuerit potit⁹, gloriā cōſequetur: & quocūq; introierit, accedet fauor Domini. Qui colūt hanc, obſequiū Sancto ꝓſtant, & Domin⁹ amatores eius diligit. Qui paret ei, iudex erit gētiū: &[22] q acceſſerit ad eā, ſecure habitabit. [23]Si ſe ꝓſtiterit ei fidū, hęres ei⁹ erit, & poſſeſſionē retinebit[24] eiuſdē ꝓgenies. Nam ꝑuerſe primū cū tali cōflictari ſolet, & eū iniecto territare metu, ſuáq; diſciplina excruciare, donec fides animi ei⁹ cōſtiterit, & eum per iura ſua reddiderit ꝓbatū: tū demū ſe rurſū cōuertit ad eū recto itinere, & exhilarato arcana ſua detegit, [deinde locupletat eū ſciētia & cognitione iuſtitiæ.] Quòd ſi ille defecerit, deſerit eūdē: & ꝓmittit eū poteſtati ruinæ ipſius. ¶Occaſionē obſerua, caueto q; malū, [25]nec te animę tuæ pudeat. Eſt enim pudor peccatū trahēs ſecū, eſt itē pudor glorię gratiæq; cōciliator. ¶[26]Ne cedas vlli faciei, quod animæ tuæ dāno ſiat: nec in tuā perniciē erubeſcas, [nève ꝓximū tuū in caſu ſuo reformides.] ¶Salutiferā occaſionē nactus, ne cōprimas ſermonē: nec ſapiētiā tuā celes, quo minus reddas illuſtrem. Nam ex ſermone ſapiētia cognoſcitur, & è verbis linguæ eruditio: [conſiliū itē. ſapientia & doctrina ex oratione cordati, & è iuſtis operibus fundamētū.] ¶Caue cōtradicas veritati vllo modo, quāobrē[27] te fallacis īperitiæ tuæ pudeat. ¶Ne erubeſcas fateri peccata tua, nec aduerſus curſū fluminis cōtendas. Ne te ſubmittas ſtulto homini, nec vultui potētis[28] cedas. ¶Ad mortē vſq; decerta ꝓ veritate, [aiæq; tuæ cauſa cōtēde ꝓ iuſtitia,] vt Domino Deo [aduerſus iīmicos tuos] ꝓ te depugnaturo. ¶Ne lingua tua [29]cōfidēs ſis: nec rurſum ī operib⁹ tuis ſegnis aut remiſſus. ¶Ne te domi tuæ geras in modū leonis, nec in domeſticos tuos inſane ſæuias, [aut opprimas tibi ſubiectos.] ¶Ne manū habeas porrectam ad accipiendum, ad reddendum autem contractam.

CAP. V.

NE cōfidas tuis diuitijs, nec dicas, [1]Ad vitā meā abūde ſum inſtructus: [nihil enim hęc vindictæ & [2]aggreſſionis tēpore ꝓderūt.] ¶Neq; ideò animo tuo, aut potētię, [3]cupiditates cordis tui ſequēdo indulgeas. Ne dicas item, [Quàm potens ſum?] Quis me [4]ꝓpter facinora mea perdomabit? Dominus enī vindex iniuriā abs te illatā vlciſcetur. ¶Ne dicas, Poſtquā peccaui, quid mihi [5]triſte accidit? Domin⁹ enim patiens quidē eſt, ſed impune te non dimittet. ¶Sup data venia ne ſis ſecurus, vt peccata peccatis ampli⁹ accumules: nec dicas, Miſericordia Dei plurima eſt, copiæ peccatorum meorum ignoſcet. Tam enim ira q̄ miſericordia [6]feſtinat ab eo: & in ſceleroſos furor eius incumbet. ¶Ne differas conuerti ad Dominum, nec diem ex die ducas. Nam ira Domini repente erumpet, rerūmq; ſecurus profligaberis, & tēpore vltiōis peribis. ¶Ne cōfidas iīuſtis diuitijs, nihil enim aggreſſionis [& vindicationis] tempore proderunt. ¶Ne te cuiuis vento iactandum permittas. nec omnem viam ingrediaris, vt ſceleroſus bilinguis. ¶In ſenſu tuo [7]certo, [viáque Domini & ſcientia] conſtans eſto, & vnus idémq; ſit ſermo tuus, [verbáq; pacifica ac iuſta ſint tibi familiaria.] ¶Ad auſcultandum [8]bona promptus eſto, fac [9]integra ſit vita tua, & cum animi lenitate reſpōſum redde. ¶Siquid ſapis, reſpōde

¶18 ἀλύπως.
¶19 vl, in vindicando.
¶20 ἡ μήτηρ
¶21 πρὸς αὐτήν. al, πρὸς ζωήν.
¶22 ὁ προσέχων. al, ὁ προσέχων;
¶23 ἐὰν ἐμπιστεύσῃ &c.
¶24 αὐτοῦ. al, αὐτῶν.
¶25 Id eſt, ne quid cōmittas cur te aiæ tuæ pudere poſſit. vl, ne te pudeat animæ caue re: vl, ea vti fortiter. ¶26 אל תשא פנים id eſt, ne cuius truculentiæ cedas, aut blanditijs, quominus quæ iuſta ſunt facias.
¶27 περὶ ψεύσματος.
¶28 μὴ λάβῃς. id eſt, ne cuius vultū ita admittas, vt tu cedas.
¶29 θρασύς. al, τραχύς

¶1 εἰς ζωήν.
¶2 ἐπαγωγῆς
¶3 ἐν ἐπιθυμίαις. al, ἐν ὁδοῖς.
¶4 διὰ τὰ ἔργα μου.
¶5 λυπηρόν.
¶6 ταχυνεῖ
¶7 ἀσφαλής.
¶8 ἐν ἀκροάσει ἀγαθῇ
¶9 vl, ſyncera, vel verax

[10]proximo:'ſin minus,manum ori tuo impone: [ne verbo inepto incurras in reprehenſionem, & vitupereris.] ¶Oratio tam gloriæ capax eſt quàm ignominiæ: nec raro lingua præcipitat hominem. ¶Caue adipiſcaris nomẽ obtrectatoris [in vita tua,] nec lingua tua ſtruxeris inſidias.[11]Inſidiatorem' enim grauis ſequitur ignominia, [pœnitentiáque.] & peſſima vituperatio bilinguem. [Obtrectatorem autem manet odium, inimicitiæ, atque opprobrium.] ¶Siue magnum, ſiue paruum, nequid imperite committas.

CAP. VI.

NE inimicus euadas ex amico: nomẽ enim malum nanciſcetur talis, & ignominiam & opprobriũ,perinde vt ſceleroſus bilinguis,[x]laborabit infamia. ¶Ne efferaris animi tui cõſilio,[x]ne [1]quaſi taur' anima tua diſcerpat te,[2]depaſcátque folia tua,deinde fructus tuos diſperdat, & velut arborem deſtituat aridam [in deſerto.] Anima enim improba diſperdet poſſidentem ſe, & gaudium hoſtibus eum efficiet, [atque in ſortem deducet impiorũ.] ¶Guttur ſuaue amicos ſibi multos conciliat,linguáque diſerta plurimas ſalutationes conſequitur. ¶Fac beneuolos habeas multos,at vnum de mille conſiliarium. ¶Amicũ paraturus,experimento probatum para:nec[3]te cõcredas ei temere. Sunt enim amici quandiu ſibi opportunum eſt,qui tibi deſint tempore tuæ calamitatis. Sunt item amici, qui in inimicos conuerſi,opprobrium tuum per rixam proferãt. Eſt amicus quiſpiam,vt menſæ ſit particeps,qui tẽpore calamitatis tuæ te deſerat. Rebus ſecundis tuis [4]accommodabit ſe tibi, & inter domeſticos tuos libere verſabitur:' quòd ſi fueris afflict',reſiſtet tibi,aut è cõſpectu tuo abſcõdet ſe. Inimicos tuos deuita, & ab amicis tuis caue tibi. Amicus fidus præſidium validum eſt:qui talem nactus eſt,theſaurum inuenit. Amico fido nullum par eſt pretiũ,nec vlla re digne decus [fidei] eius rependitur. Amicus fidus medicina vitæ eſt, [& immortalitatis:] talem autem nanciſcentur qui reuerentur Dominũ. Qui Dominum reueretur, amicitiam ſuam conſtituit, quoniam tanquam alter idem erit[5]amicus'eius. ¶Fili, à iuuẽtute tua adſciſce diſciplinam, & ſapientiam[6]tandem caneſcens inuenies.'Quaſi qui ares & ſeras,accede ad eam,& bonos ab ea fructus expecta. Nam in opere eius non multũ elaboraueris quin de prouẽtibus eius mox comedas. Quàm aſpera valde eſt imperitis:nullus enim excors perdurat apud eã. Tanquam lapis probator grauis incumbit illi.nec moram interponit,quin eam[7]excutiat. Nã ſapientia talibus de nomine tantum[8]ſuo,'neque adeo multis nota eſt. Audi fili, & ſentẽtiam meã [9]amplectere,nec meum renue cõſiliũ. Pedes tuos in compedes eius inſere, &[10]in neruum'eius ceruicem tuam. [11]Humero tuo ſubiecto ſuſtine eã, nec indigne feras ipſius vincula. Animo toto aſpires ad illam, & pro virili parte ſerues eiuſdem veſtigia. Fac illam inueſtiges,& inquiras,nam tibi cognoſcenda dabitur:cæterum aſſecutus eam ne deſeras. Ad extremum enim requiem eius inuenies,& conuertet ſe tibi in lætitiam. Tum cõpedes eius erunt tibi præſidio validiſſimo, [ſolidóque firmamento,] & eiuſdem [12]neruſ'honorifico amictui. Ornatus enim ipſi eſt aure',& hyacinthino [13]textu vincula. Vt amictum honorificum indues eam,feſtinámque'[14] tibi'coronam impones, Si volueris ô fili,erudiêris:& ſi aduerteris animum tuum,euades callidus. Si audieris libenter, [15]ſcientiam' percipies: & ſi aurem tuam admoueris, adipiſceris ſapientiam. ¶In cœtu ſenum conſiſte, & adiunge te cuiuis ſapienti.

¶10 vl,amicoaut,alteris
¶11 μοχθηρὰ
¶1 Id eſt, vt taur' ſolet plãta diſcerpere, ita tuũ te perdat conſilium.
¶2 lego, κατα-φάγηται & ἀπολέσῃ,& ἀφήσῃ.
¶3 ἑαυτόν.
¶4 vl,tuo more ſe geret,& in domeſticos tuos poteſtatẽ vſurpabit.
¶5 רעהו proximus vel amic'
¶6 vl,ad canos vſq; durãturã, aut p metalepſim, ad caniciem vſq; ſecteris. ἕως πολιῶν
¶7 ἀποῤῥῖψαι.
¶8 αὐτῆς,
¶9 δέξαι.al, ἐκλέξαι.
¶10 vl,in numellam
¶11 τὸν ὦμον.
¶12 vl,trunci, κλοιοὶ.al,κλάδοι.
¶13 κλῶσμα
¶14 σεαυτῷ
¶15 συνέσιν

proximo:ſin autem, ſit manus tua ſuper os tuũ, ne capiaris in verbo indiſciplinato,& confundaris. ¶Honor & gloria i ſermone ſenſati: lingua verò imprudentis ſubuerſio eſt ipſius. ¶Nõ appelleris ſuſurro in vita tua,'& lingua tua ne capiaris,& confundaris. Super furem enim eſt cõfuſio & pœnitentia, & deuoratio peſſima ſuper bilinguem: ſuſurratori autem odium,& inimicitia & cõtumelia. ¶Iuſtifica puſillũ, & magnũ ſimiliter.

CAP. VI.

NOli fieri pro amico inimicus proximo: improperium enim,& contumeliam malus hæreditabit, & omnis peccator inuidus & bilinguis. ¶Nõ te extollas in cogitatione animæ tuæ,velut taurus: ne fortè elidatur virtus tua per ſtultitiam,& folia tua comedat, & fructus tuos perdat, & relinquaris velut lignum aridum in eremo. anima enim nequam diſperdet qui ſe habet,& in gaudium inimicis dat illum. & deducet in ſortem impiorum. ¶Verbum dulce multiplicat amicos,& mitigat inimicos:& ligua' eucharis'in bono homine abũdat. ¶Multi pacifici ſint tibi,& cõſiliarius ſit tibi vnus de mille. ¶Si poſſides amicum, in tentatione poſſide eum, & ne facile credas ei teipſum. Eſt enim amicus ſecundum tempus ſuum, & non permanebit in die tribulationis. Et eſt amicus qui conuertitur ad inimicitiam: & eſt amicus qui odium & rixã & conuitia denudabit. Eſt autem amicus ſocius menſæ, & non permanebit in die neceſſitatis. Amicus ſi permanſerit fixus,erit tibi quaſi coæqualis, & in domeſticis tuis fiducialiter aget. Si humiliauerit ſe contra te, & à facie tua abſconderit ſe, vnanimem habebis amicitiam bonam. Ab inimicis tuis ſeparare,& ab amicis tuis attende. Amic' fidelis,protectio fortis: qui autẽ inuenit illũ,inuenit theſaurũ. Amico fideli nulla eſt cõparatio,& non eſt digna ponderatio auri & argẽti contra bonitatem fidei illius. Amicus fidelis,medicamentum vitæ & immortalitatis: & qui metuũt Dominum,'inuenient'illũ. Qui timet Deũ, æquè habebit amicitiam bonam: quoniam ſecũdum illũ erit amicus illius. ¶Fili, à iuuẽtute tua excipe doctrinam, & vſque ad canos inuenies ſapientiam. Quaſi is qui arat, & qui ſeminat,accede ad eam, & ſuſtine bonos fructus illius. In opere enim ipſius exiguum laborabis,& cito edes de generationibus illius. Quàm aſpera eſt nimium ſapientia indoctis hominibus,& non permanebit in illa excors. Quaſi lapidis virtus probatio erit in illis,& non demorabuntur proiicere illam. Sapientia enim doctrinæ ſecundum nomen eſt eius,& non eſt multis manifeſta. quib' autem cognita eſt,permanet vſque ad conſpectũ Dei. Audi fili,& accipe conſilium intellectus,& ne abijcias conſilium meum. inijce pedem tuum in compedes illius, & in torques illius collum tuum. Subijce humerum tuum,& porta illam, & ne acedieris vinculis eius. In omni animo accede ad illam, & in omni virtute tua conſerua vias eius. Inueſtiga illam, & manifeſtabitur tibi,& continens factus ne derelinquas eam. in nouiſſimis enim inuenies requiem in ea,& conuertetur tibi in oblectationem. Et erunt tibi compedes eius in protectionem fortitudinis, & baſes virtutis,& torques illius in ſtolam gloriæ. decor enim vitæ eſt in illa,& vincula illius alligatura [x]ſalutis.'Stola gloriæ indues eam,& coronã gratulationis'impones'tibi. Fili,ſi attenderis mihi, diſces eam:' & ſi accommodaueris animũ tuũ, ſapiens eris. Si inclinaueris aurem tuam, excipies doctrinam:& ſi dilexeris audire,ſapiens eris. ¶In multitudine presbyterorum prudentium ſta,& ſapientiæ illorum ex corde coniungere,

B Lingua. Suſurr.
Bilinguis. Superbia. ...
C
D

Digitized by Google

omnem narrationem Dei poſſis audire, & proverbia laudis non effugiāt à te. Et ſi videris ſenſatum, euigila ad eum, & gradus oſtiorum illi⁹ exterat pes tuus. ¶Cogitatum tuū habe in præceptis Dei, & in mādatis illius maxime aſſiduus eſto: & ipſe dabit tibi cor, & concupiſcentia ſapientiæ dabitur tibi.

CAP. VII.

Noli facere mala, & non te apprehēdent. Diſcede ab iniquo, & deficiēt mala abs te. Fili, non ſemines mala in ſulcis iniuſtitiæ, & nō metes ea in ſeptuplum. ¶Noli quærere ab homine ducatum, neque à rege cathedrā honoris. ¶Nō te iuſtifices ante Deum, quoniam agnitor cordis ipſe eſt: & penes regem noli velle videri ſapiēs. ¶Noli quærere fieri iudex, niſi valeas virtute irrumpere iniquitates: ne fortè extimeſcas faciem potentis, & ponas ſcandalum in agilitate tua. ¶Nō pecces in multitudine ciuitatis, nec te immittas in populum, neque alliges duplicia peccata: nec enim in vno eris immunis. ¶Noli eſſe puſillanimis in animo tuo. ¶Exorare, & facere
B eleemoſynam ne deſpicias. ¶Ne dicas, In multitudine munerum meorum reſpiciet Deus, & offerente me Deo altiſſimo munera mea ſuſcipiet. ¶Non irrideas hominē in amaritudine animæ: eſt enim qui humiliat & exaltat, circumſpector Deus. ¶Noli amare mendacium aduerſus fratrē tuum, neq; in amicū ſimiliter facias. ¶Noli velle mentiri omne mendacium: aſſiduitas enim illius non eſt bona. ¶Noli verboſus eſſe in multitudine preſbyterorum, & non iteres verbum in oratione tua. ¶Non oderis laborioſa opera, & ruſticationē creatam ab Altiſſimo. ¶Non te reputes in multitudine indiſciplinatorum. memēto iræ, quoniā non tardabit. ¶Humilia valde ſpiritum tuum: quoniā vindicta carnis impij, ignis & vermis. ¶Noli præuaricari in amicū pecuniā
C differentē, neque fratrem chariſſimū auro ſpreueris. ¶Noli diſcedere à muliere ſenſata & bona, quā ſortitus es in timore Domini: gratia enim verecundiæ illius ſuper aurum. ¶Non lædas ſeruum in veritate operantem, neq; mercenarium dantem animam ſuam. Seruus ſenſatus ſit tibi dilectus quaſi anima tua, non defraudes illum libertate, neque inopem derelinquas illū. ¶Pecora tibi ſunt? attende illis: & ſi ſunt vtilia, perſeuerent apud te. ¶Filij tibi ſunt? erudi illos, & curua illos à pueritia illorum. Filiæ tibi ſunt? ſerua corpus illarum, & non oſtendas hilarē faciem tuam ad illas. Trade filiam, & grande opus feceris, & homini ſenſato da illam. ¶Mulier ſi eſt tibi ſecundum animam tuam, non proijcias illam: & odibili non credas te in toto corde tuo. ¶Honora patrē tuū, & gemitus matris tuæ ne obliuiſcaris. Memento quoniam niſi per illos, natus non fuiſſes: & retribue illis, quomodo
D & illi tibi. ¶In tota anima tua time Dominum, & ſacerdotes illius ſāctifica. In omni virtute tua dilige eum qui te fecit: & miniſtros eius ne derelinquas. Honora Deum ex tota anima tua, & honorifica ſacerdotes, & propurga te cū brachijs. Da illis partem, ſicut mandatum eſt tibi, primitiarum & purgationis: & de negligentia tua purga te cum paucis. Datum brachiorum tuorum & ſacrificium ſanctificationis offeres Domino, & initia ſanctorum: & pauperi porrige manū tuā, vt perficiatur ꝓpitiatio, & benedictio tua. ¶Gratia datus in cōſpectu omnis viuentis, & mortuo non prohibeas gratiam. ¶Non deſis plorantibus in conſolatione, & cum lugentibus ambula. Non te pigeat viſitare infirmum: ex his enim in dilectione firmaberis. ¶In omnibus operibus tuis memorare nouiſſima tua, & in æternum non peccabis.

¶Narrationem diuinam omnem libenter audias, nec te recondita prudentiáq; dicta fugiant. Vbi cordatum quempiam videris, mane ad eum propera: & pes tuus limina[16] forium eiuſdem atterat. ¶[17] Exacte perpende præcepta Domini, eiuſdémque mandata meditare aſſidue. Ipſe cor tuum confirmabit, & quam deſyderas ſapientia tibi dabitur.

CAP. VII.

Nequid mali facias, ne tibi malum accidat: recede ab iniuſto, vt [1]peccatum abs te declinet. Fili, ne committas ſemen ſulcis iniuſtitiæ, ne ſepties tanto ampliorem inde meſſem facias. ¶Principatum à Domino ne petas, nec à rege ſedem magnificam. ¶Ne te corā Domino pro iuſto vendites, [quoniam ipſe pernouit cor vniuſcuiuſque,] nec [2]apud regem oſtētes ſapientiam. ¶Iudex euadere ne contendas, ne [3]iniquę factis par eſſe non poſſis, nēve fortè faciem potentis reformides, & integritati tuæ ponas offendiculum. ¶Nequid pecces in multitudinem ciuitatis: nec te abiecte vulgo permittas. Caue peccatum congemines, cum ne vnum quidem impune laturus ſis. ¶Ne dicas, Deus ſummus reſpiciet copiam munerum meorum, & ea à me offerente accipiet. ¶[4]Ne ſis remiſſo ad precationes faciēdas animo, nec [5]miſerando benignum præbere te negligas. ¶Hominem acerbitate animi ſui laborantem ne derideas: eſt enim qui deprimat, & idem euehat [Deus animaduerſor.] ¶Ne machineris aduerſus fratrem tuum mendacium, nec idem ſtruas in amicum. ¶Ne velis vti vllo mendacio. nunquam enim prodeſt frequentatio ei⁹. ¶In cœtu ſenum ne ſis verboſus, nec in precatione tua dictum iteres. ¶Laborioſum opus ne proſequaris odio, nec agriculturam ab Altiſſimo inſtitutam. ¶Ne te [6]adiungas multitudini ſceleroſorum, ſed vindictam moram non eſſe facturam memineris. ¶Animum tuum ſummitte admodum, quoniā ignis & vermis ſupplicia ſunt [carnis] impij. ¶Ne permutes [7]vnquam amicum [8]re vulgari, nec fratrē ſyncerū auro [9]Ophirio. ¶Vxore ſapiente bonáque caue ne excidas, [ſiquam ſecundum religionem Domini nactus es:] nam venuſtas eius præſtātior auro eſt. ¶Ne male tractes famulum operantem fideliter, nec mercenarium ſe tibi totum impēdentem. Famulum [10]cordatum charum habeas animo, nec defraudes eū libertate. ¶Pecudes ſi tibi fuerint, fac cures eas: & ſi tibi ſunt vtiles, apud te permaneant. ¶Si liberi tibi fuerint, erudias eos, & ceruicem eorum domes à iuuentute. Si filiæ tibi ſint, aſſerues corpus earum, nec vultum tuum oſtendas ipſis hilarem. Eloca filiam, & magnum opus peregeris: cæterum fac eam viro cordato colloces. ¶Vxorem ex ſentētia nactus ne repudies, ⁴nec te permittas odioſæ. ¶Patrem tuum animo toto magnifices, nec dolorum matris obliuiſcaris. Memento te natum eſſe per eos, & quid rependas eis pro eo quod de te ſunt meriti? ¶Animo toto reuerere Dominum, & ſacerdotes ei⁹ ſuſpice. Creatorem tuum omni vi dilige, nec ſacros eius miniſtros deſeras. Fac metuas Dominum, & ſacerdotem magnifacias: nec non portionem ſui, vt mandatum habes, tribuas eiſdem, primitias [& luſtrationes,] piaculariáque munera, cū præbendos [11]armos, ac luſtralia ſacrificia, primitiáſq; [12]ſacrorū: deinde manum tuam porrige pauperi, vt plena ſit tua munificētia [expiatióque.] ¶Gratioſa eſt apud viuos omnes munificētia, ac ne à mortuo quidem prohibenda. ¶Ne deſis lamentantibus [conſolando,] & cum lugentibus lugeas. Ne dubites inuiſere ægrotum, nam gratiā ex eo colliges. ¶[13]In omnibus factis tuis memento extremorum, & in æternum non peccabis.

nnn.iii.

¶16 θυρῶν. i. ſtri Cων, callē itinerum.
¶17 πλιων
¶1 ἁμαρτίαν
¶2 παρὰ βασιλεῖ
¶3 Scilicet vel ſ alijs puniēdis, vel in te admiſſis ſuſtinendis.
¶4 vī, animū ſ precibus tuis ne deſpōdeas. aut, quo min⁹ preceris ne deſpondeas animum.
¶5 vī, in pauperes erogare
¶6 προσλογίζου.
¶7 κατ[illegible] δίαν.
¶8 ἀδιαφόρου. fortaſſis legendum, διαφόρου, id eſt, re cximia.
¶9 σουφὶρ. Ita ſolēt Septuaginta vertere. אופיר 3.Re. 16.2.Para. 4. quod Hebræis eſt octauum.
¶10 συνετόν. al, ἀγαθόν.
¶11 שוק Βραχίονα ſolent interpretari Septuaginta, vt Leuit. 8.
¶12 ἁγίων, vel ſacras primitias.
¶13 בכל דבריך

CAP. VIII.

NE concertes cum homine potente, vt ne in manus eius incidas. Cum homine opulento ne contendas,[1] vt ne ſe ex aduerſo librans pondus tuum eleuet. Aurum enim perdidit multos, cordáque regum peruertit. ¶Ne rixeris cum homine linguaci, nec in ignem eius ligna congeras. Ne collude cũ imperito, ne maiores tui notentur ignominia. ¶Homini à peccato recedenti probrum ne obijcias, ſed memento nos omnes eſſe in crimine. ¶Ne ſpernas hominẽ in ſua ſenectute: etenim è nobis ſunt qui conſeneſcũt. ¶Ne gaudeas [2] ſuper morte inimici tui,[2] ſed memento nos omnes eſſe morituros. ¶Ne contemnas ſermonem [ſenum] ſapientũ, ſed verſeris in [3] pronunciatis [3] eorum. ab ipſis enim diſces eruditionem [doctrinámque iudicium,] &[4] dexteré proceribus miniſtrare. Diſputationes ſenum ne negligas: ipſi enim à patribus ſuis nacti ſunt eruditionem. Quapropter ſapere diſces ab eis, & opportuno tempore reſpondere. ¶Ne inflammes carbones ſceleroſi [reprehendendo,] vt ne conflagres flãmis ignis [peccatorũ] eius. ¶[5] Ne inuehacris in contumelioſum,[5] vt ne quaſi ſubſeſſor ori tuo inſidietur. ¶Nequid mutuo dederis homini potẽtiori: quòd ſi dederis, pro amiſſo habeas. ¶Supra vires tuas nequid ſpondeas: quòd ſi ſponderis, vt qui præſtaturus ſis illud, eſto ſolicitus. ¶Ne litiges cum iudice: nam ſententia[6] ſecundum ipſum pronunciabitur. ¶Ne facias iter cum temerario, ne ingraueſcat aduerſum te. Nam ipſe aget quod ſibi libuerit, & per ſtultitiam eius peribis. ¶Ne committas pugnam cum iracundo, nève deſertum cum eo perambules. Quoniam homicidium pro nihilo ducit: & vbi nihil eſt opis, proſternet te. ¶Ne ineas cõſilium cum ſtulto: neque enim dicta continere poterit. ¶Nihil agas ſecreti cũ alieno: neſcis enim quid pariat. ¶Ne aperias conſilium tuum cuiuis homini, ne tibi referat[1] falſam gratiam, [faciátque conuitium.]

CAP. IX.

VXorem qui cõplecteris,[1] ne proſequaris zelotypia, nec eam malam in te artem doceas. Ne permittas animũ tuum mulieri adeò vt perſundet poteſtatem tuam, [túque dedecus incurras.] Mulieri meretrici ne te des obuiam, ne fortè in laqueos eius incidas. Cantatricem mulierem ne frequentes, [nec audias,] ne fortè[2] conatibus[2] eius capiaris. Ne contempleris virginem, vt ne noxam ex pretioſo ipſius cultu contrahas. Ne appellas animum tuum ad meretrices, ne perdas [te ſimul &] tuam poſſeſſionem. In vicis vrbis ne circunſpectes, nec in ſecretis eius locis oberres. A muliere formoſa auertas oculos, nec contempleris pulchritudinem alienam. Nam multi forma mulierum ſeducti ſunt, & amor ex ea in modum ignis exardeſcit. Apud mulierem maritatam ne ſedeas omnino, nec inter vinas eius recumbas, nève committas cum ea compotãdi gratia ſymbolum. vt ne fortè ad eam inclinet animus tuus, & affectu tuo prolabaris in perniciem. ¶Ne deſeras amicum veterem: par enim illi nouus non erit. ¶Amicus nouus ut vinum nouum eſt, quod inueteratum demum bibes cum voluptate. ¶Ne affectes gloriam [aut opes] ſceleroſi: neſcis enim quis ſit futurus ipſius exit[3]. ¶Quod placet impijs, tu ne probes, ſed memento illos ad inferos vſque [4] nihil eſſe acturos quod iuſtum ſit.[4] ¶Procul abſiſte ab homine poteſtatẽ necis habente, nec timore mortis eris anxius: quòd ſi acceſſeris, nequid delinquas, vt ne tibi vitam[4] protinus adimat. Per medios laqueos

[1] Vel, ne tibi præponderet. vl. tibi pondus opponat.

[2] νεκρῷ τῷ ἐχθρῷ σου ...

[3] vl. ſentẽtijs, aut ſcite dictis

[4] εὐμαρῶς

[5] vl. Ne commouearis à contumelioſo, [illegible]

[6] Id eſt, ſecundum eius ſententiam & voluntatẽ, vel gloriam.

[illegible]

[1] ψευδῆ

[1] vl. Erga vxorem quam complecteris,

[2] vl. artibus

[3] vl. nihil eſſe iu[ſtum] acturos.

[4] παραχρῆμα ...

CAP. VIII.

NOn litiges cum homine potẽte, ne fortè incidas in manus illius. Non contendas cum viro locuplete, ne fortè contra te conſtituat litem tibi. multos enim perdidit aurum & argentũ, & vſque ad cor regum extendit, & conuertit. ¶Non litiges cũ homine linguato, & nõ ſtruas in ignẽ illius ligna. Nõ communices homini indocto, ne male de progenie tua loquatur. ¶Ne deſpicias hominẽ auertentẽ ſe à peccato, neq; improperes ei. memẽto quoniã oẽs in[a] correptione ſumus. ¶Ne ſpernas hominẽ in ſua ſenectute: etenim ex nobis ſeneſcũt. ¶Noli de mortuo inimico tuo gaudere: ſciẽs quoniã omnes morimur & in gaudiũ nolum[9] venire. ¶Ne deſpicias narrationẽ presbyterorũ ſapiẽtum, & in prouerbijs eorũ cõuerſare. ab ipſis enim diſces ſapientiã, & doctrinã intellect[9], & ſeruire magnatis ſine querela. Non te prætereat narratio ſeniorum: ipſi enim didicerũt à patribus ſuis. quoniam ab ipſis diſces intellectum, & in tempore neceſſitatis dabis[c] reſponſum. ¶Nõ incẽdas carbones peccatorũ arguens eos, & ne incẽdaris flamma ignis peccatorũ illorũ. ¶Ne contra faciem ſtes contumelioſi, ne ſedeat quaſi inſidiator ori tuo. ¶Noli fœnerari homini fortiori te: quòd ſi fœneraueris quaſi perditum habe. ¶Non ſpondeas ſuper virtutẽ tuam: quòd ſi ſpoponderis, quaſi reſtituẽs cogita. ¶Non iudices contra iudicẽ: quoniã ſecundũ quod iuſtum eſt, iudicat. ¶Cũ audace nõ eas in via, ne fortè grauet mala ſua in te: ipſe enim ſecundum voluntatẽ ſuam vadit, & ſimul cũ ſtultitia illius peries. ¶Cũ iracũdo nõ facias rixam, & cum audace nõ eas in deſertum: quoniã quaſi nihil eſt ante illum ſanguis, & vbi non eſt adiutorium, elidet te. ¶Cum fatuis conſilium non habeas, non enim poterũt diligere niſi quæ eis placent. ¶Coram extraneo ne facias conſiliũ: neſcis enim quid pariet. ¶Non omni homini cor tuum manifeſtes: ne fortè inferat tibi gratiã falſam, & conuitietur tibi.

CAP. IX.

NOn zeles mulierem ſinus tui, ne oſtendat ſuper te malitiam doctrinæ nequam. Non des mulieri poteſtatem animæ tuæ, ne ingrediatur in virtute tua, & confundaris. Ne reſpicias mulierem multiuolam: ne fortè incidas in laqueos illius. Cum ſaltatrice ne aſſiduus ſis: nec audias illam, ne fortè pereas in efficacia illius. Virginẽ ne conſpicias, ne fortè ſcandalizeris in decore illius. Ne des fornicarijs animã tuam in vllo: ne perdas te, & hæreditatem tuam. Noli circunſpicere in vicis ciuitatis, nec oberraueris in plateis illius. Auerte faciem tuam à muliere compta, & ne circunſpicias ſpeciem alienam. propter ſpeciem mulieris multi perierunt: & ex hoc concupiſcentia quaſi ignis exardeſcit. Omnis mulier quæ eſt fornicaria, quaſi ſtercus in via ab omnibus prætereuntibus conculcabitur. Speciem mulieris alienæ multi admirati reprobi facti ſunt. colloquiũ enim illius quaſi ignis exardeſcit. Cũ aliena muliere ne ſedeas omnino, nec accumbas cum ea ſuper cubitum: & non altercceris cum illa in vino, ne fortè declinet cor tuum in illam, & ſanguine tuo labaris in perditionem. ¶Ne derelinquas amicum antiquum: nouus enim non erit ſimilis illi. Vinum nouum, amicus nouus: veteraſcet, & cum ſuauitate bibes illud. ¶Non zeles gloriam, & opes peccatoris: nõ enim ſcis quæ futura ſit illius ſubuerſio. ¶Non placeat tibi iniuria iniuſtorum, ſciens quoniam vſque ad inferos non placebit impius. ¶Longe abeſto ab homine poteſtatem habente occidendi, & nõ ſuſpicaberis timorem mortis. & ſi acceſſeris ad illum,

noli aliquid committere, ne fortè auferat vitam tuam. Communionem mortis ſcito: quoniã in me-

ſtio loquentium ingredieris, & ſuper dolentium arma ambulabis. ¶Secundum virtutem tuam caue te à proximo tuo, & cum ſapiẽtibus & prudentibus tracta. ¶Viri iuſti ſint tibi conuiuæ, & in timore Dei ſit tibi gloriatio, & in ſenſu ſit tibi cogitatus Dei, & omnis enarratio tua in præceptis Altiſſimi. ¶In manu artificum opera laudabuntur, & principes populi in ſapientia ſermonis ſui, in ſenſu verò ſeniorũ verbum. ¶Terribilis eſt in ciuitate ſua homo linguoſus: & temerarius in verbo ſuo odibilis erit.

CAP. X.

IVdex ſapiens iudicabit populũ ſuum, & principatus ſenſati ſtabilis erit. Secundum iudicẽ populi, ſic & miniſtri eius: & qualis rector eſt ciuitatis, tales & inhabitantes in ea. Rex inſipiẽs perdet populum ſuum: & ciuitates inhabitabũtur per ſenſum prudẽtium. In manu Dei poteſtas terræ: & execrabilis omnis iniquitas gentiũ, & vtilem rectorem ſuſcitabit in tempore ſuper illam. ¶In manu Dei poteſtas hominis, & ſuper faciem ſcribæ imponet honorem ſuum. ¶Omnis iniuriæ proximi ne memineris, & nihil agas in operibus iniuriæ. ¶Odibilis corã Deo eſt & hominibus ſuperbia: & execrabilis omnis iniquitas gentium. ¶Regnum à gente in gentem transfertur propter iniuſtitias, & iniurias, & contumelias, & diuerſos dolos. Auaro autem nihil eſt ſceleſtius. Quid ſuperbit terra & cinis? Nihil eſt iniquius, quàm amare pecuniam. hic enim & animam ſuam venalem habet: quoniam in vita ſua proiecit intima ſua. ¶Omnis potentatus breuis vita: languor prolixior grauat medicum. Breuem languorem præcidit medicus: ſic & rex hodie eſt, & cras morietur. Cum enim morietur homo, hæreditabit ſerpentes, & beſtias, & vermes. ¶Initium ſuperbiæ hominis, apoſtatare à Deo: quoniam ab eo qui fecit illũ, receſſit cor eius. quoniam initiũ omnis peccati eſt ſuperbia: qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, & ſubuertet eum in finem. Propterea exhonorauit Dominus conuentus malorũ, & deſtruxit eos vſque in finem. Sedes ducum ſuperborum deſtruxit De⁹, & ſedere fecit mites pro eis. Radices gentium ſuperbarum areſecit Deus, & plantauit humiles ex ipſis gentibus. Terras gentium euertit Dominus, & perdidit eas vſque ad fundamẽtum. areſecit ex ipſis, & diſperdidit eos, & ceſſare fecit memoriam eorum à terra. Memoriam ſuperborum perdidit Deus, & reliquit memoriam humilium ſenſu. Non eſt creata hominibus ſuperbia: neque iracundia nationi mulierum. ¶Semẽ hominum honorabitur hoc, quod timet Deum: ſemen autẽ hoc exhonorabitur, quod præterit mandata Domini. In medio fratrum rector illorũ in honore: & qui timẽt Dominũ, erunt in oculis illius. Gloria diuitũ, honoratorum, & pauperũ, timor Dei eſt: nõ deſpicere hominem iuſtũ pauperẽ, & nõ magnificare virũ peccatorẽ diuitẽ. Magnus eſt iudex, & potens eſt in honore: & nõ eſt maior illo qui timet Deum. ¶Seruo ſenſato liberi ſeruient: & vir prudens & diſciplinatus non murmurabit correptus, & inſcius nõ honorabitur. ¶Noli extollere te in faciendo opere tuo, & noli cũctari in tempore anguſtiæ. ¶Melior eſt qui operatur, & abundat in omnibus, quàm qui gloriatur, & eget pane. ¶Fili, in manſuetudine ſerua animã tuã, & da illi honorem ſecũdũ meritũ ſuũ. Peccantem in animã ſuã quis iuſtificabit: & quis honorificabit exhonorantem animã ſuam?

ſcito tranſire te, & per vrbium pinnas ingredi. ¶Quàm potes ſedulo explores amicos, & cũ ſapientibus conſilia conferas. Colloquia tua cum cordatis habeas, & de lege Altiſſimi ſit omnis tua diſputatio. ¶Viri iuſti cõuiuæ tui ſint, & in religione Domini tua gloriatio. ¶Op⁹ de manu artificũ laudẽ inueniet: at de ſermone ſuo dux populi ſapiẽs, [ipſe vero ſermo à ſenili prudẽtia.] ¶Formidãdus eſt in ciuitate ſua vir linguax, & ſermone ſuo temerarius meretur odium.

CAP. X.

REctor ſapiens erudit populum ſuum, & principatus cordati eſt cõpoſitus. Qualis rector ciuitatis eſt, tales & miniſtri eius: qualis itẽ princeps vrbis, tales & omnes eius incolæ. Rex imperitus perdet populum ſuum: at prudẽtia procerum vrbs incolis frequentabitur. Poteſtas terræ eſt in manu Domini, qui opportune ſuſcitabit in ea hominem vtilem. ¶Succeſſus hominis eſt in manu Domini, idemq; perſonæ ſcribæ gloriam ſuã attribuit. ¶Ne ſuccenſeas proximo ob quamuis iniuriam, nec quicquam per iniuriam egeris. ¶Inuiſa Deo ſimul & hominib⁹ eſt ſuperbia, & vtrique facin⁹ iniuſtũ auerſantur. ¶Propter iniurias enim & cõtumelias, fraudeſq; partas opes regna ad alias atque alias gentes transferũtur: nã auaro nihil eſt iniquius, vt qui animam quoque cuiuſuis exigat. Nam pro vita ipſius eruere viſcera ſua quiſq; cogitur. ¶[Omnis tyrannis breuẽ vitam ſortitur: quia morbus pertinax medico grauis eſt.] Tenacem morbũ præcidit medicus, ita rex hodie viuus, cras morietur. ¶Quid tandem ſuperbit terra & puluis? nã mortuum hominem ſerpentes, vermes & beſtiæ excipient. ¶Initium ſuperbiæ eſt defectio hominis à Domino, & à creatore ſuo abductus animus. ¶Por.ò ſuperbia origo peccati eſt, & qui præditus eſt ea, profundet execrabilia, donec tandẽ ſubuertatur. Propterea Domin⁹ agmina [malorum] afficit ignominia, & tales ad extremũ ſubuertit. Dominus principes detrahit de ſedibus, eorũque loco manſuetos conſtituit. Radices ſuperbarum gẽtium euellit Dominus, & loco earum glorioſe plantat humiles. ¶Dominus euertit loca gentium, eaſq; de terra funditus abolet. Areſactas aufert & diſperdit eas, & de terra delet earum memoriam. [Deus memoriam ſuperborũ obliterat, & relinquit monimẽta ſubmiſſorũ animo.] Superbia non eſt creata hominibus, nec ira furioſa progeniei mulierum. ¶Eſt ſemẽ honorificum, ſemen ſcilicet hominis: ſemen honorificum, qui Dominum reuerẽtur. Eſt ſemen infame, ſemen ſcilicet hominis: ſemen infame, qui præcepta violãt. Semen ſtabile ſunt qui reuerentur Dominum, & honeſta planta qui eundẽ diligũt. Semen infame ſunt, qui legem negligunt: & ſemen fallax, qui præcepta violãt. Inter fratres q̃ præeſt ipſis, honore excellit: at præ ipſo, qui reuerẽtur Dominũ. Ne deficiat imperiũ, obſtat religio Domini: duritia vero & ſuperbia imperiũ amittitur. Tam diuitis & honorati, quàm pauperis decus eſt religio Domini. Vt pauperem cordatũ non eſt æquum ignominia affici, ita virũ [diuitem] ſceleroſum honorari non cõuenit. Proceres, rectores & potẽtes floreant honoribus: attamen nemo eorum reuerente Dominum maior eſt. ¶Liberi miniſtrabunt ſeruo cordato, & vir prudens cum eruditur, non fremet: [neque enim honoribus afficietur imperitus.] ¶Ne cauſas nectas, quo min⁹ agas opus tuum, nec te per ſuperbiã pudeat ipſius tẽpore difficilis.

¶Pluris enim eſt [10] qui operatur, & abũdat copijs, quàm qui ſuperbe ſe gerit, & laborat [11] panis penuria. ¶Fili, per manſuetudinem gloriam animæ tuæ cõcilia, & eam honore quem meretur affice. Quis iuſtum dicat eum, qui peccat in animam ſuam? aut quis vitam ſuam infamantem honoret?

¶5 רעים vel ſodales.
¶1 πλημμέλεια ἀδικίας
¶2 δόλων
¶3 τί ὑπερηφανεύουσι, &c. inter poſteriora lego.
¶4 נשך
¶5 בחיין, vt, in vita ſua, id eſt, viuus. An ſic, Hic enim etiã animam ſuam venalẽ habet, quia i vita ſua viſcera quoque ſua eij[...] paratus [...] cet lucri cauſa.
¶6 ἐρρίφησαν
¶7 vt, tyrãnus
¶8 ἀρχὴ ἁμαρτίας ὑπερηφανία.
¶9 ἐξομβρήσει, ἐξέβρισεν.
¶10 ὑπερηφάνων ἐξέτιλεν, ἐξῆκεν.
¶11 ἐν δόξῃ
¶12 ἐξήρανεν, ἐξῆρεν
¶13 Vel, fidum, vt, tutum
¶14 vt, vanum,
¶15 vt, in conſpectu eius,
¶16 προλήψεως ἀρχῆς.
¶17 vt, principatus.
¶18 παιδευόμενος,
¶19 vt, Ne vafre aut fraudulenter opus tuum agas, nec tẽpore difficili affectes gloriam.
¶20 ὁ ἐργαζόμενος καὶ περισσεύων ἐν πᾶσι, ἢ ἐργαζόμενος ἐν πᾶσιν, ἢ περιπατῶν ... ἄρτων

¶Pauper propter ſciētiam ſuam [& religionē] gloriam adipiſcitur, & diues ob diuitias ſuas in honore eſt: qui vero pauper honoratus eſt, quanto diues eſſet idē honoratior? & qui infamis eſt in diuitijs, quanto foret in paupertate magis?

CAP. XI.

SApientia exaltat caput humilis, & eum inter proceres collocat. ¶Ne laudes virū de ſua pulchritudine, nec quenquā ob formam ſuam vituperes. Parua quidem inter volucres apis eſt, ſed fructus eius eſt origo dulciū. ¶Ne glorieris amictu veſtiū, nec honorifico die efferaris, quoniam mirabilia ſunt [& glorioſa] opera Domini, & occultæ [ac latentes] actiones eius inter homines. Multi tyranni humi reſederunt, & fuit qui diadema geſtauit inexpectatus. Multi potentes magnam ſubierūt infamiā, & in manus aliorū traditi ſunt magnifici. ¶Nequid reprehēdas priuſquā exploraris: fac cognoſcas prius, & tū [iure] vituperes. *Antequam audieris, nequid reſpondeas, [1]nec verbo dicentē interpelles.' ¶Ne cōtendas de eo quod tua nihil intereſt, nec te iudicem adiungas conſeſſui ſceleroſorum. ¶Fili, ne labores multa congerere: [2]ſi enim' abūdaris, non eris innocēs: aut ſiquid perſecutus fueris, nō aſſequetis, nec tamen impune abieris. *Eſt qui laboret, moliatur & ſatagat, qui tamē egeat multo magis. Eſt rurſum qui tardus, & opis indigus. [3]viribúſq; deſtitutus ſit, & [4]abunde pauper,' quē Dominus oculo fauēte reſpiciat, & eū attollat ab humili ſorte ſua, capútq; ipſius [5]cōquaſſatū' erigat, vt multis miraculo ſit [6]ſpectātibus [qui Deū prædicent.] ¶Bona & mala, vita & mors, paupertas & opes à Domino proficiſcūtur: *à Domino manat itē ſapiētia, ac ſcientia, legiſque peritia: tum charitas & inſtituta bonorū operum ab eodem oriūtur. ¶*Sceleroſis cognata ſunt error & tenebræ, & qui ſibi placēt in vitiis, in malitia cōſeneſcūt. ¶Donū Domini apud pios permanet, & fauor ipſius procedet perpetuis ſucceſſibus. ¶Eſt qui diteſcat attentione ſua, tenacitatéq;, & hunc ſolū cōſequatur fructū pro præmio, cū ait, Nactus ſum requiē, boniſque meis nunc fruar [7]aſſidue:' quod tēpus eū maneat inſcius, moritur alijs ea relictur'. ¶Fac maneas in pacto tuo, inq; eo ſis aſſidu', ac i officio tuo cōſeneſcas. ¶Ne mireris facta ſceleroſorū, ſed cōfide Domino, & in labore tuo perſeuera. Facile eſt enim [8]cōſilio' Domini breui ſubitóq; ditare pauperem. Dominus fœliciter aſpirat præmio piorū, breuiq; tempore fecerit vt effloreſcat eorū proſperitas. ¶Ne dicas, Quis mei [9]iucūdus vſus eſt? aut [10]quænā mihi bona poſthac euenient?' Nec rurſum dicas, Sat opū habeo, *& quæ poſſideo multa ſunt: quid igitur [11]in vita' mali poſthac accipiā? Ne tempore fœlici nulla ſit malorū memoria, nēve infœlici tempore [12]obliuiſcaris' meliorū: quoniā Domino facile eſt, homini tempore obitus ſecundum [13]inſtituta' ipſius referre gratiā. ¶Difficultas tēporis affert obliuionem deliciarū, & acta hominis declarat ipſius [14]exitus.' ¶Ante obitum, beatū ne quēquā dixeris: quippe vir è liberis demum pernoſcitur. ¶Ne quemuis hominē introducas in ædes tuas: quoniā inſidiæ doloſorum multæ ſunt, [præcordijs fœtida ructantibus ſimiles.] Vt perdix in caueam agitur, [aut caprea implicatur laqueo,] ita cor hominis ſuperbi tanquā ſpeculator [15]obſeruat' quo deijciaris. Nā bona male peruertēdo inſidiatur, & vitio dat laudabilia. A ſcintilla [16]parua' exardeſcit focus. ita ſceleroſus homo inſidiatur vſq; ad ſanguinem. Ab homine [17]maleſico, vt moliēte mala caue: ne tibi notam inurat perpetuā. ¶Alienū in domum tuā recipe, & cū per-

¶1 μὴ παρέμβαλλε ῥῆμα.
¶2 ἐὰν γὰρ
¶3 ἰσχύι.
¶4 περισσεύων. al, περισσεύων, qui tamē in paupertate abundet.
¶5 ἀπὸ συντριβῆς
¶6 πολλοὶ θαυμάσαντες.
¶7 ἀδιαλείπτως:
¶8 vl, in oculis
¶9 ἀρεσκείας.
¶10 τίνα, & ἔσται μοι. al, τίνι, & ἔσται μου, vt ſit, Quiſnam iam hinc à me beneficia accipiet?
¶11 ἐν ζωῇ
¶12 μὴ ἀμνησθήσεται
¶13 τὰς ὁδοὺς. al, τὰ ἔργα
¶14 ἐν συντελείᾳ. al, συντελείαν. q.d. & hominem conſumat ipſius exitus.
¶15 ἐπιβλέπει. al, ἐπιβὰς.
¶16 μικρᾶς. al, πυρὸς
¶17 vl, vafro,

¶Pauper gloriatur per diſciplinam & timorem ſuū: & eſt homo qui honorificatur propter ſubſtantiam ſuam. Qui autem gloriatur in paupertate, quanto magis in ſubſtātia? & qui gloriatur in ſubſtantia, paupertatem vereatur.

CAP. XI.

SApientia humiliati exaltabit caput illius, & in medio magnatorum conſedere illū faciet. Gene. 41. Danie. 6.
¶Nō laudes virum in ſpecie ſua, neque ſpernas hominē in viſu ſuo. breuis in volatilib' eſt apis, & initium dulcoris habet fructus illius. ¶In veſtitu ne glorieris vnquā, nec in die honoris tui extollaris: quoniam mirabilia opera Altiſſimi ſolius, & glorioſa, & abſconſa, & inuiſa opera illi'. Multi tyranni ſederūt in throno, & inſuſpicabilis portauit diadema. ¶Multi potentes oppreſſi ſunt valide, & glorioſi traditi ſunt in manus alterorum. ¶Priuſquam interroges, ne vituperes quēquam: & cum interrogaueris, corripe iuſtē. ¶Priuſquam audias ne reſpondeas verbum, & in medio [1]ſeniorum' ne adijcias loqui. ¶De ea re, quæ te nō moleſtat, ne certeris: & in iudicio peccantium ne cōſiſtas. ¶Fili, ne in multis ſint actus tui: & ſi diues fueris, non eris immunis à delicto, ſi enim ſecutus fueris non apprehendes: & non effugies, ſi præcucurreris. ¶Eſt homo laborans, & feſtinans, & dolens impius, & tanto magis non abundabit. ¶Eſt homo marcidus egēs recuperatione, plus deficiens virtute, & abundans paupertate. & oculus Dei reſpexit illū in bono, & erexit eū ab humilitate ipſius, & exaltauit caput eius: & mirati ſunt in illo multi, & honorauerūt Deū. ¶Bona & mala, vita & mors, paupertas & honeſtas, à Deo ſunt. Sapiētia & diſciplina, & ſcientia legis apud Deum. Dilectio, & viæ bonorū apud ipſum. ¶Error & tenebræ peccatoribus concreta ſunt: qui autem exultant in malis, conſeneſcūt in malo. ¶Datio Dei permanet iuſtis, & profectus illius ſucceſſus habebit in æternū. ¶Eſt qui locupletatur parcē agendo, & hæc eſt pars mercedis illi' in eo quòd dicit, Inueni requiem mihi, & nunc māducabo de bonis meis ſol'. & neſcit quod tēp' prætereat, & mors appropinquet, & relinquat omnia alijs, & morietur. ¶Sta in teſtamento tuo, & in illo colloquere, & in opere mandatorū tuorum veteraſce. ¶Ne manſeris in operibus peccatorum: confide autē in Deo, & mane in loco tuo. Facile eſt enim in oculis Dei ſubito honeſtare pauperem. Benedictio Dei in mercedē iuſti feſtinat, & in honore veloci proceſſus illi' fructificat. ¶Ne dicas, Quid eſt mihi opus, & quæ erūt mihi ex hoc bona? Ne dicas, Sufficiēs mihi ſum: & quid ex hoc peſſimabor? ¶In die bonorum ne immemor ſis malorum, & in die malorum ne immemor ſis bonorum: quoniam facile eſt corā Deo in die obitus retribuere vnicuique ſecundum vias ſuas. ¶Malitia horæ obliuionē facit luxuriæ magnæ, & in fine hominis denudatio operū illi'. ¶Ante mortem ne laudes hominem quēquam: quoniam in filijs ſuis agnoſcitur vir. ¶Non omnem hominem inducas in domum tuam. multæ enim ſunt inſidiæ doloſi. Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & ſicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum: ſic & cor ſuperborum, & ſicut [2]proſpector' videns caſum proximi ſui. Bona enim in mala cōuertens inſidiatur, & in electis imponet maculam. A ſcintilla enim vna augetur ignis, & ab vno doloſo augetur ſanguis: homo verò peccator ſanguini inſidiatur. Attende tibi à peſtifero, fabricat enim mala: ne fortè inducat ſuper te ſubſannationem in perpetuū. ¶Admitte ad te alienigenam, & ſubuertet te in

turbine, & alienabit te à vijs proprijs.

CAP. XII.

SI bene feceris, ſcito cui feceris, & erit gratia in bonis tuis multa. Benefac iuſto, & inuenies retributionem magnam: & ſi non ab ipſo, certe à Domino. Non eſt enim ei bene qui aſſiduus eſt in malis, & eleemoſynas nõ danti: quoniam & Altiſſimus odio habet peccatores, & miſertus eſt pœnitentibus. ¶Da miſericordi, & ne ſuſcipias peccatorem: & impijs, & peccatoribus reddet vindictam, cuſtodiẽs eos in diem vindictæ. Da bono, & non receperis peccatorem. Benefac humili, & non dederis impio: prohibe panes illi dare, ne in ipſis potentior te ſit. nam duplicia mala inuenies in omnibus bonis, quæcunque feceris illi: quoniam & Altiſſimus odio habet peccatores, & impijs reddet vindictam. ¶Nõ agnoſcetur in bonis amicus, & non abſcondetur in malis inimicus. In bonis viri, inimici illius in triſtitia, & in malitia illius, amicus agnitus eſt. Non credas inimico tuo in æternum. ſicut enim æramentum, æruginat nequitia illius. & ſi humiliatus vadat curuus, adijce animum tuum, & cuſtodi te ab illo. Non ſtatuas illum penes te, nec ſedeat ad dexteram tuam, ne conuerſus ſtet in loco tuo: ne forte conuerſus in locum tuum, inquirat cathedram tuã, & in nouiſſimo cognoſcas verba mea, & in ſermonibus meis ſtimuleris. Quis miſerebitur incantatori à ſerpente percuſſo, & omnib⁹ qui appropiant beſtijs? ſic & qui comitatur cum viro iniquo, & obuolutus eſt in peccatis eius. Vna hora tecum permanebit: ſi autem declinaueris, non ſupportabit. ¶In labijs ſuis indulcat inimic⁹, & in corde ſuo inſidiatur, vt ſubuertat te in foueam. In oculis ſuis lachrymatur inimicus: & ſi inuenerit tempus, nõ ſatiabitur ſanguine. & ſi incurrerint tibi mala, inuenies eum illic priorẽ, [a]In oculis ſuis lachrymatur inimicus,[a] & quaſi adiuuans ſuffodiet plantas tuas. Caput ſuum mouebit, & plaudet manu, & multa ſuſurrans commutabit vultum ſuum.

CAP. XIII.

QVi tetigerit picẽ, inquinabitur ab ea: ¶& qui cõmunicauerit ſuperbo, induet ſuperbiã. ¶Pondus ſuper ſe tollet, qui honeſtiori ſe cõmunicat: & ditiori te ne ſocius fueris. Quid communicabit cacabus ad ollam? quãdo enim ſe colliſerint, confringetur. Diues iniuſtè egit, & fremet: pauper autem læſus tacebit. Si largitus fueris, aſſumet te: & ſi non habueris, derelinquet te. Si habes, conuiuet tecum, & euacuabit te, & ipſe nõ dolebit ſuper te. Si neceſſarius illi fueris, ſupplantabit te, & ſubridens ſpem dabit, narrãs tibi omnia bona, & dicet, Quid opus eſt tibi? Et confundet te in cibis ſuis, donec te exinaniat bis, & ter: & in nouiſſimo deridebit te: & poſtea videns derelinquet te, & caput ſuũ mouebit ad te. ¶Humiliare Deo, & expecta manus eius. Attende, ne ſeduct⁹ in ſtultitiã humilieris. Noli eſſe humilis in ſapiẽtia tua, ne humiliatus in ſtultitiã ſeducaris. ¶Aduocat⁹ à potẽtiore diſcede: ex hoc enim magis te aduocabit. Ne improbus ſis, ne impingaris: & ne lõgè ſis ab eo, ne eas ĩ obliuionẽ. Ne retineas ex æquo loqui cũ illo: nec credas multis verbis illius. ex multa enim loquela tentabit te. & ſubridens interrogabit te de abſconditis tuis. Immitis animus illi⁹ cõſeruabit verba tua: & nõ parcet de malitia, & de vinculis. ¶Caue tibi, & at-

turbatiõe ſubuertet te, exuetq; tuis poſſeſſiõib⁹.

CAP. XII.

CVm benefacis, obſerua cui facias, vt beneficia tua mereantur gratiam [plurimam.] Homini pio benefacias, vt reportes [ingens] premium, ſi min⁹ ab ipſo, certe ab Altiſſimo. Aſſiduũ in vitijs nil boni manet, nec item eum qui nihil erogat in pauperẽ. [Altiſſimus odit ſceleroſos, at reſipiſcẽtiũ miſeretur.] ¶Erga pium liberalis eſto, ſceleroſo vero opẽ abnega: afflicto benefacias, ſed nihil eroges in impium. Fac eum cibis prohibeas, nec ſuppedites ei quibus te poſſit opprimere: alioqui mala duplicia recipies pro beneficijs omnibus quibus ipſum affeceris. Nam & Altiſſim⁹ odit ſceleroſos, pœnãſque meritas repetit ab impijs, [a]aut eos in diem acerrimæ vindictæ reſeruat. Erga bonos ſis beneficus: neges autem opem ſceleroſo. ¶Amicus rebus ſecũdis iudicari non poteſt, nec rebus aduerſis latebit inimicus. Rebus hominis ſecundis dolẽt inimici eius, & rebus eiuſdem aduerſis abſcedit etiã amicus. ¶Ne vnquã fidas inimico tuo: nam [4]ſimilis æri ærugine obſito eſt ei⁹ malitia. Quòd etiamſi humilis ac demiſſus inceſſerit, aduerte tamẽ animum tuum, & caue ab eo, quaſique qui ſpeculũ exterſeris, cognoſces [5]æruginem in ipſo nõ perdidiſſe penitus. Ne tibi adſciſcas [6]talẽ propius, vt ne te ſubuerſo, in locum tuũ ipſe ſubeat. Talem ad dexteram tuam ne colloces, vt ne quærat [7]occupare ſedem tuam, tandẽmque dicta mea ſentias, & de verbis meis diſcrucieris. [8]Quis incantatoris à ſerpẽte ictĩ miſereatur, aut vllius qui ad beſtias acceſſerit? quis itẽ eius qui ſe adiunxerit viro ſceleroſo, ſeq; peccatis ipſi⁹ admiſcuerit? Horæ ſpatio [9]iuxta in ſtatione permanebit apud te: nec, ſi inclinent res tuæ perdurabit. Labijs ſuauiloquẽtibus vtetur inimicus, & aſſentabitur multa, bonisq; verbis cõpellabit te, oculis quoq; ſuis illachrymans, animo ſuo deliberat te præcipitare in foueam: neque adeo nactus occaſionem ſanguine ſatiabitur. Si tibi mala acciderint, reperies eũ ibi priorem te, & [10]per ſpeciẽ hominis opitulaturi calcem tuum [11]inhibebit. Motabit caput ſuum, plaudẽtque manibus, & ſparget rumores multos, vultũmque ſuum immutabit.

CAP. XIII.

QVi contrectat picem, contaminatur [1]ea:[1] & qui habet cum ſuperbo commercium, euadet eius ſimilis. ¶Ne ſuſcipias onus ſupra vires tuas, nec teipſum adiungas potentiori te, aut ditiori. Quid ollæ poterit eſſe rei cum lebete, ad quem ſi offenderit illa, confringitur? [2]Si diues iniuriam intulit, inſuper minabitur etiam: ſi pauper paſſus eſt iniuriam, oportet eſſe ſupplicem. [3]Si diues fecit iniuriam, [3]illi ſupplicandum eſt inſuper: ſicui vero pauper obtulit iniuriam, minas protinus audiet. Siquis vſus tui ſit, erũt [4]qui colant te:[4] ſin egeas, erit qui te deſerat. Siquid habeas, reperies cõuictorem, qui exinaniat te, nec ipſe laboret. Si egueris tui, ſeducet te, arridebitque tibi, & ſpẽ dabit, bona dicet: & Qua tibi re opus eſt? inquiet. Paraſitando adiget te ad ignominiam, donec te inaniat iterum atque tertio, & ad extremũ etiam irrideat. Poſtea conſpicatus te deſeret, & caput ſuum motabit aduerſum te. ¶[Corã Deo ſummittas te, & manus eius expectes.] Caue ne ſeducaris [6]animo,[6] vt ne per [7]ſtulticiam tuam deijciaris, [neque demittas te cũ tua ſapientia.] ¶Si te potens [8]aduocet,[8] fac refugites, tantòque ille te vocabit magis, ac ſæpius. Ne ingeras te, vt ne [9]temere reijciaris: nec rurſum abſcedas procul, ne tradaris obliuioni. Ne dubites cũ eo colloqui, nec fidas dictis eius plurimis. Multis enim ſermonibus pertentabit te, & quaſi per riſum [10]arcana tua rimabitur.[10] Immiſericors eſt, dicta non ſeruaturus: nec affligere te, vincirẽque parſurus. ¶Fac tibi caueas, &

Lib. Lib.4. B C Lib. D 2. D

¶1 χαριζομένῳ. al. χωριζομένῳ.
¶2 εὑρήσεις. al. εὑρήσει σοι.
¶3 ἐκδικηθήσεται. al. ἐκβληθήσεται.
non moleſte ſe ingerit, nec ſe ſe iactat: vel, nõ abierit.
¶4 Id eſt, Eius malitia ſimulatione tecta latet. ¶5 Id eſt, Non vſquequaque talem eſſe, qualem ſe ſimulauit.
¶6 αὐτὸν
¶7 λαβεῖν
¶8 Qui hic verſus in quibuſdã Græcis inſeritur hoc ſenſu, Peccatũ ne cõduplices, vt ne ſuper vno quidem inſons iudicãdus: Is non eſt in emendatioribus Græcis.
¶9 ἐν γνώμῃ δὲ χαίρει. ¶10 ὡς ἄνθρωπος.
¶11 vt, eneruabit.
¶1 ἐν αὐτῇ: ¶2 ὑπὲρ σέ. al. ἐν ζωῇ σου.
¶3 καὶ αὐτοῦ, προσδεηθήσεται.
¶4 עובדים cultores & operarij.
¶5 καταλήψῃ. al. καταδήσῃ.
¶6 τῇ διανοίᾳ.
¶7 ἀφροσύνῃ. al. εὐφροσύνῃ καρδίας σου.
¶8 προσκαλεσαμένου.
¶9 ἀκρίτως
¶10 τὰ κρυπτά σου. al. σοι.

Digitized by Google

¶11 πρόσεχε σφόδρα τῇ ἀκοῇ.

¶12 Ego malim legere, in ore πλ ἀσεβοῦς. q.d. paupertas obſtat quo minus audientur pia conſilia.

¶13 ἱλαρον. al. θάλλον.

¶1 ἐν λύπῃ. al. πλήθει.

¶2 τῆς ἐπὶ κύριον.

¶3 ἐν λήθῃ. al. ἐν λύπῃ. al. ἄχ ἑκών.

¶4 ἴδιος ὀφθαλμῷ.

¶5 αὐτοῦ.

¶6 ἐλλιπής. al. ἐκλιπής.

¶7 τροφήν. al. τρυφήν.

¶8 μελετήσει καλά. al. τελευτήσει.

¶9 vt ἅγια

¶10 αὐτοῦ. al. αὐτῆς.

¶11 αὐτῆς. al. αὐτοῦ.

¶12 בין

[11]auſcultes perq̃ attente: quoniã cũ ruina tua ambulas. hęc audiés per ſomnũ tuũ vigila. ¶Per omné vitã tuam ama Dominũ, & eum in ſalutẽ tuã innoca. ¶Omne animal diligit ſibi ſimile, & omnis homo propinquũ ſuum. Omne animal generatim cõgregatur, & quiſq; adiungit ſe ſui ſimili. Quale eſt lupo cum agno commerciũ, talis eſt ad piũ ſceleroſi ratio. Qui cõſenſus eſt inter hyænam & canem, is eſt inter diuitem & pauperem. Præda leonũ onagri ſunt in deſerto, itidémq; paſcua diuitũ pauperes. Humilitas ſuperbo eſt execrabilis, & item pauper abominatus diuiti. Diues quaſſatus confirmatur ab amicis: at labefactatus humilis, ab amicis etiam propellitur. Diuiti lapſo multi ſunt adiutores, & qui nefanda quoq; loquentẽ iuſtũ prædicent. humilem lapſum inſuper etiã increpãt: nec locus datur ei, ſi cordate loquutus fuerit. Diuite loquente ſilẽt omnes, & ad nubes vſque ſermones eius euehunt. paupere loquẽte, Quis eſt iſte? inquiũt. quòd ſiquid offenderit, euertunt eũ inſuper. ¶Bonæ ſunt, quib⁹ nullũ ineſt peccatum, diuitiæ: & mala paupertas in ore [12]impij. ¶Cor hominis immutat vultũ ipſi⁹, ſiue ad bona, ſiue ad mala. Veſtigiũ cordis rebus ſecũdis eſt vultus [13]hilaris, alioqui recõdita deprehendere laborioſæ cogitationis eſt. CAP. XIIII.

Beatus vir qui lapſus ore ſuo nõ eſt, nec [1]mœrore peccati cruciatus. ¶Beatus qui non deſpondet animum, & ſpe ſua [2]in Dominũ ſita non excidit. ¶Viro ſordido non ſunt ornamento diuitiæ, & quorſum pecuniæ homini inuido? Qui defraudãdo genio ſuo comparcit, cõparcit alijs, & in bonis ipſius alij luxuriabuntur. Qui ſibi malignus eſt, cui benignus ſit, cũ nihil iucũdi de bonis ſuis percipiat? Inuidẽte ſibiipſi nihil pei⁹ eſt, hócq; adeo ipſum eſt malignitatis eius præmiũ. Quòd ſi bene quid facit, [3]imprudẽs id & inuitus facit, & ad extremũ ſuam prodit malitiã. ¶Improbus [4]aſpectu eſt oculus inuidi, auertit faciẽ, & contemnit homines. Oculus auari nulla portione ſatiatur, & iniuſticia mali exhaurit vitã [5]eius. Oculus malignus panem inuidet, & ad menſam ſui [6]laborat inopia. ¶Pro eo quod habes, fili, bene de te merere, dignáq; defer Domino donaria. ¶Memento mortẽ morã non facere, nec tibi ſtatũ fati tempus eſſe declaratum. Priuſquã moriaris, in amicum eſto beneficus, & pro eo quod potes manum illi dãdo porrige. ¶Ne te defraudes iucũdo die, nec te fructus bonæ cupiditatis prætereat. Nõnne labores tuos relinques alij, & quæ opera tua comparaſti, diuidenda hæredibus? Da, & accipe, dũ ſanctam conſerues animã tuam, [& ante obitum tuũ exerceas iuſticiam,] quoniam nõ eſt quod quæras apud manes [7]cibaria. ¶Omne animans in modũ veſtimẽti veteraſcet: hoc enim eſt ab æuo condito fatum, Morte morieris. Vt foliorum in arbore condenſa virentium alia decidũt alijs naſcentibus: ita quod carne ſanguinéq; procreatur, aliud obit, aliud gignitur. ¶Omne op⁹ marcori obnoxiũ deficit, & opifex ei⁹ æque atque ipſũ interit. [Omne op⁹ egregiũ iuſtũ cenſebitur, & author ipſius laudẽ ex eo cõſequetur.] ¶Beatus vir qui [8]meditatur præclara per ſapiẽtiã, [qui de iuſtitia cõmentatur,] qui per prudentiã ſuam [9]ſancta loquitur, qui inſtituta [10]ſua perpẽdit animo, & arcana [11]illius cognoſcit. Tanquam indagator proſequere eã, & vias eius inſidie. Qui per feneſtras ipſius inſpexerit, aut auſcultarit ad fores ipſi⁹, qui iuxta domũ ipſius diuerſatur, [*]qui in parietibus ipſius paxillũ fixerit, qui [12]ad latus ipſius collocarit tabernaculũ, is aget in hoſpitio bonorũ, & in tutelã tradet ipſi liberos ſuos, cum ſub ramis ipſius morabitur, &

tẽde diligẽtes audiui tuo: quoniã cũ ſubuerſione tua ambulas. Audiẽs verò verba illa, quaſi in ſomnis vide: & vigilabis. ¶Omni vita tua dilige Deum, & inuoca illum in ſalute tua. ¶Omne animal diligit ſimile ſibi: ſic & omnis homo proximũ ſibi. Omnis caro ad ſimilẽ ſibi cõiungetur, & omnis homo ſimili ſui ſociabitur. ¶Si communicabit lupus agno aliquãdo: ſic peccator iuſto. Quæ cõmunicatio ſancto homini ad canem? aut quæ pars bona diuiti ad pauperẽ? Venatio leonis onager in eremo: ſic & paſcua diuitum ſunt pauperes. Et ſicut abominatio eſt ſuperbo humilitas: ſic & execratio diuitis pauper. Diues cõmotus confirmatur ab amicis ſuis: humilis autẽ cũ ceciderit, expelletur & à notis. Diuiti decepto multi recuperatores: locutus eſt ſuperba, & iuſtificauerunt illum. humilis deceptus eſt, inſuper & arguitur: locutus eſt ſenſate, & nõ eſt datus ei locus. Diues locutus eſt, & omnes tacuerunt, & verbũ illius vſque ad nubes perducent. pauper locutus eſt, & dicũt, Quis eſt hic? & ſi offenderit, ſubuertent illum. ¶Bona eſt ſubſtantia, cui non eſt peccatum in conſcientia, & nequiſſima paupertas in ore impij. ¶Cor hominis immutat faciem illius, ſiue in bona, ſiue in mala. Veſtigiũ cordis boni, & faciem bonam difficilè inuenies, & cum labore. CAP. XIIII.

Beatus vir qui nõ eſt lapſus verbo ex ore ſuo, & nõ eſt ſtimulatus in triſtitia delicti. ¶Felix qui nõ habuit animi ſui triſtitiã, & non excidit à ſpe ſua. ¶Viro cupido & tenaci, ſine ratione eſt ſubſtantia, & homini liuido ad quid aurũ? Qui aceruat ex animo ſuo iniuſtè, alijs congregat, & in bonis illius alius luxuriabitur. Qui ſibi nequã eſt, cui alij bonus erit? & nõ iucundabitur i bonis ſuis. Qui ſibi inuidet, nihil eſt illo nequius, & hęc redditio eſt malitiæ illius: & ſi bene fecerit, ignoráter, & nõ volẽs facit, & in nouiſſimo manifeſtat malitiã ſuã. ¶Nequã eſt oculus liuidi, & auertens faciẽ ſuam, & deſpiciẽs animam ſuam. Inſatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis: nõ ſatiabitur, donec cõſumat areſaciens animam ſuam. ¶Oculus malus ad mala: & non ſatiabitur pane indigens, & in triſtitia erit ſuper menſam ſuã. ¶Fili, ſi habes, bene fac tecũ, & Deo dignas oblationes offer. ¶Memor eſto quoniam mors nõ tardat, & teſtamentũ inferorũ quia demonſtratũ eſt tibi: teſtamentũ enim huius mũdi morte morietur. ¶Ante mortẽ benefac amico tuo, & ſecundum vires tuas exporrigens da pauperi. ¶Nõ defrauderis à die bono, & particula bonæ diei nõ te prætereat. Nõnne alijs relinques dolores & labores tuos in diuiſione ſortis? Da & accipe, & iuſtifica animam tuam. Ante obitum tuum operare iuſtitiã: quoniã nõ eſt apud inferos inuenire cibũ. ¶Omnis caro ſicut fœnum veteraſcet, & ſicut foliũ fructificãs in arbore viridi. Alia generãtur, & alia deijciũtur: ſic generatio carnis & ſanguinis, alia finitur, & alia naſcitur. ¶Omne opus corruptibile in fine deficiet: & qui illud operatur, ibit cum illo. Et omne opus electum iuſtificabitur: & qui operatur illud, honorabitur in illo. ¶Beatus vir qui in ſapiẽtia morabitur, & qui in iuſtitia ſua meditabitur: & in ſenſu cogitabit circũſpectionem Dei. Qui excogitat vias illius in corde ſuo, & in abſcõditis ſuis intelligẽs, vadens poſt illam quaſi inueſtigator, & in vijs illius cõſiſtẽs: qui reſpicit per feneſtras illius, & in ianuis illius audiẽs: qui requieſcit iuxta domum illius, & in parietib⁹ illius figens palũ ſtatuet caſulã ſuã ad manus illius, & requieſcẽt in caſula illi⁹ bona per æuũ: ſtatuet filios ſuos ſub tegmine illius, & ſub ramis eius morabitur: protegetur

C

1.Corinth.

B

B

C

B

ſub tegmine illius à feruore, & in gloria eius re
quieſcet.
CAP. XV.

ad Qvi timet Deum, faciet bona: & qui continẽs
eſt iuſtitiæ, apprehendet illam, & obuiabit
illi quaſi mater honorificata, & quaſi
th.4.a. mulier à virginitate ſuſcipiet illum. ¶Cibabit il
ia.4.b. lum pane vitæ & intellectus, ¶& aqua ſapientiæ
ſalutaris potabit illũ, & firmabitur in illo, & nõ
flectetur: & continebit illum, & nõ cõfundetur:
& exaltabit illum apud proximos ſuos, & in me
dio eccleſiæ aperiet os eius, & adimplebit illum
ſpiritu ſapiẽtiæ & intellectus, & ſtola gloriæ ve
B ſtiet illum. Iucunditatẽ & exultationem theſau-
rizabit ſuper illũ, & nomine æterno hæredita-
bit illum. Homines ſtulti nõ apprehendent illã,
& homines ſenſati obuiabunt illi. homines ſtul
ti non videbunt eam: longe enim abeſt à ſuper-
bia & dolo. viri mendaces nõ erunt illius memo
res: & viri veraces inuenientur in illa, & ſucceſ-
ſum habebunt vſque ad inſpectionẽ Dei. ¶Non
eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris, quia non eſt
C à Domino miſſus: quoniã à Deo profecta eſt ſa-
pientia. ſapiẽtiæ enim Dei aſtabit laus, & in ore
fideli abundabit, & dominator dabit eam illi.
¶Nõ dixeris, Per Deum abeſt. quæ enim odit ne
feceris. Non dicas, Ille me implanauit: nõ enim
neceſſarij ſunt ei homines impij. Omne execra-
mentum erroris odit Dominus, & non erit ama
.1.d. bile timentibus eum. ¶Deus ab initio conſtituit
hominem, & reliquit illum in manu cõſilij ſui.
h.15.c. Adiecit mãdata & præcepta ſua. ¶Si volueris mã
data ſeruare, cõſeruabunt te, & in perpetuum fi-
ere D dem placitam ſeruare. Appoſuit tibi aquam &
ignem: ad quod volueris, porrige manũ tuam.
2.c. ¶Ante hominẽ vita & mors: bonum & malum,
quod placuerit ei, dabitur illi: quoniã multa ſa-
pientia Dei, & fortis in potentia, vidẽs omnes ſi-
h.c. ne intermiſſione. ¶Oculi Domini ad timẽtes eũ.
.c. & ipſe agnoſcit omnem operam hominis. Nemi
ni mandauit impiè agere, & nemini dedit ſpa-
tium peccandi. non enim concupiſcit multitudi
nem filiorum infidelium & inutilium.

CAP. XVI.

Ne iucunderis in filijs impijs, ſi multiplicen-
tur: nec oblecteris ſuper ipſos, ſi non eſt ti
mor Dei in illis. Non credas vitæ illorũ, & ne re
ſpexeris in labores eorum. Melior eſt enim vnus
timens Deum, quàm mille filij impij. Et vtile eſt
mori ſine filijs, quàm relinquere filios impios.
Ab vno ſenſato inhabitabitur patria, & à tribus
impijs deſeretur. ¶Multa talia vidit oculus meus,
& fortiora horũ audiuit auris mea. ¶In ſynagõ-
ga peccantiũ exardebit ignis, & in gente incredi
.a. bili exardeſcet ira. ¶Nõ exorauerunt pro pecca-
tis ſuis antiqui gigantes, qui deſtructi ſunt cõfi
he. dentes ſuæ virtuti: ¶& nõ pepercit peregrinatio
ni illorũ, ſed percuſſit eos, & execratus eſt eos
B præ ſuperbia verbi illorum. Nõ miſertus eſt il-
lis gẽtem totam perdens, & extollentẽ ſe in pec
6.26.f catis ſuis. ¶Et ſicut ſexcenta millia peditũ qui cõ
gregati ſunt in duritia cordis ſui: & ſi vnus fuiſ-
ſet ceruicatus, mirum ſi fuiſſet immunis. miſeri
cordia enim & ira eſt cum illo. Potẽs exoratio, &
effundens iram ſecũdum miſericordiam ſuã: ſic
ptio correctio illius hominem ſecundũ opera ſua iu
dicat. ¶Non effugiet in rapina peccator, & non
retardabit ſufferentia miſericordiã facientis. O-
mnis miſericordia faciet locum vnicuique ſecũ-
dum meritũ operum ſuorũ, & ſecundum intel-
lectũ peregrinationis ipſius. ¶Non dicas, A Deo

ab æſtu protegetur per eam, atque in gloria ip-
ſius habitabit.
CAP. XV.

Qvi Dominũ reueretur, faciet[1] hæc: &[2] cogni-
tionem legis adeptus hãc apprehẽdet. Hæc
illi occurret quaſi mater, & eum tãquã
vxor virgo ducta excipiet. Hæc eum cibabit pa-
ne [vitæ &] intelligẽtiæ, eiq; aquam [ſalutaris]
ſapientiæ dabit potui. Firmatus hac, ſtatu moue-
ri non poterit: qui fuerit innixus huic, non affi-
cietur ignominia. Hæc ſupra ſocios ſuos extol-
let illũ, & in media concione os eius aperiet. [Hæc
eũ replebit ſpiritu ſapientiæ & intelligẽtiæ, ſto-
lâq; gloriæ veſtiet.] Hæc illi iucunditatẽ & coro
nam exultãtiæ[3] cõparabit, &[4] compotẽ nominis
æterni faciet. Homines inſipientes nõ apprehen-
derint eam, nec viderint eam viri ſceleroſi. A ſu
perbia [dolóq;] procul abeſt, nec viri mendaces[5]
mentionem illius faciẽt. [viri veraces frequen-
tabunt hãc, & vſque ad inſpectionem Dei profi-
ciene.] ¶Laus ex ore ſceleroſi minime ſpecioſa
eſt: neq; enim à Domino proficiſcitur. Si laus à ſa
pientia pronũcietur, [& abundet in ore fideli,]
tum Dominus illi aſpirauerit. ¶Ne dicas, Defeci
impulſu Domini. non enim debes quæ odit face
re. Ne dicas, Ipſe me in errorem impulit: non
enim ei viro peccante opus eſt. Omne nefas odit
Dominus, nec probatur eiuſdem cultoribus. Ip-
ſe hominem creauit ab initio, & permiſit eũ ar-
bitrio cõſilij ſui, [mandatis & præceptis ſuis ad-
iectis.] Si volueris, mãdata ſeruabis, [ipſáq; te vi
ciſſim conſeruabũt.] & fidẽ præſtabis obſequio-
ſam. Ignem & aquã tibi propoſuit, ad vtrumuis
manum tuã exporrige. Vita ſimul & mors, [bo-
num & malum,] homini ſunt propoſita: vtrun-
cunq; placuerit ei, cõſequetur. Quoniã multa eſt
ſapientia Domini, potentiáq; valet, & [aſſidue]
videt omnia. Oculis ſuis reuerentes ipſum aſpi-
cit, & omne opus hominis cognoſcit. Impie age
re nemini præcepit, nec peccãdi cuiquam dedit
licentiam: [neq; enim copiam filiorum infide-
lium & inutilium expetit.]
CAP. XVI.

Ne optes copiã inutiliũ liberorũ, nec læteris
de filijs impijs. Ne delecteris abũdãtia eorũ,
ſi eis religio Dei nulla eſt. Ne fidas vitę eorũ, nec
eorũ magnifacias[1] multitudinẽ. Pluris enim eſt
[2] iuſtus vnus, quã mille tales: & præſtat mori prole
carentẽ, quã liberos habere impios. Per vnũ corda-
tum frequẽs cõſidebit ciuitas,[3] impiorũ vero na-
tio breui deſolabitur. ¶Multa talia vidit oculus
meus, auriſq; mea his audiuit vehemẽtiora. Per
cœtũ ſceleroſorũ ignis ſuccẽditur, & ira exarde
ſcit in gentẽ cõtumacẽ. Implacabilis Deus priſcis
fuit gigantibus, qui ob[4] potentiã ſuam ſtultã ab
eo defecerãt. Ne hoſpitio quidem Loti pepercit,
aut ijs quos propter ipſorum ſuperbiã abomi-
natus eſt. Nõ eſt miſertus gentis perditæ, vepo-
te peccatis ſuis[5] quę cõmittebat, elatæ: ſicq; adeo
[6] ſexcenta millia peditũ, eos qui per contumaciã
animi ſui cõgregati fuerãt,[7] flagellãdo, miſerã-
do, cædẽdo, ſanãdóq;, Dominus miſericordia ca-
ſtigationẽq; cõſeruauit. Quare ſi cõtumax vnus
in populo fuerit, mirũ eſt ſi impune abeat. Nam
cũ miſericordia ſimul & ira[7] impigre proficiſcã-
tur ab eo, veniámq; dare potens ſit, & irã effun-
dere, prout multa eſt miſericordia eius, ita mul-
ta quoq; ipſius caſtigatio. Secũdũ opera ſua quẽq;
iudicat. ¶Non effugiet cũ rapina ſceleroſus, nec
[8] ſpes pium fruſtrabitur. Omni beneficẽtia locũ
[9] para. nam fructũ pro ratione operũ ſuorum,
[ſuæq; peregrinitatis intelligentia] quiſq; cõſe-
cutus eſt. ¶[10] Dominus Pharaonem indurauit, ne
ipſum noſceret, vtq; potentia facta ipſius ſubiecta cælo terræ innoteſcerent. ¶Omni rerum naturæ
miſericordia ipſius noſa eſt: adamãte diſcreuit lucem ſuã & tenebras. ¶Ne dicas, Latebo Dominũ,

¶1 αὐτά. al. ἀγαθόν.
¶2 γνώσεως τοῦ νόμου
¶3 εὑρήσει,
¶4 κατακληρονομήσει αὐτόν
¶5 vl. illius meminerint.

¶1 τὸ πλῆθος. al. τόπον. al. κόπον.
¶2 δίκαιος
¶3 ἀσεβῶν. al. ἀνόμων ἐν τάχει, &c.
¶4 τῇ ἰσχύϊ τῆς ἀφροσύνης αὐτῶν.
¶5 οὓς ἐποίει ἐξηρμένους. al. ἐξερχομένους
¶6 Sexcẽta millia cõſeruauit, liberos ſcilicet ſexcentorũ millium quæ interemit. Num. 1. & Nume. 16. Dominus ergo in cõſeruandis ſuis partim ira, partim miſericordia vſus eſt.
¶7 διατάχεις.
¶8 ὑπομονή.
¶9 ποίησον. al. ποιήσει.
¶10 vl. beneficentia, חסד

¶13 καί τίς

¶12 ἀξίως

¶13 vl, turbinē

¶14. i. lōga factorum ſeries, quæ priuſquā explorata ſit, deſinit omniū inquiſitio.

¶15 αὐλῶν

¶16 Al, καί ἐν κρίσει αὐτοῦ αἱ ἀρχαί αὐτῶν εἰς γενεὰς γενεῶν.

¶17 איש quiſque, vl quidq.

¶1 Quidā codices hic habent additum, ἐν ὁμοιώματι.

¶2 Probatio quòd norit de⁹ omnia facta hominū, quia gubernat oīa.

¶3 καί προσελάβετο τὸν ἰσραὴλ αὐτοῦ μερίδα. al, aliter.

¶4 διὸ πάντα, &c.

¶5 Scilicet gentiū.

¶6 vl, Miſeratio חסד

¶7 vl, amorem חן

¶8 ὧν habent quidam codices. i. igitur.

¶9 ἐπηγε. al, ἐπανάγαγε

[13] ecquis⁹ ab alto curabit me? Præ copia populi nulla erit mentio mei: nā quantula ſit mea in tā immenſa natura rerū anima? Ecce cælū, cælique cælorū Dei, profūdū mare ſimul & terra, *quæque his cōprehendūtur omnia, cum inquirit in ea, cōmouētur: *totus mūdus creat⁹, & qui creatur pro voluntate ipſius, mōtéſq; ſimul ac fundamenta terræ, cū Dominus in ea deſpicit, tremore cōcutiuntur: nec tamē hæc cor vllū [12] ſatis, intelligit, [cū ab ipſo corda intelligātur omnia.] [13] Nā inſtituta ipſi⁹ atq; nō viſam homini [13] vim quis animo cōprehendat? nā maxima pars operum ipſius occulta eſt. Quis enarret exempla iuſtitiæ ipſi⁹, aut ſuſtineat? [14] Longum enim factum eſt, *& omniū inquiſitio deficit. Qui animo ſubmiſſo præditus eſt, perpēdit hæc: vir autem inſipiēs & delirans ſtulta cogitat. ¶Audi me fili, & ſcientiā amplectere, ádq; mea dicta aduerte animum. Explicabo perpenſam eruditionem, exactámq; ſciētiam ediſſeram. Cū iudicio operatus eſt Dominus ab initio, & à prima [15] rerū creatione partes earū diſpoſuit. Opera ſua excoluit perpetuò, [16] & initia eorū per ſua ſecula generáque. Non eſurierunt, nec defeſſa ſunt in ſuis operibus, nec ab officijs ſuis ceſſarūt. [17] Aliud alij non fuit moleſtū, nec vnquā repugnabūt imperio ipſius. Poſteaquam deſpexit in terram Domin⁹, bonis ſuis impleuit eam. Vita animātiū omnis generis operuit ſuperficiē eius, & in eādem vnumquodque reuertitur.

CAP. XVII.

Dominus è terra creauit hominē, rurſúmq; redegit ipſum in eādē. Attribuit dies numeratos, ſtatímq; temp⁹ hominib⁹, *& dedit eis in terreſtria poteſtatem. Induit ipſos virtute ſua, & ad imaginē ſui creauit eos. Omni animāti terrorē impoſuit hominis, vt [1] beſtijs dominaretur ac volucrib⁹: [& formauit ex eo adiutricē ipſi ſimilem.] Iudiciū, linguā, oculos, aures, & cor dedit eis ad cogitādum, *ſexto loco mentē quoque donauit impertiens, & ſeptimo ſermonē operibus ſuis explicādis. Repleuit ipſos ingenioſa ſciētia, & eis bona ſimul & mala indicauit. Adiecit ad corda eorū oculū ſuum, vt edoceret eos operum ſuorū magnificentiā. * Dedit his gloriari miraculis ſuis perpetuò, vt prudēter enarrent opera ipſi⁹, & electi nomē ſanctū eius collaudent. Sciētiā addidit ipſis, legémq; vitæ tradidit hæreditariam, *vt ſe mortales eſſe cognoſcerēt. Pactū cū ipſis inijt æternum, & eos iura ſua edocuit. Glorioſam magnificentiā viderunt oculi ipſorū, & maieſtatē vocis ipſius auris eorū audiuit. Ab omni iniuſto, inquit, abſtinete: & de proximo mādata dedit ſingulis. Sēper illi patēt inſtituta hominū, nec oculos ipſius latuerint. *Omnis autē homo à iuuentute malis intentus eſt, nec potuit cor eorū è lapideo fieri carneū. * [2] Nā in diſtribuēdis totius terræ gentibus, ducē cuiq; genti cōſtituit, *& Iſraelē ſibi delegit peculiariter: [3] quē vt primogenitū diſciplina educat, & lumen charitatis impertiēs non deſerit. [4] Quapropter omnia [5] illarū facta tanquā ſol palàm eo ſunt, & inſtituta earū intuetur oculis aſſidue. Iniuſte facta illarum nō latent ipſum, ſed omnia peccata ipſarum ei perſpecta ſunt. * Ipſe autē cum benign⁹ ſit, & opificium ſuū habeat cognitum, neq; ablegat homines, neq; deſerit, vt q parcat ipſis. ¶[6] Benignitas hominis inſtar ſigilli coram ipſo eſt, & [7] beneficiū cuiuſq; cōſeruat tāquā pupillā: [8] filijs eius & filiabus locū cōcedens pœnitentiæ. Tandem vero exurgit, & ſuū ſingulis dat pretiū, ſuúmq; cuiq; vicem in caput ſuū regerit. Attamē regreſſum cōcedit reſipiſcentibus, * & labaſcētes hortatur ad patientiā. [q deſtinarit illis ſortem veritatis.] ¶Cōuertere [8] ad Dominum, & peccata deſere: fac ſupplices ei. & offenſam minuas. [9] Cōtende ad Altiſſimum, * (is enim te è tenebris ad lucem deducet incolumitatis,) & recede ab iniuſtitia

abſcondar, & ex ſummo quis operis mei memorabitur? in populo magno non agnoſcar: quæ eſt enim anima mea in tam immenſa creatura? Ecce, cælum, & cæli cælorum, abyſſus, & vniuerſa terra, & quæ in eis ſunt, in conſpectu illius cōmouebuntur, montes ſimul, & colles, & fundamenta terræ: & cum conſpexerit illa Deus, tremore concutientur. Et in omnibus his inſenſatum eſt cor: & omne cor intelligitur ab illo: & vias illius quis intelligit, & procellam quā nec oculus videbit hominis? Nam plurima illius opera ſunt in abſcōſis: ſed opera iuſtitiæ ei⁹ quis enunciabit? aut quis ſuſtinebit? Longè enim eſt teſtamentum à quibuſdam, & interrogatio hominum in conſummatione eſt. Qui minoratur corde, cogitat inania: & vir imprudens & errans cogitat ſtulta. ¶Audi me fili, & diſce diſciplinam ſenſus, & in verbis meis attende in corde tuo, & dicam in æquitate diſciplinam, & ſcrutabor enarrare ſapientiam. & in verbis meis attende in corde tuo, & dico in æquitate ſpiritus virtutes quas poſuit De⁹ in opera ſua ab initio, & in veritate enūtio ſciētiam eius. Et in iudicio Dei opera eius ab initio, & ab inſtitutione hominum ipſorum diſtinxit partes illorum, & initia eorum in gentibus ſuis. ornauit in æternū opera illorum, nec eſurierūt, nec laborauerūt, & nō deſtiterunt ab operibus ſuis. Vnuſquiſque proximum ſibi nō anguſtiabit vſque in æternum. Nō ſis incredibilis verbo illius. Poſt hæc Deus in terram reſpexit, & impleuit illam bonis ſuis. Anima autem omnis vitalis denunciabit ante faciē ipſius, & in ipſa iterum reuerſio illorum.

CAP. XVII.

Deus creauit de terra hominem, & ſecūdum imaginem ſuam fecit illum. Et iterum conuertit illum in ipſam, & ſecūdum ſe veſtiuit illum virtute. Numerū dierum & tēpus dedit illi, & dedit illi poteſtatem eorū quæ ſunt ſuper terram. Poſuit timorem illius ſuper omnē carnē, & dominatus eſt beſtiarū & volatilium. Creauit ex ipſo adiutoriū ſimile ſibi: cōſilium & linguam, & oculos, & aures, & cor dedit illis excogitādi: & diſciplina intellectus repleuit illos. Creauit illis ſcientiam ſpiritus, ſenſu impleuit cor illorum, & mala & bona oſtendit illis. Poſuit oculum ipſorum ſuper corda illorum oſtendere illis magnalia operū ſuorum, vt nomen ſanctificationis collaudēt: & gloriari in mirabilibus illius, & magnalia enarrēt operum eius. Addidit illis diſciplinam, & legē vitæ hæreditauit illos. Teſtamentum æternum cōſtituit cum illis, & iuſtitiam & iudicia ſua oſtendit illis. Et magnalia honoris eius vidit oculus illorum, & honorē vocis audierunt aures illorum, & dixit illis, Attēdite ab omni iniquo. Et mādauit illis vnicuiq; de proximo ſuo. Viæ illorum corā illo ſunt ſemper, non ſunt abſconſæ ab oculis ipſius. In vnamquāque gētem præpoſuit rectorem: Et pars Dei Iſrael facta eſt manifeſta. Et omnia opera illorū velut ſol in conſpectu Dei: & oculi eius ſine intermiſſione inſpicientes in vijs eorum. Nō ſunt abſconſa teſtamenta propter iniquitatem illorum, & omnes iniquitates eorum in cōſpectu Dei. ¶Eleemoſyna viri quaſi ſacculus cū ipſo, & gratiam hominis quaſi pupillā conſeruabit: & poſtea reſurget, & retribuet illis retributionem, vnicuique in caput ipſorum, & cōuertet in inferiores partes terræ. Pœnitentibus autem dedit viam iuſtitiæ, & cōfirmauit deficiētes ſuſtinere, & deſtinauit illis ſortem veritatis. ¶Cōuertere ad Dominū, & relinque peccata tua: precare ante faciē Domini, & minue offendicula. Reuertere ad Dominū, & auertere ab iniuſtitia

Digitized by Google

tua,' & nimis odito execrationem: & cognoſce iuſtitias & iudicia Dei, & ſta in ſorte propoſitionis, & orationis Altiſſimi Dei. In partes vade ſeculi ſancti, cum viuis & dantibus cõfeſſionem Deo. Nõ demoreris in errore impiorũ, ante mortem confitere.' A mortuo quaſi nihil, perit confeſſio.' Confiteberis viuens. viuus & ſanus confiteberis, & laudabis Deum, & gloriaberis in miſerationibus illius. Quàm magna miſericordia Domini, & propitiatio illius cõuertentibus ad ſe! Nec enim omnia poſſunt eſſe in hominibus, quoniam nõ eſt immortalis filius hominis, & in vanitate malitiæ placuerunt. Quid lucidius ſole? & hic deficiet. Aut quid nequius quàm quod excogitauit caro & ſanguis? & hoc arguetur. Virtutẽ altitudinis cæli ipſe conſpicit: & omnes homines terra & cinis.

CAP. XVIII.

Qui viuit in æternum, creauit omnia ſimul. Deus ſolus iuſtificabitur, & manet inuictus rex in æternum. Quis ſufficit enarrare opera illius? Quis enim inueſtigabit magnalia eius? Virtutẽ autem magnitudinis eius quis enũtiabit? aut quis adijciet enarrare miſericordiam eius? Nõ eſt minuere, neque adijcere, nec eſt inuenire magnalia Dei. Cum conſummauerit homo, tunc incipiet: & cum quieuerit, operabitur. Quid eſt homo, & quæ eſt gratia illi⁹? & quid eſt bonum, aut quid nequam illius? Numerus dierum hominũ, vt multum centũ anni: quaſi guttæ aquæ maris deputati ſunt: & ſicut calculus arenæ, ſic exigui anni in die æui. Propter hoc patiens eſt Deus in illis, & effundit' ſuper eos miſericordiã ſuam. Vidit præſumptionem cordis eorum quoniã mala eſt, & cognouit ſubuerſionem illorum quoniam nequam eſt. ideò adimpleuit propitiationẽ ſuam in illis, & oſtendit eis viam æquitatis. ¶ Miſeratio hominis circa proximum ſuum: miſericordia autẽ Dei ſuper omnẽ carnẽ. Qui miſericordiam habet, docet, & erudit quaſi paſtor gregem ſuum. Miſereatur excipiens' doctrinam miſerationis, & qui feſtinãt in iudicijs eius. ¶ Fili, in bonis non des querelã, & in omni dato non des triſtitiam verbi mali. Nõnne ardorem refrigerabit ros? ſic & verbum melius quàm datum. Nõnne ecce verbum ſuper datũ bonum? ſed vtrũque' cũ homine iuſtificato. ¶ Stult⁹ acriter improperabit, & datus indiſciplinati tabeſcere facit oculos. ¶ Ante iudicium para iuſtitiã tibi, & antequam loquaris diſce. Ante languorem adhibe medicinam, & ante iudicium interroga teipſum, & in conſpectu Dei inuenies propitiationẽ. ¶ Ante languorem humilia te, & in tempore infirmitatis oſtẽde conuerſationem tuam. ¶ Nõ impediaris orare ſemper, & ne verèris vſque ad mortem iuſtificari: quoniam merces Dei manet in æternũ. Ante orationem præpara animã tuã, & noli eſſe quaſi homo qui tentat Deũ. ¶ Memento iræ in die conſummationis, & tempus retributionis in cõuerſatione facies.' ¶ Memento paupertatis in tempore abũdantiæ, & neceſſitatẽ' paupertatis in die diuitiarũ. ¶ A mane vſq; ad veſperã' immutabitur' tẽpus, & hæc omnia citata in oculis Dei. ¶ Homo ſapiens in oĩbus 'metuit,' & in dieb⁹ delictorũ attẽdet ab inertia. ¶ Omnis aſtutus agnoſcit ſapientiã, & inuenienti eam dabit cõfeſſionem. Sẽſati in verbis & ipſi ſapienter egerunt, & intellexerũt veritatem & iuſtitiam, & implorauerunt' prouerbia & iudicia.

cia, atq; quod abominãdũ eſt, odio ſummo proſequere. [Fac cognoſcas iuſtitiam & iura Dei, in ſorte præſcripta & imploratione Altiſſimi perſiſtas, atque cõcedas in partes ſancti ſeculi.] Quis apud manes laudabit Altiſſimũ, perinde atq; viui gratulatione dediti? [Ne hæreas in errore impiorũ, fac Dominum ante mortẽ prædices.] Mortuum non ſecus ac ſi eſſe deſierit, laudatio deficit, viuus autem &[10] corde' ſanus laudabit Dominum, [& de miſericordia ipſius gloriabitur.] Quàm ingens eſt miſericordia Domini Dei noſtri, quàmq; obuia ſanctè conuerſis ad eũ, ipſius placabilitas. Non enim in hominibus eſſe poſſunt omnia, nec homine natus quiſquam immortalis eſt, [& vitiorũ vanitate delectamur.] Quid luce ſolis ſplẽdidius? atqui hæc quoq; deficit,[11] non modo caro ſanguiſq; male cogitãs [in crimen incurret.] Ille molẽ celſi cæli pluſtrat, omnes autem homines terra puluiſque ſunt.

CAP. XVIII.

Qui degit æuum cũcta creauit ſimul, Domin⁹ qui ſolus eſt iuſtus, *nec præter eũ eſt ali⁹, [& manet inuictus rex in æternum.] *Ipſe mũdum diſponit ſpithama man⁹ ſuæ, cũctáq; parent volũtati ipſius. *Nam ipſe potentia ſua regit omnia, quæ in eis ſancta ſunt diſtingens à profanis. [1]Cuinã' explicandi facta ſua facultatẽ dedit? aut quis egregia ipſi⁹ facinora inueſtiget? Quis vim magnificentiæ ipſius percenſeat? aut quis conetur miſerationes ei⁹ enarrare? Nihil eſt quod demas aut addas, nec quod perueſtiges miracula Domini. Cum abſoluerit homo, tum demũ incipit: & cum conquieuerit, tũ vero incertus eſt. Quid eſt homo, aut quis vſus ipſius? quid in eo boni eſt, quidve mali? Numerus dierũ hominis centum anni cum plurimũ, *nec cuiuſquã ex omnibus ſtata eſt obitus ſui ratio. Quantula eſt aquæ gutta è mari ſumpta, & ex arena calculus: tãtillum ſunt anni [2]mille præ tempore æternitatis. Propterea Deus patientia vtitur in homines, & effundit in eos miſericordiã ſuam. Vidit, & cognouit malam eſſe eorũ [arrogantiam animi, &] euerſionem, propterea placabilitatem ſuam ampliauit, [& oſtendit ipſis viam æquitatis.] ¶ Miſeratio hominis tendit in proximũ ipſius, at miſericordia Domini mortales omnes caſtigat, erudit, docet, & reducit vt paſtor gregem ſuum. Diſciplinã admittentium miſeretur, itẽmque iura ſua ſtudioſe conſectantium. ¶ In rebus bonis, fili, ne adhibeas reprehenſionem, nec vllo in dono [3]verbi mali' moleſtiã. Nõnne ros æſtum mitigat? ſimili ratione ſermo dono potior eſt. ¶ Nõnne ecce munere præſtantiõr eſt oratio? cæterũ in homine[4] gratioſo vſus vtriuſq; eſt. ¶ Stultus odioſe exprobrat, inuidiq; donum tabeſcit oculos. ¶ Antequam loquaris diſce, & ante ægritudinem admitte curationem. Ante iudiciũ [5]explora teipſum, vt tẽpore inquiſitionis cõſequaris veniã. ¶ Ante infirmitatẽ [6]temperantia teipſum [7]macera,' & tẽpore peccatorũ oſtẽde emẽdationẽ. ¶ Ne dubites reddere votũ in tẽpore, nec iuſtum probare te ad mortẽ vſq; differas, [quoniam merces Dei manet in æternũ.] Priuſquam vota facias, para teipſum, ne ſimilis ſis homini tẽtanti Dominũ. ¶ Memẽto iræ extremo die futuræ, & vltionis, quo tempore auertetur facies. ¶ Perpẽde tẽpus famis tẽpore ſaturitatis, & inopiã ac penuriã die diuitiarũ. ¶ Tẽpus [8]à mane immutatur ad veſperã, & corã Domino ſubita ſunt oĩa. ¶ Homo ſapiẽs ſemper metuet, & diebus peccato dicatis cauebit à delicto: *inſipiens autẽ non explorat tẽpora. ¶ Oĩs cordatus agnoſcit ſapientiã[9] & eruditionẽ, & adepto eã laudẽ tribuit. Cordati ipſi quoq; dictis pferũt ſapiẽtiã, [veritatẽ intelligũt & iuſtitiã,] & moderatiõe animi ſelecta[10] in vitã reſpõſa irrigãt. *Optima loquendi authoritas ſoli⁹ eſt Dñi, ſiquidẽ[11] mortali cor inhæret mortuũ.

¶10 τῆ καρδίᾳ.

¶11 καὶ πονηρὸν ἐνθυμήσεται σὰρξ καὶ αἷμα. al. καὶ ἀνὴρ ὃς ἐνθυμήσεται σάρκα καὶ αἷμα.

¶1 τίνι. al. οὐθενί.

¶2 χιλία. al. ἐν ἡμέρᾳ

¶3 λόγου πονηροῦ

¶4 κεχαριτωμένῳ. al. κεχαριτωμένα, gratiã cõciliãt.

¶5 ἐξέταζε σεαυτόν. al. ἐτέ μαζε σεαυτὸν καλλιερεῖν.

¶6 ἐγκρατῶς

¶7 התענה

¶8 i. inter mane & veſperam accidit tẽporis mutatio. q. d. quotidie expectã ſortis tuæ & vitæ commutationem.

¶9 καὶ παιδείαν,

¶10 εἰς ζωήν.

¶11 vl, mortuo

¶Ne ſequaris cupiditates tuas, & appetitus tuos inhibe. Quòd ſi animo tuo indulgeas quālibet cōcupiſcētiam, efficiet quòd[12] inuidentes tibi inimici tui de te gaudeant. Ne delecteris multis[13] delicijs, nec earū[14] conſortio deuinciaris. ¶Caue pauper euadas cōcinnandis de mutuo conuiuijs, do nec tibi nil ſit in ſacculo:* alioquin inſidiator vitæ tuæ famoſus eris. CAP. XIX.

OPerarius ebrioſus non diteſcet, & paulatim ſublabetur qui ſpernit exigua. Vinū & mulieres etiā cordatos auferūt, [ſugillántq; ſapientes,] & qui conſueſcit meretricibus, euadet confidētior. Caries & vermes occupabunt eum, & anima cōfidens auferetur,* grauiq; ſupplicio contabeſcet. ¶Qui facile credit, leuis eſt animo, & peccādo delinquit in animā ſuā. ¶[1]Qui gaudet mala habitudine,[1] meretur reprehēſionē:* qui vero voluptatib⁹ reſiſtit, coronat vitam ſuam. ¶*Qui linguæ temperat, etiā[2] difficili conuixerit: & qui loquacitatē odit, min⁹ habet malitiæ. ¶Nequid tibi dictum effutias alteri, vt nequid detrimenti capias. ¶Nec apud amicum, nec apud inimicum[3] vitas alienas[3] enunties:[4] & ſi nō redūdat in te peccatum,[4] ne detegas. Audierit enim ille, &[5] auerſabitur te,[5] pérq; occaſionem ſuā in te odiū oſtendet. ¶Sermonem [aduerſus alterum] audiſti, fac tecū commoriatur, & ſecurus eſto, vt qui non dirumpat te. ¶Præ ſermone parturiet ſtultus, vt præ fœtu grauida. ¶Quod telum agit defixū in femore corporis, hoc ſermo in ſtulti pectore. ¶Obiurga amicum, ſiquid fortè min⁹ faciat: ſin fecerit, ne porrò pergat facere. Increpa amicū, an quid fortè minus dicat: q ſi dixerit, ne porrò rurſum dicat. Increpa inquā amicum, etenim exiſtit ſæpe calumnia, quare ne cuiuis ſermoni[6] fidē adhibeas.[6] Eſt qui labatur[7] verbo,[7] ſed non ex animo: & quis lingua ſua non peccauit? [8]Amicum tuum[8] redargue, priuſquam mineris. ¶[9]Iráq; poſita,[9] da locum legi Altiſſimi. Religio Domini, prim⁹, quo ad eū recipiare, gradus eſt: amorem vero eius demeretur ſapientia.* Cognitio præceptorum Domini eruditio vitæ eſt, & qui morē gerūt ipſi, fructum carpent immortalitatis. Religio Domini ſumma eſt ſapientia, & in omni ſapiētia præſtatio legis, ſummæque eius potentiæ cognitio. ¶*Si ſeruus dicat domino, Quod tibi videtur nō faciam: ſi idem poſtea faciat, offendit altorē ſuum. ¶Scientia malitiæ nō eſt ſapientia, nec cōſilium ſceleroſorum cum prudentia cōiunctum eſt, ſed malitia eſt, atque adeo ipſa execratio, ſtultitiáq; vacua ſapientiæ. ¶Potior eſt religioſ⁹[10] cui deficit ſapiētia,[10] q abūdās prudētia violator legis* Altiſſimi. ¶Eſt aſtutia exacta, & eadē iniuſta: & eſt qui gratiā iuris pronūtiādi peruertat:* rurſúmq; alius qui iuſte iudicet, ſapiens. Eſt qui praua moliatur demiſſus[11] mæſtitia.[11] cui⁹ interiora dolo tota[12] ardeant. Vultum cōtrahens,[13] ſurdúmque[13] ſe ſimulans, vbi non ſuſpiceris occupabit* te lædere. Quòd ſi defectu virium peccare prohibeatur, malū dabit tibi nactus occaſionē. ¶Vt ab aſpectu quiſq; cognoſcitur, ita ex vultus obiectu cordatus intelligitur. ¶Suus cuiuſq; habitus, ac[14] rictū diducens riſio,[14] inceſſúſque hominis, quomodo ſit animatus arguunt. CAP. XX.

ESt cū minime ſit ſpecioſa reprehēſio, & eſt cū quis ſapiēter taceat. Quāto honeſti⁹ eſt reprehēdere q[1] alere indignationē:[1] nā qui fatetur qd, protegetur à detrimento. ¶Qualis eſt ſpadonis puellam vitiādi libido, talis eſt qui per vim exercet iudicia. ¶*Eſt qui tacendo ſe probet ſapiētē, & eſt qui crebra loquacitate ſit odioſus. Alius tacet nō habēs quod reſpondeat: alius ſilet, tempori ſeruiens. Homo ſapiens tacebit donec opportunū fuerit: nugator autē & inſipiēs præteribit opportunitatē. ¶Qui verbis multis vtit, execrationi erit.

¶[12] ὀι βασκαίνοντές σε.
¶[13] τρυφῇ. al, τύρβῃ.
¶[14] συμβολῆς. al, συμβουλῆς
¶[1] i. qui corp⁹ ſupra modum macerat, κακοκαρδία. al, καρδία.
¶[2] ἀμάχῳ. i. cū homine quāuis moroſo, & importuno ac peruicaci cōuiuere poterit. vel ſi legas ἀμάχως, citra rixā & pugnas. i. paciēce cuiuis conuixerit.
¶[3] βίους ἀλλοτρίους
¶[4] vł, & ſi potes abſque peccato facere,
¶[5] vł, obſeruabit te,
¶[6] πίστευε. al, πιστευέτω ἡ καρδία σου.
¶[7] λόγῳ.
¶[8] רֵעֲךָ vel, proximū tuū
¶[9] γινόμενος ἀμηνής,
¶[10] ἠλαττωμένος. al, πλούμενος.
¶[11] קדר nigrum eſſe, contriſtari.
¶[12] πυρώδης.
¶[13] ἐθελοκωφῶν
¶[14] vł, dentiū p riſū nudatio,
¶[1] θυμοῦσθαι κρυπτῶς.

¶‖Poſt cōcupiſcentias tuas nō eas, & à voluntate tua auertere. Si præſtes animæ tuæ cōcupiſcentias ei⁹, faciet te in gaudiū inimicis tuis. Ne oblecteris in turbis nec immodicis: aſſidua enim eſt cōmiſſio illorū. ¶Ne fueris mediocris in contētione ex fœnore, & non eſt tibi nihil in[a] ſeculo: eris enim inuidus vitæ tuæ. Ro. 6. b. 12. [a]ſacculo

CAP. XIX.

OPerarius ebrioſus non locupletabitur: & qui ſpernit modica, paulatim decidet. ‖Vinum & *mulieres apoſtatare faciunt ſapientes, & arguent ſenſatos: & qui ſe iungit fornicarijs, erit nequā. putredo & vermes hæreditabunt illū, & extolletur in exēplum maius, & tolletur de numero anima eius. ¶‖Qui credit cito, leuis corde eſt, & minorabitur: & qui delinquit in animā ſuā, inſuper habebitur. ¶Qui gaudet iniquitate, denotabitur: & qui odit correptionem, minuetur vita: & qui odit loquacitatem, extinguit malitiā. ¶Qui peccat in animam ſuam, pœnitebit: & qui iucundatur in malitia, denotabitur. ¶Ne iteres verbū nequā & durū, & nō minoraberis. ¶Amico & inimico noli narrare ſenſum tuum: & ſi eſt tibi delictū, noli denudare. audiet eni te, & cuſtodiet te, & quaſi defendens peccatū odiet te, & ſic aderit tibi ſemp. ¶‖Audiſti verbū aduerſus proximum tuum? cōmoriatur in te, fidens quoniam nō te dirumpet. ¶A facie verbi parturit fatuus tanquā gemitus partus infantis. ¶Sagitta infixa femori[a] canis,[a] ſic verbū in corde ſtulti. ¶‖Corripe amicū, ne forte nō intellexerit, & dicat, Nō feci: aut ſi fecerit, ne iterum addat facere. Corripe proximū, ne forte non dixerit: & ſi dixerit, ne fortè iteret. Corripe amicū: ſæpe enim ſit cōmiſſio. Et non omni verbo credes. eſt qui labitur lingua[b] ſua,[b] ſed nō ex animo. ‖Quis eſt enim qui non deliquerit in lingua ſua? Corripe proximū antequam cōminēris. ¶Et da locum timori Altiſſimi: quia omnis ſapientia timor Dei, & in illa timere Deum, & in omni ſapientia diſpoſitio legis. Et nō eſt ſapientia nequitiæ diſciplina: & nō eſt cogitatus peccatorū prudentia. ¶Eſt nequitia, &[c] in[c] ipſa execratio: & eſt inſipiens, qui minuitur ſapientia. ¶Melior eſt homo qui minuitur ſapientia, & deficiens ſenſu in timore[d] Dei,[d] q qui abundat ſenſu, & trāſgreditur legē Altiſſimi. ¶Eſt ſolertia certa, & ipſa iniqua: & eſt qui emittit verbū certum enarrans veritatē. ‖Eſt qui nequiter humiliat ſe, & interiora ei⁹ plena ſunt dolo. & eſt iuſtus qui ſe nimiū ſubmittit à multa humilitate: & eſt iuſtus qui inclinat faciē ſuā, & fingit ſe non videre quod ignoratum eſt: & ſi ab imbecillitate virium vetetur peccare, ſi inuenerit tempus malefaciendi, malefaciet. ¶Ex viſu cognoſcitur vir, & ab occurſu faciei cognoſcitur ſenſatus. ¶Amictus corporis, ‖& riſus dentium, & ingreſſus hominis enunciant de illo.

Gene. 19. f.
3. Reg. 11. a.
Joſ. 22. c.
Jud. 11. c.
B
[a] canis
Leui. 19. c.
Matth. 18. b.
Luc. 17. a.
C
Jaco. 3. [b] ſua
D
Jud. 11.
Jaco. 3. a.

CAP. XX.

ESt correptio mēdax in ira cōtumelioſi: & eſt iudicium quod non probatur eſſe bonum: & eſt tacens, & ipſe eſt prudens. Quàm bonum eſt arguere, quàm iraſci, & cōfitentē in oratione nō prohibere. ¶‖Cōcupiſcētia ſpadonis deuirginauit iuuēculā: ſic qui facit per vim iudiciū iniquū. ¶Quàm bonū eſt correptū manifeſtare pœnitentiā! ſic enim effugies voluntariū peccatum. ¶‖Eſt tacens, qui inuenitur ſapiens: & eſt odibilis, qui procax eſt ad loquēdum. Eſt autē tacens, [a]& nō habens ſenſum loquelæ: & eſt tacens, ſciēs tempus apti tēporis. ‖Homo ſapiens tacebit vſq; ad tēpus: laſciuus autem, & imprudens non ſeruabit[a] tempus. ¶Qui multis vtitur verbis, lædet

Jud. 1. b.
Jud. 1.
Jud. 1. a.
[a] ſeruabit

B animam ſuam: & qui poteſtatem ſibi ſumit iniu
ſtè, odietur. ¶Eſt proceſſio in malis viro indiſci
plinato, & eſt inuentio in detrimentum. Eſt da-
tum quod non eſt vtile: & eſt datū, cuius retribu
tio duplex. ¶Eſt propter gloriam minoratio: &
eſt q ab humilitate leuabit caput. ¶Eſt qui mul-
ta redimat modico pretio, & reſtituens ea in ſe-
ptuplum. ¶Sapiens in verbis ſeipſum amabilē
facit: gratiæ autē fatuorū effundentur. ¶Datus
inſipiētis nō erit vtilis tibi: oculi enim illius ſe-
ptemplices ſunt. exigua dabit, & multa impro
perabit: & apertio oris illius inflammatio eſt.
¶Hodie fœneratur quis, & cras expetit: & odibi
lis eſt homo huiuſmodi. ¶Fatuo nō erit amicus,
C & non erit gratia in bonis illius. qui enim edūt
panē illius: falſæ linguæ ſunt. Quoties, & quanti
irridebūt eum? Neque enim quod habendū erat,
directo ſenſu diſtribuit: ſimiliter & quod nō erat
habēdū. ¶Lapſus falſæ linguæ, quaſi qui in pa-
uimento cadēs: ſic caſus malorū feſtinanter ve-
nient. ¶Homo acharis quaſi fabula vana, & in
ore indiſciplinatorū aſſidua erit. ¶Ex ore fatui
reprobabitur parabola: nō enim dicit illā in tē-
pore ſuo. ¶Eſt qui vetatur peccare præ inopia,
& in requie ſua ſtimulabitur. ¶Eſt qui perdet
animam ſuam præ confuſione, & ab imprudē-
ti perſona perdet eam: perſonæ autē acceptione
perdet ſe. ¶Eſt qui præ confuſione promittit a-
mico, & lucratus eſt eum inimicū gratis. ¶Op-
D probrium nequā in homine mēdaciū, & in ore
indiſciplinatorū aſſidue erit. ¶Potior fur q̄ aſſi-
duitas viri mendacis. perditionē autē ambo hæ-
reditabūt. ¶Mores hominū mendaciū ſine hono
re: & cōfuſio illorū, cum ipſis ſine intermiſſione.
¶Sapiens in verbis producit ſeipſum, & homo
prudens placebit magnatis. ¶Qui operatur ter
ram ſuam, inaltabit aceruū frugum: & qui ope
ratur iuſtitiam, ipſe exaltabitur: qui verò placet
magnatis, effugiet iniquitatem. ¶Xenia & do-
na excæcāt oculos iudicū, & quaſi mutus in ore
auertit correptiones eorū. ¶Sapientia abſcōſa &
theſaurus inuiſus: quæ vtilitas in vtriſq;? ¶Me-
lior eſt qui celat inſipientiā ſuam, quàm homo
qui abſcondit ſapientiā ſuam. CAP. XXI.

FIli, peccaſti? non adijcias iterum: ſed & de
priſtinis deprecare vt tibi dimittātur. Quaſi
à facie colubri fuge peccata: & ſi acceſſeris ad il
la, ſuſcipiēt te. Dentes leonis dentes eius, interfi-
cientes animas hominū. Quaſi romphæa bis acu
ta omnis iniquitas, plagæ illius non eſt ſanitas.
¶Obiurgatio, & iniuriæ annullabūt ſubſtātiā:
& domus quæ nimis locuples eſt, annullabitur
ſuperbia: ſic ſubſtantia ſuperbi eradicabitur.
¶Deprecatio pauperis ex ore vſq; ad aures ei9
perueniet, & iudicium feſtinatò adueniet illi.
¶Qui odit correptionem, veſtigiū eſt peccato-
ris: & qui timet Deum, cōuertetur ad cor ſuum.
¶Notus à lōge potens lingua audaci: & ſenſa-
E tus ſcit labi ſe ab ipſo. ¶Qui ædificat domū ſuā
impēdijs alienis, quaſi qui colligit lapides ſuos
in hyeme. ¶Stupa collecta ſynagōga peccātiū:
& conſummatio illorum flāma ignis. ¶Via pec-
cantiū cōplanata lapidibus, & in finem illorū
inferi, & tenebræ, & pœnæ. ¶Qui cuſtodierit iu-
ſtitiam, cōtinebit ſenſum eius. Conſummatio ti
moris Dei ſapiētia & ſenſus. ¶Nō erudietur, qui
non eſt ſapiens in bono. eſt autē inſipiētia quæ
abundat in malo: & nō eſt ſenſus vbi eſt amari-
tudo. ¶Scientia ſapientis tāquā inundatio abū-
dabit, & cōſilium illius ſicut fons vitæ permanet.
¶Cor fatui quaſi vas cōfractum, & omnem ſa-
pientiam non tenebit.

obnoxius: & qui poteſtatem ſibi ſumit, in odiū
veniet. ¶Quàm pulchrū eſt reprehēſum agere
pœnitentiā: ſic enim voluntariū peccatum effu-
gias. ¶Eſt cū quis ſceleroſus in malis rebus ſuc-
ceſſum cōſequitur, & eſt cū res inuenta detrimē-
tum afferat. Eſt munus quod tibi non proſit: &
munus, cuius dupla ſit cōpenſatio. ¶Eſt qui ſe
ſummittat cauſa gloriæ, rurſúmq; qui ab humi
litate caput erigat. ¶Eſt qui multa paruo emat,
cui ſepties tanto amplius ſit rependendū. ¶Sa-
piens ſeipſum dictis reddit amabilē, at lepores
ſtultorū fluxi ſunt. ¶Munus inſipiētis tibi non
proderit acceptū, nec itē inuidi, propter ipſius
importunitatē: nam oculi eius ad accipiēdum
pro vno multi ſunt. pauca dabit, & exprobrabit
multa, atq; os ſuū more præconis aperiet. ¶Mu-
tuum dabit hodie, quod cras repetat. Inuiſus
Deo ſimul & hominibus talis eſt. ¶Stult9 meri-
to dicat, Amicus mihi null9 eſt, nec gratiam è bo
nis meis colligo: qui veſcūtur pane meo, lingua
falſa ſunt. Quot irridebunt hunc, & quoties? ne-
que enim quod habet, opinione recta cōplecti-
tur, & perinde refert, ac ſi nihil habeat. ¶Caſus
de lacunari dicto citior eſt, ita malorū ruina re
pētina aderit. ¶Homo illepidus quaſi importu
na fabula eſt cū ore imperito frequētatur. ¶Pro-
nuntiatū ex ore ſtulti gratiam amittit, quia nō
profertur in tēpore. ¶Eſt qui peccare impedia-
tur præ inopia, qui ſeorſum apud ſe diſcrucie-
tur. ¶Eſt qui animā ſuam perdat præ pudore,
& eam perſonæ ſeruiendo interimat. ¶Eſt qui
cauſa pudoris promittat amico, & eū vltro ſibi
inimicū ſuſcipiat. ¶Perq̄ malo crimini eſt ho-
mini mēdacium, at id in ore imperito frequens
eſt. ¶Tolerabilior eſt fur, q̄ qui frequentat men
daciū, cæterum perniciem vterq; cōtrahet. ¶Fa-
miliaris homini mēdaci eſt ignominia, ſuūmq;
dedecus comitatur eū aſſidue. ¶Sapiēs ſeipſum
dictis ſuis prouehet, & vir prudēs placebit pro-
ceribus. ¶Vt qui terram colit, aceruū ſuum red-
det cumulatiorē: ita q placet magiſtratib9, pia-
bit ſuam iniuſtitiā. ¶Xenia muneráq; occæcant
oculos ſapientū, & tanquā oris obſtructio repre
henſiones inhibent. ¶Cū ſapiētia occulitur, aut
theſaurus abditur, quid eſt in vtrouis vtilitatis?
¶Potior eſt homo cælans ſtultitiā ſuam, quàm
qui ſapiētiā ſuā ſupprimit. ¶Pluris eſt inenita
bilis ſequēti Dominū patiētia, q̄ vitæ propriæ gu
bernator abſq; Domino. CAP. XXI.

SI peccaſti fili, ne pergas peccare, ſed anteacta
deprecer is. Tanquā à cōſpectu ſerpentis fuge
peccatū. nam ſi acceſſeris, mordebit te. Dentes
leonini ſunt dentes ipſius, animis hominū exi-
tiales. Inſtar ancipitis gladij nefas omne eſt: in
plaga illi9 nulla eſt ſanitas. ¶Concertationes &
iniuriæ opes diſſipant, ſimiliterq; domus ſuper-
bi deſolabit. ¶Ab ore pauperis exaudietur pre-
catio, iudiciúmque illius feſtinato veniet. ¶Qui
odit caſtigationem, in veſtigio ſceleroſi cōſtitit:
at qui reueretur Dominū, reſipiſcet ex animo.
¶Potēs procul ex ſermōe not9 eſt: at qui ſapit,
caducum eſſe meminit. ¶Qui ære alieno domū
ſuam ædificat, congerēdi lapides in tumulū ſe-
pulturæ ſuæ ſimilis eſt. ¶Stupa collecta cœtus
eſt nefariorum: flāmáque ignis exitialis eorum
exitus. ¶Via ſceleroſorum lapidibus eſt compla
nata: at in exitu eius orci fouea, [tenebræ ſimul
& pœnæ.] ¶Qui ſeruat legem Domini, cogita-
tionibus ſuis imperat: & finis religionis Domi-
ni eſt acceſſio ſapientiæ. ¶Qui non eſt callidus,
non patietur erudiri ſe: eſt autem cum & calli-
ditas amaritudinem multiplicat. ¶Scientia ſa-
pientis exuberabit tanquam inundatio, ac veluti fons vitæ purus eiuſdem conſilium. ¶Vi-
ſcera ſtulti inſtar vaſis confracti ſunt, vt quæ nullam in vita ſua ſcientiam contineat.

¶1 ἀνδρὶ ἁμαρτωλῷ ¶2 εὐοδία. αl, εὐοδίαι
¶4 διὰ ἀναίδειαν. ¶5 εἰς τὸ λαβεῖν
¶6 מלשון præ lingua ſeu ſermone
¶7 Lego, αὐτοῦ καταπονήσεται.
¶8 ἀπολήψεως προσώπου. al, ἀπὸ ἄφρονος.
¶9 ἀδικίαν αὐτοῦ. vel, qui ſtudet placere magiſtratibus, ſcilicet ſapientia ſua, is piabit iniuſtitiam ſuam. ¶10 vl, neceſſaria
¶1 δηχθήσεται. al, δέξεται.
¶2 vl, contra plagam illius nullū eſt remedium. ¶3 vl, afflicti
¶4 ἑαυτῷ εἰς χῶμα ταφῆς αὐτοῦ. al, εἰς χειμῶνα.
¶5 εἰς ἀπώλειαν.
¶6 vl, ſeruat voluntatem eius: & Domini κυρίου, κρατεῖ. al, κατακρατεῖ. ¶7 ἄγνοια.
¶8 ἐν ζωῇ αὐτοῦ.

¶9 ἀσυνέτου. al. ἀπαιδεύτου. ¶10 χλιδῶν. al. χλιδών. ¶11 ἀπὸ προσώπου. al. ἐπ' αὐτοῦ. ¶12 χείλη πολυλάλων τὰ ἐν αὐτοῖς διηγήσεται. al. χείλη ἀλλοτρίων ἐν τούτοις βαρυνθήσεται. ¶13 ἐν δὲ καρδίᾳ. ¶14 vl, maledicẽ ¶15 ὃν ἐὰν παροικήσῃ.

¶Si peritus audierit dictũ ſapientis, laudabit illud, reddétq; auctius: quod ſi audierit[9] imperit[9], improbabit idẽ, & poſt tergũ ſuum abijciet. Sermo fatui tanquã ſarcina eſt in itinere, at in labijs cordati lepor depreheditur. ¶Os ſapiẽtis in cœtu conſulitur, & quiſque dicta ipſius perpendit animo. Inſtar domus euerſæ eſt ſtulto ſapiẽtia, & ſcientia imperiti ſermones incõſulti ſunt. Diſciplina compedes ſunt pedibus ſtultorum, & inſtar manicarum in manu dextera. Stultus per riſum ſuſtollit cachinnũ: at vir ſapiens ſubridet tacite. ¶Velut ornamẽtum aureũ eſt eruditio ſapienti, & inſtar[10] armillæ brachio dextero. Pes ſtulti in domum [alterius] proclinis eſt, at peritus homo reformidat vel[11] inſpectionẽ. Inſipiẽs ab ianua domum introſpicit: at vir eruditus foris conſiſtit. Ad oſtiũ auſcultare quenquã, inſcitia eſt: qui ſapit, hoc dedec[9] grauatim ſuſcipiet. [12]Labia loquacium narrãt abſurda: ſapientes autem quæ dicunt, ſtatera ponderant. Ab ore ſtultorum pendet cor eorum:[13] at in corde ſapientũ os eorũ eſt ſitum. ¶Cum[14] ſatanã execratur impius, ipſe ſuam execratur animã. ¶Obtrectator polluit animam ſuam, &[15] quocunque commearit, odioſus erit: [homo vero tacitus & cordatus honorem conſequetur.]

CAP. XXII.

¶1 ἀνδρὸς ἀνοήτου. al. ἀνδρα. ¶2 δὲ

Lapidi conſpurcato comparandus eſt piger, *quẽ ignominiæ cauſa omnes irrideant. *Piger cõferẽdus eſt ſtercori ſterquilinij, quod quicunq; cõtigerit, manus ſuas excutiat. ¶Ignominia patris filius ignauus eſt, filiáque minoris venit æſtimanda. ¶Filia prudens[1] viro eſt vice hæreditatis, at viuens turpiter mœſtitiã affert genitori. Impudẽs patrem & maritũ afficit ignominia, [& impijs nihilo eſt inferior,] quare ab vtroq; vituperabitur. ¶Intẽpeſtiua narratio velut in luctu muſica eſt, flagella[2] vero & caſtigatio ſemper opportuna ſunt ſapiẽtiæ. ¶*Liberi ſi cum proba vita alimẽta habeant, ignobilitatẽ parentũ ſuorum obliterabũt. *Liberi ſi cũ cõtumacia imperitiáque faſtoſi fuerint, fœdãt nobilitatem ſuæ cognationis. ¶Teſtã conglutinat, qui ſtultum docet, & è profundo ſomno dormiẽtem laborat excitare. Dormiẽtem alloquitur, qui ſtulto loquitur: qui finito ſermone demũ, Quid eſt? inquiat. ¶Mortuũ lamentaris, q̃ ſit luce priuatus: nec minus deplores ſtultũ, quòd ſenſum amiſerit. Mortuum tamen leuius defleas, vtpote quieſcẽtem: vita vero ſtulti morte peior eſt. Defũctus ſeptenis diebus eſt lamentabilis: ſtult[9] autem & impius dieb[9] vitæ ſuæ omnibus. ¶Ne verba multa facias cum inſipiẽte, nec ad excordem acceſſeris. Caue ab illo, ne habeas moleſtiã: nec labem ex[3] cõquaſſatione ipſius contrahas. Declina ab eo, vt cõſequaris requiem, nec ex amentia eius mœrorem accipias. ¶Quid nomines aliud quod grauius ſit plũbo quàm ſtultum? Arenam & ſalem, ferreámque maſſam ferre [4]facilius eſt, quàm hominem excordem. ¶Vt [5]cõpages & ligamenta lignea ædificio indita concuſſu non diſſoluuntur: ſic animus firmatus perpenſo conſilio, [6]nullo tempore pertimeſcet. Animus ſententia cordata nixus, eſt velut in polito pariete arenatũ tectorium. ¶Vt poſiti in excelſo valli vẽtum non ſuſtinent, ſic animus meticuloſus in conſultatione ſtulti nullum metum ſubſtiterit. ¶Qui pũgit oculum, elicit lachrymam: qui cor ſtimulat, affect[9] proritat. ¶Qui volucres lapide petierit, abiget eas: qui probrum obijcit amico, dirimit amicitiam. Si gladiũ ſtrinxeris in amicum, ſpem ne abijcias: eſt enim in gratiam reditio. Si verbis inuectus fueris in amicum, ne metuas: locus enim reconciliationi supereſt, dummodo conuitium, aut ſuperbia, aut arcani pa-

¶3 .i. interitu: vl, dum quid eiaculatur. ¶4 εὐκοπώτερον ¶5 vl, ſubſcudes ¶6 ἐν παντὶ καιρῷ φόβου, &c.

pientiam non tenebit. ¶Verbum ſapiens quodcunq; audierit ſci[9] laudabit, & adijciet: audiuit luxurioſus, & diſplicebit illi, & proijciet illud poſt dorſum ſuum. Narratio fatui quaſi ſarcina in via. Nam in labijs ſenſati inuenietur gratia. ¶Os prudentis quæritur in eccleſia, & verba illi[9] cogitabunt in cordib[9] ſuis. Tanquam domus exterminata, ſic fatuo ſapientia: & ſcientia inſenſati inenarrabilia verba. Compedes in pedibus, ſtulto doctrina, & quaſi vincula manuum ſuper manum dextram. ¶Fatuus in riſu exaltat vocem ſuã: vir autem ſapiens vix tacitè ridebit. ¶Ornamentum aureum prudẽti doctrina, & quaſi brachiale in brachio dextro. Pes fatui facilis in domum proximi: & homo peritus confundetur à perſona potentis. Stultus à feneſtra reſpiciet in domum: vir autem eruditus foris ſtabit. Stultitia hominis auſcultare per oſtiũ: & prudẽs grauabitur contumelia. Labia imprudentum ſtulta narrabunt: verba autem prudẽtiũ ſtatera ponderabuntur. In ore fatuorum cor illorum: & in corde ſapientium os illorum. ¶Dum maledicit impius diabolum: maledicit ipſe animam ſuam. ¶Suſurrò coinquinabit animã ſuam, & in omnibus odietur: & qui permanſerit, odioſus erit: tacitus & ſenſatus honorabitur.

CAP. XXII.

In lapide luteo lapidat[9] eſt piger, & omnes loquentur ſuper aſpernationem illius. De ſtercore boum lapidatus eſt piger, & omnis qui tetigerit eum, excutiet manus. ¶Cõfuſio patris eſt de filio indiſciplinato: filia autem[1] fatua in deminoratione ſiet. Filia prudens hæreditas viro ſuo. nam quæ confundit, [2]contumelia eſt genitoris. Patrem & virum confundit audax, & ab impijs nõ minorabitur: ab vtriſque autem inhonorabitur. ¶Muſica in luctu importuna narratio: flagella & doctrina in omni tẽpore ſapiẽtia. ¶Qui docet fatuum, quaſi qui conglutinat teſtam. ¶Qui narrat verbũ non[3] audienti, quaſi qui excitat dormiẽtem de graui ſomno. Cũ dormiente loquitur, qui enarrat ſtulto ſapiẽtiam: & in fine narrationis dicit, Quis eſt hic? ¶Supra mortuum plora, defecit enim lux eius: & ſupra fatuum plora, deficit enim[4] ſenſus eius. Modicum plora ſupra mortuum, quoniã requieuit. Nequiſſimi enim nequiſſima vita, ſuper mortẽ fatui. ¶Luctus mortui ſeptem dies: fatui autẽ, & impij omnes dies vitæ illorũ. ¶Cum ſtulto ne multum loquaris, & cũ inſenſato ne abieris. Serua te ab illo, vt non moleſtiã habeas, & non coinquinaberis peccato illi[9]. Deflecte ab illo, & inuenies requiẽ, & non acediaberis in ſtultitia illius. ¶Super plũbũ quid grauabitur? & quod illi aliud nomen, quàm fatuus? ¶Arenam & ſalẽ, & maſſam ferri facilius eſt ferre, quàm hominẽ imprudẽtem, & fatuum, & impium. ¶[5]Sicut loramentũ ligneum colligatum fundamento ædificij nõ diſſoluetur: ſic & cor cõfirmatũ in cogitatione conſilij. Cogitatus ſenſati in omni tempore vel metu nõ deprauabitur. ¶[6]Sicut ornat[9] arenoſus in pariete limpido, & ſicut paleæ in excelſis, & cæmenta ſine impenſa poſita contra faciem venti nõ permanebunt: ſic & cor timidum in cogitatione ſtulti cõtra impetum timoris nõ reſiſtit. Sicut cor trepidum in cogitatione fatui, omni tempore non metuet: ſic & qui in præceptis Dei permanet ſemper. ¶Pungẽs oculũ, deducit lachrymas: & qui pungit cor, profert ſenſum. ¶Mittẽs lapidem in volatilia, deijciet illa: ſic & qui cõuitiatur amico, diſſoluit amicitiam. Ad amicum etſi produxeris gladiũ, non deſperes: eſt enim regreſſus ad amicum. Si aperuerit os triſte, nõ timeas. eſt enim concordatio: excepto conuicio, & improperio & ſuperbia & myſ-

Digitized by Google

D ſterij reuelatione,& plaga doloſa. in his omnibus effugiet amicus. ¶Fidem poſſide cum amico in paupertate illius, vt & in bonis illius læteris. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis, vt & in hæreditate illi' cohæres ſis. ¶Ante ignẽ camini vapor & fumus inaltatur: ſic & ante ſanguinem maledicta,& cõtumeliæ, & minæ. ¶Amicũ ſalutare non cõfundaris. à facie illius nõ me abſcondã: & ſi mala mihi euenerint per illũ, ſuſtinebo. Omnis qui audiet, cauebit ſe ab eo. ¶Quis dabit ori meo cuſtodiã,& ſuper labia mea ſignaculũ certum, vt non cadam in ipſis, & lingua mea perdat me? CAP. XXIII.

Domine pater & dominator vitę meæ ne derelinquas me in cogitatu, & conſilio eorũ: nec ſinas me cadere in illa exprobratione. Quis ſuperponit in cogitatu meo flagella, & in corde meo doctrinã ſapiẽtiæ, vt in ignorationibus eorum nõ parcant mihi, & non appareant delicta eorum,& ne adincreſcant ignorãtiæ meæ,& multiplicentur delicta mea,& peccata mea abũdent, & incidam in cõſpectu aduerſariorum meorũ, & gaudeat inimicus meus? Domine pater, & De' vitę meæ, ne derelinquas me in cogitatu illorũ. Extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi,& omne deſyderium prauũ auerte à me. Aufer à me veneris concupiſcentias, & concubitus concupiſcentiæ ne apprehendant me, & animæ irreuerenti & infrunitæ ne tradas me. ¶Doctrinam oris audite filij:& qui cuſtodierit illam nõ periet labijs, nec ſcandalizabitur in operib' nequiſſimis. In vanitate ſua apprehenditur peccator,& ſuperbus & maledictus ſcandalizabitur in illis. ¶Iurationi nõ aſſueſcat os tuum. multi enim caſus in illa. Nominatio verò Dei non ſit aſſidua in ore tuo, & nominibus ſanctorum non admiſcearis: quoniam non eris immunis ab eis. Sicut enim ſeruus interrogatus aſſiduè, à liuore non minuitur: ſic omnis iurans, & nominãs, in toto à peccato non purgabitur. Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non diſcedet à domo illius plaga. Et ſi fruſtrauerit fratrẽ, delictum illius ſuper ipſum erit:& ſi diſſimulauerit, delinquit dupliciter:& ſi in vacuum iurauerit, non iuſtificabitur. replebitur enim retributione domus illius. ¶Eſt & alia loquela cõtraria morti, non inueniatur in hæreditate Iacob. Etenim à miſericordibus omnia hæc auferẽtur, & in delictis non volutabũtur. ¶Indiſciplinoſæ loquelæ nõ aſſueſcat os tuũ: eſt enim in illa verbum peccati. ¶Memento patris & matris tuæ, in medio enim magnatorum cõſiſtis: ne fortè obliuiſcatur te Deus in conſpectu illorum,& aſſiduitate tua infatuatus, improperiũ patiaris, & maluiſſes non naſci, & diem natiuitatis tuæ maledicas. ¶Homo aſſuetus in verbis improperij, in omnibus diebus ſuis non erudietur. ¶Duo genera abundãt in peccatis,& tertium adducit iram, & perditionem: Anima calida quaſi ignis ardẽs non extinguetur, donec aliquid glutiat: Et homo nequã in ore carnis ſuæ non deſinet donec incendat ignẽ: Homini fornicario omnis panis dulcis, non fatigabitur tranſgrediens vſq; ad finem. ¶Omnis homo qui tranſgreditur lectum ſuũ, contemnens in animam ſuã,& dicens, Quis me videt? tenebræ circundãt me,& parietes cooperiunt me, & nemo circunſpicit me: quem vereor? delictorum meorũ non memorabitur altiſſimus. Et non intellexit quoniam omnia videt ocul' illius: quoniam expellit à ſe timorem Dei huiuſmodi hominis timor, & oculi hominum timentes illum: & non cognouit quoniam oculi Domini multo plus lucidiores ſunt ſuper ſolẽ, circunſpicientes omnes vias hominum, & pro-

tefactio, aut ictus inſidioſus abfuerit: his enim amicus omnis fugabitur. ¶Præbe te fidũ amico pauperi, vt vnà læteris rebus eius fœlicibus. Fidem ei ſerues tempore calamitatis, vt vnà cum eo venias in poſſeſſionẽ ipſius.* Nõ eni ſpernẽda ſemper anguſta res eſt: nec diues, mentis inops admirãdus. ¶Vapor camini fumúſq; præcedit ignem: ita conuitia, [contumeliæ atque minæ] præcurrunt effuſionem ſanguinis. ¶Amicũ tueri non verebor, nec me ſubducam à conſpectu eius: quòd ſi malum accepero per illum, quicũq; factum audierit, cauebit ab ipſo. ¶Quis apponat ori meo cuſtodiam, labijſve meis ſigillũ ſapientiæ, quo fretus nõ corruã ſubito, nec lingua mea perdat me?

CAP. XXIII.

Domine pater,[1] totiúſque vitæ meæ dominator, ne me permittas conſilio illorum, nec ſinas me per ea corruere. Quis mẽti meæ flagella adhibeat, & cordi meo ſapiẽtem inſtitutionem, vt ne parcant inſcitiæ meæ, nec [3] illorum peccata prætereant: ne, inquam, inſcitia mea multiplicetur, nève peccata mea [4] pernicioſam acceſſionẽ faciant, & corruam coram aduerſarijs meis, gaudeántque de me inimici mei,* quorũ ſpes procul abeſt abs tua miſericordia. Domine pater, Deúſque vitæ meæ, ne mihi tribuas oculos elatos,* ſed giganteum animum à ſeruis tuis ſemper prohibeas, auertas à me ſpes vanas & concupiſcentias,* tibique ſeruire continuo cupientem retineas in officio. Ne me comprehendat appetentia ventris & concubitus, nec me [5] ſeruum tuum permittas animæ impudenti. ¶Inſtitutionem [6] oris audite liberi, quam qui ſeruat, labijs ſuis non capiatur, [nec ex male factis ſuſcipiat offenſionem.] Sceleroſus [7] labijs ſuis capietur,& maledicus ac ſuperbus offendet in illis. ¶Ne aſſuefacias os tuum iuramento: [quia multi ſunt lapſus in illo.] nec nominandi Sancti conſuetudinem capias, [quoniam id impune non feres.] Sicut enim ſeruus crebro vapulans non leuatur vibicibus: ita qui deierat, & nomen Dei aſſidue vſurpat, culpa non vacabit. Vir crebro iurans, replebitur ſcelere, nec flagellum abſcedet à domo ipſius. Cum commiſerit peccatum, ipſe culpam ſuam ſuſtinebit: quam ſi non agnoſcat, eandem conduplicauerit. Ac ne temere quidem vſus iuramento, inſons iudicabitur: nam domus eius crebris appetitur [8] inſultib'. ¶Eſt ſermo morte obuolut': abſit vt in poſſeſſione Iacob inueniatur. Sanè à [9] pijs aberunt hæc omnia: [10] neque enim peccatis inuoluentur. Os tuum [11] imperitæ temeritati ne aſſuefacias: nam inde [12] res exiſtunt flagitioſæ. ¶Memento patris & matris tuæ [13] cum reſides inter proceres, ne tu quoque ab ipſis tradaris obliuioni, aſſuetudinéque tua ſtultitiam cõtrahas, quamobrem te velis non eſſe natum, & natalẽ tuũ diem execreris. ¶Homo verbis probroſis aſſuetus, diſciplinam per omnem vitam ſuam non admittet. ¶Duo genera peccatis abũdant,& tertium meretur ſuppliciũ: Animus ſcilicet æſtuans tanquam ardens ignis, qui nõ extinguitur, donec abſumatur. Deinde ſcortator homo, qui corpore carnis ſuæ non conquieſcit, donec ignem ſuccẽderit. Quiuis cibus ſuauis eſt homini ſcortatori: non ceſſabit, donec intereat. ¶Homo denique tori ſui temerator, ſic animo ſecum cogitans, Quis me videt? tenebris circunſeptus ſum, & parietes mihi præbent latebram, nec quiſquam videt me. Quidnam metuã? peccata mea nõ curat Altiſſimus. Sanè huic, hominũ tantum oculi timori ſunt: nec intelligit oculos Domini ſole infinitis partibus perſpicaciores: vias hominum omnes [ac profundum penitus].

¶7 רעך συφραινϑῇ, ὁμοῦ πλη-ϑῇς.
¶9 ἀφροσύνης
¶2 ἀπόλῃς με, μοῦ
¶3 Scilicet linguę & labiorũ. Al, τὰς δὲ ὑπερηφανίας ἐπαγγελίας ἁμαρτιῶν μὴ παρῇς. ¶4 εἰς συντριβὰς
¶5 τὸν οἰκέτην σου
¶6 Al, στόματος ἀληθοῦς
¶7 ἐν χείλεσιν. Al, ἐν τῇ ἀφροσύνῃ
¶8 ἐπαγωγῶν
¶9 εὐσεβῶν
¶10 ἐν ἁμαρτίαις οὐκ
¶11 ἀπαιδευσίαν ἀσυρῆ. Al, ἀκολασίαν
¶12 ἐφεύρημα דבר λόγος. Al, λογισμός
¶13 כי

inſpicere, atque abſtruſiſſima quæque perluſtrare. Antequam crearentur, pernouit omnia: atque item poſtquam perfecta ſunt,⁴ omnia perſpicit. Quamobrem ille in plateis vrbis¹⁴ condemnabitur,¹ fugabitur vt pullus equinus, & vbi non ſuſpicatur, comprehēdetur, [eritque omnibus dedecori, eo quòd animo religionem Domini non voluerit.] Idem accidet mulieri virum ¹⁵ ſuū deſerenti, & hæredem paranti ex alieno. Primum enim legi Dei non obtemperauit: deinde peccauit in virum ſuum: tertio autem adulterio conſtuprata eſt, & liberos ex alieno viro peperit. Ipſa producetur in concionem, & in liberos eius inquiretur. Liberi eius nō agent radices, nec rami eius fructum¹⁶ afferent.¹ Memoriam ſui relinquet in execratione, nec probrum eius abolebitur, vt ſuperſtites cognoſcant, nihil eſſe religione Domini potius, nec quicquam ſuauius quàm mandatis ipſius¹⁷ attendere.⁴ Deum ſequi ingēs eſt gloria, & ab eodem recipi vitæ longinquitas.

¶14 vl, pœnas dabit, ἐκδικηθήσεται.
¶15 αὐτῆς
¶16 οἴσουσι. al, δώσουσι.
¶17 τοῦ προσέχειν. al, τοῦ προσέχοντος.

CAP. XXIIII.

SApientia cōmendat ſeipſam, & in medio populo ſuo gloriatur. Os ſuū aperit in concilio Altiſſimi. & corā poteſtà ei⁹ ſe prædicat. [In medio populi ſui ſe gerit magnifice, & in ſancta multitudine miraculo eſt. In cœtu electorū laudem habet, & ſe beatam inter beatos prædicat, & ait,] Ego prodiui ex ore Altiſſimi, [ante omnem rerum naturam primogenita: ego lumen in cælis indefeſſum produxi,] & in modum nebulæ terram omnem obtexi. Ego in ſublimi ſedem cepi, & ſolium meum ſuper columnam nubis collocaui. Orbem cæli circuiui ſola, vadaque profundi perambulaui. Omnes fluctus maris, & terram omnem, necnon cunctos populos Genteſque poſſedi, [& tam excellentium quàm humilium corda calcaui omniū.] Poſt hæc omnia quæſiui quietem, & in alicuius poſſeſſione domicilium. Tum conditor vniuerſi mandata mihi dedit, & creator me⁹ fixit tabernaculum meū, & ait, In Iacob habita, & inter Iſraelitas accipe poſſeſſionē. Ante æuum conditū ab initio condidit me, & in æternū non deficiam. In tabernaculo ſancto miniſteriū obiui corā eo, & ita in Sion cōfirmata ſum. Tum etiā in chara¹ ciuitate¹ quietem mihi dedit, & Hieroſolymis ſum adepta poteſtatē. In illuſtri populo ſum radicata, & in ea quæ Domino ceſſerat, poſſeſſiōe. Inſtar cedri in Libano excreui, & ſicut in mōte Hermon cupreſſus. Quaſi palma² circā littora² verticem extuli, & veluti plantæ roſarum in Iericho. Vt elegās oliua in³ amœno³ cāpo, & vt platanus ⁴ab aquis⁴ excellui. In modū cinnamomi & ⁵aſpalathi⁵ odorē ſpiraui aromaticū. & vt præſtantiſſima myrrha ſuauiter redolui, vt galbanus, vt ⁶onyx,⁶ vt ſtacte thuriſque nidor in tabernaculo. Ego vt terebinthus expandi ramos meos, rami vero mei rami gloriæ ſunt & gratiæ. Ego quaſi vitis⁷ odorā emiſi gratiā,⁷ & flores mei fructus gloriæ ſunt, & diuitiarum.⁴ Ego pulchræ charitatis, ego religionis, & cognitionis, ſpeiq; ſanctæ mater ſum:⁴ do autem⁸ æterna⁸ liberis meis, quibus Deus iuſſit, ſimul omnibus. [In me eſt omnis gratia vitæ veritatiſq;. in me omnis ſpes vitæ &⁹ præſidij.] Accedite ad me omnes cupidi mei, & facite vt fructibus meis impleamini. Nā memoria mei melle dulcior eſt, poſſeſſioque mea fauo mellito iucundior. Qui me comederint, eſurient amplius: & qui me biberint, adhuc ſitient. Qui me audit, in nullam¹⁰ prorſus¹⁰ ignominiā incidet: & qui mihi nauant operam, non peccabūt, [interpretēſq; mei vitā æternam cōſequētur.] Hæc omnia ipſe

¶1 ἐν πόλει
¶2 ἐν αἰγιαλοῖς. al, ἐν γαδδί. ¶3 ὡραία
¶4 ἐφ' ὕδατος ¶5 ἀσπάλαθος. al, ὡς παλάθη
¶6 Id eſt, vas ex onyche vnguentarium.
¶7 ἐβλάστησα εὐωδίαν. al, χάριν.
¶8 vl, æternos fructus
¶9 חיל
¶10 διαμαρτήσει

fundum abyſſi, & hominum corda intuētur in abſconditas partes. Domino enim Deo antequā crearentur, omnia ſunt agnita: ſic & poſt perfectum reſpicit omnia. Hic in plateis ciuitatis vindicabitur, & quaſi pullus equinus fugabitur: & vbi non ſperauit, apprehendetur. Et erit dedecus omnibus, eo quòd non intellexerit timorem Domini. ¶Sic & mulier omnis relinquens virū ſuū, & ſtatuens hæreditatem ex alieno matrimonio. ¶primò enim in lege Altiſſimi incredibilis fuit: & ſecundò ⁴virum ſuum dereliquit:⁴ tertiò in adulterio fornicata eſt, & ex alio viro filios ſtatuit ſibi. Hæc in eccleſiam adducetur, & in filios eius reſpicietur. Non tradēt filij eius radices, & rami ei⁹ non dabūt fructū.⁴ derelinquet⁴ in maledictū memoriam eius, & dedecus illius non delebitur. Et agnoſcent qui derelicti ſunt quoniā nihil melius eſt quàm timor Dei, & nihil dulcius quàm reſpicere in mādatis Domini. Gloria magna eſt ſequi Dominum: longitudo enim dierum aſſumetur ab eo.

D

Leuit.20.b.
Deut.22.c.
Exod.20.c.
¶in virum ſuū delinquens
¶dereliquet

CAP. XXIIII.

SApientia laudabit animam ſuā, & in Deo honorabitur, & i medio populi ſui gloriabitur, & in eccleſijs Altiſſimi aperiet os ſuum, & in cōſpectu virtutis illi⁹ gloriabitur, & in medio populi ſui exaltabitur, & in plenitudine ſancta admirabitur, & in multitudine electorum habebit laudem, & inter benedictos benedicetur, dicens, Ego ex ore Altiſſimi prodiui, primogenita ante omnē creaturam. Ego feci in cælis vt oriretur lumen indeficiēs, & ſicut nebula texi omnē⁵ carnē.⁵ Ego in Altiſſimis habitaui, & thron⁹ meus in columna nubis. Gyrū cæli circuiui ſola, & profundum abyſſi penetraui, & in fluctibus maris ambulaui, & in omni terra ſteti. Et in omni populo, & in omni gente primatum habui: & omniū excellentium & humiliū corda virtute calcaui, & in his omnibus requiem quæſiui, & in hæreditate Domini morabor. Tūc præcepit, & dixit mihi creator omnium: & qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo, & dixit mihi, In Iacob inhabita, & in Iſrael hæreditare, & ī electis meis mitte radices. ¶Ab initio ⁴&⁴ ante ſecula creata ſum, & vſque ad futurum ſeculum non deſinam: & in habitatione ſancta coram ipſo miniſtraui. Et ſic in Sion firmata ſum, ¶& in ciuitate ſanctificata ſimiliter requieui, & in Ieruſalem poteſtas mea. Et radicaui in populo honorificato, & in partes Dei mei hæreditas illius, & in plenitudine ſanctorum detētio mea. Quaſi cedrus exaltata ſum in Libano, & quaſi cypreſſus in mōte Sion: quaſi palma exaltata ſum in Cades, & quaſi plantatio roſæ in Iericho. Quaſi oliua ſpecioſa in cāpis, & quaſi platanus exaltata ſum iuxta aquam in plateis. Sicut cinnamomum, & balſamum aromatizans odorem dedi: quaſi myrrha electa, dedi ſuauitatem odoris: & quaſi ſtorax & galbanus, & vngula, & gutta, & quaſi Libanus non inciſus vaporaui habitationem meam, & quaſi balſamum non miſtum odor meus. Ego quaſi terebinthus extendi ramos meos, & rami mei honoris & gratiæ. Ego quaſi ¶vitis fructificaui ſuauitatē odoris: & flores mei fructus honoris & honeſtatis. Ego mater pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis, & ſanctæ ſpei. In me gratia omnis ⁴ viæ⁴ & veritatis, in me omnis ſpes vitæ & virtutis. Tranſite ad me omnes qui concupiſcitis me, & à generationibus meis implemini. Spiritus enim meus ſuper mel dulcis, & hæreditas mea ſuper mel & fauum. Memoria mea in generationes ſeculorū. ¶Qui edunt me, adhuc eſurient: & qui bibunt me, adhuc ſitient. Qui audit me, non cōfundetur: & qui operantur in me, non peccabunt. Qui elucidant me, vitam æternam habebunt. hæc omnia liber vitæ & teſtamentum

Laus ſapientiæ.
¶carnem
Prouer.8.c.
Eccle.1.a.
Pſal.131.b.
Deut.34.a.
Iohan.15.a.
C
¶viæ
Iohan.6.d.

Altiſſimi, & agnitio veritatis. Legem manda-
.10.a.14 uit Moyſes in præceptis iuſtitiarum, & hæredi-
tatem domui Iacob, & Iſrael promiſſiones. Po-
ſuit Dauid puero ſuo excitare regem ex ipſo for
tiſſimum, & in throno honoris ſedentē in ſem-
.2.b. piternum. ¶Qui implet quaſi Phiſon ſapientiā,
.a.19.b & ſicut Tigris in diebus nouorum. ¶Qui adimplet
.d. quaſi Euphrátes ſenſum: qui multiplicat quaſi Ior
danis in tempore meſſis. Qui mittit diſciplinam
ſicut lucem, & aſſiſtens quaſi Gehon in die vin-
D demiæ. Qui perficit primus ſcire ipſam, & infir-
ndauit mior non inueſtigabit eam. A mari enim abun
dabit cogitatio eius, & conſilium illius in abyſſo
magna. Ego ſapientia effudi flumina. Ego quaſi
trames aquæ immenſæ de fluuio, ego quaſi flu-
ax uius Dorix, & ſicut aquæductus exiui de paradi-
m ſo. Dixi, Rigabo hortum plantationū, & inebria
us bo partus mei fructū. Et ecce factus eſt mihi tra-
mes abundans, & fluuius meus appropinquauit
ad mare. quoniam doctrinam quaſi antelucanā
illumino omnibus, & enarrabo illā vſque ad lon
ginquū. Penetrabo omnes inferiores partes ter-
ræ, & inſpiciam omnes dormientes, & illumina-
bo omnes ſperantes in Domino. Adhuc doctri-
nam quaſi prophetiam, effundam, & relinquam
illam quærentibus ſapientiam, & non deſinā in
c. progenies illorum vſque in æuum ſanctum. ¶Vi
dete quoniam non ſoli mihi laboraui, ſed om-
nibus exquirētibus veritatem. CAP. XXV.

IN tribus placitum eſt ſpiritui meo, quæ ſunt
.b. probata corā Deo & hominibus. ¶Concordia
.a. fratrum, & amor proximorum, & vir & mulier
.d.j.43. bene ſibi conſentiētes. ¶Tres ſpecies odiuit ani
.6.c. ma mea, & aggrauor valde animæ illorum, Pau
perē ſuperbum: & Diuitem mēdacem: & Senem
fatuum & inſenſatum. Quæ in iuuentute tua nō
congregaſti, & quomodo in ſenectute tua inue-
nies? ¶Quàm ſpecioſum canitiei iudiciū, & pre-
ſbyteris cognoſcere cōſilium! Quàm ſpecioſa ve
teranis ſapientia, & glorioſus intellectus, & cō-
ſiliū! Corona ſenū multa peritia: & gloria illo-
rū timor Dei. ¶Nouē inſuſpicabilia cordis ma-
B gnificaui, & decimum dicā in lingua hominib⁹,
Homo qui iucundatur in filijs, viuens & videns
ſubuerſionem inimicorū ſuorū. ¶Beatus qui ha
.19.c. bitat cum muliere ſenſata, & qui lingua ſua nō
a. eſt lapſus, & qui non ſeruiuit indignis ſe. ¶Bea-
tus qui inuenit amicū verum, & qui enarrat iu-
ſtitiam auri audienti. ¶Quàm magnus qui in-
uenit ſapientiam & ſcientiā! ſed nō eſt ſuper ti-
mētem Dominum. timor Dei ſuper omnia ſe ſu
perpoſuit. beat⁹ homo, cui donatum eſt habere
timorem Dei: qui tenet illum, cui aſſimilabitur?
Timor Dei initium dilectionis eius: fidei autem
initiū agglutinandū eſt ei. ¶Omnis plaga tri-
C ſtitia cordis eſt: & omnis malitia nequitia mulie
ris. Et omnē plagam, & non plagam videbit cor
dis: & omnē nequitiam, & nō nequitiam mulie-
ris: & omnem obductū, & non obductum odien-
tium: & omnem vindictam, & nō vindictam ini
er mala micorum. ¶Non eſt caput nequius ſuper caput
er.11.c. colubri: & non eſt ira ſuper iram mulieris. ¶Cō-
morari leoni & draconi placebit, quàm habita-
re cū muliere nequā. Nequitia mulieris immu-
tat faciē eius: & obcæcabit vultū ſuū tanquā vr-
ſus: & quaſi ſaccū oſtēdet in medio proximorū
ei⁹. Ingemuit vir eius, & audiēs ſuſpirauit mo-
dicū. Breuis omnis malitia ſuper malitiā mulie-
D ris, ſors peccatorū cadat ſuper illā. Sicut aſcēſus
arenoſus in pedibus veterani, ſic mulier lingua-
.b.1.reg. ta homini quieto. ¶Ne reſpicias in mulieris ſpe-
19.a. ciem, & non concupiſcas mulierem in ſpecie.

liber [vitæ &] pacti Dei celſiſſimi ſunt, [verita-
tis ſcientia,] & lex quam Moſes [præceptis iu-
ſtiſſimis] tulit populis Iacob hæreditariā, [vnà
cum promiſſionibus ad Iſraelitas pertinētibus.]
Ne elaſſeſcatis cum Domino fortiter agere, vt
ipſe viciſſim cōfirmet vos. Ipſi adhæreatis, quia
Dominus omnipotens Deus vnus eſt, nec præter
eum ſeruator alius. [Dauidi conſtituit ſe regem
potentiſſimum creaturū ex eo, qui in ſolio ma-
ieſtatis ſedeat in æternum.] Quaſi Phiſon [11]om-
nia replet ſua ſapientia, & vt Tigris nouarum ¶11 πάντα τῆς σοφίας αὐτοῦ.
frugum temporibus. In modū Euphratis fœcū-
dat ingenium, & quaſi tempore meſſis Iordanis.
[12]Diſciplinam profert vt lucē, inundat ſicut Geō ¶12 παιδείαν γνώσεως
tempore vindemiæ. Primus eā nō pernouit exa
ctè, nec itē perueſtigauit vltimus. Nam abūdan-
tior mari eſt intellectus eius, & cōſiliū eius pro-
fundo immenſius. Ego [13]ſapientia [tota effundo ¶13 ἡ σοφία
flumina, &] quaſi foſſa è flumine ducta, atque vt ¶14 vl. in pomarium
aquæductus [14]in paradiſum pertineo. Cum dixi,
Horto meo [15]eximio potum dabo, [16] iuſtámque ¶15 ἄριστον
meam areolam irrigabo, aquæductus ecce meus ¶16 δικαίαν
euaſit flumen, & flumen meum in mare excre-
uit [17]Quoniam diſciplinam illumino vt dilucu- ¶17 ὅτι. al. ὅτε
lum, & in multum tempus illuſtro [18]eam. [Imas ¶18 αὐτήν.
omnes terræ partes penetro, dormientes video
quoſcūque, & ſpem in Domino ponentes omnes
illumino.] [19]Etiamnum effundo doctrinā vt o- ¶19 ἔτι. al. ὅτι
raculum, pérque ſeculorum ætates emitto eam
[quærētibus.] Videtis nō ſoli mihi laboraſſe me,
ſed omnib⁹ ſapientiā quærentibus. CAP. XXV.

TRia me exhilarant, & coram Domino ſimul
& hominibus cōdecorant: Nēpe concordia
fratrū, amicitia propinquorū, & vir ac vxor in-
ter ſe bene cōſentiētes. ¶Tria vero genera odit
animus me⁹, eorūq; vitā perq; indigne fero, Pau
perē ſcillicet ſuperbū: mēdacemq; Diuitē: & Senē
adulterū, vtpote mentis impotē. Si nihil in iuuē
tute congeſſiſti, quomodo rē facias in ſenectu-
te? ¶Quāto eſt ornamēto canitiei iuriſdictio, &
cognitio cōſilij ſenibus. Quàm decora ſenib⁹ eſt
ſapiētia, & intelligentia conſiliúmq; honoratis.
Multiplex peritia corona ſenum eſt, & gloriatio
eorundem religio Domini. ¶Nouē coniecturas
animo meo beatas iudico, linguáque mea pro-
nuntiabo decimam: Beatus homo cui vino libe-
ri iucunditatem afferunt, & qui vidit caſum ini
micorum ſuorum. ¶Beatus qui vxorē habet cor
datam, quique lingua ſua lapſus non eſt, & qui
indigno ſe non ſeruiuit. ¶Beatus qui prudētiā
affecutus eſt, & qui iuſtitiam auribus auſcultan ¶1 φόβος. al. ἀγαπήσεως
tium edifferit. ¶Quàm magnus eſt qui ſapiētiā
eſt adeptus: ſed reuerente Dominum nemo ma- ¶2 εἰς φωτισμόν
ior eſt. [1]Religio Domini [2]claritate ſuperat ōnia. ¶3 Al. mulieris
[beatus homo cui cōtigit religio Domini:] qui ¶4 τὸ πρόσωπον. al. τὴν ὅρασιν
præditus eſt illa, cuinam comparari poterit? [3]Re
ligio Domini, amoris ipſius eſt initium: fides au
tem origo coniunctionis cum ipſo. ¶[Summa ¶5 οἱ ἄρκος. al. ὡς σάκκον
plaga eſt mœror animi, ſummáque malitia, ma
litia muliebris.] Cedo quamuis plagam, modo ¶6 καὶ ἀκούσας ἀνεστέναξεν αὐτήν. al. καὶ ἀκούσας ἀνεστέναξεν πικρά.
ne plagā animi: & quāuis malitiā, modo ne ma
litiā mulieris. Cedo quēuis impetū, modo ne im
petum odio flagrantiū: & vltionem vndecūque,
modo ne ab inimicis. ¶Vt nullum caput eſt, ca-
pite ſerpētis nocētius: ita nō eſt ira, ira [5]inimi- ¶7 vl. ſors ſceleroſorum in eam cadat. id eſt, ſceleroſi ſortiantur eā.
ci peſtilentior. Apud leonē & draconē cōmorari
præoptarim, potius quàm habitare cū improba mulie
re. Mulieris malitia deformat [4]vultū ipſi⁹, & [5]tā-
quā vrſi faciē ei⁹ infuſcat, Sedēs inter vicinos ſu-
os vir ei⁹, [6]ꝓpter ipſam iuuit⁹ etiam ingemiſcit ¶8 vl. ſcrupuloſus
grauiter. Parua eſt oīs malitia præ malitia mu- ¶9 vl. quieto.
lieris: [7]ſors ſceleroſorū eam opprimat. Quod a- ¶10 εἰς τρυφήν. Vl deliciarum cauſa
ſcenſus [8]arenoſus pedib⁹ ſenis eſt, hoc eſt mulier
linguax viro [9]ſedato. Ne offendas in pulchritudinē mulieris, nec muliē [10]libidinoſe concupiſcas.

Iracunda, impudẽs, & perquã probroſa eſt mulier, "quæ viro ſuo ſumptũ ſuppeditat.' Cor afflictum, & vultũ tetricum, cruciatũq; animi creat mulier improba, tum manus omiſſas & reſoluta genua: nec virum ſuum [11] "beabit.' Peccatum duxit initium à muliere, & per eandem omnes morimur. Caue aquã [vel minimum] "ſinas erumpere,' id eſt improbæ mulieri ne patefacias viam licentiæ. Si ductum manus tuæ nõ ſequitur, [in conſpectu inimicorum confundet te:] fac eam abſcindas à corpore tuo: "[14] da,' & eam repudia.

C A P. X X V I.

Beatus eſt vir probæ mulieris: nam numerus dierum ipſius conduplicabitur. Mulier ſtrenua virum ſuũ exhilarat, facitque vt annos 'vitæ ſuæ exigat per trãquillitatem.' Vxor bona, bona eſt obuẽtio, pro præmio obtinget Dominum reuerẽtibus. Tam diuitis cor 'erga Dominum quàm pauperis lætificat, vt omni tẽpore vultu ſint hilari.' Tria expaueſcit cor meum, quartũmq; facies mea exhorreſcit, Proditionem ſcilicet ciuitatis: populiq; ſeditionem: & calũniam, quæ morte grauiora ſunt omnia: at dolor animi, luctúſque mulier eſt æmulans mulierem, & flagellum linguæ cũ quibuſuis cõmunicans. Similis iugo boum laxitate inquieto eſt mala mulier: qui eã ſibi adiũgit, perinde facit ac qui apprehẽdit ſcorpionem. Noxa magna eſt mulier ebria '& indomita,' vt quæ nõ celet ſuã turpitudinẽ. Impudicitia mulieris elucet in elatis ipſi[9] oculis, & è palpebris ſuis cognoſcitur. Filiæ [4] inuerecundæ' cuſtodiam adhibe: ne nacta licẽtiam, ſe permittat ſuæ libidini. Oculũ impudentem aſſerua, aut ne mireris ſi in te deliquerit. Tanquam viator ſitiẽs 'reperto fonte' os aperiet, & bibet de proxima quauis aqua: ad omnẽ palũ deſidebit, & obuiã cuiuis telo pharetrã, [donec deficiat,] aperiet. ¶Comitas vxoris delectat virum ſuum, & oſſa ipſius pinguefacit eiuſdem peritia. Vxor taciturna & 'cordata' donũ Dei eſt, nec eſt quo pretio permutes eruditam animam. Gratia alia ſuper aliam eſt vxor pudens '& fidelis.' nec tanti pondus eſt vllum, vt eo rependas animi [8] ipſius' modeſtiam. Quod eſt in ſupremis Domini ſol oriens, hoc in ornatu domus ſuæ pulchritudo bonæ mulieris. Lucerna ſplendens in ſancto candelabro, venuſtas faciei in ætate conſtanti eſt. Inſtar columnarum aurearum ſuper baſi argẽtea ſunt crura formoſa cum pectore ſtabili. ¶ Fili, vigorẽ ætatis tuæ conſerues incolumem, nec [9] robur tuum impertiaris alienis. Vbi per omnes campos fœcundam poſſeſſionem quæſieris, fac generoſitate tua fretus propria ſemina iacias. Sic demum ſoboles tua ſuperſtes libera ingenuitatis profeſſione cõfiſa adoleſcet. Mulierẽ meretricẽ [10] porcæ' cõparaueris, nuptas autẽ maritis propugnaculũ cõtra mortẽ æſtimes. Mulier impia præmiũ dabitur iniuſto: pia vero continget reuerẽti Dominũ. Inhoneſta mulier contẽnit ignominiã: honeſta vero filia virũ reuerebitur. Mulier impudẽs cani conferẽda eſt: nã quæ pudore prædita eſt, reueretur Dominũ. Mulier virũ ſuum honorãs, ſapiẽs ab omnib[9] iudicabitur: ſpernẽs autẽ eum impia, nobilitabitur ſuperbia. Clamoſa mulier & linguax ad hoſtes fugandos exquiratur: omnis vero hominis animus "his moribus ſimilis' verſabitur inter tumult[9] bellicos. ¶[Ve æternũ eſt ſuper firmam petrã fundamẽtũ, ita mãdata Dei in animo ſanctæ mulieris.] ¶Duo cor meũ cõtriſtant, & tertiũ mihi mouet indignationẽ, "Vir bellicoſus' laborãs egeſtate: viri cordati indigna patientes: & qui ſe à iuſtitia transfert ad peccatũ. Dominus eũ cædi deſtinabit. ¶[Duo genera difficilia mihi videtur & periculoſa.] Mercator vix euitabit delictum, & caupo culpa non vacauerit.

C A P. X X V I I.

Multi peccauerũt propter inopiam: & qui quærit abũdare, 'oculũ ſuum' peruertit. Vt figitur inter cõpages lapidum paxillus, peccatũ inter venditionẽ vrgetur & emptionẽ, [delictũmq; cum delinquẽte cõſumetur.] Niſi quis religionẽ Domini ſtudioſe tenuerit, breui euertetur domus eius. ¶Vt ſordes i excuſſo cribro remanẽt, ita 'ſpurcitias' hominis diſcernit' ratio.' ¶Fornax exercet vaſa

Mulieris ira, & irreuerentia, & confuſio magna. Mulier ſi primatũ habeat, cõtraria eſt viro ſuo. Cor humile, & facies triſtis, & plaga mortis, mulier nequam. Manus debiles, & genua diſſoluta, mulier quæ nõ beatificat virũ ſuum. A muliere initiũ factum eſt peccati, & per illã omnes morimur. Non des aquæ tuæ exitum, nec modicum: nec mulieri nequam veniam prodeundi. Si non ambulauerit ad manum tuam, confundet te in conſpectu inimicorum. A carnibus tuis abſcinde illam, ne ſemper te abutatur. C A P. X X V I.

Mulieris bonæ beatus vir: numerus enim annorum illorum duplex. Mulier fortis oblectat virum ſuũ, & annos vitæ illius in pace implebit. Pars bona, mulier bona, in parte bona timentium Deum, dabitur viro pro factis bonis. diuitis autem, & pauperis cor bonũ, in omni tẽpore vultus illorum hilaris. A tribus timuit cor meum, & in quarto facies mea metuit, Delaturã ciuitatis: & collectionem populi: & calumniam mendacem: ſuper mortem omnia grauia: dolor cordis & luctus, mulier zelotypa. In muliere 'zelotypa' flagellum linguæ, omnibus cõmunicãs. Sicut boum iugum quod mouetur, ita & mulier nequam: qui tenet illã, quaſi qui apprehendit ſcorpionẽ. Mulier ebrioſa, ira magna, & cõtumelia, & turpitudo illius nõ tegetur. Fornicatio mulieris in extollentia oculorum, & in palpebris illius agnoſcetur. ¶In filia nõ auertẽte ſe, firma cuſtodiam: ne inuenta occaſione 'abutatur' ſe. Ab omni irreuerentia 'oculorum eius' caue, & ne mireris ſi te neglexerit. ſicut viator ſitiens ad fontem os aperiet, & ab omni aqua proxima bibet, & contra omnẽ palum ſedebit, & contra omnẽ ſagittam aperiet pharetrã, donec deficiat. ¶Gratia mulieris ſedulæ delectabit virũ ſuum, & oſſa illius impinguabit. Diſciplina illius datũ Dei eſt. Mulier ſenſata & tacita, non eſt immutatio eruditæ animæ. Gratia ſuper gratiã mulier ſancta, & pudorata. Omnis autem põderatio nõ eſt digna continentis animæ. Sicut ſol oriens mundo in Altiſſimis Dei, ſic mulieris bonæ ſpecies in ornamẽtum domus eius. Lucerna ſplendẽs ſuper candelabrum ſanctum, & ſpecies faciei ſuper ætatem ſtabilem. Columnæ aureæ ſuper baſes argenteas, & pedes firmi ſuper plantas ſtabilis mulieris. ¶Fundamenta æterna ſupra petrã ſolidã, & mandata Dei in corde mulieris ſanctæ. ¶In duobus cõtriſtatum eſt cor meũ, & in tertio iracundia mihi aduenit, Vir bellator deficiens per inopiam: & vir ſenſatus contẽptus: & qui tranſgreditur à iuſtitia ad peccatũ, Deus parauit eũ ad romphæam. ¶Duæ ſpecies difficiles & periculoſæ mihi apparuerunt, Difficile exuitur negocians à 'negligentia:' & non iuſtificabitur caupo à peccatis labiorum. C A P. X X V I I.

Propter inopiam multi deliquerunt: & qui quærit locupletari, auertit oculum ſuum. Sicut in medio compaginis lapidũ palus figitur, ſic & inter mediũ venditionis & emptionis anguſtiabitur peccatis. conteretur cum delinquente delictum. ¶Si nõ in timore Domini tenueris te inſtanter, cito ſubuertetur domus tua. ¶Sicut in percuſſura cribri remanebit 'puluis:' ſic aporia hominis in cogitatu illius. ¶Vaſa figuli probat

¶11 vl, quæ viro ſuo præeſt: vl, ſibi vendicat imperium. ¶11 μακαριεῖ al. οὐ παρακαλέσει. ¶13 παρρησίαν ἐξόδου. al. ἐξουσίαν. ¶14 Scilicet libellũ repudij.

¶1 τῆς ζωῆς: vl, annos vitæ ipſius replet tranquillitate. ¶2 Al. πρὸς κύριον, ἐν παντὶ καιρῷ πρόσωπον ἔχοντες ἱλαρὸν γαυριῶσι.

¶3 καὶ ῥεμβάς.

¶4 ἀδιατρέπτῳ

¶5 εὑρὼν πηγήν

¶6 ἴυγγι

¶7 καὶ πιστή. ¶8 αὐτῆς

¶9 vl, opes, חיל

¶10 vl, ſputo

¶11 ὁμοιότροπος. malim tamen legere, ὁμότροφος, id eſt, conuiuens illi, ſiue conuictu eius vtens. ¶12 vl, vir fortis

X X V I I.

¶1 τὸν ὀφθαλμὸν αὐτοῦ .i. iudicium, vl cogitationem. ¶2 σκύβαλα: vl, quid in homine reijciẽdũ ſit: vl. ſpurcitia inhæret cogitationi hoïs. al. σκῦλα ¶3 vl, cogitatio

Gen. 3. b.

Prou. 31.

¶ [illegible]

Abs. [illegible]

¶ [illegible]

¶ [illegible]

¶ [illegible]

1. Tim. 6. b.

fornax, & homines iuſtos tétatio tribulationis.
th.7.b. ¶Sicut ruſticatio de ligno oſtendit fructum illius: ſic verbũ ex cogitatu cordis hominis. ¶Ante ſermonem nõ laudes virum: hæc enim tentatio eſt hominum. ¶Si ſequaris iuſticiam, apprehendes illam: & indues quaſi podérem honoris, & inhabitabis cum ea: & proteget te in ſempiternum, & in die agnitionis inuenies firmamentũ.
B ¶Volatilia ad ſibi ſimilia cõueniũt: & veritas ad eos qui operantur illam, reuertetur. ¶Leo venationi inſidiatur ſemper: ſic peccata operantibus
ſtus iniquitates. ¶Homo ſenſatus in ſapiétia manet ſicut ſol: nã ſtultus ſicut luna mutatur. ¶In medio inſenſatorum ſerua verbum tépori: in medio autem cogitantiũ aſſiduus eſto. ¶Narratio peccātium odioſa, & riſus illorũ in delictis peccati. ¶Loquela multum iurãs, horripilationem capiti ſtatuet: & irreuerentia ipſius obturatio aurium. ¶Effuſio ſanguinis in rixa ſuperborũ:
.12.d. & maledictio illorũ auditus grauis. ¶Qui denudat arcana amici, fidẽ perdit, & nõ inueniet amicum ad animũ ſuũ.
C Dilige proximũ, & coniungere fide cum illo. Quòd ſi denudaueris abſcõſa illius, nõ perſequeris poſt eũ. Sicut enim homo qui perdit amicũ ſuum: ſic & qui perdit amicitiã proximi ſui. Et ſicut qui dimittit auem de manu ſua: ſic qui dereliquiſti proximũ tuum, & nõ eũ capies. non illũ ſequaris, quoniã longe abeſt: effugit enim quaſi caprea de laqueo, quoniã vulnerata eſt anima eius. vltra eum nõ poteris colligare, & maledicti eſt cõcordatio. Denudare autem amici myſteria, deſperatio eſt animæ infœlicis.
.10.b. ¶Annuens oculo fabricat iniqua, & nemo eũ abijciet: in conſpectu oculorum tuorum condulcabit os ſuum, & ſuper ſermones tuos admi-
D rabitur. Nouiſſime autem peruertet os ſuum, & in verbis tuis dabit ſcandalum. Multa odiui, & non coæquaui ei, & Dominus odiet illum. ¶Qui in altũ mittit lapidem, ſuper caput eius cadet:
.26.d. & plaga doloſa doloſi diuidet vulnera. ¶Et qui
10.b. foueã fodit, incidet in eam: & qui ſtatuit lapidẽ proximo ſuo, offendet in eo: & qui laqueũ alij ponit, peribit in illo. Facienti nequiſſimũ conſiliũ, ſuper ipſum deuoluetur, & nõ agnoſcet vnde adueniat illi. ¶Illuſio & improperiũ ſuperborũ, & vindicta ſicut leo inſidiabitur illi. ¶Laqueo peribunt qui oblectantur caſu iuſtorum: dolor autem conſumet illos antequam moriantur. ¶Ira & furor vtraque execrabilia ſunt, & vir peccator continens erit illorum.

CAP. XXVIII.

Qui vindicari vult, à Domino inueniet vindictã, & peccata illius ſeruans ſeruabit. Relinque proximo tuo nocenti te: & tunc deprecanti tibi peccata ſoluẽtur. ¶Homo homini reſeruat iram: & à Deo quærit medelã? In hominem ſimilem ſibi nõ habet miſericordiam: & de peccatis ſuis deprecatur? Ipſe dum caro ſit, reſeruat irã: & propitiationẽ petit à Deo? quis exorabit pro delictis illius? ¶Meméto nouiſſimorũ, & deſine inimicari. Tabitudo enim, & mors imminent in mandatis eius. ¶Memorare timorẽ Dei, & nõ iraſcaris proximo. Memorare teſtamẽtum Altiſſimi, & deſpice ignorãtiam proximi. ¶Abſtine te à lite, & minues peccata.
B homo enĩ iracũdus incendit litem, & vir peccator turbabit amicos, & in medio pacem habẽtium immittit inimicitiam. Secundum enim ligna ſyluæ, ſic ignis exardeſcit: & ſecũdum virtutem hominis, ſic iracũdia illius erit, & ſecũdum ſubſtantiã ſuã exaltabit iram ſuam. ¶Certamẽ feſtinatum incendit ignem: & lis feſtinãs effundit ſanguinẽ: & lingua teſtificãs adducit mortẽ. Si ſufflaueris, quaſi ignis exardebit: & ſi expueris ſuper illã, extinguetur. vtraque ex ore proficiſcũtur. ¶Suſurro & bilinguis maledictus: multos enim turbauit

figuli, ſed hominem probat [4]ratio hominis. ¶Vt cultum arboris fruct⁹ eius indicat, ita corda hominum meditata [5]ratio. ¶Ne laudes quenquã ante [6]rationem initã: hæc enim hominum probatio eſt. ¶Si ſecteris iuſtitiã, aſſequeris [7]eam, & tanquam togam honorificam indues. [Cum hac habitabis, quæ te protegat in æternũ, vt tẽpore inquiſitionis inuenias firmamentũ.] ¶Volucres adiungũt ſe ſibi ſimilibus, itẽmque veritas accedit ad eos qui ipſi dant operam. ¶Vt leo feræ inſidiatur, ita [8]peccatum iniuſta patrantibus. ¶Narratio pij [vt ſol] perpetua eſt ſapientia: ſtultus autem more lunæ variat. ¶Inſipientibus interuenturus [9]obſerues opportunitatem: at cœtum cordatorum frequens adeas. ¶Narratio ſtultorum offenſionem habet, & riſus eorum ſceleroſam voluptatem. ¶Sermo crebro iurantis horrorẽ incutit, & aures obtũdit contẽtio taliũ. ¶Cõcertatio ſuperborũ ſãguinis effuſio eſt, & conuitia eorũ auditu grauia. ¶Enunciator arcanorum fidem perdit, nec amicum pro animi voto inueniet. Fac ames amicum, & te fidum ei præbeas: quòd ſi arcana eius effutias, non aſſequaris eum poſtea. Vt enim quiſpiam inimicum ſuum interemerit, ita beneuolentiam perdideris amici: & quaſi qui auem manu emiſeris, ita amiſeris amicum, quem nullo venatu recuperes. Ne ſecteris eum: quoniam procul abſceſſit, & quaſi caprea effugiet laqueum. Nam uln⁹ quidem alligari poteſt, & à conuitijs locus eſt reconciliationi: ſed arcani proditor [infœlicis animæ] [10]ſpem amiſit. ¶Mala molitur nictans oculo: qui nouerit eum, miſſum faciet. In cõſpectu tuo loquetur ſuauia, dictáq; tua mirabitur: poſt ea vero peruertet os ſuum, dictáque tua vocabit in inuidiã. Odio permulta proſequor, ſed nihil æque atque talem: oditque adeo eum etiam Dominus. ¶Qui lapidẽ in altũ mittit, in caput ſuũ miſerit, & ictus clandeſtinus [11]vulnus infligit. ¶Qui foueam effodit, in eandem incidet: & qui ponit laqueum, eodem capietur. ¶Qui molitur mala, malis [12]inuoluetur, nec ſciet vnde ſibi ingruant. ¶Illuſio probrũmque comitatur ſuperbos, & vltio [13]eis more leonis inſidiabitur. ¶Qui lætãtur [14]caſu piorum, capientur laqueo, & ante mortem dolore conficientur. ¶Et furor & ira ſunt execrabilia, & vir ſceleroſus his eſt obnoxius.

CAP. XXVIII.

Cupidũ vltionis vltio manet à Domino, qui peccata eius [1]ſedulo cõſeruabit. Remitte iniuriã proximo tuo, & tum tibi quoq; orãti peccata cõdonabuntur. Anne homo irã alat aduerſus hominem, & à Domino ſalutẽ poſtulet? aut homini ſibi ſimilis miſereri neget, & peccata ſua deprecetur? Quòd ſi mortalis ipſe fouet iram, [& veniam petit à Deo,] quis peccata eius expleti? ¶Meméto extremorum, & depone inimicitias: [2]exitiũ aut mortẽ alteri ne molire per irã, ſed perſiſte ĩ mãdatis. ¶Perpẽde mãdata, nec iraſcaris alteri: perpẽde pactum Altiſſimi, & parce inſcitiæ. Abſtine rixis, peccatáq; minues: nã iracũdus homo pugnam accendet. Vir ſceleroſus committit amicos, pacẽmq; habentibus calumniam inijcit. Pro portione ſyluæ inflammatur ignis, id eſt pro viribus hominis inualeſcit furor ei⁹, próq; diuitijs ei⁹ ira intumeſcit, & [3]ardor augeſcit pro rixæ vehemẽtia. ¶Rixa cõcitata ignẽ accẽdit, acriſq; pugna effũdit ſanguinẽ. Scintilla, ſi afflaueris, exardeſcet: ſin expueris in eã, extinguetur: attamen vtrũq; ex ore tuo proficiſcitur. ¶Delatorẽ execreris, & bilinguẽ: multos enĩ pa-

¶4 vl, cogitatio.
¶5 λογισμός. al, λόγος: vel cogitatio.
¶6 vl, perpenſam cogitationem.
¶7 αὐτόν.
¶8 ἁμαρτία τοὺς ἐργαζομένους ἄδικα. al, κακίαν.
¶9 vl, tempori ſeruias. vl, inter inſipientes tempus obſerua: at inter cordatos crebro loquere.
¶10 ἀπήλπισεν. al, ἀπώλεσε πίστιν, καὶ ὁ εἰδὼς αὐτόν. al, καὶ ουδεὶς αὐτόν.
¶11 τραῦμα
¶12 κυλισθήσεται. al, ἀχθήσεται,
¶13 αὐτούς
¶14 ἐν πλάνῃ εὐσεβῶν,
¶1 διατηρῶν διατηρήσει.
¶2 καὶ μὴ μνησικάκει τῷ πλησίον καταφθορᾶς, &c.
¶3 ἐκκαυθήσεται. al, τὸ πῦρ αὐξηθήσεται.

Digitized by Google

cū habētes perdiderūt. Lingua[4] duplex' exagitauit multos, & eos ex alia in aliam gentem tranſtulit, vrbes diruit validas, potentúmque domos euertit, [confecit vires populorum, gentéſq; potentes diſſipauit.] Lingua[5] duplex' profligauit ſtrenuas mulieres, ſuiſque defraudauit [6] laboribus.' Qui deditus eſt illi, non conſequetur tranquillitatem, nec habitabit quietus. Ictus flagelli vibices excitat, ictus vero linguæ oſſa comminuit. Acie gladij multi occubuere, non tamen præut qui per linguā interierūt. Beatus qui tutus fuit [7] ab ea,' nec in furorem eius incurrit: qui iugum ipſius nō ſubijt, nec vinculis eius fuit cōſtrictus. Iugum enim ipſius iugū eſt ferreū: & vincula eius, ærea vincula. Mors dira mors eius eſt, & orcus q̄ illa cōducibilior. [Nulla diuturnitate perdurabit, ſed tenebit vias iniuſtorū.] Pios nequaquam occupauerit, nec flamma ipſius conflagrabunt. Qui deſerunt Dominum, incident in illā: exardebit in eos, nec extingui poterit. In hos quaſi leo immittetur. & velut pardus calamitatem eis afferet. [8] Spinis circunſepias' poſſeſſionē tuā, id eſt ori tuo valuas opponas & obices. Obliga argentum & aurum tuum, hoc eſt ſermonib' tuis [9] ſuperliminare.' liménque adhibe, [& frænos rectos ori tuo.] Attende nequid titubes [10] illis,' vt ne coram inſidiatore corruas, [caſúque tuo mortem oppetas irremediabilem.]

CAP. XXIX.

Qvi ſtudet benignitati, [1] mutuū' det' alteri: & [2] cui multum in manu eſt, mādata exequatur.' Proximo tempore neceſſitatis ſuæ dato mutuum, rurſúmque ſuo tempore proximo reſtitue. Fac[3] dicta tua' firmes, fidúmq; te præſtes ipſi, vt omni tēpore neceſſaria tibi reperias. Multi quod mutuo acceperant, pro reperto habuerunt, moleſtiáſque exhibuerunt ſuis adiutoribus. Sunt qui dum accipiant, manum cuiuſpiā exoſculentur. & propter pecunias alterius vtantur voce ſupplici, qui rurſum tempore reſtitutionis rem extrahant, contemptimq; verba dent, & tempus cauſentur. Quod[4] etiamſi ſoluendo fuerint, [[5] tergiuerſantur ſedulo.'] dimidium vix afferunt, debitúmq; pro repertitio ducunt: [6] ſin quem minus ſua defraudent pecunia, inimicitias tamen ſuſcipiūt cum[7] immerito,' execrationes ei rependunt conuitiáq;, & pro honore [beneficióque] reddunt contumeliam. Multi [8] non' per malitiam ſe [9] auertūt ab homine,' ſed immerito defraudari metuunt. Veruntamen erga ſupplicem clementia vtitor, nec eū expectatione benignitatis[10] extrahas.' ¶Propter præceptū ſubuenias pauperi, nec quia inops eſt, remittas abs te vacuum. Propter fratrem & amicum amittas pecuniam, [11] nec ſub lapidem recōdas ad perniciē.' Theſaurum tuum ſecundum mandatum Altiſſimi colloca: eteni vtilior auro tibi fuerit. * In cellas tuas conclude benignitatem: nā ea te ex omni afflictione liberabit. [Beneficentia cuiuſque quaſi ſacculo repoſita apud ipſum, gratiā eius conſeruabit velut pupillā. & tandē emicans præmium in ſuum caput cuique regeret.] Magis q̄ ſcutum validū, robuſtáque lancea aduerſus hoſtē pro te decertabit. ¶Vir bonus fideiubebit pro amico: at qui pudorem amiſit, amicum deſeret. Ne obliuiſcaris gratiæ [11] fideiuſſoris:' nam animam ſuam pro te depoſuit. [12] Beneficium fideiuſſoris' praue compenſat ſceleroſus, * ſceleroſus fideiubere nolet, & ingratus animo liberatorem ſuum deſerit. Fideiuſſio multos perdidit fœliciter agentes. & eos in modum marini fluctus exagitauit. Viros potentes [verſans] domo pepulit, & vagos effecit inter gentes peregrinas.

pacem habentes. Lingua tertia multos commouit, & diſperſit illos de gente in gentem: ciuitates muratas diuitum deſtruxit, & domos magnatorum effodit. Virtutes populorum concidit, & gentes fortes diſſoluit. Lingua tertia mulieres viratas eiecit, & priuauit illas laboribus ſuis. Qui C
reſpicit illam, non habebit requiem, nec habebit amicum in quo requieſcat. Flagelli plaga liuorem facit: plaga autem linguæ comminuet oſſa. Multi ceciderunt in ore gladij, ſed nō ſic quaſi qui interierunt per linguam ſuam. Beatus qui tectus eſt à lingua nequam, qui in iracundiam illius non tranſiuit, & qui non attraxit iugum illius, & in vinculis eius non eſt ligatus: iugum enim illius, iugum ferreum eſt: & vinculum illius, vinculum æreum eſt. Mors illius, mors nequiſſima: & vtilis potius infernus, quàm illa. Per- D
ſeuerantia illius non permanebit: ſed obtinebit vias iniuſtorum: & in flamma ſua nō comburet iuſtos. Qui relinquunt Deum, incident in illam, & exardebit in illis, & non extinguetur, & immittetur in illos quaſi leo, & quaſi pardus lædet illos. Sepi aures tuas ſpinis, & linguam nequā noli audire, & ori tuo facito oſtia, & ſeras auribus tuis. Aurum tuum & argentum tuum confla, & verbis tuis facito ſtaterā, & frænos ori tuo rectos: & attēde ne fortè labaris in lingua, & cadas i cōſpectu inimicorū inſidiātiū tibi, & ſit caſus tuus inſanabilis in mortē.

CAP. XXIX.

Qvi facit miſericordiam, fœneratur proximo ſuo: & qui præualet manu, mādata ſeruat. Fœnerare proximo tuo in tempore neceſſitatis illius, & iterum redde proximo in tempore ſuo. Confirma verbum, & fideliter age cum illo: & in omni tempore inuenies quod tibi neceſſarium eſt. Multi quaſi inuentionē æſtimauerunt fœnus, & præſtiterunt moleſtiam his qui ſe adiuuerunt. Donec accipiant, oſculantur manus dantis, & in promiſſionibus humiliāt vocem ſuam. Et in tempore redditionis poſtulabit tempus, & loquetur verba tædij & murmurationum, & tempus cauſabitur. ſi autē potuerit reddere, aduerſabitur, ſolidi vix reddet dimidium, & computabit illud quaſi inuentionem: ſin autem, fraudabit illum pecunia ſua, & poſſidebit il- B
lum inimicū gratis, & conuitia & maledicta reddet illi, & pro honore & beneficio reddet illi contumeliam. Multi non cauſa nequitiæ non fœnerati ſunt, ſed fraudari gratis timuerunt. Veruntamen ſuper humilē animo fortior eſto, & pro eleemoſyna non trahas illū. ¶Propter mandatum aſſume pauperem: & propter inopiam eius ne dimittas eum vacuum. Perde pecuniam propter fratrem & amicum tuum: & non abſcondas illam ſub lapide in perditionem. ¶Pone theſaurum tuum in præceptis Altiſſimi, & proderit tibi magis, quàm aurum. ¶Conclude eleemoſynam in ſinu pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo. ¶Eleemoſyna viri quaſi ſacculus cum ipſo, & gratiam hominis quaſi pupillam conſer- C
uabit: & poſtea reſurget, & retribuet illis retributionem vnicuique in caput illorū. Super ſcutum potentis, & ſuper lanceam, aduerſus inimicum tuum pugnabit. ¶Vir bonus fidē facit proximo ſuo: & qui perdiderit confuſionē, derelinquet ſibi. Gratiā fideiuſſoris ne obliuiſcaris: dedit eni pro te animā ſuā. Repromiſſorem fugit peccator & immūdus. Bona repromiſſoris ſibi aſcribit peccator: & ingrat' ſenſu, dereliquit liberantē ſe. Vir repromittit de proximo ſuo: & cū perdiderit reuerentiā, derelinquetur ab eo. Repromiſſio nequiſſima multos perdidit diligentes, & commouit illos quaſi fluctus maris. Viros potētes gyrans migrare fecit, & vagati ſunt in gētibus alienis.

¶4 διαστή. al, τριτή, triplex
¶5 διαστή. al, τριτή
¶6 Id eſt, reb' labore ſuo partis.
¶7 ἀπ' αὐτῆς. al, ἀπὸ προσώπου αὐτῆς.
¶8 καὶ περίφραξον. al, ἰδὲ περίφραξον
¶9 ζυγὸν καὶ σταθμόν. al, ζυγοσταθμόν: vel, iugum & ſtaterā, id eſt modum.
¶10 ἐν αὐτοῖς al, ἐν αὐτῇ.
¶1 Vel, dat
¶2 vl, qui manui ſuæ imperat, mādata exequitur.
¶3 λόγον σου
¶4 ἐὰν ἰσχύσῃ δῷς.
¶5 vl, perdifficiles ſe exhibent,
¶6 vl, ſin minus: quē ſua defraudarunt pecunia, cum eo inimicitias vltro ſuſcipiunt. &c.
¶7 δωρεάν. al, οὐ δωρεάν,
¶8 οὐ. al, οὖν
¶9 vl, hominē repellūt, ἀπεστράφησαν ἄνθρωπον
¶10 μὴ παρελκύσῃς.
¶11 καὶ μὴ κατάκρυψε. al, μὴ ἰωθήτω.
¶11 ἐγγυητοῦ,
¶12 ἀγαθὴν ἐγγύην. al, ἀγαθὰ ἐγγυητοῦ

¶Peccator trãſgrediens mãdatum Domini, incidet in promiſſionẽ nequã: & qui conatur multa agere, incidet in iudiciũ. ¶Recupera proximũ ſecundum virtutem tuam, & attende tibi ne in-
D cidas. ¶Initium vitæ hominis, aqua & panis, & veſtimentum, & domus protegens turpitudinẽ. ¶Melior eſt victus pauperis ſub tegmine aſſerũ, quàm epulæ ſplendidæ in peregrè ſine domicilio. ¶Minimum pro magno placeat tibi, & improperium peregrinationis non audies. Vita nequam hoſpitandi de domo in domum: & vbi hoſpitabitur, non fiducialiter aget, nec aperiet os. Hoſpitabitur, & paſcet, & potabit ingratos, & adhæc amara audiet. Tranſi hoſpes, & orna mẽſam: & quæ in manu habes, ciba cæteros. Exi à facie honoris amicorum meorũ: neceſſitudine domus meæ, hoſpitio mihi factus eſt frater. Grauia hæc homini habenti ſenſum, Correptio domus, & improperium fœneratoris. CAP. XXX.

QVi diligit filium ſuũ, aſſiduat illi flagella, vt lætetur in nouiſſimo ſuo, & non palpet proximorum oſtia. Qui docet filiũ ſuũ, laudabitur in illo, & in medio domeſticorum in illo gloriabitur. ¶Qui docet filium ſuum, in zelũ mittit inimicum, & in medio amicorũ gloriabitur in illo. Mortuus eſt pater eius, & quaſi nõ eſt mortuus. ſimilẽ enim reliquit ſibi poſt ſe. In vita ſua vidit, & lætatus eſt in illo: in obitu ſuo nõ eſt contriſtatus, nec cõfuſus eſt coram inimicis. reliquit enim defenſorem domus contra inimicos, & amicis reddentem gratiam. Pro animabus filiorum colligabit vulnera ſua, & ſuper omnem vocem turbabuntur viſcera eius. Equus indomi-
D tusꝰ euadet durꝰ, & filiꝰ remiſſus euadet præceps. Lacta filium, & pauentem te faciet: lude cum eo, & contriſtabit te. Non corrideas illi: ne doleas, & in nouiſſimo obſtupeſcent dentes tui. Nõ des illi poteſtatem in iuuentute, & ne deſpicias cogitatus illius. ¶Curua ceruicem eius in iuuentute, & tunde latera eius dum infans eſt: ne fortè induret, & nõ credat tibi, & erit tibi dolor animæ. Doce filium tuum, & operare in illo, ne in turpitudinem illius offendas. ¶Melior eſt pauper ſanus & fortis viribꝰ, quàm diues imbecillis & fla-
C gellatus malitia. Salus animæ in ſanctitate iuſtitiæ, & melior eſt omni auro & argento: & corpus validum, quàm cenſus immenſus. Nõ eſt cẽſus ſuper cenſum ſalutis corporis: & nõ eſt oblectamentũ ſuper cordis gaudiũ. Melior eſt mors, quàm vita amara: & requies æterna, quàm languor perſeuerans. ¶Bona abſcõdita in ore clauſo, quaſi appoſitiones epularum circũpoſitæ ſepulchro. ¶Quid proderit libatio idolo? nec enim manducabit, nec odorabitur: ſic qui effugatur à Domino, & portans mercedes iniquitatis. ¶Vi-
D dens oculis & ingemiſcens, ſicut ſpado cõplectẽs virginem, & ſuſpirans. ¶Triſtitiam nõ des animæ tuæ, & nõ affligas temetipſũ in cõſilio tuo. ¶Iucunditas cordis, hæc eſt vita hominis, & theſaurus ſine defectione ſanctitatis: & exultatio viri, eſt lõgæuitas. Miſerere animę tuę placẽs Deo, & cõtine, & cõgrega cor tuũ in ſanctitate eius, & triſtitiã lõge expelle à te. ¶Multos enim occidit triſtitia, & nõ eſt vtilitas in illa. Zelus & iracũdia minuũt dies, & ante tẽpus ſenectã adducet cogitatꝰ. Splẽdidũ cor, bonũ ĩ epulis eſt: epulæ enim illius diligenter fiunt. CAP. XXXI.

VIgilia honeſtatis tabefaciet carnes, & cogitatus illiꝰ aufert ſomnũ. Cogitatꝰ pſcientiæ auertit ſenſum, & ĩfirmitas grauis ſobriã facit animã. Laborauit diues ĩ cõgregatiõe ſubſtãtiæ, & in requie ſua replebit̃ bonis ſuis. Laborauit pauper in diminutiõe victꝰ, & in fine inops fit. Qui aurũ diligit, nõ iuſtificabit̃: & q inſequit̃ cõſum-

Margin: .e. — per mi- ũ & ma- m — gatio 11 rum. — er. 13.d. — b. — .6.a. — adit — .4.b. — n.d. — t.12.d. — .d. — .4.d. — .b.

¶Sceleroſꝰ [13]præceptorũ Domini violator [14]recidet ad fideiuſſiões: & qui pſtanda cõſectat̃ aliena negotia, litibus implicabitur. ¶Succurre ꝓximo pro virili parte tua: verũtamen caue tibi, nequa irretiaris. ¶Sũma vitæ [15]humanæ eſt aqua, [16]cibꝰ & veſtitꝰ, atq; domꝰ velamẽto turpitudinis. ¶Victus pauperis ſub tecto laqueariũ præſtat, q̃ apparatus ciborum in alienis. ¶Paruis æq; atque magnis contentus ſis, vt ne tibi domicilium exprobrari audias. Vita miſera eſt ex alia in aliam domum migratio: nam [17]vbi eris inquilinus, nõ audebis hiſcere. Hoſpitio, [cibo,] atque potu excipies ingratos, & inſuꝑ acerba audies. Vade inquiline, menſam extrue: & ſiquid ad manum eſt tibi, mihi præbeas. Cede præſenti magnificẽtiæ, inquiline: [18]opus eſt domo, excipiendus hoſpitio mihi frater eſt. Grauia ſunt hæc homini mentẽ habenti, obiectatio domus, ac creditoris ſolicitatio. CAP. XXX.

QVi filium ſuum amat, crebris flagellis eũ appetit, vt ad extremum ſibi ſit lætitiæ. Qui filium ſuũ caſtigat, [1]fructur filio, & inter nobiles eo gloriabitur. Qui docet filium ſuũ, quod inimicum vrat facit: & lætus eo fuerit coram amicis. Si obierit pater eiꝰ, perinde eſt quaſi non obierit, vt qui ſimilẽ ſui reliquerit ſuperſtitem. Viuus eum vidit, [2]eòque lætatus eſt, & in morte ſua non contriſtatus, [nec affectus pudore coram inimicis.] Aduerſus inimicos reliquit vindicem, & redditurum gratiam amicis. [3]Qui manſuefacit filium, vulnera ipſius alligat, & facit vt ad vocem omnem expaueſcat medullitus. Equus indomitꝰ euadet intractabilis, & filius diſſolutus peruicaciam induet. Lactes filium, territabit te: ludas cum eo, te contriſtabit. [4]Ne arrideas illi, vt ne doleas cum eo, tandémq; dentibꝰ tuis infrendeas. Ne indulgeas ei iuueni licẽtiã, nec ad iperite facta eiꝰ cõniueas. Inflecte ceruicẽ adhuc iuueni, & dum puer eſt, tunde latera ipſius, ne fortè obdureſcẽs nolit parère tibi, anim̃oque tuo dolorem afferat. Erudi filium tuũ, & elabora in hoc vt ne ignominia eiꝰ tibi ſit offẽſioni. ¶Potior eſt pauper ſanus, & bene valens, q̃ diues affecto corpore. Sanitas & icolumitas præſtant omni auro, & valens corpus immẽſis opibus. Nullæ diuitiæ meliores ſunt ſanitate corporis, nec vlla voluptas maior lætitia animi. Melior eſt mors q̃ amara vita: & [diuturna requies,] q̃ morbus lõginquus. ¶[5]Bona ori clauſo [6]offuſa perinde ſunt ac miſſus ciborum ſepulchris appoſiti. Quorſum ſimulachro libamẽta? neque enim edet inde, nec odorem percipiet: ita ſe habet qui profligatus eſt à Domino, [& mercedem perfert iniquitatis.] ¶Oculis videt, & igemiſcit, vt ſpado virginẽ cõplectitur, & ſuſpirat. ¶[7]Ne demergas animum tuum in mæſtitiam, nec affligas teipſum tuis conſilijs. Lætitia animi demũ homini vita eſt, [theſauriſque ſanctitatis inexhauſtus,] & gaudiũ cuiuſq; ætatis longinquitas. Dilige animã tuã [dũ Deo places, ſanctimoniáque eius] præbe cordi tuo ſolatiũ, & longam abs te mæſtitiam aſpelle. Multos enim mœror interemit, nec vllus in eo fructus eſt. Inuidia & iracundia dies minuunt, ſolicitudóque præmaturam inducit ſenectutem. [8]Cor ſplendidum & benignum cibos ſibi procurabit [9]ad edendum.

CAP. XXXI.

STudiũ diuitiarũ corpus tabe cõficit, & ſomnũ abigit ſolicitudo earũ. Solicitudo vigil [1]prohibet ſoporẽ, & grauis ægritudo ſomnum adimit. [2]Laborat diues in cõgeſtis opibus, & ĩ quiete occupatur ſuis diuitiis. Laborat pauper in vita tenui, & fit egenus in quiete. Amator auri nõ habebitur ꝑ inſonte: & qui cõſectatur exitiũ, eodẽ

¶13 παραβαίνων ἐντολὰς κυρίου ἐμπεσεῖ.
¶14 Id eſt, eò deueniet, vt ſit ipſi opus fideiuſſore:
¶15 ἀνθρώπου
¶16 לחם
¶17 οὐ παροικήσεις.

¶18 Alibi præponitur, alibi poſtponitur.

¶1 ὀνήσει. al. εὐφρανθήσει.
¶2 ἐπ' αὐτῷ
¶3 περιψήχων υἱόν. al. περὶ ψυχῶν υἱῶν.
¶4 μή
¶5 In eos q̃ nõ fruuntur bonis, quæ habent.
¶6 ἐκκεχυμένα. al. ἐγκεκρυμμένα.
¶7 Quod hic additur in quibuſdã, οὕτως ποιῶν ἐν βίᾳ κρίματα, nõ legitur in emẽdatioribus, egóq; puto ab aliquo inepte huc trãſlatũ ex capite 20.a, vbi ſimilia leguntur.
¶8 Quæ hic leguntur in quibuſdã Græcis, ὡς καλλωπιζόμενος, &c. ad 31. cap. pertinent. Quæ autẽ huc pertinẽt, in fine 31. ca. reperies, λαμπρὰ καρδία, &c.
¶9 Q.d. Nõ auidè vt multa amare cõgerat, quibus frui non audeat.

XXXI.
¶1 vl. renuit
¶2 Id eſt, nimia ſolicitudine tã diues quã pauper miſer eſt. Hic enim tẽpore quietis & ſomni de ſua paupertie cogitando, pauperior fit aio: ille cura partorum diſcruciatur.

Digitized by Google

ſaciabitur. Multi propter aurum ad caſum dati ſunt, & paratum habuerũt ante oculos ſuos exitium. Lignum offendiculi eſt ei ſacrificantibus, [væ conſectantibus illud.] omnis inſipiẽs eo capietur. Beatus diues repertus ſine crimine, qui aurum ſequutus non eſt, [nec ſpem in pecunia theſauriſque poſuit.] Quis eſt ille, & nam beatum prædicabimus, q in populo ſuo mira præſtiterit. Quis eo probatus eſt, & compertus integer? is eſto ſpecimen gloriæ. Quis potuit peccare, qui non peccarit? quis male agere, qui male non egerit? Hui⁹ enim virtutes cõſtabiliẽtur, & cœt⁹ [ſanctorum] prædicabunt benefacta eius. ¶Si accubuiſti menſæ magnificæ, ne faucibus tuis inhies in illam, q⁴ dicas multa eſſe appoſita: ſed quantum malum ſit oculus nequam memineris Nam quid nequius oculo creatum eſt, quippe qui qua cunque de cauſa lachrymetur? Ne extendas manum quocunque reſpexerit, nec eam vna cum ipſo in catinum inſeras. Affectum alterius è tuo iudica, & rem omnem perpende. ⁶Appoſita tibi vt homo comedas, nec ingurgites, vt ne venias in odium. Modeſtiæ cauſa deſiſte primus, nec te præbeas inſatiabilem: vt nequid offendas. Quòd ſi diſcubueris inter multos, ne extendas manũ primus, [potúmve primus petas.] modicum enim homini temperanti ſufficit, quo fit vt non anhelet in cubili ſuo, [nec dolorẽ ſentiat.] Somno ſalubri fruuntur viſcera temperantis, mane ſurgit idem, & compos eſt animi: labor autem vigil, & cholera, torſionéſque exercent hominẽ inſatiabilem. Quòd ſi te cibi angant, exurge, obambula, ⁷vome, vt conquieſcas, [nec morbũ corpori tuo contrahas.] ¶Audi me fili, nec ſpernas me: etenim quæ dico tãdem experieris. Præbe te promptum in omni negotio, nec vllus morbus inuadet te. ¶Panes erogantem labia prædicabunt, teſtificatióque decoris eius certa eſt. Super maligno pane fremet ciuitas, ⁸quod certum eſt malignitatis eius teſtimonium. ¶Ne probes te virum in vino: ⁹vinũ enim multos perdidit. Vt fornax probat duritiam mucronis dum mergitur, ita vinum corda ſuperborum ⁹ebrietate. vinum humanæ vitæ ¹⁰accommodatum eſt, cum temperate bibitur. Quænam vita eſt eius, qui vino victus eſt? Vinum exhilarandis hominibus creatum eſt, [non inebriandis.] ¹¹Lætitiam animi parit, & hilaritatem, vini potus iuſtus & opportunus: [animi ſimul & corporis ſanitatẽ potus ſobrius.] Vinum copioſe potum creat acerbitatem animi, cum rixis & contumacia. Ebrietas exauget animum inſipientis, donec offendat, vires eneruat, & parit vulnera. Ne reprehendas alterum in vinolenta compotatione, nec quenquã in lætitia ſua vituperes. Dicto probroſo ne petas illum, nec premas ¹¹obuium.

C A P. X X X I I.

S¹I rector conſtitutus es, ne efferaris, ſed cæteris te præbeas æquabilem. Habe curam eorum, & ſic demum reſide: fac omni tuo ¹fungaris officio, & quieſce cum laude, ²vt læteris nomine eorum, decoríſque gratia coronã accipias. ¶Loquere ¹ſenex, ²quia decet te, ³cum docto duntaxat ſtudio: nec muſica prohibe. ⁴Vbi loc⁹ eſt auſcultandi, ne verba fundites: nec ſapientem agas intempeſtiue. Quaſi inſigne carbũculi in aureo ornatu eſt concentus muſicorum ad vinum in cõuiuio, & modulatio cantorum in iucunda compotatione, eſt ſigillum ſmaragdi in apparatu aureo. ¶Loquere adoleſcens, ſi veniat vſus tui, vix tamẽ etiã bis inuitat⁹. Summatim verbis paucis

¶3 חסד
¶4 vſ, nec dicas, Multa ſunt appoſita. q.d. ideo me multis igurgitabo
¶5 vſ, ſuper re quauis oblata
¶6 vſ, Propoſita
¶7 ἐμέσον,
¶8 vſ, & certũ erit, &c.
¶9 ἐν μέθῃ. al. ἐν μάχῃ.
¶10 ἴσιον
¶11 ἐν ἀπαντήσει. al. ἐν ἀπαιτήσει.
¶1 ποίησον. καὶ εὐδοκιμήσας ἀνάπαυσαι.
¶2 πρεσβύτερος. al. πρεσβύτερε
¶3 ἐν ἀκριβείᾳ δι' ἐπιστήμης. καὶ μὴ ἐμποδίσῃς μουσικά. al. καὶ μὴ ἐμποδίσεις.
¶4 ὅπου ἀκρόαμα. al. ὅπου οὐκ ἀκρόαμα, legerunt.

plenaſ, replebitur ex ea. Multi dati ſunt in auri caſus, & facta eſt in ſpecie ipſius perditio illorũ. Lignum offenſionis eſt aurum ſacrificantium. væ illis qui ſectantur illud, & omnis imprudens deperiet in illo. ¶Beatus diues qui inuentus eſt ſine macula: & qui poſt aurum non abijt, nec ſperauit in pecunia & theſauris. Quis eſt hic, & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita ſua. ¹Qui probatus eſt in illo, & perfectus inuentus eſt, & erit illi gloria æterna: qui potuit tranſgredi, & non eſt tranſgreſſus: & facere mala, & non fecit. ideò ſtabilita ſunt bona illius in Domino, & eleemoſynas illius enarrabit omnis eccleſia ſanctorum. ¶Supra menſam magnam ſediſti? non aperias ſuper illam faucem tuã prior. Non dicas, ſi multa ſunt quæ ſuper illam ſunt. Memento quoniam malus eſt oculus nequam. nequius oculo quid creatum eſt? ideò ab omni facie ſua lachrymabitur, cum viderit. Ne extendas manũ tuam prior, & inuidia contaminatus erubeſcas. Ne cõprimaris in cõuiuio vini. ¶Intellige quæ ſunt proximi tui ex teipſo. Vtere quaſi homo frugi his quæ tibi apponuntur: & non cum manducas multum, odio habearis. Ceſſa prior, cauſa diſciplinæ: & noli nimius eſſe, ne fortè offendas. Et ſi in medio multorũ ſediſti, prior illis ne extendas manum tuam: nec prior poſcas bibere. ¶Quàm ſufficiens eſt homini erudito vinum exiguum, & in dormiendo non laborabis ab illo, & non ſenties dolorem. Vigilia & cholera, & tortura viro infrunito: ſomnus ſanitatis in homine parco. dormiet vſque in mane, & anima illius cum ipſo delectabitur. Et ſi coactus fueris in edendo multum, ſurge è medio, & vome: & refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatem. ¶Audi me fili, & ne ſpernas me: & in nouiſſimo inuenies verba mea. ¶In omnibus operibus tuis eſto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi. ¶¶Splendidum in panibus benedicent labia multorum: & teſtimonium veritatis illius fidele. In nequiſſimo pane murmurabit ciuitas: & teſtimonium nequitiæ illius verum eſt. ¶Diligẽtes in vino noli prouocare: ¶multos enim exterminauit vinum. Ignis probat ferrum durũ: ſic vinum corda ſuperborum arguet in ebrietate potatum. ¶Æqua vita hominib⁹, vinum in ſobrietate: ſi bibas illud moderatè, eris ſobri⁹. Quæ vita eſt quæ minuitur vino? Quid defraudat vitam? Mors. Vinum in iucunditatem creatum eſt, & non in ebrietatem, ab initio. Exultatio animæ & ⁹corporis vinum moderatè potatũ. Sanitas eſt animæ & corpori ſobrius potus. Vinum multum potatum, irritationem, & iram, & ruinas multas facit. Amaritudo animæ vinum multum potatum. Ebrietatis animoſitas, imprudẽtis offenſio, minorans virtutem, & faciens vulnera. ¶In cõuiuio vini non arguas proximum: & nõ deſpicias eum in iucunditate illius: verba improperij nõ dicas illi, & non premas illum in repetendo.

C A P. X X X I I.

R¶Ectorẽ te poſuerũt? noli extolli: eſto in illis quaſi vnus ex ipſis. ¶Curã illorũ habe, & ſic conſydera, & omni cura tua explicita recumbe: vt læteris propter illos, & ornamentum gratiæ accipias coronã, & dignationẽ conſequaris corrogationis. ¶Loquere ⁹maior natu: decet enim te. primũ verbũ diligẽti ſcientiã, & nõ impedias muſicã. Vbi auditus nõ eſt, nõ effũdas ſermonẽ, ¶& importunè noli extolli in ſapiẽtia tua. Gẽmula carbũculi in ornamẽto auri, & cõparatio muſicorũ in cõuiuio vini. Sicut in fabricatione auri ſignũ eſt ſmaragdi: ſic numerus muſicorũ in iucũdo & moderato vino. ¶Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Adoleſcens loquere in tua cauſa vix cum neceſſe fuerit. Si bis interrogatus fueris, habeat caput reſponſum tuum.

Digitized by Google

In multis eſto quaſi inſcius,& audi tacens ſimul
& quærens. ‖In medio magnatorum loqui non
præſumas:& vbi ſunt ſenes,non multum loqua-
ris.Ante grandinem præibit coruſcatio:& ante
verecundiam præibit gratia,& pro reuerētia ac
cedet tibi bona gratia. Et hora ſurgendi non te
trices præcurre autem prior in domum tuā, &
illic auocare,& illic lude,& age cōceptiōes tuas,
& non in delictis & verbo ſuperbo. Et ſuper his
omnibus benedicito Dominū qui fecit te,& ine-
briantem te ab omnibus bonis ſuis.¶Qui timet
Dominum, excipiet doctrinam eius:& qui vigi-
lauerint ad illum,inuenient benedictionem il-
lius. Qui quærit legem, replebitur ab ea: & qui
inſidioſè agit,ſcandalizabitur ab ea.Qui timent
Dominum,inuenient iudicium iuſtum,& iuſti-
tias quaſi lumen accēdent.¶Peccator homo vi-
tabit correptionem, & ſecundum voluntatē ſuā
inueniet comparationem.¶Vir conſilij non diſ-
perdet intelligentiam, alienus & ſuperbus non
pertimeſcet timorem.etiam poſtquam fecit cum
eo ſine conſilio,& ſuis inſectationibus arguetur.
¶Fili,ſine conſilio nihil facias,& poſt factū non
pœnitebis.¶In via ruinæ non eas, & non offen
des i lapides:nec credas te viæ laborioſæ,ne po-
nas animæ tuæ ſcandalū. ¶Et à filijs tuis caue,
& à domeſticis tuis attēde.¶In omni opere tuo
crede ex fide animæ tuæ.hoc eſt enim conſerua
tio mandatorum. ¶Qui credit Deo,attendit mā
datis:& qui confidit in illo,non minorabitur.

CAP. XXXIII.

TImenti Dominum non occurrent mala, ſed
in tentatione Deus illum conſeruabit, & li-
berabit à malis. ¶Sapiens nō odit mādata & iu
ſtitias, & non illidetur quaſi in procella nauis.
¶Homo ſenſatus credit legi Dei, & lex illi fide-
lis. ¶Qui interrogationem manifeſtat, parabit
verbum,& ſic deprecatus exaudietur,& cōſerua-
bit diſciplinam, & tunc reſpondebit.¶‖Præcor-
dia fatui quaſi rota carri:& quaſi axis verſatilis
cogitatus illius.¶Equus emiſſarius,ſic & amicus
ſubſānator,ſub omni ſupraſedēte hinnit.¶Qua
re dies diē ſuperat,& iterū lux lucē,& annus an
num à ſole?A Domini ſcientia ſeparati ſunt fa-
cto ſole,& præceptū cuſtodiente, per Dei ſapiē-
tiam diuidūtur. Et immutauit tēpora,& dies fe
ſtos ipſorū, & in illis dies feſtos celebrauerūt ad
horā. Ex ipſis exaltauit & magnificauit Deus,&
ex ipſis poſuit in numerū dierū,‖& omnes homi
nes de ſolo,& ex terra vnde creat⁹ eſt Adam.In
multitudine diſciplinæ Domini ſeparauit eos,&
immutauit vias eorū.Ex ipſis benedixit,& exalta
uit:& ex ipſis ſanctificauit,& ad ſe applicauit: &
ex ipſis maledixit & humiliauit,& cōuertit illos
à ſeparatione ipſorū. ‖Quaſi lutū figuli in ma-
nu ipſi⁹,plaſmare illud & diſponere.Omnes viæ
eius ſecūdū diſpoſitionē eius:ſic homo in manu
illi⁹ qui ſe fecit,& reddet illi ſecūdū iudiciū ſuū.
¶‖Cōtra malū bonū eſt,& contra mortē vita:ſic
& cōtra virū iuſtū peccator: & ſic intuere in om
nia opera Altiſſimi,duo cōtra duo,& vnum con
tra vnū.¶Et ego nouiſſimus euigilaui, & quaſi
qui colligit acinos poſt vindemiatores.In bene-
dictione Dei & ipſe ſperaui:& quaſi qui vinde
miat,repleui torcular. ‖Reſpicite quoniam non
mihi ſoli laboraui, ſed omnibus exquirentibus
diſciplinam.¶Audite me magnati,& omnes po
puli, & rectores eccleſiæ auribus percipite. Filio
& mulieri,fratri & amico nō des poteſtatem ſu-
per te in vita tua:& non dederis alij poſſeſſionē
tuam:ne fortè pœniteat te, & depreceris pro il-
lis.Dum adhuc ſuperes & aſpiras, non immuta-
bit te omnis caro. melius eſt enim vt filij tui te
rogēt,quàm te reſpicere in man⁹ filiorū tuorū.

multa complectere:fac intelligas,interimq; ta-
ceas. Ne te adæques proceribus inter quos fue-
ris,& vbi ſenes adſunt, ne multa garrias.Vt ful-
gur præcedit tonitru, ita pudentem gratia præ
greditur,[vt pro reuerentia conſequaris bene-
uolentiam.] Mature ſurgas, [6] nō inter vltimos:
recipe te domum,nec deſideas. Ibi lude,tuóque
indulge arbitrio: [7] dum ne pecces,aut ſuperbe a-
gas. Ad hæc creatorem tuum celebres,qui te bo
nis ſuis ditat effuſiſſime. ¶Qui reueretur Domi
num, [8] amplectetur diſciplinam eius, & mane pe
tentes eum,reddent ſibi beneuolum. Qui ſecta-
tur legem , locupletabitur ea: ſimulator autem
offenſionem ex ea ſuſcipiet. Qui Dominum re-
uerentur,deprehendent quid iuſtum ſit, & tan-
quam lucem accendent iuſtitiam.¶Homo ſcele
roſus declinat caſtigationem, & pro voluntate
ſua prætextum comminiſcitur. ¶Vir conſultus
non ſpernit deliberationem:at ineptus & ſuper
bus metu non afficitur,etiamſi quid egerit [10] im
præmeditatus. ¶Nequid [11] inconſulte facias,vt
ne te facti pœniteat.¶Ne ingrediaris viam im-
peditā, vt ne offendas in petricoſis:rurſum au-
tem planæ viæ ne fidas. ¶Atq; etiā à liberis tuis
tibi caueas,[& ne tibi noceant domeſtici proui
de.]¶In omni opere [12] bono [13] animum fidelē præ
ſta: hoc enim mandata ſeruare eſt.¶Qui [14] Domi
no fidus eſt,præcepta ſeruat: & qui nititur [15] eo,
non accipiet detrimentum.

CAP. XXXIII.

REuerenti Dominum nihil accidet mali, ſed
Deus eum è tentatione rurſum eripiet.¶Nō
odit legem vir ſapiens:qui autē ficte verſatur in
ea,velut nauis in procella eſt. ¶Homo cordatus
fideliter verſabitur in lege,& lex ei viciſſim erit
fidelis.¶Qualia [1] iuſti quærit, talia para dicere,
eóque pacto auditores inueneris: amplectere e-
ruditionem, & ita demum reſponde. ¶Similia
rotæ currus intima ſtulti ſunt,& velut axis ver-
ſatilis eiuſdem cogitatio. ¶Equus admiſſarius
hinniens ſub quouis equite , amico cauillatori
comparandus eſt.¶Quare dies diem præcellit,
cū omnis lux dierum anni à ſole proficiſcatur?
Iudicio Domini diſtincti ſunt, qui vices tempo-
rum feſtorúmque dierum diſpoſuit, [& ſua di-
uiſit ſapientia.]Is alios dies extulit,& conſecra-
uit,alios in ordinē dierū coegit. Et oēs homines
è terra ſunt orti,& Adam è terra creatus eſt.Sed
Dominus multiplici ſcientia diſtinxit eos,& in-
ſtituta eorum variauit.Alios beauit & euexit,cō
ſecrauit, dicauítque ſibi alios . Alios execratus
eſt & depreſſit,& euertit eos ſuis ſedibus.In mo
dum luti quod manu tenet figulus, ad nutū ſuū
omnia inſtituta ſua dirigit. Similiter homines
ſunt in manu Dei creatoris ſui,qui eos pro iudi
cio ſuo afficit præmijs. ¶Contrarium malo bo
num, contrariáque morti vita eſt. [4] Sic oppoſi-
tus ſceleroſo eſt pius,& aduerſus pium ſcelero-
ſus:ita in omnib⁹ operibus Altiſſimi bina quæ-
que videas , quorum alterum repugnat alteri.
¶Nouiſſimus autem ego euigilaui, [4] vt tanquā
[5] racemator properarem poſt vindemiatores,be
ne fortunante Domino,& quaſi vindemia torcu
lar implerem.Conſyderate non ſoli mihi labo-
raſſe me , ſed omnibus eruditionem quærenti-
bus. ¶Audite me proceres populi, & principes
cœtuum aurem aduertite. Nec filio, nec vxori,
nec fratri,nec amico permittas in te poteſtatem
in vita tua:nec bona tua tradas alij,vt ne pœni-
tentia ductus ſupplex eadem repetas. Dum vi-
ues,& ſpiritus vllus tibi ſupererit,ne te cuiquam
mortalium emancipes:præſtat enim tui liberos
egere tuos, q̃ te in man⁹ filiorū tuorū reſpicere.

¶6 ὀπὶ γέροντ... al. ἑτέρ[ου] λέγοντος.
¶7 καὶ μὴ ἐρ ... λόγ[ῳ].
¶7 καὶ μὴ ἐν ἁμαρτίαις ἐκλαλ[ῶν]. al. καὶ μὴ ἁμάρτης λόγ[ῳ], &c.
¶8 ... כרכה
¶9 αὐτῇ ἐκδέ[ξεται]. al. ἐκλέ[ξεται].
¶ ἐξευρήσει. al. εὑρήσεις.
¶10 ἄνευ βου[λῆς].
¶11 ἄνευ βουλῆς
¶12 ἀγαθῷ
¶13 האמן
¶14 κυρίῳ. al. ὁμοίως
¶15 ἐπ' αὐτῷ. al. κυρίῳ.
¶1 ἐξαιρεῖται αὐτόν.
¶1 δίκαιον. al. δῆλον
¶1 ὑπερέχει. al. ὑποτρέχει.
¶4 Quod hic ſequitur i quibuſdā Græcis, καὶ ἐκληρονόμησα αὐτούς, &c. ad caput 36. pertinet. & quæ hic ſequi debēt,fini cap. 30,annexa mēdoſe in quibuſdam reperies.
¶5 καλαμώμενος.qui ſpicas legit, hic abuſiue ponit.

In omnibus negotijs tuis teneas principatũ, vt ne famæ tuæ maculam imprimas. ¶Tẽpore dierum vitæ tuæ finiendorum, cum tibi moriendũ erit, hæreditatẽ diſtribue. ¶Vt pabula, virga & onera aſino conueniunt: ita cibaria & caſtigatio atque opus ſeruo. Opus [6]ſeruo' faciendum impoſueris, adipiſceris quietem: manus laxaueris eidem, quæret libertatem. Iugum & lorum ceruicem ſubigunt, neruus & tormenta ſeruum malitioſum. Mitte illũ in opus, ne otietur: otiũ enim vitia multa docuit. Adige eum ad opus quod officium eius poſtulat, & immorigerum ſuis graua compedibus. Caueto tamen nimius eſſe in vllum corpus, nec quicquã egeris citra iudicium. Si tibi ſeruus eſt, [7]vt animam propriam' foueas eum. quoniam eum ſanguine comparaſti. Si tibi ſeruus eſt, vt [8]fratrem' tracta: quoniam eius vt animæ propriæ indiges. Quòd ſi eum læſeris [9]iniuria,' illẽque profectus aufugerit, quanam via requiras ipſum?

¶6 ἐν παιδί. al. ἐν παιδείᾳ.
¶7 ὡς ἡ ψυχή σου. al. ὡς σου
¶8 ἀδελφόν. al. σεαυτόν
¶9 ἀδικῆς,

CAP. XXXIIII.

SPes viri ſtulti vanæ falſæque ſunt, & ſomnia ſublimes ferunt inſipientes. Captãti vmbras, ventúmque perſequenti ſimilis eſt qui fidem habet ſomnijs. Aliquid [1]ad imaginem alterius' ſpectrum ſomniorum eſt, & velut aduerſum faciei, faciei ſimulachrum. Quidnam mundetur ab immundo? & à falſo quid veri manauerit? Diuinationes, auguria, ſomniáque vana ſunt, & quaſi cum deſipit animus parturientis. Niſi ab Altiſſimo [2]viſitandi tui' cauſa miſſa fuerint, animũ [3]ad illa' ne adijcias. Multos enim ſeduxerunt inſomnia, & ſpe in illis poſita excidêre. Lex etiam ſine mendacio conſummata fuerit, orẽque vera ei perfecta ſapiẽtia. ¶Vir [4]eruditus' multa nouit, rerũmque multarum peritus ſapienter differet. Qui non eſt tentatus, pauca nouit: qui vero deceptus fuit, acceſſionem fecerit calliditatis. Multa vidi per errores meos, [5]pluráque ꝙ dicam intelligo.' In periculum mortis ſæpe veni, rurſúmque per hæc euaſi. ¶Spiritus reuerentiũ Dominum viuet: ſpes enim ipſorum ſita eſt in Seruatore ſuo. Qui Dominum reueretur, nil formidabit aut metuet: quia ſpes eius ipſe eſt. Reuerẽtis Dominum beata eſt anima: quem enim ſpectat, aut quo nititur? Amatores ſuos reſpicit Dominus, potens præſidium, firmamentũmque validum, tegumentum ab æſtu, vmbraculum à meridie, ab offenſione tuitio, & à caſu auxiliũ: animam euehit, oculos illuminat, medicinam & vitam affert, ac proſperitatem. ¶Sacrificiũ ex iniuſte parto eſt irriſio ſacrificantis, nec gratiam merentur [6]donaria' iniuſtorum, [ſed ſolis viam integritatis iuſtitiæque tenentibus adeſt Dominus.] Munera impiorum non probat Altiſſimus, [nec iniquorum donaria reſpicit,] nec copia ſacrificiorum litatur ei pro peccatis. Filium corã patre mactanti ſimilis eſt qui è bonis pauperum ſacrificat. Panis tenuis eſt vita pauperũ: qui defraudat eã, eſt vir ſanguinarius. Quẽ quis victu priuat, eum interficit: & qui mercedẽ ſubſtrahit mercenario, effundit ſanguinem. ¶Cum quod extruit vnus, alter deſtruit, quid præter laborem redit ad vtrunque? [7]Cum quod precatur alius, alius deprecatur,' vtrius vocem exaudiet Dominus? Siquis ablutus à cadauere, rurſus idem contigerit: quid ei prodeſt ablutio? Similitérque cum quis ſe propter peccata ſua macerat, abítque rurſum, & patrat eadem: quis preces eius exaudiet? aut quid ſibi afflictiõe ſua profuit?

¶1 κατὰ τοῦτο. ſecundum aliud
¶2 ἐν ἐπισκοπῇ σου
¶3 εἰς αὐτά
¶4 πεπαιδευμένος. al. πεπλανημένος. deceptus
¶5 πλείονα. al. πλέγματα, ſermonúmque meorũ technis ſapientia mea conſtitit.
¶6 δωρήματα. al. μαχήματα
¶7 vl. Cũ quod ali' optat, execratur alius,

CAP. XXXV.

QVi ſeruat legem, [1]abunde' ſacrificat:' qui ſtudet præceptis, litat ſalutariter. Qui rependit gratiam, ſimilagine ſupplicat. & qui [2]benefi-

¶1 προσφοράς:
¶2 חסד

In omnibus operibus tuis præcellens eſto. ne dederis maculam in gloriam tuam. ¶In die conſummationis dierum vitæ tuæ, & in tẽpore exitus tui diſtribue hæreditatem tuam. ¶Cibaria, & virga, & on' aſino: panis, & diſciplina, & opus ſeruo. Operatur in diſciplina, & quærit requieſcere: laxa manus illi, & quærit libertatem. Iugum & lorũ curuant collum durũ, & ſeruum inclinãt operationes aſſiduæ. Seruo maleuolo tortura & cõpedes, mitte illũ in operationẽ, ne vacet. multam enim malitiã docuit otioſitas: in opera cõſtitue eum: ſic enim condecet illum. Quòd ſi nõ [a]obaudierit,' curua illũ cõpedibus. & nõ amplifices ſuper omnem carnẽ. Verum ſine iudicio nihil facies graue. ¶Si eſt tibi ſeruus [fidelis,' ſit tibi quaſi anima tua, quaſi fratrẽ ſic eum tracta: quoniam in ſanguine animæ comparaſti illũ. Si læſeris eum iniuſtè, in fugam conuertetur. & ſi extollens diſceſſerit: quem quæras, & in qua via quæras illum, neſcis. D

ſeruí quomodo tractandi. ¶[a] obedierit. I. y. c.

CAP. XXXIIII.

VAna ſpes, & mendaciũ viro inſenſato, & ſomnia extollunt imprudẽtes. Quaſi qui apprehendit vmbrã, & perſequitur ventum: ſic & qui attendit ad viſa mẽdacia. hoc ſecundũ hoc viſio ſomniorum. Ante faciem hominis ſimilitudo [al terius' hominis. Ab immũdo quid mũdabitur? & à mendace quid verum dicetur? Diuinatio erroris & auguria, mẽdacia & ſomnia malefaciẽtiũ, vanitas eſt. Et ſicut parturientis, cor tuũ phantaſias patitur: niſi ab Altiſſimo fuerit emiſſa viſitatio, ne dederis in illis cor tuũ. multos enim errare fecerunt ſomnia, & exciderũt ſperantes in illis. Sine mendacio conſummabitur verbum legis, & ſapiẽtia in ore fidelis cõplanabitur. ¶Qui nõ eſt tentatus, quid ſcit? Vir in multis expertus, cogitabit multa: & qui multa didicit, enarrabit intellectum. Qui nõ eſt expertus, pauca recognoſcit: qui autem in multis factus eſt, multiplicat malitiam. [Qui tentatus non eſt, qualia ſcit? qui implanatus eſt, abundabit nequitia.' Multa vidi enarrãdo, & plurimas verborum conſuetudines. Aliquoties vſque ad mortẽ periclitatus ſum horũ cauſa, & liberat' ſum gratia Dei. ¶Spiritus timentiũ Deũ quæritur, & in reſpectu illius benedicetur. ſpes enim illorũ in ſaluantẽ illos, & oculi Dei in diligẽtes ſe. Qui timet Dominum, nihil trepidabit, & nõ pauebit: quoniam ipſe eſt ſpes eius. Timẽtis Dominũ beata eſt anima eius. Ad quẽ reſpicit, & quis eſt fortitudo eius? Oculi Domini ſuper timẽtes eũ, protector potentiæ, firmamentũ virtutis, tegimẽ ardoris, & vmbraculum meridiani, deprecatio offenſionis, & adiutorium caſus, exaltans animã, & illuminans oculos, dãs ſanitatẽ, & vitã, & benedictionẽ. ¶Immolantis ex iniquo oblatio eſt maculata, & nõ ſunt beneplacitæ ſubſannatiões iniuſtorũ. Domin' ſolus ſuſtinẽtibus ſe in via veritatis & iuſtitiæ. ¶Dona iniquorũ non probat Altiſſimus, nec reſpicit in oblationes iniquorũ: nec in multitudine ſacrificiorũ eorũ propitiabitur peccatis. Qui offert ſacrificiũ ex ſubſtãtia pauperũ, quaſi qui victimat filiũ i cõſpectu patris ſui. Panis egẽtiũ, vita pauperũ eſt: qui defraudat illũ, homo ſanguinis eſt. Qui aufert in ſudore panẽ, quaſi qui occidit proximũ ſuũ. Qui effundit ſãguinẽ, & qui fraudẽ facit mercenario, fratres ſũt. ¶Vnus ædificãs, & vnus deſtruẽs: quid ꝓdeſt illis, niſi labor? Vn' orãs, & vnus maledicẽs: cui' vocẽ exaudiet Deus? ¶Qui baptizatur à mortuo, & iterũ tãgit eũ, quid proficit lauatio illi'? ſic homo qui ieiunat in peccatis ſuis: & iterũ eadẽ faciẽs, qd ꝓficit humiliãdo ſe? orationẽ illi' qs exaudiet? CAP. XXXV.

B
C

Prouer. 15. d.
Prouer. 15. b.
D

Deut. 24. c.
Tob. 4.
Num. 19. b.
2. Pet. 2. d.

QVi conſeruat legẽ, multiplicat orationẽ. Sacrificiũ ſalutare eſt attẽdere mãdatis, & diſcedere ab oĩ iniquitate. & propitiationẽ

Digitized by Google

lltare ſacrificij ſuper iniuſtitias. & deprecatio
pro peccatis, recedere ab iniuſtitia. Retribuet gra
tiā, qui offert ſimilaginem: & qui facit miſericor
diam, offert ſacrificium. Beneplacitum eſt Domi-
no recedere ab iniquitate: & deprecatio pro pec
catis recedere ab iniuſtitia. Non apparebis ante
conſpectū Domini vacuus. hęc enim omnia pro-
pter mandatum Dei fiunt. Oblatio iuſti impin-
guat altare, & odor ſuauitatis eſt in cōſpectu Al
tiſſimi. Sacrificiū iuſti acceptū eſt, & memoriam
eius nō obliuiſcetur Dominus. Bono animo glo-
riam redde Deo: & nō minuas primitias manuū
tuarum. In omni dato hilarem fac vultū tuum,
& in exultatione ſanctifica decimas tuas. Da Al
tiſſimo ſecundum datum eius, & in bono oculo
adinuentionem facito manuum tuarum: quoniā
Dominus retribuens eſt, & ſepties tantum reddet
tibi. Noli offerre munera praua: non enim ſu-
ſcipiet illa. Et noli inſpicere ſacrificiū iniuſtum:
quoniam Dominus iudex eſt, & non eſt apud il-
lum gloria perſonæ. Nō accipiet Dominus per-
ſonam in pauperē, & deprecationē læſi exaudiet.
Non deſpiciet preces pupilli: nec viduā, ſi effun-
dat loquelam gemitus. Nōnne lachrymæ viduæ
ad maxillam deſcendunt, & exclamatio eius ſu-
per deducentem eas? A maxilla enim aſcendunt
vſque ad cælū, & Dominus exauditor delectabi-
tur in illis. Qui adorat Deum in oblectatione, ſu-
ſcipietur: & deprecatio illius vſq; ad nubes pro-
pinquabit. Oratio humiliātis ſe, nubes penetra-
bit: & donec propinquet, nō [2]conſolabitur: & nō
diſcedet, donec Altiſſimus aſpiciat. Et Dominus
non elongabit, ſed iudicabit iuſtos, & faciet iudi
ciū: & fortiſſimus non habebit in illis patientiā,
vt [3]contribulet dorſum ipſorum: & gentibus red
det vindictam, donec tollat plenitudinē ſuper-
borum: & ſceptra iniquorum contribulet, donec
reddat hominibus ſecundum actus ſuos: & ſecun
dum opera Adæ, & ſecūdum præſumptionem il-
lius, donec iudicet iudicium plebis ſuæ, & oble-
ctabit iuſtos miſericordia ſua. Specioſa miſeri-
cordia Dei in tempore tribulationis, quaſi nubes
pluuiæ in tēpore ſiccitatis. CAP. XXXVI.

Miſerere noſtri De° omniū, & reſpice nos, &
oſtēde nobis lucem miſerationum tuarū,
& immitte timorem tuum ſuper gentes quæ nō
exquiſierunt te: vt cognoſcant quia nō eſt Deus
niſi tu, vt enarrēt magnalia tua. Alleua manum
tuam ſuper gentes alienas, vt videant potētiam
tuam. Sicut enim in conſpectu eorum ſanctifica
tus es in nobis, ſic in conſpectu noſtro magnifi-
caberis in eis: vt cognoſcāt te, ſicut & nos cogno
uimus quoniam non eſt Deus pręter te Domine.
Innoua ſigna, & immuta mirabilia. Glorifica ma
num, & brachium dextrum. Excita furorem, & ef
funde iram. Extolle aduerſariū. & afflige inimi-
cum. Feſtina tēpus, & memento finis, vt enarrēt
mirabilia tua. In ira flammæ deuoretur qui ſal-
uatur: & qui peſſimant plebē tuā, inueniāt perdi
tionem. Contere caput principum, & inimico-
rum dicentium, Nō eſt alius præter nos. Cōgre-
ga omnes tribus Iacob: & cognoſcant quia non
eſt Deus, niſi tu, vt enarrent magnalia tua: & hæ
reditabis eos, ſicut ab initio. Miſerere plebi tuæ,
ſuper quam inuocatum eſt nomē tuū: & Iſrael,
quem coæquaſti primogenito tuo. Miſerere ci-
uitati ſanctificationis tuę Ieruſalem, ciuitati re-
quiei tuę. Reple Sion inenarrabilibus [6]virtutibus
tuis, & gloria tua populum tuum. Da teſtimoniū
quia ab initio creaturæ tuæ ſunt, & ſuſcita pre-
tatiōes, quas locuti ſunt in nomine tuo prophe-
tæ priores. Da mercedem ſuſtinētibus te, vt pro-
phetæ tui fideles inueniantur: & exaudi oratio-
nes ſeruorum tuorū. Secundum benedictionem

centiam exercet, ſacrificium facit gratulationis.
Recedere à malitia, Deum placare eſt: & iniuſti-
tiam reliquiſſe, piaculare ſacrificium. Ne venias
in cōſpectum Domini vacuus: hæc enim omnia,
[3]præcepti cauſa inſtituta ſunt. Aram pinguefa-
cit immolatio iuſti, & odor eius Deo ſuauis eſt.
Sacrificium viri iuſti eſt commendabile, memo-
riáque eius nulla obliuione abolebitur. Honora
Dominum oculo benigno ac munifico, neć pri-
mitias [4]manuum tuarum minue. Quicquid dona
turus es, vultum induas hilarē: & decimas cum
lætitia conſecres. Munera des Altiſſimo pro mu-
nificentia ipſius: & oculo benigno, [5]quod ad ma
num eſt. Nam Dominus repenſator eſt, qui red
det tibi ſepties tanto amplius. Ne offeras par-
ta ſordibus munera: non enim ea recipiet. nec
iniquum inſtituas ſacrificium: quia Dominus iu
dex eſt, [6]nec valet apud eum perſonæ magnifi-
centia. Nullam habet perſonæ rationem [7]ad-
uerſus inopem, ſed iniuriam paſſi precatio-
nem exaudiet. Supplicationem pupilli minime
negliget, nec preces fundentem viduam. Nōn-
ne cum lachrymæ viduæ ad maxillam eius de-
fluunt, aduerſus ciētem eas opem inuocat? [Sa-
nè à maxilla ad cælum vſque redundant, & Do-
minus libenter exaudit eas.] Religioſus ſuſcipie
tur cū beneuolentia, & ad nubes pertinget eiuſ-
dem precatio. Oratio afflicti nubes penetrat, nō
conquieſcit, nec deſiſtit, donec peruenerit ad Al-
tiſſimum, qui agat curam eius, iuſte iudicet, iu-
diciúmque exerceat. Cæterū Dominus non [8]per-
manebit in mora, nec patientiam ſuper eis pręſ-
ſtabit [9]Omnipotens, donec lumbos immitiū con
quaſſarit, gentéſque multarit ſupplicio, donec ſu
ſtulerit turbam iniurioſorum, & iniuſtorum ſce
ptra cōfregerit, donec cuique rependerit digna
factis eius, & operibus hominum qualia meren-
tur cogitationes eorum, donec abſoluerit vindi-
ctam populi ſui, eúmq; ſua miſeratione lætum
reddiderit. Præclara eſt calamitoſo tempore mi-
ſericordia, ac veluti nubes pluuiæ tempore ſic-
citatis. CAP. XXXVI.

Miſerere noſtri Domine Deus omniū, & re-
ſpice nos, metúmq; tui gētibus, quæ te nō
colunt, omnibus iniice, [vt cognoſcāt nullū prę-
ter te Deū eſſe, magnificáq; facta tua prædicēt.]
Intenta manum tuam gentibus alienis, vt poten
tiam tuā perſpiciant. Vt inſpectantibus illis, nu-
men tuum in nobis declarauiſti: ita coram nobis
maieſtatem tuam oſtendas in illis, vt cognoſcāt
te, quemadmodum & nos nullū præter te Deum
eſſe Domine cognouimus. Renoues exempla, mi
raculáque commutes, oſtēta manum, brachiúm-
que dexterum, [4]vt mirāda facta tua prædicent.
Extolle indignationem, & iram effunde: aduer-
ſarium aufer. & profliga inimicum. Vrge tēpus,
& memēto [1]iuramēti, vt [2]magnifica facta tua ce-
lebrentur. Qui euaſerit, ira ardenti abſorbeatur:
& oppreſſores populi tui conſequantur perniciē.
Cōtere capita principum [3]inimicorum, qui præ-
ter ſe neminem eſſe dictitant. Congrega tribus
Iacob omnes, [vt cognoſcant nullum præter te
Deum eſſe, miraculáque tua prædicent,] [4]& eas
vt ab initio poſſide. Miſerere Domine populi tui
nomine tuo celebrati, & gētis Iſraeliticæ, quam
primogenito [5]comparauiſti. Vrbē ſanctitatis tuæ
miſerare, [6]vrbem tuæ quietis. Sionem extollen-
dis oraculis tuis impleas, tuáque populum tuum
gloria. [7]Poſſeſſionibus tuis primis tribuas teſti-
monium, & quæ [8]prophetæ nomine tuo præci-
nuerunt moueas. Da præmium nitentibus expe-
ctatione tui, & fac fides prophetarum tuorū cō-
pareat. Preces [9]ſeruorum tuorum exaudi Domi-
ne, ſecundum bonam pro populo tuo precatio-

¶3 Id eſt, cauſa ſeruandæ legis ſolide. vel, Huius enim omnia pcepti cauſa inſtituta ſūt
¶4 Id eſt, labore tuo partorū. vel, quas manu tua das,
¶5 Scilicet des quod ad manū eſt: vel, pro dandi facultate.
¶6 καὶ οὐκ ἔστι παρ᾽ αὐτῷ
¶7 ἐπὶ πτωχοῦ. al, πτωχοῦ,
¶8 יאחר
¶9 ὁ κραταιός
¶1 ὁρκισμοῦ. al, ὀργῆς. al, ὁρισμοῦ. ¶2 τὰ μεγαλεῖα. al, θαυμάσια.
¶3 ἐχθρῶν. al, ἐθνῶν,
¶4 καὶ κατεκληρονόμησας ונחלת pro imperatiuo.
Quæ hic in quibuſdam Græcis ſequūtur, λαμπρὰ καρδία, &c. ad caput 30. pertinent, & quæ hic ſequi debent, καὶ κατεκληρονόμησας. &c. in fine cap. 33. legūtur.
¶5 ὡμοίωσας. al, ὠνόμασας.
¶6 πόλιν. al, τόπον
¶7 κτήμασι. al, κτίσμασι.
¶8 προφήτας. al. προφητείας
¶9 οἰκετῶν. al, ἱκετῶν.

nem Aaronis, [& deduc nos in viam iuſtitiæ,] vt omnes qui terrã habitant, agnoſcãt te Dominũ Deũ eſſe ſempiternum. ¶Venter quemuis cibũ capit, eſt tamen cibus cibo melior. Vt fauces ferinã guſtu deprehẽdũt, ita ſagax animus verba[10] mẽdacia.' ¶Prauus animus mœrorẽ creat: at vir peritus[11] trãquillitati ſuæ cõſulet.' ¶Cuiuſuis maris capax eſt mulier: eſt[12] autem' filia filia præſtãtior. Pulchritudo mulieris vultũ exhilarat, omnẽmq; humanam iucunditatẽ excellit. Si linguę eius ineſt comitas, lenitas &[13] ſalubritas,' maritus eius non eſt filijs hominũ comparandus. Qui nactus eſt vxorẽ [bonam,] rẽ facere parat, adiutricem habet conſortẽ &[14] baſim' quietis. Vbi nulla ſepes eſt, poſſeſſio diripitur: & cui nõ eſt vxor, ingemiſcet vagabundus. Quis enim fidat expedito latroni ex alia in aliã ciuitatem oberranti? quis item homini non habenti nidũ, & morãti vbicunq; aduesperauerit?

CAP. XXXVII.

Quiuis amicus, huic & ego ſum amicus, inquiet: ſed ſunt amici ſolo nomine ten[1] amici. Nõnne mœrorẽ affert ad mortem vſque manentẽ ſocius aut amicus cõuerſus in inimicũ? O ſcelerata cogitatio, vndenam prorepſiſti, vt dolo terrã operires? Amicus rebus lætis[2] familiariter vtitur amico,' qui tempore calamitatis ſit aduerſarius. Eſt cũ cauſa ventris amicus adiuuat amicũ, & aduerſus hoſtẽ ſcutũ arripit. Ne capiat animum tuũ obliuio amici, nec rebus ſecũdis tuis[3] ſis ipſius immemor.' ¶Ne cõſultes cũ eo cui ſuſpectus es, nec inuidẽtibus tibi conſiliũ aperias. Omnis conſiliarius extollit conſiliũ ſuũ, ſed ſunt qui ſuam in rẽ conſulant. Caue tibijpſi à[3] conſiliario,' & cuius indigeat ipſe rei prius cogita, (nam ipſe ſibi conſulet) [4] nequam obuẽtionẽ ominetur tibi,' rectũque dicat eſſe tuum inſtitutũ, atque interim ex aduerſo ſpectatorẽ euentus tui ſe conſtituat. Ne cõſultes cũ eo cui ſuſpectus ſis, nec conſilium cum inuidentibus tibi cõmunices. [De religione cum irreligioſo, de iuſtitia cum iniuſto,] cum muliere de pellice ipſius, de bello cum meticuloſo, de permutatione cum mercatore, de venditione cũ emptore, de gratulatione cum inuido, de humanitate cũ immani, cũ pigro de quouis opere, cum[5] annuo mercenario de conſummatione, cum[6] ſeruo ignauo' de opere multo: cum his inquam, nequa conſilia cõſocies, ſed frequentes virum piũ, quem noris obſeruantem præceptorum[7] Domini,' cuius ad ingenium tuum accedat animus, & quẽ, ſi lapſus fueris, tui commiſereſcat. Inſtitue conſilium in animo: nihil enim eſt illo tibi fideli[8]. Solet enim interdũ plura monere ſuus cuiuſq; animus, quàm ſepẽ in celſa ſpecula ſedentes excubitores. ¶Cæterum ſuper his omnibus inuoca Altiſſimum, vt inſtituta tua dirigat fideliter. [8] Initiũ omnis operis ſit ratio,' & conſiliũ præcedat omne negotiũ. Indiciũ[9] mutatiõis cordis eſt vultus,' & quatuor exiſtunt genera, bonum & malum, vita & mors, [10] quorũ' lingua aſſidua gubernatrix eſt. ¶Eſt qui prudens multos erudiat, qui idem animę ſuæ ſit inutilis. ¶Eſt qui verbis agẽs ſapiẽtẽ ſit odioſus, qui idẽ omni[11] ſapiẽtia' careat. Nõ enim data eſt illi gratia à Domino cũ inops ſit omnis ſapientiæ. ¶Eſt qui animæ ſuæ ſapiat, cui[*] in ore[12] laudabiles' ſint fructus prudentiæ. Vir ſapiens erudit populum ſuum, & fructus intelligentiæ eius ſtabiles ſunt. Vir ſapiens felicitate cumulabitur, & beatum prædicabũt omnes qui eum viderint. ¶Vita cuiuſque conſtat numero dierum, ſed Iſraelitarum dies ſunt innumeri. ¶Sapiens in populo ſuo conſequetur [13] gloriam,' & nomen eius viuet in perpetuũ. ¶Fili, proba animam tuã in vita tua, explora quid noxium ei ſit, neque id ei

¶10 vl, ficta.
וְשָׁלוֹם לוֹן, quod fortaſſis ἀντεπόδωσεν verterũt, quaſi וְשִׁלֵּם eſſet: vl, ἀντιποδῶσον legas, reſiſtet ei, ſcilicet mœrori.
¶11 δέ. al, γὰρ
¶12 ἴασις.
¶14 vl, ſtabilimẽ. עַמּוּד columna, vl baſis
¶1 ὀνόματι φίλος. al, ἥδεται.
¶2 ἀμνημονήσῃς.
¶3 συμβούλου. al, συμβουλῆς.
¶4 vl, ne ſorti te committat & aleæ. vl, ne ſortem ſuper te iaciat.
¶5 ἐπετείου. al, ἀφέσεως
¶6 οἰκέτῃ ἀργῷ
¶7 κυρίου
¶8 vl. Summa omnis operis ſermo eſt.
¶9 ἀλλοιώσεως καρδίας πρόσωπον. al, χερσίν. ¶10 αὐτῶν. al, αὐτοῦ
¶11 σοφίας. al, τροφῆς
¶12 αἰνετοί. al, πιστοί.
¶13 δόξαν. al, πίστιν.

Aaron de populo tuo, & dirige nos in viam iuſtitiæ: [*] vt' ſciãt omnes qui habitant terram quia tu es Deus conſpector ſeculorũ. ¶Omnem eſcam manducabit venter, & eſt cibus cibo melior. Fauces contingunt cibum feræ, [& cor inſenſatum verba mendacia. ¶Cor prauum dabit triſtitiam, & homo peritus reſiſtet illi. ¶Omnẽ maſculum excipiet mulier: & eſt filia melior filia. Species mulieris exhilarat faciem viri ſui, & ſuper omnem concupiſcentiam hominis ſuperducit deſyderiũ. Si eſt lingua curationis, eſt & mitigationis & miſericordiæ: non eſt vir illius ſecundum filios hominum. Qui poſſidet mulierem bonam, inchoat poſſeſſionem: adiutorium ſecundum illum eſt, & columna vt requies. Vbi nõ eſt ſepes, diripietur poſſeſſio: & vbi non eſt mulier, ingemiſcit egens. Cui credit, qui non habet nidum: & deflectens vbicunque obſcurauerit, quaſi ſuccinctus latro exiliens de ciuitate in ciuitatem?

CAP. XXXVII.

Omnis amicus dicet, Et ego amicitiam copulaui. ſed eſt amicus ſolo nomine amicus. Nõnne triſtitia ineſt vſque ad mortẽ? Sodalis autem, & amicus ad inimicitiam conuertentur. O præſumptio nequiſſima, vnde creata es cooperire aridam malitia, & doloſitate illius? [Sodalis amico[*] coniucundabitur' in oblectationibus, & in tempore tribulationis aduerſarius erit. Sodalis amico condolet cauſa ventris, & contra hoſtem accipiet ſcutũ. Non obliuiſcaris amici tui in animo tuo, & non immemor ſis illius in operibus tuis. ¶Noli conſiliari cum ſocero tuo, & à zelantibus te abſconde conſilium. [Omnis conſiliarius prodit conſilium, ſed eſt conſiliarius in ſemetipſo. A conſiliario ſerua animam tuam. prius ſcito quæ ſit illi[*] neceſſitas: (& ipſe enim animo ſuo cogitabit) ne fortè mittat ſudẽ in terram, & dicat tibi, Bona eſt via tua. & ſtet econtrario videre quid tibi eueniat. Cum viro irreligioſo tracta de ſanctitate, & cum iniuſto de iuſtitia, & cũ muliere de[*] his' quæ æmulatur: cũ timido de bello, cum negotiatore de traiectione, cum emptore de venditione, cũ viro liuido de gratijs agendis, cum impio de pietate, cum inhoneſto de honeſtate, cum operario agrario de omni opere, cum operario annuali de conſummatione anni, cũ ſeruo pigro de multa operatione. non attendas his in omni cõſilio. [Sed cum viro ſancto aſſiduus eſto, quemcunque cognoueris obſeruãtem timorem Dei, cuius anima eſt ſecũdum animam tuam, [*] quicunque titubauerit in tenebris, non cõdolebit' tibi. Et cor boni conſilij ſtatue tecum: non eſt enim tibi aliud pluris illo. Anima viri ſancti enunciat aliquando vera, quàm ſeptẽ circunſpectores ſedentes in excelſo ad ſpeculandũ. ¶Et in his omnibus deprecare Altiſſimũ, vt dirigat in veritate viam tuam. Ante omnia opera verbum verax præcedat te, & ante omnẽ actum conſilium ſtabile. Verbum nequam immutabit cor: [*] ex quo' partes quatuor oriuntur, bonum & malum, vita & mors: & dominatrix illorum eſt aſſidua lingua. ¶Vir peritus multos[*] erudiuit,' & animæ ſuæ ſuauis eſt. ¶Qui ſophiſticẽ loquitur odibilis eſt: in omni re defraudabitur. non eſt enim illi data à Domino gratia: omni enim ſapiẽtia defraudatus eſt. ¶Eſt ſapiẽs, animæ ſuæ ſapiens: & fructus ſenſus illius laudabilis. Vir ſapiẽs plebem ſuam erudit, & fructus ſenſus illius fideles ſunt. Vir ſapiens implebitur benedictionibus, & videntes illum laudabunt. ¶Vita viri in numero dierũ: dies autem Iſrael innumerabiles ſunt. ¶Sapiens in populo hæreditabit honorẽ, & nomẽ illius erit viuens in æternũ. ¶Fili, in vita tua tẽta animam tuam: & ſi fuerit nequam, non

A · B · C · D

Digitized by Google

des illi poteſtatē. non enim omnia omnibus expediunt, & nō omni animæ omne genus placet. ¶Noli auidus eſſe in omni epulatione, & nō te effundas ſuper omnem eſcam. in multis enim eſcis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit vſq; ad choleram. Propter crapulam multi obierunt: qui abſtinens eſt, adijciet vitam.

CAP. XXXVIII.

Honora medicū propter neceſſitatē. etenim illum creauit Altiſſimus. A Deo eſt enim omnis medela, & à rege accipiet donationem. Diſciplina medici exaltabit caput illius, & in conſpectu magnatorum collaudabitur. Altiſſimus creauit de terra medicinā, & vir prudens nō abhorrebit illā. ¶Nōnne à ligno indulcata eſt aqua amara? Ad agnitionem hominum virtus illorū, & dedit hominibus ſcientiā Altiſſimus, honorari in mirabilibus ſuis. In his curās mitigabit dolorem, & vnguētarius faciet pigmenta ſuauitatis, & vnctiones conficiet ſanitatis, & nō conſummabūtur opera eius. pax enim Dei ſuper faciem terræ. ¶Fili, in tua infirmitate ne deſpicias teipſum, ſed ora Dominum, & ipſe curabit te. Auerte à delicto, & dirige manus, & ab omni delicto munda cor tuum. Da ſuauitatē & memoriā ſimilaginis. & impingua oblationē, & da locum medico. etenim illum Dominus creauit: & nō diſcedat à te: quia opera eius ſunt neceſſaria. Eſt enim tempus quando in manus illorū incurras: ipſi verō Dominum deprecabūtur, vt dirigat requiem eorum & ſanitatem, propter conuerſationem illorum. Qui delinquit in conſpectu eius qui fecit eum, incidet in manꝰ medici. ¶Fili, in mortuū produc lachrymas, & quaſi dira paſſus īcipe plorare, & ſecundum iudicium contege corpus illius, & non deſpicias ſepulturam illius. Propter delaturā autem amarē fer luctū illius vno die, & cōſolare propter triſtitiam, & fac luctum ſecundum meritum eius vno die, vel duobus propter detractionem. ¶A triſtitia enim feſtinat mors, & cooperit virtutem, & triſtitia cordis flectit ceruicem. In abductione permanet triſtitia: & ſubſtātia inopis ſecundū cor eius. Ne dederis in triſtitia cor tuum, ſed repelle eam à te: & memēto nouiſſimorū, noli obliuiſci. neque enim eſt conuerſio, & huic nihil proderis, & teipſum peſſimabis. Memor eſto iudicij mei: ſic enim erit & tuum. mihi heri, & tibi hodie. ¶In requie mortui requieſcere fac memoriā eius, & conſolare illum in exitu ſpiritus ſui. ¶Sapientiam ſcribe in tempore vacuitatis: & qui minoratur actu, ſapientiam percipiet: quia ſapientia replebitur. Qui tenet aratrum, & qui gloriatur in iaculo, ſtimulo boues agitat, & conuerſatur in operibus eorum, & enarratio eius in filijs taurorū. Cor ſuū dabit ad verſandos ſulcos, & vigilia eius in ſagina vaccarum. Sic omnis faber & architectus qui noctem tanquam diem tranſigit, qui ſculpit ſignaculo ſculptilia, & aſſiduitas eius variat picturam: cor ſuum dabit in ſimilitudinem picturę, & vigilia ſua perficiet opus. Sic faber ferrarius ſedens iuxta incūdem, & conſyderans opus ferri, vapor ignis vret carnes eius, & in calore fornacis concertatur. vox mallei innouat aurē eius, & contra ſimilitudinē vaſis oculus eius. Cor ſuum dabit in cōſummationē operū, & vigilia ſua ornabit imperfectionē. Sic figulus ſedens ad opus ſuum, cōuertens pedibus ſuis rotam, qui in ſollicitudine poſitus eſt ſemper propter opus ſuū, & innumera eſt omnis operatio eiꝰ. in brachio ſuo formabit lutū, & ante pedes ſuos curuabit virtutem ſuam. cor ſuum dabit vt cōſummet linitionem, & vigilia ſua mundabit fornacē. Omnes hi in manibꝰ ſuis ſperauerunt, & vnuſquiſq; in arte

indulgeas. nō enim quæuis quibuſuis conferūt, nec quiuis animus quacūq; re fœlix eſt. ¶Ne te quibuſuis ingurgites delicijs, nec in cibos effundas. Nam ingluuiē ciborum [14] morbus comitabitur, & in bilē abibit inſatiabilis edacitas. Multi per intemperantiam interierūt: at qui tēperans eſt, vitam prorogat.

CAP. XXXVIII.

Affice medicū honoribus ſuis propter neceſſitatē: Dominꝰ enī eiꝰ author eſt. Nā medicina manat ab Altiſſimo, & à rege [1] munꝰ accipiet. Sciētia medici extollit caput eiꝰ, & mouet admirationē proceribꝰ. Altiſſimus medicamēta de terra produxit, nec abhorrebit illa vir ſapiēs. Nōnne aqua à ligno accepit dulcedinem, vt potentia eiꝰ [2] homini innoteſceret? Ipſe ſciētia donauit homines, vt cōſequatur gloriā ex miraculis ſuis. Ipſe ſanat per hæc, tollitq; dolorē hoīs. Pharmacopola mixturas ſuas his tēperat, cuiꝰ [3] tamē nō ſunt exacta opera, ſed à Domino dimanat in terrā late iacentē proſperitas. In morbo tuo, fili, ne prætereas quin Domino ſupplices: etenim ipſe ſanabit te. Miſſū fac delictū, [4] manúſq; rectas exhibe, atq; omni peccato cor tuū emūda: tū ſuffimentū adole, [5] cōmendatitiámq; ſimilaginē, & munꝰ opimū cōſecra, (vt [6] qui nō feras priores,) deinde locū des medico, vt cuius Dominꝰ author ſit, nec diſcedat abs te, quia ipſiꝰ indiges. Eſt cū medicorū quoq; manꝰ [7] ſucceſſum conſequātur. nam & ipſi Dominū orāt, vt lenimentū ſecūdet ſibi, vitæq; cauſa curationē. Qui in creatorē ſuū peccauerit, in manus medici ſolet incidere. ¶Fili, effunde lachrymas ſuper mortuo, luctúmque vt acerba paſſus exordire: cæterū corpus eius cōtege iuxta ritū funereū, nec ſepulturam negligé. Acerbā cie lamentationē, & [ne male audias] planctū accende, luctúq; quo dignus eſt, eū proſequere: idq; die vno aut altero, vt euites calumniā: deinde admitte conſolationē, quo mœrorē minuas. Nā mœſtitia in mortē exit, animiq; triſtitia vires infringit. [8] Amoliēdo mœſtitia præterit, & [9] afflicti vita cōſtat animo. Ne dedas animum tuū triſtitiæ, ſed eam abige memor extremorū. Ne obliuiſcaris eorum, neq; enim inde reditio eſt, præterquā q nō iuueris illum, & teipſum excrucíaris. Memēto ſortem [10] meā perinde eſſe, vt tua futura ſit: heri mihi, tibi hodie. Cum quieſcēte defuncto depone memoriā eius, & in exceſſu ſpiritꝰ eius admitte ſuper eo conſolationē. ¶Literata ſapiētia per opportunitatē otij quæritur, & qui negotij ſui minus habet, [11] ſapientiam parare poterit. Quomodo euadat ſapiēs qui tenet aratrum, qui inſignis haſtili ſtimuli boues agit, [12] qui verſatur in operibus eorū, & qui taurorū progeniē aſſidue prædicat? Nam is ducēdis ſulcis intendit animū, & in pabulis vaccarū conficiēdis euigilat. Idem mos eſt omnis fabri & artificis, qui ſimili ſtudio traducit noctē ac diem. qui ſigillorum in modum ſcalpunt cęlaturas, & qui variādis [13] immorantur emblematis, in imitatione picturæ animū quiſq; occupant, & operi perficiūdo inuigilant. Faber itē ferrarius ſedens ad incudē, [14] operi ferri intētus, vapore ignis corpus eius [15] exiccante, æſtu fornacis conflictatur, & crebro ferience aures eius mallei ſonitu, oculos ſuos ad cōformandū inſtrumentū defigens, animū ad opus abſoluendū applicat, & ad idem excubat exacte poliēdum. Similiter ſedens ad opus ſuum figulus, rotámq; ſuam pedibꝰ verſans, ad opus ſuum totus incumbit ſollicite, & opificium omne ſuum habens in numerato, nunc lutum conformat brachio ſuo, nunc pedibus vim eiuſdem proſubigit, nunc curam impēdit operi [16] perliniendo, & ad excolendū caminū aduigilat. Horū omniū quiſq; fretꝰ ſuis manibꝰ, opere

¶14 νόσος. al. πόνος

¶1 δόμα. al. δόξαν

¶2 ἀπὸ ἀνθρώπων

¶3 συντέλεια. al. συντελέσαι

¶4 Id eſt, opera tua & actiones

¶5 vl, cōmendatricē, vt gratiā זכרון quę ſacrificantem Deo cōmēdat.

¶6 Id eſt, qui non prior ponas beneficiū, ſed accepti gratiā teſteris.

¶7 εὐοδία. al. εὐωδία.

¶8 ἐν ἀπαγωγῇ παραβαίνει. & mox, κατὰ καρδίας. al. ἐν ἐπαγωγῇ παραμένει. & mox, κατάρα καρδίας.

¶9 עני afflictus, inops.

¶10 μου. al. αὐτοῦ

¶11 σοφισθήσεται. al. οὐ σοφισθήσεται. Qui negotijs ſuis opprimitur, nō parabit ſapientiā.

¶12 ἀναστρεφόμενος. al. ἀναστρεφόμενος

¶13 ἐπιμονή. al. ὑπομονή

¶14 ἐν ἔργῳ σιδήρου. ¶15 τήξει. al. πήξει.

¶16 χρίσμα. al. χάρισμα

Digitized by Google

ſuo conſumit quod habet ſapiētiæ. Sine his quidem nec coletur vrbs vlla, nec inhabitabitur, nec perambulabitur: attamē nec ſentētiā rogabūtur in cōſultatiōe populi, nec in cōcione eminebūt, nec ſedebunt ꝑ tribunalibus, nec ritū iudiciorū intelligent. neque vero de[17] iure pronuntiarint aut æquo: nec arcana dictorum eruerint, ſed[18] opificia mundi[19] firmant, & pro exercitio artis vota faciunt.

CAP. XXXIX.

Solus qui ad legē Altiſſimi adiūxit animum, & in meditatione eius verſatur, qui explorabit ſapientiam omnis antiquitatis, & prophetarum oraculis vacabit, is conſeruabit diſputationes virorum celebrium, & penetrabit in dictorū reconditorum inuolucra: arcana prouerbiorum deprehendet, & in ænigmaticis allegorijs verſabitur. Inter proceres obibit munia, & principibus apparebit. Peragrat terras gētium alienigenarū, etenim bona ſimul & mala experitur inter homines. Inſtituit animum mane ad dominum creatorem ſuum ſalutandū, & precatur ad Altiſſimum. Os ſuū aperit ad orandum, peccatá que ſua deprecatur. Si Domin⁹ ille magn⁹ voluerit, replebitur ſpiritu ſapientiæ, verbáque ſapiētiæ effundet, & Dominum oratione ſua celebrabit. Ipſe conſilium eius & ſcientiam inſtituet, vt de arcanis ipſius meditetur. Ipſe palàm faciet diſciplinā doctrinæ ſuæ, vt lege pacti Domini glorietur. Multi perpetuò laudabūt huius intelligētiam, nec memoria eius deficiet aut abolebitur, ſed nomen eius vigebit per ſempiternas ſeculorum ætates. [1]Gentes prædicabunt huius ſapientiam, & quiuis cœtus laudem eius euulgabit. Si manſerit nomē, plus quàm mille reliquerit: ſin exoluerit,[2] penes ſeipſum redegerit. ¶ Plura cōmentatus ediſſerā: quoniā inſtar[3] plenæ lunæ refert[3] ſum. Audite me filij ſancti, & quaſi roſa iuxta flumē[4] aquoſum naſcēs pullulate. [5]Odore in modum thuris fragrate, & florem vt lilium mittite. Spirate odorem, & cātate laudē, Dominúmque propter omnia opera[6] ſua celebrate. Tribuite nomini eius magnificentiā, ſuiſque laudibus prædicate eum, tam cāticis oris quàm citharis. Porrò ita laudatione veſtra dicetis, Omnia opera Domini pręclara ſunt, omnēque imperium eius ſuam habet opportunitatē. Nil eſt cur dicas, Quid hoc[7] eſt? aut quorſum hoc? nam hæc omnia ſuo tempore[8] declarabūtur. Iuſſu eius vnda[9] extitit inſtar aceruí, & aquæ ad verbum oris eius ſe recipiūt. Omnis fauor conſtat imperio eius, nec eſt qui ſalutē ipſius minuat. Ei patēt opera vniuerſæ mortalitatis, nec datur oculos ipſius fallere. Ab æuo in æuum proſpicit, nec quicquā conſpectui eius mirū eſt. Nil eſt cur quis dicat, Quid hoc eſt? aut quorsū hoc? omnia enim in vſus ſuos creata ſunt. [10]Aſpiratio eius terrā quaſi fluuius operit, eámque fœcūdat velut inūdatio. Ita [quæ non coluerūt eum] gentes, iram eius percipiēt, vt aquas conuertit in[11] ſiccitatē. Vt viæ eius planæ ſunt ſanctis, ita iniuſtis ſalebroſæ. ¶ Bona ab initio creata ſunt bonis, atque itidem mala ſceleroſis. ¶ Sūma omnium ad vitā hominis neceſſariorū conſtat aqua, igni, ferro, ſale, ſimila[12] frumenti, melle, lacte, [13]ſanguine vuarum, oleo, veſtitúque: quæ omnia vt bono ſunt pijs, ita ſceleroſis conuertuntur in mala. Sunt ſpiritus ad vindictam creati, qui[14] furioſe vibrant flagella ſua. Hi tempore[15] perimendi, vim effundunt, & conſummant iram creatoris ſui. Ignis[16] grando, fames, & mors, ſimul ōnia hæc ſupplicij cauſa creata ſunt: dentes ferarum, & ſcorpiones, ac gladius exitialem pœnam irrogans impijs, gaudēt[17] imperio eius, & accingūt ſe in terra vbi[18] opus eſt, nec iuſſa temporibus ſuis prætereunt. Quapro-

¶[17] δικαιοσύνην. al, παιδείαν. ¶[18] κτίσματα. al, κτῆμα ¶[19] στηρίσει. al, τηρήσουσι,

¶[1] ἔθνη
¶[2] Id eſt, ad ſe receperit ſibi profuturum.
¶[3] διχομηνία luna quæ iam dimidium mēſem exegit, id eſt plena.
¶[4] ὑγρῦ. al, ἀγρῦ
¶[5] vl, vt Liban⁹
¶[6] αὐτῦ
¶[7] ἐστι. al, εἰς.
¶[8] Quærentur pro declarabūtur. Metalepſis Hebraica: vt 1. Pet. 3. d. interrogatio ꝑ declaratione.
¶[9] ἔστη. al, ἔστησε
¶[10] aut, Fauor: vel, Benedictio
¶[11] מלחה ſalſugo vl, ſiccitas, vt Iere. 17.
¶[12] πυρῦ,
¶[13] id eſt, vino.
¶[14] Vl, furore ſuo flagella ſua roborāt: vl, animo ſuo ſupplicia inſtituunt.
¶[15] בליון
¶[16] χάλαζα. al, θάλασσα.
¶[17] ἐντολῇ. al, ἀνατολῇ
¶[18] εἰς χρείας. al, εἰς χώρας.

ſua ſapiens eſt. ſine his omnibus nō ædificatur ciuitas. Et non inhabitabunt, nec inambulabūt, & in eccleſiam non tranſilient. Super ſellam iudicis non ſedebunt, & teſtamentū iudicij non intelligēt. neque palàm facient diſciplinā & iudicium, & in parabolis nō inuenientur: ſed creaturi æui confirmabūt, & deprecatio illorū in operatione artis accōmodantes animam ſuam, & conquirentes in lege Altiſſimi.

CAP. XXXIX.

Sapientiā omniū antiquorū exquiret ſapiens, & in prophetis vacabit. Narrationē virorum nominatorū cōſeruabit, & in verſutias parabolarū ſimul introibit. Occulta prouerbiorū exquiret, & in abſconditis parabolarū conuerſabitur. In medio magnatorū miniſtrabit, & in conſpectu pręſidis apparebit. Et in terrā alienigenarū gentiū pertranſiet. bona enim, & mala in omnibus tētabit. Cor ſuū tradet ad vigilandū diluculo ad Dominū qui fecit illū, & in cōſpectu Altiſſimi deprecabitur. Aperiet os ſuū in oratione, & pro delictis ſuis deprecabitur. Si enim Dominus magnus voluerit, ſpiritu intelligētiæ replebit illū: & ipſe tanquā imbres mittet eloquia ſapiētię ſuę, & in oratione cōfitebitur Domino. Et ipſe diriget conſiliū eius & diſciplinā, & in abſconditis ſuis cōſiliabitur. Ipſe palàm faciet diſciplinam doctrinæ ſuæ, & in lege teſtamenti Domini gloriabitur. Collaudabūt multi ſapientiā eius, & vſque in ſeculū non delebitur. Nō recedet memoria eius, & nomē ei⁹ requiretur à generatione in generationē. Sapientiā eius enarrabūt gētes, & laudem eius enuntiabit eccleſia. Si permanſerit nomē eius, derelinquet plus quā mille: & ſi requieuerit, proderit illi. ¶ Adhuc cōſiliabor, vt enarrem: vt furore enim repletus ſum. In voce dicit, Obaudite me diuini fruct⁹, & quaſi roſa plantata ſuper riuos aquarū fructificate. Quaſi Libanus odorē ſuauitatis habete. Florete flores, quaſi liliū, & date odorē, & frondete in gratiā, & collaudate canticū, & benedicite Dominum in operibus ſuis. Date nomini eius magnificentiam, & cōfitemini illi in voce labiorum veſtrorum, & in canticis labiorum, & citharis, & ſic dicetis in cōfeſſiōe, Opera Domini vniuerſa bona valde. In verbo enim eius ſtetit aqua, ſicut cōgeries: & in ſermone oris illius, ſicut exceptoria aquarum: quoniam in præcepto ipſius placor fit, & nō eſt minoratio in ſalute ipſius. Opera omnis carnis corā illo, & nō eſt quicquam abſconditū ab oculis eius. A ſeculo vſque in ſeculum reſpicit, & nihil eſt mirabile in conſpectu eius. Nō eſt dicere, Quid eſt hoc, aut quid eſt iſtud? omnia enim in tēpore ſuo quærentur. Benedictio illius quaſi fluuius inundabit: & quo modo cataclyſmus aridā inebriauit, ſic ira ipſius gentes quæ nō exquiſierunt eum, hæreditabit. Quo modo conuertit aquas in ſiccitatem, & ſiccata eſt terra, & viæ illius vijs illorum directæ ſunt: ſic peccatoribus offenſiones in ira eius. ¶ Bona bonis creata ſunt ab initio, ſic nequiſſimis bona & mala. ¶ Initiū neceſſariæ rei vitæ hominum, aqua, ignis, & ferrum, ſal, lac, & panis ſimilagineus, & mel, & botrus vuæ, & oleum, & veſtimentum. Hæc omnia ſanctis in bona: ſic & impijs, & peccatoribus in mala cōuertētur. Sunt ſpiritus qui ad vindictam creati ſunt, & in furore ſuo confirmauerunt tormenta ſua: & in tempore cōſummationis effundent virtutem: & furorem eius qui fecit illos, cōfundent. Ignis, grando, fames, & mors, omnia hæc ad vindictā creata ſunt. beſtiarū dētes, & ſcorpij, & ſerpentes, & romphæa vindicans in exterminium impios. In mandatis eius epulabuntur, & ſuper terrā in neceſſitate præparabuntur, & in temporibus ſuis non prætериēt verbū. Propterea

1. Tim. D

ab initio confirmatus ſum, & conſiliatus ſum, & cogitaui, & ſcripta dimiſi. Omnia opera Domini bona, & omne opus hora ſua ſubminiſtrauit. Non eſt dicere, Hoc illo nequius eſt: omnia enim in tempore ſuo cõprobabuntur. Et nunc in omni corde & ore collaudate, & benedicite nomen Domini.

CAP. XL.

Occupatio magna creata eſt omnibus hominibus, & iugum graue ſuper filios Adam à die exitus de ventre matris eorum, vſque in diẽ ſepulturæ in matrem omniũ. Cogitationes eorum, & timores cordis, adinuentiones expectationis, & dies finitionis: reſidentes ſuper ſedem glorioſam, vſque ad humiliatum in terrã & cinerem: Ab eo qui vtitur hyacintho, & portat coronã, vſque ad eum qui operitur lino crudo, furor, zelus, tumultus, fluctuatio, & timor mortis, iracundia perſeuerans, & contentio, & in tempore refectionis in cubili ſomnus noctis immutat ſcientiam eius. Modicum autem tanquam nihil in requie, & ab eo in ſomnis, quaſi in die reſpectus, conturbatus eſt in viſu cordis ſui, tãquam qui euaſerit in die belli, in tempore ſalutis ſuæ exurrexit, & admirãs ad nullum timorem. Cum omni carne, ab homine vſque ad pecus, & ſuper peccatores ſeptuplũ: ad hæc mors, ſanguis, cõtentio, & romphæa, oppreſſiones, fames, & cõtritio, & flagella: ſuper iniquos creata ſunt hæc omnia, & propter illos factus eſt cataclyſmus. Omnia enim quæ de terra ſunt, in terrã conuertentur, & omnes aquæ in mare conuertentur. Omne munus, & iniquitas delebitur, & fides in ſeculum ſtabit. Subſtantiæ iniuſtorum ſicut fluuius ſiccabũtur, & ſicut tonitruum magnum in pluuia perſonabunt. In aperiendo manus ſuas, lætabitur: ſic præuaricatores in conſummatione tabeſcent. Nepotes impiorum non multiplicabunt ramos, & radices immundæ ſuper cacumen petræ ſonant. Super omnem aquam viriditas, & ad oram fluminis ante omne fœnum euelletur. ¶Gratia ſicut paradiſus in benedictionibus, & miſericordia in ſeculo permanet. ¶Vita ſibi ſufficientis operarij condulcabitur, & in ea inuenies theſaurum. Filij, ædificatio ciuitatis confirmabit nomen: & ſuper hanc mulier immaculata computabitur. ¶Vinum & muſica lætificãt cor, & ſuper vtraque dilectio ſapientiæ. ¶Tibiæ & pſalterium ſuauem faciũt melodiam, & ſuper vtraque lingua ſuauis. ¶Gratiam & ſpeciem deſyderabit oculus tuus, & ſuper hoc virides ſationes. ¶Amicus & ſodalis in tempore conuenientes, & ſuper vtroſque mulier cum viro. ¶Fratres in adiutorium in tempore tribulationis, & ſuper eos miſericordia liberabit. ¶Aurum & argẽtum eſt conſtitutio pedum: & ſuper vtrunque cõſilium beneplacitũ. ¶Facultates & virtutes exaltãt cor: & ſuper hæc timor Domini. Nõ eſt in timore Domini minoratio, & non eſt in eo inquirere adiutoriũ. Timor Domini ſicut paradiſus benedictionis, & ſuper omnem gloriam operuerunt illum. ¶Fili, in tempore vitæ tuæ ne indigeas. melius eſt enim mori, quàm indigere. Vir reſpiciens in menſam alienam, non eſt vita eius in cogitatione victus. alit enim animam ſuam cibis alienis. Vir autem diſciplinatus, & eruditus cuſtodiet ſe. In ore imprudentis condulcabitur inopia, & in ventre eius ignis ardebit.

CAP. XLI.

O Mors quàm amara eſt memoria tua homini pacẽ habenti in ſubſtãtijs ſuis: viro quieto, & cuius viæ directæ ſunt in omnibus, & adhuc valenti accipere cibum! O mors bonum eſt iudicium tuum homini indigenti, & qui minoratur viribus, defecto ætate, & cui de omnibus cura eſt, & incredibili qui perdit ſapientiam! Noli

pter cõfirmatus ſũ inde ab initio meditatus ſum hæc, ſcripteiſq; mãdaui. Opera Domini bona ſunt omnia, ipſeq; ſuo tẽpore ſubminiſtrat quæcunque poſtulat neceſſitas. Non eſt dicere, Hoc illo peius eſt: nã omnia ſuo tẽpore laudem inueniẽt. Nunc igitur animo toto & ore laudes canite, nomenque Domini celebrate.

CAP. XL.

Moleſtia magna cuiq; homini deſtinata eſt, & graue iugum poſteris Adami, iam inde à die quo vtero matris emerſerũt, vſque ad eum quo cõmuni omniũ matre[1] condũtur, cogitationes eorũ dico, metũmq; animi, tũ rerũ expectandarum imaginationes, & diem obitus. Ab eo qui in ſolio ſedet cũ maieſtate, vſq; ad eum qui humi recumbit & in puluere, ab eo qui geſtat hyacinthina & coronam, vſque ad eum qui[2] lino crudo veſtitur, furor, æmulatio, perturbatio, cõmotio, formido mortis,[3] iracũdia, inimicitiæ, & tẽpore quietis nocturnus in cubili ſomnus, ingeniũ cuiuſq; varie afficiunt. Parum ac penè nihil datur quieti: deinde in ſomnis, animi, quaſi quo tempore quis in[4] ſpeculis excubat, perturbantur imaginatione, & velut qui è conſpectu prælij aufugerit, excitantur tempore ſalutis ſuæ, vanũmque terrorem admirantur.[5] Hoc omni coniunctũ eſt animanti, tam homini quàm pecudi: at ſceleroſis ſepties tanto amplius: mors, cædes, diſſidia, gladius, oppugnationes, fames, clades, ſupplicia: ſimul omnia hæc in iniuſtos creata ſunt, & propter ipſos adeo diluuiũ extitit. Quæcũque è terra conſtant, in terram redeunt, & è mari orta in mare remeãt. Omnis largitio & iniuſtitia abolebitur, at[6] integritas manet perpetuò. Facultates iniuſtorũ in modũ fluminis exareſcẽt, &[7] detonabũt vt ingens tonitru cũ pluuia. Cũ quis manus aperuerit, gaudebunt [dilabi:] ſic praue agentes prorſus deficient. Nõ multiplicabit ramos ſoboles impiorum, nec impuræ radices in rupe excelſa.[8] Pullus eorum ſuper quamuis aquam aut orã fluuij, ante omnẽ herbã elidetur. ¶Benignitas inſtar horti fortunati eſt, & beneficẽtia permanet in perpetuũ. ¶Vita ſorte ſua cõtẽti, operáq; ſua viuẽtis habet ſuauitatẽ, ſed vtraq; maiorem[9] qui theſaurũ adeptus eſt. Liberi & extructa ciuitas nomẽ ſtabile reddũt: ſed potior vtriſque cẽſenda vxor inculpata eſt. ¶Vinũ & muſica cor exhilarãt: ſed vtroq; magis ſtudiũ ſapientiæ. ¶Fiſtula & pſalterium ſuauẽ edunt cantũ: at lingua ſuauis vtrũq; ſuperat. ¶Oculus tuus deſiderat venuſtatẽ & pulchritudinem: ſed virẽs ſeges eſt vtroq; gratior. ¶Vt amicus cõmode congruat cum amico, vir tamen & vxor concordes vtrique præferendi ſunt. ¶Fratres & auxilia profuerint tẽpore calamitatis: ſed miſericordia præſtantior vtriſq; liberatrix eſt. ¶Aurũ quidẽ & argẽtũ ſtatum cuiuſpiam cõſtabilierint: ſed[10] prudentia eſt vtroq; cõmendabilior. ¶Erigunt quidem animũ opes & potẽtia: ſed vtroq; præſtat religio Domini. Religioni Domini nihil deeſt, nec opem in ea deſideres. Religio Domini inſtar horti fortunati eſt, in quo cõtegẽdo omnis eſt[11] ſuperata magnificentia. ¶Fili, caue ne viuas mendicato: mortuũ eſſe præſtat quàm mendicare. Viri menſam alienam ſpectantis[12] vita non eſt pro vita deputãda: nam animũ ſuum[13] contriſtat cibis alienis, quod cauebit vir prudens & eruditus. Ori impudentis ſuauis eſt mendicitas, ignis ardet in vẽtre eius.

CAP. XLI.

Quàm amara eſt, ô mors, tui memoria homini quieto in bonis ſuis, viro vacuo negotijs, fœlicíq; per oĩa, & cibũ adhuc ſumere valenti! Quàm iucundũ eſt, ô mors, fatũ tuũ homini egẽti, defectóq; viribus,[1] decrepito, vndiq; diſtricto, deſperabundo, patiẽtiáq; deſtituto! Fatũ

¶1 ἐπισταφῆς. al. ἐπιστροφῆς,

¶2 ὠμόλινον.

¶3 μήνιμα.

¶4 σκοπιᾶς

¶5 μετὰ πάσης σαρκός,

6 πίστις אמת

¶7 Tonare deſinẽt, & faſtum deponent. vel, per tumultũ diſſipabunt, & quaſi impetu profundentur.

¶8 Hic alij ἤχει legerunt, & cõſtruxerũt cum priori periodo: alij ἔχει: alij ἄχη habent in principio huius periodi. Ego ἄχην lego, pro tenuiſſimo illo cauliculo, qui primum è radice plãtarũ pullulat, & Latinis pullus dicitur.

¶9 Id eſt, cui res eſt relicta, nõ labore parta.

¶10 βουλή

¶11 ὑπεκάλυψαν, al. ἐκάλυψεν.

¶12 οὐκ ἔστιν αὐτοῦ ὁ βίος, &c. al. οὐκ ἔχει βίον.

¶13 Al. inquinat

¶1 ἐσχατογήρῳ.

mortis ne metuas, ſed ſuperiorum memineris & [1]poſteriorum:' hoc vtiq; tatum à Domino iniunctũ eſſe omni mortalitati. Quomodo autem recuſes quod placuit Altiſſimo? ſiue decẽ habeas, ſiue centũ annos, ſiue mille, vita nullam habet aduerſus orcum excuſationẽ. ¶Liberi execrabiles euadũt liberi ſceleroſorum, & qui verſantur in impiorum vicinia. Hæreditas liberorum ſceleroſorum interibit, & opprobrium poſteritatem eorũ aſſidue comitabitur. Liberi accuſent patrem impium: quoniam propter ipſum veniunt in vituperationẽ. Væ vobis viri impij, legis ſummi Dei deſertores: [2]nam etiamſi feceritis acceſſionẽ, interibitis. Si [3]vixeritis,' eritis execrabiles: ſin obieritis, itidem deteſtabiles. Quæcunque è terra conſtãt, in terram abibũt: itémque impij ab execratione ad interitum. Vt corpora ſuorũ luctu proſequitur homines, nomen tamen [4]ſceleroſorum' malũ interibit. ¶Habe curã nominis: hoc enim tibi manebit potius quàm theſauri mille auri. Dies bonæ vitæ pauci ſunt: nomen autẽ bonum manet in perpetuũ. ¶Filij, cõſeruate diſciplinã rebus proſperis. Cum ſapientia [5]latet, & theſaurus eſt abditus, quid eſt in vtrouis vtilitatis? Homo celans ſtultitiã ſuam, præſtat homini ſapiẽtiam ſuam occultãti: quapropter dicta mea [6]reuere mini.' Neq; enim quauis verecũdia teneri pulchrum eſt, nec omnia [7]ſolide' probãda ſunt in omnibus. ¶Pudeat vos ſcortatiõis corã patre aut matre, mendacij coram principe & poteſtatẽ gerente, delicti coram iudice magiſtratúq;, criminis coram cœtu & populo, iniuſtitiæ coram ſocio atq; amico: & furti, in loco quẽ incolis: itémque corã veritate [8]Dei' & pacto: & ne reponatis cubitum [9]in victu' parando, ne vel dando vel accipiendo ſubeatis vituperationem. Deinde pudeat te corã ſalutantibus ſilentij, tum meretricẽ aſpicere mulierẽ, faciem auertere à [10]cognato,' parte ſua, aut dono defraudare quenquam, & concumbere cũ muliere viro iuncta, adhæc ancillæ cuiuſpiam attentare pudicitiam, & ad lectum eius accedere, appetere contumelijs amicos, aut quod donaris exprobrare: [11]quod auditione acceptum fuerit, enũtiare alteri, & res ſecretas effutire. Ita demum [12]verecundus vere fueris,' & gratiam inieris apud omnes homines.

CAP. XLII.

IN his autem ne des locum pudori, nec perſonæ cedas, vt delinquas: in lege & pacto Altiſſimi: in iudicio, quo ſecundũ impiũ iudices: [1]in ſalutandis ſocijs' & viatoribus: in hæreditate conſortium partienda: in adæquãda libra aut ponderibus, in poſſidendis ſiue multis ſiue paucis, in [2]æquabili venditione merciũ,' in crebra liberorũ [3]caſtigatione, in latere mali ſerui cruẽtando verberibus, in nota mulieri malæ vtiliter apponenda, & [4]claudẽdo' vbi man[us] multæ ſunt: in eo quod cuipiã traditurus es, ad numerum pondúſq; tribuendo, omniáque dando vel accipiendo ſyngraphis teſtata: præterea inſipientibus & ſtultis [5]erudiẽdis,' & cum decrepitus ius cum iuuenibus experitur. Ita demum eruditus vere fueris, omnique viuo [6]commẽdatus.' ¶Filia patri occultẽ affert vigiliam, & ſomnum abigit ſolicitudo eius, ne maturitas ætatis eius exoleſcat, néve odiũ nupta mereatur: ne ſtupro polluatur in ſua virginitate, néve in domo paterna fiat grauida: nequãdo viro iuncta faciat flagitiũ, aut ne in matrimoniũ data [6]ſterileſcat.' Filiæ inuerecundæ cuſtodiã adhibe, ne te ridiculum [7]faciat inimicis, ciuitatiq; fabulã, ne famoſum in populo, néve in vulgus reddat ignominioſum. ¶[8]Ne contempleris quenquam hominem gratia pulchritudinis,' nec inter mulieres deſideas: nam vt tinea naſcitur è veſtimentis, ita à muliere nequitia [9]mulie-

[Marginal notes:]

¶ אחרנות:

¶1 γεννηθῆτε. al. γεννηθῆτε.

¶4 ἁμαρτωλῶν. al. ἀνθρώπων

¶5 δὲ non legitur in correctiorib[us] Græcis.

¶6 Scilicet, ne ſapientiã, ſiquã habetis, celetis præ pudore.

¶7 באמונה cum fide vel firmitate, id eſt, ſolide.

¶8 θεοῦ

¶9 ἐπ' ἄρτοις. al. ἐπ' ἄρτυς

¶10 συγγενοῦς. al. ἀνθρώπου ἐυγενοῦς,

¶11 Alij hoc loco capita inepte diuulſerũt.

¶12 καὶ ἔσῃ αἰσχυντηρός,

¶1 Vl. in cõpellandis ſocijs & hoſpitibus,

אחרי ſcilicet ne pudori locũ des, vt pecces. ¶2 ἀδιαφόρου. al. διαφόρου & πραγματειῶν ἐμπόρων.

¶3 Hebræis eadẽ eſt vox infinitiui & imperatiui.

¶4 Vl. caſtigandis,

¶5 Vl. probat[us].

¶6 στειρωθῇ.

¶7 ποιήσῃ σε

¶8 Id eſt, ne quem ex forma iudices.

¶9 γυναικός.

meruere iudicium mortis: memento quæ ante te fuerunt, & quæ ſuperuẽtura ſunt tibi: hoc iudiciũ à Domino omni carni. & qui ſuperueniũt tibi in beneplacito Altiſſimi, ſiue decẽ, ſiue centum, ſiue mille anni. nõ eſt enim in inferno accuſatio vitæ. ¶Filij abominationũ fiunt filij peccatorũ, & qui conuerſantur ſecus domos impiorum. Filiorum peccatorum periet hæreditas, & cum ſemine illorum aſſiduitas opprobrij. De patre impio querũtur filij, quoniam propter illum ſunt in opprobrio. Væ vobis viri impij, qui dereliquiſtis legẽ Domini altiſſimi. Et ſi nati fueritis, in maledictione naſcemini: & ſi mortui fueritis, in maledictione erit pars veſtra. Omnia quæ de terra ſunt, in terram conuertẽtur: ſic impij a maledicto in perditionem. Luctus hominum in corpore ipſorum, nomen autem impiorum delebitur. ¶Curã habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi, quã mille theſauri pretioſi & magni. Bonæ vitæ numerus dierum: bonum autem nomen permanebit in æuum. ¶Diſciplinam in pace cõſeruate filij. ſapientia enim abſcondita, & theſaurus [inuiſus,'] quæ vtilitas in vtriſque? Melior eſt homo qui abſcondit ſtultitiã ſuam, quàm homo qui abſcondit ſapientiam ſuam. Veruntamen [reuertimini'] in his quæ procedunt de ore meo. Nõ eſt enim bonum omnem irreuerẽtiam obſeruare: & non omnia omnibus bene placent in fide. Erubeſcite à patre & à matre de fornicatione: & à præſidẽte & à potẽte de mẽdacio: à principe & à iudice de delicto: à ſynagóga & plebe de iniquitate: a ſocio & amico de iniuſtitia: & de loco in quo habitas: de furto, de veritate Dei, & teſtamento: de diſcubitu in panibus, & ab obfuſcatione dati & accepti: à ſalutantibus de ſilentio: à reſpectu mulieris fornicariæ: & ab auerſione vultus cognati. Ne auertas faciem [tuam'] à proximo tuo, & ab auferẽdo partem, & non reſtituendo. Ne reſpicias mulierem alieni viri, & ne ſcruteris ancillã eius, neque ſteteris ad lectum eius. [Caue'] ab amicis de ſermonibus improperij: & cũ dederis, ne improperes. Nõ duplices ſermonem auditus de reuelatione ſermonis abſcõditi, & eris verè ſine cõfuſione, & inuenies gratiam in cõſpectu omniũ hominum.

CAP. XLII.

NE pro his omnibus confundaris. Et ne accipias perſonam, vt delinquas: De lege Altiſſimi, & teſtamento, & de iudicio iuſtificare impium, & de verbo ſociorum & viatorũ, & de datione hereditatis amicorum, de æqualitate ſtateræ & põderum, de acquiſitione multorũ & paucorum, de [corruptione'] emptionis & negotiatorũ, & de multa diſciplina filiorũ, & ſerue peſſimo latus ſanguinare. Super mulierem nequam bonum eſt ſignum. Vbi manus multæ ſunt, claude: & quodcunque trades, numera & appẽde: datum verò, & acceptum omne deſcribe. De diſciplina inſenſati & fatui, & de ſenioribus qui iudicantur ab adoleſcentibus: & eris eruditus in omnibus, & probabilis in conſpectu omnium viuorum. ¶Filia [patris'] abſcõdita eſt vigilia, & ſolicitudo eius aufert ſomnũ, ne fortè in adoleſcentia ſua adultera efficiatur, & cum viro cõmorata odibilis fiat: nequãdo polluatur in virginitate ſua, & in paternis ſuis grauida inueniatur: ne forte cum viro cõmorata tranſgrediatur, aut certe ſterilis efficiatur. Super filiam luxurioſam confirma cuſtodiam: nequando faciat te in opprobriũ venire inimicis, à detractione in ciuitate & obiectione plebis, & confundat te in multitudine populi. ¶Omni homini noli intẽdere in ſpecie: & in medio mulierum noli commorari. De veſtimẽtis enim procedit tinea, & à muliere in-

[Right margin:] Gene. 3. Prou.

quitas viri. Melior eſt enim iniquitas viri, quàm mulier benefaciens, & mulier confundens in opprobrium. ¶Memor ero igitur operũ Domini, & quæ vidi annuntiabo, in ſermonibus Domini opera eius. Sol illuminans per omnia reſpexit, & gloria Domini plenum eſt opus eius. Nõnne Dominus fecit ſanctos enarrare omnia mirabilia ſua, quæ confirmauit Dominus omnipotens ſtabili in gloria ſua? Abyſſum, & cor hominũ inueſtigauit: & in aſtutia eorũm excogitauit. Cognouit enim Dominus omnem ſcientiam, & inſpexit in ſignum æui, annuntians quæ præterierũt & quæ superuentura ſunt, reuelans veſtigia occultorum. ¶Non præterit illum omnis cogitatꝰ, & non abſcondit ſe ab eo vllus ſermo. magnalia ſapientiæ ſuæ decorauit qui eſt ante ſeculum & vſque in ſeculum, neque adiectum eſt neque 'minuentur,' & non eget alicuius cõſilio. Quàm deſyderabilia omnia opera eius, & tanquam ſcintilla quæ eſt conſyderare! Omnia hæc viuunt, & manent in ſeculum, & in omni neceſſitate omnia obaudiunt ei. Omnia duplicia, vnum contra vnum, & nõ fecit quicquam deeſſe. Vniuſcuiuſque confirmauit bona. Et quis ſatiabitur videns gloriam eius?

CAP. XLIII.

Altitudinis firmamentum pulchritudo eius eſt, ſpecies cæli in viſione gloriæ. Sol in aſpectu annuntians in exitu, vas admirabile opus Excelſi. In meridiano 'exuret' terram, & in conſpectu ardoris eius quis poterit ſuſtinere? fornacem cuſtodiens in operibus ardoris. Tripliciter ſol exurens montes, radios igneos exufflans & refulgens, radijs ſuis obcæcat oculos. Magnꝰ Dominus qui fecit illum, & in ſermonibus eius feſtinauit iter. ¶Et luna in omnibꝰ in tẽpore ſuo, oſtenſio temporis, & ſignum æui. ¶A luna ſignũ diei feſti, luminare quod minuitur in cõſummatione. Menſis ſecundũ nomen eius eſt creſcẽs mirabiliter in conſummatione. ¶Vas caſtrorum in excelſis, in firmamento cæli reſplendens 'glorioſe.' Species cæli gloria ſtellarũ mundum illuminans in excelſis Dominus. In verbis ſanctis ſtabunt ad iudiciũ, & non 'deficient' in vigilijs ſuis. ¶Vide arcũ, & benedic eum ¶qui fecit illũ: valde ſpecioſus eſt in ſplendore ſuo. Gyrauit cælum in circuitu gloriæ ſuæ, ¶manꝰ Excelſi aperuerũt illũ. Imperio ſuo accelerauit niuẽ, & accelerat coruſcationes emittere iudicij ſui. Propterea aperti ſunt theſauri, & euolauerũt nebulæ ſicut aues. In magnitudine ſua poſuit nubes, & cõfracti ſũt lapides grandinis. In conſpectu eius commouebũtur mõtes, & in volũtate eius aſpirauit Notꝰ. ¶Vox tonitrui eiꝰ verberauit terrã, tẽpeſtas Aquilonis, & cõgregatio ſpiritꝰ: & ſicut auis deponẽs ad ſedẽdũ, aſpergit niuẽ, & ſicut locuſta demergẽs deſcẽſus eiꝰ. Pulchritudinẽ candoris eius admirabitur oculus, & ſuper imbrẽ eiꝰ expaueſcit cor. ¶Gelu ſicut ſalẽ effundet ſup terrã: & dũ gelauerit, fiet tanquã 'cacumina' tribuli. ¶Frigidus vẽtus Aquilo flauit, & gelauit cryſtallꝰ ab aqua, ſuper omnẽ cõgregationẽ aquarũ requieſcet, & ſicut lorica induet ſe aquis. Et deuorabit mõtes, & exuret deſertũ, & extinguet viride ſicut ignem. Medicina omnium in feſtinatiõe nebulæ: & ros obuiãs ab ardore veniẽti humilẽ efficiet eum. In ſermone eiꝰ ſiluit vẽtus, & cogitatione ſua placauit abyſſum, & plãtauit illũ Dominus IESVS. ¶Qui nauigãt mare, enarrãt pericula eius: & audiẽtes auribus noſtris admirabimur. Illic præclara opera, & mirabilia: varia beſtiarum genera, & omniũ pecorũ, & creatura beluarũ. Propter ip

bris.[10] Melior eſt 'nequitia viri, ꝙ mulier benigne præſtans, mulier quæ eadẽ author eſt probroſæ turpitudinis. ¶[11] Equidẽ 'commemorabo facta Domini, & quæ vidi edifferã, verbis diuinis opera illius. Sol lucidus colluſtrat omnia, & magnificẽtia [12] Domini' plenum eſt opus ipſius. Nõnne Dominꝰ ſanctis prædicãda cõſtituit omnia miracula ſua, quæ fundauit Dominus idem omnipotens, gloriáque ſua cuncta cõſtabiliuit? Profundũ & corda peruestigauit, & pernouit technas eorũ. Tenet enim Dominus omnem ſcientiam, & [13] cõſignationem æui' perſpicit. Præterita declarat ſimul & futura, arcanorũmque detegit veſtigia. Non præterit eum vlla cogitatio, nec vllus ſermo clam ipſo eſt. [14] miracula ſapientiæ 'ſuæ exornauit, & cum ſubſiſtat ex ante æuũ in æuũ perpetuum, neque auctus eſt, neque diminutus, neque vllius indiguit conſiliarij. Quàm [15] iucunda' ſunt opera ipſius, & ad ſcintillam vſque ſpectabilia! Vigent hæc omnia, & durant per æuum, ádque omnes vſus cunctà obediunt. Gemina ſunt omnia, quorum alterum contrarium eſt alteri, nec factum mancum quicquam eſt. Alterum [16] commendat' bona alterius: & quis ſpectando gloriã [17] Dei' ſatietur?

CAP. XLIII.

Ornamentũ altitudinis, puritatiſque firmamentũ, ac ſpectaculũ cæli viſu magnificũ eſt ſol lucẽ annuntians [1] cum emergit,' machina admiranda, opus Altiſſimi. Cũ is meridianus torret regiones, quis æſtum ipſius ſuſtineat? Ter tãto magis ſol montes excalfacit, ꝙ qui fornacem [2] ſufflat' vrendis operibus, & vaporem igneum [3] exhalans' fulgore radiorũ præſtringit oculos. Magnus eſt Dominꝰ creator illiꝰ, cuius iuſſu profectionẽ [4] accelerat. [5] Lunam idẽ fecit, vt ſuo tempore exiſtat, indicium temporũ, & ſignũ æui. Luna dies feſtus deſignatur, luce decreſcẽte donec deficiat. [6] Menſis nomẽ ipſius accipit, & creſcens mutationibus eſt mirabilis. ¶Apparatus [7] caſtrẽſis' in altitudine in ſolo cæleſti refulgens eſt decus cæli, gloria aſtrorum, ornatúſque illuſtris in regione celſa [8] Domini.' Ad imperiũ [9] Sancti' ſuo conſiſtũt ordine. nec ſtationes ſuas [10] defeſſa deſerunt.' ¶Contẽplare arcũ ſplendore ſuo perꝗ elegantem, & authori eius gratulare. Glorioſa curuatura ſua cælũ ſuccingit circulo, mãibus Altiſſimi eum extẽdentibus. Idem imperio ſuo niuẽ [11] vrget,' & fulgetra pro iudicio ſuo cõcitat. Propter hoc penetralia recluduntur, & nubes volucrum more prouolãt. Nubes exauget magna potentia ſua, vt elidat lapides grandinis. Montes ipſo deſpiciente commouentur, & Auſter flabit cum ipſe vult. ¶Sonitus tonitrui eius terram [12] dolore cõmouet,' & aquilonaris procella, turbóque venti more volucrum deuolantium niuẽ in modum ſidentium locuſtarum deſcendẽtem ſpargit, vt albentis pulchritudinem miretur oculus, & imbrem animus ſtupeat. ¶Idem pruinam ſalis in modum humi fundit, quæ congelida palis imponat apicẽ. ¶Tũ frigidus ſpirando ventus Boreas, glacie ex aqua coeunte, omnem aquarum collectionem obducit quaſi thoracem eis induens, montẽſque depaſcitur, [13] deſerta' perurit, & herbam velut ignis perimit: quorum omnium præſẽs remedium eſt nubes, & ros ab vredine ſuccurrens eadem [14] exhilarat.' Profundũ cõſilio ſuo trãquillat, [15] & in eo fundat inſulas.' ¶Qui nauigant mare, narrãt pericula eius, quæ nos miramur audita noſtris auribus. Incredibilia ſunt ibi miracula, omnigena varietas animãtium, & [16] natura' cetorum. [17] Omnia per eundem

¶10 Id eſt, minus mala. q. d. Ad turpes amores plus eſt periculi à benignitate etiã & comitate mulierũ, quàm ab aperta virorum nequitia. Quidſi melior eſt deformitas viri, quàm pulchra mulier, &c. ꝓpter æquiuocationẽ vocum Hebraicarum, רע quæ malũ & deformem, & טוב quæ bonum & pulchrũ ſignificat. Alioqui parũ pia eſt prioris interpretis ſententia.
¶11 δή. al, δέ
¶12 κυρίου. al, αὐτοῦ
¶13 vl, ſigna mundi
¶14 μεγαλεῖα σοφίας. al, διὰ σοφίας
¶15 vl, deſyderabilia
¶16 vl, firmat
¶17 θεοῦ. al, αὐτοῦ

XLIII.
¶1 ἐν ἐξόδῳ בְּמוֹצָא. al, ἐν ἐνδόξῳ.
¶2 φυσῶν. al. φυλάσσων
¶3 ἐκφυσῶν
¶4 κατέσπευσε. al, κατέπαυσε.
¶5 καὶ σελήνην ἐποίησεν εἰς στάσιν. &c. al, καὶ σελήνη ἐν πᾶσιν, &c.
¶6 ירח luna, & menſis.
¶7 παρεμβολῶν
¶8 κυρίου.
¶9 ἁγίου. al, ἁγίοις
¶10 ἐκλυθῶσι. al, ἐκκαυθῶσι, ardẽdo cõſumũtur, vel deflagrant.
¶11 κατέσπευσεν. al, κατέπαυσεν.
¶12 ὠδίνησεν γῆν. al, ὠνείδισεν increpat.
¶13 vl, agros

¶14 ἱλαρώσει ¶15 καὶ ἐφύτευσεν ἐν αὐτῇ νήσους. Ita correctiora habent exemplaria. al, καὶ ἐφύτευσεν αὐτὴν ἰησοῦς. Sed is ſenſus eſt alienꝰ ab huius loci propoſito. ¶16 κτίσις. al. κρίσις ¶17 δι' αὐτὸν εὐοδία τέλος αὐτοῦ. al. εὐοδοῖ ὁ ἄγγελος αὐτοῦ. Suſpicio eſt, in Hebræo fuiſſe מלאכת id eſt, opus eiꝰ, ſcilicet fœliciter ſuccedit: quod non procul abeſt à מלאכו quod angelum eius ſignificat.

conſequuntur fœlicem finem ſuum,'& conſtant ipſius imperio. ¶Dixerimus multa, nec tamẽ ſatis fecerimus: cæterũ ſumma dictorũ eſt, Ipſum eſſe omnia.[18] Quãtũ valebim⁹ laudãdo? ipſe enim maior eſt oĩbus ſuis opificijs. Terribilis eſt Dominus, & perq̃ magn⁹, potẽtiaq; ſua mirabilis. Quãtũ poteſtis extollite Dominũ laudãdo, ſiquidem ſemper laude maior eſt. Ergo extollẽdo eo vires exercete, nec laſſeſcatis: neq; enim poteritis ſatiſfacere. Quis eũ vidit vt poſſit enarrare? quis eum extollit ꝓ dignitate? Multa occulta ſunt his maiora: nã operum eius pauca vidimus. Dominus enim creauit omnia, pijſque ſapientiã tradidit.

CAP. XLIIII.

Maiorum laudes.

PORRÒ laudem⁹ viros præclaros, & q̃bus ꝓgnati ſumus maiores noſtros. Dominus 'per hos' multã gloriã ſibi peperit, idq; ſua ab æuo cõdito [2]magnificẽtia.' Qui regnis ſuis dominati ſũt viri potẽtia celebres, qui cõſilio ingenij ſui valuerũt, qui ꝓdiderũt oracula fatorũ, qui poplo præfuerũt cõſilio atq; cognitiõe literaturæ ſcribarũ populi, quorũ dictis ſapiẽtibus cõſtitit eruditio, qui cõcẽtus muſicos inueſtigauerũt, qui carmina ſcriptis ꝓdita explicauere, viri diuites q̃ excelluerũt potẽtia, qui 'domi ſuæ' ꝓſpere vixerũt, oẽs hi gloriã ſunt adepti ſuis ætatib⁹, ſuiſq; tẽporib⁹ laudi fuerũt. Sunt ex his q̃ nomẽ relique rũt ad laudũ enarrationẽ: ſunt rurſũ quorũ nulla eſt memoria, ſed quaſi qui nunq̃ fuerint, interierunt, & nunquam natis euaſerunt comparabiles, itidèmque poſt eos liberi eorum. Hi autem ſunt viri [4]miſericordia freti,' quorum facta nõ ſunt obliuioni tradita, quorũ ꝓgeniei bona manet poſſeſſio, quorũmq; ſemẽ fœdere cõprehenſum eſt. [5]Fœdere cõprehẽſa eſt' progenies eorũ, eidẽmq; [6]ſuccedẽs poſteritas.' Poſteritas eorũ manebit in perpetuũ, nec gloria eorũdẽ abolebitur. In re placida ſepulta ſunt eorũ corpora, nomẽnque viuit [7]per oẽs ætates ſæculorũ.' Populi prædicãt ſapiẽtiã eorũ, cœtuſq; laudes celebrãt. ¶Hanoch [8]Deo' placuit, & ſublat⁹ eſt, exẽplũ emẽdãdæ vitæ nationib⁹. ¶Noe perfecte iuſt⁹ eſt iuẽtus, cui tẽpore ſupplicij præmiũ obtigit: ideoq; reliquus terræ factus eſt, [9]cũ' extitit diluuiũ. Cũ eo pactũ [10]initũ eſt' ſempiternũ, nũquã mortales omnes abolẽdos eſſe diluuio. ¶Magn⁹ erat Abrahã pater multarũ gẽtiũ, nec extitit ei gloria ſimilis.[11] Is' ſeruauit legẽ Altiſſimi, & ĩ pacto cũ eo permãſit. Ratũ effecit in corpore ſuo pactũ, & in tẽtatione fidelis inuẽt⁹ eſt. Quapropter cõfirmatũ eſt ei iureiurãdo, gentes per ſemẽ eius beãdas eſſe, ipſũmque inſtar terreni pulueris multiplicãdũ, tum extollẽdos ad aſtra poſteros eius, atq; à mari vſque ad mare ſedes habituros, & à flumine vſque ad terminũ terræ. Cũ Iſaac ſimiliter cõſtitutũ eſt, ꝓpter Abrahã patrẽ eius oẽs homines fœlicitate donandos eſſe, pactũmq; ad caput Iacob ſãcitũ in quiete. Eidẽ aſpiratiõe ſua 'De⁹] affuit, tradiditq; [12]poſſeſſionẽ.' Diſtribuit partes eiuſdẽ & diuiſit in tribus duodecim. XLV.

EX hoc virũ procreauit adeptũ miſericordiã, omniũ mortaliũ oculis gratioſum, Deòque ſimul charũ & hoibus, Moyſen, cui [1]beata' eſt memoria. Hũc [2]gloriæ ſanctorũ' æquiparauit, effecitque magnũ terrẽdis hoſtibus. Per hui⁹ diuina iuſſa [3]deſignauit' miracula, reddiditq; eũ in conſpectu regũ glorioſũ. Mãdata dedit huic ad populũ ſuũ, parteq́ue gloriæ ſuæ oſtẽdit. [4]Sanctũ reddidit hũc' fide & placabilitate, & ex oĩbus elegit mortalibus. Vocem ſuam huic edidit audiendam, induxitq; eũ in nebulã. Huic præcepta corã tradidit, legẽ vitæ [5]ſciẽtiæque,' vt pactũ edoceret

ſum cõfirmatus eſt itineris finis, & in ſermone eius cõpoſita ſunt omnia. ¶Multa dicem⁹, & deficiem⁹ in verbis, conſũmatio autẽ ſermonũ ipſe eſt in omnibus. Gloriantes ad quid valebim⁹? ipſe enim Omnipotens ſuper omnia opera ſua. Terribilis Dominus, & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipſius. Glorificantes Dominũ quantumcũque potueritis, ſuperualebit adhuc, & admirabilis magnificentia eius. Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum poteſtis: maior enim eſt omni laude. Exaltantes eũ replemini virtute. Ne laboretis: non enim comprehendetis. ¶Quis videbit eum, & enarrabit? & quis magnificabit eum ſicut eſt ab initio? Multa abſcondita ſunt maiora his: pauca enim vidimus operum eius. Omnia autem Dominus fecit, & piè agentibus dedit ſapientiã. CAP. XLIIII.

LAudemus viros glorioſos, & parẽtes noſtros in generatione ſua. Multam gloriã fecit Dominus magnificentia ſua à ſeculo. Dominantes in [1]poteſtatibus' ſuis homines magni virtute, & prudentia ſua præditi nunciantes in prophetis dignitatem prophetarũ, ¶imperantes in præſenti populo, & virtute prudentiæ populis ſanctiſſima verba. In [2]pueritia' ſua requirentes modos muſicos, & narrantes carmina [3]ſcripturarũ.' Homines diuites in virtute pulchritudinis ſtudium habentes: pacificãtes in domibus ſuis. Omnes iſti in generationibus gentis ſuæ gloriam adepti ſunt, & in diebus ſuis habentur in laudibus. Qui de illis nati ſunt, reliquerunt nomẽ narrandi laudes eorum. & ſunt quorũ non eſt memoria: ¶perierunt quaſi qui non fuerint, & nati ſunt quaſi non nati, & filij ipſorum cum ipſis. Sed illi viri miſericordiæ ſunt, quorum pietates non [4]defecerunt:' cum ſemine eorum permanent bona, hæreditas ſancta nepotes eorũ, & in teſtamentis ſtetit ſemen eorum: & filij eorum propter illos vſque in æternum manent: ſemen eorum, & gloria eorum non derelinquetur. Corpora ipſorum in pace ſepulta ſunt, & nomen eorũ viuit in generationem & generationem. ¶Sapiẽtiam ipſorum narrẽt populi, & laudem eorum nunciet eccleſia. ¶¶Henoch placuit Deo, & tranſlatus eſt in paradiſum, vt det gẽtibus [5]ſapientiã.' ¶¶Noe inuẽtus eſt perfectus, iuſtus, & in tempore iracundiæ factus eſt reconciliatio. Ideò dimiſſum eſt reliquũ terræ, cum factum eſt diluuiũ. ¶Teſtamẽta ſeculi poſita ſunt apud illum, ne deleri poſſit diluuio omnis caro. ¶¶Abrahã magnus pater multitudinis gentium, & nõ eſt inuentus ſimilis illi in gloria, qui conſeruauit legem Excelſi, & fuit in teſtamento cũ illo. ¶In carne eius ſtare fecit teſtamentum, & in tentatione inuentus eſt fidelis. ¶Ideò iureiurando dedit illi [6]gloriã' in gente ſua, creſcere illũ quaſi terræ cumulũ, & vt ſtellas exaltare ſemẽ eius, & hæreditare illos à mari vſq; ad mare, & à flumine vſq; ad terminos terræ. ¶Et [7]Iſaac eodem modo fecit propter Abrahã patrẽ eius. Benedictionẽ omniũ gentiũ dedit illi Dominus, ¶& teſtamẽtũ 'ſuum' cõfirmauit ſuper caput Iacob. ¶Agnouit eũ in benedictionib⁹ ſuis, & dedit illi hæreditatẽ, ¶& diuiſit illi partẽ in tribubus duodecim. Et cõſeruauit illi homines miſericordiæ inuenientes gratiã in oculis omnis carnis. CAP. XLV.

DIlectus Deo & hominib⁹ Moyſes, cuius memoria in benedictione eſt. Similẽ illũ fecit in gloria ſanctorũ, & magnificauit eũ in timore inimicorũ, & in verbis ſuis mõſtra placauit. ¶Glorificauit illũ in cõſpectu regum, & iuſſit illi corã populo ſuo, & oſtendit illi gloriam ſuam. ¶In fide & lenitate ipſius ſanctum fecit illum, & elegit eũ ex omni carne. Audiuit [8]enim' eũ, & vo-

eſ ipſius, & induxit illum in nubẽ. ¶Et dedit illi [9]cor ad præcepta,' & legẽ vitæ, & diſciplinæ docere

---

¶18 Q. d. Minime poterimus merita ei⁹ aſſequi, vel laudes agamus quàm poſſum⁹ maximas.

¶1 ἐν αὐτοῖς

¶2 τῇ μεγαλωσύνῃ.

¶3 ἐν κατοικίαις. al. παροικίαις

¶4 ἐλέους. חסד viri bene meriti,

¶5 ἐν διαθήκαις ἔστη. Ita repetitũ in correctioribus legitur.

¶6 μετ' αὐτοὺς. al. δι' αὐτούς.

¶7 εἰς γενεὰν καὶ γενεάν. al. εἰς γενεάς.

¶8 θεῷ

¶9 כי

¶10 ἐτέθησαν. al. ἐστάθησαν

¶11 ὁ. al. ὡς.

¶12 κληρονομίαν. al. ἐν κληρονομίᾳ.

¶1 vt, fauſti ominis

¶2 vt, gloria ſanctis

¶3 חזק q. d. domuit, vel depegit: niſi mallis, ſoluit præſtigias.

¶4 ἡγίασεν αὐτόν

¶5 δι' δάξαι. al. διδάξαι.

B

Iacob teſtamentum ſuum, & iudicia ſua Iſrael. ¶ Excelſum ‖ fecit Aarō fratrem' ſuū,' & ſimilem ſibi de tribu Leui. Statuit ei teſtamētum æternū, & dedit illi ſacerdotium gētis, & beatificauit illum in gloria: & circuncinxit eum zona 'iuſtitiæ,' & induit eū ſtolam gloriæ, & coronauit eū in vaſis virtutis. ‖ Circūpedes & femoralia, & humerale poſuit ei, & cinxit illū tintinnabulis aureis plurimis in gyro, dare ſonitū in inceſſu ſuo, auditum facere ſonitū in templo in memoriam filijs gentis ſuæ. 'Stolam ſanctam' auro & hyacintho, & purpura, opus textile, viri ſapientis iudicio & veritate prædici. Torto cocco opus artificis. gemmis pretioſis figuratis in ligatura auri, & opere lapidarij ſculptis in memoriam ſecundum numerū tribuum Iſrael. 'Corona aurea' ſuper mitrā eius expreſſa ſigno ſanctitatis: & gloria honoris, & opus virtutis, 'deſyderio' oculorū ornata. Sic pulchra ante ipſum non fuerunt talia vſque ad originem. Nō eſt indutus illa alienigena aliquis, ſed tantum filij ipſius ſoli, & nepotes eius per omne tempus. Sacrificia ipſius' cōſummata' ſunt igne quotidie. ‖ Compleuit Moyſes manus eius, & vnxit illum oleo ſancto. Factū eſt illi in teſtamentum ęternū, & ſemini eius ſicut dies cæli fungi ſacerdotio, & habere laudē, & glorificare populum ſuum in nomine ſuo. Ipſum elegit ab omni viuente, offerre ſacrificium Deo, incēſum, & bonum odorem in memoriam 'placere' pro populo ſuo: '& ‖ dedit illis in præceptis ſuis poteſtatem, in teſtamentis iudiciorū docere Iacob teſtimonia, & in lege ſua lucem dare Iſrael. ‖ Quia contra illū ſteterunt alieni, & propter inuidiam circundederunt illum homines in deſerto qui erant cum Dathan & Abiron, & congregatio Core in iracūdia. Vidit Dominus Deus, & non placuit illi, & conſumpti ſunt in impetu iracūdiæ. Fecit illis monſtra, & conſumpſit illos in flamma ignis. ‖ Et addidit Aaron gloriā, & dedit illi hæreditatem, & primitias frugū terræ' diuiſit' illi. Panē' ipſis' in primis parauit in ſatietatem. nā & ſacrificia Domini edent, quę dedit illi, & ſemini eius. ‖ Cæterū' inter' gētes nō hæreditabit, & pars non eſt illi in gēte. ipſe eſt enim pars eius, & hæreditas. ¶ ‖ Phinees filius Eleazari tertius in gloria eſt, imitādo eū in timore Domini: & ſtare in reuerētia gentis: in bonitate & alacritate animæ ſuæ placuit Deo Iſrael. Ideo ſtatuit illi teſtamētum pacis, principē ſanctorum & gētis ſuæ, vt ſit illi & ſemini eius ſacerdotij dignitas in æternum. Et teſtamentum Dauid' regi' filio Ieſſæ de tribu Iuda, hæreditas ipſi & ſemini eiꝰ, vt daret ſapientiā in cor noſtrum iudicare gentem ſuam in iuſtitia: ne abolerentur bona ipſorum, & gloriam ipſorum in gentem eorū æternam fecit.

CAP. XLVI.

FOrtis in bello Ieſus Naue' ſucceſſor Moyſi in prophetis, qui fuit magnus ſecundū nomen ſuum, maximus in ſalutē electorū Dei, expugnare inſurgentes hoſtes, vt conſequeretur hæreditatem Iſrael. ‖ Quā gloriam adeptus eſt' extollendo' manus ſuas, & iactando cōtra ciuitates romphæas? Quis ante illum ſic reſtitit? Nā hoſtes ipſe Dominus 'percuſſit.' ‖ An non in iracundia eius impeditus eſt ſol, & vna dies facta eſt quaſi duo? Inuocauit Altiſſimum potentem in oppugnando inimicos vndiq;, & audiuit illum magnus & ſanctus Deus in ſaxis grādinis virtutis valde fortis. Impetum fecit contra gētem hoſtilem, & in deſcenſu perdidit cōtrarios, vt cognoſcant gen-

Iacob, & ius ſuū Iſraelem. ¶ Euexit Aaronē ſanctum ipſi ſimilem, & fratrem eiuſdem è tribu Leuitica. Pactum æternum ſanxit cum eo, commiſitque ei ſacerdotium populi. Elegāti cultu beatum reddidit: & amiciuit habitu glorioſo. Perfecta magnificentia veſtiuit eum, & [6]inſtruxit apparatu [7]opulento,' periſcelide, toga tunicáque. Globulis aureis ſuccinxit eum, crebriſque circūcirca tintinnabulis, quæ ſonos ederent incedēte ipſo, & [8]in fano' tinnitum redderent, ad [9]filiorum populi ſui commendationem: auro item colorēque hyacinthino, & purpura auguſto habitu varij operis & artificij, pectorali videlicet [10]iudicij' cum [11]Doctrina & Veritate,' opere [12]coccinis filis artificioſo, ſimul & pretioſis lapidibus ſigillorū modo ſcalptis, operéq; ſcalptoris illigatis in auro, cū ſcriptura monumenti cauſa inciſa ſecundum numerum [13]tribuū Iſrael. Deinde aurea ſupra mitram corona in modū ſigilli ſanctè ſcalpturata, ornamento honorifico, & eximio opere, oculorúmque decoro ac ſpectabili oblectamēto. Ante eum talia facta [14]nō ſunt' vllo ſeculo, nec indutus eſt ijs alienigena: ſed filij eius ſoli nepoteſque ipſius aſſiduè. Solide conſumi ſolita ſunt [15]horū ſacrificia,' bina videlicet quotidiana aſſiduitate. Manus huius [16]conſecrauit' Moyſes, & eū ſacro inunxit oleo. Pacto ſempiterno cōceſſum' eſt huic, & eiuſdē progeniei, volēdis cælo diebꝰ miniſtrare Deo, ſimul & ſacrificare, [17]eiúſq; nomine' fauſta precari populo ipſius. Hunc ex viuis omnibus ad libanda ſibi munera, populūmq; ſuffimentis, & ad commendationem gratis nidoribus expiandum elegit Dominus. Eidem mandata ſua [18]tradidit, & ſecundū præſcripta iura poteſtatē, vt quæ teſtatus eſſet, edoceret Iacob, & Iſraeli legem ſuam [19]illuſtraret.' Aduerſus eum coorti ſunt alieni, & per inuidiam in deſerto conſurrexerunt in eū viri Dathan & Abirō ſequuti, factióq; Core ſæua ac furioſa: quos Dominus vidit, nec laudauit, ideóq; ira ſæua cōſumpti ſunt. Edidit in eos miracula, cum eos igni flammante ſuo confecit. Aaronē vero auxit gloria, & fructum ei conſtituit hæreditarium. Attribuit [20]ei' primitias primorum fructuum, & [21]in primis' panem parauit ad ſatietatem. Nam ſacrificijs Domini veſcuntur poſteri eius, quibus ea cum ipſo cōceſſit. Cæterum in terra [22]populi nullam' habet poſſeſſionem, nec in gente ſua portionē adeptus eſt: nam ipſe [Dominus] [23]hæreditaria eius obuentio eſt.' ¶ Porrò gloria tertius ab his eſt Phinees Eleazaro natus, eo quòd [24]flagrarit ſtudio religionis' Domini, populóque deſciſcenti obſtiterit optima animi ſui alacritate, & Iſraelē expiarit. Quapropter [Dominus] pactū [25]firmauit' ei proſperitatis, antiſtitem fore ſacrorū populiq; ſui, & [26]ipſum poſteritatémque eius perpetua ſacerdotij magnificentia potituros. Porrò quod [27]Dauidi Eſai filio de tribu Iuda pactū eſt, fructus hęreditarius regis [28]filij è filio vnici,' fructus iſt hæreditarius Aaroni, eiuſdémq; progeniei pactus, [29]corda noſtra ſapientia imbuat, qua iuſte regatur populus ipſius: ne bona ipſius aboleſcat, aut ſeculis eorum [30]gloria eius.

CAP. XLVI.

FOrtis bello Ieſus Naue filius Moſi ſucceſſit in munus propheticum. Hic, electis Dei ſeruandis magnum ſibi nomē peperit, dum conſurgentes hoſtes vlciſcitur, & Iſraelitas inducit in poſſeſſionem. Quantā eſt adeptus gloriam, quoties manus ſuas extulit, & gladiū ſuum 'vibrauit' in ciuitates? Quis ante eum talis extitit, [2]quippe qui geſſerit bella Domini?' Nónne ſol reſtitit' huius opera,' & dies vnus excreuit [4]ad duos?' Cum hoſtes eum vndique premerent, inuocauit dominatorem altiſſimum, & magnus Dominus exaudiuit eum, vehementi violentáque grandine lapidando. [5]Prælio in gentes irruit, & obſiſtentes interemit in [6]deſcenſu,' vt gentes cognoſcerent arma e-

¶6 חכין, vl, au thoritatem ei conciliauit.
¶7 חיל, vl, eximio.
¶8 ἐν ναῷ.
¶9 לבני
¶10 Vl, rituali, qa eo ritu deū conſulere iubebant. ¶11 δήλοις ἀληθείας. Ita interpretatum videtur Vrim & Thummim, vt 1. Eſd. 5.
¶12 κεκλωσμένῳ κόκκῳ.
¶13 φυλῶν. al, υἱῶν.
¶14 οὐ γέγονε.
¶15 θυσίαι αὐτῶν. Ita habēt correctiores codices.
¶16 ימלא
¶17 ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.
¶18 ἔδωκεν αὐτῷ ἐν τολαῖς αὐτοῦ.
¶19 φωτίσαι. al, φωτῆσαι.
¶20 αὐτῷ. al, αὐτοῖς
¶21 ἐν πρώτοις
¶22 λαοῦ
¶23 μερὶς αὐτοῦ κληρονομίας.
¶24 Vl, animoſe ſe geſſerit p religione, &c.
¶25 ἐστάθη. al, ἔστη αὐτῷ διαθήκη.
¶26 ἵνα ᾖ αὐτῷ, &c.
¶27 τῷ Δαβὶδ υἱῷ, &c.
¶28 Id eſt, nepotis vnici, ſcilicet Chriſti.
¶29 al, δῴη ὑμῖν εἰς καρδίαν ὑμῶν.
¶30 δόξαι αὐτοῦ.

XLVI.

¶1 ἐκτῆναι. al, ἐκκλῖναι
¶2 τοὺς γὰρ πολέμους κυρίου αὐτὸς ἐπήγαγεν, גבה
¶3 Vl, propter hunc,
¶4 πρὸς δύο, al, εἰς δύο.
¶5 ἐπ' ἔθνη πολέμιον. al, ἐπ' ἔθνος πολέμου.
¶6 κάτω, Bethoron, Ioſ. 10.

Digitized by Google

¶7 vl, inſpicié-te, vl ante oculos לפני
¶8 ἐχθρῶ. al, ἐκκλησίας
¶9 σαμουήλ
¶10 βασιλείας. al, βασιλῆας.
¶11 ἐν ῥήματι al, ἐν πίστει
¶12 חזון viſionis ſeu prophetiæ ¶13 αὐτόν
¶14 ἀρνός
¶15 βροντῆς
¶16 Id eſt, rege
¶17 βασιλεῖ
¶1 τοῦ προφητεύειν. al, ὁ προφήτης.
¶2 שלמים, σωτηρίου vertunt Septuaginta, vt Leuit. 3. vl, ab hoſtia gratulatoria, vel placida.
¶3 ἔπαιζεν. al, ἐπαίζωσεν,
¶4 Id eſt, opes & vires
¶5 ἔρος lego. al. ὕψος. Is ſcilicet populus, vel deus.
¶6 Scilicet cæ-ſorum
¶7 Domini
¶8 Id eſt, opes
¶9 ἅγιον
¶10 αὐτοῦ
¶11 Vetus interpretatio habet, Chriſtus.
¶12 βασιλείας al, βασιλέων,
¶13 Vl, quietam
¶14 καὶ ἐδοξάσθη.
¶15 σου. al, αὐτοῦ & reliqua i tertia perſona.
¶16 πᾶσαν
¶17 ἀνέπλησας. al, ἀνέπλησαι.
¶18 ἠγαπήθης al, ἠγάπησε,

lus, & bellũ ab eo geri⁷fauente'Domino. Nã ipſe potẽtem ſequutus eſt, temporibuſq; Moſis amicum ei ſe præſtitit, cũ ipſe cum Caleb Iephonne nato ſe ⁸hoſti'opponeret, ac prohiberet peccare populũ, fremitũmq; malicioſum pacaret. Hi duo ſeruati fuerunt è ſexcentis peditũ millibus, vt poſte inducendi in poſſeſſionẽ, in terrã manantem lacte & melle. Chaleb inſuper dedit Domin⁹ fortitudinẽ, quæ ad ſenectutẽ vſque mãſit ei, donec cõſcendit terrã excelſam, & progenies eius obtinuit poſſeſſionẽ: vt ſcirẽt omnes poſteri Iſraelis, quàm Dominũ ſequi bonum ſit. Porrò iudicũ quoq; nominatim omniũ, quorũcunq; non ſcortatus eſt animus, & quicunque à Domino nõ defecerũt, fauſta felixq; fuerit memoria. Oſſa eorũ locis ſuis reuireſcãt, nomẽq; eorum per ſucceſſiones ad celeberrimoſquoſq; poſterorũ traditũ. ¶Char⁹ Domino ſuo, cuius erat ꝓpheta, ⁹Samuel ¹⁰reges'conſtituit, populóque ipſius vnxit principes. Lege Domini gubernauit multitudinẽ, cũ Dominus idẽ Iacob reſpiceret. Hic fide ſua propheta probatus eſt, ¹¹verbiſq; ſuis eſſe fide¹¹vaticina'cõpertus. Dominũ potentem inuocauit, cum prementibus ¹³eũ' vndiq; hoſtibus ipſius, ¹⁴agnũ' lactentem immolaret. Tum Dominus de cælo tonuit, ſonitũq; magno¹⁵tonitrui'vocẽ ſuam edidit audiendam. Ita concidit duces Tyriorũ, omnẽſque Paleſtinorũ principes. Ante tempus vitæ finiendę coram Deo, &¹⁶Vncto'ipſius teſtatus eſt ſe nec pecunias ab vllo mortalium, nec ad calceamenta vſque quicquam accepiſſe: neq; vero quiſquam eſt eũ criminatus. Etiã poſt obitum ſuum vaticinatus eſt, &¹⁷regi' interitum ipſius indicauit. Vocem ſuam è terra ſuſtulit, ſcelera populi delenda vaticinans.

CAP. XLVII.

POſt hũc exortus eſt Nathã, qui tẽporibus Dauidis functus eſt munere¹prophetico.'Porrò ſicut adeps ab ² hoſtia felici ſelectus fuit Dauid è poſteris Iſrael. Cum leonibus quaſi cũ hœdis³lu ſit,' & cum vrſis perinde ac cum agnis ouium. Nõnne in iuuentute ſua interemit gigantem, & opprobrium ſuſtulit è populo, quando manum cum lapide fundæ leuauit, & deiecit ſuperbiam Goliath? Nam inuocabat Dominum altiſſimum, qui roborauit dexteram ipſius, vt tolleret hominem bello potentem, ⁴cornúque' populi ſui etigeret. ⁵Is'ei gloriã tribuit decem⁶millium,' & cõmẽdationibus⁷ſuis'reddidit laudabilẽ, & ei diadema gloriæ detulit. Nã hoſtes profligauit circumcirca, & Paleſtinos inimicos redegit ad nihilum, adeo vt ⁸cornu' eorum etiam hodie ſit fractum. In omni opere ſuo laudem ſummo numini honorifica oratione tribuit, totóque corde decantauit creatorem ſuum, & amauit. Cantores conſtituit ante aram, qui ſuaues ſono ſuo cantus ederẽt, * carminibúſq; ſuis laudes agerẽt quotidie. Feſtis diebus decus addidit, & ad ſummũ exornauit tẽpora: quibus celebrarent nomen⁹ſanctũ' Dei, & à matutino tẽpore decantarẽt¹⁰eiuſdem'ſanctitatẽ. ¹¹Dominus peccata eius aboleuit, & cornu eius erexit ad tempus perpetuũ. Fœdere pactus eſt ei¹²regnum,'& ſolium maieſtatis in Iſrael. ¶Huic ſucceſſit filius ſapiens, qui per eum in¹³amplam'venit poſſeſſionem. Salomon regnauit tempore pacifico, ¹⁴ & gloriam adeptus eſt, poſtquã Deus circuniecta loca pacata reddidit, vt nomine ipſius ſtatueret ædẽ, & ſacrariũ perpetuum pararet. Quàm ſapiens in iuuẽtute¹⁵tua'factus es, qui fluminis inſtar repletus fueris intelligentia. Animus tuus terrã¹⁶omnem'operuit, & allegorijs ænigmaticis ¹⁷impleuit.' Nomẽ tuum procul permanauit in inſulas, pacẽq; tua ¹⁸fuiſti gratioſus.' Te miratæ ſunt regiones, propter carmina, & prouerbia ſimul & allegorias, inter-

tes potentiã eius, quia contra Deum pugnare nõ eſt facile: & ſecutus eſt à tergo potentes. ‖Et in diebus Moyſi miſericordiã fecit ipſe & Caleb filius Iephone, ſtare cõtra hoſtẽ, & prohibere gentem à peccatis, & perfringere murmur malitiæ. ‖Et ipſi duo conſtituti, à periculo liberati ſunt à numero ſexcentorũ milliũ peditũ inducere illos in hereditatẽ, in terrã quæ manat lac & mel. ‖Et dedit Dominus ipſi Caleb fortitudinẽ, & vſq; in ſenectutẽ permãſit illi virtus, vt aſcẽderet in excelſum terræ locũ, & ſemen ipſius obtinuit hæreditatem. ᶜ& viderũt' omnes filij Iſrael quia bonũ eſt obſequi ſancto Deo. Et iudices ſinguli ſuo nomine, quorum non eſt corruptum cor, qui nõ auerſi ſunt à Domino, vt ſit memoria illorum in in benedictione, ‖& oſſa eorum pullulent de loco ſuo, & nomen eorum permaneat in æternum, ᶠpermanente' ad filios illorum ſanctorum virorũ gloria. ¶Dilectus à Domino Deo ſuo Samuel propheta Domini, ‖renouauit imperiũ, & vnxit principes in gente ſua. In lege Domini congregationẽ iudicauit, & vidit ᵍDeum'Iacob, & in fide ſua probatus eſt propheta. Et cognitus eſt in verbis ſuis fidelis, quia vidit Deum lucis, & inuocauit Dominũ omnipotentẽ in oppugnãdo hoſtes circũſtantes vndique, in oblatione viri inuiolati. ‖Et intonuit de cælo Dominus, & in ſonitu magno auditã fecit vocem ſuã, ‖& contriuit principes Tyriorũ, & omnes duces Philiſthijm. Et ante tẽpus finis vitæ ſuæ & ſeculi, teſtimonium præbuit in cõſpectu Domini, & chriſti, ‖pecunias & vſq; ad calceamẽta ab omni carne nõ accepit, & non accuſauit illũ homo. ‖Et poſt hoc dormiuit, & notum fecit regi, & oſtendit illi finẽ vitæ ſuæ, & exaltauit vocẽ eius de terra in prophetia delere impietatem gentis.

CAP. XLVII.

POſt hæc ‖ſurrexit Nathan propheta in diebus Dauid. Et quaſi adeps ſeparatus à carne, ſic Dauid à filijs Iſrael. ‖Cũ leonibus luſit quaſi cum agnis: & in vrſis ſimiliter fecit ſicut ᵃin'agnis ouium in iuuentute ſua. ‖Nunquid non occidit gigantem, & abſtulit opprobrium de gente? In tollẽdo manum in ſaxo fundæ deiecit exultationem Goliæ, vbi inuocauit Dominum omnipotentẽ, & dedit in dextera eius tollere hominem fortem in bello, & exaltare cornu gentis ſuæ. ‖Sic in decem millibus glorificauit eum, & laudauit eũ in benedictionibus Domini, in offerẽdo illi coronam gloriæ. ‖cõtriuit enim inimicos vndiq;, & extirpauit Philiſthijm contrarios vſque in hodiernũ diem: cõtriuit cornu ipſorum vſque in æternũ. In omni opere dedit confeſſionẽ Sancto, & Excelſo in verbo gloriæ. De omni corde ſuo laudauit Dominũ, & dilexit Deum qui fecit illum, & dedit illi cõtra inimicos potentiã: ‖& ſtare fecit cantores contra altare, & in ſono eorũ dulces fecit modos. Et dedit in celebrationib⁹ decus, & ornauit tẽpora vſq; ad cõſummationem vitæ, vt laudarent nomen ſanctũ Domini, & amplificarent mane Dei ſanctitatem. ‖Chriſtus purgauit peccata ipſius, & exaltauit in æternum cornu eius: & dedit illi teſtamentum ᶜregum,'& ſedẽ gloriæ in Iſrael. ¶Poſt ipſum ſurrexit filius ſenſatus, & propter illum deiecit omnem potentiam inimicorum. ‖Salomon imperauit in diebus pacis, cui ſubiecit Deus omnes hoſtes, vt conderet domum in nomine ſuo, & pararet ſanctitatem in ſempiternum, quemadmodũ eruditus eſt in iuuẽtute ſua. ‖Et impler⁹ eſt quaſi flumen ſapiẽtia, & terram retexit ᵉanima'ſua. Et repleſti in cõparationibus ænigmata: ad inſulas longe diuulgatum eſt nomen tuum, & dilectus es in pace tua. In cantilenis & prouerbijs & comparationibus, & interpretationibus mi-

Num. 14. b
Num. 26. g
Deut. 1. c
Ioſue 14. d
C ¶ vt viderent
I. 49. c
¶ permanentis
1. Reg. 10. c
¶ Dominus
D
1. Reg. 7. c
1. Reg. 12. a
1. Reg. 12. a
1. Reg. 28. a
1. Reg. 12. a
1. Reg. 17. d
¶ ſicut
1. Reg. 17. d
1. Reg. 18. b
1. Reg. 5.
B
1. Par. 16. a
2. Reg. 12. b
¶ regni
3. Reg. 4. b
3. Reg. 4. f
C ¶ ſua

ter ſunt terræ, & in nomine Domini Dei tui
ſt cognomen, Deus Iſrael. ¶Collegiſti quaſi au-
ichalcum aurum, & vt plumbum compleſti ar-
entum, ¶& inclinaſti femora tua mulieribus.
oteſtatem habuiſti in corpore tuo. Dediſti ma-
ulam in gloria tua, & prophanaſti ſemẽ tuum
nducere iracundiam ad liberos tuos, & in cæte
is ſtultitiam tuam, vt faceres imperium bipar-
tum, ¶& ex Ephraim imperare imperium du-
um. ¶Deus autẽ non derelinquet miſericordiam
uam, & non corrumpet, nec delebit opera ſua,
eque perdet à ſtirpe nepotes electi ſui: & ſemẽ
ius qui diligit Dominum, non corrumpet. De-
it autem reliquum Iacob, & Dauid de ipſa ſtir
e. Et finem habuit Salomon cum patribus ſuis.
t dereliquit poſt ſe de ſemine ſuo gentis ſtulti-
iam, & imminutum à prudentia Roboam, qui
uertit gentem conſilio ſuo, & Ieroboam filium
abat. ¶qui peccare fecit Iſrael, & dedit viã pec-
andi Ephraim, & plurima redundauerunt pec-
ata ipſorum. Valde enim auerterunt illos à ter
a ſua. Et quæſiuit omnes nequitias, vſque dum
eruenirет ad illos defenſio, & ab omnibus pec-
atis liberauit eos.

CAP. XLVIII.

ET ſurrexit Elias propheta, quaſi ignis, & ver
bum ipſius quaſi facula ardebat. Qui indu-
it in illos famẽ, & imitantes illum inuidia ſua,
pauci facti ſunt. non enim poterant ſuſtinere
præcepta Domini. Verbo Domini continuit cæ-
lum, ¶& deiecit à ſe ignem terræ. ſic amplifica-
tus eſt Elias in mirabilib⁹ ſuis. Et quis poteſt ſi-
militer ſic gloriari tibi? ¶Qui ſuſtuliſti mortuum
ab inferis, de ſorte mortis, in verbo Domini Dei.
Qui deieciſti reges ad perniciem, & confregiſti
facile potentiam ipſorum, & glorioſos delicto
ſuo. ¶Qui audis in Sina iudicium, & in Horeb iu
dicia defenſionis. ¶Qui vngis reges ad pœniten-
tiam, & prophetas facis ſucceſſores poſt te. ¶Qui
receptus es in turbine ignis in curru equorum
igneorum. ¶Qui inſcriptus es in iudicijs tempo-
rum lenire iracũdiam Domini, conciliare cor pa
tris ad filiũ, & reſtituere tribus Iacob. Beati ſunt
qui te viderunt, & in amicitia tua decorati ſunt.
nam nos vita viuimus tantum: poſt mortem au
tem non erit tale nomen noſtrum. ¶Elias qui in
turbine tectus eſt, & in Eliſeo completus eſt ſpi-
ritus eius: in diebus ſuis non pertimuit princi-
pem, & potentia nemo vicit illum. ¶Nec ſupera-
uit illum verbum aliquod, & mortuum prophe
tauit corpus eius. ¶In vita ſua fecit mõſtra, & in
morte mirabilia operatus eſt. In omnib⁹ iſtis nõ
pœnituit populus, & non receſſerunt à peccatis
ſuis ¶vſquedũ electi ſunt de terra ſua, & diſperſi
ſunt in omnẽ terram. & relicta eſt gens perpau
ca, & princeps in domo Dauid. Quidam ipſorum
fecerunt quod placeret Deo: alij autẽ multa cõ-
miſerũt peccata. ¶Ezechias muniuit ciuitatem
ſuam, & induxit in medium ipſius aquam, & fo
dit ferro rupem, & ædificauit ad aquam puteũ.
¶In diebus ipſius aſcendit Sennacherib, & miſit
Rabſacen, & ſuſtulit manum ſuam contra illos,
& extulit manũ ſuã in Siõ, & ſuperbus factus eſt
potentia ſua. Tũc mota ſunt corda, & manus ip-
ſorum: & doluerunt quaſi parturiẽtes mulieres.
Et inuocauerũt Dominum miſericordem, & ex-
pandentes manus ſuas, extulerunt ad cœlũ: & ſan
ctus Dominus Deus audiuit cito vocem ipſorũ.
Non eſt commemoratus peccatorum illorũ, ne-
que dedit illos inimicis ſuis, ſed purgauit eos in
manu Eſaiæ ſancti prophetæ. ¶Deiecit caſtra Aſ-
ſyriorum, & cõtriuit illos angelus Domini. nam
fecit Ezechias quod placuit Deo, & fortiter iuit
in via Dauid patris ſui, quam mãdauit illi Eſa-
ias propheta magnus, & fidelis in cõſpectu Dei.

pretationeſque, ac nomen Domini Dei, qui Deus
Iſraelis eſt cognominatus. Aurum congeſſiſti vt
ſtannum, & argentum inſtar plumbi multipli-
caſti. [9]Lũbos tuos applicuiſti mulieribus, & vin-
ci te corpore tuo paſſus es. Inuſſiſti gloriæ tuæ
maculam, ſemẽque tuum profanaſti, offenſam
[10]contraxiſti liberis tuis, &[11]ex ſtultitia tua cepi-
ſti dolorem: vnde bipertito diuiſum eſt imperiũ
regnũmque rebellionis ortum ex Ephraim. Non
tamẽ omiſit miſericordiam ſuam Dominus, nec
eam ex operibus ſuis diſperdidit. Nepotes [12]electi
ſui haudquaquam aboleuit, nec progeniem ama
toris ſui ſuſtulit: ſed dedit Iacob reliquias, & Da
uidi radicem ex ipſo. Cæterũ Salomon conquie-
uit cum patribus, & poſt ſe reliquit ſtultitiã [13]pu
blicã de ſemine ſuo, inopẽmque mẽtis Roboam,
qui cõſilio ſuo populum [14]alienauit, & Ieroboã
Nabatis filiũ, qui in errorem induxit Iſraelitas,
peccandique viam Ephraim tradidit. Ergo mul-
tiplicata ſunt peccata eorum, adeo vt eos pelle-
rent terra ſua, omnẽque ſcelus expetierunt, do-
nec [15]indignatio inuaſit eos & vltio, [per quam
omnia peccata luerent.]

CAP. XLVIII.

POrrò Elias propheta velut ignis eſt exortus,
& ſermo eius inſtar facis flagrauit. Is famem
[1]grauem immiſit in eos, vehemẽtiáque ſua rede-
git ad paucos, [quòd non poſſent ferre iuſſa Do
mini.] Imperio Domini cælum inhibuit, ignem
[2]de cælo ter deduxit. Quantam gloriã miraculis
tuis adeptus es Elia? aut quis paria tecum glorie
tur? qui defunctũ excitaris à morte, & [3]animam
ab orco verbis Altiſſimi: qui deduxeris reges ad
interitum, & [4]de ſede ſua glorioſos, [eorũmq; po
tentiam infregeris:] qui audieris in Sina incre-
patione [5]Domini, & in Horeb vltrices ſententias:
qui reges ad vicem rependendam, & prophetas
tibi ſucceſſuros vnxeris: qui procella ignita ſub-
latus ſis in curru equorum ardẽtium, qui ad re-
prehẽſiones certis temporibus deſignatus ſis ad
pacãdã iram [6]iudicij diuini ante furorẽ, ad [7]cor
patris reconciliandũ filio, & ad tribus Iacob con
ſtituendas. Beati qui te viderint, beneuolentiáq;
fuerint [8]condecorati, [9]quia nos vita viuemus. Hic
eſt Elias, qui procella tectus eſt, [10]cuiúſq; ſpiritu
repletus eſt Eliſæus. Is temporibus ſuis nihil eſt
permotus [11]ob principes, nec imperiũ cuiuſquã
pertulit. Nulla res ſuperauit eum, corpúſq; eius
propheteam egit etiam poſt obitũ. Miracula de-
ſignauit in vita ſua, defunctique facta miranda
ſunt. Non tamẽ ob hæc omnia reſipuit populus,
nec à peccatis deſtitit, donec è terra ſua captiuus
eſt abductus, & diſperſus per totũ orbem, adeo vt
populus pauciſſimus cũ principe relinqueretur
in domo Dauidica. Pars quidẽ eorum [12]quod re-
ctum erat egit, ſed pars peccata multiplicauit.
¶Vrbẽ ſuam muniuit Ezechias, & [13]aquã in me-
dium eius induxit. Effodit ferro rupẽ, & cõſtru-
xit fontes cauſa aquarũ. Huius tẽporibus aſcen-
dit Sennacherib, qui præmiſſo Rabſace cõtra Sio-
na [14]manũ ſuã extulit, & ſuperbia ſua gloriatus
eſt. Tũ perculſa ſunt corda, manúſq; populi: qui
cum indoluiſſet in modũ parturientiũ, & domi
num miſericordem manibus ad eum extẽtis in-
uocauiſſet, & Sanctus ille de cælo protinus exau
diuit illos, [non retinuit in memoria peccata ip
ſorum, nec tradidit eos hoſtibus ſuis:] etenim
eos interprete Eſaia [propheta ſancto] liberauit.
Caſtra Aſſyriorum cecidit, & angelus ipſius de-
leuit eos. Nam Ezechias quod Domino gratum
erat fecit, & fortiter ſe geſſit in itineribus patris
ſui Dauidis, de quib⁹ præcepta dederat prophe-
ta magnus, & [15]vaticinatione ſua [16]fidus Eſaias.

¶9 λαγόνας. al, σπλάγχνα.
¶10 ἐπαγαγεῖν
¶11 κατανυγῆναι ἐπὶ τῇ ἀφροσύνῃ σου.
¶12 ἐκλεκτοῦ αὐτοῦ
¶13 Vl, populi
¶14 ἀπέστησε.
¶15 ὀργὴ, καὶ ἐκδίκησις.

XLVIII.

¶1 ἰσχυρόν
¶2 ἐξ οὐρανοῦ
¶3 ψυχήν
¶4 Vl, de lecto ſuo
¶5 κυρίου,
¶6 χρίσεως κυρίου πρὸ θυμοῦ. al, πρὸς θυμόν.
¶7 Hoc indicat eũ loqui de vaticinio Malachiæ vltimo de Elia.
¶8 κεκοσμημένοι. al, κεκοιμημένοι, vt fortaſſis ſenſus authoris fuerit Beati ſunt, qui te viderunt, & obierũt in gratia conſtituti, magis quã nos qui viuimus.
Vetus interpres Latinus (ſiue ita legit, ſiue quia mutilus ſenſus videbatur, de ſuo addidit) præterea habet, Poſt mortẽ autem nõ erit tale nomen noſtrum.
¶9 Mutata perſona intelligit per communicationem eos, qui viderint Eliã Domini præcurſorem.
¶10 πνεύματος. al, σώματος. & αὐτοῦ. al, ἁγίου.
¶11 ὑπὸ ἀρχόντων. al, ἄρχοντος,
¶12 יושר
¶13 ὕδωρ
¶14 χεῖρα αὐτοῦ ¶15 בחזון ¶16 πιστός: vt certus

¶17 vl, poſteriora אחרונים

XLIX.

¶1 משעף משעף ¶2 ἰδύναιν γὰρ al, ἰδύνει τὸν χεῖρας, id eſt, robur. ¶3 ביר .i.per manum. Ita ſæpe vocát operá prophetæ. ¶4 ἐκάκωσαν al, ἐκάκωσε, ¶5 id eſt, ſub allegoria imbris mala eis prædixit. Ezech.13.c &.g ¶6 κατώρθωσε. animauit. al, ἀγαθῶσαι. ¶7 αὐτῶν ¶8 ναόν ¶9 καὶ ἐν ἐκλεκτοῖς λίθοις vtemias. 8 ἐπὶ &c. ¶10 οὐδὲ ὡς ἰωσήφ, &c. ¶11 Quædá exéplaria habent ἀπὸ κυρίου, à Domino cóſeruata ſunt. ¶12 vl, in natura rerum,

L.

¶1 ναόν. al λαόν. ¶2 διπλοῦν ¶3 δοχεῖα ¶4 Id eſt, aridiſſima, vt Deute.28. cœlú æneum dicit. Eſt autẽ vel hyperbole de ſumma ſiccitate, vel allegoria de calamitoſis tẽporibus, quib' tamé Simon bene profuerit. Porrò τρίμετρον habẽt emẽdatiores codices, alij περίμετρον. Vet' interpres ſentétiá habet contrariam. ¶5 ἐμπολιορκηθῆναι. al, καὶ ἐμπολιορκήσεως. ¶6 αὐτῆς, ¶7 ἐπὶ πυρείου, ¶8 εὐπρεπής ¶9 vl, inſignis erat amictu ſanctitatis. ¶10 μέλη. al, μέρη ¶11 κυκλόθεν αὐτοῦ

Temporibus illius retro ceſſit ſol, vitámque regis ampliauit. Ingenti ſpiritu præuidit [7] nouiſſima, & lugentes in Sion conſolatus eſt. In æuum vſque futura prænũtiauit, arcanáque fata priuſquam euenirent. CAP. XLIX.

INſtar miſturæ odoramenti artificio vnguentarij concinnatę eſt Ioſiæ memoria, omni ori mellis in modũ dulcis, & vt in fœcũdo vini conuiuio muſica. Hic in populo reformando dexteritate vſus eſt, & abominandas impietates ſuſtulit. Animum ſuum direxit ad Dominum, pietatémque temporibus impiorũ conſtabiliuit. Præter Dauidem, Ezechiam, & Ioſiam perfidioſe defecerunt omnes. nam deſeruerunt legem Altiſſimi, regéſque Iudaici deſciuere. Alijs itaque [2] traditum eſt coram eorum, & gloria genti alienæ, quæ eximiam ſanctitatis vrbem incendit, vicóſque eius deſolauit iuxta vaticinium Ieremiæ. Nunc enim male [4] tractauerunt, cũ ab vtero propheta conſecratus eſſet ad eruendum, affligendum ac perdendum, rurſúmque ad ædificãdum & plantandum. ¶Porrò autem eſt Ezechiel, qui intuitus eſt viſum gloriæ, quod ei in curru Cherubim oſtenſum eſt. Hic [5] ſub imbre meminit inimicorum, rectáque via incedẽtes [6] erexit. ¶Duodecim quoque prophetarum oſſa de locis ſuis reuiteſcant, [8] memoriáque eorum fauſta ſit & beata. [9] Enimuero quiſque cõſolatus eſt Iacob, & ſpe fida ſeruauit eum. ¶Quantopere Zorobabelem extollemus? nã is velut inſigne eſt in manu dextera [Iſraelis,] atque item Ieſus filius Ioſedec, qui temporibus ſuis condidere templum, & [8] ædem ſacram ad gloriam ſempiternam Domino paratam extruxerunt. [9] Inter ſelectos inſuper eſt diuturnæ memoriæ Neemias, qui nobis excitauit muros collapſos, portáſque conſtituit cum obicibus, & domuum noſtrarum fundamẽta denuo ſubſtruxit. ¶Nemo vero in orbe ſimilis Enoch extitit, vt qui de terra ſublimis ſit aſſumptus, [10] neque Ioſepho par vir quiſquã ortus eſt, fratrum dux, populique firmamentum, cuius oſſa [11] conſeruata ſunt, [& poſt obitum vaticinata.] ¶Sem & Seth gloria excelluerunt inter homines, & [12] in creatione rerum, Adam inter cuncta animantia. CAP. L.

ADde & Simonẽ Onia natum põtificẽ maximum, qui ſacram ædem inſtaurauit in vita ſua, tẽplũq; ætate ſua firmauit. Ab hoc duplex altitudo fundata eſt, celſum munimen illud tẽplũ ambiens. Huius tẽporibus receptacula aquarum adſiccata ſunt, [4] æneáq; fuit pars maris ferè tertia. Hic populo ſuo ſedulo cauit à ruina, & elaborauit i vrbe [5] includẽda munitionib'. Quàm ſe gerebat honorifice cũ verſabatur in populo: cũmq; è domicilio velo pretẽto procedebat, quaſi ſtella matutina inter nebulas, & perinde ac luna plena diebus [6] ſuis, veluti ſol irradiãs tẽplum Altiſſimi, & vt arquus in ſplendidis refulgẽs nubibus, vt flos roſarũ tẽpore verno, & quaſi ad aquas profluentes lilia, vt thurifer ſurculus tẽpore æſtatis, & vt ignis ac thus [7] in foco, vt vas auro ſolidum omnigena gẽma decoratũ, vt oliua [8] elegãs & fructifera, quaſiq; cupreſſus ad nubes vſq; procera, cũ ſumebat glorioſum habitũ, cũmque omni magnificẽtia induebatur, atq; in aſcẽſu ſacri altaris [9] amictum ſanctitatis decorabat. Cum item [10] membra è manibus ſacerdotum accipiens ſtabat ad focum aræ [11] cingente eum corona fratrũ. Cedro in Libano natæ ſimilis erat, illis perinde vt ſtirpes palmarum, & omnibus prognatis Aarone cum ſua magnificentia circunſtãtibus, ſacrificiáque Domini manu tenentibus corá vniuerſo cœtu Iſraelitarum. Ita ille ſacrum miniſterium ſuper aram ſummi atque omnipotentis Dei ſacrificium condecorando exequebatur.

In dieb' ipſi' retrò rediſt ſol, & addidit regi vitã. Spiritu magno vidit vltima, & cõſolat' eſt lugẽtes Siõ, vſq; in ſempiternũ. Oſtẽdit futura, & abſcondita antequã euenirent. CAP. XLIX.

MEmoria Ioſiæ in compoſitione odoris facta opus pigmentarij. In omni ore quaſi mel indulcabitur eius memoria, & vt muſica in conuiuio vini. Ipſe eſt directus diuinitus in pœnitentia gentis, & tulit abominationes impietatis. Et gubernauit ad Dominũ cor ipſi', & in diebus peccatorũ corroborauit pietatẽ. Præter Dauid, & Ezechiam, & Ioſiã, omnes peccatũ cõmiſerũt. nã reliquerunt legem Altiſſimi, reges Iuda, & cõtẽpſerũt timorẽ Dei. Dederunt enim regnũ ſuũ alijs, & gloriam ſuam alienigenæ genti. Incenderunt electam ſanctitatis ciuitatem, & deſertas fecerũt vias ipſi' in manu Ieremiæ. Nam male tractauerunt illũ, qui à vẽtre matris cõſecratus eſt propheta, euertere & eruere, & perdere, & iterum ædificare, & renouare. ¶Ezechiel qui vidit conſpectum gloriæ, quam oſtendit illi in curru Cherubim. Nam commemoratus eſt inimicorũ in imbre, benefacere illis qui oſtenderunt rectas vias. ¶Et duodecim prophetarum oſſa pullulẽt de loco ſuo. nam corroborauerunt Iacob, & redemerunt ſe in fide virtutis. ¶Quomodo amplificemus Zorobabel? nam & ipſe quaſi ſignum in dextera manu Iſrael. Et Ieſum filium Ioſedec? qui in diebus ſuis ædificauerunt domum, & exaltauerunt templum ſanctum Domino, paratum in gloriam ſempiternam. ¶Et Nehemias in memoria multi temporis, qui erexit nobis muros euerſos, & ſtare fecit portas & ſeras, qui erexit domos noſtras. ¶Nemo natus eſt in terra qualis Henoch. nam & ipſe receptus eſt à terra. Et Ioſeph qui natus eſt homo, princeps fratrum, firmamentum gentis, rector fratrum, ſtabilimentum populi: & oſſa ipſius viſitata ſunt, & poſt mortem prophetauerũt. ¶Seth & Sem apud homines gloriam adepti ſunt, & ſuper omnem animam in origine Adam. CAP. L.

SImon Oniæ filius, ſacerdos magnus, qui in vita ſua ſuffulcit domũ, & in diebus ſuis corroborauit templum. Templi etiam altitudo ab ipſo fundata eſt, duplex ædificatio & excelſi parietes templi. In diebus ipſius remanauerunt putei aquarum, & quaſi mare adimpleti ſunt ſupra modum. Qui curauit gentem ſuam, & liberauit eam à perditione. Qui præualuit amplificare ciuitatem, qui adeptus eſt gloriam in conuerſatione gentis: & ingreſſum domus, & atrij amplificauit. Quaſi ſtella matutina in medio nebulæ, & quaſi luna plena in diebus ſuis lucet. Et quaſi ſol refulgens, ſic ille effulſit in templo Dei. Quaſi arcus refulgens inter nebulas gloriæ, & quaſi flos roſarum in diebus vernis, & quaſi lilia quæ ſunt in tranſitu aquæ, & quaſi thus redolens in diebus æſtatis. Quaſi ignis effulgens, & thus ardens in igne. Quaſi vas auri ſolidum, ornatum omni lapide precioſo. Quaſi oliua pullulans, & cypreſſus in altitudinem ſe extollens, in accipiendo ipſum ſtolam gloriæ, & veſtiri eum in conſummatione virtutis. In aſcenſu altaris ſancti, gloriam dedit ſanctitatis amictum. In accipiendo autem partes de manu ſacerdotum, & ipſe ſtans iuxta aram. Circa illum corona fratrum: & quaſi plantatio cedri in monte Libano. ſic circa illum ſteterunt quaſi rami palmæ, & omnes filij Aaron in gloria ſua. Oblatio autem Domini in manibus ipſorum, coram omni ſynagoga Iſrael, & conſummationem fungens in ara, amplificare oblationem excelſi regis.

Digitized by Google

rrexit manum ſuā in libatione, & libauit de
guine vuæ. Effudit in fundamento altaris o-
rem diuinum excelſo principi. Tunc exclama
ūt filij Aaron, in tubis productilibus ſonue-
it, & auditam fecerunt vocē magnam in me-
riam coram Deo. Tunc omnis populus ſimul
peranerunt, & ceciderūt in faciem ſuper ter-
adorare Dominū Deum ſuum, & dare pre-
omnipotenti Deo excelſo. Et amplificauerūt
llētes in vocibus ſuis, & in magna domo au-
eſt ſonus ſuauitatis plenus. Et rogauit popu
Dominum excelſum in prece, vſque dū per-
us eſt honor Domini, & munus ſuum perfe-
ant. Tunc deſcendens, manus ſuas extulit in
nem congregationem filiorum Iſrael dare
riā Deo à labijs ſuis, & in nomine ipſius glo-
ri. & iterauit orationem ſuam, volens oſten-
e virtutem Dei. Et plus orauit Deum omniū,
magna fecit i omni terra, qui auxit dies no
s à vētre matris noſtræ, & fecit nobiſcum ſe-
dum ſuam miſericordiam. det nobis iucun-
tem cordis, & fieri pacem in diebus noſtris
ſrael per dies ſempiternos: credere Iſrael no
um eſſe Dei miſericordiam, vt liberet nos in
bus ſuis. ¶ Duas gentes odit anima mea, ter-
autem non eſt gens, quam oderim: qui ſedēt
monte Seir, & Philiſthijm: & ſtultus populus
habitat in Sichimis. ¶ Doctrinam ſapientiæ
diſciplinæ ſcripſit in codice iſto Ieſus filius
ach Ieroſolymita, qui renouauit ſapientiam
corde ſuo. Beatus qui in iſtis verſatur bonis:
[*] ponit' illa in corde ſuo, ſapiens erit ſemper.
nim hæc fecerit, ad omnia valebit. quia lux
i, veſtigium eius eſt. CAP. LI.

Oratio Ieſu filij Sirach.

Confitebor tibi Domine rex, & collaudabo te
Deum ſaluatorem meum. Confitebor nomi
tuo: quoniam adiutor & protector factus es
hi, & liberaſti corpus meum à perditione, à
queo linguæ iniquæ, & à labijs operantium
endacium, & in conſpectu aſtantium factus es
ihi adiutor. Et liberaſti me ſecundum multi-
dinem miſericordiæ nominis tui à rugienti-
s, præparatis ad eſcam, de manibus quærenti-
n animam meam, & de portis tribulationum
æ circundederūt me: à preſſura flammæ, quæ
rcundedit me, & in medio ignis nō ſum æſtua-
s, de altitudine ventris inferi, & à lingua coin
inata, & à verbo mendacij, à rege iniquo, & à
gua iniuſta. Laudabit vſque ad mortem ani-
a mea Dominum. Et vita mea appropinquans
at in inferno deorſum, circundederūt me vn-
que, & non erat qui adiuuaret: reſpiciēs eram
adiutorium hominum, & non erat: Memora
s ſum miſericordiæ tuæ Domine, & coopera-
onis tuæ quæ à ſeculo ſunt: quoniam eruis ſu
nentes te Domine, & liberas eos de manibus
ntium. Exaltaſti ſuper terram habitationem
eam, & pro morte defluente deprecatus ſum.
nocaui Dominum patrem Domini mei, vt nō
relinquat me in die tribulationis meæ, & in
mpore ſuperborum ſine adiutorio. Laudabo
omen tuum aſſiduè, & collaudabo illud in con
ſſione, & exaudita eſt oratio mea. Et liberaſti
e de perditione, & eripuiſti me de tempore ini
o. Propterea cōfitebor, & laudem dicam tibi,
benedicam nomini Domini. Cum adhuc iu-
ior ſum, prius quàm oberrarem, quæſiui ſapiē
am palàm in oratione mea: ante tempus po-
ulabam pro illa, & vſque in nouiſſimis inqui-
m eam, & florebit tanquam præcox vua. Læta-
m eſt cor meum in ea, ambulauit pes me' iter
ctum, à iuuentute mea inueſtigabam eam. In-
linaui modicè aurem meam, & excepi illam.

Manum ſuam protendebat ad libamina,[12] libabátque' liquorem vuæ ſanguineū, &[13] ſuper ſolū
aræ' ſummo rerum rectori fragrans odoramen-
tum effundebat. Tū Aarone prognati exclama-
re, tubiſque ductilibus clangere, & coram Altiſſi
mo vocem ingentem edere cauſa[14] commenda-
tionis.' Tum quoque populus omnis vnà ſata-
gere, & humi procidere pronus in faciē, ad do-
minum ſuum Deum omnipotentem ac ſummū
adorandum: cantores autem vocibus ſuis lau-
des agere, vt ſuaue plurimo[15] ſono' carmen ede-
retur. Interim populus ſummo Domino ſuppli-
care, precēſq; fundere coram miſericordi, donec
abſolueretur cult' ipſius, ſacráq; miniſteria per-
agerentur. Deinde cum deſcendiſſet, ille manus
ſuas ad omnē cœtum Iſraelitarum, laudes Do-
mino labijs ſuis agendo, eiuſdēmq; nomine glo
riando extendere. Inde rurſum preces[16] iterari'
ad[17] benignitatem Altiſſimi percipiendam.' Nūc
quoque Deo[18] rerum omnium' laudes agite, Deo
per omnia magnifico, qui nobis ab vtero indies
augeſcere dedit, & nobiſcum egit pro ſua miſe-
ricordia. Is nos perfundat iucunditate animi,
noſtriſque temporibus pacem concedat, vt pri-
ſcis ſeculis in Iſrael: vt miſericordiam ſuam in
nobis ratam faciat, abſque temporibus[19] noſtris'
liberet. ¶ Duabus gentibus infenſus eſt animus
meus, atque tertiæ, quæ minime gens eſt: ijs vi-
delicet qui tenent montem[20] Samariæ,[21] & inco-
lis Paleſthinæ,' ſtultóque populo Sichimis habi-
tanti. ¶ Doctrinā prudentiæ ſcientiæque[22] cōſcri
pſit' in hoc libro Ieſus filius Sirach Eleazaro na-
tiōe Hieroſolymitan', i quo effudit animi ſui ſa
pientiā. Beatus eſt qui verſat' fuerit in his: & qui
ea mēte ſua recōdiderit, euadet ſapiens. Nā qui
hæc egerit, valebit ad omnia, quia veſtigiū po-
nit in luce Domini, [*] qui ſapientia pios imbuit.
[*] Deus prædicetur in perpetuum. Fiat, Maxime.

¶ Precatio Ieſu filij Sirach. CAP. LI.

Te Domine rex celebro, tibi laudes ago Deo
ſeruatori meo, nominíq; tuo gratulor, quòd
mihi defenſor fueris & adiutor, q ſeruaris corp'
meū ab interitu, & à labijs linguæ calumniatri
cis: q aduerſus labia mēdacio dedita, cōtráq;' ad-
uerſarios mihi tuleris auxilium: q me pro abun
danti tua miſericordia liberaris à fremitib' eo-
rum,[1] qui parati erant' ad me deuorandū, atque
etiā è manu vitā meam inſectātium, è plurimis,
quas perpeſſus ſum, afflictionibus, ex[2] igne' ſuffo
cationē vndiq; minātí, ex igne quē non accēde-
ram, ex imo orci ventre, ab impura lingua, à fal
ſa apud regem criminatione, & ab iniuſtæ lin-
guæ calūnia. Ad mortem vſq;[4] propinquarat ani
ma mea,[5] vitáq;' deorſum q̄ proxime orcū acceſ
ſerat. Cōprehēſum me tenebāt vndiq;, nec cōpa-
rebat adiutor: ad humanū auxiliū[6] reſpectabā,'
nec vllum erat. Tum miſericordiæ tuæ Domine
recordatus ſum, & eorum quæ ab æuo condito
geſſiſſes: te eorū qui te fidant liberatorē eſſe, &
è manibus[7] hoſtium' vindicē. Ergo[8] è terra' ſuſtu-
li precationem, & vt à morte liberarer oraui. Do
minum inuocaui Domini mei patrē, ne me die-
bus calamitoſis desereret, opem negantibus[9] ſu-
perbis.' Laudabam nomen tuū aſſidue, ac decan
tabam cum gratulatione, & precatio mea exau-
dita eſt. Nam ſeruaſti[10] me' ab interitu, & ex im-
probo tempore eripuiſti. Propterea gratulor ti-
bi, & laudes ago[11] Domine, nomēnq; tuum cele-
bro.' Iuuenis adhuc antequā[12] ſeducerer,' preca-
tione mea palàm quæſiui ſapientiā. Hanc pete-
bam[13] ante tēplū,' & ſectabor eā vſq; ad extremū
in modū vuæ matureſcentis[14] effloreſcentē.' Cor
meū in ea lætatū eſt, & pes me' rectà ingreſſus.
Inueſtigaui hanc à iuuentute mea: aurem meā

¶ 12 ἔσπευσε
¶ 13 vl, ad baſim aræ
¶ 14 vl, memoriæ. vl, celebrationis.
¶ 15 ἤχῳ. al, οἴκῳ
¶ 16 αἰδέσιμον. al, ἐδέοντο
¶ 17 vl, gratiam impetrandam, ἐπιδέξασθαι
¶ 18 πάντων. al, πάντες
¶ 19 ἡμῶν. al, αὐτοῦ
¶ 20 Vetus interpres habet Seir.
¶ 21 καὶ ἄνδρες οἱ κατοικοῦντες Φυλιστιείμ.
¶ 22 ἐχάραξε
¶ 1 ἀνθεστηκότων. al, παρεστηκότων.
¶ 2 ἑτοίμων
¶ 3 πυρός. al, πυρᾶς.
¶ 4 ἤγγισε. al, ἤγγισεν
¶ 5 καὶ ἡ ζωή
¶ 6 ἐνέβλεπον.
¶ 7 ἐχθρῶν. al, ἐθνῶν
¶ 8 ἀπὸ γῆς
¶ 9 ὑπερηφανιῶν.
¶ 10 με. al, ἡμᾶς.
¶ 11 τὸ ὄνομα σου κύριε. al, τῷ ὀνόματι κυρίου. ¶ 12 vl, peregrinarer,
¶ 13 Orabant enim in atrio ante parietē templi quę היכל dicitur.
¶ 14 ἐξ ἄνθους.

Digitized by Google

¶14 לקחתי

¶16 καὶ ἐζήλωσα. al. ζηλῶ. & ζῶ.

¶17 αὐτῆς ἐπετείνωσα. ſ. ψυχῆς, id eſt, ei ſcilicet animi.

¶18 αὐτῆς

¶19 מעיי. quod κοιλίαν vertũt, vt Tre. z. al. καρδία.

¶20 διότι. al. καὶ ὅτι

¶21 καὶ τί λέγετε

¶22 ἑαυτοῖς.

¶23 μετέχετε. Imperatiui ſunt pro futuris indicatiui more Hebraico.

admoui modice, ac [15]didici, multámque mihi cō parau eruditionem. Cum itaque profectum in ea ſim aſſecutus, fateбor gloriam illius qui mihi contulit ſapientiam. Equidem decreui præſtare illam, vt qui [16]ſtudio boni tenear, nec erit cur erubeſcam. Animus meus cum illa conflictatus eſt, factáque mea perpendi, extendi man⁹ meas in altum, & agnoui errores [17]ipſius. Direxi animum meum ad illam, & inueni eam in purificatione. Cōiunctum cum [18]illa cor adeptus ſum ab initio, quapropter minime deſerar. [19]Viſcera mea commota ſunt ad quærendam illam, propterea bonam poſſeſſionem nactus ſum. Dominus mihi præmio dedit linguam, qua & laudabo ipſum. Accedite ad me, ô imperiti, inque domo diſciplinæ verſamini. [20]Quidnam cunctamini? [21]ant quid dicitis ſuper his, cũ animæ veſtræ vehemẽter ſitiant? Aperto ore meo dictito, Sine argento comparate [22]vobis, ceruicem veſtrã iugo ſubijcite, & anima veſtra ſuſcipiat diſciplinã: in promptu enim eſt eam inuenire. Videte oculis veſtris parum laboraſſe me, multámque mihi requiem eſſe conſecutum. [23]Participes eſtote diſciplinæ vnà cũ magno argenti numero, & cum ea multum auri acquirite. Anima veſtra lætetur benignitate eius, nec vos laudum eius pudeat. Ante amiſſam occaſionem fungimini officio veſtro, ſuóque tempore præmio vos afficiet.

Multã inueni in meipſo ſapientiam, & multum profeci in ea. Danti mihi ſapientiam, dabo gloriam. Conſiliatus ſum enim vt facerem illam: zelatus ſum bonum, & non confundar. Colluctata eſt anima mea in illa, & in faciendo eam confirmatus ſum. Manus meas extendi in altum, & in ſapientia eius luxit anima mea, & ignorantias meas illuminauit. Animam meam direxi ad illam, & in agnitione inueni eam. Poſſedi cum ipſa cor ab initio: propter hoc non derelinquar. Venter meus conturbatus eſt quærendo illã: propterea bonam poſſidebo poſſeſſionem. Dedit enim mihi Dominus linguam mercedem meam, D & in ipſa laudabo eum. Appropiate ad me indocti, & congregate vos in domũ diſciplinæ. quid adhuc retardatis? & quid dicitis in his? animæ veſtræ ſitiunt vehementer. Aperui os meum, & locut⁹ ſum, Comparate vobis ſine argento ſapientiam, & collum veſtrum ſubijcite iugo, & ſuſcipiat anima veſtra diſciplinam. in proximo eſt enim inuenire eam. Videte oculis veſtris quia modicum laboraui, & inueni mihi multam requiem. Aſſumite diſciplinam in multo numero argenti, & copioſum aurum poſſidete in ea. Lætetur anima veſtra in miſericordia eius, & non confundemini in laude ipſius. Operamini opus veſtrum ante tempus, & dabit vobis mercedem veſtram in tempore ſuo.

Eſaie 55.a

Iac.

Librum iſtum L X X interpretes Pſalterium denominauerunt, nomine inſtrumenti muſici, ad quod, vt & ad alia, hi pſalmi, id eſt cantiones, decantabantur. Hebræi verò Thehillim, hoc eſt laudes, appellant.

PSAL. I.

B[1]Eatus vir ille' qui nec[2]ambulauit in conſilio[3]impiorum,' nec in[4]via[5]peccatorum [6]ſtetit,' nec in conſeſſu [7]irriſorum'ſedit:

[8]Sed in lege Domini voluntas eius,[9]inque lege eius meditabitur die ac nocte.'

Erit hic veluti [10]arbor plantata ſecus riuos aquarum quæ fructũ ſuum ſuo reddit tempore, cuius folium nõ defluit:[11]& quodcunque ediderit, proſpere cadet.'

Non ſic impij, ſed tanquam[12]quiſquiliæ, quas' diſpellit ventus.

Idcirco non[13]ſurgent'impij in iudicio, neque peccatores in cœtu iuſtorum.

Quoniam[14]nouit'Dominus viam iuſtorum: via autem impiorum peribit.

II.

Q[1]Vare cum tumultu Gentes cõcurrunt,' & Populi[2]inane meditantur?

[3]Concurſant'reges terræ, &[4]principes'vnà conſultãt aduerſus Dominum & aduerſus Chriſtum eius.

Rumpamus vincula eorum, &[5]lora'eorum à nobis abijciamus.

Qui[6]ſedet in cælis ridet,'Dominus[7]ſubſannabit eos.

[8]Tum loquetur ad eos[9]in ira ſua,'&[10]in furore ſuo terrebit eos.

[11]Ego vero [12]conſtitui regem' meum ſuper Sion montem meum ſanctum.

[13]Recẽſebo decretum,' Dominus dixit ad me, Filiꝰ meus es tu, ego [14]hodie'genui te.

Poſtula à me,[15]daboque'Gẽtes, vt ſint hæreditas tua, & terminos terræ, vt ſint poſſeſſio tua.

[16] Sceptro ferreo confringes' eos, veluti vaſa figulina [17] comminues'eos.

Nunc ergo[18]ſapite,'ô reges, erudimini iudices terræ.

[19]Seruite Domino'in timore, & exultate cum tremore.

¶1 Hebraice ad verbũ legitur, Beatitudines ſunt viri illius. ¶2 Præterita & futura trium priorũ verſuum verti poſſunt per præſens, ambulet, ſiue ſectatur, aut ſectari ſolet cõſilia improborũ. ¶3 improborum. Vox Hebræa Reſaim, ſignificat eos qui indeſinenter & ſine vlla quiete impie agunt: aut qui malis animi perturbationibꝰ mouẽtur ad male agendũ. ¶4 Via pro inſtituto & ratione viuẽdi. ¶5 Vox Hebræa Hattaim, ſignificat homines perfrictæ frontis, & quos iam peccare non pudet. ¶6 vl, ſtat. ſiue cõſiſtit. i. qui viuendi rationem hominum peccatis deditorũ nõ amplectitur. ¶7. i. qui nullum commerciũ habet cum ijs qui diuinas leges ridere ſolẽt, & nec eſt cõtubernalis eorũ. Verti poteſt, elatorum. aut oblocutorum. ¶8 vl, Quin potius in doctrina Domini propẽſum eſt eius deſyderium. i. eã vnice amat. Lex pro omnibus quæ præcepit Dominus. ¶9 Hebræi gaudent repetitis, pro, déque ea meditatur aſſidue. Futurum pro præſenti. ¶10 Palmã aut oleã intelligit. vtrique enim decerpto fructu folia non decidũt. Iuſtus vt palma florebit. pſal. 92. Vide Iere. 17. b. ¶11 vl, ſic quicquid facit, ſucceſſus proſperos habet. i. fructus edit qui nõ pereunt. vtilitatẽ enim proximi magis ſpectat, quàm ſuã. ¶12 vl, gluma, quam &c. Impij prorſus inutiles, & omnis fructꝰ expertes, vt gluma, palea, ſiue tegumentũ tritici: quibꝰ cõparantur Mat. 3. eſa. 17. & pſal. 35. ¶13 ſtabũt. vl, cõſiſtent. ſub. cum iuſtis. i. non habebunt locũ inter iuſtos, ſed Deus ſeparabit eos à conſortio iuſtorum cum iudicabit mundum. Mat. 25, Ite maledicti &c. ¶14 vl, agnoſcet. i. probabit. Cui contrariũ eſt peribit, pro improbabitur & damnabitur. Verti poteſt per præſens, ſic, Etenim agnoſcit Dominꝰ viuendi modum iuſtorũ, & probat: at viuendi genus improborũ perit, ſiue perire ſolet. hoc eſt probari Deo nõ poteſt, nec illi eſſe gratum.

II. ¶1 vl, Cur turmatim cõgregãtur Gentes. velut in tumultu fieri ſolet. Præterita ſunt apud Hebræos, quæ per futurũ vertẽda ſunt, vt ſequẽtis verba, quæ futura ſunt Hebræis. Cõtinet enim hic pſalmus prophetiã coniurationis Iudæorũ & Gentiũ aduerſus Chriſtum: vt ex Actorum cap. quarto videmus. Verti etiam poſſunt per præſens. Gentes, vocat Gentiles: Populos autem, Iudæos. ¶2 vl, loquentur fruſtra. Vanos ſermones iactauerunt cum ſe memoriã Chriſti abolituros morte dixerunt: qui tertio die poſtea reſurrexit. ¶3 Aſtabunt. vl, Aſtant, captandi ſcilicet conſilij cauſa. ¶4 Vox Hebræa Rozenim, ſignificat principes & reges. ſignificat etiam eos quorum conſilio & prudentia rex adminiſtrat regnũ. ¶5 vl, ligamina. Verba ſunt hoſtiũ Dei & Chriſti, regum, principum, & ſacerdotum. Vincula vocat leges quibus quaſi vinciri ſolent ſubditi, & cõtineri in officio. Ligamina vero, imperium. ſumpta metaphora ab ijs qui vincti coguntur facere opus. Legibus eorũ, inquiunt, ne pareamus, demúſque operam ne imperent nobis. ¶6 vl, domicilium habet in ipſis cælis, deridebit. Verba Dauidis. q. d. quomodo pugnabunt cum eo qui eſt in cælis? ¶7 Repetitio, quæ magnam vim habet in Sacris literis. ¶8 cum ſcilicet tempus id exiget. ¶9. i. iratus. hoc eſt, increpabit eos vehementiſſime. ¶10. i. graui ira percitus perdet eos. ¶11 Ego enim &c. Verba Dei Patris ſedentis pro tribunali, & condemnantis impios qui dederunt operam vt regnum eius euerterent. ¶12 vl, cõſtitueram regem &c. i. præfeceram regem meũ Meſſiam populo meo Iſraelitico, vt illi nomine meo imperaret: verùm illius regnum perpetuo oppugnatis negãtes eum eſſe Meſſiam. Quis nũc dicat, me immerito ſumpturũ de vobis pœnas? Aut, Sumam igitur de vobis pœnas, quales mihi luere debetis. Hæc ſubaudiẽda ſunt, quod oratio ſit Dei irati, qui more hominum orationem concidit cum iratus loquitur. Sion: eſt populus Ieroſolymitanus, & ea præterea terra Chanaan, quæ montoſa eſt. Sanctum montem vocat, quòd illuc tranſlata ſit arca Domini à Dauide. Vide 1. Paral. 16. ¶13 vl, Narrabo legem. i. id quod Dominus tanquam legem vult promulgari: narrabo quod præcepit Dominus vt narrem, nempe hæc ſequentia, Filius meus &c. Verti etiam poteſt, Narrabo in ſtatutũ. Filij ſunt verba. q. d. Quod ſequitur, promulgabo tam crebro, tamq; ſolicite, vt abeat mihi in ſtatutum ſiue conſuetudinem. Aut, Narrabo vt præceptum, ſiue vt legem. Tam vulgatum faciam id quod ſequitur, quàm lex eſſe ſolet. ¶14 Diem reſurrectionis, hunc diem interpretatur Paulus Act. 13. heb. 1. & 5. q. d. Ego ſuſcitaui te, & ita genui in vitam æternam. Cum Chriſtus oſtẽditur Dei Filius, rex eſſe probatur. ¶15 vl, dabo enim &c. Loquitur Filius in perſona Patris. Inuitat autem Filium ſuum Deus, vt aliquid ab ipſo petat, more regum & principum. Etiamſi poſtulaueris imperium ſuper omnes populos, non ſum denegaturus: támque tui erunt, quàm fundus hæreditarius eſt germani hæredis. ¶16 Heb. Virga ferrea frãges &c. i. ſiqui rebellare voluerit, aut parẽre recuſarint, diſſipabis eorũ cõſilia & artes gladio præduro. Virgã, gladiũ itelligit, vim ac poteſtatẽ, viréſque inſuperabiles regni Chriſti. ¶17 vl, ſperges. in plura nẽpe fruſta cõfractos. ¶18 vl, prudẽter agite. aut, præſtate vos ſapiẽtes. Exhortatio Dauidis ad principes ne conſpirent in Chriſtum. Fingit autem ſe eorum tempore viuere qui Chriſtum erant negaturi regẽ. ¶19 vl, Colite Dominum. i. ita colite vt metuatis illum offendere: exultate præterea quod vobis talem regem præfecerit, verum lætitia veſtra ne ſit effrænis, ſed coniuncta ingenuo metui.

Digitized by Google

[10] Oſculamini Filium, ne iraſcatur, & [11] pereatis à via. [12] breui exardeſcet furor eius. [13] beati omnes qui ſperant in eum.

¶ [1] Oda ſeu carmen Dauidis, quum fugeret [2] metu Abſalom filij ſui. III.

Q[1]Vàm multi ſunt, ô Domine, hoſtes mei? quàm multi qui aduerſus me inſurgunt?
Multi dicunt [4] animæ meæ, [5] Nulla eſt iſti ſalus in Deo. [6] Sela.
At tu Domine clypeus [7] es pro me, [8] gloria mea, quique [9] caput meum extollis.
Voce mea ad Dominum clamabo, & [10] reſpondebit mihi [+] de monte ſancto ſuo. [11] Sela.
[12] Ego iacui & dormiui, atque euigilaui, quoniam Dominus me ſuffulcit.
Non [13] metuo à decem millibus populi, qui circumquaque me obſident.
[14] Exurge Domine ſerua me Deus meus, quoniam [15] percuſſiſti omnes hoſtes meos in maxillam, dentes impiorum contriuiſti.
Domini eſt [16] ſalus, ſuper populum tuum benedictio tua. Sela.

¶ Carmen Dauidis [1] præfecto cantorum ad inſtrumenta muſica. IIII.

O[2] Deus iuſtitia mea, qui me exaudis ad te clamantẽ, & in anguſtijs conſtitutum in latitudinem educis, miſerere mei, & exaudi orationem meam.
O [3] viri quouſque [4] gloriam meam ad ignominiã? quouſque diligetis [5] vanitatem, & quæretis mendacium? Sela.

¶10 Oſculum manuum in Paleſthina, argumentum ſubiectionis erat, vt & apud nos. q.d. Oſculo manuum teſtamini vos Filiũ Dei habere pro rege. amplectimini Filiũ toto animi affectu, & ſubditi eſtote illi. ¶11. i. ne pereat via veſtra. vt pſal. 1, Via impiorũ peribit. q.d. ne ratio vitæ veſtræ pereat, hoc eſt dänetur. ne vitam æternam amittatis ob viam quã ſecuti fueritis. ¶12 quũ derepente [ſaut, ſi vel paululũ] exarſerit ¶13 Acclamatio. q.d. Beati qui fiduciam ſui in Chriſto collocant, ſalutẽ ab eo expectãtes, quã certo ſunt cõſequuturi. III. ¶1 Sub. quã cecinit. vel ſcripſit. ¶2 Heb. à facie. i. metu, vel propter Abſalom. ¶3 vſ. Perquã multi ſunt qui perſequuntur me. ¶4 Heb. de anima mea. i. de me. Hebraica phraſis. Et dicere, pro exiſtimare & cogitare apud ſe. q.d. Nõ dubito eſſe multos qui apud ſe de me in hunc modum cogitent, Derelictus eſt à Deo, nullum illi auxiliũ à Deo expectãdum. ¶5. i. Deus nõ liberabit eum. ¶6 Hæc dictio eleuationẽ & exclamationẽ ſignificat. Quoties in pſalmis ponitur, ſignũ eſt excitandæ vocis, & animi maxime intendẽdi. Olim ſolebant cantores quoties hęc vox occurrebat, vocem intendere in cãtione & harmonia. Cum res aliqua exigit auditoris animaduerſionem & attentionem, exclamare ſolemus: ita eſt hic exclamatio. acſi diceret, O grauem calamitatem meam! videant eam & perpendant omnes amici noſtri. ¶7 vſ, eris. Clypeum eſſe alicuius, eſt eum defendere, protegere, & pro eo pugnare. ¶8. i. qui ſoles mihi dare materiam glorian di apud omnes, ob crebra beneficia quæ in me cõfers. Aut gloria mea. i. qui priſtinam dignitatem potes mihi reſtituere. ¶9 Exaltare ſiue extollere caput alicui⁹, eſt eũ triſtẽ & pręe dolore deiectũ, reddere lætũ. Luc. 21, Leuate capita veſtra. Solẽt enim demittere vultũ qui lugẽt. Gene. 4. 2, Cur concidit vultus tuus? ait Domin⁹ ad Cain triſtem. ¶10 Reſpõdere pro annuere & exaudire. Scio, inquit Dauid, quid mihi agendũ ſit, implorabo opẽ Dei: certo autem ſcio me exauditurũ. Clamare ad Deũ voce ſua, pro opẽ Dei implorare. Verti etiã poſſet per præteritum, clamaui, &c. ¶+. i. de propitiatorio quod eſt ſuper arcam fœderis in Sion monte ſancto ſuo. pollicitus enim fuerat Deus ſe exauditurũ è propitiatorio è medio duorum cherubimorum eos qui illum inuocarẽt cũ fiducia. Vſ, de monte ſancto. i. de cælo. ¶11 Exclamationem ſignificat. q.d. O rem Deo acceptã, cum fiducia ipſum implorare. ¶12 vel per futurũ, Ego decubabo & dormiã, & expergiſcar: quia Dominus fulciet me. q.d. Ego cuius caput tot hoſtes petunt, vbi opem à Deo petiuero, cõmittam me quieti, & ſecurus dormiam: quia Deo defenſore fido. Somnus ſummã hic tranquillitatem ſignificat. nam qui anxii ſunt, & malis premuntur, lectum quietis cauſa petere nequeunt, curis ſomnum adimẽtibus. Quidam vertunt, Equidem iacebam, ac dormiebam: experrectus autẽ ſum, quia &c. ¶13 vſ, metuam [ſiue metui] à decem millibus qui in circuitu poſuerunt aduerſum me. Sic Hebraice. Ponere autem in circuitu alicuius, pro aduerſus aliquem inſtruere aciem, more Hebraico dictum eſt. Myriades, ſiue decem millia, populum innumerabilem intelligit. Hic ſe Dauid in ſpem erigit. Verti etiam poteſt, Non timui, per præteritum. ¶14 vt ſcilicet audita tuba ſtrenuus & promptus miles exurgere ſolet, erige te in pedes, & accipe arma, collige vires tuas & potentiam: vt percutias hoſtes meos in maxillam, ita vt dentes eorum confringas: quibus confractis & comminutis conficere & concidere panem non poterunt, & ita interibunt. Hoc ſignificat conciſum dicendi genus. ¶15 vel per futurum, Exurge: quia percuties omnes inimicos meos in maxillam, id eſt dentes improborum confringes.
¶16 Salus pro auxilio. Benedictio autẽ pro fauore & beneficio. quaſi dicat, Domini intereſt ſeruare & liberare populum ex his quæ illi accidunt: ipſe eſt à quo petẽdum auxilium: illi ſoli debetur victoria, quòd vicerim filium Abſalom. Vide 2. Reg. 18. Mutatio perſonæ à tertia ad ſecundam, ad affectum oſtendendum valet, Tu Deus populũ tuum, id eſt tibi fidentem, ſeruare, tutari, liberare ſoles, & bonis cumulare. In fine adiicitur Sela. q.d. O excellentiam & exhuberantiam bonitatis Dei, qui illis qui in ipſo fiduciam collocant, tam promptus auxiliator eſſe ſolet!

IIII. ¶1 Heb. præfecto citharœdorum ad neginoth. Vox Hebræa Menaſeah, ſignificat eum cui committebantur pſalmi decantandi: aut ad cuius imperium pſalmi decantari ſolebant aut pulſari. Plurimum autem arte muſica valebat, adeò vt illius dux & magiſter meritò eſſet. vnde qui vim vocis Hebraicæ reddere volet, vertet, Præfecto citharœdorum peritiſſimo & excellentiſſimo. Sic igitur totam inſcriptionem dilucide vertes, Pſalmus Dauidis qui ſequitur, commiſſus eſt præfecto citharœdorum, vt decantaretur ad inſtrumentũ muſicum quod nominabatur neginoth. Et hunc pſalmum compoſuit Dauid quum premeretur coniuratione Abſalom filij ſui.
¶2 Heb. In clamando me, exaudi me Deus iuſtitiæ meæ: [qui] in ipſa tribulatione latitudinem feciſti mihi, miſerere mei quoque hodie &c. In clamando me, inquit: id eſt Dum clamo, aut Cum clamauero, ſiue inuocauero. Aut, Quum implorem opem tuã. Deus iuſtitiæ meæ, id eſt iuſtificator mi: ſiue author iuſtitiæ meę. Aut potius, Deus innocẽtiæ & integritatis meæ teſtis: qui noſti nulla me iniuria affeciſſe filium meũ Abſalom vt in me cõſpiraret. Quidã vertunt, vindex iuſtitiæ meæ. Nam Elohim, iudices etiam ſignificat. Educere in latitudinem, ſiue latitudinem facere alicui, pro E loco arcto & anguſto in locum ſpacioſum educere. Metaphora ab iis qui redacti ſunt in locum anguſtum ab hoſtibus ita vt elabi nequeant. q.d. qui me redactum in ſummas anguſtias, aliquando liberaſti & exhilaraſti. ¶3 Heb. filij viri. Hebræi filios virorum vocant potentes & principes viros. Alloquitur autem hic nobiles & proceres Iſraelitas qui cum Abſalom coniurauerant. q.d. O vos viri principes. ¶4 ſubaudiendum, conamini deducere, aut aliquid tale. Alij vertunt, quouſque tandem gloria mea in ignominiam? Sub. erit apud vos. Gloriam ſuam, ſiue honores ſuos vocat regnum ſuum à Deo ſibi datum. q.d. quouſque moliemini aduerſum me cædem, vt regno ignominioſe me ſpolietis? ¶5 Vanitatem, inane, mendacium vocat rem fallacem, quæ non ſolet ſuccedere pro animi ſententia: friuola conſilia & conatus qui ſpem fallũt. q.d. quouſque operã dabitis me regno exturbare? quod non conſequemini, Deo mihi conſulente.

[6]Et ſcitote[7] quòd Dominus ſelegerit ſibi[7] bonum,[7] Dominus exaudiet quum clamauero ad eum.

[8]Contremiſcite,&[9] ne peccetis,[10] cogitate in corde veſtro in cubili veſtro,&[11] ſilete. Sela.

Sacrificate[12] ſacrificia iuſtitiæ,[12] & ſperate in Domino.

[13]Multi dicunt. Quis[14] det bona videre? [15]leua ſignum ſuper nos, ſuempeſ lucem[15] vultus tui ô Domine.

[16]Dediſti lætitiam in corde meo,à tempore quo frumentū eorum atque muſtum eorum aucta ſunt.

[17]In pace ſimul iacebo & dormiam, quoniam tu Domine ſol[9] es qui me[18] in tuto collocas.

¶Carmen Dauidis[1] lyricum[1] præfecto cantorum. V.

AVſculta verbis meis ô Domine,[2] murmur meum[2] intellige.

Attende[3] vocem clamoris mei[3] rex meus & Deus meus,quoniā ad te[4] orabo.[4]

O Domine mane[5] audies[5] vocem meam, [quia] mane[6] accommodabo me tibi,& ſpeculabor.[6]

Quoniam tu non es Deus cui placeat[7] impietas,non habitabit tecum malitia.

Non conſiſtent coram oculis tuis inſani,tu odiſti omnes qui operantur iniquitatem.

Perdes eos qui loquuntur mendaciū,virum ſanguinariū & fraudulentum aurerſatur Dominus.

Ego autem [8]fretus multitudine bonitatis tuæ[8] ingrediar domum tuam,adorabo[9] ad[9] templum ſanctum tuum in timore tuo.

Domine duc me[10] in iuſtitia tua[10] ꝑpter aduerſarios meos, &[11] muni[11] coram me viam tuam.

Quoniam nihil [12]recti eſt in ore [13]eius,[13] intimum eorum [14]corruptiones, [15]guttur eorū ſepulchrum apertum, lingua ſua blandiuntur.

[16]Perage eos reos,[16] ô Deus,[17] cadant[17] à conſilijs ſuis, propter multitudinem ſcelerum ſuorum [18]propelle eos:[18] nam rebelles in te fuerunt.

[19]Et[19] lætentur omnes qui te fidunt, perpetuò[20] vocibus lætis perſtrepent,[21] te eos protegente,[22] exultabūt[22] in te qui diligunt nomen tuum.

Quoniam tu[23] benedices[23] iuſto ô Domine,[24] veluti lanceam cinget eum bona voluntas[tua.]

¶6 Scitote autem vel itaque. Aut ſubaudiēdum, Reſipiſcite ô nobiles Iſrael,& ſcitote.Aut ET vacat. ¶7 Vox Hebræa Haſid, paſſiue hîc accipit, pro eo in quem miſericordia exercetur.Aliâs ſignificat hominem de omnibus bene meritū, & eum qui facile condonet errata.Loquitur autem de ſe Dauid in tertia perſona: Me ſelegit in regem ſuum, quem miſericordia ſua dignaretur.

¶8 vſ,Timete.ſub.vobis à Deo ô proceres Iſrael. Si non me timetis, ſaltem Deum timete, qui me regē cōſtituit. Chaldæus paraph.vertit,Domate concupiſcentiam veſtram,& iraſcimini.ſub.vobis.In hunc ſenſum adduxiſſe videtur Paul[9] Epheſ.5. ¶9 ſub.diutius in me.i. ne perſeueretis in coniuratione veſtra contra me. ¶10 Heb. dicite.i. cogitate,& rem ipſam expēdite apud vos dum iacetis in cubili veſtro, hoc eſt noctu, quo tempore vacatis à negotijs grauiorib[9]. ¶11 Imperatiuus pro futuro,tacebitis.q.d.quum rē accuratius expenderitis, deſiſtetis de me impie loqui,& Iſraelem aduerſum me cōcitare. Addidit Sela,acſi dicat,O amentiam eorum qui extrema moliuntur in regē quem Deus cōſtituit! ¶12 Sacrificia intelligit quæ lex præcepit offerri ꝓ peccato,ſacrificia legitima.Iuſtitiæ autem.i.quæ animi reſipiſcentiam & mutationem teſtentur. q.d.O coniurati,peccatum veſtrū agnoſcite,& in illius expiationē offerte ſacrificium Deo,& ſperate vos cōſecuturos veniā. vel, in ſolo Deo ſperate,non in vobis. ¶13 ſub. ex coniuratis contra me Iſraelitis. ¶14 vſ,oſtendat nobis bona? .i.Quis faciat vt optatis potiamur,hoc eſt vt Dauidem regno eiectū & interfectum videamus? q.d.Vtinam hoc videamus. ¶15 vſ,attolle ſuper nos lumen &c.Verba Dauidis, Habeo,inquit,aduerſarios multos,alij alijs rebus fidunt, tantum ego beneuolentiam tuam opto, & ea ſola fido: precor igitur vt tuo fauore nos proſequaris. Vt odium vultu declaratur:ſic & fauor.quos enim amamus, ſuauiter & hilariter intuemur. Lumen vultus, vocat vultum lucidum.Fac vt appareat nobis quòd nos diligas,reſpiciēdo ad nos. ¶16 q.d. Tantum abeſt vt hoſtibus meis inuideam,vt illis gratuler hubertatem frumenti & vini.i.omnium rerum ad vitā neceſſariarum copiam. Hoc autē dono tuo habeo,vt eorum fœlicitate gaudeam,nō doleam. ¶17.i.Spero futurum te duce vt mihi hoſtes ita reconcilientur,vt cum illis tuto & intrepide poſſim cubare:hoc eſt vt illis cinctus,in eorum cœtu trāquille dormire poſſim.tu enim ſolus id præſtare potes vt animo tranquillo & tuto habitem. ¶18 vſ,ſecure habitare facis.

V. ¶1 Heb.ad hannehiloth.Erat inſigne aliquod inſtrumentū muſicū olim notū, nunc etiam Iudæis obſcurum: dictum à ſono apum quē ſono imitabatur.Cōmiſſus igitur fuit hic pſalmus Dauidis præfecto citharœdorū peritiſſimo,vt decantaretur ad hannehiloth. ¶2 vſ,meditationē meam.Vtinā aduertas animum ad tacitū meū eloquiū,& oſtēdas te inaudiuiſſe tacitas meas preces. ¶3 pro,vocem meā clamoſam. ¶4 Futurū pro præſenti, oro. ¶5 vſ,audi ¶6 præparabo tibi[ſub.orationem meam,]& expectabo.ſub.te.Aut verte per præſens, mane audi vocē meam:quia mane ordino ad te,&c.i.mane enim ſoleo te deprecari,& expectare auxilium tuum. ¶7 Impietas,ſiue iniquitas,& malitia:metonymia,pro impijs & malis.aut ſubaudi vir, vt ſit,non es Deus cui placeat vir iniquitatis,neque morabitur tecum vir mali.Liberabis me ô Deus à Saule & adulatoribus eius:quia tu nō es Deus cui arrideat iniquitas. ¶8 Heb.in multitudine miſericordiæ tuæ.i. fretus tua ampla bonitate, adiutrice miſericordia tua,adibo domum tuam,in qua ſcilicet tu coleris. ¶9 verſus. Solus pontifex adytum ingrediebatur vt illic oraret:reliqui vero omnes verſus templum.i.oculis fixis in tabernaculum fœderis orabant.Ego,inquit,quum miſericordia tua adiutrice reuerſus fuero ab exilio,adibo domum tuam,vt antehac ſemper feci:& interim,quòd mihi nō liceat te in templo adorare,conuerſus ad tabernaculum fœderis,te colam:quod certe cum tua reuerentia facturus ſum:vel,ſeruata reuerentia quam omnes tibi debent:impellente me ad id ingenuo timore quo timeo mihi à te. ¶10.i.per viam iuſtitiæ tuæ,per iuſtitiam quam doces & probas.i. da vt viuam cum ſumma innocētia: ne peream inſidijs quas mihi ſtruunt hoſtes mei.Exponi etiam poteſt,Deduc me pro tua iuſtitia,rogo te per eam benignitatem qua præditus es,vt deducas me:propter eos qui inſidiantur vitæ meæ. ¶11 dirige. vſ, rectam fac.i.fac me ſic ambulare in via tua,vt nūquā oculos deflectam ab ea.Aut, fac vt mihi recta videatur via quam probas.q.d.aufer à me omnia impedimenta ne cadam. ¶12 Rectum, vocat rectitudinem,veritatem, & verum ſermonem. ¶13 ſcilicet Saulis hoſtis,aut vniuſcuiuſque eorum. ¶14 vſ,prauitates.i. cor eorū plenum eſt dolis & fraudibus. ¶15 Sepulchro aperto & cadaueribus pleno ſimile dicit guttur eorum: nam vt ſepulchrum apertum expectat cadauer, quod conficiat, & exedat: ita hoſtes mei ſua blandiloquentia eò tendunt vt me pellectum ad ſe, perdant & ſubuertant, hoc eſt me à te deficere faciant. ¶16 Perde illos.vſ.Errare fac eos.Chaldæus paraph. Condemna eos. ¶17 vſ, vtinam excidant ¶18 vſ,depelle eos. ſub.à te.Metaphora ab iis qui labantes impelluntur. ¶19 Et pro vt poſitum. ¶20 Vox Hebræa ſignificat laudare & attollere vocem præ lætitia. ¶21 Heb. & operies ſuper eos, ¶22 Heb.& exultabunt.Et pro vt poſitū: vt exultēt &c. ¶23.i.benefacies.Vertere potes,benefacis.ſiue,benefacere ſoles. ¶24 veluti ipſa parma,bona volūtate coronabis eum.vſ,coronare ſoles eum.i.beneuolentia tua,veluti clypeo inſigni,vndique cinges & munies eum,ne lædi poſſit.

Digitized by Google

¶ Carmen Dauidis præfecto cantorum [2]ad inſtrumenta muſica in octaua.[1] VI.

Domine ne in furore tuo me arguas, [3]neque in æſtu tuo me caſtiges.

Miſerere mei Domine, quoniã [3]deformatus ſum: [3]ſana me Domine, quoniam contremefacta ſunt oſſa mea.

Sed & [4]anima mea territa eſt vehemẽter, & tu Domine [5]quouſq;

Redi Domine, eripe animam meam, propter [7]bonitatem [7]tuam ſerua me.

Quoniam nõ eſt memoria tui [8]in morte, in ſepulchro [9]quis te celebret?

Defatigatus ſum in gemitu meo, [10]fluctuare facio [10]tota nocte lectum meum, lachryma mea [11]grabbatum [11]meum liquefacio.

[12] Corroſa eſt facies mea præ indignatione, atque vetuſta facta eſt propter [12]omnes hoſtes meos.

Diſcedite à me quotquot operamini iniquitatem, quoniam Dominus exaudiuit [13]vocem fletus mei.

Audiuit Dominus ſupplicationem meam, Dominus orationem meam ſuſcepit.

Pudeſiant [igitur] & [14]conſternabuntur [14] valde cuncti hoſtes mei, [15] vertentur & ſubito pudeſient.

¶ [1]Arcanum Dauidis, [1]quod cecinit Domino [2]de negotijs [2]Chus filij Iemini. VII.

Domine Deus meus in te [3]cõfiſus ſum, [3] ſerua me ab omnibus qui me perſequuntur, & eripe me:

Ne corripiat [ille] tanquam leo animam meam, dilaceret nemine eripiente.

Domine Deus meus ſi [4]iſtuc commiſi, ſi eſt peruerſitas [5]in manibus meis:

Si ei qui mihi pacis fœdere iunctus fuit, malum rependi, imò ſi [6] deſtitui [6]infeſtantem me abſque cauſa:

Perſequatur hoſtis [7]animam meam, [7] & aſſequatur, & conculcet in terram [7]vitam meam, [7] & [8]deducat gloriam meam in puluerem. Sela.

Exurge Domine [9]in furore tuo, [10]exaltare in commotionibus [10]hoſtium meorum, & [11]excitare ad me iudicio [11][quod] præcepiſti.

[12] Et cœtus populorum te circunſtet, huiúſque rei gratia in altum reuertere.[12]

Dominus [13]iudicet [13]populos, me quoque iudica, ô Domine, ſecundum iuſtitiam meam, & integritatem meam [14]quæ eſt in me.[14]

Ceſſet quæſo malitia impiorum, [15]iuſtúmque dirige, [16]explorator cordium & renum [16]ô Deus iuſte.

[17] Clypeus meus [17]in Deo eſt, ſeruatore eorum qui [18]candido [18]ſunt pectore.

Deus iudex iuſtus eſt, & Deus [19]cõmouetur indignatione [19]per ſingulos dies.

¶1 ad neginoth ad octauam. Octauus ſonus intentiſſimus eſt. Hic pſalmus datus fuit præfecto ſymphoniacorum admodum inſigni decantandus ad neginoth inſtrumentũ muſicum: ad octauam, id eſt inteñtiſſimo tono & voce clariſſima. Cum Dauid graui aliquo laboraret morbo, partẽ huius pſalmi cõpoſuit: & alterã, quũ iã eſſet priſtinæ valetudini reſtitut⁹. ¶2 Subaudiẽdũ aliquid, quale illud ex Ieremia, cap. 10, Ne forte ad nihilũ redigas me. Peculiare enim eſt iratis & male habentib⁹, vt ſuos ſermones cõcidant. Verba Ieremiæ hęc ſũt, Corripe me Domine, verũtamen in iudicio, [.i. ſeruata æquitate] & nõ in furore tuo, ne ad nihilum redigas me. ¶3 debilis ſum. ſub. morbo. q.d. Fractus ſum morbo, reſtitue mihi vires priſtinas. ¶4 .i. ego quoque metu mortis perterritus ſum. ¶5 ſub. differes auxilium tuum? Apoſiopeſis, anxio & expectanti auxilium familiaris. ¶6 Exiſtimabant hoſtes Dauidis Deum receſſiſſe ab eo, propterea dicit, Reuertere ad me, priſtinæ valetudini me reſtitue. ¶7 vl, miſericordiam. ſiue, per benignitatẽ tuam te oro. ¶8 .i. qui mortui ſunt, corpora ipſa mortua, prædicare te non poſſunt, & celebrare laudibus. ¶9 quis celebrabit te? Repetitio eſt: nam in morte, & in ſepulchro, idem ſunt. Optat Dauid ſeruari in vita. q.d. Serua me vt te laudare poſſim inter viuos: nam ſi morior, quis erit tui laudator inter homines, tot impijs laudem vnicam tibi inuidentibus? ¶10 vl, natare faciã. aut per p̃teritũ, natare feci. Hæ hyperbolæ oſtẽdunt acerbitatem morbi Dauidis. ¶11 vl lectũ, .i. culcitram & veſtes ſtragulas. aut eſt tautologia. ¶12 Heb. Putruit præ indignatione oculus meus: euanuit propter &c. Vl, Veluti à tineis corroſus eſt præ indignatione ocul⁹ meus: ſenuit ſiue obtenebrat⁹ eſt] propter &c. i. Nitorem ſuum amiſit oculus meus, aut facies mea tabida facta eſt & ſenium cõtraxit, planéque deformata eſt, præ ſũma indignatiõe qua idignor hoſtes meos lætari ob morbum meum. Vl, Facies mea ſimilis facta eſt panno à tineis corroſo, aut ſimilis faciei cadaueris. i. omnino obſcurata eſt ob &c. ¶13 .i. impetraui quod flendo poſtulauerã à Domino. ¶14 terrebuntur. q.d. Inimici mei qui toti erãt in expectatione mortis meæ, pudore ſuffundentur, & valde terrebũtur: quia regẽ me diutius ſunt habituri, quàm putarãt. ¶15 abeuntes pudeſiẽt in momẽto. Poteſt hic verſus etiã ita verti vt ſit imprecatio, Pudeſiãt &c. VII. ¶1 Heb. Siggaion Dauidis, &c. i. Pſalmus Dauidis decãtatus ad modulos illius vulgaris cãtilenæ cuius initiũ erat Siggaion. Gallice dicimus, Sur le chãt de Siggaion. ¶2 ſuper verbis. vel factis. i. propter ea quæ dixerat vel perpetrauerat Chus. i. Aethiops filius Iemini. Vide 1. Reg. 26. Saulẽ vocat Chus, ꝙ atris eſſet moribus, quos non magis mutaret quàm cutẽ Aethiops. Filius Iemini. i. Bẽiaminita. Iemini, fuit tritauus Saulis, & Cis atauus. 1. Reg. 9. ¶3 vl, confido. ¶4 Per reticentiam intelligit id quod Saul ſuſpicabatur, vel quod ei adulatores de Dauide ſuggerebant, ꝙ ſcilicet ambiret regnum, aut capiti eius inſidiaretur. ¶5 Manus pro factis. i. ſi in factis meis eſt iniquitas, ſi iniqua perpetraui aduerſus Saulem. ¶6 Alij, nudaui. vl, ſi non liberaui, aut eripui. ¶7 .i. me. ¶8 .i. mori me faciat. vel, gloriã meã ita extinguat vt nulla mei memoria ſit apud ſuperſtites & poſteros. Memoria iuſtorum non caret gloria apud homines. Hic gloriam pro memoria ſui poſuit. ¶9 .i. iratus: oſtende te illis eſſe iratum. ¶10 vl, attollere propter furores &c. i. Cõmoueant te hoſtiũ meorũ conat⁹ pleni furore & ſtomacho. Vel, exaltare. i. altum & potentem te oſtẽde ad opprimẽdos hoſtiũ meorũ conatus. ¶11 vl, expergiſcere ad me ob ius &c. Cura, inquit, vigilantiſſime vt regno potiar quod tuo iudicio mihi decreuiſti, ad quod iuxta præceptũ tuum inunctus ſum à Samuele, reiecto Saule. ¶12 Nam congregatio populorum circundat te: itaque aduerſus eã in altum reuertere. Oppugnat te, inquit, populorum congregatio, quum me oppugnat: itaque cõſcende tribunal aduerſus multitudinẽ illã, quod iãpridem reliquiſſe videris, ꝓpterea improbos hoſtem nõ punias. Alludit ad locũ in quo iudices ſolent ferre ſententiam, qui editus & altus eſſe ſolet. ¶13 iudicat. Perſonæ mutatio hunc verſum obſcurat, iudicat, & iudica. Hic autem eſt ſenſus, Domine tu ſolus es, ad quem pertinet pronũtiare inter populos: tu igitur iudex es aduerſariorum meorum & meus: quare te obſecro vt iudices ſecundum me, oſtende harum inimicitiarum me non eſſe authorem. ¶14 Hebr. ſuper me. Abundat, ſuper me, more Hebraico. cum, meum, dixerit. ¶15 vl, contrà, iuſtum [.i. me] dirige, quem immerito opprimunt. ¶16 Scriptura ſolet per renes, affectus interiores ſignificare. ſiquidem, inquit, ſolus exploras & vides corda & intimas hominum cogitationes. quod quum tibi peculiare ſit, nõ dubiũ eſt quin videas Saulem ſyncero tui amore non affici, me vero, tui ſynceriſſimum eſſe cultorẽ. ¶17 .i. Fiducia mea & præſidium meum. ¶18 vl, recto ¶19 ſub. aduerſus impium. Verti etiam poteſt, Deus iudicat iuſtum & ſpernentem Deum omni die. i. tam pium quàm impium indeſinẽter iudicat: iuſtum, vt det illi vitam æternam: impium, vt illum perdat.

Digitized by Google

10 Si non conuerſus fuerit,' [ſed] expollerit gladium ſuum, arcum ſuum tetenderit, & inſtruxerit eum:
Et parauerit ſibi[11] iacula letifera,' ſagittas ſuas[12] ardentes' fabricatus fuerit:
13 En parturiet vanitatem: nam concepit moleſtiam, & pariet mendacium.'
Foueam excidit & effodit eam,[14] & incidit' in foueam quam fecit,
15 Aerumna' quam mihi intendit, recidet in caput eius, &[16] violentia, qua me opprimere voluit, in verticem ipſius recumbet.
Celebrabo Dominum[17] ſecundum iuſtitiam eius,' & canam nomini Domini altiſſimi.

¶Carmen Dauidis[1] de torcularibus,' præfecto cantorum.

VIII.

Domine Dominus noſter, quàm magnificum eſt[2] nomẽ tuum in vniuerſa terra,[3] vt des laudem tuam ſupra cælos!'
Ex ore infantium & lactentium [4] fundaſti robur [5] propter inimicos tuos,[6] vt retundas' hoſtem, & ſeſe vindicantem.
7 Equidem ſuſpiciam cælos' tuos, opus digitorum tuorum, lunam & ſtellas, quas tu præparaſti:
Ecquid eſt homo mortalis, vt memoriã eius habeas: & filius hominis,[8] vt eum inuiſas?
9 Paululum ſiquidem eſt quo Deo inferiorem illum feciſti, tanta eum gloria & decore cinxiſti.'
Dominum eum operum, quæ manus tuæ [parauerunt,] conſtituiſti, cuncta eius pedibus ſubdidiſti:
Greges & armenta vniuerſa, etiam iumenta campeſtria.
Volucres quæ in aere, & piſces qui in mari [verſantur,] & quidquid[10] per maris itinera tranſit.
Domine Dominus noſter, quàm magnificum eſt nomen tuum in vniuerſa terra!

¶Carmen Dauidis [1] ad erudiendum puellarum chorum' præfecto cantorum.

IX.

Celebrabo Dominum' in toto corde meo, omnia admiranda [opera] tua narrabo.
Lætabor & exultabo' in te,[4] canam nomini tuo,' ô Supreme:
5 Dum aguntur hoſtes mei retrorſum, impingent, & à facie tua peribunt.'
6 Quoniam tu iudicium meũ & litem meam iudicaſti,' ſediſti pro tribunali[7] iudex iuſte.'
8 Increpuiſti Gentes, perdidiſti impium,' nomen eorum aboleuiſti in ſempiternum.
9 Vaſtitates, ô hoſtis, in vniuerſum, finem habent: vrbes excidiſti,

¶10. i. Si nõ fuerit cõuerſus Saul à prauitate ſua, ſed ſic perget vt cœpit. Comminatur pœnã impœnitẽti: interim ingenium & mores hoſtis ſui Saulis deſcribit. ¶11 Heb. vaſa mortis. i. inſtrumenta letifera. ¶12 perſequentibus, ſub. me. i. vt eas tradat illis qui me perſequuntur. ¶13 vel, Sanè parturit rem vanam: quia concepit moleſtiam, ideo parit rem inanem. Parturire fraudẽ, malum, iniuriam: eſt totum eſſe in concinnanda iniuria. Concipere malum, Nihil aliud in animo verſare, quàm fraudẽ. Dicit igitur, Si ille impius non reſipuerit, ſed acuerit &c. certe cupiet parere ſcelus, ſed nõ edet: quia concepit animo malũ, calamitatẽ & dãnum, pariet rem vanã. i. conatus eius ſucceſſum nõ habebit. ¶14 ſed incidet &c. q. d. malũ extremũ ſibi acceſſit. ¶15 Peruerſitas. vel, Labor. i. Afflictio. Eadẽ ſententia cũ ſuperiore verſu. ¶16 vel, iniuria eius. i. vis quã mihi inferre conatur. ¶17 pro iuſtitia eius. q. d. quum hæc videro, laudabo Dominũ, quod ſe iuſtum præſtiterit liberãdo me. VIII. ¶1 ſuper githith. i. cantãdũ iuxta melodiã quæ githith, ab vrbe Palæſthinorum, dicebatur. Eſt enim githith, vt nõnulli volunt, nomen gentile. Quidam Hebræorũ dicunt pſalmũ hunc fuiſſe ſcriptum in Gad. Alij nomen inſtrumẽti muſici, ſic denominati ab vrbe Palæſthinæ Gad, in qua inuentum eſt, & primum conſtructum. Chaldæus paraph. vertit, ad citharam aduectam è Gad. ¶2 Nomen pro potẽtia vel maieſtate. i. O Domine, quàm magnam eſſe potentiam tuam oſtendit vniuerſa terra! ¶3 qui poſueris gloriam tuam ſuper cælos! i. magnificentiam ſiue præſtantiam tuam. q. d. magnifice & cum ſumma omniũ admiratione elucet potentia tua etiam in cælo, nedum in terra. ¶4. i. ſtabilem eſſe declaraſti, ſiue cõfirmaſti gloriam & laudem potentiæ tuæ. q. d. Ea quæ mirabiliter agis in infantibus, quos omnium iniurijs opportunos conſeruas, oſtendunt & eloquũtur te eſſe qui res humanas curet, cuius prouidẽtia omnia fiant & regantur. ¶5. i. vt confundãtur hoſtes tui qui te Deum eſſe non credunt qui mortalia curet. ¶6 Heb. ad ceſſare faciendum. i. vt inimicos & vltores perdas. Vltores vocat eos qui lædunt eos qui fidunt Deo: aut qui pœnas de hoſtibus ſuis ſumunt, vindictam Deo non relinquentes, quem humana curare non credunt. Chriſtus hunc locum Dauidis ad rem ſuam accommodauit, quum ei acclamarent infantes in templo Ieroſolymitano, Matth. 21. vt oſtenderet etiam pueros laudem Dei & Seruatoris deprædicare. Vnde per futurum deberent verti præterita huius verſus. Non eſt autem abſurdum, eundem locum Scripturæ ad duo accommodari. Chriſtus & Apoſtoli ſententiam Scripturæ generalem, ſpeciatim interdum tractant & interpretantur: quod illud Matth. 2, Ex Aegypto vocaui Filium meũ, ſatis oſtẽdit. Per infantes autem Matth. 21, intellige per hyperbolem, ſiue per amplificationem, quæ per diminutionem fit, eos qui proximi erant infantiæ. ¶7 Quum video cælos &c. Sententia perficitur ſequenti verſu, Quid eſt homo? ¶8 vel, quòd viſites eum? Hoc eſt, quòd rationem eius habeas? ¶9 vel, Nam feciſti eum angelis paulo inferiorem: ſed tamen gloria & honore ornaſti eum veluti corona. q. d. quamuis hominem feceris dignitate paulo inferiorem angelis, tamen honore & gloria. i. mente & ratione, anima rationali coronaſti eum, qua reliquis animalibus præſtat. Hic locus citatur in epiſtola ad Hebræos, verum iuxta LXX verſionem: accommodatúrque Chriſto. Accommodatur autem & ad hominem & ad Chriſtum Filium hominis. Sic plura loca ſunt quæ duplicem habent ſenſum, propheticum ſcilicet, & prophetiæ expertem, id eſt nudum & ſimplicem. Quicquid prædicat Scriptura de hominis dignitate, Chriſto primum, vt generis noſtri capiti & inſtauratori congruit. Vnde hic verſus & ſequentes, iure in ea epiſtola de eo interpretantur. ¶10. i. cete & ingentes illos piſces, qui natando apertiſſime ſecant mare.

IX ¶1 ad Muth-labben. i. decantandum ad modos cantilenæ cuius initium erat Muth-labben. Quidam dicunt Labben, nomen fuiſſe cuiuſdam principis Philiſthæi, quo cæſo, pro conceſſa victoria, fuit iſte pſalmus editus. Chaldæus paraph. vertit, Super morte viri qui egreſſus erat de medijs caſtris. Goliath ſcilicet Philiſthæum ſignificãs. ¶2 Heb. Cõfitebor Domino. Cõfiteri Domino, pro Celebrare Dominũ, vel Laudibus vehere Dominũ, in pſalmis fere ſemper legitur. ¶3 de te. vel, propter te. q. d. tibi victoriam feram acceptam: gloriabor de tuo auxilio. ¶4 vel, canã nomẽ tuũ. ſiue famã tuã. Altiſſimũ ſiue Supremũ Deũ vocat, quod oẽs mortales ſuperet. ¶5 Propterea quod inimici mei cõuerſi ſint retrorſum, quòdque impegerint & perierint ante te. ¶6 Heb. Quia feciſti iudiciũ meũ & cauſam meã. Subaudiẽdũ ex primo & ſecũdo verſu, Celebrabo te, vel Lætabor de te: quoniã pro me pronũtiaſti, ſedẽſque pro tribunali. Videntur inuerſa hæc, pro, quoniã ſediſti pro tribunali vbi pro me pronũtiaſti. ¶7 vel, iudex iuſtitiæ. ¶8 Perdidiſti Gẽtes, ſubuertiſti impiũ. Chaldæus paraph. Gẽtes, Philiſthæos intelligit: impiũ autẽ, Goliath. ¶9 vel, O inimice, finẽ habent ædificia deſtructa, idque in perpetuũ: & earũ ipſarũ vrbiũ quas deſtruxiſti, periſt memoria. Apoſtrophe eſt cũ ironia inſigni: acſi dicat. Iã deſierãt eſſe vaſtitates & vrbes quas apud te cogitas euertere: ita vt tibi videatur iam periſſe memoria earũ ipſarum vrbium. nunquid ita eſt ô hoſtis? non, res non ita habet. nam Dominus &c.

Digitized by Google

perijt memoria eorum cum ipſis.
[10]At Dominus perpetuò regnat, parauit tribunal ſuum ad iudicium:
[11]Et is iudicabit orbē in iuſtitia, & populis ex æquitate ius dicet.
[12]Aſylum erit Dominus oppreſſo, aſylum inquam temporibus afflictis.
[13]Te nitentur[14]qui nouerunt nomen tuum:' non enim[15]deſinis, ô Domine, eos qui te ſtudioſe quærunt.
[16]Canite Domino[17]qui habitat in Sion,' annunciate[18]in populis conſilia eius.'
Quoniam[19]requirēs ſanguines, memor eorum erit,' neque obliuiſcitur clamoris afflictorum.
Miſerere mei Domine,[20]reſpice afflictionem meam, [quam ſub ijs qui me odio habent ſperfero,][21]attolle me de portis mortis:
Vt narrem omnes laudes tuas[22]in portis filiæ' Sion:[23]exultabo in ſalute tua.
[24]Defixæ' ſunt Gentes in fouea quam pararunt, reti quod abſconderunt irretitus eſt pes eorum.
[25]Notus factus eſt Dominus iudicium faciens,[26]in opere manuū ſuarum irretitus eſt impius.[27]Higaion: ſela.
[28]Relabentur impij ad inferos, omnes gentes quæ obliuiſcuntur Dei.'
Neque enim perpetuò obliuioni dabitur inops,[29][neque] vana ſemper erit expectatio afflictorum.
[30]Exurge Domine,[31]ne præualeat mortalis,[32]iudicentur Gentes in conſpectu tuo.
[33]Præfice illis magiſtrum, ô Domine,[34]diſcant' Gentes ſe mortales eſſe. Sela.

X.

CVr tam procul abſiſtis ô Domine? cur abſcondis [te][1]tempore quo affligimur?
[2]In inſolentia impij ardet afflictus:[3]comprehendantur in ſceleratis conſilijs quæ cogitant.

[9] Nam Dominus in æternum ſedet, [ſub. pro ...unali] præparat ad ipſum iudicium ſolium ...m. Futurum & præteritum pro præſenti legi... Hebraice in hoc verſu. Dominus, inquit, per...uò ſedet pro tribunali, paratus vt iudicio ſuo ...eret iuſtos ab inſidijs & vi impiorum. ¶11 Fu...a pro præſentibus, Ius dicit cūctis populis cū ...mma æquitate: ita vt ij interficiantur qui mor... digni ſunt: & ii contrà ſeruentur, & à morte ...erantur qui extingui nō debent. ¶12 Eſt ita...e Dominus perfugiū ipſi pauperi, perfugium ...quam in tēporibus quibus ille eſt in ipſa tri...latione. Pro perfugio, vertere potes arcē, aut ...æſidium. Nā vox Hebræa Miſgab, ſignificat lo... editum ad quē confugimus imminente cala...itate. Dictio item Hebræa Dach, pro qua pau...erem vertimus, ſignificat pauperē, cuius facul...tes ſunt attritæ & acciſæ, calamitoſum, & ærū...is attritū. ¶13 Sperent igitur in te. vl, Fiduciā ...beant. ¶14. i. qui te cognitū habent. Nomen ...ei, inquit, doctiſſimus inter Hebræos, eſt Deus: ... Deus ſuū nomen: per nomen autem, attributa ...ei intelligimus. Vertere igitur potes, qui notā ... perſpectam habuerint clementiā tuā, qui no...erunt bonitatem & humanitatem tuam &c. ...15 vl, non ſoles derelinquere eos qui te ſolicite ...xquirunt, qui tibi ſumma cura ſtudent, licet ad ...empus conniueas & obſurdeſcas. ¶16 Id eſt, ...ymnos & odas ſcribite in laudem Dei: pſalmos ...anite in laudem Domini, ô vos ſancti. ...17 Hoc dictū eſt ſpiritu prophetico antequam ...lata eſſet arca in Sion, ſuper cuius propitiato...rium & tegumētum inter ipſos cherubim conſulebat populo ſuo Dominus. propterea dicebatur habitare in Sion. ¶18 inter ipſos populos egregia facta eius. i. paſſim & vbique prædicate admirāda facinora eius. ¶19 qui requirit cædes, ipſarū meminit. i. Deus qui quæſtionē inſtituit de cædibus innocentium, ipſarum cædium meminit & illas recordatur tempore ſuo, eáſque vlciſcitur. ¶20 Hac precatione vſus eſt Dauid quum eſſet conſtitutus in periculo mortem minitante. Etiam, inquit, contemplare nunc meam afflictionem, vt olim feciſti. i. libera me ab omnibus hoſtibus meis, vt me à Goliath liberaſti. ¶21 Sunt qui putant Dauidem habuiſſe hanc orationem ſub conflictum quem iniſt cum Goliath. Exaltare de portis mortis, eſt erigere & liberare à limine mortis, ſiue à morte imminente. ¶22 Porta, in Sacris literis ſignificat locum ante portam in quem populus cogi & conuenire ſolebat: vbi & iudices congregabantur vt illic ius redderent. Dicit igitur Dauid ſe enarraturum laudes Dei in portis congregationis Sion, id eſt in locis in quibus conciones haberi ſolebant à populo Iſraelitico, in conuentu frequentiſſimo: ac ſi dicat, in media eccleſia. Vox Hebræa Bath, pro qua filiam vertimus, ſignificat etiam congregationem. ¶23 & vt exultem de ſalute tua. Id eſt de auxilio tuo ſalutifero. ſiue, vt lætitiam meam proteſter de auxilio accepto à te. ¶24 vl, Demerſæ. Duplex eſt metaphora: altera à venatoribus, qui lupis & vulpibus fodiunt foueas in quas incidāt: altera ab aucupibus. Finita autem oratione redit ad laudes Dei: ac ſi dicat, Parauerant mihi foueas & laqueos, ſed in illos ceciderunt: induſtria & arte ſua ceciderunt. Hoc dicit quia Philiſthæi gloriabantur in virtute Goliath: verùm fuit illis exitio: nam eo cæſo fugerunt. ¶25 vl, Cognitus eſt Dominus iudicio quod fecit. vl, quia iudicium fecit. i. Perſpecta fuit vis Domini in iudicio quod fecit quando cæſus fuit Goliath, quum eam exerceret iuſtitiam aduerſus illum. ¶26 .i. captus eſt improbus Goliath facinore manuum ſuarum. ¶27 Higaion: ſela. Id eſt, O meditatio: ſela. q. d. O rem perpetua meditatione dignam! ô facinus egregium, & longa expenſione dignum! quàm potens & tutum eſt Dei auxilium! Hoc perpetuo meditari debent fideles, nimirum quòd improbi conſilio ſuo pereant. ¶28 Reuerſi ſunt impij in ſepulchrū, omnes gentes oblitæ Dei. i. Impij Philiſthæi reuerſi ſunt in terrā vnde prodierāt, in ſepulchrū, ſiue fouea. i. in imam terræ partē, & profundū abyſſum, quo reuerti ſolēt omnes quibus curæ nō eſt Deus qui iudex eſt viuorū & mortuorū. ¶29 & expectatio pauperū [non] peribit in perpetuū. Nulla eſt negatio apud Hebræos in hac ſecūda parte verſus: verùm eā ſuo more repetūt ex præcedenti. Hoc eſt, nunquā Dominus obliuiſcetur afflictorū & calamitoſorū: neque vnquā excidet ſpes eorum, hoc eſt, non erit vana, neque fruſtrabuntur ſua ſpe. ¶30 vt ſcilicet iudices Gentes: accinge te, & ſume arma. ¶31 ne roboretur mortalis. i. effice ne vires humanæ aliquid eſſe videantur: oſtende humanas vires aduerſum te nihil poſſe. Vox Hebræa Enos, pro qua vertimus mortalem, ſignificat hominem infirmum & imbecillum. ¶32 vl, vtinam iudicentur coram te Gentes. Philiſthæos intelligit. Id eſt, vtinam exerceatur à te in Gētes iudicium. Hoc eſt, vtinam à Gentibus pœnas ſcelerum ſuorum exigas. ¶33 Pone Domine metum illis. vl, Incute illis metum. ¶34 vl, vtinam ſciant. Id eſt, vtinam Gentes, Philiſthæi, & quicunque Deo aduerſantur, ſciant ſe mortales eſſe. Hominem eſſe, eſt mortalem eſſe, & imbecillem præ Deo. Additur in Hebræo in fine huius verſus Sela. q. d. O ſententiam exacta conſyderatione dignam! expendant homines diligenter apud ſe, hominis vitam, bullam eſſe, vmbram, ſomnium, quicquid item fragile eſt atque fugax.

X.

¶1 Heb. ad tempora in tribulatione! i. tēporibus in quibus ſumus in ſumma tribulatione, & malis afficimur ab improbis? Metaphora ſumpta ab homine abſente, cuius auxilium imploramus: aut ſi adeſt, conniuente ad mala noſtra. q. d. Quodnam tantum eſt ſcelus quod poſſit obſcurare clementiam tuam? Cauſa autem admirationis eſt ſumma Dei bonitas, ac ſi dicat, Cum ſis ſummopere bonus, cur non ſentio auxilium tuum? Suſtinet hic Dauid perſonam hominis afflicti. ¶2 Heb. Præ arrogantia improbi perſequitur pauperem. Hebraiſmus eſt, pro, Improbus præ arrogantia perſequitur pauperem. ¶3 vl, illaqueentur in cogitationibus fraudulentis quas cogitare ſolent. Mutatio numeri, pro, Illaqueetur improbus cum ſocijs ſcelerum quos habet. Vtinam capiantur velut laqueis, prauis ſuis conſilijs quæ cogitant contra pauperes afflictos.

Digitized by Google

[4]Quoniã laudat impium pro deſyderio animi ſui, auarum bea-
tum dicit, blaſphemat Dominum.
[5]Impius in altitudine naſi ſui nil pẽſi habet, [6]in omnibus ſcele-
ratis cogitationibus ſuis non eſt Deus.
[7]Inſtituta eius cruciatum afferunt,' idque omni tempore: [8]alte
ſublata ſunt è conſpectu eius iudicia tua, [9]in omnes aduerſa-
rios ſuos efflat.'
Dicit corde ſuo, [10]Nõ nutabo: quia ꝑ ſecula ero abſq; incõmodo.'
Os eius periurio, dolis & [11]vſura' ſcatet, ſub lingua eius afflictio &
[12]vanitas.
[13]Sedet in atrijs inſidians,' clã trucidat innocentem, oculi eius [14]ad
inopum turbam intenti ſunt.'
Inſidiatur [15]in occulto' quemadmodum leo in luſtro, [16]inſidias
ſtruit, vt corripiat afflictum: afflictum inquam corripiat, dum
in rete ſuum pertraxerit.
[17]Conteritur, opprimitur, ac cadit viribus eius miſerorũ turba.
[18]Dixit in corde ſuo, Deus oblitus eſt, auertit faciem ſuã ne vn-
quam videat.
[19]Exurge ô Domine Deus, attolle manum tuam, [20]afflictorum ne
obliuiſcaris.'
Cur enim impius [21]blaſphemaret Deum, diceretque in corde ſuo,
[te]non requiſiturum?'
[22]At vidiſti, etenim tu afflictionẽ & indignationem intueris, [23]vt
des manibus tuis: [24]tibi miſerorum turba ſe cõmittit, qui pu-
pillo ſoles eſſe adiutor.
[25]Contere [26]brachium [27]impij, malúmque cum impietate eius in-
quires, nec inuenies.'

¶4 Quia iactat ſe improbus de deſyderio animæ ſuæ: & homini auaro benedicit, prouocátq; ſuo cõtẽptu ad iracundiã Dominũ. i. Improbi iactare ſe ſolẽt q id tantũ faciãt quod libet, q oĩa agãt pro animi libidine, promittẽtes ſibi fœlicẽ rerũ ſucceſſum in omnib⁹ quæ agũt. Vel, iactãt ſe aſſequuturos quicquid optauerint, & hac ratione ſunt in Deũ blaſphemi. q. d. Impij in oĩbus rebus pollicẽtur ſibi ſucceſſum fœlicẽ. Laudãt præterea eos qui auaritiæ ſtudẽt, ob ſtudiorũ ſimilitudinẽ. ¶5 Heb. Improbus præ altitudine naris ſuæ non requirit. ſubaudi, Deum. i. præ faſtu ſuo nõ cõuertitur ad Deum per orationem. Exprimit geſtum hominis faſtuoſi. ¶6 Hebr. non eſt Deus, ſunt omnes cogitationes eius. i. tantum cogitat Deum non eſſe. q. d. Improbus nõ implorat Deũ: quia omnes eius cogitationes ſunt quòd non ſit Deus qui res mortalium curet: vnde omnia pro ſuo arbitratu agit. ¶7 Heb. Dolorẽ afferunt viæ illius. i. inſtituta improbi pijs. q. d. Nũquam non ſtudent nocere probis & religioſis impij: omnes conatus & cogitationes eorũ eò tendunt vt alios lædant. ¶8 remota ſunt[aut altitudo ſunt] iudicia tua à conſpectu illius. ſub. ô Deus. i. illi alta ſunt iudicia tua, ab illo remota ſunt, lõgéque poſita. Hoc eſt, nulla putat eſſe iudicia diuina: quæ ſunt, q De⁹ de ſuperbis & ijs qui calamitoſis & miſeris vim inferũt, ſũdẽ ſumit pœnas. Iudicia Dei, vocat animaduerſiones & plagas. ¶9 Heb. omnes hoſtes ſuos flabit in eos. i. oẽs hoſtes ſuos flatu proſternit. ſiue proſternere ſolet. ſub. opinione ſua. q. d. opinione & ſentẽtia ſua fidit ſolo ſuo flatu ſe poſſe proſternere oẽs inimicos ſuos. Hyperbole eſt, qua etiã Galli vtũtur, quũ dicũt, C'eſt vne choſe qu'õ n'ha pas pour ſouffler. i. nõ facile, neq; cito. Vnde hic ſolo flatu hoſtes deijcere, eſt facile, paruóq; negotio, & cito illos deijcere. vel, exiſtimat ſe tã facile hoſtes deijcere poſſe & extirpare, q̃ facile eſt vento arbores cõuellere & euertere radicitus. ¶10 Heb. Nõ mouebor in ætate & ætate: quia nõ ero in malo. q. d. Improbus cogitare ſolet intra ſe, nunq̃ ſe à gradu & dignitate ſua excidſurum: ſibi perſuadet ſe quamdiutiſſime victurum: neque quădiu viuet quicquam incõmodorum accepturum. Chaldæus paraphraſtes vertit, A generatione in generationem: quem L X X ſecuti ſunt. Quidã ſic intelligunt, Per vnam atque alterã ætatem, ſubaudi, viuam: quia non ſum viſurus incommodum: quia nihil mali accidet mihi. Alij, In generatione & generationem victurus eſt, cui nihil incommodi continget. ¶11 Heb. fraudibus. Os pro ſermone accipitur in Sacris literis. Lingua pro corde: quòd poſitum ſit ſub lingua. Dicit igitur, Improbi vt probis facilius imponant, pleno ore periuria euomere ſolent. præterea dolo & fraudibus vtuntur: nam aliud dicunt, aliud cogitãt. Poſtremo, in corde eorum ſiue cogitatione, eſt iniuria & vexatio. i. nihil aliud cogitãt quàm quomodo iniuria afficiãt & vexẽt. ¶12 vexatio. ¶13 Heb. Habitat in inſidijs pagorũ in ipſis inſidiis, &c. Id eſt, Struit, ſiue Struere ſolet inſidias in pagis. nam in pagis nulla eſt hominum frequentia. ¶14 vel, pauperi deliteſcendo inſidiari ſolent. vel, oculi eius pauperem prætereuntem obſeruant. cædis cauſa ſcilicet. ¶15 vel, in ipſo latibulo ¶16 vel, inſidiatur inquam vt rapiat pauperem: rapit pauperem attrahendo eum in rete ſuum. i. dum allicit eum in rete ſuum: dilaniandi cauſa. Sumpta ab aucupibus metaphora. Hic autem eſt antecedens pro relatiuo. cum dicit, rapit pauperem, pro, rapit eum. Per hæc omnia intelligit ſecreta conſilia quibus ſolent improbi probos obruere. ¶17 Atterit ſeſe, deijcit ſeſe: & cadit in robuſta eius cœtus attritorum. Robuſta eius, vocat robuſtas partes eius, hoc eſt vngues, in quibus cõſiſtunt vires leonis. Pro, Atterit ſeſe, verti poteſt, Comprimit ſeſe. Colligit ſeſe. Leo prædam inuaſurus, incuruat ſeſe, & humilem facit, vt potentius inſiliat in prædam: ſic interdum deiectionem animi ſimulat improbus, vt commodius pauperem opprimat, & euertat. ſimulat ſe eſſe debilem, & nullarum virium: & corruit in manus eius plenas robore, congregatio ſiue multitudo contritorũ, debilium, & confractorum. ¶18 vel, Cogitat intra ſe, Obliuiſcitur Deus, abſcondit faciem ſuam, non videbit in perpetuum. Superiorum cauſam exponit Dauid: quaſi dicat, Sic cogitat apud ſe impius, Deus, rerum quæ hic perpetrantur nullam curam habet: auertit faciem ſuã ne vnquam videat illa. Sibi perſuadet obliuiſci Deum eorum peccatorum quæ facit. Subaudiendum Aut, in ſecunda parte verſus, Obliuiſcitur Deus, [aut]abſcõdit faciem ſuam, [&]non videbit &c. q. d. Certe ſi non nouit conniuet, aut certe ſimulat ſe non videre. Quidam dicunt, Quanuis videat obliuiſcitur. Alij, obliuiſcitur. i. ignorat. ¶19 Exurge. Quaſi ſcilicet opẽ laturus oppreſſis. Et attolle manũ, tanquã percuſſurus inimicos. ¶20 q. d. oſtende te non teneri obliuione pauperum: quod te facere improbi perſuaſum habent. Vindica iniurias eorũ qui licet omni humano auxilio deſtituãtur, tibi tamen fidãt. ¶21 præ cõtẽptu prouocat Deum, dũ dicit in corde ſuo q nõ inquiſiturus ſit peccata eorũ ſcilicet. putãt nãque impij ſe omnia impune facturos, nec te quæſtionẽ inſtituturũ de peccatis quę perpetrãt. Verti poteſt, Quãobrem cõtemnit impius Deũ? Cur præ nimio cõtẽptu impius Deũ cõtemnit? nonne quia cogitat in corde ſuo q nõ inquires, ſub. id quod dicit & facit, vt de illis pœnas ſumas? ¶22[At] vides: nã iniuriã & indignationẽ cernis. vel, cernere ſoles. Vides, inquit, omnia, nihil te latet: iniurias & maleuolentiã improborũ erga probos & pios tu cernis, quæ putãt te latere improbi. Indignationẽ vocat rẽ indignatione dignã, & quæ prouocat eũ cui fit, ad irã. Indignationẽ igitur dicit qua pij afficiũtur, propterea q impij ita maledictis te inceſſant. ¶23 vt ponas in manibus tuis. Subaudiẽdũ pronomẽ Eam, qđ referat Iniuriã. i. vt ſemper paratus ſis ad repẽdendã iniuriã illatã: eámque habeas ſemper præ manibus tuis, quò illos ſuo tẽpore punias. ¶24 Heb. ſuper te deſerit ſe pauper: pupillo fuiſti adiutor. Præteritũ pro præſenti. Scriptura, nomine pupillorũ & viduarũ intelligit eos oẽs qui hominũ ope carẽt. Tibi, inquit, ſe cõmittit pauper: neq; immerito: pupillo enim, & ei q humano auxilio eſt deſtitut⁹, adiutor eſſe ſoles. ¶25 vel, Frãge ¶26. i. vires. ne ſcilicet poſthac lædat ¶27 improbi & mali: quæſtionẽ inſtitue de improbitate ei⁹, & nõ inuenies. Subaudi, improbũ illũ. i. nuſquã cõparebit improbus ille: nõ ſiſtet ſe in cõſpectũ tuũ, improbitatis ſuæ cõſcius, vt cauſam ſuam defendat. Hebraice legitur in futuro, inquires peccatum. futurum tamen pro imperatiuo.

Digitized by Google

Dominus rex in ſempiternũ & vltra, Omnes de terra eius interierint.

Vota pauperum audiuiſti Domine, tu diriges cor eorum, auris tua illos attendet,

Vt vindices pupillum & attritum: ne vltra mortalis [progenitus] è terra graſſetur.

¶[Dauidis ſcarmen] præfecto cantorum. X I.

IN Domino ſperaui: quomodo dicitis animæ meæ, Deuola è monte veſtro [ceu] volucris?

Nam ecce impij tetenderunt arcum, aptarunt ſagittas ſuas ad neruum, vt integros corde in caligine iaculentur.

Quoniam recta fracta ſunt, iuſtus quid fecit?

Dominus in ſacroſancta regia ſua, Domini ſolium in cœlis eſt, oculi eius inſpiciunt, palpebræ eius filios hominum explorat.

Dominus probat iuſtum: impium autem & violentiæ amantem odit animus eius.

Pluet ſuper impios laqueos, ignem & ſulphur, ventum tempeſtuoſum ardentem: hæc ſors calicis illorum.

Quoniã iuſt⁹ Domin⁹ iuſtitias diligit, rectũ vultu ſuo intuetur.

¶Carmen Dauidis præfecto cantorum ad octauam. X I I.

SErua Domine, quoniam deeſt beneficus, quia veraces ac fideles inter mortales defecerunt.

Vana loquuntur quiſque cũ proximo ſuo, labio blando: et corde duplici ac diuerſo loquuntur.

Excindet Dominus omnia labia falſo blandiloqua, linguã grandiloquam.

¶16 rex eſt ſeculi, & in perpetuum. Regem ſeculi vocat regem æternum, quaſi dicat, Si conteres vires improborum, & ſupplicium de ipſis ſumpſeris, declarabitur tua maieſtas: tuum regnum erit æternum, tunc omnes agnoſcent te Deum. Oratio eſt conciſa. ¶29 Præteritum eſt pro futuro. Dauid hic vocat Iſraelitas, Gentes & impios. quaſi dicat, De impijs tandem pœnas ſumet, nec locum habebunt in terra Domini.

¶30 vl, Deſyderium manſuetorum. ſiue humilium. Humiles, probos intelligit, qui omnia tolerantes ferunt. ¶31 exaudis. vel, exaudire ſoles. Hebraice præteritum poſitum eſt, pro præſenti. Quãuis (inquit) differas, tandẽ exaudis. ¶32 vl, dirigere ſoles cor eorũ: attentũ reddis illis aurem tuã. Vel, attẽdit illis auris tua. q.d. Tu præuenis eos vt petãt quæ tibi grata ſunt: & precib⁹ eorũ aurẽ tuã facilẽ illis præbes. ¶33 vl, Vt ius dicas pupillo & miſero. Oſtendit cur aurẽ ſit adhibiturus: nẽpe vt ferat ſententiã ſecũdũ afflictos. Attentã (inquit) reddis aurẽ tuã, vt audias cauſam calamitoſorũ, & tãdẽ eos omni ope deſtitutos, obtinere facias ius ſuũ, & illos vindices. ¶34 vt ne addat vltra terrere mortalis è terra. Vel, poſthac nõ terreat, ſub. pupillũ, mortalis terrenus. Id eſt, terren⁹ homũcio, qui hic Deo excelſo opponitur. Acſi dicat, Si ſemel ſupplicium de improbis ſumpſeris, vltra non terrebit pios homo mortalis: quia & probi omnẽ in te habebunt fiduciam, & impij ſibi timebunt. X I. ¶ Vide pſal. 4. ¶1 .i. mihi. Alloquitur Dauid amicos qui illum ad fugam incitabant, metuentes ne à Saule impio occideretur. ¶2 Quæ ſcilicet videt inſidias aucupis. Sic dicebant hoſtes Dauid quum eum vrgerent vt ſecederet de Iuda, nullum illi tutum relinquẽtes locum apud populum Dei. Lege à primi libri Regum capite 22, vſque ad 27. In Domino (inquit) omnem meam ſpem colloco. qui fit ergo vt dicatis mihi, ſiue qua fronte audetis dicere mihi, Recede à nobis? vel Recede è monte noſtro celerrime, velut auis? Per montem intelligit habitationem Iudæ: nam plena eſt montibus terra Iuda. Chaldæus paraph. vertit in montem: quem L X X ſecuti ſunt. ¶3 Aliquid ſubaudiendum eſt quo præcedentia ſequentibus coniuncta videantur: cuiuſmodi quod ſequitur, Cogor equidẽ imitari ingenium auis quæ oculos ſagittariorum fugere vult. Poſtea ſequatur, Nam ecce improbi ipſi tetenderunt arcum, direxerunt ſagittam ſuam ſuper neruũ, ad mittendum ſagittã in locũ obſcurum, in rectos corde. Quum dicit, in locum obſcurum: debet referri ad locum perfugij vbi boni deliteſcunt & latitare ſtudent. q.d. vt ſuis ſagittis figant rectos corde in latebris deprehẽſos. Verti poteſt, Ad mittendum ſagittam è caligine, ſiue è loco obſcuro, in eos qui ſunt recto animo. Id eſt, me, & eos qui mecũ ſunt. Hoc modo ſi interpreteris, erũt verba Dauidis. Alij volũt eſſe verba amicorum Dauidis, quæ præcedentibus, & ſequenti verſui iungantur, quibuſque rationem reddunt cur auolare & celerrime aufugere debeat è Iudæa: Nã, inquiunt, impij tetenderunt &c. præterea, perfugia fracta ſunt &c. ¶4 fundamenta (vel, perfugia) deſtructa ſunt: iuſtus autẽ quid admiſit? i. quid commeruit vt nullum locum tutum inueniat in quo poſſit conſiſtere? Quid ego Dauid admiſi, propter quod Iſraelitæ tã inimico animo me perſequãtur, vt nullũ locũ perfugij inueniã? Nuſquã tutus eſt ab improbis locus. Perfugia vocat arces. Verti etiã poteſt, Quia perfugij loca deſtructa ſunt: [ſed &] iuſto erit id quod patrauit. i. etiam iuſti & electi ſuorũ ſcelerum pœnas dãt in hoc mundo. Quidam Hebræorũ, per fundamenta intelligũt cogitationes & verſuta cõſilia. Alij ſacerdotes iuſtos à Saule trucidatos. Poſſent etiam per fundamẽta intelligi cõditiones pacis, & ſacramenta ipſa quæ Saul toties violauit. ¶5 vl, reſpiciunt. aut, reſpicere ſolent: ſiue contemplantur, ſub. quæcunque fiunt in hoc mundo: vident calamitates afflictorum & eorum patientiam. ¶6 vl, examinant filios hominis. Id eſt homines. q.d. vnum me conſolatur, quòd quanuis Deus in cœlis agat, tamen è regia ſua omnia omnium facinora videt, quæ exercent in fideles & pios: oculi Dei explorant & perſpiciunt quàm improbi ſint homines aduerſus eos qui illi fidunt. ¶7 vel, explorat, malis ſcilicet, & calamitatibus. oſtendit calamitatibus ſe probare iuſtum. ¶8 vl, rapinæ ¶9 Heb. anima. Id eſt, odit ex animo. Improbum odit vehemẽter Dominus: licet id proſperis eius ſucceſſibus diſſimulet. ¶10. i. Inſtar pluuiæ immittet laqueos vt capiat eos & perdat. q.d. acerrime improbos, ſiue impios puniet. De laqueis aucupis intelligit. Vide Oſeæ 9. ¶11 Grauiſſimũ ſupplicium per Sodomiticũ deſignari ſolet. ¶12 vl, & ſpirit⁹ vertiginũ, [vl, terrorum, aut combuſtionum,] portio calicis eorum. Sub. erit. Id eſt, portio & calix ipſorum erit. hoc eſt, comburentur. Spiritum vertiginum vl combuſtionum vocat turbinem incenſum. Portio, ad cibum refertur: calix ad potum. Calix pro portione, metaphora ſumpta ab eo qui præeſt conuiuio, qui vnicuique partiri ſolet quod bibat. q.d. talia bibent. ¶13 Iuſtitias vocat homines iuſtos. ¶14 vl, diligere ſolet, ¶15 vl, aſpicere ſolet facies eius. Id eſt, à pijs oculos ſuos auertere non ſolet. More Hebraico dixit, aſpicit facies eius: pro, ipſe aſpicit. Alij ſic intelligunt, facies hominum iuſtitiæ ſtudentium aſpiciet Deũ qui rectus & æquus eſt. Id eſt, tandem facile in iudicio faciem iudicis ſuſtinebunt pij. Sunt qui legunt, Rectum aſpiciunt facies eorum. i. facies iuſtorum videbunt rectũ, hoc eſt Deum. X I I. ¶1 vl, ad ſeminith. Id eſt, ad inſtrumentũ muſicum conſtans octo chordis. inſtrumentum erat muſicum ſic à numero fidium dictum. Vide inſcriptionem pſalmi ſexti. ¶2 vl, deſijt eſſe miſericors. Id eſt, Fer opem nobis veris & probis: quia iam nulli ſunt qui aliorũ commodis ſtudeant. De aulicis Saulis hæc intelliguntur. quaſi dicat, deſijt plus & qui de alijs bene mereri curet, in aula Saulis, in qua omnes aſſentationi ſtudent. Fortaſſe etiam Dauid in genere deplorat mores ſuæ ætatis, in qua neque liberales erant, neq; fidei datæ ſeruãtes. ¶3 Heb. à filijs hominũ. Id eſt inter homines. quia, inquit, nulli ſunt inter homines bonæ fidei ſtudioſi, dictorum & conuentorũ ſeruantes: nulla fides inter eos: aliud namque dicunt, & aliud faciunt. ¶4 vl, Mendacium loqui ſolẽt alter cum altero. Verbum futuri temporis eſt apud Hebræos pro præſenti. ¶5 Heb. blãditiarũ: in corde & corde loquũtur. Labiũ vſurpit Hebræi pro ſermone. In corde & corde loqui, eſt duplici animo loqui, aliud dicere, aliud ſentire. ¶ vl, Vtinã excindat ¶6 blãditiarũ. Vel, labia blandorũ, ſubaudi verborum. Id eſt labia depromentia verba blanda vt fallant. ¶7. i. quæ loqui ſolet magna. Vel, ſuperba & arrogantia: Deique contemptum præ ſe ferentia.

Digitized by Google

Qui[8] dicunt, [9]Linguis noſtris perrumpemus: [10]labia noſtra nobiſcum ſunt, quis dominus noſter?

[11]Propter vaſtitatem afflictorum, propter [12]gemitum inopū nunc [13]exurgā, dicit Domin⁹, [14]ſalutiq; reſtituā, & reſpirare eū faciā.

[15]Eloquia Domini eloquia [16]munda, [velut] argentum excoctum [17]in catino terreo, ſepties depuratum.

Tu Domine [18]ſerua illos, [19]cuſtodi hunc à generatione iſta in ſempiternum.

Circunquaque [enim] [20]oberrant impij, [21]quum euehūtur qui inter homines perditiſſimi ſunt.

¶Præfecto cantorum carmen Dauidis. XIII.

Quouſque obliuiſceris mei [1]ô Domine? nū perpetuo? quouſq; [2]faciem tuam à me abſcondis?

Quouſque [3]volutabo conſilia in animo meo, [4]laborem [5]quotidie in corde meo? quouſque [6]ſuperior me erit hoſtis meus?

Reſpice, [*]reſpōde mihi Domine De⁹ me⁹, [7]illumina oculos meos, [8]ne in morte obdormiam.

Ne dicat hoſtis meus, [9]Præualui ei: ne geſtiant qui me infeſtant, [10]ſi nutauero.

At ego tua bonitate [11]nitor, [hinc] exultat cor meum [12]tua ſalute: [*] cantabo Domino, quoniam [13]rependit mihi.

¶Dauidis præfecto cantorum. XIIII.

Dixit [1]ſtolidus in corde ſuo, Non eſt Deus. [2]corrupta & abominanda ſtudia ſectātur, nemo eſt qui quod bonū ſit faciat.

Dominus è cælis ſuper filios hominum [3]proſpexit, vt videret nū eſſet qui aut ſaperet, aut ſtudioſus Dei eſſet.

[4]Sed cuncti defecerant, omnes [5]pariter [6]corrupti erant, nullus erat qui quod bonum eſt faceret, ne vnus quidem.

[7]An non cognouerunt? [8]omnes facinoroſi deuorant populū meū

¶8 Præteritū apud Hebræos, pro præſenti. Subaudiendū autem, Labia inquam eorū qui dicūt, &c. .i. dicere ſolent apud ſe, ac ita cogitant. ¶9 Lingua noſtra præualebimus. Id eſt, Sermone noſtro authoritatem nobis conciliabimus. Adulatores Saulis intelligit. ¶10 Id eſt, periti ſumus artis dicendi, poſſumus quiduis perſuadere, ſumus apti & idonei ad dicendum: quis eſt qui ſermonē noſtrum cohibere poſſit? quis Sauli diſſuadeat quod illi ſemel ſuaſerimus in Dauidis perniciē? ¶11 q.d. commotus calamitate pauperum quam video: quia res pauperum vaſtatæ ſunt. ¶12 vl, eiulatum ¶13 vt ſcilicet opē illis feram. acſi dicat, quamuis hactenus viſus ſim conniuere, nunc tandē ſurgam. ¶14 Heb. ponam in ſalute eum cui laqueū iniicit. Subaudi, improbus. Salus pro loco ſalutifero. Id eſt, collocabo eum extra telorum iactum. Vindicabo pauperē ab iniuria eius qui illi parat laqueū. Per laqueū autē intellige technas quib⁹ circūueniūtur ſimplices. ¶15 Verba. vl, Pollicitatiōes ¶16 vl, pura. Id eſt aliena à mēdacio. Quaſi dicat, Verba autē Domini ſunt verba pura: vt ſit ātitheſis, Promiſſiones autē Domini nūquā fallunt: vt neq; argentū ſæpe repurgatū vnquam fallit homines. ¶17 vl, à domino terræ, repurgatum ſepties. Dominum terræ, vocat Deū. Alij intelligūt poſſeſſorē terræ. Alij vertunt, argentum excoctū ipſi domino terræ. Rectius ſic, in terra præſtantiſſima: ſiue in fictili cōfecto è terra præſtantiſſima & aptiſſima ad excoquenda metalla. Hæc metaphora oſtendit verba Dei eſſe pura & certa. nam quod ſcoriæ ſunt in argento, id ſunt falſitates in promiſſionibus. Pollicitationes Domini (inquit Dauid) ſunt ab omni mēdacio alienæ: pollicitus eſt auxiliū pauperib⁹ & humana ope deſtitutis: illis ergo aderit tēpore id poſtulāte. Quod ait ſepties repurgatū, ſignificat ſæpius. q.d. dicta Dei ſunt tā pura, tā ſyncera, quàm argentū ſæpius excoctū. ¶18 vl, cuſtodies eos. Sub. pauperes. q.d. quū tuæ promiſſiones ſint veræ: tu igitur illos cuſtodies. ¶19 vl, ſeruabis eū à generatiōe iſta in æternū. Id eſt, vnūquēque eorū ſeruabis ab hoībus his prauis & atris, vt pollicitus es. ¶20 Quærētes ſcilicet occaſionē perdēdi probos. ¶21 dū exaltātur, vilitas eſt filijs hoim. .i. reliquis hoībus. q.d. Cū fæx illa hoim euehitur & primas tenet, reliq homines iacent, hoc eſt abiecte & viliter ab eis tractātur. vl, dū exaltātur, [tūc] vilitates filiorū hominū. ſub. confluunt ad eos, & ſectātur. Aut, Vilitas eſt filijs. .i. vilia, ſordida, fœda, & quæ nullius pretij ſunt ſectātur homines: nihil laudabile & glorioſum patrāt homines, adigētibus illos improbis qui rerū potiūtur, ad omnia turpia, nefaria, & ignominioſa. XIII. ¶1 ô Domine in æternū? Id eſt, Vſquequo tādē. vel, Quouſq; tandē. Queritur Dauid auxiliū ſibi negatū fuiſſe à Deo, aut certe dilatū. Hebræi dicūt pſalmū hunc ſcriptū fuiſſe cū Dauid in grauiſſimo aliquo eſſet periculo. Quidā Hebræorū dicit, hæc dicta eſſe ſecūdū opinionē nō prophetæ, ſed eorū, qui quū eū viderēt in tanta tribulatione, putabāt illū à Deo neglectū. Vſquequo tādē (inquit) obliuiſceris mei? quouſq; tādē videberis hoībus negligere rē meā, & negociū meū? ¶2 vl, auertes vultū tuū à me? Quod irati facere ſolent. quouſq; tandē dedignaberis aſpicere me? Chaldæus paraph. vertit, ſplēdorē vultus tui. .i. fauorē & miſericordiā. ¶3 Heb. ponā. Ponere cōſilia in animo dicimur, quādo quærimus cōſilia quibus periculū euadam⁹. q.d. Quouſq; ānxius & dubi⁹ rerū agēdarū, apud me cōſilia inibo vt rationē inueniā qua à tot periculis liberer? ¶4 anxietudinē. vl, moleſtā cogitationē ¶5 vl, interdiu. q.d. nō ſolū noctu, ſed etiā interdiu. Solēt interdiu recedere curæ, quæ redeūt nocte. dicit ergo recte interdiu. q.d. dū in alijs curæ ſopiri ſolēt. ¶6 Heb. exaltabitur inimicus me⁹ ſuper me? Hoſtē exaltari ſupra nos, eſt illū eſſe ſuperiorē nobis. ¶* ānue mihi. vl, vtinā ānnas mihi. .i. faueas mihi tādē. q.d. Domine ſatis diſtuliſti auxiliū tuum, nunc proſequere me fauore tuo. ¶7 Id eſt, diſpelle tenebras tribulationū à me. ¶8 Heb. ne forte dormiam (ſub. dormitionē) mortis. Id eſt, ne immoriar tribulationi, & illi ſuccūbam, pereámq;. acſi dicat, Habe quæſo rationē calamitatis meæ, exaudi me: dona mihi vigilantiā & cautionē, ne imprudēs incidam in manus hoſtis mei, & interficiar: dormiam, non eum ſomnū quo reparantur vires, & membra feſſa leuantur, ſed qui eſt mors. Mors piorum dicitur ſomnus, propter reſurrectionem carnis. qui reſurgent, velut à ſomno diuturno excitabuntur. ¶9 vl, ſuperaui eum. Aut, ſupplantaui eum. ¶10 vl, ſi dimouear, aut corruero. Quaſi dicat, Ne hoſtes mei habeant occaſionem blaſphemandi, arguentes te imbecillitatis. ¶11 Præteritum apud Hebræos pro præſenti, Ego autem in miſericordia tua ſpero. q.d. Ita obſecro mecum age vt precatus ſum: nam ego ſpero in te. ¶12 vl, de ope tua. vl, ob opē tuā quæ mihi ſaluti erit quum me ab hoſtibus meis eripies. ¶13 beneficium in me contulit. Liberando me ſcilicet ab hoſtibus meis. q.d. Neque futurus ſum ingratus: odas enim edā in honorē & laudem Dei, qui me periculo eripuerit. XIIII. ¶1 Præteritū apud Hebræos pro præſenti. Dicit ſtult⁹ in corde ſuo quòd nō eſt Deus. .i. Verſat in animo quòd nullus ſit Deus index, q ſcelera hominū puniat, & qui res humanas curet. Hic pſalmus igeniū & naturā hominis infidelis deſcribit: cuius ſuppliciū & pœnā ad ſalutē innocentū prædicit. Scribitur ergo de origine omniū malorū, hoc eſt de īfidelitate. ¶2 Heb. corruperūt, abomiabile fecerūt opus. Vl, deprauare ſolēt (ſub. vias ſuas,) abominabile reddūt opus. ſub. ſuū. Vel per plurale, abominabilia reddunt opera ſua. .i. cōſpurcare ſolēt mores ſuos, neque quicquā recte operātur: & vt ſemel dicam, nō eſt qui faciat rē gratā aut Deo, aut hoībus, hoc autē faciunt, quia nullū credunt eſſe Deum. ¶3 Præteritum pro præſenti, aſpicit [vl, aſpicere ſolet] vt videat ſum ſit quiſ[aut] intelligentia ſit præditus, [aut] requirens Deum. .i. colens Deum, & cui cultus & religio Dei ſit cordi. ¶4 Omnes receſſerunt ipſi. Sub. filij hominum. deflexerunt à recta via: ab æquo & bono. ¶5 vl ſimul. .i. ne vno quidē excepto. ¶6 vl, rācidi facti ſunt. Vl, putruerunt (ſiue putorē contraxerunt. Sumpta eſt metaphora à cibis fœtidis & rancidis à quibus omnes abhorrere ſolēt. ¶7 vl, An ignorāt, ſub. me eſſe iudicē? Aut, Annō noſſe potuerūt, ſub. ex his quę à Deo ſiūt, Deū eſſe? Verti poteſt, An ignorare poſſunt, ſub. quòd male agāt? q.d. Qui fieri poteſt vt tāta ignorātia teneātur omnes operātes iniquitatem? ¶8 vl, admittentes ſcelera [&] deuorantes (vl, deprædantes, aut expilantes) populū meū vt deuorant panem, ſiue quemque cibum. ET ſubauditum, pro Id eſt accipiendum, Admittentes ſcelera, id eſt deuorantes &c.

Digitized by Google

acti panem vorarent, [9]Dominum non inuocant.
[10]Illic pauore cõſternabuntur: nam Deus eſt in natione iuſtorũ.
Conſilium afflicti [11]pudefacitis, quòd Dominus ſit ſpes eius.
[12]O vtinam è Sion ſalus [contingat] Iſraeli. [13]vt Dominus reducat
captiuitatem populi ſui, vt lætetur Iacob, gaudeátque Iſrael.

¶Carmen Dauidis. XV.

D[1]Omine quis habitabit in tabernaculo tuo? quis in monte tuo
ſancto [2]requieſcet?
[3]Qui ambulat integer, & quod iuſtũ eſt operatur, [4]quique in corde ſuo veritatem loquitur,
Non obtrectat lingua ſua, nec malefacit proximo ſuo, [5]nec ſuſtinet probro indigne affici vicinum ſuum:
[6]Contemptus eſt in oculis eius reprobus, eos autem qui Dominũ timent, honorat: [7]quódque iurauerit, etiamſi id damnoſum ſibi fuerit, non mutat:
Pecuniam ſuam [8]non exponit ad fœnus, munus aduerſus innocentem nullum [9]accipit: qui his rebus ſtuduerit, is in æternum nunquam [10]nutabit.

¶[1]Inſigne aureolum Dauidis. XVI.

S[2]Erua me Deus, quoniam in te [3]ſperaui.
[4]Dixiſti [ô anima mea] Domino: [5]Dominus meus es tu, [6]bonum meum nihil ad te:
[7]Sanctis qui in terra ſunt, & præclaris, iis toto animo delector.
[8]Multiplicent ſanè idola ſua, cupide ſectentur alienum, ego tamen nõ libabo libamina eorũ [quæ ſunt] [9]de ſanguine, neque aſſumam nomina eorum in [10]labia mea.
Dominus eſt [11]portio partis meæ, & calicis mei, tu [12]ſortem meam ſuſtines.
[13]Funiculi [menſorij] ceciderunt mihi in amœnis [locis], quin et-

¶9.i. religio nulla tenetur, Deũ non colunt. ſuperfluũ putant Deũ inuocare, cum nullũ eſſe credant. ¶10 vſ, Tunc trepidabũt timore: quia Deus erit in generatione iuſti. i. in natione iuſta: ſtabit ꝓ natione iuſtorũ. q.d. Nũc lætãtur, & rerũ proſpero ſucceſſu fruũtur impij: tũc vero quũ Domin⁹ veniet vt ſumat ſuppliciũ de ipſis improbis, grauiſſime timebunt, vbi viderint Deũ adeſſe & fauere nationi iuſtæ. i. hõibus iuſtis. ¶11 vſ, cõfunditis. aut, cõfũdere ſoletis. ſiue, cõfundere conamini. i. pudore & ignominia eũ aſpergitis, quòd De⁹ ſit ſpes eius. Vos planè ridetis cõſiliũ pauperis probi, quòd omnẽ ſuã ſpẽ & fiduciã in Deo habeat, & in eo ponat præſidium omniũ rerũ ſuarum. ¶12 Heb. Quis det ex Siõ ſalutẽ Iſraeli? Quis det, Hebræa periphraſis aduerbij optãdi, pro vtinã. O vtinã Deus ex ſua Siõ, hoc eſt è cælo, ferat opẽ Iſraeli, liberãdo eũ à tyrãnide Saulis. Salus pro auxilio, in libris Sacris. Confirma (inquit Dauid) ô Deus regnũ meũ, & fac vt Ieroſolymis regnem inuito Saule: quò populo tuo auxilio ſim, docendo illũ quæ fieri iubes. ¶13 vſ, quũ reduxerit Domin⁹ captiuitatẽ populi ſui, exultabit &c. i. quũ reſtituerit Dominus populũ ſuũ in priſtinã libertatẽ, & reduxerit in ſuas ſedes, quũ exemerit Deus tyrãnide Saulis populũ ſuũ, & me Dauidẽ cõſtituerit regẽ: habiturus eſt occaſionẽ exultãdi Iacob. i. populus fidelis, & veri Iſraelitæ. i. pij qui Deum amant. XIIII. ¶1 Chaldæus paraphraſtes vertit, Domine quis dignus eſt vt habitet tecum in cælo? Dicunt Hebræi Dauidem vocaſſe cælũ tabernaculũ, quòd diſtẽdatur inſtar tabernaculi: & per montẽ idem intelligi. Sunt tamẽ qui intelligunt per mõtẽ, mõtem Moria. ¶2 vſ, ſedem habebit. Repetitio eſt, pro, quis locũ habiturus eſt in cælo tuo, ô Domine? ¶3. i. Qui viuit integra vita, & inculpate: qui viuit vitã innoxiã, & alienam à dolis. ¶4. i. qui bona fide dicit quæcũque dicit. ¶5 Hebr. opprobrium non accepit. vſ, conuitium non tulit. aut, aſſumpſit aduerſus Chriſtũ ſuũ. i. qui non eſt conuitiatus vicino ſuo, hoc eſt ei quo familiarius vtebatur. ¶6 vſ, Qui contemptibilis eſt in oculis ſuis, & deſpicabilis. q.d. Quamuis pareat præceptis Domini, non tamẽ ob id ſuperbit. Luc. 17, Quum feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite, Serui inutiles ſumus. ¶7 Heb. qui iurat in malum, & non mutat. De iuramento quod iuranti dãnoſum eſt: quale Ionathan Dauidi fecerat, qui maluit amittere regnum, quàm violare iuſiurandũ. Hebræi vertunt, Qui iurat ꝙ ſeſe affliget, & non mutat. Sub. ſententiã. i. Qui iurare ſolet ſe afflicturũ corpus ſuum, ſub. ieiunio, & abſtinentia: & non mutat propoſitũ, ſed affligit vt iuramento promiſit. ¶8 Heb. nõ dedit. Præteritũ pro præſenti, pro nõ dat, vel dare ſolet. i. qui citra cõmodũ vllum, pecunia ſua iuuare ſolet alterum. ¶9 ſiue, accipere ſolet. vt ſcilicet euertat cauſam inſontis, & pronunciet aduerſus innocentem. De iudicib⁹ loquitur. Ij autẽ quorum iniqua eſt cauſa, muneribus iudices corrumpere ſolent. ¶10 vſ, dimouebitur. i. perpetuo ciuis erit cæleſtis ciuitatis, & nihil poterit eũ deijcere de ciuitate. XVI. ¶1 Hebr. Michtam Dauidis. i. Pſalmus Dauidis decantãdus ad modulos ſeu numeros vulgaris carminis, cuius initiũ erat Michtam. i. aurum. Gallice, ſur le chant de Michtam. Michtam, nomen eſt melodiæ notæ apud Iudæos. Fuit autem inſignis, & ob id ita appellatur. ¶2 vſ, Tuere. aut, defende. Hoc pſalmo diuinam opem implorat: & quòd ſit bonorum ſtudioſus, & ab idololatria abhorreat, oſtendit. ¶3 Præteritum pro præſenti, quia ſpero in te. vel, ſpem meam pono in te. q.d. Serua me, nõ quòd ſim dignus tuo beneficio, ſed ꝙ præſidiũ meũ in te ſtatui, & non in alio. ¶4 vſ, Dixiſti de Domino. Aut, Dices Domino. vt ſit præteritũ ꝓ futuro, & futurũ ꝓ imperatiuo. i. Dic. Chaldæus paraph. Dixiſti anima mea ſemper. i. Semper tale teſtimonium mihi præbuiſti. ¶5. i. neminem agnoſco Dominum præter te. ¶6 vſ, bonum meum non ad te. ſub. peruenit. i. bono meo, beneficijs meis nihil iuuaris, facultatibus meis non habes opus. Beneficia mea ad te nõ perueniunt, ſed ad ſanctos: iis iuuari non potes, ſed tantum pij & ſancti homines. Quidã Hebræorũ ſic interpretãtur, Bonũ meũ nõ eſt ſup te. i. Beneficia quæ in me cõfers, nõ ſunt ſup te: hoc eſt, nõ obligaris ea in me conferre. ¶7 Subaudiẽdũ SED, vt præcedẽti verſui iũgatur hoc modo, Sed ſanctis qui in terra ſunt, & fortib⁹, (vſ, præclaris. ſiue eximijs,) erga quos omnis bona volũtas mea eſt. i. Beneficia mea nõ perueniũt ad te, ſed ad ſanctos: hoc eſt, iuuant ſanctos qui in terra habitant, & præclaros: quos ſumma proſequor amicitia. q.d. Quia de te bene mereri non poſſum, ô Deus, qui facultatibus meis nõ eges: certe de hominibus bene merebor, erga quos beneuolentiam præcepiſti & beneficentiam. ¶8 vſ, Multiplicabũtur dolores eorũ qui ad alienum feſtinauerũt. Vſ, Multiplicẽtur moleſtiæ eorũ qui poſt alienum (ſub. deũ) feſtinant. Hoc dicitur per modũ orationis, vt aiunt Hebræi. q.d. Multis malis exagitẽtur qui aliũ deũ colũt, quàm Deũ Iſraelis. Verti poteſt, Multiplicentur mala eorũ qui ſequũtur cultorẽ dei alieni. Vſ. q donarijs ornant deũ alienũ. Aut ſic etiã, qui ſe dãt, veluti dotis noĩe, alieno deo. ¶9. i. ex furto. quæ empta ſunt pecunia collecta ex hominibus interemptis, ex homicidijs. q.d. nequaquã libaturus ſum libamina eorum ſãguinaria. i. aliena. quia qui alteri eximit bona, videtur illi ſanguinẽ detrahere. ¶10 Per labia, ſermonẽ intelligit. q.d. Imo ne nomina quidẽ eorũ idololatrarũ & impiorũ recordabor, vel exprimã. Ne meminero quidẽ nominis eorum. Opponit idololatras ſanctis. ¶11 vſ, pars portionis meæ. Vſ, pars & portio mea, & calix meus. i. Dominus eſt portio mea eſculenta, & portio mea poculenta. perinde ac ſi dicat, Deus eſt meus cibus & meus potus: à Deo proueniũt omnia huius vitæ neceſſaria. Capiuntur hic pars, hæreditas, calix, funiculi diſtributionis, & ſors, fere pro eodẽ. nã poſteaquã dixit ſibi nullũ eſſe cõmerciũ cũ impijs, addit ſolũ Dominũ eſſe poſſeſſionẽ ſui, ſortẽ ſuã, & bonũ. ¶12 vſ, præſidiũ ſortis meæ es. tu ſuſtentãs ſortẽ meã ô Deus: tu es velut fundus in quo ſita eſt ſors mea, ſiue portio mea hæreditaria: in te veluti in fundũ opulentiſſimũ cecidit ſors mea: patrimoniũ meum es, & fund⁹ hæreditarius. Pars dicit ſors, eo quòd pars ſorte obueniat. q.d. Nolo ſequi deos alienos: nã Deo meo ſum cõtentus, nihil ꝑter eũ requiro. ¶13 In Palæſthina, menſores agrorũ vtebantur funibus. Paucula ſunt ſubaudiẽda ex præcedẽti verſu, vt dilucidior ſit ſenſus, Cũ Deũ habeã pro hæreditate, cũ Deus ſit fund⁹ meæ hæreditatis, optima illa partiũ agri, in quas funiculi à mẽſore porrecti ſũt, obtigit mihi: agrorũ mẽſores aſſignarunt mihi loca amœna.

Digitized by Google

gnis mihi hæreditas obuenit.
[14]Laudabo Dominum qui mihi conſuluit, ſed & renes mei me no
ctu erudiunt.
[15]Propono mihi Dominū perpetuò: [16]à dextris enim mihi eſt, ne
nutem.’
Propterea [17]gaudebit cor meū, & exultabit [18]lingua mea: [19]quin &
caro mea in tuto quieſcet.
[20] Neque enim deſeres [*]animam meā’ apud ſepulchrum, neque
permittes [21]vt beneficus’ tuus [22]videat foueam.’
Oſtendes mihi [23]ſemitam vitæ,’ ſatietas gaudiorum [24]in cōſpectu
tuo’ eſt, iucunditates in dextera tua perpetuò.

¶Precatio Dauidis. XVII.

AVdi Domine [1]iuſtitiam, [2]attende clamorem meum,’ auſculta
precationi meæ [3]de labijs minime doloſis [prodeunti.]’
Prodeat [4]à conſpectu tuo’ iudicium meū, oculi tui [5]quæ recta ſunt
expendant.’
Exploraſti cor meū. [6]inuiſiſti nocte, [7]excoxiſti’ me, [8]nihil’ depre-
hendiſti: [9]cogitationes meæ os meum non ſunt tranſgreſſæ.
[10]Ego in humanis negotijs propter verbum labiorum tuorū ca-
ui ſemitas graſſatoris.’
Firma greſſus meos in orbitis tuis, ne pedes mei [11]nutent.
[12]Ego te inuoco, nam ſoles mihi annuere ô Deus: præbe aurē tuā
mihi, exaudi ſermonem meum.
[13]Inſigniter oſtende [mihi] bonitatem tuam, tu qui ſeruas dextera
tua ſperantes [in te] ab ijs qui inſurgunt.’
Cuſtodi me [14]vt oculi pupillam, [15]ſub vmbra alarum tuarum me
abſconde,
[16]Ab impijs qui me deuaſtare ſolent,’ [ab] hoſtibus meis [17]qui ani-
mam meam circunuallant.’

¶14 Celebrabo, inquit Dauid, Dominū, cuius cōſilio & volūtate ipſum mihi delegi ꝓ hæreditate: celebrabo inquā Dominū, quia noctu renes mei, .i. interni mei affectus, nō incitauerūt me ad libidinē, verùm erudierūt me, vt nihil animo verſem noctu quàm quæ ad pietatē pertinent. q.d. Humani affectus alioqui ꝓcliues ad malū, impulerunt me ad pietatē etiā noctu, quo tempore ad mala cōuerti ſolēt homines. Sanctis omnia cooperātur in bonū. nā Deus ſemper adeſt illis. Hic renes, per metonymiā, pro vehemētibus affectibus. ¶15 Heb. Poſui Dominum corā me ſemp. i. Propono mihi Dominū ob oculos ſemp, tanquā ſcopū, vt illi’ nutu omnia agā. ¶16 quia à dextera mea eſt, non dimouebor. i. quia adeſt mihi ad latus meū dexterū Dominus vt me iuuet, perire non potero, neque quicquā nocere poterit. ¶17 Præterita ſunt apud Hebræos ꝓ futuris aut præſentibus, lætatur, exultat, requieſcit. ¶18 vl, honor meus. i. anima mea. Gloria ſiue honor in ſcripturis Sacris ꝓ anima ſeu mēte interdū vſurpatur, quòd anima maximo ſit honori. ¶19 vl, etiā corpus meū habitat cōfidenter. Aut, requieſcit i fiducia. i. ſecurū eſt omniū periculorū. Copioſe ſignificat Dauid ſe bene habere. ¶20 Subaudiēdū eſt ex præcedēti verſu, Lætatur inquā cor meū, ꝓpterea quòd nō &c. ¶*. i. cadauer meū. Leuit. 21. a, ex Hebræo, Sup anima null’ veſtrū cōtaminet ſeſe. ¶21 vl, miſericordem tuū. i. eū quē toties miſericordia tua dignatus es. ¶22 Heb. videat corruptionem. vl, foueā. i. non permittes vt is quem ſanctificaſti, ſiue ſanctum eſſe vis & corruptionis expertem, diu cōmoretur in fouea & ſepulchro, & ſentiat corruptionem, ſitque expers reſurrectionis, & vitæ æternæ: ſed mox reſurgere facies. Repetitio eſt. nā Derelinqui in inferno, & Videre corruptionem: idem ſignificāt. Videre autē foueā, eſt condi in foueam ad corruptionē. Hic locus impletus eſt in Saluatore noſtro, vt Act. 2, & 13, citatur ab Apoſtolis. ¶23. i. qua itur ad vitā. hoc eſt, Suſcitabis me, & donabis īmortalitate. Sumpta metaphora à viatorib’. q.d. Donabis me vita, nō tēporaria, ſed ea in qua ſit omne genus voluptatis, vita nēpe æterna. ¶24 vl, cū vultu tuo. i. cumulatiſſima abundantia omniū quæ animum lætitia perfundere ſolēt, omne genus iucunditatis eſt in præſentia tua, apud te, tēq; comitatur, & tibi adſtat. q.d. vbi præſens es, ibi eſt omne lætitiarū genus, & quicquid animū vere & ſerio lætitia afficit. Plurali, iucūditates, vtitur, vt oſtēdat copiā lætitiarū. XVII. ¶1. i. orationē qua te iuſte obſecro: audi quod te iuſte peto: ſiue preces meas iuſtas. Continet hic pſalmus precationē quā orauit Dauid quū illū pſequeretur Saul. ¶2 vl, intēde clamori meo. Vel, vociferationi meæ. i. orationi quā apud te vociferando fundo. ¶3 vl, quæ eſt ſine labijs doli. i. doloſis. quæ caret ſermone fraudulento: quæ eſt ſyncera & candida. Labia pro ſermone accipit. ¶4 vl, à facie tua. i. à te. Ius meum. i. quo iudices ſiue liberes me ab hoſtibus meis. q.d. Fer ſententiam ſiue iudicium de iure meo, in cauſa mea: conſtituo te arbitrum in cauſa mea. Hic verſus indicat quēnam ſibi iudicem conſtituat. ¶5 Heb. videant rectitudines. i. æquitatem. q.d. Fac oſtendas te proſpicere ea quæ hîc recte geruntur ac fiunt. Tu noſti meam iuſtitiā: te arbitrum conſtituo mei & Saulis: per me tibi licet pronuntiare quid tibi videatur de lite quam habeo cum Saule: declara te eorum quæ recta ſunt habere rationem. ¶6 Cōiunctio ET ſubaudienda, Et inuiſiſti noctu. ſub. animum meum. Nocte inquit: quo ſcilicet tēpore ſolet eſſe deditus cogitationibus ſuis. ¶7 Vox Hebræa SAREPH, ſignificat fundere, purificare, & examinare metalla. Hic autem per tranſlationem pro examinare & explorare ponitur. Examinaſti me, ſiue exploraſti inquit, velut metalla igni probari ſolent, ſiue examinari. i. Multis tribulationibus accuratiſſime me examinaſti. ¶8 ſub. mali. ¶9 Heb. cogitaui: non tranſijt os meum. Verba Hebræa ſolēt ſua verbalia complecti: ideo ſubaudiendū cogitatio mea: hoc modo, Cogitaui: & cogitatio mea non tranſijt os meū. q.d. Nulla fuit diſcrepantia inter os & cor meum: ore expreſſi ſine fraude quicquid in animo habebā. ¶10 Heb. Ad opera hominum, (vl, Quantum ad opera hominum) per verbum labiorū tuorum prohibui vias graſſatoris. vel, temerarij, aut latronis. Non ſolum (inquit) fui iuſtus, ſed etiam quantum ad facta hominū ſpectat, per verbum tuum, ſiue iuxta præcepta tua præceptorūmque tuorū cōmemoratione dedi operā atq; ꝓhibui nequis graſſatorē ageret, alijſq; inferret iniuriā. ¶11 vl, dimoueātur, aut declinēt. q.d. Debeo tibi innocentiā meam acceptā referre: nunc precor vt eam cōtinues & ſtabilias. i. Fac vt ſemper obſeruē mādata tua. Infinitiuus Hebraicus per imperatiuū verſus eſt in principio verſus: & præteritū per futurū in fine. Aūē Ezra Hebræus infinitiuū per præteritū vertit hoc modo, Apprehēderunt greſſus mei ſemitas tuas: nec declinauerunt pedes mei. ¶12 vl, Inuocare ſoleo te, quia tu me exaudire ſoles, ô Deus: accōmoda aures tuas mihi, audi quod ego loquor. ſiue orationē meā. ¶13 vl, Segrega (aut Subtrahe) miſericordias tuas, tu qui liberas ſperātes [ſub. i te: ſubtrahe inquā miſericordias] ab ijs qui inſurgūt cōtra dexteram tuā. i. ab ijs qui oppugnāt te, repugnātes ijs quæ à te decreta ſunt, & nituntur aduerſus ſententiā tuā. nolūt enim me regē eſſe, quū tamen me cōſtitueris. Quidā Hebræorū, dexteram interpretātur eos qui fidūt dextera Dei, & fauore. Miſericordias dicit plurali numero, ad declarādā Dei miſericordiā quæ latiſſime patet. ¶14 Heb. vt pupillā filiā oculi. i. vt pupillā quæ eſt oculi præcipua & eximia pars. Hebræi enim nomine בן & בת, quæ præcipua, eximia, & admodū chara ſūt, itelligere ſolēt. Aut, vt pupillā quæ eſt mediū oculi. q.d. cuſtodi me eo ſtudio quo homines oculorū ſuorum pupillas cuſtodire ſolent. Pupilla, & filia oculi, idē ſunt, vt nōnullis placet: duæ voces pro vna, vt alibi, Lutū fæcis, pro luto: & Orbis terræ, pro terra. Chaldæus paraph. vertit, Tāquā ſphærā q̄ eſt i medio oculi. ¶15. i. Ea diligētia libera me à periculo iminenti qua ſolēt gallinæ ſubter alas ſuas abſcōdere pullos ſuos iminēte & inſidiāte miluo. Scriptura Deo tribuit alas, vt ſummū eius ſtudiū in ſeruandis pijs oſtēdat. Eadē ſimilitudine vſus eſt Chriſtus apud Matthæum, cap. 24. ¶16 Heb. A facie improborū qui me vaſtant. Vel, vim mihi inferūt. Sub. abſcōde me. A facie, Hebraiſmus, pro ꝓpter. ¶17 Heb. qui in animā meā cingūt me. Subintelligēda ſunt præcedētia, A facie inquā improborū, ſiue ꝓpter iprobos abſcōde me, qui circūdāt me vt vita me ſpoliēt. Chaldæus paraph. vertit, qui ex animo obſident me. quē ſenſū ſequit Aben Ezra Hebræus.

Digitized by Google

Pinguedine ſua[18] concluſerunt,' ore ſuo faſtoſè loquuntur.
[19] Modo itinera noſtra obſidens,' oculos ſuos[20] intendunt, vt ſidant in terra.'
Vt leo[21] eſt qui prędæ inhiat, & ſicut leunculus qui in luſtro latet.
[22] Surge Domine, anteuerte illum,[23] deijce' illum, libera animam meã ab impio,[24] qui gladius tuus eſt.
[25] A mortalibus iſtis, qui manus tua ſunt,' ô Domine, à mortalibus [26] huic ſeculo addictis, qui partem ſuam in hac vita expetunt,' & [27] de tuo penu' imples ventrem eorum,[28] vt ſatis habeant filiorum, ſitque quod nepotibus ſuis relinquant.'
At ego[29] in iuſticia' contemplabor faciem tuam, ſatiabor[30] quũ euigilauero, ſpecie tua.

¶[1] [Carmen] præfecto cantorum, ſerui Domini Dauidis,' qui[2] locutus eſt Domino' verba carminis huius, eo[3] die' quo liberauit eũ Dominus de manu cunctorum inimicorum eius,[4] & de manu' Saulis.
[5] Et dixit, XVIII.

EX intimis viſceribus[6] diligam te ô Domine robur meum.
[7] Dominus petra mea, propugnaculum meũ,' & ereptor meus:
Deus meus[8] rupes mea, illo nitar,[9] clypeus meus, & cornu ſalutis meæ, arx mea.
Dominũ[10] laude dignum' inuocabo, & ab inimicis meis ſeruabor.
Circundederant me[11] funes mortis,' &[12] torrentes quidam hominum perditorum terruerant me:'
Circuncinxerant me[13] funes inferorum, laquei mortis' anteuenerant me:
Dum itaque angebar, inuocabam Dominum, & ad Deum meum clamabã, &[14] exaudiuit de templo ſuo' vocem meam, vt primũ clamor meus ad aures eius peruenit.'
[15] Commouebatur ac contremiſcebat terra,[16] fundamenta montium cõcutiebãtur' & conquaſſabãtur, quoniã[17] ipſe iraſcebatur.'
Aſcendebat fumus[18] è naribus ipſius,'[19] & vorans ignis ex ore eius, ita vt de eo carbones incenderentur.

¶18 ſub. os ſuum. Id eſt, Præ pinguedine præcluſerunt ſibi os & fauces. Aut, Vſqueadeo pingues ſunt, vt fauces eorum præ pinguedine præcluſæ ſint. q.d. Diffluũt delicijs: & ob id ſuperbe loquũtur. His verſibus mores improborum deſcribuntur. Alij hoc pacto, Adipe [cor ſuũ] cõcluſerũt. vel, Adipẽ ſuũ cõcluſerunt. i. facultates ſuas. q.d. Neminem beneficio afficiunt, ſed arrogãtiſſime homines alloquũtur. Hæc interpretatio min⁹ probatur doctiorib⁹. ¶19 Heb. In greſſu noſtro nũc circundãt nos. vel, me. nam duplex eſt lectio. q.d. Quocunque cõfugimus, illuc nos inſectãtur, ac circundant. ¶20 Heb. ponunt, vt expandãt (ſub. retia) in ipſa terra. Id eſt, oculos intẽtos habent ad expandẽdos laqueos ſuos in terra, quib⁹ nos capiant: quærunt occaſionem perdendi nos, ſiue vt proſternant nos in terram. ¶21 ſub. improbus Saul qui mihi inſidiatur. ¶22 Id eſt, Surge Domine, ſume arma, ſtrẽnui defenſoris more: iam ſatis diſtuliſti opem, nunc ſurge declaraturus vires tuas: præueni faciem hoſtis mei Saulis, & illi obſiſte. ¶23 incurua .i. deijce & proſterne eum. ¶24 .i. quo tanquam gladio vteris ad ſumẽdum pœnas de improbis: per quem me affligis. ¶25 Subaudi ex præcedenti verſu, Eripe inquã animam meam, ab hominibus qui tibi ſunt vice manus, quorũ opera in caſtigandis alijs vteris. ¶26 Heb. qui ſunt de mundo: quorũ portio eſt in ipſa vita. Id eſt, ab hominibus inquam qui tantũ mundana ſapiunt, quorum omne deſyderiũ & voluntas eſt in hoc mundo: eorũmque pars ſiue hæreditas, hoc eſt fœlicitas tota, ſita eſt in vita. i. in bonis temporarijs & voluptatib⁹ hui⁹ mundi. Hæc verba, qui ſunt de mũdo: verti poſſunt, qui ſunt de tẽpore. i. tẽporarij. ¶27 Heb. de abſcõdito tuo. vel, & quorũ ventrẽ theſauro tuo, ſiue opibus tuis replere ſoles. quandiu ſcilicet hic viuũt. Per ventrem, deſyderium intelligit. quaſi dicat, Quorum deſyderiũ exples opibus tuis, quæ à te ſolo proficiſcuntur. ¶28 Heb. & ſaturantur liberis, relicturique ſunt reliquias ſuas paruulis ſuis. Id eſt, copiam habẽt liberorum, quot cupiunt: quibus reliquas opes & diuitias relinquant. Paruulos, nepotes & poſteros intelligit. Hinc oſtenditur à Deo etiã bona temporalia prouenire: impios præterea, à Deo præſentia tantum & caduca accipere. ¶29 Id eſt, innocẽtia mea fretus. q.d. omne deſyderium meum eò vergit vt cõtempler faciẽ tuam. Ego iuſtitiæ ſtudioſior quàm rerum fluxarum, videbo tandem faciẽ tuam: hoc eſt planam & manifeſtam, abſolutam omnibus numeris tui cognitionẽ conſequar. ſatiabor ſpecie tua, videndo te facie ad faciem, quum reſurrexero, & à morte ad vitam tranſiero. Facies Dei hîc vſurpatur pro manifeſtiore Dei cognitione. ¶30 Quidam vertunt, quum euigilauerit ſimilitudo tua. i. quum homo ad ſimilitudinem tuam cõditus, reſurrexerit.

XVIII. ¶1 Heb. Præfecto cantorũ ſerui Domini Dauidis. q.d. Hic pſalmus ſerui Domini, nimirũ Dauidis, præfecto cantorũ cõmiſſus fuit decantãdus publice. ¶2 vel, cecinit in honorẽ Domini ¶3 Dies pro tempore in Sacris literis accipitur: quia diebus annus cõſtat. ¶4 vel, præſertim de manu &c. ¶5 vel, Dixit autẽ, ad hũc modũ. ¶6 q.d. dilectur⁹ ſum te perpetuo ex animo, ſub. ô Domine, i quo fiduciã meã collocaui vt in re firmiſſima. ¶7 vel, Dominus eſt rupes mea, & arx mea. In hoc pſalmo refert Deo acceptas victorias ſuas Dauid. Rupẽ Deum appellat, metaphora ſumpta à refugio: nam propter hoſtes ſolemus rupes petere. Secunda metaphora Deum arcem ſiue propugnaculum appellat, quod fortius rupe eſſe ſolet. ideo dicit, & liberator meus. q.d. Eripuit me è periculis Dominus: nec mirum: eſt enim potentiſſimus & inexpugnabilis. ¶8 vel, robuſtiſſimus, ſperabo in eum. Id eſt eius fidei me committã, vt antehac ſemper feci. ¶9 Clypeum ſuum vocat Deum, ꝙ inſtar clypei eum protegat. Cornu ſalutis meæ, id eſt robur meũ ſalutiferum, ſiue cornu in defenſionem meam: hoc eſt potens & ſalutaris defenſor meus. Per cornu, vires intelligit: quia quẽadmodũ animalia cornuta ſe tuentur cornibus: ita Dauid auxilio Dei, & defenſiõe, qua veluti cornu vtebat. q.d. virt⁹ qua ſeruor, ſiue liberor à vi & impetu hoſtiũ meorũ, eſt De⁹, qui veluti cornu petit & cõficit hoſtes meos. ¶10 vel, laudãdum, ſub. à me ſemper. q.d. Si inuocauero Deũ ſemper à me laudandũ, haud dubie ab hoſtibus liberabor. ¶11 dolores mortis. id eſt mortiferi, exitiales: dolores grauiſſimi, qui me ad mortẽ fere adegerãt. ¶12 Heb. torrẽtes iniqui terruerant me. vel, exanimauerãt me. Torrẽtes iniquos vocat multitudinem tribulationum quæ ab iniquis infliguntur: quia, vt aqua pereunt homines quum nõ poſſunt reſiſtere: ita & multitudine tribulationũ. ¶13 dolores ſepulchri. id eſt lethales: qui tanti ſunt vt pene enecẽt homines, & in ſepulchrum detrudant. Laqueos mortis vocat lethales laqueos & mortiferos. ¶14 vel, audiebat (ſiue, audire ſolebat) à regia ſua. i. è cælo. ¶15 & vociferatio mea (ſub. quam effudi) in cõſpectu ei⁹, peruenit in aures eius. ¶15 q.d. Et fiebat terræmotus magnus. Vt autem magnitudinem terræmotus exprimat, vtitur duabus vocibus idem ſignificãtib⁹, cõmouebatur, & cõtremiſcebat. tanꝗ dicat, Deus declarabat prodigijs & ſignis perueniſſe ad ipſum orationẽ meam. ¶16 vel, baſes montium agitabant ſeſe, &c. Id eſt, commouebitur vehementiſſime: vt hoſtes mei perſpicerent tremẽdam Dei poteſtatem quum ferebat mihi ſuppetias. Fundamenta montiũ cõcuti, eſt montes radicitus & à fundamẽtis concuti. ¶17 vel, excandeſcebat in eo. ſub. ira eius. Aut, quia excandeſcebat ſibi, pro excãdeſcebat, vt SIBI vacet, vt ſæpe vacat. Iraſcebatur, inquit, quum videret mihi iniuriam fieri, & me opprimi. ¶18 Heb. in ira eius. i. dũ iraſceretur, fumum emittebat. Hoc dicit, quia cauſa eſt tempeſtatum, in quibus fiunt fulgura, fulgetra, cælum obſcuratur nubib⁹, quæ ſunt velut fumus. Præterita ſunt apud Hebræos, quæ per præteritum imperfectum verti poſſunt. ¶19 & ignis qui (ſub. emicat) ex ore ipſius, abſumit: [vel, vorat, ſub. omnia.] carbonẽſque qui ex eo (ſub. prodiſſiunt) exurunt. vel, incendunt, ſub. omnia. Id eſt, fulmina quæ emittit, omnia abſumunt. Deſcribit habitum aeris turbulenti.

Digitized by Google

[20]Flectebat cælos'atque deſcendebat,[21]ſub pedibus eius caligo.
[22]Vehebatur ſuper Cherub,ac volabat,latus ſuper alas venti.
[23]Circunquaque iuxta ſe tenebras poſuerat latibulo ſuo inſtar tabernaculorum,aquas atratas,denſiſſimas nubes.
[24]De fulgore qui coram eo erat, nubes eius pertranſierunt, grando & carbones igniti.'
Tonabat[25]'è cælis'Dominus,& Altiſſimus edebat[26]vocem ſuá,[27]grádinem atque carbones ignitos.
[28]Sagittas ſuas eiaculabatur,[29]diſijciebátq; eos:' & fulgura multa quibus conſternatos eos reddidit.
Tum apparebant[30]profundiſſima aquarum receptacula,' retegebantur orbis fundaméta ab increpatione tua Domine,[31]à reſpiratione flatus naſi tui.'
[32]E ſublimi demiſſa[manu][33]arripiebat me,atque ex[34]aquis'vehementibus extrahebat.
Eripiebat me[35]ab hoſtibus poté tibus,de oſoribus meis qui me ſuperiores erant,'
Qui me tempore calamitatis meæ[36]præuerterant:'at Domin⁹ fuit mihi fulcrum.
Educebat me[37]in locum ſpatioſum, eripiebat me:[38] fauebat enim mihi.'
Rependebat mihi Dominus iuxta[39]iuſtitiam meam, & iuxta puritatem[40]manuum mearum'mihi retribuebat.
Obſeruaueram enim[41]vias'Domini,[42]neque impie à Deo meo defeceram.
[43]Coram me enim cuncta eius inſtituta [teneo,][44]& mores eius à me non abijcio.'
[45]Integre & candide verſor coram illo, & ſeruo me nequid praui deſignem.
[46]Rependit itaque mihi Dominus iuxta iuſtitiam meam,& iuxta puritatem manuum mearum[quæ fuit]coram oculis eius.
[47]Qui bonitati ſtudet,ei benigne facis: & erga virum ſimpliciter integrum,integrum te exhibes.'
[48]Cum candido cãdide agis: cum eo vero qui prauus & incuruus incedit,tu quoque peruerſe incedis.'
Etenim populum afflictum tu[49]ſeruas,[50]& oculos ſublimes deprimis.'
Quoniam tu[51]illuminas lucernam meá,'Dominus Deus meus tenebras meas illuſtrat:
Quoniam[52]in te militares cuneos perrumpo,' & in Deo meo murum tranſilio:
[53]Via Dei integra eſt,'eloquium Domini[54]repurgatum:[55]ſcutũ eſt omnium in ſe ſperantium.

¶20 vl,Demiſit(ſiue Demittebat)cælum.i.nubes. ¶21 ne ſcilicet agnoſceretur .i. maxima tempeſtate ſe præſentem declarauit. ¶22 Per hæc, celeritatem auxilij diuini intelligit. q.d. Velociſſime venit vt mihi ferret auxiliũ. Cherub,ſingulare pro plurali Cherubim. ¶23 Heb.Poſuit tenebras latibulum ſuũ, in circuitu ſuo tabernaculum ſuum conſtituit, tenebroſitas aquarum & nubes cæli.ſub.ſunt in circuitu ei⁹. Per cælũ, aerem intelligit. His verbis declarat quid vocet tabernaculum Dei, nempe tenebroſitatem aquarum,ſiue nubes denſas aeris.q.d. Deliteſcit in tenebris:in circuitu eius tentorium eius eſt: quod nihil aliud eſt quàm denſæ & atræ nubes.Tonitrua,grandines, & pluuiæ, ſunt ſigna potentiæ & irati Dei. ¶24 vl, A ſplendore qui eſt coram eo,nubes eius tranſierunt,grando & carbones ignis.i. A ſplendido cõſpectu eius profectæ ſunt (ſub. contra hoſtes) nubes, & grando, & carbones ignis. hoc eſt fulmina ignita. Carbones ignis, Periphraſis fulminis. Hæc omnia pertinẽt ad deſcriptionem tempeſtatis. Perinde acſi dicat,A ſplendore gloriæ eius(ita vertit Chaldæus paraphraſtes)à ſplendido cõſpectu eius egrediũtur nubes,in quibus generantur fulmina,quib⁹ perduntur impij. ¶25 in cælis ipſis ¶26.i.tonitru.tonabat.vel per præteritũ,tonuit. ¶27 ſub. dedit.i.demiſit grandinem & fulmina ardẽtia. ¶28.i.grandinem,& telá ignea. ¶29 diſſipabátque eos.Vel,diſpergebat.Tunc enim perire ſolet exercitus cum perit ordo eius. ¶30 Heb.aluei aquarum. ¶31 ab inſufflatione flat⁹ naris tuæ. .i. Te increpante & inſufflãte aluei fluuiorũ rapidiſſimorũ conſpicui facti ſunt,& fundamenta terræ habitabilis diſcooperta ſunt: hoc eſt aluei etiam profundiſſimi per quos fluuij rapidi decurrere ſolent: adeò fuit vehemens vndarum & fluctuum motus. Iubẽte Deo nudantur aquis etiam aluei profundiſſimi. Quod factum legim⁹ in tranſitu filiorum Iſrael per Mare rubrum.Fũdamenta terræ vocat alueos fluuiorum profundiſſimos. ¶32 Heb. Miſit de excelſo. Futurũ eſt apud Hebræos ꝑ præterito. Miſit,ſub.angelũ ſuũ, aut manũ ſuã.De excelſo,de cælo. ¶33.i.aſſerebat me à grauiſſimis periculis. ¶34 Per metaphorã,aquas,grauiſſima pericula dicit. ¶35 Heb.ab inimico meo forti, & ab ijs qui odio habebant me,quũ fortiores eſſent me. Inimicũ ſuũ fortẽ vocat Saulem aut Goliath.Vel eſt enallage numeri.i.ab hoſtibus meis. ¶36 vl, præuenerũt.i. me penè incautũ obruerũt impreſſione repentina hoſtes mei tẽpore quo calamitate afficiebar,quũ iam acciſæ eſſent res meæ:at Dominus auxilio mihi fuit.q.d.Eripuit me Domin⁹ quo tẽpore videbatur hoſtes me expugnaturi. ¶37 Hoc eſt,Depulſa omni triſtitia, perfudit me gaudio,quod animũ laxare ſolet.Multis verbis prædicat ſui liberationẽ. ¶38 vl,quia beneuoluit mihi.Vel,quia illi cõplacitũ eſt in me:quia amat me. ¶39 Iuſtitia accipitur hic pro ſtudio iuſtitiæ. ¶40.i.operũ meorum.q.d.Iuuat me Dominus, quia integre viuo: & beneficijs me afficit,quia bonis operibus incũbo.Cõmemorat iuſtitiã ſui & innocentiã,dona Dei hypocritarũ more non diſſimulans. ¶41.i.præcepta. Quia totus fui in operib⁹ quæ Deo probantur. ¶42.i.neq; per improbitatẽ defeci à Deo meo.Vel,neq; impie ſentiens de Deo meo,ab illo defeci. ¶43 q.d.Omnia decreta eius fuerũt ſemꝑ ob oculos meos,nequid admitterẽ cõtra illa. ¶44 & ſtatuta eius nõ ſubmoui à me.Tanq̃ ſcilicet nollẽ parẽre illis. ¶45 Heb.Et fui integer cũ eo:& ſeruaui me ab iniquitate mea.i.præſtiti me illi ſemper integrũ,& caui nequid praui admitterẽ.vel,caui ne ſcel⁹ admitterẽ quod antea admiſiſſem. ¶46 Cõcluſio ſuperiorũ,Itaq; rependit Dominus mihi pro iuſtitiæ ſtudio, repẽdit inq̃ mihi pro puritate operũ meorũ,quæ puritas fuit in cõſpectu oculorũ eius.i.quã vidit: qua illo iudice prædit⁹ ſum. ¶47 Heb.Cũ benigno,benignus eſſe ſoles: & cũ hoĩe ſyncero,ſyncere agere ſoles.Vel,Cũ liberali,liberalẽ te præſtas: & cũ hoĩe ſyncero probe agis. Acſi dicat, Talis eris erga alios qualis erga me fuiſti.tu iudex iuſt⁹es:bonos beneficijs afficis,improbos vero dignis pœnis. ¶48 Cũ cãdido cãdide agere ſoles: at cũ peruerſo peruertis.vel,peruerſe agis. Cũ peruerſis videris hoĩbus peruerſe agere, quũ tamẽ iuſte agas.q.d.vt fallit impius proximũ ſuũ,ſic De⁹ fallit illũ:quia illius vocis nõ reſpõdet. ¶49 Futura apud Hebræos quæ per præſens vertũtur. ¶50 vl, at elatos & arrogantes homines humiliare ſoles. In oculis prodit ſe ſuperbia hominis.Idcirco oculos pro hominibus poſuit. ¶51 vl,illuſtras(ſaut ſplendere facis)candelã meam. Futura Hebraica huius verſus vertũtur per præſens:quia perſeuerãtiã ſignificant, & cõtinuationẽ.Per lucẽ ſiue candelã Scriptura paſſim ſignificat res ſecũdas:vt per tenebras,oĩa aduerſa.q.d.ſiquid mihi ſecundi acciderit,tu in cauſa es,qui vertis tribulationes meas in proſperitatẽ. ¶52 vl,per te perfringo aciẽ. Aut,Quia ope tua curro obuiam turmæ hoſtiũ meorum: & auxilio Dei mei tranſilio mœnia.i.vrbes expugno velociter , & quaſi per ſaltũ. Deo tribuit victorias ſuas. ¶53 Dei perfecta eſt via.i.Talia ſunt Dei opera vt in illis nihil reprehendi poſſit.quæcũq; Deus agit,bona fide agit:præſtat quæcunque pollicetur. ¶54 velut igni examinatum.i. perfectiſſimum & puriſſimum eſt. quemadmodum metallũ probatum igni nullas habet ſcorias,ita verbum Domini nihil habet falſitatis. ¶55.i. ſeruat eos qui ipſi fidunt,vt clypeus milites.

Digitized by Google

Quis enim Deus præter Dominũ? aut quis eſt[56] petra præter Deum noſtrum?

Deus eſt[57] qui me inſtruit heroica virtute,' & viam meam[58] expeditam facit.'

Pedes meos[59] pares facit [pedibus] ceruarum, & in editis meis me collocat.

[60] Inſtruit manus meas ad pugnam: dátque vt arcum chalybeum brachijs meis confringam.

[61] Tu protẽdis mihi clypeũ ſalutis tuæ,' dextera tua ſuffulcit me,

[62] & ex manſuetudine tua auguſtum me reddis.'

Dilatas[63] paſſum meum' ſubtus me,[64] ne vertebræ meæ vacillent.'

[65] Perſequebar inimicos meos, & aſſequebar eos: nec reuertebar donec eos internecioni darem.

[66] Concido eos quo minus ſurgere poſſint, cadántque ſubtus pedes meos.

[67] Inſtruis me ad bellũ virtute heroica, proſternis ſub me quotquot contra me inſurgunt.

[68] Efficis vt terga vertant mihi hoſtes mei, & vt perdam oſores meos.'

Clamabant, nec erat ſeruator:[69] ad Dominum, nec reſpondit eis.

[70] Contundo eos vt puluerem ante ventum, vt lutum platearum eos comminuo.'

Tu[71] eripis' me de contẽtionibus Populi, & cõſtituis me caput Gẽtium: populus quem non noui ſeruit mihi.

[72] Mox vt auribus percipiebant, obſequebantur mihi, filij extranei mendaciter ſe mihi [ſubijciebant.]

Alienigenæ[73] marceſcebant, pauebántque in penetralibus ſuis.

[74] Viuat Dominus,[75] & laudetur qui eſt petra mea,[76] alte vehatur Deus ſalutis meæ.

[77] Deus eſt qui donat vt vlciſcar me, & ſubijcit mihi populos.

[78] Qui educis me ex hoſtib' meis, tu [ô Domine] in ſublime ducis me ab his qui contra me inſurgunt, ab eo viro qui mihi vim & iniuriam intentat eripis me.'

Hanc ob cauſam[79] celebrabo te in Gentibus ô Domine, & nomini tuo canam,

[80] Propter magnitudinẽ ſalutis qua regẽ tuum [dicas,] [81] & beneficijs proſequeris chriſtum tuum Dauidem, & ſemen eius in perpetuum.

¶ Carmen Dauidis præfecto cantorum.

X I X.

C[1] AEli enarrant gloriam Dei: &[2] extenſio,' opus manuum eius annunciat.

¶56 vł, rupes. i. defenſor. Acclamatio hæc, familiaris eſt ijs qui Dei auxilium experti ſunt.
¶57 qui accingit me robore. i. robuſtum & potẽtem me facit, vt hoſtibus meis reſiſtere poſſim.
¶58 ponit (vł, reddit) perfectã. i. efficit vt ratio vitæ meæ ſit inculpata: genus viuẽdi integrum & ſanctũ docet me. ¶59. i. celeres: quum mihi conſulẽdũ eſt ſaluti meæ fuga. & firmat me ne corruam in locis excelſis quò me recipere ſoleo.
¶60 Docet manus meas ad ipſum bellum, & frãgitur arcus chalybe' brachijs meis. q. d. Quũ eſt mihi cum hoſte cõfligendum, docet me artẽ bellicam nõ vulgarem: tantũ robur dat mihi vt rũpatur, ſiue rumpi ſoleat brachijs meis arcus etiã chalybeus. In brachijs vires ſunt ſitæ. ¶61 Heb. Et das mihi clypeum ſalutem tuã. i. opem tuã ſalutarẽ. q. d. Tu me auxilio tuo defendis velut clypeo impenetrabili. ¶62 vł. & clemẽtia tua auget me. i. ſuperiorem me reddit hoſtibus meis. Vel per præteritũ, Clementia tua auxiſti me. Per metaphorã dixit dextera tua: à labente cui manum porrigimus. Quidã Hebræorum vertũt, mãſuetudine tua magnificaſti me. ¶63 Singulare pro plurali, greſſus meos. i. effeciſti vt quocũque irem, lato & amplo greſſu ingrederer: hoc eſt libere & ſine metu: aut pateret mihi iter expeditum & inoffenſum. Pro, S V B M E, Chald. paraphraſtes vertit, In loco meo: id eſt, vbi eram.
¶64 Heb. & nõ vacillauerunt pedes mei. Chald. Paraph. & nõ lapſa ſunt crura mea. ¶65 vel per præteritum perfectum, Perſecutus ſum inimicos meos, & aſſecutus ſum illos: nec reuerſus ſum donec internecioni dedi illos. q. d. Siquando perſecutus ſum hoſtes meos, &c. ¶66 Futurum apud Hebræos pro præterito imperfecto, vel perfecto, Cædebam. vł, Cecidi eos, ita vt non potuerint ſurgere: ceciderunt ſub pedes meos. Oſtendit hic perfectam hoſtiũ deiectionẽ. ¶67 Et accinxiſti me robore ad ipſum prælium: & incuruaſti eos qui inſurrexerãt aduerſũ me, ſub me.
¶68 Hebraice ſic ad verbum legitur, Et inimici mei, dediſti mihi ceruicẽ [eorũ,] & oſores mei, pdidi eos. Antecedẽs cũ relatiuo ponit̃ pro ſolo antecedẽte: qui eſt loquẽdi modus Hebræis freq̃uẽs. Pronomẽ Eorũ, ſubintelligendũ eſſe, ſequẽs hemiſtichiũ indicat. Latine ſic vertes, Et inimicorum meorum dediſti mihi ceruicẽ, (. i. effeciſti vt inimici mei darent mihi terga) & oſores meos perdidi. ¶69 ad Dominũ [ſub. clamabant inquã,] & non exaudiuit eos. ¶70 Futura apud Hebræos. Itaq; cõminui eos tanquam puluerem qui eſt ante conſpectum venti: vt lutum platearum extenuaui eos. hyperbol. reddidi eos ſimiles luto qui omniũ pedibus ſubigitur. Vel, extenuaui eos vt lutũ pedibus calcantiũ extenuari ſolet in plateis. ¶71 vel per præteritũ, eripuiſti, &c. Populum vocat Saulẽ & cæteros Iſraelitas qui tutabãtur partes eius. q. d. Eripuiſti me à populo reluctante mihi & repugnãte: & conſtituiſti me principẽ Gentium: gentes finitimæ, ſed externæ, quæ non nouerãt cultum Domini, quæ mihi erant ignotæ, ſeruierũt mihi, i. ſubiectæ mihi fuerũt. ¶72 Heb. Ad auditionem auris collegerunt ſeſe ad me: filij alieni mentiti ſunt mihi. i. Ad famam nominis mei tradiderunt ſe in meã poteſtatem: alienigenæ, & gentes diuerſi cultus negauerunt ſe vnquã molitas eſſe aliquid cõtra me. Vel, Alienigenæ, fœdus quod cum alijs inierant, propter me ruperunt, & ad me deſciuerũt. Quidam putãt propheta hic gloriatum q inimici ſui qui gloriabãtur de virtute ſua, & pollicebantur ſibi victoriã contra Dauidem, deprehenſi ſunt mendaces: quum ſubijcerentur imperio Dauidis. Aut quòd ficto animo illi parerent. ¶73 vł, cõtabuerunt: & contabuerunt à clauſtris ſuis. Aut, Alienigenæ amiſerunt animos, ſiue deſponderunt animũ: trepidauerunt quum adhuc eſſent cincti muris fortiſſimis. Licet eſſent in arcibus fortiſſimis, trepidauerunt tamen. ¶74 vł, Viuens eſt Dominus. i. Oſtendit ſe viuere, quum exeruit virtutem ſuã contra inimicos meos. q. d. Deus meus non eſt Deus mortuus & vitæ expers, vt idola, quæ ſuis opem ferre non poſſunt. ¶75 vł, & laudandus propugnator meus. i. omni laude dignus eſt propugnator meus, vel præſidium meum. ¶76 & excelſus eſt Deus ſalutis meæ. i. qui me hactenus ſeruauit in tam periculoſis prælijs. ¶77 Heb. Deus ipſe eſt qui dat (vel dedit) vindictas mihi, & adduxit populos ſub me. i. qui fortis dicitur, & reuera eſt, is conceſſit mihi vt vlciſcerer iniuriã ipſi & mihi illatã: & ſubiecit mihi populos. ¶78 Heb. Eripuiſti me ab inimicis meis, imò præ aduerſarijs meis extuliſti me: ab homine iniuriæ (. i. violento) eripuiſti me. ¶79. i. fatebor beneficia tua inter Gentes, & carmina dicam in honorem nominis tui.
¶80 Heb. Qui magnificauit ſalutes regis ſui. De ſe loquitur in tertia perſona. i. Magnifice me regẽ ſuum iuuit, magnam opem tulit mihi quem regem conſtituit. Poteſt per præſens verti, Quia magnam ſalutem affert &c.
¶81 Heb. & fecit miſericordiam vncto ſuo Dauidi & ſemini eius vſque in ſeculum. Id eſt, beneficijs proſecutus eſt & proſequetur Dauidem quem vnxit in regem, & poſteros eius in ſeculum.

X I X. ¶1 Oſtendit hic excellentiam Dei partim à cælo condito, partim à lege, quam abſolutiſſimam prædicat. ¶2 vł, expanſum. i. ipſe aer, & tota cæli exactiſſima ſtructura teſtatur quàm eleganter & ad amuſſim operetur Deus manibus ſuis. Vox Hebræa R A C I A, pro qua expanſum ſiue extenſio vertimus, pro cælo & aere accipitur, qui ſunt expanſi velut pellis. iuxta illud pſal. 103, Qui extendis cælum ſicut pellem.

Digitized by Google

[3]Dies diei [ſuccedens] eloquitur ſermonem, & nox nocti indicat ſcientiam.
[4]Non eſt [illis] ſermo, non verba, neque auditur vox eorum:
In omnem [tamen] terram exiuit[5] regula eorum,' & in fines orbis [6] verba eorum.'
Soli [poſuit] tentorium [7] in eis,' & is velut ſponſus ex vmbraculo ſuo prodit,[8] lætus velut heros [quiſpiam] ad decurrendam viam.
[9]Ab extremo cælorum egreſſus eius,[10] recurſus eius vſque ad extrema eorum,[11] nec eſt qui ſe ab æſtu illius abſcondat.'
Lex Domini[12] integra eſt, conuertens animam:' teſtimonium Domini[13] verum,' imperitis ſapientiam ſuppeditans.
Decreta Domini recta ſunt, cor exhilarantia:[14] præceptum Domini repurgatum, illuminans oculos.'
Timor Domini[15] mundus,[16] perſtans perpetuò:[17] iudicia Domini vera, ſimúlque iuſta:
Magis expetibilia quàm ſit aurum[18] vel præſtantiſſimum atque pluirimum,' & dulciora melle &[19] fauo ſtillantibus.
[20]Etiam ſeruus tuus perſpicuè illis admonetur,' in illorum obſeruantia multa merces eſt.
Errores quis[21] animaduertat?[22] ab occultis meis repurga me.
[23]Quin & flagitia auerte à ſeruo tuo,' ne dominentur mihi: tum integer ero, & innocens à quouis grandiori ſcelere.
[24] Sint verba oris mei, & meditatio cordis mei grata in cōſpectu tuo, ô Domine, petra mea &[25] vindex' meus.

¶ Carmen Dauidis præfecto cantorum. XX.

E[1]Xaudiat te' Dominus quum in anguſtia fueris, [In tuto] collocet te nomen Dei Iacob.
[2]E ſanctuario' ſuo auxilium tibi ferat, atque è Sion te ſuffulciat.
[3]Memor ſit omnium munerum tuorum,' & holocauſtum tuum [4] pingue æſtimet. Sela.
Det tibi iuxta cor tuum, & omne conſilium tuum perficiat.

¶ 3 Succedēs, adiectum eſt: nequis diem diei narrare exiſtimet, ſed nobis. Hoc eſt, Singuli dies nobis loquuntur poteſtiam Dei, poſterior dies ſemper auget ſcientiam. Quū quotidie nouus oriatur dies, quotidie noua loquit. Alij vertunt, Dies de die eructat verbū.i. Dies vna, qualis altera ſit futura, denūtiat. ſiue Dies vna alterā abunde docet quàm potens & magnus ſit Domin9.q.d. Singuli dies oſtendūt poteſtiam Dei. Sic nox de nocte. Singuli dies, & ſingulę noctes prædicant Dei prouidētiā. Dies vbi illuxit, Dei prouidentiā oſtēdit: idem facit & nox vbi aduenit. ¶ 4 q.d. Muti ſunt cæli, neq; vt homines fari poſſunt vt potentiam Dei verbis extollant: attamen in ipſam terrā &c. Hic verſus cōiungitur ſequenti. ¶ 5 vl, amuſſis eorū.i. ſtructura eorū ad amuſſim facta .i. In extremis quibuſq; terræ partibus cōſpicitur illa fabrica corporū cæleſtiū quaſi ad amuſſim facta, quæ eſt vice verborū. Quod hîc dicitur de cælis, Paulus ad Romanos cap. 10. accommodat Apoſtolis per allegoriā: qui nō aliter in vniuerſo orbe potentiam & maieſtatē Dei celebrauerunt & prædicauerunt, quàm illa accuratiſſima cælorum ſtructura eloquitur & denūtiat hominibus vbiuis terrarū habitantibus. ¶ 6 Sub. ſunt.i. hominibus qui fines orbis inhabitant, cæli elegātiſſima ſtructura eloquitur Dei potētiā. ¶ 7 ſub. cælis. Domiciliū, inquit, circumſcripſit in cælis ipſi ſoli, mutarū creaturarū excellētiſſimę & nobiliſſimę. ¶ 8 vl, exultare ſolet vt potēs, aut athleta & curſor, ad currēdam viam.i. ad decurrendum ſpatiū ſuū. Vbi, inquit, ortus eſt ſol, peragit cu rſum ſuum prompto, læto, & alacri animo, quemadmodum alacri & nobili animo tendit curſor ad metam ſibi in ſtadio propoſitam. De ortu ſolis loquitur. ¶ 9.i. Ab Oriente egreditur, vel egredi ſolet. ¶ 10 vl, & circuitio eius vſque ad extrema eorum. vel, & luſtratio eius ad extremitates eorum. Per extrema cæli, intelligit quatuor cæli partes, Ortum, Occaſum, Meridiem, & Septentrionem. q.d. Curſus ſolis quem tam celeriter peragit, eſt ab Oriente ad Occidentem: ab altero extremo cælorum eſt egreſſus eius, & recurſus eius vſque ad alterum extremū. ¶ 11 vl, & nihil eſt quod abſcōdatur à colore eius. Siue, abſcondat ſe à calore eius. viuifico ſcilicet. Nihil eſt ad quod non perueniat calor eius. Sol præterquam quod totum cælum luſtrat, emittit calorem, ſine quo viuere non poſſumus. Sentiunt omnia calorem ſolis viuificum. ¶ 12 vl, perfecta, recreans animam.i. vegetans animos, hilaritatem animo pariens. q.d. Certiſſimum eſt cælos commendare virtutem Dei quum ob motum regularem, tum ob ſingulare iubar ſolis: ſed ſi illa commendatio cælorum componatur cum commendatione quæ prouenit ex contemplatione legis Dei, nihil eſt. Cæli quidem miro artificio creati ſunt, & ob id diuinam potentiam oſtentant: at lex Dei eſt omnibus numeris abſoluta. ¶ 13 vl, fidele. conſtans. firmum.i. Doctrina Dei quæ alio nomine teſtimonium Dei dicitur, quòd nobis eius teſtetur voluntatem: fallere non poteſt. ¶ 14 Enallage numeri, pro Præcepta Domini ſunt pura, & illuminātia oculos. Sub. mentis noſtræ.i. exhilarantia animum. ¶ 15 vl, purus eſt. Aut, Reuerentia & religio Domini ſyncera eſt: aut, puritatem afferens. ſiue, Dei cultus debet eſſe purus, nihil debet habere fæcis. ¶ 16 vl, perdurans in perpetuum. Acſi dicat, à religione Dei nunquam eſt recedendum. ¶ 17 Iudicia Dei vocat leges quibus Deus oſtendit quid iudicet agēdū eſſe. Leges, inquit, à Deo latæ vt iuxta illas viuamus, ſunt veræ, hoc eſt nihil habēt impoſturę: ſunt etiā per oīa iuſtæ. ¶ 18 vl, gemmæ excellētiſſimæ plurimæ. vel, Optabiliora auro, & plurimo auro obrizo. Vox Hebræa P A Z, pro qua vertimus gemmam excellentiſſimam, ſignificat aurum obrizum.i. defæcatius, fortius, & repurgatius: ſignificat etiam gemmas. Chaldæus paraphraſtes vertit, aurum defæcatiſſimum Ophir. ¶ 19 vl, liquore. Tautologia eſt: nam mel, eſt liquor fauorum. Magis igitur dulcia quàm liquor ille qui naſcitur colliqueſcentibus fauis. ¶ 20 Seruus quoque tuus admonetur per illa. ſub. quid illi agendum. vel, redditur cautior. ſub. in rebus agendis. Loquitur de ſe Dauid in tertia perſona. ¶ 21 vl, intelligat, ſub. ſine beneficio legis? Quæ per ignorantiam admittuntur, quis intelligere poſſit? ¶ 22.i. libera me ab ijs peccatis quæ dum à me committuntur, neſcio peccata eſſe. ¶ 23 Etiam à ſuperbijs retrahe ſeruum tuum, &c. Per ſuperbias intelligit peccata manifeſta, quādo peccare nos intelligimus. Fac, inquit, ne tam improbus ſim vt prudens & ſciens peccē. ¶ 24.i. Vtinam ſint tibi grata & accepta eloquia oris mei. Non meminit operum: quia quando meditatio & verba ſunt pura, operā bona eſſe neceſſe eſt. ¶ 25 vl, liberator XX. ¶ 1 vl, Exaltet te &c. Nomen vocat potentiam ſiue maieſtatem. Deum autem Iacob dicit, quem ipſe Iacob ſumma religione coluit, quique ipſi Iacob varijs afflictionibus exagitato & exercitato affuit. Aut Deus Iacob dicitur.i. totius Iſraelitici populi. Hic pſalmus complectitur populi precationem pro ſalute Dauidis. Aiunt pſalmum hunc ſcriptum fuiſſe cum geſtum eſt bellum cum Ammonitis. 2. Reg. 10. & 11. Præterea populo formulam precandi præſcribere pro rege ſuo. ¶ 2 Heb. De ſanctitate.i. De loco ſanctitatis: ſanctuario ſcilicet vbi erat arca, ſignum præſentiæ Dei in terra Iſrael. ¶ 3 vl, Vtinam olfaciat omnia munera tua. Olfaciat dicit, quia non carebat thure quod incendebatur totum in altari in memoriam offerentis. Leuit. 2. Id eſt grata habeat omnia munera tua. ¶ 4 Heb. in cinerem vertat. ſub Deus.i. igni cælitus immiſſo abſumat holocauſtum tuum: atque ita illud ſibi gratum eſſe teſtetur. Sic probauit Dominus primam Aaronis oblationem, Leuit. 9. & ſacrificium Eliæ, 3. Reg. 17. In fine verſus additur Sela: vt oſtendatur quanto ardore pro rege populus debeat orare. q.d. Quàm magnum eſt offerre oblationem Deo gratam! quàm magni momenti eſt holocauſtum à Deo probari, & preces ab eo exaudiri!

Digitized by Google

[5]Ouabim⁹ in ſalute tua,[6]& in nomine Dei noſtri [6]ſigna triūphātes erigemus:[7]perficiet enim Dominus omnes petitiones tuas.
[8]Nunc agnoſco quòd Dominus vnctum ſuum ſeruarit,[9]quòdque [9]exaudierit eum de cælis ex ſanctuario ſuo, virtute ſal.[ute] dexteræ ſuæ.
Hi in curribus, illi in equis[[10]fidant,][11]nos autem nominis Domini Dei noſtri mentionem faciemus.
[12]Illi ſuccubuerunt & corruerunt: nos autem perſtitimus & corroborati ſumus.
[13]Dominus ſeruabit regē: quo die inuocauerimus, nos exaudiet.

¶[1]Carmen Dauidis[1]præfecto cantorum. XXI.

Domine[2]in virtute[2]tua lætabitur rex,[3]& in ſalutari tuo quàm impendio geſtiet.[3]
Deſyderium cordis ſui[4]dediſti ei,[4]&[5]quæ precatus eſt labijs ſuis, non negaſti.[5] Sela.
Nam [6]benedictionibus optimis præueniſti eum, [7]impoſuiſti capiti eius coronam auream.[7]
Vitam [8]petijt abs te, & dediſti illi[8]longitudinem dierum in ſeculum & vltra.
Magna eſt gloria eius[9]propter ſalutem quam ei cōtuliſti,[9]honorem & ſplendorem[10]poſuiſti ſuper eum.[10]
Quoniam [11]poſuiſti eum vt omni genere bonorum perpetuò affluat,[12]exhilaraſti eum gaudio vultu tuo.[12]
Nam rex fidit Domino, & in bonitate Altiſſimi[13]non nutabit.
[14]Offendit manus tua omnes hoſtes tuos, dextera tua [15]offendit omnes qui te odio habuerunt.
[16]Velut accenſam fornacem reddidiſti eos in tēpore iræ tuæ,[16]Dominus in ira ſua[17]deuorauit[17]eos, &[18]ignis[18]conſumpſit eos.
Fructū eorū è terra[19]perdidiſti,[19]&[20]ſemen eorū de filijs hominū.
Quoniam[21]moliti ſunt[21] aduerſus te malum, [22]cogitarunt[22] ſcelus quod[[23]perficere]non poterant.
Poſuiſti enim illos [24]humerum, [25]& neruo tuo in faciem eorum collimaſti.
[26]Exhibere Domine virtute tua,[26] canemus & celebrabimus potentiam tuam.

D¶[1]Præfecto cātorū carmē Dauidis[1]de cerua matutina. XXII.
Deus meus, Deus meus, cur[2]deſeruiſti[2]me, [3]vt longe ſabes[à] ſa-

¶5 Vtinam ouemus de ſalute tua. Id eſt de victoria qua incolumis potitus fueris. ¶6 vel, vexillum iactemus. Aut, attollamus. Hoc eſt, Vtinā habeamus occaſionē attollendi vexillū more triūphantium, in honorem & gloriam Dei noſtri. ¶7[Vtinam inquam]impleat ¶8 vel, Nunc ſcio quòd ſeruaturus ſit Domin⁹ vnctum ſuū. Hebræi exiſtimāt hæc verba eſſe cuiuſlibet: alij potius pſaltis. Hic oſtendit cur ita orarit, Nunc cōpertum habeo quòd ſeruaturus ſit regem ſuum Dauidem. ¶9 exauditurus ſit illum de cælis ſuis ſanctis: in potentijs dexteræ eius eſt ſalus. Ordo eſt inuerſus apud Hebræos, apud quos ſic ad verbum legitur, In potētijs ſalus dexteræ eius: pro, In potentijs dexteræ eius eſt ſalus. Eſt autem Hebraiſmus, pro, In forti dextera eius eſt ſalus: Virtute ſua omnes ſeruare poteſt. ¶10 Alij ſubaudiunt, contra nos veniunt. ¶11 vel, nos vero nomē Domini Dei noſtri inuocabimus. Id eſt, nos auxilio diuino fidemus: vires Dei & auxiliū implorabimus, quaſi illi ſoli fidentes. Verti poteſt, nos vero de nomine Domini Dei noſtri cōmētemur. i. de potentia Dei noſtri. Aut, nos autem nominis Domini Dei noſtri recordabimur. ¶12 Ipſi curuabuntur & corruent: at nos ſurgemus & erigemus nos. Verba ſunt præteriti temporis apud Hebræos, quibus pro futuris vſus eſt, quòd de victoria certus ſit. q.d. Illi qui oīa dicebant ſe facturos viribus humanis, corruēt: nos verò erigemur, ſiue erigemus nos in pedes, erectique ſtabimus. ¶13 Domine ſerua [nos:] rex ille inclyt⁹ exaudiet nos tēpore quo inuocauerimus illum. A ſecūda ad tertiā perſonā fit tranſitus. q.d. O rex inclyte, cui⁹ vices gerūt in terra reges, annue nobis quotieſcūque auxilium tuū implorauerimus. Reuertitur autem ad orationē, vt pſalmū claudat oratione. Verti poteſt, Domine ſerua regem: vel ſerua[nos &]regnū. XXI. ¶1 vel, Pſalmus de Dauide, ſiue pro Dauide, pro ſucceſſu Dauidis. Agit hic Dauid de ſucceſſu regni ſui in ſua aut populi perſona. Quidā dicūt eſſe ἐπινίκιον quod cecinit Dauid victis Ammonitis & Syris: tūc verſēdus eſſet per præteritū hic pſalm⁹. Nōnulli aiūt ab alio quàm à Dauide pſalmū hunc fuiſſe editū pro ſalute Dauidis. ¶1 de virtute. i. ego lætabor de ope tua. Gratulatio eſt de proſpero rerū Dauidis ſucceſſu. Aut intellige Dauidē de ſe loqui in tertia perſona. ¶3 vel, & de ſalute tua quàm vehemētiſſime gaudebit. Salutē Dei vocat, quæ eripere ſolet. q.d. quia author victoriæ illi fuiſti, exultet quàm vehemētiſſime. Tautologia eſt. ¶4 dabis ei. Præteritū pro futuro, Quicquid deſyderauerit, dabis ei. ¶5 Heb. prolationē labiorū eius nō prohibebis. vel, nō denegabis illi. i. quæ precatus fuerit, dabis ei. Adijcitur Sela in fine verſus: vt ſcias vocē intendendā eſſe & animū. q.d. O quàm magnū eſt libere & intrepide loqui! O magnā & admirabilē Dei beneuolētiā erga Dauidē! ¶6 anticipabis eū benedictionibus boni. i. omni genere bonorū affluere eū facies. Quocunque ſe vertat, erit fœliciſſimus: etiam nihil tale cogitantem afficies ampliſſimis beneficijs. ¶7 pones in capite eius coronā obrizi. ſiue auri puriſſimi & defæcatiſſimi. Sunt qui referant hoc ad coronā auream, de qua fit mentio 2. Reg. 12. Hebræi dicūt per hoc intelligi fauorē Dei: acſi dicat, ſtabilies regnū eius perpetuo. ¶8 petet à te, & dabis ei &c. q.d. Petet à te vitā tēporariā, tu autē dabis illi æternā. ¶9 Heb. in ſalute tua. ¶10 pones ſuper eū. i. conciliabis illi: hoc eſt, honore & ſplendore illū afficies. aut, honore & claritudine cumulatiſſimū reddes eū. ¶11 Heb. pones eū benedictiones in perpetuū. i. efficies vt alij per eum benedictionis formulā accipiāt: nā dicturi ſunt, Perinde te Deus diligat, atque Dauidem dilexit: tanto ſucceſſu rerū polleas, quanto Dauid. Siue, facies vt ſit exemplar benedictionū quibus Deus afficit pios. ¶12 exhilarabis eū gaudio vultu tuo. i. fauore tuo, ſiue propter fauorem tuum: quū benigno & fauēte vultu fueris eū intuitus. ¶13. i. nō excidet fœlici rerū ſuarū ſucceſſu. ¶14 Satis erit[vel, Sufficiet]virtus tua ad perdēdos oēs inimicos tuos. q.d. Virtus illa quā Dauidi es cōceſſurus, ſatis erit ad debellandos oēs inimicos tuos. Aut hic Dauid Deū alloqtur: & quæ hic dicit, illi ſunt tribuēda. ¶15 aſſequet. Dexterā vocat potentiā. ¶16 Tanquā fornacē ignis in tēpore vultus tui pones eos. i. Facies eos perire vt ligna quæ cōijciuntur in fornacem ardentē, quādo depromes irā tuā. Faciē pro ira poſuit, more Hebraico. vel, Ardere eos facies inſtar clibani ardētis & incenſi. Alludit ad cōflagrationē Sodomorū. ¶17 perdet ¶18 ſub. cælitus miſſus. i. vindicta illa vehemēs & acerba. Nomine ignis in Sacris literis afflictio vehemētiſſima intelligitur. q.d. Quū illis te iratum eſſe oſtēdes: quū de illis pœnas ſumes tēpore vltionis tuæ. ¶19 perdes. Fructū vocat liberos. ¶20 Repetitio: acſi dicat, perdes inquā poſteros eorū, & expunges ex hominum numero. ¶21 intenderant. i. tibi malū facere volebant. ¶22 vel, cogitauerant ¶23 Verbū iſtud Hebraice nō legitur: ſubaudiendum tamen, aut aliquod aliud idem ſignificās. ¶24 Humerus pro aggere. Alij legunt, Pones eos ad partē. vel, ſeorſum. i. Sepones eos. ¶25 vel, & in neruis tuis diriges contra faciē eorum. ſub. ſagittas tuas. Sepones, inquit, eos in ſignum, & ſcopum ad quem ſagittas arcu tuo mittas. ¶26 vel, Exurge Domine per auxiliū tuum. i. Oſtende tuā dignitatem & potentiā ferēdo auxiliū regi: patra aliquid quod ſummam tuam potentiam oſtendat: vt occaſionem habeamus cantandi, & pſalmis celebrandi potentiam tuam: vt merito de te dicere poſſimus te ſolū potētem eſſe. XXII. ¶1 ad ceruā auroræ. i. matutinā. Hoc eſt, ad modos cantilenæ vulgaris, cuius initiū erat, Cerua matutina. ¶2 vel, deſeris. Dauid ſuſtinet hic perſonā Chriſti. Cur me permittis libidini Iudæorū? Tu qui ſemp tuis opitulari ſoles, cur mihi nūc adiumēto nō es? Dauid in magna aliqua calamitate poſit⁹ edidit hūc pſalmū, in quo dū ſuā anguſtiā amplificat, prædicit obiter magnos illos cruciatus & graues ignominias quibus olim afficiēdus erat Chriſt⁹. Pertinet igitur hic pſalmus tā ad Chriſtū, quàm ad Dauidem typū eius. ¶3 Heb. elongatus à ſalute &c. vel, & cur ſtas procul à ſalute mea, & à verbis rugitus mei[id eſt] querimoniæ meæ?

Digitized by Google

lute mea, à verbis rugitus mei?
Deus meus inuoco per diem, & non reſpondes: per noctem, nec eſt ſilentium mihi.
Et tu[4] ſanctus ſeſſor laudum Iſraelis.
[5]In te ſperauerunt patres noſtri, ſperauerunt, & liberaſti eos.
Ad te[6] clamauerunt, & liberati ſunt:' te fidebant, neque[7] pudefacti ſunt.
[8]Ego autem vermis ſum, & non vir, opprobrium hominum, & contemptus à populo.'
Quicunque me aſpiciunt ſubſannant me,[9] diſtendunt labia, mouent caput: [dicentes,]
[10]Retulit [omnia] ad Dominum,' eripiat eum, liberet eum, quoniã deamat eum.
[11]At tu is es qui me ex vtero extraxiſti, in te fiſus ſum pẽdẽs adhuc ab vberibus matris meæ.'
In te coniectus ſum[12] à partu,' ab vtero matris meæ Deus meus es tu.
[13]Ne ſubducas te longius à me, quoniam afflictio adeſt, nec eſt qui adiuuet.'
Tauri[14] multi' circundederunt me,[15] prævalidi ex Baſan vndique cinxerunt me.
[16]Aperuerunt contra me os ſuum, ſicut leo rapiens & rugiens.
[17]Effuſus ſum velut aqua,' diſſociantur omnia oſſa mea, factúmque eſt cor meum ſicut cera,[18] liquefactum intra viſcera mea.'
Exaruit vt teſta'[9] virt' mea, lingua mea adhæreſcit faucib' meis,
[10]& in puluerem mortis redegiſti me.'
Nam circundederunt me canes, cœtus malorũ cinxit me, ceu leo
[21]manus meas & pedes meos.
[22]Numerare' omnia oſſa mea, hi vero cum voluptate intuentur & aſpiciunt.
Partiti ſunt ſibi veſtimenta mea, & de veſte mea ſortiti ſunt.
Sed tu ô Domine,[23] ne ſis procul: ô virtus mea, vt me adiuues propera.'
Eripe à[24] gladio animam meam, de manu[25] canis vnicam meam.
Serua me ab ore leonis, & à cornibus vnicornium[26] eripe me.'
Narrabo[27] nomen tuum' fratribus meis, in media congregatione laudabo te.
[28]Qui timetis Dominum, laudate eum:' omne ſemen Iacob celebrate eum, metuite eum omne ſemen Iſraelis.
Quia nõ[29] deſpexit[30] nec auerſatus eſt adflictionẽ pauperis,' neque auertit[31] ab eo' faciem ſuam, ſed quum clamaret ad eum, audiuit.
[32]De te' eſt laus mea in concione magna,[33] vota mea corã timen-

¶4 vel, habitans in laudibus Iſraelis. i. qui ſemper laudaris ab Iſraele. Alij vero legũt, ô ſancte, & permanens, & laudes Iſraelis. i. Quum ſis ſanctus, & ſemper ſanctus fueris: & quum ſis laudes Iſraelis. hoc eſt, author laudum Iſraeli, vt multi laudent Iſraelem, quem tot beneficijs cumules. ſub. exaudi me, annue precibus meis. vel, Quũ tu qui ſanctus es, & permanes immot', qui ſemper tibi ſimilis es, quũ ad hũc vſque diem fueris laudibus euectus ab Iſraele propter auxilium à te acceptum: miror quòd me nõ exaudias. ¶5 ſub. cur ergo me non eripis? ¶6 vel, vociferabãtur, & erepti ſunt. i. quoties clamauerunt ad te, liberati ſunt. ¶7 vel, perfuſi rubore. Hoc eſt, conſequebantur quod à te petebãt. ¶8 vel, At ego tãquam vermis, & non vir, opprobrium hominũ, & deſpectus populi. q. d. Illi erant in periculo: ego autem ſum in ſumma ignominia: nam habeor tãquam vermis. i. pro re nihili, & non homine: is ſum quẽ homines probris & contumelijs afficiunt. Deſpectum populi, vocat deſpectũ à populo. Peculiare autem eſt Hebræis vt homines viles & omnibus modis abijciendos, vermes vocent. ¶9 vel, effutiuerũt in labio, agitauerũt caput. Effutiuerũt, inquit, ſubaudi cõtumeliam ore ſuo. i. agitando caput ſubſannauerunt me. conuiciati ſunt mihi moto capite. ¶10 Deuoluit ad Dominum. ſub. omnes res ſuas. q. d. Committit res ſuas omnes Domino: pendet ab eo ſolo: liberet igitur eum. Hic loc' à Matthæo, ca. 27, accommodatur Chriſto, cuius typus erat Dauid. Liberet eum Deus, quia placens eſt in eo, vt ipſe ait. vel, quum dicat ſe diligi ab eo. vel, liberet eũ homo, quia ſibi in homine placet. ¶11 vel, Cum ſis extractor meus ab vtero, qui ſperare feciſti me ſuper vbera matris meæ. Hoc eſt, quum effeceris vt iam tum à puero omnẽ fiduciam in te haberem. ¶12 vel, à vulua. aut matrice. i. Statim atque in lucem editus ſum, tuæ curæ ſum cõcredit'. Alij exponũt, Ex poſteriti' veluti tibi fui. ¶13 q. d. quum tu tantis beneficijs me affeceris, ne recedas à me: quia impẽdet tribulatio, nec eſt qui præter te ſuppetias ferat. ¶14 vel, fortes ¶15 vel, [tauri inquam] prægrandes [qui paſcũtur] in Baſan, cinxerunt me inſtar coronæ. vel, per gyrum, ſiue vndique. Baſan regio eſt Iſraelitica quæ paſcuis abũdat: cuius mentio fit Nume. 21, in fine. Tauri, inquit, robuſti & ſaginati, quales regio Baſan paſcuorum ditiſſima alit. ¶16 q. d. Aperto ore in me irruerunt vt me deuorarent. Aperto rictu me inuaſerunt hoſtes illi potentes, ſicut leo aperire ſolet os ſuum quum prædæ inhiat. ¶17. i. Caro mea fere verſa eſt in aquam, præ metu vehementiſſimo. His hyperbolis declarat magnitudinem ſui timoris. ¶18 Metus ſudorem inuehit vehementiſſimum. vnde ſcribit Euangeliſta Chriſtum ſudaſſe imminente ſupplicio. membris agendi vim adimit, & cor molle reddit. ¶19 Virtutem vocat humidum radicale: quia per illud viuimus. ¶20 & in puluere mortis collocaſti me. Puluerem mortis vocat terram ſepulchri, foueã in quam recõdi ſolent mortui. Acſi dicat, Breui interficiet me iſta tribulatio vehemens, niſi opẽ tuleris: ita me afflixiſti vt nihil aliud expectem hodie quàm terrã in quam recõdar. ¶21 ſub. cinxerunt. vel, momorderũt. Alij, quorum exemplaria legunt כרו, vertũt, foderũt manus meas & pedes meos. vel tranſfixerunt. & in hanc ſententiam adducitur hic locus Iohan. 20, vbi de clauis fit mentio. Varia eſt lectio apud Hebræos. ¶22 vel, Numerabo. Aut Numerare licet. Siue, Numerari poſſunt omnia oſſa mea. Omnia (inquit) oſſa mea dinumerãtem aſpiciũt me & contẽplantur. ¶23 ſub. [à me:] ô robur meũ ad auxilium meum feſtina. i. Cum ergo res ita habeat, ne ſubducas te à me, verum feſtina vt opem feras mihi tu qui robuſtum & fortem me reddis ad ferẽda oĩa aduerſa. ¶24 Per gladium, mortem violentam intelligit: & per animam, vitam. q. d. Libera me à violenta morte. ¶25 Canis, ſingulare pro plurali. Manum intelligit vim & poteſtatem. Canes vocat aduerſarios. Vnicam ſuã, dicit animam: quæ ab Hebræis vnica dicitur, quòd ſola cæleſtis ſit, habitans in domo lutea. Eſt autem periphraſis animæ. Libera vitã meam à cæde, & à rabie canum vnicam meam, vitã meam, omni humano auxilio deſtitutam. Vides hic tautologiam Hebræis familiarem. ¶26 vel, exaudias me. i. exaudiendo cuſtodias me ab vnicornibus appetẽtibus me cornibus ſuis. Vnicornis eſt animal ferum admodũ, quod nulla ratione cicurari poteſt. Vnicornes autem vocat aduerſarios ſuos. ¶27. i. potentiam & maieſtatem tuam. Poſtquam, inquit, eripueris me periculo, commemorabo potentiam & excellentiam tuã gentilibus & popularibus meis: in frequentiſſima populi turba exponam charitatem tuam qua mundum dilexiſti. ¶28 Subaudiendum eſt Dicam. acſi dicat, Sic inuitabo fratres meos, O vos qui ſumma reuerentia colitis Deum: laudate eum pro beneficijs acceptis. ¶29 vel, abominatus eſt ¶30 Hoc eſt, non eſt auerſatus afflictionem afflicti, nõ vilipẽdit pauperem ob miſeriam. ¶31 De ſe loquitur in tertia perſona. i. me benigno vultu aſpexit. ¶32 vel, A te &c. Hebraiſmus elegans, pro, Cauſa & fundamentum laudis meæ tu es. q. d. Quòd te laudem in cõcione frequenti, id à te eſt, id tibi referri debet acceptum. vel, Præbuiſti mihi anſam laudandi te in concione magna. ¶33. i. quæ voui perſoluã coram ijs qui colunt te. Olim qui teſtificari volebant animum ſuum gratum, ſacrificabant ob beneficium acceptum.

Digitized by Google

¶24 Tertia perſona pro ſecunda, eorũ timentibus te ¶25 vſ, manſueti ¶26 Secunda perſona pro tertia, viuet cor eorũ.i.exhilarabitur, perfundetur lætitia. nã mortuũ dicitur oppreſſum mœroribus. ¶27 ſubaudi, bonitatis Dei. Audiet, inquit Dauid, miſericordiã tuã qua erga me es vſus, & reminiſcetur. Hic locus pertinet ad vocationem Gentiũ, & conuerſionẽ. ¶28.i.ſupplicabunt tibi omnes Gẽtes. ¶29 q.d. Merito igitur redibunt ad Dominũ Gentes, & illum verũ regẽ agnoſcẽt: quia ad ipſum ſolum pertinet regnare & dominari. ¶40.i.imperium habet etiã in Gẽtes. ¶41.i. omnes opulẽti comedent de ſacrificijs pacificorũ quæ obtulerint: hoc eſt ſacrificabũt illi, & coram eo ſeſe incuruabũt, venient ad fidem Chriſti, quibus multis affluũt delicijs. Hoc dicit, vt dilatationẽ regni Chriſti ſignificet. Pertinet hic verſus ad cõuerſionẽ Gẽtiũ pertinet. ¶42 Heb. incuruabunt ſeſe omnes deſcẽſores pulueris. Hebraica phraſis, pro, Qui deſcẽdũt in puluerẽ.i. omnes qui deſcẽdunt in ſepulchrũ, omnes mortales. Nonnulli exiſtimant hoc intelligi debere de mortuis quibus Euangeliũ eſt annũciatũ.1.Pet.3. ¶43 Heb. & animam ſuã non viuificauit. Mutatio numeri: pro, nõ viuificauerũt. Hoc eſt, quum nemo eorum vitã ſuam cõſeruauerit, ſiue cõſeruare potuerit. Sunt qui ſic interpretentur, Quũ tamen animam ſuam nõ viuificauerit.i. Licet ipſe Chriſtus mori voluerit morte turpiſſima. q.d. mors Chriſti turpiſſima non deterrebit Gẽtes à fide. ¶44 Heb. Semen quod ſeruiet ei, annumerabitur ipſi Domino in ipſam generationem.i. Poſteri qui coluerint eum, dicẽtur ſemen Dei in perpetuũ. ¶45 Iuſtitiã Dei vocat, qua Deus illos iuſtificauit: vel qua iuſtũ ſe eſſe oſtendit, præſtando quod promiſerat. Hebraice legitur, quia fecit. Sic etiam interpretari potes, Venient.i. naſcentur poſthac qui annunciabũt iuſtitiã ei⁹.i. quòd iuſtus ſit & bonus, qui fecerit erga me quæ fecit. quaſi dicat Dauid, Domine quũ me liberaueris ab hoc grauiſſimo pĩculo, habebũt poſteri ampliſſimã materiã prędicãdi benignitatẽ tuã.

tibus[24]ipſum'perſoluam.

Comedent[25]humiles & ſaturabuntur, laudabunt Dominũ qui quærunt eum, viuet cor[26]veſtrum'in ſeculum.

[27]Memores erunt, & conuertentur ad Dominũ omnes fines terræ, [28]proſternent ſe ante faciem tuam omnes familiæ Gentium

[29]Quia Domini eſt regnum,'& ipſe[40]Gentibus dominatur.

[41]Comedent & adorabunt omnes pingues terræ,'coram eo [42]genua flectent omnes qui in puluerem deſcendunt,[43] quia animã ſuam non in vita ſeruauit.

[44]Poſteritas ſeruiet ei, ea cenſebitur Domino ad nationem.'

Venient & annunciabũt populo naſcituro [45]iuſtitiam eius quam præſtitit.

¶Carmen Dauidis. XXIII.

D[1]Ominus'paſtor meus'eſt, non egebo.

[2]In paſcuis herbidis accubare me facit,'&[3]ad aquas tranquillas me minat.'

Animã meam[4]reuocat,'ducit me in orbitis[5]iuſtitiæ[6]propter nomen ſuum.

[7]Etiamſi cũdum mihi ſit per vallem vmbræ mortalis,' nihil mali timebo: nam tu mecum es: virga tua & pedum tuum [8]ipſa'me conſolantur.

Inſtrues coram me menſam [9]è regione hoſtium meorum,[10] vnguento caput meum delibutum reddes, & calix meus erit exuberans.

[11]Sed & bonitas & benignitas [tua] proſequetur me cunctis dieb' vitæ meæ, & habitabo in domo Domini longiſſimis diebus.

¶Carmen Dauidis. XXIIII.

D[1]Omini eſt terra ipſa, & quidquid ea cõtinet: orbis & qui eũ inhabitant.

Ipſe enim[2]ſuper maria'fundauit eam, &[3]ſuper flumina'præparauit eam.'

Quis conſcendet[4]montem Domini?'aut quis in[5] loco ſanctitatis eius conſiſtet?

Qui innocẽtes [habet][6]manus,'& cor repurgatum, [7]qui animum ſuum ad vanitatem non extulit,[8]inque fraudem non iurat.'

Is accipiet [9]benedictionem'à Domino, & iuſtitiam à Deo[10]ſeruatore ſuo.'

Hæc[11]natio' eſt eorum qui eum inquirunt,[12]Iacob ſunt' qui quærunt faciem tuam. [13] Sela.

XXIII. ¶1 vſ, paſcis me. In hoc pſalmo in perſona Dauidis deſcribit fœlicitas hõis fidẽtis Deo. Quũ paſtor me⁹ ſis, nulli⁹ rei indigere potero. ¶2 Heb. In caulis herbæ accubare me faciet. Hic verſus curã pĩi paſtoris oſtendit. Perſtat autẽ in metaphora: quòd paſtores ſoleant in locis herbidis & paſcuis figere tentoria; ad vitãdum æſtum meridianũ. ¶3 Heb. ad aquas quietum deducet me. vel, ad aquas lenitatum, aut placidas & leniter defluentes, quæ carent omni periculo, deducet me potum. ¶4 vſ, quieſcere faciet. ſiue, trãquillam reddet, ¶5.i. rectis & complanatis, ſiue æquatis, nõ montoſis. q.d. Non deducet me per montes vt me defatiget. ¶6.i. propter ſeipſum: propter bonitatem, miſericordiã, &c. nã nomen Dei eſt quicquid boni de eo prædicari poteſt. Quod ſuperiorib⁹ verſibus per allegoriã dixit, hoc verſu & ſequentibus ſimpliciter dicit. ¶7.i. Etiamſi mihi ſit verſandũ, aut verſarer in tenebris exitialibus, & ſummo periculo. ¶8 Vacat [ipſa]. Pedum vocat baculum cui innititur paſtor. Virga & pedũ per intellectionem ſignificant curam & ſtudium paſtoris. Coniungit autem virgam & pedum, quòd alij paſtores virga vtuntur, alij pedo. Ac ſi dicat, Studium tuum erga me quod eſt ſimile ſtudio vigilantiſſimi & diligentiſſimi paſtoris, ſolatio mihi eſt, facit vt in medijs periculis non deſperem. ¶9.i. videntibus inimicis meis, & ringentibus. Hic probat quod prius dixerat, Nullius rei egebo. ¶10 Per menſam inſtructam epulis, per vnguentum, & plenum calicem, omnium rerum copiã ſignificat, ſiue illæ neceſſariæ fuerint, ſiue voluptariæ. ¶11 vſ, Certe fœlicitas & miſericordia aſſectabũtur me, vt requieſcam [ſiue, & tandem requieſcã] in domo Domini in longos & multos dies.i. diebus nunquam finiendis. Vitam æternam intelligit quam aſſequetur in cælo. XXIIII. ¶1 q.d. Cum terra & omnia quæ in ea ſunt, Dei ſint: quanta eſt hæc ſũæ maieſtatis dignatio, vt populum Iſraeliticum ſibi peculiari ratione delegerit? ¶2 iuxta maria. Situs cõtinẽtis eſt infra mare & flumina, non in ipſo mari, nõ in ipſis aquis vt quidam exiſtimant. Gene.1. Separat Dominus aquas à ſuperficie terræ, & illas infra terram conſtituit. Exod.20.a. ¶3 conſtabiliuit eam. ſub. terrã. vel, eum orbem.i. Nam iuxta mare fundamenta eius poſuit: & iuxta flumina conſtruxit, ſiue conſtituit illũ. nam terram diſcreuit ab aquis, & illam habitabilem reddidit. ¶4.i. in mõtem Moria in quo ædificabitur templum Domini? Montem cæleſtem ſignificat. ¶5 vſ; loco ſanctitatis ſiue ſancto.i. quis domicilium habebit in loco vere auguſto & ſancto? ¶6 Manus pro operibus.i. Qui ſancta facit opera & munda. ¶7.i. qui vanis rebus nõ inhiauit, aut intẽtus fuit. Hebraice legitur, non aſſumit fruſtra animam eius.i. Dei. Hoc eſt, qui per Deũ temere nõ iurat. Simile genus dicẽdi legitur Amos 6, Iurauit Dominus in anima ſua. Eſt hoc loco ſynecdoche. nam per vnũ præceptum omnia intelligit. ¶8.i. vt imponat, & fucum faciat fratri: neq; quẽquam periurio fallere tentat. ¶9.i. omnimodam fœlicitatem. q.d. Purus mẽte & operibus, non ſolum aſcendet in montem Dei, ſed dotes multas & beneficia ab illo accipiet. ¶10 Heb. ſalutis eius.i. à Deo ſaluatore eius. Siue, impendente ipſi ſalutem. Quidã per iuſtitiã, intelligunt miſericordiã: quos Græci ſecuti ſunt. ¶11 Natio, ſiue generatio, pro perſonis accipitur. ¶12 Iacob accipitur pro ſemine Iacob, nõ pro ipſo Iacob. q.d. Quinam ij ſunt qui Deo ſtudent, & faciem eius conſpicere percupiunt? Verus Iacob, veri Iſraelitæ, poſteri Iacob. ¶13 Ad finẽ huius verſus adijcitur Sela ab Hebræis: vt oſtendatur quãtopere hæc ſententia ſit cõſyderãda, quinam ſint veri Iſraelitæ: vtque ſolicite perpendamus, ſolos fidei & religionis Iacob imitatores, montem Domini conſcenſuros.

Digitized by Google

[13]Tollite' ô portæ capita veſtra, attollimini fores[14] ſempiternæ,' & ingredietur Rex ille glorioſus.
Quis eſt ille Rex, ille glorioſus? Dominus fortis & heros, Domin[9] [15]virtute bellica' inſignis.
[13]Tollite' ô portę capita veſtra, attollimini fores [14] ſempiternę,' & gredietur Rex ille glorioſus.
Quis eſt ille Rex, ille glorioſus? Dominus[16] exercituum,' is Rex eſt ille glorioſus. Sela.

¶[1]Dauidis. XXV.

א AD te ô Domine animum meum attollo.
ב Deus me[9] in te ſpero,[2]ne pudefiam,[3]ne lætetur' de me' inimici mei.
ג [4]Quin & non pudefient' quicũque te expectant: pudefient autẽ hi qui præuaricantur abs re.
ד [5]Vias tuas [6]notas mihi fac' ô Domine, & [7]aſſuefacito me ſemitis tuis.
ה [8]Duc me in veritate tua, & aſſuefac me:' quoniam tu Deus [9]ſeruator meus es,' [10]te expecto tota die.'
ז Memor ſis miſerationum tuarũ ô Domine,[11] & bonitatis tuæ, quoniam à ſeculo ſunt.'
ח Peccatorum adoleſcentiæ meæ ac ſcelerum meorum ne ſis memor,[12]memor autem mei ſis iuxta benignitatem tuã,' propter bonitatem tuam ô Domine.
ט Bon[9] & rect[9] eſt Domin[9], propterea docebit peccatores[13]in via.'
י Diriget manſuetos[14]in iudicio,' & [15]aſſuefaciet manſuetos viæ ſuæ.
כ [16]Cunctæ viæ Domini benignitas ſunt & veritas ijs qui fœdus & teſtimonia eius obſeruant.'
ל Propter nomen tuũ[17] ô Domine,[18]propitius ſis iniquitati meæ: multa enim eſt.
מ [19]Quicunque timet Dominum,' hũc[20] diriget in via quã eliget.'
נ Animus eius [21]in bonis morabitur,' & ſemen eius hæreditario poſſidebit terram.
ס Secretum Domini[22]timentibus ipſum,[23]& fœdus ſuum illis notum faciet.'
ע Oculi mei perpetuò ad Dominũ:[24] ille enim explicat è reti pedes meos.'
פ Reſpice in me, & miſerere mei: nam[25]vnicus & afflictus ſum.'
צ Anguſtiæ cordis mei [26]latiſſimæ factæ ſunt,' ex anguſtijs meis educito me.
ק Aſpice afflictionem & moleſtiam meam, & aufer omnia peccata mea.
ר Conſydera hoſtes meos: nam multi ſunt, & [27] violento' odio oderunt me.
ש Cuſtodi animam meam & libera me:[28]ne pudefiam, quandoquidem ſpem in te colloco.

¶13 vl, Attollite. Quaſi dicat, Reddite vos vobiſip ſis maiores, vt ingredi poſſit arca fœderis: date aditum Deo ingreſſuro in eccleſiam ipſam. Apoſtrophe eſt ad tẽplum cum proſopopœia, Portæ tollite limina veſtra ſuperiora. ea enim limina ſuperiora, ſunt velut capita portarum, q ſummam earum partem occupẽt. Abrumpit autem ſermonem Dauid, & tranſit ad optãdam templi Ieroſolymitani extructionẽ, vt in illud curet arcam Domini inferri, præſentiæ ipſi[9] Dei verũ ſignum. 2. Reg. 7. a. 1. Paral. 17. a. ¶14 Heb. ſeculi. i. ſempiternæ. Portas vocat ſempiternas, quòd arca illic habitatura erat perpetuo, hoc eſt vſq; ad deſtructionẽ templi. ¶15 Heb. in bello. vel, Dominus inquam potens bello. Virtute bellica inſignis, robuſtus bellator. ¶16. i. cui parẽt omnes exercitus tã cæleſtes quàm terreſtres: igitur potentiſſimus. XXV. ¶1 ſubaudi, pſalmus. Hic Dauid deſcribit precandi formulam qua vti debent oppreſſi. ¶2 vl, ne erubeſcam. q. d. Quũ à te totus pendeã, fac vt pudore non ſuffundar, patiendo repulſam. ¶3 vl, propter me. quòd ſcilicet nõ exaudiar. q. d. ſi dederis inimicis meis vt me vincãt, de me exultabunt: quod ne facias obſecro. ¶4 vl, Certe non pudefiẽt &c. Alij vertunt, Etiam ne pudefiant quicũque te expectãt: ſed pudefiant præuaricatores illi gratis. vel, ſine cauſa. Hic verſus præcedenti ita iũgitur, vt ſi dicat, Precor nõ tantum pro me, ſed etiã pro omnibus qui te nituntur, qui omnia à te expectãt, ne fruſtrentur ſpe ſua. Præuaricatores hic Hebræi intelligũt eos qui regno Dauidis repugnabant nulla recta de cauſa. ¶5 Quibus ſcilicet itur ad te. i. Rationẽ viuẽdi quam tu præſcribis. ¶6 vl, ſcire fac me ¶7 doce me vias tuas. i. inſtitutum vitæ quod tibi eſt cordi. ¶8 Deduc me per veritatem tuam, & doce me. Sub. illam. vel, Deduc me per fidelitatem tuã: aut, per fidẽ tuã. i. Fac credam te eſſe fidelẽ, fidei datæ, ſiue promiſſorum ſeruãtem: mẽque illam fidẽ doce, hoc eſt, fac vt omnibus ſim fidelis, quẽadmodũ tu es. ¶9 Heb. ſalutis meæ es. i. cuius opẽ in oĩbus rebus ſentio. ¶10. i. opem tuã expecto omni tempore. ¶11 vl, & benignitatũ tuarum, quia ab initio ſunt. vel, ab æterno ſunt. i. à creatione mundi. Aut, quibus nunq̃ vti deſijſti: quia nunquã nõ fuiſti miſericors, nunq̃ nõ adfuerũt tibi. ¶12 vl, ſed pro tua ad ignoſcẽdũ facilitate memor eſto mei, &c. Peccata adoleſcẽtiæ vocat quæ adoleſcẽs admiſit, q illa ætas prauis cupiditatibus ſit admodũ obnoxia. Scelera autẽ, quæ iam grãdior & in ætate virili cõſtitutus cõmiſerat. ¶13 Heb. viam illam ſub. quam approbat. q. d. Bonus & integer eſt Dominus: quia autẽ talis eſt, non dedignatur docere vel ipſos peccatores quo pacto illos his viuere oporteat. ¶14 per iudicium ipſum. Metaphora ab ijs qui aliis monſtrant viam. Efficiet vt manſueti rectè & ex ordine vitam inſtituant, obſeruent leges quas tradidit. ¶15 vl, docebit manſuetos viam ſuam. Antecedẽs pro relatiuo, more Hebraico, & docebit illos viam ſuã. Rationibus vitæ quas probat, aſſuefaciet manſuetos. ¶16 Omnes ſemitæ Domini ſunt benignitas & veritas obſeruantibus fœdus ipſius & teſtimonia eius. i. Quæcunque facit Dominus, miſericordiæ & veritatis pleniſſima ſunt erga eos qui &c. Deus eſt benignus ſiue miſericors & fidelis erga eos qui obſeruant fœdus eius. Veritatem vocat fidelitatem, quum Deus præſtat quod promiſit. Fœdus ſignificat leges Dei: quòd ea ratione percutiat fœdus nobiſcum Deus, vt leges eius obſeruemus. Vel dicẽdum eſt fœdus ſignificare cõditiones fœderis. Fœdus inter nos & Deum eſt, quòd Deus noſter ſit, & nos populus eius ſimus. Teſtimonia autem, leges: quæ ita dicuntur, quòd nobis volũtatem Dei teſtẽtur. ¶17 ſub. pepercisti mihi. ¶18 & remiſiſti peccatũ meum, quia graue eſt. vel, quãuis graue eſſet. Redit ad memoriã grauiſſimi peccati quod admiſit quãdo rapuit vxorẽ Vriæ. Apud Hebræos eſt cõiũctio E T in medio verſu, & remiſiſti: quæ certe vacat, ſicque legi debet, Propter nomen tuum ô Domine, remiſiſti peccatum meum, &c. ¶19 Heb. Quis eſt vir ille timens Dominũ? q. d. O quanta eſt fœlicitas hominis timẽtis Deum! certe Dominus &c. ¶20 docebit viam quã elegerit. vel, docere ſolet Domin[9] illũ viam quã ipſe probat. ¶21 vl, in bono permanebit. Aut, Animus eius in ſumma fœlicitate commorabitur. Hoc eſt, ſumma lætitia perfruetur. Hebræi hunc locũ intelligunt de quiete futuri ſeculi. Poteſt tamen tam ad præſentem quàm ad futurã rerum fœlicitatem referri. ¶22 Sub. reuelatur. Arcanũ Domini reuelari ſolet ijs à quib[9] timetur. ¶23 & pactum ſuum vt notũ faciat eis. Ordo inuerſus, pro, vt notum faciat eis pactũ ſuum. Secretum & pactũ Domini reuelatur timẽtibus ipſum: nempe quòd noſter pater ſit futurus, & nos filij eius, ſi leges eius ſeruauerimus. ¶24 quia ſſub. ſpero q ipſe] educet de reti pedes meos. i. q ab inſidiis inimicorũ liberabit me. ¶25. i. ſolus, ab omnibus deſert[9], omni ope deſtitut[9]. ¶26 Heb. dilatauerũt ſe. vel, dilatauerunt, ſub. locum ſuũ. ſiue cor meum. i. repleuerũt cor meum, & ita diſtenderũt illud. q. d. Cor meũ vix fuit capax mearum tribulationum. ¶27 vl, iniuſto & implacabili ¶28 q. d. Vide quæſo ne patiar repulſam: quandoquidem in te præſidium meum poſui.

[21]Integritas & æquitas cuſtodiant me, quia te expecto.
Redime ô Deus Iſraelem ex omnibus afflictionibus ſuis.

¶Dauidis. XXVI.

I[1]Vdica me Domine, quoniam[3]innocenter ambulaui: & Domino confiſus non nutabo.
[5]Explora me Domine & tēta me, excoque renes meos & cor meū:
Nā[6]bonitas tua mihi ob oculos eſt,[7]& ambulo in veritate tua.
[8]Non ſedeo cum hominibus vanis,[9]& ad fucatos nō ingredior.
Cœtum[10]malorum odi, & cum impijs non ſedebo.
[11]Lauabo in innocentia manus meas,[12]& circūdabo altare tuum Domine:
[13]Vt edam vocem laudis,[14]& enarrem omnia mirabilia tua.
Domine[15]dilexi habitationem domus tuæ, & locum tabernaculi [16]gloriæ tuæ.
[17]Ne colligas cum peccatoribus animam meam, & vitam meam cum ſanguinarijs:
In quorum manibus[18]ſcelus[præmeditatum]eſt, & dextera eorū plena eſt[corruptorio]munere.
At ego[19]innocēter ambulo,[20]redime me, & beneficus mihi eſto.
Pes meus[21]in recto conſtat: in cœtibus laudabo Dominum.

¶Dauidis. XXVII.

DOminus[1]lux mea & ſalus mea, à quonam timerem?
Dominus robur vitæ meæ, à quo expaueſcerem?
[2]Dum aciē inſtruerent aduerſum me mali, vt deuorarent carnem meā hoſtes mei atq; inimici mei, ipſi impegerūt & corruerūt.
Si obſideant me caſtra, non timebit cor meum: ſi ingruerit aduerſum me prælium,[3]hac re nitar.
Vnum quiddam poſtulaui à Domino, idque requiram,[nempe]vt habitem in æde Domini cunctis diebus vitæ meæ, vt videam[4]amœnitatem Domini,[5]& luſtrem templum eius.
Quoniam abſcondet me in tabernaculo ſuo, in die aduerſitatis: occulet me in abdito tentorij ſui,[6]in rupem extollet me:
Et[7]nunc extollet caput meum ſuper hoſtes meos qui circum me ſunt,[8]& ſacrificabo in tentorio eius ſacrificia cum iubilo, canā & hymnum dicam Domino.
Audi ô Domine vocem meam qua te inuoco: beneficus eſto mihi, & exaudi me.
[9]Tibi dixit cor meum,[10]O vultus mei, quærite[Dominum:][11]faciē tuam Domine placare conabor.
[12]Ne abſcondas[ergo]faciem tuam à me,[13]neque auerſeris in ira ſeruum tuum: tu es auxilium meum, ne derelinquas me, neq; deſeras me Deus[14]ſeruator meus.
[15]Nam vbi pater meus & mater mea deſtituunt me, Dominus colligit me.
Doce me Domine viam tuam, & ducito me in ſemita recta, propter eos qui mihi inſidiantur.

¶21.i.Integritas ſiue ſynceritas cordis mei, & æquitas operis mei ſeruent me, ne ſcilicet peccē: quia à te omnia expecto, totus à te pendeo. hoc eſt, fac vt integrè & rectè viuā. XXVI. ¶1 vſ, Ius dicito pro me.ſub. aduerſus eos qui tot ſcelerum me inſimulāt.Dauid enim optat ſibi Deū vindicem & defenſorem aduerſus hoſtiū ſuorū calumnias. ¶2 vſ, in integritate mea ambulo. Acſi dicat, Domine nō refugio iudicium tuum, quia in ſynceritate me digna ambulaui: ſumma cū innocētia in hūc vſq; diē vixi. ¶3 Heb.nutaui. Futurū pro præterito. Aut, In Domino ſpero, propterea non nuto. non labor. ſiue vacillo.i. ſpe mea non excidam. ¶4 vſ, Proba me Domine, & periculum facito de me. ¶5 examina.metaphora ſumpta à repurgatorib᷒ auri & argēti. Veluti igni explora, inquit. Renes pro affectibus intimis: q in renibus ſita ſit vis illa qua cupim᷒ gignere nobis ſimile. ¶6 vſ, clemētia. aut, benignitas ¶6 vſ, fuit. Ante oculos meos ſemper fuit miſericordia tua: quā quum intuerer, nō potui nō bene agere. ¶7 & ambulaui. vſ, & ambulare ſoleo in veritate quā poſtulas. ſiue exigis. Vitam meā componere & emendare ſoleo ad eā veritatem quā exigis à nobis: quia memor ſum perpetuo bonitatis tuæ. ¶8 Heb. Non habitaui cū hominib᷒ vanis. vel, fallacib᷒. Antitheſis, quia prius dixit, ambulaui in veritate tua. ¶9 & cū diſſimulatorib᷒ non iui. Vel, & cū quærētibus latebras cōmercium non habui. ¶10 ſceleratorū. vel noxiorū, eorum ſcilicet qui alios lædere cupiunt. ¶11 Futura pro præteritis. Lauaui in mūditia man᷒ meas. vel, Lauo, ſiue Lauare ſoleo. Hic locus intelligitur de oblatione victimarum. q.d. Frequēter obtuli ſacrificia mundis manibus, nō per aquā, ſed per innocentiā. Videtur alludere ad ablutiones quæ fiebant à ſacerdotib᷒ ante ſacrificium. vel, Porrexi ad te manus ita mundas vt ſi lauiſſem eas. ¶12 & circundedi.ſub. offerēdo ſacrificia. Vitæ & operum puritati ſtudui, inquit: & copioſis hoſtijs meam erga te fiduciam teſtatus ſum. ¶13 Vt audire facerē. vel, Vt auditā facerem vocem laudis.i. Vt palàm te celebrarē. ¶14 & vt exponerē omnia mirabilia tua. Aut, recēſerē omnes res præclare à te geſtas. ¶15 q.d. Tabernaculū tuū fuit mihi gratiſſimū. ¶16 vſ, glorioſi. Siue locū vbi manet gloria tua. Locū intelligit vbi erat arca fœderis. Dicit Dauid ſe vehemētiſſime optauiſſe tabernaculū Domini, vt illic vbi popul᷒ cogi & cōuenire ſolebat, cū fructu laudes eius caneret. ¶17 vſ, Ne reponas, ſiue ſeponas &c. q.d. Quū ergo hæc ita ſe habeāt, fac ne pereā cū improbis quū de ipſis ſumes pœnas, neq; perdas cū illis animā meā. ¶18 vſ, cōſiliū prauū. ſiue opus à ſcelèſta cogitatione pfectū. q.d. quod moliūtur, quod agūt, dol᷒ eſt, iudicia munerib᷒ corrūpūt. ¶19 Heb. in ſynceritate mea ambulaui.i. viuo ſyncere & innocēter. ¶20 vſ, libera me, & tracta me clementer. ¶21.i. in loco plano & recto. hoc eſt in tuto. locus enim planus ſolet eſſe tutus. XXVII. ¶1 .i. à quo tota fœlicitas mea pendet. Cecinit hunc pſalmum Dauid liberatus graui aliquo periculo, in quo fiduciā in Deum retinuerat. Per lucem, ſucceſſum rerum omnium intelligūt periti ſſimi inter Hebræos: vt per tenebras, afflictionē. q.d. Deus eſt qui efficit vt omnia mihi proſpere ſuccedāt. vſ, Deus eſt qui velut prælucet mihi in tenebris, hoc eſt in periculis. ¶2.i. Dum impreſſionē facerēt in me noxij vt me interficerēt: dum inquā irruerent in me qui mihi erāt infeſti: ipſi omnes viribus deſtituti ſunt, & corā me perierūt. ¶3 quòd ſcilicet es lux mea, ſal᷒ mea, & robur vitæ meæ. ¶4 pulchritudinē Domini. .i. elegantiā eorum quæ à Domino facta ſunt. Chaldæus paraphraſtes vertit, vt contēpler dulcedinē Domini. Verti etiā potuit, voluptatē. Acſi dicat, Vnum quidē petiui à Domino, quod ab eo petere nō deſinā, nempe vt corā videre poſſim quātū ſit voluptatis & amœnitatis apud Dominū. ¶5 & vt inueſtigē in tēplo eius. Subaudi, promiſſiones & ſimilia. Vt inueſtigē promiſſiones eius impletas vnā cū ſacerdotibus eius. hoc ad futurū referri debet. Domus & tēplū pro eadē re. ¶6.i. in locū editū, tutū, & inacceſſum ſtatuet me. In rupe hoſtibus meis inacceſſa collocabit me. ¶7 mox exaltabit, &c.i. dignitate ſuperior ero hoſtib᷒ meis qui obuallāt me vndiq;. Extollere caput alicui᷒, eſt ſuperiorē reddere, & priſtinæ dignitati reſtituere. ¶8 vſ, ideo ſacrificabo in tabernaculo ei᷒ ſacrificia iubilationis.i. ſacrificia quæ cū clāgore tubarū & ſumma iubilatione fiūt. ¶9 Pro te dicit mihi cor meū.i. tuo noīe, tuis verbis, vice tui dicit mihi cor meū. Hoc eſt, Tu mihi dicis in corde meo, quo veeris velut legato. Alij vertūt, De te dixit cor meū, Exquirite faciē meā.i. Iugiter verſaui in corde meo hæc verba tua quæ dixiſti, Exquirite &c. atq; ideo cōfidēter venio ad te. ¶10 Requirite faciē meā.ſub. ô Iſraelitæ. Implorate auxiliū meū, ſiue fauorē meū. ¶11 ſub. & propterea &c. Et propterea faciē tuā Domine requirā.i. auxiliū tuū. ¶12 [ergo] ſubaudiē dum fuit. q.d. Ne igitur ſubducas mihi auxiliū tuū. ¶13 Heb. ne declinare facias in irā ſeruū tuū. vſ, ne ꝓlabi ſinas in irā ſeruū tuū.i. ne præbeas ſeruo tuo anſam iraſcēdi, ob repulſam ſcilicet. ¶14 vſ, author ſalutis meæ. ſubaudiendū, rurſū[ergo.] Ne ergo derelinquas me &c. ¶15 Quāuis &c. dereliquerint me, Dominus tamē recollegit me.i. curā mei ſuſcepit. Quidam hunc locum intelligūt de parentibus carnalibus. Alij de ijs qui more parentum illi adeſſe debebant.

Digitized by Google

[16]Ne permittas me libidini eorũ qui mihi infeſti ſunt:' conſtiterunt enim contra me'[17]teſtes mendaces, &[18] qui efflat iniuriã.'
Si non crediddiſſem me viſurum'[19][cum voluptate]bonum'Domini in terra viuentium.
[20]Expecta Dominum, forte ſit & roboretur cor tuum, & expecta Dominum.

¶Dauidis. XXVIII.

A[1]D te Domine ô petra mea clamo, ne obſurdeſcas:[2] ne ſi fortè obmuteſcas, ſimilis reddar his qui in foueam deſcendunt.'
Exaudi vocem deprecationum mearũ dum clamo ad te, dum attollo manus meas'ad adytum ſanctuarij tui.
[4]Ne me reputes inter impios,' & inter eos qui patrãt iniquitatẽ: qui cum proximis ſuis'pacifice'quidem loquuntur, ſed malum [meditantur]cordibus ſuis.
Da illis iuxta opus ſuum,& ſecundum malitiam ſtudiorum ſuorum,ſecundum opus manuum eorum redde illis, redde illis talionem dignam illis:
Quoniam non aduerterunt animum operationibus Domini,neque ad facturam manuum eius,[6]diruet eos, & nõ extruet eos.
[7]Laudandus' Dominus,quoniam exaudiuit deprecationẽ meam.
Dominus robur meũ & clypeus meus,in ipſo ſperauit cor meũ,& adiutus ſum:[8]hinc geſtit cor meum,& cantico meo eũ celebro.
Dominus robur eſt[9]illorũ,[10] &' robur ſalutum vncti ſui ipſe eſt.
Serua populum tuum, &[11]benedic hæreditati tuæ:[12] paſce eos,'& cuehe illos in ſempiternum.

¶Carmen Dauidis. XXIX.

T[1]Ribuite Domino'qui virtute præſtatis,[2]tribuite Domino gloriam & robur.
Tribuite nomini Domini gloriam,'adorate Dominum[4]in decore ſancto.'
Vox Domini[5]ſuper aquas,[6]Deus glorioſus tonat,'Dominus[7]ſuper aquas multas.'
Vox Domini[8]in virtute, 'vox Domini[9]in magnificentia.'
[10]Vox Domini confringit cedros,confringit inquam Dominus cedros [11]Libani:'
Et ſubſilire facit eas[12]ſicut vitulum,[13] Libanum quoque & Sirion ſicut filium vnicornium.'
Vox Domini[14]diſſectas flammas ignis eiaculatur.'
Vox Domini [15]parturire facit deſertum,[16] parturire facit Dominus deſertum Cades.'
Vox Domini[17]parturire facit ceruas,[18] renudat ſyluas:'at in tẽplo eius[19]cuncti gloriam dicunt,'

¶16 Heb. Ne tradideris me animæ inimicorum meorũ: ¶17 qui ſcilicet dicũt me à Deo eſſe derelictũ,quum res non ita habeat. ¶18 loquens iniuſtitiã.Singulare pro plurali, loquentes iniuſta,ſub.inſurrexerũt. ¶19 Heb. bonitatẽ.ſubaudi,planè deſpondiſſem animũ inter tot calamitates.eſt enim apoſiopeſis.q.d.Protin⁹ deſpõdiſſem animũ, auditis illorum mendacijs,niſi crediddiſſem me viſurum bonã.i. me fruiturum bonis Domini in terra vitæ: quã incolunt viuẽtes, qui morti non ſunt obnoxij. ¶20 vl,Expecta ad Dominum,fortis eſto:& corroborabit cor tuũ,& pende à Domino. Hoc verſu ſeipſum alloquitur Dauid,& ſeſe hortatur.Expecta,inquit,à Domino oĩa,& eſto forti & infracto animo:& ipſe Domin⁹ cõfirmabit te, animos ſufficiet tibi aduerſus calamitates & pericula:totus pende ab eo.
XXVIII. ¶1 Heb.Ad te Domine clamabo,ô rupes mea, ne obſurdeſcas ad me.Hoc eſt, O Deus qui mihi es vice rupis inacceſſæ hoſtib⁹ meis,ne obthures aures precibus meis.Hic pſalmus continet precationẽ qua vſus eſt Dauid aduerſus Sebam & ſocios eius: & gratiarũ actionẽ quam habuit ſuperato Seba.2.Reg.20. ¶2.i.ne ſi forte votis meis nõ reſponderis,pereã,ſiue moriar.Foueã ꝓ ſepulchro poſuit. ¶3 in quo ſcilicet erat arca, vnde opem te laturũ implorantibus promiſiſti. ¶4 Ne pertrahas me cũ impijs.ſub.ad mortẽ.vel,Ne rapias me tranſuerſum tẽpore vindictæ cũ improbis, ¶5 Heb.pacẽ.i. quę ad pacem & amicitiã pertinent. ¶6 vl, deſtruat eos, & non ædificet eos. vel, nec poſtea ædificet eos.i.perdat illos in æternũ ſine vlla ſpe futuræ inſtaurationis. ¶7 vl,Laude dignus eſt.vel,Laudetur.Aut,Gratias ago Domino quòd, &c. Siue, Domin⁹ dignus eſt qui perpetuo laudetur à me: audiuit enim me. ¶8 Vel per futurum, ideo geſtiet cor meũ,& cantico meo eũ celebrabo.i.palàm teſtabor quãta beneficia ab illo acceperim. ¶9 Relatiuũ ſine antecedẽte:illorum ſcilicet hominum qui mecũ ierunt ad bellum, & lõge impares numero hoſtibus,tamen Dei auxilio vicerunt.vl,Dominus faciat vt qui ierunt ad prælium ſine me rege ſuo,infracto ſint animo:ſitq; illis Deus fortitudo,vt fuit robur mihi Dauidi vncto ſuo quẽ ſemp ſeruauit & eripuit. ¶10[&]pro quẽadmodum.i.vt ipſe me vnctũ ſuũ robuſtiſſime ſeruauit. ¶11.i. beneficijs cumula populũ quẽ tibi velut hæreditatẽ vẽdicas. ¶12.i.age erga eos paſtorẽ. XXIX. ¶1 Heb.ô filij fortiũ.vel,Tribuite Domino filij inſigniũ.vel,iſignes & præſtãtes.ſiue ô fortes.q.d.Alloquor vos fideles,nõ hoies hui⁹ mũdi:vos inq̃ filij fortiũ.i.fideliũ,Abrahã nẽpe,Iſaac,& Iacob,q̃ fideliſſimi fuerũt: quorũ fidẽ imitamini.Hic nobis ꝓponitur Dei potẽtia per ea quæ fecit,quę ignorãtes philoſophi,naturæ tribuũt. ¶2.i.illi vni laudẽ gloriæ & fortitudinis tribuite,qui ſupra oẽs eſt fortis. ¶3 Subaudiẽdũ,dico inquã,Date,ſiue tribuite Domino gloriã nominis ei⁹.i.dignã nomine eius:hoc eſt,ipſo dignã.Hoc ſecũdo verſiculo ad eandẽ rem nos adhortatur Dauid. ¶4 vl,in decore ſanctitatis.vel,in magnificentia ſanctitatis.Hoc eſt,in ſanctuario magnifico & decoro,in Tabernaculo fœderis,in quo De⁹ peculiarem magnificentiã & ſplendorem ſui numinis exhibebat. ¶5 Subaudi,auditur. Subnectit rationẽ quare Deo ſit dãda gloria:quia,inquit,eſt author omniũ quę fiunt in nubib⁹.Vocẽ Domini vocãt Hebræi tonitru,q̃ à ſolo Deo fiat.De aquis autẽ pendulis loquitur.q.d.Tonitru Domini auditur in medio nubiũ quæ ſunt in aere. ¶6 Heb.De⁹ ipſius gloriæ tonat.i.Deus vere dignus gloria,eſt author tonitru. ¶7.i.in nubibus multis, nubibus multis collectis.aut,quæ multæ & magnæ ſunt,& fuſiſſime ſe porrigunt. ¶8 cum potẽtia. Tonitru Domini eſt validũ & vehemẽs. ¶9 eſt cũ magnificẽtia ipſa.i.magnificũ eſt tonitru Domini,hoc eſt inimitabile.vel,Tonitru oſtẽdit q̃ potens & laudabilis ſit Domin⁹.Aut,vox Domini eſt potẽtiſſima & ſplẽdidiſſima:quia fulmẽ & fulgur ſolẽt comitari tonitru.Hic per vocẽ Domini intelligit Dauid fulmẽ & fulgur. ¶10 Declarat quãtæ ſit virtutis tonitru:cui tribuit quod eſt tribuẽdũ fulmini qđ Dominus emittit nube fracta. ¶11.i.altiſſimas.nã proceriſſimas & excellentiſſimas cedros habẽt Palæſthini. ¶12 more vituli.ſiue,inſtar vitulorũ, qui ſaltitare ſolẽt. Hyperbole eſt frequens in Sacris literis. Hũc locum intelligunt Hebræi de terræmotu. ¶13 ſub. ſubſilire inquam facit,Libanum & Siriõ more pulli vnicornium.i. pulli vni⁹ ex vnicornib⁹:qui pulli ſolẽt ſaltitare,q̃ ſint corpore agili & leui.Per Libanũ mõtẽ plenũ cedris, & Siriõ,qui aliter dicit Hermõ,cedros intelligit.Subſilire hic vſurpat ꝓ diſijcere & extirpare. ¶14 Heb.excindit flãmas ignis.vel,Imò vox Domini ſolet elicere.i.eijcere flãmas ignis.q.d.vnà cũ tonitru emicat ignis, emicat fulgerũ.Tonitru ſequit fulgetra,quã videt eiaculari ipſũ tonitru:diſſectas eiaculat flãmas ignis. ¶15 trepidare facit deſertũ.vel,dolere facit deſertũ.i.feras quæ in deſerto degũt. ¶16 trepidare inquam facit Domin⁹ ingẽs illud deſertũ Cades.i.feras deſerti Cades, quod vaſtum erat & horrendum,in quo XL annos errauerũt filij Iſrael antequam in terrã promiſſionis venerũt. ¶17 pãrere facit ceruas.Tonitru perterrefacit ceruas,& pariũt:quũ tamẽ illæ ſua natura difficulter pariãt.i.abortire facit ceruas præ metu.Futurum eſt apud Hebræos pro præſenti. ¶18 & detegit ſyluas: i.efficit vt quæ latitãt in ſyluis exeãt.Quidam intelligũt hũc locum de arborũ proſtratione & extirpatione,vt per ſyluas denudatas intelligat per metonymiã locũ denudatũ,qui pri⁹ arboribus erat cõſitus, & illis obtect⁹. Præteritum eſt apud Hebræos per præſens redditum. ¶19 totus eius(ſub. populus)dicit laudẽ.vl,oẽs dicunt laudem.q.d.at ſancti oĩa Deo tribuũt,& dicũt,Domin⁹ diluuiũ &c.nõ ſecretus vt animalia.

Digitized by Google

[10]Dominus ſedet in diluuio, ſedetque Dominus rex in æternum.[9]
Dominus[11]dat fortitudinē populo ſuo,[1] Dominus[12] populū ſuum bonitate & pace proſequitur.

¶[1]Carmen dedicationis ædis, oda Dauidis. XXX.

E[1]Xaltabo te[2]ô Domine[3]quòd me attraxiſti,[4]et non paſſus es vt de me hoſtes mei gauderent.[5]
Domine Deus meus[5]clamaui ad te,[1]& ſanaſti me.
O Domine reuocaſti[6]ab inferis animā meam, [7]reſtituiſti me quo minus in foueam deſcenderem.[1]
Canite Domino hymnum, qui experti eſtis[8]bonitatem eius,[1]celebrem reddite[9]memoriam ſanctitatis eius.[1]
Nam [10]momentanea eſt ira eius, [11]vita vero in beneplacito eius [12]ad veſperam accedat fletus[licet], ſub auroram tamē[redit]lætitia.[1]
Equidem ego[13]dicebam[1]quum eſſem[14]in fœlicitate mea,[15]In ſempiternam nunquam nutabo.[1]
(Tu [enim] Domine in beneuolētia tua [+]collocaueras robur mōti meo)[[16]protinus]vt abſcondiſti faciem tuam, conturbabar.
[[17]Hic] ad te Dominum clamabam, & ad Dominum meū deprecabar.
[18]Quis vſus eſt ſanguinis mei ſi in foueam deſcenderim?[19]nū celebrabit te, aut veritatem tuam annunciabit puluis?[1]
Exaudi me Domine, & [20]beneficus eſto mihi,[1] ô Domine ſis mihi auxilio.
[21]Conuertiſti mihi plāctum meum in chorū,[1]ſoluiſti mihi [22]ſaccum, & amiciuiſti me gaudio.[1]
[23]Propterea canet tibi [quiſque] glorioſe, & non ſilebit:[1]Domine Deus meus in æternum celebrabo te.

¶Præfecto cantorum carmen Dauidis. XXXI.

I[1]N te ô Domine[1]ſpero, [2]ne vnquā ſinas me pudefieri,[1]eripe me [3]in tua iuſtitia.[1]
Inclina ad me aurem tuam,[4] ilico libera me: ſis mihi rupes[5]firma,[6]domus munita, vt me ſerues.[1]
Nam petra mea & arx mea tu es: ideo[7]propter nomen tuum ducito & minato me.

¶10 Domin[us] in ipſo diluuio ſedit, & ſedebit Domin[us] rex in ꝑpetuū. Litera] pro quaſ[&] poſuim[us], eſt ſimilitudinis particula hoc loco: proinde dilucidius ſic vertas, Vt Dominus præfuit in ipſo diluuio, ita ſedebit rex in æternum. i. Vt Dominus fuit author diluuij tanquam rex, ita ſemper penes eum erit ſumma poteſtas. q. d. Metuite ô ſancti Dominū, qui hodie quoque tam copioſe & vehementer pluere poteſt, quàm olim pluit dū diluuio homines euertit. ¶11 vſ, dabit robur populo ſuo .i. fidelibus, filijs patriarcharum & prophetarum. Acſi dicat, Quum ei fortis ſit De[us], reddet ſuum prophetam contra hoſtes ſuos fortem. ¶12 Heb. benedicet populo ſuo in pace. i. beabit populum ſuum donando illi veram pacem & ſalutem: dabit ei proſperum rerum omnium ſucceſſum. XXX. ¶1 Pſalmus cāticum Dauidis dedicationis inſignis illius domus. i. Oda carminis quam cecinit Dauid in dedicatione domus quam magnifice ſibi Ieroſolymis extruxit confirmato regno. Scribit Eſdras hūc pſalmum editum fuiſſe dum Dauid dedicaret domum cedrinam. Affert aliam opinionem de ædificatione primi tēpli, quā probat Kimhi. Magis tamen probatur prima opinio Ezræ quæ eſt de domo cedrina. Nam pij homines dedicabant domos ſuas, cōſecrabāt, & cōmendabant cuſtodiæ & tuitioni Dei, cū ſolenni gratiarū actione, prius quàm illis vterētur. Lege Deut. 20, & 28. ¶2. i. Efferam te laudibus. q. d. Teneor te laudare. Dum ædificaret domū cedrinam Dauid, incidit in morbum, ob cui[us] liberationē hic gratias agit. ¶3 vſ, q[uia] exaltaſti me. vſ, extuliſti me. ſub. è profūdo. i. quia eripuiſti me è profunda morte. Metaphora ſumpta ab ijs qui ceciderūt in foueā aliquā. ¶4 vſ, nec exhilaraſti hoſtes meos de me. ſiue, propter me. Aut, nec feciſti vt de me hoſtes mei gauderent: Neque propinaueris me deridēdum inimicis meis. ¶5 vſ, vociferatus ſum ad te. Perinde acſi dicat, protin[us] vt imploraui opē tuā, iamiam moriturus, reſtituiſti me priſtinæ ſanitati. ¶6 de ſepulchro animā meam. i. me. ¶7 Ad verbum Hebraice legitur, viuificaſti me à deſcendendo me in foueam. Latine vertas, vitam mihi reſtituiſti ne deſcenderem in foueam, vel ſepulchrum. hoc eſt ne morerer. ¶8 vſ, miſericordiam eius. Hebraice legitur, Pſallite Domino miſericordes eius. ¶9 vſ, memoriam ſanctam eius. Celebre reddite nomen ſanctum eius. ¶10 Heb. [illegible] momentum in ira ſua, ſub. eſt Dominus. i. Dominus non ſuccenſet in æternum: breuiſſimo tempore affligit. ¶11 vſ, vita eſt in beneuolentia ſua. Subaudienda præpoſitio I N, In vita, Id eſt tempore vitæ longiſſimæ eſt in beneplacito ſuo. acſi dicat, Longiſſimo tempore nobis bene vult, & breuiſſimo nos affligit. ¶12 in ipſa veſpera manebit (ſub. aliquis) in fletu: at in ipſo mane exultatio erit. Acſi dicat, Momentanea eſt illius ira: amor vero quo proſequitur nos, per omnem vitam durat. ſi forte ſub veſperam accidat flebile quicquam: illud in ipſa aurora in gaudium commutabitur. Breui tempore ægrotarat Dauid, diu autem fœliciter vixerat. ¶13 vſ, cogitabam ¶14 vſ, in tranquillitate mea. dum vitam tranquillam agerem. Cum vidi confirmatum eſſe regnum meum, & tranquillum. Cum omnia mihi ſuccederent ex animi mei ſententia. ¶15. i. fœlicitas hæc durabit perpetuo. At ſancti ita debent ſe gerere in rebus proſperis, vt res aduerſas viciſſim expectent. ¶[+] vſ, ſtare feceras montem meum in fortitudine. Id eſt dignitatem meam regiam per fauorem tuum in robore & fortitudine ſtabilieras, & inſtar montis firmum reddideras: vnde in perpetuum duraturum exiſtimabam. Confirmatum ſuum regnum ſuperiori verſu vocauit tranquillitatem ſuam. Hoc per parentheſin legendū, & ſubaudiendum Enim, Tu enim Domine &c. ¶16. i. ſimulatque tuū fauorem ſubduxiſti, aut ſubtraxiſti, fui animo conturbato. Vel ſic, ſed caſtigaturus ſtultitiam meam, auertiſti paulliſper faciem tuam à me, & male habui: & grauitas morbi in quem incidi, perturbauit me. ¶17 Futura pro præteritis, [Tunc] clamaui, & deprecatus ſum Dominum. Cum tam male haberem, tuum ô Domine auxiliū imploraui: & dixi quæ ſequuntur. id videtur ſubaudiendum. ¶18 vſ, Quodnam emolumentum in ſanguine meo, quum deſcendam ad foueam? In ſanguine meo, id eſt vita mea. Quid mihi profuerit vixiſſe, ſi nūc moriar, ſubaudi, antequam promouerim gloriam Domini hoſtes meos debellando, & veram religionem in Iſraele inſtaurando? ¶19. i. num homo in puluerem redactus laudare te poterit, & conſtantiam tuam in promiſſis prædicare? ¶20 vſ, miſerere mei. Subaudiūt Hebræi, Propterea dixi hoc modo. Idcirco dixi, Domine condona mihi peccatum, reſtitue mihi valetudinem. ¶21 vſ, Vertiſti luctum meum in tripudium mihi. aut, chorum. Hoc loco vacat MIHI. Subaudiendum nonnihil, cuiuſmodi, ſtatim vt oraui, reſtituiſti mihi valetudinem. ¶22. i. pro ſacco, luctuoſa & aſpera veſte, induiſti me veſte lætitiæ: remota triſtitia, lætitia me perfudiſti, reſtituta mihi bona valetudine. ¶23 vſ, Propterea pſallet tibi gloria (ſub. mea,) nec ſilebit. Gloriam ſuam, vocat animam, ſiue mentem ſuam. XXXI. ¶1 vſ, fiduciam omnem collocaui. Scripſit hunc pſalmū Dauid liberatus à Saule, in deſerto Maon, à Saule inquam reuocato à propoſito ſuo propter Philiſthæos. 1. Regum 23. ¶2 vſ, fac quæſo ne vnquā pudefiā. ſpe ſcilicet mea fruſtratus, ſi non exaudieris me. q. d. obſecro te ne patiar repulſam. ¶3 pro iuſtitia tua. Id eſt pro tua bonitate, benignitate, & bona fide: ſiue quia bonus, & iuſtus, & æquus. aut per tuam æquitatem obſecro te vt me ſerues. ¶4 Hæc verba indicant periculum imminere. ¶5 Heb. fortitudinis. Id eſt vice rupis fortis, & inexpugnabilis. ¶6. i. in locum munitiſſimum: vice propugnaculi inexpugnabilis. Domus pro omni loco vſurpatur ab Hebræis. Coniunctio E T, non eſt apud Hebræos, ſubaudienda tamen. ¶7. i. propter gloriam tuam, vt gloria afficiaris, vt detur tibi gloria immortalis.

Digitized by Google

Educ me [8]è rete quod abſconderunt mihi, quoniam tu es [9]robur meum.

[10]In manum tuam cõmitto ſpiritum meũ: [11]redemiſti [enim] me ô Domine Deus verax.

Odio habui obſeruantes [12]funes vanitatis: [13]ego autem in Domino ſperaui.

Exultabo & gaudebo [14]de bonitate tua, qui [15]reſpexiſti afflictionem meam, [16]& in anguſtijs animam meam agnouiſti:

Nec in manu hoſtis me incluſiſti, ſed [17]ſtatuiſti pedem meum in loco ſpatioſo.

[18]Beneficus eſto mihi Domine, nam anguſtia mihi eſt: [19]corroſus eſt præ indignatione oculus meus, anima mea atq; vẽter meus:

[20] Detrita eſt præ dolore vita mea, & anni mei præ gemitibus: [21]corruit præ iniquitate robur meum, & oſſa mea cõtabuerũt.

[22]A cũctis hoſtibus meis probrum factus ſum, maxime etiam vicinis meis, familiaribus meis fui horrori: & [23]qui me viderunt foris, à me fugerunt.

[24]Obliuioni datus ſum ex corde ſicut mortuus: [25]factus ſum veluti vas quod perit.

[26]Audiui enim crimina mihi à multis [intendi,] formido vndique me [circumſtetit,] [27]dum illi vnà contra me conſultarent, & vt caperent animam meam callide cogitarent.

Ego vero in te [28]ſperaui ô Domine, dixi, Deus meus es tu.

[29]In manu tuę ſunt tẽpora mea, libera me de manu inimicorum meorum, & à perſecutoribus meis.

[30]Illumina vultum tuum ſuper ſeruũ tuum, [31]ſaluum me fac per bonitatem tuam.

Domine ne patiaris me [32]pudefieri, quoniam te inuoco: pudefiãt [potius] impij, [33]& compeſcantur apud inferos.

Obmuteſcant labia mendacia, quæ loquũtur [34]veteratorie, ſuperbe & contemptim aduerſus iuſtum.

Quàm ampla ſunt quæ metuentibus te bona repoſuiſti, [& quæ iam] effeciſti coram filijs hominum qui in te ſperant.

[35]Abſcondes illos in latibulo faciei tuæ, à conſpirationibus cuiuſcunque, abſcondes eos in tabernaculo, à contentione linguarum.

[36]Laudandus Dominus: nam inſigniter bonitatem ſuam mihi in vrbe munita oſtendit.

[37]Ego cum preceps fugerem cogitabam, Proiectus ſum [38]abs te: at tu exaudiſti vocem deprecationis meæ, quum ad te clamarem.

Diligite Dominũ omnes [39]boni eius: [40]fideles tuetur Domin⁹, [41]& rependit cumulate ſuperbe agenti.

Eſtote fortes, roborabit ille cor veſtrum, quicũque ſperatis in Domino.

¶[1]Erudiens [carmen] Dauidis. XXXII.

BEatus is eſt [2]qui exoneratus eſt tranſgreſſione, & cuius pecca-

¶8.i. ab obſidione iſta inſigni. ¶9 q.d. ſine te nihil poſſum: neq; viribus meis fido, neque militari, ſed te ſolo. ¶10 Chriſtũ hæc verba dixiſſe in cruce refert Lucas cap. 23. quo manifeſtum fit, Dauidem typum fuiſſe Chriſti. ¶11 Præteriti tẽporis verbum apud Hebræos pro futuro, redimes me. vel, redempturus enim es me. aut liberaturus enim es me Domine Deus verax, ſiue fidelis.

¶12 vanitates mendacij. Vel vanitatis. Id eſt vanitates fallaces, vel vaniſſimas: hoc eſt, quicquid auocat à fiducia in Deum. Alij intelligunt hoc loco artes magicas: alij aſtrologos. ¶13 ego enim in Domino ſpero. Nitor, inquit, Domino, ſecurus rerum futurarum. ¶14 vel, de miſericordia tua. verba ſunt plena fidei. ¶15 Subaudi, vſq; in hũc diem. ¶16 vel, & animum aduertiſti ad tribulationem animæ meæ: ¶17 .i. feciſti vt late, intrepide, & libere egrederer & ingrederer, liberans me à tam graui obſidione. ¶18 vel, Miſerere mei Domine, quia tribulatio mihi eſt:

¶19 vel, contabuit præ ira oculus &c. q. d. premor angore tam magno vt oculus meus factus ſit ſimilis veſti à tineis corroſæ: & vis illa animæ quæ appetit cibum, & ventriculi vis quæ cibum concoquit, profligata ſit, præ ſiti & fame, ita vt nihil retinere aut appetere poſſit. In hac fuga oppreſſus fuit Dauid fame & ſiti. Eſt ambiguum verum intelligat de ira ſua, an de ira inimicorum. Melius tamen de ira inimicorum intelligitur. ¶20 Defecit ¶21 debilis reddita eſt propter delictum fortitudo mea. Delictum vocat pœnam quam ſuſtinebat propter peccata ſua. ¶22.i. Præter ea quæ faciũt mihi hoſtes mei, & hoc acceſſit, vt eſſem opprobrio etiam vicinis meis. Alij vertunt, Propter omnes hoſtes meos fui probro etiam vicinis meis quàmplurimum, & pauor notis meis. Id eſt, Metu hoſtium meorum factum eſt vt à me tanquam ab homine perdito & execrabili abhorruerint qui mihi valde vicini erãt. ¶23 qui videbant me foris, fugiebant à me. vel, qui videbant me in propatulo, recedebant à me. Qui ſcilicet mihi familiares non erant. ¶24.i. Animo & corde hominum excidi tanquam mortuus: non magis curauerunt res meas, quàm ſi fuiſſem mortuus. ¶25 vel, ſimilis fui fictili confracto. Habitus ſum ab hominib⁹ vt fictile cõfractũ. ¶26 Quia audiui conuitiũ multorũ, timor circũquaque, ſub. fuit mihi. vel, timor circumſtetit me. ¶27 dũ ipſi conſilia ineunt pariter aduerſum me, capere animã meã cogitauerunt. Id eſt, de anima mea tollenda, de perdẽdo me cogitauerũt. ¶28 vel, ſpero ô Domine, [&] dico, Deus &c. ¶29.q.d. Illi conſultant de perdendo me ſed fruſtra. nam tempus æui mei, id eſt vita mea, eſt in tua poteſtate. ¶30 Lucere fac. vel, Lucidam faciem oſtende ſeruo tuo. i. Dignare ſeruũ tuum fauore tuo: beneuolo vultu reſpice ſeruum tuum. ¶31 vel, ſerua me pro miſericordia tua. vel, benignitate & bonitate tua. ¶32.i. ne patiarepulſam. Pudore enim ſuffundi ſolent qui repulſam patiuntur. ¶33 & ſileant in ſepulchro. Hoc eſt, ſilentes efferantur ad ſepulchrum. vel, excidantur in ſepulchrum. Id eſt, poſteaquam perierint, deferantur ad ſepulchrum. Chaldæus paraphraſtes vertit, Taceant, & deſcendant in ſepulchrum. Id eſt pereant. ¶34 rem ſuperbam [vel, ſuperbas ſiue rem duram .i. atrocia verba] cum faſtu & contemptu ¶35 Futura Hebræis pro præſentibus. Abſcondis eos in latibulo faciei tuæ ab arrogantijs virorum, abſcondis eos in tugurio à rixa linguarum. Abſcondis. vel, Abſcondere ſoles. Faciei tuæ: Beneuolentiæ tuæ. Virorum: Mortalium. A rixa linguarum: A calumnijs linguæ: vt tuti ſint à linguarum virulentia. q.d. Facis tua beneuolentia, ne arrogantia hominum quãtacunque ſit, eos lædere poſſit: facis inſuper vt verbis lædi non poſſint. ¶36 Heb. Laudabilis eſt Dominus, quia mirificauit miſericordiam ſuã mecum (ſub. quaſi) in vrbe munitionis. Dilucide ſic, Omni laude dignus eſt Dominus, qui ſe miro quodã modo oſtendit miſericordiam ſuam in me, tutando me perinde ac ſi fuiſſem in vrbe munitiſſima. ¶37 Heb. Ego autem dixi in precipitatione mea. Præteritũ pfectũ pro imperfecto, dicebam. q.d. Dum præceps fugerem Saulem electus Ceila vrbe à ciuibus eius. 1. Regum 23. ¶38 Heb. à conſpectu oculorum tuorum, ¶39 vel, miſericordes eius. i. quotquot ſenſiſtis miſericordiam eius. ¶40 Subaudiendum Quia, vel Nam. Quia fideles cuſtodit Dominus. i. eos qui ei fidunt: aut qui fidem ei datam ſeruant. ¶41 Heb. & reddit pro ſuperbia eius ei qui facit ſuperbiam. Quidam vertunt, Et reddit reſiduo hominum facienti ſuperbiam. Verũm vox Hebræa Iether יתר, pro qua vertimus ſuperbia, priore loco, præter alia, ſignificat etiam ſuperbiam. XXXII. ¶1 Dauidis eruditio. i. Pſalmus Dauidis eruditione plenus. Vel dictio Hebræa Maſchil משכיל. pro qua vertimus eruditio ſignificat nomen harmoniæ. tunc ſic vertes, Pſalmus Dauidis decantandus ad modos carminis, cuius initium erat Maſchil. Nonnulli volunt eſſe nomen inſtrumenti muſici. ¶2 cui condonatum eſt ſcelus, & cui obtecta eſt trangreſſio. i. cuius peccatum diſſimulatur, ad cuius peccatum conniuet Dominus.

Digitized by Google

¶3 cui non ſolet imputare pœnitenti Dominus.i. quem Deus propter peccata non punit. ¶4 vt, ſimulatio.aut fucus.i. qui ſyncero corde ad Deū conuertitur,& vere Deum amat. ¶5 vt,Dum tacitus mecum conſyderaui [ſiue conſyderem,ſub. peccatum meum] prorſus perijt virtus mea eiulatu meo quotidiano. Cum,inquit, omnes vires ingenij intéderem in peccatum meum quod admiſi, eiulatu meo aſſiduo perierunt vires meæ. Per oſſa intelligit vires quæ ſunt ſitæ in oſſibus. oſſa enim corpus ipſum ſuſtentant, & reliquas corporis partes corroborant. Quidam vertunt, Cum ſilui,putruerunt oſſa mea, in fremitu meo tota die .i. Cum vellem reticere peccatum meū, nec vellē confiteri me nihil aliud eſſe quàm peccatum, non habebat conſcientia mea vllam requiem, vſqueadeo vt cogerer fateri, & fidere in bonitate Dei. Paulo poſt ſequitur,Delictū meum cognitum tibi feci. ¶6 grauis eſt. vt, aggrauatur.i. premit me plaga tua. ¶7.i. timore & metu punitionis tuæ, exaruit meus ſuccus natiuus, ſine quo vita non poteſt conſiſtere. quemadmodum tempore æſtatis ſumme vigentis humor deſiccari ſolet. Quidam intelligūt hunc locum de peccato quod admiſit in vxore Vriæ. Ad finem huius verſus adijcitur apud Hebræos Sela. de quo dictum eſt pſalmo tertio.q.d. O quantū tormētum,ſentire peccati ſui grauitatē, quæ ex grauitate pœnæ quam Deus irrogat,agnoſcitur! vt, quàm aridus,& ſucci mei expers reddit⁹ ſum! O aridum & exhauſtum me præ mœſtitia contracta ex peccati mei agnitione! ¶8 Præterita huius verſus apud Hebræos quidā per futurum vertunt.hoc modo,Peccatum meum notum faciam tibi: & prauitatem meam non celabo tibi:dixi,[.i.decreui apud me,]Confitebor aduerſum me de trangreſſionibus meis Domino: & tu (ſub. ô Domine) remittes iniquitatem peccati mei. Iniquitatem peccati ſui vocat peccatum ſuum iniquum. Sela in fine huius verſus ponitur, vt oſtendat ſententiam hanc eſſe notandam, qua docemur quomodo peccatū poſſit remitti,nempe credendo in Deum, qui ſolus remittere poteſt peccatum. O ſingularem(inquit)Dei erga homines peccata ſua agnoſcentes gratiam & beneuolentiam! Hic locus oſtendit Deum præditum eſſe veniæ facilitate: quæ ſanctis non eſt peccandi illecebra, ſed occaſio admirandi bonitatem Dei. ¶9 vt,Propter hoc.ſiue,Propter hanc rem.Quaſi dicat,Exemplo meo alij ad te conuertentur,ob hoc quòd tam facile mihi peccatū in te admiſſum remiſeris. ¶10 Heb. in tēpore inuentionis.Id eſt, quod ab ipſo inuētum fuerit ad eam rem idoneum: tempore quo inueniri ſoles.Eſa.55.Quærite Dominum dum inueniri poteſt. ¶11 profecto in inundatione aquarum multarū, ad eū (ſub.ſanctum)non accedēt.ſcilicet aquæ.Profecto mala etiāſi inſtar aquarū ingentium inundarint, non attingent tamē illū:nā Deus ſeruabit illū, ne crucietur. ¶12 vt, Quia tu es perfugium meum, ab hoſte, aută tribulatione cuſtodies me: ¶13 Heb. ouationibus liberationis circundabis me. Id eſt, Lætitia qua gaudere ſolent qui ab hoſtibus ſuis liberati ſunt, perfundes me.Sela additur,vt perpendamus gratiam & fauorem quo Deus proſequitur ſuos. ¶14 vt, qua incedere debeas.Propheta Dauid per apoſtrophen,quemlibet pium alloquitur, inuitans ad reſipiſcentiam. ¶15.i.dabo tibi conſilium per ea quæ vidi oculis meis.vt, conſulam tibi proſpectione mea: ipſe diſpiciam, ipſe videbo quid tibi vtile ſit, & ad bene viuendum neceſſariū. ¶16 Heb.in lupato & fræno eſt os eius,ad coercendū vt non accedat ad te.Lupato & fræno coercentur ora equorum ſiue mulorum,ne mordeant quemuis obuium. Hic mutatio numeri eſt,pro Ne ſis. Complectitur verſus iſte conſiliū Dauidis:acſi dicat, Hæc eſt mea doctrina,Nolite efficere vt Deus varijs tribulationibus vos contineat in officio.Agnoſcite ſcelera veſtra, & ne expectetis à Deo plagas & mala quibus peccatorum veſtrorum admoneamini. Dominus ſanctos ſuos tardiores,& officij negligentiores plagis & rebus aduerſis caſtigare ſolet: vt equi & muli caſtigantur,qui ita indociles ſe præſtant,vt niſi vi fræni adducantur,ſeſſori parēre recuſent. ¶17 .i.Multis doloribus afficiuntur improbi,vt reſipiſcant,nec tamen reſipiſcunt: at fiduciam habenti in Domino, miſericordia Domini auxilio erit,& tuebitur eum. ¶18 de Domino. quòd ſcilicet talem habeatis patronum & defenſorem. ¶19 incitate ad ouationem omnes rectos corde. Verti etiam poteſt, gaudete omnes recti corde.

tum teſtum eſt.

Beatus homo [3]cui Dominus iniquitatem non imputat, [4]nec eſt in ſpiritu eius dolus.

[5]Dum quotidie nunc tacitus mecum cogito,nunc voce infremo, contabuerunt oſſa mea.

Nam dies noctéſque [6]ingraueſcebat [7]ſuper me manus tua, [7]verſus eſt ſuccus meus in ſiccitates æſtiuas. Sela.

[[8]At poſtquam]peccatum meum tibi notum feci, & iniquitatem meam non celaui. [poſteaquam]cogitaram,Fatebor contra me trāſgreſſionem meam Domino: tu [protinus] remiſiſti iniquitatem peccati mei. Sela.

[9]Idcirco [9]orabit ad te quiſquis eſt bonus, [10]in tempore dum inuenire licet: [11]equidem inundatio aquarum immanium, ad eum non pertinget.

[12]Tu latibulum es mihi, [idcirco]ab afflictione cuſtodies me: [13]iubilis quibus ouare ſolent elapſi, circuncinges me. Sela.

Erudiam te, & docebo te viam [14]qua gradiaris, [15]oculo meo tibi conſulam:

Ne ſitis velut equus & mulus, quibus non eſt intellectus, [16]quorum maxillas lupato ac fræno niſi conſtringas, tibi non appropinquant.

[17]Multi dolores impium, nitentem autem Domino beneficentia circundabit.

Gaudete [18]in Domino, & exultate iuſti, [19]iubilate quotquot eſtis recto corde.

XXXIII.

O[1]Vate iuſti in Domino, [2]laus decet rectos.

Celebrate Dominum cithara,nablo [3]decachordo pſallite ei.

Canite ei carmen [4]nouum, [5]ſuauiter ludite inſtrumentis muſicis, cum clangore tubæ:

Quoniam [6]rectū eſt verbū Domini, & omne opus eius [7]firmum.

[8]Amat iuſtitiam & iudicium, [9]terra bonitate eius repleta eſt.

[[10]Nam]verbo Domini cœli facti ſunt, & [11]ſpiritu oris eius omnis

XXXIII. ¶1 Chaldæus paraphraſtes vertit,Cum gaudio & lætitia celebrate Dominum. Inuitat iuſtos ad laudem Dei. ¶2 vt, ipſis rectis conuenit laus Dei. Quaſi dicat, Deus vult laudari à iuſtis. Laudate Dominum vos qui iuſti eſtis: nam æquiſſimum & decentiſſimū eſt vt à minime prauis laudetur Dominus, qui ſoli bonitatem Dei & vere agnoſcunt, & laudare poſſunt. Dici ſolet,laudem quæ ab illaudato proficiſcitur,vituperationem eſſe. ¶3 Subaudienda coniunctio ET, & in decachordo. Decachordum non eſt epitheton nabli, ſiue pſalterij: ſed eſt inſtrumēti muſici nomē quod decē chordas habet. ¶4.i. non vulgare, & eandem ſemper cantilenā:ſed quotidie in laudē ei⁹ noua carmina ſcribite & canite. ¶5 Heb. benefacite pulſando,cū iubilatione.Id eſt,pulſate ſuauiter & arte,vnà cum iubilatione & voce læta.Manu & ore canite. ¶6.i.quicquid agit & loquitur Dominus,rectū eſt.Nam vox Hebræa D E B A R,non verbū tantū,ſed & rem ſignificat. ¶7 Heb.in fide.Id eſt,fide optima agit,ſine fraude:eſt vtile & cōmodū nobis. ¶8.i.iuſta & æqua omnia facit.q.d.Ea in te ſtudiū Dei poſitū eſt vt omnia recte & cū ſumma æquitate faciat. ¶9 terra ipſa,miſericordia &c.q.d.Nūquā à iuſtitia recedit Dominus,& tamen miſericordia eius repletur terra ipſa:nullus eſt qui non ſentiat eius miſericordiā. Quāuis vtatur rigore iuſtitiæ,tamen agit pro miſericordia. ¶10 Oſtendit omnia eſſe plena miſericordia Domini,narrādo ei⁹ miracula:& hæc incipit laudare eū ab operibus.Verbū autē, iuſſum & præceptum ſignificat:vel,vt alijs placet,voluntatem. ¶11 Verbum Dei, & ſpiritum oris eius,pro eadem re dixit.q.d.Præcipiente Domino cæli facti ſunt, & eodē iubente omnis ornatus eorū

Digitized by Google

[11]exercitus eorum.'

Congregat aquas maris vt cumulum, [13]reponit in penetralia abyſſos.'

Timent [igitur] Dominum[14]omnis terra,' metuunt [inquam] ab eo vniuerſi qui habitant orbem:

Quia[quum]ipſe[15]dicit, fit: & quum præcipit, extat.

[16]Dominus irritum facit conſilium gẽtium,' & [17]cogitationes populorum diſſert:'

Cõſilium autem Domini in ſempiternum perſtat, cogitata cordis eius[18]per omnia ſecula.

[19]Fœlix ea gens quæ Dominum pro Deo habet, & populus quem ille ſibi loco poſſeſſionis hæreditariæ elegerit.

E cœlis [20]deſpicit Dominus, intuetur omnes filios hominis:

[21]De firmo domicilio habitationis ſuæ'cunctos habitatores terræ ſpeculatur.

[22]Ipſe omnium corda pariter finxit,[propterea]intelligit omnia opera eorum.'

Haud ſeruatur rex, eo quòd multũ habeat exercitum: heros nequaquam[23]per multam virtutem ſuam'pericula euadit.

[24]Res fallax eſt equus' ad præſtandam ſalutem: [25]quilibet multo præditus robore, neutiquam eripiet.'

Ecce oculus Domini[intendit]in eos qui ſe reuerentur, & ad eos qui[26]bonitatem eius expectant:'

Vt liberet à morte animas eorum, &[27]alat eos in fame.'

Animæ[igitur]noſtræ[28]expectent'Dominum: ipſe enim eſt auxilium noſtrum & clypeus noſter.

[29]Nam in ipſo gaudebit cor noſtrum, eo quòd ſancto ipſius nomine nitimur.'

Sit[30]bonitas' tua ô Domine ſuper nos, quẽadmodum abs te pendemus.

¶[1]Dauidis,[2]cum mutaret habitum ſuum'ante[3]Abimelech,' cumque eum expelleret, atque is abiret. XXXIIII.

א L[4]Audabo'Dominum[5]omni tẽpore,' ſemper laus ei[5]in ore meo.

ב [6]In Domino gloriabitur anima mea:' audiẽt [7]afflicti' & lætabuntur.

ג [8]Magnificate Dominum mecum, & extollamus vnà nomen eius.

ד [9]Anxie quærebam' Dominũ, & exaudiuit me: ex omnibus pauoribus meis eripuit me.

ה ו [10]Reſpicient ad illum, & confluẽt:' nec ſuffundentur pudore facies eorum.

ז [11]Afflictus iſte inuocauit, & Dominus exaudiuit eum, & ex omnibus anguſtijs eius ſeruauit eum.

ח Caſtra figit[12]angelus Domini circum eos qui ipſum timent,

¶11 ſub. conditus eſt. Per exercitum cœlorum, ſiue ornatum, intelligit ſolem, lunam & ſtellas. Poſſumus etiam intelligere ſpiritus cœleſtes. ¶13 Heb. ponens eſt (vl' poſuit) in theſauris abyſſos .i. repoſuit & concluſit certo loco ſeruandas abyſſos, non aliter quàm theſauri concludi ſolent: ne ſcilicet terrã obruant. Per abyſſos intelligẽda ſunt maria. Greci maria vocãt ἀβύσσους, quòd profundiſſima ſint, id eſt ἄνευ τῆς βύσσης, hoc eſt ſine fundo. ¶14 Chaldæ' paraph. habitatores toti' terræ. ¶15 Præterita ſunt apud Hebræos, Quia ipſe dixit, & factum eſt: ipſe præcepit, & firmũ fuit. vel ſtabile. q.d. omnia ſolo ſuo nutu creauit. ¶16. q.d. Nõ eſt conſilium aduerſus Dominum. ¶17 vl', irrita facit cogitata populorum. Id eſt, euertit conſilia hominum, & ſuo conſilio omnia agit. ¶18 Subaudiendum, permanebunt, vel durabũt. Quæcunque ipſe in animo ſuo facere propoſuerit, ea fient, quocunque tempore ipſe volet. Hebraice legitur, in generationẽ & generationem, quod ſignificat perpetuo. ¶19 Hic omnia Deo tribuit. Cum ergo, inquit, ita res habeat, beata eſt gens illa quæ Dominũ pro Deo ſuo habet, pro iudice & moderatore ſuo. ¶20 id eſt, omnia hominum opera reſpicit. Hic oſtendit quomodo Dominus omnium curam habet. ¶21 Heb. De baſe ſeſſionis ſuæ &c. Multis verbis declarat prouidentiã diuinã. ¶22 vl', Ipſe ſimul corda eorum finxit: [propterea] animum aduertit ad omnia opera eorum. Simul .i. omnium, nullo excepto. Cum omnium corda finxerit, intelligit quæcunque gerant aut cogitent homines. ¶23 vl', multo robore ſuo. ſiue, multitudine potentiæ ſuæ. Oſtendit quomodo à Deo pendere debeamus. ¶24 vl', Mendacium eſt ipſe equus. vl', Vanitas eſt equus &c. Equus fortis adhibitus vt ſeruet nos, fallit nos, ſi illi fidamus. ¶25 Heb. in multitudine virtutis ſuæ nõ eripiet. Sub. ſeſſorem ſuũ. ¶26 Heb. ſperant in miſericordia eius: ¶27 Heb. viuificet .i. ſeruet eos in vita. In bello graui & ancipiti eripit, & dũ orbis laborat ſumma penuria annonæ, tempore famis, quo alij pereũt, ſeruat vitã eorũ. ¶28 Præteritũ apud Hebræos, Anima noſtra expectauit. Verti poteſt per præſens, ſperat, ſiue ſperet in Domino. Hic induit perſonam omnium fidelium Dauid. Subaudi, [igitur,] Anima igitur noſtra pependit antehac ſemper à Domino, & auxilio nobis fuit, & vice clypei. ¶29 Heb. Certe in eo lætabitur cor noſtrum, certe in nomine ſanctitatis eius ſperauimus. Vel potius per præſentia, lætari ſolet cor noſtrum, certe in nomine ſancto eius[.i. in ipſo]ſperamus. Alij vertunt, Quia in eo lætatur cor noſtrum, quia in nomine ſancto eius ſperamus. vt tunc pendeat à fine præcedentis, & reddat rationem quare ſit auxilium eius, Ipſe eſt enim auxilium noſtrum, & clypeus noſter: Quia ſemper de eo lætamur, & in ipſo omnem noſtram fiduciã reponimus. ¶30 vl', miſericordia .i. Fac ergo ſentiam' & experiamur tuã miſericordiã, ſiue benignitatem tuã iuxta ſpem noſtrã. XXXIIII. ¶1 ſub. Pſalmus. hoc eſt Pſalm' à Dauide editus. ¶2 Heb. In immutãdo ſenſum ſuũ .i. cũ fingeret ſenſum ſuũ immutatum eſſe, ſiue, dum ita ſe componeret quaſi mente eſſet mutata. ¶3 Per Abimelech, intellige regem Geth nomine Achis. Cũ Dauid fugeret Saulẽ, diuertit ad regẽ Achis, qui hic dicitur Abimelech. nam omnes reges Palæſthinorũ dicebantur Abimelechim. Lege 1. Reg. 21. ¶4 vl', Laudibus veham. Pſalmus ordine alphabetico ſcriptus apud Hebræos: quod obſeruauit Dauid, vt gaudij ſui, quo affectus erat ex parta liberatione, vera indicia etiã ipſo ſtylo præberet, carmẽ in gratiarũ actionẽ ſcribẽs. ¶5 .i. tẽpore fœlici & infœlici. q.d. quocũque in ſtatu futur' ſim, laudabo Dominũ. ¶5 ſub. erit. Sine vlla intermiſſione ſum illum laudaturus. ¶6 vl', De Domino iactabit ſe anima mea. q.d. Hoc quod egi, à Deo fuit: ideo anima mea de ipſo Deo, i. de ope Dei ſe iactabit, & gloriabitur. ¶7 vl', mãſueti. Mãſueti & mites opponuntur ſuperbis. Vbi audierint mites quæ Dominus mihi præſtitit, lætabuntur. vl', Vt audiant manſueti, & gaudio magno afficiantur. ¶8 Alloquitur manſuetos: Omnia magna & præclara tribuite Domino mecum, qui de periculo eripuit me. ¶9 Requiſiui. vl', Studioſe quæſiui. Potes ſubaudire [nam:] vt rationem reddat quare tantopere iubeat Dominum laudare. Magno namque deſyderio deprecatus ſum eum, & exaudiuit me. ¶10 Præteritum eſt apud Hebræos pro futuro, Aſpicient ad eum, & concurſabunt. vl', Oculos ſuos intentos habebunt in eum, & inſtar fluuij concurrent. Id eſt confugient ad eum expectantes opem ab eo: & non fruſtrabuntur ſpe ſua, nam auferent quod petierint. Quidam pro concurſabunt, vertunt ſplendebũt vel illuminabũtur, ſub. facies eorũ. Chaldæus paraphraſtes vertit, & illuſtrabunt facies ſuas. Tamen verbum Hebraicum melius erit tranſitiuum: quòd qui gaudent, ſint vultu ſplendido. verte igitur ſplendebunt, aut illuminabuntur. ¶11 De ſe loquitur quum exularet in Palæſthina. q.d. meo exemplo diſcere poteſtis Deum eſſe miſericordem. ¶12 Hic angelus eſt nomen ſpeciei. ideòque Latine verti debet per pluralem, Caſtrametantur angeli &c. Qua diligentia tueatur Dominus cultores ſuos, his verbis Dauid oſtendit.

Digitized by Google

[13]& eripit eos.

ט Guſtate & videte quòd bonus ſit Dominus : fœlix ille vir qui ſperat in eum.

י Reueremini Dominum ſancti eius:[14]quoniã nihil deeſt his qui eum timent.

כ [11]Leunculi penuria & fame laborant:' qui autẽ Dominum inquirunt, nullo bono deſtituuntur.

ל [15]Adeſte filij, me audite, [16]timorem Domini docebo vos.

מ [17]Quicunque vitæ cupidus es, [18]& videre dies bonos optas.

נ [19]Obſerua linguã tuam à malo, & labia tua ne dolũ loquantur:

ס Recede à malo, & fac bonum: [20]inquire pacem, & eam conſectare.'

ע Oculi Domini [intenti ſunt][21]ad iuſtos,' & aures eius ad[22]eorum preces.

פ [23]Vultus Domini cõtra eos qui malum faciunt, vt de terra memoriam eorum excindat.

צ [24]Clamant,' & Dominus exaudit, & ex omnibus anguſtijs eorũ liberat eos.

ק Prope adeſt Dominus his qui ſunt confracto corde, & [25]ſeruat ſpiritu contritos.'

ר Multa mala [accidunt] iuſto, ex omnibus tamen liberat illum Dominus:

ש Cuſtodit omnia oſſa[26]eius,' vt ne vnum ex eis confringatur.

ת At impium[27]perdet malum:' & qui iuſtos odio habent, deuaſtabuntur.

פ [28]Redimet' Dominus animam ſeruorum ſuorum, [29]nec deuaſtabuntur omnes qui in eum ſperant.

¶Dauidis. X X X V.

S[1]Vſcipe Domine litem meam, [2]oppugna' oppugnantes me.

[3]Arripe' ſcutum & lanceam, & conſurge ad auxilium meum.

[4]Expedi haſtam, & prodi obuiam perſecutoribus meis: [5]dic animæ meæ, Salus tua ego ſum.

[6] Pudore afficiantur & ignominia qui quærunt animam meam: agantur retrorſum & pudeſiant qui mihi malum cogitant.'

Fiant ſicut [7]paleis [8]ante ventum,' & angelus Domini [9]impellat [eos.]

[10]Sit via illorum tenebris & lubricitate [obſita,]' & angelus Domini perſequatur eos.

Nam immerito mihi abſconderunt foueam[11]retis ſui' præter cauſam[12]foderunt animæ meæ.

Eueniat ei[14]calamitas quam non præuidit,' & rete eius quod abſcondit, capiat eum, [15]cadat in calamitatem.'

Anima autem mea exultabit [16]in Domino, [17]in ſalute eius lætabitur.

¶13 Hebræi exprimunt per futurum, genus illud dicẽdi, quod exprimere ſolent Latini per infinitiuũ & verbũ ſoleo ſoles. Et eripere ſolet eos. Vertere potes cõiunctionem E T in V T, hoc modo, Caſtrametatur angelus Domini circum cultores illius vt ſeruet eos. ¶14 Hoc dicit Dauid, quia in Palæſthina nulla re eguit, etiamſi illic nullos haberet familiares. Timentes eum, nullius vnquã rei penuria premuntur. ¶11 Præterita, apud Hebræos pro præſentibus. Leones iuniores qui valẽt viribus, qui ſunt apti ad prædam rapiẽdam, indigere ſolent, & eſuriunt. Quidam Hebræorum intelligunt hunc locum ſimpliciter de leonibus: alij de hominibus rapacibus, qui potentia ſimiles ſunt leonibus. ¶15 Hebræi verbo imperatiui modi ſolent vti pro aduerbio hortantis: vt agite, apud Latinos. Filios vocat diſcipulos. Salomon quemlibet doctrinę diuinæ capacem, vocat filium. Etiam filiorum nomine, oſtendit Dauid quàm chari ipſi ſint qui volunt diſcere veram religionem. ¶16 Id eſt religionem Domini, cuius initium eſt timor. quo pacto coli velit Dominus. ¶17 Heb. Quis eſt vir ille qui optat ſibi vitam, ſubaudi longæuam? Hebræi enim ſæpe omittunt adiectiua quæ facile ſubaudiuntur. ¶18 ſubaudi, quis inquam eſt vir ille, qui optat ſibi dies, (ſub. multos) vt videat bonum? Id eſt, vt fruatur ijs quæ faciũt hanc vitã beatã & iucũdã? ¶19 .i. Vide diligenter ne ore pecces. Mutatio perſonæ: acſi dicat, Vir qui cupit vitã fœlicẽ viuere, caueat à maledicẽtia. ¶20 .i. dato operã vt viuas cũ omnibus in ſumma pace. Quære omnẽ occaſionem pacis, & quam nactus fueris, perſequere. Quære pacem, (inquiunt Hebræi) & illam mente ſequere. ¶21 vt ſcilicet illis proſpiciat. Redit ad prædicandam Dei curam quam habet erga ſuos. ¶22 clamorem eorum. Sub. arrectæ ſunt. vt audiant clamorem eorum. ¶23 Antitheſis. Intuetur Dominus facientes malum. vel, Ira Domini intenta eſt in eos qui faciunt malum, vt expungat de cordibus hominum memoriam eorum. Vultus Domini, pro ira, frequentiſſimũ in pſalmis. Toruo vultu aſpicit ſceleratos. ¶24 Præterita apud Hebræos pro præſentibus. quaſi dicat, Cum clamant iuſti ad Deum, exaudit illos, & ex omnibus anguſtijs eripit. ¶25 attritos ſpiritu ſeruat. vel, ſeruare ſolet. Præterita apud Hebræos pro præſentibus, vt dictum eſt. Tautologia eſt, Confracti corde, & attriti ſpiritu: pro ijs qui ſunt animo non elato, ſed potius deiecto & humili. ¶26 ſub. iuſti. Per oſſa intelligit vires quæ ſitæ ſunt in oſſibus. ¶27 vel per præteritum, interfecit iniquitas. ſub. eius. Malum, authorem mali iugulat. Antitheſis eſt. Quamuis iuſti multis malis afficiantur, non pereunt: contrà, internecioni dat impium vnica afflictio: & qui odio habent iuſtum, vaſtantur, & pereunt. ¶28 vel, Redimit. Liberat. Dominus in medio periculo ſeruat ſuos. ¶29 neque peribunt villi ex ijs qui ſperant in eo. vel, qui ſe fidei illius committunt. X X X V. ¶1 Diſcepta cum diſceptantibus mecum .i. Diſputando conuince eos qui diſceptando, & verbis vltro citróque habitis conuincere me volunt. Implorat Dauid opem contra Saulem & ſectatores eius: quòd quum eſſet de ipſo Saule & regno eius bene meritus, æquo animo ferre nõ poterat eorum iniurias. ¶2 expugna &c. vel, pugna cum pugnantibus mecum. Alij legunt, deuora deuorantes me. ¶3 Quidam Hebræorum vertunt, Cito, vel celeriter apprehende. Alij, Robora, vel corrobora clypeum, ſub. meum .i. Faueto mihi in armis: da robur meo ſcuto, vt poſſim te duce tueri me. Significat autem Maguin, clypeum rotundum. Gallice, Vne rondelle, vne targe. ¶4 Deprome lanceam, & ſpiculum contra perſecutores meos. Quidam Hebræorum vertunt, Educ lanceam, & intercludes (ſubaudi, viam) ante faciem, aut, ex aduerſo eorum qui &c. Ne poſſint ſcilicet vltra progredi, atque ita me aſſequi. ¶5 Subaudi, ſecreta quadam reuelatione. Aut ſic intellige, Fac vt anima mea credat te ſibi adeſſe, & te ſeruaturũ eam. ¶6 q.d. qui Deo repugnant, digni ſunt qui pereant. ¶7 gluma. Palea tenuis, vel quiſquiliæ. ¶8 Hebraiſmus, pro coram vento .i. fugiant, & ſimiles ſint glumæ quæ nuſquam tuta à vento conſiſtere poteſt, nuſquam tutas ſedes habeant. Hoc dicit quia fugiebat perſequente Saule. ¶9 .i. à tergo vrgeat eos, & illis inſtet. ¶10 Heb. Sit via eorũ tenebræ, & lubrica. ſubaudi, ſint eorum loca. Nã eleganter adiectiuũ ab Hebræis ponitur ſine ſubſtãtiuo. Sint (inquit) viæ eorum obſcuræ ita vt videre nequeãt qua tutius fugiendũ ſit: ſint item lubrica loca, ne cito & celeriter fugere poſſint. ¶11 .i. in qua rete ſuum expanderant. vel, foueam, appoſitiue rete ſui: qua tanquam reti vtuntur. ¶12 Sub. foueam. Apud Hebræos omne verbum includit nomen quod ab ipſo deducitur. vt à fodio, fouea .i. Sine vlla cauſa ſtruxerunt inſidias vitæ meæ. ¶14 vel, excidium quod neſciat. Aut, Eueniat illi interitus quẽ neſciat. Id eſt improuiſus, & inexpectatus. Illi, ſubaudi Sauli. Aut ſingulare pro plurali, illis, hoſtibus meis. ¶15 cum fragore corruat in illud .i. peſſum eat. ¶16 de Domino, ¶17 gaudebit de ſalute eius .i. de ope quam mihi tulerit. q.d. Nõ incidam in foueam nec ſuperabor illis inſidijs: nam ſuppetias laturus eſt mihi Dominus, cuius nomine cum ſummæ lætitia gratias illi agam.

Digitized by Google

[18]Omnia oſſa mea'dicent, Domine, quis eſt ſimilis tibi, qui eripis
affliƈtum ab eo qui præualet ei, affliƈtum & inopem ab eo qui
eum diripit?
[19] Surgebant teſtes violenti, [20]quæ nunquã cogitarã rogabãt me:
Malum pro bono mihi rependebant, [21]orbitatem animæ meæ.
[22]At ego, quum'ipſi ægrotarent, ſacco veſtiebar, [23]ieiunióque'affli
gebam animam meam, & oratio mea in ſinũ meũ[24]vertebatur.
[25]Perinde acſi amicus atque frater meus [fuiſſet]ſic inceſſi, vel qui
luget matrem pullatus incuruabar:
[26]At in claudicatione mea gaudebant & congregabantur,'cõgre-
gabantur[inquam]cõtra me [27]claudi, [28]quod minime putaram:
[29]proſcindebant[me,]nec ſilebant.
[30]Cum hypocritis illuſionum placentæ, qui frendebant cõtra me
dentibus ſuis.'
Domine quouſq; [31]aſpicies?[32]reduc' animam meam[33]à calamitati
bus eorum,'à[34]leunculis vnicam meam.
[35]Celebrabo te in cœtu magno, in populo valido laudabo te.'
Ne gaudeant de me qui immerito mihi hoſtes ſunt: [36]ne annuãt
oculis qui me abſque cauſa odiunt:
Nam nihil pacificum loquuntur, quin [37]cõtra eos qui quieti ſunt
in terra, verba doloſa excogitant.
[38]Diſtendũt contra me os ſuũ,'dicunt[39]Hæhæ vidit oculus noſter.
[40]Vidiſti & tu'Domine, [41]ne diſſimules,'ne velis abeſſe procul.
[42]Exurge, euigila, vt ius mihi dicas,'Deus meus & Dominus meus,
[43]vt cauſam meam aſſeras.
[44]Ius mihi redde'pro tua iuſtitia ô Domine Deus, [45]& ne[patiaris]
vt de me gaudeant.'
Ne dicant in corde ſuo, [46]Hæhæ pro animi noſtri ſentẽtia nobis
ſucceſſit.'ne dicant, Vorauimus eum.
Erubeſcant, &[47]ſimul'probro afficiantur, qui de malo meo gau-
dent: pudore & ignominia amiciantur [48]qui magnifica contra
me iactitant.'
Ouent & gaudeãt qui[49]volunt iuſtitiam meam,'& dicant, [50]Sem-
per magnificetur Dominus, [51]qui vult pacem ſerui ſui.'
Et lingua mea[52]ſedulo reſonabit iuſtitiã tuã, quotidie laudẽ tuã.

¶Præfeƈto cantorum,[1]Dauidis ſerui Dei[carmen.] XXXVI.

T[2]Eſtatur in corde meo ſcelus impij, nullum eſſe illi timorem'
Dei.
[3]Nam ſibijpſi blanditur, donec ſummo odio digna iniquitas ei'
euadat.

¶18 Pars pro toto, totum corpus meum dicere videbitur, O domine, &c. Vel, Ego dicam tibi totis viribus, ¶19 Futurum apud Hebræos, pro præterito, Inſurrexerunt teſtes iniquitatis. i. falſi. ¶20 de eo quod nõ agnoſcebam. de eo cuius cõſcius nõ eram, interrogauerũt me, inſimulando me apud Saulem. ¶21 ſub. rependebant. Id eſt, Me orbauerunt vita. Anima noſtra orba redditur quãdo corpore ſuo in quo habitat, priuatur. Sunt tamen qui per orbitatem intelligant miſeriam, qualis ſolet eſſe miſeria viduæ orbatæ liberis. ¶22 ſub. longe aliter egi. nam quum &c. ¶23 ieiunióque indiƈto. vl, graui. Affligebam, inquit, tẽpore ieiunij animã mei. Solebant Hebræi tẽpore tribulationis indicere ieiuniũ. aliquãdo ieiuniũ particulare: vt aliquo familiari laborante morbo aliquo: quale fuit ieiuniũ Dauidis ob filium quem ſuſtulerat ex Berſabee. aliquando vero publicũ. ¶24 reuertatur. Acſi dicat, Adeò bene precabar illis, vt orationem meam velim redire in memetipſum. Siquæ mala illis imprecor, in me recidãt. ¶25 q. d. Omnia humanitatis officia exhibui eis in aduerſis, luƈt⁹ meus fuit tam ſerius & vehemẽs, quàm ſerius & vehemẽs eſſe ſolet luƈtus eius qui amici aut matris mortẽ lugere ſolet. Triſtis incuruabar. i. deieƈto capite incedebam, vt qui mœſti ſunt. ¶26. i. Cõtra, ſi quãdo paululũ infirmabar, vt ſi forte claudicarẽ, illi lætabantur & congregabãtur. ¶27. i. homines abieƈti. q. d. qui morbo inſanabili claudi erãt. ¶28 nec ſciebam. i. Præter opinionẽ meã, me nihil tale'cogitãte. ¶29 aperiebant(ſub. os ſuum,) & non tacebãt. Vel, diſcerpebant me, nec ceſſabant. i. ſine vlla intermiſſione. ¶30 Cum ſimulatoribus deriſionũ vanitatis frendebant aduerſum me dentibus ſuis. Cohæret hic verſus præcedenti: ideo repetendum verbum præcedẽs, Cõgregabantur inquam cũ ſimulatoribus &c. i. cũ hypocritis ſannis deditis, ſannis inquã futilibus & vanis, hoc eſt quę comitẽ habent vanũ fruƈtũ & inutilẽ ſermonẽ, leuẽ & nihili. Dẽtiũ ſtridore oſtẽdebãt quàm mihi male cuperent. ¶31 Sub. iſtud. quoties viſurus es iſtud, & tamẽ cõniuebis ad facinora eorum? ¶32 retrahe. Vel, reuoca ¶33. i. de exitijs quæ illi parant & moliuntur. ¶34 Rapaces homines vocat iuniores leones & valentiores. Vnicã ſuam vocat animam, ſiue vitam ſuam, quæ illi tã chara eſt quàm eſt vnigenitus patri ſuo. Animam vocant Hebræi vnicã, quòd vnica ſit. ¶35 Sub. Quod ſi feceris, vt præcedẽti verſui iũgatur, Quod ſi feceris, celebrabo te in cœtu magno, in populo multo laudabo te. ¶36. i. ne illis cauſa præbeatur nutu oculorũ teſtãdi voluptatem quã ex meis malis capiunt: ne aduerſum me ſubinde cõniueant, more ridentium. ¶37 Hebr. contra manſuetos terræ verba fraudũ loquuntur. Manſuetos terræ vocat qui pacato animo viuunt, & quieto, mites & pacis ſtudioſos, cõtra quos impij fraudes moliuntur. ¶38. i. Aperto ore aduerſum me loquuntur, ita vt ab omnibus exaudiantur. Aut dilatauerũt præ nimia lætitia os ſuũ. ¶39 vl, Vah vah vidit oculus noſter. ſub. quæ optauimus videre. Interieƈtiones exultãtis. ¶40 vl, Tu vides. Iniurias ſcilicet quibus hoſtes me afficiũt. ¶41 vl, ne obſurdeſcas. Aut, ne ſimules ſurditatẽ. dũ ſcilicet aduerſum illos opẽ peto. ¶42 vl. Excita te, & euigila in iudicium meum. i. vt ius meũ vindices. Oſtẽde in hac cauſa mea te nõ dormitare. q. d. Iam iã ſume pœnas de illis. ¶43 Heb. in cauſã meã. ſub. excitare. Vt ſcilicet eã agas & vindices: vt cauſam meam aſſeras. ¶44 Heb. Iudica me. i. Pronuntia de iure meo: tu enĩ iuſtus es & bonus. ¶45 q. d. ne ſinas me affici ea calamitate, ob quã lætitiæ occaſionẽ & materiã habeãt hoſtes mei. Suppoſitũ[hoſtes]hic reticetur ſecundum proprietatem linguæ. ¶46 Heb. Vah anima noſtra. Vel, votum noſtrũ, ſiue deſyderium noſtrum. i. pro voto ſucceſſit. Vox enim Hebræa N E P H E S, ſignificat etiam votum, deſyderium, cupiditatem. q. d. Fac ne dicãt, Voti compotes ſumus, perdidimus eum. ¶47. i. nemine excepto. ¶48 qui magnificant ſeſe aduerſus me. Vel, contra me ſeſe attollũt. i. Excidant ſpe ſua qui contendũt totis viribus me perdere. ¶49 vl, voluptatem habent in iuſtitia mea. i. quibus grata eſt iuſtitia mea: qui agnoſcũt innocentiã meam, & ei fauent. ¶50. i. Creſcat magis ac magis honor Domini, extollatur ſuper omnia Dominus. ¶51. i. cui placuit vt ſeruus ſuus pace fruatur: qui donat ſeruo ſuo Dauidi rerũ omniũ proſperũ ſucceſſum. ¶52. i. de iuſtitia tua commentabitur, meditabitur inquam omni die, ſiue indeſinẽter laudes tuas, & ſummam tuam bonitatem deprædicabit.

XXXVI. ¶1 Sub. pſalmus. Vocat ſe ſeruũ Domini præter morẽ in epigraphe, quòd in pſalmo ſit taxaturus violatores legis Domini, qui ſerui illius dici nequeũt. Hoc pſalmo propheta imenſam Dei bonitatẽ deſcribit, ſimúlque improbã ac perditã malorũ impietatẽ deteſtatur. Poſtremo, oratione pſalmũ claudit. ¶2 Diƈtũ præuaricationis eſt(vel Dicit præuaricatio)ipſi impio in medio cordis mei, Non eſt timor &c. Acſi dicat, Sic cogito apud me in animo meo, nempe improbitatẽ dicere vel ſuggerere improbo, nihil eſſe quãobrem Deum timere debeat. ¶3 Nam blanditur ſibi in oculis ſuis, vt inueniat iniquitatem ſuam ad odium. i. Spreto timore Dei blanditur impius ſibijpſi, vt nanciſcatur occaſionem male agendi ad ſatietatem vſque. nam in hoc ſibi placet vt nãciſcatur vberrimã occaſionem male agendi. Verti etiam poteſt ſic, Quia blanditur (ſub. tranſgreſſio impio)in oculis ipſius, ad odio habendum, ſub. viam bonam. Atque ita vertit Chaldæus paraph. i. Perſuadet improbitas improbo mala eſſe bona, vt deſignet iniquitatem ad faſtidium vſque.

Digitized by Google

Verba oris ſui iniqua ſunt[3] & doloſa:[4]doceri renuit[3] vt bene agat.
[5]In lecto ſuo[3]prauitatem excogitat, [6]ſtatuit inde ſe in viam non
bonam, malum non auerſatur.[3]
Domine[7]in cælis[3]bonitas tua,&[8]veritas tua[3]ad æthera vſque.
Iuſtitia tua ſicut[9]montes Dei:[10]iudicia tua abyſſus magna ſ[h]o-
minem & iumentum[11]ſerues[3]Domine.
Quàm præclara eſt ô Deus bonitas tua, [12]& filij hominũ qui tu[æ]
ſe fidei, velut vmbræ alarum committunt!
[13]Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & de torrente deliciarũ
tuarum potum dabis eis.[3]
Penes te enim[14]vitæ vena[3] eſt, in luce tua[15]videbimus lucem.
[16] Obtende[3]bonitatem tuam his qui te cognoſcunt, &[17]iuſtitiam
tuam his qui recto ſunt corde.
[18]Ne veniat mihi pes ſuperbiæ,[3]& manus impiorum ne commo-
ueant me.
[19] Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem: impulſi ſunt, nec po
tuerunt ſtare.

¶Dauidis. XXXVII.

א NE ſuccenſeas ob malos,[3]neque vrat te æmulatio ob facien-
tes iniquitatem:[3]
Nam[4]velut[i] fœnum[3]ſubito[4]decidẽtur,[3]ac velut[5]virens herba[3]mar
ceſcent.[3]
ב Tu ſpera in Dominum, & quod bonũ eſt facito:[5]inhabita ter-
ram,[3]&[6]paſce fidem.[3]
Tunc[7]oblectaberis te in Domino,[3]& is dabit tibi petitiones cor-
dis tui.
ג [8]Deuolue ſuper Dominum viã tuã,[3]& eo nitere,[9]vt ipſe faciat.
Et[10]iuſtitiam tuam ceu lumen in apertum producet, &[11]iudicia
tua ceu meridiem.
ד [12]Sile Domino,[3] & præſtolare eũ:[13]ne ſuccẽſeas ei viro cui inſti-
tutum ſuum fœliciter ſuccedit, dum ſcelus deſignat.[3]
ה Remitte irã, miſſum fac furorẽ:[14]ne ſuccẽſeas vt malefacias.[3]
Quoniam malefacientes excindentur: qui vero Dominũ præſto-
lati fuerint,[15]illi terram hæreditario poſſidebunt.
ו [16] Paululum adhuc, & nuſquam erit impius:[17]quũmque aduer-
teris locum eius, nullus ſupererit.
[18] Manſueti[3](interim)hæreditario terram poſſidebunt, & oblecta-
buntur[19]plurimo rerum ſucceſſu.[3]
ז Molitur impius contra iuſtum, frendet contra eum dentibus
ſuis:
At Dominus ridet illum, quoniam proſpicit aduenire diẽ[20]eius.

¶4 deſijt inſtituere, cſub. cor ſuum) vt emendet, ſub. viam ſuam.i. fugit doceri vt bene agat. ¶5.i. Tempore nocturno, quo probi dolere ſolẽt de peccatis admiſſis. ¶6 vl, ſtat in via non bona: nullum malum auerſatur. ¶7 vſque ad cælos. Hic erumpit in admirationem diuinæ bonitatis. ¶8 fides tua.i. fida ac fidelis proſpectio & cura tua.q.d. Licet ſit tanta nequitia impiorum qui in terra degunt, illis tamen non minus conſulis quàm pijs. Totus orbis ab imo vſq; ad ſummum plenus eſt bonitate tua. Secũda hac verſus parte idem dicit quod in prima. ¶9 Quicquid enim eximium, magnum, & præſtans eſt, id Dei dicunt eſſe Hebræi.q.d. Tam immenſa eſt bonitas tua, quàm ſunt immẽſi montes, quãuis altiſſimi. ¶10 Sub. ſunt ſicut.i. Iudicia tua, prouidentia tua qua mundũ regis, qua in impios perinde liberalis es atque in pios, mari profundiſſimo ſimilis eſt, obſcuriſſima eſt: hominis captum & indaginem ſuperat. Lege finẽ vndecimi capitis epiſtolæ ad Hebræos. ¶11 Præteritum apud Hebræos pro præſenti, ſeruas, vel ſeruare ſoles. acſi dicat, nõ ſolum homines ſentiunt beneficia tua, ſed etiã animalia omnia irrationalia. Mat. 5, Deus oriri facit ſolẽ ſuũ ſuper bonos & malos. ¶12 ſub. quàm præclari. Verti poteſt, Quàm præclara eſt clemẽtia(vel, miſericordia)tua ô De[us]: ꝓpterea filij hominũ in vmbra alarũ tuarũ ſperabũt. Vel, ſperãt.i. protectioni tuæ ſe cõmittunt ſine vlla trepidatione: vt vmbræ & præſidio alarum gallinæ ſe ſolent committere pulli ipſius imminente miluio. ¶13 vl, Inebriabunt ſe de pinguedine domus tuæ: & flumine voluptatum tuarum potabis eos. Vel, Implebunt ſe(aut ſaturabuntur)opulentia & beneficijs quę ſuperne in homines cõferre ſoles: & facies illos participes vberrimarum voluptatum tuarũ.i. copioſiſſimis Spiritus ſancti gratijs replebũtur. Pinguedo pro opulentia. ¶14.i. fons aquæ viuificantis, & tribuentis vitam. Tecum eſt vita indefinẽs. ¶15 vl, aſſequemur lumen.i. Tenebris & ignorantia liberabimur. Veritas & ſyncera doctrina, Deo ſolo docente cognoſcitur. Beneficio luminis tui.i. donati cognitione tui, conſequemur fœlicitatem æternam. Namque lux aliquãdo fœlicitatem ſignificat, vt tenebræ calamitatẽ. ¶16 vl, Extende. Prolixam fac. Protrahe ¶17.q.d. oſtẽde miſericordiam tuam eſſe coniunctam cum iuſtitia. ¶18.i. Ne irruat in me pes hominum ſuperborum. Ne inuadant me ſuperbi homines. Per pedem & manum, vim intellige. Ne abducat me loco meo ſuperborum ferox manus. ¶19 Illuc cadent perpetrantes iniquitatẽ: impellentur, & nõ poterunt ſurgere. Illuc, quo ſcilicet me impellere conabantur, ruent iniqui: proſternentur, nec valebunt reſurgere. Vox Hebræa S A M, pro qua vertimus Illuc: & locum & tempus ſignificare ſcribunt Hebræi. vnde vertere potes Tunc.q.d. Corruent operatores iniquitatis tum, cũ dignas pœnas ſumet de illis Deus. Et refertur ad diem iudicij. XXXVII. ¶1 Ne admiſceas te cũm noxijs. Vel, Ne ſocietatẽ ineas cum perperã agentibus, ¶2 neque inuideas facientibus iniquitatem.i. neque inuideas iniquis proſperũ rerum ſucceſſum. nihil te moueat ſi ſceleratos videris opulẽtos. Admonet pios Dauid vt nihil moueãtur proſpero ſucceſſu impiorũ, quorũ fœlicitas nõ eſt perpetua, ſed fluxa & caduca. ¶3 inſtar graminis ¶4 vl, marceſcẽt. Aut, marceſcẽdo cõcident. flacceſcent.i. decorẽ amittẽt. ¶5 viror herbæ.i. herba virens. ¶5.i. ne capiaris vitæ huius tædio ob iproborũ fœlicitatẽ. ¶6.i. nutri te fide & veritate. Alij vertũt, & paſce fide, ſub. alios. doce alios fidem in promiſſiones Dei, vt fecit Abrahã. vel, doce alios quãaccuratiſſime, Deũ promiſſorũ ſeruitem eſſe. Quidam interpretãtur, paſce te veritate & fide.i. ſerua fidẽ & religionẽ. Chaldæus paraphraſtes vertit, robora te fide aut veritate. Verti poſſet, Paſcẽris i veritate. hoc eſt, quũ peccatores perierint & deſtituti fuerint fœlicitate ſua. iuſtus qui ſperat in Domino, vere paſcetur beneficijs diuinis perpetuo manẽtibus: diues autẽ perpetuo eſuriet & ſitiet. ¶7.i. ſummã voluptatẽ capies de bonitate ipſius Domini. ¶8.i. Deuolue ad Dominũ, cõmitte Domino tuã viuẽdi rationem. ¶9 vl, & ipſe cõficiet. Sub. rẽ tui, curabit res tuas: dabit cœptis tuis ſucceſſum. ¶10.i. rectã & bene inſtitutã vitam tui, tã notam & conſpicuã reddet quàm eſt lumen ſolis, quũ per Chriſtum dicet, Venite benedicti &c. Iuſtitiã hominis vocat vitã ipſius recte & iuſto iudicio inſtituti. ¶11.i. æquitates tuæ, quæ nũc nõnihil caliginis habẽt propter impiorũ fœlicitatem, tã luculentæ fient quàm eſt ſol in ipſo meridie. ¶12.i. Obedi ei. & patere propter eũ. aut, Fide ei, ſiue In eo ſpera. Alij vertunt, Expecta Dominum, & præſtolare eum. q.d. Expecta opem à Domino, & auxilium eius præſtolare. ¶13 vl, ne miſceas te cum eo qui ſecundat viam ſuã, cũ homine inquã patrãte ſcelera. Vel, ne commercium ineas cum eo cui omnia proſpere ſuccedunt, cum homine &c. ¶14 veruntamen ne ſocietatẽ ineas cum illis ad perperam agendum.i. ne ſuccenſeas ob improborum fœlicitatem: verum noli ita te recipere ab indignatione erga illos, vt eorum mores amplectaris, & cum illis commercium ineas. ¶15.i. vitam æternã conſequentur. vel, lõgæui erũt in hac vita. ¶16.i. Puſillũ tẽporis ſupereſt, quũ nõ erit iprobus. Vel, Poſt dies paucos nõ erit ſuperſtes improbus. Dauid præſagit hic vitã breuẽ impijs. ¶17 Heb. cõtẽplaberis locũ eius, & nõ erit.i. conſyderabis locũ in quo habitabat, nec vſpiã erit. ¶18 vl, Humiles & afflicti. Sanctis ſæpe ꝓmittit Deus in veteri Scriptura longã vitã, opulentiã, & quæcunque in hac vita optari ſolent. ¶19 Heb. multitudine pacis.i. fruentur multa pace, & magno rerum ſucceſſu. Impij paucos annos durabunt in terra: pij vero multos, & oblectabuntur vberrima rerum fœlicitate. ¶20 Scilicet impij.i. tempus quo de illo ſumet pœnas.

Digitized by Google

ח Gladium ſtringũt impij, intendunt arcum ſuum, vt afflictum & inopem deijciant, vt recte gradientes iugulent:
At [21] gladius eorũ cor ipſorum tranſuerberabit, & arcus eorum confringentur.
ט Præſtat pauxillum quod iuſtus habet, opibus multis impiorum [22] inſignium:
Nã brachia impiorũ [23] cõfringentur: iuſtos autẽ [24] fulcit Dominus.
י [25] Nouit Dominus innocentium quoque tempus, & [26] hæreditas eorum perpetua erit.
In aduerſo tempore handquaquam [27] pudefient, & fame inualeſcente ſatiabuntur:
כ [28] Quum impij peribunt, & hoſtes Domini vt pretioſi agni abſumentur, in fumo abſumentur.
ל Impius æs alienum cõflat, nec diſſoluit: iuſtus vero beneficus eſt & dat.
Nam benedicti [29] ipſius [30] hæreditario poſſidebũt terram, [31] & execrati eius excindentur.
מ [32] A Domino diriguntur greſſus viri, & via eius grata eſt [ei.]
Cum [33] ruit, non corruit: Dominus enim ſuffulcit manum [34] eius.
נ [35] Iuuenis fui, & nunc ſenui, nec [tamen] vidi iuſtum deſertum, aut poſteros eius mendicantes panem.
Quotidie benefic⁹ eſt & mutuũ dat, [36] & poſteri ei⁹ optime habẽt.
ס Recede à malo, & facito quod bonum eſt, [37] & habita perpetuò:
Quia Domin⁹ amat [38] iudiciũ, nec deſeret [39] beneficos ſuos, in ſempiternum cuſtodientur, poſteri autem impiorum excindẽtur.
ע [40] Iuſti hæreditario poſſidebunt terram, & habitabunt ſuper eam in ſeculum.
פ Os iuſti [41] de ſapientia diſſerit, & lingua eius [42] iudiciũ loquitur:
Lex Dei eius in corde ipſius: [ideirco] non nutabunt [43] greſſus eius.
צ Impius iuſtum obſeruat, & quærit vt eum occidat:
[At] Domin⁹ non permittet eum manui illius, [44] nec permittet eũ impietatis conuinci, quum iudicabitur.
ק Expecta Dominũ, & viã eius obſerua, & exaltabit te, vt hæreditario terrã poſſideas: quũ impij excindẽtur, tu videbis [cũ gaudio.]
ר Vidi impium [45] violentum & [46] ſeſe diffundentem inſtar lauri frondoſæ:
Et [47] tranſiuit, & ecce non erat: quæſiui eum, & [48] nõ eſt inuentus.
ש Obſerua [49] integritatem, & ſpecta id quod rectum eſt: nam ei viro tandem pax [erit.]
Scelerati autem [50] pariter vaſtabũtur, & [51] impij tandẽ excindẽtur.
ת [52] Salus iuſtorum à Domino, qui & fortitudo eorum eſt in tẽpore afflictionis:
[53] Adiuuabit illos Dominus, & liberabit eos, liberabit eos ab impijs, & ſeruabit eos: nam ſperauerunt in eum.

¶ Carmen Dauidis [1] ad commemorandum. XXXVIII.

Domine [2] ne in ira tua me arguas, nẽve caſtiges me in feruore tuo.
Quoniã [3] ſagittæ tuæ [4] in me defixæ ſunt, & [5] depreſſa eſt ſuper me manus tua.
[6] Nihil integrum eſt in carne mea propter indignationẽ tuam,

¶21 q.d. conatus eorum fient irriti. ſuo ſe gladio iugulabunt. ¶22 vł, præclarorum, aut magnatũ. i. in magna dignitate cõſtitutorũ. q.d. Iuſtus facultatibus exiguis cõtẽtus, fœlicior eſt ĩprobo ditiſſimo. Aut, Melius eſt exiguas opes habere iuſte partas, quàm largiſſimas facultates improborũ inſigniũ. i. partas iniqua ratione, quo modo illas parare ſolẽt ĩprobi. ¶23 vł, frãguntur. Aut, frãgi ſolẽt. Vocat opes brachia. Robur impiorũ fragile, quibus tẽpore neceſſitatis deſtituuntur. ¶24 vł, ſuſtẽtat. i. tenuib⁹ opibus tuetur iuſtos, & fouet vitã iuſtorũ. ¶25 Agnoſcit Dominus integrorũ &c. i. Deus vitæ ꝓborũ curã gerit. Vel, Nouit Dominus articulũ tẽporis, quo ferendæ ſunt ſuppetiæ iuſtis. ¶26. i. Dominus perpetuo illis neceſſaria ſuppeditabit, nõ aliter atq; fundus aliquis hæreditari⁹. vł, Perpetuo fruẽtur facultatib⁹, quas vt filij, iure hæreditario à Deo patre accipiunt. ¶27 Tãquam ſcilicet ſua ſpe fruſtrati. ¶28 vł, Quo tẽpore ĩprobi perituri ſunt, & inimici Domini vt adeps agnorũ abſumẽtur, in fumũ ipſum euaneſcẽt. i. verſi ĩ fumũ, euaneſcẽt, vt adeps in fumũ vertitur quãdo ſuperponitur prunis altaris holocauſti. Metaphora ducta ab adipe qui in ſacrificijs igni altaris abſumi ſolebat. q.d. Quo tempore pij ſaturabũtur, impij fame peribunt. ¶29 Scilicet Domini. i. qui diliguntur à Deo. ¶30. i. degẽt in terra: & ex ea fructus capiẽt tanquã è fundo hæreditario. ¶31 at maledicti eius excindẽtur. Vel, tollẽtur è medio. Qui Deo cordi nõ ſunt, diu nõ incolẽt terrã, neque fructuũ eius cõſortes erũt. E terra excindi hìc ſignificat bonis q̃ terra parit, nõ frui. ¶32 vł, A Domino greſſus viri dirigũtur, cuius viuẽdi inſtitutum probat. Quod homo recte viuat, à Deo habet, propterea illi placet. ¶33 vł per futurũ, ruet, nõ ꝓſternet. exanimis more. i. Siquãdo ĩcidet in calamitatẽ, nõ ſuccũbet ipſi calamitati. ¶34 Cadẽtis ſcilicet. Labẽti manũ adiutricẽ porrigit: addẽdo illi animũ, & eũ ſubleuãdo. ¶35 Puer fui. etiã ſenui: nec tamẽ vidi &c. Per pueritiã, ſiue iuuẽtutẽ, & ſenectutẽ, omnes ætates cõplectitur. ꝓbat quæ antẽ dixit. Neque in ætate puerili, neque in ætate hac mea ſenili vidi iuſtũ deſertum: aut nepotes eius inopia victus laborãtes ita vt mẽdicarẽt: quãuis ad tẽpus fuerint à Deo afflicti. Per iuſtũ intellige fidẽtẽ Domĩo, & eũ qui ĩplorat auxiliũ eius. Panẽ, intelligit victũ. ¶36 & ſemẽ eius eſt in benedictionẽ. i. ab omnib⁹ laudatur, & bene audit: quia patris beneficentiam & mores imitatur. ¶37 & habitabis in æternum. Sub. in terra. Multũ diuq; terram inhabitabis, pacis & rerũ huius vitæ admodũ diues. ¶38 vł, æquitatẽ. Vult Deus omnia rectè fieri & ordine in hoc mundo. Iudicium, quo omnia recte fiunt. ¶39 vł, miſericordes ſuos. i. quos fauore ſuo proſequitur. ¶40 Promiſſio longæ vitæ. i. Iuſti tanquam ſuam, poſſidebunt terram, & inhabitabunt eã diutiſſime. ¶41. i. loquitur verba ſapientiæ plena. Oſtendit pios iuuare fratres ſuos doctrina ſana. ¶42 vł, æquitatem. Recta & vtilia loqui ſolẽt pij. ¶43 vł, pedes eius. Quia (inquit) perpetuo de lege Dei cogitat, vt per eam, voluntatem Dei aſſequatur, vitam viuet ab omni reprehenſione alienam. Pedes & greſſus, pro vita: vt ire & ambulare pro viuere.
¶44 nec dãnabit eũ, &c. i. non ſinet eũ iniuria iudiciorũ opprimi dum accuſabitur, dũ cauſa ei⁹ agetur in iudicio. ¶45 fortẽ. Vel, potentẽ. i. magna authoritate præditũ. ¶46 virentẽ inſtar lauri viridis. cuius vires virides erant & nõ demortuæ. vnde nõ exiſtimabã eũ cito euerti poſſe: ꝙ virides arbores maiori negotio euertãtur quàm aridæ. ¶47 vł, præterijt. abijt. euanuit ¶48. i. nullũ ſui veſtigiũ reliquit, ita euanuit. mea & omniũ opinione citius euerſus eſt ipſius. Fœlicitas impiorũ momẽto perit. ¶49 Heb. integrũ, & cõſydera rectũ: quia finis viri, pax. i. Cõſydera integri & recti ſtudioſum: nã vir huius generis tãdẽ optata pace & fœlicitate fruetur. Inanis nõ eſt hæc tautologia: quòd nũquã ſatis Dei in ſuos prouidẽtia inculcari poſſit. ¶50 vł, ſimul delebuntur. Simul. i. nullo excepto. Vel per præſens, delẽtur, ſiue vaſtãtur. ¶51 Heb. finis impiorũ ſuccidditur. i. Impij ad poſtremũ pereũt: vel fine ſuo fruſtrãtur. ¶52. i. Ope Domini ſeruãtur iuſtitiæ ſtudioſi. ¶53 vel per præſens, Et adiuuat eos Domin⁹, & liberat eos: liberat inquam eos ab improbis, & ſaluat eos, quia ſperant in eo. Vel, quia fidei illius ſe committunt.
XXXVIII. ¶1 Sub. Dei beneficiũ, quo à graui morbo liberat⁹ fuerat. Vel, quo ipſe ſua mala cõmemorat. Doctiſſimi Hebræorũ ſcribũt hunc pſalmũ editũ fuiſſe à Dauide dũ morbo grauiſſimo laboraret, vt alios ꝓuocaret ad orãdũ, ſiquãdo in ſimilẽ aut aliũ morbũ inciderẽt. Quidã inter eos dicũt vocẽ Hebræã L E H A Z Q V I R, eſſe initiũ vulgaris carminis. ¶2. i. ne irat⁹, aut ſeuere pro dignitate delicti mei arguas me, & de me debitas peccato meo pœnas ſumpſeris. ¶3. i. morbi & dolores inſtar ſagittarũ. Noĩe ſagittarũ & manus, intelligit plagã & percuſſionẽ: quòd & ſagittis & manib⁹ plagæ infligãtur. ¶4 vł, cõcortæ ſunt in me. miſſæ ſunt in me. ¶5 vł, deſcendit manus tua in me. i. plagam grauem mihi inflixiſti. ¶6. i. nulla pars corporis mei eſt quæ morbo non afficiatur ob peccatum meum.

Digitized by Google

non eſt[7] pax oſſibus meis[8] propter peccatum meum.
Nam[9] iniquitates meæ tranſcendunt caput meum, ceu graue onus [9]grauiores ſunt quàm ſim ferendo.
Cõputruerũt & ſanie diffluũt[10] vlcera mea, propter ſtultitiã meã.
[11]Incuruatus incedo & depreſſ[us] admodũ, quotidie atrat[us] obambulo.
Quoniã [12]coxẽdicem meum penitus occupauit fœdum [vlcus,] nec integri quidquam in carne mea:
[13] Iactatus ſum, & nimiũ attritus, præ fremitu cordis mei rugio.
Domine[14] coram te eſt omne deſyderium meum, & ſuſpiria mea te minime latent.
Cor meum[15] palpitat, deſtituit me robur meum, [16]& ipſum oculorum meorum lumen non eſt mecum.
Amici mei & ſodales mei[17] ſtant è regione plagæ meæ, & propinqui mei procul conſiſtunt:
Laqueos[interim]tendũt qui quærunt animã meã, & qui mala mihi inquirunt, loquũtur prauitates, & aſſidue dolos[18] meditãtur.
At ego velut ſurd[us] nihil[19] audio, ac ceu mut[us] qui os ſuũ nõ aperit:
Similis ſum[inquam] viro nihil audienti, & non habenti in ore ſuo quod pro ſe reſpondeat.
Te enim expecto Domine,[20] tu reſpondebis Domine Deus meus.
Nam [21] cogitabã, Ne de me lætẽtur, [22] qui ſimul atque nutat pes meus, magnifica iactitant contra me.
[23]Quia iam ita comparatus ſum vt claudus viuam, & dolor meus à me nunquam recedat:
Quia iniquitatem meã[24] fateor, & ob peccatum meum ſollicitor.
At[interim]hoſtes mei[25] viuũt & robuſti ſunt, & creſcunt qui me iniuria odio habent.
[26] Et qui maleficium rependunt pro beneficio, aduerſantur mihi, propterea quòd bonum ſector.
Ne deſeras me Domine, Deus meus[27] ne procul à me abſiſtas.
Propera vt me adiuues, ô Domine ſalus mea.

¶[1] Præfecto citorum ipſi Iedutham carmẽ Dauidis. XXXIX.

D[2]Icebam, Obſeruabo vias meas ne peccem lingua mea:[3]cohibebo os meum capiſtro dum coram fuerit impius.
[4] Factus ſum[diutino]ſilentio mutus, vt ne de bonis quidem rebus loquerer:[5]at interim dolor meus incrudeſcebat:
Incaleſcebat cor meum intra me,[6]ignis quidam dum mecũ immurmurarem, exardeſcebat, [tãdem]lingua mea loquutus ſum:
Indica mihi Domine finem meum, & [7]quiſnã ſit modus dierum meorum, vt ſciam quãto tẽpore mihi in miſeriis viuendũ ſit.
Ecce tu[8]conſtituiſti dies meos palmi minoris longitudine: quin æuum meum ſic eſt quaſi non ſit, præſertim tibi collatum:[9]reuera prorſus nihili eſt homo quiuis, quamlibet firmus conſti-

¶7 vł, quies membris meis. Pax pro quiete, q in pace omnia ſint tranquilla. Oſſa pro ipſis membris. Non eſt, inquit, quies membris meis. Adeo illa exagitat & exercet vis plagæ quã inflixiſti mihi ob peccata mea. Cauſam mali ſui facit Dauid iram Dei concitatam propter peccata ſua. ¶8 q.d. ſubmerſus ſum in iniquitates meas, in ſcelera mea, vt aliquis demergitur in aquã profundam. ¶9 vł, aggrauatæ ſunt præ me. i. ponderoſiores factæ ſunt quàm vt eas ferre poſſem. ¶10 liuores mei. i. vibices meæ contractæ è caſtigatione tua & plagis tuis quas mihi inflixiſti ob peccatum ſtulte admiſſum, fœtent & pus vomũt. ¶11 vł, Sum diſtorto corpore, & incuruo vehemẽter: omni die atratus obambulo. Vel obſcurus & facie ſubnigra. i. triſtis. Pœnæ grauitas depreſſit me, incuruauit me, & triſtitiã ſummã mihi peperit. Præteritũ apud Hebræos pro præſenti. Vt autẽ lumen, gaudium ſignificat, ita caligo mœſtitiã. ¶12 ilia mea plena ſunt fœdo, ſub. vlcere, vel apoſtemate. Alij legũt, plena ſũt ardore. ¶13 Diſſolutus & attritus ſum, ¶14 q.d. omnia vota mea tibi ſunt manifeſta, ob oculos tuos verſantur, nec ſuſpiria mea te latent. Sub. ob eã rem ad te confugio. Breuis quidem eſt hæc precatio, ſed ſtudij plena. ¶15 circumcurſat. Vel, circumagitatur. i. Animus meus alia atque alia verſat & cogitat: crucior variis cogitationibus. ¶16 etiam ipſi(ſub. oculi) non ſunt mecũ. i. iam non fungũtur officio ad quod mihi à Deo dati ſunt. Iã nihil præ dolore video. Poteſt etiã legi ipſum: vt vox Hebræa HEM, ipſi: pro HV ipſum accipiat, & referatur ad lumen. ¶17 de corã plaga mea ſteterũt. i. ſubducti à plaga mea, auerſi à me ſteterunt. ſubduxerũt ſe à me, quòd morbus meus eſſet cõtagioſus. ¶18 vł, immurmurãt: ¶19 Futurum eſt apud Hebræos pro præſenti, vel poti[us] pro præterito imperfecto. Diſſimulabam, inquit, me audire quæ dicerẽt. ¶20 q.d. Obſurdeſco ad calumnias & iniurias inimicorum meorũ: quia ſpero futurũ vt te authore breui liberer ab hac calamitate. Reſpondebis votis meis, & aſſeres me ab hoc malo, à quo nunquã me liberandũ eſſe iactãt hoſtes mei. ¶21. i. apud me reputabã, intra me optãdo dicebã. Reddit rationẽ cur ſperauerit in Domino: Quia cogitaui, opẽ Dei eſſe mihi expectãdã ne gauderẽt de mea infœlicitate inimici mei. quod iam fecerũt. nam quum laberetur pes me[us], ſuperba loquuti ſunt ſuper me. ¶22 vł, qui, dum vacillaret pes meus, aduerſum me magnifica locuti ſunt. Dum, inquit, pes meus in lubrico loco aliquãtum vacillat, ita vt oſtentet ſpem ruinæ ſiue lapſus: hoſtes mei aduerſum me ſuperba loqui ſolẽt: multo magis ridebunt me ſi diutius hoc morbo laborauero, & tãdem illo vitam finiam. ¶23 Heb. Quia ego ad claudicationem paratus eram, & dolor meus erat in conſpectu meo ſemper. Speraui, inquam, in Domino: quia morbi vehementia eò peruenit vt claudus ſim futurus. Semper mihi ob oculos verſatur morbus ille, vel nunquam à me recedit. ¶24 vł, narro, & ob peccatum meum anxius ſum. i. Fateor enim me inique egiſſe, vnde hæc patior: & plurimum ſollicitat me peccatum meum. Sciebat enim Dauid ſe ob peccatum in morbũ incidiſſe. ¶25 vł, viuentes valẽt viribus: & (ſub. interim) aucti ſunt viribus (vł, creſcunt) qui odio habent me immerito. ¶26 vł, Et qui rependebant malum pro bono, oderant me, quòd ſectarer res bonas. i. quòd patienti animo ferrem calamitatem meam & illorũ calumnias. ¶27. i. ne ſubducas auxilium tuum à me qui ſim in magna tribulatione: feſtina vt opem mihi feras, Domine à quo ſalutem & auxilium expecto. XXXIX. ¶1 Inſigni, inquit, præfecto ſymphoniacorũ, nimirum Iedutham &c. i. Pſalmus quẽ Dauid commiſit decãtandum Iedutham, qui fuit vnus ex illis præclaris cantorũ præfectis quos Dauid inſtituit. 1. Paral. 16, & 25. ¶2 vł, Dixi. i. Ita apud me ſtatui. Hunc etiã pſalmũ ſcripſit Dauid quum alio morbo acerbo laboraret. in quo qualiter ſe geſſerit oſtendit, nẽpe quòd ab omni verbo malo ſe continuerit, ne cuipiam ſcandalo eſſet. Deinde queritur breuitatẽ vitæ: & à morbo liberari petit. Decreui, inquit, apud me ſtudioſe curare ne peccẽ verbo vllo, nequid dicam contra gloriam Dei. ¶3 vł, (ſcilicet) ad os meum erit fiſcella, quandiu fuerit impius coram me. Fiſcellæ, quæ boum & iumentorum ora occluduntur ne lædant, meminit Plinius. Rabi Salomon Gallus interpretatur vocem Hebræam, Vne muſeliere, Dicit igitur Dauid, Tacebo perinde acſi os meum fiſcella capiſtratum & occluſum eſſet: & maxime præſente improbo, ne ſi perperam quid dixero, dem illi occaſionem calumniandi. ¶4 Heb. Obmutui in ſilentio. Vel, præ ſilentio. aut ſilendo, ſiue tacitus. Non aliter ſilui, quàm ſi fuiſſem mutus. Tandiu ſilui vt pene viderer mutus. ¶5 vł, quamuis dolor meus turbatus eſſet. ſub. vi morbi. i. quamuis pars illa corporis quæ vim morbi ſentiebat, eſſet morbo pene confecta. ¶6. i. quum præ dolore ſubmiſſa voce quippiam loquerer, ardebat ignis: & tunc præ nimio dolore locutus ſum quæ ſequuntur. Solẽt qui grauiſſime laborãt, ſentire magnã vim caloris. ¶7 vł, quæ ſit menſura dierũ meorum, fac ſciã quandiu mundanus ero. i. quando finem ſit acceptura vita mea, quandiúque victurus ſum in hoc mundo. ¶8 Heb. palmares dediſti dies meos. vł, pauxillos. i. breues, vt menſura quatuor digitorum. poſuiſti vt menſuram palmi. Hoc eſt, concluſiſti tempus vitæ meæ breuiſſima mẽſura, ſi cum ætate tua conferatur. ¶9 vł, profecto mera vanitas eſt omnis homo conſtitutus, ſub. in hac vita. Aut, Imò omnimoda vanitas eſt &c. Sela adiecit, quia cogitatio huius rei nũquam debet ab animo recedere. q.d. O rem dignã longa meditatione! Hoc enim ſi accurate expandatur, pluſimũ ad modeſtia[m] [illegible]

Digitized by Google

ſtere videatur.   Sela.
• Quia in imagine vadit homo, temere tumultuatur, congerit, &
' neſcit cui ea congreget.'
Et nunc[11] quid expecto Domine? in te certe ſpes mea recumbit.
12 Ab omnib[us] ſcelerib[us] meis libera me:[13] ne exponas me ludibrio
ſtolidis hominibus.
14 Obmutui,' nec aperui os meum:[15] tu enim iſtuc feciſti.
Aufer ergo à me[16] flagellum tuum:' ab[17] exagitatione' manus tuæ
ego exanimatus ſum.
18 Etenim dum tu hominem ob iniquitatem obiurgans caſtigas,
illico tabeſcere facis velut tinea, quidquid eſt in eo deſyderabile:'
19 quia' vanitas eſt omnis homo.   Sela.
Audi[20] precationem meam' ô Domine, auribus accipe clamorem
meum, ad lachrymam meam ne obſurdeſcas: [21] peregrinus e-
nim ſum apud te, inquilinus quales fuerunt omnes progeni-
tores mei.
22 Deflecte à me, vt me recipiam,' priuſquã abeam,[23] & nuſquã ſim.

¶ Præfecto cantorum carmen Dauidis.   XL.

Q 'Vum diu ſolicite expectaſſem' Dominum, [tãdem] [2] attendit
me,' exaudiuitque clamorem meum:
3 Subduxit me è puteo illo calamitoſo,' &[4] cœno luto,[5] in petra' ere
ctã me in pedes meos collocauit,[6] greſſus meos corroborauit:'
Et[7] inſeruit ori meo' carmen nouum,[8] laudem Deo noſtro.
9 Videbunt [id] multi,' & timebunt, atque ſperabunt in Dominum.
Fœlix ille vir, qui Dominum[10] tutelam ſuã poſuerit, [11] nec reſpe-
xit ad faſtoſos,[12] & ad eos qui ad mendacium deflectunt.'
Plurima[13] patraſti tu Domine Deus meus: [14] admirandorum faci-
norum, & cõſiliorum tuorum erga nos non poteſt iniri ratio:
quæ ſi [15] enarrare & eloqui coner, plura ſunt quã numerari queãt.
16 Victimam,' & ſacrificium cibarium' non amas, aures autẽ [17] per-
fodiſti mihi,' holocauſtum & hoſtiã pro peccato[18] nõ poſtulaſti.
19 Tum dixi, En ipſe adſum: [20] in pagina libri' ſcriptum eſt de

¶10 Profecto in tenebris ambulare ſolet homo, in vanum tumultuatur: congregat, & neſcit quis colliget. Sub. quæ congregauerit. Vel, Proculdubio in calamitate verſatur homo: fruſtra per tumultum agit, &c. Futura ſunt apud Hebræos, cõgregabit, & neſciet: pro præſentibus, congregat, & neſcit. Probat hominem eſſe vanitatem. Verti poteſt, In imagine ambulat &c. Profecto, ait, velut vmbra homo ambulat, verſatur in hoc mundo cito euaniturus, vt vmbra cito euaneſcit. vanum eſt & nihili quod ille ſatagit. ¶11 vł, quid expectaui Domine? expectatio mea in te eſt. Vel, Nunc autem in quonam ſpem meam collocem Domine? fiducia mea in te ſita eſt. Cum ſit homo bulla, quanam in re potius collocẽ ego fiduciam meã quàm in te ô potentiſſime? à nemine ſubſidiũ expecto, niſi à te. ¶12 q. d. Cõdona mihi omnes trãſgreſſiones ꝓpter quas in morbũ incidi. ¶13 Heb. opprobriũ ſtulti ne ponas me. i. Ne des ſtultis & iis qui te non fidũt occaſionẽ ridendi me. Ratio, quia patiẽter & æquo animo tuli quod accepi à te. ¶14 Sub. Quia: vt ſit ratio quare nolit eſſe opprobrio. quia obmutui. i. coram improbis de malo meo non ſum conqueſtus. ¶15. i. quia ſciebam te morbum immiſiſſe. Oſtendit ſe æquo animo tuliſſe afflictionẽ immiſſam à Deo. ¶16 vł, plagam tuam. i. Deſine pauliſper me affligere, & exercere. ¶17 vł, bello. aut cõflictu. q. d. nam plaga quam mihi inflixiſti, confectus, grauia amplius ferre non poſſum. ¶18 Heb. Increpationibus propter iniquitatem corripis hominem: & liquefacis deſyderabile eius. i. Tu corripere ſoles hominem increpationibus, ſiue caſtigationibus propter peccatum: & quemadmodum ipſa tinea veſtem pretioſam perdere ſolet, liquefacis, ſiue conſumis id quod in eo eſt deſyderabile & eximium. ¶19 reuera. vel certe. Adiecit Sela, vt perpetuo memores ſimus fragilis noſtræ conditionis. ¶20 vł, clamorem meum. Vel, vociferationem meam ¶21 q. d. Auſculta quæſo Domine precibus meis, quibus peto à te vt ab hoc tam graui morbo quo nunc laboro, liberer, quod dum peto, non id certe facio quòd huius vitæ ſim admodum ſtudioſus: ſed potiũ quòd tanto cruciatui ferẽdo par nõ ſim. Sum enim apud te, coram te, ſiue te teſte, peregrinus in terra: neque in eas patriam meam agnoſco: qua in re patres meos Abraham, Iſaac, & Iacob imitor, qui quòd tenderent ad te, hoc mundo capti non ſunt, in quo verſati ſunt vt peregrini in aliena regione verſari ſolẽt. Lege 1. Paral. 29. d, vbi idẽ legitur. ¶22 Recede à me, vt refociller. i. Omitte me. vtinã ne prolixius me exerceas: vt vires recipiã antequã hac vita defungar. ¶23 & nõ ſim. Vel, & peream. Antequã abeam, ita vt poſtea nuſquã cõpaream. XL. ¶1 Heb. Expectãdo expectaui. i. Summa cura & diligentia expectaui opẽ Domini. Iactat hìc Dauid diuinã opẽ, quã diu expectatã, tandem abunde cõſecutus eſt. ¶2 declinauit ad me. i. adfuit mihi. ¶3 Heb. Extraxit me de ciſterna ſtrepitus. i. de ciſterna in quã aquæ decidũt magno cũ impetu. Vel, de puteo in quo aquæ nimia agitatione perſtrepebãt & ſonitũ edebãt. Hic circũlocutus eſt aquarũ profunditatẽ. Per ciſternã ſeu puteum intelligit periculũ anceps & ingens. & idẽ intelligit per lutũ copioſum. ¶4 Heb. luto cœni. i. de luto copioſo: vt pſal. 69, verſu 3. Sic Terra pulueris dicitur ab Hebræis. ¶5 ſub. firma, vbi ſcilicet tutus eſſem ab omni iniuria. Rupes eſt tutus perfugii locus. ¶6 vł, apparauit greſſus meos. i. viã mihi ſtruxit per quã ſine offenſione graderer. ¶7 Heb. dedit [vł poſuit] in ore meo &c. i. dedit mihi occaſionẽ celebrãdi eũ nouo carmine. ¶8 Subaudiẽdũ, dedit inquã, laudẽ Deo noſtro. i. occaſionẽ laudãdi Deũ noſtrũ, hoc eſt ipſum. Mutatio perſonæ. ¶9. i. Perueniet ad multos notitia beneficiorũ quibus me affecit Dominus. ¶10 fiduciã ſuã ¶11 & non deflexit [vel defecit, ſub. à Deo] ad præpotẽtes. Vel faſtuoſos & valẽtes authoritate. Verti poteſt, nõ reſpexit. ſiue, reſpicit, præſenti tẽpore. i. nõ admiratur eos qui iactãt vires ſuas. ¶12 & ad ſectatores mẽdacii. i. rerum quæ nos fallunt. Sunt qui intelligãt ariolos, & malarũ artiũ ſtudioſos. ¶13 vł, deſignas. i. Plurima deſignat De[us] mi. q. d. Nõ ego ſolus tuã miſericordiã expertus ſum, ſed quàmplurimi alii. Affert rationem ſuperioris verſus: quia Deus eſt qui plurima operatur. ¶14 mirabilia tua, & cõſilia tua ſunt ꝓpter nos, neq; licet in ordinẽ redigere illa. vt ſcilicet enarrentur. Tribuit Deo cogitationes & cõſilia, vt facilius declaret ſtudiũ eius erga nos. Cõſilia Dei in hoc tendũt, vt nos iuuet. Tot, inquit, ac tãta ſunt tua erga nos beneficia, vt nemo ea in ordinẽ redigere, ac corã te recenſere poſſit. ¶15 Heb. narrabo & dicã: plura fuerũt quàm vt ea narrare potuerim. Vel, Si ea narrare & eloqui velim, plures ſunt ab enarrãdo. Aut, multiplicata ſunt quàm vt narrari poſſint. ¶16 Sacrificiũ & donũ. Sacrificiũ, eſt hoſtia pacifica: Donum vero oblatio quæ conſtat ſimila, oleo oliuarũ permiſta. q. d. Cũ Domine tibi tã multa debeamus, quidnã tibi offeremus? an victimas? nõ. his enim nõ oblectaris. Purã ergo tibi mẽtẽ offeremus. Nõ cõtẽdit Dauid, Deũ à ſacrificiis legalib[us] abhorruiſſe, quòd ſua ætate vigerẽt leges per Moyſem traditæ: ſed eò tẽdit his verſibus, vt oſtẽdat Deũ ſemper magis optaſſe volũtatis diuinæ ſtudiũ, quàm ſacrificia. q. d. Sacrificia per ſe non requiris aut ꝓbas, ſed potius vt homo ſeipſum tibi addicat. Ad Hebræos cap. 10, hæc verba Chriſto accõmodãtur, cuius typus fuit Dauid. ¶17 Vt ſcilicet exaudire poſſim præcepta tua. Aures cauatas tribuiſti mihi vt audirem leges tuas, & iuxta eas viuerem.
¶18 vł, nõ poſtulas. nõ requiris. Didici ergo tuo beneficio te in primis nõ requirere ſacrificia & dona, ſed potius veram & ſyncetam religionem quæ fide & charitate conſtat. ¶19 Tunc, inquit, quũ intellexi ſacrificia tibi non placere, obtuli me ad facienda præcepta tua. Ecce venio. En adſum, venio vt impleam præcepta tua. Oratio eſt ſerui parati & prompti ad capeſſenda omnia domini ſui iuſſa. ¶20 in volumine libri. Veteres Hebræi in membranis aut chartis ſcribebãt quæ in rotundum complicabantur. in huiuſmodi etiam hodie ſcribunt Iudæi legem & prophetas. In volumine igitur libri, in libro plicatili ſiue membranis plicatilibus, in libro legis & prophetarum: aut tantũ in ipſa lege, nam Deut. 5. 6, & 17, officium regis deſcribitur.

Digitized by Google

[12]de me.[']
Vt faciam quæ tu probas ô Deus meus: [13]collibuit,['] & lex tua in medio viſcerum meorum.
[14] Deprædicaui iuſtitiam tuam in cœtu magno, en labia mea haudquaquam cohibui, noſti tu ipſe ô Domine.
[15] Iuſtitiam tuam non occului in medio cordis mei, [16]conſtantiā tuam [in promiſſis] & ſalutem [17] tuam annunciaui: [18]benignitatē tuam & veritatem tuam ebuccinare concioni frequenti minime ceſſaui.
[19]Neque tu ô Domine continuiſti à me miſerationes tuas: benignitas tua & veritas tua perpetuò me[20]cuſtodiunt.
Quoniam [21]adobruerant me tot mala, vt ea nequirē numerari: occupauerant me iniquitates meæ, vt non potuerim [ea] videre: [22]plura fuerunt quàm pili capitis mei: inde deſtituit me cor meum.
Libeat tibi ô Domine vt liberes me: ô Domine propera vt me adiuues.
Pudefiant & afficiantur opprobrio [23]pariter qui quærūt animam meam vt extinguant eam: retro agantur & [24]patiantur ignominiæ, quicunque malo meo delectantur.
Vaſtentur pro eo quòd me pudefacere conabantur, qui dicūt mihi [25]Hehæ, hehæ.
Lætentur & gaudeant [26]in te quicunque te quærunt, & [27]dicāt perpetuò ([28]Magnificetur Dominus) qui [29]amant ſalutem tuam.
[40]Ego autem afflictus ſum & inops, Dominus cogitat pro me, [41]auxilium meum & liberator meus tu es, Deus meus ne moram feceris.

¶Præfecto cantorum oda Dauidis. XLI.

Beatus eſt [1]qui prudenter agit cum ægro: [2]dum tēpus fuerit aduerſum, eripiat eum Dominus.
Dominus cuſtodiat eum, [2]valetudinem reſtituat ei, vt [3]ſecūdis adhuc rebus fruatur in terra: [4]nec enim permittes eū libidini inimicorum eius.
[5]Dominus fulciat eum in lecto ægritudinis [decumbentem,] totū ſtratum eius [6]commutabis in infirmitate eius.
Hinc ego quoque [7]dico, Beneficus eſto mihi ô Domine, ſana [8]animam meam: nam aduerſum te peccaui.
Inimici mei [9]male precabantur mihi dicentes, Quando [tandem] morietur, & interibit nomen eius?
Cùmque [quiſpiam ex eis] veniret [me] inuiſurus, [10]vanū loquebatur, [11]corde ſibi praua colligebat, egreſſus foras [ea] eloquebatur.
Inter ſe oſores mei contra me pariter muſſabant, aduerſum me malum cogitabant, [nempe,]
[12] Perfudit iſtum graue aliquod ſcelus: & iſte decumbens haudquaquam poſthac ſurget.
[13]Quin & is quocū mihi arctiſſima fuit familiaritas, cui fidebā, [14]quiq; cibo meo victitabat, [15]ſublato pede, velut calce, me petebat.
Tu ergo Domine beneficus ſis mihi, & [16]erige me, vt illis rependā.

¶12 vl, ſuper me. aut, propter me, & reliquos reges, inquit Dauid, vt Deut. 17, deſcribitur officiū regis. Sententia verſu ſequenti abſoluitur. ¶13 ſiue, deſydero. Præteritum pro præſenti. cupio voluntatem tuam facere. ¶13 nam lex tua in medio inteſtinorum meorū. i. in medio valuæ inteſtinorum meorum, hoc eſt cordis. q. d. legem tuam vehemēter amplector. Vox Hebræa M E A I I M, pro qua vertimus inteſtina, eſt dualis numeri, q̀ ſuperiora viſcera ſignificet. i. cor & pulmonem, quæ à viſceribus inferioribus, iecore, liene & renibus ſeparantur diaphragmate, i. ſepto tranſuerſario. vnde & pro corde accipitur. ¶14. i. Quàm iuſtus ſis & bonus, in frequēti concione ita prædicaui vt ſenſi in animo meo. labia mea non cōtinui ne narrarem, quod & tu optime noſti. Pij accepto aliquo beneficio à Deo, nihil antiquius habent quàm vt ſingularē Dei iuſtitiam, hoc eſt ſingularem bonitatem laudēt & extollant. ¶15. i. Nō detinui tectā in corde meo bonitatem tuam. ¶16 Heb. veritatem tuam ¶17. i. quam das alijs. hoc eſt, recenſui etiā quātum alios iuues. ¶18 vl, nec celaui miſericordiam (ſiue benignitatem) tuam & veritatem tuā concioni frequēti. Per veritatem, conſtantiā promiſſionum Dei intelligit: & per benignitatem, liberalitatem illam qua Deus largiri ſolet ſupra id quod pollicitus eſt. ¶19 Tu ergo ô Domine ne ſubtrahas &c. vl, ne contineas. tāquam clauſas ſcilicet, ne pertingant ad me. q. d. Dignare me ſemper tuis miſerationibus. ¶20 vl, cuſtodiant. ¶21 circundederunt me mala innumera, aſſecutæ ſunt me iniquitates meæ, & nō potui videre, &c. q. d. Omni ex parte premor afflictionibus adeo multis, vt nequeant numerari: ſentio pœnas iniquitatibus meis debitas, quæ tot ſunt numero vt oculos meos fallant, nec eas numero poſſim diſcernere. Verti poteſt, nec q̄cquā cerno. ¶22 plures enim ſunt quàm capilli capitis mei: quare cor meum deſtituit me. i. animo deſtituor præ dolore & anguſtia. ¶23 vl, ſimul. i. omnes, nullo excepto. ¶24 vl, ignominia afficiantur, qui quærunt malū meū. i. qui cupiunt mecū male agi. ¶25 vl, Euax euax. exultātis interiectio. ¶26 vl, de te. ſub. & nō de prudentia ſua. ¶27. i. habeant perpetuo vnde dicere poſſint. ¶28 vl, Exaltetur. qui ſcilicet egit nobiſcum pro ſua miſericordia. ¶29. i. gaudent auxilio tuo. ¶40 Ego quidem pauper & inops ſum: (ſub. auxilij humani) at Dominus cogitat de me. Vel, Ego quidem afflictus eram, ſed Dominus conſuluit mihi. Chaldæus paraphraſtes vertit, cogitat vt mihi benefaciat. Ego quidē rex Iſrael qui videor fœliciſſimus, pauper ſum & inops auxilij: at Dominus curā mei habet. ¶41 q. d. Non eſt mihi ſuperbiendum ſiquid bene ago: nam id tua opera fit, qui me ſoles à tribulationibus eripere. XLI. ¶1 qui proſpicit ægroto. i. qui ſedulo tractat ægrotum. Affirmat Dauid eos eſſe fœlices qui ex animo ægrotis ſtudēt: huiuſmodique hoībus omnia pſpera precatur. ¶2 Heb. viuificet eū. i. vitā, ſiue bonā valetudinē præſtet illi. ſeruet eū incolumē. ¶3 He. beatus ſit. i. fœlicia omnia ſuccedāt illi in hoc ſeculo. ¶4 Heb. nec tradas [vl, det] eū in animā &c. Mutatio perſonæ, pro, nec det. i. permittat eū voluntati & libidini inimicorū eius. ¶5 Siquando, inquit, incidet in morbū, Dominus ſit illi vice fulcri ſuper ſtratū in quo iacet ægrotus præ dolore & morbo, ¶6 vl, vertas. Mutatio perſonæ, pro vertat. Sub. in ſanitatē & quietē. Mutet omnem decubitum eius in infirmitate. i. ob infirmitatē: in decubitū hominis ſani, hoc eſt, mutet moleſtiā eius in quietem qua vtuntur ſani. ¶7 ſub. dū ſic ægroto. ¶8. i. me. Vel, animū: quòd dū male habet corpus, neceſſe ſit animum male habere, ob cōſenſum vtriuſq;. Sana me qui mala hæc patior quòd peccauerim tibi. Hoc dicit quòd ſciret morbū corporis proficiſci & pēdere ab animi ægritudine. ¶9 Heb. dicebāt malū de me. ſub. ad hunc modū, Quādo &c. ¶10. i. ex animo mecū nō loquebatur, ſed ſimulate. ¶11 Heb. cōgregabat iniquitatē ſibi: exibat foras, loquebatur. i. mecū blāda loquebatur: & egreſſus foras alia loquebatur quàm locutus fuerat corā. vbi à me receſſerat, palàm mihi detrahebat. ¶12 Res praua tenaciter inhæret illi: qui autē iacet, nō addet reſurgere. q. d. Morbus grauiſſim⁹ & peſſimus adhæſit illi: & nō ſurget vltrà è lecto ſuo, quia morietur eo morbo. Quidā Hebræorū ſic intelligunt, Iniquitas magna adhæſit illi: vnde par eſt vt pœna ſit magna: nō ſurget vltra è cubili. ¶13 Heb. Etiā vir pacis meæ. i. amic⁹ meus, is cū quo amice & pacifice viuebā. Fortaſſe hic locus de Abſalom intelligēdus eſt, aut de Achitophel. 2. Reg. 15. ¶14. i. quē dignatus fuerā mēſa mea. ¶15 Heb. magnificauit aduerſum me calcaneū. i. pedē ſuū. pars pro toto. Sublato pede velut calce petiuit me. Iniuria affecit me, pro beneficio malū mihi repēdens. Læſit me. ſumpta metaphora ab equis calcitronibus. Pulſare aliquē pede, cōtēptus eſt. Vel, magnifecit paſſus ſuos, dignū me nō habens quē inuiſeret. me viſitatione non eſt dignatus. Vel, ſtruxit aduerſum me inſidias. Iohan. 13. b, Chriſtus, de proditore ſuo Iuda hunc verſum interpretatur. Dauid enim ipſius erat figura. ¶16. i. recipe me in pedes, vt vlciſcar iniuriā ſibi factā. De hoſtibus regni mei qui ægerrime ferunt quòd rex à te ſim cōſtitutus ſumam pœnas, & gloriā tuā aſſeram.

Digitized by Google

[17]In hoc cognoui fauere te mihi,[18]q hoſtis me⁹ de me nō iubilat,
[19]Quódque ſum incolumis:ſuffulcies porrò me,atque ſtatues coram te in ſempiternum.'
Collaudetur Dominus Deus Iſraelis,[20]à ſeculo vſque in ſeculum.
[21]Amen & amen.

¶Præfecto cantorum,[1]erudiens[1][carmen]filiorum Corah. XLII.

VT cerua[2]mugit[2]ad torrentes aquarum, ſic anima mea[3]mugit[3] ad te ô Deus.
[4]Sitit anima mea Deum[5]Deum viuum:'quando [demum]veniam,
[6]vt appaream in conſpectu Dei?
[7]Fuit mihi lachryma mea pro cibo dies noctéſq;,'dum mihi [8]dicerent'quotidie,[9]Vbinam eſt Deus tuus?
[10] Animā meam effundo, ſimul atque recordor qualiter in ſumma illos ouantes & collaudantes, feſtiuitem ſcilicet ac celebrē cœtum,ad domum Dei deducebam.'
Quid deiecta es ô anima mea,[11]&intra me tumultuaris?[12]ſperaſtā tum]in Deum,'quia[13]adhuc pro ſalute reddita, coram cōſpectu eius gratias agam.'
De⁹ meus deijcit ſe anima mea intra me,propterea quòd tui[14]recordor[15]in terra trans Iordanem,[16]atque ab Hermonim[17]monte puſillo.'
Abyſſus abyſſum[18]aduocat, ad vocē cataractarum tuarū, [19]cuncti fluctus tui & procellæ tuæ ſuper me tranſierunt.

¶17 Præteritum pro præſenti,vel futuro,agnoſco[vl,agnoſcam] quòd cōplacuiſti in me.i. Hac re,hac ratione deprehendā quòd me charum habes, ſi non exultabit hoſtis meus de domo mea. ¶18 vl,ſi nō exultauerit inimicus me⁹ aduerſum me. ſi nulla mea calamitate anſam lætitiæ præbuero hoſtibus meis. ¶19 Sed me ſuſtentabis in integritate mea,& ſtatues in cōſpectu tuo in æternum.vl, Sed me ob integritatem meā ſuſtenta me, & conſtitue in conſpectu tuo in æternū.i. in eo loco vnde perpetuò me intueri poſſis. Aut ſic lege, Sed vtinam tuearis me in integritate & ſynceritate mea,& faueas mihi perpetuò. ¶20.i. ab hoc ſeculo & vſq; in ſeculū, ait Chaldæ⁹ paraph.à tempore vſq; in tēpus,hoc eſt perpetuò. ¶21 Amē,amē.i.ſit ita & ita.hoc verū ſit & verū. q.d. I I H E I E Z E A M E N, iſtud ſit ſtabile & ſtabile,verū & verū.A M E N enim eſt adiectiuū.

Hic quidam Hebræi finem faciunt primi libri Pſalmorum. XLII.

¶1 Vox Hebræa M A S C H I L,pro qua Vetus interpres vertit, intellectus: Nouus autem erudiēs, ſecundū quoſdā Hebræos,eſt nomen harmoniæ, ſiue cantionis,ad cuius modos hic pſalmus decātatus fuit. Alij ad vniuerſum pſalmū hanc vocē referūt,& dicūt ſignificare eruditionē:ſecūdū quos ſic vertas licet,Pſalmus eruditione plenus cōmiſſus decantandus à præfecto cantorum filijs Core ſymphoniacis.vl,vt quibuſdam placet,Eruditio filiorum Core.i.Pſalmus eruditione plenus conſcriptus de Dauide ab vno è poſteris Core. Certum eſt ipſi Core fuiſſe tres filios qui valuerunt doctrina, dono ac munere prophetiæ inſignes:vnde & ſtudio muſices dediti erant. Hīc & cantores, filios Core appellat, .i. nepotes qui traxerūt originem à doctiſſimis filijs Core.Sic ergo ad verbum verte,Oda tradita decantanda præſuli cantorum,qui eandem decantandam tradidit filijs.i.poſteris Core,alijs ſcilicet peritiſſimis muſices, ad modulos eius cantilenæ cuius initium erat Maſchil. ¶2 glocitat.Singulare pro plurali.Vt ceruæ,ſiue ceruarum armentum.Futurum præterea pro præſenti,glocitabit,pro glocitat.quod verbum eſt proprium ceruarū. Torrētes aquarum.pro fluminib⁹. Ægrefert in hoc pſalmo Dauid quòd tyrannide filij Abſalom cogatur abeſſe longius à domo Domini.Quidam dicunt ſcripſiſſe hunc pſalmum, quum profugus eſſet apud Philiſthæos.1. Reg.27.Quo deſyderio, inquit,feruntur ceruæ ſiticuloſæ ad flumina,eo fertur animus meus ad te,ô Deus. ¶3 glocitat.i.non minori cupiditate afficior vt mihi per filium meum liceat in tabernaculo tuo tibi & ſacrificare & ſupplicare, vt mihi ſicuti olim,liceat laudes tibi canere in domo tua,ô Deus,quàm cerua,quæ diu à canibus exercita frigidam optat. Chaldæ⁹ paraphraſtes vertit,deſyderat. ¶4 Præteritum apud Hebræos, pro præſenti,Sitit,Sitire ſolet.Tenetur ſummo deſyderio Dei. ¶5 Deum inquam viuentem.Pro V I V E N T E M,Chaldæus paraphraſtes vertit fortem.Deum viuentem vocat,non mortuum,vt dij Gentium. ¶6 vl,& videbor [aut conſpiciar]in cōſpectu Dei?Pro,in conſpectu tuo.i. quando reſtituar in patriam meam,quando mihi venire licebit, & me viſendum præbere in domo tua, vbi multitudine ſpectante laudes tuas deprædicem? Ter in anno omnis maſculus tenebatur venire in templū. ¶7 q.d.Quū viderē me nondum poſſe deſyderio meo potiri, nihil mihi prius certe fuit quàm totos dies & totas noctes lachrymando tranſigere & omni cibo abſtinere. ¶8 ſub.hoſtes. ¶9 Sub. in quo antehac ſemper fiduciam tuam collocaſti? Cur Deus quem tu colis, non adeſt tibi? Acerbiſſima eſt pijs inopiæ diuini auxilij exprobratio. ¶10 Heb. Hæc quum recordor, effundo in me animam meam,ſimulatque recordor,quòd tranſibam olim in caterua, & quòd læto gradu incedebam cum eis vſque ad domum Dei,in voce exultationis & laudis,in turba feſtum agente.vl,tripudiāte & læta.Aut,deducens inquam turbam feſtiuantem. Hæc,inquit,reduxi in memoriam, quòd procul abſim à tabernaculo Dei: præterea quòd hoſtes mihi ſoleant obijcere odium Dei & abiectionem:& interim fuit animus meus quaſi liquefactus in gaudium,effuſo gaudio lætatus ſum,méque conſolatus ſum, quòd aliquando adierim tabernaculum Domini magno hominum piorum numero comitatus, adierim inquam non ſine laude & gratiarū actione. vl, Cum ita angerer,recordatus ſum quæ ſequuntur, non ſine magno gaudio,recordatus ſum,inquam, quòd olim adierim &c. quod mihi facit ſpē reditus: & q vt antehac feci,te in domo tua celebrabo,ô Deus. ¶11 vl,& infremis apud me? ¶12 Vocē[tantum]ſubaudiūt Hebræi.tantū expecta Deū. i.ſpē tuā colloca in Deo. ¶13 Heb. celebrabo eū ob ſalutes faciei eius.Dicit Salutes faciei eius,vt dicitur Angelus faciei eius.id eſt ab eo miſſus.hoc eſt,agam adhuc illi gratias ob multiplex auxiliū quod mihi hilari & læto vultu feret. Cū Dominus auxiliatur,dicitur in Scriptura faciem ſuam exhibere,ſiue conſpiciendam præbere.Ob ſalutes, igitur.i.propter opē ab ipſo mihi latam, teſtificāte fauorem eius erga me beneuolo ipſius aſpectu. ¶14 Futurum apud Hebræos pro præterito,recordatus ſum.
¶15 Heb.de terra Iordanis.i.de terra ſita procul à domo tua. ¶16 & Hermonitarum.Hermonitæ incolebāt montem Hermon.& regionem illam vicinam. ¶17 & de monte Miſar. Deus mi,inquit,anima mea excruciat ſeſe intra me, quòd cogar agere inter accolas Iordanis & Hermonitas.ſed quum illa ſe tantopere diſcruciat,ſpiritus meus refricat mihi memoriam eorum beneficiorum quæ aliquando à te accepi,refricat inquam,non Hieroſolymis,ſed prope Iordanem & Hermon, & Miſar, procul à domo tua. vl, Anima mea deijcit ſeſe,propterea quòd in regione remota à domo tua,recorder tui, in regione in qua tibi ſacrificare non poſſim, & beneuolentiam meam erga te teſtari.
¶18 euocat (ſub.ad ſe) ad vocem cataractarum tuarum .i.ea voce & eo ſtrepitu quem emittunt fiſtulæ tuæ, hoc eſt pluuia vehemens quā exprimunt nubes tuæ. Cōparat hic nubes cataractis, fiſtulis, ſiue canalibus,(id ſignificat vox Hebræa S O R) quòd effundant aquā vt fiſtulæ.Cataractę,aquas ſignificāt cū fragore & impetu decidentes è nubibus. Nomine abyſſi,intelligit tribulationes, vt etiam nomine aquarum ſæpe intelliguntur in Scriptura. Quoniam autem abyſſus quæ profundiſſimas aquas ſignificat,eſt periculoſiſſima,ideo ſignificat magnam tribulationem, & quæ vix ferri poſſit.ſumpta metaphora ab ijs qui demerguntur in abyſſos,& in illis pereunt . Tribulatio vna, inquit,alteram ſecum trahit te permittente , te pluente ſuper me tribulationes. ¶19 .i. vndis calamitatum pene me obruiſti . Hic verſus continet piam querimoniam,acſi dicat Dauid , Quouſq; tandē calamitatibus me afficies ô Deus?

Digitized by Google

[10]Interdiu precepit Dominus benignitati ſuæ,& nocte cãticum
eius mecum,oratio ad Deum viuum.[a]
Dicam Deo[11]petræ meę,[b]Quare obliuiſceris mei?cur[12]hoſte oppri-
mente atratus ingredior?
[13][Perinde eſt acſi] adigerẽt gladiũ in oſſa mea dũ hoſtes mei cõ-
tumelijs me afficiũt,dicũtq; ad me quotidie,Vbi eſt Deus tu⁹?
Quid deiecta es ô anima mea,& cur ſic intra me tumultuaris?ſpe-
ra [ſcilicet tu]in Deũ:[14]quia adhuc celebrabo eũ [15]pro ſalute ante
conſpectum meũ reddita,& quòd Deum meum ſe eſſe oſtẽdit.)

XLIII.

I[1]Vdica me Deus,[2]& ſuſcipe cauſam meam à gente parum pia,
[3]à viro doloſo & prauo eripe me:
[4]Nam tu Deus meus es robur meum,quare [5]depuliſti[a] me? quare
[6]pullatus ingredior,inimico obterente?[b]
Mitte[7]lucem[c]tuam[8]& veritatem tuam,[9]hæc deducant[d]me,ad mõ-
tem ſanctum tuum me introducant, atque ad habitacula tua:
[10]Vt ingrediar ad aram Dei,ad Deum,qui eſt gaudium & exulta-
tio mea,[11]& celebrem te cithara Deus Deus meus.
[12]Quid deiecta es ô anima mea,& cur tumultuaris intra me? ſpe-
ra in Deum,quoniam adhuc celebrabo eum de ſalute qua faciẽ
meam exhilarabit,Deũmque ſe meum declarabit.

¶Carmẽ erudiens filiorũ Korah[a]præfecto cantorũ. XLIIII.

A[2]Vribus noſtris audiuimus,ô Deus, patres noſtri cõmemora-
uerũt nobis, opera illa quæ temporibus illorum operatus
es,[3]retróque temporibus.[a]
Tu manu tua Gẽtes expuliſti,&[4]eos[b]plãtaſti:[5]affliXiſti[c] populos,
nos autem germinare feciſti.
Nec enim[6]gladio ſuo[7]terram[d]occuparunt,[8]nec ipſorum brachio
ſalus eorũ parta eſt.[e]ſed dextera tua, & brachio tuo,&[9]luce vul-
tus tui,[f]quia illos amabas.
[10]Tu ipſe Rex meus es ô Deus,tu[11]diſpone ſalutes ipſi Iacob.[g]
Per te infeſtos nobis [12]excutiemus,[h]per nomen tuum[i]concul ca-
bimus eos qui in nos inſurgunt.
Nõ eni ſperabo i[13]arcu meo,[k]&[14]gladi⁹ me⁹[15]minime me ſeruabit:[l]
Sed tu[16]ſeruas[m] nos ab aduerſarijs noſtris, & [17]pudefacis[n] eos qui
nos odio proſequuntur.
[18]In Deo gloriamur quotidie, & nomen tuum in ſempiternum
celebramus. Sela.

calamitas vna aliam acceſſit, nunquam à me re-
cedunt calamitates : in me finis vnius mali, eſt gradus futuri. ¶10 Aliquid ſubaudiendum eſt, cuiuſmodi, At verò ita apud me cogito. poſtea ſequatur, interdiu mandabit Dominus benignitatem ſuam, & noctu canticum ſuum erit mecum, & oratio ad Deum qui eſt author vitæ meæ .i. Curabit Deus, efficiet vt interdiu fruar ſua benignitate, & noctu canã de illo carmina, eritque oratio mea ad Deũ qui eſt author vitæ meæ. Acſi dicat, quãuis fluctus calamitatum me obruerent, tamen ſemper ſperaui Deũ mihi affuturũ. ¶11 vl,qui eſt perfugiũ meum. ¶12 vl, mœrens incedã ob tribulationẽ inimici?i. Quouſq; ego triſtis incedere cogar propter afflictionem inimici? ¶13 vl, Quaſi gladio in oſſibus meis opprobrio affecerunt me hoſtes mei,dũ dicerent mihi per ſingulos dies, Vbinam eſt Deus tuus? Sub.qui ferat tibi opem. i.Perinde me dolore afficiunt acſi me gladio confoderent . non tam cruciaret me gladius in intimũ corpus adactus, quàm angit contumelia illa qua mihi exprobrant aduerſarij abſentiam tuam qua te abſentem & negligentem calamitatem meam mihi exprobrant hoſtes mei.q.d. Quamgrauiſſime audio inimicos meos aſſidue dicentes cũ riſu,Vbi nunc eſt Deus ille tuus? ¶14.i.adhuc enim fiet vt habeã occaſionẽ laudandi eũ. ¶15 Subaudiendũ ENIM.eſt enim ſalutes faciei meæ,eſt inquã Deus meus.Salutes faciei meæ.i.coram me ſalus. author eſt auxilij mei multiplicis & præſentis: ipſe eſt mihi præſentiſſima ſalus.Vel,eſt auxiliũ in quod ſolum proſpicere debet facies mea.Aut, auxilium ſemper mihi expromptũ & expoſitũ. poſitũ ante oculos meos. Expende genus dicẽdi quo panes propoſitionis dicuntur panes facierũ .i.panes propoſiti faciei Dei, i cõſpectu Dei.Aut dicitur Salus faciei. auxilium quo ſolet vultus reddi hilarior & lætior. XLIII. ¶1.i.De lite ſiue cauſa mea pronũtia , ô tu cui ex officio incumbit omnes iudicare. Quidã Hebræorũ dicunt hunc Pſalmum fuiſſe ſcriptum à Dauide quum exularet apud Philiſthæos.Petit autem à Deo vt liberet ipſum à Saule improbo, & à conſultoribus eius. Saulem impium vocat.1. Reg.24. ¶2 & diſcepta diſceptationem meam aduerſus gentem nõ ſanctam. diſceptando tuere cauſam meam aduerſus gentẽ expertem bonitatis. ¶3 à viro fraudis & prauitatis eripe me. Singulare pro plurali, à viris fraudulentis & prauis ſerua me incolumem. ¶4 Cum ſis Deus fortitudinis meæ,quare &c.i.à quo omnes vires meæ habẽt originẽ.Tu es ille Deus qui hactenus me robore tuo ab omnib⁹ periculis eripuiſti:ſi ita eſt,cur reijcis me à te,quur à cõſpectu tuo depellis? ¶5 repellis.Præteritũ Hebræis pro præſenti. ¶6 mœrens incedã præ oppreſſione inimici?vl, quouſque vultu in terrã demiſſo incedere cogar negociũ mihi exhibente inimico? ¶7 Nomine lucis opẽ intelligit. Splendere facito lucem tuã.i.Fer opem oppreſſis,quæ eſt inſtar lucis. ¶8 vl,& fidem tuã.i.Præſta quod pollicitus es.nam es pollicitus te affuturum omnibus inuocantibus te in tribulatione. ¶9 vl,hæc ipſa deducent &c.Hæc ipſa,lumen tuũ & veritas tua,deducent me & venire facient ad loca in quibus coleris.Quaſi dicat,Vtinam ſerues promiſſa tua,opem præſtes promiſſam,vt tandem aliquando redire poſſim ad locum ſanctum tuum,hoſtiarum & gratiarum actionis cauſa! ¶10 Heb.Et ibo ad altare Dei, ibo inquam ad Deum lætitiæ gaudij mei.i.accedã ad altare Dei, ſuper quod offerã ſacrificia Deo. Deũ lætitiæ gaudij ſui vocat,Deũ authorẽ ſummæ ſuæ lætitiæ. ¶11 vl,& celebrabo te cithara ô Deus,Deus inquã mi.q.d.Si liberaueris me ab hoſtibus,adibo altare holocauſti,& illic hoſtijs teſtabor te eſſe liberatorem & fautorẽ meũ,te inquam ſolum eſſe authorem veræ lætitiæ. Adibo tabernaculum tuum vbi ad citharam laudes tuas decantabo, & ingenue feram tibi acceptam liberationẽ meam. Celebrare Deum,eſt gratias illi agere. ¶12 Vide poſtremum verſum præcedentis Pſalmi.

XLIIII. ¶1 filijs Core eruditio.Vide inſcriptionem Pſalmi quadrageſimiprimi. ¶2 Pie expoſtulat cum Deo Dauid quòd ſinat populum ſuũ affligi à Philiſthæis & reliquis gentibus à vera religione alienis. fortaſſe cõpoſuit hunc Pſalmũ antè quàm cõgrederetur cũ Goliath.1.Reg.17.Aut ante bellũ illud de quo 2.Reg.8. ¶3 diebus inquam prioritatis.i.tempore ipſorũ,tempore inquã priſco. ¶4 Sub.maiores noſtros.i.ſedes fixas illic deſignaſti maioribus noſtris:ſubrogaſti eos in locum Gentium. ¶5 vl,eieciſti.Sub.de regione quam incolebant. ¶6.i.armis ſuis. ¶7 ſub.ſanctam. ¶8 Heb. nec brachium eorum ſaluauit eos.hoc eſt,robur eorum non contulit ſalutem illis. ¶9.i.auxilio tuo,& fauore. ¶10 Verba ſunt populi qui benignitate diuina Terra ſancta eſt potitus. Rex meus es, igitur tuere me ab hoſtiũ iniuria, quod officij regij eſt. ¶11 Heb. manda ſalutes Iacob.i.iube ſeruet verus Iſraelem ſiue verum Iſraelem de tantis tribulationib⁹. Iacob.per metonymiã pro Iſraelitis:author gentis pro ipſa gẽte.Poteſt eſſe Iacob, genitiui caſus : vt ſalutes Iacob idem ſit quod auxilium quo auxiliatus es ipſi Iacob . acſi dicat. fer nobis eam opem,Deus,quam tuliſti ipſi Iacob.i.Iſraelitis maioribus noſtris. ¶12 Heb. cornu petemus.i. feriemus. ¶13.i.fauore tuo freti. ¶14 .i.armis meis. ¶15 q.d.certo ſcio quòd gladius meus non poteſt me ſeruare. non puto gladium meũ me ſeruaturũ. ¶16 ſeruabis ¶17 pudore afficies.Cum ſcilicet viderint nos à te eſſe ſeruatos & liberatos contra ſuam ſpem & perſuaſionem. ¶18 vl,De Deo iactabimus nos omni tempore:& nomen tuũ in æternum celebrabimus.i. Iactabimus perpetuò Dei erga nos benignitatem,& illi omnem à periculis liberationem acceptã feremus. Sela adiecit in fine huius verſus, vt ſimus memores huius ſententiæ quæ monet vt ſolo Deo fidamus, illique omnia beneficia feramus accepta.

Digitized by Google

19 At tu depuliſti nos, & ignominia affeciſti, 20 nec inter copias no
ſtras vnà egrederis.'
Vertis nos in fugam corã hoſte: 21 & qui odio nos proſequũtur, au-
ferunt ſibi [prædam,]
22 Poſuiſti nos velut oues cibo [ſelectos,] & inter Gentes [illas] nos
diſpertiſti.
23 Vendidiſti populum tuum nullis opibus, nec auxiſti pretia eo-
rum [in licitando,]
24 Exponis nos probro vicinis noſtris,' illuſioni & ludibrio 25 his
qui circum nos habitant.'
Facis 26 vt fabula ſimus Gentibus,' & 27 ſanna populis.
28 Quotidie ignominia mea coram me eſt,' & 29 pudor obtegit faciẽ
meam:
30 Propter vocem exprobrantis & conuiciantis, & propter inimi-
cum & vlciſcendi auidum.
31 Hæc omnia eueniunt nobis, attamen nequaquam tui obliuiſci-
mur, nec perfidi ſumus in fœdere tuo:
32 Nõ deflexit retro cor noſtrũ, 33 nec declinauerunt à ſemitis tuis
greſſus noſtri,
Quum attereres nos 34 in loco draconũ, atque vmbra mortali nos
obtegeres.
35 Si obliuiſceremur nominis Dei noſtri, & expanderemus animas
noſtras ad deum alienum:'
Annõ Deus hoc 36 inquireret?' ipſe enim nouit abſcondita cordis.
37 Sed propter te occidimur quotidie,' æſtimamur ceu grex macta
tioni deſtinatus.
38 Euigila, quare obdormis Domine? euigila [inquam,] ne depellas
perpetuò.
39 Quare abſcondis faciem tuam? cur afflictionis noſtræ & oppreſ
ſionis noſtræ obliuiſceris?
40 Quoniam delecta eſt ad puluerem' anima noſtra, terræ adhæret
venter noſter.
41 Cõſurge, adiuua nos,' & redime nos 42 propter bonitatem tuam.
¶ 1 Carmen amatorium erudiens, filiorum Corah, præfecto canto
rum, de lilijs. X L V.

¶19 Etiam repellis & ignominia afficis nos. vſ, i-gnominiæ exponis nos. Præterita ſunt apud Hebræos pro præſentibus. Eſt autem hîc reticentia, Nunc non ſolum non audis preces noſtras, ſed etiam repellis nos à conſpectu tuo. ¶20 Di[...] Iſrael, O Deus non ſe[...] nob[...] eas ſuppetias quas olim maioribus noſtris tuliſti: olim ſolebas nobis Iſraelitis pugnantibus fauere: nũ[c] ſumus omnibus inferiores, quia ſinis nos vinci, permittens nos libidini hoſtium, & ita nos ignominia obruens. ¶21 & qui odio nos habent, diripiunt ſibi. Sub. nos. i. res noſtras ſibi dir[i]piũt. ¶22 Præterita pro præſentibus. Ponis nos tanquam gregem cibi: & inter Gentes illas diſpergis nos. Tradis nos hoſtibus vt tradi ſolent lanijs oues quæ prolis & lanæ cauſa nõ ſunt ſelectæ à patref. miliâs: & ſinis nos vagari incertis ſedi[bus] inter Gẽtes à cultu tuo alienas, quib[us] eti[ã] cogimur ſeruire. Reddis nos ſimiles ouib[us] mactationi deſtinatis. Partim occidis nos, partim diſpergis inter Gẽtes. ¶23 Futurũ eſt apud Hebræos pro præſenti. Poteſt & in futuro verti, Vendis populũ tuum pro nõ opibus: neque auges [ſub. rem tuam in] pretijs eorum. Pro non opibus. i. nullis opibus: gratis. Tu vendis populum tuum ita vt rem tuam non augeas. Acſi dicat, Nos ſumus in oculis tuis viles & deſpecti: quia vẽdimur gratis. Tu reputas nos viles & nullius pretij, licet te pro Deo habeamus. hoc enim ſignificat per [populũ tuum.] Ducta eſt metaphora ab ijs qui res viles vendunt. ¶24 Sinis vt nos afficiant probris & contumelijs vicini noſtri, ¶25 Heb. circuitibus noſtris. ¶26 vſ. parabolam inter Gentes. Aut, fabulam inter Gẽtes. .i. Facis vt tã crebro ſimus in ore Gentiũ, quàm crebræ in illarum ore ſunt fabulæ. Vſ, Facis vt narretur à Gentibus riſus cauſa noſtra calamitas, vt ab illis narrari ſolent fabulæ voluptatis cauſa inter prandia & cœnas. Aut, Facis nos prouerbiũ ſiue ſimilitudinẽ Gentibus. i. Facis vt dicant Gentes de re vili, Hæc res eſt tam vilis quàm Iudæus. Vel de homine calamitoſo, illũ eſſe infœliciorẽ Iſraelita. ¶27 Vſ, agitatio capitis inter populos. Commotione capitis Chriſtus illuſus eſt. vnde colligi poteſt commotionem capitis fuiſſe inſignem deriſionem in Palæſthina. Facis, inquit, vt qui conſpexerint nos inter populos alienigenas, commoueant capita: oſtendentes nutu capitis & agitatione, nos eſſe omnibus ſannis dignos. ¶28. i. Omni tempore ignominia qua afficior, eſt mihi ob oculos. Nũquam poſſum obliuiſci ignominiæ qua afficior. Queritur Iſrael calamitatibus ſe totum obrui. ¶29 In vultu pudor ſe prodit. Pudor quo vultus meus ſuffunditur, totam faciem meam occupat. ¶30 Hic verſus pendet à ſuperiore: quaſi dicat, Quòd totus rubore ſuffundar, hoc fit ob vocem, vel ad vocem eius qui me probris afficit, & propter inimicum & vindictæ cupidum: propter inimicos qui iactant ſibi à Deo commiſſam eſſe prouinciam vt de nobis pœnas ſumant. ¶31 vſ, Totum hoc accidit nobis, nec tamen obliti ſumus tui, nec præuaricati ſumus in fœdus tuum. Nullis, inquit, tribulationibus auelli potuimus à ſtudio tui: neque fieri potuit vt in tantis calamitatibus aliquid moliremur in fœdus tuum, quod iniſti nobiſcum: nõ enim aliter viximus quàm decuit homines tibi deditos. ¶32 Declarat hoc verſu quid ſit Frangere fœdus initum cum Domino. Amorem noſtrum & ſtudium noſtrum ad alios non tranſtulimus, te abiecto. ¶33 Apud Hebræos nulla hîc negatio, verùm negationem in principio ſententiæ repetunt in ſequentibus. ¶34. i. in regione in qua habitant homines feritate draconibus ſimiles. Per vmbram mortis afflictiones intelligit quæ ab homine non facile ſuſtineri poſſunt. ¶35 Si obliti fuiſſemus nominis Dei noſtri, & ſi expandiſſemus manus noſtras ad deum alienum. Singulare pro plurali, ad deos alienos. Explicat habitum poſcentis opem ab alio, & geſtum adorantis. Expandere man[us], eſt auxilium petere. Si imploraſſemus auxilium ab alio quàm à vero Deo quem colimus. Perficitur hæc ſententia verſu ſequenti. ¶36. i. exploratum haberet diſquiſitione facta? q. d. Cum res noſtræ afflictæ erant, ſi obliti fuiſſemus diuini auxilij, an De[us] id exploratum non habuiſſet? Certe habuiſſet. Si obliti Dei ſummi, coluiſſemus deos alienos: idololatria noſtra Deum fugere nõ potuiſſet, qui omnia nouit. vnde & merito nos affligeret. Sed nihil tale à nobis patratum eſt. ¶37 Imo propter te interfecti ſumus omni die. vſ, quotidie. i. ſinimus nos interfici. Tantum abeſt vt illa fecerimus, vt ſæpe non refugerimus mortẽ propter gloriam tuã. Cur ergo tantopere nos affligis & crucias? ¶38 Quando Dominus permittit nos libidini impiorum, eſt ſimilis dormienti. Cur videris dormire? cur committis vt exiſtiment impij te nullam noſtri curam habere? Deus aliquando ad tempus nos deſerit, vt miſericordiam ſuam erga nos magis exerat. ¶39 Exprimit geſtum eorum qui alienam calamitatem ſpectare nolunt. Cur fauorem tuum nobis denegas? aut quum videas calamitatem noſtram, cur diſſimulas? ¶40 vſ, Procumbit enim humi &c. aut, Declinat in terram ipſam corpus noſtrum, affixus eſt terræ ipſi venter noſter. Acſi dicat, Præ magnitudine & grauitate calamitatis iã depreſſa eſt humi, ſiue deiecta in humum anima noſtra. i. morti proxima eſt anima noſtra. Sumptum eſt hoc genus dicendi ab homine vi hoſtili proſtrato non in dorſum, ſed in faciem: vnde etiam morti opportunior eſt. Procumbit enim anima noſtra humi. i. ſimpliciter proſtrati ſumus. ¶41 Exurge in auxilium nobis, ¶42 propter benignitatem tuam. Aut, propter miſericordiam tuam. Sumpta metaphora à captiuis qui redempti pecunia, aſſeruntur in priſtinam libertatem.

X L V. ¶1 Heb. Præfecto cantorũ ſuper Soſannim filiorum Core, erudiens canticum amorum. Soſannim, nomen eſt organi muſici: vel principium cantici alicuius apud Hebræos, ad cuius modulos decãtatus fuit hic pſalmus. Filiorum Core, non [filijs] vertimus: vt prima dictio cum iſtis iungatur, Præfecto filiorum Core. i. pſal.

E[2]Ructat cor meum boni quippiam,[3]dedico[4]ego opera mea re-
gi:lingua mea ceu ſtilus[+][eſt][5]ſcribæ expediti.
[5]Perelegans es præ cunctis mortalibus, [6]effuſa eſt gratia in labia
tua,[7]eo quòd Deus te ſempiternis ornauit beneficijs.
[8]Cinge ô heros gladio tuo femur tuum, decore tuo & magnifice-
tia tua.
[9]Et in magnificentia tua proſpere incedito ſuper verbum verita-
tis, manſuetudinis & iuſtitiæ, docebitque te [tunc] dextera tua
admiranda.
[10]Sagittæ tuæ præacutæ, cor hoſtium regis[penetrabunt,]populi
ſub te cadent.
[11]Solium tuum in ſempiternum & perpetuò [ſtabit] ô deus: ſce-
ptrum regni tui eſt ſceptrum æquitatis.
Amas iuſtitiam, impietaté odis, propterea quòd te Deus, Deus tu[9]
vnxit[12]oleo lætitiæ[13]præ conſortibus tuis.
[14]Mirrham, aloen & caſſiam[redolent]omnia veſtimenta tua,é pa-
latijs eburneis [deprompta,]vt te exhilarent.
Filiæ regum[15]inter nobiles tuas:[2]aſtat coniunx ad dexteram tuã
[16][ornata]auro ex Ophir optimo.
[17]Audi[18]filia,[2]& vide, inclina aurem tuam, obliuiſcere populi tui,
& domus patris tui.
[19]Et concupiſcet rex formam tuam:[10]quia ipſe eſt Dominus tuus,
ipſum adorabis.

mus traditus archipſaltæ filiorũ Core, vt illũ cu raret decantãdum. Lege 1. Par. 25. Erudiens, inquit, ſiue eruditiuũ, aut eruditionis plenum carmé. Præterea Cãticũ amorũ, ſiue dilectionum. i. Pſalmus amatorius, pſalmus ſummi amoris index. Laudat enim in hoc pſalmo Salomon a forma, ab eloquentia, à fortitudine, à ſplendore, & magnificentia, à fœlicitate liberorum, & ab vxore. Quæ verò hic dicuntur de Salomone & cõiuge eius, omnino interpretãda ſunt de ipſo Chriſto & Eccleſia. Licet in hoc titulo Dauid non nominetur, non propterea pſalmus Dauidis non eſt. Pſalmus enim ſecundus Dauidi tribuitur Actorum cap. 4, licet in epigraphe Dauidis nulla fiat mentio. ¶2. i. Præclarum quippiam geſtit dicere cor meum. ¶3 vſ, dico. i. cenſeo carmina mea dicari debere regi, ſcribenda eſſe de rege ipſo. Vſ, dico ego, opera mea, opus meum erit de rege. vt ſit datiu⁹ ꝓ ablatiuo. vt illud, Dic mihi, .i. de me. ¶4 vel potius, erit. Lingua mea erit veluti ſtylus ſcribæ velocis. i. velociter & expedite ſcribentis. Quamcelerrima erit lingua mea: Promptiſſime dicã quæ in animo habeo. Diſerte & ſtudioſe laudes regis dicã: & lingua mea non minus prompte excipiet laudes quas illi ſuggeret animus, quàm ſcribit calamo is qui ſcribendi eſt peritiſſimus.
¶5 Hic incipit laudare Salomonem. ¶6. i. ſermo tuus plenus eſt gratijs. Sermone hominibus acceptiſſimo vti ſoles.
¶7 Hic ſubaudiũt Hebræi duo vocabula D I C O E G O. ꝓpterea dico ego quòd benedixerit te De⁹ in æternũ. i. ſempiternis dotibus, quæ à te nullo tempore auferri poterunt, donauit te Deus. Cum video in te tantam formam, tantamque eloquentiam, non poſſum non dicere quòd Dominus te elegit, non vt fœlix eſſes ad tempus, ſed perpetuò.
¶8 vſ, Accinge te gladio tuo ſuper femur tuum, ô potens: gloriam tuam & decus tuum. Per appoſitionem dictum. .i. quo gloriam & decus tibi pares. Reges laudem ſummam tibi conciliant ſi gladio recte vtantur. Iudæi & Turcæ ita tibi alligant gladios, vt in femur, non ad latus pendeant. Verti poſſet per futurum, Accinges gladium in femur tuum. i. ita vt in femur tuum propendeat: hoc eſt, Fortem te præſtabis & magnanimum in aſſerenda Dei gloria, & ſubditorum vtilitate: & hac ratione gloriam ſummam tibi comparabis ô potentiſſime rex. Quæ hic dicuntur de Salomone, de Chriſto intelligi poſſunt: & tum Gladius eſt Verbum Dei. ¶9 Decus autem tuum eſt perrũpere[ſub. Gétes,]& equitare ſuper verbũ veritatis & manſuetudinis & iuſtitiæ: & [ſub. tunc]docebit te mirabilia dextera tua. Vox Hebræa S E L A H, pro qua perrumpere vertim⁹, ſignificat fœlicé eſſe & ſuperare, ſeu peruadere. Hoc in primis, inquit, tibi decus immortale conciliabit, præſtantiſſime rex, ſi peruaſeris Gétes, ſi adieris Gentes quæ Deũ nõ norũt, ſi veharis verbo veritatis ad illas velut equo. i. vi verbi Gentes alioqui reluctantes expugnaueris, & verbum ad illas pertuleris: verbum inquam quod docet veritatem, manſuetudinem, & iuſtitiam. Quòd ſi verbo vectus Gentes adieris, mirabilia perpetrabit dextera tua. expugnabis quæ alioqui erant inexpugnabilia. Hic locus ad Meſſiam in primis pertinet. ¶10 Hebraice hoc ordine legitur, Sagittæ tuæ acutæ, populi ſub te cadẽt, in cor inimicorum regis. Eſt autem inuerſus ordo, qui ſic conſtruetur, Sagittæ tuæ acutæ[ſub. cadent]in corda inimicorum regis, [.i. tuorũ qui es rex,]populique cadent ſub te. Acutas dicit, propterea facile corda penetrantes. Verbum[cadẽt]repetendum apud Hebræos, Sagittæ cadẽt, & populi cadẽt. Eſt præterea perſonæ mutatio, Inimicorũ regis. ꝓ, inimicorũ tuorũ qui rex es. q. d. Populi cadẽt ſub te. i. veniẽt i poteſtaté tuã, vt cadere ſolẽt homines accepto ictu ſagittæ, tibi eos ſubijcies ſagittis tuis, ô rex. Per ſagittas, vim verbi Dei intelligit. ¶11. i. Regnũ tuũ perpetuò durabit ô Deus: in eo viget ſumma æquitas. Salomon Chriſti typus, dicitur hic deus, eo modo quo reges & magiſtratus dij dicuntur in Scriptura. Deus Pharaonis dicitur Moſes, Exod. 7. Sic dicitur hic Salomon deus populi Iſraelitici. i. princeps. Deus autem hic dicitur Salomon, vt intelligamus quæ in hoc pſalmo dicuntur, tantum competere in Salomonem vt in typum Meſſiæ veri Dei. ¶12. i. vnctione quæ non ſolum te ô Salomon, ſed etiam populum Iſraeliticum ſingulari lætitia affecit.
¶13 præ ſocijs tuis. vſ. præ ſodalibus tuis. i. ſpretis omnibus tuis fratribus qui te maiores natu erant. Aut, præ omnibus regibus qui ante te fuerunt & poſt te futuri ſunt in Iſrael. ¶14 vſ, Myrrha & aloe & caſia ſunt omnes veſtes tuæ, eductæ de palatijs eburneis, vnde exhilararunt te. Sub. qui ea tibi donarunt. Commendatur hic Salomon à ſplendore & fragrantia veſtium. Omnia, inquit, veſtimenta tua olent myrrham, aloen, & caſiam, educta de arcis prægrandibus eboris. Indutus es, ô Salomon, pulcherrimis & odoratiſſimis veſtibus, depromptis è veſtiarijs vel ſcrinijs tuis eboreis: quibus ſcrinijs vel arcis te donarunt vt gaudio te afficerent. Per caſiam hoc loco intelligenda eſt caſia aromatica & lignea, quæ ſolo cortice eſt commendabilis, non illa quæ dicitur hodie caſia fiſtula, quæ veteribus medicis fuit ignota. Magnas arcas vocat palatia. Sumptuoſiſſimas & pulcherrimas fuiſſe veſtes Salomoni, docet ipſe Chriſtus Matth. 7. ¶15 vſ, ſunt in inclytis tuis .i. Inter vxores tuas inclytas ſunt haud paucæ quæ originem ducunt à regibus. ¶16. i. ornata pretioſiſſima veſte aurea. Vſ, in auro Ophir. Chaldæus paraph. vertit, in obrizo Ophir. i. quod affertur ex ea regione. Inter vxores Salomonis primas obtinuit filia Pharaonis regis AEgypti. Salomon ob polygamiam non damnatur, ſed quòd alienigenas vxores duxerit contra præceptum Domini. Deuter. 17. 3. Reg. 11. Chriſtus noſter habet vnicam vxorem, ſi tota Eccleſia reſpiciatur. & habet plures, ſi ſingulæ perſonæ quæ ſunt in Eccleſia attendantur. ¶17 Hortatur Eccleſiam vt audiat Sponſum. ¶18 Vt filius ſignificat diſcipulum in Sacris libris: ſic filia diſcipulam ſignificat hoc loco. Audi filia regem Salomonem te ſyncerum Dei cultum docentem, præſta te diſcipulam vero Salomoni: obliuiſcere nationis tuæ & cognationis tuæ, Da obliuioni genus viuendi hominum nationis tuæ & patris tui. Hoc dicitur, quòd vxor primaria Salomonis eſſet filia Pharaonis regis AEgypti. quod exponi debet de Eccleſia Gentili, quæ per vxorem alienigenam hic ſignificatur. ¶19 q. d. Hoc autem ſi feceris, tum eris gratiſſima regi, deſyderio formæ tuæ tenebitur. ſi audiens fueris religioni quam te docuerit rex maritus tuus, ipſe te multo vehementiſſime amabit. ¶20. i. Rex ipſe cuius amorem ſpernere non debes, eſt Dominus tuus: quod cum ita ſe habeat, illum vereri debes, & ei te incuruare. Hic locus de Salomone intelligi nequit, niſi quis exponat adorare, pro reuerentiam geſtu externo exhibere.

Digitized by Google

[12]Filia quoque Tyri cum munere,[12][&]quique opulentiores popu
li, faciem tuam precabuntur.
[13]Omnis gloria filiæ regis intus eſt, [14]indumentum eius ex auro
intexto.
[15]In veſtibus acupictis adducetur regi, [16]virgines pediſequæ ei⁹,
ſodales eius vnà tibi adducentur.'
Adducentur [inquam]cum gaudio & lætitia,&[17]venient in pala-
tium regis.
[18]In locum patrum tuorum ſuccedent tibi filij, [29]quos principes
in omni terra conſtitues.
[30]Memorabo nomen tuum'per omnia ſecula,[31]propterea celebra
bunt te populi in ſempiternum,& perpetuò.

¶Præfecto cantorũ,carmen filiorũ Corah[1]ad Almoth. XLVI.

Deus nobis [2]ſuffugium & robur eſt, premente aduerſitate au-
xilium præſentiſſimum.'
Propterea nihil timebimus[3]etiam ſi loco moueatur terra,'&[4]nu-
tent montes ſiti in medio mari.
[5]Infremant & limum egerant vndæ eius, contremiſcant montes
in eleuatione eius : Sela.
[6]Riui [tamen] fluminis exhilarabunt ciuitatem Dei, ſacrarium
tabernaculorum Altiſſimi.'
Deus eſt in medio[7]eius,'ideo minime [8]nutabit,'opẽ illi feret De⁹
[9]ante auroram.
[10]Tumultuẽtur Gentes,motus concitent regna,& tellus,dato fra-
gore,defluat:
[11]Dominus[tamẽ]exercituum à nobis ſtat,[12]arx ſublimis eſt nobis
Deus Iacob. Sela.
[13]Huc agite,'& contemplamini opera Domini,[14]quaſnam ſolitu-
dines fecerit in terra.
[15]Facit ceſſare bella ad fines vſque terræ,confringit arcus,detrun
cat haſtas,igni currus exurit.

¶12 Collectiuum nomẽ eſt [filia:]vnde hic iungitur verbo plurali, deprecabuntur.q. d. Et Tyrij alienigenę omnes allatis muneribus faciẽ tuã,id eſt te,deprecabũtur. hoc eſt,petent vt tecũ amicitiam ineant. ¶12 Aut,[&]diuites populi.& qui in populo Iſraelitico diuites ſunt, etiam optabunt omnibus votis vt tecum fœdus ineant.
¶13 vl, Tota inclyta eſt filia regis intrinſecus .i. quæ ſedet in intima regia.Splẽdidiſſima eſt regina, & agit in intima regia familiariter cũ rege.
¶14 vl,ex veſtibus auro ocellatis eſt indumentũ eius.i.veſtitus eius eſt diſtinctus oculis factis auro.Per ornatum externum,intelligendus eſt internus ornatus. ¶15 .i.Veſtibus acu pictis induta regina,vel filia regis adducetur regi.
¶16 Heb.virgines quæ poſt eam,[.i.pediſequæ]& ſodales eius adducentur etiã tibi .i.virgines pediſequæ eius, & ſodales eius comitabuntur eam cum producetur ad te. q.d.Regina elegãtiſſimis induta veſtibus & magno pediſequarum numero cincta,vel comitata,introducetur ad regem.
¶17 vl,penetrabũt vſq; in intimũ palatiũ regis.
¶18 Pro patribus tuis erunt filij tui. Verba ſunt poetæ.i.In locum maiorum tuorũ qui ſapientia & vera religione floruerunt, ſuccedent filij tui, ô Meſſia.Nomine patrum hic prophetæ intelligũtur,qui Chriſtum prædixerunt venturum, & præfecti fuerunt populo Iſraelitico.Aut patres intelligit maiores Chriſti, Abrahamum, Iſaac, Iacob, Dauid,& reliquos qui ſapientiſſimi & religioſiſſimi fuerunt. Per filios, intellige Apoſtolos & diſcipulos Chriſti,qui in locum prophetarum ſucceſſerunt. Hic locus non poteſt intelligi de filijs Salomonis qui iniquiſſimi fuerunt. ¶29.i.præficies eos ô Chriſte, vniuerſo orbi,vt verũ Dei patris cultũ doceãt,& Euangeliũ. ¶30 Cõmemorabo,inquit,gloriã tuã:de te loquar,cũ præclara laude.Verba ſunt reginæ quę de Salomone ſuo ſic dicit. ¶31 .i.quia talis es,qualis deſcript⁹es,memorabile faciã nomen tuũ apud poſteros : & quia te tantopere deprædicabo,populi celebrabunt te excitati laudibus meis.Quæ hic dicũtur de Salomone,de Chriſto ſunt intelligẽda: vt quę dicũtur de regina,ad Eccleſiã verè pertinent. XLVI. ¶1 vl, ſuper Alamoth.i.Pſalmus decantandus ad Alamoth muſicum inſtrumentum. vl,Pſalmus præfecto cantorum datus vt curaret decantandum eum per poſteros Core,ad modos illius vulgaris cãtilenæ cuius initium erat Alamoth. ¶2 protectio,& vires: auxiliũ in tribulationibus inueniemus abunde.Hoc pſalmo ſanctorum fiduciam deſcribit,qui videtur ſcriptus quum Dauid gratias ageret pro inſigni beneficio vrbi Ieruſalem lato.Cum Deus,inquit,ſit nobis protectio,tuitio,& robur: ſi ingruerint calamitates,auxilio nõ deſtituemur : imò illis prementibus,auxilium cõſequemur præſentiſſimum. ¶3 cum permutabit terram.vl,dum mutabit terræ locum.q.d. Quia talem fiduciam in Deo habemus,etiam ſi Deus permiſerit montes transferri,non timebimus, tali fiducia præditi: non timebimus etiam ſi terra & montes ita moueantur,vt transferantur in medium mare.His verbis ſignificat maximum quenque tumultum. ¶4 Heb.transferentur montes in cor maris.i. in medium mare. Per motum terræ & tralationem montium,intellige rem terribilem,& quæ magnum & grauem metum incutere poſſit homini fiducia in Deum vacuo. ¶5 [Cum inquam] frement [&] turbabuntur aquæ eius: contremiſcent montes in ſuperbia eius.Sub.maris.vl,Perſtrepẽt & lutulentæ fient [ſub.præ nimia agitatione]aquæ eius,[ſub.maris:]& cõcutientur montes in ſummo eius æſtu.Si tanta vis hoſtium,inquit,ingruat contra nos vt mari proceloſo inſulam aliquam vi maxima exagitanti conferri poſſint:nõ tamẽ timebimus.q.d. Tanta vis hoſtiũ ingruet contra Dei populum,vt merito poſſit irato mari conferri: at illi nihil oberunt,neque detrimenti quicquam afferẽt. In fine huius verſus adijcitur Sela: quod magnum & vehementem æſtum maris intelligendum eſſe oſtendit. ¶6 vl, Fluminis riuuli lætam reddent ciuitatem Dei: ſanctiſſimum tabernaculorum Altiſſimi. Hæc poſterior pars per appoſitionem poſita eſt.q.d.Omnis terra Iſrael eſt habitaculũ & locus Altiſſimi: ſed Ieruſalem eſt ſanctior locus. Per flumen intelligit Gihon ſeu Siloe q Ieruſalẽ præterfluit. Ciuitas Dei,In qua colitur Deus,Ieruſalẽ, ſiue ſancti ipſi.Auxiliũ Dei per fontes & fluuios & riuulos ſignificat.vide Pſal.36.verſu 9.Dicit igitur, Licet hoſtes vndiq; cingãt & obſideãt Ieruſalem, tamen ab illis non expugnabitur: ſuppetias enim illi feret Dominus,& cõſolabitur illi quamſuauiſſime.Allegorice per Ciuitatẽ Dei,Eccleſia piorũ eſt intelligẽda,in qua Dominus habitat. ¶7 ſub.ciuitatis.i.adeſt illi, & fauet. ¶8 Sub.ciuitas Dei.tantũ abeſt vt corruat. ¶9 appetente mane.Ad verbũ legitur Hebraice, dũ mane aſpiciet eã.vl,dum aurora aſpiciet eam.q.d.Cum tempus poſtulabit,feret illi ſuppetias.Matutini temporis mentionem facit,quòd non de nocte,ſed mane ſoleant oppugnari vrbes. ¶10 vl,Infremuerunt Gentes,nutauerũt regna:dedit vocem ſuam[ſub.Deus,]liquefacta eſt terra .i.Statim atque fremitu ipſo oſtenderunt Gentes ſe moliri aduerſus nos perniciem,conciderunt & corruerunt: iuſſit Dominus vt deficerentur omnibus viribus Gentes,& animos abiecerũt, atque ita perierũt vires earũ vt terra ad ſolem liqueſcit,& poſtea euaneſcit.vt de niue eſt manifeſtum. Per regna, intellige Gentes diuiſas in regna. Dare vocem ſuã dicitur Deus,quando iubet & imperat. ¶11 Heb.Dominus exercituũ nobiſcũ.i.ſtat à nobis,ſiue fauet nobis. ¶12 Arcem ſublimem vocat perfugium. In fine verſus adijcitur Sela, q.d.O rem præclaram,habere Deũ defenſorẽ & propugnatorẽ! ¶13 Heb.Venite.vl,Agitedũ.Vox aduerbij hortãtis. ¶14 qui ponet [vl, poſuit] deſolationes in terra.i. totam terram vaſtauit. q.d. poteſt Dominus euertere & deſolare quas vult regiones.Videte num Dominus potens ſit qui deſolauit orbis regiones. ¶15 Hebraice in futuro legitur, Ceſſare faciet bella vſque ad extremum ipſius terræ: arcus confringet, & truncabit lanceas,currus comburet ignis Promittit hic Eccleſiæ ſummã pacem. q.d. Nulli ſunt populi vſque ad extremum terræ qui poſſint nocere ijs quos ſuſcepit defendendos: bella ſuſcepta aduerſus ſuos deſinere facit Dominus.

16 Remittite, & agnoſcite quòd ego ſum Deus, excelſus in Gentibus, excelſus in terra.'
Dominus exercituum [17]nobiſcum, [18]arx ſublimis nobis Deus Iacob. Sela.

¶ 1 Carmen filiorum Corah præfecto cantorum. XLVII.

O Mnes populi [2]plaudite manibus,' iubilate Deo [3]voce ouiũ.'
4 Excelſus' enim eſt Dominus, [4]tremendus, [5]rex magnus ſuper omnem terram.
6 Subijcit populos nobis, & nationes ſub pedes noſtros.
7 Selegit nobis hæreditatem noſtram, [8]præſtantiam Iacob quem diligit. Sela.
9 Aſcendit Deus cum iubilo, Dominus cum ſonitu buccinarum.
10 Pſallite Deo, pſallite: pſallite Regi noſtro, pſallite:'
Quoniam rex vniuerſæ terræ Deus. [11]pſallite eruditè.'
12 Regnat Deus ſuper Gentes,' Deus [13]ſedet in ſolio ſuo ſancto.
14 Munifici populorum adiungũtur populo Dei Abrahæ:' quoniã [15]dijs protectoribus terræ longe ſuperior eſt.

¶ 1 Canticum, Pſalmus filiorum Corah. XLVIII.

M 2 Agnus Dominus & laudatus plurimum, in ciuitate Dei noſtri, in monte ſancto eius.
3 Mons Sion, in cuius Aquilonari latere vrbs magni Regis eſt, elegans eſt regio, & gaudium vniuerſæ terræ.'
Deus [4]in palacijs eius agnitus eſt, [quòd ſit ſuis] arx ſublimis:
5 Nam ecce reges conuenerant: tranſierant vnà:
6 Quum vidiſſent, ſic obſtupuerunt, perterriti ſunt, & in præceps acti ſunt.'

¶16 Deſiſtite, & ſcitote quòd ego ſum Deus: extollar inter Gentes, extollar inquam in terra ipſa. Inducit Deum loquentem propheta, acſi dicat, O hoſtes populi mei, deſiſtite oppugnare populum meum, pro quo pugno, ſcitote me eſſe Iudicem: inter Gentes oſtendo potentiam meã, & adhuc oſtendam, ſi res poſtulet: velint nolint admirabuntur potentiam meam Gentiles qui me non colunt: euehent me victi magnitudine meorum facinorum. ¶17 .i. fauet nobis, tutatur partes noſtras. ¶18 Deus, iquit, eſt nobis velut arx in loco ſublimi poſita, nobis eſt perfugium tutiſſimum. Adiecit Sela: quaſi diceret, O magnum & inexpugnabilem defenſorem!

XLVII. ¶1 Inſigni præſuli filiorũ Core, .i. poſterorum Core, qui cantores erant. Acſi dicat, Pſalmus commiſſus præfecto nepotum Core, vt curaret illum decantandum. ¶2 .i. manuum plauſu lætitiam animi teſtemini. Inuitat omnes gentes ad exultationem animi ob Chriſtum creatum regem. Hic enim pſalmus cõſenſu Hebræorum doctiſſimorum intelligitur de Meſſia, quem edidiſſe videtur Dauid cum reportaſſet victorias inſignes de Gentibus, & inuecta area Domini in Sion. ¶3 .i. voce læta. Laudate Dominum cum ſumma animi hilaritate. ¶4 vſ. Sublimis. Sublimi loco poſitus. .i. Summã authoritatẽ habet Dominus. ¶4 .i. quoniã Domin9 excelſum ſe & formidoloſum præſtitit in vniuerſa terra, apud vos ſignis poteſtatis & diuinitatis ſuæ editis. ¶5 .i. & eſt rex cuius imperio ſubiecta eſt vniuerſa terra. ¶6 Futura ſut apud Hebræos pro præteritis. Deduxit populos ſub nos, & Gentes ſub pedes noſtros. .i. Fuit nobis author victoriæ aduerſus populos externos & peregrinæ religionis, qui nobis erant hoſtes acerbiſſimi: & ſubiecit eos nobis. ¶7 .i. Beneficio eius aſſecuti ſumus poſſeſſionem noſtram. Intelligit poſſeſſionem regni Dei. ¶8 gloriam Iacob quẽ dilexit. .i. de quo vetus Iſrael gloriatur: cui magnum amoris ſui argumentum patefecit, quum illum deduxit in terram Chanaan pulſis hoſtibus qui illam occupabant. Vel, quæ eſt materia gloriæ ipſi Iacob, quẽ beneuolentia proſequitur. Sela adiecit in fine verſus, vt altius infigat animis noſtris dilectionem Dei erga nos. q.d. O ſummam fœlicitatem eorum qui à Deo diliguntur! ¶9 q.d. Illata eſt tandem aliquãdo in ſuum templum arca Domini: quod peractum non fuit ſine hilari acclamatione omnium qui aderant. Per Deum, intellige hic arcam Dei. quod genus loquendi frequens eſt in Scriptura. Aditioni hæreditatis probe adijcitur importatio arcæ in tabernaculũ Domini, quod erat in mõte Sion. Chriſtus qui iudicaturus eſt viuos & mortuos aſcendit in cælum cum iubilo. .i. exultantibus Apoſtolis & diſcipulis. ¶10 Repetitio magnã habet emphaſin. q.d. Tota cura veſtra in hoc ſit, vt laudetis Regem veſtrum Chriſtũ. ¶11 canite quotquot intelligitis. Ad verbum eſt, canite intelligens. Verùm nomẽ ſingulare coniunctum cum verbo plurali, reſolui debet per ſingulos, [vel ſ vnumquenque] .i. per nomen partitiuum vnuſquiſque. Quicunque ſapientia & eruditione præcellitis, hymnos & laudes illi canite, agnoſcentes ſingularem eius in totam terram prouidẽtiam. ¶12 Præteritum apud Hebræos pro præſenti, Quia iam Chriſtus regnat ſuper Gentes, imperat eis. ¶13 vt ſcilicet omnibus populis ipſi ſubditis ius reddat, vt audiat omnes accedẽtes ad ipſum æqui & boni cauſa. ¶14 Heb. Principes populorum adiunxerunt ſe, [&] populus Dei Abraham. Adiunxerũt ſe, ſub. illi Deo. .i. parent illi. Et populus Dei Abraham, ſub. adiungit ſe illi. Populus qui Abrahæ fidem in Deum imitatur, qui credit in Deum in quem credidit Abraham. Vel, populus quem Deus Abraham amat & tuetur: populus Iſraeliticus. Acſi dicat, Principes parẽt Chriſto vnà cũ fidelibus ac pijs. ¶15 Heb. Dei ſunt clypei terræ: maxime exaltatus eſt. Sub. Deus. .i. defenſiones eorum qui in terra ſunt, acceptæ referri debent Deo. Epiphonemate claudit pſalmum poeta. q.d. Omnes terræ principes parent Deo, quem colit Iſrael: ergo ſummus eſt & potentiſſimus. Vſ, Principes Gentilium parent Deo, parent & Iſraelitæ: quod vtrique merito faciũt: nam Deus ſolus poteſt homines iuuare, excellentiſſimus & potentiſſimus eſt. Quidam inter Hebræos ſic exponit, Quoniam magnates & reges qui ſubiecti ſunt vice clypei, accedent ad Deum, plurimum exaltabitur Deus.

XLVIII. ¶1 vſ, Canticum pſalmi filiorũ Core. Vſ, filijs Core. .i. Canticum præferens modum & rationem pſalmi. Aut, Canticum excellens & elegans. Nam excellentiæ & auxeſis cauſa ſolent geminari voces apud Hebræos, aut eædẽ aut eiuſdẽ ſignificationis: vt hic Cãticũ & Pſalmus. ¶2 Maximus eſt Dominus & laudãdus plurimũ in ciuitate Dei noſtri, [& in] monte ſanctitatis ſuæ. Vſ, ſancto ſuo. Ciuitatẽ Dei vocat Ieruſalem. Montem autẽ ſanctum Dei, intelligit Sion. Laudibus, inquit, cumulatiſſimis afficiendus Deus in Ieruſalem & in Sion. Vſ, Maximus eſt Dominus: quare merito ſummis laudibus afficitur Ieroſolymis, ab ijs qui Ieruſalem incolunt: & in tabernaculo ſiue templo quod ſitum eſt in monte ſancto eius, .i. in Sion. Sanctus mons Sion dicitur, quòd in eo præſentẽ ſe exhiberet Deus ſanctiſſimus. Occaſio ſcribendi hũc pſalmũ fuiſſe videt infignis aliqua vrbis Ieroſolymitanæ Deo ꝓpugnante victoria. Deſcribit igitur Eccleſiæ fœlicitatem ob Dei præſentiam: cuius Eccleſiæ typum geſſit Ieruſalem. ¶3 Pulcher regione eſt, [&] lætitia totius terræ mons Sion, qui eſt in lateribus [vſ, ad latus] Aquilonis. [&] ciuitas regis magni. Sub. eſt pulchra ſupra modũ. Vrbs Ieruſalem ſita eſt in climate ſaluberrimo: & exhilarat omnes homines mons ille Sion qui eſt ſitus ad latus Aquilonare. Gaudium vniuerſæ terræ dicitur hic Ieruſalem, quòd doctrina quæ ex illa prodijt, ſalutem attulerit toti mundo. In Aquilonari vrbis parte erat Sion, vt Eſa. 14. traditur: vbi rex Babel dicit, Sedebo in monte ſancto illius ad latus Aquilonis. Meminit autem hîc Aquilonis, quòd loca expoſita Aquiloni ſint ſaluberrima. Hæc oſtendunt quàm ſit ſalutare habitare in Eccleſia. ¶4 qui eſt in palatijs eius [ſub. ciuitatis,] agnitus eſt in arcem. .i. agnoſcitur eſſe vice præſidij. Deus qui Ieruſalem inhabitat, eſt ſuis præſidium tutiſſimum. Per palatia alij intelligunt templum, alij ædes priuatas, alij domos bene munitas. ¶5 Heb. Ecce etenim reges congregati ſunt, & tranſierunt pariter. Vſ, acceſſerunt ſimul. q.d. Conuenerunt enim contra Ieruſalẽ multi reges, & vnà acceſſerunt, velut illam expugnaturi: ſed non potuerunt. Vide 2. Para. 14. ¶6 Ipſi viderant, [&] ſic admirati ſunt, perterriti ſunt, [&] præ-

Digitized by Google

Sic corripuit eos [7]illic trepidatio & dolor, vt parturientem.
[8]Quomodo ventus Orientalis confringere ſolet marinas naues.'
Quemadmodum audiuimus, ita vidimus, [9]in ciuitate Domini exercituum, in ciuitate Dei noſtri, Deus illam firmauit in ſeculum. Sela.
[10]Animo cõcipiebamus'ô Deus bonitatẽ tuã[11]in medio tẽpli tui.
[12]Vt nomen tuum ô Deus, ita & laus tua pertingit vſque ad fines terræ:[13][nam]iuſtitia dextera tua abundat.'
Gaudet[14]mons Sion,'& exultãt[15]filiæ'Iuda propter[16]iudicia tua.
[17]Circuite Sion, cingite eam, numerate turres eius:
[18]Adhibete animum ad propugnaculum eius,'[19]videte vt ſint celſa palatia eius,[20]vt enarretis generationi poſteræ.
[21]Nam hic, eſt Deus, Deus noſter eſt in ſempiternum, & perpetuò ipſe diriget nos ad mortem vſque.

¶[1]Carmen filiorum Corah præfecto cantorum. XLIX.

A[2]Vdite hoc'omnes populi, auſcultate his omnes [3]qui orbẽ inhabitatis,
[4]Tã plebei quàm dignitate aliqua pollẽtes,'vnà diues cũ paupere.
Os meũ [5]ſapienti : loquetur:'& meditatio cordis mei [6]prudentiã.
[7]Accommodabo ad parabolam aurem meam,[8] exponam adhibita cithara ænigma meum.'
Cur timeam in aduerſo tempore: iniquitas [9]calcaneorum meorũ' circundaret me.

pitati.i. in præcipitem fugam adacti ſunt. Acſi dicat, Reges illi qui collegerant copias aduerſus Ieruſalem, ſenſerunt illi præſidio eſſe Dominũ: quod vbi ſenſerunt, obſtupuerunt, & coacti ſunt fugere. Vl, admirati ſunt illã & perterriti ſunt. admirati ſunt mœnia & aggeres, & omnia munimẽta eius, & terrore adeo ingenti affecti ſunt vt coacti ſint ſe dare in pedes. incuſſit Dominus hunc metum, propterea quòd voluit liberare vrbẽ ſuam. ¶7.i. in ipſo loco oppugnationis: ante ipſam vrbem vehementiſſimus tremor apprehendit eos, & dolor ſimilis dolori parturientis. ¶8 Subaudienda ſunt hic multa, [Quaſi] vento Orientali [perculſi ſunt, qui] frãgere ſolet naues Tarſis. In Tarſo erat portus celeberrimus. intelligit ergo naues ab eo portu ſoluẽtes, aut ad illum appulſas. Ventum Orientalem vocat Eurũ: cui in Sacris maxima vehemẽtia tribuitur. Hac ſimilitudine vſus eſt Ierem.18. Tam attoniti ſũt, inquit, hoſtes illi, quàm percelli ſolent animo ij quorum naues confringuntur in mari Tarſico vi venti Orientalis, Euri. Tarſis nomẽ eſt regionis quæ Cilicia aliter dicitur, quæ in Aſia eſt nõ procul à mari mediterraneo. ¶9 de ciuitate Domini exercituũ, de ciuitate inquã, Dei noſtri: Deus ſtabiliuit eã in æternũ. Sela. Vl, Vt audiuimus. ſub. à prophetis, ſic deprehendimus rẽ habere de ciuitate Domini exercituũ, de &c. Promiſerat Dominus per prophetas ſe affuturũ populo in vrbe ſancta vbi præcipu' erat religionis locus. Cũ ergo hoc fuiſſent experti, recte cecinerũt, Vt audiuimus, ſic & vidimus. Dominus Ieruſalem ſuam ſtabiliet in æternum, nunquã collabi ſinet, ſeruabit eam perpetuò. O magnũ Dei erga ſuam Ieruſalem ſtudium! ¶10 Conſyderauimus.i. Animo perpendimus ô Deus. ¶11 Subaudiendũ [quæ eſt] vel [apparet] in medio &c. vl, in medio Eccleſiæ tuæ. q.d. Perterrefactis & verſis in fugam tam formidoloſis hoſtibus, apud nos conſyderauimus exactius tuam miſericordiam, cuius ſignum & monumentum eſt, propitiatorium quod eſt in medio templi tui. Propitiatorium quod erat ſuper arcam fœderis, erat ſignum præſentiæ & miſericordiæ Dei præſentis ad auxilium ferendum ſi imploraretur. ¶12 Id eſt, Talis eſt laus tua qualis eſt fama tua. Vt fama tua peruenit ad extremos terræ fines, fama inquam, quæ erat quòd ſoleas opem ferre tuis: ſic & laus tua.i. laus lati auxilij. nam te quoque laudant ob auxilium nobis latum qui incolunt extremos orbis fines. Vl. Vt nomen tuum quod eſt E L, peruenit vſque ad fines terræ: ſic laus tua, laus quam tibi peperiſti ope nobis tam ſtrenue & fortiter lata. Aut, Laus tua, quæ ſcilicet proficiſcitur è rebus pro nobis fortiter & ſtrenue geſtis, reſpondet nomini tuo quod eſt E L, quod ſignificat fortem. ¶13 q.d. Quod autẽ iam verſetur in extremis terræ finibus laus factorum tuorum, id merito fit: nam quicquid agis, iuſtum eſt, & ab omni reprehenſione alienum. Per dexteram, intelligit opera quæ dextera fieri ſolent. ¶14 Id eſt, Ieruſalem. ¶15 .i. vrbes. ¶16 Sub. in hoſtes Eccleſiæ. Vniuerſus populus tuus abunde gaudet quòd tam opportune ſumas pœnas de hoſtibus ſuis. ¶17 q.d. Ieruſalem eſt vrbs inexpugnabilis: hoc autem qui ſibi facile non perſuadent, circundent eam, &c. Inuitat ciues ſuos pſalmographus ad conſyderanda munimenta & ſitum vrbis. ¶18 Heb. Ponite corda veſtra ad antemurale eius.i. Cõſyderate antemurale eius, ¶19 quaſi rem magnam ducite palatia eius. vl, admiramini palatia eius. videte quàm ſint celſa palatia eius. ¶20 .i. vt poſſitis poſteros docere munimenta eius. Acſi dicat, Curate vt poſteri ſciãt quàm fortiter munierit Dominus vrbem ſuam. Per munimenta vrbis intelligere debemus munimenta Eccleſiæ, quæ ita munitur & cingitur à Domino, vt aduerſus eam nihil poſſint quiuis hoſtes. ¶21 Cum iſte Deus, ſit Deus noſter in ſeculum & in perpetuum, ipſe deducet nos vſque ad mortem. Cum ille Deus de quo tam multa diximus, ſit Deus noſter. Vl, Quia Deus ille. Deus noſter eſt, ſuſcepit curam noſtri ſempiternam: ipſe reget nos, deducet & tutabitur nos quocunque ierimus: vel quocunque nobis eundum erit, donec hac vita defungamur, dux viæ erit nobis.

XLIX. ¶1 Præfecto filiorum Core pſalmus.i. Pſalmus editus à filijs Core, traditus præfecto cantorum vt cantaretur. Vl, Pſalmus commiſſus præfecto filiorum Core, vt curaret illum decantandum. Aut, Præfecto filijs Core pſalmus.i. traditus præſuli decantandus per poſteros Core. ¶2 Sub. quod dicturus ſum. Præfatur tanquam de re magna dicturus. Docet in hoc pſalmo, à Deo omnino pẽdendũ eſſe, nõ à diuitijs fallacibus. ¶3 Heb. habitatores ſeculi. vl, temporis.i. homines qui hoc tempore viuitis, omnes ſuperſtites. ¶4 Heb. Etiam vos ô filij hominum, etiam vos ô filij viri.i. & plebeij & nobiles, ſiue qui dignitate aliqua polletis. ¶5 Futurum pro præſenti, loquitur ſcientias. Plurali vtitur, quia de multiplici ſcientia loquitur. Vl, ſcientias.i. quæ ad comparandam ſapientiam plurimum valeant, quæ hominẽ ſapientẽ reddant. Reddit hic attentos auditores & lectores. ¶6 Heb. ſunt intelligentiæ. Vl, quia animus meus meditatur res plenas prudentia. vt V A V coniunctio Hebraica, pro Q V I A vertatur. Nam quod nũc apud me cogito, vel meditor, ad rectam intelligentiam pertinẽt. ¶7 Quod dicturus eſt, vocat parabolam, quòd ſimilitudine & collatione non carebit. Accommodate quæſo aures veſtras ad ea quæ iam ſum dicturus: nam illa, obſcuritate ea & difficultate prædita ſunt, vt & meam attentionem non parum requirant. Vl, nã illa adeò præclara ſunt, vt ipſe etiam velim & debeam illis quàm accuratiſſime præbere aures. Aut, Accommodabo parabolæ aures meas.i. ſentẽtijs præclaris quas mox dicturus ſum. ¶8 Hic pſalmus habet aliquot ænigmata, id eſt ſententias obſcuriſſimas. Vt facilius & alacrius audiatis, obſcura mea dicta exponam ſiue explicabo adhibita cithara. Hoc autem dicit, quia pſalmus erat ad citharam canendus. ¶9 Calcaneum ſuum vocat propoſitum & intentionem ſuam. Iniquitas intentionum mearum occupabit me, ſi ab alio pendeam, quàm à ſolo Deo. Non aberit à me iniquitas, ſi animũ abiecero tẽpore quo videro me deſtitutũ omnib' opibus & amicis. Fiducia enim in Domino collocãda eſt potius quàm in opib' vel amicis quibuſcũque. q.d. Si exiſtimauero conditionẽ diuitum meliorẽ mea, ſceleris purus nõ ero. Quidã vertunt hunc verſum cum quatuor ſequẽtib', ad hunc modũ, Ecquid pertimeſcerem in diebus malis, dũ me circũuenit iniquitas meorũ ſupplãtatorũ. Qui rebus fidũt ſuis, opũ'q; ſuas grãdes oſtẽtãt, Si frater neminẽ redimere, nec Deo quenquã recõciliare poteſt? Tanti quippe redemptio taliũ conſtat animarum vt omittere cogatur id perpetuò, Etiam ſi viuat diutiſſime, nec intereat, &c.

Digitized by Google

[10][Ex illis] qui nitantur opulentia ſua, & in multitudine diuitiarũ ſuarum gloriantur.
[11]Nemo fratrem ſuum vlla ratione redimere poteſt, [12]neque Deo precium redemptionis eius perſoluere.
[13]Nimij ſiquidem pretij eſt redimi à morte animas illorum, [14]vt æuo viuant perpetuo,
[15]Et vitam in ſempiternum proferãt, ſepulchrum nunquã viſuri.
[16]Equidem videre eſt vt ſapientes æque moriantur ac ſtulti, & ſtupidi intereant, & opes ſuas alijs relinquant.
[17]Sepulchrum domus eorum' in perpetuum, & [18]habitacula' eorum per ſecula, [19]nomina ſua vocarunt in terris.
[20]At homo in precio non [diu] permanet, [21]ſimilis erit pecudibus quæ prorſus intereunt.
[22]Hoc illorum inſtitutum, plane ſtultitia illorũ eſt:' & [tamen] poſteri eorum [23]quod illi dictant, approbant. Sela.
[24]Vt greges apud inferos collocabuntur, mors [25]paſcet eos. [26]mane recti in eos dominabuntur: [27]forma eorũ inueteraſcet, fouea eſt eorum domicilium.
[28]At Deus animam meam [29]de poteſtate inferorum' liberabit: nã [30]ſuſcepit me.' Sela.
Nihil metuas quum ditatus fuerit quiſpiam, aut quum gloriam domus ſuæ auxerit:
Haud enim ſumet [31]omnia' [ſecum] quum morietur, neque gloria eius [32]eum comitabitur.'
Quoniam animam ſuam in vita ſua beatam dicet: [33]& quum benefecerit ei, celebrabunt te.
[34]Concedent iſti ad nationem' patrum ſuorum, & [35]nunquam luce fruentur.'
At homo quũ ſit [36]pretioſus & nobilis, non expẽdit: ſimilis [ergo] erit iumentis quæ prorſus intereunt.

¶Carmen [1][ipſi] Aſaph. L.

Deus [2]iudicum' Dominus [3]loquutus eſt,' & conuocauit [4]terram, [5]ab ortu ſolis vſque ad occaſum eius.

¶10 Qui non ſubaudiunt hæc verba [ex illis,] ſic vertunt, Qui confidũt opibus ſuis, & multitudine diuitiarum ſuarum gloriari ſolent. Et ſubintelligũt, [timent tẽpore aduerſo:] quia opes fluxæ ſunt. ¶11 Heb. Fratrem, redimendo non redimet quiſquam. i. Nemo eorum qui iactãt opes & ampliſſimas diuitias, poſſet ſua pecunia fratrẽ, hoc eſt hominẽ amiciſſimum à morte liberare. Cur igitur diuites tantopere ſuis diuitijs fidũt, quum ope ipſarũ prorogare ſibi vitã nõ poſſint? ¶12. i. Nemo poteſt data grandi pecunia Deo, impetrare ab illo fratris ſui longiorẽ vitam. nam Deus non incitatur opibus ad impertiendã longiorẽ vitam. ¶13 Heb. Nam pretioſa erit redemptio animæ ipſorum. Relatiuũ pro antecedente, [ipſorũ,] pro [hominum.] Nimij pretij erit redemptio vitę hominum, adeò vt nulla pecunia poſſit redimi. ¶14 Heb. & ceſſauit in æternum. Sub. ea res. deſijt ea res, & obſoleuit in æternum. q. d. Id nunquã fiet, vt ſcilicet diues perpetuò viuat. Iũgitur hic verſus ſequenti. ¶15 Sub. [nimirũ] aut ſimile, vt ſic ex Hebræo legatur, [Nimirũ & quòd] viuat in perpetuum, [& quòd] non videat ſepulchrum. q. d. Nullo pretio redimi poſſunt animæ diuitum & amicorum eorum vt ipſi in perpetuũ viuant, & non moriantur, & nunquam corrumpantur. ¶16 Videt enim [ſub. quilibet] quòd ſapientes moriantur, quòdque ſimul ſtulti & bardi pereant, & derelinquant alijs facultates ſuas. Acſi dicat, Cum omne genus hominum moriatur, etiam ſapientes: morieris ergo & tu ô diues, & opes tuas alijs relinques. ¶17 Heb. Intra eos [eſt, quòd erunt] in domibus ſuis &c. i. In animis ipſorum eſt. in animo cogitant quòd habitaturi ſint in domibus ſuis in æternum. ¶18 Sub. [putant quòd manſura ſint] tabernacula &c. ¶19 nominibus ſuis terras vocauerunt. De nominibus ſuis regiones vocauerunt. ad perpetuanda & promulganda ſua nomina, vt illa ad poſteros durent. ¶20 vſ, At homines non permanebunt in ſplendore ſuo. i. in præclara & ſplendida ſua conditione. ¶21 . i. perinde morietur homo vt pecora, quoad corpus. q. d. Homines diuites qui hîc volunt ſedes & nomen ſuum perpetuare, plane falluntur. nam homo in honore quem ſibi è cumulatiſſimis opibus conciliare ſolet, non permanebit: quandoquidem vt iumenta omnia interiturus eſt, quæ ita intereunt vt nulla eorum poſtea mentio fiat. ¶22 Iſta [eſt] via illorum: [nam] ſtultitia ineſt illis. i. Ita ſolent inhiare diuitijs homines auari: quia ſtulti ſunt. Cõiunctio rationalis ſubaudienda fuit quæ Hebraice non legitur. Ita infœliciſſimi diuites ſtudent nomen ſuum perpetuare ædificijs & alijs rebus magnificis: quia veræ ſapientiæ expertes ſunt. ¶23 Heb. os eorum diligunt. Os, pro ſermone, præceptis & ſententia poſitũ. i. gratiſſima habent eorũ præcepta de diuitijs coaceruandis, probant eorum præcepta & ſentẽtiam: præclaras ædes ædificant vt patres, & regionibus nomina ſua imponunt: quaſi vitæ & nominis immortalitatem ſint conſequuturi. Sela appoſitum eſt ad finem verſus: vt diligentius conſyderetur hominum auarorum infœlicitas & dementia. Acſi dicat, O infœlicitatem diuitum & poſterorum, qui auitam rationẽ viuendi amplecti volunt! ¶24. i. Vt oues congregantur in ouile, ita illi diuites colligentur in ſepulchrum, vbi mors præerit illis. illi diuites contra ſpem ſuam tandem magno numero morientur, & mors eorum æterna erit, non temporaria. ¶25. i. aget paſtorem erga illos: reget eos. hoc eſt, illi omnes peribunt & morientur morte æterna. ¶26 & dominai illorum erunt recti mane. vſ, exorta luce. i. in reſurrectione mortuorũ: tum enim ſancti cũ Chriſto regnabunt, & cũ eo impios diuites iudicabunt. Condemnare aliquem, ad imperium & dominiũ pertinet. Nouã vitã confert hic ipſi mane, ſiue auroræ: nam tam grata futura eſt ſecunda vita piis, quàm eſt grata lux nauigantibus qui vadis iactantur irato mari. ¶27 Heb. & figura eorum [ita comparata eſt vt] abſumat eam infernus [tralatam] de termino ſuo. vſ. de habitaculo ſuo. Multa hic ſubaudiẽda fuerunt. q. d. figurã eorum, vel imaginem, ſiue robur, hoc eſt animã abſumet ſepulchrũ: animam inquam tranſlatam de corpore ſuo. q. d. Animæ eorum cum corporibus interibunt. Hic verſus eſt verum ænigma filijs huius ſeculi. continet enim quæ pertinent ad auroram nouæ vitæ: qua exorta, iuſti ſunt dominaturi impijs. i. cum ſuo Chriſto illos cõdemnabunt. ¶28 Docet qualis ſit finis eorum qui Deo nituntur. Canit Deum dare ſuis immortalitatem, impios verò tantum in hoc mundo ſuis bonis perfrui. Verba ſunt hominis ſuſtinentis perſonam electorum omnium. ¶29 Heb. de manu inferi. i. de poteſtate mortis. ¶30. i. elegit me. vſ, quum vocauerit me. Sub. ad ſe, morte intercedente. quum ſuſtulerit me. q. d. morti æternæ obnoxij erunt impij: pij verò à morte æterna liberabuntur diuinæ electionis beneficio. ¶31 quicquam ¶32 Heb. deſcendet poſt eum. i. in ſepulchrum. Vide Luc. 12. ¶33 & quũ benefeceris tibi laudabunt te. Sub. ô diues. ¶34 Deueniet vſque ad nationem &c. i. tandẽ morietur cũ maioribus ſuis. ¶35. i. nũquam cõſequentur verã vitã. ¶36 in pretio, non intelligit: ſimilis eſt pecudib' quæ intereũt. q. d. At homo in præclara dignitate cõſtitutus, nõ agnoſcit Deũ authorẽ eſſe huius ſuæ fœlicitatis: eiuſdẽ eſt cõditionis cũ pecorib', quũ eſt ingratus. L. ¶1 Sũt qui hũc pſalmũ, ipſius Aſaph eſſe putãt, ſed præſtat vt ſit pſalmus ipſius Dauidis, traditus Aſaph[ut] cantandus. Canit autẽ q̃ olim magnifice Deus cunctus orbis nationes Euãgelio ad ſe ſit vocaturus, & electos ſuos potẽtiſſima manu aſſerturus: quo tẽpore nulla ſacrificia ſed ſuæ bonitatis tantum prædicationem requiret. Alij volunt hoc pſalmo cani aduentũ Chriſti, & piorũ ſaluationẽ, & impiorũ condemnationẽ. Continet ergo vaticiniũ de Chriſto. ¶2 deorũ. i. fortiſſimus deorũ, vt ait Chaldæus paraphraſtes. vſ, fortis Deus: vt אל non ſit in regimine. ¶3. ſub. per prophetas ſuos. Pollicitus eſt per prophetas ſuos ſe venturũ. Prophetæ de Chriſto vaticinati ſunt. Nõnulli hunc verſum per futurũ interpretantur. Euocabit per prædicationẽ Euãgelij ſui. ¶4. i. habitatores terræ. ¶5 Ita loquitur quòd portio terræ quæ habitatur, diſtenditur ab ortu ad occaſum. Iſtud factum eſt quũ Chriſtus prædicauit Euãgeliũ, & miſit Apoſtolos per vniuerſum orbẽ

De Sion[6] conſummatæ pulchritudinis,'Deus[7] illuſtris emicabit:'
Veniet[8] Deus noſter,'neq; [9] diſſimulabit,[10] ignis vorax ante ipſum
[præcedet,][11] circa eum vndique turbo vehemens.'
Aduocabit[12] cælum deſuper & terram,[13] vt iudicio contendat cum
populo ſuo.'
Congregate mihi[14] bonos meos,& qui mecum inierunt fœdus de
ſacrificandi ratione.
[15] Et annũtiabũt[16] cæli iuſtitiã ei':[17] nã Deus ipſe iudex erit. Sela.'
Audi popule mi,[18] nam loquar:[19] ô Iſrael,[20] nam te conteſtabor:'
ego ſum Deus Deus tuus.
Non reprehendam te ſacrificiorum tuorum cauſa: [21] holocauſta
enim tua iugiter ſunt coram me.
[22] Non eſt vt accipiam'de domo tua iuuencum,nec de caulis tuis
hircos.
Meæ ſiquidem ſunt omnes feræ ſyluarum, [23] pecudes in mille
montibus.
[24] Noui' cunctas in montibus volucres, [25] penes me ſunt'animan-
tes agreſtes.
Si eſuriero,[26] nõ eſt vt tibi indicem:'quum meus ſit orbis,& quid-
quid ille continet.
Num[27] comeſturus ſum carnem'taurorum? & ſanguinem hirco-
rum bibiturus?
[28] Sacrifica Deo laudem,'& perſolue Altiſſimo vota tua.
[29] Premente aduerſitate,inuoca me:& quum te eripio,gloriã meã
celebra.
[30] Impio autem' dicit Deus,[31] Quid tibi vis quòd commemoras ce-
remonias meas?cur ore tuo fœdus meum iactas,
[32] Quum odio habeas[33] diſciplinam,'& verba mea poſt te abijcias?
Si furẽ vſquã videris,[34] eoobleĉtaris,'& cũ adulteris[35] eſt pars tua:'
Os tuum[36] addixiſti malo,'& lingua tua dolum[37] concinnat.
[38] Sedes,'& contra fratrem tuum lòqueris,[39] filiũ matris tuæ pro-
bro afficis.'
Hæc feciſti,[40] quùmque ego diſſimulo,fingis'me plane tui[41] ſimi-
lem eſſe:[42] diſceptabo itaque tecum,& ordine proponam ante
oculos tuos.
[43] Iſthuc[44] quæſo'intelligite,[45] qui obliti eſtis Dei:'ne quũ[46] rapiã,'

vt quærerent oues quæ errabant. ¶6 vniuerſi-
tate formæ. Per appoſitionẽ dictum.i.perfectæ
pulchritudinis . Ita dicitur Sion ob pulcherri-
mum initium humanæ ſalutis. Deus prædicato
Chriſto emicabit de Sion pulcherrima,vbi Apo-
ſtoli perfuſi Spiritu ſancto,cœperunt prædicare.
¶7 vt,apparebit.effulgebit.q.d.Tãdem de Sion
pulcherrima apparebis Deus qualis es,nempe ve
rax,quum Apoſtoli tui relicta ipſa Sione verita-
tem Euangelij tui declarabunt Gentibus.
¶8.i.Chriſtus,qui eſt Deus credentiũ. ¶9 obſur-
deſcet. i.nec vltra ſurdũ aget ad preces prophe-
tarum optantium aduentum eius. ¶10 vt,ignis
de conſpectu eius flagrabit.Igni omnia vincen-
ti confertur Euangelium. ¶11 [in] circuitibus e-
ius perturbabitur [ſub. terra] valde. Hoc dicit quia
Chriſtus venturus erat mittere gladiũ in terrã,
non pacẽ.nuſquã enim ſine perturbatione Euã-
gelium Dei prædicatur. ¶12.i.poteſtates cæle-
ſtes angelos,& poteſtates terreſtres,vt adſint ho-
minibus. Hoc verſu oſtendit Dauid quantopere
illos adiuturus ſit Deus qui fide & opere ipſi ad-
hæſerint. ¶13 ad vindicandum populum ſuum.
ſub.à ſeruitute diaboli, morte,& gehenna. q.d.
Omni ſtudio atq; adeò omnibus copijs liberabit
populum ſuum Chriſtus. ¶14 ſanctos meos qui
pepigerunt fœdus meum [.i.mecum] cum ſacri-
ficio.vt,adhibito ſacrificio. Aut, vltra ſacrificiũ.
His verbis alloquitur Chriſtus Apoſtolos.O Apo
ſtoli, colligite eos qui ſyncera fide mihi adhæ-
rent,vel adhibita hoſtia .i.ſanctiſſime & inuio-
labiliter. Vetera enim fœdera tã Iudæorũ quàm
Ethnicorum non ſanciebãtur ſine cęde ſiue ho-
ſtia. vt, qui mecũ ſunt percuſſuri fœdus fidei vl-
tra ſacrificia,ſiue pro ſacrificijs vitulorũ & hir-
corum. Fœdus fidei eſt quũ Chriſtũ agnoſcimus
ſeruatorem, quum Chriſto ſtudemus placere nõ

hoſtijs carnalibus, ſed per fidem & charitatem. ¶15 Et annunciẽt.vt,Vtinam annuntient ¶16 Scripturæ mos eſt
e id cælis & terræ committat dicendũ,quod vult eſſe notiſſimũ.quæ enim cæli annuntiant,maxime nota ſunt,quũ
b omnibus conſpiciantur, & luce cuncta detegant.Hic ergo ſignificat Dei bonitatẽ vbique promulgandã per Euã-
elium.Sic Moſes cælum & terram teſtes vocat.Vocat eos cælos qui dona Spiritus ſancti receperũt ſupra alios.q.d.
Apoſtoli mei,annuntiate ſanctis meis quòd pater meus iuſtus eſt, & iudex incorruptus,vindex ſuorũ, qui tandẽ
umet pœnas de impijs:q me ad homines liberationis ergò miſerit.quæ ante Euãgelij promulgationẽ ignota erãt.
17 quòd Deus iudex ipſe eſt. Sela addidit,vt intelligamus Chriſtũ eſſe omniũ iudicẽ. ¶18 & loquar.Hoc verſu Chri
us alloquitur populum,& illum inuitat ad attentionem. ¶19 ſub.audi inquam. ¶20 & teſtificabor tibi.i.ſolemni
tu,quaſi teſtibus adhibitis,nunciabo tibi,nimirum quòd Deus tuus ſum. hoc eſt, oportere te me habere pro Deo,
mihi audientes ſitis.Hæc vera eſt religio,vt Deo auſcultemus tanquam æqua & bona præcipienti. ¶21 Heb.& nõ
olocautomata tua ſint in conſpectu meo iugiter. Subaudiendũ [quòd,] hoc modo,& quòd holocauſta tua non ſint
rã me &c.Aut ſic verte,nec holocauſta tua ſunt &c. q.d.non ob ſacrificia tua quæ prætermiſeris,arguã te,nec etiã
agnopere holocauſta tua curo.Hoc verſu & ſequentibus fiduciam ſacrificiorum & eorum abolitionem prædicit.
22 Non accipiam.q.d.Externa hæc non requiro,ſed pietatem. ¶23 beſtiæ quæ ſunt in montibus mille.i.quæ ha-
tant in montibus infinitis. ¶24.i.In numerato habeo. ¶25 apud me ſunt.i.in animo meo.Quidam exponunt,
poteſtate mea ſunt. ¶26 non dicam tibi.Si fieri,inquit,poſſet vt eſurirem,non peterem à te cibum. ¶27 veſcor
ue,veſci ſoleo]carnibus &c.q.d.Non veſcor carnibus,neque bibere ſoleo ſanguinem. ¶28 Subaudiendũ aliquid,
iuſmodi,Quid ergo requiris Domine? vt reſpondeat,Immola Deo.i.mihi,laudem. hoc eſt, Vice ſacrificij effer me
udibus:& ſi ſenſeris aliquando opẽ meam,& voueris te me celebraturũ,ob acceptũ beneficium,id ſtudioſe facito.
29 Heb.Et inuoces me in die anguſtiæ,& eripiã te,& glorificabis me.q.d.Quũ tempore aduerſo inuocaueris me,&
liberauero,habebis materiam laudandi me,& gratias mihi agendi. ¶30 vt,Ipſi quoque improbo &c. ¶31 Heb.
uid tibi vt enarres ſtatuta mea,[& quid tibi]vt aſſumas teſtamentum meum in os tuũ? Hic taxantur omnes qui in
e habent Sacras literas,cum interim cor eorũ alienũ ſit ab illis: & nihil minus operibus exprimunt, quàm illas.
d. Qua fronte audes enarrare leges meas,& verba facere de ijs quæ cõtinentur in libro fœderis quod pepigi cum
js Iſrael? ¶32 vt,Tu enim odis &c. ¶33 vt,correptionẽ.i.doctrinã illã quæ corripit,qualis eſt in veteri Teſtamẽ-
.Primum meminit odij verbi Dei, deinde eorũ quæ ſequuntur odiũ, nempe furti, adulterij,& reliquorũ,quæ per
c duo intelliguntur.qui enim odit Sacras literas,non veretur habere cõmerciũ cũ furibus. ¶34 mox curris cum
.i.das operam vt committas furtum cum eo. ¶35.i.ſocietatem inis. ¶36 mittis in malum.ſub ſermonem. Ser-
one tuo lædis fratrem tuum. Præterita ſunt apud Hebræos pro futuris. ¶37 vt,concinnas.vt [lingua] ſit ablati-
s.aut,nectis.i.fallis & decipis ſermone tuo. ¶38 ſub.cũ alijs in cõpitis. ¶39 Heb.in filio matris tuæ ponis pro-
um.i.fratrem tuum germanum & vterinũ afficis probro.q.d.non ſolum alienis obloqueris, ſed etiam fratribus.
r fratres intellige eos qui ſunt eiuſdem religionis,vel eos qui ſunt filij eiuſdẽ patris. ¶40 Heb. & taceo:[ideo]
itraris &c. ¶41.i.obliuioſum,& quem animi ſecreta facile latere poſſint. ¶42 Heb. corripiam te, & ordina-
in oculis tuis. ſub.facinora tua. q.d.non ſolum te puniam,ſed etiam diſponam omnia vitia tua, & in ordinem
ligam,oculiſque tuis ſpectanda obtrudam. ¶43.i.me eſſe inſpectorẽ omniũ quæ gerũtur ab homine. ¶44 nũc
idem ¶45.i.qui nullũ Deum eſſe putatis. ¶46 ſub.ad ſupplicium. Vtitur metaphora ſumpta à feris rapacibus,
grauitatem pœnæ ſignificet.

Digitized by Google

non ſit qui eripiat.
[47]Qui laudem ſacrificat,[47] is me glorificat: [48]& hęc eſt via[49] per quā oſtendam ei ſalutem Dei.

¶Carmen Dauidis [1] præfecto cantorum, quum ad eum veniſſet Nathan propheta, poſteaquam ingreſſus fuerat ad Beth-ſabam.

L I.

Miſerere mei Deus pro[2]bonitate[2] tua,[3]pro ingenti miſericordia tua[4]dele[4]ſcelera mea.
[5]Laua me plurimum[5]ab iniquitate mea, & à peccato meo[6]munda[6]me.
Nam[7]transgreſſiones meas agnoſco,& peccatum meum [8]aſſidue mihi obuerſatur.
[9]In te,in ſolum te peccaui, & malum[hoc][10]in oculis tuis[10]admiſi:[11]propterea vere iuſtus agnoſceris in verbis tuis,& purus quū iudicaueris.[11]
En ego in iniquitate[12]formatus ſum,[12]& in peccato[13]concepit[13]me mater mea.
Ecce veritatem[14]diligis[14]in intimis,&[15]in abſtruſo[15] ſapientiam mihi manifeſtam facis.
[16]Expia me hyſſopo,[16] & mundus ero : laua me, & niue ero candidior.
[17]Fac vt audiam lætitiam & gaudium,[18] exultent[18]oſſa quæ tu[19]cō triuiſti:
[20] Abſconde faciem tuam à peccatis meis,[20] & omnes iniquitates meas[21]dele.[21]
Cor mundum crea mihi Deus,& ſpiritum[22]firmum[22] intra me innoua.
Ne[23]abijcias me à facie tua,[23]nec[24]Spiritum tuum ſanctū[24] à me auferas.
Reſtitue mihi lætitiam[25]ſalutaris tui, [26]& ſpiritu principali fulci me:[26]
Docebo transgreſſores [27] vias tuas,[27] & peccatores ad te [28] conuertentur.
[29]Libera me de ſanguinibus Deus Deus[30]ſalutis meæ,[30]tunc lingua mea[31]reſonabit cum ouatione[32]iuſtitiam tuam.[32]
Aperi Domine labia mea,vt os meum [33]laudem tuam prædicet:
[34]Nam hoſtijs non delectaris, alioqui das obtuliſſem:[34] holocauſtum[35]non vis.

¶47 Heb.Qui ſacrificat[ſub. ſacrificiū]laudis. Nā verbū includit nomē verbale.i.Qui laudat me ex aio,ſummo honore me afficit. ¶49 Heb.& qui ponit viā,&c.i.ei qui recte & innocēter inſtituerit vitam ſuam. Salutem Dei, vocat diuinā,egregiam,& certam.q.d. is qui innocenter vixerit,à Deo ſalutem cōſequetur, & talem Deus eſt perpetuò ſeruaturus. L I. ¶1 ſub.traditum, vt decantaretur ad muſica inſtrumenta:quē cōpoſuit Dauid iuxta hiſtoriā quę ſcribitur 2.Reg. 12,quum adiſſet eum Nathan iuſſu Dei vt illum cōmonefaceret de adulterio.In hoc pſalmo precatio eſt peccata ſua ſerio agnoſcentis,qua pius bonum Dei ſpiritum, quo omnis praua cupiditas reprimitur,iuſtitię grauiter ſtudetur,quę vera eſt peccatorum abolitio,orat: & tum ad docēdum eadem alios,bonitatēmq; Dei prædicandā, quæ veræ reſipiſcentiæ officia ſunt, ſeſe offert: adiūcta prece pro omni Eccleſiæ inſtauratione, quæ eſt vera Ieruſalem. ¶2 vl, clementia.aut, miſericordia. Verba hominis ſua peccata ſerio agnoſcētis. ¶3 Heb.pro multitudine miſericordiarum tuarum.Repetitio ad maiorem affectus declarationē. ¶4 Metaphora ab iis qui veſtes eluunt, & ex illis ſordes tollunt:aut ab illis qui è libellis aliquid expungunt. ¶5 Heb.Multiplica lauare me.vl, In multitudine laua me.i.Exactiſſime laua me.hoc eſt,Subinde lauādo purga me à ſcelere meo. ¶6 Metaphora à lotione qua maculæ veſtium aut linteorum repurgantur. ¶7.i.fateor me admiſiſſe ſcelera multa. Exponit cur tātopere cupiat lauari. ¶8.i. perpetuò verſatur ob oculos meos, excruciat me ipſa recordatione aſſidue. ¶9 Ioab cauſā cædis Vriæ neſciuit,vt etiā ſerui Dauidis ignorarūt quid egiſſet cū Berſabee.Breuiter duo illa crimina mira arte texit apud homines Dauid. vnde hic merito dicit,Tibi ſoli peccaui. ¶10.i.quod tibi diſplicet. Deſignaui quod oculi tui non poſſunt ferre. ¶11 vt iuſtificeris dum loqueris,purus dum tu iudicas.Hoc hemiſtichiū pertinet vel ad initiū pſalmi,vel ad ſecūdū verſum. q.d. ignoſce mihi peccatori, vel exacte me purgato,vt iuſtus & verax appareas in tuis promiſſionibus quibus pollicitus es peccatorum remiſſionem iis qui ingemuerint. purus item, hoc eſt irreprehenſibilis, dum tu iudicas improbos qui peccata ſua agnoſcere recuſant. Hebraice legitur,in iudicando te.quo loco apud Hebræos pronomen affixum poteſt ſignificare perſonam agentem & patientem.ſed hic melius agenē ſignificat. Si patientem,ſic interpretabimur, dum tu iudicaris,ſiue reprehēderis ab alijs quaſi nō iuſtus,& qui non ſtes promiſſis,ſi nō remittas peccata agnoſcentibus. ¶12 vl,natus ſum.ſiue,in lucem editus.Ab ortu ipſo ſum peccator.Oſtendit ſe ex omniū infirmitate peccaſſe. ¶13 fouit.i. cōcipiendo calefecit.q.d.peccato nunquā carui.cōcupiſcentia enim radix carnis peccatorū me inuaſit cum cōciperer, cum adhuc in vtero matris eſſem, & mecum in lucem prodijt.Ab vtero matris meæ peccati cōſors ſum & particeps. Verti poteſt hæc pars verſus,poſtquam cum peccato calefecit me mater mea.i. poſtquam me peccatū habentem geſtauit vtero mater mea. Vau enim Hebraicum,aliquando [poſtquam] ſignificat. ¶14 dilexiſti.optaſti. voluiſti.q.d. Et tamen optaſti vigere in intimis partibus meis veritatem, hoc eſt in corde meo. ¶15 vl,in penetrali.i.in corde meo notas feciſti mihi per Spiritum tuum tuas leges quæ veram ſapientiam redolēt. ¶16.i.Cōdona mihi ſcelus. Hyſſopum quæ vim purgandi habet, ſingularem olim habuiſſe locum in purificatione,clarū eſt ex Nume.19,& Leuit.14. ¶17 Dauid precatur Deum vt per prophetam aliquem audire poſſit ſe expurgatum eſſe ab admiſſis ſceleribus.q.d.Significato mihi cōdonata eſſe mihi ſcelera,& ſic perfundes me gaudio,quo & animus & oſſa mea exultabunt. Videtur ſignificare id quod per Nathan prophetam audiuit, nimirū peccatū ſibi eſſe cōdonatū. ¶18.i.materiam exultandi habeant. ¶19 præ nimio ſcilicet dolore admiſſorum peccatorum. ¶20.i.Trade obliuioni peccata mea. Horū quæ ſemper ſunt ob oculos, obliuiſci non poſſumus. ¶21 Metaphora ab iis qui delēt quæ prius in rationes ſcripſerāt. Repetitio hæc eiuſdem ſenſus,magnam habet emphaſin. ¶22 rectum.i.recte omnia inſtituentem & facientem.Hoc dicit quòd animus per peccatum quodāmodo obliquus redditur.Vel,ſpiritum rectū & veracem.i.mētem ab omni hypocriſi alienam & abhorrentem. ¶23 Metaphora à regibus,qui ne aſpectu quidē dignantur eos quos odio habent. ¶24.i.dona Spiritus ſancti. ¶25 ſalutis tuæ, .i.de ope tua.q.d.Fer mihi opem vt olim ferre ſolebas, & ita priſtino gaudio perfunde me. ¶26 & ſpiritus liberalis[vltroneus]ſuffulciat me.i.ſpirit⁹ quo donati homines,proni & faciles reddūtur ad faciendum quæ præcepiſti, confirmet me alioqui lapſurum. ¶27 Miſericordiam & humanitatē Dei intelligit.q.d. Si peccata cōdonaueris mihi,docebo flagitioſos clementiam tuā:prædicabo illis vt expectent à te eādē miſericordiam quam aſſecutus fuero. ¶28 audita ſcilicet clemētia tua. ¶29 Optat ſibi cōdonari reatū cædis.Lex enim quæ eſt Gene.9.a,iubet vt fundatur ſanguis illi⁹ qui alterius ſanguinē fuderit.q.d.Libera me à pœna ob cædē mihi debita.Per ſanguines,cædes,ſeu homicidiū intelligi debet. ¶30.i.ſeruator mi.qui me ſeruare ſoles. ¶31 prædicabit.vl,cōmēdabit clara & læta voce declarabit ¶32 vl,veritatē tuā.vt ante in hoc pſalmo,vt iuſtificeris.i.vt verax appareas.Veritatem intelligit quam Deus præſtat quum miſeretur eorum qui veniā petunt. ¶33.i.totum ſit in te laudando.q.d.hoc fiet,ſi dignatus fueris mihi aperire os.Hinc videmus nos omnia à Deo accipere,ita vt ne labia quidē aperire poſſimus citra illi⁹ opem. ¶34 Heb.Quia non vis ſacrificium,& dabo.i.Nō enim vis ſacrificia,etiam ſi dedero. ¶35 vl,nō amas.ſub.ſi tibi obtulero.

Digitized by Google

Sacrificia[16] Deo' ſpiritus[17] cōfractus:' cor confractum & contritum Deus non deſpicies.
[18] Benigne fac[39] ex beneuolentia tua' Sioni,[40] ædifica muros Ieruſalem.'
Tunc[41] delectaberis hoſtijs ſacrificio & holocauſto iuſtitiæ:' tunc [42] áræ tuæ vitulos imponent.

¶Præfecto cantorum erudiens [carmen] Dauidis, quum veniſſet [1] Doeg Idumæus' ad Saulem, eique nunciaſſet atque dixiſſet, Venit Dauid ad domum Ahi-melech. L I I.

Quid[2] gloriaris, in malitia potens?[3] bonitas' Dei [extat] quotidie.
[4] Corruptelas[5] cogitat' lingua tua, perinde vt nouacula exacuata[6] aberrans.
[7] Amas nocere potius quàm benefacere, mentiri potius quàm quod iuſtum eſt loqui. Sela.'
Amas[8] loqui quæcunque perniciem afferunt, lingua doloſa.'
Etiam te Deus[9] diſſipabit' in æternū,[10] tollet te,' & abradet te[11] de tabernaculo tuo,' ac[12] radicem tuam' è terra viuentium. Sela.
[13] Quod quum videbunt' iuſti,[14] timebunt,' de que[15] illo' ridebunt.
En [dicent] virum qui[16] non poſuit Deum robur ſuum:' ſed in multitudine diuitiarum ſuarum ſpem poſuit, &[17] roborauit ſe prauitatibus ſuis.'
At ego [ero] ſimilis oleæ[18] frondoſæ' in domo Dei, [quia] ſpem poſui in[19] bonitate' Dei in ſempiternum & perpetuò.
Celebrabo te in ſeculum, quoniā[20] feciſti:' & præſtolabor[21] nomē tuum: quoniam[22] ante bonos tuos bonum eſt.

¶Præfecto cantorū carmen erudiēs Dauidis[1] de miſeria.' L I I I.

Dixit[2] ſtolidus in corde ſuo, Non eſt Deus: [ob id][3] conſceleratam & abominandam deſignarunt iniquitatem:' non eſt qui quod bonum eſt faciat.
[At] Deus è cælo[4] proſpexit ſuper filios hominum, vt videret num eſſet prudens aliquis, & qui Deum quæreret.
[5] Cuncti pariter deflexerunt, corrupti ſunt:' nemo eſt qui quod bonum eſt faciat, ne vnus quidem.
[6] Annon cognouerunt operarij iniquitatis, qui populum meū vorant [vt] qui panem deuorant,[7] [&] Deum non inuocant?'
Illic pauore[8] conſternantur, vbi pauor non eſt,' quia Deus[9] diſſipat oſſa obſidentis[10] te:[11] pudefeciſti [eos],' quoniam Deus auerſatus eſt illos.
[12] O vtinam è Sione ſalus Iſraeli [contingat,][13] vt Deus captiuitatē populi ſui finiat, vt lætetur Iacob, gaudeat Iſrael.

¶16 ſub. grata. quæ probat & à nobis requirit. ¶17 ob peccatum ſcilicet admiſſum. q.d. Anim[us] qui agnoſcit peccata admiſſa, & ob ea mœrore afficitur, eſt Deo vice multorum ſacrificiorum. ¶38 Benefac. i. Beneficijs affice. vſ, Age clemēter & benigne cum ipſa Siō Eccleſia catholica. Hos verſus intelligunt Iudæi de regno Meſſiæ. q.d. Ob ſcelera mea ne deſinas inſtituere & tutari Iſraelitas. ¶39 per bonā voluntatem tuā. Gallicè, de ton bon grè. ¶40. i. tutare muros ipſi[us] Ieruſalem. ¶41 accepta habebis ſacrificia iuſtitiæ, holocauſtum & oblationem. Sacrificia iuſtitiæ vocat iuſta, quæ teſtantur veram iuſtitiam. ¶42. i. offerent tibi ſacrificia quæ erunt vice vitulorum. Vitulos labiorū intelligit, hoc eſt, gratiarū actiones. Oſee 14.b. L I I. ¶1 Doeg dictus eſt Idumæus ꝙ habitaſſet in Idumæa, nō ꝙ natione eſſet Idumæus. Deſcribit hic Dauid peruerſum ingeniū Doeg, & omnium aliorum impiorū. Ipſum autem alloquitur. ¶2 gloriaris de malo, ô potēs? i. O tu Doeg qui etiam in ſanctos te viribus pollere arbitraris, & hoc ſolo nomine tibi places: gloriaris quòd nocere potueris ſanctis, quos tamē Deus nunquā deſerit, licet deſeruiſſe videatur. ¶3 ſiue, miſericordia. ſub. eſt cū ſanctis. nunquā deſtituuntur Dei miſericordia, quamuis ad tēpus permittantur libidini impiorum. ¶4 Perniciem. Peruerſitates ¶5 meditatur. i. exprimit. q.d. Sermone tuo prodis quē animum habebas cum eſſes cū Achi-melech. ¶6. i. vt nouacula adhibita barbæ aberrans, iugulum petit. Alij vertunt, facit dolum. i. doloſe agit. ſub. lingua tua. Poteſt etiam referri hoc ad Doeg, Tu es faciens. i. facis fraudē, doloſe mecū agis inſtar nouaculæ acutæ quæ imprudentes lædere ſolet acutie ſua. ¶7 Heb. Diligis malum præ bono: mēdacium præ quàm loqui iuſtitiā. i. veritatem, ſiue quæ vera ſunt. Sela adiecit, vt conſyderemus peruerſitatē humanæ mentis. q.d. O impietatem & malitiam tuam, ô Doeg! ¶8 Heb. omnia verba perditionis, linguam fraudis. i. Diligis quæcūq; poſſunt afferre perniciem proximo, & ſermonē fraudulentū & delatorium. Pergit exaggerare malitiā Doeg. ¶9 vſ, perdet. q.d. Quod patraſti, non feres impune, ô Doeg: Deus quoq; perdet te, vt ſacerdotes Nobe occidiſti manu tua. ¶10 ſub. de medio, ita vt nuſquā appareas. ¶11. i. vt poſthac nō ſis habitaturus in tabernaculis paſtoralib[us]. ¶12 eradicabit te &c. q.d. te, & poſteritatem tuā auferet de mundo. Sela adiecit, vt cōſyderemus Deum nō ſemper relicturū in hoc mundo improbos, ſed eum de ipſis tandē ſumpturum eſſe pœnas, eáſque grauiſſimas. ¶13 vſ, Videbūt itaque. ſub. pœnas quas ſumet Deus de improbis. ¶14 ſub. Deum, qui hoc modo ſolet ipſis metum incutere. ¶15 ſub. Doeg, & alijs impijs. ¶16. i. non habet Deum pro robore ſuo. ſiue, qui non putat robur ſuum ſitum eſſe in Deo. Quidā Hebræorum exiſtimant exterminiū Doeg adeò fuiſſe atrox vt abierit in publicum prouerbiū. ¶17 vſ, robur ſuum ponit in pernicie ſua. i. in hoc putat ſe fortem ſi alios læſerit. Hoc dicit ꝙ Doeg in cæde ſacerdotū Nobe ſibi admodū placuit. ¶18 vſ, virenti. Sancti cōparantur oliuæ in Sacris literis, ꝙ ſit frugifera, & fronde viridi nunquā deſtituatur. Eſt autē antitheſis, Doeg fidit diuitijs, at ego Deo. ¶19 vſ, clemētia ¶20 Præteritum pro futuro, facturus es, more prophetico. ſub. quod dixi. i. quia pœnas de Doeg ſumpturus es, & Doeg deleturus. ¶21 Nomen pro fauore. ¶22 bonū eſt, coram ſanctis tuis. Multa ſubaudienda, bonū eſt nomē tuum, celebrabo inquā te coram &c. i. corā iis quos bonitate & miſericordia tua dignaris: quia deleturus es impium Doeg. L I I I. ¶1 ſuper mahalath. Nomen inſtrumenti muſici: aut initiū cantilenæ vulgaris. i. Pſalmus eruditione plenus à Dauide editus, & traditus præfecto muſicorū vt decantaretur ſuper mahalath. Hic pſalmus eſt fere idem cum pſalmo decimoquarto, ſecundū Hebræos. Hominis infidelis ſtudium & interitum deſcribit. ¶2. i. Cogitat apud ſe. Cogitant impij nullū eſſe Deū, & ob id in teterrima labūtur vitia. ¶3 Heb. perdunt ſeſe & abominabiles reddūt [ſub. corā Deo per] iniquitatē. i. impij reddūt ſe abominabiles per iniquitates. Subaudiri etiā poteſt, pro [ſeſe,] viam ſuā. perdūt viam ſuā. ¶4 vſ, proſpectat ſuper homines, vt videat ſitne aliquis intelligentia præditus, & ſtudioſus Dei. q.d. Infideles putāt nullū eſſe Deū qui opera hominū cōtempletur: ſed illi turpiter fallūtur. ¶5 Omnes recedūt, [ſub. à præceptis Dei,] ſimul ſunt fœtidi. vſ, putidi. i. ſunt fœdis & perditis moribus. ¶6 Hìc inducit Deū admirātē ignorātiā humanā, idq; per anthropopathiā, qua vtitur Sacra ſcriptura. q.d. Qui fieri poteſt vt tāta ignorātia teneātur impij vt vorēt plebē meā velut cibū ſuauiſſimū? ¶7. i. nec reſipiſcūt? ¶8 cōſternabuntur, [quibus] nō fuit timor. i. Tunc timebūt illi quib[us] antea null[us] fuerat timor. Verti etiā poteſt, Tūc timebūt metu [quali] nunquā timuerūt. Timebūt timore cxi ſimilis hactenus nō fuit auditus. Ne deſpōdeamus animū, prædicit Deū ſumpturū pœnas de infidelibus. ¶9 diſſipabit. vſ, diſperget. i. Deus perdet eos qui nituntur expugnare Eccleſiam, & fideles ipſos perdere. ¶10 ſub. ô Ieruſalē. vſ, quiſq; fidelis. ¶11 pudore obrues eos [ô Chriſte.] ¶12 Heb. Quis det de Siō ſalutes Iſraeli?. i. Vtinā ex Siō citò veniāt auxilia Iſraeli. vſ, Vtinā De[us] mittat de Siō inſignē illū auxiliatorē Chriſtū. ¶13 Heb. Cū cōuerterit Deus captiuitatē populi, exultabit Iacob, & lætabitur Iſrael. i. quū populū ſuū captiuū liberauerit, quū populus Dei à captiuitate Satanæ liberat[us] fuerit per Chriſtū, tū demū vere & ſerio lætabūtur oēs fideles. vſ, Vtinā donet Deus aliquē regē è filijs Iſrael qui populū ſuū fœlicius & melius gubernet quàm Saul. quod ſi fecerit, habebunt qui inter Iſraelitas timent Deum, vnde meritò gaudeant.

Digitized by Google

¶Erudiens carmen Dauidis, præfecto cantorum [1]ad inſtrumenta muſica:' quum Ziphæi venirent, & dicerent Sauli, [2]Annon' Dauid apud nos latitat? L I I I I.

DEus per nomen tuũ' ſaluũ me fac, & virtute tua[4]vindica me.[3]
Deus audi precem meam, [5]ſermoni oris mei' auſculta.
Nam [6]alieni contra me inſurrexerunt, &[7]tyranni [8]quærunt animam meam,' non habentes ob oculos Deum.[9]Sela.'
En Deus adiuuat me, Dominus[10]cum ijs adeſt qui me ſuffulciũt.'
Rependet malum[iſtud]aduerſarijs meis,[11]in veritate tua' extermina eos.
[12]Voluntarium ſacrificium faciam tibi,' & celebrabo[13]nomen tuũ' Domine,[14]quoniam bonum eſt.
[15]Nam ex omni' afflictione eripuit me, & in hoſtibus meis [[16]optata] videbit oculus meus.

¶Erudiens carmen Dauidis præfecto cantorum [1]ad inſtrumenta muſica.' L V.

AVſculta Deus precationi meæ, à deprecatione mea ne te ſubducas.
Attende & reſponde mihi, [2]querulor in prece mea & infremo,'
Propter vociferationem hoſtium, propter diuexationem impiorũ, [3]qui [4]mihi iniquitatẽ obtrudũt, '& [5]in ira' mihi aduerſãtur.
[Propterea]cor meum intra me afflictatur, & terrores mortis irruerunt in me:
Timor & tremor inciderunt in me, & horror me adobruit.
Et dixi, Vtinam eſſent mihi alæ[tam celeres quàm ſunt] columbæ: auolarem [enim,]&[6]quieſcerem.'
En longe profugerem, commorarer in ipſo deſerto.[7]Sela.
[8]Properarem vt à vento turbinoſo & tempeſtate euaderem.
[9]Degluti [eos] ô Domine, &[10]finde' linguas eorum: quoniam vidi violentiam & lites [11]in ipſa ciuitate:'
[Hæc][12]illam' dies noctéſque in muris eius [13]circumeunt,' intra eã iniquitas & moleſtia:
[14]Corruptelæ' intra eam, [15]à plateis eius impoſtura & dolus nunquam declinant.
[16]Neque enim hoſtis erat qui me probro afficiebat. alioqui tuliſſem: neque [17]extulit ſe contra me,' qui præ ſe ferebat odiũ mei, abſcondiſſem enim me ab illo:
Sed tu[eras]homo[18]æqualis mihi,' dux meus, & notus meus:
[19]Mutuo enim & ſuauiter ſecreta communicabamus:' in domum Dei in cœtu vnà[20]ibamus.
[21]De repente mors ſuper illos irruat,' deſcendant[22]viui ad inferos: nam mala ſunt in [23]habitaculis' eorum, in intimis eorum.
Ego ad Deum clamabo, & Dominus ſeruabit me.
[24]Veſpere & mane & meridie[25]precor & importunus ſum,' & ipſe vocem meam exaudiuit.
[26]Redemit animam meam à prælio quod mihi [intentatur,] pacẽmque donauit:' nam[27]plurimi fuerunt mecum.
[28]Audiet' Deus, & affliget eos, [29]qui ſedet ab initio:' Sela.
Nam[30]non eſt [ſpes] quòd illi mutentur, nec Deum timeant.'
Iniecit ille manum ſuam [31]in eos quibuſcum pacẽ [ſimulauerat,] & prophanauit fœdus ſuum:
[32]Os habet butyro mollius, ſed corde bellum[gerit:] verba eius oleo magis lenia, [33]quum ſint ſtricti gladij.'
Reijce in Dominum [34]ſarcinam tuam,' & ipſe te ſuffulciet: [35]non permittet vt iuſtus perpetuò labaſcat.'
Tu interim, ô Deus, [36]detrudes ſanguinarios iſtos & fraudulentos in puteum interitus: non' perducent ad dimidium dies ſuos,

L I I I I. ¶1 ſuper neginoth. Vide pſalmum quartum. ¶2 vl, Certe. Dauid implorat opem contra impios & infideles Ziphæos: oſtenditque hominem deſtitutum omni ope humana, ad Deum recurrere. ¶3.i. fauore & auxilio tuo. ¶4 iudica me.i. ius meum tuere, ſiue innocentiam, quam tueri non poſſum. ¶5.i. orationi quam ore profero. ¶6.i. Iſraelitæ ſecũdum carnẽ tantum, hoc eſt Ziphæi. ¶7 præpotentes. vl, terribiles. ſub. homines. ¶8.i. magnopere contendunt vt perdant me. ¶9 Sela adiecit, quòd malum ſit pernicioſiſſimum carere timore Dei. ¶10 inter eos qui tuentur animam meam.i. aderit ijs qui fuerint mihi auxilio, & q̃ meas partes tutati fuerint. ¶11 vl, in fide tua.i. vt promiſiſti, ſiue vt promiſſa præſtes. ¶12 Sacrificabo tibi ſponte. ſumma animi liberalitate. Subaudiendum, ob id. Propterea ſacrificabo &c. ¶13.i. fauorem tuum. ¶14 vl, quia bonus es. ¶15 [ſub. Et dicam] quòd ex omni &c. ¶16 vl, [vltionem] L V. ¶1 ad, vel ſuper neginoth. Vide pſalmũ quartũ. Hebræi dicunt à Dauide ſcriptum fuiſſe hunc pſalmũ, quum opprimeretur à filio ſuo Abſalom. Alij exponunt de diſcrimine in quo fuit Dauid in vrbe Ceila, vrbe Iudæ, quum adueniret Saul. Vide 1. Reg. 23. ¶2 dum conqueror in lamentatione mea [vl, lamentando] & infremo, ¶3 quia ¶4 conijciũt aduerſum me[.i. imputant mihi] iniquitatẽ. Vel melius, comminiſcuntur aduerſum me conſiliũ iniquũ. quod intelligitur per iniquitatem.i. aduerſum me conſpirant. ¶5.i. irati. ¶6.i. inuenirem vbi tuto habitarem. ¶7 Sela addidit, vt conſyderemus rectius eſſe habitare in deſerto, q̃ cũ improbis hominibus. ¶8 Feſtinarẽ effugiũ mihi veloci⁹ vẽto qui excitatur à tẽpeſtate.i. fugerẽ citi⁹ vẽto: hoc eſt celerrime. ¶9 vl, Perde. ſub. cõſiliũ eorũ. ¶10 vl, diuide.i. diſſipa ſentẽtias eorũ varias. Alludit ad cõfuſionẽ linguarũ. ¶11.i. in Ceila. ¶12 ſub. Ceilã. ¶13 vl, circũdãt, ¶14 Prauitatũ[homines] ſunt &c.i. Praui homines. Tradituri erant ciues Ceilæ Dauidẽ Sauli, niſi abijſſet. 1. Reg. 23. ¶15.i. Ceila plena eſt dolis & fraudib⁹. ¶16 Hic Chriſti figurã gerit Dauid: ſimilíq; Iudæ typus exprimitur. ¶17 Heb. in me magnificauit. ſub. os ſuum.i. pleno ore detraxit. Facile eſt fugere manifeſtum odium. ¶18 iuxta precium meum. i. quem in tanto pretio habebã, quanto me haberi cupio. Aut, iuxta æſtimationem meam dux meus. i. quantum ego iudicare potui. Singularem quendam in vrbe Ceila alloquitur. ¶19 Heb. Qui ſimul dulceſcere faciebamus ſecretũ.i. Qui cum ſumma animi voluptate de rebus noſtris conſilium inibamus. Veræ amicitiæ vincula exponit. ¶20 ibamus ſtudioſe. Hoc enim ſignificat verbum Hebraicum. ſub. oraturi. ¶21 Heb. Exactricẽ conſtituat [ſub. Deus] mortẽ aduerſus illos. vl, Exigat debitũ mors ab eis. Oſtendit quẽ finẽ proditor & cõſortes eius ſint aſſecuti. Per imprecationẽ, aut prophetiam hic locus exponi debet. ¶22.i nullo morbo præcedẽte. q. d. pereant morte ſubita. ¶23 ſocietate. cõgregatione ¶24 Diei quẽ à veſpera Hebræi incipiunt, partes hic deſcribuntur. ¶25 clamo & conqueror. Futura ſunt verba apud Hebræos, orabo & infremam. ¶26 Heb. Redimet in pace animam meam à prælio quod eſt contra me. i. Animam meam redemptam à conflictu contra me excitato ſtatuet in pace. ¶27 Vt Eliſæus dicebat, Plures ſunt nobiſcum, quàm cum illis. Alij vertunt, quoniam cum multis fuerunt contra me.i. multi impugnauerunt me, ſiue multi conantur me perdere. ¶28 ſub. precem meam. ¶29 .i. qui omnibus præſidet ab initio, cuius principium dari non poteſt. ¶30 Heb. non ſunt mutationes ipſis, nec Deum timuerunt. ¶31 Heb. in [virum] pacium ſuarum. vl, fœderum ſuorum .i. adortus eſt hominem quicum ſumma in tranquillitate & pace viuebat. ¶32 Heb. Lenierunt magis quàm butyrum os ſuum, & prælium cor eius. Os, pro verbis oris. Oſtendit quibus rebus facile moueamur, adulatione nempe & blanditijs. Blandiores erant butyro ſermones eius: at bellum meditabatur cor eius. ¶33 Heb. & ipſi ſunt [homines] gladiorum.i. quum tamen ſint ſanguinarij, & ſtudeant me perdere. ¶34 vl, moleſtiam tuam. põdus tuum. i. quod te male habet. Expertus humanam mentem, hortatur ſeipſum ad fiduciam in Deum. ¶35 Heb. non dabit in æternũ mutationem iuſto.i. non ſinet vnquam moueri vel labaſcere iuſtum, hoc eſt proſterni & deijci. ¶36 Heb. deſcendere facies eos in puteum foueæ: [vl, interitus:] viri ſanguinarij & doloſi non &c. Præcipitabis, inquit, eos in gehen-

Digitized by Google

ego autem ſpem meam in te collocabo.

¶Præfecto cantorum [1]de vexatione manipuli alienigenarũ.[2]Inſigne aureolum Dauidis,'quum eum Philiſtini cõprehendiſſent in Gath. L V I.

MIſerere mei Deus : nam [3]me homo [ferè]abſorpſit, quotidie
oppugnans me obteriuit.
[4]Abſorbent me' hoſtes mei omni tempore:multi nanque pugnãt
contra me ô Excelſe.
[5]Quocunq; tempore timor me inuadit,ego ſpẽ meã in te colloco.
[6]In Deo laudabo [7]verbum eius: [8]in Deum ſperaui, nihil metuo'
quid mihi caro faciat.
[9]Perpetuò verba mea calumniabantur:' omnes cogitationes eorũ
[10]in hoc erant,vt malum mihi pararent.
[11]Concurrunt,ſpeculantur' ipſi,& veſtigia mea obſeruant,[12]quandoquidem
animæ meæ inhiant.
[13]Vanitate ſperant ſeſe euaſuros: [14]at Deus eſt qui in ira populos
deijcit.
[15]Fugas meas tu numeratas habes, lachrymas meas repone in lagunculam
tuam,'annon'[16]in rationario tuo?
[17]Quoties [te]inuoco,hoſtes mei retrocedunt: in hoc certus fio q
tu es Deus meus.
[18]In Deo laudabo verbum,in Domino laudabo ſermonem.
In Deum ſpero,non metuam'[19]quid faciat mihi homo.
[20]Vota nuncupabo tibi ô Deus,[21]reddam laudes tibi:'
Quoniam eripuiſti animam meã à morte,[22]annõ & pedes meos à
lapſu?' vt [23]incedam in conſpectu Dei in luce viuentium.

¶Præfecto cantorum,[1]Ne perdas.[2]Inſigne aureolũ Dauidis,'quũ à Saule [3]fugiſſet' in ſpecum. L V I I.

MIſerere mei Deus,[4]miſerere mei,' quoniam in te confiſa eſt
anima mea,& in vmbra alarũ tuarum ſpero donec tráſeat
[5]corruptela.'
Inuocabo Deum excelſum, Deum qui[6]me perficit.'
Is è cælo [7]mittet,'&[8]liberabit me opprobrio me abſorbente perpetuò:
mittet'Deus ſuam [9]bonitatem' & fidem ſuam.
[10]Anima mea eſt in medio leonum,'iaceo inter homines qui[11]flãmis
exurunt,'quorum [12]dentes [velut]lanceæ & ſagittæ ſunt, &
lingua gladius acutus.
[13]Extolle te ô Deus ſuper cælos,ſuper omnem terrã[14]gloria tua.'
Rete pararunt greſſibus meis, [15]incuruata eſt anima mea:'foderũt
ante me foueam,& inciderunt in eam. [16]Sela.
[17]Paratum' eſt cor meum ô Deus, paratum eſt cor meum: [18]cantabo
& pſallam.

immaturáq; morte peribunt,quia non ſperant in te,ego autẽ in te ſpero. L V. ¶1 de columba taciturnitatis in remotis.i.de columba taciturna & muta conſtituta in locis remotis à Terra ſancta . Hîc Dauid ſe columbam appellat ea metaphora qua prius petebat ſibi dari alas columbæ quæ perniciter volat. Mutam ſe columbam dicit, quòd Dei voluntati omnia commiſerit,nihil ſuis aduerſarijs reſpõdens.Et quia liquit Terram ſanctã, dicit ſe agere in locis lõginquis.Hæc hiſtoria legitur 1.Reg.21. Depingit dolos & vim Saulis & aſſentatorum eius:& tandem in regno confirmatus,vota Deo nuncupat. ¶2 Dauidis ad michtam.Species eſt melodiæ, ad quam multi pſalmi decantati fuerunt. Dauidis pſalmus tradit' præſuli vt decãtaretur ad michtam. ¶3 abſorbere me vult homo, iugiter oppugnãs me diuexat.vl,opprimit. Hominẽ Saulẽ opponit Deo. ¶4 vl,Abſorbere me volunt ¶5 Heb.In die timebo,ego tibi fidam.i.Tempore quo quicquam euenerit mihi,quod mihi metum incutere poſſit,in te ſperabo. ¶6 ſub.ſperabo inquam,& laudabo &c. ¶7 Promiſſionẽ intelligit quam à Deo acceperat de regno Iſraelis. q.d.Tãtum aberit vt de promiſſione eius dubitem,vt eam ſim omnibus commendaturus. ¶8 vl,in Deo ſpero,[ideo]nihil timebo &c.i.nihil eſt quod timere debeam qua ratione me lædere poſſit homo carnalis. ¶9 Heb.Tota die verba mea dolorem mihi faciunt. vl,me fatigant. Verba mea .i. res meæ & negotia mea. q.d.Sine intermiſſione negotium mihi exhibent hoſtes mei, quòd videant me futurum regem Iſraelitarum. ¶10 Heb.in malum aduerſum me.i.nihil aliud cogitãt quàm vt me perdant. ¶11 Cõgregantur, deliteſcunt. Deſcribit conſilium eorum qui perdere conabantur Dauidem futurũ Iſraelis regem. Deliteſcentes,mihi inſidias parant. ¶12 Heb.cum expectant animam meam. .i.dum ſumma cura ſtudẽt quonam modo perdere me poſſint. ¶13 Heb.Num propter iniquitatem euaſio erit eis? vl, Quia peccarunt,ſeruabis eos? q.d. fieri nequit vt illos ſerues : abſit vt hoc agas: imò illos præcipita in gehennam. Hic verſus legendus eſt cum admiratione. ¶14 in ira Gentes deijce, ô Deus.ſub.de gradu.vl,de hac vita deijce eos in gehennã.Verti etiã poteſt,in ira populos abijce.Iſraelitas,Gentes vocat,qui ſtudio & prauitate Gentes imitarentur. ¶15.i.Memor eſto lachrymarum & afflictionum mearum quas fudi coram te,quum perſequeretur me Saul.q.d.Vide Domine ne fruſtra tot lachrymas effuderim dum me perſequeretur Saul. ¶16 vl,in commentarijs tuis? q.d.profecto ſunt. ¶17 Heb.Tunc conuertentur inimici mei retrorſum in die qua clamabo: [in]hoc deprehendam quòd Deus mihi.ſub.fauet.aut pro me ſtat.Tunc inimici mei deſiſtent à conatibus ſuis quum implorauero opem tuam: & hac ratione deprehendam quòd tu pro me es. ¶18 Vide quartũ verſum.ſunt enim eadem verba.Repetit verſiculum,vt exprimat vim fiduciæ ſuæ in Deo & in eius promiſſione.

¶19 vl,quid [enim] facere poſſit mihi homo ? ¶20 Heb.In me [ſunt] ô Deus vota tua.i. Vota quæ tibi nuncupaui, ſunt ſuper me: hoc eſt,Meum eſt perſoluere vota quæ tibi nuncupaui. Oſtendit ſe non ingratum fore de beneficio accepto à Deo.q.d.Voui te laudatũ iri à me,quod profecto ſum facturus. ¶21 Iſta ſunt eius vota,publice te laudabo, & profitebor te eſſe authorem omnium bonorum. ¶22 q.d.certe opera tua pedẽ retuli à peccato & impietate. ¶23 Antecedẽs pro relatiuo.i.vt placeã tibi in lumine ipſius vitæ:hoc eſt in hac vita.vl,in lumine viuẽtiũ,hoc eſt cognitione rerũ ſacrarũ. L V I I. ¶1 ſub.me.Ne ſinas me perdi.Petit à Deo ne ab hoſtibus occidatur. ¶2 Dauidis ad michtam.Pſalmus Dauidis cõmiſſus præfecto cantorũ vt decãtaretur ad numeros vulgaris cãtilenæ cuius initiũ erat michtam. ¶3 fugeret.Vide 1.Reg.22.a. ¶4 Hac repetitione oſtẽdit ſe eſſe in maximo periculo. ¶5 calamitas. vl,contritio.Ad verbũ,donec pertranſeat calamitatũ.ſub.negotiũ.Solitus ſum me tibi cõmittere,& adhuc in protectione tua me cõmittam,vt pulli alis gallinarũ matrũ ſuarũ. ¶6 perficit mihi .i. præſtat quæ pollicitus eſt mihi. perficiet quod cœpit,quũ me euehet ad regiã dignitatẽ. ¶7 ſub.angelũ,vel auxiliũ. ¶8 Heb.probro habebit[ſub.robur illius qui]me abſorbere cupit. Sela.mittet &c. Sela in medio verſu adijcit vt lector cõſyderet quãtã fiduciã habuerit in Deũ in tãto periculo:vel vt attẽdamus q cõtumaces & Deo repugnãtes ſint improbi. ¶9 vl,miſericordiã &c.i.reipſa declarabit q verax & fidus ſit in præſtãda ſalute promiſſa. ¶10.i.Verſor in maximo periculo. ¶11 ſub. me ſuis ſycophãtijs & maledictis. ¶12 Per dẽtes & linguã,quæ ſunt ſermonis inſtrumẽta,intelligit falſas & noxias delationes aſſentatorũ Saulis. ¶13.i.Oſtẽde te Dominũ cæli,& declara gloriã tuã in vniuerſa terra:quod fiet,ſi innocẽtes liberes de manu perſequentiũ eos.Vel potius,Attolle te ſupra cœlos.i.Oſtẽde opem tuã,vt te attollãt homines ſupra cælos: fac ab omnibus agnoſcaris potens auxiliator, vt ab omnibus lauderis.Inuitat Deum ad oſtendendam potentiam ſuam. ¶14 ſub.extendatur. ¶15 incuruauit [ſub.Saul]animam meam .i.ſtuduit vt me proſterneret. ¶16 Sela addidit,vt conſyderemus magnam vim auxilij Dei qui promittit impios perdere iiſdem illis inſidijs quas pijs ſtruxerunt. ¶17 Firmum.vl,Stabile.q.d.Præditus ſum animo firmo & fidenti tua ope:non dubito de ea. ¶18 ſub.laudes tuas.i.propterea erumpam in laudes tuas.

Digitized by Google

¶9.i.anima mea. Ita ſolet ſe excitare & hortari ad laudẽ Dei. Alibi dicit, Lauda anima mea Dominũ. Hęc eadem habentur Pſal.108. ¶10 [quũ] euigilauero [in] aurora. vł, vt expergiſcar. Manè & veſperi orare ſolebãt Iudæi. ¶11 [Quia] celebratur° ſum te ¶12 vł, veritas. q.d. Vbiq; omnes te veracẽ & fidelẽ experiũtur. Per cęlos & æthera ſiue nubes idẽ hoc loco intelligitur. ¶13 Vide quintum verſum. L V I I I. ¶1 Vide præcedentem pſalmũ. ¶2 ô congregatio. vł, ſiuẽ cõgregatione. Inuehitur in aſſentatores Saulis, q.d. Dũ conuenitis vt conſulteris de rebus pub. nunquid quæritis quod iuſtum eſt, nõ. omnia in gratiam Saulis facitis. Partim criminatio eſt Saulis & aulicorum eius, qui non ſeruabant iuſtitiam: & ſimul imprecatio, vt Deus eos perdat, qui toti in hoc erant vt pij opprimerẽtur, quorum vltione, prædicit iuſtos mire exhilarandos. ¶3 æquitates iudicatis ô filij hominum? .i. ô vos aulici nunquid ius vnicuiq; redditis? nõ. omnia enim dicitis vt Sauli placeatis. ¶5 vim manuũ veſtrarũ ponderatis. i. quaſi in pondere & æquitate factum videri vultis, quod per vim agitis. ¶4 ſub. à familia Dei. Exponit cur aulici Saulis hæc omnia deſignent, nempe quòd à Deo facti ſint omnino alieni. ¶5 Carminibus cogi ſerpẽtes vt virus deponant & mãſueſcãt, apud omnes celebre eſt. Facit autẽ adulatores Saulis ſimiles, quòd nulla prorſus monitione potuerint ab inſtituto lædendi bonos depelli. ¶6 Ne exaudiat ¶7 Modum precandi habẽt hæc, ſed magis ſunt prædictiones aut vaticinia pœnarũ, quæ impijs certò euenient. Per dentes maxillares ſiue molares, intelligit ſermones malos: per leones, homines crudeles. ¶8.i. Quaſi in aquã verſi euaneſcant. nam omnia quæ in aquam vertuntur, facile pereunt. ¶9 abeunt ſibi. i. euaneſcant. irriti ſint conatus illorũ. ¶10 dirigat [vnuſquiſque eorum] ſagittas ſuas, ſed ſint velut fractæ. i. pereant morte repentina. ¶11 euaneſcit. de limace recens nata intelligit, quæ parua cauſa vertitur in humorẽ antequam perueniat ad iuſtũ incrementũ. ¶12 quæ non viderunt ſolẽ. Quæ, limax ſcilicet & abortiuũ. ¶13 Prædicit impios celerrime perdendos antequã eorũ peruerſitas adoleſcat. Hebraice legitur, Antequã ſentiãt lebetes veſtri ignẽ rhamni, ſicut caro cruda, ſic ira vt turbo perdat eum. Ordo inuerſus ſic ordinatur, Quemadmodũ carnes, crudæ ſunt tantiſper, dũ ollæ veſtræ ſentiũt ſpinas: ſic ira tollat eũ. i. eos pereat ipſi. q.d. quã celer & velox eſt ignis è ſpinis excitatus, ita vt citius extinguatur, q̃ carnes incaleſcant & coquãtur: tã celeriter Deus perdat impios iſtos. ¶14 lauerit. i. dum viderit Deum de improbis ſumere tam grauem vltionẽ vt eorum ſanguis fundatur. ¶15 q.d. Tum agnoſcẽt homines non eſſe inutile viuere iuſte, quum viderint Deum ſumere pœnas de improbis.

Expergiſcere ô [9]gloria mea,' expergiſcere nablũ & cithara,[10] mature ſurgam.

[11]Celebrabo te' in populis ô Domine, canam te in nationibus.

Quoniã bonitas tua ingens eſt, ad cælos vſq; [pertingit,] &[12] fides' tua ad æthera vſque.

[13]Extolle te ô Deus ſuper cælos, & ſuper omnem terrã gloria tua.

¶Præfecto cãtorũ, [1]Ne perdas. Inſigne aureolã Dauidis.' LVIII.

NVm vere, [2]ô manipule,' quod iuſtum eſt pronuntiatis, [3]recta iudicatis mortalibus?

Quin potius iniquitates in corde concinnatis in terra: [4]violentiã manus veſtræ appendunt.

[4]Abalienati ſunt' impij [iſti] ab eo tẽpore quo vuluã egreſſi ſunt: errãt iam inde ex quo è ventre prodierunt, loquẽtes mendaciũ.

Virus eſt illis vt virus ſerpentis, vt' aſpidis' ſurdæ, aurẽmque ſuam obturantis,

[6]Ne cogatur audire' vocẽ incantantium, incantatoris inquam artibus magicis præſtantis.

[7]Contere ô Deus, dentes oris iſtorum, maxillares dentes [illegible] iſtorum leonum contunde ô Domine.

[8]Liqueant ceu aquæ [9]quæ dilabuntur, [10]vt cui tenſo arcu ſagittæ diffringuntur.'

Inſtar limacis colliqueſcentis [11]diffluant,' velut abortiuum mulieris, [12]quod ſolem nunquam aſpexit.

[13]Priuſquam ſpinæ veſtræ in rhamnum adoleſcant, repente viuos ſicut acerrimo furore tollat eos turbo.'

Lætabitur iuſtus quum viderit vltionem, pedes ſuos in ſanguine impij [14]lauabit.

[15]Et dicet homo, Certe iuſtum manet ſuus fructus: certe eſt De° iudicans in terra.

¶Præfecto cantorum. 'Ne perdas. Inſigne aureolã Dauidis,' quũ miſiſſet Saul ad obſeruandũ domũ eius, vt eũ occiderẽt. L I X.

ERipe me ab inimicis meis Deus meus, ab ijs qui contra me inſurgunt' protege me.'

Eripe me ab his q ſcelerate agũt, & à viris' ſanguinarijs' ſerua me.

Nam' ecce' animæ meæ inſidiãtur, cõſpirant aduerſum me' feroces:' non ob iniquitatẽ meam, nec ob peccatũ meum, ô Domine.

[6]Nulla iniquitate [mea adducti] accurrunt,' inſtruxerunt ſeſe: [7]exurge' ergo vt [8]mihi ſuccurras,' & [9]reſpice.'

Et tu ô Domine Deus exercituum, Deus Iſraelis, euigila, vt [10]viſites omnes Gentes,' neque miſericordẽ te exhibeas omnibus [11]ſcelerate præuaricantibus. Sela.'

Reuertũtur ad [12]veſperã, [13]fremũt' vt canes, & vrbẽ [14]circũcurſant.'

Ecce [15]loquuntur' ore ſuo, & [16]gladij ſunt in labijs eorum: [17]nam [18]Quis audiat?

At tu ô Domine ridebis eos, [19]cũ ſanna cunctas Gentes excipies.'

Robur [20]illi,' [ta]ce obſeruabo: nã De° [21]vice arcis ſublimis eſt mihi.

[21]Bonitas' tua, ô Deus meus, anteuertat me: fac Deus [ſpectata] in hoſtibus meis videam.

Ne [ſubito] interimas illos, ne fortè [23]obliuiſcatur populus meus: [24]redde eos vagos in populo tuo,' & [25]deijce' eos, [26]protector' noſter Domine.

Propter peccatũ oris eorũ, & ob ſermonẽ labiorũ ipſorũ, in ſuperbia ſua capiantur, [27]ob periurium & mendaciũ quod loquũtur.'

Conſume in furore, conſume vt non ſint: vt ſciant [omnes] quòd Deus in Iacob, & vſque ad fines terræ dominetur. Sela.

Et ad veſperã [28]reuertũtur, fremũt' vt canes, & vrbẽ [29]circumcurſant.

L I X. ¶1 Vide pſal.57. ¶2 extolle me. vł, ſtatue me in loco alto. i. tuto. Sublimis locus ſæpe pro tuto ponitur. ¶3.i. q cõſpirarũt in necẽ meã. ¶4 vł, certe ¶5 fortes: ¶6 Heb. In non iniquitate currunt, ¶7 vł, excitare. Deum inuocat, quem dormientem fingit. ¶8 Heb. in occurſum meum. .i. me ad te fugientem ſuſcipe. ¶9 ſub. quæ machinantur aduerſum me. ¶10 .i. de Gentibus cognitionem inſtituas. Per Gẽtes, perſonatos Iſraelitas intelligit, Saulẽ & ſuos aulicos. ¶11.i. qui ſua peruerſitate & iniquitate deficiũt à me. Sela addidit, vt cõſyderemus Deũ tandẽ ſumpturũ pœnas de impijs. ¶12 ſub. ſequentẽ. i. Eunt & redeunt iuxta præceptũ Saulis, domũ meã exploraturi. ¶13 latrãt. Metaphora à canib° venaticis qui ferã latratibus perſequi ſolent. ¶14 ſub. nequa elabar. ¶15 ſub. mala, nẽpe de me interficiẽdo. ¶16.i. ſermones eorũ ſunt qua ratione poſſint me perdere. ¶17 ſub. dicũt intra ſe. ¶18 ſub. quæ dicimus. q.d. nec Deus, nec homines. ¶19 Quidã Hebræorũ ſubaudiũt [ſicut.] quẽadmodũ ſubſãnabis omnes Gẽtes. Alij, nõ ſolũ illorũ conat° ridebis, ſed etiã omniũ Gẽtiũ. ¶20 Sub. Sauli. q.d. Fortis quidẽ eſt Saul, propterea pẽdebo abs te. Quidã legũt, fortitudinẽ eius tibi cuſtodiã. vt de ſe loquatur in tertia perſona. i. apud te habeo fortitudinẽ meã repoſitã. ¶21 Heb. eleuatio mea eſt. i. quia tu es mihi vice arcis altiſſimæ & propugnaculi. ¶22 Miſericordia. Heb. Deus miſericordiæ meæ excipiet me. i. q ſua bonitate & miſericordia me dignatur, excipiet me fugientẽ. ¶23 ſub. huius vltionis. ¶24 vt ſcilicet tui perpetuò meminerint tuæ vltionis. ¶25 ſub. de dignitate tua. ¶26. i. defenſor & propugnator. ¶27 enarrẽt de maledictione [ipſorũ] & macie. .i. ſint fabula vulgo: dicat populus q à te maledicti ſunt & macie confecti. ¶28 reuertantur, & latrẽt ¶29 circũcurſent. vt ſcilicet parẽt ſibi victum.

Digitized by Google

[10]Hi ipſi pro cibo vagabuntur, nec ſatiati cubabunt.'

Ego autem cantabo fortitudinem tuam, [11]mane [12]ouabo de bonitate tua,' quòd arx ſublimis mihi fueris: & dum premeret me aduerſitas, perfugium.

[13]O robur meum tibi' canam, quoniã Deus arx ſublimis mihi es, & Deus [14]bonitatis meæ.

¶ Præfecto cantorum[1]ſuper roſa teſtimonij,[1] inſigne aureum'Dauidis[3]ad docendũ.'Dum bellum gereret cõtra eam partem Syriæ, quæ Meſopotamia vocatur: & contra Syriæ partem, quæ vocata eſt Zoba: & quum Ioab reuerſus percuſſiſſet Edomitarũ in Valle-ſalis duodecim millia. LX.

DEus repuleras nos,[4]diſſieceras' nos, iratus eras: at[5]redhibebas rurſus te nobis placatum.

[6]Concuſſeras terram, & diruperas eam:' cura fracturas eius, vacillat enim.

Dura feciſti[7]experiri' populum tuum: potum dediſti nobis vinũ [8]letale:

[9]At ſuſtuliſti rurſus timentibus te ſignum,'vt triumpharent, idq; propter veritatem. Sela.

Vt eripiantur dilecti tui, ſerua dextera tua, & exaudi me.

Deus loquutus eſt[10]in ſanctuario ſuo,'[quòd]lætabor, [& quòd][11]diuidam Sichem, & vallem Succoth dimetiar.'

Meus eſt Galaad, & me'eſt Manaſſes: Ephraim[12]robur capitis'mei, Iuda[13]legiſlator'meus.

[14]Moab lebes ablutionis meæ:' ſuper Edom[15]proijciam calceamẽtum'meum,[16]ambi ô Palæſthina amicitiam meam.

[17]Quis ducet me in ciuitatem munitam? quis me vſque in Edom deducet?'

Annon tu ô Deus, qui nos repuleras, & tu Deus qui non egrediebaris cum exercitibus noſtris?

Fer nobis auxilium in anguſtia: nam hominum auxilium inane eſt.

In Deo[18]fortiter faciemus,'& ipſe conculcabit hoſtes noſtros.

¶ Præfecto cãtorũ[1]ad inſtrumẽta muſica'[carmen]Dauidis. LXI.

AVdi, Deus, clamorem meum, orationi meæ auſculta.

Ab extremo[2]Terræ'ad te clamabo, dum cor meum ferè exanimatum eſt: in rupem altiorem, quàm vt in eam[3]poſſim' conſcendere, ſubduc me:

Tu enim es[4]aſylum meũ, turris præualida, qua ab hoſte [ſeruor.]'

Habitem[5]in tẽtorio'tuo perpetuò,[∴] tutus agam in latibulo alarũ tuarum.' Sela.

[6]Tu enim Deus exaudiſti vota mea, dediſti hæreditatem timentibus nomen tuum.'

Dies diebus regis[7]adijcies,[8]annos eius in multa ſecula produces:

[9]Sedebit'coram Deo in ſeculum,[10]bonitatem'& veritatẽ para quę eum cuſtodiant.

Sic pſallam nomini tuo in perpetuũ, vt perſoluam vota mea per ſingulos dies.

¶ Præfecto cantorum[1]pro Iedutunn,'oda Dauidis. LXII.

V[2]Tique ad Deum ſilens reſpicit' anima mea, [quia]ab ipſo[3]ſalus'mea.

[4]Vtique ipſe eſt petra' mea & ſalus mea, ipſe[5]arx ſublimis mea:' ideo non labaſcam[6]admodum grauiter.

[7]Quouſque inſidias ſtruitis quibuſuis?'[tandem]vos omnes interficiemini, perinde vt [8]paries inclinatus,'& maceria[9]impulſa.

¶10 Heb. Ipſi vagentur ad comedẽdũ, [.i. vt quærãt ſibi victum,]profecto nõ ſaturabũtur, & hoſpitiũ ad pernoctandum quærẽt.i. diuertent ad hoſpitiũ incœnati. Verti poteſt, quãdo non fuerint ſaturati, tũc quærẽt nocturnã quietẽ. Vl, Sane nõ ſaturabũtur, & hoſpitiũ &c. q.d. verè fameſici pernoctabũt. ¶11 nẽpe tẽpore laudibus tuis deſtinato. Vel mane & mane.i. in dies mane. ¶12 clara voce laudabo miſericordiã tuã, ¶13 Fortitudo mihi [es, propterea] tibi ¶14 miſericordiæ meæ.i. qui me ſua miſericordia dignatur.

LX. ¶1 ſuper ſuſan eduth. nomen inſtrumenti muſici. ¶2 [ad]michtam.i. cantandus ad nũeros cãtionis michtam. Vide pſal. 55. ¶3 quia in hoc multa docentur quæ ad ſalutem animę. Vide hiſtoriam 2. Reg. 8. ſecundũ quem locũ ſcribitur hic pſalm[9]. ¶4 diſcerpſeras. Incipit à cõfeſſione, vt ei ignoſcatur. ¶5 cõuertebaris [rurſum]ad nos. Potes etiam vertere, O Deus repuliſti nos[olim,]perdidiſti nos, ſuccenſuiſti nobis: [ſub. nunc nos pœnitet, proinde]conuertere ad nos.i. miſerere noſtri. ¶6 Tremere feciſti terram, & dehiſcere eam feciſti: &c. Oſtendit terræ calamitatem: nam terræ motu, dirui ſolent ædificia. ¶7 Heb. videre ¶8 perturbationis .i. perturbaſti nos plurimũ. Quidã min[9] recte vertũt, vinũ timoris. pro, feciſti nos timere. Alij, vinũ veneni.i. veneficũ. ¶9 Præterita vertenda per imperatiuum, Da timẽtibus te vexillũ quod erigãt, &c. Optat dari ſuis militibus, in bello animũ. Da ijs qui te colũt vt ſtrenue militẽt cũ hoſtibus ſub vexillo explicato: & id da vt oſtẽdas tuas ꝓmiſſiões liberatiõis eſſe fideles & veraces. Sela addit, vt omnes intelligant & animaduertant Deum eſſe firmum & rectũ in ſuis promiſſionibus. ¶10 per ſanctitatem ſuã.i. per Spiritum ſuum ſanctũ, nuncio Samuele. ¶11.i. Dominus totius terræ ſanctæ ero. Verbũ dimetiri, veram poſſeſſionẽ oſtendit. Hoc dicit ꝙ Iſboſeth filiũ Saul cõſtituerat Abner regẽ ſuꝑ hæc loca. ¶12.i. firmamẽtũ regni. ¶13.i. rex. hoc eſt, regio Iuda eſt regnũ meũ. Rex pro regno. ¶14.i. Moabitæ mihi ſeruiliter ſubditi erũt, velut lebes & peluis in qua pedes lauare ſoleo. ¶15 Proijcere calceamentum, eſt immittere pedem. q.d. calcabo Edom tãquã mihi ſubiectam. ¶16 aduerſum me Palæſthina iubila. Ironia. Superbiã Palæſthinorum taxat. q.d. non poteris iubilare, quia fortior te ſum. Alij, cum plauſu veni ad me Palæſthina. ¶17 ſingulare pro plurali. q.d. Tuo auxilio capiam vrbes munitiſſimas. ¶18 faciemus militiã.i. Fauente Deo pugnabimus, egregiáq; edemus facinora.

LXI. ¶1 ſuper neginoth. Vide pſal. 4. Pſalmus de Dauide exulante metu Saulis. ¶2 ſub. ſanctæ. q.d. depulſus de regno meo, opẽ tuam imploro. ¶3 ſub. meis viribus. ¶4 Heb. ſpes mea, & turris fortitudinis à facie inimici.i. in quem fiduciam meam conieci, & qui me tutum ab inimicis meis reddere potes. ¶5 tanq̃ ſcilicet in vrbe munitiſſima. Metaphora à caſtris, vbi tuto habitãt qui in tentorio regis ſunt. In tabernaculo igitur .i. in loco in quo nihil mihi nocere poſſit. ¶∴.i. Habeo in votis vt me protegas ſub alis tuis. Metaphora à gallinis. ¶6 Heb. Quia tu, ô Deus, exaudiſti vota mea, dabis hæreditatem timẽtiũ nomen tuũ. Verba hominis ſecuri de diuina ope. q.d. Quia tuliſti mihi opem quam ſummis votis à te petebam, daturus es vt habitem in tabernaculo tuo quod eſt hæreditas timentium te. ¶7 vl, addas. De ſe loquitur in tertia perſona. produc ætatem meã in multos annos. ¶8 Heb. anni eius[erunt]ſicut generatio & generatio.i. vt ætas & ætas. hoc eſt, quantũ homo viuere natura ſolet, viuã ego. ¶9 Futurũ pro optatiuo, Sedeat &c. Dignetur eum De[9] ſuo aſpectu ſemper, & illi faueat, non auertat faciem ſuã ab eo. ¶10 miſericordiam

LXII. ¶1.i. vt à præfecto cantorum cõmitteretur decantãdus ipſi Iedutun peritiſſimo muſices. Docet nos debere à ſolo Deo pẽdere. ¶2 Dũtaxat ad Deum ſilet &c. Qui ſua ſorte ſunt contenti, ſilere dicũtur. q.d. Sũmo ſilẽtio reſpicit ad Deũ anima mea, cũ ſumma trãquillitate omnia ab eo excipiẽs, ſiue bona, ſiue mala: ſua ſorte cõtenta eſt, qualis qualis eſt. ¶3 Per ſalutem, diuinam opem intelligit.i. ab eo ſeruor in periculis. ¶4 Dũtaxat ipſe eſt rupes. vl, propugnaculum.i. propugnator & defenſor meus. ¶5 Heb. eleuatio mea.i. perfugium meum, arx ſublimis ad quam aſcendo vt tutus ſim. ¶6 [ſub. lapſu]graui.i. grauiter. Etſi videar nõnunquã labi, tamen protinus reſurgã, totus nõ decidã. ¶7 Quouſque tandẽ loquemini vnicuique? Chaldæus paraph. detrahetis ſingulis? Verti poteſt, cogitabitis praua? .i. ſtudebitis vnũquemque lædere qui à ſolo Deo pendeat? ¶8 ſub. cõcidere ſolet. ¶9 Gallice, eſbranlee.

Digitized by Google

[10]Vtique ne ipſe exaltetur conſultãt vt impellatur:'diligunt[11]mendacium,'ore ſuo bene precantur,corde[12]deuouent.' Sela.
[13]Veruntamen reſpice ad Deum ſilens,'ô anima mea: nam ab ipſo[pendet]ſpes mea.
[14]Vtique ipſe'eſt petra mea,& ſalus mea,arx mea, [15]non nutabo.
[16]A Deo[pẽdet]ſalus mea & gloria mea,[17]petra'fortitudinis meæ,
[18]refugium meum'in Deo eſt.
Collocate ſpem in eum omni tẽpore ô populi, [19]effundite ante conſpectum eius cor veſtrum,'Deus[20]refugium'nobis. [21]Sela.
[22]Veruntamen filij hominum vani ſunt,mendaces filij viri:[23]ſi ſimul ponantur in bilance,ipſa vanitate leuiores erunt.
Ne collocetis ſpem[24]in iniuria & rapina:[25]nolite vos dedere vanitati:'opes ſi affluunt,ne cor apponatis.
Semel atque iterum[26]loquutus eſt Deus',idque[27]audiui,[28]Deo eſſe robur:
[29]Quòd & tibi Domine[30]bonitas'adeſt:[31]quòdque tu repẽdis'cuique iuxta opus ſuum.

¶Pſalmus Dauidis quum eſſet in[1]deſerto Iuda. LXIII.

D[2]Eus Deus meus tu,[3]ſummo diluculo'te quæro: te ſitit anima mea, te concupiſcit caro mea, in[4]hac terra torrida & ſiticuloſa,cui deſunt aquæ.
[5]Sic vt te contempler in ſanctuario tuo,' vt videã virtutem tuam & gloriam tuam.
[6]Nam bonitas tua ipſa vita optabilior eſt,[ideo]labijs meis te laudabo.'
Sic[7]benedicã te in vita mea, [8]in nomine tuo attollo man[9] meas.
[9]Tanquam adipe & pinguedine ſatiabitur anima mea,vnde exultabunt labia mea,laudabit os meum,
[10]Simul atque tui memor fuero in lecto meo,de te meditatus fuero in'vigilijs nocturnis:
[11]Tu etenim es qui mihi fers auxilium, & in vmbra alarum tuarum ouabo.'
Tibi[12]adhæſit'anima mea:[quia]dextera tua me[13]ſuffulcit.'
Iſti vero[qui]animam meam deuaſtare quærunt,ſubibunt [14]infima terræ:
[15]Adigent eos in aciem gladij,[16]ſors vulpibus erunt.
[17]Rex autem [18]in Deo'lætabitur,gloriabitur[19]quiſquis per ipſum iurauerit:'nam os illorum [20]qui mendacium loquuntur,' obſtruetur.

¶Præfecto cantorum oda Dauidis. LXIIII.

A Vdi Deus[1]vocem meam'in querimonia mea,ſerua vitam meam[2]ab hoſtis formidine:
[3]Abſcõde me à cõſilio malorũ,'& à tumultu operãriũ iniquitatis:
Qui[4]linguam'ſuã inſtar gladij exacuũt,[5]& ceu tenſo arcu amara verba pro ſagittis eiaculantur:

¶10 Heb. Tantùmodo ab excellentia ipſius[Dei] conſultant vt depellant.ſub.eos.i.conſilia ineũt quibus depellant vnũquenque ab ea fiducia quã habent in Deo excellenti, magno,& potente. ¶11.i.ſpem fallacem & iniquam. ¶12 male precantur. ¶13 Tãtummodo ad Deum ſile &c.q.d. Caue ne accedas ſententiæ improborum, ſilendo reſpice ad Deũ,excipe ab eo omnia quæ immiſerit: quia ab eo pendeo. ¶14 Tantum ipſe. vl,Solus ipſe ¶15.i.nullum accipiam detrimẽtum. ¶16 .i. Deus eſt qui poteſt me ſeruare in honore & gloria. ¶17 vl,rupes.i.in qua ſita eſt fortitudo mea. ¶18 ſpes mea ¶19.i.ſi aliquando videamini opprimi, orate eum ex corde, omnem curam & ſollicitudinem animi veſtri effundite coram eo. ¶20 tutela.i.tutatur nos. ¶21 Sela addidit, vt indicet Deum eſſe qui fidentes liberare poteſt ab omni periculo. ¶22 Tantum vanitas filij hominum,mendacium filij viri.q.d. Confugiendum ad Deum:nam præſidia humana ſunt mera vanitas: & conatus virorum fallaces & vani. ¶23 Sub.hinc deprehendes auxilia hominum vaniſſima:nam ſi &c. ¶24.i.in diuitijs per calumniam & rapinam partis.ſæpe enim ita paratur pecunia. ¶25 Heb.ne euaneſcatis.i. ne dedamini vos pecuniæ vanæ & fluxæ. ¶26 ſub. per prophetas. ¶27 ſub. à prophetis. ¶28.i. quòd Deus valet viribus & potẽtia, & ob id poſſit de peccatoribus pœnas ſumere. ¶29 ſub.etiam audiuimus ꝙ etiam tibi &c. Perſonæ mutatio. ¶30 vl,miſericordia.ſiue,clementia ¶31 quia tu rependes.q.d.nam in bonos eris miſericors:in malos autẽ,declarabis fortitudinem tuam. LXIII. ¶1.i.Ziph, quod erat in tribu Iuda. Deſcribit quomodo ſe habeant fideles in medijs tribulationibus.
¶2 vl.O Deus fortis tu.i.qui hactenus fuiſti mihi robur & fortitudo,cui' ope euaſi manus Saulis perſequentis me inique. ¶3 [propterea]ſummo mane &c.i.ſingulis diebus mane conuertor ad te in oratione. ¶4 Depingit deſertum.q.d. totus ardeo deſyderio tui dum ſum extorris à loco vbi coleris. ¶5 Sic[vl, Pari modo] in ſancto videre te cupiam .i.Non minori affectu videre te cupiam in loco ſanctitati tuæ dicato,nẽpe in Nob,in quo tum erat arca.Hoc dicit quòd vbi erat arca,ſolebat Deus oſtendere reſponſis quæ dabat,potentiã ſuam,& decus ſuum. ¶6 Quia ſuauior eſt miſericordia [vl.clementia]tua,vita ipſa,[idcirco]laudant te labia mea. Oſtendit cur optet eſſe vbi eſt arca fœderis, vt ibi declararet ſuã clementiam. ¶7[ſub.vt nunc te laudo,]cõmendabo te toto tempore vitæ meæ, ¶8.i.inuocando nomen tuũ attollam manus meas ad te,more ſupplicum.Ita Chaldæus paraph.& Aben Ezra. Alij minus recte,leuabo manus mea ,more eorũ qui ſolent inuadere hoſtes,in nomine tuo.i.robore & auxilio tuo fretus. ¶9 Heb.Quũ labijs exultationũ[laudum]laudat te os meũ,anima mea [vl,deſyderiũ meum] expletur velut adipe & pinguedine.i. optimis diuitijs. q.d.Laudare te æque ſuaue eſt mihi atque veſci cibis ſuauiſſimis. ¶10 [Et] quum memor tui ſum ſuper ſtrata mea,& quũ meditor de te in &c.q.d.Perfundor ſumma delectatione quando laudo te,& ſiquando noctu, quũ in lecto meo iaceo,tui recordor:& quando de tua clementia cogito per vigilias meas nocturnas.Apud Hebræos tres erant vigiliæ , vt apud Romanos quatuor. Meminit tamen quartæ Matthæus cap.14.Strata dixit,plurali numero,quia ſubinde in ipſa recordatione locũ mutabat.Hîc declarat de qua re ſoleat cõmentari noctu. ¶11 [Dum inquam noctu recordor] quòd fuiſti mihi auxiliator,& in vmbra alarũ tuarũ lætor.i.dum in tuto ago,vocem animi læti exprimere ſoleo. ¶12 agglutinata eſt.ſub.per ſummũ amorem. ¶13 ſuſtentauit.i.quia frequenter auxilio tuo ſeruatus ſum. Per dexteram, auxilium deſignari ſolet. ¶14.i. inferna. hoc eſt, morientur & peribunt. Homo fidelis euerſionem impiorũ cognitã habet,& ſuam ſalutẽ totam in manu Dei collocat. ¶15 Heb. Occident eum per manus gladij.i. opera gladij, ſiue gladio.Sunt qui relatiuũ ad Saulem referant.q.d.Saul quærit me interficere: ſed ipſe peribit gladio ſuo.Verùm præſtat vt de quouis hoſte intelligatur.Occident interfectores eum.i.vnumquenꝙ ex hoſtibus meis: vt ſit ſingulare pro plurali. ¶16 .i.cedent vulpibus & feris in eſcã.vorabuntur à feris. ¶17.i.Ego vero quẽ Deus iam per Samuelem vnxit in regẽ Iſrael.De ſe loquitur in tertia perſona. ¶18.i.de ope diuina. ¶19.i. omnis qui timet Deum.ſynecdoche. omnis qui recte per illũ iurare poteſt.i.quiſquis illum timet.& confidit in eo. ¶20.i.qui falſò dicebãt Dauidẽ peccaſſe in Saulem. LXIIII. ¶1 Chaldæus paraph.orationẽ meã.Hebræi dicũt hũc pſalmũ editum quũ fugeret Dauid à facie Saul.Diuinã opem implorat cõtra linguarũ virulentiã. ¶2.i. ab hoſte metuendo.ne hoſtis meus Saul,qui mihi metũ incutit, priuet me vita. ¶3.i. Serua me in loco tuto poſitũ.ne conſiliũ malorũ mihi nocere poſſit. ¶4 Lingua gladio hîc cõparatur & arcui:ſermo verò,ſagittis.i.Qui parant ſeſe vt mihi detrectẽt,& me apud Saulem accuſent. ¶5 Heb.tetenderũt ſagittã ſuam verbũ amarũ.vl.moleſtũ .i.quaſi tenſo arcu vibrant ſagittã ſuã,nempe ſermonẽ acerbũ.Declarat quid per ſagittã intelligat,nimirũ ſermonẽ delatorium.q.d.intendunt linguam velut arcum,vt clàm me feriant.

Digitized by Google

Vt in abſconditis [6]innocentem [7]feriant,’ſubito [8]feriant eum, nec quicquam metuunt.
[9]Corroborant ſe in re mala:’commentantur inter ſe[10]de abſcōdē dis laqueis:’dicunt enim, Quis videbit[11]eos?’
Veſtigāt[12]malitias,’ perueſtigaram veſtigationem[13]abſconderunt quiſque in intimo,cordéque profundo.
[14][At] Deus ſagitta illos ſubito feriet,qua plagis afficientur:
[15]Proſternētq; ſuper ſe linguam ſuam:’quicūq; aſpexerint eos, [16]ſtupefacti facedent.’
Videbunt[id]cūcti mortales, &[17]narrabūt’opus Dei, & opera eius [18]prudenter expendent.’
Lætabitur iuſtus in Domino, &[19]ſe fidei illius committet:’& omnes recti corde gloriabuntur.

¶Præfecto cantorum[1]pſalmus Dauidis & canticum.’ L X V.

Tibi ô Deus[2]ſilentium laus’in Sion,[3]tibi perſoluetur votum.
[4]Tu exaudis precem:[hinc]omnis caro ad te venit.
[5]Ratio iniquitatum ſuperarat nos,[6] tu verò tranſgreſſiones noſtras expiaſti.’
Beat’ quem tu[7]elegeris, [8]quem tibi adhibueris:[9]habitabit [enim] ille in atrijs tuis:[10]ſatiabitur’bonis domus tuæ,[11]& ſacris’ templi tui.
[12]Terribilia in iuſticia reſpondebas nobis,’ô Deus ſalus noſtra,[13]ô aſylum omnium finium terræ,quique remoti in mari degunt.
[14]Qui montes virtute ſua firmat,accinctus potentia:
[15]Qui compeſcit ſtrepitum marium,[&]ſtrepitum vndarum eorū, & fremitum populorum.’
Et timebunt[16]à ſignis tuis,’quicūque extremos fines inhabitant: [17]facis ouare exitus matutini & verſpertini[temporis.]
[18]Viſitaſti terrā & irrigaſti eam,ditaſti’eam ampliter,[19] riuus Dei’ aquis exuberat:tu[20]paras eis’frumentum,quandoquidem ſic illam[21]inſtruis.
[22]Irrigas’liras eius, &[23]quieſcere facis ſulcos eius:[24] facis eam guttis colliqueſcere,[25]& germen eius fœliciter prouenire facis.’

¶6 De ſe loquitur i tertia perſona.i.me qui ſum vitæ integræ. ¶7 ſagittis ipetāt.ſub.apud Saulē. ¶8 Futurū apud Hebræos pro præſenti,eiaculātur ſagittas in eū,nec timent.ſub.Deū.q.d.nō ſolū clanculū me accuſant apud Saulē, ſed etiā ſubitò & deimprouiſo palàm me cupiūt perdere.in hæc autem vitia prolabūtur,quia carēt timore Dei. ¶9 Heb.Cōfirmāt ſibi verbū malū.i. noxiū ſermonē.Multis,inquit, technis corroborare ſtudent noxiā delationē qua me deferūt apud Saulē.Oſtēdit ſuorū hoſtiū ſtudiū. ¶10 quibus ſcilicet illaqueent iuſtum. ¶11 Tertia perſona pro prima,nos.q.d. Apud ſe cogitant neminē ne Deū quidem,cogniturū quę in occulto facere ſolēt. ¶12 vl,iniquitates.i.Summo ſtudio quærūt qua ratiōe poſſint mihi nocere. ¶13 pficiūt:& intimū virorū,& cor altum.ſub.abſoluūt.Repetitiōe vtitur.q.d.Quicqd inueniri poteſt humana diligentia, quicquid cogitare poteſt homo,id efficiūt vt lædāt:ad ſummū perfectionis gradū deduxerūt cogitatiōes humanas, vt rationē inueniāt qua mihi noceāt. ¶14[.At]iaculabitur[in]eos Deus ſagittā ſubitò.[ſubitò inquā]exiſtēt plagæ eorū.i. qua ratione volebant me perdere,perituri ſunt:ſubitò percutiētur, vt ſubitò percutere voluerunt probos. Dictio[ſubito]repetitur, ꝙ ab Hebræis dictiones in medio poſitæ ſæpiſſime repetitur , vt ad vtranq; partē referatur. ¶15 Heb.Et impingere facient eā linguā ſuā cōtra ſe.Relatiuū cū antecedēte pro antecedente ſolo.Fecerunt vt lingua ſua in ſeipſos impingeret,ſuis delationibus perituri ſunt. ¶16 exagitabūtur.vl, cōmouebūtur.q.d. quiſq; viderit ſuppliciū eorū,trepidabit ſiue cōmouebitur præ timore. ¶17 ſiue,prædicabūt.i.dicēt Deum hoc feciſſe iuſto iudicio.Præterita apud Hebræos pro futuris. ¶18 intelligent. ¶19 ſperabit[vl,ſperare perget]in eo.De ſe loquitur Dauid in tertia perſona.q.d. Ego qui ſum iuſtus in hac cauſa,gaudebo de eo quod Deus fecerit, & ſperare pergam in eo: & omnes mēte recta præditi,qui toti à Deo pēdent,& proximum lædere non ſuſtinent,ſeſe iactabūt de ope quā Deus mihi tulerit.Vel,Lætabūtur iuſti vbi viderint,aut audierint interitū hoſtium meorū,& pergent Deo fidere. L X V. ¶1.i.pſalmus Dauidis qui eſt velut canticū.Oſtendit Dauid Deum eſſe laudandū.Vaticinatur de futura regni Chriſti fœlicitate,quod omnibus bonis ornatū fore prædicitur. ¶2.i.tacet laus.q.d.Tanta ſunt opera tua, vt nemo te laudare digne poſſit in Eccleſia. Alij rectius,Te expectat laus,ô Deus,in Sion.q.d.Te ſummis laudibus prædicandū expectat Eccleſia,ô Chriſte. Sion Eccleſiam adumbrabat,vbi tempore Dauidis Deus cœpit coli. ¶3 Idem bis dicit. nā votum, hic ſignificat prædicationē bonitatis & clementiæ Dei.q.d.gratiæ tibi agentur ob beneficia accepta. ¶4 Heb.Audiens[ſub.eris]orationē: vſque ad te omnis caro veniet.Ante Chriſtū orationes noſtræ nō exaudiebantur:vnde dicit, Exaudies orationes noſtras:& omnes ſe adiūgent regno tuo.Magnitudinē regni Chriſti oſtendit. ¶5 Heb.Verba iniquitatū præualuerūt mihi.vl,Rationes iniquitatū,hoc eſt,Iniquitates. Oſtendit Chriſtū factū fuiſſe hominem vt peccata fideliū deleret. De ſe autē loquitur in perſona omniū.q.d.Nos prius opprimebamur mole peccatorū. ¶6 Heb.ſcelera noſtra tu cōdonabis ea.q.d.liberabis nos ab iniquitatibus quib’ olim obruebamur. ¶7 Deus ſolus eſt qui poteſt nos adſcribere albo electorū. ¶8 & appropinquare[tibi]facies.i.tibi adiunges. ¶9.i.inter ſanctos & fœlices vitam deget,in medio Eccleſiæ ſanctæ. ¶10 Heb.ſatiabimur.A tertia perſona trāſit ad primā,vt ſe pijs adiūgat. ¶11[in]ſacrario &c. .i.ſatiabimur delicijs, hoc eſt donis Spiritus ſancti in Eccleſia tua ſancta & cōgregatione eorū qui in te ſunt crediturí. ¶12 Heb. Per ſtupenda miracula exaudies nos pro [tua]iuſticia, &c. Meminit prodigiorum quibus Euangeliū eſt cōfirmatum.q.d.O Chriſte,oſtendes nos à te eſſe exauditos per mirabilia opera ſequētia, pro tua iuſticia,hoc eſt,vt te iuſtum & veracem oſtendas præſtando quod pollicitus es per prophetas tuos. ¶13 Heb.ſpes[vl,fiducia]omnium finiū terræ,& maris remotorū.vl,diſtantiū.ſub.à Sione,ſiue Terra ſancta.Per fines maris, inſulas intelligit. q.d.à quo ſalutem ſperāt omnes habitātes in cōtinente & in inſulis. ¶14 Narrat potentiā Dei,qui ſemper eſt potētia accinctus,ſemper fortis,nunq̃ robore priuatus.Et per mōtes regna intelligit,quæ ſola,diuina potētia firmātur. ¶15 Initio verſus ſubaudiri debet aduerbiū ſimilitudinis,hoc modo,Vt ſedat ſtrepitum maris &c. ſic etiam ſtrepitū populorū volentiū opprimere fideles,& fidem Chriſtianā.nā in omnes ex æquo potens eſt Deus. ¶16 ſub. quæ edes.vel quæ edent per te qui tibi credent.Multi enim ob miracula venerūt in Chriſti poſſeſſionē.q.d.Tanta erūt ſigna vt omnes adducātur in admirationem. ¶17.i.facies lætari Orientales & Occidentales.Alij rectius vertūt,exultare facies[fines terræ,ob]egreſſus mane & veſperi.i. ob egreſſus temporis matutini & veſpertini: hoc eſt viciſſitudine diei & noctis.In his progreſſibus ortus ſoli: mane, & ortus lunæ & ſtellarum veſperi, cognoſcitur admiranda Dei vis & potentia:& certe qui pio eſt animo,quum hæc Dei aduertit opera,rapitur,& excitatur ad Dei laudē.Narrantur præterea alia Dei quotidiana & magna beneficia:viſitat enim ſua dignatiōe terram &c. ¶18 Præterita pro futuris.Viſitabis terram,poſteaquā deſyderare eam feceris,ditabis &c.ſub.benedictione pluuiæ.q.d.Prohibuiſti pluuiā,quòd illam valde terra deſyderaret:ea deſyderata,viſitaſti terrā tua miſericordia,dando ei imbrē. ¶19.i.riuus magnus.ſingulare pro plurali.riui magni implebūtur aquis. ¶20 præparabis eorū &c.i. efficies vt fœliciter veniat eorum triticū,liberalis ipſum à vitijs quibus corrūpi ſolet. ¶21 præparabis.i.fertilem reddes. ¶22 Heb.Inebriabis .i.Irrigabis.Tellurē reddes fertilē copia pluuiarū. Infinitiui ſunt apud Hebræos pro futuris. ¶23 deſcēdere facies [deduces,ſub.pluuiā,]per ſaut ſuper]ſulcos eius.i.operies ſulcos eius imbribus. ¶24 imbribus liquefacies eā.i. pluuia magna efficies terrā liquefactā atq; humidā,quæ ante pluuiam fuerat ſicca. ¶25 Heb. & germini eius benedices.i.efficies vt herbæ eius fœliciter proueniant.

Digitized by Google

¶16 Coronabis annum bonitatis tuæ. vel, Cumulabis[ſiue, Exornabis, ſub. bonis omnibus] annũ bonitatis tuæ. i. in quo bonitatẽ & clemẽtiã tuã notã facies. ¶17 nubes tuæ ſtillabũt. Nam Deus ſuper nubes ambulare dicitur. i. nubes imbrem ſtillabunt qui terram pinguem reddere ſolet. ¶18 Stillabunt ſuper paſcua &c. Subaudiendũ, ſemitæ tuæ imbrem ſtillabunt ſuper habitacula paſtorum deſerti. q.d. Tum pluuiæ non ſolũ reddent loca frugifera, ſed etiã ſterilia, fœcũda & fertilia reddẽt. ¶19 accingẽtur. i. replebuntur frugibus lætificãtib⁹ cor hominis. ¶20 plana. i. Agri plani & æquabiles pleni erũt ouib⁹. ¶21 operiẽtur ¶22 ſub. homines. ſumma lætitia exultabũt, & canent carmina in honorem Dei.

LXVI. ¶1 Quidam Hebræorũ exiſtimant hunc pſalmũ ſcriptum fuiſſe à cantore aliquo, quòd nomen Dauidis in titulo nõ exprimatur. Verũ non min⁹ eſt Dauidis quàm primus & ſecundus. Gratulatio eſt de liberatione populi Iſraelitici: vnde in illo laus Dei prædicatur. ¶2. i. Vos quicũque terrã habitatis, cum lætitia quadã Domino gratias agite pro beneficijs acceptis. ¶3 gloriæ nominis. i. glorioſo nomini eius. Celebrate nomẽ eius glorioſum. ¶4 Heb. ponite gloriam laudem eius. i. Pro ſumma gloria ducite Deum laudare: eò tendant omnes laudes veſtræ vt gloriſicetur nomen Dei. ¶5. i. de Deo. ¶6 Apud Hebræos ſingulare iunctum eſt plurali [opera:] ideo ſic vertendũ, Quàm terribile[tremendũ] eſt vnumquodque operũ tuorũ! ¶7 vel, roboris tui. Dum ſentiũt robur tuum. ¶8 mẽtientur[vel, mentiri ſolent] tibi inimici tui. i. eunt inficias ſe feciſſe quod fecerunt: negant ſe affliziſſe tuos, cum vident & recordantur fortitudinem tuam. ¶9. i. te laudabũt. Sela adiecit, vt conſyderemus nomen Dei eſſe in primis laudandum. ¶10 quàm terribilis ſit operibus. i. propter opera quæ deſignat propter homines, vel inter homines. ¶11. i. Reddidit mare ſiccum. Commemorat opera quæ fecit propter filios Iſrael in egreſſu Ægypti. ¶12 Iordanem intelligit, quem ſine nauigijs tranſierunt.

[16] Coronas annum tuis bonis, & [17] vehicula tua ſtillant pinguedinem.
[18] Stillant[pinguedine] ſpecioſa paſcua deſerti, colliſque exultatione [19] accinguntur.
Veſtientur [20] campi gregibus, & valles [21] amicientur frumento, [22] iubilabunt atque canent.

¶ Præfecto cantorum canticum pſalmi. LXVI.

I[2]Vbilate Deo omnis terra,
Canite [3] gloriam nomini eius, [4] reddite gloriam laudi eius.
Dicite [5] Deo, [6] Quàm ſuſpiciendus es in operibus tuis! ob amplitudinẽ [7] virtutis tuæ [8] ſupplices tibi erunt[licet falſò] hoſtes tui.
Te adorabunt omnes[habitatores] terræ, & pſallent tibi, [9] pſallent nomini tuo. Sela.
Nunc agite, contẽplamini opera Dei, [10] quàm ſtupenda ſint eius cõſilia ſuper filios hominum.
[11] Mutauit mare in aridam, fecit vt pedibus [12] flumen tranſierint, [13] ibi in eo lætabamur.
Virtute ſua [14] ab æterno imperat, oculi eius [15] Gentes contemplantur, [16] defectores haudquaquam ſeſe exaltabunt. [17] Sela.
Prædicate ô populi Deum noſtrũ, & [18] efficite vt audiatur vox laudis eius.
[Hic eſt] qui animam noſtram [19] ſeruauit in vita, nec permiſit vacillare pedes noſtros.
[20] Etiam ſi explores nos ô Deus, & excoquas nos vt argentum excoquitur:
[21] Inducas nos in laqueum, [22] catenam ponas in lumbis noſtris:
[23] Patiaris vt homines ſuper capita noſtra inequitẽt, veniamus in ignem & aquam: educis tamen nos in refrigerium.
Ingrediar[ergo] [24] domum tuam cum [25] holocauſtis, vota mea tibi perſoluam
[26] Quæ effecerunt vt aperirem labia mea, & vt loqueretur os meum quum eſſem in anguſtijs.
Holocauſta [27] pinguia offeram tibi, [28] cum incenſo arietum, [29] faciã bobus & hircis. Sela.
[30] Venite, audite quotquot Deum timetis, narrabo quæ[nam] [31] animæ meæ fecerit.
[32] Ad ipſum ore meo clamaui, & [33] lingua mea exaltatus eſt.
[34] Si iniquitatem reſpexiſſem in corde meo, non exaudiſſet [me] Dominus.
[35] Iam autem exaudiuit Deus, & vocem precationis meæ attendit.
[36] Laudandus Deus, qui nec precem meam [37] repulit, nec [38] bonitatem ſuam à me [39] [ſubduxit.]

¶13 illic lætati ſumus in eo. i. ob facinus quod patrauit illic. tunc lætati ſumus. ſub. in patribus noſtris. Ita loquuntur Hebræi, quia patres à quib⁹ deſcẽderant, lætati fuerãt ob tale facinus. vel, illic lætati ſunt patres noſtri. vtroque enim modo rectè verti poteſt. ¶14. i. perpetuò, nõ vno tẽpore. ¶15. i. quæ inter Gẽtes fiant. q.d. nihil ſit in hoc mũdo inferiore quod nõ ſit ei cognitũ. Per Gẽtes, intelligit infideles. ¶16 vel, rebelles nõ exaltabũtur. i. cadẽt dignitate ſua. ¶17 Addidit Sela, ne vnquam imperij Dei obliuiſcamur, qui vnicuiq; pro ratione operũ eſt mercedẽ redditurus. ¶18. i. clara voce celebrate eũ, vt omnes audiant. ¶19 Heb. collocauit. ſtabiliuit. i. à morte nos reuocauit. q.d. qui ſeruauit nos incolumes in tantis periculis. ¶20 Heb. Quia probaſti [vel, explorabas] nos Deus, examinabas nos quẽadmodũ examinari ſolet argẽtũ. Tranſit à tertia perſona ad ſecũdam. i. vt nos redderes puriores, & puriore animo ſeruiremus tibi. Sic etiã verti poteſt ſecũda pars, Quẽadmodũ repurgat[artifex] ſcoriã argenti. Nã ſæpe includitur in verbis vox eiuſdem ſignificati. q.d. Tantum abeſt vt tribulationes nobis fuerint detrimento, vt per illas tibi probatiores & cõmendatiores redditi fuerimus. ¶21 Heb. Induxeras nos in rete. Quod ſcilicet parauerãt nobis hoſtes noſtri. Oſtendit, fidelibus nihil accidere niſi quod permittat Deus. ¶22 Heb. poſueras in lũbos noſtros arctum. ſub. vinculũ. Adiectiuũ ſine ſubſtantiuo. i. feciſti vt veniremus in hoſtiũ poteſtatem, & vinciremur ab illis. Alij exponunt, morbũ conſtringentem nos. i. valde moleſtũ lumbis noſtris. Prior interpretatio melior: vt ſit metaphora à captiuis & vinculis. ¶23 Impoſueras hominẽ capiti noſtro, veneramus in ignẽ, & in aquam: & [rurſum] eduxiſti nos in irriguã. ſub. regionẽ. i. Feceras vt viueremus ſub tyrãnide hominũ, qui pri⁹ te ſolũ habebamus regem: & vt vno verbo dicam, veneramus in ſumma pericula, (quæ per ignẽ & aquã intelligũtur, q ea citò perdere ſoleant) ſed tandem eripuiſti nos, nec tantum eripuiſti, ſed etiam collocaſti in tutiſſimis & amœniſſimis locis. Hæc omnia dicit, ne deſpondeamus animũ ſi in tentationes inciderimus. ¶24. i. templũ tuũ vbi coleris, vt illic tibi gratias agã. Pollicetur Deo gratiſſimũ & obſeruantiſſimum animũ. ¶25 Meminit holocauſtorũ: quia tempore Dauidis offerebantur holocauſta. ¶26 Heb. Quæ aperuerũt labia mea, & dixit os meũ &c. Aperuerunt. i. quę diductis labijs voui tibi. ¶27 Heb. pinguiũ. ſub. agnorũ. adiectiuũ ſine ſubſtãtiuo. i. Optimis victimis animi mei gratitudinem tibi teſtabor. ¶28 cum ſuffitu arietũ. i. ex adipe arietũ facto. Vmbra eſt ſacrificiorũ ſpiritualiũ. ¶29 faciam[vel, præparabo] boues cũ hircis. Adiecit Sela, vt intelligamus externa ſacrificia fuiſſe vmbrã futurorũ. ¶30 Prouocat pios ad audiendas laudes Dei. Nõ ſatis eſt vt nos offeramus ſacrificia: etiam frater monẽdus eſt vt vnà nobiſcum offerat. ¶31. i. mihi. qua ratione euaſerim è tantis periculis. ¶32. i. Opẽ eius implorauì. ¶33. i. lingua mea ſummis laudib⁹ eũ extuli. vel, (nõ tã rectè tamẽ) quod eſt ſub lingua mea. i. cor meũ, extulit eũ. ¶34. i. Si cum fuco oraſſem, aut hypocritiſ, ſi precatio mea fuiſſet ſimulata. Oratio mea non tãtũ fuit ore, ſed & corde. ¶35 Verũ[vel, Certè] exaudiuit. ſub. orationẽ meã. ¶36 Sub. Quapropter. ¶37 amouit. ſub. à cõſpectu ſuo, ſed eã exaudiuit. ¶38 vel, miſericordiam ¶39 verbum Hebraice non legitur, ſed ex proximo repetendum, repulit. vel, amouit.

Digitized by Google

¶ Præfecto cantorum [1]pſalmus & carmen [2] ad inſtrumenta muſica. L X V I I.

Deus miſereatur noſtri, & [3]benedicat’ nobis, atque [4]illuſtret inter nos lumen vultus ſui. Sela.’

Vt [5]cognoſcatur in terra via tua, [&] in omnibus gentibus ſalus tua.

[6]Celebrent te populi ô Deus, celebrent te populi vniuerſi.’

Gaudeant nationes, & ouent quòd [7]ius reddas ex æquitate populis,’ & nationes in terra [8]deducas. Sela.’

Celebrent te ô Deus populi, celebrent te populi vniuerſi.

[9]Terra verò reddat prouentum ſuum,’ & benedicat nobis Deus, Deus inquam noſter.

Benedicat nobis Deus, & metuant eum quicunque ad fines orbis vſque habitant.

¶ Præfecto cantorum [1] pſalmus & canticum’ Dauidis. L X V I I I.

Simulatque [2]exurgit’ Deus, inimici eius diſperguntur, & fugiunt [3]à conſpectu eius’ qui ipſum odio habent.

[4]Quemadmodum [5]diſpellitur’ fumus, tu diſpellis [eos:] & ſicut cera colliqueſcit ab igne, [ſic] diſpereunt impij à conſpectu Dei.

Iuſti autem coram Deo gaudent [&] lætantur, & præ gaudio geſtiunt.

Cantate Deo, pſallite nomini eius: [6]munite viam ei’ qui ſupremo cælo inequitat, [7]in Ia nomine eius,’ exultate [8]coram illo.

[9]Pater eſt pupillorum, & cauſam agit viduarũ, Deus, [quamuis habitet] in habitaculo ſanctitatis ſuæ.

Deus [10]qui orbis reſtituit familiam,’ educit qui vincti tenẽtur catenis: [11]deſertores autem terram torridam inhabitabunt.’

Deus quum tu ante populum tuum [12]progredereris,’ quum incederes per deſertum, [13]Sela.’

Terra mouebatur, & cæli [14]deſtillabant’ coram Deo, quemadmodum [tremuit] [15]iſte’ Sinai, coram Deo, Deo inquam Iſraelis.

[16]Ex munificẽtia, ô Deus, pluuiam deſtillabas’ hæreditati tuæ, & [17]laborantem confirmabas:

[Vt] [18]in ea’ habitaret [19]grex tu⁹, [20]pręparaſti pro bonitate tua pauperi’ ô Deus.

Dominus dabat verbum [21]annuntiatricibus magni exercitus.’

Reges [22]ingentibus copijs inſtructi,’ fugerunt, fugerunt inquam: [23]qui domi deſidebant’ diuiſerunt ſpolia.

Etiamſi [hactenus] habitaſtis inter [24]ollas, ’[eritis poſthac vt] pennæ columbæ [25]argento obductæ:’ cuius alæ [26] fuluæ ſunt auro puriſſimo.’

Quũ diſſiparet Omnipotẽs [27]in ea’ reges, [28]candeſcebas veluti nix in Salmon.

L X V I I. ¶1.i. pſalmus, qui idem eſt & canticum. vl, compoſit⁹ inſtar cantici: ita vt vtrunque referat & pſalmum & canticum. Pſalmus eſt de regno Chriſti: optat hic prophetice Chriſti ipſius aduentum. ¶2 ad neginoth. Vide pſalmum quartum. ¶3.i. fœlices reddat & beatos, aduentu ſcilicet filij ſui. ¶4.i. deponat iram ſuã, & vultu læto & placido dignetur nos intueri. Sela addit, vt oſtendat omnem fœlicitatem ſitam eſſe in Dei fauore. ¶5 cognoſcant [ſub. homines] in terra viam tuam: [&] in omnibus gẽtibus ſalutem tuam. Tranſit à tertia perſona in ſecũdam. i. vt ipſi quoque mortales qui in terra degunt, agnoſcant viam tuam, hoc eſt inſtitutũ tuũ, cõſilia tua, quibus cogitaſti nos ſaluare per filiũ tuum: & ſalutem tuam, ſiue opem tuam ſalutiferã, quo modo liberabis nos è manu diaboli. ¶6 q.d. Mitte filium tuum ô Deus, vt populi totius orbis habeant occaſionem laudandi te. ¶7 iudicabis ex æquitate populos. i. ſumma æquitate recturus es & moderaturus, iudicum & regum more. quia olim populus à iudicibus regebatur. ¶8 deduces more ſcilicet paſtoris. Sela addidit, vt oſtenda fœlicitatem Chriſtianorum qui habeant Chriſtum iudicem & rectorem, qui nos reget & iudicabit pro ſua miſericordia, non pro ſceleribus noſtris. ¶9.i. Fideles ea faciãt quæ ab eis Deus requirit. Vel ſi legatur in futuro [dabit:] oſtẽde omnia adijci iis qui primum quærunt regnum Dei. q.d. Si toti à Deo pẽdeamus, tunc terra dabit fructum ſuum, & cumulabit nos bonis omnibus. L X V I I I. ¶1.i. pſalmu ſimilis cantico. Pſalmus de victis Syris & Idumæis. 2. Reg. 8. ¶2 Poſſunt hæc dici quaſi prec tur Dauid, aut potius optet: aut quaſi vaticinatur futuram impiorũ perniciem. Melius tame per præſens vertitur. Simulatque (inquit) Deu potentiam ſuam depromit. ¶3.i. à facie populi ſui. ¶4 vl, Quàm facile ¶5 ſub. à vento. gi poteſt, Quàm facile propellit fumum. ſub. tus. vl, Quàm facilis eſt propulſatio fumi, pro pellis eos. ¶6 exaltate inquam eum ¶7 [ſu exaltate inquam eum] cui Ia nomen eius. i. c mẽdate eum à Ia nomine eius. Ia dicitur quę creauit omnia. ¶8 quaſi eo præſente & ſpectante vos, quod facere ſolent fideles. i. abſque vlla ſimulatione aut hypocriſi exultate. ¶9 Oſtendit quãobrẽ ſit tantopere laudandus, nempe q cum tantus ſit, nõ dedignatur habere curam pupillorum. ¶10 Heb. qui habitare facit vnicos in domo. i. efficit vt qui liberis carebant, habeant ampliſſimam familiam. ¶11 vl, rebelles autem in ſiticuloſo [loco] habitant. Qui à Deo deficiunt, habitant in regione arenti, quia ipſe ab eis auertat miſericordiam ſuam. ¶12 egredereris. Meminit beneficiorum Dei erga Iſraelẽ. ¶13 Sela ad vt cõſyderem⁹ q in periculis, Dei miſericordia maxime ſpectatur: quia præſentia Dei maxime ſe exerit in reb⁹ aduerſis. ¶14.i. demittebant aquam. Cæli videntur affligi quum operiuntur nubibus. Præterita hæc imperfecta verti poſſunt in perfectum. ¶15 vl, ille. Demonſtratiuum pronomen additum, quòd Sinai erat mons inclytus & nobilis, in quo fuit data lex. Vt (inquit) mons ille eximius tremuit ob datam legem, ſic & Gentes regnáque omnia timebant ob potentiam eius quum eſſet cum Iſraelitis in deſerto. ¶16 Heb. Pluuiam munificentiarum [vl, libera tatum] eleuabas, ô Deus, &c. Pluuiam intelligit quæ datur à Deo tempore non exigente, pluuiã copioſam. ¶17 f ſam recreabas: ¶18 hæreditate ſcilicet, vel in Ieruſalem. ¶19 armentum tuũ. fera tua, aut cœtus, ſiue congregatio. ¶20 confirmabis [ſtabilies] benignitate tua [.i. muneribus tuis] pauperes, ¶21.i. quæ prædicarent victoriam exercitus Iſraelitici magni. Alij diſtinguũt poſt [verbum,] vertũtque, renuntiatrices ſunt exercitus multus. i. Deus bat vt diceretur reges potentiſſimos fugiſſe à facie populi ſui: præterea, tanta erat victoria, vt etiam mulieres ill loquerentur & renuntiarent. ¶22 Heb. exercituum. qui ſcilicet venerant vt perderent Dei hæreditatẽ. Rem a cõfirmat, vel præ gaudio repetit. ¶23 & habitatrices domus. i. mulieres imbelles, quæ domi habitare ſolẽt. Sunt dicunt hoc loco verba eſſe mulierum renuntiantium partam victoriam: alij affirmant verba eſſe pſalmographi. ¶24 chytropodes. i. in loco in quo reponuntur ollæ & caldariæ. q.d. Etiamſi iacueritis inter vaſa plena fulig hoc eſt, Etiãſi oppreſſi fueritis magna calamitate, ita vt propter eam nigris induti veſtibus fueritis: velut è medij nebris eruti, venietis in lucem, candidique & læti reddemini ob liberationem. Ex ſumma miſeria ſummam fo citatem venientem oſtendit. ¶25 quæ tecta eſt argento. i. quæ ob candorem operta videtur argento. ¶26 te ſunt auro fuluo. i. accedunt ad colorem auri fului: aut ſplendent vt aurum fuluum. i. omnia proſpere ſuccedent bis. ¶27 Terra ſancta ſcilicet. vl, propter eam. De euerſione Sennacherib quidam Hebræorum intelligunt.

¶28 Mons Salmon dicitur hybernis niuibus ſemper albere. Alij vertunt, albeſcebas tanquam nix, qui [antea] eras tenebris. hoc eſt, candorem niuis præteferebas, ſumma fœlicitate fruebaris, qui prius eras ſqualidus, ô Iſrael. A reddebas eos candidos inſtar niuis qui erant prius ſqualidi, ô Deus.

[16]Coronas annum tuis bonis,' & [17]vehicula tua ſtillant' pingue-
dinem.
[18]Stillant[pinguedine] ſpecioſa paſcua' deſerti, colleſque exulta-
tione[19]accinguntur.'
Veſtientur[20]campi gregibus, & valles[21]amicientur frumento,[22]iu
bilabunt atque canent.
¶Præfecto cantorum'canticum pſalmi. LXVI.
I[1]Vbilate Deo omnis terra,'
Canite[3]gloriam nomini'eius,[4]reddite gloriam laudi eius.'
Dicite[5]Deo.[6] Quàm ſuſpiciendus es in operibus tuis! ob amplitudine[7]virtutis tuæ[8]ſupplices tibi erunt[ſicet falſò] hoſtes tui.'
Te adorabunt omnes[habitatores]terræ, & pſallent tibi,[9]pſallent
nomini tuo. Sela.'
Huc agite,contéplamini' opera Dei,[10]quàm ſtupenda ſint eius cõ-
ſilia'ſuper filios hominum.
[11]Mutauit mare in aridam,'fecit vt pedibus[12]flumen'tranſierint,
[13]ibi in eo lætabamur.'
Virtute ſua[14]ab æterno'imperat, oculi eius[15]Gentes'contemplan-
tur,[16]defectores haudquaquam ſeſe exaltabunt. [17]Sela.'
Prædicate ô populi Deum noſtrũ,&[18]efficite vt audiatur vox lau-
dis eius.'
[Hic eſt]qui animam noſtram'[19]ſeruauit'in vita, nec permiſit vacil
lare pedes noſtros.
[20]Etiam ſi explores nos ô Deus,& excoquas nos vt argentum ex-
coquitur:
[21]Inducas nos in laqueum,[22]catenam ponas in lumbis noſtris:
[23]Patiaris vt homines ſuper capita noſtra inequitent,veniamus in
ignem & aquam:educis tamen nos in refrigerium.'
Ingrediar[ergo][24]domum tuam'cum[25]holocauſtis,' vota mea ti-
bi perſoluam
[26]Quæ effecerunt vt aperirem labia mea,& vt loqueretur os me-
um'quum eſſem in anguſtijs.
Holocauſta[27]pinguia'offeram tibi,[28]cum incenſo arietum,'[29]faciã
bobus & hircis. Sela.
[30]Venite,audite quotquot Deum timetis, narrabo quæ[31]ani-
mæ meæ'fecerit.
[32]Ad ipſum ore meo clamaui,'&[33]lingua mea exaltatus eſt.
[34]Si iniquitatem reſpexiſſem in corde meo,' non exaudiſſet [me]
Dominus.
[35]Iam autem exaudiuit'Deus, & vocem precationis meæ attendit.'
[36]Laudandus'Deus,qui nec precem meam[37]repulit,' nec[38]bonita-
tem'ſuam à me[39][ſubduxit.]

¶16 Coronabis annum bonitatis tuæ.vſ, Cumu labis[ſiue,Exornabis,ſub. bonis omnibus] annũ bonitatis tuæ.i. in quo bonitaté & clemétiã tuã notã facies. ¶17 nubes tuæ ſtillabũt. Nam Deus ſuper nubes ambulare dicitur.i. nubes imbrem ſtillabunt qui terram pinguem reddere ſolet. ¶18 Stillabunt ſuper paſcua &c. Subaudiendũ, ſemitæ tuæ imbrem ſtillabunt ſuper habitacula paſtorum deſerti.q.d. Tum pluuiæ non ſolũ reddent loca frugifera,ſed etiã ſterilia, fœcũda & fertilia reddẽt. ¶19 accingẽtur.i.replebuntur frugibus lætificãtib⁹ cor hominis. ¶20 plana.i. Agri plani & æquabiles pleni erũt ouib⁹. ¶21 operiẽtur ¶22 ſub.homines.ſumma lætitia exultabũt,& canent carmina in honorem Dei.

LXVI. ¶1 Quidam Hebræorũ exiſtimant hunc pſalmũ ſcriptum fuiſſe à cantore aliquo, quòd nomen Dauidis in titulo nõ exprimatur. Verũ non min⁹ eſt Dauidis quàm primus & ſecundus. Gratulatio eſt de liberatione populi Iſraelitici:ↄ:vnde in illo laus Dei prædicatur. ¶2.i. Vos quicũque terrã habitatis,cum lætitia quadã Domino gratias agite pro beneficijs acceptis. ¶3 gloriæ nominis.i.glorioſo nomini eius.Celebrate nomé eius glorioſum. ¶4 Heb. ponite gloriam laudem eius.i. Pro ſumma gloria ducite Deum laudare:eò tendant omnes laudes veſtræ vt glorificetur nomen Dei. ¶5.i.de Deo. ¶6 Apud Hebræos ſingulare iunctum eſt plurali [opera:] ideo ſic vertendũ, Quàm terribile[tremendũ]eſt vnumquodque operũ tuorũ! ¶7 vſ, roboris tui.Dum ſentiũt robur tuum. ¶8 mẽtientur[vſ, mentiri ſolent] tibi inimici tui.i.eunt inficias ſe feciſſe quod fecerunt : negant ſe affliſiſſe tuos,cum vident & recordantur fortitudinem tuam. ¶9.i.te laudabũt .Sela adiecit, vt conſyderemus nomen Dei eſſe in primis laudandum. ¶10 quàm terribilis ſit operibus.i. propter opera quæ deſignat propter homines, vel inter homines. ¶11. i. Reddidit mare ſiccum.Commemorat opera quæ fecit propter filios Iſrael in egreſſu Ægypti. ¶12 Iordanem intelligit,quem ſine nauigijs tranſierunt.

¶13 illic lætati ſumus in eo.i.ob facinus quod patrauit illic.tunc lætati ſumus.ſub.in patribus noſtris.Ita loquuntur Hebræi,quia patres à quib⁹ deſcéderant, lætati fuerãt ob tale facinus.vſ,illic lætati ſunt patres noſtri. vtroque enim modo recte verti poteſt. ¶14.i.perpetuò,nõ vno tẽpore. ¶15.i.quæ inter Gẽtes fiant.q.d. nihil fit in hoc mũdo inferiore quod nõ ſit ei cognitũ.Per Gẽtes,intelligit infideles. ¶16 vſ,rebelles nõ exaltabũtur.i.cadẽt dignitate ſua. ¶17 Addidit Sela,ne vnquam imperij Dei obliuiſcamur,qui vnicuiq; pro ratione operũ eſt mercedẽ redditurus. ¶18.i.clara voce celebrate eũ,vt omnes audiant. ¶19 Heb.collocauit.ſtabiliuit.i.à morte nos reuocauit.q.d. qui ſeruauit nos incolumes in tantis periculis. ¶20 Heb. Quia probaſti [vſ, explorabas]nos Deus, examinabas nos quẽadmodũ examinari ſolet argẽtũ.Tranſit à tertia perſona ad ſecũdam.i.vt nos redderes puriores, & puriore anima ſeruiremus tibi.Sic etiã verti poteſt ſecũda pars,Quẽadmodũ repurgat[artifex]ſcoriã argenti.Nã ſæpe includitur in verbis vox eiuſdem ſignificati.q.d.Tantum abeſt vt tribulationes nobis fuerint detrimento, vt per illas tibi probatiores & cõmendatiores redditi fuerimus. ¶21 Heb.Induxeras nos in rete.Quod ſcilicet parauerãt nobis hoſtes noſtri.Oſtendit,fidelibus nihil accidere niſi quod permittat Deus. ¶22 Heb.poſueras in lũbos noſtros arctum.ſub.vinculũ. Adiectiuũ ſine ſubſtantiuo.i.feciſti vt veniremus in hoſtiũ poteſtatem,& vinciremur ab illis. Alij exponunt,morbũ conſtringentem nos.i.valde moleſtũ lumbis noſtris.Prior interpretatio melior:vt ſit metaphora à captiuis & vinculis. ¶23 Impoſueras hominẽ capiti noſtro,veneramus in ignẽ,& in aquam: &[rurſum] eduxiſti nos in irriguũ.ſub. regionẽ.i.Feceras vt viueremus ſub tyrãnide hominũ,qui pri⁹ te ſolũ habebamus regem:& vt vno verbo dicam,veneramus in ſumma pericula,(quæ per ignẽ & aquã intelligũtur,q ea citò perdere ſoleant)ſed tandem eripuiſti nos,nec tantum eripuiſti,ſed etiam collocaſti in tutiſſimis & amœniſſimis locis. Hæc omnia dicit,ne deſpondeamus animũ ſi in tentationes inciderimus. ¶24.i.templũ tuũ vbi coleris,vt illic tibi gratias agã. Pollicetur Deo gratiſſimũ & obſeruantiſſimum animũ. ¶25 Meminit holocauſtorũ:quia tempore Dauidis offerebantur holocauſta. ¶26 Heb.Quæ aperuerũt labia mea,& dixit os meũ &c.Aperuerunt.i.quę diductis labijs voui tibi. ¶27 Heb.pinguiũ.ſub.agnorũ.adiectiuũ ſine ſubſtãtiuo.i. Optimis victimis animi mei gratitudinem tibi teſtabor. ¶28 cum ſuffitu arietũ.i.ex adipe arietũ facto.Vmbra eſt ſacrificiorũ ſpiritualiũ. ¶29 faciam[vſ, præparabo]boues cũ hircis.Adiecit Sela, vt intelligamus externa ſacrificia fuiſſe vmbrã futurorũ. ¶30 Prouocat pios ad audiendas laudes Dei. Nõ ſatis eſt vt nos offeramus ſacrificia: etiam frater monẽdus eſt vt vnà nobiſcum offerat. ¶31.i. mihi.qua ratione euaſerim è tantis periculis. ¶32.i.Opẽ eius implorau. ¶33.i. lingua mea ſummis laudib⁹ eũ extuli.vſ,(nõ tã recte tamẽ)quod eſt ſub lingua mea.i.cor meũ,extulit eũ. ¶34.i.Si cum fuco oraſſem, aut hypocritĩ ſi precatio mea fuiſſet ſimulata. Oratio mea non tãtũ fuit ore, ſed & corde. ¶35 Verũ[vſ, Certe]exaudiuit.ſub.orationẽ meã. ¶36 Sub.Quapropter. ¶37 amouit.ſub.à cõſpectu ſuo,ſed eã exaudiuit. ¶38 vſ,miſericordiam ¶39 verbum Hebraice non legitur, ſed ex proximo repetendum,repulit.vel,amouit.

Digitized by Google

¶ Præfecto cantorum [1] pſalmus & carmen [2] ad inſtrumenta muſica. L X V I I.

Deus miſereatur noſtri, & [3] benedicat nobis, atque [4] illuſtret inter nos lumen vultus ſui. Sela.

Vt [5] cognoſcatur in terra via tua, [&] in omnibus gentibus ſalus tua.

[6] Celebrent te populi ô Deus, celebrent te populi vniuerſi.

Gaudeant nationes, & ouent quòd [7] ius reddas ex æquitate populis, & nationes in terra [8] deducas. Sela.

Celebrent te ô Deus populi, celebrent te populi vniuerſi.

[9] Terra verò reddat prouentum ſuum, & benedicat nobis Deus, Deus inquam noſter.

Benedicat nobis Deus, & metuant eum quicunque ad fines orbis vſque habitant.

¶ Præfecto cantorum [1] pſalmus & canticum Dauidis. L X V I I I.

Simulatque [2] exurgit Deus, inimici eius diſperguntur, & fugiunt [3] à conſpectu eius qui ipſum odio habent.

[4] Quemadmodum [5] diſpellitur fumus, tu diſpellis [eos:] & ſicut cera colliqueſcit ab igne, [ſic] diſpereunt impij à conſpectu Dei.

Iuſti autem coram Deo gaudent [&] lætantur, & præ gaudio geſtiunt.

Cantate Deo, pſallite nomini eius: [6] munite viam ei qui ſupremo cælo inequitat, [7] in Ia nomine eius, exultate [8] coram illo.

[9] Pater eſt pupillorum, & cauſam agit viduarũ, Deus, [quamuis habitet] in habitaculo ſanctitatis ſuæ.

Deus [10] qui orbis reſtituit familiam, educit qui vincti tenẽtur catenis: [11] deſertores autem terram torridam inhabitabunt.

Deus quum tu ante populum tuum [12] progredereris, quum incederes per deſertum, [13] Sela.

Terra mouebatur, & cæli [14] deſtillabant coram Deo, quemadmodum [tremuit] [15] iſte Sinai, coram Deo, Deo inquam Iſraelis.

[16] Ex munificẽtia, ô Deus, pluuiam deſtillabas hæreditati tuæ, & [17] laborantem confirmabas:

[Vt] [18] in ea habitaret [19] grex tu', [20] præparaſti pro bonitate tua pauperi ô Deus.

Dominus dabat verbum [21] annuntiatricibus magni exercitus.

Reges [22] ingentibus copijs inſtructi, fugerunt, fugerunt inquam: [23] qui domi deſidebant diuiſerunt ſpolia.

Etiamſi [hactenus] habitaſtis inter [24] ollas, [eritis poſthac vt] pennæ columbæ [25] argento obductæ: cuius alæ [26] fului ſunt auro puriſſimo.

Quũ diſſiparet Omnipotẽs [27] in ea reges, [28] candeſcebas veluti nix in Salmon.

L X V I I. ¶1.i. pſalmus, qui idem eſt & canticum. vel, compoſit' inſtar cantici: ita vt v-trunque referat & pſalmum & canticum. Pſal-mus eſt de regno Chriſti: optat hic prophetic- Chriſti ipſius aduentum. ¶2 ad neginoth. Vide pſalmum quartum. ¶3.i. fœlices reddat & bea-tos, aduentu ſcilicet filij ſui. ¶4.i. deponat i-ram ſuã, & vultu læto & placido dignetur no intueri. Sela addit, vt oſtendat omnem fœlici-tatem ſitam eſſe in Dei fauore. ¶5 cognoſcan [ſub. homines] in terra viam tuam: [&] in omni-bus gẽtibus ſalutem tuam. Tranſit à tertia per-ſona in ſecũdam. i. vt ipſi quoque mortales qu in terra degunt, agnoſcant viam tuam, hoc e inſtitutũ tuũ, cõſilia tua, quibus cogitaſti no ſaluare per filiũ tuum: & ſalutem tuam, ſiue o-pem tuam ſalutiferã, quo modo liberabis no è manu diaboli. ¶6 q.d. Mitte filium tuu ô Deus, vt populi totius orbis habeant occaſi-onem laudandi te. ¶7 iudicabis ex æquitat populos. i. ſumma æquitate recturus es & m-deraturus, iudicum & regum more. quia oli populus à iudicibus regebatur. ¶8 deduce more ſcilicet paſtoris. Sela addidit, vt oſtenda fœlicitatem Chriſtianorum qui habeant Chr-ſtum iudicem & rectorem, qui nos reget & iu-cabit pro ſua miſericordia, non pro ſceleribu noſtris. ¶9.i. Fideles ea faciat quæ ab eis De requirit. Vel ſi legatur in futuro [dabit:] oſtẽd omnia adijci ijs qui primum quærunt regnu Dei. q.d. Si toti à Deo pẽdeamus, tunc terra d-bit fructum ſuum, & cumulabit nos bonis o-nibus. L X V I I I. ¶1.i. pſalm ſimilis cantico. Pſalmus de victis Syris & Id-mæis. 2. Reg. 8. ¶2 Poſſunt hæc dici quaſi pr-tur Dauid, aut potius optet: aut quaſi vati- tur futuram impiorũ perniciem. Melius tam per præſens vertitur. Simulatque (inquit) De potentiam ſuam depromit. ¶3.i. à facie pop-li ſui. ¶4 vel, Quàm facile ¶5 ſub. à vento. gi poteſt, Quàm facile propellit fumum. ſub tus. vel, Quàm facilis eſt propulſatio fumi, p-pellis eos. ¶6 exaltate inquam eum ¶7 [ſ exaltate inquam eum] cui Ia nomen eius. i. mẽdate eum à Ia nomine eius. Ia dicitur qu creauit omnia. ¶8 quaſi eo præſente & ſpectante vos, quod facere ſolent fideles. i. abſque vlla ſimulatione aut h-pocriſi exultate. ¶9 Oſtendit quãobrẽ ſit tantopere laudandus, nempe q cum tantus ſit, nõ dedignatur habere ram pupillorum. ¶10 Heb. qui habitare facit vnicos in domo. i. efficit vt qui liberis carebant, habeant amplifſ familiam. ¶11 vel, rebelles autem in ſiticuloſo [loco] habitant. Qui à Deo deficiunt, habitant in regione arenti, qu ipſe ab eis auertat miſericordiam ſuam. ¶12 egredereris. Meminit beneficiorum Dei erga Iſraelẽ. ¶13 Sela ad vt cõſyderem' q in periculis, Dei miſericordia maxime ſpectatur: quia præſentia Dei maxime ſe exerit in reb' nerſis. ¶14.i. demittebant aquam. Cæli videntur affligi quum operiuntur nubibus. Præterita hæc imperfecta ti poſſunt in perfectum. ¶15 vel, ille. Demonſtratiuum pronomen additum, quòd Sinai erat mons inclytus & bilis, in quo fuit data lex. Vt (inquit) mons ille eximius tremuit ob datam legem, ſic & Gentes regnáque omnia mebant ob potentiam eius quum eſſet cum Iſraelitis in deſerto. ¶16 Heb. Pluuiam munificentiarum [vel, liber tatum] eleuabas, ô Deus, &c. Pluuiam intelligit quæ datur à Deo tempore non exigente, pluuiã copioſam. ¶17 ſam recreabas: ¶18 hæreditate ſcilicet, vel in Ieruſalem. ¶19 armentum tuũ. fera tua, aut cœtus, ſiue congre tio. ¶20 confirmabis [ſtabilies] benignitate tua [.i. muneribus tuis] pauperes. ¶21.i. quæ prædicarent victoriam ercitus Iſraelitici magni. Alij diſtinguũt poſt [verbum,] vertũtque, renuntiatrices ſunt exercitus multus. i. Deus bat vt diceretur reges potentiſſimos fugiſſe à facie populi ſui: prætereà, tanta erat victoria, vt etiam mulieres il loquerentur & renuntiarent. ¶22 Heb. exercituum. qui ſcilicet venerant vt perderent Dei hæreditatẽ. Rem a cõfirmat, vel præ gaudio repetit. ¶23 & habitatrices domus. i. mulieres imbelles, quæ domi habitare ſolẽt. Sunt dicunt hoc loco verba eſſe mulierum renuntiantium partam victoriam: alij affirmant verba eſſe pſalmographi ¶24 chytropodes. i. in loco in quo reponuntur ollæ & caldariæ. q.d. Etiamſi iacueritis inter vaſa plena fuligi hoc eſt, Etiãſi oppreſſi fueritis magna calamitate, ita vt propter eam nigris induti veſtibus fueritis: velut è medi nebris eruti, venietis in lucem, candidique & læti reddemini ob liberationem. Ex ſumma miſeria ſummam f citatem venientem oſtendit. ¶25 quæ tecta eſt argento. i. quæ ob candorem operta videtur argento. ¶26 t ſunt auro fuluo. i. accedunt ad colorem auri fului: aut ſplendent vt aurum fuluum. i. omnia proſpere ſuccedent bis. ¶27 Terra ſancta ſcilicet. vel, propter eam. De euerſione Sennacherib quidam Hebræorum intelligunt. ¶28 Mons Salmon dicitur hybernis niuibus ſemper albere. Alij vertunt, albeſcebas tanquam nix, qui [antea] era tenebris. hoc eſt, candorem niuis præteferebas, ſumma fœlicitate fruebaris, qui prius eras ſqualidus, ô Iſrael. reddebas eos candidos inſtar niuis qui erant prius ſqualidi, ô Deus.

Digitized by Google

[29]Mōs Dei[eſt ſicut]Baſan:[30]mōs qui caſeis[abūdat,] mons Baſan.
[31]Quare inuidetis vos montes quantumuis cliuoſi,mōti huic, quē Deo volupe ſit habitare in eo?' quin[hunc] perpetuò inhabitabit Dominus.
[32]Equitatus'Dei,[habet]bis dena millia,[imò][33]multa[millia]angelorum:'Dominus inter eos[ſicut]in Sinai,[34]in ſanctuario.
[35]Aſcendiſti in altum, cepiſti captiuitatem , accepiſti dona in hominibus,etiam defectores, vt [36]habitet Dominus Deus.'
Laudādus Dominus,qui[37]nos quotidie cumulat'[beneficijs,][38]Deus ſalutis noſtræ. Sela.'
Deus noſter,[39]Deus ad ſalutes,' Domino Deo exitus[40]mortis:
[41]Verùtamen' vulnerat Deus caput hoſtium ſuorum,verticem capillatum eorum qui in delicijs ambulant.
Dixerat Dominus,[42]Reſtituam [meos, velut olim]ex Baſan,[43]reſtituam'[vt olim]ex profundis maris.
Propterea pes tuus, & lingua canum tuorū ſanguine rubet [44]ab inimicis,ab ipſo.
[45]Viderunt inceſſus tuos ô Deus, inceſſus Dei mei, regíſque mei, qui eſt in ſanctuario.'
Præcedebant cantores, poſt [hos] ludentes muſicis inſtrumentis: [46]in medio,'puellæ tympana[pulſantes.]
Vos qui eſtis de[47]vena'Iſraelis, in cœtibus laudate Dominū Deū.
[48]Ibi Beniamin[49]paruulus,q poteſtate inter eos fungebatur:'principes Iuda'[50]lapis'illorū,principes Zebulon,principes Naphtali.
[51]Mādauit Deus tu° robur tuū,[52]robora ô Deus quod feciſti nobis.
[53]A templo tuo Ieroſolymis,tibi offerant' reges munera.
[54]Increpa cœtum haſtatorū,cœtum validorum, cum vitulis populorum qui ſeſe contumaces præbent, vt cum fragmentis argenti [veniant,][55]diſſipa'gentes,quibus bella cordi ſunt.
[56]Venient[propter hoc] optimates ex Ægypto, Æthiopia celeriter manus ſuas Deo[57]protendet.'
Regna terræ cantate Deo,pſallite Domino,[58]Sela.'
Equitanti ſuper cælos cælorum[59]ab initio,'en edit[60]vocem ſuam,' vocem præualidam.
[61]Tribuite Deo fortitudinem,'cuius magnificencia eſt ſuper Iſraelem,cuius fortitudo eſt in æthere.
Tremendus es ô Deus [62]de ſanctuarijs tuis,' Deus Iſraelis ipſe dat robur populo,[propterea] laudandus Deus.

¶Præfecto cantorum ſuper[1]lilijs [carmen Dauidis.] L X I X.

SEruato me Deus,quoniam penetrarunt [2]aquæ'ad animā vſque.
Demerſus ſum in limum profundiſſimum,'[3]in quo non eſt fūdum:' decidi in profundiſſimas aquas, & [4]vndæ obruunt me.'
Delaſſatus ſum vociferando,aridum factum eſt guttur meum:defecerunt oculi mei,[5]ſuſpiciendo ad Deum meum.'
Qui me immerito odio proſequūtur,plures ſunt quàm capilli capitis mei: præualuerunt qui abſque cauſa me obterunt, inimici mei,vt [6]quæ non rapui,rependere cogar.'

¶29 q.d.Baſan laudatur à fertilitate ſoli: ſed nō cedit illi mons Sion in quo Deus habitat : pinguis eſt & fertiliſſimus. ¶30 Heb.mōs excelſorū mons Baſan.i. mōs Baſan velut vnus ex altiſſimis montibus. Aut,mons Baſan eſt mons in iuga aſſurgens & gibboſus. ¶31 Apoſtropha eſt ad montes, id eſt reges hoſtes.Legunt quidam, Cur ſaltatis [vl, exultatis] montes excelſi? [.i. Cur vobis placetis?] mons iſte [de quo ego loquor eſt mōs] in quo deſyderat Deus habitare. ¶32 quo ſcilicet tuetur montem Sion. Alij Currus legunt. Oſtendit autem vnde fuerit victoria. ¶33 vl,millia fecunditatis.i.quæ ſtatuūtur ſecundo loco.& Dominus eſt in ea ſecunda acie. ¶34 vl,in ſacrario.i.in hoc mōte Dei ſancto eſt. ¶35 Apoſtrophe,& perſonæ mutatio.Exaltat° es in excelſis,[i.Conſequutus es honorem excellētē,] abduxiſti quos captiuos haberes:[.i. viciſti:] & ipſi homines dediderunt ſe tibi: etiam rebelles accepiſti, vt inhabitēt [tabernaculum]Domini Dei.i.tuum. ¶36 inhabitent [ſub. tabernaculum] Domini Dei. ¶37 quotidie confert nobis. ſub.aliquid.vl,onerat nos.ſub.bonis. ¶38 vl, Deus ſeruator noſter,aut ſalus noſtra. Sela addit, vt cōſyderemus quàm ſit Deus ſuorum ſtudioſus. ¶39 vl,Deus ſalutarium,vt quidam volunt:vel ſalutū,ſi ita diceretur.i.à quo nihil niſi ſalutem percipimus. Quidam doctius vertunt, Deus ipſe eſt nobis Deus in ſalutes.i.ſeruare ſolet nos. ¶40 ſunt ad mortē. i.multas vias habet quibus perdat impios. ¶41 Tantum.i.ſolus Deus ſine auxilio cuiuſquam. ¶42 Videtur ſimilitudo eſſe,Reſtituā vt olim. Num.21.& Exo. 14.Alij legunt,Auertam ex Baſan.ſub.hoſtes Syros cum alijs. Alij melius, Reducā de Baſan.i.de loco periculoſo,qualis fuit Baſan vbi Og rex Baſan fuit victus,ſaluos & incolumes reducam. ¶43 reducam.ſub.incolumes & ſaluos &c.Alludit ad egreſſum filiorum Iſrael ex Ægypto. ¶44.i.ab hoſtibus & ipſo duce efſluxo. Alij rectius. Ita vt pes tuus ô Iſrael, rubeat ſanguine inimicorum, [&] lingua canum tuorum [rubeſcat ſanguine]inimicorum tuorū [&] eius.i.regis eorum:hoc eſt moderatoris totius exercitus.Relatiuum ſine antecedente. q.d.non tantum ſeruabo vos incolumes,ſed & vos reddam victores. ¶45.i.Qui ſpectare voluerunt,viderūt inceſſum & pompam populi tui tibi ob victoriam publice in atrio ſancto gratias agentis. ¶46 ſub.muſicorum. ¶47 vl,fonte.hoc eſt,qui emanauiſtis, vt è fonte,ex Iacob. periphraſis eſt Iudæorum. ¶48 Dicit quatuor tribus affuiſſe illi concioni ad Deum laudandum. ¶49 paruus,dominator eorum.Paruum dicit,aut propter numerum.aut quia Beniamin erat filiorū Iacob natu minimus.q.d.quicū ſit paruus & paucus numero,ſuperauit tamen illos inimicos. ob quos victos congregata eſt cōcio ad laudandum Deum. ¶50 Lapis pro robore.Alij rectius,collectio eorum.i. congregatio principum Iuda illic aderat. ¶51.i.Suppeditauit tibi tatum robur.nequid tibi tribuas.Iſraelem alloquitur: mox conuertitur ad Deum. ¶52 robur iſtud ô Deus, feciſti nobis. ¶53 A templo tuo [ſub.prodit tale auxilium] ſuper Ieruſalem:[ob id]offerēt &c.quia ſcilicet hoc tibi referri debet acceptum.i.alij reges ſubdentur ipſi Ieruſalem, & afferent munera, nō nobis, ſed tibi: quia hoc tibi debet referri acceptum quòd vincamus. ¶54 Heb.Perdidit congregationem cannæ,[vl.arundinis,]congregationem taurorum,cum vitulis populorum:[& fuit quilibet populus] conculcatus cum fragmētis argenti.i.Perdidit gentem armatam longis fuſtibus inſtar arundinis,duces item & validos populorum milites, ita vt prouoluant ſe more ſupplicū ad pedes tuos,afferántq; tibi argentū ſignatū,tanquam tributarij.Loquitur de victoria iam parta. Alij non vſqueadeò recte hoc modo vertunt,Increpa cœtum viuentium aromate,cœtum validorum in ambitu populorum, & ſuperbientem in portionibus argenti, ¶55 diſperſit ¶56.i.Propter hoc miraculum dedēt ſeſe Deo non ſolum Ægyptij,ſed etiam Æthiopes. ¶57 Heb.currere faciet.i.prompte Deo offeret munera,teſtando obedientiam. ¶58 Hoc adijcit vt conſyderemus præcipuum munus pij eſſe Deum laudare. ¶59 antiquitatis.i. regēte cælum ampliſſimum quod tale eſt & durat ab initio.Immutabilitatē cælorum ſignificat. ¶60 .i.tonitru. ¶61.i.Referte Deo acceptas vires omnes.vl,Laudate Deum à potētia, qui non minus eſt mirabilis in ijs quæ in gratiam Iſraelis fecit,quàm quæ in nubibus.q.d.magnificētia & potentia Dei apparet in Iſraele,vt etiam robur ipſius in cælo ipſo. ¶62 Vtitur plurali,quòd templum cōſtaret tribus partibus,Deuir,Vlam, & Hechal.i.à templo tuo,hoc eſt propter opera quæ videtur proficiſci à te habitāte in tēplo tuo. L X I X. ¶1 ferijs forſan vernalibus cātat°. Alij dicunt vocē Hebræā ſoſanim,inſtrumētum eſſe muſicū,ad quod decantatus fuit hic pſalmus. Quæritur de malis q fideles affligunt. ¶2 Per aquas,grauiſſimas tribulationes ſignificat.q.d.eò veni,vt de vita pericliter,& prope ſuffocer. ¶3 & nō eſt[vllū membrorū meorū]quod ſuſtentetur.Vl,ſubſiſtere queat: ¶4 curſus aquæ rapit me.ſub.tranſuerſum.Gallicè,le fil de l'eaue. ¶5 dum expectarē Deum meum. ¶6 Metaphora ab ijs quos falſo fures eſſe ſuſpicamur.Cogebar luere pœnas pro flagitijs quæ non admiſeram.

Digitized by Google

Tu noſti ô Deus [7]quæ per ignorantiam admiſi,' & delicta mea te haudquaquam latent.

[8]Ne pudefiant in me ô Domine Domine exercituum qui te expectant, ne ignominia afficiantur in me ô Deus Iſraelis qui te ſtudioſe quærunt:

Nam tui cauſa [hoc] opprobrium fero, faciem meam ignominia obtexit:

[9]Alienus factus ſum fratribus meis,' extraneus filijs matris meæ.

[10]Aemulatio enim' pro domo tua exedit me, & [11]probra eorũ qui te probro afficiunt, in me reciderunt.'

[Siquando] fletu & ieiunio affligebam[12]me, [13]idipſum quoq; probro mihi vertebatur.'

Sacco me pro veſte inuoluebam: ſic quoque[14]fabula' illis fiebam.

De me fabulantur qui ſedẽt[15]in porta,' & [16]carmina[canunt]qui ſiceram bibunt.'

At ego[17]precẽ meam' ad te ô Domine, [18]ſiquãdo tempus ſit ô Deus, quo ob multam bonitatem tuam propitiũ te exhibeas, annue mihi pro fide tua qua opem ferre ſoles.

[19]Eripe me è luto ne demergar, [fac]eripiar ab his q me odio proſequuntur, & ab aquis profundis:

[20]Ne me adobruant vndæ'aquarum, neve degluciat[21]vorago,' neque ſuper me os ſuum[22]puteus claudat.

[23]Annue mihi ô Domine, quãdoquidem benigna eſt bonitas tua:' reſpice ad me iuxta multitudinem miſerationum tuarum.

Et ne faciem tuam à ſeruo tuo abſcondas, nam affligor: propera, annue mihi.

Accedito propius ad animam meam vt eam[24]adſeras:' libera me [25]propter inimicos meos.'

Tu noſti quid feram[26]opprobrij, quid pudoris, quid ignominiæ, [27]coram te[ſunt]qui me infeſtant.'

Opprobrium frangit cor meum, affligor: & expecto ſiquis[28][mei cauſa]ſ[ecum]contriſtetur,' ſed nemo eſt: conſolatores [expecto,] nec inuenio.

Et dederunt in[29]cibo meo fel:' & quum ſitirem, potarũt me aceto.

[30]Sit illis menſa ſua'laqueus:[31]& vbi pacẽ ſperãt, illic impinguãt:

[32]Obtenebrentur oculi eorum ne videant, & lumbos eorũ fac ſemper labaſcere.

[33]Effunde ſuper eos furorẽ tuũ, & æſtus iræ tuę apprehendat illos:'

Palatium eorum deſolatum reddatur, nec ſit qui tabernacula eorum inhabitet:

Nam[::]eum quem tu percuſſiſti, perſequuntur,' & [34]ad dolorem vulneratorum tuorum admetiuntur.

[35]Fac vt illis iniquitas iniquitati accumuletur, nec'vnquam veniãt in iuſtitiam tuam.

[36]Deleantur de Libro viuentium, & inter iuſtos non ſcribantur.'

Me verò, quandoquidem afflictus ſum & dolens, ſalus tua [37]protegat'ô Deus.

[38]Laudabo nomen Dei [39]cũ cantico,' & extollã illud celebri laude.

Gratius id erit Domino, quàm ſi bouem[offeram]aut vitulũ[40]cornua producentem & vngulas.

[41]Videbunt[hæc][42]manſueti', & gaudebunt: [43]qui ſedulo quæritis Deum, & viuet cor veſtrum:'

Nam audit inopes Dominus: & vinctos ſuos minime ſpernit.

Laudent eum cæli & terra, maria, & quicquid repeat in illis.

Nam ſeruabit Deus Sionem, & vrbes Iuda inſtaurabit: ibi habitabunt, [terrámque]iſtam hæreditario poſſidebunt.

Poſteri ſeruorum eius in hæreditatem illam accipient: quicunq; diligunt nomen eius, in illa habebunt ſedem ſuam.

¶7 Heb. ſtultitiam meã.i. ſiquid ſtulte ege[...] ¶8 Cauſam ſuam communem facit cum o[...]bus pijs. Si me qui à te pendeo non exaudi[...]teri quoq; omnes in te ſperãtes pudefient, [...] fruſtra fidentes tibi, qui non liberes ſper[...] in te. Exaudi me igit, ne ignominiæ patei[...]dore ſuffuſi, ſed feruentius quærãt te. ¶9. [...] iecerunt me à ſe etiã fratres mei. quod mi[...]cidit, quia zelus &c. ¶10 Quia zelus.i.in[...] ſtudium quod gero pro gloria tua. ¶11 Ho[...] probra quæ impij in te iaculantur, me v[...] probra quibus te afficiunt, me tam male h[...] acſi in me iacta fuiſſent. Vel potius, Refec[...] me quia præ zelo honoris tui intabui, & [...] excepi probra eorũ qui te probris afficie[...] quum te probris afficiebant, putabant ſe i[...] maledicta congerere. ¶12 Heb. animam m[...] hoc eſt meipſum. vel corpus meum. Nam a[...] Hebræis ſæpe pro corpore ponitur. ¶13 H[...] fuiſti in opprobria mihi.i. tua cauſa probr[...]fectus ſum, quòd flerem te probris affici. ¶14 vel, in parabolam .i. quum de vili loque[...]tur, eum mihi comparabant. ¶15.i. In cœt[...] nam in portis antiquitus fiebant iudicia, [...]bantur ſententiæ, ibique populus conuen[...] ¶16 Heb. [factus ſum]cantiones bibentibus [...] q.d. in cõpotationibus & alijs cœtibus lud[...] ſum, & de me carmina cantantur. ¶17 Su[...] fundo. ¶18 tempore beneplaciti[vel, temp[...] beneplaciti,]Deus: propter multitudinem [...]ricordiæ tuæ exaudi me, propter veritatem [...]tis tuæ.i. oſtendendo te veracem, præbend[...] xilium quod te præſtaturum es pollicitus [...] etiam poteſt. Et ego oratio mea ad te Do[...] tẽpus beneplaciti: ô Deus ꝓpter &c. Hebra[...]pro, Et tunc ad te oro, éſtq; oratio mea tẽ[...]neplaciti.i. te oro vt adueniat tempus quo[...]ſis propitius, ô Deus, propter multitudinẽ [...] ¶19 Idem orat quod primo verſu. ¶20 Ne [...]uerſum rapiat me curſus &c. ¶21 profun[...] .i. aqua profunda. ¶22 ſub. in quem videc[...]lectus, claudat os ſuũ ita vt nullus mihi [...] exitus. q.d. fac ne peream in hac tribulatio[...] ¶23 q.d. Id autem peto pro bonitate tua: [...]niã miſericordia tua bona eſt, ſiue clemen[...] facilis. ¶24 redimas. liberes: ¶25.i. ne ſ[...] poſſint dicere Deũ deſeruiſſe ſeruos ſuos [...]lamitatibus. ¶26 Tribus dictionibus ide[...]gnificantibus vtitur, vt oſtẽdat ſe ſumma [...]minia affectum eſſe. ¶27.i. tu noſti eos: ſc[...]ratione id audeant inimici, nimirum qu[...]tant te nec videre nec curare quæ hic agu[...] ¶28 condoleat. vel, conſoletur, ¶29 Cibus [...]ſolatio. Fel: conuitia. q.d. Loco conſolatio[...] iecerunt in me probra. ¶30 Heb. Sit men[...]rũ corã ipſis &c. Menſa pro omnigena vo[...]te. q.d. Pereant ipſi his rebus ex quibus d[...] quærunt. ¶31 Heb. & quod ad paces, in [...]diculum .i. pereant ijs rebus quas putaba[...]

fore ſaluti. ¶32 Oculi: iudiciam. In lumbis, ſiue renibus vires hominis ſitæ ſunt. q.d. Adimatur eis omne iud[...] rationis & nocendi vires. ¶33.i. Puni eos acerrime vt irati ſolent, vt furore tuo pereant. ¶[::].i. aiunt ſe pe[...] & percutere eum quem vulnerari iubeas. ¶34 narrant dolorem vulneratorum tuorum. i. ſermone iactant [...]lore afficere eos quos vulnerari iubeas. videntur ſibi hæc facere zelo tuo. Repetitio eſt. ¶35 Heb. Pone iniqui[...] ſuper iniquitates eorum, nec. i. Permitte vt iniquitatem iniquitati cumulent, deſere eos in impietatibus ſuis, [...] iuſtifices, ſubtrahe ab eis omnem gratiam tuam, nec inueniant locum pœnitentiæ. vel, Sume pœnas de iniquit[...]rum, nec pronuncies eos eſſe iuſtos. ¶36 i. Fac vt omnibus innoteſcat eos non eſſe è numero electorum tuor[...] eſſe aſcriptos albo iuſtorum. ¶37 eleuet. i. in loco ſublimi, proinde tuto, ſtatuat me. hoc eſt, tu auxilio tuo [...]nes. Alij vertunt, Ego autem ſum pauper & dolens: ſalus tua vindicet me. Vt verſus iſte reſpondeat verſiculo [...]denti, Quoniam quem tu percuſſiſti &c. q.d. ego non ſum è numero eorum qui inferunt iniuriam: at ego ſu[...]per ſpiritu, qui totus pendeo à te: & dolens. i. iniuriã patiens ab alijs, & doloribus confectus. propterea eſt mi[...] tuo auxilio. ¶38 ſub. cum ereptus fuero. ¶39. i. carmine edito in honorem Dei. ¶40 Hoc dicit q loquatur [...]tulo ſelecto & maturo ſacrificijs. ¶41 ſub. iudicia in impios, & miſericordiã in pios. ¶42 vel, afflicti, ¶43 Re[...]dũ eſt[videbitis,]nã crebræ ſunt mutationes perſonarũ. Videbitis vos, qui ſtudio Dei tenemini, & reminiſcet a[...] veſter qui præ metu emori videtur.

Digitized by Google

¶Praefecto cantorũ Dauidis [1]ad commemorandum.' L X X.

DEus vt me liberes,[accelera:]Domine vt me adiuues propera.
Pudore & probro afficiantur qui vitæ meæ inſidiantur:agã-
tur retro,& ignominiæ pateant,qui malis meis delectantur.
[2]Repellantur eò quòd me pudefacere conantur,' qui dicunt, Hæ-
hæ,hæhæ.
Exultent & lætentur in te quicunq; te ſedulo quærunt : & [3]qui a-
mant ſalutem tuam,dicant iugiter, Magnificetur' Deus.
Ego autem ô Deus afflictus ſum & inops,propera ad me, [nã]ad-
iutor & ereptor meus tu es,Domine ne moreris. L X X I.

IN te Domine ſperaui,[1]ne ſinas vt vnquam pudefiam.'
Pro[2]tua iuſtitia' erue me, & libera me: inclina ad me aurẽ tuã,
& me ſeruato.
Sis mihi vice robuſtiſſimæ [3]rupis,' ad quam iugiter confugiam,
[4]conſtituiſti vt me ſeruares:' nam[5]petra mea & arx mea tu es.'
Eripe me ô Deus me' de manu[6]impij,'de vola peruerſi & violẽti.
Quoniam tu es à quo pendeo, Domine Deus tu is es quo à puero
nitor.
Te nitor ab vtero,ex viſceribus matris meæ tu es extractor meus,
de te [7]laũs'mea iugiter.
[8]Factus ſum ceu portentum multis:' at tu [9]aſylum meum es præ-
ualidum.
[10]Replebitur os meum laude tua,quotidie magnificentia tua.'
Ne abijcias me tempore [11]ſenectutis,' quum defecerit robur meũ,
ne me deſeras:
Quoniam hoſtes mei[12]de me loquuti ſunt, [13]quique obſeruant a-
nimam meam, vnà conſultarunt:'
Dicunt, Deus deſeruit eum,perſequimini,[14]apprehendetis'eum:
nec enim erit qui eripiat.
Deus [15]ne ſis procul à me:'Deus mi vt me adiuues propera.
[16]Afficiantur pudore,pereant'qui vitæ meæ aduerſantur:[17]obte-
gãtur probro' & ignominia quotquot ſtudẽt me malo afficere.
At ego iugiter expectabo, &[18]omnibus laudibus' tuis adijciam.
Os meum[19]enumerabit iuſtitiam'tuam,quotidie[20]ſalutem tuam:'
neque enim[21]numerum' noui.
[22]Veniam in fortitudinibus Domine' Deus, memor ero iuſtitiæ
tuæ ſolius.
Deus tu docuiſti me à puero,& vſque in præſens admiranda faci-
nora tua deprædicabo.
Quin & in ſenectam vſque & canos [23]handquaquam deſeres' me,
ô Deus,donec prædicem [24]brachium tuũ generationi [præſen-
ti,]fortitudinem tuam omni poſteritati.
[25]Et iuſtitiam tuam, ô Deus, in altum efferam, qui tam ingentia
patraſti:quis' tibi,ô Deus,conferendus?
[25]Qui feciſti experiri me' afflictiones'multas & malas : [26]rurſum
conuerſus vitæ me reſtitues,'& ex [27]abyſſis'terræ rurſum ſub-
duces me :
Augebis dignitatem meam, &[28]rurſum' me conſolaberis.
[29]Et ego quoq; celebrabo [30]tibi'inſtrumẽto nablio fidem tuã Deus
meus,pſallam tibi cithara,ô ſancte Iſraelis.
Ouabunt labia mea quum canam tibi, & anima mea quam rede-
miſti :
Quin & lingua mea quotidie de tua iuſtitia loquetur, [31]quum pu
dore & probro affecti fuerint quicũq;' malo me afficere ſtudẽt.

¶[1]Solomoni vel Solomonis.' L X X I I.

D[2]A Deus regi iudicia tua,'& iuſtitiam tuam [3]filio regis:
[4]Vt ius dicat populo tuo ex iuſtitia,& afflictis tuis in iudicio.
[5]Ferant [6]montes pacem populo,& colles[7]iuſtitiam.

L X X. ¶1.i.memoria dignus.vl, ad narrandum. Videtur hoc adijcere quia formulam orandi continet hic pſalmus, quem ſequi debent fideles.Quidam dicunt Dauidẽ ſcripſiſſe hunc pſalmum quum fugeret Abſalom filium ſuum. ¶2 Conuertantur pro mercede pudoris eorum.i.Fruſtrati ſpe ſua abeant,pro mercede pudoris quo me afficere ſtuduerunt.
¶3.i.qui abs te opem quærunt,dicant perpetuò, Magnus habeatur. vl, Magnus appareat
L X X I. Sine titulo eſt hic pſalmus,q idem habeat argumentũ cũ ſuperiore. nam & hunc ſcripſit Dauid cum premeretur coniuratione filij ſui Abſalom. ¶1 .i. ne ſinas vt fruſtrer ſpe mea. ¶2 qua ſcilicet omnes iuſtificas peccatores. ¶3 Frequentes erant rupes in Terra ſancta,in quas ſe recipiebant metu hoſtium. ¶4 mandes vt me ſeruent. ſub. angeli tui. Vel, [quemadmodum] mandaſti vt me ſeruarent: ¶5 .i.ad hunc vſque diem te habui pro rupe inexpugnabili,& quæ capi non poſſit. ¶6.i.filij mei Abſalom. Sunt qui hũc pſalmũ nõ proprie pertinere ad Achitophel & Abſalõ exiſtimẽt,ſed ad oẽs,vt ſit ſingulare pro plurali. ¶7 vl, gloriatio.i.de te glorior indeſinẽter. ¶8.i.Admirati ſunt q quũ ſemper fiduciã meã in te collocem, ſim à te deſtitutus,ſimq; illis opprobrio. ¶9 fiducia mea præualida. ¶10 .i.Te pleno ore laudabo: & tota die extollam ſplendorem tuũ. ¶11 Hinc colligũt Hebræi hũc pſalmũ ſcriptum fuiſſe de coniuratione Abſalom : nam tum erat Dauid ſenex. ¶12 .i. gloriantur me eſſe à Deo derelictum. ¶13.i.qui cuſtodiunt me nequa elabar.Aut,qui olim me ſeruabant, ne perirẽ, nũc conſultarunt de me perdendo: ¶14 vl, apprehendite ¶15 denegando ſcilicet opem tuã mihi. ¶16 vel per futurum,Afficientur pudore & peribunt.i. Dum viderint me à Deo non deſeri, tanto pudore afficientur vt pereant. Oſtendit q certus ſit de ope diuina. ¶17 obtegẽtur pudore &c.fruſtrati ſcilicet ſua opinione. ¶18 ſub.quibus te laudare ſolebã. ¶19 narrabit iuſtitiam. Quã ſcilicet exerces in improbos. vl q ſis iuſtus ergu probos. ¶20.i opẽ quam fers oppreſſis. ¶21 Heb. numeros. ſub.beneficiorũ tuorũ.i.quia tot ſunt beneficia tua, vt nullo numero cõprehẽdi poſſint.Verti poteſt,quduis numerũ nõ nouerim. ¶22 Ingrediar in potentias Domini.i. Aggrediar narrare fortia facta tua. Quidã vertunt, Veniam [ad bellum] in fortitudinibus Domini Dei.q.d.Veniam ad prælium fretus tua potentia, non mea. ¶23 ne deſeras ¶24 .i.vires tuas & robur. ¶25 Et iuſtitia tua ô Deus, vſque ad cælos [ſub.magna eſt:]nam tu deſignare ſoles immenſa:proinde quis &c. ¶25 Heb.Qui feciſti me videre.vl,oſtẽdiſti mihi &c. ¶26 q.d. eram pene mortuus, ſed lætificabis me cũ placatus fueris: recreabis me,& quaſi reuocabis à morte ad vitã. ¶27 Abyſſos hic vocat ingẽtes tribulationes. ¶28 conuerſus. vl,placatus ¶29 vl,Etiam ego celebrabo ¶30.i.in laudẽ tuã.canã inſtrumentis muſicis te fidelem,qui exhibere ſoleas quæ promiſeris. ¶31 quia pudore affecti ſunt,quia inquã ignominia affecti ſunt qui &c. L X X I I. ¶1 De Salomone.ſub. pſalmus.Hic etiam pſalmus Dauidi aſcribitur,quem de Salomone,vel pro Salomone ſcripſit,hoc eſt de regno Salomonis. Quia autem Salomon typum Chriſti gerit,omnia hic de Chriſto ſunt intelligenda.Optat regnum Dei per Chriſtum euenire : optat gubernacula vniuerſi mũdi Chriſto vero Salomoni dari. ¶2.i.Da regi Salomoni.vel Meſſiæ facultatem iuris dicendi. ¶3 nempe Salomoni filio Dauidis: vel potius Chriſto, cuius typum gerebat Salomon. Pater omne iudicium dedit filio, Iohan.5.d. Quidam inter Hebræos ait Dauidẽ petere à Deo,vt filio ſuo Salomoni,quẽ ſibi ſuffecturus erat in regnũ, iuſtitiam inculpatã daret, qua recte filius eius populũ iudicaret.Rectius de Chriſto intelligas. ¶4 Heb.Iudicabit populum in iuſtitia,& pauperes tuos in iudicio.Vaticinatur Dauid Chriſtũ ex æquo omnia iudicaturum. q.d.Dato filio tuo,ô pater, omne iudicium: dignus enim eſt qui accipiat mundi huius gubernacula: nam ex æquitate ius reddet populo tuo:& pauperes electos tuos,qui nõ à ſe,ſed à te pendẽt,recte iudicaturus eſt. ¶5 Vel per futurũ,Ferent.ſiue,Afferẽt.aut, Offerẽt ¶6 Per mõtes & colles,reges & principes intelligũtur.Populus,eſt populus electus & fidelis ſubdit' Meſſiæ.q.d.Reges & principes accedent ad fidem tuam. ¶7 [ſub.]iuſtitiam.i.quia moderabitur Chriſtus regnum tuum in iuſtitia.

[8]Vindicabit afflictos in populi ſeruabit[9] pauperes,' &[10] violentum calumniatorem' contundet
[11]Timebunt te dum ſol & luna lucebunt, in omne æuum.
[12]Deſcendat' ceu pluuia ſuper ſectum [pratum,] [13]vt guttæ imbris ſenſim irrigantis terra.
[14] Floreant ipſo regnante iuſti multáque pax ſit, donec luna defierit.
[15]Imperitet' à mari ad mare vſq, & à flumine vſque ad terminos terræ.
Coram illo [16]procumbant' aceæ deſerti, & inimici eius puluerē [17]lingant.'
Reges [18]mediterranei maris' [19]inſularum munera [20] afferant,' reges [21]Scheba & Seba [22]honaria adducant:
[23]Et adorent' eum omnes reges omnes gentes ſeruiant ei:
Nam liberabit pauperem [24]clamantem,' & afflictum cui deeſt adiutor.
[25]Beneficus erit in attritos & inopes:' & animas pauperū ſeruabit.
Redimet animas eorum à [26]fraude & violentia,' & pretioſus erit ſanguis eorum [27]in oculis eius.
[28]Et viuet,' & [29]dabitur' ei de auro [30]Scheba: [31]orabunt' pro eo iugiter, & quotidie [32]eum laudabunt.
[33]Et erit pugillus frumenti interram in verticibus montiū [projectus,] ita vt fructus ex eo ro gnatus [34]agitetur' vt Libanus: [35]progerminabúntq; è ciuitate' inſtar herbæ terræ.
Nomen [36]eius' perpetuò celeb erit, [37]dum ſol luxerit, propagabitur nomen eius:' beatóſq; ſe [38]cenſebunt in eo' cunctæ gentes, & [39]beatum eum prædicabunt.'
Laudandus Dominus Deus, Deus Iſraelis, [40]qui ſolus mira edit' facinora.
Et [41]nomen gloriæ' eius perpetuò laudetur, & impleatur gloria eius vniuerſa terra. [42]Ame & amen.
[43]Finem habent precationes Dauidis filij Iſai.

¶8 Heb. Iudicabit pauperes populi.i.Sen... ſua ſeruabit eos qui in populo pauperes ... & plebeios. ¶9 Heb.filios inopis.i.inope... ¶10.i.eos qui per calumniam pauperes o... mere conantur. ¶11 Heb. Timebunt te c... le & coram luna, [& in] generationem & ... rationem. i.Colent quandiu ſol iſte luce... quoad ſubſtiterit luna, hoc eſt perpetuò. ¶12 Deſcendet.futuro tempore.ſub.Chriſt... gnum Chriſti & pluuia eius.q.d.Aduentu ... ſti omnia germinabunt, & florebunt, vt a... tu pluuiæ herba deſecta. ¶13 ſicut imbr... ros [ſuper] terram. ¶14 Heb. Florebit tem... bus eius iuſtus: multáque pax [erit,] vſqu... non erit luna .i.Temporibus Chriſti flor... iuſti: nam tum pax erit nō temporaria, ſe... turna. ¶15 Imperabit.ſub.Salomon à ma... bro vſque ad mare Palæſthinæ, & à flumi... phrate, vſque ad fines Terræ ſanctæ. Hoc ... monis regnū, vmbra fuit regni Chriſti di... per prædicationem Euangelij. ¶16 prōci... more ſcilicet ſupplicum. q.d. Huic regno ... monis vel Chriſti ſubijcientur exteri pop... ¶17 lingent.i. lingere videbuntur terram ... terrā oſculabuntur ita vt eam lingere vid... tur, teſtando ſubiectionem. ¶18 Tharſis. ... liciæ. ¶19.i. Cypri, Cretæ, & aliarum qu... ri mediterraneo cinguntur. ¶20 vſ, affe... .i. reddent quotannis munera vice tributi ... quam tributarij. ¶21.i. Arabiæ fœlicis, ... ges Æthiopiæ. ¶22 [ſub.munera] offeren... Hebræa, munus honorariū ſignificat, quo... ſubiectionem teſtatur. ¶23 Et adorabunt ...

Et vt vno verbo dicam, adorabunt &c. ¶24 ſub.ad ſe.i.implorantem opem eius. ¶25 Miſerebitur pauperis, ... opis: ¶26 vſ, fraude & iniuri ſub.diuitum. ¶27.i.apud ipſum.vſ, ſanguis eorum effuſus ipſo vidente. ¶2... pauper, etiam ſi opprimatur diuitibus. ¶29 dabit.ſub.Deus. ¶30.i.Arabiæ.hoc eſt, pauperi dabit ad victu... ceſſaria. ¶31 orabit.ſub.Chriſtus patrē pro paupere. ¶32 eū laudabit.ſub.pauper.i.pauperes Chriſtū lauda... pro beneficijs acceptis. ¶33 prædicit abundantiam omniū rerū tempore Chriſti.q.d. exigua tritici portio, n... quantum pugnus capere poſt, ſeminabitur in verticibus montium, locis alioqui aridis: & ſeges quæ ex eo ſe... naſcetur, ita creſcet vt ſe agit more cedrorum quæ ſunt in Libano, fructus eius. ¶34 agitet ſe ¶35 florebū... in ciuitate.i.in loco parum fecundo erit ſeges fertiliſſima. vſ, homines ciuitatum incolæ, multiplicabuntur v... be.q.d.tempore Chriſti erit bonorum hominum copia. ¶36 ſub.Salomonis, vel Chriſti. ¶37 Heb.coram ſole... bitur nomen eius.i.quandiu videbitur ſol, nomen eius erit memoriale eius.q.d.vt filius ducit nos in memor... tris, ita geſta Chriſti, in memoriā eius nos reducunt. vſ, Chriſtus relinquet poſteris famam geſtorum ſuorū in... petuam memoriam, vt filius ſolet eſſe memoria patris ſui. ¶38 vſ, prædicabunt per ipſum.i. fideles omnem ... fœlicitatem refer&ē illi acceptam. ¶39 .i. precabuntur illi fœlicia. ¶40 Heb.ſolus mira edens &c. Subaudiri ... [quia:] Laudandus &c. quia ſeus mira edit facinora. Agit gratias de beneficijs acceptis. ¶41.i.nomē eius gloriæ ... hoc eſt fama.q.d.etiam laudibus efferri debet fama eius, & vbique terrarum laudari debet. ¶42.i.Verum ſit & ... hoc eſt, Iſtud ſit ratum, ſtabil & firmum: ita fiat vt dixi, perpetuò laudetur Dominus. ¶43 Verſus iſte adiect... ab ijs qui pſalmos Dauidis i ordinem redegerunt. Orationes hîc vocat pſalmos, quòd in his pſalmis laude... & precationes. Aut hæc referuntur ad vota Dauidis. q.d. Hoc maxime in votis habebat Dauid, vt veniret Me...

In hos tantum Pſalmos breuiores fueramus, annotandis Hebræorum ſingulis dicēdi generibus. In reliquis ſiquid forte prætiritum videbitur, ex his petas licebit.

in hac biblia desunt duodecim prophetae, libri machab... et totum novum testamentum.

haec editio minus suspecta est quam editiones poste...

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google